Google

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

+ *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
+ *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
+ *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
+ *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página `http://books.google.com`

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
I
H
16
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIORVM SACRORVM CVM GLOSSA ORDINARIA IAM ANTE QVIDEM A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM

NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

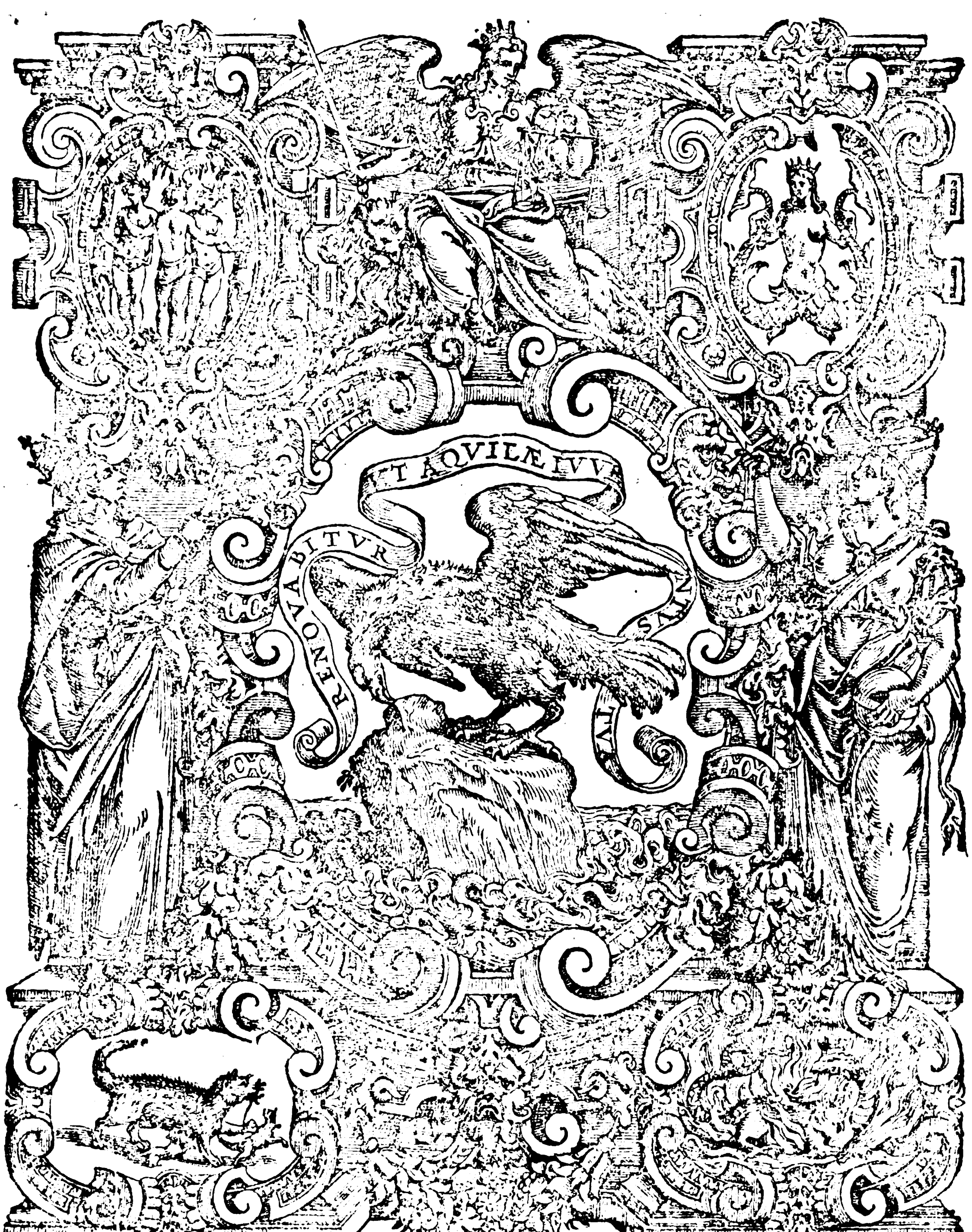
Annotatis etiam ijs, quæ confuſe antea citabantur, locis:

Et Poſtilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgenſis ad ipſum Lyranum: ac ad eaſdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciſcum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, & Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Pariſienſes:

TOMVS SEXTVS:

Hac ſane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, multis quoque verbis, & verſibus aliàs prætermiſſis ſuppletus.

VENETIIS. MDCIII.

Digitized by Google

Librorum qui Sexto Tomo continentur, Authorumque qui in singulos citantur, series.

Epistolæ D. Pauli.

Ad Romanos 1.
Ad Corinthios 2.
Galathas 1.
Ephesios 1.
Philippenses 1.
Colossenses 1.
Thessalonicenses 2.
Timotheum 2.
Titum 1.
Hebræos 1.

Quas explicant.

A

Algerus.
Ambrosius.
Ambrosius Catharinus.
Ammonius.
Anastasius.
S. Andræas.
Anselmus.
Arnobius.
Athanasius.
Athenagoras.
Augustinus.

B

Basilius.
Beda Venerabilis.
Bernardus.

C

Canones Apostolorum.
Cassianus.
Chrysostomus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexādrinus.
Cyprianus.
Cyrillus Hierosolymit.
Cyrillus Alexandrinus.

D

Damascenus.
Dionysius Areopagita.
S. Dominicus.

E

Ephrem Syrus.
Epiphanius.
Euthymius.
Eusebius Cesariensis.
Eusebius Emissenus.

F

Fulbertus.
Fulgentius.

G

Gennadius.
Gregorius Magnus.
Gregorius Naziāzenus
Gregorius Nissenus.

H

Haymo.
Hegesippus.
Hesichius.
Hieronymus.
Hilarius.
Hildephonsus.
Hugo de S. Victore.

I

Iacobus frater Domini.
Idacius.
Idiota.
Irenæus.
Isidorus.
Iuo Carnotensis.
Iustinus Martyr.

L

Lactantius Firmianus.
Leo Papa.

M

S Martialis.
Minutius Felix.

O

Oecumenius.
Optatus Mileuitanus.
Origenes.

P

Paschasius.
Petrus Blesensis.
Petrus Damianus.
Philo Iudæus.
Photius.
Pius.
Primasius.
Prosper.

R

Rabanus.
Richardus de S. Vict.
Rupertus.

S

Sedulius.
Seuerus Sulpitius.
Sophronius.

T

Telesphorus.
Tertullianus.
Theodoretus.
Theophylactus.
D. Thomas de Aquino.

V

Victorius.

Actus Apostolorum.

A

Ambrosius.
Athanasius.
Augustinus.

B

Beda Venerab.
Bernardus.

C

Chrysostomus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexādrinus.
Cyprianus.
Cyrillus Hierosolymit.
Cyrillus Alexandrinus.

D

Damascenus.
Dionysius Areopagita.

E

Ephrem Syrus.
Epiphanius.
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Emissenus.

F

Fulgentius.

G

Gregorius Magnus.
Gregorius Nissenus.

H

Hieronymus.
Hilarius.
Hippolytus.

I

Irenæus.
Isidorus.
Iustinus Martyr.

L

Lactantius Firmianus.

M

Martialis.
Maximus Episcopus.

O

Oecumenius.
Origenes.

P

Philo Iudæus.
Prosper.
Prudentius.

R

Rabanus.
Rupertus.

T

Tertullianus.
Theodoretus.

Epistolæ Canonicæ.

Iacobi 1.
Petri 2.
Ioannis 3.
Iudæ 1.

A

Alexander primus.
Ambrosius.
Anastasius.
Athanasius.
Augustinus.

B

Basilius.
Beda Venerabilis.
Bernardus.
Boethius.

C

Cæsarius Arelatensis.
Clemens Romanus.
Clemens Alexādrinus.
Concilium Laodicense.
Concil. Mileuitanum.
Concil. Vvormatiense.
Concilium Meldense.
Concilium Florentinū.
Cornelius primus.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymit.

D

Damascenus.
Damasus Papa.
Didymus Alexādrinus
Dionysius Areopagita

E

Ephrem Syrus.
Epiphanius.
Eusebius Cesariensis.
Eusebius Emissenus.
Euodius.
Euthimius.

F

Fulgentius.

G

Gregorius Naziāzenus.
Gregorius Primus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nissenus.

H

Hieronymus.

I

Innocentius Primus.
Irenæus.
Iunilius Aphricanus.
Iustinus Martyr.

L

Lactantius Firmianus.
Leo primus.

N

Nicephorus.

O

Oecumenius.
Origenes.

P

Philo Iudæus.
Prosper.

R

Rabanus.

S

Saluianus Massiliensis.
Seneca Philosophus.

T

Tertullianus.
Theophylactus.
Theodoretus.

Apocalypsis Ioannis, hanc illustrant.

A

Ambrosius.
Andreas.
Arethas Cappadox.
Athanasius.
Augustinus.

B

Basilius.
Bernardus.

C

Clemens Romanus.
Clemens Alexādrinus.
Cōcilium Ancyranum.
Cōcilium Toletanum.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.

D

Damascenus.
Dionysius Areopagita.

E

Epiphanius.
Eusebius Emissenus.
Eusebius Cæsariensis.
Euthymius.

G

Gilbertus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Naziāzenus

H

Haymo.
Hieronymus.
Hilarius.

I

Ireneus.
Iulianus Toletanus,
Iustinus Martyr.

L

Lactantius Firmianus.

M

Methodius.

O

Oecumenius.
Origenes.

P

Primasius.

R

Richardus a S. Victore.
Rupertus.

T

Tertullianus.
Theodoretus.

Digitized by Google

PRAEFATIO S. HIERONYMI IN OMNES EPISTOLAS SANCTI PAVLI.

A PRimum quæritur, quare post euangelia, quæ supplementũ legis sunt, & in quibus nobis exempla, & præcepta viuẽdi plenissimè digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas Ecclesias destinare? Hac autem causa factum vr̃, vt scilicet initia nascentis ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret, & vt præsentia atq; orientia resecaret vitia: & post futuras excluderet quæstiones exemplo prophetarũ, qui post B editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuendi libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur. Cur non amplius, quàm decem epistolas ad ecclesias scripserit? Decem sunt enim cum ea; quæ dicitur ad Hebræos. Nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Vt ostenderet nouum non discrepare à veteri Testamento, & se contra legem non facere Moysi: ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas † destinauit, & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli, & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam, & duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi C tradiderunt. Epistolam sanè, quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse contendunt, eo quòd non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stylique distantiam, sed aut Barnabę iuxta Tertullianum, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certè Clementis discipuli apostolorum, & episcopi Romanæ ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respondendum est. Si propterea Pauli non erit, quia eius non habet nomen: ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si inconueniens, absurdumque est, ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis, & veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati vtilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est, Hebræo, quàm in peregrino, id est, in Græco, quo cæteræ epistolæ sunt scriptæ

† ordinauit

Tertul. libr. de Pudicitia, cap. 20 Euseb. libr. 4. hist. cap. 38.

D scriptæ sermone. Mouet etiam quosdam, quare Romanorum Epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Ierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios, & alios iam ante, vt ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, literis adhortatus sit. Vnde, & intelligi quidam volunt, ita omnes epistolas ordinatas, vt prima poneretur, quamuis posterior fuerit destinata, vt per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, vt non intelligerent Dei se gratia, & nõ suis meritis esse saluatos, & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere E asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans: Corinthijs autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, & nõ tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpauerint, reprehendit. sicut ait: Auditur inter vos fornicatio. Et iterum: Congregatis vobiscum meo spiritu tradere huiusmodi Sathanæ. In secunda vero laudantur: & vt magis ac magis proficiant, commonentur. Galathæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesi sane nulla repræhẽsione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam seruauerunt. Philippenses etiam multomagis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem incon- F cussam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erãt, vt cum Apostolo vsi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore inquit absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, & videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est? quorum Thessalonicenses, qui plurimũ laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur. Sicut ipse ait. Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa. Eadem enim passi estis, & vos a contribulibus vestris, quæ, & illi a Iudæis. Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens. Nam, & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem, & manentem substantiam.

1. Cor 5. a

Ibid. b

1. Thess. 1.

Col. 2. a

1. Thess. 2

Heb. 10. g

PROLOGVS SPECIALIS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

Romani sunt, qui ex Iudæis, & Gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nā Iudæi dicebant: Nos sumus populus Dei, quos ab initio dilexit, et fouit. (Psal. 75.a) *Nos circuncisi ex genere Abraham sancta descendimus ex stirpe, et notus retrò apud Iudæum tantum Deus.* (Exod. 14.c) *Nos de Aegypto signis Dei, & virtutibus liberati, mare sicco pertrāsiuimus pede, cum inimicos grauissimi fluctus inuoluerēt.* (Ibid. 13.d) *Nobis pluit mānā Dominus in deserto, et quasi filijs suis cæleste pabulum ministrauit. Nos die noctuq; in colūna nubis ignisq; præcessit, vt nobis in inuio iter ostenderet.* (Exod. 13.d) *Atq; vt cętera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et voce Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem. In qua lege nobis proximus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est dicens: Non veni, nisi ad oues, q̄ perierant domus Israel:* (Matt. 15.c) *cum vos canes potius, quàm homines appellauerit. Aequū ne ergo est, vt idola hodie deserentes, quibus ab initio deseruistis nobis cōparemini: & non potius proselytorum locum ex legis autoritate, & consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper Dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam econtrario respondebāt: Quanto enim maiora erga vos Dei beneficia narraueritis, tantò maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola, quæ fecistis: & in ipso ore quo paulo ante ob necem aduersariorum domino cantaueratis; simulacra vobis fieri poposcistis: illis oculis quibus venerādo Deū in nube, vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, & semper in deserto contra dominū murmurastis, ad Aegyptum vnde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, vt omnes in eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum, quàm duo homines terram repromissionis intrarēt. Sed quid antiqua replicamus, cum etiamsi illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, quod dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis? Quem nos, vt cognouimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur, quòd idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandū. Qui enim cognitum ilico sequimur, olim vtique sequeremur si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis, quàm carnalis natiuitas filios vos faciat esse sanctorum. Denique Esau, & Ismael cum de stirpe sint Abrahæ, minime tamen in filijs reputantur. His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, vt neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos verò populos, & scienter, & grauiter deliquisse. Iudæos quidem, quòd per præuaricationem legis Deum inhonorauerint. Gentes verò, quod cum cognitum de creatura creatorem, vt Deum debuerant venerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter veniam consecutos, ęquales esse verissima ratione demonstrat & præsertim cùm in eadem lege prædictum sit, & Iudæos, & Gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quamobrèm vicissim eos humilians, ad pacem, & concordiam cohortatur.*

Digitized by Google

Ex prolego Hieron.

Quæstio 1.

IN Epistolis quædã sunt generalia, quæ omnibus conueniũt. quædam specialia quæ ad singulos pertineãt. Primo considerãda, generalia, deinde videamus quæ sint specialia. Hæc itaque sunt generalia. Quæritur quare post Euãgelium scriptæ sunt Epistolæ, cũ in Euangelio sit doctrinæ perfectio, perfecta regula viuẽdi, honestorũ quoq; morũ integra cõformatio? Est ẽt qõ quare dicantur Epistolæ, & quæ materia earum; & cõis intentio omnium. Deinde quæritur de ordine earũ, & numero. Hęc pdicta generalia sunt oibus Epistolis cõuenientia. Ista vero specialia sunt. Quæritur enim quibus scribantur, & causa scribẽdi; quid ẽt in singulis specialiter intẽdat. Primæ qõni sic rñdetur. Quod iõ scriptę sunt post Euãgeliũ, vt in exordio nascẽtis Ecclesię nos cõtra callidas hęreticorũ pręmuniret oppugnationes, oriẽtia quoq; vitia resecaret, & post futuras excluderet qõnes. In Euangelio nãque sic dicta sunt quædã, vt facile male intelligentibus ambiguitas, & error suboriretur. Sicut illud quod dr̃ anno. 30. Christus esse baptizatus: vnde quidã hęretici voluerũt cõcipere, vt nullus ante 30. annũ rete baptizaretur. Erãt ẽt pręterea quædã in Euãgelio sic obscure dicta, vt inde fideles ẽt dubitarent. Itaq; propter hæreses has, & alias quæ tunc in Ecclesia pullulabant extirpãdas, istas Apostolus scripsit epistolas. His itaq; de causis prędictis post euangelia scriptæ sunt epistolæ. non superflue, sed quẽadmodum prophetiæ post legem, sic epistolæ post euãgelia valde sunt vtiles, & necessariæ. Quamuis enim in lege fuerit perfecta doctrina, nec aliud in prophetis quam in lege contineatur, quædam tamen ibi erant sub velamine dicta quæ in prophetis apertius exposita quodammodo dilucidantur.

Matth. 3.

B

NOtandum quoque est, qđ hoc opus à quibusdam vocatur super additio: Et est tractatum de perabola illa euãgelica qua dr̃. *Homo quidam descendebat ab Ierusalẽ in Iericho, & incidit in latrones.* i. humanum gen⁹ qđ de cælestis Ierusalem patria descendit in mundum, inter malignos videlicet hostes. *Qui etiam despoliauerunt eum & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto* i. diuersorum dogmatum erroribus eum subiugauerunt. *Accidit autem: vt sacerdos quidam, & leuita dum transirent eadem via, eo viso præterierunt.* Lex. n. & prophetę humanum genus curare non valuerunt. *Samaritanus autem.* custos ille verus, videlicet Christus *iter faciens,* i. carnem assumens, *misericordia motus est. Et appropians alligauit vulnera eius infundens oleum, & vinum,* i. gratiam spiritussancti, & noui Testã. doctrinam, quæ sic inebriat, vt terrenorum desideriorum obliuisci faciat. *Et imponens illum iumento duxit in stabulum & protulit duos denarios dicẽs stabulario: curam illius habe, & si quid supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi.* Dedit enim Apostolis, & cæteris doctoribus nouum, & vetus Testm̃ qui plura supererogauerunt, vt Paulus, & multi alij. Potest etiam per hoc opus illa scala significari, in qua vidit Iacob ascendentes Angelos, quorum typum gessit Paulus cum ad tertium cælum raptus est, vbi vidit secreta, & c. Condescendit etiam intantum humanitati, & fragilitati, vt diceret: *Vir reddat debitum vxori.*

Luc. 10. c

Gen. 28. c
2. Cor. 12. a
1. Cor 7. a

EPistolæ dicuntur supermissæ, i. super euangelium missæ. Quatuordecim sunt epistolæ, decem ad ecclesias, quatuor ad personas, in quo numero voluit ostendere euangelio, & legi se concordare. Denarius namque ad decalogum legis, quaternarius ad euangelia pertinet. Romanis in hac epistola scribit pro altercatione quæ erat inter illos. Altercatio autem talis erat. Dicebant Iudæi se de genere Abrahę esse: se etiam legem, & prophetas accepisse, & nũquam idola, sed vnum verum Deum coluisse, Gentiles canes immundos appellabant. Econtra Gentiles se. *in auditu auris obedisse.* dicebant, quod ipsi bono ingenio, & suę naturę ascribebant. Iudæos autem non solum non obedisse Christo, verumetiã turpissima morte eum condemnasse dicebant. Ita ex vtraq; parte superbia, & nulla humilitas. Quibus se quasi medium interponit Apostolus, vtrosque confutando, vt sic inuitet ad humilitatem, vt omnia attribuant gratiæ Dei.

Haimo

Et pro'ogo Hieron.

Psal. 17. g.

Sap. 2. d

E

Morem recte scr bentiũ Epistolas seruat præponendo salutationem, in qua captat beneuolentiam a per[illegible] sua, vbi dicit; *Paulus Apostolus*, scilicet, Christi. A negocio, vbi dicit, quod

Recte scribendi epistolas mos.

Prooemium Nicolai de Lyra in Epistolas Pauli.

Sapiẽtia Pauli.

ECce descripsi eam tibi tripliciter. Prouer. 22 c. Quod verbum de sapientiæ descriptione dicitur: Sapientia Pauli Apostoli principaliter consistit in cognitione Domini Nostri Iesu Christi pro redemptione humani generis passi. propter quod dicit Paulus. 1. ad Corinth. 2. a. *Non iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi tantum Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Hanc autem sapientiam descripsit tripliciter, s. litteris Hebræis, Græcis, & Latinis, sicut præfiguratum fuerat in descriptione tituli Crucis qui scriptus fuit Hebraice, Græce, & Latine, sicut habetur Ioan. 19. d. Per hoc enim quod in tribus linguis facta fuit hæc descriptio, figuratũ fuit fidẽ Christi crucifixi p totũ orbẽ fore generaliter publicandã, quod potissime impletũ fuit p doctrinã Pauli Apostoli, & scripturã. Propter quod potuit dicere verbum preassumptum; *Ecce descripsi, &c.* In quo notantur quatuor causæ huius Apostoli doctrinæ, s. effectiua, finalis, & formalis.

C

Circa primũ est notandũ, quod licet Paulus fuit scriptor huius doctrinæ, quod notatur cũ dr̃: *Ecce descripsi*, hoc tñ fuit ministerialiter; Christus aũt principaliter; pter quod dicit ad Gal. 1. b. *Notum vobis facio fratres Euangelium Christi, quod euangelizatum est a me; quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, & neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.* & ideo quia Christo reuelante, & dictante hanc doctrinã descripsit, conuenienter dicere potuit verbum Baruch, quod habetur Ieremi. 36. d. *Ex ore loquebatur ad me quasi legens in libro omnes sermones istos; & ego scribebam in volumine atramento.* Baruch qui interpretatur benedictus. figura fuit Apostoli qui consecutus est misericordiam, & benedictionem Dei. Ieremias, vero qui interpretatur excelsus Deo, Iesum Christum figurauit quem Deus pater exaltauit, *& dedit illi no. quod est super omne no.* vt dicitur Philip. 2. b. & ideo bene potuit dicere Paulus Apostolus de Christo; *Ex ore suo loquebatur ad me quasi legens in li. i.* distincte, & aperte mihi reuelando; & ego scribebam secundum eius reuelationem in volumine atramento. Epistolas enim suas saltem aliquas, vel pro aliqua parte earũ manu propria cõscripsit. vnde in fine primæ Epistolæ Cor. d. dicitur; *Salutatio mea manu Pauli.* supple scripta est. hoc enim modo signabat epistolas suas per notariũ cõscriptas, ne suo noĩe ci⁹ epistolę a falsis apostolis scriptę, a fidelib. reciperent.

Circa secũdũ sciẽdũ, quod sicut in philosophia naturali corpus mobile est subiectũ sub rõne absoluta, & in particularibus lib s sub rõnibus determinatis, vt corpus mobile ad situm, in libro cæli, & mũdi, & corpus mobile ad formã in libro de generatione, & corruptione; Sic Deus sub rõne absoluta est subiectũ in sacra scriptura, in partibus vero eius sub determinatis rõnibus, vt in Veteri Testamẽto sub rõne creationis, & gubernationis, & in Nouo sub rõne redẽptionis in generali. In Epistolis vero Pauli sub rõne magis determinata, s. sub rõne redẽptionis p suã passionẽ. ideo dicit Paulus. 1. ad Cor. 1. d. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gẽtibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis filium Dei Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Hæc igitur sapientia doctrinæ Pauli quæ est causa subiectiua tangitur cum dicitur; Eam de qua dicit Act. 13 c. *Nos vobis eam annunciamus, quæ ad patres nostros repromissio facta est, de Christo pro salute mundi passuro.*

Subiectum sacræ scripturę

Circa tertiũ cõsiderãdũ, quod cã finalis huius doctrinę est vtilitas totius Ecclesiæ, quæ notatur cũ dr̃, *Tibi.* i. ad vtilitatẽ tuã, qa per hanc doctrinã intellectã, & opere adimpletã habetur vita gratiæ in psenti, & gloriæ in futuro, de quo põt accipi quod dr̃ Prouer. 3. b. *Præcepta mea cor tuum custodiant, longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.* Dicit annos vitę, quantũ ad vitã gratiæ, & longitudinem dierũ, quantũ ad vitã gloriæ, quæ æternitatẽ includit a parte post, & pacem, i. quietẽ appetitus, qa de rõne finis vltimi est, quod quietet totaliter appet tũ.

Causa finalis.

F

Circa quartũ, s. causam formalẽ est sciendũ, quod duplex est forma doctrinæ, s. forma tractatus, & forma tractãdi. Forma tractãdi est modus agẽdi, q triplex est apud philosophos, s diffinitiuus, diuisiuus, & pbatiuus: & hoc triplici modo vt s aliunde Apostolus. vnde in Epistola ad Hebr. 11. a. fidẽ diffiniuit dicẽs; *Fides est substãtia rerũ sperãdarũ, argumẽtũ nõ apparentiũ.* Similiter. 1. Cor. 12. a. gratiã diuidit dicẽs: *diuisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus:* & subdit: *Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, &c.* Similiter. 1. Cor. 15. ex Christi resurrectione pbat resurrectionẽ generalem mortuorũ eẽ futurã: sicut possibile est in tali materia. Et hęc formalis cã tangitur, cũ dr̃; Tripliciter: de quo põt accipi quod dr̃ Eccles. 4. c. *Funiculus triplex difficile rumpitur* Forma vero tractatus cõsistit in diuisione doctrinæ. Diuiditur aũt tota doctrina in tres partes, secũdũ quod tribus pcipuis gẽtibus scribit, primo Romanis qui pcellebãt alias Gẽtes in potẽtia. secũdo Græcis qui præcellebant alias Gentes sapientia. tertio Hebræis qui pręcellebant in diuinæ legis notitia. Romanis tantum scripsit vnam Epistolam, quæ primo exponetur, sicut est prima respectu aliarũ.

Triplex modus agendi

Digitized by Google

quod ante promiserat. Ab auctore, vbi dicit, *qui factus est ei.* Ab auditoribus, vbi dicit, *in quibus estis & vos vo.&c.*

A Assignatis rationibus operis, numeri, & ordinis Epistolarum, explicato denique vnde & quare Apostolus Romanis scripserit, superest de materia, & intentione, & modo tractādi exequi. Generalis omnium Epistolarum materia est doctrina Euangelij. Intentio monet ad obediendum Euangelicæ doctrinæ. Præter hæc autem in singulis proprias intentiones, & materias requirimus. Prima itaque Epistola materiam habet Romanorum vitia, atque gratiæ Dei dona, ad quæ eos hortatur. Intentio eorum vitia increpare, & ad veram pacem & æternamque concordiam sub manu gratiæ humiliare. Modus tractandi. More scribentium Epistolas salutationem præmittit. In qua personam suam, negocium, & auctorem negocij commendat, in quibus congrue captat beneuolentiam.

Com. in hunc locum. Haymo. Post salutationem vtriusque partis vitia arguit, ostendens Gētiles a naturali ratione, & Iudæos a lege exorbitasse, Deinde pluribus modis ostendit iustitiam, & salutem æque vtrique esse non per legem, sed per fidem Christi, vt a lege eos tollat, & in sola fide Christi eos constituat. Circa finem vero moralis subditur instructio, atque in actione gratiarum finem tenet Epistola. Inter omnes Epistolarum scriptores in tribus Paulus singulariter excellit. In operis scilicet profunditate; quia cæteris prolixius, & ad intelligendum difficilius. In fidei assertione; quia ad fidei Catholicæ assertionem congrua auctoritatum legis, & prophetiæ inducuntur testimonia. In gratiæ commendatione; quia contra arrogantes, & superbos de suis operibus præsumentes pro commendanda Dei gratia prudenter, & fortiter dimicauit. Qui nimirum, & in illo euidentior clariorque apparuit, quia inter alia vehementer Ecclesiam Dei persecutus, pro quo summo dignus fuit supplicio; pro maledictione consecutus est gratiam, pro damnatione suscepit misericordiam, in quo & spes nostra plurimum subleuatur. D

Paulus excellit scriptores in tribus.

1.Cor.15.a

Haymo. a Romani. Interpretantur sublimes, siue tonantes; quia illo tempore quo Apostolus hāc Epistolam ad eos misit, cunctis dominabantur gentibus. Ideoque sublimiores erant omnibus populis, & intonabāt pręcepta publica, & priuata, eorumque fama omnium hominum resonabat in ore. B

Li.2.cōtra Iouin. ad finem libri. ✠ Hierony. Vrbs potens, vrbs orbis domina, vrbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum. Roma, aut fortitudinis nomen est apud Gręcos, aut sublimitatis, iuxta Hebræos. Serua quod diceris; virtus te excelsam faciat, non voluptas humilem.

Li.5.ciu.c.12. ✠ Augustinus. Ex Catone Romanos, magnos fecerunt domi industria, foris iustum Imperium, animus in consulendo liber, neque libidine, neque delicto obnoxius.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Romanos.

a ROMANI sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt a falsis Apostolis, & sub nomine Domini nostri Iesu Christi in legem, & Prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram Euangelicam fidem: scribens eis a b Corintho.

b *A Corintho.* Orig. Hanc eum de Corintho scripsisse euidēter monstratur ex eo quod dicit; *Commendo vobis Phœben sororem nostram ministram Ecclesiæ, quæ est Cenchris.* Cenchris enim locus dicitur Corintho vicinus, immo portus ipsius Corinthi. Et ex eo quod dicit: *Salutat vos Gaius hospes meus.* de quo scribens Corinthijs commemorat, dicens; *Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum, & Gaium.* (Rom.16.a; Ibidem d; 1.Cor.1.b)

C Haymo autem ab Athenis Apostolum scripsisse Romanis dicit in his verbis; Ab Athenis ciuitate Græcorum scripsit Apostolus Romanis hanc Epistolam; Quos nō ipse, non Petrus, vel aliquis duodecim Apostolorum primum instruxit; sed quidam Iudæorum credentium, qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, cui erant ipsi subiecti, quæ apud Ierosolymam didicerant, Romanis euangelizauerunt.

Euseb. lib. 2. hist. cap.14.& lib.5.c.8. In Ecclesiastica tamen historia sic legitur; Claudij tēporibus clementia diuinæ prouidētiæ Petrum ad vrbem Romanam deducit; Iste adueniens primus in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cœlestis aperuit.

Lib.3.c.1 ✠ Irenæus. Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Euangelij, cum Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam. E

Lib.3.cap.2 ✠ Hegesippus. Erant (tempore Neronis) Romę Petrus, & Paulus, Doctores Christianorū, sublimes operibus, clari magisterio, qui virtute suorū operum Neronē aduersum fecerant, captū Simonis Magi deliramentis, &c.

In Chronico ✠ Eusebius Cæsar. Claudij Imper. anno.5. Petrus Apostolus, natione Galilæus, Christianorum Pontifex primus, cum primum Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romā proficiscitur, vbi Euangelium prædicās, vigintiquinque annis, eiusdem vrbis Episcopus perseuerat.

✠ Hierony. super præsentem Epistolam ad Romanos, vbi scriptum est; *Vt al quid impertiar vobis gaudij spiritualis,* ait sic; Romanos Petri prędicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit. Non quod minus accepissent a Petro; sed vt duobus Apostolis attestantibus, atque Doctoribus, eorum corroborarent fidem. Harum igitur auctoritatum cōflictum dirimentes, dicemus Petrum primum prædicasse Romanis quantum ad alios Apostolos: sed non primum quantum ad omnes credentes. Item dicemus Athenis Epistolæ partem scripsisse, Corinthi vero perfecisse, atque inde Romanis eam destinasse. Pro altercatione scribit Romanis, confutans modo Iudæos, modo Gentiles, docens eos humiliari, vt omnia attribuant gratiæ Dei. Iudæi salutem generi suo, gentes vero ingenio, & naturę attribuebant. Prima hęc ponitur; quia primum gradum erroris destruit. Commendat personam, & negocium, & auctorem negocij, in quibus congrue captat beneuolentiam. F

EPISTOLA

Postilla Nicolai de Lyra super Prologum in Epistolam ad Romanos.

Diuisio. ROmani, &c. In hoc breui Prologo ad compendiosam manifestationem dicendorum in subsequenti Epistola tria breuiter tanguntur: quia primo describūtur illi, quibus Epistola illa est destinata: & hoc in principio prologi, cum dicitur: *Romani:* secundo ponitur causa finalis, vel quare scripta est causa motiua, ibi: *Hos reuocat Apostolus.* tertio tangitur locus a quo est transmissa, ibi: *Scribens eis a Corintho.* Prima pars diuiditur in duas: quia primo describuntur a regione, siue patria. ibi: *Partis Italiæ.* secundo describuntur a religione falsa, ibi; *Hi præuenti sunt a falsis Apostolis.* vbi circa deceptionē tria tanguntur. primo deceptores, ibi; *A falsis Apostolis.* secundo forma deceptionis, ibi; *Sub nomine Domini nostri Iesu Christi.* tertio materia in qua erant decepti, ibi: *Quia in legem, & prophetas erant inducti,* quantum, scilicet, ad obseruantiam legalium, & ceremoniarum legis: quibus tamen Christus finem imposuit. Circa causam finalem duo tangūtur: quia primo reuocatio ab errore falsitatis, ibi: *Hos reuocat Apostolus.* secundo inuitatio ad cognitionem veritatis, ibi, *Ad veram Euangelicam veritatem.* Ex qua breui diuisione satis patent partes prologi. Circa vero tertiam partem, quæ tangit locum a quo transmissa est Epistola, altercatio est, & Doctorum saltem verbalis controuersia. Nam dicit Haimo, quod ab Athenis ciuitate Græcorum sit transmissa Romanis, quos non ipse, non Petrus, vel aliquis duodecim Apostolorum primum instruxit, sed quidam Iudæorum credentium, qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, quæ apud Ierosolymam didicerant, Romanis euangelizauerunt. Origenes vero dicit eam missam a Corintho, cui consonat finis præsentis prologi, cum dicitur, *Scribens eis a Corintho.* & pro isto inducitur quod scribit Apostolus cap. vlti a. præsentis Epistolæ; *Commendo vobis Phœben sororem nostram quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchris.* Cenchris vero, vt dicit Origenes, locus dicitur Corintho vicinus, immo portus ipsius Corinthi. Harum auctoritatum conflictus dissolui potest, vt dicatur Paulum partem Epistolæ scripsisse Athenis: Corinthi vero perfecisse, atque eam inde Romanis destinasse.

Digitized by Google

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS.

CAPVT I.

a PAulus. Beda super Actus Apostolicos Paulum anno Passionis, & Resurrectionis Christi ad fidem venisse dicit. Tertio vero decimo anno post Christi passionem Apostolatum Gentium cum Barnaba.& Pauli vocabulum accepisse.prius enim Saulus a Saule persecutore vocabatur,quia sicut ille Dauid, hic Ecclesiam persecutus est. Quartodecimo autem anno,iuxta condictum Apostolorum ad magisterium Gẽtium est profectus.

Act.9.a

Act.13.

Aug.li.de spiritu, & li.c.7. Serm.42. de sanctis in hūc locum, & in Psal.71. *ad munus Apostolicum*

August. Non ob aliud hoc sibi nomẽ elegit, nisi vt se paruum ostenderet, tãquàm minimũ Apostolorũ.Non iactantia aliqua,sed ex Saulo factus est Paulus, id est, ex superbo modicus, & quietus, Saulus inquietudo,& tentatio interpretatur.

B

a b c d e f g h i

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS.

CAPVT I.

a ¶Hebraicè,quietus Græcè,modicus Latinè.
b ¶Nomen humilitatis,vt ad eam pronocet.
c ¶Saluatoris,cui merito omnes seui, cui seruare regnare.
¶Reg s,& sacerdotis.

PAVLVS seruus IESV Christi, vocatus † Apostolus, segregatus in Euangelium DEI, quod ante promiserat

a ¶Aeterna electione,temporali missione. b ¶Missus,legatus,vel nuncius. c Ab vtero synagogæ, in qua quasi mortuus fuit.
a Prædicandum. Ecce officium. b Commendatio Euangelij a quatuor. c Complectionem. A tempore. d Deus pater. Gratis. Vtrem vilem,& necessariam. Ab auctore.

1 2 3 4 5

Ambros. Porro ex more sancto ratio Apostolorum illud fecisse perhibetur,qui virtutibus proficientes mutato nomine sunt vocati, vt & ipso nomine essent noui, vt Cephas, vt filij tonitrui.

Ioan. 1.f Marc.3.b Com. ad Philemonem.

Hierony. Paulus a primo spolio quod Ecclesiæ contulit, scilicet,a Sergio Paulo proconsule quem apud Cyprum conuertit,hoc sibi nomen assumpsit.

Act.13.b Paulus vnde. Procemio in hanc Epist. Luc.5.f Act.13.b

Orig. In scripturis alios binomios,alios trinomios inuenimus.Sicut Salomon,qui Ecclesiastes,& Idida.Matthęus,qui & Leui. Secundum hanc ergo consuetudinem videtur nobis, & Paulus duplici vocitatus vocabulo, sicut in Actibus vbi scribitur; *Saulus,qui & Paulus.* euidenter ostenditur.

Hier. Paulus mirabilis siue electus.Quem,& Dñs ipse vas electionis vocauit, & tam vita q̃ doctrina mirabilem fecit.

b *Seruus.* Ex seruo,& humili;fecit Deus Apostolũ,& sublimem ita, & vos humiles fitis; *Qui enim se humiliat exaltabitur.*

Luc.14.c Infra 8.c Gal.4.a Ioan.15.b Psalm.44.a

Haym. Orig. Seruus amore filiationis,& humilitatis,non timoris:*Non enim accepistis spiritum seruitutis,&c.* Itẽ;*Itaque iam non est seruus,sed liber.* Et iterũ.*Iam non dicã vos seruos,sed amicos.*

d *Iesu Christi.* Ambr. Christus Grecè,Messias Hebraicè,Latinè vnctus.Christus quidẽ vnctus rex,& sacerdos visibili oleo,plenitudine gr̃æ spiritualis.vnde;*Vnxit te Deus,Deus tuus.*

C

Li. adu. Praxeam,cap.20

✻ Tertull. Eo iure quo vtrumque nomen (Iesu ,& Christi,)vnius est,id est,Dei filius,etiam alterum sine altero eiusdem est. Et siue Iesus tantummodo positum est, intelligitur,& Christus;quia Iesus vnctus est.Siue solummodo Christus, idem est & Iesus, quia vnctus est Iesus. Quorum nominum alterum est proprium,quod ab Angelo impositum est; alterum accidens, quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit,non pater,&c.

D

Li. aduer. Iudæos,cap.9.

✻ Idem. Vtrumque nomen (& Iesu,& Christi) competit Christo Dei, vt & Iesus appellaretur. Et quoniam ex semine Dauid genus trahere deberet virgo, ex qua nasci oportuit Christum euidenter Esaias dixit; *Requiescet super eum spiritus Dei, & spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & virtutis, &c.* Neque enim vlli hominum vniuersitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum, flori quidem ob gratiam adæquatum,ex stirpe autem Iesse deputatum per Mariam.

Isa.11.

Exhorta. ad Virgines.

✻ Ambros. Hæc autem seruitus de qua gloriatur Apostolus, gloriosa est, quando tali pretio æstimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur.

In Psalm. 115.

✻ Hieronym. Videtur humilitatis esse, quod dicitur, *O Domine, quia ego seruus tuus, &c.*sed grandis dignitatis est, & meriti esse seruum Domini,& non seruum peccati. Quia non habeo inquit, dominum hominẽ, quia non habeo dominum peccatum. Non enim *Regnat peccatum in mortali meo corpore,* propterea seruus tuus sum. Grande meritum.Denique dicitur de Moyse; *Sed non sicut seruus meus Moyses.* Et Abraham,& Isaac,& Iacob,dicuntur serui Domini. Propterea,& Paulus ita incipit; *Paulus seruus Iesu Christi.*

E

Rom.6.

Num.12.

Aug. Hay. Vtrumque ponendo vnam Dei hominis personam esse testatur.

Alterum pro Iudæis, alterum pro Gentibus ponit. Christus enim hoc nomen Iudæis est cognitum, quo nomine Dei filium designatum vident, & audiunt in lege promissum, quibus & si alium prædicaret, non crederent. Gentibus vero, quia in aliquo non legerant, præmittit Saluatorem,id est,Iesum.

Christus quamuis non sit proprium,sed nomen sacramenti,sicut Propheta,& sacerdos, Iudæis tamen cognitum recte proponitur; Etsi pluribus indita hæc nomina,tamen sola figura;hic enim solus verus rex,& sacerdos.

d *Vocatus.* Non a se,sed a Deo. Vel vocatus, ab hominibus dictus priuilegio nominis.

Haymo.

e *Apostolus.* Ecce de humili altus.

f *Segr.* A doctrina Scribarum,& Pharisæorum. hoc contra Iudæos. Vel, ab alijs Apostolis,corpore,& non mente; vnde: *Segregate mihi Bar. & T. in opus.ad quod a.eos.*

Act.13.a

F

g *Euangelium.* Haym. Bona annunciatio est quę ad salutem. Ea vero est de his quæ ad fidem,& mores.

h *Dei.* Non ab homine inuentum.

i *Quod an.* Completionẽ.non venit,vt subitum,sed lõge ante

Postilla Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Romanos.

CAPVT I.

PAulus seruus Iesu. Hæc Epistola diuiditur in tres partes, scilicet, in salutationem, narrationem, & conclusionem, secunda ibi; *Primum quidem gratias ago.* tertia ibi,16.cap. *Ei autem qui potens est.* Prima adhuc in tres,quia primo describitur salutans persona. secundo, Ecclesia salutata,ibi; *Omnibus qui sunt Romæ.* tertio bona optata, ibi; *Gratia vobis, & pax.* Prima adhuc in duas,quia primo ponitur personę salutantis descriptio. secundo cuiusdam dicti declaratio,ib; *Quod ante promiserat.* Persona vero salutans primo describitur ex nomine cum dicitur.

Diuisio.

Pauli descriptio quadruplex.

1 *Paulus.* Primo enim vocatus fuit Saulus,Act.8.a. sed postea vocatus est Paulus a quodam eius notabili facto,scilicet,a conuersione Pauli proconsulis. Act. 13. b. Sicut Iacob vocatus fuit Israel, ex eo quod vidit Dominum; vel potius ex eo quod luctatus est cum Angelo, vt dictum fuit plenius, Genes. 32. f. Et Simon vocatus est Petrus ex confessione diuinitatis in Christo. Matth. 16.c.Secundo describitur ex religione,cum dicitur.

2 *Seruus Iesu Christi.* Id est,verus Christianus. Tertio,ex officij dignitate, cum dicitur.

3 *Vocatus Apostolus.* Et quia Apostolatus est excellentior Ecclesiæ status, ad quem nullus ascendit recte, nisi a Deo vocatus, ideo bene dicitur; *Vocatus Apostolus.* Scilicet, a Deo, secundum illud Hebr. 5. a. *Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.* Quarto ex modo vocationis suæ, cum dicitur.

4 *Segregatus in Euangelium Dei.* Per verbum enim Spiritussancti fuit segregatus a cœtu Apostolorum , aliorumque discipulorum,ad prędicandum per orbem Euangelium Christi, Act.13.a. & tunc vocatus fuit ad Apostolatum;prius tamen vocatus fuerat ad fidem, Act.9.a.

5 *Quod ante promiserat, &c.* Hic consequenter declaratur duplex dictum. & primo declaratur primum, secundo secundum, ibi: *Per quem accepimus.* Primum autem est; quia dixerat, *Segregatus in Euangelium Dei.* ideo declarat quale sit illud Euangelium, id est, bonum nuncium a Deo patribus veteris Testamenti promissum, & hoc est quod dicit. *Quod ante promiserat,* scilicet,Deus pater.

Digitized by Google

te promissum. Vnde in hoc verbum verum est; *Quia alius est* A *qui seminat, & alius qui metit.*

Ierem. 31. f. Esa. 55. a

a *Per proph.* Haimo. Vnde Ieremias; *Ecce dies veniunt, & consummabo testamentum nouum super domum Israel, & super domum Iuda.* Et item; *Feriam vobiscum pactum sempiternum.* Idem & alij.

b *Sanctis.* Non ethnicis. Sanctæ: quia vitia damnant, & sacramentis vnius Dei, & incarnationem filij Dei continent.

In Psalm. 118 † declaratus fuit, demonstratus fuit.

c *Suo.* Proprio, sibi consubstantiali, coæterno, coæquali.

a ¶Qui ex Deo, non ex se magni. ¶A testibus commen. b ¶Non modo verbis. ¶Ne daretur obliuioni. c ¶Factis. d ¶Quia omnes ad filium ducunt. e ¶Proprio. ¶Commen. Euang. a materia.

a b c d e f g **per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus** 1 2 3

a ¶Ad honorem eius. b ¶Commendatio auctoris a quatuor, primo ab origine. c ¶Factus, ne putetur homo tantum, & non secundum diuinitatem. d ¶Quia verbum caro factum est, &c. e ¶Secundum quod homo gratia sola prælectus, vt sic filius Dei in eadem potentia, & virtute diuinitatis cum patre per vnionem verbi. ¶Commen. a virtute.

est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus 4

d *Factus.* Tantum secundum carnem. Aug. Et si infectus secundum diuinam. Tanta est vnio vtriusque naturæ, vt totum dicatur Deus, totum homo, & vicissim homo Deus, Deus homo; quod non in substantijs hominis.

e *Qui factus est ei.* Qui factus secundum carnem, opere sancti spiritus de virgine, id est, natus. Impietati hæreticorum occurritur, qui obtuso corde capitulum hoc intelligentes, Christum tantum hominem accipiunt. Addendo enim, secundum carnem, diuinitati suam dignitatem reseruauit, in qua Christus Dei verbum est, per quem facta sunt omnia.

Orig. Factus est secundum carnem humanatus Deus, qui etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit; inconuertibilis manens, assumpto conuertibili homine, naturam suam non minuens hominis assumpta natura.

B Aug. Qui erat factus est; verbum erat, filius Dei erat, filius hominis factus est; suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. Natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius, & secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius; vt non adoptione, vel appellatione, sed vere in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet.

Idem. Est ergo Dei filius Deo patri in natura æqualis, habitu minor, in forma Dei verbum ex Deo genitum. In forma serui factus est ex muliere. In forma Dei hominem fecit. In forma serui factus est homo, in vtroque; vtrumque; Deus, vtrumque; homo.

Ioan. 1. b Idem. Verbum caro factum est, non tamen in hoc quod factum est, conuersum, atque mutatum, sed carne, vt carnalibus congruenter appareret, indutum.

Lib. 3. de fide orth. Ioan. Dama. Vtraque in Christo forma; quia vtraque vera, & plena est in Christo substantia. Inconuersæ enim, & inalterabiliter vnitæ sunt adinuicem naturæ; neque diuina distante a propria simplicitate, neque humana, aut conuersa in deitatis naturam, aut in non existentiam, neque ex duabus vna facta est composita natura.

Expositione in hanc Epistolam. Aug. Christus ergo vna persona est geminæ substantiæ, nec tamen Deus, & homo pars huius personæ dici potest; alioquin filius Dei, antequam formam serui susciperet, non erat totus, & creuit, cum homo diuinitati eius accessit.

Psalm. 89. a Ambr. Non semper factum esse, ad creationem refertur, sicut ibi; *Domine refugium factus es nobis.* Non enim creationis diffinitio, vel editio hic declaratur, sed nobis refugium esse dicitur, quod prius non erat.

C Aug. *Qui factus est, &c.* Aliquid significat hæc dictio. Quia enim non humano semine concreta est caro Domini in vtero Virginis, & corpus effecta, sed effectu, & virtute spiritus sancti; ideo Apostolus dicit *factum,* non natum.

Galat. 4. a Idem. Etsi non intercessit semen hominis in conceptione virginis, quia tamen ex ea carne Christus formatus est, quæ constat ex semine, recte dicitur factus ex semine. Neque tamen ideo creatura. Vnde & *Omnia per ipsum facta sunt.* non dicit omnia, nisi quæ facta sunt, i. omnem creaturam. vnde liquido apparet ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia. D Ioan. 1.

Hilar. Hic enim verus, & proprius est filius; origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; natiuitate, non creatione.

Lib. de carne Christi, c. 22. ✻ Tertull. Apostolus confirmat Christum ex semine Dauid secundum carnem, vtique ipsius. Ergo ex semine Dauid caro Christi. Sed secundum Mariæ carnem ex semine Dauid: ergo ex Mariæ carne est dum ex semine est Dauid. Quocunque detorseris dictum, aut ex carne est Mariæ, quod ex semine est Dauid: aut ex Dauid semine est, quod ex carne est Mariæ.

Lib. adu. praxea n. c. 27 Idem. Neque sermo aliud idem est quam Deus, neque caro aliud quam homo. Sic & Apostolus de vtraque Christi substantia docet, *Qui factus ex semine Dauid;* hic erit homo, & filius hominis. *Qui definitus est filius De. secundum spiritum:* hic erit Deus, & sermo Dei filius. Videmus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in vna persona, Deum, & hominem Iesum.

f *Ex semi. Da.* Aug. Haymo. Quia Maria de Dauid. Facta est promissio Abrahæ, & Dauid; sed maluit hic dicere Dauid, qui & criminosus, non Abrahæ iusti; vt non pro merito, sed gratia natus de eo putetur; & vt ex rege secundum carnem natus ostendatur, sicut rex ex Deo ante secula natus est. Psal. 131. b

g *Qui prædestinatus est.* Oecum. Qui demonstratus, & manifestatus est, & per prophetas, & per tot diuina signa, & per resurrectionem. Horum enim concursus segregat ipsum ab alijs omnibus, qui per gratiam vocati sunt filij. Ideo et quidam ὁρισθέντος, cogniti interpretantur, & in hominum notitiam venientis. E

✻ Theod. Ante passionem Christus non solum alijs Iudæis, sed ipsis et Apostolis non videbatur esse Deus. Offendebantur enim rebus humanis, cum eum comedentem, bibentem, dormientem videret, &c. Postquam autem resurrexisset, ascendisset, & Spiritus sanctus venisset, sciuerunt omnes eum esse Deum, quod hic docet Apost.

Prædestinatio. Aug. li. 3. Hipognostic. Rom. 8. a Tract. 105. in Ioan. Prædestinatio est gratiæ præparatio, qua ab æterno Deus homini Christo, & cunctis quos præsciuit conformes fieri imaginis filij sui, bona sine meritis præparauit. Præscientia de bonis, & de malis, prædestinatio est solummodo de iustis. Prædestinatio est non præscientia, quæ æqualiter ad bonos, & ad malos pertinet. Sed ordinatio, & præparatio adiuuandi illos, quos prouidentia diuina dignos inuenit, de bonis propriè tantum dicitur.

Amb. *Qui prædest.* qui latebat in carne quid esset, prædestinatus est, i. præscitus ab æterno manifestari filius Dei in virtute resurgendi, s. cum resurgunt. Nec dicit, ex resurrectione Christi, sed mortuorum, quod maior virtus est, quia sua resurrectio generalem facit resurrectionem. Vnde videtur mortem destruxisse, vt nos redimeret: quare, & Dominum nostrum vocat, qui talem gratiam dedit, & potestatem Apostolatus sua vice.

Li. 1. de præd. sanct. c. 15 Aug. Prædestinata est ista humanæ naturæ tanta, & tam excelsa, & summa subuexio, vt quo attolleretur vlterius non haberet, sicut pro nobis ipsa diuinitas, quousque se deponeret humilius non habuit, quam suscepta natura hominis cum infirmitate carnis vsque ad mortem Crucis. F

In hunc loc. Haymo. Non de verbo loquitur hic Apostolus, sed de homine qui non erat, antequam factus esset. Humilitas enim quæ non erat antea, illa prædestinata est.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Per proph. su. in scri.* Sicut patet Ierem. 31. f. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi in die illa cum patribus vestris, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel.* Et sequitur: *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Christus enim legem nouam in Euangelio contentam non tradidit scriptura, sed verbo suo; & Spiritu sancto de cœlo misso impressit illam cordibus Apostolorum, & aliorum discipulorum: sed ipsi postea scripserunt ad memoriam futurorum. & ideo dicitur Isaiæ 40. a. *Consolamini, consolamini popule meus, dicit Dominus Deus vester, loquimini ad cor Ierusalem.* Quia sicut dictum est, lex noua scripta fuit super hominum corda. Secundo ostendit quale sit Euangelium istud ex subiecto, cum dicitur.

2 *De filio suo.* Qui est vnus Deus cum patre ab æterno, & verus homo ex tempore. ideo subditur.

3 *Qui factus est ei ex semine Dauid secun.* Non enim Dei filius, vel ipse Christus potest dici factus absolute: quia suppositum filij est æternum, sicut suppositum patris. Potest tamen dici factus cum determinatione, scilicet homo secundum carnem, quia natura humana Christi facta est, & est vnita ad suppositum diuinum, & hoc in tempore.

Prædestinatio. 4 *Qui præde. est fi. Dei in vir.* Id est, in æqualitate potentiæ cum Deo patre. Ad cuius intellectum sciendum, quod prædestinatio est æterna Dei ordinatio de agendis in tempore per gratiam eius. Est enim præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro: propter quod importat antecessionem respectu prædestinati. Filius autem in natura diuina est coæternus patri; & sic non potest dici prædestinatus, sed in humana natura posterior est patre, quæ vnita est Deitati in tempore: & hæc vnio facta est ex Dei prædestinatione; aliter eius Deitati de nouo aliquid accideret, quod est impossibile, & ex eius mera gratia: propter quod cadit sub prædestinatione diuina, & ideo sicut hæc propositio: homo factus est Deus, vel filius Dei, est vera; ita & hæc Christus secundum quod homo prædestinatus est esse filius Dei, qui in natura diuina æqualis est patri in potentia.

Secundum

Digitized by Google

Aug. Præclarissimum.n.lumen prędestinationis,& gratię A est ipse mediator Dei & hominum homo Christ⁹ Iesus. Ille. n.homo vt a verbo patri coæterno in vnitatem personæ assūptus filius Dei vnigenit⁹ esset vnde hoc meruit, quod eius bonum qualecunque præcessit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret? faciente ac suscipiente Dei verbo. Ipse homo ex quo esse cœpit, filius Dei vnicus esse cœpit. Femina illa gratia plena concepit de spiritusancto, ex virgine Maria Deus vnicus natus est, non carnis cupidine, sed solo Dei munere. Libera in illo homine voluntas erat, & tanto magis quāto magis peccare non poterat.

Id. Recte quippe dicitur filius, Dei prędestinatus, non secundum illud quod est verbum Dei Deus apud Deum. Vt quid.n. prædestinaretur cum iam esset, qui iam erat sine initio, & sine termino sempiternus. Illud autem prædestinandum erat, quod nondum erat, ut sic suo tempore fieret, quēadmodum ante tempora prædestinatum erat, vt fieret. Quisquis igitur filium Dei prædestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Prædestinatus est ergo Iesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset in uirtute filius Dei.

a Secūdum spiri. sanctifica. iungatur sic. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem*. factus quidem secundum spiritum sanctificationis. i. secundum operationem spiritussancti, qui sanctificat homines, & qui sanctificauit Christum hominem in vtero virginali.

Aug. Vel probatur filius Dei, quia spiritum suis dedit sanctificationis, incœptæ a resurrectione animæ. i. remissione peccatorum mortuorum Christi, in peccatis. s. quos nullus alius curare potuit.

Est.n. duplex resurrectio, animæ, & corporis. De resurrectione animę in sequenti ait Apostolus. *Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christus.*

b *Mortuo. Ie. Christi*. Christi pro eius, uel suorum, proprium nomen pro nomine posuit more Hebraico, quæ locutio in scripturis præcipue ueteribus est usitatissima, ut. *Fecit Moyses sicut præcepit dominus Moysi.* C

c *Per quem accepimus gratiam, &c.* *Basi. significat honorum subministrationem ab illo proficisci. * OECVMEN. Non ex propriis inquit, bonis operibus Apostolatum accepimus, sed quicquid idest, gratia est, & donum. Atqui Apostolatus eius Spiritus sācti est, sicut in Actis habetur: sed omnia sanctæ Trinitatis opera nouit esse communia. D

* Theodor. Dicit ergo Apostolus. Ipse nos prædicatores instituit, omnium gentiū nobis mādata salute, & donata ab ipso gratia, quæ prædicationi responderet acconueniret. *In quibus estis, & vos vocati, &c.* Ex his inquit. vos quoque gentib⁹ estis, quarum cultura nobis commissa est. Nō.n. existimetis me aliena vsurpare, & agros qui ab aliis possidentur, inuadere. Dominus.n. me omnium Gentiū prędicatorem elegit.

d *In omni. Gentib.* non solum Iudæis in quibus (quia sine lege uocati) non debent sub lege agere.

e *Pro nomi. eius.* pro eius gloria, non nostra, sicut uos facitis.

Margin: I.t. de prædest. sanct. c. 15 — Luc. 1. d — † potentia — † a mortuis — † super prædestinatio. B — † uocati, nomē est, & infra — Christus quo modo prædestinatus — Expos. in hanc epist. — Resurrectio duplex Eph. 5. d — † de Spiritu sancto, cap. 8 — Iesus Christus dominus noster — testis

a est filius Dei in uirtute, secundum spiritum sanctificationis 1

b † ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri, 2 3 4

c per quem accepimus gratiam, & apostolatum ad obedien- 5 6

d dum fidei in omnibus Gentibus † pro nomine eius, in qui- 7 8

e f bus estis, & uos † uocati Iesu Christi, omnibus qui † sunt 9 10 11

g h Romæ dilectis Dei vocatis sanctis. Gratia uobis, & pax a 12 13 14

i k Deo patre, & domino nostro Iesu Christo. Primum quidē 15 16 17

Interlinear glosses: a Probatur etiam. Quod potest uideri ex hoc, quod ex spiritusancto conceptus. Commen. a gratia. Quia mortuos secum fecit resurgere, qui fuerunt eius. i. a Deo suscitandi. Vnde. Multa corpora eorum qui dormierant surrexerunt cum eo. a Ecce quid autor ei. Commen. a liberalitate. b Remissionem peccatorum, tolerantiam laborū. Et dona alia. c Autoritatem, uel legationem prædicandi. d Vt faciam obedire fidei. a Iudæi cohabitatione sunt in Gentibus. b Vice eius, uel pro nomine eius dilatando. c Vt familiarius admoneat, conuertit se ad eos. Inter quas gentes. a Romani. b Per gratiam ab eo per interiorem uocationem, uel ut sitis eius per exteriorem uocationem. Scribit. Non aliis. A Deo. a I. illis quos dilexit, ut uocaret ad sanctitatem. b Remissio peccatorum. Prius salutat. c Reconciliatio, & tranquillitas mentis. a Ad Deum. b Ab eo qui uult, & potest. c Sine quo nulla sunt nobis. d Prius lenit, post grauiter increpaturus.

f *Vocati Iesu Christi*. i. ab eo. s. Iesu Christo. Genitiuus pro ablatiuo more Græco.

g *Omnibus qui sunt Romæ, &c.* *Theod. Et diuinis eos appellationibus honorauit, & arrogantiam repressit. primum.n. eos, non, vt qui totius orbis terrarum dominium obtineret, ab aliis gentibus secreuit, sed aliis commiscuit. Deinde, omnibus simul scribit, seruos miscens, & mendicos, cum his qui propter opes nimias sibi placent, & magna sunt potestate præditi. Quod.n. ex his quoque aliqui credidissent, docet ipse in epistola ad Philippenses. *Salutant uos* inquit, *qui sunt ex domo Cæsaris*. Iam uero eos quoque docuit, quod non scribit in fidelibus, sed his qui iam crediderunt. Vnde eos etiam uocatos, & sanctos appellat, spiritualibus eos laudibus extollens, & eorum in eum, qui ipsos illo beneficio affecerat, desiderium inflammans. E

h *Dilectis Dei*. prior.n. dilexit nos ante omnia merita, ut & nos eum dilecti diligeremus.

i *Vocatis sanctis*. Non ideo uocati, quia sancti, sed ideo sancti effecti, quia uocati, & ideo uocati, quia dilecti.

K *Gratia uo. & p.* *Hier. Talis est ubique salutatio eius, ut & commemoret in nobis beneficia Dei, & optet in nobis integra permanere, quia & gratis nobis peccata dimissa sunt, & reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Commonet etiam pacificos esse debere, unam eandemque gratiam consecutos. * August. In ista salutatione ipsa trinitas pariterque incommutabilis unitas cognoscitur. Vnitas per hoc quod ait, a Deo. F

Haim. spiritussancti nomen non posuit, quoniam in donis suis eum comprehendit. i. in gratia, & pietate.

Gratias

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Secundum spiri.* Hoc refertur ad illud quod præmittit. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* ne forte aliquis crederet quod descendisset de Dauid per uirtutem generatiuam, sicut alii, quod est falsum, quia de cęlo descendit tantum secundū corpulentam substantiam de uirgine assumptam, & uirtute actiua spiritussancti formatam, quæ virginem sanctificauit, & impregnauit. 2 *Ex resur. mor.* Hoc refertur ad illud quod prædicitur. *Qui prad. est fi. Dei in uirtu.* i. in æqualitate potentię, vt dictum est, q apparuit in Christo ex resurrectione mortuorum ad quam requiritur potentia infinita, per quam se, & alios mortuos suscitauit. 3 *Iesu Chri. domi. no.* i. a Iesu Christo domino nostro. hic ponitur genitiuus pro ablatiuo.

4 *Per quem ac. gra. & apostola.* Hic declarat secundum dictum. i. qualiter acceptus est ad apostolatum. s. per Iesum Christū, qui est mediator Dei, & hominum, & ideo dona spiritussancti ueniūt ad homines per ipsum. Dictum est autem supra, quod hæc uocatio facta fuit per spiritumsanctum. Ex quo sequitur quod mediante Christo apostolatus concessus fuit Paulo, ideo dicit. *Per quem acce. gra.* & iungit hæc duo simul, quia natura non deficit in necessariis, sed cum forma substantiali dat proprietates, quæ sunt necessariæ in operibus congruentibus ipsi formæ, & multo magis autor naturæ non deficit in necessariis, propter quod concedens dignitatem Apostolicam, simul dat gratiam ad exequendum conuenienter officium pertinens ad illam dignitatem, nisi suscipiens obicem sibi ponat.

5 *Ad ob. fidei.* i. paratus sū totaliter me exponere obsequio fidei.
6 *In omni. Genti.* i. ut fides dilatetur in omnibus Gentibus.
7 *Pro nomi. eius.* i. ad gloriam nominis Christi.
8 *In qui.* s. fidelibus.
9 *Estis uos uocati.* ad fidem, *Iesu Chri.* i. a Iesu Christo, a quo est hæc uocatio.
10 *Omnibus qui sunt Ro.* Hic consequenter exprimuntur personę salutatæ, cum dicitur. *Omnis qui s. Ro.* non generaliter, sed fidelibus, ideo subditur.
11 *Dile. Dei.* i. a Deo vocatis.
12 *Sanctis.* i. Christianis qui sunt sanctificati per baptismum.
13 *Gratia uo. & pax.* Hic exprimuntur optata bona, quæ sunt bona simpliciter, propter quod absolute possunt optari aliis, & sibi, & hæc sunt gratia in præsenti, & gloria in futuro, ideo subd.
14 *Et pax.* Appetitus.n. hominis non potest totaliter quietari, nisi in gloria. 15 *A Deo pa.* qui est dator gratiæ, & gloriæ.
16 *Et domi. no. Iesu Christi.* qui est vnus Deus cum ipso, & sic dator gratiæ, & gloriæ, sicut ipse.
17 *Primum quidem gra. ago Deo meo.* Hic consequenter ponitur narratio, in qua explicatur intentio Apostoli, quæ est commendare gratiam Dei, per quam Romæ erant vocati ad fidem aliqui Iudæi, & aliqui Gentiles, ostendendo quod vtrique ad salutem indigebāt grā Dei, qa scientia acqsita nō sufficiebat Gētib. ad salutē, neq; obseruatio legis Iudæis. Qd patet ex hoc q isti, & illi plapsi fuerāt i horribilia vitia, pp qd egebāt Christi grā, p q saluarēt. Et primo hoc ondit Apostol⁹, scdo instruit eos i morib. c. 12.

Ad

Tri-

Digitized by Google

A a *Gratias ago.* Gratias agere est sentire omnia a Deo data esse, & pro eo laudare corde, voce, & opere.

b *Deo meo.* Non otiose. Non. n. vox ista esse potest, nisi sanctorum, quorum Deus dicitur, sicut Deus Abraham, Isaac, & Iacob. Cum. n. omnium unus sit Deus per naturam, eorū tamen proprie p gratiam esse dicitur, qui merito fidei, & iustitiæ eius cultores esse probantur.

Aug. lib. de ouibus. Gratias agere. Exo. 3. b Sedulius Haymo.

c *Pro omni. vo.* Cum pro aliis, primum p vobis, de quibus magna utilitas venit, per Christum mediatorem, per quem uobis Deus dedit bona omnia.

† De iure in c. etsi Christus. § Angelus Iuramentum quando sit faciendum.

a Quem. s. meum facto, quo. i. non uos. Non per legem, non per prophetiam. b Mediatorem Dei, & hominum. c Quia ipse est minister beneficiorum Dei. d Quod & uosipsi faciatis.

a b c d e gratias ago Deo meo p Iesum Christū pro omnib. vobis, qa 1 2

a Non laudat fidem eorum tanquam perfectam, sed facilitatem, & uotum erga Christum. Etsi non perfecta. b Quia Roma caput mundi, unde proficerent multi. c Pramissa autoritas.

fides vestra annunciatur in vniuerso mundo † Testis n. mihi 3

a Et ideo non est tutum mentiri. b i. uoluntate, uel spiritualibus, fide. s. & charitate. Non in carne. i. carnalibus obseruantiis. c In quo. Prædicando, non in lege, non in circuncisione, non in eo quod seruus Moyses tradidit, sed. d Quod filius tradidit non scribendo, sed inspirando mentibus.

est Deus, † cui seruio in spiritu meo in euangelio filij eius, q 4 5

a Amb. Deus memor est cum dat, oblitus cum cessat. b Habitus hori s constitutis ad orandum. c Quæ pro me, & aliis.

f g sine intermissione memoriā vestri facio semper i orationib.

d *Quia fides.* Ambr. Congaudet de bono incœpto eorum, per quod charitatem erga illos ostendit, & hortatur ad profectum. Hæc ante omnia se agere dicit, quia multis proficit fides eorum. ✻ Hier. ostendit quomodo Romanorum fides omnibus Ecclesiis cognita sit. Vel certe, quod eadem fides, quam Romani tenent, in vniuerso mundo ab Apostolis prædicetur. Item prudenter laudat, ut pro uocet ad profectum. Siue quia omni mundo mirum fuit Romanos credidisse, qui idolorum fuerant nimia cultura possessi, ita vt omnium gentium diis, quas vicerant, deseruiret. Sed & simpliciter eorum fidem laudasse credendum est, cuius nunc deuotio demonstratur. ✻ Tert. cum correptas ecclesias opponunt (hæretici,) credant emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide, & scientia, & conuersatione, Apostolus gaudet, & Deo gratias agit, quę tamen hodie cum illis correptis vnius institutionis iura commiscent.

§ de præsc. c. 27

B

De Ecclesiæ Romanæ fide, & authoritate.

✻ Irenæus. Quoniam ualde longum est omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro, & Paulo Romæ fundatæ, & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum, peruenientem vsque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanā gloriam, vel per cæcitatem, & malam sententiam, prę terquam oportet colligunt. Ad hanc. n. Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. ✻ Tertul. Si Italiæ adiaces, habes Romanam Ecclesiam, unde nobis authoritas præsto est statuta, fœlix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, &c. ✻ Cyprian. Nauigare audent (hæretici,) & ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem vnde vnitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis, & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos (quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est) ad quos perfidia habere non possit accessum, &c. ✻ Origenes. Cum Petro summa rerum de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius uirtutis alterius ab eo, nisi charitas exigitur. ✻ Athanas. Optamus ut a uestræ sanctæ sedis Ecclesiæ authoritate, quę est caput, & mater omnium Ecclesiarum, ea (Niceni concilii decreta) ad correctionem, & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentes legatos mereamur, quatenus vestra filii authoritate, illæ si ab æmulis sanctæ Dei Ecclesię, & nostris, euadere nobisque commissus eruere valeamus. Vero nouimus Apostolatus uestri cor gratia sancti Spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis. quantomagis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen vestri sumus, uobisque obedientes, cum omnibus nobis commissis, & sumus, & esse semper uolumus.

l. 3. adu. hære. cap. 3. — a de præscr. c. — Epist. 55. quæ est ad Cornel. contra hæreticos. — l. 5. C. 6. ad Ro. — Epist. ad Marcum Papam

C D

✻ Basil. Visum est nobis contentaneū ut literas ad Episcopum Romanum mittamus, quo res nostras consideret, & iudicii sui decretum interponat, ut quia difficile est de communi, & synodali decreto aliquos illinc mitti, ipse authoritate sua in reutatur, delectis uiris, qui acta Ariminensis concilii secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic uiolēter acta sunt. ✻ Hier. Ego nullum primum nisi Christū sequens, beatitudini tuæ. i. cathedrę Petri communioni cōsocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor, & sub onerariis nauibus paruula nauicula delitesco. Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicunque nō colligit tecum, spargit, hoc est, qui Christi non est antichristi est. * Ambros. Fideliter tibi commissam ianuam seruas, & pia solicitudine Christi ouile custodis, dignus quem oues Domini audiant, & sequantur, &c. Credatur Symbolo Apostolorum, quod ecclesia Romana intemeratum semper custodit, & seruat, &c.

Epist. 77. — † quem colo spiritu — Epist. ad Damasum papam — § epist. ad Syricium papam

* Aug. Si ordo Episcoporum sibi inuicem succedentium considerandus est, quanto certius ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram, propter apostolatus sui primatū gerenti Dominus ait. *Super hanc petram ædifi. eccl. me.* * Idem. Numerare sacerdotes, vel ab ipsa sede Petri in ordine illo Patrum quis cui successerit, uidete, ipsa est petra, quam non uincunt superbæ inferorum portæ, &c. * Theod. Tenet sancta ista sedes gubernacula regendarū cuncti orbis Ecclesiarum, cum propter alia, tum quia semper hæretici fœtoris expers permansit. ✻ Bernardus. Dignum arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. cuienim alteri sedi dictum est, *Ego pro te rogaui, ut non deficiat fides tua? & cætera.*

Tract. 124. in Io. — psalmo cont Donat. — Epist. ad Renatum presbyt. Romanum. — Epist. 109. quæ est ad Innoc. pap.

E

e *Testis.* quod habetis fidem domino imputo. Non habenda oro ab eo. Vel exponit, quando gratias agat in orationibus. s. & quomodo sine intermissione.

Testis. iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigri sunt homines credere quod eis est utile. Non est iuratio in se bona, non tamen mala cum est in se necessaria, licet a malo infirmitatis eorum quibus aliquid dicitur, procedat.

Aug. de serm. Do. in monte.

Hier. super Ierem. in secundo. Animaduertendum, quod iusiurandum hos habet comites, ueritatem, iudicium, & iustitiam, sed si ista defecerint, nequaquam erit iuramentum sed periurium.

f *Memo. ve. &c.* Hoc dicit ut eū ament, & desiderent audire.

g *In ora. me. ob.* Oratio pro bonis habendis. Obsecratio, pro necessitate districta oratio. Et est per sacra ad Deum adiuratio, ut per passionem, per mortem, per natiuitatē, & similia.

Oratio Obsecratio

F

* Oecumenius. Synceræ charitatis est, & mentionem facere, & semper hoc facere, idque maxime in precationibus Etenim ad eos proficisci properabat, & præter Dei uoluntatem id facere nolebat.

a *Desi-*

NICOLAVS DE LYRA.

Prima in duas, quia primo aufert a Romanis credentibus discordiæ materiam, secundo inducit eos ad charitatis concordiam. 5. cap. Materia vero discordiæ erat, quia conuersi de Iudaismo pręferebant se Gentilibus ex Mosaicæ legis susceptione, & econuerso Gentiles Iudæis de scientiæ acquisitione, propter quod ostendit eos primo similiter egere gratia Dei sine prærogatiua aliqua ante conuersionem ad Christi fidem. secūdo, post conuersionem ad Christi fidem. secunda incipit in tertio cap. ante medium. ibi. *Quid ergo.* Prima in duas, primo Apostolus affectum suæ charitatis ad ipsos ostendit secundo vitia eorum arguit, ibi. *Reuelatur.* Prima adhuc in duas, primo. n. ostendit se hēre charitatē ad eos, grās agēdo de eorū bona inchoatione, di. *Pri. qui.* i. principaliter.

Gra.

1 *Gra. a. Deo meo.* cui bonum hominis principaliter est attribuendum. 2 *Quia fides ve. annun. in vni. mundo.* Ciuitas. n. Romana tunc toti mundo dominabatur, propter quod de omnibus mundi partibus ibi veniebant nuncij, qui bonam conuersationem fidelium Romæ existentium referebant in diuersis partibus orbis quod ad dilatationem fidei, & ad Dei gloriam faciebat, quam Apostolus quærebat.

3 *Testis. n. mihi est. Deus.* Hic secundo ostendit idem pro ipsis orando deuote dicens, *Testis. n. mi. est Deus.* Frequenter. n. pro ipsis orabat secrete, propter quod testem non habebat de hoc nisi Deum. 4 *Cui seruio, &c.* & non obseruantijs legalibus.

5 *Quod sine intermissione memoriam, &c.* Non est per hoc intelligendum, quod Apostolus pro ipsis oraret continue, sed quia quotiescunque orabat, de ipsis memoriam habebat.

Obse-

Digitized by Google

A a *Desidero enim.* Vt quę verbis suadere non poterat, pręsens suaderet virtute miraculorum.

Haymo. b *Consolari.* Modo ego sum desolatus, sic & uos, etsi non sentitis, sed sic consolaremur.

c *Fratres.* Quia renati, & aliq recti. vñ supra, uocatis sanctis.

erant, puta, diuitias, potentiam, & sapientiam, vos quidem in D his, inquit, efferimini, ego autem Deum in medio vestrum prædicaturus accedam, nec me huius pudet. Quamobrem? *Quia potentia Dei est ad salutem suscipientium.* pulchre autem addit, *ad salutem*, nam est, & ad ultionem potentia Dei. *Ad salutem* itaque nõ cuilibet sed *credenti*. Non credentib. n. supplicium interminatur Euangelium. primum autẽ a Iudęo postulatur, ut credat, vtpote qui iam ea quæ de Chro sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quã gentes. pręterea, licet ad communem generis humani salutem venerat Christus, tamen inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, properq. omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

d *Græcis.* De Iudæis tacet, quia magister Gentium. *Græcis*, Græcos præponit, quia ab eis omnis philosophia mundana exordium habuit.

e *Barbaros.* Barbaros dicit, qui sunt quasi ex leges, qui. s. nec Hebræi, nec Græci, nec Latini sunt.

Nulli specialius debetur hæc prędicatio.

Debitor, quia missus ad omnes.

* Theodo. Doctor omnium gentium electus sum, quamobrẽ debeo omnibus doctrinæ debitum, non solum Gręcis, sed etiam barbaris. propterea. n. etiam diuersas dedit B nobis linguas Spiritus sanctus. Et conuenit quidem tum iis quibus doctrina magnos spiritus facit, tum iis qui non sunt eloquentiæ mysteriis initiati, debitum exoluere. Et quoniam. non omnes Euãgelii prædicationem suscipiebant, merito adiecit. *Quod in me promptum est.* Meum est. n. prædicare, est autem audientium credere.

† per voluntatẽ.

† aliquod impertiar vobis donum spũale

† vt communẽ capiã consolationem in uobis per mutuã

† prædestinat[a] fuerim ad hõc vsque diem

a Non solum oro, sed etiam obsecro. Tentans. b Prospero, & aduerso. Quacunque ex causa facili, uel difficili. c Post longa desideria. d Hyeme, uel æstate. e Q quod esse non reputo, nisi perueniam ad uos.

meis, obsecrans si quo modo tandem aliquãdo pspẽrum 1 2

a Non ut mali in suo malo. Quia tunc utilis aduentus. b Ideo obsecro.

a iter habeam † in voluntate Dei veniendi ad vos. Desidero 3

a Quia quæ scribit, & peruerse possunt accipi, & uirtutem suadere. b i. uos participes faciam. c Gratuiti beneficii Dei. Doctrinæ.

enim vos videre, vt † aliquid impertiar vobis gratiæ spirita

a Quia iam aliquid habetis. b Quæ confirmatio adeo est grata, quasi. suos confirmari. c Quasi mea consolatio net. d Quia doleo de non recta fide. Vel idem, ut consolemur uobiscum, alia litera.

b lis, ad confirmandos vos, id est simul consolari in vobis p 4 5

a Non nouam, sed meam, & vestram quæ est inuicem communis. i. si unius, & eiusdem fidei sumus in Christo, uel quæ per dilectionem operatur. b Haimo. Cur ergo non uenis? quia prohibitus sum. quod uolo ut sciatis, & putetis culpę uestra fieri, ut modo ignotos uos paretis. De fide, quia proposui.

eam quæ inuicem est, fidem vestrã atque meam. Nolo au-

Non solum uolui.

c tẽ vos ignorare fratres: quia sæpe proposui venire ad vos,

a Aliquibus impedimentis Deo id agente. Venire. b Vsque in præsens. c i. ut fructificetis uos per meam prædicationem, uel, ut ego præmium pro nobis acquiram. q. d. ideo deside. ue.

& † prohibitus sum vsque adhuc, vt aliquem fructũ habeã

a Horum exemplo, prouocat eos b Quod ideo uolo, quia debitor sum omnibus Gentibus.

in vobis, sicut & in cæteris Gẽtib Gręcis ac Barbaris, † sa- 6 7

d a Vt nemo de utroque populo excludatur. Haimo mundanis rationibus eruditis.

e b Illarum rationum imperitis. c Euangelizare. Sicut aliis debeo ita & uobis, quia omnibus debitor sum. d Q. Etsi ego ad hæc paratus, ergo alterius culpa remansit. 8

pientibus, & insipientibus debitor sũ: ita † q in me prom- 9 10

a In me promptum. b Tangit eos qui non recta tradiderant.

f ptũ est, & vobis qui Romæ estis euãgelizare. Non. n. erube 11 12

a Nobis, non aliis. Innectat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. b Valens. 13

g sco euãgeliũ*. Virtus. n. Dei est in salutẽ omni credẽti, Iu- 14

h a Quod dixit omni, determinat. Credenti. b Gentilibus omnibus. 15

i c Credenti est in salutem, quia est ei in iustitiam Quod clare ostenditur in ipso euangelio, 16

k dęo primũ & Græco. Iustitia. n. Dei † in eo reuelatur ex fi- 17

l

g *Virtus enim Dei, etc.* Quia signis firmatur incredibilis prædicatio, quod non est in falsis præconibus.

h *Iudæo primum.* Eschius. Q Maxime, & præ omnibus Iudæo, & Iudæum præponit causa patrum, tamen & hic indiget euangelio. Quid ergo opus est lege?

† fides vestra atque mea

† eruditis pariter ac rudibus Haimo † quãtũ in me est paratus sũ

† per illud patent & intra Iustitia Dei

Haimo C f *Non. n. eru. euang.* Sicut illi qui falsa prædicant. Vel, qui crucem Christi putant ignominiam. ideo non erubesco euangelium, quia uirtus est. i. quia uirtutem Dei annunciat, non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Quod. n. infirmum Dei est, fortius est hominibus; & quod stultum Dei est, sapientius est hominibus. Vel, uirtus est credenti, per quam peccatum dimittitur, & cum res exigit, fiunt mira cula quibus commendatur doctrina.

* Oecum. Quia incredulis multa in Euangelio abiecta esse censentur, puta, crux, mors, Iudęorum debacchatio, &c. hoc interim illos docet, ne quicquam esse in eo uile suspicentur, atque idcirco pudeat eos illud suscipere. præterea, quia cristas erigebant Romani ob multa quib. cęteris præstantiores erant,

i *Iustitia. n. Dei.* Haym. Amb. Est quæ gratis iustificat impiũ per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniar in illo nõ habẽs iustitiam meam q̃ ex lege est, sed illam q̃ ex fide, q̃ reuelat euãgelium dum dat fidem homini, p q̃ iustificatur q credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promisit Deus.

Aug. in ps. 68 k *Reuelatur.* Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem F statum, quia iactabant bonam naturã, & excusabãt turpitudines per ignorantiam. Contra aũt Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatam. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

Ambros. l *Ex fide, &c.* Dei promittẽtis, in fidẽ hominis, qui credit ei. Vel

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Obsecrans.* i. per rem sacram deprecans, ut oratio sit magis exaudibilis. Sicut cum dicimus. *Per crucem, & passionem tuam, libera nos domine.*

2 *Si quomodo tandem ali. pro. iter. ha. &c.* Hæc forsitan fuit una causa appellationis suę ad Cęsarem, Act. 25. vt sic videret fideles Romæ existentes.

Triplex causa veniẽdi ad Romanos 3 *Deside. n. uos ui.* Hic reddit causam sui dicti. s. quare desiderabat uenire ad Romanos. Et assignat ad hoc triplicem causam. prima est ad augmentationem sui meriti, & eorum per suam prædicationem, & hoc est quod dicit. *Desi. n. uos ui. ut ali. u. imp. gra. spi.* i. vt per prædicationem meam efficiamini deuotiores, & sic in uobis augeatur gratia Dei.

4 *Ad confir. uos.* in fide. & bonis operibus.

5 *Id est si conso. in uo.* q. d. per hoc habebimus ad inuicem consolationem per fidem mihi, & uobis communem. Et de dilatione sui aduentus, consequenter se excusat, di. *Nolo autem uos ig. fra. quia sæpe pro. uen.* & patet ex prædictis litera.

Secũda causa 6 *Græcis, ac Barba.* Hic assignat secunda quæ est redditio debiti, di. *Græcis, ac Barba.* i. hominibus ignotæ linguæ, cuiusmodi sunt omnes præter Iudæos, Græcos, & Latinos.

7 *Sapientibus.* i. instructis in lege, & philosophia.

8 *Et insipientibus.* i. illiteratis hominibus.

9 *Debitor sum.* ad prædicandum eius euangeliũ ex officio apostolatus. 10 *Ita quod in me promptum est.* ex parte animi, licet habuerim, & habeam impedimentum exequendi.

11 *Et uobis qui Romæ estis eua g l z.* i. prædicare euangelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nõ peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12 *Non. n. erubes. euan.* Hic assignatur tertia causa ex honorabilitate officii, di. *Non. n. erubes. euangelium.* i. prædicationem euangelii, quia hoc est honorificum, & sanctum. ideo subditur.

Tertia causa.

13 *Virtu. n. De. est.* i. euangelium est Dei uirtutis contentiuum

14 *In salu. om. cre.* Tamen quantum ad effectum proficit solũ credentibus. 15 *Iudæo primum, & Græco.* per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendẽdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandã dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euangelii veritatem, quod continet iustitiam perfectã, propter qđ subditur.

16 *Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c.* i. in euangelio manifeste traditur.

17 *Ex fide in fidem.* i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existẽs & superueniente charitate formatus, q a p hoc actus eius efficitur meritorius vitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat pfecte, sicut scriptũ est Abac. 2. a. *Iustus autẽ, &c.*

Reue

Digitized by Google

Vel ex fide in fidem pp omnes partes fidei, ex fide veteris Testamenti, vbi vnus Deus, in fidem noui, vbi pater, & filius, & spiritussanctus. Ex fide primi aduentus, in fidem secundi. Ex fide primæ resurrectionis in fidem secundæ. Ex fide promissionis, in fidem redditionis. Ex fide prędicatorum, in fidem populorum. Ex fide seminantium, in fidem metentium. Ei est iustitia qui transit de fide in fidē, vt transeat Iudæus, & quicūque alius de fide veteris in fidem noui Testamēti, & de fide verborum, & spei, in fidem rerum & speciei

Aug. Fides est qua creduntur ea quæ nō videntur. Etiam est fides, quando non uerbis, sed rebus præsentibus creditur, quod erit cum Deus se uidendum dederit. Dicit ergo ex fide verborum, quibus credimus quod non uidemus, in fidem rerum qua credita obtinebimus.

Hymo. Nota. Primasius. De pan. di. 4. c. in domo. De sac. un. c. unico uer. in pectore. Abacuc 2. a. Heb. 10. g. Fides lib. quartio Euang. De Deo cognosci potest. Abac. 2. a. Hier. in 2. c. Abacuc. Tract. 3. in Io. lib. 4. cont. Iu. i. c. 14. c. 3 lib. de fide, & operib. c. 14 Hymo. Ambro.

a Ex fide est iustitia, & ita salus, sicut Abacuch dicit. Non ex lege. b Au. iustus est ex fide, & ita uiuit æterna vita, quæ est merces fidei.

de in fidem, sicut scriptum est: † Iustus ex fide viuit. Re- 1

a Venturi ad iudicium. b Non omnes impios, sed omnes impietatis & iniustitiæ partes. Idololatras.

uelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, 2

a Quæ ex culpa eorum. b Veram de Deo cognitionem habent,

& iniustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in in- 3 4

a Manentes in malo opere. Cum sponte eis se offerat. b Multa n. sunt, quæ de Deo per naturam sciri non possunt, ut de mysterio redemptionis, & incarnationis. I. de Deo noscibile. c Ductu rationis

iustitia detinent: quia quod † notum est Dei, manife- 5 6

a Per opus suum non per doctrinam, vel inspirationem. b Quod notum est Dei manifestum est in illis, quia. Pater. Alias reuelauit

stum est in illis. Deus enim manifestauit illis. Inuisibilia 7 8

a *Sicut scriptum est.* in Abacuch. ita est. *Iustus autem ex sua fide uiuet.* Sed hoc & talia plura testimonia quæ ponit, ab Hebraicæ veritatis translatione, qua nunc vtimur, videntur discordare, quia aliquando sumit a lxx. interpretibus, aliquando sicut loquens eodem spiritu quo prophetæ sensum sumit tantummodo, suis utens uerbis suaque dispositione.

* Theod. Hoc posuit Iudæorum gratia, docens eos non legalem quidem amplecti debere institutionē, sed sequi suos prophetas.

* Sedulius. *Ex fide*, i. non ex operibus legis, *uiuit*, hoc est, pręsentem uitam ducit, uel, uitam æternam acquirit.

* Amb. Ad exemplum prophetæ Abacuc se conuertit, ut declaret olim ostensum, iustum ex fide, non ex lege uiuere, hoc est, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem.

* Aug. Cogita quid per legem imminere debebat, & quid per gratiam consecutus sis. Si consecutus es gratiam fidei. eris iustus ex fide. Iustus. n. ex fide uiuit, & promereberis Deum viuendo ex fide. Cum promereris Deum viuendo ex fide, accipies præmium, immortalitatem, & uitam æternam & cætera.

* Idē, Summum bonum præstari hominibus non potest, nisi per Christum, & hunc crucifixū, cuius morte mors vincitur, cuius uulneribus natura nostra sanatur, ideoque iustus ex fide Christi uiuit. Ex hac. n. fide prudenter, fortiter, temperanter, & iuste, ac per hoc his omnibus ueris virtutibus recte sapienterque uiuit, qui fideliter uiuit.

* Idem. Excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint.

b *Reuelatur, &c.* Ex fide est iustitia, & inde salus, quia ex impietate iniustitia, & inde ira. i. pęna, & hoc idē reuelat in euāgelio. Vel reuelat de cęlo, qđ accusat eos, quia indicauit creatorem eis, uel saluatorem. Ex ipsa enim cœli fabrica iratus illis Deus ostenditur, qui ideo tam pulchra astra condidit, ut ex eis quantus, & quam admirabilis creator eorum sit possit agnosci, & sic solus adorari.

c *Super omnem impietatem.* impietas est in Deum peccasse. iniquitas in homines. Vel impius infidelis, sicut idololatra. Iniquus qui prauitate operis ab æquitate discordat.

* Hieron. Tres esse uidentur impietates, prima, & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptu. Tertia in extraneos. Siue, omnis impietas, ad diuersas idolorum culturas. referenda est, ut impietas quasi ad iniuriam Dei, iniustitia vero ad omnia peccata pertinere uideatur.

† Naturalis est. Hymo.

d *Eorum qui ueritatem.* Q. d. Cur eis ira de impietate, cū non cognouerint Deum? Ad quod. poterant quidē cognoscere, sed sibi tollunt, malentes morari iniuste in sua uoluptate.

e *Veritatem Dei.* Quia hoc dicitur, quod est de Deo noscibile, est in illis. Quasi. In se habent vnde noscant. s. naturalem rationem.

f *In iniustitia detinent.* Bonum est, quod tenēt, sed malum est vbi tenent. Veritatem. n. tenent, sed in iniquitate. Inuenisti Deum, inuenisti veritatem, & ipsum detines in iniustitia, & quod per Dei opera cognouisti, per hominis opera pdidisti.

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

Ser. 55. de verbis Domi. sec. Io.

g *Notum est Dei.* Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum vero Dei, quod omnem latet creaturam, vt ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h *Manifestum est in illis.* Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i *Inuisibilia. n. ipsius.* * Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine authore constare. Audi veritatem. *Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Vnde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, &c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis, pulcher in semetipso?

Serm. 143. de tempore

* Theo.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Reuelatur. n.* Postquam Apostolus affectum suæ charitatis erga Romanos ostendit, hic consequenter uitia eorum arguit. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit uitia Gentilium. Secundo Iudæorum, capitulo sequenti. prima in duas, quia primo arguit vitia eorum. Secundo, concludit intentum, ibi. *Qui cum iustitiam De.* prima adhuc in tres, quia primo arguit eorum uitia cōtra Deum. Secundo in seipsos, ibi. *Propter quod tradidit.* Tertio in proximum, ibi. *Et sicut non probauerunt.* prima in duas, qa primo arguit eorum cęcitatem. Secundo peccatorum insequentium grauitatem, ibi. *Et mutauerunt.* primum autem ostendit per hoc, quod Romani vigebant ratione, & industria naturali. vnde dicit Vegetius libro de re militari, quod Romani quęsierunt dominiū totius terræ, & orbis non multitudine populi, nec fortitudine corporali, sed sapientia consulum, & prudentia militari, propter quod ex cognitione naturali sibi data poterāt cognoscere unum solum Deum uerum latria colendum. Quod si fecissent, tanquā de bonis naturalibus Deo grati dedisset eis cognitionem sui supernaturalem, quantum necessarium est habere ad salutem, sicut patet de Cornelio Act. 10. Sicut enim corpore disposito, & organizato per naturam infunditur a Deo anima, sic talis supernaturalis notitia homini disposito per modum prædictum, & sicut deficiente natura in organizatione prædicta non infunditur anima, sic homini indisposito notitia fidei denegatur. Sic. n. fuit de Romanis qui de cognitione naturali Deo ingrati superbierunt, & ex consequenti cæcitatem mentis incurrerunt, & grauia peccata commiserunt, propter quod puniendi erant ex iustitia diuina. Et hoc est quod dicitur. *Reuelatur. n.* idest, certitudinaliter expectatur.

Diuisio.

2 *Ira Dei.* i. iustitia, & vindicta. *Super omnem im.* s. contra Deum. Est. n. pietas cultus Deo exhibitus, secundum Tullium. Et per oppositum impietas importat Dei contemptum.

3 *Et iniu. ho.* i. peccatum contra proximum, cum quo iuste est viuendum.

4 *Eorum qui ue. Dei in iniu. deti.* Veritas. n. diuina, quantum est in se, parata est se manifestare, sed malitia hominis impedit in eis hanc manifestationem, & sic quodammodo detinet eam, sicut impediens cursum aquæ dicitur eam detinere, quod declarat consequenter, di. 5 *Quia q. n. est d.* i. in conditionib. diuinis per rōnē naturalē cognitis, cuiusmodi sunt essentialia attributa, vt sapientia, bonitas, & similia.

6 *Manifest. est in il.* s. hominibus Romanis. 7 *Deus e. m. il.* Et subditur modus manifestationis, cum dicitur. 8 *Inuisibilia e. ip.* i. attributa Dei esse ntialia, quæ sunt nobis inuisibilia in præsenti

Digitized by Google

A * Theop. Antiochenus. Deus vniuersa cum nō forēt creauit, vt ex operib. suis quam magnus, quam excellēs sit hominib. innotesceret. Vt anima in humano corpore nō videtur, verum ex corporis motu cognoscitur, sic nec Deus corporeis oculis videri potest, cęterum ex prouidentia qua singula ordinat, suisq; operibus aspicitur & apprehēditur. Quēadmodū si quis cernat nauem, suis armamētis mare sulcare, & in portum appellere, certe credit aliquem a quo gubernetur, sic certe nemo adeo abiecti sit animi, quin credat Deū esse gubernatorem omnium, quamuis oculis carnalibus eum non assequamur, &c. Legātur etiā in hanc sententiam Basil. in Psal. 32. Hieronymus in 3. c. Ecclesi. Origenes hom. 5. in Leuiticum, Chrysostomus B hom. 9. ad pop. Ant. Ambr. lib. 3. de Spiritu sancto. c. 2. &c.

Lib. 1. ad Autolycum.
† creatione
† in hoc v
† vani facti sūt
† 49. distin. c. hinc etenim ver. albuginē
† reptilium

a Ab homine, non solum ab angelis. Vel, a constitutione.
b Per ea, etsi non per legem. c Non corporea vel imaginaria visione, sed intellectuali.

a enim ipsius a † creatura mundi † per ea quæ facta sunt, intel- 1

a Quæ omnia gubernat. b Filius. ¶ Conspicitur. 2

lecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius † virtus & diui- 3

a Spiritussanctus. Bonitas quæ omnia replet. ¶ De hoc. 4
b Per naturalem rationem, & creaturæ reuelationem. 5

b nitas, † ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent 6

a Adeo, vt vnum confiterentur principium omnium. b Bene viuendo & colendo. 7
c De cognitione, sed sibi attribuerunt, in quo vani & falsi fuerunt. 8

Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt 9

¶ Putantes se aliquid esse, cum nihil sint. a Quæ a se non a Deo. b ¶ Ideo.
c Paulatim vsque ad insipientiam cor eorum deductum est. ¶ Tumore superbiæ obumbrante.

c sed † euanuerūt in cogitationibus suis, et obscuratum est in- 10

a Idest, ratio, quia ab eis credita est esse. b Ore vel corde.
c Ecce quomodo euanuerunt. d A se, non a Deo. c Ecce quomodo obscuratum est cor. 11

d sipiens cor eorum. † Dicentes enim se esse sapientes, stulti 12

¶ In Deum. a Non solum sensu peccauerunt sed etiam opere. 13
¶ Quantum ad se. b Culturam Deo incorruptibili debitam. 14

e facti sunt. Et mutauerunt gloriam † incorruptibilis Dei in si- 15

f a In imaginem ei cuius erat assimilata. b Prius. c Post. d Maior hebetudo. e Inde. 16

g militudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrū et 17

Deinde. Idololatriam. s. a Subtrahendo gratiam tradi permisit. 18

h quadrupedū & † serpētiū. † Propter quod tradidit illos Deus 19
20

g *Homi. & vo. &c.* Mos fuit ab antiquo Romanis adorare simulacra hoīum, vt Romuli, Iouis, & aliorū, maxime ab aduentu Aeneæ in Italiā. Volucrū aūt & quadrupedū & serpētiū, ex quo Alexādria ab Augusto victa ē & Romę subiugata.

D Haymo. Romanorum idololatria.

* Sedul. Nomen & honorem Dei, idolis dederunt. A viuo enim Deo recedentes, mortuis fauent. Primi enim Babylonij, Deum vocauerunt figmentū Belis, hominis mortui, qui principatum dicitur in eis egisse. Coluerunt & serpentem draconem, quem occidit Daniel homo Dei. Aegyptij colebāt quadrupedem, quem dicebant Apim, in similitudinem vaccæ, quod malum imitatus est Ieroboam. Et volucres quia sacram habebant aquilam Iouis, graculum, & cornicem.

† dum per opē ra intelligun tur, per videatur
† potentia
† cum se crederent
† immortalis
E Li. 5. Recognit.
† 23. q6. 4. c. Nabuchodonosor. ver præ destinationē
Eph. 4. c.

* Clemens. Roma. Veteres Aegyptiorum qui de celesti cursu, & astrorum natura rationem sibi visi sunt reperisse, oblidente sensus eorum dęmone, omnibus contumelijs Dei nomen incommunicabile subiecerunt. Nam alij eorum bouē colēdum tradidere, alij Hircū, alij Catos, nonnulli Ibin, quidam Serpentem, Piscem quoque, Cępas, & Cloacas, Crepitus ventris, pro numinibus habendos esse docuerunt, & alia innumerabilia quæ pudet nominare.

Deus pluribus modis cognoscitur.

Haimo. Ostēdit quid de Deo sciri potuerit. Pluraliter dicit quia plurib. modis cognoscitur. s. quod ęternus, omnipotens & huiusmodi. Intellecta ipsa inuisibilia per facta, quia per cęlū & terrā & alias creaturas quas immensas & perpetuas esse intellexerūt, ipsum conditorem, incomparabilem, immensum, æternum, mente conspexerunt.

a *A creatura.* Ab hoīe, per excellentiam, quia excellit inter alias creaturas, vel pp conuenientiam quam hēt cum omnibus creaturis, est. n. localiter in loco, cum corporibus, sentit cum animalibus, intelligit cum angelis, vnde: *Prædicate euangelium omni creaturæ.*

Serm. 55. de verb. Dom. sec. Io. Mar. vlt. d.

b *Cum cognouissent, &c.* Aug. Viderunt quo veniēdum esset, sed ingrati ei qui illis pręstitit vt viderent, sibi voluerunt tribuere quod videbant, & facti superbi amiserunt etiā quod videbant. Quod enim curiositate inuenerunt, per superbiā perdiderunt. Quod enim Deus dederat gratis, tulit ingratis.

c *Obscuratum.* Amb. Nebula enim erroris contexit cor illorū, quia cum creatorem ex creaturis cognouissent, nec sicut Deum glorificassent, amplius obtusi sunt.

d *Stulti facti sunt.* Ecce quomodo obscuratum est cor, quod est uindicta, sapientes in naturis rerum, stulti in Deo.

Serm. 143. de temp.

e *Et mu.* Aug. Hic damnat simulacra impiorum, alij terram, alij solem & huiusmodi venerabantur.

C f *In simi. imag.* Exaggerat stultitiam ad cumulum hebetudinis ostendendum.

Homi.

* Clemens Alex. Aegyptij per oppida & vicatim bruta coluerūt, pisces, oues, lupos, canes, hircos, boues, muscas, formicas, ciconias, mures, colūbas, &c. dæmones indigenas, feles, mustellas, &c. Scythę adorabant accinacem, Arabes lapidem, Persę fluuium, &c.

Apolo. c. 24.

* Tertul. Aegyptijs permissa est tam vanæ superstitionis potestas auibus & bestijs consecrandis, & capite damnandis qui aliquem huiusmodi Deum occiderit.

Ad Demetr.

* Cypria. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta & rogi pecorum: Crocodili, & cynocephali, & lapides, & serpentes a vobis coluntur, &c.

Apolog.

* Athenagoras. Aegyptij feles etiam & crocodilos, & serpētes, & aspides, & canes pro dijs habēt. &c. Legātur Eusebius lib. 3. de præparat. euang. c. 2. Lactantius libro 2. c. 13. & libro 5. c. 20. August. libro de ciuit. ca. 22. &c. Nazianzenus lib. 2. de Theologia: Arnobius libris aduers. Gentes: Lactantius, Minutius Felix, &c.

Haymo.

h *Tradidit, &c.* qa nihil absque eius permissione fit. Prius in defide-

F

NICOLAVS DE LYRA.

* præsenti, sicut & eius essentia, eo q̃ nō cognoscunt cognitione intuitiua. 1 *A creatura mū.* i. ab homine, q̃ sic nominatur, eo q̃ habet quādā similitudinē cū omni creatura. Habet. n. esse cū nō viuentibus, viuere cū arboribus, sentire cū animalibus, intelligere cū angelis, & qa oīs alia creatura sensibilis pp hominē facta est, vt diffuse tractat Greg. homil. 16.

2 *Per ea quæ facta sunt.* idest, per creaturas.

3 *Intellecta conspi.* Sicut causa per effectum, & sic Philosophi cognouerunt Deum.

4 *Sempiterna quo. eius virt.* i. potētia, quę est de dictis attributis.

5 *Et diuinitas.* i. essentia diuina, de qua per creaturas cognoscitur, quod est vnica, & simplex, & infinita.

6 *Ita vt sint inexcusa.* De contemptu ipsius. Ideo subditur.

7 *Quia cum Deum co. &c.* ratione naturali modo prædicto.

8 *Non sicut, &c.* Cogitantes, q̃ improportionabiliter excedit cognitionem nostram, & per consequens super omnia glorificandus.

9 *Aut gratias.* De cognitione naturali a Deo sibi data.

10 *Sed euanuerunt, &c.* Superbientes de ipsa.

11 *Et obscu. &c.* Iusto Dei iudicio propter superbiam eorū.

12 *Dicentes enim se esse sa.* In temporalibus.

13 *Stulti facti sunt.* In spiritualibus.

14 *Et mutauerunt gloriam.* Hic ɔñr arguit peccati grauitatē ex cęcitate sequentem. s. idololatriam, quę maximū peccatum est in genere, qa est cōtra primū preceptū tabulæ, & nō solū vnā idololatriā incurrerūt, sed multiplicē. Audierūt. n. q̃ tpe Nabuchodonosor regis Assyriorū ipse incurrerat maleuolentiā & rebellionē subditorū, eo q̃ omnes deos eorū exterminari iusserat p Holofernē, Iudith. i. ppter quod ad dilatationē sui imperij statuerūt oēs deos diuersarū gentium coli. Vñ dicit Leo Papa in sermone Apostolorū Petri & Pauli, q̃ ciuitas Romana cū omnibus pene dominaretur gentibus, omnium seruiebat erroribus. Et hoc est quod dicitur hic: *Et mutauerunt gloriam incorrup. Dei.* i. honorem soli Deo debitum.

15 *In simil. imag. corrupt.* quia cultum latrię soli Deo debitum exhibuerunt Ioui, Herculi, & pluribus alijs qui fuerunt homines corruptibiles.

16 *Et volucrum.* secundum quod dicitur Esa. 2. d. quod aliqui adorabant talpas, & vespertiliones.

17 *Et quadrupedum.* Sicut Aegyptij colebant bouem.

18 *Et serpentium.* Sicut Babylonij colebāt draconē. Dan. 14. a. Et istas idololatrias & alias multas receperūt Romani, vt dictū est. 19 *Propter quod.* Hic ɔñr arguit peccata q̃ fiunt in propriū subiectū, inter quę luxuria maxime inquinat, qa in corpus redundat, & maxime vitiū ɔ naturā q̃ est pessimum cuius tres sūt species in generali. Prima est, mollicies qua aliquis p tactus pprios polluit p seipsum. Et hoc tangit, cū dr, *Propter quod.* idest, propter peccatum idololatriæ incursum.

Tres species peccati cōtra naturam.

20 *Tradi. il. Deus.* i. tradi pmisit in pęnā pręcedētis peccati.

In-

Digitized by Google

desideria cordis, quod eorum erat a Deo sibi relictum. post in immunditiam actu tantum, vt corpora naturaliter repugnantia quadam vi applicarent, & vitio aptiora facerent.

August. Manifestum est Deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, siue ad bona pro misericordia sua, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtiq; suo aliquando occulto, aliquando aperto, semper autem iusto.

Sedulius. Tradere, hoc est permittere, non incitare, aut immittere, vt ea quæ in desideriis conciperent, explerent in opere. Per hoc quod deserunt, traduntur in desideria cordis sui.

Hieronym. Tradere in scripturis dicitur Deus, cum non retinet delinquentes propter arbitrii libertatē, sicut in Psalmo dicit, *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum*.

(Marg.: Augus. lib de grat. & lib. arbit. c. 21. — † intereo tempo — † vltra eā qui condidit — † affectus cupiditates — † 32. q. 7. c. vsus — † per appetentiam sui, alius in alium)

c *Commu. ve.* Amb. Dum nomen Dei qui est verus, dederunt his, qui non sunt dij.

Aug. Veritas creaturæ a Deo est, sed nō Deus, quā illi in mēdaciū cōuerterūt, creaturas tanquam creatorem colētes.

d *Et colue. &c.* Sed ne dicant, non colo simulacra, sed res eorum, vt solem, addit: *Et col.*

e *Ser. c.* Hic damnat quæ in simulacris intelligebant.

f *Amen.* Quasi hoc verum est, quod Deo vero benedictio est in secula: diis autem Gentium ad tempus impietas dat honorē. Ideo quod illi dicunt est fallitas.

g *Pas.* i. voluptates quæ etsi delectent, tamen natura non nominādæ.

h *Igno.* Hai. Dicitur quasi sine noīe dignitatis. Ignominiosus qui desinit habere dignitatis nomen, dum in aliquo crimine deprehenditur.

(Marg.: † ignominiæ — † laudandus — † 32. q. 7. c. vsus.)

in desideria cordis eorum in immunditiam, vt † contumeliis afficiant corpora sua † in semetipsis. Quia commutauerūt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ † potius quā creatori, qui est † benedictus in secula, amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. † Nā fœminæ eorum immutauerūt naturalem vsum in eū vsum qui est cōtra naturā. † Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam

(Interlin.: a Ecce viuidicta. b Idest, a se sic parati, non a Deo. c Postea in actum. — a Quantum ad naturam. b Item vindicta. c Non aliunde, sed a se habentes, vel in suo sexu. d Illi afficiunt, &c. repetitio — a Hoc quod superius vocauit gloriam Dei. ¶ Quod de Deo verum est, dederunt idolo. s. quod sit Deus. b Diligenter ornando. c Actibus. ¶ Quasi illud esset melius. — a Quamuis ab illis priuetur suo honore. b Exaltatus super omnia. c Sine fine. ¶ Tamen. — a Quia ita peccauerunt in naturam creantem. ¶ Iterum vindicta repetitur, sicut ante culpa. b Tradi permisit. c Prius in ardorem libidinis, quæ est passio naturæ, nec nominanda, post in actum. ¶ Et vere — a Viri legitimi. b Inter se agentes. — a Ecce peccatum voluntatis, vel desiderij. b Quæ a se, non a Deo. — a Non tantum exarserunt, sed & b Actu. ¶ Ita &c. c Quæ peccato congrua fuit. ¶ Vind ctam dignam.)

* Ambr. Traditi sunt illudendi, & traditi non vt illa agerēt quæ nolebant, sed vt illa perficerent, quæ desiderabant.

* Oecumenius. Non ipse tradidit, absit: sed eos neglexit, tanquam sua gubernatione indignos. Deinde Satanas acceptos illos tradidit in ea in q traditi sunt. Tradidit eos Deus, hoc est, delictum in Deum, propriaq; illorum operatio, aut vltronea cecitas illa tradidit eos in affectus ignominiæ.

* Chrysost. Tradidit hoc loco, significat, permisit. Quemadmodum enim si quis exercitus Præfectus, prælio ingrauescente retrocedēs abscesserit, hostibus milites tradit, nō impellens, sed suo auxilio nudans, sic & Deus eos dimisit, quia admittere ipsius præcepta noluerunt, &c.

a *Afficiant.* Greg. Peccatum quippe quod pœnitentia non diluitur, mox suo pondere ad aliud attrahit. vnde fit, vt nō solū peccatū sit, sed & causa peccati. Ex illo quippe culpa subsequens oritur. Peccatū vero quod ex peccato oritur, non solū peccatum, sed & pœna peccati est, quia iusto iudicio Deus cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiā in alia cadat.

b *Quia commuta.* Exequitur latius per partes culpam & pœnā, vt comparet. *Quia commuta.* Ostendit per partes mutasse gloriā Dei. s. quod Deū putauerūt, qui non erat, & coluerūt & seruierunt creaturę potius quā creatori. Et exequitur partes immundiciæ, quod fœminę in fœminas, masculi in masculos. in quibus comparat pęnam culpæ, vt sicut contra naturam creantem peccauerunt, ita in natura propria punirentur. vnde concludit. *Et mercedem.*

✠ Chrysosto. Cū Deus homines destituerit, omnia sursum ac deorsum feruntur. Quamobrem non ipsum modo dogma illis Satanicum erat, sed & vita diabolica. Pauli porro prudētia merito hic nobis admirabilis est, vt qui quum in duas res sibi aduersantes incidisset, vtrasque exacte absoluerit. Volebat enim grauitate, ac reuerentia seruata loqui, sed alterum alteri impedimento erat. Ipso enim naturæ nomine & interpretationē auget, & hac tanquā peraperatsmate ad enarrationis verecundiam vtitur. Considera autē quanta cum emphasi dictiones vsurpet. Non. n. dixit illos amasse, ac desiderasse inter sese mutuo, sed exarsisse mutuo p appetentiā sui. Vides ab auiditate omne malū exortum, quū ipsum desideriū non sustinet intra propositos terminos consistere. Quicquid enim terminos a Deo statutos transgreditur, id absurdarum ac minime legitimarum rerum appetens est.

(Marg.: Homil 3. in hanc Epist. — Homil. 11. in Ezech. — Hie. in cap. 16. Ezech. — Vbi supra.)

i *Nat. v.* Putas Iuliane Apostolum ex hoc laudasse libidinē, quia vsum fœminæ dixit esse naturalē? Oēm profecto vsum fœminæ laudare cōpelleris, ac per hoc ea quæ cōmittūtur cū fœminis stupra laudabis, quia & illic vtiq; vsus naturalis est, quamuis dānandus, quia legitimus non est. vnde & filii nō legitimi, sed naturales vocantur, qui inde nascuntur. Nō ergo cōcupiscentiā carnis in illo verbo laudauit Apostolus, sed naturalem vsum appellauit illū vsum, vn̄ natura humana pōt nascendo subsistere. Nec dixit vsum coniugalē, sed naturalem: eum intelligi volens qui fit in membris ad hoc creatis, vt per ea possit ad generandum sexus vterque misceri.

Amb. Ac per hoc cū eisdē membris & meretrici aliquis miscetur, naturalis est vsus, non tamē laudabilis, sed culpabilis. Ab ea. n. parte corporis quæ ad generandū non est instituta, si etiam cōiuge quisque vtatur, contra naturam & flagitiosum est.

* Athanas. Olim Phęnissę mulieres ante idola sua prostituebantur, dedicantes numinibus suum quęstū, persuasę meretricatu ea ppitiari, ac psperitatē rerū inde nasci. Viri quoque abdicato sexu, mulierū naturā affectauerūt, tanq ita honorifica grataq; matri deorū facturi essent. Oēs autē in turpissimis viuūt, & certamē inter se prauitatis suscipere videntur, & vt dixit sanctus ille Chri minister Paulus: Mulieres eorū mutauerūt vsum naturalē, in eū q est pręter naturā, &c. Hęc designantes, confitentur & ostēdūt deos suos hoc genere vitę vsos fuisse. Ex Ioue. n. stupra puerorū & adulteria, ex Venere, meretricatū, ex Rhea, obscęnitatē, ex Marte, cędes, ex aliis, alia huiusmodi didicerunt, quę vt a legibus vindicātur, ita quicunque purus est auersatur.

k *Masculi.* Aug. Iudicio. n. iustissimi Dei traditi sunt, siue deserēdo siue alio nō explicabili vel inexplicabili in passiones ignominię, vt crimina criminibus vindicarent. Et supplicia peccantiū nō tantū sūt tormēta, sed & vitiorū incrementa.

* Ambr. & Sedul. Quoniam aliam legem dare nō potest Satanas (nihil. n. enim habet) concessa & licita in aliū ordinem versat, vt dū aliter fiunt quā cōcessa sunt, sint peccatū. Hāc autē dicit cōpensationē esse cōtēpti Dei. i. turpidinē & contaminationē. Hæc est. n. prima causa huius peccati. Quid autem eo peius ac deterius? Quantum enim idololatria per impium & grauissimum delictum est, tantum & compensatio eius horrenda, & perfida passio est.

l *Et mercedem, &c.* Augusti. Sed istas pœnas pauci vident: propterea

(Marg.: Aug. lib. cont. Iul. Pelag. — Aug. lib. 2. de nuptiis & cōcup. c. 19. & 20. Et lib. 14. de ciu. c. 23. — Orat contra idola. — L de grat. & lib. arb. c. 21. — Augusti. lib. 2. cont adu. legis & prophe.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 In desi. cor. eo. *Ad consequendū totaliter propriā concupiscētiā.*
2 In immundi. *i. vsque immunditias maximas.*
3 Vt contu. affi. cor. sua. *In hoc enim valde vilipenditur natura.*
4 Quia commu. ve. Dei in menda. *i. in idolū, ipsum colendo sicut Deū, quasi dicat, propter idololatriā ceciderūt in vile immūditiā.*
5 Et seruierunt creaturæ. *In idolis.*
6 Potius quā crea. qui est be. &c. *i. ab omnibus semp glorificādus.*
7 Amen. *Confirmatio huius dicti est. Secunda species peccati contra naturam est Sodomia, quæ transit in personam, in sexu tamen indebito. Et hoc tangitur cum dicitur.*
8 Propterea tra. illos Deus in passio. igno. *i. valde ignominiosas.*
9 Nā fœmi. eo. immu. natu. vsum in eū. *Vna alterā polluendo.*
10 Similiter au. & mas. *Vnus alterum polluendo.*
11 Exarserunt in desi. suis. *Ex vehementi enim ardore luxuriæ talis vilitas procedit.*
12 Et mercedem. *idest, punitionem.*
13 Quam opor. *idest, decuit.*

(Marg.: Secunda species peccati contra naturam.)

In

Digitized by Google

propterea eas maxime cōmemorat apostolus, & multa enumerat, quę peccata sunt, & pœnæ peccati. Inter ipsum enim peccatum apostasiæ, & vltimam pœnam ignis æterni, media, quæ sunt peccata, sunt & pœnæ.

a *Oportuit*. Hic causa, propter quā traditi sunt sine vlla ambiguitate monstratur.

b *Et sic*. Item, quia nondum resipiscunt, in alia cadunt pro eadem culpa. Per sicut pœnam peccato assimilat, vt sicut peccauerunt in sensu dei, sic puniti sunt in proprio sensu.

c *Et quia non pro*. Quia non nouerunt deum, ha. in no. quod ratio probabat, vel quia putauerunt deū nescire, & negligere mala. Tradidit, & cætera.

B

✠ Ambro. Propter errorem simulachrorum traditi sunt ad turpia facienda in inuicem, & quia impunitatem horum æstimauerunt, incuriosum deum iudicantes ac per hoc negligendum, hinc additū est, vt magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, vt facta, quæ hominibus non ambigerēt displicere, deum non crederent vindicare. Mox enumerat omnia mala, quæ illis superaddita sunt, vt vel sic cōuersi ad naturalem intellectum, intelligerent irato deo hæc sibi prouenisse. Caput autem iniquitatis malitiam dicit, cuius opus fornicationem ponit atque auaritiam. Hęc fornicatio hēt in se, & adulterium, sed quod minus est posuit, vt quod maius est multum non possit credi.

† reprobam mentem. † malis prædi tos moribus. † dei osores. † expertes intelligentiæ. † alieni a charitatis affectu. -qui

a ¶In natura sua vindicantes deum, idest vindictam dei sustinentes in suo sexu. ¶Alias quia.

a oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non

a ¶Vt nihil intelligant, nisi quod a probitate remotum est.

b probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in

¶Opere. ¶Rationi.

†reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt, re-

¶Illos Q non parum habentes de. b ¶Fornicatio omnis vsus præter legitimum connubium.
a ¶Per partes. c ¶Quæ et multa acquirere, nec superflua pauperibus erogare.

c d pletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, ne-

a ¶Dolore alieni boni. b ¶Pluraliter, quia sunt actus, & voluntates.
c ¶Quando aliud simulatur, & aliud agitur.

quitia, plenos inuidia, homicidijs, contentione, dolo, †malignitate,

a ¶Inter amicos discordiam seminantes.

e f lignitate, susurrones, detractores, †deo odibiles, contume

a ¶Qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferunt. b ¶In honoribus.
c ¶Qui nouum genus mali cuiuscunque inueniunt verbo, vel opere. d ¶Carnalibus, vel spiritualibus. e ¶Sed feris indomitiores.

g h i liosos superbos, elatos, inuentores malorum, parentib. non

k a ¶Non discernentes inter bonum, & malum. b ¶Habitu, & incessu. c ¶Dilectione proximi.

obedientes, †insipientes, †incompositos, †sine affectione,

a ¶In societate. b ¶Non compatiuntur miseris. c ¶Item vlterius cadunt.
d Iustum deum. Duce ratione. Prius.

l †absque fœdere, sine misericordia. Qui cum iustitiam dei

a tamen.

cognouissent, non intellexerunt, quoniā qui talia agunt di

Aeterna.

gni sunt morte, †non solum, qui ea faciunt, sed etiam, qui

Vt nullus excusetur.

m consentiunt facientibus.

† pacti haud quaquam tenaces. † fœdi fragi. - non intellexerunt. † 27. q. 1. c. viduas, in fine.

d *Omni iniquitate*. enumerat partes, vt apertius accuset malitiam, quando quis damnum molitur alicui. Nequitia, est temeritas quando audet, quod nequit, vel intemperātia sui. Contentio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Malignitas est mala voluntas, cum vltra non potest, vel de beneficijs gratiam non referre.

Haymo. Malitia. Nequitia. Contentio. Malignitas.

e *Detractores*, qui aliorum bona negant, vel inuertunt.

f *Deo odibi*. Ne leuis putetur susurratio, vel detractio, q in verbis sunt, addit de eis. *Deo odibiles*, vt intelligant se p solam susurrationē, & dtractionē eternā īcurrere posse dānationē.

August. l. 25. ciuit. & in ps. 55.

C D

g *Elatos*. Elati sunt, qui nolunt pati priorem, vel parem.

h *Inuentores malorum*. ✠ Ambro. Imitatores facti patris sui diaboli, idololatriæ malum inuenerunt, per quod omnia vitia in mundo sunt nata, & perditio maxima. Nam diabolus quem ab initio peccare scriptura testatur, quāquam tyrannicæ præsumptioni studeat, non tamen id ausus est profiteri, vt dicat, Ego sum deus, quamobrem peiores isti sunt, qui nō tantum elementis, sed & figmentis tribuunt deitatem.

i *Parentibus non obedientes*. Quanta autem insolētia arrepti sunt vt nec parentes suos, quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent, quique se natos gauderent, illos tamen per quos esse cœperant, contemnebant.

E

k *I.c.* Incompositio corporis indicat qualitatem mentis.

l *Digni sunt mor*. Ne putentur his tantum pœnis affligi quibus delectantur, addit vltimam mortem æternam.

✠ Sedul. Sunt quidam, qui se reos non putant, si non operentur, q mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire aūt facientib. est, si cum posset quis reprehendere, taceat, vt audiens fabulas, adulетur, & ita est, vt qui fomitem præbent delictis eorum, dignum est, vt pari crimine rei habeantur.

✠ Cypria. Consortes, & participes alienorum delictorum fiunt, qui delinquentib. fuerint copulati. Apostolus. n. manifestat, & comprobat morte dignos esse, & ad pœnam venire non tantum illos, qui mala faciunt, sed etiam eos, q talia agentibus consentiunt, qui dum malis, & peccatorib. illicita communicatione miscentur, nocentium contactib. polluuntur, & dum iunguntur in culpa, sic in pœna separantur.

Epist. 68. quæ est ad clerum, & pleb. in hisp.

✠ Chryso. Collaudare delinquentes, longe plus est, quam delinquere, propterea, quod hoc suffragiū proficiscatur ab animo corrupto, & insanabili morbo laborante.

Homil. de Dauid, & Saule.

m *Qui consentiunt facientibus, &c*. Consentire est tacere cum possis arguere. Vel errorem fouere.

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quam opor*. idest decuit. 2 *In semet. r.* de permittēte iudicio suo iusto. tertia species peccati contra naturam est, qū exercetur in specie aliena, s. coitus cum bestijs, propter qd vocatur bestialitas, est & pessimum. Et communiter dicitur vitium innominabile, propter quod apostolus tacet de ista specie, licet forte eā incurrissent, sicut alias duas pcedentes.

Tertia species peccati contra naturam.

3 *Et sicut non, &c*. Hic consequenter arguit peccata eorum in proximum, & primo peccata cōmissionis. Secundo, omissionis, ibi. *Parentibus inobedien*. Circa primum tangit peccata operis, dicens, *Et sicut non proba. Deum ha. in no.* idest non curauerunt de dei notitia. 4 *Tradidit il.* id est, tradi permisit. 5 *In reprobum sen.* i. in peruersum iudicium optima iudicando, quæ secundum veritatē sunt pessima, & hoc fit per malum habitum acquisitum, sicut gustus male dispositus amara iudicat dulcia, & econuerso. 6 *Vt faciant ea*. s. rōni rectę, q homo debet vti. Et quæ sint illa primo explicat in generali, di. 7 *Repletos om.* propter auersionem a deo, q est in omni peccato. 8 *Malitia*. propter conuersionem indebitam ad creaturam. Secundo, magis explicat in spāli, dicēs. 9 *Fornicatione*. sequendo cōcupiscentiā carnis. 10 *Auaritia*. sequēdo concupiscentiā oculorū. 11 *Nequitia*. quātū ad superbiā vitæ. Nequā. n. dicitur a nequeo nequis, superbus. n. quod nequit attingere rōne sibi debita, assequi nititur ex superbia. 12 *Plenos inui*. q sequitur ex superbia. Est. n. tristitia de bono alieno, inquantū ęstimatur pprii boni diminutiuū. 13 *Homici. co.* q ex inuidia oriunt, sicut patet de Cain, q fratrē suū p verba iniuriosa occidit, vt dictū fuit Gen. 4. a. 14 *Dolo, mali*. talia pcurātes, qū nō audēt facere manifeste. Scđo tāgit peccatū oris, dicēs. 15 *Susurrones*. qui occulte nitunt p verba sua bonorū amicitiā separare. vide Eccl. 28. b. *Susurro, & bilinguis maledictus, turbauit enim pacem habentes.* 16 *Detractores*. occulte alicuius famā denigrātes. Differunt. n. susurro, & detractor fine, quia vnus intendit separare amicitiā, alius denigrare famā. 17 *Deo odi*. propter hæc vitia. 18 *Contumeliosos*. dicentes alijs opprobria. 19 *Super*. De magis falso se iactātes. 20 *Elat*. alios supprimētes. 21 *Inuentores ma*. verbis malis, & exēplis alios corrūpētes. 22 *Parentibus*. Hic explicat peccata omissionis, cū dr, *Parentibus non obe*. Ad qđ tñ tenent parentib. carnalib9, eo q habēt ab eis esse, & nutrimentū, & parentib. spūalibus, eo q habent ab eis regimen, & documentū. 23 *Insipientes*, eo q nō recipiunt a parentib. documentū, & ex consequēti, 24 *Incomp*. in actu habitu, & gestu. 25 *Absque fœ*. i. sine fidelitate amicitiæ ad alios. 26 *Sine mise*. ad pauperes, & afflictos. 27 *Qui cum i*. Hic apostolus cōcludit intētū ex pdictis. Ex quo. n. erāt sic culpabiles, sequit, q erāt damnabiles, nisi fuissent adiuti grā dei. Iō dicit. *Qui cum iu. dei*. i. deū esse iustū. 28 *Cognouis*. rōne naturali, hoc. n. omnis intellectus, & natura clamant. 29 *Non intellexe*. pp cęcitatē in eis causatā ex peccatis, vt pdictū est. 30 *Quoniam, qui ta. agunt*. horribilia. 31 *Digni sunt mor*. non solum temporali, sed etiam æterna, 32 *Non solum, qui*. digni sunt hac pœna. 33 *Sed etiam, &c*. Et isti sunt fauentes, & præstantes auxilium, & illi, qui tenētur corrigere, &, tacent. Et hæc correctio duplex est. Vna fraterna, ad q oēs tenētur, nō tñ ad semper, sed pro tpe debito loco, & alijs circunstantijs debitis cōcurrentib. Alia est correctio

Differunt susurro, & detractor.

Digitized by Google

A

NICOLAVS DE LYRA.

Correctio duplex.

☩ rectio punitionis, ad quā tenentur oēs superiores ex officio suscepto, & hæc correctio non solū est propter emendationem peccantis, sed magis propter bonū commune, propter quod non debet superior cessare a tali correctione propter obstinationē, seu peiorationem peccantis, sicut fit in correctione fraterna, quæ tantū ordinatur ad emendationem fratris, sed punire debet obstinatum etiam morte, si expediat pro bono reipublicæ.

Quoniā dictum est in hoc ca. quod propter peccatū idololatriæ tradidit Deus Gētiles in peccata luxuriæ vilissima, & plura detestabilia, Propter quod ad maiorē dictorum euidentiam quæritur, Vtrum vnū peccatum possit esse alterius peccati pœna.

Et arguitur, q̄ non: Primo, quia pœnæ iustæ sunt, & a Deo, vt patet per Au. li. 83. quæstionum. quanquam. peccatum autem non est iustum, nec a Deo, ergo, &c.

Itē pœnæ sunt adductę, vt per eas homines adducantur ad bonum virtutis, vt patet per philosophum 10. Ethicorum, sed per peccatum non reducitur homo ad bonū virtutis, sed magis ad oppositum ergo, &c.

Contrarium videtur in litera. In pœnam enim idololatriæ Gentilium, inducta sunt alia peccata enormia.

Respōdeo, de peccato possumus loqui dupliciter. s. per se, & per accidens. Per se vero consideratur peccatū, secundum quod egreditur a voluntate, sic enim habet rationē culpæ, propter quod si nullo modo est voluntariū, non est peccatum. Et hoc modo vnum peccatum nō potest esse pœna alterius peccati, quia de ratione pœnæ est, q̄ sit contra voluntatē, & sic manifestum est, quod per se loquendo peccatum non potest esse pœna peccati. Per accidens autē peccatum potest esse pœna peccati tripliciter. Primo ex parte causæ, quæ remouet prohibens. Causæ. n. inclinantes ad peccatū sunt passiones inordinatæ, tentatio diaboli, & alia huiusmodi, quæ impediuntur per diuinū auxilium, quod iuste subtrahitur propter peccatū, & talis subtractio est huius peccati pœna, & est a Deo, qui iuste retrahit auxiliū suum ab ingrato, & sic peccatum sequens propter subtractionē diuini auxilii per accidens dicitur pœna præcedētis peccati. Et hoc modo loquitur Apostolus, dicens, Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorū, &c. quia sub trahendo suū auxiliū permittūtur peccatores vinci a passionibus suis, & dæmonū tentationibus. Alio modo potest esse pœna ex parte substātiæ actus peccati, qui afflictionē inducit, & hoc, siue sit actus interior, vt patet in ira, & inuidia, qui notabiliter affligūt ipsū iratū, & inuidū, siue sit actus exterior, sicut aliqui grauibus laboribus, & dānis opprimuntur aliquando, vt expleant actū peccati, secūdū illud Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis. Tertio mō ex parte effectus consequentis. Et his duobus modis vltimis vnum peccatū non solum est pœna præcedentis peccati, sed etiā sui. Ad primum patet, quod procedit de peccato secundum se considerato. Ad secundū dicendum, quod hæc punitio qua aliqui permittuntur a Deo in alia peccata ruere, ab bonū virtutis ordinatur, & quandoque ad bonū peccantium, scilicet, cum post peccatū humiliores, & cautiores resurgunt, semper autē ordinatur ad bonum aliorum, qui videntes tales de peccato in peccatum sic ruere, magis reformidant peccare.

ADDITIO I.

In ca. 1. vbi dicitur in Postil. *Segregatus in euangelium Dei.*

Dupliciter legitur Apostolus fuisse segregatus. Vno mō ab vtero synagogę, seu doctrinę Pharisęorū corpore. & mente, De quo intelligit illud. Gal. 1. c. *Qui me segregauit ab vtero matris meę.* i. synagogæ. Alio mō segregatus ab alijs apostolis, nō mente, sed corpore. vnde Act. 13. a. *Segregate mihi Barnabam, & Paulū, in opus ad quod assumpsi eos, &c.*

ADDITIO II.

In eo. c. 1. vbi dr̄ in Postil. Iō declarat quale sit istud euangeliū.

Euangeliū fuit pluribus expresse promisū. Esa. 41. g. vbi dr̄, Primus ad Sion dicet, *Ecce adsum, & Ierusalem euangelistam dabo.* prout fuit in additione declaratum, &c.

B

ADDITIO III.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. *Ad obediendum fidei.*

Hoc qđ dr̄ hic, *Ad obediendū fidei*, vr̄ cōtinuari cū præcedētibus, & sequētibus sic intelligēdo, Accipimus apostolatū in oībus Gētibus ad obediendū fidei. i. vt faciamus Gētes obedire fidei.

ADDITIO IIII.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Non enim erubesco euangelium.*

In hoc qđ dr̄, *Non. n. erubesco euāgeliū*, vr̄ secundū glo. increpare illos qui crucē Christi putāt ignominiā, vñ cruce cōfundebātur, de qua potius gloriari deberēt cū Apostolo, & sequitur ratio cum subdit, *Virtus Dei est.* i. virtutem Dei annunciat non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Hæc in glo.

ADDITIO V.

In eo. ca. ubi dicitur in Postil. *iustitia enim Dei in eo reuelatur.*

Iustitia Dei reuelatur in euangelio ex fide in fidem, scilicet, Dei promittentis, in fidem Dei promissa implentis. Nam sicut antiqui iustificati fuerunt ex fide qua crediderunt Deo promittenti salutem futuram per Christum, sic moderni iustificantur in fide, qua credunt Deum impleuisse per Christum, promissionem prædictam quod probat per Abac. 2. a. *Iustus autem ex fide viuit*, indifferenter loquēs de pręterita fide siue de pręsenti, &c.

ADDITIO VI.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Vtrū unum peccatum esse possit alterius peccati pœna.

Hæc quæstio mouetur a sancto Tho. in prima secundæ. q. 81. art. 2. in cor. quæstionis, & soluitur ibi eodem modo sub eisdem uerbis.

CAP. II.

a Propter q. &c. Hoc communiter de Gentibus, & Iudęis. Iudęus iudicabat Gentilem, propter priorem statum. Gentilis Iudęum. Vterque homo, non spiritus. Si Iudæus iudicat Gentilem de idololatria, & ipsi idololatrę. Si Gentilis Iudæum de legis præuaricatione, & ipse præuaricator naturalis legis.

Haymo.

b *Inexcusabilis.* quia tu ipse testis es damnationis tuæ, dum alium iudicās, quare hoc? quia eadē agis.

c *Qui iudi.* In quo ostendit se esse quod non est. i. iustū. *Qui iudicas.* Propter Iudeos hoc, & nondum eos nominatim exprimit, qui in lege gloriantur, & agunt, quę damnant, & quia nondū nominatim eos exprimit ideo dicit, Ita in omnē animā hominis operantis malum, Iudęi, & Gręci. Et gloria omni operanti bonum, Iudæo, & Græco.

☩ Chrys. & Oecumen. Nouerat Apostolus vrbi cōmissum esse orbis principatū. Igitur sermonem ad principes dirigit. Potest tamen idem priuatis quoque conuenire. Dicit autē trāsgressionis magnitudinem. Et ipsi, inquit, perpetrabant iniqua, & simul cum perpetrantibus currebant. Vbi. n. quispiā ab alio correptus ad iudicium duceretur, ipsi sedebant, illumque condemnabant, cum ipsi equalia perpetrassent, & cū eo ad perpetrandum cucurrissent, & tamen condemnabāt, ita nouerant, quod peccarent, seseque multo magis cōdemnarēt. Qui enim male agit, & tamē similia perpetrātes condemnat, aduersus seipsum fert condemnationem.

C

CAP. II.

a Quia omnis faciens, & consentiens dignus est morte.

Propter quod inexcusabilis es o homo,

a Tam Iudæus, quam Gentilis.

omnis qui iudicas. † In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, † quæ iudicas. Sci-

a Quos ita opinamini, nos autem scimus, vel vere inexcusabilis es.

Alias autem.

mus enim, quoniam iudicium Dei

† Nam hoc ipso quod.

† qui.

* Basilius. Cauendum esse nos monet Apostolus, vt primum nostra delicta (quæcunque illa sint) emendemus. & tunc demum alios incusemus.

d *Eadem enim agis.* Inanē excusationem Gentium, & Iudęorum sua auctoritate destruit Apostolus, posset enim excusationē peccati sui dicere Iudæus. Et si eadem me Iudęum defendit genus, & lex, me Gentilem ignorantia, contra Apostolus.

e *Scimus enim quoniam iudicium Dei, &c.* * Oecumen. Si qui dē hic non secundū veritatem est iudicium, nam & multi rei absoluuntur, & insontes cōdemnantur, in futuro autē secūdū veritatem erit. Imo & hic Dei iudicium, neque iniustum absoluit, neque iustum condemnat, quum hic ad iudicium in quosdam descenderit.

Ethicorum de finit. 31. d.

F

☙ Sedu.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

PRopter quod. *Postquā Apostolus arguit vitia Gentilium, his cōsequēter arguit vitia Iudæorū. Et diuiditur in tres, quia primo ostēdit eos in culpa, & pœna Gētilibus similes. Secūdo, quo ad aliquid peiores, ibi.* Si autē tu Iudęus. *Tertio, quo ad aliquid meliores, in principio se. ca. Prima adhuc in duas, quia primo circa propositum ostendit veritatē. Secundo remouet quorundam errorem, ibi.* Existimas. *Primum ostendit duplici ratione. Prima est, quia apud Gētiles idololatria reputabatur meritoria, & fornicatio licita, propter qđ talia publice agebāt. Iudæi vero p legē a Deo specialiter sibi datā cognoscebāt ambo esse prohibita propter qđ in manifesto a talibus abstinebant, ne secundū legem punirentur in occulto, tamē hæc operabantur, propter quod in peccato erant in Gentilibus similes. Et iō in fine præcedentis ca. vbi dixit Apostolus.* Quoniā qui talia agūt digni sunt morte, cōcludit. Propter qđ in. es o ho. *i. tu Iudæus gentiliter viuēs, qui iudicas temerarie Gētiles. Et causa subdit.* In quo e. &c. *Et patet litera.*

1 Sci. *Hic ponitur secūda ratio. Licet. n. inter peccata manifesta, &* ☩ occul-

Digitized by Google

A ✻ Sedulius. Terrorem incutit, vt Deū quem incuriosum illi dicunt, iuste malos secūdum veritatem iudicaturū dicat: hoc est, seuerissime reddere secundum mēsurā vniuscuiusque, non parcere. Si n. tu peccator, peccatorem tui similem iudicas, quanto magis Deus iustus te iudicabit iniustū? Humanum iudiciū multis modis corrumpitur, amore, odio, timore, auaritia: sæpe iudicum integritas violatur & contra iustitiæ regulam interdum misericordia inclinatur. Solius ergo Dei est secundum veritatem iudicium.

a *Qui talia agunt, &c.* Haimo. Qui talia faciunt quæ in alijs repræhendunt. Qui in iudicio attēdunt personas potentum, diuitum, propinquorum.

a Aequitatem rei non personas. b Contra. c Sine Iudæos siue Gentiles. Nos ita scimus, sed tu existimas. Opinaris. d Increpatio cum ironia.

a b est secundum veritatē in eos qui talia agunt. Existimas autē 1 2

a Aug. quia hæc potestas data est tibi, & non est in mundo qui te iudicet. hoc qua dum ad prælatos. Carnalis b Quasi supra

hoc ò homo, omnis qui iudicas eos qui talia agūt & facis ea, 3

a Hoc scilicet. Quocunque modo. b Cur ergo modo non punit, quia bonus expectat quod ignoras, an di. c Copiosam bonitatem.

c d quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius & 4 5

a Patientiam & longanimitatem. b Aug. quia modo tempus misericordiæ. Ecce Deum nescis misericordem. c Scriere loquitur, quia mens non reuocatur nisi timore.

e f † patientię & longanimitatis cōtēnis? Ignoras, quōniam benigni- 6 7 8

Alias patientiam. a Quantum in se. b Sed quia tu durus, & in malo tuo pertinax, de quo nec corde pœnites.

g tas Dei ad † pœnitētiā te † adducit. † Secūdū aūt duritiā tuā 9 10 11

a Exercendam. b Quando omnia aperta, & quando reuelabitur quod a nobis modo nescitur.

h & cor impœnitēs † thesaurizas tibi irām in die irę & reuela- 12 13

Bonitas & patientia copiosa. *† tolerantiæ, & lenitatis.* *Haymo.* *† patientiam.* *† inuitat.* *† colligis.*

misericordiā consolationis. Sed obserua ne longitudine misericordiæ Dei male vtēdo, tu tibi thesaurizes irā in die irę, & reuelationis iusti iudicij Dei, &c. *Vide eundem Tractatu 33. in Ioannem: & libro primo contra aduersarium legis & prophetarū.*

D Tres peccatorum gradus in his tribus versibus annotātur. Primus dum impunitatem promittis, ibi: *Existimas*. Secūdus & grauior, quia contemnis donum Dei, ibi, *An diuitias*. Tertius & grauissimus, qa ignoras te cōtemnere, ibi: *Ignoras, &c.*

Peccatorum tres gradus.

g *Secundum au.* Sunt enim quidam quibus mala quæ agūt displicent, & ducti pœnitentia cordis: quatenus eis datur ex eis exire laborant: de quibus hic non loquitur. Sūt alij quibus placēt mala, & de misericordia Dei nimis psumētes in eis pertinaciter perdurāt: in quo illius offendunt patientiā, & suā cumulāt sarcinā deterius peccādo. Sunt & alij quibus displicent quidē mala, sed quōniam grauia esse intelligūt, putāt sibi iā nō posse ignosci, sicut ille qui dixit: *Maior est iniquitas mea, &c.* Isti ergo nimia spe Deū non iustū autumant: isti vero desperatione Deū nō bonū ęstimāt. Ex vtroq; ergo periclitabunt & sperando cōtrarijs rebus & contrarijs affectionibus laborātes peribunt.

Augustin. in Psal. 49. *† Sed iuxta:* *Gen. 4. b*

B b *Existi. autem hoc ò hom.* Communiter legitur hoc capitulum contra Iudęos & Gentiles, potest tamen & specialiter legi contra superstitiosum quemlibet ecclesiæ prælatum.

Beda ex lib. sent. Prosp.

c *Quia tu effugies.* Peccas dum tibi impunitatem promittis, grauius: quia contemnis bonum Dei, & ignoras te contemnere, & an hoc facis? Increpatio, quasi mirum.

d *An diuitias bonitatis.* Ambr. Copiosa est bonitas quæ multum & multis peccātibus multa bona ministrat blandiens, vt ad pœnitentiam attrahat. Copiosa patientia, quæ tot & tanta peccantes sustinet nec cito punit. & hoc est longanimitatis, quia non ad horam est, sed longa, per multa expectans tempora. Hæc contemnit qui non ea vtitur ad pœnitentiam, vt Deus intendit, sed ad impunitatem vertit.

Ambrosius.

e *Patientiæ & lon.* August. Patientia est qua per superbiam & procaci mente peccantes non statim punit. Longanimitas est quæ per infirmitatem, & non deliberati animi malitia peccantes diu portat, expectans ad pœnitentiam.

f *Ignoras.* ✻ Cyprianus. Apostolus peccatorem ad pœnitentiam reuocans dicit: Ignoras quod patientia & bonitas Dei ad pœnitentiā te adducit? &c. Tandem iustū iudicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur, vt homini ad vitam longa Dei patientia consulatur. Tunc repræsentatur pœna impio & peccatori, quando iam non potest pœnitentia prodesse peccatori.

Lib. de bono patientiæ.

✻ Idem. Deum ad hoc patientem esse, vt nos pœniteat peccati nostri & reformemur, in Ecclesiastico dicitur, *Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi triste? Est enim altissimus redditor.* Item Paulus. Nunquid opulentiam bonitatis eius, & sustinentiam, & patientiam cōtemnis, ignorans quia bonitas Dei in pœnitentiam te adducit.

Lib. 3. ad Quirinum. c. 35. Eccle. 5.

✻ Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Lib. de fuga seculi cap. 3. In psal. 102.

C ✻ Aug. Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuitur: accedūt peccata, augetur vita: blasphematur quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad pœnitentiam, vocat beneficijs creaturæ, vocat impertiendo tēpus viuendi, vocat per lectorē, vocat per intima cogitationē, per flagellū, per miseri-

h *Thesaurizas.* ✻ Ambr. Necesse est enim seuerior pœna vt plectatur, immo flammis perennibus torqueatur, qui longa Dei patientia non solum se emendare noluit, sed adhuc addens ad contemptum peccata exaggerauit.

E

✻ Basilius. Deus cum sit omnium bonorum largitor, vitam propria voluntate tribuit: iram vero sibi quisque suis flagitijs thesaurizat.

In psal. 29.

✻ Hieron. Perspicuum est non esse naturalem iram Dei, sed nostris vitijs clementissimū & mansuetissimū Deū ad iracundiam prouocari, dicente Apostolo, secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, quam Deus naturaliter non habet, &c.

In 16. c. Eze.

✻ Gregorius. Misericors Deus tempus nobis ad pœnitendum relaxat, sed cum eius patientiæ gratiā nos ad augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus quod ad parcendū pie disposuit districtius ad feriendum vertit: vt quia reuerti quis etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit si conuerti voluisset. Vnde scriptum est: Thesaurizas tibi iram, &c.

Homil. 11. in Ezech.

✻ Origenes. Sicut omnia in mensura fecit Deus, & pondere & numero, ita etiam patientiæ eius certa mensura est: quam mensuram credendū est esse consumptam vel ab his qui diluuio periere, vel ab his qui in Sodomis cęlesti igne vastati sunt. Vnde & de Amorrhęis dicitur, *Nondum repleta sunt peccata Amorrhæorum vsque nunc.* fert ergo Deus patienter, & expectat vniuscuiusque pœnitentiam. Sed non nos dissoluat hoc, & tardos ad conuersionem faciat, quia rursus patientię eius & sustentationis certa mensura est.

Col. in hunc loc. *Gen. 15.*

F Accumulas tibi vindictam, deterius peccando. Hęc impœnitentia est blasphemia in spiritum sanctum.

Augustin. de verbis Domini.

Ista duo occidunt animas, desperatio & peruersa spes. His duobus

NICOLAVS DE LYRA.

occulta sit distinctio quantum ad humanum iudicium, per quod tantum puniuntur manifesta: tñ quantum ad diuinū iudicium non est in hoc distinctio. quia punit secreta sicut & manifesta, eo quod ei nihil est occultum. j. Reg. 16. b. *Homo videt ea quæ parent: Deus autem intuetur cor.* Et ideo Iudæi qui similia peccata faciebant in occulto, erant similiter puniendi, sicut & Gentiles facientes talia in manifesto. & sic habetur propositum, s. q. Iudęi similes Gentilibus erant. Huius rationis ponit virtutem dicens. *Scimus &c. ve.* i. in equitatē iustitiæ. 1 *In eos qui ta.* a. publice vel occulte. 2 *Existimas au.* Hic remouet circa dicta duplicē errorē. Secūdum remouet ibi. *Non e. ira est acce.* quorū primus est. quia aliqui impunitatē attribuebāt sibi ex dilatione punitionis diuinæ, quasi esset oblita peccata sua. hoc remouet tanq̄ erroneum: quia hoc prouenit ex Dei patiētia, quę cōcedit peccatoribus tēpus pœnitentię, vt si nō pœniteāt, appareat eorū cōdenatio magis iusta, & similiter pseuerātiū premiatio in bono. Hāc sententiā deducit Apostolus diffuse dicēs, *Existimas aut.* hoc erronee.

ronee. 3 *O ho. &c.* i. ò tu Iudæe qui iudicas Gentiles temerarie, vt dictū est. 4 *Quia, &c. iu. d.* i. eius punitionē ppter eius dilationē q. d. non sic erit, sed magis contrariū, quia tu abuteris tēpore misericordię tibi dato ad pœnitēdū. Iō subditur. 5 *An di.* i. abundantiā. 6 *Bo.* eius. qui à malis nō subtrahit bona naturę. 6 *Et patientiæ.* quę differt illationem pœnæ. 6 *Et longa.* quę diu expectat conuersionē hominū a malo culpæ. 7 *Contemnis?* q. d. sic impunitatem tibi arrogando. 8 *Ignoras quoniam be. Dei.* te toleran. 9 *Ad pœ. te. ad.* quam diu est in se: quia instinctus suos ad bonum à malis nunquā aufert penitus quamdiu sunt in via: sed ipsi repellunt eos, & sic remanent in fœcibus suis. ideo subditur. 10 *Secundum autem, &c.* quia non cedit diuino instinctui. durum enim in corporalibus dicitur, quod non cedit tangenti. Et ad similitudinem huius dicitur cor durū quod non obedit instiganti ad bonum. 11 *Thesauriz. ti. &c.* idest, accumulas tibi pœnam. 12 *In di.* id est, vltionis æternæ. 13 *Et reue. iusti. iu. Dei.* tunc enim reuelabuntur secreta cordis vestri.

Digitized by Google

duobus fit blasphemia in spiritũ sanctũ. vnde in euangelio: *Qui peccauerit, vel verbum blasphemiæ dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei hic vel in futuro.* de quo Ioannes in epistola ca-no. *Est peccatum ad mortem, non pro eo dico vt quis oret.*

Matth. 12. e 1. Ioan. 5. d Peccatum in spiritumsanctum fit duobus modis.

Peccatũ in spiritum sanctũ fit duobus modis, scilicet, per obstinationẽ, vel desperationem. obstinatio est iduratæ in malitia mẽtis pertinacia per quam fit homo impœnitens. Et hæc impœnitentia est blasphemia in spiritumsanctum. Desperatio est qua quis penitus diffidit de Dei bonitate. Et vtrunque dicitur peccatum in spiritumsanctum.

Ambr. Vere in spiritumsanctum delinquunt, qui suam malitiam Dei bonitatẽ excedere putant.

Haymo. Non tibi videatur Deus sic misericors, vt nõ videatur iustus, nec ita iustus, vt misereri non velit.

L. de verbis Domini. Iob 41. c. Idem Tractatu 89 in Ioan. Mar. 12. c.

Aug. Illud peccatũ aliqui irremissibile dicunt ideo, quia taliter peccantes pœnitere non pñt habentes corda indurata velut lapides. de quo Iob. *Induratum est cor eius velut lapis.* Alij dicũt irremissibile, quia taliter peccãtes nunq̃ pœnitẽt, cum tñ possint. & ideo nunquam eis remittitur. Vnde super Matthæum dr̃: Tanta est labes illius peccati, vt deprecandi vtilitatem humilitate subire nõ possit: etiãsi peccatũ mala conscientia cognoscere & enũciare cogat. Super Marcum dr̃, quod talis peccans digne pœnitere non possit. Sed breuiter intelligendum vr̃, non posse nisi vix & difficulter & raro. vnde Aug. Quasi inuitus in reo vindicat dñs, qui in vitam non in mortem à principio constituit homines. Idẽ: ista impœnitentia, vel cor impœnitens quamdiu quisque in hac carne viuit, no potest iudicari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit.

Mar. 3. d.

Nota Dei bonitatem.

a *Qui reddet vni.* qui modo illis quos liberat non reddit, cuius etiam erga iniquos modo larga est bonitas. In futuro autem reddet mala pro malis, quoniam iustus: Bona pro malis, quoniam bonus & iustus. Tantum mala pro bonis non reddet, quoniam iniustus non est.

Ad iustitiam pertinet, vt nũquam supplicio careant, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato: & vt nullus iniquo detur terminus vltionis, qui quamdiu valuit habere, noluit terminum criminis, quare nõ obstat pro temporali peccato æternaliter puniri hominem.

Amb. Nullum malum impunitum, &c. Hinc est, quod aliqui malam voluntatem in reprobis tantum pœnam esse volunt, & non culpam: quia nihil meretur. Alij tamen culpã & pœnam, etsi nihil mereantur, sicut bona voluntas in bonis, nec manet impunita, quia ipsa in se pœna. Vel hoc dicunt intelligi solum de statu præsentis vitæ.

✠ Aug.

[Textus:] ¹ tionis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera ² eius His quidem † secũdum patiẽntiam boni operis gloriã ³ & honorem, ⁴ & incorruptionem, quærentibus vitã æternã. His autem qui sunt ⁵ ex cõtentione, ⁶ et qui non † acquiescunt ⁷ veritati, credunt aũt iniquitati, ⁸ ira & indignatio, ⁹ tribulatio, ¹⁰ & angustia in omnem animã † operantis malum. ¹¹ Iudæi primum & Græci ¹² Gloria autem & honor & pax omni operãti bonum, Iudæo primũ & Græco. ¹³ † Non est enim personarum acceptio apud Deũ. ¹⁴ Quicunq; enim sine lege peccauerunt

[Glossa interlinearis:] Iusti. a Bene vsi patientia Dei bene operantur b Sunt. c Quia fulgebunt iusti, vt sol in regno patris. a Quod ad dexteram Dei facti. b Quia quod habebunt permanebit. c Qui hac intentione bona operati sunt, non vt videantur, ut hypocritæ. a Vt vos. b Vel qui contendunt Deo, nolentes pœnitere. c Sunt a Cum eis dicitur. b Diffidentes de iudicio futuro. c Impunitati. d Pena Quod sibi indignabuntur. e Erit in die iudicij. f Ante iudicium. Quod prius ira. a Quod indignatio, tam Iudæi, quam Gentilis. a Maxime quia & scriptam legem habuit b Gentilis. c Quod supra incorruptio. a Tempore, vel quod melius instructus, melius operatur. Gentili. Quia. a Scripta id est, Gentiles.

† fide † contentiosi. † hominis.

✠ Aug. Si vita æterna bonis operibus reddit̃, sicut apertissime dicit scriptura: *Deus reddet vnicuique secundum opera eius,* quõ gratia est vita æterna, cũ gratia nõ ex operibus reddat̃, sed gratis det̃, Apostolo dicente, *Et qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et iterũ. *Si gratia, iam non ex operibus &c.* Ista qõ nullo modo mihi videtur posse dissolui, nisi intelligamus & ipsa bona opera nostra, quibus æterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere, propter illud quod ait Dominus. *Sine me nihil potestis facere.* Itaque vita bona nostra nihil aliud est, quam Dei gratia: sine dubio & vita æterna quæ bonæ vitæ redditur, Dei gratia est: & ipsa enim datur, quia gratis data est illa cui datur.

D lib. de grat. & lib. arb. cap. 8. Rom. 4. † qui perseuerantes in bene faciendo. Ioan 15. † obtemperãt. † De pœn. dis. 4. §. li. ex bono Eph. 6. b Col. 3. d

b *Indignatio,* Ne videatur irasci, & non vindicare: vnde tribulatio, & angustia.

c *Tribul. & ang.* Interim in anima sola ante iudicium, post iudicium autem ira & indignatio.

d *In omnem.* Quod supra indefinite ibi. *His autem qui.* hic vniuersaliter, vt includat Iudæum & Gentilem.

e *Animam.* dicit quia de incredulo agit anima, pro cuius perfidia arctabitur spirituali pœna.

f *Iu. pri.* Ambr. Iudæum semper anteponit: quia credens propter Abraham honorificentior est, diffidens peius tractandus, quia promissa patribus refutauit.

E Act. 10. c. Epist. 47.

✠ August. Boni non solum secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium cõsequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per Dei gratiam cõsequuti sunt, ac si adimpleatur quod scriptũ est: *Gloria, & honor, & pax, omni operanti bonum.*

✠ Sedul. Hic contraria superioribus opponuntur: nã gloria contra irã, honor est cõtra indignationẽ: & quod supra incorruptionẽ, hic pacem appellat. Triplex autem diuisio in his sententijs claret. Nã veri Christiani cũ bonis operibus in primo ordine ponuntur, vbi dicit: *His qui secundum pat. boni operis, &c.* In secundo loco incredulos & impios absque bonis operibus ex vtroque populo posuit, dicens. *His autem qui ex contentione, &c.* Tertio incredulos: cum bonis tamen operibus, dicens: *Gloria & honor, &c.* Potest enim fieri, vt ex his qui in lege sunt & Christo non credit, iustitiam diligat, misericordiam teneat, charitatem & cõtinentiam seruet, &c. Hic etiam si vitam non habeat æternam, tamen gloria operum eius, & honor, & pax poterit non perire, &c.

g *Non est enim, &c.* Coæquo Iudæũ & Gentilem in pœna & gloria: quia Deus iudicat non secundum personas sed secundum merita, quia vtrosque ꝯm modum peccati damnat.

F

Amb. Prærogatiuũ generis nõ sequit̃ vt suscipiat causam patrũ diffidentẽ, vel abijciat à se propter indignitatem pa-

Augusti. in psal. 118.

ren-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui reddet, &c. secundum opera.* scilicet bonis præmia. Ideo sequitur.

2 *His quidem.* id est, illis qui patientia Dei vsi sunt ad bene operandum.

3 *Gloriam & honorem.* Recipient enim præmium pro virtute in quo consistit ratio honoris. quia secundum Philo. Honor est præmium virtutis. Recipient enim hunc honorem coram multis. s. coram multitudine angelorum: in quo ratio gloriæ consistit, quæ est manifestatio honoris. vnde gloria dicitur à claritate, quasi quædam claria, c. mutata in g.

4 *Et incorruptionem.* quia electi resurgent in vitam immortalem & beatam. Et quia malis per oppositum redduntur tormenta, ideo subditur.

5 *His autem qui sunt ex.* i. peccatoribus obduratis, quorũ anima semper contendit, vt dicitur 3. Ethi. quia synderesis seu dictamen rationis malo remurmurat, & sensualitas ad ipsum inclinat. Et sic est contentio inter partes animæ.

6 *Qui non ac. ve.* s. diuinæ pulsanti ad ostium cordis, per se ad bonum instigando & per suos prædicatores mouendo.

7 *Credunt autem.* id est, diabolo iniquitatem suggerenti per se & per ministros suos.

8 *Ira & indignatio.* Summi iudicis.

9 *Tribulatio.* in prolatione sententiæ. Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem æternum, &c.*

10 *In omnem animam.* i. in oẽm hominẽ malũ. Nominatur enim hoc totũ cõpositũ à parte digniori, sicut Exo. 1. a. Oẽs aiæ quæ egressæ sunt de femore Iacob. i. omnes homines.

11 *Iudæi primum & Græci.* Isti enim præ alijs Gentibus habebant auxilia diuina cõtra peccata. Iudæi enim per legem, Græci per sapientiam acquisitam: quia tunc philosophia vigebat in Græcia, propter quod peccata istorum magis erant grauia, & per consequens magis punienda.

12 *Gloria autem & honor, &c.* Ex dictis patet hæc litera.

13 *Non est enim.* Hic remouetur error secundus. Et primo ponitur hæc remotio. Secundo: cuiusdam dicti declaratio, ibi: *Cum enim Gen.* Error autem iste erat aliquorum Iudæorum impunitatem sibi arrogantium, eo quod legem à Deo receperant præ cæteris Gentibus, secundum quod dicitur Psal. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, &c.* Hoc igitur remouet, dicens. *Non est enim person. acce. &c.* Dimittendo præ cæteris impunita Iudæorum peccata.

Diuisio.

14 *Quicunque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

8 Ira Sine

Digitized by Google

rentum credentem, sed vnumquemq; proprio merito, aut remunerat, aut condemnat.

a *Sine lege.* Aug. Aiebat.n. Apostolus hic de illa lege quam dedit Moyses populo Israel. Iō ergo Gētiles sine lege dixit, quia talē legem scriptā non acceperant, quam se accepisse gloriabantur Iudęi.

b *In le.* Aug. Qui nouerunt diuina mandata auferetur ab eis excusatio quam alii habent de ignorātia. Sed nec ipsi sine pœna erūt. Et licet grauius sit peccare hominē scientem quàm nesciētem, non ideo tamen ad ignorantiæ tenebras fugiendum. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse.

L. de spiritu & litera.

a Non pro legis præuaricatione. ¶Damnabuntur. b I. Iudæi. ¶Legem scriptam habentes. c Etiam pro legis præuaricatione, in quo aggrauat eos.

a sine lege peribunt. Et quicunque in lege peccauerunt, per le- 1 2

b ¶Id est, non pro auditu legis.

c gem iudicabuntur. Nō enim auditores legis iusti sunt apud 3

d a Et apud homines. b I. gratia iustificat eos, vt adimpleant legem, quia non faciunt vt iustificentur, sed iustificantur vt faciant. c Iusti habebuntur. d Factores iustificabuntur, qui etiam Gentes, & hoc est. Cum enim. 4 5

e f Deum, sed factores iustificabuntur. Cum enim Gētes quæ 6

g ¶Scriptam. a Orig. Naturali ratione illuminati discernunt facienda & vitanda, quod faceret lex. b ¶Scilicet, quæ lex mandat. f credere in Deum & in Christum. 7

legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciūt: eius- 8

a Quamuis. ¶Scriptam Moysi. b Valent sibi legem. c Iudicijs operum dum hæc laudant, illa damnant. 9

h modi legē nō habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendūt opus 10

a Firmiter fixum rationi eorum. b Vnde ipsi sibi testes erunt boni vel mali, inde scientes se merito damnari, vel saluari. 11 12

i legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis

a Etsi alijs non videatur. b Non solummodo conscientia operum, sed etiam cogitationum malarum & bonarum, vel genitiui pro ablatiuis more Græcorum. c ¶Hoc non de credentibus.

conscientia ipsorum, & inter se cogitationum inuicem ac- 13

¶Alias bus. a Hoc de credentibus. ¶Alias bus. b Iudicij. c Reddente testimonium. d Id est, aperta erunt.

cusantium, aut etiam defendentium in die, cùm iudicabit

a Quæ modo sunt occulta. b Quod totum est certum, secundum euang. &c. c Id est, Pauli, quod. s. Paulus annunciat.

Deus occulta hominum secundum euangelium meum 14

c *Iudicab.* Nō vt quasi per ignem salui fiant, quidam dīt, sed prorsus peribūt. Dicit eīn Christus quòd tolerabilius erit Sodomæ in iudicio, quàm Iudæis in Christo non credentibus. Et item quòd excusationē non habebunt de peccato infidelitatis, quia venit & locutus est eis: de quo hīt excusationem illi, quibus nec per se, nec per suos locutus est, qui tamen non effugient damnationem, quia *qui sine le. pe. s. l. per.* Leuiora tamen passuri, quia qui plus committit, plus ab eo exigitur: *quia seruus sciens vo. domini sui & non fa. &c.*

Matt. 10. b. | inter se inuicem cogitationibus accusantibus aut etiā excusantibus. Ioh. 15. d. | Lucæ 12. f.

d *Nonne au.* Amb. Nonne sola lex saluat? non, quia non facit iustos. & hoc est: non enim pro auditu, sed factores quicunque, quod quidem est per gratiam.

e *Sed factores.* id est, qui credunt in Christum, quem lex promisit, quicunque sint: quod non est nisi per gratiam.

f *Factores:* legis, *iustificabuntur:* i. iusti deputabuntur, vel iusti fient a Deo, vt sint factores, Non qui ante erāt factores, post iustificabuntur, vt si diceretur: homines creabuntur, quia ipsa creatione fit vt sint homines. sic ipsi non qui ante erant factores iustificabuntur, quia etiam Gentes.

✠ Chrys. Rectè addidit, *apud Deum:* etenim apud homines fortasse probi, ac graues, & magnopere se iactitantes videri possint, apud Deum autem longe secus.

Hom. 5. ad Rom.

g *Cum enim.* Cum.n. dixerat Gentilem damnati si male operaretur, saluari si bene: sed cum legē non hēat, quasi nesciat quid sit bonum quidve malū, videretur sibi neutrum debere imputari. Contra Apostolus: Etsi non habeat scriptam legem, hēt naturalem, quia intelligit & sibi conscius est qd sit bonū & quid sit malū. Et ideo credendus est bene vel male operari, & merito saluari vel damnari. Bene operari dico & saluari, quod non est nisi per gratiam & fidem, quæ renouat naturalem imaginem Dei in homine ex vitio & vetustate sopitam, sine qua renouatione male operatur, & damnatur accusante eum conscientia. vitium quippe contra naturam est, quod vtiq; sanat gratia. Non enim vsque adeo in humana anima imago terrenorum affectuū labe detrita est, vt nulla in ea lineamenta remāserint. Non oīno deletum est qd ibi per imaginē Dei cū crearetur impressum est. Proinde vitio sanato per gratiam, naturaliter fiunt ea quæ legis sunt. Non quod per naturæ nomen negata sit grā, sed potius per gratiam reparata natura, qua gratia interiori homine renouato lex iustitiæ rescribitur, quam deleuerat culpa.

Aug. li. de spiritu & lite. c. 21. & 26.

h *Opus legis.* Est fides, quam vltro habent in cordibus, idest, intimo affectu, vbi fides per dilectionem operatur.

Gal. 5. b.

✠ Irenæus. Quare patribus (legis naturæ) non disposuit Dominus testamentum? Quia lex non est posita iustis, iusti autem patres virtute decalogi conscriptam habentes in cordibus & animabus suis legem, diligentes Deum qui fecit eos & abstinentes erga proximum ab iniustitia, non fuit necesse admonere eos correptorijs literis, quia habebant in semetipsis iustitiam legis, &c.

L. 4. ca 30.

✠ Origenes. Hoc enim naturaliter sentire possunt homines, ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne falsum testimonium dicant, vt honorent parentes, & horū similia fortassis & quod Deus creator omnium, scriptum est in corde gentilium.

* Sedulius. Ne quis forte diceret, legē gentes non hīt, ad quam ergo formā poterunt iudicari? Rn. Certum est quod gentes quæ legē non hīt, naturaliter quæ sunt legis facere, non pro sabbathis, vel neomenijs, vel sacrificijs, quæ in lege scripta sunt. Non enim hæc lex in cordibus gentilium dicit esse scripta, sed hoc quod naturaliter sentire possunt. Magis tamen mihi videntur hæc quæ in corde scripta esse dicunt, euangelicis legibus conuenire, vbi cuncta ad naturalem referuntur æquitatem. Quid enim naturalibus sensibus proximius, quam vt quæ nolunt sibi fieri homines, hęc ne faciant alijs? Hęc autem lex scripta est spiritu Dei viui.

i *Testimonium reddente illis conscientia, &c.* * Seduli. Hoc ad præsentis vitę cogitationes pertinere videtur, cum quid faciendum vel non faciendum sit, diutina cogitatione deliberamus, & inuicem se cogitationibus accusantibus, quia cogitationes nostrę erunt in die iudicij ante oculos nostros, tanquam quędam historię noscendę. sicut scriptum est. *Arguam te, & statuam illum contra faciem tuam.*

Psal. 49.

* Oecu. In eo iudicio nō est nobis opus extrinsecis vel accusatorib. vel vtilia nobis testimonia ferentibus, sed cuiu q; cogitationes ac cōscientia vel accusabit vel excusabit. Idcirco quāquā hic hoīes absoluerint, non oportet hos esse securos: nihil enim inde iuuabuntur. Rursum, & si cōdemnauerint,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sine lege.* scilicet scripta.

2 *Peribunt.* Quia habuerunt legem naturalem bonū & malum ostendentem, vt postea declarabitur. 3 *Et quic. &c.* Idest legem Mosaicam habentes, cuiusmodi fuerunt Iudęi. 4 *Per le.* i. punientur inquantum transgressi sunt eā. Et subditur ratio. 5 *Non enim au. le. &c.* q. d. receptio legis nisi sequatur impletio operis, nō iustificat. Et iō de illa acceptione non debet sibi aliquis impunitatē arrogare. 6 *Sed factor. iu.* quicunq; sint illi, siue Iudęi, siue Gētiles. 7 *Cum enim Genti.* Hic declarat quoddā dictum, scilicet, q. Gentiles habuerant legem naturalē. ideo facientes cōtra dictamē illius legis merebantur puniri, & viuētes secundū ipsam premiari, pp quod obseruatio legis naturalis cum fide & cultu vnius Dei, ad quod etiā inducit ratio naturalis, aliquo modo sufficit ad salutem Gentium vsque ad publicationem euangelij, quia non tenebantur ad legem Moysi. Dicit igitur: *Cum enim Gentes quæ legem non habent.* scilicet Mosaicam.

8 *Naturaliter ea quæ legis sunt fa.* i. ex nāli dictamine rōnis. Eius-

9 *Eiusmodi legem non habentes.* scilicet Mosaicam.

10 *Ipsi sibi sunt.* i. rō naturalis, quę est principalior pars hoīs, pp quod dr totus hō, vt dictum est sup Ipsa quidē est eis lex, quia lex scripta diuina vel humana est a lege naturali deriuata q̄tū ad agibilia, qa prima principia agibiliū sunt impressa intellectui practico, ex qb. deriuant leges quasi quędā cōclusiones, sicut intellectui speculatiuo impssa sunt primo principia speculabiliū, ex quib. deriuant scientię tanquā quędā veritates conclusę. 11 *Qui osten. opus legis.* Qd declarat p effectū dicens. 12 *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Quę ex naturali dictamine rōnis recalcitrat, malo & cōsentit bono. 13 *Et int. se cog. &c. aut.* Dnr autē cogitationes accusantes malæ & defendentes bonæ quę examinātur & declarantur corā naturali iudicatorio hoīs, sicut coram iudice per prima principia operabiliū naturaliter inserta, sicut est illud: *Hoc facias alii, quod tibi vis fieri, & nō facias alteri, qd tibi non vis fieri.* Et licet hoc iudicium fiat in præsenti. tamen multo clarius fieri in die iudicij. Ideo sequitur: *In di. cum iu. &c.*

14 *Secundum euang. meum.* Licet enim euangelium sit solius Christi

Lex scripta a lege natural. Tobiæ 4. c.

Digitized by Google

A — rint, non admodum angi oportet, siquidē nihil ibi nocebūt.

Tractat. de inutilibus cogitat.

✱ Basil. Prauæ igitur cogitationes omnino vitādæ sunt, quas per ignominiam atque socordiam mente nutrimus, vt sunt vitia libidinis, cupiditatis, ambitionis, auaritiæ, reliquorūq; vitiorū semina, quę primo quidē motu compesci nequeūt: quin etiam occasionem potius & materiā ad Dei gratiā promerendam, exercendamq; virtutem suppeditāt. Si vero in his blandior aliquantulū mora fuerit, humana tentatio est. Si ad extremū certa ratione deliberationeque firmetur, omnino lętifera est.

† Ecce. † eximia insti tutus in lege Haymo.

a Qui pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio. c A Iuda patriarcha ex cognatione tibi hoc nomen venit. b Gentilis habet tantum naturalem legem, tu Iudæus plura.

a per Iesum Christū. † Si autem Iudæus cognominaris, & re- [1] [2]

a Non vagaris erroribus, vt qui sine lege. b De cognitione Dei. c De redemptione quam tibi per prophetas nunciauit.

quiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti volūtatem eius, [3] [4]

a De vtilibus vtiliora scis eligere.

& probas † vtiliora instructus per legem, confidis teipsum [5] [6]

a Quasi non intelligentium. b Quod etiam illuminare possis.

b c ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, [7]

Nondum prouectorum Iudæorum. a Iudæorum qui de lege disserere nesciunt. [8]

eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem [9] [10]

a Id est, perfectionem scientiæ. b Cum hęc omnia habeas.

formam † scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do- [11]

Cur. Sicut dicit lex. [12]

ces, teipsum non doces. qui prædicas non furandum fura- [13]

a Censum de Christo in lege. [14]

ris. qui dicis non † mœchandum, mœcharis. qui abomina- [15]

a Christum negando. Cultum Dei dando idolis: quod sæpe fecerunt Iudæi. [16]

ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per prævarica- [17]

a Ezechielis verba prophetæ pro suis ponit. [18]

d tionē legis Deū inhonoras. † Nomen enim Dei per vos blas- [19]

e a Hodie, quia in Christo pater blasphematur, sicut ipse ait. Qui me recipit, non me solum recipit, sed eum qui me misit, sicut olim in Iudæos v debantur Gentes vicisse Deum. [20]

b De contemporaneis ab Ezechiele. c Et cum talis sit circuncisio non prodest. [21]

f phemat inter Gētes, sicut scriptū est. † Circuncisio qdē pro- [22] [23]

† cognitionis ac. Aug. lib. de spi rit. & lit. c. 8.

a Si autem tu. Hic Iudeos aggreditur, grauius accusans eos de peccatis, eo q plura haberent auxilia.

B b Ducem esse. Cæcos & in tenebris existentes dicit Gentiles, qui & ratione priuati cęci sunt: etsi quid sciunt: tamē in tenebris sunt.

† adulterandum, adulteraris.

† Ezec. 36. & secundum 70.

c Habentem formam. Vt alijs exemplū sciētiæ legis sis & veritatis. Quidam. n. scientiam & intellectū alicuius libri habēt & ita senti ūt sicut auctor ipse sensit, nō tñ habēt inde veritatē: quia nesciunt quō sit verum, nec etiam scire verum: sed Iudæus iactat se habere sensum legis, & scire verū esse sensum illum legis, ita vt alijs habere volentibus sit exemplar.

d Qui ergo alium doces, &c. ✱ Theod. Ostēdit Iudæū nullā ex data sibi lege vtilitatem accepisse, sed tm̄ pp scripta exultare & sibi valde placere: & alios quidem conari docere, factis autē, verbis suis contradicere, & frustra in lege gloriari.

✱ Ambr. Hoc est, Tu qui gentiles arguis, q sine lege & deo sint, teipsum non arguis. Diffidens. n. de Christo in lege promisso, in eisdem quę arguis, inueniris. Dū negas Christum in lege promissum, fidē eius per malā interpretationē subripis. Adulteras etiam legem, qñ veritatem Christi tollis & mendacium ponis. Sacrilegus es, qñ Christum negas. Præuaricator legis es, qñ sensum legis, qui de incarnatione & diuinitate Christi est præteris: & Deum inhonoras, dum

C testimonium eius quod dedit de filio suo, non recipis.

✱ Ter-

D ✱ Tertullianus. Oportet constantiam comm onendi propriæ conuersationis authoritate dirigere, ne dicta, factis deficientibus, erubescant.

L. de patien.

✱ Cyprianus siue, August. Primus abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens, & prædicator fuerit qui quod sermone docet, actibus explere, negligit. Auditores enim doctrinæ, dicta facere cōtemnunt cum prædicatoris opera à prædicationis verbis discrepare conspiciunt, &c.

L. de duodecim abusionibus seculi c. 1.

e Nomen enim Dei. Inter gentes blasphematur nomē Dei per Iudæos: quia credentibus Iudęi suadere nitebantur Christum non esse deum dicendum. Vel quia olim Gentes non aduertebant Iudæos sibi traditos pro noxis suis, sed idolis suis dabant gloriam de victoria, quasi Iudæorum deū vicissent in Iudeis.

Haymo.

E † propter vos male audit.

✱ Oecumenius. Cū graue esset quod dixerat, deum inhonoras: prophetam in testem producit, ac si diceret: Non meus sermo est, sed Isaiæ: Nam qui ex gentibus erāt, videntes eos praue conuersari, in blasphemias efferebantur, dicentes: Num oportuit vt hos Deus diligeret, aut quippiam eis donaret? An ne hos & esse & futuros malos præcognouerat? Non solum vos, inquit, Deum inhonoratis, sed alijs quoque id agendi occasionem præbetis.

† 22. q. 2. & quæritur. & econtra.

f Circun. qui. Ostendit supra legem non iuuare eos modo circuncisionem.

Haymo.

g Prodest. Quia obediendo Deo, signum facit veritatis, dum populus rudis sub timore Dei custoditur.

Prodest. Hic dicit, & in sequentibus, Si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit. Secundum statum diuersorū temporū hoc vult intelligi. Nam secundū statum veteris testamenti olim profuit circuncisio, sed non profuit ad salutē sine spiritualis legis obseruantia. Modo autem, scilicet, tempore gratiæ postquam exhibita est veritas, nihil prodest.

Gal. 5. a.

✱ Oecumenius. Quia magnum quiddam videbatur

F Cir-

NICOLAVS DE LYRA.

Christi tanquam auctoris, tamen dicitur euangelium Apostoli tanquam eius prædicatoris.

1 *Per Iesum Christum*. Finale enim iudicium exercebitur per eum.

2 *Si autem tu, &c.* Prius Apostolus ostendit Iudæos & Gentiles in culpa & pœna fuisse similes: hic ostendit Iudæos in aliquo peiores. Et hoc est ex duobus. Secūdum ponitur ibi; *Circuncisio*. Primum autem est beneficium legis acceptę: per quam Iudæi præ cęteris Gentibus à Deo fuerunt sublimati, secundum quod dicitur Deut. 4. b. *Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cerimonias iustaque iudicia & vniuersam legem?* & quanto status altior tanto casus grauior erat. Et ideo peccatum Iudęorum grauius erat peccato Gentilium in eodem genere peccati. Dicit igitur, *Si autem tu Iudæus cognominaris.* Et dicit, *cognominaris*: quia primo nominati sunt Hebræi ab Heber, in cuius familia mansit lingua Hebraica, quæ prius erat omnibus cōis, Gen. 11. a. *Erat autem terra labij vnius, &c.* Postea nominati sunt Israelitæ à Iacob, qui nominatus est Israel; Gen. 32. f. Et vltra Iudæi à tribu Iuda nobiliori.

Israelitæ Iudæi.

3 *Et requi. in le.* nō vagādo per varios errores, sicut Gētiles,

4 *Et gloriaris in Deo*. id est, in notitia vnius Dei,

5 *Et nosti. vo. eius*. idest, præcepta in legem expressa.

6 *Et probas vti.* id est, scis eligere meliora.

7 *Instructus per legem*. Quę ostendit omnia ista: & non solū ad regimen proprium, sed etiam aliorum: Ideo subditur.

8 *Confidis teipsum*. præsumendo de tali instructione.

9 *Ducem esse cæcorum*. quo ad fidem,

10 *Lumen eorum qui in tenebris sunt*. quantum ad mores.

11 *Eruditorem insipient.* quantum ad maiores.

12 *Magistrum infantium*. quantum ad minores.

13 *Habentem formam scientiæ*. In speculatiuis.

14 *Et veritatis in lege*. In practicis. propter quod concludit peccati grauitatem, dicens.

15 *Qui ergo alium doces, teipsum non*. Et sic peccas in teipsum.

16 *Qui prædicas non furandum furaris*. Et sic peccas in proximum per concupiscentiam oculorum.

17 *Qui dicis non mœchandum, mœcha*. Et sic peccas in proximum per concupiscentiam carnis.

18 *Qui abominaris idola*. Iudæi. n. post reditum captiuitatis Babylonicæ nō dicuntur idololatrasse, nisi aliqui pauci Machabeorum tempore, & timore magis mortis quàm amore idololatriæ, saltē pro maiori parte: tñ fuerunt homines valde cupidi, vt testantur etiā Iudęi, & maxime circa tempora Christi, pp quod aliqua deputata ad cultum diuinū, sacerdotes & ministri tēpli suis vsibus applicabant. Ideo subditur.

19 *Sacrilegium facis*. Quod est furtum sacræ rei.

20 *Qui in lege gloriaris*. A Deo tibi data.

21 *Per præuaricationem legis*. quantum est in te. & ad hoc inducit Apostolus scripturam Ezech. 36.

22 *Nomen enim Dei*. tota dic. Per hoc. n. quod Iudęi coram Gentibus dicebant se esse populum peculiarem Dei per legem sibi diuinitus datam, & transgrediebantur eam male viuendo: ex hoc dabant occasionē Gentibus blasphemādi Deum qui sibi elegerat talem populum, & sic peccatū eorū aggrauabatur. Secundo propter scandalum. sicut scriptū est Ezech. 36. vt dictum est. hoc tamen est secundum translationem. 70. vbi translatio nostra habet: Ingressi sunt ad Gentes & polluerunt nomen meum. Et est eadem sententia.

23 *Circun. qui.* Hic ponitur 2m, ex quo Iudęi erāt deteriores con-

12 Ma-

Digitized by Google

A Circuncisio, ad eam tandem venit, & ait: Verum, dicetis magnam vtilemque rem quandam esse. Vtique fateor, sed tunc quando legem factis exprimit.

Epist. 78. quæ est ad Dardanum. ✱ Hieron. Profuit suo tempore Circuncisio, si iustitia cuius est signaculum ad fuit.

✱ Augustin. Sacramentum regenerationis nostræ manifestū esse voluit manifestus Mediator. Erat autē antiquis iustis al:quod occultum, cum & illi eadem fide salui fierent, quæ fuerat suo tempore reuelanda. Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respondebitur de ijs, qui anteq̄ hoc præceptum esset, Deo placuerunt, &c.

† iustificationes. *† pro* *† si legem seruauerit.*

B ✱ Idem. Ex quo instituta est circuncisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad significationem purgationis valebat & paruulis originalis veterisque peccati, sicut & baptismus valere cępit ad innouationem hominis, ex quo est institutus.

Lib. 2. de nuptijs & conc. cap. 11.

a *Si legem.* Ambr. Vt deponas omnia turpia, vt cor circuncidas & credas Christo.

b *Nonne.* Comparatione sui te damnabilem ostendit, qui non per naturam neque per circuncisionem, sed per legem nouisti, quod ille per naturam, id est, Christum.

c *Iudicabit, &c.* Videtur ergo in præsenti loco dicere Gentes, quæ in præputio carnis ad fidem Christi venerunt, quas legem spiritualem seruantes comparat & præfert Iudæis, qui per literā & circuncisionem carnis præuaricatores sunt

C legis, quos & iudicandos ab illis dicit.

d *Non enim.* Vnde Iudæus potest fieri Gentilis, & Gentilis, Iudæus. *Non enim.*

e *Iudæus.* Interpretatur confitens: qui enim vere credit & recte confitetur, vere est Iudæus.

a Tibi qui es de genere Abraham. b Christo credas, spiritualiter custodias. c Si quod circuncisio exigit non imples, scilicet, ut credas in Christum.

a dest, si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, cir- 1

a Carnalis. b Non plus valet, quàm præputium. A contrarijs. c Gentilis quilibet.

cuncisio tua præputium facta est. Si igitur præputium † iusti- 2 3

a Mandatum per quod homo iustificatur, vel fidem Christi, quam lex venturum ad iustificationem prædixit.

b tiam legis custodiat, nonne præputium illius † in circunci- 4

a Vt sit filius Abrahæ qui est pater fidei. Q. Nemo potest hoc negare. Nonne. Per gratiam reparata:

c sione reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præpu- 5

Perficiens. a Quamuis doctus sis. Per scriptam legem. c Quæ est signum depositionis vitiorum.

tium, † legem consummans, te, qui per literam & circunci- 6

a Iudæus est nomine & natione qui labijs confitetur, & corde est remotus.

d sionem præuaricator legis es. Non enim qui in manifesto Iu- 7

a Vere. b Manufacta est. c Ablatione cutis. d Vera.

e dæus est, neque quæ in manifesto in carne est circūcisio: sed 8 9 10

Corde confitens. Est verus. Mundatio. Est uera. a Facta per spiritum sanctum.

f qui in abscondito Iudęus est, & circuncisio cordis in spiritu, 11

a Non lapideis culteris, vt litera docet. b Id est quæ vere laudabilis non est ex homine, sed ex gratia Dei.

g non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. 12 13

D f *Circun. cor.* Origenes. Est quæ purificat animam, & vitiorum maculas abscindit.

Augustinus in Psal 75.

✱ Origenes. Nos imbuti per Apostolum, dicimus, quia sicut multa alia in figura & imagine futuræ veritatis fiebant: ita & circuncisio illa carnalis circuncisionis spiritualis formā præferebat.

Homil. 3. in Gen.

E ✱ Idem. Marcion cui per allegoriam sicut mystice nihil placet intelligi, quomodo exponet circuncisionem cordis prodesse, cui laus est ex Deo, non hominibus, vt hic dicitur? Omnino non inueniet quomodo iuxta mentem suam Paulus intelligendus sit: qui vbi docuit circuncisionem exteriorem nihil prodesse: alteram & interiorem subiunxit, cuius typum & figuram illa prætulit.

In hunc Apostoli locum.

g *Cuius laus.* Ambrosius. Laudat Deus credentem, non carne circuncisum. Iudæorum laus ex hominibus est, qui si faciunt quod lex iubet sine spiritu tamen timore pœnæ, non amore iustitiæ, & ita non est coram Deo quod apparet coram homine.

Non ex ho. August. Est illa circuncisio qua illicita concupiscentia amputatur, quod non fit litera docente & iuuante, sed spiritu adiuuante & subsequente.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

conditionis per accidens tamen. Et primo ostendit propositum. Secundo infert corollarium, ibi. *Non enim.* Circa primum sciendum, quòd circuncisio erat quædam protestatio legis seruandæ, Gal. 5. a. *Testificor omni homini circuncidenti se, quod debitor sit vniuersæ legis.* Igitur sicut professio alicuius religiosæ regulæ multum valet profitenti, si eam impleat opere: & si non impleat, magis est sibi damnabilis, sic circuncisio per accidens erat nociua Iudęis, inquantū erant transgressores legis. Et hoc est quod dicit. *Circun. qui. pro.* Et patet litera vsque ibi.

1 *Circun. tua. præ.* id est, facta est abominabilis Deo. sicut Gentiles pręputium habentes erant Iudęis abominabiles, intantum, quod dedignabantur cum eis comedere. & per oppositum concludit Apostolus, quod Gentiles incircuncisi opera legis facientes ex rationis naturalis dictamine, vt dictum est supra, erant Deo accepti. Et hoc est quod dicit.

2 *Si igi. præ.* id est, Gentilis incircuncisus.

3 *Iusti. le. cu.* quantum ad pręcepta moralia quę sunt de dictamine rationis.

4 *Non. præ. il. in.* id est, tantum sibi valebit sicut circuncisio. q. d. Sic.

5 *Et iu. &c.* Hęc litera est intricata. Et construatur sic. *Et præ.* id est, Gentilis incircuncisus, *Legem con.* id est, opera legis implens. *Quod ex na.* id est, quod fit in eo ex naturalis rationis iudicio. *Iudi. te.* id est, condemnabilem te ostendet.

6 *Qui per li. &c.* id est, factus es transgressor legis, qui tamen habes eam in scripto, & circuncisionem in corpore tuo. q. d. sic condemnabilem te ostendet.

7 *Non enim, &c.* Hic ex prędictis infert corollarium, scilicet, quod duplex est circuncisio. Vna spiritualis, quę est pręcisio culpę. Alia corporalis, quę est pręcisio pelliculæ coopetientis membrum virile. Et prima melior est secunda, quāto anima melior est corpore. & secūdum hoc duplex est Iudęus. Vnus spiritualis, qui habet mentem circūcisam. Alius carnalis habens carnem circuncisam. Et primus melior est sicut & de circuncisione dictum est. Hoc est quod dicitur, *Non enim qui in ma.* id est, circuncisus carne, qui potest hominibus apparere.

Circuncisio duplex.

8 *Iudæus est.* scilicet tantum. Et similiter dicit de circuncisione carnis.

9 *Neque quæ in ma.* sed qui in abscondito Iudęus est, qui circuncisus est mente soli Deo visibili.

10 *Et circun. cordis in spiritu.* scilicet, sancto qui vitia rescindit.

11 *Cuius.* scilicet, circuncisionis spiritualis.

12 *Laus non ex ho.* qui solum vident exteriora.

13 *Sed ex Deo est.* qui videt interiora.

ADDITIO I.

In cap. 2. vbi dicitur in postil. Quia primo nominati sunt Hebręi ab Heber. Hebręi non nominantur ab Heber prout in postilla: nec etiam ab Abraham. Sed vnde hęc denominatio deriuetur, ostenditur Matth. 21. in additione, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postilla. *Non enim.* Hic ex dictis infert corollarium. Iere-miæ. 9. cap. dicitur sic: Omnes Gentes habent pręputium, omnis autem domus Israel incircuncisi sunt corde. Ex quo patet, quod duplex est pręputium scilicet spirituale & corporale. Similiter quod circuncisio non seruantium legem est facta pręputium. Et propheta concordat expresse cum apostolo, &c.

REPLICA. In secundo cap. epistolę ad Romanos, vbi postillator dicit Hebręos dictos ab Heber, Burgen. opponit. Sed eius oppositum corrigitur Gen. 10. & 12.

Digitized by Google

CAP. III.

A a Quid ergo amp. Obiicit quod videt posse obijci, vt soluat. Quandoquidem Iudæus fit Gentilis, & econuerso: ergo quid est plus Iudæo, qui dr̃ populus peculiaris Dei quàm Gentili qui dicitur canis immundus? Aut quid consecutus est de circuncisione? ad hoc voluit quidem olim, sed non ideo digniores in fide, & hoc est multum plus est Iudæo secundū priorem statum, & hoc per omnem modū. Omnis modus vel in administratione temporalium, vel reseratione spiritualium, in quo vtroque multa Iudæis Deus fecit, quæ non Gentibus: & ita secundum priorem statum digniores.

✠ Theodor. apud Oecum. Vel, vbi Iudaicum depressisset supercilium ostendissetque eos vane de circuncisione, ac lege Iudæique appella-

B tione gloriari: ne quis eum suspicetur odio ac inuidentia id agere, subdit, Quæ excellētia est Iudæi, aut quæ vtilitas circ. Siquidem inquit, gentium alienigenarum diuino cultu virtuteque ornati, diuina fruuntur electione, cur à gentibus segregauit Deus Israelem, & circūcisionem dedit? R. Elegit eorum primogenitores: ab Aegyptiorum violentia liberauit: signa fecit: legem dedit: prophetas misit. Si quidem hoc significat, *Multa per omnem modum*. His tamen silentio prætertis, solam posuit legislationem.

b *Primum quidem, quia cr.* Q. Vt alia minora de temporalibus prætermittam, hoc primum & præcipuum pono, quia eloquia domini, idest, lex & prophetæ eis vt amicis sunt credita, per quæ intelligerent de futura redemptione. Sed dices: Non ideo plus? quia non crediderunt eloquijs, vt Christum promissum reciperent quidam eorum. Ad quod non ideo tamen minus profuit credentibus. & hoc est, Nam si quidam non crediderunt, non ideo fides euacuata est.

✠ Dionys. Areop. Solus ferme Israel præ omnibus ad verissimi Domini intelligentiam cognitionemque conuersus est: vnde Israeliticam plebem se se diuino cultui deuouisse, illumque hereditario iure suscepisse sacra scriptura indicat, dicens: *Factus est pars Domini populus eius.*

✠ Oecume. Poterat ad obiectionem dicere, quod circuncisio carnis typus erat huius quæ per fidem est circūcisio in spiritu. Verū, hac interim relicta solutione, ad aliam venit. Prodest Iudaismus: ex hoc enim viam salutis didicerunt, legem ducem ad ea quæ agenda erant acceperunt. Quod si

C non seruarunt, sibi ipsis indignentur. c *Nunquid inc.* Nunquid quia aliquid credere noluerunt, præiudicabitur cæteris Iudæis, ne digni iudicentur accipere quod Deus promisit fidelibus quippe cum facta sit promissio vt credentibus proficeret. D

d *Fidem.* Vel quidam crediderunt Deo, vel quod Deus hominibus promiserat.

e *Omnis autem.* Hoc addit, vt appareat promissionem Dei factā esse, & cōpletam, non ppter misericordiā: vt gratia detur indignis, & commendabilior sit gratia. Deus dicitur verax, idest inuariabilis, tā in essentia quā in promissione. Homo mendax nec verum esse habens & per peccata defluens.

Omnis homo me. qui negat Deum implesse pmissa. hoc maxime Iudęus, quē vicit Deus, cū dat pmissa.

Omnis homo. Etiam Iudęus, ne dignior videatur in nouo statu. E

f *Vt iusti.* ✠ Ambr. Sermones Dei pleni sunt veritatis atque iustitiæ: ideoque vera sunt quæcunque loquutus est Dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem, &c.

✠ Idem. Ideo præbet se Dominus audiendum, vt de se iudicetur, quò magis vincat. Quomodo autem se præbeat, audi: *Popule meus quid feci tibi, aut in quo contristaui te? Quia ex Aegypto eduxi te, &c.* Graue hoc iudicium cum Dominus de se postulat contra hominem iudicari. Quid enim respondeas ei, qui vniuersa tibi contulit, omnibus te præfecit? Vocat te in iudicium: venies, quid responsurus es ei: qui nisi iterum tibi donet perijsti? Ideo Dauid iudicium refugit, & misericordiā poscit dicēs: *Ne intres in iudiciū cū seruo tuo, &c.* Q. peccaui vt mittendo filiū de stirpe mea sicut promisisti, iustus esse & ex sola iustitia promissionis cōplesse, nō ex meritis meis cōproberis, & vincas implendo promissa, cū iudicaris non debere implere pp mea peccata. Vel: Tibi tantū dico me peccasse vt dū ego & oēs peccamus, tu solus iustus appareas in oibus promissis tuis, & superas omnes in iustitia cum alijs compararis. Vel uicit homo Deus qn̄ iudicatus est, quia pp illam humilitatem Deus *dedit ei nomen quod est super omne nomen.* Quod nō pertinet ad superius argumentum, sed additum est ex abundanti. *Vt iusti.* & Iustus iudex à peccatoribus iudicatus est & in eo vicit: huic itaque nullū peccatū habenti Dauid dicit: Tibi soli peccaui, vt iustificeris qui superas omnes iudices, qui solus iniuste iudicaris.

g *Si autem iniqui.* Dixit, q̄ Deus verax, & omnis homo mendax F

Marginalia: †habet in quo præcellat Iudæus. | † commissa. | † oracula. | † faciet irritam. | † Psal. 115.a. | † Ibi. 5. | † iniustitia. | Aug. in psal. 115. | † Ioan. 3.d. | Apo. Dauid. | In psal. 39. | Mich. 6. | Psal. 142. | Aug. in psal. 50. | Phil. 2.a. | Psal. 50.a. | L. cæle. hie. cap 9. | Deut. 32.

CAP. III.

a Secundum priorem statum. De lege & legalibus obseruantijs.

Quid ergo † amplius Iudæo est, aut q̄ 1
a Secundum priorem statum, sed in fide Christi nihil.
vtilitas circūcisionis? Multum per 2 3
oēm modū. Primū quidē, quia † cre 4
Lex & prophetæ. Ideo plus.
dita sunt illis eloquia Dei Quid.n. 5
si quidā illorū nō crediderunt? Nū- 6 7
a Non ideo minus factum credentibus. b Inexpleram fecit. Quod euacuata sit. Sed potius.
d quid incredulitas illorum fidem Dei † euacuauit? Absit. Est 8 9
Enim. a Implens promissa. b Et ita indignus promissione. Inquantum à seipso est. Sed.
e autem Deus verax, † omnis autem homo mendax, sicut 10
Verax Deus. a De promissione filij uel uenia ingemiscentis.
f scriptum est, † vt iustificeris in sermonibus tuis & vin- 11
a Vel filium non misisse, uel ueniam non dare. Hic sensus de Dauid uerbis iniuste trahebatur.
g cas cum iudicaris. Si autem † iniquitas nostra iusti- 12 13

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Quid ergo amp. Ostenso in quo Iudæi erant peioris cōditionis quam alij, hic ostenditur, q. erant melioris. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostenditur propositū. Secundo remouet quoddā obiectū, ibi. *Quis enim.* Et est sententia talis, q̄ primo mouet qōnem ex prædictis, dicens. (Diuisio.)

1 *Quid ergo ampl. Iud. est?* Id est, melius quam Gentili.

2 *Aut quæ vtil. cir.* A Deo datę patribus sanctis, cuius opera sunt perfecta. Deut 32. Et rñdet, dicens. 3 *Mul. per om. mo.* Quod ondit consequenter, dicens. 4 *Pri. qui. quia cre. sunt illis.* i. specialiter tradita. 5 *Eloquia Dei.* In lege & prophetis quæ in Deū dirigunt, & ad susceptionē Christi disponūt. Gal. 3.d. *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Et de prophetis dicit Rab. Sal. Hebræus, q. non sunt locuti nisi ad dies Messię: quod est intelligendum de principali intentione, prout declaraui plenius in veteri Testō. Ratio aūt quare lex & prophetiæ datæ sunt singulariter populo Iudaico, hæc est, quia Christus i in carnem inde erat nasciturus, pp quod præ alijs populis decens erat ipsum pollere quadā speciali sanctitate, ad quā inducunt lex & prophetę. 6 *Quid enim.* Hic consequenter remouet quędā obiectio. Et primo fit propositum. Secundo tollitur quoddā incidēs erroneū, ibi. Si aūt. Circa primū dicit. *Quid enim.* q.d. non obstat prędictis, q. plures Iudei fuerūt increduli: quia eorū incredulitas non abstulit fidelitatem Dei de implendo quod promiserat patribus antiquis in datione legis & aduentu Christi, & hoc est qd dicit. (Diuisio.)

7 *Nunquid incre. illo. fi. Dei.* i. fidelitatem. 8 *Euacu. Absit.* Et subditur ratio. *Est autem De. ve.* Implendo promissum, in his quę promittuntur absolute, cuiusmodi sunt predicta. Si aūt aliquid promittatur a Deo sub conditione, sicut prosperitas tp̄alis fuit promissa Iudęis si fideliter seruirent ei, non tollit diuina veritas per aduersitates eis immissas, qn̄ recesserunt a Deo, quia non stabat cōditio. 9 *Omnis au. ho. men.* Voluntas.n. humana mutabilis est, & ideo pōt esse mendax in promissis. Non sic aūt Deus, cuius voluntas est immutabilis. Et adhoc inducit exemplum de promissione facta ipsi Dauid absolute de conseruatione regni sui & posteris eius: cuius impletio non fuit impedita per peccatum Dauid cum Bethsabee. Et hoc est q. dr̃. 10 *Sicut scriptum est.* Psalm. 50. quę fecit Dauid pęnitēs de dicto peccato, vt ibidē declaraui.

11 *Vt iustificeris in sermo. tuis.* Ibi pmittit. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Et subintelligit. Remitte mihi. *Vt iustifice. in ser. tuis.* i. vt veritas sermonis tui appareat de conseruatione regni & Chro nasciturо de me, sicut pmisisti. 12 *Et vincas cū iudicaris.* Faciēdo cōtrariū q. de te iudicat à multis. Post.n. adulteriū Dauid cum Bethsabee, & occisionē vrię multi dicebāt, q. promissa Dei facta Dauid erāt retractata. q. tñ nō erat verū, quia facta fuerunt absolute. 13 *Si aūt iniquitas n. stra.* Hic circa pdicta remouet errorē incidentē. Ex hoc.n. q. ex peccatis hominū apparet iustitia Dei cōmendabilis, dixerūt aliqui, q. peccata per se faciūt ad gloriā Dei, q. Apostolus falsum ondit ducēdo ex hoc ad triplex inconueniens. Primum est, quòd Deus esset iniquus inferendo pęnam peccatoribus, cum secundū hoc peccata per se faciant ad gloriam suam. Et hoc est, quod dicit. *Si aūt iniquitas nostra iustitiam Dei commendat*, idest, commendabilem facit.

Quid

Digitized by Google

dax & quod indignis dat bona, in quo commendabilior apparet eius iustitia & gratia, vnde carnalis dicens Deum vti malis, quasi instrumento ad gloriam suam eo rem deducit, vt dicat iniquum Deum qui punit peccata quæ sibi prosunt. Quod remouet, dicens.

a *Nunq. iniquus.* Deus verax, & mendax. Si autem hoc est: & ita iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid sequi videtur? Quod Deus iniquus est? Sed nunquid iniquus Deus qui infert iram?

b *Alioquin, quomodo iu.* ✲ Irenæus. Homo rationabilis, & secundũ hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & suæ potestatis, ipse sibi causa est vt aliquando quidem frumentum aliquando autem palea fiat. Quapropter & iuste condemnabitur, quoniam rationabilis factus amisit veram rationem, & irrationabiliter viuens, aduersatus est iustitiæ Dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus, &c.

(Marginal notes: † humano more loquor. † per meum mendacium excellit. † post hac lib. 4 cap. 9 † de nobis male loquuntur. Primum inconueniens. † ne vnus quidem. August. lib. de gratia & libero arbit. Infra 5. d.)

a Et sanctitatem Dei.

tiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est [1, 2]
a Propter peccata. b Vindictam & damnationem. Q. hæc quæstio est carnalium. Sed. Vt sit iniquus.

Deus, qui infert iram? † Secundum hominem dico. Absit. [3, 4]
a Nisi hoc est quod non est iniquus, non potest esse iustus iudex. b Si iniquus. Quasi male bonis, scilicet dans mala, & malis dans bona. c Quia.

b Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundũ? Si enim [5, 6]
c a Iustitia. Hoc quod supra iustitia. b Per peccatum, meum. Quod supra iniquitas. c Creuit. d Id est, si ex peccato meo gloriosior est.

veritas Dei † in meo mẽdacio abundauit in gloriam ipsius, [7, 8]
Quid.

d quid † adhuc & ego tanquam peccator iudicor. Et non sicut [9, 10]
Nos apostoli. a Blasphematores. b Sentire & prædicare. c Hoc scilicet.

† blasphemamur, & sicut aiũt nos quidam dicere: faciamus [11, 12]
a Idest, vt crescat iustitia & gloria Dei. b Ideo non credendum est eis. c Et ideo iuste puniuntur.

e mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid [13, 14]
a Nos Iudæi. In hac gratia. b Gentiles. Rationibus ostendimus.

f g ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccatõ esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est in- [15, 16, 17, 18, 19, 20]
a Ante gratiam, & ideo nullus præcellit alterum. a De Iudæis de quibus minus videtur. b Quia non venit per fidem ad Christum. a Non est iustus, quia non intelligit Christum esse Deum, non intelligit ex culpa: quia non requirit, sed declinat ab eo. b Ab eo ad malum.

h i telligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, [21, 22, 23]

c *Si enim ver.* Interiecta remotione, redit ad probationem carnalis, q̃ sit iniquus si punit, quia si inde gloriosior: quid etiam nunc non solum in futuro iudicor, quasi peccator, q̃ non sum? Vel, *Adhuc.* id est, post conuersionem postquam dedit dona indigno. Ante enim ex meis nõ erat gloriosior: ac si diceret: Quod ante remissionem videri poterat, post videri non debet, scilicet, quod ego peccator iudicandus sim, quia nunc certũ est, quod dimittendi veritas non abundasset in gloriam, nisi peccassem. Subdit.

d *Et non sicut.* Qu. Et si istud est, cur scilicet non facimus mala, vt veniant bona? Sicut imponitur nobis hoc sentire, quod est blasphemia, & etiam prædicare occasione huiusmodi verborum: vbi abundauit delictum superabundauit gratia.

Vel. *Si enim.* Propius iungatur, quõ iudicabit si iniquus? Q. Nõ recte quia nec modo iuste iudicaret me quasi peccatorem, quod non sum.

e *Quid ergo.* Quia plus fecit Iudæo in priore statu: & quia bona eis impleuit nõ ex aliquo eorũ merito est. *Quid igitur? præcellimus e.* Vel cum omnis homo sit mendax. ergo non præcellimus Gentiles in hoc statu quamuis præcellentiores in priori statu.

(Marginal: Psal. 115. a.)

f *Nequa.* Quia non est personarum acceptio apud Deum. Sed in omni *Gente qui timet Deum acceptus est illi.*

(Marginal: Supra 2. b. Act. 10. e.)

g *Causati enim sumus.* ✲ Theophy. Supra dixerat quod esset aliqua excellentia Iudæis, vt quibus omnino esset credita traditaque lex. nunc vero cõmonstrat eos nihil habere eximiũ quo excellant, quãtum ad opera propria pertinet. Etenim cum non obseruauerunt quæ eis credita erant: magis condẽnantur. Proinde præstantiam quandam habuerunt, atque electi sunt à Deo. Simul ac vero proprijs operibus contumelia affecerũt Deũ, nedum nihil quo excellant habent, verum etiam, plus commendatur, &c. Iudæi enim æquè ac Græci peccauerunt, vt ne plus dicam. Vnde vero hoc perspicuũ est? Ex prophetis Dauide & Esaia, &c. Celeberrimos prophetarum adducit accusatores ipsorum, sibique ipsis consentientes inter se mutuo indicat, &c.

(Marginal: ✲ huic. † Nam ante causis reddita ostendimus. † psal. 13. a. & 52. a.)

✲ Ansel. Multis causis & rationibus iam monstrauimus Iudæos & Græcos omnes ante gratiam istã sub peccato esse: & ideo nullus præcedit alium. Superius ostendit gentiles sub peccato esse d. *Tradidit illos Deus in desideria, &c.* Iudæos autem dicens: *Qui prædicas non furandum, furaris, &c.*

h *Non est re.* Ex operibus poterant quærere & inuenire, quod Christus erat Deus.

(Marginal: Aug. in psal. 13.)

i *Omnes declinauerũt simul inutiles facti sunt non est qui faciat, &c.* Non totam penitus plebem significat, sed alteram partem plebis. Semper enim duo populi sunt in vna plebe: vnde Ieremias: Tunc omnes insurrexerunt in prophetam domini, volentes eũ occidere. Et subiecit. *Omnis autem populus non* per-

(Marginal: Iere. 28. a. Ibidem c.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quid dicemus?* Ad inconueniens quod sequitur. 2 *Nunquid iniquus est Deus qui infert iram.* i. pœnã peccatoribus? Hoc enim sequitur ad dictum eorum erroneum. Ideo sequitur.

3 *Secundum ho. di.* i. secundum homines errantes dicto mõ.

4 *Absit.* s. Deũ esse iniquum. 5 *Alio. quo. iu. De. hunc mun.* q. d. nullo modo bene. Si. n. esset iniquus, non posset esse bonus iudex: nã æquitas est optima conditio iudicis. 6 *Si. n. ve. Dei.* Hic infertur sm inconueniens. Si. n. peccata facerent ad gloriã Dei, sequeret̃ q̃ peccator posset nullo mõ malus dici: quia nullus dr̃ malus, faciẽdo illud quod ad gloriã Dei ordinatur. Et hoc est quod dicitur. *Si e. ver. Dei.* i. eius iustitia.

(Marginal: Secundum.)

7 *In meo men.* i. per meũ peccatũ, qd̃ est quoddã mẽdaciũ.

8 *Abundauit in glo. ipsius.* i. declarauit iustitiã eius gloriosam.

9 *Quid adhuc & ego.* Et loquit̃ Apostolus in persona pctõris.

10 *Tanquam peccator.* s. reus, & condemnandus propter peccatum. q. d. non esset hoc rationabile, si illud dictum esset verum: & sic ex hoc inconuenienti concluditur esse falsum.

11 *Et non sicut.* Hic infert tertiũ inconueniens: quia si peccata per se facerent ad gloriam Dei, essent frequentanda, sicut & opera virtutum. Hoc aũt inconueniens infert, implicando dictũ pseudo apostolorum, qui diffamare nitebantur veros apostolos, vt patet in pluribus locis noui Testamenti. Et ideo ex hoc q̃ Paulus commendans gratiam Dei dixit: *Vbi abundauit delictum, superabundaret & gratia.* Et infra. 5. b. & ex similibus verbis discipulorum aliorum Christi dicebant pseudo apostoli, q̃ Paulus & alij Christi discipuli inducebãt populos ad multiplicationem peccati, vt sic per multiplicationem malorũ venirent bona. Et hoc est quod dicit. *Et non sicut blasphemamur.* A pseudo apostolis. 12 *Et sicut aiunt nos quidam dicere.* falso tñ. 13 *Faciamus mala, vt veniant bona.* Imponebant. n. veris apostolis, q̃ p̃dicabant multiplicationem peccatorum. 14 *Quorum damna. iu. est.* quia falsum crimen apostolis imponebãt. Ex hoc igitur q̃ peccata non sunt frequentanda, est erroneũ: concluditur falsitas istius dicti. s. q̃ peccata faciant per se ad gloriã Dei. Ad maiorẽ intellectum p̃dictorũ sciendũ, q̃ peccatũ siue malũ culpæ auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriã: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q̃ de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridio. Punitionẽ peccatorũ per malũ pœnæ cuius est auctor, ordinat ad declarationem suæ iustitiæ præter intentionẽ peccantis, sicut præter intentionẽ tyrannorum declarauit patientiã martyrũ. 15 *Quid ergo?* Postq̃ Apostolus ondit, Iudæos & gentiles similiter indiguisse gratia Dei ante conuersionẽ, per hoc q̃ vtriq; in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic ondit eos eadẽ gratia indigere post conuersionẽ, per hoc q̃ sine ipsa non poterant consequi salutẽ. & hoc ondit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scd̃o ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aũt.* Primũ aũt per scripturã ondit. & ideo primo ipsam allegat, scd̃o ad propositũ applicat, ibi. *Scimus.* Circa primũ dicit cõtinuando se ad præcedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. 16 *Præcellimus eos.* s. gentiles. 17 *Nequaquam.* & subdit causam.

(Marginal: Tertium. Diuisio.)

18 *Causa. enim su.* i. rõnabiliter ondimus, *Iudæos & Græcos oẽs sub peccato esse.* ante conuersionẽ, vt patet ex prædictis. & idẽ sequitur post conuersionẽ, nisi assit gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutẽ. 19 *Sicut scriptũ.* Psal. 13. a. sm trãslationẽ septuaginta. 20 *Quia non est iu.* sine gratia Dei. loquẽdo de iustitia perfecta. quæ facit hoĩem dignũ vita æterna. Põt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationẽ legis naturæ & iustitia legali per obseruationẽ legis Mosaicæ. 21 *Non est intel.* ratione supernæ beatitudinis. 22 *Non est re. de.* per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. 23 *Omnes de.* à via veræ beatitudinis.

Digitized by Google

permisit illos. Omnes dixit insurrexisse, idest, malos, omnem populum non permisisse, scilicet, bonos.

a *Non est vsque ad.* Christus tamen facit bonum in se & in suis.

Aug. in psal. 13. Psal. 52.

✠ Hilarius. Si res ita se habet, quod *non sit iustus quisquam,* quo ergo Deo Abel placuit, Seth probatus est, Isaac similiter, Enoch translatus, Noe reseruatus, Melchisedec sanctificat⁹, Abraham electus, Iob inculpatus, & omnes quos Paulus ad Hebreos recensuit, fidei merito Deo probati?

† Psal. 5. b. & 13. b.

✠ Origenes. Quamuis quis iustus, quamuis sanctus sit, non solum inter homines, sed & in supernis creaturis, ad comparationem Dei certum est eum iustificari non posse. Vnde in Apocalypsi, nullus inuentus est nisi solus agnus qui librum meruit aperire. Solus ergo Saluator noster iustificatur in conspectu patris, omnis autem creatura ex comparatione inferiorum iustificatur. Vt si verbi causa dicamus, ad comparationem reliqui populi, iusta fuit Maria soror Moysi: & rursum ad comparationem Mariæ iustus erat Aaron: & ad comparationem Aaron, iustus erat Moyses, &c. Potest hoc & alio modo explanari, quia donec quis viuit in corpore, iustificari non potest, sed cum exierit de corpore, & de vitæ huius agone discesserit, &c.

† exsecratione. Apoc. 5. † calamitas.

b *Veloces pe. eo.* De quibus dominus *Ierusalem Ierusalem quæ occidis prophetas.* Et item: *Generatio mala & adultera.* Et de quibus Isaias: *Væ genti peccatrici, semini nequam, &c.*

Matth. 23. d. Ibid. 16. a. Esa. 1. a.

c *Contritio.* Talia faciunt vnde contererant in hoc seculo, per Titum & Vespasianum, erunt infelices puniti in anima & corpore.

a Cum ipsa declinatione. b Quia & alios declinare fecerunt. c Declinauerunt quia. A Deo quia. Quia de illis. d Præter Christum. e Id est, nec vnus: quia nullus nisi Christus.

a simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est [1] [2]

a Quia fetor verborum & operum eorum corrumpit alios. Quia hiant recipere mortuos, hoc ut vbi audent aperte.

vsque ad vnum. † Sepulchrum patens est guttur eorum, lin- [3] [4] [5]

a Vbi non audent apertis malis. c Verbis bona dicentes, sed malum in corde cogitantes. b Malis. d Odium insanabile. Erant. Id est, sub corde.

guis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labijs eorum.

Etiam. a Idest, maledictis verbis, vt dæmonium habes, & huiusmodi. b Idest amaris minis. c Abundanter.

Quorum os † maledictione & amaritudine plenum est, ve-

a Etiam. b Affectus. c Quasi homicidæ ex deliberatione. d Christi & suorum. e Temporalis pœna. [6]

b loces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio [7] [8]

a Aeterna damnatio. b Operibus. c Christum. vnde, pax multa diligentibus nomen tuum domine. [9]

c & † infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognoue- [10]

a Nec saltem timor Dei inflexit eos a malo. Qui est initium sapientiæ. b Hæc Dauid. Nos autem Apostoli. Ne alio distorquerent hoc Iudæi.

runt: non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem

a Psalmi dicuntur lex, quia informant. b Ad emendationem illorum. c Supple & de his. [11]

d quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt lo- [12]

a Ita. b Etiam Iudæorum. c A sua gloria. d Totum Deo tribuens. e Omnis homo non tantum Gentilis, sine lege scripta reus de impietate, sed etiam Iudæus reus de legis transgressione. [13] [14] [15]

e quitur, ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mun- [16]

Quod debet. a Ens. b Carnalis. [17]

f g dus Deo: quia ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro [18] [19]

d *In le.* Lex aliquando appellatur generaliter vetus Testamentum, vt ibi, *Aperuit dominus discipulis sensum, vt intelligerent de eo quæ scripta erant in lege & prophetis & psalmis.* Nonnunquam psalmi lex vocatur. Sicut dominus ait: *In lege vestra scriptum est. Ego dixi, dii estis & filii excelsi omnes.* Et alibi. *Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: quia odio habuerunt me gratis.*

Luc. 24. g. Ioan 10. g. Psal. 81. b. Ioan. 15. d. Psal. 34 a.

e *Vt omne os obstrua.* Etiam Iudæorum a sua gloria, iactantium se pro meritis suis ad fidem venisse, vel ita obstruatur os Iudæorum, sicut superius gentilium qui de bona natura se iactabant.

Augustin. in epist. ad galatas.

f *Quia ex ope.* Sicut abstulit gloriam de circuncisione, ita & de ceteris operibus legis vult facere. Et est noua sententia, quamuis iungatur præcedentibus per quia: *Ex operibus legis, &c.* Opera legis dicuntur quæ in lege instituta & terminata sunt. vt erant ceremonialia & figuratiua, quæ nunquam valuerunt conscientiam mundare, etiam si cum charitate & deuotione fierent, quia non fuerunt instituta in iustificationem, sed in futurorum significationem & peccati infirmitatis ostensionem, quia lex non venit peccata tollere, sed ostendere & punire.

g *Non iustificabitur omnis caro, &c.* Secundum ceremonialia intellige non moralia: quæ vtique iustificant & in euangelio consummantur.

Ambr.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Simul inuti. fa. sunt.* deficientes a consecutione finis vltimi. sicut medicina dicitur inutilis: quæ deficit ab introductione sanitatis.

2 *Non est qui fa. bo. non est vsque.* quia nullus potest facere bonum meritorium sine gratia Dei & quoniam ipsa subtracta homines communiter labuntur in horribilia peccata, ideo sequitur.

3 *Sep. pa.* Ex sepulchro enim patenti fetor exhalat. sic tales proferunt verba vilia & fœtida, quia ex abundantia cordis os loquitur Matth. 12.

4 *Linguis suis do. age.* proximum decipiendo.

5 *Venenum as. sub la. eo.* occulte detrahendo.

6 *Quorum os ma.* Deum blasphemando.

7 *Et amaritudine ple.* alijs malum persuadendo.

8 *Veloces pedes eorum ad effundendum sangui.* innocentem.

9 *Contritio & infelic. &c.* quasi finaliter contererentur & ad miseriam deducentur.

10 *Et viam pacis non cognoue.* quę adducit vitam beatam, vbi est pax perfecta. & subditur prędictorum causa.

11 *Non est timor Dei.* qui retrahit a malo.

12 *Ante oculos eorum.* propter quod sine retinaculo currunt ad malum.

13 *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur.* Hic scripturam allegatam applicat ad propositum. dicens: *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquit.* Ex hoc dicunt aliqui expositores, quod scriptura allegata loquitur tātum de Iudeis qui sub lege Mosaica erant; sed scriptura immediate præcedēs dissonat, vbi dicitur: *Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.* similiter subsequens immediate vbi dicitur. *Et omne os obstruatur. & subditus fiat omnis mundus Deo:* Ex quibus patet, quod loquitur de Iudæis & gentilibus. Nec obstat quod dicitur: *His qui sub lege sunt, loquitur.* Tum quia dicitur hic qui sub lege indefinite. & sicut Iudæi erant sub lege naturali. Indefinita vero iuris æquipollet vniuersi. Tum quia non dicitur hic de his qui in lege sunt, sed de his qui sub lege sunt. licet autem liber Psalmorum de quo accepta est scriptura præallegata, datus sit Iudæis sicut & alij libri veteris Testamenti, non solum loquitur de Iudæis, sed etiam de multis alijs gentilibus. sicut declaratum fuit ibi, & per singulos libros veter. Tastamen. Sciendum igitur, quod psalmus decimustertius de quo assumpta est scriptura secūdum sensum literalem de Nabuchodonosor loquitur rege Babylonis & eius exercitu, vt dictum fuit ibidem, tamen secūdum Tropologicum conuenienter allegatur de omnibus peccatorib⁹ generaliter. & hoc modo allegat eam Apostolus hic. Sicut primæ Corin. 10. a. Scripturam Exodi, allegat in sensu allegorico dicēs; *Petra autem erat Christus.* Certum est, enim, quod petra vnde fluxerunt aquæ in deserto non erat Christus historice, sed tantum allegorice, quia ipsum signabat. Dicit igitur Apostolus: *Scimus autem quoniam quæcunque.* scilicet Mosaica, sub qua continetur liber Psalmorū, accipiendo legem generaliter pro omnibus libris veteris Testamenti, sicut frequenter accipiunt Iudæi.

14 *His qui sub lege sunt loquitur.* id est, Iudęis. Non tamen solum illis loquitur, sed etiam alijs gentibus. & sic potest intelligi auctoritas prius inducta. Vel aliter: *His qui sub lege sunt loquitur.* indefinite, i. gentilibus, qui erant sub lege naturali, & Iudæis qui erant sub lege Moysi, vt prædictum est.

15 *Vt omne os.* scilicet gentilis & Iudæi.

16 *Obstruatur, &c.* id est, quod non habeat audaciam contra Deum loquendi.

17 *Et subditus fiat omnis mundus Deo.* tanquam eius gratia indigens ad consequendum salutem.

18 *Quia ex operibus legis.* Mosaicæ vel naturalis.

19 *Non iusti. omnis ca.* id est, omnis homo.

Ca-

Digitized by Google

A ✠ Ambros. Non ideo minime iustificatos homines asserit apud deum, quia legem iustitiæ non seruauerunt in præceptis, sed quia sacramētum mysterij dei, quod in Christo, est credere noluerunt. Per hoc enim decreuit deus iustificare hominem, non per legem, &c.

In epistol. ad Galath.

✠ Augusti. Destruxit superbiam gloriātem de operibus legis, quæ destrui, & debere, & posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificare crederentur.

l. de gratia Christi cōtra Pelag. c. 31. & l. de spiritu, & lit. c. 26.

✠ Idem. Neque cōtra seipsum dicit, Factores legis iustificabuntur, tanquam per opera non per gratiā iustificentur, cum dicat gratis iustificari B hominem per fidem sine operibus legis, nihilque aliud velit intelligi in eo, quod dixit, gratis, nisi quia iustificationem non præcedunt. Apertè quippe alibi dicit, *Si gratia, iam non ex operibus.* Sed sic intelligendū est, *Factores legis iustificabuntur, vt sciamus* eos non esse factores legis, nisi iustificent, vt non iustificatio factorib. accedat, sed factores legis iustificatio præcedat. & cę. Cū, verò dictum est. *Factores legis iustificabuntur*, quid aliud dictum est, quam, iustificabuntur? Factores enim legis vtique iusti sunt.

Augustin epi. ad Galat.

a *Coram illo.* Qui intima videt, vtrū ex amore iustitiæ quid agatur, vel timore pœnæ. quod non vident homines.

Augusti. li. de grat. & lib. arbitrio. *Peccatorum cognitio varia.* *Genesi. 39. d.* *Ibidem 42. d.*

b *Per legem enim.* Hic incipit de lege, vt ostendat iustitiam nō esse ex ea. *Per le. enim. c. pec.* Non q̄ prius prorsus nescirentur, sed q̄ non impune futura apud deum peccata. Quædam peccata ante legem cognoscebantur, vt cum apud Pharaonem Ioseph accusatꝰ de crimine adulterij missus fuit in carcerem. Et fratres eius dixerunt, *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.* Quædam autem cognita sunt per legem, quæ ante ignorabantur, vt concupiscentia, & originale peccatum. Quædam etiam grauiora per legem cognita sunt, quam ante putabantur.

August. lib. de spiritu, & litera.

c *Cognitio pecca.* Si cognoscunt, & non cauent, præuaricatio est, & ita ira.

d *Testifi. a le. & pro.* Quia lex eam multis sacramentis figurauit. Vel in hoc lex prohibet testimonium iustitiæ dei, quia ea nemo iustificatur. Prophetæ, prenunciando quod Christi impleuit aduentus. D

e *Iustitia au.* Nō qua ipse iustus essentialiter, sed qua induit impium, quando misericorditer de īfideli facit fidelem. *Iustitia. au.* Iustitia dixit, nō misericordia. Vtcunque, quod promi serat deus in le. & ꝓphe. *scilicet.* aduentū Christi reddidit.

f *Omnes enim peccauerunt, &c.* ✠ Anselmus. Verè non est distinctio Iudęi, & Gręci, quia omnes peccauerunt, vel in se, vel in Adam. Quoniam lex, siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, pręuaricata est ab ipsis. *Omnes ergo peccauerunt*, & egent quotidie gloria dei, idest vt deꝰ magis magisque glorificetur in eis, tribuendo beneficia gratiæ suæ per remissionem quotidianorū delictorum, & multiplicationem virtutum. E

g *Egent glo.* idest, indulgentia, & venia peccatorum.

Augustin lib. de spiritu, & lit. ca 9.

h *Gratis.* Non per legē, non per propriam voluntatem, sed per gratiam Christi, quæ donum dei est, donum aūt maximum spiritussanctus est. Non tñ, quòd omnino sine nostra voluntate fiat. Sed voluntas nostra ōnditur infirma per legē vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legē, non cōstituta sub lege, nec indigens lege huius gratiæ percipiendæ nulla ꝓcedunt merita, quia meritis impij non gratia sed pœna debetur, nec ista esset grata, si non dareť gratuita.

Ser. 15. de verbis Apostoli.

✠ Aug. Hanc iustificationem, & habeamus, & augeamus, & perficiamus. Sed totum ex deo, non tamen quasi dormiētes, non quasi, vt non conemur, nō quasi, vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia dei. Volūtas quidem non est, nisi tua, iustitia nō est, nisi dei. Esse potest iustitia dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest, nisi per voluntatem tuam, &c. Qui fecit te, sine te, nō te iustificat sine te. Ergo fecit nescientem, iustificat volentem, &c. F

a ¶Deo. ¶Etsi coram hominibus. b ¶Ex lege non est iustitia, quia tantum cognitio peccati, non consumptio. c ¶In aduentu Christi.

a coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Nunc autem 1 2

¶ i. in hac gratia. a ¶Sine legis imperio, vel auxilio. b ¶Non hominis. c ¶Non solum data. ¶Non dubie, sed miraculis. ¶Domino cooperante, & sermonem confirmante. d ¶Vt certius credant cæteri addit. ¶Vel testimonium habens.

b c d sine lege, iustitia dei manifestata est, testificata a lege, & pro 3 4

a ¶Dicit iustitiam ex deo esse. ¶Hæc qua iustificamur. b ¶A deo. c ¶Fides impetrat, quæ lex imperat. d ¶Qua creditur in Christum iustificatorem impiorum.

e phetis. Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes, 5 6 7 8

a ¶Vt magis proprie dicatur. ¶Iudæos, & Gentiles. ¶Cælitus data. ¶Verè in omnes. ¶Iudæi, & Gentilis.

& super oēs, qui credunt in eum. Non enim est distinctio. 9 *-in eum.*

a ¶Tam Iudæi, quam Gentiles. b ¶Vel in se, vel in Adam. ¶Ante. ¶Adhuc quotidie. c ¶Iustitia, quæ est gloria dei, quia per hoc gloriosus apparet deus. ¶Non sua. d ¶Quia omnes peccauerunt, ergo.

f g Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei † Iustifica- 10 11 *†Iustificantur autem.*

a ¶Sine meritis. b ¶Per gratuita dona. c ¶Vnde, non corruptibilibus auro, & argento, sed precioso sanguine vnigeniti filii dei. ¶ i. precium datum pro nobis.

h ti gratis per gratiam ipsius, & per redemptionē, quæ est in 12 13 14

C d Testifi. a Pro-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Coram illo.* i. vt sit acceptus deo pro beatitudine consequēda. 2 *Per leg. enim co. pec.* supple fit, non tamen eius remissio, sed per gratiám dei. Sed contra hoc videtur, quod in Leuitico frequenter dicitur, quòd in oblatione sacrificii ꝓ peccato, s. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Ad quod dicendum, q̄ virtute illius sacrificij secundum se non dimittebatur peccatum, secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est sanguine taurorum auferri peccata, sed inquantum illud sacrificium erat quędam protestatio Christi passuri, q̄ protestationem cognoscebant maiores magis explicite, minores verò implicitè, & sic virtute fidei Christi gratiam cōferente. eo quòd eadem fides erat antiquorū, & modernorū remittebatur, & non virtute sacrificij, & hoc satis ostenditur ex modo loquendi cū dr̄. *Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei*, quia ex fide, & deuotione offerentiū remittebatur peccatū.

3 *Nunc au. si. le. iu.* Ostenso, quòd consequutio salutis non erat, nisi per fidē Christi, & hoc ex legis imperfectione. Hic consequenter hoc idem ostēdit ex fidei Christi perfectione. Et diuiditur in duas, quia primo hoc facit ratione, secundo exēplo Abrahæ. ca. 4. Prima in duas, quia primo ostenditur propositum, secundo infertur corollarium, ibi, *Vbi est ergo gloriatio.* Prima adhuc in duas, quia primo ostendit hominem iustificari per fidem Christi. secundò ponitur modus iustificandi. ibi. *Omnes enim, &c.* Circa primum fit talis ratio, Illud propriè iustificat, quod facit dignum vita æterna etiam sine lege Mosaica, sed sic est de fide Christi, quia Gentilibus eā recipientibus dabatur in signo visibili spiritussanctus, vt patet Act. 10. g. de Cornelio, & alijs Gentilibus cum eo existentibus, ergo, &c. huius rationis ponit minorem, di. *Nunc au. sine lege iusti. Dei.* idest facit deo acceptū, & vita æterna dignū.

Diuisio.

4 *Manifestata est.* in Gentilibus spiritumsanctum recipientibus modo dicto, qui tamen legem Moysi non seruabant.

5 *Testificata a lege.* idest, a libris Moysi, qui proprie dicūtur lex apud Hebræos, & Gene. 49. b. dicitur de Christo, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, Et in translatione Chaldaica, quæ apud Hebræos esse autentica habetur. Donec veniat Messias & ipse erit expectatio Gentium, quia indifferēter Iudæis, & Gentilibus dedit spiritumsanctum.

6 *Et pro.* Iohel. 2. g. *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* idest, super omnem hominem Iudæum, siue Gētilem. ideo concludit.

7 *Iustitia autem dei.* idest, faciens, deo acceptum.

8 *Per fidem Iesu Christi.* & dicitur. *super omnes.* quantum ad apostolos, & alios primo credentes, *& in omnes,* quantum ad alios, qui eandem fidem reciperent, & recipient per prædicationem Apostolorum, & succedentium doctorum.

9 *Non e. est distinctio.* inter Iudæos, & Gentiles quantum ad iustificationem per Christi fidem loquitur Apostolus de fide formata charitate, quæ iustificat.

10 *Omnes enim.* Hic consequenter ostenditur modus iustificationis huius per causam formalem, efficientem, & finalem, & temporis congruentiam, præmittitur tamen huius iustificationis necessitas, cum dicitur, *Omnes enim p.* tam Iudæi, quam Gentiles.

11 *Et egent glo. Dei.* idest, gratia sui, per quam apparet gloriosus, & subditur huius iustificationis modus cum dicitur.

12 *Iustifi.* igitur *gratis.* idest sine meritis nostris.

13 *Per gratiam ipsius.* formaliter.

14 *Et per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.* idest, per passionem eius efficienter, meritorie tamen.

4 Manife- 1 Quem

Digitized by Google

a *Proposuit deus propitia.* Ad hoc, vt ostenderet se veracē in promissis, quæ ostensio necessario fuit nō solū pro remissione præsentiū, sed & eorū, quæ præcesserunt in sustentatione dei, deo, s. patiente, & non puniente, tum vt ostēderet in hoc tempore Christi, quod nullo alio tempore fieri potuit, quòd ipse, scilicet, iustificat, & saluat.

Augusti. libr. de spiritu, & litera.

b *Fidem in san.* id est, fidem passionis, vel per fidem, & per passionem, neutrum enim sine altero valet.

c *Propter remiss.* Duplex effectus remissionis est, scilicet carere pœna, & frui gloria. primum habuerūt ante Christi mortem iusti, quia pœnā actualem non sentiebant. Sed post Christi mortem data est eis gloria diuinæ visionis, a qua differebantur deo sustentāte eorum delicta.

Duplex remissionis effectus.

† Operum?

d *In sustentatione.* Patiēter substinuit de⁹ peccata eorū, qui fuerunt ante legem, & sub lege, nō puniuit, neque remisit, ita vt gloriam haberēt, donec veniret, qui delicta tam præcedentium, quam subsequētium pretio sui sanguinis absolueret.

a ¶Nusquam alibi. b ¶Christum. c ¶Longe ante prædixit, vel palam omnibus posuit. d ¶Misericordem. ¶Passionis. e ¶Sine qua nihil placet deo.

a Christo Iesu, quem proposuit deus propitiatorem per fidē 1

a ¶Vt esset iustus in promissis.

b 2

c in sanguine ipsius, ad ostēsionem iustitiæ suæ propter remis- 3

a ¶Non tantum præsentium, sed &. b ¶Christi aduentum. c ¶Quæ erant. d ¶Supportauit peccata, non abstulit tunc, reseruauit vsque ad aduentum, f. 4 5

d sionem præcedentium delictorum, † in sustentatione dei, ad 6

¶Vt iustificet a ¶Saluationis. ¶In promissis. ¶Mortis Christi. b ¶Aliter non posset ipse iuuare.

ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus, &

a ¶Qui credit in ipsum. b Non ex lege. c Quia ex fide sine lege est iustitia. ergo non potes gloriari o Iudæe.

iustificans eum, q ex fide Iesu Christi. Vbi est ergo gloriatio 7 8

a Ablata est, & attende per quid, non per laborem operum, sed per facilitatem, alias facultatem fidei.

e tua? Exclusa est. Per quā legē? † Factorū? Nō. Sed p legē fidei. 9 10

a Quia fides iustificat. Ab auctoritate sua hoc ostendit. Nos Apostoli. b Quemcunque etiam Gentilem. 11

f Arbitrāmur enī iustificari hominē p fidē sine operib⁹ legis. 12

g a Arbitramur quemcunque ho. iust. per fidem, quod credendum, quia & gentium creator. Vt Iudæorum. 13

An Iudæorū deus tātum? Nonne, & Gentiū? Imo, & Gentiū. 14

a Et vere vtrorumque. Quum aliis modis possem probare, hoc solum pono. b Cum vnus omnium iustificat omnes per eandem causam. 15

Quoniam quidē vnus est deus, qui iustificat circuncisionem 16

e *Exclusa est.* Vel exclusum, id est, manifestū est, In quo debes gloriari, sed non in lege factorum, sed fidei, vt de gloriatione laudabili dicat, quæ est in domino. Et eam exclusam dicit. id est, vt emineret expressam.

Vnde, & exclusores dicuntur, quidā artifices argētarij. In qua significatione accipitur et illud in psal. vt excludantur, i. emineant, qui probati sunt argento, id est, eloquio domini.

Gene. 22. b

f *Iustificari ho.* Non quin credēs post per dilectionē debeat operari, vt & Abrahā filiū immolare voluit. Sequuntur etiā opera iustificatum, non præcedunt iustificandum, sed sola fide sine operibus præcedentibus homo fit iustus, vt nō magis sint iusti qui opera legis timore fecerant, cum fides per dilectionem operetur in corde etiam si foris, non exit in opere. vnde & non meritis priorum operum ad iustitiam fidei venitur, in quo Iudæi se præferebant. bona opera etiam ante fidem inania sunt, ita vt videantur esse magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit.

Gal. 5. b

g *Sine operibus.* pcedentibus, non sequētibus, sine quibus est inanis fides, vt Iacobus ait: *fides sine operibus mortua est.* & ipse Paulus, *Si habuero omnem fi. ita vt m. transf. Cha. non ha. n.*

Iaco. 2. d. 1. Cor. 13. a.

✣ Aug. Homines non intelligentes, quod ait Apostol. *Arbitram. hominem iustifi. &c.* putauerunt eum dicere, sufficere homini fidē, etiam si male viuat, & bona opera non habeat. Quod absit, vt sentiret vas electionis, qui quodam loco, valere in Christo fidē que per dilectionem operatur. Ipsa est, quæ fideles dei separat ab immundis dæmonibus. Nam & ipsi credunt, & contremiscunt, sed non bene operantur. Non ergo habent istam fidem, ex qua iustus viuit, id est, quæ per dilectionem operatur, vt reddat ei deus vitam æternam secundum opera eius.

l. de gratia, & lib. arb. cap. 7.

† reconciliatorem.

† præteritorū. † quæ tolerauit deus.

✣ Idem. Iacobus vehementer infestus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, vt illos etiam dæmonibus compararet. &c. *Dicit* etiam quia *Fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

l. de fide, & oper. c. 14.

✣ Idem. Quomodo iustificabitur homo per fidem sine operibus? Respondet ipse Apostolus. Propterea hoc dixi tibi o homo, ne quasi de operibus tuis, præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam.

Iac. 2. Præfat. in ps. 31.

✣ Hiero. Hæretici quanto plures fuerint, tanto magis delinquunt deo, & gloriantur in populis, & per dulces sermones deuorāt domos viduarum. Cum enim viderint aliquos delinquentes, aiunt, Nihil aliud quærit deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis.

Com. in 4. c. Osee.

✣ Idem. Abutuntur quidam hoc loco apostoli ad destructionem operum iustitiæ, solam fidem posse sufficere affirmantes, cum tamen alibi dicat Apostolus, Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Addendo autem hic, *operibus legis.* ostendit esse etiam gratiæ opera.

Com. in hunc locum.

✣ Ambrosius. Quomodo illi, qui solum Patrem prædicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate & Filiū, ita & huius spes frustrata, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus.

Com. in 1. c. ad Titum.

a *Ab-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quem proposuit deus.* qui est causa efficiens nostræ iustificationis principaliter.

2 *Per fidem.* nos deo coniungentem.

3 *In sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ.* scilicet finaliter. per hoc enim declarauit se iustum, quòd peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens non reliquit impunitum.

4 *In sustentatione dei.* Sustentauit enim patres in limbo sine pœna sensibili,

5 *Ad ostensionem ius. eius in hoc tem.* scilicet gratiæ in quo ostēditur sua iustitia, quæ facit dignum vita æterna.

6 *Vt sit ipse iustus.* id est, manifeste appareat iustus.

7 *Et iustificans eum.* id est quemcūque credentem in Chro.

8 *Vbi est gloriatio.* Hic infert quoddam corollarium. secundo soluit obiectionem in contrarium, ibi, *Legem ergo.* Declaratum est, quòd iustitia dei æqualiter dabatur conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, & de Gentilitate, & iō concludit Apostolus, quòd Iudæi non debebant Gentiles despicere, gloriando inaniter de legis obseruatione. Quod tamē faciebant in primitiua ecclesia, secundum quòd dicitur Actuum sexto. a *Factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum.* Ad hoc igitur reprimendum dicit Apostolus, *Vbi est ergo gloriatio tua?* O Iudæe, qui inaniter gloriaris de lege.

9 *Exclusa est.* quantum ad cęremonialia, quę tempore legis nouæ non sunt obseruanda, quæ erant mere figuralia. adueniēte verò veritate tempore Christi cessat figura, Iudicialia verò exclusa sunt inquantum habebant vim obligandi in lege, illa tñ possunt de nouo institui in lege noua, quantū ad illa, quę regimini Christianorum videntur accommoda. Moralia verò manent, quia sunt de lege naturę, quę est immutabilis, & subditur modus dictæ exclusionis, cum quæritur.

10 *Per quam le.* facta est dicta exclusio.

11 *Factorum.* id est, per legem veterem, quæ in obseruantijs carnalibus existebat, quasi dicat non.

12 *Sed per le. fi.* id est, per legem euangelicam, quæ spiritualis est, quod confirmat, dicens.

13 *An Iu. deus tantum,* quasi dicat non.

14 *Imo Gentium.* Finis enim correspōdet principio, & ideo sicut Iudęi, & Gentiles processerunt a deo, sicut ab vno principio, ita reducuntur ad ipsum, sicut ad vnum finem, quę reductio fit per mediatorem Iesum Christum, ideo subditur.

15 *Quoniam quidem vnus est deus.* scilicet, Gentilium, & Iudæorum.

16 *Qui iustificat circuncisos.* id est, Iudęos circuncisos.

I *Ex*

Digitized by Google

a Absit. lex non destruitur, cum impleta secundum spiritum, cessat secundum literam.
b Statuimus. Quia ostendimus complectum, quod lex dicit, vel statuimus, id est, firmamus, cum sine fide infirma esset, qa hic est gratia fidei qua lex impletur. Legis enim status firmatur, quia mystica, & ceremonialia spiritualiter implentur, & quod minus in moralibus pertinebat, in euangelio additur, & quod lex venturum promittebat, fides euangelij iam aduenisse testatur. Mystica ergo, & promittentia in euangelio impleta, sunt secundum spiritualem intelligentiam. litera autem occidens tollitur.

a Idem est ex fide, & per fidem. b Immundos Gentiles. c Quia dicimus omnes iustificari per fidem.

1 ex fide, & 2 præputium per fidem. 3 Legem ergo † destruimus 4 per fidem? 5 Absit. 6 Sed legem † statuimus.

(† irritum facimus. † stabilimus. id est, moralia præcepta legis. 2. Cor. 3. b.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ex fide. i. per fidē Christi, & non per circuncisionem. 2 Et præputiū. i. Gentiles præputiū habentes. 3 Per fidē. s. eiusdem mediatoris Iesu Christi. 4 Legē ergo, &c. Hic consequenter respondet Apostolus cuidā obiectioni, quia per hæc verba, & similia imponebant sibi Iudæi, φ destruebat legem Moysi per prædicationē fidei Christi, vt habetur Act. 21. d. Hoc igitur remouet, dicēs, Legē ergo. s. Moysi. 5 Destruimus, &c. i. per prædicationē fidei Christi. 6 Absit. Sed legē sta. i. confirmamus qm. n. aliquid est via, & dispositio ad aliud, ad quod ordinatur, sicut ad finē, si cesset fine habito, non pp hoc dicitur destrui, sed magis confirmari, quia virtualiter manet in alio meliori, sicut est de motu ad formā, quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex aūt vetus fuit quædā positio, ad nouā, et ordinata ad ipsam, sicut quoddā imperfectū ad rē perfectio rē. vnde dicitur Iere. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit dñs, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non fm, &c. & subditur. Et ero eis in deū, & ipsi erūt mihi in populū. Et iō lex vetus nō destruitur, sed magis statuitur, quātū ad id in quo cessat simpliciter, cuiusmodi sūt cæremonialia. alia vero nō sic cessāt, vt dictū ē.

(An lex vetus suo tempore iustificaret.)

Ad maiorē dictorū, & dicendorū intelligentiā quæritur hic. Vtrū lex vetus suo tpe iustificaret. Et arguitur primo, φ sic. Nā Leui. 20. b. dicitur, Custodite leges meas atq; iudicia, q faciens hō in eis viuet. sed vita spiritualis hominis est per iustitiā, ergo, &c. Itē p circuncisionē tollebatur culpa originalis, sicut modo per baptismum, sed culpa non aufertur, nisi per gratiā, sic et nec tenebræ, nisi per lumen. ergo circūcisio conferebat gratiā, & iustificat simpliciter. Itē oēs moderni doctores tenēt, φ in circuncisione dabatur gratia, ergo &c. Contra Gala. 3. d. Si data esset lex, q posset iustificare, sequeretur φ Christus gratis mortuus esset. i. sine causa, hoc est inconueniens, ergo & illud ex quo sequitur, scilicet, quòd lex vetus iustificaret.

(Iustificatio duplex. Iustitia duplex.)

Circa, qd pmittendæ sunt, quedā distinctiones. Prima est de iustificatione. q pōt accipi dupliciter. Vno mō pprie, & sic iustificatio est factio iustitiæ. Alio magis large pro significatione iustitiæ, sicut vrina dicitur sana, eo φ est sanitatis significatiua. Scda distinctio est de iustitia quæ pōt ēt accipi dupliciter, s. vno mō pfectē, secundū q iustificatur hō apud deū. Alio mō imperfectē, & sic iustitia est virtus politica. Tertia distinctio est de veteri lege, q distinguitur secundum præcepta moralia, iudicialia, & cæremonialia. Si igitur loquimur de iustitia perfecta, sic solus deus iustificat efficienter per habitū gratiæ, q solus infundit psal. 83. c. Gratiā, & gloriā dabit dūs. ipsa vero gratia iustificat formaliter. Si vero accipiatur iustificatio large, sic tota lex vetus iustificabat qa gratiā iustificātē per Christū dādā significabat. totus. n. status illius legis fuit nouę figuratiuus. 1. Cor. x. c. Oīa. n. in figura contingebāt illis. Si aūt accipiatur iustitia imperfecta, & lex vetus quātū ad moralia, & ēt iudicialia, sic iustificabat effectiuē, inquātū per opera legis q iusta erāt, acquirebatur habitus iustitiæ, et ille habitus acquisitus iustificabat formaliter. iustitia tñ politica, q nō facit dignū vita æterna, qa opera talis iustitiæ sunt simpliciter opera humana, & per cōsequēs ad cōsecutionē vitæ æternæ improportionata, q excedit facultatē hoīs naturalē, secūdū illud Isa. 64. b. Oculus nō vidit, &c. propter quod oportet, φ talis proportio veniat a deo p habitū ad hoc spāliter infusū. Sciendū tñ, φ moralia aliter iustificabāt politice, q iudicialia, quia moralia præcepta erāt de operib. virtutū generaliter, & sic iustificabant, iustitia pro oī virtute accepta, iudicialia vero erant de contractib. iustis inter hoīes, & sic iustificabant iustitia minus cōi. Si vero accipiatur lex, quātū ad cęremonialia purē, q nō continebāt aliqd iustum secūdum se, sed tantum ex legis determinatione, sic lex non iustificabat, nisi executiuē, & propter hoc de cæremonialib. dicitur a doctorib. quòd non iustificabant, nisi inquantum fiebant ex obedientia facientium.

(Quomodo in circuncisione dabat gratia.)

Ad primū igitur dicendū, quòd pro tanto dicebantur pręcepta legis custodientes viuere, quia per hoc euadebant pœnā mortis tēporalis, & corporalis, q per legē transgressorib. inferebatur in casib. multis, vt patet ex decursu illius legis. Ad secundū dicendū, quòd licet in circuncisione daretur gratia, hoc tū non erat ex circuncisione, sed ex fide Christi venturi, q habuit Abrahā, cuius fidei signū fuit circuncisio, sicut dicitur for. c. b. & signū accepit circuncisionis signaculū fidei iustitiæ. quā si iō protestabatur se recipere suscipiens circuncisionem pro se si erat adultus, & per aliū si paruulus. eadem enim fides fuit antiquorū, et modernorū, sicut dictū est supra, licet modo magis sit explicita, & hoc modo dicunt doctores gratiā fuisse datā in circuncisione. Aliter aūt datur modo in baptismo, qui habet efficaciam a passione Christi iam cōpleta in eff ctu, propter quod non solū est signū gratiæ in eo datæ, sed ēt causa efficiens, instrumentalis tamen, quia sacramenta nouæ legis efficiunt, quod figurant. & sic patet ad quæstionem, & sic ad argumenta.

ADDITIO I.

In ca. 3. vbi dicitur in postil. Vt iustificeris in ser. tu.

Hoc quod dr. Vt iustificeris in serm. tu. non vr bene exponi de Christo nasciturо prout postil. exponit. Dato. n. φ Dauid fuisset æternaliter condēnatus, posset ex eo descēdere Xps, qui ex multis descēdit peccatorib. vt patet in sua genealogia. Vñ pdicta verba melius vñr exponenda fm Glo. q in eodē loco sic dicit, Precatur ergo Dauid, vt parcat, & sic impleat, qd promisit de venia ingemiscentis, dī. Quacunq; hora peccator ingemuerit, omniū iniquitatū eius nō recordabor. q. d. ideo me munda, Vt iustifice. in serm. tuis. q sunt de promissione veniæ ingemiscentis. Et vincas. i. conuincas eos, qui dicunt, φ non parces mihi, eo quòd grauiter peccaui, Cū iudicaris. ab eis. hæc in glo. Et de hoc amplius in additione super illum psal. vide ibi.

(Eze. 18. f.)

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Sciendū ergo, quòd psalmus 13. Psalmus iste, s. Dixit insipiens. de quo sumpta est scriptura hic allegata; ad literā proprie exponitur de Iudæo Christi in psona contēptore, sicut Glo. exponit ibid. q quidem expositio magis cōcordat literæ. prout declaratū fuit sup. in addi. sup illum Psal. vñ & Apostolus fm sensum literalem hic intelligitur allegare. & iō hoc, quod dicitur hic, Sicut scriptū est, ad illud pertinet, qd dixerat parum supra. Quid igitur præcellimus eos. s. Iudæi Gentiles, Nequaquā. Sicut scriptū est. Glo. de Iudæis, de quibus minus videretur, eo quòd sub lege dei viuere videbantur, & secundum hunc sensum Glo. continuat expositionem huius allegationis. vide ibi.

ADDITIO III.

In e. c. vbi dr in postill. Qui iustifi. circuncis. i. Iudęos circūcisos.

Per hoc, quod dicit Apostolus circuncisionē iustificari ex fide, præputiū per fidē, secundū dñm Petrum de Tharantasia intelligitur, φ in iustificatione Iudæi fides nō solū est terminus ad quē sed ēt terminus a quo: procedit. n. ex fide in fidē, vt dictū fuit sup. 1. c. in addi. sed in iustificatione Gētilis fides est terminus ad quē non a quo. Et ideo circuncisione dicit iustificari ex fide, & præputium per fidem.

ADDITIO IIII.

In e. c. vbi dr. in post. & arguit primo, φ Leu. 18. a. di. Cust. l. m.

Pro parte affirmatiua huius qōnis, posset argui efficacius, vt habetur ex illo dicto Apostoli supr. Ro. 2. vbi sic: Non auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabuntur. Ex quo patet, qd pcepta legis impleta iustificabant. Sed hoc argumentum soluit a S. Tho. in 1. 2. q. 1. ar. vlt. in cor. q. & in responsione ad primum argumentum. Sic Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiæ.

ADDITIO V.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Alio modo magis large pro iustificatione iustitiæ, &c.

Large iustitia nō solū accipit p significatiōe iustitiæ, sed ēt p dispositione ad iustitiā, sicut medicina dr sana, eo qd est dispositiua ad sanitatē. Et illo mō ēt lex vetus iustificabat, inquātū disponebat ad grām iustificantē per Christū accipiēdā. vnde Gal. 3. d. Lex pædagogus noster fuit in Christo, &c. Tho. vt supr. in eod. artic.

ADDITIO VI.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Si autem accipitur iustitia imperfecta, & lex vetus quantum ad moralia.

Per opa legis, q iusta erāt, nō acquirebaf habitus iustitię, nisi essent multoties iterata, vt in 2. Ethi. Cū iteratio nō sit de rōne pcepti, iō nō vr cōcedēdū simpliciter, φ præcepta moralia iustificabāt effectiue, ēt loquēdo de iustitia politica, nisi cū hac additione multoties iterata, sed bene pcedit simpl'r, φ iustificabāt fm executionē iustitiæ, inquātū cōtinebāt illud. qd est fm se iustū, &c.

ADDITIO VII.

In eo. c. vbi dicitur in postill. Si vero accipiatur lex quantū ad cæremonialia purē, quæ non continebant aliquid iustum.

Præcepta cęremonialia continebāt iustitiā fm se in generali, put, s. exhibebāt in cultū dei: in spāli verò nō cōtinebāt secūdū se iustitiā, nisi ex sola determinatione legis diuinę. Et ideo tm ex deuotione, & obediētia facientiū iustificabant mō pd. Th. vt sup.

Replica. In c. 3. Burg. opponit contra expos. postil. circa id, qd allegatur. Vt iustific. in ser. &c. Sed ipsius expositio corrigitur circa psal. Miserere m. d. s. m. &c In eod. cap. psal. 13 a. Dixit in sip. allegati. Postil. exponit de peccatoribus generaliter. Burgens. autē eum restringit ad Iudæum contemptorem Christi. sed hoc correctum est in allegato loco.

Digitized by Google

A

CAP. IIII.

Aug in psal. 31.

Quid ergo di. ✠ Occumenius. Intumescebant Iudæi Abrahæ nomine, semperque proferebant qđ circūcisus esset. Hic ergo scopus est Apostolo ośdere, ipsum quoque non ex operibus sed ex fide iustificatum esse. Ait: Quid ergo dicimus Abraham patrem nostrū secundum carnē inuenisse? quamve assecutus est iustitiam? Ostendit eā, quæ est per fidem, vnde & illam vocat rem inuētam, quia nō ex operibus eam nactus est, sed ex fide, quæ dei gratia confertur. Accidicat. Quum nostri supercilij ac iactantiæ summa sit in Abraham, considerenus quidnam possumus illum dicere inuenisse. Nactus est iustitiam ex fide, scriptura teste. *Credidit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam.* Opera siquidem habuit, vt si cum hominibus, qui cum eo versabantur, fuisset in iudicio cōstitutus, facile iustificatus fuisset, verum, vt coram deo tāquam dignus, & æqualis sese præbens dignitatis cum ea, quæ inde præbebatur beneficentia ac dono, nequaquam fuisset illam assecutus.

† quod glorietur. †Genes. 15. b. Galat. 3. a. Iacob. 2. d. †imputatum. -secundum propositum gratiæ dei.

B

Libr. 4. aduer. hære c. 30.

✠ Irenæus. Quia non per circuncisionem, & sabbathū iustificabatur homo, sed in signum data sunt populo, ostēdit, q̄ ipse Abraham sine circuncisione, & sine obseruatione sabbatorum credidit deo, & reputatum est illi ad iustitiam.

Quòd superius hominē dixerat iustificari per fidem, ostē dit per Abraham in quo omnes confidunt, qui & per fidem adeptus est iustitiam, & promissionem, & paternitatem.

Hebr. 6. c.

b *Secundum car.* id est, ex operibus legis. Q. dicimus, q̄ fuit iustus ex eis, nō quia si ex carnali obseruatione est iustus, habet gloriam æternam, quæ ex iustitia sequitur a se, nō a deo. Vel hæc iustificatio est in opinione hominum, & non apud deum, & si hoc est, tūc ex fide iustificatus est, quod probat. Quid enim. Q. Attendite, &c.

Augu. lib. 16. de ciuit.

c *Credidit.* Credere sufficiēs causa fuit ei iustitiæ, & est alijs sed tñ, qui habet tēpus operandi, ei non dabitur merces s̄m gratiam tantū, sed secundum debitum operationis suæ, sed ei, qui non habet tempus operandi si credit, sola fides sufficit ad iustitiam, & ita ad salutem secundum gratiam propositam omnibus, vel secundum, quòd deus legē ante posuit.

C

Aug. Tractat. 72. & 82. in Ioannem.

d *Ei au. qui.* q. d. Abraham est iustus ex fide, sed ei, qui operatur illa carnalia, vel aliqua bona, vt gratiam mereatur, si merces est ei, non est ex gratia, sed ex meriti sui debitō. Illi vero, qui non facit hæc carnalia, vel aliqua bona, sed tantum credit, fides sufficit ad iustitiam, & ita attribuit alijs, quod dixit de Abraham, s. quòd si est iustus ex operibus, habet gloriam, sed non apud deum, & ideo non ex fide.

D

CAP. IIII.

¶Quia nemo iustus sine fide.

QVID ergo dicemus inuenisse Abra- 1
a ¶Quem imitari debemus. b ¶i. circuncisionem.
ham patrem nostrū secūdū carnē?
¶Tantum.
Si enim Abrahā ex operib. legis iu- 2
a ¶De hac iustificatione. b ¶Quod est contra illud, qui gloriatur, in domino glorietur.
stificatus est, habet gloriā, sed non
a ¶Sed habuit apud deum Nam scr. pt. di. Cre Abr. & cæt.
apud deū. Quid .n. scriptura dicit? 3
a ¶Dicenti, In semine tuo b. o. g. & alias, huiusmodi. b ¶ideft fuit ei sufficiens causa ad iustitiam, & est & aliis. 4
†Credidit Abrahā deo, & reputatū est illi ad iustitiā. Ei aūt 5
a ¶ ideft tempus habet operandi. b ¶ ideft iustitia. c ¶ ideft dabitur. d ¶Fidei tantum.
q̄ operatur, mercēs non imputatur secundū gratiā, sed se-
a ¶Operationis suæ. ¶De operibus. ¶ Non habet tempus operandi, sicut Abraham habuit.
cundum debitum. Ei verò, qui nō operatur, credenti aūt in 6
a ¶Christum. b ¶Gratis impio peccata dimittit c ¶ Quid. ¶ ideft sufficit. d ¶Qui non opera non meruerunt. ¶ideft salutem. 7
eum, qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiā se- 8
¶Sic decreuit deus, vt cessante lege fides iustificet. ¶ Dico ex gratia, sicut Dauid dicit. ¶ Hic & in futuro.
cūdū ꝓpositū gratiæ Dei, sicut & Dauid dicit, beatitudinē 9

Epist. 105.

e *Sed sec. de.* Augustinus. Nō tibi blandiaris de meritis, cū tibi reddi mercedem secūdum debitum operis audis, tanquā non sit in opere gratia retribuentis, sicut in fide est gratia iustificātis. Vix enim suadeo vllum dici op' ex debito remuneratione dei deposcere, cū esset hoc ipsum, quòd agere aliqd possum', vel cogitare, vel proloqui, ipsius dono, & largitione faciamus.

Conc. 1. in psalm 32.

✠ Augu. Attamen teneamus fidelissimū debitorem deū, quia tenem' misericordissimum Promissorē. Neque enim aliquid commodamus, vt teneamus eum debitorem, cum ab eo habeamus quicquid illi offerimus, & ex illo fit quicquid boni sumus. Vnde ergo debitorem? quia promissor est. Non enim dicimus deo, Redde quod accepisti, sed, redde, quod promisisti.

Serm. 31. de verb. dom.

✠ Idem. Promissorum suorum nobis chirographū deus fecit. Non debendo, sed pmittendo debitorē se fecit, idest, non mutuo accipiendo. Non possumus ergo ei dicere, Redde, qđ accepisti, sed planè dicimus, Redde quod promisisti.

✠ Haymo. Ex humana cōsuetudine sumit exēplū, quādo operantib. secundum meritum damus mercedem, & nullā nobis agunt grām nō operantib. si vero damus aliquod beneficium, non merces, sed gratia, ideoq; gratiamur ab illis. Et est sensus. Si Abraham pp opera sua posset iustificari sine gratia dei se præueniente, & sine fide, quæ & gratis illi data est, non esset ei præmium iustificationis gratis datum, sed debitum esset, vel si alij Iudæi suis operibus fuissent iustificati, non essent vnde referrentur deo gratiæ.

Aug. in ps. 77. lib. de cognit. veræ vitæ. ca. 37. & Tract. 54. in Ioanné. Credere deo, Deum, & in deum.

f *Credenti autem in eum, qui iustifi.* Nō ei. Credit. n. illi, qui credit vera esse, quæ ille loquitur, qđ & mali faciunt. Credere illum est credere, q̄ ille sit deus, quòd & diaboli faciūt. Sed credere in eum est illum credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari.

E

g *Secundum propositum.* Q. sine operibus præcedentibus iustificatur impius, & hoc secundum propositum gratiæ dei, idest, secundum gratiam dei propositam omnibus credentibus, vel secundum, quòd deus longe ante posuit.

a Re-

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IIII.

Diuisio.

Quid ergo di. Ostēso per rōnē, q̄ lex vetus non sufficiebat ad salutē. hic cōsequēter idē ośditur per exēpla Abrahæ patriarchæ. Circa qđ ośditur primo qđ consequutus sit p fide Christi. secūdo magnitudo suæ fidei, ibi, *Qui contra spem.* Prima adhuc in tres, quia primo ośditur, q̄ ex fide cōsequutus est gratiā iustificantem. Secundo credentium paternitatē, ibi, *Et signum.* Tertio hæreditatis promissionem, ibi, *Non enim per legem.* Primum aūt ośditur dupliciter. Primo per scripturā Secundo per rōnē, ibi, *Ei autem.* Circa primum dicitur.

1 *Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem.* Secundū carnē Apostolus descenderat ab Abrahā. sicut & cæteri Iudęi. s̄m aūt animam, quæ est per infusionem, ocs immediate sunt a deo, & respondet ad quęstionē, dicēs.

2 *Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum.* quia talis iustitia est acquisita, & politica, et sic reddit habentem honorabilem inter homines, sed non apud deū, quia non facit eum æterna vita dignum. vt supradictum est, & ad hoc probandum inducit scripturā, dicens.

3 *Quid enim scriptura dicit.* de Abrahæ iustificatione.

4 *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Ex fide igitur iustificatus est, & non ex operibus legis. Hoc autē in scriptura habetur Genes. 15. b.

Diuisio.

5 *Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam sed secundum debitum.* Hic ostenditur idem per rationem. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur ratio. secūdo rationis declaratio, ibi, *Sicut, & Dauid.* Ratio enim talis est: Illud qđ conceditur alicui, sicut merces operanti, non traditur per viam gratiæ, sed per viā debiti. iustitia vero de qua est sermo, conceditur per viam gratiæ, ergo nō propter legis opera. Maior huius rationis ponitur, cum dicitur, *Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam.* & subditur minor.

6 *Ei vero, qui non operatur.* legis opera.

7 *Credenti autem in eum.* quæ fides facit dignum vita æterna.

8 *Secundum propositum.* idest, secūdum ordinem grē dei, et non secundum debiti ordinem. Et ex hoc subintelligitur conclusio sequens, scilicet quòd dicta iustitia non ex operibus legis. 9 *Sicut, & Dauid.* Hic cōsequenter ponitur huius rationis declaratio. Maior autem manifesta est, ideo nō indiget declaratione. Sed minor declaratur per scripturam, & primo allegatur scriptura. secundo ad propositum applicatur, ibi. Beatitudo ergo. Circa primum sciendum, q̄ beatitudo dupliciter accipitur. Vno modo in re, & sic habetur in patria. Alio modo in spe, prout habetur in via, & sic accipitē hic cū dicitur, *Sicut, & Dauid dicit beatitudinem ho.* supple esse.

Beatitudo duplex.

1 Cui

Digitized by Google

a *Remissæ.* Remittere, tegere, non imputare, eiusdem ratio
A nis, & sensus sunt verba.

Augusti. in ps. 31.

b *Iniquitates.* Originale peccatum, s. fomes peccati, qui dicitur concupiscentia, vel concupiscibilitas, siue lex membrorum, siue languor naturæ, & alijs nominibus. Et illa ante baptismum culpa est & pœna. Post baptismum autem pęna, & nō culpa, quæ paruulum habilem concupiscere, sed non concupiscere facit, adultum verò etiam concupiscere, quæ quidem in baptismo remittitur, & transit secundum reatum, sed remanet secundum actum. Originale autem dicitur, quia ex vitiosa originis nostrę conditione trahitur, qua ex vitiosa lege concipiendi ex peccato primi hominis accidenti concepti sumus, id est carnis concupiscentia.

B Tres gradus fecit. Iniquitas, vel impietas, cum creator non agnoscitur. Peccata in operibus. Quod non imputat leue.

† imputat. † Psal. 31. a. † in præputio tantum, an & in circuncisionem, scilicet deuenit. † fuerat. † Et.

a ¶Esse illius. b. ¶Acceptabili tempore. ¶Hoc est tempore Christi. ¶Vel acceptabiliter, id est, gratis. c ¶Quasi impotente accedere infert. d ¶Remissionem peccatorum, & bona opera.

hominis, cui deus † accepto fert iustitiam sine operi- 1

a ¶Præcedentibus. b ¶Dicit his verbis. c ¶A d[e]o, vt non dominetur p. in mor. corpore. ¶Sine opere, vel labore pœnitentiæ per baptismũ. d ¶Ita sunt in baptismo tecta, vt vltra nō videātur ad pęnā.

a b bus: † Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta

¶Quæ in actu. ¶Ad pœnam. ¶Alias bit.

sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus pec-

a ¶Vel originale, quod aliunde est, vel veniale. b ¶Cum constet, quod beatitudo ex gratia per fidem modo quæratur in quibus sit, an in Iudæis tantum, vel etiam in Gentilibus. c ¶Quam Dauid dicit, & Abraham habuit.

c catum. Beatitudo ergo hęc † in circũcisione tātum manet, 2

¶Ex sensu legis loquentes.

an etiam in pręputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra 3

¶Non circuncisio. a ¶Q[uod] hoc ideo inquiro, quia constat, de Abraham, quod iustus est per fidem, & cum hoc constat, in quo statu postquam est circuncisus, vel ante, & sicut in eo videbitur, sic in alijs credi poterit. ¶Quo statu. 4 5

hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circũ- 6 7

a ¶Cum esset. ¶Etiam. b ¶Antequam circuncideretur. c ¶Soluit. d ¶i. in Iudæis est hæc beatitudo. ¶Tantum. ¶Etiam. e ¶Gentibus. 8

d cisione, an in præputio? Non in circuncisione, sed in præpu- 9

a ¶Et cum ante iustus, cur ergo circunc. fuit? Non superflue, sed accepit signum circuncisionis, non qua fieret, sed qua iustus ostenderetur. ¶Iam habitæ.

e tio. Et signũ accepit circũcisionis, signaculũ iustitiæ fidei, q̄ 10

a ¶Ipsi Abrahæ. b ¶Antequam circuncideretur. c Et hoc ideo. d Auctor fidei. 11

f † est in præputio, ut sit pater omniũ credētiũ per præputiũ, 12

a Ipsum credere. b Ad remissionem peccatorum, & bona opera. c Auctor iustitiæ. d Quæ ex fide fit per exemplum. 13 14

vt reputet, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circũcisiōis nō his 15

Circuncisio Abrahæ commendata fuit, vt sub lege mādati existens, eius obediētia probaretur. Instituta aũt fuit primo propter obedientiā. secũdo in signum magnę fidei Abrahę. tertio, vt discerneretur ille populus a cęteris nationib. quartò, vt ostenderet castitas mentis, & corporis pudicitiam seruādo, & propter hoc facta fuit in virili mēbro, quintò, quia non posset melius significari per Christũ tolli originale peccatũ. Fiebat autem in octauo die cum lapideo cultro, quia in octaua ętate, q̄ erit resurgētium, oīs ab electis per petram Christũ abscindetur corruptio carnis, & spirit[us]. Duę igitur sunt res illius sacramenti, s. circũcisio a peccatis in pręsenti, & ab omni corruptione in futuro. Cōferebat autem hoc suo tēpore, quod baptismus nostro. Itē quod apud nos aqua baptismi, hoc egit apud veteres pro paruulis sola fides, pro maioribus virtus sacrificij, & pro his, qui de stirpe Abrahę, mysterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum, quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune, & magis gratię plenũ. remittit enim peccata, auget virtutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtrique sexui, quod non circuncisio.

Circuncisio Abrahæ quare instituta. Gene. 17. b. 1. Cor. 10. a.

E Baptismus præstantior circuncisione.

✠ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remissę in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefactę, & consumptę, sicut illius peccatricis cui remissa sunt *peccata multa, quia dilexit multum.* Et quorũ peccata superpositis actib[us] bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur & hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quę fecimus, & eligimus bona, quę facimus, quasi tegimen rei superducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei tegũtur peccata, dum eis superducuntur bona facta.

Aug. in ps. 67. in ps. 110. & li. sen. Prosperi.

c *In circuncisione.* idest, tempore circuncisionis reputata est fides Abrahę ad iustitiam.

d *Sed in præpu.* idest, tempore pręputij.

e *Et signum.* Circuncisio exterior dicitur signum interio-
C ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens similitudinem signatę rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur omnib. sordib. primę natiuitatis, & quia nondũ dixerat cui[us] signũ subdit, iustitię, q̄ est ex fide. Vel, signaculum, i. celans, quoddā mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, seruetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q[uod], sicut in octauo die circunciditur homo, sic in octaua post finem septē dierum seculi auferetur omnis vetustas culpę, & pœnę. Circuncisio

✠ Irenę. Et q[ui]a p[er] legalia non iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ōndit quod ipse Abrahā sine circuncisione, & sine obseruatione sabbatorũ credidit deo, & reputatũ est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione eductus est de Sodomis, p[er]cipiēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cũ esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę generationis. Sed & Enoch sine circũcisione placēs deo, cũ esset homo dei legatione fungebat[ur], & trāslatus est. Sed & reliqua omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti, & qui ante Moysem, sine lege Moysi iustificabantur.

l. 4. adu. hæres. c. 30.

✠ Amb. Vtiq; signũ, nō ipsa res, sed alteri[us] rei est, hoc est, nō veritas, sed indiciũ veritatis. Vñ expressit signũ, & exposuit dicēs, *Et signũ accepit circuncisionis signaculũ iustitię ac fidei.* Vñ nō icōgruè ītelligim[us], q[ui]a circũcisio corporalis signũ est circũcisiōis spiritalis. Ergo signũ māsit dōec vēiret veritas.

l. 1. de Abrah. c. 4.

F

f *Per præpu.* i. per id, quod ei datũ est tēpore pręputij, i. per fidem.

NIÇOLAVS DE LYRA.

1 *Cui deus ac. fert. iu.* idest acceptat eum ad vitam beatam sine operibus, quia opera humana ad hoc sunt improportionata, vt prædictum est, & subditur auctoritas Dauid ad hoc psal. 31. a. *Beati quorum remis. sunt iniquita. &c.* quod non potest fieri per opera humana, quia homo non potest per se resurgere a peccato. Ad hoc enim, quòd tollatur peccatum, requiritur illustratio diuinæ gratiæ, sicut lux corporalis ad amotionem tenebræ.

2 *Beatitudo ergo hæc.* Hic scriptura allegata ad propositum applicatur per modum quæstionis, cum dicitur. *Beatitudo ergo hæc,* quæ habetur in spe.

3 *In circuncisione tan. ma.* i. datur ne tātum Iudæis circũcisis.

4 *An etiam in præ.* idest, Gentilib. incircuncisis? Et respondens ad hanc quæstionem, di.

5 *Dicimus enim, quia re. est Abrahæ fi. ad iu.* sicut habetur Gene. 15. b. supra allegatum est.

6 *Quomodo ergo hic re. est.* & respondet.

7 *Non in cir. sed in præ.* Quia Abraham nondum erat circuncisus, quando hoc dictum fuit a deo, hoc autem dictum fuit ante natiuitatem Ismaelis. Gen. 15. a. Et Abraham fuit circũcisus Ismaele iam 13. annorum existente, vt patet Gen. 17. d.

8 *Et signum acce.* Hic ōnditur, quòd per fidem obtinuit credentium paternitatem. Circa quod sciendum, quod similiter Abraham habuit præceptum circuncisionis, quæ fuit signum, & character suæ fidei in se, & in sequentibus. vnde sic diffinitur: Circuncisio est signum, vel character distinguens Israel a gentibus. Ex hoc igitur formatur talis ratio, Q[uan]cunque in aliquo duo concurrunt, vnum vt signum tantũ, aliud vt res signata, principalior est ibi res signata, quam signum, quia signum non est, nisi propter rem signatam, vt patet de circulo pendente ante tabernam, qui nō est ibi, nisi vt significet vinum venale. cum igitur in paternitate Abrahę respectu credētium circũcisio fuit, fuit ibi tantum signũ, fides autem, vt res signata, ergo ob fidem obtinuit dictam paternitatem, & hoc est, quod dicitur: *Et signum acce.* s. Abraham.

Circuncisio.

9 *Circuncisionis.* in carne.

10 *Signaculum. iu. fidei.* scilicet, vt hęc circuncisio esset signaculũ iustitiæ fidei latentis in mente. 11 *Quæ est in præpu,* idest, quæ iustitia erat in Abraham ante circuncisionem.

12 *Vt sit pa. omnium cre. per p.* idest omnium Gentilium ad fidem Christi venientium absque circuncisione.

13 *Vt repute. & illis ad iu.* sicut, & Abrahę reputata fuit fides ad iustitiam antequam circuncideretur.

14 *Vt sit pa. circun.* scilicet spiritualis, q̄ est recisio vitiorum.

15 *Non his tan. qui. s. ex cir.* carnali. cuiusmodi sunt Iudęi.

1 Sed

Digitized by Google

fidem. Vel per præputium. idest, in præputio. idest, in tempore preputij.

a *Non enim per legem promissio.* Promissiones aliæ sunt factæ Christo, quã Abrahæ. Abrahæ enim factæ sunt ita, vt qui eũ ita imitarentur, a Christo benedicerentur. Christo autem nõ sic, sed ita, vt non tãtum esset exẽplar, & forma institutionis morũ, & operum, sed quod benediceret benedictiõe æterna imitantibus eum. *Non e. per le.* Abrahã est hæres mundi secũdum propositum exemplum, quia omnes filij eius per fidem. Christ' est dominus mundi secundum potestatem, per quem fit benedictio filijs Abrahæ, cui pater dedit gentes, & terminos terræ.

Aug. in epist. ad Galat. — † sectantur. — † fuit. — † qui ad legẽ pertinent. — † inanis facta.

b *Semini eius,* i. credẽtibus omnibus, qui sunt semen Abrahæ, non carne, sed imitatione. Vel Chro cui facta dicitur promissio, quia in eo implenda erat.

Psal. 2. b. — † Genes. 17. a. & 18. c.

¶ Idest, Iudæis. ¶ Carnali. a ¶ Reputatur fides ad iustitiam.

tantum, qui sunt ex circuncisione, sed, & his, qui † sequuntur [1]

a ¶ Vt ita ample credant, sicut ille. b ¶ Tempore præputij. c ¶ Credentium omnium.

vestigia fidei, quæ † est in præputio patris nostri Abrahæ.

a ¶ Quia per fidem est pater, quia per eam est promissio, non per legem, vel circuncisionem, quæ nondũ erat. b ¶ Facta est. c ¶ Ipsi, vel ad opus seminis eiusdem. d ¶ Christo. e ¶ Hoc, scilicet.

a b Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius, ut [2]

a ¶ Possessor aliquorum hominum de toto mundo, qui eum imitentur, & in Christo, qui ex eo natus possidet omnia. b ¶ Illi. [3] [4]

c hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim, † qui ex [5]

a ¶ Tantum. b ¶ Scilicet sunt. ¶ Esse dicuntur. c ¶ Hæc in conuenientia sequuntur, s. quod. ¶ i. frustrata. d Qua constat iustum fuisse Abraham. e ¶ Inexpleta, vt nulli sint hæredes.

lege hæredes sunt, † exinanita est fides, † abolita est promis- [6]

a Ad hæc data est lex, vt reos faceret. ¶ Quia lex non facit aliquos hæredes, nam potius. b Pœnam. c Quia. d Sublatis enim de lege data est venia, & iustificatis nulla est præuaricatio. [7] [8]

d sio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præ- [9]

e a Scilicet data est hæreditas, quæ est donum misericordiæ. b Non merita operum legalium. [10]

uaricatio. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit pro- [11]

Adinuicem per fidem. a Quod filii dei. ¶ Reis ex lege non firma. b Iudæo, & Gentili imitatori. ¶ Tantum. c ¶ de operibus legis præsumit. d Venit.

f missio omni semini: Non ei, qui ex lege est solum, sed ei, qui [12]

a i. qui sequitur fidem Abrahæ. b Institutor per exemplum. c Credentium. [13]

ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum, si- [14]

a ¶ In quo consentit auctoritas. b In Genesi. c Auctorem secundum fidem. d ¶ Non circunciforum. [15]

g cut scriptum est: † Quia patrem multarum gentium [16]

c *Si enim, qui.* Abraham non est hæres mundi per legẽ, quia non sunt filij eius per legem, qui filij dicuntur hæredes, s. quod ipse habet possidentes. Nam si hoc esset, inconuenientia inde sequeretur. Quòd fides esset frustra, quia constat iustum fuisse Abraham, & promissio non esset impleta, vt nulli sint hæredes. Lex enim nullos facit hæredes. Nam potius iram operatur, ira præuaricationem. nam ex ea est præuaricatio, nam sine ea non est. Ideo, quia si ex lege ista sequerentur, tũc ex fide sunt hæredes, & sic est firma promissio.

d *Lex iram operatur.* Vt reos faceret delinquentes, non efficienti causa, sed non adiuuante gratia, vel reos faceret temporalibus pœnis iram operaretur, quia præuaricationem, quod qualiter sit, aperit, dicens, *Vbi enim, &c.*

e *Nec præuarica.* Non ait, non est iniquitas: Omnis enim legem præteriens iniquus, sed non econtra. Qui enim legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores autem dici non possunt.

Aug. in ps. 7.

✱ Sedulius. Hoc est, sublatis reis de potestate legis, data venia, præuaricatio nulla est. Iustificati enĩ sunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim lex factorũ, idest, obseruatio sabbatorum, neomeniarum, circuncisionis, escarũ discretio, animalis mortui, sanguinis mustellæ obseruatio. &c.

† irrita facta.

✱ Anselmus. Qui ergo legem nõ acceperũt, iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur vtrique secũdum merita sua, sed tamẽ ira dei maior est in præuaricatores, qui per legẽ cognoscunt peccatum, & tamen faciunt. Et ita nõ potest per legẽ hæreditas haberi, sed potius ira. Ideo ex fide sunt hæredes. Ex fide, quæ est donum misericordiæ, & iustificat credentes, habetur hereditas, &c.

f *Non ei, qui ex lege.* Quia hic talis a gratia excidit, & ideo causa fidei a lege recedendum est, vt firma sit promissio. lex enim sine gratia promissionis non solum nõ aufert, verumetiam auget peccatum.

g *Quia patrem multarum gen. &c.* ✱ Aug. Si gratiam dei firmo corde retinemus, sumus Israel, & semen Abrahæ. Non enim carnaliter circuncisæ genti tantummodo factus est pater, cui dictum est, *Patrem multarum gentium constitui te.* Multarum autẽ, non quarundam, sed omnium. Quod aperte dicitur, *Benedicentur in te omnes gentes.* Nullus itaque Christianorũ se a nomine Israel arbitretur extraneum. Illis enim, qui cre-

In psalm. 103

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed, & his, qui sequuntur vesti. fi.* idest, quam iustitiam per fidem habuit Abraham ante circuncisionem.

2 *Non enim.* Hic consequenter ostenditur, quòd Abraham per fidem obtinuit hæreditatis promissionẽ, & non per opera legis, vtpote per circũcisionem, vel huiusmodi, & ad hoc inducitur duplex ratio. secunda ibi, *Lex enim. Ratio prima talis est,* Quando aliquod promissum redditur alicui non habito respectu ad promissionem, sed ad opera sequentia, promissio illa frustratur, & euacuatur, quia non propter illam, sed propter aliud promissum redditur. promissio verò hæreditatis facta fuit Abrahæ ante circuncisionem, vt patet Gene. 13. d. ergo si reddita est ei propter circuncisionem, vel opera sequẽtia, promissio dei fuit frustratoria, & fides Abrahæ de dicta promissione fuit euacuata. hoc autem inconueniens est dicere de deo, in quo non potest esse falsitas, nec deceptio. ergo, & illud, vnde sequitur, scilicet, quòd promissio hæreditatis sit impleta per legis opera, & hoc est, quod dicitur, *Non enim per legem promissio Abrahæ.* scilicet facta est.

3 *Aut semini eius.* non enim solum facta est Abrahæ, & semini eius promissio de terra Iudææ, sed etiam de toto mundo, quod patet impletum Christo descẽdente de Abraham secundum carnem, qui dicit Matth. vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.*

4 *Sed per iustitiam fidei fa.* est promissio. ideo concluditur.

5 *Si enim, qui ex lege.* idest, operibus legis.

6 *Hæredes sunt.* idest, consequuntur hæreditatem.

7 *Exinanita est fides.* qua Abraham credidit promittenti.

8 *Abolita est promissio.* scilicet dei, quia hæreditas nõ est reddita habito respectu ad promissionem, sed ad aliud, quod est inconueniens, ergo, &c.

9 *Lex enim.* Hic ponitur secunda ratio, q̃ talis est. Promissio cum sit de bono, non innititur rei, quę est prouocatiua irę quia non haberet firmitatem aliquam, cum frequenter pp iram promissio facta prius retractetur. Lex autem fuit prouocatiua iræ diuinæ dupliciter. Vno modo, quia homines nituntur in vetitum, propter quod ex inhibitione legis creuit libido peccandi. Alio modo, quia lex dabat cognitionẽ peccati clariorem, quam ante, & ex hoc aggrauabatur peccatum secundum dictum Saluatoris Lucæ 12. f. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis plagis.* ergo promissio omnino non innitebatur legi cum esset iræ dei prouocatiua, & hoc est, quod dicitur, *Lex e. iram ope.* idest prouocat modis dictis.

lex iram prouocat dupliciter.

10 *Vbi enim non est.* Et hoc est verum absolute de his, quæ erant indifferentia ante legem, quia talia non sunt mala, nisi quia prohibita, cuiusmodi erant cæremonialia, saltem pro magna parte. de his verò, quæ prohibita sunt per legem, eo quòd erant secundum se mala, non est intelligendum simpliciter verbum Apostoli, sed secundum quid, quia nõ erat tam grauis præuaricatio ante legem, sicut post, propter maiorem cognitionem, quæ aggrauat peccatum, & propter prohibitionem, quæ excitat libidinem in contrarium. istud tamen non prouenit ex lege secundum se, quæ fuit sancta, & bona, sed ex humana malitia. 11 *Ideo ex fi.* habuit firmitatem diuina promissio. 12 *Omni semini.* scilicet Abrahę. & quale sit semen istud, subditur.

13 *Non ei, qui ex lege est solum.* idest, ipsis Iudæis.

14 *Sed, & ei, qui est ex fide Abra.* idest Gentilibus in Christũ credentibus fidem Abrahæ imitantibus, qui est pater omnium nostrum in Christum credentium.

15 *Sicut scriptum est.* Gene. 18.

16 *Quia patrem multarum gentium.* & non solum Iudæorum.

1 *Ante*

Digitized by Google

A crediderunt ex Iudæis, vt Apostolis, in angulari lapide copulamur. Hinc dominus *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, quas oportet me adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor. &c.*

Io. 10. Aug. in psal. 118. & sermo. 77. de verbis Apostoli.

a *Qui viuificat mortuos.* Vel *qui vocat.* alia litera, ea q̃ nõ sunt, tanquam ea, quæ sunt, prædestinata, scilicet, & disposita. Sic enim apud eum iam sunt, quę futura sunt in quo sola apparet gratia. vnde alibi, *Qui fecit, quæ futura sunt.* Et item, *Qui elegit nos ante mundi constitutionem.* Eliguntur qui non sunt, nec errat, qui elegit, nec vane eligit. Eligit tamē & habet electos, creaturus est eligendos, quos habet apud semetipsum, nõ in natura sua, sed in præsentia sua. Nondum erant quibus promittebatur, sed quibus promissum est, & ipsi promissi sunt. Et sic vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint, id est, his qui non sunt disponet, & præparat ab æterno gratiam iustificationis, & glorificationis apponendam in tempore. Tanquam sint, idest, tanquam illis, qui iam sunt apud deum per prædestinationem. Vel, vocat, idest, cognoscit ea, quæ non sunt actu, tanquam, &c.

Isa. 44. a. Secundum aliam literam. Ephe. 1. a. † præter spem sub spe. † quod. † Genes. 13. d. & 15. b. & 22. c. † Ad promissionem. † robustus factus. B † certus factus.

b *Qui contra spem.* Incipit cõmendare fidē Abrahę, vt imitemur eũ. Per quã, & iustitiam, & talem promissionē accepit.

✻ Oecumen. Qui pter spē, &c. Hoc est. Promissionib. credidit, quę cõplectebantur res admodum creditu difficiles, si humanã spectes cogitationē. Contra spem inquit, humanã, sola spe in deum roboratus. Sub spe ait, in deum, præter spē propriæ naturæ, sub spe potentiæ eius, qui promiserat.

Contra spem. Priorem, dum iuuenis ex iuuencula secũdum naturam sperauit sobolem, nec tamen habuit, modo contrarium illi sperauit, vt vetulus ex vetula, & sterili generaret ex dei potentia.

Gene. 18. a. c *Sic erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & tanquam.* Sciendũ quoniam Abraham deum prius trinum, & vnum cognouit, & per hoc fidei meritum omnium peccatorum remissionem adeptus est. Post iustitiam vero, vt multarum pater fieret gē- Gene. 17. a. tium a deo promissionem accepit. Deinde facta fuit sibi rur- Gene. 22. c. C sus promissio, quòd ita fieret semen suum, sicut stellæ.

a ¶ O Abraham. b ¶ Qui es. ¶ Places deo. c ¶ Q per fidem places: d ¶ Cui merito credendum est, quia ipse est. e ¶ Per fidem, & gratiam: f ¶ In peccatis. ¶ Iudæos.

a posui te ante deum, cui credidisti, qui † viuificat mortuos, et [1]

a ¶ idest Gentiles, qui nihil videbantur esse. b ¶ id est, Iudæos, qui aliquid esse videbantur. [2] c ¶ Abraham. d ¶ De natura.

b vocat eã, quæ nõ sunt, † tanquã ea, quę sunt. Qui cõtra spem [3]

a ¶ Secure expectans. b ¶ Historialiter, vel secundum fidem. c ¶ Tam ample credidit.

in spem credidit, † vt fieret pater multarũ gentium, secundũ [4] [5]

a ¶ In Genesi. b ¶ idest innumerabiles erunt boni, qui ex te nascentur, qui per stellas significantur, & mali per arenam. c ¶ Boni. [6]

c quod dictum est ei: † Sic erit semen tuum, sicut stellę cęli, & [7]

¶ Mali. ¶ Post. a ¶ Etsi causam haberet, scilicet suam senectutem, & Saræ sterilitatem, sed.

d tãquã arena maris. Et nõ est infirmatus in fide, nec cõsidera [8]

a ¶ Ab opere generandi. b ¶ Sciens, quod promissoris sui potentia omnem impossibilitatem excelleret.

uit corpus suũ emortuũ, cum iam ferè esset centũ annorũ, et [9]

a ¶ Quando angelus iterum promisit, secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.

e emortuã vuluã Saræ. † In repromissione etiam dei non hæsi- [10]

¶ Et si differretur promissio. ¶ Confirmatus. a ¶ De constantia fidei. [11]

tauit diffidentia, sed † confortatus est fide, dans gloriam deo, [12]

a ¶ Multo intuitu virtutis dei. b ¶ Hæc gentes imitar debent, credentes, quod quæcunque, &c. c ¶ Non prædixit, quia ipse facit, si alius faceret, non esset promittere, sed prædicere.

† plenissimè sciens, quia quæcunque promisit deus, po-

a ¶ Vt promittere, idest ita leuiter. b ¶ Quia confortatus est in fide, accepit promissum, & iustus factus est. c Quasi aliquis dicat, quid hoc ad nos? [13]

f tens est facere. Ideo reputatum est illi ad iustitiam. Non [14] [15]

d *Non est infirmatus.* Inflati ratione mundi deũ neglexerũt D ideo deus impossibilia fecit, vt his credentes saluarentur.

✻ Oecumen. Multa quidē infirma erãt, & quæ fidem illius imbecillam efficerent, verum, ad nihil horũ infirmatus est generosus animus. Primum quod ad nullũ huiusmodi exēplum poterat respicere, sed ipsi primo gignendi spes præter spem data est. Alterum, quòd corpus suum erat senectute emortuum. Tertium quòd simul etiã Sarę matrix esset emortua, nec vllo modo prolem ferre posset. Bene ait, *natus annos fere centum*, neque enim, centum erat annorum, sed nonagintanouē. Sed ad promissionem dei, ait, nam operũ demonstratio non erat, sed nuda verba. Non hæsitauit incredulitate. Hoc est, non vacillauit, non dubitauit. Dicēs, roboratus est fide, ostendit multo labore ac virtute animi fidem dirigi. Sed quonam pacto roboratus? Dedit gloriã deo, hoc est, nõ curiose scrutatus qũo possibile esset hoc fieri, quomodo id suscipi posset, sed statim credidit, deumq; collaudauit, tanquã beneficij auctorē, acsi iam dedisset, quod erat pollicitus.

† vitę restituit. † tanquã sint. † sicut stellæ cæli, & tanquam arena maris. E

✻ Aug. Hoc commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abrahę fuisse corpus iam emortuum, quoniam non ex omni fœmina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nã si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadauer est emortui. Etenim post mortem Saræ, de Cetura generare potuit, quia viuidam eius inuenit ætatem.

l. 16. de ciuit. c. 28.

e *In re promis. etiam dei.* Isaac 𝔷 naturã humanę generatiõis promissus, in signũ fuit dei filiũ 𝔷 humanã rõnē nasciturum ex homine, filiosque hominũ p spiritum regenerationis ex peccatorib. filios dei, ex mortalib. immortales generandos.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

f *Non est au. scrip. &c.* ✻ Oecum. Ne dicãt auditores. Et qd ad nos? Ille. n. iustificatus est, non nos, subiungit, q̃ hęc nõ solius Patriarchę gratia scripta sunt, sed etiam propter nos, vt Abrahę exemplũ habentes, simili modo fideles efficiamur, & similiter fides nobis imputetur ad iustitiam. F

d Non ... a In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ante deum.* per iustitiam, vnde dictum est Abrahæ Gene. 17. a. *Ambula coram me, & esto perfectus.*

2 *Qui vi. mor.* Gentiles iustificans per gratiam, qui mortui erant per idololatriam.

3 *Et voc. ea quæ non sunt.* idest, Gentiles, qui non erant alicuius reputationis coram Iudæis.

4 *Tanquam ea, quæ sunt.* idest, sicut Iudæos, qui dicebãtur apud deum reputati præ cæteris populis propter acceptionē diuinæ legis, psal. 147. b. *Non fecit taliter omni, &c.* 5 *Qui contra spem.* Postquã ostendit Apostolus quanta Abraham p fidem obtinuit, hic magnitudinem suæ fidei ostendit. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat propositũ. scđo infert corollarium, ibi. *Ideo.* Circa primum sciēdum quando promissum fuit semen Abrahæ de Sara, iam erat 99. annorũ & Sara, 90. Gene. 18. & cum hoc ipse erat debilis, & tamen credidit promissioni diuinę, & non hæsitauit. ideo dicitur: *Qui con. spem.* scilicet, naturæ.

Diuisio.

6 *In spem.* diuinæ gratię. *credidit, quòd fi. pa. mult. gent.* fidem eius imitantium.

7 *Secundum, quod di.* Ge. 15 d. videlicet, *Sic erit semen tu.* idest multitudine maxima, sicut patet impletum in multitudine credentium. quorum aliqui credunt fide formata charitate & illi comparantur stellis. Alij vero fide informi, & illi comparantur arenę maris. 8 *Et non est infir.* cum tamen senes sint paruę spei, vt dicit Philosophus 2. Rhetoric.

9 *Nec considerauit corpus suum emortuum.* id est, ineptum ad generandum prę senectute. Sed cõtra hoc vr̃, quod dicitur Gen. 25. a. quod Abraham postea accepit aliam vxorem nomine Ceturam, quę peperit ei plures filios. Ad quod dicendum, q̃ hęc impotentia ad generandũ intelligitur de Sara, quę erat sterilis, & nonagenaria, sed non de iuuēcula, quę ad concipiēdum magis erat apta, quia ex bona dispositione virtutis passiuę facilius fit conceptio etiam a debili agente.

10 *Et emortuam vuluam Saræ.* Quia desierant in ea fieri muliebria, vt dicitur Gene. 18. b.

11 *In repromissione etiam dei non hæsitauit diffidentia.* Cõtrariũ videtur, quia Abraham dixit Gene. 18. c. Putasne centenario nascetur puer? q d. non. Ad quod dicendum, q̃ illud verbum non fuit dubitationis, sed admirationis de re tam insolita, sicut Lu. 1. d. dixit Maria. *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco*, pp quod Abraham non fuit punitus, sicut Zacharias pater Iohãnis, eo q̃ dubitauit de pmissione dei Lu. 1. 12 *Sed ton. &c.* i. attribuens promissum diuinę bonitati, nõ suis meritis. 13 *Ple. sci.* etiam per rationem naturalem, per quam cognouit omnia fore deo possibilia.

14 *Ide. & re.* Hic concluditur corollarium, scilicet, quòd fides Abrahæ non solum valuit sibi, sed etiam nobis, qui sumus imitatores fidei ipsius, & hoc est, quod dicit, *Ideo & re.* & subditur.

15 *Non est au. scr.* Ex quo patet, quòd etiam facta singularia patrum puniuntur in sacra scriptura, vt quędam vniuersalia, non per prędicationem, sed per exemplaritatem, hoc enim duplici modo dicitur vniuersale, sicut sol dicitur causa vniuersalis generabilium. Cętera patent.

gene- CAP.

Digitized by Google

a ✠ *In eum, qui suscitauit Iesum, &c.* Sermonē de dño aptè aggressus est, & ait, non propter peccata sua mortuus est, nam hoc modo non debuisset resurgere, sicuti neque quispiā ante illum, sed propter peccata nostra, vt nos ab eis liberaret. Neque enim, idcirco nostra peccata sibi propria fecit, ac mortis pœnam pro nobis luit, quo reos ac mortis debitores nos haberet, sed vt nos iustificaret, donata vita his, qui in peccatis mortui erant, & reatu liberos dimitteret, quemadmodum, & Abrahā ac Saræ matricem se nectute ac sterilitate iam emortuos vitę restituit, filiorumque procreationi.

b *Qui tra.* Mors Christi, interitum veteris vitæ signat, & in resurrectiōe noua vita, q̄ a iustificatione incipit, & in immortalitate perficitur. Mors, & resurrectio Christi in nobis efficiendo sunt idē, quia liberauit nos a peccatis, & a iugo diaboli, Sed significādo sunt diuersa, quia mors signat, vt moriamur veteri vitę. resurrectio, vt innou. vitę ambul. & sic tādē ī nouitatē immortalitatis, sicut Xps iā resurgemus.

Aug. in psal. 101. & Ser. de pasch. — infra 6.a.

est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

a ¶Ad laudem ipsius. a ¶Instruendos. b ¶Ad iustitiam fidei. a ¶idest deum pa. b ¶Quasi. quod hoc fecit nobis proderit. a ¶idest sepulchro, qui proprie est locus mortuorum. b ¶A deo patre, & Iuda, & Pilato. c ¶Tollenda, ut mors destructo. ¶In mortem. a ¶In quo noua vita signatur. b ¶Vt inde viuamus, quod aliter non poteramus.

CAP. V.

a *Iusti.* ✠ Theophyl. Postquam de fide præclara adeoq; magna dixerit, opaq; immunuerit, ne iam socordes simus, de vitæ ac morū formula iā verba facit. Quia iquit, fides nos iustificauit, non amplius peccemus, verum pacem habeamus ad deum per vitam ipsi minime displicentem. Quomodo autem istud continget? Per dominum nostrum Iesum. Qui enim iustificauit nos cum peccatores essemus, adiuuabit etiam nos, vt custodiamur in iustitia ipsius. Per ipsum enim accessum obtinuimus Quòd si cum procul essemus adduxit nos, quanto magis propinquiores ac viciniores nos redditos retinebit?

✠ Aug. Si ergo in hac vita vbi tanta tormēta sunt, possunt boni, & iusti viri cum talia patiuntur, non solum æquo animo tolerare, sed etiam in dei charitate gloriari, quid cogitandum est de illa vita, quæ nobis promittitur, vbi nullam de corpore molestiam sentiemus?

✠ Idem. Vt mali bonis sæpe temporaliter noceant, potestatem in eos accipiunt, ad maiorem bonorum vtilitatem, propter exercitationem patientiæ. Itaque anima Christiana semper inuigilet in tribulationibus suis sequi voluntatem Dei sui, ne ordinationi dei resistendo, acquirat sibi grauius iudicium. Quod enim dominus Pilato dixit, *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper*, hoc & Iob diabolo posset dicere. Non ergo eius voluntas cuius malitiæ potestas in bonos datur, sed eius voluntas a quo hæc potestas datur, debet esse charissima, quoniam patientiam tribulatio operatur, patientia probationem, probatio spem.

. de grat. & lib. arbit. — 1.83. quæst. — thabemus. — Io. 19. — † Iaco. 1.a.

CAP. V.

a ¶Non lege, non ex nobis. b ¶Quam non habens dum inimicum arrogatis.

Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum per dominum nostrū Iesum Christum, per quē accessum habemus per fidē in gratiam istā, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorū dei. Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulationib. scietes, quòd tribulatio patientiam operatur. † Patientia autem

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

a ¶Per auxilium, & gratiam eius. ¶Cuius opera. ¶Non modo ad deum, sed & in gratiam. a ¶Bonam vitæ obseruantiam. a ¶Qui ceciderimus in Adam ¶spe supernæ claritatis erecti. b ¶De eo, quod speramus gloriam, quam habent filii dei. c ¶Angelorum, vel sanctorum dei. d ¶Gloriamur de spe gloriæ. a ¶Per gratiam eius. b ¶Quibus itur ad gloriam. ¶Quas pro Christo patimur. c Cum gloriamur, quia iamus. Per exercitium docetur strenuus.

Quia ex fide est iustificatio, igitur pacem cum deo habete. Q. Hæc dissensio est contra deum.

b *Ex f.* Superius dixit iustificati gratis per gratiam, ne ipsa fides superba sit, quia quid habes, quod non accepisti?

c *Pacem ha.* Qui ei reconciliati per ministrū grę Christū.

d *Per quem.* enumerat beneficia, quæ a Christo habentur. ✠ Augus.

e *Tri.* quod tribulatio non tollit patientiam, facit charitas quæ est donum spiritus.

August. epist. 105. — Aug. lib. de gratia, & lib. arbit. Et lib. de agone Christ.

a *Spem.*

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT V.

Iustifi. ig. Superius Apostolus abstulit a Romanis, & Iudeis credentib. discordię materiā, ostendens quod nullam haberent adinuicem preexcellentiā, hic cōsequenter inducit eos ad vnitatis concordiā, ostēdens, q̄d vtrique iustificati essent per fidem, & gratiam Christi eis cōem. & diuiditur in duas, quia primo ostendit virtutē fidei in credentium iustificatione. secūdo eius perfectionem in veteris legis cessatione, c. 7. Prima in duas, quia primo ōdit propositū. sc̄do remouet erroneum dictū, c. seq. Prima adhuc in tres. primo ōdit virtutē fidei in iustificatione credentiū. sc̄do huius iustificationis motiuū, ibi, *Vt quid enim.* tertio modū. ibi, *Propterea.* Prima ad huc in duas, quia primo propositum ostendit ex consecutione boni. secundo ex tolerantia mali, ibi, *Non solum autem.*

Diuisio.

Circa primū cōsiderandū, quod iustificatio est motus ad iustitiā, sicut albatio est motus ad albedinē. Et iste motus ad iustificationem pōt accipi dupliciter. Vno modo per modū simplicis generationis absque recessu a termino impietatis, sicut Adā fuit iustificatus in statu innocentiæ. Alio mō per modū mutationis, vel motus, qui includit recessum a termino culpæ, sicut iustificatur hō' p' lapsę naturę, & hoc modo accipitur hic iustificatio. verūtñ, quia mutatio denominatur a termino ad quē, & nō a termino a quo, sicut dealbatio ab albedine, ad q̄ terminatur, & non a nigredine seu medio colore vnde incipit, sic iustificatio non denominatur a culpa, vel impietate a qua incipit, sed a gratia, ad quā terminat, ita q̄ magis dicitur iustificatio, q̄ peccati remissio, licet vtrunque includatur. Iste verò accessus ad gratiā est per deū, sicut per agēs principale, per humanitatē verò Christi, sicut per agēs instrumentale, coniunctū tñ, per fidē verò seu sacramenta fidei, sicut per agens instrumētale separatum. sic ædificatio domus est ab artifice principaliter a manu eius, sicut ab instrumento coniuncto, & a securi, sicut ab instrumento separato, & hęc tanguntur hic in iustificatione, cum sequitur.

1 *Iustificati, & c.* sicut ex instrumēto separato communi Iudeis, & Gentilibus. 2 *Pacem ha.* i. concordiam, q. d. vnitas fidei, & sacramentorum debet esse causa fidelium.

3 *Ad de.* qui est causa principalis nostræ iustificationis.

4 *Per do. no. Ie.* qui secundum humanitatem est nostrę iustificationis instrumentum coniunctum. 5 *Per quem ac. ha.* scilicet, ad deum, tāquam per mediatorem dei, & hominū.

6 *In gratiam istam,* quæ iustificat formaliter. 7 *In qua sta mus.* in præsenti, & quia est arra glorię iō subdit. 8 *Et gl. in s. & c. fi.* i. sanctorum, qui modo speciali dicūtur filij dei, qa non solū sunt filij dei, pp similitudinē naturæ, q̄ est in oībus hominibus, & similitudinē gratiæ, q̄ est in solis iustis, sed et propter similitudinem gloriæ, quæ est assimilatio perfecta. 1. Io. 3. a. *Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus.*

9 *Non so. au.* Hic Apostolus ostendit iustificationis effectū quantum ad tolerantiam mali pœnę, & quia nullus malum appetit, nisi propter bonum coniunctum, sicut potionē amaram propter sanitatē. ideo Apostolus ostendit bona coniuncta malo penæ si patienter tolerentur, quam tolerantiam facit iustificatio, quæ est per gratiam, ideo dicit. *Non solum au.* scilicet gloriamur in adeptione boni.

10 *Sed etiam glo. in tri.* q̄ sunt mala pœnalia, & subditur causa. 11 *Scientes, quia tri. pa. o.* idest facit, sicut artem citharizandi facit frequens citharizatio.

12 *Patientia autem probationem.* idest purgationem peccatorum, sicut enim macula peccati auferetur per cordis contritionem, sic reatus pœnæ per tribulationē patienter toleratā.

1 Pro-

Digitized by Google

a *Spem*. i. certitudinem gloriæ futuræ, quæ humanæ rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur patientiæ, scilicet, & miraculorum.

✠ Ambros. Quid tam præclarum, vt ita animum tuum informes, vt neque diuitias, neque voluptates, neq; honores in maximis constitutas, neque in his studium tuum conteras? Deinde, vt te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant? Hæc enim vera fortitudo est quam habet Christi athleta, qui *nisi legitime certauerit, non coronatur*? An mediocre tibi videtur præceptū fortitudinis? Tribulatio patientiā operatur, patientia probationē, ꝓbatio vero spē. Vnde duo certamina, & vna corona.

* Augustinus. Quis est qui confunditur? Qui dicit, Ego quod sperabam, non inueni. Et merito. Sperabas enim de te, aut sperabas de homine amico. *Maledictus autē qui spē suam ponit in homine*. Confunderis quia fefellit te spes posita in mendacium. *Omnis enim homo mendax*. Si autē ponas spem tuam in Domino Deo tuo, non cōfunderis, qa ille in quo spē posuisti, fallere non potest. vnde & ille iustus confirmatus in tempore malo quia non confunditur in die tribulationis, ait. *Spes non confundit*.

b *Spes autem*. Quia est in Deo qui non fallit, nō in homine mendace, cuius spei pignus est spiritus, legitur: Fōs aquę tuæ sit tibi proprius, & nemo alienus cōmunicet tibi, ipse est spiritus, quē nō possunt accipere mali, & charitas est, quam habere, & malus esse nō potest aliquis. Sed nomē Christi habere & baptismū, & corpus domini sumere, & cętera sacramēta habere, & malus esse potest. Charitas ergo est proprium donum spiritus, & singularis fons.

c *Charitas Dei*. Vel Deus late nos diligit, & hoc habemus in cordibus nostris per spiritum qui facit nos intelligere charitatem Dei erga nos.

✠ Augusti. Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, nō qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicut iustitia Dei qua iusti eius munere efficimur, & Domini salus, qua nos saluos facit, & fides Iesu Christi, qua nos fideles facit.

* Idem. Post remissionem peccatorum, nisi mundatam domum habitet Spiritus sanctus, nonne cum alijs septem redit spiritus immundus, & sunt nouissima hominis peiora prioribus? Vt aūt habitet Spiritus sanctus, nonne vbi vult spirat, & charitas Dei sine qua nemo bene viuit, diffundit᷑ in cordibus nostris, non a nobis, sed ꝑ Spiritū sanctū qui datus est nobis?

d *Vt quid enim*. Cum Deus nos diligat, vel nos eum per spiritū, spes implebitur, quia nisi ita fit, frustra est passus Christus. Et hoc est cur Christus pro impijs. i. pro dilectione impiorum vel pro vice eorum, pro impijs, nō qui olim fuissent, & non tunc, sed cum essemus infirmi in peccatis.

e *Secundum tem*. idest, per triduum tantum, ne desperes de eius potentia cuius apparet in morte beneuolentia, a quo tales arras accepimus, q̄ donauit impijs mortem suam, qui seruat iustis vitā suam. Mortuus est pro te o homo mortalis, vt viuas cū illo. Suscepit mortem nostrā, vt donaret nobis vitam suam, accepit ex te, vnde moreretur pro te. Induit se, vt pro te moreretur, induet te, vt cū illo viuas. Induit se carne mortali in virginitate matris, induet te vita perenni in ęqualitate patris.

* Augustinus. Qui donauit impijs mortem suam, quid seruat iustis nisi vitam suam? Erigat se ergo humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat, non ero. Qui promisit Deus est, & venit vt promitteret. Apparuit hominibus, venit suscipere mortē nostram, promittere vitam suam, &c.

✠ Theophyl. Dilectionis igitur est excessus, quod pro peccatoribus & impijs sit mortuus. Quod ait, secundū tempus, conueniens ac prędefinitum tempus significat. Quādo enim opportunum erat, tunc obijt.

f *Vix*. Dicit, *pro iusto*. Forsitan pro bono, ostendit vtrunq; difficile & rarum, sed alterum difficilius & rarius.

g *Pro iusto. pro bo*. Iustus pro exercitio, qui & bonus, sed est & bonus qui nō iustus. i. qui natus est in simplicitate, innocens qui nondū laborauit, vt amplificaret se bonis, vt sunt paruuli in baptismo mundati, & licet iustus melior, causa tamē innocentiæ miserabilior quam iustitiæ, quia non est huiusmodi iustitia sine seueritate.

✠ Ambros. Et si pro vno bono forte audeat quis mori, aut forte non audeat, quia vtrumque difficile esse significat, quē admodū videri potest, vt audeat aliquis pro multorum impietatibus mori. Etenim quis pro iusto aut bono audeat forte mori, miseratione quadam illectus, aut effectu bonorum operū eius, pro impijs vero non solum quod suadeat mori deest, sed & q̄d in lachrymas prouocet. Christus autē mortuus est pro impietatibus seculi, & adhuc non sui, vt omnia quæ mundus diffidit, faceret credibilia.

h *Cum ad*. Ecce dum oderat secundum peccata, amabat secundū quod opus eius, quod & fecit ante mundi constitutionem. Dicendū erat quātum nos dilexit, ne desperemus, & quales, ne supbiremus. Fuit & alius modus possibilis Deo qui omnia potest, sed nullus nostrę miserię sanandę conuenientior. Quid enim nos tantū erigit, & a desperatione immortalitatis liberat, quam quod tāti nos fecit, vt homo pro nobis moreretur?

i *Multo igi*. Grauius est pro peccato mori & peccatū tollere, quam iam iustos etiam cooperantes saluare.

k *In sanguine*. quia sic superatur iustitia diabolus, non potē tia. Iustitia, quia immeritū. s. Christum diabolus occidis, vnde & alios iure perdit. Non potentia, quia diabolus amator potentiæ, desertor iustitię est, in quo homines magis eū imitantur. Placuit igit᷑ Deo vt non potentia, sed iustitia vincēs, hominē erueret, in quo homo eum imitaretur, postea vero in resurrectione sequuta est potentia, quia reuixit mortuus, nunquam postea moriturus.

Marginalia: Li. offi. c. 36. — † pudefacit. — † Nam Christus. — † erga nos — In Psal. 39. — Ierem. 17 — Psal. 115. — Aug. in Psal. 36. — Augu. lib. de nat. & gratia. — Lib. de nat. & gratia. c. 32. — Episto. 105. — Aug. in Psal. 148. — In Psal. 148. — Heb. 9. b. — secūdum tempus. — Aug. Tract. 110. in Io. — Augu. lib. 13. de trinit. c. 16. & Tract. 110. in lo: let. i. d. Rom. 6. b.

Text (with interlinear gloss):

¶Purificationem. — a Non facit erubescere, quia impletur.

probationem, probatio autem spem. Spes autem non † con-

a Constat eam implendam ex eo quod iam spiritum in arram habemus. — ¶Non a nobis est.

fundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per

a Deus est & Dei donum. — b Nisi spes implenda sit.

spiritum sanctum qui datus est nobis. † Vt quid enim Chri-

¶Quasi indigentes medico. — ¶In peccatis. — a Adeo infirmis.

stus cum adhuc infirmi essemus secundum tempus, pro im-

¶Pro dilectione impiorum, vel pro vice illorum qui deberent mori. — a Tam magnum fecit. — b Et vere magnum. nam raro aliquis pro iusto. i. pro dilectione iusti & boni nedum pro impio. — ¶Q difficile.

piis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro

¶Raro dico. — a Vel simplici & innocenti. nam forsitan poteit inueniri. — b Quasi raro. — c Scilicet Christi pro peccatoribus, in quo laudabilior charitas.

bono forsitan quis audet mori. Cōmendat aūt charitatē suam

a Qui indigni sumus. — b ¶Ita commendat quod pro peccatoribus: & si hoc est: tunc iustos saluabit quod est: Spes non confundit. — c Vel sine si.

Deus † in nobis, † quoniam si cum adhuc peccatores essemus,

¶Sicut.

secundū tēpus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur

a Cuius causa non est, nisi peccatum quod abstulit.

magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab

Ini-

NICOAVS DE LYRA.

1 Probatio aūt. *i. certam expectationem beatitudinis, quia remota culpa & pœna, patet liber accessus ad gloriam.*

2 Spes autem. *i. tollit erubescentiam, in quantum homo non frustratur, eo quod expectabat.*

3 Quia charitas. *Quę est arra gloriæ.*

4 Diffusa est in cordibus. *sicut liquor preciosus in vasis.*

5 Per spiritum. *qui charitatem infundit, qui datus est nobis, non solum in dono suo, sed etiam in seipso inquantum per charitatem habetur in nobis nouo modo.*

6 Vt quid enim. *Hic tangit Apostolus nostræ iustificationis motiuum, & primo hoc motiuum excludit a nobis, dicens.* Vt quid. &c. in. *scilicet, infirmitate peccati.*

7 Secundum tempus pro no. *idest, per tempus trium dierum, qui fuerunt inter eius mortem & resurrectionem, tamen per synecdochen. q. d. Mors Christi nos iustificans ex nostris meritis non processit, quod probat consequenter dicens.*

8 Vix enim pro. *idest, opus hominis quantumcunque iusti vix meretur vt quis pro eo velit mori, & multo minus peccatoi hoc potest mereri. ideo concludit quod processit ex charitate Dei, dicens.*

9 Commendat au. *idest, commendabilem ostendit.*

10 Charitatem suam. *per ipsum iustificatis.*

11 Quoniam si cum. *ex sua libera charitate.*

12 Multo igitur. *idest, per passionem eius meritorie, & per gratiam formaliter.*

13 Salui erimus ab ira, &c. *idest, inferni pœna.*

Secun-

Digitized by Google

a *Si enim cum.* ✠ Oecumen. Si tunc, inquit, non despexit, quum & peccatores eramus, & opus erat vt proprij etiam morte filij saluos nos faceret, quanto magis nunc nequaquã despiciet, sed saluos faciet, quãdo neque peccatores sumus, Christi sanguine iustificati, neque iam necesse est filiũ suum morti tradi? Neque enim iã necesse est, vt prius, filiũ suum in mortem tradere, sed eo viuente salus erit. Nihil itaque difficultatis habet nũc nostra salus.

✠ Augustin. Filius Dei pro nobis mortuus est. Securus esto accepturum te vitã ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim mortuus est? Nunquid pro iustis? Paulum interroga. Etenim Christus pro impijs mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te. Iam iustificatus es, & deseret te? Qui iustificat impium, relinquet pium?

b *Inimici essemus.* Non quoquo modo peccatores.

c *Reconciliati sumus.* quia prius iuste eramus sub potestate diaboli, natura deprauata peccato.

d *Sed & gloriamur, &c.* ✠ Oecumen. Non solum inquit, salui facti sumus, sed & gloriari debemus, itaque gloriamur & quod omnino mortuus fuerit Christus pro nobis cum impij essemus. Nam id patris erga nos amorẽ aperte manifestat, quod etiam pro impijs filium tradiderit. Porro eos qui a Deo amantur non conuenit rubore suffundi, neque mœrore affici, sed exultare & in Deo gloriari.

✠ Ambros. Non tantum pro accepta salute Deo gratias agẽdas docet, sed & gloriandum per Christum in Deo, qui dignatus est ex impijs & inimicis dici nos suos amicos, vt oĩa beneficia per Christũ cõsecutos nos gaudeamus, vt quia per ipsum cognouimus Deum, gloriantes in eo reddamus ei honorificentiam parem Deo patri, &c.

e *Propterea.* Dixit per Christũ esse iustitiã & vitã. Et quod possit esse per eum, per similitudinem in minori probare intendit. Sicut enim per Adã peccatum & mors, &c.

Oecumen. Quam in superioribus multipliciter probauerit, & Spiritus præsentia, & Filij morte nos esse iustificatos, idẽ etiam nunc ex eo quod rationi consentaneum ac consequẽs est confirmat. Nam rationabile inquit, erat eos qui per vnũ hominem peccatores ac mortales facti erant, (quando quidem illius æmulati fueramus inobedientiam) propter vnum hominẽ, Dominum videlicet, saluos fieri, iustificatos ac immortales effectos, &c. Operibus autẽ Adæ propositis, Apostolus reliquit ea quę fecit Christus, dando id ex contrario intelligendum, simul & ista prædicendo, & illa intelligi hic esse possibilia relinquendo, &c.

f *Per vnum.* Adam. s. nõ vnam Euam dixit Apostolus: Consuetudinem tenens, dum successionem posteritatis humanæ (quę peccato & morti ex eo venienti succumbit) non mulieri, sed viro attribuit. Non enim ex muliere posteritas, sed ex viro nominari solet. Vel, quia mulier de viro est, & vtriusque vna caro, siue ergo ab Eua, siue ab Adã dicatur, vtrunque ad primum hominem pertinet, & per hoc Apostolus peccatũ originale propagationis intelligi voluit, cuius princeps Adã, non imitationis, cuius princeps diabolus. vnde: *Inuidia diaboli mors intra. in orbem terr.*

* Aug. Audis per vnum hominẽ peccatum intrasse in mundum, & per peccatum mortẽ, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerunt, & audes dicere hæretice, Adę peccatum nulli nisi soli nocuit ipsi? Et vere tunc soli nocuit, cũ solus esset ipse & Eua mulier eius, sed in illis vnis omnes eramus, quia natura humani generis erãt, sicut in nobis omnibus illi iam sunt, quia natura eorum sumus.

* Idem. A duobus admissum est tam graue peccatum, vt in deterius eo natura mutaretur humana, etiã in posteros obligatione pcti, & mortis necessitate trãsmissa. Mortis autem regnũ in homines vsque adeo denominatũ est, vt oẽs in secundã quoq; mortẽ, cuius nullus est finis, pęna debita præcipites ageret, nisi inde quosdã indebita Dei gratia liberaret.

* Idem. Si quis soli Adę, præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certe mortẽ tantũ corporis, nõ autem & peccatum quod mors est animæ, per vnum hominẽ in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, cõtra dicens Apostolo dicenti: Per vnũ hominem intrauit peccatum in mũdum, &c. *Ex hoc loco idẽ rursum contra Pelagianorũ errorem euincit omnes paruulos etiam fidelium, originali peccato teneri, lib. 1. de peccatorũ meritis & remissione, ca. 9. libro quarto contra duas epist. Pelag. c. 1. lib. 1. contra Iulianũ Pelagianum, c. 2. et lib. 6. c. 12. Enchiridij ad Laurent. c. 26. 46. & 51. & Sermone 14. de verbis Apostoli, &c.*

[Margin: In psal. 96. — † De conse. di. 4. quæritur in fin. & c. placuit vt quicunque. — Augu. apud Bedam. — peccatum propagationis & imitationis. L. 2. hypognost. — L. 14. de ciuit. ca. 1. — L. de Eccle. dogm. ca. 39.]

[Text:]

a ira per ipsum. Si enim cũ inimici essemus reconciliati sumus [1][2]
Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius [3][4]. Non solũ autem, sed & gloriamur in Deo [5][6] per dominũ nostrũ Iesum Christum, per quẽ nunc reconciliationem accepimus. [7] † Propterea sicut per vnum hominem in hunc mundum peccatũ intrauit, & per peccatum mors, & ita [8][9][10][11]

[Interlinear: a Viuum. b Inde certum est, quod ipse iam viuens poterit amicos factos saluare, quia mortuus potuit iustificare, quo facto inimici ex peccato sunt reconciliati, & iam amici Dei. ¶ Idem quod supra in sanguine. a Non modo ab ira liberi, sed etiam. a Per vitam, qua resurrexit a mortuis. ¶ Salui erimus. b Iam spe de hoc quod erimus. c ¶ Quod idem cum eo erimus non per naturam, sed dilectionem & voluntatem, vel in Deo in præsenti. s. non in nobis. ¶ Nec per nos, sed per Christum. a ¶ Iam in præsenti. b Ad Deum. ¶ Quia a Deo peccante Adam discessimus. a Per Christum iustitia & vita in omnes per eius gratiam regeneratos. b Per vnum vita, sicut per vnum mors. c Adam a quo propagati. a Miserum pro peccato. b i. in omnes homines. c Originale. d In ipsum Adam. ¶ i. dissolutio animæ & corporis.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per ipsum. *quia maius est peccatorem iustificare quam ipsum a pęna liberare, & quia non solum per mortem Christi sumus liberati a pęna, sed etiam consequimur gloriam. ideo subditur.*

2 Si enim cum inimi. *per præuaricationem Adæ.*

3 Reconciliati sumus. *s. patri per mortem filij eius.* multo magis. *Deo patri.*

4 Salui erimus. *i. in vita Christi gloriosa, ad talem enim vitam resurrexit. Et quia vitæ beatæ est in nobis quædam inchoatio per gratiã Christi mediatoris, ideo subditur:*

5 Non solum autem. *salui erimus in futuro.*

6 Sed & glo. in Deo. *etiam in præsenti.*

7 Per do. &c. recõ. ac. *per cõsequẽs certã spẽ beatitudinis ęternæ & futuræ. Quoniam Apostolus hic facit argumentũ a maiori, quod si iustificati sumus per mortẽ Christi, multo magis sic iustificati salui erimus per consequutionem beatitudinis. Ex hoc patet intentio Apostoli, quod maius est impium iustificare, quam iustificatum glorificare, cuius ratio est, quia impius nõ potest mereri de cõdigno suam iustificationẽ: quia non operatur nisi secundum virtutem naturæ, quæ est improportionata respectu doni gratiæ. sed iustificatus per gratiam mereri potest de condigno vitam beatam, secundum illud Apostoli 2. Timoth. 4. b.* In reliquo posita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non solũ mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius, &c. *Illud autem meretur aliquis de condigno, quod ei secundum viam iustitię est reddendũ. Ratio autem huius est, quia valor operis meritorij non solum attenditur secũdum quod procedit ex libero arbitrio, quia sic non est meritorium vitæ beatæ, secũdũ quod dicit Apostolus Rom. 8. d.* Nõ sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriã. *quæ reuelabitur in nobis, sed etiã attenditur secundũ quod procedit a spiritusancto habitante in homine iustificato per gratiam, & mouente ipsum ad opus meritoriũ, quia se habet ad liberũ arbitriũ sicut sessor ad equum, & secundum hoc opus meritoriũ inquantum est a spiritusancto quo est infiniti valoris, meretur de cõdigno bonũ infinitum, quod in beatitudine redditur obiectiue.*

8 Propterea. *Hic ostendit nostræ iustificationis modũ. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescũt, & medicina per cõparationẽ ad morbũ est disponenda, ideo donũ Christi nos iustificans tractat Apostolus per comparationẽ ad peccatum Adæ, cuius est medicina ei opposita. Et diuiditur in duas partes, quia primo comparat vtrunque quantũ ad differentiã, secundo quãtum ad conuenientiam, ibi:* Igitur sicut. *Prima in duas, quia primo describit peccati Adæ generalitatẽ, secũdo doni Christi maioritatẽ, ibi:* Sed nõ sicut delictum. *Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo remouet obiectionem in contrarium, ibi:* Vsque ad legem. *Circa primum dicitur.*

9 Sicut per. *s.* Adã. intrauit peccatũ in hũc mundũ. *quia peccatũ eius imputatur omnibus ab eo descendẽtib. secundum vim generatiuã, quia sic sunt mẽbra eius, propter quod vocatur peccatũ originale.*

10 Et per peccatum. *in pęnã huius peccati, quamuis enim corpus Adæ fuerit cõpositũ ex cõtrarijs, & sic naturaliter corruptibile, tamẽ per donũ originalis iustitiæ sibi datũ a Deo in sua cõditione poterat nõ mori, quia si ipsum seruasset, mortẽ non incurrisset. Sed quia ipso peccante subtracta est originalis iustitia in pęnã sui peccati & per cõsequẽs incurrit necessitatem moriendi, quæ licet considerato corpore humano in se esset naturalis, tamen considerato statu hominis in sua prima conditione, facta est sibi pœnalis.*

11 Et ita in omnes. *quia qualis factus est per peccatum, tales descendunt ab eo per generationem.*

Digitized by Google

a *In omnes homines*. Quia etiam ante legem, cum non ita videretur lege nō docente, imputabatur quidē peccatū apud homines, sed apud Deum apud quem putabatur impune futurū, cū nesciretur iudicaturus, sed vbi lex data est, nouerūt Deū curare humana & iudicare, ante non imputabatur, sed regnauit mors secure, possidente homines diabolo pro impunitate credita vsq; ad Moysen, per quē rediit cognitio vnius Dei. Regnauit non mors, (& sic nō legitur est) sed in similes præuaricatori Adæ, qui neglecto Deo, creaturæ seruierunt, sicut ille loco Dei diabolo consensit, Tales erant fere omnes vsque ad legem. Perpauci, vt Abraham, vni Deo seruierunt, & in eos non regnauit mors, qui sub spe seruati sunt in aduentu Christi liberandi. Libros qui aliter habent, dicit Amb. corruptos, qui dicūt mortem corporum etiam in cultores, vnius Dei regnasse vsque ad Moysen, sed cur non vsque ad finē?

[Sap. 1. d.]

Per vitiatam carnem genitos.

a in omnes homines mors pertransit,

Beatissima Deipara Virgo Maria præseruata fuit a peccato originali.

[Comm. in hūc locum.] ✻ Ambros. Catharinus. Sermonem suum ita temperauit apostolus, vt nihil prorsus adferat præiudicij aduersus veritatem illam, quam de immaculata virginis conceptione vna cū Ecclesia sancta tenemus, nec verbis eius (si recte intelligantur) possumus argui. Dicit enim peccatū intrasse in mūdū. Nos autem dicimus, hac mundi appellatione non comprehendi illā beatā Virginem, iuxta intellectum scripturarū, in quibus frequentissima vox ista, mundus, significat gratia Dei vacuos. Vnde Dñs de discipulis ait: *Mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo*. [Ioa. 17.] Qđ ergo dedit discipulis dominus ex tempore, vt eos de mūdo subduceret, hoc non dederit dilectissimæ matri suę, ac sponsę, vt nunquā cum ijs, ab initio creationis illius quæ essent de mundo, computaretur? Nec obstat quod peccatū & mors pari passu incedunt, nam nō est huiusmodi ordo in apostolo, vt in quē mors intrauit, in eū quoque intrauisse peccatum, sed econuerso, in quē peccatū, in eū & mors. Alioqui & Christus mortuus est, & tamen non intrauit in eum peccatum, &c.

[In li. 1. sent. dist. 44. art. 3. resp. ad 3. arg.] * S. Thomas de Aquino. Puritas intenditur per recessum a contrario, & ideo potest aliquid inueniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla cōtagione peccati inquinatum sit. Et talis fuit puritas b. Mariæ virginis, quæ a peccato originali & actuali immunis fuit.

B

[Exposit. salut. Angel.] * Idem. Maria purissima fuit, quantū ad omnem culpā, quia nec originale, nec mortale, nec veniale peccatum incurrit.

[Tract. de corpore Christi.] * S. Dominicus. Sicut primus Adam fuit ex terra virgine & nunquam maledicta formatus, ita decuit in secundo Adam fieri, scilicet Christo, cuius terra, idest, mater virgo Maria nunquam fuit maledicta.

[lib. 3. in Cantic. Cant.] * Rupertus. Columba iuxta fluenta residet. Tibi autem (o Maria,) vel tuo pectori omne fluētum scripturarū quam contiguū est? Nunquā aduentus spiritalis accipitris tibi esse improuisus, nec te cōseq, imo nec tibi appropinquare potuit.

[li. 4. in Cātic.] ✻ Idem. Vterus tuus nulli viro, nulli carnali commercio accessibilis, & mens tua nulli vitio, nulli spirituali nequitię fuit vnquam penetrabilis.

[lib. de Conceptio b. Mariæ virg. c. 1.] * Anselm. Si Ieremias qui lugentibus erat propheta futurus, in vulua est sanctificatus, & præcursor Domini, Ioannes Spiritu sancto ex vtero matris est repletus, quis dicere audeat totius seculi propitiatorium, & vnici filij Dei dulcissimū reclinatorium, mox in suæ conceptionis exordio Spiritus sancti gratiæ illustratione destitutum?

[Ibid. c. 3.] * Idem. Ille assertor purę veritatis, & a filio tuo iam in cælo præsidente, vas electionis cognominatus, oēs homines peccasse in Adā fatetur. Vera vtique sententia, & cui cōtradici nefas esse pronuncio. Sed cū eminentiam gratię Dei in te cōsidero, sicut te nō intra omnia, sed super omnia quę facta sunt, inęstimabili modo contueor, ita te nō lege naturæ aliorū, in tua conceptione deuinctā fuisse opinor, sed singulari diuinitatis virtute & operatione ab omni adiunctione peccati liberrimam.

[Ibid. cap. 4.] ✻ Idem. Qui diem b. Mariæ conceptionis tollit Ecclesiæ Dei, aut non attēdit bene, aut attendere negligit, vel nescit bonū, qđ inde procedit creaturę Dei, &c. Quia tāti meriti apud Deū creatura es, vt mater eius dignissima fieri meruisses, sicut & ipse nō tātū supcastus & mūdus, sed & ipsa castitas ipsaq; mūditia est, ita tu quoq; illā ipsam mūditiā de tua carne verū hominē paritura eras, & mūda prę oībus esse debueras. Primordia itaq; creationis tuę merito filij sanctę Ecclesię debēt venerari, si casta, si sancta, si a pcti fuga illa credūt esse discreta. Qđ cū aliter credere nullitas sit, erubescāt insen-

C

sati, qui tantum diem tantaque mysteria & sacramenta tenebris ignorantiæ excæcati respuunt celebrare, &c.

D

[li. de cōceptu virginali c. 18.] ✻ Idem. Decens erat, vt ea puritate qua maior nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus pater vnicū filiū ita dare disponebat, vt naturaliter esset vnus idemq; Dei patris & virginis filius.

[Inuocat. b. Mariæ.] * Idem. O tu benedicta super omnes mulieres, quę angelos vincis puritate, sanctosque superas pietate.

[In Cātic. Cantic.] * Hugo a S. Victore. Tu singulariter electa, tu ineffabiliter sublimata, nulla tibi in gr̄a similis esse potuit, per q̄ gr̄a venit super oēs filios hoīum. Sup oēm gr̄am, gr̄a tua, super omne meritū excellentia tua, eminētior cunctis, sanctior vniuersis.

[In Cantic. Cātic.] * Richardus a S. Victore. Nemo tā sanctus qui maculā non habuerit & defectum, præter ipsam Mariam. Hæc angelicam in terra adepta est puritatem, & Dei similitudinē in virtutibus & morum perfectione.

[Serm. 44.] * Petrus Blesensis. De massa carnis humanę quasi de quadā vniuersitate frugū, in modum decimæ primitiuæ, Mariæ caro exempta & sanctificata est, & de illa sanctissima carne adhuc dignior quædam portiuncula electa est, quā sibi assumeret verbum Dei.

[Serm. de natiuit. Dom.] * Iuo Carnotēsis. Quomodo matrem carnis suæ Dominus sanctificauerit, audiamus, vt inde lætetur Catholicus, immū dus confutetur hęreticus. Oēm quippe nęuum tā originalis, quā actualis culpæ in ea deleuit, sicque carnē de carne eius sumens, eandem in diuinam munditiam transformauit.

[li. Contempl. de b. Virg. c. 1.] * Idiota. O Benedicta V. Maria, benedicta es ante ortum, in ortu, & post ortum, ante seculum, in seculo, post seculum.

[Ibi. cap. 2.] * Idem. Tota pulchra es, nō in parte, sed in tota, & macula peccati siue mortalis, siue venialis, siue originalis non est in te, nec vnquam fuit, nec erit.

[Ibid. cap. 6.] * Idem. Inuenisti V. Maria, gratiam cælestem, quia fuerunt in te ab originis labe præseruatio, angelica salutatio, Spiritus sancti præuentio.

[lib. de perpet. virg. b. Mar.] * Hildephonsus Toletanus. Quia natiuitas Mariæ tā solenniter colitur, cōstat ex auctoritate Ecclesiæ, quod nullis quā do nata est subiacuit delictis, nec contraxit in vtero sanctificata originale peccatum, &c. Nullius natiuitas celebratur in mundo, nisi Christi, Mariæ, atque B. Ioannis. Nisi aūt beata virgo in vtero matris sāctificata esset, minime eius natiuitas colenda esset. Nunc autē quia ex auctoritate totius Ecclesiæ veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunē fuisse, per quam non solum maledictio Euæ soluta est, verū etiam & benedictio omnibus condonatur.

E

[In salut. angelic.] Fulbertus Carnotensis. Aue Maria, electa & insignis inter filias, quæ immaculata semper extitisti ab exordio tuæ creationis, quia paritura eras Creatorem totius sanctitatis.

[Serm. de assumpt.] * Petrus Damianus. Caro Virginis ex Adam assumpta, maculas Adæ non admisit, sed singularis continentię puritas in candorem lucis æternę conuersa est.

[In Martyr. Serm. de nat. Christi.] * Beda & Vsuardus. Sexto idus Decembris, Conceptio sanctæ Mariæ perpetuę virginis.

* Fulgentius. Primum hominem mulier corrupta mēte decepit, secundum Virgo incorrupta virginitate concepit. In primi hominis coniuge nequitia diaboli seductam deprauauit mentem, in secundi autem hominis matre, gratia Dei mentem integram seruauit & carnem.

[In 1. c. libr. Reg.] * Greg. Papa. Mons fuit beatissima V. Maria, qui omnē electę creaturæ altitudinē electionis suæ dignitate transcēdit.

[Orat. 1. de nat. b. Mar.] ✻ Dama. O B. Ioachin lūbos, ex quib. semen omnino immaculatū fluxit. O præclarā Annæ vuluam, in qua tacitis incremētis ex ea auctus atq; formatus fuit fœtus sanctissimus. O beatū ventrem, qui viuum cælum, cęlis ipsis latius peperit.

[In Mar... In liturg.] * Idem. Ipsa πρὸ συλλήψεως ἁγνή, ante cōceptionem pura fuit.

* Chrys. Pro sanctissima, immaculata, super omnes benedicta, domina nostra deipara. Vere dignū est glorificare te deiparam & semper beatissimā, & penitus incōtaminatam matrē Dei nostri, honorabiliorē Cherubin, gloriosiorē incomparabiliter Seraphin, quę citra corruptionem Deū peperisti.

[Orat. de quinque hęresi.] * Aug. Dicit tibi Manichęe, Deus creator hominis, filius hominis. Ego matrē de qua nascerer feci, ego viā meo itineri pparaui. Hāc q̄ despicis, mater mea est, sed manu fabricata est mea.

[li. de natur. & grat. cōt. Pelag. c. 36.] ✻ Idem. Excepta sancta virg. Maria, de qua pp honorē Domini, nullā prorsus cū de peccatis agitur, habere volo quęstionē. Vnde. n. scimus quod ei plus gratię collatum fuerit ad vincendū ex omni parte peccatū, quę concipere ac parere meruit eū, quē cōstat nullū habuisse peccatū. Hac ergo virgine excepta, si oēs illos sanctos & sanctas cū hic viuerēt, cōgregare possemus, & interrogare, vtrū essēt sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? An non, *Si dixerimus quia peccatū nō habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis nō est?*

F

[Serm. de assumpt. Hieron.] ✻ Sophronius. Bene gratia plena dicitur, quia cæteris per

Digitized by Google

per partes præstat, Mariæ vero simul se tota infudit plenitudo gratiæ. Quidquid in ea gestū est, totum puritas & simplicitas, totū gratia & veritas fuit, totū misericordia & iustitia, quę de cęlo prospexit, & ideo immaculata, quia in nullo corrupta. Vere hortus deliciarū, in quo cōsita sunt vniuersa florum genera, & odoramēta virtutū, sicq; conclusus, vt nesciat violari neque corrūpi vllis insidiarū fraudibus. Fons signatus sigillo totius Trinitatis, ex quo vitæ fons manat, in cuius lumine oēs videbimus lumen.

* Hieron. Propone tibi beatā Mariam, quæ tantæ extitit puritatis, vt mater Domini esse mereretur. (Epist. ad Eust.)

* Idem. Virgam de radice Iesse sanctam Mariam virginē intelligamus, quæ nullum habuit sibi fruticem cohærentem, de qua & legimus: *Ecce virgo concipiet, &c.* (In c. 11. Isa.)

* Ambros. Non mirum si Dominus mundū redempturus, diuinam operationem suam inchoauit a matre, vt per quam salus omnibus probatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. (Li. 2. in Luc.)

* Epiphani. Pater præparauit virginem filio celesti sponso, quam Pater dilexit, filius inhabitauit, Spiritus sanctus percupiuit. Virgo est lilium immaculatū, sublimior angelis facta est, superior ipsis Cherubim & Seraphim, placens Christo regi, a Deo in honore habita tanquam ancilla digna, & mater sancta, mater immaculata, &c. (Homil. de laud. b. Mar.)

* Ephrem Syrus. Intemerata, prorsusque pura Virgo deipara, domina gloriosissima & optima, sublimior cælicolis, purior Solis radijs & splendoribus, honoratior Cherubim, sanctior Seraphim, & nulla comparatione cæteris omnibus superis exercitibus gloriosior, &c. (Ora. de laud. san. mat. Dei.)

* Athanas. Idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus sancti omnibus gratijs abundaret, & virtute altissimi obumbraretur, quam virtutem per omnia tempora cōceptus etiam habuisse confido. Neque enim id temporarium in Virgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datum fuisse, &c. (Epist. ad Epictetum.)

* Arnobius. Dominus in templo sancto, quod de immaculata Virgine suscepit, sedet in cęlis ad dexteram patris, & in cælo sedes eius. (In psal. 10.)

* Origenes. Audite omnes filiæ Euę, & lętamini. Audite qđ Virgo concipiet, non ex desiderio partum concipiens, quæ neque persuasione serpentis decepta est, neque afflatibus eius venenosis infecta. (Homil. 1. in diuersos.)

* Cyprian. Non sustinebat iustitia, vt illud vas electionis communibus lacesseretur iniurijs, quoniam plurimum a cęteris differens, natura communicabat, non culpa. (Ser. de natiu. Christi.)

* Iacobus frater Domini. Commemorantes sanctissimam, immaculatam, gloriosissimā diuinā nostrā matrem Dei, & semp virginē Mariā, omnē vitā nostrā Christo commendemus. Dignū est, vt te vere beatā dicamus, Deiparā, semper beatā, honorabiliorē quam Cherubim, & gloriosiorē quā Seraphim, quę sine corruptione Deū verbū peperisti. Tibi o plena gratię, vniuersa creatura gratulatur, angelorū coetus, & hominū genus, o quę es tēplum sanctificatum, paradisus spiritalis, virginum gloria, ex qua Deus carnem assumpsit, & puer factus est Deus noster, qui est ante secula, &c. (In Liturg.)

a Merito per eum in omnes, quia causa mortis per eum in omnes. Etiam sub lege. b Scriptam vel naturalem. ¶ Idest, ante legem. c Quamuis non ita videretur.

a † in quo omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim pecca- 1

b a Idest, in homine. b Apud homines quia cæci erant, non apud Deum, cuius iudicio qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. ¶ Apud Deum, sicut malis videbatur. 2

tum erat in mundo. Peccatum autem non † imputabatur 3

a Quæ peccatum prohibet. ¶ Rationis in paruulo siue literæ in populo, qua arguente demonstraretur peccatū: b Corporalis. ¶ Animæ. c Idest, vsque ad legem per Moysen diuinitus promulgatam. 4 5

c cum lex non † esset. Sed regnauit mors ab Adam vsque 6

¶ Per quem redijt cognitio Dei. a Non solum in eos qui per se præuaricando mortem meruisse viderentur, sed etiam in pueros, qui nihil a se meruerunt, præuaricando contra aliquam legem.

ad Moysen, etiam in eos, qui non peccauerunt in simi- 7 8

a Idest, similes præuaricatori Adæ. b Similitudo. ¶ Quantum Adam. c Christi. 9

d litudinem præuaricationis Adæ qui est forma futuri. 10

(† quatenus. † imputatur. † est.)

a *In quo, &c. Vsque ad le.* i. quia nec lex potuit auferre peccatum, sed auxit, siue naturalis, siue scripta, sed non imputabat. i. ignorabatur, regnauit tamen vsq; ad Moysen. i. legem, quia nec ipsa potuit regnū mortis auferre, quæ regnat dum nō finit reatus ad vitam æternā venire, sed ad gehēnam trahit, hoc regnum sola gratia Christi destruxit etiam in antiquis, præter quos in omnes regnauit, etiā in eos qui nō sua propria voluntate peccauerūt, sicut Adā, sed originali tenebantur, vt pueri. *In quo.* Aug. Vt in materia non solum eius exemplo, & omnes ille vnus homo fuerunt. Vel, in quo peccato. Alia enim sint peccata propria.

* Aug. Quam circunspecte, quam proprie, quam sine ambiguitate dictū est: *In quo omnes peccauerunt.* Si enim peccatū intellexeris qđ per vnū hominē intrauit in mūdum, in quo omnes peccauerunt, certū manifestūque est, alia esse cuique propria peccata, in quibus hi tantū peccāt, quorū pctā sunt, aliud hoc vnū in quo omnes peccauerūt. Adiungit. *Vsque ad legem enim peccatum in mūdo fuit.* Hoc est, qa nec lex potuit auferre peccatū, quæ subintrauit vt magis abundaret, siue naturalis lex in qua quisque iā ratione vtens, incipit peccato originali addere & propria, siue ipsa quę scripta p Moysen populo data est. *Si enim data lex esset quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia.* Quid est autē *peccatū non imputabatur, &c.* nisi ignorabatur, & peccatū esse non putabatur? Neque enim a Deo tāquam non esset habebatur, cum scriptum sit: *Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* (Li. 1. de pecc. merit. & remiss. ca. 10. — Gal. 3. — Rom. 2.)

b *Vsque ad le.* vel Moysen. Includit, quia & tunc peccatum & mors. i. dānatio. Et sic non est vsque, exclusiuū sicut in cæteris. *Vsque ad le.* Quia iā tūc datum est hominibus remediū, quo possent liberari, sub qua tn̄ si essent similes pręuaricationi Adę, in eos mors regnaret, sed lex data est initio egressionis de Aegypto docens de vno Deo, ne regnaret mors, & cępit in Iudęa primū destrui regnum mortis, nunc vbique. (Aug. li. 1. de pecca. meritis & remis. c. 11. 12. 13. 14. 15. 16.)

c *Sed reg.* Nō imputabatur sed effectus indicabat, qa mors corporalis regnauit quotidie per aliquas passiones, tādē dissoluendo vsque ad Moysen, cū minus videret: *Sed reg.* Sciendū plerosque codices latinos sic habere: Regnauit mors ab Adā vsque ad Moysen in eos qui peccauerūt in similitudinē pręuaricationis Adę, vt in similitudinē pręuaricationis Adę peccasse accipiant illos qui in illo peccauerūt, vt ei similes crearentur. s. sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, ex morituro morituri, damnatoq; damnandi.

d *Qui est for.* Adā est forma Christi, quia sicut ille est pater omniū secūdū carnē, sic Christus secūdū fidē, & sicut ex latere illius formata est Eua, sic ex illius latere pfluxerūt sacramenta, per quæ saluatur ecclesia, ideoque sicut ille cōmunicare potuit filijs suis peccatū & mortē, sic iste suis iustitiā suā & vitā, & etiā iste plus boni suis cōfert, quā ille mali, & ideo magis potest saluare quam ille perdere, hoc est, similes sunt Christi

NICOLAVS DE LYRA.

1 In quo. *scilicet Adam peccante.*

2 Omnes peccauerunt. *qui futuri erant membra.*

3 Vsque ad leg. *Hic remouet quandā obiectionē in cōtrariū, quia posset aliquis dicere quod peccatum non fuit ante legē Moysi, eo quod peccatū sic diffinitur, quod est transgressio legis diuinæ, non potuit autē esse eius transgressio ante dationem, ergo, &c. Sed hoc non valet, qa a principio fuit lex naturalis inserta mentibus humanis, vt ostēsum est supra c. 2. propter quod eius transgressio fuit peccatū. Tamē propter multiplicationē peccatorū lex naturalis fuit offuscata, intantum quod transgressionē illius legis nō reputabant peccata, erant tamē secundū veritatē, quia erant contra rationis dictamen, & hoc est qđ dicitur:*

4 Vsque ad legem enim pec. e. in m. *i. toto tēpore ante dationē legis Mosaicæ, nec per legem desinit esse, propter quod ly vsque, non facit exclusionem temporis futuri, sed solum excludit carentiam peccati ante legem datam, licet non reputaretur. ideo subditur.*

5 Peccatum autem. *i. non reputabatur propter offuscationē legis naturalis. io vna causa dandi legē Mosaicā assignatur a sanctis fuisse, propter legis naturalis offuscationem. Quod autem peccatū fuerit ante dationē legis, ostendit per eius pęnam, quæ est mors, vt dictū est, dicēs:*

6 Sed regnauit. *tamen ly vsque, non excludit tempus futurū, sed tantū carentiā mortis ante dationem legis, sicut dictum est de peccato.*

7 Etiam in eos. *i. in paruulos, qui non peccauerunt, peccato actuali, qui tamen sunt mortui.*

8 In similitudinem. *i. quia generati sunt similes ei scilicet destituti originali iustitia cum debito habendi eam.*

9 Qui. *scilicet, Adam.*

10 Est forma. *i. figura Christi, qui futurus erat tempore Adam, nō autem tempore Apostoli. Sciendum autem, quod Adā non erat figura Christi inquantum peccator, sed inquantū principium hominum in esse naturæ, sicut & Christus est principium eorum in esse gratiæ, & quia formatus fuit de terra diuina virtute sicut & corpus Christi virtute spiritussancti de virgine Maria. Item quia de latere eius formata est Eua, sicut de latere Christi Ecclesia, ex quibus regeneramur in esse gratiæ, sicut ex Adam & Eua generatum est genus humanum in esse naturæ.*

Sed

Digitized by Google

A Christi & Adam sed non delictũ.i.non sic est efficax peccatũ Adæ ad damnationẽ, vt gratia Chri ad saluationẽ. Quod est, non pares sunt causæ eorũ, nec pares effectus causarum. Quod est ibi, & nõ sicut per vnum peccatum. Causa Christi est gratia abundans: Ex quo omnia bona homini, sine qua nihil habet boni.

d *Nam iudicium* * Aug. Potest recte dici paruulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros. Multum autẽ fallit & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicente Apostolo. Iudicium ex vno delicto in condemnationem.

Causa Adæ est peccatum illud, cuius rei sunt omnes carnaliter geniti. Cætera peccata habent ex se multa, & sic ex illo originali sunt ad peccãdum magis proni. Et bene hæc causa Christi omnibus suis prodest, quia si causa Adæ omnibus suis nocuit, tunc & hæc potuit suis. Et hoc est, *Si enim in vnius delicto multi mortui sunt*. (Apoc. 5. d.) Effectus.n.causę Adę, id est peccati quod intulit, est nõ omnis damnatio, sed quæ pro illo vno debetur, sunt enim & ex nostris additis aliæ damnationes: B Effectus donorum Christi est remotis omnibus peccatis originalibus & actualibus, omnis iustificatio & vita ęterna, & bene hoc suis per vnum Christum,

a ¶ Forma est, sed maius est donum Christi quam delictum Adæ. b Hominis Adæ. c Vno quidem. ¶ .s. Omnes filij sui. d Eius præuaricationem imitantes.

a b Sed nõ sicut delictũ, ita & donũ. Si enim vnius delicto multi 1 2

a ¶ Peccatores constituti. b Gratuitum donum, vel gratia i. remissio peccatorum. Abundans & maior est, & omnibus suis magis prodest. c Alia dona sancti spiritus. i. Per.

c mortui sunt, multo magis gratia Dei & donũ in gratia vnius 3 4

a Non comparatiue, sed absolute, tanquam diceret multos. Abundans in plures.i. in omnes filios transit. b Quia & addita soluit. c Quia in vno Adæ similes ei damnari sunt. Fit.

d hominis Iesu Christi in plures homines abundauit. Et non 5 6

a Fit. b Sed plus. c Dei. d Et procedens. e Originali.

sicut per vnum † peccatum, ita & donũ. Nam † iudiciũ ex vno 7 8 († qui peccauit.) († condemnatio.)

a Corporalis & æternæ mortis, si non remittitur. b Christi. c Non ex vno. d Procedit e Non solum ignoscit, sed & iustificat. Hic.

in condemnationẽ Gratia autẽ ex multis delictis in iustifica 9 10

a Et hoc potest, quia etiam in vitam æternam ducit. b Quia. c Etiam si propria non adderentur. d Dissolutio animæ & corporis. e Etiam ante mortem passiones inferens. f Adam. g Quia maior vis est hic, quam sit in regno mortis.

e f tionem. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, mul 11

a Quia etiam propria soluuntur. b Remissionis. c Charismatum. d Bonæ operationis. 12

g to magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ acci- 13

a A Deo: a se habentes. b Aeterna. c Aeternaliter in incorruptione. d Quandoquidem Adam est forma Christi, igitur: & quia maius est donum Christi, & plus confert. e Quam digne.

h pientes in vita regnabũt per vnũ Iesum Christũ. Igitur sicut

a Similiter pecccantes. Transiens non imitatione, sed propagatione. 14 b Itum est ab homine. Vel processit sententia Dei. Corporis animæ. 15

per vnius delictũ in omnes homines in cõdẽnationem sic & 16

a Valentem b. Si ipsi velint. c Itum est ab homine. Vel processit sententia Dei vt prius.

per vnius iustitiã in omnes homines in iustificationem vitæ.

a Quæ est causa. Adæ.

i Sicut enim per inobedientiã vnius hominis peccatores con-

a Idest omnes sui, qui non Christi sunt. b Merito. Idest Christi.

K stituti sunt multi, ita & per vnius hominis obedientiam iusti-

e *Si en. vn. &c.* * Oecum. Cũ dixisset Adã figuram fuisse Christi, figuram videlicet ex contrario (nam sicut ille hominibus fuit causa mortis, ita Christus hominibus fuit causa resurrectionis) quia hoc probaturus est, non similitudinem tantum demõstrat ad figuram, sed etiam eũ qui erat in similitudinem excessum & abundãtiã. * Theophyl. Si comedisse a ligno vnum hominẽ, mortem fecit regnare, multomagis nos qui gratiæ cum exuberãtiam tũ copiã & largitatem accepimus, E & iustificati sumus, viuemus & regnabimus per vnũ Iesum Christum, cuius fratres, & concorpores, siue in eiusdem corporis vnitatẽ assumpti sumus.

quia si illa per vnũ Adam suis, tunc & hoc potuit. Adam dicitur futuri forma, quia iã tunc decreuit Deus mysterio per vnum Christum emendare, quod per vnum Adam peccatũ erat. vnde dicitur in Apoc. *Agnus occisus est ab origine mundi.*

a *Sed non si.* Formata in hoc, ꝙ vnus emendat, vnus peccauit, sed causa Adæ non talis vel qualis Christi, quia vnum est delictum Adæ, quo multi.i. similiter præuaricantes mortui sunt, sed Christi gratia in plures, quia & in hos & in non similiter præuaricantes.

b *Si enim.* Ambro. Mors regnauit, non regnat, quia qui per legẽ iudicio Dei noto timorem eius habuerunt, sublati sunt de mortis imperio, ante vero in similes Adę pręualuit, & si ibi regnauit mors, multo magis gratia regnare debet q̃ i plures transit, & quæ vitã confert. Quod post dicit omnes similiter peccãtes, accipit. Itẽ omnes credẽtes dicit. Nõ.n. generalis dãnatio vel iustificatio in omnib. Vñ postea ait multi. C

c *In gratia.* Gratiam dicit perfectionem virtutum, quæ in homine Christo.

Nam

f *Per vnum regna. &c.* Quia quas vires in illo habuit, in omnes posteriores exercuit, quorum materia fuit, sicut & culpa eius solius fuit, quę in omnes transfusa est.

g *Multo magis, &c. vita re. &c.* quia æternaliter, quam in eis regnauit mors, qui temporaliter & cum fine. (Aug. vbi su.)

h *Per vnius iu. &c.* non quod omnes geniti ab Adam, regenerentur per Christũ: sed sicut nullius carnalis generatio est nisi per Adã, sic spiritualis nullius nisi per Christum. Si qui essent pręter Adam generati, & si qui pręter Christũ regenerati, nõ diceret omnes & omnes. Sicut autem nulllus homo præter illam generationem, sic nullus iustus præter istam. Eosdem post dicit multos.

i *Sicut e.* determinat delictũ vnius & iustitiam vnius, vt sicut ille merito peccati perdidit, ita iste merito iustitię nos liberasse videatur.

k *Ita & per vni.* Hominis ait, non Dei vel verbi fidẽ, ne putes antiquos iustos in solo verbo Dei.i. solius verbi fide sine fide incarnationis liberari. F

.Lex

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed non sicut. *Hic ostendit maioritatem doni Christi, & hoc in duobus. Primo quia peccatum. Adæ fuit peccatũ hominis puri, sed donũ Christi est donum hominis Dei, & hoc est quod dicit:* Sed non sicut delictum ita & donum. *ratione dicta ideo cõcluditur vlterius.*

2 Si enim vnius delicto. *s. Adæ, & accipitur hic si, pro quia.*

3 Mortui sunt. *omnes enim posteri.*

4 Multo magis gratia. *idest, per gratiam singularis hominis deitati vniti in persona filij, ex qua vnione habet quandam efficaciam meriti infiniti.*

5 In plures abunda. *i. magis excedit in bono quam peccatum Adę in malo. Secundo ostenditur maioritas in effectu, quia infectio naturæ propter peccatum Adæ ex vno eius peccato processit, & vnum solum peccatũ in posteros transmisit. s. peccatum originale, quod non potest multiplicari in vna persona, sed donũ Christi iustificat a multis peccatis, scilicet a peccato originali & actuali, quod quidem actuale multiplicatur varijs modis in eodem homine, & hoc est quod dicit:*

6 Et non sicut per. *scilicet Adæ, iniusti facti sunt alij.*

7 Ita & donum. *s. Christi, iusti constituti sunt multi, sed multo plenius, quod probatur cum dicitur.*

8 Nam iudicium. *idest, sententia.*

9 Ex vno in condem. *aliorum. s. ex vno peccato Adæ transiit in alios, & causans in singulis vnum peccatum.*

Gra-

10 Gratia autem. *Iesu Christi ex multis delictis in iustificationẽ habet effectũ, sicut dictum est. Et quia gratia Christi non solum iustificat a multis delictis, sed etiam inducit ad gloriam, ideo cõcludit vltra:*

11 Si enim in vnius. *scilicet Adæ.*

12 Mors regnauit. *idest, potestatem habuit super posteros.*

13 Multo maius, &c. *a Iesu Christo in baptismo.*

14 In vita. *scilicet beata.*

15 Regnabunt per. *scilicet Iesum Christum, per quẽ habemus introitum ad cæleste regnũ. Dicitur autem hæc gratia baptismalis abundantia gratiæ, quia tollit pęnam & culpam. Et donationis, quia gratis datur. Et iustitiæ, quia facit dignum vita æterna.*

16 Igitur. *Hic Apostolus conuenientiam ostendit peccati & doni Christi, & primo quantum ad peccatũ Adæ. secundo quantum ad peccatum superadditum in lege, ibi:* Lex autem. *Primum autem ostendit in duobus. Primũ est, quia sicut per delictum Adæ alij sunt cõdemnati, sic per iustitiam Christi omnes sunt iustificati, & hoc est quod dicitur.* Igitur, &c. *& patet ex dictis litera. Nec valet contra dicta, si dicatur, quod non sunt omnes iustificati per gratiam Christi, quia hoc non prouenit ex defectu gratiæ, sed ex defectu hominum eam depellentium. Secũdum est, quia sicut per inobedientiam Adæ comedentis lignũ vetitum posteri facti sunt iniusti, sic per obediẽtiam Christi in ligno crucis passi, omnes sunt iustificati quantum ad sufficientiam, & hoc est quod dicitur:* Sicut enim per inobe. vnius. *& patet ex dictis litera.*

Digitized by Google

a *Lex aut.* Ostenderat Christum dimittere omnia peccata tam originalia quam actualia, h c addit q, & a peccato Iudæus liberat.i. prævaricatione, vt Iudæi Chro magis sint obnoxij.

In Psa.102. * Aug. Quare lege subintrante abūdauit peccatū? Quia nolebant se hoīes cōfiteri peccatores, addita lege facti sūt & prævaricatores. Prævaricator enim nō est quisquā nisi cum legem transgressus fuerit. Ergo quia hoc est in lege magnū mysterium, ideo eam datā vt crescente peccato humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, cōfessi sanarentur. Istę sunt viæ occultę quas notas fecit Moysi, per quē legem dedit: qua peccatum abundaret, & superabundaret gratia. Non.n. crudeliter hoc fecit Deus, sed cōsilio medicinę. Aliquando enim homo videtur sibi sanus, & ęgrotat, & in eo qđ ægrotat, quia non sentit, medicū nō quęrit. Augetur morbus, crescit molestia, quęritur medicus. Lex data est vt gratia quęreret. Gratia data est, vt lex impleret. Neq; suo vitio nō implebat, sed vitio prudētię carnis, quod vitiū per legē demonstrandū, per gratiā sanandū fuit.

L. sent. Prosperi.

Lex autem. Amb. Dicit hic Apostolus quid puenerit data lege, nō quid fecerit lex. Data.n. erat in adiutorium naturę, vtcunque naturę incerta sunt iustitiæ semina, vt sic exinde magis proficeret, sed populus vsum sequens plus peccauit, diabolo inuertente legem bonam in malum, contra quod Deus omnia dimisit.

Lex au. sub. Natis in pctīs daṫ lex ad domādā superbiā. Q. nō deest q iubeat, sed deest q impleat, quia in peccato natus implere non potest, iō natus est Christus.i. gra quæ sanaret.

b *Vt abun. de.* Vt.s.q in sordibus erat pręuaricādo magis sordesceret, vt mediocris pędagogū haberet, perfectus signū, & durus sentiret flagellum. *Vt abun. de.* Magnū Dei cōsilium fuit, vt per legē abundaret delictū, vt in austeritate legis suā intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum confugerent, & auxilium gratiæ quærerent.

c *Vbi autem.* Agit hic de virtute gratiæ, & quanta efficit.

Li. 1. de pec. merit. & remiss. ca. 15. * Aug. Hoc ad originale hoīs addiderūt volūtate iā ppria, non per Adam, sed hoc quoque soluitur sanaturq; per Christum, quia vbi abundauit peccatum, superabūdauit gratia.

L. 3. ca. 39. ✠ Irenaeus. Mentiuntur omnes, qui cōtradicunt Adæ saluti, semper seipsos excludentes a vita, eo quod nō credant inuentam ouem, quę perierat. Si autem illa non est inuenta, adhuc possidetur in perditione omnis hominis generatione. Mendax ergo is, qui prior hanc sententiam, imo hāc ignorantiam & cęcitatē induxit, Tatianus. Qui affectās magister haberi, hoc a semetipso adinuenit, tentans & subinde vti huiusmodi a Paulo assidue dictis. Quoniam in *Adam omnes morimur*, ignorans autē, quoniam *vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia*.

Luc. 15.

d *Supera.* Quia & gratia Christi etiam his proficit quos diabolus vincere non potuit, & quia peccatum ad tempus regnauit, gratia in æternum.

Li. 83. q. 66. ✠ Aug. Non peccantis merito, potuit superabundare gratia, sed subuenientis auxilio, vt videret homo non tantum doctorem sibi esse necessariū verumetiā adiutorē Deum, a quo eius itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniquitas, & confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur.

Aug. vbi su. e *Si. re. pecc. in m.* Non addit, per vnū vel per Adam, quia nō de illo solū agit quod ex Adam traxerūt homines, sed & de eo qđ sua voluntate addiderūt. Sed cū dicit: Gratia regnet, addit, per Iesum Christum, &c. quia per eum non tantum originalis, sed & voluntariorum fit remissio peccatorum.

(a Omnes sui. b Per Christum est iustificatio. c Post culpam, vel naturalem legem in aum latenter. d Si abundantius cognosceretur.)

constituentur multi. Lex autem subintrauit, vt abundaret de- [1] [2]

(a Sed non ideo despiciatur Iudæus, sed & hoc sanat Christus. Alias, delictum abundauit per legem. Omnia condonans.)

lictum. Vbi aūtē abundauit delictū, superabundauit & gratia. [3] [4]

(a Eo tenore, ne quis confisus gratiæ, securius peccet, sed viget gratia, vt per iustitiam ducat ad vitam, sicut viguerat peccatum ducens in mortem. b Ducens. c Quod & præter Adam est. d Aeternam. e Remissionis peccatorum. f In electis.)

Vt sicut regnauit peccatū in mortē, ita & gratia regnet per iu- [5] [6]

(a Bonorum operum. b Perducens eos. c Et hoc. Sine quo nulla iustitia.)

stitiam in uitā æternā, per Iesum Christū dominum nostrum. [7]

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Lex autem.* Hic ostēdiṫ cōuenientia doni Chri & peccati tēpore legis superadditi. Ad dationē.n. legis sequuta est multiplicatio prævaricationis, vt dictū est supra, nō tn ex parte legis, sed hominū malitia, q nitiṫ in vetitū, & qa cognitio peccati quę fit p legē, aggrauat ipsū. Et sicut sub lege abundauit delictū, ita ex lege abundat gratia, inquātū Chrus sub lege natus est ſm qđ dicit Apostolus ad Gal. 4. a. *At vbi venit plenitudo tēporis, misit Deus filiū suū natū ex muliere, factū sub lege, &c.* etiam attulit nobis plenitudinem gratiæ, & hoc est quod dicitur: *Lex au. subintra.* post offuscationem legis naturalis.

2 *Vt abund. de.* ly vt, tenetur hic consequutiue tantum per modum prędictum, non causaliter. 3 *Vbi au. abun. de.* sub lege. 4 *Superabun. & gra.* Per Chrm sub lege factum. ideo dicitur Ioan. 4. c. *Quia salus ex Iudæis est.* 5 *Vt sicut re. pec. in mor.* idest potestatem habuit deijciendi ad mortem ęternā. 6 *Ita & gra. re.* Potenter nos inducendo in vitam ęternam. 7 *Per Iesum Chri.* Dei & hominum mediatorem.

Ad maiorē intelligentiā doctorū de originali peccato hic aliquā breuiter sūt notanda. Primū est, quid sit originale peccatum, & quia priuatio cognoscitur per habitum, iō primo videndū est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est originalis culpa. Est autē originalis iustitia, quædam humanæ naturæ rectitudo, per quam corpus erat animæ subditū & vires inferiores rationi, quādiu anima subdita esset suo creatori. Hæc autē rectitudo nō erat ex principijs naturę humanę, cū corpus humanū sit naturaliter corruptibile, sed a Deo data in prima hominis cōditione, ſm qđ dr Eccle. 7. d. *Hoc scio, q a principio fecit Deus hominem rectum.* Et quia iustitia est quædā rectitudo, pp hoc talis rectitudo naturæ humanæ bene iustitia vocatur. Et originalis, quia data est humanę naturę in sua prima origine, & quia per originē in posteros fuisset trāsfusa, si ab Adā fuisset seruata, ipso vero peccante iuste fuit ab eo subtracta, & quia carentia perfectionis quę debet inesse, culpabilis est in homine, cuiusmodi fuit dicta rectitudo seu originalis iustitia, iō eius carentia cū debito eā habendi dr peccatū originale, ita q, debitū habendi est ibi formale. Secūdū est quomō peccatū Adæ posteris imputaṫ, & satis faciliter vr q, imputaṫ eis ad pœnā. Filij.n. frequenter & iuste puniuntur pro peccatis parentū, sed difficilius est videre qualiter imputaṫ eis ad culpā, de cuius ratione est, q, sit voluntaria, aliter nō esset culpa, non pōt autē dici voluntaria voluntate posteriorū. Propter qđ sciendū, q, Adā nō solū cōsideraṫ vt singularis psona, sed et vt totius humanę naturę principiū, a quo alij descēdūt tāquā a mouente per vim generatiuam, & efficiuntur eius membra, & iō sicut homicidiū manu factū dr voluntariū a voluntate quę est in morte, sic suo mō carentia originalis iustitiæ in posteris dr voluntaria a voluntate Adę, & qa accepit eā nō solū pro se sed pro tota posteritate, iō oēs posteri per vim generatiuā ab eo descendentes in eo fuerūt obligati ad debitū habendi eā. Cū igitur carentia originalis iustitiæ cū debito habendi eam sit culpabilis, vt dictum est, & ideo merito posteris imputatur ad culpam.

Iustitia originalis.

Peccatum originale.

Quomodo posteris imputetur.

Quomodo contrahitur.

Tertium est, qualiter cōtrahiṫ, quia peccatū solū est in anima, quę non est ex traduce, sed est a Deo p creationē, qui nō peccat eā infundēdo, nec etiā parentes generando, nec possunt per cōsequēs peccatū originale traducere, vt vr maxime, qn sūt baptizati, qa nullus dat alteri quod nō habet. Propter qđ dicendū, q, generatio competit hominibus secūdū esse gratiæ, qđ habent per regenerationē baptismalē. generans autē inquātū huiusmodi generat sibi simile, iō Adā generauit sibi similes in esse naturę destitutę originali iustitia, cū debito habēdi eā. Et eadē ratione oēs posteri generāt sibi similes cū tali defectu, qa descendimus ab Adā ſm carnem, nō ſm animā, q est a Deo immediate. iō originalis culpa a carne puenit in anima sibi cōiuncta. Sicut liquor bonus inficiṫ ex corruptione vasis in quo poniṫ, sic & peccatū originale puenit ex carne causaliter, sed tn in anima est subiectiue & formaliter, sicut infirmitas est i cibo corruptiuo causaliter tātū, qa nō est infirmitatis susceptiuus, in corpore vero cibato formaliter est & subiectiue. Ex dictis patet, q, obiectio de parentibus baptizatis nō valet, qa sicut dictum est, nō generāt secundum esse gratiæ, & vt sunt membra Christi, sed secundum esse naturæ corruptę, in qua sunt membra Adæ.

Peccatum originale in quo.

Quartū est qualiter peccatū originale p gratiā baptismi tollitur. Circa q sciendū, q, nō est p hoc intelligendū, q, rectitudo q fuit in Adā p baptismū redeat, qa baptizati rebellionē corporis ad animā, & sensualitatis ad rationē in seipsis experiunṫ, sed hoc q, p gratiā Chri tolliṫ debitū habendi dictā rectitudinē, & sic carētia dictæ rectitudinis nō remanet, vt est culpa, q formaliter facit debitū habendi illā rectitudinē, vt dictū est supra, sed remanet tātū vt est pęna & virtutis exercendæ materia, ꝯ passiones sensualitatis fortiter pugnādo, & infirmitates corporis patienter tolerādo, in qbus adiuuat gratia Chri in pręsenti ad augmentū meriti electorū. In resurrectione vero finali reparabiṫ natura, qa resurrectio illa erit ad vitā immortalē p Chrum, nō immortalitate q fuit in statu innocentię, qua hō poterat nō mori, sed immortalitate gloriæ, qua nō poterit mori, sed cū Chro viuet in æternū.

Digitized by Google

ADDITIO I.

In c.5. vbi dicitur in post. *Vix enim pro iusto quis moritur.* Quod dicitur hic. *Vix enim pro iusto quis moritur.* exponitur sicut in glo. Vix.i. raro moritur aliquis ēt pro iusto.i. pro dilectione iusti & boni, nedū impio. Iō raro dico, forsitā pt inueniri quis.i. aliqs, qui audeat mori pro bono.q.d. sed difficile est inuenire qui hoc faciat, & sequitur. *Commendat autem suam charita. &c.* q.d. pro iusto vel bono vix moritur aliquis, sed Christus pro nobis peccatoribus mortuus est. Vñ in hoc Deus cōmendat suam charitatē, &c.

ADDITIO II.

In eod.c. vbi dicitur in Postil. *Sicut per vnum hominem.* s. Adam intrauit peccatum in mundum.

In litera sic hr̄. Propterea sicut per vnum hoīem in hūc mūdū peccatū intrauit. Vbi aduertendum ꝙ ly *propterea* continuat dicē da his quæ dicta fuerunt in proximo, ꝙ secundū Glo. sic intelligitur. Propterea per Christū iustitia & vita procedit in oēs, & per eius gratiā in regeneratos, quia per vnū hominē in hūc mūdum peccatū intrauit, &c. & exponatur sicut in Post. Sed circa hoc aduertendū est, ꝙ hoc ꝙ Apostolus p̄supponit. s. ꝙ p vnū hoīem. s. per Adā, intrauit peccatū & mors in oēs, negatur cōiter ab Hebræis, qui auctoritatē nouæ legis renuunt accipere, di. ꝙ hoc nō potest hēri ex libris ab eis receptis, sed hoc est manifeste falsum. Patet.n. Gen.3.d. ꝙ Deus condemnauit Adā pp peccatū transgressionis ad mortē, di. ibid. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* q̄ quidē pęna quantū ad mortē corporalem manifeste transiuit in posteros, sed ꝙ illud peccatū transisset in posteros ēt quo ad culpā, pt hēri clare ex dictis apud eos valde autenticis, hent.n. in benedictione sacramēti circūcisionis, quæ est cōis apud eos, hæc verba merito huius. s. sacramēti Deus viuus pars nostra & protector noster p̄cepit erui carnē nostrā ab infernis pp fœdus ꝙ posuit in carne nostra. Ex quib. quidem verbis quæ apud eos tantæ auctoritatis sūt, sicut apud nos ea quę ab vniuersali ecclesia determinanť, manifeste hr̄, ꝙ per sacramentū circūcisionis eruebantur ab inferno. Et cū illud sacramētū dabatur in octauo die, vt Leu. 12.a. Puer aūt octo dierū nullo mō p peccatū actuale indigebat erui ab inferno, cū nōdū vsum liberi arbitrij hēret. Restat ergo, ꝙ debat erui a pctō cōtracto per originē, sed ꝙ hoc contrahatur ab Adā, hr̄ in multis locis in suo Thalmud. specialiter, in quodā lib. sup Gen. qui dr̄ Bereschith Rab. in 2.c. sup illud verbū. *Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creati sunt.* Quidā doctor eorū nomine Rabbi Salmai sic dicit. Oēs gn̄ationes quæ in sacra scriptura scribuntur, diminutæ sunt. p̄ter duas quo plenarie scribūtur. s. Istæ sunt gen. cæ. & ter. Gen 2.a. Istę sunt generationes Phares, Ruth vlt.d. In quo nobis ōnditur, ꝙ licet in primordio creatę fuerunt res. i. hoīes secundū plenitudinē suā atq; pfectionē, tñ qñ peccauit Adā primus, diminuta sunt & corrupta atq; cōcussa. Et vlterius nō erūt reuertentia ad decētē dispositionē donec veniat filius Phares. i. Christus filius Dauid, de quo Ruth vlt. sunt gen. Phares. Hæc ille. Ad intelligēdū tñ dicta sua sciendū est ꝙ multę sunt dictiones in sacra scriptura, q̄ in Hebraica litera dupliciter scribunť. Vno mō plene, & est qñ interponunt literę vocales sufficiētes ad syllabicādū dictionē prout sonat. Alio mō diminutiue & est qñ nō interponunť tales literæ vocales, sed syllabicať dictio p aliquas regulas & pūcta extra dictionē posita. Et quia *tholdoth* q̄ in Hebræo sigñat generationes scribiť plene tātūmodo in duobus locis. s. Gen. 2. vbi sup., ꝙ dictū est añ peccatum, & Ruth. vlt. *Hæ sunt generationes Phares.* quod dr̄ de genealogia Dauid a quo Christus descēdit. cæteræ aūt scribuntur diminutæ, vt cum dicitur. *Hic est liber generationis Adam,* Gen. 5.a. *Et hæ sunt generationes Noe,* Gen.6.b. *Et hæ sunt generationes Ismael.* Gen.25.b. *Et hæ sunt generationes Isaac.* ibid.c. *Et hæ sunt generationes Esau.* Gē.35. a. & sic de cæteris, idcirco prædictus doctor cōcludit quod dictū est. Si forte quis dicat, ꝙ ex tali variatione in modo scribendi nō clare sequitur intentū prædictū. Dicēdū ꝙ mysteria in veteri lege tradebantur sub velamine figurarū & signorū, ex quib. tacite prudētiores aliquid intelligerent veritatis, ꝙ in multis locis sacrę scripturæ contingit. Vnde & Apostolus dicit inf. in vlt. c.d. *quod temporib. æternis.* i. antiquis mysteriū. s. Christi, erat tacitū. i. tacite nō exp̄sse traditū. Valet ēt p̄dicta auctoritas & similes ad cōfutandū Hebræos peccatū originale impudēter negātes, vt dictū est. Hr̄.n. per confessionē doctorū suorū, ꝙ genus humanū erat diminutū seu corruptum per peccatū Adæ donec veniret filius Phares. s. Christus ab eo descēdens, ꝙ satis cōsonat sententiæ Apostoli di. *Sicut in Adam, &c.* Sunt ēt multa dicta seu auctoritates doctorum Hebrœorum de peccato originali, & de eius effectu veritatem nostram attestātes, quę largius traduntur a magistro Raymundo Martini in suo Pugione. 3. part. di.2. ca.6. & sequentibus vsque ad finem quæ causa breuitatis omittuntur.

Verba circūcisionis.

ADDITIO III.

In eod. ca. vbi dicitur in Post. Et quia priuatio cognoscitur per habitum, iō primum videndum est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est originalis culpa.

Peccatū originale licet hēat priuationē originalis iustitiæ. tñ non est pura priuatio, sed est quidā habitus corruptus. Nam sicut ægritudo corporalis hēt aliquid de priuatione, inquātū tollit harmonia, in qua cōsistebat rō sanitatis, hēt ēt aliquid positiue. s. ipsos humores inordinate dispositos, sic peccatū originale hēt priuatione originalis iustitiæ, & cū hoc inordinatā dispositionē partiū aīæ, & sic nō est pura priuatio, sed quidā habitus corruptus, vt dictū est. Vñ peccatū originale dr̄ a doctorib. fomes peccati & peccati cōcupiscentia ꝙ sonat aliquid positiuū, vt in 2. dis. 30. & de hoc vide amplius in 1.2. q.82. art.1. in cor.q.

ADDITIO IIII.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Ideo eius carentia cum debito habendi eam, dicitur peccatum originale.

Quod oēs descēdētes ab Adā per vim generatiuā in eo fuerūt obligati ad debitū hēndi iustitiā originalē, prout dr̄ in Post. non vr̄ rationabiliter dictū. Tum quia nō apparet rō qua posteri fuissent obligati ad debitū hēndi iustitiam originalē, nisi ex lege naturali, vel ex aliquo p̄cepto diuino. Sed nō ex lege nāli cum iustitia originalis nō erat ex principijs humanæ nāę, cuius corpus est naturaliter corruptibile, vt ipse Post. dicit modicū sup. Nec tale debitū est ex aliquo p̄cepto diuino. Nullū.n. præceptū legiť fuisse datū ipsi Adæ añ peccatum, nisi tñ illud de non comedēdo lignū vetitū. qd quidē præceptū non obligat Adā ad debitū habēdi iustitiā originalē, licet ex trāsgressione p̄dicti præcepti eā consequēter amisisset. Tum quia tale debitū nō hēt rōnē culpæ, prout Postillator intendit. ex hoc.n. ꝙ homo est obligatus ad seruanda p̄cepta diuina, nō peccat, sed potius ex hoc ꝙ non seruat illa. Vnde manifestum est ꝙ nō est formale in peccato originali debitum habendi iustitiam originalē, prout Post. supra dixit, sed ipsa inordinata dispositio partium animæ, quæ fomes peccati vel languor naturæ vel concupiscētia dicitur, est proprie formale in peccato originali, sicut in ægritudine corporali inordinata dispositio humorum est formalis ratio ægritudinis, vt dictum est.

Gen.2.c.

ADDITIO V.

In eod.c. vbi dicitur in Postil. Qualiter peccatum originale per gratiam baptismi tollitur.

Peccatum originale tollitur per baptismū quo ad reatū inquātum anima recuperat gratiam quantum ad mētem, & sic excluditur ab ea ille habitus corruptus, qui est proprie culpabilis, remanet tñ peccatum originale actu, quantum ad ordinationē inferiorum partium animæ, prout pertinet ad rationem pęnæ tantum.

REPLICA.

In c.5. vbi Post. dicit. Peccatū originale esse priuationē, quia carentiā iustitiæ cū debito hēndi eā. Burg. aūt dicit ipsū nō esse priuationē, sed quendā corruptū habitū, qui a quibusdam dr̄ fomes & concupiscentia, quę sonant positiuum. Contra quē modū dicēdi pt sic argui. Oē positiuū est effectiue a Deo, si igitur peccatum originale est positiuū, igiť est effectiue a Deo. Cōclusio est falsa, igitur aliqua præmissarū. nō maior, quia ab omnib. concessa, igiť minor. Falsitas cōclusionis probať. Nam si Deus effectiue p̄ducit aliquid positiuū ad peccatū originale pertinēs, aut producit illud cōcurrente cā secunda, aut non. Secūdum non pt dici, quia in causato a solo Deo nulla est obliquitas saltem vitiosa, in peccato aūt originali est morb. corruptio & obliquitas, igiť a solo Deo p̄duci effectiue nō pt. Nec primum pōt dari, quia in huiusmodi p̄ductione nō occurrit primus parēs, qa eo non existēte nihilominus cōcurrit peccatū originale, nec proximus parēs eadē rōne. Si aūt cōcurrere dr̄ contrahēs, tunc potius est dicendū actuale quā originale. Cōfirmatur, quia nihil indifferēs ad statum culpæ & gratię, immo vtriq; statui cōpossibile pōt esse peccatū originale, sed fomes, qualitas morbida, corruptus habitus qualitercunq; nomineť ex quo cōsurgit rebellio viriū aīæ est vtriq; statui p̄dicto cōpossibilis, igitur talis habitus a Burg. cōfictus non est peccatū originale. Maior notatur, quia peccatū originale nō stat cū gratia, imo cōstituit filios iræ, minor patet, qa Paulus apostolus existēs in grā. inf.7.b. & ad Gal.5.d. de huiusmodi qualitatib. sibi adhærentib. & eum colaphizantibus facit querelas, & petit absolui, eique dr̄. *Sufficit tibi gratia mea, &c.* Et ipse Bur. in additione vltima huiusmodi c. dicit illā deordinationē & fomitem pertinere ad rōnē pœnæ, nō culpæ, quia culpa tollitur per gratiā fomite remanēte. Est igitur peccatū originale pura priuatio, per Ansel. & alios sic descriptū. Peccatū originale est qdā carētia iustitiæ originalis cū debito hēndi eā, sic qd debito hēndi, est formale in descriptione illa. Sed cōtra hoc arguit Bur. in sequēti correptorio sic. Aut illud debitū hēndi consurgit ex lege naturali, aut ex aliquo p̄cepto diuino. Vbi dico ex lege naturali, cōtra ꝙ obijcit Burg. di. qa iustitia originalis nō erat ex principijs humanæ naturæ, cuius corpus est naturaliter corruptibile, igitur debitū hēndi eā nō est ex lege naturali. Patet aūt parū ēt docto. ꝙ illa consequentia non valet. Cōsurgit.n. illud debitū hēndi ex recta rōne, vñ ortū hēt lex naturę recta n. ratio exigit, vt vnumquodque tendat ad sui necessarijbo ni conseruationem, hoc enim non solum tanquam quoddam

2. Cor. 12.

Peccatum originale.

diuinũ inditũ est rationabilibus, sed ẽt cunctis viuentibus, quibus tãquã naturalissimũ inditũ est generare sibi simile ꝓ suę naturæ cõseruatione, vt dicit Arist. 2. de anima. Multo amplius hoc inditũ est rationali creaturę, vt in bonũ suũ tẽdat, & ad boni sibi necessarij cõseruationẽ aspiret. Cũ ãt bonũ & finis rõnalis creaturę sit felicitas, secũdũ philosophos & theologos. Homo. n. ſm beatũ Aug. factus est ad Dei imaginẽ vt Deũ intelligat, intelligẽdo diligat, diligendo fruaſ, fruẽdo possideat, & hic est finis & beatitudo creaturę rationalis, ad quã ꝑ naturã attingere nõ põt. In naturę autẽ illius institutione nõ decuit Deũ illã frustrare suo fine, habitũ igiſ iustitię originalis superaddit naturę, vt qđ nã ex se nõ posset, suffragio sup̃naturalis additamenti valeret. Hoc ãt donum nũ fuit datũ naturæ pro tota natura cõseruanda. Qđ igitur naturæ per modũ depositi ꝑ Deũ fideicommissum fuerat, natura debebat. Quamuis igitur Adã per actuale peccatũ illã iustitiam perdiderat, hoc naturã a debito habẽdi non excusat, qa nõ fuit fideicõmissum ipsi Adæ pro Adã solũ, sed ꝑ tota natura. Ex tali igiſ principio legis naturæ surgit debitum habendi iustitiam originalem, non habens igitur culpabilis est, non culpa actuali, quæ suppositi est, sed culpa originali, quæ est naturæ. Et hæc est sententia beati Aug. 1. retract. ca. 9. Vnde patet ar. Bur. nihil valere. De hac materia scripsi late 2. sen. a. di. 30. vsq; ad di. 33. & 2. sent. di. 3. Præter hæc vide Scotum dist. 30. secundi li. in solutione q. primæ pulchre.

CAP. VI.

a QVid. ✱ Theoph. Quia dixerat, Vbi abundauit peccatũ, superexuberauit gratia, aliquis inferre potuisset, Deinceps ergo nõ desistamus peccare, vt gratia eo maior demonstretur. Isthuc ergo diluit, inquiens per inficiationẽ, Absit, quod in aperte absurdis facere consueuit. Deinde ratiocinationem ponit. Quoniam mortui sumus peccato per baptisma, mortui erga ipsum facti, vt non porro obtẽperemus ei, quomodo igitur adhuc viuemus in ipso, vt affecti illi simus atque obediamus ei? Hinc discimus quod omnis sane fidelis intermoritur, quantum ad peccatũ attinet, per baptisma, segniter autem agens illud denuo viuificat vt ipsi commisceatur, quemadmodum e diuerso virtuti deditus & sedulus hanc sibi mortẽ nunquam non retinet atq; conseruat, vt etiam plus millies peccatũ imperet, ipse tamẽ veluti mortuus, nec audit nec obsequitur, &c. Sequitur.

Permanebimus. Hoc peruersi accipiũt ex illo: *Vbi abun. de. su. & gra.* Hoc dicere est esse ingratos gratię. Et qa gratia viget, vbi delictum abundauit, non est permanendũ in peccato, vt quidã ęstimant pro maiori gratia. Non enim peccantis merito sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi abũdauit delictũ. Non ergo permanendum in peccato, sed potius debemus & possumus esse peccato quasi mortui & sepulti per ipsam gratiam & resurgere in iustitiam, & post in vitam æternam.

b *Mortui su. mus.* i. liberati a peccato per baptismum, vt iam non dominetur in nobis per gratiam. Mori enim peccato, est liberari a peccato.

c *Quomodo adhuc, &c.* Cum enim hoc pręstiterit gratia, vt moreremur peccato, quid aliud facimus si viuimus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati?

d *An ignoratis.* Mortui peccato quod fit in baptismo, non debemus ei iterum viuere, vt iterũ mori sit ei necesse, quia in morte Christi, i. in similitudine mortis Christi, vt sicut semel mortuus est carne, & semper viuit, ita nos semel mortui malo per baptismum, semper viuamus bono. Vel in morte dicit, quia mors est causa huius purificationis.

e *Consepulti.* Quidquid gestũ est in cruce Christi, in sepultura, ĩ resurrectione, in ascensione, in sedere ad dexterã, ita gestum est, vt his rebus mystice non tantum dictis, sed etiam gestis configuretur vita Christiana. Attende singula Christi: qui vixerit vetus homo secundum pœnam, famem. s. & sitim & huiusmodi, nõ secundũ culpam, hoc mõ vetustatẽ finiuit & deposuit, vt dolorem crucis sustinens, sic haberet membra distẽta & fixa, ne ad priores actus mouerentur, a quibus ẽt sepultus quieuit, humanis subtractus aspectibus. exigens a nobis, vt vetustatem peccatorum cum dolore & gemitu penitentię deponamus: membra per continentiam & iustitiam confixa sint, ne ad priora mala redeamus, a quibus ita perfecte quiescamus, vt nec eorũ visio, nec memoria habeatur, & non solum hoc a nobis exigit in sacramento passionis, sed etiam si volumus imitari efficit.

✱ August. Cum respondetur paruulus credere, qui fidei nõdum habet affectum, respondetur fidem habere propter fidei sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationẽ pertinet sacramenti, sicut de baptismo Apostolus, Consepulti inquit, sumus Christo per baptismum in mortẽ. Non ait, sepulturã significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit.

✱ Ambro. Quid est *in morte?* Vt quomodo Christus mortuus est, sic & tu mortẽ degustes. Quo modo Christus mortuus est

Margin: † post hac. — Aug. de spirit. & litera c. 16. sup. 5. d. — Mori pecca. — † In Christum Iesum in mortem. — † De cons. di. 4 ca. proprie, in prin. — Epist. 23. — li. 2. de sac. c. 7

CAP. VI.

QVid ergo dicem⁹? Permanebimus in peccato, vt gratia abũdet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomõ adhuc viuemus ĩ illo? An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati sumus † in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus

Interlinear: ¶ Vere enim non est permanendum. Scilicet hoc iam habemus. Vel si. — Quia. — Vt iam peccatum non dominetur nobis per gratiam Dei. — ¶ Qua ratione. — Post tantum beneficium. — Reddemus vires hosti. — An mortui. Sæpe arguit illos de ignorantia. Q non debetis ignorare. — ¶ Cuiuscunque conditionis. — Purificati a vitiis. — In institutione eius quę est in nomine trinitatis, vel operatione Christi qui baptizat vere. — Vere in baptismate sumus similes morti Christi, quia. — Fide. — Ad similitudinem eius. — Peccatorum absolutionem. — Ducti. — Ad hoc sumus commortui & consepulti.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI.

QVid ergo. *Hic circa prædicta Apostolus remouet erroneum dictum. Et primo remouet errorem. secundo dictum suum confirmat per rationem, ibi:* Qui enim mortui. *Circa primum sciendum, quod ex hoc quod dixerat cap. præced.* Vbi abundauit delictum, super abundauit & gratia. *imponebant ei pseudo apostoli, quod dicebat permanendum esse in peccatis, sicut dictum est supra 3. c. Hunc autem errorem remouet, dicens.*

1 Quid ergo. *sicut pseudo apostoli asserunt nos dicere.*

2 Absit. *quia peccatum ad gratiam per se non disponit, sed magis auertit. Quod autem abundantia gratiæ sequitur post peccatum aliquando, hoc prouenit ex bonitate Dei qui elicit bona ex malis, non tamen semper elicit hoc ad bonum peccantis, sicut patet in damnatione malorum, ex qua Deus elicit augmentum gloriæ electorum.*

3 Qui enim. *Hic probat dictum suum per rationem, ostendens, primo, quod in peccato non sit permanendum, secundo quod virtuose sit operandum, & hæ sunt duæ partes iustitiæ. s. declinare a malo, & facere bonum, secunda pars est ibi:* Liberati autem. *Prima in duas. Primo enim probat peccatum esse dimittendum, secundo docet dimittendi modum, ibi:* Non ergo regnet. *Circa primum ponit duas rationes cõnexas, ideo eas simul ponit & declarat. Ad cuius euidentiam sciendum, quod vita frequenter accipitur pro operatione vitæ, sicut intelligere & scire dicuntur vitæ, & ex hoc consequenter vita alicuius dicitur operatio in qua principaliter occupatur, sicut potare dicit vita ebriosi & peccare vita peccatoris, & agere iuste vita virtuosi hominis. Item generatio vnius contrarij est corruptio alterius, & econuerso. Ex his format duas rationes ad dimittendum peccatum, totaliter nos mouentes. Prima est, quia per baptismum mortui sumus peccato, & sic de vita peccati nihil amplius debet in nobis apparere, & hoc est quod dicitur:* Qui e. mor. su. pec, quo. a. vi. in il. *opera peccati exercendo. q. d. non decet, consequenter ostendit nos mortuos esse peccato.*

4 An ignoratis. *q. d. non debetis ignorare.*

5 Quia quicunque. *idest, in fide Christi.*

6 In mor. ipsius ba. *i. per virtutem mortis eius, qua baptismus habet efficaciam.*

7 Consepulti enim. *i. assimilati Christo sepulto, quia sicut Christus sepultus fuit in terra, sic baptizatus mergitur in aqua.*

8 In mortem. *i. in similitudinem mortis respectu vitæ peccatricis. Secũda ratio est, quia mori peccato est nouę vitę incboatio, in qua assimulamur Christo resurgenti, ideo sicut Christus resurrexit ad vitam immortalem ita hic vita gratiæ non debet amplius in nobis interrumpi per culpam, & hoc est quod dicitur.*

9 Vt quomodo Christus surrexit a mortuis, &c. *idest, per potentiam gloriosam.*

Ita

Digitized by Google

est peccato, & Deo viuit: ita & tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine.

* Oecumenius. Quanquam enim baptisma mors non sit corporalis, peccatorũ tamen mors esse dicitur. Quandoquidem vbi baptizamur, fatemur nos mortuos esse mundo: ac renunciasse peccato & diabolo.

a *Surre. a mor.* Mors & resurrectio Christi etiã sacramenta sunt.

b *Nam si cõplantati, &c.* * Oecumenius. Similitudinem ostẽdere conatur inter nos & Christum. Si complantati siue participes facti sumus mortis. Ob hoc autem complantatos dicit, quòd quẽadmodum corpus dominicũ in terra sepultum, salutem mundo produxit, ita & nostrum in baptismate sepultum, nobilipsis iustitiam produxit. Metaphorica dictio est, *Complantati*, ab arboribus iuxta similitudinem sumpta, quæ simul ad se inuicem plantatæ sunt, &c. Propriè autem vsus est tropo. Nam sicut planta aliquo tempore velut mortificationem quãdam patitur, deinde protinus reuiuiscit ac reuirescit, ita & corpus dominicum ad breue tempus in sepulchro positum, inde repente effloruit: nos dum baptizamur etiam sepelimur, & quodam modo veluti plantæ in terra, ita & nos in aqua moriẽtes, repente virentes nostramque salutem pullulãtes, ascendimus. Nam tres baptismi immersiones & emersiones mortem ac resurrectionem significãt. Et vide Dei bonitatẽ. Morte quidem domini quasi per similitudinem mortui sumus, resurrectionem vere participamus.

De cõ. di. 2. c. quid sit sãguis 27. q. 1. c. nuptiarum. † De cõ. di. 1. c. sufficit. Cõcupiscentia triplex.

c *Vetus homo.* i. veteres actus sunt crucifixi. i. mortui. *Qui ve. homo no.* Vetustas nostra & maledictio in duobus consistit. s. in culpa & pęna. Christus autem sua simpla vetustate nostram duplam consumpsit. In sepulchro enim vno die & duabus noctibus quieuit. Per vnũ diẽ simpla eius vetustas signatur, per duas vero noctes gemina nostra, vnde. Culpam nostram Christus deleuit præsentem, præteritam, & futuram. Pręteritam remittendo, pręsentem ab ea retrahendo, futuram, vt vitaremus gratiam conferendo. Pęnam quoque simul tercõ sumpsit, gehennalem prorsus delendo, vt eam vere penitentes non sentiant. Temporalem vero non penitus quidem tulit, manet. n. fames, sitis, mors, & huiusmodi, sed regnum & dominiũ eius deiecit, & in nouissimo penitus exterminabit.

Aug. in epi. ad Galat. Vetustas humana in duob. Vide Aug. lib. 4. de. Trin. c. 3.

d *Vt destruatur corpus peccati.* Carne, scilicet, spiritui subdita.

✻ Theophylactus. *Vetus homo.* id est, malitia, *simul crucifixus est*: hoc est perinde, vt corpus Christi in baptismate sepultus est, *vt aboleatur corpus peccati*, idest, ex varijs partib. cõpositum vitium, ac tãquam vnum corpus sit peccatum: vel, corpus nostrũ ad peccandũ procliue. Propterea infert, *vt ne porrò inseruiamus peccato.* Volo enim, inquit, ipsum esse mortuum, non vt excindatur planè, vel destruatur, sed vt ne peccet corpus ipsum.

† Eph. 4. c. Col. 3. b.

e *Qui enim mortuus.* * Oecumenius. Hoc est. A peccato liberatus est, seseq; in libertatem asseruit. Quidã autem de baptismate hoc acceperũt, in quo cõsepulti sumus Christo, eo quod non sit aliud baptisma, sicut nec Christus iterũ postea mortuus est, cui consepulti sumus, simulq; resurreximus.

f *Si autem mortui sumus.* Si autẽ in nouitate vitæ ambulauerimus, sanè ẽt resurgemus, sicut Christus ex mortuis resurrexit. Resurrectionẽ enim prædicat. Si mortui sumus cum Chrõ, sicut certè mortui sumus p baptismũ: credimus, q; ẽt viuemus, cũ ipso, videlicet beata illa ac immortali vita, quæ post resurrectionem erit. Quod dicit, credimus, adhortationis est, & consilij.

† dominatur.

a Longe remotus. b Verbum vel gratiam Dei. c Tam firmiter a vitijs resurgentes ad bona opera. d Politi.

a surrexit a mortuis per gloriam patris, † ita & nos in no- 1

a Per iustitiam fidei spem gloriæ. b De bono ad melius. c Quantum [illegible] in nouitate vitæ quod possumus. d Ad similitudinem arboris.

b uitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus 2

a Si a veteri ritu remoti firmiter hæremus Deo ipso faciente, & similes sumus morti Christi. b Mox. c Vt ambulemus in nouitate vitæ. ¶ Christi. d Facti complantati similitudini. e Ostendit per quid liceat.

similitudini mortis ei⁹, simul & resurrectionis erimus. Hoc

¶ Ambulemus in nouitate vitæ: nos dico. a ¶ .i. fomes & consuetudo peccati. b Qui ex nobis, non ex Deo. c Cum Christo. d Crucifixione Christi, ita debilitatus est e Dominante ratione.

c scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt de- 3 4

d a ¶ .i. omnia crimina quasi corpus & congeries. b Ita. c Non vt non sit, sed vt non cogamur seruire, quia iustificati sumus.

e struatur corpus peccati, ut vltra nõ seruiamus peccato. Qui 5 6 7

a ¶ Et vere non cogemur, quia iustificati, quia. b Peccato, vt non sumus. c Iustus est & liber à peccato. d Si ita mortui sumus peccato, sicut Christus mortuus est pęnæ. Vel, Si commortui sumus Christo, idest, similes morti eius, sicut supra dictum est, præter prædicta hoc habebimus, quia viuemus in æterna vita.

f enim mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mor- 8 tui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam vi- 9 10

a Tali vita quali & ipse. b Non alibi, sed ibidem cum eo. c Vel a.

g uemus cum illo. † Scientes, quod Christus resurgens ex 11

a Longe remotus. b ¶ .i. post hac. c Dissoluitur diuisione animæ & corporis. ¶ Aliqua passione.

mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non † do- 12

a Vere Christus iam non moritur, quia semel mortuus: semel, quia pro peccato tollendo, quod vna morte fecit, quæ ad hoc suffecit. ¶ Vel peccato. i. peccati similitudini. i. carni, in qua non est peccatum, sed similitudo peccati. ¶ Pro nostro tollendo. 13

h minabitur. † Quod enim mortuus est peccato, mor- 14 15

a Mors non dominabitur in Christo, sed potius. b Ad similitudinem Dei patris. ¶ Sicut vita patris, ita & vita Christi nullam inquietudinem recipit. c ¶ Sicut Christus semel mortuus, ita peccatum in vobis, vt non oporteat iterari. 16 17

i tuus est semel. † Quod autem viuit, viuit Deo. Ita & vos. 18

g *Scientes quod Christus.* * Aug. Vnus resurrexit iã non moritur⁹. Resurrexit Lazarus, sed moriturus, resurrexit filia archisynagogi, sed moritura, resurrexit illius viduę, sed moriturus. Audi apostolũ, *Christus resurgens, &c.* Talẽ spera resurrectionem, & propter hoc esto Christianus, non propter fęlicitatem terræ huius.

In Psal. 120.

* Orig. Si. n. iterũ moreretur, qui commoriuntur, & conuiuent ei, iterũ commorienti commorerentur. Idcirco absoluta sententia definit apostolus, quod Christus iam non moritur, vt & hi qui conuiuent ei, de æternitate vitæ securi sint.

✻ Oecum. Indubitatũ esse oportet, quod Christus amplius nõ morietur, propterea enim mortuus est, vt mortem cassaret. Et in tãtum, inquit, non morietur, vt illud quoque quod semel mortuus est, non tanquam morti obnoxius id passus est, sicut cæteri homines, sed ob mundi peccatum, vt illud de medio auferret.

h *Quod enim mor. est peccat.* ✻ Aug. Sacramentũ baptismi Apostolus commendat, vt quomodo ille semel moriendo similitudini peccati mortuus prædicatur, ita quicunque fuerit in illo baptizati, eidem rei cui illa fuit similitudo moriatur, idest, peccato, & viuat a lauacro renascendo, sicut ille a sepulchro resurgendo.

Lib. de baptis. par.

i *Ita & vos.* Quidquid supra dixit esse hominibus per gratiã Christi, hic Romanis attribuit.

crucifi- Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. *sine interruptione mortis culpæ.*

2 Si e. complantati sumus si. *quasi dicat per mortem Christi sumus euulsi de peccato tanquam de terra mala, & plantati in terra gratiæ bonæ cum Christo.*

3 Scientes quia vetus homo no. *idest, conuersus peccator.*

4 Simul crucifixus est. *vt vltra non viuat tali vita, sicut nec Christus vltra passibili vita vixit.*

5 Vt de cor. pec. *i. congeries peccatorum sicut Matt. 6. ca. dicitur.* Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. *i. tota congeries operum tuorum, vt ibidem dicit glo.*

6 Vt vltra non seruiamus peccato. *nos ei subijciendo.*

7 Qui enim mo. est. *i. configuratus morti Christi per baptismum.*

8 Iustificatus est a pecca. *quia baptismus debet pęnam & culpã.*

9 Si autem mortui sumus, &c. *i. eius morti configurati.*

10 Credimus quia simul. *vita gratiæ, quia corruptio vitæ veteris est incohatio nouæ.*

11 Scientes, quod Christus. *quia surrexit ad vitam immortalem.*

12 Mors illi vltra non dominabitur. *damnatis mors gehennæ, licet non moriantur corpore.*

13 Quod enim mortuus *s. Christus.*

14 Peccato. *i. pro peccato tollendo.*

15 Mortuus est semel. *Vnica enim mors Christi sufficit ad tollendum omnia peccata præterita, præsentia, & futura.*

16 Quod autem viuit. *scilicet, Christus.*

17 Viuit Deo. *idest, vita diuina. Inquantum enim Deus vita diuina est sibi naturalis, & inquantum homo est sibi communicata. Igitur ex prædictis concludit.*

18 Ita & vos existim. vos mor. *per totalem dimissionem culpæ.*

Si Vi-

Digitized by Google

existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem

a In honore Dei. b Et hoc opere Christi, alibi nulla spes. c Quia ita mortui estis peccato. d Etsi fit. e Fomes peccati.

Deo in Christo Iesu domino nostro. † Non ergo regnet pec-

a Ens. Iam vestri iuris. b Per peccatum. Quod fiet immortale in futuro, si non regnet peccatum, vel quod per hoc peccatum regnauerit moriturum est in æternum. c Consentiendo & operando. d Et si cupitis ex infirmitate.

catum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscen-

a Sed nec concupiscatis, quod est exhibere & habilia facere mem. quæ tunc sunt arma. b Quibus impleantur.

tiis eius. Sed neq; exhibeatis corpora vestra arma iniquitatis

a Concupiscentiæ. b Habiles facite. c Quod potestis, quia viui, debetis, qui mortui eratis. d Vitus & peccatis. e Virtutibus.

peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuen-

a Etsi implere non potestis, vel velitis, quo habiles eritis & præparati. b Quibus iustitia impleatur. c Exhibere quod leuiter potestis.

tes, et membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vo-

a Vt olim solebat. b Quæ non iuuabat. c Quæ refrigerat & iuuat.

bis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

Hac fiducia. a Terrente.

Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege,

a Bene promittente. b Non debetis peccare sed bene operari, quoniam, &c. c Affectatis.

sed sub gratia? absit. An nescitis, quoniam cui exhibetis

a Vt pronos. b Consentiendo & operando. c Ad eius voluntatem cogemini quadam necessitate, quam impertitur consuetudo ad eius voluntatem. d Postquam obedistis etsi non ante cum primum exhiberetis vos.

vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, si-

a Ducentis. b Peccatum maius, vel æternam pœnam. c Iustitiæ ducentis ad maiorem iustitiam, vel æternam vitam. d Eius estis cui vos datis. Ego autem ago gratias de eo quod cum primum tales, modo non estis

ue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam. Gratias

A a *Non ergo.* Quia supra dixit nos mortuos esse peccatis, & nō debere viuere in eo, cum nemo sit sine pctō, determinat a quibus maxime est cauendum, quasi concludat quod supra querebatur: Permanebimus in peccato.

In Psal. 30. * Augustinus. Non dixit, non sit, sed *non regnet.* Inest peccatum cum delectaris, regnat, cū consenseris. Ex quadā parte hæres Deo, ex quadā parte delectaris seculo. Illud quo delectaris seculo pugnat aduersus mētē quæ cohæret Deo. Cohæreat, non deficiat, non se dimittat, magnum adiutoriū habet. Vincet quod in illa sibi rebellat, pseuerent in pugnādo.

† 50. di. e. pon. de et in fin. De cōs. di. 4. q. non ex quo. quisq; § hoc tamnunisse.

In Psal. 75. B * Idem. Quid est, *Non regnet?* Ipse exponit. Ad obediendum, inquit, desiderijs eius. Non tu obedis desiderijs tuis, non sequeris illa desideria, non illis consentis. Est ibi peccatum, sed iam amisit regnum quando iam non in te regnat peccatum.

Aug. in ps. 35 & 75. b *Obediatis concupi.* Concupiscentia aliquando nomē est fomitis. s. vitij innati. Aliquando actus interioris, qui est etiā in primo motu, qui dicitur propassio, & in secūdo, qui dicitur delectatio, & in tertio, qui dr̄ consensus. Hic nō prohibet cōcupiscentiā, quæ est in primo motu, quia non est in potestate nostra q̄n surgat, sed Dei grā cōpescere possumus, ne vsq; ad delectationē & consensum perueniat, quod prohibet.

c *Sed neque exhibeatis.* * Theophyl. Vbi sunt Manichæi qui corpus natura dicunt prauum? Armorum enim hic nomine censetur, arma vero indifferentia sunt & media inter vitium & virtutem. Sic militi ensis est instrumentum pro ciuibus, prædoni contra ciues.

C * Haymo. Membra corporis nostri ad hoc facta sunt, & sensus dati, vt nobis necessaria procurent & Deo militent, Si autem inclinamus aures ad audiendū detractionem de proximo, verba otiosa, & carmina meretricum, si aperimus oculos ad concupiscendam mulierem, si malā famam ex nobis diffundimus, si delectamur in odoribus meretricū, si os aperimus ad loquendam blasphemiam in Deum vel proximū, si extēdimus manus ad rapinam, si dirigimus pedes ad effundendū sanguinem, tunc membra nostra exhibemus arma militantia peccato & diabolo, &c.

D

Lib. de gratia & lib. arbi. d *Peccatū enim vobis.* * Augusti. Sub lege enim positis non sub gratia dominabitur peccatum, a quo non fit homo liber lege, sed gratia. Non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt quos reos facit iubēdo, nō adiuuando. Gratia quippe adiuuat vt legis quisq; sit factor, sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erit legis auditor.

E e *Quid ergo?* Q. Quia lex a Deo, peccat, qui eam dimittit pro gratia. *Quid ergo? Peccabimus.* Quia non sub lege, quę terret, sed sub gratia, quæ bene promittit, quid ergo? peccabimus? Hoc quidam, qui legem quasi coherentem vel coercentem prædicant, & tenendam.

f *An nescitis quoniam, &c.* Ne Deum profitentes verbis, facti simus diaboli, præmonet nos esse seruos eius cuius voluntatem facimus.

* Theodor. Cui seruire volueris oportet ei iubenti re parere. Non enim fieri potest, vt duobus dominis simul seruias. Repugnat autem ex diametro iustitia & peccatum.

g *Gratias autem Deo, &c.* Et eorum mutationem ostendit, & quàm sit ei hoc gratum aperuit, Deo hymnū offerens. Eratis enim inquit, serui peccati: vestra autem sponte liberaq; animi voluntate illius dominium excussistis, & spiritalem doctrinam amplexi estis.

F Formam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Viuentes autem Deo. *id est, vita gratiæ.*

2 In Chri. le. do. *i. per Iesum Christum tanquam per mediatorem nostrum.*

Diuisio. 3 Non ergo. *Postquam induxit nos ad dimittendum peccatum, hic consequenter docet dimittēdi modum. Et diuiditur in duas, quia primo describitur modus huius dimissionis, secundo, ostenditur nobis possibilis, ibi:* Peccatum enim. *Modus autem vitandi peccatū est per repressionem fomitis. ideo dicit:* Non er. re. p. in ve. *ita, quòd ad eius impulsum statim moueamini, ad opus perficiendum.*

4 Vt obe. con. e. *Ideo enim est ordo peruersus, quia appetitus sensitiuus debet obedire rationi.* Sed ne. exhi. mem. ve. *i. non aptetis ea ad malum. Sicut enim per frequentem actum carpentandi quædam fit impressio artis in manu artificis, aptans eam ad recte & faciliter percutiendum, sic ex frequentatione operis mali fit quædam impressio in membris corporis, aptans ea ad malè operandum. Et dicit.*

5 Iniquitatis. *propter quædam peccata, quæ sunt contra Deum.*

6 Peccato. *quantum ad ea, quæ sunt in proximum, vel in seipsum.*

7 Sed exhibe. vos Deo. *id est, aptate vos ad seruiendum ei.*

8 Et memb. ve. ar. in. *i. instrumenta ad iustitiæ opera, per frequentationem enim boni operis fit impressio in membris corporis, per quam redduntur prompte mobilia ad opus bonum.*

Diuisio. 9 Peccat. e. *Hic consequenter ostenditur dictus modus nobis possibilis. Et diuiditur in duas. primo ostenditur propositum, secundo soluitur argumentum ad oppositum, ibi:* Quid ergo. *Circa primum sciēdum, q̄ repressio fomitis est nobis possibilis, quia per gratiam Christi possumus vitare omne peccatum mortale, carentibus autem hac gratia non sic est possibile, quia licet non sit necessarium eos peccare continuè, tamen non possunt diu vitare peccatum mortale. Cuius ratio est, quia sicut existentes in gratia non possunt omnino vitare peccatum veniale, eo quod sensualitas in eis non est totaliter subdita rationi, sic in carentibus gratia ratio non est subiecta Deo, & ideo non possunt diu stare quin incidant in peccatum mortale: Maxime in repentinis in quibus agit homo secundum habitum & finem præconceptum. Gratia autem sic Deo coniungit, & inclinationem fomitis diminuit, quòd habens eā vitare potest omne peccatum mortale, & hoc est quod dicitur:* Peccatum enim, *idest, fomes inclinans ad peccatum.*

10 Vobis non domina. *sicut dominatur carentibus gratia ratio nec dicta, ideo subditur.*

11 Non enim sub le. estis. *s. Mosaica, quæ gratiā non conferebat.*

12 Sed sub gratia. *scilicet, Christi, cuius sacramenta gratiam conferunt.*

13 Quid ergo? pecc. *Hic remouetur quædam obiectio quæ posset fieri contra illud dictum Apostoli: Non sub lege, sed sub gratia. Peccatum enim est transgressio legis diuinę. Si igitur absoluti sumus a lege, per consequens ab eius transgressione, vt videtur, & sic habemus libertatem agendi contra legem, & hoc est quod dicitur:* Quid ergo? Peccabimus? *agendo liberè contra legem.*

14 Quoniam non sumus sub lege. *& respondet di.*

15 Absit. *Quasi dicat, Non valet obiectio, quia tempore nouæ legis manent præcepta moralia, eo quòd sunt de dictamine rationis rectæ, propter quod non sumus absoluti ab eorum obligatione, ideo subditur.*

16 An nescitis. *quasi diceret, scire debetis.*

17 Quoniam cui exhibetis vos seruos. *ad eius nutum.*

18 Serui estis eius. *hoc est per se notum.*

19 Siue peccati. *idest, cuius seruitus ducit ad mortem gehennæ.*

20 Siue obeditioni. *præceptis diuinis.*

21 Ad iu. *hic obtinendam, & in futuro vitam æternam. ideo subdit.*

22 Gratias autem Deo, quòd fuistis serui pecc. *sed modo non estis. Gratiæ enim non sunt agendæ de peccati commissione, sed de eius dimissione.*

Obe-

Digitized by Google

a *Formam doctrinæ.* Nostra doctrina est forma, quę imaginem Dei de formatam restituit.

b *Liberati autem a peccato,&c.* * August. Non dicat Christianus, liber sum, in libertatem vocatus sum, seruus eram, sed redemptus sum, & ipsa redemptione liber effectus sum, faciam quod volo, nemo me prohibeat a voluntate mea, si liber sum, sed si ista voluntate peccatum facis, seru' es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccādum, sed vtere ad non peccandū. Erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia, eris liber, si fueris seruus, liber peccati, seruus iustitiæ.

Tract. 41. in Ioan.

c *Humanum dico propter infirmitatē.* Hactenus ostendit apostolus non esse peccandum. Hic dicit quid deinceps sit agedū, vt. s. seruiatur iustitię de qua nullus est, qui possit se excusare, q. a nullus est, qui non possit bene operari, saltem voluntate, quod idē est per gratiam.

nō vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio charitatisque iustitiæ.

Serm. 17 de verb. Apost.

✻ Idem. Quando peccabatis, delectabamini in peccatis vestris, timor vos adducebat ad peccādū, an suauitas peccati? Respondebitis suauitas. Ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiæ. Amate iustitiā quo modo amastis iniquitatem. Digna est iustitia, quę a vobis impetret, vt exhibeatis illi ꝙ exhibui stis iniq̄tati, hoc est, humanū dico, hoc infirmitas vestra tolerare adhuc potest.

f *Liberi.* Libertas serui est, qn̄ cū peccare delectat, ꝙ est ex libero arbitrio. Liberaliter seruit, qui voluntatē domini libēter facit, sic & iustitiæ libere seruit, qui amat, qui lætatur.

† 47. dist. c. omnes 33. 4. 1. re quisisti. Augu. in Enchirid.

a Aliquando & modo non. b Per hoc serui facti iustitiæ. i. Christi. c Nunc d Non specie tenus. ¶Animi iudicio, quia per naturam, non per legem, voluntate, non timore.

autem Deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex 1

¶Tendentes: a Euangelij. b Formam. Alias qua. c Non per vos, sed gratiæ Dei. d Per hoc. ¶Per alium.

corde in eam formam doctrinæ, in quam † traditi estis. Libe- 2

a Fomite ne regnet. b Consentiendo & operando. c Et ideo leue quoddam. ¶Quia plus debetis iustitię quam peccato. 3

rati autem a peccato, serui facti estis iustitiæ. † Humanum 4

a Maiora decerem dicere, si possetis ferre, sed parco infirmitati. b Quæ est ex carne. 5 c Quia hoc inhumanum. 6

dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim ex- 7

a Præparauistis voluntate duce. b Quæ vestri iuris essent si velletis. c Operando. d Carnis, quæ corpus inquinat. ¶Vt luxuriæ. e Etsi corpus non inquinet, animam tamē corrumpit.

hibuistis membra vestra † seruire immunditiæ & iniquitati 8

a Iniquitati dico ducenti ad consummationem mali. b Similiter. c Cum sitis liberati a peccato. 9 d Præparate. e Quæ vestri iuris. f Operando.

ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra serui- 10

a Ducenti. b Ad consummationem boni. c Ideo est seruiendum iustitiæ. ¶Cum peccatum dominaretur vobis. 11

re iustitiæ in sanctificationem. † Cum enim serui esse- 12 13

a Caruistis dominio iustitiæ. b Et fuit fructus vnde erubescatis, & finis mors. Maiorem turpitudinem in hac vita. Q. malum. 14

tis peccati, liberi fuistis iustitiæ. † Quem ergo fru- 15

a Turpitudinibus peccatorum. b In quorum memoria. c ¶Cum sanæ mentis estis. 16

ctum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? 17

a De fructu quæro, nam de fine patet. ¶Exitus vitæ & actuum. b Vnde. Computruerunt iumenta in stercore suo. ¶Aeterna. c Ita tunc. d Cum conuersi estis. 18 e Cuius tunc serui. 19 f Tunc liberi iustitiæ.

Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, serui 20 21

tiam.

* Theod. Naturę adhortationem metior. Scio enim, quę in mortali corpore mouentur animi perturbationes.

* Ansel. Idest, quod potestis portare dico, quod nō excedat vires humanitatis & fragilitatis vestræ, sed quod satis cōplere potestis, & hoc facio propter infirmitatem, idest, debilitatem & fragilitatem carnis, idest, carnalitatis vestræ, quia video vos adhuc esse debiles secundum carnem, & ideo humane vos instruo.

d *Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire, &c.* Aug. Si nō plus, vel quantum tunc, ne fides quasi aspera & importabilis fugeretur.

Sicut tunc nullus timor coegit, sed libido voluptasq; peccati duxit, sic modo delectatio iustitiæ adultæ, etsi nondum perfectæ, vnde dixit. Humanum.

e *Ita nunc.* quia plus etiam deberet amari iustitia, quam tūc fuit iniquitas, vt pro iustitia toleret homo dolores, & cōtemnat omnia, etiam mortem.

* Theod. Per hęc quoque ostendit corpus non esse accusandum, sed quæ eum male ducit, mentem. Nihil autem a nobis quod non præstari possit, exigit, sed, vt quæ peccato exhibuimus, ea sola iustitiæ præbeamus.

Epist. 144.

✻ Aug. Quid est autem, sicut illud, ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasque peccati, sic ad iuste viuendum non

g *Quę ergo fructum.* Hæc rememoratio facit priora abhorrere, & magis obnoxios gratiæ.

† Ioan. 8. e. † Isa. 1. g.

h *Erubescitis.* Aug. Est enim quædam tēporalis cōfusio. s. perturbatio animi respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horrore erubescentis, & erubescendo corrigentis.

In Psal. 30.

i *Finis illo. m.* quia mors est digna retributio pro peccato, sed vita æterna, quę est finis iustorum, sola gratia datur per Christum, quia & merita ex gratia, & reddetur gratia pro gratia.

* Oecum. Quæ vobis, inquit, erat vtilitas veteris malitiæ? Nulla adeo, vt vos etiam illius pudeat. Peccatum enim res est adeo mala, vt vbi quis fuerit liberatus, ob ipsum rubore suffundatur.

* Haym. Romani antequam ad fidem domini venirēt, omnibus vitijs & turpitudinibus seruiebant, quod etiam turpe est dicere, & sunt in hac epistola superius cōmemorata. Venientes autem ad fidem erubescebant non solum facto, sed etiam recordatione eorum, vnde volens eos confirmare ne ad illa reuerterentur d. Quid boni consequuti estis, uel quā remunerationē bonam habuistis in illis immunditijs quas dudum perpetrastis? Nam consummatio illorum peccatorum mors æterna est. Quando enim homo in peccatis criminalibus moritur, finis peccatorum mors est illi, quia mortē æternam inde accipit.

k *Nunc vero lib.* Aug. Liberos dixit iustitiæ, non liberatos: nunc a peccato non liberos, ne sibi hoc tribuant, sed dicit proinde liberatos, ad sententiam domini. *Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis.*

Ioan. 8. e.

Sti-

NICOLAVS DE LYRA.

Obedientia laudatur propter tria.

1 Obedistis autem. *Hic ponit tria ex quib. laudabilis redditur obedientia. Primum quod sit prompta, cum dicit.* obedistis. *& non dicit, obedies. Secundum, quod sit voluntaria, ideo subditur.*

2 Ex corde. *Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas, quæ mouet alias vires ad operationes suas. Tertio, quod sit discreta, ideo subditur.*

3 In eā for. do. *s. catholicæ per Christum & Apostolos prædicata.*

Diuisio.

4 Liberati. *Postquam induxit Apostolus ad peccatum dimittendum, hic inducit ad virtuose agendum, & hoc ex duobus, scilicet, ex operis facilitate & eius vtilitate, secundum est ibi,* Cum enim. *Circa primum dicit cōtinuās se ad præcedētia.* Liberati au. a. pe. *per eius dimissionē.*

5 Serui fact. est. iu. *idest, obligati ad iustitiæ operationem.*

6 Humanum dico. *q. d. hoc est facile & consonum rationi, per consuetudinem enim talis operatio delectabilis redditur, vt patet ad sensum, & habetur 2. Eth. ideo concludit.*

7 Sicut enim ex. *i. ea fecistis habilia ex consuetudine mala.*

8 Seruire immunditiæ. *idest, ad seruiendum peccatis carnalibus.*

9 Iniquitati. *idest peccatis spiritualibus.*

10 Ad iniquitatem. *idest, ad mali vestri consummationem, secundum illud Apoc. 22. c.* Qui in sordibus est, sordescat adhuc.

11 Ita nunc. *idest, tempore gratiæ.*

12 Exhibete memb. ue. *per bonam consuetudinem habilitantes ea.*

13 Serui. iu. *q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quæ ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quæ ducit ad gehennam.*

14 In sanctificationem. *idest, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c.* Sanctus sanctificetur adhuc.

15 Cum enim ser. es. *Hoc ad idem inducit ex virtuosi operis vtilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens.* Cum enim ser. esse. pec. *idest, spoliati a bono iustitiæ, quod est damnum maximum, ideo subdit.*

16 Quem ergo fructum habuistis tunc. *idest, quam vtilitatem.*

17 In quibus nunc eru. *post pęnitentiam. q. d. nullam vtilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.*

18 Nam finis illorum. *i. peccato seruientium.*

19 Mors est. *s. gehennæ, Et per oppositum concludit vtilitatem vitæ virtuosæ, di.*

20 Nunc uero li. a pec. *per eius dimissionem.*

21 Serui autem facti Deo. *per iustitiæ operationem.*

Ha-

Digitized by Google

a *Stipendia* .i. militiæ diabolicę debitum, quod redditur, non donatur. *Stipendium*, a stipe pendenda .i. substantia ponderanda. Antiquitus enim potius ponderabatur pecunia quam numerabatur, quæ pro patria militantib. ex publico ærario dabatur, & dicit. *Stipendia enim pec. mors*. vt mortem peccato non immerito illatã, sed debitam demonstraret. Posset etiam dici: Stipendium vitæ vita æterna. Sed maluit dicere, gratia Dei vita æterna, vt intelligeremus Deum ad æternam vitam pro sua miseratione nos perducere, nõ meritis. Vñ vita ęterna, quę est in fine a Deo meritis pręcedẽt b. reddit, (quę nõ a nobis sunt, sed in nobis facta sunt per gratiã) recte & ipsa grã nũcupatur, quia gratis dat. Nec iõ gratis, quia non meritis datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur. Confitendũ est ergo iõ gratiam vitam æternã vocari, quia his meritis redditur, quę gratia contulit homini. Accipimus ergo gratiam pro gratia, scilicet, gratiam glorificationis pro gratia iustificationis.

Stipendium.

Aug epist 105. quæ est Sixto presb. Idẽ lib. de corrept. & grati. ca. 13.

† Donum.

a Quasi per alium. b In præsenti. c Vobis congruũ. ¶Ducti. d ¶In virtutum consummationem.

autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatio- 1

a Habetis. b Quæ est in fine. c Quasi emeritorum sunt. ¶Aeterna. 2

a nem, finem vero vitã æternã. Stipendia enim peccati mors: 3

a Datur. b Quæ est finis iustorum sola. c ¶.i. per. ¶Cur dicitur per Christum, & non legis obseruantiam? quia iam finem habet, & non dat vitam, sed auget peccatum. 4

† Gratia autem Dei vitã æterna, in Christo Iesu dño nostro. 5

* Augustin. Quia & ipsa bona nobis ex Deo sunt, a quo nobis & fides est & dilectio, propterea idem ipse doctor gentium, etiam ipsam vitam æternam gratiam nuncupauit.

D

Lib. de gratia & lib. arb. c. 7.

* Idem. Vita bona nostra nihil aliud est, quam Dei gratia, sine dubio & vita æterna, quę bonę vitę redditur Dei gratia est, & ipsa enim datur quia gratis data est illa cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia est, hæc autem, quæ illi datur quoniam pręmium eius est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, vt verum sit, quia *reddet vnicuique Deus secundum opera eius*.

Ibi. cap. 8.

Matth. 16. Rom. 2.

* Idem. Ipsam vitam ęternam, quæ certa merces est bonorum operum, gratiam Dei appellat apostolus, quia ipsa hominis merita bona, Dei sunt munera, quibus cum uita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur?

Ench. c. 107.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Habetis fructum uestrum. *qui duplex est, scilicet gratia in præsenti, ideo dicitur*.

2 In sanctificationem. *Et gloria in futuro. ideo subditur*.

3 Finem uero. *Sed quia Deus punit citra condignum, ideo subditur*. Sti-

4 Stipendia enim peccati mors. *& præmiat vltra condignum, si consideretur opus meritorum inquantum procedit ab homine, ita quod gratia concurrit cum iustitia. ideo subditur*.

5 Gratia autem Dei uita æterna, in Christo Iesu domino nostro. *i. per Iesum Christum mediatorem nostrum*.

ADDITIO I.

In ca. 6. vbi dicitur in postil. *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*.

B Hoc quod dicitur. *Cum enim serui essetis peccati & liberi fuistis iustitiæ*. sic videtur exponendum, Illi enim, qui sunt serui peccati ex diuturna consuetudine, credunt se iã non esse obligatos iustitiæ, eo modo quo dicitur Ier. *A seculo confregisti iugum rupisti non seruiam*. i. libera sum. Decipitur enim homo, credens esse libertatem agere quidquid vult sine freno legis, prout inf. c. 7. in Postil.

ADDITIO II.

In eod. c. vbi dicitur in Postil. Sed quia Deus punit citra condignum, ideo subditur. *Stipendia enim peccati mors est*. Apo-

Apostolus punitionẽ peccati stipẽdũ nominauit. Stipendiũ. n. dr a stipe pẽdẽda. i. substantia ponderãda. Antiquitus. n. potius põderabatur pecunia, quæ militantibus pro patria tribuebatur, quam numerabatur, ideo dixit, stipẽdia peccati mors, vt mortem peccato non immerito illatam demonstraret. Stipendium. n. pro opere diabolicæ militationis, vt debitum redditur non donatur. E

ADDITIO III.

Gratia vero nisi gratis detur, grã nõ est. Vñ quia ipsa hominis bona merita Dei munera sunt, quib. cũ vita æterna redditur, quid nisi gratia redditur, cum ipsa merita ex gratia sint? Noluit ergo dicere, stipendium iustitiæ vita æterna, sed maluit dicere grã Dei vita æterna, quia eadẽ merita quib. redditur, nõ a nobis sunt, sed in nobis a Deo facta sunt per gratiam. Hæc ex glo. in hoc loco.

CAP. VII.

Aug. lib. 83. q. q. 66.

a A N *igno*. Hactenus de vi grę. Nunc, q lex vltra nõ est tenẽda, & agit de fine legis, & priori eius inutilitate, ne ergo mirẽtur Romani, quia apostolus dicit. *Non estis sub lege sed sub gratia*. Supra dicebatur non iustificare, hic debere cessare, quia data vsq; ad Christum. Ordo. An ignoratis hoc. s. quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit, quod non debetis ignorare, qa legem scitis, & ego loquor sciẽrib. legem, in qua quod dico manifestatur, si spiritualiter intelligatur.

1. Cor. 7. g. † obnoxia.

† iudicabitur

Vel, *lex*. Moysi dominatur in homine, vt ei obediatur, quia & vos scitis legem Moysi, *Scientibus enim, &c*. Et sic dupliciter pt legi litera, uel de lege naturali, vel de lege Mosaica.

Ambros.

b *Viuit*. Mortua enim dicitur lex, cum cessat eius auctoritas.

c *Nam quæ sub vi*. Vt firmet aĩos eorũ exẽplo humanę legis vtit. Sciũt legẽ Romani, qa nõ sũt Barbari, sed naturalẽ iusti ti ĩ cõprehẽderũt, partim ex Grecis, sicut Greci ex Hebræis.

Li. 83. q. q. 66.

C * Aug. Apostolus in hac similitudine ĩ qua de viro & muliere loquitur, tria cõsideradã cõmendat, mulierẽ, uirũ, & legẽ. Mulierẽ. s. subiugatã viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberat, ut cui uult nubat. Deinde incipit rẽ loqui, cui explanãdę ac probãdę similitudinẽ induxit. In qua et re, tria similiter attẽdenda sunt homo, peccatũ, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominẽ, quãdiu viuit peccato, quẽadmodum mulier tãdiu sub lege viri est, quamdiu viuit vir. Hoc aũt peccatum hic intelligẽdum est, quod accessit per legẽ. Quod peccatũ dicit supra modum esse, quoniã iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulatur, &c. *Nam quæ sub vi*.

CAPVT VII.

a A N ignoratis fratres, scientibus enim le- 1

a Hoc ignoro. s. b Naturalis. ¶ Lex naturæ generalis e. i. & non scripta. 2

b gem loquor, quia lex in homine domi- 3

a Vt ei obediat. ¶Quandiu statum habet ipsa lex. c Persimile.

c natur, quanto tempore viuit. Nam quæ 4

¶Proponit specialem legem.

† sub viro est mulier, viuente viro alli-

a Vt non possit discedere ab eo. ¶ Sic etiam quandiu lex statum habet, debet seruari. b Sic si lex statum amittit, soluitur homo.

gata est legi. Si aut mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege vi

a Quia viuente viro alligata est legi viri. b Sic qui præuaricatur lege stante peccat.

d ri Igitur viuente marito, vocabitur adultera, si fuerit cũ alio

Hoc exemplo docet Christianum a lege factorum exutum, nõ ab omni lege, ut mulier a lege uiri, nõ a lege naturæ, nec ultra Christianus debet esse sub lege. Si enim lex ei uiuit, adulter est, nec prodest ei Christianum dici.

d *Igitur viuente marito, vocabitur adultera*. Si seruas legem mortuam, uult esse fidei, adulter est in utroque, nec prodest ei Christus. F

Si

NICOLAVS DE LYRA CAP. VII.

A N igno. *Postquã apostolus ondit virtutem fidei Christi in peccatorum dimissione, hic idẽ ostendit in legis cessatione. Et diuiditur in duas, primo ostendit propositum, secũdo cocludit, quod in Christo sit firmiter permanendum, capitulo sequenti. Prima adhuc in duas, primo ostẽdit legis cessationẽ, secũdo circa hoc remouet errorẽ, ibi.* Quid ergo dice. *Prima adhuc in duas, primo probat propositũ, secũdo declarat quoddã suppositum, ibi.* Cum enim essemus. *Circa primum sciẽdũ, quod lex Mosaica fuit imperfecta respectu nouæ legis, quia status illius populi fuit quasi status pueriles. Gal. 3. d.* Lex pædagogus noster fuit in Christo. *adueniẽte vero statu virili cessat puerilis, ita adueniente lege noua, quæ est perfectionis, cessauit vetus quantum ad ceremonialia & iudicialia. Dicit ergo,* An

Diuisio.

1 An ignoratis fratres. *q. d. Non: cuius causam subdit*.

2 Scien. e. le. lo. *De Romanis enim credentibus aliqui erant conuersi de Iudaismo, & illi sciebant legem Mosaicam, aliqui de Gentibus, & illi sciebant legem ciuilem*.

3 Quia lex in homine do. quanto tempo. *i. scitis, quod lex Mosaica vel ciuilis habet virtutem ad coercendũ, quanto tempore in suo robore manet, & ideo ipsa cessante sicut lex Mosaica cessauit, adueniẽte lege noua, nõ est amplius obligatoria. Et ad hoc inducitur exemplum de muliere, quæ est sub lege viri, quæ obligatio cessat per mortẽ viri; vñ si vir resurgeret, non teneretur eum recipere nisi de condecentia, et cũ hoc superueniente nouo consensu, et idem iudicium est de viro resurgẽte respectu vxoris, quia in hoc ad paria iudicãtur, et hoc est quod dicitur*.

4 Nam quæ sub uiro est mulier. *Et patet litera ex dictis vsque*. Ita-

Digitized by Google

a *Si autem mortuus fuerit vir.* Sic finita lege non præuaricatur, A qui ad Christum transit dimissis figuris.

Augus. Mortua enim lege non sunt adulteri, qui in Christo sunt.

✲ Theodoret. Adulteram, inquit, vocat lex, non eam, quæ post mortē coniugis alij coniungitur, sed eam, quæ coniuge superstite cū alio copulatur, eam enim, vt quę legē matrimonij iniuria afficiebat, puniri iubet. Clarū est ergo, quod postquam vir vitam finierit, ex lege, & nō contra legem facit vidua, quæ alij nupserit. Et sciebat, quidē apostolus, quod lex viuentibus quoq; separandi matrimonij facultatem dederit, quando id non gratū esset, sed dominicum B præceptum exaudijt quod dicit hanc legē Mosē dedisse ad cordis Iudæorum duritiam, sed lege naturæ hęc non ita habuisse.

b *Itaque fratres, &c.*

* Theod. Atqui exemplo conuenienter consequens erat dicere. Lex mortificata est, hoc est, cessauit. Sed Iudęorum imbecillitatis rationem habens, nec hęreticis veteri testamēto infestis, eius accusandę occasionem dare volens, nō dixit legem cessauisse, sed nos legi mortificatos esse per baptismū salutarem, deinde cū resurrexissemus, alteri coniunctos esse, qui ex mortuis resurrexit, hoc est, domino Christo.

c *Per corpus Christi.* quia Christus fuit impletio & veritas, legalia vero figura & vmbra Christi fuerunt, & eorum, quę in Christo impleta sunt.

Aug. lib. 83. quæst. q 66. & ser. 4. de verb. Apost.

d *Cum enim essemus.* Hic quatuor actus hominis ponit, ante legē, sub lege, sub gratia, deinde in alia vita vbi nullum bellū.

✲ Oecum. Idest, in conuersatione secundum legem. Nam carnē vocauit datas carni sāctiones, puta de cibo, potu, lepra, ac similibus. *In carne.* i. carnali vita. Non autem dixit, in lege, ne despiceretur sermo, adhuc enim legem colebant. *Ea quæ per legem sunt.* Nam cōcupiscentiam, inquit, nō nouissem, nisi lex dixisset, Nō concupisces. hęc ergo per legē sunt cognita. Rursum non dixit, Mēbra operantur, ne accusaret carnem, sed *operabantur in membris ad fructificandum morti.* ostendens q C extrinsecus operatione Satanę accidat, vt cooperēt ad mortem.

¶Sublata lege data remissione peccati. a Ita hi, qui iuncti sunt euangelio, per gratiam, liberati. b ¶Ita.

a viro. Si autē mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut

a Mortua lege, non sunt adulter, qui cum Christo sunt. b Iuxta hanc similitudinem. c Apostoli.

b non sit adultera, si cū alio fuerit viro. Itaq; fratres mei, & vos 1

a Non modo dimisistis legem, sed etiam. ¶Nihil debetis legi, quæ data est vsque ad Christum. ¶Dimissis peccatis. b ¶ i. Figuratiuis. c Per mysterium incarnationis, vel completionem veritatis. d ¶ i. Christi cuius non pudeat esse, quia ipse est.

c mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis vos alterius, 2 3

a Et cuius vtique sumus. b Modo. ¶Qui steriles sub lege. ¶Velimus c Qui prius morti. d Modo Deo & non vt olim.

d qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo. Cum enim es- 4 5

a Carnali sensu. b Quæ carnis sunt operantes quod est sub lege: sunt causæ, causa peccatorum mortalium. i. consensus & operis. ¶ i. concupiscentiæ, quæ c Vel notæ, vel auctæ, vitio vel fomite faciente.

semus in carne, † & passiones peccatorum, quæ per le- 6 7 8

a Ducebant membra ad mala opera. b Quasi per instrumenta sua. c In. d Facerent digna æterna morte.

gem erant, † operabantur in membris nostris, ut fructi- 9 10

a Cum sumus Christi. b Remissis peccatis. b Quæ est causa peccati. ¶ Vel lex mortis est, quia peccantes interficit. 11

e ficarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, 12

a Nec vnquam nisi gratia Dei solueremur. b Soluti. c Lege fidei, quæ est in animo innouato, quæ etiam hominem facit spiritualem, & ideo lex spiritus. 13

f g in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiri- 14

a senuit, enim, quia cessauit. b Occidentis. c Hic quæritur vtrum ipsa sit mala, quia videbatur culpasse legem. 15 16

h tus, & non in vetustate literæ. Quid ergo dicemus? Lex 17

† affectus. † vigebant.

tem. Per peccata enim fructificamus morti. D

c *Nunc au. so. s.* Aug. In precedēti similitudine tria sunt: vir, mulier, & lex. Et rursus in hac re propter quā similitudo inducta similiter sunt tria, aīa, peccatū & lex. Sed in illa vir moritur, vt soluta, quæ sit mulier ipsa nubat, hic autem non peccatum, sed ipsa anima moritur peccato, quæ seruit mente legi Dei, quamuis ipsę passiones nōdū mortuæ sint, quandiu carne seruit legi peccati. Restat ergo ei adhuc aliquid, quod eū non vincat.

Aug. lib. 83. q. 66. & ser. de verb. Apost.

f *A lege mort.* Aucta est enim concupiscētia cum lex prohiberet vbi nō erat fides, & ad cumulum peccatorum, præuaricationis crimen adiectum est, quia vbi nō est lex, nec præuaricatio. E

Viuendi modus hominis quadruplex.

✲ Oecumenius. Rursum quod erat odiosum fugiēs nō dixit, soluta est lex, sed, *Nos a lege soluti sumus*, hoc est, absoluti ac liberati, quia mortui sumus peccato. Nam hoc detinebat, & surreximus, non per legem, sed per Christum. Manifestum ergo est, quod a lege quidem absoluti sumus tanquam mortui, subditi autē Christo, qui nos a morte liberauit.

*. Aug. Hoc vtile est, vt sentiat anima seipsam non sibi sufficere ad extrahendum se de seruitute peccati, atque hoc modo detumescente atque extincta omni superbia, subdatur liberatori suo, syncereque homo dicat, *Adhæsit anima mea post te, &c.* Lex autem peccati dicitur, nō quia lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Idem etiā lex mortis, quia stipendium peccati mors. Vehementius enim peccamus lege prohibente, quàm si nulla lege prohiberemur.

Li. 83. q. q. 69.

g *In nouita. spi.* Operibus noui hoīs, quæ non nostris viribus vel lege attingimus, sed gratia. s. spūs in quibus sic est immo randum, vt nihil addatur de legis operibus, quæ vetusta sūt.

h *Quid ergo di.* Quandoquidem lex mortis est & auxit vires peccati, detinens a bona operatione: vr̄ ergo lex peccatum, .i. docens peccare, vel talis pro qua donata peccauit auctor eius, quasi malæ rei. Non, sed potius bonum est, peccatū fecit agnoscere, quia prius nesciebantur quædam vel esse peccata, vel adeo esse grauia, vel esse punienda. F

Ab-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Itaq;. *vbi concludit propositū. applicans ad hoc dictū exēplum di.* Itaq; fra. m. & v. *ex eodē patre et matre geniti. s. ex Chro et ecclesia.*
2 Mortificauit estis legi. *scilicet, Mosaica.*
3 Per corpus Christi. *i. per incorporationem cum Christo facti mēbra ipsius per baptismum, quæ est generatio noua vitæ & spiritualis, & per consequens est corruptio vitæ veteris & legalis, quia generatio vnius est corruptio alterius.* 4 Vt sitis vos alterius. *idest, Christi.*
5 Qui ex mortuis resurreit. *incipiendo nouam vitam.*
6 Vt fructificetis Deo. *oprra nouæ vitæ facieudo.*
7 Cū e. esse. in car. *Hic cōsequēter probat suppositū quoddā. s. q debent fructificare Deo. Cuius ratio est, quia fructus sapit naturā terrę in qua plantatur arbor. Conuersi vero ad fide Christi per baptismum euelluntur de mala terra, & plātantur in bona, scilicet, in Christo vt dictū est, sup. ca. prace. ergo debent fructificare Christo, & hoc est quod dicitur.* Cū enim esse. in car. *i. carnaliter viuentes ante conuersionem.*
8 Passiones pec. *i. concupiscentiæ carnales. Quæ bene dicuntur passiones, quia abijciunt a substantia nostra spoliando nos gratuitis & vulnerando in naturalibus.* 9 Quæ per legē erāt. *inquantum concupiscentiæ per legē erant occasionaliter excitatæ, vt dicetur, inf. eo. c.*
10 Operab. in m. no. *inducēdo illa ad ppetrationē mali, vt oculū ad impudice aspiciēdū, et manū ad immūda tāgēdū et sic de alijs mēbris.*
11 Vt fruct. mo. *i. opera morte digna facerēt, quia tunc plantati eramus in mala terra.* 12 Nunc autē. *i. tempore gratiæ & nouę legis.* 13 Soluti su. a le. mor. *i. a lege Mosaica, quæ dicitur hic lex mortis, quia mortē inferebat corporalē transgressorib. in casib. multis, vt patet ex decursu illius legis. Et quia legalia in passione ipsius Christi sunt mortua, per cōsequēs tūc soluti sumus a legis mortis.* 14 In qua de. *obligati vsq; ad tēpus Christi, per quē ab eius obligatione liberati, propter quod subditur.* 15 Ita vt ser. in no. spi. *s. secundum regulā nouæ legis.* 16 Et non in vetu. lite. *i. secūdū regulam legis veteris, quę est lex scripta. Et hoc est intelligēdū, quātum ad eā in quibus lex vetus est per nouā euacuata, de quib. plenius dictū est, sup. Lex autē noua bn̄ dicitur nouitas spiritus, quia nō fuit scripta per Christū, sed impressa cordib. Apostolorū per spiritum sanctū renouātē corda & linguas eorū, Act. 2. de hac aūt nouitas legis nouæ et vetustate veteris, et inscriptione vtriusq; eī Ier. 31. c.* Ecce dies veniūt. dicit dn̄s, & feriā domui Israel & domui Iuda fędus nouū, nō sm pactū qđ pepigi cū patribus vestris, &c. *Et subditur.* Dabo legē meā in visceribus eorū, & in corde eorū scribā eam, & nō in tabulis lapideis vel in chartis. *Per hoc aūt dicit quod dominus, fędus nouū, retractauit prius, quod fuit datū antiquis patrib. prout deducitur Heb. 8.* 17 Quid ergo di. *Hic remouet errorē occasione prædictorū incidentē. Ex hoc enim, q Apostolus legē, veterē vocauit legē mortis, posset aliquis credere, q illa lex fuisset mala, sicut credidit Machrineus di. quod a diabolo fuit data, & iō hunc errore remouet Apostolus. Ostēdens primo, q non fuit mala. secundo, quod fuit bona, ibi.* Lex quidē sancta, *& tertio, agit de lege fomitis occasione habita, ibi.* Video aliā legem. *Prima adhuc in duas, quia primo ostendit, quod lex non est causa mali. secundo, quod est eius aliqualiter occasio ex parte nostri, ibi.* Occasione aūt. *Circa primū dicit.* Quid ergo dicemus? Lex peccatū est. *idē. Sequitur ne ex dictis nostris, quod lex sit cā peccati.*

Diuisio.

Absit.

Digitized by Google

a *Absit.Sed peccatum.* Ostendit legem non esse peccatū, sed indicem peccati, vt sic anima reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur.

* Theodoretus. Multa posuit in ijs, quæ prius dicta sunt, quæ his, qui legem vellent maledictis impetere, præberent occasionem ad eam accusandam, nisi afferret propositā quęstionum solutionē. Ac primum quidem blasphemā & improbam esse ostendit interrogationē, & negatiuam posuit orationem, *Absit.* Deinde docet legis vtilitatem. Nō solum inquit, non est lex peccati magistra, sed cōtra, peccati accusatrix. Neque enim cognouissem, quid malum, nisi illa me docuisset. Illud autem, *Non cognoui. Nesciebam*, non hic ignorationem omnino significant, sed hoc dicit, naturalis discretionis exactiorē cępi cognitionem per legem.

† De consti c. non concupiscentiam.

† Exo.20.c. Deut. 5.c.

† genuit.

† quondam.

a peccatum est? Absit. † Sed peccatum non cognoui, nisi per (1)
b legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: (2, 3, 4)
c
d † Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per (5, 6)
e mandatum† operatum est in me omnē concupiscentiā. Sine (7, 8)
f lege enim peccatum mortuū erat. Ego autem viuebā sine le- (9)
g
h ge † aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatū reuixit.
i
K Ego autē mortuus sum, et inuentū est mihi mandatum quod
l
m erat ad vitā, hoc esse ad mortē. Nam peccatū occasione ac- (10, 11)

Interlinear glosses: a Idest, male docens, vel faciens peccata, &c. quæ suprà. ¶Scilicet, bona. b A Deo, vt per legem vel esse puniendum. ¶In parte. a Vel peccatum esse, vel tam graue. b Per eam factus est homo doctus, sed peius est victus dum sine gratia. a Ecce lex bona, tamen ex ea malum, quia peccatum, idest, fomes peccati vel diabolus. b Fomes, initium, scilicet, concupiscentiæ, vel diabolus auctor peccati. a Consensus Dei & operationis. b Per mandatum dixi, quia cum lex non erat. ¶Hic primus actus hominis notatur ante legem. a Diabolus vel fomes peccati. b Debile, vel ignotum latebat, non apparebat. c Rationalis homo. d Videbar mihi viuere. Ad comparationem huius mortis. ¶Tempore ante legem. a Exterior homo. ¶Prius sopitum. b Apparuit, innotuit. a Interior homo. b Aucto peccato & addita præuaricatione. ¶Noui me mortuum. c ¶Ita. d Bene attendenti. ¶Peccanti. Non obseruanti. e Legis. a Obedienti. ¶Obseruanti. ¶Intentione dantis, quia bonum. b ¶Idem, non aliud. c Non ex sui vitio, sed ratione prædictæ occasionis. ¶Aeternam. d Quomodo ad mortem. e Vel diabolus. ¶Carnalitas. f Ex prohibitione aucto desiderio, dulcius sit.

Lib.5. adu. Mar.c.13.

* Tertullianus. Erubesce Marcion, *absit:* abominatur apostolus criminationem legis. O summum præconium legis, per quam liquuit delictum latere.

Aug.lib.83.q. 9.66.& ser 4. de ver. Apost. Exod.20.c.

b *Nam concu.* Hoc legit Apostolus generale, vnde oīa. Bona lex, quæ dum hoc prohibet, omnia prohibet. *Concupiscentiam.* Aliqui generalem intelligunt. Alij illam de qua in decalogo. *Non concupisces rem proximi tui vel vxorem.* Generalem, quia ex ea omne malum.

c *Nesciebam.* In sua persona generalem agit causam.

d *Occasione autem accepta.* Quia talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita, quib. non memoratis, iaceret quasi sopita. Et diabolus videns legē in auxilium hominib. datam, magis exarsit & magis instat, vt eā verteret illis in perniciem, cū prius quasi secure possidens minus tentaret, vel occasione accepta ī ipsis rebus, vt visa muliere, vel auro.

e *Omnem concu.* (Ambros.) dicens, cuncta peccata signat. Erat enim ante peccatum, sed non omne, quando crimē præuaricationis adhuc deerat. Sed omne peccatum modo accessit, quia etiam præuaricatio.

Vbi suprà.

Augustinus. Aucta est enim concupiscentia ex prohibitione legis, quando adhuc gratia deerat liberantis.

Homo idem duplex.

f *Ego autem viue. sine lege.* Patet: quia non ex sua, sed ex persona hominis generaliter loquitur.

* Theodoretus. Nisi enim sit lex, quę quid sit agendum ostendat, & quod non agendum prohibeat, non est locus peccato. Exēplo hoc manifestum efficit. Adam enim ante transgressionē non hēbat metū mortis. *Sed cum venisset mandatum, &c.* Cū enim Deus de arboribus statuisset pręceptū, statim diabolus per serpentē accessit ad mulierem, & fallacibus sermonibus vsus est. Illa inescata cū fructus pulchritudinem aspexisset, a voluptate quidem superata est, præceptum autem transilijt. Vna aūt cum Adam mortis decretū accepit, fuerat enim ille etiā eius particeps.

* Occumenius. Qñ viuebam sine lege? Aut priusquam præceptum daretur protoplastis, aut añ Mosem viuebā, hoc est, mortuus non eram multitudine peccatorum. Tunc enim solum accusatorem habebam naturalem legem, nunc autem & scriptam. Vides quomodo lex ex incidēti nocuerit? *Porrò cum venisset præceptum, &c.* Præceptum dicit legem. Dicens autem, *reuixit*, ostēdit quidem fuisse antea peccatum, sed in quiete: lex autem tanquam beneficiū præstās, illud manifestauit, vt fugeremus, sed legis assistentia, his qui non fugerunt, nocumento fuit.

Aug. lib.4. verb.Apost.

Ego autē viuebam. Nota duos homines in eodem, interiorem & exteriorem, idest, rationem & fomitē, qui est in carne. Interiorem dicit consentire legi, & eius testimonio bonam esse legem approbat. Exteriorem vero contra interiorem & contra legem repugnare & captiuare, & per legem maiorem potestatem peccandi habere.

g *Viuebam.* Nō terrebar morte ex peccato, quia non apparebat. Q.d. Nesciebam esse peccatum, & ideo secure viuebā.

h *Sed cum ve.* Hic secundus actus sub lege. Idest: Hic loquitur apostolus in statu hominis positi sub lege. Q. *Sine lege viuebam, sed cum, &c.*

i *Reuixit.* Cœpit apparere & rebellare. *Reuixit.* ait, nō vixit. Vixerat enim aliquando in paradiso, qñ contra præceptum datū satis apparebat admissum. Sed cum hoīes nati peccatores sine mandato viuerent, tāquam mortuū latebat sine cognitione, quia sine cohibitione. Sed data lege, in notitia hominis reuixit, quod in notitia primi hoīs aliquando vixerat.

K *Inuentum.* Ante erat sibi ignoratus peccator, sed modo factus manifestus sibi præuaricator.

l *Nam.* Q. Quomodo mihi datum est ad mortem? Quia per illud seductus falsa dulcedine.

m *Occasione accepta, &c.* Qđ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

NICOLAVS DE LYRA.

1 Absit. *i. non sequitur hoc. Quod probat. Ad cuius intellectū, sciendum, q̄ peccatum non vitatur nisi inquantum cognoscitur esse malū. Secundum enim, quod dicit Dionys. Nullus intendens malū, operatur, sed bonum. igitur illud per quod peccatū cognoscitur esse malum, nō est per se causa peccandi, sed magis est per se causa vitandi peccatū. Lex aūt vetus est huiusmodi, quia ante eius dationem ex consuetudine peccandi lex naturalis in cordibus hoīum sic erat obfuscata, q̄ multa reputabant licita, quæ tamen per se erant mala, & maximè circa actus interiores animæ, propter quod data fuit lex ad cognitionem clariorem illi populo, de quo Christus erat nasciturus: propter quod erat præ cæteris instruendus, quia debebat vigere speciali sanctitate. Lex igitur non est causa peccati per se. Huius deductionis Apostolus ponit virtutem, scilicet, lex dat peccati cognitionem dicens.*

2 Sed pec. non co. *esse malum saltem in multis, propter obfuscationem legis naturalis. Et loquitur Apostolus in persona generis humani sic obfuscati.*

3 Nisi per le. *quæ fuit data ad quandam legis naturalis renouationem. Et ponit exemplum de actu interioris peccati, dicens.*

4 Nam concu. nesci. *supple peccatū esse. Licet hoc exprimatur in aliquibus libris, non tamen est de textu, nec in libris correctis: Sed quia subintelligendum est, aliqui doctores posuerunt illud in glo. interlineari, quæ postea per ignorantiam scriptorum inserta est textui.*

5 Nisi lex di. Non concu. *Exod.20. in hoc probibens actum interiorem respectu mali.*

Lex causa peccati dupliciter.

6 Occasione autem. *Hic consequenter ostendit, quod lex aliqualiter fuit occasio peccati ex parte nostra. Vno modo ab interiori, quia homo appetit libertatem, & frequenter in hoc decipitur, credens esse libertatem, agere quidquid vult sine freno legis, quod tamen est destructio libertatis secundum Philosophum, & ideo homo nititur in vetitū, propter quod per legem concupiscentia fuit in contrarium excitata. Alio modo ab exteriori. Dæmon enim per tentationem magis nititur deijcere homines qui sunt in statu sanctiori, populus autem Israel per susceptionem legis in statu sanctiori fuit positus, Deuter.4.b.* Quę est alia gens sic inclyta, vt habeat ceręmonias iustaq; iudicia & vniuersam legē, &c. *Propter quod post legem datam dæmon magis conabatur in eo concupiscentiam excitare, & hoc est quod dicitur:* Occasio.au.ac, *duobus dictis modis.*

7 Peccatum. *idest, concupiscentia: Quæ dicitur peccatum, eo quòd est causa peccati, eo mō quo sol dicitur calidus, quia est causa caloris.*

8 Per mandatum, *idest, per legem, quæ frequenter mandatum dicitur, eo quòd continet Dei mandata.*

9 Operatum est in me omnem concupiscentiam. *idest, augmentabat in me incentiuum peccandi.*

10 Nam peccatum. *idest, concupiscentia.*

11 Occasione accepta per mandatum, *modis dictis.*

Nisi

Sed

Digitized by Google

vetatur,& sic fallit peccatum per mandatum.Ex prohibitione nanque vbi charitas deficit,desiderium mali crescit,quo acto dulcius fit quod prohibetur,& ita fallit falsa dulcedine. Fallax.n.dulcedo est,quam plures atque maiores pœnarum amaritudines sequuntur.

Aug.ser.4. de verbis Apost.

a *Seduxit*. A bono ad malum traxit, & per hoc ad æternam damnationem perduxit.

b *Occidit*. Augus. Gladio tuo quē portabas, inimicus occidit, armis tuis te interemit, Mandato enim tanquā gladio armatus eras,vt inimicū occideres, quod nō vales si de te præsumis. Esto ergo humilis & poteris vincere.

† operatur. ‡ scelestius.

Gladio tuo occidit te. a Quia accessit & præuaricatio. b Quia lex est ad vitam,& prohibet,& fecit peccatum cognoscere,ergo bona.

cepta per mandatum seduxit me, & illud occidit. † Itaque

a Quia bene iubet & prohibet. b Opera legis. Laus legis.

lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bo-

a Hic quæritur vtrum lex,etsi bona sit, tamen efficiendo damnosa. Non enim est ex ipsa lege,sed ex vitio hominis.

num. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?

a Fomes peccati. b Tunc apparet quando rationem trahit ad consensum & operationem. c Legem,scilicet.

Absit. Sed peccatum, vt appareat peccatum, per bo-

a Peccatum actuale quod est causa mortis. b Intantum. c Plusquam ante,non mediocriter,quia etiam præuaricatio accessit.

num † operatum est mihi mortem, vt fiat supra mo-

a Idest,peccare faciens. b Fomes. c Sine quo nec tantum ardebat,& per quod accreuit præuaricatio. d Lex non est mors,vel,est bona. e Quia.

dum ‡ peccans peccatum per mandatum. Scimus enim

c *Itaque lex quidem* Ipsa est sancta,sane docens.

d *Et mandatum*.idest,quod per eam præcipitur.

e *Sanctum*. in se.

f *Et iustum*.idest,iustificans peccatorem.

✠ Theod.Legem appellat eam,quæ Mosaica dicitur,mandatum vero quod Adæ datum est. Quamobrem ipsum quoque pluribus laudibus ornauit,eo quod a pluribus accusaretur,& Sanctum quidem,vt id quod oportet docuerit.Iustū autem,vt quod in transgressores recte sententiam tulerit. Bonum vero,vt quod ijs,qui illud seruant vitam præparet.

Lib.5.adu. Mar.c.13.

✠ Tertul.Quid Deo legis imputas Marcion,quod legi eius Apostolus imputare nō audet? Atqui & accumulat lex sancta,& præceptum eius iustū & bonum. Si taliter veneratur legem Creatoris,quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos,iustum alium,bonum alium,quū is vtrum que debeat credi, cuius præceptum & bonum, & iustum est.

g *Et bonum*.i.vtile acquirens vitam. Et cum constet mihi, quod lex bona,& tamen ex ea mihi mors,vt supra dictū est, ergo quod bonum est,factum est mors.i.datur mihi a Deo, ita vt efficiens causa mortis? Non,sed fomes est efficiens,qui bonam rem vertit in malum.

h *Vt appareat peccatum*:Non dico,vt sit,quia etiam erat, quādo non apparebat,vt supra. Concupiscentiam nesciebam. Nō dixit, Non habebam,

1.Ti.1.b

i *Per bonum operatum est mihi mortem*. Legem.Non vtique efficientem peccatum sed potius demōstrantem & prohibentem illud.

* Theod. Locus est obscurus propter breuitatem. Hoc autem dicit. Propter bonū, idest, per legem & mandatum ostenditur mihi peccatum.s.malum & improbum. Et quomodo ostenditur operans mortem? Ex fructu enim cognosco arborem,& dum video mortem,illius matrem odi. Lex autem horum mihi magistra.Non est ergo lex mala, quæ hæc docet,sed peccatum malum est,quod mortem conciliat.Ad id autem quod est deterius inclinatio,facit, vt peccatum sit in nostra electione.

k *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum*.

✠ Theodor.Ei, *vt fiat*, deest aliquid.Subauditur enim, *apertum*.Hoc igitur est.Vt per mandatum manifestetur peccatum supra modum peccare, hoc est, esse malum & nequam:

* Oecum.Vt ostenderetur,inquit,quam scelestum, quam prauum,improbum,ac violētum sit peccatum, per id quod bonum erat,nempe ipsam legem,operatum est mortē. Maximum autem robur peccati indicat, ostendere volēs Christi bonitatem,& quantum sit eius donum, qui graui hoc & ineuitabili malo nos liberauit.

Amb.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Seduxit me*.trahendo me ad consensum peccati mortalis.

2 *Et per illud occidit*.me inducendo ad opus.

3 *Itaque lex quidem sancta*. Postquam Apostolus ostendit legem non esse malam,hic ostendit eam esse bonam.Et primo facit propositum.secundo,remouet obiectionem in cōtrarium,ibi. Quid ergo.Circa primū dicit.*Itaque lex quidem sancta*. quod statim declarat,quia intētio legis est homines facere bonos, decimo Ethicorum. Lex vetus est huiusmodi, quia ordinabat homines ad Deum per præcepta ceræmonialia.ideo subditur.

4 *Et mandatum sanctum*. Illud enim sanctū dicitur,quod ad Dei cultum ordinatur.Item ordinabat iuste viuere ad proximum per præcepta iudicialia,propter quod subditur.

5 *Et iustum & bonum*. Item ordinabat hominem ad seipsum per moralia præcepta,de quibus subditur.*Et bonum*.

6 *Quod ergo bonum est,factum est mors?* Hic consequēter remouet quandam obiectionem in contrarium.secundo, confirmat suum propositum,ibi.*Scimus autem*.Primo.n.facit obiectionem,posset enim aliquis dicere.Licet lex sit bona secundum se & absolute, tamen mala est etiam per se homini lapso,in quo est carnis ad spiritum rebellio,quæ per legem excitatur,vt dictū est. Quia sicut licet vinum sit absolute bonum,tamen malum est febricitanti,& hoc est quod dicitur. *Quod ergo bonum est*,in se.scilicet lex. *mihi factum est mors*.consequenter hoc remouet.

7 *Absit*.Nō.n.simile est de vino,quia vinum per se & directe augmentat calorem febrilem,& sic malum est febricitāti, lex autem per se non est fabricatiua cōcupiscentię,sed magis repressiua,pp quod talis excitatio prouenit ex hominis malitia, & dęmonis nequitia,vt dictum est. propter quod lex ex hoc non potest dici mala.Sicut aliquādo ex bono actu alicuius,alius ex sua malitia scādalizatur,nec ex hoc operans bonum vel eius actus peioratur, nisi faceret intentione alium scandalizandi,& tunc actus eius ex tali intentione esset malus.Dicit igitur. *Absit*. scilicet, legem esse malam per se homini lapso.

8 *Sed peccatum*.idest,concupiscentia.

9 *Vt appareat peccatum*.idest,vt appareat mala.

10 *Per bonum*.i. per legem,quia opposita iuxta se posita magis elucescunt.

11 *Operatum est mihi mortem*.s.ipsa concupiscentia ex malitia hominis & nequitia dæmonis duxit me ad peccatum mortale.

12 *Vt fiat supra modum peccans peccatum*.idest,ipsa concupiscentia excitata inducens ad peccatum.

13 *Per mandatum*.i.per legem, occasionaliter tamen solum ita, quod cum dicitur hic.*Vt fiat*,ly,*vt*,nō tenetur causaliter,quia lex per se non excitat concupiscentiam,sed consecutiue tātum.quia ad dationem legis secuta est concupiscentiæ excitatio per malitiam hominis & nequitiam dæmonis.

14 *Scimus enim quia lex spiritalis est*. Hic Apostolus confirmat suū propositum per testimonium legis naturalis,& hoc dupliciter,primo in malis,secundo in bonis,ibi.*Inuenio igitur*.

Ad euidentiam huius sciendum,quod lex scripta, diuina vel humana,est quædam determinatio legis naturalis, & ideo si est legi naturali consona,bona est.Sicut cōclusio, quæ primis principijs cōcordat,& minor propositio,quæ accipitur sub maiori,bene accipitur. Item aduertēdum,quod in homine est duplx pars.s. ratio,& sensualitas,quæ aliter nominātur spiritus,& caro, & homo interior,& exterior,per rōnem vero homo est homo,per quā distinguitur a brutis.1.Metaphysic. Animalia imaginationib. & memorijs viuunt, hō vero ratione & intellectu, propter quod illud quod agit homo,vel vult secundum dictamen rectæ rationis,illud dicitur proprie agere vel velle,quia illud agit inquantū homo,illud autem quod agit vel sequēs impulsum sensualitatis, non dicitur proprie agere vel velle,quia non conuenit ei secundum,quod homo,sed prout conuenit cum brutis. Istis igitur suppositis sit talis ratio.Illa lex est bona,quæ prohibet sequi cōcupiscentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona legi naturali,lex autem Mosaica est huiusmodi,di.*Non concupisces* vt dictum est supra,ergo,&c.Hanc autem sententiam ponit Apostolus intricate & diffuse,di.*Scimus enim quia lex spiritalis est*, i.ordinans hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

Vt. Ego

Digitized by Google

* Amb. Vt ostendat Paulus plus peccatum esse sub lege, quam fuerat ante legem, supra hunc modum peccatorũ ampliorem modũ significat creuisse post legem, inuidia & astutia Satanæ, vt prouidentia Dei contraria fieret homini, cum timore legis minime peccare debuerint.

d *Venundatus sub peccato.* Et hoc ex culpa primi hominis, qui pro delectatione cibi vetiti se & omnes alios vẽdidit. Vt sub peccato, i. serui peccati sint. Vel vnusquisque vendidit se cõsuetudine propriæ voluntatis.

e *Quod e. o.* Probat, quod seruus est peccati, quia quod operor

a Spiritum alens, dum de spiritualibus instruit, vel a spiritusancto data.
b Impotens resistere animæ vitio, vel diabolo. c In primo parente vt sim

quia lex spiritalis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

a Vere sub peccato vt seruus. b Secundum exteriorem hominem. c ¶Idest, non approbo:

Quod enim operor, non intelligo. Non

a Ego interior. b Non concupiscere.

enim quod volo bonũ hoc ago, sed quod odio malũ, illud facio.

a Concupisco ex carne, etsi non assensum præbeo. b Naturæ suæ dicit esse quod mandat lex ¶Idem volo quod lex. ¶Secundum interiorem.

Si aũt quod nolo illud facio, consentio legi, quoniã bona

a Dixi, facio, sed non ego: interior facio, quod nunc patet, quia nolo & consentio legi.
b Sub lege ante tempus gratiæ. c Interior. d Semper est.

est. Nunc autẽ iam non ego operor illud, sed quod habitat in

Vt fiat supra modum. Quia per legem non defecit, sed magis solitis cupiditatibus creuit. *Supra m.* quia etiam præuaricatio, vel peccatum diabolus, qui per bonum incensus est, & contraria suasit, in quo apparet inimicus.

a *Quia lex spi.* Malis quod punit, lex iusta est. Bonis spiritualis est, quia peccatũ prohibet & visibilia coli. Lex ergo Moysi spiritualis est, quia in ea sunt, quæ Dei sunt, & quia spiritualiter est intelligenda. Lex autem spiritus dicitur lex euangelij, vbi Deus ipse est. Ibi verba, hic res.

b *Ego autem.* Hucusque legem excusauit, quod non debet refundi in eam culpa, hic dicit, quod nec in principalem naturam, i. rationem, secundum id quod a Deo habet, & ita non in creatorem, sed in homines, qui ex se vitiati sunt, vt prauis moribus resistere nequeant.

✠ Theophyl. Ego carnalis sum, hoc est, vniuersa humana natura cum quæ ante sancitam legem, tum quæ tempore legis, vniuersam affectuum turbam sibi aggregatam habuit. Non. n. tantum mortales facti sumus ex Adami præuaricatione, verum etiam affectus prauos natura sub peccato vendita recipit, dominatui peccati subdita, ita, vt caput erigere nequeat. Hæc autem omnia de mortalibus, qui ante Christi in carnem aduentum fuere, dicit, etiam si propriam personam posuerit.

✠ Oecum. Non dicit, Vos, qui legem trãsgredimini, ne grauem redderet sermonem ac molestum: sed, Ego, inquit, quę illorum erant in seipso figurans. Ita autem & in sequentibus facit asperitatem & vehementiam diminuens ac leniẽs, trãsformato in seipsum sermone.

✠ Orig. Paulus tanquam Ecclesiæ doctor, hic in semetipso infirmorum personam suscipit.

* Hier. Daniel dicens, *Peccauimus, inique egimus, &c.* peccata populi enumerat ex persona propria, quod & Apostolum in epist. ad Rom. c. 7. facere legimus.

✠ Chrysost. Cum alibi dicat Paulus. In carne ambulantes, non secundum carnem militamus, & rursus. Viuo ego, iam non ego, viuit vero in me Christus, hæc non in Pauli persona, sed peccantium intelligenda, quam in semetipso Paulus expressit.

* Aug. Quod ait, lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, satis ostendit non posse impleri legem, nisi a spiritalib. quales facit gratia Dei. Similis enim quisque factus ipsi legi, facile implet quod præcepit, nec erit sub illa, sed cum illa. Is est autem, qui iam non capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis. Quod autem ait, *Venundatus sub peccato*, intelligendum quod vnusquisque peccãdo animam suam diabolo vendit, accepto tanquam pretio dulcedine voluptatis.

c *Carnalis sum.* Non indecenter hoc, & de seipso Apostolus secũdum carnem quamdiu hic viuit propter carnis motus. Et hoc bene dicit omnis sanctus,

Ve-

secũdum exteriorem dimittendo bona vel faciendo mala. intelligo secundum interiorem non esse operandum. Vere operor quod non intelligo, quia & dimitto bonum quod volo, & facio malũ quod nolo. Dimitto, & facio, sunt partes, operor, volo, & nolo, effectus intelligo. Et est probatio a partibus & ab effectu. Et hoc est. Non. n. quod volo ego interior. Naturaliter quidem ratio vult bonũ, sed voluntas hæc semper caret effectu, nisi gratia Dei velle suum ad amãdũ bonum addiderit quod ad effectum potest perduci. Est enim velle naturæ, velle gratiæ, velle vitij. Velle naturæ per se impotens est, nec palmã meretur, sed vincitur & trahitur a velle vitij, nisi velle gratiæ subueniat, quod velle vitij fugat, & velle naturæ liberat.

f *Non intelligo.* Quia aliud videt se per legem scire, & aliud agere.

g *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod.* Subiectus peccato, facit quod non vult.

h *Facio.* Concupisco, non quod post concupiscentiam Apostolus eat, & eum ad mala trahat. Luctabatur, non subiugabatur, de se hoc tibi proponit, ne de hoc desperes in te.

i *Si autem quod nolo illud.* Ostẽdit carnalem seruum esse peccati, ex quo est malum. Hic alterum ostendit. i. bonam naturã a Deo creatam, quæ consentit legi, & malum non facit. Q. Non ago quod volo, & ago quod nolo. Si autem hoc est. i. si quod nolo dimittere, tamen dimitto, lege illud idem præcipiente, & quod nolo facere, tamen facio, lege idem prohibẽte, tunc consentio legi, quæ quod nolo prohibet, & quod volo præcipit, consentio legi & testis sum, quod est bona.

* Augu. His quidem satis lex ab omni criminatione defenditur. Sed cauendum ne quis arbitretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est. Nunc. n. homo describitur sub lege positus ante gratiam. Tunc enim peccatis vincitur, dum viribus suis iuste viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiæ Dei. In libero autem arbitrio habet, vt credat libere, & accipiat gratiam, vt iam illo, qui eam donat liberante & adiuuante, non peccet.

* Theod. Illa autem, *non volo, &, odi*, non necessitatem, sed imbecillitatem significant. Non enim necessitate, aut vi aliqua impulsi peccamus, sed a voluptate deliniti, ea facimus, quæ vt scelerata & flagitiosa abhorremus.

k *Nunc autem iam non ego.* Iam redemptus, iã accepta gratia Christi qui fuit ante sibi peccato venundatus. Nõ ego. Libera est, mens, caro captiua. Habitat, etsi non consentiendo ei, viuit ex fide. Sunt desideria, sed si non regnant, ipse non facit, faceret autem si consentiret.

l *Sed quod habitat in me.* Quomodo habitat, cum nõ sit substãtia, sed priuatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptũ est per peccatum. Ipsaq. corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens diuinæ sententiæ datæ in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato.

Pec-

Augu. de verbis Apost. — Gen. 3. 4. — Aug. ser. 5. de verb. Apost. — Velle multiplex. — In c. 9. Danielis. — Vbi supr. prop. 42. — Exposit. quarũdã propo. ex hac epist. propos. 41. — Ibi. prop. 42. — Aug. ser. 5. de verbis Apost.

NCOLAVS DE LYRA.

1 Ego autem carnalis sum. *idest, sequens carnis seu sensualitatis impulsum. Et loquitur Apostolus vt supra dictũ est in persona generis humani lapsi. In quo plures sunt sequentes impulsum sensualitatis, quã rationis.*

2 Venundatus sub peccato. *scilicet, primorum parentum, per quos genus humanum incurrit rebellionem carnis ad spiritum. ideo sequitur.*

3 Quod enim operor. *sensualitatem sequens.*

4 Non intelligo. *idest, intus non lego consonans dictamini legis naturalis, sed malis contrarians.*

Non

5 Non enim quod volo bonum. *secundum rationis dictamen.*

6 Hoc ago. *impeditus sensualitatis impulsu.*

7 Sed quod odio malum. *secundum rationem.*

8 Illud facio. *tactus a sensualitate.*

9 Si autem quod nolo. *secundum rationem.*

10 Illud facio. *tactus per sensualitatem.*

11 Consentio legi, quoniam bona est. *quia prohibet illud quod est odibile secundum dictamen rationis rectæ.*

12 Nunc autem iam non ego operor illud. *Quia non operor illud secundum, quod homo, sed quod brutum, vt dictum est supra.*

13 Sed quod habitat in me peccatum. *i. concupiscentia, quæ dicitur peccatum modo supra dicto, quia impellit ad hoc operandum.*

Scio

Digitized by Google

a In carne mea, vel contra salutem meam. b Lex carnis. c Peccatum habitat, quia bonum non inhabitat. d In sensuali homine.

a me peccatũ. Scio enim, quia nõ habitat in me, hoc est in car- 1

a Vere non habitat in me bonum, quia nec bonum velle, nec perficere.

b ne mea bonum. Nam velle † adiacet mihi, perficere autem 2 3

c ¶Prorsus quia ex Deo tantum. ¶Non cupere.

d bonum non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc fa- 4 5

¶Scilicet dimittere bonum, & facere malum.

e cio, sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo illud 6 7

a Non mente consentio, sed carne concupisco.

f facio, iã non ego operor illud, sed quod habitat in me pec- 8

a Fomes peccati. ¶Vel peccatum, carnalis concupiscentia: vnde oriuntur omnia peccata. b Quia ego non operor malum, immo nolo. c Esse bonum, i. vtilem & adiutricem rationi, dum docet quid bonum vel malum sit. d Ex eo probo bonum, quia volo facere quod ipsa iubet.

g catũ. Inuenio igitur † legem volenti mihi facere bonũ, quo- 9 10

h ¶Rationi. ¶Interiori homini. a Prope est. b Lex est bonum rationi. c Volens quod ipsa & gaudens iuuari ab ea. 11

i niã mihi malũ adiacet. Condelector enim legi Dei secundum 12 13

A a Peccatum: Scio enim quia non habeat in me, hoc est in carne mea bonum. ✠ Pelagius: Dominus est qui saluat nos, quia p semetipsos non habebant hoĩes saluari: & propter hoc Paulus infirmitatem hominis annuncians ait, Scio qm̃ non habitat in carne mea bonum, significans quoniam non a nobis, sed a Deo est bonum salutis nostræ. [Li.3.c.22.]

* Aug. Cessi intelligentioribus, imò veritati, vt viderem in istis apostoli vocib⁹, gemitum esse Sanctorum, contra carnales cõcupiscentias dimicantiũ. Qui cum mẽte spũales, adhuc tñ in isto corruptibili corpore quod aggrauat animam, rectè intelliguntur esse carnales, quia erunt & corpore spirituales. Hinc factum est, vt sic ista intelligerẽ quemadmodũ intellexit Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & cęteri Ecclesiæ sancti notique doctores, &c. [Lib.6. cont. Iulia. Pelag. c.11.] [† adest] [† per legem]

Lex carnis, ad quam diabolus, vt ad suam legẽ accedat, cooperatur.

B b *Nam vel.* Velle non, quia velle bonum adiacet mihi, quia iuxta carnem tacet & quiescit impotens surgere ad bonum operandum. Iuxta, quia naturale est quodammodo bonum velle per rationẽ, sed tale est hoc velle, quod semper vi carnis superatur: velle autem Dei carnem superat. *Velle.* Bona sunt quę iubet lex, adeo vt naturaliter amet, & facere velit, sed deest virtus perficiendi. [Aug. li.3. cõt. Iul. Pelag. c.26. & lib. de nup. & cõcup. c.30.]

Velle. Aug. Semper bonus vult penitus nõ concupiscere, sed nunquam hoc perficit, in hac vita. [Ser.5. de ver. Apostoli.]

c *Perfi.* Non ait facere, sed perficere quia nõ nihil facit. Agit bonum, quia concupiscẽtię non consentit, sed nõ perficit vt omnino nõ concupiscat, sic & hostis agit malum, dũ mouet desiderium, sed non perficit, quia non pertrahit ad malum.

d *Non e. quod vo.* Bonum perficere non inuenio, quia nec bonum illud quod volo. A parte a qua minus videretur ondit, sed econtrario malum, quia etiam illud quod nolo, &c. Vel, non inuenio bonum, quia non est ibi. Multi enim stulti non inueniunt bonum in aliqua re, quod tamen est ibi.

* Theophylact. Cum ait, *non inuenio.* vim & insidias peccati demonstrauit, Liberat enim cum essentiam animæ, tũ essentiam carnis a crimine & accusatione, totumque in prauam operationẽ & voluntatem transfert. Nam cum dicit, *quod nolo*, animã liberat a crimine, cũ uero subdit, *iam non ego operor illud*, carnem ab accusatione immunẽ seruat. Et quid igitur est quod malum operatur? Peccatum quod est (iuxta Chrysostomi sententiam) praua voluntas, & peccandi auida. Ista vero non est opus Dei, sed nostra motio & affectus.

e *Si au. q. no.* Concludit superiorem sententiam, ergo ego nõ operor illud, scilicet malum, ex quo prior quęstio concluditur, scilicet, quod consentit legi Dei.

C f *Sed q. h. in me p.* Pressus peccato eius voluntatẽ facit quod tamẽ est vitio hominis. Hoc dicit, vt notet de quantis Deus hominem eruit.

D ✠ Augusti. Iam enim motus desideriorum malorum nõ ipse operabatur, quibus non consentiebat ad perpetranda peccata. Peccati aũt nomine, quod in illo habitabat, ipsam nuncupabat concupiscentiam, quia peccato facta est, & si cõsentientem traxerit atq; illexerit, concipit paritque peccatum. [Li.6. cõt. Iul. Pelag. c.11.]

✠ Idem. Ipsa concupiscentia iam nõ est peccatum in regeneratis, quãdo illi ad illicita opera non consentiunt, atque vt ea perpetrent, a regina mẽte mẽbra nõ dantur, vt si nõ fit quod scriptum est, *Non concupisces*, fiat saltem quod alibi legit. *Post concupiscentias tuas nõ eas.* Sed quia modo quodã loquẽdi peccatũ vocatur, q, peccato factũ est, & peccatum si vicerit facit reum, reatus eius valet in regenerato. Quem reatum Christi gratia per remissionem oĩum peccatorum in regenerato, si ad mala opera ei quodãmodo iubenti non obediat, valere non sinat. Sic aũt vocatur peccatum, quia peccato facta est, cum iã in regeneratis non sit ipsa peccatum sicut vocatur lingua locutio quam facit lingua, & manus vocatur scriptura quam facit manus. Item sic vocatur peccatum, quia peccatum si vincit facit, sicut vocatur frigus pigrum, non quod a pigris fiat, sed quod pigros facit. [Li.1. de vitiis & concupisc. cap.23.] [Exo.20.] [Eccles.18.] E

g *Inuenio igi.* Dixerat legẽ bonã, naturam bonã, quæ idem vult, & ei cõsentit, hic adiungit bonã legẽ bonę naturæ adiutricem, & tñ exterior homo coniuncta illa duo vincit, vt homo per neutrum posse euadere videns, obnoxius sit gr̃æ.

* Theod. Dicit aũt. Et lex bona mihi esse videtur, laudo ... quæ ab ea constituta sunt vt se rectè habentia, & similiter ac ipsa, & quę sunt honesta diligo, & quę sunt contraria odio. Sed mihi tamẽ malum adiacet, hoc est peccatum (videlicet concupiscentia) quod habeam corpus mortale & patibile, animęque socordiam & imbecillitatẽ. Deinde mẽtis perturbationem pugnam apertius ostẽdens d. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.* Interiorẽ hominem dicit mentẽ.

* Photius apud Oecum. Inuenio legem, hoc est, intellexi ac deprehendi vim & naturam legis, & de ea comperi quod nihil potuerit auxiliari. Vnde hoc manifestũ est? Quia volẽti mihi facere bonũ, nihil fert auxilij, sed similiter malum adiacet, inefficax est mihi ad agẽdũ quod cupio. In hoc ex eo diligenter de lege comperi, quantũ posset, quę ve sit eius natura, quia in me volente bonũ operari, inuenio adiacere malũ neque ab ea eiectum est a me. Itaque oportet per baptismũ ad Christum eius depulsorem accedere, relicta lege.

h *Volenti.* Tantũ, quia perficere non possum, quia malum rationi prope est, insidians in carne est quasi ad ianuas animę, & aliud cogit facere, quam vult homo & lex.

i *Sec. inte.* Amb. Quia caro ex Adã traducit, peccatũ in se habet, si anima traduceret & ipsa hẽret, quia animę Adę peccauit, si vero aĩa peccatũ in se hẽret, homo nõ se cognosceret. F

Video.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Scio enim. *per experientiam rebellionis carnis ad spiritum.*
2 Quia non habitat in me. *hoc est in carne mea.*
3 Bonum. *i. inclinatio ad bonum, sed magis ad oppositum. Et dicit.*
4 In car. mea. *s. corruptibili & corrupta per peccatum Adæ, quia talis inclinatio mala non fuit in carne humana pro statu innocentiæ: Vel aliter. In carne mea. quasi dicat. In alia parte mei, scilicet in ratione, non est inclinatio ad malum, sed ad bonũ. Ratio enim ad optimа deprecatur. ideo subditur.*
5 Nam vel. *s. bonum.*
6 Adiacet mi. *secundum rationem.*
7 Perficere autem bonum non inuenio. *propter sensualitatem impedientem.*
8 Non enim quod volo bonũ, hoc facio, sed quod nolo, &c. *Exponatur vt prius, quia repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.*
9 Inuenio igitur legem. *hic ostenditur idem per testimonium legis naturalis in bonis, cui concordat lex præcipiẽdo illa quæ homo vult & agit sequendo dictamen rectæ rationis, vt Deũ colere, parentes honorare, & huiusmodi, & hoc est quod dicitur.* Inuenio igitur legem. *s. consonam.*
10 Volenti mihi facere bonum, &c. *secundum legis naturalis dictamen:*
11 Quoniam mihi malum adiacet. *quia magis promptus est homo ad perficiendum malum in opere quam bonum, propter corruptionem naturę.*
12 Conde. enim le. Dei. *i. ei concordo.*
13 Secundum inte. ho. *i. secundũ naturalẽ rationis dictamẽ, quia ratio dicitur homo interior, & sensualitas exterior.*

Digitized by Google

A a *Video au.* Aug. Ad corpus mortis pertinet, vt lex membrorum repugnet legi mentis dum caro aduersus spiritum concupiscit. Sed lex peccati non regnat, cum non obeditur desiderijs eius.

b *Legem in mem.* Recte fomes peccati lex dicitur, quia legitime factum est, vt qui non obediuit suo superiori, ei non seruiat suum inferius, i. caro.

* Aug. Nobis pudendum est, quod imperio nostro caro non seruit, quia hoc fit per infirmitatem, quam peccando meruimus, vocaturque peccatū habitans in membris nostris. Sic est autem hoc peccatum, vt sit pęna peccati.

* Idem. Ego de concupiscentia dixi, quæ est in membris repugnans legi mentis, quamuis reatus eius in omnium peccatorum remissione trāsierit, manet tamen actu in homine secum confligente per continentiam.

B Actu manet, non quidem abstrahendo & alliciendo mentē, eiusque consensu concipiendo & pariendo peccata, sed mala quibus mens resistit desideria commouendo.

* Idem. Lex peccati quę in membris est corporis mortis huius, & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa. s. quia reatus solutus est sacramēto quo renascuntur fideles, manet autem quia operatur desideria cōtra quæ dimicant & fideles.

Captiuum. Ex carne, ex parte, q̄a mens repugnat, & condelectatur legi Dei. Sic de ipso apostolo legitur, mens non consentit peccato, mors contēdit, mens nō consentit. Est in me quiddam mortuum, quiddam viuum, quid inde speradum?

c *Et captiuum me ducentem, &c.* ✠ Oecumen. Porro hic dicit Nā pugna mota inter peccatū, legisque precepta, videlicet cogitatione peccato contradicente, discedit cū victoria peccatū, misero homine in captiuum assumpto. Legem peccati periphrastice vocat peccatum. *quæ est in membris meis:* quę per mea membra pugnat aduersum me.

* Aug. Captiuum, sed ex carne, & ex parte. Nam mens repugnat, & condelectatur legi Dei. Sic enim intelligere debemus. Iā ergo si mens non consentit peccato titillāti, suggerenti, blādienti, q̄a habet alias interius delectationes suas, est

†Dis. 6. c. in fi. 23. q. 5. c. si paulus. 1 prin. li. 2. de pec. mer. & remis. ca 11.

†ex hoc corpore mortis ob noxio. †Gratias ago Deo.

li. 6. cont. Iulia. Pelag c. 8.

li. 2. contr. Iulia. Pelag. c. 1.

C

a Partim libertas reddita. b Condelector legi. sed. c Partim restat infirmitas. d Fomitem qui regnat. e Vt in oculo ad concupiscendum, & in manu ad operandum.

interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuū ducentē me in legem peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit † de corpore mortis huius? †Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne aūt legi peccati.

a Legi & rationi meæ coniunctis in unum. b Per consensum & operationem. ¶Quia consuetudine dominatur. c Ex carne non mente.

a Peccatum enim lex, quia dominatur. b Quanto autem uicinior, tanto periculosior. c Idest, ex carne. d Quia captiuatus sum ego, quia natus sub peccato. ¶Quia manis.

a Spiritualis. b Et cum per me non possum, quia nisi magnus aliquis. c De dominio carnis in quā mors.

a Non lex, non uires propriæ, sed.

a Quia gratia liberat. b Rationalis & interior homo. c Habens ut prius fomitem. d Voluntate. e Potens sum seruire. † Et ideo non remissius agendum, sed cauendum ne regnet.

D in me quiddam mortuum, & quiddam viuum, mors contendit, mens non consentit.

d *Inf.* non in mente, sed in carne.

e *Qui me l.* Liberabitur cū mortale hoc induerit immortalitatē, vbi nulla concupiscentia permanebit. Modo interim qd? *Ego ip. m. s. l. d.* non cōsentiendo *car. au. l. p.* concupiscendo.

f *Vel. De*, i. congregatione ingruētiū malorū, vel peccatorū.

* Aug. Vbi natura istam perdidit libertatem, quam sibi dare exoptat, d. *Quis me liberabit, &c.* Vtique de vitijs corporis dicit. Nā de corpore mors corporis separat, sed contracta ex eo vitia cohęrent, quibus iusta pęna debetur. Vbicunq; aūt istā pdiderit libertatē, certe inseparabilis est possibilitas illa naturæ, hēt posse per naturale subsidium, hēt velle per liberū arbitrium, cur quærit baptismatis sacramentū? Sinatur orare, sinatur adiutorium medici potentissimi flagitare. Neque. n. sibi sufficit, qui d. *Inf. ego ho. quis me, &c.* aut plenā libertatem hēre dicendus est, qui adhuc postulat liberari.

E ✠ Theod. Hęc oia differuit apostolus, vt ostenderet quales eramus ante gratiam, & quales post gratiam, & veluti suscepta persona eorum qui ante gratiam a peccato obsessi sunt, tanquam a medijs hostibus circundatus, & seruire coactus, grauiter gemit ac lamentatur, &c.

g *Igi. ego ip.* Hic tertius actus in lege spiritus. *Igi. e.* Sed quia dicit gratia se esse liberatū, ne quis torpeat securus, quasi peccatū non vltra noceat, determinat quō sit liberatio si in gratia manserit. Alioquin peccatum iterum occupabit. *Ego ip.* Ego in carne, ego in mente, non duo, sed unus ex vtroque, mente non consentio, carne concupisco.

Ab hoc loco: Scimus. n. quia lex spiritualis, ad finē vsque huius capituli, vtrum ex propria, an ex vniuersalis hominis persona hęc melius accipiantur, non omnino perspicuū est.

Dicit Aug aliquādo sibi visū fuisse in hoc apostoli sermone describi hoīem sub lege Sed vt ait, nō est nisi hō gratię, q̄ cōdelectatꝰ legi Dei & cōsentit, & q̄ nō operatꝰ malum, nec vult & q̄ ignorat. i. nō approbat, & cui nihil dānationis nūc est, sicut sequēti ostēdit, & tñ adhuc esse carnalē de se dicit.

F

†captiuantem lib. de nat. & grat. c. 55. †15. q. 1. c. 1. ex voluntate.

Aug. Ser. 6. de ver. Apost.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Video aut. aliam legē in membris. *Hic habita occasione ex dictis de lege naturali & diuina, determinat de lege fomitis, cuius primo malitia ostendit, secundo ab eo liberari petit, ibi:* Infęlix ego hō. *Circa primū ostendit eius malitiam, per hoc quod non est legi naturali cōsona, sed magis cōtraria, & ideo non dicitur lex nisi per modū trāslationis, nā bona ad mala transferimus. sic dicitur bonus latro. v. Metaph. & hoc modo leges tyrannorū leges dicuntur, & sic est de lege fomitis, de qua dicit.* Vi. au. ali. leg. *i. inclinationem quæ ducit membra tanquam ligata ad mala, & sic dicitur lex a liga .do.*

2 Repu. le. ment. m. *i. legi naturali, quæ impressa est menti.*

3 Et captiuum ducentem, &c. *per consuetudinem peccandi, quę tenet hominem in peccato sicut captiuum in carcere.*

4 Infęlix ego homo. *Hic cōsequēter petit liberari, dicens in persona generis humani.* In fęlix ego homo. *per corruptionem naturæ.*

5 Quis me li. *Non dicit de corpore absolute, quia facit ad beatitudinem animæ, quæ non erit perfecte beata, donec fuerit suo corpori reunita, sed dicit:* De cor. m. hu. *quia sancti resurgent in corpore immortali. & respondet Apostolus.*

6 Gratia Dei per Ie. *quia in præsenti liberat a lege fomitis inquātū est culpa, vnde & in renatis per baptismum primi motus non sunt culpa, sed solū pœna, & exercendæ virtutis materia. In futuro vero liberabit etiā a lege fomitis, inquātum est pœna, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Phil. 3. ca. Ex præmissis igitur concludit.*

7 Igitur ego ipse. *in vita præsenti.*

8 Mente seruio legi Dei. *i. secundum inclinationem rationis.*

9 Carne au. legi pec. *i. sequēdo carnis inclinationē.* Legi peccati.

CAP. VIII.

Nihil igi. Augu. Sicut bona quędā malis non proficiunt, sic quædam maculę si sunt leues, sine quibus humana vita non ducitur, nihil impediunt ad coronam.

a *Nihil ig. nunc.* Et si ante, non nūc cū in Chro. Nihil d. q̄a per

Ser. 6. de verbis Apostoli.

CAP. VIII.

Quia mente seruio legi Dei. a Tempore gratiæ. b Quia maculæ ex carne non obsunt.

Nihil igitur nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu qui non secundum carnē ambulāt.

a In quo omnia peccata soluuntur. Obediunt. b Quibus nihil damnationis. c Et si quandoque cadunt.

per gratiam baptismatis & lauacrum regenerationis solutus est, & ipse reatus cū quo erat natus, & q̄dquid ante commisisti.

* Augu. Et si habent desideria carnis quibus non consentiūt, & si lex membrorū repugnet legi mētis eorū, & captiuare vult mētem, tamē quia per gratiā baptismatis

Apud Bedi

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

Nihil igitur. Postquam apostolus ostendit cessationē legis factā per Christū. Hic cōsequenter ostēdit, q̄ Christo sit totaliter adhęrendū, & diuiditur in duas, quia primo facit qd̄ dictū est. Secūdo ne videatur Iudeos tāquā exosos relinquere, ostēdit erga eos suū affectū ca. 9. Prima in duas, q̄a primo ostēdit huius adhęsionis fructū vel vtilitatē, secūdo, modū eius seu firmitatē, ibi. *Quis ergo nos separabit.* Prima adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quātum ad euasionē mali, secūdo quantū ad cōsecutionē boni, ibi. *Qui cunque enim spiritu Dei,* Prima adhuc in duas, quia primo ponit intentum, secundo declarat ipsum, ibi. *Nam quod impossibile.* Circa primum dicit.

1 *Nihil ig. n. dam.* i. nulla damnationis causa.

2 *Ex his qui sunt in Chri. Ie.* per fidem charitate formatam.

3 *Qui non se. car.* i. nō operātur, sed magis sm̄ spiritū quantum

Digitized by Google

matis & lauachrū regenerationis solutus est & ipse reatus cū quo eras natus, & quicqd antea consensisti malę cōcupiscētię, siue quolibet flagitio, &c. omnia deleta sunt in illo fonte quo seruus intrasti, vnde liber existi. Quia ergo hęc ita sunt, nulla ergo nūc condemnatio his q̄ sunt in Christo Iesu. Nulla est nūc, antea fuit.

a q.d. quis, Potes ne secundum carnem ambulare, possum: quia: Vel ideo nihil damnationis est, quia lex liberat a peccato. b Alias hit. c ¶ Lege Moysi, quæ præuaricationis est causa & mortis. A consensu & opere

*Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me a lege

a Quia. Damnauit peccatum. b Damnare peccatum. c Naturali. Vel scriptæ d In quare. s. in iustificatione implenda

peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi, † in quo

a Lex. b Per carnales obseruantias non poterat iustificare. Per fomitem peccati, per carnalitatem quæ. c Consubstantialem. d Per hominem conoscibilem faciens.

infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens † in

a Non in carnem peccatricem, sed ei simile per passibilitatem & mortalitatem. b i. pro eo quod factus est hostia pro peccato. c Deleuit.

similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui

a Christi in qua vetus homo noster crucifixus est. b Lex præcipit. spiritus implet c Talibus.

a Actibus. Et si aliquando cadamus.

non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritū.

*sed secundū spiritū me Aug lib. de nupt. & concup c 32. & lib. 83. q. 67.

Hoc malum fecerat gēneratio, sed hoc bonū fecit regeneratio.

a *Lex e. spi.* Hic ostēdit per quid gratia liberet per spiritum sanctum.

Lex spiritus. Est spiritus sanctus q docet quid sit agēdum, & quid nō: q est dator vitæ, & hoc per Christum qui dat spiritū: & quomodo in Christo exponit.

Vel lex spiritus. Lex fidei qui dicit spiritus: quia Deus cuius fides est, spiritus est. Vel lex fidei p quā viuificamur quā spiritus ponit in corde. Vel lex spiritus vitę, qa & peccare nō vult, & à morte reuocat, & qa spiritu. i. mente credit, & spiritus est q credit, & spiritus est cuius fides est.

Ambrosius

B *Lex e. spiritus.* Lex Moysi, lex spiritus. i. spiritualis: qa prohibet peccare, sed non vitę, quia non viuificauit remissis peccatis.

Lex triplex

Distinctio ista satis est necessaria: Lex, inquit, spiritus vitæ. Ecce vna lex. A lege pctī & mortis. Ecce altera lex. Et sequitur q impossibile erat legi. Ecce tertia lex. Hęc est lex per Moysen data in monte Sina. Duę ergo leges hic bonę sunt. s. lex fidei, quæ peccatum tollit, & lex Moysi: quæ peccatum ostēdit & prohibet. Lex vero peccati mala, quia reos facit.

Lex quā ponit spiritus, liberat a lege carnis: quod non potuit facere tertia lex Moysi. Lex carnis nō est Dei, sed pctī & mortis: hæc reos. Lex Moysi sancta & Dei est: quæ ostēdit malum, sed non tollit. Lex spiritus quæ est lex fidei & gratię, malum tollit.

b *Nam quod impossi:* Quomodo in Christo facta sit liberatio, ostendit.

c *Per carn.* Per carnalitatē, quæ rebellabat, & audita lege amplius est incitata: sic infirmata est lex literę per carnē, & ideo erat ei impossibile liberare a lege peccati & mortis.

Expositio quarundam propositionum epist. ad Rom. prop. 40

✻ Aug. Quod autem ait, *Quod ipossibile erat legi, &c.* manifestissime docet præcepta legis ꝓpterea nō impleta, quamuis essent implēda, quoniā quibus data erat lex ante gratiā, dediti erāt carnalibus bonis, & ex his acquirere beatitudinē cupiebāt, neq; metuebant nisi cū talibus bonis imminebat aduersitas, uersitas, & ideo cum illa tēporalia deturbarentur, facile rēcedebant a præceptis legis. Infirmabatur ergo lex nō implēdo qđ præcipiebat, non sua culpa, sed per carnem, idest, per eos homines qui carnalia bona appetendo, non amabāt legis iustitiam, sed ei temporalia commoda præponebant.

D

Aug. l. 83. q. 67.

d *Filium suum mit.* August. Nō vbi nō erat: q vbique est, venit in virginē, q ante in virgine erat, q̄ creauit, elegit: q̄ elegit, creauit, attulit virgini fœcūditatē, nō abstulit virginitatē veniēs in vterū virginis, fuit. n. ibi p vnionē naturæ, qualiter ante nō erat Ita & in mūdo erat, & in mūdū venisse dicitur, quia visibilis mundo apparuit.

† ex parte qua imbecillis erat.

† sub specie carnis peccato obnoxiæ.

e *In simi. car. pec.* nō in carnē peccatricē: qa non eū mater concupiscentia, sed gratia concepit. Nō peccatrix ergo fuit quia nec in libidinis cōcupiscētia concepta: nec peccati causam in se habuit: nec in ea peccauit. In pęna ergo similis nostræ, non in qualitate peccati.

✻ Theod. Nō dixit, similitudine carnis, sed *in similitudine carnis peccati.* Naturam enim humanam acceperat, peccatum humanum non acceperat, & ideo qđ acceptum est, nō similitudinem carnis, sed similitudinē carnis peccati appellauit. Cum enim eandem quā nos habet et naturam, non habuit eādem quam nos sententiam & mentem.

E

✻ Basil. & Cyril. apud Occum. Corpus Christi non erat peccati corpus, sed similitudo carnis peccati. Ostēdit Dominus naturales suscepisse affectiones ad cōfirmationem veræ & non phantasticæ incarnationis: affectiones vero, quæ a malitia oriuntur & vitam commaculant, recessisse.

Sic & Aug. libro. 14 cont. Faust. Manich c. 5. & lib. quæst. vet. & noui test. q. 40.

f *Et de pecca.* Orig. hoc est, per hostiā carnis suæ quā obtulit ī ara crucis, dānauit peccatū, & ad nihilū redegit ī carne sua.

✻ Hier. Sicut hostias, quę pro peccato offerebantur in lege, peccati nomine vocabāt, sic & Christi caro quę pro peccatis nostris oblata est, peccati nomē accepit. Vel aliter. De peccato Iudæorum qui Christum per inuidiam tradiderunt, morti adiudicandum, damnauit peccatum nostrum.

g *Damna.* idest, destruxit diabolum, idest, pro peccato quod fecit in carne Christi.

Vel peccatum, idest, fomitem procedentem de peccato damnauit, idest, debilitauit.

h *Vt iusti.* Ita dānabatur peccatum, vt iustitia q̄ lex Moysi promisit,

C F

NICOLAVS DE LYRA.

tum ad opera ex fide sequētia: quia fides sine operibus mortua est, Iaco. 2. d. Nullus enim dānat nisi pro peccato originali, actuali vel mortali, vel pro pęna per Adam incursa, per quem mundam sancti patres descendebant ad limbum inferni, quamuis essent mundati & liberati ab originali peccato & actuali. Fides autem Christi liberat ab originali & actuali, & a pęna incursa pro peccato Adæ: inquātum in baptismo qui est sacramentum fidei communicatur totaliter virtus passionis Christi, quæ abstulit impedimentum naturæ. Ideo dicit.

1 Lex enim spi. vi. *Lex enim euangelica dicitur lex spiritus, qa impressa fuit cordibus apostolorum per spiritumsanctum.* Et lex vitę, *quia viuificat per gratiam, quam conferunt sacramenta nouæ legis.*

2 Liberauit me a lege pec. *idest ab obligatione pro peccato actuali & mortali.*

3 Et mor. *quia tollit omnem pænam debitam, propter quod sancti nūc morientes statim euolant ad gloriam.*

Diuisio

4 Nam quod impos. *Hic consequēter declarat suum dictū. s. qualiter lex Christi libera. Et diuiditur in duas: quia primo declaratur modus huius liberationis, secundo ponitur distinctio ambulantiū secundū spiritum & secūdum impetum carnis, ibi:* Qui enim. *Circa primū cōsiderandum, quod secundū nullum tempus nullus saluatur nisi per Christum, Act. 4. c.* Nec. n. aliud nomen sub cælo datum est hominibus, in quo oporteat saluos fieri. *Ista autē salus dupliciter potest hominibus applicari. Vno modo p fidem: & sic per Christū saluabātur patres veteris Testamēti. s. per fidem Christi venturi. Aliquid enim antequam sit in effectu bene mouet secundum actū animæ, sicut finis mouet agentem. credere vero est actus animæ. Alio modo applicatur p sacramenta hominibus adhibita, q̄ sunt nostræ iustificationis instrūenta, separata tamē. Sicut enim ædificationis materialis artifex est causa effi-*

Salutis hominibus duplex applicatio.

efficiens principalis, manus eius influentialis coniuncta, securis vero separata. Sic in sanctificatione p gratiam deitas est causa efficiens principalis, humanitas Christi sicut instrumentū coniunctum, sacramenta vero nouæ legis sicut instrumenta separata recipientia ad hoc virtutē a Deo mediante humanitate Christi: sicut securis agit in ędificatione p motionem artificis mediante manu quæ est instrumentū coniunctū. Talis autem virtus Dei seu actio non fuit in sacramentis veteris legis q̄ nō poterant habere virtutem talem ab humanitate Christi ventura, quia causa effectiua non est posterior suo effectu. & hoc est quod dicitur: Nā quod im. erat. le. *i. sacramentis legalibus efficacia dicta carentibus.*

5 In quo infirmab. *s. lex. vetus, quia in hoc erat imperfecta. propter quod sacramenta illius egena dicuntur & infirma, Gal. 4.*

6 Per carnē. *quia mundabat corporaliter, tantum tollens quasdam irregularitates prohibentes ingressum templi cōtingentes ex tactu mortui, & huiusmodi. propter quod dicuntur iustitiæ carnis. Heb. 7.*

7 Deus fi. su. m. in. *quia assumpsit carnem passibilem, tamen non peccatricem.*

8 Et de pec. *i. de seipso facto hostia pro peccato, sicut dicitur Hosee 4.* Peccata populi mei comedent, *quia sacerdotes pro peccato hostias comedebant.*

9 Damna. pec. *i. deleuit per suam passionem.*

10 In car. *i. in homine secundum illud Psal.* Recordatus est, quia caro sunt.

Psal 77. c

11 Vt iusti. le. *i, promissa in lege quæ gratiam iustificantem promittebat, sed non conferebat.*

12 Impleretur in no. *i. renatis per baptismum gratiam conferentem per virtutem a Christo deriuatam vt dictum est.*

13 Qui non se. c. am. sed. *per bona opera: quia fides sine operibus nō sufficit ad salutem, cum sit mortua.*

Digitized by Google

promisit, consummaretur.

A a *Qui enim secun. car.* Ambulãs secundum carnem non est iustus, quia nec qui est secundum eam. Cur nõ? Qui sapit, quæ carnis sunt, quod repugnat iustitiæ.

b *Nam pru.* Qui hæc quę carnis sunt sapit, non est iustus: nã prudẽtia carnis mors est.

✱ Oecum. Affectũ vocat carnis, terrenum mẽtis impulsum, & inclinationẽ ad absurdas actiones. Hoc non est carnis calumnia: neq;.n. dixit, nã, sed affect⁹, qui etiam corrigi potest. Affect⁹ vero spiritus, mens, est q̃ in nobis spiritu mouetur. († affectus)

Vita & pax. Vita quidem ad id relatũ, affect⁹ carnis mors: pax autem ad id quod sequit, affectus carnis inimicitia ẽ ad Deũ.

c *Quoni. sa. c.* Hæc enumerãdo deterret a carnis obedientia.

B g *Inimica est.* Dũ nil putat Deum posse, præter qd̃ in naturis rerum videtur.

(lib. 5. c. 10.) ✱ Irenaeus. Bene Apostolus ait: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*, non substãtiã reiiciẽs carnis, sed infusionem Spiritus attrahẽs. Nec conuersa quę in carne est repellens ab eis: etenim ipse in carne cum esset, scribebat eis: sed concupiscentias abscindens carnis, quę mortificant hominem.

(lib. de res. carnis, c. 46.) ✱ Tertul. Talem vbique apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantem, vt carnẽ damnare videat: sed ne ita qs existimet, ex aliorum vel cohærẽtiũ sensuum suggestu procurãtem. Nã & dicens eos, qui in carne sunt, Deo placere nõ posse, statim de prauo intellectu ad integrũ reuocat, adijciẽs, Vos autẽ nõ estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negãdo in carne esse, in opib⁹ carnis nõ esse monstrabat. Atq; ita illos demũ Deo placere nõ posse, nõ q in carne essent, sed qui carnaliter viuerẽt: placere autẽ illos Deo, q̃ i carne positi, secũdũ spũm incederẽt.

(Apud Bed. 1.) ✱ August. Qui in carne sunt, idest, qui in carnẽ confidũt, qui cõcupiscentias suas sequunt, qui in his habitãt, qui earum voluptatibus oblectantur, & in his beatã vitã cõstituũt.

e *Si ta.* Ambigue, quia nondum sunt perfectæ fidei, sed spes est perficiendi.

f *Spi. Dei.* spiritus Christi: quia idem est.

C (Ser. 6. de verbi. Apost.) ✱ Aug. Non ergo sibi arroget virtutem propriã egena, & vitiata natura. Si quis spiritũ Christi nõ habet. Ipse enim spiritus Dei, qui spirit⁹ Christi & patris est & filij. Si qs hũc nõ habet, nõ se fallat, hic nõ est ei⁹. Ecce adiuuãte ipsius misericordia, spiritũ Chri. habemus, & ipsa delectatione iustitię, integra fide, catholi. a fide, spũm dei nobis inesse cognosci m⁹. D

a Qui mente consentiunt carni. Non sunt iusti. b Intenti. & curiosi in carnalibus.

Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiũt:

a Ambulans secundum spiritum est iustus, quia & qui est secundum eum. b Sanctum. Rationem. Consensu. c Quæ spiritussanctus docet vel ratio insinuat. d Solliciti ad ea implenda

qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt.

a Cum studiosius implet quæ carnis sunt, naturas rerum sequitur appetendo bona temporalia fugiendo mala b Aeterna c Cum studiose agit spiritualia

Nam† prudentia carnis mors est.† Prudẽtia autem spiritus

a In futuro Causa vitę b Mentis hic. i vita cum pace, quæ erit in futuro. c Mors est prudentia carnis, quæ adeo carnalibus intendit. d Quem sibi non constituit finem. e Bonis institutionibus non obedit

vita & pax. Quoniã sapiẽtia carnis inimica est Deo. Legi

a Natura post vitium non potest, quod pellit medicus. Subiecta esse. b Quid per singula immoror? Qui post concupiscentias eunt.

enim Dei nõ est subiecta. Nec enim potest.† Qui autem in

a O Romani. b Non facitis opera carnis. Q Pro vobis non dictum est.

carne sunt Deo placere nõ possunt. Vos autẽ in carne non

a In his quæ ratio suadet Ecce docet quomodo quis ambulet secũdũ spiritũ s. si habet spiritũ Dei.

estis, sed in spiritu si tamẽ spiritus Dei habitat in vobis.† Si

a Ecce vnde est, secundum carnem ambulare. b Viuens secundum sensum carnis uel gesta. Dum mente consentit carni, uel eius opera actu explet. c i. membrum Christi.

quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si

a Sed si spiritus Christi. Qui est idem cum spiritu. Licet.

autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est

a .i. in peccato vel pro originali. b Qui Deo qui uita est coniungitur. c Quæ est ex spiritusancto. Ecce iterum bona spiritussancti.

propter peccatũ, spiritus vero viuit propter iustificationẽ.

Hoc iã vobis Sed si. a Dei patris. b Hęc est causa qua suscitabit alios, quia Christus suscitaus.

Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis, habi-

Et qui hoc potuit. a Sicut dictum est. b Faciet immortalia & impassibilia.

tat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viui-

a Non ait mortua. Quæ modo sunt. b Non pro uestra dignitate, non pro uestris meritis, sed propter sua munera.

ficabit & mortalia corpora vestra propter inhabitatem spi

✱ Oecum. Ne illos merore afficeret, non dixit. Qd̃ si non habetis: sed, Si quis nõ habet, tanquã de alijs loquens. Spiritũ autem Christi dona noui testamenti.

g *Cor. qui.* Vel, nomine corporis hominẽ totũ significat, sicut Ezechiel econuerso nomine animæ, cum inquit: *Anima, q̃ pec. &c.* (Eccl. 18. a.) Et est: Si spiritus Christi in vobis est, licet corpus mortuũ i. homo mortuus fuerit propter peccata. i. in peccatis, spirit⁹ tamen. i. anima quę fuerat impia viuit: quia Deo qui est vita iũgitur, & hoc ꝓpter iustificationẽ. i. peccatorũ remissionẽ, quæ est ex spiritusancto. († Dist. 86. c. proposuisti.) († 11. q. 3. c. nihil.) E

h *Mortuum* ait, non mortale. Ante peccatum enim corpus animale. i. mortale fuit. s. potẽs mori. Sed quod non necesse erat mori: modo mortuũ propter peccatum, idest, quod necesse est mori.

i *Propter peccatũ.* Vitandum reseruatur hæc infirmitas, vt ex inde peccare magis timeat.

K *Quòd si spi.* Aug. Attẽde, quod spiritussanctus & spiritus patris dictus est hic, vbi legitur: Si autem spũs eius, qui suscitauit Christum & spiritus filij, vbi legitur: *Qui autem spiritũ Christi non habet*, quia spiritussanctus de vtroque procedit. Sed ꝓcessionem eius, sicut & generationem filij quis enarrabit? (Aug. lib. 83. quæst. q. 67.) (Isa. 53. c.)

l *Viuifica. & mor.* Aug. Ecce quartus actus. In prima actione ante legẽ nulla pugna est cũ voluptatibus seculi. In secunda sub lege pugnam⁹, sed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta nõ est pugna, sed pax æterna: quia subditur nostrum inferius, quod non subdebatur, quia nos superiorẽ nobis Deum deserueramus. (Actus humani quatuor)

m *Mortalia.* Aug. Non mortua, in resurrectione cum mortale hoc induet immortalitatẽ, non solum necessitas moriẽdi quã modo habet propter peccatũ, sed nec mortalitas remanebit; quam habuit corpus animale peccatum.

n *Prop. inha.* Euidentissime apparet non tantũ spũs, sed et corporis mortem ꝑꝑ peccatum hominẽ meruisse, per spiritum F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui e. s. car. *Hic ponitur distinctio inter ambulãtes secundũ carnem, & secũdum spũm. Et diuiditur in tres partes. primò ponitur hęc distinctio, secũdò vnius partis imitatio, ibi.* Vos autem. *tertiò infertur cõclusio, ibi.* Ergo fratres. *Primò. n. ponitur distinctio quantũ ad iudicium, cum dr̃.* Qui enim secundum car. sunt. *s. ambulantes.* (Diuisio)

2 Quæ car. &c. *i. carnalia bona iudicant meliora spũalibus bonis erronea tñ, sicut lingua febricitãtis infecta cholera amara, ea q̃ sunt dulcia, iudicat amara. Qualis est enim vnusqsque talis finis sibi videtur. 2. Ethico.* 3 Qui vero secundum spiritũ *supple ambulant.*

4 Quę sunt spiritus sentiunt. *spũalia bona carnalibus præponentes sicut lingua bene disposita bene indicat de saporibus. Secundo ponitur distinctio inter eos quantum ad effectum, cum dicitur.*

5 Nam pru. *qua quis bona carnalia caute scit inquirere & proseq.*

6 Mors est. *i. mortem efficit culpæ & gehennæ, & aliquando naturę: quia carnaliter viuentes frequenter citius aliis moriuntur.*

7 Pru. au. spi. *qua quis spiritualia bona discrete quærit & proseqtur.*

8 Vita & pax. *i. meretur vitã gratię in præsenti, & pacẽ gloriæ in futuro. Ibi enim perfecta pax habetur, eo ꝙ appetitus totaliter quietatur.*

9 Quoniã sapien. car. inimi. *rebellans eius mandatis ideo subdit.*

10 Legi enim Dei nõ est subiecta. *& ꝑ cõsequens nec ipsi Deo.*

11 Nec enim potest. *propter quod dicit Saluator Mat. 6. c. Nemo potest duobus dominis seruire. s. contrarijs sicut est in proposito.*

12 Vos au. in. nar. *Hic ponit vnius partis imitatio. s. ambulãtiũ secũdum spiritum, cũ dicit:* Vos au. in car. non estis. *i. esse nõ debetis.*

13 Sed in spiri. *quia renati estis per baptis. ex aqua & sp. Ioan. 3. a.*

14 Si tñ, &c. *perseuerando in gratia per baptismum accepta: Quod dicitur ad excludendũ eos qui post baptismum ad vomitum reuertunt: de quibus subditur.* 15 Si quis au. spi. Chri. *quia cecidit a gratia.*

16 Hic non est e. *s. membrorum merito, licet aliquando sit numero.*

17 Si au. Chri. in. vo. est. *per gratiã.* 18 Corpus qui. mor. *i. moriendi necessitati subiectũ ꝓpter Adæ peccatũ q. d. hæc mortalitas nõ impedit habitationẽ Christi in nobis per gratiã, q̃a licet reparatio humanæ naturæ ꝑ Christũ facta sit sufficiẽter quãtũ ad corpus & animã, tamẽ ordinate nobis datur, quia sicut Christus habuit primo corp⁹ passibile, & post hoc surrexit ad vitam immortalem: ita & fideles q sunt eius mẽbra sibi conformãtur ꝑ gratiã iustificantẽ animã: sed adhuc habẽt corpus passibile; sed in cõsummatione finali induent immoralitatẽ gloriæ ex redũdantia glorię animæ ad corpus. Et hoc est quod dicitur.*

19 spiri. ve. vi. *per gratiã in præsenti.* 20 Quod si spi. eius. *i. Dei patris.* 21 Qui sus. Ie. a mor. ha. in. vo. *per gratiæ perseuerãtiam.*

22 Qui sus. Ie. Chri. &c. *i. sic suscitabit nos ad vitã immortalẽ.*

Ergo

Digitized by Google

a ¶ Quia hæc bona ex spiritu,ex carne non non nisi mors.
b Ex debito seruire & obedire debemus spiritui sancto. c ¶ Sed rationi.

a ritum eius in vobis. Ergo fratres debitores sumus non carni, 1

a Secundum carnis voluptates,& si necessaria ei debemus ministrare.
b Quia vitia ex sensibus nascuntur quæ carni deputantur.

vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem

a Sancto. Quod mox determinat vbi ait,spiritu Dei.

b vixeritis, moriemini, Si autem spiritu facta carnis mortifi- 2

a Penitus abieceritis quæ caro exigit. b Quia filij Dei.
¶ Hic in iustitia,& in futuro in gloria. c Per hoc possunt carnem mortificare, quia.
d Non suo,non lege. e Reguntur.

c caueritis, viuetis. † quicunque enim spiritu Dei aguntur, 3

a Ex dilectione seruientes.

d hi sunt filij Dei. † Nō enim accepistis spiritū seruitutis iterū 4 5

¶ Quia idem spiritus. ¶ Vt olim in lege.
a Datorem bonorum operum quæ ex misericordia.

e in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei, in 6

a Per quem liberi de vtroque populo. b Intense, nec ingrati de iustitia.
c Iudæi clamant. d Gentiles.
e Vere filij, hoc recognoscere facit spiritussanctus spiritum nostrum,quia.

f g quo clamamus † abba pater. † Ipse enim spiritus testimoniū 7 8 9 10 11

ritum sanctum vtrunque liberatum a Christo.

A * Augustin. Quid timetis?quid pro ipsa carne solliciti estis? Capillus de capite vestro non peribit. Adā peccādo dānauit in mortem corpora vestra, sed Iesus si est spūs eius in vobis, viuificabit & mortalia corpora vestra, quia sanguinem suū dedit pro salute vestra. Promissum reddi dubitas, qui tale pignus tenes? Sic implebitur quod scriptum est, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sic liberaberis de corpore mortis huius, non corpus non habendo, vel alterum habendo, sed nō vlterius moriendo. Non propter merita vestra, sed propter munera sua.

Ser. 6. de verbis Apost.

Exod. 14. f. 1. 19 q. 2. c. duę. in fin. De renun. c. nisi. § verum si.

a *Ergo fratres deb. &c.*

B * Oecum. Post tantam gratiam debem⁹ secundum voluntatē Dei viuere, & non amplius secundum carnem. Deinde ne existimetur necessaria corporis ministeria tollere, puta cibum, ac vestitū, subiungit, *Vt secundum carnem viuamus,* hoc est, in peccatis,& vt permittamus vitam carnalibus concupiscentiis. Si vero per Spiritum sanctum carnis actiones hoc est, praua abstuleritis, viuetis beata illa vita.

† Gal. 4. a.

b *Si au. spi.* Vel spiritu nostro, quod tamen nō fit, nisi agente spiritusancto.

c *Aguntur.* Plus est agi quasi vix aliquid agentem, quàm regi, quasi iam aliquid agētem, qui ideo regitur, vt recte agat. Sed aguntur, non quod nihil per se, sed quod vix vt aliquid agant, impetu gratiæ impelluntur.

* August. Non qui secundum carnem viuunt suam, non qui secundum spiritū suum viuunt, nō qui carnis voluptate ducūtur, sed quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Dicit mihi aliqs. Ergo agimur, nō agimus. Respondeo, Imo & agis,& ageris. Et tūc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei qui te agit, agentibus adiutor est, ipsum nomen adiutoris præscribit tibi, quia & tu ipse aliquid agis, &c.

Serm. 13. de verb. Apost.

* Prosper. Tantum præstat voluntatibus nostris gratia Saluatoris, vt non dubitet Apostolus dicere: *Quicunque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quam vt illi se commendet, qui male agere non potest.

lib. sentent.

d *Non enim acce.* Filij esse debetis, non serui, quia nō accepistis

Aug lib. 83. quæst. q. 67.

C

pistis spiritum seruitutis, qui inuitos timore pœnæ seruire faciat, sed,&c.

D

e *Sed accep. spiritum adoptio.* Idem est spiritus, sed propter diuersa opera dissimiliter appellatur: Spiritus iræ Aegyptiis, quibus aqua spiritu diuisa nocuit. Filiis Israel, non iræ quib. profuit. Spiritus timoris, his qui per legem de peccatis, & sua infirmitate conuicti gratiam spiritus non intelligebant. Spiritus libertatis, istis quibus sua gratia regeneratio in vitam æternam, & fides quæ per dilectionem operatur impertita est. Vnus ergo spiritus qui duos timores facit: Qui & duo genera seruorum faciunt. Est enim seruus qui & filius, qui timet dominum & honorat patrem. vnde Malachias: *Si dominus sum, vbi est timor meus? Si pater, vbi est amor meus:* Et est seruus qui timet pœnam, sed non diligit iustitiam.

Gal. 5. b.

† 23. q. 4. c. hæc autem. § item non. 2. Tim. 1. b.

E

Malac. 1. b. Idē spiritus.

Sciendū etiam præter naturalem timorem, qui omnibus inest, quatuor esse timores. scilicet Mundanū qui malus est, nec a Deo. Et seruilis q bonus est,& a Deo, sed nō sufficiēs. Initialis qui bonus est & sufficiens. Et castus qui bonus est & perficiens, de quo hic: *Ipse enim generat nos filios Dei.*

Timores quatuor.

f *In quo clamamus.* Hoc iterum ex dono spiritus, quod ita nos facit clamare.

Vide August. serm. 13. de verb. Apost.

g *Abba pater.* Hebraice, pater Latine. *Abba pater.* In sacramēto ecclesię. In passione dixit Christus, *Abba pater.* quia ipse est de vtroque populo, cui compatiens, in se ostendit filios suos (martyres. s.) non debere desperare, si qua tempore passionis ex humana fragilitate tristitia irrepat.

Mar. 14. d.

* Basilius. Idcirco patrem Deum inuocamus, quod Israel quidem vt seruus præceptis duceretur, cum formidine correptus. Christianorum vero Ecclesia Christi sanguine sanctificata per charitatem adoptatur.

L. 5. cōtra Eunom. c. 1.

* Oecumen. Spiritus seruitutis dicit spiritalem legem, neq; enim in vniuersum acceperunt Iudæi spiritum. Patrē ait, vocamus Deum. Per quem clamamus, Abba, pater? Per ipsum adoptionis spiritum digni habemur qui hanc vocem Deo tribuamus, ipsumq; patrem vocemus. Et vnde scitur Deo gratum esse, vt hanc vocem ad ipsum referamus? Filius nos dicere docuit, *Pater noster, qui es in cælis, &c.*

Matth. 6.

¶ Quòd

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ergo fratres. *Hic concludit intentum. s. quod fideles debent obedire spiritui & non carni. Et hoc est quod dicit:* Ergo frat. *& patet ex dictis litera vsque ibi.*

2 Si autem spi. fa. car. mor. *appetitum sensitiuum per rationem viriliter restringendo.*

3 Viuetis. *vita gratiæ, & postea gloriæ.*

4 Quicunque e. *Postquam Apost. ostendit fructum adhæsionis ad Christum quantum ad euasionem mali, hic idem, ostendit quantum ad consecutionē boni. Et diuiditur in duas. Primò declarat huius boni magnitudinem. secundo, eius certitudinē, ibi,* Quid ergo dicemus. *Prima adhuc in duas, primo ostendit magnitudinē huius boni quantū ad habitum. secundo, quā um ad actū meritorium, ibi:* Similiter aūt. *Prima in duas, quia primo declarat propositum in habitu gratiæ. secundo, in habitu gloriæ, ibi,* Si autem filij. *Circa primum sciendum, q sicut Deus per influxum generalem mouet creaturas ad perfectiones suas naturales. sic per influxum specialem mouet creaturam rationalem ad bonum supernaturale, & talis influxus a doctoribus vocatur instinctus diuinus. Et ista est prima præparatio ex parte Dei ad habitum gratiæ consequendum. Hunc autem instinctum qui est quædā motio diuina ali qui sequuntur. & sic accipiunt gratiam. Alij autem repellunt illum. et sic habitum gratiæ non consequuntur. Quantum igitur ad recipientes, dicit:* Quicunque e. ag. *monitionē dictam sequēdo, & in hoc reguntur meliori principio quàm sit humana ratio, secūdum quod dicit Philosophus in simili de bene fortunato, ca. de bona fortuna.*

Hi

5 Hi sunt fi. Dei. *idest, habitum gratiæ consequuntur per quem sunt filii Dei adoptiui. Et bene dicitur:* Quicunq; enim spiritu Dei aguntur, &c. *quia diuinus instinctus nulli deficit in vita præsenti. & ideo qui habitum gratiæ non consequitur, sibi meritò imputatur, quia cōsensus dicto instinctui est vltima dispositiọ ad gratiam habitualem, quæ facit Dei filiationem. ideo subditur.*

6 Non enim accepistis spiritum ser. *sicut in veteri lege, quæ fuit lex timoris.*

7 Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. *per habitum gratiæ.*

8 In quo clamamus. *idest, Deum vocare possumus.*

9 Abba pater. *Duo sunt nomina idem significantia, vnū Hebraicum, alterum Latinum ad designandum duplicem Dei paternitatem. Vna, communis bonis & malis, qua pater est omnium per creationē. Alia est specialis qua pater est iustorum per gratiæ adoptionem, de qua adhuc subditur.*

10 Ipse enim spiritus. *scilicet sanctus qui est tertius in trinitate personæ.*

11 Testimo. red. sp. n. &c. *Licet enim nullus sciat via humana se esse filiū Dei per gratiæ adoptionē, tñ hoc potest scire per spiritussancti reuelationem. Et hoc modo sciebat Apost. de seipso, & aliis quibus facta est similis reuelatio, secundum q dicit. 1. Corin. 2. c.* Non accepimus spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. *Potest hoc etiam aliter exponi, quia spiritussanctus signis & miraculis reddit testimoniū de veritate catholicæ fidei, per quam efficimur filii Dei adoptiui.*

Si

Digitized by Google

reddidit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes, hæredes quidem Dei cohæredes autem Christi, si tamen compatimur ut & conglorificemur. † Existimo enim, quod non sunt † condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur † in nobis. † nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum

a Dum bene egimus. Quod non leue. a Eiusdem gloriæ participes. b Quia eius fruemur beatitudine in quo & c Vnde similes ei erimus. In quo cum quo. a ¶ Quo merito sumus hæredes. b ¶ Ad similitudinem. Respicit quod supra. S. facta car. mort. c ¶ Ecce iterum dona spiritussancti. d Hac intentione. e i. scio. Et patiendum est pro gloria habenda. a Si districte nobiscum ageretur. b Omnes simul. c Temporales. d Momentaneæ. a Facit spiritus quod merita non possunt. Promerendam. b Etsi occulta, quam oculus non vidit, nec auris. &c. c Omnibus bonis, & malis non quidem esse in malis, sed tantum in nobis. Bonis. a Reuelabitur & vere quod probat ab authoritate expectantium Expectans creatura. b Quando apparebit qualis futura est. c Ideo omnia toleranda. d Assidue in actu expectandi est. Geminatio assiduitatem notat: quia nondum apparet quod erit vel futura est. e Necesse est vt expectet. Vanitati subiecta & potest, qu a non amat vana, quæ sunt omnia mundana. Vnde. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. a i. boni Homo b ¶ Non amans ista caduca Tamen patienter ferens sciens Deum subiecisse ad conseruationem humilitatis.

a Quod sunt fi. Hoc recognoscere facit spiritussanctus, dum in ecclesia fit remissio peccatorum: quam & si tota trinitas faciat, ad spiritumsanctum tamen intelligitur pertinere, quia communis est patri, & filio amborumque; vnio: per quam fit societas, & vnitas, qua efficimur vnum corpus vnici filij Dei. Vnitas enim nos compaginat, quam facit charitas, quæ non est nisi a spiritusancto. Hæc dicuntur, vt amemus vnitatem, & timeamus separationem.

Aug. Tract. 24 in Io. — Aug. lib. 83. quæst. q. 67.

b *Hæredes.* Et si non decedat Deus, quod dicitur humanis legibus. Vel decedet, vt non videatur per speculum in ænig. sicut nunc, sed facie ad faciem. Potest etiam dici, quod Christus caput nostrum ad passionem decedens, nobis relinquit pacis ecclesiasticæ possessionem, sicut ipse ait: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Christus etiam est hæreditas eius. vnde: *Dabo tibi gentes hære.* Et item: *Dominus pars hæreditatis meæ. &c.*

† pares — 1. Cor. 13 d. — † erga nos — Ioan. 14. d. — Psal. 2. b. — Psal. 15. b.

c *Si tamen com.* Mortificare facta carnis, vnde vita erit, nemo potest sine molestia, cui necessaria est patientia.

d *Existimo enim quod, &c.* ✠ Eusebius Emiss. Nam quos per cruentissimum persecutorem humiliauerat diabolus, exaltauit Deus: quos ille damnauit, iste glorificauit: ille opprobriis adimpleuit, hic præmiis. Ille affecit flammis, refrigerauit hic: ille induxit in mortem, hic ad vitam de morte perduxit: ille interfecit gladiis, hic dignos fecit coronis. Ideo vox est Apostoli martyrium suspirantis, *Non sunt condignæ passiones, &c.*

Homi. 4. de Epiphania.

✠ Theodoretus. Superant certamina coronæ, non comparantur cum laboribus remunerationes, labor enim paruus est, sed magnum lucrum speratur. Et propterea non mercedem, sed gloriam vocauit ea quæ expectantur.

✠ Cyprianus. Plus nos accipere in passionis mercede, quam quod hic sustinemus in passione, probat Paulus, qui oculata fide Ie sum dominum vidisse se gloriatur, qui id quod, & didicit & vidit, maiori conscientiæ veritate profert. *Non sunt, inquit, condignæ passiones huius temporis ad superuenturam claritatem, quæ reuelabit, &c.* Quis ergo non omnibus viribus elaboret ad tantam claritatem peruenire, vt amicus Dei fiat, vt cum Christo statim gaudeat? Vt post tormenta terrena, præmia diuina percipiat? Si militibus secularibus gloriosum est, vt hoste deuicto redeat in patriam triumphantes, quanto potior & maior est gloria, victo diabolo, ad paradisum triumphantem redire? Angelis adequari? Cohæredem Christi fieri? Lateri eius assistere, cum federit iudicaturus? &c. *Vide August. in psal. 30. & Ser. de verbis Dom. & de verbis apost. &c.*

L. de exhortatione martyrum, c. 12.

e *Nam expectatio.* Creatura sunt boni, qui in creatione Dei manent, vel quia sunt causa omnium. Corruptio est vanitas: cui subiecta est creatura. Omnia enim, quæ nascuntur infirma, & corruptibilia, & per hoc vana: quia statum suum tenere non possunt. Creatura, dicitur quicquid modo in nobis dolet, dum carnem mortificamus per ieiunia, & aduersa, & expecta. modo quod erit in futuro. s. reuela. s. d. Itaque non naturæ alterius, sed alterius qualitatis diuersitate a creatura si. distinguens ait Creatura expectat reuelatio. filio. Dei.

† 1. q. 3. c. saluator in prin. — † De pœ. di. 4. c. hanc societatem §. quod autem. — li. 83. quæst. q. 67.

✠ August. Hoc Apostolum puto dicere. Nam, & hoc ipsum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, id est, cum esurimus, aut sitimus, dum frenamus delectationem concubitus per castitatem, dum iniuriarum lacerationes, & contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus, dum reiectis voluptatib. nostris pro fructu matris nostræ ecclesiæ laboramus, quicquid in nobis in hac atque huiusmodi attritione dolet, creatura est. Dolet enim corp', & anima, & expectat reuelationem filiorum Dei, quando appareat quod vocatum est in ea gloria ad quam vocatum est, quando reipsa manifestum fiet, quod nunc spe sumus.

✠ Nazianzenus. Creatura omnis, & cælestes copiæ mea quidem sententia huiusmodi rerum sensu afficiuntur. Neque enim simul tantum ingemiscit, & parturit corruptioni seruiens, hoc est, iis qui in terra nascuntur & intereunt, finem eorum expectans reuelationem, vt ipsa quoque tunc sperata libertate potiatur, velut nunc his inuita propter creatoris potentiam astricta, sed simul etiam cum Dei filijs lætitia gestientibus concelebrat atque exultat. *Consulantur Origines homil. 1. in Ezech. & Ambrosius libro de Helia, capit. 21. & Sermone. 82. & Augustinus in Psalm. 125.*

Orat. 1. in Iulianum.

f *Non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe, &c.* Sponte peccauit, sed non sponte fert pœnam, quod subijcitur fallaciæ: sed propter iustitiam & clementiam eius, qui, & peccatum punit, & sanare intendit.

Quia

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

1 Si autem filij. *Hic consequenter ostenditur, quod per adhæsionem ad Christum, habitum gloriæ consequimur sub conditione tamen. & ideo hoc primo ostendit, secundo ad aliam conditionem inducit, ibi.* Existimo. *Circa primum dicit:* Si autem filij. *scilicet adoptiui sumus per habitum gratiæ.*

2 Et hæredes. *per consequens erimus per habitum gloriæ. Hereditas enim stabilitatem importat, similiter, & habitus, maxime gloriæ. Tenet autem dicta consequentia: quia filio adoptiuo debetur aliqua pars hereditatis paternæ: hæc autem hereditas est ipsa deitas quæ est beatitudo obiectiue, quæ non diuiditur per partes, sed tota habetur a quolibet bono: non tamen æqualiter, quia vnus est alio beatior: & hoc modo filiis diuiditur.*

3 Cohæredes autem Christi. *qui est naturalis filius Dei, & sic pertingimus ad gloriam animæ & corporis sicut ipse.*

4 Si ta. com. *tolerando passiones vitæ præsentis sicut & ipse. ideo subditur.* Vt & glorifi. *vt dicitur Luc. d.* Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloria suam.

5 Existimo enim. *Hic inducit nos ad hanc conditionem primo ratione, secundo exemplo. ibi. Scimus enim. Ratio autem consistit in hoc quod præmium incomparabiliter excedit meritum nostrum in tolerantia passionum: propter quod patienter sunt merito toleranda: & hoc est quod dicit:* Ex i. e. &c. con. *i. æquales.*

6 Passio. hu. tem. *Sciendum tamen quod passiones istæ dupliciter possunt considerari. Vno modo vt acceptantur a libero arbitrio. & sic loquitur hic Apostolus. Alio modo prout spiritussanctus mouens liberum arbitrium est huius acceptionis principium, & sic est ibi meritum de condigno, quia principium meriti est eiusdem dignitatis cum præmio.*

7 Nam expectatio creaturæ, &c. *idest, hominis, qui dicitur omnis creatura. Mar. vl. d.* Prædicate euangelium omni creaturæ. *idest, omnis homini: quia conuenit cum angelis per intelligere, cum animalibus per sentire. per vegetari cum plantis, & per esse cum inanimatis, vt dicit Gregorius homil. 29. & sic per similitudinem est omnis creatura.*

8 Reuelationem filiorum Dei expectat, &c. *in beatitudine cælesti. vbi Deus clare videtur, expectat per patientiam.*

9 Vanitati enim. *idest, passibilitati, morti, & incinerationi.*

10 Creatura. *i. humana natura.*

11 Subiecta est, non vo. *i. per peccatum Adæ; quod non est voluntarium in nobis propria voluntate.*

12 Sed propter eum qui sub. eam. *idest, propter Deum patienter sustinentur.*

In

Digitized by Google

a *Quia & ip. creatu.* Modo creatura tantum cū nondū filiorum forma perfecta, & ipsa liberabitur, vt nos qui iam filij sumus, etsi non apparemus: *Quia, & ipsa.* Per hoc qđ nō ait simpliciter, ipsa: sed, & ipsa, facit intelligi, quod nec de ipsis desperādū est, q nōdū crediderunt: qa & ipsi credituri sunt, & liberabuntur: qui nōdum vocantur filij Dei sed tantum creatura modo dicuntur, cum nondum gratiā adoptionis receperunt. Homo enim signaculo imaginis amisso remansit tātum creatura.

b *Liberabi.* Reuelabitur. Expectat reuela. Subiecit, liberabitur. Hæc omnia per spiritum.

c *Omnis creatu.* Homo. Omnis est, vel corporalis, quæ per loca tenditur, vel animalis, quæ viuificat corporalem, vel spiritualis, quæ regit animalem. Hęc enim omnis in homine, quia intelligit spiritu, & angeli, sentit anima, corpore est localis: Sed nō totalis in eo est, quia sunt preter eum vt angeli & alia. Simile dictum. Omnis hō videt solem, sed non totus, quia oculus tantū. *Omnis creatu. ing.* Hac vniuersali locutione non colligit singula omniū generū, sed genera omnium singulorum.

Omnis creatu. in. & par. Aug. Quidam dicunt, qđ, & summi angeli doleāt, antequā liberemur penitus. Sed etsi nos adiuuant, sine dolore hoc faciunt. De quibus est & nefas dicere, quod subiecti vanitati, & a corruptione liberandi. Sed oīs in homine dolet, & omnis in homine liberatur, etsi nō in omnibus hominibus.

Omnis creatura. Ambros. Omnia elementa cum labore sua explent officia, qđ est nostri causa: vnde quiescent nobis assumptis. & ideo diligenter nos paremus.

d *Ingemiscit.* Semper in hoc noua est, quod notatur per inchoatiuum verbum, & pro desiderio patriæ cęlestis.

e *Parturit.* Aug. parturire dolere est.

f *Vsque adhuc.* Quia etsi aliqui in sinu Abrahę, tamen omnis ad huc in his qui nondum sunt liberati.

✱ Ambros. Creaturę quas homine inferiores Deus condidit, diuersis vicibus variantur, multisque obnoxię sunt corruptelis. Elementa quoque non sine solicitudine operas suas exhibent. Sol denique & luna pręterquam quod in rebus caducis reparandis non sine labore, idest, motu, cum laboris nihil insumant, statuta sibi officia indefesse implent, sua sentiunt deliquia.

✱ Chrisost. Vide, vt Apost. auditorem pudefaciat? Tantum modo hoc proferens, ne creatura efficiare deterior: neve tu præsentibus rebus acquiescas. Non enim illa filiū non amplecti oportet, sed ingemiscere ob retardationē nostræ ab hoc orbe profectionis.

g *Non solum. & c.* id est, non solū in homine corpus, & anima & spiritus dolent ex difficultatibus corporis, sed & nos in nobis præter corpus.

h *Primiti. spi.* id est, quorum iam spiritus quasi in sacrificium oblati sunt Deo, & diuino charitatis igne succensi.

i *Adop.* vt etiam corpus beneficium adoptionis accipiat, vt ex omni parte filij Dei sint.

✱ August. Quid enim? Nondum redēptus es ô Paule? Non ne pro te pretiū persolutum? Sanguis ille iam effusus? Nostrum pretium est omnium nostrū? Plane ipsum. Sed qd ait. Spe enim salui facti sumus. Spes autē, quæ videtur, nō est spes? Quid autem expectat per patientiam? Salutem. Cuius rei? Ipsius corporis, qa hoc dixit redēptionem corporis nostri. Si salutem corporis expectabat, nō erat salus illa quā habebat. Esuries, & sitis interficit, si subuētum non erit, &c. Gaude te redemptum, sed nōdū re. Spe securus es. Etenim si non gemueris in spe, nō peruenies ad rē.

✱ Idem. Qui perseuerauerit vsque in finem: ipsa est illa patientia. Hic saluus erit: ipsa est salus, quam nondū habemus, sed habituri sumus Nondum est res, sed certa spes.

K *Spe e.* Ideo dicit vt maius meritum spei videatur, & ideo debeat saluare.

✱ August. Quanto est quisque sanctior, & desiderij sancti plenior, tanto est eius in orādo fletus vberior. An nō est vox ciuis supernæ Hierusalē, Factæ sunt mihi lachrymę meę panes die ac nocte; Lauabo p singulas noctes l. m. lac. Gemitus meus à te non est absconditus? Aut vero non eius filij sunt, q ingemiscūt grauati, in quo nolunt spoliari, sed supuestiri; Nō ne ipsi sunt, qui primitias spiritus habentes in semetipsis ingemiscunt expectantes redemptionem corporis sui?

✱ Idem. Quia quod non videmus, speramus, & per patientiā expectamus, merito nobis in psalmo dicitur: *Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuū.* Mundi. n. promissa semper fallunt, Dei promissa nūquā fallūt. Sed quia mundus qđ pollicetur, hic videtur daturus, idest, hic terra morientiū, Deus autē quod pollicetur in terra uiuētiū daturus est, multi fatigant expectare veracē, & nō erubescunt amare fallacē.

l *Spi. adiu. infir.* Quia ingemiscimus & petimus liberari, sed ne vel

Marginalia: g. lib 83. quæst. q 67 — ✱ simul nobiscum. — † De pœ. di. 4. c. hæc locietatem. §. quod autem in ea. Creatura tri. plex. — li. 83. quæst. q. 67. — † ad hoc tēpus — † in nobis in ps. 37. — In ps. 50. — In ps. 145. — Serm. 23. de verb. Apost. psal. 26. — Aug. epist. ad Sixtum.

Text (with interlinear gloss):

a Sed non fine solatio spei huius: quia liberabitur ipsi vt caput Christus.

qui subiecit eā in spe: qa & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorię filiorū Dei. Scimus

a A cura quærendi victum, & alia quibus seruitur nostræ mortalitati. b Alias interitus. c In gloriosam libertatem veniet, quam habebunt filij Dei. d Non volens. Q experto credite.

e i. homo. qui habet communionem cum omni creatura. Non tota. b Etiam dignior. c Pro sua dilectione. d Cum labore operatur. e Vsque ad mortem Vel ita omnes præcedentes patres, fecerunt vsque in præsens.

enim qđ omnis creatura ingemiscit, & parturit usq; adhuc. Non solū autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, † & ipsi † intra nos gemimus adoptionē filiorū Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autē, quę videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiā expectamus. Similiter autē, & Spi-

a Sicut, & quæ præcessit. b Creatura. c Apostoli maiores per hoc quod primicias. Tempore prius & cæteris abundantius. d spiritumsanctum. a Miserias habemus vt alij. b Est vnde gemimus, non solum pro alijs. c Perfectam. a Nec dilatione, nec aduersis fracti. b i. a mortalitate, prius empti a peccato. Exponit quę sit illa adoptio. c Expectamus: nam certi sumus, quasi iam saluifimus. a Non a nobis spes. b Res sperat. c Non est subiecta spei virtuti, quæ non est nisi de non apparentibus: d i. de ea non habetur. e Spes enim de futuris est. a Cur vel quomodo. b Sperare dicitur. c Quod videtur non speratur, sed quod non videtur, etsi hoc est, crescit hoc meritum. a Ideo gemumus, quia. b Quæ e. t aduersorū. c Diu in vanis agentes. Quæ non videmus. d Non solum in predictis adiuuat spiritus, sed Similiter. i. per gratiam suam.

C NCOLAVS DE LYRA.

1 In spe. *scilicet resurrectionis futuræ.*
2 Quia & ipsa creatu. *i. humana. natura.*
3 Liberabi. à ser. cor. &c. *quando in resurrectione ex animę gloria fiet immortale corpus.*
4 Scimus eni. *Hic inducit ad tolerantiam passionum exemplo duplici. Primum est creaturarum irrationabilium, quæ sunt in continua transmutatione, quousque tota natura corporalis melioretur cum homine. & p consequens debemus similiter passiones tolerare patienter ideo dicit:* Sci. e. quod om. cre. *Per hoc metaphorice intelligit transmutationis variatio, sicut per oppositum. s. per risum prati, eius floritio Sccūdum exēplum est ipsorum apostolorum qui plenius cæteris credentibus receperunt spiritumsanctum: & tamē patienter tolerabant aduersa, & dilationem. gloriæ in spe resurrectionis futuræ, & hoc est quod dicit.*
5 Non solum autem illa. *s. irrationabilis creatura ingemiscit, & parturit.*
6 Sed, & nos ipsi. *Apostoli.*
7 Primitias spiri. haben. *i. spiritumsanctū in maiori plenitudine.*
8 Et ipsi intra nos gemimus. *existentes in tribulationibus.*
9 Adoptionem filio. Dei *i. præmium qđ seruatur filiis adoptiuis*
10 Expectantes. *patienter.*
11 Redemptionem cor. n. *quia tunc fiet corpus immortale, & sic redimetur a corruptione.*
12 Spe enim sal. facti sumus. *& non re, quandiu sumus in hac vita. Quod probat consequenter dicens.*
13 Spes autem, q uide. non est spes. *quasi dicat ex quo non videmus Deum clare sumus in Dei expectatione.*
14 Similiter autem. *Postquam ostendit bonum, quod consequenter quantum ad habitum adhærentes ipsi Christo, hic consequenter idem ostendit quantum ad actu meritorium. & primo in actu intellectus, secūdo in actu effectus. ibi:* Scimus autē. *Circa primū sciendū, q oratio est expressio desiderij. & ideo est actus intellectus, præposito tamē actu volūtatis. Et quia.* incertę sunt prouidētię nostræ, *Sap. 9. d. ideo frequēter desideramus & petimus, quod tamen non semper expedit nobis. vnde etiam Paulus petiit amotionem stimuli. ij. Cor. 12. quod tamen non expedicbat sibi, propter quod non fuit exauditus. Adhærentes, autem Christo diriguntur in petendis a Deo. & hoc est qđ dicitur:* Simi. au. *i. cū præcedentibus bonis, quæ habemus Christo adhærendo hēmus etiam ea, quæ sequuntur.*
15 Et spiri. adiuuat infir. *nos dirigēdo si adhæreamus Christo: qa qui*

Diuisio.

Digitized by Google

vel ante tempus, vel cõtrariè petamus, spiritus adiuuat. Qđ A oro impetrat, donũ Dei est euidẽter, sed & orare est ex grã.

Epist.121. a *Nam quid oremus, &c.* * Aug. Adhuc est forte quod quæris, c.15. cur Apos. dixerit. Quid oremus sicut oportet, nescim⁹. Neq; enim vllo modo credẽdũ est, vel ipsum vel quibus ista dicebat dominicã nesciſſe orationem. Cur ergo putamus eum hoc dixiſſe, qđ nec temere potuit nec mẽdaciter dicere, nisi quia molestiæ tribulationesq; temporales plerũque prosunt vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandã exercendamve patiẽtiam : tamen nos nescientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari? (†De pe.di.1. c.talibus.& c. Apostolus.)

B (-sancti †vocati, nomen est.) ✠ Origen. Admonendi sunt qui prosperitatem sibi præsentis vitę, & sanitatem,

a Docens & faciens nos orare. b Alias nostram. c Orationis:

a ritus adiuuat infirmitatem nostræ operationis. Nam quid 1

a Vt congruit. Orare. b Ecce infirmitas. c Postulare facit.

b oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus postulat 2 3

a Non contra nos. b i.facit gemere plus quam dici possit: tum pro hoc exilio, tum patriæ desiderio. c Qui sunt de se inenarrabili.

d Facit postulare & impetrat: e Vt sciat etiam gemitus inenarrabiles,

c pro nobis gemitibus inenarrabilibus, Qui autem scrutatur 4

a Approbat & implet. b Quid desiderare faciat. c Quod Deus vult.

d corda scit quid desideret spiritus, qa secundũ Deũ postu- 5 6

a i.sanctos facit postulare.

Loco sanctorum. b Q. Quomodo orare debeamus nescimus, sed.

Nos maiores & doctores quorum autoritati credendum est. c Seruando mandatum.

e lat pro sanctis. † Scimus autem, quoniã diligentibus Deũ, 7

a Per spiritum, vel cooperatur spiritussanctus. Alias procedunt.

b Verum. c Non recedentibus, sed vsque in finem perseuerantibus.

d Non meritum. Dei i. secundum præscientiam & prędestinationem

f omnia cooperantur in bonum: his qui secundũ propositũ 8

a Per prædicationem. Vel interius: b Ad sanctitatem.

c Omnia in bonum præscire & prędestinare &c. d Hoc est secundum propositum:

e In præscientia apud se ab æterno pręparauit. Elegit ad promissa prẽmia vocari.

g † vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinauit, 9
h 10

vel diuitias, vel honores postulant a Deo: qđ qd orent sicut expedit, nesciũt. Sępe enim fit vt ad damnum animę, vel opprobrium sempiternum hęc concedãtur: & ideo illud magis tenendũ est q. in oratione docuit Dominus, *fiat voluntas tua.*

(Augu. episto. 105. & l. vni co de Trin. & vnit. Dei, ca. 3. & libro contra serm. Arrian c. 25. Mar. 10. c.) b *Spiritus postulat.* Qualiter adiuuet infirmitatẽ nostram ait: Ipse spiritus postulat. Adiuuat spirit⁹ nõdũ inhabitãs, vt fiant fideles: Adiuuat fideles iã inhabitans. *Sed ipse spiritus postulat.* secũdum eandem locutionis figuram qua dicitur apostolis a domino. *Spiritus loquitur in vobis,* ait hic Apostol⁹: *Spiritus postulat gemitibus.* Non.n.spiritussanctus postulat aut gemit, quasi indigeat, aut angustias patiatur. Sed qa ipse postulare nos facit, nobisque interpellandi & gemẽdi inspirat affectũ. Adiutoriũ igitur hic spiritussancti expressum est. (Aug. Tract. 6. in epist. Io.) Charitas enim, q̃ per spiritumsanctũ facta est in nobis, ipsa gemit, ipsa orat, cõtra hanc aures claudere non nouit qui illã dedit. Sic, & spiritussanctus postulat pro sanctis, qa postulare sanctos facit. Ita etiam & alibi ait Apostolus: *Nũc autem cognoscentes Deũ, immo cogniti a Deo.* ita dictum est, vt intelligamus Deũ in nobis fecisse cognitionem suam. (Gal. 4. b.) (ibidem) Quid enim est quod ait: *Cogniti estis a Deo.* i. cognitores suos vos fecit. Facit enim nos Deus cognoscere se, vnde dicimur cogniti ab eo.

c *Inenarrabilibus.* Quomodo enim enarretur, quando desideratur quod ignoratur? Nec tamen omnino ignoratur, Nam si quod petimus ignoraretur, non desideraretur. Et rursus si videretur, gemitibus non quæreretur.

✠ Oecum. & Theophil. Olim varia vna varij accipiebant prophetiæ, interpretationis linguarum, quæ omnia Spiritũ appellabãt. Hoc est ergo quod dicit: Ipsa quoq; precãdi gratia pro nobis apud Deum intercedit gemitibus inenarrabilibus. Id autem dixit confirmare volẽs quod ignoremus quonam modo orare oporteat. Nisi enim hoc esset inquit, quid necesse foret quosdam accipere donũ precandi pro populo? Hoc nunc diaconus supplicando complet.

d *Scrutatur.* Non quasi quærẽs quod nesciat, cui nihil est occultum.

C

D (Ambros.) e *Scimus autem quoniam diligentibus, &c.* Q. Nõ solum hoc facit spiritussanctus, sed etiã facit omnia diligentibus se prouenire in bonũ, prospera vel aduersa. tales.n. Deus consolatur prosperis, exercet aduersis, prosunt.n. mala, quę fideles pie perferunt, vel ad emẽdanda siue demenda peccata, vel ad exercendam probandamque iustitiam, vel ad demonstrandam huius vitæ miseriã. Quãuis enim mors carnis de peccato primi hominis originaliter veniat, tamẽ bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit. Ideoque non solum ipsa, sed, & omnia seculi mala remissis peccatis remanere debuerũt, vt haberet homo cum quibus pro veritate certaret, & vnde exercitaretur virtus fidelium. (E) (†De pœ.di.4. c.si ex bono.)

✠ Origen. Sæpe enim a malis aliquid boni proficiscitur, non qđ malignus ita voluerit, sed quia benedictus Deus maligni malitiã cõuertit in bonum timentibus atque diligentibus se: sicut Iob, vel martyribus, atque credentibus, q. omni tolerantia superant nequitiam eius, vt æternæ vitæ hæreditatem capiant apud Deum.

✠ Aug. *Omnia,* inquit. Non solum ergo illa, quę appetuntur vt suauia, verumetiam illa quæ vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. (Episto. 121.)

✠ Idem. Quid est *omnia,* nisi, & ipsas sæuas, terribilesq; passiones? Sarcina quippe q̃ infirmitati grauis est, leuis efficit charitati. Hæreticorũ quoq; inquietudine, vt scripturas vigilati⁹ perscrutẽur, tanq̃ de somno ignauię nostra excitatur industria. (L. de gra. & lib. arb.)

f *Secundum propositum.* Q. Quod vocati sunt, non aliunde est quam a prædestinatione Dei. Et inde est, quod *omnia coope. in bonum:* non ex merito.

g *Nam,* Deus, *præde.* idest. per appositam gratiam pręparauit vt verbo prædicationis crederent: illos. *quos præsciuit.* i. longe ante prænouit, *fieri conformes filij.* qui est imago patris, vsq; quaq; eadẽ cum patre. Vnde dicitur: *Qui videt me videt, & pa.* (Ioan. 14. b) *Et nota, qđ impropriè accipitur sic prędestinatio de præsenti.s.pro gratię appositione per quam preparantur ad recipiendum verbũ. Propriè autẽ prædestinatio est præscientia, & præparatio beneficiorum Dei, de quibus certissime liberãtur quicunque liberantur. (Nota Aug. lib. de prædestina. De... c. 3. & li. hypogno stic c. 5. & li. de corrept. gratia, c. 7. lib. de bono perseu. & li. de prædesti. sanctorum.)

h *Prædestinauit.* Prędestinatio igitur est gratiæ preparatio, q̃ sine præscientia esse non potest. Sed præscit Deus, & quæ nõ est ipse facturus. i. mala. Quia etsi sunt quædã quæ ita peccata sunt, vt etiã pęnę sint peccati, secundũ illud: *Tradidit illos, &c.* non inde peccatum Dei est, sed iudicium. Gratia, est ipsius prædestinationis effectus. (Supra. 1. d)

Sciendum vero, quia præparauit Deus & malis ignẽ æternum. Illis vtique quos iuste præparauit ad abluẽda supplicia, nec (F)

NICOLAVS DE LYRA.

(1. Cor. 6. d.) qui adhæret Christo, vnus spiritus est cum ipso.

1 Nam quid oremus sicut op. *i. sicut expediens ad salutem est.*

2 Nesci. *propria virtute, sed frequenter in hoc deficimus, sed hũc defectum supplet spiritussanctus. Ideo subditur.*

3 Sed ipse spiritus postulat pro nobis. *i. postulare nos facit, sicut Gen. 22. c. dixit Abrahæ dominus.* Nunc cognoui, quod timeas dominum, *idest, alios cognoscere feci.*

4 Qui autem scrutatur corda. *scilicet Deus pater.*

5 Scit quid desideret. *i. scire facit: vna est.n. scientia patris & filij, & spiritussancti. Alio modo exponit pars ista de spiritu angelico nobis dato ad custodiam. qui dirigit nos orando, & in alijs actibus bonis. Et sic exponitur litera ista sic: Similiter autẽ, & spiritus angelicus adiuuat infirmitatem nostram, nos dirigendo quantum ex se est, quia sollicitus est de nostra salute. Nam quid oremus sicut oportet ad salutem, nescimus, propter intellectus nostri perplexitatẽ. Sed ipse spiritus postulat pro nobis preces nostras offerendo Deo Tob. 12. c.* Quãdo orabas cũ lachrymis, & sepeliebas mortuos, &c. *Sequitur:* Ego obtuli orationem tuã domino. Gemitibus inenarrabilibus. *Per hoc designatur desiderium angelorum de salute hominum: q. est inenarrabile a nobis eo quod non est cognoscibile nobis perfecte.* Qui autẽ scrutatur corda. *scilicet Deus.* Scit, quid desideret spiritus. *Quia mens angelica est sibi totaliter manifesta.*

6 Quia secũ. Deũ. *idest, sancte, & ordinate.* Postulat pro sanctis

7 Scimus autem quoniam diligentibus Deum. *Hic consequenter ostendit bonum adhærentium Christo in actu voluntatis, qui est diligere. per quem alia bona diriguntur in deum, sic dicit:* Scimus quoniam diligentibus Deum. *dilectione charitatiua & perseuerantER.* 8 Omnia cooperantur, &c. *idest, predestinationem.*

9 Vocati sunt sancti. *in præsenti per gratiam sanctificantem. Istis enim, & peccata in bonũ proueniunt: quia fortiores & cautiores resurgunt, & etiam in gloria ad bonum eorum facit peccatorũ memoria. Sicut cicatrices ad gloriam militis qui finaliter in bello triumphauit. Eis uero qui diligũt Deum secundum præsentem iustitiam tantum, peccata non sic cedunt ad bonum eorum. Ideo subditur.*

10 Nam quos præ. & prædestina. *& non alios.*

Confor-

Digitized by Google

nec tamen præparauit ad facienda pctā. præparauit.n. Deus quod diuina equitas redderet, non quod humana iniquitas amitteret. Non enim sic præparauit sanctos ad iustitiā percipiendam, sicut præparauit iniquos ad iustitiam amittendā, quia prauitatis præparator nunquam fuit. Hęc igitur regula in communi est tenenda. Peccatores in peccatis præscitos esse, non pręparatos: pœnam autem esse præparatam secundum quod præsciti sunt.

a *Imaginis*. Vt portemus imaginem cęlestis, sicut portauimus imaginem terreni. (1. Cor. 15.)

b Vel. *Primogenitus*. Quia ante omnem creaturam nō factus, sed natus est. Et quia primus sine peccatō natus, & primus impassibilis resurgens, in quo habet fratres. Nam secundum id quod vnigenitus est, nō habet fratres. Secundum id autem quod primogenitus est, fratres dignatus est vocare omnes qui per eius primatum in Dei gratia renascuntur.

c *Quos autem prædestinauit, &c.* ✠ Theodo. Quorum propositum pręsciuit, eos ab initio prędestinauit, prędestinatos et vocauit: deinde vocatos per baptismum iustificauit: iustificatos verò glorificauit, vt quos filios nominaueri, & sancti Spiritus gratiam eis dederit. Cęterū nemo pręscienciam horum causam esse dicat, nō enim pręscientia eos tales effecit, sed Deus, vt Deus quę futura erant procul prospexit. Neque enim si ferocem equum videns frenum mordentem, & sessorem minimè tolerantem, dixerim eum pręcipitio appropinquantem casurum, deinde id quod dixi, euenerit, nō ego equum inieci in pręcipitium. sed quod futurum erat pręduxi, ex equi ferocia coniecturam faciens. Deus autem omnia procul videt, non tamen huic affert necessitatem, vt virtutē exerceat, illi autem vt vitam ex vitio instituat. Si ipse enim ad vtrumuis eorum vim affert, non iure hunc laudat & coronat, in illum vero supplicium decernit.

✠ August. Sicut memoria tua non cogis facta esse quæ pręterierunt, sic Deus pręscientia sua non cogit facienda quę futura sunt. Et sicut tu quędam quę fecisti, meministi, nec tamen quę meministi omnia fecisti: ita Deus omnia quorum ipse auctor est pręscit, nec tamen omnium quę pręscit, ipse auctor est, quorum autem non est auctor, iustus est vltor. (Lib. 3. de libe. arb. cap. 4.)

d *Vocauit*. Vocatio exterior fit per prędicatores, & est communis bonorum & malorum. Interior vero tantum electorum. De exteriori dr: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Vocatione impletur prędestinatio. Vocare est cognitionem de fide adiuuare vel compungere eum quem sciat audire, & hoc est electorum tantum. (Aug. libro de prædest. san. — Vocatio duplex. — Matt. 22. b.)

e *Magnificauit*. Hoc de pręscitis, de alijs non: etsi ad tempus videantur, tamen quia non permanent non magnificantur. *Magnificauit*. idest, magnificabit. hoc autem futurum est: Sed dicitur preteritum, quia dicitur fecisse, quę ab ęterno dispo suit facere. vnde Isaias: *Qui fecit quæ futura sunt*. Talibus omnia in bonum, etiam qui deuiant, vt inde cautiores, & in se non (Isa. 44. a.)

a In puritate vitæ, modo hic, & post in beatitudine. b Conformes, ita vt. c Iure hæreditatem patris obtineus, & alijs dispertiens quod primogenitorum est.

a conformes[a] fieri imaginis filii sui, ut[b] sit ipse primogenitus[c] in 1

a Quod fuit antequam essemus. b Quamuis ante auersos. c Quia præparati erant in præscientia. ¶ Per prædicatores. 2

b

c multis fratribus, Quos autem Prædestinauit[a], hos[b] & vocauit[c].

a Auersos. b Secundum propositum qui in sunt, & non electi, vocati exterius. c Remissione peccatorum, & bona operatione. d Dum peccatores essent. 3

d Et quos[a] vocauit[b], ipsos & iustificauit[c]. Quos autem iustifica[d]-

a Omni genere virtutum, Vel æterna remuneratione. Vt similes Deo sint. ¶ Et hoc futurum. b Contra hæc vel ad hæc aspicientes, vel beneficia Dei sapientes. ¶ Cum hæc omnia præscitis.

e uit, illos † & magnificauit[a]. Quid ergo dicemus ad[b] hæc? Si 4 5

a Vt prædictum est. b Nullus prorsus potest nocere, sed cooperatur in bonum. c Deus est pro nobis, qui præter alia filium dedit pro nobis. ¶ Nullius contra nos, quia dedit nobis omnia. d Consubstantiali.

f Deus pro nobis, quis[b] contra nos? Qui[c] etiam proprio filio[d] 6 7

a Pro peccatoribus quod maius est. ¶ Pro reparatione nostra.

g suo non pepercit, sed pro[a] nobis omnibus tradidit illum: 8 9

a Si dedit Filium, quomodo potest negare quin omnia cum illo? b Quo minus. ¶ In præsenti iustitiam, & post vitam æternam. Superiora, inferiora, æqualia. 10

h Quomodo[a] non etiam cum illo omnia[b] nobis † donauit? 11

(† glorificauit; † donabit?)

non fidentes.

Sunt hi quatuor memorata, prædestinatio, vocatio, iustificatio, magnificatio. Vnum est in Deo, & tria in nobis. Prędestinatio.n. nostra non in nobis est, sed in occulto apud ipsum in eius præscientia. Tria verò reliqua in nobis sunt. (Nota. Augu. in psal. 150. & ser. 16. de ver. Apost.)

f *Si Deus pro nobis*. Prędestinando non existentes, vocando auersos. Iustificando peccatores, glorificando mortales.

✠ Augustinus. Prædestinatis a Deo, vocatis, iustificatis, glorificatis, qui vult aduersari, paret se si potest bellare aduersus Deum. Vbi enim audiuimus, *Si Deus pro nobis, &c.* ibi audiuimus, qui Deū vincit, lędit nos. Et quis est qui vincit omnipotētem? Quicūque reluctari voluerit, sibi nocet. Hoc de cœlo Christus Saulo clamauit, *Non tibi expedit cōtra stimulum calcitrare.* (Serm. 16. de verb. Apost. — Act. 9.)

* Idem. Omnium quidem fidelium Christianorum, maximè tñ martyrum vox est, *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Fremebat mundus aduersus eos, populi meditabantur inania, principes cōuenerunt in vnū, excogitabant noui cruciatus, & pœnas incredibiles inueniebat ingeniosa crudelitas. Obruebant opprobrijs, falsis arguebantur criminibus, custodijs includebant, vngulis arabant, ferro perimebantur. bestijs subigebantur, ignibus cremabantur, & dicebant: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Totus mundus contra vos, & dicitis, *quis contra nos?* Rñdent tibi. Et quis est totus mundus, qñ pro eo morimur qui fecit totum mundum? Sęuire pñt, maledicere possunt, calumniari pñt, falsis opprobrijs agitare possunt, & vt breuiter dicam, pñt non solum corpus perimere, sed etiā dilaniare, & quid facient? *Ecce Deus auxiliator mihi est, & dominus susceptor est animæ meæ.* Et quid mihi obest, si sit mundus interfector corporis mei, cum dominus adiutor est animæ meę? Quid mihi deerit si laceret mēbra mea inimicus, qñ capillos meos Deus dinumerat? Ergo dicamus ex fide, dicamus in spe, dicamus flagrantissima charitate, *Si Deus, &c.* (Serm. de nata. martyrū qui est 48. de sanctis. — Psal. 53. — Matth. 10.)

g *Tradidit*. (August.) Dr, quia pater tradidit filium, verū auctor calicis huius est et ipse qui bibit. Vnde Apost. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis*. Si ergo pater filiū tradidit, & filius seipsum. Iudas quid fecit? Pater tradendo filiū bene fecit, filius tradendo seipsum bene fecit. Iudas tradendo magistrum pro auaritia male fecit. Nō enim quod nobis præstitum est de passione Christi, malitię Iudæ deputabitur, habebit ille mercedem malitiæ, Christus laudem gratiæ. (August. in psal. 65. — Ephe. 5. a.)

h *Omnia*. Minus est nobis omnia dare quā nostri causa mori illum tradere.

Omnia superiora. Deus trinitas. s. ad videndum siue fruendum. Aequalia, angeli quibus æquabimur in futuro ad conuiuendum, etsi non inferiores. Inferiora quoq; nostra sunt ad dominandum. Et similiter quędam etiam superiora, vt sublimes angeli, & vniuersa ministeria cœlestia nostra sunt: Non dominio, sed vsu, sicut res domini famulorum sunt ad victum, vel ornamentum, vel aliud huiusmodi.

Quis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conformes fie. imagi. fi. sui. *quia filiatio adoptiua Dei est quædam similitudo filiationis naturalis diuinæ.*

2 Vt sit ipse, &c. fr. *fidelibus quia* nō *confunditur eos fratres nominare*. Heb. 2. *Sciēdū autem, quod cum dicitur sic: Quos præsciuit & prædestinauit, præscientia nō accipitur hic prout opponitur prædestinationi, sicut damnandi dicuntur præsciri, sed accipitur prout est præambulum ad prædestinationem. Electi enim a Deo, præcognoscuntur ab eo, quia non eligit ignorans, & a casu, tamen non est ibi præcessio nisi rationis tantum, quia prædestinationem æternam sequuntur alia bona, quæ destinatis in tempore conferuntur ideo subditur.*

3 Quos au. prædc. hos & vo. *per fidem ad se liberum arbitrium trahendo.*

4 Et quos vocauit ip. & iusti. *per gratiam.*

5 Quos au. iusti. illos & magni. *per gloriam, quia gratia est arra animæ.*

6 Quid ergo dicemus. *Postquam ostēdit magnitudinem boni adhærentium Christo. hic consequenter ostendit huius boni certitudinem, quia non potest ab electis amoueri per violentiam, ideo subditur.*

7 Si Deus pro nobis. *Et accipitur hic si, pro quia. quia Deus est pro electis.*

8 Quis con. nos. *q. d. nullus, quia nullus potest resistere potestati diuinæ: Et quod sit pro electis, consequenter ostendit dicens.*

9 Qui etiam proprio fi. suo. *naturali.*

10 Non peper. &c. *Et maxime dilectione ad electos.*

11 Quo. non. *Argumentum est a maiori. Itē prædictum bonum non potest tolli ab electis per accusationem. ideo subditur.*

Et

Quis

Digitized by Google

a *Quis accusabit.a.* Nisus diaboli accusatio dicitur.

A ✱ Augustinus. Quia dementissimum est credere, Deum accusaturum electos suos, & Christum eos condemnaturum, ita pronūciabitur hic locus, vt præcedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem autē & interrogationem hoc veteres interesse dixerūt, quod ad percontationem multa respōderi possunt, ad interrogationē vero, aut non, aut, etiam. Pronunciabitur ergo ita vt post percōtationem qua dicimus, *Quis accusabit aduersus electos Dei?* Illud quod sequitur sono interrogantis enuntietur. *Deus qui iustificat*: vt tacitè rñdeatur, non, &c.

Li 2. de doct. Christ. c. 3.

✱ Oecumen. Multi impij accusabant credentes, dicit ergo: Quis idoneus est vt accuset, aut redarguat eos qui a Deo sunt electi? Et vide quod non dicit, Dei seruos, aut credētes, sed *electos*, dignitatem extollens. Quum enī Deus propria sententia quempiam iustificauerit, quis illum condemnabit? Quod si etiam condemnauerit, quid proderit? Secundum interrogationem idem producit de Christo, tanquam in his quæ sunt irrefragabilia. Quis inquit, ille qui condemnet, quum Spiritus auxilietur infirmitatibus nostris, Pater iustificet, Filius vero pro nobis mortuus sit?

B

† morti tradimur

b *Ad dexte. Dei*. In honore quo Deus: cuius postulatio non potest contemni.

C

c *Interpellat.* Dum quotidie hoīem quem assumpsit, & graue genus mortis quod ꝑ nobis sustinuit, vultui paterno offert.

a Et cum hoc ita sit, nullius occasio nocet. b Ita vt sit. ¶Vt noceat:
c Quos præsciuit. d Alius non potest: Deus non vult, quia ipse est qui.

a Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? 1

a Cum nullus accuset. b Qui possit inferre mortem. ¶Nullus poterit inferre qui velit. Solus enim Christus posset, sed non vult. 2
c Nunquid. d Pro illis. ¶Vult damnare.

Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est: 3

a Dico mortuus? b Quod maius est vt & nos resurgamus. c Et quod maximum est. 4
d In bonis portionibus. e Patris. f Medius inter Deum & homines.

b imo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam in-

a Repræsentatione humana. ¶Non voce sed miseratione. b Et cum ita sint.
c Nunquid hæc aduersa.

c terpellat pro nobis? Quis ergo separabit nos a charitate Chri 5

d a Corporum afflictio. b Mentis anxietas. c De loco ad locum. d Penuria cibi.
e Vestitus penuria.

sti? Tribulatio an angustia, an persecutio, an fames, an nudi- 6

a Apparatus mortis. b Ipsa mors. c Quia tibi inseparabiliter adhæremus.

e tas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: † Quia pro- 7

a Varijs tormentis. b Tota vita. c Sine respectu misericordiæ,
d Quæ non prosunt nisi occisæ.

pter te † mortificamur tota die, æstimati sumus vt oues oc- 8

a Tribulationibus & tormentis positi. b Superiores efficimur.
c Non propter nos. d Cuius beneficium superat prædicta.

cisionis. Sed in his omnibus superamus † propter eū qui dile-

a Superamus dico. b Ex promissione eius dicentis non te deseram, neque derelinquam: 9
c Quam minantur. 10

xit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, ne- 11

¶Promissa. ¶Minor ordo. ¶Mediocris. a Maior qui miracula facit. 12
b Præsentia bona vel mala.

f que angeli, neq; principatus, neq; † Virtutes, neq; instantia, 13 14

D

d *Quis nos separabit, &c.* ✱ Theophylactus. Cum demonstrasset ineffabilem dilectionem Patris & Filij & Spiritus sancti erga nos, veluti iam diuino numine adflatus exclamat. *Quis nos sep. &c.* Adeo .n. dilectum, tantaq; dignatum prouidentia, nihil est quod disseparare possit. Tribulationis autē nomine complexus est omnia quæcunque affligere queūt, etiam si ea non expresserit. Et ne videatur afflictio & angustia signum esse diuinæ derelictionis, profert in medium prophetam, qui antea hæc vaticinatus sit, maximamq; consolationem indicarit esse pro Dei gloria pati, adeoque occidi totum diem, quod sane fit animi voluntate atque proposito: Naturæ namque hoc est impossibile, &c. *Legatur August. Sermo. 16. de verbis Apostoli in Psalm. 44. libro 22. de Ciuitate cap. 23. libro de moribus ecclesiæ catholicæ. cap. 11. Chrysostomus homilia 55. in Genesim. Cyprianus epistola octaua & vigesima sexta in editione Pamelii, &c.*

† Psal. 43.

E

† per

e Vel, *Sicut scriptum est.* Quasi. aliquis diceret: Cur ista commemoras? sunt ne nobis hæc mala? Respondet. Vtique ista mala sunt nobis. *Sicut scriptum est: Quia propter te mortifica. &c.* Propter te: causam notat, sine qua corona martyrij nō redditur. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, quia ipse pro nobis passus est, vt & nos propter ipsum patiamur: *Sed in his omnibus superamus.*

Aug. ser. 48. de sanct s.

F

f *Neque an. ne prin. ne vir.* Hi ordines accipiuntur de malis angelis, & de bonis si fieri posset.

Quis | Neque

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis ac. ad. e. Dei, *in iudicio finali? q.d. nullus. Et subditur causa.*

2 Deus est qui iusti. *sententiando pro electis. ideo, pars aduersa dæmonum non audebit mutare: Non etiam per modum condemnationis. ideo subditur.*

3 Quis est qui con. *q.d. nullus & subditur ratio.*

4 Chri. Ie. &c. qui e. in. pro no. *apud patrem ostendendo latus & vulnera, & sic tollitur omnis condemnationis causa.*

5 Quis er. *Postquam Apostolus ostendit quod Christo sit adhærendū, hic consequenter ostendit huius adhærentiæ modum qui debet esse firmus: Quam firmitatem ostendit dupliciter. Primo ex parte corporis, secundo ex parte animæ, ibi:* Certus sum. *Ex parte vero corporis, apparet firmitas adhæsionis, quando quis pro nulla passione illata corpori separatur a Christo. Et ponit Apostolus septem passiones quarum maxima est mors, quia est vltimum terribilium in vita præsenti secundum Philosophum. ideo ponitur vltimo cum dicitur: An gladius. Aliæ sunt dispositiones ad mortem, aliquæ tamen propinquæ, & aliæ magis remotæ. Inter propinquas est probabilitas mortis imminentis, quæ dupliciter accipitur. Vno modo quantum est in re, & quantum ad hoc dicitur: An periculum. Alio modo quantum est in apprehensione animę, & quantum ad hoc dicitur.*

Passionum mortis sufficientia.

6 An an. *Dicitur enim quis angustiari quando est in arcto positus. Passiones verò magis remotæ, & dispositiones ad mortem contingunt propter subtractionē necessarii ad vitam, scilicet alimenti & tegumenti. Et quantum ad hæc duo dicitur:* An fames? an nuditas? *Vel contingunt propter illationem nocumenti: Quod quidem nocumentum consideratur dupliciter. Vno modo, vt est ab hoste. & quantum ad hoc dicitur:* An persecutio? *Alio modo inquantum recipitur in corpore patientis, & sic dicitur* Tribulatio? *Apostolus autem in scribendo non curauit multum de tali ordine artificiali, sed dimisit hoc expositoribus. Quod autem talia paterentur sancti, ostendit inducens ad hoc auctoritatem, Psal. 43. d.*

7 Quia pro te. mor. *i. ad mortem per afflictiones & tormenta ducimur, sicut patet in martyribus.*

8 Aesti. sumus vt oues occi. *quarum occisio reputatur vtilis pro lana & carnibus habendis: Sic tyranni bona martyrum rapiebant, & cum hoc obsequium se præstare Deo reputabant Ioh. 16. a.* Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.

Deceptionum varietas.

9 Cer. s. *Hic cōsequenter ostēditur firmitas ex parte animæ, in hoc qđ non est separabilis a Christo per aliquod illatū sibi, cuiusmodi est deceptio. Quæ aliqñ prouenit ex parte illius qui decipitur, eo qđ est in passione positus, sicut timens ad modicum strepitum, credit irruere in hostes. maxime vero passiones sunt timor mortis et amor vitæ. Et quantū ad ista dicitur:* Cer. sum. enim quia neque mors. *i. timor mortis.*

10 Neq; vita. *i. amor vitæ. Aliqñ contingit deceptio ex parte decipientis, eo quod multum creditur eius dictis, & hoc remouet dicens.*

11 Neque angeli. *qui sunt de infimo ordine primæ hierarchiæ.*

12 Neq; prin. *qui sunt de tertio ordine eiusdem hierarchiæ.* Et *sub istis intelliguntur archangeli qui sunt de medio ordine. Et dicuntur archangeli, quasi principes angeli, ab archos quod est princeps.*

13 Neq; virtu. *Angeli sunt de secundo ordine mediæ hierarchiæ. Et sub istis intelliguntur potestates, qui sunt de infimo ordine eiusdem hierarchiæ. Istos autem angelos exprimit Apostolus, quia sunt de quinq; ordinibus quorum officia sonant in ministerium circa nos. Angeli vero de quatuor ordinibus superioribus sunt assistentes Deo. q.d. Apostolus: quamuis angelis qui mittuntur in ministerium est multum credendum, tamen non possent separare a charitate Christi per aliquam deceptionem. Non est autem per hoc intelligendum, quod angeli sancti velint nos decipere, sed quod si vellent, non possent. Aliqua enim propositio conditionalis est vera cuius vtraque pars est falsa, & impossibilis, sicut ista: Si homo volat, habet alas. sic est in proposito. & per talem modum dicit Apostolus Gal. 1. b.* Licet nos aut angelus de cęlo euangelizet vobis pręterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.

14 Neque instan. *i. quæcunque præsentia nō poterunt nos separare a charitate Christi. De præterito non facit mentionē, quia non faciunt in hoc difficultatem. Aliquando vero contingit decipi per dæmonem, qui aliquando decipit potestate, de qua dicitur Iob 41. d.* Non est potestas super terram quæ comparetur ei. *Quam excludit di.*

lana | Neque

Digitized by Google

a Neque alti.ne.pro. Ambro.i. nec prospera vel aduersa.vnde Salomō: Diuitias & paupertates ne dederis mihi: ne repletus mēdax fiam, vel pauper rapiā, & periurem nomē Dei. Multi peccāt altitudine, multi necessitate. ʒ hoc proponitur Achaz in Isaia, qui nolebat petere signum neque

Prou.30. Isai.7.b.

a neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit nos sperare à charitate Dei, quę est in Christo Iesu domino nostro.

(a Bona vel mala. b Violentia alicuius c Humanæ potestatis: vel eleuatio Sathanę. a Sapientia alicuius. Vel si diabolus monstret infernum: vel minetur præ.i.tormen. b Vel noua: vt equus pipes si fiat, vt fecit Iamnes & Mambre. a Quæ eum diligimus. b Quia omnibus melior Deus. c Nobis. d Deus charitatem suam in Christo nobis ostendit quem pro nobis tradidit. Non a nobis.)

in alto neque in profundo. Remediū de Christo, qui neque elatus potestate qua equalis patri, nec turbatus de eiectione mortis, qui est signū in alto, & in profundo: ne ille vel regia potestate extolleretur, vel ęrumna turbaretur, sicut tunc erat pro bello Assyriorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Neque fortitudo. *Aliquando vero mendositate prominendo maiora, quam possit facere, sicut Christo homini. Matth.4.b.* Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. *quod excluditur cum dicitur.*

2 Ne.al. *à demone promisso. Aliquando vero malitia occulta, quod excluditur ibi.*

3 Neque profun. *s. malicia dæmonis. & vt omnia generaliter excludat subdit.*

4 Ne.creatura aliqua pote. *Et loquitur hic Apostolus de prędestinatis, & quantum ad desperationem finale. quia licet peccent aliquando, tamen semper in charitate Christi moriuntur.*

ADDITIO I.

In c.8. vbi dicitur in po. Nullus enim damnatur nisi pro peccato origi. vel mor.

Licet enim sancti patres descenderūt ad Limbum pro pęna per Adam incursa: non tamen propter hoc dicendi sunt dānati prout videtur dicere Postil. Tales enim fuerunt a Deo prædistinati, & sic secundum propositum ęternum sunt vocati.

ADDITIO II.

In e.ca. vbi dicitur in Postil. *De peccato*, i. seipso facto hostia pro peccato.

Quod dicitur hic: *De peccato damnauit peccatum*, potest aliter exponi, vt videt magis proprie. Pro quo sciendum, ꝙ crucifigētes Christū maximū peccatum commiserunt, vt manifestum: de quo peccato Deus deleuit, i. abstulit peccata nostra. & hoc est ꝙ dicit *De peccato*. i. passione Christi, ꝙ maximū peccatū fuit respectu inferentium. *Damnauit peccatum* .i. deleuit, &c. vt i pos. Quę quidē expositio videt magis propria inquantū hæc dictio peccatū, vniformiter accipit vtrobiq; Et cōtinuat ad pręcedētia sic. Na impossibile erat legi naturali siue scriptæ, ꝙ ex peccato ꝙ est qdā trāsgressio legis eliceret bonū redēptionis: sed hoc ad solū Deū pertinet, q adeo est bonus, vt etiā ex malis bonū eliciat secūdum Aug. & hoc est quod dicit. Nam quod impossibile erat legi, Deus filiū suum mittens de peccato damnauit peccatum.

ADDITIO III.

In eo.ca. vbi dicitur in Postil. *In quo clamamus*. idest, Deum vocare possumus. Abba pater.

Qđ dicitur: *In quo clamamus Abba pater.* referri potest ad duas nationes quibus scribebat. s. ad iudæos & Gentiles. Iudęi enim vocabāt Deū Abba in sua lingua: Romani vero pater in sua, &c.

Replica. In ca. autem. 8. vbi dicit Postil. Qđ damnatio est pro mortali vel originali peccato, aut pro pęna incursa per Adā. Bur. vult non debere dicit patres ad limbū descendētes damnatos, qa fuerunt p sententiam, & chirographum deputati ad penā damni: quæ sententia dici potest damnatio quamuis non æterna.

In eo.ca. vbi dicitur. *De peccato damnauit peccatum*. Postil. sicut glo. ponit qđ Christus de peccato. i. de seipso hostia ꝑ peccato facto dānauit peccatū Qđ aūt hostia pro peccato peccatū dicit, ꝓbat p illud Hosee.4. vbi dicitur. *Peccata populi mei comedent*. i. hostias ꝑ peccato cōedēt. Burg. autē dicit magis ꝓpriā esse expositionē. vt peccatū teneat vniformiter, vt de peccato Iudęorū crucifigentiū damnauit peccatū. sed ista expositio Bur. videt cōtra rationē. Nā nihil eiusdē rationis est destructiuū suiplius. Nā sicut vnū qđ q; inquantū tale naturaliter est cōseruatiuū sui ipsius, ita nihil est destructiuū cuiuscunq; nisi sit ei aliquo genere oppositionis oppositū. Valde igit impropriè oportet dici peccatum destruere peccatū, tenēdo peccatū vniformiter. Grāmatici.n. ꝓprietatē taliū orōnū saluare volētes, vtūt relatiuo diuersitatis, non idētitatis, vt mulier saluauit q dānauit. Sicut p hoiē mors, ita per hoiem resurrectio mortuorū. Oportet igit hic peccatū nō accipi vniformiter, nam passio Chri practicata est a Deo & a Iudæo. Vt a Deo fuit, est optima, & Vt a Iudęo est pessima. Vt a Deo habuit rōnē salutiuā, & pcti destructiuā, nō aūt vt a Iudęo, qa sic fuit malū: malū aūt nō destruit malū ꝓprie & vniformiter, sed potius auget. Nec valet declaratio Bur. quadicit, ꝙ sol⁹ deus adeo bon⁹ est, vt sciat elicere bonū, ex malis Iudæorū crucifigētiū: ꝙ erat impossibile legi, vt in ipsa ex pctō, ꝙ est ipsi⁹ legis trāsgressio, eliceret bonū redēptionis. Illa.n. declaratio falsificat literam apostoli: nā si de⁹ ex maiori malo .s. Iudeorū crucifixione sciuit elicere bonū redēptionis, sciuit hoc idē ex minori malo. s. legis trāsgressionę. dicit autē litera Apostoli hoc legi impossibile. ꝙ falsum esset secundum Bur. interpretationē: quia deus potest ex quocunque malo elicere qđcūque bonū. Melius igit & proprie magister & Postillator exponit illū passum, dicens. impossibile erat legi, vt per legem quantumcunque obseruatam destrueretur malum. quia lex ostendit peccatum, non tollit, ideo deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati factus est peccatum. i. hostia pro peccata: & hoc peccato damnatū. i. deletū est peccatū.

In eo.ca. vbi dici: *Abba pater*. Bur. dicit esse Abba nome Hebraicū sed Mar.8. dicit esse nomē Syrū. Ita etiā potest esse Gręcū ꝙ ibidem videbatur reprehendere Postil. & in hoc cap. allegat suū corruptorium: Exod.33. vbi etiam vide corruptionē eiusdē.

CAP. IX.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimoniū perhibente mihi consciētia mea in spiritu sancto: quoniā tristitia est mihi magna, & continuus dolor

(Positus. a In aliqua parte. a Et si vos non creditis. Radicata & fundata. a Et spiritus est testis De hoc quod. b Stupor mentis. c Non horarius. d Compunctionis.)

a VEri.di. Modo nihil potest separare, sed olim fui separatus. vnde modo doleo, & sic mala iam in bonum conuertuntur.

✱ Theophilact. Demonstraturus est in procursu quod non oēs qui ex Abrahā, semen ipsius sint. Ne vero ex affectu hęc videat dicere, anteuertit. ac de Hebręis cōmodiora blandioraque dicit, suspitionem hanc admens, confiteturq; se illos excellenter amare. Producit autē tres in testimonium, Christum, suam ipsius conscientiam, & Spiritum sanctum.

Verita.di. Amb. Quia contra Iudeos loqui visus est, affectū suum circa eos ostendit, qđ iurando firmat. Dolet genus suū beneficio Christi priuari. Optacām ait, nō opto: quia scit se talē nō posse a Christo separari: tamē affectum circa illos ostendit, de quibus multa præconia enumerat, vt omnibus pro eis dolorem incutiat, qui tāto peiores sunt Gentilibus, quod prærogatiuā patrum, & promissionis perdiderunt. propensius enim malū est, dignitatē perdidisse, quā non habuisse. Sed hoc est inquit, quod Deus dixit futurū, vt non filij carnis sint semen Abrahæ, sed qui fidem habent, per quā natus est Isaac: Isaac in typo Christi, Iacob, & Esau duorum populorū. Iob fuit ex filiis Esau quintus ab Abraham, hoc est nepos Esau.

b *Quoniam tristitia est mihi magna*, &c. ✱ Theodor. Imper fecta

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

1 VErita.di. *Postquam ostendit Apostolus cessationē legis factam per Christum, & quod ei est totaliter adhærendum, ne per hoc videatur Iudęos derelinquere tanquā exosos, ideo consequenter hic ostendit erga eos suum affectum, & hoc tripliciter. Primo dolēdo de eorū obstinatione. secūdo, orando pro eorū conuersione: ca. se tertio compescendo Gentiles ab eorū insultatione, cap.11. Prima in duas, qa primo ostendit suum affectum. secūdo remouet incidens dubium, ibi. Nō autē. Circa primum dicit:* Veri.au.di.in. *Et est modus iuradi ad assertionē sui dicti. Ex quo patet, quod iurare non est peccatū viris perfectis ex causa rationabili sicut erat ī proposito: quia Iudęi de facili nō credebant sibi.*

Diuisio.

2 Conscientiam. *bene ordinata.*

3 Quoniam tri.est.mi.ma. *quantum ad mentem.*

4 Et conti.dolor. *ex anima redundans ad carnem. & supplēdum est pro Iudęorum infidelitate: Quod declarat di.*

1 Opta-

Digitized by Google

a Non specłotenus. Et merito doleo. b Qui modo apostolus. c Separatio aliorum.

a cordi meo. † Optabam enim ego ipse anathema esse à 1

b Pro Iudęis, qui fratres in lege quorum legem volebam defendere. A Christo errantibus. b Et ideo amplius iuuandi.

b Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum 2 3

a De tribu Beniamin. b Veri secundum bonos, vel genere. c Ad quos pertinet d Quæ est.

c carnem qui sunt Israelitæ: quorum adoptio est filiorum, et

a Quia populus peculiaris vel modo per miracula, quæ faciunt. b Nouum. c Quorum. d Quam vetus per figuras ferret. e Cultus Dei vnius f Quorum. g Quibus factę sunt promissiones.

gloria, & testamentū, et legislatio, & obsequium, et promissa, 4 5

a Laus a prioribus. b Sunt. c Laus a posterioribus. d Vnde Homo natus est in ea. e Etsi secundum carnem natus sit de partibus

d quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnē, qui 6 7

a Vnde & fundauit eam altissimus b Verum est quod ipse sit Deas. Q qui huic veritati contradicebam modo confirmo. c Verum est. 8 9

Et si ita laboraui, & si omnes non credunt. Non tamen exci. ver. Non irrita est promissio, etsi non omnes salui, quia Non omnes. 10

e eū super omnia Deus benedictus in secula amen. Non au- 11 12

¶ secta quē est orationis compositio. Adijci enim oportebat, A propter Iudęorum reiectionē, vel infidelitatē. Sed caute, & parce loquens hęc quidem verba non posuit, sed per ea quæ deinceps sequuntur, hęc se sensisse docet.

a. *Optabam enim ego, &c.* ✠ Idem. Anathema habet duplicē intelligentiam. Nā & quod deo consecratum est, anathema nominatur: & quod ab eo est alienum, habet eandem appellationem. Hic autem diuinus Paulus secundam posuit significationē, ostēdens qua esset affectione in suos contribules & cognatos. Et non dixit, vellē, sed, optarē esse alienus a Christo, vt illi cum illo familiaritate, & consuetudine inita, fructum salutis assequerentur. propemodū dicēs: Ego quem nec vita, nec mors, nec presentia, nec futura, nec vlla alia creatura separare poterit a charitate Dei quę est in Christo Iesu, pro Iudęo- B rum salute lubentissime ab ipso separarer.

† Optaui, vel, Optarim.

* Hieronym. Perspiciamus eundem & Moysi & Pauli erga creditum sibi gregem profectum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis. Et hoc ipsum est dicere, *Optabam anathema esse, &, dele me de libro quem scripsisti.* Simulque cerne Apostolum quantæ charitatis in Christum vt pro illo cupiat mori & solus perire, dummodo in eum credat omne hominum genus. Perire autem nō in perpetuum, sed in pręsentiarum, idest, ab hac vita migrare. *Qui enim perdiderit animā suam pro Christo, saluā faciet eam.* Vult ergo Apostolus perire in carne, vt alij saluentur in spiritu: seu sanguinem fundere, vt a crimine conseruentur. Quod autem anathema interdum occisionem significet, multis veteris testamenti testimonijs probari potest.

Quæst. 9. ad Algasiā. Io. 10.

Exod. 30.

Io. 12.

✠ Idem. Non quod ipse perire desideret, cui viuere Christus est, & mori lucrum: sed magis mereretur vitam, dum saluare vult cæteros.

In c. 1. Ionæ.

b *Pro fratribus.* Vel pro his retrahēdis qui modo sunt fratres in fide, qui sunt & cognati mei: & ita grauius peccabam.

c *Quorum adoptio est filiorum, &c.* * Oecumen. Ostendit Deum nihil prætermisisse ad Iudęorum beneficentiam, ipsi vero propria ingratitudine ac improbitate ab omnibus exciderunt. Ideo etiam Dei dona enumerat, adoptionem, gloriam, legislationem, ac reliqua.

* Haymo. Quorum, adoptio est filiorum, idest, electio illorum, quia ex ipsis adoptati sunt filij, & ipse populus vocabatur filius Dei primogenitus. Gloria erat illis, quod de omnibus gentibus in peculiarem Dei plebem sunt electi. Illis C etiam

Exod. 4.

etiam testamentum vetus datum: vel (sicut quidā codices D habent) testamenta, vetus videlicet & nouum, si voluerint credere. Et legislatio, idest, datio, ad eos pertinet, quia per Moysen eis data est. Et obsequiū, cultus videlicet diuinę religionis qui est illi traditus. Promissa quoq; de Christo, & de redemptione ipsorum, & vita æterna illis data sunt: quorum patres subaudi fuerunt Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

d *Qui est super omnia Deus, &c.* ✠ Tertull. Deos omnino non dicam nec dominos, sed Apostolum sequar, vt si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum patrem appellem, & Iesum Christum dominū nominem, solum autem Christum potero idem dicere sicut idē Apostolus. Ex quibus Christus, qui est Deus super omnia benedictus in æuum omne.

L. adu. Praxeam, c. 13.

✠ Nouatianus. Nullius hominis hæc vox esse potest. Ego, & pater vnum sumus, hanc vocem de conscientia diuinitatis Christus solus edicit. Omnibus diuinitatis Christi probationibus, & rebus instructus Apostolus Thomas, rńdet, dominus meus, & Deus meus. Quod & Apostolus Paulus, *Qui est super omnia Deus benedictus in secula.* in suis literis scribit, &c. *Sic Hilarius lib. 4. & 8. de Trinitate: Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. Augustinus lib. 1. contra Faustum, cap. 3. & 6. Cyrillus lib. 1. Thesauri, cap. 5. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos: Victorius lib. 1. contra Arrianos: Idacius li. 1. contra Varimadum. Cassianus lib. 3. de incarnatione: Gregorius homilia 8. in Ezechielem, &c.*

L. de Trinit. cap. 13. E

e *Non autem quod exci.* Consolatur dolorē suum Apostolus, hos olim Deus saluandos non decreuit pręscius, non personarum acceptor. Nullum enim damnat antequā peccet, nullum coronat antequam vincat: sed pręscientia distinctum habet, qualis vniuscuiusque futura sit voluntas, ex qua damnetur vel coronetur.

Act. 10. c.

Quia dolebat de Iudęis, consolatur se inueniens scriptum: non omnes esse saluandos, sed tantum similes Isaac. In his ostendit quod sola gratia Dei faciet filios Dei. *Non autem exci. ver. Dei.* Dixit, quod promissio æternæ hęreditatis facta est Iudæis: sed quia ipsi ex magna parte non crediderunt, videbatur verbum Dei non esse impletum. Ad quod respondet, etsi in quibusdam non est impletum, in alijs tamē, scilicet, in Gentibus credentibus impletum, est, qui modo veri sunt filij Abrahæ.

Non au. ex. Q. Etsi ita laboraui: etsi non oēs credunt, non tamen excidit verbum Dei, vel non dico, quod exciderit. Verbum Dei excidere est promissa non implere.

¶ 2 In F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Opta, enim, &c. ana. esse. *idest, separatum a Deo: Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo referendo ad tempus, in quo persequebatur Christum in mēbris suis, Act. 8. & hoc ex zelo Iudaicæ legis, & sic optabat se separatum esse a Christo. Alio modo referendo ad tēpus post conuersionem suam, in quo pręedicabat fidem catholicam: & tunc aliquando optabat separari à Christo per dilationem suæ gloriæ ad tēpus, vt intēderet cōuersioni Iudęorū ad fidē Christi. vnde dicit ad Phi. i. d.* Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium est propter vos.

2 Pro fra. meis, *scilicet conuertendis.*

3 Qui sunt co. mei. *Fuit enim Apostolus natione Iudæus de tribu Beniamin, vt ipsemet dicit, infra xi. & Phi. iij.* Quorum adoptio est filiorum, *quia populus ille specialiter dictus est filius Dei, Exod. iiij. f.* Filius meus primogenitus Israel.

4 Et gloria. *quia ei factæ sunt apparitiones diuinæ.*

5 Et testamentum. *quantum ad mandata Dei data populo per Moysen.*

6 Et legislatio. *quantum ad pręcepta decalogi à Deo data populo, Exodi xx.*

7 Et obsequium. *diuini cultus.*

8 Et promissa. *prophetarum de Christo.*

9 Quorum patres, ex quibus est Christus, & cętera. *vt patet Matth. j.*

10 Secundum carnem. *Hoc dicitur ad ostendēdum, quod in Christo non solum est humana natura, secundum quam descendit a patribus veteris Testamenti, sed etiam diuina, secundum quam procedit a patre. ideo subditur.*

11 Qui est super om. De. ben. *Ex quo manifeste patet error Arrij dicentis Christum puram creaturam.*

Arrij error.

12 Non autem. *Hic circa prędicta remouet dubium. Ex hoc enim quod dicit promissa de Christo facta Iudęis, qui tamen non receperunt eum posset aliquis credere frustratū fuisse promissū diuinum: ideo hoc remouet per duplex exemplum, secundum ponitur ibi.* Non solum. *Circa primum dicit:* Non autem. *supple, sequitur.*

Quod

Digitized by Google

A a *In Isaac.* i. in Christo vocante gratia congregantur.

In Isaac promissione præfigurati sunt, non qui seipsos iustos, sed quos Deus facit, hi sũt filii liberæ q̃ sursum est, quę est mr̃ nostra. Filii carnis sũt terrenę Ierusalẽ, quę seruit cũ filiis suis. Sicut Isaac nõ meruit, vt nasciturus promitteretur, sic & isti, sed sola gratia promissa est eis data filiorum adoptio.

Gal. 4. d. Aug. epi. 105. & li. 1. ad Simpli cianũ q. 2. † excidit

e *Maior serui.* i. Hoc ad literã, quia Idumęi q. de Esau, q. & Edom dr̃, subditi fuerũt filijs Israel, sed magis in hac ꝓphetia intenditur, quod populus Iudęorum maior idest in cultu vnius Dei prior, minori idest posteriori Christiano esset seruiturus. D

Hiero q6 10. ad Hedibiam. Gen. 5. c.

b *Non solum autem il.* Sara habuit promissionem, sed & Rebecca habuit promissionem, habens. s. duos filios *ex vno con. Isaac patris no.* Ex vno concubitu dicit, ne videantur merita parẽtum differentia in generatis sed patris. i. institutoris nostri, quẽ imitemur, si volumus esse filii Dei. Promissio facta Saræ, ostendit quod propter genus nullus saluat. Ista Rebeccæ, quod propter nullum meritũ suum vel parentum aliquis eligitur, sed sola gratia.

Aug lib. 16. de ciui. c. 47. Idem lib. 1. ad Simplicianũ, quæst. 2. B

† Gen 18. b. † in tempore hoc † concubitum.

* Occumen. Et quid mirum inquit, quod Iudęorum hi soli in semen Abraham

† Gen. 25. a.

tem quod † exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex 1
¶Secundum carnem. a Ad Israel vere pertinentes. ¶Secundum carnem. 2
circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, neque † qui semen 3
¶Idest, hæredes. a Sed similes Isaac, quia ita dicit scriptura. b Quia ex Dei vocatione est aliquis semen Abrahæ. 4
a sunt Abrahæ, omnes filii Abrahæ. † Sed in Isaac vocabitur 5
a Exponit auctoritatem. b Non sunt humano opere Filij Dei. c Idem quod est filij Abrahæ. 6
tibi semen, id est non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii 7
Idest, qui sola Dei promissione generantur, vel Isaac. a Spirituali. b An Isaac ex promissione. 8
¶Vtraque. ¶Quia. 9
sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis enim
a In Genesi. b Eo die reuoluto anno. c O Abraham. d Hoc efficiam.
e Vel conceptus vel editus non enim determinat.
verbũ hoc est. † Secundum hoc tẽpus veniã ad te, et erit Saræ 10
a ¶Scilicet Sara habuit promissionem. 11
b filius. † Non solum autẽ illa, sed & Rebecca ex vno † concubi- 12
a Duos filios. 13
c tu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondũ nati fuissent, 14
a Ne quis putet ex merito eorum fieri. ¶Quia possent etiam in vtero luctando aliquid meruisse videri. 15
b Ideo tunc. 16
aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundũ electionẽ pro- 17
a Idest, præscientia Dei. b ¶i. impleretur. ¶i. gratiam qua elegit sicut præuidit, non secundum debitum meritorum, quia eligendo ipse facit, non inuenit. 18
¶Ex gratia vocantis Dei. 19
d positum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictũ 20
¶Matri. ¶Hæc de præscientia. a Quia ita ex gratia dictum est sicut Malachias dixit de iam præteritis, quod Iacob gratia electus, non merito, Esau subtracta gratia. 21 22
¶Hoc iterum de iudicio. 23
e f est ei, † quia maior seruiet minori, sicut scriptum est. † Iacob di 24

f *Iacob di. &c.* In Iacob nil Deus inuenit amandum, nisi misericordiæ suæ donum. In Esau nihil odit, nisi originale peccatum. Sed quo modo hoc recte, cum nihil egissent, quia res est stupenda, sibi obijcit. Quid ergo dicemus? Ex misericordia, velle & currere, quod apparet in aliis ex eadem massa cui debita est perditio.

Quare Deus Iacob dilexit. Aug. epi. 105. † quia. † Gen. 21. b. Gal 4. d.

* Aug. Hoc testimonium prophetiæ Paulus assumpsit, vt intelligeretur hoc apertum postea per prophetã, quod antequã illi nascerentur erat in Dei prædestinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Iacob antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum gratiæ suæ donum? Et quid oderat in Esau antequam natus fecisset aliquid boni vel mali, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam, quam nullam ille fecerat, neque odisset in isto naturam quam bonam ipse fecerat. Cum hanc rem stupendam proposuisset, ipse sibi obiecta quęstione motum exprimens auditoris, ait. *Quid ergo dicemus ad hæc? Nunquid, &c.* Hic erat locus vt diceret quod (Pelagiani) sentiunt, futura enim Deus opera pręuidebat, quando minori maiorem seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisquam de suorum operum meritis audeat gloriari, ad Dei gratiam & gloriam prędicandum voluit valere quod dicit.

Epist. 105. E

† Malac 1. a. 47 dis. c. quantumlibet.

repurentur qui crediderunt, increduli uero non ita? Nam & hoc in aliis veterib. inuenies. Siquidẽ Isaac reputatur solus in semen, cum tñ alii essent a Cetura filii. Nec id solum, sed & Rebecca ex vno Isaac accepto semine, quũ duos peperisset, non habuit duos qui Deo placerent, aut in semen Abraham reputarentur, idque cum nondum essent nati. Sic & de Iudæis, fideles quidem & semen Abraham sunt & salui fiunt, infideles vero non ita.

c *Cum enim nondum nati.* Rebecca habuit promisionẽ hanc, *maior seruiet minori.* Esau persequendo, proficiet Iacob.

Aug. li. de prędestin. & gratia c. 5. 6. 7.

d *Non ex operi.* Futuris quæ bona vel mala non erant futura, nisi apposita gratia, vel subtracta.

C F

Maior *Quid*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod exci. ver. diuinum. *ab impletione ex infidelitate Iudæorum, quia aliqui eorum vt apostoli, & plures alij receperunt fidem Christi, in quibus promissum Dei, impletum est.*

2 Non enim omnes qui ex Israel. *idest, a Iacob, alio nomine dicto Israel Gene. 32. descenderunt supple.*

3 Hi sunt Israelitæ. *per imitationem fidei eius: Quod declarat in filijs Abrahæ, qui omnes dicti sunt semen eius, sed illi tantum qui descenderunt per Isaac, & hoc est quod dicitur.*

4 Neque qui semen sunt Abrahę. *secundum testimonium scripturæ.*

Diuiso. 5 Omnes fi. *quia filij Abrahæ de Agar, & de Cethura non sunt dicti semen eius: Quod ostendit per scripturã Gen. 21. b.* Sed in Isaac vocabitur tibi semen. *De alijs autem filijs subditur.*

6 Non qui filij carnis. *virtute naturali geniti, cuiusmodi fuerunt Ismael, & filij Cethuræ.*

7 Hi filij Dei. *i. ad eius cultum electi.*

8 Sed qui filij sunt promissionis. *scilicet diuinæ.*

9 Aestimantur in semine. *scilicet Abrahæ: Et qui sint illi, ostẽdit per scripturam dicens.* Promissionis enim ver. &c. *quod subditur.*

10 Secundum hoc tem. *idest anno reuoluto.*

11 Veniam ad te erit Sa. filius. *Gen. 18. b. Allegatur autem hæc auctoritas, & aliæ sequẽtes secundum translationem septuaginta, quæ tempore Apostoli erat multum authẽtica: Dicitur autem hic Isaac promissionis filius, quia virtute diuina, natura iuuante fuit genitus, quia pater erat cẽtenarius, & mater sterilis & nonagenaria. Igitur cũ promissio facta Abrahæ. Gen. 25. c. qd̃ semẽ suũ esset futurũ sicut stellæ, antequã aliquẽ haberet filium, vt ibidem dicitur, & tamen hæc promissio non fuit impleta in omnibus eius filijs, sed solũ in Isaac vt dictũ est, nõ dicitur frustrata, sic nec promissio per prophetas de Christo frustrata est, quamuis non omnes Iudęi ipsum receperint per fidem, sed aliqui ad hoc electi.*

12 Non so. *Hic inducitur aliud exemplũ ad propositum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur exemplũ, secundo remouetur ex hoc dubiũ, ibi.* Quid ergo dicemus? *Est autem exemplũ hoc de filijs Isaac, qui licet esset promissionis filius, vt dictũ est, & per eũ implenda promissio diuina de semine Abrahę, nõ tamẽ impleta fuit in duobus filijs suis Esau & Iacob, sed in Iacob tantũ, tamẽ dicitur firma, & veraciter esse impleta. Et eadẽ ratione ꝓmissio de Christo licet nõ fuerit impleta in omnibus Iudæis sed in aliquibus ad hoc specialiter electis. Dicitur igitur.* Non solũ autẽ illa. *s. Sara habuit filiũ ex adiutorio gratiæ.*

13 Sed et Rebecca. *secundũ quod dicitur Gen. 25. ca.* Deprecatusque est Isaac dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, et dedit conceptum Rebeccæ.

14 Ex vno con. habens geminos filios. *Hoc non est de textu, sed subintelligitur, propter quod fuit positum per modum glo. & postea insertum textui per scriptores.*

15 Cum enim nondum na. f. *s. Esau & Iacob.*

16 Vt secundum electio. *i. prædestinationem Dei liberam.*

17 Propositum Dei ma. *i. promissio Dei firma esset & impleret.*

18 Non ex operibus. *quia nondum nati erant.*

19 Sed ex vocante. *s. ex Deo, cuius electio præcedit omnia ista.*

20 Dictum est ei. *scilicet Rebeccæ: Gen. 25. c.*

21 Quia ma. *scilicet Esau.*

22 Serui mi. *hoc fuit impletũ tempore Dauid descendẽte de Iacob, quia Idumæã fecit sibi tributariam. 2. Re. 8. d. Et quia illa reprobatio Esau, & electio Iacobi fuit signum reprobationis & electionis ad gloriam. Ideo subditur.*

23 Sicut scri. est. *Malachie. 1. a.*

24 Iacob dilexi, &c. *Circa partem istã per hoc quod dicitur hic: Cũ nihil boni egissent aut mali, tollitur error Origenis qui dicit, quod merita præcedentia in alia vita istã præcedente sunt causa prædestinationis & reprobationis diuinæ, quia sic Esau & Iacob in illa vita aliquid boni vel mali egissent, quod hic simpliciter excluditur. Itẽ ante vitam huius mundi non fuit alia, aliter non incœpisset mundus simpliciter, sicut dicitur in principio Gen. Itẽ si fuisset talis vita, merita tamẽ creaturæ, ibi facta non potuissent esse causa prædestinationis, quę est actus voluntatis diuinæ, quia tẽporale non potest esse causa æterni. Hoc igitur repulso tãquã erroneo, alij dixerũt, qđ præscietia meritorũ q̃ æterna est, est causa ꝓdestinationis, qua Deus vult dare gloriã alicui:*

Sicut

Digitized by Google

a *Quid er.* Quia sine merito hũc elegit, hũc reprobauit, dicetur iniquus Deus? Non, quia hũc per misericordiã elegit, illũ per iustitiã reprobauit. In quo neutro est iniquitas, hunc per misericordiã, quia ita dicit Moyses, hunc per iustitiam, quia ita dicit scriptura inducens Deum loquentẽ Pharaoni.

Aug. epi. 105. & Ser. 20. de verbis Apost. Gen. 25. c. Exod. 33.

b *Ab.* Cõstat, quod nullus liberatur, nisi gratuita misericordia, nullus dãnatur, nisi æquissima iustitia. Sed cur potius hunc quam hunc liberet, scrutetur qui potest tam profundum iudicium, verumtamẽ caueat præcipitium.

Exod. 33 d.

† de præd. 2 c. si enim ver. li beri. Vbi supra

* Augustin. Cum dixisset, absit vt iniquitas sit apud Deũ, tanquam ei diceremus, vnde hoc ostẽdis, cum asseras non ex operibus, sed ex vocãte dictum esse,

† seruaui † potentiam.

a Quia sine merito elegit hunc, & illum reprobat. b Respiciens ad prædicta.

a lexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? Nunquid 1

a Idest, iniquus dicetur Deus. Non. ¶ Deus inductus a Moyse. b Vocando interius.

b iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit. † Miserebor 2

c a Prædestinando. b Ecce nulla merita in iustificando præcedunt. c Vitam æternam dando & perseuerantiam. d Vocando.

cui misertus sum, & misericordiam præstabo cuius miserebor. 3

a Quia ex misericordia præparat quos vult & vocat. b Est velle bonum c Est currere, idest, operari. d Ecce non propter futura quæ præuidet.

d † Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est 4 5 6

¶ Ex apposita gratia, sunt bona, quia ex subtracta mala: Quod quidem est per iustitiam. a In hanc eandem malitiam vt deterior fias, quia qui in sordibus est sordescat adhuc.

Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: † Quia in hoc ip- 7 8

a Idest, per. ¶ Vel contra. b Induratum. ¶ In signis & miraculis. ¶ Et malis bene vtitur. c Pei ostensam virtutem. 9

e sum † excitaui te, vt ostendam in te † virtutem meam, 10

a Exemplum de Pharaone ad Esau pertinet, qui iusto iudicio Dei, idest occulto, reprobatus est, sicut Iacob electus. 11

& vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.

maior seruiet minori? Moysi, inquit, dicit, miserebor cui misertus ero, &c. Vbi nunc merita? Vbi opera vel præterita vel futura tãquã liberi arbitrij viribus adimpleta siue adimplenda? Nonne apertã ꝑtulit Apostolus de gratuitæ gratiæ commendatione sententiam? Nonne stultam fecit Deus hæreticorum sententiam? &c.

c *Miserebor cui misertus.* i. cui præscio miserendum, & apud me mansurum, hoc est dare illi cui dandũ est, non dare illi cui dandũ non est, vt eum vocet, quẽ sciat obaudire: Vt Dauid qui post veniã tã bene perstitit. Saul nõ auditus in prece non perstitit, sed ad idola conuersus est: vnde iuste reprobatus esse a præscio videtur.

d *Igitur non vo. &c.* Tanquã diceret: Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit et misericordia Dei. Cui dicitur. Econtra: Non sufficit etiã misericordia Dei, si non sit volũtas hominis: Ac per hoc si recte dictũ est illud: Cur etiam a contrario non recte dicitur: Nõ miserentis est Dei, sed volentis est hominis? Restat ergo vt recte dictũ hoc intelligatur, vt totũ Deo detur, qui hominis voluntatẽ bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam, volentem præuenit vt velit, volentem subsequitur ne frustra velit.

Augu. lib. 83. quæst. q. 68. & lib. 1. ad Simpli. qu. 2. Amb. epi. 84.

* Augustinus. Quod ait, non est volentis neque currentis, &c. non tollit liberũ voluntatis arbitrium, sed non sufficere dicit velle nostrũ, nisi adiuuet Deus, misericordes nos efficiendo ad bene operãdũ per donum Spiritus sancti, ad hoc referens qđ superius dixit: *Miserebor cui misertus ero, &c.* Quia neque velle possumus, nisi vocemur, & cum post vocationẽ voluerimus, nõ sufficit voluntas nostra, & cursus noster, nisi Deus & vires currentibus præbeat, & ꝑducat quo vocat. Manifestũ est ergo non volentis, neque currẽtis, sed miserentis esse Dei quod bene operemur, quãquã ibi sit etiam volũtas nostra, quæ sola nihil posset.

Exposit. quarundam propos. epist. ad Ro. pro. 62.

* Idem. Concludit Apostolus, cuius vult miseretur, & quẽ vult obdurat. Cuius enim miseretur, facit eum bonũ operari, & quem obdurat, relinquit eum vt mala operetur. Sed & illa misericordia præcedenti merito fidei tribuitur, & ista obduratio præcedenti impietati, vt & bona per Dei donum operemur, & mala per supplicium, cum tamen homini non auferatur liberum volũtatis arbitrium, siue ad credendũ Deo vt consequatur nos misericordia, siue ad impietatem vt consequatur nos supplicium.

Ibidem. †Exod. 9. d.

* Idem. Quærimus meritum obdurationis, & inuenimus. Merito namque peccati vniuersa massa damnata est, nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

Epist. 105.

Aug. Quis porro tam impie desipit, vt dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, & quando voluerit in bonũ non posse cõuertere cum voluntati eius nihil resistat? Sed cum facit, per misericordiam facit, cum autem non facit, per iudicium non facit. Miseretur vtique secundum gratiam quæ gratis datur. Obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. vnde datur intelligi: Vbi obduratio Dei fit, nolle misereri, vt non ab illo irrogetur aliquid quo homo deterior, sed tantum quo fit melior, non erogetur. Ideo nõ, quod dictum est: *Non volentis neque cur. sed mi. est Dei.* ita etiam dictum est, non volentis neque currentis, sed obdurantis Dei, quia non obdurat impertiẽdo malum, sed nõ largiendo bonum, quod facit æquitate sua, sicut ex misericordia sua gratiam præstat.

In Enchiridio cap. 98. Serm 20. de verb. Apost.

e *Exci.* vel suscitaui, vel seruaui. Amb. i hoc ipsũ te seruaui, cũ indignus

NICOLAVS DE LYRA.

* *Sicut rex dat militi equũ, eo quod scit vel æstimat ipsum bene vsurum. Sed hoc non valet, quia merita vt præscita, sunt ordinata ad gloriã sicut ad finẽ. Volens autẽ rectè & ordinate, cuiusmodi est Deus qui nõ pot aliquid velle, nisi recte & ordinate, nullo mõ vult finẽ propter ea quæ sunt ad finem, sed econuerso, & iõ merita vt præscita a Deo, sine præscientia meritorũ non potest esse ratio prædestinationis, sed procedit ex mera liberalitate diuina, ex qua aliquis ad gloriã, & ex hoc consequenter prouidet sibi dare gratiam, per quã possit mereri. Nec valet exemplum de rege & milite, quia bonus vsus equi non est a rege causaliter, sicut meritum est a Deo principaliter.*

1 Quid er. di. *Hic ex dictis mouet dubium. s. vtrum ex hoc, quod ex duobus fratribus omnino æqualibus vnus reprobatur, & alius eligitur, ipse dicatur iniustus, & hoc est quod dicit.* Quid ergo dice. Nunquid iniquit. apud De. *reprobando Esau. Iacob electo.*

2 Absit. *Hic soluit hanc dubitationem. Et diuiditur in duas, primo dubitatio soluitur. secũdo in cõtrariũ obijcitur, ibi:* Dicit itaque. *Prima in duas, secundũ duplicem modũ soluendi. secũda ibi:* Dicit enim scriptura. *Circa primũ sciẽdum, quod in illo quod alicui datur ex mera gratia, iniustitia non habet locũ, si non detur alteri, quia gratia potest vni fieri, & non alteri, sine iniustitia, & hoc dicit manifeste Saluator Mat. 20. b. de cultoribus vineæ:* Amice non fa. ti. iniu. tolle quod tuum est & va. *Hanc sententiam declarat Apostolus per auctoritatem scripturæ. Exod. 33. d. dicens.*

Diuisio.

3 Cui mi. fum. *in æterna prædestinatione,*

4 Et miseri. præst. *dãdo gloriam in effectu.*

5 Cui mi. *concedendo nunc sibi gratiã finalem, Licet enim in effectibus diuinæ prædestinationis, prius sit causa posterioris per modũ dispositionis, & posterius prioris, p modũ finis, sicut infusio gratiæ est propter meritum sicut propter finem, & opus meritorium propter gloriam, & gratia est principium operis meritorij, & opus meritorium facit gratia dignum, tamen totius prædestinationis nõ est alia causa, nisi voluntas diuina. Ideo concludit Apostolus.*

6 Igitur non vo. neque cur. *s. hominis quantum ad affectũ vel effectum facere bonum meritorium, quod excedit hominis facultatem.*

7 Sed mi. est Dei. *qui sua mera liberalitate æternaliter elegit ad gloriam, & temporaliter electis dat gratiam.*

8 Dicit enim. *Hic consequenter idem ostenditur ex malorũ punitione. Circa quod sciendum quod reprobatio aliquãdo accipitur large, & sic dicit simplicẽ negationem ad gloriã, & sic non habet causam in re, nec in Dei præsciẽtia, sicut nec electio seu prædestinatio ei opposita. Alio mõ proprie, & sic est ordinatio alicuius ad pœnam, quæ nõ est iniusta, nec a Deo volita nisi propter culpã: Et ideo reprobationem sic dictam, qua Deus aliquos reprobat præcedit in Deo secundũ rationẽ tantũ præsciẽtia peccatorũ. Sic igitur non electi a Deo in peccatũ ruunt, non propter Dei defectum cũ non deficiãt eis instinctus diuini ad bonũ, vt dictũ est supra sed per defectũ liberi arbitrij nõ recipiẽtis illos instinctus, & sic eis gratia iuste denegatur, & sit vlterius in peccatis indurantur ex malitia sua per se, sed per accidens tantum a Deo, quia remouet prohibens, subtrahendo gratiã quæ nata est cor humanũ mollificare, retrahit tamen eam iuste, vt dictũ est, & sic indurati ordinãtur ad pœnã. Et sic patet, quod in punitione iniustorũ, & malorum nulla est iniustitia apud Deum. Ad hanc sententiam inducit Apostolus scripturam,* di. Dicit e. scrip. Pha. Exo. 6. d. *loquens in persona domini.*

Reprobatio Dei.

9 Quia in h. ip. *i. per flagella super te, & populum tuum miraculose inducta.*

10 Excita. te. *quia nata erant te ad pœnitentiam inducere, sed quia illis abusus est Pharao cor suum indurando: ideo non valuerunt ei. Fuerunt tamen ad gloriam Dei annunciandum per orbem, sicut videmus impletum, & hoc est quod dicitur:*

11 Vt o. in te uir. m. *per facta mirabilia.* Et ut annun. *Concludit igitur.*

Ergo

Digitized by Google

dignus esses viuere. Vel suscitauit te, quia cũ apud Deũ mortuus esset, modicum tempus accepit: vt in eo oẽs gẽtes Dei virtutẽ addiscerẽt. *Excitaui.* Malus eras, sed quasi sopit⁹: ego autem ostendens tibi signa excitaui te in eandẽ maliciã, vt deterior fias. Et hoc iustũ est, *vt q in sordibus est sordescat adhuc.* Nec hoc inutile, sed vt te indurato ostẽdam virtutẽ meam signis Aegypti.

✠ Augustin. De Pharaone facile respondetur, prioribus meritis quibus afflixit in regno suo peregrinos, dignũ effectum cui obduceretur cor, vt nec manifestissimis signis iubẽtis Dei crederet. Ex eadẽ ergo massa peccatorum, & vasa misericordię protulit, cũ eũ deprecarẽtur filij Israel: & vasa iræ quorũ supplicio illos erudiret, idest, Pharaonem & populum eius: qa quamuis essent vtrique peccatores, & propterea ad vnã massam pertinerẽt, aliter tractandi erãt q vni Deo ingemuerant vt eis subueniret, & aliter illi quorum iniustis oneribus ingemuerant.

a Quia Iacob dile. Esau. &c. b Gratuito. c Quia Esau & Pharao. d Iusto iudicio. Quia ex voluntate.

a Ergo cuius vult miseretur, & b quem vult indurat. Dicis itaque (1, 2)

a Si offendimus. Ab aliquo vt bene faciat. b Qui nos obdurat.

c mihi: Quid adhuc † queritur? Voluntati enim eius quis resi- (3, 4)

a Hanc impudentiam retundit Apostolus. Te & illum attende. b Tu homo, ille Deus. Tu caro, ille spiritus. d Cui displicet quia Deus conqueritur. d Hoc sumit de Isaia.

d stit? O homo tu quis es, qui * respõdeas Deo? † Nunquid fig- (5, 6, 7)

a Sic & tu fingeris. b A quo factum est. c Qui nihil ei debet. d Contra factorem opus non potest conqueri. e Vere non potest dicere hoc quia.

mẽtum dicit ei qui se finxit: qa me fecisti sic? An nõ habet (8)

Iustam. Qui de luto operatur.

e potestatẽ figulus luti ex eadẽ massa facere aliud quidẽ vas in

a *Ergo cu. vult.* Meritum misericordię nullũ est, meritum obdurationis peccatum massę totius dãnatę. Nec obdurat impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiã, sicut nec digni sunt, q facit equitate occulta: & ab humanis sensibus remota quia non aperit Apostolus, sed miratur: O altitudo diui.

✠ Augustinus. Cum dicitur, *quem vult indurat*, humanæ mentis intẽtio verbi nouitate confunditur. Sed non ita intelligendum est, quasi Deus in homine ipsam, quæ nõ esset, duritiã cordis operet. Quid enim aliud est duritia, quã Dei obuiare mãdatis? vnde B. Stephanus dicebat, dura ceruice, & nõ circuncisio corde & auribus, vos semper Spiritui sãcto resistitis. Quã qui à Deo fieri putat, propterea qđ dictũ est, *quẽ vult indurat*, ipsũ preuaricationis intueatur exordiũ, & Deo donante mandatum, &c. Indurare dicitur, quẽ emollire noluerit: sic excæcare, quem illuminare noluerit, sic repellere, quem vocare noluerit.

b *Indu.* Non quasi quenquam peccare cogat, sed tantũ quibusdam: qa peccantibus misericordiã iustificationis suæ nõ largitur. & ob hoc eos obdurare dicitur, qa eorum nõ miseretur, non quia impellit vt peccent. Eorũ autem nõ miseretur quibus gratiam non esse prębendam ęquitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat.

c *Quid adhuc.* Postquam constat ex voluntate Dei esse quare inquiritur, vnde alius sit bonus, alius sit malus? Nõ est opus, quia talis erit quisque qualem vult Deus esse, & ideo iniuste aliũ damnat alium saluat: Vel, quid quæritur, idest, cur nititur aliquis bene agere, cũ nihil possit, nisi quod Deus velit? Vel cur conqueritur Deus de peccatis hominum, cũ neque ant vitare qđ ipse vult? Sic solent carnales in voluptatibus viuentes aduersus Deũ murmurare, & volũtati eius nõ suo vitio, q mali sunt deputare. Quos redarguit Apostolus ab huiusmodi presumptione. O homo caro, nõ spiritus: tu mi ser quis es? cuius valentię? qui respondeas Deo, idest, intelligas, quæ De⁹ facit, scilicet cur hui⁹ misereẽ. & te induret: Q. si tibi diceretur, nescires respondere, idest, intelligere pro tua carnalitate: nec te ad hoc iuuat tua sapiẽtia, nec aliqua virtus tua. Vel quid respondeas, idest, quibus rationibus contra Deum agamus, quod iniuste eligat, vel reprobet.

d *O Ho.* Hoc non ex inopia rationis reddendę, sed hominem ad se reuocat.

✠ Augustinus. O homo, quis sis ille attende, qui sis tu attende. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiam tibi loqui videris tu, & fons ille iustitiæ siccatus est? Si iustum loqueris, vnde tibi? Primum ergo fidei fundamentum pone. Nunqd iniquitas apud Deum? Latere te ęquitas potest, esse ibi iniqtas non potest. Melior est fidelis ignorantia, quam temeraria sciẽtia. Deus mihi dicit per Apostolum, o homo, tu quis es qui respondeas Deo: & ego indignor quianon noui iustitiã Dei, &c. Non potest videri tempore fidei, videbitur tempore speciei. Ibi æquitatẽ Dei videbis, & sine codice in uerbo leges. Cum peruenerimus, ęquitatem Dei uidebimus: & iã non erit ibi dicere, quare huic subuenit, & huic non: quare iste adductus est gubernatione Dei ut baptizaret, ille ad baptismum nõ peruenit. Tu ratiocinare, ego mirer: tu disputa, ego credam: altitudinem uideo, ad profundum non perueuio, &c.

e *Ex eadem massa.* Sic tota massa humani generis iuste corrupta, & lutosa est: si inde uas in honorem: misericordia est. si in contumeliam: iustũ est, quia hoc erat ex natura: Ecce iustitia in his qui non habent tempus operandi: De his autẽ qui habẽt tẽpus subdit: *quid si de vo.* s. quid respondeas Deo.

✠ Augustinus. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita hominum, sed ad Dei misericordiam pertinere, quod quisque liberatur? Atque ita non esse iniquitatem apud Deum, quia neque remittendo, neque exigendo quod debetur iniustus est. Ibi enim grata est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. Hæc massa si esset vtique me- dia.

Apo. 12. c. — Lib. 83. qu. q. 68. — Infra. 11. d — Lib. de prædest. & gratia, cap. 4. — August. epi 105. — † 45. dist. ca. de Iudæis. † conquiritur, aut incusat? si Deus. — *ex aduerso † Isa. 45. b. Iere. 18. a. — Serm. 11. de verbis Apo. — Epist. 160.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ergo cu. mi. *dando ei gratiam finalem & gloriam: & hoc conuenit ei per se.*

2 Et quem. v. in. *& tamen hoc conuenit ei tantum per accidens, & iuste, vt prædictum est.*

3 Dicis itaque. *Soluta dubitatione: hic arguit in contrarium. Et primo argumentum ponit: secundo soluitur, ibi.* O homo. *Argumentum tale est Ex quo, ex voluntate Dei depẽdet induratio peccatoris, & vocatio iusti, videretur alicui. quod peccatum & iustitia non essent imputanda homini ad meritum, vel demeritum: quia voluntas Dei nõ potest superari & hoc est quod dicitur:* Dicis itaque mi *.i. arguis ex dictis meis contra me.*

4 Quid adhuc queritur? *de præmio iustorum, & punitione iniustorum.*

5 Voluntati enim eius quis re. *quasi dicat, nullus. & sic totũ videtur Deo imputandum, & per consequens iniustitia peccatorum, vel irrationabilitas in punitione eorum.*

6 O homo. *Hic soluitur argumentum. & secundo, declaratur quod dam dictum ibi. Sicut in Hosee. Prima in duas secundum duplicẽ solutionem. Secunda: ibi. An nõ habet. Primo igitur soluit ostendendo argumentum irrationabile ex parte hominis arguentis. Qui enim arguit facta alicuius, debet illud intelligere, aliter arguit irrationabiliter sed minimũ opus Dei non potest homo ad plenum intelligere, vtpote de folio arboris, quare sit tãtę quãtitatis, & talis figuræ: & sic de alijs cõditionibus, & multominus intelligere potest maxima opera eius: de quibus sunt electio & reprobatio. ergo. &c.* Et hoc est quod dicitur: O homo tu quis es, qui respon. Deo: *facta eius arguendo.*

Diuisio

7 Nunquid figmentum dicit, &c. *q. d. Non: quia non intelligit modum, nec rationem suæ fictionis. & sic est in proposito.*

8 An non habet, &c. *Hic ponitur secunda solutio, per quam ostenditur argumentum non valere, quia non concludit Dei voluntatem irrationabilem esse vel iniustam. Vult enim primũ, & per se Deus suam gloriam, quæ sicut manifestatur per viam misericordiæ in electis, qui vocãtur ad gloriam, ita per viam iustitiæ in reprobis, qui referuantur ad pęnam. Sicut gloria regis terreni non solum relucet in palatio vbi honorãtur milites, sed etiam in patibulo, vbi puniuntur malefactores. Sic igitur voluntas diuina rationabiliter eligit aliquos ad beatitudinem, in quibus maxime relucet sua misericordia: & aliquos dimittit non eligendo, qui ex seipsis ruunt in peccatum, & finaliter obdurantur. & sic iuste a Deo puniuntur: quorum punitio cedit ad gloriam Dei & electorum. Et ad hanc sententiam inducit Apostolus exẽplum de figulo, qui rationabiliter ex eadem massa format quædam vasa ad officia honorabilia, & quædam ad contemptibilia, di.* An non habet potestatẽ figulus luti, &c. *quasi dicat, imo. & multo fortius Deus in humana natura, quæ plus habet à Deo a quo est p creationem quam lutum à figulo: quod non est creatum ab ipso sed supponit ipsum in opere suo, ideo subditur.*

9 Quod

Digitized by Google

dia, ut quemadmodū nihil boni, nec mali aliquid mereret, non frustra videretur iniquitas ut ea fieret vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitriū primi hominis in condemnationem universa defluxerint procul dubio qđ ex ea fiunt vasa in honorem, non eius iustitia, quæ gratiā nullā præcessit, sed Dei misericordiæ est: quod a vero in cōtumeliam b non iniquitati Dei, quæ absit ut sit apud Deū, sed iudicio de- c putandum est.

✠ Idem. Ex quo in paradiso natura d nostra peccauit, ab eadem diuina prouidentia, non secūdum spiritum sed secundum carnē mortali generatione formamur, & omnes vna e massa luti facti su- f mus, quod est massa peccati. Cum ergo meritum peccando amiserimus, & misericordia Dei remota nihil aliud peccātibus nisi dānatio eter- g na debeat, quid sibi vult homo de hac massa, ut Deo respōdeat, & dicat *Quare me sic fecisti?* Si uis ista cognoscere, noli esse lutum, sed effice filius Dei per illius misericordiam qui dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius.

L. 83. quæst. q. 68. † apparata

† 35 q. 1. c. cum igitur. § hac itaque.

✠ Ambros. Talem ergo te præbe bonis studijs, & promptā fide, ut Deus tui misereatur, & vocet et sicut ecclesiam vocauit, dicens: Palam factus sum quærentibus me, apparui his qui me non interrogabant.

Lib. 2. de Abrahā c. 10.

a *Aliud in contu.* Vas non in honorem, sed in cōtumeliam: si vile est, ex se lutum habet, non ex figulo.

b *Quid si Deus.* Q. Iam ostensum est, qđ etsi Deus nihil boni det, non tamen iniquus est: Sed quid dices: si quibusdam & bona dedit, scilicet, cum essent apti in interitum, sustinuit in multa patientia, & interim dum expectabat ostendit multis indicijs, vel ipsos aliquando puniendo, vel alios coram ipsis, ut futuram iram sibi cauerent. Et in hoc quod sustinuit, & iram ostendit notificabat potentiam, quod per malos purgat bonos: quasi diceret potens, quod iuste subtrahit gratiā, & damnat illos qui ita expectati noluerunt resipiscere, sed abusi sunt hac gratia.

Aug. li. 1. ad Simplicianum quę 2.

c *Susti nuit.* Sustinet Deus malos ut ordinate disperdat: & vtitur illis instrumento tanquam ad salutem bonorum.

Nullum enim Deus, vel angelorum, vel hominū crearet, quem malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset eos, quibus bonorum vsibus commodaret.

d *Vt ost. ire.* Q. Ad hoc patitur malos, & præostēdit iram, & ad notitiam sui trahit, ut ostenderet in vasa misericordiæ, i. in electis per misericordiā diuitias gloriæ, idest, quā diues, & quā magna sit & gloriosa misericordia: ob hoc tot bona dat malis, ut conuincat eos iuste damnari, ut fideles cum magis diligant quibus gratiam ipsam conseruauit.

Nota quod quibusdam nec gratiam apponit, cum alijs infert eam quasi coactus. Vnde Ambrosius de præsciētia: Pharaonem damnandum censuit, sciens se non correcturum. Apostolū vero Paulum elegit, præsciens vtrique quod futurus esset fidelis. Quibusdā autē data est gratia in vsum ut Saulo, Iudæ, & illis quibus dixit: *Ecce nomina vestra scripta sunt in cælo:* & postea abierūt retro: De quibus Amb. sed hoc propter iustitiā cui deseruiebāt. quia hoc est iustum, ut vnicuique respondeat pro merito. Ac si diceret digni erāt nunc vita æterna: quia erant boni, & nomina eorum erant scripta in cælo propter iustitiam cui deseruiebant. Secundum vero præscientiam erāt in numero malorū. de iustitia. n. iudicat Deus, nō de præsciētia. Vnde Moysi dicit: *Si quis peccauerit ante me, delebo eū de libro vitæ*, ut secundū iudiciū iudicis tunc videtur deleri cū peccat, iuxta præsciētiā tamē nunquā in libro vitæ fuerat. unde Ioh. *Ex nobis exierunt, sed non erāt ex nobis*. E cōtra tunc aliqs uidetur ascribi, cū malus esse desinit, q secundū præscientiā nunquā defuit. Cū ergo ex gratuita misericordia apponat gratiā qbus uult, & liberat quos uult, manifeste ostēdit diues, & gloriosa bonitas sua.

Nota de præscientia Dei. Exod. 24. g. Act. 7. Luc. 10. d.

† et nō misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

Exod. 32. g.

1. Ioh. 2. c.

e *Si. in Ho.* Cum ostensum sit, qđ ex sola gratia sint filij, incipit probare per prophetas, quod hi sunt ex vtroq; populo.

f *Vocabo, &c.* ✠ Theo. Cū Deus iussisset Oseæ uxorē meretricē accipere, nato filios iussit appellari, nō populum, & nō dilectam, quæ Iudęis euentura erāt prędicens, Sed rursus tamen benignè pollicetur: En nō populus, uocabit populus, & non dilecta, dilecta. Considerate ergo, inquit Apostolus, qđ vos quoque non semper eadem habuistis: sed aliquādo qdē nō populus, & rursus, populus uocati estis. Nihil ergo in præsentia absurdū aut alienū factum est. Pro more. n. electi estis. Sed & si rursus uolueritis, populus uocabimini. Nam etiā gētes, quæ non erant populus, nunc populus dicuntur.

✠ August. Hoc testimoniū ppheticū de uocatione populi gentiū, qui prius non pertinebat ad Deū, etiā Apostoli intellexerunt. Et quia ipse quoque populus gentiū specialiter est in filijs Abrahę, ac p hoc recte dicitur Israel, sequit: *Et cōgregabuntur filij Israel in idipsum, & ponent sibimet principatum vnum: & ascendent a terra.* Hoc si adhuc velimus exponere, eloquij prophetici obtūdet sapor. Recolatur tamē lapis ille angularis, & duo illi parietes, vnus ex Iudęis, alter ex gētib, &c.

li. 18. de ci. cap. 28.

Oseæ 1.

g *Isaias autem pro Israel, &c.* ✠ Theo. Opportune admodū hoc

[Textus]

a Scilicet quid respondeas Deo. Vel quod si volens.

honorem, aliud in cōtumeliam? Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ † aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gētibus, sicut in Hosee dicit. † Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & nō misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

In perditis. a Quia cum puniretur non vindicatur, nisi dissimulat vindictam potens videbitur. b In saluandis. c Diu expectans excitat eos sunt & ideo expectauit eos Deus, cum scirent non credituros.

b In futuro seculo. Ostendit omnibus eis ... penam habent. a Sic ... bene, qui per ... sua beneficia.

a Vel per tormentum, & vel per comparationem. b Simul ei expectando. Omnibus.

a Futuram. b Per prædicatores. Interius. c Ex vna massa Adæ.

a Non Osee, sed Deus in eo. b Gentes quæ non nouerunt me.

Vt me cognoscant. Gentilitatem. s. Vt ex dilectione seruiat.

Vocabo. Vt ad æternam vitam perueniant.

a Illud quod dicam s. quod. b In toto mundo, vel inter Iudæos qui dicebant, non populi Dei estis.

a Ab eodem Iudæis. s. in toto mundo. Osee ita. b Pro Iudæis. c Præcens. Aperte.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid si Deus vo. &c. iram. *i. vindictam suæ iustitiæ.*
2 Et no. fa. po. s. *in punitione peccatorum.*
3 Sustinuit in mul. &c. va. iræ. *i. peccatores. Qui dicunt vasa iræ: quia continent Dei offensas. Sustinet autem Deus eos patienter, qa nō statim infert penam: sed expectat eorum pœnitentiam, qui tamen expectationē finaliter abutuntur: & sic iustius puniuntur. ideo subditur.*
4 Apta. in inte. *Et quia ut dictum est, cedit ad gloriam Dei, & electorum, ideo subditur.*
5 Vt ostenderet diui. glo suę. *idest, abundantiam eius.*
6 In vasa misericordię. *scilicet electos.*
7 Quos & vocauit. *primo ad fidem: quia postea ad gloriam.*
8 Non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. *quia fides Christi prædicata est omnibus nationibus.*
9 Sicut in Ho. *Hic consequenter declarat vltimo dictū, scilicet q ex Iudæis & Gentibus vocati sunt electi, plures tamen ex Gentib. Et diuiditur in duas. primo declarat Apostolus hanc vocationem: secūdo assignat eius rationem ibi: Quid ergo. Primū autem declarat per scripturam, di. Sicut in Hosee dicit, primo cap.*

Diuisio.

10 Vocabo non plebem meam, *idest Gentilitatem, Quæ primo dicta est non est plebs diuina, eo quod non habuit legem, & prophetas, sicut habuit plebs iudaica.*
11 Plebem meam. *propter conuersionem eius deuotam ad fidem, Catholicam.*
12 Et non dilectam. *idest, Gentilitatem prius idololatriæ deditā, quæ Deo est odiosa,*
13 Dilectam meam. *per latriæ susceptionem.*
14 Et non misericordiam consecutam. *tempore veteris Testamenti.*
15 Misericordiam consecutam, *tempore noui. Et ad idem facit quod subditur.*
16 Et erit in loco v. *Et patet litera quæ loquitur de vocatione Gentium, qua plurimi sunt vocati. Consequenter inducitur autoritas Isa. 10. s. loquentis de vocatione Iudæorum, quia pauci sunt vocati. Ideo subditur.*

Si

Digitized by Google

hoc testimonium posuit, docens quod ab initio deus præuidit & eos, qui ad fidem accesserant, & eos, qui infidelitatis morbo laborabant. Quia.n. dicebant Iudæi paucos ex ipsis susce pisse prædicationem, alios autẽ omnes eã, vt imposturã fugere, ostendit multis iam retro seculis hęc quoque prędicta fuisse, & quod etiam si sint innumerabiles, non omnes salutem assequentur, sed ij tantũ, qui sibi sororum fuerint. Abbreuiatum enim verbũ fidem appellauit. Nã quod lex multis pręceptis docuit, id Christi confessio pręstitit, & fidem conciliauit. Est autem hæc compendiosa, & quę multis circuitionib' non eget.

Isa.10 f.

† perficiens.

† cum iustitia.

† Isa.1.c.

✲Augu. *Verbum inquit, consummans, & breuians faciet dominus super terram*, id est, vt compendio fidei per gratiam saluos faciet credentes, nõ per innumerabiles obseruationes quibus illa multitudo seruiliter onerata pmebatur. Per gratiam nobis quippe verbum consummans dicit, *Iugum meum leue est, & sarcina mea leuis.*

Aug. l.1. ad Simplicianum q.2.

a ¶ Licet sint innumerabiles, vel steriles, non ideo radix patriarcharum perit. b ¶ Propter sterilitatem.

a †Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, re 1

a ¶ idest illi quos modo reliqui cum alios repuli, vel qui ab aliis relinquuntur, vt viles, vel pauci. b ¶ Scilicet euangelij. 2

b liquiæ saluæ fient. Verbum enim † consummans, & abbre- 3

C a ¶ Verbum breuiatum est charitas, in qua pendet lex, & prophetæ. b ¶ Ne cuis de eo dubitet, prophetã repetitione confirmat, dicens. c ¶ Contra antiquum verbum, quod decem fecisse constat. d ¶ Qui fecit prius verbum legis prolixum. ¶ Eius in terra homo factus. 4

uians† in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus 5

¶ Exercituum. 6

d super terrã. † Et sicut prædixit Isaias: Nisi dominus sabaoth 7

¶ Vel Christum. a ¶ Mutî ad consilendum.

e reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut 8

a ¶ Aspera sine gratia spinis vitiorum operti. b ¶ Quasi pares in pœna, quia similes in culpa. c ¶ Audiis Osea, & Isaia, inquirit intellectum prophetarum, nę Iudæi aliter inuerterent.

f Gomorrã similes fuissemus. quid ergo dicemus, q gentes, 9

a ¶ Per opera legis. ¶ Subito, & similiter. b ¶ Non quamcunque. 10

quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam? 11

a ¶ Per gratiam. b ¶ Q Gentes consecutę sunt iustitiam, Israel vero sec. 12 ¶ Et hoc item ex prophetia Isaiæ. c ¶ Per opera legalia. ¶ Alias legem iustitiæ. 13

g h Iustitiã autem, quæ ex fide est. Israel aũt sectando iustitiam 14

a ¶ idest innocentiam, & cætera, quæ vere lex docet. b ¶ Q Attende diligenter. 15 c ¶ Quærebant iustificari, sed ex operibus legis, quasi hæc possent iustificare.

i in legẽ iustitię nõ peruenit. Quare? quia nõ ex fide, sed quasi 16

a ¶ Cur fidem non habent, quia offensionem, idest, excæcationem in Christo passi sunt. 17

k ex operibus. *†Offenderunt enim in lapidem offensionis, si- 18 19 20

† legis. † Isa.28.d. Matt.21.

mis nullo pacto differretis, quãquã de cognatione Abrahæ gloriamini. Vel potius dictũ propheticũ ad id referendũ est quod dr, Fecerat abbreuiatũ sermonẽ, tanquam dixisset, Nisi dedisset dominus perfectam euangelij legẽ per filium suũ ad iustitiam, & salutem nostram, omnes vt Sodoma facti fuissemus. Nã semẽ euangelicam legem significat, sicut etiã dicit dominus, *Exit, qui seminat ad seminandum, &c.* Possemus autem, & seminis loco Apostolos intelligere, qui ex omnibus Iudæis in morem seminis electi, orbi relicti sunt, omnesq; gentes, vt Christi ecclesia fierent coluerunt.

D

Matt.13.

E

Augusti.

† assimulari.

e *Et sicut Go. si.* Vtrũque posuit, vt notet similitudinem culpę & pœnæ, q d. pares essemus in pœna, qa similes essemus in culpa.

f *Quid ergo dicemus, &c.* ✲ Theophylact. Apertissimam hic dilectionem adducit, ostendens vnde gentes assumptæ, Israelitæ verò repulsi.

a *Si fue.* Ecce sic dicitur salus Iudæorum, vt maior pars sit excæcata.

Augusti. l.1. ad Simplicianum quæst.2.

b *Verbum enim.* Subdit prophetia p quid salui, vt gloria operũ excludatur. Verbũ euangelij ad perfectionẽ ducit, & omnia legalia in vno Christo abbreuiat: Tñ æquum priori, vt nihil desit ad iustitiã de omnib. pfiguratis, vel quæ æqua sunt retinet, vt moralia, quæ ius est tolli, vt figuras recidit.

c *Et abbre, in æqui.* vt cõpendio fidei per gratiam saluet, non per innumeras obseruationes.

d *Nisi dominus Sabbaoth.* Dominus fecit verbũ, & tamen necessarium erat, quòd nisi esset semen, idest, verbum, &c. Vel reliquiæ saluæ erunt, & nisi per illas gẽs perijsset. Et hoc est, Nisi dominus exercituum, quando alios excæcauit reliquisset ad nostram vtilitatem semen, idest, apostolos, de quibus seges Christi creuit.

C ✲Oecume. Per hęc territat, & increpat illos, ac si diceret, Nisi quidã vestrum certè credituri essent in Christũ, a Sodomis

si. Gentes inquit, ex fide iustitiam tenentes, reuera sunt iustificatę, Israelitę vero legem iustitię, hoc est, ex operibus persequentes, & quęrentes, ad iustificationem sui nõ peruenerunt. Neque enim potuerunt iustificari ex operibus legis.

g *Israel.* Israel vero sequutus est legem quasi retro, quia nũquam attingit spiritualem intelligentiam.

h *Sectando iustitiam.* Lex Moysi, lex iustitię si bene sit intellecta. Vel iustitiam, quæ est ex timore pœnę, non amore iustitię.

i *Non ex fi.* Non enim ex fide quęrebat iustitiam, quia nõ petiuit a deo, non credidit in eũ, qui iustificat impium, Nõ credens deum operari in homine quo iustificetur.

k *Offenderunt.* Ad similitudinem parui lapidis, a quo nõ cauetur, Christus habilis fuit offendere, latens in humilitate. Cui attestatur Isa 8.c. Ecce in euident. pono, idest, nasci facio, in Sion. id est, in Iudęis Christum, a quo paruo non caueatur, & petram scandali. idest, ex toto cõterentem, in futuro contristantem.

F

Lapis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, *idest, in magno numero valde.*

2 Reliquiæ saluæ fient. *ex eo, i. pauci comparatiue, sicut patet in epistolis, & aliis credentibus ex Iudæis. Sciendum tamen, q Isaias loquitur de filiis Israel euadentibus manum regis Assyriorũ, regno Israel sub Hosee captiuato, qui postea venerunt ad regnum Iudæ tẽpore Sedechiæ, vere conuersi ad dñ, audito miraculo de percussione exercitus Sennacherib. Sed quia illa conuersio paucorum, fuit figura conuersionis apostolorum, & aliorum paucorum de Iudæis in aduentu Christi, ideo hoc allegatur ab ipso, sicut supra dictum est de electione Iacob, & reprobatione Esau temporali, quæ fuit signum æternæ. Et subditur de vocatione Gentium, & Iudæorum ad fidem Christi.*

3 Verbum enim consum. *scilicet, euangelium, quod est legis perfectiuum.*

4 Et abbreuians. *quia rescindit legalia, quæ non seruantur in lege noua.*

5 In æquitate. *quia retinet moralia præcepta, æquitatẽ iuris naturalis continentia. Ad illud verbum euangelicum vocati sunt communiter Iudæi, & Gentiles, sed & quia pauci comparatiue de Iudæis crediderunt, vt dictum est, ideo ad hoc iterũ inducitur auctoritas Is. 1. c.*

6 Nisi dominus sabaoth. *idest, exercituum. per quod angeli designantur.*

7 Reliquisset no. sem. *idest, aliquos vocatos ad fidem de Iudæis.*

8 Sicut Sodoma facti essemus. *idest totaliter a veritate subuersi.*

9 Quid er. *Hic consequenter Apostolus reddit causam, qualiter pit res vocati sunt de Gentibus, quod tñ videtur mirabile, eo quod erant idololatræ, & hoc est, quod dicit:* Quid ergo dic. *præ admiratione huius.*

10 Quod Gen. quæ non sect. iu. *eo quòd colebant idola.*

11 Apprehenderunt. *Idest consecutæ sunt.*

12 Iustitiam. *per celerem conuersionem ad fidem Christi, videntes per apostolos aliosque discipulos in nomine ipsius miracula fieri, sicut patet in Actibus Apostolorum in pluribus locis.*

13 Iustitiam aũt, quæ ex fi. est. *quæ facit dignum vita æterna. Quod dicitur hic ad distinctionem iustitię, quę erat ex operib. legis Mosaicæ, quæ hoc non faciebat, vt dictum est sup. 4. c. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriã, sed non apud deum.*

14 Israel autẽ sectando legem iustitiæ. *per cultum vnius dei.*

15 In legem iustitiæ non peruenit. *idest, in legem fidei catholicæ, quæ iustificat iustitia infusa faciente dignum vita æterna.*

16 Quare? *sup. contingit hoc.*

17 Quia non ex fide. *scilicet, Christi quærebant iustificari, sine qua tamen nunquam fuit salus.*

18 Sed quasi ex operibus. *s. legis Mosaicæ quærebant iustificari, quod tamen facere non poterant opera illa, sed fides, vt declaratũ est supr 3. c. & ex hoc repulerunt Christum. Ideo subditur.*

19 Offenderunt enim. *idest, causam ruinæ acceperunt.*

20 In lapidem offensionis. *id est, in Christum, qui sic nominatus est in sacra scriptura, Isa. 28. d.*

8 Sicut

Digitized by Google

Lapis offensionis A dicit Christus secundum statum quo apparuit hic malis. Petra scandali, secundū quòd in futuro faciet malis.

†offensionis. †pudore afficietur.

a *Et pe.sc.* Ante positionem, Christus ante passionem, quo tempore scandalizati sunt Iudæi irascentes, & indignantes, quia se filium dei faceret. lapis per positionem, Christus in passione, quando maxime offenderunt, & excæcati sunt.

Ioh.15.

a ¶Patenter, & in euidenti. b ¶Iudæis. c ¶Christum, a quo quasi paruo lapillo non cauetur. d ¶Eundem Christum, ex toto malos conterentem in futuro.

eut scriptum est. †Ecce pono in Sion lapidē offensionis, & pe- 1

a ¶Siue Iudæus, siue Gentilis. ¶Non modo offensio malis, sed bonis defensio erit. ¶Cum venerit in futuro. 2

a tram † scandali, & omnis, qui credit in eum, † non confundetur. 3

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ecce pono in Sion la.* Et sicut probatum fuit Isa.28.hæc auctoritas ad literam intelligitur de Christo, in quem offenderunt principes Iudæorum. Primo blasphemantes eius humanitatem dicentes, *Ecce homo vorax, & potator vini, &c.* Lu.7.e. & hoc dixerunt ex inuidia. Secundo dicendo blasphemias contra eius diuinitatem. Matt.12.b. *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* sic enim opera diuinitatis dæmonibus attribuebant.

2 *Et omnis, qui cre.in e.* per fidē charitate formatā. 3 *Non con.* finaliter, sed magis honorabit in gloria. Hæc auctoritas, & aliæ allegant ab apostolo s̄m translationē septuaginta. In translatione vero nostra Isa.28.d.sic habetur, *Qui crediderit, non festinet.* Quod dupliciter potest intelligi, vt dictū fuit ibi. Vno modo referendo ad tempus Isaiæ. vt sit sensus, Qui crediderit meæ prophetiæ. Nō festinet, credens q̄ Christus sit statim venturus, quia inter Isaiā, & aduentū Christi primū fuit longum tempus. Alio modo referendo ad tp̄s Christi loquentis de aduentu suo ad iudicium, & sic est sensus, Qui crediderit Christo prædicanti, non festinet, credens, q̄ cito sit venturus ad iudicium, & secundum vtrunque modum credens, & non festinans, non reportat confusionem. ideo LXX. transtulerunt hoc modo, quia non semper transtulerunt verbum ex verbo, sed aliquando sensum ex sensu.

ADDITIO I.

In cap.9. vbi dicitur in postill. *Excitaui te.*

Vbi dicitur. *Excitaui te.* in Heb habetur, *Seruaui te.* pront in glos. vbi dicitur. Alii codices sic habent, *In hoc ipsum seruaui te.* & est sensus. O Pharao, hæc dicit dominus, Cum tantis malis esses reus, vt indignus esses viuere, te tamen deus reseruauit viuere, vt in te ostendat virtutem suam, prout in postil. &c.

ADDITIO II.

In eo.c. vbi dicitur in postil. *Qui crediderit, non festinet.*

Vbi dicitur hic, *Non confundetur,* seu *non festinet.* in Heb. habetur quoddā verbū, quod significat indifferēter nō festinet, vel nō festinauit. & in significato scd̄o est sensus, q̄ qui crediderit Xp̄o, de quo ibi propheta loquit, non festinabit ad credēdum, eo q̄ doctrina Christi maxime est supra sensum hominis. Vñ discipuli, q̄ eius doctrinā audierunt, & eius miracula viderunt, non tñ festinauerunt credere. vñ eis dicitur ēt post resurrectionē. *Tardi corde ad credendum.* Luc. vlt.d. Et Mar. vl. Apostolis dicit, *Exprobrauit deus incredulitatem eorum.* & secundū hunc sensum hęc auctoritas quodammodo facit ad aliqualem excusationem Iudæorum, qui non ita cito crediderunt Christo. quam excusationem, licet non perfectam seu legitimam intendere videtur apostolus, cum statim de eis dicit in principio sequen.ca. *Testimonium perhibeo de illis, quòd æmulationem quidem dei habent.*

CAP. X.

a F Ratres. ✠ Theodore. Postquam eos sic moderate reprehendisset, rursus ostendit qua sit in eos affectione, ne propter reprehēsiones maleuolentiæ opinionem conciperent, maiores enim accusationes reseruauit vltimas. Cupio inquit, & opto, vt hi omnes salutem assequantur.

†bona.

✠ AVGVSTINVS. deprecatur pro non credentibus vt credant, pro auersis, vt conuertantur. Videtis, quia nec ipsa conuersio, sine dei fiat adiutorio? deprecatio inquit, ad deum pro illis in salutem.

Ser.15. de verbis Apo. †15.q.1.c.1.§ de eisdem.

Ne ex odio videatur loqui, vel ne Gētes eos ex toto abiijcerent, subdit tamen, fratres, v.qui.c.&c.

b *Et obse.* Voluntas enim, vt ad vera credenda moueatur, C non sibi sufficit, nisi per gratiam deus sibi opituletur. vnde, Nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit a patre meo.

c *Testi.e.per.il.q.* Ambr. De his dicit, qui non inuidia, sed ex errore Christum non receperunt, quibus Petrus, Scio, quòd per ignorantiam hoc egistis.

Ioh.6.g. Act.3.c.

d *Non sc.sci.* Stultum enim est lēgem venerari, & deum magis persequi.

✠ Augusti. Zelum inquit, dei habent, noui, scio. Apud illos fui, talis fui. Quid est, non secundum scientiam? Quod clausum posuerat aperuit, *Ignorantes dei iustitiam & suam volentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti,* Gloriātes de operibus, excludunt a se gratiam, & tanquam de sanitate sua falsa præsumētes, respuunt medicinam. Cōtra tales, & dominus dixerat, *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pænitentiam.* Hæc est ergo tota scientia magna hominis, scire quia per se nihil est, quoniam quicquid est, ex deo, & per deum est.

Sermo.45. de verb. Dom. & trac. in ps.70. Matt.9.

e *Igno.e.* Non qua deus iustus, sed quę homini est a deo.

CAP. X.

¶Tamen. ¶Non ficta.

a F Ratres * voluntas quidem cordis mei, 1

a ¶Hoc innuit, quod ex gratia detur. ¶A me. ¶Offendentibus.

b & obsecratio ad deum fit pro illis in 2

a ¶Vt deus illis det fidem, per quam saluentur. b ¶Iustum est, vt obsecrem, quia æmulationem dei habent, necesse est, quia non secundum scientiam, qui olim similis illis fui. c ¶Ego. 3 4

c d salutem. †Testimoniū enim perhibeo 5 6

a ¶Zelum dei. ¶Præ dilectione dei putant se facere.

illis, quòd æmulationem quidem Dei habent, sed non se- 7

a ¶Diligendi. b ¶Vere non secundum scientiam. c ¶Quæ est per fidem Christi, quæ est a deo. d ¶Quæ est per carnis obseruantias.

e cundum scientiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam 8

c *Testi.*

a *Iusti-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

1 F Ratres, Hic consequenter apostolus ostendit affectum suum erga Iudæos, orando pro salute eorum. Et diuiditur in duas, primo ponit orationis suę modum. secundo motiuum, ibi, *Testimonium.* Circa primum dicit, *Fra.vo.qui.* quasi dicat oro pro ipsis non solum ore, sed etiam corde.

Diuisio.

2 *Et ob.ad de.i.* deprecatio eius p̄ rē sacrā. & hic modus orādi est magis efficax ad impetrādū, quia innititur merito rei sacræ, q̄ interponitur, vt cum dicitur, per passionē tuā libera eos, & huiusmodi, & sic orabat Paulus pro Iudęis. ideo subditur. 3 *Fit.pro.il.* scilicet, a me. 4 *In sa.* idest, vt conuertantur, & salutem consequantur. 5 *Te.sti.e.* Hic consequēter ponitur orationis suæ motiuum, & diuiditur in duas primo dictū motiuū ponitur. secūdo dictum suum declarat, ibi. Finis enim. Motiuum autē apostoli erat, quia Iudęi persequendo fidem Christi habebant zelum dei indiscretum tñ, & in talib. est compatiendum. vnde & apostolus, qui primo persecutus est ecclesiam dei, ex tali zelo dicit de seipso. 1.Tim.1.d. *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.* dicit igitur, *Testimo.* quia fuerat socius eorum in facto.

6 *Quòd æm.* idest, zelum.

7 *Quidem dei ha.* Quod declarat. dicens: *Ign.e.dei iu.* q̄ facit dignum vita ęterna, & habetur ex fide Christi formata. ista tamen ignorantia non excusat, quia iuris est. 8 *Et suam quæren.sta.* Quod exponunt aliqui de sacerdotib. & legisperitis, qui irritū faciebāt mādatū dei pp traditiones suas, Matt. 15.a. sed hoc non vr̄ esse verum, quia immediate p̄mittitur, quod

Digitized by Google

A a *Iustitiæ dei non sunt sub.* Hæc est iustitia dei, quæ non in præcepto legis quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi constituta est.

b *Finis.* Non consumens, sed perficiens. perficit ergo iustitiam per fidem sine operibus legis.

c *Christus.* Ex Christo est iustitia, quia si per legem scriptam vel naturalem esset, si non fide Christi, ergo Christus gratis moreretur.

† Leuiti. 18. a.

✠ Haymo. Nolentes se subdere fidei Christi, & Euangelio eius, & legem volentes statuere, per quam se putabant posse iustificari sine gratia Christi, Euangelicæ doctrinæ noluerunt colla submittere.

B

a ¶Vel volentes. b ¶Vt superbi. c ¶Qua deus iustificat credentes.
¶Ignorant iustitiam dei, quia Christum, qui est dator iustitiæ, qui adimplet, quod lex prædicit.

a quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. † Finis e- 1 2

b ¶Qui etiam valet.
a ¶Christus tantum est iustitia ad salutem, quia iustitia legis ad præsentem vitam tantum valet.

c nim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. † Moyses e- 3 4

d ¶Alias dixit. a ¶Quæ est ex timore, non amore

e nim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit 5 6

a ¶Quasi sine gratia adiuuante. b ¶Non punietur legali pœna. c ¶De illa ita, sed de iustitia fidei sic Moyses dicit, vel ipsa sic dicitur in corde hominis, quod obseruata ducit ad cælum, non obseruata ducit ad abyssum.

f homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est, iustitia sic dicit: 7 8 9 10

a ¶Quia. ¶Cogitare. ¶Verba apostoli quibus aperit sensum præmissorum verborum Moysi.

g †Ne dixeris in corde tuo, quis ascēdet in cælum, idest Chri- 11 12

¶Quantum ad te. ¶Verba apostoli.

h stū deducere? Aut quis descēdet in abyssum? Hoc est Chri- 13 14

D g *Ne di. in cor. tuo.* Iustitia fidei est ne dubitetur de spe dei, quæ in Christo est, ne diffidat Christum spoliasse infernū, & cū animabus cęlum ascendisse, vnde iustus efficitur. *Ne di. in cor. tu.* i. ne saltem cogites, quis ascendet, id est nullus homo ascendet, quia qui hoc cogitat negat Christū ascēdisse. Aut ne cogites, q s descēdet, i. nullus descendet, quod est pro nō obseruata lege, quia hoc cogitare, ē Christum a m. re. i. credere, quòd Christus nō descendit in infernum, quia si illi, q iustitiā non obseruant, non descendunt, Abraham, & antiqui patres multo minus descenderunt. Si aūt illi non descenderūt tūc nec Christus, qui non nisi pro illis liberandis descēdit. Vel ita, Cum audieris, inquit, prędicari Christū post resurrectionē ascendisse in cælum, noli dicere in corde tuo, mendaciū est. Quis enim ascendet? quia hæc infidelitas quantum in te est, Christum de cælo ad terram deducit. Similiter cum, & tu audis prædicari, quòd Christus ad infernum descendit, noli dicere, mendacium est: Quis enim descendit in abyssum? Ideo ne hoc dicas, quia hoc dicere, est Christum reuocare ex mortuis, quantum in te est.

† De conse. di. 4. si quis autē in si.

† Deu. 30. c.

E

I 17. de ciuit. dei.

✠ Augustinus. Carnales Israelitæ terrenæ Hierusalem ciues, qui iustitiam, quam dat homini deus, qui solus est iustus atque iustificans, & velut a se sibi partam non ab illo impertitam, volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Vtique quia superbi, de suo putantes non de dei posse placere se deo.

Iustitia duplex.

d *Ad iustitiam.* Non humanam, sed diuinam. Est. n. humana, & diuina. de humana ibi, *Moyses*, de diuina ibi, *Quæ aūt ex.*

L. 4. cap. 26.

✠ Irenæus. Quomodo finis legis Christus si initium eius fuisset? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus est.

✠ Photius apud Oecum. Quo pacto finis legis est Christus? Quia iustificauit, & ea, quæ lex voluit quidem facere, sed non potuit, hæc veniens Christus perfecit, & compleuit in eos, qui in se crederent. Quoniam autem iustitiam legis vocauit, ne existimarent legem posse iustificare, dicit Christum finem esse legis, & completionem. Qui enim in Christum credit, complet legem. Ad iustitiam omni credenti, idest, ad iustificandum eum, qui vere legem perficeret, hoc est, fidelem, & credentem.

Leuitic. 18. a. Aug. in epist. ad Galath. & Tractatu 77. in Io.

e *Scrip.* In Num. & Leuitica hētur. *Qui fecerit ea, viuet in illis.*

f *Viuet in ea.* Habet istud præmium, ne ista morte puniatur. Non enim magna iustitia timere, nec habet meritum apud deum.

C

✠ Oecumen. Ne putaretur fides facilis ad assequendum, ac facile despiceretur, propterea ostēdit ad eam quoque labore opus esse, & aduersus latentes cogitationes ipsam habere luctam. Siquidem *ne dicas*, inquit, *in corde tuo*, hoc est, ne cogites quidē, vel oēm cogitationem foras eijce, &c. Mosis autem testimonium iuxta suam magnam sapientiā apostolus ad Christum retulit. Ne vacilles, inquit, neque in mēte tua dicas, Quomodo Christus descendit de cælis, carnēque assumpsit? Aut quo pacto mortuus surrexit ex abysso, i. ab infimis locis? sed omnem cogitationem foras eijce. Prope te est verbum, id est, contracta est in breui salus, nec externis egens laboribus, in corde enim, & in lingua sita est, solido tamen ac prudenti opus habet animo.

h *Id est, Christum deducere.* id est, negare Christum ascendisse.

F

g Ne ... a Prope

NICOLAVS DE LYRA.

quòd ex zelo dei mouebantur, licet indiscrete. irritantes vero dei mandata propter traditiones suas, non mouebantur ex zelo dei, sed ex zelo sui, scilicet propter quæstum, vel gloriam temporalem, vt ostenditur ibi dem, & ideo cum dicitur.

1 Et su. quæ. statue. *intelligitur de iustitia ex operib. legis, quæ dicitur hic sua, Tum quia lex illa fuerat eis data, tum quia legalia iam erant mortua, & sic non erant amplius ipsius dei, sed Iudæorum eam pertinaciter defendentium.*

2 Iusti. d. non sunt sub. *idest iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, cui repugnabant contradicendo.*

Diuisio.

3 Finis e. *Hic apostolus declarat intentum, s. q iustitia faciens dignū vita æterna, nō erat ex lege, sed ex fide Christi. Et diuiditur in tres. primò ostendit huius fidei vtilitatem. secūdo facilitatē, ibi,* Sed quod dicit, *tertio ex hoc arguit nō credentium infidelitatem, ibi,* Quomodo ergo. *Circa primum sciendum, q perfectio non consistit in dispositione materiæ, sed in introductione formæ, ad quam dispositio finaliter ordinatur, vt patet in naturalibus, & artificialibus. Lex autem vetus ordinabatur ad Christum, sicut imperfectū ad perfectum. vnde apostolus Gal. 3. d. dicit,* Lex pędagogus noster fuit in Christo. *& Ra. Sa. Hebræus, & alii plures doct. Heb. dicunt, quòd vniuersi prophetæ non sunt loquuti, nisi ad dies Messiæ, idest propter Christi tempus finaliter, & ideo iustitia, quæ facit dignum vita æterna, non erat in lege, quæ fuit imperfecta, sed est ex fide Christi, cui perfectio debetur, & hoc est, quod dicitur,* Finis e. le. *scilicet Mosaicæ.*

Perfectio in quo consistat.

4 Christus. *supple est, quia ad ipsum ordinabatur, vt dictum est.*

5 Ad iusti. *iustitia infusa.*

6 Omni credenti. *Vnde patres vet. Test. nō erant iustificati ex operibus legis, sed ex fide Christi, vt dictum est supra. 3. c. & 4. & Act. 15. dicit,* Per dominū nostrum Iesum Christū credimus saluari, & sicut, & illi, *patres ve. Test. & ad hanc sentētiam inducitur scriptura, cum dicitur.*

7 Moyses enim. *scilicet Leui. 18.*

8 Quoniam iu. quæ ex le. est. *Quia per impletionem operū legis euadebatur mors corporalis, quæ transgressoribus inferebatur in casibus multis, sed non viuificabat spiritualiter, vt dictum est supr. 3. cap.*

9 Quæ autem. *idest iustitia, quæ per fidem Christi habetur.*

10 Sic dicit, *Moyses Deutero. 30.*

11 Ne di. in cor. tu. quis. *negatiue accipitur.*

12 Idest Christum de. *scilicet de superioribus ad inferiora, quod est negare Christum asce disse ad cælestia.*

13 Aut quis de. in abys. *negatiue similiter.*

14 Hoc est Christum a mor. re. *Qd est negare descendisse Christum ad limbū ad animas patrū inde liberandas. sic exponit Glo passum istū, quem sequuntur expositores nostri cōmuniter, sed quia expositio ista non videtur concordare in aliquo cum sententia Deu. 30 vnde accipitur hæc scriptura, nec ēt cum litera sequenti, vt patet intuēti. ideo aliter pōt exponi tñ sine pręiudicio sic,* Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cęlum, *negatiue, idest Christum deducere, idest, dicere, q nondum venit in mundum adductus per obedientiā patris. Aut quis descendet in abyssum, similiter negatiue. Hoc est Christū a mortuis reuocare, i. dicere, quod non fuit mortuus, & nec per consequens resurrexit a mortuis, vitam immortalem inchoando, Vtrunque enim dicebant Iudæi tempore Apostoli, & adhuc dicūt negando Christū venisse, & per consequens resurrexisse a mortuis. Hæc autem expositio cōsonat literæ sequenti, cū dicitur, Quia si confitearis in ore tuo dominū Iesum, s. venisse tanquā Christū promissum in lege, & in corde tuo credideris, q deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Similiter consonat sententiæ Deu. 30. vnde scriptura hæc accipitur,* Ne dixeris in corde tuo, &c. *Hoc enim dicitur ibi, vt patet manifeste, ad excludendum excusationē, quæ posset fieri de Mosaicæ legis obseruatione,*

Digitized by Google

A a *Prope ver.* id est, vtile est, vel non est aliquid inconueniens, vel dicere, vel credere.

Prope, non longe a natura animorum, & loquendi ratione, quod nobis dicitur, vt credamus.

Augu.f.Tract. 80. in Io. b *Hoc est ver.* De quo domini9 ait, *Nam vos mundi estis propter* Ioh.15.a. *verbum, quod locutus sum vobis.* Nõ ait, per baptismum. Quare? nisi, quia, & in aqua verbum mundat, de trahe verbũ, & quid est aqua, nisi aqua. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentũ. Vnde est ista tãta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciẽte verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Nam, & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud est virtus remanens.

✠Theodor. Vtrisque opus est, & fide vera, & confessione libera, vt coronetur, fidei certitudine, & lingua clara insignisque reddatur, audacter veritatem prædicans.

(scriptura. / exercitauit. — marginal)

a ¶Et hoc ne dixerimus, sed potius hoc crede verbo, quod dicit scriptura.
b ¶In Deuter. c ¶Vtile, qu a maneat, & sit iat. ¶Christus, vel eius prædicatio.

a stum ex mortuis reuocare. Sed quid dicit scriptura? † Prope 1

a ¶Christus, qui est verbum in principio apud patrem. b ¶Ad confitendum. c ¶Ad credendum. d ¶Exponit scripturam Moysi. 2
c ¶Quo, & baptisma consecratur.

b est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei 3

a ¶Prope debet esse. b ¶Cum aliquis impugnat. c ¶Non opera legis.

c quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo dominum 4

¶Resurrexisse, vel quod ipse est dominus, & Iesus, idest Saluator.

Iesum, & in corde tuo credideris, quod deus illum † suscita- 5

a ¶Credit ad salutem, quia ad iustitiam, quæ est causa salutis.
¶idest per fidem cordis iustificatur aliquis, idest de impio fit pius.

d uit a mortuis, saluus eris. † Corde enim creditur ad iustitiam 6

a ¶Post cordis fidem aliter non valet. b ¶Quæ superadditur fidei, vt in martyribus.
c ¶Non modo ad iustitiam. ¶Vere corde cre. ad iust. d ¶Per Isaiam.

e ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura:

¶Non tantum Iudæus, sed & gentilis. a ¶Erubescet in futuro, & si hic confundi videatur.
b ¶Omnis. ¶Sed in omni gente, qui timet deum hic acceptus est illi. c ¶Quia.

f † Omnis, qui credit in illum nõ † confundetur Non enim est 7 8

a ¶Non est distinctio. ¶Creator.

distinctio Iudæi, & Græci. † Nam idem dominus omnium 9

a ¶Sufficiens ditare omnes. b ¶Inuocant fide, & opere. ¶Aliis non diues.
c ¶Ab auctoritate Isaiæ probat, quod dixerat. d Iudæus, vel gentilis.

g diues in omnes, qui inuocant illũ. † Omnis enim quicunque 10

a Bene se subiiciendo. b In æterna beatitudine. c Sed hoc non potest addiscere.

h i inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo in- 11 tus, &c.

D ✠Hilarius. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere & salus est confiteri. l. 10. de Trinit.

✠Nazianzenus. Credere solum iustitia est, salus aũt perfecta confiteri, loquendique libertatem addere scientiæ. Orat. 21. & Tractatu de fide.

✠Idem. Si dicis mihi, homousiõ, (quod est vnius essentiæ nomen) ob hoc nominari nõ oportere, quia ĩ scripturis diuinis non contineatur, quæro autẽ o homo qui hæc prohibes, vtrum ideo nominare non debeã, quia scriptum non est, an quia ita credi non licet? Quod si, ita credendum est, cur non ita profitendum? Corde enim inquit Apostolus, creditur ad iustitiam ore autem, &c. †Deut. 30. c.

✠Augu. Parum est in corde habere Christum, & nolle cõfiteri dũ timetur opprobrium, sed exprobrãtibus respondẽdum est verbum. Vt autem hoc martyres possent, promissum est eis, *Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus, &c.* † 11. q. 3. noli te timere. De conse. dis. 4. cap. baptismi. vicem. In ps. 118. † Isa. 28. d. Mat. 28. b. † pudefiet. † 2. Corin. 2. b. † De pœ di. 3. adhuc persidi. † Iohel. 2. g. Act. 2 a. Mar. 14.

✠Haymo. Christus exterius in ore p confessionẽ, interius in corde per credulitatẽ, sicut hic dr, & alias vbi dicit idem Apostolus, Christum in interiori homine habitare per fidẽ in cordibus nostris. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus*, nos Apostoli. Hoc est verbum inquit, filius dei patris, in quem

B secundum prædicationem nostram credere oportet.

Aug. tract. 23 in io. c *Quasi confitea.* Ecce laus fidei, & merces. Laus fidei est, si credideris, quia dominus est Iesus, id est, Saluator, & quia resurrexit. Merces vero salus æterna.

In ps. 101. ✠Aug. Non enim laus fidei Christianorum est, quia credunt mortuum Christum, sed quia credũt resurrexisse Christum. Nam & mortuum paganus credit. Hoc tibi pro crimine obijcit, quia mortuum credidisti. Quę igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum. Hęc est laus fidei.

l. 2. de trinita. ✠Idem. Meritum fidei nostrę resurrectio domini est. Nã mortuam esse illam carnem in cruce passionis etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse non credunt. Quod firmissime credentes tanquam de petrę soliditate contuemur. Vnde certa spe adoptionem expectamus redemptionem corporis nostri, quia hoc in membris Christi speramus, qđ perfectum esse in capite nostro cognoscimus.

d *Cor. creditur.* Cętera potest nolens, sed credere nõ potest, nisi volens.

Aug. in ps. 39. e *Confessio.* Confiteri est dicere, quid sit in corde, aliter loqui, est, non confiteri. Quod est in corde debet esse in ore, quia in fronte, idest, in sede pudoris, non sine causa fit signũ crucis, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Peccatũ

Aug. lib. contra mendaciũ. C fuit Petro ore negare, cũ crederet corde. Cur enim lachrymis diluit, quod negauerat, si saluti faciebat, quod corde tenebat? veritas enim, & credenda est, & loquenda.

*Hila-

Ser. de stella, & magis. * Cyprianus. Adorato domino, Magi hilares alio tramite in suam patriam reuertuntur, quia necesse est, vt qui credũt ad iustitiam, ore etiam cõfessi sunt ad salutem. deinde vias eligant arctiores, & se districtioribus mandatis obligent.

Initio libri de Trinitate. * Guitmundus. Quoniam scriptum est, *Corde creditur, &c.* liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur, quæ iustificet, pernecessaria est tamen in ore confessio, quę nos saluet. E

l. 3. de sacr. cap. 7. * Algerus. Quantum valeat etiam sine baptismi visibili sacramento, quod ait Apostolus, *Corde creditur, &c.* in illo latrone declaratum est.

f *Omnis, qui credit in illum, &c.* * Oecumenius. Testimoniũ produxit, vt ostendat non esse in fide differentiam inter Iudęum, & ethnicum. Omnibus communem gratiam prędicat, & quod in superioribus fecit multis sermonibus fastum volens detrahere Iudęorũ, id nunc breuibus facit, quia non est discrimen inquit, Iudęi, & Gręci.

g *Qui inuo.* Orans inuocat, sed hoc certe non põt, nisi prius credat. Qui ergo inuocant, non modo credunt, sed etiam orant, vt postquam crediderit alicuius animus non desinat id postulare, quod promisit deus toto corde vigilantib. quia credere dat remissionem peccatorum. Inuocare impetrat promissa dei.

h *Quomodo inuo. &c.* Probato, quia de vtroque assumuntur populo, ostendit per quid, scilicet, per remissionem vtrisque factam, quam qui non receperit, inexcusabilis.

i *Quomodo ergo, &c.* Inuocatio saluat, ergo oportet credere, quia.

Quomodo inuo. Credere est ex auditu, audire ex pdicatiõe pdicare ex missione dei, vt ita totũ descendat ex fonte gratię. Prędicatio ex missione, quia & pseudo bene nũciantes F deus

NICOLAVS DE LYRA.

ne, quia vt ibi dicitur, *Non oportet ascendere in cælum, vel mare trãsfretare, vt inde apportetur, & sic seruetur, quia iã erat data illi populo & sic scripta dei digito quãtum ad præcepta decalogi, & per Moysem quãtum ad alia, propter quod ibidẽ subditur,* Iuxta te est sermo in ore tuo, &c. *Deuteronomium vero fuit figura nouæ legis, vt dicit Hiero. ad Paulinũ. propter quod scriptura præallegata figuratiue dicitur hic de noua lege. ad cuius obseruationem tenentur omnes, & maxime Iudæi, quibus spiritualiter Christus promissus fuit, & personaliter prędicauit, & sic cum dicitur hic:* Ne dixeris in corde tuo, &c. *tollitur excusatio de nouæ legis obseruantia, quæ per Christum iam est data, & per spiritum sanctum in cordibus credentium descripta. io subditur,* Pro. est verbum. *idest, per Christum resurgentem vita spiritualis, & immortalis inchoata, quæ lex facere non poterat.*

1 Sed quid. *Hic ostenditur iustitia, quæ est per fidem Christi facilitas, cum dicitur,* Sed quid dicit scri. de ista iustitia.

2 Prope est. *Hoc est dictum non exigitur, nisi credere, & confiteri, scilicet, in casu mortis in quo tollitur facultas operandi.*

3 Hoc est verb. *scilicet Christi.*

4 Quod prędica. &c. *esse verum Christum saluatorem nostrum.*

5 Et in corde tuo cred. &c. sus. a m. *ad vitam immortalem.*

6 Saluus eris. *salute æterna. In credulitate enim istorum duorum articulorum fidei includuntur, & intelligitur credulitas aliorum, Et adducitur scripturæ testimonium, cum dicitur.*

7 Omnis enim, qui credit in illum, non con. *Isaię. 28. quod ad literam intelligitur de Christo, vt dictum est in fine ca. precedentis.*

8 Non enim est distinctio Iudęi, & Gręci, *quantum ad iustitiam, quæ est per fidẽ Christi.* 9 Nam id. do. *Iudæorum, & Gentilium, vt dictum est supra. in ca.*

10 Diues in omnes, qui. *i. potens omnes exaudire. Et ad hoc inducitur auctoritas Iohel. 3. cum dicitur. Omnis enim quicunq; in. &c.*

11 Quomodo er. *Hic consequẽter arguitur infidelitas nõ credẽtium.*

2 Prope

Digitized by Google

deus mitti, qui in bonum malo nouit vti. Aliquando, & malos malis mittit ex ira, vt vicissim per se, sicut iustu est pœat.

✱Theodore. Docet, quod Iudæi sua sponte salute priuati sunt, oblatã prædicationem nolentes admittere. Sed huius rei probationem non adducit aperte, sed alia orõnis Methodo. Oportet inquit, prius credere, deinde inuocare. Fieri autem non potest, vt credat, qui doctrinam non perceperit, ea autem haberi non potest, si desint, qui prædicent, eos autem rursus constituit electio, manuũ ve impositio. Cum hæc tanquam ad Iudæorum defensionẽ posuisset, per ipsa aduersus illos accusationem adauget, & quod vltimum est, primum posuit de prædicatorum missione, ostendens hæc multis retro seculis fuisse prędicta, allata Esaiæ prophe-

mittētis. Nisi. n. dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi.

✱August. Quamuis enim deus docet intrinsecus, tamẽ fides ex auditu est. Et quomodo audient sine prædicante? Neque enim, quia deus dat incrementum, ideo non est plantandum, neque rigandum.

✱Haymo. Primum audit quis prædicatorem loqui quomodo debeat credere, deinde accipit fidem. Auditus autem per verbum Christi, quod prædicatur ab Apostolis, & doctoribus verbum Christi est, quia non alia prædicant, quam quæ in euangelio continentur, quod ab ore Christi est prolatum. Vel, quæ ipse Christus reuelat eis in corde, & loquitur per ora illorum.

h *Et quid.* Vel equidẽ idest certe, & ita inexcusabiles, sicut in psal. ostendit Dauid di.

a ¶Q. Non inuocabunt, nisi credant. b ¶Non creditur illi, cui obedientia negatur. c ¶Nec olim aliquis credidit, qui non aliquo modo audiuit.

uocabunt in quem nõ crediderũt? Aut quomodo credẽt 1

¶Non credent, nisi audiant. a ¶Non audient, nisi prædicetur eis. b ¶Qui prædicanti resistit, auctorem non recipit.

ei quem non audierunt? Quomodo autem audiẽt sine p̃- 2

a ¶Non prædicabunt, nisi mittantur. Non sunt veri Apostoli, nisi missi.

a **dicante? † quomodo vero prædicabũt, nisi mittãtur? Sicut** 3

a ¶In Isaia, vel in Naum propheta. ¶Sed missi quia. b ¶Aduentus Apostolorum, qui illuminant mundum. c ¶Annunciantium.

b **scriptum est. † quam speciosi pedes euangelizantium pa-** 4

c a ¶Reconciliationem. b ¶Bene nunciant, qui quod de ore prædicat, opere implet. c ¶Futura. d ¶Q. Omnes audierunt per apostolos. ¶Cum enim ex gratia auditus, necessaria est, & alia gratia, quę cor moueat.

d **cem, euangelizantium bona. Sed non oẽs obediunt euan-** 5

a ¶Aliquos obedire, non omnes. ¶Quasi aliquis. b ¶Non omnibus, his quæ a nobis audiunt, vel quæ nos audiuimus a te.

e **gelio. Isaias enim dicit. † Domine, quis credidit auditui** 6

a ¶Quia aliquis credit ex auditu, & si non omnis. b ¶Aliquando, & si non vbique. c ¶Non merita nostra. d ¶Alias Christi.

f **nostro? Ergo fides ex auditu, auditus aũt per verbum dei.** 7

a ¶Ex auditu crediderunt, sed qui non crediderunt, nunquid non audi. q. d. per hoc excusabiles. b ¶i. Non modo proximi, sed & vltimi audierunt

g h i **Sed dico Nunquid non audierunt? † Et quidem in omnẽ** 8 9

[Marginalia: In ps. 118. — †De hære. cũ ex inuncto. & excommunicatis. § quia vero nonnulli. — † Isa. 53. a. — † Isa. 52. b. Naum. 1. b. — † Psal. 18. a.]

a *Quomodo vero prædi. nisi mit.* Ecce apparet, quod & ad gentes missi sunt prædicatores, & sic refellit eos apostolus, qui putabant Iudæis tantum prædicandum esse euangelium.

b *Quam spe.* Quia mundum illuminãt, in quo apparet a deo missos, alioquin hoc non poterant.

c *Pacem.* Recõciliationem inter populum, & populum diruta maceria legalis ritus in Iudæis, & idololatriæ in Gentibus. Et inter deum impios per fidem iustificantem, & homines in eum credentes.

d *Euangeli. bo.* Pacem super pacem, quia & regnum dei pax est.

✱Theo. Apostolis domum ingredientibus iussit dominꝰ dicere. *Pax huic domui.* Significabant enim diuinam reconciliationem, & bonorum perceptionem. Eorum pedes speciosos appellat, vt qui pulchrum cursum peragant, vt qui a dominicis sint abluti manibus.

✱Oecumen. Itaque si aliter credere non poterant, nisi audirent, & nisi eis p̃dicaretur, est aũt illis prædicatum, & audierunt, planè manifestũ est, quod deus nihil prætermiserit, ij verò, qui non crediderunt, de seipsis conquerantur.

e *Isaias enim dicit, &c.* Præscius deus p̃dixit infidelitatẽ Iudæorũ, sed non fecit, neque p̃scisset mala eorum, nisi ea haberent. Sic et excæcat, quod est deserendo, non faciendo, & hoc meruit voluntas. Si dr̃ non possunt Iudæi credere, quia Isaias p̃dixit, dico non possunt, quia nolunt, quod deus p̃sciuit prædixit, sed non fecit. Non possunt, dum superbi, dũ tales, vt, s. omnia suis viribus attribuerent, vt negarent sibi necessarium esse diuinum auxilium ad bene operandum.

f *Fides ex.* Etsi deꝰ intus doceat, tñ preco exteriꝰ annũciat.

g *Per verb.* i. p̃ grãm Christi doctores verbi euãgelici nobis mit-

i *In omnem ter. ex. so. eo.* Nec hoc tempore Apostoli impletũ est, sed spiritu sancto reuelante videt implendum in posteris, Loquutus est igitur præteritiuè propter certitudinem prophetiæ. Dicendo igitur, eorum, non solum de apostolis sed & de eorum posteris intelligi voluit. Sic & illud, *Testes mihi eritis vsque ad vltimum terræ.*

✱Irenæus. Ecclesia per vniuersum orbẽ vsq; ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, q̃ est in vnũ deum patrem omnipotentem, &c. Hãc prędicationẽ cũ acceperit, & hanc fidẽ, diligẽter custodit, quasi vnã domũ inhabitans, & simi liter credit ijs, quasi vnã animã habens, & vnũ cor, & consonanter hæc prædicat, & docet, & tradit, quasi vnũ possidens os. Et neque hę, quæ in Germania sunt fundatæ ecclesiæ, aliter credunt, aut tradunt, neque hę, quę in Hiberis, neque hę, quę in Celtis, neque hę, quę in Oriente, neque hę, q̃ in Aegypto, neque hę, quæ in Lybia, neque hę, quę in medio mundi sunt constitutę, &c.

✱Hegesippus. Ex quo cępit congregatio Christianorum in omne hominum penetrauit genus, nec vlla natio Romani orbis remansit, quæ cultus eius expers relinqueretur.

✱Tertul. Cui dexteram tenet pater deus, nisi Christo filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, i. cui oẽs crediderũt, cuius & prædicatores Apostoli in psalmis Dauid ostenduntur. *In vniuersa,* inquit, *terra exiit sonus eorum,* In quẽ. n. alium vniuersæ gentes crediderũt, nisi in Chr̃m, qui iã venit? Cui enim, & alię gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiã, Armeniã, Phrygiam, Cappadociã, & incolẽtes Pontũ, & Asiam, & Pamphyliã, immorantes Aegyptũ, & regionẽ Africę quę est trans Cyrenẽ inhabitantes, Romani, & incolæ, tunc & in Hierusalẽ Iudæi, Ge-tulo-

[Marginalia: Aug. in Enchi rid. & li. contra aduer. legis & proph. — Aug. tracta. 50. in Io. — Psalm. 18. a. — Augu. epi. 79. quæ est ad Hesych. — Act. 1. a. — I. 1. c. 2. & 3. — l. 2. de exci. c. 12. — l. adu. Iud. c. 7.]

NICOLAVS DE LYRA.

tium, & primo generaliter omnium, secundo, specialiter Iudæorũ, ibi, Sed dico. Circa primum arguitur fidelitas omniũ per hoc, quod fides catholica publicata fuit per orbẽ a tempore apostolorum, Et quia immediate prædixerat Apostolus, Omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. *ideo continuando sententiam dicit,* Quomodo ergo inuo. in quem non cre. *quasi dicat nullo modo, quia oratio præsupponit fidem orationis.*

1 Aut quomodo credent ei. *quia fides præsupponit auditum a deo per reuelationem, vel ab homine per prædicationem, ideo subditur.*

2 Quomodo autem audient. *Actus vero prædicandi præsupponit auctoritatem officii, ideo subditur.*

3 Quomodo vero præd. ni. *a deo? sicut p̃phetæ. vel ab eius locũ tenente, sicut prædicatores alii. & ad hoc inducitur scriptura Isa. 53.*

4 Quam speciosi pedes euangeli. *quod intelligitur de prædicatoribus euangeli. vt dictum fuit ibidem. ideo subditur.*

5 Sed non omnes, &c. *prædicationem eius recipiendo, Ad quod inducitur auctoritas Isa. 53. vbi ad literam loquitur de Christo, vt ibi fuit declaratum.*

6 Domine quis credidit auditui nostro. *quia Isaias, & prophetæ audierunt a deo mysterium Christi, quod crediderunt pauci de Iudæis specialiter, ideo concludit Apostolus.*

7 Ergo fi. &c. *& patet ex dictis sententia.*

8 Sed dico Nunquid. *dicit, habent ne executionem suæ infidelitatis propter defectum suæ publicationis? quasi dicat non: Ad quod inducit auctoritatem, psal. 18.* 9 Et quidem in omnem ter. *A tempore enim Apostolorum publicatum fuit euangelium per orbẽ vniuersum, sicut plenius ostendi scribendo super Psal. 18. Potest tamẽ hic breuiter repeti. Apostoli nanque ad publicandum euangeliũ per orbem exierunt de Ierusalem, quæ est in medio climate terræ habitabilis, & viuente beato Petro Apostolo prædicatum fuit euangelium procedendo versus occidentem vsque ad mare oceanum, vbi est terminus habitabilis terræ secundum astrologos. Sanctus enim Sauinianus in ciuitate Senonensi, quæ tunc erat metropolis Franciæ ædificauit ecclesiam Petri, quẽ audierat iam passum, sed cognito postea, quod adhuc viuebat nominauit illam ecclesiam beati Petri viui, in qua plures ego fui, qui hæc conscripsi. Et alii, qui cum sancto Sauiniano venerunt in Franciam in aliis locis prædicauerunt vsque ad oceanum, Et eadem ratione euangelium fuit publicatum ad orientem, meridiem, & aquilonem respectu Ierusalem, quia Christi discipuli exierunt circunquaque ad prædicandum.*

[Marginalia: Ecclesia sancti Petri viui.]

Digitized by Google

tulorum varietates, Maurorū multi fines, Hispaniarum oēs termini, Galliarum diuersę nationes, Britannorū inaccessa Romanis loca, Christo verò subdita, & Sarmatarū, & Dacorū, & Germanorū, & Scytharum, & abditarum multarū gētium, & prouinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat, &c.

a *Sed dico, Nunquid Israel.* Quia possent & audisse, & non cognouisse, affirmat eos, & cognouisse.

b *Cog.* Quia contra dicere non potuit ratione, vel auctoritate sed non vere cognouit, vt menti eorum bene cederet.

c *Ad æmul.* Inuidiā Iudæis, dum Gentes eorum deum suum dicunt, & promissiones, & legem eorum, & prophetas ad se pertinere.

d *In non Gen.* Gentiles non prius dicebantur gens sancta, vel modo non gens, quia non quales geniti.

e *In Gen. insi.* In idest, contra Gentem insipientem, id est, contra Gentiles, qui deum verum non nouerant.

f *Tota die.* Toto tempore, quo cum eis commoratus sum, & mundum illuminaui. Vel manus in cruce, vel opera, & affectus ampliaui.

g *Expan. ma.* Q. Ampliora ostendit Iudæis, quia nullum eis beneficium negauit, nam mortuos illorum suscitauit, diuersas eorum infirmitates curauit. Ille enim dicitur manus expandere, qui possentibus beneficia largiter tribuit.

h *Manus meas.* Hoc non de manibus in cruce extēsis, sed de operibus, quæ illi populo exhibuit. Vel, de manibus in cruce extensis potest hoc accipi, vt positum sit totum pro parte. *Tota die.* ergo, id est, diei parte totius. *Expandi* in cruce. *Manus meas ad po. non cre.* sed contradicentem, quod peius est.

(margin: † Deute. 32. c. † per gentem, quæ non est Gens. † commouebo. † Isa. 65. a. † Aduersus. Aug. in ps. 87.)

terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? Primus Moyses dicit: † Ego ad æmulationem vos adducam † in non Gentem, in Gentem insipientem, in iram vos † mittam, † Isaias autem audet, & dicit, Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant. † Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, * sed & contradicentem mihi.

(interlinear: ¶ Fama. ¶ Ex omni parte. a ¶ Ipsa. a ¶ Omnes audierunt, sed de Iudæis specialiter dico. Nunquid, &c. b ¶ Cognouit vtique, quia Moyses, qui primus, idest, magnus, & alii post eum. a ¶ Ad inuidiam de conuersione Gentium. b ¶ Permittam adduci. c ¶ idest, Gentiles, qui prius non Gens, vel modo non Gens. a ¶ Quæ deum non nouerat. b ¶ Permittam in vos irasci, & persequi, & cum hoc factum videant, attendant, quod venerit. c ¶ Et si præuideret pœnam imminere, tamen audet. ¶ Non tantum Moyses hoc dicit, sed & Isaias. ¶ Ex persona. a ¶ Sponte me obtuli. b ¶ Et inde inuidia Iudæorum. ¶ Per se. In manifesto. Ab aliis. Ita ad Gentes. Operi, & affectus. Iudæorum. Quod peius est.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed di.* Hic consequēter arguit incredulitatē Iudæorum specialiter, quia Christum prædicantem audierant, & miracula eius viderunt, vnde dicit Nicodemus in lege peritus, Ioh. 3. a. *Scimus, quia a deo venisti magister, Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum eo.* & hoc est, quod dicitur, *Sed dico, Nunquid, &c.* q. d. imo plus, quā alii. & illa cognitio fuit in legisperitis excæcata ex inuidia cōtra Xpm, eo q cepit prædicare contra vitia eorum, & sic quātum potuerunt, auerterunt populum ab ipso, ex quo secuta est populi excæcatio, & Gentilium illuminatio, ad quos conuertendos transierunt apostoli relictis Iudæis. Act. 13. g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes,* & hoc prædixit Moyses, Deu. 32. c. 2 *Ego ad æ.* idest, ad inuidiam. 3 *Vos adducam.* idest adduci permittam contra Christum ex deceptione diaboli. 4 *In non gen.* i. dimittendo vos in incredulitate loco illius gentis, quæ apud vos erat nullius reputationis. Iudæi. n. nō reputabant Gentiles esse gentes, sed vocabant eos canes, sicut dictum fuit super illud Exo. 22. d. sed proiicietis eam canibus. 5 *In iram vos.* i. in punitionē per vindictam meā, quod per Romanos fuit impletum occidendo, & captiuando populum Iudaicum, inducit autē ad hoc auctoritas Isa. 65. a. de illuminatione Gentium, cum di. 6 *Inuentus sum, &c.* i. a Gentilibus idolis seruiētibus, qui prędicationem apostolorum receperunt deuotē, & sic fuerunt illuminati, & subditur de Iudęorum excæcatione. 7 *Ad Israel autem dicit.* in persona domini. 8 *Tota die. ex.* ad te conferendo beneficia toto tempore legis Mosaicæ. 9 *Ad po. non cre.* Prophetis primo, & postea Christo. 10 *Sed contra.* Primo repellendo verba prophetarum meorum, & eos occidēdo, & postea meipsum in persona ꝓpria.

ADITIO I.

In cap. 10. vbi dicitur in postil. *Aut quo modo credent ei, quem non audierunt.*

Ex hoc, quod dicit Apostolus. *Quomodo credent ei, quem non audierunt, &c.* & postea quibusdam interpositis concludit, ergo fides ex auditu, Quidā volunt inferre, quod fides catholica, de qua hic agitur, sit acquisita, quia hæc fides, vt dicunt, generaretur in homine, ex hoc, q audiens credit prædicatori, & adhibet fidē dictis eius non fidem infusam, sed acquisitam ex tali auditu. Idem videntur accipere ex dictis Aug. 14. de ciui. dei, q fides generatur in nobis, & nutritur per scientiā: ergo sine infusione. Sed bene consideranti hoc non sequitur ex dictis Apostoli, nec etiā Aug. Ad quod sciendū, q sm S. Tho. 2. q. 6. art. 1. in cor. quæſt. Ad fidē theologicā de qua agitur, duo requiruntur. Vnū est, vt homini credibilia proponantur, aliud est assensus firmus credentis, ad ea quæ proponuntur. Huius quidē assensus potest duplex causa cōsiderari. Vna quidem exterius inducens per fidem, vel auditū, sicut miraculū visum, vel persuasio hominis, quorum neutrum est sufficiens causa ad assensum prædictum. videntium enim idē miraculum & audientium eandem prædicationem, vnus credit, & alius non. Vnde oportet ponere aliam causam interiorem, q mouet hominem intus ad assentiendum his, quæ sunt fidei.

Nec est aūt dicendū hanc causam solū esse liberū arbitriū, sicut Pelagiani dicebant. eēt. n. ꝯ apostolū ad Eph. 2. b. de fide dicēte, dei. n. donū est, Nec valet dicere, quod ibi dicit apostolus de fide formata. nā sm Glo. 1. Cor. 13. fides ēt, q est sine charitate, donū dei est. Cuius ratio sec. Tho. vbi sup. est. nam cum homo assentiendo his, q sunt fidei, eleuatur super naturā suam, oportet, q hoc insit ei ex super naturali principio interius mouēte, quod est deus. Vnde cum apostolus dicit hic, *Quomodo credent ei quem non audierunt, & fides ex auditu,* loquitur de causa proponente ad credendū, q licet cōiter requiratur ad fidem, sicut causa sine qua nō, nō tamen sufficit ad causandum assensum seu habitum fidei sine causa super naturali interius mouēte, vt dictum est, & ideo cum apostolus dixisset, *Fides ex auditu,* statim subiungit, *Auditus autem per verbum Christi.* Glo. idest, per gratiam Christi. similiter dicendum est, quòd dictum Aug. præfatum intelligendum est ꝑ modum exterioris persuasionis, sufficiens autem, & propria causa fidei est illud, quod interius mouet ad assensum, quod est donum dei. Vlterius supradicti nituntur propositum suum excludere ex auctoritate Augustin. in epistola contra Manicheum di. Non crederem euangelio, nisi crederem ecclesiæ catholicæ illud approbanti. Vnde dicunt, quòd fide acquisita creditur euangelio, eo quòd ecclesia tenet suos scriptores esse veraces, & sic audiens acquirit sibi habitum credendi eorum dictis. Sed nec ex hac auctoritate habent intentum, nam explicatio credendorum communiter fit per reuelationem diuinam in sacris libris canonicis contentam. quæ quidem reuelatio de communi cursu oportet, quòd veniat ad inferiores homines per maiores, sicut ad homines per angelos, & ad inferiores angelos per maiores diuinorū notitia prouenit, secundum Dony. de cælesti Hierarchia. Vnde quia inter omnes gradus ecclesiæ, auctoritas vniuersalis ecclesiæ in his, quæ sunt fidei præcellit, eo quòd non potest in his deficere. dicente domino ipsi Petro in persona ecclesiæ, Luc. 22. d. Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua. ideo licet habitus fidei a deo sit infusus, tamen in explicationem credendorum, q in sacra scriptura principaliter continentur, recurrendum est ad auctoritatem vniuersalis ecclesiæ. Et hoc insinuat Aug. cum dicit, Non crederem euang. &c.

Sed quia prædicti opinantes conantur tollere necessitatem ponendi fidem infusam de credibilibus nobis reuelatis per aliquas rationes apparentes, quod est contra Glo. & communem expositionem doctorum, ideo videtur discurrendum de illis rationibus vt veritas magis illucescat. Quarum rationum vna talis est, quia vt dicunt, Ad omnem certitudinem actus credendi, quam experimur in nobis, sufficit fides acquisita, ergo superfluum est ponere infusam. Et consequentiam ex hoc probant, q frustra fit per plura, quod pōt fieri per pauciora. Antecedens aūt per hoc, q sicut firmiter adhęremus historiis, & gestis scriptis de reb. bellicis & aliis, q scribunt in chronicis fide acquisita, p hoc, q credimus eos

(margin: Quod fides sit acquisita quinque rationes.)

Digitized by Google

eos esse veraces, qui hmôi libros canonis condiderunt. ergo pter A fidē acquisitā superfluit oīs aliqua, q̄ ad certitudinē actus credēdi ponitur habēda, &c. Vlterius arguūt ad propositū suū per exēplū de hæretico, qui sic firmiter adhæret errori suo, quod ēt pro fide illius vult mori, q̄ quidē hæresis est acquisita, & est in rōne inclinans ipsum firmiter in illū errorē, & hoc sine persuasione rōnis, vel argumēto, sed solū, quia credit auditui, & doctrinę aliorū & pprio cōceptui. Ex quo concludunt, φ similiter p fidē acquisitā pōt quis firmiter adhærere credibilib. nobis reuelatis sine fide infusa. Vlterius arguūt sic: Si fides infunderetur nobis a deo, illa nō posset corrūpi in nobis, nec minui: Cōsequētiā pbāt, qa ille habitus a solo deo creatur, & sicut, nō generaf ex actib. nr̄is, ita nec corrūpif. pſertim, qa ille habitus cū corrūpitur, totaliter annihilaf, qđ non pōt fieri p creaturā, quia sicut non pōt creare, ita nec annihilare. Nec ēt per demeritū pōt corrūpi, quia ēt dęmones credunt, licet habeant odiū dei, qđ est maximū peccatorū. Ex quo patet, φ fides pōt stare ēt cum maximo peccato. Vlterius arguunt, φ si habitus fidei esset a deo infusus, esset perfectior oī habitu acquisito, & per cōsequēs actus credēdi per fidē infusam, esset perfectior, q̄ actus intelligendi prima principia, quod dicūt esse inconueniens. Vlterius ad suum propositum oñdendū sic dicunt, Ponatur φ vnus Iudæus non baptizatus nutriaf inter fideles, more fideliū disciplinatus. talis fide acquisita crederet, & adhæreret omnib. quib. nos credimus, sicut & fide acquisita quilibet nostrū ex auditu aliorū quorū veracitati credit. Credimus. n. multa tēpora transiuisse, & Romam esse, quam nunquā vidimus sic ēt per fidem acquisitam ex auditu firmiter credimus reuelatis in scripturis, & ecclesiæ approbanti veritatem illorum. B

Impugnatio rationum. Considerandū tñ esse, φ prædictæ rōnes non concludunt intentū suū. Ad primū. n. dicendum, φ quidquid sit de consequentia, antecedens non est rōnabiliter dictū. Manifestū est. n. φ plus requiritur ad certitudinē fidei habendā de his, q̄ in sacra scriptura, & euangelio continenf, q̄ de his, q̄ in gestis scriptis de rebus bellicis in chronicis habentur. Nā ſm philoso. 1. Ethi. Disciplinati est intantū certitudinē inquirere, ſm vnumquodque genus, inquantū natura rei recipit seu requirit. Constat aūt, φ ea, quæ principaliter traduns in sacra doctrina excedunt facultatē humanæ naturæ, vt cū ibi asseritur, φ deus est trinus, & vnus, & quòd filius dei est incarnatus, & fuit passus, & mortuus, & hmôi. Vñ, Isa. 53. a. & propheta dicebat, *Dñe quis credidit auditui nostro*, q d. talia pdicamus seu prophetamus, q̄ nullus posset per se credere, cū facultatē humanæ naturæ excedant, & iō nullus disciplinatus talibus adhæret certitudinaliter ex sola hominū narratione, quantūcunque eos veraces reputaret. quapp ad fidē de talib. habēdā oportuit fieri miracula facultatē totius naturæ excedentia, quib. visis hoīes disponerentur ad habitū fidei recipiendū. non solū pdicationes, seu frequētes narrationes ad hoc sufficiūt, sicut in alijs gestis seu historijs, vt cōiter, nisi miraculis cōfirmarenf. Vnde Mar. vlt. d. Dño cooperante, & sermonē confirmante sequentibus signis. Quæ aūt in historijs bellicis cōiter traduntur, non excedūt humanæ naturæ facultatē, & ideo in talib. sufficit narratio cōtinua proborū virorū ad eorū firmū assensum habēdū, pręsertim cū non inueniuntur alij tales narrationes negantes, quia tunc ēt in hmôi historijs de rebus bellicis disciplinatus rōnabiliter dubitaret cui parti contradictionis assentiret. Quæ qdē contradictio circa ea q̄ ī sacra scriptura traduns maxime reperif. Maior. n. est turba hæreticorū infideliū seu paganorū negātiū multa de his, q̄ in sacra scriptura continentur, quā fideliū credentiū eadē, ex quibus patet assumptū seu antecedens prædictæ rationis minus verum. Ad ſm dicendū, φ cū illa, quæ per fidē traduntur excedūt D humanā facultatē, vt dictū est, de quib. Eccl. *Plurima supra sensū hominis ostensa sunt tibi.* inde est, φ hæreses sibi oppositæ habent apparentias, & quasi euidentiā ſm cōe dictamen naturalis rōnis humanæ lumine supernaturali carentis. Vnde tales hæretici non indigent fide infusa ad hoc, vt talibus erroribus adhæreant, quia ex quo carent lumine fidei, sine quo vera credibilia non cernuntur, remanet in eis firmiter ignorantia veritatis, per q̄ suis erroribus firmissime adhærent, pſertim cū in talib. diabolica suggestio solet interuenire. Vnde Apostolus Petrus dicit, *Aduersarius vester diabolus circuit quærens quē deuoret, cui resistite fortes in fide.* 1. Petr. 5. d. Ex quo patet, φ diabolus circuit ad persuadendū contra fidem. Ad tertiū dicendū, φ quāuis habitus charitatis sit altior, & nobilior, quā habitus fidei, tñ per vnū actū peccati mortalis amittitur. Sic non est inconueniens, φ habitus fidei per aliquod peccatū amittatur. habitus. n. a deo infusi libere a deo dantur, sic & iuste a deo subtrahuntur, ſm dispositionē subiectorum. Nec talis subtractio proprie dr̄ annihilatio, sed qdā cessatio influxus diuini, sicut per clausurā fenestræ lux solaris subtrahitur sine aliqua annihilatione. Nec obstat, qđ obijcif de dæmonib. Tū quia odiū dei, & alia, q̄ pertinent ad malitiā eorū, licet sint pessima, non tñ sunt demeritoria, cū iā sint ipsi in termino dānationis, & sic non pn̄t mereri nec demereri. Secus est de viatorib. qui per peccata demerentur. vt ab eis subtrahantur dona dei. Tū quia ex hoc, qđ dr̄ ab Apostolo, Dæmones credūt, nō est necessariū concedere, φ habeant fidē ēt informē, sed tm̄ actū fidei, qui est credere. Non. n. credūt ex habitu ad hoc inclinante, sed coacti ex signorū euidentia, & frequentia, & ex perspicuitate naturalis intellectus, sicut ēt, qui operatur iusta solū ex coactione, non dr̄ iustus quasi habens habitū iustitiæ. E At quartū dicendū, φ actus fidei est dignior simpliciter cæteris habitibus acquisitis intellectualib. inquātū hēt certiorē causam, eo φ fides innititur diuinæ veritati, quod non faciūt alii habitus intellectuales acquisiti, licet sint certiores ſm, q d. s. quo ad nos. Nec ēt certitudo fidei acquisitę est similis certitudini fidei infusæ in adhæsionis firmitate. Illa. n. quorū fides acquirif ex narratione assidua seu relatione humana, per ɔ̄riā corrūpuntur p assuefactionē, sicut cōtingit in alijs habitib. acquisitis. Certitudo aūt, q̄ est per fidē a deo infusam, non pōt corrūpi p talia. vnde apostolus Petrus dicit. *Vt probatio fidei vestræ multo preciosior sit auro, &c.* 1. Pet. 1. b. Hēt ēt fides infusa nobiliorē effectū, s. purificationē cordis, iuxta illud Act. 15. c. *Fide purificans corda eorū.* Ad quintū dicendū, φ fides seu credulitas, q̄ ex sola reuelatione hūana acqrif, nō est fides theologica de qua loquimur: Nā fides theologica nō assentit alicui credibili, nisi qa est a deo ordinatū, & sanctis reuelatū. vñ ipsi veritati diuinæ innititur tanq̄ medio. vñ si aliquis crederet oīa, q̄ a fidelib. creduntur, non tñ ea crederet tanq̄ a deo reuelata, talis non hēret fidē theologicā. Sicut si aliqs hēret notitiā alicuius conclusionis geometricæ p mediū dialecticū tm̄, ex hoc non acquireret habitū geometricū de illa conclusione. Ex quib. patet, φ prædicta verba Apostoli de fide in hoc c. cōtenta intelligēda sunt, put in Glo. mō supradicto.

ADDITIO II.

In e. c. vbi dr̄ in Post. Et ideo hæc prædixit Moyses Deute. 33. Sententia horū duorū versuū. s. *Ipsi me prouocauerunt, &c.* & Ego prouocabo eos, qui in carmine Mosaico continentur, hr̄ proprie in additione Deu. 32. super eisdē versibus, Et ibidē oñditur quòd Moyses statū hodiernū Iudæorū a Christo recedentiū prę nosticauit: Quod proprie concordat cum intentione Apostoli in hoc loco. Sed qa illa additio est aliqualiter prolixa, iō remitto ibi.

CAP. XI.

C a Dico ergo. Quia tot auctoritatibus confutauit Iudæos, insultare possent Gentiles, dicentes eos ex toto repulsos esse, contra quos incipit sic.

b *Nunquid deus repulit. &c.* ✲ Theop. Nam si populus incredul⁹, & inobediēs factus est, ea propter cassatæ sunt promissiones: Respōdet, Minime. Nō enim repulit deus populū suum quem sciebat idoneū esse antequam fidem reciperet, quandoquidem, & ego Israelites sum, &c. F

✲ Augustin. Ex illo

CAP. XI.

a ¶Dicere videor, quòd deus repulit po. ¶ Sed nunquid hoc dixi, vel
b ¶Ex toto. c ¶Vel plebem suam. ¶Iudæos, quibus tot fecit.
¶Vel hæreditatem. ¶Si dico infideles Iudæos, non tamen omnes.

a b Dico ergo. Nunquid[a] deus repulit[b] populum[c] suum? 1 2 3
a ¶ Quia me, & alios prædestinatos non repulit.
b ¶ idest Iudæus non proselytus, sed ex semine Abrahæ, per lineā Beniamin
Absit. Nam[a], & ego Israelita[b] 4
a ¶Ne reputetur de Ismael. b ¶ Sicut me non repulit similiter.
sum ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Non repulit[b] 5

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XI.

1 Dico ergo. *Hic consequenter apostolus ostendit affectū suū erga Iudæos, compescendo Gētiles ab eorum insultatione. per hoc n. causabatur discordia ex parte Gentium, quia incredulitatem Iudaicā etiam conuersis de Iudaismo improbabant. quod reprimit Apostolus primo rationibus sumptis ex casu Iudæorum, secundo ex conuersione Gētium, ibi.* Quod si aliqui ex ramis. *tertio, ex consideratione diuinorum iudiciorum, ibi.* Nolo autem vos ignorare. *Circa primū ponit tres rationes prima est, quia casus Iudæorū nō est vniuersalis. secūda, quia non est inutilis, ibi,* Dico ergo. *tertia, quia non est irrecuperabilis, ibi:* Vobis enim dico. *Prima adhuc in duas, quia primo declarat propositū. secūdo, concludit intētum, ibi:* Quid ergo. *Primum autem declarat exemplo duplici, & primum est suiipsius. dicit igitur.*

Diuisio.

2 Nunquid deus. *generaliter.* 3 Populum suum. *scilicet, Iudaicum, qui dicebatur populus peculiaris dei.* 4 Absit. Nā & ego Israelita sum, &c. *qui tamen sum vocatus, non solum ad fidem Christi, sed etiam ad eius apostolatum, ideo concludit.*

5 Non repul. deus. *i. prædestinauit de Iudæis, vt patet in Paulo, & alijs apostolis. Secundum exemplum de Elia, qui credebat totū populo*

Digitized by Google

populo Israel qcunque in Christo crediderunt, illi sunt filij promissionis, deputantur in semine, & pertinent ad hæreditatē dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, virgo Maria, Ioannes Baptista, parentes eius, Simeon senex, Anna vidua, beati Apostoli, Nathanael, Ioseph, multitudo, quæ præcedebat, & sequebatur, dicens, Benedictus, qui venit, & illi quorum die vno tria, & alio quinque milia baptizati sunt, sancti diaconi, & tot ecclesiæ Iudææ, quæ in Christo erant. Hinc & ipse Paulus manè lupus rapiens prædam, & ad vesperum diuidens escas. Nam quod ait, *Non repulit Deus plebem suā quam præsciuit.* illi Psalmo respondet vbi scriptum est, *Quoniam non repellet dominus plebem suam. & cætera.*

a *præsciuit.* Pro prędestinauit, posuit. Sic enim debere accipi, ex sequentibus patet, ideo autem dixit, præscijt, ne iterum Iudæi superbiāt ex eo, quod dixit, eos non repulsos, & plebem dei.

b *An nescitis.* Q. ita reliquias in hoc tempore, sicut cum Elias solus sibi videretur, qui si ignorauit, & alios pręter se reseruatos, non mirum si isti ignorent.

c *Reliqui mihi, &c.* ※ Aug. Solum te putas esse seruum bene laborantem? Sunt & alij me timentes, & non pauci. Nam septem millia ibi habeo. Et adiunxit, Sic ergo, & in hoc tēpore. Crediderunt aliqui Iudęi, & multi fuerūt reprobati, sicut ille, qui vulpium fetores gestabat in animo. Quid est autem, reliqui mihi? Ego illos elegi, quia vidi mentes eorum de me pręsumentes, non de se, nec de Baal, non sunt mutati. Sic sunt, vt a me facti sunt. Et tu, qui loqueris, nisi de me presumeres, vbi esses? Nisi gratia mea plenus esses, nōne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Noli ergo in hoc gloriari, vt putes te in seruitio tuo non habere conseruos. Sunt quos elegi sicut, & te, &c. Caue igitur, o Christiane, caue superbiam. Licet enim imitator sanctorum sis, totum semper gratię reputa, &c.

[Margin: tanto agnouerat. — † 3.Re.19.b. — †subuerterūt. — †Ibidem d. — Psal. 94. — August.lib.de bono. perseuer. & in psa. 94. — Ser.7. de verbis domini.]

d *Septem milia.* Per septenarium, vniuersitas, per millenarium perfectio designatur.

e *Si ergo.* Q. quia tunc erant multi, & si nesciret Elias. Ergo sic, idest, ita latenter, vel per eandem gratiam.

Sic ergo, & in hoc tempore, &c. Haymo. Id est, in Domini aduentu, & Apostolorum prædicatione, *reliquiæ saluæ factæ sunt* de quibus supra dictum est: Si fuerit numerus filiorū Israel, sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. Si vt temporibus Helię dono gratiæ dei multi reseruati sunt ne adorarēt idola, sic tēporibus Apostolorū multi ex Iudæis secundum electionem gr̄ę dei saluati sunt veniendo ad fidem, qui & reliquię appellantur. Et considerādum, quia secundum electionē gratiæ dei, id est, secundum præ destinationis donum saluæ factæ sunt, non secundū merita operum ipsorum. Si autem gratia salui facti sunt illi, qui crediderunt ex Iudæis, iam non fuit ex operib. legis, per quæ putabant se iustificari posse illi, qui in infidelitate remanserunt.

Deus plebem suam, quam † præsciuit. An nescitis quid dicit scriptura in Elia quemadmodum interpellat deum pro Israel; † Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua † suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? † Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal. Sic ergo, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nō est gratia.* Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

[Interlinear glosses: Prædestinauit. — Libri regum. — Vbi de Elia loquitur. — scilicet. — Aduersum. — Inter se, & illos. — Iudicem. — Dicens. — Sub Iezabel hoc factum est. — Fundamento euerterunt. — Putauit se solum. — Alias, scriptura. — Per gratiam reseruaui. — Omnes bonos. — Deus Achab, & Iezabel. — Vbi facilius. — Gratiæ. — Per gratiam qua electi sunt. — Non merita vnde, Non vos me elegistis, sed ego vos elegi. — Alias factæ sunt. — Per gratiam saluati. — idest per gratiam salui facti sunt. — Legis. — Id est, si per opera legis salui sunt. — Quod tamen constat esse. — Sed debitum. — Dicendum. — Hoc scilicet. — Iustitiam ex operibus. — Per gratiam electi, iustitiam per fidem receperunt. — Non solum non sunt consecuti, verum. — Per iudicium. — Vel fuerunt. — In Isaia, licet aliis verbis.]

f ※ *Alioqui gratia iam non est gratia.* Hoc est, si aliter salui facti sunt, quod non potest fieri, nisi gratia dei, er go ipsa gratia iam non erit gratia, sed meritum.

g *Quid ergo?* Audito, quòd reliquiæ saluæ factæ sunt gratia non ex operibus, quid ergo dicendum est?

h *Electio autem consequuta est.* Electio gratiæ est, non meritorum. Excæcatio vero meritorū est. Excęcati enim sunt, quia credere noluerunt, sicut illi, quia voluerūt crediderunt. Misericordia igitur, & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt a deo. Illis, vel per misericordiam gratiam apponente, ipsos verò per iudicium excęcari permittente. Quicunque enim cum intellexerit, & credere noluit, id debet consequi, quod vult, ne de cætero possit credere. In voluntate ergo sua adiuti sunt, vt quia scientes verum dicebant esse falsum, de cætero non intelligerent, quod verum est, hoc meretur inuidia malæ voluntatis, non ita de his, qui errore hoc agunt.

[Margin: *Sin ex operibus, non iam est gratia, quā doquidem opus iam non est opus. — Aug. in ps. 49. & 67. & libr. de prædest. sanctorum.]

d Septem — a Dedit

NICOLAVS DE LYRA.

pulum ad idololatriam conuersum, & omnes alios prophetas occisos, & tamen non erat ita, & hoc est, quod dicitur.

1 *An nescitis quid dicit scriptura in Elia.* quasi dicat. scire debetis.

2 *Quemadmo. interpel. De. pro Israel.* non zelo vindictæ, sed amore iustitię. 3. Reg. 19.

3 *Domine prophetas tuos occiderunt.* vt non remaneant cultores dei.

4 *Altaria tua suffoderunt,* vt non inueniatur locus te colēdi.

5 *Et ego relictus sum solus.* Sic enim credebat, quia spiritus non semper tangit corda prophetarum, nec de omnibus, vnde dixit Eliseus 4. Reg. 4. d. de Sunamite, *Anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit a me.*

6 *Et quærunt animam meam.* Vt nihil remaneat de cultu diuino.

7 *Sed quid dicit illi diuinum responsum,* ad repellendum eius dictum.

8 *Reliqui mihi.* idest, conseruaui.

9 *Septem mi. vi. qui non cur.* Et ideo non es solus. consequenter applicatur ad propositum.

10 *Sic ergo, & in, &c.* scilicet, legis nouę.

11 *Reliquiæ secundum elec. gratiæ dei, &c.* scilicet specialiter aliqui ex Iudæis ad hoc electi ex gratia dei salui facti sunt per fidem Christi, sicut patet de apostolis, & de alijs primis credentibus, qui fere fuerunt omnes de Iudęis.

12 *Si autem gra. sal. fa. sunt,* dicto modo.

13 *Iam non ex operi.* scilicet, legis, quę hoc facere non poterant, vt supra dictum est.

14 *Alioquin gratia.* Quia quod redditur ex operibus, debitum est, & non gratia.

15 *Quid ergo?* Hic concluditur intentum, scilicet, quòd casus Iudęorum non est generalis. dicit ergo, *Quid ergo,* supple sequitur ex dictis.

16 *Quod quærebat Israel.* idest, maior pars populi.

17 *Hoc non est conse.* scilicet, iustitiam per fidem Christi, cuius aduentum expectabant Iudęi.

18 *Electio autem consecuta est.* id est, Apostoli, & alij ad hoc electi.

19 *Cæteri vero ex. sunt.* manentes in infidelitate.

20 *Sicut scriptum est.* Isa. 6.

1 De-

Digitized by Google

a *Dedit illis*, Malam compunctionem hoc signat, quia sępe fit, vt etiam bonum sit homini molestum, vt Pharisæis doctrina Christi: & sic spiritum compunctionis appellat mentem inuidentem, quā inuiderunt doctrinæ Christi.

b *Vsque in ho.* idest, quandiu poterit dici hodiernus dies, id est: vsq; in pręsentem diem, omnium ad quos hoc scriptum peruenict.

† Isa. 6. c.

c *Mensa*. i. scriptura. *eorum*. id est, ipsis primo oblata est. & *coram ipsis* posita, quia in eius carnalibus obseruationibus delectantur. Vel, *coram eis*. Quia si rationem vellent attendere, possent intelligere.

† Psal. 68. c.

† offendiculū.

d *In laqueum*. &c. Sicut seipsos acetum mihi obtulerunt, sic fiat illis, coram ipsis, quia iniquitatem nouerunt, & in ea perstiterunt.

† Secundum alios hic cap. 11. incipit.

In laq. &c. Scriptura quæ intelligentibus est panis, illaqueat, dum male intelligitur, & pro ea pręedicatio Christi respuitur. Fuit & causa captiuitatis, dum zelo eius Christum occiderunt, & in illa captiuitate causa scandali & opprobrij, & post causa æternæ damnationis, quæ specialiter retributio dicitur.

† ad æmulandum prouocaret.

e *Obscu. ocu.* Quia sine causa non viderunt, fiat eis non videre.

Obscur. ocu. Hæc verba non optantis voto, sed prædicentis officio dicuntur.

f *Dico ergo*, *Nunq.* Quia dico excęcatos auctoritate prophetarum, putatis quòd irrecuperabiliter & sine vtilitate? Sed casus eorum prodest, & possunt restitui, ne quis eos despiciat.

✻ August. Iudæi qui Christum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infelicius à Romanis, funditusq; à suo regno, vbi iā eis alienigenę dominabātur, eradicati, dispersiq; per terras, per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias nō nos finxisse de Christo. Quas plurimi eorum cōsiderantes, & ante passionē, & maxime post eius resurrectionē, crediderunt in eum.

Lib. 18. de ciuit. cap. 46.

eum. De quibus prędictū est. *Reliquiæ saluæ fient*. Cęteri vero excęcati sunt, de quibus dictū est, *fiat mensa eorū in laqueū*, &c.

Psal. 68.

✻ Theophylac. Cum abunde satis eos reprehenderit, nunc consolationē eis meditatur, atq; interrogat. Nunquid impegerunt vt caderent? Hoc est, Nūquid incurabiliter deliquerunt? Haud quaquam. Impegerunt enim, verum non vt caderent omnino, vt nunquā erigi possent. Erenim seruabuntur circa tempus cōsummationis, vt in progressu orationis dicet.

g *Salu.* Dum diuisi per mundum in testimonium sunt non fictas de Christo esse prophetias.

h *Vt il. æmul.* Hoc sępe factum est, & plenius fiet in fine seculi, quando Iudæi Christianos sequētur in fide Christi. Tūc enim manus Moysi reuocabitur in sinum, tunc Moyses noster reuertetur ad matrē, & ad fratres. Potest etiam intelligi, vt gentes Iudęos ęmulētur, id est, credāt, sicut & ipsi credebant. Vel vt Dei ęmulatione circa opera eorum mala moueantur.

i *Quod si.* Dixit delictum Iudæorum prodesse: quòd si est, tunc magis conuersio eorum.

k *Quanto magis.* i. si malum eorum vertit Deus in bonum, i. in diuitias mundi, multo magis bonū eorū, cū in fine plenitudo eorū conuersa ditabit Gentes doctrina & exēplo, in quo ostendit nec inutilē, nec irrecuperabilem casum eorū.

✻ Origenes. Considera in his Dei sapientiam, quō apud eum ne ipsa quidem delicta & lapsus absque vtilitate sint. Sed cum vnusquisque ex proposito sui libertate delinquat, dispensatio diuinæ sapientiæ hoc ipso in quo illi damno suę negligentiæ pauperes fiunt, alios diuites facit.

✻ Haymo. In Iudęorū delicto, salus gentibus est procurata, quia nisi Iudęi periissent, nequaquam gentes saluarentur. Delictum dr̄ quasi derelictum: & delictum fit in cogitatione, peccatum vero in operatione. Sed Apostolus indifferenter ponit delictum pro peccato. Delictū ergo Iudęorū mors Christi fuit, & cor impęnitens cū infidelitate, cuius morte gentiles per orbem.

---

a Permisit eos habere malam compunctionem. b Scilicet, malum. c Rationem quæ per se videre potest, sed ipsi ita habent.

a ptum est: † Dedit illis Deus spiritum compunctionis, ocu- 1 2

a Per se. b Ratio quæ alio docente intelligit, sed ipsi ita habent vsque

b los vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hodier-

Subdens. a Malitia quam mihi obtulerunt.

c num diem. Et Dauid dicit: † Fiat mensa eorum coram ipsis 3 4

a Vt eos ipsa sua iniquitas impediat. b Vt eos teneat. c In causam opprobrij.

d in laqueum, & in captionem, & in † scandalum, & in retri- 5 6

a Aeternæ damnationis. b Ratio quæ videt. c Se peccare. d Liberum arbitrium, quod debet erigi sursum

e butionem illis. Obscurentur oculi eorū ne videant, & dor- 7 8

a Peccatis aggraua. b Videor dicere. 9

f sum eorum semper incurua. † Dico ergo: Nunquid sic of- 10 11

a Sine reparatione & vtilitate. Tantum vt inutilis sit casus eorum, sed potius vtilis. 12 b Vnde quia repulistis uerbum Deij, ecce conuertimur ad gentes.

g fenderunt, vt caderent? Absit. Sed illorum delicto salus est 13 14

a Ita. b Gentiles. Alios c Iudæi zelo legis & Patrum Inuideant & odio habeant. d Quod Deum occiderunt, uel uerbum repulerunt. 15 Si eorum delicto ditatus est mundus.

h i Gentibus, ut illos æmulentur. † Quod si delictum eorum 16 17

Pauci de eis conuersi, ut apostoli ditauerunt Gentes. a Id est, abiectio.

diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gentium, 18 19

a Quæ in fine mundi conuertetur. b Et quasi aliquis quæreret an poterunt conuerti ait, poterunt utique. 20 c Qui mihi proprij.

k quāto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus: 21 22

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*. id est, inuidiæ pungentis corda eorum ex odio Christi & suorum fidelium: ex quo secuta est excęcatio & obduratio. ideo subditur.

2 *Oculos vt non videant & aures vt non audiant, &c.* Dauid dicit de eodem Psal. 28.

3 *Fiat mensa eorum, &c.* id est, sacra scriptura, in qua nutriti fuerunt Iudæi.

4 *Coram ipsis in laqueum, &c.* Ex odio enim Christi moti fuerunt legisperiti ad deprauandum scripturas de Christo loquentes. sicut plenius ostendi in pluribus locis veteris Testamenti, & sic ipsi sequentes eos erroribus sunt illaqueati.

5 *Et in captionem, &c.* per Titum Vespasianum.

6 *Et in scandalum, &c.* Quia nobiles eorum fuerunt ducti ad tormenta ad infamandum populum de rebellione & infidelitate erga Romanos.

7 *Et in retributionem illis, &c.* Hæc enim in vindictam mortis Christi contigerunt eis. Luc. 19. Et quia ex prædictis secuta est excęcatio illorum & obduratio. ideo subditur.

8 *Obscurentur oculi eorum ne videant, &c.* quantum ad excæcationem intellectus.

9 *Et dorsum eorum, &c.* id est, voluntas sic nominata, quia debet supportare omnia.

10 *Semper incurua, &c.* quia per obdurationem efficitur tortuosa.

11 *Dico ergo.* Hic ostēditur, quòd casus Iudęorum non fuit inutilis: ex hoc enim occasionaliter factum est, quod apostoli relinquentes Iudęam transierunt ad conuertendum Gentiles per orbem. Act. 15. sicut iam allegatum est supra, & hoc est quod dicitur.

12 *Nunquid sic offenderunt, &c.* Iudæi.

13 *Vt caderent.* scilicet, & nulla sequeretur vtilitas.

14 *Absit.* quia secundum quod dicit Augu. in ench. Deus adeo est omnipotens & bonus, quod non permitteret mala fieri nisi ex eis eliceret maiora bona. ideo subditur.

15 *Sed illorum delicto salus est Gentibus, &c.* occasionaliter modo prædicto.

16 *Vt illos æmulentur, &c.* id est, imitentur. Iudæi enim qui modo conuertuntur, & multo magis circa finem mundi detecta falsitate Antichristi, in hoc imitantur & imitabuntur Gentiles conuersos ad fidem Christi.

17 *Quod si deli. eo.* scilicet Iudæorum.

18 *Diui. sunt mundi.* occasionaliter modo dicto.

19 *Et diminutio eorum, &c.* id est, pauci viri simplices & illiterati, & quasi nullius reputationis, quales sunt apostoli.

20 *Diuitiæ sunt Gentium, &c.* quia fundauerunt ecclesias inter Gentes.

21 *Quanto magis plenitudo eorum, &c.* supple erit magnum bonum in finali conuersione eorum.

22 *Vobis enim.* Hic consequenter reprimit insultationem Gentium, per hoc quòd casus Iudæorum non est irrecuperabilis, quod ostendit exemplo duplici, scilicet patriarcharum & apostolorum, qui fuerunt Iudæi: propter quod Apostolus se laboraturum ad conuersionem eorum dicit. *Vo. enim di. Gen.* ne insultetis Iudæis.

Quan-

Digitized by Google

gẽtiles sunt redẽpti: & sacro baptismate abluti: quos debẽt A Iudæi ęmulari in fide, vt credẽtes sicut illi credũt, salui fiant.

a *Quamdiu.* Etsi Apostolus Gentiũ tñ honorificabo ministerium vltra hoc quod debeo superaddendo, vt etiam dę Iudæis laborem tentans: si hac non succedit via, aggrediar alia, quod non facerem, si de salute eorũ desperarem.

✠ Theophilac. Rursum Iudæos consolans, gentium cristas deijcit, inquiens. Laudo vos gentes propter duo hæc. Alterum quia mihi necessarium est tanquam religionis vestræ institutori, glorificare ministerium meum, hoc est, vos: alterum vt ad æmulationem B permoueam carnem meam, hoc est, secundum carnem cognatos mihi Iudæos. Per carnem genuinam naturę propagationem, & affectum amoris natiui erga eos cõmonstrauit. Et seruem, nõ dixit, omnes: sed aliquos. Clanculum autem eorum duritiam subindicat, fortasse enim contentione & æmulatione quadam accensi, imitabuntur gentes, & credent aliqui.

b *Si enim amissio.* ✠ Theophilac. Si iratus ipsis Deus, alia donauit alijs, hostesque amicos fecit: quando ipsos assumpserit ac receperit denuo, quid non donaturus est? Vita nāque ex mortuis tunc erit, hoc est, infinita plane bona: hoc enim per vitam indicat: simul autem & altius quiddam innuit. Quemadmodum inquit ex mortuis resurrectio non propter Iudæos continget, sic aliorum salus propter ipsos non aderit præsto, nisi illi fidem habuerint. Quæcunque enim pro ipsis dicere videtur, ea dicit frigidam gratiam illis C impertiens, vt medici haud raro laborantibus solent.

c *Quod si deliba.* Dixi ꝙ assumptio eorum erit multum vtilis: quam ne dicatis non posse fieri, quasi totum genus sit repudiatum. Quia si delibatio, id est, pauci de illis assumpti, vt D apostoli & alij discipuli sunt sancti.

d *Et massa.* id est, genus potest sanctificari.

Ambrosius. Est autem delibatio parua ex aliqua re assumptio ad experimentum totius massę, vt ex cibo vel potu.

e *Et si ra.* id est, patriarchę, à quibus contrahunt sancti humorem fidei.

f *Et rami.* qui de eorum genere excreuerunt in eis fundati.

✠ Augustinus. Frangantur superbi rami, humilis iseratur oleaster: maneat tamen radix, illis præcisis, istis receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Et enim patria Christi, populus Israel, quia ex eis venit secundum carnem. Sed huius arboris radix Abraham, Isaac, E & Iacob patriarchæ sancti. Et vbi isti? In requie apud Deum, in honore magno, &c.

Trast. 16. in loc. † reiectio.

✠ Haymo. Patres veteris testamenti sunt massa & radix: rami, qui ex illis processerunt Apostoli. Sicut ergo radix bona bonum succum diffundit per ramos, ita Apostoli qui originem duxerunt à sanctis patribus, & eorum fidem imitati sunt sancti & boni rami fuerunt. Potest & per radicem intelligi Christus, per ramos Apostoli alijque credentes.

g *Quod si aliqui ex ramis.* ✠ Ireneus. Moyses Aethiopissam accepit vxorem, quā Israelitidem fecit, prę significans quoniā oleaster inseritur in oliuam, & participans pinguedinis eius erit. Per nuptias Moysi, nuptiæ Verbi ostẽdebantur, & per Aethiopissam cõiugem, ea quę ex gentibus est Ecclesia manifestabatur: cui qui detrahunt, non erunt mundi. Leprosi enim erunt (vt Maria) & abijcientur à iustorũ castris.

Lib. 4. c. 37. Num. 12.

h *Socius:* in spe promissionis: hoc contra morē. Bona enim arbor in non bonam inseri solet, hic non bona in bonam. F

† primitiæ sancta sunt.

1–2 a quamdiu quidem ego sum gentium apostolus ministerium *(a Quod semper est. b Non Iudæorum. c Quia ad Gentes missus. — a Vel cum prosperitate, vel cum aduersitate. b Id est imitandum me. c Prouocare ualeam.)*

3–4 meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocē *(a Iudæos. b Vel ut. c Gratia Dei adiuuante. d Saltem. e Et ideo de illis laboro: quia utilis erat assumptio ad informationem Gentium. Et uere.)*

5–6 b carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim † amissio eorũ reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vi- *(a Infidelitas. Erit. b Reliquorum.)*

7–8 ta ex mortuis? Quod si † delibatio sancta est, & massa. Et si *(a Gentium ex eo mortuæ. Potest sanctificari.)*

9–11 c d e f radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu *(a Probat adhuc Iudæos posse assumi, ut reprimat Gentes. b Naturalibus. c A promissione excisi. Id est, scilicet. d O Gentilis.)*

12–14 g h autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis *(a Sterilis naturaliter & amarus. b Aliena operatione coniunctus. c In loco fractorum. d Factus es. e Patriarcharum, & prophetarum. Particeps.)*

15–16 & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ra- *(a Apostolorum qui præ omnibus habent spiritum radicis. b Fructiferi populi Iudaici ante aduentum Christi. c Si in quam hoc est. Quia & si putata est oliua, non tamen amputata. d Id est, insultare malis alterius.)*

17–20 mos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix *(a Fractos. b Tu Gentilis. c Dicitur tibi, quia gens illa nihil à te: sed tu ab ea fidem habes.)*

Dicis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quamdiu quidem.* Gal. 2. b. *Creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis.*

2 *Ministerium meum ho.* addendo vltra debitum, scilicet, laborando pro conuersione Iudæorum cum tamen ex officio tenear solis Gentibus prædicare.

3 *Si quomodo ad æmu.* id est, ad imitandum me.

4 *Prouocem car. me.* id est, Iudæos, de quibus carnaliter descendit, vt dicit in princip. huius ca.

5 *Et sal. fa.* Sciebat enim Apostolus, quod nondum erat tempus conuersionis eorum ad plenum, & quod istud sit vtile ad bonum, ostendit dicens.

6 *Si enim amis. eorum,* per infidelitatem.

7 *Reconciliatio est mundi, &c.* occasionaliter, vt prædictum est.

8 *Quæ assump.* eorum ad fidem.

9 *Nisi vita ex mort. is.* quia Iudæi scientes scripturas conuersi ad fidem magis poterant proficere quam alij, vt patet de Paulo & Apollo & pluribus alijs. Et ad hoc inducit exemplum de Apostolis, di.

10 *Quod si delibatio sancta est.* id est. Apostoli, qui fuerunt quasi quædam delibatio de Massa Iudaica.

11 *Et si ra.* id est, patriarcha, qui fuerunt quasi radices plebis Iudaicæ per hoc intendit Apostolus ostendere, quod Iudæi sunt habiles ad bonum, & quantum ad hoc tenet similitudo. & sic eorum casus non est irreparabilis

12 *Quod si ali.* Hic consequenter Apostolus reprimit Gentiles ab insultatione Iudæorum ratione sumpta ex conuersione Gentium. & primo facit ad propositum. secundo, remouet obiectionem in contrarium, ibi: *Dicis ergo.* Ratio autem consistit in hoc quod licet multitudo Iudæorum ceciderit per infidelitatem, tamen per aliquos eorum stantes in fide, scilicet, Apostolos & alios discipulos Gentiles conuersi sunt & inserti arbori procedenti per fidem in imitatione patriarcharum. & hoc est quod dicitur. *Quod si aliqui ex ra.* id est, ex Iudæis procedentibus secundum carnem ex patriarchis, qui fuerunt radix arboris.

13 *Fracti sunt.* per infidelitatem suam.

14 *Tu autem cum oleaster.* id est, oliua syluestris ad bonum fructum inhabilis, quia Gentiles nõ habebant legem & prophetas, nec etiam cultum Dei, sed erant idololatriæ dediti.

15 *Insertus es in il.* id est, ramis stantibus qui sunt Apostoli & alij fideles Iudæi.

16 *Et socius ra.* id est, fidei patriarcharum.

17 *Et pinguedinis oliuæ factus es, &c.* id est, Christi doctrinæ & gratiæ.

18 *Noli gloriari aduersus ramos.* id est, Iudæos per infidelitatem fractos.

19 *Quod si gloriaris, &c.* supple, hoc est inaniter.

20 *Non tu radicem portas, sed radix te, &c.* quia Gentiles bonũ suæ conuersionis habuerunt ex Iudęis, & non ecõuerso.

Dicis

Digitized by Google

a *Dicis ergo fr.* Q. Non contra stantes, tñ cõtra eos licet gloriari, qui causa insertionis meæ repulsi sunt. Quod remouet Apostolus, ita. Bene dicis: quia verum est, quod fracti pp incredulitatem sunt: tu stas fide, i. non merito tuo, sed gratia Dei: & ideo noli superbire, ne & tu frangaris per superbiã, vt ille per incredulitatem. Non es stabilis, si per quos stas, destruis. Facile decipitur, qui alienis malis gaudet.

Aug. in psal. 7u & 134.

† constitisti.
† Ne efferatis animo.

b *Fide stas.* Dei est beneficium, quod tu stas, non tuum meritum.

c *Sed time.* Ne tantę gratiæ beneficium amittas, & in supplicium incidas. Castus enim timor est cum cauet anima ne Deus illã desertus deserat.

Augus. epist. 120. cap. 20.

B ✻ Hierony. Gentiles credẽtes instruit, ne glorientur super Iudæorum lapsu, sed potius timeant ne & ipsi corruant. Alioqui super tales qui in aliorum miserijs gloriantur, effundit Dominus quasi aquam iram suam.

In c. 5. Ose.

✻ Idem. Ne cadentibus Iudæis, Gentilis exultet, & alienam ruinam suam ædificationem putet: sed vnusquisq; se ex suis viribus, non ex alterius imbecillitate metiatur.

In c. 2 Mic.

† apud vosmeupsos superbi.

✻ Ambros. Non licuit tibi scire homo, alta sapientiæ: ideo tibi scriptum est, Noli altum sapere, sed time. Quid curiosè quæris inuestigare, quod tibi non expedire scire, nec cognoscere datur? Paulus audiuit secreta, quę prohibitus est alijs intimare. Quomodo ergo homo quod non audiuit, inquirit? Imperatoris tibi non licet scire consilia, & vis scire diuina?

Lib. 1. de interpel. cap. 9.

O Gentilis. — Dicis. — a Sed.

a te. Dicis ergo: fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene propter (1, 2)

a Id est, suo vitio, vnde tibi oportunitas salutis non propter te. — b Et ideo.

b incredulitatẽ fracti sunt: tu autẽ fide † stas. † Noli altum sa- (3, 4, 5)

Superbire — a Ostendere. — Caste. — b Time quod oportet quia. — c Prærogatiua patrum quibus facta est promissio.

c d pere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non peper- (6, 7)

a Sed vide. — b Alieno. — Hoc contingat, quod & vtique contingere potest. — c Quia fide stas — d Bonitate suadet, seueritate terret — Per vtranque disce humiliari. — e Id est districtam iustitiam.

e cit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatẽ & seuerita- (8, 9)

Quia per incredulitatem fracti.

f tem Dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem. In te au-

a Qua tibi beneficium confert. — b Si tamen — c Vt totum Deo tribuas. — Ea. — d Nisi permanseris.

g tem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate: alioquin &

a Sicut illi. — b A sancta radice. — Seueritatem Dei sentiens. — c Q. Non solum tu non excideris, si permanseris in bono. Ideo non despiciendi.

tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate, (10)

a Si non permanserint in incr. quod vtique potest fieri — b Sibi, quia etiam inde natus est. — c Potens inserere, nam inserentur, & hoc à minori.

inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam

a Quia inde natus. — b Vi Dei. — c Ritibus Gentium sterilium. — d Quia idololatria & huiusmodi gentibus ex vsu sunt quasi naturalia.

h si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam inser-

a Vnitus per fidem patriarchis & apostolis qui pinguedinem sancti spiritus habuerunt. — b Si hoc est quanto magis, &c. — c Edocti lege cultum Dei.

i tus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum na-

a Vnientur suo populo. — b Inserentur Iudæi & vere, quia & interim quidam & tandem plenitudo, & hoc volo vos scire.

k turam inserentur suæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres

a Occultum Dei iudicium. — Mysterium dico, ne putetis vos hoc vestro ingenio posse discutere.

mysteriũ hoc, vt nõ sitis † vobisipsis sapientes, quia cæcitas (11, 12)

a Non omnes excæcati. — b Non ex natura sed culpa. — c Vt vel quousque, vt causa notetur & terminus — d Postquam intrauerit.

ex parte cõtigit in Israel donec plenitudo Gẽtiũ intraret, et (13, 14, 15)

a Prædicante Elia & Enoch. — b Aemulando Gentes. — c Israel saluus fieret. — d In Isaia. — c Secundum carnem.

l sic omnis Israel saluus fieret. Sicut scriptum est. † Veniet (16, 17, 18, 19)

g *Si permanseris in bonitate.* Si digna Dei benignitate operatus fueris: neque enim tibi sola fide opus est. D

f *Seueritatem autem Dei.* Quod eis non pepercerit, eo quod patrum virtute indignos ipsos inuenerit.

✻ Chrysostom. Harum vtraque saluti nostræ magnopere conducit. Neq; enim ea tantum dicenda sunt: quæ pertinent ad iram, verum etiam quæ ad moderationem, vt neque in desperationem cõijcias auditores, neque in socordiam.

Homil. in 9. c. Isa.

h *Contra naturam.* Dicitur quod est contra consuetudinem naturæ, vt surculus fructum radicis ferat. Deus tamen nihil cõtra naturã facit, quia id est natura, quod facit. Summa natura opus Dei, contra quã nihil fit, sed contra consuetam nobis.

August. in ps. 13 & 50.

i *Oli.* Intelligitur hic fides patrum. E

k *Nolo enim vos ignorare, &c.* Augustinus. Legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores, auctorem legis crucifixerunt. O cæcitas. Ipsa est, quæ ex parte cecidit in Israel, vt crucifigeretur Christus, & plenitudo gentium intraret.

Ser. de illumi nat. cæci nati.

✻ Gennadius apud Oecume. Ne magnũ de vobisipsis cogitetis decepti, quasi cęteris sapientiores essetis: discite breuiter horrendum omnino mysteriũ, quod ineffabilem ostendit circa omnes Dei prouidentiam. Nempe, quòd Israelitis præter electionem, (Nam hoc est quod ait, ex parte) excæcatis, salutemque repellentibus, ad vos eam transtulit Deus. Vbi autem vos adoptati fueritis, rursum omnes quoque illos gratia assumet. Nam hoc ipsum quoque attestatur Esaiæ oraculum. Vbi igitur omnes ingressi fueritis ad fidẽ, tunc etiam Israel credendo saluus erit. Israel autem vocat eos, qui in Iudaismo permanserant.

Isa. 59. d.

d *Si enim.* Iudæis non pepercit Deus, qui à sanctis patribus originem ducebant: ex quorum etiam Gente ipse carnem assumpsit: multo minus vobis parcet, si à fide recesseritis, vel in superbia intumueritis.

e *Vide ergo bonitatem, &c.* ✻ Oecum. Ad Deum eiusque gratiam totum refert negotium, Neque enim ait; Vide quantum laboris habuisti, bonorumque operum.

C Si

l *Veniet ex Sion qui eripiat, & auer. &c.* Theophylactus. Esaiam rursus adducit clamantem: Quoniã veniet ex Sion qui possit seruare, & purgabit Israelitarum peccata. Ecquando F

hæc

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dicis ergo.* Hic cõsequenter remouet obiectionẽ. secũdo īfert cõclusionẽ, ibi. Vide ergo. Circa primũ ponit obiectionẽ, dicẽs. *Dicis ergo.* i. tu Gẽtilis insertus dicto mõ argues sic.
2 *Fracti sunt ra.* & sic possum gloriari cõtra ramos fractos, licet nõ cõtra radicẽ, hic consequenter remouet dubiũ, dicẽs.
3 *Bene propter incred.* i. bene dicis si dicas eos esse fractos propter infidelitatem suam, non autem propter tuam insertionem, nisi occasionaliter tantum, & non per se.
4 *Tu autem fide stas.* Quę nõ est à te, sed est donũ Dei, pp ꝙ non debes inde superbire, sed magis humiliari: ideo subdit.
5 *Nol. altum sapere, sed time.* Et subditur ratio.
6 *Si enim Deus naturalibus ramis.* i. Iudæis superbientibus.
7 *Non pepercit.* Eos grauiter puniendo.
8 *Forte nec tibi parcat.* Si superbieris. Nec dicitur hic forte, vt est nota dubij ex parte Dei, sed fertilitatis liberi arbitrij.
9 *Vide ergo bonitatem & seueritatem.* Hic ex prędictis concludit, ꝙ Gẽtilis cõuersus hẽt materiã ex pdictis cõsiderãdi in se diuinã bonitatẽ, per quã stat in fide & grã Chri. & seueritatẽ iustitię eius in Iudęis excidẽtibus à fide Chri & hoc est ꝙ dicit: *Vide er. bonit. & seuerit. Dei.* & patet ex dictis litera vsq; ibi. 10 *Sed & illi si non permanserint in incre.* quia ramus naturalis maiorẽ hẽt aptitudinẽ vt inserat cęteris paribus q̃ extraneus à radice propria, vt patet ex dictis.
11 *Nolo enim.* Hic Apostolus reprimit Gentiles ab insultatione Iudęorũ rõne sumpta ex consideratione diuinorũ iudiciorũ. Et diuiditur in tres, primo ondit Iudæorũ pręsentẽ excęcationẽ & futurã illuminationẽ. secũdo, declarat vtriusque causam, ibi. *Secundum euang.* tertio ex dictis concludit diuinæ sapientiæ profunditatẽ ibi. *O altitudo diui.* Circa primũ dicit. *Nolo enim vos ignora. fratres.* i. vos Gentiles conuersi ad fidẽ Christi, & sic per fidẽ facti fratres mei. 12 *Mysterium hoc.* i. secretũ diuinũ. 13 *Vt non si. vo.* i. secundum ęstimationem vestram. & hoc dicit Apostolus ad reprimendum eorum pręsumptionem. & quid sit illud secretum ostendit, dicens. 14 *Quia cæci ex par.* & non ex toto. 15 *Contigit in Is.* quia apostoli & credentes primi de Iudæis fuerunt valde illuminati. 16 *Donec pl. g. in.* fidem Christi recipiendo. Sciendum tamen, quod illud donec, non tenetur hic causaliter, sed tantum consecutiue & occasionaliter, quia Iudęis excęcatis apostoli transierunt ad gentes conuertendas.
17 *Et sic, &c. sal. fa.* in fine mũdi detecta falsitate Antichristi, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide Christi. 18 *Sicut scri. est:* Isaiæ. 59. 19 *Veni.* Ibi primo fuit fides Christi prędicata, & inde ad oẽs alios deriuata de pręterito, & deriuanda in futuro, sicut dixi plenius. Isa. 59.

Et

Digitized by Google

a De Iudæis. b Vi, quod est interim quando aliquis vix conuertitur. c Voluntarie. In fine, quando facile. d Infidelitatem. e Iudæis. Erit.

a ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc 1

a Quia ergo ipse faciam quod promisi. b Promissio complebitur. c Remisero. Tunc conuertentur, sed modo inimici.

b illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Se- 2

a Propter. b Quod contra legem eorum, non propter gentes. c Vt vobis locus intrandi esset ad fidem. Ad vtilitatem vestram. Ecce quare pars excæcata, & pars illuminata. d Q. Quidam sunt inimici secundum euangelium & propter vos, quidam autem charissimi vel dilecti secundum electionem.

c d cundum euangelium quidem inimici propter vos. Secun- 3 4

a Non propter merita. b Id est, propter promissiones patribus factas.

e f dum electionem autem charissimi propter patres † Sine pœ- 5

a Mutatione b Remissio peccatorum in baptismo. Promissiones. c Vel electio ab æterno. Interior & gratuita. Quam nullius meritum præuenit. Ad fidem. d Ita opus erat, vt & alij inimici, alij electi.

g nitentia autem sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim ali- 6

a Longo tempore, plus quàm isti. b Quod valuit ad hoc vt modo humiles credatis. c Probato quod deficit natura i. per liberum arbitrium iuuari non potuistis. Nuper.

quando & vos non credidistis Deo, nunc autem miseri-

a Quæ est aliqua causa vestræ misericordiæ.

cordiam consecuti estis † propter incredulitatem illorum,

Iudæi. a Ne post conuersi materiam gloriandi habeant. b Venientes. Id est, non habuerunt fidei gratiam per Dei misericordiam, sicut vos.

h ita & isti nunc non crediderunt † in vestrã misericordiã, vt

Humiliati. a Fidei gratiam. b Ideo ita de vtrisque factum est.

i & ipsi misericordiã consequantur. † Cõclusit enim Deus † om-

a Iudæos, & Gentes. b Quia aliter ex superbia terrent. c Et quare sic. Ne putes comprehendi posse. d Quia multa scit & profunda.

k nia in incredulitate, vt oĩum misereat. † O † altitudo diuitia- 7

---

haec erunt? Quando abstulero peccata eorum, hoc est, cum **A** per baptisma eos dimissione noxæ donauero. Quare cum nondum hæc assecuti sint (sunt enim indurati & excæcati) in posterum hanc consequentur.

a *Impietatem.* Legalis obseruantiæ cultum. Cultus Iudæorum ab aduentu Christi est impietas.

b *Abstule.* Hoc erit in fine quando prædicatione Eliæ & Enoch conuertentur Iudæi, vnde per Malachiam: *Mittã vobis Eliam Thesbitem qui conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patrẽ.* vt intelligant filij vt patres, i. vt prophetæ intellexerunt. (Mal. 4. b.)

c *Secundum euan. &c.* Augustinus. Vel ita Tunc conuerterẽtur: sed modo inimici quidem sunt Christi, & quidem nostri. Iterũ ex se ex suo, scilicet, vitio. Sed hoc est secundum euangelium **B** & propter vos, idest, ad profectum euangelij & vestrum. († De consecr. dist. 4. cap. fine pœnitentia. † Dona quidem, & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorum illum pœnitere non possit. † per. † per vestri.)

d *Inimi. pro.* Ostẽdit hoc ex Dei dispositione prouenire. Ex se enim possunt inimicari, quod proficit euangelio, Deo vtente malis ad bonum, vt cum faciant contra voluntatem Dei, impleatur voluntas Dei sapienter omnia disponens. († De pœn. di. 3. c. totam. † Sap. 17. a.)

✱ August. Quid est, *secundum Euangelium quidem inimici propter vos.* nisi quod eorum inimicitia qua occiderũt Christũ, Euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex Dei dispositione venisse, qui bene vti nouit etiã malis, non vt ei prosint vasa iræ, sed vt ipso illis bene vtente prosint vasis misericordiæ. Est ergo in malorũ potestate peccare, sed Dei diuidẽtis tenebras & ordinãtis eas, vt hinc etiã quod faciunt cõtra volũtatẽ Dei, nõ impleatur nisi volũtas Dei. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus Dñi & consilium prædestinauit fieri, quanta necessaria fuerant Euangelio propter vos. Sed quid est, *Secundũ electionem dilecti propter patres?* Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierunt, & adhuc pereunt, sunt dilecti? Absit. Vtrumque licet inter se contrarium, id est, inimici & dilecti, quamuis non in eosdem homines, tamen in eandem gentem conuenit Iudæorum, & ad idem carnale semen Israel, alijs eorum ad claudicationem, alijs ad benedictionem pertinentibus. (L. de prædestin. sanctorũ. cap. 16.)

e *Propter pa.* Electi sunt dilecti propter patres, quibus hæc promissa sunt: quia non vocati ea vocatione qua multi non præsciti qui tamen pereunt. de qua dictum est, *Multi sunt vocati, pau. vero ele.* sed ea qua electi, quæ sine mutatione: quia qui audit à patre venit ad filium, qui non perdit quicquam **C** de omni dato: quisquis vero perit, non inde fuit. vnde: *A nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt.* (Mat. 20. b. 1. Ioan. 2. c. August. lib. de prædest. Sanc. cap. 16.)

f *Sine pœnit. Secundum ele. & propter pa.* sunt saluãdi: quia *dona*, i. promissiones: *& voca.* i. electio ab æterno sunt sine pœnitentia, i. sine immutatione consilij Dei. Vel ideo dico sm electionem: quibus Deus fidem inspirat, sine præcedenti eorum pœnitentia inspirat. Sine peccato. Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum vel planctum, vel opus aliquod, nisi solam fidẽ: & omnia gratis condonat. hoc ideo, ne putent illos non posse accipere misericordiam, quia eos dolere non vident. **D** (Ambr. de consecr. dist. 4. c. sine pœnit.)

g *Sicut enim.* i. qua ratione vos olim permisit Deus nõ credere, scilicet. ne causam superbiendi haberetis postea conuersi.

h *Vt & ipsi.* Experti, non per legem esse salutem, sed per gratiam: vt & sic per humilitatem consequerentur misericordiã.

✱ Origenes. Paulus altius intuens causas, quomodo Deus malum propositum non cõtinuo resecet & excidat, sed compatitur & reseruat: prospiciens quod aliquid boni in alijs facturus sit per alterius propositum mali: dixit non initio hominum malitiam arbitrij libertate pullulantem atque crescentem Deum resecare: sed permittere eos vti proposito suo, nempe quod sciat & prospiciat multorum profectum & vtilitatem ex malitiæ eorum occasione consurgere. Et tantum apud Deum virtuti locus est, vt & malitiæ opus, quamuis illi perniciosa sit de quo procedit, beneficium tamen præstare dispensetur ei cui agones commouet, cum fuerit superata. **E** († omnes. † profunditatem.)

i *Con.* idest, permisit concludi. Hic videtur aliquo modo mysterium exponere. *Conclusit enim Deus omnia in infideli.* vt de amaritudine infidelitatis suæ pœnitendo confusi ad dulcedinem misericordiæ Dei credendo conuersi humiliores permanerent, vt & gratia muneris esset gratissima, & clamarent. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine.* (Aug. lib. 21. de ciu. c. 24. Psal. 30.)

K *Omnium.* i. Iudæorum & Gentium, non quòd nullũ damnaturus sit, quod quidem falsò opinati sunt. Valde. n. paruũ sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorũ Dei, ad discutiendum gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus redditam. Nec tam mouet nos, quod gratia præstatur indignis, quam quòd æque indignis alijs denegatur.

Augustinus. Scio, quod sicut impossibilitas, ita & iniquitas non est apud Deum, & scio quòd superbis resistit, humilibus dat gratiam. Illud vero obscurum est, quare quibusdã indignis dat, quibusdam negat. aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum Dei. Nec illud perspicuum est, quare hoc modo saluauerit Iudæos & Gentes, vt prius permitteret eos concludi in infidelitate. **F** (Iaco. 4. d. August. lib. de spiri. & lit.)

l *O altitudo diui. &c.* ✱ Augustinus. Quarum diuitiarum est (Epist. 105.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et hoc il. à me testa.* id est, fides catholica in nouo Testamento publicata, & in Iudeis pro tunc complenda.

2 *Cum abstu. pec. eo.* per fidem iustificantem.

3 *Secundum eu.* Hic consequenter ostendit vtriusque causam & primo excæcationis. Cuius ponitur duplex causa. Vna est repulsio doctrinæ Christi quæ tangitur, cum dicitur: *Secundum euan. quidem ini.* Alia est inuidia de gratia Gentibus data, quæ tangitur ibi; *Propter vos.* consequenter ponit causam illuminationis, cum dicitur.

4 *Secundum ele. autem cha. pro. pa.* idest, propter merita patrum: aliqui nunc sunt ad fidem electi, & plures eligentur in fine mundi. Ad quod inducit rationem di.

5 *Sine pœnitentia autem.* id est, sine mutabilitate, quia apud Deum non est transmutatio Iac. 1. c.

6 *Sunt dona & vocatio Dei.* id est, promissa facta patribus de donis eorum semini fiendis. & ideo implebuntur tempore suo. Et consequenter inducit ad hoc congruentiam: quia sicut Gentiles ante aduentũ Christi fuerunt sub peccato idolatriæ, ita & post aduentum Iudæi dimissi sunt sub infidelitatis peccato pro maiori parte: & sic in istis & in illis ostenditur humana fragilitas in eorum peccatis, & diuina bonitas in beneficio vocationis. Iudæi enim nunc dimissi finaliter vocabuntur: vt dictum est. & hoc est quod dicitur. *Sicut enim aliquando, &c.* patet ex dictis in litera. 7 *O altitudo diuitiarum.* Hic vltimo concluditur ex prædictis profunditas diuinæ sapientiæ in suis iudicijs, & hoc dupliciter, Primo. n. con-

Digitized by Google

G est altitudo sapiētię & sciētię eius? Ex his sunt diuitię glorię A eius in vasa misericordię quę vocat in adoptionē, quas diuitias notas vult facere per vasa irę quę facta sunt in perditionē. Et q̃ sunt vię inuestigabiles? Misericordia, qua cuius vult miseretur, nō iniustitia, sed misericordię gratia, & quē vult obdurat, non iniquitate: sed veritate vindictę. Quę igitur merita sua iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, merita iustorū? Sunt plane quia iusti sunt, sed vt iusti fierēt merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dixit Apostolus, *iustificati gratis per gratiam ipsius.*

† imperuestigabiles. Sap. 9. c. Isa. 40. c. 1. Cor. 2. d.

a De rebus spiritualibus. b De mundanis. Sicut sapientia & scientia eius sunt incomprehensibiles, sic & iudicia, pro quibus capit de sapientia.

rum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia [1]

a Id e. t. dispositiones de omnibus rebus. b Vere alta sapientia & scientia. Hoc Isaias dicit.

a sunt iudicia eius, & † inuestigabiles viæ eius. † Quis enim co- [2]

In sapientia & scientia. a In dispositione & exhibitione rerum, quis fuit cuius consilio ageret, vel qui eius consilium sciret.

b c gnouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Aut [3]

a Fidem, & bona opera. A Deo. b Merces, ex hoc quod prior dedit fidem suam. Nullus, quia potius. c Ex patre, ex quo nihil.

d quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniā ex ipso, & per [4] [5]

a Filium, per quem omnia. b Spiritu sancto, quia sola dilectione creauit, & conseruat omnia.

e ipsum, & in ipso sunt omnia. Ipsi † gloria in secula. * † amen. [6] [7]

† honor & * seculorum. Rom. 4.

appellatur. Sed ex hoībus & angelis nullus fuit ei cōsiliarius. D

✻ Tertullianus. Nemo vtique, quia nulla vis natura substantiæ alterius aderat illi. Porro si de aliquo operatus est necesse est ab ea ipsa acceperit & cōsilium & tractatum dispositionis, vt viam intelligentiæ & scientiæ, &c.

Lib. contr. Hermog.

✻ Chrysost. Quando scriptura significare vult Deum nullius egere, dicit eum non habere consiliarium: quando autem docet ęqualē Vnigeniti gloriam cum patre, consiliarium vocat Christum, sicut propheta egit. (Isa. 9.) Paulus autem voluit hoc loco persuadere patrē nullo indigere.

Ho. contra Anomæos.

c *Aut quis pri.* Et si iudicia non possumus scire, vel hoc constat, quod ex sola gratia dat.

d *Quo. ex ip. &c.* Et per indistinctionem personarū indicat, ipse idem pronomen repetitū, identitatē substantiæ: & quia talis ipsi gloria, non iustis ipsis. *Ex ip.* nō de ipso sunt omnia. Ex ipso. n. sunt cęlum & terra, quia fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. In ipso sunt oīa quæ condidit, non tñ inquinant eū qui peccant, de cuius sapientia dicitur. *Attingit oīa propter sui mundiciā, & nihil inquinatū in eo incurrit.*

Aug. li. de natura bono cō Manich cap. 27. 28 29. Loquendi modus de trinitate variis prępositionibus distinguitur.

In psal. 119.

✻ Hilar. Humanæ infirmitatis est, religiosa confessio ex Deo hoc solum nosse, quod Deus est: Cęterum secreta illa & profunda imperspicabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare quidem ea, pium est: sed inscrutabilia ea esse confitenda sunt: quorum alterum religiosæ B voluntatis est, alterum imperspicabilis naturæ, &c.

✻ Nazian. Orat. 16. Origen. lib. 1. periarchon, cap. 2. &c.

Si quis quęrat, quare sic saluatur, cū multi alij modi salutionum sunt? hoc se nescire innuit per admirationē Apostolus. Nota per hoc, q̃ creaturas ortas esse cōspicimus, Deum patrem, a quo oīa habent principium minime esse dubitamus. Iterum quia si esset sine rōne, quasi res fatua videret. Dum igitur rōnem (quæ procedit ex seipso, non ipse à ratione) proculdubio scimus habere, i. filium per quē cuncta tam rōnabiliter disposita cernimus, & à patre ꝓcessisse fideliter credimus: & quia Deum patrem, eo q̃ talem habeat rōnem, & rōnem, eo q̃ à tali processit patre gaudere cognoscimus: & ideo gaudium illud & bonitatem esse spiritum ex vtroq; procedentem, in quo spiritu omnia constituunt minime ambigimus: quod gaudium & benignitatē, etiam vsq; ad creaturas peruenire nequaq̃ dubitamus: & ideo dicitur spiritus procedere, i. dari, non quantum ad patrē & filium, sed quantum ad homines, quia si aliquod bonū in aliquo videmus, per spiritum ei datum à patre, & filio credimus. Notandū, q̃ dicere rationem ex patre, bonitatem quoque & gaudium ex vtroque procedere, sicut dicit Aug. nihil aliud est quàm filium generare. quod autem dicitur spiritus à patre & filio procedere, hoc est, mittitur, datur, & à seipso etiam.

a *Viæ eius.* id est, in impletione dispositionis, quia nec in exhibitione potest cognosci quid disposuit.

Isa 9. b. secundum. Lxx.

b *Consil.* Est vnigenitus filius eius, q̃ & angelus magni cōsilij C appel-

Aug. Oportet vt creatorē per ea quæ facta sunt intellecta cōspicientes trinitatē intelligamus. Cuius trinitatis vestigiū in creaturis apparet. in illa. n. trinitate summa origo est omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & beatissima dilectio. Itaque illa tria à se inuicem determinari videntur, & in se etiam infinita sunt, ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & vnum omnia. Non igitur confuse accipiendum est, quod ait Apostolus: Ex ipso & per ipsum & in ipso. Ex ipso, dicens propter patrē. Per ipsum, propter filium. In ipso, propter spiritum sanctū. Neq; patrem volens intelligi dixit, ex ipso, vt sic intelligas omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio, vel ex spirituſancto, cum ex patre & per patrem & in patre oīa esse sane dici possit. Similiter & de filio & spiritusancto dici pōt. At per hoc dum dr̃. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oīa:* sine dubio patris & filij & spiritusſancti demōstratur ęqualitas. Et quia non ante nominauerat patrem vel filium vel spiritum sanctum, sed Deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit.

F Idem lib. 1. de Trin cap 6. lib 2. de Genesi ad lite. Sapi. 7. d. Trinitatis vestigia.

e *Omn.* Quę naliter sunt non peccata quę nām vitiāt: quæ ex voluntate peccantiū nascunt. In creaturis vestigiū apparet trinitatis. in trinitate sūma origo est oīū rerū ꝑfecta pulchritudo & beatissima dilectio. Hinc est moralis admonitio post tractatū legis & fidei, nām Iudaici populi & Gentiū. CAP.

Vide Basil. li. de Spir. sc. c. Amb. li. 1. de Spir. san cap. 10 Nazian. li. 2 de Theol. Aug. epist 66.

NICOLAVS DE LYRA.

concluditur hoc ex Dei eminentia, secundo ex humana deficientia, ibi: Quis enim. *Circa primū dicit:* O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. *i. profunditas vtriusque. sicut dicitur Ioannis quarto b.* Puteus altus est, *i. profundus: Et dicit sapientiæ quantum ad diuina, & scientiæ, quantum ad fienda circa homines quorum rationes non possunt à nobis attingi. Ideo subdit.* 1 Quam incomprehensibilia. *Quia supra capacitatem naturæ intellectualis sunt excessiua.* 2 Quis enim. *Hoc idem ostēditur ex nostrę cognitionis deficiētia, cum dicit:* Quis enim cog. &c. *q. d. nullus: quia oculus noster hēt se ad diuina sicut oculus noctuæ ad lucem solis. 2. Metaph.* 3 Aut quis prior de. &c. *q. d. nullus: quia hoc est impossibile, quia omnem virtutem non solum operandi sed etiam cogitandi & essendi ab ipso habemus: quod declarat, dicens.* 4 Quo. ex. ip. *quantum ad potentiam productiuam quæ patri appropriatur.* 5 Et per. *quantum ad sapientiam exemplarem, quæ appropriatur filio.* 6 Et in ip. *Sicut in fine & conseruante per bonitatem quæ spiritui sancto appropriatur. ideo subditur.* 7 Ipsi glo. *Aliqui libri habent interpositas duas dictiones, scilicet, honor & seculorum: sed non sunt de textu, nec habentur in libris correctis.*

ADITIO I.

In cap. 11. vbi dicitur: in postil. *Si autem gratia salui facti sunt.* dicto modo iam non ex operibus.

Si q̃ratur quō ex auctoritate ab apostolo allegata quæ sumpta est 3. Reg. 19. de Elia cōcludat q̃ reliquiæ illæ saluabunt ex gratia. Ad quod dicendū, q̃ hoc Apostolus ostēdit ex hoc, q̃ in rñso diuino ad Eliā dicitur: *Reliqui mihi septem milia virorum.* Non enim dixit relicti sunt aut relinquentur, sed reliqui mihi, vt manifeste oñdat quod ex sua mera gratia & liberalitate eos reliqt.

ADITIO II.

In eo. c. vbi dr̃ in postil. *Et dorsum eorū.* i. volūtas sic nominata.

Quod hic dr̃ *dorsum.* non est necesse q̃ per hoc intelligatur voluntas, prout in Postil. sed plane pōt intelligi de dorso. Incuruat. n. dorsum alicuius per aggrauationē ponderis. Vñ quia Iudęi in hac captiuitate existētes in vindictā mortis Chri cōtinue aggrauātur per iuga & seruitutes dñorum, idcirco dorsum eorū semper dr̃ incuruari ex talibus: & quia ista nō credunt eis euenire in vindictam dictā mortis Chri, vt dictū est, sed alijs causis friuolis attribuūt: ideo ꝑmittit. *Obscurentur oculi eorū ne videant.* q. d. prophetice nō optatiue: tanta est miseria istorum, q̃ oculi eorum non videbunt qua ratione dorsum eorum semper incuruatur modo prædicto.

ADITIO III.

In eo. c. vbi dr̃ in post. *O altitudo diuitiarū sapiētiæ & sciētię Dei.* Ea q̃ pertinēt ad sapientiā diuinā pñt dici alta, eo q̃ sunt inattingibilia à nobis: Similiter & profunda, eo q̃ sunt à nobis inscrutabilia. Vñ nō est necesse, q̃ altitudo in hoc loco iterpretetur per profunditatē. Idē notādū q̃ hæc verba apostoli, s. *O altitudo di. &c.* continuantur ad ꝑcedentia ſm Glo. sic, ꝑmiserat Apostolus sententiā miræ profunditatis, s. quod Deus conclusit omnia in incredulitate vt omniū misereatur, cuius profunditatis veluti horrore percussus & velut abyssi altitudinem expauescens clamat: *O altitudo:* non enim sensus hominis attingit ad discutiendam iustitiam iudiciorum dei, seu ad discutiendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedētibus redditam: & de hoc amplius in gl.

Digitized by Google

A

CAP. XII.

OBsecro vos. Hucusque satis vtramq; partem humiliauit, & gloriã de priori statu annullauit, mõ quasi finito negocio deinceps ad moralitatẽ redit, *Obsecro vos.* Hucusque, ne alter aduersus alterum superbiret: hinc vt alter de alterius vtilitate laboret.

a *Obsecro per.* id est, per apostolatum misericordiã à Deo mihi commissam, vel misericorditer à Deo vobis datam.

b ✠ *Ho.* Augustinus. Verum sacrificiũ est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, relatum ad eum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. Vnde ipse homo, Dei nomine consecratus & Deo deuotus, in quantũ mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est, Corpus enim nostrum cum temperãtia castigamus, si hoc propter Deum facimus sacrificium est, ad quod hortatur Apostolus. Quanto vero magis anima ipsa cum se refert ad Deum vt igne amoris eius accensa, formam secularis cõcupiscentiæ amittat, eique tanquam incommutabili formæ, subdita reformetur, hinc ei placens, quod ex eius pulchritudine acceperit, fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiungit: *Sed reformamini in nouitate mentis vestræ, &c.*

† Eph. 5. d.

lib. 10. de ciui. cap. 6.

† rationalem cultũ obseq.

† transformemini per renouationem mentis.

† Eph. 5. d. 1. The. 4. a.

B

✠ Photius apud Oecum. Ipsæ, inquit, Dei miserationes p quas salui facti estis, obsecrãt vos, *vt exhibeatis corpora, &c.* optima vita admonet esse cõuersandũ, addẽs, *Rationalem cultum vestrum, &c.* postulat vt fidei rectitudinẽ prosequantur. Vtrũque.n. oportet, & fidẽ vitę, & vitam fidei esse conformẽ. Siquidem quemadmodũ is qui rectã obtulerit fidem si prauus sit moribus, operibus suis confessionẽ accusat fidei: ita etiam qui bonas exhibet actiones, si fidẽ impiam præponat, cum impius sit, etiã actiones deprauat, ac diuulgat nullũ in eis inesse fructũ spirituałẽ. Quia vero dixerat, *hostiam*, ne quis existimaret qđ nosipsos iuberemur iugulare & immolare, subiunxit, *viuentem*. Quo aũt mõ erit corpus hostia? Videant quæ recta sunt oculi: lingua in Dei laudibus, manus in præceptis Dei exerceantur. Hanc hostiã a Iudaica discriminans dicit *sanctam beneplacentem, & rationalem*. Iudaica.n. cum corporea esset, non ad beneplacens, vt pote irrationalia mactans.

C

D

CAP. XII.

Quia in ipso omnia. a Quod ergo fraternitas exigit.

a b c

OBsecro itaq; vos fratres per misericordiã [1] [2] Dei, † vt exhibeatis corpora vr̃a, hostiã [3] [4] viuentẽ, sanctã m, Deo placentẽ, † ratio [5] [6] [7] [8] [9] d nabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, [10] e sed † reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis [11] [12] [13] † quæ sit volunta's Dei † bona, & beneplacens, & perfecta, [14] [15]

a Offeratis. b Non tantum mentes, licet caro repugnet. c In mortificatione carnalium desideriorum.

a Per bona opera. b In bonis firmã. c Vt bona intẽtione faciatis.

a Cum discretione, ne quid nimis. b Totum in prædictis. Sit. c In vestra enim manu est. d Formam secularis concupiscentiæ accipere.

a In Adam deformari, vel item itemque quasi de die in diem. b Ad modum noui hominis. c Cui non dominatur peccatum. Alias mentis nostræ. d Experimento quid Deus velit.

a Quia quidquid Deus vult bonum est. b Illis qui intelligunt & experti sunt. c Præceptionibus. In omni bonitate, vt nihil melius sit.

✠ Basili. Optima abstinentiæ meta ac regula hęc sit, vt neque delitiæ, neque corporis afflictio spectetur: sed vtrobique vitetur immodestia, ne vel corpulentia grauetur, vel morbidum factũ imbecille reddatur corpus ad Dei obeunda mandata.

lib. de virg. & Ora. asci. etic.

Augu. Olim hostia occidebatur, vt homines causa peccati subiecti morti ostenderentur. Nunc quia à peccato liberi, viua hostia offertur in signum vitæ æternæ.

Gregor. hom. 22. in Ezech. † quod bonum est, acceptum et & perfectum.

E

c *Noli. con.* Aug. Hic anima Deo fit sacrificium cum igne amoris incensa formam concupiscentię secularis amittit, & Deo se referens illi tanquàm incommutabili formæ subdita reformatur. *Nolite conforma.* Generalis prohibitio. Sed reformamini regularis iussio. Ibi continentia, hic iustitia. hoc ad concupiscere, illud ad declinandũ à malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate expoliamur, & diligendo nouitate induimur.

lib. 10. de ciuit. cap. 6.

August. lib de perfect. iustit.

d *Reformamini.* Quia partim amissa est imago Dei, vt incipiat ab illo reformari à quo formata est. Non enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare.

✠ Aug. Põt & sic accipi, vt quemadmodum Christus nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes: q quidẽ & ad ipsam resurrectionẽ corporum pertinet.

lib. 22. de ciui. cap. 16.

e *Quæ sit vo.* Voluntas Dei dicitur siue ipsa qua vult quę in Deo est, siue illud quod vult. Hic accipitur Dei voluntas qua vult, quæ semper impletur, quæ beneplacitum Dei siue dispositio interdum appellatur. de qua Propheta ait: *Omnia*

Voluntas Dei

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

OBsecro. Postquã Apostolus Romanos ad concordiam reduxit, hic consequenter eos in moribus instruit. Et diuiditur in duas: quia primo facit hoc verbo pdicationis: secundo, facit exemplo imitationis, rememorando quasdã personas eis imitabiles, ca. 16. Prima in duas. primo instruit omnes communiter. secundo existentes in aliquibus statibus principaliter, specialiter cap. seq. Prima adhuc in duas: quia primo instruit omnes cõiter in his quę ad Deum, secũdo in his, quæ ad proximum. ibi, *Sicut enim in vno.* Prima adhuc in duas, primo instruit omnes cõiter in ordine ad Deũ: secundo ex parte animę, ibi: *Et nolite conformari.* Circa primũ dicit: *Obsecro vos.* secundum quod dicit Seneca: Generosus est hominis animus, & facilius ducitur quàm trahatur. propter quod Apostolus magis vtitur obsecrationis verbo quã præcepti. 2 *Per misc. Dei.* Peccata relaxantem. 3 *Vt exhib. corp.* Hic per ordinem tangit Apostolus septem conditiones quæ macerationem carnis Deo faciunt acceptam. Prima est, quod sit voluntaria. quod notatur cum dicitur. *Vt ex.* secunda, quod sit in carne propria, ideo dicit.

Diuisio.

Seneca. Macerationis carnis conditiones septẽ.

4 *Corpora ve.* Non aliena. cõtra illos qui saluari credunt per pœnitentiã aliorũ. tertia, q sit concupiscentiæ mortificatiua, ideo dicit. 5 *Hostiam.* Aliter.n. esset vana, sicut medicina quæ non curat morbũ. quarta q sit bonorũ operũ productiua: ideo dicit. 6 *Viuen.* Viuens.n. dr̃, quod hẽt in se principiũ sui motus. quinta, q sit continua sicut vitia carnis continue pullulant, ideo dicit. 7 *Sanctam.* i. firmam. sanctum enim in vna eius significatione, idem est, quod firmum. sexta, quod sit bene ordinata. s. ad Dei gloriam, & non ad laudẽ propriam. ideo dicit, *Deo pla.* septima, quod sit rationabilis, siue discreta. ideo dicit. 8 *Rationabile obse.* Quod fit qñ caro sic maceratur, quod natura seruatur. & vitia excludũtur. Sicut enim ibi potest esse defectus. s. qñ caro lasciuire permittitur: ita & superabundantia. s. quando cor pus redditur ineptum ad debita opera & officia exequenda. vnde dicit Hier. de rapina Holocaustum offert, qui austeritate nimia corpus suum immoderate affligit. Aduertendum tamen: quod non eadem opera cõueniunt omnibus. & ideo aliqua abstinentia laudabilis est in uno, quæ tamen nõ est laudabilis in altero: Sicut si coniugatus tantam faciat abstinentiã, quod non possit reddere debitum vxori tempore competenti, non est laudabilis. in religioso tamen qui non hẽt hoc debitum reddere, laudabilis esset. Et similiter aliqua abstinentia laudabilis est in iuuenibus, in quibus viget concupiscentia carnalis, quæ in senibus sic non esset laudabilis, quia non sicut in eis viget concupiscentia carnalis, & posset esse alicuius boni impeditiua, & de similib⁹ simile iudiciũ habeat.

Coniugatorum abstinẽtia moderamen habere debet & quare.

9 *Et nolite.* Hic consequenter instruit omnes cõiter quantum ad animam: & primo quantum ad affectum, secundo, quantum ad intentum, ibi. *Dico enim.* Et est sciendum, quod amor transformat amantem in amatum. vnde dicit Aug. Si terram diligis terra es: si aurum diligis, aurum es: & si Deũ diligis, Deus es, scilicet participatiue, secundum illud Psal. 81. b. *Ego dixi, dy estis, & fily excelsi omnes.* ideo dicit: *Et nolite confor. huic sæc.* id est, delectabilibus huius mundi.

10 *Sed reformamini.* Imago enim Dei, ad quam sumus conformati, deformatur in nobis per peccatum, sed per Dei gratiam reformatur.

11 *In nouitate sensus vestri.* Sicut enim per peccatum cognitio obfuscatur, sic per gratiam renouatur, & quia habens affectum bene ordinatum recte iudicat, ideo subditur.

12 *Vt probetis.* id est, experiri possitis per spiritum sanctum habitantem in vobis.

13 *Quæ sit voluntas Dei bona.* Quantum ad bona naturæ ipsa dando.

14 *Et beneplacens.* Quantum ad bona gratiæ.

15 *Et perfecta.* quantum ad bona gloriæ. Potest etiam aliter sic exponi: *Quæ sit voluntas.* quantum ad incipientes. *Et beneplacens*, quantum ad proficientes. *Et perfecta.* quantum ad peruenientes.

Di-

Digitized by Google

Omnia quæcunque voluit fecit: & Apostolus: *Voluntati eius quis* A *resistet?* Oia ergo bona q̃ fiunt, Deus fieri vult, quorum ipse auctor est. Mala vero non vult fieri, nec tñ vult non fieri. Si enim vellet nõ fieri & fierent, volũtati eius aliquid resisteret, sed tantũ ea fieri præscit. Præterea voluntas Dei dicitur eius operatio vel permissio. vnde Aug. Nõ fit aliquid quod omnipotens fieri non velit, vel sinẽdo vt fiat, vel ipse faciendo. Itẽ voluntas Dei interdum dicitur eius consiliũ vel approbatio.

Basil. de contrac̃t. regu. q. 176. & 113. b supra. d. Aug. lib. Enchir. 66. † De renun c. † sive de se. † in lacrat.

d *Men. fi.* Et fidẽ & dona mensurate partitur Deus sine qua nulla opera. Christo non ad mensuram datus est spiritus, sed cęteris omnibus. vnde Ioannes de Christo ait: *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum*. Cęteris diuiditur non spiritus quidem, sed dona eius. D

Ioan. 3. d.

a illud obsecro, hoc autem prohibeo. b Apostolatus. Quia non omnes agunt:

[a] Dico[a] enim per gratiam quæ data est mihi omnibus qui sunt [1] [2]

a Inuestigare de mysterijs diuinis.

inter vos, † non plus sapere quam oportet sapere, sed [3]

a Sine præsumptione.

[b] [c] sapere † ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus di- [4]

a Secundum quantitatem vel qualitatem. b Quia & fidem mensurate partitur Deus vnicuique. hæc est fides operans per dilectionem. c Ideo mensurate diuisit, quia multi vnum corpus, & ideo non omnia necessaria danda sunt in vno.

[d] uisit mensuram fidei[b] · † Sicut enim in vno corpore multa [5]

[e] membra habemus, omnia autem membra non eundem

a Per diuersa dona. b Inuicem subseruiendo.

actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo,

a Nullus excluditur. Maior, vel minor. b Alijs seruientes, alijs indigentes. c Alias igitur.

[f] [g] singuli autem alter alterius membra, habentes autem dona- [6]

a Scilicet sumus alter alterius membra.

tiones secundũ gratiam, quæ data est nobis, differẽtes. Siue [7]

a Futurorum vel quorumlibet occultorum. b Quam supra mensuram. Vt presbyteri. c Habentes ecclesiasticum.

prophetiam † secũdum rationem fidei Siue ministerium in [8] [9]

a Sumus membra aliorum. Assidue. b Qui docendi gratiam habet. c In exhibitione doctrinæ sit membrum alterius. d Qui gratiam exhortandi habet.

ministrando, siue qui docet in doctrina. Qui exhortatur in [10] [11]

a Sit membrum alterius. b Eleemosynas. c Sit membrum alterius. non in duplicitate præsentis & futuræ gloriæ. d Vt princeps. [12] [13]

[h] exhortando. Qui[b] † tribuit in simplicitate. Qui præest in [14] [15]

e *Sicut enim in vno.* ✠ Theodorus. Apposita similitudo doctrinæ de charitate. Vnaquęque enĩ pars corporis non est sibi solum vtilis, sed communem affert vtilitatem, ita enim conuenit eum qui aliquam gratiam accepit, aperte scire se hoc donũ communis vtilitatis gratia accepisse. Corpus enim vnũ sunt ij qui crediderũt, membrum autẽ, vsum nostrũ, & id quod nobis opus est, supplet.

Habentes donationes. ✠ Theophylac. Nõ dixit, dona maiora aut minora habẽtes, sed diuersa, nec actiones, sed charismata vel dona, vt superbos comprimat, eorumque arrogantiam demittat. Dei. n. inquit, E

a *Dico enim.* Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sunt in Christo. Hoc enim in sacramẽto altaris fideli bus voto demonstratur ecclesiæ, quæ in ea re quam offert significat. Sicut enim panis ex multis granis conficitur, ita ex multis fidelium mẽbris sancta constat ecclesia, qui creatoris B sui participatione cõgaudent: cuius munere sancti sunt. quod & in sequenti ostenditur, vbi ait: *Multi vnum corpus sumus in Christo*: quod non potest fieri, nisi sapiat ad sobrietatem, quod hic præcipit.

August. 10. de ciuit. c. 6. † 89 dist. c. 1. De isim trini. c. damna mus. † iuxta portionem. † impartit. 1. Cor. 10. d.

b *Sapere.* Quod iustitiæ terminos non egrediatur: quod nobis solum vtile sit, & nulli obsit.

✠ Basilius. Cum duo sint mortalium ordines, vnus eorũ quibus gubernatio aliorum credita est, alter eorum quibus ordinatũ est vt obsequatur & obediant pro varietate chrismatum. Arbitror priores debere oia scire, vt quosuis placita Dei doceant, cuicunq; ostendentes quæ sibi conueniãt, parati semper ad satisfactionem de ea quæ in nobis est fide reddere. Aliorum vero quisquis memor Apostoli dicentis, *Non plus sapere quàm oportet, &c.* quæ se concernunt, diligenter discat & sapiat, nihil amplius per curiositatẽ inuestigãs, vt dignus reddatur voce Dñi, *Euge serue bone & fidelis, &c.*

L. de contra. regul. q. 35. Pet. 3. Matth. 25.

✠ Theod. Gręce σωφρονεῖν, mentis sanitatẽ Apostolus appellauit, docens superbiã esse morbũ mentis. Suum autem Dñm est imitatus, qui beatos pronũciauit, pauperes spiritu. Docet etiam mensuram, ad quam vsque de se sentire oportet, gratiam in hoc loco vocans fidem. Per fidem enim datur gratia, & pro mensura fidei dona gratiæ suppeditat.

c *Et vnicuiq;.* Sicut monuit ne de priori statu superbiãt, ita nec de bonis q̃ in fide acceperũt. *Et vni.* Maiori vel minori C ea rõne, qua Deus diuisim dedit dona mensurata, quę fides meret: qđ ideo fecit, vt nec ecclesia indigeat & subseruiendi materia, vt sit mutua dilectio. vnde subdit. Sicut. n. &c. *Et vnicui.* Si pro viribus suis nutrit, infans crescit, aliter deficit.

d Men-

donũ est, non tuũ vel opus, vel recte factũ quod accepisti: &, gratia est quę istud impertit. Porro vt ignauos & segnes excitet, verũ ondit qđ & nos aliquid cõtribuimus, vt accipiamus dona. *Siue prophetiã*, inquit, ad analogiã fidei. Etsi. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenerit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit.

f *Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c.* Ad hęc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus dons hoc agatur.

g *Siue prophetiam secundum rationem fidei, Siue ministrando. &c.* habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico *secundum ra. fidei.* quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. *Siue prophetiam.* A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant.

✠ Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorũ quæ futura sunt præscientiam, sed occultorũ etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinã, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. *Qui tribuit in simplicitate.* Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. F

h *Qui præest.* ✠ Theodor. Cum quadam vehemẽtia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentẽ, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lætitiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dico enim.* Hic consequenter instruit omnes communiter quantum ad intellectum. vt scilicet de pertinentibus ad fidem nõ inquirant curiosè dicens. *Dico. n. per gratiam quæ data est mihi.* i. per officiũ apostolatus mihi iniunctũ præcipio.

2 *Omnibus qui sunt in. vos.* cuiuscunq; conditionis seu status.

3 *Non plus sapere quam oportet.* quia qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Prouer. 25. d.

4 *Et vnicuique sicut Deus diui. men. fi.* Non enim est in hoc eadem omnibus mensura: quia illi qui habent fidem prædicare & contra infideles defendere, debent circa pertinentia ad fidem profundius inquirere & studere.

5 *Sicut enim in vno corpore.* Hic consequenter instruit omnes in ordine ad proximum: primo in promotione boni, secundo in vitatione mali, ibi: *Non alta sapientes.* Prima adhuc in duas: quia primo facit propositum in bono speciali, secundo in communi, ibi: *Dilectio sine simulatione.*

Circa primum sciendum, quod aliqua bona Dei dantur aliquibus specialiter. 1. Corin. 12. a. *Alij quidem per spiritum datur sermo scientiæ, &c.* Dantur tamen pro communi vtilitate, sicut in corpore humano oculus videt pro toto corpore, & pes ambulat, & sic de alijs: & hoc est quod dicit: *Sicut enim in vno cor.* & patet ex dictis in litera vsque ibi.

6 *Sin. a. alt. alte. memb.* id est, communicantes alijs dona data vobis, sicut membra corporis adinuicem communicant officia sua modo dicto. & consequenter magis applicat in speciali, di.

7 *Siue prophetiam.* quantum ad notitiam occultorum pertinentium ad salutem. ideo subditur.

8 *Secun. ra. fi.* quæ dirigit in salutem.

9 *Siue minist.* in administratione sacramentorum, quod pertinet ad sacerdotes.

10 *Siue qui docet.* quod pertinet ad doctores.

11 *Qui exhortatur.* quantum ad prædicatores.

12 *In exhortando.* s. non tantum verbo, sed etiam facto.

13 *Qui tribuit.* habens abundantiam facultatum.

14 *In simplicitate.* id est, propter Deum debet tribuere.

15 *Qui præest.* in spiritualibus vel temporalibus, quod pertinet ad prælatos & principes.

In

Digitized by Google

tiam adiungit, erogationis lucrum ostendens. Solent enim gaudere qui lucrantur. Esse quoque dilectionem sinceram & germanam præcipit, & simulationis personam eiicit.

a *Qui miser.* Quotidiana medicina, quotidianis vulneribus, & si leuioribus: quia iudicium sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam. Quisquis quasi nimis iustus & securus iudicium expectat sine misericordia, sibi iram prouocat. Misericordia hæc multiplex est: peccanti ignoscere, oppresso subuenire, &c. & ideo subditur quod præmissum sit, qui tribuit in simplicitate. Simplicitas excludit hypocrisim, hylaritas gaudium ostendit, fretum spe futuri.

b *Odientes mal. &c.* ✠ Theodo. Vitium vehementer odisse, bonorum autem operationi valde coniungi præcepit, affectione tanquam colla aliqua vrentes. Addit. Habete ardentem & fratribus conuenientem inter vos affectionem: cedat autem vnusquisque proximo primas partes. Hoc est enim veræ amicitiæ indicium. Puram & sinceram animi promptitudinem ad ea quæ sunt honesta ostendentes, & socordiam omnino eiicientes.

c *Non pigri.* Maledictus qui facit opera Dei negligenter, piger sine spe est. Et ideo vt frigus pigritiæ pellatur, Sitis feruen. &c.

d *Spiritu feruentes.* Spiritum gratiam appellauit, ei autem materiam, tanquam igni ligna præbere, promptitudinem vocauit, ideo iubet nos spiritu feruere, & habere ardens rerum diuinarum desiderium.

e *Domino seruientes, &c.* Qui. n. feruet spiritu, Dño prompte & alacriter seruit, & expectat fructum bonorum quæ sperantur: & tentationes quæ inuadunt, superat eorũ insultibus tolerantiam obiiciens, & diuinæ grãæ auxilium assidue implorans. Hoc enim dixit. *Oratio. instan.* i. assidue hoc facientes.

Domin. vel tempori seruien. &c. Quamuis feruentes non tamen passim & importune verba Dei ingeratis, sed tempori, id est, opportunitati seruientes.

f *Feruen.* Spiritus ignis est quo feruet charitas. vnde dominus ait: Ignẽ veni mittere in terrã? & quid volo, nisi vt ardeat?

g *Spe gaudentes.* Certi de futuris gaudent, & ideo patientes in tribulatione.

h *Nece.* ✠ Chrysost. Non dicit, Necessitatibus eorum subuenite, sed communicate, ostendens quod plus accipient quam præstent, & quod res ista negociatio sit, communicatio siquidem est, tu pecuniam adfers, illi fiduciam tibi erga Deum quem huiusce modi largitionibus promeremur.

✠ Orig. Memini in latinis exemplaribus magis haberi, Memorijs sanctorum communicantes. Verum nos nec cõsuetudinẽ turbamus nec veritati præiudicamus, maxime cũ vtrunq; conueniat ędificationi. Nã vsibus sanctorũ honeste non quasi stipẽ indigentibus, sed censum nostrũ cũ ipsis quodammodo habere cõem: & meminisse sanctorum siue in collectis solemnibus, siue pro eo vt ex recordatione eorum proficiamus, aptum & conueniens videtur.

✠ Amb. Manifestũ est, vt q̃ preces suas exaudiri vult, ęmulus dẽt esse vitæ sanctorũ. Cum imitatur enim, cõmunicat.

i *Consenti.* Quod non fit ore tantum quia tunc est vera humilitas, si non est in sola lingua, ne præsumentes de se non condoleant alijs, sed exprobrent.

K *Nolite esse prudentes.* ✠ Theophil. Hoc est, ne existimetis vos vobis sufficere, neq; opus esse vobis cõsultore alio. aut eo

Marginalia: Iac. 2. c. | † diligentia. | † Amos. 5. | Iere. 48. b. | † 73. dist. in nomine. | † 14. q. 3. certum est c. cum sancti. | † Gaudete. | † flete. | † Eodem animo alij alios perfecti. i. esto te vnius animi & affectus. | † accommodantes. | Aug. in psal. 115. | Lucæ. 12. f. | † 1. Pet. 2. c. | Aug. in ps. 83. | † arrogantes. | Aug. in ps. 118.

---

† sollicitudine. qui miseretur in hilaritate. Dilectio sine simulatione. † Odientes malum, adhærentes bono. † Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præuenientes. Sollicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes. Spe gaudentes, in tribulatione patiẽtes, orationi instantes. Necessitatibus sanctorum communicantes, † hospitalitatẽ sectãtes. † Benedicite persequentibus vos. Benedicite & nolite maledicere. † Gaudere cũ gaudẽtib⁹, † flere cũ flentibus. † Idipsum inuicem sentientes. Non altã sapientes, sed humilibus † consentientes: Nolite esse † pru-

Interlinear glosses: a Vt sollicite agat. Sit membrum. al. b Qui habet gratiam subueniendi vel compatiendi oppresso. c Læto animo subueniat. d Hæc e, quæ due [illegible] vincuntur. a Et sic erit alter mi alterius. b Vt nec dilectio amici malum amare faciat, nec malum bonum dimittere. c Id est, quam scilicet fratres habent inter se, vel volentes a fratribus redigi. a In qualibet reuerentia. b Non est fraternus amor, nisi mutuis se præueniant obsequijs. a Solliciti corde sitis. b Opere. c Et ideo. d Et si actu non potestis implere quod vultis. Igne charitatis. e Vel tempori. Quod proximo, credite vos impendere domino. a Et in his non nisi æterna speretis. b Etsi in his bonis mala occurrunt. c Vt pati possitis. a Quia ad hoc differtur res. Patimini, & sanctis passis vestra communia facite. b Et recipite sanctos in hospitio. Exemplo Abrahæ & Loth. a Id est, bona orate. b Remouer à communi consuetudine. a Item, itemque. b Q. Sine admixtione amaritudinis. c Et debetis. d Pro defectu. e De re vnde flendum sit. Cum gaudio vel fletu. a Et pro his omnibus. b In corde saltem. Humilium imitatores.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In soli.* de adimplendo regimine sibi commisso.
2 *Qui mi se.* miseriã alterius reuelando, q́ pertinet ad potẽtes.
3 *In hilaritate.* supple hoc faciat. Contra illos, qui austeritatẽ in vultu & verbis ostendũt miseris, antequã eos reuelent in aliquo.
4 *Dilectio sine simulatione.* Hic Apostolus instruit de communicatione omnium bonorũ. Et diuiditur in tres partes, quia primo instruit de communicatione in affectu. secũdo in effectu, ibi. *Honore.* tertio in signo, ibi. *Benedicite.* Circa primũ sciendũ, q́ amor est desiderium boni alicuius, qđ debet esse cõiter in omnibus, & amor iste primo debet esse verus, quia secundum Philosophum. 8. Ethicorũ: Qui falsificant amicitiã sunt magis digni morte, quam illi qui falsificant pecuniã, iõ dicit: Dilectio sine simulatione. Secũdo debet esse discretus, vt sic ametur natura, vt vitiũ odio habeatur. ideo dicit. 5 *Odientes malum.* Tertio debet esse firmus, ita quod amor non sit puerilis. ideo dicit.
6 *Adhærentes bono.* Adhęrentia. n. firmitatẽ importat. Quarto debet esse cõmunis absque acceptione. iõ dicit: *Charitatem frater.*
7 *Hon. re inuicem.* Hic consequenter instruit de cõmunicatione bonorũ in effectu. & primo quãtũ ad bonũ reuerentię dicẽs: *Honore inuicem præuenientes.* Quilibet enim deficit in aliquo bono, qđ est in altero, & sic põt eũ cõsiderare vt meliorẽ se, & sic honorando præuenire. secũdo instruit quãtũ ad bonũ obsequij, dicẽs.
8 *Sollicitu. non pigri.* prẽstando humilitatẽ proximis in effectu.
9 *Spiritu feruen.* Vt hoc fiat ex bono affectu.
10 *Domino seruientes.* Vt hoc fiat principaliter propter Deũ, & sic ei perhibetur obsequium, & per consequens ab eo expectatur præmium. ideo subditur.
11 *Spe gau.* Et qa spes mercedis habẽdæ facit patiẽter sustinere: ideo subditur: 12 *In tribulatione patien.* Et hæc per orationẽ impetrantur, & seruantur, ideo subditur, *Orationi instantes,* Tertio instruit Apostolus de communicatione beneficij, & primo ad simul commorantes, dicens. 13 *Necessitatibus san. communicantes.* Secundo ad peregrinos transeuntes, dicens: Hospitalitatẽ sectantes. 14 *Benedicite.* Hic Apostolus instruit de communicatione bonorum in signo. Principale vero signũ inter homines est loquutio, quæ indicat mentis conceptum, & quantum ad hoc dicit: *Benedicite perse. vos.* Et multo magis benefacientibus vobis. Signum autem secundarium est exterior gestus, & maxime faciei, in qua parte magis relucet dispositio animi, & sic dicit. *Gaudere cum gauden.* 15 *Idipsum inuicem.* Aliter esset mendaciũ, qđ est falsa significatio in voce vel in alio signo qđ tenet vicem vocis. 16 *Non alta sa.* Postquã instruxit de communicatione boni, hic consequenter instruit de communicatione mali. Et hoc dupliciter. Primo vt malum alteri non inferatur, secundo vt illatũ ab altero æquanimiter toleret. ibi: *Non vosmetipsos.* Circa primũ aduertendũ, q́ primo nocumentũ infert proximo nostra superbia, quæ est principiũ omnis peccati, iõ hoc prohibet, dicens. *Nõ al. sa.* proximum conculcando. 17 *Sed hu. consen.* cũ eis humiliter conuersando. secũdo nocumentum infert astutia nostra proximo malum machinando, quod prohibet, dicens.
18 *Nolite esse pru.* Et accipitur hic prudentia similitudinarie, quia vera prudentia non est nisi in bonis, sed astutia in malis, quę prudentia dicis eo q́ caute scit quærere vias nocendi, nã bonum ad mala transferimus sicut dicimus prudens vel bonus latro. 5. metaph. & sic dicitur in proposito. Tertio nocent proximo nostra mala manifesta ipsos scandalizando, quod prohibet di. *Prouidentes bo. &c.* Quarto nocumentum infert prosequutio aperta, di. *Quod ex vobis est, &c.*

Digitized by Google

eo, qui quid deceat, suggerat. Nam & Moses etiã si cũ Deo familiariter colloqueretur, opus tamen habuit consultore socero.

Exod. 28.

✻ Chrysostomus. Licet enim mirum in modum sapiens sis, & perspicias ea, quæ oportet, attamen homo es, & consilio tibi opus est. Solius enim Dei est nullius indigere, & nullo opus habere consiliario.

Hom. de ferẽdis reprehensionibus.

✻ Ambro. Apud se prudẽs est, & non apud Deum, qui sapientiam quam habet, non auctori omnis sapientiæ deputat, sed sibi suisq; meritis, & ingenijs, siue studijs suis, quales fuerunt illi Philosophi de quibus initio huius epistolæ. Aliter. Apud se prudens est, qui cum sit stultus, sapientem se esse putat, & gloriatur in se, quia sperat scire quod nescit. Vel tertio modo, Prudens apud se esse dicitur, qui vindictam expectendo suas iniurias vlciscitur.

† 13. q. 3. c. 1. sex. Deut. 32. non tantum corã Deo, sed etiam. † Deu. 32. e. Hebr. 10. f. † 13. q. 4. cap. hæc ab vita.

a Idest, ne prudentiam vestram apud vos tantum, sed magis apud proximos exerceatis, etiam si quis eorum vos offendit.

dentes apud vosmetipsos. † Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes † bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. † Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. † Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim. † Mihi † vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. † Sed etsi esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

a Mente ne licita cum scandalo fiant. b In cordis secreto

a Vt non fiat scandalum, sed boni exemplum, quia illud fieri debet, quod & Deo non displiceat, & fratri scandalum non sit. b Vt assentiam, si non saltem facite quantum in vobis est, vel si fieri potest, quia difficile est quod tamen ex vobis, idest, ex vestra potestate.

a Vnde: Et cum his, qui oderunt pacem eram pacificus.

a Referientes aduersarios. b Iudicio Dei, eorum.

a In prouerbijs. ¶ Et ita, qui hoc non facit Deum contemnit. b Seruate. c Vindicabo.

¶ Non solum non defendatis.

a Feruorem charitatis vel spiritusancti, vel penitentiæ ardorem.

a Mentem. b Et si non penitet, tamen, quia si percutis similis ei nequam fies. ¶ Patiendo.

pietati, illũ ipsum inserans, ipsamque duntaxat impugnans.

d *Date lo.* Ille dat locũ iræ, qui permittit aduersarium facere qđ vult. *Date locum iræ.* non præcipit, vt vindicare nolint a Deo, scilicet, quod clamant sancti, non quidẽ propterea exaturandũ odium, sed *lætabitur iustus, cum viderit vindictam.* Præcipit autem, vt non ipsi se vindicantes dent locum iræ Dei, qui dicit, *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Si ergo vult bonus, vt Deus inimicũ puniat, nonne est hoc reddere malum pro malo? Vel ita nõ diligit nec benefacit inimico. Sed bonus magis cupit corrigi inimicum, quam puniri, etiam cum Deus punit non delectatur de pœna, quia non odit eum, sed de Dei iustitia, quoniam Deum diligit, quia & Deus (quem in hoc sequitur) si pluit super iustos, tamen & in hoc seculo asperius corripit, & pertinaces in fine damnat.

† honesta. † 11. qõ. 3. inter verba. † Prou. 25. † vltio.

a *Nulli malum pro malo, &c.* ✻ Oecumenius. Si vituperandus ac miser est, qui malũ facit, quare non fugis malorũ imitationem? Sed, vt te vlciscaris, obnoxium cõstituis temetipsum ac socium impietatis.

b *Prouidentes bona, &c.* Nõ satis est tantũ nõ reddere mala, sed oportet illi quoque prouidere, qui male facit nobis. Nã & in superioribus non satis illi fuit, ne maledicerent persequentibus, sed etiam benedicere iussit.

✻ Theophylactus. Non, vt ad vanam gloriam viuamus, dicit, sed, vt ne exhibeamus occasionem aduersum nos maleuolis. Exigit enim a nobis, vt citra scandalum & offensionẽ ducamus vitam, quandoquidem non pauci sint, qui nos nostraque obseruent.

c *Si fieri potest, &c.* ✻ Theophylact. Pulchre dixit, Si fieri potest. Nonnunquam enim fieri non potest, vt pacem quispiam complectatur, cum de pietate certamen fuerit, quãdo de iniuria affectes. Ait igitur. Qđ tui est officij facias, nec cuipiam occasionẽ præbeas bellorum vel tumultuum. Sin pietatẽ debellari impugnarique conspexeris, fortiter consiste, pro veritate dimicans, non homini quidem infensus, sed impietati,

c *Sed si esurierit.* Nota insolentiam, sed coniunctionis. Ita. n. prosequendum est, quasi nõ interposita vtraq; sit cõiunctio.

f *Hoc enim faciens.* ✻ Theophylact. Hoc dixit indulgens pusillanimitati iniuriam passi. Nihil. n. adeo suaue est, atque hostẽ videre punitum. Ac propemodũ talia dicit: Vis vlcisci te de hoste? Beneficium illi exhibe, tum acerbiori eum supplicio affecisti.

✻ Origenes. Potest enim fieri, vt amens ferus, ac barbarus inimicus, si sentiat beneficiũ nostrũ, si humanitatem, si affectũ, commissi pœnitudinẽ gerat, & ex hoc ignis in eo quidã succendatur, & pro commisso eum contorqueat & adurat.

* Aug. Ne putaueris maliuolentiæ facinus (his verbis, *Carbones ignis congeres, &c.*) iuberi, sed ne dubitaueris figurate dictũ. Et cum possit dupliciter interpretari, vno modo ad nocendũ, altero ad prẽstãdum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, vt intelligas carbones ignis esse vrentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se inimicum fuisse hominis a quo eius miseriæ subuenitur.

Li. 3. de doct. Christ. c. 3.

g *Vince in bono.* Bonitate contende contra illum, & est salubre certamen, ne sint duo mali.

Aug. in ps. 34.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non vosmet. *Hic instruit de malo illato, vt patienter toleretur, di.* Non vosmet. defend. *Et ad hoc inducit scripturam Deut. 30. c.*

2 Mihi vin. & ego retribuã. *vbi trãslatio nostra habet:* Mea est vltio, &c. *& non solũ instruit, vt malũ ab aduersariis illatum toleretur, sed etiam, vt bonum eis impendatur, di.* Si esurierit inimicus tuus, &c. *& subditur ratio.*

3 Hoc enim fa. carbones ignis, &c. *idest, occasiones accendendi ignem dilectionis in eo erga te, si tamen in malitia sua perseuerauerit.*

Noli

4 Noli vinci a malo. *idest, incidere in odium eius.*

5 Sed vin. in bono malum. *s. tentationes impellentes te ad odiũ eius. Sciendum tamen, quod illa, quæ dicuntur hic:* Non vosmetipsos, &c. *non sunt præcepta, sed consilia, nisi in casu. s. si ex defensione videretur probabiliter malum magnum insurgere, quod esset contra honorem Dei. sciendum autem, quod in aliquo casu non expedit sic sustinere. s. quando per hoc malis datur audacia malefaciendi. vnde dic t Grego. in mora. Quidam cum temporalia bona a nobis rapiunt, sunt tolerandi, quidam vero obseruata charitate prohibendi, non solum cura ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua seipsos perdant.*

ADDITIO I.

In ca. 12. vbi dicitur in Postil. *Vt exhibeatis corpora vestra, &c.*

In his verbis apostoli. s. *Vt exhibeatis corpora vestra, &c.* prẽter illas conditiones, quæ in Postilla tanguntur, quæ veræ sunt, & in proposito propriẽ sunt; tñ q̃dam alia, quales hic videtur innuere Apostolus. s. ꝙ oblata ꝑ fideles Christi excedere debent ea, quæ apud veteres offerebantur. Olim. n. apud veteres animalia occisa offerebantur, nunc autẽ viuam hostiã debent offerre, iõ dicit: Vel exhibeatis corpora vestra nõ corpora animalium. Hostiam viuentem, non occisam vel mortuam. Sanctam, Deo placentem. Illa enim, quæ olim offerebantur, non habebant sanctitatem Deo placentem in seipsis, quia non ex opere operato placabant. vnde psal. *Nunquid manducabo carnes taurorum.* Nunc autem, quia per macerationem carnis corporum vitia perimuntur, ideo talia ex seipsis Deo placent, qui peccatores ad pœnitentiam vult conuerti. Olim etiam in quolibet sacrificio sal offerebatur, quod signum est discretionis in quolibet opere bono requisitæ, nunc autem illud quod per sal significatur, quod melius est, scilicet, discretio offertur. vnde dicit: *Rationabile obsequium vestrum*, prout in Postilla.

In

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi in Postil. dicitur: Vt probetis, idest, vt experiri possitis per spiritum sanctum habitantem in vobis.

Hoc quod dr̃: *Vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, &c.* potest aliter exponi. Ad quod sciendũ, ꝙ voluntas Dei, quæ dr̃ volũtas signi multipliciter dr̃, vt in 1. sententiarũ dist. 45. Et quantũ ad propositũ spectat tripliciter. s. prohibitionis, præcepti & consilij. Voluntas dei, quæ manifestat̃ in prohibitione est bona. Ille. n. qui se abstinet a prohibitis per diuinã legẽ bonus debet dici, sed hoc solo nõ dicitur beneplacens, qa nõ sufficit solũ recedere a malo ad beneplacendũ deo, nisi cũ hoc faciat bonũ, & dr̃ beneplacens. Voluntas autem dei, quæ significatur in consilijs diuinis dicitur perfecta, quia ea implens dicitur perfectus, iuxta illud Mat. 19. c. *Si vis perfectus esse. &c.*

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in posti. *Hoc enim faciẽs carbo. ignis. con. &c.*

Hoc quod dicitur in prouerbijs. *Si esurierit inimicus, &c. Carbones ignis congeres super caput eius:* exponitur ibi sic, idest, induces ad pœnitentiam de malo quod tibi fecit, seu facere attentauit, &c.

Digitized by Google

CAP. XIII.

A a OMnis anima. Et si ita perfecti in corpore Christi, tamē omnis anima, id est, omnis homo a parte totū, quasi nō solū corpore, sed & voluntate seruiatis. Videbatur enim, quod infideles domini fidelibus nō deberent dominari, etsi fideles deberent esse æquales, quam etiam superbiam apostolus remouet.

Augu. T. a. 6. 104. in Io.

* Irenæus. Sicut in principio mentitus est diabolus, ita & in fine mentiebatur dicens, Hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo do ea. Nō enim ipse determinauit huius seculi regna, sed Deus. *Regis enim cor in manu Dei est.* Et per Salomonē ait. *Per me reges regnant.* Et Paulus hoc ipsum ait: *Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote, &c.* Hęc nō de angelicis potestatibus dixit, sed de his, quę sunt secūdum homines potestates. Hoc & Dominus confirmauit, tributorū exactoribus iubens pro se, & pro Petro dari tributū. Quoniam enim absistens a Deo homo in tantū efferauit, vt etiam cōsanguineū, hostē sibi putaret, & in omni inquietudine, & homicidio, & auaritia, sine timore versaretur, imposuit illi Deus humanū timorē, (Nō enim cognoscebant timorem Domini,) vt potestati hominū subiecti, & lege eorum astricti, aliquid assequātur iustitię, & moderentur ad inuicē, in manifesto positum gladium timentes. Ad vtilitatem ergo gentilium, terrenum regnum positum est a Deo, sed non a diabolo, qui nunquam quietus est, vt timentes nō se alterutrū homines vice piscium consumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicē iniustitiam. Cuius enim iussu homines nascūtur, huius iussu & reges constituuntur apti his, qui illo tēpore ab illis regantur. Quidam enim illorum ad correctionē & vtilitatem subiectorum dantur, & cōseruationem iustitię, quidā autem ad timorem, & pęnam, & increpationem, quidā autē ad illusionem, & contumeliam, & superbiam, quemadmodum & digni sunt, Dei iusto iudicio in omnibus equaliter superueniente.

Lib. 5. cap. 24. † Sap. 6. a. 11. q. 3. c. magnū. 23. q. 5. si prodest. † 22. q. 1. cap. ... § sicut 23. q. 6. ... culpatur. Genes. 2. Matt. 4. Prouer. 21. Properb. 8. Matth. 17.

* Tertullianus. Quod attinet ad honores regum vel imperatorum, satis pręscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum subditos magistratibus, & principib. Sed intra limites disciplinę, quousque ab idololatria separamur. Propterea enim & exemplū illud triū fratrū pręcucurrit, qui alias obsequētes erga regem Nabuchodonosor, honorē imaginis eius constantissime respuerint. Sic & Daniel cętera Dario subnixus, tādiu fuit in officio, quamdiu a periculo disciplinę vacaret. Nā id ne subiret, non magis leones regios timuit, quam illi regios ignes.

Li. de idololatria, ca. 15.

b *Nō est enim potestas.* Potestas est a Deo, sed quę a Deo ordinata sūt, ergo potestas est ordinata. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, de bona potestate patet, quod eam perfecit Deus. Rationabiliter de mala videri potest dū & boni per eā purgantur, & mali damnantur & ipsa in deterius precipitatur. Et scias, quod nomine potestatis interdū accipitur potestas ipsa, quæ datur alicui a Deo, aliquando ipse homo habens potestatem, quod diligens lector distinguat.

Potestas etiā mala a Deo.

D Malitia hominū cupiditatem nocendi per se habet, potestatem autem si Deus non dat, non habet, ideoque diabolus antequā aliquid tolleret Iob, dicebat domino. *Mitte manum tuam,* id est, da potestatē. Quia etiam nocentium potestas nō est nisi a Deo, sicut scriptum est loquente sapientia: *Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram.* Vnde & Iob de domino ait. *Qui facit regnare hypocritam propter peruersitatem populi.* Et de populo Israel dicit dominus: *Dedi eis regem in ira mea.* Datur inquā improbis nocendi potestas, vt bonorum patiētia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo datā & Iob probatus est, vt iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, vt se suspenderet.

Augu. in psal. Iob 1. Prou. 8. b. Iob 34. d. Osee 13. c. Idem li. de natur. boni. † 11 q. 3. qui resistit. † accipitur. Iob 1. & 2. Matt. 26. g. 2. Cor. 12. c.

CAP. XIII.

a Secularibus bonis vel malis. b In hoc quod sublimes, id est, in mundanis, vel causa vetatur, id est, quia sublimiores sunt.

OMnis † anima potestatibus sublimioribus [1] subdita sit. † [2] Non est enim potestas, nisi a [3] Deo. Quæ autē sunt a Deo, ordinata sunt. † Itaque, qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationum acquiruntur. Nam [4] principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem [5]

a Et ideo debet subiici. ¶ Vnde Non haberes in me po. nisi desuper da. t. fuis. a Rationabiliter disposita. a Vi vel volo b In his, quæ ad potestatem pertinent. ¶ Id est, tributis & huiusmodi. c Id est habenti potestatem Dei ordinatione. d Quod tam graue est. Et ideo non debet quis resistere, sed subiici. a Merito acquirent damnationem. a Boni vel mali. b Ad timorem his, qui bene operantur. c Quasi male operantibus sunt timori, tu autem, &c.

E c *Quæ au. sunt.* id est, rationabiliter a Deo disposita, Iob ait: *Deus potentes non abiicit, cum & ipse potens sit.*

Iob 36. a.

Gregorius. Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentiæ alienis intentus vtilitatibus & non suis laudibus administrat. Qui prelatus ceteris prodesse appetit, non pręesse. Tumoris namq; elatio, non ordo potestatis in crimine est. Potentiam Deus distribuit, elationē potentię malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo, quod de nostro contulimus, & bona sunt, quæ domino largiente possidemus, quia nequaquam iusta potentia, sed actio praua damnatur.

✲ Aug. Non tribuamus dandi regni atque imperij potestatem, nisi Deo vere, qui dat felicitatem in regno cęlorum solis pijs, regnum vero terrenum & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet, &c. Qui dedit Mario, ipse & Caio Cæsari, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suauissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano. Hęc plane Deus vnus & verus regit, & gubernat, vt placet. Et si occultis causis, nunquid iniustis, &c. Origenes ho. 4. in lib Nu. Ambro. 1 c. 3. Lucę.

Lib 5. de ciui cap. 21.

d *Qui autem re.* Aug. Si iubeat quod non licet, hic sane contemnet potestatem timēdo potestate maiorē, ergo si aliud imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperandum est Deo.

Aug. ser. 6. de verb. Apost.

e *Principes.* Dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda aduersa creantur, Dei habētes imaginem, vt sub vno cæteri.

f *Non sunt ti. bo. &c.* Si bonus est princeps, bene operantē nō punit, sed diligit. Si malus, non nocet bono, sed purgat eum, Malus debet timere, quia instituti sunt principes, vt mala puniant.

F g *Vis autem non timere, &c.* * Gregorius. Neque tamen iō bona agenda sunt, vt potestas huius mundi nulla timeatur, aut per hęc gloria trāsitorię laudis sumatur, sed cū infirmam mentem

Tertia parte curæ pastoralis, c. 4.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

Diuisio.

OMnis anima. Postquam Apostolus de moribus instruxit Romanos generaliter, hic cōsequēter idē facit specialiter, & primo instruit minores, secundo maiores cap. sequ. Prima diuidit in tres, q. primo ostendit, q. minores debent superioribus subiectionē, secūdo subuentionē, ibi: *Ideoque necessitati.* tertio dilectionē, ibi: *Nemini quicquam.* Primū probat dupliciter. Primo ex diuina ordinatione, cui bonū est obedire & malū resistere. Ex ordinatione vero diuina est, q. superiores, & inferiores eis obediāt, vt patet in natura corporali, in elementis, quæ reguntur ex influentia corporis cęlestis, vnde dicit philosophus. 1. Meteororū, q. tota regio elementaris contiguatur lationi astrorū, vt omnis virtus eius gubernetur inde. Similiter hoc patet in natura spirituali, quia angeli inferiores reguntur & illuminantur per superiores, & ita debet esse in hominibus, & hoc est quod dicit.

1 *Omnis anima.* id est, omnis homo totum a parte dignori denominando.
2 *Potestatibus sublimior.* prælatis in spiritualibus, & principibus terrenis in temporalibus, & subditur ratio.
3 *Non est enim potestas nisi a Deo* concessa & ordinata. Cętera patent ex dictis usque ibi.
4 *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem.* æternam, unde dicit Saluator. Luc. 10. *Qui vos spernit me spernit, &c.* Aliquando ét temporalem, quia puniuntur in corpore vel in rebus, secundo probat propositū ex officijs superiorū, quæ reprimūt mala, inquantum ex punitione malorum alij terrentur, & sic a malis arcent, & hoc est quod dicitur.
5 *Nam principes non sunt, &c.* id est ratione boni operis, quia sicut per eorum officia reprimuntur mali, ita promouentur boni. Intētio eorum debet esse, ut subiectos faciant bonos, cætera patent usque ibi.

Omnis Non

Digitized by Google

mentem ad tm robur ascendere nō posse pensaret, vt & pra uitatē vitaret simul & laudem, prędicator egregius ei admonendo aliquid obtulit, & aliquid tulit. Concedendo.n.leuia, subtraxit acriora, vt quia ad defenda cuncta simul nō assurgeret, dum in quodam suo animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore toleretur.

a *Habebis lau.* Si iusta est ipsa laudante, si iniqua, ipsa tibi laudis occasionem pręhente.

b *Dei e.mi.* Ideo datis sunt rectores, ne mala fiant.

c *Vindex in iram.* id est, propter iram Dei vindicādam, vel vindex in iram Dei ostēdendam, quia hæc punitio indicat perfistentes in malo gravius puniendos.

✠ Tertullianus. Tāta est apud homines homicidij vindicta, quanta ipsa, quæ vindicatur natura. Quis non pręferat se cum iustitiam, quam & Apostolus nō frustra gladio armatā contestatur, quę pro homine sæuiendo religiosa est?

a Quæcunque, sit. b Et non est, vnde timeas. c Etiam si mala, dum tibi est causa maioris coronæ.

a non timere potestatem. Bonum fac, & habebis laudem ex

a Vere ex illa habebis laudem, quia Dei minister est tibi faciens bonum, siue bonus siue malus. b Bono non est timendum.

b illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum

a Timendum est, quia habet gladium iudiciariam potestatem, non sine causa, sed vt malos puniat, & hoc est, Dei minister, loco Dei vindicat.

feceris, time. † Non enim sine causa gladium portat. Dei enim

¶ i.ad damnum eius. a Quia minister Dei. b Vel necessitas necessariæ ordinationi.

c minister est, vindex in iram ei, qui male agit. Ideoque necessitate

¶ Quasi ex necessitate. a Principis vitandam vel Dei.

sitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam pro-

a Vt munda sit mens vestra diligendo prælatum. b Hæc est probatio subiectionis.

d pter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri

a Propter hoc ipsum tributum seruiunt vobis in defensione patriæ. b Quia ministri Dei.

enim Dei sunt, in hoc ipsum † seruientes. † Reddite ergo

a Vt, scilicet, laudetur disciplina euangelica. b Debetis. c Quod regiones soluunt. d Reddite. e Debetis. f ¶ Stipendium quod datur dominis, quando merces per patriā vehuntur g Reddite.

e omnibus debita. Cui tributum tributum, cui vectigal vecti-

a Debetis. b Vt assurgere. c Reddite. d Vt dominum timeamus, & vereamur personas. e Cætera ita soluite, vt non debeatis aliquid.

f gal, cui honorem honorem, cui timorem timorem. Nemini

¶ Charitatem ita soluite, vt semper debeatis.

g quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim di-

h ¶ Et hoc per partes ostendit.

i ligit proximum, legem impleuit. † Nam non adulterabis, non

d *Ideo enim.* Subditi esse debetis, quia etiam ideo.i.propter ostendendam subiectionem præstatis quasi redditis, quia reddent dum pugnant pro patria, & dū agunt iudicia, vos præstatis seruientes Deo. Per hoc.n.quod illis tributa datis, Deo seruitis, quia ministri Dei sunt, Vel præstatis tributa, quia ministri Dei sunt, vt boni laudentur, mali puniantur. Illi dico seruientes vobis, propter hoc dum patriam defendunt.

e *Tribu.* Vel, tributum quod domi soluitur. Vectigal quod ad domum domini vehitur.

✠ Iustin. martyr. Vectigalia tributaque a vobis (Imperat.) instituta, vbiq; ante omnes conamur pendere, sicut nos ipse Christus docuit. Nam eum sciscitarentur ab eo, Num oporteat tributum dari Cæsari, respondet, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.*

* Amb. Si tributum petit imperator, nō negamus, agri ecclesię soluunt tributum. Si agros desiderat imperator, potestatem habet vendicandorum, tollat eos si libitum est Imperatori non dono, sed non nego.

* Leo Papa. Debes imperator, incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solū ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesię pręsidiū esse collatā, vt ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quæ sunt turbata restituas.

* Aug. Aliter seruit rex Deo, quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est seruit ei viuendo fideliter, quia vero etiā rex est seruit, leges iusta pręcipientes, & cōtraria prohibentes sanciendo, sicut seruiuit Ezechias lucos & templa idolorum destruendo. Iosias talia & talia faciendo, rex Niniuitarū vniuersam ciuitatē ad placandū dominū compellendo: Darius idolū frāgendum in potestatem Danieli dando, Nabuchodonosor blasphemiam lege terribili prohibendo, &c.

* Bernardus. Melius hæretici gladio coercerentur, illius videlicet, qui non sine causa gladium portat, quam in suum errorē multos traijcere permittātur. Dei enim ille minister est, vindex in irā ei, qui male agit. Mirabantur aliqui, q; non modo patienter, sed etiā læti, vt videbantur, ducerentur ad mortē, sed qui minus aduertunt quanta sit potestas diaboli, non solū in corpora hominū, sed etiam in corda, quæ semel permissus possederat. Nonne plus est sibimet hominē injcere manus, quam id libenter ab alio sustinere?

* Hieronymus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas, quod in absentem (Vigilantium hæreticum) inuehar fatebor tibi dolorem meū. Sacrilegium tātum patienter audire non possum. Legi enim Siromasten Phinees, austeritatē Eliæ, zelum Simonis Cananęi, Petri seueritatem Ananiā & Sapphirā trucidantis, Pauliq; constantiam, qui Elymam magū æterna cæcitate damnauit. Non est crudelitas, pro Deo pietas. Vñ & in lege dicit: Si frater tuus, & amicus, & vxor, quę est in sinu tuo, deprauare te voluerit a veritate, sit manus tua super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel.

* Concilium. Lateranense. Clericus tametsi a tributorum pręstatione liber sit, tamen si ad id necessitas adegerit, proprijs etiam bonis parcendum non est, quatenus reipublicæ saluti consulatur.

f *Nemini quic.* Pax ad omnes, dilectio inter fratres. Aliter enim vere fratres non sunt.

g *Diligatis.* Mentio fit hic de charitate q̃a valet ad hanc humilitatē. Sola enim charitas est, quę etiā reddita semper retinet debitorem. Redditur enim cū impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullū est tempus, quo impēdenda non sit. Nec cū redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur, habēdo enim redditur, nō carendo, vt pecunia, quæ reddi nō potest, nisi habeatur, nec haberi nisi reddatur, immo cum redditur ab homine, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur.

h *Diligit proximum.* Cū duo præcepta sint charitas, pro vtroque vnum sæpe ponitur, quia nec Deus sine proximo, nec sine Deo proximus diligitur vel pōt diligi. Dilectio proximi in factis apparet, dilectio Dei amplius latet. Iō hanc specialius ponit, de qua dominus ait: *Mandatū nouum do vobis, vt diligatis inuicem:* vbi illud mandatū maius dilectionis Dei videtur esse pręteritmissū. Sed bene intelligentibus vtrunque inuenitur in singulis, quia qui diligit Deum, nec potest ipsum contemnere quem Deus præcipit diligi, & qui sancte ac spiritualiter diligit proximum, quid in illo diligit nisi Deum?

i *Proximum, legem.* Omnē hominem intelligi oportet, quia nemo est, cū quo sit operandum malum. Qui ergo amat homines, aut q̃a iusti sunt, aut quia iniusti sunt, amare debet. Sic enim & seipsum amare debet. s. vel quia iustus est, vel vt iustus sit. Qui.n. aliter se diligit, iniuste se diligit, quia ad hoc se diligit, vt sit iniustus, ad hoc ergo, vt sit malus, ergo iā se non

Ideo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non.e.si. *Potestas.n.secularis portat gladium domini materialem, potestas ecclesiastica spiritualem. Et subditur causa.* 2 Dei e. m.est.vin.in.i. *i.punitionē ei, qui male agit.* 3 Ideoque.n. *Hic ostendit, quod inferiores debent superioribus subuentionē ad necessaria secundū status sui conditionē, quia nemo militat suis stipendiis, & hoc est quod dicitur:* Ideoque ne. *s.superiorum procurandæ.* 4 Su.e. *soluendo ratā vestram debitam.* 5 Non so.pro.i. *i. punitionem vitandā.* 6 Sed etiam pro.con. *Quia quilibet tenetur reddere debitum: Et explicat magis in speciali, dicens.* 7 Ideo.n.& t.p. *ad hoc enim principaliter sunt instituta.* 8 Ministri.n.d.s. *quia sunt executores suæ iustitiæ.* 9 In hoc ipsum ser. *s. Deo & etiā hominibus rempublicam conseruantes: ideo concludit.* 10 Reddite er.&c.cui tri. *s.principibus. Est enim tributū, quod redditur pro tota patria.* 11 Cui ve. *pro vectione rerū cuiusmodi sūt pedagia, & hoc soluitur a singulari persona, quia nō omnes talia habēt soluere, quæ reddenda sunt pedagiarijs, qui communiter hoc accipiūt ad talē finē.* 12 Cui ti. *s.dominus.* 13 Cui hono. *s. virtuosis & in dignitatibus existentibus, qui sunt custodes virtutis.* 14 Nemini quicquam. *Hic cōsequenter ostendit, quod inferiores debent superioribus dilectionem & primo ostēdit propositū. secundo quod tempore nouæ legis hoc debitū est maxime reddendum, ibi. Et hoc scientes. Circa primum dicit:* Nemini quidq. *Hoc enim habet speciale hoc debitū, quod quantumcunque reddatur de præterito vel præsenti, adhuc debetur reddendum in futuro.* 15 Qui enim dili.proxi.le.imple. *Omnia enim mandata decalogi* ordi-

Marginalia: 11.q.5.c. nō solū, & q.6.c.1. — Lib. de anima, cap. 33. — Ezec. 10.b. — Epist. ad Leonem Aug. — Epist. 50. — Ser. 66. in Cāt. — Epi. 53. quę est adu. Vigil. ad Ripariū presbyt. — Deut. 13. — † oportet esse subditos. Apolog. 2. — † incūbentes. † 23.q.5.c.si in morte. Matt. 12.c. 1. Timo. 2. — Matth. 22. — lib. 5. epist. ep. 32. & 11.q.1. c. Si tributum — Charitas quomodo reddenda — Aug. epi. 62. quę est ad Celestinum diaconum. — Aug. lib. 8. de Trinit. — Aug expositi. epist. ad Gala. Et in Psal. 11. — Decalogi ordinatio ad dilectionem.

Digitized by Google

non diligit. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.*
A a *Et hoc scien.* * Photius apud Oecum. Hoc prędictis appēsum est, & ad illa redditur, quum sit magis intēsio, & exhortationem manifestet prædictorum, *Omnis anima potest. &c. Reddite omnibus debita Nemini quicquam debeatis, &c.* Hęc ergo facite ait, propter prædicta, & ob id maxime, quod sciamus tempus vitæ nostrę abbreuiatum, & oportet nos veluti ex somno quantocius excitari. Manifestum enim est quod nunc multomagis fini vitæ nostræ accedimus, quam tum cum credidimus. Salutem vocat finem vitæ, quia tunc his, qui digni sūt salus ac fruitio magis detegitur, &c.

* Haym. Mos est scripturæ sacræ horam sę pissime pro tempore ponere, sicut & diem. Hęc igitur hora tempus est euangelicę predicationis, finisque seculi, in qua sumus iam positi, de quo alias dicit. *Ecce nunc tempus acceptabile, &c.* Dicit ergo omnib. credentibus. Hoc scientes scimus, quia tempus est nos de somno pigritiæ & desidię surgere, de somno quoq; infidelitatis, vitiorum, atq; ignorantię. Ille surgit, qui iacebat, & nos si hactenus iacuimus in vitijs, & in torpore vitiorū, surgamus ad
B bona opera agenda, & laboremus viriliter studioseque.

Alia commendatio charitatis. Nam malum non facit, & opportunitatem parat bene operandi.

Et hoc scientes. s. quia hora est, vel sicut quidā libri habent, hoc tempus, scilicet gratię, sciētes. Iam ex quo dilectionem habuimus, est hora, idest, opportunitas, sed breuis.

b *Somno surgere.* Somnus est negligentia vel ignorantia.

c *Nunc enim.* Causæ interpositæ, quare surgere debemus.

d *Propior est.* Bene operans vicinus est æternæ vitæ. Baptismus enim est ad veniam, vita bona ad coronam.

Vel, propior, quia plus morti proximi sumus.

* Oecumen. Propior est nostra salus, presertim quod vita paululum retracta, propius efficitur tempus resurrectionis ac salutis nostrę, quam tum cum initio venimus ad fidem. Si fuerimus vt oportet, pparati, salutaris nobis erit iudicij dies, sin autē, perniciosus. Verisimile est qđ Romani initio quidem tanquā recentes in fide feruerent, postmodū vero languescerent. Hoc ergo latenter innuit, ac si dicat: Quāto propinquior est nunc nostra salus, hoc est, iudicij dies salutaris, magis diligentes esse oportet, & non segnes effici.

e *Nox præcessit.* Item quare surgere debent ostēditur, quia *nox*, infidelitatis & ignorātię, *Præcessit.* i. fuit, sed mō nō est,
C cuius memoria monet, vt caueatis. *Dies*, ęterna beatitudo *Appropin.* dū peccata remissa, dum iusti per gratiam. *Nox*, vetus hō, qui in baptismo præterijt. *Dies.* sol iustitiæ, cuius luce
D veritatem didicerunt, vt sciant quid agendum sit.

* Oecu. Noctem vocat presentem vitam, quod nihil a somnijs differant quæ in ea sunt, diem vero tempus futurum, quod in eo manifestanda sint occulta.

occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc † verbo instauratur. † Diligēs proximum tuū, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. † Plenitudo ergo legis est dilectio. Et hoc scientes tempus, quia hora est iā nos de somno surgere. Nūnc enim propior est nostra salus, quam † cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus. † Non in commessationi-

a Per moysen. b Quod Moyses fecit in Leuitico. a Continetur, impletur. b In bono. quod enim qui diligit iniquitatem, odit animam suam. c Qui diligit, bene facit, quod nullum malum, & ideo plenitudo legis. a Plene legem implet, qui diligit. ¶ Scimus, quia dilectio malum non operatur. a De torpore. a Bene operando. b Surgere debemus. c Magis debita per opera bona. d Aeterna quæ nobis promittitur. e Tunc. a Quia credidimus & operati sumus, turpius est nisi surgamus. ¶ Tantum. ¶ Propter interfertas causas. a Vt ornamento. b Virtutes. c ¶ Quæ lux, i. fides exigit. c Acceptis virtutibus, in actu earum exerceamus nos sicut decet in die fidei. b Hæc sunt opera tenebrarum. ¶ Luxuriosis conuiuijs.

* Haymo. Nox est cæcitatis infidelitatis, ignorantia, conuersatio tenebrosa in peccatis. Ita nox quotidie pręcedit in electis, vt ad vitam ęternā prędestinatis appropinquet dies, illuminatio videlicet fidei, cognitio sācte Trinitatis, & splēdor virtutum, quoniam dum trāseunt quotidie per mortem corporis ab ærumnis huius seculi, in lucē supernæ claritatis colliguntur. Vel etiam per mortem possumus intelligere omne spatium pręsentis vitę, vsque ad finem secul.
E

† sermone summatim cōprehenditur

† Consummatio

† tum cū credebamus

† 44. dist. c. 1. Luc. 21. f.

* Chrys. Quando noctem ad diluculum vsque properare videmus, garrientemque hirundinem audiuimus, proximū excitamus, solicitando alius ad alium, diem factum dicimus exurgere, & ad facienda contendere incipimus. Quod igitur in temporalib. facimus, istud & hic faciamus. Exuamus phantasias, liberemur ab huius vitæ somnijs, excutiamus profundum mentis soporem, induamusque loco vestimenti virtutem.

f *Opera te.* Opera mala, quę ex tenebris ignorantiæ venerunt vel tenebras amant, & ad tenebras ducunt.

g *Non in commess.* Nota in his Romanos tangi, & ideo nō est eis ius gloriandi. Horū autem morborū superbia est mater, & humanę laudis auiditas, quæ etiā hypocrisim sæpe generat, huic non resistit, nisi crebris diuinorum librorum testimonijs incutiatur timor & charitas.

* Tertullianus. Appendices gulę, lasciuia atque luxuria est. Quam societatem Apostolus sciens, cum pręmisisset. Non in ebrietatibus, nec in comessationibus, adiunxit, nec in cubilibus & libidinibus.

Aduer. psychicos, c. 17.

* Chrysostomus. Bibere non prohibet, sed præter mensuram bibere, neque vino simpliciter vti, sed cum ebrietate vti vetat.

* Aug. Horum trium criminum cubilia & impudicitiæ, ita magnum crimen putatur, vt nemo ecclesiastico ministerio, & sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculauerit. Et recte omnino. Sed quare solum? Comessationes. n. & ebrietates, ita licitæ putantur, vt in honore etiam martyrum, non solum per dies solennes (quod est lugendū) sed etiam quotidie celebrentur. Quę sordidas flagitiosa & sacrilega saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem
F

Epist. 64.

NICOLAVS DE LYRA.

* *ordinantur ad actū diligendi, quia præcepta primæ tabulæ ordinantur ad diligendū Deū, & præcepta secūdæ tabulæ ad diligendum proximū. Per primū enim quod est:* Honora patrem tuum, &c. *præcipitur reddi debitum omni proximo, per alia quæ sunt negatiua, præcipitur caueri ab eius nocumento. ideo subditur.*

1 Dilectio pro. ma. non ope. *i. cauet inferre malum proximo, & sic concluditur.*

2 Plenitu. ergo le. *i. plenaria obseruatio eius.*

3 Est dile. *Quia diligitur Deus super omnia, & proximus sicut ipsemet diligens.*

4 Et hoc sci. tem. *Hic consequenter ostenditur, quod hoc debitum est maxime reddendum tēpore nouæ legis, quæ est lex amoris sicut lex vetus fuit lex timoris. ideo dicit:* Et hoc scien. tem. *i. conditionem temporis legis nouæ.*

5 Quia hor. est iam. n. de so. sur. *i. de ocio ad opera charitatis, quia dicit Greg. Charitas operatur magna si est, si autem renuit operari, amor non est.*

6 Nunc e. *i. tempore gratiæ.*

7 Propior est. n. sa. *Quia per Christum ianua salutis est aperta quæ tempore legis erat clausa. ideo subditur.*

8 Quam cum cre. *s. plus quam ante Christi aduentum. tūc enim sciebant se patres descensuros ad inferni limbum: vnde dicit Iacob patriarcha Gen. 37. g.* Descendam ad filium meum lugens in infernum. *Et sanctus Iob. 17. d.* In profundissimum inferni descendent omnia mea.

9 Nox præ. *i. obscuritas figurarum veteris legis.*

10 Dies au. appropin. &c. *idest, claritas veritatis reuelatæ in noua lege.*

11 Abijciamus ergo opera tene. *i. peccata, quæ dicūtur tenebrarum opera, eo quod in tenebris fiunt, Ioan. c. Qui male agit, odit lucem, & quia obtenebrant animam, secundum quod dicit Philosophus in lib. Ethicorum. Ignorat omnis malus. & quia ducunt ad tenebras exteriores. s. gehennæ.*

Peccata quare opera tenebrarum.

21 Et indu. ar. l. *i. virtutes quæ dicūtur arma lucis, quia cōtra peccati tenebras muniunt, & quia in luce fiunt, Ioan. 3. c. Qui facit veritatem, venit ad lucem. Et quia illumināt animam, & finaliter ducunt ad lucem æternam, ideo subditur.*

Virtutes quare arma lucis.

13 Sicut in die. *s. iudicii.*

14 Honeste ambulemus. *idest, ad gloriam.*

15 Non in comessationibus & ebrietatibus. *vitando peccata gulæ.*

Quam

Non

Digitized by Google

saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum, arceatur. De contentione autem & dolo quid attinet dicere, quando ista vitia nō in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt?

agere simpliciter prohibuit, sed ad concupiscentias addidit, quale est cum necessarius vsus exceditur. Nā & Timotheo scribit: Modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates tuas. Fugite ergo ebrios, ventricolas, delicatulos, qui nihil non faciunt, vt lasciuiant, & concupiscentiam inflamment, &c.

a *Et carnis cura, &c.*

* Chrysostomus. Quemadmodum non bibere, sed inebriari, non nubere, sed lasciuire, ita neque carnis curam age

† Gala. d. 1. Pet. 2. b. De comedi. & nō inebriater.

a ¶ Pigritiæ dormienti. b Et luxuria, quæ de cibo & potu nimio:

bus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in 1

a Vt solebant se inuicem præferendo in quo minor inuidebat maiori. b Q Prædicta ne faciatis. c luc. 1, Formam Christi.

contentione & æmulatione, sed induimini dominum Ie- 2 3

¶ Quem induti non cogemini seruire carni. ¶ Non dico in necessarijs ad sustentationem. a Illicitis.

a sum Christum, † & carnis curam ne feceritis in desideriis. 4

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non in comessa. & ebrietatibus.* vitando peccata gulæ.

2 *Non in conten. & æmu.* quantum ad peccata spiritualia, quę sunt grauioris culpæ.

3 *Sed induimini dominum.* imitando sanctitatem conuersationis suæ.

4 *Et carnis curam ne feceritis in deside.* i. superfluis ita, q̄ per hoc non excluditur necessitas, sed tantum superfluitas.

Sed

ADDITIO.

In ca. 13. vbi dicitur in Postilla: Sicut in die, scilicet, iudicij.

Quod hic dr̄. Sicut in die, nō vr̄ proprie exponendū de die iudicij. Nō. n. possumus in hac vita, quę multis incommodis & necessitatibus est subdita, sicut ī die iudicij ambulare. Sed qa tēpus gratię comparauit diei, di. Dies autē appropinquauit. Similiter virtutes comparauit armis lucis di. Induamur arma lucis. iō subdit: Sicut honeste ambulemus. i. in actu virtutum nos exerceamus honeste, sicut illi, qui clara die ambulant, honestius habēt incedere, quam qui ambulant de nocte.

CAP. XIIII.

a IN *firmum au.* Perfectę fidei est nullum cibum discernere, vel immundum putare, quia *omnia munda mundis.* Sed quidam infirmi censebant a quibusdam abstinendum, & ita inter Romanos contentio. vnde præcipit tales assumere, nō abijcere, sed patiēdo exemplo & verbo ad fidem erigere. Et

Titum. 4. d.

B si incognitum est, quo qs animo faciat, nō inde disceptare.

* Augustin. Neque dijudicemus cogitationes eius, id est, quasi audeamus sententiam ferre de alieno corde, quod non videmus. Ideo sequitur & dicit, Et alius quidem credit manducare omnia, qui autem infirmus est, olus manducet. Quia illo tempore multi iam firmi in fide, & scientes secundū sententiā domini, quod non macularent ea, quæ in os intrarēt, sed quæ exeunt, indifferenter sumebant cibos salua consciētia, quidā vero infirmiores abstinebāt a carnibus & a vino, ne vel nescientes inciderent in ea, quæ idolis sacrificabātur, omnis enim tunc immolatitia caro in macello venundabatur, & de primitijs vini libabant gētes simulacris suis, & quędā in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Iubet ergo Apostolus & his, qui salua conscientia talibus alimentis vtebantur, nō spernere infirmitatem illorum, qui se talibus cibis & potu abstinebant, & illis infirmis ne eos, qui carnibus vescebantur, & vinum bibebant, tanquam pollui iudicarent.

Libro vno expositionis quarundam propositionū ex epist. ad Rom.

b *Non in discepta.* Non est damnandus cuius cogitatio non est aperta, vel de quo nescimus qualis post sit futurus.

* Hieron. Nolite secundum vestras cogitationes quem lex non iudicat, iudicare.

c *Infirmus.* Qui cibos discernit, putans alios mundos, alios

C immundos, eo quod Iudęi prohibiti sunt edere, hunc suo iudicio, relinquendū dicit, ne cū scrupulo edat. Vel licet perfecta fides, quę omnia, tamen infirmus, qui timet casum, qui facile impetu libidinis sternit, edat olus, idest, tenues & aridos cibos, qui non sunt fomentū vitiorum, & abstineat ab illis quibus libido excitatur. Crassitudo enim carnium & delitiosæ epulæ prouocant corpus ad libidinem.

Nota contra crapulosos clericos.

CAP. XIIII.

a ¶ Ita in vobisipsis honesti sitis, vt dictum est. ¶ Illum qui nondum perfecte credit, vt credendum est. b ¶ Vt Christus ægrotos. ¶ Ad sanandum. c ¶ Vt de occulto iudicetis reum.

a INfirmum autem in fide assumite, non 1

b † in disceptationibus cogitationum. 2

a ¶ Hic talis potest assumere alios. b ¶ Fosse. c ¶ Humanis vsibus data. 3

Alius enim credit† maducare se omnia. 4

a ¶ Hic indiget assumi, qui permittit edere olus, in quo nulla quæstio. b ¶ Et cum hæc ita sint. 5 6

c Qui autem infirmus est, olus manducet. 7

a ¶ Omnia indifferenter. ¶ Abstinentem. b ¶ Quia voluntatis est edere vel non edere. 8

d Is qui manducat, non manducantem non spernat. Et qui non 9

E

* Ambrosius. Hūc ergo remittit iudicio suo, ne scandalū passus a charitate, quę mater est animarū, recedat cū mentis perturbatione, cū Christiani pacifici debeāt esse ac quieti.

Li. 3. de Virginib.

† addiiudicationes disceptatio.

† vescendum esse quibuslibet.

* Idem. Dominus pro vniuscuiusq; viribus impartiri vobis alimenta dignatus, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum & fortem exilia alimenta non satient, *qui enim infirmus est olus manducet*, ait Paulus.

in 9. c. Lucæ.

* Idem. Hic fiducia lectionis nisi dubitet omnia edenda, quę data sūt humanis vsibus, legit enim in Genesi, *omnia valde bona esse, quæ creauit Deus*, ideo nihil reijciendum, quia nec Enoch, qui Deo placuit primus, neque Noe, qui in diluuio solus iustus inuentus est, neque Abraham, Isaac, & Iacob, ab his leguntur abstinuisse.

Epist. 82.

d *Is qui man.* Supra præcepit non disceptare de cogitationibus aliorum, hic præcipit non spernere.

* Hieronymus. Habebant inter se scandala, illi illos quasi carnales iudicabant, & illi illos tanquam stultos irridebant, & superstitiosos iudicabant.

* Chrysostomus. Non dicit ne accuset, nō dicit ne corrigat, sed ne vituperet, ne auersetur, ostendens quod, qui talis est, rem committat multo risu dignam.

* Hieronymus. Non inter ieiunia & saturitatem æqualia merita dispensat, sed contra eos loquitur, qui in Christum

Li. 2. in Iouinianum.

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

INfirmū au. *Postquam Apostolus ostēdit qualiter minores habere se debeāt ad superiores, hic instruxit maiores, vt bene se habeāt ad minores, & primo in euitatione mali, secūdo ī operatione boni, ca. seq. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur superiores, ne inferiores cōtemnant, secūdo ne eos scandalizent, ibi:* Nō ergo amplius. *Prima adhuc in duas, quia primo proponit intentum, secūdo inducit rationes ad hoc persuadendum, ibi:* Tu quis es. *Circa primum dicit.*

Diuisio.

1 Infirmum au. in fi. *s. de nouo conuersum & de lege catholica minus sufficienter instructum.*

2 Assum. *vos maiores. idest, ad vos sumite, eum instruendo dulciter & charitatiue.*

3 Non in di. cogi. *idest, non iudicantes male de ipso, donec appareat manifeste.*

4 Alius enim cre. man. se. omnia. *licite & ille est qui instructus in noua lege, qui scit cerę monialia mortificata in Christi passione, et sic licite comedit cibaria prohibita in veteri lege.*

5 Qui autem infir. est. *i. conuersus de Iudaismo & nō perfecte instructus de isto, & sic dubitat adhuc, an hoc sibi liceat.*

6 Olus man. *propter scrupulum suæ conscientiæ, quia certus est, q̄ olera manducare fuit licitum omni tempore. Circa quod sciendum, quod legalia, quantum ad cerę monialia obseruanda fuerunt vsque ad passionem Christi. vnde & Christus ea obseruauit, & imminente sua passione agnum paschalem cum suis discipulis comedit. Post publicationē vero euangelii obseruatio eorū est mortifera, qa hoc est significare, q̄ veritas per ipsa significata nondū per Christū est impleta. Tempore vero intermedio. s. a passione Christi vsq; ad publicationē euangelij, licitū fuit ea obseruare, maxime conuersis de Iudaismo, dum tamen ibi non ponerent fidē, credendo firmiter, q̄ sine tali obseruatione fides Christi nō sufficeret ad salutem, & hoc modo leguntur Apostoli in Actibus Apostolorū ea obseruasse, secundum quod declarat Aug. in epistola ad Hieronym. diffuse, & secundum istum intellectum subditur.*

Quæ legalia seruanda.

7 Is qui mād. *cibaria lege probibita instructus, q̄ ista sūt sibi licita.*

8 Non ma. *reputans eum rudem & ignarum, & stolidum, fatuum, & melancholicum.*

9 Et qui non mandu. *abstinendo ex conscientia dubia.*

stum credentes adhuc Iudaizabant, & eos, qui ex gentibus crediderant monet, vt non scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant.

a *Non iudi.* De manifestis iudicandū, & nō occultis. Manifesta vero sunt, quę nō possunt bono animo fieri, vt sunt stupra, blasphemiæ, furta & huiusmodi, de quibus iudicare nobis permittitur. Sed ea, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partē interpretemur, vt de cibis, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, qui cunque humani cibi indifferenter sumi.

✠ Augustin. In his rebus, quæ ita comprehenduntur, vt eas bono & casto animo nō posse fieri manifestū sit, non improbatur si iudicemus, itaque hoc quod de cibis dicit, quia ignorat quo animo fiat, non vult nos esse iudices, sed Deum. De illo aūt nefario stupro, vel vxorē quidam patris habuit, præcepit debere iudicari, non enim poterat ille dicere, bono animo se tam immane flagitium commisisse.

(Margin: Manifesta quæ sint. Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte. — † Iaco. 4. cap. 2. q. 1. ca. multi. in fine & ca. Deus. in fi. 30. q. 5. cap. nullum ante. — Libro vno expositionis quarundam propositionum ex epist. ad Rom. — B)

certo modo legis redacta, vt vnusquisque tātum faciat quātum potest, quanta mercedem habere voluerit. Vnde sequitur. Vnusquisq; id faciat in tali causa qd̄ melius esse iudicat. Item hoc est quod dicit aliquos esse, qui certis anni temporibus alios esse, qui omni tempore vitę sue ab esu carnium decreuerunt abstinendum.

✠ Augustin. Recte festa ecclesię colunt, qui se ecclesiæ filios esse recognoscunt.

f *In suo sensu.* idest, in suo cōsilio dimittatur ne scandalum passus a charitate, q̄ est mater omniū virtutum, recedat.

g *Qui sapit.* In suo sensu dico, vt abundans, quia qui sapit diem, vel oēm, vel diem inter. dño sa.

✠ Chrysostomus. Hoc enim pacto & obseruātium timorem fregit, rē esse indifferētem dicens, & eorum, qui vehementer illos adoriebātur, cōtentionē sustulit, ostendens hanc rem tanti momenti nō esse, quę digna sit tā acri, continuoque certamine, quo infirmi turbari debeant. Tāti vero nō esse momenti non ideo dicit quod natura sua sit leuicula, sed propter temporis immaturitatem, & quod Romani recentes adhuc, & imperiti essent in fide.

(Margin: Serm. 213. de tempore. — † efficere vt stet. † iuxta † Dist. 76. ca. vtinam † propriæ mē ti satisfaciat — E)

a ¶ Omnia. ¶ Non credat peccare, cum nesciat quo animo. b ¶ Neuter alterum, vter; que enim seruus Dei est. c ¶ Manducantem vel non manducantem.

a manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum as-

a Ad fidem. b Et cum hoc est, ergo. c Causa veritatis. d Damnandum assumis, quod non debes, cum sit alterius seruus. e Qui conscientia edat vel non edat, Deus iudex est cuius seruus est.

b sumpsit. † Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino

a Hoc de prædestinatis. ¶ Stare poterit domino suo. b De quo nulli est ambiguum. c Ne stare sibi arroget.

c suo stat aut cadit, stabit autē. Potens enim est Deus † statuere

d a Quod sit dico, & potest credi staturus esse, quia quod agit ex iudicio agit. b Esse eligendum in abstinentia interpositum, q.d. quidam certis diebus, quoniam omni die putant abstinendum.

e illum. Nam alius iudicat diem † inter diem, alius autem iudi-

a Esse eligendum in abstinentia. b Vt qui edit, cum gratiarum actione edat, & qui abstinet, pro Deo faciat. ¶ Eorum. c Idest, secundum suam conscientiam. d In melius.

f cat omnem diem. † Vnusquisque † in suo sensu abundet. Qui

a Idest, ad honorem & laudem domini facit. Deo. ¶ Placere se putat Deo. b Omnia. ¶ Ad laudem domini.

g sapit diem, domino sapit, & qui manducat, domino man-

a Et quod domino man. effectus indicat. b Pro bonis creatoris quibus sustentatur & pascitur c Idest, Abstinet. d Ad honorem domini.

h ducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, domino

a Quod effectus indicat quia. ¶ Pro collata abstinentia. b Et debemus edere, vel non edere domino. c Quia. d Fidelium.

i non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

a Virtutibus. Idest, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. Sed domino. b In vitiis. c Et vere nemo sibi, quia domino d Vita virtutum. e Ab eo iudicandi, vel vt ei placeamus.

K sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

b *Domino suo stat.* De incognito corde alieni serui tu nō habes iudicare, sed suus dominus, ad cuius honorē stat, qui stat, ad quē pertinet & casus cadentis, qui potest erigere vel iudicare. Stat, aut cadit, ideo dicit, quia ambiguū est, forsan stat, qui putatur cadere.

(Margin: Augu. lib. de correp. & gratia.)

c *Stat aut cadit.* Per hoc ostendit, se nescire quo animo ille, se agat in dubijs.

C d *Stabit autem.* Hic innuit, qd̄ ambigua debemus in meliorem partem vertere, & plus salutem quam mortem reorū optare, & in futuro spē boni habere, etsi aliter sit in pręsēti.

Stabit autem. Quia neque si edit reus est, neque si non edit si tamen deuotione hoc agit.

* Hieronymus, & Primasius, siue moritur, quia illo propter Deum abstinet, & ille secundum Deum manducat.

e *Nam alius.* Supra dixit, q, alij omnia manducant, alij non omnia, de generibus ciborum agens hoc dicit, & alij omni tempore, alij aliquo certo tempore abstinent, & vtrunque recte fieri posse dicit.

✠ Hieronymus. Iudæi inter diem, & diem iudicare nō poterant, ergo de ieiunio & abstinentia dicit, quę nō sunt sub certo

h *Et qui manducat, domino manducat.* idest, ad honorem domini, cuius omnia creata credit munda, & quia ei seruiturus illis sustentatur.

* Tertullianus. Cum autem humano arbitrio vitet controuersiam fieri quanto magis diuino. Ita sciebat quosdam castigatores & interdictores victus incusare, qui ex fastidio, nō qui ex officio abstinerēt, probare vero, qui in honorem nō qui in conuicium creatoris. Et si claues macelli tibi tradidit permittens esui omnia ad constituendum idolothytorum exceptionem, non tamē in macello regnū Dei inclusit: Nec enim, inquit, esus aut potus est regnū Dei, & esca nos Deo non commendat, non vt de arida dictum putes, sed potius de vncta & accurata.

(Margin: Contra Psychicos de ieiunio. — F)

i *Nemo e. n. si. v.* Qui enim lege frenatur, non sibi, sed Deo, qui legem dedit, viuit, Si lex non esset, sibi quisque viueret.

K *Sibi.* Sed domino, quo iudice damnatur vel coronatur, vel *Sibi.* i. ad laudem suā, sed Dei. Sicut enim magnitudinis eius non est finis, sic nostrę laudis non erit finis. Non enim cum mortui

(Margin: Aug. in Psal. 144.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Manducantem non iu.* tanquam mandati diuini transgressorem. 2 *Deus enim illum.* s. de nouo conuersum & adhuc infirmum. 3 *Assumpsit.* ad fidem suam, potens illum perficere & solidare. i. confirmare, propter quod non est cōtemnendus. 4 *Tu quis es.* Hic consequenter adducitur quadruplex ratio ad propositum persuadēdum. Prima accipitur ex parte illius, qui iudicatur tanquam stolidus. Nullus enim iudicari debet ab eo, qui est dñs eius, qui est solus Deus in proposito, & hoc est quod dr̄: *Tu quis es, qui iudi. alienum ser.* q.d. ad te nō spectat iudicare de latētib. in corde, cuiusmodi sunt ista, & ideo tale iudicium est vsurpatū, quod ad solum Deum pertinet, qui corda intuetur, ideo subditur.

(Margin: Prima ratio.)

5 *Domino suo stat aut ca.* i. ad Deum pertinet iudicare de casu eius & statione.

6 *Stabit autem.* per Dei gratiam.

7 *Potens enim est De. sta. illum.* i. perficere & confirmare.

8 *Nam alius iu.* Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex parte rei de qua fit iudiciū. s. de ceremonialium obseruatione, quæ tunc erat indifferens couersis de Iudaismo modo supradicto. Et ió de talibus nō debet aliquis iudicari transgressor vel stolidus faciendo vel dimittendo, ex quo vtrunque poterat fieri, vt prædictum est, tñ ex causa rationabili, & hoc est qd dicit. *Nam alius iu. diem inter diem.* i. ita instructus est in fide catholica, qd̄ scit discernere tēpus in quo ceremonialia non obligant, ab illo in quo obligant.

(Margin: Secūda ratio.)

9 *Alius autem iu. omnem diem.* i. q, similiter obligāt tempore post passionē sicut ante, & sic dicit abstinēdū cibis vetitis a lege. 10 *Vnusquisque in suo sen. ab.* i. in hoc dimittatur proprię conscientię vsque ad publicationem euangelij peractā.

11 *Qui sapit diem.* modo prædicto.

12 *Domi. sa.* i. ad honorem diuinum, quia vtrunque bene potest fieri ex causa rationali. ideo subditur.

13 *Et qui man.* sciens hoc sibi esse licitum.

14 *Domi. man.* cuius ratio subditur.

15 *Gratias enim agit Deo.* de liberatione sua ab onere legis, & de concessione sui victus.

16 *Et qui non man.* i. abstinet a lege prohibitis ex cōscientia dubia, vel vt infirmum non scandalizet, vt habetur infra.

17 *Domi. non man.* idest, bene abstinet.

18 *Et grati. agit Deo.* qui sibi dedit gratiam abstinendi.

19 *Nemo enim no.* Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex parte eius ad quem pertinet vere de talibus iudicare. s. Christi, qui est dominus vitæ & mortis, & per consequens iudex, & hoc est quod dicitur. *Ne. enim no. sibi vi.* i. ad propriam gloriam, quia tota vita hominis est ad Christi gloriam ordinanda.

(Margin: Tertia ratio.)

20 *Et nemo si. mo.* i. nemo debet se morti exponere p laude propria, sed pro gloria Chri mors patienter toleranda est, sequitur. 21 *Siue e. vi.* & patet ex dictis litera vsque ibi.

In

Digitized by Google

mortui fuerimus in hac carne, desinemus laudare deū, & secundū hoc de fidelib. tantum agit. *Vel sibi*, i. a se iudicandus, sed a domino, secundum hoc de bonis, & malis accipitur.

a *Chri. m. e.* Vt viuorum, & mortuorū dominetur, & vtrosque iudicet. Et ad literā, accipit viuos, & mortuos, vt nō putetur tantum iudicare de mortuis, quasi dum viuunt, hominibus sit commissum iudiciū, sed post mortem Deo. Hoc enim insipientium dogma peruersum tradidit, sed melius est, vt vtrunque dicatur Christus dominari, & vtrosque iudicare. Q. *Quibus dedit filios dei, fieri*, hi etiam nunc, & post mortem regnant cum Christo. Sed aliter nunc regnant cum eo sancti eius, aliter tunc regnabūt. Nunc regnant, quia, *quæ sursum sunt, sapiunt, & quærunt*. Postremo regnabunt cum illo, ita, vt sint in regno eius, & sint etiā illi regnum, quia & animæ piorum mortuorum non separantur ab ecclesia. Quæ etiam nunc est regnum Christi, quia regnat nunc cum Christo in viuis, & mortuis. Vel mortuus est, vt mortuos a peccatis liberet, dum enim vixit, viuis salutis viam ostendit, resurrexit, vt iustificatos secum viuere faceret.

✠ Hieronymus, & Primasius. Aduentus dei, & viuos inueniet, & mortuos suscitabit, nihil ergo præiudicat, vtrum te viuum inueniat, an resuscitet, tantum labora, vt coram eo iustus appareas.

(Marginalia: † Iso. 4. c. Ioan. 1. b. — Aug. lib. 20. de ciuit. dei. — Col. 3. a. — † 15. q. 1. §. ite cum Paulus.)

a ¶Spiritualiter vitiis, & peccatis, vel temporaliter dissolutione, scilicet, & animæ, & corporis. b ¶idest ad similitudinem Christi, in cuius morte baptizati sumus, vt sicut Christus semel mortuus est, & semper viuit, ita & nos semel mortui pro peccato in baptismo, semper viuamus deo. ¶Ab eo iudicandi: ¶Et quia vtrunque domino, ergo sumus eius iudicandi, cur ergo iudicat homo?

viuimus, siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus. In hoc enim Christus [1]

a ¶Quia pretio sanguinis nos emit Nec tenebit mors eum, pro quo mortuus est i. Ler in mortuis. a ¶Intelligatur dominari. ¶Et vtrosque iudicet.

mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum, & mortuorū dominetur. † Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Aut tu quid [2]

a ¶Christus debet dominari, & iudicare. ¶Manducans omnia. b ¶Non manducantē. c Nō manducās. a ¶Manducantem. b ¶Non ita debes facere. c ¶Vt iudicandi. d ¶Iudicem deum, sedentem.

spernis fratrem tuū? † Omnes enim † stabimus ante tribunal [3] [4]

¶In Isaia. ¶Qui olim fui mortuus ā viuo in potentia, quæ in hoc patet, quoniā mihi, i. iudicaturus sū. ¶In iudicio. ¶Etiam inimicorum. a ¶Conscientia cognoscens eme esse deum. b ¶Quid egerit.

Christi. Scriptum est enim: † Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur [5] [6]

a ¶Mihi. b ¶Et quia scriptum dicit. c ¶Iudicandus a deo. d ¶Non per ambages eludet.

Deo. † Itaque vnusquisq; nostrū pro se rationē reddet Deo. [7]

a ¶Et quia pro se quisque rationem reddet. b ¶Sicut hactenus fecimus. c ¶Non ex opinione. d ¶Sci icet. e ¶Discernite obseruandum quid prosit.

† Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc iudicate [8] [9]

b *Ante tribunal.* Hoc a simili dicitur: Tribunal enim sedes iudicū est, quæ in excelso locatur, vt iudex ab omnib. videatur, & ipse ex eminente loco oēs valeat intueri. Ita & Christus quasi in tribunali sedebit, quia ab omnibus videbitur, et ipse omnium conscientias videbit, & causas diiudicabit.

✠ PRIMASIVS. Tunc de istis hominibus iudicabit, quid, quomodo fecerimus, & deū esse Christum, qui iudicaturus est, non dubites.

c *Scriptum est enim. Viuo ego dicit dominus.*

✠ Hieronymus. Hoc testimonio probat, quia omnes soli domino reddem[9] nostrorum actuum rationem.

d *Itaque vnusquisque nostrum pro se rationē reddet.* ✠ Primasius. Non pro alio: nec hominibus, pro se rationem reddet de his de quibus lex tacet. Nā si tacuerit videns peccantem, reddet rationē pro eo. *Speculatorem posui te domui Israel*, dicitur ad prophetam.

e *Non ergo ampl.* Non vsurpemus nobis, quod ad nos non pertinet. Non reprehendamus ea, quæ nescimus quo animo fiant, vel etiam si aperta, non ita reprehendamus, vt de sanitate desperemus. In his enim duobus temerarium est iudicium, & vel superbia est, vel inuidentia. vnde dicitur: *Nolite iudicare, & non iudicabimini.*

f *Sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.* ✠ Hieronymus. Hic subtiliter ingreditur ad abstinentiam,

(Marginalia: † De pœni. & remis. c. cum ex ore. † stabimus. † Isa. 45. d. Philip. 2. b. — † 23. q. 4. c. si quis a catholica & c. fort. e. 13. q. 2. c. in præsenti. — August. lib. 2. de ser. do. in monte. — Luc. 6. f.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In hoc e. Chri. mor. est.* i. ex morte sua consecutus est, s. potestatem super omnem creaturam, Matt. vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra*, & per consequens iudiciaria potestas, ideo non est ab alijs vsurpanda. 2 *Tu au.* Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex parte eius, qui iudicat temere, quia nullus nostrum habet officium iudicandi actiuē, sed tantum passiuē, & hoc est, quod dicitur: *Tu autem quid iu. fra. tu.* i. tu, qui abstines a lege prohibitis, quare iudicas illum, qui non abstinet, transgressorem? 3 *Aut tu.* qui non abstines. 4 *Quid sper. fra. tu.* reputando eum stolidum, eo q abstinet, vt dictum est supra. 5 *Omnes e. sta. a. tri. Chri.* s. iudicandi ab eo: Et ad hoc inducit sacram scripturam, quæ habetur Isa. 45. d. 6 *Viuo e. d. d. quo.* tanquam subditum iudicio meo, pp qđ concludit. 7 *Itaque vnus. &c. ratio. red. deo.* in finali iudicio, pp quod null⁹ iudicare dēt temere de alio.

Contra prædicta vr̄ esse dictum Saluatoris Io. 3. b. *Omnis, qui credit in eum, non iudicabitur.* ergo solū infideles stabunt añ tribunal Christi iudicandi passiuē. Ad quod dicēdum, q, ibi accipitur iudiciū condēnationis, quo soli mali iudicabūtur. Qui dñr infideles, vel quia non habuerunt fidē, vel quia si habuerunt, in morte mortificata fuit ex carentia charitatis, & gratiæ. Hic aūt accipit̃ iudiciū retributionis, per quē modū oēs generaliter iudicabunt̃, mali ad pœnā, iusti aūt ad gloriā. 8 *Non er. am.* Postq̃ instruxit superiores qualiter se hēant ad inferiores monendo, ne ipsos contēnant, hic consequenter idem facit monēdo ne eos scandalizent. Et diuiditur in duas partes, quia primo prohibet eos a scandalizatione. 2o monet eos p oppositū de inferiorū ædificatione, ibi. *Itaque.*

Ad maiorem intelligētiam dicendorum hic breuiter est videndum, quæ dimittenda sunt propter scādalū pusillorū. Et arguitur primo, q, bona spiritualia sint dimittenda. Dicit. n. Aug. contra epistolā Parmeniani, quia vbi schismatis periculū timet̃, a punitione peccatorū cessandū est, sed talis punitio est bonū spirituale, quia est actus iustitiæ, ergo, &c. Per hoc arguit̃, q, bona temporalia sint dimittenda, quia bona minora sunt, q̃ spiritualia. Cōtrariū arguitur, quia beatus Tho. Cantuariens. repetiuit res ecclesiæ cum scandalo regis Angliæ, & ex hoc arguitur, q, bona spiritualia nō sint dimittēda cū sint corporalib. meliora. Responsio, qō ista nō est de scādalo actiuo, qđ est dictū, vel factū minus rectū pbens alteri occasionē ruinę. Illud aūt, qđ deficit a debita rectitudine non est agendū cū scādalo actiuo, sed qō intelligitur de scādalo passiuo, s. quid sit dimittendū, ne alius inde scādalizet̃. Circa, qđ sciendū, q, qđā sunt bona spūalia, qđā vero tpalia. Spūalia vero qđā sunt de necessitate salutis, q̄ sine mortali peccato pt̃ermitti non pñt, nullus aūt debet peccare mortaliter, vt peccatū alterius impediat, quia s̄m ordinē charitatis magis dēt diligere propriā salutē, q̃ alterius, pp quod talia non sunt dimittenda ad vitandū alterius scādalū. Alia verò sunt bona spūalia, q nō sunt necessaria ad salutē, vt dare eleemosynā extra casum necessitatis, & in talib. distinguēdū est de scandalo, quia si oriatur ex malitia, sicut cū aliqui volunt impedire bona spūalia, suscitāt ad hoc scādalū, & tale scādalū est contēnendū, sicut dñs fecit Matt. 15. de scandalo Pharisęorū. Si aūt oriat̃ ex infirmitate, vel ignorantia, vocat̃ scādalū pusillorū, pp qđ hmōi bona sunt occultanda, vel interdū differēda quousq; reddita rōne hmōi scandalū cesset, si aūt post debitā hmōi rōnē redditā scandalū duret, iā vr̄ ex malitia procedere, & sic pp ipsum non sunt hmōi spiritualia opera dimittenda. Circa vero tpalia bona distinguendū est, quia si non sint nostra, sed pro alijs ad conseruandū nobis cōmissa, sicut bona ecclesiæ cōmittuntur prælatis quib⁹ conseruatio taliū incūbit ex necessitate salutis, sicut est conseruatio depositorū, talia non sunt pp scandalū dimittenda sicut, nec alia, quæ sunt de necessitate salutis. si verò sunt nostra, sic dimittenda sunt pp scādalū vitādū, si oriatur ex infirmitate, vel ignorantia quousque per admonitionē rationabilem cesset scandalum. Quòd si per hoc non cessat, tunc iam procedit ex malitia, & sic est contemnendum, maxime si pro alijs audacia detur malefaciendi, vt dictum est supra.

Ad primū patet rńsio, q, a correctio ordinat̃ ad emēdationē, & iō si pp ipsam pbabiliter appareat maius malū cōsurgere, est dimittēda quousq; piculū illud transierit. Ad aliud patet ex dictis in qōne. *Non er. a n.* Hic apostolus monet superiores ad euitandū scandalū pusillorū. Et diuidit̃ in duas partes, q, a primo facit ppositū. scđo, remouet dubiū, ibi: *Non est regnū dei.* Et est sciēdū, q, ꝯ charitatē fraternā vr̄ esse, q, aliqs nō dimittat ad tps hęc, q, possint licite dimitti ad vitādū scādalū simpliciū, q, opinant̃ illa illicita, quousq; super hoc plenius informent̃. De talib. aūt erat esus ciborū lege phibitorū a tpe passionis Christi, vsq; ad publicationē factā euangelij, vt dictū est, sup. Et secundū hoc dicit apostolus. *Non er. am. inui. iudi.* i. superiores non iudicent inferiores stolidos, si abstineant a talibus cibis, nec minores iudicent transgressores illos, qui vtuntur talibus. 9 *Sed hoc iu. ma.* supple fiendum.

(Marginalia: Quarta ratio. — Diuisio. — Quæ propter scandalum dimittenda. — Scādalum duplex. — Diuisio.)

Digitized by Google

nentiam,& dicit nõ illos debere manducare,quamuis firmi sint,ne exemplo illorum infirmi scandalum patiantur.

a *Scio & conf.* Q dico:Ne ponatis offendiculũ fratribus. Nõ autẽ dico offendiculum vel scandalũ, eo quod cibus sit immundus,quia scio per hoc,q̃ fiducia est in Iesu, qui postquã venit absoluit a lege. Cõmune ponit pro immundo, tractum a vasis, quæ ante omnibus vsibus erant cõmunia, post sacrificijs dedicata, ideo nõ cõmunia, sed sancta dicebantur, vel ipsi Iudæi dicebantur proprie prius populus Dei, alij vero omnes cõmunes, & immundi.

✻ Primasius. Ne dicerent, *quæ Deus creauit tu communia dicis esse;* non hoc ideo dico, vt aliquid putem esse commune, per Christũ mundata sunt omnia,cõmune enim erat quicquid in esca nõ excipitur Iudæorum.

b *Si enim propter cibum frater tuus contristatur.* ✻ Hieronymus.Non dixit propter ieiunium,sed ne illum tuo exemplo,aut prouoces, aut compelles.

c *Iam non secundum charitatem ambulas.* * Hieronymus. Quia inuitus manducat quod illi non expedit. Etiam nõ diligis proximum sicut teipsum, si non illius vtilitatem cogitas sicut tuam.

d *Noli cibo tuo illum perdere.* ✻ Aug. Bonum est in cibo cum gratiarum actione quicquid Deus edendum præcepit,abstinere autem ab aliquibus non quasi a malis,sed quasi non necessarijs,nõ est malum. Moderari vero vsum carnium pro necessitate & tempore, proprie Christianũ est. *Et paulo post.* Sacratæ Virginitati nuptias coęquare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino vel carnibus nihil credere meriti accrescere,non hoc Christiani,sed Iouiniani est.

e *Non ergo blasphemetur bonum.* Quia qui habet opera bona, si reprehendatur in re minima,bonũ suũ obfuscatur,& incipit bonum eius blasphemari per malum. Vnde Ezechiel: *Iustitia iusti non proficiet ei,si errauerit.*

Non ergo blasphemetur bonũ. Bona in se comestio blasphemabilis est dũ alij nocet,& quia nocet,abstine, quia nõ est causa regni Dei esca.

f *Non est enim regnum Dei esca & potus.* Non vsus ciborũ, sed concupiscentia refrenanda est.Non interest quid alimentorum,vel quantũ pro congruentia hominum & personæ suæ & pro valetudinis suæ necessitate quis capiat, sed quã facile & læto animo careat his cum his vel oportet vel necesse est carere.

* Hieronymus.Non per escam iustificamur.Sed & hoc notandum quod non dixerit, ieiuniũ & sobrietas non est regnum Dei:sed,*esca & potus.*

* Basilius. Haud dubie si ipsam per se ciborum abstinentiam discutias,neq; si non comedamus deficiemus, neq; si comedamus abundabimus,neq; enim, qui non comedunt ob id duntaxat plus aliquid comedentibus de virtute habẽt, neque qui comedunt ex eo minus aliquid comedentibus habere putandi sunt, si modo illorũ virtus interior æqualis sit,&c.

g *Gaudium in spiritusancto. Qui enim,&c.* Non vtiq; in epulis, vt multi solent,sed in spiritusancto hoc gaudiũ oritur de fraterna pace,sicut in disceptatione,ira, vbi nõ est spiritus, qui in solis pacificis est, cuius etiam gratia hęc tria sunt in aliquo,iustitia,pax & gaudium.

h *Placet Deo,& probatus est hominibus.* Secundum,quod gaudiũ est in spiritusancto. Probatus habetur hominibus secundum iustitiam & pacem, etiam quia disceptatio discordiam parit,iõ dimissis temerarijs iudicijs sectemur, quę pacis non discordię,& quę ędificationis, vt cęteri ędificentur,vel iam ædificati conseruentur, inuicem Iudæus ad Gentilem, & Gentilis ad Iudęum.

✻ Ambrosius. Aedificationis autem viam sequi hortatur, vt cum pace ea conferamus, per quæ inuicem nos ædificemus,ab his, quæ infructuosa sunt & magis contraria, declinantes. 1.Corinth.4. *Omnia ad ædificationem fiant in vobis.*

i *Noli propter escam destruere opus Dei.* * Primasius. Hominem quem Deus fecit.

Margin: † persuasum habeo per dominum. — Aug. de diffinitionibus orthodoxę fidei. — Ezec.33.c. — August. lib.... q euangeli. — † lapsus occasionem. — Lib. de vera Virginitate — † vestrum. — August. tract. 70. in Ioan.

---

a Inde pereat vestro exemplo idem faciens. b Contristationem quod minus est. c Per hoc.

magis, ne ponatis offendiculum fratri vel † scandalum. Scio[1] & † confido in domino Iesu, quia nihil commune[2] per ipsum,[3]

a Quia. b Immundus. c Post aduentum eius,vel per eius creationem.

a Vnde.Non quod intrat in os coinquinat,sed quod procedit de corde. ¶Hoc est infirmus de quo supra. Qui autem infirmus olus manducat. b Pro conscientia. c Et ideo ne ponas offendiculum vel scandalum fratri. ¶Non dico scandalizatur, sed quod minus est saltem.

nisi ei,qui existimat quid commune esse, illi cõe est.[4] Si enim[5] propter cibum frater tuus contristatur[6], iam non secundum[7]

a Ex hoc solo patet quod.

a In quo peccas s.quod non ambu.secundum charitatem. b Caue ergo ne contristes cibo tuo, plus autem caue ne perdas. ¶Quia debes confirmare,non scandalizare.

charitatem ambulas. Noli tuo cibo illum perdere, pro quo[8]

a Tantum quid fecit quod. b Ex cuius morte cognoscitur quantum valeat salus fratris. c Quandoquidem frater contristatur,vel perditur,non ergo. ¶Per hoc minimum cætera bona non offuscentur.

Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum † nostrũ.[9] Nõ est enim regnũ Dei esca & potus, sed iustitia,[10] & pax[11] &

a Quod si esset pro nullius scandalo omitteres. b Vt fratri facias quod tibi vis fieri. c Idest concordia,quæ est effectus iustitiæ.

a Idest,de donis spiritus non superbire,sed humiliter & grate accipere,quæ non in nobis. b ¶Verè & iustitia & pax causa regni est. c In iustitia,pace & gaudio.[12]

gaudiũ in spiritusancto.[13] Qui enim in hoc seruit Christo,[14] placet Deo, & probatus est hominibus.[15] Itaque quæ pacis sunt sectemur,[16] et quæ ædificationis sunt,in inuicẽ custodiamus. Noli[17]

a Qui hoc præcepit,qui nulli scandalum facit. b Quia disceptatio discordiam parit.

a Cum pace docendo. b ¶Hoc sectemur,sed non destruamus opus Dei. ¶Ideo iterum non debes cum offendiculo fratris edere,quia destrueres opus Dei, idest, fidem, virtutes & alia bona, quæ in eo Deus operatus est.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne ponatis offendiculum. *infirmis vel ignorantibus.*
2 Scio & confido in domino Iesu,quia nil commune. *i.nullus cibus immundus.*
3 Per ipsum. *quia omnia bona creauit Gene.1.d.* Vidit Deus cuncta,quę fecerat,& erant valde bona. *Quod autem postea per legem aliqui cibi prohibiti sunt, & sic facti illiciti, hoc fuit ad tempus, ad significandum aliud implendum per Christum. A qua prohibitione absoluit Christus, Act.10.c.* Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris.
4 Nisi ei,qui existimat quid commune esse,illi commune est. *i.immundum,quia facit conscientiam de tali comestione,sicut leuare festucam de terra contra conscientiam peccatum est, durante tali cõscientia,ideo subditur.*
5 Si enim propter cibum. *scilicet,tuum.*
6 Frater tuus contristatur. *idest, infirmatur in fide,ex hoc dubitas de veritate catholica,vt habetur infra,vel de te scandalizatur æstimans te transgressorem.*
7 Iam non secundum charitatem ambulas. *spernendo eius scandalum.*
8 Noli tuo cibo illum perdere,&c. *dando ei occasionẽ ruinæ, præponendo modicam delectationem cibi eius,scilicet,saluti.*
9 Non ergo blasphemetur bonum. *idest, fama nostra, vt non demus occasionem simplicibus reputando nos transgressores.*
10 Non est enim regnum Dei. *Hic consequenter remouet dubiũ,quia posset aliquis credere, quod abstinere a cibis sanctificatis per Christum esset damnabile,ideo dicit Apostolus, quod nihil deperit ei, qui abstinet ex causa rationabili, cuiusmodi est vitatio scandali propter fratrem. ideo dicit:* Non est enim regnum Dei esca & potus. *idest,in comedendo dicta cibaria vel abstinendo.*
11 Sed iustitia. *per fidem formatam, quæ peccata remittit.*
12 Et pax. *quantum ad quietem passionum mentem perturbantiũ.*
13 Et gaudium in spiritusancto. *quantum ad expectationem præmiorum.*
14 Qui enim in hoc seruit Christo. *interius in mente.*
15 Placet Deo,& probatus est hominibus. *idest, hoc sufficit ad salutem.*
16 Itaque quæ pacis,&c. *Hic consequenter monet Apostolus superiores,vt ædificent inferiores pacifice & sancte cum eis conuersando,di.* Itaque quę pacis sunt sectemur.
17 Noli propter escam destruere opus Dei. *idest, fidem infirmi,quę est opus Dei.*

Omnia

Digitized by Google

a *Omnia quidem,&c.* * Hier. Repetit quod superius dixerat ne creaturam damnare videretur.

b *Sed malum.* * Haymo. Qui autem indifferenter manducat omnia vt fratrem suum Iudeum scandalizet infirmũ, adhuc in fide culpam peccati & offendiculi sibi attrahit.

c *Bonum est non, &c.*

* Hierony. Hoc loco laudat quidem abstinentiam carnis & vini, sed multo magis admonet, propter scandalum fratris abstinendum esse a cibo & potu eorum quæ idolis immolantur.

† De con. di. 5. c. ac tales.

d *Offendi.* Perturbatus nesciens quid teneat. Offenditur, quia a fide recta discedit.

* Hiero. Si in hoc fidelem te putas sic manduca. Vt nemo tuo infirmetur exemplo.

* Haym. non de fide sanctæ trinitatis hic loquitur, sed de fide qua credimus omnia esse munda.

e *Beatus.* Beatum dicit qui non facit aliud, quam quod vtile probat, sed illum proprio iudicio censet damnandum, qui quod dicit se debere facere, non facit.

* Haymo. Beatus dicitur esse in hac parte gentilis, cuius conscientia non reprehendit illum quod fratrem suũ Iudeum scandalizauerit, vt illũ cogeret ad manducandũ [illegible] quas ille detestabat, sed neq; in præsentia illius comederit aliquid quod ille abhorreret licet omnia probaret & cognosceret esse munda.

f *Omne au.* Non tamen omne quod fit cum fide [illegible], quia ignorantia quæ est ex culpa nocet. Omnis vita infidelium peccatũ est, & nihil bonum sine summo bono, vbi deest agnitio veritatis æternæ, Falsa virtus est etiam in optimis moribus. Opera quæ videntur probabilia, præter fidem sic sũt vt magnæ vires & cursus celerrimus extra viam.

Aug li sent. Prosperi.

g *Non ex fide.* Fides nostra vult vt homo agat hoc quod bene intelligit esse agendum, & peccatũ est quod aliter fit, quam probatum est.

* Hier. Non ex fide quæ per charitatem operatur. Quicquid ergo alium destruit ex fide non est, & idcirco peccatum.

* Theophyl. Quotiescũque quispiam vel nihil confidit, vel autumat obsonium aliquod immundum esse, & ita vt deprauata cõsciẽtia illud deguster, prorsus est peccato obnoxius.

1:8, q.1. c.1. & c. sicenim. in prin. & ca. omne. §. ex his De præsc. ca. fi. De rest. spo. c. literas. §. noi autem.

a Et non dico propter escam, quin munda sit, quia. — Vnde, Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

a propter escam destruere opus Dei. † Omnia quidem mun- 1

a Aliorum quanto magis Dei, vt Adam pomum, Esau lentem, Iudæi carnes in deserto.

b da sunt, sed malum est homini qui per offendiculum man- 2 3

a Ab his pro offendiculo debes abstinere, quia & ab omni carne.

c ducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere

¶ Aliquid facere. — a In quo est ei causa damnationis. — b ¶ Contristatur.

d vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandaliza- 4

a Vt dubitet, & non si offenditur. — b Hoc bene potes, quia cõtuo bono nihil perdis. — c In corde quam nullus aufert.

tur, aut infirmatur. Tu fidem quam habes penes temetipsum 5 6

a Tantum. — ¶ Non coram abstinentem, ne ei noceas. — b Quia. — c Qui non facit se damnabilem, nocendo alijs de suo bono.

e habe corã Deo. Beatus qui nõ iudicat semetipsum in eo quod 7 8

a Bonum iudicat. — b Ille beatus sed qui. — c ¶ Cibos alios mundos alios immundos. — d Vt cum illa conscientia.

probat, qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, 9 10

a Manducauit. — b Bonum etiam. — c ¶ Quod fit contra fidem. i. contra conscientiam, vt credatur malum esse.

f g quia non ex fide. † Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. 11

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnia quidem* .s. cibaria.
2 *Munda sunt.* vt prædictum est.
3 *Sed ma. est. ho. per of. man.* scãdalizando infirmũ, pp quod abstinere sic est meritorium, io subditur. Bonũ est nõ m.&c.
4 *Neque in quo fra. tu. of.* s. quando infirmus contra conscientiam comedit ex societate alterius.
5 *Aut scan.* quando comedentem iudicat transgressorem.
6 *Aut infir.* dubitando de veritate fidei catholicæ, ex hoc qd videt maiores sic comedere quod credit illicitum.
7 *Tu fi. quam ha. pe. te. ha.* i. sufficit tibi ad salutẽ fides interior, quatenus omnia per Christum purificata, & non oportet q ostendas exterius cum scandalo alterius.
8 *Beatus qui non iu. se.* i. damnabilem reddit.
9 *In eo quod pro.* i. scit esse sibi licitum, tamen dimittit ex charitate fraterna propter scandalum vitandum.
10 *Qui au. dis.* talem cibum credens non esse licitum.
11 *Si man. dam. est, quia non est ex fi.* i. ex conscientia facit hoc, sed contra conscientiam, & omne tale est peccatum, sicut leuare festucam credenti, quod hoc sit peccatum mortale.

ADDITIO I.

In ca. 14. vbi dicitur in Post. Ad maiorem intelligentiam dicendorum hic videndum est breuiter.

Vtrum bona spiritualia sint propter scandalum dimittenda similiter & bona temporalia, habetur plene in 1.2.q.43.art.6.7. & 8. vbi sunt omnia quæ hic traduntur & plura alia notabilia ad hoc pertinentia, vide ibi.

CAPVT XV.

Debemus autem. Sequitur.

* Basilius. Sic portare, vel sustinere, & curare secundum id quod scriptũ est, lãguores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit non quod in se hęc ille susceperit, sed quod eos in quibus hęc erant curauerit, etiã hoc in loco pœnitentiæ modus & ratio conueniet, per quam rationem qui infirmiores sunt a valentioribus adhibita diligentia curabũtur.

reg. breui interrogatione. 177.

CAP. XV.

¶ infirmus si edit damnatur, sed nos. — a Cum illi non possunt se ad nos erigere.

Debemus autem nos firmiores † imbe- 1

a Pati, erigere, non prouocare, non contemnere. — b Non nostræ voluntati obedire.

cillitates infirmorum sustinere, & non 2

¶ Charitati studens.

nobis placere. Vnusquisque vestrum 3

a Placere curet. — b in id quod vtile. — c quod valet.

proximo suo placeat in bonum, ad

a Et vere non nobis placere debemus.

ædificationem. Etenim Christus 4

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

Debemus au. n. Postquã Apostolus oñdit qualiter se debent hẽre ad minores in euacuatione mali, hic consequenter idẽ oñdit in promotione boni. Circa quod primo ponit suam instructionẽ, secundo suam excusationem, ibi, *Certus sum.* Prima in duas, quia primo hortatur maiores vt infirmos sustineant, secũdo vt eos ad bonum promoueant, ibi. *Propter quod suscipite.* Prima adhuc in duas, quia primo præmittit instructionẽ, secundo subdit rationem, ibi. *Deus autem patientiæ.* Prima adhuc in duas, quia primo ponit instructionem, secundo ex dictis cõcludit quandam conclusionem, ibi. *Quæcunque scripta.* primũ autem persuadet dupliciter, primo ratione di.

1 *Debe. au. n. f. im. infir. susti.* sicut in corpore naturali membra firmiora vt nerui & ossa sustinent alia debiliora.
2 *Et non no. pla.* idest propriam voluntatem quęrere, sed magis bonum commune. ideo subditur.
3 *Vnusquisque vestrum proxi. suo pla. in bo. ad ædi.* in malis autem non debemus quærere proximis placere, secũdo ad hoc inducit exemplum Christi di.
4 *Ete. Chris. n. si p.* i. propriam voluntatem non quæsiuit. Ioh. 6. d. *Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam.*

Sed

Digitized by Google

a *Scripta.* In diuinis libris. Vnde dixit: *Scriptum est.*

A ✻ Chrysost. Siquis ad nostram admonitionem vel doctrinam de omnibus differit, attendamus sicut conuenit attendere: suorum quisque vulnerum remedia ex diuinis scripturis eligat, & si nõ totum curat, partem saltem hodie, partem cras, deinde totum abluerit. Quin & de pœnitentia, de confessione, & de eleemosyna, & de Iustitia, & de continentia, & de omnibus multa inueniet exempla.

In 13. cap. Act. Apost.

b *Idip. sa.* q. d. Nisi idem sapiatis, Deũ honorare non poteritis.

c *Vt vnanimes vno.* ✻ Hieronymus. Tunc vere Deus honorificatur, si vno animo, & concordi voce laudatur, si enim duo côuenerint super terram ex oĩre quæcũq; petierint, fient illis.

Matth. 18.

B

d *Circuncisionis.* idest Iudæorũ ad quos corporaliter venit. vnde: *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.*

Matth. 15. c.

e *Propter verit.* Non repulit Iudęos, quibus proprie veritas, Gentibus misericordia, quibus nulla promissio.

Aug. in Psal. 84 & 87.

f *Promissiones.* Promiserat enim Abrahæ. *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

Gen. 22. d.

Et Dauid: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Et item Iacob dixit: *Orietur stella ex Iacob.*

Psal. 131. b.

D Num. 24. c.

✻ Augustinus. Quod autem dicit Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, & ad hoc dicit vt intelligãt gentes dominum Christum, ad Iudęos esse missum, & non superbiãt. Iudęis enim repellentibus quod ad ipsos missum est, factũ est vt euangeliũ prædicaretur gentib⁹ quod in actibus apostolorum manifeste scribitur cum dicunt Iudæis Apostoli, vobis oportuit primum prædicari regnum: & secundum ipsa etiam testimonia domini Matth. 15. non sum missus & non est bonum sumere panem filiorum. Quod gentes si bene considerent, intelligant ista fide quę iam credunt, omnia munda mundis non se debere insultare his si qui forte infirmi ex circuncisione fuerint qui propter communicationem idolorum, nullas omnino audeant carnes attingere.

lib. vno expositionis epistolę ad Rom.

E

g *Confitebor.* Confessio autem non tantum peccatorum est, sed & laudis.

h *Erit ra. Ies.* Et ex hac radice erit ille qui exurget. Iesse, radix: Dauid: arbor: quæ per ramũ idest, Mariã fecit fructum. idest, Christũ. Chry-

F

---

a Non quod placeret carni fecit. b Deo patri. In Psalmo. Quia eieci eos de templo, quod fecerunt speluncam latronum, ideo.

non sibi placuit. Sed sicut scriptum est. † Improperia impro- 1 2

a Fuerunt causa oppressionis meæ. b Quia hoc ad nos.

perantium tibi ceciderunt super me. Quæcunque enim scri- 3

a De Christo, cuius vita, vitæ nostræ & morum est disciplina. b Vt per ea scripta doceamur compati proximis & in eo consolemur per exemplum Christi & ita speremus quæ Christus accepit.

a pta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiã

a Scriptura est ad doctrinam: sed.

& consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autẽ 4

Dator. Indifferenter. a Quod vnus sentit vt alter sentiat. 5

b patientiæ & solatij det vobis † idipsum sapere in alterutrum, 6

Non præter Christum sed in eo, vt secundum doctrinam eius sapiatis. 7

a Eadem voluntate. b Eadem vocis confessione.

c secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorifi- 8

a Quia est Deus essentia. Quia creator. b Et quia beneuolus Christum mittendo. 9
c Vt Deum honorificetis.

cetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi. Propter 10 11

Infirmos. a Infimos.

quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit † vos in 12

a Vt faceret immortales. b Suscepit, qui Iudæos ita vt esset minister eorum i apostolus & prædicator eorũ, & hoc, vt esset verus in promissis & cõpleret promissiones quas fecit patrib⁹ Abrahã, Isaac & Iacob.

honorem Dei. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse 13

d circuncisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas pro- 14

a Et gentes per misericor. sus. b Dico. De. 15

e f missiones patrum. Gentes autem super misericordiam † ho- 16

a In Psalmo de Gentibus, de quibus minus videretur. b Faciam confitentes de Gentibus.

g norare Deum. Sicut scriptũ est: † Propter hoc confitebor tibi 17 18

a Canticum nouum, & cum lætitia te laudantes.

in Gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum 19

Isaias. a Quia assumptæ estis, vt sitis vnum ouile b Iudæis, quia cum eis vnum estis. Dauid. 20

dicit. † Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum. Lauda- 21

a Quia assumptæ. b Quia auxit numerum plebis suæ Gentibus adiectis. c Duodecim tribus. 22

te omnes Gentes dominum, & magnificate eum omnes po- 23

a Ad idem. b Pater Dauid qui & isai. c Ex qua ille. d A morte. 24 25

h puli. Et rursus Isaias ait. † Erit radix Iesse, & qui exurget re- 26

a Per fidẽ & bona opera. Et ideo. b Moneo vos inuicẽ suscipere. c Qui dat spem vel in quo speramus 27

gere Gentes, in eum Gentes sperabunt. Deus autem spei 28

† Psal. 68. b.

† Idem mutuo inter vos sentire.

† nos.

† glorificent.

† Propterea.

† 2 Reg. 22. d

† Esa. 35. a.

psal. 116. a.

† Esa. 11. c.

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed si. scri. est. *Psalm. 68.*

2 Impro. im. &c. *Verba sunt Christi loquentis ad patrem, qui vt faceret patris voluntatem improperia sustinuit Iudæorum dicentium sibi:* Samaritanus es tu, & dæmonium habes. *Ioan. 8. f. & ipsi in cruce pendenti:* Vah qui destruis templum Dei, &c. *Matth. 28. e. Et hæc improperia redundabant in Deum patrem. ideo sic dicit Christus:* Imprope. im. ti. ceci. super me, &c. *Per illa enim improperia intendebant Iudæi Christum confundere.*

psal. 17. g.

3 Quæcunque. *Hic ex prædictis infert quandam conclusionem, scilicet quod ea quæ sunt in scriptura sacra potissime de Christo sunt ad nostram vtilitatem, cuius actio est nostra instructio. Et ponitur ibi quadruplex vtilitas nobis proueniens ex scriptura. Prima, est claritas intelligentiæ, quæ notatur cum dicitur.*

Quæcun. scri. sunt, ad no. doct. scr. sunt. *Secunda est soliditas tolerantiæ, ibi.* Vt per patientiam. *Tertia est suauitas internæ lætitiæ, ibi.* Et consolationem scripturarum. *Quarta, est securitas obtinendæ gloriæ, ibi.*

Scripturæ fructus quadruplex.

4 Spem habeamus. *Est enim spes certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.*

5 Deus autem. *Hic consequenter adiungit suam orationem ad prędictorum completionem: Et dicit:* Deus au. pa. & so. *i. dator patientiæ in aduersis, & consolationis post tribulationem. Tob. 3. d.* Post lachrymationem & fletum, gaudiũ & exultationẽ infundis.

6 Det vo. idip. sa. *i. idem mecum, desiderantes mutuum profectũ.*

7 Secun. Iesum Christum. *i. secundum doctrinam eius.*

8 Vt vnanimes. *quantum ad identitatem credulitatis.*

9 Vno ore. *quantum ad identitatem confessionis: quia vt dictum est sup. 10. b.* Corde creditur ad iustitiam, ore autem conf. &c.

10 Honorificetis De. &c. *quantum ad vnitatem operis:* quia fides sine operibus mortua est.

Iac. 2. d.

11 Propter quod. *Hic consequenter monet superiores, vt inferiores ad bonum promoueant. Circa quod primo ponit suam exhortationem, secundo subiungit suam orationem, ibi:* Deus autem spei. *Circa primum dicit:* Propter quod suscipite inuicem. *procurando charitatiue alterius bonum.*

Diuisio.

12 Sicut & Christus. *in curam accipiendo humanitatem nostram omnibus communem, scilicet Iudæis & Gentilibus. Membra vero debent conformari capiti: & ideo quilibet Christianus debet procurare bonum fratris sui: licet autẽ acceperit humanitatem Iudæis & Gentibus communem: tamen aliquando diuersimode procurauit Iudæorum & Gentilium salutem: quia Iudæis prædicauit in persona propria, & quodammodo ex debito: & hoc est quod dicit.*

13 Dic. enim Ie. & c. mi. cir. *prædicando Iudæis circuncisis, non sic Gentibus. ideo dicit Mat. 15.* Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israel.

14 Propter veritatem. *Licet enim salus Iudæorum & Gentiliũ est per viam gratiæ simpliciter, inquantum ad Iudæos est ibi ratio debiti aliqualiter, inquantum ad veritatem Dei pertinet implere promissa patribus Iudæorum facta in lege & prophetis, quæ data fuerunt solis patribus Iudæis, Psal. 147 b.* Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: *& sic salus gentium magis est per viam misericordiæ: quia licet lex & prophetæ loquebantur de eadem vocatione ad fidem Christi, tamen lex non fuit data patribus eorum, nec prophetiæ, vt dictum est. propter quod subditur.*

15 Gentes autem. *diuinitus eis concessa.*

16 Honorare de. *scilicet debent verbis aut factis.*

17 Sicut scriptum est. *Psalm. 17.*

18 Propterea confi. *i. faciam te confiteri ab illis credentibus. Et sunt verba filii ad patrem de deuotione Gentium: Accipiendo tamen mystice inquãtum Dauid cuius est verbum, vt ibidem dictum fuit, erat figura Christi, perfectius impletum fuit in Christo quã in Dauid. Aliæ vero auctoritates hic allegatæ & de vocatione gentium ad fidem Christi secundum literalem sensum simpliciter intelliguntur.*

19 Et iterum dicit. *Esa. 35.*

20 Lętamini. *vbi trãslatio nostra habet: lætabiť deserta & inuia.*

21 Et iterum. *Psal. 116.* 22 Laudate om. *s. deuotione vestra.*

23 Et rur. *Isa. 11.* 24 Erit rad. Iesse. *id est Christus secundum carnem exiens de Iesse.* 25 Qui ex. *à mortuis.*

26 Regere. *tũc. n. data est ei potestas in cęlo & in terra. Mat. vl. d.*

27 In eum. *quia vocatæ ad fidem habent spem consequendi per ipsum vitam æternam.*

28 Deus autem. *Hic Apostolus ponit suam orationem ad dictorum completionem dicens:* Deus autem spei. *id est, dator spei.*

Digitized by Google

* Chrys. Hęc omnia aũt ideo adduxit, vt ostendat quod vni ... vtrosque populos oportuerit, simulq; Deum glorificare, interim & eum qui ex Iudęis erat, contrahens, ne aduersum istum erigeretur, videns ab omnibus prophetis vocari gentes, & eum qui ex talibus erat, ad modestiam reuocans, dum ostendit illum maiori gratiæ obnoxium esse.

a *Et pa.* vt possitis gaudere, det pacem & concordiam adinuicem, & hoc erit, si sit sana fides.

† bonitate.

b *Vt abundetis.* i. vt per ista habita certiores sitis de ęterna beatitudine, & abundetis in virtute spiritussancti. i. fortitudine bonę operationis quæ datur per spiritũsanctum.

† administrãs.

✠ Haymo. Ex hoc quod Isaias propheta dixit de Christo, *in eo gentes sperabunt*, sumpsit Apostolus occasionẽ vt diceret illis hãc bñdictionem. Deus aũt spei q tribuit spem futurorum bonorum in se credẽtib. repleat vos omni gaudio spirituali, pace. i. concordia & amore fraterno in se credendo, credẽtes in eum qui vos per sanguinem suum pacificauit Deo patri, sitis & ipsi inuicem concordes & pacifici qui hactenus fuistis inuicem diffidentes, vt abundetis in spe & virtute spiritussancti. i. per virtutem spiritussancti plenam habeatis spem æternæ remunerationis, eiusque dono atque auxilio subleuati, virtutem totius bonitatis adipisci mereamini.

† quod gloriet

a Spirituali. ¶ Vt nec vnus vestrum doleat sicut solebatis dolere in lite.

a b repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis [1] [2]

a Etsi ita moneo suscipere inuicem, non tamen omnes admonitione hac indigetis. ¶ De vobis. ¶ O.

c in spe & virtute spiritussancti. Certus sum autem fratres mei [3]

¶ Quia ita loquor. ¶ Vos. ¶ Non solum ego. a Quia scitis bonum. [4]

& ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis † dilectione, [5] [6]

a Veteris, & nouæ legis. b Quia possitis. c Repleti estis his duobus. d Nisi culpa remaneat vestra. e Vicissim. f Vos vt non dicam docere g Etsi plenis dilectione & scientia, aliquantulum tamen audacter.

d repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrũ monere. Auda- [7] [8]

¶ Sed tamen. a Ecclesiæ vel epistolæ. b Vobis ex parte. i. perfectioribus, non quasi putans vos insipientes, sed quasi faciens vos memores quid agere debeatis. In quo quasi oblitos latenter arguit.

e f cius autem vobis scripsi fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quę data est mihi a Deo, [9] [10] [11]

a Quem ipse, non alius instituit. b Sanctum esse ostendens & confirmans bona operatione & miraculis.

vt sim minister Christi Iesu in Gentibus, † sanctificans euan- [12]

a Vt gentes quas offero, sint acceptæ Deo fidei perfectione & sanctificatæ bona operatione.

gelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in [13]

a Cuius gratia est fides & bonum opus. b Et quia ita ago. c Meritum dignum gloria. ¶ Per. ¶ Gloriam. d Referendam.

g spiritusancto. Habeo igitur † gloriã in Christo Iesu † ad Deũ. [14]

a ¶ i. ea tantum loquor quæ per me efficit. [15]

h Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit [16]

¶ Vt pseudo. a Vt gentes obediant in euangelio. b Per prædicationem meam in verbo & factis & bonam operationem, & per potentiam minorum & maiorũ miraculorum factorum in virtute spiritus. [17] [18]

Christus in obedientiam gentiũ in verbo & factis, in virtute [19]

a Qui in me talia operatur, quo in me operante ita laboraui. [20]

i signorũ & prodigiorũ, in virtute spiritussãcti, ita vt ab Ierusalẽ [21] [22]

† in iis quæ ad Deum sunt.

c *Certus sum.* Ne videretur Apostolus omnes intelligere discordes & ad corrigendũ insipientes, remouet quod ideo incipit, vt admoneat perfectiores de correctione minorum, & inde præponit se exẽplum qui laborat de alijs, & opus est vt isti hoc faciãt, cũ ipse alijs impeditus ad eos venire nõ possit.

Hom. 19. in epist. ultam.

* Chrys. Quoniam sermonem multis locis acerbiorem fecerat, rursus deinceps medetur, non aliter finiens quã inceperat. Exorsus quippe dixit. *Gratias ago Deo meo, quod fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.* hic vero dicit, *Quoniam pleni estis bonitate, &c.* Et non dicit. *Audiui*, sed, *persuasus sum.* & non opus habeo vt istud ab alio discam. Quasi dicat. Quod admonui vt infirmos susciperetis, vt dimittatis, vt opus Dei non destruatis, non ideo feci quod crudeles vos & osores fratrum vos putem.

d *Reple. om. sapi.* Per hanc laudem prouocat ad meliora, amore exhortãtis. Vnde nec dicit docere, sed monere. q. quod scit, sed subterfugit animo. Hoc enim solet moneri, quod cum sciatur aliquãdo subterfugit animo, aut negligenter habetur.

e *Scri. auda.* Propter apostolatum. Q pro meo officio omittere non potui. ✠ Chrysostomus. Vide humilem animum Pauli, vide sapientiam, quomodo profundam fecerit incisionẽ per ea quæ iam antea dixit, & postquam quæ voluit correxit, multo rursus vtatur remedio. Ad remittendũ quippe contentionẽ illorum, vnum hoc sufficit etiam præter illa quæ dicta sunt, quod audacius scripsisse fatetur, hoc & ad Hebræos cap. 6. & ad Cor. 1. epist. c. 11. ad Galat. 5. Vbique vero in illius epistolis considerationem istam copiose licet inuenire, hic autem plus etiam quã alibi. Erant si quidem Romani maiore dignitate prediti, vnde oportebat tum illorum mentem sedare non solum stringendo sed & remittendo. Nam diuersimode hoc facit vnde & hic dicit, *Audacius scripsi vobis.* Et neque hoc tentatus adiecit, *ex parte*, hoc est paulatim.

f *Propter gra.* Nõ temere scribit, sed apostolus Gentiũ audet scribere omnib. Gentibus auctoritate sibi tradita per gratiã.

g *Habeo igitur.* Sic & vos si de fratribus laboratis. Hoc ideo dicit, vt nihil minus se posse probet quam apostolos qui cũ Christo fuerant.

✠ Oecum. Quid ergo? tibi ne concredita est gentium oblatio? Vtique inquit, & gloriari possum de his quæ in illis operatus sum. Gloriatio vera mea non est in me, hoc est in viribus meis & potentia, sed in Christo Iesu. Etenim si quid dixero aut gloriatus fuero, nihil aliud audebo dicere, quã ea quæ per me Christus effecit.

h *Non enim.* * Haym. Quidquid enim operabatur, quicquid loquebatur, totũ Christus per eum efficiebat, sicut ipse alias dicit. 2. Cor. 3. *An experimentum quæritis eius, &c.*

i *In virtute.* * Orig. Distant autem signa a prodigijs, quod cum his aliquid mirabile insit, aliquem futurum euentũ indicant, illa vero appellantur in quib. aliquid mirabile contineatur. Scriptura tamen diuina interdum tenet istas proprietates, interdum autem abusiue prodigia pro signis ponit.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Repleat vos.* spirituali.
2 *Et pace.* per quietem passionum: quę turbant animam.
3 *In credendo.* Hoc dicit, quia fides formata ista facit.
4 *Vt abun. &c.* per cumulum meritorum.
5 *Et vir. S.* s. cuius sunt principaliter opera meritoria, quia se habet ab liberum arbitrium, sicut cessor ad equum.
6 *Cert. s.* hic Apostolus ponit suam excusationem, & primo de hoc quod Romanis scribit, secundo quod eos adhuc non corporaliter visitauit, ibi. *Propter quod.* Circa primum primo excludit falsam causam quã posset aliquis opinari de sua scriptura. s. q reputaret eos illiteratos & simplices, & sic sua scriptura necessario indigentes, quã remouet dic. *Cert. sum, &c. pl. estis dile.* & hoc sciebat per beneficentiã quę est eius effectus.
7 *Reple. omni.* pertinente ad salutem.
8 *Vt possitis.* i. non solum propriam uitã regere, sed ẽt aliorũ.
9 *Audacius.* hic consequenter exprimit veram causam suæ scripturę. s. debitum officij sui, quia erat apostolus Gentium. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit huius officium, secundo eius effectum, ibi. *Habeo igitur.* Circa primum dicit. *Audac. aut. vob. scri.* i. breuiter & succincte.
10 *Tanquam in.* de his quę scitis in habitu, & non uos aliquod ignotum docens, propterea dixit supr. 7. c. *Scientibus enim legem loquor.*
11 *Propter gratiam.* idest, apostolatus.
12 *In Gentibus.* i. sanctum ostendens & prędicans.
13 *Vt fiat* i. oblatio quam offerunt Gẽtes per fidem Christi sit accepta Deo patri.
14 *In spiritusancto.* i. per gratiam spiritus sanctificata, & non per legales obseruantias.
15 *Habeo.* Hic consequenter ostendit efficaciam officij sibi impositi. Primo, quia sua prædicatio ex auctoritate Christi erat, & hoc est quod dicit. *Habeo igi. glo. in Chri. Ie.* i. auctoritatem officij a Christo habeo.
16 *Ad Deum.* i. ordinatam ad honorem diuinum. Secundo quia executio sui officij non solum erat per verba, sicut prædicatio pseudo apostolorum, sed etiam per miracula virtute Christi facta ad cõfirmationẽ prædicationis Apostoli iõ dicit.
17 *Non enim.* sicut faciebant pseudo apostoli a Christo non missi.
18 *In verbo.* quia a Christo habeo verbum prædicationis & factum miraculorum verbi confirmatiuum, ideo subditur.
19 *Et.* pro idest.
20 *In virtu.* quantum ad minora miracula.
21 *Et prodi.* quantũ ad maiora. Consequenter cõcludit efficaciã suę prædicationis in effectu, & primo exprimit extẽsiue di.
22 *Ita vt ab.* Locus est in fine Grecię, vnde nominatur mare Illyricũ: & secundo intensiue, quia prædicauit vbi alij non prędicauerant, & sic fuit ibi maior labor, quia maiora loca non erãt disposita per prædicationem aliorum, & hoc est q dicit.

In

Sic

Digitized by Google

a *Non vbi no. &c.* Quia sciebat pseudo apostolos & alios sub nomine Christi falsa docere, quod postea corrigere maximi erat laboris, ideo solicitus erat præuenire, & veritatem integre tradere, vbi nondum erat nunciatus Christus, quod testimonio prophetæ probat.

b *Ne supra alienum.*

* Chrysostom. Hæc dicens ostendit se quam alienissimũ esse ab inanis gloriæ studio, illosque instruit, quod non gloriæ desiderio, aut honoris ab ipsis acquirendi studio, scribere ad eos proposuerit sed vt ministerium suum impleat, sacerdotiumque suũ perficiat tanquam qui salutem illorum amet. Alienum autem fundamentum Apostolorum dicit non iuxta personæ qualitatem, neque iuxta prædicationis naturam, sed secundum mercedis rationem. Alioqui prædicationes ipsæ alienæ non erant nisi quantum ad mercedem pertinebat. Merces enim laborũ qui ab alijs desudati sunt aliena erat Paulo.

c *Et qui non au. &c.* Vt verus esset de verbo Dei intellectus festinauit Gentes veritatem imbuere.

d *Propter quod.* * Bas. Eorum quæ in domino recte aguntur, alia mentis proposito, & iudicio absoluũtur, alia per corpus perficiuntur, vel studioso opere, vel tolerantia. Quęcunque in animi sita sunt proposito, illa nullo modo poteit impedire, volũtas quippe hominis subiacet solius Dei imperio. Iis vero quæ corporali operatione perficiuntur, sępe numero permittit etiam Deus accidere impedimentum, ad probandum, vel arguendum eum qui impeditur, vt vel si bonũ propositum mutet, arguatur, quales sunt ij de quibus. *Ad tēpus credunt, &c.* Aut si in bono pseuerauerit, probatus reddatur in virtutũ studio ac diligentia, sicut Apostolus, qui cũ sępe statuisset proficisci ad Romanos, impeditusq; toties fuisset, nihilominus a proposito non destitit donec illud impleret.

* Athanas. Vt væ illi est qui non euangelizat, ita ipse Paulus docens & prædicans euangelium, pro gaudio & corona ipse discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro vsque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere aut omittere quin Romam iret, & in Hispanias ascenderet, vt pro grauiori labore, maiore frueretur mercede laboris.

* Chrys. Postquam Paulus Romam ingressus est, ibi quanta cum modestia annunciat veritatem, quanta cum libertate obstruxit ora impiorum. Verum, nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit.

* Ado. Viennensis. Nerone necdum in tantam Christianorum persecutionem erumpente, quãtum postea, creditur Paulus ad Hispanias peruenisse, & Arelatæ Trophimũ, Viennæ Crescentem discipulos suos ad prædicandum reliquisse.

e *Sanctis.* Qui omnium rerũ suarũ venditarum precia posuerunt ad pedes apostolorum, & passi sunt a contribulibus: de his communis erat cura omnibus apostolis.

* Sedul. Sancti erãt in Ierusalē, qui omnibus suis distractis, & ante pedes apostolorũ depositis, orationi, contemplationi ac doctrinę vacabãt.

* Hier. Hoc contra illos facit qui gloriã precitosis impugnãt.

f *Probauerunt enim.* Ad huiusmodi opera Romanos inuitat, qa qui per misericordiam Dei viuit, pius debet esse contra...

g *In paupe.* Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil mũdanum curantes, exemplum bonę conuersationis dabant fidelibus.

h *Placuit enim.* * Haymo. Quid acceperunt Macedones & Achaei siue Achæi a Sanctis qui erant Hierosolymis, vt eorum debitores essent? Tribus modis erãt debitores eorũ, vel quia eos in fide pręcesserãt, qui ab Apostolis & prędicatorib. erudiebantur, vel quia eorũ exẽplo, & doctrina proficiebãt, vel quia ẽt vnius fidei erãt & vnũ Deũ patrē habẽtes fratres erãt in fide. Omnes n. Christiani qui fratres sunt in fide debitores sibi sunt, vt alter alterius onera portet. Gal. 6. Posset & quarto modo intelligi, in hoc eos existere debitores eorũ quia illi die ac nocte pro salute illorum orationibus insistebant vt fides Christi in eis corroboraretur.

i *Nam si spiritualium.* Hiero. Quia doctores ex ipsis habebant, & facti fuerant radicis & pinguedinis oliuæ, ideoque vnusquisque in quo abundat, debet alteri impertire.

Marginalia: Esa. 52. — sæpe. — & prohibitus sum vsque adhuc. — 22. q. 2. c. beatus. — communicationem. — li. de contradictioribus. Reg. c. 275. — Luc. 7. — Epi. ad dracõtium. — Hom. 7. de laud. Pauli. — In sexta ætate. — Visum enim Macedoniæ & Achaiæ. — Aug. li. de catechizand. rudibus.

per circumitum vsque ad Illyricum repleuerim euangelium Christi. Sic autem euangelizaui hoc prædicaui, nõ vbi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem. Sed sicut scriptum est. † Quoniã quibus non est annunciatum de eo, videbunt, & qui non audierunt, intelligent. Propter quod et impediebar † plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc vero vlterius locũ nõ habēs in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis. † Sed cũ in Hispaniã proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscar in Ierusalē ministrare sanctis. † Probauerunt enim Macedonia & Achaia † collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Ierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorũ

Interlinear: Circumquaque. — Mare. — Plene prædicauerim. — Alias Dei. — In tali loco. — Pseudo Apostolis. — Si enim illud facerem, hoc inde contingeret — Quia ne prædicarem semper alios conterens, non quod hoc non faceret, si contigisset. — a Ita feci. — In illa a ite heri. — Prius. — Christo. — Credent. — Prius. — Prædicationem alicuius de Deo. — Meam prædicationem esse veram. — Quia tot prædicaui. — Vt pseudo apostolorum commenta praua excluderet. — Sicut in initio epistolæ dixit. — Causam morandi. — Quia & hos præoccupare festinat. — Vbi difficile iter pseudo apostolis, & ideo tardare licuit. — Quasi ex me nihil passum. — Quia non indigens longa mora, sed interim vos preparetis, ne me a cæteris retardetis. — In Hispaniam. — Illa quæ modo discors. — Temporis i. aliquandiu. — De fructu vestro lætatus. — Quia hic non habeo locum. & vos desidero. igitur Nunc. — i. indilate. — Non eos coegi. — Vel sanctos. — Probauerunt. — Adeo vult esse misericordes, vt & hoc deberi dicat ab eo qui misericordiam expectat. — Iudæorum qui prædicatores miserunt eis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sic autem. *& patet ex dictis litera. Consequenter adducit ad propositum auctoritatem Esa. 52.*

2 Quo. qui. *s. Gentiles, quia per prædicationem Pauli fuerunt illuminati per fidem Christi, quia de Christo non audierũt per prophetas sicut Iudæi, nec per alios apostolos, sicut alij Gentiles, quibus prædicauerant, sicut Matthæus Aegyptiis prædicauit & alii aliis Gentib. pluribus, quibus iam ante prædicauerant.*

3 Pro. quod. *Hic consequẽter excusat se Apostolus de hoc q̃ Romanos adhuc corporaliter non visitauit, primo declarãs sui aduentus impedimentum, secundo amoto impedimento promittit suũ aduentũ, ibi.* Nunc vero. *tertio ad hoc complenda petit orationis suffragiũ, ibi.* Obsecro igitur. *Circa primũ dicit.* Pro. quod & imp. pl. &c. *quia plurimo tēpore Apostolus fuit occupatus in prædicando Gentib. in partib. Græciæ, quæ pro magna parte erãt seductæ a philosophis prophanis & a falsis prophetis ante prædicationem Apostoli, vel post, sicut patebit infra domino concedente in aliis epistolis.* 4 Nunc ve. *Hic consequẽter promittit suum aduentum dicens.* Nunc ve. *vlterius.*

5 Lo. non ha. *i. non habens necessitatem ibi manendi amplius, quia licet non omnes essent conuersi, tamen per ciuitates & loca erant per Apostolum episcopi & presbyteri ordinati, qui ad conuertendum residuos, & instruendũ conuersos sufficiebãt absq; præsentia Apostoli, pp qd festinabat ad alia loca maiora, in quibus incũbebat prædicandi necessitas.* 6 Cupiditatem autem hab. *quia ciuitas Romana totius orbis terrarũ erat capitanea.* 7 Sed cum. *Sicut enim prædicauerat in Oriente, ita desiderabat hoc facere in occidente, vbi est Hispania.*

8 Spe. quod. *Per hoc innuit quod non intendebat ibi diu morari, eo quod Petrus Apostolus cum suis discipulis erat Romæ, et sic prędicatio Pauli non erat ibi necessaria, sicut in Hispania.*

9 Et a vobis. *quia tunc Hispania erat Romanis subiecta, vt patet. 1. Machab. 7.* 10 Si vo. pri. *i. delectatus in conuersatione & in fide vestra, & sic accipitur hic frui large.*

11 Nunc igitur. *i. antequam vado Romam.*

12 Proficiscar in. *Conuersi. n. ad fidem manentes in Ierusalē, vt essent perfectionis exemplum cæteris, abrenunciabant omnibus terrenis quantum ad proprietatē, vt patet Act. 4. vt liberius orationi vacarēt & prædicationi, propter quod vocantur hic sancti, et Apostoli solliciti fuerunt vt alii conuersi qui non abrenunciabant suis bonis terrenis, sustentarent eos suis eleemosynis, & hoc negotium Petrus et Ioannes recõmendauerũt Paulo, vt patet Gal. 2. & ipse sollicite fecit, vt patet hic.*

13 Probauerunt. *i. consenserunt.* 14 Macedo. & Ach. *conuersi de terris illis, & per hoc intelliguntur conuersi de aliis locis.*

15 Collationem aliquam. *i. donationem de bonis suis.* 16 In pauperes. *i. qui sunt de numero sanctorum.* 17 Et debi. *s. vt hoc faciant eis.* 18 Nam si sp. *quia prædicatio euangelii exiuit a Ierusalem, vt frequenter dictum est supra.*

Debent

Digitized by Google

a Hoc autem cum. * Haymo. Spū ꝓphetico afflatus talia cū securitate dicebat. Qđ aūt dicit *in abundantia benedictionis Christi veniam*, tale est quale & illud, qđ in exordio huius epistolæ dixit: *Desidero (inquiens) venire ad vos vt aliquid gratiæ spiritalis impartiar vobis ad confirmandos vos.* In abūdantia bñdictionis veniā, i. in plenitudine virtutū vt mea ꝓdicatione qđ minus hētis in fide, ꝑcipiatis ex virtute miraculorū q̄ apud vos operabor, roboremini in eadē fide vt maiorē Chri gratiā in meo aduentu ꝑcipere mereamini: sic etenim fecit, qa veniēs ꝗ illis deerat in fide & charitate & cęteris rebus spiritualibus suo aduentu suppleuit.

b Laborantem

* Hierony. Sciens Apls qm̄ ꝑ prædicationē Chri Romā vinctus ducēdus erat in abundātia benedictionis prædicat se esse venturū, vel certe quoniam sibi conscius erat, nihilominus se habere gratiam ab alijs apostolis.

c ministerium meum qđ ... ~~~

b *Vt adiuue.* Multi minimi dū cōgregant̄ vnanimes, fiūt magni, & multorū pces īpossibile est, vt nō īpetrēt. Si ergo eū videre cupiūt, orēt vt liberatū eū recipiāt cū gaudio charitatis.

* Origenes. Orationes ecclesiæ & postulationes etiamsi inferioris esse meriti videantur his, a quibus oratio postulatur, non contemnendas docet.

* Chryso. O rē admirandā? O ineffabilis clemētia Dei? hō mortuus Dauid. f. viuis patrocinat? O iustorū & post cōsummationē inexpugnabilis virorū pugna? ꝓ his oīb⁹ grās agamus Deo, & tales nos exhibeamus in hac vita q̄ possimus inuenire requiē sēpiternā cū sanctis.

* Hieron. Intantū iustitiā diligit Deus, vt et posteros sācto rū hoium, etiā vita functorum, non suis meritis eorū & virtute tueatur.

c *Accepta.* Vt illi intellecta charitate illius erga se, cum illo vnanimes Deo gratias agant: Magnus enim profectus est ei, cuius ministerio multi facti læti Deum laudant.

d *Deus au. pa.* Chrs q̄ ait: *Pacem meam do vobis, & pacem meam re. vo.* qui cū suis vsq; ad cōsummationē seculi, ita & cū istis, Sic ipse ait: *Vobiscum sum oībus diebus, vsq; ad consummat. seculi*

Homil. 2. in psal. 50.

refociller.

Ioan. 14. d.

Matt. 28 d.

¶Vtique. ¶Ipsi.
a Iudæis. b Quia illis hoc placuit facere communionem sanctis, qui sunt in Ierusalem. c Idest, cum perfecero opus administrationis. d Sub signo cuiusque ecclesiæ.

participes facti sunt, Gentiles debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc autem cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniā. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. Obsecro igitur vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus vt * adiuuetis in orationibus vestris pro me ad dominum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & † obsequii mei oblatio accepta fiat in Ierosolymis sanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et † refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, amen.

a Et ideo interim corrigite vos. b Per vos transibo, sed tamen certus sum de gratia Dei. a Iam diu voto. b Ita vt vobis multum prodero per benedictionem Christi. c ¶Hæc est virtus signorum qua confirmati sunt. d Tandem re ipsa. ¶Et ideo. ¶Si cum diligitis. a Si in vobis est charitas quam spiritus facit. ¶Per. ¶Habitis. ¶Ne quod defero auferant. a Mihi adiuncti. b Quasi sufficiens non diminuta. a Orate ita fieri vt hoc facto. b Hoc dicit vt ostendat omnia cum voluntate se agere. c Vel vt. ¶Quod erit illis pacatis. a Quem venturum me spero, sed siue veniam siue non.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Debent & in car. *necessariis ad vitam corporalem.*
2 Ministrare. *Sicut enim prælatis debentur sumptus ex debito necessitatis, eo quòd sunt prædicatores ex officio, ita aliis qui faciunt hoc ex gratia, debentur debito honestatis.*
3 Hoc au. c. *assignando eis eleemosynam per me missam.*
4 Proficisc. *ita enim proponebat facere.*
5 Scio au. *i. in abundantia bonorum spiritualium, sicut Gene. 30. d. dixit Iacob ad Laban:* Benedixit tibi Deus ad introitū meum, *de multiplicatione bonorum temporalium, & magis proprie benedictio dicitur de multiplicatione bonorum spiritualium.*

Circa partem istam duo sunt notanda. Primū est solicitudo Apostoli circa ecclesiā Dei, quia publicato euāgelio in partib. orientis festinabat Ierusalem ad ministrandū vitæ necessaria sanctis, & inde celeriter Romam transiēs ad prædicādum verbum Dei in partibus occidentis. Ex quo nostra negligentia ostenditur valde reprehensibilis. Secūdū est, quia ex dictis videtur, ꝗ Paulus in Hispania prædicauit, cuius cōtrarium videtur dicere decretū di. 11. ca. Quis nesciat. *s. quòd de Apostolis solus Petrus docuerit in his prouinciis, Italia, Gallia, Hispania, Aphrica, & Sicilia. Propter quod dicunt aliqui, ꝗ Paulus prædicare proposuit in Hispania supposita Dei voluntate sicut dicitur hic, ꝓp quod verum dixit, licet ibi non fuerit impedimento superueniente. Alij vero dicunt, ꝗ in Hispania prædicauit, & hoc dicit Isidorus in lib. de ortu & obitu sanctorum. Et idem videtur dicere Hiero. in li. illustrium virorum, ꝗ Paulus in prima satisfactione a Nerone dimissus in occidentis partibus prædicauit. Ad decretū autem rñdent aliqui, ꝗ non negat simpliciter in Hispania Paulum, & in alijs dictis prouincijs prædicasse, sed dicit quòd hoc non legitur. Sed contra hoc videtur quod dicitur Act. vlt. Paulum biennio Romæ fuisse, & ibidem disputaße & docuisse, quæ tamen est in Italia de qua loquitur decretum sicut & de Hispania. Propter quòd aliter potest dici, quòd intentio decreti est quod nullus prædicauit vel ecclesias constituit in dictis prouinciis nisi Petrus, vel alij, ex ordinatione, & iussione ipsius, & hoc modo Paulus in Italia, & Hispania non prædicauit.*

Paulus Hi... nis prædi... erit.

6 Obsecro. *Hic consequenter Apostolus petit orationum suffragia, vt impleantur prædicta, quia eundo Ierusalem, ab insidijs Iudæorum, ei imminebant in via & termino multa pericula, sicut habuit per reuelationem, & patuit ex euentu Act. 20. ideo dicit:* Obsecro au. vos fra. per domin. *Et patet litera vsque ibi.*
7 Et obsequij. *i. eleemosyna per obsequium meū a Gentibus oblata.*
8 Accepta fiat. *scilicet Deo ad gloriam.*
9 Sanctis. *pauperibus ad eorum indigentiam releuandam.*
10 Vt veniam. *officio dicto peracto.*
11 Et refrig. *per receptionem spiritualium bonorum post multas tribulationes illatas mihi.*
12 Deus au. *Confirmatio est prædictorum.*

CAP.

ADDITIO I.

In ca. 15. vbi dr̄ in Postil. Improperia improperā. ti. ce. super me.

Improperia improperantium Deo ceciderunt super Christū, quia non recipiendo Christum Deo qui ipsum misit improperati sunt, & improperia ceciderunt super Christū qui quasi blasphemus ab eis occiditur, vt in glo.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in postil. *Propterea confitebor tibi in Gentib.*

Hæc auctoritas psal. *Confitebor ti. &c.* nō mysticè sed ꝓprie ad literam intelligit̄ de Chro qui cōfiteri facit credentes fideles de Gētibus: Vñ statim subiungitur in psal. *Faciens misericordiā Christo suo Dauid & semini eius vsq; in seculum.* Christi enim regnum qui de semine Dauid factus est secundum carnem, ad Rom. 1. est vsque in seculum, quia regni eius non erit finis, &c.

ADDITIO III.

In eo. c. 15. vbi dr̄ in postil. Et iterum. dicit, Esa. 35. *Læta. Gentes.*

Hæc auctoritas quæ allegat̄ ab Apostolo cū dicit. *Lætamini Gētes cum ple. eius.* nō est in Isaia, sed potius in Deut. 32. vbi dr̄: *Laudate Gentes cū plebe eius.* Hebraica veritas hēt: Lætamini Gentes, vel exultate Gentes cū plebe eius. Quæ quidē auctoritas ad literā intelligitur de vocatione Gentiū, prout ibidē sufficiēter expositū in additione super illud verbum; *Laudate Gentes*, vide ibi.

REPLICA. in ca. 15. Bur. culpare Apostolum non veretur. quasi falsam fecerit allegationē, dicēdo: Et iterū Isa. ait: *Lætamini Gētes cum plebe eius.* Dicit. n. Burg. ꝗ illa allegata auctoritas non est in Isa. sed Deut. 32. Hic cōtra Burg. ꝓsumptionē dico duo. Primū ꝗ Burg. malè emendat allegatū Apostoli, quia qđ allegat Deut. nō cōsonat intētioni Apostoli scđm verba, nec scđm sensū. Patet primum, quia non hr̄ ibi: Lætamini Gētes, sed hr̄: *Laudate Gentes populū eius.* Patet scđm quod nō correspōdet illa lr̄a intētioni Apostoli, quia ibi assignat̄ pro causa dicti vindicta cū subditur: *Quia sanguinē seruorū suorū vlciscetur.* Hic aūt causa dicti Apostoli nō est vindict, a sed grā, qa vocatio Iudæorū & Gentilium. Vñ ꝓ causa lætitiæ Gētis cū plebe Apostolus antecedenter dixit: Propter veritatē. s. ꝓmissionū, vocauit Deus Iudæos ꝑ plebē significatos. & ꝑ misericordiā vocauit Gentiles per Gentes significatos. Propterea inquit Apost. *Confitebor tibi in Gentibus, &c.* Et iterū: *Lætamini Gentes cum plebe.* s. rōne talis vocationis nō vindictæ quę describitur Deut. 32. Non est igit̄ multum mirandū, ꝗ Burg. Postillatorē inuadit, qui Apostolo nō pepcit. Contra igitur ꝓsumptionē eiusdē Bur. dico scđo ꝗ Apostolus rectè Isa. allegat, qa Isa. 35. hr̄ sensus quē hic vult Apostolus: quāuis in aliis verbis. Ait enim Isa. de lætitia desertæ Iudææ & solitudinis. i. Gentilitatis, prout exponit hic postil. & Burg. ibi eū non reprehēdit. Et causa huius lætitiæ est, vt ibi dr̄ congregatio Gentis & plebis in vnā ecclesiā Christi, sic & illud ca. in sensu consonat hic Apostolo.

CAP.

Digitized by Google

CAPVT XVI.

a COmme.a.v. Amodo multos pponit, quibus credere debeāt Romani. Q. Ita facite vt dixi. hos aūt imitamini.

b *Phœbem*, s. Phebe ditissima & nobilissima mulier fuit, quæ ecclesiam in loco Cenchris sua substātia sustētabat. Ea vero tūc temporis pro aliquo negocio Romā profecta est, per quā forsan hanc misit epistolam.

✱ Chrysostomus. Vide quātum illam honorat. Nam illam & ante reliquos omnes commemorat & sororem vocat. Non est autē modici momēti, Paulo Sororem vocari. Dignitatem quoque adijcit, ministram illā vocās. Tales oportet esse mulieres, nō in tortis crinibus, aut auro, aut vestimento sūptuoso, sed talibus factis adornatas & conspicuas. Quænā regina adeo splenduit? &c.

c *Quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est, &c.* ✱ Hier. Sicut etiam in orientalib. diaconissæ mulieres, in suo sexu ministrare videntur in Baptismo siue in ministerio verbi, qa priuatim docuisse fœminas inuenimus, sicut Priscillā, cuius vir Aquila vocabatur. Vel,

d *Suscipia.* Vt alij codices hñt. i. valde honeste & honorifice.

e *Aquila.* Vir Priscillę, qui coadiutores Pauli, Romā ad confirmationem eorū venerant. Sic & omnes alii quos salutat.

✱ Ambros. Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laboris Apostolici, vt etiam cęteros ipsi exhortarentur ad fidem rectam.

Homil. 30. in Moral. ✱ Chrysostomus. Quid maius, quid par esse poterit, quod mulier illa (Priscilla) Paulo fuerit adiumento? Quod propriis periculis doctorem orbis conseruarit? Obserua quot & quantæ reginæ in obscuro sint silentio, dum interea tiberniculorum textoris vxor vbiq; cum suo textore circumfertur, mulierisq; illius gloria, quatenus sol iste terrā contuetur, eatenus discurrit. Totus siquidem orbis, & Persę, & Scythæ, & Thraces, & q in extremis habitant, mulieris huius philosophiā venerātur, beatamq; dīt. Quantas diuitias, quot diademata quot vestes purpureas cū gaudio nō pijceres, vt tale testimonium acquireres? Nō veretur vas bñdictionis, mulierē, coadiutricem suā vocare, sed & gloriat' i eo. Naturā quippe fęminei sexus nō aspicit, sed volūtatem coronat. Disce mulieris huius ornatū, nō corpori circundatū, sed aīam ornantem, nunquā depositū in arca, sed in cęlo reconditum. Vide illorum circa pdicationē laborē, in martyrio coronā, i habitus honestatis studiū, dilectionē erga Paulū, erga Christū amorē, &c.

f *Ecclesiæ Gen.* Quia hi laborant ad profectū Gentium exhortantes fidem Christi, qui etiam pericula pro Apostolo pati nō recusauerunt, vnde Romani eis obedire debent.

g *Salutate Mariam.* Sedul. Docet ēt in hoc fœminas debere pro ecclesiis Dei laborare: nam & laborant cū docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros suos, filios enutrire, pudicas esse, castas, domum bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorum pedes lauare, &c.

h *Appel.* Per tentationes inuentus est fidelis in Christo, etsi non suus amicus, vel particeps operis.

☞ *Ari-*

CAP. XVI.

¶Commendabilem ostendo,

COmmendo autem vobis Phœbem sorem † nostram quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchris, vt eam suscipiatis in † domino digne sanctis, & assistatis ei quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis & mihiipsi. Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu (qui pro animā mea suas ceruices supposuerunt, quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ Gētium) et domesticam eorum † ecclesiam. Salutate Ephenetum dilectum mihi, qui est primitiuus ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu. Salutate Mariam quæ multum laborauit in † vobis. Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos, qui sunt † nobiles in apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachin dilectum meum. Salutate Appellem † probum

[Interlinear: In fide. — Pro. a Vt dignum est sanctos suscipere, vel suscipi. b Vobis. — a Auxiliemini. — a Quæ & Priscilla in Actibus apostolorum appellatur. b In prædicatione Christi. — a Idest, vita. Liberanda. b Ministrando mihi. c Gladio. — a Et salutate. — Id est, familiam. a Qui impensius laborauit ad exhortationem eorum. — a Qui primus regenerauit in Christo. — a Quæ impensius laborauit ad exhortationem eorum. b Quia discordiam pertulit ad Apostolum. — a Quia Iudæi. b Causa fidei captiuitatem passi. c August. quia quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Deo, & per hoc concaptiui. — a Prædicatoribus. b In fide Christi. — a Iste amicus erat Apostolo in domino, & non concaptiuus. — a In exhortatione fidei. Operis participem. b Mihi & alijs. — a Qui amicus meus proprius, etsi non coadiutor, i. particeps operis. Idest, probatum.]

[Margin: † meam; † congregationem; † insignes inter apostolos; † Christo; † erga nos; † probatum]

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVI.

Diuisio. 1 COmmen.au.vo. Postq̄ Apost. instruxit Romanos in morib. verbo pdicationis, hic cōsequēter idē facit exēplo imitationis, pponens eis quasdā psonas imitabiles. Et diuidit' in duas, quia primo pponit exēpla ad imitandū. scđo, ad pseuerandū, ibi: *Salutat vos.* Prima in duas, qa primo pponit imitāda. scđo vitāda, vt opposita iuxta se posita magis elucescāt, scđa ibi: *Rogo autem vos.* Prima adhuc in duas, quia primo noīat psonas sibi familiares, scđo cōes, ibi: *Salutate Appellem.* Prima in tres, quia primo noīat psonas sibi familiares rōne beneficij, scđo, rōne meriti, ibi; *Salutate Ephenetū*: tertio, rōne consortij, ibi, *Salutate Ampliatum.* Prima adhuc in duas, quia primo salutat personas sibi familiares rōne bñficij sibi & alijs facti cōiter. secundo, sibi spāliter, ibi, *Salutate Priscam.* Circa primum dicit, *Commen.* i. cōmēdabilē scribo. 2 *Phœbem.* nostram. s. religione Christianitatis, nō cognatione carnis. 3 *Quæ est in mini. &c.* est, n. Cēchris portus maris ppe Corinthū, vbi ista Phœbe ecclesiam ædificauerat, & ibi Dei ministros suis sumptib sustentabat. 4 *Vt eam su.* erat. n. profectura ad curiam Cęsaris pro suis negocijs, eo q illa puincia erat subiecta Romanis, & per eā scripsit epistolā hāc Apostolus, vt innuit glossa, Hier. tñ dicit q Apost. misit eā per Timotheū, ad qđ cōcordandū pōt dici q Timotheus iuit in societate huius dñę & ambo fuerūt in legatione. vel quia Apostolus scripturā duplicauit pp pericula maris, & vnā misit per Phębē, aliā per Timotheum. 5 *Digne san.* i. vt decet sanctos. 6 *Et as.ei.* qa iter cōuersos ad fidē Romę aliqui erāt de familia imperatoris. vñ Phil. vlt. d. dr: Salutāt vos qui sunt de Cęsaris domo. 7 *Etenim ip. asti.* adiuuādo & ministrando mihi & aliis bñficia. 8 *Salutate Pris.* hic cōsequenter noīat personas imitabiles & sibi familiares rōne bñficij sibi impēsi di. *Salutate Prisc. & Aqui.* erat autem Prisca vxor Aquilę Iudęi, cui ppponit eā Apostolus quia prius credidit, & ordo gratiæ pręponendus est ordini naturæ, vel quia erat magis famosa. 9 *Adiuto.me.* hoc hr Act. 18. vbi hæc mulier nominatur Priscilla sicut Ioanna & Ioannita. dr enim Act. 18. c. q Paulus mansit cum eis in Corintho cum fuissent expulsi de Roma per Claudium Imperatorem & cum eodem Paulo inde recesserunt mota seditione contra Paulum a Iudæis. 10 *Qui pro ani.m.* i. pro vita mea seruanda. 11 *Suas cer. sup.* exponendo se periculo mortis. Nec hoc fecerunt ɔtra ordinē charitatis, qa sciebāt vitā Pauli magis necessariā ecclesię. pp qđ eā suæ proprię vitæ pręponebāt ex magna charitate. 12 *Quib. non.* qui fuerunt p cōi vtilitate ecclesię. 13 *Et do. eo. ec.* i. congregationem eorum fideliū in domo eorum. 14 *Salutate E.* hic ɔñr exprimit psonas sibi familiares rōne meriti. & primo rōne fidei qualis fuit Ephenet⁹, de quo subdit'. 15 *Qui est primi. Asiæ.* i. primo regeneratus in Chro, & sic fuit exēplar aliorū ad credendū, & quia hō literatus erat, Romā iuerat ad alios instruendū. secūdo rōne meriti in operatione, ibi. 16 *Saluta. Ma.* erat. n. ciuis Romana laborās ad cōem pacem conuersorū ad fidem, iō subdit'. 17 *Quæ mul. la. in vo.* vñ & ipsa dissensionē oriente inter eos, eo q Iudæi præferebant se Gentilibus & econuerso, vt dictum est. sup. 1. ca. denunciauit Apostolo tanquā ei qui posset prodesse & vellet. tertio rōne meriti in pręducatione di. 18 *Saluta. And. & Iu.* erant. n. Iudæi natione, & forte de tribu Apostoli, & multas tribulationes sustinuerāt sicut ipse pro noīe Christi. 19 *Qui sunt no.* erant. n. de lxx. Chri discipulis. ideo subditur. 20 *Qui & an. me fue. in Chri.* quia prius vocati ab eo. 21 *Salu. Am.* hic consequenter nominat personas sibi familiares ratione consortij, & nominat hic tres, sed non exprimit vbi associauerunt eum, patet litera. 22 *Saluta. Ap.* Hic consequenter proponit exēpla psonarū

✱ minus

Digitized by Google

a *Aristobo.* Solebat congregare fratres in Christo, quos salutat adeo probans factum illius.

b *Et Narcissi.* Narcissus dicitur fuisse presbyter qui peregrinando cõfirmabat sanctos fratres, qui quia presens tunc non aderat, suos salutat, & quia non omnium illorũ merita nouerat discernit, subdẽs, *qui sunt in do* i. eos quos dignos videritis.

c *Laborauit.* Labor hic de quo crebrius Apostolus est in exhortatione & in ministerio sanctorum, & in pressura & in egestate ꝓpter Deũ.

d *Et matrem.* Pro sanctitate eius vocat suã matrem, cuius filiũ proposuit pro ecclesiastico officio.

e *Et omnes.* Omnes quib. scribit, & quos nominat, iubet se salutare inuicẽ in osculo sancto. i. in pace Christi, religiosa sint oscula non carnalia.

* Haym. Iam quia ego non sum presẽs vt vos omnes possim osculari, osculamini vos inuicẽ mei amoris causa, cum acceperitis hanc epistolã. Ex hoc loco aliisque similibus, mos traditus est ecclesiæ, vt conuenientes fideles in ecclesiam, ad audiendum verbum diuinum Missarumq; celebrationem, post orationes osculo dilectionis suscipiant se inuicem.

f *Christi.* Quæ in Christo confidunt, non in alia re.

g *Vel vt ob.* Pseudo apostolos tangit, quos in tota epistola cauendos esse monet.

* Hier. De illis dicit, qui ex circuncisione illo tempore venerant, Ieiunia, & abstinentiam destruentes, Neomenias & sabbatha, & cęteras ferias, vẽtris gratia prędicabãt dissentientes ab apostolica doctrina, & fratrib. offendicula ꝑparãtes.

* Chrysost. Parænesis iterum, & post parænesim precatio. Cum enim dixisset, vt eos qui dissidia gignunt, obseruent, illisque non obtemperent, adiicit. *Deus autem pacis conteret, &c.* Obseruia vero quã placide adhortetur, non in persona consiliarij, sed in persona domestici, istud, multoq; honore faciẽs. Nã & fratres illos vocat, & supplicat. Obsecro vos. hoc est, diligẽter satagite vt perscrutemini & cognoscatis eos qui dissidia & offendicula contra doctrinã quã didicistis gignũt. Ista siquidem potissimũ est ecclesiæ subuersio, in partes diuisam esse. Hæc diaboli sunt arma, hoc ꝑ[illegible] cto omnia sursum ac deorsum voluuntur. Donec enim vnitum fuerit ecclesiæ corpus, nullum valet habere introitum Satanas, verum a dissidijs oriturus offendiculum. Vnde autẽ dissidia? Ab eo quod ventri, aliisq; affectibus seruitur. Nam qui tales sunt, inquit, Deo nõ seruiunt, sed ventri.

h *Et per dulces serm.*

* Chrys. Insidiarum modus aliũ morbum habet, nimirum adulationem. Per blandiloquentiã inquit, seducunt corda innocentum. Recte autem dicit per blandiloquentiam, obsequium quippe illorum in verbis hęret, mens vero talis non est, sed dolo referta.

* Irenaeus. Heretici suadenter illiciunt per verborũ artem simpliciores ad requirendi modum, male autem perdũt eos in eo quod blasphement, impiam ipsorum sententiã faciant in fabricatore, non discernere valentium verum a falso. Error enim secundum semetipsum non ostenditur, ne denudatus fiat comprehensibilis, &c.

* Hier. Quando vrgeri cęperint, aut scribendum illis fuerit, miras strophas videas, sic verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, vt & nostram, & aduersariorum confessionem teneant, vt aliter hereticus, aliter catholicus audiat, &c.

Marginalia: i. familiaris. — Mercurium. — contra. — blandiloquẽtiã & adulationem. — hom. 32. — Phil. 3. d. — Præfat in lib. primum.

1 a in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salu-
2 tate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex
3 b Narcissi domo qui sunt in domino. Salutate Triphenam &
4 c Triphosam, quæ laborãt in domino. Salutate Persidam cha-
rissimam meam, quæ multum laborauit in domino. Salutate
5 6 7 8 d Rufum in domino electũ, & matrem eius & meam. Saluta-
9 te Asincretum, Phlegõtem, Hermam, Patrobam, Hermen
10 & qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam &
e Nereum, & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui
11 cum eis sunt sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto. Sa-
12 f lutant vos omnes ecclesiæ Christi. Rogo autem vos fratres,
13 14 g vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, † prӕter
15 doctrinã quã vos didicistis, faciũt, & declinate ab illis. † Huiuscemodi enim Christo domino nõ seruiunt, sed suo vẽtri,
16 h & per † dulces sermones & benedictiones seducunt corda

Interlinear glosses: a In ministerio sanctorum & angustijs. — a Plus prædictis. b In ministerio sanctorum vel angustijs. — a Quia promotus ad res domini agendas, sed ad sacerdotium. b Carne. c Beneficijs. d Simul salutat eos, sed erant iuncti in Christiana amicitia. — a Et hi simul vnanimes erant. — ¶omnes. ¶In pace Christi. — a Horum locorum. b Hos salutate & imitamini, sed hos vitate. — ¶Discernatis. ¶Qui faciunt vos dissentire & offendere inuicem. a Entes. — ¶Quia de lege ardebant, & cogebant credentes Iudaizare. ¶A veris. — ¶Et debetis declinare. a Nostro. b Alijs enim adulantur, alijs detrahunt, vt ventrem suum implere possint. — a Compositis enim verbis suam traditionem commendabant, quibus simplicium corda decipiebant.

Ve-

NICOLAVS DE LYRA.

* *minus sibi specialium, & primo quãtum ad exẽpla in fide, secundo in bona operatione, ibi.* Salutate Triphenam. *tertio quantum ad exẽpla concordiæ, ibi.* Salutate Asincretum. *Circa primum ponit quatuor exẽpla de fide. primũ est pro ea viriliter pugnando, cum dicit.* Saluta. Ap. pro. in Chri. *i. probatum in fide Christi per tribulationum tolerantiam, secundo est fideles congregando.*

1 Saluta. eos qui sunt. *fecerat enim iste domum ad fideles pauperes congregandum, & in ista salutatione principaliter intelligitur tanquã principalis in domo. tertium est in fide proficiendo dicens.*

2 Salu. He. co. *natione & religione. quartum est congregatos in fide solidando dicens.*

3 Salutate eos. *Iste Narcissus fuit quidam presbyter discurrens per ciuitates & loca confirmando credentes in fide, & fideles pauperes recipiebat hospitio, & sic salutat eos cum ipso, vel vt hic dicit glossa tũc erat absens pro confirmatione fidelium, propter quod Apostolus non nominat ipsum, sed illos de domo sua.*

4 Saluta. Tri. *Hic consequenter ponit exempla operationis bonæ, & primo, in administratione bonorum corporalium, & nominat hic tres matronas quæ talia exercebant. erat enim consuetudo apud matronas deuotas hoc facere, vt patet in Actibus, & in alijs legendis pluriũ sanctorum, verũtamen quia tertia alias duas in hoc opere præcellebat, & ideo dicitur de ipsa.*

5 Quæ multum. *idest, amore domini,*

6 Saluta. Ru. *Hic consequenter ponit exempla bonæ operationis, & primo in administratione bonorum spiritualium di.* Saluta. Ru. *qui erat sacerdos promptus ad diuina ministranda.*

7 Et matrem eius. *carnalem.*

8 Et meam. *spiritualem.*

9 Saluta. Asi. *hic ponit exempla concordiæ nominãs plures habitantes & concordes charitate ad aliorum imitationem, & eadem ratione salutat sequentes, di.*

10 Salutate Philo. *Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad alias fideles personas quas non nominauerat di.*

11 Salutate in. *Iste modus erat recipiendi fideles in primitiua ecclesia in signum concordiæ & charitatis, & bene dicit.*

12 In oscu. san. *ad excludendum osculum adulatorium, quo Absalon osculabatur populum. 2. Reg. 15. a. Et osculum simulatorium, quo Ioab osculatus fuit Amasan. 2. Reg. 20. c. Et osculũ proditoriũ, quo Iudas osculatus fuit dominum, Mat. 26. g. Et osculum impudicum, Prou. 7. b. de muliere adultera. Apprehensasque deosculabatur iuuenẽ, &c.*

Marginalia: Osculum multiplex.

13 Rogo autem. *Postquam Apostolus proposuit imitanda, hic consequenter proponit euitanda. Et diuiditur in duas, quia primo ponit suã exhortationem, secundo, subiungit suam orationem ibi.* Deus autem pacis. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit exhortationem ratione sumpta ex parte euitationis, secundo ex parte deuitãtium, ibi.* Vestra autem obedientia *Circa primum dicit.* Ro. au. v. fra. vt ob. e. *diligenter considerando & euitando.*

14 Qui dissen. *i. declinationes a rectitudine fidei.*

15 Et of. præ. do. *prebendo alijs occasionem ruinæ. Hoc autem faciebant pseudo apostoli, quos Apostolus monet euitare. Et consequenter ostenditur qualiter possint cognosci, quia malum nõ euitatur nisi cognitum, & hoc ostendit ex tribus. s. ex fine, quia prædictã et docet propter bonũ vtile et delectabile. ideo dicit.* Huiuscemodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. *Secundo ex modo loquendi, quia vitia maiorũ palpant & eis adulantur, ideo dicit. Et per dulces sermones & benedictiones, &c. Tertio ex eis quibus loquuntur, ideo dicitur.*

16 Seducunt cor. *i. quia simplices primo decipiuntur qui talib. facilius acquiescunt. Et dicuntur hic innocentes, non a puritate conscientiæ, sed a defectu industriæ, sicut Prou. 14. b. Innocẽs credit omni verbo.*

Ve-

Digitized by Google

a *Vestra enim.* Iō moneo vitare, quia vestra fides & obediētia vbiq; laudatur, q̄a ciuis in capite mundi, & sic exēplo vestro iam possent alij corrumpi. Vel rogo vitare, quia leuiter obeditis, quod bonū est & inde gaudeo, sed volo vt sitis sapientes in bono discernendo, & sine aliqua parte mali.

b *Deus autem.* Vos sitis sapiētes: Deus aūt conte. Sa. i. falsos pdicatores, vel quēlibet vobis aduersantem hominem, vel diabolum.

c *Sub pe.* Vt caput, i. primos motus suggestionum contemnatis, sicut Euæ in figura ecclesiæ dictum est.

d *Gratia.* Grām quā promisit in aduentu suo, iam optat eis.

e *Salutat vos.* Tot & tanti cōgaudent vestro cœpto, & iō plenerare vos decet.

f *Et vniuersa.* Et supra dixerat oēs ecclesias, sed hic dicit ecclesiā alterius prouinciæ, vnde Caius erat.

g *Ei autem.* Sic ego moneo. Ei autē qui potest vos cōfirmare sit gloria, a quo solo omnia. In quo epłæ notat̄ summa.

h *Secun. re.* Mysterium dicit incarnationem Christi, &c. quæ æternis temporibus erant absconditæ, quia licet ex aliqua parte antiquis patribus fuissent cognita, plene tamen a nullo fuerunt scita, quousque suo tempore per ipsum Christum sunt reuelata.

* Hieronym. Mysterium de vocatione vniuersarum gentium in lege diu fuerat occultum, quod nunc per Paulū euidenter patefactum est euangelium in Christo per testimonia prophetarum, quia quamuis multa de gentibus ante dixisset, tamen quomodo & in Christo vnum fieret & Iudæi, nemo tam aperte cognouerat.

Scrip pro. ab eo reseratis, testimoniū dantibus huic prædicationi. *Patefac.* in cūctis Gentibus ad obediendū i. vt obediāt fidei bene operādo. *Taciti* aliis, sed cogniti soli Deo, q̄a etsi sic modo hoib' reuelatum, tñ soli Deo cognitum est, quia solus nouit cur ita factū est. In quo reprimit inq̄sitores qui querunt: Cur tātum distulit Deus? Cur tot Gentes perire permisit?

i *Aeterni Dei.* Solus Deus proprie æternus dicitur, quia sine initio, & sine fine: Non sic ignis æternus, q. licet sine fine, initium tamen habet. Illa est ergo vera æternitas quæ est vera immortalitas: Hæc est illa sūma incommutabilitas, quā solus Deus habet, quòd immutari omnino nō potest: Aliud est enim aliquid nō mutari, cum possit mutari, aliud aūt non posse prorsus mutari. Sic ergo homo dicitur bonus, non tamen sicut Deus, de quo dictum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Sic homo dicitur immortalis anima, non tamen sicut Deus de quo dictum est: *Solus habet immortalitatem.* Sic & homo dicitur sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est: *Soli Deo sapienti*: Sic dicitur ignis æternus, non tamen sicut Deus, cuius solius immortalitas ipsa est vera æternitas.

[Margin: † simplicium. † synceros. † quæstor ærarius. † obeditionē. † omni loco. † breui. † Totius ecclesiæ. Aeternitas vera. Luc. 18. d. 1. Tim. 6. c.]

a † innocentium[1]. Vestra enim obedientia in † omnem locum[2] diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis[3]. Sed volo vos sapientes[4] esse in bono[5], & † simplices in malo. b Deus autem pacis conterat[6] Sathanam sub pedibus vestris † velociter[7]. c Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. d Salutat vos Timotheus frater[8], & adiutor meus[9], & Lucius[10] & Iason & Sosipater cognati[11] mei. e Saluto vos ego Tertius[12], qui scripsi epistolam hanc in domino. Salutat vos Caius hospes meus[13], & † vniuersa ecclesia[14] f in domino. Salutat vos Erastus † arcarius ciuitatis[15], & quartus[16] frater. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis[17], amen. g Ei autem qui potens est vos confirmare[18] iuxta euangelium meum[19], et prædicationem Iesu Christi[20], h secundum reuelationem mysterii[21] temporibus æternis[22] taciti[23], quod nunc[24] patefactum est per scripturas prophetarum[25], secundum præceptum[26] æterni Dei, i & † obedientiā fidei[27], in cunctis Gentibus.

[Interlinear: ¶ Facultas obedientiæ vestræ. ¶ Et secure. a Idest, vt sitis. ¶ Discernendo. b Sine ipsius aliqua parte. ¶ Dator. a Vt vos lædere non valeat. b Idest, in aduentu meo. c Quod vt fiat. ¶ Sit. ¶ Sic. ¶ Quasi his e. is curæ. ¶ Quasi coepiscopus. a Genere vel fide. a Notarius apostoli, cui concessit sub suo nomine salutare. ¶ Nomine, non numero. a Hic est, cui scripsit Ioannes in epistola canonica gaudens, quia fratribus sumptus ministrabat. a Ab archos, quasi princeps, vel potius ab arce ærarius, dispensator ciuitatis. b Atheniensium. c Proprium nomen. ¶ Ita salutant isti, vel & ego ipse. ¶ Vel ita hi prædicti salutant vos, & ego ipse subscribo propria manu. ¶ Sit. ¶ Deo trinitati. In fide perfecta. a A quo non discor dat prædicatio Christi. b Secundum quod euangelium & prædicatio est. a Idest, secundum id quod reuelatum est mihi de occulto Dei consilio ab æterno tacito. Vel reuelat ipsum mysterium. Per spiritum sanctum. ¶ Referatas. a Qui ab æterno hoc ordinauit. Non est fictum. b Vt obediant. c Bene operando.]

§ Soli

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vestra enim. *Hic consequenter hortatur eos ratione sumpta ex parte ipsorum, quia Romani dominabantur toti mundo, & ideo bona exempla eorum deferebātur ad omnes partes orbis per nūtios de Roma venientes, propter quod fideles Romæ manentes magis debebāt declinare doctrinam & consortia malorum, vt bonum exemplum darent aliis per mundum, ideo dicit.* Vestra au. obe. *in fide euang. lij.*

2 In omnem locum. *modo dicto.*

3 Gau. igitur in v. *eo quod bonitas vestra redundat in alias partes.*

4 Sed vo. v. sa. *scilicet cognoscendo & operando.*

5 Et sim. in m. *operando, non in cognoscendo, quia cognitio mali vt euitetur, non solum est bona, sed etiam necessaria ad salutem.*

6 Deus autem. *Hic consequenter adiungit auxilium suæ orationis. & primo in euitandis malis di.* Deus au. pa. *s. & conseruator.*

7 Conterat sa. *i. aduersarium nostræ salutis, & secundo in bonis consequendis, ideo subditur.* Gratia domini. &c.

8 Salut. vos. *Supra posuit apostolus exempla ad imitandum in bono, hic ponit consequenter exempla ad perseuerandum in bono eorū incepto, ostendens quod multi valentes de eorum bono gaudebant, propter quod magis perseuerare debebant. Dicit igitur.* Sal. uos Ti. *Ephesiorum ep. scopus.*

9 Adiutor meus. *In prædicatione Euangelij.*

10 Et Luc. *qui fuit comes Apostoli indiuiduus, vt dicit Hier. Et patet ex Actibus apostolorum.*

11 Et Iason &. *i. natione Iudæi, de quibus habetur in Actibus.*

12 Saluto vos ego *Non est hic Tertius nomen numerale, sed nomen personale notarij Pauli, de cuius licentia iste posuit nomen suum in salutatione.*

13 Salutat vos Ca. *Corinthiorum episcopus, cui Ioannes scripsit epistolam, qui prædicatores euangelii recipiebat, & ideo Paulus quando ibat illuc, ad ipsum declinabat.*

14 Et vniuersa. *regimini Caii subiecta.*

15 Salu. vos Era. ar. *i. princeps eius. Et sic dictus ab archos quod est princeps.*

Vel aliter & forte melius arcarius dicitur, quia custos erat publicæ arcæ, vbi scripta & acta ciuitatis reponebantur vel vectigalia.

16 Et quar. fr. *Non sanguine sed fidei religione, & est hic. Quartus nomen personale.*

17 Gratia domini. *hoc dicitur ad confirmandum prædicta.*

18 Ei autem. *Hæc est vltima pars epistolæ s. eius conclusio, quæ diuisa fuit contra proœmium et narrationem a principio in qua cōcludit Apostolus epistolam suam & diuinarum gratiarum actionē, & hoc cōcludit ex duobus. s. quia vocatio ad fidem est per ipsum & eius confirmatio, & ex hoc quod mysterium Christi nostris temporib. reuelauit, quod ab antiquis temporibus fuit desideratum, & ante tēpora soli Deo cognitum. Dicit igitur.* Ei autem qui potens est vos cōfirmare. *s. Deo vni & trino, sit supple honor et gloria Quod hic accipitur ex fine huius partis iterum construatur cum sequentibus aliis.*

19 Iuxta euangelium. *i. prædicationem, quod tamen est Christi, vt actoris, ideo subditur.*

20 Et. *pro idest.*

21 Prædicationem Iesu. *quem prædico auctorem euangelii.*

22 Secundum reuel. *i. sacri secreti redemptionis nostræ, quod est in euangelio reseratum. propter quod Septuaginta interpretes, vbi Isa. 9. d. habet nostra translatio: Et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, sic trāstulerūt: Et vocabitur nomen eius magni consilij angelus.*

23 Temporibus ęternis. *hominibus, Deo tamen cogniti. Dicitur autē æternis temporibus, quia æternitas qua mensuratur cognitio diuina nō apprehēditur a nobis, nisi per comparationē ad tempus infinitū.*

24 Quod nunc. *scilicet, tempore nouæ legis.*

25 Per scri. *Apostolis referatas, Luc. vlti. g. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.*

26 Secundum præ. *secundum ordinem eius quia æternaliter disposuit fienda in tempore.*

27 Et obedientiam. *i. vt cunctæ Gentes obediant fidei.*

Co-

Digitized by Google

A a *Soli sa. Deo.* Hic error quibusdã surrepit arbitrantibus solũ patrem hic significari,& ipsum solũ vere sapientẽ esse,cũ tamen non sit dictũ,Soli sapienti patri,sed, soli sapienti Deo, & deus vnus ipsa trinitas, vt sic intelligamus solũ deũ sapientẽ,sicut intelligimus solũ Deum potentem.i. patrẽ & filium & spiritum:qui est vnus & solus deus, cui soli seruire iubemur. Si tamẽ dixisset Apostolus.Soli sapiẽtia patri. Non tamen sic separaret filiũ vel spiritumsanctũ.Sicut in Apoca.de filio legitur,qui habet nomen scriptũ,quod nemo scit nisi ipse. Nec ideo tamẽ dicitur pater nescire hoc nomẽ, a quo & filius inseparabilis.Sicut ergo scit pater, quod nemo scire dictus est, nisi filius,quia inseparabiles sunt pater & filius.Sic ẽt si dictũ esset,soli sapienti patri,simul intelligi debet & filius & spiritussanctus,quia inseparabiles sunt.

b *Cui ho.* Si auferas,cui, absoluta est lectio. Beatus August. dicit apponi,& tractat quod debeat accipi.

Aug. Qđ addit.Cui gloria,cũ sufficeret gloria,inusitate nostre linguę locutio est,nõ sensus ambiguus. Idem est dicere inusitato ordine verborũ, ei gloria p Iesum Chrm,cui gloria.Qđ est vsitato ordine,ei gloria, cui p Iesũ Chrm gloria. Per Christũ est gloria patri.i.clara cũ laude notitia,quia per eum innotuit hominibus deus trinitatis,quod est mysteriũ.

Hom.32.in hanc epist. ad Rom. Chrysost. Aemulatores nos Pauli,eiusdemque dignos patrocinio nos exhibeamus,nec hic solum vocem Pauli audiamus,sed & illic postquam discesserimus, athletam hunc Chri videre mereamur. Imo si hic audierimus, & illic ipsũ omnino videbimus, licet nõ ẽ ppinquo stantes, videbimus tamen tamẽ prorsus apud regalẽ thronum splendentem. Vbi Cherubin Deũ glorificant,vbi Seraphin volant, illic Paulum videbimus cũ Petro in sanctorum choro Choryphęum existẽtẽ & presidentem,germanaque illic dilectione fruemur,&c. Quis mihi nũc dabit Romę circũfundi corpori Pauli, affigi sepulchro,videre puluerẽ corporis illius, quæ adhuc in Christo deerat adimplentis,stigmata illius gestantis, prædicationẽ euangelij vbique seminantis? Puluerem inquam,oris illius per quod Christus locutus est,per qđ lux emicuit quouis fulgore clarior,& vox exiliit dęmonibus quouis tonitru terribilior. Si enim vestimenta eius horruerunt, multomagis vocẽ. Ipsa illos vicit, hæc orbẽ terrarum expurgauit,hæc morbos dissoluit,vitium expulit,veritatẽ superinduxit,Christum habuit inhabitatorẽ,&c. Nõ solum oris,sed & cordis illius puluerẽ videre vellem,quod si quis totius orbis cor dixerit, innumerorumque bonorum fontẽ,& principium,& elementũ primarium nostrę salutis,certe non errauerit,&c. Videre rursus vellẽ puluerẽ manuum illius quæ in vinculis fuerũt, per quarũ impositionem Spiritus sanctus dabatur, per quas hę literę scriptę sunt,& quas cum vidisset vipera,in rogũ ardentem decidit. Puluerem videre vellem oculorũ bene excęcatorũ primo,deinde vero ad orbis salutem respiciẽtium, qui & Christum in corpore videre meruerunt,&c. Vellẽ & pedum illorum videre puluerẽ,qui per orbem currentes nõ laborarunt.&c. Et quid opus est singula recensere? Vellem videre sepulchrum, quo recondita sunt arma illa iustitiæ, arma lucis,in quibus viuebat Christus, templa Spiritus sancti,&c.

a *Mysterij dico.* b *Patefacti.* c *Deo soli uel Christo.* d *A nobis.* ¶ *In se.*

a b † cognito soli sapienti Deo per Iesum Christum: † Cui honor & gloria in secula seculorum, Amen.

† patefacti — † supra ei d. honor &

1 sepulchro,videre pul 2 uerẽ corporis illius, 3 quæ adhuc in Chri- 4 sto deerat adimplen 5 tis,stigmata illius ge- 6 stantis, prædicationẽ

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Co.so.sa.Deo* Hoc refertur ad illud quod prædicitur temporibus æternis taciti.

2 *Per Iesum,&c.* qui est mediator noster ad reducendum nos in Deum. 3 *Cui.s.* Christo.

4 *Honor.* qui est reuerentia in testimonium virtutis exhibita. In Christo enim homine sunt omnes virtutes & charismata.

5 *Et gloria.* quę est honor exhibitus alicui coram multis. Honor autem exhibetur Christo homini coram sanctis & angelis.

6 *In secula seculorum,amen.* i. æternaliter, cuius æternæ gloriæ nos participes faciat, qui cum patre & spiritusancto viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

ADDITIO.

In ca 14.vbi dicitur in Postilla. Temporibus æternis taciti. Dr aũt mysteriũ Chri tẽporibus æternis tacitũ. Nã licet ex aliqua parte antiquis patribus fuit cognitũ,tñ plene a nullo erat præscitũ,quousque suo tẽpore p ipsũ Chrm fuit reuelatũ.& per scripturas prophetarum ab eo reseratas testificatum,vt in glo.

Prologus in epist. primã ad Corinth incipit.

EPistola prima ad Corinthios multas causas diuersasq; complectitur, quarũ partem relatione fratrum cognouit Apostolus: partim ipsorum Corinthiorũ sunt lřis indicatæ. Nõnullas vero pro officii sui cura, aut emendat,& variis curationib. medetur,diuersa infirmitate languentibus. Nã apud eos primum curatur dissensionis vitium, quod multi pseudo apostolorum intulerunt vnitatẽ scindentes ecclesiæ,vt proprij nominis facerent sectatores, quod his exprobrat verbis Apostolus: Hoc aũt dico, vnusquisque vestrum dicit: Ego quidẽ sum Pauli, ego autẽ Apollo,ego vero Cephæ, ego autẽ Christi. Et ob hoc quidem horũ se dicit facere noĩum mẽtionẽ, vt multo magis erubescant id se facere sub falsorum apostolorum nominibus,quod ẽt si sub Pauli & Petri fieret noĩe displiceret. Secunda causa ejus inducitur, qui paternæ oblitus reuerẽtiæ vxorẽ sibi non erubuit facere de nouerca. Qđ facinus licet fornicationem appellauerit Apostolus,tñ ita condemnauit,vt in vltionem facti auctorẽ talis operis diabolo iudicauerit deputandũ, imposita iudiciorem & litium tertia qone. quarto loco matrimoniorum iura tractãtur. His Quinto loco virginitatis consiliũ velut e vicino coniungitur. Sexto loco de escarum licentia disputatur. Septimo atq; octauo loco de attõdendo viris,& mulierib. velãdo capite,ac sacramentorũ cõione præcipitur. Nono loco æmulatio quæ diuersitate donorũ spiritualiũ nascebatur sub exẽplo membrorũ & corporis castigatur. Decimo resurrectionis spes multis & argumentis & rationib. approbatur. Vltimo de colligendis ad necessitatem sanctorum nomine charitatis cura,vel ædificatio cultui imponitur. Interseruntur his pauca, quæ aut, vt quibusdam videtur, pendent ex superioribus, aut habent, licet proprias,tamen paruulas actiones.

Infra 1. c.

Incipit expositio argumenti epistolæ primę ad Corinth.

a *COrinthii &c.* hi ab ipso Apost. Paulo cõuersi sunt, q pręcepto dñi admonitus resedit, apud Corinthios per annũ vnum & mẽses sex, docens inter eos verbũ Dei, sed post per pseudo multifariẽ subuersi,vt de baptistis se iactarent, vnitatẽ ecclesiæ scindentes,

INCIPIT ARGVMENTVM.

a CОrinthii sunt Achaici, & hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, & subuersi sunt multifarie a falsis apostolis. Quidam a philosophię verbosa eloquentia. alii secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos

Digitized by Google

A dêtes, & sacrorũ virtutẽ & vsum ex ministrorum meritis iudicarent, vel côtempto Apostolo de sapiẽtibus seculi. Sũt & alia capitula in suis locis notãda. De huiusmodi scribit eis apostolus a schismati bus illos reuocans ad vnitatẽ. Huic epistolæ sicut & alijs salutatio- reuocat Apostolus ad veram fidem & euangelicam sapientiam, scribẽs eis ab Epheso per Timotheũ discipulum suum. D lutationem præscribit, & nomen suum quod celebre erat omnibus gẽtibus præponit, vt magistri nomine audito acquiescant correctioni. Et quia eis vlulerat, apponit dignitatis nomen, vt est Apostolus, & non humilitatis, vt seruus.

Incipit epistola Pauli prima ad Corinthios.

PAu.vo. i. ab omnibus priuilegio nominis dictus *Apostolus Iesu Christi*. Hic non seruũ se nominat, qa potius erat opus auctoritate & commendatione côtra superbiã Corinthiorum, apud quos vlulerat.

✲ Sedulius. Vt enim iudices huius seculi, qui nobiliores esse videtur, ex regibus quibus seruiunt, a ex dignitate quia intumescunt, vocabula b sortiuntur, ita & apo- c stolus grandem inter christianos sibi vindicãs dignitatem, Apostolum se Christi † per Christũ Iesum titulo prenotauit, vt d B & ipsa lecturos nomine authoritate terreret, indicãs omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse e subiectos.

† infra 14.d. ✲ Hierony. Voluntate Dei vocatur f † de gratia quisque ad fidẽ, sed sua sponte & suo arbitrio creditur, sicut Act.26. ait in actibus; *Non fui incredulus cælesti visioni.*

b *Et Sosthe.* Ecce per eum qui inter eos versabatur, culpas eorum se rescisse innuit.

c *Fra.* Per hoc remouet, quod non malo animo ei notifica uerit, sed ex charitate & desiderio correctionis.

* Haymo. Quare interponebat Apostolus nomina discipulorũ suorũ in suis epistolis? Ob duas causas, siue vt maioris Matth. 18. authoritatis essent, secũdũ quod dominus dixit. *In ore duorũ vel triũ testi.ũ stabit omne verbum*, & aliquis diceret, quia vnius C mẽdacio ista excogitata sũt, siue vt impleret quod ipse doce bat dicens in quodã loco: *Si cui reuelatum fuerit aliquid sedenti, prior taceat.* Nã quando dictabat epistolas, discipuli eius ade 1.Cor.3. rãt in præsentia, & si forte alicui illorũ aliter aut alia reuelata essent per spiritũ sanctũ, quam ipse dicebat, quia idẽ spiritus erat in discipulis, qui & in magistro, sicut ab illo dicebatur, ita ponebat in ordinem, non inuidens bonus magister discipulis, & insuper nomen illius in exordio cum suo ponebat, quia quandam partem ibi habebat.

d *Cũ omni.* i. & omnibus scribit suffraganeis Corin. q̃ i eisdẽ vitijs laborabant.

e *Gratia.* Primũ pro ponit de bonis, vt E his alij côformentur.

f *Et do. Iesu Christo.* Quia a patre persona li quidem proprietate distinctus est, sed vnus cum ipso vnitate substantię Deus.

✲ *Gratias Deo meo ago.* Chrysosto. Monet vt ab orationibus semp incipiamus, & ante oĩa Deo gratias agamus, cui nihil gratius, nihil acceptius, quã & sibi & alijs gratũ esse beneficiorũ. Quamobrẽ in omni fere epistola, hoc vtitur principio. In psal.55.

* Augustin. Omnium quidem Deus est, sed eorum proprie Deus dicitur, qui eũ diligunt, qui eum tenent, qui illum possi dent, qui illum colunt, qui tanquam de magna domo ipsius, sunt familia eius, redempti magno sanguine vnici filij.

Omnium quidem Deus est potestate qua creat. Sed eorũ Deus meus quare. propie Deus dicitur, qui eum diligunt, tenent, possident, F qui illum colunt, quibus subuenit.

CAP. I.

a A deo vel hominibus. Electus.
b Dei voluntate missus ad prædicandum Gentibus ad Christum.

PAulus vocatus Apostolus Iesu Christi 1

a Quod non illi, vestri pseudo. Non per iram.
b Hic dicitur Apostolo de eis nunciasse.

per volũtatem Dei, & Sosthenes frater 2

a Non hominum vt vos facitis. Determinat cui scribat.

ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctifi- 3 4

a In baptismo per Christum, non per homines.
b Qui vocati per prædicationem, deinde sancti facti sint vel præelecti a Deo, vt sancti sint, ita vt nihil ab homine.
c Quod vere dum serui vnde. Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in ve.

catis in Christo Iesu vocatis sanctis, cum omnibus qui inuo- 5 6 7 8

a Non aliud ab eo. b Quod vere inuocat dum ab eo credunt regi & saluari.
c Mihi primitus commisso. d Corinthiorum.

cant nomen domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorũ 9 10

a Stantibus vt maneant, lapsis ut redeant. b Mentis tranquillitas.
c Ne unio putetur personæ.

& nostro. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & do- 11 12 13

a Corde, lingua, opere. b A quo omnia credo esse, non ab hominibus.

mino Iesu Christo. † Gratias ago Deo meo semper pro 14 15

a Dum considero gratiam. i. dona Christi. Non aliunde.

vobis † in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu: 16 17 18

In

Postilla Nicolai de Lyra, super episto. Pauli ad Corinthios.

CAP. I.

1 PAulus vo. *Apostolus*. Hic incipit secũda pars epistolarũ Pau li Apostoli, in qua incipit scribere Græce. in prçcedenti .n. epistola præscripserat Romanis Latine. Et diuidit in duas partes, quia primo describit aliquibus ecclesijs. Secundo specialibus Diuisio. psonis. Secũda pars incipit i prima epistola ad Timotheũ. Prima diuidit in sex partes secũdũ numerũ ecclesiarũ, quę patebũt prosequẽdo dño côcedente. Circa primũ côsiderãdũ, q̃ Apostolus in epistola prçcedenti cômendauerat gratiã Dei p q̃ Iudçi & Gẽtiles in vna sunt ecclesia côiuncti & p q̃ debẽt charitatiue adinuicẽ colligari Gratia vero côfert in ecclesiæ sacramẽtis, & iõ post epi stolã ad Romanos, in qua fit sermo de Chri gratia conuenienter ponunt epistolæ ad Corinthos, in qbus epistolis eos instruit de ipsis sacramẽtis. Et diuiditur in duas partes sm duas epistolas. In Diuisio. prima Apostolus instruit Corinthios de ecclesię sacramẽtis. In secũda, de sacramẽtorũ ministris. In hac autẽ epistola primo præmittit Apostolus salutationẽ. Secũdo, psequitur suã intentionẽ, ibi: *Gratias ago.* In salutatione vero tria ponit. Primũ est psonæ salutantes. dicens, *Paulus vocatus Apostolus.* Ratio vero huius nominis Pauli & modus suæ vocationis ad Apostolatũ ponũtur supra 1 c. ad Romanos. 2 *Per voluntatem Dei.* Scilicet p volun tatẽ beneplaciti. mali vero prælati sunt per eius voluntatẽ digni, quæ dicitur permissio inquãtũ a Deo permittunt in tali officio. 3 *Et Sosthenes fra.* Hunc autẽ Apostolus secũ ponit in salutatio ne, qa detulerat ad eũ defectus Corinthiorũ, tãquã ad eũ qui pro desse poterat & volebat, & Corinthij crederent ipsum Sosthenẽ hoc fecisse nõ ex charitate. sed alia causa, iõ Apostolus posuit ipsum in salutatione Corinthiorũ, tãquã optantẽ salutẽ eorũ, vt p hoc ostẽderet qd Sosthenes charitate fraterna motus detulerat ad ipsum defectus Corinthiorum. Secundo ponit personas salutatas, dicens. 4 *Ecclesiæ Dei.* i. congregationi fidelium.

5 *Quæ est Corinthi.* quantum ad fideles in ciuitate habitantes.

6 *Vocatis sanctis:* quia per gratiam diuinæ vocationis venerãt ad sanctitatem.

7 *Cum omnibus qui inuocant nomen domini no. Iesu Christi.* quantum ad fideles habitantes non solum in ciuitate, sed etiam in tota diœcesi. Ideo subditur.

8 *In omni loco ipsorum.* i. subiecto iurisdictioni episcopi, & aliorum illius ecclesiæ ministrorum.

9 *Et nostro.* per hoc enim, quod subijciebantur episcopo ciuitatis, non erant exempti a potestate Apostoli. Tertio ponit bona salutaria & optata, dicens. 10 *Gratia vo.* In præsenti.

11 *Et p.* i. gloria in futuro, in qua pax perficitur, quia appetitus ibi terminatur siue quietatur, veruntamen quia hæc bona sunt a Deo solo sicut ab actore. Ideo subditur.

12 *A Deo patre nostro.* Quia est pater omnium per creationẽ, sed fidelium tantum per gratiæ adoptionem.

13 *Et domino Iesu Christo.* Qui est mediator nostræ salutis.

14 *Gratias ago.* Hic côsequẽter prosequitur Apostolus suã intẽtionẽ seu tractatum epistolarẽ, in qua Apostolus primo gratias agit de bonis Corinthiorũ, vt libentius accipiãt eius correctionẽ. Secundo procedit ad eorũ instructionẽ, ibi: *Obsecro autem vos.* Circa primum dicit, *Gratias ago Deo meo.* Licet enim sit Deus omnium, tamen, dicitur specialiter Deus bonorum per fidem & deuotionem.

15 *Sem.* i. in omnibus horis mihi ad orandũ p fidẽ & deuotionẽ.

16 *Pro vobis.* sicut pro filijs charissimis.

17 *In gratia Dei, quæ data est vobis.* idest propter gratiam vobis datam.

18 *In Christo Iesu.* i. a plenitudine gratiæ eius secundum quod dicit Iohannis primo. b. De plenitudine eius omnes accepimus.

Quia

Digitized by Google

A a *In omnibus*. Supponit partes aliquas in omni verbo.i.in omni genere linguarum, vel in omni modo prędicandi.i. minoribus, mediocribus, & perfectis.

* Hier. In omnib. virtutib. per sapientiam quæ amicos Dei & prophetas constituit. Item aliter hoc dicendo Apostolus ostendit eos qñ ad fidē Christi accesserūt, omni gratia tūc ditatos, nūc āt non iuxta fidem conuersantes, vacue factā monstrat gratiā, q̄ perceperūt.

b *Sicut testimo*. i. ita verbū & sciētiam teneatis, sicut ego prædicaui & testimonio prophetarum confirmaui. Vel quia firmiter fidem quam prædicaui tenetis, omnib. donis repleti estis.

c *Obsecro*. His laudatis inuitat alios ad horū similitudinem.

B d *Sitis autem perfecti in eodem sensu*.* Oecu. Hoc est, & sermonib. & operibus, & sententia, & sensu sitis conformes. Et ne inficias eant, testes eos producit, qui tunc Chloæ erant. Nam etsi manifestum, inquit, sit peccatum vestrū fratres tamen estis.

* Optatus Mileuitanus. Schisma summū malum esse, & vos minime negare poteritis. Et tñ Dathā, Abyron, & Chore pditos magistros vestros, sine trepidatione estis imitati, nec ponere añ oculos vestros voluistis, hoc malū & verbis Dei esse prohibitū, & admissū

C grauiter vindicatum. Deinde, esse distantiam delictorum, aut remissio aut pęna. Parricidium principale delictū est, & tamē Cain nec reus a Deo percutitur, sed occisus insuper a Deo vindicatur. Hominū cētum millia sacrilega post nūciū Ionę, D ieiuniū parui tēporis & orō indulgentiā meruit, q; non sunt consecuti, qui populos Dei primitus ausi sunt scindere. Tot millibus virorū Israel Aaron vnum sanctū Deus pfecerat sacerdotē, sed cū ministri eius Sacerdotium non sibi debitum concupiscētes, seducta parte populi illicite inuaderēt, ducētos, & qd excurrit, ministros secū perituros, cū thuribulis in fronte seducti populi posuerunt. Deus cui displicet schisma hoc libēter videre nō potuit. Iratus igitur, quod in sacrilegos & parricidam non fecerat, in schismaticos fecit. Mādata est terrę fames, statim fauces suas in populi diuisores aperuit, & cōtemptores mandatorum Dei, auido ore absorbuit, &c.

E e *Cloes*. Nomen loci vel personæ. Aliquibus enim videtur locus esse, ac si diceretur, ab his qui sūt Antiochiæ. Aliquib. autem fœmina fuisse vi det̄ Deo deuota cū qua multi essent colentes Deum.

f *Hoc au. di.* Hic contra baptistas agere incipit, de quibus illi gloriabantur.

g *Ego qui*. Sub suo nomine & apostolorū notat pseudo, ne si diceret in nomine ipsius vel illius, videret̄ eis inuidere, & sibi velle attribuere. Vel si nō in nomine maiorū, nec minorum.

h *Ego vero Cephæ*. Petrus dicitur in figura Christiani populi a petra Christo. *Tu es Petrus*, a petra q̄ confessus es, & sup hanc petram.i. super me, non super te. Non.n. dicuntur Petri, sed

F Chri-

Marginalia: † quibus reb. vel quemadmodum. — † non destituatum in vllo dono — † inculpatos — † infra 10.c. 1.Thess.5.d. — † integri corpus, eadem mente — Lib.1.cont. Pa.Donat. — † aduentus — † idem — † dissidia — † a familiaribus Cloes — Aug.li.3.cōt. lit. Petil. trac. 47. in Io. in ps.55.71.128 & li.5.de bap. Matt.16.c.

---

a quia in omnibus diuites facti estis in illo in omni verbo & in (1–4)
[a Donis. — ¶ In Christo, non in homine. — a Intellectu scripturarum. — b i. quæ de eiusdem testimoniis prophetarum prædicaui.]

b omni scientia, † sicut testimonium Christi confirmatum est (5–7)
[a Diuites. — b Quod necesse sit, & si non omnia habent quæ apostoli. — c Spiritusancti. — d Cum desiderio, quia certi inde & parati.]

in vobis, ita ut † nihil uobis desit in ulla gratia expectantibus (5–6)
[a Visionem quæ post mortem vel in die iudicij, quam impij timent. — b A qua expectatione non deficitis, ipse est enim.]

reuelationem domini nostri Iesu Christi. Qui & confirmabit (7–10)
[a Cuiusque. — b Et si non sine peccato. — c Cum cuique post mortem manifestat, vel confirmabit vos semper mente euntes in illum diem.]

vos vsque in finem † sine crimine, in die aduentus domini (11)
[a Confirmabit quia. — ¶ i verus in promissis. — b Qui aduersos vocauit, iam facilius conuersos confirmabit.]

nostri Iesu Christi. † Fidelis Deus per quem vocati estis in so- (12)
[¶ Non modo apostolorum vel angelorum, sed.]

c cietatem filij eius domini nostri Iesu Christi. Obsecro autem (13)
[a Alios. — b Si vultis esse eius a quo nominamini Christiani.]

vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, ut † id- (14)
[a Quod prædicti dicunt. — b Oris confessione, & interius habeatis in corde. — c Diuisiones.]

d ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis † schismata. Sitis (15–16)
[a Sed. — b In eadem voluntate qua prædicti. — c Et in eadem intelligentia, ita & perfecti sitis.]

autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia. Signifi (17–18)
[a Hoc ideo dico, quia. — ¶ Literis — b Tamen. — c ¶ Locus est, vel qui sunt illius matronæ.]

e catum est n. mihi de vobis fratres mei † ab his qui sunt Cloes (19–20)
[a Hoc.s. — b De dissidijs dominica. — c Non sollum contentiones, sed & verba quæ dicitis.]

f quia & contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod (21)
[a Q Alius hoc dicit, alius illud. — b i. a Paulo baptizatus]

g vnusquisque verum dicit. Ego quidem sum Pauli, ego (22)
[a Hoc est quasi idolatra. — b Hoc bene i. h, quales supra laudauit qui ostium habent fidei.]

h autem Apollo, ego uero Cephæ, ego autem Christi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia in omnibus. *s. pertinentib. ad salutem*. 2 Diuites facti e. *i. abundantes*. 3 In illo. *per illum*. 4 In omni verbo. *Quia linguis omnibus loquebantur, tunc enim baptizatis per impositionem manuum apostolorum dabatur donum linguarum, vt patet in actibus pluribus locis.*

Vel, dicit, In omni verbo. *Quia abūdabāt in verbis doctrinæ, sed quia verbum non profertur nec ordinatur nisi procedat ex habitu sciētiæ. Ideo subditur.* 5 In omni scientia *i. intelligentia scripturarū ad salutem pertinentium. Hoc tamen intelligendum est de maioribus illius ecclesiæ, ad quos spectabat docere.*

6 Sicut testi. &c. *secundum concordiam ad eius euangelium, quod supple.* 7 Confirmatum est, &c. *i. firmiter radicatum, aliter non esset recta scientia, si a Christi testimonio discordaret.*

8 Ita vt nihil vobis, &c. *Et in hoc ostendit gratiæ perfectionem.*

9 Expectantib. reuelationem, &c. *Id die iudicij quæ reuelatio bonos faciet beatos in re, sed expectatio huius reuelationis facit eos beatos in spe. Isa. 30. d.* Beati omnes qui expectant eū. *Et ideo de tali expectatione Corinthiorum Apostolus gratias agit Deo, & quod hæc expectatio non sit vana, sed est auxilio Dei firma. Ideo subdit.*

10 Qui & confirmabit, &c. *i. sine peccato mortali, quia peccatum veniale non potest etiam a perfectis omnino vitari.*

11 In die aduentus, &c. *Hoc dicit, quia qui sine crimine in die mortis inuenitur, in die iudicij sine crimine præsentabitur, et prædicta cōfirmat per fidelitatem Dei dicens.* 12 Fidelis Deus, &c. *s. ad fidē. Et sic non deficiet vobis in auxiliando vt perueniatis ad gloriā. Sed potest hic quæri, quomodo Apostolus de Corinthiis tāta dicat pmia, cū statim postea subdit, quod inter eos erāt schismata? Ad quod dicēdū, quod illa schismata nō erant cōmunia, sed erāt ibi multi boni et literati ac charitate cōiūcti, in quibus verificabātur verbū Apostoli, vnde dicitur quod infra aliqui Corinthiorū dicebāt.* Ego autē sum Christi. *Et isti non faciebāt cōtentionē propter baptistas, quia totā efficaciā baptismi Christo attribuebant.* 13 Obsecro autem. *Hic consequenter Apostolus incipit eos instruere. Et diuiditur in duas partes, quia primo instruit eos de sacramentis. Secundo de quibusdam aliis 16. cap.*

Circa primū sciendum, quod in sacramentis tria sunt. s. ipsum sacramentū, & res signata & contenta quæ est gratia, & res signata & nō contenta, quę est resurrectionis gloria. Et io primo agit de sacramētis. Secūdo de gratijs duodecimo cap. Tertio de gloria resurrectionis. 15. c. Prima adhuc in tres, quia primo agit de pertinentibus ad sacramētū baptismi, & cū hoc de mō docēdi, eo q scribitur Marci vltimo d. Docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. *secūdo agit de sacramento matrimonij 5. cap. Tertio de sacramento eucharistiæ. 8. cap.*

Circa primū sciendū, quod inter Corinth. erat dissensio propter baptistas & doctores, quia baptizati ab vno apostolo præferebāt se baptizatis ab alio, quasi baptismus haberet efficaciā a ministro. Aliqui etiā doctrinā philosophorum verbis ornatā reputabant magis efficacem doctrina apostolorū talibus carēte. Et ideo circa hoc duo facit Apostolus quia primo remouet Apostolus cōtentionē. Secūdo contentionis causā, ca. 3. Prima in tres, quia primo ponit suā admonitionē. Secūdo aperit eius intentionē, ibi. Significatū est. *Tertio admonitionis rationē. ibi.* Diuisus est Christus. *Circa primū admonet eos gratiose, vt eius admonitio magis recipiatur. Admonet. n. eos humiliter, di.* Obsecro. *& nō pręcipio. Et ēt charitatiue. dicēs.* 14 Fratres. *qd est nomē amoris, & ēt reuerēter, dicēs.* 15 Per nomē, &c. *Et ēt vtiliter, quia admonet eos de vnitate & cōcordia inter eos, de vita pariter & doctrina, dicēs.* 16 Vt idipsum, &c. *ita q in verbis & factis vestris non appareat aliqua discordia.* 17 Sitis autem, &c. *de agendis.* 18 Et in ea. &c. *De contēplandis.* 19 Significatū est. *Hic consequēter Apostolus aperit suæ monitionis intentionē. Ad hoc.n. mouet.n. eos de charitate & cōcordia, vt cōuenientius argueret discordiā ipsorum auditam. Ideo dicit.* Significatum est mihi de vo. fra. m. *Charitatiue eos alloquitur, vt correctio eius melius suscipiatur.*

20 Ab his, &c. *Secūdū aliquos nomē est matronæ deuotę, in cuius domo plures fideles manebāt. Secūdū alios est nomē loci prope Corint. vbi habitabat fideles de contentione Corinth. dolentes. Et si primo mō accipiatur vel scdo Sosthenes erat in illa societate a qua fuit missus ex bono zelo hoc denunciare Apostolo.* Quia c.s.in.v. *Cōsequēter exprimit modum contentionis, di.* 21 Hoc. au. di. *Id est, refero.*

22 Quod vnus. ve. di. Ego quidem sum P. &c. *Quilibet enim* * nomi-

Marginalia: Diuisio — Cloes.

Digitized by Google

a Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum & Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo † baptizati sitis. Baptizaui autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me

a Sed. b Vt sit vobis author salutis. a Scilicet, quod peccata dimittere. b In inuocatione nominis Pauli. ¶Qui de baptistis gloriamini. ¶De hoc. ¶Contendentium. a Qui non sunt de contentione vestra. a Non ideo hoc dico quin bonum sit baptizare, sed ne quis. b De quo magis gloriaremini. a Non solum illos. b Matronæ c Familiam quæ non est de contentione. ¶Qui sit de contentiosis. ¶Ratio cur tam paucos baptizauit.

Christi, ne esset spes in noie, & ne essent tot baptismi quot serui. Ministeriũ baptizandi dedit suis seruis Chrs, potestatem aũt retinuit sibi, quã si vellet poterat seruis suis dare, vt tanta vis esset in baptismo serui, quãtã vim hẽt baptismus a dño datus: & ideo non differt, siue bonus siue malus, cui cõtingit ministeriũ baptizandi baptizet. Inde ẽt nemo dicit, baptismus meus, c'i dicat: euangeliũ meũ, prudentia mea, gloria mea, licet hęc sint a Deo, in quibus differentia est. In his.n. alius alio doctior, & alius alio melius operatur. In baptismate aũt alius alio magis minusve baptizatus siue ab inferiore, siue a maiore baptizetur, dici non potest.

✠ Haymo. Apud Corinthios emerserant heretici, post discessum Apostoli maxime si qui ex circũcisione erãt Iudæi credentes, qui quoscunq; baptizabant, suos esse dicebant filios, baptizantes eos in noie suo, & illi qui ab eis baptizebantur: gaudebãt eos appellari filios esse illorum a quib. baptizati fuerant. Credentes vero qui erant fidem & doctrinã apostoli tenentes, dicebant: *Ego sum Christi*, quod vtiq; bñ dicebant, quia sic est dicendũ. Ergo apostolus vt comperit talia geri apud Corinthios, scripsit eis ista quę dñr hic, ostendens illorum errorem, sed nomina authorum non prodens.

Aug. tract. 5. in Ioan. a *Diui. est*, secundũ vos *Chri.* quasi multos facitis Christos. i. datores gratiarũ. Vel qui operatur idem in omnibus diuisus est, dum creditur in isto plus operari, in illo minus. Vel quia hoc dicitis, modo a vobis diuisus est Christus. i. separatus.

b *Nũ. P. c. est.* Per hoc verũ quod tenebant, facit erubescere de falsis, sicut per Christi resurrectionẽ quam credebãt probat resurrectionem mortuorum quam negabant.

✠ Chrysost. Intuere vtilem sniam, quo pacto in proprio nomine oĩa huiusmodi superuacanea ostẽdit, quodq; talis honor decet neminẽ. Neve his verbis inuidia vsus videat' frequenter de seipso verba facit. Et aduerte eius prudẽtiam. Non.n. dicet nunquid Paulus mundum condidit? Nunquid Paulus vos ex nihilo vt essetis, effecit? Sed ea tãtum quæ eximia erant fideliũ, & multæ beneuolẽtię opera meminit, crucem. s. & baptisma, & quæ ex his prouenerũt bona. Mundi nanque opificium, sed maxime Dei in crucẽ condescensus, eius ostendũt benignitatem, & non dixit nunqd Paulus mortuus est pro vobis? nunquid Paulus crucifixus est? in quo etiam mortis genus affert.

Lib. 18 Ciuit. Dei, cap. 54. * August. Nos qui sumus vocamurq; Christiani, non in Petrum credimus, sed in quem credidit Petrus: Petri de Christo ædificati sermonibus, beneficiis eius adiuti. Ille Petri magister Christus in doctrina, quæ ad vitam ducit æternam, ipse est & magister noster.

In psal. 44. * Idem. Apostoli per euangelium suscitantes semen fratri suo Christo, quotquot genuerũt, non Paulianos, aut Petrianos, sed Christianos nominauerunt. Paulus cũ videret quosdam currere ad nomen suum exclamauit: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut ĩ nomine Pauli baptizati estis? Sumus enim Christiani, non Petriani, &c.

Lib. 5. de baptismo. c *Gratias ago Deo, &c.* Aug. Paulus grãs agit Deo, qđ neminẽ ipsorũ baptizauerit, q tanq̃ obliti in cuius noie baptizati essent, per hoium se noia diuidebant. Cum.n. tantum valet baptismus per hoiem contemptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec istius, sed Christi esse cognoscitur, &c.

Sed

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *nominabat se ab illo, a quo baptizatus erat, quasi baptismus vnius esset maioris efficaciæ quã alterius, cu tñ oẽs deberent se noiare a Christo, qui solus baptizat interius, secundum qđ dicitur Ioh. 1. e. Sup quem videris spiritumsanctũ descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritusancto, & iõ baptismus non hẽt efficaciam a ministris, sed a solo Christo. Propter quod ad euitandũ errorem Corinthiorum fuit introductũ in Græcia, cuius quędã pars est Achaia, in qua est Corinthus, vt baptizaretur in hac forma. s. baptizatur seruus Iesu Christi, &c. Sed cessante errore ecclesia cõiter baptizauit sub hac forma: Ego baptizo te in nomine patris, &c. in qua melius exprimitur forma baptismi a Christo tradita, Matt. vlt. d.* Docete oẽs gentes baptizãtes eos in noie patris & filii, &c. *quia in forma ecclesiæ exprimitur persona baptizantis ministerialiter, cum dicitur: Ego te baptizo, vt videantur verba Christi sonare.*

Diuisio. 1 Diuisus est, &c. *Hic consequenter Apost. ponit rationem suæ monitionis. s. quod dissensiones non debent esse inter eos. Et primo ostendit hoc in baptismo. Secundo, in doctrinæ verbo, ibi:* Non in sapientia verbi. *Prima adhuc in duas. quia primo ponit suę monitionis rõnem. Secundo excludit a se suspicionẽ, ibi:* Grãs ago Deo meo. *Circa primum dicit:* Diuisus est Christus. *q. d. videtur sequi ex verbis vestris qui maiorẽ efficaciã vnius baptismo, quãm baptismo alterius attribuitis, quia solus Christus baptizat interius, vt dictum est: & ideo si baptizantibus plurium varias virtutes attribuitis, sequitur quod Christus sit diuisus, aliter operando in baptismatibus a diuersis ministris.*

Et ad maiorẽ intelligentiã sciendũ, qđ Christus in baptismo dupliciter hẽt virtutem propriã. Vna est diuina qua cũ patre et spiritusancto mundat interius a peccato. Et hæc potestas nulli creaturæ cõicari potuit, sicut nec deitas. Alia competit ei secundum naturã humanam quæ dicitur ptãs excellentiæ in sacramentis. Et consistit in quatuor.

Potestas excellentiæ sacramentorum in quatuor. *Primũ est, qđ solus Christus instituit sacramenta. Secundum, quod effectum sacramenti qui est character potuit conferre sine sacramento. Si autem de gratia quæ est effectus sacramenti loquimur, datur a solo Deo principaliter a Christo vero homine ministerialiter tantum: tamen principalius cæteris ministris, quia est instrumentum deitati coniunctũ. Tertium est, quod virtus passionis eius operatur in baptismo, & in aliis sacramentis. Quartum, q ad eius inuocationem sacramenta conferũtur. Hanc autem potestatem excellentiæ maxime quantum ad hoc vltimum potuit ministris conferre. s. q in eorum nominibus conferretur baptismus, sed tamen cõicare noluit, ne schisma fieret in ecclesia. s. quod tot baptismata crederentur quot ministri. Propter quod subditur.*

2 Nunquid Paulus, &c. *q. d. non, quia baptismus non habet efficaciam a passione alicuius sancti, nisi solius Christi. propter quod eius efficacia non debet alteri attribui.* 3 Aut in nomine, &c. *q. d. non, sed tantum in nomine Christi, quia de Christo dicitur, Act. 3. b.* Nec enim aliud nomen est sub cęlo datum hominib. in quo oporteat nos saluos fieri.

Sed cõtra hoc videtur esse illud quod dicitur Matt. vlt. d. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritussancti, *& sic nẽ erant hoies baptizãdi, in noie solius Christi sed in nomine totius trinitatis. Ad qđ dicẽdum, quod in primitiua ecclesia nomẽ Christi erat odiosum multis, procurãtib. hoc Iudæis in sua malitia obstinatis. pp q vt nomẽ Christi amabile & venerabile redderetur, Apostoli baptizabãt in nomine Christi, vt habetur Act. 8. Et hoc fecerunt speciali ordinatione Spiritussancti: Veruntamen in noie Christi tota trinitas intelligitur, quia Christus idẽ est qđ vnctus, & sic intelligitur pater vnguẽs, & spũssanctus qui & ipsa vnctio. Postquã autẽ nomen Christi factum est magnũ & celebre in Gentibus: ecclesia vtitur forma a Christo instituta, baptizãdo in nomine patris & filii, & spiritussancti. Tamen illi qui sic ẽt baptizantur, in nomine Christi baptizantur, quod nomen in nomine filii intelligitur. Igitur quia Christi nomẽ & eius passio, & non alterius cõferunt efficaciam baptismo, ideo qui hanc efficaciam aliis tribuunt, Christum diuidunt.*

3 Gratias ago. *Hic consequenter Apost. excludit a se suspicionem, ne forte crederent aliqui hanc diuisionẽ ex ipso habuisse occasionem, dicens:* Gratias ago Deo meo, q neminem vestrum baptizaui, nisi Crispũ & Caium, ne quis dicat. *Paucos enim baptizauerat, & illos signanter nominat, quia de illis non erant qui illam diuisionem faciebant.* 4 Baptizaui au. &c. *i. eius familiam.* 5 Cæterum nescio, &c. *Hoc adiungit, ne forte aliquis alius cum istis ab eo fuisset baptizatus, de quo non aduertit, eo quod memoria hominum labilis est, & sic falsitas verbis eius imponeretur a falsis apostolis. Consequenter assignat causam quare paucos baptizauit, dicens.*

Apostoli quare per se prædicabant. 6 Non e. mi. &c. *Sed contra hoc videtur esse quod dicitur Matth. vlti.* Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c. *Et sic apostoli a Christo missi fuerunt ad baptizandum, sicut ad docendum. Ad quod dicendum, quod licet Christus miserit apostolos ad vtrunque, tamen principaliter ad docendum, & ideo per seipsos prædicabant, per ministros autem inferiores, vt frequentius baptizabãt. Cuius ratio est, quia virtus vel sapientia baptizantis nihil operatur in baptismo, propter quod non refert per ministrum maiorem vel minorem baptizari: virtus autem & sapientia prædicantis multum valde conferunt in prædicatione, & ideo apostoli qui maiores erant circa prædicationem, se magis occupabant exemplo Christi, qui per seipsum docebat, & per suos discipulos baptizabat, vt habetur Ioh. 4.*

Non

Digitized by Google

A a *Sed euange.* Perfecte.n.baptizare & minus docti possunt. Per fecte aut euangelizare multo difficilius est & rarioris operis. Ideo doctor gentium pluribus excellentior, euangelizare se missum dicit non baptizare. Hoc tamen necessitate instãte interdum egit. sed perderet et reprobaret de collegio prędicatorum suorũ, & sic factum est.

g *Perdam sa.* Non ergo de sapientioribus gloriandum. Bernard. * Perdiderunt sapientiam quin sua sapientia perdidit eos.

b *Non in sapi.* Contra sapientiam seculi. *Non in sapi. ver.* Sapientiam dicit philosophorum, quæ dicitur etsi non sit, vel quæ verbosos facit, q. crux.i. mors Christi euacuat, & impossibile secũdũ naturam iudicat, vt Deus immortalis moreretur.

c *Verbi.* Ibi cõpositio verborũ qritur, vbi teste virtute ipsa veritas se nõ cõmendat.

† inanis reddatur. † nobis autem qui salui fiũt con sequimur. † potentia. † disputator.

a Quod a minoribus fieri potest, ne retardaretur a prædicatione. b Misit me, sed non. c In lepore & ornatu verborum. d Philosophorum quæ verbosos facit.

1 Christus baptizare, sed euãgelizare, nõ in sapientia verbi,
2 a Quasi quæreret quis, an euacuaretur vtique. ¶Idest prædicatio.
3 vt non † euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis per-
4 ¶Videtur. ¶Id est credentibus.
5 euntibus quidem stultitia est, † iis autem qui salui fiunt, idest
6 a Quia credentes in crucem virtutem Dei intelligunt. b Vere pereuntibus. ¶In Abdia. c Quia. d Irritam faciam.
7 nobis, Dei † virtus est. Scriptum est enim. † Perdam sapien-
8 a Non meam meis, sed quæ eorum est. Quam excogitant ad aliquid probandum.
9 ¶Seculi. b Vere reprobat. ¶Per partes. ¶Inter primos apostolos.
10 tiam sapientium, & prudentiã prudentium reprobabo. † Vbi
11 a Logicus. b Vere perdet sa. quia fecit stultam, & hoc sub interrogatione.
12 sapiens, vbi Scriba, vbi † inquisitor huius seculi? Nonne
13
14

* Hie. Hoc in aduentu saluatoris asserit impletum.i. ad nihilum redigam. Eligendo piscatores, artem Rhetoricam & philosophiam reprobauit. Quæritur plane vnde sit ipsa sapientia quã reprobat Deus. scriptum est.n. *quod omnis sapientia a domino Deo sit*, id de bona natura dicit ex o diũ. Hoc enim habet sensus humanus, vt quocunq; eum tetẽderis cõsequatur, & paulatim meditando proficiat. Inde est quod multi illiterati poemata componunt tã exquisita quæ viri eruditissimi admirentur. Hunc ergo sensum quem Deus ad se ex creaturis agnoscendum & suam voluntatem inquirendam dederat, illi ad inquirenda superflua & curiosa verterunt.

D Serm.74. super cant. † Isa.29. Abdiæ.1. † Isa.33. secundum lxx.

B Euacuatur. Etiam crux Christi, si quomodo vel bona natura, vel alio aliquo modo pręter eam credatur esse iustitia & vita ęterna.

* Haymo. Hæretici & Philosophi prędicabãt in sapiẽtia verbi, hoc est culto & polito sermone, vt placerent suis auditorib. & ipsi appareant docti, vel etiam in sapientia verbi prędicabant, quæ ea quæ mundus.i. amatores, & philosophi humanę sapientię, stulta putant, nõ pdicabãt illi. Verbi gratia Christi natiuitatẽ ex virgine, mortem, & resurrectionẽ quæ oĩa illi denegabant, dicentes aliquid non posse gigni, nisi ex cõmixtione alterius seminis, & Deũ qui spiritus est, non esse hominẽ factũ, neq; filium Dei mori potuisse, sed quãdo voluit apparuit, & qñ voluit recessit, neq; resurrexit, quia non mortuus est. Ista oĩa philosophi & hæretici quia per humanã sapientiam penetrare non poterant, dicebant mẽdacium, & annihilabãt passionẽ Christi. Sed Apostolus prędicabat simplicib. verbis Christum esse natum de virgine, mortuũ, & resurrexisse, vt auditores eius intelligere possent q loquebat.

d *Pereuntibus.i.* sapientibus mundi, quorum & sapientia perit, & falsa ostenditur, & ipsi damnandi sunt.

e *Dei vir.* Dũ occisus diabolum vicit, & hominẽ liberauit, vel virtutẽ dat credẽtib. per quam fiunt miracula, cũ res exigit.

C f *Scriptum est enim.* Iõ non misit me in sapientia, quia prędixerat quod in prædicatione eam non reciperet euangelica, sed

E h *Vbi sa.* Inter pdicatores, inter quos si esse voluit, sapientiã illã abijcere oportuit. Scriba, qui de moribus vel actib. precepta dat. Conquisitor, qui secreta naturæ rimatur. Tales non recipit, sed stultos facit. Vel pereuntibus dico sicut scriptum est, quod perderet & reprobam falsamque faceret.

Vbi sa. probate. Falsę sapientię insultat apostolus Vbiqua si nihil valet. Et est inuectio in Iudęos & in Gentiles. Nã Scribæ Iudęorũ & legisdoctores, & si nihil impossibile Deo credunt, tamen quia in lege non adeo aperte habent, diffidunt Dei filium esse mortuum & huiusmodi. Gentilib. vero pro humana ratione stultitia est.

Sapiens. Genus vtriusque est & Scribę & inquisitoris.

i *Nonne stultam, &c. sapien. hu. mun.*

* Aug. Ipse modus quo mundus credidit, si cõsideretur, incredibilior inuenitur. Ineruditos liberalib. disciplinis, & oĩno quantum ad istorum doctrinas attinet, impolitos, nõ peritos grãmaticę, non armatos dialectica, non rhetorica inflatos, piscatores Christus cum retib. fidei ad mare huius seculi paucissi-

Lib.22. ciuit. cap.5.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non in sa. *Hic consequenter reprobat cõtentionem Corinthiorum ex parte doctrinæ, quia eorum aliqui doctrinam pseudo apostolorũ ornatam verbis & rationib. humanæ sapientiæ præferebant doctrinę apostolorum Christi, quæ non erat in folijs verborum, sed in virtute spiritus sancti, propter quod Apostolus primo ostendit modum illũ non esse conuenientem doctrinæ Christi. Secũdo, declarat se non fuisse vsum tali modo docẽdi, c. se. Circa primum ponit intentum dicens.* Non in sa. *Et continuatur cũ præcedenti litera sic, quia dixerat.* Non enim misit me Christus baptizare, sed euan.*i. euangeliũ prædicare.* Non in sapientia verbi.*i. in sapientia mundana, quæ ornatis verbis et rationibus sumptis ex apparentibus secundum sensum innititur. Illa aũt quæ sunt fidei, excedunt humanam rationem et sensum. Et ideo ille modus docendi non est cõueniens doctrinæ fidei. Sed cõtra hoc videtur esse, quod multi doctores catholici, vt Aug. & alij in doctrina fidei vsi sunt rationib. humanis & verbis ornatis. Ad quod dicendum, q aliud est docere in doctrina verbi, & aliud vti sapiẽtia verbi in his quæ sunt fidei, quia docere in sapiẽtia verbi est, quando accipitur humana sapiẽtia pro principali radice doctrinæ, vt solũ quis approbet q sapiẽtia mũdana continet, & hoc est fidei corruptiuũ. Vti aũt sapientia verbi est suppositis fundamentis fidei, si qua vera in dictis Philosophorum fidei accommoda reperiantur in obsequium fidei assumere, & hoc est bonũ & meritorium, vnde dicit Au. li. 2. de doctrina Christiana. Si qua vera nostræ fidei accommoda philosophi dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in nostrum vsum vendicanda.* 2 Vt non euac. *Hic consequenter manifestat propositum, & primo ex parte doctrinæ. Secundo ex parte docentium, ibi.* Videte. *Prima in duas, quia primo ponit suam probationem. Secundo probationis manifestationem, ibi.* Qm & Iudæi. *Circa primũ sciendum, quod idem modus non conuenit omni doctrinæ, vt dicitur. 2. Metaphy. & 1. Ethicorum. Modus.n. procedendi per demonstrationes non cõpetit rhetoricæ, sed geometriæ, & econuerso persuadere non competit geometriæ, sed rhetoricæ, vt ibidẽ dicitur. Et similiter si aliquis in natura intellectuali, vt pote angelica, demonstrationibus geometricis vti vellet, inconuenienter procederet, quia non sunt applicabiles, nisi materiæ corporali. Ex his formatur talis rõ. Ille modus docendi nõ est conueniens alicui doctrinæ, p quẽ destruitur id quod est in ea principale, sic in proposito, quia principale in doctrina fidei est salus per fidẽ Christi crucifixi, pp quod Apostolus dicit, inf. se. c.* Non iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi tm̃ Iesum Christũ, & hũc crucifixũ. *Inniti vero principaliter sapientiæ verbi est destruere salutẽ factã per crucẽ Christi, vt dicet statim. Et hoc est quod dicit Apostolus.* Nũ in ver. misit me Christus euãg. vt non eua. crux Chri.*i. fides passionis eius, quia cõtinet aliqua quæ videtur humanæ sapientiæ impossibilia, vt quod Deus moriatur & cõsimilia. Et aliqua videntur huic sapientiæ cõtraria, vt q aliquis mortẽ & cõfusionem nõ refugiat, sed magis ad hoc voluntarie se offerat & consimilia, pp quod sapientib. mundi stulta videtur doctrina fidei. Et ideo subditur.* 3 Verbum.n.&c. *i. prædicatio passionis Christi.* 4 Pereuntibus, &c. *i. infidelibus secundũ mundanã sapientiã tantũ sentientibus.* 5. Stultitia, &c. *Rationibus dictis.* 6 His autẽ, &c.*i. fidelibus.* 7 Dei virtus, &c. *quia per crucẽ ad terstrius diabolus deuictus est, & quia experitur in se virtutẽ Christi in voluptatũ carnaliũ repressione, et sic impleta est scriptura, Esa. 29.* 8 Perdam.*i. destruẽ.* 9 Sapientiam, &c.*i. stultam ostendam scientiã humanitus inuentam ad veritatẽ euãgelij comparatam. Et dicit sapientiã, quãtum ad cognitionẽ de speculabilibus.* 10 Et pruden. *quantum ad notitiam de agibilibus pp quod Christus ad apostolatum non vocauit philosophos, sed simplices, ne profectus fidei Christianæ ascriberetur humanæ sapientiæ, sed diuinæ. Ideo subditur.* 11 Vbi sapiens. *qui alta speculabilia scrutatur, quod refertur ad gentes sapientiæ mundanæ innitentes.* 12 Vbi scriba. *i. peritus in lege, quod refertur ad doctores Iudæorum.* 13 Vbi inquisitor, &c. *i. prosperitatũ huius mũdi, quod refertur ad vtrosque, quasi diceret, nullus talis aut rarus est in vocatione fidelium Christi. Hæc autẽ scriptura ab illo loco:* Vbi sapiens vbi scriba, &c. *accepta est Isa. 33. secũdũ trãslationẽ Septuaginta, vbi licet sint alia verba quã in trãslatione nostra, tamen est eadem sententia, vt patet intuenti, excepto tertio. vbi dicitur.* Vbi inquisitor huius seculi. *pro quo in translatione nostra ponitur. Vbi doctor paruulorum? Eadem tamen est sententia, quia paruuli solent instrui de his quæ pertinet ad moralem vitam status præsentis. Ideo subditur.*

14 Nonne stultam, &c. *Quasi diceret sic, quia demõstrauit eam stultam*

Diuisio. Vide Hier. epist. ad magnum. Differunt docere in doctri na verbi, & vti sapientia verbi. Diuisio.

Digitized by Google

A pauciſſimos miſit, atq; ita ex oī genere tã multos piſces, & tanto mirabiliores, quanto rariores, etiam ipſos philoſophos cepit. Duobus incredibilib. ſi placet, addamus hoc tertiũ. Iã ergo tria ſunt incredibilia, quæ tamen facta ſunt. Incredibile eſt enim Chriſtum reſurrexiſſe in carne, & in cęlum aſcẽdiſſe cum carne. Incredibile eſt mundũ rẽ tam incredibilem credidiſſe. Incredibile eſt hoĩes ignobiles, infirmos, pauciſſimos, imperitos rem tam incredibilem tã efficaciter mundo, & in illo etiam doctis perſuadere potuiſſe. Vbi ſtultum, & infirmũ Dei contemnitur, quę eſt ſecundũ rationes mundi quæ impoſſibile iudicat, quod in naturis rerũ non videt.

Ioh. 1. b.

stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam † quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quoniam & Iudæi signa petunt, & Greci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis autem scandalũ, Gentibus autẽ stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis † Christum Dei virtutem,

a Quæ ſecundum rationem huius mundi. a Per filium. ¶Hoc fecit alto conſilio, ne ſuperbirent. b Sapientes mundi per ſuam ſapientiam, vbi erat ſuperbia. a Ex placito enim eſt. b Vel per imperitos ſapientię mundi prædicatores, vel rem prædicatam, quæ ſtulta videtur, ſicut eſt paſſio Chriſti, & mors, vbi humilitas. a Neſcientes humilitatem Dei. b Potentiæ. c Quæ ingenio hominis ſapientia videtur. ¶Ita & vobis ſi de ſapientibus eſtis. a Ad vitam, non communi vocatione, ſed qua ſunt præſciti. ¶Qui mortuus mortem vicit

uenire mortalibus, vt ibi ſalus reperiretur, vbi ſtultitia creditur.

D Greg. Cum Deum qui eſt ſapiẽtia, nequaquam per ſapientiam ſuam mundus inueniret, placuit vt Deum hominem factum per humanitatis ſtultitiam cognoſceret, quatenus eius ſapientia ad noſtram ſtultitiã deſcenderet, & Lucem ſupernæ prudentiæ luto ſuę carnis illuminata noſtra cæcitas videret, natus igiť ex patre ſine tempore ex matre naſci dignatus eſt in tempore, vt per hoc quod ortum ſuum inter initium finemque concluderet humanæ mentis oculis ortum qui ab initio ſumiť, nec fine anguſtatur aperiret.

Tom. 2. li. 29. expoſitionis Iob. †Poſtquam. †Diſ. 38. ca. ſi iuxta.

Sapientiã mundi ſtultam fecit. Nã per ſtultitiã credentes ſaluat. Et cur oſtẽdit per hoc ꝙ præmiſit: quia non cognouit mundus per ſapientiam ſuam, vt fides & ſalus Deo, ſit non ex ſapientia. Sed in Dei ſapientia, quæ in tenebris lucet, ideo. *Verbum caro factum eſt.* Sicut. n. curatio via eſt ad ſanitatem, ſic medicina ſapientię per hominis ſuſceptionem eſt noſtris accommodata vulneribus, vt quibuſdam quaſi contrarijs, & quibuſdã quaſi ſimilibus curentur. Serpentis enim aſtutia. i. ſapiẽtia decepti ſumus, Dei ſapientia liberamur. Et ſicut illa ſapiẽtia uocabatur & ſtultitia erat, ſic iſta quę vocatur ſtultitia, ſapientia eſt. Ecce cõtraria. Similia vero ſunt, ꝙ per fœminã deceptos, per fęminam natus liberaret. Chriſtus homo, homines, mortalis, mortales. Vel mundus per ſuam ſapientiã imprudentem non cognouit Deum in Dei ſapientia. i. quia ſapientia mundi ante neſciuit Deum per ſapientiã Dei. i. per hanc magnificentiam mundi, ac tam ſapiẽter inſtituti opificij ornatũ, creatoris ſui non eſt venerata ſapiẽtiã.

a *Placuit Deo per ſtul. præ. ſal. f. cre.* i. crucis fide æternitatẽ ꝑ - uenire

Aug. l. de paſtoribus. Idẽ in pſ. 68.

b *Quon. & Iu.* Non cognouit mũdus per ſalutem, ideo quia Iudæi ſigna potentiæ quærunt, conſueti ab antiquo. Et Græci ſapientiam, vtrũ quod prędicatur natura patiatur. Sed nos contra prædicamus Chriſtũ crucifixum, quod nõ eſt Iudæis ſignum potentiæ, ſed ſcandalũ, quia iraſcuntur contra præcones rubore ſceleris ſui. Vel ideo videtur ſtultitia quod prędicamus, quia Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapiẽtiam, & nos contra facimus. & tñ per iſtã ſtultitiã ſaluat Deus credentes.

c *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum.* * Amb. Nunquid ipſis Chriſtus virtus quibus ſcandalum, aut ipſis ſapientia quibus ſtultitia? Sed quoniam quidam ex eiſdem iuſtificabuntur fide, quidã aũt ſua impietate obdurabuntur, vnum credentium & non credentiũ genus ſub uocatorum appellatione diſcreuit, vt duos a fide ſignificabat alienos, eos quã uis audiſſent euangelium, oſtenderet vocatione extraneos.

d *Ipſis autem vocatis.* Quod ſic iunge. Dixi quoniã Iudæi petũt ſigna, & Græci ſapientiam & in crucifixionẽ quã prædicamus eſt magna virtus Dei, & magna ſapiẽtia Dei, etſi reprobis

E Aug. tract. 15. in Io.

De vocatione gentium li. 1. cap. 3.

NICOLAVS DE LYRA.

F

* *ſtultam faciendo quod impoſſibile iudicabat. Et quia de ſapientibus huius mundi nullos aut paucos in principio elegit pro prædicatione euangelii. Cuius ratio aſſignatur, cum dicitur.*

1 Nam quia in Dei ſapientia. *ideſt ex cognitione creaturarum, quæ ſunt quoddam Dei ſpeculum.*

2 Non cognouit mundus. *ideſt ſapientes mundi.*

3 Per ſapientiam. *ſcilicet mundanam.*

4 Deum. *In cuius cognitionem ducit ſpeculum creaturarum, ſecundum quod dicitur Roman. 1. c.* Qui cum cognouiſſent eum, non glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationib. ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, &c. *Ideo ſubditur.*

5 Placuit Deo per ſtul. præ. ſal. fa. cre. *i. per alium modum quàm per ſapientiam philoſophorum, ſ. per prædicationem crucis, quod philoſophi ſtultum reputabant, propter defectum intellectus eorum. Multo enim eſt rationabilius credere alicui propoſitioni propoſitæ per ſuſcitationem mortui vel aliquid huiuſmodi, de quo certum eſt quod nõ poteſt fieri niſi a Deo, qui non poteſt eſſe teſtis vel confirmator falſitatis, quã cuicunque cõcluſioni humana ratione probatæ, quæ poteſt deficere. In hoc enim egit ſicut doctor beneuolus, qui videns diſcipulos non capere veritatem ab ipſo propoſitam per vnam viam, procedit ad aliam.*

6 Quo. & Iu. *Hic conſequenter Apoſtolus manifeſtat ſuam probationem, ſcilicet ꝙ humani ſapientiæ verbi non conuenit doctrinæ fidei, quia euacuat ſalutem per crucem Chriſti, dicens;* Quo. & Iu. ſigna pe. *Lex enim Iudæorum data fuit in terrore diuinæ poteſtatis, Exo. 20. Et ideo a quocunque afferente doctrinam aliquam petebant ſigna diuinæ virtutis ad eius probationem.*

7 Et Gręci ſa. quę. *Erant enim imbuti ſcientiis philoſophicis quę per rationes procedunt, & ideo nihil recipere volebant, niſi ratione probaretur.*

8 Nos autem. *Chriſtiani.*

9 Prædi. Chri. cru. *Eſt aũt Chriſtus nomen ſuppoſiti duplicẽ naturam habentis, diuinam ab æterno, & humanam ex tempore, propter quod illud quod eſt proprium cuilibet naturæ de iſto ſuppoſito dicitur vere ita quod eſt ibi communicatio idiomatum. Sicut enim hæc eſt vera de Chriſto quod hic homo creauit ſtellas, ita iſta, Deus crucifixus eſt.*

10 Iudæis qui. ſcan. *i. occaſionem ruinæ, non ex natura rei prædicatæ, ſed ex Iudæorum cæcitate, qui Chriſtum expectabant & adhuc expectant venturum in maxima poteſtate. et ideo conſiderãtes infirmitatem carnis aſſumptæ acceperunt occaſionem ruinę, negantes ipſum & manentes in ſua infidelitate, & tamen prophetæ eis declarauerunt vtrunque, ſcilicet poteſtatem & infirmitatẽ venturi Chriſti, Zac. 9. b.* Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem: ecce rex tuus venit tibi iuſtus & Saluator, & ipſe pauper. *Per hoc enim quod dicitur:* Rex iuſtus & Saluator, *oſtenditur eius poteſtas. Per hoc autem quod ſubditur:* Et ipſe pauper: *oſtenditur eius aſſumpta infirmitas. Sunt etiam multæ aliæ prophetiæ quæ loquuntur de aduentu Chriſti, cum poteſtate magna, & alia de eius aduentu in infirmitate et paſſibilitate. Et prima, vt in pluribus referuntur ad aduentum Chriſti ad iudicium, ſecundæ vero ad aduentum eius in carne. Veruntamen & in iſto aduentu primo venit in poteſtate miraculorum, quibus declarata fuit eius diuinitas, ſicut per paſſibilitatem eius carnis humanitas. et ſic eorum ſcandalum non fuit datum, ſed acceptum.*

Sciendum tamen, ꝙ hanc ruinam Iudæorum ex conſideratione infirmitatis Chriſti præceſſit odium & inuidia contra Chriſtum, eo quod publicè prædicabat contra vitia eorum: Et ſic cognitio quam habebant de Chriſto per impletionem prophetiarum; fuit in eis obſcurata, et tunc cęperunt ſcripturas peruerſe interpretari, vt dicitur inf. ſeq. cap. & plenius fuit dictum Matt. 21.

11 Gentibus au. ſtulti. *Stultum enim videbatur eis dicere Deum fuiſſe mortuum, quia neſciebant vtramque naturam in vno ſuppoſito conſiderare, quod Chriſtiani credunt & confitentur tanquam veritatem operibus diuinis teſtificatam, & a vetis prophetis pronunciatam, in quibus non poteſt eſſe falſitas. Ideo ſubditur.*

12 Ipſis autem voca. *ſ. ad fidem Chriſti.*

13 Iudæis atque Græ. *i. Iudæis atque Gentibus indifferenter.*

14 Chriſtum Dei virtutem. *ſupple eſſe prædicamus.*

Et Dei

Digitized by Google

a Qui callide diabolum decepit. b Vere in crucifixione Christi est Dei virtus & sapientia. c Vt passio & mors. d Quam homines possint videre vel esse.

& Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est

a Infirmitas Christi magna est victoria. ¶ Victus vicit mortem, quem nemo gigas euasit. ¶ Cælestia sine dubio vincunt terrena.

hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est homini-

a Bene dico firmius. b Id est per quos vocati estis. c Hoc s. videte. d De vocatoribus.

bus. † Videte enim vocationem vestram fratres, quia non

a Humanam sapientiam. b Latu dominatione primo nulli tales fuerunt inter doctores Christianæ fidei, quando duodecim apostoli sunt electi.

multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non

a Generis claritate. b Quasi non sapientes, sed ignaros humanæ sapientiæ.

multi † nobiles, sed quæ stulta sunt † mundi, elegit Deus, vt

a Faciat erubescere, & ad insipientiam redigat. ¶ b Impotentes.

confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, vt con-

¶ Vt Neronem. ¶ Quod plus est.

fundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit

a Idest, nihil esse videbantur. b Qui sibi aliquid esse videntur. c Vincendo humiliaret. d Idest, vt nullus glorietur si Deum conspicit, vel si se attendit.

Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, ut non

a Tales elegit, sed tamen vos estis in Christo per ipsum, non per vos.

glorietur omnis caro in conspectu eius. † Ex ipso autem vos

bis aliter videtur, ipsis tamen qui vocati sunt ad vitã, non cõ muni vocatione, sed illa qua præsciti vocant̃, apparet Christi passio virtus & sapientia, vt. s. salus sit ex Deo, non ex arbitrio Iudæi vel Græci.

Vel ip. v. prędicamus Christum. i. Christi fidem vel passionem. s. Dei virtutẽ, quia per fidem eorũ peccata remittũtur, & dæmones pelluntur, & cum res exigit, miracula fiunt.

Lib. 1. de fide, cap. 5. † De præben. cap. penult. ✠ Ambrosius Ergo si Christus Dei virtus, qa virtus Dei sempiterna, sempiternus igit̃ & Christus.

a *Et Dei sa.* quia credentes in Christum crucifixũ intelligũt Dei sapiẽtiam Christũ esse. Christus enim sapientia patris est, sicut & virtus patris est. Ipse est verbũ patris & manus, per quẽ tanquã manu & verbo omnia fecit pater. Vnde: *Opera manuum tuarum sunt cæli.* Et iterum. *Verbo domini cæli firmati sunt.* *(† claro genere nati: Aug. in ps. 18. Idem lib. 15. de Trinit. Psalm. 101. Ibid. 32. b.)*

Caue ne intelligas dici Dei filium sapientiam Dei tãquã ipse solus sit intelligens & sapiẽs sibi & patri & spiritusancto, tanquã pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est enim Deus pater sapiens ea qua ipse est sua sapiẽtia, & filius sapiẽtia patris est sapiẽs de sapiẽtia qua est pater, de quo est genitus filius. Sic & pater est intelligens ea qua ipse est sua intelligentia, filius autem intelligentia patris est intelligens de intelligentia qua est pater, de qua genitus est. *(Filius quomodo sapientia Dei. Idem libro 7. de Trinit.)*

b *Quia quod stultum est Dei sapientius, &c.* ✠ Hieron. Quod stultũ putatur Dei, omnem humanam sapiẽtiam antecedit, quia sapientia sua liberari nõ potuerant qui per crucis mysterium sunt saluati. Mortem quam nec gigantes euadere potuerunt, crucifixi infirmitas superauit.

c *Videte enim.* Vere stultum & infirmũ Dei, est sapientius & fortius hominibus. Qđ in vobis potestis experiri. Insipiẽtes .n. & infirmi vos vocauerũt, inter stulta & infirma Dei enumerati sunt tales vocatores, qui tamẽ cõfundunt sapiẽtes & fortes. Et uere sunt tales, quia non multi. Non autẽ ait nulli, forsan pro se, qui solos inter apostolos secularũ literarũ peritus, terrenarũ opum diues, Romanæ dignitatis parentela cõspicuus fuit, qui tamen hæc nihili pendit, nec vsus est eis. *(Aug. in ps. 58. Idem in ps. 65.)*

Tractu 7. in Ioan. ✠ Augustin. Nathanael nõ solus primus nõ inuenitur in Apostolis, sed nec medius, nec vltimus, tametsi ei tãtũ testimonium perhibuit Filius Dei: *Ecce verus Israelita, in quo dolus nõ est:* Quæritur causa: Eruditus & peritus legis fuit, propterea noluit eum dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde cõfunderet mundũ. Audi Apostolum dicẽtem. Non multi sapientes secũdum carnem, nõ potentes, nõ nobiles, sed infirma mundi elegit Deus, &c. Si doctus eligeretur, fortasse iõ se diceret electũ, qa doctrina eius meruit eligi. Dñs itaque volens superborũ frangere ceruices, nõ quæsiuit per oratorẽ, piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorẽ. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quẽ postea crederet nõ solũ orator, sed & imperator. Nullus nobilis primo electus est, nullus doctus, quia infirma mundi elegit Deus, vt cõfunderet fortia. Idẽ ser. de B. Petro. *(† secundum mundum. † Ex eodem.)*

d *Sed quæ stul.* Ecce cõtra ordinationẽ Dei faciũt aperte, qui sapientiã seculi iactant, cum Deus humilitatẽ proponat. venit enim humilis Deus querẽs humiles, nõ altos. Qui etsi primũ elegerit pauperes, indoctos, infirmos, nõ tamẽ relinquit sapiẽtes, diuites, nobiles, sed si eos primos eligeret, merito taliũ rerũ sibi viderẽt̃ eligi, & ita superbia qua homo cecidit, nisi præcederet piscator, non humilis sequeretur orator. Vnde Nathanael doctus in Apostolum non est electus.

e *Vt non glorietur.* De se, sed de Deo, quod ibi ostenditur, qui gloriatur, in domino glorietur.

f *Ex ip. au.* Non glorietur quis ex se, sed tamẽ est alia gloria, quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et Dei sap.* Maxima enim Dei virtus & eius sapientia apparet in Christi crucifixione. Nã hoc mõ conuenientissime facta est humani generis redemptio vt ille qui erat debitor, satisfaceret ratione humanitatis assumptæ, & redimeret qui poterat ratione deitatis adiunctæ. Ideo subditur.

2 *Quia quod st. est Dei.* i. dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, vt dictum est.

3 *Sapientius est hominibus.* i. continet maiorem sapientiam quam ad hominibus possit capi ad plenum.

4 *Et quod infirmum est Dei.* i. quod videtur infirmitatem attribuere deitati, vt quod Deus passus sit, & mortuus.

5 *Fortius est hominibus.* i. continet maximã virtutẽ, quia deitas passa est nihil, sed humanitas tantũ, cuius meritũ ratione deitatis cui adiuncta est efficaciam habuit ad redimendum genus humanũ, quod tota humana natura nõ potuit facere.

6 *Videte enim.* Hic cõsequẽter ostendit, quod modus docendi per sapientiã verbi non conuenit fidei catholicę ratione sumpta ex parte docentiũ. Modus. n. docendi debet conformari scientię docentis. Primi vero vtpote Apostoli & alij Christi discipuli pro maiori parte carebant hac scientia. ergo, &c. Quia primis debent cæteri conformari. Huius ergo rationis primo ponit minorem. Secundo defectus mundanę sapientiæ in dictis doctoribus suppletionem, ibi. *Ex ipso.* Circa primũ dicit. *Videte enim vocationem ve. fra.* i. diligenter considerate modum vocationis vestræ. *(Diuisio.)*

7 *Quia non multi.* vocantium vos per suam prædicationem.

8 *Sapientes.* i. philosophicis literis exercitati, quia pro maiori parte erant illiterati & simplices. Vñ de Petro & Iohanni dicitur Act. 5. c. *Videntes autem Petri cõstantiam & Iohannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabãtur, &c.*

9 *Non multi potentes.* Sed pauperes victum proprijs manibus acquirentes.

10 *Non multi nobiles.* Sed rustici & de plebe humili. Dicit autem, *non multi.* quia aliqui de sapientibus literatis & nobilibus & potentibus a principio crediderunt & fidẽ prędicauerũt, sicut Nicodemus, Gamaliel, Paulus, & Manahẽ Herodis tetrarchæ collactaneus. Sicut. n. pro maiori parte primi credentes fuerũt simplices & illiterati & impotẽtes, ne fides humanę attribueretur industrię vel potentiæ, sic aliqui licet pauci comparatiue fuerũt literati & nobiles, ne fides ascriberetur ignorantię & ruditati. Sicut & de lege Mahumeti, q̃ nullus sapiẽs & literatus a principio recepit, sed tãtũ hoĩs rudes & carnales, qb. ꝓposuit carnalia, qbus hoĩes assentiũt de facili, & fretus multitudine, coegit cęteros ad receptionẽ suę legis dicẽs se missum a Deo in armorũ potẽtia, & nõ in miraculis.

11 *Sed quæ stulta sunt mun. ele.* i. homines illiteratos & simplices qui reputabant̃ idiotæ, vt dictũ est de Petro & Iohanne.

12 *Vt confundat sap.* i. ostẽdat eos cõfusibiles, abscondẽdo ab eis ꝑ̃ supbiã suã cęlestia mysteria, q̃ simplicibus reuelauit.

13 *Et infirma m. ele. De.* homines impotentes secũdũ mundũ.

14 *Vt confundat for.* i. fortes huius mundi, ostendendo quod per suam fortitudinem consequuntur salutem.

15 *Et ignobilia mundi.* i. homines de plebe humili.

16 *Et ea quæ non sunt.* i. homines nullius reputationis.

17 *Vt ea quæ sunt.* reputationis magnæ in hoc mundo.

18 *Destrueret.* i. ad humilitatem reduceret, sicut patet in Cõstantino Imperatore, qui beato Siluestro Christi vicario officium stratoris exhibuit.

19 *Vt non glorie. omnis ca.* i. nullus homo eleuetur per superbiam in conspectu eius, sed magis humiliter, propter quod modus docendi in humilitate conueniens est fidei doctrinę.

20 *Ex ipso autem.* Hic consequenter, ne prædicatores euangelij vilipendãtur vt abiecti, ostendit quod defectus sapientiæ mundanæ & potentiæ supplebantur in ipsis, scilicet ex virtute Dei, cuius instrumenta erant Apostoli, & ideo totũ attribuendum est sibi sicut principali agenti, et est tantæ potentię, quod omnem defectum potest supplere, et hoc est quod dicitur. *Ex ipso autem.* i. ex virtute ipsius Dei.

Digitized by Google

quia ex ipso vos estis.

A a *Qui factus est sapientia no.&c.i.* illuminans nos ad veritatem. Ideo aut dicitur nobis esse sapientia, quia temporaliter.i.ex aliquo tempore nos ad illum conuertimur, vt cum illo maneamus in æternum. Et ipsa sapientia caro facta est, & habitabit in nobis. Et hoc facit.i.nos illuminat. Quia factus est nobis iustitia .i. quia prius iustificat nos bona operatione. Iustitia enim quæ viuit in seipsa, proculdubio Deus est, & quæ incommutabiliter viuit. Sicut aut cu fit vita, nobis fit iustitia, cu tamen eius efficimur participes, ita cu cohærendo iuste viuimus, & per hoc ipse est nobis iustitia, quia prius est sanctificatio.i.quia prius in baptismo emundat nos. Et hoc ideo, quia prius factus est nobis redemptio.i.quia prius redemit nos patiendo. Et hoc totu ideo factu est, vt nullus glorietur, nisi de donis Dei.

* Haym. Non debemus pueriliter intelligere filiu Dei secundum diuinitaté esse factum, sed genitum a Deo patre an omnia secula, licet secundu humanitaté factus sit in vtero virginali opere spiritussancti, sed ita est intelligendum, factus est nobis sapientia, idest factus est vt nobis esset sapientia, & nos faceret sapientes. Tale quid in psalmo habetur 104. factus est mihi dominus in refugium, quod nihil est aliud nisi factus est vt in illo refugiu habeamus. Et in propheticis libris factum est verbum domini ad Ioel & ad Osee.i.factum est vt loqueretur verbum domini ad Ioel, verbum etenim domini non factu est sed genitum. Dicamus & aliter, factus est nobis sapientia a Deo patre.i.ille qui genitus est ante omnia secula factus est homo vt nos faceret sapientes.

a Ad veritatem nos illuminans.

a estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis a Deo & 1 2

a Bona operatione prius nos iustificans. b In baptismo prius nos emundans. c Quia prius pro nobis patiendo nos redemit.

iustitia & sanctificatio & redemptio, vt quemadmodum 3 4

a Ieremia vbi sic habetur. In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego dominus.

scriptum est. † Qui gloriatur, in domino glorietur. 5 6

† 1. Cor 10. d. Iere 9. g.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vos estis in Chri.Ie.*i.facti Christi membra per fidem & charitatem.

2 *Qui fa.est sa.* & potest supplere omnem ignorantiam.

3 *Et iustitia*.contra impotentiam.

5 *Et san.& re.*contra ignobilitaté, quia per gratiam sanctificantem coniungimur Deo, vbi est maxima nobilitas, & per redemptione Christi liberamur a seruitute peccati, quæ est maxima vilitas.

5 *Vt quemad.scr.est.*Ier 9.

6 *Qui glo.in d.glo.* & non in potentia vel sapientia carnali & humana, quia per talia non est hominum vocatio ad fidem & salutem, sed per Dei gratiam, vt dictum est.

Prima ad Cor.1.c.vbi dicitur in Postil. *Pau. vocatus Apostolus.*

ADDITIO I.

Secudu glo.hic aliter incipit, qua ad Romanos, quia alia ca est hic qua ibi, hic.n.no vocat se seruu sicut ibi, quia potius erat opus hic auctoritate contra superbia Corinthioru, apud quos vixerat Apostolus. Dicit et per voluntatem Dei cotra pseudo apostolos, qui nec missi sunt a Deo, nec verum est quod dicut. Hæc in glo.

B

ADDITIO II.

In eo.ca, vbi dicitur in Post. Vbi doctor paruulorum. In Isa.33.hæc auctoritas sic habetur, vbi est literatus, vt verba legis ponderans, vbi doctor, paruulorum? & in hoc quod dicitur. *Vbi est literatus*, intelligitur philosophus secundum glo. vbi dicit. *verba legis ponderans*.intelligitur proprie Pharisæus & Scriba qui verba legis potius qua mentem legis ponderant, vnde Mat.12.a. Curari hominem in sabbatho dicebat esse illicitum, verba legis ponderantes, non mentem. In hoc autem quod dicit. Vbi doctor paruulorum, intelligitur legisperitus, qui dicitur doctor paruulorum, quia ad Gal.3.d.Lex pædagogus noster fuit in Christo.

E

CAP. II.

a E*T, &c.* * Prosp. No igitur in verborum splendore, sed operum virtute tota prædicandi fiduciam ponat, non vocibus delectetur populi acclamantis sibi, sed fletibus, nec plausum a populo studeat expectare, sed gemitum.

b *Non enim iu.* Qui minus capaci altiora loquitur, non vtilitaté, sed sui ostentationem facit.

c *Ni.Ies.Ch.* * Aug. Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus, in vulneribus saluatoris. Securus illic habito, patent mihi viscera per vulnera. Quicquid ex me mihi deest, vsurpo mihi ex vulneribus domini mei, quonia misericordia affluunt, nec desunt foramina per quæ effluat. Per foramina corporis, patent mihi arcana cordis. Patet magnum pietatis sacramentu, &c. Cum me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Christi. Cu me premit caro mea, recordatione vulnerum domini mei resurgo. Cu diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordiæ domini mei, & recedit a me. In omnibus aduersitatibus non inueni tam efficax remediu qua vulnera Christi. In illis dormio securus, & requiesco intrepidus. Nihil tam ad morte amaru, quod morte Christi non sanetur. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius meritum meum, refugium meum, salus, vita, & resurrectio mea.&c. Non possum terreri multitudine peccatorum meorum, si mors domini in mentem venerit, quonia peccata mea illum vincere non possunt. Claui & lancea clamant mihi, quod vere recociliatus sum Christo, si eum amauero. Longinus aperuit mihi latus Christi lancea, & ego intraui, & ibi requiesco securus. Extendit brachia sua in cruce, paratus in amplexus peccatorum: Inter brachia Saluatoris mei & uiuere uolo, & mori cupio, &c.

Christum prædicat nó solu qui fidé astruit, sed qui mores qui-

Aug.lib.de fide & operibus ca.10. Manualis, cap.21.

eminentia.

C Cap.22.

Cap.23.

Christum prædicare. Rom.6.

F

CAP. II.

¶Sicut alii non sapientes electi sunt ad apostolatum, ita et ego qui eram sapiens sui quasi non essem sapiens. a O.

a ET ego cu venissem ad vos fratres, veni 1

a Vel subtilitate. b ¶Secundum logicam, vt logicis rationibus viens. c In sublimitate.

d Quæ in pseudo laudaris contra Deum. ¶Secundum phisicam. 3

nó in sublimitaté sermonis aut sapié 2 4

a Quæ de Christo testati sunt prophetiæ.

tiæ, annúcians vobis testimoniu Christi.

a Non per illam sublimitatem, quia nec per eam quæ de Deo, & hoc ex iudicio feci.

b Non enim iudicaui me scire aliqd 5

a Minus capaces. b Quod rector & saluator, & hoc per crucifixionem. c Quia humilis fuit prædicatio mea apud vos, humilis & persona.

c inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego 6

a Idest in tribulatione. b Anxio animo. c Corporis.

in infirmitate & timore, & tremore multo fui apud vos,

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

1 ET ego cum ve. *Ostenso quis sit modus coueniens fidei doctrinæ hic consequenter ostédit se illo modo vti. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostendit se non fuisse vsum apud Corinthios aliqua excellentia seculari. Secundo ostendit apud quos vtebatur hoc modo docédi, ibi.* Sapientiam loquimur. *Tertio assignatur ratio dicti, ibi,* Quæ & loquimur. *Circa primum dicit.*

2 Et ego cum ve.ad v.fra.*i. ad prædicandum vobis fidem catholicam*,

3 Veni non in s.ser.*vtendo verbis rhetoricis*.

4 Aut sa.*vtendo rationibus philosophicis, & subditur causa*.

5 Non e.iu.me sci.aliq. *i.non ostendi me scire nisi grossa & plana quæ pertinét ad salutem per crucem Christi factam. Consequenter ostendit se non fuisse vsum excellentia potentiæ, dicens.*

6 Et e.in infir.& ti.& tre.mul.fui a.vos. *Et dicit.* Infirmi. *quantum ad mentis sufferentiam tribulationum.* Et ti. *quantum ad mentis concussionem propter maiora mala imminentia.* Et tremo. *propter redundantiam interioris concussionis ad carnem. Consequenter ostédit se non fuisse vsum excellentia eloquentiæ, dicens.*

Ve- Et

Digitized by Google

quibus in eo viuit instruit. In crucifixo discitur, quod vetus homo crucifixus est, vt non seruiatur peccato. Nō ergo ita accipiendū est quod hic dicit Apost. tāquam ea tantum dixerit, quę sunt credenda de Christo, sed etiā quæ obseruanda, aut in vita, aut in moribus, ei qui accedit ad compagē corporis Christi.

Homil. 10. in Ezech.

✠ Gregorius. Quia vos capere diuinitatis eius mysteria nō posse pensaui, sola vobis humanitate eius infirma sum loquutus.

a *Perfe.* Non cognitores & doctores, qbus opus non est, sed auditores iam capaces.

Lib. 5. aduersus hær. c. 6.

* Irenæus. Perfectos dicens eos qui perceperunt spiritum Dei, & omnibus linguis loquuntur, per spiritum Dei, quemadmodum & ipse loquebatur.

Tract. 98. in Ioan.

* Augustin. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit atque ait: Qui per habitū exercitatos hñt sēsus ad separandū bonum a malo.

b *Inmy.* Exponendo mysteria veteris Testamenti in quibus Christus significatus est, vt in hostia Abel, vel Abrahę.

* Hier. In euangelio quod continet: Natiuitatem Christi, passionem, &c.

Lib. 1. de fide, c. 3.

* Ambros. Vbi mysterium passionis exprimitur non vtiq; generationis ęternæ series declaratur.

c *Quæab.* quia non verbis, sed in virtute, non humana rōne comprehensibilis, sed spiritus efficacia credibilis.

d *Quam ne. prin.* Quod legitur quod diabolus Chrm recognoscebat & timebat cū dicebat Christo: *Quid venisti nos torquere ante tempus?* Sciendū est, quod non ideo dicebat, vt esse Deū intelligeret, sed dubius erat, & taliter extorquere veritatem vtrum vere esset Deus volebat. vel hoc magis ex suspitione quàm ex cognitione dixisse credendi sunt. Non enim aliter sciefunt dęmones, quàm scierūt principes. Sciefunt enim ipsum esse, qui promissus erat in lege, non tamen mysterium eius, quod filius Dei erat & ab ęterno. Neque sciebant sacramentum incarnationis, passionis, & redemptionis.

An diabolus cognouerit Christum. Matt. 8. d.

e *Si enim cogno.* Vel minores illū esse Messiam in lege promissū. Vel maiores Deū esse, vel Dei filium: *nunquam dominū gloriæ crucifixissent.*

* Oecumen. Si cognouissent pontifices & Pharisæi quod a cruce tanta gentibus esset salus futura, nequaquam ad hoc peruenissent, vt eū crucifigerent: eligentes potius inuidia tabescere, quàm vt gentes saluæ fierent, & ipsis eiectis illæ eorum loco substituerentur.

f *Nunquam dominum gloriæ crucifixissent, &c.* Augustinus. Ex formaserui crucifixus est, & tamen Deus gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio quę Deum hoīem face-

Li. 1. de Trin. & li. 2. contra Maximinū, & lib. de quæst. no. test. q. 48.

a Quj priuatim fiebat. b Quæ in communi fiebat.

& sermo meus & prædicatio mea non in † persuasibilibus [1] [2]

a Etsi persuasibilia, non per humanam sapientiam, vt pseudo. b Ideit, ostendi me habere spiritumsanctum & virtutem in miraculis:

humanæ sapiētiæ verbis, sed in ostensione spiritus & † vir- [3] [4]

† persuasoriis

† potentiæ

a Ideo ita feci. b Vt non attribuatur homini, sed Deo.

tutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum; sed in [5] [6]

a Inter vos incapaces locuti sumus simpliciter. ¶De secretis fidei.

virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. [7] [8]

¶Quam. a Qui humanis nititur rationibus. b Malignorum spirituum, vel philosophorum.

Sapientiam vero non huius seculi, neque principum hu- [9]

a Quorum sapientia destruitur. b De redemptione hominum. ¶Christum.

ius seculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapien- [10] [11]

a Sapientia. b Vt nesciant pseudo. c Sapientiam.

tiam in mysterio quæ abscondita est, quam † præde- [12] [13]

† præfinierat

¶Præparauit. a Antequam mundus esset. b Qui eam prædicamus, vel vt oēs æternam consequamur. c Apostolorum. d Bene dico, abscōdita.

stinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam ne- [14] [15]

a Dæmonum, vel philosophorum, vel doctorum in legę. b Quod inde apparet. c Sapientiam de redemptione humani generis per Christi mortem implendam.

mo principum huius seculi cognouit. Si enim cogno- [16] [17]

a Non suggereret diabolus illum crucifigi per quem ius perderet, nec homines facerent si Deum esse scirent. b Sed non cognouerunt

uissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Sed [18]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sermo me.* docendo aliquos in secreto.

2 *Et prædicatio mea.* docendo populum in publico.

3 *Non in persuasibilibus humanæ sapien. verbis.* rhetorice loquendo.

4 *Sed in osten. spi.* quia recipientes prædicationem eius accipiebāt a Deo spiritumsanctum in signo visibili, sicut dicitur de prædicatione Petri act. 10. g. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritussanctus super omnes, qui audierunt verbum, &c.* Et quia spiritussanctus in Apostolo loquebatur.

5 *Et virtutis.* Quia miracula faciebat virtute diuina ad confirmādum suam doctrinam. Et etiam quia virtuose viuendo dabat exēpla virtutis.

6 *Vt fides vestra non sit in sapientia hominum.* i. innitatur sapientiæ humanæ, quæ est ruinosum fundamentum.

7 *Sed in virtute Dei.* quæ est fundamentum stabile & firmum.

8 *Sapienti. au.* Hic consequenter ostendit Apostolus apud quos vtebatur excellentia sapientiæ. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propositum. Secundo qualis sit hæc sapiētia, dicit ibi. *Sapientia vero.* Circa primum dicit. *Sap. au. loquimur inter per.* Circa quod sciendum, quod perfectio hominis attēditur in eo quod est supremū in ipso. s. intellectu & voluntate, & circa excellētissimū obiectum, quod est ipse Deus, & iō perfectus est ille, qui hēt mētē eleuatā super corporalia, & ad intelligēdū diuina & amādū, & talib. pponēda sūt ardua fidei catholicę, & sic faciebat Apostol[9].

Diuisio.

Perfectio hominis.

Diuisio.

9 *Sapientiam vero.* Hic consequēter ostendit qualis sit hæc sapiētia, ostendens primo, quod sit infidelib. occultata. Secundo, quod est fidelib. manifestata, ibi. *Nobis autem.* Circa primum dicit. *Sapientiā vero non huius se.* i. inter perfectos non loquimur sapientiam mundanam rationibus principaliter innitentem.

10 *Neque principum hu. seculi.* i. potentum a quibus ortum & auctoritatem habet sapientia legum. Vel principes hic dicuntur sacerdotes & scribæ Iudæorum, qui frequenter nominantur principes eorum in euangelio, & in Actibus apostolorum, eo quod populus per eos gubernabatur, & sapientia istorum fuit, & adhuc reputatur inter Iudæos, volentes scripturas prophetarū de Christo aliter interpretari. Et huic secundæ expositioni consonat magis litera sequens, vt videbitur.

11 *Qui dest.* i. destruētur de propinquo: qa cito post Romani Ierusalē & sacerdotes Iudæorū destruxerūt ex ordinatione diuina in vindictā mortis Christi. Vñ vř hic Apostolus hoc prophetādo prę dixisse. Per hoc aūt quod dicitur, qui destruūtur, excludi videtur quod ab aliquibus dicitur, scilicet, quod principes huius seculi hic dicuntur dæmones, quia sunt immortales, nisi eorum destructio dicař hic suæ potestatis ablatio, quę est ex parte per mortē Christi, & magis auferetur in iudicio finali.

12 *Sed l. Dei sapientiam.* i. prædicamus Dei filium, qui est virtus & sapientiam patris.

13 *In mysterio quæ abscondi est.* i. in secreto incarnationis, quia nunc videmus tantum in ænigmate & per speculum.

1. Cor. 13. d.

14 *Quam prædestinauit Deus.* i. ordinauit ab æterno.

15 *In gloriam nostram.* quam consequimur per Christum Dei sapientiam. Et quia in ipso est obiectiue gloria nostra, quia beati reficiuntur interius aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, sicut dicit Aug. super Ioannem.

16 *Quam nemo principum.* i. peritorum in lege Iudæorum.

17 *Cognouit:* eo quod pauci eorum respectiue cognouerunt, sicut dicitur: Nemo est in foro, quādo pauci sunt ibi respectu multitudinis quæ solet conuenire. Dę principibus. n. Iudæorum plures crediderunt, licet pauci comparatiue respectu non credentium, sicut patet de Nicodemo qui credidit. Ioan. 3. & 12. dicitur. *Ex principibus multi crediderunt in eum.*

18 *Si enim cognouissent, nunquam dominum glo. crucifi.* Cōtrariū autem huius videtur Mat. 21. super illud. *Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres: venite & occidamus eum.* Vbi dicit Hier. Manifeste dominus probat his verbis Iudæorum principes nō per ignorātiam, sed per inuidiā Dei filium crucifixisse. De hoc plenius dixi supra 21. ca. Mat. Et breuiter potest reperiri cōclusio. s. quod periti Iudęorū qui principes hic dicuntur, cognouerunt Iesum Nazarenum esse Messiam in lege & prophetis promissum, quia videbant prophetias de ipso impletas quantū ad tēpus & locū & alias circunstantias. Sed quia cępit prędicare cōtra vitia eorū publice, cognitio illa per odiū & inuidiam contra Christū insurgentē, fuit in eis obscurata, & cęperūt prophetias aliter interpretari. Et sic dicif hic. *Si enim cognouissent: nun. do. glo. cruci.* Non. n. cognouerūt tēpore crucifixionis, licet ante cognouissēt. Et secundum hoc intelligitur dictum Hier. allegatū. Per hoc autē quod dicitur de principibus, quod dominum crucifixerunt, videf quod non dicuntur hic principes potentes huius seculi dantes leges Gentibus, quia non crucifixerūt Christum, nisi hoc referatur ad Pilatum: Quod nō videtur rationabiliter dici, quia non fecit hoc nisi impulsus a principibus Iudęorum: Nec erat Imperator qui leges condere poterat. Ad probandum autem dictam ignorantiam allegat scripturam Isa. 64.

Christus cognitus Messias.

Quod

Digitized by Google

A facerer,& hominẽ Deum. Quid tamẽ propter quid, & quid secundum quid dicatur, prudens & diligẽs lector intelligat. Nam ecce diximus, quia secundũ id quod Deus est suos glorificat, secundum hoc.s. quod dominus gloriæ est, & tamen dñs gloriæ crucifixus est, quia recte dr crucifixus Deus, non ex virtute diuinitatis sed ex infirmitate carnis, vna enim persona est Christus Deus & homo. Ideo dicitur. *Nemo ascendit in cęlum, nisi qui de cælo descendit.* Si ergo attendis distinctionem substantiarum.i. naturarum, filius autem Dei descendit, & filius hominis crucifixus est, propter hanc vnitatẽ personę nõ solum filium hominis descendisse de cælo, sed etiam dixit esse in cęlo cum loqueretur in terra. Absit autem vt sic Christus senserit mortem, ut quãtum in se est uita, uitam perdidit. Si enim hoc ita esset, uitę fons uitã amisisset. Sẽsit igitur mortem participatione humani affectus, quã sponte susceperat, non naturæ suę perdidit potentiã per quam cuncta uiuificat. Sic in sepulchro carnẽ suam commoriendo non deseruit, sicut in utero uirginis connascẽdo formauit. Mortuus est ergo nõ discedẽte uita, sic passus non pereunte potẽtia. *Nemo aufert animã eius ab eo, quia potest. tẽ habet ponendi, & potestatem sumendi eam.* Vno igitur eodẽque tẽpore erat uere mortuus, uere uiuus, in quo & mortẽ susceptio mortalitatis excepit, & uitã diuinitas nõ perdidit. Mortẽ igitur Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit. Sed tamẽ participatione infirmitatis rex gloriæ crucifixus est.

(margin: † Isa.64.b. † Qux. Ioa 3.b. *a Christo. B † sermonibus quos docet humana sapiẽtia sed quos docet. Ioan.10.d.)

a In Isaia ¶Hoc scriptum.s.
b Quia non est color. ¶i. visu corporeo vel auditu non potest cognosci. c ¶Quia nõ est sonus.

a sicut scriptum est. † Quod oculus non vidit, nec auris audi 1

a Quia non est aliquid terrenum. b Non recognoscitur ratione eius quia carnalis est, non spiritualis. 2
c ¶Ea. d Sapientia Dei.i. Christus, qui diligentibus Deum in præmium est præparatus.

b c uit, nec in cor hominis, ascẽdit, quæ præparauit Deus his 3

a Illi non nouerunt, sed nobis spiritibus.non hominibus.i. spiritualibus non carnalibus quod plenius non sunt.
b Per spiritum enim intelligimus Deum præparatum bonis in præmium.

qui diligunt illũ. Nobis autem reuelauit Deus per spiritũ 4

¶Bene per eum quia. a Scrutari facit. b Vt de essentia Dei.

d suum. Spiritus.n. omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 5

a Spiritus Dei, & non alius, quia. ¶Voluntates & secreta. ¶Alicuius.
¶Animus. ¶Ipsius, & non alterius.

e Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus ho

a Occulta & secreta. b ¶Qui adhuc homo sit.i. carnalis.

minis qui in ipso est? Itaque & quæ Dei sunt nemo cogno

a ¶i. spiritussanctus, & illi quos cognoscere facit. b Spiritus Dei nouit, & nos eum accepimus.
c ¶i. quod docemur de sapientia mundi, sed quæ de Deo est.

f uit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius 6

a Inde probatur, quia scimus. ¶Q. Ad hoc accepimus eum. ¶Per eum.

g h mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut 7

a Q. scimus quæ a Deo donata sunt nobis.
b Non tantum scimus, sed & ¶Illi pseudo alia loquuntur.

i sciamus quæ *a Deo donata sunt nobis quæ & loqui- 8

a Ratione vel ornatu.

mur non † in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in 9 10

a Quia spiritus interius docet auditores. b Ita moderantes, vt quibusdam altiora, quibusdam humilia. 11

k doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia † comparantes. 12

cere dicitur, quia sine illo tu non faceres. D
e *Quis enim scit hominũ quæ s. vt ho. &c.* * Hie. Quę cogitationes versentur in homine. Itẽ alia expositio Preclarum hoc aduersus hereticos qui creaturam Spiritum sanctũ dicũt. Vnde hic ostenditur non solũ creaturã non esse. verũetiã quod ipse sol° interiora Dei & profunda rimetur, quippe ut eiusdem naturæ atque substantiæ sit cum Christo.
f *Nos au. spi. &c.* Non spiritum pythonicum, qui solet coniecturis quæ mundi sunt diuinate, qui per Sybillam loquutus est, qui per uerisimilia sæpe fallitur & fallit. *Nos au. non spiri: hu.* Spiritus Dei est spiritus charitatis, spiritus huius mundi, spiritus elationis. Nec moueat q spiritussanctus tãtũ hic nominatur, & solus scire dicitur. Ab hoc enim non excluditur pater & filius, sicut ab eo, & Christus dicitur solus & uerus Deus, nõ excluditur spiritussanctus, cũ dicitur. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verũ & solum Deum, &c.* E

(margin: Aug Tract. 85 in Io. & li. 2. contra Maximinum. Io. 17. a. li 5. de Trini.)

g *Sed spi. qui ex Deo est.* Aug. spiritussanctus vtiq; patris & filii est, nec nõ et noster. Quod.n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritussanctus non tantum patris & filij qui dederunt, sed etiam noster est quia accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accipimus. Sed aliud est qđ accipimus, vt essemus, aliud qđ accipimus vt sancti essemus. Spiritus aũt hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aia, vel ipsius animæ potentia rationalis. Dedit.n. nobis naturam vt essemus, animam, vt uiueremus, mẽtem, vt intelligeremus.
h *Vt scia.* Multi hñt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia vanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet.i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo.
i *Non in do. hu.* Hier. Malebat enim illa sola puritate veritatis ostendere, quàm eloquij turbatione fuscare.
✻ Hila. Adsit licet secularis doctrinæ elaborata restitutio, adsit vitæ innocentia, hęc quidem proficient ad consciẽtiæ gratulationem, non tamen cognitionem consequentur.
K *Spiritua.* Quod Corinthij non estis: & ideo culpa vestra est, non nostra quòd maiora non diximus.
✣ Chrys. Verũ quidnã significat, *Spiritualibus spiritualia cõparãtes?* Hoc est cũ dubiũ spũale sit a spiritualibus testimonia adducimus, vt exempli gratia: dico Christũ resurrexisse, & ex virgine natũ. Adduco testimonia, figuras demõstrõnes, Ionę.s. i cete morã, & ei° postmodũ liberõnẽ, sterilium part°, sacræ F

(margin: Spiritus hominis. Euo 8.c. Aug. tract. 102. in Io. lib. 5. de Trinit.)

a Sicut scri. est. In Isaia, *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti diligentibus te.*
* Hier. Memoratum.s. principium mens hæc uidere non potuit, quia credere noluerunt.
* Aug. Hoc nosse primitus, & Christiano corde tenere dẽmus, nõ ad pñtis temporis bona nos factos esse Christianos, sed nescio ad quid aliud, quã quod Deus iam promittit, & homo nõdũ capit. De hoc dictũ est. *Quod oculus non vidit, &c.* Ergo quia hoc bonũ, tam magnũ, tam preclarum, tã ineffabile nõ inuenit hominẽ preceptorẽ, tenuit Deũ pmissorẽ, &c.
b *Nec in cor hominis.* Infra cor hominis est quod in cor ascẽdit. Super cor est eternũ, ad quod cor ascendit. Vel nõ est homo, sed spiritus, qui nouit.
c *Ascendit.* Res dicitur in corde ascendere, quia bene intellecta placet.
d *Scruta. &c.* Scrutari dr spiritus Dei omnia, nõ vt quod nesciat inueniat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat, vel quia scrutari te facit. quod.n. dono ipsius tu facis, ille tacere C

(margin: Isa. 64. b. Ser. de verbis Apost. Augu. in psal. 52. & 108. & tract. 32. in Io.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod o. non. vi. &c.i. *sapiẽtia prædicta in mysterio abscõdita nõ fuit cognita cognitione sensitiua, quæ potissime hẽtur per visum et auditum. Nec etiam cognitione intellectiua naturali, quia excedit facultatem intellectus, propter quod subditur.* 2 Nec in cor. ho. ascẽ.i. *ppria virtute, per reuelationem tñ cognoscitur, vt cõsequenter dicetur.*
3 Quæ præ. D. his qui di. il. *quia radix merendi est dilectio charitatiua, et ideo diligentib. præparauit Deus filium suum habendum in via p fidẽ et charitatẽ, et in patria per clarã visionẽ et perfectã fruitionẽ.*
4 Nobis au. *Hic consequenter ostendit, q dicta sapientia a fidelibus manifestata dicẽs.* Nobis au. re. *per spiritumsanctũ, qui docet omnem veritatem. Io. 16. Et q sit efficax ad hoc, probat per hoc quod subditur.* 5 Spiri. e. om. sc. e. p. d.i. *intima. Qđ sic declaratur, per simile, cum dicitur.* Quis enim scit, &c. *Pro eo.n. quod spiritus hominis est sibi consubstantialis, cognoscit omnia eius intima, et nullus alius nisi ipse Deus qui est intimior homini, q spiritus proprius, sic spiritus Dei qui est cõsubstãtialis sibi, cognoscit omnia intima Dei, et per consequens põt ea reuelare, quãdo vult, et expedit ecclesia, quod fuit principaliter Apostolis, ideo subditur.* 6 Nos au. non spi. hi. mun. ac. *i. notitiam mundanam & amorem quib. impellitur homo ad quærendũ & amandum temporalia. Spiritus.n. importat quendam impulsum vitalem progredientem a corde in exteriora mẽbra, propter quod notitia & amor impellentes ad aliquid agendũ, spiritus similitudinarie nominantur.* 7 Sed spi. qui ex Deo e. s.i. *amorẽ inflãmantẽ ad diuina.* 8 Vt scia. quæ a Deo do. sunt no. *s. gratias gratis datas, vt prophetia, & scripturarum intelligentia, & c. & huiusmodi. de quib. agitur infra 12. ca. & cognoscuntur ab habente, quia dantur ad vtilitatẽ ecclesiæ. Potest etiam dici, quod Apostolus loquitur de bonis futuræ glorię, quæ donata sunt nobis in spe sed non adhuc in re.*
9 Quę et loquimur. *Hic consequenter reddit rationẽ, quare talia loquebatur inter perfectos tãtũ, quia illis tradenda sunt documẽta qui possunt ea capere & non alijs, quia hoc esset frustra. Ideo dicit.* Quę et loqui. in doctis hu. sap. ver. *s. Rethoricis aut Philosophicis.*
10 Sed in do. *i. sicut spiritussanctus nos instruit ad loquendum.*
11 Spirituali. *s. hominibus.*
12 Spiri. con. *i. tradẽtes eis spiritualia documẽta, eo q possũt capere.*

(margin: Notitia & amor quomodo spiritus.)

Ani-

Digitized by Google

A sacræ scilicet & Rebeccę & aliarū. In paradiso arborum surculū productum, non ex seminibus pullentibus nō pluuiarū moratione, non subactis sulcis. Futura.n.ficta sunt & tanquā in vmbra scripta maioribus nostris vt cū venerunt credant. Et rursum ostendo quo pacto ex terra hō, & ex solo homine fœmina nullo coitu facti sunt, quemadmodum ipsa terra a nullo cum conditoris virtus ad omnia vbique satisfecisset, si ergo spiritualibus spiritualia comparo, minime mihi opus est, externa sapientia neque ratiocinationibus neq; confirmationibus.

a Nos scimus quæ donata sunt nobis, sed. ¶ Vt pseudo. b Vt partum virginis & resurrectionem.

a **Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus**
¶ Secundum humanum sensum. ¶ Ideo. ¶ Spiritualis.

b **Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia**
¶ Et vere non potest. ¶ Animalis non potest. a Certa fide occultorum, non patienti cognitione. ¶ Intelligit & discernit.

c **spiritualiter † examinatur. Spiritualis autem † iudicat om-**
d a A nullo homine animali. ¶ Animalis

e **nia, & ipse a nemine iudicatur. Sicut scriptum est. † Quis**
a Qui hæc fecit per quem sapientia mundi stulta est. b Quasi nullus. c Vt dicat, quid hoc sic fecisti.

enim cognouit sensum domini, aut quis † instruxit eum?
a Q Nemo carnalium cognouit sensum domini.

f **Nos autem sensum Christi habemus.**

†diiudicatur. B

a *Anima.au.ho.* Dicit vita qui fertur dissoluta lasciuia animę suę, quā intra naturalis ordinis metas spiritus rector non continet eo ꝙ ipse Deo regendū se nō subijcit. Animi vero sensus dicitur animalis, qui Deo iuxta corporum phantasiam vel legis literam vel rationē pyhsicam iudicat.

Aug. libro. 1. de bapt li. 83. q. & in psal. 113.

†mentem

b *Quia spi.ex ami.* Animalis non potest intelligere spiritualia, quia examinatur.i. examinatio & comprobatio fit illorū C spiritualiter.i.a spirituali.

Vel

D Vel animalis nō intelligit spiritualia, quia spiritualiter.i.p spiritualia tantum probatur quod animalis est, quia audita improbat, & non aliud ei proponunt, nisi vt examinetur.

c *Spiri.au.ho.* Est vel vita vel scientia, Spiritualis est vita, qui spiritū domini habēs rectorem animā regit. Sciētia vero spiritualis est qui etsi ex parte & per speculū videt, tamē de eo secūdū imagines corporū, vel legis literā, vel humanam philosophiā non sapit, sed spiritui Dei subiectus certissime ac fideliter iudicat.

†diiudicat E

d *Omnia.* Nō quidem quę cōtinet diuina sciētia, sed quæ ad iustitiā & vitam sufficiunt. i. omnia iudicanda.

†Isa. 40. c.

e *Iudicatur.* i. intelligitur vtrum bene aut male intelligat, vel reprehēditur. Et hoc probat, quia *quis cognouit sensum domini.* & eum nos habemus, & ideo non possunt nos illi vestri iudicare vt solent.

†consilium dedit ei?

f *Nos autem, &c.* Qui iam vltra homines sumus vnus spiritus cum Deo, *habemus sensum Christi.* fide certa tenentes ea quę sunt Christi. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Anima. autem homo.* qui scilicet habet intellectum & affectum depressos ad sensibilia.

2 *Non perci. ea quæ sunt spi. Dei.* idest, spiritualia bona sicut lingua febricitantis infecta cholera amara non percipit dulcia, sed magis iudicat illa amara, Ideo subditur.

3 *Stultitia enim est illi. &c.* cū tamen secundū veritatē sit ibi maxima sapientia. Et subditur causa talis falsi iudicij, cum subditur.

4 *Quia spiritua. exami.* idest, vere cognoscitur.s. bonum spirituale, iudicium enim de superiori per id quod est inferius non habetur, sed magis econuerso. Ideo subditur.

5 *Spiritua. au. iu. omnia.* s. bona prout sunt in re, quia qualis vnusquisque est, talis finis sibi videtur, propter quod iudiciū verum accipiendum est secundum quod iudicat bene dispositus, sicut iudicium verum de saporibus accipiendum est per respectum ad gustum sanum & nō infectum, vt dictum est de lingua febricitantis. Spiritualis autem homo habet intellectū illustratum & affectum ordinatū. ideo optime de spiritualibus iudicat, non autem animalis qui habet intellectum & affectum recuruatos ad sensibilia. Ideo subditur de spirituali.

6 *Et ipse a ne. iudi.* i. a nullo homine animali, quod probat consequenter auctoritate scripturæ. Isa. 40.

7 *Quis enim cogno. sen. dom.* q.d. nullus nisi ipse. Et ideo illi qui non habent spiritum Dei, non possunt de diuinis iudicare, quia oportet illa cognosci, de quibus iudicium fit, spirituales autem viri qui habent spiritum Dei ipsos illustrantē de diuinis hoc possunt, quales fuerunt Apostoli. Ideo subditur. *Nos autem sensum Christi habemus.*

CAP.

ADDITIO I.

In ca. 2. vbi dicitur in postil. *In mysterio absconditam.* i. in secreto incarnationis.

Secundū glo. apostoli loquebantur sapientiam.i. Christum, in quo ostensa est Dei sapientia.s. filius Dei incarnatus, quę quidē sapientia dicitur in mysterio abscondita, quia in scripturis ve. Test. significatur seu figuratur.

ADDITIO II.

Rom. 11. d.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. *Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ cruc fixissent.*

Hoc quod dicit Apostolus. *Si enim cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent.* referēdum est ad Deitatem Christi, quā principes Iudæorum nunquam cognouerunt fuisse in Christo personaliter, de qua deitate statim supra dixerat, ꝙ fuit in mysterio absconditā quam nemo principum huius seculi cognouit, & ideo de ipsa immediate subiungit. Si enim cognouissent. s. deitatem Christi immediate ante dictam, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Christus enim est Deus gloriæ, secundum quod est Deus, & ideo cognitio de qua hic loquitur Apostolus manifestum est esse referendam ad cognitionem deitatis Christi. Quod autem arguitur in contrarium de illo verbo Matth. 21. d. *Agricolæ dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum.* Ex quo verbo Hier. infert, quod principes non per ignorantiam, sed per inuidiā filium Dei crucifixerunt. Intelligendum est quod illi maiores non habuerūt ignorantiam de hoc quod Iesus Nazarenus erat Messias in lege & prophetis promissus, quia de hoc erant satis informati per prophetias de ipso impletas, prout in postilla. Sed de deitate ipsius oportet dicere ipsos habuisse ignorantiam. Si enim agricolæ illi qui dixerūt. *Hic est hæres.* æstimassent Christum hæredem secundum diuinitatem, scilicet quod eadē esset deitas patris & filij, sicut in temporalibus eandem rem habet filius per hæreditatem quam pater habebat, nulla eos amentia ad tantam potuisset trahere insaniam, vt crederent diuinam maiestatem in propria persona superare. Quod enim Deus seu dij trāscendunt omnes potestates communiter tenetur etiam apud idolatras qui non ueros deos, sed fictos habent. Vnde ridiculum esset dicere, quod eo ipso quod principes illi credebant ipsum hæredem, scilicet Deum verum, conarentur eum interficere. Sed licet crederent ipsum esse prophetam seu sanctissimum, hominem purum tamen, non esset multum mirandum, quod ex inuidia seu rancore vellent occidere eum. Iam enim Moysem Aarō qui sanctissimi fuerunt, & a Deo approbati per multa miracula, populus Iudaicus voluit lapidare, Numer. decimoquarto Et similiter contingit de pluribus sanctis veteris Testamenti. Vnde qđ dicitur. *Hic est hæres.* intelligendum de regno temporali ipsius Dauid, quod ipsi principaliter expectabant & adhuc expectant restituendum per Messiam. Nec valet dicere, quod tempore crucifixionis non cognouerant, licet ante cognouissent, prout videtur dicere postil. quia parabola euangelica manifeste loquitur de tempore crucifixionis, cum dicit. Hic est hæres, venite occidamus eum. Et attendendum quod postil. in hoc loco non aperit mentem suam. s. an prædicti principes Iudęorum tēpore passionis Christi cognouerunt Christum esse deum vel non, sed super ca. supra dictum Matt. 21. expresse asserit, ꝙ cognouerunt illum esse deum, ꝙ etiam ibi conatur probare, sed fuit satis improbatū in additione super illud ca. prout plenius ibidem pot est haberi.

Deitas Christi Iudæorum principes latuit.

REPLICA. In epistola 1. ad Corint. 2. b. vbi dicitur. *Si. n. cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.* dicit Bur. hic postil. mētem suam non aperuisse, quod falsum est, nam cōclusionem probatam Mat. 21. hic repetit, & ad locū illum remittit. Et quod Bur. dicit illam conclusionem in illo loco Mat. 21. satis per se improbatam, est falsum, quia vt patet in corru. ibidem Bur. nihil probat, sed replet quaternos.

Digitized by Google

A

CAP. III.

In c.9. libri 1. Reg.

a *ET ego fratr.* ✠ Greg. Quaſi hic verbis dicat idcirco vos ad excelſum nõ duxi, quia ſpiritualem ſenſum vobiſcũ velut Saul puerum non habebatis, quare & cauſam inſinuās ait, *Adhuc enim eſtis carnale.* Sequitur.

Aug.tract.98. in Ioan.

b *Tanquam par.* Sicut enim crux Chriſti alijs ſtultitia eſt, alijs ſcandalum, vocatis autem eſt virtus Dei. Ita idem alijs eſt lac, alijs cibus eſt ſecundum quod capacitas eorum plus vel minus capit. Vt hi qui dicunt. Ego ſum illius vel illius, aliter acceperunt de Chriſto crucifixo quam qui dicit, *Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini.*

Gal.6.c. Supra 1.b.

B

Eadem ſimul audiunt, ſpirituales & carnales, & quique pro modo ſuo capiunt, nec neceſſe eſt, vt aliqua ſecreta taceantur paruulis, dicenda perfectis. ideo quia dicit Apoſtolus. *Non potui lo. vob.qua.ſpi.* quod eſt. Non potuiſtis quæ dicebam intelligere vt ſpirituales, ſed vt carnales. Si enim vt ſpirituales, non dicerent. *Ego ſum Pauli.*

* & factiones. † carnales † Quis † vt cuique

✠ Irenæus. Ideſt, eum quidem aduentum domini, quē ſecũdũ hominem didiciſſet, nondum autem ſpiritus patris requieſcit ſuper vos, propter veſtram infirmitatem, cum ſitis adhuc propter veſtram infirmitatem carnales.

Lib.4. ca.75.

C

* Haymo. Simplicē doctrinā de humanitate Chri nō ſolidũ cibũ de diuinitate Chriſti & myſterio trinitatis dedi vobis.

Aug. in pſal. 130.

c *Adhuc enim carna.* Arguit eos qui querebantur ſe dudum non audiſſe ſpiritualia, cum adhuc indigni eſſent audire.

Lib.4. Moral.

d *Cum enim inter vos ſit.* * Greg. Scriptura ſacra tribus modis homine appellat, ſcilicet aliquando per naturam aliquãdo per culpã, aliquãdo per infirmitatem. Homo quippe per naturã dicitur ſicut ſcriptum eſt Geneſis 1. Faciamus hominem, & homo per culpã ſicut eſt Pſal.81. Vos autē ſicut homines moriemini, ac ſi aperte dicat, ſicut delinquentes obibitis: vnde & apoſt. Paulus ait, *Cum ſit inter vos zelus.*

D

CAP. III.

¶ Senſum Chriſti habemus. ¶ Tamen.
a Qui poſſem. b Non debui.

a ET ego fratres nõ potui loqui vobis 1
a Sicut ſoleo ſpiritualibus. b Ideſt, carnaliter viuentibus.
quaſi ſpiritualib⁹, ſed quaſi carna- 2
a Et hoc tam diligenter feci. b Cognitione. c Non altiora prædicaui Quare.
b libus Tanquã paruulis ĩ Chrõ † lac
¶ Facilem doctrinam a Dulcem ac nutrientem. ¶ Quia. ¶ Quandiu vobiſcum eram.
vobis potũ dedi, non eſcã. Nondũ 3 4
¶ Et ſi ab illis pſeudo edocti. a Recipere eſcam.
c enim poteratis, ſed nec nũc quidē poteſtis. Adhuc enim 5
d ¶ Vere eſtis carnales quia contentioſi. a Inuidia de baptiſtis. b Verbis.
carnales eſtis. † Cũ enim ſit inter vos & zelus & conten- 6
a Quod aliquid ab homine eſſe putatis. b In peius proficitis. 7
tio, *nonne carnales eſtis, & ſecundũ hominē ambulatis? 8
¶ Expoſitio zeli & contentionis. ¶ Non eſt hoc minus a Gentilitate. 9
Cum enim quis dicat, ego quidem ſum Pauli, alius au-
a Vt ſperantes in Deo ſunt dii. ¶ Quandoquidem in his gloriamini.
tem, ego Apollo, nonne † homines eſtis? † Quid igi- 10
¶ Q ſunt ne ipſi gratiæ, quæ in ſacramentis datur, auctores. ¶ Qui maior.
Non Deus qui dat, ſed miniſtri per quos dat, & ideo in Deo gloriandum non in eis.
e tur eſt Apollo? † Quid vero Paulus? † Miniſtri eius cui 11
a Et hoc non vno eodemque modo faciunt. b Diuiſit officia ſingulis. ¶ Paulus.
crediſtis, & † vnicuique ſicut dominus dedit. † Ego 12
¶ Ad fidem conuerti. ¶ Baptiſmo. ¶ Non vos. ¶ Muneris. 13
plantaui, Apollo rigauit: Deus autem incrementũ dedit. 14
15

Aug. tract.5. 15. & 80. in Ioan.

e *Miniſtri eius.* Auguſt. Homo exterius miniſtrat quaſi ſeruus, non vt aliquid de eo ſperetur: Deus incrementũ dat qui iuſtificando informat & rigando fœcundat, homo loquitur, Deus docet intus. vnde: *Beatus quem tu erudieris domine.* *Qui plantat & qui rigat*, foris operatur. Qui dat incrementum, intus opitulatur. Si non dant ſancti incrementum, impendunt tamen adiumentum, ſed non de ſuo, quia inquit. *Sine me nihil poteſtis facere.* Igitur fides rigando eſt nutrienda. Hoc igitur loquendo agitur, docendo, ſuadendo. Chriſtus interius docet inſpirando, Illa inſpiratio vnctio eſt, ſine qua ſermo hominis perſtrepit inaniter. Creator qui redemit & ad fidem vocat, intus ſuadendo loquitur quibus vult. Cũ verbum Dei auribus inſonat, miſcetur potentia Dei, cum ſono vocis, vt qui incitat prędicantē, confirmet auditorem, vocē format homo exterius, ſed Deus imprimit intus & ei obedit, quem gratia prępuenit, quia Deus operatur velle & perficere.

† loquendum fuit vt

† 35. 96 3.c. quędam lex. §.qd ſcripſi.

Pſal.93.

E

æmulatio

Ioan 15 a. Aug lib.3. de Trin. tract.3. incepiſt Io. & tracta. 26. in Ioan.

† Niſi miniſtri † 19. di c. ſecũdum. 1.q.1.c. ſi iuſtus. & c. nunquam.

Phil.2.b.

F

Li. 17. Moral

* Gregorius. Plantare quippe & rigare adiuuare eſt, quod vtrumque vacuum erit miniſterium, ſi in corde Deus non dat incrementum.

Vnum

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

ET ego fra. Poſtquam Apoſtolus remouit Corinthiorum contentionem, hic conſequenter remouet contentionis cauſam, quæ erat ex hoc quod aliquibus miniſtris eccleſiæ nimis attribuebant, & aliquos nimis contemnebant, primo ergo remouet primum, ſecundo ſecundum. capitu. ſequenti. Prima in duas, quia primo oſtendit damnum ex tali attributione quod patiebantur. Secundo, remouet illam attributionem, ibi. *Quid igitur eſt Apollo.* Circa primum oſtendit, quod ex tali attributione quam habebant inter ſe adhuc animales aut carnales erant, propter quod doctrinam perfectam fidei capere non poterant, & ſic impediebantur a conſequutione magni, ideo dicit.

1 *Et ego fratres non potui loqui ſpiri.&c.* propter dictam cauſam.

2 *Sed quaſi c.t a 1.par.in Chriſto.* i. vobis annunciaui minora fidei ſecundum veſtram capacitatem.

3 *Non eſcam.* i. perfectam doctrinam.

4 *Non e.pote.ca.* q.d. non ſubtraxi vobis hanc doctrinam ex inuidia, ſed ex veſtra impotentia.

5 *Sed nec nunc quidem po.* quamdiu in tali carnalitate manetis. Quid enim ca. præcedenti vocauit animalitatem, hic vocat carnalitatem. Et quod adhuc ſint tales oſtendit di,

6 *Cum e.ſit inter vos.z.* i. inuidia,

7 *Et con.* Oriens ex ipſa.

8 *Nonne carna.eſtis.* q. d. patet quod ſic, hæc non ſunt niſi inter carnales, qui de bonis corporalibus contendunt, eo quod a pluribus integre haberi non poſſunt, ſed ex diuiſione diminuitur pars vniuſcuiuſque, & ſic oritur contentio, quia quilibet vult facere partem ſuam meliorem. Spiritualia vero bona a pluribus perfecte poſſunt poſſideri, imo perfectius quam ab vno, propter quod inter viros ſpirituales qui talia bona quærunt, non eſt zelus nec contentio.

9 *Et ſe.ho.am.* q.d. Sic. Modus enim intelligendi connaturalis homini eſt per reflexionem ad phantaſmata, & volendi per conuerſionem ad appetitum ſenſitiuũ, & io ſecũdũ hominem ambulare, eſt ambulare per modum animalitatis, niſi ſpiritus hominis a Deo ſurſum eleuetur, quod fit in ſpiritualibus viris.

10 *Quid igi.* Hic conſequenter remouet attributionem, ex qua dictum damnũ incurrebant. Et diuiditur in tres partes, quia primo oſtendit quid miniſtris eccleſiæ conuenit ſecundum veritatem. ſecundo, excludit errorem, ibi. *Nemo.* tertio, infert concluſionem, ibi: *Nemo itaque.* Prima adhuc in duas, quia primo oſtendit actionem miniſtrorum. ſecundo mercedem eorum ibi: *Vnuſquiſque autem.* Circa primum dicit. *Quia igitur eſt Apollo, quid vero Pau.* vt per hoc intelligantur, alii eccleſiæ mini. Et reſpondet ad quæſtionem propoſitam dicens.

Diuiſio.

11 *Mini.eius cui crediſtis,&c.* i. Chriſti quaſi dicat. Ipſi non ſunt principales doctores fidei vel operatores baptiſmi, ſed ſolũ miniſtri Chriſti, inquantum miniſterialiter operantes exterius. Chriſtus autem docet & baptizat interius, propter quod talia miniſtris non ſunt attribuenda.

12 *Et vnicui.ſi.d.de.* q.d. adhuc tale miniſterium non eſt in eis ex virtute propria, ſed ſolum ex Dei gratia. Quod autem operentur ſolum exterius, probat conſequenter dicens.

13 *Ego plantaui.* annunciando vobis primo ea quæ ſunt fidei.

14 *Apollo rigauit.* poſt me vos docendo.

15 *Deus autem incrementum dedit.* quaſi dicat, ego & ipſe nihil egimus ad ſalutem & fidē veſtrã interius operãdo, ſed ſolus deus illuminando vos ꝑ fidē, & mundando ꝑ gratiã & ſanctificando. Nos autē ſolummodo egimus exterius miniſtrando, ſicut plantator arboris vel rigator non faciunt eius radicationem vel incrementum, ſed virtus naturæ. Propter quod concludit.

Itaque

Digitized by Google

a *Vnum sunt*. Posset videri, quod si nihil ex se dant, tamen Deus magis per hunc quam per illum.

A

* Tertul. Quis autem non intelligat, alterum esse Apollo, alterum Paulum nō eundem atque ipsum Apollo pariter, & Paulū. Deniq; ediuerso vniuscuiusque sunt officia prolata, alter enim qui plantat & alter qui rigat, hos tamen duos, non quod vnus sit, sed quod vnū sint proposuit Apostolus Paulus, & alter quidam sit Apollo, alter vero Paulus, quantum ad personarum distinctionem pertinet vnum ambo sint, nam quando duorum vna sententia est, veritas vna est, fides vna est, vna atque eadem religio est, vnus etiā Dei timor est, vnum sunt, etiam si duo sint ipsum sunt dū ipsum sapiunt. Etenim quos personæ spatio inuicem diuidit, eosdem rursus inuicem religionis ratio conducit.

B

b *Vnusquisque au. propriam, &c.* * Amb. Datur ergo vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborē, vnde quisque mercedem accipiat secundum laborem suum.

* Aug. Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies prēmiū, immortalitatem, & vitam ęternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam æternam, sed tantū pro gratia. Si.n. ipsa fides gratia est, & vita æterna gratia est, & vita æterna quasi merces est fidei. Videtur quidē Deus vitam æternā tanquam debitam reddere Cui debitam? Fideli, quia promeruit illā per fidē. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita æterna gratia est pro gratia. Audi Paulū flagitantem debitū, qui primo indebitam susceperat grām. *De cætero reposita est mihi corona iustitiæ.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi*, inquit, *Dominus iustus iudex*. Vt ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, vt præmium gratiæ, iudicem iustum.

c *Adiutores*. In colendo agro dominico, non deprauatores, vt quidā aiunt. Quod inde patet, quia vos estis agricultura.

* Gregor. Nam cum ei quem ipse per internam gratiam infundit, nos exhortationis voce cōcurrimus, hoc quod ille per spiritumsanctum egit intrinsecus, nos ministerio vocis adiuuamus, & tunc sola nostra exhortatione ad perfectionē ducitur, dum in corde Deus fuerit qui adiuuet.

d *Agri*. quia colit vos ad fructū. *Aedificatio*. quia q. colit habitat in vobis. Et ita idē est ager & ędificium, quod nō in rebus visibilibus. Nos colimus Deū adorando, nō ornando. Ille autem sic nos colit, quod & meliores nos reddit.

C

Margin: De Trinit. — De presby. non bapt. c. fi. De sum. tri. c. vnico, in clem. 1. q. 1. c. cum Paulus. li. 2. de vocat. gent. c. 2. — Tract. 3 in Io. — lib. 17. Moral. c. 16. — Aug. in ps. 66.

a Et quia Deus dat tantum incrementum. ¶ Dando ex se.

Itaque neque qui plātat est aliquid, neque qui rigat, sed qui [1, 2]

a Remissionem peccatorum, & omnia alia bona. b Interius. c Solus. d Plantat Paulus, rigat Apollo. e Ministri indifferentes.

incremētū dat Deus. Qui plantat autē, & qui rigat, vnum

a In dando non differunt, sed in labore & mercede.

sunt. Vnusquisq; autē propriam mercedē accipiet secūdū [3, 4]

a Forinsecus ministrandi. b Quia si non damus incrementum, impendimus tamen aliquod adiumentum. c Dum extirpantur vitia.

suū laborem. Dei enim sumus† adiutores, Dei agricultura [5]

a Impositione virtutum b Quibus ego posui funda &c. c Idest, Apostolatum. d Quia non a me hoc habui. ¶ Gratis.

estis, Dei ędificatio estis. Secūdū gratiam Dei quæ data est [6]

a Discretione vtens. b Princeps ædificii. c Fidem Christi, non aliam, sed quæ per dilectionem operatur. d Quisquam habens fidem, quia ad eum hoc pertinet.

mihi, vt sapiens architectus fundamētū posui, alius autē su [7]

a Bona opera. b Quod non vno modo est, sed. c Cuiusinodi opera, vtrum secundum nos, vel illos. [8, 9]

perædificat. Vnusquisq; autē videat quomodo superædifi [10]

a De superædificatione tantum videndum est, quia. b Ad quod videntur niti pseudo. [11]

cet. †Fundamētū enim aliud nemo potest ponere, præter id [12]

¶ A me alias qui. ¶ Fides Christi. a Fundamentum nemo potest mutare. ¶ Sed de superædificatione videndum est tantum, quia manifestum erit opus eu.

qd positū est, qd est Christus Iesus† Si qs aūt superædificat, [13]

D

* Ambrosius. Agriculturę ergo huius atque ædificationis in tantum quisque adiutor & operarius ac minister est, inquantum vnicuique dominus dederit.

e *Funda. e.* Aug. Fides gratię Christianę. i. ea quę p dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. Super hoc fundamentum alius superædificat aurum, arg. lapides pretiosos, is videlicet, qui cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo. Alius superædificat super hoc fundamentum ligna, fœnū, stipulas videlicet qui cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat mundo. Illius opus non exuritur, qui ea non dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autem huius opus, quia sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius mallet carere quā Christo, nec timore amittēdi talia deserit Chrm, quāuis doleat cū amittit, saluus est quidem, sic tamen quasi per ignē. Iste ignis est tribulationis tentatio, de qua scriptū est. *Vasa figuli probat fornax, & homines tentatio tribulationis pro...*

E

f *Christus*. i. fides Christi, secundū quā per dilectionē operatur, per quam Christus habitat in cordibus. Aliud non est fundamentum, hæc autem neminem perire sinit.

* Athanasius. Necesse est autem fundamentum tale esse, qualia ea quę superędificantur, vt cōgruant inter se. Verbū igitur quatenus verbū nō habet aliquos qui secū cōgruant, vnigenitū.n. est, cæterum quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, vtpote cum quibus etiā similem carnē induerit. Quo circa quantum ad humanitatē fundatur vt & nos super eum veluti pretiosi lapides inędificemur, efficiamurq; templum habitantis in nobis Spiritus sancti.

g *Si quis au.* Amb. Alius superędificat, idest, qui superuenientes post apostolos docēt, sed videant vt ędificatio congruat fundamento. *Fundamen. aliud*, quia nemo pręter Christum loquens cōmenta sua commendaret. In auro ar. la. pre. pręclarā doctrinā significat, in tribus alijs vana doctrina signatur, quæ si mō fallit, in igne apparebit, quia ardebit bona permanente, & erit ei bonæ. s. doctrinæ merces vita ęterna. *Detrimen.* vero malę, qa pęnas patiet, *saluus*. quia nō interibit fidei substantia qua cōstat, sicut mala doctrina quæ accidens est. *quasi per ignem*. quia non sine pęna, cum perfidi in æternum pereant, prodest illis ex parte credidisse Deum.

F

Margin: li. de voc. gēt. cap. 2. — Gal 5. b. Aug. lib. de fide & operibus ca 15. In ps. 26. Enchiridii ca. 67 & 78. Inf 7. f. — † cooperarii — lib. 21 de ciu. Dei. c. 21. & 26 — † De pœ. di. 2: c. si enim. §. cæterum. — Eccl. 27. a. — Ser. 3. contra Arrianos.

Aurum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* scilicet operando interius, sed solus Deus.

2 *Qui plantat autem & qui rigat vnum sunt.* s. conditione naturæ & ministerij operatione, propter quod vnus nō est præferendus & alter contemnendus.

3 *Vnusquisque.* Hic cōsequēter ostendit mercedē ministrorum, ne forte crederet aliquis ipsos nō esse remunerandos, eo ꝙ dixerat. *Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* Et diuiditur in tres, quia primo declarat ministrorum mercedem. secundo eorum varietatem, ibi. *Secundum gratiam Dei.* Tertio infert quandā conclusionem, ibi. *Nescitis.* Circa primum dicit. *Vnusquisque autem.* ministrorum ecclesiæ.

Margin: Diuisio.

4 *Propriam mer. ac.* quia non omnes æqualiter laborant extensiue nec intensiue,

5 *Dei enim su. adiu.* q. d Licet non agamus interius illuminando vel iustificando, tamen agimus aliquid ad hoc exterius ministerium adhibendo, quod non caret præmio.

6 *Secundum gra.* Hic consequenter ponit ministrantium variationem. di. *Secun. gra. Dei quæ d. est. m.* & non propria virtute.

7 *Vt sa. ar.* i. principalis inter ministros. Quod non dicit ad iactantiam, sed ad Dei gloriam, propter quod præmisit. secundum Dei gratiam.

Fun-

8 *Funda. po.* prima initia vobis fidei annuntiando.

9 *Alius autem su.* idest, alij doctores post me vos docentes docuerunt sequentia.

10 *Vnusquisque au. vi.* i. diligenter attendat.

11 *Quomodo superædi.* idest, qualiter doceat, vt eius doctrina nō discrepet a fundamento sed magis ei conueniat, & quid sit hoc fundamentum, subdit.

12 *Fundamen. enim a.* idest, solus Christus vel fides ipsius est fundamentum.

Sed cōtra hoc vr Apoc. 21. d. vbi dicitur, ꝙ 12. apostoli sunt 21. fundamenta ciuitatis Dei, p quā intelligitur ecclesia. Ad qd dicendū, ꝙ fundamentū dupliciter potest accipi. Vno mō proprie. s. illud qd habet firmitatē & stabilitatē ex se. & sic solus Christus est fundamentū ecclesiæ. Alio modo improprie & large. s. illud quod adhæret primo fundamento iam posito. sicut sunt lapides primarij fundamento inhærentes, & sic Apostoli dicuntur ecclesiæ fundamenta, quia primitus adhæserunt Christo.

Margin: Fundamētum duplex.

13 *Si quis autem superadi.* Per hoc intelligitur sana doctrina fundamento fidei receptę apposita. Per aurum doctrina circa amorē diuinum. Per argentum, doctrina pertinens ad contemplationē spiritualium creaturarum, per quam ascenditur ad Dei cognitionem. Per lapides pretiosos, doctrina pertinens ad alias virtutes animam ornantes.

Ligna,

Digitized by Google

Ut cogitet tantum quæ Dei sunt.

a supra fundamentum hoc aurũ, argentum, lapides pretio- 1

a Dum diuisi cogitant quæ mundi sunt, quibus sine dolore carere non possunt. ¶ Etsi non modo.

b sos, ligna, fęnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestũ 2

a. In quo secreta patent. b Illud opus. c Pena purgatoria bonis.

b ¶ Quicunque modo negat i. abscondit peccata sua. 3

c erit. Dies enim domini declarabit, † quia in igne reuelabi 4 5

a Firmum vel solubile b Præsentis vel futuri iudicij. 6

d tur, & vniuscuiusq. opus quale sit, ignis probabit. Si cuius 7 8

---

a *Aurum. ar. la.* Aug. Hęc tria ędificãt cõtẽptores seculi, qui sua omnia pauperib. dant. Vel qui tanquã non hẽntes habẽt aurum in contemplatione Dei, argentũ in dilectione proximi, lapides pre. in operib. bonis, quæ non consumuntur ab igne, sed nihil vel parum ipsum sentiunt. Ligna, fęnũ, stipulã ædificant, qui etsi aliena non rapiunt, rebus tamen infirmitati concessis, aliqua dilectione inhærent, qui secundum suos amandi modos, diutius vt lignum, vel minus vt fœnum, vel minimum vt stipula ignem sustinebunt.

Aug. in ps. 26. Enchiridii. c. 67. 68.

• domini

Et quia hęc Deo nõ pręponunt, salui erunt per fundamentũ. Qui vero hęc Deo pręponunt, vel crimina committunt, nõ superędificant, sed fundamentum destruunt.

* Hier. In ecclesia tria sunt genera bonorum. Est bonum, melius, optimum. Tria sunt econtrario genera malorũ, malum, peius, Pessimum Prima auro, argento, lapidi pretioso, secunda lignis, fęno & stipulæ comparantur.

b *Ligna fœ. sti.* Non hęc de malis operib. accipienda sunt, quasi fides sine operibus saluet, quod non est.

Aug. in ps. 80. Augu. Non sibi polliceatur quisquã habens nefaria opera regnũ Dei, & dicat: Quoniam habeo signũ Christi & sacramenta, non delebor in æternũ, sed per ignem saluus ero. Ait enim Apostolus. *Fundamentum positum est, &c.* Quid est ẽt inquiũt, qđ sequitur, alius superædificat. au. ar. la. pre. li. fœ. sti. Hoc est, qui supra fundamẽtũ iusta opera ædificat aurũ ar. la. prę. ędificat. Si autẽ peccata, lignum. fę. sti. Cyrillus quoq; ait: Natura peccati similis est materię quę cito consumitur igni, quã ędificari Apostolus a peccatoribus dicit, qui supra fundamentum Christi ędificant li. fę. sti. In quo manifeste ostenditur quædam esse peccata ita leuia, vt stipulę comparentur, feno & li.

Li. 4. in Leuit.

B Lignũ, fœnum, stipulam quidã intelligũt opera bona, quę quidam ad sui & suorum, vel ad sustentationem indigentiũ ex misericordia faciunt. Sed quia opera faciunt cum aliquo amore temporalium, ideo hęc opera dicuntur arsura, non quod eo puniantur qui hoc faciunt, sed quia terrenum aliquem affectum habent cum hæc faciunt. Nec ille terrenus affectus est adeo malus, vt destruat fundamentum & fidem quę per charitatẽ operatur, & talis affectus venialis est. Sed potius lig. fę. sti. accipiunt nõ bona opera, nec mala quæ sũt damnabilia, sed peccata venialia, vnde Greg. Quãuis hoc de igne pñtis tribulationis possit intelligi, tñ si quis de igne futurę purgationis accipiat, pensandum sollicite est, quia eum dixit per ignem posse saluari, non qui super hoc fundamẽtũ ferrum vel æs vel plumbum ędificat. i. peccata maiora, & iõ duriora & insolubilia, sed qui ædificat lig. fę. sti. i. peccata minima atque leuissima, quæ ignis facile consumat.

Li. 4. Dialog. ca. 39. Augu. ser. 41. de Sanctis.

c *Dies enim.* Hic dies est hominis pro nutu suo agẽtis, sed in iudicio vel morte cuiusque dies est domini secundũ merita iudicãtis, ẽt hic iudicium incipit a domo Dei. i. a saluãdis incipit pœna, quæ consummabitur in reprobis. Ideo. n. puniũtur electi, vt ibi non puniãtur. In quo die est ignis tribulationis quo vritur amor reiũ temporalium, dum contristantur de amissis, vñ & dicitur. *Tribulationis carnis habebũt huiusmodi.* Ignis vero extremi iudicij tandiu durabit, quousque purgati sint qui saluandi erunt.

Origen. Ambros.

1. Cor 7.

d *Igni.* Tribulationis, qui omnes *probabit.* in fine.

* Orig. Si post fundamentũ Iesu Christi, non solũ in corde tuo aurum, & argẽtum & lapidẽ pretiosum ædificaueris, verumetiam lignum, fænũ, & stipulã, quid tibi vis fieri, cũ anima seiuncta fuerit a corpore? Vtrum nã ingredi vis in sancta

C

D ƈta cũ lignis tuis, cũ feno, & stipula, vt polluas regnum Dei? An pp lignum, fęnum, & stipulã foris residere, & pro auro, argẽto, & lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neq; hoc ęquũ est. Quid igitur sequitur, nisi vt primũ pp ligna, ignis tibi detur, qui cõsummat, lignum, fęnum, & stipulam.

* Theodo. Nonnulli æstimant hęc ab Apostolo dicta esse de dogmatibus, ego autẽ existimo cum hæc dicere de actiua virtute & vitio. Aurum, argentum, lapides pretiosos appellat species virtutis, ligna autẽ, fę. & sti. ea q̃ sunt virtuti cõtraria. Doctores diuinas quidẽ doctrinas exhibẽt, ex his aũt qui audiunt, hi qdẽ seipsos aurũ, illi uero argẽtũ, alij p̃tiosos seipsos reddũt, studiose ea q̃ dñr attẽdentes. Alii aũt in socordia, & ignauia vitã agentes, lignorũ, & fœni, & stipulę q facile exuri pt, imitantũr, vitiũ eligentes. Materię aũt differẽtiã nõ vita præsens, sed futura coarguet. Hoc. n. dixit illud. *Dies reuelabit*, pro eo quod est, dies iudicij &c. τοῦτο τὸ πῦρ πιςἐυομεν καθαρτήριον, ἐν ὦ καθαρίζονται αἱ ψυχαὶ ὡς χρυσίον ἐν τῷ χωνευτηρίῳ, &c. Hunc ipsũ ignem purgatorium credimus, in quo purgãtur aĩæ, pinde atq; aurũ cõflatorio.

† qđ in igne reuelatur

* Ammonius. Credimus hunc ignem esse καθάρσιμον expiatoriũ, in quo defunctorũ animæ purgantur, & repurgantur sicut aurum repurgatur a scoria in fornace.

* Oecu. Saluabitur dolore passus, sicut verisimile est de eo qui per ignẽ trãsierit, sibiq; vnitas modicas expurgarit. Solus namque Dei est perfecte peccato carere, homines vero & si maxime iusti fuerint, non perfecte puri sunt, &c. In interpretatione Isaiæ, diuus Basilius facta huius verbi mentione, pro purificatione ipsum accipit.

E * Amb. Cũ dicit apostolus, *sic tñ quasi p ignẽ.* oñdit saluũ qdẽ illũ futurũ, sed pęnas ignis passurũ, vt p ignẽ purgatus fiat saluus, & non sicut pfidi, ęterno igne in ppetuum torqueatur.

* Hier. Peccatores Ecclesiæ qui confitentur quidẽ rectam fidem, sed propter vitiorum sordes, purgantibus se indigẽt flãmis, idcirco nunc Dominus ad ignẽ se, iudicium vocare demonstrat, vt vniuscuiusque opus quale sit ignis probet.

In cap 7. Amos.

* Aug. Dñe, in hac vita purges me, & talem me reddas, cui iã emendatorio igne non opus sit, pp illos, qui salui erũt sic tamen quasi per ignẽ. Quare, nisi quia hic ędificãt supra fundamentum ligna, fęnum, stipulam. Si ędificarent aurũ, argentũ, lapides p̃tiosos, & de vtroque igne securi essent, non solum de illo ęterno qui cruciaturus est impios, sed etiam de illo, qui emendabit illos qui per ignem salui erunt.

In ps 36.

* Idem. Hi qui tẽporalibus pęnis digna gesserũt, de quibus apost. dicit, *Si cuius opus arserit, detrimentũ patietur, &c.* per fluuiũ igneũ, de quo pphetícus sermo, (Dan. 7.) & vada feruẽtibus globis horrẽda trãsibũt. Quãta fuerit pcti materia, tãta & pertrãseundi mora. Quãtũ exegerit culpa, tãtũ sibi ex homine vẽdicabit quędã flãmę rationabilis disciplina. Et quãtũ stulta iniquitas suggesserit, tantũ sapiens pœna desæuiet.

Li. 50. homil. ho. 16.

* Greg. De quibusdã leuibus culpis esse ante iudiciũ Purgatorius ignis credẽdus est, pro eo qđ veritas dicit. *Si quis in Spirit. sanct. blasphemiã dixerit, neq; in hoc seculo remittetur ei, neq; in futuro.* In qua sententia dat intelligi, quasdã culpas ĩ hoc seculo, quasdã in futuro posse laxari. Qđ enim de vno negatur, de aliquo conceditur. Nã cum Paulus dicat. *Si quis superædificauerit, &c.* quãuis hoc de igne tribulationis ĩ hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamẽ si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum est dictum esse de peccatis minutis, quæ ignis facile consumat.

Lib. 4. Dialo. cap. 39. Matt. 12.

F

Ignis pbabit. Duos ignes futuros legim⁹. Vnũ æternum, quo æterna

Ignis duplex futurus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ligna, fœ. sti.* Dixerunt aliqui quod per hoc intelligitur falsa doctrina combustione digna sicut subditur postea. Sed hoc non videtur intentio Apostoli. Primo, quia dicit ista fundamenta fidei superaddi. falsa vero doctrina nõ superadditur, sed magis per eam fundamentum hoc destruitur. Secundo, quia subdit, q licet tale opus arserit, operans tamen finaliter saluus erit. Quod non potest dici de doctoribus falsam doctrinam habentibus. Et ideo dicendum, quod per ista intelligitur vera doctrina, curiosa tamẽ & vana seu cupiditate quæstus deprauata, non in se, sed ex parte docentis, & talis doctrina stat cum fundamento, doctor tamen meretur pęnam purgatorij, & sic finaliter saluari. Et de vtraque doctrina subditur.

2 *Vniuscu. opus.* s. doctoris boni & curiosi.

3 *Manife. e.* in die iudicij, qui accipitur hic pro die mortis, quia qualis vnusquisque in die mortis inuenitur. s. in statu saluandorũ vel damnandorũ, talis in die iudicij presentabitur. iõ subdit.

4 *Dies e. d. dc.* Veniet enim dominus ad iudicium cuiuslibet in particulari in die mortis suæ.

5 *Quia in igne reue.* s. purgatorij. Qui idem est cum igne inferni, secũdum quod dicit Grego. Sicut enim in eodem igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem ignis purgat electos & damnat reprobos. Sed reprobis est ad semper, electis tantum ad tempus. ideo subditur.

Ignis idẽ purgatorii & inferni.

6 *Et vniuscu. opus.* s. doctoris vtilis & inutilis ecclesiæ.

7 *Quale sit, ignis probabit.* idest, manifestabit.

8 *Si cuius opus man. quod superædi.* i. si ædificauit doctrinam bonam sanam & stabilem.

Mani- Merce-

Digitized by Google

æternaliter punientur reprobi, qui sequetur iudicium. Alterū qui præcedet, quo exuretur facies mundi huius, qui emēdabit eos, qui superędificauerunt lignum, fœnum, stipulā. Qui aurum, ar. la. pre. de vtroque igne securi sunt.

a *Mercedem*. Non solū post finem, sed & in hac vita hēt suam requiem anima contemnentis omnia.

* Aug. Nam prius purgādus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum cōuersionis. Hic autem ignis etsi æternus non sit, miro tamen modo grauis est, excedit enim omnē pęnam quā vnquam passus est aliquis in hac vita. Studeat ergo delicta sic corrigere, vt post mortem non oporteat talem pęnā tolerare.

b *Nescitis, quia*. Hoc præmisit vt illos compungat, qui turpiter viuentes corpora sua violant, maxime ille qui vxorem patris habet. Hic agit de structoribus fundamenti.

¶ In igne. ¶ Nihil perdet. quia quod amauit, inuenieт.

a opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si [1]
a Gemabile erit. b Minoris gloriæ. vel patietur aliquid. c Etsi hic vritur dolore amissorum, non tamen ea præfert Deo.
cuius opus † arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus [2] [3]
a Rem cremabilem per ignem ferens, qua cremata euadet ipse. b Sed. c In quibus Deus sedet.
b erit, sic tamen † quasi per ignem, † Nescitis, quia templum [4]
a Qui vos, consummat in bonis scilicet. b Vel pseudo, vel homo ei consentiendo.
c Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem tem- [5] [6] [7]
a Corpus & animam.
d plum Dei violauerit, disperdet illum Deus. † Templum enim [8]
a A tempore baptismi. b Cauete ergo vobis. a Secundum corpus & animam. d Et ideo. e Quod Deus hoc negligat. ¶ Sed.
e Dei sanctum est, quod estis vos. Nemo † vos seducat Si quis, [9] [10]
¶ Sibi. a ¶ i. secundum sapientiam huius mundi. b Apud se, & Deum contra naturam posse credat.
videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, [11]
a Vera sapientia. b Merito apud se stultus, quia ita apud Deum.
f vt sit sapiens. †. Sapientia enim huius mundi stultitia [12]
a Qui facit, quod fieri posse mundus negat. ¶ In Iob. ¶ Falsos ostendam. [13]
g est apud Deum. Scriptum est enim. † Comprehendam [14]
a Mundi. b Faciendo aliter quam dicunt. ¶ In Psalmo.
h sapientes in astutia eorum. Et iterum. Dominus nouit [15]

✠ Haym. A tempore baptismatis incipit habitare in nobis Spiritussanctus, & templum illius sunt omnes angeli & omnes Iusti.

* Athan. Quib. verbis declarauit esse verbum Dei, iam vbi templum, ibi & Deus vt in suo teplo, ait enim. *Nescitis quod corpora vestra templum sunt spiritussancti habitantis in vobis?* Qđ si non glorificas incolam tui Deū, factus es fanum idolorum.

c *Si quis autem*. Iste saluus per ignem, sed si quis voluerit tēplum quod vos estis, disper. illum. Et nescitis hoc.

d *Templum*. Aug. In quib. Deus habitat per fidem. *Templum Dei*. i. spiritussancti, vnde subdit. *& spiritus Dei habitat*. Nota ꝙ spiritus dicitur hic Deus, cum. n. præmiserit. Estis templum Dei. Nō subdit. Et Deus habitat. Sed spiritus dei habitat in vobis. In quo aperte ostendit spiritum Dei esse Deū. Vbique enim adest spiritussanctus ad hoīes in ęterna vita regenerandos. Spiritussanctus igitur in cęlestib. sedet cum patre & filio & in templo suo habitat. s. in sanctis. Qui sunt templum Dei modo per fidem ambulantes. Et templum Dei erunt aliquādo etiam secundum speciem, qualiter etiam nunc sunt templum angeli Dei.

Aug. Sed diceret aliquis. Antequā faceret Deus cęlum & terram, antequā faceret sanctos, vbi habitabat? In se habitat Deus, apud se habitat, & apud se est. Nō ergo sic sūt sācti domus Dei, vt ipsa subtracta cadat Deus, imo sic habitat Deus in sanctis, vt si ipse discesserit, cadāt. Propterea sciēdū, quod non nisi stultissime dici potest, spiritum non habere locū in nostro corpore, quod totū anima nostra impleuerit. Stultius et dicitur angustijs alicubi impediri Trinitatē, vt pater & filius & spiritussanctus alicubi simul esse non possint. Verū illud multo mirabilius, quod cū Deus vbique sit totus, nō tamen in omnib. habitat. Quis porro audeat opinari, nisi inseparabilitatē Trinitatis penitus ignoret, quod in aliquo posset habitare pater aut filius, in quo nō habitet spiritussāctus? Aut in aliquo spiritussanctus, in quo non pater aut filius? Fatedū est igitur vbique esse Deum per diuinitatis pręsentiā, sed non vbique p inhabitationis gratiam. Propter hac enim inhabitationem vbi gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus. *Pater noster, qui es vbique*, cum & hoc verum sit, sed, *qui es in cælis*. Illud quoq; mirabile est, ꝙ Deus est inhabitator quorundam nondum cognoscentium Deum, & non quorundam se cognoscentium. Illi enim ad templū Dei non pertinent, qui cognoscentes Deū, non sicut Deū glorificant. Ad templum aūt Dei pertinent paruuli sanctificati sacramento Christi, & regenerati spiritusancto, qui nōdū possunt cognoscere Deū. Igitur quem non potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autē sunt illi, quibus hoc est Deum habere quod nosse.

* Bernard. Curate ergo fratres, spirituali huic ædificio (q̄ estis vos) ne forte cum in superiora proficere cęperit, vacillet, & corruat, si lignis fortib. non fuerit subnixum & colligatum, curate inquā illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet domini illum castum qui permanet in seculum seculi, patientiam, de qua scriptum est, quia patiētia pauperum non peribit in finem, &c.

* Hie. Siue suum corpus peccando, siue ecclesiam ad prauā doctrinam reducendo, vel certe exemplo proprio destruendo. Solent hunc locū Nouatiani opponere ad pęnitentiā excludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur, spem veniæ non habebunt.

e *Si quis videtur inter vos sapiens. &c.* * Hay. Hoc dupliciter potest intelligi & distingui hoc modo, si quis vult veram sapientiam hēre, sic distingue, in hoc seculo stultus fiat. i. hoc credat de Christo, quod sapientib. huius seculi stultum videtur. Aliter si quis videtur esse sapiens in hoc seculo, est subinferendum, stultus fiat vt sit sapiens apud Deum, qui potuit agere quod humana sapientia denegabat.

f *Sap. e. hu. mun. &c.* Amb. Abusiue ponit sapiētia pro astutia.

✠ Chryſ. Nō. n. tm̄ nihil cōfert sed impedimēto est. Oportet igitur vt eam abijciamus vt puta quæ detrimentum afferat.

g *Comprehendam sapientes in astutia*. ✠ Hier. Ad effugiēdum manum Dei, nulla suffragatur astutia.

h *Do. no. &c.* * Chryſ. Iudicia naq; hoīum sæpe fallunt, Dei aūt sapientia irreprehensibilis est, & nunquam coargui pt. Ne-

Marginalia: lib. de vera & falsa pœnitentia. | † exustis fuerit. | † tanquam | † Ro. 1. c. | lib. de commu ni essentia patris & filii & spiritussancti | Aug. li. 7. de Trinit. | Aug. in psal. 131. & lib. contra Maximinum. Vbi Deus a principio habitauerit Au. epist. 57. | † Infra 6. d. 2. Cor. 6. d. Matt. 6. b. | † 28 di. ca. de cernimus. | † se | † Qui comprehendit. | Serm 46 in cātica cātico. | Aug. in psal. 10. & 94.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mercedem ac. *euolando ad patriam*.
2 Si cu. op. ar. *eo ꝙ est doctrina curiosa, vel dicto modo deprauata*.
3 Detrimentum pa. *quia ad tēpus pęna sensus & pœna damni punietur, tamen finaliter saluabitur. Aliqui vero exponūt hāc superædificationem de operibus superadditis fūdamēto, et in eodē homine, qui si super illud fundamentum in se acceptū superædificat faciēs bona opera per aurū, argentum lapides preciosos signata, euolet ad gloriam. Si autem superædificet peccata venialia, per lignum, fœnum stipulā signata, eo quod nō destruunt fundamentum, sed stant cū eo, ipse punietur in purgatorio et finaliter saluabitur, sed hæc expositio secundum literam præcedentem & subsequentem magis videtur moralis quam literalis.*
4 Nescitis. *hic consequenter ex prædictis infert conclusionē. s. quod corrumpens fideles per falsam doctrinam meretur damnationē, et magis quam ille qui violat templum materiale, quanto spiritualia corporalibus præferuntur. Dicit igitur.* Nescitis. *quasi di. scire debetis.*
5 Quia tem. Dei est. *spirituale.*
6 Et spi. Dei ha. in vo. *per gratiam.*
7 Si quis au. tē. D. *per falsā doctrinā fundamenta fidei subuertēdo.*
8 Disper. il. D. *æternaliter damnando.*
9 Nemo. *Ostenso quid conueniat ministris ecclesiæ secundum veritatem, hic consequenter remouet cōtrariū errorem di.* Nemo se sed. *Sic est in Græco & in libris correctis. Corinthij enim semetipsos seducebāt attribuēdo ministris ecclesiæ quod est proprium Christi, vt dictū est supra, propter quod Apostolus hoc phibet di.* Nemo se sedu. *mo dicto.*
10 Si quis vi. inter v. sa. esse. *asserens contrariū huius doctrinæ per aliquam rationem apparentem.*
11 Stultus fi. *i. illam æstimationem deponat, & his quæ sunt fidei humiliter se supponat.*
12 Vt sit. *s. sapientia quæ de sursum est, vnde dicitur* Prou. 22. a. Loquutus est vir cum quo Deus erat, & qui Deo secum cōmorāte conformatur, ait. Stultissimus sum virorum, &c. *ideo subditur ratio de abiectione mundanæ sapientiæ, cum dicitur.*
13 Sap. e. h. m. stul. est a. De. *Maximum. n. principiū erroris est velle metiri diuina, et illa q̄ totaliter trāscēdunt intellectū humanū per rōnē humanā. Simile est. n. ac si noctua vellet iudicare de luce solis facultatē sui visus totaliter excedente, & ad hoc inducitur scriptura Iob 5.*
14 Comprehen. sa. in astu. eo. *per hoc. n. comprehenduntur quod sapientia eorum falsa ostenditur. Et similiter auctoritate psal. xciij.*
15 Domi. no. c. sa. quo. *applicatæ ad diuina quæ ipsas transcēdūt.*

Ne- Ne-

Digitized by Google

a *Nemo, &c. in hom.* baptistis vel doctoribus. *Nemo in ho.* Quia vestri sunt ipsi quia omnia vestra sunt, ad sciendum vobis data, & non est gloriandum, nisi de rebus excellentioribus.

b *In hominibus.* Quia non sunt doctores gratiarum, siue boni siue mali sint, sed tantum ministri.

c *Omnia enim.* Singulos non sibi defendant doctores vel baptistas, cum omnib. vtant. *Mundus* noster, si cursus eius in Dei voluntate ponimus. *Vita* psens nostra, si modeste & cum gloria Dei agit. *Mors*, si spe futuri libenter pro Christo morimur.

a Carnalium. ¶Mundi. ¶Falsæ. ¶Et quia stulta apud Deum.

cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. Nemo itaq; glorietur in hominibus. † Omnia enim vestra sunt, siue

a Quasi melius ab vno quam ab alio. b Ad vestrum profectum data.

a Non solum minores. b Qui omnibus maior. c Etiam elementa nobis seruiunt.

paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra

a Quibus sustentati Deo seruiunt. b Spe quorum seruitur. c Hæc vestra, quia omnia quotquot sunt.

a Non hominis, & ideo non in homine gloriandum. b Et ita mediante Christo vos estis Dei.

sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.

Præsentia, si sic vtimur eis, ne offendamus: *Futura*, si ea credentes magis optamus.

Siue vita, &c. Et vita & mors doctorũ ad ædificationẽ subditis esse dent. Vel per vitam sanctos homines & angelos accipe, qui student profectui fideliũ, per mortem diabolum & membra eius, qui dum persequuntur, vtilitati seruorũ Dei inseruiũt.

d *Vos autem Christi.* Vt sicut hęc nobis, ita nos Christo subjciamur.

e *Christus au. Dei.* Voluntatẽ eius faciens, vt & nos faciamus ipsius. Cur ergo ad iniuriam Christi de hominibus aliquid speratis?

† Ioh. 5. b. Psal. 93. † 13. q. 7. c. qd autem in fi. † hominum. Aug. tract. 60. in Io. in ps. 93. & li. 83. quæst.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nemo ita *Hic Apostolus conclusionem concludit principaliter intentam, s. quod non sit gloriãdum de ministris ecclesiæ illo modo quo gloriabantur Corinthii, sed de solo Christo, ideo dicit.* Nemo ita. glor. in ho. *diuina ministrantibus, & ideo subditur ratio.*

2 Omnia e. vest. sunt, siue Pau. *Et nominat ministros maiores, per hoc intell gẽs multo fortius minores, & omnes sunt ministri ecclesiæ, et per consequens quodam modo subiecti fidelium communitati, inquantũ sunt missi a Christo pro salute fidelium, de subiectis non est gloriãdum, sed de superioribus.*

3 Siue mun. *i. creaturæ, qui deseruiũt hominib. ad necessitatẽ huius vitæ & instructionẽ, inquantũ ex ipsis accipitur cognitio de creatore.*

4 Siue vita. *s. præsens, quæ deseruit homini inquantũ ordinatur, vt in ea homo mereatur.*

5 Siue mors. *quæ similiter ei seruit si patienter toleretur.*

6 Siue præ. *dona et virtutes, quibus in præsenti iuuantur ad beatitudinis consecutionem.*

7 Siue fu. *i. bona æterna quæ speramus. Et sic omnia creata ad fideles ordinantur propter gloriam eorum, Rom. 8. e.* Diligentibus Deum omnia co.in bo.his, &c.

8 Vos au. Chri. *quoniam fideles vlterius ordinantur ad Christum, sicut exercitus ad ducem, et membra ad caput, propter hoc de ipso solo fideles debent gloriari, & non de ministris inferioribus.*

9 Christus au. Dei. *i. sicut Christus gloriatur de patre, Sap. 2. c.* Gloriatur se patrem habere Deum. *Et, Io. 8. f.* Ego honorifico patrem, & vos inhonorastis me.

ADDITIO I.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. *Ego plantaui.*

Glossa. *Ego plantaui* .i. prædicatione ad fidem conuerti, *Apollo rigauit*, s. baptismo, sed Deus non nos incrementum dedit, quia Deus tantum dat incrementum ex se.

ADDITIO II.

In eo c. vbi dicitur in Post. Aliqui exponunt hanc superædificationem de operibus superadditis fundamento fidei.

Hęc expositio secunda quã Postil. dicit esse moralem, non minus literalis vr quã prima. Doctrina. n. curiosa & vana nõ magis significatur per lignũ, fęnum, & stipulam secundum propriam literę significationẽ q̃ peccata venialia, sed in vtraque expositione oportet, q̃ lignum fęnum & stipula intelligantur parabolice seu similitudinarie, & sic continentur in sensu literali, prout fuit dictum in quæstione super prologum Gen. in rñsione ad quartum argu. In epostolis. n. Apostoli nõ est quęrẽdus nisi sensus literalis, nõ. n. ipsius verba fuerunt allegorizãda, sed potius enucleãda prout oñsum fuit in pdicta. q. art. 5. Vñ q̃ aliquando allegant auctoritates sacræ scripturæ in sensu mystico, vt Gal. 4. d. De duob. filiis Abrahæ dicit, quæ sunt per allegoriã dicta, hoc est faciunt alij doctores qui allegant auctoritates sacræ scripturæ in diuersis sensibus, licet illa quæ ipsi tradunt non sint exponenda nisi ad literam.

REPLICA. In cap. vbi Apostolus dicit. *Si quis autem superædificat supra fundamentũ hoc aurum & argentum, fœnum, stipulam, &c.* dicit Post. quosdam illam superædificationem exponere de operib. vitæ superadditis fundamento fidei. Sed dicit Post. illã expositionem magis moralem quã literalem, eo q̃ litera sequẽs & præcedẽs est de doctrina fundamẽti & superædificata. Sed hoc ægre ferẽs Bur. dicit q̃ in dictis Apostoli nõ dẽt quæri moralitas. Sed mirum vr, cum quælibet scriptura continens aliquid moralitatis possit moralizari, & præsens passus sic exponit multipliciter, etiã sm Bur. Quarum vna expositio pertinet ad fidẽ & doctrinã, alia ad actus & opera. Et vulgo dr̃ q̃ credere, pertinet ad allegoriam, agere aũt ad mores & tropologiã. Igitur illæ duę expositiones ad vnũ sensum nõ pertinent, prout Burg. Si igit primus sensus est allegoricus & literalis, secundus erit moralis, qa de agẽdis. Nec est inconueniẽs moralitatẽ super allegoriã fundari quęstione sui prologi p eũ allegata nõ obstante, in qua multis dubiis cõtinentur, ne dixerim falsa, de quib. differere nõ est pñtis operis. Et notandum hic q̃ Bur. in quęstione illa allegata, & in multis alijs ponit pro certo, q̃ ex solo sensu literali pt fieri efficax argumẽtũ. Hic aũt ponit, q̃ Apostolus aliquando allegat scripturam in sensu mystico. Ex quo dicto & prius dicto sequitur, quod Apostolus frustra allegat, quia huiusmodi allegata efficaciter nihil probant, quod non est de Apostolo legisperito sentiendum, qui etiam non ab homine, sed per reuelationem habuit euangelium, vt patet ex Gal. 1.

CAP. IIII.

a *Sic nos.* Hactenus de gloria pseudo, hic de suo contemptu agit. *Sic nos.* hoc ideo ait Apostolus, qa de eo minus sentiebãt sed sic homo sentiat, vt Deus qui eum elegit.

* Chrysos. eorum contudisset insolentiam, intuere quo rursum pacto eos alliciat, dicens. *vt ministros Christi.* Non igit' præter nullo domino a seruis & ministris te appellas. Ministros autem (inquit) quoniam non omnibus ea danda sunt, sed indigentibus, & ijs quibus dispensari oportet.

¶Et cum hoc fit nec nimis nec minus de nobis arbitremini. a Non dominos. b Quod non pseudo.

SIc nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores † ministeriorum Dei. † Hic iam

a Secundum modum cuiusque mysteria vel ministeria diuidimus.

b *Et disp.* Aug. Non solum boni, sed etiam mali dispẽsatores sũt. Nisi enim per bonos dispensaretur, non recte Apostolus diceret. Imitatores mei estote. Rursus, si nõ per malos, non diceret dñs de quibusdã. Quę dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere. Dispensatores enim sunt, per quorũ ministeriũ peruenitur ad æternam salutem. Non. n. esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, est illius esse participem.

c *Hic iam quæ.* Ita de nobis ęstimandum, sed hic inter vos, q̃ non

† 1. Cor. 6. 2. Ioel 3. d. † mysteriorũ. Aug. epist. 4. † Quod supra est sic etiã in textu regulari et dispensatores 1. ius. Matth. 23. a.

Et

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

SIc nos ex. *Postquã Apostolus reprehẽdit Corinthios de hoc quod aliquib. ministris nimis attribuebant, hic consequenter arguit eos de hoc quod aliquos nimis contemnebant. Isti enim Corinthij qui gloriabantur de ministris philosophia imbutis minus debito refutabant alios ministros talibus non vtentes in docendo. Et diuiditur in duas partes, qa primo eos redarguit, secundo correctioni eorum insistit, ibi.* Non confundam vos. *Circa primum sciendum, quod præsumptuose et temere eos iudicabant, & ideo primo arguit iudicii temeritatem, secũdo præsumptionem, ibi.* Hoc autem fra. *Circa primum sciẽdũ, quod ministri fideles ecclesiæ sunt qui diuina ministrãt & docent propter Dei gloriã, infideles autem qui hoc faciunt propter lucrum temporale vel, propriã laudẽ. talis aut intentio ad secreta cordis pertinet, quorũ iudiciũ ipsius Dei est proprium, secundum illud. 1. Re. 16. b.* Homo videt ea quæ pa. Deus autẽ intu. cor. *propter quod præsumptuosum est homini de talibus iudicare, & maxime circa ministros ecclesiæ, qui non sunt contemnendi, sed magis reuerendi, ideo dicit apostolus.*

Diuisio.

1 Sic. n. ex. *q. d. licet ecclesiæ ministri nõ sint principales operarii, tamen Deo cooperantur, inquantum ministrant populo sacramenta et doctrinam, ideo subditur.*

2 Et dis. *propter quod sunt medii inter Deum et populum, sicut dispẽsator domus inter dominum & familiam. Et quia Corinthii aliquos ministrorum non sic reuerebantur, ideo subditur.*

3 Hic iam quæ. *q. d. inter vos fit dissensio & contentio de fidelitate* * mini-

Digitized by Google

non alibi, iam in præsenti cum expectandum esset, donec A Deus iudicet.

✻ Haymo. Dispensatores fuerunt, quia sicut aliquis pater familias elegit dispensatorem in domo sua, qui cõseruis suis secundum suam voluntatem singulis illorũ bona sua distribuat, quibusdam amplius, quibusdam minus, & quibusdam hora tertia, quibusdã nona: sic Christus elegit Paulum, & reliquos qui mysteria euãgelij sui secundum generalitatem auditorũ distribueret perfectis videlicet & qui capacioris sensus intellectusque erant, alta & profunda mysteria de diuinitate omnipotẽtis Dei committerẽt, simplicioribus vero simpliciora quæ capere possent. Quod vtrumque idem egregius prædicator agebat, sicut ipse dicit 1. B Corinthios 3. *Sapientiam Dei loquimur inter perfectos*. Istorum mysteriorum diuinorum dispensator erat ipse, ideoque se volebat haberi à suis auditoribus quod erat, id est, minister Christi & dispensator sacramentorum eius, in quo non verba tantum, sed virtus fulgebat.

(Margin: † 6.q.1. cap. beatus. — † iudicio. — † De pœn. dist. 3. capi. adhuc perfidi instãt ante si. — † 11.q.1. e. sacerdotibus in fi. — † illustraturus est. — † quid supra id quod scriptum est, sentiretis (subdere vobis) & ne hic illius, & ille huius nomine inflemini alius aduersus alium. — Augu.lib. 83. q. & in psal. 36.41. & 142.)

c *Nihil enim mihi conscius sum.* Ambrosius. Ne dicatis, Non peccauimus, dixit sanctus Paulus: Etsi nihil mihi conscius sum: addidit tamen, sed in hoc iustificatus non sum. Et vos etiam, si nihil estis conscij, confiteamini tamen domino, ne quid sit quod vos prætereat.

(Margin: D Lib. de Nabute. Iezraelita. cap. 13.)

a Qui scilicet. — Ordo quis inter dispensatores inuenitur vt fidelis: cui possit credi vt bene dispenset.

quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. 1

a Q hoc inter nos quæritur, quod non esset quærendum, sed quidquid alij faciant. b Quasi infidelis dispensator.

† mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab hu- 2

a Intellectu, qui non videt occulta & potest falli. b Qui melius noui me quam vos, & ita periculum est vobis de ignotis iudicare. c In nullo me remordet conscientia.

a b c **mano † die Sed neque meipsum iudico. † Nihil enim mihi** 3

a Id est, non ideo me iustum puto: quia potest esse quod nescio. Delicta enim quis intelligit. b Neque ego neque vos sed. Melius noui me quàm illi, sed melius Deus quam ego.

conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autẽ iu- 4

a Id est, qui potest, & debet me iudicare. b Qui nouit omnia. c Et quia dominus est. Iudicij.

dicat me dominus est. † Itaque nolite ante tempus iudicare, 5

Scilicet. Iudicare. a Et quia tunc omnia nota omnibus, poterunt de se iudicare & de alijs.

d e **quoadusque veniat dominus, qui & † illuminabit abscon-**

a Gesta & cogitata tunc erunt aperta. b Etiam bonas cogitationes.

f **dita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc**

a Remuneratio. b Pro modo suo. c Dixi non gloriandum in nobis. Cum in nobis non gloriaremini.

laus erit vnicuique à Deo. Hæc autem fratres transfiguraui 6

a Humilitatem vestram. b Hanc, scilicet. c Qui maiores sumus.

g **in me, & Apollo propter vos, ut in nobis discatis, ne † su-** 7

a Agendo vltra. b In Ieremia. Qui gloriatur in do.glo. Se vel doctore.

h **pra quàm scriptum est, vnus aduersus aliũ infletur pro alio.** 8 9

✻ Gregorius. Recta egisse me recolo, attamẽ de meritis non præsumo: quia ad eius examẽ vita nostra ducitur, sub quo nostræ fortitudinis & ossa turbantur.

(Margin: Tom.1. lib.5. exp. mor. in 5. cap. Iob.)

✻ Idem. Idcirco in eo quod nihil mihi cõscius sum, iustificatũ me abnego, quia ab eo qui me iudicat, examinari subtilius me scio. Dissimulãda sunt ergo quæ exterius fauent, reprimẽda sunt quæ interius perstrepunt: declinanda quæ quasi necessaria inuoluunt: & tamen in his omnibus adhuc districti examinis flagella metuẽda: quia & ipsa nostra perfectio culpa nõ caret, nisi hanc seuerus iudex in subtili lance examine misericorditer penset. E

(Margin: In cap. 3. Iob.)

d *Quoadusque.* Aliter iniuria iudici fit: quia iudicis iniuria est si ante iudicium eius à seruo procedat sententia.

a *Meipsum.* Periculum est vobis de ignotis cordis mei vel aliorum iudicare. Quanta enim profunditas credenda est esse in homine quæ lateat etiam ipsum hominem in quo est, vt in Petro profunditas infirmitatis latebat, cum se domino commoriturum promittebat.

Augus. Cum ergo quisque de se autem non omnino aut vix possit veram ferre sententiam, quomodo potest de alio iudicare, cum nemo sciat quid agatur in homine, nisi spiritus hominis?

Aug. Iudicium prohibet Apostolus, quia occulta sunt nobis corda hominum. In his plerunq; nostra credulitas fallit. Sed cauendũ est, ne perniciosa opinatione fallamur, vt qui nõ possumus hominũ indagare cõscientiã, de ipsis rebus habeamus veram certamq; sententiã. Hoc aũt ad humanam C tentationem pertinet, sine qua vita ista non ducitur. vnde Apostolus: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana*. Si ergo suspiciones vitare non possumus (quia homines sumus) iudicia tamen, i. definitiuas firmasque sententias continere debemus. Si ergo suspicamur, quod est humana tentatio, saltem non iudicemus: qñ non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutumque approbatio. profecto si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

(Margin: August. tract. 30. & 90. in Ioan. Infra. 80. cap.)

b *Ab humano.* id est, ab hominibus, dum sunt in suo die: & non est dies domini. *Humano.* quia est dies domini, quo iudicabit, quando vnusquisque pro se rationem reddet, & tunc secreta cordium patebunt.

e *Illuminabit.* id est, aperta faciet abscondita tenebrarum, id est, peccatorum.

f *Tunc laus e.v.* Bene agenti vel cogitanti: hic autem nescitur quis sit laude dignus.

✻ Hieron. Ille vere laudabilis est, qui Dei testimonio probatur, apud quem omnia occulta & inuisa sunt cognita.

g *Me & Apollo.* Proposui figuram pro omnibus, vt ab omnibus abhorreatur sicut à nobis.

Ambrosius. Per hoc pseudo apostolorum glorias & traditiones peruersas sub sua persona & Apollo euacuat, summatim illos designans non sigillatim, ne maior nasceretur discordia.

h *Ne, &c.v.ad.a.in.* Ab illo id est, meliori quam ille id est, quasi alius ab illo qui nullus est quantum ad se, vel quãtum ad ministerium. F

✻ Haymo. Concatenatio est hmõi, à nobis discatis humilitatem, ne infletur. i. ne superbiat vnus aduersus alterũ pro alio supra quam scriptum est, sicut supra iam scriptum est, quod non debeatis agere, videlicet, ne vnus Donatista infletur pro alio, i. pro Donato à quo baptizatus est, aduersus alterum, id est, Nouatianum, dicens se a sanctiore homine & meliori baptismate baptizatum: & iterum Nouatianus cõtra Donatistam pro alio, pro Nouato, videlicet, a quo est baptizatus, dicens, sanctius esse baptisma Nouati, cuius baptismate ipse est baptizatus: Meliore (inqt) baptismate sum baptizatus

Nihil

NICOLAVS DE LYRA.

ministrorum, q.d. aliquos contemnitis tanquam infideles. Sed quia viri sancti tale iudicium humanum pro nihilo reputabant, pro quanto eos tangit, licet doleant pro quanto malum ecclesiæ inde prouenit. ideo subdit Apostolus.

1 *Mi. autem pro mi.&c.iu.* dicto modo.

2 *Aut ab humano die.* id est, ab hominibus qui iudicant in tempore præsenti.

3 *Sed neque meipsum iudico.* Licet enim homo iudicare se debeat de iudicio discussionis propriæ conscientiæ, sicut infra 11. cap. dicetur: Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur: tamen non debet se iudicare iudicio absolutionis à culpa, innocentem omnino se reputando. quia dicitur Eccles. 9.a. *Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit.* ideo subditur. *Neque meipsum iudico*, hoc modo, & multo minus debet homo iudicare de secretis cordis alterius: quia hoc est proprium Dei propter quod subditur.

Qui

4 *Qui autem iu.* Et quoniam eius iudicium in quo manifestantur omnia, erit in fine mundi. ideo subditur.

5 *Itaque nolit.* q. d. hoc est temerarium.

6 *Hæc autem.* Hic consequenter Apostolus arguit præsumptionem Corinthiorum: quia ministros aliquos ecclesiæ contemnebant. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit hanc elationem. secundo, declarat dicti contemptus causam, ibi: *Puto enim.* Circa primum sciendum, quod contẽtio erat inter Corinthios, maxime pp pseudo apostolos in sapientia verbi docentes: qui à pluribus præferebantur, & veri Apostoli contemnebantur. Verumtñ Apostolus scribens Corinthijs illorum noĩa non expressit supra. 1. cap. sed nomen suum & Apollo, ne videretur ex inuidia contra alios loqui. Et hanc veritatem aperuit hic di. *Hæc au.fra. &c.pro.vos.* i. propter vestram instructionem. 7 *Vt in no.disca. ne su.quam scriptum est.* supra in epist. 8 *Vnus aduer.a.infletur.* contentione. 9 *Pro alio.* id est, pro quocunque ministro ecclesiæ nimis ei ascribendo vel alterum contemnendo.

(Margin: Diuisio.)

Digitized by Google

ptizatus quàm tu, quia melior est Nouatus Donato.

A a *Quis enim te d. f.* à massa perditorum? nullus nisi Deus. Vel si baptizatus à Petro, quomodo discerneris ab eo qui à Paulo? nihil ille, nihil tu. (Augusti. epist. ad valentinũ.)

Vel redarguit illos eosdem, qui gloriabantur de magisterio pseudo. Q. gloriaris pro illis, sed quid habes ab illis quod nõ à me: & si a me, quid contra me gloriaris, quoniam idem à me acceperis?

† diiudicat. † De pœn. di. 1. Apostolus.

b *Quid au.* Aliud genus arrogantiæ amouere conatur. s. ne homo superbiat propter aliquam gratiã à Deo sibi datam, putans se eam habere à se vel à ministro.

† regnum adepti estis.

✠ Hieronym. Magnas agit Deo gratias qui per libertatem arbitrij rebellis in Deũ est, quam nos libẽter amplectamur. ita duntaxat, vt agamus semper gratias largitori. Sciamusque nos nihil esse, nisi quod donauit in nobis ipse seruauerit. (Ad Cresiphõten contra pelagianos.)

B

† per Christũ. † imbecilles. † clari. † contempti. † incertis vagamur sedib⁹.

c *Si autem ac.* Hoc contra illos, qui eadẽ quæ ab Apostolo acceperant audientes, de magisterio pseudo apostolorum gloriabantur, qui per eloquentiam se commendantes, gloriam in se vertebant: cum Apostolus contemptibilem se videri fecerat, vt gloriam Deo faceret. Ideo Apostolus ironice eis loquitur, quasi concedens quod eis de seipsis videbatur, cum subdit. (August. Tract. 27 in Io. & in psal. 58 & 85.)

d *Iam satu.* Q. Increpo vos di. Quid gloriaris, &c. Sed non recte videor hoc facere: quia vos iam, &c. *Iam sat. iam di.* ironia, ac si diceret, Non est ita. Irascentis enim verba sunt non confirmantis.

✠ Chrysost. Hoc est, Nulla re iam indigetis, perfecti euasistis, ipsum tenetis apicem. Nullius necessitatem vos habere arbitramini, non apostolorũ. Iã saturati estis, & recte hoc verbo vsus est, à tpe ostendens, non verisimilem, neq; rõnabilem eorum opinionem esse. Quã exprobrans eis (inquit) Tam cito finem attigistis. Quod impossibile erat fieri pp temporis breuitatem. Perfectiora namque in futuro seculo manent: paucis enim satiari imbecillis est aiæ, à paucis vero ditescere putare, stomachantis est & miseri. si quidẽ pietas insatiabilis est. Sed sane puerilis est ingenij à principio oĩa se

C

A perditis nisi Deus. a Quod si dicis, fides tua, vel oratio, vel iustitia, iterum interrogo. Q. ha. quod non acce.

a b Quis enim te † discernit? † Quid autem habes, quod non [1] [2]

A Deo. In te vel illis.

c accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acce- [3]

a A Deo, sed à te vel ab illis. b Sed vos. Tam cito c Pleni. d Spiritusãcto. e Quasi vt & alios saturare potestis. f Ironia. g Sic putabant gloriantes de pseudo apostolis h Regitis vos.

d e peris? Iam saturati estis, iã diuites facti estis. Sine nobis † re- [4] [5] [6]

a Vere. Et his pie optat b Ita. c Vos sequamur cum nos sequi debuistis, gnemini, quos quidem sequi deberetis, quia nos reuera regnamus, sed timeo ne sine nobis.

f gnatis, & vtinã regneretis, ut & nos vobiscum regnemus Pu- [7] [8]

a Vilissimos vel similes Eliæ & Enoch.

to enim quòd Deus nos apostolos nouissimos ostendit tan- [9] [10]

g quam morti destinatos. quia spectaculum facti sumus mun- [11]

a Vel bonis ut confortent, vel malis ut insultent. b Et. c Increpatio cum ironia Q. quod totum econtra est.

h i do, & angelis & hominibus. Nos stulti propter Christũ, vos [12]

Afflicti. Potestate.

k autem prudentes † in Christo. Nos † infirmi, vos autem for-

Securi. Reuerendi. Despecti. a Et. b Id est, continue vsque ad tempus.

tes. Vos † nobiles, nos autem † ignobiles Vsque in hanc ho- [13]

l ram & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædi- [14]

a Pro persecutione mutamus loca. Fugamur, ne plures doceamus. Quia nemo dat. b Scilicet, pro nobis necessarijs.

mur, & † instabiles sumus, & laboramus operãtes manibus [15] [16]

Et. a Hortando alios ad bonum. b Tormenta.

m nostris. Maledicimur, & benedicimus, persequutionem pa- [17]

se accepisse arbitrari, & nondum ipsis contactis initijs, ac si finem attigerit, superbire. D

e *Regnetis.* Vere regnare est de spe & promissis Dei securum esse, & in aduersis gaudere.

f *Tuto enim.* Q. Nullatenus putandum est. Ironice enim loquitur. Ideo sine nobis, quia mihi quæ patimur. *De. oste. nos apost. nouis.* de quibus nõ curet, *tanquam mor. desti.* id est, ad nullam vtilitatem, sed ad mortẽ reseruatos, Quid per hoc videtur? quia ad spectaculum nostrum quasi ad monstrũ conueniũt: per quod magis probamur amici Dei. Vel, ideo deberetis nobiscũ regnare, q̃a puto, & certus sum q̃ nos sumus similes nouissimis Eliæ & Enoch in tribulationibus.

E

g *Tanquam morti.* Vt qui à victorib⁹ morti seruabantur, ad quod spectaculum cõueniebat populus, sic ad derisionem Eliæ tunc, & nũc apostolorũ mali. (Mala. 4. b)

h *Et ange.* Boni angeli & boni homines laudãt, mali irrident: hęc sunt dextera & sinistra: sed nec illa eleuant, nec ista frangunt. (Aug. in ps. 38.)

i *Propter Christum.* Cuius crucem prædicamus, quod vos tacentes videmini in Christo prudentes.

K ✠ *Nos infirmi.* Haymo. Hæc omnia per contrarium intelligi debent, & ironice proferenda sunt: quoniam quod vr̃ denegare, hoc affirmat: & hoc denegat quod affirmare videtur. q. d. nos prudentes vos stulti. nos fortes qui aduersa huius mundi sustinemus pro Christo: vos infirmi qui talia & similia non audetis sustinere, nos nobiles de genere patriarcharum descendentes vos ignobiles, id est, sine nomine dignitatis de genere gentilium idola colentium.

l *Esurimus.* Ambr. Veritatem prædicantes, gratiam non habent apud homines.

✠ Oecumenius. Ad eos, qui delitijs affluebant, dicitur, colaphis cædimur: ad eos, qui intumescebant, incertis vagamur sedibus, hoc est ob persecutionem, certum non habemus consistendi locum. F

m *Maledicimur & benedicimus.* ✠ Hieronymus. Rogamus Deum pro his qui nos blasphemant.

Tan-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quis enim te dis.* id est, facit te eleuari super alios per superbiam. Et si dicatur hoc est propter aliquam gratiam specialem scientiæ vel facundiæ: hoc excludit.

2 *Quid autem ha.* q. d. nihil. quia totum est à Deo. ideo concludit.

3 *Quid gloriaris. &c.* q. d. Non est occasio superbiendi, sed magis humiliandi. vnde dicit Greg. homel. 31. Tanto esse humilior & ad seruiendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto obligatiorem se esse conspicit in reddenda ratione. ideo subditur.

4 *Iam saturati estis, &c.* id est, repleti doctrina fidei. Ironice sequitur vt ostendat præsumptionem eorum derisibilem.

5 *Iam di. fa. e.* in charismatibus spiritualibus.

6 *Sine.* id est, in statu perfectionis estis secundum æstimationem vestram.

7 *Et vtinam regnetis, &c.* secundum veritatem. hoc autem dicit, vt ostendat se charitatiue eos arguere.

8 *Puto, &c.* Hic assignat causam quare contemnebantur apostoli veri, scilicet propter miserias quas sustinebant in præsenti de bonis temporalibus non curantes. ideo dicit. *Puto enim.* id est, putare me cogitis, hanc esse vestram æstimationem.

9 *Quod Deus nos apostolos.* abiectos.

10 *Ostendit tanquam morti, &c.* id est, morte dignos secundum hominum iudicium. ideo subditur.

11 *Quia spe. fa. su.* Ad videndum enim occisionem & persecutionem fidelium in primitiua ecclesia conueniebant multi diuersimode tamen moti. quia mundani homines veniebant ad contemnendum eos & persequendum. ideo dicit, *Mundo.* Angeli etiam aliquando apparebant ad eos consolandum & roborandum. ideo dicit. *Et angelis.* & aliquæ personæ deuotæ conueniebant ad compatiendum, exemplum patientiæ accipiendum. de quibus subditur. *Et homini.* Et quia pro talibus apostoli veri contemnebantur, vt dictum est, ideo subdit Apostolus.

12 *Nos stulti pro.* s̃m reputationem vestram & infidelium.

13 *Vsque in.* id est, continue à tempore receptionis fidei catholicæ vsque ad præsens.

14 *Es. et si.* veritatem enim prædicantes & vitia arguentes incurrebant odium humanum & sic patiebantur multiplicem defectum & etiam insultum.

15 *Et insta.* id est, non habentes domicilium stabile.

16 *Et la. ope.* sicut dicitur de Paulo Act. 18. Aliquando enim hoc faciebant, quia non inueniebant qui darent eis necessaria vitæ: Et aliquando ne grauarent fideles, & aliquando ad dandum fidelibus exemplum vitandi ocium, vt habetur 2. Thessalon. 3.

17 *Maledicimur & be.* secundum doctrinam Christi.

10 Osten- Blas-

Digitized by Google

a Tanquam purgamenta. Per hæc omnia probamur in Christo prudentes & fortes.
b Facti sumus omnium. Haymo, id est, despectissimi & vilissimi omnium. peripsema est proprie limatura, & rasura æris aut alicuius, vel purgamentū pomi, siue quisquiliæ domus.
c Non vt confundā vos. Asperablādis mitigat vt salutaris medicus. ✠ Chrysostomus. Quod verbis facit, id non fecisse testatur, vel fecisse potius non tamen prauo animo & odioso. Nam & optima ea medicina est, quū quispiam loquitur, animi sui excusationem afferens. Si quidem tacere non poterat ita dum immēdati permāsissent. Si dixisset autem, & vulnus, quod inflixerat non curasset, acerbū & durum tulisset. Itaq; diligētius quod dixerat, excusat.
d Pædagogorum. Dum pedagogos nominat, pueros significat. ✠ Haym. Pedagogi dicuntur, quod pedibus agant, i. ducent, siue ducant pueros, idem sunt & pedissequi. Pater prius generat filium, postmodū viro pedagogo committit ad instruendū: & cum multos possit habere pedagogos, non tñ nisi vnum patrem. Sic Paulus per prędicationem generat Christo Corinthios. sed post discessū eius, acceperāt multos pędagogus, non solū bonos, sed etiā multos, pseudo videlicet apostolos: Quapropter dicit ipse: Licet, multos magistros & doctores habeant, tñ non possunt habere plures patres, videlicet nisi illum qui primū eis fidem prædicauit.
e Per euangelium. Addidit per euangeliū, ne ipsius putaret esse quod Dei est. Ait. n. dominus in euangelio: Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus est. n. pater Deus, non vt hoc nomen cęteris tollatur, sed ne gratia Dei qua in æternā vitam generamur, naturæ vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribuatur.
✠ Chrys. In Christo Iesu non in meipso hoc cogito. Rursum eos qui in seipsis gloriantur quod docti sunt tangit. Vos (inquit) signaculum mei apostolatus: & rursum ego plantaui. Non dixit ego vobis verbū annūciaui. sed genui & quo naturali noīe vtitur. Siquidē vnū conatus est, vt. s. suum in illos amorem ostenderet. Illi namque à me accipientes adduxerunt vos. Quod autem fideles sitis à me perfectum est.
f ✠ Rogo vos fratres. Hiero. Bonorum filiorum est in omnibus bonos imitari parentes.
g Ideo misi ad vos Timoth. ✠ Chrysostom. Considera ex his verbis generosum Pauli animum qui igne calidior est atque agilior. Volebat namque omnibus auxilio esse, & maxime tantopere laborantibus, & seditiosis Corinthijs. Quippe qui plane norat, quantum discipulis vtilitatis afferret præsentia sua, quantum autem absentia detrimenti: & illud quidem in epistola ad Philippenses significauit, quum inquit, non in præsentia mea tantum, sed multo magis nūc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini. Hoc autem in hac ostendit epistola, dicens, Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam, veniam tamen. Festinabat igitur & desiderabat adesse ipse. Quod quum adhuc sibi non liceret, præsentiæ suæ promissione eos dirigit. Neq; hoc duntaxat dicit, sed suum mittit discipulum, ideo inquit misi ad vos Timotheum.
h Tanquam non venturus sim ad vos. ✠ Augusti. Iam apparet hic eum loqui de vindicta, quia virgam noiat. Nunquid tamen & virga sine charitate est? Sed quod sequitur spiritus mansuetudinis, admonet intelligi. quia & virga charitatem hēt. Sed aliud est charitas seueritatis, aliud charitas mā suetudinis. Vna quidē charitas est, sed diuersa in diuersis operat.
i Si do. vo. Ideo dicit, vt ostenderet, quòd si non iret, Deū noluisse, causa vtique indignitatis illorum.
K In uir. Aug. Terroris verba infert, vt inflati humiliarent, & se præpararent ad recipiendū eum. Absit autē, vt pij filij dicerent: Si in virga venturus es, noli venire. Melius enim est, erudiri in virga patris, q̄ perire in blādimento prędonis.

Marginalia: † reiectamentum. † 28 q. 1. c. sic enim. vltra medium. † innumeros pędagogos. † Adhortor. † Ephe. 5. a. Phil. 3. d 1 Thes. 1. a † vobis in memoriam reducet. † 37. di. c. omnem vim. Supra. 1. dist. pauli. magna potestas. Matth. 23. a Augustin. ex tract. lib. 77. ficut & ego Christi. Lib. 3. contra epist. parme. cap. 1.

[Text:]
1 a Patienter. b Q magi, malefici. c Deum pro illis vel eos ne blasphement nos.
a timur, & sustinemus. Blasphemamur, & obsecramus. Tāquā
a De quibus mundus inquinetur & abiectis purgetur. b Reputati. c Purgamentum ferri vel pomi, & quidquid de qualibet materia vt purgatior reddatur, abijcitur.
2 b purgamenta huius mundi facti sumus, omniū † peripsema
a Continue, vsque ad hoc tempus. b Et si dixero vos infla. &c. Non. c Id est erubescentiam taciam vobis
3 c usq; adhuc. † Non vt confundam vos hæc scribo, sed vt fi-
4 a Pro quibus tot passus sum. b Filij. Nam ego pater. Finitum pro infinito posuit.
5 d lios meos charissimos moneo, Nam si † decem milia pæda-
a Eruditorum qui non genuerunt. Tantum. b Qui genuissent.
gogorum habeatis in Christo sed non multos patres. Nam
a In fide Christi, non in me. c Quia genui ergo ex debito Ro.
e f in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. † Rogo ergo
a Non pseudo. b Vt imitemini me.
6 7 g vos fratres, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ideo
a Per hunc creditur missa epistola. In fide. Bene agendo.
8 misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fi-
In prædicatione. a In itutiones meas. b Et ideo tenendæ.
delis in domino, qui † vos commonefaciat vias meas quæ
a Ego. b Terrarum. c Et ideo autentice.
h sunt in Chro Iesu, sicut vbique in omni ecclesia doceo: Tan-
Opus erat, mitti, quia. a De philosophis, quorum terrena gloriantur sapientia.
9 quam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Ve-
a Post commonitionem promittit se ire ad illos. b Nisi culpa vestra impedierit. Probabo.
i nīam autem cito ad vos, si dominus voluerit: & cognoscam
Humanæ sapientiæ. a Superbia alta sapiendi cæteros iudicandi. b In fide & bona operatione.
10 non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. † Non
11 12 a Q Ideo non quæram sermonem, quia. b Causa regni Dei. c Q Non sermo humanæ sapientiæ, sed virtus est causa regni Dei. d Vere veniam. sed, Quid horum.
13 k enim in sermone est regnū Dei, sed in virtute. Quid vultis?
a Correctionis, vbi & si sit, non tamen videtur esse charitas b In mansuetudine & lectione, vt bona suppleam. Vt parcam peccatis.
14 in virgā veniā ad vos, an in charitate & spū mansuetudinis?

NICOLAVS DE LYRA.

1 Blasphe. orando pro blasphemantibus nos, secundum dictū Saluatoris Mat. 5. g. Orate pro persequētib9 & calūniātibus vos.
2 Tanquam pur. id est, immunditiæ inficientes mundum quæ sunt amouendæ. Iudæi enim & Gentiles dicebant mundum infici per vitam & doctrinam apostolorum. & per consequens ipsum debere purgari per mortem eorum.
3 Omnium peripsema. περίψημα id est opertura pomi, à peri qđ est circum, & psema quod est figura. Reputabantur enim apostoli remouendi ab hominibus, sicut opertura à fructu.
4 Non vt confun. Hic consequenter insistit Corinthiorū correctioni. Et primo simplici verbo dicens; Non vt confun. vos. i. non q̄ro. confusionē vestrā, sed emendationē vestrā, quia reputo vos.
5 Filios meos chari quia fundamentum fidei eis annunciauit. Alij vero instruxerunt eos de quibusdam minoribus, propter quod vocat eos pędagogos, se autem patrem eorū. ideo subdit.
6 Rogo ergo uos fratres, imitatores mei esto. &c. sicut boni filij.
7 Sicut & ego Chri. cui obtempero sicut vero patri. Secundo corrigit eos nuntio ad hoc idoneo, d.
8 Ideo misi. & patet litera. Tertio flagello cōminationis dicens. Tan.
9 Tan. &c. sic infl. cōtendentes adinuicē. vt supra declaratū est.
10 Si dominus voluerit. hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.
11 Et cognosc. non. i. sermonē rhetoricum, de quo gloriantur.
12 Sed uirt. in operibus virtuosis & miraculosis. Q In his quidem sunt impotentes: cum tamen prædicatio euangelij per talia deberet confirmari, vt habetur Mat. vl. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ideo subditur. Non enim in sermone.
13 Quid vultis in vir. i. ad vos corrigendos cum flagello, si inuenero vos rebelles. Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionē, vt habetur infra. capit. sequen.
14 An in charitate, &c. si inuenero vos humiles & emendatos saltē in parte, per hoc aūt quod dr̄ hic. An in charit. nō excludit charitas à correctione Apostoli fiēda cū flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dr̄ ad desigāandum, q. correptus actū per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellātis.
CAP.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi dr̄ in Postil, Hoc autē fratres transfiguraui in me. Quod dr̄ hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendū conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus nō esse gloriādum

Digitized by Google

A dum in ministris, a quibus fuerunt edocti. Sed transfigurauit, i. proposuit figuram in se & Apollo, alios non nominando singulatim, ne maior nasceretur materia discordiæ. Nemo enim audiens nomen suum in rixa contentus est tacere, sed tacito nomine audiens

diens de se aliquod dictum quandoque dissimulat, & hoc Apostolus fecit ad instructionem Corinthiorum. ideo dicit, Propter vos. vt in vobis discatis non gloriari. Supra quam scriptum est, scilicet Hier. 9. vbi habetur: quòd nullus glorietur in sapientia sua, nec fortitudine, &c. sed in domino, &c. D

CAP. V.

a Omni. au. Incipit de fornicatiōe, & redarguit illum fornicatorem qui vxorē patris tenebat, & eos qui eū tolerabant. Erant. n. & ipsi cōparticipes dum pateretur reū tam ingentis peccati secum incorreptū conuenire. Nō solū ergo illū reum mortis, sed etiam inherentes illi nō immunes a crimine demōstrauit.

† 24 q. 1. c. audiuimus. §. in quibus. ‖ vt

B ✠ Oecumen. Communem facit omnibus accusationem, ne segnes reddant, tanquam alieni a delicto. Inter vos qui fideles estis, tantaq; accepistis beneficia.

b *Vt vxo. pa.* Ambr. Publicè nouercam suam loco vxoris habebat, nec aliqua tergiuersatione poterat tegi crimen. Et huius causa de fornicatione incipit, postea monebit de omni carnali videlicet, & spirituali.

c *Inflati estis.* vento superbiæ, quæ pellit misericordiā. quia si vnum membrorum patitur, compatiuntur & cętera.

✠ Sedulius. Quia vana scientia inflamini, & curam de his quæ pereunt non habetis aut vt corrigantur, aut ab ecclesia separentur.

d *In nō. do.* Hoc modo iudicaui, vt vos congregati in vnum sine aliqua dissensione, quibus mea auctoritas & virtus Christi cooperabitur, tradatis huiusmodi Sathanæ.

e *Trade. hu.* Hanc frātem dicitur habuisse, vt dum aliquem a stultitia nō posset amouere, diabolo eum vexandū traderet,

C

CAP. V.

a Opus est virga, nisi vos corrigatis. ¶Idest, ab omnibus. b Qui inflati, nec corrigitis. c Res infamis.

a 1 Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis

¶Est illa. ¶Vt graue illud ostenderet peccatum, nec ab his etiam debet admitti, Deum nesciunt. a ¶Hoc publicè, vbi testibus opus non est.

b 2 fornicatio qualis nec inter gētes, ita vt vxorē

a Cum tamen scelus sit inter vos, tamen. b Quod magis faciendū esset. c Dolorem pro peccato illius.

c 3 patris sui aliquis hēat. Et vos inflati estis, & non magis luctū

a Ita. b Quia omnes estis participes: c Quod nullo modo tegi poterat. 4

5 habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.

a Vos non tulistis qui præsentes. b Sollicitudine mentis, & prouidens vobis.

6 †Ego quidem absens corpore præsens aūt spiritu, iam iudicaui

a Ac si præsens essem. b Iudicaui, inquam. ¶Idest, vice eius. Vel vos congregati tradatis in nomine domini, cuius gloria est in huiusmodi iudicio, non pro odio vestro. 7 8

d 9 † tanquā præsens eum qui sic operatus est, in nomine domini

10 nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum

a Reum. b Vt corporaliter vexet eum diabolus, & sic ille resipiscat. 11

e 12 virtute domini nostri Iesu Christi tradere huiusmodi sathanæ

a Communis Ecclesiæ b Iudicij. 13

f 14 in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini no-

a Q. talis fornicatio inter vos. ¶Quia inter vos est talis. 15 ¶Et si in aliis boni: Non. b Quia hæc omnia bona præpedit.

g 16 stri Iesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis

ret, quousq; pnīam profitens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secūdum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aūt hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeat ī die domini, idest, ſi quando illius cor visitet dn̄s, si quando illi dominus luceat in corde.

Aug. lib. q. ex vtroq; testam. q. 49. to. 4.

E

* Ambros. Nec solum in baptismate, sed et in pœnitētia, fit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur authoritate, dicēte Paulo, Iudicaui vt pręsens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

Lib. 3. offic. cap. 14.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses ī cultores idolorū paucos quidē iudicauit in præsens terrens, in posterū disciplinā sanciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus aliis incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Eliæ non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos q tibi hospitium nō pbuerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritussanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

Li. de ser. dñi in monte. Exo 32. f. 4. Reg. 1. b.

Act. 5. a.

g *Non est bona gloriatio vestra.* ✠ Theoph. Ostēdit hoc loco Corin-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

1 Omnino auditur. Postq̄ Apostolus instruxit Corinthios de baptismo, per quē fit regeneratio spūalis: hic cōsequēter instruit eos de mr̄imonio, per qđ fit debite gñratio carnalis. Et diuidit in duas. quia primo vitiū cōtrariū arguit. scđo de mr̄imonio instruit, c. 7. Prima in duas. Primo arguit vitiū fornicationis. scđo q̄dā alia vitia quæ erāt in eis cap. seq. Prima adhuc in duas: quia primo facit propositū, scđo, remouet dubiū, ibi. *Scripsi vobis.* Prima adhuc in tres, quia primo arguit culpā, scđo prædicit pęnā, ibi. *Ego quidē.* tertio reprehendit culpæ radicē, ibi: *Non est bona gloriatio:* Circa primū sciēdū q in pposito duplex erat culpa. Vna particularis cuiusdā fornicatoris ignominiosi. & hoc est qđ dr̄. *Oīno audi. &c.* Et dicit oīno: quia hoc erat publicū. & talis fornicatio erat tā horrēda, q̄ nec inter gētes reputata fuit licita. licet fornicationē simplicē licitā reputarēt: & quæ sit illa subdit.

Diuisio.

2 *Ita vt vx.* quod à principio mundi fuit exclusum, tanquam illicitum, pp enim reuerentiam naturalem quę dēt haberi ad patrem & matrem, istæ duæ personæ à matrimonio semper fuerūt exclusæ, tanquam de dictamine iuris naturalis. Vnde quædam aīalia talem concubitū abhorrent. Sicut dr̄ de quodam elephante, qui adductus ad matrem, vt per coitum eius cum ea haberetur fętus: talem coitum oīno renuit, postea vero reductus ad matrem, vt opertam pallio in parte anteriori: coiuit cum ea: quam postea discoopertam cognoscens interfecit ductorem suum. Est autem elephas inter alia animalia multum disciplinabile: vt dicit Philosophus in lib. de animalibus. Erat autem circa hoc alia culpa communis scilicet illorum, qui debebant hoc corrigere & negligebant. & quantum adhoc subditur. 3 *Et vos in, &c.* ex contentionibus enim quas habebant inter se, hāc correctione sicut

sicut & alia charitatis opera facere negligebant. ideo subditur.

4 *Et non magis.* de peccato fratris tollendo, & ad eius correctionem procedendo. ideo subditur.

5 *Vt tol. &c.* per excommunicationem eius, qui hoc opus fecit, ne participes ipsius culpæ sitis.

6 *Ego qui.* Hic consequenter determinat dicti fornicatoris punitionem. di. *Ego quidem.* habens auctoritatem à dño super vos.

7 *Absens corpore, &c.* i. charitatis affectu. Vel quia spiritu sciebat quę agebantur. inter Corinthios, ac si præsens esset. Sicut Elisæus vidit Giezi accipientem munera à Naaman. 4. Reg. 5.

8 *Iam iudicaui vt præ.* modo dicto.

9 *Eum qui sic opera.* accipiendo vxorem patris sui.

10 *Et no. do.* Tum quia omnis congregatio fidelium est fienda in nomine Christi. Tum quia crimina publica quale istud erat, debent in publico puniri. 11 *In meo spi.* quia notum erat modo prædicto. 12 *Trade.* Sicut. n. apostoli à dño habebant potestatem eijciendi dæmones de corporibus obsessis, ita habebāt potestatem tradēdi eos dæmonibus affligendos pro enormibus peccatis: sic & in primitiua ecclesia affligebantur excommunicati, ideo subditur. 13 *In interitum carnis.* id est, eius afflictionem, vt sic poeniteat poena docente culpam. 14 *Vt spiritus saluus sit, &c.* id est anima saluetur. 15 *In die domini,* id est, in die mortis vel iudicij extremi. pro eodem enim die accipiuntur, quia qualis quis inuenitur in morte, talis in iudicio præsentabitur.

16 *Non est.* Hic consequenter arguit culpæ radicem, scilicet contentionem, quam habebant adinuicem: per quam correctionem negligebant: & sic non solum peccanti, sed etiam alijs iminebat periculum infectionis. ideo dicit. *Nō est b.* Ex hoc enim q nimis gloriabantur de aliquibus ministris alios contemnendo, procedebat inter eos contentio, correctionis omissio, & per consequens periculum infectionis in alijs, ideo subditur.

Quia

Digitized by Google

Corinthios nihil permisisse adulterum hunc pœnitere, quia A huius sapientiam gloriæ ducerent. Erat enim is apud eos habitus è sapientibus vnus.

a *To.m.* Participes erant, dum paterentur reum. Sed si quis potestatem non habet, quem scit reum abijcere vel probare nō valet, immunis est. Et iudicis non est sine accusatore damnare, vt nec Christus Iudam abiecit.

† con[s]persio nē fermentat? Tom.4 lib.q. 132. *Itaque. † infermētati. *pro nobis. † De cele.mis sa.cap.6. † panibus fermento carentibus, hoc est, synceritate & veritate. † Ac non omnino.

✻ Athan. Quid est quod dicit: Paululum fermenti, totam massam fermentat? Hoc propter malos & peruersos homines dicit quemadmodum vetus fermentum, exiguum quidem est, multum autem farinæ fermentari fecit: Ad eundem modum malus homo qui in se nutrit malitiam impertit etiam alijs, & B fit scandalum multos que lædit. Propterea dicit: *Expurgate vetus fermentum vt noui sitis.* Hoc est. Expellite malum & prauum ex vobis: aut vos ab ipso recedite: quandoquidem omnis malitia inquinat hominem: Etenim qualis est ille cum quo conuersaris, talem te quoque reddet.

b *Consp.* est farina per aquam conglutinata sine fermento. id est, azyma. vult ergo vt isti sint vnum quid per dilectionē puri à corruptione peccati, nouum hominem induti, sicut in baptismo sunt facti. Zyma Græce, fermentum Latine.

Aug.trac.55. in Ioan. Pascha.

c *Pascha.* Nō sicut quidam æstimant Græcum nomen est, sed Hebræum. Oportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam vtrarumq; linguarum congruentia. Quia enim pati Græce paschin dicitur. ideo Pascha passio putatur esse. In Hebræa uero lingua Pascha transitus dicitur, quia tunc primum Pascha celebrauit populus Dei quādo ex Aegypto fugientes mare rubrum transierunt. Nunc vero figura illa prophetica completa est, cum sicut ouis ad immolandū ductus est Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris, i. frontibus crucis signo signatis, à perditione huius seculi tanquam à captiuitate Aegyptiaca liberamur & saluberrimum transitum agimus, cum à diabolo transimus ad Christum.

Exod.12.g. Isa.53.c.

Amb. Pascha immolatio est, non transitus, sicut quibusdā C vī. prius enim Pascha & sic transitus: quia ante exemplum est

---

a Consensus huius peccati, vel ille vnus for. alios exemplo. b Omnes contaminat, qui cum possint arguere, dissimulant.

a quia modicum fermentum totam † massam corrumpit? Ex- 1

a Quia corrumpit, ergo. Eijciendo illum qui corrumpit, qui est membrum veteris hominis. & acidus. b Perseueretis. c Innouati virtutibus sine corruptione peccati. 2

b purgate * vetus fermentū, ut sitis noua consperſio, sicut estis 3

a Facti in baptismo. b Ideo puri. c Per quem transire habemus de hoc mundo ad promissam patriam. d Quem edere debemus.

c d † azymi. Etenim pascha nrm * immolatus est Christus. † Ita 4 5 6

a Quia aliter non transiremus. b Corruptione veteri. c Per partes.

que † epulemur non in fermento veteri, neque in fermento 7 8

a In alium. b In se. c In synceritate à vitijs, & in veritate bonorum operum, quæ per azymos signantur. d A vitijs. e Bonorum operum.

e malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. 9 10

a Modo moneo vos ab hoc purgare, sed & sine hac admonitione debueratis, quia iam in alia epistola scripsi. b Sic prius isti intellexerunt.

f Scripsi vobis in epistola, ne cōmisceamini fornicarijs. † Non 11 12 13

a Id est, Gentilibus. Hæc etiam in illa epistola prohibuerat, quæ modo debent obseruare. b Sed non Gentilibus.

vtique fornicarijs huius mūdi, aut auaris, aut rapacibus, aut 14

a Si præcepissem Gentilibus non commisceri, necesse esset de mundana conuersatione vos exire, cum vbique tales.

g idolis seruiētibus. Alioquin debueratis iā de hoc mūdo exis- 15

Quia de illis, ergo. Nunc in hoc præsenti apparet, quod. a Fornicarijs.

h i se. Nūc aūt scripsi vobis, nō cōmisceri. Si is qui frater nomi- 16 17 18

---

est Saluatoris, & sic salus.

D Epi ad Ianuarium.

August. Ipse est finis noster. In illum est transitus noster, Innouatio est vitæ nostræ, & est quidam transitus de morte ad vitam, qui fit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Propter ipsum initiū nouæ vitæ, propter nouum hominem, quē Iubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, vt simus cōspersio noua, quoniā pascha nostrū immolatus est Christus.

† festum celebremus.

d *Itaque epulemur non.*

lib.2. contra Fau. Manic. cap.32.

✻ Aug. Quid quod & pascha à nobis obijcit celebrari, nec qđ ita vt Iudæi celebramus insultat, cū ouē E magis nos habeam*, in re præsentis euangelij, non in vmbra futuri, eiusq; occisionem, tum quotidie, tū maxime anniuersaria solemnitate, non venturam præsignemus sed factam commemoremus? Ideo sane diei paschæ solemnitas nostræ ad diem celebrationis vmbraticæ Iudæorum non occurrit. vt & dñicum diem quo Christus resurrexit complecteremur.

lib.2 adue. Iouinianum.

✻ Hieron. Amara est veritas & qui eam p̄dicant, replentur amaritudine. In azymis enim synceritatis & veritatis domini pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur.

e *Sync.* Nouæ vitæ, & veritatis, sine oī fraude, vt synceritas mūdam vitam faciat, & veritas oēm fraudem excludat.

f ✻ *Scripsi vobis Epistolam.* Haymo. Miserat eis Apostolus paruam epistolam, ne commiscerentur fornicarijs talibus, qualis erat ille qui vxorem patris habebat. Sed Corinthij male intellexerant hoc, putantes quod de infidelibus gentibus diceret, non de fidelibus.

g *Alioquin.* Non possent tales Christo lucrari, si colloquiū eorum vitarent & conuiuium: vnde & dominus cum Publicanis, & peccatoribus comedebat.

August.lib.de pœnitentia.

Vel alioquin, i. si cōmisceamini, melius esset vobis mori.

h *Nunc autem.* Tunc scripsi vobis, & non bene accepistis, nunc autem determinate scribo.

i *Nominatur.* August. de pœniten. Eam nominationē vo- F luit

---

NICOLAVS DE LYRA.

Fermenti vis duplex.

1 *Quia mo. &c.* Circa quod sciendum, quod in fermento duo sunt, scilicet, sapor virtualiter inquantum reddit panem sapidum, & sic doctrina euangelica comparatur fermento. Mat.8.e. Aliud est corruptio, & sic comparatur peccato & hoc modo accipitur hic: quia ex vno peccatore alij inficiuntur. ideo subditur.

2 *Expurgate vetus. &c.* per aspersionem aquæ baptismalis.

3 *Sicut estis, &c.* id est, esse debetis.

4 *Azymi.* id est, sine fermento peccati. Quod declarat per figuram ve. Test. di.

5 *Etenim, &c.* Agnus eum paschalis, de quo dicitur Exo.7.a. figura fuit immolationis Christi, per quem liberati sumus à dæmonis potestate. sicut filij Israel per sanguinē agni paschalis ab angelo deuastante. Carnes autem illius agni cum azymis panibus comedebantur, quibus septem diebus filij Israel vtebātur. Et per hoc significabatur, quod vita populi Christiani debet esse sine fermento mortalis peccati: ideo subditur.

6 *Itaque epu.* Id est vitam præsentem transeamus.

7 *Non in f.* id est, in peccato, quod animam inueterascere facit spiritualiter.

peccatum ex malitia cōtingit dupliciter.

8 *Neque in fer.* Per hoc intelligitur peccatum ex certa malitia, & a proposito factum. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex habitu acquisito ex actibus malis, quod intelligitur per fermentum malitiæ. vnde dicitur Prou.2.c. *Qui lætantur cum malefe. & exultant in re. pessimis.* Signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic. Alio modo ex corruptione naturæ, sicut aliqui ex malitia complexionis inclinantur ad aliqua, quæ secūdum se sunt horrenda, vt effusio sanguinis humani, vitium contra naturam maxime cum bestijs: & hoc vocatur hic fermentum nequitiæ.

9 *Sed in azy.* quantum ad puritatem affectus.

10 *Et veri.* quantum ad puritatem intellectus.

11 *Scripsi vo.* Hic consequenter Apostolus remouet quoddā dubium: Scripserat enim Corinthijs in quadam epistola quę in Canone non habetur, quod non commiscerentur fornicarijs: circa quod plures dubitabant credentes, quod intelligeret tantum de fornicatione spirituali quæ est idololatria: ideo Apostolus hoc remouet ostendens, quod intellexit de omnibus criminosis generaliter ne inficerentur ex eorum societate. & hoc est quod dicit: *Scri. vo. in e.* alia ab ista.

12 *Ne commi.* idest cum criminosis generaliter qui fornicantur à Deo propter quod subditur.

13 *Non vtique for.* qui communiter nominantur ribaldi.

14 *Auara.* qui per vsuram & alias malitias exquisitas subtrahunt bona aliorum, vnde dicitur auarus quasi auidus æris.

15 *Aut rapa.* qui bona aliorum accipiunt per violentiam. Et per ista intelliguntur alia crimina, quæ non sunt hic expressa.

16 *Alioquin debu.* q.d. melius esset vobis mori, quam communicare talium operibus malignis.

17 *Nunc autem scri.* q. d. sic intelligendum est dictum meum generaliter. Et applicat magis in specie de separatione à talibus criminosis dicens.

18 *Si is qui.* i. Christianus: ita quod hic accipit fraternitas religio

Digitized by Google

hic intelligit Apostolus, quae fit in quemquam cū sentētia & ordine iudiciario, atq; integritate profertur. Nā si quelibet notatio sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia sepe falso in quoquā crimina nominantur. Quibus verbis, ostēdit satis non temere, & quolibet mō, sed per iudicium auferendos esse malos ab ecclesiae communione, aut si per iudicium auferri non possunt, tollerētur potius, ne perueṙse malos euitando quisque ab ecclesia discedens, eos quos fugere videtur mittat ad gehennam. Vel, *qui foris*, idest publicatur fornicator, &c.

a *Nec ci.* Vt erubescens corrigatur.

b *Quid enim mihi de his.* ✠ Aug. fratres ad vos pertinet, vobis dicere: ad nos pertinet, Christianis loqui. Quid. n. mihi?

& illos aliter alloquimur tanquam infirmos: blandiendum est illis vt audiant veritatem. In vobis secanda putredo est.

c *Ma.* id est, fornicatorem illum, quod sic intelligi Graeca dictio cogit, vel consensus.

✠ Theophyl. Meminit dicti cuiusdam veteris testamenti, vt arguat à principio legislatori visum id esse, improbos scilicet tollendos esse è medio.

✠ August. vt ex ipso quisque auferat malū non sic intelligēdum esse sed sic potius vt homo malus auferatur ex hominibus bonis quod fit per ecclesiasticā disciplinam, satis Graeca lingua indicat: vbi sine ambiguitate scriptum est, vt intelligatur hunc malum, non hoc malum.

(a Et si non sit. b In his omnibus notat eos. c Nominabilis.)

natur inter vos est fornicator aut auarus aut idolis seruiens, [1] [2]

(Id est, detractor. Vsu. a Et alijs similibus. b Nedum orare.)

a aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, † cum huiusmodi nec [3] [4]

(De his dico. a Extra ecclesiam.)

b cibum sumere. † quid enim † mihi de his qui foris sunt iudi- [5] [6]

(a His blandiendum, sed. In his putredo resecanda. b Nomine & protectione.)

care? Nonne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Nā eos qui [7]

(a Non nobis commisit. b Et quia iubeo non commisceri talibus. Ideo. c Hominem. d Qui inde inquinamini. e Ijdem facti.)

c foris sunt, Deus iudicabit. † Auferte malum ex vobis ipsis. [8] [9] [10]

Margin: † 1. q. 4. cap. si omnis inquit. in prin. † De diuor. ca. gaudemus. † 45. dist. cap. sed illud. † Etiam auferre istum qui malus est. Ser. de ver. Euangelij. — lib. 2. retract. — † ad me attinet.

NICOLAVS DE LYRA.

gionis. Aliqui libri hnt Supernominat', i. sup nomē personę hēt nomē religionis Christianę, & sic est eadem sententia.
1 *Est fornicator.* manifestus. 2 *Aut male.* i. blasphemus. 3 *Aut ebri.* i. ebrietate assuetus: osus. n. importat plenitudinē: vn̄ versus. Osus plena notat, būdus similat, bilis aptat. 4 *Cū hu.* & sic vere cōfundant', & emēdent'. 5 *Quid. n. mihi.* i. de infidelibus qui sunt extra ecclesiam numero & merito.
6 *Iudic.* q. d. ad me nō pertinet, quia sunt extra forū ecclesię. 7 *Nonne de his.* i. intra ecclesiā. 8 *Vos iu.* i. iudicare debetis eorū vitia puniēdo. 9 *Nā eos.* Hoc addit Apostolus ne ex hoc, q̄ infideles dnr hic exēpti à iudicio ecclesiae, crederent' esse melioris cōditionis, qđ falsum est: quia per hoc nō effugiūt Dei iudicium, quod est grauius. ideo cōcludit vlterius. 10 *Auferte malū.* i. separate malos Christianos per communicationem, vt sic corrigantur pęna decente culpam.

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in Postil. Quod declarat per figuram veteris Testam. dicens. Etenim Pasca nostrum.

Per hāc figuram agni paschalis quam allegat Apostolus, satis ostēditur q̄ legalia quae à pseudo apostolis praecipiebātur obseruari, imperfecta erant nullius valoris respectu rei figuratae per ea, sicut expurgare vetus fermētū ad literā intellectū: & epulari ī azymis nullius cōparationis est in rōne virtutis, respectu purgationis à peccato mortali, & trāscēdi vitā p̄sentē in azymis puritatis & veritatis, & sic de alijs cōtētis in hac figura in qua oīa cōtēta solū literaliter intellecta modicę spiritualitatis & virtutis sunt respectu rerū figuratarū, & sic patet q̄ adueniente p̄fectionē rei figuratę euacuari debet figura quam pseudo apostoli persuadebāt obseruari.

CAPVT VI.

(a Et cum debetis iudicare de his qui intus sunt.)

a Vdet aliquis vestrum habens negociū [1]

(a Fidelem. Infideles.)

b aduersus alterū iudicari apud iniquos,

(Potius. a Qui Deum timentes iustitiam seruarent, & legum veritati salua charitate, & charitati salua veritate iudicādo deseruirēt. b Debent ne sancti de huiusmodi iudicare?)

c & non apud sanctos? An nescitis quo- [2] [3]

(a Qui in errore est, quia est & alius superior. b Autoritate & potentia. c Id est per vos.)

d niā sancti de hoc mūdo iudicabūt? Et si in vobis iudicabit [4] [5]

(Quia aliquos sanctos habetis qui iudicabunt. Istis. Q. Non. a Vere de his potestis.)

e mundus, indigni estis qui iudicetis de minimis? † Nescitis [6] [7] [8]

CAP. VI.

a *Audet ali.* Occasione huiusmodi iudicij incipit agere de iudicijs, in quibus multis modis peccabant, quod contemptis fidelibus in fideles iudices adibant. vel stultos iudices constituebant, & litigabant, & fraudabant, & alia huiusmodi.

✠ Occumen. Audet (inquit) quispiam huiusmodi rem operari, vt cūm habet iudicari cum fratre non Iudicetur sub sanctis, sed sub Graecis.

b *Ini.* infideles, iniqui sunt fidelibus quocūque modo possunt, & leges diuinas aut omnino spernunt, aut propter opprimendos bonos falsa expositione interpretantur.

c *Q..* Quia exemplo fidei illorum perfidia huiusmodi damnabitur.

* Theoph. Quoniā fideles, cum idiotae essent, & legū ignari, haud quaquam, digni forsan viderentur, qui decernerent cās, dignos hos & idoneos reddit, cū sanctos hos nuncupat, tum ēt quod de mundo cogituri sint asserit non tn̄ quod à concredentibus his iudicandi sint ceteri: dominus quippe est facturus iudicium: sed ad supplicia condemnandi. Hi namque etsi cum caeteris sint passibilis naturae participes, credidisse tamen inuenti sunt: Illi vero Christi fidem non excepisse, nonne haberi huiusmodi incredentium fides pro infidelium damnatione debet.

d ✠ *Et si in vob.* Haymo. Si comparatione vestri damnabuntur seculares homines & mundi amatores, indigni estis, id est, indignos vos iudicatis vt de minimis iudicijs vel caulis iudicetis, de equo videlicet ablato, & de aliquo furto fucaudis, non estis indigni iudicare ea quae mundi sunt.

e *Nescit.* * August. Teneatur veritas ab ijs qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres, & ad iudicium perducuntur, qui non solum eos à quibus iudicati sunt, sed etiam angelos iudicabunt, aduersus quos eis erit colluctatio, etiam cum ab hominibus iudicari viderentur, nec separaret eos a Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius.

* Chrysostomus. Quidam hoc in loco inquiunt, sacerdotes significari, sed absit de dęmonibus enim ei sermo est. De malis autem sacerdotibus tūc loquutus est cum inquit, Quoniam in vobis iudicabitur mundus.

Margin: † per vos. † Qui fili fint legitime per generalem. §. rationibus. — Tract. in psal. 90.

Secu-

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT VI.

Audet ali. Postq̄ Apostolus redarguit Corinthios de fornicatione, & negligētia correctionis: hic cōsequēter eos arguit de quibusdā alijs vitijs. Et diuidi' in duas partes: qa primo facit propositū. scđo reuerti' ad increpandū fornicationis vitiū, ibi: *Corpus aut.* Prima adhuc in duas, quia primo arguit eos de iudicibus corā quibus litigabāt. scđo de causis quas habebāt, ibi: *Iā quidē.* Circa primū dicit. 1 *Audet aliquis.* q. d. Male facit, quicunq; vestrū hoc attētat. 2 *Et non apud.* i. Christianos. Apud eos. n. dēt quaeri tale iudiciū. per hoc. n. q̄ aliqui recurrebant ad iudices infideles, dabāt eis occasionē deprimēdi pauperes fideles, per talē ēt recursum videbat', q̄ inter Christianos nō esset aliqs sufficiens ad talia iudicandū: quod erat turpe & ignominiosum.

3 *An nes.* q. d. Scire debetis. 4 *Quoniā sancti.* idest, fideles perfecti. 5 *De hoc.* erunt enim assessores iudicis. Mat. 19. d. Sedebitis super sedes iudicantes, &c.
6 *Et si in vob.* idest, per vos.
7 *Iudi. mun.* per consequens multo magis digni estis iudicare hmōi temporalia negotia quae sunt quaedā minima respectiue.
8 *Nesci. quia an. iudi.* approbando sententiam iudicis de punitione malorum angelorum, & pręmiatione bonorum quantum ad praemium accidentale. Licet enim angeli mali & boni habuerint suum principale iudicium à principio mundi, tamen de hominibus quos ad malum incitauerunt mali, & ad bonum sancti, recipient poenam & praemium: & secundum hoc dicuntur etiā iudicandi à sanctis viris per approbationem sententiae iudicis, & multo magis digni sunt homines iudicare, p̄pter quod cōcludit.

3 Au — Se-

Digitized by Google

a *Secul. igi. iud.* Quia dixerat Apostol[us] eos posse de his minimis iudicare, determinat, qui ad hmōi negocia desinienda sint constituendi, s. contēptibiles qui sunt in ecclesia. Maiores enim spiritualibus intendere debent. Q. Et quia iudicare debetis. *igitur. Si secularia ha. iu. consti. adiu. qui sunt com.* idest, aliquos sapientes, qui tamen sunt minoris meriti. Apostoli enim prædicando circumeuntes talibus non vacabant.

✠ Gregorius. Ac si aperte dicat. Qui minoris sunt meriti in ecclesia, & nullis magnorum donorū virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotijs iudicent, quatenus p quos magna nequeunt, bona minora suppleantur. Quos contēptibiles nominat, & tamen sapientes vocat, cum dicit sic, non est sapiens inter vos quisquam, qui possit iudicare inter fratrem?

Aug. Sapientes igitur qui in locis consistebant fideles, & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negociorū examinatores eē voluit. A quib[us] excusare nos nō possumus, & si velimus. Christū enim testem inuoco, quoniam mallem per singulos dies certis horis aliquid manibus operari, & cæteras horas habere liberas ad legendum & orandum, vel ad agendum aliquid de diuinis literis: quam tumultuosissimas perplexitates causarum pati de negocijs secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.

Marginalia: † non tantum quæ ad vitam pertinent. Gregor. mor. lib. 19. cap. 29. — * & fratrem. — B — † lites. — † patimini? — libro de ope. monac. — † damno afficiatis.

a Apostatas qui digni cremari lapsi sunt, cum isti fragiles stent, & quia impugnantes victi sunt. b Damnabiles ostendemus. c Poterimus iudicare. d De rebus secularibus. e Et cum deberis iudicare.

a quia angelos iud[b]icabimus, [c]quanto magis secularia? Secula-[1]ria igitur iudicia si ha[d]bueritis, co[e]ntemptibiles qui sunt in ec-[b]clesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam ve-[2]stram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem * suum? Sed frater cum fratre iudicio [c] contendit, & hoc apud infideles. Iam quidem omnino deli-[4][d]ctum est in vobis, quod † iudicia habetis inter vos. † Quare non magis iniuriam † accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos magis iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc [e][f] fratribus. An nescitis, quia iniqui regnū Dei non possidebūt. [5][6] [g] † Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neq; molles, neq; masculorū cōcubitores, neq; [7][8] fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici neq; rapaces re-[9]gnū Dei possidebūt. Et hoc aliqn̄ qdē fuistis, sed abluti estis, [h] sed sanctificati estis, sed iustificati estis in noīe dn̄i nr̄i Iesu

Interlinear glosses: a Quia nec habenda, sed potius contemnenda. b Q hoc est quod fecit s. vos, vnde coacti fratres recurrunt ad illos scilicet, infideles. Ironia. Indiscretos viles. — a Q non impero, sed memoro vt verecundemini. — a Vt ita necesse sit vt stultos statuatis, & hi potius statuendi, quam ad infideles iudices eatur, si desint sapientes. Quia, id est, adeo. — Quod malum. — Quod peius. a Id est, ex hoc solo, quod iudicia habetis. — a Peccatum est litigare, cum pax debeat esse. b De huiusmodi. c Quod non decet. Mirum est quod non potestis hoc. — Apertam violentiam. Occultam. — Dum contenditis. a Dum iudices corrumpitis donis. — Quilibet. a Ergo nec salutem, quia non est salus præter regnum. — a Quasi de misericordia confisi, quia. Singula sufficiunt ad regnum Dei tollendum. — Pathici. — In his omnibus nota illos argui. — Tales. a In baptis. & ideo turpius si reditis. — a Spiritusancto sibi dato confirmati ad bene operandum. b Bene operando.

b *Ad verec.* Terrenas causas examinent, qui exteriorem rerum sapientiam perceperunt. Qui autem spiritualibus donis dotati sunt, terrenis non debent negocijs implicari: vt dum non coguntur inferiora bona disponere, valeant bonis superioribus deseruire. Cauendum est tamen, vt hi qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negocia funditus deserant: sed vel aliis quibus dignum est tractanda committant, vel per se gerant.

c *Iam qui.* Delictū est iudiciū habere contra alterum. Sed ne excuses q̄ iuste hoc agas, quia iniuriā pateris quā iudicij sentētia à te vis remoueri, occurrit: quare non magis iniuriam accipitis? Vnde dn̄s: *Qui abstulerit tua noli repetere.* Et iterum, *Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & in iudicio tecum contendere, dimitte ei & pallium.* Sed tamen hoc secundum veniam infirmis concedit Apostolus.

Aug. Perfectis igitur licet sua repetere simpliciter, i. sine causa, sine lite, sine iudicio: sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicē. Infirmis vero licet repetere sua mouendo causam ante iudicē, & iudicium habendo cōtra fratrem, sed non contentiosē, vel fraudulenter, nec apud infideles iudices.

✠ Ambr. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit vt concordes sint qua si germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quanquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni nō possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens & offensionem forte incurrat.

d *Quare non magis.* ✠ August. faciens iudicium iniuriam accipientibus, vindicat iniuriam accipientes: facit illis iudiciū. Quibus? Qui accipiunt iniuriam, puniens omnes iniuriosos, si ergo fauebit iniuriam accipientibus & puniet iniuriosos, vide modo de quorū numero esse vis: vide, attende, vtrum in eis velis esse qui iniuriā accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim procedit ad te vox apostolica & dicit tibi iam delictum est, &c.

e *Fratri.* quos iuuare deberetis, & sic regnum perditis, & peius, quia scientes.

f *An nescitis.* Nota q̄ toties repetit: Nescitis. q. me sequendo hoc scire deberetis: sed sequētes pseudo, stulti facti estis.

g *Nolite errare.* ✠ Hierony. Nolite errare putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem: cum omne peccatum permanens, excludat à regno, sicut ad Galatas 1. cap. ait, manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c.

h *Sed sancti.* August. Nota: sed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare sententiæ.

✠ Chrysost. Vehemēti hoc reprehensione locutus est ac si dicat. Intelligite quantis nos malis exemit Deus. Quantā in nos benignitatem ostēdit, & neq; vsq; dū uiuimus, sed diutius beneficia sua in nos extendit. Etenim nos abluit. Nunquid

Marginalia: D — Quibus licet sua repetere. — † 23. q. 3. c. 1. — E — Tra. in psal. 145. — C — Gregorius. — Lucæ 6. Matth. 5. — Nota. — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Secularia igitur, &c.* id est, minoris reputationis & valoris. 2 *Illos cō.* Frequēter cōtingit, q̄ illi qui parū sciūt de spiritualibus, clarius vident in tēporalibus. pp qd̄ talibus sunt occupādi, vt sapiētes in spiritualibus doctrinæ vacēt & cōtēplationi. Sic. n. fecerunt apostoli. Act. 6. cōstituentes diaconos circa tpalia, vt presbiteri liberius vacarēt spiritualibus. 3 *Ad ver. ves.* q. d. ex facto vestro vr̄, q̄ nō sit inter vos aliquis fidelis sufficiēs ad iudicandū: qd̄ deberet esse vobis verecundū. Sed istud Apostoli dictum vr̄ esse contra illud qd̄ dr̄. 1. Petri. 2. c. *Subiecti estote oī creaturæ humanæ propter Deū, siue regi tanquā præcellenti, siue ducibus tanq̄ ab eo missis, &c.* Ad quod dicendum, quod Apostolus nō prohibet hic fideles sub principibus infidelibus constitutos cōparere corā eis, qn̄ vocantur. hoc. n. esset contra subiectionē quę principibus debet, sed prohibet ne voluntarie recurrant ad iudices infideles in illis negocijs q̄ determinari pn̄t per fideles. 4 *Iam quid.* Hic cōsequēter arguit Corinthios de causis quas inter se habebāt. Et diuidit in duas partes: quia primo eos arguit. scdo circa ꝓpositū errores elicit, ibi: *Nolite errare.* Circa primū dicit: *Iā quidē. &c. iu. ha. int. vos.* i. litigia per iudices determināda: licet. n. cuilibet licitū sit rē suā in iudicio repetere, ēt religiosis, ita tn̄ quod non repetatur vt propria, eo qd̄ non licet eis habere propria: tn̄ repetere rē suā in iudicio peccatū est in aliquo casu, vt pote qn̄ de tali repetitione surget scandalū vel aliud malū magnū. pp cuius vitationē deberet exponere rē suā, & multo magis nō petere ab alio iā possessam saltē quousq; ondat talē repetitionē sibi licere: & sic si post talē oñsionē adhuc remaneret scādalū, vel aliud malū magnū, iā videret ex malitia procedere, q̄ esset contēnendum. Litigare autē ex malitia & fraude semper est peccatū. Corinthij autē vtrunque faciebant. s. repetendo res suas modo indebito, & cū scandalo actiuo, & etiam aliqua per fraudē & iniustitiā: cum tn̄ deberent magis iniuriā & fraudē pati q̄ ista facere ideo subdit. *Quare non magis fraudem patimini.* & patet litera vsque ibi. 5 *An nescitis, &c.* quasi dicat per effectum vr̄ quod nesciatis. 6 *Quia.* qui faciūt inæqualitatē iustitię proximis. 7 *Regnum.* quia ab eo excludent. 8 *Nolite er.* Hic remouet duos errores circa pdicta. s̄m ibi. *Oīa mihi licent.* Primus error est, q̄ credebant aliqui fidē & baptismū sufficere ad salutē sine operibus bonis ēt cū operibus malis: quod falsum est, quia fides sine operibus mortua est. Illi ēt qui sunt baptizati si reuertant ad pristina vitia grauius peccāt q̄ ante: quia vident cōtemnere gratiā baptismalem. ideo dicit. *Nolite errare, &c.* & patet litera ex dictis hoc excepto. 9 *Neq;.* Est aūt mollicies quædā species peccati contra naturā qua aliquis seipsū polluit p emissionē seminis ī seipso ꝓcurādo. Om-

Digitized by Google

quid igit hoc solū? Minime sed sanctificauit: neque etiam hoc sed iustificauit. Atqui liberari à peccatis magnum munus est, Nunc etiam te innumeris impleuit bonis.

a *Omnia mi. lic.* Quia dixit potius ferendum esse, q̄ causas male agere, ne quis putet sua nullo mō esse repetenda, supponit: Tamē omnia mea mihi licet repetere sed tamen non repetam: quia non omnia expediunt ad cursum meum, sed impediunt. Item propter aliam causam. Licita sunt, sed non repetam: quia cum sim liber, nolo redigi sub potestatē iudicis: vel nolo esse sub dominio alicuius rei, vt causa eius fratrem offendam.

Omnia mihi lic. Ponat aliquis licere, non quia illi liceant, sed quia iā non impendent tormēta legalia.

Augu. in psal. 85. & libr. Ad pollentium.

† Omnium mihi potestas est.

† infra 10. f. † infra 8. d. Nota.

a Christi, & in spiritu Dei nostri. 1 Omnia mihi licent, sed non 2 omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius re- 3 4 digar potestate. Esca ventri & venter escis: Deus aut & hunc 5 6 & hanc destruet. Corpus aut non fornicationi, sed domino, 7 8 & dñs corpori. Deus vero & dñm suscitauit, & nos suscitabit 9 10 11 12 per virtutē suā. † Nescitis quoniā corpora vestra mēbra sunt 13 14 Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam mēbra mere- 15 16 17 18 tricis, Absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, v-

a Operatione spiritussancti. b Mea. Non legali doctrina, sed libera potestate. c Licita sunt iure. Iure naturæ. Quod sibi dicit licere innuit de alijs. a Tantum. b Debetur. Pro quo creata. Quia aliter non potest sustentari. Secundum hunc statum. Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem. a Debetur & ideo de hoc iudicium non potest prætermitti, vt vos soletis. b Seruitio domini. a Debetur, vt glorificet & suscitet vt Christum. Si. Christum. a Cui nihil impossibile. b Non fornicationi debetur corpus sed domino. Non solum animæ. a Vt eum imitentur. b Et eum membra Christi. A seruitio Christi. Cui iure parcendum est. c Vt eius seruiam voluntati. a Ideo decet non vt tollam membra Christi, & faciam membra meretricis.

per offendiculum manducat. Hęc tāto sunt gratiora, quāto indebita, illicita prohibent? licita q̄ nō expediūt, libere caueantur.

✠ Greg. Solus.n. in illicitis non cadit qui se aliqn̄ & à licitis caute restringit. Qua videlicet cōstrictione religatum se bene Paulus insinuat dicens: Oia mihi licent sed non expediunt. Atque vt ex ipsa religatione ostēderet, in quanta se mentis libertate dilataret illico adiunxit. Oia mihi licent sed ego sub nullius redigar potestate: cum enim mens concepta desideria sequitur: seruire rebus conuincitur quarum amore superatur. Sed beatus Paulus cui cuncta licent, sub nullius potestatē se redigit: quia semet ipsum etiam à licitis restringendo, ea quę delectata premerent, despecta transcendi.

In 3. c. Iob.

† 11. quæst. 1. c. aliud. De pœ. dist. 1. c. aliud. Eccl. 3. 7. d.

† 32. q. 4. c. in eo.

B Nota q̄, aliquid pōt licere, & nō expedire. Expedire aūt q̄ nō licet, nō pōt. Ac per hoc non omnia quæ licita sunt, i. quę nullo præcepto domini prohibentur expediunt. Omnia vero illicita non expediunt. Vt igitur inter id quod licet, & id quod non licet atque ideo nō expediat, aliquo certo fine nitamur distinguere: Fateor, q̄ ea videntur mihi licere, & nō expedire, quæ per iustitiam quæ corā Deo est permittūtur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediāt ad salutem, vitanda sunt. Ea vero non licere: & ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint: etiā si ab eis laudentur, quibus in notitiā fuerint perlata. Quod si ita est non nisi illicita prohibētur à domino, vt ea quæ licita sunt & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia consilio charitatis caueant. Hæc autē sunt quæ amplius irrogantur saucio, qui curandus ad stabulū Samaritani illius miseratione perductus est. Hæc non præcipiuntur à domino, quamuis à domino moneantur offerri.

Nunq̄ dicit licere quod prohibetur, vt probat Ambr. vnde dr. *Non licet tibi habere vxor. fratr.* Et dñs. *Noli. pan. filio mitt. canib.* Et ideo: *oīa mihi licent*, nunquàm dicitur de malis.

Oia mihi licent. Quę & coapostolis, quę lex naturalis hēt, non Moysi, qui multa pro duritia populi prohibuit. Hęc dicit: q̄a licebat ei sumptus accipere, vt & post acturus, sed noluit, quia non pōt instanter argui à quo accipitur, vnde dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. Pseudo autē qui causa quæstus prædicant, nolunt esse amari peccantibus.

Oīa mihi licent. De his dicit quæ ad escam pertinent. *Oīa licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate.* quod facerem, si cū offendiculo manducarem, Ita enim amore escæ fratrem offenderem, *quia esca ventri.* Vnde post: *Oē quod in macello venit, manducate.* Sed non cū scandalo, quia tunc nō expedit: Et alibi. *Non maducabo carnem in æternū, ne fratrem meum scandalizem.* Item alibi. *Oīa quidem munda sunt, sed malum est homini, qui*

C

Lucæ 10. f.

Matth. 6. c. Matth. 1. c.

Aug. lib. ad Pollentium.

Rom. 14. d.

b *Esca ventri.* Propter hęc non sunt repetenda, tamen ēsca debetur ventri. Per hæc nota necessaria naturæ, & iō licet repeti. Sed non multū pro his laborandum, quia destruentur. & ideo licet de his fieri iudicium, vel prætermitti.

✠ Aug. Cū fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit quæ intelligitur noīe carnis & sanguinis. Ipsa est.n. perfecta sanitas corporis. Nā modo quō summum est quod labitur quod indiget, quod habet quandā perpetuam ęgritudinem famis & sitis? Hæc tunc non erunt, quia esca vētri & venter escis, Deus autē & hūc & hāc destruet. Erit forma corporis perfecta, ex Deo, absorpta morte in victoria, nulla remanēte corruptiōe, nulla subrepēte defectione, nullis mutata ętatib9, nullo labore lassata, vt cibo fulciat & aliqua esca reficiat, sed non erimus sine esca, & potu, Ipse erit cib9 De9 noster, & potus noster, solus ille cibus reficiet, nec deficiet.

c *Sub nullius redigar potesta.* Quia cū mens concepta desideria sequitur, seruire rebus cōuincitur, quarū amore superat.

d *Corpora.* Non potest non esse sanctum corpus, quo sanctificatus vtitur spiritus.

e *Membra sunt, &c.* Aug. Sicut membra omnia quæ vna eademque aīa reguntur, vnum corpus sunt, ita oēs qui eodem spiritusancto viuificantur, vnū in Christo corpus efficiūtur.

f *Christi.* Quia corpus accepit, & corporum caput est.

✠ Haymo. Generaliter tota ecclesia est corpus Chri, quia ipse est princeps & caput eius ſm humanitatē, eo qđ hō factus est, pp nos, singuli aūt eius electi, membra sunt eius. Si ergo dñs Iesus Christus tantūmodo susciperet aīam membra eius non essent nisi aīæ nostræ. Quia vero & corpus suscipit per quod etiā nobis est caput, qui ex corpore & anima constamus, profecto & membra illius sunt corpora nostra.

g *Tollēs.* Itane viluit dignitas ista, q̄ tā benigne pręstita est.

Aug. Non sunt mēbra Chri, qui non manent in Christo, nec tales dicēdi sunt māducare corpus Christi. *Vnum*

Aug. in ps. 50.

E

Tract. in ps. 5.

Augu. de ver. Apost. & libr. 21. de ciuit. ca. 25.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnia mi.* Hic remouet ſm errorem. ex hoc.n. q̄ dixerat res non esse repetēdas in iudicio, posset aliquis credere, q̄ hoc esset illicitum per oēm modum. ideo hoc excludit. Et secundo causam reddit dicti, ibi: *Esca ventri.* Circa primū dicit. *Omnia mi. li.* i. licitum est oia mihi repetere in iudicio: cum nō sit prohibitū diuina lege nisi in casu, vt prædictū est. Vel illud dictū Apostoli pōt referri ad potestatē accipiēdi sumptus ab illis quibus ꝑdicabat, vel ēt ad potestatē vtendi cibis indifferēter. q.d. Apostolus: Licet oia ista sint mihi licita absolutę loquēdo: tñ in casu sunt dimittēda. ideo subdit. 2 *Sed.* Dr aūt expediens qđ sine impedimēto potest fieri. Et nō expediēs qđ pstat impedimētū ad cōsequutionē finis intēti. Prędicta vero sunt hmōi in casu: vt qn̄ p hoc pturbat pax ad pximū: vel qn̄ daf occasio scādali infirmis, vel malefaciēdi, aliqn̄ etiam per hoc redigitur homo sub alterius potestate, vt qn̄ repetit res in iudicio submittit se iudici. & ſcdm hoc subdit.

3 *Sed e. sub nul.* Magis enim volebat sibi debitum dimittere.

4 *Esca vent.* Hic reddit cām quare pdicta quāuis sint licita nō expediūt, per simile de vētre: q est locus escarū in quo decoquit alimentū: vt inde ad mēbra cętera deferat: & sic patet q̄ esca debetur ventri: & tñ aliqn̄ non expedit, s. qn̄ est nocumentum sanitatis, & simile est de prædictis, vt dictum est: quia pro re corruptibili non est sustinendum detrimētum in re incorruptibili. Dicit igit. *Esca.* debet mō dicto. 5 *Et ven.* vt eas decoquat mō dicto. 6 *Deus aut.* q̄a licet post resurrectionē remaneat vēter hoīs quantū ad substantiā: non tñ quantū ad officiū decoquendi escam. 7 *Corp. au.* Hic reuertit ad increpandū fornicationis vitium. de quo supra fecerat mentionem. Et ad hoc inducit quatuor rōnes. Prima sumit ex ordinatione diuina. Aliqui.n. de hoc vitio se excusant dicētes, q̄ vtuntur corpore suo ad actū institutū à natura. Quod excludit Apostolus di. *Corp. aut. nō for.* i. ordinatū ad actū fornicādi: sicut nec venter ad vtēdū cibis indebito mō vt ad crapulā, nec corpus laxari dēt ad fornicationem quę est actus inordinatus. 8 *Sed dño.* i. nō est finaliter ordinatū ad seruiendū Deo: quia corpus est pp aīam: vt habetur 2. de aīa. Anima vero immediate ordinatur ad Deū: & sic Deus est finis corporis: & ideo subditur. 9 *Et dñs cor.* inquantum ipsum resuscitabit gloriosum. Quod declarat per resurrectionē Christi quæ iā pręcessit dicens. 10 *Deus ve. & c. d.* s. Iesum Christū. 11 *Susci.* in corpore glorioso. 12 *Et nos susc.* vt conformemur corpori claritatis ipsius sicut mēbra capiti. Fornicatio vero statū huius incorruptionis impedit. Gal. vlt. b. Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionē: propter quod fornicatio est vitanda. 13 *Nescitis.* Hic ponit secundā rōnē quæ accipit ex affinitate corporis humani ad corpus Chri: cuius fidelis efficit per baptismū mēbrū. & ideo horrendū est, q̄ fiat mēbrū meretricis per fornicationē: quę idē est actus specie ſm naturā cū actu matrimoniali: per quē vir & mulier efficiunt vna caro: Gen. 2. d. & hoc est qđ dicit. *Nesc. quo. cor. ve. mem.* per baptis. q.d. scire debetis. 14 *Tollens.* subtrahens me ab ipso. 15 *Faciam me. me.* per concubitū carnalē. 16 *Absit.* q.d. hoc est horrendū. 17 *An ne.* q.d. scire debetis. 18 *Quoniam. qui ad. me.* per fornicationis actū. *Vnum*

Contra fornicationē rationes quatuor.

Secūda ratio.

Digitized by Google

a *Vnum cor.* Tradunt physici, quòd adeo vniuntur, quòd si sanguis eorum commisceretur, omnino coniungeretur.

b *Qui autem ad.de.vnus spi.* Non substātiæ identitate, sed participatione, cū ei sic adhæret hic p fidē accedēs, vt sit particeps beatitudinis ei⁹, qd̄ tūc plene erit, cū satiabitur desiderium eius in bonis immutabilibus, s. in ipsa trinitate domino suo cuius est imago. Non ergo spiritus hominis ita est vnum, vel vnus cum spiritu dei, sicut filius cum patre vnus est, & vnus deus. Sic enim dicimus de patre, & filio, vnū sunt, quia vnius substantiæ duo sunt. Et dicimus vnus est, sed addimus, qui vnus, scilicet, deus vnus.

Diligenter attēde, quòd cum de rebus duabus, vel pluribus dicit, vnus est, vel vna est, & de his, quę diuersę, & de his, q̄ sunt vnius substantiæ dici pōt. Diuersę.n. substantiæ sunt spiritus hominis, & spiritus dei, & tamē dr̄. Qui adhæ. domino vnus spiritus, &c. Vbi aūt dr̄ de duobus, aut pluribus vnum sunt, nec additur, quod vnum, non diuersæ intelligūtur, sed vnius esse substantiæ. sic dictum est. Qui plantat, & q rigat vnū sunt. Itē, ego & pater vnū sumus. Si ergo de his, qui diuersæ substantiæ sunt, rectè dr̄, q̄ sint vnus spiritus, quanto magis, qui vnius substātię sunt, rectè dicuntur vnus de⁹ esse?

Grego. Deo nāque adhæremus q̄n spiritussancti gratiā abundanter accipimus, & vnus spiritus cū eo efficimur, quādo diuinæ voluntati, mente ore, & opere concordamus.

c *Fugite forni.* Cū alijs vitijs pōt expectari cōflictus, sed hāc fugite, ne approximetis, quia non aliter potest melius vinci.

Aug. Reliqua vitia deo auxiliante debemus in præsenti expugnare, libidinem vero fugiendo superare.

d *Omne enim pecca.* Nullū peccatum intantū dehonestat, & coinquinat corpus, vt illud. Vel aliter, *Omne pecca.ex.cor.* i. extra vxorē, q̄ vnum corpus cum viro dr̄, præter istud. Nam pro nullo alio debent separari, nisi pro isto. Iō aūt separantur, qa & ꝯ corporis vnitatem, & ꝯ thori fidem, & contra sobolis intentionem peccant. Aliter, Qui criminaliter peccat, fera dicitur, non homo, & contra corpus suum peccat. i. extra ecclesiam, quia pro venialib. ab ecclesia nō separatur. Sed qui forni. extra cor. su. pec. i. extra ecclesiam, vt ab ea ejiciatur.

Hier. In coniugio positus q̄cunque fecerit peccata nō infuscat vxorem propriā. si aūt fornicatus fuerit cū alijs, maculat eā, vt non sit licita, sed quasi adultera, vt vir pœnitētiam accipere debet, si patitur virū in adulterio manere. Inde habemus, q̄ nisi resipuerit vir, debet eam dimittere vxor.

Omne e.pec. Quia cętera peccata, & si per corpus gerātur, non tñ aiam, ita carnali concupiscētię faciunt obstrictam, & obnoxiā, quemadmodū in solo opere fornicationis corpora lis fit. Commisceri enim facit animam cum ipso corpore libidinis vis agēs in corpore carnalis fornicationis, quia intātū agglutinat animā corpori, vt in ipso momēto, nihil aliud cogitare homini liceat, aut intendere, quia ipsam mētē captiuā subdit ipsa submersio, & absorptio libidinis, & concupiscentiæ carnalis vnde dicitur, Qui forni. in corpus su. pec.

Augu. In alijs licet animo aliud operari, & alio intendere sed non in fornicatione, vbi totus homo caro. Generalis autem fornicatio est, cū aliquis non adhærens deo adhæret mundo, vnde dicit, *Amicus mundi inimicus dei est.* Qui ergo herens mūdo, longe est a deo, in corpus peccat, quia corporali concupiscētia in quæque temporalia animus distrahitur, seruiens creaturę, potius, quā creatori. Sed qui hæret deo nō mundo, si peccat fragilitate humana ignorando, vel negligendo, extra corpus est, quia non corporali, vel temporali cōcupiscentia peccat, sed humana tentatione, quæ facile ignoscitur.

e *Qui autem for.* Non dicitur propter quantitatem fornicationis, q̄ ipsa sola sit in corpore, & alia extra corpus. Plura enim adeo magna, vt fornicatio, vel maiora. Sed pp qualitatem, quia turpius coinquinant corpus, quam alia peccata.

Amb. cū dicit, *in corpus suum*, tñ in Christum eum peccare demonstrat, nā subiunxit. *Non estis vestri, Empt.e.e.pre.ma.*

f *Temp. sunt spi.* Et hoc patet, q̄ spiritussanctus deus est. Si.n. non esset deus, tēplū vtique nosipsos nō hēret. Non solum aūt spiritussanctus, sed et pater, & filius tēplū nos hēt. Templum ergo dei, hoc est, totius trinitatis sancta ecclesia est.

Superius dixit, tēplū dei, hic spūssancti, qa in substantia idē est spūssanctus, qd̄ & deus. Et in quo habitat spūssan. habitat pater, habitat & filius, qa sicut sunt vnius substātiæ, vniusquisq; deitatis, ita inseparabiles sunt. Q̄cunq; aius, & delectatio trahit nos ad libidinē, vel ad aliqd̄ vitiū, debemus ꝯsiderare, q̄ nō sumus nostri, neq; nr̄ę potestatis, sed Chri serui sumus cuius volūtati obedire debemus, cui⁹ sanguine redēpti sumus, sicut sequētia manifestāt. Pulsat corp⁹ delectatione, vult aīa ꝯsentire, debet rōnabilitas ad se redire, ac dicere: Quid cogitas? Quid ęstuaris? quo vis ire? Non es tuę potestatis, sed Chri seruus es, q te redemit pretioso sanguine suo a diaboli captiuitate, & qd iterū vis captiuari a diabolo, & eius ptāti subdi, qui tibi ex primo parente omnē gloriā abstulit? Dū talia cogitare cęperit, omnipotentis dei gratia protectus, euadet laqueos incentiuę delectationis.

g *Et por.de.* Portare deum, est imaginem dei in rebus bene gestis ostendere.

h *De.in corpo.* Si nō parcis tibi pp te, parce vel pp deū, qui te sibi fecit domū. Quā si euertis, peccas in deū, quod graue est genus peccati. Aliud vero genus est peccare in homine.

---

a num corpus efficitur? † Erūnt enim, (inquit) duo in carnē vna. 1 b † Qui autem adhæret deo, vnus spiritus est. 2 3 c Fugite fornicationem. 4 Omne n. peccatum, quodcūque fecerit homo, ex 5 d tra corpus est. 6 e † Qui autem fornicatur, in corp⁹ suū peccat. f † An nescitis, q̄m mēbra vr̄a tēplum sunt spūssancti, qui in 7 vobis est? quē habetis a deo, & nō estis vr̄i, 8 † Empti n. estis 9 g pcio magno. Glorificate ergo, 10 h † & portate deū i corpe vr̄o.

Interlinear glosses: c Sicut in natura, ita & in malo ambo vnum sunt, etiam de legitime coniunctis. b An vnum? c Liber Genesis. d Hoc natura, quia mulier de viro facta. a Qui meretrici vnum cum ea, sed. b Semper eius faciens voluntatem. c Cum spiritu domini. d Vt sit particeps beatitudinis illius, nō substantiæ identitate. e Non caro. f Iō. a Cætera peccata animam tantum maculant. b Vt. a Comparatione huius, & si gerantur per corpus. b Fornicatio in corpus est, quia hic anima sub corpore. c Contra honorem sui corporis est. Corpus enim maxime propagationis causa creatum fuit, contra huius honorem facit, qui fornicatur. Tendens in corpus su. Hic proprie seruit anima corpori. Item ideo fugienda. a Corpora. b Dedicatum operationi spiritussancti, qui etiam in vobis habitat, & ita eum hospitem, & deum dato offenderetis. a Quia deus templi. b Item propter hoc, quia non estis vestri. idest, vestræ potestatis, sed dei, qui vos emit a diabolo. a Sanguinis. b Per bona opera aliis. c Et si aduersa vrgeant. d Christū, vel spiritum.

Marginalia: Aug. tract. 14. in Io. & lib. 6. de Trinit. c. 3. Gen. 2. d. Eph. 5. g. Mat. 19. a. Mar. 10. a. De bono coniu. c. de bono coniu. sup. 3. b. 1. 6. q. 2. sed & illud. supr. 3. c. Idē lib. 2. adu. Maxi. infr. 7. d. 2. Petr. 1. d. magno. Tomo 2. li. 4. exposi. in 10. c. 1. Reg. Augu. lib. de cōfli. vitior. & virt. c. 24. Sermo 250. de tempore. Aug. libr. q. ex nouo. testam. q. 50. iam deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt dei. ad Virgi. lapsā c. 4.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnū cor. ef. *cū ea. q. d. Sic. Quod pbat p scripturā, Ge. 2.* 2 Erūt .n. inquit, d. in ca. *quod dicitur de actu matrimoniali. et similiter est de actu fornicario in parte, vt dictū est, licet nō in toto.* 3 Qui au. adhę. d. *per fidē, & amorē.* 4 Vnus spi. est. *non secundū rē. sed secundū affectionē.* 5 Fugite for. *Hic ponitur tertia rō, q̄ accipitur ex corporis inquinatione, q̄ non sic est in aliis vitiis. hoc. n. vitiū redundat ad corpus per aspectū impudicū, per auditū, & loquelā turpiū, & postea per totius corporis tactū immundū, pp quod fornicatio est vitanda. Huius aūt rōnis primo ondit conclus. di.* Fugite for. *quia hoc vitiū non vincitur, nisi per fugā, in aliis aūt vitiis quanto plus descendit hō ad cogitandū particulares conditiones, tanto plus inuenit vnde peccatū sibi displiceat, & se retrahat: in fornicatione vero quanto plus descendit ad cogitandum particulares delectationes in osculis, in tactib. & consimilib. tanto plus inualescit tentatio, propter quod vitium hoc vincitur occasiones fugiendo, & cogitationes. Et subditur fugiendi rō, cum dicitur.* 6 Oē. n. pec. quod fe. h. ex. cor. e. *Alia. n. peccata communiter inficiunt solam animam, quia non perficiuntur in delectatione corporis, sicut auaritia, odium, & inuidia, & huiusmodi. Sed fornicatio non solum animam, sed etiam corpus inquinat, quia perficitur in delectatione corporali, intantum quòd protunc absorbetur intellectus, & efficitur homo quasi equus, & mulus. Gula vero licet perficiatur in delectatione corporis, illa tamen delectatio non est, ita vehemens, quòd absorbeat intellectū. Potest tamen dici, q̄ cū apostolus dicit* Om. pec. est ex. cor. præ. forni. *sub fornicatione & intelligitur gula, eo q̄ gula præparat luxuriæ materiā, sicut ab arte manufactiua, quæ ligna dolata cōpaginat, intelligitur ars dolatiua lignorū, quia pparat sibi materiā.* 7 An nesc. *Hic ponitur quarta ratio, quę accipitur ex sancti spiritus dignitate, q habitat in renatis per gratia baptismalē, & sic corpora eorū sunt quēadmodū spiritussancti tēplū, quia vinificatur ab anima spiritusancto inhabitata, & hoc est, quod dicit,* An ne. *& patet litera ex dictis vsque ibi.* 8 Et non est. v. *i. vestri iuris, sed Christi. cuius ratio subditur.* 9 Emp. e. e. pre. ma. *s. Christi sanguine pretioso. Res. n. empta pertinet ad ius emptoris. ideo concluditur.* 10 Glor. er. & p. do. in cor. v. *Quod fit quando mancipat diuino obsequio, sicut equus portat dominum suum, quando eius obsequio mancipatur, talis enim mancipatio in diuinis obsequiis exigit munditiam castitatis, & per consequens fugam fornicationis.*

Marginalia: Tertia ratio. Quarta par.

ADDIT. I. In c. 6. vbi dicitur in postil. *Sequi. ig. ind. &c.*

Sicut iā apostolus reprehēdit eos, q causas agebāt apud infideles cōtēptis fidelib. hic nūc reprehēdit eos, q cōtēptibiles iudices licet fideles cōstituebāt. iō dicit. *Si iudicia habueritis cōstituite cōtēptibiles.* i. indiscretos, q sunt in ecclesia, q. d. hoc est, qd̄ fecistis vos, ex quo coacti fratres recurrerūt ad infideles. Qd̄ redarguit in eis apl̄us ironice loquēs, & iō subiecit, *Ad vere. etc.* hæc in Gl. fm q̄ sciētiā huius dicti vertit i ꝯtrariū illius, q̄ est in postil. tñ expositio posti. in hoc loco vr̄ magis concordare planiori sensui literę.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Esca ventri debetur modo dicto.*

Qui dixerat, quia nō erāt repetēda bona, hic dicit, quia q̄nque

Digitized by Google

A licet repetere, s. pp necessitatē victus, & hoc est, qđ dr̄, Esca debetur ventri, Reficimus. n. quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo. vñ per escā potamur necessaria naturæ. Et vēter debetur escis, q aliter nō pōt sustentari. Et ideo licet nostra repetere pp necessitatē, sed quia nō est multū ꝓ his laborādū cū sint transitoria, iō subdit. Deus aūt, & hūc, & hāc destruet. hęc in Gl. & c. D

CAP. VII.

¶ Fornicatio fugienda est, sed nubere licet. Hoc dico.

a De quibus autē scripsistis mihi, bonū 1 est homini 2 mulierem non tangere. 3 ¶ Sed. Vitandam.

b † Propter fornicationē autem 4 vnusquisque 5 suā vxorem habeat, & vnaquæque suum habeat † virum. (a Non concubinam, vt excluduntur, qui diuinis auctoritatibus vxorem habere non possunt. Legitimum. Et postquam coniuncti.)

c Vxori 6 igitur † debitum reddat, similiter autem, & vxor viro. (Quia.) † Mulier 7 sui corporis

CAP. VII.

a De quibus. Occasione fornicationis, quam prohibet, continuat de nuptijs, vnde illi, quę sierant. Et agit tripliciter, secundum consilium, secundum indulgentiam, secundū præceptum.

(† vxorem. † maritum)

Cum pseudo per hypocrisim, vt puriores essent, nuptias improbarent, quia hoc non placuit Corinthijs, hoc solum ab apostolo quæsierunt. (B)

(† Vxor — Causæ contractionis matrimonij.)

Nota, quòd vnicuique liceat vxorem accipere, nisi faciat sibi illicitum propter votum, vel aliquid tale.

Coniugiū, siue matrimoniū est maritalis coniunctio maris, & fœminæ indiuidualē vitæ consuetudinem retinens. Et est bona res coniugiū, vnum de sacramētis ecclesiæ tenens imaginē cōiunctionis Christi, & ecclesię. vnde. *Hoc autem dico magnum sacramentum esse in Christo, & ecclesia.* Christus enim matrimonium approbans nuptijs interfuit, & eas miraculo commendauit. Etiam primum coniugium inter primos parentes deus instituit. Causa efficiens matrimonij est cōsensus maritalis de præsenti per verba expressus. vnde matrimonium non facit coitus, sed voluntas.

(Eph. 5. g. Ioan. 2. a. Gene. 2. d.)

Chryso. Non defloratio virginitatis, sed pactio coniugalis matrimoniū facit. Causa vero, propter quam cōtrahi debet, est procreatio sobolis, & vitatio fornicationis. Sunt, & aliæ cāæ honestæ, vt inimicorū recōciliatio, pacis redintegratio.

(Au. li. de bono coniugij, ca. 6. & 24. li. 16. de ciui. c. 25.)

Aug. Quod est præter intentionem generationis, non est nuptiarum malum, sed veniale propter nuptiarum bonum. Quod est tripertitum, fides, proles, sacramentum. Fides, ne cum alio, vel alia coeatur. Proles, vt religiose educetur. Sacramentum, ne coniugiū separetur. His tribus bonis excusatur coitus carnalis, quī est inter coniuges, ita vt, vel non sit peccatum, vel veniale. Quando enim causa prolis conueniunt, excusatur vt nō sit peccatum. Quando vero causa concupiscētiæ satiandæ, vel refrenandæ, veniale est.

(Nuptiarum bonū triplex. C)

(Aug. in Enchirid. c. 78. & li. q. de gen. c. 7. — † 13. di. c. nerui. 32. 4. q. 2. c. sicut non. — † debitam beniuolentiam. — † 72. q. 2. cap. sunt, qui dicunt. De consang. c. non debet.)

b *Propter fornicationem autem.* ✠ Greg. Ecce iā cęlestibus secretis inseritur, & tñ per condescēsionis viscera, carnalium cubile perscrutatur, & quem subleuatus ad inuisibilia erigit hunc mentis oculum ad secreta coniugū inflectit. Cęlū contemplatione transcendit, nec tñ stratum carnalium solicitudine deserit, quia compage charitatis, summis simul, & infimis iunctus, & in semetipso virtute spiritus, ad alta valēter rapitur, & pietate in alijs æquanimiter ad ima reuocatur.

(Tomo 2. li. 1. epistola. ex registro. E)

c *Vxori igitur vir debitum reddat.* ✠ Chrysos. Sed quidnā debitus honor significat? vxor sui corporis nō hēt ptātem, sed & serua, & domina est viri, & si debitā recusas seruitutem deū offendisti. Quod si dimittere vis, cū vir pmittat, ad breue saltē tps fiat. ppea debitū rem appellauit, vt neminē suiipsius dominū esse ondat, sed inuicem seruos. cū igitur ad retentandū meretrix accesserit, dicas non esse tuū corpus, sed vxoris. Idē dicat vxor. Quod si corporis non habet potestatem, neque vxor, neque vir, multo minus pecuniarum, &c.

✠ Grego. Debent quidem cōiuges debitum sibi inuicem reddere, sed turpiter conuenire debent.

(Tomo. 2. li. 6. exposi. in c. 15. Regum. F)

a Nolite

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

1 De quib. aūt scripsistis. Postq̄ apostolus instruxit Corinthios de vitando fornicationis vitio, hic cōsequenter eos instruit de matrimonio Et diuidit in duas partes. quia primo instruit matrimoniū cōtrahentes, scđo ipsum pro meliori bono fugiētes, ibi. *De virginib. aūt* Prima adhuc ī duas, qa primo instruit de matrimonio ꝯhendo, scđo de ipso nō dissoluendo, ibi. *His aūt.* Circa primū sciendū, ꝙ aliqui zelū habentes, sed non ſm scientiā, in detestationē fornicationis ēt mr̄imoniū cōtēnebant, & aliqui faciebant hoc ex hypocrisi, vt magis eis tanq̄ sanctiorib. crederet, & idē fiet circa finē mundi. 1. Timot. 4. a. *Prohibentiū nubere, &c.* hoc aūt videbatur durū fidelib. Corinthijs. ideo super hoc scripserunt Apostolo. Ad qđ hic rñdens oñdit primo quid sit perfectionis, scđo, quid necessitatis, ibi. *Propter fornicationē.* Circa primū rñdendo dicit, *De qui. aūt scri. mi.* circa mr̄imoniū. 2 *Bonū est ho.* i. perfectū. 3 *Mul. non tan.* sed simpliciter cōtinere. Circa, qđ sciendū, ꝙ sicut vis nutritiua ordinat̄ ad conseruationē indiuidui, ita vis generatiua ad conseruationē speciei. & iō, sicut dici nō pōt, ꝙ bonū sit homini quantū ad indiuiduū alimēto nō vti, ita nō pōt dici, ꝙ bonū sit homini quantū ad speciē, mulierē non tangere. Sed hoc est bonū homini quantū ad indiuiduū. Et primo rōne aīæ, q̄ per hoc eleuatur ad cognitionē veritatis, vnde dicit Aug. 2. soli loqorū, Nihil sic deijcit ab actu veritatis cognoscendæ, sicut tactus iste corporū, sine quo vxor hēri nō pōt, quia tenet ei reddere debitū p actū carnis, in quo absorbet̄ intellectus. vñ, & populo legē diuinā accepturo pceptū fuit Exod. 19. c. *Ne appropinquetis vxorib. vestris.* Scđo rōne corporis, qđ p matrimoniū subijcit̄ ppetuæ seruituti coniugis. Vir. n. non hēt ptātem sui corporis, sed vxor, nec similiter vxor, sed vir, vt hr̄ inf. eo. c. Seruitus aūt de se est amara. Tertio ex parte rerū exteriorū, quarū occupatione, & sollicitudine multū implicat̄ mr̄imonium, quia oportet prouideri de necessarijs non solū pro se. sed ēt pro vxore, & liberis. 4 *Propter forni.* Hic vltimo oñdit qđ sit necessitatis. & primo ad mr̄imoniū contractū, scđo, quātū ad eius vsum ibi: Vxori. Circa primū sciendū, ꝙ vis generatiua ordinat̄ ad conseruationē speciei per filiorum generationē, ad qđ opus mulier data est in adiutorium viro, pp quod prima necessitas instituendi mr̄imoniū fuit pp procreationē prolis Gen. 1. d. *Masculū, & fęminā creauit eos, benedixit eis, & ait, Cresc. te, & multi. &c.* sed hæc necessitas fuit maxime circa institutionem generis humani, qñ oportebat multiplicari populū dei per generationē carnalem, et iō apostolus ꝯsiderās genus humanū sic multiplicatū, & populū dei per regenerationē spūalē multiplicandū Ioh. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritusancto, non pōt introire in regnum dei.* ideo apostolus hic ptermisit hanc necessitatē qua mr̄imonium fuit institutū in subsidiū seu officiū naturæ. Et ponit scđam necessitatē qua institutū est in remediū culpæ. In renatis. n. p baptismū remanet adhuc cōcupiscētia carnis, & maxime ad actus venereos pp vehementiā delectationis. licet aūt maioris perfectionis sit hāc cōcupiscētiā superare totaliter p ꝯtinētiā, tñ hæc pfectio non pōt in omnib. esse, sed in paucioib. pp pronitatem ad sequendū concupiscentiā, vñ dicit Saluator Matt. 19. b. *Non oēs capiunt verbū hoc.* ideo necesse est, vt partim concupiscentiæ cedatur, & partim superetur. Qđ fit dū actus generationis rōne ordinatur, & sic homo non totaliter concupiscētia ducit, sed magis cōcupiscētia subdit̄ur rōni. Hēt aūt hoc iō naturalis, ꝙ hō sic vtatur actu generationis, ꝓut cōuenit generationi, & educationi filiorū. Vñ & in brutis animalib. hoc inuenitur, ꝙ illis speciebus animaliū in quib. sola fęmina nō sufficit ad educationē ꝓlis masculus cū fęmina nutrit prolē. Ad hoc aūt requiritur, ꝙ masculus ꝓpriā prolē cognoscat, pp quod in oībus talib. aīalib. naturaliter est indita masculis sollicitudo de certitudine prolis, vt patet in turturib. & colūbis, & hmōi, & sic in eis non sunt vagi concubitus, ex quib. incertitudo ꝓlis sequeret̄, sed determinatis masculis determinatæ fęminæ cōiungunt̄, saltē vsq; ad ꝓlis educationē factā. In canibus aūt, & hmōi, vbi sola fęmina nutrit ꝓlē, sunt ꝯcubitus vagi. Nūc aūt, ita est, ꝙ in specie humana maxime requiritur masculus ad nutrimentū prolis, q̄ multo diutius est inualida ad q̄rendū necessaria, q̄ in alijs aīalib. & nō solū pp nutritionē filiorū requiritur masculus, sed ēt pp instructionem ad q̄ adhuc requiritur magnū tēpus. vñ ad He. 12. c. *Patres quidē carnis nostræ habu. eru. &c.* Propter quod rō naturalis dictat, ꝙ in specie humana non sint vagi cōcubitus, & incerti cuiusmodi sunt concubitus fornicarij, sed sint determinati viri ad determinatā fęminā Et hæc determinatio fit per mr̄imonij legē, iō dicit apostolus, *Prop. forni. a.* s. vitanda in illis, q nō possunt cōtinere. 5 *Vnusq. su. vxo.* ad q̄ determinatè accedat, & ipsa ad eū. & sic tolluntur concubitus vagi. 6 *Vxor.* Hic cōsequēter ꝓsequit̄ de vsu mr̄imonij. Et diuiditur in duas partes, qa primo agit de debiti redditione. scđo, de eius intermissione, ibi, Nolite. Circa primū dicit, *Vxo. vir. de. re.* p carnalē copulā, & similiter ecōuerso. quia hic est vsus mr̄imonij in quo vir, & vxor ad paria iudicātur. Propter quod mulier de latere viri formata fuit, non de capite, nec pedib. quia nō debet esse domina, nec ancilla, sed socia. Et rōnē huius debiti subdit di. 7 *Mul. sui cor.* quia vnus cōiugū non potest continere altero inuito, vel alteri se tradere ad generationis actum, sed ad inuicem debent habere vsum proprij corporis quantum ad hunc actū, impedimēto legitimo cessante.

(Pactus mulierum nociuum propter tria. Aug. li. Soliloquiorum c. 10. — Quòd concubitus humanus sit determinatus.)

Digitized by Google

a ¶Ad alium. b ¶In hoc pares, in aliis vir præest. c ¶Hic dominium non tollitur, sed vitium.

potestatem non habet, sed vir, Similiter autem, & vir

a ¶Quia neuter habet potestatem, ergo. b ¶Subtrahere debitum, quod possit esse causa adulterii.

a sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite frau- 1

a ¶scilicet, vt ex condicto abstineatis propter gratiarum actiones. ¶Expedit us.

dare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vace- 2

¶Naturalem vsum. a ¶Et si culpa venialis est, quod non in fornicatione. 3

tis *orationi, & iterum reuertimini † in id ipsum, ne ten- 4

¶Ne occasio detur diabolo trahendi in laqueum fornicationis, vel adulterii. a ¶Totum. 5

b tet vos Sathanas propter † incontinentiam vestram. Hoc 6

¶Et ideo non peccat, qui aliter agit, imo peccat, qui sic agit, sed leuius. 7

† autem secundum indulgentiam dico, non secun-

a ¶Et si hoc indulgeo, tamen volo. ¶Castos.

c dum imperium. † Volo autem omnes vos homines 8

A a *Nolite fraudare inuicem.* ✻ Aug. Venerabilis Paulus ait Nolite fraudare inuicem, &c. Quod putari posset non esse peccatũ, miscerĩ. s. coniugi non filiorum procreãdorum causa, quod bonum est nuptiale, sed etiam carnalis voluptatis, vt fornicationis, siue adulterij, siue cuiusque alterius immunditię, vt est mortiferum malum, quod etiam turpe est dicere quo potest tentãte Sathana libido pertrahere incõtinentium deuitet infirmitas, posset ergo, vt dixi hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset, Hoc ergo dico secundum veniam, non secundum imperium. Quis autẽ neget non esse peccatum cũ dari veniam facientib[9],
B apostolica auctoritate fateatur propter hæc atque huiusmodi peccata, & alia. Licet eis minora, quæ fiunt verborum, & cogitationum offensionibus apostolo Iacobo cap. 3. dicente. *In multis offendimus omnes*, oportet crebro quotidieque oremus dominum atque dicamus, *dimitte nobis debita nostra*.

✻ Idem. Sed forte dicatur. Si licet, & bonũ est nubere, cur Sacerdotib. nõ licet vxores habere. Et quis nescit vnũquodque suã legẽ habere? Est. n. omnino, quod generaliter omnibus nõ liceat, est itẽ, quod alijs licet, & alijs non licet, & qd aliqñ licet, & aliquando non licet. fornicari omnibus semp non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet. Et Christiano conuenire cũ sua vxore aliquando licet aliquando non licet. Ait enim apostolus, Ex consensu abstinendum ad tempus, vt vacetur orationi. Nunquid omne, quod ante cæteros licet, ante Imperatorẽ licet? Quanto magis in dei causis? Ac per hoc Antistitẽ eius puriorẽ esse cæteris oportet, ipsius. n. personam habere videtur, est enim vicarius eius, vt quod cæteris licet, illi non liceat, quia necesse
C habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere, &c.

D b *Hoc autem secundum in.* Dicet aliquis. si hic secũdum veniã concessit apostolus, ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato conceditur? Planè, quod infirmitati concessit apostolus secundũ veniam, audeo dicere peccatum esse. Veniã namque concedẽs Apostolus, cõcubitum attendit coniugatorum vbi est incontinentię malum. Incõtinentiæ malum est, quòd vir cognoscit vxorem etiam vltra necessitatẽ procreandi liberos, sed & ibi est nuptiarũ bonum. Nõ enim, quia incontinentiæ ibi malum est, ideo connubium, quod est præter intẽtionem generationis non est bonum. imo
E vero nõ propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malũ fit veniale ꝓpter bonum nuptiale. Hoc bonum nuptiarum non reprehendit apostolus, sed malũ incontinẽtiæ. Concubitus is necessarius causa generandi inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille vero, qui vltra necessitatẽ progredit, nõ rõni, sed libidini obsequitur. Cũ igitur culpabilis non sit generandi intentione concubitus, q̃ proprie nuptiis imputandus est, quid secundũ veniam concedit apostolus, nisi q̃, coniuges debitũ carnis exposcũt, non voluntate propagandi, sed libidinis voluptate, quæ tñ voluptas non pp nuptias cadit in culpã, sed propter nuptias accipit veniã? Quocirca et hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia etiam illud, quod non pertinet ad se ignosci faciunt propter se. Neque enim iste concubitus quo seruitur concupiscentiæ, agit' vt impleatur fœtus, quem postulant nuptiæ. Omnino igitur in genere suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidem thori seruant, & prolis suscipiendæ causa vtrunque sexum commiscent, & impietatem separationis horrent.

c *Volo autem vos omnes, &c.* ✻ Augus. Doctor gentium, & pudici-
F

in Enchirid.

† 13. distin. c. cum in 32. q. 2. c. quicquid.

1 quæst. ex vtroque testamentum mixtim. q. 117.

*ieiunio, & † in vnum. † intemperantiam.

† Nam velim. Aug. Enchi. c. 78. & lib. de bono viduitatis, cap. 2.

l. de grat. & lib. arb. cap. 4.

NICOLAVS DE LYRA.

1 No. *Hic consequenter agit de debiti intermissione, & secundo, de eius reiteratione, ibi,* Et iterum. *Circa primum sciendum, quòd actus coniugalis bene est aliquando intermittendus, maxime sacris temporibus, vt coniuges melius vacẽt spiritualibus, & hoc est, quod dicit,* Nolite frau. in. *subtrahendo vsum corporis proprii ei cui debetur.*

2 Nisi for. ex con. *vtriusque.*

3 Ad tempus, vt va. ora. *quæ est eleuatio mentis in deum. Mens autem deprimitur per carnalem actum etiam in matrimonio.*

4 Et ite. *Hic consequenter agit de reiteratione actus coniugalis. Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc dat suũ documentũ. secũdo, declarat q̃dã dictũ ibi, Hoc aũt dico. Circa primũ dicit,* Et ite. reuer. in id ipsum. *s. ad reddendum debitum finito tempore orationis. secundum, quod dicitur* Ecc. 3. a. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. 5 Ne ten. vos Sa. *de adulterio.*

6 Prop. incon. ve. *Idest pronitatem ad actum carnis.*

7 Hoc aut. *hic manifestat dictum suum, & primo ostendit in quo sensu accipi debeat. secundo, ad hoc rationem assignat, ibi,* Volo autem. *tertio, exponit, quod dixit, ibi.* Dico autem.

Circa primũ sciendum, ꝙ aliquis posset accipere dictũ Apostoli de reiteratione debiti tanquã necessarium ad salutem, ꝙ non intellexit. iõ dicit, Hoc autem dico secundũ indulgentiam, & non secundum imperium, idest tradens sub præcepto tanquam ad salutem necessariũ. Possent enim coniuges de communi consensu simpliciter continere.

Sed videtur apostolus hic improprie loqui dicens, Hoc aũt dico secũdum indulgentiam. quia non est, nisi de malo. actus vero matrimonialis non est malus. Ad quod dicendũ, ꝙ indulgentia accipitur hic pro permissione. Permissio aũt fit dupliciter, Vno modo de minori malo ad vitandum maius malum, sicut Moyses permisit libellum repudii ad euitandum vxoricidium, Matt. 19. & talis permissio non fit in euangelio propter eius perfectionem. Heb. 6. a. Ad pfectionẽ feramur. *In veteri lege facta fuit ex eius imperfectione, Heb. 7. c.* Nihil ad pfectum adduxit lex. *Alio modo fit de minori bono, per hoc, quòd maius bonũ non pręcipitur. sic est in proposito. Ex hoc enim, quòd apostolus virginitatem non præcepit, indulget matrimonium. Potest etiam aliter solui prout indulgentia respicit malum.*

Circa, quod sciendũ, quòd actus coniugalis aliquando est sine omni culpa, vt cum ordinatur ad prolem procreandam ad cultum dei, vel cũ sit causa reddendi debitum, quia primo modo est actus religionis, secundo iustitiæ. Et si fiat ex charitate non solum est sine culpa, sed etiam meritorius, q̃a omnis actus virtutis factus ex charitate meritorius est. Si vero actus matrimonialis exercetur ad satisfaciendum concupiscẽtiæ, tunc habet culpam annexã venialẽ, quando sistit intra limites matrimoniales. Mortalẽ vero quando non sistit, vt pote, quia vtitur vxore modo indebito, vel quia ęque libenter aliã cognosceret. Primo modo actus matrimonialis non requirit indulgentiã, sed præmiũ. Secundo modo habet indulgentiã inquantũ consentiens concupiscentiæ in sua vxore, tamen non in alia, non fit reus peccati mortalis, sed tantum venialis. Tertio modo indulgentiam habet, quia reus est peccati mortalis.

8 Volo au. *Hic consequenter apostolus assignat rationẽ sui dicti. Et primo eius, quod dixerat,* Non sm imperiũ. *secundo eius, quod dixerat secundum indulgentiam, ibi:* Vnusquisq; aũt. *Circa primũ sciendum, quòd nullus sapiens præcipit contra illud, quod vult: Matrimoniũ autem contrahere, & vti contracto contrariatur virginitati, nisi contrahens certificatus fuerit, quòd actus matrimonialis ab eo non exigetur, sicut fuit de beata virgine. virginitatem autem volebat apostolus. ideo bene dicit:* Volo au. om. vos ho. esse. si. meip. *i. omnes virginitatem seruare. Fuit autem apostolus virgo. vnde, & in eius decollatione in testimoniũ suæ virginitatis fluxit lac de eius corpore, q & loquẽs de matrimonio, & eius actu pp hanc voluntatẽ non fuit loquutus secundũ imperiũ. Sed videtur, ꝙ voluntas apostoli non fuerit rõnabilis quia si oẽs a tpe eius fuissent continentes, extunc cessasset generatio hominũ, & sic nõ fuisset cõpletus numerus electorũ. Ad hoc dicũt aliqui ꝙ reuelatũ fuerat apostolo, ꝙ si oẽs sui tpis continuissent, adhuc sufficerẽt ad implẽdũ numerũ electorũ. Sed hoc dictũ nullũ hẽt scripturæ, vel rõnis fundamẽtũ. Propter quod dicẽdũ ꝙ apostolus volebat, hoc voluntate antecedẽte, sed nõ volũtate cõsequẽte. sicut. 1. Ti. 2. c. dicitur, quòd* Deus vult oẽs hoĩes saluos fieri. *s. voluntate antecedente, non tñ oẽs saluantur, quia non vult voluntate consequente. Dicitur aũt volũtas antecedens, qua aliquis vult aliquid absolute, & in generali tanq̃ melius simpliciter. Consequens vero qua vult aliquid consideratis cõditionib. propriis, & circũstantiis. Primo modo vult homo merces suas seruare. Secundo modo non vult eas seruare, quando in periculo positus proiicit eas in mare. & hoc modo consideratis meritis, & demeritis hominum, deus vult tantum aliquos saluari, & aliquos damnari, licet velit omnes saluari in quodam generali, inquantum sunt ad imaginem suam facti, & beatitudinis capaces. Et eodem modo volebat Paulus Apostolus homines continentes esse, inquantum cõtinentia est maius bonum, quam matrimonium. considerata tamen fragilitate hominum volebat aliquos matrimonio iungi.*

Diuisio.

Permissio duplex.

Actus coniugalis triplex.

Voluntas antecedens, & consequens.

1 Sed

Digitized by Google

a ¶Et si non sunt casti, habent alia quibus saluari possunt. b ¶Sibi competens.

a esse sicut meipsum. Sed enim vnusquisque proprium donũ 1

b a ¶Coniugium est ex deo, sicuti, & continentia. ¶ idest in coniugio potest saluari.
b ¶ idest in viduali, vel virginali continentia. c ¶ Coniuncti debitum reddant, sed non nuptis, idest virginibus, Dico.

c habet a deo. Alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem 2 3

¶Caste.

vobis non nuptis, & viduis, bonũ est si sic pmaneãt, sicut, & 4 5

¶Legitime.

ego. Quod si se non continent, †nubant. Melius est enim nu 6 7

a ¶Ardere libidine b ¶Hoc consulo non coniunctis, sed iunctis præcipio.

d bere, quam vri. †His autem, qui matrimonio iuncti sunt, p̃- 8

a ¶Quasi hoc præceptum ego inuenerim, sed dominus in propria persona præcepit. b ¶Hoc de vtroque fideli.

cipio, non ego, sed dominus, vxorem a viro non†discedere. 9

a ¶Causa fornicationis. b ¶Viuente viro. c ¶Si non continet. 10

e quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo recon- 11

a ¶Supplendum est hic, quod de vxore præmisit, quod si dimiserit, non ducat vel reconcilietur vxori. ¶Nisi causa fornicationis. 12

f g ciliari. Et vir vxorem non dimittat † Nam cæteris ego dico, 13 14

A pudicitiam coniugalẽ, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quã nullus concubitus quærit sermone suo commendans, & hoc, & illud donum dei esse monstrat scribens ad Corinthios, & admonens coniuges ne se inuicem fraudent, quos cum admonuisset adiecit. *Volem vos* esse, sicut meipsum, quia vtique ipse ab omni concubitu abstinebat. Et continuo subiunxit, *Sed vnusquisque proprium donum habet a deo.* Nunquid tã multa, quæ præcipiuntur in lege dei, ne fornicationes, & adulteria committantur, inducant aliud, quam liberum arbitrium.

a *Vnusquisque.* Aug. Et ideo non debet quis constringi, ne prohibitus a licitis admittat illicita, sed ipse quid sequatur eligat, sed tñ in hoc propẽsiorem esse melius est. *Vnusquisque. pro. d.* Satis hic etiam ostendit pudicitiam coniugalem esse donum dei. Non tantum enim continentium, sed etiã coniugatorum castitas donum dei est.

b *Pro. ha.* Quia in hoc quisque iuuatur, qđ appetit auidius.

c *Di. a.* Hic dat consilium.

✱ Aug. Hæc illorum sunt, qui nullam vouerunt continentiam deo. Cæterum, quisquis se castrauerit propter regnum cęlorum, & in corde suo continentiam deo vouerit, non solum mortifero fornicationis crimine maculetur, verum etiam si, aut vir mulierem accipere, aut mulier nubere voluerit secundum apostoli sententiam, damnationem habebit, quia primam fidem irritam fecit.

✱ Ansel. Ideo multi continere se non valent, quia non toto corde id appetunt, & propterea non merentur adiuuari diuinitus. Illum enim deus adiuuat, quem videt tota virtute contendere, nec sinit illum tentari supra vires proprias.

d *Vri.* Est desiderijs agi, vel vinci. Non ergo, ideo dicit melius, quasi bonum sit vri, & nubere melius, sed consuetudinem loquutionis est sequutus.

✱ Chryso. Ostendit quanta sit desiderij vis. Hoc autem eiusmodi est, Si valide cogeris, & libidine incenderis, laboribus te, & sudoribus libera, nequando decidas.

✱ Theod. Si cupiditatis impetũ ferre non potestis, sed ad hoc sustinãdũ certamẽ imbecillo animo estis, qm̃ ad ea, quę honesta, & pulchra sunt, nõ hẽtis alacre, & ardẽs animi propositum, nulla lex prohibet quo minus matrimoniũ ꝯhatis.

✱ Haymo. Melius est vxorẽ ducere, q̃ vri, quod est proprie, calore corporis cogente, libidinẽ explere, & quodcun- C que nefas perpetrare. D

✱ Ansel. Quæ propter mentis imbecillitatem nõ possunt continere carnis impulsionem, nubant, ne in barathrũ diaboli per fornicationem corruant. Nam melius est nubere, quàm vri ardore desideriorum carnalium. Sine culpa, scilicet ad matrimoniũ veniunt, si tamẽ, nec dum meliora deuouerunt. Vri autem est desiderijs carnis æstuare, cum enim mens calori carnis consentit, vritur. Pati verò desideria, & non vinci, illustris viri est, & perfecti.

e *Quod si di.* Aliud est discedere, aliud ex communi consensu continere. Illud enim malum est, hoc bonum. E

Ambro. Ideo non subdit de viro, sicut de muliere, quia licet viro aliã ducere, quia inferior non omnino hac lege vtitur, quia potior, quod a falsarijs dicitur esse appositum.

f *Et vir vxo.* Non debet vir dimittere vxorem, quia faceret eam mœchari, Quòd si illa est adultera non facit, sed adulteram dimittit, Causa quã Christus excepit hic tacetur, quia notissima est, scilicet, fornicationis.

✱ Chryso. Cum propter continentiam, & alias causas fieri diuortia contingat, melius quidẽ est, inquit, ne fiant a principio. Quòd si fiant, maneat vxor cum viro, quamuis nõ misceatur. Verum nullum alium virum ducat.

✱ Augu. Vsque adeo fœdus illud initum nuptiale cuiusdã sacramenti res est, vt nec ipsa separatione irritum fiat. quandoquidem viuente viro a quo relicta est, mœchatur si alteri nupserit, & ille huius mali causa est, qui reliquit.

* Idem. Tantum valet illud sociale vinculum coniugum vt cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreãdi soluatur. Posset enim homo dimittere sterilem uxorem, & ducere de qua filios habeat, & tamen non licet, &c.

g *Nam cæt.* ubi uterque fidelis hoc pręceptum domini dedi Nam ceteris ubi non uterque fidelis, quod in initio ecclesiæ contingit, cum euangelium prædicari cœpit.

* Sedul. Qui uidelicet, neque ambo Christiani sunt, quapropter? fiat dimittatur coniux infidelis, ut in consequentib Apostolus dicit, quamuis melius sit non dimittere. Attñ non licet ſm præceptum dñi, ut dimittatur coniux, nisi causa fornicationis: Fornicatio est etiã ipsa infidelitas. Dicimus aũt, permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia p̃misit, nõ iussit, dedit apostolo locũ monẽdi, ut q uoluerit nõ dimittat uxorem ĩfidelẽ, quia sic fortasse possit fidelis fieri. F

Aug.

Margin: †contrahant matrimoniũ. † 31.q.4.c. de neptis. 32.q.5. c. puto. §. cum ergo. & q.7. c. apostolus. — l. de fide ad Petr. c 3. — 1. Tim. 5 — † separari. — † 28.q.1.c.1. & c. iam nunc. De diuor. c. gaudemus. 3. Esdr. 9. b. Aug. li. 83. q. Idem li. ad Pollent. li. de bono cõiug. c. 7.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed e. vnusquisque.* Hic consequenter assignat rõnẽ, quare de mr̃imonio concesso dixit, ſm indulgentiam, quia. s. quilibet non est tantæ virtutis, ꝙ possit continere, & hoc est, quod dicit, *Sed e. vnusq. pro. do. ha. a deo.* s. vt posset continere. 2 *Alius. ve. sic.* idest, ꝙ posset castitatẽ maritalẽ custodire, & in ea deo seruire. vnde Matt. 25. a. de Christo sub parabola hominis peregre proficiscentis, quòd vocatis seruis suis tradit illis bona, & vnicuique ſm propriã virtutẽ. 3 *Dico au.* Quod obscure dixerat, magis declarat dicens. *Dico au. non nup.* i. virginib. 4 *Et viduis, b. est il. si si. perman.* i. continenter viuendo. 5 *Quod si se no.* i. si donũ continendi non acceperint a deo. 6 *Nubant.* matrimonium contrahendo. 7 *Melius est enim nu. quã vri.* i. quam concupiscentia superari. Concupiscentia. n. quidam ignis est, & ideo, qui ab ipsa impugnatur incalescit, qui autem superatur per concupiscentiam vritur. Et considerandum, ꝙ apostolus hic vtitur cõparatione abusiua, quia concupiscentia vri, malum est simpliciter, nubere autem bonum, minus tamen, quã cõtinere. est igitur sensus, *Melius est.* i. magis eligibile est, ꝙ homo minus donum habeat quam quòd malum incurrat. 8 *His aũt.* Hic consequenter instruit eos, qui matrimonio iuncti sunt, de ipso non dissoluendo. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo occasione eius dat generale documentum, ibi, Et vnumquemque. Prima adhuc in duas, quia primo agit de indissolubilitate matrimonij. qñ vterque coniugũ est fidelis. Secundo qñ alter est infidelis. ibi. Cæteris aũt. Prima adhuc in duas, qa primo docet eos de indissolubilitate mr̃imonij. secũdo, qđ sit agẽdũ qñ contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit *His au. &c. Præcipio non ego, sed do.* idest non pręcipio propria, sed auctoritate diuina. 9 *Vxorẽ a viro non dis.* Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimæ prolis procreationem, in cuius nutritione, & instructione de morib. requiritur magnũ tempus. pp quod rõ dictat, ꝙ vir, & vxor per totã vitã inseparabiliter coniungantur, & ideo mr̃imoniũ sic diffinitur, ꝙ est personarum legitimarum coniunctio indiuiduam, i. indiuisam vitæ consuetudinem retinens. Propter quod non discedere vxorem a viro cadit sub præcepto, excepta causa fornicationis, quem casum excepit Saluator Matth. 25. & idem de discessu viri ab vxore. In hoc. n. ad paria iudicantur. 10 *Quod si disces.* Hic consequenter oñditur quid sit agendum qñ aliqualiter separatur matrimonium. licet. n. vinculum matrimonij consummati sit indissolubile, nisi per mortem alterius corporalẽ, tñ ex causa fornicationis probata põt dissolui quantũ ad thorum, & quoad cohabitationem, & sic dicit apostolus, *Quod si disc.* vxor a viro in casu dicto. 11 *Manere innu.* supple præcipit dominus. 12 *Aut viro.* Sicut enim poterat non discedere a viro sub spe correctionis eius, ita post discessum potest ei recõciliari, & etiam debet si non possit continere, quia non potest alteri nubere ipso viuente. 13 *Nam cæteris.* Hic consequenter agitur de dissolutione, & solutione matrimonij, quando alter cõiugum est infidelis. Et diuiditur in duas partes, quia primo agit in recessu ex parte fidelis. secundo ex parte infidelis, ibi, *Quod si infidelis.* Circa primum dicit, *Nã cæteri.* qui sunt disparis cultus. 14 *Dic. eg. n. do.* i. do consiliũ, sed nõ est ad hoc diuinũ p̃ceptũ.

Margin: Diuisio. — Matrimoniũ.

1 *Si*

Digitized by Google

¶ Ex deo. a ¶Proprio ore. b ¶Fidelis conuersus ad fidem in coniugio.

a **non dominus. Si quis frater vxorem habet infidelē, & hæc** 1 2

a ¶Non præcipit, sed consulit, vt si quis aliter agat non sit transgressor, sicut post de virginibus consulit. Augu. monet ergo, quod est lucrandi occasio cum posset licite relinquere. 3 ¶Sed non expedit ¶ Idem subdit de muliere.

consentit habitare cum illo, non dimittat illā. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare 4

a ¶ Dum non horret nomen Christi.

b **cum illa, non dimittet virum. † Sanctificatus est enim vir in-** 5 6

a ¶ idest munda est mulier infidelis quantum ad virum fidelem, ipse enim vir fidelis ex eius coniunctione non contaminatur, veram enim fidelis habet pudicitiam in infideli coniuge.

fidelis per mulierem fidelē, & sanctificata est mulier infide-

a ¶Si disceditis, & si non est legale matrimonium. b ¶ De copula nati. ¶Vel spurii, vel infideles. c ¶ Non legitimi.

c **lis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent,** 7

¶Si permanetis. ¶Sancti. a ¶Vel vir, vel mulier. b ¶ Odio fidei. c ¶ Non pro eo fidem deserat. 8

d **nunc aūt mundi sunt. † Quod si infidelis discedit, discedat.** 9 10

A ✱ Aug. Hic primo videndum est quibus *cæteris*. Dicebat enim superius ex domini persona, *His, qui sunt in coniugio*, sed nō hoc sequit̃. Ita.n. subiungit, *Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam*. Ergo nūc ēt dicit his, qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo vult, quod ait, *cæteris*, Nisi quia eis superius loquebatur, qui sic copulati erant, vt pariter in fide Chr̃i essent. cęteris autem nunc dicit idest, eis, qui sic copulati sunt, vt non ambo fideles sint. Sed quid eis dicit? *Si quis frater habet vxorem infidelem, & hęc consentit habitare cum illo, &c.* Si ergo non præcipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonū, vt si quis aliter fecerit, non sit præcepti trāsgressor. Aliud est.n. quod iubetur, aliud, quod monetur, aliud, quod ignoscit̃. Iubetur mulier a viro non discedere, aliter ergo nō licet facere. Monet̃ aūt vir fidelis si hēt vxorē infidelē cōsentientē secum habitare, nō eā dimittere. Licet ergo, & dimittere, quia non est p̄ceptū domini ne dimittat sed consilium apostoli, sicut monetur virgo nō nubere. Sed si nupserit, consiliū quidē non tenebit, sed contra præceptū non faciet. Ignoscitur tamen cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium.

[l. 1. de serm. domin. in mōte.]

a *Si quis frater, &c.* Idololatria, & quęlibet noxia superstitio fornicatio est, & dn̄s causa fornicationis quidē permisit vxorem dimitti, sed non iussit, & sic dedit locum apostolo monendi, vt qui noluerit, non dimittat infidelem, quę forsan e- B rit fidelis. Si fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quāto magis fornicatio mētis, i. infidelitas? Iussit Esdras imo dominus per eū vxores dimittere alienigenas, p̄ quas ad deos ibant alienos. Et per Moysen dominus iusserat ne quis vxorem alienigenam duceret, merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt.

[August. li. 1. de ser. Domin. in monte. Idololatria fornicatio.]

✱Chryso. Quemadmodum cum de abijciendis meretricibus disputat, correctione rem facit faciliorem his verbis, Nō vtique fornicarijs huius mundi, ita in hoc loco multa vtitur facilitate, inquiēs, Si qua vxor virum, aut vir vxorem infidelem habet, non dimittat eam. Quid dicis, an infidelis manebit cum viro, fornicaria verò minime. Atqui minus vitij est fornicatio, quam infidelitas. Minus quidem fateor. Sed de⁹ suis maiorem in modū parcit, hoc & in eo, qui decem millia talenta debebat ostendit, etenim illum cum sibi tantum deberet, non puniuit, cum autem a cōseruo exigeret, totum repetijt debitum.

[Sup. 5. c.]

✱Tertul. Manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inuenti a dei gratia fuerunt, secundum verba ipsa, Si quis, inquit fidelis vxorem habet infidelem, non dicit vxorem ducit infidelem.

[Li. ad Vxo.]

Amb. Non est imputādum matrimonium, quod extra decretum dei factum est, sed cum cognoscitur emendandum.

Aug. Cū verò cœpisset Gentibus euangelium prædicari iam coniunctos Gentiles Gentilibus comperit, ex quibus si C non ambo crederent, sed vnus, vel vna, & infidelis cum fideli, consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo enim non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde, quam in carne. Ideo autem, nec iuberi, quia non contra iussionem domini Gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per iustitiam, sed licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam. D

b *Sanctifica. est.* quia hoc sæpe contingit, quòd alter per alterum ad fidem cōuertitur. Vel mūdus est vir infidelis quātum ad fidelem mulierē, & nullam ex eius coniunctione immūditiam patitur mulier fidelis.

[Aug. lib 3. de peccat merit. & remiss. c. 12. & li. 2. c. 26. †28. q. 1. c. iam nunc.]

✱ Augusti. Credo, iam prouenerat, vt nonnullæ fœminæ p̄ viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent. Et quamuis non diceret nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum.

[libr. 1. de ser. Dom. in monte. †28. q. 1 c. simili modo, &c. si infideles.]

c *Alioquin.* Si dimittitis inuicē nolentes cohabitare, & alijs vos copulatis adulteri estis, & filij vestri spurij, & iō immundi. nunc sancti, quia de licitis coniugijs nati, & sub creatoris veneratione nati. Vel si vicissim dimittunt, filij, qui maiorē partem sequuntur, in infidelitate manebunt. Maior.n. tunc erat numerus infidelium, quam fidelium: Nunc aūt sancti, idest, Christiani, siue vno ex parētibus auctore, siue vtroq;.

[Ambros.]

d *Nunc autem sancti sunt.* ✱ Chrysost. hoc est, non immundi. Ipse autem sanctos appellauit, verbi exuperantia iterum malæ suspitionis metum amouens. E

✱Aug. Aut sic accipiendum est, q̧ exempla iam pręcesserant, & virorū quos vxores, & fęminarum quas mariti lucri fecerant Christo, & paruulorū ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana ēt vnius parentis euicerat, aut sit, (quod & magis apostoli verba videntur sonare, & quodāmodo cogere) aliqua illic est intelligenda sanctificatio, qua sanctificabant̃ vir, vel mulier infidelis in coniuge fideli, & qua sancti nascebant̃ filij fideliū, siue q̄a in menstruo cruore mulieris a concubitu continebat quicunq; vir, vel fęmina, id in lege didicerat (nam hoc Ezechiel inter illa præcepta ponit, quę non figuratè intelligenda sunt) siue p̄p aliam quālibet, quę ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitudine cōiugiorū atque filiorū sanctitatis aspergine, illud tn̄ sine dubitatione tenendū est, q̄cunque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendos atque ad dimittenda peccata, nisi Christiani, & ecclesiastici institutione sacramenti efficiātur fideles. Nā nec cōiuges infideles, quamlibet sanctis, & iustis coniugib. adhæreant, ab iniquitate mundantur, nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati, originalis peccati reatu absoluuntur, nisi in Christo fuerint baptizati.

[Ex li ad Marcellinum.] [Ezech. 18.]

* Idē. Illa sanctificatio cuiuscunque modi, q̄ in filijs fidelium esse dixit apostolus, ad istam de baptismo, & de peccati origine, vel remissione quæstionem omnino nō pertinet.

[l de baptis. paruul.]

* Sedul. Nunc sancti sunt, q̄a fideles per p̄dicationē suorū parentum. Item, filij vestri immundi essent, si infidelē parētē comitarentur iā non baptizati, aut si baptizati essent, ex Chr̃ianitate in paganismū trāsirēt infidelē parentē sectādo. F

Ter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si quis frater.* i. Christianus. 2 *Vxor. ha. infi.* vt pote q̄n vir conuertitur ad fidē, & non vxor. 3 *Et hæc cons. hab.* pacifice & sine contumelia fidei Christianæ. 4 *Non dimit.* Et idē subdit de vxore fideli virū infidelē habente. cū dr̃. *Et si qua muli.* In hoc.n. sunt ad paria. & Subdit̃ ratio talis mansionis fidelis cū infideli, cū dr̃. 5 *Sanctifi. est e.* i. conuersus ad fidē. 6 *Vir infid. per mul. fid.* ipsum ad hoc inducentē. Hoc.n. frequenter fiebat in primitiua ecclesia, s. q̧ vxor fidelis conuertebat virum in fidelē, & econuerso vir vxorē. 7 *Alioquin* Hic ponit̃ ad idem secunda rō ex parte prolis, q̄ per conuersionē parentis infidelis mō dicto adducebat̃ ad fidē. Si aūt fidelis cōiux discederet, p̄les cū infideli remaneret, q̄a tūc pars infideliū cū talib. præualebat, tū quia erant pauci fideles, & sub infidelib. constituti. & hoc est quod dr̃. *Alioq. fil. ve. im. es.* i. in infidelitate remanerent, rōne dicta. 8 *Nunc au. sa. su.* i. adducti ad fidē modo dicto. videtur autem, quod apostoli dictum sit contra sacram scripturam, quia 1. Esd. 9. *Sanctus Esdras fecit abijci vxores alienigenas cum filiis suis a filijs Israel fidelib.* Itē cōtra sacros canones, quia 28. q. 1. c. *Iudæi.* dr̃, q̧ non pōt infidelis in eius coniunctione permanere, quæ iā ad Christianā translata est fidē. Ad primū dicendum, q̧ matrimonialia illa erant ꝯtracta ꝯ dei prohibitionē, quæ habetur Deu. 7. ideo nulla erant, quia nullū matrimoniū contra dei prohibitionē pōt esse ratū, p̄p quod Esdras fecit illa separari, & bene. Ad 2m dicendū, q̧ in primitiua ecclesia passim conuertebantur aliq̄ de Iudæis, & similiter de Gentib. & illo t̄pe loquitur apostolus, quia tunc spes erat, q̧ infidelis traheretur ad fidē per fidelē personā in matrimonio sibi iunctā. procedente vero t̄pe Iudæi fuerunt obstinati, nō sic aūt Gentiles: & iō fidelis p̄mittebat̃ habitare cū infideli de Gētib. non tn̄ de Iudæis. Mō vero pari passu ambulāt, q̄a vtrique reputantur obstinati, & sic nō p̄mittitur fidelis habitare cū infideli de istis, nec de illis, & hoc mō loquitur decretū allegatū. 9 *Quòd si infid.* Hic consequenter loquitur de discessu infidelis, cum dicitur, *Quòd si. infid. dis.* in odium fidei Christianæ. 10 *Disce.* q.d. liberatus est fidelis a cōiunctione eius, & potest alteri contrahere. Et subditur causa, cum dicitur.

1 Non

a ¶ idest, non cogitur infidelem sequi, sed quandiu possunt in pace esse, non separentur. si in eo putauerunt vocari, in eo manendum est. b ¶ id est, in infidelitate.

a Non enim seruituti subiectus est frater, vel soror in eiusmo- 1 2

a ¶ Ideo non debemus esse causa discordiæ. b ¶ Vere manendum, quia vnde scis. c ¶ Fidelis.

b c di. In pace autē vocauit vos deus. Vnde enim scis mulier, si 3 4

a ¶ Fortasse posset credere, qui non horret nomen Christi. ¶ Fidelis. ¶ Infidelem.

virum saluum facies? Aut vnde scis vir, si mulierem saluam

a ¶ Ita te habeas ad tuum comparem. ¶ Vtique viro præesse, vxor subesse.
b ¶ Dedit. c ¶ idest, in eo statu, in quo deus vocauit. non a quo.

d facies? Nisi vnicuique, sicut diuisit deus Et vnūquemque si- 5 6

a ¶ Perseueranter, si non statim proficit. ¶ Vnusquisque. ¶ Nisi.
b ¶ Tenendum vobis, quod omnes tenent. 7

cut vocauit deus, ita ambulet. Et † sicut vbique in omni-

a ¶ Qui in eo statu potest quisque manere, s. coniugii, sicut & in cæteris, quæ saluti impedimentum non afferunt. verbi gratia. ¶ Hoc, s. doceo, quod vnusquisque permaneat in statu suo.

e bus ecclesijs † doceo. Circuncisus aliquis vocatus est, non 8

a ¶ Non cogatur adducere. b ¶ Ritus Gentilium.

† adducat præputium. In præputio autem aliquis vocatus 9

¶ idest non cogatur ad Iudaicos ritus. a ¶ Ad salutem, nec prodest, nec obest hoc, vel illud, idest Iudaicus, vel Gentilis ritus.

est, non circuncidatur. Circumcisio nihil est, & præputiū ni 10

a ¶ Non adducat. &c Sed. 11

f hil est, sed obseruatio mandatorum dei. † Vnusquisque in

a ¶ Non a qua. b ¶ Conditione vocationi non repugnante. ¶ Sicut.

g qua vocatione vocatus est, permaneat. Seruus vocatus es. 12

¶ Quasi velis hoc effugere. a ¶ Seruitute. 13

h non sit tibi curæ. Sed & si potes liber fieri, † magis vtere. 14

¶ Quæ est causa humilitatis. a ¶ Quia æque, vt dominus seruus Christi est. 15
b ¶ Idest in fide domini vocatus, vel in operatione domini. c ¶ Id est ac si diceret seruus, sed honestius nomen. 16

i Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domi- 17 18

a ¶ A deo, quod crimen est. b ¶ Quod perfectius est. c ¶ Vterque seruus, quia precium.

ni. Similiter, q liber vocatus est, seruus est Christi. † Precio 19 20

¶ Sanguine Christi. a ¶ Et quia empti. b ¶ Ita scilicet, vt post ponatis seruitium domini.
c ¶ Quia nullus status nocet:

k l empti estis. Nolite fieri serui hominum. Vnusquisque er- 21

A ✠ Tertul. Apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogatiua, quam ex institutionis disciplina. Cæterū, inquit, immūdi nascerentur, quasi designatos tamē sanctitatis, ac per hoc etiam salutis intelligi volens fideliū filios, vt huius spei pignora matrimonijs, quę retinenda censuerat patrocinaretur. Alioquin meminerat dominicæ definitionis, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non introibit in regnum dei*, id est, nō erit sanctus. [Io. 3.]

a *Non enim.* Nō est ratū cōiugium, quod sine deo, & ideo non est peccatū dimissio † ppter Deum, si alij copulatur. Si ambo credunt, per cognitionem dei † confirmatur coniugium. [† sic. † ordino. † accersat.]

B b *In pace.* Non oportet litigare cum discedente, quia odio dei discedit.

c *Vnde enim.* Augusti. Hortatus super ea quæ euenerūt, nunc quia eadem fieri possunt. Hæc non lege iubēte, sed libera charitate † fiunt. [l. 1. ad Pollēt. † potius.]

d *Diui. dc.* cuiquam quando saluetur, id est, scit quando credet, & sustinet, sic & tu expecta. [† Sup. 6. d. 1. Pet. 1. d. In expositione Epist. ad Galat.]

e *Circuncisus aliquis vo. est.* Aug. Nusquam aufert consuetudinē, quæ seruata non impedit salutem, monēs ne in talibus spes salutis ponatur, cum tātum pro offensione infirmorum seruentur. vnde dicit nihil ea esse, subdens. *Circuncisio nihil.*

✠ Sedul. *Non adducat præputium.* Idest, Non putet se superflue circuncisum, ne hoc pęniteat. Fuit enim necessariū suo tempore. Siue hoc modo non adducat præputium, vt quis sine legis cæremonijs viuat, quia cum quibusdam permittebāt apostoli legalia custodiri, ne subito a lege subtracti scandalum paterentur.

f *Vnusquisque in ea.* Hoc ad eas cōditiones, vel vitæ cōsuetudines respicit, q nihil obsunt fidei bonisque moribus. Sicut enim coniux, sic & latro ad Christi fidē vocatur. Sed ille in coniugio, nō a cōiugio, Iste vero nō in latrocinio, sed a latrocinio. Non enim necesse est, vt coniuges desinant esse coniuges propter fidem Christi, sicut necesse est, vt latrones desinant esse latrones. [Aug. lib. Gen. ad Pollētium. C D]

g *Seruus v.* Supra posuit vnum exemplum de ritu viuendi, hic aliud de conditionis dicitur officio.

h *Magis vte.* Quia quanto quis ppter deum despectior est in hoc seculo, tanto magis exaltabitur in futuro.

i *Libertus.* Quia ereptus a peccatis, quę seruos faciūt, nec seruus cōditione despiciat, nec liber ereptus elatus seruo se ppnat.

k *Empti e.* Reddite vicem, vt vos serui sitis Christi, non hominū. Hi sunt serui hominū qui humanis se subijciunt superstitionib.

✠ Tertullia. Quod sciam, non sumus nostri, sed pretio empti & quali ptio? sanguine dei. Lædentes igitur carnē istam, eum lædimus. [lib. 1 ad Vxor. E]

l *Serui hominum.* Qd contingit vobis si dicatis, *Ego sum Pauli, ego Apollo.* [† Ephe 4. a. 21. q. 1. c. 1. de regu. cap. 1 cet prim.]

✠ Chrysosto. Hoc non tantū ad seruos, sed ad liberos dictum est. Contingit enim, vt seruus nō sit seruus & liber sit seruus. Et quonā pacto seruus non est seruus? Cum propter deū omnia facit, cū non est simulator, neque quidquam, vt oculis seruiat, operatur. Ita fit, vt hominū seruus liber fiat. Vel cōtra, liber seruus efficitur, cum inter homines malus quidē minister est, vel ppter gulam, &c. Huiusmodi enim homo maxime omniū seruus est quamuis sit liber. Cōsidera quæso vtrumque. Seruus erat Ioseph, verum non hominum seruus. Quare in seruitute omnium liberrimus erat, dominæ autē sub cuius imperio erat non paruit voluntati. contra libera illa maiorem in modū omniū serua erat, cū seruo suo blandiretur, hortareturque, sed libero non persuasit, quod facere noluit. Audiant serui, & liberi, vter seruiuit, q rogatus est, an quę rogauit? quę hortata est, an qui cōtemplit supplicem? Etenim termini seruis a deo constituti sunt, & quousque in his progrediēdum sit, sancitum est, & præterire eos neminem oportet, &c.

Idem. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non enim seruituti subiect.* id est, Christianus, vel Christiana.

2 *In eiusmodi.* Vt teneatur infidelē aliquo modo sequi, aut contendere in iudicio, vel alibi pro eius cohabitatione, & subdit cā.

3 *In pace autem vocauit vos d.* Non in litigiis, & contentionib. Sed quia posset aliquis arguere in contrarium, scilicet, quòd teneretur hoc facere, vt posset infidelem per cohabitationem ad fidem conuertere. ideo hoc remouet, di.

4 *Vnde enim scis mulier, si virum saluum facies.* q. d. non potest hoc scire, nisi per diuinam reuelationē, propter quod subditur.

5 *Nisi vnicuique, sicut diuisit deus.* i. ordinauit reuelari, secundū autem viam humanam magis probabile videtur, ꝙ infidelis subuerteret fidelē si sequeretur eū discedētē ex odio fidei Chrianæ.

6 *Vnumquemque.* Postquam apostolus egit de solutione, & dissolutione matrimonij, vbi dixerat, quòd fidelis debet manere cū infideli, si potest absque contumelia Christi. Hic cōsequenter ex incidenti dat generale documentum standi in statu, in quo quis vocatur ad fidem, di. *Vnumquemque, sicut vocauit deus, ita ambulet.* quantum ad illa, quæ non repugnant statui fidei.

7 *Et sicut in omnibus ecclesiis doceo.* q. d. non solum vobis Corinthijs, sed & alijs hoc dixi, quia doctrina fidei debet habere vnitatē, & maxime in hoc, ꝙ quilibet sit cōtētus de statu in quo vocatus est ad fidem, nisi impediat dei seruitutem, & explicat magis in speciali dicens. 8 *Circunc. ali. vo. est, non ad præp.* idest, non sequitur ritum Gentilium, qui semper fuit illicitus.

9 *In præpu. au. aliquis vo. est, non c.* volens obseruare legalia, quę cessauerunt in morte Christi, maxime quantum ad cæremonialia de quib. fuit circuncisio cui succedit baptismus in noua lege. iō subditur. 10 *Circuncisio ni. est.* idest, nihil facit ad salutem.

11 *Sed ob. m. De.* Matth. 19. c. Si vis ad vitā ingre. ser. man. Sunt enim de dictamine iuris naturalis, propter quod obligatio eorum semper manet. 12 *Seruus vo. es.* ad fidem.

13 *Non sit ti. cu.* idest non feras hanc conditionem moleste, nā in illa potes Christo seruire. 14 *Sed & si po. li. fie.* ex gratia domini tui, vel alia via de facili. 15 *Magis vte.* s. seruitute. q ante seruiendo Christo in membris suis, exemplo Christi, qui sicut minister erat cum discipulis. Et propter hoc Papa seruū seruorum dei se vocat in libris suis.

16 *Qui e. in do. vo. est seruus.* construatur sic litera, *Qui enim seruus.* existens in conditione. 17 *In dom. vo. est.* id est, vocatus ad fidem. 18 *Libertus est domini.* id est, libere potest seruire deo, & æqualis est meriti apud deum, sicut ille quem vocat existentem in libertate. 19 *Similiter, qui liber vo. est ser. est Christi.* sicut, & ille, qui vocatus est seruilis conditionis existens. vnde dicit Amb. Apud deum bona seruitus, & bona libertas ęqua lance appenduntur. Et quòd vterque sit æqualiter seruus Christi, ostenditur consequenter, cum dicitur. 20 *Precio em. estis.* id est sanguine Christi, qui æqualiter effusus est pro vtroque. emptus vero seruus efficitur emptoris.

21 *Nolite fieri ser. ho.* dimittendo seruitutem dei pro seruitute hominum. vtraque enim potest simul stare, vt cum quis propter deum humiliter sustinet hominis seruitutem.

Digitized by Google

✱Idem. Nolite fieri serui hominum, hoc est, nolite eis pa-
A rere, cum turpia præcipiunt. verum neque nobisipsis sic ser
ui fieri velimus.

August. lib. de sancta virgini. c. 15. & 14.
a *De virginibus.* Causa illius fornicatoris, de omni fornicatio
ne vitanda docet.

✱ Sedul. Scriptis respondet, quia illi dicebant, vbi est præceptavirginitas? vt superfluum demõstrarent, quod sub præcepto non est. Ita virginitatem prætulimus vt tamen nuptiarum ordinem seruemus, quia si dominus virginitatem imperaret condemnare videretur coniugium, & seminarium hominũ exciderct; vnde virginitas procreata est. Quare præceptũ domini de virginib. nõ habuit, quia maioris mercedis est, qđ nõ cogitur, sed offertur.

† 28. q. 1. c. sic enim.

† præsentem.

✱ August. Non vt hoc consilium alienum existimemus a domino, cum continuo sequatur, & dicat, tanquam misericordiam consequutus a domino, ut fidelis essem. Secundum ergo deum dat consilium fidele, in eo spiritu de quo ait, Puto autem, quòd & ego spiritum dei habeo. Veruntamen aliud est domini iubetis imperium, aliud conserui secundum misericordiam charitatis, quæ illi est a domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet.

l. 1. ad. Pollentium.

† contractum. † 31 dist. c. lex. 32 dist. c. 1.

b *Existimo hoc bonum esse.* ✱ Sedul. Existimo, hic non pro dubio ponitur, sed pro certo.

Aug. ser. 81. de verbis. Apost. & lib. ad paucent.

c *Necessitatem.* Dicit penurias seculi quas sępe patiunť coniugati. Infirmis infirmam rõnẽ prætendit. Poffet. n. digniorem reddidisse virginitatis rationẽ eius munus amplius cõmendando. Supergreditur enim virginitas conditionẽ humanæ naturæ, per q̃ homines angelis assimilãtur. Maior tñ
C victoria virginum est, q̃ angelorũ. Angeli enim sine carne

Exo. 25. a.

viuunt, virgines vero in carne triumphant. Inde est, quòd in tabernaculo domini supremum operimentum erat de pellibus hiacynthinis, per quod intelligitur cęlibum vita, habet enim hiacynthus speciẽ similẽ throno, ita qui in carnẽ virgineã puritatẽ seruãt supercęlestib. similanť. Hi sunt, q cũ mulierib. nõ sunt inquinati, & sequuntur agnũ quocunq; ierit.

D
August. lib. de sancta virgin. c. 15. 16. Apo 14. a.

d *Si nupserit uirgo, non peccauit.* ✱ Hierony. Non illa virgo quę semet dei cultui dedicauit, harum enim si qua nupserit habebit damnationem, quia primam fidem irritã fecit. Virgines enim, quę post consecrationẽ nupserint, non tã adulteræ sunt, quam incestæ.

li. 1. contra Iouin.

✱ Basilius. Legatur libro de vera virginitate, & episto. ad virginem lapsam, quę est 158.

e *Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi.* ✱ Grego. Mag. De coniugibus Paulus dicit, Tribul. carnis habebunt huiusmodi. Sed tribulationẽ carnis hic pati possunt etiam iam, qui spiritualiter viuunt. Cur ergo inesse coniugibus carnis tribulatio quasi specialiter dicitur, q̃ etiam a vita spiritualium longe non est, nisi quòd hi frequenter maiores tribulationes ex carne suscipiunt, qui carnis suoluptatib. delectanť?

† De translatione episc. c. quanto. † diuortium.

lib. 12 Moral. cap. 14. † Afflictionem

E

[Interlinear gloss: a ¶Non a quo, quia nullus status nocet in quo quis vocatur. b ¶Statu. ¶In obseruatione mandatorum dei.]

go in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud deũ.

[a ¶De coniunctis dedi præceptum domini, vbi vterque est fidelis, vel meum consilium dedi, vbi alter infidelis. b ¶Aliqua lege præcipientis, vt contineant, vel nubant.]

a † De virginibus autem præceptum domini non habeo, 1

[a ¶Non præceptum. ¶A spiritusancto mihi inspiratum idem, quod supra dedi, non nuben di vbi tamen aliud licet. ¶ Apostolatum.]

consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a 2 3

[a ¶Ita. b ¶In dispensatione mihi credita. c ¶Quia apostolus, & fidelis ergo hoc consilium do, scilicet nubendi, quia existimo hoc, idest, in virginitate permanere.]

domino, ut sim fidelis. Existimo ergo bonum hoc esse pro- 4

[a ¶Non solum spe æternæ vitæ. b ¶Ita existimo, quia ita vere est, scilicet.]

b c pter † instantem necessitatem, quoniam bonum est homini 5

[¶In virginitate. ¶ Tamen si ¶ Et si instat necessitas. ¶ Sed so.]

sic esse. † Alligatus es vxori, noli quærere † solutionem. Solu- 6

[Si potes continere. Sed tamen.]

tus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis v- 7 8

[Similiter. a Non peccant, tamen leuius est esse sine coniugio, quia.]

d xorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, nõ peccauit. † Tri- 9

[a ¶Pro necessariis rebus prouidendis sibi, & filiis. b ¶Dum consulo hoc euitare, vel dum concedo, quod vultis, & si graue. ¶Tribulationem carnis habebunt Ego autem vo. par.]

e f bulationẽ tamen carnis habebunt huiusmodi Ego autẽ vo- 10

[a ¶Quo non generatione carnali propagandus est populus dei, sed regeneratione spirituali colligendus.]

11

[b ¶ Hoc solum restat agendum.]

bis parco. Hoc itaq; dico fratres tẽpus breue est. † Reliquũ 12 13

[a ¶Studendo dei seruitio, non operi carnis. b ¶Pro aliqua prosperitate seculi.]

g est, vt & qui habẽt vxores tãquã nõ habẽtes sint, & q gau- 14

f *Hoc itaq. dico.* Hic ad tẽperãtiã monet. Q. Quia cõiugemini, dũ sine peccato possit fieri, itaque hoc consilium do uobis.

g *Tanquam non habentes sint.* Quod utiq; facit, qui habẽs uxorẽ reddit, non exigit debitũ, & qui pp infirmitatem propriã ducit uxorem, plangens potius, quia sine uxore esse non potuit, quã gaudens, quia duxit, & maxime, quia pari consensu continentiam seruant. Gratiora sanẽ coniugia iudicãda sunt quæ siue filijs procreatis, siue prole contempta continentiam pari consensu seruare poterunt.

Aug. in ps. 24. & 147. Note de continentia coniugali.

✱ Sedul. Ille uxorem habens, sed quasi non habet, qui sic studet placere coniugi, ut tamen non displiceat creatori.

✱ Grego. Vxorẽ quasi non habendo habet, qui trãsitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia spiritus ex desiderio expectat. Vxorẽ quasi non habendo hẽt, qui sic per illam carnali cõsolatione utitur, ut tamen nunquam ad praua opera a meliori intẽtionis rectitu-

Pastoral. 3. par. Admonition. 28.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 De uirgi. au. *Postquã apostolus egit de matrimonio, hic consequẽter agit de fugientib. matrimoniũ pro meliori bono. Et primo pro continentia virginali. secundo, de fugientibus pro continentia viduali, ibi,* Mulier alligata. *Prima in duas, quia primo agit de virginib. secũdo, de virginũ custodib. ibi,* Si quis autem turpẽ. *Prima in tres, qa primo declarat perfectionẽ, quæ est in statu virginali, secũdo qualiter possit participari in statu coniugali, ibi,* Hoc itaque. *tertio quod circa hoc magis debeat optari, ibi.* Volo autem. *Prima in duas, quia primo ostendit quid sit imperfectum, secundo quid licitum, ibi,* Alligatus es. *Circa primum dicit apostolus,* De uirgi. au. *scilicet, quòd prædicẽ virginitatẽ esse necessariam ad salutem, quia tantæ altitudinis, & perfectionis est, quòd pauci possunt eã attingere. vnde dicit Saluator Mat. 19. b.* Sunt eunuchi, qui castrauerũt seipsos propter regnum cęlorum: qui potest capere capiat. *quasi dicat pauci inueniuntur ad hoc idonei.*

2 Consi. au. do. *tanquam de meliori bono, propter rationes supradictas eo. ca.*

3 Tanquam misericor. conse. *non solum in Christianitatis statu, sed etiam in apostolatus statu. per quem auctoritatem, & scientiam consulendi habeo. propter quod subdit suum consilium. dicens.*

4 Existimo ergo bonum hoc esse. *idest simpliciter continere.*

5 Propter instantem necessitatem. *idest ad euitandum occupationem circa necessitatem vitæ præsentis. quæ incumbit coniugatis circa prouisionem vxoris, & prolis, per quam homo retrahitur a bono cõtemplationis, & diuinæ dilectionis.*

6 Alligatus es. *Hic consequenter ostenditur, q sit licitum, s. matrimonium contrahere, & in cõtracto manere. iõ dicit,* Alligatus es uxori, noli quærere. *quia forsitã caderes per incõtinẽtiã. Experti enim delectationẽ venereorũ in actu coniugali reuertuntur ad eã de facili.*

7 Solutus es ab uxo. *si potes continere, quod est maius bonũ. ideo non est dimittendum pro minori.*

8 Si autem acceperis uxorem non pecca. *quia hoc est licitũ viro, & etiam mulieri. ideo subditur,* Et si nupserit uirgo.

9 Tribulationem tamen. *s. matrimonio iuncti, quia imminet eis anxietas mentis, & labor corporis circa prouisionẽ suæ domus, et prolis, & quia alter coniugũ de facili suspicatur fraudem in altero de corpore, & si anxiatur in mente, cuius anxietatis redũdatio fit in carne.*

10 Ego autem uobis parco, *quasi dicat, non solum ostendo vobis viam perfectionis, quæ difficilis est in obseruantia virginitatis, sed etiam matrimonium, ad quod licite, & bene declinare potestis.*

11 Hoc itaque dico. *Hic consequenter ostendit qualiter perfectio virginum possit haberi aliquo modo a coniugatis, s. a licitis abstinendo, quantum fieri potest bono modo, & ad superna tendẽdo: Dicit igitur,* Hoc itaque dico fratres. *Vos ad perfectionem inuitando.*

12 Tempus breue est. *scilicet vitæ humanæ, propter quod quilibet debet quantum potest ad perfectionem conari quandiu habet tempus merendi. ideo subditur.*

13 Reliquum est, &c. tanquam non haben. sint. *Quod fit dupliciter. Vno modo, quòd reddant debitum, non tamen exigant. Alio modo perfectius, vt vterque coniugum de communi consensu incipiat continere, propter maius bonum adipiscendum.*

14 Et qui gaud. *idest, materiam gaudendi habent ex aliqua temporali prosperitate circa se, prolem, & familiam contingente.*

I Tan-

Digitized by Google

A rectitudine eius amore flectatur. Non flendo aūt flere, est hic aduersa exteriora plangere, vt tamen nouerit æternæ quoque spei consolatione gaudere. Et rursum non gaudendo gaudere, est hic de infimis animum attollere, vt tamen nunquam desinat summa formidare.

✠ Sedul. Flet, sed tanquam si non fleat qui sic temporalibus damnis affligitur, vt tamen de æternis lucris semper animum consoletur. Gaudet quoque tanquam si non gaudeat, qui sic temporalibus bonis hilarescit, vt tamen semper perpetua tormenta consideret, & in hoc, quod mētem gaudio subleuet, hāc continuo pondere prouidi timoris premat. Emit quoque tāquam non possidens qui & ad vsum terrena præparat, & tamē cauta cogitatiōe preuidet, quod hæc citius derelinquat. Mūdo quoque vtitur, sed quasi non vtatur qui, & necessaria cuncta exterius ad vitæ suę ministerium redigit, & tamen hæc nō sinit suæ menti dominari, sed vt subiecta foris seruiant, & nunquam intentionem ad alia tendentis frangant.

†habitus. † cœlebs. † Diuisa est mulier, & virgo, innupta cogitat, quę dei.
B

† domino ob secrandi. † indecorum virgini suę parat, si prætereat nubendi tempus.

b *Præterit enim fi.* Ambros. Ideo hæc quasi non sint existimanda sunt, quia præterit, & vt nouis corporib. nouus mundus conueniat, igne purgabitur.

✠ Gregor. Ac si aperte diceret, Nolite constanter mundū diligere, quando & ipse non potest quē diligitis stare. Incassum cor quasi manētes figitis, dum fugit ipse quem amatis.

✠ Augu. Figura huius mundi præterit, non natura.

c *Cogitat, quæ do.* Hęc enim de damnatione non timens, & de salute secura, cogitat tantum, quæ domini sunt.

d *Vt sit sancta, & corpo. & spiritu.* Hoc, & nupta, sed amplius in nupta, quæ libera a necessitatibus mundanis, quibus astricta est nupta, intensius vacat cęlestibus pręceptis.

✠ Sedul. Quid prodest carnē habere virginem, si mentē quis nupserit? Vt sit frequēs oratio: impedit enim coniugium iugitatem orationis.

e *Non vt laque.* Augusti. Sed ad id tedēs dico, quod honestū est, vt homo sit castus corpore, & animo, non quod turpe sit coniugium, sed quod hoc honestius, & facilitatē habeat.

D Augus. lib. 20. ciuit. c. 14. Vbi supr.
lib. 20 ciui.
Aug lib. de fide ad per. ca. 42.
† De cle. coniug. c. diuersi. † duxit vxorē.
E
† 27. q. 1. c de viduis 2. † vt id † decorum est, sequamini, & adhæreatis domino absque vlla distractione.
Augu libr. de bono viduitatis cap. 4. & 5. Idem ser. 18. de ver. apost.

---

a ¶Intus timentes corrumpi. b ¶Pro casibus coniugii, vel aliqua tristitia seculi.
a dent, tanquam non gaudentes, & qui flent, tanquā nō flen- 1
a ¶Vt qui prouident filiis. b ¶Non apponant cor perituris rebus. c ¶Vt & vniuersaliter colligant.
tes, & qui emunt, tanquam non possidentes, & qui vtuntur 2 3 4
a ¶Quotidie senescit. b ¶Pulchritudo, non substantia.
b hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim † figura 5 6
a ¶Si nubitis hoc consilio, sed magis volo. b ¶Rei vxori, qua diminuta propensius vigilatur. ¶Quia.
huius mundi. Volo aūt vos sine sollicitudine esse. Qui† sine 7 8
¶Vt impleat. a ¶Non quomodo mundo seruiat.
vxore est, sollicitus est, quæ domini sunt, quomodo placeat 9 10
¶Interiori pulchritudine. ¶Sed. ¶De domo, scilicet, regenda.
Deo. † Qui autem† cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt 11 12
a ¶Etiam. b ¶Quia partim deo, partim seruit mundo. c ¶Similiter vidua, & virgo.
mūdi, quomodo placeat vxori. † Et diuisus est. Mulier innu- 13
¶Non, natura, sed actu. a ¶Iam non cogitat ne damnetur a deo, quod est timor custos malorum.
c pta, & virgo, quæ innupta est cogitat, q̃ domini sunt, vt sit
d a ¶Actionibus, quæ geruntur ministerio corporis. b ¶Voluntate. c ¶Non, vt sancta non sit, etsi minus, non enim potest fieri, vt non sit sanctum corpus, quo sanctificatus vtitur spiritus.
sancta in corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat
a ¶Consulo non nubere, sed ad vtilitatem hoc dico, vt expeditius deo seruiatis, non vt si incontinentes estis, sim vobis laqueus fornicationis, & occasio.
quæ sunt mundi. quomodo placeat viro.† Porro hoc ad vti- 14
¶Maiorem.
e litatem vestram dico, nō vt laqueū vobis iniiciam, sed † ad 15
id quod honestum est, & quod † facultatem præbeat sine 16
¶Quod est in coniugio. ¶Se. a ¶Etsi honestius, & expeditius, tamen si quis, &c. ¶Ne etsi virgo non peccat, custos eius videatur peccare, dicit, Si quis, & cæt. 17 18
f impedimento† domino obseruandi. Si quis autem† turpem 19
a ¶Quandoque: ¶De. b ¶Vltra pubertatem.
se videri existimat super virgine sua, q̃ sit superadulta, & ita 20 21

---

a *Tanquam non.* Vt ex bonis eius bona faciant, non mali fiāt. Quę ne putentur mala, bonis dantur, Itemque tolluntur, vt probentur. Ne vero putentur summa, dantur, & malis, item que tolluntur, vt crucientur.

C

b *Præ-*

f *Siquis autem tur.* Sicut de virginibus determinauit, sic de custodibus determinat.

✠ Sedul. Turpis videbitur, si cū ad perfectam ætatem peruenit, neutrū deliberet, vel virginitatē seruare, vel nubere, si nu-

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tanquam non g.* Cogitando, quòd non multum est gaudendum, nisi de bonis spiritualibus, & æternis. Prosperitas enim tēporalis frequenter vergit in nocumentum.

2 *Et qui flent.* idest tristitiæ materiam habēt, quod frequenter contingit in matrimonio propter varias causas contingentes circa coniuges, prolem, & familiam.

3 *Tanquam non flentes.* Patienter sustinentes, & ex spe retributionis æternæ consolationem recipiendo.

4 *Et qui emunt, tanquam non possident.* Cogitando, quòd *non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Hebr. 13. c.

5 *Et qui vtuntur hoc mund.* idest possunt vti bonis huius mundi. eo quòd sint diuites in corpore sani.

6 *Tanquam non vtantur.* Accipiendo de bonis præsentib. quantum minus potest fieri, salua tamen decētia status, & personarū. Et quia hæc sunt difficilia, iō subditur ad hoc rō motiua, cū dr̄.

7 *Præterit enim fi. huius mundi.* Quia est in continua variabilitate, propter quod parum curandum est de bonis præsentis vitæ, quia nihil est ibi stabile. Vel potest hoc referri ad finem mundi appropinquantem, tunc enim cessabit figura. i. cursus huius mūdi, quia tamen manebit eius substantia, s. corpora cęlestia, & elementa, ideo non dicitur, Præterit substantia huius mundi, sed eius figura.

8 *Volo au.* Hic ostendit consequenter, quod circa prædicta sit magis eligendum quantum est de se, scilicet continentia virginalis, quæ aufert mundi sollicitudinem, & animam eleuat ad cognitionem dei, & eius dilectionem, & hoc est, quod dicit, *Volo au.* Loquendo de sollicitudine bona spiritualia impediente.

9 *Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ domini sunt.* idest, habet aptitudinem, vt sollicitus sit de bonis spiritualibus, & æternis.

10 *Qui autem cum vxore est sollicitus est, quæ sunt mundi.* ad prouidendum necessaria sibi, familię, & vxori.

11 *Quo-*

11 *Quomodo placeat vxori.* Non solum per dictam sollicitudinem, sed etiam per redditionem debiti.

12 *Et diuisus est.* Partim seruiens mundo, & partim deo, quantumcunque bene viuat in matrimonio.

13 *Et mu. innu* Quia idem est ex parte mulieris, sicut ex parte viri. & patet ex dictis in litera.

14 *Porro hoc ad ve. vti.* ostendendo vobis, id quod est melius, & magis eligibile potentibus continere.

15 *Non vt laqueum vobis iniiciam.* Quia non dico hoc tāquam necessarium ad salutem, hoc enim esset illaqueare infirmos, qui non possunt continere.

16 *Sed ad id, quod honestum est.* Continentia enim est honestissima.

17 *Et quod facul. præbeat sine im. domino obsecrandi.* id est sacre seruiendi, quam facultatem præbet continentia auferens impementa deo libere seruiendi, quæ frequenter contingunt ex coniunctione matrimonii propter sollicitudinem annexam circa temporalia, & patet per prædicta.

18 *Si quis au. tur.* Hic consequenter agit apostolus de virginū custodibus, qui in primitiua ecclesia erant patres carnales, & patres spirituales, idest, episcopi, quibus a parentibus tradebantur aliquando virgines custodiendę. igitur si custos virginis postquā ipsa venerit ad ætatem adultam videat per signa probabilia ipsam voluntariam de virginitate seruanda, debet eam sic custodire, si nautem, nuptui tradere, & hoc est, quod dicitur: *Si quis autem turpem.* idest, male gratiosum.

19 *Se vi. exist. super vir. sua.* id est, super virgine, quæ est in sua custodia. 20 *Quòd superadul.* i. iam peruenerit ad ætatem nubilem. 21 *Et ita op. fi.* Quia cursus temporis, & ætatem non potest impediri. Potest autem custos talis virginis male gratiosus videri dupliciter. Vno modo a virgine cui displicet a nuptiis retardari. Alio modo ab aliis, qui timent de lapsu virginis, cuius verecundia in custodem reuerteretur. ideo subditur.

1 *Quod*

Digitized by Google

A si nubere volenti non permittat,& illa fuerit fornicata.

a *Melius facit.* quia apud Deū meritum illi collocat,& a secu li solicitudine liberat illā. Et ideo recte ait. Melius est enim quod licet & expedit, quam quod licet, & non expedit.

Aug. Hic enim bene vtitur homo malo, ibi vero bene vtitur bono. Duo enim hęc, scilicet bonum & malum, & hæc duo, bonus vsus, & malus vsus, sibimet adiūcta quatuor differentias faciunt. Bene vtitur aliquis bono continentiam de dicans Deo. Male vtitur quis bono, continentiam dedicans B idolo. Male vtitur quis malo, concupiscentiam relaxans adulterio. Bene vtitur malo concupiscentiam restringens cōnubio. Sic ergo melius est bene vti bono, quam bene vti malo.

li. de baptismo paruulor.

† si coniungatur matrimonio.

Vsus boni & mali quadruplex.

†28.q.1.c. sic enim.

† 2.q.3.c. eu- themium. De sepul.c. de vxore. De bo. fid. nup. ca. pen.

† iuxta meam sententiam.

b *Mulier alli.* Dixerat mulierem causa fornicationis a viro recedentem manere innuptam, aut viro suo reconciliari,& non dixerat, an maneret toto tempore vitæ suæ, an tempore viri, hoc determinat. Continuatio. Virgo semper potest nubere cui vult, sed mulier. i. vidua separata a viro viuēte viro alligata est legi,&c.

c *Quod si dor.* Aug. Non dicit primus vel secundus, vel quotus nec nobis diffiniendum quod non diffinit Apostolus, vnde nec vllas debeo damnare nuptias, nec eis verecundiā numerositatis auferre. Dominus autem septemuirā nō dānat, nec dicit in resurrectione nō posse esse. Sed tantum, neque nubēt neque nubentur. vnde nec contra humanę verecundiæ

li. de sancta viduitate.

Matt. 22.c. secūdę nuptię nō prohibitę.

C

a Quia virgo non vult continere. ¶Vt nubat, quia virgo non vult continere: b Virgo: c Custos. ¶Custos. ¶Virgo. d Ideo dico si oportet non peccat, nam de isto patet.

oportet fieri, quod vult faciat, nō peccat, † si nubat. Nam qui 1

a In proposito, non curans vel sobolem vel aliud huiusmodi. b Cum virgo velit continere. 2

statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, pote- 3

¶Sed. a Implendæ. b Qui. c ¶Non ex leuitate statuit, sed ex iudicio mentis bonum esse decreuit. 4

statem autem habens suæ uoluntatis, et hoc † iudicauit in 5 6

a Non ingerens fomitem nuptiarum. ¶Non tantum non peccat. ¶ Et quia ita oportet fieri, vt diximus. 7

corde suo seruare virginem suam, bene facit. † Igitur & qui 8

¶Quia licet quod facit. a Cum habeat potestatem suæ voluntatis: 9

matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iū

a Similiter vidua potest nubere, sed beatius est continere, vel, virgo quocunque tempore potest nubere, sed coniugata etiam si dimissa e.t, non potest dum viuit vir. b Viri.

a git melius facit. † Mulier alligata est † legi, quanto tempore 10

b a Vt non liceat alij nubere. ¶Tamen primæ nuptiæ a domino secundæ permissæ. b .i. permittitur ei vt. 11

c viuit uir eius. Quod si dormierit vir eius liberata est a lege. 12

a Sine turpitudine et uiro suæ religionis vel suæ legis. 13

d Cui vult nubat, tantum in domino. † Beatior autem erit si sic 14

e ¶Innupta. a Quod uos non putatis. 15

f permanserit † secundum meū consilium. Puto autem quod 16

a Sicut alij apostoli. b Quo inspirante hæc & alia suadeo.

& ego spiritum Dei habeam.

dię sensum audeo dicere, vt quoties voluerint nubāt, nec ex D corde meo quaslibet nuptias cōdemnare. Quod dicitur vni uirę, hoc omni viduæ.

d *Cui vult, &c.* ✲ Sedul. Tantummodo Christiano, nō Gentili, tantum in Domino propter continentiam.

* Tertul. Ne quod ait, Cui velit nubat, male vteremur, adiecit, Tantū in Domino, idest, in nomine Domini, quod est indubitate Christiano.

e *Beatior au.* Satis ostendit beatam esse etiam post mortem viri iterum nubentē fidelem, sed beatiorem nō nubentem. E Vnde maxime Cathafrigarum & Nouatianorum hæreses concidunt quas buccis sonantibus non sapientibus Tertullianus inflat, dum secūdas nuptias tāquam illicitas maledico dēte conscidit, quas omnino licitas Apostolus sobria mente concedit.

• li. 2. ad vxorē cap. 1.

† decreuit.

† matrimonio.

† 31.q.1.c.1.&.

Amb. De tertijs autem & quartis,& de vltra pluribus nuptijs, solēt homines mouere quæstionem. Sed quis audet diffinire quod nec Apostolum video diffinisse?

f *Puto autem.* Non dubitat Apostolus sed contemptores increpat, vt dominus dicens. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Vel, putas inueniet fidem in terra? verbo dubitationis infidelitatem arguit.

Aug. trac. 37. in Ioan. Ioan. 8.c. Luc. 8.c.

* Sedul. Hoc est, nolite contemnere, quia non ex me hoc ipsum est quod dico, sed spiritus Dei est qui loquitur in me, quem contemni non expedit.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod vult. *virgo custodita.*
2 Faciat. *matrimonium contrahendo, quia in hoc.*
3 Non pecc. *nec eius custos peccat.*
4 Nam qui sta. *firmus de custodia virginis.*
5 Non ha. *tradendi eam nuptui, quia non videt eam ad hoc inclinari, nec timet de eius lapsu verecundari.*
6 Potestatem. *de custodia secura virginis.*
7 Et hoc iud. *absque coniugio.*
8 Bene fa. *seruans eam in statu perfectiori, propter quod cōcludit.*
9 Igitur, *Et patet litera ex dictis.*
10 Mulier. *Hic vltimo agit de viduis, di.* Mulier alli. est leg. *i. vinculo coniugali,*

Quan-

11 Quanto tempore. *vita corporali.*
12 Quod si dor. *per mortem corporalem.*
13 Liberata est a lege. *idest, a dicto vinculo.*
14 Cui vult. *idest, dum tamen vir sit fidelis, quia non potest contrahere cum infideli.*
15 Beatior autem. *s. in continentia viduali. Tum quia sic permanendo liberius seruire potest domino. Tum quia secundæ nuptiæ sunt signum incontinentiæ.*
16 Puto aut. *Hoc autem addit ad ostendendum, quod suo cōsilio sit credendum, nec dicit puto, dubitatiue, quia certus erat per reuelationē spiritum Dei se habere, sed dicit hoc ad tollendam aliquorum iactantiā ne se assererent præsumptuose spiritum Dei habere, quia nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit, Ecc. 9.a.*

CAP. VIII.

De his au. Q. Scitis æque mecum, quod liceat ea comedere, quia omnes scientiam habemus, de his dicit qui

CAP. VIII.

¶Quæsistis, & docui. Sed de istis non fuit opus quærere, quia scitis vt ego. ¶De idolothitis. ¶Posse comedi.

De his aūt quæ idolis sacrificātur, sci 1

a De creatore & creaturis.

mus, quia oēs sciētiam habemus. 2

qui habētes scientiam cum offendiculo edebant. Quos primum arguit, nec sufficienter scire dicit. Alij autem ignari sub veneratione idoli comedebant.

Sedul.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

De his au. *Postquam Apostolus Corinthios instruxit de matrimonio, hic consequenter eos instruxit de eucharistiæ sacramento. Et diuiditur in duas partes, quia primo excludit vitium contrarium, quod est participatio mensæ idolorum, secundo accedit ad propositum ostendendum ca. 11. Prima in duas, quia primo excludit participationis occasionē, secūdo ipsam participationē c. 10. Prima adhuc in duas, quia primo excludit dictam occasionē, secundo inducit ad oppositam perfectionem. c. 9. Circa primū sciēdum, quod inter Corinthios erant aliqui scioli cognoscētes, quod carnes idolis immolatæ ex hoc non consequuntur aliquā consecrationem, vt Gentiles credebant, nec aliquam immūditiā, vt Iudæi æstimabant, ideo indifferenter carnes immolatas idolis coram quibuscunque comedebant in scandalum infirmorum, et sic eorū scientia erat alijs occasio ruinæ, propter quod sic Apostolus procedit, quia primo declarat scientiam non valere, nisi sit ordinata secundum charitatem, secundo de idolothitis ostendit veritatem, ibi.* De escis, *tertio arguit scandalizantium temeritatem, ibi.* Sed non. *Circa primum dicit.*

1 De his autem. *s. quod nullam consecrationem aut immundiciam contrahunt.*
2 Quia omnes. *videlicet, quod est vnus Deus creator omnium, & quod omnis creatura bona est. Sciendum tamen, quod Apostolus hic loquitur de Corinthiis intelligentibus, & non de simplicibus, vt patebit magis in sequentibus, & quia inter illos scientes aliqui habebant scientiam charitate ordinatam, aliqui vero non, ideo subdit.*

 Scien-

Digitized by Google

✠ Sedul. Hic Paulus scriptis Corinthiorum respondet, quia illi epistolam scripserunt ad eum, vt scirent quid facerent. Nã alij eorum in templis idolorum idolothyta mãducabãt, vt contemnerent idolũ. Quidam vero qui erãt infirmi in fide ex cõscientia, non audebant manducare, & contristabantur valde alios videntes coram se manducare, qui dicebant, quia omnis creatura Dei bona sit, & nihil sit idolũ, & hac imagine magis quam ratione veritatis errabant. Idolothytum. i. idolo occisũ, vel immolatum. θύω Græce, occido. Itaq; solas carnes immolatas hoc nomine significabãt.

✠ Chrysostomus. Ante omnia necessarium est, vt quid sibi hic locus velit enarremus. Cum multi apud Corinthios sentirent, nõ quę ingrediuntur coinquinare hominem, sed quæ exeũt, & idola, ligna, lapides, dęmones neque nocere neque prodesse posse, perfecta huius rei cognitione immodice vtebantur in suũ & aliorũ detrimẽtũ, etenim in idola ingrediebantur, & ipsorũ mensę fiebant participes, & magnum inde exitiũ comparabant. Quidam enim adhuc idola formidãtes nescij ea despicere illorũ cœnis aberant, cum præstantiores id facere viderent, & hinc maxime lędebãtur. Neque enim eodẽ quo illi animo proposita attingebant, sed tanquam in idolorum sacrificijs, hęcque ad idololatriam via præparabatur. Pręterea ipsi idem certe perfectiores non parum lędebãtur, cũ dęmonum mensis fruerentur, hoc igitur crimẽ erat. Beatus autẽ Paulus hoc reprehensurus non continuo inuehitur, cũ stultitiæ id potius esset, quam malitiæ. Quare, admonitione potius, quam terrore, aut vehementiore ira principio vtendum erat; &c.

a *Scientia inf.* Aug. Per se inutilis est scientia, cum charitate vtilis. Per se inflat in superbiam, vt dæmones qui Græco nomine a scientia sic sunt nominati. Propter elationẽ scientię datus est Paulo stimulus. Melius est scire infirmitatẽ nostram quam naturas rerum, quam scientiam qui apponit, apponit dolorem peregrinationis ex desiderio patriæ.

Aug. Humilium virtus est de scientia non gloriari.

Aug. Vbi est scientia, charitas est necessaria, ne infletur.

* Sedul. Illa scientia inflat, quę ex sensu proprio & humano descendit & quę coniecturis magis vtitur, quam exemplis. Charitas vero ędificat, quia non quęrit quę sua sunt, sed quę ædificant fratres. Illius ergo charitas ædificat qui dicit: Licet me non impediat manducare idolothyta, tamen propter idolum, ne alijs displiceat, non manducabo.

* Chryso. *Scientia autem, &c.* Itaq; cum charitate nõ munitur, vertitur in stultitiam. Sed neque charitas, inquit, sine scientia aliquid lucri habet, non tamen ita loquutus est, sed tãquã cõsentaneũ omittens, maiorem in modum hoc illius egere ostẽdit. Qui.n. diligit, etsi quid ei deficiat, tamen quãprimũ propter charitatẽ scientiã consequitur, quẽadmodũ Cornelius, & alij plerique. At qui scientiã habet, charitatẽ vero minime, non modo nihil cõsequetur scientiæ, sed quam habet amittit, & sępenumero in dementiam vertitur. Quare scientia non est auctor charitatis, sed contra, &c.

* Gregor. Quem charitas ædificando non erigit, scientia inflando peruertit. Vnde fit plerumque vt hypocritarũ dicta & audientes nõ erudiant, & eosdem ipsos qui ea proferunt, elatos laudibus deteriores reddant.

b *Quod si quis.* ✠ Sedul. Hoc est, si quis sibi videtur sapiens & si quem inflat scientia, *nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire.* i. sine elatione, cum humilitate & charitate.

✠ Leo Magnus. Nemo ad cognitionem veritatis magis propinquat, quam qui intelligit, in rebus diuinis, etiam si multũ proficiat, semper sibi superesse qđ quærat. Nam qui se ad id quo tendit peruenisse præsumit, non quæsita reperit, sed in inquisitione deficit.

c *Si quis autem diligit Deũ.* Hic diligit Deũ, qui charitatis causa scientiam mitigat, vt prosit fratri pro quo Christus mortuus est.

d *De escis.* Vituperata sciẽtia eorũ, tãdẽ aperit q̃ est ea vera.

e *Idolum nih. est in mundo.* Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiã enim Deus formauit, sed stultitia hominũ formam dedit. Quęcunque facta sunt naturaliter, quęcunque.n. sunt in creaturis, facta sũt per verbũ. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbũ, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil fiunt homines cũ peccãt. Vel illud quod putabãt esse idolũ, nihil est. Aestimabant enim idolũ esse personã subsistentẽ ex simulacro & spiritu præsidẽte. Vel idolũ nihil est in mundo, idest, nullius rei quę sit in mũdo similitudinẽ habens. Idolum enim hic appellat spẽm quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iõ distincte in lege dictũ est. *Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.* Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in cælo & in terra, vel in aquis format.

* Chryso. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidẽ, sed nihil possunt, neque dij sunt, sed lapides & dęmones. Ad vtrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obtusiores & eos qui vidẽtur philosophari. Cum enim nihil amplius quã lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdã in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f *Nisi vnus.* Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo. Augu. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritussanctus. i. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque fit partium in deitatis vnitate diuisio. Nõ enim deus pater pars est Dei. Tres.n. personæ sunt pater & filius & spiritussanctus, & hi tres (quia vnius substantæ sunt) vnũ sunt, & summe vnũ sũt, quia ibi nulla naturarũ, nulla est diuersas voluntatũ. Si enim natura vnum essent, & cõsensione nõ esset, nõ summe vnũ essent. Si vero in natura dispares essent, vnũ nõ essent. Porro Christus vna persona est geminę substantię, quia & Deus & hõ est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici põt. Idẽ alioquin filius dei antequã sumeret formã serui nõ erat totus & creuit, cũ homo diuinitati eius accessit. Qđ si in vna persona pars non põt esse deus, quanto magis pars trinitatis esse nõ põt quęcunq; vnus in tribus. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec maius aliqđ oẽs quã singuli.

g *Nobis tamẽ.* Gẽtibus plures. quos terret deus noster. i. dęmones qui volentes videri dij sibi exigunt quę vero deo debẽtur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit. Iu-

Marginalia: † De reconc. nisi pro. desc. Au. — † igitur — † nullum est simulachrum — Aug. libr. 15. cõt. Faust. c. 8. L. 9. de ciu. ca. 20. lib. 1. contra Crescen. c. 25. & tract. 27. in Ioan. 2. Cor. 12. b. Eccl. 1. d. — lib. 8. Moral. ca. 46. — Homil. 9 de Nat. Dom. — † quomodo — Aug. li. 18. cont. Faustum — Idolũ & similitudo differunt. — Leu. 26. a. — li. 2 contra Maximinum. li. 1. de ciuit. & in Ps. 134.

Textus:

b Sed non valet hæc scientia quia facit vos superbire contra ignaros, sed charitas ædificat infirmos, quæ quod eis obesse potest dimittit. & ideo eam habere, non inflantem scientiam. ¶ Si sola est. ¶ Quæ non inflatur. b Sed nec perfecta scientia est, quia etsi scit aliquid quod licet eo vti, non nouit quod ea scientia sic deberet vti, ne noceat alij.

1 † Scientia inflat, 2 charitas vero ædificat. 3 Si quis autem se existimat scire aliquid, 4 nondum cognouit, † quemadmodum oporteat scire. 5 Si quis autem diligit Deum, 6 hic cognitus est ab eo. 7 De escis autẽ quę idolis immolantur, scimus, quia 8 † nihil est idolũ in mũdo, 9 & quod nullus est Deus nisi vnus. 10 Nam etsi sunt, qui dicãtur dii, siue in cęlo siue in terra. Siquidem sunt dii multi & domini multi, 11 nobis tamẽ 12 vnus Deus

a Hic non perfecte, sed qui diligit fratrem, vere scit, Deo approbante. ¶ Approbatus. a His prædictis modis non valet scientia, sed tamen in hoc uera est. ¶ Quod licet comedi, quod non ab idolo contaminata. ¶ Ne putetur Deus esse in idolo. a Vnus tantum. ¶ Participatione deitatis. a Sol & luna. ¶ Iam recepti. ¶ Morantes. c Aposto. d Non falso putatos dico, sed in veritate dii participatione deitatis, ut sancti. a Qui aliis præsunt in terra apostoli, in cælo archangeli. b Qui credimus. c Qui naturaliter & substantiue est Deus unus cum filio & spiritusancto. d Qui & nos in se credentes facit deos, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Scientia inflat. *i. scientia sine charitate facit superbire.*
2 Charitas vero ędificat. *i. scientia ex charitate cordis nata ecclesiæ ædificatiua.*
3 Si quis autem se existimat. *i. præsumens de sua scientia plus credit scire se, quam sciat in veritate.*
4 Nondum cognouit quemadmodum opotteat eum. s. *i. de se sentire humiliter & vti sua scientia charitatiue. & talis scientiã approbatur a deo: ideo subditur.*
5 Si quis au. *In cuius vera dilectione includitur proximi dilectio,*
6 Hic cognitus est ab eo. *cognitione approbationis.*
7 De escis au. *Hic consequenter ostendit veritatẽ de sacrificiis idolorum quæ dicuntur idolothyta, di.* De escis au. quæ ido. immo. scimus. *nos magis intelligentes.*
8 Quia ni. est ido. in m. *Materia autẽ idoli est aliqua res, vt pote aurũ, argentũ, lapis, vel lignum, sed propria ratio idoli est, quod sit repræsentatiuũ dei, repræsentat autẽ falsum deũ, & sic idolum nihil est. Falsum enim & nõ ens conuertuntur, sicut verum & ens: Quod autẽ nihil est nullã immunditiã aut consecrationẽ potest dare rei immolatæ.*
9 Et quod.n. *quia natura diuina non est multiplicabilis.*
10 Nam & si sunt qui dican. dij siue. *q.d. hoc prouenit ex deceptione hominum nomen deitatis aliis a deo falso attribuentium.*
11 Nobis ta. *in virtute fidei existentibus.*
12 Vnus deus. *omnium per creationem. de quo subditur.*

Ex

Digitized by Google

In scripturis nō dicuntur angeli dij, ne putarentur colendi, sed A nomine officij, angeli, vt ille colatur cu' sunt nuncij, De' deo rum rex magnus super omnes Deos. hoc non nisi de sanctis. Deus. Tribus modis dicitur. Substantiue, dicit' Deus trinitas. Adoptiue sancti qui per adoptionis gratiā dij sunt Nuncupatiue, dęmones & idola.

a Ex quo. Omnia a patre, sed per filium creata sūt. Nec alia per filiū, alia per patrem, sed eadē: alio quin iam nō omnia per patrem, nec omnia per filium, si autem omnia per patrem, & omnia per filiū, ergo eadem p patrē, quę & per filiū facta sunt, ęqualis est ergo patri filius, & inseparabilis operatio vtriusque. b Et unus. De Christo pro humanitate subdit, sed de spū- sancto nō oportuit. ✠ Cyril. Alexandr. Hæc firmiter in animis nostris splendere fides debet, quæ sine differentia in patrē & filiū est, & in filium dico etiā postea q̄ factus homo, est in Spiritusanctū Nec aliquis nō insanus tēplū de virgine sumptū a Dei verbo separabit. Vnus est enim Dominus Iesus Christus, vt Paul' ait, q autem in duos Christū diuidit, is fidem penitus negat, &c. ✠ Idē. Vehemēter errat q̄ præter patris, & filij nomina & res, aliud quippiā non æqualiter dici de vtrisque opinat': nec dicentē Paulū audit: Vnus Deus pater, ex quo omnia, & vn' dominus Iesus, per quē oīa. Aperte patri & deū esse, & vnū esse attribuit, filio autē & dominū esse & vnū. Nō igitur propter hoc filius nō erit deus, quoniā pater vnus de' appellat' est? Sed si hic, nec deus pater dominus erit, quoniā filius vn' domin' appellat'. Abest hęc impietas. Nā quū pater Deus sit, fili' quoq; de' est, & quū fili' dñs sit, pater quoq; dñs est, &c. c Sed nō. ✠ Sedul. Nō omnes sciūt quod propter cōtemptū idoli hoc facitis, sed putāt vos pp venerationē hoc facere. d Quidā autē. ✠ Cyril. Quod ab esu idolis immolatorum credentes abducere consueuimus, si qs voluerit discere, causam dicimus. Quin vnus & solus vere Deus sit, id scire solum D aliorū deorum nomen exosum facere, & omni abominatione contaminare credim'. & hoc demonstrauit sapientissim' Paulus, qui scripsit: Scio enim qđ nullus est deus nisi vnus, & qđ nullum sit idolum in mūdo. Igitur negantes omnino idola existentia, neque dijs immolatū esse aliquid dicim'. Edimus autē pura cōscientia, Deo gloriam dantes, quin nobis omnium eduliorum liberum & non damnosum largitus est vsum. Si autem quis infirmus adhuc est, nec validam mētem habet, existimatq; esse aliquid etiā vere idolothyton, nōdumq; progressus est ad tā synceram fidem, indulgemus. sicut qui dā ludimagistri, paruulos instituētes paulatimq́, puehētes ad perfectissimā rei experientiā. Pro inde oīno nihil offēdit eos q̄ assederint in fide, sit forte attigerit idolothyta. e Polluitur. Per illos qui habent scientiā vnius Dei, sed non cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducebantur, quorum non cibus polluitur, sed conscientia. f Peribit infi. ✠ Aug. Quomodo putatis decipi posse simulacris homines quę a Christianis honorari putantur? Nouit, inquis, Deus cor meum: sed fratres tuus non nouit cor tuū. Si infirmo es, caue maiorem ægritudinem: Si firm' es, cura fratris infirmitatem, &c. Quid facis de conscientia infirmi quā percutis? Quid facis de pretio, si contemnis qđ emptum est? vide quanti emptum est. Peribit inquit, infirmus in tua scientia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, & animo cogites deum, & sic recumbas in idolio, in hac scientia peribit infirmus. Et ne contemnas infirmum, addidit g Propter quem. Quem vis contemnere, precium ipsius attende, & cum morte Christi totum mundum appende. Et ne ad huc te putares in infirmum peccare, & leue duceres peccatum ac paruipenderes.

(Margin: Psal. 94. c. — Deus tribus modis dicitur — † vero. — † tanquam simulachris immolatum. — † aliquid nobis super est. — L. 9. in Ioan. cap. 30. — L. 1. Thesau ri cap. 1. — Li. 7. contra Iulianum. — † fa cultas. — † epulo simulachrorum. — † q. infir. est Ex serm. de † urbis Euā. quedā Bedā. vulnerātes.)

a Credimus esse omnia, quia. b In gratia illius foueri. c Cum patre in substantia i. nobis vnus est Deus, pater & Christus.

a b 1 pater, ex quo omnia, & nos in illo. Et vnus dominus Iesus 2
a Creata. b Quia per ipsum informati sumus in cognitione Dei, per quem sumus creati. In Deo Christum. c Nos hoc sumus
c 3 Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in om- 4
a Vnius Dei. b Non in omnibus. Quia putant idolo aliquid diuinum esse etiam nunc sicut ante conuersionem.
d 5 6 nibus est scientia. Quidam † aūt cum scientia vsque nunc 7
a i. cum reuerentia idoli: quasi aliqua illic esset diuinitas b Desensibus. c Non cibus polluit.
8 idoli, † quasi idolothitum manducant, et conscientia ipsorū 9
a Esca sumpta vel non sumpta. Illis nocet vestra comestio, vobis autem non prodest, sed fides escæ prodest vobis.
e cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat 10
Sed ex fide eius tantum. Minus habebimus bonum.
11 Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus, ne- 12
a In bono virtutum vel beatitudinis, sed ex fide eius tantum. b quantum ad vos nihil est esca ipsa sed videte.
13 que si manducauerimus † abundabimus. Videte autē ne for- 14
Quia potest esse & non esse. Infide. Qui nesciunt adhuc idolum nihil esse a Et potest esse offendiculum infirmis.
15 te hæc † licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si quis 16
In præsentia idoli.
E 17 enim viderit eum qui habet scientiam in † idolio recumben-
Per se. Per te.
18 tem, nonne conscientia eius † cū sit infirma, ædificabitur ad 19
Carnes sacrificiorum. Sicut Ita. a Quia sapientem vidit comedere, putans sub idoli veneratione
f 20 manducandum idolothita? & peribit infirmus in tua consciē- 21
Et ita grauiter peccas. In fratres ita peccatis.
g 22 tia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem pec- 23
24 cantes in fratres, & † percutientes cōscientiam eorum infirmā

C — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ex quo.* sunt effectu.
2 *Et nos in.* Non solum secundum esse naturę qđ conseruat' ab illo, sed secundum esse gratię per quod spirituali modo creatura rationabilis est in illo.
3 *Et vnus do.* s. vnitate personę non naturę, quia naturam habet diuinam ab æterno, & humanam ex tempore.
4 *Per quem.* Producta sunt & subsistunt secundum diuinitatē qa per verbū diuinum, qđ est filius, omnia facta sunt, Iob. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* & in esse conseruantur, Heb. 1. a. *Portans omnia verbo virtutis suæ.*
5 *Et nos, &c.* Sumus specialiter constituti in esse gratiæ.
6 *Sed non.* Hic consequenter arguit temeritatem illorum, q. de sua scientia præsumentes comedebant indifferenter idolothita, qđ videntes fideles simplices, potissime conuersi de Gentibus. credebant eos comedere ad modum Gentilium. s. in veneratione idoli, & exemplo eorū inducebant' ad sic comedendū, & sic peccabant grauiter reuertentes ad ritum Gentiliū, & per consequens illi qui sua scientia abutentes simplices ad hoc inducebant, & hoc est quod dicit, *Sed non in omnibus.* s. fidelibus,
7 *Est scientia.* Cognoscendi quod idolum nihil est, quod nullam immunditiam aut consecrationem dat carnibus immolatis, & de istis simplicibus subdit:
8 *Quidam autem.* i. credentes quod idolum habeat aliquid nominis. 9 *Vsque nunc.* i. quasi habent aliquid consecrationis ab idolo, & in reuerentia idoli.
10 *Polluitur.* per peccatum.
11 *Esca autem.* i. non facit nos maioris meriti quantum est de se, vel demeriti, ideo subditur.
12 *Neque enim.* i. abstinentia a cibo immolato idolis vel ei' comestio non facit nos deficere a gratia, vel proficere in ea, sed intētio & modus comedendi & abstinēdi faciunt deficere a gratia, Sicut cū aliquis comedit intentione venerandi idolum, prout faciebāt simplices Christiani, vel modo indiscreto, prout faciebant præsūptuosi, talia faciunt a gratia deficere. & hoc est quod dicit.
13 *Videte autem.* i. diligenter attendite vos scientes.
14 *Ne forte.* i. scientia qua cognoscitis idolothita esse licita ad mā ducandum, quantum ex natura est rei.
15 *Offendiculū.* i. offendere faciat infirmos vel ignorantes. Et subdit modum per quem faciebant eos offendere, dicens:
16 *Si quis enim.* i. simplex Christianus.
17 *Viderit eum.* prædictam de idolothitis.
18 *In idolio, &c.* i. comedentes in loco, vbi comedūtur carnes idolis immolatæ.
19 *Nonne conscientia.* idest, ad cadendum prona.
20 *Aedificabitur.* i. ad manducandum in venerationem idoli trahetur. q. d. quia credit sapientiorē hoc modo comedere
21 *Et peribit infirm.* quod ammodo idololatrando.
22 *In tua scientia.* idest, occasione tuę scientiæ.
23 *Propter quem* Popter qđ salus eius non esset sic contēnēda.
24 *Sic autem.* i. tale peccatum non est solum contra proximum, sed etiam contra Deum, propter quod concludit apostolus.

Digitized by Google

In Christum, inquit, peccatis. ✠ Idem. Quomodo enim non peccas in Christum, qui peccas in membra Christi? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem, &c.

Ser. 16 de verb. Dom. Aug. ser. 6. de verbis Domini & Tract. 73 in Ioannem.

a *In Christo.* In Christum peccare, est Christum negare. In Christo in his quae sunt Christi. In Christo, cuius regnum diminuistis.

a Cuius membra sunt. b Et quia in Christo peccatis abstinere sicut etiam ab omni carne.

a in Christo peccatis. † b Quapropter si esca scandalizat fratrem 1

a Non solum immolatum. b Sicut constat quod non post mortem, sic certus sum quod non in vita mandudabo. i. nec hic, nec in futuro c Non quod mala sit esca, sed

meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.

b *Quapropter, si esc.* ✠ Chryso. Hoc magistri optimi est officium, suo exemplo erudire, quae dicit. Et non dicit, siue iuste, siue iniuste, sed quocunque. Et non dico, inquit, idolothytum, quod & propter aliam causam prohibetur, sed & quod licet, & permittitur, scandalizat, etiam illis abstinebo, neque vna aut altera die, sed toto vitae tempore. Non enim manducabo, inquit, carnes in aeternum. Et non inquit, Ne perdam fratrem; sed simpliciter, vt non scandalizem. Etenim vltimae amentiae est, quae Christo pretiosissima sunt, & talia vt eorum gratia mortem obire non recusauerit, ita nos despicatissima arbitrari, vt escis propter ea non abstineamus. Haec autem non ad illos tantum, sed & ad nos tempus esset vt dicerentur, qui proximi salutem despicimus, & illa satanae verba proferimus: Dicere enim, quid mihi curandum est, si ille scandalizatur, & ille perit? crudelitatis illius, & inhumanitatis est, &c. Neq; mihi dixeris, illum calceorum sutorem esse, alterum coriarium, statuarium vero alium, sed considera fidelem illum esse & fratrem. Illorum namque sumus discipuli piscatorum, publicanorum, tentoriorum opificum. Christus autem in fabrili domo educatus est, & fabri sponsam matrem habebere non est dedignatus, & ab ipsis incunabulis in praesepe iacuit, &c.

D

† Ro. 14. d. De renu. c. misi §. p graui. 23. q. 3. ca. 1 § item sicut legitur

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quapropter si. *Talis enim abstinentia ad euitandum scandalum infirmorum est meritoria & etiam necessaria ad salutem, saltem quousque doceant infirmos, quod comestio non est illicita.*

CAP. IX.

Aug. li. de opere monach.

Non sum lib. Incipit se proponere in exemplum, vt sicut ipse abstinet a licitis pro scandalo fratrum, ita & illi. Q. Absti nete ab hoc licito: quia ego habeo libertatem accipiendi stipendia, & tamen non accipio. Et si sic inductum sit, intendit tamen se comprobare apostolum: quia occasione pseudo minus de eo senserunt Corinthij.

✠ Chryso. cum dixisset, *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum*, quod quidem non fecit: pollicitus est autem se facturum, si necesse foret: ne quis diceret, frustra te iactas, & verbis tantum philosopharis, quod & mihi, & cuilibet hominum facile est: si recta enim sententia id dicis, re ipsa ostendas quid contemplaris, ne fratrem scandalizares: propterea iam contra sententiam suam ostendere, quo pacto a concessis abstineat, ne fratri scandalum faciat, quamuis nulla lege cogatur, &c:

B

† Sigillum.

Liber. licet mihi quod alijs apostolis de euangelio viuere. ✠ Chrysost. Suis ipse laudibus auditorem aggreditur, cum res ipsa eum cogat ad se laudandum: ita enim Corinthij eum dabatur. Et iterum, cum nihil magnum de se dicere velit, vide quo pacto vtroque ad necessitatem vtitur, tantum seipsum laudans, non quantum sibijpsi videbatur, sed quantum propositae materie exigebat necessitas. Cumq; posset dicere: me omnium maxime accipere decet, & magis quam illis, quia magis laboraui, non ita dixit, quia videbatur quandam habere praelationem. Qua autem ratione illi magni essent, & a quibus iusse acciperent, ea dumtaxat ponit, ita inquiens.

C

a ✠ *Non sum Apost. non sum liber?* Hoc est, nonne meijpsi' habeo potestatem? Nunquid alicui seruio, qui me cogat & prohibeat accipere? Sed habet aliquid amplius illi, quia cum Christo conuersati sunt. Sed neq; ego ea priuat' visione, idcirco prosequitur.

b ✠ *Nonne Chri.* Nouissime autem omnium tanquam abortiuo visus est mihi: quod non parua erat praerogatiua. &c. Deinde ne rursum diceret, Et quid hoc? Quamuis Apostol' sis, quamuis liber, quamuis Christum videris, nullum tamen Apostoli opus ostendisti. Et quanam ratione debus accipere? idcirco deinde addidit.

E

c ✠ *Nonne op.* Hoc magnum est. Illa enim nullam sine hoc afferunt vtilitatem. Nam & Iudas Apostolus fuit, & liber, & Christum vidit: sed quoniam Apostoli non fecit opera, nihil sane ei illa profuerunt. Et cum magnum quiddam esset loquut', animaduerte quonam pacto id corrigit, cum inquit, in Domino: hoc est, non diuinum, est non meum.

d ✠ *Si alijs non.* Intuere nihil in verbis superfluum, sed orbem terram dicere potuit, & gentes barbaras, & terram, & mare sed quid superfluis opus est, inquit, cum haec ad praesentem materiam sufficiant? Non igitur dico quae apud alios praeclare sunt a me gesta, sed ea quorum vos estis. Itaque si non aliunde, a vobis maxime me accipere oportebat. Verumtamen a quibus maxime oportuit accipere (magister .n. vester eram) ab his nihil accepi, &c.

2 Cor. 12.

e ✠ *Nam signacu.* Haec est probatio & si vult, inquit, quispiam vnde me apostolum esse constet intelligere, vos ego testes adhibeo. Omnia namq; quae apostoli erant opera, in vobis ostendi, & nihil praetermisi, quod etiam 1 secunda meminit epistola, Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, & signis, prodigijs, & virtutibus, &c.

CAPVT IX.

a Vtique liber sum accipere, quia apostolus, apostolus, quia Christum vidi, pro quo minus viderer.

a Non sum liber? non sum apostolus? Non 1

a Per auctorem ostendit.

b ne Christum Iesum dominum nostrum 2

a In via vel in templo. b Perfectum Ego Apostolus quia vos opus apostolatus c Ad gloriam domini. Domino tamen operante.

c uidi? Nonne opus meum vos estis in domino? 3 4

a Quia estis meum opus. i. Iudaeis quorum legem euacuabat. 5

d si alijs non sum apostolus, sed

Qui per me conuersi estis. a Vobis sum. b Forma a similitudine sigilli in vobis apparet, quia ego sum apostolus dum ea habetis per me quae alij per alios apostoles & ideo per uos apud alios qui dubitant, apostolus defendor

e tamen vobis sum. Nam † signaculum apostolatus mei vos 6

☞ a Nunqu

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IX.

Non sum. *Postquam Apost. reprehendit aliquorum indiscretionem, hic consequenter inducit eos ad perfectionem, scilicet, vt a licitis abstineant, ne infirmos scandalizent. & etiam vt sibi & alijs magis proficiant per virtutis exemplum. Et primo ad hoc inducit ad propositum sui exemplo. secundo currentium in stadio, ibi.* Nescitis quod hi. *Circa primum sciendum, quod Apostolus se ponit alijs in exemplum in hoc quod licet haberet potestatem accipiendi sumptus ab alijs quibus praedicabat, tamen abstinebat, victum quaerens ex proprio labore, vt magis proficeret in praedicatione. per hoc enim apparebat, quod non quaerebat temporale lucrum, sed salutem animarum. per hoc etiam praecludebatur via falsis apostolis, qui praedicabant causa temporalis lucri. Sic ergo procedit: quia primo declarat propositum autoritate secundo remouet dubium, ibi,* Non autem scripsi. *Prima in tres: quia primo declarat propositum autoritate secundo ratione, ibi:* Si vos nobis. *tertio exemplo. ibi:* Nescitis quod hi qui *Primum autem declarat triplici autoritate, scilicet officij apostolici, & vsus publici, & autoritate veteris Testamenti, secunda, ibi,* Quis militat. *tertia. ibi,* Nunquid secundum. *Circa primum sciendum, quod aliqui malignantes dicebant.*

Diuisio.

Paulum

Paulum non esse apostolum, eo quod non fuit corporaliter cum domino Iesu sicut alij apostoli. ideo primo declarat se esse apostolum. secundo probat intentum ibi: Nunquid. *Circa primum dicit.* Non sum liber. *i. habens liberam potestatem accipiendi sumptus pro publicatione euangelij. q. d. imo habeo rationem officij, de quo dicit.*

1 Non sum. *q. d. imo quia sum a Deo missus ad praedicandum euangelium. Act. 13. a. Segregate mihi Barnabam & Saulum, &c.*

2 Nonne Chris. *q. d. imo: quia in via cum appropinquaret Damasco, vt aliqui dicunt licet non sit scriptum Act. 9. sed solum quod audiuit eum loquentem: quia non omnia scripta. Vidit etiam in raptu quae fuit excellentior visio quam apostolorum: quia vidit ipsum in gloria sua ad dexteram patris sedentem, secundum quod dicit Augusti. quod vidit diuinam essentiam. vnde 2. Corinth. 12. a. dicit se raptum fuisse vsq; ad tertium caelum. Probat etiam vlterius apostolatum suum per effectum, di.*

3 Nonne opus. *id est, effectus mei apostolatus.*

4 Vos estis. *i. principaliter agente Deo, q. d. imo, quia a me habuistis initia fidei. ideo dicit.*

5 Et si al. *q. d. et si alij vellent hoc negare, vos tamen non potestis.*

6 Nam signac. *i. forma doctrinae Christi per me vobis est impressa, sicut per alios apostolos impressa est illis quibus praedicauerunt.*

Digitized by Google

A a *Nunquid non.* Aug. Permisit enim dominus, nō iussit apostolis accipere necessaria a subditis, vt quisquis vellet, eo vteretur, quod sibi liceret ex domini constitutione. Si quis vero vti nollet, non contra iussum faceret, sed de suo iure cederet. Potestas est, non iussio domini, accipere sumptus.

Matth. 10. c. Aug. lib. de oper. monac. 1.4.&5.

b *Sororem mulier.* Domminus in comitatu suo mulieres habuit ne viderentur alienæ a salute, quæ & ministrabant ei, sic & apostoli.

† responsio.

Sororem mul. Dominus cui angeli ministrant, infirmis compatiens, loculos habuit, quo mitteretur pecunia a fidelibus data victui necessaria, quos commendauit Iudæ, vt fures si non possemus vitare, disceremus in ecclesia tolerare. Et mulieres ministraturas sequi se voluit, ostendens quid a plebibus deberetur euangelistis.

Ioan. 12. a.

† 12. q. 1. cap. ecclesias, de præben. & di. c. cum secundum Apost.

† An non & lex eadem.

a Qui dubitant vtrum apostolus sim, an non. Vos scilicet.

estis in domino. Mea† defensio apud eos qui me interrogāt. 1 2

¶ Et quia apostolus. ¶ Ego & mei. a Vestra. ¶ Viuendi de stipendijs vestris

a b haec est. Nunquid nō habemus potestatem manducandi, & 3 4 bibendi? † Nunquid non habemus potestatem sororem mu- 5

¶ Nobiscum, vt nobis ministret. a Non hos reprehendit, sed eorum more sibi probat licere. b Qui maiores Iacobus & Ioannes.

lierculam circumducendi sicut & cæteri apostoli, & fratres 6 7

¶ Qui princeps. a Secundum vos.

c domini, & Cephas? Aut solus ego & Barnabas non habemus 8 9

a Alias potestatem non operandi, idest, cessandi a labore manuum. Quique haberemus. b Idest, accipiendi. c Per similitudines humanas hoc idem probat.

d e f g h i potestatem hoc operandi? † Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? † An & lex hæc non dicit? 10 11 12

Vtique nullus. a Humana, scilicet, simili rudine tantum hoc probo. b Nonne lex Moysi idem probat.

* Sedul. In Græco sorores (ἀδελφὰς) non mulieres legitur.

* Aug. Ostendit sibi licere quod cæteris apostolis, idest, vt non operetur manibus suis, sed ex euangelio viuat, sicut Dominus eis cōstituit. Ad hoc enim & fideles mulieres habētes terrenā substātiam ibant cum eis, & ministrabant eis de substantia sua, vt nullius indigerent horū quæ ad necessaria vitæ huius pertinent. Quod B. Paulus licere sibi quidē demōstrat, sicut & cæteri Apostoli faciebāt, sed ea potestate vti se noluisse postea commemorat, hoc quidam non intelligētes non sororē mulierem circumducendi, sed vxorem interpretati sūt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas, quod scilicet & vxor & mulier eodē verbo Græce dicitur, quanquā hoc ita posuerit Apostolus, vt falli nō debuerint, quia neque mulierē tatummodo ait, sed sororem mulierem, neque ducendi, sed circumducendi. Veruntamē alios interpretes nō fefellit hæc ambiguitas, & mulierē, non vxorem interpretati sunt. Quod quisquis putat non potuisse ab Apostolis fieri vt cū eis sanctę conuersationis mulieres irent quacunque euangeliū prędicarent, vt eis de sua substantia ministrarent necessaria, euangeliū audiat, & cognoscat quemadmodum hoc ipsius Domini exemplo faciebant, &c. In euangelio enim scriptū est: Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella prędicans regnū Dei, & duodecim cū illo, & mulieres aliquæ quæ erāt curatæ a spiritibus immundis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalenę, de qua vii. dęmonia exierant, Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Hoc exemplum Domini imitabantur apostoli ad accipiendum debitum sibi cibum.

L. de oper. Monac. cap. 4. & 5.

B

Luc. 8.

C c *Aut solus.* * Beda. Quia omnes Euangelistæ & ministri verbi Dei habebant potestatem a Domino acceptam vt non operarētur manibus suis, sed ex euāgelio viuerent, operantes tantummodo spiritalia in prędicatione regni celorū & ędificatione pacis Ecclesię. Oēs pariter habebant hanc potestatem, qua tamē isti non vtebātur amplius impendentes ecclesię, sicut in illis vbi euāgelizabant, infirmis cōgruere iudicabāt. Et ideo ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subiunxit & dixit vt sequitur.

D

d *Operandi.* Ambro. Operandi, honestius, pro accipiendi.

† 31. dist. cap. omnino. 28. q. 1. cap. iam nunc in fi.

e *Quis militat, &c.* ✲ Chrysostomus. Tu autē animaduerte quam accommodata hęc exempla ad propositam adduxit materiam, & quomodo primum meminit periculosæ militiæ & armorum & bellorum, huiusmodi enim apostolatus, vel potius his longe maius. Nō enim aduersus homines solū bellum his erat, verū etiā aduersus dæmones, & illorū principē, exercitus. Quod igitur, inquit, qđ ea quæ neque externi principes crudeles & inuicti exigūt, hoc est militare, periclitari, de suis milites se alere facultatibus, quomodo vnquā Christus hoc exigeret? & neque vno cōtentus est exēplo. Qui enim vilior est & crassior, in hoc maxime acquiescere consueuit, quando communē consuetudinem videt cum diuinis legibus conuenire, quare ad aliud venit inquiens.

E

Quis mili. Ne quia abstinet, coapostolos reprehendisse videretur addit: Quis militat.

Aug. li. de opere monach. c. 15.

f *Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?* Per illud piculam, hoc autem laborem & miseriam multam & curam ostendit, & tertium item addit exemplum his verbis:

L. de serm domini in mōte.

g *Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Multam diligentiā, & magistro debitā erga subditos ostendit. Quod ex his apparet: Etenim milites, & agricolę, & pastores erant Apostoli, nō bellorum, neque terræ, neque brutorū animantium, sed ratione fruentium animarum, & eius exercitus qui aduersus dæmones armatur.

* Sedul. Per comparationem vineę & gregis, populum vult intelligi, sicut scriptum est: Vineam de Aegypto trāstulisti, &c. Et, *Dabo vobis pastores secundum cor meum.*

Psal. 79. Hierem. 3.

h *Et de lacte.* Lac gregis dicitur quidquid a plebe pręposit is datur. Et his verbis satis indicat Apostolus non sibi aliquid vsurpasse vltra debitum coapostolos suos, si (sicut dominus constituit) ex euangelio viuentes panem gratuitum manducabant, ab eis sumptum, quibus gratuitam gratiam prædicabant.

i *Nunquid secundum hominem hæc dico?* ✲ Chrysost. Hoc est, Nunquid ego humanis dumtaxat exemplis rem meam confirmo, an & lex hæc non dicit?

F

Scri-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mea defensio. *idest, apostolatus mei probatio.*

2 Apud eos qui me interrogant. *tanquam dubitantes de apostolatu meo.*

3 Hæc est. *scilicet vestra conuersio ad fidem per me.*

4 Nunquid. *Declarato officio sui apostolatus, hic consequenter ostēdit se habere potestatem accipiendi sumptus ex cōsuetudine aliorū apostolorū, dicens.* Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi. *idest, viuendi, de bonis vestris? q.d. imo sicut alij apostoli de bonis illorum quibus illi prædicauerunt.*

5 Nunquid non ha. potestatem soro. muli. *idest, matronam deuotam & fidelem.*

6 Circunducendi. *ad ministrandū nobis necessaria? q.d. imo. Aliquæ enim mulieres deuotæ leguntur secutæ fuisse Christum prædicantē de suis facultatibus ei ministrantes. Mat. 27. & Luc. 8. & sic etiam factum est alijs apostolis post ascensionem Christi. ideo subditur.*

Sicut

7 Sicut & cęteri aposto. & fratres domi. *idest, eius cognati, scilicet Iacobus & Iudas & reliqui.*

8 Et Cephas. *idest, Petrus sic nominatus a Christo. Ioan. 1. f.*

9 An solus ego & Barnaba. *q.d. nulla ratio est quare priuemur hac potestate, quam habuerunt alij apostoli.*

10 Quis militat. *Hic cōsequenter ostendit propositum auctoritate publici vsus & rationabilis, di.* Quis militat suis stipendijs vnquā? *q.d. nullus. imo milites stipendia sumunt a populo terræ quā defendūt. Idē ostēdit in agricolis & gregū pastoribus. apostoli vero fuerunt milites cōtra hæreticos insurgētes, & in vinea domini cultores, & gregis dominici pastores, propter quod a populo sumptus eis debebantur.*

11 Nunquid. *Hic cōsequenter ostendit propositū auctoritate legis diuinæ, di.* Nunquid secundum hominem. *idest, ex auctoritate consuetudinis humanæ factum.*

12 Hæc dico. *scilicet quod prædicatores sumptus habere debeant a populo. q.d. imo, & hoc cum auctoritate diuinæ legis.*

Scri-

Digitized by Google

a *Scriptum est enim, &c. Non alligabis.* * Chrysosto. Ex multa hac abundantia confirmare annititur. At ne quis diceret, Et quid ad nos quod de bobus loquutus es? exprimit hoc diligenter his verbis.

b *Nunquid de bobus.* Curæ quidem sunt, verum non ita vt de ijs legem instituat.

* Haymo. Recte prædicatores bobus comparantur, quia sicut illi vomere exarant terram, ita prædicatores ligone verbi Dei excolunt corda auditorum, vt ferant fructus salutis æternæ. Et cum non solum de bobus, sed etiam de passeribus cura sit Deo, vt in euangelio ostenditur, non ita tamen curabat de bobus vt inter præcepta quæ homini dedit ad salutem sui præciperet curam bouis habere. Nec enim necesse est per scriptã legem monere hominẽ, quomodo bouí suo consulat.

c *Si nos vob. &c.*

* Chrysosto. Ecce quartam quam affert rationem, quod præbere oporteat. Cum enim dixisset, quis militat suis stipendijs, & quis plantat vineam, & quis pascit gregem, etiam addit bouem triturantem, nunc aliam ostendit causam maxime rationabilem, qua mererẽtur accipere, quòd multo maiora præberent, non tantũ laborarent. Quid ergo est? *Si nos vobis spiritualia, &c.* Vides iustissimam causam, & superioribus probabiliorem. Illic enim dixit carnale semen, carnalis & fructus, hic autem semen spirituale, & remuneratio carnalis. Vt enim non nimium se iactarent, eo quod magistris victum exhiberent, ostendit eos maiora accipere quàm dare. Agricolæ enim quæ seminant, ea accipiunt, nos autem cum in vestris animis spiritualia seminemus, metimus carnalia, &c.

d *Si alij potestatis.* * Chrysostomus. Ecce alteram rationẽ, & ipsam item ab exemplis non tam sublimibus. Nam neq; Petri hoc in loco meminit, neque Apostolorum, sed aliorũ quorundam qui alieni erãt, aduersus quos posterius accingitur, de quibus dicit: Sustinetis si quis vos deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, &c. Et aduersus illorum bellũ iam præludit. Quamobrem nõ dixit, Si alij a vobis accipiunt sed eorum procacitatem, violentiam, negotiationem significans, inquit: Si alij potestatis vestræ participes sũt, hoc est, possident vos, sub potestate habent, tanquam seruis abutuntur, nõ accipientes tantum, sed multa cum diligẽtia & authoritate. Idcirco addidit. *Quare nõ potius nos?* quod vtique nõ dixisset, si de Apostolis sermo haberet, sed constat quosdam violatores & ipsos deceptores phos significari, &c.

e *Sed non vsi sumus.* * Haymo. Omnia incommoda sustinemus ego & Barnabas, sitim videlicet, famẽ, nuditatẽ, oẽmq; indigentiam.

f * *Ne quod offendiculum* id est, ne dicatur de nobis, quod causa quæstus & lucri temporalis potius prædicemus euangelium, quã in causa salutis animarum & remunerationis æternæ, habeaturq; euangelium venale.

Ne quod offendiculum, &c. Forsan & hi auari erant, vel se licentiam peccandi emisse putarent, vel libertatem arguendi Apostolus imminueret.

g *Nescitis.* Redit rursus etiam atque etiam commendans quia sibi liceat, & tamen non faciat. Naturalis ratio hoc habet, vt quis inde viuat vbi laborat.

h *Dominus ordi.* Ecce ego mitto vos, &c. Et paulo post: *In quacunque domum intraueritis in eadem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt.*

i *Ego autem.* Abstinet a sumptibus ne sit forma pseudo apostolis rapacibus.

Marginal notes: † Deut. 25. a. 35. q. 1. c. firmissime. — † sub spe. q. spei sua participes esse debeat — † erga vos — † 18. q. 1. cap. iam nunc. — † 23. q. 1. ecclesiis, §. quia ergo. 16. q. 1. dictos. De prebend. c. cd secundũ, & cap. extirpanda. — 2. Cor. 11. — † 13 q. 1. c. ecclesias, §. quia ergo. De præscrip. c. cum ex officii. — † sacris. — † tamen — Luc. 10. a. Ibidem. — Au. in ps. 104.

a Scriptũ est enim in lege Moysi: † Nõ alligabis os boui triturãti. b Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hæc dicit? Nam propter nos vtiq; scripta sunt, qm̃ debet in spe qui arat arare, & qui triturat † in spe fructus percipiendi. c † Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos vestra carnalia metamus? d Si alij potestatis † vestræ participes sunt, quare nõ potius nos? e † Sed nõ vsi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, f ne quod offendiculum demus euãgelio Christi. g † Nescitis quoniam qui in † sacrario operantur, quæ de † sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant. h Ita dominus ordinauit, his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. i Ego † autem nullo horum vsus

Interlinear gloss: ¶Non prohibebis prædicatorem uiuere de prædicatione. a Sed ne hoc videatur ad literam dictum, subdit. b Vt de his in lege daretur præceptum. c Non pro bobus, quia propter nos tantum non alligabis os bouí tri. a Hæc propter nos, quia & alia ad idem spectantia, & hoc est. Hæc. b Non pro spe. ¶Non quòd hæc principalis sit intentio. b Grana a paleis discernit. c Stipendiorum. a Corda aperit audientium. ¶Iterum probat per rationes. a Quæ spiritum uestrum uiuificant, uel quæ ex spiritusancto data sunt. ¶Ad sustentationem. ¶Iterum a minori. ¶Tam potenter utuntur uestris ut uosipsi. a Qui causa salutis uestræ laboramus. b Ecce licet nobis accipere. c Quia forsitan non egere eum dicerent, contra hoc subdit. a Quia si reciperet Apostolus, pseudo iam libere acciperent, & sic in prædicatione durarent, & ita impedimentum fieret euangelio. a Item se probat habere potestatem per similitudinem sacerdotum Gentilium uel Iudæorum. b In templo. ¶Vel hoc de Gentibus. c Vt artifices. ¶Vt sacerdotes de Iudæis. a Quia patrem habent de his quæ offeruntur. b Et sicut hic fit. c Rationabiliter disposuit de prædicatoribus, ut expeditiores sint ad prædicandum uerbum Dei. a Dignus est enim operarius mercede sua. b Tot modis constat licere uel auctoritate uel exemplo. c Sed nec uti uo o.

Bonum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Scriptum est. *Deu. 25. a.* Non alliga. os bo. *i. prædicatori laboranti in area domini: Et quod sic debeat principaliter intelligi ostendit, dicens.*

2 Nunquid de bob. *Circa quod sciẽdum, quod licet diuina prouidentia generaliter se extendebat ad omnia quantumcunque minima, tamẽ intellectualis natura speciali mõ subijcitur prouidentiæ diuinæ, inquãtum habet dominium sui actus & capax est supernæ beatitudinis, & hoc modo non est cura Deo de bobus irrationabilibus, quia nõ sunt huius finis capaces. Lex autẽ diuina directiua est in beatitudinẽ super naturalem, propter quod dicta veteris Testamenti sunt ad hoc referẽda immediate quantũ ad illa quæ directe loquuntur de futura beatitudine vel mediate, inquantũ corporalia facta veteris Testamẽti sunt figura noui, secundũ quod dicitur cap. sequenti. Omnia in figura contingebãt illis: Et hoc modo illud præceptum de ore bouis triturãtis non alligando fuit figura de victu prædicatori non denegando. ideo dicit.*

3 An propter nos. *q. d. imo, quia figura est propter ipsum figuratũ sicut circulus ante tabernã pendẽs est propter vinũ in cellario existẽs.*

4 Quoniam deb. *i. in securitate accipiendi sumptus. Non tamen dicit propter spẽ, quia præmium prædicatoris non est sumptus tẽporalis, sed fructus æternæ beatitudinis. Comparatur autem hic prædicator aranti inquantum aperit corda hominum ad fidem suscipiendam, sicut arans terram aperit ad seminum susceptionem. Et similiter trituranti inquãtũ sua pdicatione segregãtur boni a malis, sicut grana a paleis.*

5 Si nos. *Hic consequenter probat Apostolus propositum ratione triplici. Prima est. Rationabile enim est, quod communicanti bona maiora cuiusmodi sunt spiritualia, administrẽtur minora quæ sunt corporalia, sic autẽ est in proposito, ergo, &c. & hoc est quod dicit.* Si nos vobis spiritualia seminauim. *& accipitur hic si, pro quia.*

6 Magnum est, si nos, &c. *i. bona ad sustentationẽ carnis necessaria. q. d. non, imo est modicum respectũ boni quod vobis ministramus.*

7 Si alijs. *Hic ponitur ad hoc secunda ratio, quia pseudo Apostoli accipiebant sumptus, & multo magis veri accipere poterant. ideo dicit.* Si alij *idest, pseudo apostoli.*

8 Potestatis vestræ. *idest, bonorum temporalium in potestate vestra existentium.*

9 Participes sunt. *inde viuendo.*

10 Quare non. *q. d. imo potiorem rationem habemus.*

11 Sed non vsi. *Rationibus supra positis. Sed quia posset aliquis dicere, ideo Apostolus sumptus non accepit, quia non indiguit. ideo remouet hoc dicens.*

12 Sed omnia sus. *s. penuriam & laborem ad victũ acquirendum.*

13 Ne quod offendi. *idest, impedimentum.*

14 Demus euan. *i. prædicationi euangelii. per hoc enim præcludebatur via prędicandi falsis apostolis prædicãtibus causa lucri tẽporalis, quorũ prædicatio erat impedimentũ veritatis angelicæ, quia admiscebant falsa veris. Similiter tollebatur impedimẽtũ ex parte Corinthiorum, qui forte erant auari saltem multi, propter quod minus libenter recepissent prædicationem euangelii si sumptus ab eis accepissent.*

15 Nescitis. *Hic consequenter ponitur tertia ratio, habet enim hoc ratio naturalis, vt inde quis viuat, circa quod laborat. ideo dicit:* Nescit. *q. d. scire debetis, imo quia hoc est notorium.*

16 Quoniam qui. *i. in tẽplo, operantur. s. sacerdotes & ministri.*

17 Quæ de sa. *i. habent inde victum: hoc enim erat commune apud Iudæos & Gentiles.* 18 Ita & dominus. *Vt patet. Matt. 10. b. vbi de prædicatoribus dicitur: Dignus est operarius cibo suo.*

Non

Digitized by Google

a *Bonum est mihi magis mori, quã vt gloriam, &c.* Quisquis enim eo quod sibi debetur vti non vult, amplius impẽdit ecclesiç. Maximam ergo habebat gloriam Apostolus apud Deũ, nõ exigendo stipendium ab infirmis, vel de suis laboribus transigendo quotidianum victum.

* Amb. Hoc est quod stabulario ad quem vulneratus ille qui incidit in latrones perductus est, dominus ait. Si quidam plus erogaueris, reddam tibi. Amplius erogabat Apostolus q̃ suis stipendijs militabat. Vel gloriam suã dicit quã habet apud Deum de hoc, quod pseudo repellebat a pdicatione, non accipiendo, qui non nisi pro tẽporalibus prædicabant.

B *Gloriam.* quam habet apud Deum infirmis compatiens.

b *Nam etsi euang. &c.* Pro mercede. Vel si ita euangelizauero, *non est mi. glo.* quia tũc esset pro necessitate, quia *ve.* idest penuria esset sicut pseudo.

c *Necessitas.* huius vitæ sustentandæ.

d *Va.* quia vnde viuam non habeo.

e *Si enim volens.* Sine vlla necessitate huius vitæ. *Si enim vo.* Quia ex voluntate est merces. Videamus qũo. s. si ita ex dilectione facio, vt potius patiar penuriã quã abutar potestate.

f *Si autem inuit.* Vt quod necessitate cogatur, alijs prodero, non mihi.

g *Dispensatio mihi.* Hic dispensatio talis intelligitur, vt quasi seruus alienum censum dispenset: vnde ipse nihil capiat prçter cibaria. Alibi dispensator dr̃ qui vt filius ministrat euangelium coheredibus. Non debemus iõ euangelizare, vt mãducemus, sed ideo mãducare, vt euãgelizemus, vt cibus nõ sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adijcitur. vt illud impleatur. Primum quærite regnum Dei & iustitiã eius, & hçc omnia adijcientur vobis. Propter regnum Dei tantum debemus omnia operari, non solam vel cum regno Dei mercedem temporalem meditari.

h *Cum liber essem.* ✲ Haym. Non solum secundum naturã, vtpote de genere patriarcharum descendens, verumetiam.

i *Ex omnib.* Negotijs hoĩum, nihil ab eis accipiẽdo, *Omnium* subaudis hoĩum, *me seruum feci*, supportãdo oẽs, veluti bonus procurator supportat infirmos, maxime vos, ô Corinthij p meam patientiam. Feci autem hoc non calliditatis astutia, sed compatientis affectu, *vt plures lucrifacerem Christo.*

C * Chryso. Non solum non accepi inquit, neque solum non vsus sum potestate hac, sed seruum me feci, & seruitutem variam & multiformiam seruiui, &c.

D

K *Factus sum.* * Haym. Subaudis legis obseruator, adhuc tõdendo caput in Cenchris, quæ est portus Corinthij, offerendo munera Hierosolymis, secundum quod in Actib. Apost. habetur, quando purificatus ascendit in templum, & circuncidẽdo Timotheum propter Iudæos, vt *Iudæos lucrarer.*

✲ Gregorius. Neque egregius prædicator vt quasi Iudeus fieret, ad perfidiam erupit, neque vt quasi sub lege esset, ad carnale sacrificiũ rediit, neque vt omnibus omnia fieret, simplicitatem mentis in erroris varietatem cõmutauit, sed condescendendo appropinquat fidelibus, non cadendo, vt videlicet singulos in se suscipiens, & se in singulos trãsfigurans, compatiendo colligeret, si ita ipse vt illi esset, quid impendi sibi ab alijs recte voluisset, &c.

E

l *Tanquam iu.* Hiero. Non verè Iudeus, sicut nec verè Gentilis, quibus in cibis & hmõi assensit, nec tñ in cultu idolorũ, quia in Christo nec circuncisio est aliquid, nec preputium. Dispensatoriè itaque simulabat se Iudæum. Sed Augustin. hæc dicit fieri compassione misericordiæ, non simulatione, vt qui ministrat ægroto fit quasi ęger, non cum febres se habere mentitur, sed cũ animo condolentis cogitat quomodo sibi seruiri velit, si ęgrotaret.

Aug. Tanquã Iudeus. Non simulandi versutia, vt se fingeret Iudęum sicut quidã putant. Liberè. n. illa fecit, sicut ait: Circuncisus non adducat prę. Verè ergo, nõ fictè, vt Iudeus (quod erat) vixit: sicut nec fallaciter Gentilẽ se finxit, sed licitè oĩbus cibis, permisit vti, cui oĩs creatura non simulatè, sed verè bona erat. Sicut ergo hos ritus gẽtilium verè, sic & sacramenta Iudeorũ non fallaciter suscepit, vt illis simplex, istis esset duplex, aliud habens in corde, aliud in ostẽsione. Ita et cum dicit: *Quis infirmatur & ego non infirmor?* non infirmitatem alterius simulauit, sed doluit. Ita etiã, quod factus est infirmis infirmus, non erat mẽdaciũ, sed vere dixit & sibi sumptus deberi, & tamen abstinuit, ne videretur vẽditor euangelij. Nõ ergo est fallax & versipellis simulatio, sed omnibus congruit eius misericors compassio, portatq; infirmitatem eorum in compassione, ita eis subueniẽdo, sicut ipse sibi

F

Marginalia: ꝟ q. 3. c. facer dos. in ii. — ꝟ gloriationẽ. — ꝟ 11. q. 6. c. ii. vero. — ꝟ commissũ. — ꝟ gratuitum est. iam. — ꝟ 1. q. 1. c. iam nunc. — ꝟ 45. dist. c. recedite. — Act. 16. — ꝟ inanem reddat. — Matt. 6. d. — Gal. 6. d. — Aug. li. cont. mendac. c. 12. In Psal. 103. Epist. ad Hie. — 2. Cor. 11. g.

Text:

a ¶Quod liceat accipere. b Hæc. i. vt ego accipiam. c Quia si sumerem perderem gloriam, & malo mori, vel volo magis mori. i. affligi.

a sum Non scripsi autem hæc, vt ita fiãnt in me. † Bõnum est 1 2
a Quod esset si acciperem cum scandalo.

enim mihi magis mori, quam ut† gloriam meam quis† eua- 3 4
a An euacuetur? ¶Tantum. b ¶De hoc solo non fit gloria, quia necesse est hoc pro iniunctione, nec audeo dimittere, quia væ erit.

b cuet? Nam etsi euãngelizauero, non est mihi gloria. Neces- 5 6
a Sicut mihi iniunctum est.

c d sitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si non euange 7 8
a Si necessitate hoc facio, non est gloria, sed si voluntas adiungitur necessitati, vt ex dilectione prædicem, tunc est mihi gloria. ¶Sed

e f lizauero. † Si ẽnim volens hoc ago, mercedem habeo. Si au- 9 10
¶Etsi mercedem non habeo, alijs dispenso & proficio.

g tem inuitus, dispensatio mihi† credita est. Quæ ergo est mer 11 12
¶Hoc s. a Stabiliam.

ces mea? vt euangelium prædicans † sine sumptu põnam 13 14
a Quod esset si acciperem. b Quia non libere argueret.

euangelium, vt non abutar põtestate mea in euangelio? 15 16
a Vtique quod dixi faciam, nam & maius feci. b Nullius meritis obnoxius. ¶Vt commodis omnium seruirem.

h † Nam cũ liber essem, ex omnib omniũ me seruum feci, vt 17
a Lucrum prædicationis meæ facerem. b Et me modificaui omnibus. c In cibis & huiusmodi, & quia Timothæum circuncidit.

i k l plures lucrifacerẽ. † Et factus sum Iudæis tanquã Iudęus, vt 18 19

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non scripsi. *Hic consequenter Apostolus remouet dubiũ, posset enim aliquis credere, quod prædicta dixisset Apostolus eo quod vellet accipere sumptus, iõ hoc remouet. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit se nolle vti potestate. secũdo quod vult magis alijs seruire. ibi.* Nam cum liber. *Circa primum dicit:* Non scripsi au. hçc. *de potestate accipiendi sumptus.*

2 Vt ita fi. *id. st, vt accipiam. Et subdit rationem.*

3 Bonum est enim, &c. *i. minus malum est hoc. Minus enim malum respectu maioris habet rationem eligiblis & boni.*

4 Quam vt gl. *i. mercedem quam expecto de prædicatione euangelij sine sumptu rationibus prædictis.*

5 Quis euacuet? *q. d. hoc est mihi malum maximum.*

6 Nam & si euan. *i. euangelium pr̃edicauero sumptus accipiẽdo.*

7 Non est mi. *i. non supererogo, sed tantum impleo præceptum mihi iniunctum. ideo subdit.*

8 Necessitas enim. *ex præcepto Dei.*

9 Vç enim mihi. *ex omissione prçcepti.*

10 Si enim volens, &c. *in quantum obedio.*

11 Si autem. *Sicut Balaam benedicebat populo Israel, Num. 23.*

12 Dispensatio mi. *i. proficio alijs, sed non mihi, sicut & prophetia Balaam profecerunt aliis, sed non sibi.*

13 Quç est ergo. *s. ex bono supererogationis & prædicatione euãgelij respondet.*

14 Vt euan. prædicans. *sumptus non accipiendo.*

15 Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, vt prædictum est. ideo subditur.*

16 Vt non. ab. potestate. *apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus accipere-ẽt, & frequẽtius prædicarẽt. immiscendo veris falsa, qđ est abuti prædicatione euãgelica, & sic dicit Apostolus.* Vt non a. p. *i. nõ dẽ occasionẽ alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitũ sibi, vt patet p prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 Nam cum li. *Hic cõsequẽter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamẽ absque peccato, vt omnes posset inducere ad salutem, dicens,* Nam cum li. *i. nullus hominis cura obligatis.*

18 Omnium me ser. *Omnibus gratis prædicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 Et factus sum. *legalia obseruando vt pote Timothæũ circumcidendo, Act. 14. & in templo cũ alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationẽ vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primũ a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub præcepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extũc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorũ cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediũ a passione Christi vsque ab publicationẽ euangelij, & illo tẽpore poterant cęremonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidẽ, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

Obseruationis legaliũ tẽpus triplex.

Digitized by Google

A sibi si in his esset subueniri voluisset, quasi infirmitates eorũ ipse haberet. Fit.n. quasi ægrotus qui ministrat ægroto, non cũ se febres habere mentit, sed cum animo condolentis co gitat, quõ sibi vellet seruiri si ægrotaret, non simulauit quæ fecit similia Iudæis, sicut nec quæ fecit similia Gentibus.

Hierony. ad August. Nec multum interest inter meam & tuam sententiam, quia ego dico Pe.& Pau. timore fidelium & Iudæorum legem exercuisse, imo simulasse mandata. Tu autem hoc asseris eos fecisse tamentes, nõ mentientes astu, sed patientis affectu, dummodo illis constet vel metu, vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant.

a *His qui sub.* Samaritanis qui libros Moysi recipiunt, quibus nõ couruntur Iudæi. Sũt autem ex origine Persarum quos sublato Israel posuit rex Assyriorum vel Persarum ad incolenda loca Samariæ.

* Haymo.

b *His qui sine lege.* idest gẽtilibus, factus sum.

c *Tanquam sine lege.* consentiendo gentilium philosophis apud Athenas, vnum Deum esse qui cuncta fecerat, & aĩas im mortales esse, & hoĩes ab vno Deo principiũ sumpsisse, visus est eis quasi vnus ex ipsis, licet idola non adoraret, paulatimque trahebat eos ad illa quæ minus credebant, suadẽs vt in eum crederent, per quem omnia facta sunt, idest, in filium Dei.

d *Factus sum infirmis.* Iudæis & gẽtibus in sensu & intellectu, qui magna nõ poterãt capere, *infirmus*, compara ndo & coæquãdo me illorum infirmitati & pusillanimitati: *Vt infirmos* sensu & intellectu. *Lucrifacerem*, talia prædicãdo, quæ eorum capacitati congruebant, & quæ ipsi capere poterant.

e *Omnibus omnia.* Omnibus cessit, non tamen religionẽ excessit. *Omnibus omnia fa.* Non mentientis astu, sed compatientis affectu.i. non omnia mala eorũ fallaciter agendo, sed omniũ malis tãquam sua essent misericorditer medicando alijs agens qđ sibi fieri vellet, si opus esset. Cogitat enim, vt homo, se esse potuisse in eis vitijs in quibus sunt, alij. vnde alibi C dicit. *Considerans teipsum, ne & tu tenteris.*

f *Omnia autem facio propter euang.* ✱ Aymo. Idest. propter Christũ, cui euangelium testimonium perhibet, *vt particeps eius*, idest particeps euangelij *efficiar*. Sic videntᵉ hæc verba sonare, & sic loquitur Apostolus, quasi euangelium rõnis capax sit, acsi diceret, vt particeps euangelij efficiar. i. vt pmia q̃ in euangelio pmittuntur in regno celorũ cõseq merear, D

g *Nescitis quod hi qui in sta. currunt, &c.* Ostendit quanta est vtilitas legis nostræ, in qua non vni, sed omnib. promissa est palma, & qui prior venit expectat vt coronetur cum posteriori: *Nescitis quod hi.* pro euangelio omnia, quia nisi omnia fecero, & ab omnibus quæ contra sunt abstinuero, non habebo præmium. Vel ideo sic omnibus insto, quia omnes possunt habere coronã, vel quia si *multi vocati, tamen pauci electi.* vt vel sic ex multis pauci eligantur.

h *Brauium.* est præmium cursus. E

* Haymo. Volens egregius prædicator Corinthios, omnesque fideles prouocare ad cursum bonæ operationis, quatenus pertingere ad brauium æternæ vocationis mereantur: dat inde comparationem cuius exẽplo accendantur ad victoriam æternam cantandam, &c.

* Sedul. Stadium, est octaua pars miliarij. 125. passus habẽs: Passus vero quinque habet pedes. Hic autẽ stadio cursum iustitiæ vel fidei cõparauit. Brauiũ, est lamina argẽtea ad palmæ mẽsurã, quæ a rege militibus dat, & est sermo Græcus.

i * *Sic currite.* per viã mandatorum in abstinentia, cæterisq; virtutibus, sicut in theatro omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Curramus credendo, sperando, desiderando, corpus castigando.

k *Vt comprehendatis.* * Idem. Coronam vitæ æternæ, de qua ipse dicit. Reposita est mihi corona iustitiæ.

l *Omnis enim qui.* De rebus non laudandis trahũtur multæ similitudines, vt in euãgelio de iniquo Iudice, q viduã nolebat audire, & pigro qui tædio panes commodat, ita hic non commendantur agonistica & ludicra.

m *Non quasi.* In incertum currit qui talia facit, vt ex quibusdam sperare, ex alijs desperare possit.

Non quasi in incertum. * Sedul. Non enim in incertũ currit, F qui ad cælestem Hierosolymam festinat. Incertũ vero est, qui in stadio currunt, vtrum percipiant palmam, an non.

[Margin: Cum ipse nõ essem sub lege. — Deo — omnino aliques — B — præmium — certat — Aug. li. 83. q. — Gal. 6. a. — Augu. in psal. 39. & 57. — essem obnoxius legi. — Matt. 20. b. — Luc. 18. a. ibid. 11. a.]

a Iudæos lucrarer. (Christo. ¶Samaritanis. b Dum non negat legem a Deo esse datam, sed ex ea docet Christum.) His qui sunt sub lege quasi sub lege es- 1 2 (a Seruiliter. ¶Similiter.)

b sem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant, (a Gentilibus. b Dum eis assensi secundum physicas rationes mundum esse factum a Deo & huiusmodi.)

c lucrifacerem. His qui sine lege erant, tanquã sine lege esse, 3 (¶Non Iudaica.)

cum sine lege Dei non essem, * sed † in lege essem Christi, 4 5 (a Idest, Gentiles. ¶In fide.)

d vt lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis 6 (a Abstinendo a licitis. b Quod quia. ¶Ecce. Quid per singula. ¶Quasi omnium sectarum essem.)

e infirmus, vt lucrifacerem infirmos. Omnibus omnia factus 7 (a Ecce quare omnibus se contemperet. ¶Vt currat sine impedimento.)

f sum, vt † omnes facerem saluos. Omnia autem facio propter 8 (a Promissionis eius.i. iustitiæ & beatitudinis æternæ.)

g euangelium, vt particeps eius efficiar. Nescitis quod hi qui 9 10 (a Hic omnes in labore pares. b Q rarus non omnis. ¶Ibi vnus, hic omnes qui perseueranter currunt, accipiunt.)

in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit 11 (a Vos autem. ¶Bene operando. ¶Quia non omnis currens accipit, ideo sic tam perfecte cur. vt comprehen. b Et vere sic est nitendum, quia etiam in minori vbi vnus accipit.)

h † brauium? Sic currite vt comprehendatis. Omnis enim qui 12 13 (¶Ita vos ab offendiculis. ¶Q Et vere nos debemus abstinere, quia res maior est hic. ¶Abstinent.)

i K † in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et illi quidẽ, 14 15 (a Et ideo abstinere debemus ab omnibus.)

l vt corruptibilem coronam accipiant: Nos autem incorru- 16 17 18 (a Proponit se exemplum. ¶Et quia talis. ¶Vt sim incertus de præmio. b Operando. ¶Tam legitimè. c Contra hostes.)

m ptam. Ego igitur sic curro, nõ quasi in incertum: Sic pugno, 19

NICOLAVS DE LYRA.

1 His qui sub lege. *i. Samaritanis & Saducæis qui quinque libros Moysi tantum recipiebant, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos.*

2 Quasi sub le. *condescendendo eis quantum poteram tantum in licitis.*

3 His qui sine. *i. Gentilibus qui legem scriptam non habebant.*

4 Tanquam sine. *condescendendo eis, quod tamen abominabile videbatur Iudæis legem tenentibus.*

5 Cum sine lege. *Tenebat enim legem Moysi quantũ ad moralia, quæ manent in lege noua, in qua erat Paulus, ideo subditur.* Sed in le. es. Christ. *Sequitur.*

6 Factus sum. *abstinẽdo a cibis licitis, ad vitandum scandalum infirmorum, vt patet ex supradictis. Et vt omnes status includat, subdit.*

7 Omnibus omnia. *Omnibus quantum licite possum condescendendo, & causam ad hoc motiuum ostendit, di.*

8 Omnia autem fa. *vt currat sine impedimento.*

9 Vt particeps e. *i. promissionũ eius.f. gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro quæ promittuntur in euangelio. Item particeps eius. i. meritorum recipientium euangelium per meam prædicationem.*

10 Nescitis. *Postquã Apostolus instruxit Corinthios ad perfectionem suipsius exemplo, hic cõsequenter idem facit exemplo currentiũ in stadio & agonizantiũ exercitio, qui omnia sui cursus & agonis impeditiua sollicite deuitant, & omnia promotiua diligenter procurant. Vita vero præsens, est quædam agonizatio contra insultus tentationũ, & quidam cursus ad beatitudinis brauium. dicitur igitur.* Nescitis. *q. d. imo, quia hoc est notorium.*

11 Sed vnus acc. *q. d. ita & pauci de multis accipiunt brauiũ æternæ fœlicitatis, qui fideliter & perseueranter currũt per opera charitatis, Mat. 20. b.* Multi sunt vocati, pauci vero electi. *propter quod concludit.*

12 Sic currite. *fideliter & perseueranter.*

13 Vt comprehendatis. *brauium æternæ vitæ. Consequenter ponit exemplum de agonizantibus, dicens.*

14 Omnis enim. *vt habeat victoriam.*

15 Ab omnibus. *quæ impediunt ipsam.*

16 Illi quidem. *q. d. si faciunt hoc propter tẽporale præmium, multo magis debemus hoc facere propter æternũ, abstinendo ab omnibus impedimentis nostræ salutis, & exercẽdo nos in omnibus promotiuis, ideo concludit de seipso.*

17 Ego igitur sic. *Per viam charitatis.*

18 Non quasi in. *Quia certus erat de sua beatitudine futura per diuinam reuelationem. 2. ad Timoth. 4. b.* Reposita est mihi corona iustitiæ, &c.

19 Sic pugno. *contra tentationes.*

Non

Digitized by Google

a ✱ *Non quasi aerē verberans*. Hoc non est, non inania conse-A ctans, sicut qui in agone contendit, aerem verberat telis. b *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo*. ✱ August. Suo timore nos terruit. Quid enim faciet agn⁹, vbi aries tremit? ✱ Origenes. Habuit (Paulus) aliquando metum, & timuit ne forte caderet: & qui cælestium virtutum aduersum se si commoueant bella non metuit, aliquando vel carnem suam metuit, & ex ea consurgētes insidias formidauit, quando dicebat: Macero corpus meū, &c. Et ideo D pręcæteris omnibus carnis insidię formidandę sunt, & ille, qui de nobis procedit hostis cauēdus est ipse, donec in tantū profectū veniat anima, vt dulcedine charitatis Dei astricta corporis blandimenta, & carnis illecebras abhorrescat vn⁹ cū Deo spirit⁹ facta.

De verb. Castigo corpus meum. Apostoli, apud Bedam. Lib. 8 in ca. 7. ad Roma. † quomodo Paulus subijcio. † quomodo sit, vtis.

Non verbis, sed rebus contendo: vel non inaniter, vt non qui pro hoste ferit aerem. a Reprimo illicitos motus corporis.

non quasi aerem verberans. † Sed † castigo corpus meum, & a Rationis b Cum alio tenderet. Suo tremore aries terret agnos.. in seruitute^a m re^b digo, ne † forte cum alijs prædicauerim, ipse a A Deo reprobatus. re probus efficiar.

c *Ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprob⁹ &c*. Quod cito cōtingere, posset, tunc alijs magis cauendū, ne offendedo sint reprobi.

Augu. ser. 19. de verb. Apostoli, & lib. de agone Christiano, ca. 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non quasi aerem ver. *non inaniter sicut ille, qui aerē percutit*.
2 Sed cast. cor. meum. *reprimendo carnis stimulum*.
3 Et in ser. redi. *s. rationis rectæ, cui vires sensitiua debēt obedire*.
4 Ne forte cum alijs prędi. *eos inducēdo ad opera perfectionis*.
5 Ipse repro. ef. *per incautelam meā contra tentationē: Licet enim sciret se de numero electorum esse, vt prædictum est, tamē non debebat omittere aliquid de contingentibus ad salutem consequendam: quia sicut sub Dei prædestinatione cadit talem esse saluandum, ita etiam cadunt media per quæ consecuturus est salutem, vt quod fit per opera taliū uirtutū, & huiusmodi. Propter quod dicitur. 2. Pet. 1.* Satagite, vt p bona opera certā vocationem vestram, & electionem faciatis.

CAPVT X.

a Nolo enim. Volenti comprehendere sic est agendum: nō enim baptisma, & sacramenta sufficiunt, vt quidā putant, sicut nec Iudæis beneficia Dei valuerunt, cum post peccarent.

✱ Sedul. Hic nōparat duas plebes, veteris, scilicet, & noui Testamēti, & ex plo prioris terret secundū populū.

B b *Quoniā pa.* exemplo Iudęorū, qui neglig̃etia sua offenderunt solicitos facit.

c *Sub nu.* August. quia omnia in figura nostri.

d *In Moy. bap.* In ducatu Moysi purgati per uisa signa illa. Vel, signū baptismi acceperūt, quod credentibus idem valuit. *Bap. sunt in.* quia a morte liberati, & p eam mundati ab ignorantia Dei, quę premebat oēs Gētes, & pręparati ad accipiendam legē. Vel baptizati dicūtur, qa gerebant formam nostri sacramenti. Moyses Chrm, nubes spiritum sanctum, mare baptismum significat.

† De consecr. dist. 4. ca. nec quenquam. in fi. Augu. tracta. 10. in Ioan. & lib. 50. homi. ho. 27. Augu. lib. 16 contra Faust. ca. 17. &c. † De consecr. dist. 2. c. ite-rum, & c. in calce.

CAPVT X.

Ita legendum est.

1 N Olo † enim vos ignorare fratres, quoniā a Institutores nostræ fidei. b Tamboni quam mali c Protegente ab æstu & contra Ægyptios, ne viderentur ab eis.
2 patres nostri omne^a s sub nu^b be fuerunt, & a Augu. exponit maris rubri transitum. Si figura maris tantum valui, vt perduceret populum ad manna, quantum baptismus Christi. Mersis hostibus. In ducatu Moysi.
3 omne^c s mare trāsierūt & omnes in Moy- Spiritu. Aqua. a Manna quod significabat Christum. & idem credentibus effecit. alij manducauerunt & mortui sunt, quod non Moyses & a ij boni.
4 se baptizati sunt in nube & in mari. † Et omnes eandē escam spiritalem manducauerunt: & † omnes eundem potum Aquam de petra. Signum sanguinis Christi, & idem credentibus effecit. spiritalem biberunt. † Bibebant autem de spiritali † con-

e *Eandem, & eū.* i. fide, diuersa in tempore, diuersa in specie. *Esca. Christus panis est, q de cæ. descen. si qs ex hoc manducat, non morietur.* Sed quod pertinet ad virtutē sacramenti, non ad visibile sacramentum, qui manducat intus non foris, corde, non qui premit dente.

Eandem es. Idem in mysterio cibus, & potus illorum, qui noster, s. significatione idem, non specie, quia idē Christ⁹ illis in petra figurat⁹, nobis in carne manifestatus. *Escā &.* Māna & aquā dicit spiritalia, quia non natura, sed Dei virtute parata, habentia futuri mysterij figuram.

Idem in Psal. 113. Ioan. 6. d

f *Spiritalem.* i. spirituale aliquid significantem. Cū dicit spiritalem, ostendit spiritualiter intelligi in Christo. & hoc de omnibus innuit, vnum exponit. *Petra erat Christus*.

Idē trac. 11. in Ioan. Ex lib. contra Faust. apud Bedam.

✱ August. Si enim petra Christus propter firmitatem, cur nō & manna Christus, tanquam panis viuus, qui de cęlo descendit, quo vere, qui vescunt spiritualiter viuunt? Nā illi veterē figuram carnaliter accipientes, mortui sunt. Sed cū dicit Apostolus, Eundem cibum spiritualē māducauerunt, ostendit & illud spiritualiter intelligi in Christo: sicut, & cur spiritalē dixisset aperuit, cum subiunxit. Petra autē erat Christus. Quo aperto cūcta fulserūt. Cur ergo nō & nubes & colūna Chrs, quia rectus & firm⁹ & fulciēs infirmitatem nostrā, per noctem lucēs, per diē non lucens: vt qui nō vident videant, & qui vident cæci fiāt? Rubet & mare rubrum, baptismus vtique Christi sanguine cōsecrat⁹. Hostes sequētes a tergo moriuntur, peccata preterita. Ducitur populus per desertum. Baptizati omnes nondum perfruentes promissa patria, sed non vident sperando, & p patientiā expectando, tanquam in deserto sunt, &c.

E

† De consec. dist. 12. ca. inquit, & cap. in illo. Exod. 16. d † Exod. 17. b † quæ illos comitabatur.

Spiri. man. Nam corporalem alteram illi māna, nos aliud Patres, nostri non illorum. Spiritalem: Quā nos, aliud illi, aliud nos: sed specie visibili aliud, quod tamen hoc idem significaret vertute spirituali.

Aug. lib. 16. contra Faust.

g *Conseqente eos. Petra.* idest, satis faciente voluntati eorum: quia quoquo irent, aquæ inundantes secutę sunt: sic Chrus in deserto hui⁹ mundi suos comitatur. Vel, *consequente*, idest, secuturam veritatem significante.

✱ Sedul. Quia Christus postmodum sequutus, cuius figuram tūc petra gerebat: idcirco dixit: Consequēte eos petra. Alij putant, quod fluuius sequutus sit eos per desertum.

Petra autem. Solet res, quæ significatur nomine rei quam significat, nominari.

Petra. idest, Christus sequebatur, quia vbi humanum deficiebat suffragium, aderat.

Aug. li. 2. de Trini. ca. 6. tract. in Ioā. & lib. 16. c6tra Faust. c. 17.

a Erat

C NICOLAVS DE LYRA. CAPVT X.

1 N Olo e. vos igno. fra. Postquam Apostolus reprehendit Corinthios circa participationē mēsę idolorū datā, ab aliquibus ad occasionē: Hic consequenter excludit ipsam participationē. Et diuiditur in duas partes: quia primo declarat punitionem participantium. secūdo ex hoc concludit propropositum, ibi. *Propter quod.* Circa primum sciendum, qđ in exitu de Ægypto Deus multa bona cōtulit populo Israel, vt patet in Exod. & lib. Numeri. & tñ multi tot beneficiorū ingrati declinauerūt a participatione mēsę idolorū, vt patet Exo. 32. b. *Sedit populus manducare, & bi.* s. de sacrificatis vitulo conflatili, & postea idolo Phegor, Nu. 25. pp q̃, & alia peccata fuerūt grauiter puniti. Sic ergo pcedit Apost. qa primo dicta beneficia recolit. secūdo punitionē ingratorū ostēdit, ibi: Sed nō in plurib⁹. tertio ex dictis cautos nos reddit ibi. Itaq;. Circa primū dicit: *Nolo, n, vos ignorare fratr.* imo diligēter attendere;

2 *Quoniam pa. no.* de Aegypto exeuntes.
3 *Omnes.* tam boni quam mali.
4 *Sub nu. fue.* eos protegente contra æstū per diē. Exo. 13.
5 *Et omnes mare transie.* Exod. 14.
6 *Et omnes in Moyse.* in ducatu Moysi.
7 *Baptizati sunt.* figuraliter tamē. quia transitus ille maris & protectio nubis figura fuerunt sacramenti baptismalis.
8 *Et omnes eandem es.* s. manna, Exod. 16. quę dicitur esca spiritualis, quia non virtute naturę sed diuinę potentię fuit data, & qa fuit figura sacramēti eucharistię qđ spiritualiter nutrit. 9 *Et o. eum. po.* scilicet, aquam de petra adductam virtute diuina, Exod. 17. ideo dicitur potus spiritualis, cum dr.
10 *Bibebant autem de spirit.* i. potum datum spirituali virtute.
11 *Consequente eos pe.* idest, petra eorum desiderijs obsequēte, virtute tamen diuina hoc præstante. dicitur etiam spiritualis, quia figurabat aquam gratiæ per Christum dandam. ideo subditur.

F

1 Quoniam 1 Petra

Digitized by Google

a *Erat Christus.* non per substantiam, sed per significationē.
A *Petra Chri.* Augu: In signis diuersis eadem fides, sed illi ventura, nos venisse credimus: ibi petra Christus, nobis quod in altari ponitur est Christus. Si speciem visibilem attēdas, aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt.

uerūt Iudæi, & ideo a serpentibus perierunt, donec serpens æneus erectus est, quē qui intuebātur, à morsibus sanabantur.
g *In figura.* Ecce ostēditur cur signa illa iam non obseruantur. cum res manifesta sit ad correctionem nostram.
h *Scripta sunt autem ad correptionem.* Non propter nos tantū.

Quæ Christum significat & fidei idem fuit. Quæ. — In signo. — a His omnibus beneficijs ad literam vsi sunt Iudæi.

sequens eos petra: petra autē erat Christus. Sed non in plu- 1 2
a Qui offenderunt dominum. Iudæorum. Inde apparet.
ribus eorum beneplacitū est Deo. Nam prostrati sunt inde- 3
a Ne putetis iam homines finxisse hæc dicit. Non propter ipsos tamen hæc facta sunt. b ¶ Ita. Considerantes eorum supplicia. Ne ita peccemus, ne similiter pereamus.
serto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt nō simus con- 4
Per idolothita. 5
cupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neq; idolo-
In Exodo.
latræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis quemadmodum scri
a Ita vt vos in idolio. b Quidam de populo. c Coram vitulo.
ptum est: † Sedit populus manducare & bibere, & surrexerūt 6
a Ludos facere in veneratione Vituli. Vt aliqui in vobis. b Cum Madianitis mulieribus. 7
ludere. † neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati 8
Ideo. a Vt faciunt illi, qui desperant de resurrectione.
sunt, & ceciderunt vna die vigintitria milia. † Neq; tentemus 9
a Dicentes: Nunquid poterit parare man. in de. b Donec serpens æneus erectus est.
Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus 10
a Vt contra me facitis, vel qui minora dona spiritus habent contra Deum.
perierunt. † Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum 11
Contra Moysen. a Angelo, qui extra terminos promissæ terræ eos percussit. b Propter sua peccata hæc eis contigerunt & non modo propterhoc, sed etiam vt figurarent quod pro similibus periremus. 12
murmurauerūt, & perierūt ab exterminatore. Hæc autē om 13
Nostri. Aliter erit maior pœna. 14
nia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad corre
Nos s. Sexta ætas. a Quia illi & si beneficijs vsi perierunt 15
ptionem nostrā, in quos † fines seculorū deuenerunt. Itaque
a ¶ Per bona. b Peccando uel peccare faciendo Aie. a Deo enim stat, qui sta. a se cadit, qui cadit. Et si fiat, quam permittit Deus, quæ est ad probandos bonos & malos puniendos. 16 17
qui se existimat stare, videat ne cadat. † Tētatio vos nō† ap- 18

Augusti. In signo percussa est petra de virga bis. Gemina percussio duo ligna crucis significat. De petra educta est aqua accedente virga: quia ligno accedente ad petram Christum, gratia spiritualis manauit.
b *Sed non in pluribus eorum benepla. est Deo.*
✠ Haymo. Hoc ideo posuit, quoniā multi propter infidelitatē mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta videlicet milia.
Augusti. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitū est Deo. Et cum essent omnia cōmunia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramētorū virtus est, &c.

Augusti. Per hæc enim exēpla ad correctiorē vitam prouocamur, vt aut præmium, si obedientes fuerimus, aut propēsiorem pœnam inobediētes mereamur
Scripta sūt autē. Ecce hic aperuit, cur illæ literæ veteris Testamenti accipiantur a nobis.
i *Fines secu.* Quia in ultima ætate sumus, & tot exemplis priorū magis corrigi debemus. Vel fines seculi deuenerunt in nos, secularitas in nobis finit: & ideo turpius si peccamus.
k *Vi. ne cadat.* Vt qui presumētes de scientia, cum scādalo fratrum edebant idolothita, & de pseudo gloriantes, iudicabāt Apostolum, cum ipsi essent rei.
Augu. *Videat ne ca.* Superbiam amputat, ne per eam tentent sicut Iudæi tētati sunt, & perierūt: quia detrahētes Moisi Deum tentauerunt hi detrahētes Apostolo, Deum tentant.

c *Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis.* Illos tangit, qui in idolio epulabantur, putantes se immunes a crimine.
d *Sedit po. man.* Per commemorationem illorum notat ea, quæ in Corinthijs sūt, ostēdēs quā grauiter punita sint in Iudeis.
e *Lude.* idest, adorare: quod ludo puerorum simile. Facilis namque ad lusum est pueritia. Quid autem lusui puerili tam simile est quam idola adorare?
C f *Neque tente. Christum si.* Nota Christum Deum quem tētauerunt

Videat ne ca. Non quòd penitus sit aliquis sine casu, sed tētatio, idest, peccati delectatio, non apprehendat, idest, rationem in consensum non ducat, nisi humana, idest, nisi de his sine quibus ista uita non agitur.
l *Tentatio vos.* Hortatur vt humana tētatio illos apprehendat, non alia. Humana enim tentatio est, vt in necessitate
del

Marginalia: D; Num. 21. c.; Aug. lib. 16. cont. Faust. c. 28 lib. 18. ca 6. lib. 21. c. 4 & li. 50. homil. ho. 27.; Tract. 93. in Ioan.; Exod. 17. b.; † Exo. 32. b.; † Nu. 25. b.; B; † Nu. 21. c.; † Iud. 8. c.; † termini ætatum.; † 49. di. cap. hic etenim De pœ. di. 2. c. inter hæc sciendum.; August. in Psal. 77.; E; Aug. lib. de bono perse. c. 8.; † apprehēdit.; Tētatio humana.; Augu lib. q. ve. & noui. Test. q. 99.; F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Petra autem erat Christus.* s. figuratiue eo modo loquēdi quo imago Hercules nominatur.

2 *Sed non in plu.* Hic consequenter ostendit punitionem ingratorum, di. *Sed non in plu.* q. d. licet beneficia illa corporalia fuerint omnibus communia, non tamen iustificans gratia. Quod declarat per effectum, di.

3 *Nam prostra.* s. multi eorum horribili morte in signum iræ diuinæ, vt patet de exploratoribus, Num. 24. & de Chore, & sibi adhærentibus, Num. 26.

4 *Hæc autem in fi.* s. quod similiter, & grauius puniemur, si de beneficijs Dei in lege noua collatis ingrati fuerimus, ad peccata reuertentes. ideo subditur.

5 *Vt non simus concu. malo.* Et patet litera vsque ibi.
Quemadmodum scri. est. Exod. 3.

6 *Sedit populus manducare, & bibere.* in veneratione vituli fabricati.

7 *Et surrexe. ludere,* id est, idololatrare: in veneratione vituli cantabant in choro.

8 *Neque fornicemur.* cum mulieribus Madianitis, vt habetur Nume. 25. c. *Et ceciderunt vna die viginti tria milia.* Nec hoc est contra illud quod dicitur Num. 25. quod ceciderunt vigintiquatuor milia, quia minor numerus includitur in maiori, & ideo quod verum est de maiori, etiam verum est de minori.

9 *Neque tentemus sicut quidam eorum tentauerunt.* Exo. 27. Tentantes enim Deum, qui tentauerunt Christum secundum deitatem, qui sic fuit tempore veteris Testamenti, & etiam ante secula, propter quod dicit Apostolus, Heb. 13 b. *Iesus Christus heri, & hodie,* scilicet, veteris Testamenti, ac noui Testamenti tempore. *Et ipse in secula.* id est, in æternitate.

10 *Et serpentibus perierunt.* Num. 21.

11 *Neque murmuraueritis.* contra Deum.

12 *Sicut quidam eorum murmurauerunt.* vt patet in Exodo, & libro Numeri, in pluribus locis.

13 *Et perierunt ab exterminatore.* idest, ab angelo eos percutiente extra terminos terræ promissionis.

14 *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* id est, ad significandū, quòd sic grauius fiet nobis, si fuerimus similes eis. ideo subditur.

15 *Scripta sunt autem ad correptionem nostram.* Dicitur enim vulgariter, quod pulchriter se castigat, qui exemplo alterius se emendat.

16 *In quos fines seculorum deuenerunt.* Hoc dupliciter pōt exponi. Vno modo, quod ly, quos, referatur ad hoīes noui Testamēti, quod tēpus dr̄ esse finis mundi, quia nō succedet alia lex nouæ legi, & sic dr̄. 1. Ioā. 2. Nouissima hora est. Igit̄ sensus est, Scripta sunt aūt ad correptionē nostrā, in quos fines seculorum deuenerunt. i. in nos, qui sumus in vltima ætate seculi. propter quod ex punitionibus pręcedētibus debemus corrigi. Alio mō pōt exponi ita, quod ly quos, referat̄ ad tēpus vet. Testa. & iungat̄ cū hoc nomine fines, & sic est sensus, Scripta sunt aūt ad correptionē nostrā, s. antiquorū punitiones, In quos fines seculorū deuenerūt, i. vt attendamus qualiter per diuersa tēpora peccatores vitam præsentem miserabiliter finierunt propter peccata sua.

17 *Ita, &c.* Hic consequenter ex prædictis cautos nos reddit, di. *Itaque qui.* in Deo propter bona opera. & benedicit, Existimat, quia nescit homo vtrum amore, vel odio dignus sit, potest tamen de hoc habere aliquam coniecturam.

18 *Videat ne.* ad impulsum tentationum, & propter defectū humanæ fragilitatis, ideo subdit.

18 *Tenta. v.* i, non ducat vos in consensum, & operationē. ideo tentari non est malum, sed est virtutis exercitiū, si tentationi viriliter resistatur: propter quod in persona viri perfecti dr̄, Psal. 25. a. *Proba me domine, & tenta me.*

12 Sicut — 1 Nisi

vel pressura non diffidat homo, de Deo auxilium humanũ requirendo. Propter Christum ergo pati humana tentatio est, per quam proficitur apud deum.

August. Humana tentatio est aliter sapere, quam res se habet, & cum bono animo. Nimis autem amando sententiã suam, vel inuidẽdo melioribus usque ad pręcidẽdę communionis, & condendi schismatis vel hęresis sacrilegiũ peruenire, diabolica præsumptio est. In nullo autẽ aliter sapere qua res se habet, angelica perfectio est. Humana igitur tentatio est credo cum quis bono animo, secũdum humanã tamen fragilitatem in aliquo labitur consilio, vel cum irritatur in fratrẽ studio corrigendi, plus tamen quã Christiana trãquillitas postulat. Et quia homines sum*, sed spe angeli, quibus in resurrectione equabimur, si non est in nobis perfectio angeli, non sit præsumptio diaboli.

a Ego vos adhortor. b Verus in promissis, qui se protectorem electorum suorum promisit.

a prehendat nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non [1]

a Pro se tribulatos. b Ferre, quia vel cadere non finit, vel a casu erigit. c Qui dat tentanti licentiam, dat tentato misericordiam.

patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum [2] [3]

a Augmentum virtutis b Ne deficiatis in lucta, sed vincatis. c Perseueranter.

b tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Propter quod [4] [5] [6]

a Ne per hoc nascatur in Deum tentatio, idest, exacerbatio. Aliud quid.

c charissimi mei fugite ab idolorum cultura. Vt pruden- [7]

a Diligenter. b Potus sanguinis per quem benedicuntur participantes.

d tibus loquor, vosipsi iudicate, quæ dico. † Calix benedi- [8] [9]

a Id est, quem nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo.

ctionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis [10] [11] [12]

Participatio panis fracti in altari.

g Christi est? Et panis quem frangimus, nonne † participatio [13] [14]

Nonne facit nos vnum esse cum Christo. a Illius capitis quod est Christus.

h corporis domini est? Quoniam vnus panis & vnũ corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participa- [15] [16]

præbet misericordiã. Ad mẽsurã permittitur tẽtare diabolus. Et potabis nos, inquit, in lachrymis in mensura. Tantum admittitur ille tentare, quãtum tibi prodest, vt exercearis, &c:

b *Possitis sufti*. Quod fit per humilitatẽ. Humilitas enim in omni tentatione custodit, vt illi non crepent in fornace, qui non habent vẽtum superbiæ.

c *Propter*. Quia sola sacramẽta nõ soluant, & quia qui cadit punitur, & quia auxiliũ Dei nõ deest, fugite ab idolorũ cultu. Vel, ne cõmedant sapiẽtes idolothita cum offendiculo infirmorũ, quibus idololatræ videntur. Vel, ne ipsi infirmi idololatrę fint & vt fugiatis loquor altum aliquid quasi prudentibus: & ideo diligẽter dijudicate. Vel, modo loquor infirmis, vt supra prudentibus.

Augusti. lib. de spirit. & litte. c.21.

† poculum.

† communicatio.

- & de vno calice.

*Primasius. Sunt humanæ tentationes, cum bono quisq; animo secundum humanam tantum fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratre studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat.

✠ Idem. Humana tentatio est arbitrij vana præsũptio, &c. Quid tam humanum, quàm de occultis hominũ non recte sentire? vt homo credat bonum, quem nescit malũ: & iterũ opinione non credat malum, quem non probauit malum: & ante tempus iudicet, quod nescit, &c.

a *Fidelis autem Deus est, qui non patietur, &c.* ✠ Augustinus. In hac sententia satis ostendit non id nobis orandum esse, vt non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim si tales acciderint quales ferre non possumus.

Lib. 1. de serm. domini in monte apud Bedam. Libro de spiritu, & litera.

✠ Idem. Aliter dicimus, non mihi habuit fidem, aliter, nõ mihi seruauit fidem. Nã illud est, non credidit, quod dixi, illud, nõ fecit quod dixi. Secundum hanc fidẽ qua credimus fideles sumus Deo: secundum vero illam qua fit quod promittitur, etiam Deus fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus: Fidelis est Deus, &c:

✠ Idem. Diabolus, potestas quędam est. Plerunque tamen vult nocere, & nõ potest, qa potestas illius sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus quantũ vult, num aliqs iustorum remaneret? aut aliquis fideliũ esset in terra? Ipse per vasa sua quasi impellit parietem inclinatũ, sed tãtum impellit, quantã accipit potestatẽ. Vt autẽ nõ cadat paries, suscipit dominus: quoniã qui dat potestatẽ tẽtatori, ipse tentato præbet

Tract. in psal.

d *Fugite*. Nemo sit assiduus in idolio, nil speret de eo. De eo enim sperare est de Deo dubitare, vt & Saul, qui ad idololatriam redijt, sperans aliquid de ea.

1. Reg. 28. a.

e *Vt prudentibus loquor*. ✠ Sedul. Suadet vt prudentibus, quo libentius audiatur.

f *Calix be*. Ideo fugiendum a cultura idolorũ, quia vt comedẽs idolothitum vnũ est cũ dęmone, sic per corpus Christi vnum est cum Christo. *Calix*. idest, communicatio calicis, nõne communicatio, scilicet, Christi est, idest, nonne facit nos habere quandam communionem cum vita eius.

Vel, Calix benedictionis, non solum a Christo in cęna est benedictus, sed cui etiam nos sacerdotes benedicimus.

g *Panis quem fran*. Aug. Christus quando manducatur, vita manducatur: sed quis audeat manducare dominum suũ? Et tñ ipse inuitans nos ad manducandum, ait: *Qui manducat me, viuit propter me.* Nec occiditur Christus, vt manducetur, sed mortuos viuificat, qñ manducatur, reficit, non deficit, viuit manducatus, quia surrexit occisus. Nec cum manducamus, partes de illo facimus. Equidẽ in sacramento sic fit. Norunt fideles queãdmodum mãducauerunt carnẽ Christi. Vnusquisque accipit partẽ suã: vnde & ipsa gratia partes vocatur. per partes, manducatur, & manet integer. Totus per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in cęlo. Nam & integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in virginem impleuit eam, nec recessit ab illo. Venit in carnem, ut cum homines manducarent, & manebat apud patrem integer, ut angelos pasceret.

Ex sermo. de cor. & sang. Domini apud Bedam. Ioan. 6. f.

h *Quoniã vnus, &c.* Vnus panis unione fidei, spei & charitatis.

Corpus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nisi hu.* i. illa tentatio, quæ non põt deuitari totaliter ab hoĩe in vita præsenti. sed peccato veniali. Qd aũt tẽtationi ad peccatũ mortale ducenti valeat homo resistere cum adiutorio dei ostẽdit, di. 2 *Fidelis autem*. in præmissis implendis.

3 *Qui non*. quia promisit adiutorium in tentationibus positis, si fideliter recurrant ad ipsum. ideo subditur.

4 *Sed fa. etiam*. vos totaliter adiuuans, vt ipsa tentatio vobis ꝓueniat ad augmẽtum meriti per eius superationem. iõ subditur.

5 *Vt possitis*. id est, tentationibus præualere.

6 *Propter quod*. Hic consequenter ex dictis concludit propositum, scilicet, quòd participatio mensæ idolorum est fugienda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo ostendit qualiter immolatis idolis sit vtendum, ibi, omnia.

Circa primum facit talẽ rationem: Illud per quod separamur a corpore Christi mystico, & coniungimur diabolo, est summe faciendum, sed participatio mensæ idolorum est huiusmodi, ergo est fugienda. Huius rationis primo ponit conclusionem, dicens.

7 *Fugite ab idolorum*. Non solũ vitando idololatriæ actum, sed etiam eius occasiones. 8 *Vt pruden*. Hic consequenter ponit dictæ rationis virtutem ostendens primo, quòd per participationem mensæ domini Christo incorporamur. secundo ꝙ per participationẽ mensæ idolorum ab eo separamur, ibi: *Quid ergo*. tertio quòd per hoc pęnam meremur, ibi: *An æmulamur*. Circa primũ captat beneuolentiam audientium, vt eius dicta melius recipiantur,

Diuisio.

di. *Vt pruden*. quia tales sciunt de dictis iudicare. ideo subdit.

9 *Vosipsi iu*. idest aduertite veritatem eorum, quæ sequuntur.

10 *Calix*. Hic accipitur continens pro contento. 11 *Benedictionis*. Tũ quia per dei benedictionẽ consecratur: Tũ quia percipiens eũ deuote benedictionẽ dei per augmẽtũ gratię cõsequit.

12 *Cui be*. nos sacerdotes, quia licet consecratio ista fiat sola diuina virtute, tamen sacerdotes proferunt consecrationis verba non in persona dei. Et quia in hoc sunt eius ministri, ideo pro tanto benedicere dicuntur, seu consecrare. 13 *Nonne con*. Circa, quod sciendum, ꝙ eucharistiæ sacramentum, est quoddã spirituale nutrimentũ, & iõ fit sub duplici specie, s. potus, & cibi quia vtrunq; requiritur ad rõnẽ nutrimenti perfecti, tñ illud nutrimentũ spirituale contrario modo se hẽt ad nutrimentũ corporale, quantũ ad hoc, ꝙ corporale nutrimentũ conuertitur in nutritũ, sed hoc nutrimentũ spũale cõuertit in se nutritũ. vnde dicit Aug. in persona huius sacramenti: Cibus sum grandium, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, quia huius sacramenti perceptio pcipiẽtẽ incorporat ipsi Christo & iõ pceptio huius calicis est cõmunicatio sanguinis Christi, & idẽ subdit de corpore.

14 *Et pa. quem*. Ad dandũ fidelib. Licet. n. nõ remaneat ibi substantia panis, sed tantũ eius accidentia, nominatur tñ panis pp eius species remanentes. 15 *Nonne participatio*. q. d. sic, modo prædicto. ideo subditur. 16 *Quoniam vnus pa. &c.* Per hoc enim, quod Christo incorporamur in hoc sacramento, efficimur panis vnus quodammodo, & vnum corpus in Christo.

1 Videte

Digitized by Google

A Corpus per subministrationẽ charitatis: quia vnũ sumus, & vnũ sentire debemus dicit: vt fides vna vnũ habeat sensum & opus. *Quoniã vnus panis, &c.* Exponit quomodo calix benedictionis & panis fiant accipienti caro & sanguis Christi.

August. Per vnitatem enim panis & vnitatem corporis charitatẽ oportet intelligi, quę si desit, iudiciũ sibi sumit, qui sumit.

Typice. autem vnus panis & vnum corp⁹ ecclesia Christi dicitur, pro eo, q, sicut vnus panis ex multis granis, & vnũ corp⁹ ex multis mẽbris componitur, sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulãte B connectitur.

(Aug. lib. 21. de ciui. c. 25. li. de. co. pe. De na. ista-ru, c. 30. De præsentia Dei ad Dardanum.)

a *Videte.* Similitudo est ad intelligendum quod supra dictum est, Q.

(† 34 q. 2. c. non satis. † & mensæ † prouocam⁹. Li. quæstio. Exo ti 132. & li. cõtra inimic. legis & prophetarũ.)

✠ August. Ideo addidit, *secundum carnem*, quia est Isael secundum spiritum, qui veteres vmbras iã non sequitur, sed eam consequentem, quę illis vmbris pręcedentib⁹ significata est, veritatẽ, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorũ dominus locutus est, & vocauit terram a solis ortu vsque ad occasum, &c.

---

a .i. carnalia legis seruantem præcepta, etiam in vmbris sacrificiorum seruientem. Est & Israel secundum spiritum. b Q. Sunt vtique. Ita vos Christi b Illas carnalis Israel.

mus. Videte Israel secundũ carnem.† Nonne, qui edunt hostias participes sunt altaris? Quid ergo? Dico, quod idolis

Magnum.

immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quę

a Infideles. b Sub tegmine idoli occultum est mysterium iniquitatis In idolis diabolus colitur. qui peior est idolo. c Alieni. d Ego autem.

immolant Gentes dæmonijs immolant, & nõ Deo.† Nolo

a Qui fideles. b Quod non est nisi conscientia idolis vel conscientia fratris, qui scandalizatur exemplo vestro. Quia.

autem vos socios fieri dæmoniorum.† Non potestis calicem

Vniri Deo & dæmoni.

domini bibere, & calicem dæmoniorum: nõ potestis mensę doomini participes esse. & mensæ demoniorum. An † æmu-

Ad iram prouocamus idolothita comedentes a Vt valeamus ei resistere b Non tamen dico non licitos esse hos cibos De his dicit, quæ ad escam pertinent.

lamur dominũ? Nũquid fortiores sumus illo? † Omnia mihi

a Adiuuant me in cursu: sed magis impediunt. Idem alites infringit. b Quia comedens idolothitum scandalum facit proximo.

licẽt, sed nõ omnia † expediũt. Omnia mihi licent, sed non

---

me, & non Deo immolantur.

D d *Socios fieri dæmo.* Augustinus. ad hoc genus etiam pertinent consultationes & pacta quædam significationum cum dæmonib⁹ placita atque fęderata: qualia sunt molimina magicarum artium, auspicum & augurũ, atq; ligaturę & remedia, quę fiunt in præcãtationibus, & quibusdã notis, & quibusdam rebus suspẽdendis & illigandis. Nec illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregãdi sunt, qui genethliaci ob nataliũ dierum cõsiderationes, nunc autẽ vulgo mathematici, qui conãtur actiones in euentus prædicere.

(Lib. 2 de doctrin Chri. † De conse. di. 2. c. relatũ. Aug. 32. cõtra Faust. c. 13. & cõt. adult leg. & proph. 5. 19. † Deu. 32 c. † Deu. 33. c.)

E e *An æmulamur dominum? Nunquid, &c.* Videtur æmulari, & inuidere domino, cuius regnum diminuerunt, qui scandalo fratrũ comedunt.

(† Eccl 37. d † condicunt)

vnde male cedet cum non fortiores. An æmulemur dominum. Zelo inuidiæ Sathanas idololatriam inuenit, vt homines negando Deum idolis seruiant, & creator sibi cultum debitum perdat.

b *Nonne, qui edunt ho.* illas legis, scilicet, carnalis Israel, *participes sunt altaris*: Sunt vtique. Sic qui edunt carnem Christi & sanguinem eius bibunt, participes eius sunt.

(Aug. lib. cõ adult. legis & prophetarũ. Sedul.)

Vel, *Videte Isra.* idest, discite homines videntes Deũ. qualiter se habeant carnalia, idest, idololatria. Sicut enim nos de vno pane, & calice participantes sumus conformes corpori Christi, sic qui edunt hostias idolo oblatas, sunt participes alterius erroris, idest, dæmonis.

c *Quid ergo.* Quia dixi, fugite a cultura idolorũ, videor dicere, quod. *idolis imo. sit aliquid.* magnum Q. Nõ hoc dico, sed potius dico quod ea, quę Gentes immolant, dæmonijs immolant: quia in idolo diabolus colitur, qui peior est idolo. Et qa ab idololatria prohibebat, vnde locus iste sumpsit exordiũ ne putarent ideo non nocere si de sacrificijs ederent idolorum: quia idolũ nihil est: confirmauit & idolum nihil esse, & se non prohibere ista, ideo quod idolum sit aliquid: *sed qa dęmo. &*

(Aug. li. 20. cõtra Faust. ca. 18. & lib. cont adult. leg, & prop. c. 18. 19 20. Contra mathematicos.)

C

✠ Sedul. *An æmulemur, &c.* Nunquid non irritamus eum ad zelum contra nos, & ad iracundiam prouocamus hoc facientes. Aliter. *An æmulemur dominum*, idest, nunquid exemplũ domini habemus, qui conuersatus in carne, nunqd comedit idolothyta? *Nunquid fortiores illo sumus.* hic & scientia, vt faciamus quod dominus ipse non fecit, nec manducauit, quasi dilegentiores eo essemus?

f *Omnia mihi licent.* Potestate liberi arbitrij & doctrina legis naturalis: Non quia omnia liceant etiam illicita, sed ecce ponamus licere omnia.

(Aug. li. 1. de mor. b. eccl. cath, c. 33.)

g *Omnia.* secundum legem naturæ licent: quia omnia munda de cibis etiam idolothitis agitur.

h *Licent, sed non omnia expedi.* idest, precepto nullo domini prohibentur.

✠ Sedulius. *Omnia mihi licent.* Id est, omnia, quæ lege non prohibentur, licent, quia per se non habent peccatum, sed non semper expediunt: quia occasionem nõnunquam generant

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videte israel, &c.* Hic consequenter declarat, quod dictũ est per exemplum de veteri Testamento acceptum: in quo sacerdotes de hostijs oblatis in altari viuentes, dicebantur participes altaris. & hoc est qd dicitur: *Videte Israel secundum carnem*, id est, secundũ obseruantias veteris legis, q̃ Heb. 9. dicunt iustitię carnis.

2 *Nonne qui edunt. &c.* q. d. sic: & ex hoc concluditur a simili, quod percipientes corpus, & sanguinem Christi, efficiuntur participes ipsius modo dicto.

3 *Quid ergo?* Hic consequenter ostendit qd per participationẽ mensę idolorum efficiuntur homines participes dęmonum. & per consequens a Deo separantur. dicit igitur: *Quid ergo di.* i. qd oblatum idolis ex hoc contrahat aliquam sanctificationem vel mundiciam.

4 *Aut quod ido.* q d. non dico hoc, sed magis contrarium, vt patet ex supradictis. cap. 8.

5 *Sed, quæ immolant.* id est, sed dico, quod immolata idolis a Gentibus.

6 *Dæmonijs immo.* Tum quia dæmones ad hoc inducebant: Tũ quia in idolis responsa dabant.

7 *Et non Deo.* scilicet, vero quod tamen erronee Gentiles æstimabant idola colentes. propter qd idolum nihil est vt ostensum est supra. 8. cap. licet materia idoli sit res aliqua & etiam dæmon.

8 *Non autem vos so. fie. dæ.* idolis immolando, vel idolothita in venerationem idoli comedẽdo: vel etiam comedendo indiscrete, infirmos fideles scandalizando, vt supra dictum est. 8. cap. Vel etiam Gentiles in errore suo per talem comestionem confirmando, vt postea magis exprimitur.

9 *Non potest. calicem domini bibere.* scilicet, digne qui vnit vos Christo.

10 *Et calicem dæmo.* aliquo dicturũ modorum, in quibus est mortale peccatum, separans nos a Christo: ideo subditur.

11 *Non potestis men. domi. par. esse.* per augmentum gratię. quod est effectus sacramenti eucharistiæ.

12 *Et me. dæ.* per cuius participationem incurritur mortale peccatum gratiæ corruptiuum.

13 *An æmula.* Hic consequenter ponit huius participationis pœna, cum dicitur, *An æmul.* idest, prouocamus eum ad iram p talẽ participationem. q. d. sic. quia separamur ab eo & coniungimur eius aduersario, scilicet, diabolo. quoniam ira est appetitus vindictę, ideo per hoc incurrimus pęnam a Deo inferendã Et si dicat, quod poterimus eam euadere, hoc consequenter excludit dicẽs.

14 *Nunquid for. su. il.* q. d. non, quia virtutis est infinitæ, & sic nõ poterimus ei resistere.

15 *Omnia.* Hic consequẽter ostendit qualiter immolatis idolis sit vtendũ. Et diuidit in duas partes: qa primo facit qd dictũ est secũdo quasdã cõclusiones inducit, ibi, Siue ergo mãducatis. Prima adhuc in duas, qa primo ostẽdit qualiter sit vtendũ corã infirmis fidelib⁹. secũdo corã gentilib⁹, ibi Si qs vo. *Et* sens⁹ primi patet ex supradictis. 8. c. Cõedere idolothita nõ est illicitũ de nã rei tamẽ illicitũ est cõedere cũ scandalo infirmorũ. & hoc est q dicit Apost. *Omnia mi. li.* i. idolothitũ comedere est mihi licitum de se.

(Diuisio)

16 *Sed non omnia ex.* mihi ad salutẽ, sed magis impediunt eam, vt pote si mãducauero idolothita infirmũ scienter scãdalizando, qa hoc inducit contemptũ fraternæ salutis, qd est contra charitatẽ pxmi. 17 *omnia mi. li.* i. cibaria in lege, phibita, sũt mihi licita.

18 *Sed non omnia æ di.* s. proximũ, sed magis deædificant aliquando. In primitiua enim ecclesia conuersi de Iudaismodo, & adhuc infirmi scandalizabãtur de tali comstione, propter quod in eorũ præsentia saltem erat ad tempus abstinendum, ideo subditur.

10 Et

1 Nemo.

generant delinquendi, vel offendendi fratres. Omne autem quod licet, expedit.

* Aug. Ostendit ea quę licita sunt, (idest, nullo domini præcepto prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda, non pręcepto legis, sed consilio charitatis.

a *Omne quod in ma.* quia licita sunt, & tamen nõ est vtẽdum eis semper, determinat quomodo liceat edere, vel nõ edere.

✲ Canon Apostol. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, aut quiuis omnino de sacerdotali cõsortio, nuptijs & carnibus, & vino abstinuerit, non propterea quo mens ad cultũ pietatis reddatur exercitatior, sed propter abominationem, oblitus q̃ omnia pulchra valde, & quod masculũ & fœminam Deus creauit hominem, sed diffamationibus lacessẽs creationem Dei vocat ad calumniã, aut corrigitor, aut deponitor, & ex ecclesia reijcitor. Consimiliter & laicus.

*Cannon 52. Si quis Episcopus aut presbyter, aut diaconus carnibus & vino festiuis diebus non vtatur, & id per abominationem, non propter exercitationẽ ad cultum pietatis, deponitor, tanquam qui cauterio notatã habeat conscientiam, & multis auctor sit offendiculi.

b *Domini est ter.* Non põt esse immundum quod domini est.

✲ Aug. Holus vel quilibet fructus in quolibet agro natus eius est, qui creauit, q̃a dñi est terra, &c. Et oĩs creatura Dei bona est. Sed si illud quod in agris nascitur, sacrificatur idolo, tunc inter idolothyta deputãdũ est. Itaq; aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur. Si autem vel non est, vel nescitur, sine vllo conscientiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.

c *Si quis vocat vos infidelium, &c.* * Sedu. Non dixit, ite, quia tunc solum debet Christianus ire ad infidelem, si nouit esse profectum, idest, si scit posse eum lucrari.

d *Propter illum.* Quia qui idolis seruit, per hoc gloriabitur & cõfirmabitur in errore, & fratrib. malum datur exemplum.

e *Vt quid enim li.* Q.q̃d opus est, vt putet causa venerationis edere? Iudicor enim non distare ab idololatra. *Vt quid li.* pro alio dimittẽdum est, quia aliter de licito damnabilis essem, & de actione gratiarum vituperarer ab imperitis, qui putarent me sentire idolũ aliquid magnum esse.

f *Siue ergo man.* Non solum ergo vox tua sonet laudes Dei, sed etiam opera tua concordent cũ voce tua. Cum.n. voce cantaueris, silebis aliquando vita. Sed sic cãta, vt nunquam sileas. Si enim ore clamas, & fraudem cogitas, siluisti a laude Dei, & quod grauius est, in blasphemiã perrexisti. Cũ enim laudatur Deus de bono opere tuo, laudas Deum, & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, blasphemas Deum. Si ergo quod mãducas & bibis, ad refectionem corporis sumis, reparationemq; membrorum, gratias agens ei, qui tribuit mortali & fragili ista supplementorũ solatia, cibus tuus & potus laudat Deum. Si vero modum naturę debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolẽtia te ingurgites, quãtas libet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemat.

g *Omnia in glo. Dei.* * Sedul. Hoc est nihil faciatis, nisi in quo glorificetur Deus.

h *Ecclesiæ Dei.* quantũ ad infirmos quibus fiunt offendicula, dum eorum exemplo adhærẽt his, quę inimica sunt Deo.

i *Omni. pla.* Qui hominib. p̃p veritatẽ placet, iã non ipse illis, sed veritas placet. Si propter seipsum placet homo, superbia est, hoc est, & qđ alibi dixi. Si hominib. placerẽ, seruus Christi non essem. Sed nunquid placebat persecutorib. suis? Placebat oĩ generi hominum, quod Christi congregabat ecclesia, siue intus positis, siue introducendis in eam.

(Textus)

omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod al- (1)
[a Proximos. b Et ideo. ¶Tantum. ¶Vt eum ædificet.]

a terius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil in- (3)
[¶Venditur. ¶Si vultis.]

b terrogantes propter conscientiam. † Domini est terra & ple (5)
[¶Sed an idolothitum sit vel non. ¶Astantis infirmi. ¶Manducate quia. ¶Omnia quibus terra impletur.]

c nitudo eius. Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne (7)
[¶Item. ¶Ad cenam.]

d quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes pro- (8)
pter conscientiam. † Si quis autem dixerit, hoc immolatum (10)
[a Non quia immundus sit cibus, sed. b ¶Ne te credat edere sub veneratione idoli, & glorietur in superstitione sua.]

est idolis, nolite manducare propter illum, qui indicauit, & (13)
[¶Aliorum vt iam mox determinat. ¶Quæ firma.]

propter conscientiam. Conscientiam autem dico nõ tuam; (14)
[¶Infirmi. De eo, quod libere licet damnet propter, alium, qui aliquid inde suspicatur impium.]

e sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena (15)
[¶Gratias agendo Deo. ¶Cur cado in blasphemiam imperitorum.]

conscientia? Si enim ego cũ gratia participo, quid † blasphe (16)
[a Et quia hæc contingunt inde mala.]

f mor pro eo, quod gratias ago? † Siue ergo manducatis, siue (19)
[¶Si hæc recte fiunt laus Dei sunt. a Laudem cum inuocatione creatoris.]

g bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. (21)
[a Scandalo. b Qui abhorrent idola ¶Quæ non sic arguuntur, sed in suo errore confirmantur.]

h † Sine offensione estote Iudæis & Gentibus ecclesiæ Dei, si- (23)
[¶Sine scandalo cuiusquam agens.]

i cut & ego per omnia omnibus placeo. Non quærens quod- (25)
[¶Tantum. ¶Non terrenum vtile.]

mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. (27)

(Margin: Ep. ad Pol. Aug. lib. cont. Adimant. † Psal. 23. a. † 10. d. ca. si quis carnem. † tales estote, vt nulli præbeatis offendiculum. Epist. ad Paulinum. Aug. in Psal. 146. † maledicor. † Col. 3. c. Aug. lib. de correptione gratię. Gal. 1. b.)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nemo, &c. quærat.* s. q̃ sibi placitũ est in talibus. 2 *Sed quod al.* abstinendo & euitando scandalũ ipsius. Et cõsequenter ondit qualiter comedere idolothitũ sit licitũ dicens. 3 *Omne quod in ma. ve.* i. venditur communiter oĩbus. 4 *Manduca.* tãquam licitum ex se, veruntamẽ p̃t fieri illicitum p̃p scandalum infirmorum, iõ subditur. 5 *Nihil inter.* s. vtrũ immolatũ sit idolis aut non. 6 *Propter con.* s. fratris astãtis infirmi, vt dicit glo. q̃ scandalizat ex tali comestione credẽdo, q̃ fieret in veneratione idoli, si comederẽt idoloth.tũ post talẽ certificationẽ. Sed q̃ añ possit comedere licite probat per Psalm 23. a. 7 *Dñi est ter. &c. plenit.e.* i aĩalia terrã replentia, & per cõsequens de se sunt munda, quia dñi, nihil est immundũ, nec immunditiã cõtrahunt per idolũ. 8 *Si quis.* Hic cõsequenter ondituṛ qualiter vtendum sit idolothitis corã Gẽtilib. dicens. *Si quis vo. vos infi.* ex aliqua familiaritate & amicitia licita. 9 *Et vultis ire.* q.d. vobis licet, quia nõ p̃sumitur, q̃ ex tali vocatione velit vos ad infidelitatẽ suã trahere, imo frequẽter factum est, q̃ firmi in fide sic vocati trahebãt vocãtes ad fidẽ. 10 *Oẽ quod vo. ap. man.* tanq̃ vobis licitũ, quia tñ põt fieri per accidens illicitum, iõ subditur. 11 *Nihil inter ro. &c.* Et cuiusmodi sit conscientia exprimetur postea. 12 *Si quis au.* s. Gẽtilis. 13 *Dixerit hoc immo. &c.* qui crederet vos comedere in veneratione idoli, sicut ipse. 13 *Et pro. con.* Et ostẽdit cuius. s. cõsciẽtiã, di. 14 *Con. autẽ di. &c.* Quia tu scis cibũ de se licitũ loq̃tur.n. Apostolus talia sciẽtib. vñ supra dixit. Vt sapientib. loquor, &c. 15 *Sed alteri.* s. Gentilis iudicantis illud immolatũ esse idolis, vel assistẽtis iudicãti, quia vidẽs peritũ in lege Christiana talia comedere, gloriat de sua sup̃stitione, & firmabitur in illa magis q̃ añ, iõ subdit. 16 *Vt quid.n.li.* q.d. nõ est rationabile, q̃ ego sic abutar libertate comedẽdi talia, q̃ per hoc iudicer Gẽtib. sic idololatra. 17 *Si enim e.* i. comedere possum talia cũ gratiarũ actione in secreto. 18 *Quid blasphe.* i. quare expono me blasphemijs Gentiliũ iudicãtiũ me idololatrã, coram eis? 19 *Pro eo, &c.* i. pro comestione quam possum licite facere cũ Dei gratiarũ actione in eorũ absentia. q.d. merito reprehẽsibilis essẽ si talib. iudicijs infideliũ & blasphemijs me exponerẽ. 20 *Siue ergo.* Hic ex prędictis infert cõclusiones duas. Prima est respectu Dei, cũ dicit. *Siue er. man. siue bi.* Qđ immediate pertinet ad sustẽtationẽ corporis. 21 *Vel aliud, &c.* quantũ ad alia negotia vos cõtingẽtia. 22 *Omnia in glo. &c.* Tota.n. creatura ordinatur ad Deũ sicut exercitus ad ducẽ, vt hr̃ 12. Metaph. Exercitus aũt bñ ordinatus primo & principaliter quærit gloriã ducis q̃ est victoria. Et eodẽ mõ oĩs creatura & potissime rõnalis in oĩbus operib. suis primo & principaliter dẽt quęrere gloriã cõditoris, sicut ẽt videmus, q̃ manus naturaliter se exponit abscisioni p̃ cõseruatione capitis, p̃ponẽs eius bonũ p̃prio bono suo. 23 *Sine offen.* Hic ponit secũda cõclusio, quę est respectu p̃ximi, dicens. *Sine offen. estote Iud.* i. manentib. in Iudaismo. 24 *Et Gen.* i. in Gẽtilitate existentibus. 25 *Et ecclesiæ Dei.* i. credentib. tã ex Gẽtib. quã ex Iudæis, condescendẽdo omnib. quãtum fieri p̃t sine peccato, q̃a p̃ talẽ cõdescensionẽ cõuersi ex istis vel illis in fide magis stabiliũtur, & nõ cõuersi ad fidẽ attrahunt, & ad hoc p̃ponit se in exẽplo, di. *Sicut & ego* & subdit rõnẽ dicẽs. 26 *Non quærens, &c.* i. propriũ bonũ, sed cõe, quia quanto bonũ est cõius, tanto diuinius & desiderabilius, & maxime respectu vltimi finis cõsequẽdi, q̃ est in p̃posito, iõ seq̃tur. 27 *Vt sal. fi.* ęternaliter.

Digitized by Google

CAP. XI.

A a *Imitatores*. Sunt gradus in ecclesia maiorum & minorum, vt illi exemplo præcedant, hi imitatione sequantur. Sed & qui præcedunt, si neminem sequuntur, errabunt, sequuntur ergo aliquem, idest, Christum.

Augu. in Psal. 34.

b *Lau.&c.* De velationibus in quibus arguit illos suas traditiones nõ seruantes, quia illorum aliqui viri velato capite, & aliquæ mulieres nõ velato capite orabant, aut prophetabãt: vnde & succenset eis Apostolus, quia cum esset eis Apostolus, immemores erant traditionum eius. Quasi etsi de aliis culpo, laudo de hoc. ironia.

† sup. 4. d.

B † Eph. 5.

* Sedu.& Primas. Quid est quod subito laudat, quos ante vituperauit? Idem vbi legis præcepta non habet, blandimẽtis prouocat ad rationem. Nunc primum dicit. Volo autem.

c *Viri,&c.* Vel nomine viri intelligit hic spiritus, nõ ille spiritus sanctus, q. cũ patre & filio immutabilis manet, & dignis animis incõmutabiliter dat. Sed spiritus hominis, qui quasi animæ maritus, animalẽ affectionẽ tanquam cõiugem regit, de quo dicit Apostolus: Nemo scit, quæ sũt hominis, de quo & dominus ait mulieri Samaritanæ: *Vade voca virum tuũ.* Hic ergo spiritus cũ præsens, idest, intentus est, se Deo subijcit pietate, intelligit spiritualiter, quæ sunt domini luce sapiẽtię illustratus. Huius viri.

Augu. lib. 2. de adulteri. coniug. ca. 4. & li. q. vete. & noui test. q. 24.

C

d *Caput Christus est.* quia spiritus hominis regitur a sapiẽtia Dei quę Christus est, in quo sicut in capite sunt oẽs sensus spirituales, idest, plenitudo gratiarũ, de qua accipit vir iste.

D

CAPVT XI.

¶Et in hoc. ¶Vt nullum desperãdatis. ¶Et per me Christi.

a † Imitatores mei estote, sicut & ego 1 2

¶Qui nullum offendit, sed omnes saluare venit.

b Christi. Laudabo aũt vos fratres, qđ per 3

¶Meæ auctoritatis. ¶Tam perfecte.

oĩa mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. † Volo 4 5

¶Vtile ad sequentia. a Dominus, quia per eum creatus.

c autem vos scire, q omnis viri caput

¶Rector. a Quia ex eius costa, sed virtute Dei.

d Christus est. † Caput autem mulieris vir. Caput vero Christi 6

e a Trinitas, secundum quod homo. ¶Pater, secundum quod filius a patre. b Ideo. c Etiam. potens uel. d Aliquid a Deo. ¶Scripturas referens. e Quasi non liberæ mentis. f Quia turpe illud facere uelato capite.

Deus. Omnis vir orãs, aut pphetãs velato capite, deturpat 7 8

a Quia uir caput mulieris. ¶Quæ inferior & subiecta uiro. b Sine signo subiectionis, quam debet uiro, quasi nihil sit meum ad Deum.

f caput suũ. Omnis aũt mulier orãs, aut prophetãs nõn vela- 9 10

per hoc autem est vir caput mulieris, idest, rector animalitatis, quæ regitur a spiritu tãquã mulier a viro.

Caput vi. In quo habet omnes sensus spirituales, sicut in capite corporalis. Et quia viri caput est Christus sine alio mediante, & per Christũ Deus, in signũ libertatis, non habet velũ quod est subiectionis signum.

† De sacra vnctione c. vnico De hæreticis. c. vergentis.

E † pro afficie seu, de honestat.

* Chrys. Hoc in loco prosiliunt in nos heretici, ex his verbis minorem filium suspicãtes. Verum seipsos oppugnant. Nã si caput mulieris vir est, eiusdem autem substantiæ est & caput & corpus, caput vero Christi Deus est, sequitur eiusdẽ esse substantiæ & patrem & filium, &c.

e *Ca. ue.* Pater, qa filius a patre est & de patre, nõ pater a filio vel de filio. Ille huius principiũ, vñ & caput eius dicitur. *Vel Deus.* i. diuina essentia vel trinitas, caput Chri secũdũ q hõ, quia diuinitas vt pote creatrix caput est creaturę assumptæ.

Aug. 7 de. Trin. c. 6. & lib. 12 c. 7. lib. de spiritu & anima. c. 34.

f *Orans au.* Quia in alijs vbi est, potest valere, sed nondum suo

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

1 *Imitato. mei, &c.* *Postquã Apostolus remouit a fidelib. illud, qđ est cõtrariũ eucharistię sacramẽto. s. participationẽ mẽsę idolorũ, hic cõsequẽter eos instruit de sacramẽto eucharistiæ. Circa q primo ponit pãmbulũ, secũdo accedit ad ppositũ declarãdum ibi.* Volo aũt. *Prima in duas, qa primo ponit quãdã generalẽ monitionẽ, secũdo circa hũc ondit Corinthiorũ dispositionẽ. ibi,* Laudo aũt. *Circa primũ sciendũ, q inferiora naturaliter imitãtur superiora, et in hoc cõsistit pfectio eorũ. Primum aũt exẽplar imitationis verũ est filius Dei, Ioã. 1. a.* Omnia per ipsum facta sunt. *pp q omniũ pfectio cõsistit in imitatione huius exẽplaris, quia non poterat a nobis videri in sua deitate, factus est hõ, vt nobis hoĩbus humanis pberet exẽplar visibile. Et sicut deitatis eius exẽplar imitãtur primo angeli, & secũdo cæteræ creaturæ, sic humanitatis exẽplar primo prælati ecclesię pponitur Ioã. 13. b.* Exẽplũ dedi vobis, vt quẽadmodũ ego fe. &c. *hoc n. dictũ fuit apostolis quorũ successores sunt episcopi. 21. d. c. In nouo Test. Secũdo prelati Christi exẽplo informati pponuntur fidelib. in exẽplum, iõ dicit Apostolus.* Imitatores mei estote. *qui sum vester apostolus, vt dictũ est sup. 9. c.* 2 Sicut & e. Chri. *Quia subditi nõ tenentur prelatis obedire inquãtũ deuiant a Christo.* 3 Laudo aũt vos fra. *Hic consequẽter ponitur dispositio Corinthiorũ circa dictã monitionẽ, inter quos erãt aliqui boni dolẽtes de contentionib. aliorũ, vt dictũ est supra, & secũdũ hoc verbũ Apostoli intelligitur dictũ seriose, cũ dicit.* Laudo aũt vos fratres, &c. mei estis. *exẽpla mea fideliter imitando.* 4 Et sicut tradidi vobis, &c. *humiliter obediẽdo. Alij aũt erant cõtentiosi & male ordinati, & secũdũ hoc verbũ Apostoli intelligitur ironice, cuius sensus literalis accipiẽdus est per cõtrariũ, sicut sensus parabole per simile, et sic est sensus.* Lau. autem vos. &c. *i. vitupero vos, qa nec imitamini me exẽplis nec pceptis mei obeditis. Et hoc secundo modo exponit Glo. cui consonare magis videtur sequens litera.*

Diuisio.

5 Vo. aũt. *Hic cõsequẽter Apostolus accedit ad ppositũ docendo Corinthios de sacramẽto eucharistiæ, et diuiditur in tres partes, qa primo redarguit errores eorũ circa huius sacramẽti celebritatẽ. scdo declarat huius sacramẽti dignitatẽ, ibi.* Ego sũ. *tertio docet ritũ cõuenientẽ ibi.* Itaq; fra. *Prima adhuc in tres, qa primo reprehẽdit eorũ errorẽ circa habitũ, secũdo circa cõuictum, ibi,* Hoc aũt præcipio. *tertio circa cibũ, ibi.* Conuenientib. igi. vo. *Prima adhuc in duas, qa primo ponit quoddã documẽtũ, ex quo reprehẽsiõ sequẽs sumit, secũdo monitio subditur ibi.* Omnis aũt vir. *Circa primũ ponit triplicẽ comparationẽ, prima est hominis ad Christũ qui est caput hominũ, iõ homines comparãtur ad ipsũ, sicut mẽbra ad caput & hoc quadruplici rõne. Prima accipitur ex perfectione, quia sicut in capite sunt oẽs sensus solo tactu existẽte in alijs mẽbris, sic in Christo est gratiæ plenitudo, Ioh. 1. b.* Vidimus eum quasi vnige. a pa. ple. gratiæ & veritatis. *in alijs aũt hominib. sunt gratiæ singulares, sicut dicitur c. se.* Alij per spiritũ datur sermo sapiẽtię, alij sermo sciẽtię, &c. *Secũda accipitur ex eminentia, quia sicut caput supereminet cæteris mẽbris, sic et Christus supereminet non solũ hominib. sed et angelis, Eph. 1. d.* Constituens eũ ad dexteram suam in cęlestib. super oẽm prin. & potestatẽ, &c. *Tertia accipitur ex influẽtia, qa sicut caput influit cæteris mẽbris sensum & motũ corporale, sic Christus influit cæteris mẽbris ecclesiæ sensũ & motũ gratiæ, Col. 2. b.* Caput ex quo totũ corpus p nexus & coniunctiones subministratũ est. *Quarta accipit ex cõformitate in natura q hẽt caput ad mẽbra, et similiter Chrs hõ ad homines. Phil. 2. a.* In similitudinẽ hominis factus est, &c. *et hoc est q dr.* Volo aũt vos. *Secunda cõparatio est hoĩs ad hominẽ, qa similiter.*

Diuisio.

6 Caput aũt. *Prima rõne pfectionis, quia vir est perfectior rõne corporis, femina. n. est mas occasionatus, vt dicit Philosophus li. de generatione aĩaliũ. Est, et perfectior rõne aĩæ, quia viuacitas prudẽtiæ magis viget in viro q in muliere. Scdo rõne supereminẽtiæ, vñ mulieri dr Gen. 3. c.* Sub viri potestate eris. *Tertio rõne influẽtiæ. Tum qa vir regit mulierẽ. Tũ qa in ope generationis vir hẽt virtutẽ actiuã, mulier vero passiuã. Quarto rõne cõuenientiæ in natura, qa vir & mulier nõ differũt, iõ dr.* Caput aũt mu. vir. *Tertia cõparatio est Christi ad Deũ patrẽ, qui suo mõ est caput filij secundũ deitatẽ, excepta prima rõne sumpta ex perfectione. Nõ. n. pater est perfectior filio, verũ tamẽ est principiũ filij, & sic hẽt quãdã eminẽtiã inquãtum non est ex alio, influit et quodãmodo in filiũ, inquantũ quidquid hẽt filius, hẽt a patre nascẽdo, sunt et non solũ similes in natura, sed et vnum, distincti tantũ in persona. Si vero accipiatur cõparatio secundũ humanitatẽ, sic Deus est caput Christi suo mõ secũdũ quatuor cõditiones præmissas, qa Deus pfectionis est infinitæ, Christus inquantũ hõ finitę, supereminet et Deus Christo inquãtũ hoĩ, vt creator creaturæ, influit et ei plenitudinẽ gratiæ. est et ibi similitudo naturæ inquãtũ humana natura est ad imaginẽ & similitudinẽ Dei facta, Gen. 1.* Facia. ho. ad ima. Dei, &c. *ideo dicitur,* Caput vero Christi Deus.

Vir caput mulieris propter quatuor.

7 Ois vir. *Præmisso documẽto hic cõsequẽter subditur monitio. Cuius rõ sumitur ex illo documẽto. Et diuiditur in duas partes, qa primo ponitur monitio ex parte viri, secũdo ex parte mulieris ibi.* Ois aũt mu. *Circa primũ cõsiderãdũ, q vir assistẽs iudici dẽt dignitatẽ suã pferre. Deo aũt, q oĩm iudex est, assistit hõ dupliciter. Vno mõ orãdo, qa tunc humana refert ad Deũ. Alio mõ prophetãdo, et tũc diuina refert ad homines, & accipitur hic pphetare put qs reuelata diuinitus aliis refert ad ecclesiæ ædificationẽ, vñ supra illud.* Prophetãs, dicit. Glo. *scripturas referãs, q est intelligẽdũ qñ hoc fit in psona ecclesiæ. Et similiter dicẽdũ de orare. Isti vero actus exerceri dẽnt capite nõ velato, qa p hoc designat, q exercẽs immediate sit Deo, qa inter caput suũ & Deũ nõ est velamẽtũ mediũ, sicut nec inter ecclesiã & Deũ, iõ dr.* Om. v. o. *in psona ecclesiæ, ut sacerdos cõsecrãs.* 8 Aut pro. *epistolã vel euãgeliũ, seu lectionẽ in choro referẽs, vel aliqd huiusmodi.* 9 Vela. c. de ca. tu. *i. indecẽter exercet talẽ actũ sicut turpitudo corpori cõsurgit ex inordinatione mẽbrorũ nec obstat prædictis, q aliqui decenter orãt coopẽto capite in secreto vel vt singulares psonæ, qa talis coopertio fit ad maiorẽ mẽtis qetudinẽ. Apostolus aũt hic loquitur de oratione facta publice et in psona totius ecclesiæ, et eadẽ rõne ea, q dicũtur in ecclesia a tota multitudine sicut psalmi cõueniẽter possunt cãtari velato capite, qa verbũ Apostoli intelligit qñ aliqd ab vno cantatur quasi singulariter se Deo pñtante in psona ecclesiæ. Similiter pdicãs siue docẽs in scholis refert sacrã scripturã, vt loquẽs in persona ppria, iõ cooperto capite possunt cõueniẽter fieri talia.* 10 Ois au. *Hic cõsequẽter ponit monitionẽ ex parte mu-*

Digitized by Google

suo iudici se offert, & colloquitur, ubi conditionem suam necesse est profiteri.

a *Decaluetur.* Decaluari mulierem quantum ad Apostolū turpe, detonderi quantum ad ipsam.

✠ Sedul. & Primasius. Notat consuetudinem Corinthiorū, qua mulieres eorū intecto capite ad ecclesias veniebant, gloriantes in crinib. quod non solū inhonestū erat, sed etiam concupiscētiæ formēta præstabat videntibus, & viri comā nutrirent indifferenter, & vescebātur in templis, & inflati sapiētia secularí, resurrectionē carnis negarent.

b *Nam si nō velatur mulier tondeatur. Si verò turpe est, &c.* ✠ August. Nolo de ornamētis aureis, vel vestibus pproperā habeas in prohibendo sententiam, nisi eos, qui neq; coniugati, neq; coniugari cupientes cogitare debent quomodo placeant Deo. Illi autē cogitant, q̄ sunt mundi, quomodo placeant, vel viri uxoribus, vel mulieres maritis. Nisi, quòd capillos nudare fœminas (quas etiā caput velare iubet Apostolus) nec maritatas decet. Fucare autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua nō dubito ipsos etiā maritos nolle decipi, quibus solis permittendę sunt feminæ ornari, & hoc secūdum veniam, non secundum imperium. Nam verus ornatus, maxime Christianorum, & Christianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum in quibus etiam inaures virosū in summis ex una parte auriculis suspensæ deputantur, non ad placendum hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur, &c.

c *Quoniam imago.* Imago, & similitudo p se inuicē accipiūtur, sed tamen in hoc proprie est similitudo animæ cum Deo, quod incircūscripta, quod ubique tota, & simul.

✠ Sedul. Sicut inter imaginem, & eū cuius imago est, nullum velamen interponitur: ita vir nō debet velamē habere, quia nulla creatura inter Deum, & ipsum interposita est, si generaliter ad naturalem viri gloriam respexeris.

Quoniam imago. August. Homo dicitur imago Dei, & ad imaginem, quia non æqualis, sed quadā similitudine accedit. Filius imago, non ad imaginē, quia æqualis patri. Homo ad imaginē, vt sicut De⁹ præest omnibus per potentiam, sic homo terrenis p intelligentiam. Femina in adiutorium, non ad carnalem concupiscentiam, quia nec corruptibilia corpora tunc habebāt ante quā eos mortalitas inuaderet. In adiutoriū qppe, vt habeat vir gloriā de ea, cū ei preiret ad Deū: & se ei daret ad imitādum sanctitatē sicut ipse esset gloria Dei, cum eius sapientiā sequeretur. vnde: *Non. enim vir ex muliere, & nō est creatus uir p pter mulierē.* Hoc i codē viro, dū ratio subiugat sibi animalitatē: q̄ si ratione consentiente animalis nimis ad exteriora p greditur, moxambo veritate nudati, apertis oculis conscientiæ

(margin: Tertul. ad Psychicos apud Bedam. — † rasa esset. — Vbi supra. — Genes. 3. b.)

---

a Et vere. b Tantundem est ad turpitudinem.

to capite, deturpat caput suum. Vnum est enim ac si † decaluetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decaluari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago & gloria est Dei, Mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem. sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamē habere supra caput suum propter

(Interlinear: a Non vel ata decaluatur, quia tant decaluabitur, aut tondebitur: quod constat eam nolle. b Et decaluetur vel etiam tondeatur: sed si turpe est. — Qui maior est. — Signum subiectionis habere, quasi non liberad Deum. a Honor obstat ne velet, quia imago & gloria Dei, non debet abscondi. — Quia ex eo, non vir eius quia. — a Adam. Eua. b Alia ratio cur gloria viri. & quia. Adam. In adiutorium: Eua. a In adiutorium viri. — a Et ostendatur subiecta, & quia præuaricatio per eam cepit velet caput, non habeat liberum propter sacerdotum reuerentiam: vt sicut ante iudicem, ita ante uicarium sacerdotem sit subiecta uiro, uel ne sacerdotes intuentes eius faciem irritentur ad libidinem. b Vel potestatem, alia litera. Grata est enim sanctis angelis & sacrata & pia significatio ista.)

NICOLAVS DE LYRA.

mulieri. & diuidit in tres partes: quia primò facit quod dictū est. secūdò ad hoc probationē inducit, ibi. *Vnum est.* tertiò iudicium auditoribus cōmittit, ibi. *Vos ipsi iudicate.* Circa primū dicit, *Omnis au. mu. &c. de ca. su.* i. indecēter exercet talē actū, vt dictū est de capitis deturpatione. Sed contra hoc vr quod dicitur. 1. Tim. 2. d. *Docere enim mulieri non permitto.* quid ergo pertinet ad eā orare publice, & prophetare? Dicēdum, q̄ Apostolus intelligit ibi de sermocinationibus, & doctrinationibus publicis: hic verò de orationibus, & informationibus quas mulieres religiosæ in suis collegijs faciunt, quæ fierent indecenter capite nō velato.

1 *Vnum est e.* Hic cōsequēter ad probationē dicti inducit triplicē rōnē. prima sumitur per cōparationē ad naturā humanā. Ad cuius euidentiā considerandū, q̄ natura cæteris animalibus prouidit sufficiēter de auxiliis ad vitā conseruandā, vt de cornib. & de vnguibus, & hmōi ad sui defensionem, de corio duro, pilis, plumis, & hmōi contra aeris intēperiem, hæc aūt nō potuit facere homini pp cōplexionis teneritudinē, & quia natura humana est determinata ad vnum, sicut est natura brutorū. Dedit sibi tñ talia impfecta p excogitationē rōnis, & p opationē manuū perficiēda. Sicut natura dedit homini capillos ad tegumentum capitis. Sed q̄a tegumētū est insufficiēs, p artē pficit addens sibi aliud tegumentū. Sic igitur eadē rō vr de tegumento capitis naturali, & artificiali. Naturale aūt est mulieri, vt comā nutriat, habet enim ad hoc dispōnem ex humiditate naturæ, q̄ maior est in mulieribus, q̄ in viris, pp quod quædam inclinatio naturalis est in mulieribus ad nutritionem comæ, pp quod cōiter accidit q̄ mulieres plus studenr ad hoc q̄ viri. Ex quo sequitur cōuenientius esse mulieres vti velamine capitis artificiali, q̄ viros, ideo deturpāt caput suū si nō velēt, & hoc est quod dr, *Vnum est enim ac si d.* i. eiusdem rōnis est, & incontinentiæ, ac si velamine naturali priuaref, q. d. si abijcit velamē artificiale, pari rōne abiiciat naturale. Nec obstat, q̄ sanctimoniales tōdentur, hoc. n. fit in signum, q̄ immediatē Christo despōsantur, & a subiectione viri liberantur. Consequenter concludit propositum suum, di.

2 *Si verò tur. est, &c. s. ū*, q. d. quia hoc est turpe, nisi in illis, q̄ Christo despōsant, vt dictū est, ideo indecens est, q̄ sit sine velamine capitis.

3 *Vir quidem.* Hic ponitur secūda rō, q̄ accipitur ex cōparatione viri ad Deū, & est rō talis, Vir est gloria Dei, mulier aūt gloria viri, gloria Dei est reuelanda, gloria aūt hominū occultāda, propter quod decens est caput in mulieribus velari, nō aūt viris. Prima pars huius rationis ponitur, cum dr, *Vir quidem non debet velare caput su.* quia imago, & gloria Dei est. Est autem imago Dei impfecta, quia in alia natura, sicut imago regis in cæra, vel alia materia, filius aūt regis est imago eius pfecta. Et similiter solus filius Dei est imago pris pfecta, q̄a in eadē natura. vir autē impfectæ, pp qđ magis dr ēsse ad imaginē dei, q̄ ei⁹ imago. Est etiam gloria dei. Gloria aūt a claritate dr, quasi quædam claria, c, mutata in g. Si igitur accipitur claritas dei, quam habet in se, sic vir nō est gloria dei, sed magis econuerso. Si aūt accipiaf claritas dei, i. vt ab ipsa deriuata, sic homo est gloria dei, quia claritas intellectus humani, q̄ magis viget in viro, q̄ in muliere, deriuatur a claritate dei secundum illud Psal. 4. b. *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.*

Consequenter ponitur pars secunda, cum dicitur.

4 *Mulier au.* Non dicit imago viri ad designandū, q̄ tam vir, q̄ mulier immediatē sunt ad imaginem dei, secundū naturam intellectualē, vir tñ perfectius, vt dictum est, sed dicit, q̄ est gloria viri, quia deriuata est a viro, Gen. 2. d. Hæc vocabitur virago, q̄a de viro sumpta est, ideo subditur.

5 *Non e. v.* Hic cōsequēter idē ostenditur ex fine, cū dicitur.

6 *Ete. non e.* sed est ecōuerso, q̄a facta ē in adiutoriū viri, Gen. 2. & naturaliter subiecta viro, velamen capitis est signum subiectionis, propter quod concluditur, *Ideo debet mu. &c.*

7 *Prop. an.* Hic cōsequēter ponit tertia rō, & secundò circa pdicta remouetur dubitatio, ibi. *Veruntamen.* Hæc tertia rō sumitur ex cōparatione ad angelos cœtibus fidelium assistētes, secūdū illud Psal. 137. *In conspe. an. Psal. ti.* propter quod viri, & mulieres decenter se debent habere pro reuerentia angelorū. Alio mō pōt exponi, vt sacerdotes dicantur hic angeli, secundum illud Malach. 2. *Labia sacer. cu. scien. &c.* propter quod mulieres debent orare velatæ, ne viri ex aspectu non velatarum ad concupiscentiam prouocentur.

(margin: Diuisio — Naturæ dispar prouisio. — Moniales cur tondeantur.)

1 Veruntamen

Digitized by Google

A tię ad vidẽdum quam indecori sunt, folia dulcium fructuũ sine ipsis fructibus, idest, sine operibus bona verba cõtexũt, vt male viuentes bene loquendo turpitudinẽ suã contegãt.

De imagine viri & mulieris.

Ambrosius. Vir factus ad imaginem Dei, nõ mulier, quę est imago Dei in viro. Vnus vnum fecit, vt sicut ex eo omnia, sic ex isto oẽs homines, vt vnius inuisibilis vnus visibilis imaginẽ gerat in terris, vt vnus ĩ vno auctoritatẽ vniᵘˢ principij cõseruaret ad cõfusionem diaboli, qui neglecto vno Deo dominium sibi vsurpare voluit.

† Alioqui

† nam

Vbi supra.

Aug. Vir est imago Dei, qa sicut ex Deo omnia, ita ex Adã omnes homines, & sic conseruat auctoritatem vnius principij, quod ab vno omnia contra illum diabolum. s. qui Deus esse voluit. Vel in hoc habet similitudinem, quia sicut de latere Christi in morte dormientis origo ecclesiæ fluxit, sic de latere Adæ nata est sibi sponsa. Et sicut Christus præest & regit ecclesiam & ecclesia subseruit ei, ita vir pręẽst & regit mulierem, & ideo nõ habeat signum subiectionis, sed libertatis, vel vir principaliter creatus est ad imaginem Dei. In quo naturaliter amplius viget ratio & ius prælationis. Et gloria Dei est vir, quia ex eo est, & quia Deum principaliter glorificat. Mulier est gloria viri, ex quo est, & cui subseruit. Vel vir principaliter creatus est ad imaginẽ Dei, ĩ quo nãliter amplius viget ratio, quasi ipse sit ratio, quę est gloria dei. Mulier est ipsa sensualitas, q̃ subseruiendo gloria est rationis, quia hęc naturaliter in fęmina pręualet, de qua non est vir, vt a sensuali regatᵘʳ rationalis, sed ipsa de viro, vt ab eo regatur. Et sic decet, quia non est creatus vir. i. rationalis. vt seruiat sensualitati, sed ecõtrario, & iõ fęmina velet caput. Sciẽdum etiam, quia secũdum quosdam sensualis motus est pro serpente. Inferior portio rõnis pro muliere, superior portio pro viro illecebra consentire cibum vetitum edere. Si sola delectationis cogitatio est fęmina, sola manducat. Si vero mala cogitatio, in actũ mittitur, uel uoluntas perficiendum asserit, tunc vir etiã cum fœmina vetitum gustat. Alij vero non improbabiliter ponunt sensum corporis pro serpente, sensualitatem pro fęmina, rationem pro viro.

Ioan. 19. f. Genes. 2. d.

B

Genes. 1. d.

Fecit Deus hominem totum ad imaginem, hoc secũdum spiritum. Sed ne putes solum spiritum factũ in quo imago addit, masculũ & fęminã fecit eos, hoc secũdũ corpus, vbi duo secundũ sexum esse discernuntur, cum prius dixit vnũ.

Ambrosius. Vir est imago Dei. Sed in Genesi dicit: *Fecit hominem ad imaginem Dei, mas. & fe.* Quomodo ergo vir imago Dei, vt non velet, & non mulier? Sed hoc in natura humanę mentis, & mystice loquitᵘʳ de velatione. Aliter. n. nisi aliquid secretũ referetur, inane est qđ dicitur: Homo. n. est imago Dei secundum rationalẽ mentẽ, in qua dicitur renouari in agnitione Dei secundum illud: *Renouamini spiritu mẽtis vestræ, &c.* Et iterum. *Induite nouum hominem, qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginẽ eius, qui creauit eum.* vbi etiam nullus sexus est, sed idẽ est ibi fœmina cum viro, idest, tota illa substãtia vna est imago Dei, & in mẽtibus eorũ communis est natura, sed ex sexu corporis signatur distributio mẽtis. Est pars eminens, quę se extendit in id qđ est ęternũ, quę est imago Dei, & ideo nõ est cohibẽda velo, vt se inde ptineat. Est pars inferior, quę deriuatᵘʳ ad actionẽ temporalũ, quæ ex qua parte consulit veritatẽ, imago Dei est, ex qua extẽditᵘʳ ad agẽda inferiora, nõ est imago Dei. Quia vero in his rebus tẽporalib. nimia periculosa est progressio, ideo habet potestatẽ super caput, qua cohibeatur, qđ indicat capitis mulieris velamen. Quod ergo ad totũ virũ pertinet, imago Dei est, quod vero ad solam eã, quę in adiutoriũ tribuitur, nõ est imago Dei, qa nõ est imago Dei, nisi quod inhæret incõmutabili veritati.

Ephe. 4. f.

C

D

† num decorum sit

† comatus fuerit

a angelos. † Verũtamen neq; vir sine muliere, neq; mulier sine ¹
b ¶ Idest, secundum Deum, qui creauit ex vno ambos, & vnam natura, & quod vnum in natura confirmat. Nam sicut. ¶ Prius. ¶ Postea nascitur.
viro in domino. Nã sicut mulier de viro, ita & per mulierem ² ³
¶ Et corpus & anima vtriusque. ¶ Et cum hæc sint.
c vir. Omnia autem ex Deo. Vosipsi iudicate: † decet mulierem ⁴ ⁵
d non velatam orare Deum? † nec ipsa natura docet vos. Quod ⁶
¶ Secundum legem, quæ hoc prohibet.
vir quidem si † comam nutriat, ignominia est illi, mulier ⁷ ⁸
e vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro ⁹ ¹⁰
a Vt ream se cognoscat & subditam. b Discretione non vult uti, sed auctoritate.
f velamine dati sunt illi. Si quis autem videtur contentio- ¹¹ ¹²
a Apostoli.
sus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ¹³ ¹⁴

a ⁘ Sedul. & Primasius. *Angelos.* Idest, Sacerdotes, vel ministros altaris, vel omnem clerũ, qui Dei præcepta annunciat, sicut scriptum est, quia angelus Domini exercituũ est, ne videlicet carnali concupiscentia eorum impediantur sensus, siue ꝓpter honorẽ angelorũ, q̃ ecclesię assistere perhibentᵘʳ.

E

b *Veruntamen.* quamuis in primis non sit vir de fęmina, sed conuerso, etiam in sequenti generatione non est hoc.

In domi. idest in operatione domini, in qua alter sine altero non creatur.

Verũta. Non ita se habet in Christo, dño, vt admisso viro mulier excludatur a salute, neque vt admissa muliere vir excludatur. Reddit autẽ causam, quod altero admisso alter nõ sit excludendus, nam sicut mulier de viro, &c.

c *Omnia au.* Postquã singula dixit, vt omnia Deo vni principio subijceret, addit oĩa, ex Deo, vt neque mulier de subiectione doleat, neque vir de exaltatione superbiat.

d *Vosipsi.* Quia eius traditionem non seruauerãt, quod eis succenset, iã non ex auctoritate traditionis suadet, sed ex natura. Natura non docet, quia vir si comã nutriat, &c. Iõ gloria mulieri, quia naturaliter habet, quia pro velamine: coma enim indiciũ velaminis est vt naturæ voluntas addatur. Et iõ vir non naturaliter comatur, quia non est velandus, & lex prohibet virum esse comatum.

e *Si comam.* Coma Samuelis & prophetarũ pro velamine vel in reuelatione euãgelij deponitur. vnde cum transieris ad Christum, auferetur velamen.

Aug. l. de lab. mon. c. 31.

f *Si quis autem videtur esse contentiosus &c.* * Sedul. & Primasius. Pręuenit illos, ne quis diceret, vbi hoc scriptum est? vel alijs argumẽtis huic rationi resisterent, ac si liceret: Nos diximus, quæ nobis honesta videbantur & iusta. Si quis autẽ nolens acquiescere veritati, quærit quid respondeat, sciat se responsione indignum, qui magis contendere paratus est, quam doceri.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Veruntamen neq; . *Hic remouet quoddam dubium: ex hoc enim quod dicit, quod vir est gloria Dei, et mulier gloria viri, possent aliqui credere quod mulieres essent impertinẽtes ad gloriam finalem: ideo hoc remouet per hoc, quod finalis consummatio quæ est per gratiam et gloriam, correspondet primæ rerum productioni. propter quod vir & mulier simul pertinent ad finalem consummationem per gloriam sicut ad primam rerum productionem, et hoc est quod dicitur:* Veruntamen, *id est, vterque pertinet ad gloriam & gratiam, quæ sunt a domino, Psal. 83. c.* Gratiam & glo. da. d.

2 Nam si mu. de vi. *primo facta est, Gen. 2.*

3 Ita & per mu. vi. *postea processit per generationem naturalem.*

4 Omnia autem ex Deo, *scilicet procedunt tanquam ex principio effectiuo, & in ipso quiescunt sicut in fine vltimo.*

5 Vosipsi. *Hic consequenter Apost. committit iudicium eius quod dicit auditoribus rationabilibus. Et diuidit in duas partes, quia primo facit quod dictum est. secundo contentiosos reprimit. ibi: Si quis autẽ. Circa primũ dicit:* Vosipsi iudic. *secundum rectum iudicium rationũ.*

6 Decet mulierem. *quasi dicat non. ideo subditur.*

7 Nec ipsa natura docet. *quod debeat sic orare. Natura verò est quoddam rei artificiatum, ideo ducit in cognitionem artis diuinæ, sicut artificiatum hominis in cognitionem artis humanæ, videmus enim qđ mulier habet inclinationem naturalem ad comam nutriendam, quia ad hoc student diligenter. non sic autem viri. ideo dicit.*

8 Quod vir quidem. *per hoc enim reputatur mollis et effeminatus. vnde Poeta: Sint procul a nobis iuuenes vt fœmina compti.*

9 Mulier verò. *quia est illi data ad ornatum. ideo subditur.*

10 Quoniam capilli. *Veruntamen quia hoc velamen est imperfectum, additur aliud per artificium, vt supra dictum est.*

11 Siquis. *hic consequenter reprimit superbos di. Si quis, &c. cõtentiosus esse, sub clamore volens contrarium asserere, scilicet quod mulieres sine velamine debeant orare, sufficit sibi dicere quod sequitur.*

12 Nos. *scilicet conuersi de Iudæis.*

13 Talem consuetudinem. *quod orent capite non velato.*

14 Neque ecclesia Dei, *s. de Gentibus collecta. et hoc sufficere debet ne aliquis agat contra communem ecclesiæ consuetudinem. quia sicut dicit Aug. In omnibus in quibus nihil certi sacra scriptura diffinit, mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt habenda.*

Nec

Hoc

Hec

Digitized by Google

A a *Hoc au.præ.* Non differentis solertia requiratur, sed pręcipientis auctoritas attendatur.

b *Non lau.* Incipit de dñica cęna, in qua multū peccabant.

c *Opor. & hære.* Nō vult, nec optat apostol⁹ esse hereses. Sed qa sic futurū est, dicit: Et quia hoc vtile est, ad qd vtile subdit, vt non tantum reprobi, qui dicunt: Ego sum Pauli, sed & qui probati sunt manifesti fiant. Hæreses vt etiam in his, qui dubitant de resurrectione. Scissurę, pro donis spiritualibus, & hi malo suo prosunt catholicis. Omnes enim inimici ecclię, vero errore cęcati, vel malitia deprauati prosunt ecclesię, quia si accipiūt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si vero male sentiēdo aduersantur, exercēt B eius sapientiam. Ab aduersario enim mota quęstio discendi existit occasio. Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque sui gratia falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

Sedulius. Primasius. Sapia 1.b. Augus. li. 1. de gen. cont. Manich. c. 1. li. de vera relig. c. 8. & ser. 98. de temp. & li. 16. & 18. de ciuit. † 1. q. 3. c. saluator in prin. 14. q. 3. c. si. Hereticus qs.

¶ idest nec Moyses, nec Christus sic docuit, vt vir velet caput, non mulier. ¶ De aliis gentibus ad fidem Christi vocatis. ¶ Quod dictum est de velandis capitibus. ¶ Sed improbans.

a ecclesia dei. Hoc autem præcipio non laudans, quod non b in melius, sed in deterius conuenitis. Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam audio scissuras esse iter vos, c & ex parte credo. † Nam oportet, & † hæreses esse, ut & qui d probati sunt manifesti fiant in vobis. † Conuenientibus e ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam man- f ducare. Vnusquisque enim suam cœnam † præsumit ad mãducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum, & g bibendum? Aut ecclesiam dei contemnitis, & confunditis

¶ idest non ad vsum perfectionis, sed ad detrimentum damnationis. ¶ Vt deceret. ¶ Ad dominicam cœnam. ¶ Primum malum, dissensio, vnde oriuntur cætera. ¶ Quæ exigit charitatis vnitatem. ¶ Discordias. ¶ In quibusdam esse. Quod non est inutile bonum. ¶ Non vult, sed scit futuras. ¶ Vt in his, qui dubitant de resurrectione. ¶ Vtile est. ¶ Non tantum reprobi, sed. ¶ Inter vos. ¶ Quod fieri debet non tam corporum consortio, quam cordium glutino. ¶ Qui dicunt, ego Christi. ¶ Et quia in vobis scissuræ. ¶ Ex hoc solo, quod scissuræ sunt in vobis. ¶ Vel iam in præsenti hoc damnum habetis in futuro peius. ¶ Non licet. ¶ Vestrum contendentium. ¶ Ante dominicam cœnam. ¶ Non ad erogandum pauperibus. ¶ Totum, quod obtulit. ¶ Cui nihil datis. ¶ Cum sobrii esse deberetis. ¶ Sed. ¶ In domibus, potius faciendum. ¶ Domum orationis. ¶ Quod vere facitis, & si non putatis. ¶ Erubescere facitis.

d *Vt & qui probati sunt, manife. fiant.* ✠ Sedul. Siue doctores in resistendo, siue fideles in permanendo.

✠ Primas. Vnde aduocati peritia apparebit, si cām nullam dicat vbi probetur: vnde nauclerus, vel gubernator laudabitur, si nauis semper in portu, vel in tranquillitate consistat?

e *Domi. e.* Aug. dicit acceptionem eucharistiæ, quā non debent pransi sumere, vel mensis suis miscere, vt hi quos Apostolus arguit, sed ieiuni in honorē tanti sacramenti. Licet. n. post cœnā, discipulis suis dederit corpus, & sanguinē suum, non tñ iā calūniandum est vniuersę ecclesię, q a ieiunis semper sumitur. Nā saluator quo vehementius commendaret mysterij huius altitudinem, voluit hoc vltimū infigere cordibus, & memoriæ eorum. Quo ordine autem post sumeretur, C ab apostolis per quos ecclesias dispositurus erat, seruauit D docendum.

Epist. 118. c. 6. 7. &c.

f *Vnusquisque enim suam cœnā præsumit.* Notat illos, q munera quæ offerebant altaribus pro sacrificio cōficiendo, peracto illo sibi resumebant, nec alijs nō habētibus communicari sinebant, sed soli sumebāt, vt inde etiam inebriarentur alijs esurientibus.

Ambrosius. Munus oblatum totius fit populi, i. vniuersis communicari debet, quia in vno pane omnes significantur. Per id enim, quòd vnū omnes de vno sumere oportet. Hos ergo notat, qui in ecclesia vbi causa vnitatis, & mysterij conuenitur, suas oblationes causa dissensionis, (quam pseudo seminauerunt) sibi vēdicabant. Tantas enim dissensiones inter eos pseudo seminauerant vt suas celarent oblationes, & vendicarēt, cum vna eademq; prece omniū oblationes benedicerent. Et hoc ita faciebant, vt cæteri vnde offerrent non habentes, non sumentes, partem cōfunderentur, & hoc tam cito, ut superuenientes nihil inuenirēt. Et dum sic, domui potius agenda sunt. Sed ut corrigantur, formam quę a Christo in huiusmodi re data est iterat.

† sectas. † 44. distin. ca. quando. 2. occupat, anticipat.

✠ Sedul. & Primas. Apud Corinthios quōdam, sicut aliqui asserunt, praua inualuerat consuetudo, ecclesias passim dehonestare conuiuijs, in quib. vescebantur ante dominicam oblationem, q̄ cœnam noctibus offerebant, cumque diuites ebrii ad Eucharistiam venirent, vexabanť inopes fame. Mos vero iste, vt referunt, de gentili adhuc superstitione veniebat, vnde etiā quibusdā locis per Aegypti loca, vel Syrię die Sabbati nocte post cęnam dicitur ad ecclesiam conuenire.

g *Aut eccle. dei con.* ✠ Sedul. Facientes eā trichniū epularū. *Ecclesiam.* Ecclesia fideles, de quib. dicit. Vt exhiberet sibi ecclesiam F

Augu. lib. quęstio. in Num. 11. 59.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hoc aūt præcipio.* Postquā apostolus reprehendit Corinthios in celebritate sacramenti eucharistiæ circa habitum, hic consequenter eos reprehendit circa conuictum. Nam in hoc aliqui se inordinate habebāt. Dicit igitur: *Hoc autem præcipio.* quod sequitur. 2 *Non laudans.* sed reprobās. 3 *Quod non in me. &c. con.* ad ecclesiam, vbi debet esse perceptio sacramenti eucharistię & hoc est contra rōnem cuiuslibet congregationis. videmus. n. q animalia eiusdem speciei & etiam aues congregantur ad inuicē propter melius, s. propter maiorē securitatē, & prolis educationē & mutuam consolationem. Similiter ciuitas, q̄ est hominum congregatio, est pp melius, s. pp securitatē, & indigentiæ mutuæ releuationē per diuersa artificia. Indiget. n. homo vestitu, armis, doctrina, & similib. in quib. nō sufficit vnū artificium, sed multa requiruntur, ideo & similiter congregatio fideliū in ecclesia dēt esse pp melius in spiritualib. aliter esset reprobāda, vt dr̄ Isa. 1. d. Iniqui sunt cœtus vestri, kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, &c. Hoc autē erat in Corinthiis, iō subditur.

4 *Primum quid.* idest dissensio est primum malum inter vos, vnde oritur contentio, & alia mala.

5 *Et ex parte.* Dicit ex parte, quia aliqui Corinthiorum erāt ad hoc proni, tamen non omnes. 6 *Nam oportet.* id est, vtile est non per se, quia hæresis est mala simpliciter, nec ex parte hominum, sed ex parte dei elicientis ex hoc bonum, quia sicut dicit Aug. in Enchi. Deus adeo omnipotens est, & bonus, q non sineret mala fieri, nisi ex eis eliceret maiora bona, sicut ex persequutione tyrannorum elicuit patientiā martyrum. Sicut est in pposito, Hæreses. n. ex dei potentia dupliciter ordinantur ad bonū. Primo, vt ex hoc veritas fidei magis elucidetur, nam argumentis hæreticorū fideles exercitantur ad scrutandum plenius illa, quæ sunt ad fidei defensionem, & ad quærēdum talia per orationē a deo. Secundo, quia per hæreticorum persequutionē examinanť, & probantur fideles, sicut aurū in fornace, & hoc est, quod dicit.

Hæreses ordināntur ad bonū dupliciter.

7 *Vt & qui probati sunt.* i. approbati a deo. 8 *Manifesti.* per distinctionē eorū ab alijs, ex similib. causis dicit Saluator Matth. 16. *Necesse enim est, vt veniant scandala.* 9 *Conue.* Hic tertio arguit apostolus Corinthios de hoc, q male se habebant circa sacramentum eucharistiæ quantū ad cibū, quia aliqui eorum prāsi sumebant corpus Christi, sumentes argumentū ex hoc, q Chrs post cœnā hoc sacramentū instituit, & discipulis dedit, qd tunc fuit rōnabile, quia ibi debuit inchoari veritas, vbi cessauit figura. Huius aūt sacramenti figura fuit immolatio agni Paschalis, & iō post illi⁹ agni esum Christus rōnabiliter instituit hoc sacramētū. secundo vt ex loco huius institutionis sacramēti Christus iret ad passionē, cuius memoriale est hoc sacramentū. tertio vt ex hoc firmius maneret impressum cordib. discipulorū vltimo tradebatur eis. Postea rōnabiliter statutum ecclesia in reuerētiā tāti sacramēti q nō sumať, nisi a ieiunis, nō solū ieiunio ecclesiæ, sed ēt naturæ, qd soluiť p modū cibi, & potus, siue p se nutriat, vt corpus mixtū, siue ēt cū alio, sicut aqua pura. Dies aūt incipitur a media nocte, & iō, q post mediā noctē aliquid sumpserit dicto mō reddiť indoneus ad sumēdū hoc sacramentū, infirmi tñ ab hoc excusantur. dicit igitur: *Conue. er.* ad participandū eucharistiæ sacramētū.

10 *Iam non est.* i. non licet vobis, & subditur causa cum dicitur.

11 *Vnus.* ante sumptionem sacramenti, præparabant enim sibi sua cibaria, & portabant ad ecclesiam, comedentes antequam sumerent sacramentum, & sic diuites laute comedebant, & bibebant, pauperes autem esuriebant. ideo dicit.

12 *Alius qui.* In hoc erat ēt contēptus ecclesiæ, quæ consecrata est diuinis vsibus, propter quod nō est talib. applicanda. iō dicit.

13 *Nunquid do.* idest domos non consecratas in quibus debent exerceri talia conuiuia.

14 *Aut eccle.* Ibi accipiatur, aut pro certe, quasi dicat certitudinaliter est in hoc contemptus ecclesiæ.

15 *Et con. eos.* scilicet pauperes non habentes quid comederent honeste coram tanta multitudine.

Digitized by Google

ecclesiam gloriosam. Hoc tamen nomine uocari ipsam do-

A mũ orationis, apostolus testatur, dicẽs, *Aut eccl. siam dei, &c.*

Eph. 5. f. a *Laudo vos.* Vel sic distingue: Laudo uos in hoc? utique nõ laudo.

Aug. trac. 26. & 27. in Io. & lib. 10. confess. b *Ego enim ac. &c.* Ostendit mysterium eucharistię inter cę nandum celebratum, non cęnam esse. Medicina enim spiritualis est, & memoria redemptionis, ut maiora consequamur, quia morte Christi liberati sumus. Huius in edendo, & bibẽdo memores esse debemus, nouum Testamẽtum in hoc consecuti, quia beneficii diuini sanguis est testis, unde ad tuitionem corporis, et animæ percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, Sanguis pro anima nostra. ideoque non manducandum præ dixit lex sanguinem.

De consec. dist. 2. c. scriptura. &c. iteratur.

B

c *In quã nocte.* In nocte passus ad lucẽ resurrectionis uenit.

d *Fregit.* in sacramento, scilicet secundum, quòd uidebat, & integrum à fidelibus credebatur. *Fre.* Vnum omnibus dedit, ut in unitate permaneant, sed cum fregit, spontaneam passionem suam ostendit.

e *Acci. & m. &c.* Post celebratum vetus Pascha dominus corpus, & sanguinem suum discipulis dedit, ut ostenderet veteris Test. sacramenta cessatura.

Augus. epist. 118. c. 7. &c. Ideo post alia dedit, ut discipulorũ memoriæ tenacius infigeretur, & ab ecclesia deinceps frequẽtaret. Sub alia specie tradidit, & deinceps a fidelibus sumendũ instituit, quia fides non hẽt meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Sub specie panis, & vini, quia res hui' speciei expressam hñt similitudinẽ, cũ utraque re huius sacramenti, pcenta, s. & significata, & significata, & non cõtẽta. Cõtẽta, & significata est caro Christi, q̃ de virgine traxit, & sanguis quẽ pro nobis fudit. Significata vero, & nõ cõtenta, vnitas ecclesiæ in pdestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. vnde Hiero. Dupliciter intelligitur caro Christi, vel illa, quæ crucifixa est, & sepulta, vel spũalis illa atque diuina, de qua ipse dicit: *Caro mea, vere est cib. &c. Et vere, qui manducat meã carnẽ in me manet, &c.*

Ioan. 6. f

Tria in sacramento eucharistiæ. Sunt itaque tria in hoc sacramento. Vnũ, quod tm̃ est sacramẽtum, vt species visibilis panis, & vini. Alterum quod est sacramentũ, & res, vt caro Christi propria, & sanguis. Tertiũ quod est res, & non sacramentũ, vt est mystica caro Christi. Sacramentũ vero est sacræ rei signũ. Et sæpius illa vtranque rẽ signat, & vtriusque expressam gerit similitudinẽ. Nã sicut

C panis præ cæteris cibis corpus reficit, & sustentat, & vinum hominẽ lætificat, & inebriat, sic caro Christi interiorem hominẽ magis cæteris gratius spũaliter reficit, & saginat, & sanguis spũaliter lætificat, & sic inebriat, vt sobriũ reddat. vnde *Calix meus inebrians, quã præclarus est.* Habet & similitudinem cum

Psal. 103 b. Psal. 22. b.

---

a ¶ Et hæc cum sint, non inuenio quid dignum sit vobis. b ¶ In aliis, in hoc nihil laudabile inuenio.

a eos, qui nõ habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc 1

a ¶ Non laudo, quia corpus domini est, quod sumere debetis, & in eius commemoratione. Q Quod ego ab ipso didici, hoc.

b non laudo. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vo- 2 3 4

a ¶ Imminente iam passione, & ideo acceptius tenendum.

c bis, quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte 5

¶ De reparatione hominum sic futura.

d tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: 6 7

a ¶ ideo gratum, & acceptum intelligite, fide comedite. ¶ Vt conformes mihi sitis. 8

b ¶ Quod aliud videtur. c ¶ Illud idem substantialiter, vel secundum efficaciam. 9

e †Accipite, & manducate. Hoc est corpus meum, quod pro 10 11

---

cum re significat tm̃, quæ est unitas fidelium, quia ex multis granis unus conficitur panis, & ex pluribus acinis unum in unũ cõfluit, sic ex multis fideliũ personis unitas ecclesię cõsistit. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriũ, quod de uirgine sumpsit, qa sicut corpus Chri ex multis mẽbris puris, & ab omni peccati macula communibus constat, ita & unitas ecclesiastica ex multis psonis mundis, & immaculatis cõsistit. In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim, quæ sunt imputribilia, & albæ spinæ similia. Sub duabus speciebus ideo dedit, ut ostenderetur Christus totã humanam naturam, i. corpus, & animã assumpsisse, vt vtranque redimeret, Panis enim ad corpus refertur, vinũ ad animã, quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes animæ a physicis esse dicitur. Et ideo sub duab. specieb. celebratur, vt animæ, & carnis susceptio in Christo, & vtriusque liberatio in nobis significetur.

D

Exod. 25. a.

Cypr. ad Cecil. Aqua ideo apponitur, vt ostẽdatur nostra redemptio per Christi passionem facta, & eius passio procurata pro nr̃a dilectione. Aqua enim genus humanũ significat. vnde in Apo. *Aquæ quas vidisti, populi sunt*, quarum salus nõ posset esse sine passione domini, nec domini passio sine populi dilectione, nisi enim nos diligeret, pro nobis morti se non traderet.

Apo 17. d.

L

Verum corpus Christi esse in altari ipsa testatur veritas cum inquit: *Accipite, hoc est corpus meum.* Et sanctorum auctoritates in medium ductæ comprobant.

DE REALI EXISTENTIA CORporis, & sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiæ.

✠ S. Andræas. Omnipotenti deo ego omni die sacrifico, non thuris fumum, nec taurorum mugientium carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatũ agnum quotidie in altari sacrifico, cuius carnes posteaquam omnis populus credentium mãducauerit, & eius sanguinem biberit, agnus qui sacrificatus est, integer perseuerat, & viuus.

Epist. Presbyterorum & Diaconor. Ecclesiæ Achaiæ.

✠ S. Martial. Quod Iudæi per inuidiam immolauerũt, putantes se nomen eius e terra abolere, nos causa salutis nostrę in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio nobis vitam præstandam, & mortem effugandam.

Epist. ad Burdegal. cap. 3.

✠ S. Ignatius. Non comedã escam corruptionis, neque voluptates huius mundi desidero. Panem dei volo, panem cęlestẽ, panem vitæ, qui est caro Iesu Christi filij dei viui, qui natus est in nouissimo ex semine Dauid, & Abrahæ, &c.

Epist. ad Romanos. F

✠ S. Dionys. Areop. Illud quoque sacratius intuere, quòd impositis sancto altari venerabilib. signis, per quæ Chrs, & signatur

Lib. Ecclesiast. Hierar. c. 3.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid di. vos. *super hoc factum.*

2 Lau. vos. *interrogatiue, & respondet.*

3 In hoc non. *imo vitupero. Minus dicendo plus significat.*

4 Ego enim. *Postquã apostolus reprehendit Corinthiorum errores circa eucharistiæ celebritatem, hic consequenter ostendit huius sacramenti dignitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit, quod dictum est, secundo fideles ad reuerenter sumendum hoc sacramentum inducit, ibi:* Itaque, &c. *Circa primum præmittit auctoritatem eius, quod dicturus est, quia non phantastice, vel humana præsumptione cõfictum est, sed a domino reuelatum, & hoc est, quod dicit:* Ego enim ac. a do. *mihi reuelante.* Quod, & tradidi vo. *Consequenter ostendit institutionem, quoad corpus, di.*

Diuisio.

5 Quoniam do. Ie. *Circa, quod sciendum, q̃ sicut in vita corporali primo est generatio, secundo geniti nutritio. sic in vita spirituali pcedit baptismus, qui est spiritualis generatio, & sequitur eucharistia, q̃ est spũalis nutritio. in generatione vero naturali generans non cõiũgitur genito secundũ substantiam, sed solum secundum virtutem, in nutritione vero cibus coniungitur nutrito secundum substantiã, & similiter est in vita spũali, Christus in sacramento baptismi solum est secundũ virtutem, sed in sacramento eucharistiæ, quod est alimentum spirituale, est secundum substantiam. Continetur autem ibi Christus sub specie panis, & vini, ne fidelibus esset horribile, si carnẽ humanã, & sanguinem sumerent in propria specie, & ne infidelibus esset derisibile, et vt meritũ augmentetur hominum credentium, quòd sub specieb. panis, & vini corpus Christi, & sanguis continetur. Datur etiã hoc sacramẽtum sub duplici specie, s. panis, & vini, vt per hoc perfecte spũalis refectio designetur. Et quia est memoriale passionis Christi, in qua sanguis fuit separatus a corpore, propter quod primo tangitur institutio huius sacramenti quantum ad corpus, siue carnem, secundo quantum ad sanguinem, ibi:* Similiter, & calicem. *Circa primũ dicit.* Quoniam d. *Qui est institutor sacramentorum, & non alius.*

6 In qua nocte. *vt sic post institutionem huius sacramenti iret ad passionem ratione prædicta.*

7 Accepit panem. *Vt per hoc designaret voluntarie se ire ad passionem. cuius hoc sacramentum est memoriale.*

8 Et gratias agens. *Vt doceret nos in omnibus deo gratias agere.*

9 Fregit. *non antequã verba cõsecrationis proferret, sed post. vnde cum dicitur:* Fregit. *anticipando dicitur, quia cõsecrauit, vt nos. nã sacerdos non profert verba cõsecrationis in persona propria, sed in persona Christi. Mat. vero. 26. dicitur:* Accepit panẽ, & benedixit, &c. *de qua benedictione apostolus mentionem non fecit, quia Mat. per illa nihil aliud intellexit, quam prolationem verborũ, s. Hoc est corpus meũ Sciendum etiam, quòd cum subditur:* Fregit, *non est intelligendum, q̃ corpus suum fregit, quia non est in sacramento frangibili modo, sed fregit species panis remanentes.*

10 Et di. acci. *In hoc igitur tãgitur vsus huius sacramẽti, quod a fidelib. sumitur, vt Christo per augmẽtum gratiæ magis incorporetur.*

11 Hoc est corpus. *Ista sunt cõsecrationis verba, & est sensus, hoc est*

Digitized by Google

signatur,& finitur,adest protinus sanctorum descriptio cō A iunctionem eorum indiuiduam,vnionemque cum illo altissimam,& sacratissimam indicans, &c.

Epist. ad omnes Episcopos. * Telesphor. Ipsi qui proprio ore corpus domini cōficiūt, ab omnibus sunt audiendi atque timendi,& non dilacerādi.

* Pius. Si per negligentiam aliquid de sanguine Christi † stillauerit in terram linguâ lambatur,& tabula radatur, &c.

† frangitur
† 15.di.c.si.

a ¶Quod dixi,id est corpus meum ac. & man. vt sicut præcessi, sic sequamini. b ¶id est in memoriam passionis,& mortis meæ.

vobis † tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. † Similiter, & calicem postquam cœnauit,dicens,

a ¶Pro nostra salute,& exhortatione. b ¶Iam finito veteri Pascha.

Apologia 2. * Iustinus martyr. Non vt quemuis panem,neque vt quē uis potum ista omnia accipimus.sed quemadmodū per verbum dei incarnatus est Iesus Christus saluator noster,& carnē,& sanguinem pro nostra salute assumpsit,ita quoque per preces verbi illius,cibum, ex quo sanguis,& caro nostra per immutationem aluntur,cum benedictus fuerit Iesu ipsius in carnati carnem, & sanguinem didicimus esse,&c.

Lib.4.c.34. * Irenæus. Quomodo dicūt carnem in corruptionem deuenire,& non percipere vitā,quæ a corpore domini,& sanguine alitur?Ergo aut sententiam mutent,aut abstineant offerendo, quæ prædicta sunt.

Lib. de Resur. carnis. * Tertul. Caro abluitur, vt anima emaculetur,caro vngitur,vt anima consecretur,caro signatur,vt anima muniatur, caro manus impositione adumbratur,vt & anima spiritu illuminetur, caro corpore,& sanguine Christi vescitur,vt & anima de deo saginetur.

Homil. 7. in Numer. * Origen. Antea in ænigmate fuit baptisma in nube,& in mari,nunc autem in specie regeneratio est,in aqua,& Spiritusancto. Tunc in ænigmate erat manna cibus,nunc autem B in specie caro Verbi dei est verus cibus, &c.

De cęna do.n. * Cypria. Panis quē dñs apostolis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus,omnipotentia verbi factus est caro,& sicut in persona Christi humanitas videbat,& latebat diuinitas,ita sacramēto visibili ineffabiliter diuina se infudit gr̃a.

In ps.4. * Arnobius. A fructu frumenti,vini, & olei multiplicati. Accepimus frumentum in corpore , vinum in sanguine, oleum in chrismate.

Lib.8.de Trini. * Hila. Pictau. De veritate carnis,& sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus , nunc enim , & ipsius domini professione,& fide nr̃a vere caro est, & vere sanguis est,&c.

Libr. 6.contr. Don. * Optat. Mileuit. Quid est altare,nisi sedes,& corporis,& sanguinis Christi? Quid vobis fecerat deus,qui illic inuocari consueuerat? Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus,& sanguis habitat? &c.

Ad Cæsariam Patritiam. * Basil. Et communicare per singulos dies, & participare de sacro corpore,& sanguine Christi pulchrum est,& valde vtile,ipso manifeste dicente, Qui edit carnem meam,& bibit sanguinem meum,habet vitam æternam, &c.

In vita Moseos. * Greg. Nyssen. Recte nunc etiam dei verbo sanctificatū panē in dei Verbi corpus credimus immutari.Etenim corpus illud pane constabat, sanctificatum est autem habitatione Verbi,quod in carne habitauit, &c.

Oratione in S. Pascha. * Grego. Nazianz. Absque confusione,& dubio comede corpus, & sanguinem bibe,si saltem vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offendaris, constans esto,firmus,stabilis in nulla re propter aduersariorum sermones fluctues.

Tracta. de die iudicii, cap.3. * Effrem. Syr. Si procul est a nobis Siloe,quo missus est cæcus, sed pretiosus calix sanguinis tui plenus vita, & lumi- C ne nobis in proximo est, tanto propinquior,quanto,qui accesserit, fuerit purior. D

li. de iis, qui myste. initiantur.c.6. * Amb. Potior est lux,quā vmbra,veritas,quā figura,corpus auctoris,q̃ manna de celo,forte dicas: Aliud video,quō tu mihi asseris, quòd Christi corpus accipiam? Quantis igit̃ vtimur exēplis, vt pbemus hoc non esse, quod natura formauit, sed quod benedictio cōsecrauit maioreque vim esse benedictionis,quam naturæ,quia benedictione et natura ipsa mutat̃. Virgā tenebat Moyses, piecit eā,& facta est serpes. Rursum apphēdit caudā serpētis,& i virgę naturā reuertit̃, &c.

Lib.5.in Leui. cap.22. * Hesychius. Sancta sanctorū sunt proprie Christi mysteria,quia ipsius est corpus, de quo Gabriel ad virginem dicebat:Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altiss.&c.

Epist. ad Damasum de filio prodigo. * Hier. Et afferte vitulum saginatum,& occidite,& manducemus,& epulemur,&c. Vitulus saginatus, qui ad pœnitentis immolatur salutem, ipse Saluator est, cuius quotidie carne vescimur,cruore potamur.

Homil. 45. in Ioan. * Chrys. Hic sanguis facit,vt imago in nobis regia floreat hic sanguis pulchritudinē atque nobilitatē aīæ, q̃ semper irrigat,& nutrit,lāguescere nō finit. Hic mysticus sanguis dæmones pcul pellit,Angelos,& angelorū dñm ad nos allicit. Dæmones enim cū dominicum sanguinem in nobis vidēt, in fugā vertuntur,angeli aūt procurrunt.Hic sanguis effusus vniuersū abluit orbē terrarū,&c.Consulat̃ idē.*Ho.83.in Mat. Ho.24. in Ep.1.ad Cor.Ho.3.7 Epi. ad Eph.et Ho.60.et 61.ad Pop.* E

In ps.33. * Aug. Et ferebatur in manib. suis. Hoc vero fratres qūo posset fieri in homine qs intelligat? Quis.n.portatur in manibus suis?Manib. aliorū pōt portari homo,manibus suis nemo portatur. Qūo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus,in Christo autem inuenimus. Ferebat̃ enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsū corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebatur.n.illud corpus in manibus suis, &c. vide. *In Ps.98.Tract.84.in Ioan. Ench.c.83.lib.3.de Tri.c.4.l.b.17.Ciui.c.20.Lib.2.contra.Aduers. Leg.& Proph.c.9. & Epis.118. quæ est ad Ianuarium.*

Cap.64.in Matthæ. * Euthy. Sicut vetus testamentum hostias, & sanguinem habebat,ita sane,& nouum , corpus videlicet,& sanguinem domini. Nō dixit autem,hæc sunt signa corporis mei,& sanguinis mei,sed hæc sunt corpus meum , & sanguis meus.

libr. 4. de Sacram.c.4. Amb. Antequā consecratur panis est,& uinū,ubi aūt uerba Christi operata fuerint,de pane fit Christi caro, & corp⁹. Itē Sermo Christi,qui potuit ex nihilo facere,quod nō erat, nunquid potest ea,quæ sunt mutare in id , quod non erant? Itē Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in substātiā corporis,& sāguinis sui uerbo sua secreta ptāte cōmutat.

Itē,Et mali uerū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis,sed essentia non salubri efficiētia.Et apostolus: *Qui manducat,& bibit corpus domini indigne,&c.* Per qd̃ docemur, quam sit cauendum male accipere bonum,ecce.n. factum est malum,dum male accipitur bonus. His autē uidetur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacramentum,& rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum,id est carnem Christi propriā, & sanguinem,& rem,id est unitatem fidelium , & gratiæ augmentum,sed non sic malus. Idem. F

NICOLAVS DE LYRA.

est corpus meum,i.contētum sub his speciebus panis est verum corpus meū,quod fit virtute diuina per conuersionem substātiæ panis in verū corpus Christi solis accidentib.remanentib.quod fit diuinitus,ne caro Christi sub propria specie,quod videretur horrendū,a fidelib. sumeretur.Quod aūt virtus diuina hoc agere possit,declaratur: Agentia.n. creata,quæ materiā , præsupponunt substantia manente transmutant accidentia exteriora in accidentali mutatione. similiter manente materia transmutant substantialem formam in generatione.agens vero diuinum materia non præsupponit,cū sit eius effectus.ideo vnum compositum ex materia,& forma substantiali conuertere pōt in aliud accidētibus remanentib. diuina virtute subsistentiam eis dante. Hæc autem conuersio fit subito in fine prolationis verborum, quia tunc habēt sensum perfectū,& effectum.efficiunt enim,quòd figurant.Vnde considerandum,quòd hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, non in vsu ipsius.Alia vero sacramenta non perficiuntur in consecratione materiæ,sed in vsu,sicut baptismus , & confirmatio non perficiuntur in benedictione aquæ,& charismatis , sed in ablutione,& vnctione cum determinatis verborum formis.

1 Hoc fa.in.*Quia sacramentū hoc est memoriale dominicæ passionis.* 2 Similiter,& calicē. *Hic consequenter agitur de institutione sacramenti eucharistiæ quantū ad sanguinē, quia sicut Christus conuertit panē in corpus suū,ita & vinū in sanguinem , vtrunque.n. est de perfectione huius sacramenti.Tum quia per vtrunque simul exprimitur perfecte passio Christi cuius est memoriale. Tum quia vtrunque significat perfectē refectionē.Nec est intelligendum,quòd istæ duę consecrationes,s.panis, & vini mutuo se expectent,vt dixerunt aliqui quia post consecrationem panis immediate ante consecrationem vini sacerdos ostendit populo hostiam adorandam,quod non fieret,nisi verū corpus Christi ibi esset.Veruntamen non est ibi verum corpus Christi sine sanguine,quia corpus est ib. ex vi consecrationis, sanguis autem ex concomitantia reali,sicut deitas,& anima. Si vero in triduo mortis Christi,quando sanguis erat effusus a corpore, & anima separata,aliquis apostolorum consecrasset,non ibi fuisset tunc sanguis,vel anima, tamen fuisset ibi deitas, quæ semper erat cum corpore,quia nunquam dimisit,quod semel assumpsit.Dicit igitur apostolus:* Similiter,&c.*id est vinum in calice contentū consecrauit in sanguinē suū.* 3 Postq. cę.*In quo tangitur institutionis hora ratione supradicta di.*

Institutio sacramenti quo ad sanguinē.

Digitized by Google

A Idem. Non manducans manducat, manducans nō mādu cat, i. nō manducans sacramentaliter, mādúcat spūaliter, & manducans sacramentaliter, non manducat spūaliter. Item dixit veritas: Nō hoc corpus, qđ videtis māducaturi estis, & bibituri illū sanguinē quem fusuri sunt, qui me crucifigent, sed ad sacramentum aliud commendaui vobis, i. nō in hac specie manducaturi estis sed in sacramēto, nō morsib⁹ discerptū, & laceratum, (vt putatis,) sed integrum, & illæsum.

†poculum

Sciēdum, quòd in prolatione verborū illorum, hoc est corpus meum, &. *Hic est calix, &c.* mysteriū consummatur, & panis in corpus Christi conuertit. Sed q̄ sit illa cōuersio. Quòd formalis nō sit manifestū est, quia forma panis, & vini remanet. Vtrū vero sit substātialis perspicuū non est. Quidā enī dicunt sic substantiam in substātiā transire, vel conuerti, vt hæc fiat illa, nec tn̄ illa augetur. Nec concedunt, q̄ hæc esse, illa vere dici possit. Alij aūt sic dicunt, hanc in illam trāsire vel conuerti, quia sub illis accidentib. sub quib. prius erat substantia panis, & vini, post consecrationem est substantia corporis, & sanguinis, quib. tn̄ ipsum corpus non afficitur. Nos igitur incerta relinquentes, quod ex auctoritatibus certū est profitemur, s. substantiā panis, & vini in substantiā corporis, & sanguinis dominici conuerti. Modū vero conuersionis ignorare non erubescimus fateri. Quæ autem remanent de priori substātia, accidentia, s. color, sapor, forma, pōdus, nec ipsum corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur.

De conuersione specierum.

B

Si vero quæritur vbi fundentur? Dicimus nobis potius videri, quòd sint sine subiecto, quam in subiecto.

De fractione sacramenti. Ioan. 6. f.

De fractione vero cuius rei, vel in qua re sit, manifestum qdē, q̄ nō ī corpore Christi, cū ipsum incorruptibile impassibile, & immortale. Vn̄ & Christus redarguit carnalē sensum discipulorū, qui putabant carnem Christi, sicut aliā in partes esse diuidendā, & morsib. lacerandā. Iō plures dicūt, q̄ non est ibi fractio, sed fieri vr̄ tm̄. Qu b obijcitur, quod ait Amb. Nihil falsum putandū est in sacrificio veritatis, vel sicut in magorū præstigijs, vbi delusione quadā falluntur oculi, vt videatur esse, quod non est. Ad qđ illi dicunt: Non fallit nos visus, nec fallit, quod esset si crederet sic frangi, vt videtur. Nec est illusio, quod ad vtilitatē fidei, nō ad deceptionē sic fit. Alij dicunt, q̄ ibi quidē fit fractio, non quidē in corpore Christi, sed in ipsa forma panis sacramentali, quod videtur apostolus velle dicens. Panis quem frangimus, &cæt.

Item Aug. Qn̄ Christus manducatur, vita manducat. Nec qn̄ manducatur, partes de illo facimus, & quidem in sacramento sic fit. Item vnusquisque partē suam accipit, per partes manducatur, & manet integer. Ex quib. patet, q̄ integtū & incorruptū corpus Christi māducatur, & si fractio, vel partitio ibi est, non in ipso, sed in sacramento esse videtur. Alij

C dicunt, q̄ fit ibi fractio, sed nullius rei, quia nihil ibi frangitur. Sicut enim sunt ibi accidentia sine subiecto, sic mirabiliter potest ibi esse fractio in accidenti, vel sine oī re, quę frangitur. Magnum est enim, & inscrutabile istud mysterium. vnde Amb. Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse domini partus ex virgine? Credere iubemur, discutere non permittimur.

D

¶ Hic calix est meus sanguis, in quo effuso confirmatur nouum testamentum, quia testamentum in mortuis confirmatur, vel est noua promissio, non temporalis, sed æterni boni.

Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine: † hoc
a ¶ Ideo debetis sumere in memoriam passionis, quia.
a facite in meam commemorationem. Quotiescūque enim
a ¶ Pro vobis factam reputabitis.
manducabitis panem hunc, & † calicem bibetis, mortē do-
a ¶ Dominus ad iudicium. ¶ Quia in commemorationem mortis debet sumi.
b mini annunciabitis, donec veniat. Itaque quicunque man-
c ducauerit panem hūc, & biberit calicem domini indigne,

(Margin numbers: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10)

Sciendum, licet diuersæ sint ibi species panis, & vini, non tn̄ duo sacramenta dici debent, sed vnū, quia sub vtraq; specie idē sumitur. Præterea solet quæri. Si nō est ibi substantialis conuersio, vt quibusdam placet, sed quodā loquutionis tropo, dicatur transire, vel conuerti hoc in illud, s. q̄. sub illis accidentibus sumatur sub quibus erat substantia panis, vel vini, quid de ipsa substantia panis, vel vini factum sit? Ad quod illi respōdēt vel in præiacentem materiam resolutam, vel in nihilum redactam, quod potest ille facere, qui de nihilo cuncta creauit.

† De con. di. 2. c. scriptura, & ca. iteratur.

Quæstio.

Quæritur etiam. Si aqua aliqua obliuione, vel negligentia non apponatur, an irritum sit? Quod cum de auctoritate nobis certum non sit, sine assertione, quod nobis videtur dicimus. Quod si non animo introducendi hęresim, sed obliuione prætermittatur, non minus conficitur, veruntamen grauiter puniendum. Nec Gręci, aquam addunt.

Questio. E

Sciendū, q̄ a brutis animalib. corpus Christi non sumitur & si videatur. Quid sumit mus, quid manducat? Forte, vel nihil, vel substantiā panis sub specie sua reductā. Post hoc quid partes illæ, quæ ibi videntur fieri significent videamus. Triforme est corpus Christi. Pars ablata in calicē missa, corpus Christi, quod iā surrexit monstrat. Comesta pars ambulantē adhuc super terrā pars in altari vsque ad finē remanens corpora sanctorū vsque in finem seculi in sepulchris iacētia.

Corpus Christi triforme.

Nota, q̄ corpus Christi volūtate fuit mortale, & passibile, naturaliter, nec mortale, nec passibile, & immortale datum fuit discipulis, & si tunc mortale esset. Nota q̄, discipuli tale dominicū corpus acceperunt in cęna ante resurrectionem quale erat in natura, s. immortale. nō quale erat ex volūtate, i. mortale, quod dū adhuc mortale nō per naturā potuit Petro esse immortale, virtute eius cuius voluntate erat mortale, & non iure naturę. Ipse. n. solus mortuus est volūtate, alij oēs ex necessitate. Credere debemus panem, & vinū, quod Christus in cœna discipulis dedit manducandum, & bibendum, in verum corpus, & verum sanguinem Christi ibidē cōuersum, cum prius panis verus, & verū vinū esset. Nec est mirandum, quemadmodum dicit Aug. si mortalibus manibus se immortalem ferebat, cum in transfiguratione, qui tunc, & postea mortalis fuit, se in gloria immortalitatis, & impassibilitatis Petro, & Iacobo, & Ioanni ostendit.

Nota.

Nota.

Matt. 17. a.

a *Quotiescunque.* Exponit in quam Christi commemorationem, mortem, scilicet.

b *Donec v.* quia hoc non mutabit, sicut sacramēta Iudeorū.

F

c *Indigne.* Aug. in li. 5. de vnico bap. Quia aliquis non ad salutem, nū ideo minus est corpus, & sanguis, quod accepit? Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hic calix. *idest contentum in hoc calice.*

2 Nouum test. *vetus. n. Testamentum promittebat bona corporalia, nouum aūt promittit bona spiritualia. de quo prædixit Iere. propheta. xxxi. e.* Ecce dies venient dicit dominus, & feriam domui Israel, & do. Iu. fę. no. nō s̄m pact, qđ pe. cum pa. vestris, &c.

3 Est in meo san. *Vetus. n. Testamentū fuit confirmatū per aspersionem sanguinis victimæ brutalis, vt habetur Exo. xxiiii. Nouū vero Test. sanguinis Christi effusionē, vt dicit Apostolus Heb. 9. p hoc ostēdit excellentiā noui Tes. Lucas vero eadē verba consecrationis sanguinis ponit. xxii. c. nisi, quod addit, qui pro vobis fundetur. fuit. n. discipulus Pauli apostoli, & eum secutus fuit scribendo euangeliū Matt. 26. dicitur.* Hic est sanguis meus, &c. *V de dixerunt aliqui, quòd quæcunque verborum istorum in canone scriptorum proferantur, fit consecratio. Tamen melius dicitur, q̄ illis solis verbis consecratio perficitur, quib. vtitur ecclesia ex traditione Apostolorum instructa. Paulus enim, & euangelistæ intendebant recitare verba quantū pertinent ad historiæ rōnē, non autem secundū, quod pertinent ad efficiendum consecrationem, sed ecclesia primitiua illa habebat in occulto propter infideles secundum, quod dicit Dionysius vl. ca. ecclesiasticæ Hierarchiæ.*

4 Hoc fa. *Per hoc iniungitur ecclesiæ huius sacramēti vsus. Debet aūt apponi aqua, quia probabile est, q̄ dominus apposuit. In terra enī illa propter vini fortitudinē consuetū est semper bibere vinū cū aqua.*

5 In m. con. *Consecratio. n. vini spiritualiter repræsentat effusionē sanguinis Christi. Cōsequēter apostolus exponit verba Christi dicens.*

6 Quotiescunq; &c. *Dicit panē, propter species panis remanētes hunc, propter idem numero corpus Christi significatum, & cōtextum.*

7 Mortem d. an. *ipsam repræsentando per hoc sacramentum.*

8 Donec ve. ad iu. *Per quod datur intelligi, quòd celebratio huius sacramenti non deficiet in ecclesia vsque ad finē mundi. vnde dicit Saluator Matt. vl. d.* Ecce vobiscū sum omnib. diebus vsq; ad consummationē seculi. *quia in hoc sacramēto est totus Christus secundum humanitatem, & deitatem, vt patet in præcedentibus.*

9 Itaque. *Ostensa dignitate huius sacramenti, hic consequenter apostolus inducit fideles ad debitam eius sumptionē. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit periculum indigne sumentium. secundo adhibet remedium, ibi,* Probet autem. *Circa primum dicit:* Itaque, qui manducauerit *pa. h. idest, hoc sacramentum in quo sub specie panis cōtinetur verum corpus Christi, & sub specie vini verus sanguis eius.*

Diuisio.

10 Indigne. *quæ indignitas tripliciter pōt cōtingere. Vno modo ex ipsa celebratione, vt si quis non obseruet ritū a Christo institutum, offerendo aliū panem, quam de tritico, & aliud vinum, quam de vite. et similiter si non obseruet instituta ecclesiæ circa eucharistię cōsecrationē. Alio modo ex parte celebrātis, vel sumentis hoc sacramentū sumēdo,* s. cum

Indignitas sumendi triplex.

Digitized by Google

Aug. super Io. homil. 7. Et sancta obsunt malis, quare cauendum est male accipere bonum. Et mala prosunt bonis, vt Paulo angelus Sathanæ. (2. Cor. 12. b.)

Indigne. Amb. Indignus est, qui aliter celebrat mysteriũ, q̃ a Christo institutũ est. Reus, q beneficiũ eius in irritũ ducit.

Aug. super Io. hom. xxiiij. Digne sumit si tam de criminalibus pœnitet, quam displicent venialia, & si fragilitate humanæ conditionis sciat se statim ad ea rediturum. Nullum peccatum veniale est, dum placet quantumcunque paruum, fit mortale, si vero displicet, nullum iudicatur. († 11. q. 3. c. ad mensam § cui denter.)

a ¶Mortis Christi pęnas dabit, vel de bono male sumpto maculam trahet. b ¶Examinet.

a reus erit corporis, & sanguinis domini. † Probet auté seip- 1

a ¶Deuote accedendum, quia dominus est, vt gloriam videamur reddere redemptori. 2

sum hõ, et sic de pane illo edat, & de calice bibat. † qui 3

a ¶Nam. b ¶Aliter. c ¶Damnationem. d ¶Non tibi. ¶Tolera malum bonus, vt venias ad præmia bonorũ, & Iudas cum Petro conuersari potuit, coinquinare nõ potuit. 4

b enim mãducat, & bibit indigne, iudiciũ sibi mãducat, & 5 6

a ¶Per hoc, quia. b ¶Ab aliis cibis, sed indiscrete, & negligenter sumit. c ¶Quia indigne sumunt. d ¶Hoc est imago futuri iudicii, vt hinc discant non inultum esse. 7

c bibit, non diiudicãs corpus domini. Ideo inter vos multi 8

a ¶Febribus, & aliis infirmitatibus. b ¶Longa inualetudine. c ¶Moriuntur. d ¶Ita hæc mala ex indigna sumptione veniunt, Sed. 9 10

d ĩfirmi, & ĩbecilles, & dormiũt multi. † Quia si nõsmetip- 11

in ore sapiebat, sic in ore cuiuscũque Christiani Christi corpus, vel quotidie, vel certis diebus sumptum. Nam aliquis honorando non audet quotidie sumere. Et alius honorando, non audet vllo die prætermittere. Contemptum solum, non vult ille cibus, sicut manna fastidium. (D)

b *Iudicium sibi man.* Queritur quomodo hoc, cum dominus dicat: *Qui manducat me, ipse viuet propter me?* Sed duo sunt modi manducandi. Vnus sacramentalis quo manducant tam boni, quã mali. Alius spiritualis, quo soli boni. Et hoc est non solum Christũ manducare, & in sacramento eius corpus accipere, sed in ipso manere, & habere ipsum in se manẽtem. Spiritualiter .n. manducat, qui in vnitate ecclesiæ, q̃ ipsum sacramentũ significat, manet. Nã q discordat a Christo, nec carnẽ Christi manducat, nec sanguinẽ bibit, & si tantæ rei sacramentũ ad iudiciũ quotidie sumat. De qua ẽt dicit Aug. Vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti. († Ioan. 6. f. 1. q. 1 c. per Isa. De cons. dist. 2. ca. & sancta, & ca. sicut Iudas. Ioan. 6. f. Manducandi sacramentum mod⁹ duplex. † De pœ. dist. 1. cap. tres. E)

c *Ideo inter vos.* Hoc fit ad correctionem aliorum.

d *Si nosmetipsos diiudicaremus, &c.* ✠ Greg. Iudicemur mõ in nostra cogitatione cum deo, ne districte postmodum iudicemur a deo. Quisque festinet euadere districtionem iudicii sequentis, per amaritudinem pœnitẽtiæ omnem sibi dulcedinem interimat vitæ præsentis. (Cypria. Serm. de lapsis. lib. 9. epist. cap. 25.)

✠ Aug. Ascendat itaque homo tribunal mentis suæ, si timet illud, quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque, q̃ per corpus gessit, siue bonũ, siue malũ, constituat se ante faciẽ suam, ne hoc ei postea fiat. Nã minatur hoc deus peccatori, dicens: Arguã te, & statuam ꝯ faciem tuam. Atque ita constituto in corde iudicio, adsit accusatrix cogitatio, testis cõsciẽtia, carnifex timor. Inde qdã sanguis animi confitentis p lachrymas profluat. Postremo, ab ipsa mente talis sententia proferatur, vt se indignũ homo iudicet participationis corporis, & sanguinis domini, vt qui separari timet a regno cęlorũ per vltimam sentẽtiã summi iudicis, per ecclesiasticam disciplinã a sacramento cęlestis panis interim separet. Versetur ante oculos imago futuri iudicij, vt cũ alii accedunt ad altare dei, quo ipse non accedit, cogitet (libr. de Pœnitentia apud Bedam. Psal. 49. F)

a *Probet autem seipsum homo, &c.* ✠ Gregor. Quid est hoc loco se probare, nisi euacuata peccatorum nequitia, se probatum ad dominicam mensam, & purum exhibere? De repletis ẽt subdit: Qui manducat, & bibit indigne, iudiciũ sibi manducat, & bibit. Qui ergo quotidie delinquimus, quotidie ad pœnitentiæ lamẽta curramus, quia ipsa sola virtus est, quæ euacuat, quod in ventre animæ culpa coadunat. (lib. 2. exposit. in lib. 1. Reg. B)

Si peccata sint quotidiana, vel non sunt mortifera, & dimittatur confratri accessus ad altare, & dicat. *Dimitte nobis, &c.* Et sic securus accedat, & de pa. il. e. & de ca. bi. Q. vide si dimittas. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quẽ non fallis. Mentiri deo potes, fallere non potes. (Aug. tract. 26. in Ioan. Matth. 6.)

Aug. Indigne accipit, si tunc accipit cũ debet agere pęnitentiã, ergo prius se iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exerceat, vt a seipso iudicatus, & non iudicetur a domino. Cessat enim vindicta diuina, si confessio præcurrat humana.

Querit̃ an quotidie sumẽda sit eucharistia, an eligẽdi sint dies, quib. homo purius cõtinẽtiusq; viuẽs ad tm̃ sacramẽtũ dignius accedat? Huic qõni recte r̃ndet, q monet, vt pcipue in Christi pace pmaneat, & vt quisque faciat, quod ꝭm fidẽ pie credit esse faciendũ. Nam, & Zachæus, & Centurio, cum alter Christum in domum suam gaudens receperit, alter vero dixerit: *Non sum dignus, vt intres sub tectum meum,* saluatorẽ honorificauerunt, licet diuerso modo, & quasi cõtrario modo. Ad hanc etiam similitudinem valet, quòd in antiquo populo vnicuique piorũ manna secundũ propriã voluntatem in ore (Aug. epist. 118. Luc. 19. a. Matth. 8. a. Exod. 16. c. C)

NICOLAVS DE LYRA.

s. cũ volũtate peccãdi mortaliter de futuro, vel impęnitẽs de præterito. 1 *Reus e. c. & s. do.* Glo. pęnas mortis Christi exoluet, i. punietur ac si Chr̃m occiderit. Qđ non est intelligendũ ꝭm æqualitatẽ, sed ꝭm quandã similitudinẽ. Maius .n. peccatũ est agẽdo ꝯ humanitatẽ Christi in specie ꝓpria, q̃ in aliena, quia hoc est contẽptibilius, & horribilius. Itẽ quia Iudæi occidentes Christũ moti fuerũt ex odio, & inuidia, q̃ notabiliter aggrauauerunt peccatũ. Alio mõ accipitur indignitas ex parte sumentis ex defectu deuotionis, vtpote qa distracta mẽte ex occupatione tpaliũ accedit ad hoc sacramentũ, habitualiter tñ retinet debitã reuerẽtiã. Et talis indignitas non facit sumentem reum corporis, & sanguinis domini, impedit tamen fructum sacramenti saltem in parte.

Contra dicta arguunt aliqui dicentes, ꝙ peccatores actu possunt accedere ad hoc sacramentũ, sicut infirmus actu ad medicamentũ. Sed hoc non valet, quia sicut baptismus datur ad regenerandũ in vita spirituali, sic eucharistia ad nutriendum regeneratum. nihil autem nutritur, nisi viuum. 2. de anima. propter quod in sumentibus hoc sacramentum requiritur vita gratiæ.

2 *Probet au.* Hic consequenter adhibet remediũ ꝯ dictũ periculũ. Et diuiditur in duas partes, qa primo facit propositũ. scđo declarat quoddã dictũ ibi: *Ideo.* Circa primũ dicit. *Probet au. seip. ho.* propriam consciam diligenter examinando, & emundando. (Diuisio.)

3 *Et sic de pa. il. edat, &c.* i. tunc fructuose potest hoc sacramẽtũ sumere. Fit aũt hic mentio de duplici specie, nam in primitiua ecclesia sic dabatur fidelib. sed pp periculũ effusionis sanguinis, modo datur tantum sub specie panis. Sacerdos tamen celebrans accipit sub vtraque specie, non tantum pro se, sed etiam ꝓ aliis.

4 *Qui enim man. & bib. indi.* modo supradicto. 5 *Iudicium si. man. & bib.* i. ad suam condemnationem sumit. 6 *Non diiudicans cor. do.* i. non discernens ab aliis cibis sumens eodem modo sicut alios cibos. Sed contra hoc videtur, quod dicitur Io. 6. f. *Qui manducat me, viuet propter me.* Ad quod dicẽdũ, ꝙ intelligitur de digne manducantibus tantum. Sciendum ẽt, ꝙ ex hoc verbo dñt aliqui, ꝙ hoc sacramentũ est frequenter sumendũ ad vitã gratiæ continuandam, & augmentandam. Alii autẽ attẽdentes dignitatem sacramenti, & indigne sumentium periculũ, dicunt ꝙ rarius est sumendũ. Aug aũt neutrũ vituperat, quia vtrunq; bene potest fieri. sicut Zachęus recepit hospitio suo dñm gaudẽs, Luc. 19. a. Et centurio repulit eum ab hospitio suo. d. *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum, &c.* Mat. 8. b. & vtrunque laudatur. Primum .n. procedit ex amore. ꝭm ex reuerentia, & timore. Amor aũt simpliciter præponitur timori, ideo frequentatio hui⁹ sacramenti est simpliciter melior: Veruntamen quod est simpliciter melius non est semp melius quantũ ad aliquẽ, pp eius indispositionẽ. Propter quod quilibet debet diligenter considerare in seipso quẽ effectũ habeat huius sacramenti frequẽs susceptio quia si ex hoc crescit feruor deuotionis, & potẽtia resistẽdi peccatis, frequentãdũ est hoc sacramentũ, sin aũt, rarius est sumẽdũ. (An sæpius sumenda eucharistia.)

7 *Ideo in. v.* Hic consequenter manifestat quoddã dictũ, s. ꝙ sumens indigne iudiciũ sibi manducat, & bibit. Ad cuius euidentiã sciendũ, ꝙ si deus omnia mala p̃sentialiter puniret, nihil futuro iudicio reseruaretur. Iterũ si nulla mala puniret in præsenti eius prouidentia nulla hominib. videretur. Neutrũ est cõueniẽs ideo aliqua reseruat futuro iudicio punienda, & aliqua punit in præsenti. Et maxime circa principiũ legislationis videtur conueniens talis punitio, vt ex terrore alii inducantur ad obseruantiã: Sicut Exo. 32. dicitur, post legislationem immediate multa milia hominum occisa fuerunt in vituli conflatilis adoratione. Et similiter in primitiua ecclesia post lationẽ legis nouæ per Christum, Ananias, & Saphira puniti fuerunt subitanea morte pro peccato furti, & mendacii, vt ex terrore alii a cõsim. lib. cauerẽt. Act. 5. Et similiter in primitiua ecclesia fuerunt multi puniti terribiliter ex eadem causa, propter indignam susceptionem huius sacramenti, & per hoc manifestatur iudicium dei, propter quod dicitur: *Ideo.* idest propter indignam eucharistiæ sumptionem.

8 *Inter vos mu. in.* idest puniti diuinitus infirmitate corporali.

9 *Et im.* longa valetudine laborantes.

10 *Et dor. mu.* somno mortis corporalis, a deo subito interfecti.

11 *Quod si nosm. di.* conscientias nostras examinando, & purgando ante sumptionem sacramenti.

Digitized by Google

cogitet, quę sit contremiscenda illa pœna cum percipientibus alijs vitam æternã, alij præcipitẽtur in mortem æternã, &c.

✱ Idem. Peccata, siue magna, siue parua impunita esse nõ possunt, quia aut homine pœnitẽte, aut deo iudicãte plectũtur. Cessat aũt vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Amat enim deus pœnitẽtibus parcere, & eos, qui semetipsos iudicant, non iudicare.

✱ Idem. Bene currit ad remissionẽ peccatorũ, qui displicet sibi. Apud iudicem enim iustum, & misericordem, qui se accusat, excusat.

a *Dũ iudicamur, &c.* Eisdẽ, qui patiuntur etiam pœna est aliquando purgatio, vt prophetæ Addo, qui prohibitus comedit, qui viuus potuit terreri, vel contristari de eo, quod non erat sensurus mortuus. Dictũ est enim ei: *Non inferetur cadauer tuum in sepulchro patrũ tuorũ.* Et per hoc inobedientia prophetæ puniri potuit, ne ad supplicium tartareum eius anima raperetur.

✱ Augusti. Diuina bonitas, ideo maxime irascitur in hoc seculo, ne irascatur in futuro, & misericorditer temporalem adhibet seueritatem, ne æternam iuste inferat vltionem.

✱ Idem. Tu propitius fuisti illis, & vlciscens in oẽs adinuẽtiones eorum. Etiam vlciscens propitius fuisti, non solũ donans peccata, sed etiam vindicans propitius fuisti: Illi ergo deus irascitur, quem peccantem non flagellat. Nam cui vere propitius est, nõ solũ donat peccata ne noceant ad futurum seculum; sed & castigat, ne semper peccare delectet.

Ib Sententia. Prosperi, sen 310. — Ibid. sen. 187. — †De consf. dist. 2. c. liquido. — .t ad condemnationem. — August. lib. de cura pro mor. ag. — 3 Reg. 13. e. — 2. Par. 12. d. — lib. sent. Prosperi, sent. 5. — In ps. 98. — Ex Epi. 118. ad Ianua. c. 6.

a ¶Pœnitendo: b ¶Puniremur. c ¶Sed nec iudicium alio inutile.

a sos diiudicaremus, nõ vtiq; diiudicaremur. Dũ iudicamur

a ¶Secundum alios. b ¶Cum amatoribus mundi.

b aũt a domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. † Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducan-

a ¶Q Infidelis est, qui inconsiderate accedit. b ¶Ne similis pœna vobis contingat. ¶Ad similitudinem dominicæ cœnæ. Ieiuni. ¶Sed. ¶Terrenis pascatur. a ¶Suos cibos, nec post eucharistiam sumat.

c dũ, inuicẽ expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non

a ¶De eodem, sed his carere non potestis.

d † in iudiciũ cõueniatis. Cætera autem cũ venero, disponam.

b *Corripimur.* In paucis omnium emendatio, quia timore pœnæ nostræ alij emendantur.

c *Inuicem expe.* Amb. Vt multorum oblatio simul celebretur, & omnibus ministretur.

d *Cætera cum venero disponam.* ✱ Aug. Hinc intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illis agendi ordinẽ insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horum diuersitate variatur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non vti. di.* i. puniremur a domino per modum talem. Notãdum vero, quòd apostolus in hoc iungit se alijs, non quia esset culpabilis, sed ostendens se iunctum esse cum eis charitate.
2 *Dum iu. au. a do.* i. punimur dicto modo. 3 *Corripimur.* quia talis pœna ad correctionẽ inducitur: Et hoc dupliciter. Vno modo ad correctionem non punitorum, quando punitio est ad mortem corporalẽ. Alio modo ad correctionem punitorum, & ẽt non punitorum, s. quãdo punitio est per infirmitatẽ, & imbecillitatẽ.
4 *Vt non cum h. m.* idest, hominibus mundane viuentibus.
5 *Damnemur.* scilicet æternaliter.
6 *Itaque.* Hic vltimo concludit apostolus intentum reducendo fideles ad debitum modum. d. *Itaque fr. m. cum con.* in ecclesia.
7 *Ad man.* idest ad sumendum hoc sacramentum.
8 *Inui. ex.* vt simul sumatis, quia sacramentum est ecclesiasticæ vnitatis. 9 *Si quis es.* non potens hoc expectare.
10 *Domi. man.* cibos suos cões, postmodum tamen eucharistiã non sumpturus eodem die, poterit tamen in alia. Communicabant enim fideles communiter quotidie in primitiua ecclesia.
11 *Vt non in iu. con.* idest, ad damnationem vestram.
12 *Cætera au. c. ue.* ad vos.
13 *Disponam.* Ex quo patet, quod ecclesia multa tenet ex ordinatione apostolorum, quæ tamen in sacra scriptura non habentur expresse, propter quod sequenda est consuetudo ecclesiæ.

ADDITIO I.

In cap. 11. vbi dicitur in postil. Quia sicut caput influit cæteris membris sensum.

Circa influxũ grẽ a capite Chro in mẽbris ecclesiæ duo cõsiderant. Quorũ vnũ corrñdet sensui, s. fides. Nã sicut p sensum recte dispositũ cognoscunt sensibilia, q naturaliter ptinẽt ad corporis sustẽtationẽ seu cõseruationẽ, sic per fidẽ cognoscunt credibilia, q ptinẽt ad salutẽ aĩæ. Aliud vero corrñdet motui, s. charitas: Sicut. n. p motũ corporalẽ rõnabiliter ordinatũ hõ tẽdit ad ea, q sunt naturaliter sibi cõuenientia, sic p virtutem charitatis homo tendit in finem sibi supernaturaliter conuenientem.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Veruntamen est principium filij, & sic habet quandam eminentiam inquantum non est ex alio.

Eminentia vr importare seu sonare quãdã inæqualitatẽ, & iõ in diuinis personis, q omnino sunt coæternæ, & coæquales. nõ vr securũ posse attribui eminentiam vni personæ respectu alterius. Ad hoc aũt, q pater nõ est ab alio, filius aũt est a patre, bñ dicendũ, q in diuinis sit ordo originis, tamen absque prioritate, vt in prima part q. 42. art. 3. in corpore quæstionis, & similiter absque præeminentia. Nam filius per generationem pertingit ad habẽdam eandem perfectionem naturæ, quæ est in patre, &c.

Replica. In c. 11. dicit postil. Secũdũ cõparationẽ perfectionis filiũ esse æqualem patri, sed ẽm comparationem originis pater habet aliquam eminentiam, quia non est ab alio. Bur. dicit non esse securũ vti termino eminentiæ in diuinis, & prioris, & posterioris. Sed hoc est contra beatũ Hila. 9. de trin. circa medium, vbi ponit cõtra Arrianã hæresim asserentẽ filiũ imparem patri dicens. Quamuis pater ẽm auctoritatem generationis sit filio maior, filius tamen ẽm doni cõfessionẽ non est patre minor. De ordine originis priori, & posteriori eiusdẽ ordinis in diuinis dicit B. Aug. in de triplici habitaculo. In prima videbimus quõ pater pcedit origine filiũ. Sed & grãdis est disputatio de hoc ordine iter scholã fratrũ minorũ, & pdicatorũ, q non sunt psentis ppositi.

CAP. XII.

a *De spi.* De bonis sancti spiritus, pro quorum maioribus alij superbiebant, minores inuidebant, & desperabant, quasi nunquam habituri.

CAP. XII.

¶De illis post, sed. a ¶Quod veritas habet, vt non sit schisma inter vos, sed pax.

a DE spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres.

¶Dicturus, quod omnia bona a spiritusancto præmittit similitudines in contrario. ¶Vt experti. ¶Cui impietati repugnat ratio.

b Scitis autem quoniam cũ Gentes essetis, ad simulacra muta

b *Scitis au.* Spiritualia traditurus priora commemorat, vt sicut tunc imago idolorum, ita nunc dei. *Scitis.* Vt experti, quòd *cum es. G.* idest Gentiliter viuentes eratis.

✱ Chryso. Totus hic locus valde obscurus est, obscuritatẽ autem, & rerum ignorantia, & defectus facit, earum, scilicet quæ tunc contingebant, nunc aũt abditæ sunt. Si qui enim baptizabantur, linguis, quam primum loquebantur, neque tantum linguis, sed multi prophetabant. Nonnulli alijs prædicti erant potestatibus. Nam cum ab idolis recederet, neque manifeste scirent, neque veteribus libris assueti baptizarentur, mox spiritũ accipiebant. Cum aũt Spiritũ non cernerent, quippe qui inuisibilis est, sensibile quoddã indicium Romanorũ dabat operationis illius gratia, & hic quidẽ Persarũ, ille Romanorũ, Iudæorum alius, alius alia quadũ lingua loquebatur. Ex quo exterius etiam perspicuum erat, spiritũ in ipso esse, dum loqueretur. Quare ita eum appellat, dicẽs: *Vnicuique autem manifestatio spiritus datur ad vtilitatẽ,* gratias, manifestatio

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 DE *spiritualibus.* Postq Apostolus psequutus est de trib. sacramentis in quib errabãt Corinthij, s. baptismo, matrimonio, eucharistia, hic consequenter tractat de gratia, q continetur in sacramentis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ppponit intentum, secundo prosequitur. ibi. *Scitis.* Circa primum pponit intentum, dicens. *De spiritua. au.* idest de gratis a deo datis.

Diuisio.

2 *Nolo v. ig. f.* i. intẽdo vos instruere, quia sicut dicit Seneca: Magnum ingratitudinis genus est ignorare beneficia accepta.
3 *Scitis a.* hic consequenter psequit intentũ. Et diuiditur in duas, quia primo cõmendat dei gratiã in generali. scdo psequit in speciali, ibi: *Diuisiones vero.* Circa primũ commendat dei grãm ex trib. primo quia sine ea non vitatur peccatũ mortale, & quantum ad hoc dicit: *Sci. e. q. c. G. ess.* idest Gentiliter viuentes absque dei gratia. 4 *Ad simulacra mu.* adoranda.

Diuiso.

Digitized by Google

A festinationē spiritus appellat. Nā cum hoc primū Apostoli signū acceperunt, & fideles hanc linguarum gratiam accipiebāt, neque hāc dūtaxat, sed & alia plura huiusmodi faciebant miracula, & donis pollebāt, alii minorib. maiorib. alij, sed maxime linguarū, quod eis simultatis causa factū est nō suapte natura, sed accipientium stultitia. Qui enim maioribus erant prædiçi, contra eos, qui minores acceperant, nitebantur. Illi rursus dolebant, & inuidia in maiores ferebantur. Cum igitur læthalis hinc plaga oriretur, & inter eos charitas solueretʳ, hoc agit maxime, vt eos corrigat, &c. Neque tm̄ hoc eos perturbabat, sed illud, q. multi Vates illic erant, vt pote cū ea ciuitas magis gentilitati inhæreret, & cū aliis ēt hoc modo impediretur, & perturbaretur. Iō a principio vaticinij, & prophetiæ ponit differentiā. Propterea.n. discernendorū spirituū vim accipiebant, vt iudicarent, & intelligerent quisnā mundo spiritu loqueretur, qs immundo. Diabolus.n. iniquissimus prophetātes ingrediebatur & pseudo prophetas faciebat, qui etiam futura prædicebant. Deinde cum primum eorum verba obscura essent, nōdū eueniētib. quæ prædicebantur, & facile imponebant, falsum.n. & verum exitus arguebat, ne ante finem auditores deciperentʳ dat eis signū, quo ante rei euentū, & hunc, & illum ostenderet, & hinc accepta occasione, & principio in donorū mētione descendit, & cōtentionem corrigit, q̄ inde proueniebat. Primum tñ de Vatibus sermonem his verbis aggreditur: *De spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres.* Spiritualia signa appellat, qm̄ maxime solius spiritus opera sunt, nihil humano eis studio conferente ad huiusmodi miracula facieda, & cū de his disputaturus sit, primū, vt dixi, differētiā vaticinij, & ꝓphetiæ ponit, inquiēs. *Scitis enim cū gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes.* Cuius loci sentētia hęc est: In idolis si quis vnquā ab immundo spiritu deprehendebatʳ, & vaticinabatʳ, tanq̄ ductus trahebatur a spiritu deuinctus, nihil sciens quid diceret. Hoc.n. vatis proprium est, mente cōmoueri, & necessario compelli, & trahi tanq̄ furiis percitū. Propheta autem non eiusmodi est, sed sobria mente, & modesta, quæ loquitur omnia, vt decet nouit. Itaque ante finē faltem hinc, & Vates cognoscitur, & propheta. Hæc Chrysost.

a *Euntes.* Nomen quati assidui.

b *Ideo no.* Quia per singula charismata hominib. magis gloriam, q̄ deo dabant, nescientes hoc a spiritusancto ministrari. In omnib. ostendit laudē dei esse in gratiā, vt sicut tunc imago idoli totū malū fuit ex homine, ita nūc ex spiritu dei omnia bona credantur, Ideo quia scitis, q. spiritus malus retractans vos a bono duxit ad tā irrationabile malum, i. idololatriam, per hoc facile vobis notum facio, quòd per spiritū dei abstinetur a malo, & fit bonum, & hoc est.

c *Nemo in sp. d. lo.* cogitando, loquēdo, operādo. *Dicit.* similiter trib. modis, s. corde, ore, & opere, aliquā separationem, a Iesu, i. quodlibet peccatum, quæ vox humano errore est, vt omne falsum, quòd est, abstinetur per spiritum a malo.

Vel: *Non dicit Ana.* cui? Iesu, vt dicat eū vel non esse a deo, vel minorem deo.

✠ Chryso. Primam superius proposuit Vatis, & prophetæ differentiam: Altera, quam in sequentibus affert his verbis, *Ideo notum vob. facio, quòd nemo in spiritu dei loquens dicit, Anathema Iesu.* Deinde aliā *Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in Spiritusancto.* Quum videris, inquit, quempiā eius nomen non appellātē, vel anathematizantē, Vatem eū esse tibi persuadeas, at contra quū in nomine Iesu omnia loquentem, spiritalem, esse intellige, &c. Quid igitur? nullus dæmon deum nominat? Nonne dæmonium habentes dicebant, *Nouimus, quòd filius dei es?* Nunquid Paulo dicebant, *Hi homines serui dei altissimi sunt?* Sed verberati, & coacti sponte autem minime.

✠ Aug. *Nemo potest dicere, &c.* Ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enunciat.

✠ Idem. Et quis dominum Iesum, nisi qui eum diligit, dicit, si eo modo dicit, quo intelligi apostolus voluit? Multi.n. voce dicunt, corde autem, & factis negant, sicut de talibus ait: *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.* Si negatur factis proculdubio etiam dicitur factis, &c.

d *Et ne.* Quantumcunq; sit, dicit vere, i. cogitatione, verbo, opere: Iesus est dñs, & ego seruus eius, nisi per spūm sanctū, a quo oē verū: Quod est: Bene operari est per spiritum. Non enim adulatione hominū Iesus dr̄ dñs, vt in idolis, quæ ab hominibus dij dicuntur, cū non sint. Non ergo fauor est hominū, & beneficium, q. Iesus dñs dr̄, sed donum dei, qui mysterium suum hominibus declarauit. Qui dicit hoc, non pręstat beneficiū religioni, sed accipit. Et gratia hominum est, quòd idola dij dicuntur, cum non sint. vnde & antistites eorum illis subiecti sunt. hic vero aliter, vnde humiliari debet, vt patiantur se argui, non quærant adulationibus deliniri.

Dicit. Proprie dicit, qui voluntatē, & mentē suā voce enūciat. Generaliter autē ibi: *Non omnis, qui dicit mihi, domine, &c.*

e *Nisi in sp. Q.* Bene operari, & omne bonum est per spiritumsanctum, & ideo tunc maior non despiciat minorem, quia nihil habet, nisi a spiritusancto.

f *Diuisiones v.* Hoc cōmune omnibus, sed gratię sunt diuisę ne-

---

Margin (left): trecumque. † per spiritum. † L. q. 1. c. mulcæ autem. Vatis, & Propheta differētia. Aug. lib. 2. ser. dom. in monte. B. C.

Margin (right): D. Aug. tract. 74. in Io. Sedulius. † sequentes veladducti. † anathema serum. i. maledicit, & execratur Iesum. In spiritusancto dicitur dupliciter. Mat. 1. Act. 14. De ser. domini in monte li. 2. tr. 74. in Io. Augu expo. in epistō. ad Ro. inchoata. c. 2. Aug. lib. 9. de Trini. Matthæ. 7. c. F.

---

a † prout ducebamini † euntes. Ideo notum vobis facio, 1
b quòd nemo † in spiritu dei loquens dicit † anathema 2 3
c Iesu. Et nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in 4 5
d spiritusancto. † Diuisiones vero gratiarum sunt, idem 6 7

¶ A maligno spiritu. ¶ Eratis.
a ¶ Tunc, qui se abrumpit a Christi corpore, non habet hoc a spiritusancto.
a ¶ Vere verbo, scilicet cogitatione, & opere, Iesus est dominus.
a ¶ Idest, per. b ¶ Q. Nemo potest vitare malum, & facere bonum, nisi per ipsum, sed tamē.
c ¶ Donorum spiritus.
d ¶ Dator æque quantum ad se benignus omnibus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prout ducebami. euntes. *Et dicit ducebamini, instinctu dæmonum, vel propria inclinatione, vel hominum persuasione. Secundo cōmendat gratiam dei, quia per ipsam vitatur peccatum mortale, & quantum ad hoc subditur.*

2 Ideo no. vo. fa. q. ne. in sp. dei lo. di. *blasphemiā contra Christum. Et accipitur hic blasphemia large pro omni peccato mortali in quo est quædam blasphemia dei, inquantum separat ab eo. Nec propter hoc dictum sequitur, quòd homo gratiam habens sit impeccabilis quia non necessitatur ad vtendum gratia, & sic ex proprio defectu potest peccare mortaliter, & sic non operatur ex gratia. propter quod notabiliter dicit apostolus.*

3 Nemo in spiri. dei lo. *idest gratia spiritussancti vtens.* Dicit, *verbo, vel facto.* 4 Anathema Ie. *idest quodcunque separatiuū a Christo. Anathema enim separationem importat. Tertio commēdat gratiam ex hoc, quòd nullus sine ea potest bonum meritorium operari & quantum ad hoc subditur.*

5 Et ne po. di. do. Ie. ni. in spi. *Sed cōtra hoc videtur, qd dicit Saluator Mat. 7. c.* Nō omnis, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnū cęlorū. *gratia vero ad illud introducit, ergo potest quis dicere nomen Iesu absque gratia. Dicendum, q. aliquis potest dicere in spiritusancto aliquid dupliciter. vno modo spiritusancto mouente non tñ habito. & hæc motio duplex est. vna per generalē influxum, & hoc modo dicit Ambr. q. oē verum a quocunque dicatur a spiritusancto est. alia per influxum specialē, & maxime in his, quæ excedunt facultatem naturæ, & hoc modo Balaam multa vera futura prædixit Nu. 23. &* Caiphas prophetauit, q. Iesus moriturus erat pro gente, *Io. 11. c. Alio modo dicitur aliquid in spiritusancto ipso mouente, & habito per gratiam in mente, & hoc modo intelligitur dictum Apostoli, quòd nemo potest dicere dominus Iesus, scilicet vere, ita q. Iesus sit veraciter ipsius dominus, & ipse seruus eius, quod non potest esse sine spiritusancto ipsum inhabitante per gratiam, & mouente ipsum saltem per influentiam generalem, & hoc etiam requiritur in omni opere meritorio, in quo facto dicit se homo seruum Iesu Christi, eum dominum veraciter recognoscens.*

6 Diuisiones. *Hic consequenter apostolus prosequitur intentum de gratiis in speciali, & primo declarat gratiæ gratis datæ conditionem. secūdo charitatis, quæ idem est cum gratia gratum faciente, vel habet inseparabiliter eam annexam, 13. c. tertio comparat gratias gratis datas adinuicem. 14. ca. Prima in duas, quia primo distinguit gratias gratis datas in quodam generali. secūdo magis in speciali, ibi,* Vnicuique. *Circa primum considerandum, quòd gratia gratum faciens principaliter datur propter bonum illius cui datur, s. vt eum dignum faciat vita beata. Gratia vero gratis data datur principaliter propter bonum ecclesiæ, & non illius cui datur, sicut donū prophetiæ, vel linguarū, & huiusmodi, quæ aliquando dantur non habentibus gratiam gratum facientem. Ad talē vero vtilitatē requiritur facultas loquendi, & operandi, quæ datur per donum gratiæ, vtpote per donū linguarū, vt possit aliquis fidē prædicare gentibus diuersorum idiomatum, & per donum miraculorum ad fidem confirmandam, & sic de aliis gratis datis, quæ aliquando dantur hominibus malis, secundum quod dicit Saluator Matth. 7. c.* Multi dicent mihi in die illa: Domine, dñe, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dęmonia eiecimᵘ, & in noīe tuo multas virtutes fecimus, & tunc cōfitebor illis, quia nunquā noui uos. Discedite a me oēs, qui operamini iniquitatē. *Igitur quantū ad illa dona, s. facultatem loquendi, vel operandi ad vtilitatē ecclesiæ præbentia, dicit apostolus:* Diuisiones ve. gra. *s. quia plures tales, vt videbitur infra.* 7 Idem au. *s. quia perfectiones, quæ sunt* in

Margin: Diuisio. Gratiæ quare dentur.

Digitized by Google

ne minor desperet, ne maior dum audit gratias, superbiat.

A *Diuisiones.* Sicut, qui dicit dominus Iesus ex gratia habet, ita in officijs ecclesiæ, gratia est non diuisa per personas, sed indiscrete trium personarum vnum opus est. (Augu. epi. 54. ad dardan.)

Diuisiones gr. Gratias dicit ipsas virtutes gratias a deo datas, sicut fidem, & spē, & huiusmodi, quarum effectus sunt quantū ad proximos ministratio, quātum ad se operatio. Quòd dicit *Spiritus d.* Eadē prorsus substantia intelligitur, sed trinitas in personis. (†ad quod expedit.)

⁂ Chrysostomus. Ex primo, & altero signo, & Vates, & Prophetas manifestos facit, inde nō temere in miraculorū

B sermonē venit, sed vt oriētem tollat dissensionem, & persuadeat, vt qui minores habent gratias, non doleant, & qui maiores, non superbiant. Quare in hunc modum incipit. (†efficaciæ potentiarum.)

---

autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt, idem au- 1
tem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem verò 2 3
Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem da- 4
tur manifestatio spiritus † ad vtilitatem. Alii quidem datur 5 6
per spiritum sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ se- 7 8
cundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu. 9
Alij gratia sanitatum in vno spiritu. Alij † operatio virtutum, 10 11 12
alii prophetia, alii discretio spirituū, alii genera linguarū, alii 13 14

a ¶ Quibus alii aliis subseruiant. a ¶ Filius. ¶ Pro arbitrio suo dans singulis. a ¶ Opera maiora, & minora. ¶ Dator. ¶ Pater. ¶ Necessaria. a ¶ ideit Gratia, per quam patet, quod in eo spiritus. b ¶ Ecclesiæ. ¶ Quia, & minor prodest. ¶ Per partes, quod dixerat determinat. a ¶ Non per meritum. b ¶ Non solum sapientia, idest de diuinis intelligentia, & scientia de humanis, sed etiam earum sermo, vt aliis possint eloqui. a ¶ Constantia fidei, vel sermo. ¶ Curandi infirmos. ¶ Eodem omnibus. a ¶ Miraculorum contra naturam. a ¶ Prædicare futura. b ¶ Vt discernat, quod audit, quo spiritu bono an malo dicatur, quia & diabolus bona seductorie dicit. c ¶ idest loqui diuersis linguis.

Diuisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus. Admonet primū, qui minorem habet gratiā, & propterea dolet, Quāobrem inquit, doles? Num ꝙ non accepisti, quantum alius? Sed intellige, ꝙ dona sunt, & non debitum, & lenies dolorē tuum. Ideo mox inquit, Diuisiones donorum sunt, & non signorum, neque miraculorum, sed donū muneris nomine persuadens non tantopere dolendum, sed habēdam gratiā.

⁂ Augu. Diuidens ergo, non ipse diuisus, quia ipse vnus est atque idem, &c. (lib. ad Dardanum de præsentia dei.)

a *Et diui.ope.sunt. &c.* * Sedul. Idest, insignium virtutum ac miraculorum deo nomen competit, qui potentialiter hæc per suos electissimos operatur. Hæc itaque tria nomina, id est, Spiritus, & dominus, & deus, Spiritui sancto conueniunt, qui gratis, & non merito cūcta spirando ac seruus ministrat & potentialiter quasi deus perficit.

b *Idem ve.&c.* Hoc ait, ne pater, & filius, & spūssanctus alia separatim operari videantur, ex eo ꝙ spiritui gratias, & domino ministrationes, & deo operationes supposuerat, omnia referens ad vnū deum subdit: Quia *Deus.s.operatur omnia.*

c *Omnia in omnibus.* Non vni omnia tribuit, sed in omnibus omnia operatur, vt quod non habet quis in se, habeat in alio & sic maneat charitas, & humilitas.

C Si amas vnitatem, tibi habet quisquis in illa habet aliquid. Solus oculus videt, sed non sibi soli. hæc charitas est donum spiritus, quod superat omnia, vt post dicet. D

d *Vnicuique.* Diuisa sunt bona, & non ad meritum alicuius singulariter dantur, sed ad vtilitatem ædificandæ ecclesiæ. (Aug. tract. 32. in Io.)

⁂ August. Accepimus, & nos spiritumsanctum si amamus ecclesiā, si charitate cōpaginamur, si catholico nomine & fide gaudemus. Credamus fratres, quantū quisque amat ecclesiam Christi, tantum habet spiritumsanctum. (Tractat 32. in Ioan.)

⁂ Sedul. *Ad vtilitatem.* Non ad inanem gloriam, vt vultis variis loqui linguis, sed ad vtilitatē incredulorum, & infideliū. E (Sedulius.)

e *Sapientiæ sci.* Sapiā est in contemplatione æternorum. Sciā in actione temporaliū. vnde in Iob: Ecce pietas, i. cultus dei est sapiētia, qui Grece theosebia. Et quis hic cultus eius, nisi amor, & cognitio eius? Abstinere aūt a malis scientia est. mala aūt in temporalibus sunt, in quibus caute, & prudenter versandū est. Cui datur sapientia quasi sol est: Cui scientia, luna in nocte seculi, quib. cetera dant, stellę sunt, qa hęc in nocte sunt necessaria. vnde: *Solem in potestatem diei, lunam, et stellas in potestatem noctis.* (Aug li. 13. confes. capi. 18. li. 12. de Trin & in psalm. 135. Psalm. 135 a.)

f *Alteri fi.* Et fides inter dona dei, & munera est. Non ergo sola charitas, sed charitas cum fide a deo nobis est. (August. lib. 1. Retract. & li. 12. de Genes. ad litt.)

*Chrysost. Fidem non eam dico, quæ dogmatum est, sed signorum, de qua Christus, si habueritis fidem, sicut granū sinapis, & dicetis huic monti, transi hinc, & transibit. &c. (Matt. 17.)

* Idem. Operationes autem virtutum, & donum sanandi possidere, non est idem. Qui enim habebat donum sanandi, curabat solum, qui autem operationes virtutum, etiam puniebat. Virtus enim est non sanare tantum, sed etiam punire, quemadmodum Paulus cęcauit, & Paulus perdidit. (Act. 13. & 5.)

Alii autem prophetia, alii discretio spirituum. * Chryso. Quid hoc significat? Cognitionem quisnam spiritalis sit, quis non, quis propheta, & quis deceptor.

Alii genera linguar. alii interpretatio sermon. * Chrys. Hic.n. sciebat quid ipse diceret, sed alteri interpretari non poterat alius hęc vtraque possidebat, vel horum alterum.

* Sedul. *Alii interpret. sermon.* Hoc est ex alia in aliam linguam, aut difficilium sermonum explanatio. F

a *Sermonum*

NICOLAVS DE LYRA.

in creaturis diuisim, in deo sunt coniunctim. Secundo requiritur auctoritas, quæ habetur per ministerium, vt per apostolatum, sacerdotium, & huiusmodi, & quantum ad hoc dicit.

1 *Et di.m.s.idem au.d.* cui omnia seruiunt. tertio requiritur operum executio. & quantum ad hoc subdit.

2 *Et diuisio.op.s.* In eodem.n. officio, vt apostolatus, & huiusmodi vnus plus alio operaf, vt Paulus dixit de seipso. 1. Cor. 15. b. *Amplius illis omnibus laboraui.* & similiter in vna gratia, vtpote prophetiæ, vel gratiæ miraculorum vnus alio plus abundat.

3 *Idem vero, &c.* Effectus enim primæ causæ necessario requiritur in omni effectu aliarum causarum. 4 *Vnicuique.* hic cōsequenter accedit ad distinctionē dictorum magis in speciali, & primo gratiarum, secundo ministrationum, ibi: Et quosdā quidē. Prima adhuc in duas, quia primo ponit gratiarum distinctionem secundo adhibet similitudinē, ibi: Sicut.n. corpus. Circa primum dicit. *Vnicuique, &c. ma.* i. gratia gratis data, per q̄ spiritussanctus manifestatur, datur. 5 *Ad v.* s. ecclesiæ, vt prædictum est.

6 *Alii, qui per spi. &c.* Circa istā distinctionē cōsiderandum, ꝙ sicut dictum est. Gratiæ gratis datæ dantur ad vtilitatem ecclesiæ, quod potissime fit per doctrinā. quantum ad ea, quæ sunt fidei. Ad quod tria requiruntur primum est, cognitio diuinorum, secundum confirmatio eorum, & tertium debita prolatio verborum. Quantum ad primū, tria sunt necessaria. primum est, quòd principia sint certissima, & quantum ad hoc ponitur. (Ad doctrinam fidei tria requiruntur. Diuisio)

7 *Fides.* quæ est certitudo de rebus inuisibilib. q̄ supponunt, vt principia catholicę doctrinę. Vnde dicit Heb. 11. a. *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* Et accipitur hic argumentum pro certitudine. ex quo patet, quòd non accipitur hic certitudo euidentiæ, sed adhærentiæ. vnde. Secundus philosophus diffiniens fidem dixit. Fides est ignotæ rei miranda certitudo. Secundum est cognitio conclusionum principalium ex dictis principijs sequentium. & quantum ad hoc dicitur. (Fides.)

8 *Sermo sa.* quæ est cognitio diuinorum ex articulis fidei sequētium. Tertium est cognitio effectuum, per quos interdum oportet causas manifestare, & quantum ad hoc ponitur. 9 *Sermo sci.* q̄ est cognitio rerū humanarum. quia *inuisibilia dei per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur,* Ro 1. c. Circa scdm, quod est confirmatio doctrinæ catholicæ sciendū, ꝙ in his, q̄ subsunt rationi naturali confirmatio est per argumenta ex principijs euidētib' deducta. In his aūt, q̄ sunt supra rōnē diuinitus reuelata, confirmatio est per ea, q̄ sunt diuinæ virtutis propria. Et hoc fit dupliciter. Vno modo qn̄ ad confirmationem fidei fit opus miraculosum. Et hoc, siue sit ad salutem corporū, & quantū ad hoc ponif.

10 *Gratia sa.* Siue ordinef ad solā diuinæ potestatis manifestationē, vt statio solis, vel aliqd huiusmodi, & quātū ad hoc ponit.

11 *Operatio.* Alio modo quantum ad cōfirmationem fidei manifestatur aliquid occultum, quod scire solius dei est proprium, sicut sunt contingentia futura, & quantum ad hoc ponitur.

12 *Prophe.* vel cordiū occulta, scdm qd dicit. 1. Reg. 16. b. Hō videt ea, q̄ parent: deus aūt intuetur cor. & quantū ad hoc dicitur.

13 *Discre. spi.* Circa tertiū, quod est facultas pronunciandi alijs ea, quæ sunt doctrinæ catholicę duo requiruntur, s. facultas idiomatis, vt pronuncians possit a quibuscunque intelligi, & secundum hoc dicitur. 14 *Genera lin.* & cognitio sensus eorum, quæ proferenda sunt, & quantum ad hoc ponitur.

1 *Inter*

Digitized by Google

a *Sermonum*. Vel sermones sunt allegoricæ pronunciationes quæ in prophetis & in euangelijs.

b *Hæc autem omnia*. Vide quod Apostolus dicit hic spiritũsanctũ dare dona. Alibi vero dicit: quia datus est. Christus et dicit: *Accipite spiritum sanctum*. Vnde cũ donũ Dei audiũt dicī spiritũ sanctum: illud genus locutionis agnoscant quod dicit Apostolus: In expoliatione corporis carnis nihil aliud est quã ipsa caro. ita donum spiritussancti, nihil aliud est quam spiritus sanctus.

Aug. Intantũ ergo donũ Dei est, inquantum datur eis quibus datur. Apud se autem Deus est, & si nemini detur. Cum enim datur: sua voluntate datur, & ipse idem omnia operatur diuidens singulis prout vult.

c *Vnus atque idem spi.* Augustinus. Quod supra dixit tres operari: hic spiritum: q̃a enim vnius naturæ quod vnus operatur, & tres operanť. Vnus & idẽ, ne tot putentur quot opera: non quod sine patre & filio spiritus operetur. Inseparabilis est enim operatio trinitatis.

d *Diuidens sin.* Vnde nec huic dolendum, nec illi superbiendum. *Vt vult.* Qui solus nouit quid cui conueniat, & gratis, non ad meritum hominum.

e *Ita & Christus*. Caput & corpus dicitur Christus, propter ineffabilem vnitatem capitis & membrorum. Vnus spiritus faciet oĩa in membris Christi corporis, sicut vna anima videt in oculo, audit in aure, & in cęteris omnib⁹ omnia facit.

✱ August. Videatis quanta gratia pertineatis ad Deum, vt ipse voluerit esse vobiscum vnus, qui est cum patre vnũ. Quomodo cum patre vnum? Ego & pater vnum sumus. Quomodo nobiscum vnus? Non dicit, inquit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus.

✱ Sedul. Notandum quod tota Ecclesia cum suo capite Christus appellatur. nam vt corpus non est vnum membrũ, ita non potest totum corpus vnum officium agere, hoc est, vt totum corpus vel videat, vel audiat, sed vnumquodque membrum suum officium habet.

f *Etenim*. Ostendit quo corpus Christi Vnum: quia omnes in vno spiritu abluti: ducti sumus in hoc, vt post simus vnũ corpus, vnanimes per illũ vnum spiritum, vt totum corpus vna anima vegetatur. Et quia oẽs potati sumus in acceptione diuersorum donorum spiritussancti, in vno spiritu. quia omnia dona ad vnum efficiendum dirigit, non vllius persona contemnenda vel præferenda, nec hominibus gloria Dei danda: quia vnus & idem in omnibus.

g *Nam & cor.* Ambrosius. Ostendit per similitudinem humani corporis vnitatem corporis Christi idest ecclesiæ habere varietatem officiorũ & diuersitatem hanc nõ tollere vnitatem: sicut humani corporis vnitas non in singularitate cõsistit, sed in multis membris, vt inuicem sibi præstent quod debent.

h *Si dixerit pes, quoniam non sum manus, nõ sum de corpore, &c.*

✱ Sedul. Pes Ecclesiæ dici solet, q ad intercededũ egreditur. Manus, ille qui operatur. Os, ille qui docet, vel loquitur linguis.

✱ Augustin. In vno corpore si sic sanitas, & non aduersum se litigent membra, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obijci põt auri, quia nõ videt, vt dicatur ei, nihil es. Nũquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Rñdet. n. auris de pace corporis, & dicit, ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cũ quo sum, video. Itaq; cum auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi & aures dicũt, manus nobis operãtur, &c. Oĩa mẽbra quidquid põt faciũt, vt de infimo & exiguo loco spina quæ inhæserat, educatur. Sic ergo fratres, quisquis in corpore Christi non põt resuscitare mortuum, non illud quærat, ne discordet in corpore: quõ si auris quærat videre discordare põt. Nam quod non accepit non potest facere. Sed si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus esses, resuscitares mortuum, quõ resuscitauit Petrus in Christo. Cum ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi obiectã calumniã ab ignaris paganis, ab hoĩbus nescientibus quid loquantur, respondeat & dicat: Quid dicis? Non es iustus, quia non facis miracula. Posses & auri dicere, nõ es in corpore, quia nõ vides. Faceres inquit, & tu sicut & Petrus fecit. Sed & Petrus mihi fecit, quia in eo corpore sum in quo & Petrus fecit: in illo quod põt possum, à quo diuisus non sum. Quod minus possum, compatitur mihi, & quod plus põt, congaudeo illi.

i *Si totum.* Q. Si in ecclesia omnes essent vnius officij quomodo impleretur necessitas corporis, cuius gubernationi diuersis opus est?

(Interlinear glosses) a Linguarum vel visionum. vt Ioseph. Id est, & si diuersa. b In substantia.

1 a interpretatio b sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus 2

a Inuariabilis. b Non ipse diuisus. c Sicut qui Deus est. d Ideo diuersis diuersa dat: quia.

c atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. † Sicut enim 3

d Coniunctione membrorum. Diuersa.

corpus vnum est, & membra habet multa: omnia autẽ mem 4

Omnis. Subministrando. a Omnes fideles sunt.

e bra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita et 5

a Vt non dicam corpus Christi: quia ipse Christus sunt tam minores, quam maiores.

Quia. Sancto. Ducti.

f Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus 6

Abluti. Natione diuersi. Conditione diuersi.

baptizati sumus, siue † Iudæi, siue † gentiles, siue † serui, siue 7 8

a In acceptione diuersorum donorum. b Bene omnes vnum. c Cui ecclesia similis. 9

g † liberi, & omnes † in vno spiritu potati sumus. Nam & cor- 10

a Ita & in ecclesia. Non omnes unius officij & doni. b Quia idem spiritus dat omnia. 11
c Aliquis qui donum inferius datur.

h pus non est vnum mẽbrum, sed multa. Si dixerit pes: quoniã 12

a Tam dignus, vt ille cui operatio virtutum datur. b Quia de primis non est, non ideo non est necessarius? 13

non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de

Similiter. a Qui habet scientiam. b Vt qui habet sermonem scientiæ uel sapientiæ.

corpore? Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non

a Est utique adhuc: quia si non est illud, potest esse aliud.

i sum de corpore, num ideo nõ est de corpore? Si totũ corpus 14

(Marginalia) Aug. in psal. 118. & 142. — † linguarum — † Iudæus. — † liber. — Lib. 15. de Trinit. — Aug. in psal. 30. & 41. — In psal. 42. — Aug. in psal. 87. & 130. — † Ro. 12. b Eph. 4. a 89. dist. cap. singula. — In psal. 130. † Gentilis. † seruus. — † vnum spiritũ hausimus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Inter. ser.* Dicit igitur Apostolus. Alij quidẽ dať, &c. & patet litera ex dictis vsq; ibi. 2 *Hæc autem, &c.* per hoc tollit error Gentiliũ qui diuersas gratias attribuebãt diuersis dijs: vt sapientiã Ioui: loquutionẽ Mercurio, & sic de alijs. 3 *Diuidens sin.* per hoc tollit error eorũ qui dixerunt, Deũ cognitionẽ habere rerũ in vniuersali tñ, & nõ singulariũ. 4 *Prout vult.* per hoc tollit error attribuentiũ diuersitatẽ donorũ fato vel cõstellationibus, vel humano merito, & non diuinæ voluntati sicut causę primæ. 5 *Sicut e. cor.* Hic manifestat pdicta per similitudinẽ corporis naturalis. Et diuidit in duas: quia primo ponit similitudo in generali, sc̃do explicat magis in speciali, ibi. *Nam & corpus.* Similitudo aũt est in hoc: q̃d sicut multa mẽbra faciunt vnũ corpus naturale: sic & fideles in Chro regenerati per baptismũ facti sunt mẽbra Chri: & sic faciũt sub capite Chro vnũ corpus mysticũ. Dicit igit. *Sicut e. c.* Ista vnitas nõ est indiuisibilitatis qualis est vnitas pũcti: nec cõtinuitatis qualis est vnitas lineæ: sed est vnitas pfectionis qua aliq̃d vnũ perfectione ex multis cõstituiť, vt hr̃. 5. metaph. ita & Christus qui est caput nostrũ vnus est in psona. & per cõsequẽs oẽs fideles sibi iuncti per sidẽ faciunt vnũ corpus mysticũ. Quod declarat cõsequẽter, di. 6 *Etenim in vno spi.* s. sancto. 7 *Omnes nos, &c.* mysticũ. 8 *Baptizati sumus.* qui baptismus est spiritualis generatio. 9 *Siue Iudæi.* q. d. Hanc vnitatem non impedit diuersitas gentis præcedens baptismus. 10 *Siue ser. &c.* q. d. diuersitas conditionis hanc vnitatẽ nõ impedit. vnde dicit Ambro. In dño bona seruitus & bona libertas æqua lance appenduntur. 11 *Et omnes in vno, &c.* in potu sacramentali. 12 *Nam & corpus non est, &c.* Hic cõsequẽter similitudinẽ applicat magis in speciali, & primo quantũ ad corpus naturale. sc̃do, quantum ad mysticũ, ibi: Vos aũt estis. Prima in duas. q̃a primo describit corporis naturalis integritatẽ, sc̃do mẽbrorũ habitudinẽ, ibi. *Non potest.* Quantũ ad primũ dicit, *Nam & corpus non est vnum mem. &c.* quia oĩa membra concurrunt ad integritatẽ vnius corporis cõpositi & perfecti ex multis organis deseruientibus diuersis animæ potentijs. vnde 2. de anima dicitur: Anima est actus corporis physici organici. ideo subditur. 13 *Si dixerit pes quoniam, &c.* q. d. nõ sequiť. licet. n. mẽbra abinuicẽ distinguantur: ex illis tñ perficitur vnũ corpus vnitate perfectionis. & sic potest dici de singulis mẽbris. Quod probat consequenter ducendo ad duplex inconueniens. primũ est: quia tolleretur id quod est necessariũ corpori. ideo dicit. 14 *Si totum, &c.* q. d. tolleretur. Et eodem modo potest dici de singulis membris: quia sicut oculus est necessarius corpori ad dirigẽdũ, ita manus ad operandũ, & pes ad ambulandũ. & sic de alijs. Iõ subdiť.

(Marginalia) Diuisio. — Diuisio. Vnitas multiplex. — Diuisio.

Digitized by Google

a *Si totum corpus oculus.* Sedul. Hoc est, si omnes doctores sunt: *Vbi auditus?* Id est vbi sunt auditores? *Si totum auditus,* si omnes sunt auditores: *Vbi odoratus?* Hoc est, quis erit boni odoris, maliue discretor.

b *Membra, vnumquod.* Vt nihil desit illi: ita & in ecclesia diuersas personas quibus tribuit munera diuersa.

c *Quod si essent.* Non modo multitudo sensuum periret: sed etiã corpus. Ita si in ecclesia omnes essẽt vnius officij & dignitatis: non discernerentur membra neque corpus.

e *Aut iterum ca. pe.* Ipsa dignitas contemptibilis est sine subiectis. Officium enim est per quod dignitas constat. Magnus imperator necessarium habet exercitum.

d *Non potest oculus.* Sedul. Id est, vir theoricæ vitæ, *dicere manui,* Homini actualis vitæ, &c. Ideo autem inuicem indigemus, vt magis ac magis charitas confirmetur: Nam si vnus omnia haberet, aduersus cęteros inflaretur. *Quæ videntur membra corp. infirmiora,* venter, & cætera intestina: *Necessariora,* idest, dum vitam corporis custodiunt. Itaque membra quæ spernitis in ecclesia, maioris vtilitatis approbãtur, sic in corpore sine pedibus & manibus viuitur, sine intestinis omnino non viuitur.

f *Inhonesta sunt.* Absit vt in membris sanctorũ aliqua sit turpitudo: sed dicuntur inhonesta, quia non habent speciẽ decoris quã habent ea quæ in promptu sunt. Vel propter legem membrorũ quæ de peccato venit: vsus membrorũ illicitus turpis est, non membra ipsa.

Inhonesta. Egestate & habitu aliq̃ vitę mũdioris sunt. Vel illi qui in ecclesia per aliquod pc̃m inhonesti sunt abũdantius adiuuãtur cõsolationibus & orationibus, vt honesti fiãt.

g *Honesta autem.* Q. Ita & fratribus in quibus studiũ pię cõuersationis ornauit honestas, nihil est q̃ addatur à nobis.

h *Sed Deus tẽperauit.* Remoto illo quod obest: ponit illud quod prodest, scilicet contemperationem.

i *Sed in idipsum pro inuicem.* Q. Sollicita sint membra, vt tendant in idipsum id est, in id sollicitudinis quod sit ipsum, idest indifferens, vt non minus pro alio quam pro se.

K *Et si quid patitur.* Ambr. Hoc de membris corporis ambiguum non est, quia si oculus vel pes capiatur aliqua ægritudine, totum corpus condolet. Ita & nos decet condolere fratribus, si quid aduersitatis emerserit, & lætari si bene cesserit.

l *Vos estis corpus Christi, &c.* Chrysostom. Ne quis enim dicat, nihil ad nos exemplum corporis pertinere, natura serui, cũ quidquid à nobis fiat, liberum sit, & voluntatis totum, ipsum necessitudini nostræ accommodans, & tantã animorum concordiam, quanta membrorum natura sit, esse debere docens: vos vero corpus, inquit, estis Christi. Quod si corpus nostrũ seditiosum esse non decet, quanto minus Christi? tanto profecto, quanto gratia potentior est quam natura.

m *De membro.* Vel a me membro cuius prædicatione instituti estis.

[Text:]

(Auris. Auris. — a Discretio spirituum. Nares. — b Sed propter hæc inconuenientia vitanda:)

a oculus, vbi auditus? Si totum auditus vbi odoratus? Nunc au- 1

(a Prouida & rationabili voluntate disposuit. b Diuersa. c Maius vel minus. d In constitutione corporis.)

b tem posuit Deus membra, vnumquodq; eorum in corpore

(a Sicut sibi visum est. b Modo multa. c Vnius officij. d Quod non nisi diuersis subsistere potest.)

c sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, vbi cor- 2

(a Ne corpus pereat. Sunt. De omnibus.)

pus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem cor- 3 4

(a Diuersa sunt: sed maiora non possunt dicere minoribus quod eis non egeant. b Quia si oculus prævidet, manus operatur.)

d pus. Non potest autem dicere oculus manui, opera tua non 5

(a Potest enim aliquis humilis quod non sublimis.)

e indigeo, aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarij.

(V liora.)

Sed multo magis quæ videntur membra corporis† infirmio- 6

(Aliquando. a Et quæ putamus inferiora: à superioribus non debent sperni: sed amplius honorari.)

ra esse, necessariora sunt. Et quę putamus † ignobiliora mẽ- 7 8

(a Vestimentorum. b Ita minus dignis exhortatio necessaria, qua aliquis honor illis detur vt fiant vtiles.)

bra esse corporis, his honorem abũdantiorẽ † circundamus. 9

(a Vt pudenda. Per aliquod peccatum. b Consolationem in orationibus.)

f Et quæ inhonesta sunt † nostra abundantiorem honestatem 10

(a A nobis ea celantibus. b Quæ per se satis honorem habent. c Eorum quæ illis sunt, sed per ea sunt alia honoranda.)

g h habet Honesta autẽ nostra nullius eget. Sed Deus tẽperauit 11

(a Membro Inse. b Amplionem. Per digna membra.)

corpus, ei cui deerat abundantiorẽ tribuẽdo honorẽ, vt non 12

(a Discordia. b Humano vel ecclesia. Potius. Vbi debet esse vnitas. In rebus agendis.)

i sit † schisma in corpore, sed † in idipsum pro inuicẽ solicita 13

(a In aduersis. b Compati debent.)

k sint membra. Et si quid patitur vnum membrũ, cõpatiuntur 14

(a Quasi suum sit malum. De bonis.)

omnia mẽbra. Siue † gloriatur vnũ mẽbrũ, cõgaudẽt omnia 15 16

(a Quid ad nos ista? Respondet. b Vnitate fidei. c Capitis. d Pendentia. e Christo capite & commembro.)

l m mẽbra. Vos autẽ estis corpus Christi, & mẽbra † de mẽbro. 17 18

[Marginalia:]

† nostri. † dissidium. † idem. † honorificatur.

Augu. lib. 21. cont. Faust. cap. 9. Idem libr. 50. hom. hom. 15.

Augu. lib. 50. hom. hom. 15. † imbecilliora † minus honesta. † exponimus. † ex parte. i. aliqua parte membrorum.

a *Et quosdentur* inhonesta diligentius tegimus ex instinctu naturæ cuius est auctor.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nunc autem.* i. sic disposuit ea in corpore, quodque deseruit toti corpori. oculus enim videt pro toto corpore, & pes similiter ambulat. & sic de alijs. & ideo situantur in vno corpore. 2 *Quod si, &c.* Hic ducit ad s̃m inconueniens: quia tolleretur integritas corporis: ad quã necessario requiritur diuersitas mẽbrorũ: vt prædictũ est. ideo dicit: *Quod si essent omnia vnum mẽb. vbi corpus?* s. organicum perfectibile per animam. q. d. nusquam, pp quod subdit. 3 *Nunc autem.* abinuicem distincta. 4 *Vnum autem.* ex illis constitutum vnitate perfectionis. 5 *Non potest.* Hic consequenter ondit, habitudinẽ membrorũ adinuicẽ. & primo quantũ ad cultũ exteriorẽ, ibi. *Et quæ putamus.* tertio quantũ ad mutuã solicitudinẽ, ibi: *Sed in id ipsum.* Quantũ ad primũ dicit: *Non potest autem dicere ocu. manui: opera tua non indigeo, &c.* quia sicut manus indiget directione oculi, ita oculus protectione manus ne lædatur, & lotione si fœdetur. & sic de alijs. 6 *Sed multo magis quæ viden.* sicut quæ facile læduntur. 7 *Necessaria sunt.* Directio enim oculi est omnibus alijs membris valde necessaria, & ex tali mutua necessitate apparet manifeste omnia mẽbra de integritate vnius corporis esse. 8 *Et quæ.* Hic consequenter comparat adinuicem oĩa membra quantum ad cultum exteriorem, qui magis adhibetur membris ignobilibus. & hoc est quod dicitur. *Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis.* vt pudẽda & partes egestioni deseruientes propter aliquam fœditatem. 9 *His honorem abun.* id est, ea diligenter tegimus. 10 *Honesta autem nostra nullius egent.* scilicet operimenti, vt facies in qua vigent omnes sensus.

11 *Sed Deus, &c.* i. sic ordinauit quod illa membra quæ videntur inhonesta diligentius tegimus ex instinctu naturæ cuius est auctor. 12 *Vt non sit schisma, &c.* i. vt appareat manifeste, quod omnia membra sint de vnius corporis integritate. 13 *Sed in idipsum.* Hic consequenter comparat membra adinuicem quantum ad mutuam sollicitudinem laborando vnum pro altero, & compatiendo vnum alteri. ideo dicit. *Sed in idipsum pro in. solli. sint memb.* sicut manus laborat pro necessarijs alijs partibus: vt in tegumento, defensione, & similibus. 14 *Et si quid, &c.* sicut patet, quod læso pede statim oculus aspicit ad læsionẽ, & manus apponitur ad consolationem. 15 *Siue gloriatur vnum memb.* ex aliqua consolatione. 16 *Congaudent omnia.* inde consolata. Ex his omnibus patet, quod pertinent ad vnum corpus. 17 *Vos autem.* Hic aptat similitudinem corporis naturalis ad mysticum, dicens: *Vos autẽ estis corp. Christi.* per coniunctionem charitatis & fidei adinuicem & ad Christũ. 18 *Et mẽbra de mẽbro.* id est, dependentia vnum ab altero & ad vnum ordinata. Huius autem corporis oculi sunt prælati & doctores, qui habẽt alios dirigere. Auditus vero clerici, qui sunt eorum discipuli. Odoratus religiosi, qui debent respirare cęlestia, Cant. 1. a. *In odore vnguentorũ tuorũ currimus.* Manus autẽ, potentes laici, qui habent defendere per potentiam clerum & inferiorem populum. Pedes vero vulgares homines suo labore vt agricultura & huiusmodi totum corpus mysticum sustẽtantes. Et licet sint ignobiliora membra, tamen sunt valde necessaria. Videmus etiam quod nullus status prædictus conuenienter potest stare sine alijs, propter quod debent pro inuicem sollicitare de necessarijs pro communi vtilitate corporis mystici sua officia exercentes.

Membra ecclesiæ.

1 *Et quos-*

Digitized by Google

a *Et quosd. qui.* Determinat his de donis Dei, quæ altiora, & A quæ sint inferiora. De his enim putabant Corinthij, quod minus esset maius, quod maius esset minus.

b *Primum.* dignitate & tempore *apostolos* vitæ Christi prædicantes.

c *Secun. pro.* mysteria scripturarum vel futura reuelantes.

† Eph. 4. b

d *Tertio do.* præcepta viuendi dantes, vel qui pueros literis imbuunt.

e *Generali.* Ecce donum Dei est, multas scire linguas. Et nota quod vltimum ponit illud quod illi primū ponebant.

† subsidia.

✠ Sedul. Nunc physicam similitudinem mystice explanat.

B ✠ Chrysostomus. Apostolos prælocauit, vt qui omnia in se donorum genera haberent. Neque enim alios Apostolos, alios prophetas, inquit, in ecclesia Deus locauit, sed primum, secundum, tertium adiunxit, hoc ipsum quod dixi ostendens.

† infra 14. a

Secundo prophetas. ✠ Sedul. noui testamenti, vt fuit Agabus & filiæ Philippi.

Tertio doctores. * Chrysostomus. Post prophetam doctorem locauit, quod illud quidem totum est muneris diuini, hoc & laboris humani.

Deinde virtutes. * Sedul. Facientes maiora signa, vt mortuos suscitare.

* Chrysost. Pulchre sanationum dona à potestate, sic vt supra discernit. Potestas enim sanatione maior est. Qui potestatem C habet, & castigat, & sanat: qui donum sanandi, sanat modo. D

Exinde gratias curationum. ✠ Sedul. Vt leprosos mundare, &c.

Opitulationes. ✠ Sedul. Idest, eleemosynæ erga pauperes.

Exponit diuersitatem in fidelibus, quam dixit in membris. a Dignitate & tempore.

a b † Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde † virtutes, exinde gratias curationum, † opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. † Nunquid omnes apostoli? Nūquid omnes prophetæ? Nūquid omnes doctores? Nunquid oēs virtutes? Nunquid omnes gratiam curationum habent? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? † Aemulamini autem charismata † meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

a Omnium ordinatores & iudices. b Aug. qui post aduentum, non qui eum prænunciauerunt, de quibus in Actibus apostolorum. c Qui miracula faciunt.

a Qui infirmos sanant. b Qui maioribus ferunt opem, vt Titus Apostolo, vel archidiepiscopis. c Minorum personarum prælationes, vt presbyteri. Qui plebi docu mento sunt.

a In plerisque vacat. b Diuersis hæc, quia non omnibus omnia, quia sic non esset quibus ex officio fecuirent.

a Scripturas vel linguas. b Sed de his desiderate viliora, non linguas vt soletis.

a Et præter prædicta. b Maius omnibus donum. c Eundi ad Deum, i. charitatem, quia prædicta non semper ad meritum, sed ad honorem Dei ostendendum Gentibus.

✠ Chrysostomus. Hoccine igitur donū Dei est? Maximum isthuc quidem diuinæ beneficentiæ signum in rebus spiritus œconomū & hortatorem esse.

† potestates.

Gubernationes. ✠ Sedul. Ecclesiarum Dei.

f *Nun. omnes pro, &c.* Qui hęc nō habet in se: amet in alijs ea. & in eis iam hæc habet quæ in se non habet.

g *Nunq. omn. Apostolo.* ✠ Sedul. Sicut nec totum corp⁹ oculus est. Quod enim in singulis hominibus vniuersa dona spiritussancti esse non possunt, non spiritussancti, sed hominis infirmitati deputandum est. E

† Sectemini vero dona potiora.

h *Aemulamini autem charismata meliora.* * Sedul. Idest, imitemini dona meliora, quàm loqui linguis.

i *Excellentiorem viam.* Charitatem, quia maius omnibus prædictis donū: Vnde in fine his qui dicūt: *Domine in nomine tuo prophetauimus: dæmonia eiecimus: virtutes fecimus, dicet dominus: Recedite à me, non noui vos operarij iniquitatis.*

Matth. 7. c Augusti. lib. de sanctis virg. cap. 45. Ioidem. d

* Chrysost. Non maiora sed meliora sectari iubet: nec donum, sed viam donorum dixit, quo magis quod dicturus est tollat. Non enim vnum, duoue aut tria vobis dona, sed viam vnam ad omnia ista perducentem monstro: nec viam solū, sed excellentem, nec vlli mortalium inaccessam, &c.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

1 *Et quosdam.* Hic post distinctionem gratiarum distinguit ministrationes. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit distinctionem, secundo manifestationem eius, ibi. *Nunquid omnes vos.* tertio, circa ministerium ordinat hominum affectionem, ibi. *Aemulamini.* Prima adhuc in duas, quia primo, distinguit ministrationes principales. secundo, minus principales, ibi. *Opitulationes.* Maiores autem ecclesiæ ministri sunt Apostoli. Ad quorum officia pertinet. s. regimen populi, doctrina & miraculorum operatio pro cōfirmatione doctrinę. De his tribus dicitur Lu. 9 a. *Conuocatis autem duodecim Apostolis dedit eis potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei, &c.* In potestatibus autem ordinatis, illud quod est supremum reseruatur supremæ potentiæ, alia autem alijs communicantur. Regimē vero populi supremum est in his tribus, quia alia duo ordinantur ad ipsum, ideo regimen ecclesiæ proprius est status apostolici, qui est superior status ecclesiæ, & post eum alij status per ordinem, & hoc est quod dicit Apostolus. *Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia.* idest, disposuit ordinate.

Tria ad Apostolorum officia pertinentia.

2 *Primum Ap.* quibus est commissum ecclesiæ regimen, Luc. 22. c. *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, &c.*

3 *Secundo pro.* accipientes a Deo immediate reuelationes.

4 *Tertio do.* qui reuelata alijs explanant inferioribus. De his duobus dicitur Act. 13. a. *Erant autem in ecclesia quæ erat Antiochiæ prophetæ & doctores.* Nec contra hoc est quod dicitur Matth. 11. b. *Lex & prophetæ vsque ad Ioannem.* hoc enim dicitur de prophetis prænunciantibus aduentum Christi in carnem qui tunc cessauerunt, non tamen cessauit prophetia simpliciter. Quartus gradus est eorum quibus cōmunicatur gratia miraculorū, quę fuit cōmunicata alijs ab Apostolis, & quantum adhoc dicitur.

5 *Virtutes.* quantum ad eos qui faciunt miracula in elementis.

6 *Exinde g. c.* quantum ad eos qui faciunt miracula in corporibus humanis.

7 *Opitulationes.* Hic consequenter distinguit secundarias administrationes, di. Opitulationes quantum ad illos qui ferunt opem maioribus prælatis, cuiusmodi sunt decani, archidiaconi.

8 *Gubernationes.* quantum ad parochiales sacerdotes.

9 *Genera lin.* quantum ad illos qui varijs linguis loquebantur in primitiua ecclesia, ne propter defectum idiomatis impediretur euangelica doctrina.

10 *Interpretationes sermon.* quantum ad illos qui occultas sententias explanabant.

11 *Nunquid.* Consequenter manifestat dictam distinctionem per hoc, quod tunc non omnes administrationes istæ concedebantur omnibus, sed diuersæ diuersis: sicut distincta officia distinctis membris corporis. Oculus enim videt, & pes ambulat. & sic de alijs: Non enim omnia omnibus expediunt. ideo dicitur, *Nunquid enim omnes Ap.* q. d. non: & patet litera.

12 *Aemulamini.* Hic consequenter ordinat affectionem hominum circa dicta ministeria: quæ licet sint bona & ecclesiæ necessaria, tamen non sunt sic appetenda, sicut charitas & similia quæ faciunt hominem vita æterna dignum. Non sic autem dicta ministeria. ideo dicit Apostolus: *Aemulamini.* id est, desiderate.

13 *Charismata me.* i. meliora spiritussancti dona.

14 *Et adhuc.* præter dicta ministeria.

15 *Excellentiorem vo.* eundi ad patriam cęlestem.

16 *Demonstro.* cap. sequenti.

CAP.

ADDITIO I.

In c. 15. vbi dicitur in post. Circa istam distinctionem considerandum, quod sicut dictum est gratiæ gratis datę dantur ad vtilitatem ecclesię. Hęc distinctio Apostoli de diuisione gratiarum gratis datarum declaratur plene in prima secundæ, q. 109. artic. 4. in corpore quæstionis, in quo continentur omnia quæ hic tradit Postilla. & pleniori modo vide ibi, &c.

Hæc

Digitized by Google

CAP. XIII.

A a *SI linguis, &c.* Probat quod charitas excellentior est, quia hęc alia, sine illa non valent, & illa sine istis.

b *Si lin. ho.* Minus scientiū, vel *angelorum.* i. perfectorum. *Vel linguis* oīum *hominum Angelorum.* Quibus prępositi minorib. quod de Dei voluntate primi sentiunt significant. Quod fit aliquib. nutibus, aut signis, vel quibus ad homines missi vtuntur.

c *Si lin. homin. loquar, & Angelorum.*

✠ Sedul. Id est, non solum omnium linguis, sed etiam si quæ Angelorum linguę.

✠ Augustinus. Quid est vestis nuptialis? Quæramus illam in literis sacris. Quę est vestis nuptialis? Sine dubio est aliquid qđ boni & mali commune non habent. Hoc inuestigemus, & inueniemus vestem nuptialem in donis Dei. Quid est quod cōe non habēt boni & mali? Quod homines sumus, & pecora non sumus, Dei donum est, sed cōe est hoc cum bonis, & cum malis, quod nobis lux de cœlo oritur, de nube pluuiæ descendunt, fontes manant, agri fructificant, dona sunt, sed bonis malisq; communia. Intremus ad nuptias, foris alios relinquamus qui nō venerunt vocati, ipsos conuiuas (idest Christianos) consideremus. Baptismus Dei donum est, hñt illū boni & mali. Altaris sacramenta simul accipiunt & boni & mali. Prophetauit Saul iniquus, & viro sāctissimo atq; iustiss. infestus, dum eū persequeret̃ prophetauit. Nunqd credere dñr soli boni? Et dęmones credunt, & contremiscunt. Quid facio? excussi omnia, & ad vestem illam nondum perueni. Quodam loco Paulus Apost. attulit mihi magnum inuolucrum magnarū rerū, & posuit ante me. Et dixi ei: ostēde mihi si forte vestē nuptialē reperisti. Cępit excutere singula, & dicere, si linguis homi. loquar & angel. si habeam oēm scien. & prophe. & fidē, si distrib. oīa mea pauper, & trad. corp. meum vt ardeam. Magnę vestes, nondū tñ est illa nuptialis. Iam profer nobis nuptialem vestem. Si charitatem inquit, non habeam, nihil sū, nihil mihi pdest. Ecce vestis nuptialis. Induite vos o cōniuę, vt securi discūbatis. Nolite dicere ad istam vestem habendā, pauperes sumus. Vestite, & vestimini, hiems est. Vestite nudos, nudus est Christus, &c. Hęc August.

Ex serm. de miraculo 5. panum.

B

†De pœn. di. 3. c. a.

D

CAP. XIII.

Quod alicui datur ad gloriam Dei, non ad meritum.

SI linguis hominum loquar & angelorū, 1
a Qua potest carere omnibus linguis loquens. 2
charitatem autem non habeam, factus 3
a Quod inutiliter sibi contunditur aliis significat. 4
b Sibi non prodest, alios delectat nesciens.
sum velut ęs sonās aut cymbalum tinniens, Et si habuero prophetiam, & no- 5
a Futurorum.
a Occulta ve. testa. & noui. Diuinam & humanam. 6
uerim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero 7
a De omni re vnde est habenda. b Perfecta. s. c Ad litteram: vel dæmones à patientibus, 8
omnem fidem, itā vt montes transferam, charitatem autem 9
a Et si illa magna. b Cautela eleemosynæ ut pluribus prosit. c Necessaria. 10
K non habuero, nihil sum. Et si distribuero in † cibos pau- 11
a Non diuitum qui reddant. b Quidquid licet mihi habere. 12
c Vt Laurentius, quod & iactanter fit: ut ab Empedocle 13
perum omnes facultates meas, † & si tradidero corpus 14
meum † ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, 15

(Gloss letters in margin: a b c d e f g h i K)

* Gregor. Magnus. Bona loquēs, sed per amorē eadem bona non sequens velut es aut cymbalū sonitū reddit, quia ipse non sētit verba quę facit.

L. 34. Mora. cap. 4.

Aug. lib. 1. de baptis. cont. Donat. c. 8.

d *Charitatem autem.* Charitas est fons proprius bonorum, cui alienus non communicat. Quę vt oleum non potest premi in imo, sed superexilit. Quanta est, quę si desit, frustra habentur cętera, si assit, habentur omnia?

†de conse. dis. 4. c. solet.

†alimoniam.

E

† vt comburar

e *Velut æs son. &c.* Sicut impulsu aliquo non per se resonans, sic loquens linguis, non per se q̃ nescit, sed virtute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

f *Et si habuero prophetiam.* Vt Balaam & Caiphas & Saul.

g *Mysteria.* Vt & Iudas cū apostolis, & diabolus, qui (vt Ezechiel dicit) mysteria diuina nouit.

Leg. Aug. li. de bap. par.

h *Scientiā.* vt scribæ & pharisæi, vñ: *Vos hētis clauē scientiæ. sed nec intratis, nec alios intrare sinitis.* Hñt hæc vtiq; & mali, q̃ & cōfitebunt̃ in iudicio, vbi nō audebūt mētiri. qb. nō dicetur: Nō habuistis, sed nō noui vos, qa sine charitate habuerunt.

Mat. 23. b.

Matt. 7. d.

i *Charita. &c.* Aug. Hęc est vestis, qua induti conuiuæ securi discūbūt. Hac veste pellit̃ frigus, quo frigebat Petrus calefaciens se ad prunas Caiphæ. Hæc sola est quæ diuidit̃ inter filios regni et perditionis. Dantur quidē & alia per spūm munera, sed sine charitate nihil prosunt, vt dominus ait: Qui hēt, dabitur ei, & qui nō hēt, & id quod habet auferet̃ ab eo. Hēt quidem grām possidendi nomen Christianum, sed nō habet charitatem vtendi, & ideo q̃ habet auferetur ab eo.

Serm. de miraculo quinque panum.

Ioh. 18. c.

Mar. 4. c.

August. lib. de bap. ca. 8. & 9. & tractatu 6. & 6. in Ioan.

K *Si distr.* Impar facultas multum vel parum danti, sed non impar

F

C

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIII.

1 *SI linguis.* Postquā Apostolus docuit de gratijs datis, hic cōsequēter tractat de charitate q̃ idē est cū grā gratū faciēte, vel inseparabiliter ei annexa. Et diuidit̃ in tres partes: qa primo ondit eius excellētiā respectu donorū pdictorū quātū ad eius necessitatē. scđo, quātū ad eius vtilitatē, ibi. *Charitas patiēs est.* tertio, quātū ad ei⁹ stabilitatē, ibi. *Charitas nunquā excidit.* Circa primū ondit primo, qđ sine charitate nō valēt dona q̃ pertinēt ad locutionē. scđo, qđ nec ea q̃ pertinēt ad cognitionē, ibi. *Si habuero.* tertio, qđ nec ea quæ pertinēt ad operationē, ibi. *Et si distribuero.* & per hęc tria dona intelligit alia. Dicit igitur. 2 *Si lin. ho. Li.* omniū hoīum per donū linguarū. 3 *Et an.* Circa quod sciēdū, q̃ in angelis est duplex cognitio. Vna qua vidēt diuinā essentiā: & de illa vnus nō docet aliū: qa oēs immediate vidēt eā. Alia vero cognitio est in eis de alijs. Et hæc est duplex. Vna est de ministerijs diuinę prouidētiæ exequēdis. Et de his superiores loquunt̃ & docēt inferiores, & nō ecōuerso. Alia est de cōceptib⁹ pprijs. & sic ēt inferiores docēt superiores & loquunt̃ eis, sicut ecōuerso. Cōsiderandū ēt, qđ in angelis est aliquid naturaliter notū alijs: & iō qñ illud naturaliter notū, ab vno angelo ordinat̃ ad manifestandū alteri, id qđ est sibi occultū, tūc est angelica locutio. Quæ quidē ordinatio dependet ex voluntate angeli proponentis vel ordinātis: & sic pōt loqui vni & non alteri: potestas igit̃ hoc faciendi dr̃ angeli lingua. Per hoc intelligit̃ quod donū locutionis quantūcunque excellens non valet sine charitate. iō subdit̃. 4 *Factus sum.* Sonus. n. taliū quantūcunque sit discretus, non tñ est vnius. Sicut aūt corpus viuit per aīam (qua carēt æs & cymbalū) sic aīa spiritualiter viuit per charitatē: pp quod oīs locutio quæ est sine charitate mortua est. Aes aūt eo quod est planū, ex vna percussione reddit simplicem sonū. ideo significat eos qui veritatē simpliciter annunciāt. Cymbalū aūt eo quod est concauū ex vna pcussione multiplicat sonū, ideo significat eos q̃ veritatē multipliciter annūciāt, adducēdo plures similitudines & eliciendo multas ɔclusiones & hmōi. 5 *Et si ha.* Hic ɔsequēter idē ondit de donis ptinentibus ad cognitionē, di. *Et si habue. prophetiā.* p quā occulta diuinitus reuelant̃. 2. Pet. 1. d. *Nō voluūtate humana allata est aliquādo pphetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, &c.* 6 *Et no. &c.* i. deitatis occulta quę pertinēt ad sapiētiā. sup. 2. b. *Loquimur Dei sapientiā in mysterio quæ abscōdita est.* 7 *Et omnē sci.* siue diuinitus datā. vt apostoli habuerūt, siue humanitus acquisitā, vt philosophi. 8 *Et si ha.* i. imperfectā. 9 *Ita vt. &c.* Ex hoc objciūt aliqui, qđ nulli sancti habuerunt fidē pfectā, qa nō legit̃ aliquis eorū montes trāstulisse. sed hoc nō valet, qa manifestatio spiritus p miracula dat̃ ad vtilitatē ecclesiæ vt supra dictū est, pp qđ sancti fecerūt miracula put vtilitati ecclesiæ cōpetebat, & si cōpetens fuisset, mōtes ęque trāstulissent, q̃ maiora fecerūt mortuos suscitādo, cęcos illuminādo & huiusmodi, quę fieri nō possēt nisi virtute diuina. trāslatio vero montiū virtute dęmonū posset fieri si dimitterent̃ proprię virtuti. 10 *Chari. &c.* quātū ad esse glorię. Sciēdū ēt, quod Apostolus hic loqt̃ de sapiētia & sciētia, put sūt gratię gratis datę q̃ haberi possēt sine charitate, sicut prophetia & fides: Mō aūt prout sapiētia & sciētia cōputant̃ inter septē spiritus sancti dona, quę sunt inseparabiliter charitati annexæ. 11 *Et si distribuero.* Hic cōsequēter idē facit de donis ptinētibus ad operationē, dicēs. *Et si distri.* i. pluribus diuisero, qa pietas ad plura se extēdit. 12 *Omnes fa. &c.* Per hoc tāgit pfecta pietas. Mat. 19. c. *Si vis perfectus esse, vade & vende vniuersa quæ habes, & da pauperibus, &c.* Inter opera virtutis quę sunt ad pximū p principali ponit opera pietatis, quia sicut dicit̃. 2. ad Timo. 4. c. *Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ.*

13 *Et si tradidero, &c.* Inter omnia quę sustinet homo pp Deū, martyriū est potissimū, & maxime quādo quis offert se volūtarie, propter quod exprimitur cum dicitur. *Et si tradidero corpus meum.* offerendo voluntarie propter Christum.

14 *Ita vt ardeam.* quod est martyrij genus acerbissimum.

15 *Charitatem autem, &c.* Ad consecutionem vitę beatæ, quia charitas dirigit opera ad finem vltimum, propter quod ipsa sublata deficiunt ab illo fine.

Diuiso.

Cognitio in angelis duplex.

Charitas

Digitized by Google

impar est charitas. Et ideo tantum est dare calicem aquę frigidæ quantum fuit Zacheo dare dimidium patrimonij. In charitate dignoscuntur discipuli Christi, non in prophetia, fide, & alijs quæ habent & non discipuli.

Luc. 19.

a *Si distrib. in cibos paup. &c.* ✻ Sedul. Hoc est, si non propter Deũ, sed propter gloriam humanã. *Et tradide. corp. meum, &c.* Id est, in martyriũ: si in ipso martyrio aduersus fratrem retineam iram: contemnens eum, qui iussit nos malitiã proximi obliuisci, & in ipsa etiam morte præuaricator existens.

† Inuidet, charitas non est precans, vel nõ adiuiatur aut ostentat sese.

b *Charitas pa. est, &c.* Augustinus. Hęc sunt arma quibus miles Christi armatur. Cuius armaturæ quasi præcipua arma pręmisit, patientiam & benignitatem.

† De pœn. dis. 2. c. charitas nunquam.

c *Non æmulatur.* Quia non eam aliena fœlicitas contristat.
d *Non agit perperam.* ✻ Sedul. Idest contra rationem, vt Gennadius dicit. Vel perperam, vitiose, corrupte.
e *Non infl.* Quia non eam sua fœlicitas attollit.
f *Non quærit sua.* non est amatrix pecuniæ.

a Item charitas ideo dignior est: quia hæc bona affert. b Habitu patientiæ in anima. c Larga egenis.

nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas nõ † æmulatur, non agit perperam, non inflatur, † non est ambitiosa, † nõ quærit quę sua sunt. Non irritatur, nõ cogitat malũ, nõ gaudet super iniquitate, cõgaudet autẽ veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, oĩa sustinet. † Charitas nũquã excidit. Siue pphetię euacuabũtur siue linguę cessabũt, siue sciẽtia destruet̃. Ex parte. n. cognoscimus,

a Non inuidet: quia alterius bonum diligit vt suum. b Peruerse. c Si prospere succedit. a Non vult alijs præponi. b Tantum: vel ablata non repetit. c Non prouocatur ad iram. a Non solum non nocet, sed nec cogitat. Sed dolet videns aliquem ruere. b Operibus iustitiæ, vel verbis veritatis. a In actu pro veritate. Sicut in Noe apparet. b Quod veritas suadet. Vt in Abraham apparuit. c Quæ veritas promittit. d Promissa patienter expectat. Sed. Futurorum. a Quando omnia præsentia erunt. a Quid enim alicui diceretur, ubi omnes eadem intelligent. Quomodo per speculum. b Cum per ipsam rem erit. c Prophetia & scientia destruetur, quia ex parte sunt, idest imperfecte.

g *Omnia credit.* Sed Deo. Non dicit, omnibus credit.

Aug. libr. 21. de ciuit. c. 27. & lib. 50. homil. 34.

h *Omnia sperat.* Sic in patribus id est, in populo Israel apparuit, qui sperabant habere quod promittebat Deus.

† 11. quęst. 3. c illud. infra 10. † Phil. 2. c † non agit inhonestè, vel non est fastidiosa.

i *Omnia sust.* In capite, id est, in Christo, qui patienter expectauit gloriam resurrectionis & ascensionis.

K *Charitas.* Item dignior: quia nec in hoc seculo, nec in futuro finitur, & si opera eius cessent.

† abolebũtur.

l *Nunquam excidit.* Si credendo & sperando diligimus quod nondum videtur: quanto magis cum videbitur?

Greg. quoque lib. 21. Moral. 18.

Orig. Altera, illata à proximis mala æquanimiter portat: alia, sua bona proximis desiderabiliter impendit.

c Non ... a Euacua-

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

1 *Charitas patiens est.* Hic consequenter ostenditur eminentia charitatis quantum ad vtilitatem: quia per ipsam implentur omnia virtutis opera. Et primo hoc ostenditur in duobus actibus generalibus virtutis, cum dicitur. *Charitas patiens est.* Omnis. n. actus virtutis. cõsistit in hoc, q aliqs bene sustinet sibi illata mala: vel in hoc, q bene operat̃ bona. quantum ad primum dicitur *Charitas patiens est.* quantum ad secundum. 2 *Benigna est.* i. facit patientem in malis tolerandis & benignum in bonis operandis. benignitas. n. dr̃ quasi bona igneitas: Quod fit qñ ex igne charitatis, aius hominis sic liquescit, quod bona habita non sibi soli retinet, sed ad alios extendit. 3 *Non æmulatur.* Cõsequenter explicat in speciali opera virtutũ quæ per charitatẽ efficiuntur. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostẽdit qualiter charitas facit vitare malum. Secundo qualiter facit agere bonum, ibi: *Congaudet.* Circa primum sciendum, quod homo non agit malum contra Deum sic quod ei noceat: sed sibi & proximo benenocet. Primo ergo ostendit quod charitas facit vitare malum contra proximum: Et hoc malum. Vel est in affectu, vt quando quis dolet de bonis proximi & de malis eius gaudet: quod fit per inuidiam, quam remouet charitas: quia contrariatur ei directe. Ideo dicit. *Non æmulatur.* i. inuidet: Habet enim æmulari plures significationes quæ continentur in hoc versu: Aemulor inflatur, amat, inuidet ac imitatur. Vel malum contra proximum, est in effectu. Et sic dicitur de charitate. 4 *Non agit perperam.* id est, peruerse. 5 *Non inflatur.* Hic secundo ostendit qualiter charitas facit vitare malum hominis in seipsum. Primo: quia remouet inordinationem superbiæ quæ est principium omnis mali, dicens: *Non inflatur*: quia charitas excludit tumorem superbiæ. Inflatus enim habet magnitudinem apparentem, sed non existentem: sic superbus videtur sibi magnus, cum tamen non sit secundum veritatem. Et quoniam ambitio est filia superbiæ, ideo consequenter dicit de charitate.

Diuisio.

6 *Non est amb. tiosa.* id est, facit ambitionem vitare. Secundo: quia remouet inordinationem cupiditatis. Et quantum ad hoc dicitur. 7 *Non quærit, &c.* Repetendo ea cum scandalo. Tertio: quia remouet inordinationem iræ. Ideo dicitur.
8 *Non irrita.* i. non prouocatur ad iracundiam. Quarto: remouet inordinationem elationis quæ est in mente. Ideo dicitur.
9 *Non cogitat, &c.* id est, non permittit hominem cogitare qualiter perficiat opere. 10 *Non gaudet, &c.* id est, non permittit peccare ex elatione vel malitia, quæ faciunt de malo gaudere, Prouer. 2. cap. *Lætantur cum male fecerint & exultant in rebus pessimis*, de quibus facit charitas magis lugere. 11 *Congaudet.* Hic consequenter ostenditur qualiter charitas facit operari bonum. Et primo quoad proximum, cum dicitur: *Congaudet autem veri.* scilicet proximi. Quæ triplex est, scilicet veritas vitæ, doctrinæ & iustitiæ. 12 *Omnia suffert.* Infirmitates proximi charitatiue supportando. Secundo, facit opera bona erga Deũ, quod fit per virtutes theologicas. Ideo dicitur. 13 *Omnia credit.* quæ tamen diuinitus à Deo sunt tradita: à quo non possunt tradi falsa, cum sit prima regula veritatis. Credere vero omnia quæ traduntur ab homine, leuitatis est. vnde Prouer. 14. b. *Innocens credit omni verbo.* In Hebræo habetur: Stolidus credit omni verbo. Ideo innocentia accipitur ibi pro defectu sensus.
14 *Omnia sperat.* diuinitus promissa. Et ne spes frangatur propter dilationem, subditur. 15 *Omnia sustinet.* Per longanimitatem paiẽter expectãdo promissa. 16 *Charitas nunquam, &c.* Hic consequenter ostendit excellentiam charitatis respectu aliorum donorum quantum ad permanentiam. Et diuiditur in duas partes: quia primo proponit hanc permanentiam. Secundo probat eam, ibi: *Ex parte.* Circa primum dicit: *Charitas nunquam excidit.* Quod aliqui mali intelligentes dixerunt, quod charitas semel habita non põt amitti. quod est falsum: quia dicitur Apocal. 2. a. *Charitatem tuam primam reliquisti.* Ideo sic intelligitur dictum Apostoli: *Charitas nunquam excidit.* id est, Vtens charitate: quia sic habens charitatem non peccat, nec auertitur à Deo. Et hoc modo intelligitur illud. 1. Ioan. 3. b. *Omnis qui natus ex Deo, non peccat*: s. inquantum natus vel vtens gratia in hac natiuitate data. Item dicta sententia illorum non conuenit intentioni Apostoli, qui non loquitur hic de cessatione spiritualium donorũ per mortale peccatum, sed de cessatione donorum pertinentium ad hanc vitam per gloriam superuenientem. Et hoc mõ charitas nõ excidit: quia sicut est in vita, sic permanebit in patria cum augumento. 17 *Siue prophetiæ, &c.* Prophetia. n. est respectu futuri: status autem patriæ futurum non expectabit, sed erit ibi finale complementum omnium: sic. n. prophetia est cognitio ænigmatica, quæ cessat in patria, vbi est clara cognitio. 18 *Siue linguæ, &c.* quod non est intelligendum de corporalibus linguis: quia sancti resurgent in integritate corporis. Similiter hæc cessatio non est intelligenda quantum ad vsum linguarum, quia ibi erit laus vocalis, secundum quod dicit Glo. super illud psal. 149. *Exultationes Dei in gutture eorum.* Sed intelligendum est de dono linguarum, quo aliqui in primitiua ecclesia linguis varijs loquebantur, Act. 2. propter illos qui non intelligebant linguam natiuam apostolorum: quæ tunc cessabunt, quia quilibet quamcunque linguam intelliget, propter quod nõ erit necessarium loqui varijs linguis. In primo etiã statu generis humani erat vnus populus, & labium vnum omniũ. Gen. 11. Et multo magis videtur quod sic fiet in vltimo statu consummationis omniũ. 19 *Siue scientia, &c.* scientia hic acquisita non quo ad species intelligibiles, vel quo ad habitum, sed quo ad actũ qui modo est per conuersionem ad phantasmata. tali vero conuersione non indiget anima separata. 20 *Ex parte.* Hic consequenter probat propositum. Secundo concludit intentum, ibi: *Nunc autẽ.* Circa primum facit talem rationem, dicens: Adueniente perfectione, tollitur imperfectio ei opposita, status gloriæ perfectissimus est, ergo adueniente perfectione tolluntur dona habentia imperfectionem, vel simpliciter, vel quantum ad id quod est imperfectionis: omnia sunt huiusmodi præter charitatem quæ est idem cum gratum faciente. Vel habet eam inseparabiliter annexam, ergo in gloria tolluntur omnia simpliciter, vel secundum quid. In ista ratione sic procedit, quia primo ponit minorem. Secũdo maiorem cum sua deductione, ibi. *Cum autẽ venerit.* Tertio minoris probationem, ibi. *Videmus nunc.* Circa primum dicit. *Ex parte enim cognoscimus.* idest imperfecta est scientia nostra quæ habetur in via, & maxime quæ est de Deo ad quæ se habet intellectus noster, sicut oculus noctuæ ad lucem solis 2. Metaph.

Diuisio.

Diuisio.

1 Et ex

Digitized by Google

b Imperfecte: quia scientia ex parte est, prophetia ex parte est.
b Sed omne quod ex parte est destruetur Cum successerit quod perfectum est &c.

& ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir † euacuaui quę erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria hæc. † Maior autem horum est charitas.

† aboleui. † Maxima ex his.

a Euacuabi. quod. Destructio imperfectionis est, quando id quod imperfectum est impletur in verum.

Hic opponitur à quibusdam quod eadem rõne charitas debeat dici euacuari: quia mõ ex parte est cõparatione futuri status. Ad quod quidam dicunt: non ipsam scientiã. i. donum scientię euacuari: sed modum, quia modo cognoscimus ænigmatice & vmbratiliter & obscure, tunc autem per speciẽ. i. clarissime. Sed & ad hoc inquiunt illi. Omnes modo imperfecte diligimus: tũc autem perfectissime, ergo modus diligendi euacuabitur. sic ergo charitas potest dici euacuãda vt scientia. Ad quod illi: Verũ quod de charitate sicut de scientia omnis imperfectio tolletur. Sed sicut duo sunt diligenda, Deus & proximus: ita & duo principales modi, vt s. Deus propter se, & proximus propter Deum. Hi modi in futuro non euacuabuntur, sed modus imperfectionis tolletur.

Alij dicũt: Non solum modum scientiæ, sed etiam actũ siue ipsam scientiam quę nunc est in futuro euacuari. De actu quidẽ & vsu ipsius scientiæ probabile est quod euacuet: de ipsa vero scientia non adeo. Scientia. n. est ipsa mentis qualitas: cuius actus est visio ipsa qua videmus nũc: à qua ad aliã perducemur. vnde: *Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus.* (1. Ioan. 3. a)

b *Nunc.* Imagines per fidem videntur.

c *Videmus nunc per speculum, &c.* * Grego. Speculari nobis est, de altitudine scripturarum æterna bona contemplari.

* August. Sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quamuis similitudinem, tamen obscuram, & ad perspiciendum difficilem, &c. (Lib. 3. Expo. in 1. Reg. cap. 5. Li. 15. de Tri.)

d *Tunc.* res ipsæ.

e *Tunc co. i.* videbo promissa, sicut videor. hoc est, præsentẽ ad Deũ esse, vbi Christus est. Vel sicut præscitus sum cognoscere quod modo est secretum.

Speculum. Est anima: vi cuius aliquo modo Deum noscimus, sed obscure.

Aenigma. Est non omnis, sed obscura allegoria. vnde sicut per speculum imaginem, ita nomine ænigmatis similitudinem quamuis obscuram & ad percipiendum difficilem significauit. (Aug. lib. 15. de Trin. cap. 8. & Tract. 101. in Ioan. lib. 83. q. q. 65.)

f *Tunc autem facie ad faciem.* * Chrysostomus. Non equidem quod facies Deo quędam sit, sed quo clarius manifestiusque dicat.

g *Tunc cognoscam sicut & cognitus sum.* * Sedul. Non ait, intãtum cognoscam, quantum à Deo cognitus sum, sed, sicut & cognitus sum: & sicut non equalitas, sed similitudo ostenditur.

h *Fides spes, &c.* August. Quibus scientia & prophetia militat, sine quibus nullius iusti est vita: sia perfecta. (Enchirid. cap. 117.)

* Sedul. & Primas. In præsenti tria hæc, in futuro sola charitas permanebit. Maius est ergo quod semper erit, quã quod aliquando cessabit.

* Aug. Tria hæc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fidei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre cœperimus? & si sperando diligimus quo nondũ peruenimus, quanto magis cum peruenerimus? Inter temporalia. n. atq; æterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequã habeatur, vilescit autẽ cum aduenerit. Non. n. satiat animam, cui vera & certa sedes est æternitas: æternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c. (Lib. de doct. Christiana.)

i *Maior autem horum est cha.* Cui fides & spes non potest deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse.

a *Secta.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ex parte pro.* idest, perfecta est cognitio prophetica, co quod est ænigmatica. Et per ista duo dona intelliguntur alia imperfecta excludendo.

2 *Cum au.* hic ponit maiorem, dicens: *Cum autem ve. quod perfe. est,* id est, status gloriæ qui perfectissimus est.

3 *Euacua. quod ex parte est,* idest, imperfectum. Quod declarat per simile de statu puerili imperfecto, qui cessat adueniente statu virili perfecto, dicens.

4 *Cum es. par. &c.* scilicet balbutiendo & imperfecte.

5 *Sapiebam vt par.* approbando aliqua quæ magis essent reprobanda: Et similiter reprobando quæ magis essent approbanda.

6 *Cogitabam vt par.* scilicet vana & inutilia.

7 *Quando au. fa. sum vir, &c.* scilicet prædicta & consimilia perfectioni virili non conuenientia.

8 *Videmus nunc.* Hic ponit minoris probationem. s. quod alia dona à charite sunt imperfecta. dicens: *Videmus nunc per spe.* Sensibile enim cognoscitur tripliciter. Vno modo per sui præsentiam in sensu, sicut lux videtur quæ recipitur in oculo propter sui diaphaneitatem. Alio modo non per sui præsentiam, sed per speciem in sensu receptam: tamen immediate à sensibili deriuatã, sicut videtur color. Tertio modo per speciem non deriuatam immediate à sensibili in sensu, sed in alio, sicut videtur aliquid in speculo. Consimilis habetur de Deo triplex cognitio naturalis. Vno modo per essentiam suam, quæ soli Deo conuenit. Alio modo per similitudinem immediate a Deo deriuatam in cognoscente. & hæc cognitio conuenit angelo, cuius essentia est quædam Dei similitudo, per quam naturaliter cognoscit Deum Tertio modo cognoscitur à nobis quasi in speculo, inquantum per creaturas à nobis cognitas sicut per speculum ducimur in Dei cognitionem. Ex ordine enim creaturarum & bonitate venimus in cognitionem sapientiæ & bonitatis diuinę. Ideo dicit. *Vide. nunc.* scilicet Deum. (Sensibile tripliciter cognoscitur. Cognitio Dei naturalis triplex.)

9 *Per speculum in ænigmate.* Quia hæc similitudo creaturarum ad Deum obscura est, & valde imperfecta, & per consequens nostra cognitio de Deo in via.

10 *Tunc autem.* id est, in patria.

11 *Facie ad faciem.* Et clare & nude videbimus diuinam essentiam. 12 *Nunc cognosco.* Deum. *Ex parte.* i. obscure & imperfecte. 13 *Tunc autem, &c. sicut & cognitus sum.* A Deo. Sicut enim cognoscit essentiam nostram, ita tunc cognoscemus suam. Tamen ly sicut, non importat æqualitatem cognitionis, sed similitudinem tantum longinquam. Si autem ex his arguatur quod charitas sicut alia dona euacuatur, quia est imperfecta, dicendum, quod non valet: quia quando imperfectio conuenit alicui per se, tunc euacuatur adueniente perfectione: si autem inest per accidens, manet: sicut imperfectio est de ratione pueritiæ, non autem de ratione humanitatis. & ideo adueniente statu virili cessat pueritia: non autem humanitas cui per accidens competit imperfectio, inquãtum. s. est in puero. Imperfectio vero per se respicit scientiam nostram & prophetiam, vt prædictũ est, propter quod euacuantur. Charitati vero competit imperfectio per accidẽs, scilicet propter imperfectionem cognitionis adiunctæ. Charitate enim competit per se in Deum tendere, sed quod nunc imperfecte tendit in eum, est per accidens propter cognitionis imperfectionem, vt dictum est: propter quod manet adueniente cognitione perfecta.

14 *Nunc autem.* Hic concludit non conclusionem principaliter intentam, s. quod charitas excellit omnia alia dona, dicens: *Nunc autem.* idest, tempore viæ.

15 *Manent fides, spes, charitas: tria hæc.* Per istam fidem & spem intelliguntur ista dona de quibus non expresse facit mentionem: quæ sunt euacuanda in patria.

16 *Maior autem horum est cha.* Fides. n. & spes sunt excellentiora cęteris donis euacuandis: quia sunt virtutes theologicæ, quæ dantur nobis ad coniungendum nos Deo. Alia vero dona sunt quædã dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles a spiritusancto, & sic ordinamur ad virtutes theologicas vt ad fines. Et ex hoc sequitur, quod ex quo charitas est maior fide & spe, quod etiam sit maior cæteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore.

ADDI-

Digitized by Google

ADDITIO I.

A In cap. 13. vbi dicitur in postil. Potestas ergo hoc faciendi dicitur angeli lingua.

Cum locutio exterior per quã aliquis loquitur alteri fiat per aliquod sensibile signum, puta voce vel nutu, vel aliquo corporis membro, puta lingua vel digito, quod angelis competere non potest: ideo quidam per hoc quod dicitur hic: Linguis angelorum: intelligunt linguam perfectorum hominum. Homines enim perfecti quandoque angeli dicuntur in scriptura. Vel dicendum est secundum sanctum Tho. 1. parte. q. 107. ar. 1. in cor. quæstionis. quod lingua angelorũ non proprie, sed metaphorice dicitur ipsa potestas angeli, qua suum conceptum alteri manifestat.

ADDITIO II.

In eodem cap. vbi dicitur in postil. æs autem, eo, quod est planum ex vna percussione reddit simplicem sonum, &c.

D Per hoc quod dicitur: Velut æs sonans, cymbalũ tinniens, intelligitur secundum Glo. quod ista sic sonantia sibi non prosunt, licet alios quandoque delectent. in quo est aperta comparationis similitudo: quia sicut æs & cymbalum com pulsu aliquo non per se resonãt, sic loquens linguis non per se, sed virtute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

ADDITIO III.

In eo. cap. vbi dicitur: Omnia suffert.

Hoc quod dicitur: Omnia suffert: intelligitur secundũ Glo. pro veritate. In hoc autem quod dicitur: Omnia credit: Notandum quod non dicit: Omnibus credit: quia non omnibus, sed tantum Deo firmiter credit, &c.

CAP. XIIII.

B a Sectã. charita. &c. Augustinus. Dulce & salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & in qua pauper diues est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatib⁹ temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima, in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias lenissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sæuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virũ, in Anna post virũ, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendũ, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Sermo de laudibus charit. — *† Spiritu.* — *† congregationem.*

C b *Aemulamini spirit. magis autem vt prophetetis.* * Primas. & Sedul.

CAP. XIIII.

Ergo. Toto desiderio. a Desiderate etiam alia dona spiritus vt linguas & alia, sed post charitatem, magis prophetiam quam linguas.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritalia, magis autẽ vt prophetetis. † Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. † Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & cõsolationẽ. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat. qui aũt pphetat † ecclesiã Dei ædificat. Volo aũt vos oẽs loqui lin-

a Incognita & peregrina. b Id est, non intelligentiæ hominum. A qua signa sine intellectu. a Cuius laudes dicit. b Non hominibus. Qui homo sit i. carnalis. c Intelligit. a Non mens, sed inferior vis animæ. Non ipse. De Deo secreta. b De isto dico quod non hominibus: Nam qui prophe. c Mente intelligendo & interpretatione aperiendo. Exponit scripturas, quæ multis occultæ. Incipientium. Proficientium. Desolatorum. Item ideo. a Quod est spiritu. Vt plus. b Si tamen intelligit. a Quod est mente loqui. b Quantum ad se. c Quamuis autem sic prophetiam linguæ præponam, tamen. d Quod donum Dei, & ideo non prohibeo.

dul. Spiritualia dona vos æmulari & quærere non prohibeo, idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, prædicetis. Ideo autẽ prædicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & prædicatio in præsenti corrigit, & præteritas passiones sanctorum in memoriam reuocat, & de pœnis præmijsque futuris terret ac solatur.

† supr. 12. d.

c *Qui enim lo. lingua.* Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguæ prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiatur lingua, & fiat distinctio inter spiritũ & mentẽ. quia. s. in lingua in mẽbro illo qđ mouemus in ore cum loquimur, signa rerũ dantur, non res ipsę proferuntur: ideo translato verbo, linguã, hic dicit prolationẽ, vbi sunt significationes velut imagines rerũ, quę vt intelligantur, indiget mẽte. i. intellectu mẽtis. Dũ vero nõ intelligũtur,

Lib. 2 de Gen. ad lit.

E F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

1 Sectami. cha. Superius Apostolus determinauit gratiarũ gratis datarum conditionem. hic consequenter circa eas ponit quandam cõparationem, ostendens quod prophetia sit eminentior dono linguarum. Et ad euidentiam dicendorum consideran dum. quod ad prophetiam requiritur intellectuale lumen ad intelligẽdum visionis significatum. Phareo enim qui vidit spicas, Gen. 41. & Balthasar manum scribentem: Dan. 5. ille dormiẽs, iste vigilans, non fuerunt prophetæ proprie loquendo. quia non habuerunt intellectum visionum. Sed Ioseph & Daniel qui intellexerunt, veri prophetæ fuerunt. Sic igitur accipitur hic prophetare. s. visiones sibi vel alijs factas per lumen intellectuale sibi datum exponere. vnde dicitur Dan. 10. a. *Intelligentia opus est in visione.* Sciendum etiam, quod in primitiua ecclesia pauci erãt quibus imminebat prædicare, propter quod Deus tunc dedit donum linguarum multis de illis, vt sine impedimento exercere possent officium prædicationis. Corinthij vero tanquam curiosi magis volebãt hoc donum quàm prophetiæ. Et sic loqui lingua, accipitur hic pro locutione non intellecta perfecte. nec explanata, sicut grammaticus purus potest loqui prophetias in Latino: non tñ exponere. Et ẽm hunc intellectũ Apostolus præfert pro phetizare loqui linguis. Et diuiditur in duas partes, quia primo hanc eminentiam ostendit. Secundo, qualiter sit vtendum vtroque dono, ibi: *Quid ergo.* Primum ostendit dupliciter. Primo rationibus sumptis ex parte fidelium, ibi: *Fratres mei.* prima adhuc in duas, quia primo ostendit propositum, quo ad vsum linguarũ in prædicando. Secundo, in orando, ibi: *Nam si orem.* Prima adhuc in duas, quia primo probat propositum per rationem. Secũdo, per exempla, ibi. *Nunc autem.* Circa primum continuat se ad præcedentia, dicens. *Sectamini cha.* Eo quod dixerat eam præcellere secreta dona, cap. præced. ideo ex illis quasi concludendo dicit, quod præ cæteris debent charitatem sequi. veruntamen quia propter hoc non sunt alia dona contemnenda, subdit,

iusio.

2 *Aemu. spi.* i. desiderate seu amate alia dona, vt prophetiæ donum & linguarum. 3 *Magis au.* s. desiderate. 4 *Vt pro.* quia prophetia præcellit dona linguarum. Quod consequenter probat duplici ratione. Prima ponitur, cũ dicitur. 5 *Qui enim lo. lin.* diuersa idiomata. 6 *Non hominibus loquitur.* i. ad vtilitatẽ hominum. Sicut. n. dictũ est supra, per loqui lingua siue linguis, intelligitur locutio non intellecta, sicut aliquis simplex dicit horas canonicas. non tñ intelligit vel explanat, sicut cum quis simpliciter intelligit tantũ significata verborũ, non tñ perfectæ locutionis sensum, quia nesciret exponere, immo ad intelligendũ doctore indigeret, & id donũ linguarum non sufficiebat ad exhortandũ siue prædicandũ, sed tantũ ad orandũ. Ideo subditur. 7 *Sed Deo.* cũ quo loquitur homo in oratione. 7 *Nemo, &c.* idest, intelligit per talem locutionem sensum interius latentem. 8 *Spiritus autem, &c.* s. sensus latentes per donũ prophetiæ reuelando, & ideo tale donũ sequit ædificatio ecclesiæ. Ideo subditur. 9 *Nam qui prophetat* i. sibi vel alijs reuelata referat vel explanat. 10 *Hominibus lo.* i. ad vtilitatem hominũ. 11 *Et exhorta.* proficientiũ. 12 *Et consolationem.* Lugentiũ seu perfectorum. Ex prædictis formatur talis ratio. Illud quod est ad honorem Dei & vtilitatem proximi, est melius illo quod est ad honorem Dei tantum. prophetia vero est ad vtrumque, donum linguarũ non, sed ad honorẽ Dei tantũ, vt patet ex dictis. ergo. &c. 13 *Qui loquitur.* Hic ponitur secunda ratio, quæ talis est, Melius est illud quo aliquis proficit sibi & alijs, cuiusmodi est prophetia, quam illud quo proficit sibi tantum. sicut est donum linguarum per se tamen acceptum, quia per hoc non potest alios instruere. Et hoc est quod dicit. *Qui loquitur lin. semetipsum ædificat.* sibi proficiendo scripturas recitat orando vel studendo. 14 *Qui autem pro.* Scripturas referando vel explanando scriptis vel verbis. 15 *Ecclesiam, &c.* i. congregationem fidelium. Et ne aliquis ex dictis crederet non esse curandum de dono linguarum, ideo hoc remouet, dicens. 16 *Volo autem.* i. desidero. 17 *Omnes vos lo. lin.* tanquam aliquod bonum.

Digitized by Google

tur, dicuntur in spiritu, non in mente. Mens. n. hic accipitur superior vis aiæ. Spiritus, vis eiusdem animæ inferior, cui rerum imagines imprimuntur. Lingua vero, quælibet signorum prolatio: ergo cũ intellectus accedit qui est mẽtis, vel reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Sciẽdũ quod loquens lingua, aliquando non intelligebat, aliquando intelligebat, sed alijs exponere non valebat: sed alius forte interpretabatur. Aliquando & videbat & intelligebat & interpretabatur. vt verbi gratia: Pharao in spiritu, vidit septem boues: illorumque prolatio quasi lingua fuit, sed non intellexit quod significaret. ideoque propheta non erat. Proinde quia rerum similitudines demonstrabantur in spiritu, si non intelligebat, nondum erat propheta. Magisque propheta dicẽdus est, qui interpretatur, qđ alius videt, vt Ioseph magis quam Pharao. Pharao vidit in spiritu, Ioseph mẽte. Eius spiritus informatus erat, vt videret imagines. huius mens illuminata, vt intelligeret veritatem. Ideo in illa erat lingua, in ista prophetia: quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationis interpretatio. Minus ergo est propheta, qui rerũ significatarum solo spiritu videt imagines. Magis propheta qui solo earum intellectu præditus est. Sed maxime qui in vtroque præcellit, vt Daniel: qui & somnium regis quod viderat, dixit, & quid significaret, aperuit.

Gen. 41. a

Dan 5. c

(a Quia plus prodest. — Dignior. — Exponit.)

guis, magis autẽ prophetare. Nam maior est qui prophetat, [1] [2] quàm qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, vt eccle- [3] sia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres si venero ad [4] [5] vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar, [6] aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in do- [7] ctrina? † Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue ti- [8] bia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, * aut quod citharizatur? Et- [9] enim si in certam vocem dederit tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi † manifestum sermonem [10] [11] dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim [12] in aera loquentes. Tam multa † vt puta genera † lingua- [13]

(Interlinear glosses: Quod raro. — Exponere valet quod dicit. — Cum fideles. — a Nihil. b Nisi signis i. linguæ accesserit intellectus: vt non spiritu tantum, sed & mente agatur. — Sub. ta ostensione. — Quamuis ita linguas appetatis, tamen. — a Distinctos & intelligibiles sonos. b Id est, quis iudicare poterit modos uel consonantias cantilenæ. — a Tibia. — a Aliud simile. Vere de istis nescietur: quia nec de tuba b Quæ bellum non significet. c Nescietur: effectus indicat, quia nemo se parat. — a Et Loquentes. b Quarumlibet signorum, uel incognitam c Per interpretationem. — a Qui debetis ad bellum contra dæmones hortari. b Nullo modo. c Intelligetur. d A uobis. e Nescietur. — Non ad ædificationem. Quasi nullus. — Sunt multa.)

† Quinetiam.

* tibia.

† significantes

nempe quia communiter pluribus vtile est, vides vt præferat vbique, quicquid communem respicit vtilitatem, &c.

a *Nunc au.* Dixi maior est qui prophetat, quam qui loquitur lingua. In meipso autẽ videre potestis, quod lingua non prodest, pphetia prodest. *Nunc autem.* Quãdo fideles: quid tũc quando infideles?

b *Aut in reuelatione.* vt exponã reuelationem. Reuelatio est quando per figuras ostenduntur quædam mysteria, vt in Apocalypsi.

Reuelatio.

c *Aut in scientia.* vt exponam ea quæ ad sciendum pertinent. Ea sunt quæ fidem illuminant, vt de natura diuinitatis.

d *Aut in prophetia.* vt exponam scripturas quæ de futuris agunt.

e *Aut in doctrina.* vt exponam scripturas quę mores informãt. Vel reuelatio est subita aliquarum rerum ostẽsio per spiritum. vnde post: si cui sedẽti reuelatum fuerit. Prophetia est vt Isa. vel cæterorum, quam sine humana industria spiritussanctus paulatim reuelat. Sciẽtia est eorum quæ proprio studio didicit. Doctrina est eorum quæ alio docente.

Prophetia. † verbi gratia

Scientia. Doctrina.

f *Tamen quæ sine.* Per me ostendit linguam non valere sine interprete. Per me dico, quod ostendi qui sum rationalis, tamen per inanimata idem patet.

g *Etenim si incer.* Itẽ per aliam similitudinẽ. *Etenim si incer. &c.* Iudæis erat vsus tubæ in festis & in bellis diuersis sonis.

✲ Chrysost. Comparat hic inter se dona, extenuans illud linguarum, non inutile prorsus quidem, nec vtile tñ vehementer per sese ostendens: multum. n. ab illo tibi placebant, egregium quiddam esse rati, vt quod primũ omnium Apostoli tanta cum admiratione obtinuissent, non tñ propterea alijs preferendum erat. Quo igitur Apostoli istud primum oĩum tenuerunt? quia protinus ẽdum quoquo versus fuit. Et quemadmodum eo tpe, cum turris extrueretur, vna lingua in multas secabatur: ita tum quidem multæ sæpe in vnum quendam hominem confluebãt, idemq; Persarum, Romanorum, Indorum, & multorum prętereà linguis, spũ insusurrante loquebatur, atq; id munus, munus tum vocabatur linguarũ, multis. s. omnino vocibus vtendi facultatem præbens. Hoc igitur quo noĩe tollat, quo noĩe deprimat, videamus. Nam quod inquit, qui linguis loquitur, nõ hominibus loquitur, nemo enim audit, extenuare vult, monstrans non esse arduum vehementer. Quod porro subiungit, spiritu vero loquitur mysteria, tollit rursum, ne vel superuacuum, vel inutile, temereq; concessum putemus. Qui prophetat autẽ, hominibus loquitur, ædificationem, exhortationẽ, consolationem. Vides egregium hoc esse munus, vnde monstrarit, nempe

✲ Chrysost. A superuacuis (tibia, cythara, &c.) orationem ad necessaria transfert. Non in cythara solum, sed in tuba ẽt videre id ipsum licet, inquit, sed & huic sui quidam numeri sunt, & nunc bellicum sonum, nunc alium reddunt, nunc ad prælium, nunc ẽ prælio vocãt. Atque id quidem nisi quis discernat, de summis extremisque rebus periclitatur: id qđ pulchre significauit detrimentum ostendens. Quis ad bellũ enim apparabitur, inquit? numeros igitur distinctos nisi habeat, ne tuba quidem iuerit. Sed quid ad nos ista, dices? maxime vero ad nos, ideireo subiungit: *Sic & vos,* inquit, *nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur?* Ita nihil habere nos [illegible] linguas, videlicet fere monstrauit. Quo ergo, si nihil habere, concessæ sunt? Primum vt prodessent accipienti: quod si ceteris quoque velis, interpretationem [illegible] oportet, &c.

h *Tam mul.* [illegible] in aera. Quia tam multa vt sunt genera linguarum [illegible] est: tantũ ualet hæc locutio ac si omnibus linguis [illegible] quas nunquam ullus intelligeret: & de omnibus rebus in unaquaque lingua, quia nulla res est sine sua uoce in unaquaque lingua. Vel, *Tam multa vt sunt ge. lin. in hoc mun.* quia loquimini omnibus linguis, & de omnibus rebus.

a *Et sine*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Magis au. s.* uolo uos. 2 *Propheta e.* quĩ melius est. Ideo subdit. 3 *Nam ma. est.* si tñ utrunq; donũ per se sumãt. Io subdit. 4 *Nisi forãnter.* scripturas explanando: quod pertinet ad prophetiã, & sic tale hẽt utrunq; donum. s. linguæ & prophetiæ: quod est melius q̃ habere alteram tñ. cęteris paribus. 5 *Nunc au.* Hic consequenter ostẽdit propositum per exempla: & primo per exemplũ sumptũ, dicens: *Nunc au. fra. si ue. ad vos.* i. utens tantũmõ dono linguarũ qđ habeo.

6 *Quid vo. pro.* nisi uobis explanauero dicta mea. q. d. nihil. Hæc aũt explanatio potest esse primo circa diuina hominibus occulta: quæ tñ scire necesse est, uel expedit. Et quantum ad hoc dicit: *Aut in reuelatione.* Secundo: circa humana, quorum cognitio ad salutem est utilis uel necessaria. Et quantum ad hoc subdit. 7 *Aut in scientia,* quæ proprie accipiendo est de terrenis. Tertio circa futura contingentia, & quantum ad hoc subdit. *Aut in prophe.* Quarto: circa moralia. & quantum ad hoc dicit: *Aut in doct.* 8 *Tamen quæ.* Hic ponit sẽm exemplũ in reb⁹ inanimatis. s. instrũs musicis, quia si sonum confusum emittãt, nescitur quid canitur: sed requiritur determinatio soni per uarium tactũ instru. & hoc est quod dicit. *Tamen q. s. si. anima.* hic accipitur uox similitudinarie tantum: quia proprie loquendo sonus est inanimati. ut dicitur. 2. de anima. Vox est percussio aeris respirati ab anima ad uocalem arteriam cum imagine significandi. Et sic vox hic accipitur pro sono. Cætera patent usque ibi.

Diuisio.

9 *Etenim si in.* Vbi ponitur aliud exemplum de tuba quæ aliter sonat inuitando ad consiliũ, aliter uocando ad festũ, & aliter prouocando ad bellum, ut habetur lib. Nume. 10. propter quod nullus præparat se ad bellum, nisi sonet determinato modo ad hoc statuto. Et similiter locutio linguarũ non ualet ad ædificationem, nisi sensus explanetur. Et patet litera usque ibi. 10 *Ita & vos per li.* supple non proficietis ecclesiæ. 11 *Nisi ma. ser. de.* explanatum modo prædicto quod pertinet ad prophetiam. Ideo subditur.

12 *Eritis enim, &c.* id est, in unum.

13 *Tam mul.* scilicet idiomata,

1 *Et sine*

Digitized by Google

a *Et sine vo.* Multæ sunt linguæ, sed habent proprias significationes vocum, vt intelligantur.

b *Si ergo nesci.* Et quia alij sine interprete non intelligerent, ego ero barbarus.

✱ Chryso. Haud igitur calumnior ego linguas, sed esse inutiles dico, quantisper sunt ignotæ. Deinde vt ne molestior oratio sit, crimē æquat, *Barbarus* inquit, *ille mihi, & ego illi* nō vtique ob naturam vocis, sed ob imperitiam, &c.

c *Sic & vos.* Vel sub vna distinctiōe, sic, Et propter hoc ne sitis barbari, & vos vt ego quærite vt abundetis.

d *Spiritus meus orat.* Spiritus vocatur vis animę inferior mente, vbi corporalium rerū similitudines imprimuntur. Mens altera superior vis animę, vt supra. Spiritus Pharaonis informatus est, vt videret imagines, mens Ioseph illuminata est, vt intelligeret.

e *Sine fructu.* Ambr. Ita ēm si lingua incognita quis loquatur, vel signa aliquarum rerū sine intellectu proferat, sicut solent Latini homines Græce cantare, oblectati sono verborum nescientes tamen quid dicant.

f *Orabo spiritu.* idest, ita loqui approbo, vt signa rerum forment in spiritu, & eorum intellectus refulgeat in mente. Vel, *Orabo*, ore & mente.

✱ Sedul. Est autem spiritus vis quædam animę mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur.

Orabo spiritu. &c. ✱ Sedul. Oratio hoc loco oris narratio intelligit. Ergo orabo spiritu, hoc est, ignota lingua in spiritu meo expressi loquar.

g ✱ *Orabo & mente,* Idest, in intellectu mentis meę aliis prędicabo, qui enim interpretatur, necesse est vt ipse prius intelligat quod aliis dicturus est.

h ✱ *Cæterum, si benedix. Spiri.* Idest, sine interpretatione, quatenus aliis clarescat quod loqueris, quis supplet locum idiotæ? Idiotæ id est nuper baptizati, & qui nullam præter propriam intelligit linguā, quod propriū est auditoribus.

i *Quomodo dicet Amen.* ✱ Sedul. Hoc est, q̄ tuæ benedictioni perhibebit testimonium, vel consensum, cum ignoret ipsius linguę qualitatem.

K *Amen.* Aug. Notãq; hoc verbum amen, nec Grecum nec Latinū est, sed Hebræum, & interpretatur, verū. Cumque posset dici, verū, non dr̄, sed amē. Nec Græcus tamē, nec Latinus interpres ausus est facere, ne vilesceret nudatum, sed honorē haberet velamento secreti.

l *Nam tu quidem bene gratias agis.*

✱ Sedul. Quod superius dixerat, si benedixeris spū, hoc ipsum exponit, Nam benedicere spiritu, est gr̄as agere, licet ignoret is linguam.

m *Gratias ago. de.* Proponit se exemplum, q̄ non debent loqui linguis nisi ad ædificationem, sicut ipse qui oēs nouit. *Gra. ago.* Ne æmulus per inuidiam videretur dicere, Deprimit in alijs quod in se non haberet, ostendit omniū horum se loqui linguis, di. *Gra.*

n *Sed in ecclesia volo sensu meo quinq; verba loqui, &c.* ✱ Sedul. Mauult pauca verba lucida sensu recto loqui, q̄ innumerabilia

Margin: Gen. 41. Ibidem. — Aug. l. 12. de gen. ad lit. c. 8. Et lib. de Trin. 14. c. 16. — Tract. 12. Ioan. — † vim. † Alioqui. † magis quam omnes vos. † mente mea. † qui loquit. † sectatores. Amen. † excellatis.

---

a b c rum sunt in hoc mundo, & sine voce nihil est. Si ergo nesciero † virtutem vocis, ero ei † cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos, quoniam † æmulatores estis spirituum, ad ædificationem ecclesiæ quærite vt † abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nam si orem d lingua, spiritus meus orat: mens autem mea sine fructu est. e f g Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mente. h † Cęterum si benedixeris spiritu, quis supi K l plet locum idiotæ? quomodo dicet, amen super benedictionem tuam? Quoniam quid dicas nescit. Nam tu quidem bem ne gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo n quod † omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba † sensu meo loqui, vt & alios instruā, quā decem

(Interlinear glosses: Toto. Intellectu. — a Interpretationem significationis vocis quam profero. b Quem instruere debeo. c Non intellectus. d Instruit. Vel audit. — a Intellectus. Quia nec ipse me, nec ego ipsum intelligo. b Sicut dico de me. c Eritis barbari sine interpretatione. — a Quia desideratis dona spiritus. b Quod est per interpretationem. — ¶Et quia ædificare debetis. a Deum, vel sic oret. i. loquatur. b Interpretandi gratia sibi detur. ¶Idest. vt exponat. c Si aliter. d Ideo loquar. — a A Deo datus facit loqui, vel ratio quæ id bonum putat. b Intelligentia eorum quæ dico. — a Vtile est. b Loquar. c Voluntate vel lingua per spiritum data. d Intelligentia mentis. e Melodia cantus, quod minus. — a Intelligentia spirituali quod plus. b Sed aliter. c Aliqua bona dixeris. d Lingua per spiritum data. — a Q nullus, nec etiam sapiens, quis non intelligit. b Illiterati & rudis. c Q nullo modo, Quoniam quid dicas nescit. — a Ideo dico super tuam benedictionem, vel hoc noto quod idiota non habet locum. Nam hoc non noto, vel arguo, quod agis. Hoc ideo dic̄ t, ne videretur reprehendere donum spiritus. — In lingua. Q Non in vobis vitupero quod in me non habeo. — a Qui loquitur aliquis vestrum. b Cui vti is esse debeo. — Pauca. Vt intelligam. Fide & moribus.)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

D E F A B C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et sine. vo. nihil est. *i. sine significatione vocis significatiuæ & sensu locutionis nihil est cognitum ad vtilitatem ecclesiæ, immo derisibile est, sicut loqui aliquid idioma ignoranti. Ideo subditur.*

2 Si ergo nes. vir. *id est, significationem.*

3 Ero ei cui lo. ba. *i. extranee loquens, sicut si aliquis faciens horas canonicas & non intelligens loquatur alteri simpliciter ignoranti. Ideo subditur.*

4 Sic & vos. *ne sitis similes barbaris, quod debetis vitare. Et ratio subditur cum dicitur.* 5 Quo. æmu. estis spi. *i. amatores bonorum spiritualium.* 6 Quærite vt ab. *non solum verbo, sed magis intellectu ad explanationem verbi. Ideo subditur.*

7 Et ideo qui. lo. lingua. *habens donum linguarum.*

8 Oret vt in. *i. vt a Deo prophetia sibi detur tāquā melius bonū.*

9 Nam si orem. *Postquā ostendit præeminentiā prophetiæ respectu doni linguarū in prædicatione, hic consequenter idē ostendit in oratione. Et primo in oratione secreta. Secūdo, in publica, ibi.* Cæterū. *Circa primū facit talem rationē, Oratio quæ reficit intellectū & affectū vel nata est reficere, melior est illa quæ reficit tantum affectū, sic est in proposito, quia per donum linguarū præcise proferri possunt verba orationis in quolibet idiomate, sed nō intelligūtur Sicut cū laicus dicit orationē dominicam vel aliud huiusmodi deuote, & tunc affectus eleuatur in Deum, & sic reficitur eius affectus, nō tamē intellectus, quia non intelligit quæ dicit. Sed quādo intelligit, reficitur eius affectus & intellectus. igitur intellectus locutionis quæ pertinet ad prophetiā, melius est dono linguarū. Huius rationis ponit minorē, dicēs,* Nā si orē lingua spiritus meus orat. *i. affectus meus in Deū eleuatur, spiritus enim importat quandā vim motiuā. Et ideo voluntas, quæ est affectus intellectiuus vocatur hic spiritus, quia mouet alias animæ potentias ad agendum.* 10 Mens autem mea. *Idest intellectus meus.* 11 Sine fru. est. *Quia non intelligit orationis sensum. Ideo concludit.* 12 Quid ergo est. *mihi faciendū.*

13 Orabo spiritu, orabo & mente. *idest affectu & intellectu.*

14 Psallam &c. *Psallere est orare cum melodia.*

15 Cæterum. *Hic consequenter idem ostendit oratione publica, quia si populus intelligat orationē seu benedictionem sacerdotis, melius reducitur in Deum, & deuotius respondet,* Amen, *Ideo dicit,* Cęterum si benedixe. *i. tu sacerdos vel episcopus.*

16 Spiritu. *idest, absque hoc quod populus intelligat.*

17 Quis sup. lo. idiotę. *q. d. quid proficit populus simplex & nō intelligēs. q. d. nihil aut modicū, quia nescit se cōformare tibi qui es minister ecclesiæ, respondendo amē. Propter quod in primitiua ecclesia benedictiones & cætera cōmunia fiebāt in vulgari, sed postquā populus multiplicatus fuit, & consueuit se conformare ministris ecclesiæ, vt protestādo quādo dicitur euangeliū deposito caputio, adorando eucharistiā, & cōsimilibus, fiūt in latino in ecclesia latina. Et sufficit q̄ clericus respondeat pro toto populo. Expeditius. n. fit hoc modo quam in Vulgari. Consequenter Apostolus concludit intentum, scilicet, quod prophetia est melior dono linguarum, dicens.*

18 Gratias ago Deo, &c. *Et hoc est quoddam donum a Deo mihi datum. Sed quod donum prophetiæ melius est subdit.*

19 Sed in eccle. volo. *supple magis.*

20 Quinque ver. *idest, pauca.*

21 Sensu meo. *s. vt intelligam & ab his intelligar.*

22 Vt & ali. in. quam, &c. *i. quā maximam vorborū copiā sine huiusmodi intellectu. Sciendū autē, quod Apostolus specialiter hic dicit se velle loqui quinq; verba. q̄a prædicatores debēt annūciare quinque. s. credenda, agenda, vitanda, timēda, speranda, quia prædicatio debet esse de his quæ pertinent ad fidē, & sic habetur primum. Et de his quæ pertinēt ad mores, & sic habentur alia quatuor. s. virtutes & vitia pena & gloria. Et quia ista debent prædicare cum breuitate sermonis. Ideo dicit. Apostolus.* Quinque verba. *idest, pauca.*

Digitized by Google

A bilia obscura & incognita, quę auditores non ędificant, quia meliora sunt pauca verba quę prosunt, quam multa quę nō prosunt.

a *Nolite pueri effici sensibus.* * Sedul. Ac si diceret, pueriles est variarū linguarum cupiditas, in qua sola delectatio est, non vtilitas, nisi accedat interpretatio. Aut, nolite pueri effici sensib. sed scire debetis quare datæ sunt linguæ.

b *Sed ma.p.e.* Vt sitis remoti a malicia, vt paruuli, studentes hic quæ prosunt, quod est perfectio sensus.

Aug. lib. 33. quæst. io. q. 61. & in psal. 43. 46. & 112.

c *In lege.* Ratio quare non debent quærere linguas, quia in signum sunt infidelibus, quod ipsi iam nō sunt, & non ad ædificationem quæ necessaria est iā fidelibus.

B *In lege.* Ambro. Dicit linguas quibus velatur veritas mutandas, qui etiam omnia velamina legis veteris dominus per prophetam esse mutanda dixit, vt fidelibus perspicua fieret veritas remoto legalium figurarum velamine. Ex hac similitudine ostendit linguas quibus regitur veritas non esse appetendas, nec dari propter fideles, sicut in veteri lege velamen erat, vt indignis & infidelibus velaretur veritas.

† indocti. † coarguitur.

In lege script. est. * Sedul. Legem vocat prophetiā Isaiæ.

d *Aliis linguis.* Amb. Nō de sabbato, & neomenijs, & circūcisione & huiusmodi, sed nouū Testamētū. Vel, nō in reuelatione, qua indigni sunt, sed in parabolis dr eis Euāgeliū. Sedul. C

a *Infinita verba. Tantum. Sic & vos, agite. Per imperitiam. Vt non intelligentes quę dicitis, ut pueri.*

a milia uerborū in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus,

a In innocentia. b Vt intelligatis plene quod dicitis.

b sed malitia paruuli estote, sensibus autē perfecti sitis. In le-

a Ne quæratis linguas, quia. b In prophetia Esaiæ, quæ hic dicitur lex. c Scilicet hoc. d Diuersis generibus linguarum. e Quam beneuolis & fidelibus. Et aliis verbis de spiritualibus & terrenis.

c d ge enim scriptum est. †Quoniam in aliis linguis, et in labiis

a Per Apostolos. b Iudaico. Maleuolo. c Hoc faciam, ut uel sic exaudiant. Sed nec sic exau. In quo notat linguas esse datas in signum infidelibus, unde subdit, Itaque lin.

e f aliis loquar populo huic, & nec sic exaudiet me, dicit domi

a Qui credunt omnia posse Deum. b Ad fidem nouitate miraculi mouentis.

nus. Itaque linguę in signū sunt nō fidelibus sed infidelibus.

a Vt sensibus perfecti sint fideles. Datæ sunt. b Ne sanctum detur canibus. Vt ædificentur.

g Prophetię autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo con

Fideles. Sine interprete.

ueniat vniuersa ecclesia in vnū, & omnes linguis loquātur,

a Alias ta. b Alias Is. c Cum alter alterum non intelligat. Quasi arreptitii.

intrent autē idiotę aut infideles, nonne dicēt, quid insanitis?

Viritim exponant.

Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel

a De aliquo suo errore. b Damnabilis ostenditur. c Peccata sua quæ nesciebat tunc peccata.

idiota, †conuincitur, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim

a Sibi. Expositionibus eorum. Humilians se.

cordis eius manifesta fiunt. Et ita cadens in faciē adorabit

a Qui se sibi per nos notificauit. b Ore quod habet corde.

h Deum, pronuncians quod vere Deus sit in nobis. Quid ergo

* Sedul. Ideo hoc dicit, vt ostēdat quod in isto tempore linguis alijs non indigetur, dum multi fideles sūt, & vnaquęque lingua doctorē habet ex se. Nā linguę in principio ideo datæ sunt, vt infideles crederent ipsarum admiratione, atque sua lingua docerentur. Vnde sequitur. D

Itaque linguæ in signū sunt non fidelibus. * Sedulius. Hic ostenditur crescente fide signa cessare quando infidelium causa dāda esse præ dicantur.

e *Et nec sic ex.* Hoc de his pdixit quos præsciji non credituros, quibus propter peccata non patet vel placet veritas.

† Isa. 28. cap

f *Itaq. l. in sig.* idest, sermones Dei incognita lingua & peregrina obscuri sūt ne videantur a perfidis, vt cum audiuntur, signum sit quia propter perfidiam factum est, ne audientes intelligant, hoc vtique fit infidelibus quibus tegūtur sensus, fidelibus autē cōuenit prophetia & nō lingua incognita. E

Aug. lib. 15. de Trinit.

g *Si ergo conue.* Alia ratio cur nō debet loqui linguis. Q. quia linguę sūt in signū, nō ad ędificationē, *Si ergo, &c.* Impostura tenebras quęrit, & falsa pro veris ostēdit, sicut pagani tectis vanitatibus illudūtur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

h *Quid er.* Iā incipit determinare quo mō linguis sit vtendū. F

q.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Fratres mei.* Postquā Apostolus ostendit prophetiā pręcellere donū linguarū rationibus sumptis ex parte fideliū, hic cōsequenter idē ostendit ratione sumpta ex parte infidelium. Circa quod primo excitat attentionem Corinthiorum, dicens.

2 *Nolite pueri effici sensib.* i. in discretione boni & mali, pueri enim frequenter præeligunt minus bonum maiori, hoc autem dicit Apostolus ne præeligant donum linguarum prophetiæ, qđ est maius bonum. 3 *Sed mali. par. esto.* i. non cogitetis malum, sicut paruuli deficiunt cogitando talia.

4 *Sensibus autem perfe.* idest, ea quæ dicitis sic intelligatis perfecte, vt possitis alios instruere, quod pertinet ad prophetiam.

5 *In lege enim scriptum est.* Hic consequēter facit suā rationem quæ talis, ꝙ qn̄ aliqua duo ad vnū finē ordinātur, illud est melius qđ est efficacius ad finē illū cōsequendū. Donū autē linguarum & donū prophetiæ ordinantur ad conuersionē infideliū ad quā efficacius est donū ꝓphetiæ, ergo &c. Minorē huius rationis probat dupliciter. Primo auctoritate, dicēs, *In le. e. sc. est.* Non accipitur lex hic stricte. s. pro quinque libris Moysi, sed pro toto veteri Testamento, quia quod hic allegatur scribitur Isa. 28. secundum translationem Septuaginta.

6 *Quoniam in aliis lin. & in labijs lo. popu. h.* idest, populo Iudaico, qđ fuit impletū. Act. 2. quādo Iudæi cōgregati in Ierusalē de diuersis terris audierūt credentes, loquētes in omnibus linguis.

7 *Et nec &c.* Licet. n. tūc aliqui ad Christū fuerūt conuersi, tñ plures manserūt obstinati, & cōuersi magis fuerūt per verbū Petri referentis scripturas prophetarū, qđ ptinet ad prophetiā quā per donū linguarū, vt patet Act. 2. Et sic patet, ꝙ donū ꝓphetię plus valet ad conuersionē infidelium, quam donum linguarum.

8 *Itaque lin. in si. s.* Diuinæ virtutis.

9 *Non fi.* i. pro fidelibus, qui iam credunt.

10 *Sed inf.* vt prædicatores Euangelij intelligi possint ab omnibus singularum linguarum, & sic conuerti ad fidem Christi.

11 *Prophetiæ au. non in.* i. Gentilibus, qui non habueruut legem nec prophetas.

12 *Sed fi.* i. Iudæis vnū deū credentibus, de qbus fuerūt Apostoli, alijq; Christi discipuli, & alij credentes primi fere omnes, per quorū prædicationē cōuersi sūt Gētiles. Et sic ꝓphetia plus valuit ad cōuersionē infidelium quam donum linguarum, sicut ad instructionem fidelium plus valet scientia quam eloquentia.

13 *Si er.* Hic secundo declarat minorem facto, dicens. *Si er. e. vn. ec.* Causa orationis vel perceptionis sacramenti vel aliquo huiusmodi. 14 *Et omnes.* fideles.

15 *Linguis loquantur, intrent autem.* i. ignorantes idioma.

16 *Aut in. non d.* quia vos reputabunt insanos. vñ Apostoli sic loquentes reputati fuerūt ebrij, Act. 2. b. Et sic in tali casu donū linguarū esset magis ad cōfusionē fideliū quā ad cōuersionē infideliū, & sic etiam fuisset Act. 2. c. Nisi Petrus per donum prophetię ostendisset contrarium interpretando dicta prophetarum.

17 *Si au. o. prop.* non simul, sed successiue exponendo scripturas vel reuelationes sibi vel alijs factas.

18 *Intret autem quis infidelis vel idiota, con.* Illis successiue prophetantibus, inquantū ostēdūt vitā Gētiliū irrationabilē. Et sic.

19 *Dijudicatur ab omn.* i. condemnabilis ostenditur.

20 *Occulta e. & c. ma. fi.* Inquātū ex prædicatione tali vel expositione tangūtur multa pertinentia ad fidē & mores, ex quorū auditu cōuertitr ad cogitandū mala in corde suo latentia, & ad pęnitendū corde & cōfitendū ore. Pōt et aliter intelligi. Nā in primitiua ecclesia ad cōuersionē infideliū fuit pluribus fidelibus diuinitus cōcessum secreta cordiū cognoscere, ex quorū reuelatione aliqui conuertebantur ab infidelitate, sicut mulier Samaritana credidit in Christum ex reuelatione sui delicti, Iohan. 3.

21 *Et ita cadens in fac. & c.* Humilians se coram Deo ex dicta prædicatione, vel secreti reuelatione.

22 *Adorabit Deum.* Conuersus ad ipsum.

23 *Pronuncians.* Idest, confitens.

24 *Quod vere Deus in vobis sit.* Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Roma. 10. c.

25 *Quid er. est fr.* Hic ostēdit Apostolus qualiter sit vtendu donis prophetiæ & linguarū. Et primo facit hoc in generali. Secundo, magis in speciali, ibi, *Siue lingua.* Circa primum dicit, *Quid ergo est fratres.* s. vobis agendum. s. quod sequitur.

Cum

Digitized by Google

Q Quandoquidem in hæc veniunt de locutione linguarũ. ergo quid agendum de his est, Q. Cætera sub modis ad ædificationem agenda sunt, lingua vero sic est vtendum. *Vnusquisque.* Ideo nullus se excuset.

a *Psalmum ha.* Laudem Dei, per canticum.

b *Doctrinam.* Sensum spiritualem per prudentiam.

c *Aut vt mul. tres.* non plus quã tres. ne occupet diẽ, & non sit locus prophetis scripturas differentibus.

d *Sibi autem loqua.* Sibi loquitur qui compungitur ex his quæ dicit, Et ideo ad honorem Dei, quẽ laudat vel orat.

e *Prophetæ duo.* quia sufficit sermo tot hominũ, & in ore duorum vel triũ stat omne verbum.

f *Quod si alii.* Ambr. Dat inferiori, quod non superiori.

g *Et spiritus.* Loquẽs debet cedere sedẽti, qa spũs qui vnus est, sed pluraliter dicitur pp multos prophetas quos replet, vel ppter plura eius dona, subditus est prophetis. vt qñ volunt, tacere possint, & qñ volunt loqui possint, & non cogit eos vt phithonicos clamare, vel aliqua subticere.

Amb. vnde si prior non cedit, vr non esse spiritus Dei vere subditus, quia aliter dissensionis esset & nõ pacis. Ita hoc mõ vobis dico, sicut in omnibus non est nouum vel singulare, ideo firmiter tenete.

Spiritus prophe. prophetis subiectus est. ✠ Sedul. quia spiritualis gratia, quæ fuit in prophetis subiecta est nobis Apostolis, & Apostolicis viris, ac pdicatoribus. Siue spiritus humilitatis, charitatis, qui est in prophetis, i. prædicatoribus debet subiectus esse aliis prophetis. id est prædicatoribus, & idcirco alterutrũ sibi inuicem cedant, vt vno loquente prior taceat, quia Deus qui in ipsis est, non est dissensionis, sed pacis. Itaque per hæc omnia hortatur eos ad concordiam, ne magnitudine donorum & sapientiæ nascantur discordię.

h *Non enim est dissen. Deus.* Dissensionis esset, si quos replet simul loqui compelleret.

i *Sicut in omnibus. &c.* Vel mulieres taceãt, sicut ego doceo in omnibus ecclesiis.

K *Mulieres vestræ taceant.* ✠ Sedul. Supra dixit, prophetæ duo aut tres deiudicent, sed ne pateretur fœminę in hoc cõcludi, ideo subiungit & dicit, Mulieres taceãt. Sicut & lex dicit in Genesi, *Sub viri potestate eris & erit conuersio tua ad virũ tuũ & ipse tui dominabitur.* Turpe est enim mulieres in ecclesia loqui. Alibi autem concedit eas docere suam prudentiam & castitatem, sed hoc priuatim.

Marginalia: † canticum. † ad summum. Deut. 7. b. † consolationem accipiat. † confusionis. † doceo. † 13. dis c. mulier. 1. Tim. 2. c. † fiat p binos † vicissim. Duo in prophetis. † singulatim. † sunt subiecti Diuisio.

---

a est fratres? Cùm conuenitis vnusquisque vestrum † psalmum [1]
b habet, doctrinã habet, apocalypsim habet, linguam habet, [2] [3]
interpretationem habet, omnia ad ædificationẽ fiant. Siue [4] [5] [6]
c linguã quis loquitur, secundũ duos, aut † vt multum tres, & [7] [8]
d † per partes, & vnus interpretetur. Si aũt nõ fuerit interpres [9] [10]
e taceat in ecclesia. Sibi aũt loquatur & Deo. Prophetæ duo [11] [12]
f aut tres dicant, & cæteri diiudicent. quod si alii reuelatum [13] [14] [15]
fuerit sedẽti, prior taceat. Potestis .n. omnes per singulos [16] [17]
g prophetare, vt omnes discãt, & omnes † exhortentur. Et spi- [18] [19] [20]
h ritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim est [21]
i † dissensionis Deus, sed pacis, sicut in omnibus ecclesiis san- [22]
K ctorum doceo. † Mulieres in ecclesiis taceãt. Non enim per [23]

Interlinear glosses: a Habet aliquod donum quo potest vti ad ædificationem, quia alius. b Id est, gratia Dei psalmum intelligit. a Alius. De moribus. Alius Reuelationem. Alius. a Alius ¶ Linguarum vel scripturarum. ¶ Autem. a Cætera suis modis, lingua autem sic. b Aliquis. ¶ Fiat loquutio. c Id est, duo vel tres loquantur. a Ecclesiæ vel vnus post alium, vel intercise. b Aliquis dicat vel exponat populo. c Linguis loquens. a Vbi nihil debet esse nisi ædificatio. b Tacite oret. ¶ Linguis. c Non ergo plures qui lingua loquantur. Tantum. a Sigillatim. b Quæ dicunt. c Per spiritum sanctum. a Aliquid melius. b Qui audiebat. c Det ei locum. d Etiam sedentes. ¶ Non simul, ne confusio fiat. ¶ Etiam maiores a Etiam minores. ¶ Alios. a Dum suggerunt & conatus bonos iuuant. ¶ Dissensionis. a Et ideo aliis cedat alteri. Etiam a Et sic dixi, quod potestis omnes prophetare. b Vt non loquantur linguis, nec prophetent. Ab aliqua auctoritate.

Turpe

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum conuenit. *ad ecclesiam.*

2 Vnusquisq; vestrum psalmum habet. *vel in se, vel in aliquo de congregatione fidelium, qui donum sibi datum potest in alios refundere, quia non dantur singulis omnia dona, sed diuisim, vt dictum est sup. 12. ca. et idem intelligendum est de aliis sequentibus. Per psalmũ vero intelligitur canticum ad laudandum Deum.*

3 Doctrinam ha. *i. gratiam prædicandi ad informationem morũ.*

4 Linguam habet. *i. donum linguarum.*

5 Apocalypsim habet. *i. reuelationem.*

6 Interpretationem habet. *i. virtutem explanandi obscura.*

7 Omnia ad ædificationem fiant. *quilibet enim debet gratia sibi data vti ad ædificationem ecclesiæ.*

8 Siue lingua. *Hic ostendit propositum magis in speciali. Et primo quantum ad donum linguarum. Secundo, quantũ ad donum prophetiæ ibi:* prophetæ autem. *Circa primum dicit, q̃ dono linguarũ non est vtendum a multis, sed sufficit q̃ a paucis propter occupationem temporis, Ideo dicunt,* Siue lingua quis loquitur secundũ duos. *scilicet homines.* Aut vt multum tres. *id est, ad plus. secundum quod dicitur Deuter. 17. b. in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.*

9 Et per partes. *i. successiue. Vel:* per partes. *i. intercise post alium. vt post vnã partẽ locutionis fiat eius expositio, & post aliã similiter. Et hoc mõ fit expositio, qñ prædicatores prædicant per interpretẽ hominibus ignotæ linguæ. ideo subditur,* Et vnus interpretetur.

10 Si autem non fuerit inter. *s. ille qui loquitur linguis.*

11 Taceat in ecclesia. *dum alius interpretatur.*

12 Sibi autem lo. & Deo. *Orando Deum in secreto. In ecclesia vero seruatur dicta consuetudo de numero loquentium. in missa. n. repræsentatur donum linguarum per epistolam & euangelium. & sic secundum duos actus seruatur testimonium. In matutinis vero triplex testimonium repræsentatur per triplicem nocturnum; & antiquitus dicebantur diuisim secundum tres vigilias noctis.*

13 Prophetæ. *Hic consequenter ostendit qualiter sit vtendum dono prophetiæ. Et primo ostẽditur debitus vsus. Scdo, quibus est prohibitus. ibi:* Mulieres. *Circa primũ sciendum, q̃ vsus prophetiæ hic accipitur pro proponere verbũ exhortationis ad plebem sacras scripturas exponendo. in primitiua vero ecclesia plures habebãt hoc donum, propter quod ne confusio fieret, Apostolus ordinauit, quod exerceretur a duobus tantum, vel a tribus ad plus & successiue. Et hoc est quod dicitur:* Prophetæ duo aut tres di. *scripturas exponendo non simul, sed successiuè.*

14 Et cęteri dijudi. *i. attentè audiant, vt sic possint discernere, quæ sint melius dicta & magis necessaria.*

15 Quod si alij reue. fue. sedẽ. *i. si alicui de auditoribus facta fuerit reuelatio per spiritumsanctum de aliquo pro ædificatione tunc proponendo.*

16 Prior taceat. *Dando isti locum loquendi. Et subditur causa.*

17 Potestis enim omnes. *reuelationem spiritussancti habentes.*

18 Per sin. prophetare *vnus post alium competenti tempore.*

19 Vt omnes discant. *qui audiunt.*

20 Et omnes exhor. *ad hoc apti. Sed quia posset aliquis dicere, non est in potestate sic loquentis tacere, quia loquitur ex spiritussancti motione. Hoc remouet dicens.*

21 Et spiritus prophetarum prophe. subiec. est. *Hoc est, est in potestate eorum. Circa quod sciendum, quòd duo sunt in prophetis, scilicet illuminatio mentis prophetæ. Et hoc nõ est in potestate eius, quia spiritus prophetiæ non semper adest prophetis. Aliud est illuminationis sibi factæ pronunciatio. Et hoc est in potestate prophetæ quia potest loqui & tacere, prout expedit honori diuino & vtilitati ecclesiæ. Et sic est in proposito, quia si plures simul loquerentur esset confusio, & vnus alterum impediret, ex quo sequeretur diuisio cuius Deus non est auctor. Ideo subditur,* Non. n. est dissensionis Deus. *Sciendũ tamen, quòd non semper in potestate prophetæ est tacere, imo aliquando spiritus mouet ipsum ad loquendum contra voluntatem suam. sicut patet de Balaam Nume. 23. & 24. quod benedictionem populi Israel tacere non poterat. hoc enim erat ad gloriam Dei. non sic autem in proposito, vt patet ex dictis.*

22 Mulieres. *Hic consequenter ostendit quibus personis prophetandi actus sit prohibitus. s. mulieribus. Et primo facit quod dictum est. Secundo aliquorum proteruiam excludit, ibi,* An a vobis. *Circa primum dicit,* Mulieres in ecclesiis taceant. *Scilicet cessando, a doctrina, non tamen ab oratione secreta. Et subditur ratio.*

23 Non enim permittitur eis loqui. *i. docere, quod pertinet ad doctores siue prælatos & superiores, Et ideo repugnat sexui muliebri. Tum propter defectum intelligentiæ, Tum quia mulier naturaliter debet esse subiecta viro. Ideo subditur.*

Digitized by Google

a *Turpe est.* quia contra disciplinam.
A b *An a vobis.* Sic se iactabant, quasi beneficiū darent, nō acciperent. *An a vobis ver.* Increpatio quasi suis institutionib. dimissis aliquas nouas vellent inducere, qđ non pñt, quia ab eis non processit verbum Dei, nec soli acceperunt. Itē ideo mea tenere debetis, quia quę scribo mandata Dei sūt. Et oportet vt ita cognoscat esse, si qs est, ppheta vel spiritualis, alioqn si contra vadit, nec ppheta, nec spūalis. Spūales qui non prophetæ sunt, qui non habent notitiam de futuris.

c *Si quis vide. pro.* Qđ vtiq; non est qa vere est, ita cognoscit. & q hæc ignorat, ignorabit. i. improbabit.
B Pusilli in cruce gloriātes, & si ignorant quæ subtilissime disseruntur, ad gloriam perueniunt, quia nō perit vnus de pusillis pro quibus Christus mortuus est.
d *Cogno.* Innuit difficilia esse verba epistolarum, cum a propheta vel spirituali iubet cognosci.
e *Siquis a. ig.* Sed si qs hęc ignorat, & non vult credere esse mandata Dei, ignorabitur, vt in euāge. Nescio vos. i. nō noui vos eē meos, vel inter prædestinatos. *Si q. au. ig.* Non dicit de his q non pñt discernere ineffabile trinitatis vnitatē, sed de pdictis quę ad fidē & mores ædificant, s. vt linguis prophetia pponatur, vt nō pturbate geratur, quasi pphetię spiritus ēt inuitos loqui cogat, vt mulieres taceant, vt oīa honeste & scđm ordinem fiant. Coercent ergo, & ad pacificū ordinē reuocant inqetos, tāto ad seditionē faciliores, q̄to sibi videbant̄ ipsi excellētiores, cū supbiē do cuncta turbarent.

Margin: † Gen. 3. c. — † 37. dist. cap. ideo in fin & 38. dist. c. qui dā 15. q. 1. c. 1. §. ex voluntate. — † decenter — Matt. 25. b. — † ignoret — D — E

a In ecclesia. ¶Præcipitur quod verum innuit. ¶In Gen. sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tui.
mittitur eis loqui, † sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si qd au- 1
¶Quia pro peccato quod induxit semper debet verecundari. 2
a tē volunt discere, domi viros suos interrogēt. Turpe est enim 3
¶Immo a nobis ad vos.
b mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit,
¶Ideo quod tenent alij tenete. ¶Tanquam pseudo, qui non diuina, sed terrena pro desiderijs hominum docebant. 4
c Aut in vos solos peruenit? Si quis videtur propheta esse aut 5
a Vt videtur. b Vere & spiritualiter intelligat.
d spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt 6
a Hæc esse Dei mandata. b A Deo in futuro. ¶Quia interpretatio ædificat. 7
e mandata. † Si quis autem ignorat, † ignorabitur. Itaque fra- 8
a Desiderate. ¶Tantum. ¶Ne sit dissensio.
tres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohi- 9
a Sed tam hæc quàm alia. b Non pueriliter. ¶Cum pace. 10
c Prædictum vtilius præponatur. 11
bere. Omnia autem † honeste, & secundum ordinem fiant
in vobis. 12
13

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed subditas esse, sicut & lex dicit.* Gen. 3. c. Sub viri ptāte eris. prophetia tñ quantū ad illuminationē mentis nō repugnat sexui muliebri, & sic leguntur multæ mulieres prophetasse. Nec scīn excludunt ab actu docendi in ecclesia publice, sed ēt ab actu quęrendi ibidem p modū disputationis. iō subdit. 2 *Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.* vt de auditis in ecclesia plenius informētur. Et causam dicti silentij tangit, cum dr. 3 *Turpe est enim mulier.* i. indecens est sibi, *Loqui in ecclesia.* Et per oppositum decens est eam tacere in locis publicis. Propter quod in iure cautum est, ne mulieres exerceant opus aduocandi. 4 *An a vobis.* Hic consequenter excludit aliquorum proteruiam, quia conuersi de Gētilitate possent dicere, q ordinatio Apostoli non esset bona, co q in templis Veneris & Dianę mulieres forsitan publice docebāt, qđ repellit Apost. dicēs, *An a vobis.* Gentibus. 5 *Verbum Dei processit.* q. d. nō, sed a Iudęis, quib. datę sūt scripturæ legis & pphetarū. & iō modus & ordo doctrinę scripturæ magis est deriuādus a Iudęis in Gentiles q ecōuerso. 6 *Si quis vi. pro &c.* qui pōt omnia iudicare, vt dictū sup. 2. c. 7 *Cognoscat quæ sc. v.* quia dñi sunt mandata. i. poterit cognoscere, quòd ordinatio non solum processit a me, sed a Deo. 8 *Siquis a. ig.* ex negligentia vel malitia illa q scire tenetur. 9 *Ignorabitur.* a Deo. 10 *Itaque.* Hic vltimo ponit cōclusionem intentā. s. q dona spiritussancti sunt appetenda, & q eis vtendum est ordinate, & a personis quas decet vti. ideo dicitur, *Itaque fr. amu.* tanquam melius bonū quàm loqui linguis, vt patet ex supradictis. Verum tñ loqui linguis est quoddā bonum, iō subditur. 11 *Et loqui lin. no. prohi.* successiuē, sed plures simul loquēdo. 12 *Omnia au. ho.* idest, prout decet viros & mulieres. 13 *Et sec. ord.* ad vitandum confusionem fiant in vobis.

CAP. XV.

C a NOtum autem. * Theodor. Postquam diuinus Apostolus de spiritualibus doctrinam perfecit, conducibile existimauit ēt de resurrectione verba facere. Quidā. n. impostores eos seducebāt, dicentes non futurā corporū resurrectionem. Cum autem esset spirituali sapientia plenus, non hoc solummodo ac simpliciter facit, sed primum docet scopum ac institutum humanæ naturæ a domino susceptæ, & ostendit & crucem, & passionem, & seruatoris resurrectionem fuisse propter resurrectionem communem.
* Chrysost. Vide qua æquitate orditur, vides vt a principio nihil noui, nil alieni induturum se monstret, nam qui quod cognitum iam & notum facit, nihil aliud quàm quod in obliuionē venerat in memoriam reducit.
* Hierony. Quidam

Margin: Augu. lib. 3. de consen. e. c. 25. — F — - in vobis

CAP. XV.

¶De spiritualibus hucusque, sed modo No. a De resurrectione mortuorum.
a NOtum autem vobis facio fratres euangelium quod 1
a Non nouum. b Dignum acceptione iudicastis ¶Turpius si modo illud proijcitis, in quo leuitatis arguit eos. ¶Qui sine eo caditis. ¶Per bona opera. c Stare datur vobis. 2 3
prædicaui vobis, & quod accepistis, in quo & sta- 4 5

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

NOtum au. v. fa. *Postquam Apostolus tractauit de sacramentis, & de gratia quæ confertur in eis, hic cōsequenter tractat de gloria resurrectionis ad quam finaliter ordinantur. Et diuiditur in duas, quia primo resurrectionis Christi præmittit tractatum. Secūdo probat ex hoc communem resurrectionem hominum, ibi:* Si aūt Christus. *Prima adhuc in duas, quia primo commendat doctrinam euangelicam in communi. secundo denuntiat quæ oportet scire circa resurrectionē Christi, ibi.* Tradidi enim. *Circa primum dicit.*
1 Notum au. vo. fa. *idest, ad memoriam vobis reduco.*
2 Euang. quod pred. *idest, doctrinam euangelicam, cuius excellentiam ostendit ex quatuor. Primo ex eius prædicatoribus, qui sunt Apostoli excellentis viri, & hoc tangitur cum dicitur.*
3 Quod prędic. *Ego Apostolus & alii similes mei. Secundo ex auditoribus, qui cōiter receperunt doctrinam euangelicam per orbem, qđ est signum veritatis huius doctrinæ, secundum quod arguit. Aug. Quia si per vera miracula est sic recepta communiter, certum est sic eam esse verissimam & sanctissimam, eo quod Deus non potest esse testis falsitatis, qua testificatio fit veris miraculis. Mar. vlt. d. Illi aūt profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonem cōfirmante sequentibus signis. Si autem dicatur, q sine miraculis fuit sic recepta, hoc reputandum est maximum miraculum, q tam ardua & inaudita, & supra sensum humanum existentia recepta sint tam cōmuniter non solum a simplicibus, sed etiam a sapientissimis & potentissimis viris. Et si arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa, quæ tamen a multis est recepta, Dicendum quod non est simile, quia vi armorum primo sibi multitudinem rudem subiugauit, & legem dedit promittens delitias & potentiam obseruatoribus, ad quæ homines sunt proni. Fides autem catholica per Christum & apostolos prædicata, modo contrario est recepta a pauperibus eam prædicantibus ad paupertatem & austeritatem, & mundi contemptum inducentibus, & ideo non fuisset recepta a sapientibus huius mundi & potentibus, sicut videmus impletum, nisi hoc fuisset virtute signorum. & hæc receptio tangitur cum dicitur.*
4 Quod & acc. v. *& alii sapientes huius mundi. Tunc enim sapientia maxime vigebat in Græcia. Tertiò commendatur ex hoc quod eleuat ad superna, ibi.*
5 In quo & sta. *s. sursum erecti ad Deum. Quarto ex hoc quod ipsa* * sola

Margin: Diuisio. — Euangelii excellentia in quatuor.

Digitized by Google

A Corinthiorum etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris scientiæ præsumptione negare, qui hic ab Apostolo arguuntur.

* Ambr. Ostendit illis, quia si in hac causa, quæ subiecta est, a traditione eius seducti sunt, perdiderunt quod crediderunt. Omnis enim spes credẽtium in hoc sensu est, quia mortui resurgent.

✲ Chrysostom. Vides vt ipsos testes aduocet dictorum? & non quod audiuistis, sed quod suscepistis, inquit, velut depositum quoddam reposcens, ostendensque non verbis, sed re, sed signis, sed miraculis receptum, & quod teneant prorsus.

† De cel. miss. c. ci marthę.

a tis, per quod & saluamini, † qua ratione prædicauerim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas. Et quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, et quia visus est Cephæ, & post hæc vndecim. † Deinde

(Interlinear glosses: a Iam excelsitudine & in futuro in veritate rei & speciei. ¶Saluamini nisi, &c. a Illud quod prædicaui, Nam istud tradidi & trado. ¶Inter maxima. ¶A spiritu sancto, non finxi. a Alias quia lesus: a Non pro sua necessitate. ¶Et hoc dico. ¶ Sequendo. a Probata vera morte, & hoc tam cito vt ea potestate credatur nos posse suscitare. a Tradidi. ¶Petro. ¶In conclaui.)

✲ Theod. Doctrinæ laudem rursus admiscuit, eos ad audiendum preparans. Propterea dixit, *In quo & statis*, & stationem confirmãs adiecit, per quod & saluamini. Hoc autem dicit, Volo vobis in mentem reuocare Euangelium quod a me inter vos prędicatum est, quod prompto quidem, & alacri animo suscepistis, quæ autem ex eo oritur salutem expectatis. Id autem vobis in memoriam reuoco, volens eum scopũ & institutum ostendere. Hoc enim dixit illud, Quanam ratione prædicauerim in vobis.

✲ Amb. Quod autem dicit, *In quo & statis.* his dicit qui firmi B erant in fide traditionis huius. Promiscuis enim loquitur, vt & hi qui in fide fixi sunt, gaudeant, & qui nutant, corripi se doleant, & corrigantur.

a *Per quod & sal.* Si retinetis illud euangelium. i. resurrectionem mortuorum, ea ratione qua confirmaui vobis. i. per resurrectionem Christi, Tenetis dico.

b *Si tenetis. &c.* * Theod. Si enim non creditur resurrectio corporum, superuacanea est prędicatio Euangelij.

✲ Chrys. Circa iugulum vulnus, & non de re friuola certamen, sed de summa fidei esse ostendens, & hoc leuius nunc quidem, progressus vero postquam incaluit, nudo deinceps capite clamans, Si Christus enim suscitatus non est, inane videlicet est pręconium nostrum, inanis vestra fides, & in peccatis adhuc estis.

c *Nisi frustra credidistis.* Quod est, aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut in cassum est fides quæ nõ accipitur nisi spe resurrectionis.

d *Tradidi enim vobis.* * Theod. Neque enim ipse inueni prędicationem, nec humanas sum rationes sequutus, sed a domino Christo accepi doctrinam.

✲ Chrysost. Ne hic quidem, dixit, docui, sed eadem voce vsus, tradidi, inquit, quod & accepit, nec se didicisse, sed accepisse testatus, duo confirmans, & quod obtrudere sua in euãgelij negotio fas non sit, & quod rerum ipsarum certitudine, non verbis nudis fuerunt instituti, quod paulo post probat, omnia Christo accepta ferens, nullumque dogmatum suorum humanum esse docens.

Ostensurus eis resurrectionem iustorum futuram, probat C eam per resurrectionem Christi, de qua non dubitabant.

e *Quoniam Christus mortuus est.* * Chrysostomus. Non illico resurrectionem corporum esse dicit, sed hoc ipsum cõ D firmat lõgius rõne petita, q Christus mortuus sit, inquit, ingens fundamentum, basim solidam perstruẽs resurrectioni. Non solum mortuus est, quanquam astruẽdæ resurrectioni fuisset hoc satis, sed pro peccatis, inquit, est nostris mortuus. Opere pretium hic sit † eos qui Manichæo morbo laborant, veritatis hostes & propriæ salutis insidiatores audire quid dicãt. Quid dicunt igitur? Mortem hic nihil aliud significare Paulo quam in peccatis esse, Resurrectionẽ vero peccatis liberari. Verum non simpliciter mortuum, sed pro peccatis nostris mortuum dixit, etiam inuitos ad corporeã Christi mortẽ recipiẽdã cogẽs, & per hoc añ mortẽ ẽt, peccatis liberũ fuisse probans. Nã q pro peccatis moritur alienis, liberum ipsum peccato esse cõsequetur.

† quo pacto

✲ Oecum. Veram volens ostendere mortem, & non phantasiam, vt quibusdam videtur hęreticis, addidit, secundum scripturas. Et nihil noui actum sit, quod prędictum & præfiguratum non fuerit, sed & quod vere mortuus, quia sepultu E ra mortis confirmatio est.

De morte pręmittitur, vt sicut vera mors ostenditur, vera resurrectio teneatur.

f *Scripturas.* veteris testamenti, quę mortem Christi futuram cecinerunt. vnde Isaias, Vt ouis ad occisionẽ ductus est. Et item, Tolletur a terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Etiam tradidi.

g *Quia sepultus est.* * Chrys. Confirmat hoc priora, nam quod sepelitur corpus prorsus est, hic autem non secundum scripturas dixit, quanquam id potuisset, ceu quod sepulchrũ tunc, & modo omnibus esset notũ, seu quod ad omnia pertinet, quod secundum scripturas dicit. Sed vbinam sepultũ esse, tertia die resurrexisse scriptura docet? Per eum quem Ionas gessit typum quem & ipse citauit. *Quemadmodum Ionas in ventre ceti erat*, inquit, *dies tres, tres noctes*. Per rubum in deserto, nam & ille flagrans, nõ conflagrauit, sic corpus illud mortuum est quidem, sed morti subditum perpetuo non mãsit. Idem innuit apud Danielem draco, nam vt ille cibum quẽ propheta dabat, simul ac gustauit, crepuit medius. Sic corpore Christi sorpto, tartarus est discissus, corpore huius ventrẽ eius perrumpente remeanteque.

Ioan. 2. Math. 12. Exod. 3. Dan. 14.

Et hoc similiter secundum scripturas. Ait. n. Isa. Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item. *Erit*, inquit, *sepulchrum eius gloriosum*.

h *Resurrexit tertia die.* Et hoc dixi secundum scripturas. Inquit enim Osee, *Post biduum viuificabit nos in die tertio resurgemus, & viuemus in conspectu eius*.

Osee 6. 2.

Amb. Si mortuus & sepultus resurrexit, ne dubitetis mortuos & sepultos resurgere.

Luc. 24 b.

i *Visus est Ce.* Prius quã alijs viris quibus apparuisse legitur in euangelio, aliter contrarium esset, quod primo mulieribus apparuisse legitur.

K *Post hæc vnde.* Aug. Alia litera habet duodecim, per quod Sy-

l. 3. de cons. euan. c. 25. F

NICOLAVS DE LYRA.

* *sola ducit ad beatitudinem, ibi.*

1 Per quod & s. *Ad hoc tamen quod ad beatitudinem perducat duo requiruntur. Vnum est, quod teneatur eo modo quo ab apostolis est prædicata. s. non innitendo principaliter rationibus humanis, sed auctoritati diuinæ & miraculis, ideo subditur.*

2 Qua ra. pręd. vo. si te. *q. d. prędicatio mea non processit ratione humana sed diuina. Secundum est quod fides non sit vacua bonis operib. sine quibus est mortua, & per consequens frustra. ideo subditur.*

3 Nisi frustra cre.

4 Tradidi enim. *Hic consequenter ostendit quid sit tenendum de Christi resurrectione. Et ponit quatuor de Christo. s. eius mortem, sepulturam, resurrectionem, apparitionem, quæ pertinent ad articulos fidei de incarnatione Christi, Dicit igitur.* Tradidi. n. vobis in primis. *i. inter prima credenda, quia articuli fidei sunt principia ex quibus alia credenda deducuntur, tanquam conclusiones ex eis elicita.*

5 Quod & ac. *q. d. hoc auctoritate propria non feci, sed auctoritate Dei, Et quæ sunt illa, subdit.*

6 Quoniam Christus mortuus est pro pecc. no. *non suis, Isa. 53. c.* Propter scelus populi mei percussi eum. *ideo subditur.*

7 Secundum sc. *s. Isaiæ & aliorũ prophetarũ ex spiritussancto loquẽtiũ. Et sic mors ista fuit pro peccatis nostris a Deo præordinata.*

8 Et quia se. est. *vt veritas mortis eius probaretur.*

9 Et quia resurrexit tertia die secundum. *Isti tamẽ dies accipiẽdi sunt per synecdochen, quia primus & tertius non fuerunt integri.*

10 Et quia vi. est. *post resurrectionem.*

11 Cephæ. *i. Petro, Luc, vlt. De apparitionibus autem factis mulieribus non facit Apostolus mentionem; quia inducit apparitiones ad cõfirmationem fidei de resurrectione Christi, ideo illas tantum inducit quæ factæ fuerunt personis magis autenticis.*

12 Et post h. vn. *s. apostolis, quæ apparitio fuit facta post dies octo suæ resurrectionis Thoma præsente, Ioh. 20. Prius tñ apparuerat decẽ apostolis Thoma absente, vt habetur ibidẽ. Dicit vndecim, quia Iudas qui fuerat duodecimus, tã mortuus erat, et Matthias nõdũ erat electus.*

13 Deinde visus est plus. *Ista apparitio fuit facta in Galilæa, Mat. vlt. in*

Digitized by Google

Synecdoche accipitur. Vbi.n. pars maior est aut potior, solet eius nomine et illud cōprehendi, q ad ipsū nomē non pertinet, qualiter & illud dictū est, Nōne ego duodecim vos elegi? cū tñ Iudas de electis nō esset. Hūc.n. numerum cum articulo Græci codices habēt, vt non quicunq; sed illi in eo numero intelligantur.

* Theod. Cū vellet se omnium hominū vilissimū, & abiectissimum appellare, omnibus his relictis qui in vtero perfecti fuerunt, deinde lege naturæ nati sunt, abortiuo fetui seipsum cōparat, qui in hominū catalogo non recensetur.

* Amb. Apparuit illi primum in cœlo, post orāti in templo. Abortiuum se dixit, quia extra tēpus natus in Christo, apostolatum accepit, iam Christo in cęlos recepto cum carne.

a *Abort.* extra tempus legitimū natus, id est, antequam debeat, vel post in Christo apostolatum acceperit iā Chrō assūpto. Vel similis abortiuo, quia sum minimus, causa humilitatis, vel tēpore & vocatione, non dignitate, labore & pdicatione.

b *Non s.m.di.* Cur ergo Apostolus. *Gra.a.d.* Primum sola gratia, tia, cum non præcederent nisi mala merita. Sed post per gratiam incipiunt merita.

* Augu. Quare ergo apostolus est? Gratia Dei sum id quod sum, nō sum idoneus, sed gratia Dei sum id quod sum, & propterea gratia Dei in me vacua non fuit.

Ioh 6.g. | † 13.q.6.c.5. | †Eph.3.b. Aug.l.de præd. & gratia & lib.arb. c.5. | †De renun c. nisi.qui perpetigitur. | †vacu. | de verb. domin.ser.13.

¶Hoc est in euangelio. a Qui testes sunt si quæratis. b In hoc testimonio permanentes. ¶Cito resurrecturi.

visus est, plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus [1] multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. [2]

¶Nec hoc in Euangelio. b Singulariter. ¶In ascensione. ¶Post ascensionem. a Simili abortiuo, qui coactus est ad Deum conuerti, vt abortiuus nasci.

Deinde visus est Iacobo, [3] deinde apostolis omnibus. [4] † Nouissime autē omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. [5] [6]

a Si præcedentia sua merita attendantur. ¶Qui etiam. a Firmius testimonium ab inimico. ¶Deo, non sibi.

a †Ego enim minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiā Dei. b † Gra- [7]

¶Apostolus. ¶Apostolatus. ¶Otiosa. a In tot populis, quot non illi. b Sigillatim. Ne hoc a se putetur sine gratia.

tia autem Dei sum id quod sum, [8] & gratia eius in me † vacua non fuit. [9] Sed illis omnibus abundantius laboraui. c Non autem ego, [10] d sed gratia Dei mecum. [11] Siue enim † ego, siue illi, [12] sic

a Solus. b Cum libero arbitrio. c Mortuus resurrexit, quia sic prædica. a Vbique scilicet. ¶Per gratiam. Christum surrexisse. b Per gratiam. Ita constat Christum surrexisse. Et si hoc est: c Qui est causa est efficiens resurrectionis mortuorum.

prædicauimus, [13] & sic credidistis. [14] Si autem Christus prædicatur, e quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in [15] f vobis, quoniā resurrectio mortuorum non est? [16] Si āt resurre- [17]

Futura. Dicunt non esse futuram, & si hoc. Quod totum propter suos. a Ne quis neget resurrectionem Christi, subdit inconuenientia.

ctio mortuorū non est, neque Christus resurrexit. [18] Si autem [19]

Inutilis. a Inutilis est, cum nulla remuneratio sit secutura. Quod non vultis.

Christus non resurrexit, inanis est ergo pdicatio nostra † inanis [20]

* Theod. Diuitias & occultare conatur, & aperire cogitur, neq; enim aperte dicit quid est, sed sum qđ sum.

c *Abundantius.* Hoc magis impletum est, quia de opere manuum vixit, nec euāgelio minus fecit.

d *Labora.* Ego & alij apostoli, quia in hac pdicatione. Vel, vere per gratiā, *quia ego & il.sic.i.* per gratiam *prædicaui*.

e *Et sic cre.* Arguit eos: qa cū hæc manifesta fides esset apud omnes ecclesias, illi tamen inde desciuerant.

f *Si au. Chr.* Hucusque Christum resurrexisse ostendit. Nūc per resurrectionem eius probat resurrectionem mortuorum.

Ambr. Hoc pseudo negant dicentes Christū non venisse in carne, nec passum, nec resurrexisse.

Aug. tract. 121. in Io. & li.14. ciu. | †inanis. †8.dis.c consuetudo. †1.Tim 1.c. Aug. l.3. contra Faustum. c.2. & in psal. 101. | Aug.l.2. de Doct.Chri.

In-

NICOLAVS DE LYRA.

* vlt. in qua apparuit apostolis & multis alijs.

1 *Ex quib. mul.* hoc dicit ad maiorem assertionem sui dicti.

2 *Quidam autem dorm.* morte corporali, quæ dicitur dormitio, quia erant in spe futuræ resurrectionis.

3 *Deinde vi. est ia.* Dicunt aliqui, quod ista apparitio fuit in die resurrectionis. Vouerat.n. Iacobus se non comesturum panem, donec videret Christum resurexisse, Et sic ly deinde, non importat ordinem apparitionis. Alij dicūt quod Iacobus post apparitiones prædictas habuit specialem apparitionem, propter specialem deuotionem & similitudinem ad Christum.

4 *Deinde apo, om,* s. in die ascensionis, Mar. vlt.

5 *Nouissime au. omn.* post ascensionem Christi in cęlum.

6 *Tanquam aborti. vis. est* de qua visione dictum est. 9.c. Vocat autem se abortiuum, quia abortiuus dicitur fetus, qui nascitur extra tempus debitum, vel quia cum violētia educitur ab vtero, vel quia non perducit ad debitam quantitatem, quæ tria de se sentit Apostolus, quia alij renati fuerunt ante aduentum spiritus sancti, ipse autem post. Item alij fuerunt conuersi sponte, ipse vero quasi violenter in actu persecutionis fidei, Act. 9. Item quia non reputat se peruenisse ad perfectionem aliorum, & hoc ex humilitate, di. *Ego enim sum mi. apo.* Et quia ex humilitate mentiendū non est, ideo verificat dictum suum dicens.

Quare Apostolus se abortiuū nominat.

7 *Qui non sum di. vo. apost. qui per. sum ec. Dei.* quod alij non fecerunt, & in hoc minor fuit apostolis alijs, licet ex Dei gratia fuerit valde magnus, ideo subditur.

8 *Gratia au. Dei sum id quod sum.* ex me vero nihil nisi persecutor & blasphemus.

9 *Et gratia eius in me va. non fu.* i. carens operibus bonis.

10 *Sed il. omni. abun. la.* Nullus.n. aliorum legitur tot terris prædicasse, nec pro suo victu sic proprijs manibus laborasse, nec tot tribulationes in terra & in mari sustinuisse.

11 *Non autem ego.* propria virtute.

12 *Sed gra. Dei me.* principaliter operante, quæ se habet ad liberum arbitrium, sicut sessor ad equum, ideo subdit.

13 *Siue enim ego. si. il.* s. alij Apostoli.

14 *Sic prædi.* spiritusancto principaliter in nobis operante, Mat. 10.c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

15 *Et sic cre.* s. spiritusancto interius vos mouente ad credendum Ioh. 6.c. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum.

16 *Si au. Chri.* Hic consequenter ex resurrectione Christi ostēdit generalem resurrectionem futurā. Et diuiditur in duas, quia primo facit propositum, secundo declarat qualitatem resurgentiū, ibi, Sed dicit. Prima adhuc in duas, quia primo ondit propositum ratione sumpta ex Christi resurrectione, secundo, ex sanctorum conuersatione, ibi, Alioquin. Circa primum facit talem rōnem. Si Christus resurrexit, & alij mortui resurgent: sed Christus resurrexit, &c. In hac rōne sic procedit, quia primo ponit conditionalem. secundo, probat antecedens, ibi, Si autem resurrectio. tertio, ostendit conditionalem esse veram, ibi, Nunc autem, Circa primum dicit, *Si autem Chri. pr. quod resur. a mor.* Et accipitur hic si, pro quia. q.d quia hoc prædicatur a me & aliis Apostolis.

17 *Quomodo qui. & c. re. mor. non est.* i. non erit, quasi dicat, male dicunt, quia si primum est verum, & secundum, vt postea declarabitur.

18 *Si autem resur.* Hoc probat antecedens. s. quod Christus resurrexit, dicens, *Si autem resur. mor. non est.* i. non erit in futuro, tanquam impossibilis de præterito, Quod ostendit falsum ad duplex inconueniens ducendo. Primum est, quod prædicatio apostolorū esset vana, ideo dicit.

19 *Si au. Chri. non re. ina. est prædi. no.* quod est impossibile, eum sic operibus diuinæ virtutis confirmata, Secundum incōueniens, est quod fides Corinthiorum esse falsa, ideo subditur.

20 *Inanis & fid. ve.* quod est impossibile, eadē ratione qua & primum

Sed

Digitized by Google

A a *Inueni. autē* Hæc & alia ideo inferuntur, vt erubescatis cuius errorem hæc consequuntur, quæ etiam ipse damnat. Ne ergo in hoc errore remaneat, dicit, *Inueni. &c.*

b *Aduer. Deū.* Aug. Hier. Non minore, sed maiore fortassis scelere in Deo laudatur falsitas, quàm vituperatur veritas.

D e *Quoniam qui. per ho.* Augu. Ecce primitiæ homo & homo. Homo ad vitam, homo ad mortem, sed ille non nisi homo, iste Deus & homo.

* Tertul. Nemo tam carnaliter viuit, quàm qui negat carnis resurrect.

Lib. de resur. car. c. 11.

c *Quod si Chri. non.* Si Christus non resurrexit, Christus in morte retinet. Et si morte, tunc & in peccato quod causa mortis. Et si in peccato tenetur, peccata vestra remittere non potuit. Et ita adhuc estis in peccatis vestris, quæ remissa vobis credebatis, & sic est vana fides vestra.

Aug. tracta. 3. & 75 in Io. 3 de Deo.

* Theod. Dominicę enim mortis typus est baptismus, est autem typus superuacaneus, si non habet remissionem peccatorum. adhuc itaq; fertur onus peccatorū, hoc quidem certe illi adiecit, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris secū dum scripturas.

B

d *Si in hac vita tantum in Christo, &c.*

a Non solum hoc inconueniens sequitur sed. — Non apostoli quibus omnes credunt:

a nis est & fides vestra. 1 Inuenimur autē & 2 falsi testes Dei, quo-

a Qui de falsa laude sua irascitur. — Cui nimis displicet falsitas.

b niam testimonium diximus † aduersus Deum, quod suscita-

c uerit Christum, quem non suscitauit, 3 si mortui non resurgūt.

a Deus non suscitauit Iesum, si mortui non resurgunt, nam non resurrexit si illud est.

Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.

¶Sed. — a Falsa non tantum inutilis.

4 Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra.

a Vere falsa. ¶Si Christus. ¶Non surrexit. ¶Post baptismum. ¶Quæ remissa credebatis. b Et quia vos estis in peccatis, Ergo & qui mortui in fide Christi mortui fuerunt in peccatis, & ideo perierunt. Verecundiam illis incutit & terrorem.

5 Adhuc enim estis in peccatis vestris. 6 Ergo & qui dormie-

¶In fide Christi. ¶Item aliud inconueniens. a Vt resurrectionem non speremus In fide Christi.

d runt 7 in Christo, 8 perierunt. 9 Si in hac vita tantum sumus spe-

a Qui vel hoc seculo fruuntur.

rantes in Christo, 10 miserabiliores sumus omnibus homini-

Sed pro his inconuenientibus vitandis apparet, quod Christus resurrexit, quia prius alijs tempore & dignitate surrexit.

bus. 11 Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, 12 primitiæ

a Qui facile integri resurgent de morte tanquam de somno. Mortuorum. b Q. Per Christum hominem poterunt surgere, quia per hominem multo minorem venit mors.

e dormientium. 13 Quoniam quidem per hominem mors, & 14 per

¶Et si hoc est, ergo, ¶Per quem. a A quo mortem & mortis meritum traxerunt. b Quia eius filii. c Corporali morte.

f hoīem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes mo-

* Chrysostomus. Si per hominem, certe per eum qui corpus habet. Industriā porro vide, vt aliud etiam argumentum necessarium excogitarit. Non alium quā qui victus est instaurare bellum, non aliam quàm prostratam creaturam recuperare victoriā, posse, sic tandem ignominiam aboleri.

E

* Theodor. Respicite ad basim, & fundamentum generis, & videte primum parentem sequutos esse posteros, eosq; omnes mortales esse effectos, quoniam ille mortalitatem susceperat, ita oīs hominum natura Dominum Christum sequetur, & erit resurrectionis particeps.

* Ambros. Manifestum est, quia & in hac præsenti vita, & in futura speramus in Chro. Neque enim hic deserit seruos suos Christus, sed dat illis gratiam, & in futuro erant in gloria æterna, Si aūt futuræ vitæ spes non esset oībus hominib. (quod dixit) miserabiliores essemus, vt quid enim ieiunia, vigiliæ, exitus, mundi vita, iustitia, misericordia, mors, si ꝑ his nulla merces erit ī futuro? Increduli aūt vel hac vita fruunť.

C

Quo-

f *Et si.* Per sicut, notať similitudo & causa, quia sicut ex corruptione Adæ ad mortem, ita ex spiritu Christi ad vitam.

Et sicut in Adam. Augúst. Omnes in Adam moriuntur in Christo viuificantur, quia nemo ad mortem nisi per illum, nemo ad vitam nisi per istum, quia sicut per Adam omnes mortales & pœna facti sunt filii seculi, ita & per Christū omnes immortales in gratia fiunt filij Dei.

Aug. tract. in Io. lib. 6. cont. Iul Pelag. ca. 11. & li. 20. ciuit. c. 20.

Vnus-

F

NICOLAVS DE LYRA.

* nium. Consequenter ostendit consequentiam primi inconuenientis dicens.

1 *Inuenimur autem.* nos prædicatores euangelij.

2 *Falsi testes Dei* asserendo quod non fecit, quia asserimus quod resuscitauit Christum hominem, quod non est verum.

3 *Si mor. non resur.* i. impossibilis est resurrectio mortuorū, quia humanitas Christi eiusdem speciei est cū alijs hominib. Vlterius probat consequentiam alterius inconuenientis, dicens.

4 *Quod si Chri. non resurr. vana est fides vest. a.* s. sine effectu bono, quia nulla falsitas purgat a peccato. ideo subdit.

5 *Adhuc enim estis in pecc. vr.* a quibus non estis mundati ꝑ fidē Christi, si Christus non resurrexit, & sic concludit vlterius.

6 *Ergo & qui dormie.* id est mortui sunt.

7 *In Chr.* idest, in fide Christi.

8 *Perierunt.* quod tñ est inconueniens, eo ꝙ sanctissime vixerūt, & omnis rōnabiliter loquēs dicit opera talis vitæ a Deo remuneranda esse, & maxime debebat esse inconueniens Corinthijs cū fidem catholicam susceperunt, quibus scribebat Apostolus. Sed quia posset aliquis dicere, quod hæc remuneratio fit in præsenti vita, & non in alia, sicut dixerunt amici Iob, vt ibidem fuit declaratum. ideo excludit hoc Apost. di. 9 *Si in hac &c.* expectantes ab eo remunerari. 10 *Miserabiliores, &c.* qui ad minus perfruuntur bonis huius vitæ, nos autem patimur mala. In primitiua ecclesia fideles multa sustinebant aduersa. Sed contrariū huius posset argui de multis philosophis, qui voluptates & diuitias huius vitæ contempserunt, & cum hoc resurrectionem mortuorum negabant, nec tamen dicūtur miserabiliores esse aliis hominibus, sed meliores. Dicēdū, ꝙ non est simile de ipsis & Christianis, quia philosophi fecerunt hoc propter maiora bona consequenda. s. virtutes intellectuales & morales, in quib. consistit cognitio veritatis, & consecutio politicæ felicitatis. Hoc aūt nō pōt dici de Christianis, qui confitentur Christū resurrexisse a mortuis, quod falsum esset si resurrectio esset impossibilis. falsitas autem est malum intellectus, sicut veritas est eius bonum.

Nunc

11 *Nunc au.* Hic Aposto probat conditionalem supra positam esse veram. s. quod si Christus resurrexit, & mortui resurgent. Et diuiditur in tres partes. quia primo probat Apost. propositū. secundo declarat quoddā adiunctum, ibi. *Deinde.* Circa primū facit talem rationem. Resurrectio Christi est sufficiens causa effectiua nostræ resurrectionis: posita aūt causa efficiente ponitur eius effectus de necessitate, si sit causa agens de necessitate naturæ si autem sit causa agens voluntarie, sicut est in proposito, ponit effectus secundū dispositionem volūtatis. & ideo resurrectio mortuorum erit in fine mundi, sicut Christus inquantū Deus disposuit ab æterno sua voluntate, ita exequitur inquantū homo, quia humanitas Christi est instrm diuinitati coniunctum, per quā sicut per Instrumentum fiet resurrectio mortuorum. & hoc est qd dicitur, *Nunc aūt Chri. re. a mor.* virtute diuinitatis.

12 *Primitiæ do.* Nec obstat, quod aliqui vt Lazarus & aliqui alij prius fuerunt resuscitati, quia illa resurrectio fuit ad vitā mortalem, propter quod postea sūt mortui. sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, propter quod illa fuit prima vera resurrectio, quia fuit in corpore immortali & glorioso Si autē contra obiiciatur quod Matth. 27. dicitur, quod passo Christo: *Multa corpora sanct. resurrexerunt, &c.* Dicendum, quod hoc ibi per anticipationem dicitur, quia illa resurrectio fuit post Christi resurrectionem, sicut patet ibidem, vbi subditur, *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, &c.* Illud autem quod est primum in aliquo genere est causa aliorum. sicut ignis qui est primum calidum formaliter, causat caliditatē in aliis. & ideo resurrectio Christi est causa resurrectionis aliorum. Nec potest dici, ꝙ sit causa insufficiens ratione deitatis, quia illa est virtutis infinitę. & illa est causa principalis resurrectionis, humanitas autem instrumentalis coniuncta. ideo subditur.

13 *Quoniam qui. per ho. m.* s. per Adam.

14 *Et per ho. re. m.* Sicut. n. mors inducta est per hoīem primū, ita cōueniens fuit vt natura humana reducereť ad vitā per hominē Christū. cuius humanitas est deitatis instrumentū coniunctū. Nō aūt facit mentionem de Eua, quia per illam non fuit mors indu-

Digitized by Google

A a *Vnusquisque.* Ordines exponit.vt de certa, & tēpora,quando factum sit,& quando futurum sit, vt resurgant mortui.

✠ Ambro. Nunc ordinem resurrectionis vult exponere,ne ideo putarent fabulosum esse, quia facta nō est adhuc in cęteris. ordinem illis exponit,& tempora qñ facta sit, & quando futuram vt resurgant mortui.

✠ Theod. Ita etiam dñs docet in sacris euangelijs, quod agnos quidē statuet a dextris: hędos autem a sinistris.

✠ Chrysosto. Non est.n.cur,cum resurrectionem eandem audis, eisdē omnes fruituros esse reb⁹, suspiceris. Nā sine supplicium quidē oium est idem, multomagis peccatorū & sanctorum discrimen ingens erit.

† in aduentu ipsius

a Quia eius filij adoptiui,spirituali regeneratione. b ¶Hoc omnes communiter habebunt,sed tamen differenter.

a riuntur,ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque 1

a Martyr vt martyr,sic & cæteri. b Dignitate. c Primus tempore, & maximus dignitate. d Qui prior surrexit,vt fidem faceret & formam daret credendi. e Minus eo digni.

b in suo ordine. Primitiæ Christus. Deinde hi qui sunt Christi, 2 3

a .i id ipsum ad remunerandos bonos venturum. b Erit consummatio.

c d † qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis, cum 4

e a Christus repræsentauerit quos in bonis operibus rexit Deo creatori,& ideo patri,quia alia persona, quod tunc scietur. b Inquantum homo. ¶Inquantum Deus. c ¶Cum omnes in suo regno exaltabit,sicut ipse ex humilitate regnat quam habuit. d Tunc cessabit timor regnabit charitas,non erit inter præsidentes & subditos vlla dissensio. 5 6 7

f tradiderit regnum Deo & patri, cum † euacuauerit omnem 8

a Maiores. b Minores. c Qui miracula faciunt, vel fortes homines: d Tunc aperte regnabit,sed & interim necesse est quod occulte , quia aliter scripturæ falsæ essent qui quia & modo regnat poterit suos suscitare. 9

g principatum & potestatem & virtutem. Oportet autem 10

B b *Primitiæ Christus.* * Theod. Hoc est, primus resurrexit.

c *Deinde qui sunt.* Vel alia litera. *Deinde hi qui sunt Chr. in adu.* eius.s.resurgent. Deinde qui sunt Christi,&c. s.qui in Christum credunt, qui minus eo digni sunt resurgent posteriores tempore,& dignitate minores. Et qui sint Christi,exponit subdens, Qui in ad.eius cre.etc.

d *Deinde fi.* Hoc ponit ad commendationem resurrectionis, qua impleta finis erit mundi.

* Chryso. Nam quum consurgent illi res oēs cęterę finem suum consequentur non quemadmodum nunc postquam resurrexit Christus,altē adhuc oīa constiterunt , ideo in aduentu ipsius,inquit,vt de hoc tempore loquutum scias.

* Theodor. Pro eo quod est communis omnium resurrectio. Quando enim ea facta fuerit,omnia finem accipient,& res præsentes,& prophetarum prædictiones.

Aug lib.1. de Tri.c.8.9.10. & lib. ad Orosium cont.Prisc.ll.c.7.

e *Cum tra.re.* Cum contemplando Deo tradiderit,non q. ipse adiuuet sibi,quia vnus Deus cum patre. Cū tradiderit,id est,cum perduxerit ad speciem,in quibus modo regnat per fidem,quia tunc reuelabitur a filio pater. vnde, *Nemo nouit patrem nisi fil us,& cui vo.fi.reuelare.* s. ubi essentia filii cum patre uidebitur,quod solis mundis cordibus dabitur,quod est summa beatitudo.

Luc.10.d.

Matt.5.a.

Augus. ad honoratum presbyterum. Cum tradiderit regnum,quod seminauit , cū uenit minor patre , perducet ad speciem in qua æqualis non recessit a patre.

Quæst.69.

C Aug.de 88.q. Aliter dicitur regnum Christi omnis creatura,seu ūdum potestatem deitatis.scilicet,aliter ecclesia secundum proprietatem fidei quæ de illo est.

✠ Theod.

D * Theod. Tradidit regnū Deo & patri,non ipse regno nudatus sed tyrannum diabolum, & omnes eius adiutores subiungens,& vt omnes se submittāt,& vniuersorum Deum agnoscant,efficiens.

✠ Ambros. Traditio autem hæc regni est, vt cum omnia filio fuerint subiecta, & adorauerit illum vt Deum, destructa morte, tūc.filius ostendet illis non se esse ex quo omnia, sed per quē sunt omnia, & hoc erit tradere regnū Deo & patri , ostendere ipsum esse,ex quo oīs paternitas ī cęlis et in terra nominatur, & tunc,erit finis. destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum.

† aduenerit

E

* Theod. Duo sunt apud sacras literas regnorum genera, alterum fit ex cōiunctione quadam & sanguinis necessitudine,alterum ex ipsa rerum creatione. Imperat enim Deus & gentilibus, & Iudæis,& horum dæmonibus vel inuitis iure creationis,quippe quia eos condiderit. Imperat autem fidelibus ipsis & sanctis,vltro sese illi subijcientibus,cōiunctionis de causa. Eiusmodi itaque regnum & patri tradit, hoc est perfectius reddit. Exempli gratia Imperator quispiam filio bellum aduersus remotissimas nationes procurandum demandat. Subactis itaque gentibus illis,& bello finito, dici tunc quidem filius potest,bellum patri tradidisse, hoc est demandatum sibi a patre negotium absoluisse. Dicit itaque Paulus, tūc omnia finem esse iam nacta,cum ea suę ditioni subiecerit filius. Christus namque in nobis tunc perfectē imperium est habiturus,cum nō amplius inter nos dissidebimus, nec Deo partim,partim dæmonibus paruerimus. Quo fit vt patri Christus haud secus quàm a tyranno quopiam arreptum Imperium,expeditum & liberum tradat.

f *Cum eua.* Dum durat mundus angeli angelis pręsunt , dæmones dęmonibus,homines hominibus, ad vtilitatē viuentium,vel ad deceptionem. Sed hominibus collectis iam omnis prælatio cessabit,quia necessaria non erit.

Aug. vbi sup.

Cum eua. Aug. Quia tunc notum erit omnibus, nihil horū aliquos terrenos vel cœlestes habuisse ex se, sed ex illo ex quo sunt omnia.

g *Oportet aūt il.reg.* i.regnū eius interim manifestari, donec oēs inimici eū regnare fateantur, quo amplius non erit manifestius,etsi amplius duret . Ita ēt oculi nostri ad do. Deum nostrum,donec miserea.&c. Nō vt tunc auertant, sed vt nihil

Au.li.de trin.

Psal.122.

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ cta nisi tantū suggerendo Adę comestionē ligni vetiti,vnde & si Adam stetisset Eua peccante,peccatū originale non fuisset inductum. 1 *Vnusquisque in suo.* Hic Apostolus declarat duplex adiunctum. Primū est resurrectionis ordo, qui tangitur cum dicitur, *Vnusquisque in suo or.* supple resurget.

2 *Primitiæ Chri.* Resurrectio enim Christi prior est tēpore & dignitate. Inter alios aūt qui resurgent in fine mundi nō est ordo temporis, quia omnes simul resurgent , secundum qđ dicitur.infra.eo.ca.In momēto,in ictu oculi, &c.sed erit ibi ordo dignitatis,quia martyr resurget vt martyr, & Apostolus vt Apostolus, & sic de alijs.de quibus subditur.

3 *Deinde.* i.post Christum tempore & dignitate.

4 *Hi qui sunt Chr.* i.membra ipsius per fidem charitate formatam. 5 *Qui in aduen.eius cre.* i.primum quo venit in carnem, & secundum quo veniet ad iudicium.

6 *Deinde.* Hic declarat secundum.s.resurrectionis finem, & primo quantum ad consecutionem boni,secundo quantum ad amotionem mali, ibi . *Oportet autem.* Quantum ad primum dicit,*Deinde.* idest,post hoc.

7 *Finis.* s.resurrectionis erit,& iste finis nō erit in hoc q. viuāt vita corporali voluptuosa,vt Iudęi & Saraceni fingūt,talis

lis.n.secūdū Philos.1.Ethi.est vita pecudū pp qđ in ea consistere nō pōt fęlicitas humana , sed in clara Dei visione & fruitione , quę cōueniūt homini ₛm illud qđ est in eo summū.s.volūtatē & intellectū,& respectu optimi obiecti. Iō subditur. 8 *Cum tra.re.Deo pa.* i.cū Chrs adduxerit fideles,in qbus regnat ad clarū aspectū sui creatoris. Et quia ministeriū angelorū ordinat ad hoc vt fideles beatitudinē cōsequātur ideo tūc cessabit illud ministerium , propter quod subditur.

9 *Cum eua.omnem prin.& p.& vi.* tamē remanebūt ordines angelorū distincti quantū ad eminentiā glorię secūdū hierarchias & ordines. Nominat aūt istos tres ordines, quia sūt superiores quantū ad illos quorū officia executionē importāt circa hęc inferiora . Et sub principatibus intelliguntur archangeli & angeli custodię singulorum hominū deputati.

10 *Oportet autem.* Hic declarat finē resurrectionis quantū ad amotionem mali, tunc.n.amouebitur malum culpæ per punitionē iustam malorum, & quātū ad hoc dicitur. *Oportet autem illum re.do.po.omnes inim.sub pe.su.* Non tamen tunc desinet regnare, quia hic donec,non facit exclusionem futuri regni sicut Mat.1.dicitur de Ioseph & Maria,quod non cognoscebat eam,donec peperit filium suum primogenitum, tunc amouebitur malum pęnę,ideo subditur.

No-

Digitized by Google

a Augere regnum. b Voluntarios vel coactos. c Plena subiectione, vel sub humanitate.

a illũ regnare, †donec ponat o͞es inimicos sub pedibus eius. 1

a Omnia ponet sub pedibus, quia scriptura dicit.

b †Nouissime autẽ inimica destruetur mors. †Omnia enim su 2

c a Deus pater. b Vt & mortem destruat. c Christus. d Scriptura. e Constat. eius auctoritate quod subiecta.

biecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, omnia subiecta 3

a Deitatem eius. a Dominus non est ei subiectus, sed ipse Deo secundum quod homo.

d sunt ei. †sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Nam 4

e a Etiam in ipsa prolatione. b Cum corpore. c Secundum, quod homo.

f cũ subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus

g adita tamen, vt secundum alteram naturam sit Deus habens omnia quæ desiderari possunt.

h Quia ex ipso omnia. b Confessione omnium.

erit illi, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus o͞ia in omnibus. 5

i a Resurgent mortui Si non esset resurrectio mortuorum futura. 6

k b Illi. c Non factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. 7

l Alioquin quid facient qui baptizãtur pro mortuis? †Si omni- 8

[margin: teius. — †Psal.8.b. Heb.2.b.]

hil amplius requirant. Et ita dicendo, donec, maiorẽ exclu

A dit manifestationem regni, non ampliorem permanẽtiam.

a *Donec ponam.* * Theod Donec, non significat tempus, sed docet eum esse omnes inimicos subiugaturũ. Huic simile est id quod a Dauid dictum est. *Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ.* Si autem dicunt ij qui cum Arrio & Eunomio sentiũt, hanc vocem de solo filio esse positam, audiant ipsum quoq; Deum dicentem. *Ego sum, ego sum, & donec consenueritis ego sum.* A quo autem ita intelligetur, ab eo inuenietur Deus vniuersorũ habere suam essentiam senectuti hominum cõmoderatam. Sed hæc nugari insanorum est hominum.

[margin: Psalm.109. — †Psal.109.a. — †nouissima — Isa.43. †palam est ex cipiendum. — †supra.4.b.]

Aeternus.n.& vniuersorum Deus, ei autẽ est etiam coæternus vnigenitus suus filius. Habet autẽ etiam regnum æternum, & hoc nos aperte docuit Daniel. *Eius enim*, inquit, *regnum, est regnum æternum, quod non dissoluetur in æternum.*

[margin: Daniel.7.]

B * Theoph. Vides quemadmodum, Donec, particula, hic nõ vt futurum tollat posita sit, sed ea quæ explicata est causa, perstat enim eius Imperium, donec omnia compleat.

b *Nouissi. autem.* Inter alia constat, quod & potestatem suscitandi habet, cum subdit. Nouissime autem.

Nouissime autem inimica destruetur. Modo regnat, & tunc regnabit, sed nouissime.i. post omnia destruetur mors, quod amplius non dissoluetur, sicut hæretici arbitrantur. Nouissime. Quia non erit quod destruat, postquam hoc mortale induet immortalitatem.

c *Inimica.* Cui inimicamur, vel ipsa nobis. Iterum commendatio resurrectionis.

d *Præter eum qui subiecit ei omnia.* Aug. Quia sicut ex nullo est, ita nulla ratione potest alicui esse subiectus, Ipse.n. principium est omnium.

* Theod. Diuinus Apostolus suspicans ne damnũ ex Græcis oriretur fabulis, hęc adiecit, humilioribus verbis vtens pp illorum humilitatem. Dicant autem qui contradicunt cuiusmodi nam sit illa subiectio? Atqui si verum volunt considerare, nunc ostendit obedientiam, dum humanã suscepit naturam, & nostram salutem procurauit, ea.n. quę sunt nostra sibi applicat, & sua facit, quandoquidem eius corpus appellamur, ipse autem nostrum caput nominatur.

e *Nam cum subiecta illi fuerint omnia, &c.* Non quin & mõ, omnia & ipse subiectus. Sed q; semper est, tũc in aliquo fieri dr̃, cum ab eo incipit cognosci, vt sanctificetur nomen.i. sanctũ esse innotescat. Ita ẽt cum tradiderit re.i. cum patrem regnare monstrauerit. Quod modo creditur. Euacuabit omnem principatum, quia omnibus erit notum nihil per se potestatis habuisse terrenos vel cęlestes nisi a Deo, quia tunc nulli

C spes in alio, nisi in Deo. Cum omnes adorauerint Christũ vt Deum, tũc Christus Deum se ostendet. Sed de Deo, vt

D vnius principij summa auctoritas maneat.

[margin: Augu.lib.83. quæst.q.69. Serm. contra Arrian.c.37. libr.de Trin. ca.8.9.10 lib. 2.cont. Maximin.]

f *Vt sit Deus omnia.* quia cũ dicit omnis creatura Christũ esse suum caput, Christi caput Deum. Non tantum in omnibus, quia in confessione omnium vnus erit Deus, sed & omnia, quia ex ipso sunt.

* Ambrosius. Cum dixit, *omnia in omnibus*, hoc significauit, quia & ex ipso sunt, & in ipsis est. Ex ipso quia ab ipso creata sunt, in ipsis autem quia in omnium confessione vnus erit Deus. Non tamen sic subijcitur filius patri, sicut filio creatura.

* Chrys. Vt in ipso omnia deuincta sint, ne quis duo principia sine principio, aut regnum quoddã aliud diuisum esse suspicetur, ne quid omnino ab ipso non pendens extet.

* Theod. Nunc enim vbique quidem est per essentiam, habet enim naturam quæ non potest circunscribi & *in ipso viuimus, & mouemur, & sumus*, vt ait diuinus Apostolus, sed per gra-

E tam comprobationem non est in omnibus. Complacet.n. in eis qui ipsum timent, & in eis qui sperãt in eius misericordia. Quamquam nec in eis quidem est omnia. *Nemo enim a sorde mundus est.* &, *non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens.* Ergo in ijs quidem complacet quæ recte gerunt, non complacet autem in ijs quę peccant.

[margin: Act.17. — Iob 15. Psalm.142.]

g *Vt sit Deus omnia.* Ipse est finis quem supra breuiter concludens posuit, post membratim explicans.

[margin: Augu. lib.22. de ciu.ca 30. & in ps.105.]

h *Omnia.* vt nemo cohęrẽtiũ ei, amet aduersus eum suã propriã voluntatem, & tunc manifestum fit quod dicitur. Quid habes q; non accepisti? *Omnia.* quia Deus erit vnde satiẽtur. *Omnia.* quę honeste desiderant, vita, salus, gloria, pax, finis desideriorũ. In dispari claritate erit per gaudiũ, quia de vna re, vt quod habebunt singuli commune sit omnibus, quia gloria, capitis omnium erit per vinculum charitatis.

Vt sit Deus. vnus cum patre & spiritu sancto.

Omnia. quæ desiderari possunt.

i *In omnibus.* membris suis, quia premium virtutis erit ipse qui dedit virtutem, quia Deus erit vnde satientur.

K *Baptizantur.* pro peccatis delendis. Vel. pro se mortuis faciendis ad similitudinem mortis Christi quid facient cũ non sint vitam habituri.

* Amb. In tantum ratam vult ostendere resurrectionẽ mortuorũ, vt exemplum det eorum, qui tam securi erãt de futura resurrectione, vt etiam pro mortuis baptizarentur, si quẽ forte mors pręuenisset timentes ne aut male aut non resurgeret q; baptisatus nõ fuerat, viuus nomine mortui tingebatur vnde subiecit. *Vt quid baptizantur pro illis.* Exemplo hoc nõ factũ illorũ probat, sed fixam fidẽ in resurrectionem ostẽdit.

l *Si omnino, &c.* Vt nec Christus surrexerit, vt quid baptizantur cum non dimittantur, si Christus non resurrexit.

F

Vel

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nouissime autem ini. dest. mors. *quia resurrectio erit ad vitã immortalem, cum qua non potest mors stare. Ad declarationem prædictorum subdit.*

2 Omnia enim sub. sub pe. *Hoc.n. scriptum est de Christo. Psal.8. vt ibi declaratum fuit, propter quod oportet illud impleri in consummatione finali.*

3 Cum autem dicat omnia subie. &c. *q.d. nihil erit tunc exclusum a subiectione sub Christo homine.*

4 Præter eum qui subie. *Christus.n. inquantum homo minor est patre Deo, ideo subditur.* Tunc ipse filius sub. erit, &c.

5 Vt sit Deus omnia in omnibus. *i. in omnibus appareat, quod omnis potestas & dignitas omnib. insit a Deo, in quo est ratio vltimæ beatitudinis.*

6 Alioquin. *Hic consequenter resurrectionem probat per sanctorum vitam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit probationẽ, et secundo quandã monitionem, ibi.* Nolite. *Primũ exponitur dupliciter. Vno modo dicunt aliqui credentes, quod baptismus receptus ab aliquo viuẽte valeret mortuo, & sic faciebant pluries se baptizari, semel pro se, & alias pro amicis suis defunctis. Et secundũ hoc dicit Apostolus.* Alioquin. *idest, resurrectio non erit.*

7 Quid faciẽt qui baptizantur, &c. *q.d. nihil proficiet eis. Sed quia non videtur probabile, quod Apostolus in sua probatione procedat ex aliquorum errore, quia non esset probatio simpliciter, sed tãtum ad illos errantes, ducendo illos ad illud quod habebant pro inconuenienti, ideo aliter exponitur quod dicitur hic.*

8 Pro mortuis. Si omnino mortui non resur. *i. pro peccatis mortalib. quæ sunt opera mortua, pro quibus abluendis recipitur baptismus, qui tamen non proficeret si non esset resurrectio. Ad hoc.n. recipitur, vt a peccatis mũdatus sit vita beata dignus. Consequenter ducit ad aliud inconueniens.s. quod Christiani quibus tunc scribebat, frustra sustinerent tribulationes huius mundi, si non remunerarentur in alia vita. Ideo dicit.*

Vt

Digitized by Google

Vel, Fuerunt quidā imperiti qui baptizabant pro his qui de hac vita sine baptismo discesserāt, putantes illis prodesse, vñ ait. *Quid facient*. i. quid illis proderit qui resurrecturi nō sunt? *Et omni. non re. vt qu id ba.* cum peccata non remittantur, nisi causa futuræ resurrectionis? Q. Si stulti, adeo certi sunt de resurrectione, vos non debetis dubitare.

a *Quotidie morior, &c.* ✱ Chrysostom. Nam cum multa pericula esse ostēdisset, ne velut deplorans illa commemorare videretur, non solum non doleo inquit, sed glorior etiā ista pro vobis ferens. Bifariā vero gloriatur, & q. propter ipsos periclitetur, & quod videat pulchre crescentes. Sed qui moritur in dies? Audio volunte, & quod prōptus ad rem sit.

b *Propter vestram*. Vel. Per ve. gl. iu. Verum iurare non est peccatū sed nō ideo in dubijs iurādū est, & tutius est non iurare, quā consuetudine iurandi peierare. Falsum vero iurare, grauissimum est peccatū. Contra præceptum non est iuratio, quę non est a malo iurātis, sed incredu li vel infirmi, qui aliter non credit.

c *Secundum hominē ad bestias pugn.* i. rationabiliter agens, quia hominis est credere, non mori hominem vt bestiam.

✱ Theod. Si humana quidem spectetur consideratio, a bestijs deuoratus sum, sed admirabiliter, & præter opinionem sum seruatus, Cuius ergo periculi quem fructum capiam, si non est mortuorum resurrectio.

✱ Chrys. Quid est secundum hominem? quantum feritatis in homines cadit, depugnaui cum bestijs.

✱ Ambro. Hoc est, si secundum humanum sensum bestijs offerri non timui, nihil profeci.

✱ Tertul. Quotidie morior vtique periculis carnis, per quā depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdem. Nolumus enim vos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam quod supra quam grauati sumus supra vires, vti de vita hæsitaremus. Omnia hęc, nisi fallor, enumerat, vt nolens vanam credi carnis conflictationē, indubitate velit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio.

[margin: † 22. q. 1. c. vt noueritis. De iureiur. c. & si Christus. § angelus. | † De pęn. dist. 2. c. si enim. § cæterum. | † pudorem. | Augu. ser. 28. de ver. Apo. | † mala. | Li. de resu. carn. c. 48. | 2. Cor. 1. | Aug. lib. 5. de baptismo. | Beda. | Beda. | Lib. 1. ad vxorem. c. 8.]

d *Quid mihi prodest, si mortui non resurgu t.* idest, disputaui.

e *Manducemus & bibamus cras enim moriemur.* Hoc propter eos q. quasi futurū nil sit post mortem, ventri tantum studēt vt pecora, dicentes Quis inde venit? Non audiui vocem cuiusquam inde venientis. Quibus dicitur. Stulte, si pater tuus surgeret, crederes? Dominus omnium surrexit, & non credis? Qui voluit mori & surgere, vt omnes vni crederemus, ne a multis deciperemur. Crederes patri iterū morituro, & non credis iam immortali, qui denique testimonium habet in cœlo, testimoniū in terra, testimonium ab angelis, testimonium ab inferis?

a Q. illi. i. mortui.

no mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? Vt (1) quid & nos periclitamur omni hora? (2) Quotidie morior (3) pro (4) pter vestram gloriam fratres, (5) quam habeo in Christo Iesu domino nostro. (6) Si secundum hominem (7) ad bestias pugnaui Ephesi, (8) quid mihi prodest, si mortui non resurgunt †. (9) Manducemus & bibamus, (10) cras enim (11) moriemur. (12) Nolite seduci. Corrumpunt bonos mores colloquia † praua. (13) Euigilate iu(14)sti, & nolite peccare. (15) Ignorantiam enim Dei quidam ha(16)bent. Ad † reuerentiam vobis loquor. (17) Sed dicet aliquis,

[interlinear: a A prædictis discernit ¶ Qui. sapientes videmur b Pericula patimur. c Non solum pericula patior, sed. d Pericula mortis subeo ¶ Vel per ve. tram gloriam iuro. | a Vt vos gloriam consequamini. b Iam in spe. ¶ Vel. Q. Non humanam, sed æternam. c Idest, dum considero, quod ipse per passionem est glorificatus. | ¶ Iterum. ¶ Contra bestialitates sapientes. | a Iterum. Si non resurgunt, hoc solum restat. | Hoc de Isaia. & est vox Iudæorum desperantium in captiuitate. In proximo. a ¶ Propter hæc omnia Nolite seduci per pseudo nec colloqui illis, quia colloquia illorum virtutes necant, dum faciunt non sperare resurrectionem. | a Contra illos. | a Quod exigit iustitia Dei. b Qui, scilicet, mortuos resurrecturos, stultum esse dicebant credere. | a Pudeat credere ignaris. Et hoc. Vt eis acquiescere vereamini. Idest, vtilitatem. Vel verecundiam. a Ignorantiam Deum.]

f *Nolite seduci, &c.* a pseudo, qui de medicina quærūt vulnus, & de scripturis conātur torquere vinculum vnde laqueum mortis iniiciant.

g *Corrumpunt bonos mores, &c.* ✱ Theod. Bonos hic leues vocauit, qui facile decipiuntur.

✱ Tertul. Conuictum atque commercia Deo digna sectare memor illius versiculi sanctificati per apostolum, Bonos corrumpunt mores congressus mali. Loquaces, otiosæ, vinosæ, curiosæ, contubernales, vel maxime proposito viduitatis officiunt. Per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica, per otium a veritate deducunt, per vinolentiam quiduis mali insinuant, per curiositatis æmulationem libidines conuehunt.

h *Euigi.* Hęc nolite. sed eui. a corpore, & sic eritis *iusti.* & post. *Nolite pecca.* illis consentiendo, quia ignorant Deum.

i *Sed di. ali.* Hactenus per rōnes probauit, modo per ipsam rerum naturam posse fieri ostēdit. Q. per hęc probatur, sed tñ dicit, quasi per naturam fieri non possit. Et si resurgent, *quali cor.* Q. Non poterit aliud esse quam modo. i. passibile & mortale. *Insipiens.* qui non attendis quod quotidie vides.

Qua-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt quid & nos. *s. Christiani.*

2 Periclitamur omni hora. *Tunc enim Christiani frequenter ducebantur ad tormenta.*

3 Quotidie morior. *i. periculis mortis me expono.*

4 Propter vestram gloriam fratres. *i. propter gloriam in vobis acquirendam.*

5 Quam habeo in Christo Iesu domi. *s. in certa spe per reuelationem Christi. 2. Timoth. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Vlterius ducit ad tertium inconueniens s. quod homines current sine fræno sicut bestia ad delectabilia huius vitæ. Quod est magnum inconueniens dignitati naturæ humanæ si non sit alia vita, in qua pro bonis & malis reddantur pęna & præmia, & secundum hoc dicit.*

6 Si secundum hominem. *i. secundum rationem quæ differt homo a bestiis.*

7 Sed ad bestias pugnaui Ephesi. *i. ad homines resurrectionem negantes, & per consequens bestialiter viuentes.*

8 Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? *Quasi dicat. nihil, sed magis videretur esse currendum cum eis ad voluptates huius vitæ dicendo cum eis.*

9 Manducemus & bibamus. *Idest, voluptuose viuamus.*

10 Cras enim. *idest, cito.*

11 Moriemur. *i. totaliter deficiemus sicut bestiæ. Vnde in persona talium dicitur Sap. 2. b. Vmbræ transitus est tēpus nostrū, etc. Et sequitur. Venite ergo, & fruamur bonis huius, &c.*

12 Nolite. *Hic ex prædictis ponit quandā monitionē, & primo quantum ad infirmos, dicens.* Nolite seduci. *a negantib. resurrectionē, currendo cum eis ad vitæ voluptatem sine freno.*

13 Corrumpunt mo. bo. *et maxime quæ inducūt homines ad præsentis vitæ delectabilia, ad quam pronitatē habet ex corruptione natura humana. Secundo ponit monitionem quantum ad perfectos.*

14 Euigilate iu. *idest, vos perfecti sitis solliciti vitare peccatū non solum in vobis, sed etiā in aliis qui sūt imperfecti, de quibus subditur.*

15 Igno. enim Dei qui. *minus recte sapientes de resurrectione.*

16 Ad re. vo. lo. *i. ad verecundiam vestram, vt per hoc sitis soliciti, quia defectus inferiorum redundat in verecundiam superiorum.*

17 Sed di. *Postquam Apostolus ex resurrectione Christi ostēdit resurrectionē aliorum, hic consequenter ostendit qualitatem resurgentium. Circa quod sciendum, quod aliqui concedentes resurrectionem futurā, dicebant eam fore ad consimiles actus vitæ, sicut in vita præsenti. Vnde quidam Philosophi dixerunt. Post annum magnum, qui cotinet 35. milia annorū solarium, Plato resurget habiturus easdem scholas quas habuit aliquando Athenis, & eosdem scholares, Alii vero. s. Iudæi & Saraceni, licet in aliquo differant, tamen in hoc conueniunt quod dicunt resurrectionem fore ad vitam animalē delectabilib. carnis vtentem, non tamen omnino ad actus consimiles, quia tunc erit vita vtens voluptatibus carnis sine impedimento. Ex persona igitur talia dicentium mouet Apostolus quæstionem, di.* Sed di. ali. *male sentiens de resurrectione.*

Quo-

Digitized by Google

A a *Quali au.cor.* ✻ Tertul. Vnicuiq; seminum suum corpus deputauit, non suum, idest, nõ pristinum, vt tunc & illud suũ sit, quod extrinsecus a Deo acquirit. Serui igit exemplo, & conserua speculũ eius carni, eandem credens fructificaturã quę sit seminata, ipsam, & si pleniorem non aliam etsi aliter reuertentem.

Lib. de resu. car. c. 52.

Vnde qui naturalium cognitione per quam nostram de resurrectione hic talis improbat fidem, sibi sapiens esse videtur, cum non sit, congrue respondet ei Apostolus.

b *Insipiens tu, quod se.* Ita mortuus poterit viuere, & melior corpore, vt quod seminas, melius surgit.

† exempli gratia. Augu. epi. 146.

B ✻ Chrysostomus. Quia cum ethnicis res est apud fideles, rationibus vtitur raro. Vocibus seminũ proprijs repudiatis (cuiusmodi sunt germinat, crescit soluitur, putrescit;) eas quæ carni nostræ respondent accomodauit, viuificatur, moritur, quæ non seminũ iam, sed corporum propria sunt, nec postquam moritur viuet, inquit, sed quod plus ob hoc viuit, quia moritur.

† gloria

a ¶ Quomodo potest esse? Qui iam cinis.
Quomodo resurgent mortui? quali autẽ corpore venient? 1 2
a Probatio quomodo resurgent. Qui non attendis quod granum. Vegetatur. Putrefiat.
b Insipiens tu. Quod seminas nõ viuificatur nisi prius moria 3
Probatio quali corpore. a Substantiam non negat, sed dignam qualitatem cum adolescit. b Quale. Idem in essentia, in qualitate diuersum.
tur. Et q̃d seminas? Non corpus quod futurũ est seminas,
Granum. Seminum.
sed nudum granum, †vt puta tritici, aut alicuius cæterorũ.
Grano. a Cum palea & arista. b Non omnibus granis idem corpus.
c Deus autẽ dat illi corpus sicut vult, & vnicuique seminũ 4 5
d a Vt tritico tritici. b Eiusdem dignitatis.
proprium corpus. Non omnis caro eadem, sed alia homi- 6 7
e Non iam caro dicitur. Sunt.
nũ, alia pecorum, alia volucrum, alia autẽ piscium. Et cor- 8
f a Non solum terrestria differunt inter se, sed & a cælestibus.
pora cælestia, & corpora terrestria. Sed alia quidẽ cęlestiũ 9
a Etiam ipsa cælestia inter se differunt.
Et si unius naturæ, diuersæ sunt claritatis, ita homines in resurrectione.
g gloria, alia autem terrestrium. Alia †claritas solis, alia clari 10 11
Ab illis differunt, quia inter se.
h tas lunæ, & alia claritas stellarũ. Stella.n.a stella differt in 12 13

* Ambrosius. Cum animali homine non vtique legis auctoritate agit, vt exemplis suadeat, quæ si reciperet, nõ erraret, sed physica ratione, de qua sibi blanditur, vt nõ credat resurgere resoluta & mortua corpora. Ostẽdit enim mortua rursum reparari ad vitam, & multiplicata vt confundatur error humanus.

* Theodoretus. Respice semina, & sulcos sepulchra imitantes, & semina quę non secus ac corpora sepeliuntur, deinde nascũtur, & germinant. Non enim corpus quod futurũ est seminas, hoc est, non spicam sed nudum granum, vel frumenti, vel alicuius ex alijs. Nomina autẽ apte commutauit.

C Non enim dixit. Non nascitur nisi moriatur, nostra autẽ nomina seminibus imposuit, nostrã ex illis resurrectionem ostendens.

c *Deus a.d.* Sicut ergo nudum granũ seminatur, & Dei nutu quodam quodãmõ vestitũ resurgit, multa secũ hñs incremẽta, ita mortuꝰ Dei virtute poterit viuere, & meliori corpore rusurgere.

D d *Vnicuiq; se.* Ita & nobis nostra antiqua, vt Iob ait: *Quem visurus sum ego ipse, & nõ alius.* Sed erit differẽtia in gloria & dignitate, quãuis de eadẽ materia. Sicut nõ oĩs caro est eiusdẽ dignitatis, licet de eisdẽ elementis.

Aug. vbi sup. Iob. 19. d.

e *Et cor.* Omnis caro corpus, sed non econuerso, vt lignum.

Lib. de resurr. carn. ca. 52.

✻ Tertullianus. Non omnis caro eadem caro. Non ad denegandam substantiæ communionem, sed, prærogatiuæ perequationem corpus, honoris nõ generis, in differentiam redigens.

E f *Cælestia.* Sunt resurgentium, terrestria antequam moriantur, quæ ex Adam, vt quia Christus cælestis est, ex eo corpora cælestia dicantur, & non iam caro dicantur. Ex Adam vero quia terrestris est terrestria corpora.

✻ Theodoretus. Qui enim cęlis digni sunt, gloria quæ cęlestibus conuenit amicientur. Qui autem in terrenis cogitationibus hęserunt, suo instituto conueniens indumentum acceperunt.

g *Alia claritas solis, &c.* Sicut ista corpora cũ vnius naturæ sint diuersę tamẽ sunt claritatis, sic & homines cũ sint vnius generis, dissimilis tamẽ glorię erũt in resurrectione. Vt claritati solis, illorum dignitas exęquetur, qui contesimũ numerũ habent: Lunari vero claritati, qui sexagesimum: Stellis vero qui tricesimum quæsierunt. Tetris autẽ stellis & omniũ nouissimis perfidorũ resurrectio similis est. Infidelitas enim non potest claram resurrectionẽ habere, quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur, ita & hi perfidia & erroris tenebris circundati luce carebunt.

Aug. vbi sup. ser. 464. de ver. dom. & de san. virg. c. 46 Ambr. ibid.

F h *Stella enim a stella differt, &c.* Au. *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* etsi idẽ denarius, idest vita æterna omnibus. Vna est enim beatitudo, quam iusti percipiunt, & dispar retributionis qualitas.

Ioh. 14. a. Epist. 146. In ps. 150. & lib. de spir. & lit. cap. 28. tract. 97.

Cum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quom. re. *hoc dicebant illi qui reputabant illam impossibilem.*

2 Qua. a. co. *vtẽdo delitijs carnalibus sicut nũc, aut per aliũ modũ.*

3 Insipiens. *Hic consequenter soluit vtramq; quæstionem, & primo secundã. secũdo primam, ibi: Ecce mysterium. Solutio primæ quæstionis stat in hoc, quod resurget idem corpus numero quo ad substantiam, sed habebit aliã qualitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositũ, secũdo quæ sit differẽtia qualitatis, ibi.* Seminatur. *Prima adhuc in duas, nam intentũ declarat dupliciter Apostolus primo per exempla. secũdo per rationem, ibi.* Si est corpus. *Prima adhuc in duas, qa primo inducit exemplũ eiusdẽ speciei. secũdo alterius speciei, ibi.* Non omnis caro. *Circa primũ ponit exemplũ de grano seminato, ex quo surgit aliud granũ eiusdem speciei, non tamen eodem modo adornatũ, quia primum est nudum, secundum palea opertum, & per incrementũ pullulat procedendo de herba ad perfectionem, & hoc est ꝙ dicit.* Insipiens tu. quod se. *& patet litera. Sciẽdum tamẽ, quod Apostolus non intendit, quod sit simile in resurrectione quantũ ad hoc ꝙ fiat virtute naturæ, sicut dicta pullulatio. sed in hoc valet exemplũ Apostoli, quia si natura potest idẽ numero reparare quantum ad substantiam, mutata qualitate. Et quia opus naturæ est opus Dei naturam dirigentis, ideo subditur de grani pullulatione.*

4 Deus au. dat il. c. si vult. *Ex hoc. n. quod videmus sagittam recte tendere ad signum, quæ tamen caret intellectu, arguimus quod ab aliquo intelligente dirigitur, ita ex hoc quod naturã videmus tendere ad certum finem quem non cognoscit, arguimus quod dirigitur a Deo cognoscente.*

5 Et vnic. se. pro. *in quantitate & figura & similibus secundum determinatam naturam speciei.*

6 Non o. *Hic consequẽter declarat propositum per exempla diuersarum specierũ, & primo comparando corpora terrestria, ad inuicẽ, secundo cælestia ad terrestria ibi. Et corpora. tertio cælestia ad inuicem, ibi.* Alia clari. *Circa primũ dicit.* Non o. ca. ea. ca. *quia sunt diuersarum specierũ, vt patet de carne hominis, pecoris & auis, & tamen est eadem materia quæ est sub forma hominis, & hoc est quod dicitur.*

7 Sed al. ho. *Ex hoc concluditur, quod cum hoc fiat virtute naturę, virtute Dei poterit fieri, quod caro morientis & resurgentis erit eadẽ identitate naturæ, sed alterius gloriæ.*

8 Et cor. *Hic exemplificat cõparando corpora cælestia ad terrestria, quæ conueniunt inquantũ corpora. Quantitas enim est eiusdẽ rationis in his & in illis, tamẽ differũt in qualitatibus suis. Et ex hoc cõcludit, quod eadem erunt corpora morientium & resurgentium, tamen aliarũ qualitatum, & patet litera hoc excepto.*

9 Sed al. qui. cæ. gl. *idest, decor & ornatus corporum cælestium,* at. au. terre.

10 Alia cl. *Hic exemplificat comparando adinuicẽ corpora cælestia, scilicet, stellas quæ differũt in claritate, & tamẽ cõueniũt in hoc, quia omnes sunt cælestis naturæ, prout distinguitur cõtra elementarem: similiter corpora morientiũ & resurgentium erunt eiusdem naturæ, sed alterius gloriæ. Per hoc autem quod dicitur.* Alia cla. so. *intelligitur claritas Christi.*

11 Alia cl. *idest, virginis Mariæ.*

12 Et al. cla. stel. *idest, aliorum sanctorum. Et quia secundum diuersa merita varie participabunt lumen gloriæ. ideo subditur.*

13 Stella e. a stel. d. *Aduertendũ tamẽ, ꝙ omnia ista exempla posita deficiunt a proposito, quia non habent identitatem specificam vel numeralẽ, vt patet ex dictis. Corpus autem resurgens habet identitatẽ numeralẽ ad prius mortuũ. Exempla enim nõ ponuntur quia ita sint, sed vt sentiat qui addiscit, vt per exemplũ sibi cognitum manuducatur*

✻ ad

Digitized by Google

A Cũ sint imparis claritatis Deus est omnia in omnibus, vt quia Deus charitas est,& per charitatem fiet, vt quod habēt singuli,communiter sit omnium.

Ibidem * Tertul. Alia solis gloria, idest,Christi,& alia lunæ,idest, ecclesiæ,& alia stellarũ,idest, seminis Abrahæ, stella enim differt a stella in gloria,& corpora terrena,& cælestia, Iudæus scilicet, & Christianus, Postremo cum per differentiam gratiæ, non substantiæ conclusisset, Si inquit & resurrectio mortuorũ. Quomodo non, de aliquo alio.sed de sola gloria differens.

✠ Theo. Ita etiam ex iustis,alij quidem resplendēt sicut sol, alij vero sicut luna, alij aũt clarissimarũ B stellarũ splendorem imitabuntur, alij autem obscurioribus assimilabuntur.

✠ Chysosto. Vt in terrestribus.n. sic in cælestibus quoque diuersitas quędam est non parua,prorsus ad extrema vsque peruadens. Non enim soli luna, aut luna stellis differt modo,sed stellę stellis,omnia sint in cęlo licet, tamē gloria visuntur alia alijs maiore. Quid igitur hinc proficiemus?quod in regno qui sunt omnes,non eadem omnes regni gloria fruuntur,in igne qui sunt omnes, non eadem omnes supplicij crudelitate coquentur.

* Prosper.Quomodo alij pro cōsensione martyrij, alij pro integritate virginali, alij pro continentia viduali, alij pro pudicitia cōiugali diuersis honoribus sine inuidia fulgeant, impij non videbunt.

Li. de gl. & reg. sanc. c.5. a *Semina*. i.quamuis homo ex quo concipitur vsq; ad dissolutionē sit in corruptione, tamē surget in incorruptione.

✠ Theodor. Vbiq; posuit illud,seminatur,iubens nos bono animo esse, vt pote quod nascatur, id quod seminatur. Ani- C male autem vocat,quod ab anima gubernatur,spirituale aũt quod a spiritu regitur. Hanc autem gratiam ij qui digni sũt multiplicem accipient. Propterea enim id quod nunc datũ D est,arra dicitur,vt pote multiplici illic danda gratia.

b *Corpus anima.* idest,quod nihil habet ab anima,nisi q̃ sanctificatur per eam,sicut animalia.

Au. epist. 146. Li. 9. de Ge. lit. ca. 10. Enchir. ca. 10. c *Surget spi.* trāsiens in naturā spiritus,quia agile,leue, cibis non indigens. Cum dixit corpus trāsiturum ad incorruptionem, corruptionis mentionem facit,vt ostendatur maior dignitas resurrectionis.

Surg spirit. Nō dicit spiritus, vt corpus vertat in spiritũ, vt quidā putat. Vñ dominus. *Palpate & vi.* Luc. 24. f. *quia spiritus car. & ossa non hēt.* sed spūale,qa spiritui plene subdetur,nō iam repugna E bit, nec alimētis egebit, vt & homo ante peccatum eguit.

d *Semina.* Vere surget corpus spirituale, quia *Si* modo est, *animale est*,idest,constat esse quandoq; *spiritua.* Sicut enim animales sumus,quia pater noster carnalis factus est in animā viuentem. Sic erimus in resurrectione spirituales, qa pater noster spiritualis factus est in sua resurrectione in spiritum viuificantem,Quod sic exponit.

e *Sic scri.* in Genesi.Nos esse animales ab animali patre procreatos. *In ani. vi.* i.potentem viuere tantum per sustentamēta.Non viuificantem. Christus *in spi. vi.* i.qui ita corpus viuificaret,vt vltra nō egeret aliqua sustentatione,nec esset solubile. Vel, *Si est co. anima.* quasi a relatiuis.Cũ dicit corpus frustra additur animale,nisi sit aliud spirituale, ad cuius discrepantiam dicatur animale.

f *Homo.* Totũ genus humanũ sunt duo homines,primus & secũdus.Ex illo nati,ex hoc renati. Christus dicitur Adam, quia de eadē materia. Nouissimus, quia post eum non succedit homo alius,qui sit caput vel auctor humani corporis. F

g *Sed n.* Dixit corpora nostra futura spiritualia.Sed ne qs dubitet,

---

(Textus:)

¶ Ita differenti corpore resurgent mortui. a Sed hoc omnes communiter, quod incorrupti resurgent, sed.

a claritate, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corru- 1

¶ Sepelitur,vel mortificatur. a Idest,immortale,& impassibile. ¶ Moritur & sepelitur. b Sine omni honore.

ptione, surget in incorruptione. Seminatur † in ignobilitate, 2 3

† ignominia

a Gloriosum. b Immobile,irregibile,quia non valet se mouere,vel regere. ¶ Quia tale,cui quælibet noceant. c Potentia cui nihil noceat.

surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. 4 5

† potentia

a Vere viuum,& vegetatum. ¶ Quid per singula? b Quod cibis sustentatur. Quod iam his non egeat. 6

b Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est 7 8

c Siquidem est animale, est & spirituale quod animale probat per Genesim, Factus est pri. ho. cor. animale, spirituale nouissimus. ¶ Alias sicut. 9

-corpus

d e corpus animale, est & † corpus spirituale. Sic scriptum est. 10 11

¶ Hic exponit quid sit animale corpus. a Idest,viuere potentem,idest,vitam dare corpori,per sustentationem tamen ciborum corpus viuificantem.

f † Factus est primus homo Adam in animam viuentem, 12

† Gene. 2. b.

¶ Hoc addit Apostolus. ¶ Hic quid spirituale. a Qui tollit corruptionem. b In Christo,hoc expertus vnusquisque,idem sibi expectet. 13 14

g nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Sed non prius 15

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ad intelligendum,qualiter idem corpus numero resurget, differens tamen secundum qualitates.*

1 Seminatur. *Hic consequenter ostendit differentiam corporis resurgentis & mortui quantũ ad quatuor dotes corporis gloriosi di.* Seminatur in c. *idest,in terra sepelitur corpus corruptibile.Vel seminatur, idest,per naturam generatur.*

2 Surget in inc. *idest, corpus resurgens habebit incorruptibilitatem per dotem impassibilitatis.*

3 Semina.in ig. *idest corpus obscurum & vile.*

4 Surget in glo. *idest,corpus habens dotem claritatis.*

5 Seminat.in. *idest,corpus ab anima de difficili mobile,quia* corpus quod corrumpitur aggrauat animam. *cap.9.*

6 Surget in v. *idest,mobilitate,scilicet secundum voluntatem animæ per dotem agilitatis.*

7 Semin.cor.ani. *idest,grossum,impotens esse cum alio corpore nō glorioso.*

8 Surget cor sp. *idest,potens esse cum alio corpore nō glorioso,sicut suo modo spiritus simul est cum corpore,& hoc erit per dotē subtilitatis,vt dicunt aliqui.Alij vero dicunt quod hoc nō erit per dotē subtilitatis,sed per assistentiam diuinę virtutis hoc facientis. Qui vero melius dicunt quantũ ad hoc diffusius habet tractari.4.sententiarum. In statu vero resurrectionis cessabũt operationes animales,scilicet,generatio,nutritio,& augmentũ,& corpus absq; fatigatione seruit animę in spiritualibus operibus,& secũdum hoc etiam potest dici, quod corpus quod nũc est animale,idest,seruiens in operibus animalibus,tũc erit spirituale,idest,seruiens in operibus spiritualibus.Sciendũ etiā quod quatuor dotes dictę nō insunt corpori glorioso ex compositione corporis cęlestis,vt dixerunt aliqui,sed ex gloria animæ in corpus redundante,secundũ quod dicit Augu.ad Dioscorum. Ex hoc autē quod anima perficit corpus videmus in præsenti quatuor peruenire corpori.s.esse, & conseruari a corruptione. Recedente enim anima corpus expirat & marcescit.1.de anima.Pulchritudinē seu claritatem, & etiam motum amittens.Et quanto anima magis perficit corpus, tāto quatuor hęc insunt corpori perfectius.In statu vero beatitudinis anima perficiet corpus in supremo, propter quod dabit sibi esse spirituale dicto modo,& incorruptibilitatem claritatem & agilitatem.*

9 Si est cor. *Postquā declarauit Apostolus identitatē corporũ resurgentiũ quantum ad naturam & differentiam quantum ad qualitates per exempla hic cōsequēter idē ostendit per rationem,quæ talis est. Duo sunt principia generis humani. Vnum sec ndum vitam naturæ scilicet Adam: aliud secundum vitam gratiæ, scilicet Christus. Si igitur animalitas, & ea consequentia, quæ respiciunt vitam naturæ deriuantur ad omnes per Adam, multo fortius sp.ritualitas respiciens vitā gratiæ deriuabitur ad omnes sufficienter per Christũ,quę spiritualitas hic inchoatur per gratiā,& in futuro cōsummabitur per gloriam in corpus redundantem per quatuor dotes modo prædicto, & hoc est quod dicit.* Si est cor.ani. *Et accipitur si,pro quia.*

10 Est & c.spi. *quia iam est in Christo qui resurrexit in corpore glorioso,& in alijs in futuro erit.*

11 Sic scriptum. *Genes.2.b.*

12 Factus est pri.&c.in a.vi. *i.vitam animalem corpori dātem.*

13 Nouis.Adam. *i.Christus,qui dicitur nouissimus Adam, quia post Christus non erit aliud principium vitæ humanæ.*

14 In spi.vi. *quia sicut Adā cōsequutus est perfectionē sui esse per animā informantem, ita Christus perfectionē sui esse inquantum homo per spiritussancti plenitudinē.Et quia anima nō viuificat,nisi proprium corpus,ideo Adam solum factus est in animam viuentem,sed non viuificantē alios: Christus autē in spiritũ viuentem & viuificantem, quia spiritus est qui viuificat,cuius plenitudo fuit in Christo non solum ad sufficientiam pro se,sed etiam per redundantiam in alios.Et quia ordo naturę est procedere ab imperfecto ad perfectum in natura humana,ideo subditur.*

15 Sed non prius quod spirituale. *Vnde cōmuniter in antiquis primogeniti fuerunt animales,vt patet de Cain,Esau,Ismael,& multis alijs. Ratio quare primus homo factus est in animam viuentem tantum,subditur cum dicitur.*

Per

Digitized by Google

A bitet, an animale possit fieri spirituale, probat p similitudinē Chri. Q factus est in spiritu. viuifi. *Sed nō pri. fuit in eo illud quod est spi. sed quod est an. dein. spi.* Sic & de nobis poterit fieri. a *Prim. homo.* Primus in animam viuētem. *quod de ter.* & ideo *ter.* idest, animalis & passibilis ex natura.

idest, opera carnis, quæ ibi non erunt significat. D

* Tertul. Dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiæ non genus partitur, apparent hinc quoq; carnem & sanguinē nomine culpæ non substantiæ arceri a Dei regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium, quia nō resurgant in regnū. (Lib. de res. car. c. 50.)

quod spirituale est, sed quod animale, deinde qđ spirituale est. Primus homo de terra terrenus, secundus homo * de cælo cælestis Qualis terrenus, tales & terreni. Et qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginē terreni, portemus, & imaginem cælestis. Hoc autem dico fratres; quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico, † Omnes quidem resurgemus,

a Idest, animales. ¶Idest, spirituales. a Vt possimus esse cælestes. b Sicut exemplo Adæ terrena dileximus. a Idest, omnino nos subijciemus ei. ¶Post baptismum. b ¶i. inobedientiam. Sed si non portauerimus, non erimus cælestes, & hoc est, Hoc autem. a Idest, dediti vitijs, quæ de carne & sanguine oriuntur. a Quia. b Quæ est effectus carnis & sanguinis. c Seu immortale. a Quod multis est occultum. ¶Hos f. ¶Tam boni, quam mali. ¶Quia etiam viui reperti, Christo veniente morientur.

* Tertul. Legimus plane. Primus homo de terræ limo. Secundus homo de cœlo. Non tamen ad materię differentiam spectat, sed tantum terrenę retro substantiæ carnis primi hominis, idest Adę, cælestem de spiritu substātiam opponit secundi hominis, idest, Christi. Et adeo ad spiritum, nō ad carnem refert, vt quos sic comparat constet in hac carne terrena cælestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem cęlestis Christus, non comparentur illi non secundum carnem cęlestes. Si ergo qui fiunt cælestes qualis est Christus, terrenam carnis substantiam gestauit, hinc quoque confirmatur ipsum Christum in carne terrena fuisse cęlestem, sicut sunt qui ei adęquantur. (libr. de car. Christi. ca. 8.) (-cælestis)

B ✠ Theod. Secundum eius aduentū significauit. Illinc enim nobis apparebit.

✠ Amb. Cęlestis dicitur qui non humanę fragilitatis ritu, sed diuinę maiestatis nutu, & conceptus est & enixus. Nam vsque adeo naturam nostri habuit, vt secundus Adam dicatur, & homo.

b *Secun.* Spiritualis, quia *de cælo.* i. quia diuina natura fuit humanę vnita, & ideo *cælestis.* idest, spiritualis in resurrectione. Et quia primus pater fuit terrenus, tales sunt omnes. (Aug. epi. ad Dardan. & Dialogo ad Oros. q. 4.)

Cælestis. non humano ritu, sed diuino nutu conceptus est & natus.

* Ambro. Si Ideo vt hęretici volunt nostri generis assumptus homo non fuit, qui cęlestis dicitur, ergo nec isti naturę nostræ sunt qui cęlestes apellantur. Si fiero de his nemo dubitat, nec de illo est ambigendum.

Igitur sicut portauimus imaginem terreni, &c. * Chrysosto. Quemadmodum gestauimus imaginē terreni, hoc est, quēadmodum patrauimus mala, gestemus imaginem cęlestis, hoc est operemus bona.

* Theodo. Quemadmodum terreni primi parentis execrationis, & mortis fuimus particīpes, ita etiam erimus participes glorię Domini cęlestis. Græce enim φορέσωμεν. hoc est i. portabimus per prædicationem non φορέσωμεν hoc est portemus, admonitorie ab eo dictum est.

c *Hoc au. di.* Iudęi credebant futuram resurrectionē, sed more huius vitę, vt nuberent & generarent. vnde Saducęi quidem non poterant respondere. Quod Apostolus remouet. (Augu. lib. 11. contr. Faust c. 3. lib. 2. cont. adu. legis. c. 6. Enchirid. cap. 91.)

d *Quia ca.* Per carnem & sanguinem, ventrem & libidinē, idest,

Adhuc dicam. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, Merito sola & per semetipsa, vt ostenderet spiritum adhuc illis necessarium. Spiritus enim est qui viuificat in regnū Dei, caro nihil prodest. Prodesse tamē illis aliud potest, id est, spiratus, & per spiritū quoque opera spiritus. (* ipse dominus.)

✠ Theodoretus. Carnem & sanguinem naturam humanam appellat, fieri autem non potest vt ea cum sit adhuc mortalis regnum cęleste assequatur. Sed clarū est, quod cum a corruptione & interitu aliena effecta fuerit, promissis bonis fruetur.

* Amb. Frequenter scriptura carnem pro operibus nominat carnis, vt ibi. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Aliter. Caro sicut est, regnum Dei nō possidebit nisi immortalitate vestita.

✠ Chrys. Carnem hic opera illa mala appellat, quod ipsum etiam alibi sępe facit, velut cum ait, vos vero non estis in carne. Plane igitur aliud nō vult, quam ideo se hęc monere qui discas operibus malis ad Dei regnum non peruenire. (Rom. 8.)

e *Neq; corruptio incorruptelam pos.* Sed ne putares secundū, substantiā carnis hoc dici aperuit. Ideo dixi. Caro non possidebit regnū Dei, quia corruptio mortalitatis, quæ nomine carnis hic ostenditur. Et quasi diceret, Quomodo caro erit, & non erit caro? Exponit: Ecce my. vo.

f *Ecce.* Quia dixit resurrecturos i gloriā, & post. *Caro & sāguis non possidebit regnū Dei.* quomodo hoc distinguēdū sit aperit. (Aug. li. 20. ci ui. c. 20. lib. de fide ad Petr. c. 3. & 29.)

* Theodo. Misterium dicitur quod non omnibus declaratur, sed solis amicis creditur, eos ergo cōsolatur, quę sunt occulta declarans.

* Chrysost. Stupendum quiddam & arcanum, quodque nō omnes nossent erat dicturus, quo quidem quod arcana promat, haud leui in precio apud se fuisse declarauit.

g *Omnes quidem.* Vel secūdum Hiero. qui viuos repertos nō morituros asserit, ad Marcellā scribēs. Omnes mortui resurgent, non omnes viui reperti immutabuntur, sed soli sancti. (Aug. vbi sup.)

Hiero. Ad Marcellā. Interrogauerat quod dicit Apostolus in aduētu domini saluatoris rapi quosdā viuentes obuiā in nubibus, vt nō pręueniātur ab his qui in Christo dormierunt. Visq; nosse vtrū sic occurant in corporibus, vt non ante moriātur, eū & dominus noster mortuus sit, & Enoch atque Elias secundū Apocalypsim Ioannis morituri esse, dicātur, F

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Primus homo de ter.* supple formatus est, Gene. 2. b.
2 *Terrenus.* idest, animalis.
3 *Secundus ho.* idest, Christus.
4 *De cęlo.* supple formatus est, Nō quia habuerit corpus cęleste, vt dixerūt Manichæi, sed quia deitas cui vnitū est corpus illud de cęlo venit per effectum nouū, & prior est quam corpus Christi.
5 *Qualis terrenus tales & terreni.* idest, ab Adam carnaliter deriuati sunt carnales, sed a Christo spirituales. Vita vero spiritualis est vita cælestis, propter quod concludit.
6 *Igitur sicut portauimus, &c.* per peccatum, quod fecit nos similes Adæ transgressori.
7 *Portemus & imaginem cælest.* per vitam gratiæ Christo nos conformantis, quia aliter non possumus ad beatitudinem peruenire, propter quod subditur.
8 *Hoc au. di. fratres.* q. d. Nisi portetis imaginem Christi per gratiam, quæ est quædam inchoatio vitæ cælestis, nōn poteritis ad regnum gloriæ peruenire.

Quia

9 *Quia ca. & san.* idest, homines dediti & vitiis & delitiis.
10 *Regnum d.* quia nec ad illud intrabunt, Apoc. 21. g. *Non intrabit in ea aliquid coinquinatum, &c.*
11 *Neque cor.* quia corpus quod immortale resurget vltra corruptioni non subiacebit, Rom. 8. d. ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, &c.
12 *Ecce mysterium.* Hic consequenter soluitur secunda quęstio. s. de resurrectionis ordine & modo. Et diuiditur in tres partes, quia primo. ponitur quæstionis solutio. secundo, solutionis confirmatio, ibi. *Cū autem.* Tertio, vtilis monitio, ibi. *Itaque.* Prima adhuc in tres, quia primo ponitur resurgentium diuersitas, secūdo. temporis vnitas, ibi. *In momento.* tertio resurrectionis necessitas, ibi. *Oportet autem.* Circa primum sciendum, quod licet resurrectio sit cōmunis omnibus, non tamen resurrectionis modus siue terminus, quia soli boni resurgent in corpore glorioso p dotes. Et hoc est quod dicit Apostolus. *Ecce my. vob. di.* idest, rem grandem & difficilem.
13 *Omnes quidem re.* tam boni quam mali.

Sed

Digitized by Google

tur, ne. s. vllus sit qui nõ gustauerit mortẽ? Hoc ex ipsius cõtinẽtia sciri pro, sancti qui in aduẽtu domini saluatoris in corpore fuerint deprehensi, in eisdem corporib. occurrant ei, ita tamẽ vt inglorių & corruptų & mortale, gloria & incorruptione & immortalitate mutet, vt qualia corpora surrectura sint in talem substantiam etiam viuorum corpora transformentur. Vnde dicit in alio loco Apostolus. *propter quod nolumus spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale hoc a vita*, ne, scilicet, corpus ab anima deserat, sed anima i corpore habitante fiat inclytum, quod ante in glorių fuit. De Enoch aut Elia, quos vẽturos Apocalypsis refert, & esse morituros, non est istius tẽporis disputatio, cum omnis ille liber aut spiritualiter intelligẽdus (vt nos ęstimamus) aut si carnalẽ interpretationẽ sequimur, Iudaicis fabulis acquiescendum sit, vt rursum ędificetur Ierusalẽ & hostię offerantur in templo, & spirituali cultu imminuto carnales obtineant cęremoniæ.

* Amb. Omnes.n. homines resurgent, sed soli qui regnaturi sunt in gloriam immutabuntur. Siue ita. Omnes resurgemus qui in aduentu Christi mortui inueniemur, nõ omnes, immutabuntur, qui in corpore sint reperti, quia soli sancti beatitudinis gloriam consequentur.

* Theo. Non solum enim qui mortui sunt resurgent a corruptione, & interitu alieni, sed ij etiam qui adhuc supersunt, induentur incorruptione.

* Chrys. Non moriemur omnes, omnes tamẽ immutabimur, etiã ij qui non moriuntur, mortales enim & ij, ne igitur si mori, inquit, contingat ob id terreare tãquã non resurrecturus. Sunt enim quidam, sunt qui etiã hoc subterfugiẽt quibus ad resurrectionẽ illam non erit hoc satis tamen, verũ illa corpora nondum mortua etiam immutari, & incorruptibilitatem consequi nihilominus oportebit.

Sup. 5. a. — † Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

a *In ictu ocu.* Quia in momẽto est mora. Addit in ictu oculi. i. quam cito icit oculus visa vel icitur palpebra, id est, summa celeritate. *In ictu ocu.* id est, quam cito oculi radius trãsit ad remota, & transuolat media, & si sit ibi prius & post, tamẽ quasi simul totum fit.

Aug. lib. de sex. quæ cõtr. pag. q. 1.

a In immortalitatem. — b In breuissimo & minimo, & angustissimo temporis spacio, ¶ Vt mutatio sit subitanea. — a Et hoc per tubam, id est, per vocem magnam & manifestam, postquam non erit alia. — b An erit sonus. — c Peccatores, vel omnes. — a Sine diminutione membrorum. — b Boni. — c In gloriam immortalitatis, et impassibilitatis. — d Immutabimur, quia oportet pro eo quod bene seruiuimus, vel quia promissum. — a Vt ornamentum. — b Vt vltra non esuriat, vel aliquatenus lædatur. — c id est, hoc corpus quod ostenditur. — d Vt vltra non moriatur, vel dissoluatur. — a Vere induet immortalitatem, quia tunc fiet, id est, implebitur, & nunquam aliter implebitur. — b Ne quis putet dictum de morte interiori, quod iam factum est.

sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatẽ. †Cum aũt * mortale hoc induerit immortalitatẽ, tunc fiet

✠ Theod. Ostendit quam breui temporis spacio faciẽda sit resurrectio.

In momento autem, Græce est , id est, in atomo. Atomum autem vocat corpus subtilissimum ac tenuissimum quod in sole apparet, quod sectionẽ non suscipit propter nimiam breuitatem. Ictum aũt oculi vocat motum pupillæ. Per hæc autem ostendit Dei iussum & resurrectionẽ mortuorum.

* corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem &. — Matth. 25. a. 1. The. 4. d.

b *In nouis.* i. in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista impleãtur. Hęc tuba est clamor, vnde dicitur. *Media nocte cla. fa. est ecce. spon. ve.* Tubę nomine aliquod euidens & pręclarũ signũ dicitur, quod vox archangeli, & tuba Dei alibi dicitur, Et in euangel. Vox quam audient mortui qui in monumẽtis sunt & procedent, &c.

* Amb. Nouissimus aduẽtus intelligitur Christi. Mortui autem vel peccatores intelligendi sunt, qui etiã viuentes mortui esse dicuntur, aut quia immortales, aut quia absq; aliqua membrorum diminutione resurgent ad pœnam dicuntur resurgere incorrupti, vel certe simpliciter omnes mortuos resurgere dicit, & solos sanctos cum ijs viui qui iusti inuenti fuerint in gloriam immutari.

Ioh. 5. d.

c *Immu.* Exponit quomõ hoc fit, vel qualis sit immutatio.

* Chrysost. Illud nos non de seipso, verum de omnibus tum in vita repertis intelligens.

d *Oportet. n. corruptibile hoc induere incorruptionẽ & mortale, &c.* Secundũ hoc dicitur. Caro non poss. r. d. quia non erit ibi corruptio, & mortalitas. i. non secundum has qualitates, sed eadẽ substãtia. Dicendo enim hoc in eadẽ quasi digitũ tendit. In vt

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed non. o.* de statu animalitatis ad statum spiritualitatis per dotes corporis modo prædicto.

2 *In momento.* Hic consequenter ponitur circa resurrectionem temporis vnitas siue breuitas. Circa quod sciendũ, quod, momentum dupliciter accipitur. Vno modo pro nunc indiuisibili, aliquãdo pro breui tempore, quasi imperceptibili. Et idem dicendum de ictu oculi, quia si accipitur pro apertione palpebræ, fit in tempore valde breui, si autem pro ipsa visione fit in instanti indiuisibili. Et vtrumque concurret in resurrectione, quia collectio puluerum quæ fit in ministerio angelico per motũ localẽ, fiet in tẽpore quasi imperceptibili, sed reformatio corporis & vnio animæ ad ipsum fiet virtute diuina & in instanti, & hoc est qđ dr: *In mome. in ictu.* fiet resurrectio dicto mõ. Per hoc excluditur error Lactantij dicẽtis resurrectionẽ nõ esse futurã omniũ simul, sed martyres ante alios resurgẽt p mille annos, & tũc Chrs descẽdet & possidebit cum eis corporale regnum Ierusalem mille annis.

Momentum capitur dupliciter. — Contra Lactantium.

3 *In nouis. tu.* i. in voce Christi dicentis. Surgite mortui ad iudiciũ. Et dicitur hic tuba ad similitudinẽ tubæ veteris Testamenti. Cuius vox erat ad quatuor. s. ad cõuocandũ conciliũ, ad pugnandũ, ad solennizandũ festum, & ad castra mouendũ. Ad vocem. n. Christi tunc congregabuntur omnes ad iudiciũ, creaturæ inuitabũtur ad peccatores impugnandũ. Sap. 6. d. *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos,* & angeli ad solemnizãdũ glorię festũ mouebũtur tũc castra, quia mali ibũt in suppliciũ, & iusti in gaudiũ, ad vocẽ Christi dicentis impijs. *Ite, &c.* & iustis, *Venite, &c.* Mat. 25, Deitas tamẽ Christi erit resurrectionis causa principalis, humanitas instrumentalis. Et quia posita causa sufficiẽti ponitur effectus. ideo subditur. 4 *Canet e. tu. & mor.* i. sine diminutione membrorum. Quidquid enim pertinet ad integritatem naturę, omnibus dabitur, vt communiter dicitur, sed quod ptinet ad gloriã dabitur tantum electis, ideo subditur. 5 *Et nos immu.* de statu. s. miseriæ ad statum gloriæ. 6 *Oportet.* Hic consequenter ostenditur resurrectionis necessitas, quę accipitur ex tribus. Primo ex perfectione naturæ humanæ, quæ non esset perfecta, nisi anima sit corpori coniuncta, propter quod separari est animæ per accidens & contra eius naturalẽ inclinationẽ, nullum tale autẽ potest esse perpetuũ. Secundo ex impletione diuinæ iustitiæ, scilicet, vt corpus simul puniatur cum anima & præmietur sicut anima peccauit in corpore & in eo meruit. Tertio ex conformitate membrorũ ad caput Christum. s. quantum ad electos qui resurrexit per iterarã vnionem animæ ad corpus. Nec obstat dictũ Philosophi. 2. de generatione. s. ꝙ illa quorum substantia corrumpitur, non redeunt eadem numero, sed solum specie, quia loquitur de redeuntibus per modũ & viam naturę, cõtra illos qui dicebant eadem numero per naturam posse iterari. Deus autem hoc potest, cuius virtus est infinita, & potest agere sine motu. Dicit Apostolus. *Oportet enim corru. hoc indue. incorru.* idest, naturã humanam resurgere incorruptibilẽ rationibus dictis, & hoc erit omnibus commune.

Necessitas resurrectionis ex tribus.

7 *Et mortale hoc indu. immor.* i. mutationem in melius, quod erit speciale electis. Et dicit, induere, quia sicut vestimentum aliunde aduenit corpori sic dicta incorruptio in omnibus, & immortalitas in electis non erit ex principijs naturæ causata. Et per hoc soluitur dictum Philosophi. 10. metaph. s. ꝙ corruptibile & incorruptibile genere differũt, & per consequens non potest esse idẽ numero. Verum. n. concludit, quando corruptio & incorruptio ad idẽ principiũ reducuntur. Sed non est inconueniens, ꝙ idem numero qđ per naturã est corruptibile, a Deo fiat incorruptibile, sicut idẽ liberũ arbitriũ qđ mõ est mutabile, tũc erit confirmatũ. Per dicta soluta est quęstio illorũ qui quęrebãt. Quomõ resurgẽt mortui reputãtes eã impossibilẽ. 8 *Cum autem.* Hic cõsequẽter cõfirmat qđ dictũ est in solutione de sanctorũ immortalitate, & hoc p auctoritatẽ sacræ scripturę Hoseæ. 13. d. vbi nos habemus. *Ero mors tua o mors.* Translatio LXX. habet: Absorpta est mors in victoria, quod tunc implebitur, vt patet ex prædictis. Propter quod Apostolus congaudens in spiritu propter certam expectationem illius status, quasi insultans morti dicit. Vbi

Digitized by Google

vt eadē caro quę videtur resurrectura monstretur. Oportet enim induere incorruptionē. Et hoc non ad tempus tātum, quod ibi ostendit, & mortale hoc induere immortalitatem.

✠ Theod. Aperte docuit non aliud resurgere, sed idipsum quod corrumpitur, Tanquam enim quodam digito hoc dicto id ostendit dicēs, Corruptibile hoc, & mortale hoc.

* Tertul. Quid mortale nisi caro? quod corruptiuū nisi sanguis. Ac ne putes aliquid aliud sentire Apostolum prouidentem tibi, vt de carne dictum intelligas laborātem quum dicit, istud corruptiuum & istud mortale cutem ipsam tenēs dicit. Certe istud nisi de subiecto, nisi de comparenti pronuntiasse non potuit Demōstrationis corporalis est verbum. Aliud autem corruptiuū, aliud corruptela, & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud.n. quod patitur, & quod pati efficit. Ita quę patiuntur corruptelā & mortalitatem caro.s. & sanguis, ea necesse est patiantur & incorruptelam & immortalitatem.

† Hos. 13. d. Lib. de resur. carnis. ca. 15.

† tuus mors aculeus? vbi tua inferne victoria?

a *Absorpta est*. i. destructa in victoria Christi, vel in hoc modum vincēdi excessit, Christum inuadendo, vel in hoc quod serui, vel vincunt concupiscentias carnis.

Aug. li. 84 q. q. 7. 69. 70.

b *Vbi est mors vic. tua*. Verba prophetæ, vel Apostoli lętantis est & morti insultantis in psona resurgentiū, vt certior sit resurrectio. Vicisti in morientib. victa es in resurgentibus. Vel mors est delectatio peccati quæ ex actu peccandi fit.

Ser. 161 de tēp. & de pec. mer. & remis. c. 11.

c *Stimulus mortis peccatum*. * Theod. Id enim naturam morti tradit.

✠ Amb. Sagitta mortis peccatum, per quod animę iugulantur.

a In Isaia vel Osee, ita, Ero mors tua o mors. b Aeternaliter. c Dissolutio, vel diabolus ex parte absorptus, in futuro penitus absorbebitur. d In resurrectione Christi.

a sermo qui scriptus est. † Absorpta est mors in victoria. Vbi 1
b a Potentia qua omnes dissoluebas. b Peccatum originale vnde mors exit, vt ipse exponit, non quod mors fecit, peccato enim morimur, non morte peccamus.
c est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus 2
a Quod pungit. b Augmentum ne quis dicat quemquam a lege iuuari, sed a Deo tantum.
d autem mortis peccatum est. Virtus vero peccati, lex. Deo au 3
¶ Ago. ¶ Peccati & mortis. a Non per legem.
e tem gratias, qui dedit nobis victoriā per dominum nostrū
a Quia per Christum vincimus. b In fide resurrectionis.
Iesum Christū. Itaque fratres mei dilecti stabiles estote, & 4 5
a Vt a pseudo moueri non possitis. b Spe resurrectionis. c Spem habentes.
f immobiles abundantes in opere domini, semper scientes, 6 7
a Sine remuneratione. b In sermone domini.
quod labor vester non est inanis in domino. 8

* Theod. Peccatum enim non imputaretur si lex non esset.

† victoriam.

✠ Amb. Cum fortius & maius sit per scientiam peccatum.

d *Vir. vero p.* quia lex prohibendo auget peccati cupiditatem nisi diffundat spiritus charitatem.

e *Qui dedit nobis vi.*

✠ Ambrosius. Victoriam illius peccati, in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit.

* Chrysost. Nam ipse trophæum statuit, coronarum nos participes fecit, idque non ex debito sed ex gratia & misericordia.

f *Abundantes in opere domini semper, &c.* ✠ Basil. Cum autem delatum a Deo sibi munus multiplicat iuuandis, & ad virtutem promouendis iis quibus benigne facit, vel quandoque maiore studio persequitur opus domini, quam ea quę vulgo apud homines.

Regul. bre. interrogat. 290.

✠ Chrysost. Hoc est vita syncera, non dixit, operantes bonū sed abundantes, quo. s. sponte, & ex abundanti peragamus istud, & stadium aliquando transiliamus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vbi est mors victoria, tua?* quia prosternebas omnes. q. d. non apparebit vltra.

2 *Vbi est mors stimulus tuus*. i. peccatum, per quod humana natura morti addicta fuit, quasi per stimulum. Ro. 5. b. Per peccatum mors, ideo subditur. *Stimulus autem mortis peccatum est*. Sed quia posset aliquis dicere, peccatum per legem fuisse ablatum, hoc remouet dicens.

3 *Virtus vero peccati lex*. q. d peccatum magis viguit ex lege, non per se & directe, sed ex humana malitia per legem occasione accepta, eo quod humana malitia nititur in vetitū, sicut plenius fuit declaratum Ro. 7. super illud, Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. De hac autem victoria per Christum inchoata, & in fine mundi consummanda, gratię sunt agendę, ideo subditur. *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriā per dominum nostrum Iesum Christum*. & patet litera.

4 *Itaq; fra*. Hic vltimo ponitur vtilis monitio ne Corinthij corrumpantur a pseudo apostolis resurrectionem negātibus cum dicitur, *Itaq; fratres mei*. nō carnali cognatione, sed Christiana religione.

5 *Dilecti*. charitatiua dilectione.

6 *Stabi. estote & im*. in fide resurrectionis futurę.

7 *Abundantes in ope*. quia fides sine operib. mortua est. Ia. 2. d.

8 *Scientes quod la*. sed tūc magnifice remuneratur a Deo, sicut dicitur Sap. 3. d. *Bonorum laborum gloriosus est fructus*.

ADDITIO I.

In ca. 15. vbi dicitur in Post. Etsi arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa.

Receptio legis Mahumeti nullo modo est assimilanda receptioni legis euangelicę. Nam vt dicit post. Lex Mahumeti vi armorum fuit recepta quod per suum Alchoranū nefandum potest comprobari. Dicitur. n. ibi, quod Mahumetus petiuit a Deo, quod concederet sibi facultatē faciend. miracula, vt Gētes crederēt ei. Ad quod vt asserit fuit sibi respōsum a Deo, quod non decebat, nā iam miserat Deus Moysen cū magnis miraculis & portentis, & tamen non steterunt in fide sua, & postea miserat Iesum facientem magna miracula, tamen pauci crediderunt, nec extiterunt in fide sua, & ideo disposuerat Deus, quod ipse. s. Mahumetus solum in potentia gladij daret legem, vt qui nollent eum recipere, interficerentur. Hęc sunt in Alchorano sententialiter, ex quo non possunt fingere quod per Mahumetum fuerint facta aliqua miracula. Item est manifestum. quod Mahumetus nihil credendum tradidit transcendens ea quę comprehendi possūt per phantasiam humanam. Dicit enim de paradiso, quod sunt ibi delectabilia corporalia, in quibus pręmia beatorum ponit, & ideo ab hominibus modici intellectus fuerunt recepta. Secus est de fide catholica, in qua quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, tradūtur credenda, quę nullo modo fuissent recepta, nisi miraculis cōtirmarentur. Faciunt etiam adhuc alię rationes, quæ in postil. traduntur, &c.

Legis Mahumeti vipietas.

Esa. 64. b. sup. a. b.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. *Vt sit Deus omnia in omnibus*.

Hoc quod dicitur. *Vt sit Deus omnia in omnibus*. sic exponit in gl. vt nemo cohęrentium ei, idest, Christo, amet aliquid aduersus eum, & tunc manifestum ese quod dicitur, quid habes quod non accepisti? tunc enim manifestum erit nihil boni aliquem habere seu habuisse, nisi a Christo, &c.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. *Si secundum hominem*.

Super hoc quod dicitur, *secundum hominem*. Glo. idest, rationabiliter, quia hominis est credere, non mori hominem vt bestiam. Iterum. *Si mortui nō resurgent, solum restat, vt manducemus & bibamus, cras moriemur*.

Digitized by Google

A

CAP. XVI.

De colle. Aug. Post alia, de collectis faciendis in sanctos qui erãt in Ierosolymis breuiter monet. Qđ nõ est cõtra illud. *Nolite cogitare de crastino*. Nõ est.n. cogitare de crastino, si quis humano more ista cogitet, sed si quis pp ista Deo militet, vt in operibus suis non regnũ Dei, sed illorum acquisitionem intueatur.

Matth.6.d.

* Theo. *Λογιαν*.i. collationẽ, ceu collectã pecuniarũ appellat. Galatarũ aũt non temere ac simpliciter meminit, sed significans qđ illis etiam præcepit hoc facere.

† collationibus

† commodum fuerit

B

* Ambro. De sumptibus dicit qui per singulas ecclesias collecti, Hierosolymam sanctis pauperibus mittebantur.

† magnificentiam

† operæpretium

†22.q.1.c.animaduertẽdũ. §. sed aliud.

* Chry. Collationẽ vero collectionem vocat, ab ipso statim initio rẽ facilẽ reddẽs, nam cũ ab omnibus in commune confertur tolerabilior erogatio singulis euadit.

* Ambros. De sumptibus dicit, qui per singulas ecclesias collecti Hierosolymam sanctis pauperibus mittebantur.

† efficax

a *In sanctos.* ✠ Hieronymus. Sancti autem pauperes ij erant in Hierusalẽ, qui primum in Christum crediderãt de Iudæis, & proiecti a parentibus & cognatis, tã possessiones quam vniuersam supellectilem sacerdotibus templi, ac populo vastante perdiderunt.

Comm. super Mich.c.4.

Ambrosius.

b *Ita & vos.* Præcipit Apostolus omnem plebem die dominico cõuenire ad ecclesiã, & illuc deferre quod vnusquisq; ad opus sanctorũ dare volebat. Et ne a malis ministris deperiret, si apud ecclesiã dimitterent, præcipit, vt secum deferrent, & tuto loco reponerent quousque ipse veniret. Et hoc per singulos dies dominicos faciebãt, quia quod paulatim colligitur, nec graue est, & multum inuenitur.

C

D Aug. lib. de serm. Domi. in monte.

c *Per.* i. dñica die. Quia vna dies sabbathi vel vna sabbatorũ, vel prima sabbathi vocatur apud Iudæos dies quẽ nũc dominicum appellamus.

* Theophyl. Per vnam sabbati, dominicum diem intelligit. Cuius diei cõmemoratione ad eleemosynas erogãdas hortat, Quin & diei eius recordatur mysteriũ. Prudẽter autẽ iniungit vnũquẽque, quodlibet recondere, hoc est, quodcunque destinauerit Deo seruare, & quod factu facile fit cuique cõferenti. Neque enim dixit statim confer te, ne quẽ forte cuius esset tenues tũc facultates, pusillum quidpiã tribuere potuisset, *sed recondat,* (inquit) *apud seipsũ quisq; & cumulet, aucτumq;, & cumulatũ deinceps deferat.*

E

* Theo. Eorum arbitrio quantitatem permittit, docẽs, quod aĩas quę ea quæ sunt optima eligũt, quę Deus adiuuat. Hoc enim dicit illud, *ὅτι ἂν εὐοδῶται*, Quicquid recta via successerit.

Est autem facto conueniens quoque dies dominicus, qui est resurrectione honoratus.

* Ambro. Vt paulatim reseruantes non vna hora grauari se putent, vt hilares datores diligantur a Deo.

d *Manebo vel etiam hyemabo, &c.* Sicut medicus moram habuit, vbi multi ægrotant.

F

CAP. XVI.

De aliis remouet. Propter vsus sanctorum.

1 E † collectis autem quæ fiunt in sanctos, (a Ideo tenendum est.)
2 sicut ordinaui in ecclesiis Galathiæ, ita (a Collige. b Vnam diem septimanæ. c Collige.)
3 & vos facite per vnam sabbathi. Vnus-
4 (Ne dicatis non esse fidelium ministrum, cui credatis.)
5 quisque vestrum apud se reponat, recon- (a Et caueas ne iterum sibi sumat.) (Non quod grauet. a Ideo ante Quia grauaret si totum subito simul darent.)
6 dens quod ei † bene placuerit, vt non cum venero, tunc colle-
7 (a Dignos iudicaueritis. b Idest, cum epistolis meis & vestris laudatoriis & commendatoriis deferentium & mittentium.)
8 ctæ fiãt. Cũ autẽ præsens fuero, quos probaueritis per episto-
9 (Donum. Si magna res fuerint.)
10 las, hos mittam perferre † gratiam vestram in Ierusalẽ. Quod
11 si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. † Veniam autem
12 (a Cum per omnia loca transiero vsque Macedoniam. b Quia non est opus ibi morari.)
13 ad vos, cum Macedoniam pertransibo. Nam Macedoniã per-
14 (Quia multa corrigenda ibi.)
15 transibo. Apud vos autem forsitan manebo vel etiam hyema-
16 bo, vt vos me deducatis quocũq; iero. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquantum temporis manere apud vos, si dominus permiserit. (Inde misit epistolam.) Permanebo autem Ephe- (a Multa corda ad audiendum parata.)
17 si vsque ad pentecosten. Ostium enim mihi apertum est ma- (a Quia non contradicunt prædicatio. b Quid ergo opus est ibi morari? respondet, aduer &c. c Qui conantur impedire. d Ad vos.)
18 gnum & † euidens, & aduersarii multi. Si autem venerit Ti-
19

Obsecro

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 De collectis autẽ. *Postquam Apostolus instruxit Corinthios de his quæ pertinẽt ad ecclesiæ sacramenta, hic consequẽter instruit eos de conuersatione debita & honesta, & primo qualiter se habeant ad extraneos, secundo ad seipsos & vicinos, ibi.* Vigilate. *tertio in fine epistolæ salutat eos, ibi.* Sal. vos. *Prima adhuc in tres, quia primo instruit eos qualiter se habeant erga collegium pauperum absentium, secundo qualiter ad seipsum, ibi.* Veniam autem. *tertio qualiter ad alium Christi discipulum, ibi.* Si autem venerit, *Circa primũ sciendum, quod in primitiua ecclesia in Ierusalem congregata vendebant omnes possessiones suas, & erant illis omnia communia, vt habetur Act.4. Et ideo tempore famis in Iudæa, de qua habetur Act.11. fideles qui erant in Ierusalem, afflicti fuerunt pœna & penuria: propter quod Apostoli statuerunt, vt fideles in aliis locis existentes iuuarent eos. Et hoc negocium fuit specialiter commissum Paulo & Barnabæ vt habetur Gal.2.b.* Dextras dederunt mihi & Barnabę societatis, vt pauperum memores essemus. *ideo Apostolus Corinthios instruit de collatione talis eleemosynæ & eius conseruatione, & missione eius in Ierusalem, dicens.* De col.au & c.in san *Idest, propter fideles in Ierusalem habitantes, qui dicuntur sancti, quia præ cæteris credentibus erant religiosi, abrenunciando bonorum temporalium proprietati.*

2 Sicut or. in ec.Gal. *Nomẽ est regionis in Græcia a Gallicis acquisita sub Brenno duce, In qua regione Corinthus est metropolis.*

3 Ita & vos. *collectã eleemosynæ pro fidelibus qui sunt in Ierusalẽ.*

4 Per vnam sab. *Idest, prima die hebdomadæ, quæ vocatur sabbatum in pluribus locis scripturæ, vnde Lucæ.18.b. Ieiuno bis in sabbato.i.in hebdomada. Similiter vna accipitur pro prima Gen.1.a. Factũ est mane & vespere dies vnus. Ita enim cõsueuerãt fideles cõuenire ad ecclesiã dominica die, quæ est hebdomadis prima dies, propter qđ dictę collectæ dabantur magis apte. Consequenter magis instruit de conseruatione huius eleemosynæ dicens.*

5 Vnusquisque ve.&c. *vt tollatur suspitio infidelis conseruationis, si committeretur alteri.*

6 Vt non cum venero. *ad prædicandum.*

7 Tunc collectæ fiant. *Quia possent dicere pseudo apostoli, quod causa quæstus venisset Apostolus, & sic occasionem acciperent quæstum quærendi, consequenter instruit eos de modo mittendi, dicens.*

8 Cum autem præsens. *vobiscum.*

9 Quos probaue. *fideles & aptos ad hoc opus.*

10 Per epistolas. *vobis a me scriptas.*

11 Hos mit.per.gr. *idest, eleemosynam a vobis gratis datam.*

12 In Ierusalem. *fidelibus ibidem habitantibus.*

13 Quod si dignum su.&c. *idest, si negocium hoc requirit, & Deo placuerit.*

14 Mecum ibunt. *vt per meam præsentiam de ipsis tollatur suspitio, & per eorum præsentiam oblocutio contra me a falsis apostolis, qui aliter possent dicere mendaciter, quod illam pecuniam applicarem meis vsibus.*

15 Veniam au. *Hic consequenter instruit Corinthios qualiter se habeant ad seipsum, promittens eis suum aduentum, di.* Veniam au. ad vos. *Sed se excusat de temporis dilatione, subdens.*

16 Cum Mace.pertransi. *per quam habebat transire ex ordinatione Dei pro fidelium salute. Cætera patent in litera vsque ibi.*

17 Ostium enim mi.apertum. *idest, multa corda hominum parata audiendum euangelium Christi.*

18 Et ad multi. *i. infideles & pseudo apostoli, qui conantur impedire profectum. Et per hoc ostendit Apostolus dilationem sui aduentus esse necessariam ad tempus.*

19 Si au. *Hic cõsequẽter ostẽdit qualiter se debeant habere ad duplicem doctorem alium, Primus est Timothæus, de quo scribit eis quod si*

✠ venerit

Digitized by Google

A a *Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ & Fortunati, &c.* Ordo huius literæ respicit & pendet vsque illuc, vt & vos subditi sitis.

b *Spiritum meum & vestrum, &c.* Meum, lętitia, vestrum charitate.

c *Mara natha. Gratia domini nostri Iesu Christi.* id est, donec veniat dominus, vel in aduentu domini. Mara natha enim interpretatur, dominus venit. Et est compositũ ex Syro & Græco, magisque Syrum est quam Hebræum. Anathema vero Grecum, interpretatur cōdemnatus vel separatus. Simul ergo Græco & Syro vtitur verbo.

B ⁜ Ambros. Sicut illis, qui eum amant, redemptio venturus est Christus, ita qui eum non amant, anathema sit, id est, vt illos abominetur & perdat Mara natha magis Syrum est quã Hebræum tamen ex sermone vtrarum linguarum aliquid Hebræum sonat, & interpretatur dominus noster venit.

* Theodoretus. Id posuit Corinthiorum

C

†hortatus sũ. Mara natha. Aug. Dispu cũ Pascẽtia Ariano. -& Fortunati & Achaici. †de aduentu. †mihi vestri. -apud quos & hospitor. mara natha.i. dominus noster venit.

a Ant. Forsitan iam ibi timuerat commotionem per contentionem pseudo apostolorum.

motheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus n. domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim il

a Qui secum sunt. b Qui erat episcopus eorum ab Apostolo ordinatus. ¶Quia hunc Corinthij requisierant, qui cum non posset eos sedare, ierat ad Apostolum Ephesum.

lum cum fratribus. De Apollo autem fratre notũ vobis facio, quoniam multum †rogaui eum, vt veniret ad vos cum

¶Qui timet incorrectos.

fratribus, & vtique non fuit voluntas eius, vt nunc veniret.

a Opportunum. Cum vos correcti fueritis. b Vos autem ¶ Contra astutias diaboli. c Stanti non obrepit somnus.

Veniet autem cum †ei vacuũ fuerit. Vigilate & state in fi-

a Mulierum inconstantia est. b In domino. ¶Vt sit in vestra virtute profectus. c Etiam correctio. d Non causa inanis gloriæ.

de, viriliter agite, & confortamini, omnia n. vestra in cha-

¶Qui.

a ritate fiant. Obsecro autem vos Fratres, nostis domũ Ste-

¶Hic cũ Apostolo fuerũt in prædicatione Corinthiorum. ¶Primi crediderunt in Achaia. ¶Vt ministrarẽt.

phanæ & Fortunati & Achaici, qm̃ sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinauerũt seipsos, & vt vos subditi sitis eiusmodi omni cooperãti & laborãti. Gaudeo

a Quia præsentes sunt apud vos e quibus est vobis profectus, vel quia mihi pro vobis ministrare venerunt, quod vos deberitis facere.

autem †in pręsentia Stephanę & Fortunati, & Achaici, quo

a Ministrauerunt mihi quod vos non fecistis.

niam id quod †vobis deerat, ipsi suppleuerunt. † Refecerũt

a Quem pauerunt. b Quibus Apostolum seruauerunt. c Honorate.

b enim spiritum & meum & vestrum. Cognoscite ergo, qui

a Illos. ¶Quod ego scribo omnes desiderant.

eiusmodi sunt. Salutãt vos ecclesiæ Asiæ. Salutãt vos in do-

a Apud quos hospitor. b Fratrum congregatione.

mino multum Aquila & Prisca, cũ domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutãt vos fratres omnes. Salutate

a Vero corde in signum pacis. ¶Vt sciant epistolam eius esse, subdit. Sa &c. c ¶Scripta. ¶Fideles saluto, sed

inuicẽ in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. †Si quis

a Vel condemnatus. ¶Separatus a Deo. Donec veniat dominus, vel in aduentu domini.

nõ amat dominum nostrũ Iesum Christum, sit anathema

a Hæc est salutatio Pauli. b Sit.

c maranatha. Gratia dñi nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

a Ea Charitate uos inuicem & Deum diligite, qua ego vos & Deũ diligo ¶Non secundũ amorem seculi.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

D rum se de eloquentia iactantiũ superciliũ deprimens, & nõ esse opus doctrina, sed fide.

* Chrysostomus. Hoc vno uerbo conterret omnes, eosqui membra sua, faciunt membra meretricis, eos qui sacrificantes idolo offendunt fratrem, eos, qui nomina sibi ab hominibus imponunt, & qui resurrectionem non credunt. Non terruit autem solum, sed virtutis interim viam, malitiæ fontem ostẽdit. Vt enim charitas quoties inualescit, omnium vitiorum genera extinguit, sic quoties remittit illa, locus statim vitijs fit, statim pullulant mala. Non Græca autem, sed Hebraica lingua voluit vti, ostendens non solum non fastidire se simplicitatem, sed vehementer etiam amare. Cuius vero gratia hęc dicit? Dispensationẽ humanitatis Christi confirmans, ex qua resurrectionis argumẽta pleraq; omnia collegit.

E F

-notũ vobis facio quoniã †opportunitatẽ erit nactus †Refocillauerunt. †23.q.4.ca. Guiliazius. 24.q.3.c.cum ergo. itẽ.ver. in alia.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

venerit Corinthum, quod recipiant eum amicabiliter, di.

1 Vt si Timo. &c. *& etiam reuerenter, cum dicit ir:* Ne quis ergo il. spe. *& quod conducatur in securitate ibi:* Deduci autem il. &c. *Secundus est Apollo, qui recesserat a Corinthiis propter contentiones eorum vadens ad Apostolũ, quem postea petierunt ab Apostolo remitti Corinthum, de quo scribit Apostolus, quod ipsum rogauerat super hoc: non tamen præcipit, licet posset, quia magnis viris non debet de facili præceptum imponi, sed magis excusat eum, dicens.*

2 Veniet autem cum ei va. *idest, opportunum.*

3 Vigilate. *hic consequenter instruit eos, qualiter se debeant adinuicem habere. & primo in communi, di.*

Vigi. *in feruore orationis.*

4 State in fide. *resurrectionis futuræ.*

5 Viriliter agite. *in exercitio bonæ operationis.*

6 Et confortamini. *in domino, in spe æternæ retributionis.*

7 Omnia enim vestra. *scilicet opera.*

8 In cha. *sine qua nullum opus est meritorium veræ beatitudinis.*

9 Obse. vos. *hic instruit eos de modo se habẽdi ad aliquas personas speciales inter Corinthios existentes, quæ alias præcedebant in fide & deuotione & operibus pietatis. propter quod Apostolus monet Corinthios, vt habeant erga illas specialem amicitiam, reuerentiam, & honorem.*

10 Quo. sunt pri. Ach. *idest, primi & principales in fide & operibus bonis.*

11 Vt & vos. *debitam ipsis reuerentiam exhibendo.*

12 Gaudeo au. *quia per præsentiam eorum vos estis meliorati in fide & moribus. ideo subditur.*

13 Quo. id. quod vo. de. *ad perfectionem boni.*

14 Ipsi sup. *Et quia de hoc profectu gaudebat Apostolus, subdit.*

15 Refecerunt enim. *gaudio spirituali.*

16 Et vestrum. *ex profectu boni. ideo concludit.*

17 Cog. ergo qui. e. sunt. *eos debitè venerando.*

18 Salutant. *Hic vltimo ponitur salutatio. & primo ponit Apostolus aliorum salutationem, di.*

Salutant. *& patet litera, his exceptis.*

19 Aquila & Pri. *Recesserant enim de Corintho cum Apostolo, vt habetur Actu. 18. propter quod in hac salutatione Corinthiorum specialiter exprimuntur.*

20 Salutate inuicem in os. *exponatur sicut supra Rom. vlt. Secundo ponit salutationem suam, di.*

21 Salutatio mea ma. Pauli. *hoc enim ponebat in fine epistolarũ suarum manu propria scriptum, ne illi quibus scribebat deciperentur a falsis [illegible] sub nomine Pauli malam doctrinam scribentibus. Vltimo imprecatur maledictionem obstinatis in malo, di.*

22 Si quis non a. D. &c. fit ana. *idest, excommunicatus, & a fidelibus separatus.*

23 Mara na. *sic enim debet scribi: sunt enim duæ dictiones. & prima valet in latino dominus noster. secũda idem est quod venit, sed propter ignorantiam idiomatis, & longitudinem temporis duæ dictiones coniunctæ sunt simul & vltima litera dictionis est submota. Est igitur sensus: Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, negando eum esse verum Deum cæli & terræ, sit anathema, & subditur causa.*

Mara na. *quia dominus noster venit, scilicet, Iesus Christus venit in mundum, qui est verus Deus & dominus omnium. & videtur Apostolus hoc specialiter dicere contra Iudæos obstinatos, qui asserunt verum Christum adhuc non venisse: Consequenter Apostolus imprecatur benedictionem bonis, di.*

24 Gra. do. no. Ie. Chri. sit vo. *vsque in finem.*

25 Charitas mea cum omnibus vobis. *id est, eadem charitate vos inuicem diligite, qua diligo vos. Et quia hæc dilectio non est carnalis, sed spiritualis ex Deo, ideo subditur.*

26 In Christo Iesu. Amen. *Confirmatio est dictæ benedictionis in Christo. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

Digitized by Google

A

ADDITIO.

In c.16.vbi dicitur in Post.Maranatha. Sic.n.debet scribi. Hoc quod dicitur Maranatha, nō recte exponitur in Glo. nostris dicēdo quod sunt duę dictiones in Syro significātes idem quod dominus noster venit, prout in Post. Vel donec veniat dominus, prout in glo. Tum quia nihil istorū proprie significatur per ista verba. Tum quia non apparet aliqua rō quare Apostolus, qui semper hoc nomen Iesus & hoc nomē Christus ponit sub propria forma Latina in quibuscunq; locis vbi de eo tractat, in hoc loco mutaret stylum suum nomina Christi ponendo in Syro. Tum quia non bene cōcordat ratio huius propositionis causalis cum dicit. *Si quis non amat Christum, sit anathema*, quia dominus noster iam venit. Nō enim tantummodo ex hoc quod Christus iam venit sumus obligati ad dilectionem suam, quia etiam ante aduentū suū homines obligabantur ad dilectionē Dei, vt in ve.le. Vnde ad veram expositionē harum dictionem sciendum est, quod Iudęi tribus modis exercebant censuram seu sententiam iudicialem contra rebelles seu inobedientes fidei vel legi diuinæ. Primo modo per separationē a fidelibus, sicut inter nos per sentētiam excommunicationis, & hoc est quod dicitur. Qui non amat Christum sit anathema.f. separatus a fidelibus prout in Postilla. Secundo modo per destructionem, seu perditionem omnium suorum, & hoc vocatur apud eos herem, de quo habetur Leu.vlt, in litera & in Postil. & ille qui isto secundo modo incurrebat prædictam censuram seu sententiam vocabatur macharam, quod est nomen deriuatum ab ipso herē prædicto. Tertio modo per maledictionē solennem, in qua ille qui hoc incurrebat maledicebatur solēniter tubis

B

canētibus, sicut inter nos solēniter maledicitur excōicatus, qui in vltima contumacia persistit, extinctis cādelis & pulsatis cāpanis, & hęc vocatur inter eos samatha, quod significat mortificationem, qui quidem tres modi maledicēdi, seu separandi hominem sunt noti inter eos sub prędictis vocabulis. Apostolus ergo in fine huius epistolę imprecatur maledictionem his, qui non amant Christum secundū illos tres modos prędictos. Primo modo per separationem, & de de hoc dicit. *Sit anathema*. Secundo modo per destructionem suorū, & de hoc di. *Mara natha*.i. macharam, fuit enim hic,h, quę est litera aspirationis amota, eo quod in lingua nostra rarissime interuenit & vltima litera ,m, fuit mutata in ,n, per hoc quod scriptores nostri ignorāt idioma. Tertio imprecatur illis vltimam mortificationem quæ dicitur *samatha*, quę est vltima mortificatio, vt dictū est, & fuit amota prima sylla ba, per imperitiam linguæ, vt dictum est. Sic ergo Apostolus imprecatur tres sententias condemnatiuas, his qui Christū non amant.f.anathema quę est separatio a fidelium cętu, & herem, quod est destructio bonorū suorū, & samatha quod est quædam vltima & solennis mortificatio in sua ciuilitate seu politia, & quia opposita iuxta se posita clarius elucescunt, ideo consequenter imprecatur benedictionem bonis, di. Gratia domini nostri cum omnibus vobis, &c. prout in Postil.

D

REPLICA. In vlt.c. Maledictionem eorum, qui Christū non amant ponit Apostolus in lingua extranea. Circa quam Bur. se opponit, & literæ, & omnibus doctoribus, quasi nullus intellexerit vere terminum ibi positum vel terminos. Respōdeat ibi pro doctore, q voluerit. idioma eē mihi ignotū.

E

Incipit Prologus in secundam epistolam Pauli ad Corinthios.

Quibusdam Corinthiorum per primam epistolam correctis, causa reliquorū scribit secundam, repellens pseudo Apostolos, ostendendo deceptionem prædicationis eorum, se multis modis commendans. Notat etiā eos in eleemosynis pauperes. Præcipit quoque fornicatorem coetu recipi, quē prius Sathanæ tradiderat. Et quia etiā boni tribulantur, ibi se eis exemplum patientiæ proponit.

In hac epistola in correctiones corrige re, & correctos ad vtiliora prouocare, & pseudo cum sui commendatione deprimere intendit.

C

IN secunda ad Corinthios epistola, in parte superiori post tribulationum suarū relationes, reddit causas quare ad eos secundo non ierit: qm̄ nō leui mutatione consilij fecisse se asserit, sed ne aduentu suo tristitiam incurreret, cū in peccato permanere discipulos reperisset. Deinde post agnitos fructus pœnitētię reconciliat eū ecclesię, quem in prima propter fornicationē a consortio sanctorum iusserat amoueri. Tertio contra pseudo apostolos officii sui dignitatem tuetur, & noui Testamenti ministros, tanto anteire gratia ostendit, quanto euangelium est lege prętantius. Immoratur etiam in causa illa plurimum, quam breuiter in prima contigerat, vt prompto ac libenti animo necessaria præsentis vitæ non habentibus largiantur, & vtilitate spiritualis commercij commutent præsentia cum futuris, atque abundantia sua sanctorum inopiam suppleant, vt vicissim eorum inopia, sanctorum abundantia suppleatur. In fine repetit quod superius contra pseudoapostolos egerat, & iactationem eorum, prædicationesque de se gloriosas, vel collata antiquitate generis, vel catalogo iniuriarum ac periculorum suorum euacuat. Dicitq, eos operarios subdolos, qui ad imitationem Sathanæ transfigurentur in apostolos Christi, sub prędicationis spe, lucra pecuniaria quæque sectantes.

F

INCIPIT ARGVMENTVM.

POst actam a Corinthijs pęnitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus a Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem, eos sed emendatos ostendens.

INCIPIT

Digitized by Google

CAPVT I.

A a P*Aulus Apostolus*. Salutationē primo more solito præmittit. Inde de bonis per gratiā collatis gratias Deo agit loquēs perfectis, post ad passionis tolerantiam sui exemplo inuitat: postea pseudo apostolos deprimēdo redarguit detegēs versutias eorum. Et se multis modis commēdat. Tandem moralis admonitio cum iteratione benedictionis subditur. Salutationē igitur præmittens, cōtra pseudo superbiam, Paulū: & cōtra cordis præsumptionē, apostolum se nominat dicens, *Paulus, &c.*

✻ Ambrosi. Quæritur cur in omnibus epistolis contra vsum epistolarum primo suū nomen ponat, Apostolus, quam eorum ad quas litteræ destinantur. Sed hæc authoritas est Apostolici ordinis, quia minoribus scribit: sicut etiam, & iudices seculi solent ad eos quas regunt, scripta dirigere.

† Epist. 1. a. 1. Petri. 1. a. B

† cōsolatio. nē qua consolamur.

Et Timotheus frater.

✻ THEODORET. Ambo quidem ad ipsos missi sunt & Timotheus, & Titus, sed beatum Titum simul in litteris non adscripsit, quia ad eas ferendas eius ministerio vti constituerat, per eum enim mittit hanc epistolam. Alios autem Dei ecclesiam nominat rursus ad concordia dirigens, & dominum, & benefactorem ostendēs. Eis autem omnes eos etiam coniunxit, qui in gente crediderant, vnum corpus esse pronuncians omnes, qui salute digni habiti fuerant. D

b *Benedictus*. Primum perfectis loquitur de tribulatione, proponens se exemplum patientiæ, & consolationis a Deo acceptæ: ducens laudi, quod alii ignominiæ.

c *Deus*. Creator omnium.

✻ TERTVLLIANVS. Si Deus commune vocabulum factum est vitio erroris humani, quatenus plures Dei dicuntur atque creduntur in seculo, Benedictus tamē Deus domini nostri Iesu Christi non aliud quam creator intelligetur, qui, & vniuersa benedixit: habes Genesim, & ab vniuersis benedicitur, habes Danielem.

Li. 5 aduers. Marc c. 11.

Genes. 1. Daniel. 3. E

d *Pater domi*. Per quem est, & nobis.

e *Pater mise*. Paterne dans veniam peccatorū, & bona opera, & in tribulatione constantiam.

✻ SEDVLIVS. A quo est omnis misericordia. Multas autem dicit misericordias: quia multæ sunt humanæ miseriæ.

f *Et De.* dator *Totius*, perfectæ *consolationis*, quantam decet dare Deum his, qui pro Christo patiuntur. Quod Deus consolationis, ex hoc patet quod consolatur.

g *Qua exhorta.* idest, quam Deus ad hoc dedit, non solum, vt consolaretur, sed etiam exhortaretur, & ita nostra cōsolatio valet etiam ad alios exhortari, vt vere possimus consolari.

a Pro

Incipit epistola Pauli ad Corinthios Secunda

CAPVT I.

a P*Aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater ecclesiæ Dei, quę est Corinthi cum sāctis omnibus, qui sunt in vniuersa Achaia.* 1 2 3 4 5

a Non vsurpatiue. b Non hominum. c Qui fuit cum prima epistola ad Corinthios, & omnia renunciauit apostolo, quæ fiebant apud illos.

a Et. b Spiritus sanct. gratia renatis. Pies byrensis.

a Cuius metropolis est Corinthus.

a Ecce salutatio. b Trāquillitas. Sine quo pater nil dat.

Gratia vobis, & pax a Deo patre nostro & dño Iesu Christo. 6 7 8

Et si in se gloria eos non potest augeri nec minui, in suis fit exaltatus, in quibus pro cognitionem & ipsorum profectum dicitur exaltari.

b c d e f *† Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarū, & Deus totius cōsolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem* 9 10 11 12 13 14 15 16

Nobis qui Christi filii sumus. a Non minus est in tribulatione solatium. Ministros

Animæ, & corporis. a A Deo consolatur. b Desolatis humano aux. io destituti.

a Per exemplum consolationis nostræ. b I. de qualibet. c Per talem consolationem, qui hortatur nos ad grauiora

Nos. Vt vere possimus consolari. a Qui pro Christo. i. Christi nomine sustinentur: vel quas ab sanctitudinem patimur.

g *qua exhortamur, & ipsi à Deo, quoniā sicut abundant passiones Christi in nobis: ita, & per Christum abundat cōsolatio* 17 18 19 20

a Non minus. b Cum vel hic liberamur vel pietatem paternam in flagellis intelligimus, quia flagellat omnem filium quem recipit. In nobis, qui sumus eorum locus.

Incipit expositio Nicolai de Lyra super secundam epistolam Pauli ad corinthios.

CAPVT I.

P*Aulus Apostolus*. *Postquam Apostolus scripsit Corinthijs instruens eos de sacramentis ecclesiæ in epistola prima, hic consequenter scribit eis de ministris ecclesiæ in epistola secunda. Cuius ratio fuit, quia post prædicationem apostoli receperant pseudo apostolos, quos aliqui veris apostolis præferebant. propter quod apostolus scribit commendās veros Apostolos, & eorum doctrinam: & vituperans falsos, & eorum falsitatem. Et diuiditur hæc epistola in duas partes. s. in salutationem & narrationem, quæ incipit ibi.* Benedictus *Circa primum primo ponuntur personæ salutantes, cum dicitur.*

Diuisio. C

1 Paulus Apostolus. *Exponatur sicut supra ad Rom. 1.*

2 Per vo. Dei. *idest, electionem Actuum. 14.*

3 Et Ti. fra. *Hunc adiungit apostolus in salutatione sua, ne Corinthii crederent ipsum retulisse aliqua mala de ipsis Apostolo: cum transierat per eos post primam apostol. epistolam missam, vt habetur in fine illius epistolæ. Consequenter ponuntur personæ salutatæ, cum dicitur.*

4 Ecclesiæ Dei. *idest, congregationi fidelium.*

5 Quæ est Corinthi. *id est, Achaiæ metropoli. tertio ponuntur optata bona, ibi.*

6 Gratia vo. *in præsenti, quæ principium omnis boni meritorii.*

7 Et pax. *in futura felicitate, quæ quietabit totaliter appetitum.*

8 A Deo pa. no. *idest, tota trinitate.*

9 Et domino Iesu Chri. *A tota enim trinitate proueniunt dicta bona mediante Christi incarnatione.*

10 Benedictus, &c. *præmissa salutatione, hic consequenter ponitur narratio epistolæ. In qua sic procedit apostolus, quia primo excitat Corinthiorum attentionem. secūdo, ponit excusationem, ibi.* Et hac cōfi. *tertio, suam prosequitur intentionem. 3. cap. prima adhuc in duas, quia primo excitat attentionem, recitando quædam in general. secundo, magis in speciali, ibi.* Non enim vo. *Circa primum sciendum, quod ex beneuolentia redduntur auditores attenti. propter quod apostolus captat eorum beneuolētiam, ostendendo, quod quidquid facit, ad utilitatem eorum facit, & ideo primo vtilitatem ex ipso eis prouenientē declarat, secundo rationē huius allegat, ibi.* Quoniam sicut abundat. *Dicit igitur* Benedictus Deus. *idest, gratias ago sibi. Dicere enim Dei est facere. Psal. 23.* Quoniam ipse dixit, & facta sunt. *Dicere vero nostrū non est facere. & ideo quando Deus benedicit nobis, aliquod donū nobis tribuit. Sed quādo Deum benedicimus, nihil sibi accrescit, sed solum sibi gratias agimus. Dicit igitur,* Benedictus Deus. *idest, tota trinitas.*

11 Et pater domini. *idest, persona patris.*

12 Domini nostri Iesu Christi. *In quo exprimitur persona filii, & cointelligitur simul persona spiritussancti, qui est nexus amborum.* F

13 Pater misericor. *auferens a nobis omnem miseriam.*

14 Et Deus totius consolationis. *conferens nobis bonum totaliter quietatiuum mentis. scilicet, seipsum.*

15 Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. *aliquando eruendo, & aliquando præmium promittendo, & aliquando patientiam tribuendo, Quod frequenter est melius, & magis expediens: quam erui a tribulatione temporali. Sed quia talem consolationem dedit apostolo non solum pro se, sed etiam pro aliorum vtilitate, sicut dedit lumē soli, non solum, vt ipse luceat, sed etiam, vt alia illuminet. ideo subditur.*

16 Vt possimus, & ipsi consolari eos. *verbo, & exemplo.*

17 Eos qui in omni pressura sunt, etc. *Idest, proponendo eis præmium æternum, sicut à Deo nobis est propositum, vt exponēdo eius scripturas inducentes ad tolerantiam passionum, sicut à Deo reuelatæ sunt nobis.*

18 Quo. si. *Hic consequenter allegat sui dicti rationē. Et quia duo dixerat. s. quod cōsolationem a Deo receperat in suis tribulationibus, & quod hoc cedebat ad vtilitatem fidelium: ideo primo persuadet primum, di.* Quo. sicut a. pas. *i. tribulationes, quæ in capite Christo inceperunt.*

19 In nobis. *idest, apostolis ad quos a capite deriuatæ sunt.*

20 Ita et per Chri. etc. *propter quod dicitur Psal. 93.* Secundum multitudinem dolorum meorū in corde meo, cōsolationes tuæ lætificauerunt animam meam. *& hoc est valde rationabile. Consequenter persuadet secundum, di.*

Digitized by Google

a *Pro vestra ex.* * Ambrosius. Idest, quia vos ad salutem exhortamur, siue vt vobis exemplũ tolerantię prębeamus. Nã manifestum est, quia pro quo patimur ipse nobis adest, consolans nos per liberationem, liberans nos de pressura interuentu maiestatis suę.

✻ Theodoretus. Multis ostendit periculi magnitudinem. Nam & grauati sumus, & supra vires & supra modum hoc significat, & ad hęc illud etiã. De vita nostra dubitantes desperaremus. Hoc autẽ dicit tantũ fuisse periculum, vt dubitantes, & exitum non inuenientes etiam de vita desperaremus. Existimo autẽ eum significare seditionem a Demetrio argentario excitatã.

✻ Theodoretus. Vestri causa in omnis generis tentationes incidimus. Si enim salutarem prædicationem vobis afferre noluissemus, nemo eas quibus afficimur perpessiones intulisset. Sed quoniam vestræ salutis curam gerimus ab aduersarijs quædã, quæ sunt molesta suscipimus, a domino autem Deo consolationem accipimus. Quare & ea & illa ad nos propter vos redeunt, vos autem estis vtrorumq; nobiscũ participes, vt qui nostra vobis tributatis ac vestra esse ducatis.

† vestri consolatione.

a Sed hoc totum pro uobis b ¶Quia nostro exemplo monet vos Deus pati unde salus æterna uobis.

a nostra. Siue autem tribulamur pro † vestra exhortatione & 1

a Spe præmij. b Vt similem speretis. Quia nostro exemplo monet uos Deus, pati sub spe præmij ut sic leuius feratis. c Ad grauiora uel finitis malis, uel uirtute patientiæ data nobis.

salute, siue consolamur *pro vestra consolatione, siue exhortamur 2

a Vt ad maiora animemini. & salutem speretis. b Pro salute dico Sa us operatur, idest, intendit operari in uobis, idest, non intendimus, quod operetur in uobis tolerantiam. 3

mur pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur toleran- 4

a Q. Debetis exemplo nostri eadem pati, quæ & nos patimur. b Adeo operamur. Quia speramus, uos passuros. 5

tiam earundem passionum quas & nos patimur, ut spes no- 6

a Patimur dico. Ad uestram utilitatem.

stra firma sit pro vobis. Scientes quoniam sicut socii passio- 7 8

a Quia æqua gloria labori uestro retribuetur. In futuro. b Aeternæ. c Expouit tribulationes.

b nũ estis, sic eritis & consolationis. Non enim voluimus igno 9 10

a Quia uobis scire proficiet b Pseudo de sua gloria gloriantur nos uero de tribulatione 11

rare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, 12

a Quid de ea. Hoc, scilicet. b Præcedentium passionum. c Pondere passionum. Et. d Humanam. e Adeo.

quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita 13

a Qui de malis solemus gaudere. b Non solum loqui & cætera facere. c Non solum tædebat viuere, Sed etiam. 14

d Certitudinem omnimodam dissolutionis. 15

c vt † tæderet nos etiam viuere. Sed ipsi in nobisipsis † responsum 16

a Ideo Deus tantum permisit nos affligi. d Maledictus enim, qui confidit in homine.

sum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, 17

a In quo secure. Quia ipse est. b Cui simile est quod me de illis prædictis liberans, vnde subdit, qui de tan. &c.

sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis 18

*siue consolationem accepimus pro vestri consolatione & salute.

† desperauimus etiam de

† sententiam

* Oecumenius. Desperauimus, nec nos victuros esse sperabamus, sed apud nosipsos existimauimus, quod omnino moreremur, nã hoc significat ipsi in nobisipsis respõsũ mortis acceperamus, id nobis pericula respõdebant: quod omnino moreremur.

Ne Corinthijs deficerent patiẽtes tribulationes ab infidelibus: Apostolus dat eis in exemplũ seipsum, vt sicut ipse, corroborentur in suis tribulationibus.

✻ Theophylactus. Propterea (inquit) minus vobis molestę ferendæ sunt meæ pressurę, qui vos consolandi gratia proque vestra salute sic premimur. Liceret nãque & nobis reiecta euangelij prædicatione, vitam in tuto ducere. Nũc vero prędicãtes, vt ex his bonis, quę ex eiusmo di proficiscuntur pręconio, omnino vobis pariamus salutẽ in has pressuras incidimus. Ergo si vestrę salutis gratia hęc mala perpetimur, nihil oportet nos malis affici & vos perturbari. Paratur autẽ hęc salus non solum vestra ex tolerantia, sed mea, hoc est non modo mea est opera, sed vestra etiam parta hęc salus. In amaris salus, & pręmium promittitur.

b *Non enim vo. &c.* ✻ Theophylactus. Cum confuse fecisset de ingestis sibi molestijs mentionem, nunc quales fuerint enunciat, vnde suũ erga Corinthios patefaciat amorẽ. Est enim beneuolẽtię signum, adi nuicem, quę nobis obtigerint, denudare.

* Ambrosius. Ideo passiones pressurarum indicat prope vsque ad mortem illatas, vt ostendat, quæ mala salutis illorũ causa patiebatur, vt non grauius ferrent, si corriperentur errores illorum ab ijs, qui tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicorũ non arguat susceptum suum negligentius se tractãtẽ ne cura medicinę eius sine effectu remaneat.

✻ Theo-

c *Ipsi.* Non solum alij de nobis, sed & *In nobis.* Quia natura nostra nil nisi mortẽ promittebat vel defectum. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prędicatores, vt mortẽ contra oculos haberent. Sic enim afflicti fuerant, vt desperarent de præsenti vita.

✻ Ambrosius. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prędicatores, vt mortem ante oculos haberẽt. Denique erepti de ipsa presura resuscitatos se dicunt. Sic. n. afflicti fuerãt, vt desperarent de pręsenti vita. Sed quia Deus prędia sua nõ negat in desperatione positis, maxime suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fidẽtes autem de Deo. Nimia enim presura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus.

* Theodoretus. Sed non permisit dominus, vt desperationis sententia effectũ sortiretur, sed effecit, vt in ing mortis, non vltra suspicionem procederent, sed in ea sisterent, ne nobis ipsis fidamus, sed eius auxilium imploremus. Responsum autem mortis, mortis sentẽtiã vocauit. Valde autẽ apposite meminit Resurrectionis mortuorum, docens perinde esse eum a maximis illis periculis liberasse, & a mortuis suscitasse.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Siue autem tri. pro. v. ex. *i. hoc cedit ad vtilitatem vestram, in quantum exemplo nostri ad tolerandum patienter tribulationes debetis animari,*

2 Siue consola. *& hoc cedit similiter ad consolationem vestram, in quantum habetis eiusdem boni promissionem.*

3 Siue exhorta. *a Deo per internam reuelationem. Pro vestra exhortatione, & salute. ex hoc enim vos magis instruimus, et ad opera salutis inducimus, ideo sequitur,*

4 Quæ. *idest, quæ exhortatio a nobis proposita supple vobis:*

5 Operatur tolerantiam, &c. *idest, reddit vos fortiores ad tolerantiam passionum earundem.*

6 Quas, & nos pat. *Exhoratio enim, quæ fit verbo, & facto est efficacior, Et quia patientia discipuli firmat spem magistri de stabilitate eius in bono, & consecutione præmij, ideo subditur.*

7 Vt spes no, &c. *q. d. ex tolerantia enim vestra firmiter speramus, quod præmium beatitudinis consequamini. propter quod subditur,*

8 Scientes. *non certitudine euidentiæ, sed adhærentiæ,*

9 Quoniam sicut socij, &c. *in præsenti.*

10 Sic eritis, & consolationis. *in futuro.*

11 Non enim. *Hic consequenter captat eorum beneuolentiam recitando quædam in speciali. et primo recitat persecutionem quandã sibi in consolationem a Deo factam. & secundo prosequit huius causam, ibi,* Nam gloria. *Illa vero tribulatio fuit excitata contra Paulũ apud Ephesum per quẽdam argentarium, vt habetur Act. 19. de quo dicitur hic,* Non enim volu. igno. vos fra. *qa vobis erit patientiæ materia.*

12 Quæ facta est in Asia. *in qua est Ephesus.*

13 Quoniam supra mõ. gra. su. *i. supra modum humanum.*

14 Supra virtu. *supple naturalem. Sed contra hoc videtur esse quod dicitur .i. Cor. 10.* Fidelis Deus. q nõ patietur vos tentari supra id quod potestis. *Dicendum quod duplex est virtus siue potestas. s. naturæ & gratiæ. Supra virtutem vero naturæ saltem de communi cursu bene permittit Deus aliquando fideles tentari, & tunc dat virtutem gratiæ ad posse sustinere. Et sic loquitur Apostolus 1. Cor. 10. c. vnde ibidẽ statim subdit.* Sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

15 Ita vt tę. nos etiam vi. *propter pondus enim tribulationis aliquãdo prolongatio vitæ redditur tædiosa. Sed contra hoc videtur quod dicitur Iac. 1. a.* Omne gaudium existimate uos fratres cũ in tẽtationes uarias incideritis, &c. *Dicendum, quod tribulatio secundũ se considerata odibilis est et odiosa, et sic loquitur hic Apostolus. In comparatione tamen ad finem, si iocunda, vt pote ad consecutionẽ beatitudinis ordinata. Matt. 5. a.* Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiã: quoniam ipsorum est regnum cęlorum. *sicut medicina amara propter consecutionem sanitatis est amanda.*

16 Sed ipsi in nobis. re. mor. *i. firmam opinionem moriendi tunc.*

17 Vt non simus fiden. in no. *idest, in virtute propria.*

18 Sed in Deo, &c. *q. d. idẽ reputo ac si nos a mortuis resuscitasset.*

Et

Digitized by Google

a Ad salutem reduxit. b Tendentes mentis desiderio. In posterum. Quotidie.

a b eripuit nos & eruit in quem speramus: quoniam, & adhuc eri- 1

a Non solum nobis & alijs, sed &. Vel nobus. b Facta vel ẽts. c Et orationes vestræ iuuabunt nos, vt per multos, &c. Idest, a personis diuersarum ætatum.

c piet adiuuantibus vobis in oratione pro nobis ut ex † multa- 2

Vel nobis. a Liberationis & cæterorum bonorum. 3

d rum personis facierum, eius quæ in nobis est donationis, per 4

e a Fideles. b Ambro. Ideo non diffido de auxilio Dei, quia pura est conscientia ab omni simulatione. c Hoc unde gloriamur.

f multos gratiæ agantur pro nobis. † Nam † gloria nostra hæc 5

a Non aliud in ore & aliud in corde habentes.

g est testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate 6

a Sinceram ueritatem de Deo, non etiam legis obseruantias prædicantes. b Quia a Deo est hæc gloria conscientiæ simplicitas & sinceritas. Idest, secundum quod spiritus gratis mihi indicauit.

h cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in 7

i Vbi tot mala. a Simpliciter conuersati sumus. 8

K gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo, abundantius 9 10

a Erga uos. Quibus cessimus de iure nostro, quia cum ab alijs acceperit, ab his noluit b Abundantius ad uos, quia nec in prima epistola exegi aliquid nec in hac.

l autem † ad vos. Non enim alia scribimus vobis, quam quæ 11 12

A a *Et eruit*. Quia Deus præsidia sua non negat suis in necessitate positis.

b *Et adhuc, &c.* ✠ Theophylactus. Quoniam illud minus, videlicet esse nobismetipsis confidendum, in communem fortasse Corinthiorum cedere videbatur calumniam. Cum eorum nonnullus momordisset apostolus, dictum id acrius visum mitigat, & eorum animos lenit, cũ eorum afferat preces vel maximo sibi adiumento futuras. Licet præterea ex his ad humilitatem nos instrui, quandoquidem & Paulus dicat Corinthiorum se votis & precibus indigere, nec minus & orationis ipsius potest & virtus perdisci. Plurimum namque hæc valet si rite decen-

B terque ab ecclesia promatur.

* Theodoretus. Dum enim hoc fit, multi propter nos Deũ laudabunt, dum vident nos pericula adire, & ex eis diuino auxilio euadere.

Vt ex personis mul. spe. ad Deum propter prædicationẽ eorum conuersis *gratiæ agantur*. Deo pro prędicatione eorũ *per mul.* habentes eam donationẽ fidei, quæ in ipsis est personas mul. fa. dicit infantes, pueros, & cæteras ætates pro vtriusque sexus conditione.

c *Et mul. per.* Alia translatio, *vt in multorum facie eius, quæ in nobis.* Quę litera sic legitur. Q. Orationes vestræ sic iuuabunt nos, vt per multos gratię agãtur Deo pro nobis Gratię dico eius donationis, quæ est in nobis. Hæc non mutantur. Agantur dico in multorum facie.

C Augusti. idest, in multos, & coram multis, hoc ideo quia gratia Dei consolatur apostolos causa multorum. idest, omnium credentium, quorum causa & pressuræ eis ingerebantur. Et ideo illi omnes credentes gratias Deo referant pro liberatione.

* Ambro. Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est apostolos, idest, omnium credentium, quorum causa & pressuræ eis ingerebantur, ac per hoc, quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio, aut cum oritur simul obsecrent.

d *Donationis*. Pręcedentis ex personis. i. honestis viris, vt vobis & alijs multarum fa. idest, discretionum, vel discretorũ meritorum, & diuersarum virtutum: Vt facies Iob fuit patientia, Dauid, humilitas. Moysi mansuetudo.

* Theophylactus. Vt quod in nobis est Donationis. Hoc est, quæ in me collata est gratia, per multos, hoc est per vos, qui plurimi estis pro me orantes ex multarum personis facierum gratiæ habeantur, hoc est a vobis. Nam salutem, quæ mihi vestris precibus iam parata est, vniuersis vobis largitus

D est Deus, vt multi sibi mecum gratiam grates dicant.

e *Per multos*. Exponit quod supra dixerat a personis multarum facierum.

f *Nam gloria nostra*. Ideo & vos & alij debetis orare pro nobis. Vel ideo orationes vestræ poterunt nos iuuare, quia hoc vnde gloriamur tam honestum est.

g *Testimonium*. Sunt bona opera, quæ testantur exterius quid sit in conscientia, *Testimonium*. idest, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

✠ Ambrosius. Hoc dicit quia de cõscientia sua præsumebant, quę pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

E * Bernardus. Est ergo testimonium conscientiæ in quo, gloriatur apostolus, nõ quod perhibeat cõscientia, sed quod lõquitur spiritus veritatis in ipsa, testimonium perhibens spiritui nostro quod filij Dei sumus. Est enim testimonium cõscientiæ non perhibentis, sed percipientis.

* Theodoretus. Nobis autem dicendi libertatem præbet testimonium conscientiæ.

h *Sinceri. Dei.* Sicut impijs est magna pęna conscientia, ita pijs gaudium. Non quasi inde superbe gloriantibus, sed Dei totum dantibus: Ideo recte non ait: Gloria nostra est testimonium alienæ malitiæ vel minoris gratiæ, sed conscientiæ nostræ. Quæ quia occulta non est subiecta alieno iudicio, & ideo nullus præsumat contra eam, vel cogitare, vel proferre sententiam.

F i *Non in carnali sapientia.* Quę est voluptates diligere, labores vitare, vel secundũ naturas rerum, & non contra prædicare, vt pseudo faciebant quorum fucatã prædicationem arguit.

* Theophylactus. Hoc est non in eloquentiæ vi, & sophismatum perplexionibus. (Id namque prætendit carnalis sapientia,) cuius gratia, cum Corinthij insolescerent, hanc ipse negat sapientiam esse, respuitque & large propulsat.

✠ Theodo. Carnalem autem sapientiam hic dicit, non eloquentiam, sed malitiam, & calliditatem. Tacite autem taxat impostores illos, vt qui prædicationem corrumperẽt, & quę sibi videbantur prædicarent.

* Ambro. Vt ostenderet non humanę sapientię, sed euangelicæ prædicationi liberam se conscientiam exhibuisse.

k *Abundantius autem ad vos.* ✠ Ambro. Quia cum ab alijs accepit, ab his noluit, ne arguẽdi eos auctoritatẽ amitteret.

* Theophylact. Cur illud: Quia & signa ediderat, & gratis apud hos euangelium prædicasset.

l *Non enim alia scrib &c.* * Ambrosius. Ita se dicit scribere

Marginalia: † 11. q. 3. cap. inter verba. De sacra vnctio. c. — † cordis. — † erga vo- — Augu. in Psa. 19. & 149. — † multis personis pro dono in nos collato. — † gloriatio. — Ser 2. in festo omniũ sanct.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et adhuc eripiet* . in futuro.

2 *Adiuuan. & vo. &c.* i. non solum fiet hoc ex merito nostro, sed etiam ex merito vestrarum orationum pro vobis.

3 *Vt ex mul. perso. faci.* i. ex personis multarum conditionũ secundũ ętatem, statũ, & sexum, & quia ex hoc, quod Deus dat beneficiũ alicui ad preces multorũ, nõ solũ obligatur ad gratias agendũ Deo ille, qui beneficiũ recipit, sed et omnes per quorũ orationẽ hoc fit, propter quod Deus aliquando dat aliquid ad preces multorum vt omnes obligentur ad gratiarũ actiones, quod etiam cedit in bonum omnium.

4 *Eius quæ in.* idest, vt pro beneficio nobis collato precibus multorum multi gratias agant Deo.

5 *Nam gloria.* Hic consequenter ponitur causa dictę consolationis, quæ excipitur ex parte consolati. Et diuiditur in duas partes, nam hęc causa primo ponitur. secundo ad hoc testimonium inducitur. ibi. *Non enim alia scribimus.* Circa primum sciendũ, quod consolatio Apostoli consistebat in firma spe diuini auxilij, vt patet ex dictis. Talis autem spes causatur in homine ex eo, quod viuit secundum dictamen conscientię puræ & rectæ quod faciebat apostolus. ideo dicit. *Nam gloria, &c.* q. d. ideo secure cõfido, de diuino auxilio propter testimonium conscientię proprię, qui remurmurat malo interius, & conguadet bono, & huic testimonio debet homo magis credere de propria bonitate quam testimonio hominum, qui vident tantum exteriora, contra illos, qui reputant se bonos ex hoc, quod ab alijs laudantur.

6 *Quod in simplici.* quantum ad rectitudinem intentionis.

7 *Et sinceritate.* quantum ad bonitatem operis in se: Quæ duo requiruntur ad bonitatem actus, scilicet, quod sit bonũ opus ex genere, & ex finis intentione.

8 *Dei.* Hoc additur, quia talia non habet homo a seipso sed a Deo ad quem debet ista referre.

9 *Et non in sapientia carnali*. idest, non innitendo terrenæ sapientiæ, sed gratiæ diuinę.

10 *Conuersati sumus in hoc mundo.* idest, inter homines.

11 *Abũdantius au. ad vos.* hoc dicit apostolus, quia illis prædicauerat absque hoc, quod acciperet ab eis sumptus, vt habetur infra. 11. c. tamen acceperat ab alijs. 12 *Non enim.* Hic cõsequenter inducit ad hoc testimoniũ ipsorum & Corinthiorum, quia per experientiam scire poterant dictum apostoli

Digitized by Google

A bere, quæ non solum litteris cernerent, sed & operibus eius manifesta haberet, vt probaret ea, quæ loquitur gestis se implere, quibus vniuscuiusque mens & propositum dinoscitur.

* Theophylactus. Quoniam magna quidem polliceri de se ac dicere videbatur, ne quis obijceret verborum id præferre iactantiam, sic infert. Ea scribimus ipsi ad vos, quæ his in litteris vos ipsi prælegitis, & quorũ ante hac notionẽ habuistis. Nec illud, quia nuper vobis hisce ex litteris cognitus sim, aduersatur.

a *Spero au.* Ambro. Proficere illos sperat, quia cęperãt meliores effici cognito apostoli affectu circa B se, & gloriabantur in eo.

* Theophylactus. Hoc est, quod talis sim ipse, vt causam vobis præbuerim de me gloriãdi, quod talem sitis pręceptorem sortiti, qui nihil humanum edoceat, nihil vel quod falso agi, vel dolo queat.

† legitis, & cognoscitis. *† in animo versatem.* *† non fuit etiã non.*

a In prima epistola. b In experientia operum. Et sicut hucusque de me cognouistis, ita deinceps agnoscetis.

a † legistis, & cognouistis. Spero autem quod vsque in finem 1 2

a Me in eodem. b Non ex toto, quia etsi scitis quod abstinui, non tamen scitis quanta discretione hoc feci.

b cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria ve- 3 4

a Quæ gloria erit. Aduentus, idest, tempore iudicii, cum omnia aperta erunt.

stra sumus, sicut & vos nostra in die domini nostri Iesu Chri- 5 6

a Iam quidam uestrum correpti sunt. Vel abundantius ad uos seruauj simplicitatem, & in hoc confisus, uel in hoc quod speramus per alterutrum glorificari. Quam irem in Macedoniam. b Per meam præsentiam.

c sti. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut † secundam 7

a Confirmationem, quæ post fidem, uel qui prius fidem habueratis. b Vestro ductu. c Vt multipliciter uos confirmarem.

d gratiam haberetis, & per vos transire Macedoniam, & iterum 8 9

e a Vt eleemosynam ferrem sanctis, qui ibi erant.

a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Iudæam.

a Ad hoc ergo uenire uolui & non ueni. b Et non feci. c Vt quod ratione non proposui, sed impetu animi eadem leuitate dimiti.

Cum ergo hoc † voluissem, nunquid leuitate vsus sum? Aut 10

f a Facienda uel dimittenda. b Pro carnali commodo proposuerim, & quia non erat dimiserim. 11 c Vt per has causas sit apud me, idest, in intentione mea affirmatio & negatio de eodem.

quæ cogito secundum carnem cogito, ut sit apud me, † est, 12

g & non? Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit 13

h a Idest, mendacium, ut in pseudo. Idest, non aliud egi quam sciui agendum, quia utilitas præponenda est uoluntati. 14

apud vos, † non est in illo est & non, † sed est in illo est. 15

ille, qui dicit verũ quod putat falsum, nec est liber a mendacio, qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem non esse verum voluntate mentitur. D

* Theophylactus. Videtur sibipsi contraria protulisse quod tamen haud ita se habet, Neque enim scripsi per vos, inquit, me i Macedoniam concessurum, sed venire volui, Itaque & si haudquaquam hoc pacto scripserim, alioqui maturabã accessum & animo erat priusquam Macedoniam ipsam conspicerem, vos statim adire & tantopere absum a quauis negligentia, quin ad vos iter accelerem, quod meis vos velim pollicitationibus fraudari, vt vel promissa hæc mea præuenire voluerim.

† geminã apud vos inirẽ gratiam. E

c *Et secundam gratiam haberetis, per vos transire Macedon. &c.* Sic legit Ambrosius. Vt plenam gratiam haberetis. Plenã ergo gratiam habuissent de aduectu eius,

† quod est etiã ecia & quod non, non? *† sed est in illo, est.*

* Theo. Vbique suam de se modeste loquendi regulam obseruat, quinetiam suos hic discipulos in eodem secum ordine collocat. Aeque enim & eos dicit de ipso, & se de ipsis gloriari, in die aduentus domini.

b *Quia gloria vestra sumus.* Cognoscetis, quia gloria, idest, per nos cõsequi gloriam ęternam debetis, & nos per vos bene instructos, quod non esset, si cum offendiculo a vobis acciperem.

C c *Hac confidentia.* Quia vita munda vel emendata quorundam erat, voluit videre quos ante indignum erat videre. Si ergo non iuit, propter alios est, qui modo se purgent.

d *Volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam, &c.* Augusti. Prius, quia in priori epistola promiserat se venturum, & nõ venerat, & ideo mendax & leuis videbatur, quod modo excusat. Non enim fecit hoc, nisi pro eorum culpa, Non est iudicandus mendax, qui dicit falsum quod putat verum, quia quantũ in se est nõ fallit ipse, sed fallitur. Econtra mentitur ille,

quia imago est epistola, pręsentia autem veritas.

f *Aut quæ cogito secundum carnem cogito.* * Ambrosius. Qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet, quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certe lucris, aut apparatibus vincitur, quod apostolus spreuit. Spiritalis autẽ tunc dispositum non implet, quando prouidentius aliquid, pro salute animę meditatur, sicut & apostolus, ideo non impleuit qđ voluerat, vt per hoc ipsum meliores efficerentur, sciẽtes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificauerant a peccatis. F

g *Vt sit apud me, est, & non.* Idest, vt proponam voluntatem vtilitati, Q. Non sic, quia vtilitas pręponenda est voluntati, & sic feci.

h *Fidelis autẽ Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est, &c.* In hoc non sum mentiri credendus, quia in nullo alio sũ vobis mentitus. Et hoc credi, põt, quia Deus est fidelis, qui promisit doctores veritatis. Vel Deus verax est mihi in hoc testis,

Ambrosius. *Anon. lib. de agone Christiano.*

NICOLAVS DE LYRA.

* *verũ esset ex sua cõuersatione inter eos, & per epistolã prius missã. ĩõ dicit.* Non enim alia scribimus vo. *in ep. stola a me prius missa.*

1 Et cognouistis. *experiendo conuersationem meam.*

2 Spero au. quod vsque ad finem cognoscetis. *i. perfecte.*

3 Sicut & cognouistis nos ex parte. *idest, imperfecte. Hoc dicit, quia receperant pseudo apostolos quos aliqui eorũ veris Apostolis comparabant, tamen apostolus sperabat de bono fine, scilicet, quod perfecte cognoscent simplicitatẽ & sinceritatẽ suam, & aliorũ vere Christi discipulorum eam approbando, & falsitatem pseudo apostolorum reprobando. Ex hoc subdit rationem dicens.*

4 Quia gloria vestra sumus. *inquantum per prædicationem nostram cum adiutorio Dei ad gloriam perducemini.*

5 Et vos nostra. *quia per prædicationem quam vobis fecimus gloriæ præmium expectamus.*

6 In die domini nostri Iesu Christi. *Idest, in die iudicij, quæ sua dicitur, quia tunc voluntatẽ suam faciet, omnes generaliter iudicãdo.*

7 Et hac confidentia. *Postquã apostolus captauit Corinthiorum beneuolentiã ad excitandum eorum attentionem, hic cõsequenter ponit suã excusationẽm. Et diuiditur in duas partes, quia primo excusatio sua ponitur, secũdo, explicatio subditur, sequẽti cap. Prima adhuc in tres, quia primo recitat suã promissionẽ, secũdo, ponit super hoc sui accusationẽ ibi.* Cum autem volui. *tertio subdit suã excusationẽ, ibi.* Fidelis Deus. *Circa primũ sciẽdũ, quod in prima epistola missa Corinthijs ab Apostolo, quã tamẽ nõ habemus, promiserat Apostolus Corinthijs eos visitare antequã intraret Macedoniã, & iterũ per eos reuerti de Macedonia, postmodũ vero in secunda epistola quam habemus,*

Diuisio.

mus, & est apud nos prima vltimo. c. scripsit q̃ prius iret Macedoniã. quã Corinthum, & sic videbatur primæ promissioni contrariare, propter quod dicit. Et hac confidentia. *i. quia satis puritatẽ conuersationis meæ cognouistis, & gloria mea estis, in hoc, inquam confidens.*

8 Volui prius venire ad vos. *antequam intrarem Macedoniã.*

9 Vt secũdã gratiam haberetis. *a me scilicet gratiam visitationis paternalis post gratiã prædicationis tempore vestræ conuersionis. Hic est ordo primæ promissionis, cui videtur cõtrarius ordo secũdæ.*

10 Cum ergo hoc voluissem. *Hic cõsequẽter ponit super hoc accusationẽ Corinthiorũ cõtra se, quia aliqui dicebãt ipsum mutasse propositũ circa dictũ promissum ex animi leuitate. Alii vero quod hoc fecerat ex carnali affectione, propter quod dicit.* Cũ ergo hoc voluissum, nunquid leuitate vsus sum? *mutãdo propositum, vt mihi imponitis.*

11 Aut quę cogito secundum car. cogi. *i. ex affectu carnali.*

12 Vt sit apud me est & non. *idest, duplicitas & falsitas, vt aliqui vestrum æstimant.*

13 Fidelis autem Deus. *Hic consequenter ponit suã excusationẽ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit causam falsam. secundo, asserit verã, ibi.* Ego autem. *Prima adhuc in duas, quia duplici ratione ostẽdit se nõ fecisse, ex aliqua duplicitate seu falsitate. Et accipitur prima ratio ex officio prædicandi sibi a Deo imposito, cũ quo nõ stat talis duplicitas seu falsitas, sed requiritur omnimoda ueritas, quia tale officiũ imponitur a Deo, qui est ipsa veritas per essentiam. Et hoc est quod dicit.* Fidelis autem Deus. *a quo sum apostolus institutus.*

14 Quia sermo noster qui fuit apud vos. *& ab ipso deriuatur.*

15 Non est in illo est & non. *idest, aliqua fallacia.*

Diuisio.

Dei

Digitized by Google

A stis,& hoc est vt apud me esse, est & nō, sed Deus est fidelis in promissis, quia in illo toto nostro sermone, qui *fuit ap. v. non est, & non.* idest, mendaciū. In nostro sermone nō fuit est & non, quia in illo Dei filio. i. in eius prædicatione, qui Dei filius est prędicatus per nos. *non fu. est & non. sed est.* idest, affirmatio veritatis tantum *fu. in il.* Quod si mēdaces essemus & ipse, q. a qđ docuit, tā tū prędicamus. Verax est Dei filius. *quia promissi. Dei in il.* idest, per illum *sunt, est.*

† *per ipsum sunt etiam, & per.*

✲ Ambro. Si quę destruxi eadē ædifico, preuaricatorem me constituo, ideo ergo fidelē in se dicit Dei prędicationem. Nā illud faciunt adulatores. Frequenter. n. ne homines offendant, quæ vera sunt præter mittunt.

† *per nos.*

† *arram.*

B ✲ Theophyla. Soluit, quę incūbere videtur obiectionem. Posset quispiam merito dicere: Si nulla tuis inest firmitas dictis, quandoquidem aliquid te cum facturū affirmas, nihil egisse deprehenderis, vereor ne sermo hic tuus est & nō, hoc est nihil in se habeat firmitatis. Ad hæc itaque respondens apostolus, inquit: Erat profecto mei iuris profectionem ,ad vos polliceri, eoque me mea fefellit opinio, prędicatio vero Dei est opus, & ideo nec fieri potest, vt quempiam fallāt diuina mysteria. Cum itaque sit Deus talis neq; eius sermo, qui ad vos habitus est, & p nos prędicatus, vel infirmior, vel instabilis erat, ita fit, vt plerumque diluat, quod affirmauerit, aut confirmet quod ante diluerit.

Vel et. ā alia litera *veritas & comple.* quia in illo completę & exhibitæ sunt. Et non est credendū, quod mendax sit, per quē pater verax apparuit. Et qa promissiones Dei per Christum sunt implete, *ideo nos per ipsum dicit Deo amen.* idest, veracem esse. Et quod Christus, & Deus sunt veraces, est.

C a *Ad glo. nost.* quia per hoc probamur vera prędicare. Nostrā dico, non enim tantum nobis tribuo, sed Deo, quia qui cōfir mat, est Deus.

b *Qui autem confirmat nos.* ✲ Ambrosius. Christum dicit cōfirmare. gentes in fide promissa Iudęis, quia ipse est, qui fecit vtraq; vnū, idest, Circuncisionem & præputium, in vno nouo homine faciēs pacē, Dominus ergo cōfirmat, & Deus qui vnxit nos, idest, qui dedit regiā honorificētiam, sicut dicit Petrus Apostolus. Quia sumus, inquit, genus regale, p vnctionē spiritalem, cuius typus fuit in regib Iudęorum. Qui & signauit nos dando spiritū suum nobis pignus, vt non ambigamus de promissis eius. Si enim adhuc mortalibus spiritū suū credidit, dubiū nō est, quin immortalibus addat gloriā.

1. Petr. 2.

D c *Vobiscum in Christo.* Tunc si vos estis firmi in Christo, magis constat de nobis, per quos vos confirmati estis.

d *Ego autem, &c.* Pro leuitate vel terreno cōmodo nō dimisi sed parcēs. Spirituale tunc dispositum nō implet, quando pro uidētius aliquid ad salutē meditatur.

† *etiam & nō, sed etiam.*

✲ Theo. Persuadere volens diuinus Apostol⁹ vera esse, quę dicūtur, eū qui est cogitationū inspector, in testimoniū vocauit. Deinde lenit asperitatē eorum, quę dicta sūt. Erat. n. asperum, & minarū plenū, quod eis parcens ad eos venire differebat.

E ✲ Ambr. Nūc manifestat qua causa, cū voluisset ire ad illos distulit, vt tunc iret, qn iā prope omnes emendatos inuenit. His. n. nūc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operā nō dabāt, vt hoc implerēt. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suū ab illis diuertit, ne contristaret multos, & hoc fuit illis parcere. Quod vt mentibus eorum commendet, Deū testem dat, ne putarent se indignos esse & cōtemni ab illo, quo comperto, vt pręsentiam eius mererentur, emendarent se.

e *Non quia do.* Ne indignarentur quasi de dominio eo, quod dixerat, parcens vobis non veni. subdit. *Non quia do. &c.*

✲ Theodore. Hoc autem dixit tanquam tacitę obiectioni respondens. Quia enim verisimile erat dicere aliquos. Quid igitur? eane de causa credidimus, vt seruitutē sustineamus, & a te instar dn̄i castigemur, necessario subiunxit. Hęc dixi non tanquam in vos dominatum exercens, sed vt qui sim spiritalis vestri gaudij adiutor.

f *Sed adiutores sumus gaudij vestri.* ✲ Ambrosius. Hoc est, quia sicut in malo opere iustitia est, ita & in emendatione gaudiū. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se, offerūt commonitiones, vt quod velle ceperant, possent implere.

F g *Nam fide statis.* ✲ Theophylactus. In his quidem, quę fidem contingunt, recto statu consistitis, quo fit, vt nil habeā cuius insimulare vos queam, in cęteris vero infirmiores estis, & ambulandi, a quibus si pedem non retuleritis emendati, merito nec secus vos pęna afficere, & mętore pętero, ac ipse vestri ob gratiam tristitia sum affectus.

---

a Idest, in eius prædicatione quia Dei filius Iesus Christus est.

1 Dei enim filius Iesus Christus, qui in vobis per nos prædica- 2 tus est, per me & Siluanum & Timothæum, non fuit in illo 3 est & non, sed est in illo fuit. Quotquot enim promissiones 4 Dei sunt, † in illo est. Ideo & per ipsum amē Deo dicimus ad 5 gloriam † nostram. Qui autem confirmat nos vobiscum in 6 Christo & qui unxit nos Deus, et qui signauit nos, & dedit 7 † pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem testē Deum 8 inuoco in animam meam, quod parcens vobis † non veni 9 ultra Corinthum. Non quia dominamur fidei vestræ, sed 10 adiutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis. 11 12 13 14 15 16 17 18 19

a Idest, mendacium. b Nunquam aliud uoluit quam quod utile est. c Verax est Dei filius. Et uere, quia. Vel secundum aliam literam, ueritas & completio.

a Per quos manifestatur hoc. b In uera prædicatione. c Iudæos. Quia & Gentes, cum Iudæis confirmatæ sunt.

a In uera prædicatione Christi. b In reges & sacerdotes per spiritum in baptis. vnde Petrus. Nos sumus genus electum, regale sacerdotium. c Est. d In libro uitæ scripsit, uel discernit ab aliis signo crucis.

a Spiritumsanctum in arram, uel dona sunt pignus, quod spiritus est in eis. b Aperit quare non uenit ad eos sicut dixit. Ne putent se contemptos.

a Non solum circa corpus sed etiam contra. Si mentior. b Ne contristarem multos. Ne eo asperiore incorrecti uerterentur in seditionem. Vult ergo prius mitigare.

a Primam uicem postquam a uobis discessi. b Ideo dico parcens. c Non quia dominium & correctionem petitur fides. d Quæ voluntatis & non necessitatis.

a Si uultis cooperari. b Aeterni, uel quia gaudebunt emendati. Quæ per dilectionem operatur, non dominio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dei enim filius Ie. Chri. *qui est via veritas & vita, Io. 14. a.*
2 Qui in vobis per nos prędicatus est. *veraciter.*
3 Per me & Siluanum. *iste est, qui vocatur Silas, Act. 15.*
4 Timotheum non fuit in illo. *scilicet, Christo.*
5 Est & non. Et *idest, aliqua duplicitas.*
6 Sed est in illo. *quia omnes promissiones patribus factas a Deo fideliter adimpleuit.*
7 Ideo & per ipsum amen. *i. fideliter cōfitendo eius fidelitatē.*
8 Ad gloriam vestram. *quam per ipsum consecuturi estis certitudinaliter, nisi fuerit defectus in vobis.*
9 Qui autem. *Hic ponitur secūda ratio, quæ accipitur ex vsu dicti officij. nā Apostoli prædicando loquebantur ex speciali motione spiritussancti, Mat. 10. c.* Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. *& hoc modo non potest homo mentiri, licet hoc possit quādo loquitur ex seipso, & hoc est quod dicit.* Qui au. con. &c. *i. spiritussanctus, qui coniungit membra ecclesiæ adinuicem & capiti.*
10 Qui vnxit nos. *gratia sua.*
11 Et qui signauit nos. *signo crucis in baptismo & cōfirmatione.*
12 Et dedit pi. spi. in cor. no. *De ratione pignoris duo sunt. s. q tantum valeat, quantū res ipsa cuius est pignus, secundo, q non habetur res cuius est pignus nisi in spe, & sic in præsenti, spiritussanctus est pignus factus ī sanctis beatitudinis æternæ. æqualis. n. bonitas est rei quā expectamus in futuro, quæ est ipsa trinitas, eadē. n. bonitas est in vna persona quę in tribus. Et supplendum est, quod homo loquens ex spiritussancti inhabitatione & motione, vt sic non potest falsum dicere.*
13 Ego au. testem. *hic cōsequēter ponit causam veră, quare non venerat secundū promissi formam. Et confirmat dictum suum duplici iuramēto. s. attestationis dicens.* Ego autē te stē. *& execrationis. ibi.*
14 In animam meam. *idest, in periculum animæ meæ.*
15 Quod par. vo. nō ve. vl. Co. *postquā a vobis decessi. Dicit aūt parcēs vobis. Sciebat. n. eos pro tūc male corrigibiles, & sic ex aduētu suo ad corrigendū potuisset oriri inter eos seditio & maius periculum.*
16 Non quia do. *hoc dicit Apostolus, quia posset aliquis de Corinthiis dicere, quod Apostolus loqueretur multū dominatiue dicēdo.* Parcens vobis. *ideo hoc excludit, dicens.* Non quia do. *q. d. non dixi hoc vt dominus vester.*
17 Sed ad. fu. g. v. *quod expectatis.*
18 Nam. *idest, quia.*
19 Fide statis. *idest, immobiles in veritate catholica, & non ex coactione aliqua.*

Digitized by Google

A

CAP. II.

a STatui autem. Parcens non veni, *sed statui hoc idem.* q̃ cum primam misi epistolam. s. *ne iterum venirem.* vel iterum esset tristitia, sicut fuit auditis eorum peccatis.

✣ Ambrosius. Apertum est, quia ideo noluit ire, ne fortè corripiens paucos multos contristaret ipse etiam contristatus. Compatiuntur enim omnia mébra vnius merori.

✣ Theodoretus. Non consultius autem existimaui, vt ad vos veniens, eos, qui peccant tristitia afficiam. Illud autem, iterum, cum præsentia non cum tristitia, connectum est.

b *Si enim con.* Corrigendo, increpando quocunq; modo, vel per epistolã vel præsentiam.

B

c *Et quis est qui,* &c.

* Theodoretus. Quid me æque excitarat, ac sensus eorũ, qui accusantur? ex eo enim facio coniecturam vtilitatis, quę inest in reprehensione.

✣ Chrysostomus. Nolui ad vos venire, ne amplius vos cõtristarem increpãs, indignans, auersans. deinde quoniam & hoc ipsum erat vehementius, & illorum continebat accusationem si sic res habebant, vt Paulus si venisset cõtristandus esset, correctione vsus, ait. Nam si ego contristo vos, quis est, qui me lętificet? nisi is qui contristatur ex me?

Q. Et vos me contristatis, *nisi qui contristatur ex me.* idest, secundum meam voluntatem, vt pęniteat.

d *Confidens.* ✣ Theodoretus. Ideo meæ litteræ meum aduentũ anticiparunt, vt cum per illas fuerit adhibitum remedium, id mihi lętitiam conciliet. Huius autem vos quoque estis participes, vt qui nostra vestra esse ducatis.

C

D

Q. Videte ergo ne frustra confidam, quod meum gaudiũ erit, & vos debetis facere, quod ad meum gaudium spectat, *quia meum gaudium,* &c.

CAP. II.

STatui autem hoc ipsum apud me ne iterum in tristitia venirẽ ad vos. Si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, vt non cum venero, tristitiam ‑super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, †confidẽns in omnibus vobis, quia meũ gaudiũ omniũ vestrũ est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas, nõ vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatẽ habeam abũdantius in vobis. Si quis autẽ cõtristauit me, non me contristauit, sed ex parte, vt non †onerẽ omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est obiurgatio

(Interlinear glosses:) Vos contristans. — a Nullus. b Quod melius fit per epistolam quam per præsentiam. — a Quod nemo me lætificet, nisi qui contristatur ex me. — a De incorrectione. b De peccatis. c De vobis. — a Non solum nunc, sed olim cum contristauistis & sic grauiter peccastis. b Quod vltra non habebo tristitiam c Idest, quando gaudeo vos gaudetis — a Tristitiam habui b Laboribus vigilando pro vobis & orando. c Cura, dolore. Primum epistolam. — a Quæ indicio sunt quid intus esset. b Hæc refero. c Per memoriam eorum. — a Quod desiderium emendandi. b Alias habeo. c Ostensum, quia omnes vt se diligit. Quam putaueritis. d Quibus de iure meo celsi — a Sicut ille fornicator. b Per lachrymis scripsi, sed tamen condonate illi. Tantum. Etiam vos. c Non omnes, vt hoc omnibus non imponam, quod reprehensione dicitur, vel illos oneret, qui doluerunt de peccato. — Tamen. a Tam grauiter deliquit. b Quia talis facile desperaret, si nimis aspere in eum animaduerteretur.

‑ super tristitiam. † fiduciã hanc habens erga vos omnes. † Grauem.

e *Non vt contristemini.* Ambrosius Ad hoc enim corripiebat, vt ostenderet quo amore illos diligeret, de quorũ peccatis plus illis dolebat, qui non hoc affectu corripit, cõtristat. Insultat enim, qui nõ condolet fratri.

f *Si quis autem cõtri.* Præcipit fornicatorẽ illum, quẽ prius sathanæ tradẽdum iudicauerat recipi, quia correctus erat.

E

g *Sed ex parte, vt non onerem,* &c. Non omnibus onus tristitiæ impono, propter illos, qui de peccatis doluerunt.

* Ambrosius. Omnes quos hic dicit, ex parte, sancti sunt. Duæ enim partes populo sunt, sicut in prima epistola memoraui. Hi ergo ex parte sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut & semetipsum. Hoc autem dicens, onerauit peccantem. Plus autem fit reus in cuius delicto multi tribulantur.

h *Obiurgatio hæc, quæ fit a pluribus ita, vt econtrario magis.* Quę & si tẽporis quantitate vel alio modo non satis digna pęna videtur, in hoc tamẽ nõ est parua æstimanda, quod fit a pluribus quibus cõgregatis sathanę traditus est. Magnũ vtique dolorem patitur, qui delictum suum plures videt horrere. Et ita sufficit, quod a pluribus obiurgatur.

F

✍ Theodo.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

1 STatui autem. *Postquã Apostolus posuit suam occasionem, hic cõsequenter explicat eam exprimendo duplicem causam propter quam non venerat Corinthum secundum formam primæ promissionis. Secũda ponitur, ibi.* Cum autem venissem. *Prima causa est, quia sicut dictũ est timebat, ne ex suo aduentu peius euenisset, & sic tristitiã sine vtilitate habuisset, quã explicat dupliciter. primo in generali, secũdo in speciali, ibi.* Si quis autem. *Circa primum sciendum, quod sicut dictum est, Apostolus timuit ne eius aduentus esset inutilis, imo nociuus ratione dicta, & sic habuisset tristitiã sine vtilitate, propter qđ disposuit non venire, sed magis scribere epistolã præmissam, reuocaturus eos ad pęnitentiam, vt sic cum veniret eos ad correctionẽ dispositos inueniret, & sic materiã gaudij ex pęnitentia eorum haberet, per quod patet, quod dilatio sui aduentus fuit valde rationabilis, & hoc est quod dicit.* Statui autem. *idest, firmiter disposui.*

2 Hoc ipsum apud me. *Idest, tunc ad vos non venire personaliter, sed magis scribere.*

3 Ne iterum in tristitia. *tam ex parte mea quam vestra.*

4 Venirem ad vos. *ratione prædicta.*

5 Si enim ego contristo vos. *corripiendo indispositos.*

6 Et quis est qui me. *q.d. existens apud vos cõsolari non possum nisi a vobis, contristatus autẽ non potest alium lætificare, idõ subditur.*

7 Nisi qui contristatur ex me. *idest, vos per me contristati, si tũc venissem, quod non fieret, sed magis oppositum.*

8 Et hoc ipsum scripsi vobis. &c. *Fuit. n. primo contristatus de peccato eorũ. secũdo magis cõtristatus fuisset de incorrigibilitate eorũ.*

9 De qui. oportuerat me gaudere. *inueniendo vos pænitẽtes.*

10 Confidens in omnibus vobis. *& hoc vobis scribo cõfidens. quod sic vos disponetis per pænitentiam, quod inde habeam gaudij materiam.*

11 Quia gau. meum om. ve. *i. cõsurget de bono omniũ vestrum,*

12 Nã ex mu. tr. & an. cor. *Angustia vero proprie est in mente, ex qua redundat tribulatio carnis in corpore, & vtrunque contigerat Apostolo ex Corinthiorum peccato. ideo subdit.*

13 Scripsi vobis. *reuocans vos ad pænitentiam.*

14 Per multas lachrymas. *a me fusas pro expiatione peccati vestri. Et quia aliquis posset credere, quod hoc scriberet ad eorum confusionem & tristitiam, & ideo hoc remouet dicens.*

15 Non vt contristemini. *supple hæc scripsi.*

16 Sed vt sciatis quam charita. habeam. *erga omnes fideles.*

17 Abundantius in vobis. *quia illos cõuerterat ad fidẽ, vt patet ex supradictis propter quod magis zelabat pro eis. Et loquitur Apostolus, vt magis moueantur amore quam timore.*

18 Si quis autem. *Hic consequenter ponitur causa suæ tristitiæ in speciali de quodã, qui eum contristauerat. s. ille enormis fornicator, qui vxorem patris sui habebat, vt habetur. 1. Corin. 5. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit qualiter eum contristauit, secundo de pęna eius agit. ibi.* Sufficit illi. *Circa primũ dicit.* Si quis autẽ contristauit me. *Et accipitur hic si, p qa, qa illud nefarius cõtristauerat eum.*

19 Non me contristauit. *scilicet, totaliter.*

20 Sed ex parte. *i. secũdũ quid, est enim duplex tristitia. Vna quæ absorbet, & deijcit rationẽ. Et ista secundum philosophũ nõ cadit in sapientem, nec fuit in Apostolo. Alia quæ aliquantulũ turbat rationem, quando quis turbatur de malo alicuius, & hæc fuit in Apostolo, tamen quia lætabatur de bonis aliorum, ideo subdit.*

21 Vt non onerem omnes vos. *imponendo vobis omnibus hoc onus, scilicet, quod contristaueritis me, nam multi vestrum me lætificauerunt ex sua bona conuersatione.*

22 Sufficit. *Hic cõsequẽter Apostolus agit de pœna illius. Et quia pęnæ medicinæ sunt cõtra morbum peccati, ideo securius est de pęna debita remittere, quã eam aggrauare: sicut securius est vti medicina debili quã nimis forti, propter quod dicit Philosophus 5. Ethico. q̃ Epicheies est diminutio pęnarum, & sic facit huic Apostolus, & ad hoc alios inducit dicens.* Sufficit illi qui hu. est. *scilicet, dicto fornicatori.*

23 Obiurgatio hęc quæ fi a plu. *i. quæ est tã manifesta, sicut est* ✣ *separatio*

Digitized by Google

A ✱ Theod. Ostendit etiam Corinthiorum studium. Sufficit enim, inquit, illi qui est eiusmodi obiurgatio illa quæ fit a pluribus. Omnes enim ipsum auersabantur, vt iusserat. Tantum vel scribendo valebat tabernaculorum opifex, propter eam quæ in ipso habitabat virtutem. Absorberi autem appellauit, Desperare, & a fide omnino deficere.

✱ Ambros. Magnum dolorem vtiq; patitur, qui delictum suum videt plures horrere.

a *Donetis & conso.* Recte homini pro peccato afflicto ignoscere & subuenire per cōsolationes pręcipit. Si enim correctus in animo dolet, mox habet fructum. Hæc est enim vera pęnitentia, cessare a peccato. *Consolemini.*

B Per verba domini per prophetam dicentis. *Nolo mortem peccatoris, sed vt cōuertatur & viuat.* Et itē. *Quacumque hora ingemuerit peccator, omniū iniquitatum eius, non recordabor.*

†condonare debeat & consolari.

†illo.

†probationē vestri.

†conspectu.

Ezech. 18. g.

a Quia quanto a pluribus, tanto magis donandum.

a hæc quæ fit a pluribus ita vt econtrario magis † donetis & 1

a Vt per exemplum Dauid & aliorum quibus indulta est venia. ¶ Eum. ¶ Per nimis asperam pœnitentiam desperans. ¶ A diabolo. Q velit vti seculo

consolemini, ne forte abundatiori tristitia absorbeatur, qui 2

¶ Ne absorbeatur. ¶ Qui possem iubere. a Condonando ei quod debetis.

eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, vt confirmetis in 3 4

a Quam habuistis eiiciendo eum. ¶ Nunc. b Quo animo feceritis eiiciendo eum.

b † illum charitatem. Ideo enim & scripsi vobis, vt cognoscā 5 6

¶ Obsecro condonare, debetis autem.

† experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. 7

a Condonaui quod bene potui.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod do- 8

a Sicut alij apostoli b Quia non temere hoc factum est passim. c Feci. d Ac si ipse Christus condonaret, ne irrita videatur huiusmodi condonatio quæ propter amicos.

naui, si quid donaui propter vos in † persona Christi, vt non 9

a Vt faciat eum desperaret ¶ Astutias. 10

c † circumueniamur a Sathana. Non enim ignoramus cogita 11

a Qui quos consentiendo nequit decipere, facit nimis asperos. b Parcens vobis, non veni Corinthum. Prædicandum.

d tiones eius. Cū venissem aūt Troadē propter euāgeliū Chri 12 13

¶ Corda parata Operante Deo. Non potui satisfacere voluntati meæ.

sti, & ostiū apertū esset mihi ī dño, nō habui requiē spiritui 14 15

substantiam damnans per quā exciderat, quę exinde in ea perierat baptismate amisso, vt spirit⁹ inquit saluus sit in die Domini. Ergo saluus erit spiritus tanto scelere pollutus propter hos perdita carne, vt saluus sit in pęna.

D ✱ Ambrosius. Hoc dicit quod supra memoraui, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus & contemptus, a charitate Ecclesię, incipiat desperare de se, & vidēs qui semper in insidijs est subtilis diabolus mentem eius vilem affectam, accedat, & suggerat ei, vt vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmij deiectus est, & pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc pęnitentia data erat, vt cōuersus reformaret se, sicut dicit in Ezech. Prophe. nolo mortē peccatoris quantū vt reuertatur & viuat. Et iterū: Cōuertantur, inquit, & replantabo illos.

†efficere vt in illum vigeat charitas.

†occupemur. vsurpemur.

Ezec. 18.

Hier. 12. 13.

Ezech. 36.

E

b *Ideo enim & scripsi.* Cum propter eum recipiendum scripserim, & propter hoc etiam scripsi, vt quos expertus sum mihi obedientes in dilectione, cognoscam an in omnibus sint obedientes.

c *Vt non circum.* ideo debemus condonare, ne decipiamur a sathana, per nimiā asperitatem. Sępe enim propter asperiores animaduersiones in desperationem infirmus pcipitat.

✱ Tertul. Verebatur ne fraudaretur a Sathana circa eius personę amissionem, quem Sathanæ ipse proiecerat, aut ne abūdantia męroris deuoraretur, quem in interitum carnis addixerat. Hic iam carnis interitum officium pęnitentię, interpretantur, quod videatur ieiunijs & sordibus & incuria omni, & dedita opera malæ tractationis carnem exterminādo satis Deo facere, vt ex hoc argumentētur fornicatorem, immo incestum illum non in perditionem Sathanę ab Apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum. i. conflictationem carnis consecuturum, igitur & cōsequutum. Verum fornicatorem non in emendationem

C sed in perditionem Sathanæ, ad quem iam super ethnicos delinquendo transierat, vt discerent fornicandum non esse. Denique in interitum inquit carnis, nō in cruciatum, ipsam substan-

libr. de pudicit. c. 13.

d *Cum venißem autem Troadem pro.* Post interpositionē de recipiendo fornicatore, redit ad ipsos, ostēdens quod sicut culpa eorum fuit, quod non venit Corinthum, sic quod nō profecit in Troade, dum apud eos impeditus moratur Titus, sine quo non poterat ibi proficere, quia forsan lingua eorum Titus expressius vti poterat.

✱ Theod. Cum venissem, inquit Troadem non alia de causa quam vt Euangelium prædicarē, valde sum cruciatus animo, cum viderem multos prædicationis gratia accedere, nec haberem ad illorum curam gerentem adiutorem, nondum. n. Titus ad nos venerat, quē vestræ vtilitati prouidens ad vos miseram. Quamobrē vt qui laborum socium non haberem, eis relictis abij. Beatissimi autem Titi non frustra in præsentia meminit. Sed quoniā is literas erat laturus, voluit viri virtutem ostendere. Hoc autem satis docuit, cum dixit, quod illo absente licet multi ad prædicationem accederēt, eorum quę erāt necessaria nihil facere potuit. Ea de causa & fratrem eum nominauit, & pronomen adiecit, germanum esse docens.

✱ Hier. Narrat Corinthijs quæ fecerit, quæ passus sit & quomodo in cunctis Deo agat gratias, vt sub exemplo suo illos prouocet ad certandum.

F

Eo

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *separatio a cōmunitate per excommunicationem, quod factū fuit de illo fornicatore, quia traditus fuit sathanæ ad affligendum ad horā, vt habetur. 1. Cor. 5. b. Si enim durius corrigeretur, posset desperare, quod est pessimum, ideo subditur.*

1 Ita vt econtra. *aliquid remittendo de pœna propter periculum desperationis.*

2 Et consolemini. *ingerendo eorum exempla, qui sustinēdo pœnam pro suis peccatis patienter consecuti sunt gratiam Dei, & aliquando maiorem quam haberent ante lapsum.*

3 Ne forte abund. *Per desperationem, vt dictum est.*

4 Propter quod. *ostendendo ei signa charitatis.*

5 Ideo enim & scripsi. *supple ista.*

6 Vt cognoscam experimentum vestrum *. i. experientiam facti vestri.*

7 An in omnibus. *Hoc dicit, quia prius mandauerat ipsum puniri, & obedierunt, et modo mandat aliquid de pęna remitti, quod si faciēt, apparebit eorum obedientia perfecta. Et quod debeant hoc facere, ostendit, dicens.*

8 Cui autem aliquid. *Quando enim ipsi remiserunt aliquam pęnā debitam alicui, & rogauerant etiam Apostolum, quod ipse remitteret, ipse acquieuit petitioni eorum, tamen cum discretione, ideo subdit.*

9 In persona Christi. *qui non potest errare, aliquando enim remittere non expedit honori Christi & ecclesiæ.*

10 Vt non circumueniamur. *i. vt non decipiamur a diabolo, qui aliquādo tentat prælatos de nimis aspera correctione sub specie zeli iustitiæ. Et aliquādo de nimis parua sub specie misericordiæ, iō subditur.*

11 Non enim igno. *s. sathanæ. Quod intelligendum est in generali, quia semper intendit homines decipere. In speciali vero non possunt sciri, nisi a Deo, & ab eo cui reuelauerit.*

12 Cum venis. autem. *Hic ponitur secunda causa dilationis aduentus apostoli apud Corinthios, quæ est, ne fructus maior impediret apud alios. Circa quod ostendit primo sui itineris processum, secūdo processus fructū, ibi. Deo gratias. Circa primum dicit.* Cum venissem autē Troadem propter euangelium Christi*. i. propter prædicationē euangelij.*

13 Et ostium apertum, &c. *i. corda deuotorum cum deuotione parata.*

14 In domino. *i. per dominum, hoc dicit, quia oportet, quod prima præparatio ad gratiam sit a Deo, secundum quod dicitur Tren. 5. d.* Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.

15 Non habui requiem *i. voluntati meæ in Christo firmatæ, quia videbam corda parata ad audiendum, & prædicare non poteram. Et huius causam subdit, cum dicit.*

Digitized by Google

A a *Eo quod non.* Quia solus non poterat, & fideles instruere, & perstrepentibus incredulis repugnare.

b *Deo autem.* * Theop. Deo, inquit, gratias agimus qui triumphat nos, id est triumphare nos facit in Christo Iesu, hoc est cum Iesum filium prædicamus. Perinde ac si dicat. Triumphent alij pro terrenis rebus his certando, ipse vero solũ gloriæ duxerim, vt & alibi dixerat mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Hactenus de tribulationibus, & cuius culpa non venerat. Hic incipit se commendare, & pseudo deprimere.

c *Odorẽ notitiæ, &c.* Id est, Christum, qui velut odor procedens

B a patre notificat eum inuisibilem, sicut aliqua res quæ non videtur per odorẽ cognoscitur, & in quo loco sit intelligitur. Vel miracula vel doctrinæ verba quibus ad notitiam eius venitur.

(Margin: †dimissis; †per nos. August. lib. de prædest. sanc. & in. Psal. 37. & 42.; -tam; †cauponãtes.)

a Ibi, sicut condixeramus. b Qui impediuit apud uos non uenit illuc. ¶Quia ibi erat necessarius.

a tui meo, eo quod non inuenerim Titum fratrem meũ, sed 1

a Qui erant conuersi. In quibus ostium apertum. b Sed non inutiliter, quia sibi quasi triumphator extitit.

b † valefaciens eis profectus sum Macedoniam. Deo autem 2

¶Ago. a Triumphare facit b In prædicatione Christi, præparat corda ad credendum.

gratias qui semper triumphat † nos in Christo Iesu, & odo- 3 4

a Non per pseudo. b Vbicunque prædicamus. c Per nos.

c rem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, † quia 5 6

a Et suauis Deo, & si non ita uobis uidetur. Bonus & horum respectu, qui inde saluantur &. eorum qui contemnentes pereunt, qui a bona intentione facimus. b Misericordia. 7

d Chri bonus odor sumus Deo in his qui salui fiunt, & in his 8

a Iudicio. b Deo bonus, sed hominibus alijs uidemur odor mortis c Inuidiæ & malæ opinionis ducentis in mor. æternam 9

e qui pereunt. Aliis quidẽ odor mortis in mortem, aliis odor 10 11

a Dilectionis & bonæ opinionis ducentis eos in uitam æternam. b Nos sumus odor, & per nos hæc Deus operatur, & ad hæc, &c. c Pseudo apostolorum. ¶Sicut nos ueri apostoli. q.d. nullus. 12

f vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Nõ enim sumus 13 14

a Falsa admiscentes, pro uoluntate de non prole prædicantes. b Syncera intentione, non pro quæstu, & sine admixtione corruptionis. 15

g sicut plurimi † adulterantes verbum Dei, sed ex synceritate 16

a Qui nos docuit. b Et hoc facimus. ¶i. causa eius solum. ¶ Vt ei placeamus. 17

h sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur. 18

d *Bonus odor.* i. vt olim hostia legalis, ita modo prędicatio vera, & syncera fama Apostolorum. Dei patris odor Christus, odor Christi sunt Apostoli.

Odor Christi Apostoli in quorũ vita & predicatione Christus ostenditur, non blasphematur. Sicut de malis dicitur. *Nomen domini per vos blasphematur inter gentes.* (Rom. 2. d.)

Amb. Prędicationem Christi dicit odorem, quia sicut quæ nõ videntur cognoscuntur per odorem, ita inuisibilis Deus per prędicationem Christi intelligi voluit.

Augu. Iste bonus odor significatur in scriptura, nominatis quibusdam aromatibus & vnguentis. Dicit. n. dominica spõsa. *Post odorem vnguentorum tuorum curremus.* Propter hunc odorẽ dicitur in euangelio. *Quod fracto alabastro vnguenti domus impleta est odore.* id est mundus impletus est bona fama, & doctrina Christi & Apostolorum. Odor iste vegetat diligẽtes,

(Margin: tract. 50. in Ioan tom. 9. & tom 9. li. 3. contra Iul. pelag. ca. 23.; Cant. 1. a.; Mar. 14. a.)

C necat

D necat inuidẽtes, quasi qui inuidet famę Christi vel Pauli, bono odore moritur, qui eam diligit viuit in bono odore. Si nõ esset claritudo sanctorum, inuidia non surgeret impiorum, sed si qui tales persequẽdo frangunt ampullam, odor vnguenti amplius diffunditur.

* Orige. Hoc est Christo accepti sumus. At quomodo Christi bonus odor quis efficitur videamus. Peccatum res est fœtida, denique peccatores porcis comparantur qui in peccatis velut in stercore fœtido volutantur. Si quis ergo vestrum est, in quo odor peccati iã nullus est, sed odor iustitię, suauitas misericordiæ, Christi bonus odor est. (Super Gen. Homil. 1.)

* Theod. Nos autem Christi bonum odorẽ omnibus prębemus, sed nõ omnes, qui sũt eius participes salutẽ assequunt. Male enim affectis oculis, lux est

E incommoda & infesta. Sol tamen non affert incommodum ferunt etiam vultures fugere odoris fragrantiam, vnguentũ tamen est vnguentum, etiamsi vultures defugiant. Ita etiam salutaris prædicatio ijs quidem qui credunt salutem procurat, ijs vero qui non credunt, affert exitium.

e *Odor mortis.* Vt de nostra prędicatione procedat mors, inde ruentibus in ęternam damnationem.

f *Et ad hæc.* ✱ Theod. Hęc autem non nos recte facimus, sed per nos gratia spiritus. Nos enim ne hoc quidem ministerio nos dignos existimamus.

g *Sicut plurimi.* Amb. Hic pseudo Apostolos tangit, qui corrupta doctrina veritatem violabant, de quibus Esaias ait. *Caupones tui vino aquam miscent.*

h *In Christo loquimur.* Nunquam eum excedentes, vt qui de lege agunt, legalia prędicantes.

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eo quod non. *Duo enim imminebant Apostolo fienda. s. resistere hæreticis & infidelibus, & prædicare volentibus audire. Vtrumque vero per se sufficienter facere non poterat. Sed si Titum inuenisset, per se restitisset aduersarijs, ad quod requiritur maior scientia, & per Titum prædicasset, quia ad hoc sufficiebat, & erat magis eloquens in lingua Græca. Licet enim Apostolus omnes linguas sciret loqui, tamen magis facundus erat in Hebræa, & propter hoc Apostolus tunc non remansit in Troade, ideo subditur.*

2 Sed valefaciens *i. fratribus Christianis.*

3 Profectus sum. *Hoc autem scribit Apostolus Corinthijs, quia tũc Titus erat apud eos ad sedandam eorum dissensionem, & sic erant in causa dilationis aduentus Apostoli ad eos.*

4 Deo autem. *Hic consequenter Apostolus ostendit itineris sui fructum. Et diuiditur in duas partes, quia primo fructum hunc ostendit. secundo, ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, ibi.* Et ad hæc. *Circa primum dicit.* Deo autem gratias. *nam omnis operatio bona principaliter Deo est attribuenda.*

5 Qui semper triumphat nos. *i. facit nos triumphare de hæreticis per disputationem, Act. 6. c.* Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. *& de persecutoribus facit nos triumphare per patientiam, secundum illud. Nobile vincendi genus est patiẽtia, uincit qui patitur, si vis vincere disce pati.*

6 Et odorem notitię suæ, &c. *Notitia vero de Deo habita per scientias humanas solũ illuminat intellectum, vt quod Deus est vnus immutabilis æternus & huiusmodi. Sed notitia de Deo per sacrã scripturam habita, vt quod Deus est redemptor, glorificator et huiusmodi, inflammat affectum, propter quod est odorifera. Cant. 1. a.* Curremus in odore vnguentorum tuorum.

7 Quia Christi bon. *Prędicando Christi doctrinam exemplo, & verbo ad honorem Dei. Differenter tamen bonis & malis, ideo subditur*

8 Alijs quid. *idest, malis.*

9 Odor mortis. *quia ex hoc mouentur ad inuidiam & odium contra nos prædicantes, quæ mortificant animam gratiam auferentes, & ducunt ad mortem æternam.*

10 Alijs autem. *idest, bonis.*

11 Odor. vi. in vitam. *quia per hoc inducuntur ad Dei dilectionem, quæ viuificat hic per gratiam, & ducit ad beatam vitam.*

12 Et ad hæc. *Hic consequenter ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, dicens.* Et ad hęc. *i. ad prædicandum hanc doctrinam tã sanctam & puram.*

13 Quis tam idoneus. *q. d. pseudo Apostoli quos recepistis nõ sunt huiusmodi, sed veri Apostoli Iesu Christi. Qd probat cõsequẽter, dicẽs.*

14 Non enim su *s. nos veri Apostoli.*

15 Sicut pluri. *s. pseudo Apostoli.*

16 Adulterantes verbum. *Adultera. n. dicitur mulier, quæ semen suscipit ab alio quam a proprio viro.* Semen aũt est verbum Dei. *Luc. 8. b. quod propter Dei gloriam et honorem suscipiendum est, ad prædicandum, & ideo qui propter quæstum vel vanam gloriam illud prædicant, adulterantur, quod faciebant falsi Apostoli.*

17 Sed ex synceritate. *i. pura intentione nos veri Apostoli prædicamus. Quod debet fieri propter tria quæ subduntur, cum dicitur.*

18 Sicut ex Deo. *i. sicut missi a Deo sumus, cuius nuncij & ministri debent esse puri, Leuit. 11. g.* Sancti estote quoniam ego sanctus sum. *Et sic habetur primum. Secundum tangitur, cum dicitur.*

19 Coram Deo. *i. ipso vobis assistente in cuius præsentia oportet loqui pure & sancte. Tertium ibi.*

20 In Christo loquimur. *i. de Christo qui est purissimus. Et sic patet, quod prædicatio nostra debet esse syncera ratione mittentis, assistentis, & materiæ prædicabilis.*

ADDITIO.

Secũda ad Cor. c. 2. vbi dicitur in Post. *Adulter. verbum Dei.* Super verbum. *Adulterantes verbum Dei, &c.* glo. *Adulterantes.* i. falsa admiscentes, & pro voluntate, nõ pro prole pdicantes. Hæc in glo. Vnde non solum ex parte finis debiti dicitur quis adulterari verbum Dei. s. qui propter quæstum vel vanam gloriam, sed etiam periculosius videtur adulterari verbum Dei, qui corrupta doctrina veritatem violant admiscendo eam veris. De quibus secundum Gio. Isa. ait 1. ca.

Caupones in vino aquam miscent.

Digitized by Google

A Itē in hoc qđ sequitur. *Sed ex synceritate.* quatuor tanguntur quę requiruntur in sana verbi Dei prædicatione. Primū est, q̄ sit ex recta intentione, s. nō pro quęstu seu vana gloria, vt dictū est, & de hoc dicit. *Ex synceritate.* Secūdū est, q̄ sit sine admixtione alienę doctrinę, quę in sacro eloquio nō habet fundamentū, seu in recta rōne naturali quę a Deo est, de quo dicit. Sicut ex Deo. s. discimus in scripturis ab eo reuelatis, seu lumine naturalis rōnis nobis officijs. Tertiū est, q̄ sit sine aliqua hypocrisis fictione, de qua dicit. *Corā Deo.* Quartū est, qđ non alta nec plus quam oportet excedit. de quo dicit. *In Christo.* s. nunquam sanam eius doctrinam excedens. D

CAP. III.

a INcipimus ite. Quia sciebat eos sinistre accipere suā commendationem, sicut & in prima epistola, quasi suā gloriam quęreret, incipit contra eorum opinionem ostendens se non suam gloriam sed Dei quærere.

* Theodoretus. Non enim nostrum erat hæc dicere, sed vestrum, qui & nostra, & quæ ad illos pertinent recte scitis.

* Ambrosius. Quoniam pseudo apostolos notat, praua eorū commenta designās, se autem verum prædicatorē testatur, videtur iterū commendare se, sicut in prima epistola. B

b *Aut nunquid. &c.* ✠ Theodoretus. Per hæc significat, quod quidam ex illis impostoribus, & per alios seipsis commendarunt, & rursus ab ipsis commendatitijs ad alios epistolis instructi iter ingressi sunt.

* Ambro. Hoc dicēs, & suū sensum purgat, & adhuc pseudoapostolos notat, quos proprij honoris & quęstus causa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem.

c *Epistola nostra vos.* * Ambros. Epistola Apostoli salutis indiciū est. Recte ergo ait, q̄ salus Corinthiorū in corde erat Apostoli, & eorū qui cū illo erāt, semper. n. de salute eorum cogitabāt. Cū ergo in corde fuit Apostoli, & eorū q̄ cū ipso erant, epistola fuit scripta in cordibus eorum, quia qui semper alicuius memor est, scriptus est in animo eius.

✠ Theo. Nos non opus habemus litteris, res enim ipsę erūt nobis testimonium, & animatam habemus epistolam, quæ vobis nostra commendet, fidem nostram, quę vbique & in terra & in mari decantatur, nos enim vos ab errore liberantes, ad lucem Dei cognitionis adduximus.

d *Quę cognoscitur.* ✠ Ambros. Apertum est, quia cum dicuntur Christiani, Epistola Christi sunt, indicantes salutē quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus scribentibus Apostolis, dum enim docent scribunt.

e *Scripta non.* Idē quod estis repræsentatio Christi, & mea hoc est firmiter scriptū in cordibus nostris, non delebiliter, vt quod atramento scribitur. Vel non terris notis, et pseudo qui hęreses interserunt. C

✠ Ambro. Quoniam quæ promissa sunt æterna sunt, idcirco Dei spiritu scripta dicuntur, qui semper est, temporalia autē atramento, quod obsolescit, & perdit memoriam.

f *Spiritu Dei.* i. spiritusancto docente instructi estis, per quē diffunditur charitas in cordibus nostris, qui in euangelio dr̄ digitus Dei. Hoc digito scripta est lex vetus in tabulis lapideis. Noua diffusa est in cordibus. Hęc lex est charitas Dei lex operum litera occidens prevaricatorem. Ista fidei viuificans dilectorem. Ibi extrinsecus posita est qua iniusti terrentur. Hic intrinsecus posita qua viui iustificarētur. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, vt significaretur duritia cordiū illius populi. Hic idē digitus in cordibus hominum operatus est, vt voluntas prompta & intelligentia capax significaretur.

g *Non in ta.* Aug. Lapis enim non signat nisi durissimam volūtatem, & aduersus Deum inflexibilem.

h *Carnalibus.* Sensum habentibus, non lapideis sine sensu.

✠ Ambro. Nunc legem veterem pulsat, quę primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse. Noua autē lex in abimo scribitur, hoc est in corde, nō per calamū, sed per spiritū, q̄a fides ęterna res est, ab spiritu scribitur vt maneat, vetera autē pręcepta deficiente mūdo cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis, a dispensatoribus legis fidei.

i *Fiducia. n.* Dixit se nō egere epistolis modo, quod non se commendat, sed Christū. Q. Epistola Christi, & nostra estis, sed fiduciā dicendi talia non ad vos, sed ad Deū referimus.

✠ Theodo. In tempore, Dei vniuersorum meminit, quoniā qui contraria pędicabant, dicebant Deum exigere legis obseruationem. Dicit ergo. Nos in Deo vniuersorum fiduciam habemus, cū Christus nobis hanc fiduciā dederit. Non nobis de nobisipsis placemus, nec ex proprijs cogitationibus contexentes, prædicationem afferimus.

✠ Ambro. Quanta dignitas sit in Apostolis, manifestat cū dicit, *Fiduciam autem, &c.* Vt ostendat veteres non hanc habuisse fiduciēm ad Deum, quia minor fuit administratio.

k *Non quod suffi.* Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendū. Quanquam & ipsum credere nihil est aliud, quam cum assensione cogitare. Si ergo cogitare bonū non est ex nobis, nec credere. F

Sed

Marginalia: † Intelligitur. † dum declaratis. † tamen. Corin. 16. & 1. Cor. 13. Aug. lib. 3. de doctrina Christi. Luc. 11. c. Tom. 6. contr. Faustum. lib. 18. ca. 4. E Exod. 32. Aug. lib. 1. contra duas epist. Pelag. c. 8. & lib. 11. de bono perseuerantiæ. c. 8. & 13

CAP. III.

a Quasi semper in hoc noui. b Sicut in prima. c Non Deum. d Istis laudibus. Putatis egere. Pseudo. Quos nulla virtus commendat.

INcipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus, sicut quidam, commendaticiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris, quæ † scitur & legitur ab omnibus hominibus, † manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis † carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

Interlinear glosses: Ab aliis missis. — Ad alios. a Non egemus, quia. Institutio nostra. — a In quibus scientia & vita mea repræsentatur aliis. b Quia semper habeo curam de vobis. c Quod per nos instituti. d Qui per vos dicunt nos imitari. — a Vos. Ab omnibus. b In hoc. — a Dum mihi similis & Christo vel Christus principaliter vos scripsit, non ego. b Quia nostro ministerio operatur Deus in vobis. — a Illustratione spiritus Dei qui intus scribit. Qui intus scribit viuis. b Aeterni. c Duris cordibus habentibus notas, nec sentientibus, vt vetus lex. — a Lacis ex charitate. b Qui intelligunt. Mollibus, quia habent affectum impiendi. c Quod non veteres. — a Per quem nobis hæc potestas data. Ita. Præfert Deum Apostolicæ dignitatis.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 INcipimus. *Postquā Apostolus præparauit animos auditorum, hic consequenter prosequitur principale propositum de ministris ecclesiæ pertractando. Circa quod sciendum, quod primo bonos commendat. secundo malos vituperat. 10. c. Prima adhuc in duas, quia primo commendat noui Testamenti ministerium, secundo exhortatur ad huiusmodi ministerij vsum c. 6. Prima in tres, quia primo commendat mysteriū noui Testamenti ex eius dignitate. secundo. ex vsu ca. sequen. tertio, ex fine c. 5. Prima adhuc in duas, quia primo remouet quandam obiectionem. secundo ponit ministrorū ecclesiæ commendationem, ibi.* Qui & idoneos. *Circa primum sciendum, quod cū Paulus esset vnus de ministris ecclesiæ, posset aliquis obiicere, q̄ ipse vellet seipsum cōmēdare, & propriam laudē quærere, ministros ecclesię cōmendando. Hoc autē remouet Apostolus dupliciter, ostendens primo, q̄ talibus nō indigebat. secundo, q̄ eā nō quærebat, ibi.* Fiduciā autē. *Dicit igitur.* Incipimus iterum, &c. *q. d. nō, sed ad manifestationē veritatis & reprehensionem falsitatis hoc dicimus ad honorem Dei.* 2 Aut nun. *i. falsi Apostoli.* 3 Cōmen. epi. *i. ad nostrā cōmendationē.* 4 Ad vos. *i. missis ab alijs.* 5 Aut ex. *missis ad alios. Tales enim epistolas impetrabant falsi Apostoli ad magis extorquendum quæstum. q. d. Apostolus, talibus non indigemus. Et subdit causam huius di.* 6 Episto. no. *i. nostræ dignitatis manifestatiua.* 7 Vos estis. *qui per me estis conuersi ad fidem.* 8 Scripta in. *quia recentē memoriā de ipsis iugiter habebat.* 9 Quę scitur. *inquantū notum est omnibus q̄ a me estis instructi.* 10 Et legit. *inquantū exemplo vestri excitantur ad bonū alii, & ad reuerentiā vestri. Sed quia cōuersio infideliū principaliter est attribuenda Deo apostolis vero ministeria liter tantū, ideo subdit.* 11 Mani. quo. *tanquam principaliter operantis.* 12 Mini. an. *quia ministerialiter cooperati sumus.* 12 Et scripta, non. *quod est debile.* 14 Sed spiritus. *i. spiritusancto viuificante corda.* 15 Non in tabulis. *sicut lex Moysi.* 16 Sed in tabulis. *i. in cordibus per charitatē dilatatis.* 17 Carnalibus. *i. tractabilibus per obedientiam promptam.* 18 Fiduciam autem. *Ostenso quod hominum commendatione Apostolus non indigebat, hic consequenter ostendit quod eam quærebat per hoc quod quicquid agebat boni, non sibi, sed Deo attribuebat. ideo dicit.* Fiduciam autem, *i. audaciam sic loquendi.* 19 Non quod suffic. *quod est minus quā dicere vel facere, & per consequens, si istud quod est minimum in humanis actibus Deo attribuit, & illud quod est magis.*

Marginalia: Diuisio.

A no-

Digitized by Google

A a *Sed sufficientia.* Attendant hic & verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei cœptum, & ex Deo eius supplementum. Commendat enim gratiam, quę non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita.

* Hieron. Ex quo intelligimus non nostrę solum esse potestatis facere quod volumus, sed etiam Dei clementię, si nostram adiuuet voluntatem.

Dialog. 2. cõ du Pelag.

* Theodoret. Ipse enim vniuersorum Deus sufficientem suppeditauit potestatem, vt gratię spiritus inseruiremus. Non enim veteris legis literas afferimus, sed nouum donum spiritus.

* Ambrosius. Quamuis prę̨ferat Apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudē prorumpit: non istud me ritis humanis adscribēs, sed eius gratię qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quę quos lex vetus reos tenebat, saluaret data remissione peccatorum per Iesum Christum dominum nostrū.

† al oletur. B

b *Qui & ido.* Hic commendat se per dignitatem officij, s. euangelij, præferens se non solum pseudo apostolis qui carnales obseruantias pdicant, sed ipsi Moysi ministro legis.

c *Litera enim occi.* Ideo fecit Deus ministros noui testamēti per spiritū, non per literā, quia litera occidit, dum facit scienter peccare: & addit prę̨uaricationem, & magis incitat, presertim post aduentum Christi. Et sic litera sine spiritu adiuuante occidit. Dum vero adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi quod foris scriptum lex faciebat timeri. *Litera occi.* Aug. Aduerte quam dicat Apostolus literam quæ occidit, cui velut econtrario spiritū viuificantē ingerit. Ea certe est decalogus in illis duab⁹ tabulis scriptus: quia lex subintrauit, vt abundaret delictū. Porro autem præcepta ista tam sunt vtilia facienti & salubria, vt nisi quis ea fecerit, vitam habere non possit. Non ergo dicitur litera occidens, eo q̄ lex mala sit, sed quia prohibens peccatum, non viuificat hominē, sed auget concupiscentiam, & peccatum prę̨uaricatione accumulat, nisi liberet gratia per legē fidei. Apparet ergo literę vetustatem, si desit nouitas spiritus reos facere potius homines cognitione peccati quā liberari à peccato. Vnde, *Qui apponit scientiam, apponit dolorem.* nō quia ipsa lex malū est, sed quia mādatum bonum habet rātum in litera demonstrante, nō in spiritu adiuuante. Quod mandatum si fit timore pœnę, non amore iustitię, seruiliter fit, nō liberaliter, & ideo nec fit. Non enim fructus est bonus qui de charitatis radice non surgit. Si vero assit fides operans per dilectionem fit delectatio boni: quę non literę, sed spiritus bonū est.

Tom. 10. de verbis Apost. serm. 3. eadē exponit verba. tom. 3. Rom. 5. c. lib. de spiri. & litter. cap. 4. & lib. de doct. Christ. cap. 3.

C D Rom. 1. d.

---

a Saltem. b Boni. c Quod sit ex nostra parte, nos defendens quasi ex nobis procedat.

¹ **cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti non litera, sed spiritu, Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius quæ † euacuatur, quomodo non magis mini-**

[Interlinear:] a Item alia commendatio. b Perfecta scientia & vita. c Pseudo veteris. a Non existentis in litera tantum docente, sed spiritu adiuuante, qui per nos datur. Siue spiritu. b Quia facit spiritualiter intelligere. Qui facit implere. a Et hæc ministratio erit in gloria æterna: Quod per minus probat, per vetus testamentum. b Si turpiter formata, quia inhonesta secundum literam, vel plene scripta, si quis spiritualiter caperet. a Idest tabulis lapideis ad literam, uel duris capere uel amare. Moysi ministro illius. b A⁀em visus fui. Quia indigni erant. a Descendentis de monte cum lege accepta. b Fulgorem: qui significat eum clare videre ad quod illi non poterant accedere. Hoc non potest negari.

---

11 12 Augustinus. Litera & spiritus alio modo dicūtur lex & gratia. E

Lex ergo bona est, sed cum gratia, vt cum charitate scientia prodest, sine ea occidit, ita lex sine gratia occidit, cum sit virtus peccati: quæ cum iubet quod sine gratia impossibile est, indicat homini quod infirmus est, vt quærat gratiam. Lex ergo ducit ad fidem, fides impetrat spiritum, sine quo non est voluntas libera, cum cupiditatibus vinciatur. In malo quidem est libera, ad bonum nisi filius liberauerit.

d *Quæ euacuatur.* ✠ Theodo. Ministrationem legis vocauit ministrationem mortis, quoniam lex puniebat eos qui transgrediebant. Si ergo, inquit, vbi supplicium, & mors & litteræ lapidibus insculptæ, qui ea afferebat tantam in vultu gloriam acceperat, vt qui videbant non ferrēt splendorem, qui ex eo emicabat, multo magis, qui diuino spiritu seruiūt, fruentur maiori gloria.

✠ Ambrosius. Manifestum est maiorem esse gratiam legis fidei, quam legis Moysi. Quamuis enim ad hoc sit data lex Moysi, vt prodesset, contēpta tamē facta est lex mortis. Ergo quia peccatorib. prouidere nō potuit, venit lex fidei, quæ F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *A nobis quasi ex no.* q.d. Licet enim agam aliquid p liberū arbitrium, non tñ ex me, quia liberū arbitriū non est causa sufficiens boni operis sine diuina motione. & sic liberū arbitriū saluat. cū dicit. *A nobis.* Et gratiā dei commendat, cū dicit. *Quasi ex nobis.* Et sic tollitur duplex error. Vnus illorū, qui dixerunt liberū arbitrium nihil agere in meritorio opere, sed totū esse a deo, quia taliter non esset remunerādū. Alius est error Pelagij dicētis, q. inchoatio boni operis est a nobis consummatio aūt a deo. qui tollitur per hoc, q. dr̄ hic, q. in bona cogitatione deus operatur. principiū aūt boni operis ex parte nostra est cogitatio ipsa. Motio aūt primi mouētis requiritur in mouentib. secundis, qui disponit omnia suauiter, pp quod mouet omnia ad fines suos consequendos s̄m conditionē naturæ ipsorū, & iō illa quorū natura est, vt sint liberæ voluntatis, libere mouent ad actus suos, s. creaturas rōnales, alias aūt non libere. Et accipitur hic libere, & non libere, prout motus est in creatura, quia prout a deo est, libere facit quicquid facit. 2 *Qui, & idoneos.* Remota obiectione, hic consequenter commendat ministros ecclesiæ, & primo quantū ad officij dignitatē, secundo quantū ad cognitionis excellentiā, ibi. *Habentes igitur.* Primo adhuc in duas, quia primo ostendit noui testamenti, & veteris differentiā. Secundo, ex hoc arguit ministrorū noui testamenti dignitatē, ibi. *Quod si ministratio.* Dixit aūt apostolus, quia sufficientia nr̄a ex deo est. iō continuans se dictis, subiungit. Qui, s. deus. 3 *Nos fecit ministros noui.* Deus. n. disponit omnia suauiter, inquantū dat vnicuique rei virtutē exequēdi propriam operationē ad consequendū debitū finem, propter quod deus dedit apostolis spiritussancti donum, vt essent idonei ad consequendum suum officium, nisi poneretur impedimentum a parte recipientium. Officium autē eorum fuit ministeriū noui testamenti, ad quod exequendum illos idoneos fecit. 4 *Non litera, sed spiritu.* Quia nouū testamentū nō fuit datū apostolis p scripturā, sed p infusionē spiritussancti illuminātis corda eorū in cognitione veritatis, & inflāmantis affectū per ardorē charitatis. Propter quod dr̄ lex spiritus. Testamētum aūt vetus lex literæ, quia scriptū fuit in libro, & aspersum sanguine, vt habetur Exo. 24. & hæc differentia veteris & noui testamenti habetur Iere. 31. c. *Ecce dies veniunt dicit dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, &c.* Et subditur causa quare nouum testamentum dicitur spiritus, & vetus testamentum lex literæ. cum dicitur.

Erroris duplicis cōfutatio.

Sap. 8. a.

Diuisio.

5 *Litera enim occidit.* Quia testamentū vetus cognitionem peccati dabat, non tñ grām, & sic augebat concupiscentiam occasionaliter ex malitia humana, q̄ semp nitit̄ in vetitū, & sic augmentabat peccatum, quod occidit, vt plenius dictum fuit Ro 7. 6 *Spiritus autem viuificat.* scilicet sanctus, in quo data est lex noua, vt dictum est. propter quod fuit necessaria post legem veterem. 7 *Quod si ministratio.* Hic consequēter ex dictis arguit excellentiam, & dignitatem ministrorū noui testamenti, quia ministerium veteris testamenti, quod fuit minus, habuit gloriā, & dignitatē annexam, sicut patet in Aaron, & in filiis eius, qui ex decursu veteris testamenti, & multo magis ministerium noui testamenti, quod est maius, habet gloriam annexam, & dignitatem. Huius igitur rationis primo ponit virtutem, secundo remouet obiectionē, ibi. *Nam nec glorificatum.* Circa primum dicit. *Quod si ministratio mortis.* idest ministerium veteris testamenti. Quod dicitur ministratio mortis occasionaliter ratione dicta.

8 *Literis deforma.* idest in tabulis lapideis Moysi traditis.

9 *Fuit in gloria.* idest, in reuerentia.

10 *Ita vt, &c.* propter gloriā vultus eius, idest propter claritatem vultus eius. Vbi enim nos habemus, *faciem cornutam,* Exo. 34. alia translatio habet, *faciem splendidam.* Apparebant enim in facie Moysi quidam radij procedentes sursum angulariter in figuram cornuum.

11 *Quæ euacuatur.* quia vetus testamentum cessat adueniēte nouo, quantum ad ceremonialia, & iudicialia modo superius dicto. Ro. 3. & plenius dicetur in epistolam ad Hebr.

12 *Quo.* i. ministeriū nouæ legis, qđ cōmissū est apostolis.

i Erit

Digitized by Google

A quæ hos saluaret, non solũ ignoscens sed & iustificans eos. Multũ ergo interest inter legem & legem. Tũc enim maculati peccato in vultũ Moysi descendentis de monte cũ lege accepta in tabulis, intueri nõ poterant, quia gloriosa facta erat facies eius, ne peccatoribus posset aspici, qui digni erant morte. Quæ nunc gloria euacuatur per legem spiritus, cum accepta remissione peccatorũ facti iusti, digni sunt aspicere & possunt gloriam Dei, sicut viderunt in monte Petrus & Ioãnes, & Iacobus gloriã Christi. Quia & in Moyse statim crãsiuit, nec modo in ministris veteris legis est.

Exod. 34.

† excellit.

Mysticè. Vel mystice, per faciem Moysi potest intelligi spiritualis intellectus legis. Per gloriam faciei legales obseruantiæ, quæ erant figuræ veritatis. Q. Ita fuit lex Moysi in gloria, vt filij Israel, idest, Iudæi, non possent intendere in

Aug. li. cont. adu. legis & prophet. Lib. ad Simplician.

B fa. eius. i. capere spiritualẽ intelligentiam legis, quia Christũ in lege non intelligebãt, & hoc propter gloriam vultus eius, idest, legales cęremonias, quę propter Christum significandum fiebãt. Sed illi adhuc carnales in eis Christum non intelligebant, quod significabat velamen Moysi positũ super faciẽ. Quę gloria Moysi euacuatur, quia figura erat veritatis, quę euacuatur, quia veniente imperatore, imagines tollũtur de medio. *Euacuatur.* Ambrosius. Quia finem figuræ habent. *Euacuatur.* Ambrosius quia figura non veritas, gloria Moysi, quasi stellæ in vespere. Christus quasi sol, qui oriens stellas obseruat.

a *Multo ma. abundat.* idest, in laude quam vetus, quia magis gloria Dei est in salute, quã in morte. Quãuis iuste damnet quod agebatur sub lege, tamen magis ad laudem proficit si indiget, vt possit se reus corrigere, quod per gratiã in nouo Testamento præstatur.

✻ Theodoretus. Lex eos qui peccabant condemnabat, gratia autem eos suscipiens per fidem iustificat, ad diuinum C enim baptismum adducit, & donat remissionẽ. Si ergo qui illi seruit fuit glorię particeps, multomagis qui huic, nempe D gratiæ, seruierunt, maiorem assequentur.

✻ Ambrosius. Hoc dicit, quia amplius est donum iustitiæ Dei per fidem Christi quam legis veteris, quia magis gloria in salute est, quã in morte, quamuis iuste damnet, tamen ad laudem proficit magis si indulgeat vt possit reus corrigere se.

a Non. Te. in quo datur spiritus. b Nobis. c Aeterna. d In gloria æterna erit, quia dat iustitiam spiritus qui in ea datur, quod iterum a minori probat.

stratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damna- 1

a Veteris quod omnes præuaricatores constituit Moyse. b Idest, dat abunde gloriam. c Nouum Te. in quo datur spiritus, per quem est iustitia & consummatio virtutum.

a **tionis in gloria est, multo magis † abundat ministerium** 2

a Quia non profuit gloria vultus, sed obfuit, & si culpa illorum, non sua.

b **iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est quod † claruit in** 3
c

a Quare? b Quæ de no. Te. vbi puri vident gloriam Dei. c In isto gloria quæ manens est, quia no. Te. non succedit aliud.

hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod eua- 4 5 6

a Fuit ministratum & receptum per gloriam Moysi, sine qua non commendaretur. Aeterna.

cuatur † per gloriam est, multo magis quod manet, in glo- 7 8

a Quia ministri noui Testamenti certi sumus de tanta gloria. b Videndi gloriam Dei. Crescit fiducia operibus.

d **ria est. Habentes autem talem spem multa † fiducia vti-** 9 10 11
e

Et quia aperta gloria. a Per figuras legales, quia nimio fulgore non poterant eum videre.

f **mur. † Et non sicut Moyses ponebat velamen super fa-** 12 13

a Clarum & spiritualem intellectũ. b Ideo ponebat. c Quia non poterant pati causa peccati.

ciem suam, ut non intenderent filii Israel in † faciem eius, 14

a Velamen modo nostris expositionibus remouetur, sed ratio eorum hebes est, nec potest penetrare quamdiu non credunt. b Per gratiam.

quod euacuatur, sed † obtusi sunt sensus eorum. Vsque in 15 19

✻ Sedulius. In comparatione euangelicæ gloriæ obumbratur gloria legis, sicut orto sole obtunditur lunæ lumen, cũ tamen suo tempore magnum habeat fulgorem.

b *Nam nec.* Vere abundat, quia adeo quod ad eius comparationem illa nec dicenda est gloria.

c *Quod cla.* s. Moyses in *hac.* prædicta *parte.* i. facie. Vel nõ est gloriosum in hac parte. i. respectu huius nostræ partis. Illa enim tanta fuit, quanta seruo credi debuit. Hęc vero tanta quanta est genitoris Chr̃i, quia Christus in gloria est Dei patris, vt tantũ intersit inter gloriã Moysi & Chr̃i, quãtũ inter imaginẽ & veritatẽ.

† glorificatũ fuit.

† fuit in gloria.

† libertate vtamur.

† Exo. 33. d.

† finem.

† Obcęcati

E

d *Habentes.* i. Ostensa dignitate noui & veteris Testamenti ostendit vsum vtriusque.

e *Multa fi.* Vsu exercemus vñ crescit nobis fiducia. Tantũ enim videbimus quãtũ credimus, & quia aperta est gloria, & nõ cęlamus sẽsum nostrũ, sicut Moyses, sed aperte dicimus.

Aug. li. 1. cõ. adu. le. & prophet. & in ps. 64.

✻ Theod. Scimus gloriæ magnitudinem, & nihil dubitamus, aut vlla suspicione mouemur, sed libere ostendimus quanta sit gloriæ excellentia.

✻ Ambro. Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moysi, sed eam quam viderũt tres Apostoli in monte, reuelante se domino. Hinc igit̃ cõijcere debemus quãtum nobis contulerit diuina clementia, quantumque nos superioris gloriæ dono ditare dignata est, quã dederat Iudæis.

f *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, &c.*

✻ Tertul. Figuratum ostendit fuisse velamen faciei in Moyse

Li. 5. aduers. Marc. c. 11.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erit in gloria. *idest, honore & reuerentia quasi dicat. Multo magis debet esse. Vnde adhuc subditur.*

2 Nam si ministratio damnationis. *i. veteris Testamenti, quod dicitur damnatio occasionaliter, inquãtum malitia hominis nititur in vetitum, & sic in transgressionem præcepti quę est mors culpæ, & dicit ad mortem gehennæ. Et hæc materia scilicet quomodo lex erat occasio peccati, fuit pertractata diffuse Rom. 7.*

3 Multo magis abundat ministerium iustitię. *i. nouo Testamento, in quo datur spiritussancti gratia iustificans.*

4 In gloria. *q. d. imo plus.*

5 Nam nec glorificatũ. *Hic remouet obiectionẽ quæ posset fieri. quia possent dicere, quod licet nouum Testamentũ sit excellentius veteri, tamen hoc est modicũ, ideo non deserendum propter nouum, sicut dicebant illi qui simul cũ euangelio legalia obseruabant. ideo consequenter ostendit, quod nullã gloriam habeat vetus testamentum in comparatione ad nouum, dicens.* Nam glorificatum est quod claruit. *i. vetus Testamentum quod transiit.*

6 In hac parte. *idest, in comparatione ad nouum, quod est pars & hæreditas nostra.*

7 Propter excellentiam glo. *noui Testamenti. Sicut stella licet habeat aliquã claritatẽ, comparata tamen ad solem obscuratur. Adducit etiam ad hoc aliam rationem. Illud enim quod datur per modum transeuntis nihil est respectu semper manentis, vetus autẽ Testamentũ trãsiit sicut imperfectum adueniẽte perfecto, nouũ autem semper manebit, qd incohatur in via, & perficitur in patria. Luc. 21. f.* Cęlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. *Et hoc est quod dicitur.*

8 Si enim quod euacuatur. *s. vetus Testamentum.*

Per

9 Per gloriam est. *idest, habens aliquã reuerentiam & honorem*

10 Multo magis quod manet. *scilicet, nouum.*

11 In gloria est. *idest, debet esse.*

12 Habentes igitur. *Hic consequenter ostendit excellentiam ministrorum ecclesiæ quantũ ad cognitionem. Ad cuius declarationem accipit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie populo loquebatur, ad designandũ quod veritas in veteri Testamento figuris & ænigmatibus erat velata, quia* omnia cõtingebant eis in figura. *1. Cor. 10. c. Aliquid vero pot velari dupliciter. Vno modo ex parte rei quæ debet fieri. s. quando super eam ponitur velamen. Alio modo ex parte videntis, scilicet, quãdo velamẽ ponitur super oculos eius. Et vtroque modo erat velamen in veteri Testamẽto. s. ex parte rei, quia veritas erat velata figuris vt dictũ est ex parte Iudæorũ, quorũ malitia vt in pluribus impediebat a cognitione veritatis, quasi quoddã velamen oculorũ mentis. vnde Sap. 1. a.* In maliuolam animã non introibit sapientia. *Primũ autẽ velamen amotum est per Christũ, quia per Christũ figuræ sunt expletæ & explanatæ, in cuius signum velũ templi scissum fuit in passione eius, Lucæ vigesimo tertio. Secundum autẽ velamen adhuc manet in Iudæis obstinatis, sed in illis qui receperunt fidẽ, amotum est vtroque modo, quia per gratiam spiritussancti illuminantẽ possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dicitur.* Habentes igitur talem spem. *scilicet quod gloria noui Testamenti manet in æternum.*

Velatur aliquid dupliciter.

13 Multa fiducia vtimur. *idest, nostrum officium exequimur nos ministri ecclesiæ.*

14 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciẽ suam. *& patet ex dictis litera vsque ibi.*

15 Sed obtusi sunt sensus. *idest, oculi mentales.*

16 Vsque in hodierum diem. *quantũ ad Iudæos obstinatos.*

Idipsum

Digitized by Google

Moyse, velaminis cordis in populo, quia nec nūc apud illos perspiciat Moyses corde, sicut nec facie tūc. Quid est ergo adhuc velatū in Moyse quod pertineat ad Paulū, si Christus creatoris a Moyse prædicatus nondum venit? quomodo iā operta & velata adhuc denotatur corda Iudæorum nondū exhibitis prædicationibus Moysi, idest, de Christo in quo eū intelligere, deberēt? Quid ad Apostolum Christi alterius, si de suo sacramēta Iudęi nō intelligebāt? nisi quia velamen cordis eorum ad cæcitatem qua non perspexerāt Christum Moysi pertinebat?

✱ Ambrosius. Ideo ponebat velamen, quoniam splendorē vultus eius ferre non poterant causa peccati quo sublato potestas datur videndi gloriā Dei vsque ad finē eius, quia tandiu non reuelatur, quandiu relicta lege conuertantur ad gratiam fidei, & his euacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, euacuatur indignitas.

a Sensus Iudæorum sunt obtusi, quia non solum tunc, sed & hodie quando veritas patet. b Idest, dum legitur eis vetus Testamentum.

a hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris Te- 1

a Esse velamen, idest, nec hoc sciunt quod sit velamen. In fide Christi tantum.

b stamenti manet † non reuelatum quod in Christo euacuatur 2

Exponitur. a Vetus Testamentum.

c Sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, vela-

a Quasi pondus, idest, cordibus eorum est cæcitas deprimens rationem. Qui negant Christum. Sed. Credendo. Antiquis eorum.

d men est positum super cor eorum. Cum autem † conuersus 3

Christum. Dato spiritusancto. a Pro quia. Et ideo dat legem spiritus per fidem in mente.

e f fuerit ad Deum, auferetur velamen. † Dominus autem spi- 4 5

a Idest, lex spiritus, quam dominus dat non literis scriptam, sed per fidem animis intimatam. b Intelligendi & faciendi. c Qui habent uelamen super cor.

ritus est. † Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Nos vero 6 7

a Etiam iuniores. b Expedita ratione. c Gloriosum dominum. d Per speculum rationis videntes.

g h omnes reuelata facie domini gloriam speculantes, in eandē 8 9 10

a Vt eius imago, idest, dii simus, vel dicitur Christus imago patris eadem cum illo. Vt in essentia eum videamus. Dei ducit. b Euntes ab vna clara cognitione in aliam, vt illi quos spiritus 11 12

i k l imaginem transformamur, † a claritate in claritatem, tanquam a domini spiritu. 13

a Deo iustificatur, a deformi forma in formosam formā mutatur. Erat.n.& inter vitia natura bona. Vel de gloria creationis in gloriā iustificationis. Vel de gloria fidei, vbi filij Dei in gloriā speciei, vbi ei similes erimus, cum videbimus eum sicut est. vnde Ioh. *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus.* Huius imaginis quandoque fiet perfectio, ad quam consequendam nos erudit. Cum autem perfectum hæc imago renouata, similes Deo erimus.

Speculantes. a speculo, nō a specula, quod in Græco non est ambiguum.

In eandem. quā speculamur, quam speramus.

Imaginem. Vt similes glorię Christi simus in ęternum, A gloria. Vel.

k *A claritate.* Moysi in gloriam Christi, quam decet dare spiritum Dei, tantam a tanto.

l *A spiritu domini.* quia hoc bonum a gratia Dei.

a *Idipsum.* Quia non aliter modo intelligunt quam ante aduentum Christi.

b *Quod in Christo euacuatur.* Vnde in passione Christi velū templi scissum est, vt significetur per Christi passionē reuelari sacramēta legis & prophetię. Velamen enim dicit adopertionem prophetiæ vt non intelligeretur.

c *Sed vsque.* His qui sunt in Chro euacuatur. *Sed super cor eorum est velamen.* i. cęcitas deprimens rationē eorum, cum idest, quādo, *legitur*. i. exponitur eis *Moyses*, Et ita duo obsūt, cur non intelligant, quia & velamen. i. obscuritas est in lectione, & cęcitas super corda.

d *Cum autem conuersus fuerit.* Quod est cum Christus venit. Non credentibus nondum venit.

e *Aufer tur velamen.* Vt in aqua latere vinum intelligatur, omnis enim prophetia nō intellecto Christo insipidum & fatuum quiddam est.

f *Dominus autem spiritus est.* Ordo. spiritussanctus est dñs, idest, potest operari quod vult, in tenebris deserit. Vbicunque autē est spiritus dñi. idest, filij per quē datur spiritussanctus, ibi libertas, & ideo Iudęi qui non habent spiritum, non possunt libere intelligere vt nos. Vel dominus ad quem conuertuntur est spiritus, idest, spiritualis essentia, & ita facit spiritualiter intelligere.

✱ Ambro. Quoniam Deus spiritus est, per Christum legē dedit spiritus non literis vsque scriptam, sed per fidem animis intimatam, non quæ visibilia doceat, sed quæ inuisibilia credi suadeat, quæ animus spiritualiter colligat, nō quę oculus cernat. Hęc lex dat libertatem, solam fidem poscens, vt qui quę non videt credit, de conditione serui mereatur.

g *Nos reuelata.* In qua Iudęis est velamē. In speculo nō nisi imago cernitur. Hoc ergo conamur vt per hanc imaginem, idest, rationem, quod nos sumus videremus, vtcunque illum a quo facti sumus, tanquam per speculum.

h *In eandem imaginem.* quia eadem imago Dei est gloria Dei, Sicut supra. Vir quidem imago Dei est, & gloria Dei.

i *Transformamur.* transimus de forma in formā, de obscura in lucidā, quia & ipsa obscura imago Dei est i qua homines creati sūt, q animalibus pręsunt. Quę natura excellens cum a Deo

1 *A spiritu domini.* quia hoc bonum a gratia Dei.

✱ Ambro. Nos dicit omnes qui libertatem sumus consecuti dono gratię Dei, gloriā domini per fidem speculantes ad eandē imaginē transformari quam speramus, idest, vt similes inueniamur transacta hac vita imagini gloriæ Christi sicut dicit Ioannes Apostolus. Scimus inquit, quia cū apparuerit similes ei erimus.

✱ Theo. Moses solus fruebatur gloria, his autem omnes qui credunt. Ille habet tegumentū propter Iudęorū imbecillitatē, nos autem qui fidelibus doctrinam exhibemus nō opus habemus tegumento, sed nuda facie gloriam dñi tanquā in speculo cernimus, etenim incredulitatis aura minime sumus impediti. Illinc autē nō paruum splendorē glorię trahimus. Id autē est pp eorū qui mūdū cor possident. Quēadmodū.n. aqua pspicua, eorū qui inspiciūt aspectū, & ipsius solis circulū, & cęlorū cōnexa effingit, ita et cor purum fit diuinę glorię, veluti quoddā speculū, qđ eā refert & exprimit. Ita et dixit Dominus. *Beati mundo corde quoniā ipsi Deū videbūt.* A gloria autē dicit diuini spiritus, in gloriā nostrā, Pro eo quod est illius accepimus. Hoc.n. subiunxit tāquam domini spiritu. Et hinc etiam manifestum est, quod antea quoque spiritum domini appellauit.

✱ Aug. nos reuelata facie gloriā dñi speculātes. Speculātes dixit, per speculū videntes, nō de specula prospicientes. Qđ in Gręca lingua nō est ambiguū, vñ in latinā translatę sunt Apostolicę literę. Ibi quippe speculū vbi apparēt imagines rerū, a specula de cuius altitudine lōgius aliquid intuemur etiam sono verbi distat omnino: satisque apparet Apostolū a speculo, non a specula dixisse gloriam domini speculantes.

Idem. Nos gloriam domini speculantes, &c. Hoc quippe agit hęc trāsformatio qua interior homo renouatur de die in diē, de quo & Apostolus Petrus cū eū moneret ornari, nō quę a foris, inquit, ornantur capillorū incrispationibus, aut auro, vel margaritis, vel veste pretiosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante Deū diues. In qua.n. facie velamen habent Iudęi non transeundo ad Christū (quoniam cū transierit quisq; ad Christū auferetur velamen.) ea nos facie reuelata in eandē imaginē transformamur. Apertissime autē dicit velamen super corda eorum positum est. Ibi est igit facies, qua reuelata nunc in fide quamuis p speculū, & in ęnigmate contuemur, tunc autem facie ad faciem.

Marginalia: nec tollitur. † conuersi fuerint. † Ioan. 4.d. † 19. q. 2. cap. duæ. in fi. De reg. c. licet. B † a gloria in gloriam. Matt. 27 f. Aug. tract. 9. in Io. C Aug lib. 2. de Trin. Aug. 15. de Trinit. D 1. Ioh. 3. a. E 1. Ioan. 3. F Mat. 5. li. 15. Tom. 3. li. 15. de trini. ca. 8. Tom. 3. de videndo Deo epist. 3. ca. 11. 1. petr. 3.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Idipsum velamen. *idest, amotum a corde eorum, licet si amotum ab ipsa re per Christum, vt dictum est, ideo subditur.*
2 Quod in Christo. *idest, Per Christum,* euacuatur. *Cætera patent ex dictis vsque ibi.*
3 Cum autem conuers. *scilicet populus Israel circa finē mūdi.*
4 Auferetur velamen. *de corde ipsorum.*
5 Dominus autem spiritus est. *idest, spiritussanctus, qui est liber & libertatis dominus, ideo subditur.*
6 Vbi autem spiritus. *s. contemplandi veritatem remoto velamine ab oculis mentis, ideo subditur.*
7 Nos vero. *s. Christiani & potissime ecclesiæ ministri.*
8 Reuela. facie. *idest mente, quæ dicitur facies spiritualis inquantū ibi viget cognitio intellectualis, sicut oēs sensus in facie corporali.*
9 Gloriam domini. *s. Iesu Christi, & non solum Moysi.*
10 Speculantes. *i. in speculo rationes cognoscentes, & quia cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, ideo subditur.*
11 In eam imaginem transformamur a claritate. *s. naturalis cognitionis & gratiæ.*
12 In claritatem. *visionis beatæ.*
13 Tanquam a domini spiritu. *quia hoc nō inest fidelibus propria virtute, sed spiritussancti eos docentis, Romanorū 8. Qui spiritu Dei aguntur, filij Dei sunt.*

Reue- CAP.

Digitized by Google

ADDITIO.

A Hoc quod dicit. *Nam nec glorificatum est quod claruit, &c.* exponitur vno modo in Glo. sic. *Nã quod claruit.* i. Moyses. In hac parte. s. in facie nõ est gloria, pp excellẽtẽ gloriã quæ est in nouo Testamẽto, vbi pueri vidẽt gloriã Dei, i. cõparatione huius excellentis glorię, qa nulli ꝓfuit gloria vultus Moysi, licet hoc fuerit culpa illorũ nõ sua, hęc ãt gloria, multo maior est, q̃ abũdat, vt p eã purificati homines abstersa caligine possint videre gloriam Dei.

D Dei. Hæc in Glo. quæ magis vr̃ cõsona literæ, eo ꝙ in præcedẽtibus Apostolus loquẽs de Moyse dicit, ꝙ filij Israel nõ poterãt intendere in faciẽ Moysi pp gloriã vultus eius, ex quo possent sumere pseudo apostoli quodãmodo occasionẽ arguendi, ꝙ legalia a Deo data p Moysen, qui tãtæ excellentię fuit vt vultus eius sic glorificaretur, non erant euacuanda ẽt tempore euangelij. Ad quod respondet Apostolus. *quod nec glorificatum est quod claruit, &c.* vt expositum est.

CAP. IIII.

a I *Deo, &c.* * Theodoret. Aperte docuit se ministrationẽ spiritus appellasse predicatores. Dicit autem se per solã Dei benignitatem eam esse cõsecutum. Quamobrem, inquit molesta & aduersa, quę nobis accidũt, forti & generoso animo ferimus.

CAP. IIII.

a Et quit tantam claritatem habemus a spiritu b Dignitatem. Vt spiritum aliis ministremus.

a I Deo habẽtes hãc administrationẽ, iuxta qđ misericordiã Dei consecuti sumus, nõ † deficimus, sed abdicamus
Non meritis.
a Pro aliquibus aduersis. b Non solum aperta mala, sed etiam Fer falsa, vel pro quæstu prædicantes
a Vt pseudo, qui videntur, humiles. b Hypocrisi. cogitationes.

c occulta dedecoris. Nõ ambulantes in astutia. Neq; † adulterãtes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis. Com-
a Quia manifeste videtur in nobis ueritas.
a Commendabiles facientes. b Sine comparatione aduersariorum. Non ad oculum. c Rationabilium.

d mendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiam opertum est euange-
a Intentione mea manente. In beneplacito Dei, uel teste Deo hoc dico. b Dixi nos prædicare in manifestatione ueritatis, quod etiam opertum. c Quod a nobis prædicatur.

e f g lium nostrum, in his qui pereunt est opertũ. In quibus Deus
Culpa horum est qui perire meruerunt. a Pereuntibus, uel a uerbis euangelii.

(1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12)

✠ Ambrosius. Tanquam spem dicit habere administrationis huius, vt non desinat in pressuris confortatus fide promissionum. Vnde superius dixit, multa fiducia vtamur, fidentes enim in his quæ promissa sunt, quidquid aduersum acciderit, toleremus. Qđ non humanis meritis deputat, sed misericordiæ Dei, quæ hominẽ primo abluit, deinde iustificat, adoptans in filium Dei, vt donec cum gloria simili gloriæ filij proprij Dei.

† degeneramus, aut segne scimus, sed reiecimus occultamẽta.

B

b *Sed abdicamus occulta dedecoris, &c.* ✠ Theophylactus. falsos hoc loco Apostolos indicat, qui facie quadam adumbrata, & subdola omnia factitarent, præsertim cũ acceptis muneribus, nil tamen se accepisse a fidelibus simularent, sanctimoniaque imputi cũ videatur, essent tamẽ impuriores. Nos itaque, inquit, praua hęc & fucata facinora, propulsemus a nobis, nec talia cõmitamus, quæ postea cum fiunt manifesta, ignominiam afferunt perpetranti.

* Ambros. Vt illius glorię dignus sit homo, omnia turpia & polluta, quę fieri & cogitari possunt, amouẽda docet, vt nõ solũ de opere, sed & de cogitatione pellãtur. Inuitantis verba sunt. Sub sua enim & suorũ persona, ad meliorẽ vitã hortat̃ propter supradicta vitia quæ in his epistolis sępe reprehendit. Possunt & hęc occulta dedecoris esse, quę prauo sensu ad prædicandum meditantur, vt fallant.

* Theo. Dicit circuncisionem, quam qui ex gentibus erediderant, prædicabant. Hoc etiã alibi dicit. Sed quę erant mihi lucra, ea existimaui propter Christum detrimentum.

Philip. 3. c. li. 4. c. 44. Isa. 60.

c *Non ambulantes in astutia, nec adulterantes, &c.* * Irenaeus.
C Tales presbyteros nutrit Ecclesia de quibus propheta ait. *Dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in iustitia.*

* Ambros. Ad dedecus enim, & deformarionẽ eius proficit, qui subdola mente cõtingit doctrinã ad decipiendũ corda simpliciũ, turpis. n. inuenietur in die iudicij Dei. Nã astutia malę mentis, vt id qđ sibi libitum est expleat, verba Dei, adulterat, vt sensum nuertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere.

* Theodo. Illos rursus arguit, quod legi admixtione diuinam prædicationem corrumpant, & vtantur calliditate, & doctrinam non simpliciter tradant.

d *Commendantes.* Vt luceat lux vestra coram hominibus.

e *Coram Deo.* Nõ vt videantur ab hominibus.

✠ Ambrosius. Hoc dicit quia in prædicatione Euãgelica multis se fecit suspectum, addens amplius cum dicit, coram Deo. Vt hoc ipsum nõ solum hominibus, manifestum probet, sed etiã Deo cui nihil occultum est. Testimoniũ ergo Dei implorat, vt vel sibi credatur, quia ita pręđicat, sicut datum est ab auctore, & Deus hoc modo testis est, dum dat signa, & prodigia fieri per manus eius.

† dolo tractantes.

E

f *In quibus.* Aug. Vel. talis potest esse ordo verborum, In quibus pereuntibus Deus verus & iustus excæcauit mentes infidelium huius seculi.

* Theophylactus. Cum superius dixerit Israelitis esse velamen impositum, nosque fideles facie reuelata prospicere, nunc vero, etsi apertũ est euangelium, inquit infidelib. tamẽ opertũ est. Quod enim tũc temporis in Mose cõtingit, idipsum in fidelibus & euangeliũ fuit, vtque illi splendorem qui Mosi inerat, nequaquã tolerare oculis poterant, sic hos euãgelij veritas latet, nõ Euangelij culpa sed ipsorũ qui fide carent. Clare namque & his si crederent, Christi gloria, & vis omnis euangelica pateret.

* Ambros. Verum est, quia increduli nõ vident, perfidia obcæcante plendorem virtutis Dei. Velamen enim est supra cor eorum, obtusio infidelitatis, in Iudæis maxime.

F

g *Deus huius seculi.* idest, Deus qui non solum bonos regit, sed & malos pro merito pręcipitat, dans eis quod volunt, idest, vt nõ credant, quod non facit malitia sed iustitia. Vel, Deus seculi, superbia vel ingluuies, vel diabolus princeps mundi, qui secularibus principatur.

Au. li. 21. cõt. Faust. ca. 9. Irenæus l. 3. cap. 7. Tertul. lib. 5. adu. Marcionem.

✠ Aug.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 I *Deo haben.* Postquã Apostolus commendauit noui Testam. mysterium, hic ex cõsequẽti ostẽdit huius mysterij vsum, & primo quãtũ ad operationẽ boni, secũdo quãtũ ad tolerantiã mali ibi, *habemus igitur thesaurum.* Prima in duas, quia primo facit qđ dictũ est, secũdo quandã obiectionem excludit, ibi. *Quod si etiam opertum est.* Circa primum dicit. *ideo habentes hanc administrationem.* idest, ministerium tantæ dignitatis, vt prædictum est.

2 *Iuxta quod.* nos ecclesię ministri ad hoc per dei gratiã vocati.

3 *Non deficimus.* ab vsu & executione ipsius, sed prompte, & debite exequimur.

4 *Sed abdicamus.* idest, abijcimus.

5 *Occulta dedecoris.* i. sedes peccatorum, non solum quæ exterius patent, sed etiam quæ interius latent.

6 *Non ambu. in astu.* idest, in simulatione & hypocrisi.

7 *Neque adulterantes.* exponatur, vt supra dictum est 2. cap.

8 *Sed in manife.* q. d. non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed propter manifestationem diuinæ veritatis ad Dei gloriam & fidelium salutem.

Commen-

9 *Commendan. nos.* i. nõ commendamus nos verbis, sed ex operationibus quæ facimus, cõmendabiles nos reddimus in cõscientijs hominũ, sed qm̃ homines decipi possunt, nõ autẽ deus, qui intuetur corda. 1. Reg. 16. b. ideo addit. *Coram Deo.* sic igitur, tria tangit hic, quę faciũt ad debitã executionẽ ministerij ecclesiastici. s. exterior & interior munditia, recta intentio, doctrina sana.

10 *Quod si etiam.* Excludit obiectionẽ quę fieri posset cõtra dicta, dixit. n. se docere in manifestatione veritatis. Posset aliquis obijcere in cõtrariũ, eo ꝙ multi cõtradicebãt sibi, & sic non erat in dictis eius veritas manifestata. Ad hoc respondet Apostolos, ꝙ hoc nõ proueniebat ex parte suę prædicationis, sed ex malitia cõtradicentiũ, quę impediebat eos cognoscere veritatẽ. vñ Sap. 1. a. *In maliuolã animam non intro. sa.* Et hoc est quod dicit. *Quod si etiam opertum est euan. no.* aliquib. eius veritatem non capiẽtibus.

11 *In his qui per.* idest, procedit ex malitia eorum.

12 *In quibus Deus huius seculi.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de creatore huius mundi, qui ex demerito talium retrahit lumen suæ gratiæ ab eis, & iuste, & sic per consequens excæcantur ex se. Aliter de diabolo, quem imitantur seculariter viuentes, & sic potest dici Deus huius seculi, sicut dicitur princeps huius mundi, Ioh. 12. e. *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.*

Exceca-

Digitized by Google

a A naturali ratione. b Quia Christo non credunt. c Vt non appareat eis, quod tamen lux est.
huius seculi excęcauit mentes infidelium, vt nō fulgeat illu- 1 2
a Doctrina euangelii illuminans. b In quo prædicatur gloria diuinitatis, non solum infirmitas humanitatis. c Vel quæ. d Quia de illo est. e Qui videt me, videt & patrem.
a minatio euāgelii gloriæ Christi, qui est imago Dei inuisibi- 3 4
a Idest, prædicatio nostra non tendit ad nostram gloriam, vel lucra, sed Christi.
b lis. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christū 5 6
a Illum dominum. b Ministros. c Qui nobis hoc iniunxit.
c dominum nostrum. Nos autem seruos vestros per Iesum. 7
Hoc facimus. Præcepto solo fecit. a Hæc lux significat lucem quæ modo per nos datur.
d Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, 8
a Lumen suum, idest, se nobis infundit. b Vt illuminemus alios per scientiam de claritate, idest, de essentia Dei, & hoc in Christo qui est facies patris sine quo non cognoscitur.
e ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem † scientiæ 9
a Illuxit, sed b Idest, scientiam qua alios ditemus.
f g h claritatis Dei in † faciē Iesu Christi. Habemus autē thesaurū 10 11 12

A * Augu. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemque opere malo, non postea consequente alia, quæ mani festa erit, sed quadā cōtinuo comitante vindicta, aliud venire de astutia suadētis, aliud de nequitia volētis, aliud de iustitia punientis, cū diabolus suggerit, hō consentit, Deus deserit. Quocirca in excæcatione infidelium, si intelligatur & diabolus propter suadendi malignitatem, vt sic distinguatur Deus huius seculi, non mihi videtur absurdum. Neque enim sine additamento dicitur Deus, cum adiungitur huius seculi, idest hominum impiorum, non nisi in hoc seculo florere volentium, secūdum quod dicitur & malū seculum, secundum quod dictum est, vt eximeret nos de pręsenti seculo nequā.

Lib. 21. contra Faust. cap. 9.

† cognitionis gloriæ.

† facie.

* Ambros. Deum dicit secularium hominum, quia maleuoli sunt erga fidem Christi, sensus obcæcare, ne videant veritatem euangelij maiestatis Christi. Hoc ergo illis pręstat qđ B volunt. Quia enim maleuoli sunt homines, & intelligentes verum dicunt esse falsum, in eo ipso adiuuantur, ne possint credere quod nolūt. Christum autem quum sit imago Dei, corporeū tantum asserunt, & relinquentes gesta eius solius carnis faciunt mentionē de quibus dixit Esaias, Obcæcauit oculos eorum ne videant, & auribus ne audiant vsque in hodiernum diem.

Coloss. 1.

Esa. 6.

a *Qui est imago.* Aug. Sciendum quod imago & ęqualitas & similitudo distinguenda sunt. Quia vbi imago cōtinuo similitudo est, nō cōtinuo æqualitas. Vbi æqualitas & similitudo, non continuo imago. Vbi similitudo, non continuo imago, nec ęqualitas. Verbi grā. In speculo est imago & similitudo, non tamen ęqualitas, quia multa desunt imagini, quæ insunt illi rei de qua expressa est. Potest & aliquādo esse imago in qua sit ęqualitas, vt in parentibus & filijs inuenitur imago & similitudo & ęqualitas, excepto tēpore quo pręcedunt parētes, quia de parente exprimitur similitudo filij vt recte imago dicatur & potest esse tanta, vt recte dicatur ęqualitas: potest etiā esse similitudo aliquando & ęqualitas, quamuis nō sit imago, vt in duobus ouis paribus. Christus autem ita dicitur imago patris vt nihil horū desit, vt nō solum imago eius sit, quia de illo est, & similitudo, quia imago est. Sed & æqualitas tanta, vt nec temporis interuallum impedimento sit, quia non generauit Deus filium tempore.

Imago & similitudo, differunt. Augu. lib. 83. quæst.

b [illegible]. Q. Bene dico glorię Christi, vel. Commendamus nos coram Deo in manifestatione veritatis, & cętera ta[illegible], & hoc propter Christum.

* Ambro. Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos [illegible] propter nosipsos euangelizare, vt nobis prosi[illegible] ad tempus, sed Iesum Christum dominum nostrū annuntiamus, subijcientes nos virtuti, maiestatiq; eius. Quando ergo nullū grauamus, nullum concutimus, & Christum Dominū nostrum fatemur, quid est vt elati iudicemur quasi pro nostra propria gloria pręedicare, vt gloriosi appareamus. D

C

c *Nos autem seruos.* ✼ Ambro. In tantum se seruum Christi esse probat, vt iubente ipso ministrū se horum in prædicatione testetur, vt pro vtilitate horum subiecti sint in ministerio euāgelij. Seruos ergo dicēs, ministros significat, sed vt humiliter loqueretur, sic dixit, vt vere ostēderet, non ad suā gloriam se prædicare euangelium, sed ad claritatē domini nostri, cui obedit, cui seruit, sicut & ipse Dominus ait, ego sum in medio vestrum non vt minister, sed vt ministrem, non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini.

✼ Theodoretus. Hoc etiam dixit in priore. Ita nos existimet homo sicut ministros Christi, & dispēsatores mysteriorum Dei. Hic autē multo humilius de se locutus est, non solum enim se Christi seruum, sed etiam fidelium appellauit, E propter suum in ipsum amorem. Hoc enim dixit illud, *Per Iesum.*

1. Cor. 4.

d *Lucem splen.* Quod fuit in separatione elementorum. Cęperunt enim tenebrę, ex quo confusa moles cęli & terrę cępit esse, post accedente luce quod factū est melius redditur. In quo proficientis hominis affectio significatur. vnde fuistis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino.

Augu. li. 1. q. Euang. cap. 7.

Ephes. 5. b.

* Ambrof. Hoc dicit, Quia misericordia Dei factum est vt nos, inquit, qui fuimus increduli in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumen cæteris gentibus. Quantū se adhuc humiliat, vt Dei solius & Christi gloriam prætereat. Humiliatur enim vt cognitionē habeant gloriæ Dei per Christū, Ideo gloriæ Dei ait cognitionem & nō Dei solius, sed & Christi, qui est gloria eius, vt significaret non solum Deum cognosci, sed & opera eius, & misericordiā, & prouidentiam, qua condidit, & saluauit genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suę.

✼ Theodo. Qui olim inquit verbo lucis naturam produxit, & dixit, fiat lux, is nunc non illa, seu sua mentes nostras illustrauit, vt ipsius gloriam per Christum aspiceremus. Illud autem.

e *In faciem Iesu.* Hunc habet sensum. Quoniā diuina natura sub aspectū non cadit, per sumptam humanitatem diuina luce resplendentē, & fulgura emittentem aspicitur, vt licet. Hinc autē etiam manifestum est, quod Deus incredulitatē non immisit, qui intelligentis lucis splendore omnibus abūde præbuit, sed ipsi quidem dilexerunt incredulitatem, ipse autem eis cum nollent aspicere, radium non præbuit.

f *Scientiæ clar.* Scientia glorię Dei est qua scimus lumen esse quo tenebræ nostræ illuminantur.

g. *Habemus.* Hactenus de altitudine scientię, hic de fragilitate carnis, quæ est ad gloriam, & si contra videatur.

h *Thesaurum.* Dicit sacramentum Dei quod fidelibus erogatur, perfidis absconditur. F

Tertul.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Excæcauit mentes infidel.* seculariter viuentes, auertendo eos a veritate.

2 *Vt non fulgeat illuminatio euangelij, gloriæ, &c.* in cordibus eorum.

3 *Qui.* scilicet, Christus.

4 *Est imago Dei.* Et per consequens est fontalis plenitudo luminis, secundum quod dicitur Heb. 1. a. *Qui cum sit splendor & figura substantiæ eius, &c.* Sed quia superius vocauit euangelium suum, & hic vocat euāgelium Christi, posset aliquis credere esse duplex euangelium, ideo hoc remouet per hoc quod eiusdem euāgelij Christus est auctor, apostolus autem minister, tantum prædicator, dicens.

5 *Non enim nos.* tanquam auctores euangelij.

6 *Sed Iesum Christum dominum no.* tantum.

7 *Nos au. ser. ve.* administrando vobis doctrinam Christi, quod declarat per consequens di.

8 *Quoniam Deus.* s. lucem corporalem creando & ipsam a tenebris separando, Gen. 1.

9 *Ipse illu. in cor.* i. consimiliter lucem spiritualem infudit ac cognitionem euangelicæ veritatis non solum pro nobis, sed etiam pro alijs, ideo subditur.

10 *Ad illuminationem scientiæ claritatis.* idest, ad manifestationem notitiæ diuinæ.

11 *In faciem.* i. relucentis in faciem eius inquantū per notitiā diuinā quę traditur in euāgelio, cognoscitur ipse Chrus.

12 *Habemus autem.* Hic consequenter agit de vsu ministerij ecclesiæ quātū ad tolerantiam mali. Circa quod primo ostēdit patientiam ministrorum ecclesię. secundo causam huius patientiæ, ibi. *Semper mortificationem.* tertio manifestat vtrunque, ibi. *Semper enim nos.* Circa primum dicit continuando se prædictis. *Habemus autem thesaurum.* idest illuminationem Dei dictam.

In

Digitized by Google

* Tertul. Quale est autem, vt non eiusdem habeat thesaurus in fictilibus vasis nostris, cuius & vasa sunt. Nam si gloria Dei est in fictilibus vasis tātum thesauri haberi, vasa aūt fictilia creatoris sunt, ergo & gloria creatoris est, cuius vasa eminentiā virtutis Dei sapiūt, & virtus ipsa. Quia propterea in vasa fictilia commissa sunt, vt eminentia eius probaretur. Cæterum iā non erit alterius Dei gloria, ideoque nec virtus, sed magis dedecus, & infirmitas, cuius eminentiā fictilia & quidem aliena ceperunt.

* Ambrosius. Thesauro, sacramentum significauit Dei in Christo quod credētibus manifestatur, incredulis vero quodā tectum est velamine: quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita & sacramentum Dei, intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Hūc ergo thesaurū in animo & corpore dicit esse à Deo datum, vt eminētia virtutis eius appareat per homines prædicatores duntaxat, vt recōcilietur omnis lingua creatori suo, non ad honorificētiam hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines, qui cum humiles & imperiti essent, acceperunt potestatem à Deo, & loquendi magnalia & agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturæ humanæ significat, quæ nihil potest, nisi à Deo acceperit virtutem, & ad laudem suam Deus per hæc se prædicet, quæ infirma sunt, vt gloria illi detur, non homini, qui ex luto fictus est.

a *In omnibus tribulationem, &c.* * Basilius. Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit. Quod vero ad fiduciā in Deum, sed non angustiamur. Itē quod spectat ad fortitudinem humanā, Aporriamur, inquit, id est, summis circumuenimur difficultatibus. Quod vero ad fiduciam in Deum, non destituimur penitus.

* Theodoretus. Si enim nihil horum nos inuaderet, non esset ostēsa diuinæ potētiæ magnitudo, sed quia videmur esse similes arboribus, quæ in igne germināt, per hoc patientes illæsi seruamur, nos protegentis Dei potentiā prædicamus. Illud aūt Aporriamur, sed non destituimur, pro eo, quod est in rebus difficilibus, & quę nullum videntur habere exitū, nos viā salutis inuenimus.

[margin: lib. 5. aduer. Mar. c. 11. — † virtutis eminentia sit Dei. Dan. 3. c. — † Laboramus. — * domini. — † Psal. 115. a. — Reg. breu. Inter. 270. — † anxii reddimur. — Ambros. — Apoc. 13. 2. Cor. 12. Act. 14.]

a Corporibus fragilibus. b Vt tota altitudo Dei esse videbitur, & non nostri. Vasa fictilia sunt & vere.

istū in vasis fictilibus, ut † sublimitas sit virtutis Dei, & nō ex [1][2]
a Quia nullus modus tribulandi abest. b De thesauro bene conscij In animo.

a nobis. In omnibus tribulationē patimur, sed non † angustiamur. [3][4]
a Enumerat tribulationes quasdam. Pauperes sumus adeo, vt necessaria desint apporros Græce: pauper: b A thesauro Dei, quia Deus pascit. c De loco ad locum.

mur. † Aporriamur, sed non destituimur. Persecutionem pa [5][6]
a A Deo quin thesaurum custodiat. b Affligimur. c Id est non erubescimus.

timur, sed nō derelinquimur. Humiliamur, sed non confun [7]
a In mortis periculum. b A bono cessamus. Quid per singula?

b dimur. Deijcimur, sed non perimus. Semper mortificationē [8][9]
a Pro Iesu: vel quam prius Iesus sustinuit: b Non solum in animo. c Alij propinantes. d Sicut mors. Et gloria carnis.

* Iesu in corpore nostro circūferentes, ut & vita Iesu in cor- [10][11]
a Non tantum in animabus. b Etiam inimicis. c Mortificationem Iesu circūferimus, & vere. Quia spe. d Virtutibus, vel quibus licet uiuere naturali uita.

c poribus nostris manifestetur. Sēper enim nos, qui viuimus, [12][13]
a In pericula mortis. b Pro amore Iesu. c Ambr Hoc est: non timemus mori, propter promissam resurrectionem. Immortalis & impassibilis.

in mortem tradimur propter Iesum, ut & vita Iesu manife- [14][15]
a Quod uidetur impossibile. b Licet. c Quia hæc patimur mors dominium exercet in nobis, sed uos ad uoluptates uitæ tenditis.

d stetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, [16][17]
a Semper mors in nobis operatur, & per hoc patet, quod habemus. b Quem Prophetæ. c Qui est causa fi.

e vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fi- [18][19][20]
a De illis patribus, in quorum persona dicit Dauid. b Alter non perfectè crederet. Ne fides esset inutilis.

dei, sicut scriptum est. † Credidi propter quod & locutus [21][22]
a Vtili. b Futuram uitam. c Confitemur non timentes mala, quia.

sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Scientes

b *Semper mortificationem, &c.* Dubium non est, quin in martyrib° Christus occiditur, & in his, qui pro fide patiuntur, aut exitus, aut vincula, aut verbera Christi passiones sunt, vt & vita eius in corpore eorum palam fiat. Passiones enim sunt, quæ ostendunt meritum ad futuram vitam quam promisit Christus, vnde alio loco dicit. *Cum infirmior sum, tūc potens sum*, & iterum. *Per tribulationes, &c.*

c *Manifestetur.* quidam enim de resurrectione dubitabant.

d *Ergo mors.* q. a per mortē vitā Iesu cōsequimur: ergo mors nō est inutilis, sed operat' magnū quid in nobis. Sed vita qua delectamini in terrenis, operatur in vobis mortem ęternā. Vel passiue, ergo, i. propter spem vitæ Iesu mors operatur, id est, à prædictis passionibus efficitur in nobis, i. permittimus effici: sed per hoc vita efficitur in vobis. i. fides plantat'.

e *Eundem spi.* * Ambrosius. Hoc est communem spiritum per quem firmatur fides habemus vobiscū, ideo. s. pro ipsis tanta patiebantur mala, vt inuicem sibi copularētur in fide. August. super Ioan. Hom. 46. Tempora variata sunt, non fides, illi venturum, nos venisse credimus.

a *Vobiscum.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In vasis fictilibus.* quia in hoc mundo sumus contemptibiles personæ tribulationibus & angustijs expositæ.

2 *Vt sublimitas.* idest, illud magnum, quod facimus in ædificatione ecclesiæ, & gentium conuersione.

3 *Sit virtutis Dei, &c.* id est, Deo totum attribuatur, & non humanæ potentiæ, diuitijs vel sapientiæ, quod posset fieri, si apostoli fuissent potentes, diuites, honorati, sicut est de lege Mahumeti, sed contrarium fuit in apostolis, ideo subditur.

4 *In omnibus, &c.* Ille angustiari dicitur proprie, qui non videt sibi patere aliquod remedium in tribulatione, & sic est de confidentibus in hoc mundo, propter quod angustiantur in tribulatione, quando sibi deficit mundanum remedium, sed sancti non angustiantur, quia in tribulationibus adest eis solatiū diuinum.

5 *Aporriamur.* id est, depauperamur. Et dicitur ab aporros Grece quod est pauper Latine.

6 *Sed non destituimur.* quia sancti parum curant de subtractione diuitiarum, cum sibi remaneant diuitiæ spirituales, quæ non possunt violenter amoueri.

7 *Persecu. patimur.* fugiendo de ciuitate in ciuitatem.

8 *Sed non derelinquimur.* Nam Deus est socius vbique itineris nostri.

9 *Humiliamur.* id est, contemnimur.

10 *Sed non confundimur.* quia non sentimus in nobis debitam causam confusionis.

11 *Deiicimur.* i. ad periculum mortis impellimur.

12 *Sed non peri.* quia Deus semper liberat suos. Aliquando visibiliter, sicut liberauit tres pueros de camino ignis. Aliquando inuisibiliter eos de præsenti miseria transferens ad quietem. Sapien. 3. a. *Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace.*

13 *Semper mortificationem.* Hic consequenter ostendit patientiæ causam, & primo facit propositum, secūdo manifestat per effectum, ibi: *Propter.* Ad euidentiam primi considerādum, quod in Christo fuit duplex status. Vnus mortis, inquantum carnem passibilem assumpsit, in qua pœnalitates huius vitæ & tandem mortem sustinuit. Alius est vitæ, inquātum vita gloriosa qua viuebat occulte anima sua à principio suæ conceptionis deriuata fuit ad corpus in sua resurrectione, quia resurrexit in corpore glorioso. Hęc est igitur causa patientiæ sanctorum, ex hoc enim, quod sperant firmiter conformari Christo resurgenti, patienter sustinent tribulationes huius mūdi, in quibus cōformantur Christo patienti, & hoc est, quod dicit Apostolus. *Semper mor. Iesu Christi.* id est, conformationem ipsi patienti.

[margin: Status Christi duplex.]

14 *In corpore nost. cir.* i. vbiq; tribulationes patienter sustinētes.

15 *Vt & vita Iesu.* gloriosa.

16 *In corporibus nost. manifeste.* in futura resurrectione, in qua resurget corpus impassibile & incorruptibile.

17 *Semper enim, &c.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem, & quia non solū sancti patienter tolerant propter spem futuræ resurrectionis, sed etiam quia animantur ad hoc exemplo Christi patientis: ideo subdit Apostolus.

18 *Ergo mors.* scilicet, Christi.

19 *In nobis operatur.* animando nos ad tolerantiam passionis.

20 *Vita autem in vobis.* i. vita Christi operatur in vobis, conferendo spem resurrectionis: ideo subditur.

21 *Habentes autem eun. spi. fi.* sed mors Christi non sic operatur in vobis sicut in nobis, quia nō estis in talibus tribulationibus in quibus sumus: eritis tamen saluati per eandem fidem, qua & nos. Quod consequenter confirmat per scriptum, Psal. 105. a.

22 *Sicut scriptum est. Credidi, &c.* & patet ex dictis litera vsque, ibi.

Digitized by Google

a *Vobiscum.* Nõ vos nobiscũ, vt inferiores, sed pares nobis sitis, si volueritis. Et bene de vobis assero, quia oĩa ista facimus propter vos instruendos nostro exemplo. Ita oĩa ad vos spectant, vt gratia Deĩ abundãs in nobis abundet in vobis, & per vos in alijs, & per vos multos abundet gratiarũ actione, vt vos & illi Deo gratias agatis. In gloriam Dei, id est, ad ostendendum Deum gloriosum.

† dominum.

b *Omnia enim pro. vos.* Omnia qui sustinet, vt nos paucos ad Dei cœnam perducat, cuius contumelia est, si veniant pauci.

† pluribus gratias agentibus exuberet.

✻ Theodoretus.

B Cædentes, scilicet, nõ enim dixit solummodo de Corinthijs, sed dixit de omnibus: qui dogma susceperunt.

† Nam momẽtanea leuitas afflictionis nostræ mire supra modũ æternum pondus gloriæ parit nobis, dum nõ spectamus ea, quæ videntur, &c.

✻ Ambros. A munere suo Deus nullũ voluit esse alienum, & quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones & pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, vt plures possent credere, vt abundans donum Dei, non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret, per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei.

c *Sed licet is qui.* Quidquid est commune pecori, exterior homo est, is qui intus, hic est imago Dei.

Aug. 15. de Trinit.

C ✻ Ambrosius. Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmij renouatur, quia assiduis tribulationibus purgat. Proficit enim in pressura, non interit, ita vt accedentibus tentationibus, quotidie acquirat ad meritum, quia & corpori corruptio hęc proficit ad immortalitatem merito animæ.

D

d *Renouatur de die in diem.* id est, assidue purior efficitur per ignẽ tribulationis.

† per Iesum.

e *Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue, &c.* ✻ Theodoretus. Et per hoc quidem, in momento ostendit, quam sit breue & ad tempus exiguum. Conferendo autem opponit ei, quod est, in momento, hoc, nempe æternum. Leui autem, & molli, graue, hoc est, id quod est maximi pretij, ei autem quod est supra modum ad exuperationem, afflictioni autem, non remissionem, sed gloriam, quæ quidem sunt multo maiora.

E

† temporaria

f *Non contemplantibus, &c.* ✻ Ambros. Desiderium cęlestiũ, & spiritalium habentes, hæc præsentia & terrena spernere profitentur, quia ad comparationem spiritalium hęc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet: ac per hoc exire de hoc seculo non metuunt iusti, sed gaudent.

F

(a. Quia aliqui negabant resurrectionem. In eadem gloria. Vt vltra non moriamur:)

quoniam qui suscitauit ✻ Iesum, & nos † cum Iesu suscitabit,

(a Quia vnius fidei in vna domo erunt, b Abundans gratia in nobis, diffundatur abunde in vos, vt abundantem inde gratiam agatis.)

a & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, gratia 1

b abundans † per multos in gratiarum actione abundet in glo 2

(a Vt vos imitemini nos non dicam pro vita Iesu. b In tribulationibus. c Expositus malis.) 3 4

c riam Dei. Propter quod non deficimus. Sed licet is, qui foris 5

(a Caro. b Anima munita spe futuri, cui non accedit humanus furor. Imago Dei. c In agnitionem Dei.) 6

d est noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est reno- 7

(Merito non deficimus. a Vbi non nisi desolatio. b Parum durans.) 8

e uatur de die in diem. † Id enim quod in pręsenti est momen- 9

(a Ad ferendum. b Id tribulationis.i.minimum. c Tribulationum: contra hoc quod dicit: id. d In cælo, contra: in præsenti.) 10

taneum & leue tribulationis nr̃æ, supra modum in sublimi- 11

(a Contra: momentaneum. b Contra tribulationis. c Contra: leue. Quia.)

f tate æternum glorię pondus operatur in nobis Nõ contem- 12

(a Appetentibus. Ideo non, quæ uidentur: quia.)

plantibus nobis, quæ videntur, sed quę nõ videntur. Quæ.n. 13

(Transitoria.)

videntur † tẽporalia sunt; quæ autẽ non vidẽtur, æterna sunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnia enim propter vos.* i. omnia facimus & sustinemus propter vos, instruendo exemplo & verbo.
2 *Vt gratia.* scilicet, Dei.
3 *Abundans.* à nobis in vos.
4 *Per multos in gratiarum, &c.* id est, multi resurgant ad gratiarum actiones ad gloriam Dei.
5 *Propter quod.* Hic consequenter manifestat quod dixerat de patientia apostolorum in persecutione positorum di. *Propter quod,* id est, propter animationem exemplo Christi passi, & propterspem resurrectionis in corpore mortali.
6 *Non deficimus.* q.d. ad maiora sustinere parati sumus.
7 *Sed licet is, qui foris.* id est, ipsa natura sensitiua tendat ad corruptionem ex processu ætatis & pondere tribulationis.
8 *Tamen is qui intus est.* scilicet, intellectiua natura.
9 *Renouatur de die.* per culpæ purgationem & eius sequelæ.
10 *Id enim quod in præ.* id est, tribulationes temporis præsentis.
11 *Momen. est & le.* quia sunt breuis durationis & parui ponderis respectu præmij futuri, de quo subditur.
12 *In sub. æter. glo. pon.* expectantibus ipsum. Et dicitur in sublimitate, ratione dignitatis, quæ est in præmio. Aeternum, ratione durationis infinitæ. Pondus, ratione preciositatis, quia preciosa cõi modo loquendi dicuntur magni ponderis. Vel aliter dicitur, Pondus, quia præmium gloriæ, quietat totaliter appetitum in Deo, sicut pondus quietat graue in centro.
13 *Non con. no. ea quæ.* id est, ista fiunt in nobis, quia non attendimus ad bona temporalia & visibilia, sed ad æterna & inuisibilia pro nunc, quæ per fidem à sanctis firmissime creduntur, & per spem certitudinaliter expectantur.

ADDITIO.

In cap. 4. vbi dicitur in Postil. *In faciem Christi.* Hoc quod dicitur. *In faciem Christi.* exponitur in glo. i. per Christum, qui est facies patris, sine quo non cognoscitur.

CAP. V.

Aug. in psal. 68.

Scimus enim. Ordo.

a *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur quod ædificationem,* id est, corpus immortale habebimus, si corpus per tribulationes dissoluatur. Et ideo quoniam sic dissoluitur, vt conditio & causa sit præmissa. Inde potest videri, quia habebimus.

✻ Chrysostomus. Non simpliciter dicit, Scio, sed scimus, nec enim simpliciter tabernaculum corpus vocauit: sed indicat

Homil. 1. de resurrect.

CAPVT V.

(a Pondus quidem gloriæ: quia etiam in corporibus. b Id est, de terra & procliuis ad terrestria. c Caro in qua anima habitat. Corpus.)

a SCimus enim quoniam si terrestris do- 1

(a Vbi semper inquietatur anima.) 2

mus nostra huius habitationis dissol- 3

(a Destruatur pro Christo. b Quod corpus immortale & plene firmatum. c Tantum, quia non ministerio hominum.)

uatur, quod ædificationem ex Deo ha 4

(a Ne dicam, habebimus, adeo certi. In spe quod habituri sumus in re. b Quietam animæ mansionem.)

bemus domum non manufactam, sed 5

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT V.

1 SCimus enim. *Hic consequenter commendat ministeriũ noui Testamenti ex fide siue ex præmio. Licet.n. de hoc tetigit cap. præcedenti, aliqualiter, hic tamen tangit magis cõplete. Et diuiditur in tres partes: quia primo tangit de hac præmiatione, secundo de debita ad ipsam præmiationẽ præparatione, ibi:* Et ideo contendimus. *tertio de causa vtriusque, ibi:* Omnia autem, ex Deo. *Prima adhuc in duas: quia primo agit de hoc præmio, secundo de eius desiderio, ibi:* Nam & in hoc ingemiscimus. *Circa primum sciendum, quod dixerat in fine capituli præcedentis, quod ipsi & alii apostoli non attendebant ad bona transitoria, sed ad æterna: ideo continuando se ad dicta dicit:* Scimus enim. *id est, certitudinem habemus per fidem formatam.*

Diuisio.

2 Quoniam si ter. do. *id est, corpus terrenum nostrum, quod se habet ad animam suo modo, sicut domus ad inhabitantem.*
3 Dissoluatur. *per mortem.*
4 Quod ædificationem, &c. *Quod aliqui exponunt de corpore glorioso in futura resurrectione habendo, quod dicitur hic: Non manufactam, quia virtute naturæ non erit gloriosum.*
5 Sed æternã. *quia ab æterno à Deo præordinatã, sed quoniã apostolus*

Digitized by Google

indicat vobis vitam hanc nostram temporalem, & declarat quomodo sit mutanda in meliorem.

✠ Theodoretus. Terrestrem domum appellat, huius præsentis vitæ traductionem, Tabernaculum autem corpus. Si ergo, inquit, finē acceperint præsentia, habemus domū non manufactā, æternam, cęlestem. Etenim terrestri quidem cælestem opposuit, ei autem, quæ dissoluitur æternam, ei autem, quæ ab hominibus constructa est manufactam.

a *Non manu factā, sed Aeternam*. id est, hominum complexione non factam, scilicet, non humanæ generationis ope productā, nec humanis fomentis auctam, sed à Deo ineffabiliter compactam.

Aeternam in cælis. Nā & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cælo est superindui cupientes, si tamen vestiti & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in tabernaculo isto ingemiscimus † grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur, quod mortale est à vita. Qui autem † efficit nos in hoc ipsum Deus, & qui dedit

a Quia ab æterno factam. b Inter cælestes. c Habemus domum, nam de ea gemimus: d In quo. In hoc scilicet. Aedificationem. a Super virtutes animæ. b Superindui cu. tamen hac conditione. Et hoc fiet. c Virtutibus hic & cæteris. Deposito corpore. a Virtutibus. Ne id de nudis putetur. b De illo gemimus. c In hac habitatione. a Sarcina carnis grauati gemimus. b Depressi. Passionibus. c Carne, vel corpore, vel ideo. Vel quod. d Affectu naturæ gemimus orando ne spoliemur spiritusancto, & sic induamur gloria Dei, tunc enim superindui promissa gloria poterimus immortalitatis, si exuti corpore non despoliati à spiritusancto fuerimus. a Ne vltra possit mori. a Vt velimus immortalitatem.

† oneratī. † parauit.

B *Aeternam*. quia in ea fine fine manebitur.

b *Nam*. non solum pro præsenti inhabitatione, sed etiam.

c *In hoc*. id est, in consideratione huius tantæ gloriæ.

d *Ingemi*. ex dilatione desiderij, quod non faceremus, nisi certi. In cuius rei figura Axa filia Caleb petijt irriguum superius & irriguum inferius, vt nos lachrymas effundamus, non solum pro præsentis incolatus miseria, sed pro dilatione supernæ gloriæ. Ingemiscimus, quia cupimus super innouationem animæ, quam iam accepimus.

Aug. li. 14. de ciui. Dei. Iosue 15. d.

e *De cælo*. id est, immortale & impassibile ad similitudinē cęlestium. Nos perfectiores pro dilatione gemimus, quia & minus perfecti, qui carnem fouent, inter quos se apostolus commemorat, ne illi de se minus sentiant.

f *Super. cu.* i. dari aīę indumētū, nō de terra corruptibile, sed.

✠ Ambr. Propterea dicit in precibus ingemisci, vt gloria promissa de celis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistunt precibus, ne resurgentes recepto vtique corpore, nudi, i. alieni à promissa gloria inueniantur. Hoc.n. opus est, vt induta aīa corpore, Dei iudicio superinduatur & gloria, quæ est immutatio in claritatem. Mors enim de terra est, resurrectio vero de cęlis, si tñ immutemur in gloriā. Alij codices sic habent, Siquidem expoliati non nudi inueniamur, i. si exeuntes de corpore Christum vestiti fuerimus, quia quicunque in Christo baptizantur, Christum induunt. Itaque si in forma baptismi & traditione manserimus, expoliati corpore, non nudi inueniemur: quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti sine spiritusancto dato nobis videbimus, erimus digni superindui promissa cęlesti gloria. In illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere, & hoc est.

Galat. 3.

C

g *Si tamen vestiti*. gloria promissionis.

D

h *Non nudi*. Hoc.n. desiderant sancti, ne resurgentes recepto corpore nudi, i. alieni à promissa gloria inueniātur. Hoc enim opus est, vt induti corpore, superinduātur gloria, quæ est immutatio in claritate. *Grauati eo*, corpore: quo tamen nolumus mortem nobis tolli, sed superindui, id est, à Deo vestiri stola immortalitatis ut destruat mortalitatem, non vt superueniat.

i *Nam &c.* nos.

K *Qui su. in taber.* qui habitationem huius corporis diligimus, de quo non est curandum, cū non sit tabernaculū nisi ad tēpus.

l *Inge.* desiderio cęlestis. Nos dico *gra. &c.* Vel non mirum, si ingemiscimus: quia à beatitudine remoti. Nam etiam de hoc minori gemimus, quia hoc corpore exuimur.

E

✠ Theodoretus. Ingemiscimus autem non à corpore liberari cupientes, sed ab eius affectionibus, & perturbationibus liberi esse desiderantes. Non enim corpus exuere, sed incorruptionem induere concupiscimus. Sciemus autem quomodo hoc erit. Et hoc est.

Nam qui su. in ta. isto, quamuis *grauati*.

m *Eo*. id est, ideo gemimus.

n *Quod no. ex.* si hoc posset fieri. Vel, ingemiscimus, desiderio cęlestis. *Deus au. hoc ef.* Vel, Nolumus expoliari: *Deus ta. ef.* vt immortalitatem cupiamus.

o *Vt absorbeatur*. Ita vt nusquā sit mortalitas. Non infra, nō supra, nō intra, non extra. Absorpta est.n. mors in victoria.

✠ Ambrosius. Hoc quod ingemiscentes poscimus, i. non vt exui, sed, vt superindui mereamur, iuxta supradictū sensum, in die iudicij Deum perficere dicit, quia qui promisit, & fidelis est, dans huius rei implendæ pignus spiritum. Ipse est enim signaculum adoptionis nostræ.

* Oecumenius. Osidit aūt hoc modo non recentē esse de hoc opinionē, sed nos ad immortalitatem quidem creatos esse. Porro qm̄ diaboli inuidia, mors in orbem ingressa est, rursum alterā nobis viam Deus inuenit ad immortalitatē.

Aug. Grauati corpore. Et quia grauationis cā non est nā & substantia corporis, sed eius corruptio, nolumus expoliari corpore si fieri pōt, sed eius immortalitate vestiri, q̄a & si à malis ad bona transeamus, tñ ipse transitus est amarus, & si corpus grauat aīam, & hēt incitamenta vitiorū, non tñ oīa mala ex eo. Nec fuit eius corruptio peccati causa, sed pœna: non fecit peccatricē aīam, sed peccatrix aīa eam carnem, sic corrumpit. Non est purus à vitijs, diabolus: qui non habet carnem.

1. Cor. 15. g.

F

NICOLAVS DE LYRA.

stolus videtur loqui de hoc quod statim post mortē realiter hr̄ à sanctis, sed corporis immortalitas habetur tm̄ in spe & non in re: iō melius vr̄ exponi de gloria animæ, quæ statim habetur à sanctis omnino purgatis. Et dicitur habitatio propter excellentiam ipsius animæ ad Dei capacitatem, Ioan. 14. a. *In do. patris mei. man. mul. sunt.* Dicitur etiam domus æterna & non manufacta, quia gloria cælestis obiectiue Deus est, qui est increatus & æternus.

1 *Nam & in hoc.* Hic cōsequenter agit de appetitu huius præmij, & diuiditur in duas partes: quia primo circa hoc ponitur appetitus varius naturæ & gratiæ, & quædam repugnantia. secundo vnius victoria, ibi: *Audientes igitur.* Circa primum sciendum, quod appetitus est inclinatio sequens formam. Est autem in nobis duplex forma, scilicet naturalis & gratię habitualis & per cōsequens duplex appetitus. s. naturæ & gratiæ. Appetitus autem naturæ inclinat ad conseruandum vnionem aīæ cum corpore, & dissolutionem refugit & abhorret. Appetitus autem gratiæ inclinat ad consecutionem gloriæ, quæ consistit in clara visione Dei & eius fruitione. Igitur si anima posset consequi gloriam absque dissolutione corporis huius mortalis, appetitus gratiæ tenderet in consecutionem gloriæ cælestis absque retardatione per appetitum naturalem, sed quia hoc non potest fieri, ideo appetitus naturalis eo, quod refugit naturaliter dissolutionem hāc, in hoc quodammodo repugnat appetitui gratiæ, & hoc est quod dicit: *Nam & in hoc.* id est, desideramus cum tædio dilationis.

Diuisio.

Appetitus duplex.

2 *Habitationem nostram.* id est, consecutionem gratiæ.

3 *Super indui.* vestimento gloriæ, qđ non cōuenit ex principijs intrinsecis naturæ, sed à Deo datur, pp quod indumentum cf.

4 *Cupientes.* appetitu gratiæ.

5 *Si tamen vest. & non nu.* i. si absq; dissolutione corporis corruptibilis quo vtitur aīæ. vt vestimēto, posset superindui gloria, tunc absq; aliquo retardante appetitus gratiæ in hoc ferret, sed quia hoc est impossibile, ideo retardatur per nostralem appetitū dissolutionem corporis & animæ abhorrentis, pp quod subdit.

6 *Nam & qui sumus.* id est, in hoc corpore mortali.

7 *Ingemiscimus grauati.* de dissolutione corporis & animæ.

8 *Eo, quod nolumus.* scilicet, corpore per mortem.

9 *Sed superue.* i. gloriæ vestimento, non tamen ita, quod mortalitas corporis maneat cum gloria animæ: quia hoc est impossibile nobis, sed in solo Christo factum fuit per dispēsationem Dei, ad opus redemptionis nostræ, ideo subditur.

10 *Vt absorbeatur.* id est, vt immortalitas per gloriam superuenientem tollatur, corporis identitate manente, quod fiet in resurrectione, sed quia oportet mortem interuenire, quam refugit appetitus naturalis, ideo est ibi repugnantia appetituum, veruntamen quia vterque appetitus est à Deo, à quo est natura & gratia, ideo subditur.

11 *Qui autem, &c.* id est, habentes vtrumque appetitum.

12 *Deus.* qui dedit naturā ad quā talis inclinatio sequit, similiter & gratiā per quā spiritussanctus habitat in nobis, iō sequit,

2 Habita

Digitized by Google

carnem. Nolumus expoliari. Ecce vox naturæ, confessio pene, graue esse corpus & onerosum, & tamen non libenter deseritur. Pius enim mentis ratione dissolui cupit, & esse cum Christo. Sensus autem carnis refugit & recusat.

a *Audentes*. Deus facit velle, facit & certos per spiritum, & ideo audentes.

b *Peregrinamur à domino.* Quomodo? cum alibi scriptum sit: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus?* Quia etsi vbique Deus: non tamen hic videtur sicut in cælis. Peregrinamur ergo non fide, sed specie.

✠ Theodoretus. Non dicit, quod longe sumus à domino, dum sumus huic mortali corpori coniuncti, sed quod non videmus nunc istum corporis oculis: tunc autem & ipsum videbimus, & simul cum eo versabimur. Nunc. n. inquit, non videbimus eas res, quæ expectantur, sed eas per solam fidem cernimus, & propterea etiam desideramus ab hoc corpore excedere, & cum domino versari. Docet autem per hæc non timere mortem, sed hinc discessionem facile, & toleranter ferre.

† arrahonem. — *Act. 17. f.* — *† probamus.* — *† ea quæ sunt per corpus, iuxta id quod fecit.*

Deterret hoc loco Corinthios, cum recordatione cum adiectione quadam tremendi illius, & diuini iudicij, asserens vniuersorum tunc gesta, vt pateant necesse fore.

✠ Theodoret. Non dixit sisti, sed manifestari. Sufficit autem hoc, & ad eos, qui mala sua non sentiunt admonendos, vt suorum peccatorum vulneribus medeantur, vt non fiant manifesta omnibus.

✠ Tertullianus. Tribunal autem nominando, & dispunctionem boni ac mali operis, vtriusque sententiæ iudicem ostendit, & corporum omnium repræsentationem manifestauit. Non enim poterit, quod corpore admissum est, nō corpore iudicari. Iniquus enim Deus, si non per id punitur quis aut iuuatur, per quod operatus est.

† Confidētes. lib. 5. aduers. Marcion. c. 12

(a Huius rei implendæ. b Consueta audacia utentes. c Sumus.)
a nobis † pignus spiritus. + Audentes igitur semper et scientes, [1] [2]
(a Quod confirmat audaciam nostram. Quid sumus? illud. b Mortali. c Remoti sumus specie, tamen in mente habentes ipsum per fidem.)
b quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur à domi- [3] [4]
(a Inuisibilium. b Ad Deum tendimus. c Præsentiam eorum.)
c no. per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Au- [5]
(a Sumus audentes & scientes hoc, audentes autem mente. Ab a[li]is non quiescimus, & si durum sit. b Operare. Non tristamur, non murmuramus in aduersis. c Non dico cupientes.) [6]
d demus autem, & † bonam voluntatem habemus magis pere- [7]
(a Remoueri. Quam hic morari. Apud. Quia illi volumus adhærere. b Omnibus modis.) [8]
e grinari à corpore, & præsentes esse ad Deum. Et ideo contendimus [9] [10]
(a Vt nunc. b Vt tunc. Quando adhibimus ei. c Vt hic & ibi placeamus.) [11]
f dimus siue absentes siue præsentes placere illi. Omnes enim [12]
(a Bonos & malos. Contendimus: Vel. Præsentes illi erimus, & vere. Ideo dico præsentes. b [I]udicem Christum. c A similitudine meliorum.) [13] [14]
g nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat [15] [16]
(a Bonus & malus. Plus vel minus.) [17]
h vnusquisque, † propria corporis, prout gessit siue bonum siue [18]

B c *Per fidem enim am.* ✠ Theophylact. Hoc est, in hoc seculo illum nouimus, sed modice. Cum itaque hæc ita se habeant, malumus, hoc est, valde desideramus corpus hoc exui cum dominoque conuersari. Neque immortalitatis dixit participare, quin quod satius est, cum domino esse, quod vti que incorruptibilitate est longe præstantius.

d *Audemus autem, &c.* ✠ Ambrosius. Recte ait audemus. Habentes enim fiduciam promissionis Dei, & scientes multo magis expedire illic esse, quàm in corpore, consentiunt, & optant excedere de corpore, vt requiescant vsque in die resurrectionis sub altare Dei.

e *Et ideo contendimus, &c.* ✠ Theophylact. Quod quæritur illud est, vt domino morem viuendo geramus, ne forte cum peregrinationem intelligis, existimes satis ad salutem tibi id fore, vnde sic, inquit. Stude, vt hinc Deo gratus abscedas vitæ ratione, quam illi acceptam hic duxeris.

✠ Theodoretus. Non sufficit enim fides ad salutem, sed conuenit benefactorem in omnibus colere, & venerari. Hoc autem *Contendimus*, posuit, pro eo, quod est studium & animi alacritatem adhibemus.

C f *Omnes enim nos manifestari oportet, &c.* ✠ Theophylact. Deter-

E Qui peregrinatur per fidem ambulat, nōdum est in patria, sed iam est in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus, quia ipse rex patriæ Christus est, & ibi: veritas: hic autē via est. Quo imus ad Christum? Qua per Christum? Ipse enim ait: *Ego sum via veritas, & vita.* Est. n. illuminatio per fidē, & illuminatio per speciem, modo per fidem tantū illuminamur, non per speciem. Homini enim vitam agenti adhuc mortalem non potest contingere, vt dimoto & discusso omni nubilo phantasiarum corporalium secretissima incōmutabilis veritatis luce potiatur, & mente penitus à cōsuetudine huius vitæ alienata, constanter & indeclinabiliter illi hæreat.

Aug. lib. 1. de doct. Christ. c. 37. 18. de Tri. cap. 2. ser. de verb. Apost. Ioan. 14. a.

g *Vt referat vnusquisque.* Etiam pueri, qui si non per se, per alios gesserunt dum per eos crediderunt vel nō crediderūt, secundum quod iudicant, non secundū, quod gesturi erant, si diu viuerent. Dicit enim: prout gessit in corpore, non vt gesturus erat si viueret. Frustra ergo homo post hoc corpus sibi promittit, quod hic in corpore comparare neglexit.

August. Ench. cap. 110. Idem q. 2. ad Dulcitium.

h *Propria corporis.* Aug. Quia nullus meretur, nisi dum in corpore est. Quem sensum confirmat alia translatio, quæ ita hēt: *Vt referat vnusquisque secundum ea, quæ gessit per corpus.* Per corpus quippe, non quod ea generantur motu corporis, sed per corpus, i. per tempus quo quisque vixit in corpore. Hic. n. omne meritum cōparatur, quo possit post hanc vitā quispiam releuari vel grauari. Nam etiam ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, non oībus prosunt & quare non nisi per differentiam vitæ, quam quisque F gessit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui dedit nobis pignus.* Est enim spiritussanctus pignus gloriæ ratione prædicta. 1. c. huius epistolæ.

2 *Audentes igitur.* Hic consequenter ostendit, quis dictorum appetituum vincat in sanctis hominibus, di. *Audentes igitur.* id est, absque formidine mortis desideramus gloriam.

3 *Scientes.* id est, certitudinem habentes.

4 *Quoniam dum sumus in.* scilicet, mortali.

5 *Peregrinamur à domino.* i. oportet nos esse separatos ab eo.

6 *Per fidem enim.* i. ænigmatibus tantum Deum cognoscimus.

7 *Et non per spe.* i. clare, facie ad faciem, propter quod subdit.

8 *Audemus au.* Circa quod sciendum, quod ad fortitudinem politicam in periculis mortis sufficit non tristari irrationabiliter, sed fortitudo infusa non solum hoc facit, sed etiam facit aliquando in talibus delectari, Act. 5. g. *Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* & hoc est, quod dicit Apostolus: *Audemus*, sine trepidatione.

Fortitudo duplex.

9 *Et bonam voluntatem.* id est, delectationem in mente.

10 *Magis peregri. à cor.* id est, dissolutionem huius corporis per mortem subire.

11 *Et præsen. esse ad Deum.* vt per hoc habeamus claram Dei visionem & perfectam fruitionem, & sic appetitus gratiæ vincit in sanctis appetitum naturæ. Per hoc autem quod dicit Apostolus hic, excluditur error dicentium animas sanctas à corporibus exutas à visione diuina retardari vsque ad iudicium, quia dicit Apostolus; Bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore per mortem, & præsentes esse ad Deum. Ex quo patet intentionem eius esse, quod animæ sanctæ nihil habentes purgandum, exutæ corporibus, statim sunt Deo præsentes per apertam visionem.

Erroris confutatio.

12 *Et ideo con.* Hic consequenter agit de præparatione ad hoc præmium consequendum, quæ præparatio triplex est, secunda ponitur ibi: *Scientes ergo.* tertia, ibi: *Itaque nos.* Prima autem præparatio per hoc est, quod homo quærit placere Deo, qui est dator huius præmij, & hoc est, quod dicit: Et ideo propter consecutionem gloriæ.

13 *Contendimus.* id est, cum quadam pugna resistimus mundi, carnis & diaboli tentationibus.

14 *Siue absentes.* quasi dicat ad hoc incitamur. *Siue absen.* id est, dum sumus in præsenti vita.

15 *Siue præsentes.* Deo per gloriam, supple, vt poterimus.

16 *Placere illi.* per dictam resistentiam. Et subdit huius resistentiæ causam dicens.

17 *Omnes enim, &c.* id est, ante eius iudiciariam potestatem. Vnde tanguntur hic quinque conditiones extremi iudicij, scilicet, eius ineuitabilitas, ibi: *Oportet nos.* generalitas, ibi: *Omnes.* claritas, ibi: *Manifestari*: quia iudicium apparebit omnibus iustum singulis videntibus omnia bona & mala aliorum. iudiciaria potestas: ibi, *Ante tribunal.* iudicis sublimitas, ibi: *Christi.* qui, scilicet, est verus homo & verus Deus.

18 *Vt referat, &c.* id est, pœnam vel præmium pro his, quæ gesserit viuens in corpore. Nec per hoc excluduntur à iudicio pueri, qui nihil in proprio corpore meruerūt vel demeruerunt, quia iudicabuntur secundum ea, quæ circa eos ab alijs sunt facta vel omissa, inquantum sunt ab alijs baptizati vel non.

Diuisio.

1 Scientes

Digitized by Google

gessit in corpore. Quia etiam hoc meritum sibi quisq; dum in corpore viueret, cōparauit, vt ei possint ista prodesse. Cū ergo sacrificia vel altaris vel quarumcumque eleemosynarū pro baptizatis defunctis aīabus offeruntur: pro valde bonis gratiarū actiones sunt. Pro non valde malis propitiationes. Pro valde malis, & si nulla sint adiumenta mortuorū qualescunque viuorum consolationes sunt. Quib⁹ autē prosunt, vel ad hoc ꝓsunt, vt sit plena remissio. Vel certe, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Sacrificia & eleemosynæ animab⁹ quid prosint.

✣ Ambrosius. Igitur si iudicante Christo vnusquisque nostrum facta corporis recipiet, non vtique sine corpore adiudicabitur bonus aut malus. Et non dixit facta carnis, quia carnis vitia punienda semper, sed facta corporis, q͞a aliquando spiritualiter, aliquando carnaliter operatur.

a malum. Scientes ergo † timorem domini, hominibus suade- b mus, Deo autem manifesti sumus. c Spero autē & in conscien- d tijs vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionē damus vobis gloriandi pro nobis, vt habeatis ad eos, qui in facie & gloriantur, & non in corde. e f Siue enim † mente excedimus Deo, siue sobrij sumus vobis. g h Charitas enim christi vrget nos, æstimantes, hoc † quoniam i si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.

(Interlinear glosses: Et quia ante tribunal. Quam caste timendus est Deus. Vt timeant. a In hoc. b Approbati, quod non pseudo. c Quantum in me est, in quo non remanet. Deo. Etsi non confiteamini. a Approbatos. Non arroganter hoc dicimus sicut nec prius cum diceremus: non sumus sicut plurimi, &c. b Sicut nec prius. c In his. a Talia dicendo. b Materiam vel opportunitatem. c Quod vobis necesse est. d Contra pseudo, qui per elationem gloriantur se ab illis doctos, qui cum domino fuerunt. e Quia & ego Apostolus sum, vt hi, a quibus se iactant didicisse. a Quod possitis dicere. b Reprimendos. c In conspectu hominum, vt hypocritæ. In exterioribus, vt in circuncisione. d Spiritualibus. Vt superbiam reprimant per cordis humilitatem. a Contemplatione rationis. b Omnia temporalia. c Soli, qui cognoscit excessum nostrum. Ad honorem Dei est. d Condescendendo. e Ad vestram vtilitatem. a Pro uobis est totum, charitas enim urget, ut omnia pro uobis faciamus. Amor, quem erga nos exhibuit condescendendo. a Solus sufficiens sine legalibus omnibus, uel iustus sine peccato. Alij. b In peccato. Vetusti per eum, nec alio egent, cesset ergo lex.)

† terrorem illum.

† Insanimus vel rapti sumus extra nos.

† 33. dist. cap. vsque adeo. 8. q. 1. c. in scripturis.

a *Suademus*. Vt credant & prouideant sibi, quia quorundam prauiloquio dies domini in dubium venit.

b *Deo autem manifesti sumus*. quia hoc prædicamus quod iubet Deus.

c *Spero autem & in conscientijs vestris, &c.* ✣ Theodoretus. Existimo autem vos nostra non egere oratione, vt qui institutum, & scopum nostrum recte sciatis.

✣ Ambrosius. Manifesta erat puritas eorum Corinthijs, quia neque aliqñ in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorū quidpiā, vt assolet, occulte elicere tētauerat, vt foris simplices apud turbas, intus vero impostores essent, iō conscientiā illorum pulsat, vt ipsi sibimet testes essent de veritate eorū.

d *Non iterum commendamus, &c.* * Theophylact. Frequenter, quę incidere posset, suspicionē hic detergit, ne q̄d de se videat̄ insolentius iactitasse, atque: nequaquā, ipsi ad hunc sermonem deuenimus, vt nos cōmendemus, hoc est, nō insolētiæ vel laudis id nostræ gratia diximus: sed vestri potius gloria, qui gloriandi mihi occasionē præbetis, aduersusq; falsos apostolos pro vobis iactitādi, q̄ nos calūniant̄ & culpāt.

e *Siue enim mente.* Q. De nobis vtique gloriari potestis, quia quidquid agimus, vel est honor Dei, vel vtilitas ꝓximi. Siue excedimus, i. si nos commendamus, in quo putamur insensati Deo est, id est, ad honorem Dei, qui sic nos exaltauit. Siue sobrij: Vt non alta de nobis dicamus ad vestram vtilitatem. *Siue enim mente excedimus.* vbi audiuit, quod non licet homini loqui. *Deo est*: Non vobis, qui non potestis capere.

Augustinus. Siue enim mente excedimus. Excessum mentis dicit, q. mente eleuantur ad intelligenda cælestia. Extasis, verbum Græcum est: Latine vno verbo exponi potest, si dicatur excessus. In excessu mētis duo intelligunt̄, vel pauor, vel intētio ad superna: ita vt quodāmodo à memoria labantur inferiora. In hoc mentis excessu fuerūt omnes sancti, quib⁹ arcana Dei mundum istum excedentia reuelata sunt, de hoc loquitur hic Paulus: *Siue enim*. Si superbe putatur locutus, quod est quasi insania, dum se laudat verum dicens, dimittendum est Deo, non ab homine temere iudicandum. Si non iactanter, sed ad gloriā audientium, Corinthijs proficit.

In psal. 30. & 103.

✣ Ambrosius. Hoc dicit, quia si elate vel insane putatur locutus, quia laudare se visus est verum dicens, Deo hoc remittendum. Omnis enim superbia velut insania habetur. Si autem nō superbe intelligitur, sed ad gloriam audientium est locutus, Corinthijs proficere dicit, vt tunc sanum sit dictum audientibus, si ita intelligatur, vt dictum.

f *Siue, cum, so. su.* condescendendo.

g *Vobis.* quia sic loquit̄, vt capere possitis. Isti sunt angeli de quibus dn̄s ait in euangelio: Videbitis cęlum apertū, & angelos ascendētes & descendētes super filiū hominis, hos eosdē angelos vidit Iacob in scalis ascēdētes & descēdentes.

Augus. tract. 7 in Ioan. Ioan 1. g. Genes. 28.

h *Charitas enim Christi, &c.* quia Christus Charitate pro nobis mortuus est, tunc constat omnes mortuos fuisse in Adā: pro quibus mortuus est Christus, vt eos à morte liberaret. Quæ gratia ne inutilis sit hominibus, apostoli, vt eos illiciāt necessario se laudant, per gloriam enim & meritum apostolorum agnoscitur gratia & beneficium Christi.

* Ambr. Quoniam Christus diligens genus humanum, vt eos redimeret morti se dedit: iō apostoli, vt vicē ei reddant, homines ex aliqua parte exhortātur ad eius obsequiū, & vt eos attrahant, necesse est, vt verū se prædicare testent̄, alijs praua docentibus: nec suum meritū taceant, vt malorū doctorū pęnam designant. Non ergo elatione mentis hæc agebant, sed vt donū Christi intelligeretur ab oībus, & fideliter deuoti ei gratiarū actiones referrent. Propter Christi ergo Charitatem, quæ & quanta dona circa diligentes eum sint, non tacent, vt laus apostolorum nosceretur: non iactantiæ causa, sed vt inuitent audientes ad eius deuotionē, ne mors Christi infructuosa videretur. Per meritum enim & gloriā apostolorum agnoscitur Christi gratia, & beneficium Dei.

i *Si vnus pro omnibus.* i. si Christus pro oībus quantum ad se, etsi

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scientes ergo.* Hic ponitur secunda pręparatio ad præmium, quæ est sollicitudo de salute proximorum. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc sollicitudo secundo sollicitudinis ratio, ibi: *Charitas enim Christi.* Circa primum dicit Apostolus: *Scientes ergo timorem domini.* i quod valde timendus est dominus, qui omnes est iudicaturus, vt dictum est.

Diuisio.

2 *Suademus hominibus.* fidem & mores, quia vnicuique mandauit dominus de proximo. Eccles. 17. b.

3 *Deo au. ma su.* qui videt corda, quod talia non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed intentione recta.

4 *Spero autem, &c.* q.d ita conuersati sumus inter vos quod nō potestis rationabiliter iudicare prædicationem nostram procedere nisi ex conscientiæ puritate. Sed quia posset aliquis dicere, quod in hoc iactanter se commendaret, ideo hoc remouet dicēs.

5 *Non ite. com. vos vi.* Et dicit iterum, quia iam supra dixerat aliqua, quæ videbantur ad suam commendationem esse.

6 *Sed oc. da. vo. gl. p. n.* contra pseudo apostolos, qui dicebant se doctos à Petro, Iacobo & Ioanne: quasi in hoc detrahentes Apostoli doctrinæ. Poterant igitur Corinthij contra eos gloriari, q̄ erant edocti à doctore perfecto, & vsque ad tertium cęlū rapto.

7 *Vt ha. ad e.* scilicet pseudo apostolos repellendos, de quibus subditur.

8 *Qui in fa. g.* id est, in apparentia sanctitatis exterius.

9 *Et non in corde.* id est, in puritate conscientiæ.

10 *Siue enim men. ex. d.* per contemplationem diuinorum supra nos, extasim patiendo.

11 *Siue so. su.* nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per excessum mentis, accipiendo diuinas illuminationes, & aliquādo conformabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descendebant in scala Iacob.

12 *Charitas enim.* Hic ponitur consequenter huius sollicitudinis ratio, quę est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e.* quę se extendit ad proximum. 1. Ioan 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Et vnde prouocetur hæc charitas ostendit: di.

13 *Aestimantes, &c. m. est.* scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est, Ex quo concluditur.

14 *Ergo omnes m. sunt.* i. ita debent viuere ac si oēs essent mortui sibiipsis nihil de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Christo, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apostolus Gal. 2. a. *Viuo iam non ego, viuit vero in me Christus.*

Digitized by Google

C etsi non omnibus profuit, ergo & omnes homines debent
A mori pro honore illius.

Li. 20. de ciuit. Dei. ca. 6. ✠ August. Hoc est, nullum omnino habens peccatum, vt qui per remissionem peccatorũ viuunt, iã non sibi viuant, sed ei, qui pro oibus mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. Et quia hoc est.

a *Qui viuunt*. In corpore, *non sibi, sed* volun Augu 20. ciu. cap. 6. tati Dei. Quod debẽt: quia etsi Christus vsque ad mortem fuit infirmus, iniuriatus: † posthac. iam post resurrectionem non est, sed apparet, quod esse videbatur. vnde: *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego* † Amplius. *sum*. Vicẽ ergo ei reddant quasi Deo, non Ioan. 8. d. homini solum pro eis passo.

B b *Neminem nouimus*. id est, laudamus.

c *Secundum car.* idest, sua quærentem, non quæ Christi: temporalia, non æterna. Nec hoc dẽt facere aliquis, quia etsi Christus fuit mortalis sicut ego, per quod eum putaui hominem esse tantum, dum eram infidelis: tñ iam est immortalis, & ita securi sumus de pmio. Si quis ergo in Christo est renatus nouus, illi iam spe transiit mortalitas, & transibit, & dabitur noua immortalitas. Vel, si quis nouus, vetus lex transiit illi, & nouam habet. *Neminem no. secundum carnem.* Vitam futuram ita certa spe tenet, quasi iam sit præsens, quæ in Christo surgente impleta est, quæ non est secundum carnem, nõ quin in eadem carnis substantia, sed non in eadem qualitate corruptionis, quæ nomine carnis signatur.

Augus. lib. 11. contra Fau. c. 2. 4. & 7. Tract. 91. & 92 in Ioan.

d *Et si cognouimus Christum, &c.* i. carnis mortalitatem ante resurrectionẽ, *sed iam post non no.* quia iam nõ moritur. Vnde ait: *Ad patrem vado, & iam non videbitis me.* i. nunquam vlterius, s. quod modo sum, i. mortalis. Et iterum: *Nisi abiero paracletus non veniet*, hoc est, non potestis capere spiritum quãdiu secundum carnem me nosse persistitis. Et quia omnes in Christo sumus spe: & si non in re. Si qua ergo in Christo noua creatura vetera transierunt. Innouatis fide transit spe mortalitas: & adest nouitas resurrectionis.

Ioan. 7. c. Ibidem 16. d.

C

Etiam ideo. Per repromissionem. b Non uiribus suis, non suæ voluntati priuatæ deputetur. a Virtutibus.

a Et pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, iam nõ

a Non in spe terrenorum, sed in spe resurrectionis viuant. b Vt moerentur peccato. c Vt in nouitate ambulemus.

sibi viuant, sed ei, qui pro eis mortuus est & resurrexit. Itaq; 1

a Idest amodo adeo certi sumus de gloria æterna, uel de eadem resurrectione. Tempore gratiæ. b Esse uiuentem. c Qui secundum carnales obseruantias uiuat.

b c nostex hoc neminem nouimus secundum carnem. Et si co- 2

Mortalem. a Postquam ueritas uenit.

d gnouimus secundum carnem Christum, sed nunc † iam non 3

a Et quia Christus iam non est secundum carnem. b Nouus renatus ut nos. c Carnalis obseruantia & uoluptas carnis.

e f nouimus. Si † qua ergo in Christo noua creatura est, vetera 4 5

a Omnes noui qui in Christo. b In Christo tamen.

g transierunt, † ecce facta sunt noua omnia. Omnia autem ex 6 7

a Patre. b Pater. c Incarnatum uerbum. d Vicariis apostolis: quod non pseudo.

h Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis 8

a Deus per Christum. b Pater. Qui nihil non potest.

i ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat 9 10

a Ergo posuit Christus reconciliare, quia Deus erat in eo unde: Pater in me est, & ego in ipso. b Electos de mundo c Hoc modo reconcilians. d Non puniens æternaliter.

in Christo mundum reconcilians sibi, non † reputans il- 11 12

Et si cognouimus secundum. Quia quamuis dũ infidelis intellexit Christum in lege promissum esse secundum carnem, vt D legalia obseruaret & seruari præciperet: sed tamen non iam post conuersionem nunc ita esse, sed vmbra cesset.

✠ Theodoretus. Cum enim mortem domini, mortem dissolutam esse didicerimus, nullum deinceps hominẽ mortalẽ esse scimus. Etsi enim ipse quoque dominus habuit corpus patibile, tamen post passionem, id à corruptione, interitu, & morte alienum effecit.

† quis est in Christo, noua creatura est.

e *Vetera*. Omnino vetus Testamentum & omnia ad veterẽ hominem pertinentia.

f *Noua*. Venerunt nouũ Testamentũ, & omnia noui hominis. † Isa. 43. c. Apoc. 21.

E *Vetera*. vt error idololatriæ, & veritas vnius Dei successit.

✠ Amb. Manifestũ est, quia per Christũ renouata sunt oĩa, si aĩaduertant dignitatẽ eius, nouus .n. fit his quibus prius hõ tantum videbatur, cum intelligitur esse Deus: vt recedente infirmitate agnoscatur diuinitas & cessante errore veteri, q̃ introducta multorũ Deorũ opinione, ab vnius veri Dei fide transduxerat genus humanum, reuertantur omnia ad simplicitatis professionem vnũ Deum adorantia in Trinitate. † imputans.

g *Omnia autem ex Deo.* ✠ Ambrosius. Quamuis Christus nos redemerit, omnia tamẽ ex Deo, quia ab ipso est omnis paternitas, ideoque necesse est præferri personam patris.

h *Qui nos, &c.* ✠ Theodo. Dei ineffabilem benignitatem ostendit. Non enim, inquit, ipse nobis reconciliatus est, quãuis ipse esset, qui per transgresionẽ iniuria erat affectus, sed nos sibi reconciliauit, non hominem intercessorem adhibens, sed vnigenitum filium pacis intercessorẽ constituens. Nobis eum tradidit faustum reconciliationis nuntium.

i *Deus erat*. Per hoc intelligitur pater esse in filio, & filius in patre, quia vna est eorum substãtia ibi est vnitas, vbi nulla diuersitas: & ideo alter in altero est, quia & imago & similitudo eorum vna est.

Ambros. Recte dicit. *Deus erat in Christo*, Hoc est, Pater in F filio

Et si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Itaq; nos.* Hic ponit tertia pparatio ad præmiũ cõsequẽdũ, quæ est abdicatio carnaliũ affectuũ: quę licet sit aliqualiter tacta parte pcedenti, tñ hic tangit plenius, ideo cõtinuãdo se immediate pcedentibus dicit: *Itaq; nos ex hoc ne. no. se. c.* i. cũ n emine societatẽ contraximus moti carnali affectione. Sed quia posset aliquis objicere, q̃ apostoli multũ dilexerũt Christũ etiã sm presentiã corporalẽ, ideo subdit Apostolus in persona apostolorũ, qui cum Christo fuerunt corporaliter.

2 *Et si cog. se. car. Christũ*, i. affecti eius presentia corporali.

3 *Sed nunc iã nõ no.* illo. s. modo, sed meliori, vnde dixit apostolis Saluator Ioan. 16. b. *Expedit vobis, vt ego vadã:* subtrahẽdo vobis corporalẽ meã præsentiã. Quod exponens Aug. dicit: q̃ apostoli adhuc carnales existentes afficiebant ad Christũ, sicut homo carnalis ad amicũ suũ, pp quod impediebãtur assurgere ad spiritualẽ & sublimiorẽ diligendi modũ, vnde dicit ibi Saluator: Si. n. non abiero, paracletus non veniet ad vos. Notandũ, q̃ Manichæus negans verã carnẽ in Christo fuisse ex hoc loco cõfirmabat errorẽ suũ, quia dicit Apostolus: *Et si cognouimus secundũ carnẽ Christũ, &c.* quia cõtra eũ arguebatur ex verbo Apostoli Rom. 1. vbi dr de Christo, *qui factus est ei ex semine Dauid secundũ carnẽ*, ergo verã carnem habuit. Ad quod rñdebat di. q̃ Apostolus primo fuit opinionis illius: & sic loquit scribens ad Romanos, sed postea videns huius opinionis falsitatẽ retractauit hic eã di. *Et si cognouimus secundũ car. Christũ*, i. si fuimus aliqñ huius opinionis. s. q̃ Christus haberet carnẽ ex semine Dauid. *Sed nunc iã non nouimus.* i. hanc opinionẽ tãquã falsam mutauimus. Sed hoc dictũ Manichæi improbat Aug. dupliciter. Primo, quod res falsa non põt cognosci & ideo si apostolus illã opinionẽ falsam reputaret, nõ diceret: Cognouimus sm carnẽ Christũ. Secũdo, quia dicit ante immediate: *Neminẽ nouimus secundũ carnem.*

Error Manichæi.

carnem. propter quod ad eundem sensum debet referri: & sic apostolus nullum hominem cognouisset habere veram carnem, quod est falsum: ideo standum est expositioni primæ, ex qua concluditur quod subditur. 4 *Si qua er. &c.* Et accipitur si pro quia: quia quicunque baptizatus in Christo, factus est ei noua creatura per gratiã baptismalem, quæ datur per creationem. 5 *Vetera tran.* i. affectus carnales debent in eo abijci. 6 *Et ecce fa. sunt no. om.* per spiritum sanctum mentem renouantem, & per consequens exteriorem actionem. 7 *Oĩa au.* Postquam Apostolus egit de præmio, & de præparatione ad ipsum, hic consequenter agit de causa vtriusque. Et primo proponit intentum. secundo declarat propositum, ibi: *Quoniã quidem.* Circa primum dicit, quod causa effectiua vtriusque, scilicet præmij & pręparationis ad ipsum, est ipse Deus: ministri vero ecclesiæ solum cooperantur ministerialiter exterius. & hoc est quod dicitur. *Omnia autem ex Deo.* scilicet præmij & præparationis.

8 *Qui nos recon. sibi per Chri.* hoc beneficium commune est omnibus Christianis. 9 *Et dedit no. mi. recon.* i. officium prędicandi hanc reconciliationem: quod est speciale ministris ecclesiæ. 10 *Quoniã qui.* Hic consequenter ponit propositi declarationem, secundo subdit bonam exhortationem, ibi: *Obsecramus.* Circa primum primo declarat quod dictum est de reconciliatione facta per Christum. Erat enim Deus & homo in uno supposito, & sic Deus hanc reconciliationẽ fecit per humanitatem, tanquam per instrumentũ sibi coniunctum, quod nulli alteri conuenit, & hoc est quod dicit. *Quo. qui. &c.* non solum per essentiam, præsentiam, & potentiam: sicut est in aliis secundum humanitatis assumptionẽ.

11 *Mundũ reconcilians.* dicto modo. 12 *Non reputans illis.* pro quibus Christus homo satisfecit. Consequenter declarat beneficium ministris ecclesiæ specialiter datum, dicens.

1 *Et*

Digitized by Google

A filio mundū reconciliās sibi, non imputās illis delicta eorū, quoniā creatura peccauit in Deū, nec pœnituit, vt reuerteret ad eum, Deus opus suum nolens perire misit filium suum, per quem prędicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creauerat. Siue ergo per filium, siue per seruos Deus excitat populum, quia ad ipsum omnis summa referenda est, cuius voluntate & prouidentia, Christus incarnatus est ad salutem hominum redimēdam. Qui cum reuerti vellet ad patrem, dispensatione acceptā a patre dedit discipulis.

a Tam originalia quàm actualia. b Hoc modo dedit nobis Deus ministerium, quia. c Prædicationem fidei.

a lis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliatio- 1

¶Vice Christi, qui fuit legatus Dei, vel pro Christo .i. pro honore Christi. a Et ideo obsecramus. 2

nis. Pro Christo ergo legatione fungimur tanquā Deo † ex- 3

a Vos. b Quia vere in nobis loquitur. c Pro amore Christi obsecra vel, Vice Christi obsecra. reconcili. 4

hortante per nos. Obsecramus ergo pro Christo reconcilia- 5 6

a Christum. b Debetis & potestis. c Per experientiam, etsi per scientiam.

b mini Deo. † Eum enim, qui non nouerat peccatum, pro no- 7 8

a Hostiam pro peccatis, vel peccatorem puniri in pœna. Mortalem. b Deus pater. c Non modo iusti, sed per quos alij iusti sint. d Non nostra. e Per ipsum Christum. 9

c bis peccatum fecit, vt nos efficeremur, iustitia Dei in ipso. 10 11

† de pœn. dist. 3. c. si enim. §. vnde Dauid.

a *Reconciliamini.* Reconciliamur cōfitendo peccata, & pœnitendo ei, qui nos sibi reconciliat, & debetis & potestis.

Augu. in Enchirid. c. 4. Serm. 48. de verb. Apost. In psal. 34.

b *Pro no. pe. fe.* Vsus est veteris Testamēti peccata dici sacrificia pro peccatis. Vel, peccatū dicitur similitudo carnis peccati. Vnde dicitur de peccato deleuit vel dānauit peccatum .i. de similitudine carnis peccati, quia misit Deus filium suum in similitudinē carnis peccati. Ita & maledictum pro morte accipitur, quæ de maledicto Dei venit, vt vere dictū in lege intelligatur. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Quid est quod ait? maledictus .i. terra es in terram ibis. Quid est quod dicit, omnis? quia Christus, qui pependit in ligno cum esset vera vita, mortuus est vera morte non ficta.

D Deut. 21. d. Gen 3. d.

* Theodoretus. Cum enim a peccato liber esset, mortem peccatorum subijt, vt hominū peccatum solueret, & id vocatus, quod nos eramus, nos fecit id quod erat, iustitiæ enim nobis opes donauit.

† rogante.

* Ambr. Propter quod omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est etiam peccatum. Et quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hostia, quæ in lege offerebatur pro peccatis peccatum nūcupabatur.

c *Vt nos.* i. vt iustificaremur a Deo, qa ex Deo tm̄ est oīs consummatio. Attēde, q, sicut cū legitur. *Domini est salus.* nō ea salus intelligit' qua dn̄s salus est, sed qua saluati sunt, quos ipse saluat. Sic cū legit' Dei iustitia, nō est illa intelligēda qua De' iustus est. sed qua iusti sūt homines quos gratia sua iustificat.

Psal. 3. b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et posuit in nobis, &c. *alijs prædicandū, Marc. vlt. d.* Euntes in mūdū vniuersum prędicate euangelium omni creaturæ. *propter quod concludit.*

2 Pro Christo ergo, &c. *inquantum missi sumus ad prædicandū euangelium Christi.*

B

3 Tanquam Deo exhortante. *idest, principaliter agente.*

4 Per nos. *sicut per ministros.*

5 Obsecramus. *Hic ponit vtilem monitionem, di.* Obsecramus. *idest, deuote exhortamur.*

6 Pro Christi: *i. loco Christo cuius sumus ministri.*

7 Reconciliamini Deo. *Licet. n. reconciliauerit nos per passionem Christi, vt dictum est, tamen ad hoc, quod sumus participes huius reconciliationis, requiritur in nobis debita dispositio per baptismi debitā susceptionē & post baptismum, per pœnitentiam, quæ est secunda tabula post naufragium. Et ad hoc proponit inductiuum, dicens.*

8 Eum, qui non. no. pecca. *i. Christum, qui peccatum non fecit. 1. Petr. 2. d.*

9 Pro nobis pec. *i. Deus pater fecit pro nobis eum hostiam pro peccato, quæ vocatur peccatum in scriptura. Osee. 4. b.* Peccata populi mei comedent. *i. hostias pro peccato oblatas.*

10 Vt nos ef. iu. *i. perfecte iustificati, iō dicitur, iustitia in abstracto.*

11 In ipso. *i. per ipsum. q. d. hoc debet nos inducere ad exhibendū corpora nostra hostiam pro peccatis nostris per opera pœnitentiæ.* E

ADDITIO I.

In ca. 5. vbi dicitur in po. *Siue absentes.* idest, dum sumus in præsentia vita.

Hoc quod dicitur hic. *Siue absentes siue præsentes.* videtur exponendū sic, omnib. modis contendimus placere illi. s. Deo, siue absentes. s. ab vltimo præmio, siue præsentes, quo ei astabimus, elaboramus enim, vt hic, & ibi placeamus illi, & sic expendit. *Nam omnes manifestari oportet, &c.*

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. *Pro nobis peccatum fecit Deus.*

Per hoc quod dicitur. *Pro nobis peccatum fecit Deus.* pt intelligi similitudo carnis peccati, qa misit Deus filiū suū in similitu. car. pec. Similiter dr mortuus est peccato. i. similitudine carnis mortalitatem exutus est. Et est sensus. *Fecit eum. i. mortalē.* Hęc in Glo.

CAP. VI.

Aug. lib. 2. de Trinit.

a A *Diuuantes autem.* * Amb. Duplici genere Apostolus humanę salutis curam se agere contendit, vt & Dei prouidentię deuotus existeret, & hominibus charitatis officium exhiberet.

* Theophylactus, Adiutores vestri, inquit, sumus, & vobis ad consequendam salutem, & Deo, vt eius expleat voluntatem, hoc est, quæ vobis, vt salutem impartiat procliuior est, fungimurque exhortādo Christi vice, quoadusq; ille secundo adueniat, & quandiu in vita hac fuerimus, ne incassum gratiam Dei accipiatis.

† obsecramus.

C

b *Ne in va.* Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in vanum recipit, qui non potest se exercere in bonis, vel qui in legalibus confidit.

Isaiæ 49. Ephe. 1.

CAP. VI.

¶Christus redemit nos & reconciliauit, nos autem adiuuantes vos vel Christum:

a A Diuuantes autem † exhortamur, ne in vacuum 1 2

a Remissionem peccatorum. ¶Quam recepistis. b Est ne gratia vtique. ¶In Isaia. ¶Gratiæ.

b c gratiam Dei recipiatis. Ait enim. † Tempore 3 4

b *Tempore ac.* * Amb. Hoc scriptū est in Isaia propheta. Prędestinatā docet gratiā Dei in tēpore Christi, sic enim decreuit Deus affluere misericordiā suam, vt nomen Christi poscentibus auxilium largiretur. Sequitur. Nunc

† Isa. 49. c. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

A *Diuuantes autem exhortamur.* Postquam Apost. cōmendauit ministerium noui Testam. hic consequenter hortatur alios ad executionem debitam huius ministerij. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit exhortationem generalem. secundo specialem de quodam speciali suffragio fiendo in Ierusalem, cap. 8. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur ad bona fienda in futuro, secundo commendat bona facta de præterito. cap. seq. Prima in duas, quia primo hortatur in quodam generali, secundo explicat magis in speciali, ibi: *In multa patientia.* Circa primum dicit.

1 *Adiuuantes autem exhortamur.* q. d. qa sumus adiutores Dei, non virtutem sibi tribuendo, sed sicut ministri eius mandata exequendo, ideo exhortamur.

2 *Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* quæ datur ad bn̄ viuendum in præsenti, & ad consequendū gloriam in futuro, propter quod hunc effectum non consequitur, si in vacuum recipitur, sicut medicina ad quam sanitas non sequitur. Sed quia posset aliquis dicere. Recipere gratiam non est in mea potestate, ideo hoc remouet, ostendens, quod Deus paratus est dare, authoritate scripturæ, di.

3 *Ait enim.* scilicet, Deus, Isa. 49.

4 *Tempore accepto.* idest, tempore nouæ legis, quod est tempus gratiæ.

Digitized by Google

a *Nunc tem.* Quod non in lege veteri, vt nunc, non cras, non poſt annum, quia ſtatim in obitu fidelis ſalus datur.

A

✠ Rabbanus. Neque enim in vno quolibet ſex dierum celū factum eſt, vel ſyderibus illuſtratum, & terra ſeparata eſt ab aquis, atque arboribus, ac herbis conſita: ſed more ſibi ſolito diem pro tempore poſuit, vt hic Apoſtol. *Ecce nunc tempus accep. &c.* Non vnum ſpecialiter diem, ſed totum ſignificat tempus hoc, quo in præſenti vita pro æterna ſalute laboramus.

b *Vt non vitu.* Quod vtique ſi quod verbo doceremus, operis exemplo non exhiberemus.

✠ Ambroſius. Vituperaretur enim miniſteriū ipſum, ſi ea, quæ verbis docebant, operibus ſuis, vt fierent exempla non darent.

B

c *Sicut Dei mi.* Qui nō adulantur, vt pſeudo ſtudentes lucro.

d *In mul.pa.in tri.* Et in tot duris, leue eſt onus Chriſti, & requies intus ſpirituſancto viuificante, & ſpe futuri omnia mitigante, omnia enim ſæua & immania facilia & prope nulla facit amor. Et ſecundum hoc intellige qđ dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & c.re.v.* Et iterum: *Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem a. v.* Iugum enim meum ſuaue eſt, &c.

e *In caſtitate*, habita, *in ſcientia*, vt caſte ſciant, nihil adulterinæ opinionis admiſceant.

f *In ſuau.* habita. *ſpirituſancto*: vt ſecundum Deum ſuaues & affabiles, nō vt illi, qui per dulces ſermones ſeducunt corda innocentum.

C

✠ Bernardus. Vide quomodo omnia facientem, ordinantem, & viuificantem in medio bonorum, ſicut cor in medio corporis, conſtituit ſpiritum ſanctum.

D

g *In charitate non ficta.* Ficta eſt, quæ deſerit in aduerſitate.

✠ Theodoret. Varie dixit ea, quæ extrinſecus inuadunt. Adijcit aūt laboribus inuoluntarijs eos quoque quos ſponte ſua ſuſcepit. Neq; enim erat cōtentus exterioribus moleſtijs, ſed etiam ipſe excogitabat quomodo ſuū corpus caſtigaret, vt qui non ſolum ieiunaret, ſed etiam vigilaret, & manibus laboraret. Hoc enim dixit in laboribus. *ἀγνότητα* autem hoc eſt, puritatem, vocat pecuniæ contemptum. Neque enim vſum neceſſarium accepit à Corinthijs. Cognitionē vero, ſeu ſcientiam, vt puto, vocat doctrinā, nam & ipſa quoque eſt laborioſa. Deinde longanimitatem ſeu lenitatem in alienos, benignitatē in ſuos, Sanctiſſimi ſpiritus obſeruantiam, eius enim nutum ſequebatur. Non fictam autē charitatem vocat ſinceram & germanam, quæ non in figura cernitur, ſed reipſa confirmatur. Sermonem autem ueritatis, prædicationem pietatis. Omnia autem diuinæ potentiæ attribuit, ea enim adiuuante, ſe in his omnibus recte geſſit.

E

h *In virt. Dei.* Non ſperemus in homine uel in bonis, ſi quid boni eſt Deo attribuamus, uel qui prædicta habet, miracula facit ad conuerſionem infidelium.

i *Per glo. & ig.* Exhibeamus nos ut mi. Dei. *Per glor.* Si glorioſi ſumus apud homines, uel ignobiles & contempti, ut nec inde inflemur, nec inde ſuccumbamus uel doleamus. Eodem modo ſi infamamur de aliquo ſcelere, uel bonam famam habeamus de aliquo opere. Item exhibeamus nos Deo habiti.

F

a *Vt*

---

a Mihi uel hominibus. b Orantem pro peccatis. c Quando lux nata eſt. d Vel auxiliatus ſum tibi. De aſſecutione virtutum & perſeuerantia bonorum operum. e Exponit prophetiam.

a accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tē- 1

a Quo morbis mortalibus ſalubris medicina infunditur. b Alijs verbis idem replicat c Adeo ſolliciti ſumus circa ſalutem ægrorum. Exhortamur uel ne recipiatis in uanum uos dico. 2 3

pus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Nemini dantes vllam 4

a Verbo uel exemplo. b Quod utique ſi nos hoc faceremus. c Et per uos Apoſtolatus. Vos & ego. 5 6

b offenſionem, ut nō † vituperetur miniſterium noſtrum. † Sed 7 8

Offeramus Deo. a Etſi non omnes miniſtri. 9

c in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros, 10

a Vt nec parum moueamur. b Habita. Per partes exequitur. c Afflictionibus. d Victus & ueſtitus. 11 12

d in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in 13

a Animi cura & timore. b In uerberibus. c Vinculis. d Commotionibus populi contra ſe. e Quia Apoſtolus manibus operabatur ne cui grauis eſſet. Operum. 14 15 16

† anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in labori- 17 18

a Nocte laborando. b Coactis uel ſpontaneis. c Mentis & corporis. d Scripturarum, uel quomodo inter iniquos conuerſandum ſit. e Expectationis. 19 20

e bus, in vigilijs, in ieiunijs, † in caſtitate, in ſcientia, in † lon- 21

a Blanditijs. b Quia omnia ſincere facere debemus, ut ſecundum Deum ſuaues & affabiles. 22

f ganimitate, in † ſuauitate, in ſpirituſancto. In charitate 23

g Sicut pſeudo ſimulant, ut decipiant prædicando uel loquendo. a Miraculis. 24 25

h non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. † Per arma 26

a Exhibeamus nos muniti per iuſtitiam, quæ loco armorum munit nos. b Ne proſperis extollamur. Ne aduerſis frangamur. c Euangelij. Hæ ſunt partes proſperorum uel aduerſorum. d Vt non pudeat nos prædicare, quod quidam horrent. 27

i iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Per gloriam & † ignobilita- 28

† reprehendatur.

† anxietatibus.

† puritate.

† animi lenitate.

Anbroſius.

Matth. 11. d. Ibidem.

De vita ſolitaria.

† 1. Cor. 4. a infra 11. c.

† benignitate, vel comitate.

† 6. q. 1. cap. ſunt plurimi.

† ignominiā.

Augu. in pſal. 92. & 93.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Exaudiui te.* quia orationes fidelium exaudibiles ſunt, per Chriſtum. 2 *Et in die ſalutis.* tempore Chriſti, qui operatus eſt ſalutem in medio terræ.

3 *Adiuui te.* opera tua perſiciendo & ad gloriam perducendo, ad quam non intrabant tempore veteris Teſtamenti.

4 *Ecce nunc temp. &c.* Hoc dicit Apoſtolus applicando authoritatem Iſaiæ ad Chriſti tempus. Et patet ex dictis ſententia.

5 *Nemini dantes, &c.* id eſt, ſcandalum ex dictis vel factis minus rectis.

6 *Vt non vitu.mini.no.* quia mala ſubditorum redundant in vituperium prælatorum.

7 *Sed in omnibus.* ſcilicet, pertinentibus ad ſalutem.

8 *Exhibeamus noſmetipſos, &c.* ipſi Chriſto nos quantum poſſumus conformando.

9 *In mul pa.* Hic conſequenter explicat ſuam exhortationem in ſpeciali. Et diuiditur in tres: quia primo declarat qualiter ſit vtendum gratia collata in exteriori conuerſatione, ſecundo in interiori deuotione, ibi: *Os noſtrum.* tertio in infidelium vitatione, ibi: *Nolite iugum, &c.* Circa primum tria facit, ſecundum, quod in tribus ſancta conuerſatio conſiſtit, primum eſt tolerantia malorum, ſecundum, operatio bonorum, ibi: *In caſtitate.* tertium eſt operatio iſtorum & illorum, ibi: *Per arma.* Circa primū ſciendum, quod in malis pœnæ tolerandis primo patientia eſt neceſſaria, ideo dicit: *In multa patien.* & dicit multa, propter multitudinem malorum ſuperuenientium.

Diuiſio.

10 *In tribulationibus.* ex aduerſariorum perſecutione.

11 *In neceſſitatibus.* ex defectu neceſſariorum vitę.

12 *In anguſtijs.* ex euadendi difficultate ſeu impoſſibilitate.

13 *In plagis.* nobis illatis in corpore.

14 *In carceribus.* ne poſſemus ad prædicandum diſcurrere.

15 *In ſeditionibus.* contra nos motis ab aduerſarijs veritatis.

16 *In labo.* operando proprijs manibus: quod fecit Apoſtolus apud Corinthios, vt quæſtum falſis Apoſtolis præcluderet.

17 *In*

17 *In vigilijs.* propter inſtantiam orationis. 18 *In ieiunijs.* aliqñ voluntarie aſſumptis ad repreſſionem carnis & aliorū ædificationem, & aliquando ex cibi defectibus patienter toleratis.

19 *In caſtitate.* Hic conſequenter ponit ea, quæ pertinent ad operationem bonorum: in primo ſunt, quæ pertinent ad operationem cordis, & quantum ad hoc dicit: *in caſti.* quæ dicit puritatem mentis redundantē in corpore. 20 *In ſcientia.* quantū ad cognitionē diuinorū & humanorū ad ſalutem neceſſariorū.

21 *In longanimitate.* patienter expectando diuina promiſſa.

22 *In ſuauitate.* quæ facit hominem dulcem & ſuauem proximo verbo & facto ex gratiæ abundantia, ideo ſubditur.

23 *In ſpirituſancto. In charitate non ficta.* contra hypocritas. Conſequenter tangit perfectionem oris. di.

24 *In verbo veritatis.* prædicando, & cum hominibus communiter loquendo. & perfectionem operis.

25 *In virtute Dei.* opera meritoria faciendo & doctrinam miraculis confirmando.

26 *Per arma iuſtitiæ à dextris.* Hic conſequenter oſtendit qualiter vtendū ſit gratia diuinitus collata in comparatione bonorum & malorum, id eſt, inter huius mundi proſpera & aduerſa non deuiare à rectitudine. Proſpera autem & aduerſa tria reſpiciunt, ſcilicet, ſuperbiam vitæ, concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiam oculorum, ideo oſtēdit propoſitum primo in primo, ſecundo in ſecundo, ibi: *Quaſi morientes.* tertio in tertio, ibi: *Quaſi egentes.* Omnia iſta tamen pertinent ad veritatem iuſtitię communiter acceptę, ideo dicit: *Per ar.iu.à dex.* id eſt, ne in proſperis per ſuperbiam eleuemur.

27 *Et à ſiniſtris.* vt in aduerſis à virtute non deijciamur, & ſimiliter intelligendum eſt in ſequentibus, cum dicitur

28 *Per gloriam & ignobilitatem.* Aliquando Apoſtoli fuerunt ab hominibus reputati valde glorioſi, ſicut dicitur Act. 14. cap. quod Licaoniſtæ Paulo & Barnabæ volebant tanquam dijs ſacrificare. Et alibi incarcerati fuerunt, vt viles, & abiecti, ſicut patet ex eodem libro.

1 *Per*

Digitized by Google

a *Vt sed.* apud quosdam, quod falsum est. Et non dicit simpliciter, habiti seductores, sed addit, vt, & inde est infamia. Et apud alios habiti.

b *Veraces.* vt. Q. Quod verum est vt nec bona æstimatione superbiamus, nec mala doleamus. Item habiti apud alios.

✠ THEODOR. Omnia pugnant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamē & hæc, & illa arma esse iustitiæ pronūtiauit, & per ea, quæ sunt contraria vnam virtutem contemperauit. Nam neque gloria eum extulit, neq; ignominia deiecit, nec eum laus inflauit, nec maledictum excruciauit, sed per contraria ingrediēs, mansit immutabilis.

B

c *Vt castigati.* i. per verba a prædicatione coerciti. Apud alios non castigati, quod esset mortificatos esse. Ideoque pro eo ponit, & non fumus mortificati, quia nō vincebant, nō cedebant. Mortificatur, n, qui in fidei confessione non permanet. Vel de morte temporali potest intelligi. Facti sumus, vt castigati, q a permisit eos deus pressuris exerceri, vt merito crescerent. Et non mortificati, quia non pmittit deus corporaliter occidi, & si multi martyres occidūtur, non moritur ecclesia, sed aduersis emendat. Itē habiti non solum egentes, sed tibi insufficientes. *Vt sedu. Sicut qui igno. &c.* Nota quibusdam addi, vel vt, vel quasi, vel sicut, vel tanquam. Hæc sicut in somnijs trāsierunt, sed contraria sine quasi, ponuntur, quia certa.

d *Quasi tristes.* Inimici putabant eos nō euadere minas iniquorum, ipsi ope dei tuti sunt a morte præsenti, & futura.

e *Omnia possident.* Qui terrenas diuitias abijcientes, cælestes per fidē iam tenent, quasi nihil habentes omnia possident, q terrenis in vsum, vel opus misericordiæ retentis, cælestes se quandoque habituros sperant. Gloria apostolorum fuit, nihil omnino possidere, sine sollicitudine esse, & tam res, quā dños earū possidere, quia omnia ad pedes eorū ponebātur.

C

[Margin: Aug. tra. 39. in Ioan. — † ignominiam. — † apertum est. — † Non constringimini in nobis, sed constringimini in præcordijs vestris, id est, in vestris affectibus, & trepidis obseruationibus cæremoniarum legis. — Aug. in ps. 138. & 48.]

✠ Theod. Omnia pugnant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamen, & hæc, & illa esse arma iustitiæ pronunciauit, & per ea, quę sunt contraria vnam virtutē contemperauit. Nā neque gloria eum extulit, neque ignominia deiecit, nec eū laus inflauit, nec maledictū excruciauit. Sed per contraria ingrediens mansit immutabilis. Dextera autem vocat ea, quæ animo grata esse videntur, sinistra autem, quæ sunt contraria ab ea, quæ est de rebus opinione, imponens nomina. Iure autem admiranda sunt ea, quæ sunt in fine. Cum enim dixisset, vt mendici, non subiūxit, necessarijs autem abundātes, sed multos autē locupletantes. Ab omnibus enim pecuniam colligens, mittebat ad pauperes, & qui nihil habebat, cuiusuis piæ domus erat dominus.

D

a tem, per infamiam, & bonam famam. Vt seductores, & ve- 1 2
(a ¶ Vnde infamia. — a ¶ Vt bona fama. ¶ Apud alios. b ¶ Habiti. c ¶ A deo reprobati. d ¶ A deo probati. e ¶ De vitio in vitium ruentes.)

b races, sicut, qui ignoti, & cogniti. Quasi morientes, & ecce 3 4
(a ¶ Secundum alios in virtutibus. ¶ Bonis operibus apud aliorum opinionem. b ¶ Vt putabantur cedere a prædicatione, & non cedebant. c ¶ Iterum habiti. ¶ Quia non vere. d De tribula. e Eramus.)

c d viuimus, vt castigati, & nō mortificati. Quasi tristes, semper 5 6 7 8
(a Vere. b Quia hæc tristitia gaudium operatur. c Habiti. d Veris bonis, & spiritualibus. In terrenis egestatem patientes. e Eramus. Spiritualibus diuitiis.)

autem gaudentes. Sicut egentes, multos autem locupletan- 9 10 11
(a Habiti sumus non solum egentes, sed etiam. b Penitus. Spiritualis boni, vel terreni. c Non solum spiritualia. Et etiam spiritualia, quia deum timentibus nihil deest. d Sumus. e Libere ex conscientia loquitur.)

e f tes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Os no- 12 13 14
(a In omnibus prædictis. b Mens nostra. Et ideo hoc feci, quia mens est plena diuinis, nec erubescit dicere, quod in te habet, & ideo si quas angustias, & inopiam scientiæ, vel boni operis habetis, non hoc a nobis habetis, vt vos putatis, qui pseudo præfertis, sed quia dura corda habetis ad intelligendum, & complendum.)

g strum † patet ad vos, o Corinthij, cor nostrum dilata- 15
(Angustias patimini.)

h tum est. † Non angustiamini in nobis, angustiamini au- 16 17
(Quam nos.)

tem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remu- 18
(O si dilatati fueritis. a Abundantia scientiæ, & virtutum, & spe futuri.)

nerationem, tanquam filiis dico, dilatamini, & vos. 19 20

E

f *Os nostrum. Q.* Multa dixi de vobis, sed hæc omnia ample, & diffuse dicta, ad vos corrigendos spectant o Corinthij, & non ad meam superbiam. Q. stulti, qui me dimisistis.

✠ Ambrosius. Hoc libertatis causa loquitur, & puræ conscientiæ. Mali enim sibi conscia mens, loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat.

g *Cor nostrum dilatatum est, &c.* * Augustinus. Vnde dilatatum est cor, nisi per charitatem spiritalem? iuxta Psal. Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.

h *Non angustiamini in nobis, &c.* ✠ Theodoret. Qui enim est hostili in aliquem animo, vel ipsam eius memoriam e cogitatione sua eijcit.

✠ Ambrosius. Hoc dicit, quia non oberat magistro, si discipuli male verterentur contemnentes vigorem doctrinę, quia

F

[Margin: Augu. dialog. ad Oros. q. 53. & tracta. 10. in epist. Ioan. — Dialog. ad Orosi. ca. 2. Psal. 118.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per infa. & b. *quia ab aliquibus dicebantur magi, & deceptores & ab alijs veritatis prædicatores. Et ad idem pertinet, quod subditur.*
2 Vt seductores. *reputati sumus a multis.*
3 Et veraces. *ab alijs.*
4 Sicut qui ign. *idest, reprobati a malis.*
5 Et cogniti. *idest, approbati a bonis, & tamen in istis prosperis, et aduersis sic apostoli se habuerunt, quod non recedebant a virtute per superbiam eleuati, nec per pusillanimitatem deiecti.*
6 Quasi morientes. *Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis, & sunt tria. Primum est vita, quæ maxime concupiscitur, & quantum ad hoc dicit:* Quasi morientes. *periculis mortis expositi.*
7 Et ecce viuimus. *Deo per fidem, & gratiam iustificati. Secundum est incolumitas vitæ. Et quantum ad hoc dicit.*
8 Vt castigati, & non. *quasi dicat licet a deo per flagella castigemur, tamen a morte per eum eripimur. Tertium, quod concupiscitur in vita præsenti est iocunditas, & quantum ad hoc dicit.*
9 Quasi tristes, semper. *i. quamuis in his, quę pertinent ad carnē patiamur afflictionem, tamen per spiritū maiorem cōsequimur mentis consolationem, secundum illud Act. 5. g.* Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
10 Sicut egentes. *Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum.* Sicut egentes. *idest victum, & vestitum ab aliis mendicantes.*
11 Multos autem locupl. *idest, bona spiritualia ipsis communicantes, quæ tanto sunt meliora, quanto quæ sunt animæ corporalibus præferuntur.* 12 Tanquam ni. ha. *Nam apostoli omnia tēporalia propter Christum dimiserunt, Mat. 19. d.* Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c.
13 Et omnia possid. *Quia vincebant Christo, & non sibi ipsis. omnia aūt erant Christo subiecta, Mat. vl. d.* Data est mihi omnis po. in cę. & in ter. *propter quod apostoli reputabant omnia subiecta sibi. In cuius signū insensibiles creaturæ obediebant eis ad nutū. Notādum autem, quod apostolus in præmissis vario modo loquitur, ponendo bonū temporale contra spirituale, nam in temporalibus addit dictionem conditionalem, s. quasi vel tanquam, vel sicut, aut huiusmodi. non autem in spiritualibus, quia temporalia non habent rationem boni, vel mali secundum veritatem, sed tantum secundum hominum apparentiam, et existimationem, spiritualia vero secundum veritatem.*
14 Os nostrum. *Hic consequēter apostolus docet vsum gratiæ collatæ quantum ad interiorem deuotionem. Et diuiditur in duas partes, quia primo circa hoc de se veritatē ostendit, secundo ad hoc Corinthios inducit, ibi;* Non angustiamini. *Circa primum dicit:* Os no. pa. ad vos o. Co. *i. illa, quæ diximus, ex iactantia non protulimus, sed ad vtilitatem vestram, vt videatis amicitiam nostram erga vos, aperiendo vobis corda nostra, & ideo subditur deuotio, cum dicitur.*
15 Cor nostrum. *idest apertum ad appetendum magna, scilicet bona cælestia. Dicitur autem per oppositum cor hominis angustiari, quando appetit terrena bona, cælestibus omissis, quia terrena sunt infra hominem, & ipso minora.* 16 Non angust. *Hic inducit Corinthios ad simile, dicens:* Non angu. in no. *quasi dicat si angustiamini nimis, bona terrena appetendo modo dicto, hoc non prouenit ex hoc, quod vidistis in nobis, quia non dedimus vobis exemplum hoc faciendi, sed prouenit ex cupiditate vestra, ideo subditur.*
17 Angustiamini au. *quasi dicat hoc prouenit ex defectu vestræ deuotionis. ideo subditi.*
18 Eandem au. ha. *vobis promissam in cælestibus, sicut & nobis.*
19 Tanquam fi. di. *quorum salutem summe desideramus.*
20 Dilatamini, & vos. *ad appetenda cælestia, vt habeatis remunerationem eandem, quam expecto.*

[Margin: Diuisio.]

13 Et — 1 Nolit.

Digitized by Google

A quia vnusquisque pro operibus suis mercedem accipiet, qa quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicēte domino ad Ezechielem prophetam: *Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem, si te audierint lucraberis eos, si quominus, tu animam tuam saluabis.*

inter homines agit. Et dicit Christus: Habitabo inter illos, & ambulabo, i. corporaliter inter illos cōuersabor. Vñ alibi: In terris visus est, & cū hominib. conuersatus est, & verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Et hic Christus deus noster est, & ecclesia est populus eius, & ideo vult eos separari ab omni contaminatione.

D Baruch. 3. d. Ioan. 1. b.

Augus. li. post collat. cū Donat. cap. 20.

a *Nolite iugum, &c.* quia vos iusti, illi iniqui, & ideo in nullo debetis eis communicare.

※ THEODO.

concordi. Ne imitemini boues, q̄ alio deflectūt, & iugum trahunt, incredulorum fraudem vestræ doctrinæ præferentes.

B b *Quæ autē cō. Chr.* Vt Christ⁹, & Belial non conueniunt, sic Christus, & quilibet infidelis. Item nihil habet templum dei cū idolis, & vos estis templum dei, ideo nō debetis communicare cum his, qui sunt tēplū diaboli.

1. Cor. 3. c.

† Leuiti. 26. d.

Augu. lib. 4. de bapt.

c *Cum idolis?* Idola prohibet coli, quia ab vno deo separāt. His omnib. modis ostendit communitatem pseudo esse vitandam.

a ¶Socii esse malorum. b ¶Idest serui fieri libertate amissa, cum his infidelibus, qui prædicant carnales obseruantias, si tamen suscepistis iugum legis nolite vitra ducere.

a Nolite iugum ducere cum infidelibus. † Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem † conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? † Vos enim estis templum Dei viui, sicut dicit Deus, † quoniam inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. † Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens.

[Interlinear glosses: ¶Nulla. ¶Et quia vos lux, illi tenebræ per ignorantiam. ¶Et quia vos membra Christi, illi diaboli. Christus & diabolus non conueniunt. ¶Qui se mentitur Deum. ¶Interpretatur apostata. ¶Et vos fideles, illi quasi infideles. ¶Et vos estis templum in quo est spiritussanctus, & ipsi sunt in quibus habitat diabolus. ¶Qui vos viuere facit. ¶Et in Ezechiele. ¶Per gratiam, in illis. ¶Excolam puros faciam. ¶Et promouebo de virtute in virtutem, & perseueranter proficere faciam. ¶In corde eorum lato per charitatem. ¶Ita benefaciam, vt videar deus eorum. ¶Ita obedient, vt videantur mei, & non mundi. ¶Quia templum dei estis. ¶Non corporaliter, sed spiritualiter, vt non taceatis, sed increpetis scelera eorum. ¶Qui estis in medio nequitiæ eorum. ¶Cum exitis separate vos, vt nec consensum habeatis. ¶Carnalis obseruantiæ. ¶Ne tactus sit, idest delectatio, quod est primus motus. ¶Ante electos. ¶Receptis. ¶Meipsum dans. ¶Ad gloriam. ¶Similes. ¶Vt etiam debiliores inclinat. ¶Christus.]

f *Propter quod, &c.* Vtitur hic verbis Isaię quasi suis. Hoc ad literam dictū est de Iudæis habitantibus in babylone, nę communicarent Babylonijs inter quos habitabant, quod apostolus spiritualiter ad nos refert.

† Quod enim consortium.

Au. Tolerādi sunt quidam mali pro pace, nec corporaliter ab eis receditur, sed spūaliter. Exire est facere, quod pertinet ad correctionē malorum quantum licet p gradu cuiusque salua pace. Displicere est non tangere. Nō enim prophetæ, qui hęc dicebāt populum suum dimiserūt, sed inter eos habitabant quos increpabant, vnum tēplum cum eis intrabant, eadem sacramenta celebrabant, hoc est exire, ore nō parcere, sed redarguere, corripere, monere. Hoc est immundū non tangere, voluntate non cōsentire. Maius malum in separatione bonorū committimus, q̄ in malorū cōmixtione fugimus. Idest, dum corporaliter separamus nos a bonis pp malos, quā fugimus, in coniunctio ne malorum non remanentes, i. quam sit illud, quod fugimus fugiendo coniunctionem malorum. Spiritualiter ergo quisque recedat a malis, tali nō imputat deus sua peccata, qa non fecit aliena non, quia non approbauit. nec negligentia, quia non tacuit. non superbiam, quia in vnitate permansit.

Eccle. 13. a. 23. q. 4. ca. Tolerandam, & cap. Ecce inquiunt. Isa. 52. c.

E

* Ambro. Manifestum est hæc, quæ enumerat, esse cōtraria, ac per hoc fugiendum ab his docet, quia dicit dominus, *Nemo potest duobus dominis seruire.* Lex enim iustitiam pdicat, vt fugiatur iniquitas, lumen ostendit, quod est veritas, vt ab ignorantia, quæ tenebrę sunt recedatur, Christum in dei ministerio annunciat, vt a diabolo, qui se deum mentiri vult, recedatur, credentibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore sint alieni, idola prohibuit coli, quia templo dei sunt inimica.

Matt. 6. Ephes. 5.

d *Vos estis templum.* † Sedul. Cum vbique deus sit, tamen C in illis proprie habitare se dicit, qui eius gratia perfruuntur.

e *Quoniam inhab.* Vel de corporali conuersatione Christi, inter

Vel separamini, i. seorsum sitis, parati ꝯ eos, sicut prius p eis. Hoc ad literam dictū est Iudæis habitātib. in Babylone. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nolite, &c.* Hic consequēter docet vsum collatæ gratiæ quā tum ad infidelium deuitationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo probat quoddam dictum ibi. *Vos enim.* Circa primum dicit: *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* idest eis coniugi in conuersatione seu familiaritate: Iugū enim dicitur a iungendo. vnde charitas dicitur iugum Christi, iniquitas vero iugum diaboli, in quo iunguntur maligni. Quod autem fideles ab infidelibus debeant separari, declarat multipliciter. Primo ratione sumpta ex habitu affectus, dicens.

Diuiso.

2 *Quæ enim.* idest, quæ est in fidelium voluntate.

3 *Cum iniquitate.* quæ est in affectu infidelium, quasi dicat nulla. Secundo ex habitu intellectus.

4 *Quæ societas.* i. veritatis fidei, quæ lucet in mentib. fidelium.

5 *Ad tenebras.* idest errores in mentibus infidelium existentes, quasi dicat nulla. imo debent diuidi, sicut in prima rerum creatione: *Deus diuisit lucem a tenebris.* Gen. 1. Tertio, ratione capitis fidelium, quod est Christus, & capitis infidelium, quod est diabolus, de quibus dicit.

6 *Quæ autem conuen.* quasi dicat nulla. Et ideo, sicut hæc capita non habent aliquam conuentionem adinuicem, ita nec eorum membra habent. Quarto ex fine, dicens.

7 *Aut, quæ pars fidel.* i. sors æternæ hæreditatis ab eo expectatæ. 8 *Cum infideli.* Cuius finis est mors æterna. Et sicut nulla conuenientia est in fine, sic nec in his, quæ ad finem. Quinto, ex præsenti statu in quo fidelis est templum dei. ideo dicit.

9 *Qui autem consensus templo dei?* idest, fideli.

10 *Cum idolis.* i. cum infidelibus, qui dicuntur idola, eo quod colunt ipsa. secundum illud ps. 113. c. *Similes illis fiant, qui faciunt ea, &c.* hoc autem inducit Apostolus, quia inter Corinthios erāt aliqui sapientes reputati, qui tamen comedebant idolothita in scandalum aliorum, sicut dictum fuit. 1. Corin. 8. Propter quod apostolus loquitur ad reprimendum hunc abusum.

11 *Vos enim.* Hic consequenter probat quoddam dictum, scilicet quod fideles sunt dei templum, per auctoritatem Leui. 26. d. vbi translatio nostra habet. *Ponam tabernaculum meum in medio vestri.* loco cuius dicitur hic.

12 *Inhabitabo in il.* Licet enim deus sit in omnibus per essentiam, præsentiam, & potentiam, tamen in fidelibus est modo speciali per gratiam.

13 *Et ambulabo inter.* dando eis virtutem procedendi de bono in melius.

14 *Et ero illorum.* protegens eos speciali prouidentia.

15 *Et ipsi erunt mihi pop.* per exhibitionem debiti cultus. Per hoc autem, quod hic dicitur: Inhabitabo in illis in persona dei, habetur quod fideles sunt templum dei.

16 *Propter quod.* Ex prædictis infertur monitio, quæ sumitur ex scriptura Isa. 52. In quo tria tanguntur, quæ debent agere fideles erga infideles. Primū est, quod eorum peccata deferamus. quod notatur cum dicitur: *Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus.* Secundum est, vt occasionem fugiamus peccatorum, ibi: *Et separamini*: Tertium, ne sustineamus eorum mala, sed potius arguamus, cum dicitur: 17 *Et immundum.* palpando vitia seu palliando. Et subditur præmium in hanc monitionem seruantibus reddendum, cum dicitur.

18 *Ego recipiam.* Hic in præsenti ad familiaritatem meam per gratiam, & in futuro per assimilationem per gloriam.

CAP.

Digitized by Google

ADDITIO I.

A In c. 6. vbi dicitur in post. *Tanquam nihil habentes.*

Super hoc, quod dicitur: *Tanquam nihil habentes.* Glo. quia sibi insufficientes putabantur. Et oĩa possidẽtes, nõ solũ spũalia, sed & tpalia, quia timentib. deum nihil deest, q̃ fuit gloria apostolorũ nihil oĩno hẽre, vt sine sollicitudine essent, & tñ res quas dñi earũ relinquebant ipsi possidebant, quia oĩa ad pedes apostolorũ mittebantur, Act. 4. Potest & exponi hoc, quod dicitur: *Tanquam nihil habentes, &c.* sic. Nã apostoli licet essent omnino pauperes in effectu, & sic tanq̃ nihil habẽtes, quia de eis dicitur. Ecce nos dereliquimus oĩa. tñ in affectu erant oĩa possidentes, quia appetitus eorũ erat totaliter quietatus, & a bonis terrenis abstractus, ac si oĩa tpalia non solũ haberent, sed & possiderent: Ille. n. qui habet aliquod propriũ, si illud non possidet, adhuc appetit eius possessionẽ, sed cum iam possidet quietatur appetitus circa illud.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Notandum, quòd apostolus vario modo loquitur ponendo bonum temporale contra spirituale. Nam in temporalibus addit dictionem conditionalem.

Hoc ꝙ apostolus i aliquib. addit dictionẽ cõditionalẽ seu similitudinariã, & in aliquib. non, nõ videtur referendũ ad differentiã spũaliũ a tpalib. prout in postil. Cum. n. dicitur. *Vt seductores, & veraces*, vtrunque est spũale. similiter cũ dicitur: Quasi tristes, semper aũt gaudentes. Sed differentia attenditur s̃m certitudinẽ, & incertitudinẽ prout in glo. In illis. n. quæ narrantur, vt incerta, sicut ea, q̃ videntur in somnis, consueuit apponi hæc dictio quasi, vel sicut. Nã si quis somniũ narrat addit q. d. Quasi sedebã, seu quasi loquebar, & hmõi, sed de his, quæ homo narrat, vt vigilans non apponitur talis dictio, & iõ quia apostoli non erant seductores, nec ignoti, i. nõ approbati. Nec castigati, s. a verberib q̃ patiebantur, vt abstinerent a p̃dicatione. a qua tñ pp hoc nõ abstinebant. Nec tristes, quia in persecutionib. gaudebãt. Nec egẽtes, quia quærentib. dñm non deficit oẽ bonum. Nec nihil habẽtes eadẽ rõne. Iõ in omnib. istis ponitur dictio similitudinaria, s. quasi, vel sicut hmõi, ad denotandũ, ꝙ ista non dicebantur de eis certitudinaliter, sed in suis oppositis talis dictio similitudinaria D non ponitur. Erant. n. vere veraces, & vere cogniti, i. approbati, et sic de aliis.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. *Et ambulabo inter eos, &c.*

Hoc quod dicitur: *Et ambulabo inter eos, & ero illorũ deus, &c.* exponitur aliter, & magis proprie in additione prima super illud cap. Leui. 26. vide ibi, &c.

Repli. In epist. secunda ad Cor. 6. vbi dicitur de apostolis *tanquam nihil habentes, &c.* vbi Burgen. ponit expositionẽ repugnãtẽ quasi cunctis doctorib. & spãliter beato Aug. in de ciui. qui dicit illos potentes apostolos potenter vouisse dicendo. *Ecce nos reliq. omnia, &c.* Et idẽ 3. li. mirabilium sacræ scripturæ, dicit dñm eis efficaciter p̃cepisse nihil hẽre, & sicut contra votũ potens apostoli venissent, si relicta a dñis, & ad pedes eorum posita possedissent, prout hic dicit Bur. Credo, ꝙ nõ fuerit paupertatis amator. Similiter cõtrauenissent apostoli præcepto domini, quod de sanctissimis apostolis post missionem spiritussancti non est dicendũ.

In eo. ca. post. ꝙ apostolus vario mõ loquitur ponendo contra spũale. in tpalib. apponit conditionẽ, quasi vel sicut, in spiritualibus aũt loquitur simpliciter. Burg. aũt obijcit, ꝙ non valet talis distinctio, quia aliq̃n vtrunque extremũ est spũale. sicut seductores, & veraces, sicut tristes semper aũt gaudentes. vbi neutrũ est tpale, dicit igitur differentiã illã loquendi debere attendi penes certitudinẽ, vt ibi ponitur, quasi denotetur incertũ, reliquũ vero sine conditione denotetur certũ: Sed hoc nõ vr̃ bene dictũ, quia apostolus cõparat hominũ carnaliũ opiniones ad rei veritatẽ. sed certũ est apud apostolũ illa determinata per conditiones, ꝙ fuerunt hominũ illorũ opiniones, certam & reputabant opinantes habentes respectũ ad defectũ tpaliũ, & q̃uis opiniones illæ erant falsę apud apostolum, tñ erant certæ apud eos. p hoc ad argumẽtũ Burg. quis aliqua subiecta opinioni eorum erant spiritualia, tñ non, nisi in relatione ad sensibilia, secundum quorum penuriã apparentem ipsi iudicabant defectum talium spiritualium, putantes eos ideo tristes, & seductores, quamuis in rei veritate potius gaudebant de illis sensibilium, & temporalium defectibus.

CAP. VII.

B HAs igitur. ✠ Theophy. Quas illas narras promissiones? eas scilicet, quibus nos sumus certiores effecti, tẽplum nos dei futuros, eundemque habituros, & inhabitantẽ nobis, & inambulantem, hunc ipsumque nobis in deum futurum, & patrem.

Quocirca purgemus nosipsos actionibus malis. Hæ namque inquinamenta sunt carnis, & infectarum cogitationũ illuuies. Sequitur: Vel.

b *Ab omni iniquitate.* s. mentis, quod tunc fit, si timorem dei sequimur. quia qui sine deo hæc agit, sanctus mundi est, non dei.

Vel ab inquinamento carnis, i. carnalis obseruantiæ, & perficientes sanctificationem, quę est tãtum spiritussancti.

✠ Basilius. Inquinamentum carnis fortasse illud sit, si quis se commisceat cum ijs, qui res a lege vetitas ipsi faciunt, spiritus verò inquinamentum, si quis aduersus hos, qui res huC iusmodi, vel sentiunt, vel faciunt, perinde ac si nihil referret ita se gerunt.

✠ Theo.

CAP. VII.

a ¶Et quia dominus hoc præcipit, & bene promittit.
b ¶ s. quod deus habitabit in nobis, & recipiet nos.

a HAs igitur ha^b^bentes pro^a^missiones charissimi mundemus nos ab o^b^mni inquinamento, ca^a^rnis, & sp^b^i^c^ritus p̃ficiẽtes sanctifica^a^tionẽ in timo^b^re dei. †Capi^c^te no^a^s, ne^b^minem læsimus, neminem co^c^rrupimus, neminẽ ^d^† circumuenimus. No^a^n ad conde^b^mnationẽ vestram dico. [1–9]

a ¶Quia multa sunt carnalia vitia, vt omnia fugiamus.
a ¶Vt est luxuria. b ¶Vt est ira. c ¶Bona operatione.
a ¶In baptismo cœptam. b ¶Vt deum vereamini, qui solus sanctos facit: c ¶Et ad hæc nos habere exemplum.
a ¶Non illos pseudo. ¶Quia. b ¶Vestrum. c Improperando, vt pseudo. d Admixtione falsitatis tanquam fermenti
a Fraudulenta suorum ablatione, vt pseudo, qui vestra blande auferunt. b Hæc autem.
c Vt vos abiiciam, qui in istis peccastis. d Sed corrigo.
Diligo enim vos, sicut prædixi, & hoc est.

¶Capaces estote nostri.

†fraudauimus.

✠ Theod. Spiritum hic vocat animam. Spiritus autem inquinamentum, communionem idolorum. Inquinamen- E tum vero carnis, actionum iniquitatem.

✠ Ambrosius. Ideo non dixit, *ab inquinamento carnis, sed ab omni inquinamẽto*, vt tota vitia carnalia fugiamus. Oẽ enim, quod lex prohibet carnale est.

c *Capite nos, &c.*

✠ Theoph. Hoc est recipite, & ample adeo, & effuse, vt non augusta quadam, & tenui charitate a vobis nos cõplectamur.

✠ Ambrosius. Considerare vult illos, q̃ dicit, vt receptis his in animum, conferãt secum vera esse, quæ loquitur, & spernantes hos quos tangit, omnem animũ trãsferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudo enĩ apostoli erant, qui & nocebant illis, corrumpentes sensus illorum, & grauabant sacculos eorum circumuentione serpentinæ astutiæ.

d *Non ad condemn.* ✠ Ambro. Hoc est, non vos abijcio, F sed vt corrigatis moneo, qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit.

a Prædi-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

HAs igitur. Postquã apostolus monuit Corinthios de bonis agendis in futuro, hic consequenter cõmẽdat eos de bono p̃terito. Et diuiditur in duas partes, q̃a primo ponitur ad p̃dicta qđã continuatio. secundo Corinthiorũ cõmendatio ibi: *Multa mihi fiducia.* Prima adhuc in tres, quia primo ponitur vtilis monitio. scđo inducitur exẽplificatio, ibi: *Capite nos.* tertio monitionis intentio, ibi: *Non ad condemnationem.* Circa primũ cõtinuando se dictis, dicit.

Diuisio.

1 *Has igitur.* de receptione fidelium ad gratiam in præsenti, & gloriam in futuro, vt dictum est in fine ca. præcedentis.

2 *Mundemus nos.* i. a peccatis carnalib. & spiritualibus, quia nihil coinquinatum intrabit in illam ciuitatem cælestem, Apo. 21.

3 *Perficientes.* per sanctam conuersationem.

4 *Sanctificationem.* in baptismo inchoatam.

5 *In timore.* scilicet filiali, qui habet charitatem annexam.

6 *Capite nos.* Hic ad propositum inducit apostolus seipsius exẽplum, di. *Capite n.* idest accipite nos in exemplum, quia munde viuimus in hoc mundo, nulli nocumentum inferendo in personã. quod notatur cum dicitur.

7 *Neminem læ.* nec etiam in fama. ideo subditur.

8 *Neminem circum.* idest decepimus ipsum defraudando.

9 *Non ad condem.* Hic consequenter aperit suæ monitionis intentionem. di. *Non ad cond. vestr.* de contrariis vitiis vos vocando tanquam obstinatos. tunc enim ad condemnationem alicuius fit talis vocatio quando reputatur obstinatus, sed quãdo fit sub spe correctionis tunc non fit ad condemnationem, sed ad emendationem, & sic loquitur apostolus. ideo subdit.

4 San-

1 Prædi-

Digitized by Google

A a *Prædix. enim iam, &c.* ✠ Ambro. ex prædictis, vult illos, cognoscere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere, & ad præsentes passiones pro Christo, & ad futuram vitam, non vt quo illos subijcit, sed vt participatione dignos se faciant, exhortatur.

b *Ad commoriendum.* Vel vt mecum patiamini, & mecum coronemini.

c *Repletus sum conso.* Per iam correctos inuitat alios ad correctionem.

✠ Theodor. Vestra enim recordatio omnis consolationis mihi causa est.

B d *Superabundo, &c.* Dum videt eos proficere pro quibus patitur, gaudet.

e *Caro nost.* Quia & in aduersis anima, quæ in corpore patitur, spe futuri quiescit.

✠ Theoph. Et pressuras explicat, & verbis extollit, vt ostendat tantam fuisse gaudij magnitudinē, vt vel dolores, quibus caro eius affligeretur, decusserit. Rectè autem carnem suā nullam habuisse remissionem subiecit, quia animus illi, & constans erat, & insuperabilis.

✠ Ambr. Pressuras, & cædes memorat, quas patiebant' causa credentium, vt magis prouocet eos ad charitatem.

f *Foris.* de apertis inimicis, intus de falsis fratribus, qui difficilius tolerantur. Vel ab his, qui foris sunt tribulatio: de his, s. fidelibus, qui intus, i. in ecclesia timores, ne mouerentur. Vel de his, qui sunt intus, i. in ecclesia corpore, non mente, nomine, non homine, idest de falsis fratribus, vt prius.

Act. 21. ✠ Ambro. Pugnæ erant corpori, animo timores. Illic enim timor est, vbi intellectus est. Sed timor hic, propter eos erat, qui crediderant, ne passione eius scandalizarent'. Nam

C sibi quid iā timeret, qui patiebatur? Præterea cum dicat in Actis apostolorum, *non solum ligari, sed & mori.* Paratū se pro nomine Iesu Christi? Videtur.n. totum hominem afflictum in carne significasse, vt ex parte spiritus, q. homini datur. Vt maneat, qa impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur, sed vt hō totus ex parte corporis, & animæ afflictus in carne dicatur, ex parte vero spiritus impassibilis. Potest, & sic intelligi, vt foris pugnæ, id est, in publico a perfidis, fierent contra fidos, dū furore pleni resistebant veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, vbi erat Apostolus. Quis enim homo nō timeat angustias? Sed quia in dei rebus propensior erat, timorem hunc spe, superabat.

D

a ¶Diligo enim vos, sicut prædixi, & hoc est. b ¶Secundum curam & dilectionem. c ¶Q ita diligo vos, quod vestra mors in peccatis videtur mea, & vita in virtutibus similiter.

a Prædiximus enim, quòd in cordibus nostris estis, ad com- 1
b ¶Et ideo moneo. 2
moriendum, & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est 3
a ¶Dum considero, quæ in vobis sunt. b ¶Et. ¶Quia per primam epistolam correcti ideo pro eis gloriatur.
c ¶Ad alios, videte ne sit vana: d ¶Et etiam consolatio. vnde subdit.
c apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum 4
a ¶Audita vestra correctione. b ¶Gaudium meum superat omnem tribulationem, quæ partim erat in animo pro peccatis vestris.
d consolatione, superabūdo gaudio in omni tribulatione ve- 5
a Memorat, quæ patitur causa credentium, vt eos prouocet ad charitatem. Q Bene dixi in tribulatione, quæ vere magna est.
stra. Nam & cum venissemus Macedoniā, nullam † requiē 6
a Et si animus requieuit. b Secundum corpus, & animam. c Quia phithonem ibi fugauit de ancilla.
d Et vere omnem, quia. In corpore. A perfidis, qui sunt extra ecclesiam.
e habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi, foris 7
f a Tribulationes. In animo, ne ecclesia deficeret. b Ita grauiter passi sumus. 8
c Deus. d Spiritu, vel afflictos.
g pugnæ, intus timores, sed qui consolat' humiles, consolat' 9
Quia coadiutorem recepi. Propter. 10
est nos deus in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu 11
Quia scilicet desideratus aduenit. Vel quo. Nos.
h eius, sed etiam in † consolatione, qua consolatus est in
a In vestra emendatione. b Consolatus est Titus. c De emendatione.
d Indignationem contra pseudo.
i vobis, referens nobis desiderium vestrum, fletum vestrum, 12
k a De commissis. b Pro mea defensione. c Referens hoc. 13
d Quam de tribulatione dolerem. 14
†vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. 15

† relaxationē.
† solatio.
† vestrum studium.

g *Sed qui consolatur.* ✠ THEODOR. Hic est eius scopus & beati Titi virtutē ostendere, & eorum in ipsum dilectionē inflammare, is enim has ferendi literas ministerio functus est, & ideo dixit, quod cum apparuisset, suffecit ad malorum impetum discutiendum.

E

* Ambro. Quoniam deus suorum non est immemor, accelerauit aduentum Titi, vt refrigerio esset positis in feruore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat cō dolentem.

h *Qua co. est in vo.* Quia vidi Titum consolatum in vobis, & ego consolatus sum.

i *Annuntians nobis desiderium.* * Ambro. Nuntiauit Titus desiderium habere illos emendandi se. Addiscentes enim, quæ promissa sunt bene viuentibus, incitati sunt ad desiderium eorum.

k *Fletum vestrum.* * Ambrosius. Correpti flebant dolentes, quia peccauerūt, nec excusare nisi sunt, vnde apostolus gloriatur

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prædiximus e. quod. *cogitando iugiter de vestra vtilitate, & salute, intantum, quod pro ea paratus essem mori, ideo subditur.*

2 Ad com. & con. *vita gratiæ, & gloriæ, quasi dicat hanc vitam desidero vobis, sicut & mihi.*

3 Multa. *Posita monitione, hic consequenter apostolus ponit suam commendationē de bono Corinthiorum præterito. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit hanc commendationē. secundo eius expositionē, ibi:* Nam cum venissemus. *In commendatione vero Corinthiorum ponit quadruplicem affectum quem conceperat de bonis operibus sicut & quilibet debet de bonis amici concipere. Primus est affectus fiduciæ. ex hoc.n. q videt eum bene incipere, confidit q bene perficiet. et quantum ad hoc dicit:* Multa mi. fi. est ap. v. *de perfectione boni inchoati. Secundus est affectus gloriationis, nam amicus est alter ipse, propter quod gloriatur de bonis amici, sicut de suis. ideo subditur.*

Diuisio.

Quadruplex apostoli affectus ad Corin.

4 Multa mi. g. de v. *i. de vestris operibus bonis. Tertius est affectus consolationis. nam omnis lætitia est tristitiæ diminutiua, propter quod bonum amici cognitum est tristitiæ præcedentis diminutiuum, & per consequens consolatiuum. ideo subdit:* Repletus sum con. *Quartus est affectus exuberantis gaudij, scilicet quando bonum amici non solum minuit tristitiam, sed totaliter eycit eam per gaudium superueniens, ideo subditur.*

5 Superabundo gau. *i. ex peccatis vestris, illata mihi, q. d. gaudiū quod concepi de bono vestro superueniente totaliter superat tristitiam quam conceperam de malo vestro præcedente. Aliqui dicunt, q hæc est litera. In omni tribulatione nostra, & sic est sensus, quod lætitia, q̄ conceperat apostolus superauerat tristitiam, q̄ superuenerat ei ex tribulatione mota contra eum in Macedonia, quæ tangitur in parte sequenti. & ideo litera sequens magis concordat huic expositioni. tamen ex vtroque tristitiam habuerat, vt tangit in sequentibus.*

6 Nam & cum ve. *Hic consequenter apostolus exponit dictam cōmendationem quantum ad duo, quæ dixerat in ea. secundum exponitur ibi:* Sed qui consolatur. *Dixerat autem apostolus se fuisse tristatū: Cuius causam exponit, dicens:* Nam & cum veni. Maced. nul. re. ha. ca. no. *Non dicit spiritus noster, quia consolabatur in mente.*

7 Sed omnem tribu. *quæ plenius explicatur Act. 16. d. vbi dicitur, q Paulus, & Sylas verberati, & carcerati fuerunt crudeliter, & pedes eorum cippo constricti ex turbatione mota contra eos, eo quod Paulus spiritum phytonicum eiecerat de quadam puella, quæ magnum quæstum præstabat suis dominis diuinando.*

8 Foris pugnæ. *ab infidelibus.*

9 Intus timores. *a falsis fratribus.*

10 Sed qui conso. *Secundo dixerat apostolus se fuisse cōsolatum. Hoc exponit apostolus primo ponens consolationis materiā. secundo subdit ad hoc rōnem, ibi:* Contristati enim estis. *tertio infert suam conclusionem, ibi;* Igitur, & si scripsi. *Materia vero suæ consolationis duplex fuit. Vna aduentus Titi ad ipsum, qui erat sibi gratissimus. Et hanc tangit, dicens:* Sed qui conso. hu. *i. afflictos. Alia fuit vera pænitentia Corinthiorū, quā sibi retulerat Titus, sicut viderat. ideo subditur.* 11 Consolatus est in. *idest ex commēdatione vestra per eum nobis reuelata. ideo subditur.*

12 Referens no. ve. *idest ardorem proficiendi, sicut per contrarium fuerant ante pigri.*

13 Fletum ve. *ratione delicti commissi.*

14 vestram æmulat. pro. *pseudo apostolos repellendo amore Christi, & mei.*

15 Ita vt mag. gau. *de pœnitentia vestra, quam prius dolueram de peccato commisso.*

Vel

Digitized by Google

riatur in his. *Veſtram æmulationem pro me.* Addiſcentes enim
A charitatem apoſtoli erga ſe cœperunt illum defendere con
tra aduerſarios.

a *Etſi.* prius: *pœniteret.* Hoc dicit ne videatur inhumanus, qui de aliorum triſtitia gauderet.

hēna,& deſiderat reformari,qui ſcit ſe per peccatum deformem, & habet zelum bonorum operum, & vindicat in ſe, quod deliquit: Vel. D

i *Exhibuiſtis.* id eſt,oſtendiſtis puniendo illum,qui inceſtū admiſerat, vos eſſe incontaminatos. *A negotio.* i. graui pctō illius, qui vxorem patris habuit, cui conſentiendo inquinati eratis.

b *Videns.* Q. non me pœnitet,ſed gaudeo. *Vid. quod* i. quamuis videam,quòd epiſtola cōtriſtauit, vnde primum dolui, & me pœnituit.

c *Et ſi.* i. quāuis *ad bo.* i. paruo tempore. Vnde bona ſpes eſt correctionis eorum, & ideo iam non pœnitet,ſed gaudet.

*ita.

✻ Theodor. Etſi enim illæ litteræ vos ad tempus triſtitia affecerunt, ſed vobis maximam vtilitatē attulerunt, ego autē gaudeo, vt qui non nudam triſtitiā, ſed triſtitiæ fructum videam, illa enim triſtitia germinauit laudabilem pœnitentiam. B

† 1. pet. 2. e. † non pœnitendam parit. † affert.

d *Contriſtati.* Non cum ira, quæ peiores efficit, ſed cum pudore, qui corrigit.

e *Pœnitentiam in ſa.* Auguſ. Satisfactio pœnitētiæ eſt cauſas peccatorū excidere, nec earū ſuggeſtionibus aditū indulgere.

† omnem dāſtis.

a ¶ Inde probari poteſt, quod gaudeo, quia iam non pœnitet me. b ¶ Illa prima. c ¶ Modo. ¶ Quia correcti.

Quoniam etſi contriſtaui vos in epiſtola, non me pœnitet. 1

a ¶ Prius. ¶ Dum ind grati, vel incorrecti. b ¶ Non me pœnitet, ſed gaudeo videns, quod.

a Et ſi pœniteret videns, quòd epiſtola illa, & ſi ad horam vos 2 3

b a ¶ Dico, quod gaudeo. ¶ Non tantum ideo. b ¶ Contra me. c ¶ Quia ſi animaduertentes culpam pœnituiſtis. 4

contriſtauit, nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed qā 5

a ¶ De hac triſtitia gaudeo, quia hoc eſt ſecundum Deum, ideſt, ſecundum voluntatem, & inſpirationē dei.

c contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecū 6

¶ Nec in aſperis. a ¶ Quia omnia noſtra proſunt.

dum Deum, *vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. 7

a ¶ Vere non damnum patimini, nam commodum potius, quia. b ¶ Dum triſtis eſt peccator, quia peccauit, quia fecit, quod deus odit. c ¶ Satisfactionem.

d †Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam, & 8

a ¶ Quæ valet etiam. ¶ Aeternam. b ¶ Sed. ¶ Quæ non ad correctionem, & ideo ab ea cauete.

e ſalutem † ſtabilem operatur. Seculi autem triſtitia mortem 9

a ¶ Qui in vobis experti eſtis, quod dico. b ¶ ideſt tam paruum quid. c ¶ De peccato. 10

f †operatur. † Ecce enim hoc ipſum, ſecundum deum con- 11

¶ O. a ¶ Emendandi, quod deliquiſtis, nec hoc ſolum.

g triſtari vos, quantam in vobis operatur ſollicitudinem, ſed 12

h a ¶ Vt contra pſeudo me defendatis. b ¶ Contra vos, pro malis, quæ geſsiſtis. 13 c ¶ Ne in futuro tale quid contingat. d ¶ In melius prouehi.

defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſi- 14

a ¶ Vt me, vel alios bonos imitemini. b ¶ Quia peccantes punitis etiam voſipſos. 15 ¶ Vt vniuerſaliter dicam vos triſtari ſecundum deum In omnibus exhi &c. duce fide. 16

derium, ſed æmulationem, ſed vindictam. In omnibus 17

¶ Vt ſitis incontaminati Chriſtiano negotio agendo. ¶ Et quia incontaminati, igitur apparet, quod non propter illos principaliter ſcripſi, ſed propter illum, qui fecit, & illum, qui ſuſtinuerat iniuriam. Quod ita dicit. 18 19

i † exhibuiſtis vos † incontaminatos eſſe negotio. Igi- 20

¶ Pro illis. ¶ Tantum. ¶ Qui rapuit.

k tur etſi ſcripſi vobis, non propter eum, qui fecit iniu- 21

✻ Ambro. Quādo omnia, quæ ad profectum melioris ſpei pertinent, meditari videntur zelum habentes apoſtoli, & præceptoris ſui, in omnibus officijs humanę cōuerſationis, duce fide probos ſe videri contendunt.

✻ Theodo. Aperte oſtendiſtis vos non eſſe lætatos ijs, quæ ab illis male facta ſunt. Hoc enim dicit illud, vt puri eſſetis. E

† 26. q. 1. c. affectum. in fi.

✻ Theophyl. Non ſolum, inquit, vos eſtis nil tale facinus auſi, quale fornicator ille cōmiſit, quin etiam neque illi⁹ vſi eſtis cōſortio. Et qm̄ in ſuperiori epiſtola dixerat, & vos inflati eſtis, quod dictum, criminis hoc faciebat participes, ſic ait, nunc vero, vel huiuſmodi detriuiſtis ſuſpitionem, & palam feciſtis eius negotii, hoc eſt peccati, & labis vos fuiſſe immunes.

† incontaminati ſitis.

f *Sæculi autem, &c.* dum dolet peccator ſe detectum.

* Ambro. Hoc dicit, quia ſicut ſm deum triſtitia vitam operatur, pœnitet enim, & ſperat dei miſericordiam; ita ſm mundum triſtitia mortem operatur. Detectus enim peccator triſtis eſt quaſi puniendus, non habens a quo ſperet miſericordiam, & ſi forte ad præſens defuerit, qui vindicet, dei tamen iudicium euadere non poterit.

g *Ecce enim.* Triſtitia ſm deum facit pœnitere in ſalutem, quia quæ ducunt ad ſalutem, id eſt ſollicitudinem operatur.

C h *Quantum in vo.* Qui pœnitet ſollicit⁹ eſt ne denuo peccet, & non ſe excuſat, ſed confitetur, quod eſt ſe defendere a Gehenna,

K *Qui fecit iniu.* Vt ille, qui inceſtum fecit. Vel illos tangit, quos ſuperius in 1. epiſto. iniurias, & fraudes fratrib⁹ feciſſe dixit. Et oſtendit non magis cauſa eorum, qui peccauerunt ſcripſiſſe remitti eis, quā cauſa eccleſiæ, quæ omni contumeliam, aut fraudem patiēti compatitur, & indignatur. Et hoc eſt, quod ait: Igitur & ſi ſcripſi vobis, non tantum propter eum, qui fecit iniuriam, id eſt, fraudem proximo ſuo, nec propter eum, qui paſſus eſt fraudem: *ſed ad mani. ſol. no. quam pro.* Totius populi ſollicitudinem ſe habere oſtendit, vt ſcili- F

cet

NICOLAVS DE LYRA.

Vel aliter apoſtolus prius correxerat eos dure in epiſtola prima, & poſtea timens ne ex hoc caderent in deſperationem ſeu aliud malum, ad tempus doluit de ſcriptura illa, ſed poſtea vidēs bonum correctionis futurum gauiſus fuit. Ideo dicit.

1 *Quoniam, & ſi co. vos in.* durè vos corripiendo.

2 *Non me pæ.* modo.

3 *Et ſi pæniteret.* prius ratione dicta.

4 *Videns, quod epi. il. et ſi ad ho.* ideſt, tranſitorie.

5 *Nunc gau. non quia con.* ſicut medicus non gaudet de amaritudine, quam infirmo propinauit, ſed de ſanitate per eā cōſecuta.

6 *Contriſtati enim.* Hic conſequenter inducit rationem, pp quā eorum triſtitia fuit ei occaſio gaudii, ſiue materia, ſ. qa triſtitia illa fuit ſecundum deum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propoſitū, ſecundo declarat quoddā dictum, ibi. *Ecce enim,* Circa primū dicit. *Contriſtati e. eſtis. ſ.* Circa, quod ſciendum, quòd omnis triſtitia oritur ex amore. cum. n. aliquis triſtatur, hoc eſt, qa caret amato bono, vel quia timet euenire aliquid contrariū boni amati. Eſt aūt duplex amor, ſ. amor dei, & ſæculi. Ex amore verò dei oritur triſtitia de peccato, quæ eſt ſm deum, quæ nullum affert homini detrimētum, ſed magis bonum fructum. iō ſubditur.

Diuiſio.

7 *Vt in nul.* i. ex correctiōe noſtra, ſed magis bonū. iō ſubditur.

8 *Quæ e. ſe. deum tri.* ideſt inducit ad pænitentiam de peccatis, quæ pænitentia ducit ad ſalutem. 9 *Stabilem.* id eſt æternā. Sed contra hoc aliquis obiicere poſſet, quia triſtitia de peccato eſt ipſa pænitentia, nihil autem ſeipſum inducit. *ergo, &c.* Dicendum, quòd pænitentiæ tres ſunt partes, ſcilicet contritio, confeſſio, & ſatisfactio. Triſtitia verò de peccato eſt prima pars pænitētiæ, & cauſat alias duas ſequentes, non ipſam. Triſtitia vero ſæculi, quæ oritur ex amore, ſæcularis boni, ingerit detrimentum ſpiritualis boni. ideo ſubditur.

10 *Sec. au. tri. o. mor.* ideſt peccatum. Iaco. 4. b. Qui enim voluerit amicus eſſe huius ſæculi, inimicus dei conſtituitur.

11 *Ecce enim.* Hic conſequenter declarat qualiter triſtitia Dei operatur pænitentiam in ſalutem, dicens: *Ecce enim hoc ipſum ſe. Deum contri. vos.* ideſt, triſtitiam, quam vobis intulit, quæ eſt ſecūdum Deum.

12 *Quantam in vobis.* ad vitandum mala, & agendum bona in illis, qui prius erant ad hæc pigri, & non ſolum hoc, ſed etiam, quæ ſequuntur.

13 *Sed def.* ſ. mei contra pſeudo apoſtolos, ipſos repellendo.

14 *Sed indignat.* contra peccata commiſſa non ſolum a ſe, ſed etiam ab aliis.

15 *Sed timorem.* de recidiuo.

16 *Sed deſiderium.* proficiendi in melius.

17 *Sed æmulationem.* imitando bonos.

18 *Sed vindictam.* puniendo peccata propria, & etiam aliena potiſſime, quia illū fornicatorē nefarium, de quo habetur epiſ. 1. c. 5. punierant. cui tamen prius nimis fauerant. ideo ſubditur.

19 *In omnibus exhibuiſtis.* Quia ſicut ſuſtinentes peccatorem contaminantur, ſic punientes emundantur.

20 *Igitur.* Hic infert concluſionem intentam, dicens: *Igitur & ſi ſcripſi vobis.* de illo nefario puniendo, & accipitur hic ſi, pro quia, quia ſic ſcripſerat.

21 *Non propter eum.* maculando lectū patris, vt ſcilicet puniretur tantum, ſed vt emundaretur, & alii ex eius pœna terrerētur.

1 Nec

cet iniusti emendentur, & polluti sanctificentur, & ecclesiæ reconcilientur.

✠ Ambro. Emendando iniustos, & pollutos sanctificando & ecclesiæ reconciliando, totius populi sollicitudinem se habere demonstrat.

a *Ideo consolationem.* ✠ AMBROS. Accepisse se, ac per hoc, & dare dicit cõsolationem. Accipit autem, cum dicit se corrigere velle, quos arguebat, vt per pœnitentiam se reformarent, dat autem dum eos reuocat ad Ecclesiã, ne diu contristati desperarẽt de se, & ad publicam, & funestam vitam declinarent.

b *Abundantius ma.* Q. de vtroque, i. de correctiõe vestra, & de gaudio Titi. Sed magis abundantius de gaudio Titi sumus gauisi, quia gaudebat non solum de correctis, sed etiam de alijs quos sperabat corrigendos.

✠ THEODOR. Valde autẽ lætatus sum, quod Titus vestri in animo memoriã gestaret, omniũ vestrum charitatem prædicans, & experientia didicit vera esse, quæ a me sæpe de vobis dicta sunt.

✠ Ambros. Correptos per propriam epistolam audiens se velle corrigere consolationem accepit. A Tito autem addiscens, quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in cõsolatione gaudio repletus, quia voluntas eorũ in opere cœperat approbari, Tito hoc idoneo teste cũ lętitię af referente.

c *Et si quid apud illum, &c.* ✠ Ambros. Antequam pergeret Titus ad Corinthios, audiuit ab eis, idest ab Apostolo, & qui erant cũ eo bonam voluntatem esse Corinthiorum in emendandis vitijs, ac per hoc regresso, & eadem referente, non vtique cõfusus est Apostolus, sed alacer factus est, quia non aliter inuenerat Titus, quam audierat ab eis.

d *Sed sicut.* In corrigendo veritas arguentis apparet, dũ qui arguunt se emẽdant. Dum enim correcti emendantur testimonium perhibẽt arguenti. Veram ergo ostendens Apostolus prædicationẽ suam, per efficaciam illorum ait: Sed sicut omnia in ve. &c.

e *Et viscera eius, &c.* Sancti affectus in omni bono est.

✠ THEODO. Admodum bene autem in vos affectus est, & vestri nunquã obliuione delendam memoriam circumfert, narrãs quidem quomodo eius suationibus cesseritis, & quantum ei præmium obtuleritis, qui eum, vt patrem honoretis, & tanquam spiritalem præsidem vereamini.

f *Gaudeo, quod in omnibus confidero de vobis.* ✠ Ambros. Non solum in bona voluntate eorum lætatus est, sed & in operibus bonis, quibus, quæ peccauerant, emendabant. Ideo, in omnibus (inquit) confido in vobis.

(Marginal: † læsus fuerat. — † consolationem accepimus ex consolatione vestri. — † refocillatus est. — † quia visus erat apud.)

¶Patrem cui rapta. ¶Omnibus emendandis. b ¶Iuramentum est.

riam, nec propter eum, qui † passus est, sed ad manifestandam [1] [2] sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus coram [3]

¶Teste deo. a ¶Quasi, quia & hoc intendit, & euenit. b ¶Dum correcti estis. c ¶Quæ est de correctione vestra, & gaudio Titi.

a Deo. Ideo quoque † consolati sumus. In consolatione autem [4]

a ¶Quam doleremus de tribulatione.

b nostra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi, [5] [6]

¶Iam enim sperat bonum de vobis. a ¶Titi. b ¶Non quia omnes correcti, sed quia quidam, sperat de reliquis.

c quia † refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid [7] [8]

a ¶Commendando vos. ¶Non erubesco me falsum inuenire. b ¶Mendax.

d apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus, sed

a ¶De correctione vestra confidens. ¶De vobis.

sicut omnia vobis in veritate loquuti sumus, ita & gloriatio

a ¶idest apparuit ei veritas, idest vera. b ¶Ideo. c Intima charitas.

e nostra, † quæ fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera eius [9]

a Quam ante, quia vidit profectum illorum, vel quam in alios. b Eius Titi dico.
Ambro. Ostendit Titum eos laudasse, qui solliciti erant obedire ei, in quo Apostolum reueriti sunt.

abundantius in vobis sunt, reminiscentis omnium vestrum

Quam accurate. Cordis. Corporis.

obedientiam, quomodo cum timore, & tremore excepistis

a Et quia sic in illo egistis. b Rebus. Non solum bona voluntate, sed etiam in operibus bonis.

f eum. Gaudeo, quòd in omnibus confido de vobis. [10]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nec propter eum, qui passus.* dictam iniuriam, vt vindicaretur per pœnam.

2 *Sed ad manifestandam.* vt in vobis extirpentur vitia, & virtutes augeantur.

3 *Coram deo.* Modus est iurandi ad confirmationem dicti, idest deo teste. Et quia hæc bona sunt consecuta ex sua correctione, subdit: *Ideo consolati sumus.*

4 *In consolatione.* idest, ex profectu vestro vobis dato.

5 *Abundantius magis gauisi.* i. plus, quam contristati fuimus prius ex vestro delicto. & secundã causam de gaudio Titi addit, dicens. 6 *Super gau.* de emendatione vestra.

7 *Quia refectus.* Reficiuntur enim plati de profectu subditorũ. gaudium enim amici sui erat ei materia gaudii. Vlterius addit tertiam rationem, dicens.

8 *Et si quid.* Apostolus enim commendauerat Corinthios erga Titum, qui inuenit eos tractabiles, & obedientes, & sic apostoli verba inuenit esse vera. propter quod apostolus non fuit confusus de illa commendatione, quia ita inuentum est in veritate, & patet litera. Quartam etiam rationem addit, dicens.

9 *Et viscera eius.* Quia Titus videns eorum pænitentiam, & obedientiam, & reuerentiam ad ipsum, habuit eos in visceribus charitatis magis, quam ante. de quo gaudebat Apostolus. Vlterius quintam rationem addit, dicens.

10 *Gaudeo, quod in omnibus.* Ex bono .n. eorum inchoato confidebat, quod bene de cætero se haberẽt, qđ erat sibi rõ gaudẽdi.

CAPVT VIII.

NOtam autem vobis. Hic vbi de correctis agitur, mẽtio fit de collectis, quia ab alijs non quærit, quib. suadere nõ põt. Vel vt alij codices habent, quibus sua dare non prodest.

✠ Theodor. Primum quidem Macedonum synceram fidem exponit, & quæ pro eo certamina susceperint, & quã magno, & excelso animo fuerint in paupertate. Dei autem gratiam vocauit, bonorũ possessionem, non liberũ eijciẽs, sed docens, quod per diuinum auxilium cogi possunt opes virtutis.

* Hieron. Ad collectas, & eleemosynas exemplo Macedonum prouocat, vt non putent sibi grauia, quod pauperiores videant iam fecisse.

* Ambros. Quoniam Macedones deuoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco eis gratiam datam a deo dicit, vt in tribulatione Pauli, & Silæ, scandalum non paterentur, sed in exultatione mentis acciperent confidentes de spe promissa, vt probatos se horũ passionibus demonstrarent.

a *Quod*

CAPVT VIII.

¶Non habui requidm in Macedonia, tamen in ea magna mihi gratia data est.

NOtam autem vobis facimus fratres

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

NOtam autem facimus. Postquam Apostolus induxit Corinthios ad bonum in generali: Hic cõsequẽter hortatur eos ad quoddam bonum in particulari, scilicet ad largitionem eleemosynæ mittendæ in Ierusalẽ. Fideles enim ibidem habitantes venditis omnibus ponebant precia ad pedes apostolorum, vt diuiderentur singulis prout opus erat, Actuum 4. & quia propter Christũ fuerunt depauperati, disposuerunt sic apostoli, quod credentes de aliis ciuitatibus, & terris, qui non sic abrenunciabant propriis, iuuarent illos suis eleemosynis, & de hoc fuit rogatus Paulus, & Barnabas, vt habetur Act. & Galat. secundo. propter quod Paulus circa hoc erat sollicit⁹. Et ideo primo inducit Corinthios ad

Digitized by Google

a *Quod in multo exper.* Vel abundantissima gratia eorũ fuit in multo experimento tribulationis. Quia pro tribulatione Pauli,& Sylæ ibi facta,non sunt scãdalizati: Sed cum gaudio acceperunt verbum,probari passionibus eorum.

b *Et altissima.* Aug. Tenues in substantia diuites in dando, quia pura conscientia operati sunt.

* SEDVLIVS, & Hieronym. Multum quidem pauperes sunt in terrena facultate, sed in magna simplicitate,siue diuites,cupiẽtes plus dare,quam quod habeant, ac propterea deus magis probat animũ, quam quod porrigitur dextera. Qui enim quantum potest facit, totum facit.

† pro viribus. † vires. † prompti. * vt. *suscíperem*. †Deo.

* Chrysostomus. direptæ erant Macedonum facultates, vt ad illos scribit: *Vos imitatores facti estis ecclesiarum, quæ sunt in Iudæa, quia & eadem passi estis, & vos a vestris contribulibus,quemadmodum,& illi a Iudæis.* Ideo valde mirabile est, quod ex tanta inopia tantam declararint liberalitatem. Non.n.mensura dantium,sed voluntate exhibentiũ liberalitas æstimatur. Et non solũ non obfuit eis ad liberalitatẽ paupertas,sed & occasio fuit exundandi,& quo pauperiores erant,hoc magis alacriores,& liberaliores exhibebãt.

1\. Thess.2.

* Idem. Agricolæ non tristes, sed alacres frumenta terræ visceribus mandant, spe manipulorum,qui maiorem copiã referant: Sic qui dat,abundabit.

Homil. 7. de pœni.& 42.in Gen.

*Clemens. Alexan. Sicut putei exhausti in pristinã mensuram reuertuntur,& ad vbera, quæ suguntur,solet lac accedere: Ita diuitiæ communicatæ augentur.

libr.3.pædag. cap.7.

c *Quia secundum virt.* * Greg.Naz. Nil tam diuinum habet homo, quam de alijs bene mereri, tametsi ille maiora, hic minora beneficia conferat,vterque nimirum pro suis virib. Egenti parum aliquid dato, neque enim parum est ei, qui omnibus rebus caret, imo ne ipsi quidem deo,si viribus tuis par sit,summi muneris loco alacritatem dona,si nihil habes collachryma. Ne sit tibi iumẽto vilior hõ, o hõ,qđ in foueã lapsum, aut oberrãs erigere ac reducere,tibi lex præscribit.

Orat. de pauperum amore.

* Grego. Magnus. Hom.23.in euangelia,ex duorum discipulorum domini,qui cum apud Emaunitas coegerint permanere,exemplo colligitur, quia peregrini, & pauperes ad hospitium non solum inuitandi sunt,sed & trahendi.

Deu.22. Exod 23. Luc.24.

a Gratuitum donum dei vocat eleemosynam dare.

a gratiam dei, quæ data est in ecclesijs Macedoniæ. quod in 1

a Quæ illa,scilicet. Non voluerunt pati,sed experti sunt,& inde gauisi sunt, & cum pauperes abundanter dederunt Fuit. 2

multo experimento tribulationis abũdantia gaudij ipsorũ 3 4

a Magna,vel nobilissima. b idest maior facta est, dum intendit diuit as dare. c Et hoc simplici animo non, vt homini placeant.

b & altissima paupertas eorũ abũdauit in diuitias simplicitatis 5

a Et inde. 6

c eorum. Quia † secundũ virtutem testimonium illis reddo, & 7

a Vt etiam post egerent. b Rerum suarum. c Nemine coegente. d Ad dandum. e Cum timens eis non assentirem 8 9

supra † virtutẽ † voluntarij fuerũt, cũm multa exhortatione 10

a Vt eos permitteremus habere. b idest vt liceret eis dare sua non quasi propria, sed quasi communia de quibus ministrarent aliis. c Ministrationis. 11 12

d obsecrantes nos* gratiam,& communicationem ministerii 13

a Ministerium. Dederunt sua. b i.ea intentione. c Putauimus,s pro culpis redimendis.

quod fit in sanctos. * Et nõ, sicut sperauimus, sed semetipsos 14 15

a Emendatione vitæ. b Vt ei obedirent. c Dederunt se, vt nobis obedirent. d Qui vult homines subdi vicariis suis. 16

dederũt primũ † domino, deinde nobis, per voluntatẽ dei, 17

e a Institerunt. Exemplo eorum nos prouocati. b Postquam correctos vidit. c In vobis benefacere. 18 19

f ita, vt rogaremus Titũ, vt quemadmodũ cœpit, ita & pficiat 20 21

g

d *Gratiam,& comm.* * Chrysostom. Vide apostoli sapientiam, vt enim non extollantur,opus eorum, & eleemosynã gratiam vocat honestis nominibus.

e *Primum do.* se emendantes, deinde fratribus sua offerentes. Aliter non erat accipiendum, quia munera excæcant oculos,& iura auctoritatis inclinant. Qui vero dant ne arguantur, fructum dandi non habent.

Eccle.20.d.

* Hieronym. Amplius, quam sperabamus fecerunt, non contenti sua dare,sed seipsos dño tradiderunt, deinde nobis, hoc est, deus videt voluntatem eorum nos effectum.

*Chryso. Non enim sperabamus,quòd in tanta tribulatione,& paupertate existentes, etiam nos coegissent,sed & totos se deo non partim mundo,obtulerunt, nec ideo arrogãtes facti sunt,sed multam declarantes humilitatem obediẽtiam,honorem ac sapientiæ studium,eleemosynam operati sunt: Deinde etiam per voluntatem dei, neque enim humano modo faciebant,nobis obedierunt, & dei legem implentes nobis per charitatem iuncti fuerunt.

f *Ita vt rogarem.* * Chryso. Quoniam,inquit,illos Macedones videbamus feruentes, & strenuos in omnibus,in tentationibus,in misericordia, in dilectione nostri, in tristitia,in puritate vitæ, vt & vos æquales illis efficiamini,misimus Titum ad vos,vnde & hinc excitati imitemini Macedonas.

* Hiero. Vt doctrina,& dispositione sua,etiam hoc in vobis perficiat, ne quid minus ceteris habeatis.

g *Vt quemadmodum cœpit.* * Bernar. Non qui inceperit,sed qui perseuerauerit,saluus erit. Incipere,multorum est,perficere paucorum: Sola perseuerantia viris meretur gloriã,coronam virtutibus. Vigor virium,virtutũ consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium.

Serm. de virt. obed. & epist. 129. ad Linuéses.

NICOLAVS DE LYRA.

ad hanc eleemosynam tribuendam. secũdo docet tribuendi modum ca. sequenti. Prima adhuc in duas,quia primo agit de huius eleemosynæ datione,secũdo de ministris eius,& collectione,ibi *Gratias ago.* Prima adhuc in duas,quia primo ad dandam eleemosynam Corinthios inducit,secundo excusationẽ excludit,ibi: *Si enim voluntas.* Prima adhuc in tres. secundum,quòd inducit eos tripliciter. secunda ibi. *Scitis enim.* tertia,ibi: *Hoc enim vobis vtile.* Primus autem modus inducendi Corinthios ad eleemosynæ dictæ dationem est per exemplum Macedonum,qui iam hoc fecerant,propter quod ponit primo eorum exemplum. secundo Corinthios inducit ad imitandum,ibi: *Ita vt rogaremus.* Circa primũ dicit: *Notam autem facimus vobis fratres.* vt imitemini.

Diuisio.

1 *Gratiam dei.* idest opera bona, quæ proueniunt ex dei gratia.

2 *Quæ data est.* mihi per ministerium meum: *in ecclesiis Macedoniæ.* Consequenter ponit gratiam illam, dicens.

3 *Quod in multo.* idest in multa tribulatione eis superueniente, quam non solum audiui, sed etiam experimento probaui.

4 *Abundantia gau. eorum.* quia non solũ sustinuerũt patienter, quod est virtutis politicæ,sed ẽt gaudenter,qđ est virtutis infusæ, Act. 5. g. *Ibant apostoli gaudentes, &c.* Hoc aũt pmittit apostolus, vt ostendat eleemosynam Macedonum magis cõmendabilẽ, eo qđ in dicta tribulatione depauperati fuerant, & tñ eleemosynas mittere sanctis in Ierusalem non omiserant. ideo subdit apostolus.

5 *Et altissi. pau. eorum.* idest valde commendabilis.

6 *Abundauit.* idest effectum abundantiæ ostendit.

7 *In diuitias sim.* idest puritatis conscĩetiæ, quam puritatem facit charitas, quæ bona propria quantumcunque modica facit extendere ad necessitates proximi releuandas.

8 *Quia secundum vir.* i. promptitudinem animi ad dandum.

9 *Testimonium illis.* non solum ex auditu, sed etiam ex visu.

10 *Et su. virtutem.* idest supra facultatem.

11 *Voluntarii fuerunt.* ad dandum. Circa quod sciendũ, qꝫ licet liberalitas politica habeat mediũ respiciendo ꝓprias facultates: liberalitas tñ infusa excedit hoc mediũ, inquantũ rescindit aliqđ de sibi necessariis ad dandũ magis indigenti pp deũ, sicut & tẽperantia infusa nõ solũ rescindit carnis delectabilia, prout impediũt bonam dispositionem corporis, & debitũ vsum rationis, sed vlterius, vt corpus in seruitutem animæ totaliter redigatur.

12 *Cum mul. exhor.* idest non solum liberaliter dãtes, sed etiam nos obnixe rogantes, vt acciperemus.

13 *Gratiam.* idest, eleemosynam.

14 *Et communi.* bonorũ suorũ fiẽdam pauperib. in Ierusalem.

15 *Et non sicut spe.* idest non quantum sperabamus, sed plus dederunt. ideo subditur.

16 *Sed semetipsos dederunt.* totam vitam suam ad gloriam eius ordinando.

17 *Deinde no.* obedientiam promittendo.

18 *Per voluntatem dei.* idest, propter deum nobis obediendo. Tunc enim est obedientia recta, quando fit deo primum, deinde homini propter deum.

19 *Ita vt roga.* Posito exemplo Macedonum, hic consequenter excitat Corinthios ad imitandũ, dicens: *Ita, s.* moti sumus facto eorum.

20 *Vt rogaremus Titum.* vos instruere in aliis operibus bonis, & perfectos vos reddidit in illis.

21 *Ita & perfici. in vobis, &c. etiam ist. grat.* inducẽdi vos ad huius eleemosynæ magnificam largitionem, non solum, sicut alii, sed plus. Cuius causa subditur.

Digitized by Google

a *Sed sicut in omnibus.* ✠ Hiero. Nota cum fide scientiam A esse laudabilem.

✠ Theophyl. Cum laudibus adhortatur, inquiens: Quemadmodum cætera omnia abunde tenetis, sic & hoc loci, non vt detis, verum vt exubere(tis), vel supra Macedones, vel vt largi sitis simpliciter.

b *Non qua. im. &c.* Vel: Non solum rogaui Titum, sed ego ipse dico imperans, vt abundetis. *Quasi im.* Idest, quasi pœnitentiam iniungēdo, quia sic quasi ex voto tenerentur.

✠ Chrysostomus. Sane hoc ad persuadēdum multum valet, quòd consulens sic amico afficitur: Vide quo modo nō sit molestus, neque violentus, neque cōpellens, imo sermo vtrunque habet, sed sine molestia ac necessitate.

✠ Hieronym. Sed cōsiliū, inquit, do, vt sicut in multis formam alijs præbetis, ita & in isto opere faciatis. Est enim vobis sic ingenita pietas, vt ab ea discedere minime egeatis.

† erga vos. † beneficentiā. † erga alios. † ingenuitatē, vel syncerita-tem. † superiore. * prius.

¶Non modo alia, scilicet. ¶Eleemosynarum in sanctos. ¶Perficiat non quocunque modo, sed vt in hac gratia largitionis abundetis, sicut in aliis.

a †in vobis etiam † gratiā istam. †Sed sicut in omnibus abun- 1

¶Gratia loquendi. ¶Scripturarum. ¶Quia in omnibus solliciti estis. 2

datis fide, spe, & sermone, & scientiā, & omni sollicitudine 3

¶Spirituali. ¶Insuper. ¶Rogaui Titum, vt perficeret hanc gratiam, sed hoc non dico imperans ne sitis transgressores. 4 5

b & charitate vestra in nos, vt & in hac gratia abundetis. Non 6

¶Macedonum, quibus similes sitis, vel pauperum de quibus estis, vel esse debetis solliciti. ¶Vt largi sitis, & discretione animi non pro terreno commodo. 7 8

quasi imperans dico, sed per † aliorum sollicitudinem etiam 9

¶Vestrum. ¶Comprobare volens. ¶Vel suadere volens. 10

c vestræ charitatis † ingenium bonum comprobans. Scitis 11

¶Pauperibus dare debetis, & vere quia. ¶Charitatem. ¶Qui & de illis sollicitus fuit, cuius exemplo hortatur illos. Hanc, s. 12

enim gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter 13

¶In mundo. ¶Deus, & per quem omnia facta sunt. ¶In sua maiestate.

d vos egenus factus est, cum esset diues, vt inopia illius vos di 14

e ¶In spiritualibus. ¶idest in consideratione huius tanti beneficii dei do consilium, vt pauperibus eleemosynas detis. ¶Plus est vtile facienti, quam cui fit. 15

uites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile 16

¶Quod plus est, quam facere. ¶Præterito. 17

f est, qui non solū facere, sed & velle cœpistis ab anno † prio- 18

¶Vt non solum velitis, sed & opere perficiatis. 19

re. Nunc vero, & facto percipite, vt quemadmodum prom- 20

¶Quia ex discretione volunt. ¶Promptus. ¶Animus. ¶Voluntas in opere appareat si vera est. ¶Secundum id.

ptus est animus volūtatis in vobis, ita sit, & perficiēdi ex eo

¶Siue plus, siue minus. ¶Dando. ¶Vt necessaria retineat. 21

quod habetis. Si enim * voluntas prōpta est, secundū, id quod 22 23

c *Ingenium bonum.* ✠ Chrysosto Magnus quidem homo, & preciosum quid vir misericors: Ista quidem maior est gratia, quam mortuos suscitare. In eleemosyna debitorem deū constituis, in signorum operatione, ipse debitor efficeris dei.

Hom. 16. in c. 8. epist. 2. ad Cor. Et hom. 33. ad pop. Antio.

✠ Idem. Eleemosyna est dei donum, & bonum, & ars omnium artiū quæstuosissima, & optima. Melius est hanc artē scire, quam regem esse, & diademate coronari. Hæc ars alterius non indiget artis, domos cælestes ædificat, texit vestes, inabsumptos parat thesauros, facit vt mors superetur, diabo C lum cohibet, deo reddit similes, quod est omnium summa bonorum. Quod igitur eleemosyna fuerit vtilius bonum?

d *Egenus fa. est.* Augu. Non ait: Pauper factus est, cum diues fuisset, sed cum diues esset. Paupertatem enim assumpsit, & D diuitias non amisit, intus diues, foris pauper, latens deus in diuitijs, apparens homo in paupertate.

✠ Chrysosto. Ne obiter percurratis gratiæ dei magnitudinem, qui nisi factus esset pauper, tu non factus esses diues. Hoc bene animo expendite, & nullis vestris rebus parcetis. Diuitias autem hoc loco dicit, scientiam pietatis, peccatorum purificationem, iustitiam, sanctimoniā, & innumera bona, quę nobis exhibuit, & exhibiturus est.

† Imo.

✠ Hieronym. Si ergo ille propter vos E vniuersa contempsit cum esset vniuersorum conditor, & dominus, quāto magis vos dare debetis, [illegible] ua, non vestra, imo sua ei reddere? Ipsi enim datur quidquid eius causa porrigit. Simul, & contra Faustinum facit, quod prius, quam pauper fieret Christus, diues erat, quia habitabat in patre.

* Ambros. Cuius inopia ditat, sanat fimbria, fames satiat mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo diues est thesaurus, huius pinguis panis, quem qui manducauerit, esurire non poterit.

De benedi. Patriarch. c. 9.

e *Vt inopia illi.* Per illius enim paupertatē abijcimus pānos iniquitatis, vt induamur stola immortalitatis. Omnes ergo diuites facti sunt, in pauperem Christum credentes. Nemo ergo se contēnat pauper in cella, diues in conscientia. Securior dormit in terra, quam auro diues in purpura. Non ergo expauescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus nostra paupertate, vbi se pauperauit nos ditauit.

f *Sed & velle.* Vel secundum alios quidam voluerant, quidam cœperant, nunc vero vtrique perficiant.

✠ Hierony. Quod voluntarie cœpistis, implete. Omnis. n. F boni operis finis est expetendus. Quia sicut factum, inuiti accepti

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed si. in om. abun. *præ cæteris Christianis.*

2 Fide. *qua creditur ad iustitiam.*

3 Spe. *qua in deum tenditur.*

4 Et sermone. *idest fidei confessione ad salutem.*

5 Et scientia. *i. notitia scripturæ, & hæc pertinent ad mentis affectionē. Consequenter ponit, q̄ pertinent ad exteriorē operationem dic.*

6 Et omni sol. *scilicet, bene operandi.*

7 Cha. ve. in nos. *idest, charitatis operibus nobis impensis.*

8 Vt & in hac gr. *i. in huius eleemosynæ largitione pcellatis alios, sicut præcellitis eos in aliis gratijs. Sed quia posset aliquis credere apostolum hoc dicere per modum præcepti. ideo hoc remouet di.*

9 Non quasi im. di. *scilicet ista.*

10 Sed per a. sol. *idest per Macedonum exemplum, qui dictam eleemosynam fecerunt sollicite.*

11 Etiam ve. &c. cō. *i. comprobare volens prōptitudinem vestræ charitatis ad dictā eleemosynam faciendā. Sicut enim in speculabilib. ille dicitur boni ingenij, qui cito capit verba magistri, sic in operabilib. ille Metaphorice dicitur ingenii boni, qui alterius exemplo cito mouetur ad opus bonum, etiam in melius procedendo.*

12 Scitis. *Hic ponitur secundus modus inductionis, scilicet per exēplum Christi cum dicitur:* Scitis enim. *i. scire debetis ad imitandum.*

13 Gratiam domini nostri. *quæ sit illa subditur.* Quo. pro. vos. *non necessitate, sed voluntate.*

14 Cum es. di. *nō dicit fuisset, ne crederetur per hoc cælestes diuitias, vel spirituales dimisisse, quod est falsum, Psal. 48. a.* Simul in vnum diues, & paup. *sic enim fuit diues in spiritualibus, q simul pauper fuit in temporalibus.*

15 Vt inopia illius. *in temporalibus.*

16 Diuites essetis. *in spiritualibus. omnia enim pœnalia, quæ sustinuit Christus, inter quæ reponitur paupertas, fuerunt remedia contra mala nostra, & per ea sumus restituti vita spirituali.*

17 Et consilium in hoc do. *vt exemplo Christi, pro largitione eleemosynæ non formidetis minui in facultatibus vestris.*

18 Hoc enim vobis. *Hic consequenter ponitur tertius modus inductionis, s. ratione vtilitatis maioris, quæ prouenit danti eleemosynā, quia dat tantū bonum temporale, & recipit spirituale, quod est maius quanto quæ sunt animæ corporalibus præferuntur. ideo dicitur:* Hoc enim vo. *scilicet magis, quam illis, qui recipient.*

19 Qui non so. *quasi dicat libenter debetis hoc facere ex quo incępistis hoc velle a primo anno conuersionis vestræ ad fidem.*

20 Nunc vero, & facto. *idest, illam bonam voluntatem opere adimplete, vt sic promptitudo animi appareat in opere.*

21 Ex eo, quod. *Hoc addit apostolus, quia discrete debet fieri eleemosyna secundum facultatē facientis, nisi in casu in quo quis vult statū mutare, vt pote per ingressum religionis, tunc enim totum pauperibus erogandum est, Matth. 19. c.* Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, q̄ habes, & da pauperib. & veni sequere me, &c.

22 Si enim vo. *Hic circa prædicta remouet duplicem excusationem. Prima est, quia posset aliquis dicere, quod nō posset dare, nisi valde modicum, & sic nullius, aut modici meriti esset apud deum, hoc remouet. dicens,* Si enim voluntas prom. est. *ad dandum.*

23 Secundum id, quod habet. *scilicet, quantumcunque datum sit modicum.*

Digitized by Google

acceptum non est, ita voluntas infructuosa est, habentibus eam sine facto.

A *Sed cuius voluntas, &c.* ✱ Hieronymus. Ne putetis me aliquem supra vires cogere, aut tantum in hac causa a paupere quantum a diuite expetere. Omnes æqualiter dabunt, vnusquisque dederit quantum potest, non secundum quod nō habet, hoc & Tobias dicebat ad filium. *Prout habueris fili, fac eleemosynam.*

† relaxatio.

Ad Eustoc. in epitaph. Paulę epi. 27.

a *Non vt aliis sit remiss.* ✱ Hieronymus. Si Paula pauperem videbat, sustentabat, si diuitem, ad bene faciendum hortabatur. Liberalitas sola excedebat modum. Cum ergo in largiendo esset profusior, & eam in re familiari desiderarem esse cautiorē arguebam eam, illud proferens de Apostolo. *Nō vt aliis sit remiss. &c.* Sed id mira verecūdia & sermone parcissime dissoluebat, teste inuocās Deū, se pro illius nomine cuncta facere, & hoc habere voti, vt mendicans ipsa moreretur, & vnum nummum filię non dimitteret, & in funere suo aliena sindone inuolueretur.

a Tantum accepta est dando vires. b Ideo ex quod habetis vos dare moneo.

a habet accepta est, non secundum id quod non habet. † Non [1] [2]

a Volo. b Vt alii de vestris ociose viuant. Alios refrigerium. c Paupertas non quin melius esset omnia dare, sed infirmis timet, quod sic dare monet, ne egestatem patiantur. d Potius volo ut uestra al...

b enim ut aliis sit † remissio, vobis autem † tribulatio, sed ex [3] [4]

Quod tam breue. a Terrenorum. b Qui omnia mundi deserunt.

æqualitate in præsenti tempore, vestra abundantia illorum

a Etsi non compleat. b Qui diuinis vacant. c Meritorum.

inopiam suppleat, & illorum abundantia vestræ inopiæ † sit [5] [6]

a Vt sicut hic ministrauerunt sanctis, eis reddant uicem sancti in futuro. b In uoluntate, etsi non in opere.

c In Exodo de manna [7]

c supplemētum, vt fiat ęqualitas. Sicut scriptum est. † Qui mul- [8] [9]

a Colligit. b Quia quod plus habuit, dedit indigenti. c Quia recepit ab eo qui abundauit. d Quasi rogat Titum, uel ego ipse hoc consulo. ¶ Ago. [10]

d e f tum, non abundauit, & qui modicū non minorauit. Gratias [11] [12]

a Vt abundetis in hac simplicitate eleemosynarum. b Quam ego habeo. [13]

autem Deo, qui dedit sollicitudinem eandem pro vobis in

c *Vt tunc fiat æquali.* Non quin differant in claritate. Sed quia omnibus idem, & omnibus erit sufficientia. D

Aequali. Ipsa est pax Ierusalē, vt opera misericordię corporalia iungātur operibus prędicationis spiritualibus, & fiat pax dando & accipiendo, vt qui accipiūt spiritualia, tribuāt carnalia, vnde Apostolus. *Si spiritualia seminauimus vobis, magnum est si carnalia vestra metamus.*

1. Cor. 9. b. † 15. q. 1. cap. ideo. §. valet ergo.

Vt fiat æqualitas. ✱ Chrysost. Floretis vos opibus, florent illi fiducia in Deum & vita, date de opibus, accipiatis fiduciam.

† angustia.

† succurrat.

✱ Hieronymus. Date illis carnalia, vt & illi vacantes possint vobis reddere spiritualia.

† Exo. 16. d.

† Nihil minus habuit

✱ Bernardus. Da aurum, vt accipias cælum.

B

vir. 3. curæ past. admonitione 27.

✱ Greg. Mag. In eleemosynarum distributione videndum est, ne cum pauca dare oportet, plurima præbeant, qui misericorditer tribuunt, & ipsi postmodum nimie inopiā tolerantes, ad impatientiā erumpant. Cū enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionē cōtra se impatiētię exquirit. Prius enim præparandus est patientiæ animus, & tūc aut multa sunt, aut cūcta largienda, ne, dū minus æquanimiter inopia irruens fertur, & pręmissę largitatis merces pereat, & adhuc mētē deterius murmuratio subsequēs perdat. Audiant ergo quod scriptum est. *Non vt aliis sit remissio. vobis autem, &c.*

✱ Theophylact. Non vt alij in quiete & delitijs agant, vos vero supra vires elargiamini, vt ex hoc penuriam & afflictionem sustineatis. Atqui Christus laudauit viduam quæ omnes facultates suas impertijt. At Paulus idem vult consulere Corinthijs, tū quod imbecilliores erāt, parum quod opulēti.

Luc. 19. 4.

b *Sed ex.* Diuidat quantū habet cum sanctis, quia non plus exigitur quam retinere sibi debet, sic Zachæus dimidiū bonorum suorum dedit pauperibus.

Ex æqua. Nō vtique secundū paritatem hoc dico, sed vt sustententur de vestris rebus sicut & vos, vt & illorū abūdantia vestræ ino. fit sup. Qui enim viuunt in hoc seculo, non habent merita ad vitā ęternam sufficientia. Sed quia pauperes Christi (quorū est regnum cęlorum) per eleemosynas amicos & debitores sibi fecerunt, per merita eorum consequētur, quod per se non merentur.

C

d *Sicut scrip.* de manna in signo huius rei.

E

e *Qui multum.* s. collegit de manna. i. amplius quam Gomor. *non abun.* i. non plus habuit quā Gomor. *& qui mo.* s. collegit. i. minus quam Gomor. *non mi.* i. nō minus habuit quam Gomor, in Exodo ait, *Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus.* In quo significabat, q & qui maiora habent merita, & qui minora, in æterno conuiuio eandem habituri sunt refectionem.

Exo. 16. d.

Qui mul. non ab. Plus habēt sancti in spe futuri, minus hi q in tēpore diuites, & tamē ibi ęquabuntur. Vt sicut hic inopiam sanctorū sustentant, ita ibi ab eis sustententur, & diuites fient in ęterno bono. *Qui mul. non a.* Sic qui multū dat diuis, & q parū paup, si ęqua volūtas, ęqualē habēt mercedē.

✱ Hiero. Hoc Iudęorū & Mannę exēplo docemur, quod omnis superbundantia generet vermes, & q, quæ deus dat, oībus ęqualia esse debere, vt perfecti doctrinā nō abscōdāt, & diuites uictum nō denegent. *Dignus est enim opera. cibo suo.*

Matt. 10.

✱ Chrysost. Qui plus collegerant mannę, nō maiorē inuenti sūt habuisse mensuram quam qui minus, Deo sic insatiabilitatē puniente, ne plus quam par sit, desiderent, neque doleant si minus habeāt. Quid itaque paupertatē times? Dicis, audio, ne hominū auxilio egeā. At puerilis timor est, nō vides, q omnes mutua opera indigemus? Miles opificis, opifex negotiatoris, negotiator agricolę, seruus liberi, dominus serui. Si turpe est egere alterius opera, reliquū est vt moriamur. Et quāto magis ditescis, tanto & huic maledictioni teipsum obnoxium facis. At Deus subiecit nos nobis inuicē, ob hanc necessitatē, vt quotidie alter alterū requirat, & si hoc frenum abstulisset, quis facile proximi amasset amicitiam? Nonne essemus indomitę bestię.

F

f *Gratias autem ago, &c.* ✱ Chrysostomus. Post eleemosynæ laudem

Vt

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non se. id quod non ha. *idest, acceptio diuina nō mensuratur secundū quantitatē eleemosynæ quę nō est in potestate dantis. Pauper enim nō potest dare tantam eleemosynam quantam diues, sed mensuratur secundū promptitudinem voluntatis, quæ statim exiret in actum habita facultate, propter quod impedimentum quod est inuoluntarium, nihil tollit de merito. vnde Mar. 12. duo minuta quæ pauper vidua misit in Gazophylaciū plus commendātur a Saluatore, quā munera diuitū quasi incomparabiliter maiora. Secunda vero excusatio posset esse, quia diceret aliquis, quod fideles in Ierusalē habitantes per huiusmodi eleemosynas abundarēt, & ocio vacarent, & dantes depauperarētur, quod non esset conueniens. Ideo hoc remouet, dicens.*

2 Non enim vt ali. sit re. *idest, ociositas vitæ.*

3 Vobis aut. tri. *ex depauperatione, supple dictas eleemosynas hortamur fieri.*

4 Sed ex æqua. in præ. *idest, vt fiat quædā æqualitas proportionis inter vos & ipsos, quia plus abundatis in tēporalibus quā ipsi, & econuerso ipsi magis abundant in spiritualibus quā vos, & sic fit quædam æqualitas, si per vestrā abundantiam in tēporalibus eorum indigentia suppleatur, quod minus est. Et econuerso per eorum abundantiam in spiritualibus suppleatur quod minus est in vobis, vt patet in litera.*

5 Sicut scrip est. *Exod. 16. de colligentibus manna.*

6 Qui mul. *supple collegit.*

7 Non abundauit. *idest, non inuenit nisi mensuram Gomor pro quolibet capite domus suæ.*

8 Et qui modicum. *scilicet, collegit.*

9 Non minorauit. *i. non inuenit minus mensura Gomor per singula capita, & hæc fuit figura huius adæquationis inter ecclesiæ primitiuæ fideles.*

10 Gratias au. *Hic consequenter agit de ministris collectionis huius eleemosynæ. Et diuiditur in duas, quia primo eos nominat. secūdo, Corinthiis eos recommendat, ibi.* Ostensionē. *Prima adhuc in tres, secūdū quod tres ministros nominat. Primus autē est Titus, qui Corinthios iam ante instruxerat, vt prædictū est, & ideo negotiū istud fuit sibi principaliter impositum. Dicit igitur Apostolus,* Gratias autem Deo. *a quo principaliter est omne opus bonum.*

Diuisio.

11 Qui dedit eandem sollicitudinem. *ad procurationem eleemosynæ dictæ.*

12 Pro uobis. *Quia magis cedet ad utilitatē vestram, quam recipientibus ipsam, ut ostensum est supra, quia recipiunt a uobis bonum temporale, uos autem ab eis bonum spirituale, quod est melius.*

13 In corde Titi. *sicut in corde meo.*

Sicut

Digitized by Google

A laudē, de fidelitate Titi peccatum illarū pro sanctis & pauperibus collectore differit, hoc enim emphasim habet, Nā q. ministris bene cōfidit & nihil suspicat de recipientibus, maiori liberalitate impendit, Itaq; gratias ago, inquit, Deo qui Tito eandē cū mea, vel cum ea quam pro Macedonibus vel Thessalonicenses habuit sollicitudinē dedit, Vide hic sapientiam, Dei monstrans hoc opus esse. Nam si Deus eum excitauit & misit ad vos, ipse petit per illum, ne igitur putetis humanum esse quod factū est.

a *Misimus aut.* Duos fratres apostolus misit cum Tito, sed eos non nominat forte enim ignorabant eos Corinthij, nec de ipsis adhuc periculum fecerant. Quoniam autem pecuniarum collectarum multitudo sufficit malis dare suspicionem, securitatem exhibet. Propterea, inquit, tales misimus, & non vnum solum sed & duos & tres. Commendat vero eos non ab euangelio, neque ab electione solum, sed etiā q. probati sint, & propterea electi, ita vt nihil suspicentur.

b Vel. *In hanc gr.* id est, prædicationem gentium, cui destinatus sum, & volo.

c Et *ad vo. no.* qua volumus, vt bene detis complendā, volūtatem dico, quæ est destinata & prędordinata nobis a Deo adeo est necessaria.

d *Deu. n.* Circa curam sanctorum si negligentius ageret, & ideo præmonet vt sollicitudo eius, & prouidentia appareat.

e *In hac.* Doctrinę & miraculorum, vt dicatur, Bene prędicat, sed non est memor sanctorum, sicut alij apostoli, & sicut sibi præceptum est.

f *Cor. Deo.* Aug. Propter nos conscienta nostra sufficit nobis, ppter vos fama nostra nō pollui, sed pollere debet in vobis. Duę res sunt, conscientia & fama, conscientia tibi, fama proximo. Qui conscientię fidens negligit famam, crudelis est.

g *Cor.* dū facit in sanctos quod Deus iubet. *Cor.* Dum bonos mittit qui eos probitate sua prouocent, nō scandalū faciant.

✻ Chrys. Non dixit, pereat & male habeat, qui de me quippiā tale voluerit suspicari, quandiu me nō cōdemnauerit cōscientia, scientia, nulla ratio erit suspicionū. Sed quāto infirmiores cerant, tanto magis se ipsis accommodat, Infirmum.n. iuuare, non indignatione deprimere oportet. Nā neque si quis dęmon esset, suspicaretur beatū illum sic infidelem. Attamen ēt malę suspicionis vmbrā omnino declinandā demōstrat.

Hieron. Nihil propter humanam gloriā facimus, sed tamē nolumus vt per nos aliquis scandalū merito patiatur, sed vt omnes videntes nostra bona opera glorificent patrem nostrū qui in celis est.

h *Misimus cum illis.*

* Ambrosius. Per Titi relationem, referētis bonam voluntatē Corinthiorum & cæterorum missorum, quos apostolos ecclesiarum glorię Christi appellat, solicitiorem se factum ostendit videndi illos, & exhortādi ad ministeriū sanctorum. fiduciā enim accepit audiens meliores factos esse Corinthios.

i *Conf.* Q. pro confidentia vestri iuit, & pro Tito & Luca cū quibus libenter ibat.

k *Siue.* Vel siue per patres vestros Apostolos ecclesiarum ad gloriam Dei. i. q. ipsi sunt apostoli ecclesiarū, hoc est gloriæ Dei Christi, id est, ad gloriam Christi, quia in eis non hominum sed Christi gloria est.

l *Osten.* i. charitatē vestram quam ostendistis alijs, & gloriā nostrā quā similiter ostendistis esse vestram, nunc ostēdite, bene istos recipiendo, & hoc in faciem ecclesiarum, vt alij a vobis accipiant exemplum.

✻ Hieron. vt videam verum esse quod dicitur in omnibus ecclesiis de vestro profectu, uel ostendite charitatem vestram de qua coram omnibus ecclesiis gloriamur.

* Theoph. Nunc ostendite quomodo diligatis nos, & quomodo non frustra gloriemur de vobis. Etenim in faciē ecclesiarum facietis, quod ad hos facietis. hoc est, in gloriā ecclesiarum. Faciem namque, ecclesiarum habent illi, qui mittunt ipsos.

* Chry. Nam si illos honoraueritis, ecclesias quę eos miserunt honoraueritis, in gloriā Dei, in faciē ecclesiarū. Non parū autē & hoc fuerit, etenim magna est potētia Synodi. i. ec-

---

(Text)

[a Et vere habuit sollicitudinem. Nostram.]
corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit, sed [1]
[Quam mea exhortatione. a Qui prius rogatus excusabat se propter vestra vitia.] [2]
a cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misi- [3]
[Lucam uel Barnabam. Scripto, uel prædicato.]
mus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in euan- [4]
[a Laus eius est in euangelio.]
gelio per omnes ecclesias, non *solum autem, sed & ordina- [5]
[Iudææ. a Qua mundum circuimus. Prædicationis.]
[b In hac largitione eleemosynarum, cui nos apostoli ministri sumus.]
b tus ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, † in hāc gra- [6]
[Vt Deus inde glorificetur.]
c tia quæ ministratur a nobis ad domini gloriam, & † destina- [7]
[Hos mittimus.]
d tam voluntatem nostram. Deuitantes hoc, ne quis nos vi- [8]
[a Dicens nos fraudare. b Largitionis eleemosynarum. Nostro ministerio fit.]
e tuperet in hac † plenitudine, quæ ministratur a nobis in
[Vt Deus glorificetur. Deuitantes bene dico. Opera nostra.]
f gloriam domini. † Prouidemus enim bona non solum [9] [10]
[Vt Deo placeant, sed ut & hominibus bona uideantur.]
coram Deo, sed etiam coram † hominibus: Misimus au- [11] [12]
g [Apollo.]
h tem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus [13]
[a De uestra salute. b Cum audiuit correctos.]
in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitiorē [14] [15]
[Pro. Habita. a Qui de uobis ei multa bona retulit.]
i † confidētia multa in vos, siue pro Tito qui est socius meus, &
k [a In uestra conuersatione. b Scilicet, pro illis aliis qui sunt. c Apostoli, & a quibus fuit rogatus.]
in vobis adiutor, siue † fratres nostri apostoli ecclesiarū † glo-
[a Ad gloriam Christi. b Quia tales misimus. Vt bona quæ de uobis audierunt probent, & cæteræ ecclesiæ agnoscant quæ de eis audierunt.]
l riæ Dei. Ostensionē ergo quæ est charitatis vestræ, & nostræ [16]
[a Vt, scilicet, cæteræ ecclesiæ agnoscant uera esse bona quę de uobis audierunt.]
gloriæ † pro vobis, in illos ostendite, in faciē ecclesiarū Dei. [17]

(Marginal notes: * id. — † in hanc gratiam. — † promptitudinem animi — † exuberantia, abundantia — in gloriam domini — † Ro. 12. d. — † omnibus — † ob multam fiduciam quā habeo — † pro fratribus nostris qui sūt apostoli. — † de vobis — † O gloria Christi.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam exhortation. *cum induceret eum ad hoc negocium suscipiendum prompte suscepit, non solum pro mea exhortatione.*

2 Sed cum solli. esset sua voluntate profectus est ad vos. *Pro executione sui negocij.*

3 Misimus. *Hic nominatur secundus, qui secundū aliquos fuit Lucas, secundū alios vero Barnabas. Vterq; enim fuit comes peregrinationis Apostoli, discurrendo pro prædicatione euangelij. Si tamen intelligatur de Luca, tunc illud quod dicitur.*

4 Cuius laus est in euange. *exponendum est, ab eo descripto. Si autē de Barnaba, exponendum est ab eo prædicato, quia quod sequitur.*

5 Non solum autem, &c. *conuenit vtrique, vt dictum est.*

6 In hanc gratiam. *s. eleemosynæ mittendæ in Ierusalē sanctis, misimus eum inquam cum Tito.* Ad domini gloriam. *ad quam ordinandum est omne opus bonum.*

7 Et destinatam voluntatem nostram, &c. *id est ad exequendū nostræ voluntatis ordinationem, Consequenter reddit causam quare tā solennes mittebat viros dicens.*

8 Deuitantes hoc, ne quis nos vitupe. in. *in larga eleemosyna a vobis dāda. Deuitamus inquā ne vituperemur de negligentia, aut de fraude aliqua, propter quod misimus tales viros, qui non possunt notari de aliquo tali. Et causa huius subditur, cum dicitur.*

9 Prouidemus enim. *scilicet, agenda.*

10 Non solum cor. *Ex puritate intentionis.*

11 Sed etiam coram. *ad exemplum ædificationis.*

12 Misimus. *Hic nominatur tertius. s. Apollo dicens.* Misimus autem, &c. *scilicet, pro vestra salute, quia post apostolum primus Corinthiis prædicauit. 1. Cor. 3. b. Ego plantaui. Apollo riga. & c.*

13 Nunc aut. m. sol. *s. de bono vestro inuenimus. Cuius assignatur triplex causa. Prima est, quia Corinthii egerant pœnitentiam de delictis, & sic magis confidebat de profectu eorum quam ante, & hoc tangitur cum dicitur.*

14 Confi. mult. in vos. *i. propter confidentiam magnam de profectu vestro. Secunda causa est societas Titi quem diligebat, propter quod libentius cum eo pergebat, & hoc est quod dicitur.*

15 Siue pro Ti. *Tertia est, quia rogatus erat de hoc ab aliis apostolis, scilicet, de eleemosyna procuranda, sicut Paulus ideo dicitur.* Siue frat. nostri apostoli.

16 Ostensionem, &c. *Hic vltimo recommendat dictos nuncios Corinthiis, dicens.* Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ, &c. *i. suscipite eos charitatiue, quod cedet etiam ad gloriam meam, quia vos conuerti ad fidem.*

17 In fa. ec. *id est, vt aliis ecclesiis innotescat charitas vestra ad ædificationem fidelium.*

Proui- CAP.

Digitized by Google

A ecclesiarū. Oratio enim earum Petrum a vinculis soluit, Pauli os aperuit. Earū suffragiū etiā eos qui ad spirituales principatus venturi sunt non parum ornat, propter hoc & ordinaturus etiam tunc illorum vocat preces, &c.

CAP. IX.

a NAm de mi. Sequitur.

* Hier. Mutare videtur, sanctos, hic sē sum, & iō quidā dicūt eum superius de laicis dixisse, hic vero de sacerdotibus sāctis, Alij vero aiūt eū de eleemosynis hucusq; tractasse mō autē de ministerio verbi commonere, qđ sanctificatis per baptismū exhibetur hi vero duo sensus vsq; ad finę causę diligenter vtrique sūt colligendi.

* Theop. Cū hic antea dixerit, postque hęc dicturus, sit, supuacaneū tñ sibi dicit de his scribere. Sapiēter autem hoc facit, vt magis eos attrahat. Pudeferent enim si Paulus suspicionē de ipsis habeat, quoniam neque opus habet cōsultatione vel consilio ad id vt misereantur sanctorum, deinde quia tales sint, de quibus non sit opus suspicari, quod viscera sua indigentibus fratribus non aperiant vt misereantur.

B

b *Scio enim promt.* ✠ Chrys. Sane magnum quidem est illum scire, multo autem magis quod alijs annunciat, maiorem enim habet vim, noluissent enim in tanta re confundi.

c *Quoniam & Achaia, &c.* ✠ Hiero. Tota prouincia, cuius caput estis, per nos ad hoc ministerium prouocata est.

d *Et ve. æmu.* Aemulatione Corinthiorum aliç ecclesię dū audiunt illos prius erroribus implicatos, postea bonę voluntatis fuisse effectos, incitatæ sunt ad bonum opus.

* Chrysost. Humanum genus ęmulationis studiosum est, Non dixit, illos imitemini, sed, *zelus vester prouocauit plurimos* Quando? Cū consulebamus, non obsecrabamus illos, sed solū laudabamus vos, & de vobis gloriabamur, idque illis ad adhortationē sufficiebat. vidisti quomodo illos extimulat, dum vicissim laudat, & hos per illos & illos per hos.

✠ Theophyl. Non dixit omnes, sed plurimos. Alij enim sua sponte & rogantes nos, contribuerunt, alij vero p̄ vestrā ęmulationē sūt incitati, siquidē stimuli plures habent opus.

C Doctores illis facti estis, inquit, ne igitur discipulis videamini inferiores.

Hieron.

✠ Hieron. Hic ęmulatio pro imitatione ponitur. D

e *Misimus autem.* * Hieron. Qui vos commoueant, ne aliter inueniam, in parte doctrinę siue ministerij quā putabā.

* Theoph. Quia postquā vestri nomine gloriatus sum metui ne pudefieremus (iō) misi fratres vt ne frustraria & vana arguatur gloriatio mea de vobis, nō in oībus qđē, sed in hac sola parte, hoc est, vt ne pudefiam in hoc solo de eleemosynę consilio.

* Hier. Multa. n. cōfusio est, si qs p̄ eo q̄ cū diligit, erubescat, Itaque parati sitis.

f *Ne cum venerint Maced.* * Theop. Forsitan, inquit, mihi cōfiditis veluti ignoscēti vobis. At Mane donas animo voluite, q̄ forsan mecū veniēt, verisimile est hoc. n. At si inuenerint vos, nō dixit nolentes dare, cęterū imparatos. Si. n. nō paratū esse, aut celeriter nō contribuere, E pudor est quāto magis oīno nō cōtribuere, vel min⁹ q̄ par sit?

g *Erubes.* Si. n. non fuerit hoc inuentū, quod testificatus est de his, & ipse erubescet, & ipsi amplius confundentur.

h *Vt non dicamus, &c.* Idem. Ostendit quod ipsi maiorē sint relaturi, ipsorum namque peccatū est. Substātiam autē, subiectum, vel materiam, vel rē ipsam, vel gloriationis essentiam intellige.

i *Bened.* ✠ Hiero. Benedictio erit, si grato animo tribuatur.

* Chrysost. Quoniam hęc contraria sunt, cupiditas, & alacritas & alius quidem multum dans, sępius dolet, alius vero dolet, quia minus dat, nō dixit parū melius est dare, & cum voluntate, quā cum coactione multum, quoniam & multū & volūtarie volebat illos offerre, sed in admonitionis loco fructus ōndit (eleemosynę) germinātes & benedictione plenos suppeditātes. Illosq; bñdictionis vocabulo allexit. Null⁹. n. bñdictionē dat cū tristitia. Nec cū auaritia, inqt, Auaritia. n. inuolūtariorū est, & q̄ eleemosynā dat inuitus, auare dat.

k *Qui par. se.* Non parce seminat qui parum habens parum largitur, si animus promptus sic plus dare, si plus haberet.

l *Semi.* ait. non dat. Quia dare est amittere, sed seminare ad tempus carere, vt plus habeatur in futuro.

* Theop. Non dixit, Modicū quiddā, sed celebratus parsimonię vocabulū posuit, ac semē opus vocauit ipsū, vt ptin⁹ ad permutationē respicias, ac discas q̄ plura accipias q̄ des. F

Non

CAP. IX.

De receptione horum moneo.

a Am de † ministerio quod fit in sanctos 1
Superfluum.
† ex abundanti est mihi scribere vobis. 2
Scio enim promptum animum vestrū, 3
b pro quo, de vobis glorior apud Macedo 4
a Dicens. b Cuius metropolis est Corinthus.
c Aemulatione Macedonum ducta. 5
c nes, quoniā & Achaiā parata est ab an- 6
a Amor & studium vestræ largitionis. Ad eleemosynas dandās. 7
d no præterito, & † vestra æmulatio prouocauit plurimos. Mi- 8
Cur ergo præmittis illos? a Non vt vos ad hoc hortentur, sed vt parati sitis. Totum. 9
e f simus autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, † euacuetur 10
Si imparati fueritis. Illis vos paratos. 11
cuetur in hac parte, vt queadmodum dixi, parati sitis, ne cum 12
venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, 13
a Qui de nobis gloriabantur. b Erubescere quod maius est, idest, esse debet. 14
c In hac datione eleemosynarum quæ pauperes sustentat. d Ne hoc sit. 15
g h erubescemus nos, vt non † dicamus vos in hac substātiā. Neces- 16
a Scilicet, Lucam, Titum, & Apollo. Me. 17
sarium ergo existimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, 18
a Sæpe promissam. b Idest, eleemosynam, quæ recte dicitur benedictio, quia causa æternæ benedictionis. c Quando venemus 19 20
i & præparent repromissam benedictionem hanc † paratam 21
a Vt sit opus charitatis & magnum. b Vt doleant de dato, & parum sit quod dent. 22
esse, sic quasi benedictionem non quasi auaritiam. Hoc autē 23
k Illi præparent, ego autem cur large detis præscribo. Dat. Retributionem. 24
l dico. † Qui parce seminat, parce & metet, & qui semi- 25

† ministratione q. ix. super vacuū
† vestrum exemplum.
† inanis fiat.
† dicam vos, in hoc argumento gloriationis.
† vt ea sint in promptu sic, veluti sit benedictio, & non tanquam auaritia.
† De pæ. & remiss. c. cum eo ore.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 NAm de mini. *Postquā Apostolus induxit Corinthios ad donationis actum, hic consequenter docet donationis modum, & diuiditur in duas, primo quandā suspitionē excludit, secūdo ad propositū accedit, ibi,* Misimus autem. *Circa primū sciendū, quod eo qđ nuncios suos sic recōmendauit in fine capituli præcedētis, posset aliqs opinari quod de receptione eorum curaret tātū, & non de eleemosyna in Ierusalem mittenda, ideo hoc remouet, dicens,* Nam de mini. qđ fit in san. *idest, de eleemosyna in Ierusalem mittenda.*

2 Ex ab. est mi. scr. *idest, reputo superfluum scribere vltra illud superius vobis scripsi, cuius causam subdit dicens.*

3 Scio enim prom ani. ve. *scilicet, ad hoc faciendum.*

4 Pro quo. *ingerens eis p̄ exemplo hāc promptitudinē animi vestri.*

5 Quo. &c. *nomen regionis est, cuius metropolis est Corinthus.*

6 Parat. est an. præ. *ad illius eelemosynæ largitionem.*

7 Et ve. æmu. *i. vestrum studium benefaciendi sanctis in Ierusalē,*

8 Prouo. pl. *ad similia operandum.*

9 Misimus au. *Hic cōsequēter accedit ad propositum ostendēs donandi modum, scilicet, velociter, abundanter, & hilariter: secundū, ibi.* Necessarium ergo. *tertium ibi.* Vnusquisque. *Circa primū dicit.* Nisi. au. fra. *idest, prædictos solennes nuncios, & fideles.*

10 Vt ne. *laudādo apud Macedones promptitudinē vestrā ad dandū.*

11 Eua. in hac par. *Si enim misissemus nuncios abiectos, videretur quod contemneremus vos.*

12 Vt quē di. *Macedonibus vos commendās.* Para. sitis. *ad dandū.*

13 Ne cum Mace. me. *ad vos.*

14 Et inue. vos impa. *ad dandum.*

15 Erubes. *q. d. si inuenerint vos imparatos ad dandū, qđ absit, erubesceremus, quia non inueniretur verum quod diximus eis de vobis.*

16 Vt nos di. vos. *scilicet, erubescere.*

17 In hac sub *i. in datione eleemosynæ ad sustentationē pauperū in Ierusalē. q. d. talis defectus præparationis non solum esset nobis confusibilis, sed etiam vobis, licet de vobis non exprimamus, sicut de nobis.*

18 Neces. *Hic cōsequēter monet eos ad dandū abundanter, dicēs.* Nece. *i. vtile pro vobis & me.* Exist. ro. fr. *Titū & alios prædictos.*

19 Vt præ. ad vos. *ante aduentum meum cum Macedonibus.*

20 Et præ. re. be. *idest, eleemosynæ vestræ gratiam.*

21 Hanc pa. esse sicut qua. be. *i. gratis, abundanter datam.*

22 Non qu. aua. *idest, nimis parce datā, & subdit rationē, dicēs.*

23 Qui par. se. *idest, parum dat.*

24 Parce, & metet. *idest, minus in præmio recipiet.*

25 Et qui se. in be. *largiter dando.*

Digitized by Google

A a *Non ex tristi.* Qui inuitus dat propter præsentem pudorem non habet mercedem.

b *Hila. enim da.* qui dat vt careat tędio interpellantis, nō vt reficiat viscera indigentis, & meritū & rē perdit. Large dat qui affectum largiendi habet, & si nihil habeat quod largiri possit.

Aug. Quicquid boni facis cum hilaritate fac, & tunc bene facis. Si autem cum tristitia facis, fit de te, non tu facis.

✠ Chrysosto. Hoc loco opinor, hilarem largum dici, verumtamen accepit nomen hoc, vt cum promptitudine detur. Nā cum (dare) sit opus virtutis, omne autē quod ex necessitate fit, minuit mercedem, merito hoc agit, & non consulit solum, sed & precatur.

† libenter ac benigne largiēdo, copiose mensurus est.

† Eccl. 35. b. 23. & c. in ve. 10 si.

Psal. 111. f

* Hieronymus. Auarus autē hilariter dare non nouit. In scientia autem auarus est, qui sensum non vult

B implere quē cepit. Vnde dominus neminem per viam salutare pręcepit, hoc est nulli transitorię annūtiare verbū salutis. Hoc est autē, Qui parce seminat parce & metet. Contra Iouinianū etiam hic locus facit, vbi meritorum gradus esse monstratur. Et qui seminat in benedictionibus, &c. Ecōtrario ergo in maledictione seminans inde & metet sicut scriptum est. Non semines mala in sulcis iniurię, & non metes ea septuplum, sed in omni dato, hilarem fac vultum tuum.

✠ Gregor. Nazianz. Qui miseretur cum hilaritate misereatur, ac beneficij gratia, promptitudine & celeritate congeminatur. Nam quod mœsto animo defertur, aut necessitate extorquetur, Ingratum est parumque gloriosum. Lętādum est autem, non lugendum, cum beneficium damus, &c.

✠ Isidorus. L. 3. de summo bono. cap. 67. Non est eleemosyna cū murmuratione prębēda, ne comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autē bene tribuitur, quando cū mentis hillaritate prębetur, vnde Apostolus, hilarem, &c.

c *Omnem sufficientiam hab.* * Chrysostomus. Si parcus fueris & pauca de his quę sūt suppeditas, qd mihi excusationis causas prętexis? neq; enim ad summā inopiam adigimus, sed oramus vt quę iam superflua sunt, imminuas, & solam sufficientiam ames. Ne igitur amplius quęramus, nā si delicias ri voluerimus, & honeste viuere, sufficientiā nobis determinemus & alius quidē qui leguminibus potest esse cōtentus, & bene valere nihil amplius inquirat. Infirmior autem & olerum cura opus habens ne prohibeatur, si autē & illo quis infirmior sit, & congruo carnium adiumento egeat, neq; illum abarceamus, neque enim vt occidamus & corrūpamus

C homines hęc consulimus, sed vt superflua amputemus. Superfluum autem est, quod plus est, quam vsus requirit. Nam quādo etiā absque illis possumus agere sane & honeste, superfluū omnino est appositum. Sic & de vestibus arbitramur, & de

D mensa & de domo, & de alijs omnibus, & vtilitatem vbique spectamus, quod enim superfluum est & inutile.

d *Abun. &c.* Licet enim exiguū sit, quod parū habens tribuit, abūdat tamē, quia recto iudicio fit, quia non quæritur de quāto, sed quo animo detur.

e *Iu. e.* Iustus est qui bona mundi sine æterni præmij communia reputat.

Amb. hoc exemplo ad largiēdum sanctis inuitat. Si enim huius qui pauperibus largitur merces magna est quāto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici & qui mali sunt.

✠ Quod dicit, *Dispersit*, idest, cum liberalitate dedit. Et quāuis hęc non maneāt, manent tñ quæ ex illis nascūtur. Etenim mirabile est, quod quæ custodiuntur pereunt, quæ aūt disperguntur manēt. Iustitiam aūt hoc loco misericordiā vocauit. Non itaque cunctabunda manu seminemus. Nō vides quāta alij dāt mimis,

E & mulieribus scortis, & si dimidiū Chrō dederis, quæ illi saltantibus dant, tanta tu vel esurienti da. Nā illi quidē corpus scortorū multo auro vestiūt, tu aūt neque tenui veste Christi carnem, eamq; nudam vides, quali hoc venia dignū? quantū hoc non meretur suppliciū? Et parasitos quidē pascēs & adulatores, quasi ex largis fontibus fouens gaudes, ac in ventrē & ebrietatem ac intemperantiam omnia insumens, nullius paupertatis memor es, si aūt alicubi pauperem videns, tunc tibi paupertatis metus incidit, omnibus es pauperior. Et qua venia dignus eris? Disperge igitur pecuniam, vt congreges Iustitiam. hæc tabernacula separata habent, nec commisceri nequeunt. Expelle tyrannū, auaritiam, si vis reginam recipere iustitiam, quæ liberos ex seruis facit, vt & hic libertatem consequamur, & regno cœlorum fruamur, &c.

f *Qui autem administ.* * Theophyl. Exoptat illis & corporalia & spiritualia, verboq; suo authoritatem conciliat a sensibili adeoq; externa agricultura. Si enim terræ semina mandantibus Deus impertit semen, ac si corpus arentibus, alimoniam præbet, quanto potius cęlum colentibus animamque alentibus suppeditabit sumptum?

✠ Hieron. Deus qui tibi dedit vnde dispenset, esurientem minime patietur. Si autem ad semen verbi referas. Qui dedit officium docendi, præstabit & escam tibi, modo ad hoc solum vacare velis.

F

---

a Vbi plus pensatur animus quàm sensus. b Dei. ¶De largitate donorum Dei. c Retributionem.

nat † in benedictionibus, de bñdictionibus & metet. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, nō ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Potens autem est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficiētiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: † Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit. Et multiplicabit semen vestrum, & auge-

a Scilicet, det. b Tantum. c Præordinauit, quia si inuiti darent, nihil eis prodesset. d Consilio rationis. e Idest, tristis vel coactus, sed sponte.

a Qui ex voluntate bona. Approbat, remunerat. b Q. Ego ita moneo, & nolite diffidere.

a Non solum hanc, sed & hanc cum alijs. ¶Idest, omnia dona ipsi ministranti. b Vel in cordibus vestris. c Ita.

a In omni statu vestro. b Qui enim solam sufficientiam eligit poterit in Dei opere ambulare vel abundare. c Habere reputantes. d In datione eleemosynarum, sicut & in cæteris.

a Et ne hoc bonum vtique. b In psalmo. c Non vni omnia conferens sed pluribus diuidens.

a Gratis. b Non diuitibus qui possent reddere, quanto magis qui sanctis. c Et hæc. ¶Idest, merces iustitiæ. d In æternum sine fine. e Non solum inde datur vita.

Scilicet, Deus. a Vnde eleemosyna fiat. b Necessaria vitæ. c Non ad superfluitatem.

a Et in tantum, & ideo nemo hoc timore timeat dare. ¶Quod. b Vnde plures eleemosinas faciatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 De be. & metet. *i. largiter recipiet in præmio. Sed cōtra dicta videtur, quā in præmio cęlesti parum non hab bit locum. Dicendum q licet ibi nō sit parū simpliciter & absolute eo quod cuilibet sufficiet qd habebit, tamen erit ibi respectiue, inquantum vnus maius præmium habebit alio secundum diuersitatem meritorum.*

2 Vnus. *Hic consequenter monet Corinthios ad dandum hilariter, dicens.* Vnusquis. *supple det.*

3 Prout destin. in corde suo. *idest, ordinauit propria volūtate.*

4 Non ex tristi. aut ex. *in hoc excludit duplicem modū in voluntarij, scilicet, absolute, quod fit ex coactione & quātum ad hoc dicit.* Nō ex necessitate, *& inuoluntarij mixti, sicut est proiectio merciū in mari, quod habet tristitiā annexā, & quātū ad hoc dicit.* Non ex tri.. *q. d. non detis quasi coacti præcepto meo, vel timore confusionis ducti, & subdit rationem ad hoc, dicens.*

5 Hilarem enim da. di. Deus. *idest, approbat & remunerat, quia facit actum virtuosum, signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethi.*

6 Potēs est. *Hic ad prædicta inducit rationes, & primo ex parte dātis, secūdo ex parte Dei remunerantis, ibi.* In omnib. *Circa primū facit talē rationē. Quicunq; dat aliquid quod sibi multiplicatur, debet illud dare velociter, largiter, & hilariter, sic enim homines seminant, eo quod recolligunt illud multiplicatū. eleemosynę vero redduntur dantibus multiplicatæ, ergo, &c. Virtutem huius rationis deducit dicēs.* Potens est autem. *idest, voluntatem faciendi eleemosynam.*

7 Abundare face. *vt sic nō doleatis de facto, sed magis gaudeatis.*

8 Vt in om. *temporalibus & spiritualibus.*

9 Sem. om. su. *tā in volūtate interiori quā in facultate exteriori.*

10 Abund. in omne opus bonum. *idest, in dationem eleemosynarum, sicut in alijs operibus virtutum.*

11 Si. scri. est. *Psal. 111.*

12 Disper. *nam eleemosyna a pluribus est facienda.*

13 Dedit pau. *non histrionibus & alijs indignis.*

14 Iustitia eius. *qui sic dat eleemosynam.*

15 Manet in seculum, &c. *i. æternaliter, quia merces iustitię eius est æterna, & confirmat prædicta per experimenta dicens.*

16 Qui autem admi. *scilicet, Deus qui dat voluntatem & facultatem dandi eleemosynam.*

17 Et pa. ad. *i. necessaria victus. hoc enim communiter videtur accidere, quod dātes eleemosynas magis abundāt in tēporalibus bonis, quā eleemosynas pauperibus indigentibus denegantes, & si aliquādo cōtingit eos depauperari, Deus hoc ordinat ad maius bonū ipsorū spirituale.*

18 Et m. *idest, voluntatem, & facultatem eleemosynam faciendi.*

19 Et au. inc. fr. *idest, mercedem quæ ex hoc in patria colligetur.*

Digitized by Google

a *Incre. fru.* Iustitia est sāctitas, & bona vita, & inde fruges, i. æterna remuneratio. Incrementa eleemosynæ, pro quibus & hic virtutes, & in futuro gloria augebitur.

* Hieron. Fruges iustitiæ sunt facultates ex quibus fit iustitia. Cum vero inique congregantur, aut ad auaritiam seu superbiam possidentur, fruges iniquitatis fiunt. Pretio enim grauans triticum in populo maledicitur. Siue fruges iustitiæ, sermones sunt Dei, de fructu enim laború suorum satiabitur sapiens.

* Sophronius. in prato spirituali capi. 185. In ciuitate. Nisibe. Christiana quædam mulier virum habebat infidelem. Erant autem pauperes sola quinquaginta habentes numismata. Ait itaque vir vxori suæ, demus hæc numismata fœneratori, vt aliquod solatium ex eis capiamus. Ea enim singulatim cōsumimus & deficiūt. dicit mulier. Si placet fęnerari, demus ea sub fęnore Deo Christianorū, & non solum nō illa perdes, sed & vsuras tibi persoluet, & capitale duplum reddet. Ille annuēs ita fieri, accepta numismata pauperibus distribuit in tēplo. Cum vero post tres menses necessitate sumptuum angustiarentur, vxoris consilio ecclesiam petit, ibique numisma repertum & collectum domi retulit, ex quo piscem emens vxori dedit, quę ipsum exēterās in visceribus inuenit lapidē expositū quē postea trecētis numismatibus vendiderūt. Itaque mulier, vides, inquit, quā bonus est Deus Christianorū, qui pro quinquaginta numismatibus mutuatis paucis diebus sextuplicata restituit.

* Idem. ca. 195. Cum ad baptismum & eleemosynam Synesius episcopus Citene, Euagriū philosophū excitaret respondit Euagrius, Audiui vestrū Deum restituere centuplū his qui eleemosynā dispergūt in pauperes, nunc itaque accipe a me centū aureos & distribue pauperibus, & fac mihi cautionē manu tua, quod Christus mihi ipsos reddet in futuro seculo. Hac cautione facta tandem Euagrius obijt, & iussit filijs vt cautionē secum sepelirent. Tertio autem a funere die apparuit nocte quiescēti Synesio, veni ad sepulchrū vbi iaceo inquit, & accipe chirographū tuum, & debitū satisfactū mihi est, vt certior fias eius rei propria subscripsi manu. Itaq; Synesius filios Euagrij, sacerdotes atque primarios duxit ad tumulū. Atque cautionem sequētem inuenerunt. Ego Euagrius philosophus Synesio Episcopo salutē. Accepi debitū in his litteris manu tua cōscriptum, satisfactum mihi est, & nullum cōtra te habeo ius propter aurum quod dedit ibi, & per te Christo Deo & saluatori nostro, &c.

b *Quæ opera per.* i. ipsa largitio est causa quare gratiæ aguntur Deo, cuius largitionis nos sumus ministri.

c *Quoniam minister.*

* Chrys. q. d. Primum ea, quæ sanctis desunt, nō solum impletis, sed & abundare facitis, & plusquā vsus postulat, suppeditatis illis, deinde per illos laudē offertis Deo glorificāt enim ipsum in obediētia cōsensus vestri, q. ita subditi, estis euangelio, cuius hoc iudicium est tā largiter offerre. Nā hoc euangelium præcipit simplicitatem cōmunicationis in ipsos, & in omnes, & propterea glorificāt, inquit, Deum quod sic estis liberales, non in illos solum, sed & in omnes, quod etiā ipsum pręconiū illorum est, qđ gratias agunt prohis quæ alijs dantur, quamuis ipsi in extrema sunt paupertate, id quod magnæ illorū virtutis indicium est. Nihil enim ita zelotypum est, vt pauperum genus, verum illi ab hac affectione mundi erant.

---

a Voluntatem & facultatem dandi eleemosynas. b Ex quibus procedit iustitia & vita. c Q. intantum augebit & res & voluntatem dandi, vt in omni statu secundum vestram reputationem locupletati abun. &c.

a bit incrementa frugum iustitiæ vestræ, ut in omnibus locu- 1

a Perfectam. b Largitionem simplici animo factam.

b pletati abundetis in omnem simplicitatem quæ † operatur 2 3

¶Et ideo facienda. ¶Ideo aguntur gratiæ, quia multa in hoc bona. ¶Nostrum.

c per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam † ministerium 4 5

Nostri.

officii huius non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed 6

¶Quia multi agunt gratias in operatione Dei. ¶Et hoc.

etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino 7 8

a Idest, qui laudant hanc ministrationem nostram, quæ eos mouet ad agendas gratias.

per probationem ministerii huius, glorificantes Deum in 9 10

a Non solum de vestra largitione, sed inde accepta occasione de fide, & omni bono. b Quia obedistis euangelio Christi in subiectione mentis glorificantes Deum, quia simplici animo vel alii uestro exemplo sua aliis communicant.

obedientia confessionis vestræ in euangelio Christi, & sim- 11

a Quia uestra communia reputatis. b Factæ. Sanctos prædictos. c Alias gentes.

plicitate communicationis vestræ in illos, & in omnes, & in 12

a Sanctorum. b Glorificantes Deum, quia ipsi sancti obsecrant pro uobis. c Videre in æterna beatitudine, uel etiam hic.

d ipsorum obsecratione pro vobis desiderantium vos propter 13

a Idest, charitatem. b Et quia hincinde tot bona, gratias ago de charitate quæ non potest enarrari quantum utilis, aliàs enarrabili. i. quod debet enarrari.

e eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono eius. 14 15

† in hoc, q. per multos aguntur gratię deo qui per probationem ministerij huius glorificāt deū super obedientia consensus vestri in euangelium Christi, & de simplicitate.

† per vos efficit vt gratiæ agantur Deo.

† functio huius ministerii.

---

d *Desiderantium, &c.* * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nō pecuniariā causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datā. Rursus autē gratiam, eleemosynæ causam vocauit, oīa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem eleemosynam faciant, ne exuperentur aut vincātur ab alijs.

e *Gra. de.* De alterna indigētia, & de alterno supplemēto indigentię prouincialiū Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, *Gratias ago.*

* Chr. Donū hoc loco dicit, tāta bona, quę per eleemosynā fiebāt, & accipiētibus & dātibus, vel ineffabilia bona quę p aduētū suū vniuerso orbi magna liberalitate donauit, qđ potissimū sentiēdū est. Nā & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorū, q̄ a Deo cōsecuti erāt, & hoc loco sermonē finiuit. Iā si inenarrabile donū, quanta insania eorū qui substantiā illius curiosius cognoscere attentāt? Non solum autē donū illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnē mentē, per quē superiora inferioribus cōciliauit.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt in o.* Hic consequenter assignat rationē ex parte Dei sumptam, quia per dationem eleemosynæ promptā & hilarē acquiritur in dante puritas & rectitudo intentionis ad Deum. similiter recipiens insurgit ad orandum Deum pro dante, videntes autē hoc insurgunt ad laudandum Deum de tali bono, rogantes ipsum, vt talem voluntatem dandi & facultatem continuet in via, & remuneret in patria, & ista debent mouere ad dandam eleemosynam abundanter, prompte, & hilariter, ideo dicit. *Vt in om.* scilicet, non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus, ideo dicitur.

2 *Abun.* idest, crescatis.

3 *In om. sim.* i. puritatem mentis. Aug. Hoc est simplex cor qđ est mundum cor ad rectitudinem intentionis. vnde super illud Lucæ. 11. c. *Si oculus tuus fuerit simplex.* glo. intentio tua recta.

4 *Quæ ope. per nos.* Quę. s. simplicitas vestra per ministerium nostrum in eleemosynæ vestræ collectione & missione. *Operatur gra.* i. facit homines assurgere ad agendum gratias Deo modo prædicto, propter quod subditur.

5 *Quon. mi. of.* colligendo eleemosynam vestram & mittendo.

6 *Non solum super ea.* releuando penuriam sanctorum in Ierusalem habitantium.

7 *Sed e. abun.* idest, crescit.

8 *Per mul. gr.* qui hoc bonum videntes, vel audientes assurgunt ad diuinas laudes, vt prædictum est, ideo subditur.

9 *Per pro ba.* idest, per eius approbationem.

10 *Glorificantes Deum in ope.* ex collatione enim eleemosynę talis confitemini facto vos obedire Christo.

11 *Et sim. com. ve. in il.* i. in puritate mentis & rectitudine intentionis vestræ in eleemosynæ largitione, per quam communicatis indigentibus bona vestra.

12 *Et in ip.* idest, recipientium eleemosynam.

13 *Obse. pro vo.* quia pro vobis orant Deum.

14 *Deside. vos.* habere socios in Deo per gratiā in pręsenti, & gloriam in futuro. 15 *Prop. emi.* per omnia vestra sancta exterius manifestata. Et quia prædicta bona ex ministerio Apostoli proueniebāt, ideo prorumpit in gratiarum actionem di. *Gra. ago Deo meo super inenarrabi. do. eius.*

Quo- *Ipse*

Digitized by Google

A

CAP. X.

a IPse au.ego Pau. Incipit de incorrectis qui pseudo sequebātur,& cū ferocē putabāt.Q. correctos ad eleeemosynas inuito, *Vos autē alios ob.ego Pau.* vere *humilis*.nō superbus ipse qui alios ad eleemosynas moneo, idē vobis qui illis obsecro dico,&c.

moram nectere in pęnis.

c *Qui arbitr.* * Hierony. Qui putant nos nil amplius cęteris hominibus habere virtutis.

d *Non ta.se.car.mi.* Non enim militiā a Deo nobis datā exercemus secundū carnē, idest, pro terreno commodo, hoc est quod dicit. *In car.en.*

D

CAP. X.

a Non alios, qui pseudo mihi praefertis. b Si vultis vt sim lenis sicut Christus. Et cum modo puniam.

a IPse autem ego Paulus obsecro vos per 1 2 † mansuetudinem & modestiam Chri-

a Externus. Vt dicitis. b Dum praesens.

sti, qui in facie quidem humilis sum in- 3

a Q Dum non timeo, aspere vos redarguens.

ter vos, absens autem confido in vobis. 4

a Non solum obsecro, sed etiam rogo. b Cum venero. a Audacter puniam. d Quantum putor absens confidere, tantum praesens faciam in re.

b Rogo autem vos, ne praesens audeam per eam confidentiam 5 6

Incorrectos.

qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tan- 7 8

More carnalium. a Idest, in carne degentes, quae fragilis.

c quam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambu- 9

a Non secundum carnem. b Virtutes, miracula, per quae in praedicatione militamus.

d e lantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma 10

e Debilitate. Per Deum. Philosophorum, haereticorum.

f g militiae nostrae non carnalia † sunt, sed † potentia Deo ad de- 11 12

a Munitas rationes. b Militamus non secundum carnem, nam. Possunt destruere, nam destruimus

h i structionem munitionum, † consilia destruentes, & om- 13 14

a Profunditatem intellectus tam legisperitorum, quam philosophorum vel impiorum. Dum impugnant partum virginis & huiusmodi b Quę de Deo est.

nem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, 15

✻ Hieronymus. Ea vos mansuetudine rogo, qua Christus, cum se posset de iniuriosis vlcisci, noluit, vt vel sero se corrigerent.

† lenitatem & mansuetudinē

✻ Chrysostomus. Absoluto de eleemosyna sermone, hic perstringit increpatorijs sermonibus pseudo apostolos. Erant enim quidam apud illos, sublime de se sentientes, & se pręferebant Apostolo, quē vt arrogantem infamabant vt hominem nihili, inutiliaque docentem, & dicebant, Quādo adest nullius est momenti, sed vilis ac cōtēptus, quando autem abest, inflatur ac superbit, contraque nos insurgit ac minatur.

† audax sum

† sunt

† cogitationes

B

✻ Chrysostomus. Carne quidē amicti sumus, fateor, nō viuimus autem in carnalibus armis pręliamur, neq; per humanum subsidium.

e *Nam arma nostra, &c.* * Chrysost. Et qualia arma carnalia? diuitię, gloria, potentia, facundia, auctoritas familicia, adulationes, simulationes, & alia id genus. Sed nostra non talia sunt, Sed quae.

f *Potentia Deo, &c.* Quoniā flagellabantur, expellebātur, & innumera patiebantur dura, q̄ infirmitate restabatur, ostendēs Dei robur, inqt, sed *Deo potentia sunt*. hoc enim maxime ostendit illius virtutem quod per haec vincat.

E

† valida per Deum

* Theophil. Coactus Apostolus, ne verbum ab ijs pseudo apostolis vilipendatur quod a se fuerat prędicatum, recenset quę per se gesta sunt, gratiamq; sibi datā. Adhortor, inquit, vos ipse ego Paulus, terrarum orbis doctor, precorque vos, ne me cogant, conuitiantes mihi, vti potentia mea aduersū ipsos. Ego cū sum apud vos, humilis & mansuetus sum erga vos, si etiam nūc magna proloquor, non ex dementia isthuc ago, sed quia confidam in vobis.

b *Rogo autem vos, &c.* * Hieron. Ita agite ne mihi necesse sit manifestare virtutem.

* Theophylactus. Precor, inquit, ne me adigatis cōfidenter vti potētia mea qua cogito audere, eo quod illi mei compellant aduersum calumniantes nos, quasi hypocritę & ostētatores simus.

* Chrysostomus. Vide vt non sit ambitiosus, neque ad ostentationem quid faciat. Hoc autem potissimum est praeceptoris, non statim vlcisci, sed corrigere, cessareque, ac mo-

C

✻ Ambrosius. Ecclesia nō armis secularibus vincit aduersarias potestatis, sed spiritualibus, quae sunt fortia Deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitiae spiritualis.

g *Ad de.mu.* Vt destruant consilia diuersis calliditatibus munita hominum seu dęmonum.

* Hier. Muniunt enim & circundant doctrinā suā falsi doctores astutiae argumentis, quas aereas potestates Apostolus destruit virtute gratię spiritualis, sicut illū magū vias domini peruersis disputationibus subuertentem Paulus excaecauit.

h *Munitio, &c.* Munitiones sunt corda mūdi, quę diabolus obtinet, & munit diuersis erroribus, ne verbū Dei possit intrare per fidē, vel per similitudinē munitionū. Et ad haec deuincendum valeant arma militię Apostoli, & ostendit munitionis illius partes, scilicet, consilia.

i *Et omnem altitudinem.* * Theoph. Si, inquit, altitudo fuerit, hoc est territa munitio, vel pręsidiū, vel excubiae resistētes cognitioni Dei, adeoque euangelio, eas etiā demolimur.

F

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

IPse autem ego Pau. Postquam Apostolus commendauit veros ecclesię ministros, hic cōsequenter inuehitur cōtra falsos. Et diuiditur in duas partes quia primo inuehitur contra falsos, secūdo contra eis adhaerentes, ca. 13. Prima adhuc in duas, quia primo excusat se de his quae sibi a falsis apostolis imponebantur, secundo contra eos inuehitur, cap. se. Prima in duas, quia primo se excusat per rōnē. secūdo, per facti euidētiam, ibi. *Quae secund. fac. sunt.* Prima adhuc in duas, quia primo recitat sibi imposita. secūdo destruit ipsa, ibi. In carne.n. Circa primū sciēdū, q̄ falsi apostoli dicebāt Paulū in bonis carnalibus ponere finē suū, qd̄ arguebāt ex hoc, q̄ facta sua ad hoc tendere videbātur, vt dicebāt, nā praesentialiter existens cum Corinthijs, humiliter conuersabatur, & blande eis loquebatur tanquam eos timens, absens vero dure increpabat per epistolā, quasi tūc extra periculū existens, sicut homines carnales & timidi diuitibus in praesentia blandiuntur, & ī absentia dura dicūt, pp qd̄ Apostolus rogat Corinthios, vt hanc opinionem de ipso non habeant, ne seueritatem correctionis, suae praesentialiter sentiant dicens.

1 *Ipse autem ego Pau. &c.* qui sum minister Christi verus.

2 *Obsecro vos per mansuetudinem & modestiam &c.* Haec duo exprimit, quia intendit se in illis conformem Christo ostendere, quia de contrarijs infamabatur a falsis apostolis.

3 *Qui in facie quidem humi.* Idest, praesens humiliter vobiscum conuersatus sum.

4 *Absens autem confido in vobis.* i. audacter dura scripsi vobis tanquam homo carnalis & timidus, vt dicunt apostoli falsi.

5 *Rogo autem vos.* ne de me talia dicatis uel sentiatis.

6 *Ne praesens.* idest, praesentialiter apud vos existens.

7 *Audeam per eam.con.* i. audacter dure corripiam sicut dicitis me agere in absentia.

8 *In quos.qui. &c.* exercendo vindictā asperā in quosdā malos. qui decepti a falsis apostolis arbitrātur nos agere carnaliter & timide. 9 *In car.* Hic cōsequēter remouet hāc impositionē falsam per rationē quae talis est. Homines.n. ambulantes carnaliter & timide muniunt se quantū possunt diuitijs ac potentia temporali, nos aūt talia nō quęrimus, ergo secūdū carnē nō militamus. Dicit igitur. *In carne enim amb.* Licet in vita praesenti viuamus in carne mortali, tamen secundum desideria carnis non viuimus.

10 *Nam ar.mi.no.* i. vita quae militia est super terram, Iob. 7.

11 *Non car.sunt.* cuiusmodi sūt tēporalis potentia, & diuitiae.

12 *Sed po.Deo.* idest, arma militiae nostrae sunt per virtutē Dei nobis assistentem, nobis dantem sapientiam & constantiam ad loquendum, & gratiam miraculorum ad confirmandum sermones, haec enim & consilia erāt arma Apostolorum, ideo subditur.

13 *Ad de.mu.* idest, rebellantium contra ipsum Christum. Quorum aliqui muniunt se astutia consiliorum prauorum. ideo subditur.

14 *Con.de.* Aliqui vero per superbiam proprij ingenij eleuati, sicut haeretici, & quantum ad hoc subditur.

15 *Et o.al.ex.se ad.sci.* & hic est primus effectus armorū Apostoli. s. infidelium confutatio. Secundus autem est conuersio infidelium ad fidem, & quantum ad hoc subditur.

Et

Digitized by Google

a Captiuos ducimus vsque in obsequium Christi. b Omnes superbè intelligentes.

a & in captiuitatem redigentes omnem † intellectum in obse-

b a Vt fidei Christi cui ante repugnauerant, humiliter obediant. b Etiam. ¶Secundum vitam & potestatem c Quod non pseudo qui pro carnalibus prædicant, & vitia palpant, & sibi conscij sunt.

c quium Christi, † et in promptu habentes ulcisci omnē ino-

a Quod faciemus. ¶Postquam cognouero ex dilectione obedientes, tunc verò puniam inobedientes. b Nos veri apostoli tales sumus, quales supra ostendi, quæ autem secundum faciem, &c.

d bedientiā cum impleta fuerit vestra obediētia. Quę secun-

a Quasi aperta sunt quæ dico. ¶Hoc de præsumentibus dicit. b Vt modum rationis non excedat, vel propter odium nostrum, vel honorem suum.

dum faciē sunt † videte. Si quis confidit Christi se esse, hoc

a Per quæcunque. b Per eadem.

cogitet iterum apud se, quia sicut & ipse Christi est, ita &

a Verè sumus Christi, nam etiam excellentius non per potestatem quam illi non habent, & hoc est quod ait, nam etsi, &c sicut & illi. b Apostolatus.

nos. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potesta-

¶Non illis. a Vt nos in virtutibus ædificemus, vt non praua doctrina vel exemplo corrumpamus ut pseudo.

te nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationem, &

a Habeo potestatem in ædificio, & non destruetur, sed tamen uideretur illis ideo debere blandiri, quia potestatem accepit in ædificationem, & non in destructionem.

e non in destructionem vestram, non erubescam. Vt autem

¶Tantum.

f nō existimer tāquā terrere vos per epistolas (quoniam qui-

Pauli. Quidam. a Ponderosæ ad intelligendum. b Ad terrendum.

dem epistolæ inquiunt, graues sunt & fortes, præsen-

¶Non audens exercere seueritatem. ¶Contra fortes. ¶Quia ut idiota sine argumento loquor. ¶Contra graues.

tia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

† cogitationē ad obediendū Christo. † 23. q. 6. cap. schismatici. 24. q. 3. ca. de excōicatione artif. De postilla, præl. c. 1. § nos igitur. † videtis

A a Et in captiuitatem redig. * Idem. Captiuitatis vocabulum duo significat, & ex libertate lapsum, & perfectā cautionē, qua quis ita capit, ne resistere vnquam possit. Iuxta secundā significationē nunc Paulus dicit, *captiuantes*. Non.n.tātum, inquit, superiores sumus, & victoriā obtinemus de humana cogitatione & intellectu, sed captiuos etiā ducimus, quę est consūmatior victoria, deinde quia captiuitatis vocabulū graue est, addit.

b * *In obsequium Chri.* Hoc est ad seruitutē eos redigimus omni libertate pciosiorem, ab interitu nimirū ad salutē, a morte ad vitā subiiciētes eos Chro. Intellige autē Magicos Ephesi libros cōbustos, & videbis quomodo Paulus captiuos duxerit.

c *Et in prom. ha.* quia nihil nos remordet

B quo minus audeam⁹.

d *Vlcis. om. ino. cum.* Tunc.n. vindicat inobediētiā, cum illam condemnat p obediētiam. Tunc illam destruens, qn̄ illos qui resistunt perducit ad fidem. Et hæc est digna vltio, vt perfidia ab his quib. defendebatur damnetur.

* Theophy. Hęc illis interminatur, vt hi & illi meliorem vitam induant, & vt neminem feriat aut lædat. Etenim.

* Chrysost. Sicut medicus optimus, & pater communis, & curator, & tutor, oīa agit, omnia curat, impedimenta remouet, offendentes reprimit, vbique circūcursat, & sicut is qui ad paratam promptamq; victoriam venit, trophęa statuit, suffodiens, destruens, deijciens diaboli munitiones, & ministrorū machinationes, & vniuersum tandē orbē ad Christi exercitū ducit, & neq; parū respirat ab his ad illos, ab illis ad alios trāsiliens, quasi militū quidem dux optimus quotidie afferens trophęa, imò singulis horis, sola tunica indutus, irrūpens in aciē, aduersariorūq; ciuitates, & tela & lanceas, & iacula & oīa in suum ius cogens: Talis erat lingua Pauli: Etenim loquebatur solum, & velocissimæ in bellis cadebāt

C acię, dęmones quoq; abigebat, homines verò qui ab illis detinebantur, ad se abducebat. Vnde cum aliquando dęmonē

D malum expelleret, multæ magorum turbæ conuenientes, libros magicos exurebant, & ad veritatem transibant. Et quemadmodum in bello collapsa turre, vel tyranno sublato, omnes qui cum illo erant, proiectis armis ad exercitus ducē se conferunt, sic certe tunc factū est. Eiecto enim dæmone, obsessi omnes abiectis libris, imo perditis ad Pauli pedes currebant.

* Hie. Cum iam per nos vestra obedientia fuerit impleta, illi non audiantur potestatem vindicādi accepisse a domino, qa mentiuntur.

d *Quæ se. fa.* Multa dixi quib. ostendi vobis potius debere nos sequi q̄ pseudo. Q. Et si vobis nō sufficit quæ dixi, quare me potius

E q̄ pseudo sequamini? Videte hæc alia quæ secundum faciē, i. ita euidentia sunt, sicut ea quæ sunt subiecta oculis. Hęc scilicet, Si quis illorum pseudo, confidit per aliquid, idest, per fidē vel aliud qd ipse sit Christi, per eadem & nos, vel quę secundum faciem videte, idest diligenter eorū opera considerare, quæ in conspectu vestro tantum bona agunt, ne forte vos seducant, vt velitis eos prę ferre nobis, quod non debetis.

e *Non eru.* Quia & verum est, & non ad gloriam meam, sed dicitur ad vtilitatem vestram.

* Hieronv. Idest, Nemo tam stultus est, quàm qui se solum Christi esse gloriatur. Nam & si me magis potestatem accepisse a Christo dixero, quam cęteros, vt apostolus non erubescā, quia verum dico, & non glorię sed ędificationis causa compulsus hæc facio: Vnam autem illi & vsurpatam, & in destructionem exercere cupiunt potestatem.

f *Vt autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas (quoniā, quidem epistolæ, inquiunt.)* Hic dicit se cū pręsens fuerit, opere implere quod absens verbo minat̃. Hoc dicit occasione il-

F lius sententię, parati vlcisci omnem inobedientiā, vt inquit non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in cap. redig. om. int. in ob.* Qd fit quando conuersus ad fidem literatus quicquid scit, ministerio fidei supponit, sicut patet de Dionysio per Paulum conuerso, & de multis alijs. Tertius effectus est correctio peccantium iam conuersorum, de quo subditur.

2 *Et in promp. ha. vi. o. in.* sicut patuit supra. de illo quē tradi iussit Sathanæ puniendum.

3 *Cum im. fue. ve. obe.* Ad Deum, per hoc.n. quod apostoli obediebant Deo in omnibus, assistebat eis diuina virtus ad libitū in punitione inobedientium.

4 *Quæ se.* Hic cōsequēter Apostolus excusat se per euidentiā facti, & primo proponit intentum, secundo prosequitur propositū ibi. *Si quis*. Circa primum inducit ad considerationem operum suorum. Facta.n. sua erant ita euidentia, quod nullus debebat cū iudicare carnalem, & timidum, ideo dicit. *Quæ se.* i. manifesta per euidentiam facti in operibus meis.

5 *Videte.* i. nunc videte de factis meis & pseudo Apostolorū, nec dictum Apostoli est contra illud Io. 7. c. Nolite iudicare secundū faciem, quia ibi accipitur facies pro eo quod apparet tantum exterius, cuius contrarium latet interius, hic autem accipitur facies pro eo quod verum apparet ex euidentia facti.

6 *Si qu.* Hic prosequitur propositū. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo rationē dicti assignat, ibi. Non.n. audemus. Circa primum sciendum, quod pseudo apostoli decipiebant Corinthios, & Apostolum diffamabant ex duobus. Primum est, quia quandam auctoritatis magnitudinem falso prætendebant, dicentes se prius cōuersos fuisse ad fidem quam fuit Paulus, se venisse de Iudæa vbi incæperat fides Christi. Secundum est, quia duplicitatem imponebant Paulo, vt dictū est, & iō vtrumque remouet per euidentiam facti, primo primum, secūdo secundum ibi. Vt autem nō existimet. Circa primū dicit. *Si quis*, scilicet falsorum Apostolorum.

7 *Confi. Chri. se. es.* idest. confidenter asserat se verum esse Christi Apostolum rationibus prædictis.

8 *Hoc co. &c.* Quia sicut ipse Christi est minister apparenter.

9 *Ita & nos.* veraciter, quia nullum donum habet speciale a Christo quo careamus, immo in hoc nos excidemus, ideo subdit. *Nam & si am. gli. glo. fue. de po.* sequitur.

10 *Non eru.* quia hoc inueniebat verum per facti euidentiam. Quę autem fuerit hæc potestas, dicunt aliqui quod specialis eius vocatio qua vocatus est a Christo, sicut vas electionis, Act. 9. c. & eius missio ad pręedicandum a spiritusancto, Act. 13. Sed quia hæc non erant Corinthijs euidentia, ideo melius videtur, quod dicatur donum linguarum & gratia miraculorum, quorum effectus erant euidentes, nec a falsis apostolis habebantur.

11 *Vt autem.* Hic consequenter remouet eam, secundo assignat dicti sui rōnem, ibi. Non.n. audemus. Duplicitas autem ei imponebatur, eo qd Corinthijs præsens, & absens aliter loquebat̃, vt dictū est. Et hoc remouet dicens. *Vt autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas, &c.* absens cum austeritate, & potentię loqui.

12 *Quo. qui. epi. inquiunt gra. sunt.* hoc dicebāt Apostoli falsi de epistolis Pauli. 13 *Præsen. autem corpo.* scilicet, Pauli.

14 *Infirma.* idest, humilis.

15 *Et sermo contempt.* hoc dicebant apostoli falsi eo quod prædicabat plana & grossa.

16 *Hoc cogitet qui eiusmodi est, &c.* i. qui per hoc de me asserit duplicitatem, cogitet per euidentiam facti.

Digitized by Google

A non existimer a vobis tanquam terrere verbis, & opere, qđ minor verbis non implere, sciatis quod minor verbis implecturus sum factis.

a *Hoc cogitet qui.&c.* ✠ Hieron. Ne quis putet me illa comminari, quæ implere non possum, vt de me iactãt deceptores. Qui hoc putat, sciat omnia me posse facere, si necesse sit quę pmitto. Nã obedientibus p humilitatẽ infirmus, & peccantibus per seueritatem existo.

b *Tales.* Quia si vitia vestra palparemus, tunc non edificaremus, sed destrueremus.

c *Non enim au.* Tales erimus facto, qa non sumus similes pseudo, qui vsurpãt sibi potestatẽ, & vitia palpant. Et hoc est: Non inserimus nos quibusdã, idest pseudo, qui cõmendant, idest vsurpant potestatem. Quod est, nõ ponimus nos in numero illorum, vt potestatem vsurpemus, sed a Deo accepimus. Aut nõ comparamus nos illis, vt sicut illi adulentur vobis, & vitia vestra palpemus, qđ posset etiam habens potestatem. Sed recte hoc nõ facimus, quia non audemus, ne sicut illi pereamus. Non hoc, sed metimur nos, non aliud quàm quod iniunctum est vsurpãdo. Et comparamus nosmetipsos nobis, quia secundum quod officium nostrum exigit, facimus. Et hoc agentes non in immen. gloriab.

† sed ipsi non intelligũt qđ ipsi inter sese ipsos metiũtur, & comparãt seipsos sibiipsis

† patitur

† vt in iis quoque regionib. quę vltra vos sunt, euangelizem. nõ per alienam regulam, vt de iis quæ parata sunt glorie-mur.

(Qui ita opinatur de me.) (Quam asperè.)
a cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus verbo per episto- 1
(Vlciscentes omnem inobedientiam.) (a Verè vlciscar, quia non debeo adulari, ne parcam sicut illi.)
b las absentes, tales & præsentes in facto. Non enim † audemus 2
(In factis.) (Non Deus eos.) (Non missi a Deo.) 3
c inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos com- 4
(Sumus.) 5
mendant, † sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & 6
(a Prout exigit proprietas officij cuiusque.) (b Quod illi.) (Vltra nostram mensuram.) 7
d comparantes nosmetipsos vobis. † Nos autem non in immen- 8
(a Potestatem exercebimus.) (b Populum, cuius ego sum regula ad dirigendum sub qua mensura & vos.)
e sum gloriabimur, sed secundum mensuram gloriæ, qua
(a Dico.) (b Munitu Dei.)
† mensus est nobis Deus mensuram pertingendi vsque ad
(a Deus est mensus, non est enim superextensio.) (Qui ergo ei mittenti Deo resistit.)
f vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos † superex- 9
(Pertingimus.) (Quia.) (In prædicatione euangelij.)
tendimus nos. Vsque ad vos enim peruenimus in euan- 10
(Vbi alius fundamentum fidei posuisset.)
gelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis labo- 11
(a Per fidem crescentem de virtute in virtutem.) (b Quia per vos tales apostoli veri probamur.)
B g ribus. Spem autem habentes † crescentis fidei vestræ, in vo- 12
(Ab aliis.) (Regimen.) (Non in alia.) (Non in paucis locis.)
bis magnificari secundum regulam nostram in abundantia,
(Sed:) (Loca.) (a Nec illi qui vltra sunt de alieno regimine sunt.)
† etiam in illa quæ vltra vos sunt euangelizare, non in aliena 13
(Exponit.) (Scilicet.) (a Ab aliis prædicatoribus, quia his prædicabat quibus non erat annunciatum, vt gloriam suo labore quæreret.) (b Ego gloriabor in prædictis & in aliis, sed hoc totum vnde gloriandum est, a Deo est, & ideo.) 14 15
h regula in his quæ præparata sunt gloriari. † Qui autem gloria- 16
(Idest, domino attribuat confidentiam & gloriam suam.) (Quod non potest qui non habet a Deo potestatem.) (a Qui extra Deum gloriatur sibi attribuendo quod Dei est.) (b Qui non missus prædicat, qui non est idoneus, sed præsumptor.)
tur, in domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, 17
(A Deo, vel hominibus.) (Miraculis & virtutibus.) 18
i ille probatus est, sed quem Deus commendat. 19

d *Nos autem non in im.* Q. sicut illi qui vsurpando gloriantur vltra mensuram.

* Chrysost. Etenim verisimile erat illos arrogantes dicere, q̃ orbem terrarum cõuertimus, ad fines terrę peruenimus, & multa talia magnificè concionari. Sed nos nõ sic, sed secundum mensuram regulę quam partitus est nobis Deus, mensura pertingendi vsq; ad vos, quemadmodum agricolis vineam distribuens, ita nobis segregauit.

* Hiero. Nihil supra mensuram humanam facimus, sed in apostolatus gratia, quantum nobis dominus donare dignatus est, per quã vobis Corinthij prędicamus: nec enim hoc vsurpatione fecimus, sed pręcepto.

C e *Sed sec. men. reg.* Dei enim nutu Corinthijs euãgelizare monitus est. Partitũ erat vnicuiq; ad quos in prędicatione dirigeretur, vt singuli aliquos populos haberẽt ꝓprios, de quorum fide gloriarentur. Ad regulam aũt Apostoli illi omnes pertinebãt, quos in fide fundauerat, quia ad oẽs missus erat a Deo. Vnde addit: Quam mensurã mensus est nobis Deus. D

f *Non in alienis laboribus.* Qđ vltra mensurã esset gloriari. sed spem hñtes ĩ vobis, idest, p vos magnificari apud alios, & euangelizare secundum regulã nostram, idest, secundũ quod a Deo iniunctum est, non habentes spem gloriari in aliena regula.

* Chrysost. Multã hinc illorum vituperationẽ ostendit, quod & in immensum glorientur, & quod in alieno, & quòd omnis labor apostolorũ fuerit, illi vero honestabãtur aliorum laboribus.

g *Spem haben.* * Hiero. Qui nõ munera a vobis, sed mercedem a Deo vestræ fidei expectamus. E

✠ Theophyl. Speramus in Deũ, quòd abũdè vos docẽtes & augẽtes fidem vestram, inueniamur, vt adeo magnifici in vobis. Tũc enim magnificat præceptor, cum res discipulorum creuerint. Quid igitur speramus, qđ & vltra vos euangelium prædicabimus, ac forsan etiã gloriabimur propterea, siquidem commodabimus ipsis. Regulam autẽ vbique mensuram vocat, æque atque ędium extructor ac architecton structurę mẽsuram, regulam seu amussim vocat. Et vt iudicet quòd Dei sit vniuersum hoc, qui canonem dedit, & mensuram, propterea infert.

† sustinemus, vel possimus animum inducere, vt inseramus

† Ephe. 4. a.

† extendimus nosipsos supra modum.

† 1. Cor. 1. d. † Iere. 9. g.

h *Qui autem gloriatur.* Hñtes, inquit, talia tantaq; opera, non superbimus, neque nobiipsis quicquam imputamus, enimuerò Deo vniuersum, & ipsam ad quam peruenimus mẽsuram, tribuimus. Oportebat igitur & illos in hoc gloriari.

Qui autem gloriatur. Ego non gloriabor in aliena regula. Similiter autem qui gloriatur, i. vult potestatem exercere in domino, idest, in mensura a Deo data glorietur. F

i *Sed quem Deus.* Illũ Deus cõmendat, & probatus est quem dignum habet, ac mittit vt prędicet donũ eius, quẽ nõ mittit, non illum commendat, quia non missus prędicat.

¶ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia qua. su. *asperè corrigendo*.

2 Ta. & præ. *scilicet, sumus quando expedit. Aliquando bene non expedit, vt quãdo timetur peior exitus de tali correctione, sicut fuerat in proposito, vt patet ex præcedẽtibus, Similiter q̃ Paulus prædicabat plana & grossa, non erat ex defectu scientiæ, sed quia Corinthij erant in fide noui & ad altiora capienda inepti, sicut patet.* 1. Cor. 3. a. Tanquam paruulis in Christo, &c.

3 Non e. an. *Hic consequenter reddit rationem eius quod dixerat, scilicet, se non similem falsis apostolis, sed eos excedentem in Dei donis, di.* Non e. an *non humano timore ducti, sed veritatis amore.*

4 Insere. *idest, dicere de numero eorum.*

5 Aut con. *idest, similes dicere.*

6 Quibus. qu. *i. falsis apostolis qui talibus studebant propter quæstum. Quod aũt Paulus aliquando aliqua dicebat ad sui commendationem, non erat propter quæstum vel vanam gloriam, sed propter veritatis declarationẽ, cui præiudicabatur per hoc, quod ab apostolis falsis contemnebatur & diffamabatur, sicut sanctus Iob contra aduersarios suos disputans dixit.* 27. a. *Non me reprehendit cor meum, &c.*

7 Sed ip. in. *i. mensurãtes ea quæ dicimus de nobis ad ea quæ sunt secdm veritatẽ in mentib. & operib. nostris. Et q̃ ita sit, declaratur di.*

8 Nos au. non in im. *quia non excidemus debitam regulam per Dei gratiam nobis datam. quæ exceditur dupliciter. Vno modo quando quis gloriatur de quo non debet, & hoc remouet a se dicens.*

9 Non e. qu. non per. ad. *gloriando false de vestra conuersione ad fidem, quia per ministerium nostrum estis conuersi, ideo subditur.*

10 Vsque ad. *in euangelio Christi, ipsum vobis primo prædicando. Ex quo concludit.*

11 Non in im. *sed de labore nostro in conuersione vestra, hoc est de præterito. Similiter de futuro gloriamur in spe profectus vestri, ĩo dicit.*

12 Spem au. *Ex bono enim principio vestro rationabiliter de profectu sperato gloriamur, & non solummodo gloriamur de vobis secundũ debitam regulam, sed etiam de aliis, inquãtum parati sumus aliis euangelizare quibus non euangelizatum est ab aliis apostolis. Et quantum ad hoc subditur.* 13 Etiam in illa. *s. loca.* 14 Quæ vl. vos sunt. *ad quæ non peruenit adhuc euangelium. ideo subdit.*

15 Non in a. re. *idest, alterius doctrina me præcedẽte. Alio modo exceditur regula debita gloriandi quando quis gloriatur in quo nõ debet bonum opus sibi attribuendo, hoc autem remouet Apostolus di.*

16 Qui au. gl. in do. gl. *q. d. de bono opere non mihi gloriam attribuo, sed Deo a quo omne bonum est, sicut & a principali agente.*

17 Non e. qui se. *gloriam quærens.*

18 Ille pro. *idest, approbatus a Deo.*

19 Sed quem Deus, *i. commendabilem facit virtutibus & signis.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. XI.

a *Vtinam sustineretis.* * Theop. Non dixit, nos sumus probati, sed quem Deus commendat, hoc est, quem ritas laboris & operis, eum Dei gratia probatum ostendit.

* Hieronym. Seipsum commendat, qui ipse laudat se, Illum vero dominus commendat, qui signorum virtutibus commendatur.

Glorior de regimine, qđ videtur insipientia, sed Vtinam susti. &c. Vel insipientiam dicit gloriationem secundum carnem, ne in eo illis uideatur inferior, quā non ipse curat, sed prodest Corinthijs.

b *Insipien.* Quia dictum est. Non te laudent labia tua, sed proximi tui.

* Theop. Ad proprias laudes descēsurus, multis vsus est prę correctionib. pręmunitionibusque defugiens id quod molestū & onerosum videtur in sui ipsius commendatione, huc aūt necessitas pertulit, cum metuerat ne in discipulorum damnum vergeret, si ipse villipenderetur, pseudo apostoli vero in precio haberentur. Qui. n. priorum peccatorum meminit, a quib. per baptisma liberatus erat, qui ēt indignum se se apostolatus nomine cēset, qui citra necessitatem (quęso) de se ipse magna prędicaret.

* Hier. Sustinete me quia multum sustinere consueuistis imprudentiam meam. Ideo insipientem se dicit, quia necesse erat, aliqua de se dicere licet vesa, vt ostendat quā vere insipientes sunt qui falso laudant.

c *Supportatē.* Q. Et si grauet vos tamen patienter ferte.

d *Aemulor.* Aug. Aemulatio est propter alienum statum motus mentis vel in bonū uel in malū, hic amoris est non liuoris, quia diligit eos ęmulatione Dei. i. quam Deus spiritu suo inspirat, per hoc ostenditur, ea quæ dicet amore eorum se dicturū, non vt ad laudē eius proficiāt, sed ad horū pfectū.

* Hieron. i. Nō stimulo liuoris inflammor, sed vos taquam pater diuina ęmulatione custodio, vt possim vos immaculatos Christo coniungere, tanto maiore studio conuersatus, quanto estis meliori sponso iungendi.

* Oecum. Nō dixit, amo vos, sed quod magis eo, zelotypus sum erga vos, hoc est ardente amo, deinde ne existiment, quod propter humana, nempe pecunias aut gloriam ita ipsos amet, subiungit zelo Dei, vt vobis prosim.

e *Despondi enim vos.* * Chrys. O nouas res, In mundo virgines manent ante nuptias, post nuptias non item, hic autem non sic, Nā licet non sint virgines ante nuptias illas, post nuptias tamē virgines fiunt. Sic omnis ecclesia virgo est. huius typus erant ea q̄ de Abrahā leguntur. Etenim ille quoq; seruum fidelē misit de sponsaturum filiam gentilem. Et hoc loco misit Deus ministros suos desponsaturos filio ecclesiā, & olim prophetas hęc dicētes, Audi filia & vide, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui, & concupiscet rex decorē tuum.

CAP. XI.

¶Autem. ¶Sine indignatione. ¶Quia plus posset gloriari.

Vtinam sustineretis modicum † quid in- [1]
a Gloriationi, quæ videtur insipientia. b Opto sustineatis, sed & præcipue.

sipientiæ meæ, sed & † supportate me. [2]
¶Vt subiecti prælatum. ¶Diligo. a ¶Ad honorem Dei non meum nec zelo sponsam Dei mihi sed Deo. ¶Vere diligo vos, quia sum amicus sponsi.

† Aemulor enim vos Dei æmulatione. [3]
a Anulo fidei. b Non multis. c Legitimo Christo uero sponso. [4]

† Despondi, enim vos uni viro vir- [5] [6] [7]
¶Non adultero. a .i. ad hoc ut exhibeam in die iudicij. b ¶Et ideo zelo uos uera de me dicens.

g ginem castam exhibere Christo. † Timeo autem [8] [9]

* Theoph. Despōdi vos Christo, pro illo igitur ęmulor non pro meipso. Non enim ego sponsus aut maritus, sed sponsæ ductor & paranymphus.

f *Vos vni.* a plurali ad singulare descēdit, volens intelligi totā ecclesiam virginem esse, & in oībus ueris mēbris virginitatem mētis etsi non corporis seruare. Virginitas carnis corpus est intactū, quæ uirginitas paucorum est. Virginitas cordis fides est incorrupta, quę est omniū fideliū Vnde in Apo. *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines sunt, &c.* In mulierib. errorem significauit, quia error per mulierem cœpit. Omnes vna virgo propter vnitatē integræ fidei, solidę spei & charitatis. *Virgo.* quia ab opere malo incontaminati, *Casta.* quia nec habent ęstū malæ uoluntatis.

g *Timeo au.* Aug. Isti Corinthij sunt similes Euæ pseudo serpenti. Lux fidei paradiso. Quorum ergo fides cōrrumpitur, a paradiso eijciunt, quia pponunt mendaciū veritati. Qui ergo mendaciū ędificant in hominib. ab eis pellunt ueritatē, & immittunt diabolū, & ita excludūt Christum. Si quid. n. dixeris contra fidē intrat putredo ex ueneno serpentis, & nascūtur uermes mendaciorū, & nihil integrū remanet. Ideoque sicut patrib. nostris aduersus leonem opus erat patientia, ita nobis aduersus draconem uigilantia, Tunc. n. cogebat, nunc docet. Tunc ingerebat uiolētias, nunc insidias. Videbatur tunc fremens, nunc lubricus & oberrans difficile uidetur. Ideo timet Apostolus, ne sicut p serpentē seducta est Eua, ita p hæreticos corrumpatur ecclesia in virginitate fidei quā gestat in corde. Modo ergo anima virginitatē tuam serua, postea fęcundanda in amplexu sponsi tui. Sepite ergo aures vestras spinis. Adhuc. n. mussitat serpens, & non tacet. Quod gestū est etiā in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. sufficiat quod cum illic lapsi sumus, vel experti corrigamur.

Hieron. Serpens Euam de Deo mentiendo seduxit, affirmans solā Deū cōminatū esse mortē, nec esse iā illaturū, sō & pseudo apostoli asserebāt sō euangelii pcepta esse addita, vt vel sic antiqua lex seruaret, & eā solū sufficere custoditā pquirūt ęmulatores. Iā nūc Serpēs similiter quosdā seducit gehennā propter solum terrorē asserētes nominari, quā aut penitus

Margin: † me in insipientia. † supportatis. † Zelor ipsū erga vos. † vt virginem castam exhibeatis. † Gen. 3. a. Aug. in psal. 118. Gen. 24. Psal. 44. † adiunxi. Aug. l. de sācta virg. vir. cap. 2. † 27. q. c. nuptiarū ante fi. Apoc. 1. d. Aug. tra. 1. 13. in Io. & in psal. 14. Aug. tract. 8. in Io. & in ps. 38. & 90.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

Vtinam. *Postquam Apostolus excusauit se de falsis impositione per falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra eos, & vt melius eos confutet, primo ponit suiipsius commendationē, in qua sic procedit, quia primo ponit huius commendationis rationē, secundo ipsam commendationē, ibi.* In quo quis au. *Prima in duas, quia primo proponit intētū suū, secūdo prosequitur propositū, dicēs.* Aemulor. *Circa primum sciendū, quod moralia eo quod sunt de agendis, quæ sunt particularia, sub vna communi regula sic arctari nō possunt, quin aliquando oporteat agere prater illā regulam ex rationabili causa, propter quod homines discreti hanc causam cōsiderantes, nō reputant hoc stultū neque malum, sed bonum. Indiscreti autē non considerantes iudicans esse malū, Praeceptum enim morale est,* Non occides. *tamen malos occidere nō est malum, habita super hac potestate, licet hoc aliqui stulti & hæretici dixerūt esse malū. Lex autē moralis dicit, quod homo seipsū non cōmendet. Prouerb. 17. a.* Laudet te alienus, & non os tuum. *tamē in aliquo casu bonū est hoc & necessariē, vt dictū est cap. præced. vt pote quando taciturnitas propriæ laudis, & vergit in præiudiciū veritatis, & in detrimentū salutis proximi, & honoris diuini. Multitudo tamen hominū, quæ est indiscretorū. Eccl. 1. d.* Stultorum infinitus est numerus. *reputat hoc insipientiā, eo quod nescit aduertere causam, vt dictū est. Casus autem necessarius seipsū cōmendandi propter dictas causas imminebat. Apostolo, iō rogat, vt patiēter ista cōmedatio a Corinthiis sustineat, licet aliquib. stulta videatur, di.*

1 Vtinam sustineretis mo. *secundum æstimationem indiscretorū.*

2 Sed &. *q. d. hoc debetis specialiter facere, eo q̄ sū prælatus vester.*

3 Aemu. *Hic cōsequēter exequitur propositum, & ostendit primo causā commendationis esse rationabilē, vt sic appareat quod talis cōmendatio non est insipientia. secundo, quod debet ab eis supportari etiā dato q̄ esset stultitia.* Iterum dico. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit dictā causam. secundo remouet Corinthiorum excusatio em falsam, ibi.* Nam si is. *Circa primū sciendū, quod causa quare Apostolus commendare se volebat, zelus erat de salute Corinthiorū, quia ne deciperentur a falsis apostolis suggerentibus eis falsa, voluit auctoritatē suā ostendere, bonitatē etiam vitæ suæ & doctrinæ, hæc autē causa erat valde bona, propter quod commendatio sequēs nō erat insipiētia, quia non erat ad propriā iactantiam, sed ad Dei gloriam, & fideliam salutem. Dicit igitur.* Aemu. e. vos. *idest feruenter diligo, sed quia diligere potest esse in bonum & in malum, ideo subdit.*

4 Dei æmu. *idest, charitatiua dilectione, & subdit causam huius feruentis dilectionis, dicens.*

5 Despon. enim vos vni. *scilicet Christo, vt postea subditur, fuerat enim Apostolus paranymphus matrimonii inter Corinthios & Christum per veram fidem. ideo subditur.*

6 Virginem. *quantum ad fidei integritatem.*

7 Castam. *quantum ad vitæ puritatem.*

8 Exhibere Chri. *qui solus est sponsus ecclesiæ. Et quia dilectio nō solum est respectu boni adipiscendi in amico sed etiam mali vitandi. ideo sequitur.*

9 Timeo autem ne sicut ser. Euam se. *persecutio. n. tyrannorū in ecclesia primitiua comparatur persecutioni leonis, quæ est aperta, sed persecutio pseudo apostolorum, quæ fuit per astutiam & occulta, comparatur seductioni primorum parentum, ideo subditur.*

Ita

Digitized by Google

A penitus non esse, aut æternam nõ esse affirmat, contra auctoritatem omnium scripturarum.

✻ Theophyl. Et si enim interitus vester est, metus tamen meus est. Non certo autẽ apparet quod corrupti sitis. Atqui corrupti fuerũt, verũ ambigue hoc posuit. *Ne quo modo vt serpens Euã decepit*, Nam & ille maiora quam vis promitteret, decepit tamen, hanc ad rationem pseudo apostoli superbientes, magna vobis quædã enarrantes, calliditate fraudeque sua vobis imponunt. At perinde vt neque astutia serpentis, neque simplicitas eius satis fuit ipsi ad veniam, sic neque vobis hæc proderunt, non dixit autem quod Adã deceptus sit, vt ostendat deceptionem mulierosam esse rẽ, vel ad mulierem pertinere.

† sustinuissetis pseudoapostolos

* vbique

B a *Ita corrumpantur sensus vestri*, in cępto tropo pseuerat, corruptio enim de virginibus dicitur. *Et excidant a simplici.* hoc est, ne decepti a simplicitate vestra a Christo auellamini, vel ne transferamini a simplicitate fidei ad infidelium vehementiã, & in dicẽdo potestatem, hęc enim magna est corruptio.

b *Nam si is qui ve.* Non missus, vel vendit, quia pro quæstu temporali facit.

c *Recte pate.* Si aliquid maius vobis fit per eos quã per nos, tunc recte pateremini. Galathis anathema dicit, si aliud reciperent, quod non vtique maius esset, sed contrarium.

✻ Chrysostomus. Sic pseudo apostoli iactabant, quasi imperfecte apostoli docuerint, & isti amplius aliquid asserẽtes dixerint. Dicebant maius quid, cum maiore potestate concionantes, amplioreq; verborum ornatu, sed hæc non inuidens dicit, sed suos muniens: Quia & alias Apollo non prohibet, tametsi vir eloquẽs esset, & in scripturis potẽs, sed & obsecrat, & promittit illũ missurum, quia cum eruditione ille ẽt dogmatum tenebat rectitudinem, ij vero cõtrario modo se habebant. Idcirco illos impugnat & discipulis ab illis pendentib. improperat dicens, quod siquidẽ nos omisissemus aliquid quod oportebat annunciari, implessent aũt illi nõ prohiberemus attendere, sin autem omnia a nobis absoluta sunt, & omissum est nihil, quomodo vos rapuerunt illi?

C d *Existimo.* Supra de pseudoapostolis, nunc de ueris, quibus Paulus inferior videtur, quia non fuerit cum Iesu.

Exi-

a Diabolus per serpentem. b A paradiso eiiciens. c Promittendo falsa. d Per similes deceptiones. e Intellectus,

a ne sicut serpens Euã seduxit astutia sua, ita corrũpãtur sensus vestri, & excidãt a simplicitate quæ † est in Chro Iesu. 1 2 3

a A paradiso simplicis fidei, quæ nil alienum recipit. b Sed non debetis eos pati, quia non aliud quam ego & idem deternus, cur ergo nos inferiores illis æstimatis?

a Excellentiorem quam ego, quod esse non potest.

b Nã si is q venit aliũ Christũ pdicat, quẽ nõ prædicauimus, aut aliũ spiritũ accipitis, quẽ nõ accepistis, aliud euãgeliũ, 4 5 6 7 8

a Meliorem, quod non est, sed potius per nos. Per nos. Si. b Aliam Dei redemptionem vel prædicationem, quod esse non potest.

a Per nos. b Q si aliud maius prædicarent recte pateremini, sed quia hoc non est, non recte eos pateremini, ego enim non minus in his feci, quam magni apostoli, & ita constat, quia non minus illis pseudo.

c d q nõ recepistis, recte pateremini. Existimo enim me † nihil minus fecisse a magnis apostolis, Nam & si imperit⁹ sermone, sed non scientia. In omnibus aũt * manifestus sum † vobis. 9 10 11 12 13

a Me dico tunc remotum. b Non minus. c Quia non orno verba vel quia impeditæ linguæ quantum ad ornatum pseudo.

a Scio quicquid magni. b Q experti estis omnia quæ in me fiunt.

a Non minus & si minus, nunquid in hoc peccaui. b Operando, manibus meis. c Ita. d A morte ad vitam. Remotis pseudo.

g Aut nũq d peccatũ feci, meipsũ humilians, ut vos exaltemi 14

D *Existimo, &c. a magnis.* Magni apostoli videntur apud istos, Petrus & alij qui cũ domino fuerũt. Vel pro pseudo apostolis hoc dicit, quibus se nõ minus eis fecisse ostendit. Ecclesia enim Corinthiorũ varijs erroribus fluctuabat. Alij fauebant apostolis qui cum domino fuerunt in carne. alij pseudo apostolis, a quibus compositis verbis eadem audiebant quæ ab Apostolo. Contra quos loquitur his. Non alia prædicant vobis, quam ego. Et qa posset dici, quod etsi eadem, melius tamen Paulo, remouet. *Existimo enim, &c.*

† erat erga Christum. Nam

e *Nam etsi imperitus.* Hoc nõ ad apostolos, quia nõ erãt eloquentes, sed ad pseudo, q componebant verba. Imperitus sermone nõ est reus apud deũ, sed qui nõ habet sciẽtiam Dei, quę pertinet ad salutem.

† nihilo inferiorem fuisse extollentibus.

† erga vos

✻ Theophyl. idest, sermonis, & orationis cultu indoctus sum, scientia & cognitione haudquaquam. Post hæc autem clam innuit, quod quanto eloquentia gloriantur, tanto cognitione Dei eos esse orbatos, & quatenus ad ipsam attinet, eos esse idiotas, & indoctos.

E * Prosper. Vnde datur intelligi, quod non se debeat ecclesię doctor, de accurati sermones ostentatione iactare, ne videatur ecclesiam non velle ędificare, sed magis se quantæ sit eruditionis ostendere.

li.1.c.23. de vita contempla.

f *In om.* Vos autem eorum mihi testes esse potestis, ideo peius est, quod hoc scientes, me illis postponitis.

* Hieronymus. Ostendit integritatem suam, qua per Deũ omnia fecerit, cum nec auaritiam, nec gulam, nec gloriam ab eis aliquando gereret.

* Theophyl. Non quemadmodum pseudoapostoli, aliud sumus, & aliud apparemus, verum in omnibus quæ facimus & dicimus manifesti sumus erga uos, neque ulla est in nobis duplicitas vel hypocrisis, vt in illis qui sola pietatis psona sunt amicti, deterrima quęque patrantes.

g *Aut nunquid peccatum feci, &c.* * Idem Theophylac. In hoc peccaui, & propterea est cur me ad iudicẽ vocetis, attollamini que aduersum me, quoniã deieci meipsum, mendicans & famem patiens, vt uos ad fidem ędificemini.

Vel, Vilis quidem sum & abiectus, & uos inde exaltamini.

F *Quo-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ita cor. sen.* s. mentales qui frequenter nominantur a sensibus exterioribus magis notis.

2 *Et exci.* per deceptionem pseudo Apostolorum.

3 *A sim. quæ est in Chri.* quia dicebant necessarium esse ad salutem legalia simul obseruare cum euangelio.

4 *Nam si is.* Hic consequenter remouet Corinthiorum excusationem, & primo ponit eam, secundo excludit, ibi. *Existimo enim.* Circa primũ sciendum, quod si pseudo apostoli dicerent meliora quam Apostolus, Corinthij haberent excusationem recipiendi eos, & hoc est quod dicit, *Nam si is qui ve.* i. pseudo apostolus, qui venit ad prędicandum propria auctoritate, non missus a Deo.

5 *Alium Chri. præ. que.* i. meliorẽ quã nos prędicauimus vobis.

6 *Aut alium sp. ac.* i. meliorem ab istis.

7 *Quem non ac.* a nobis.

8 *Aut aliud euan.* i. aliam doctrinã meliorem quam a nobis.

9 *Recte pa.* i. recte sustineretis eos vobis prędicantes.

10 *Existi. enim.* Hic remouet dictã excusationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit se non minus fecisse apostolis maioribus, secundo quod fecit aliquid maius, ibi. *Aut nunquid.* Circa primum dicit. *Existimo enim meni. mi. fecis.* pro uestra conuersione.

11 *A ma. apo.* i. quã apostoli magni fecerũt pro illis quos cõuerterunt, & dicuntur hic apostoli magni, Petrus Iacobus & Iohannes, quos pseudo apostoli dicebant esse maiores Paulo, quia fuerunt corporaliter cum Christo, non autem Paulus, & hoc dicebant ad decipiendum Corinthios, ut crederentur maioris auctoritatis quam Paulus, quia dicebant se missos a dictis apost. mendaciter, non aũt Paulum. Quod autẽ Paulus nõ fecerit minus quam apostoli prędicti patet, nã eundẽ Christũ prędicauit, & eundem spiritum sanctum per impositionem manuũ dedit, & idem euangelium prædicauit, & sic ęquiparando se magnis apostolis confutat falsos, dicens. 12 *Nam etsi impe. ser. sed non sci.* hoc dicit ad repellendum dictum pseudo Apostolorum, qui cõtemnebãt eius doctrinã, eo q plana & grossa docebat, ideo dicit, q hoc nõ faciebat ex defectu scientię, sed quia non expediebat Corinthijs pro tũc subtilia prædicare sicut plenius dicitur. 1. Corinthio. 3. 13 *In omnibus autem manifestus sum vobis.* hoc dicit, quia per euidentiam facti hæc apparebant vera de ipso.

14 *Aut nunquid.* Hic consequenter ostendit, q etiam aliquod maius fecit eis, quam alij apostoli suis conuersis. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat ueritatem, secundo remouet quandam obiectionem, ibi, *Quia non diligo.* Circa primum dicit. *Aut nunquid peccatum feci.* ironica est locutio, cuius sensus literalis accipiendus est per oppositum. Apostolus enim fecit in hoc opus valde meritorium.

Quo-

Digitized by Google

a Quia non putatis vos emisse licentiam peccandi. b Sine sumptu. ¶Alias prædicaui. c Vnde ergo viuebis.

ni? Quoniam gratis euangelium Dei euāgelizaui vobis, alias

a Quia non parua in vobis expendi. b Ab alijs. c Vt vobis possem prædicare.

ecclesias expoliaui, accipiens stipendium † ad ministerium ve

a Non saltem ab aliquo vestro accepi. ¶Etiam cum. b Accipiendo.

strum. Et cum essem apud vos, & egerem, nulli onerosus fui.

a Non onerosus, & si egerem. b Post spolia ecclesiarum. c Ab his bene correctis fuit accipiendum, ne amitteret fructum, quia si non acciperet, illis forte in scandalum fieret.

Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt a

a Vt verbis & factis, non solum in stipendijs. b ¶Quia non iactaui me de genere apud vos, nec al quid huiusmodi.

Macedonia. Et in omnibus sine onere me vobis seruaui, &

a De cætero maxime abstinendo a stipendio. b Verax Christus in me loquitur hoc. s. quoniā hæc, &c c Quod gratis prædico, quod a licitis abstineo propter salutem uestram.

seruabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio nō

a Omnibus b Putatis hoc fieri, an pro odio quod dicunt pseudo.

infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia nō dili

a Quia diligo vos, sed ideo facio, ut amputem oc. ¶Eorum quia diligo uos. b Nunc. c Semper.

go vos? Deus scit. quod autem facio, & faciam, vt amputē oc

¶Sumendi uestra. ¶Habere. a Per me. ¶Sumendi uestra. b Vel in quo gloriantur i. in non accipiendo sint sicut & nos. i. non meliores nobis. Cum uero non accipiunt, Nam eiusmodi.

casionem eorum qui volunt occasionē, vt in quo gloriantur

¶Erunt sicut & nos.

inueniantur sicut & nos. Nā eiusmodi pseudo apostoli sunt

a Callide sub specie religionis decipientes ¶Exterius. ¶Vel angelos.

operarij subdoli, trāsfigurātes se in apostolos Chri. Et nō mi-

a *Quoniam gratis euangelium.* Minus non feci, sed plus, qa gratis, vnde mihi irascemini, & alios mihi præponitis, cum hoc non sit peccati, sed gloriæ.

✻ Hier. Qui neque panem quotidianum quem ordinauit dominus, accepimus.

b *Alias ecclesias expo.* ✻ Theophylact. Potuisset dicere, ex labore manuum mearum vixi & manducaui, atqui asperiorē orationem faciens, ab alijs, inquit, accepi, idque cum in vestri ministerio essem. Expoliaui, pro nudaui, dixit, & pauperes eos feci, Macedones, intelligit, qui tametsi pauperrimi essent, me tamen habebant secum commorātem, at vos, ne necessarias quidem impensas communicastis, quæ maxima est accusatio.

Vt amp. oc. Sciebat quod si non acciperent, non diu prædicarent.

c *Nam quod mihi dee. &c.* ✻ Chrysost. Nominibus Macedones exprimit, quo sane ad eleemosynam illos prouocet. Nā ijs qui nolebant alere Apostolum persuadet, ne in pauperum subsidio minores videantur. Hoc autem ipsis Macedonib. scribēs dicit, in vsus meos misistis semel atque iterum, & in principio euangelij, quod sane maximum illorum prçconium erat, quod statim ab initio euangelij sic floruerunt.

d *Et in omnibus.* ✻ Theop. Ne enim existimetis, inquit, quod hçc dixerim, vt in posterum accipiam a vobis, seruaui enim me, ac seruabo deinceps citra grauamen.

e *Est veritas.* ✻ Hier. Sicut Christus semel statuit, nec negauit, necesse est vt ego non mentitus ita faciam.

f *Quoniam hæc gl.* ✻ Chryso. Vt ne quis putet illum super hac re iterum dolere, vel iterum hæc dicere, factum ipsum gloriationem vocat. Quid? vos datis, inquit, sed ego nō accipio, vt non obturetis dono libertatem meam, & non infringetur, a metaphora fluminum vel fontis quasi vbique fluentis, dictum est.

g *Quia non dilig. v. Deus scit.* ✻ Hier. Ipse nouit vtrum vos diligam an nō, imo a vobis nō accipio, quia multū vos diligo. Vt

h *Vt in quo. glo.* Gloriantur in accipiendo, sed me non accipiente, non accipient. Nam eiusmodi, &c.

i *Inueniatur sicut & nos.* i. similes nobis, *in quo.* i. in esse similes nobis gloriantur.

✻ Theophylact. Hic manifestissime omnium causam explicat, cur non acceperit. Postquā enim cōspexit Sathanas, q. seculi huius studiosi homines maxime curant per hoc q. doctores nihil accipiant, nihil enim (ait Chrysost.) sic ędificat seculares vt non accipere. docuit etiam vanos ac mendaces istos apostolos eā rē simulare. Neq; tamen hoc reuera faciebāt, etiā si diuites essent, verum etiā si viderentur nihil accipere, ac capiebāt tamē. Quocirca Apostolus hisce cōspectis decreuit apud se se, ne qc quā acciperet a quoquā, idq; cum paupertate grauaretur, vt rescecet quāpiam accusationem illorum, ne locum habeant carpendi eum. Quanquā hęc non erat reprehensio, siquidē lex Christi erat, vt qui altari inseruiret, ab altari etiam viueret. Attamen quia velut imbecilles Corinthij facile scandalo succumbebant, seipsum custodiuit.

k *Oper. subdoli transf.* ✻ Hier. Subdolus est qui aliud fingit, cū aliud agit, vt sub cōtēplatione euāgelicę prędicationis cōtegat rapacitatē. Tales. n. prędicatores, vt hominib. placeāt. & placendo accipiant, & quę cōmendētur dicūt, nō ea quæ ędificent audiētē Pleriq; eorū non tam pecuniam desiderabant quā honorem, arbitrantes, se summis opibus ditatos, si ab omnib. collaudantur. Sed nec pecunias ideo spernūt, quia nō habent, sed quia in reconditis habent, veri autem & simplices magistri Apostolos imitantur, dicentes, Neque. n. fuimus in sermone adulationis aliquando, nec in occasione auaritię, neque quęrentes ab hominibus gloriam, nec a vobis.

Transf. Ad tētēdū eos quos ita erudire opus est. Vel decipiēdū prout iustū est. Ne quisquā cū angelos bonos amicos se hēre putat, hēat malos dęmones fictos amicos, eosq; tāto nocētiores, quāto astutiores, ac fallaciores patitur inimicos. Neq; enim

Marginalia: † quo vobis inseruirem. — Philip. 4. — Aug. l. de spiritu & anima. c. 2. lib. 1. noui. cap. 9.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam gratis euan. Dei euange. vo. *Non accipiendo sumptus a vobis, quod tamen erat licitum, et alij Apostoli accipiebāt ab illis quib. prædicauerant. Apostolus autē pręedicans Corinthijs abstinuit, primo propter eorū auaritiam, & sic minus gratāter accepissent eius doctrinā. Secundo vt tolleret a falsis apostolis prædicandi occasionem, qui propter quæstum tantummodo prædicabant. Sed quia oportebat habere necessaria ab aliquo loco, ideo consequenter ostendit vnde habuit, dicens.*

2 Alias ecclesias expo. *non quia vi acciperet, sed quia voluntarie dabant abundanter.*

3 Ad mini. ve. *i. ad procurationē vestræ salutis. Vnde papa vel legatus visitans vnam prouinciam potest accipere sumptus ab alia, nā cum ecclesia sit vnum corpus, a prælato ex vna parte potest suppleri indigētia alterius partis, sicut natura defectum vnius membri supplet ex alijs partibus, virtutem & spiritus subministrando.*

4 Et cum es. apud vos. *Hoc dicit, vt ostendat quod non dimisit accipere, eo quod semper inter eos abundasset.*

5 Nulli. *s. vestrum.*

6 Onero. fui. *quia durum fuisset eis dare propter auaritiam suā, propter quod Apostolus proprijs manibus lucrabatur, de nocte operando, quod expendebat de die prædicando, vt habetur Act. 20. g. & quando hoc non sufficit, suppleuerunt Macedones qui cum secuti fuerant, sibi ministrando, ideo sequitur.*

7 Nam quod mi de. *& patet litera.*

8 Est ve. Christi in me. *Modus est iurādi, et est sensus, veritas Christi est testis mihi, quod veritatem dico.*

9 Quo. hęc glo. *i. hoc factum meum, quod est ad gloriam Dei.*

10 Non infrin. in me. *i. non minuetur per me.*

11 In regio. Acha. *in quibus metropolis est Corinthus.*

12 Qua. *Hic consequenter remouet quandā obiectionē falsam. Dicebāt enim pseudo apostoli, quod Paulus nō diligebat Corinthios, nec intēdebat eis proficere de futuro, propter quod nolebat aliquid accipere ab eis quod remouet di. Quare. non accipio sumptus a vobis.*

13 Quia non diligo vos. *vt dicunt pseudo apostoli.*

14 Deus scit. *i. conscius est mihi, quod hæc causa non est vera, sed cā subdit dicens.*

15 Quod autem facio & fa. *ad abstinendum a sumptibus vestris hęc est vera causa.*

16 Vt am. oc. eorum. *i. pseudo Apostolorum, qui tantum prædicabant propter temporale lucrum.*

17 Vt in quo gl. *ta. s. imitando veros apostolos, vt dicebant.*

18 Inue. sicut & nos. *i. nihill accipientes, quod tamen refugiunt de quibus subdit.*

19 Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarij sub. *i. callidi & vulpini exterius tantum speciem pietatis ostendentes.*

20 Transfigurantes se in Apo. Christi. *i. portātes exterius signa verorum Apostolorum.*

21 Et non mi. *quia Deus permittit maiorem simulationem, de qua subditur.*

Est Ipse

Digitized by Google

A enim sancti & fideles vnius veri Dei cultores ab eorum fallacijs, & multiformi tentatione securi sunt. In his diebus malignis, vbi ista solicitudo non est inutilis, ne cũ Sathanas trãsfigurat se fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam cũ sensus corporis fallit, mẽtẽ vero nõ mouet a vera rectaque sententia, qua quisque fidelem vitam gerit, nullum est in religione periculum. Vel cũ se fingens bonum, ea vel facit vel dicit, quę congruunt bonis angelis etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia, quod nemo potest absque Deo. Et ipsa huius difficultas ad hoc est vtilis, ne sit spes sibi quisque, aut homo alter alteri, sed Deus tantum.

26.q.5.c.episcopi c.nec mirum. Derogu. 1a.c.licet. quo circa.

B ¶hoc argumẽto gloriationis

* Aug. de genesi ad litter. l. 12. c. 13. discretio sane difficilima est, cum spiritus malignus quasi tranquillus agit, ac sine aliqua vexatione corporis, assumpto humano spiritu dicit quod potest, quando. n. vera dicit & vtilia prędicat, transferens se sicut scriptum est, velut in angelum lucis, ad hoc vt cum in manifestis sibi creditum fuerit, seducat ad sua.

¶Iuxta contumeliã loquor.

* Chrys. Qui est, *Angelus lucis*. dicit eũ qui hẽt fiduciã loquẽdi & Deo assistit. Sunt. n. angeli tenebrarum, diaboli tenebrosi ac feroces. Et multos diabolus sic decepit, persona in se acceptа, & non factus in angelum lucis. Sic & illi psonã Apostolorum circunferunt, non ipsam potentiã, neq; fortes sũt.

a * *Velut ministri iustitiæ*. euangeliũ. s. prędicantes quod iustitiam hẽt, vel quod iustorum virorum sibi opinionẽ assumũt. Quomodo igitur illos agnoscemus? Ab operib. ipsis, sicut & Christus dicit, eaque propter cogitur sua præclara opera, & C illorum malitiam inter se componere, vt ex comparatione appareant nothi.

* Hier. Non tã facile somnijs, aut aliquibus quasi angelis lucis, fides habenda, ne forte transfiguret se Sathanas in angelum lucis, & decipiat ac fallat incautos.

D Matth. 7.

b *Quo. fi. i.* retributio data in fine vitæ erit secundum opera ipsorum, quia sicut pseudo peritura appetiuerunt, ita & ipsi peribunt, & sicut ministri iustitię ęterna & ipsi erunt æterni.

c *Quod lo.* In hac substantia gloriæ. i. in gloria carnis quã putant substantiam, id est, ita amãt ac si per eam credant se subsistere.

d *Sed quasi in insi.* Quia hæc ad carnis tumorem pertinere videntur, vbi insipiẽtia est. Insipientia enim est aliquem laudare se. Sed quia Apostolus non propter se facit, sed propter Deũ. Ideo ait, quasi in insipientia.

Prou. 27. c.

E

e *Quoniam multi gloriantur sec. carnem.*

* Chrys. Quid est secundum carnem? Ab externis, a nobilitate a diuitijs, a sapientia, a circuncisione, & progenitorib. Hebræis, a magna existimatione. At queadmodũ si quis clari generis philosophicam vitã eligens viderit sublime sentientes alios de generositate sua, volens etiã illorum fastum tollere, nonne cogit propriam claritudinẽ dicere, non glorians, sed humiles alios reddens. Ita & Paulus facit, ne inquit putetis, quod quasi virtutem hęc ponam, sed quoniam illi gloriãtur, cogor & ego hinc comparationem facere. Si quis videtur cõfidere in carne, & ego magis.

Quod loquor non sec. * Hier. Si hic necessitate populi compulsus, negat se secundum Deum gloriari, quid de illis sentiendum est, qui sola iactantia gloriãtur substãtię glorię? Est enim alia substantia gloriandi.

f *Cadit.* id est, decipit. In faciem cæditur in cuius os iniuria irro-

F

¶Caput eorum. a Christum, vel aliquando cælestem angelum.

rum. † Ipse enim Sathanas trãsfigurat se in angelũ lucis. Non est ergo magnũ si ministri eius trãsfigurentur velut ministri iustitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum dico, ne quis putet me insipientẽ esse. Alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego modicum quid glorier. Quod loquor, non loquor secũdum Deum, sed quasi in insipientia in hac substantiæ gloriæ. Quoniam multi gloriãtur secundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipiẽtes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cedit. † Secundũ ignobilitatem dico, quasi

(Interlinear glosses: a Sint. — a Ministrorum Christi & Sathanæ. — b Dixi supportate insipientem. — a Aperte. — b In gloria spiritualium, quia pro bono facio. — c Si in illa insipiens, tunc magis in gloria carnis. — d Quasi non simpliciter. — ¶Quia nec in hoc vere insipiens, quia pro bono, nec ipse habet pro gloria. — a i. secundum carnem, quæ gloriatio modica est. — b Ideo velut insipientem, quia — a Quantum ad verborum speciem. — b Ad quem non est de carne gloria, quia apud Deum humilitas gloriosa est. — a Cur ergo facisiquia illi gloriantur, & vos fusiertis. — a ¶i. secundum illa quæ pertinent carni, vt est nobilitas, & huiusmodi. — ¶ Et non mirum si illi gloriantur. — b Secundum carnem. — c Voluntarij. — ¶Quod non deberetis. — d In hac gloria. — a In hoc probatur quod non sapientes, quia. — b i. esse debeatis. — c Sed non estis. — d Hanc iniuriam. — ¶Ex libertate vestra quæ est in charitate. — c Legis, quæ ex timore. — a De potestate præsumens. — b Consumit vestra immoderate. — c ¶Decipit blande vt deuoret. — d Iactat de nobilitate. — a In præsentia improperando genus, & hoc est in faciem cedere. — b Despicit. — c Quam vobis obijciunt.)

Line numbers 1–25; margin letters a–f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipse enim Sathanas trans. *Et hoc multipliciter. Vno modo corpus visibiliter assumẽdo, sicut apparuit B. Martino & multis alys, & multos sic decepit, Alio modo inuisibiliter formando vocẽ audibilem, sicut B. Francisco volens eum trahere a pœnitentiæ rigore. Aliquãdo peruertẽdo iudiciũ sensuũ, faciẽdo apparere quod nõ est, et multis alijs modis, propter quod dicit B. Iohannes. 1. can. c. 4. a.* Probate spiritus vtrum ex Deo sint, *propter quod Iosu. 5. d. dixit angelo sibi apparente in campo Iericho.* Noster es, an aduersariorum. *propter quod concludit Apostolus.*

2 Non est er. ma. *i. mirabile reputandum,*

3 Si ministr. eius. *i. homines falsi & mali, cuiusmodi erant pseudo.*

4 Transfigurentur velut ministri iustitiæ. *i. vt veri apostoli.*

5 Quorum fi. *i. pseudo Apostolorum.*

6 Erit secun. opera ipsorum. *Erit enim malus, sicut opera eorum sunt mala, Apocalip. 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos.*

7 Iterum dico. *Hic consequenter ostendit Apostolus; quod ẽt si se cõmendaret insipienter, tamen deberet a Corinthiis supportari. Et primo ponit intentum, secũdo probat propositum, ibi.* Libenter. *Circa primum continuando se prædictis dicit.* Iterum. *i. quod dixi recolo.*

8 Ne quis putet me insipientem. *q. d. Ad hoc enim ostendi causam meæ commendationis esse rationabilem.*

9 Alioquin *i. si non vultis eam recipere vt rationabilem, & me reputetis insipienter loqui.*

10 Velut insipientem accipi. *i. meam insipientiam supportate.*

11 Vt & ego modicum quid glo. *hoc dicit, quia inferius se commendabat de gloria carnis quæ modica est, de qua subditur.*

12 Quod loquor. *de commendatione mea tali,*

13 Non loquor secundum Deum, sed quasi in insi. *i. si facio hoc sine causa rationabili vel necessaria, sicut faciebant pseudo apostoli, de quibus subditur.*

14 Quoniam mul. glo. secun. car. *Dicebant. n. se esse Iudæos natione & de semine Abraham descendisse: & per hoc volebant alia dicta sua falsa haberi in reuerentia.*

15 Et ego gloriabor. *vnde dicit inf.* Hebræi sunt & ego. Semen Abrahæ sunt, & ego.

Credendum tamen, quod alio fine gloriabatur Apostolus sic, quia pseudo apostoli hoc faciebant, vt per hoc in maiori auctoritate haberentur, & eorum falsæ doctrinæ magis crederetur. Apostolus vero vt falsitatem eorum repelleret, & maiorem fructum faceret ad gloriam Dei, & fidelium salutem, propter quod sua gloriatio erat virtuosa, illorum autem vitiosa.

16 Libenter. *Hic consequenter probat propositum. s. quod in hoc Corinthii debent ipsum supportare, nã in hoc supportabãt falsos apostolos, qui tamẽ, multa grauamina eis inferebãt, Apostolus autem nullum. propter quod magis dẽbat supportari in hoc ab ipsis. Et hoc est quod dicit.* Libenter enim. *i. falsos apostolos de carne gloriantes et malo modo.*

17 Cum sitis ipsi. *Ironice loquitur, idest insipientes.*

18 Sustine. enim. *i. patienter toleratis.*

19 Si quis. *pseudo apostolorum.*

20 Vos in seruitutẽ re. *Volebãt enim eos subiicere seruituti legis, dicentes eos debere seruare legalia cum euangelio.*

21 Si quis deuo. *quia de bonis Corinthiorum viuebant laute.*

22 Si quis accip. *bona vestra decipiendo vos falsis verbis.*

23 Si quis ex. *quia iactabãt se super Corinthios dicẽtes se filios Abrahæ, Corinthios autem filios Gentilium idolatriæ deditorum et incircuncisorum.*

24 Si quis in. *i. in potentia vestra cõtumelias vobis infert, quod faciebant pseudo apostoli improperando eis immediate dicta & consimilia. Ideo subdit.*

25 Secundum ig. *q. d. Talia mala sustinetis ab eis tãquam ignobiliores ipsis, non tamen a nobis, quia nullum tale intulimus vobis.*

Quo- Qua-

Digitized by Google

A irrogatur. Hoc faciebant quidā Iudei, qui eo quod essent de genere Abrahę, detrahebant illis, eo quod essent incircūcisi, & se preferebant nobilitatē carnis sibi vindicantes, quos Corinthij tolerabant, & Apostolo præferebant.

a *Quasi nos infirmi fuer.* * Chrysosto. Vult autem dicere. Si propterea illos honoratis, quia percutiunt, contumelia afficiunt, possemus & nos eadem facere, in seruitutem redigere, percutere, extollere cōtra vos, sed nolumus, considerantes potius quid vobis prosit: nā illi quidem quæ vestra sunt destruentes, quæ sua sunt quærunt, nō vt meipsum clarum ostētem, sed vt vos ab amara hac seruitute vos liberē cogor parum gloriari. Sic Samuel pro se magnam proposuit laudem, dicens. Cuius vestrum asinum accepi, vel vitulum, vel calceamentum? Nunquid oppressi aliquem vestrum? Amos et dicebat. Non erā propheta, nec filius prophetæ, sed caprariū pastor eram, sycomoros cōterens, & suscepit me Deus. Nō extollens seipsum dicebat, sed obturans ora suspicantium ipsum non esse prophetā, & vt osten dat, quod non decipiat, neque a seipso dicat ea quę dicit. Alius quoque dicit, Verūtamen impletus sū fortitudine domini in spiritu ac potentia. Et Dauid cū de vrso & leone narraret, non gloriosus, sed magnum & admirabile quid moliens dicebat, quoniam.n. non credebatur, quod nudus & arma gestare non valens, victurus esset barbarum, coactus est suæ tenuitatis referre argumenta. Et fimbriā Saulis quando auferebat, non ostentando loquebatur, quæ loquebatur, sed malā repellens suspicionem, quā finxerant dicentes, quod vellet illum occidere. Igitur vbiq; inquireda est cā. Nam qui ad vtilitatem auditorū spectarit, etiam si commendat seipsum, non solum non meretur reprehendi, sed & coronari, & propter silentium taxandus.

Marginalia: * in hac. — † 1. Cor. 4. a. sup. 6. a. † 1 q. 3. c. saluator. — 1. Reg. 12. Amos 7. — Mich. 3. 1. Reg. 17. — Ibid. 24.

(interlinear: a Ita hos sustinetis & nobis præfertis. b Gloriæ. c Non infirmi, quia. d Illorum. e Gloriari. ¶Quia temeritas est quod faciunt.)

a nos infirmi fuerim⁹ ī hac parte. In quo quis audet, ī insipiē-

(interlinear: a Quia insipientia est, in qua gloriantur. ¶Vt in his. b Lingua & natione. c Secundum ritus.)

b tia dico, audeo & ego. Hebręi sūt, & ego. Israelitę sūt, & ego.

(interlinear: ¶Non proselyti. ¶Per hoc decipiebant.)

c Semē Abrahæ sūt, & ego. † Ministri Christi sūt, & ego † Vt mi-

(interlinear: a Quem debeo rem, quia non est hominis se laudare. Laudet te alienum os, vt dicit Salomon. b Sum minister Christi ostensus in labori. c Quam etiam veri. d Per partes labores ostendit subdens.)

d e nus sapiēs dico plus ego. † In laborib. plurimis, in carceri-

(interlinear: a Quam illi. ¶Verberibus. ¶Humanæ virtutis, vel aliorum. ¶Quia & illi aliquos, Vt viderentur apostoli. b Idest, in periculis mortis.)

bus abūdantius in plagis supra modū, ī mortibus frequēter.

(interlinear: ¶Fui. a Exponit plagas. ¶Quinque vicibus. ¶Percussiones. b Ne immisericordes viderentur. c Hoc a Gentibus passus.)

f A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. † Ter vir-

(interlinear: a Iudæis in ciuitate Lycaoniæ. ¶Ideit, pertuli. ¶Alto mari detentus tempestate, vel ad literam.)

g gis cęsus sūt semel lapidatus sū, ter naufragiū feci. Nocte &

(interlinear: ¶Ostensus minister.)

h die in pfundo maris fui. In itineribus sæpe, periculis flumi-

(line numbers 1–25)

b *Hebræi.* Hæbrei dicuntur ab Heber, qui in confusione linguarum solus retinuit linguā naturalem. Et quia multi sunt Hebræi, qui non sunt Israelitæ, sicut proselyti, addit. *Israelitæ sunt, & ego.*

c *Ministri Christi sunt.* ✣ Hier. Notandum, quod si quis de Christi ministerio solum glorietur, non sapienter hoc facit.

d *Vt minus sapiens.* * Ambros. Ostendit vi coactum in laudem suam prorupisse. * Theop. Rursus insipientiam vocat rem ipsam, ob insignem suam demissionem, adeoque humilitatis pelagus.

e *In laboribus.* Occasione inuenta etiam veros Apostolos tangit, quibus plus laborauit, ne in se videatur minor gratia.

f *A Iudæis quinquies.* Iudęis mos erat in synagoga contra legē agentes verberare correctionis causa, vnde Paulum legem impugnantem quinquies verberauerūt, & in vnaquaq; correctione triginta nouē ictus ei dederunt, quadragesimum pro mīa condonantes. Lex iubebat quadraginta ictus nisi pro misericordia. Ducentas percussiones acceperat, cum virga vbi pendebant decem corrigiæ.

Vna minus. in vltima vice corrigia subtracta. Vel, in vnaquaque percussione vna minus.

g *Ter naufrag.* ✣ Theop. Propter euāgeliū in lōgas & profundas vias missus, naufragium fecit, noctu aūt & interdiu in profundo natauit. Nonnulli asserunt, quod in quodā puteo, cui nomen Bytho (quæ vox latinis significat profunditatē) post periculum apud Listrios, abditus fuerit.

h *Peri. flu.* Nam & amnes traiicere adigebat. vbiq; Sathanas bellū gerebat aduersus Apostolū, & Deus certaminis pmia pro-

Marginalia: D Hebræi. — † despiens loquor. — † Act. 15. c. 1. 19. c. Ibi. 27. a. Cor. 15. b. — E — Act. 16. Act. 24. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quasi nos infirmi. *i. deficientes in illis, de quibus gloriantur falsi apostoli, quod est falsum, vt patet ex prædictis, & magis ex sequentibus apparebit.*

2 In quo quis. *Positis rationibus commendationis suæ, hic incipit se commendare. Et primo se pseudo apostolis adæquando. Secūdo, se eis præferendo, ibi.* Vt minus sapiens. *Dicit igitur.* In quo quis.

3 Audet. *seipsum commendare,*

4 In insipientia dico, audeo & ego. *q. d. Licet sit insipientia seipsum commendare illo modo quo pseudo apostoli se commendant, tamē audeo hoc facere, licet aliter quā ipsi, vt d. ctum est, & ideo commēdatio apostoli non erat insipientia secundum veritatem, sed tantum secundū aliquorū Corinthiorum opinionem, non obstante tamen hac opinione apostolus audebat se commendare falsis apostolis se æquādo, vt eorum iactantiam repelleret, dicens.*

5 Hebræi sunt. *i. de lingua & natione Hebraica gloriantur.*

6 Et ego. *s. sum sicut ipsi.*

7 Israelitæ sunt. *i. gloriantur qđ de patriarcha Iacob descēderunt.*

8 Et ego. *similiter descendi.*

9 Semen Abrahæ. *Cuius semini factæ sunt promissiones.*

10 Et ego. *sum de eodem semine. Et ideo de omnibus istis possum gloriari, sicut & isti.*

11 Ministri Christi sunt. *tantum secundum apparentiam.*

12 Et ego *sum secundum veritatis existentiam.*

13 Vt minus. *Hic cōsequēter eis se præfert. Et primo quātū ad mala perpessa. Secūdo quātū ad beneficia recepta, ca. se. Prima in duas, quia primo præfert se in malis quæ pertulit. Secūdo, in his quæ euasit, ibi,* Damasci. *Prima adhuc in tres quia primo se præfert quātū ad mala sibi illata. Secundo, quantū ad voluntarie assumpta, ibi,* In itineribus. *Tertio, confirmat quædā dicta, ibi,* Si gloriari. *Circa primum dicit,* Vt minus sapiēs dico. *i. si videor vobis insipiēs me pseudo apostolis adæquādo, adhuc videbor vobis minus sapiēs me eis præferēdo.* Plus

14 Plus ego. *i. cum hoc faciā, me ostēdo ministrum Christi plus esse quam ipsi, quia plura mala passus sum propter ministerium Christi. Ideo subdit.*

15 In laboribus plu. *Ex Iudæorum persequutione. s. fui plus quam ipsi. Et sic intelligitur de sequentibus.*

16 In carceribus abundanti. *Pro prædicatione euangelij.*

17 In plagis supra modum. *Inter homines consuetum.*

18 In mortibus frequenter. *i. in periculis mortis, & hæc omnia patent ex actibus apostolorum. Consequenter explicat de plagis sibi illatis. dicens.*

19 A Iudæis quin. &c. *Deu. 25. Committitur iudicibus, quod pro minoribus culpis pro quibus mors nō est inferenda, imponant plagas & verbera, ita tamē ꝙ quadragenarium numerū ictuū non excedant Sapientes vero Iudæorum ad prætendendum pietatem ordinauerunt, quod de illo numero aliquid dimitteretur plus vel minus prout rationabiliter videretur ratione delicti vel conditionis verberandi, & sic de alijs circunstantiis. Et quia Paulus erat eis odiosus, subtrahebant de dicto numero minus quod poterant. s. vnum ictum.*

20 Ter virgis cæsus. *Act. 26.*

21 Semel lapidatus sum. *in ciuitate Lycaoni, Act. 14.*

22 Ter naufra. *i. passus fui. De semel habetur Act. 27. & de aliis tenendum est, quod non omnia Pauli pericula scripta sunt.*

23 Nocte & die. *i. per magnū tēpus ad diuersas partes terræ & insulas nauigando pro prædicatione euāgelii, vt patet in actibus apostolorum in pluribus locis. Alii exponunt dicentes, quod naufragium passus sub aqua stetit per diem & noctem diuina virtute eum protegente.*

24 In itineribus. *Hic consequēter ostendit propositum quantū ad mala voluntarie assumpta. Et primo de malis exterioribus. Secūdo de interioribus, ibi,* Preter illa. *Circa primum dicit,* In itineribus sæ. *s. fui pro prædicatione euangelii, & sic intelligatur de sequentibus.*

25 Periculis flu. *inundantium in hyeme, & sic sunt magna pericula in transitu eorum.*

Peri-

Digitized by Google

proponebat. Etenim latrones excitabātur, & ab incredulis, & genere mihi iū bis vel cognatis iudæis, qui & acrius impugnabāt me, inquit, in bestias plane sæuitie ac veneni nomine permutati. Proinde in vrbe periculorū expers erat, haud qua quā. Reliquum est ergo vt in solitudine securus esset, verum istic tutus fuit, ac si terrā fugisset, magis eum pericula exceperunt. a *Periculis latro. &c.* Quos diabolus cum in ciuitate occidere non posset, ei excitabat in via, cum tamen nihil ferret, quod latrones cuperent. b *Peric.* Amb. Quia lege Iudæorum deserta ad euangelium se conuertebat. c *Peric.* Vt qui dicunt eū legalia tenere, sed nō facile aliis aperire. Vnde alibi, Ego si ad huc circuncisionem. ✣ Theop. Hęc rursū est alia species tētationis, omnium maxime dolorem incutiens & gignens, de sinistris minimeque candidis, fucatis fratribus, hypocritis, qui ei insidias machinabantur, quod & Dauid lugebat. Quoniam si inimicus conuitiaretur mihi, sustinui plane, tu vero homo p.&c.& Iterum, homo pacis meæ, &c.

d *In fame.* Vbi ergo promissio Dei? Primū quærite regnum Dei, & hęc oīa adijciētur vobis. Sed nouit medicus, cui nos semel commisimus, hęc adiutoria qn̄ apponat, quando subtrahat. e *Solitud.* quāto maior charitas, tāto maiores plagę de peccatis alienis. vnde, Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. * Chrys. Hoc est caput omnium, q; & anima discerpebatur, & mens dissecabatur. Si.n. nihil extrinsecus accidisset, satis bellorum intus erat, fluctus reciproci, cumuli curarum, prælia cogitationum, nam si qui vni soli domui præest, vt ministros hēt, & dispēsatores ac curatores, sępe ꝑ curis neq; respirat, tamet si intra domū nemo obturbet, q aūt non vnius domus, sed ciuitatū, populorū atq; gētiū, & totius orbis curam gerit, & pro tātis negotijs, & tot inuadentib. foris existēs ac tāta ferēs, & tā solicitus vt pater ꝓ filijs, cogita qd sustinuerit, hoc aūt erat q, tribulabat ipsum, & angebat, ac sauciabat eius mētē q in singulis infirmis quicq; illi essent hæc pateret. Nō.n. de maiorib. q̄dē dicebat, minores aūt despiciebat, sed ēt abiectū inter necessarios ponebat, iō dicebat. *Quis infirmatur.* q.squis fuerit, & quasi ipse esset ecclesia, q in toto orbe est, sic in singulis dolebat mēbris. vndequaq; illi turbationes atque commotiones a suis, ab alienis, Hic apostolicus est character, per hæc contexitur euangelium.

f *Non vror.* Vrunt oēs tribulationes, sed non ad cōsumptionem, immo ad purgationem. *Vror.* Iste affectus purgat, q.a de charitate venit. Oēs qui scandalum patiuntur frixorū sunt habentiū charitatem.i. ossium quæ ferunt carnes.i. perfectorum qui portant & regunt carnales. Vnde, *Et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* * Aug. Tribulatio.n. tāquam emplastrū mordax vrit te, sed & sanat te. ✣ Teoph. Et si offenditur aliquis, ego quoque scandalizare videor, doque operam, vt languorem & affectionem illam curē, eique medear, haud secus atque meum foret istud malum. Vbi vero Dauid ait. Dum superbit impius, incenditur pauper, hoc est scandalizatur pauper, mente sua indigne repetens ditescentes, adeoque se super cęteros tollentes. g *Scit quod.* quia fert mihi testimoniū per signa & prodigia. ✣ Hiero. Rem quasi difficilem dicturus, qđ Iudæi contra eum ēt principes gentiū concitassent ante implorat testimonium Dei, ne veræ hoc iactātiæ imputaretur, quod aduersus eum, etiam regna surrexerint, & nihil potuerint preualere, hec autē idcirco enumerat, vt ostēdat quod intersit inter veros & falsos Apostolos: h *Per fenestram demiss.* * Chrys. Nam licet desiderarent hinc emigrare, attamē & hominū amabat salutem. Idcirco sæpe etiam talia struebat, seruans seipsum ꝑdicationi, & nō detrectabat, ēt humanis vti ad iumentis, qn̄ exigebat tps, ita erat prudens ac vigil. Nam vbi quidem ineffugibilia multa erāt gratia sola habebat opus, vbi vero par illius humeris tentatio multa & a se excogitat, & hoc loco iterū Deo totū imputans, & quasi flāma inextinguibilis ignis, si in mare lapsa, multis opprimētib. fluctib. mergitur, & iterum fulgida ascendit, sic sane & b. Paulus, nunc quidē periclitans obscurabat, nunc pericula trāsiēs clarior redibat patiendo victor. Et quo ei Sathan magis pericula multiplicabat, hoc magis vincebatur, & in omnibus Paulus vincebat. Et quasi miles vnus habens totum orbem militātem contra se in medijs hostium versatur agminib. nihil graue patietur. Ita Paulus vbique terrarum & marium inter barbaros & gētes inuictus remanebat. Et quasi flamma in calamos & fęnum incidens, in suam naturā quę vruntur transfert, sic iste omnes inuadens omnia

(Marginal notes: † 1. Thes. 3. b. Deut. 28. b. — †accidunt. Aug. expo. in epi. ad Gal. — † 2. q. 7. c. plerique his ita que: 24. q. 1. c. quę dignior. Psal. 54. Psal. 40. — Aug. l. 2. de serm. dom. in mont. & in psal. 98. Gal. 5. b. Luc. 12. d. Eccl. 1. d. — Aug. l. 2. contra 2. Gauden tij epist. c. 1. — †molestia. — † Act. 28. a. — † incumbens quotidiana cura omnium ecclesiarum. — † offenditur. † Laudandus. — † excubias ponebat in vrbe. † Act. 9. a.)

1 a nū, periculis latronū, periculis ex genere, periculis ex Gen- [gloss: a .i. a Iudæis procuratis. b Propter vnius Dei prædicationem. c ¶ Vere probatus minister.]
2 b
3 c tib. periculis in ciuitate, † periculis in solitudine, pericu- [gloss: a In commotionibus ciuium contra me. b Vel a serpentibus vel penuria ciborum. ¶Quæ non ex mari sed in me. ¶Ab hæreticis. a Vere probatus minister. ¶Manuum]
4
5 lis in mari, periculis in falsis fratribus, † In labore & ęrum- [gloss: a Morborum & huiusmodi. b Pro opere uel alijs. ¶Vere probatus]
6
7 d na, in vigilijs multis, in fame & siti, in ieiuniis multis, in fri [gloss: a .i. in corpore a persecutoribus patior & alijs modis. b Angit me.]
8
9 gore & nuditate, præter illa quæ extrinsecus † sunt, † instan- [gloss: a Quæ nec una hora remittitur. b Quæ ex charitate prouenit.]
10
11 c tia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. [gloss: a Quæ tanta est. ¶De omnibus fidelibus. b Probatio sollicitudinis per partes. ¶Vel in fide uel in aliqua uirtute. c Q ita de illo, ut de me doleo. a Aliqui molestia, tribulationum.]
12
13
14 † Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Quis † scandaliza- [gloss: a Igne charitatis qua eis compatior. b Et cum hæc fint. c De eis. d Non de potentia uel genere, ut illi pseudo faciunt.]
15
16 f tur, & ego nō vror? Si gloriari oportet, q̄ infirmitatis meę [gloss: a Etsi in his videatur potius abiectio. b Quia nouit omnia. ¶Interponit iusiurandum. c Cuius sum seruus.]
17
18
19 sunt gloriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Chri scit [gloss: a Laudatus. ¶Per nos fideles. ¶In suprad ctis. b ¶Item firmatur.]
20
21 g qui est benedictus in secula, quod non mentior. Damasci [gloss: a Qui sub Aretha illi genti præerat. b Admonitione Iudæorum.]
22
23 præpositus gētis Arethæ regis † cu stodiebat ciuitatem Da- [gloss: a Ne amplius prædicarem. b Ante non est necessarium suffragium Dei, quam deficiat humanum.]
24 h mascenorum, vt me comprehenderet, † & per fenestram
25

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pericu. la. *Diabolo eos incitante, vt prædicationē eius impediret.* 2 Pericu. ex gene. *i. ex Iudæis volentibus Paulū occidere, vt patet ex actibus Apost. in pluribus locis.* 3 Peric. ex Gen. &c. *i. ex Gentilibus mortē eius quærentibus, quia cōtra idololatriā prædicabat, & sic nec inter suos, nec inter alienos securus erat.* 4 Peric. in ciui. *cōmota cōtra me, vt patet Act. 18. de Epheso.* 5 Peric. in soli. &c. *Bestijs occurrētibus, vt patet de vipera eū mordente. Actuum. 28.* 6 Peric. in mari. *s. a piratis, qa pericula ex mari prouenientia supra in naufragio expressa sūt.* 7 Peric. in fal. fra. *quod est periculosius quia nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.* 8 In labore. *s. corporali, operādo proprijs manibus de nocte, vt libere posset prædicare de die. vñ dicit Act. 20. g.* Ad ea quæ mihi opus erāt, & his, &c. 9 Et ęrū. *quę est lassitudo & defectus consequens ad laborē.* 10 In vigilijs multis. *Vt vacarē labori manuali, vt dictū est, & aliquādo orationi.* 11 In fame & siti. *Nā aliquādo cibus & potus deficiebāt, & aliquādo a cibis habitis abstinebat ad domādū carnē propter aliorum exemplum. ideo sequitur.* In ieiu. multis. 12 In frigore & nu. *quia frequēter exponebatur frigori, nec tamē habebat sufficiens tegumentū.* 13 Preter illa. *Hic ostendit proposi tū quantū ad mala assumpta in interioribus, dicens,* Preter illa quę extrinse. sunt. *i. preter mala iā enumerata, quę me affligūt exterius. sūt alia mala quæ me affligūt interius, de quo subditur.* 14 Instātia mea quoti. *Incūbebat.n. sibi quotidie intendere sollicite regimini ecclesiarū in magna afflictione mētis, iō subditur.* 15 Quis. *In ecclesia.* 16 Infirmatur. *In fide & moribus.* 17 Et ego nō infirm. *dolēs de malo eius. q. d. nullus.* 18 Quis scādalizatur. *ruens in peccatū exemplo alterius.* 19 Et ego non vror. *p compassionem. q. d. nullus.* 20 Si gloriari. *hic cōsequēter cōfirmat quędā dicta per iuramentū, dicēs.* Si gloriari op. *Et accipitur hic, si pro quia, quia oportet eū sic facere ad repellendū iactantiā pseudo apostolorū, vt prædictū est.* 21 Quę infir. *i. quæ ptinent ad infirmitates. Hęc dicit cōtra falsos apostolos, qui de nobilitate generis, & de similibus, ad mundanā gloriā pertinētibus principaliter gloriabantur. Et confirmat dicta iuramēto, dicens.* Deus & pater domini mei. 22 Damasci. *Hic cōsequēter enumerat mala quæ euasit, et hoc in quodā particulari dum.n. pergeret Damascum ad persequendū Christianos, miraculose fuit conuersus, & confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, propter quod suaserunt præposito ciuitatis, vt caperetur & occideretur, vt hētur Act. 9.* Et hoc est quod dicitur. 23 Cust odiebat ci. Da. *i. custodiri faciebat per homines armatos.* 24 Vt me con. *Et traderet Iudæis ad occidēdū.* 25 Et per fe. *s. domus adhęrentis muro ciuitatis.*

In

Digitized by Google

A nia ad veritatē transferebat sicut torrens, qui oīa corripit. Et sicut athleta quidā ipse luctans, currens, & pugilē agens, vel miles muros oppugnans, in campo prælians, & in nauibus & belligerās, ita omne genus pugnę tractabat, & ignem inspirabat, & omnibus naccessus erat, vno corpore oibem comprehendens, vna lingua omnes inuertens. Non sic multæ turbæ in Hierichū tinorum ciuitatis lapides irruebant, & destruebant illos, vt illius vox resonat, diabolica in humum trahebat subsidia. David Goliath vno solo lapide deijciebat. Paulus solum loquens oēm diaboli destruxit flammam, sicut leo rugēs, &c. D

a *Et sic effu.* Aug. Vtilitati omnium se fugiendo seruabat, vnde. *Si vos persequuntur in vna ciuitate, fugite in aliam.*

a A fratribus. ¶Non quod timeret pati qui dixit, Cupio dissol. &c.

in sporta dimissus super murum, & sic effugi manus eius.

Augu. Fugiat minister Christi, sicut ipse Christus in Aegyptū fugit, fugiat & q spiritualiter quæritur, dum per alios firma est ecclesiæ silus.

Athanas. Apolog de fuga. Aug. tra. 43. in Io.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In sporta. *s. a Christianis.*

2 Et sic effu. *Sed ex hoc videtur, quod non fuerit sufficiēter confisus in domino, qui poterat eum protegere. Dicendū, quod homo in periculo positus non debet ad diuinū auxilium fugere, contemnendo humanum, quia hoc est tētare Deum, iō debeat vti auxilio humano quantū potest, et residuum dimittere diuino, quod Apostolus fecit in proposito. Sed ad hoc obijcit, quia Io. 10. b. dr̄.* Mercenarius & qui non est pastor videt lupum venientem & dimittit oues & fugit, *sic aūt videtur Apostolus fecisse, ergo. &c. Dicē tū, quod aliquādo quæritur persona prælati tantum, & tunc debet curā committere alteri, et se absentare maxime quādo seruatur ad maiora, et sic Elias fugit Iezabel. 3. Re. 19. Et similiter Paulus fugit hic manus prepositi, et de tali psequutione dicit Saluator, Mat. 10. c.* Cū autem persequentur vos in ciuitate vna, fugite in aliam. *Aliquando vero quæritur grex cū prelato & tūc prælatus debet præponere vtilitatem gregis saluti sui corporis.*

ADDITIO I.

In ca. 11. vbi dicitur in post. *Cum sitis ipsi sapientes, &c.*

Quod hic dicitur. *Cum sitis ipsi sapientes.* secundū glo. nō intelligitur ironice, sed exponitur. i. deretis esse sapientes. &c.

ADDITIO II.

B In eo. c. 11. vbi dicitur in post. *A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi.*

Plagę seu verbera quę imponebātur a Iudęis pro trāsgressione aliquorum pręceptorū legis semper erant in numero quadragenario min⁹ vna, nec plus vel minus dabať alicui, vt hr̄ in libro qui dicitur Machoch, q. sonat plagas, vñ Apostolo tanquē transgressori legis sicut & alijs trāsgressorib. ęqualem numerū plagarū imponebāt, non addēdo vel minuēdo.

Replica. In c. 11. de plagis Apostoli dicit Post. quod committebatur iudicibus numerus plagarum, sic quod quadragenariū numerum nō excederent, vt habetur Deu. 35. Bur. autē allegat librū Machoch ad propositū, qui vult dimittere textum sacrę scripturæ & credere Bur. & suo Machoch poterit, ego non. E

CAP. XII.

a *SI gloriari oportet.* ✱ Theoph. Pseudo Apostoli, etsi nihil haberent, gloriabantur tamen Hic vero noster Paulus, etiamsi minime paucas visiones domini, & reuelationes haberet, vnius tamen solummodo meminit, eiusque inuitus. Noueris porro quod reuelatio maius sit quippiam, quam visio, hæc enim tantum videre dat, reuelatio vero altius quidem quam videtur, denudet.

b *Scio ho.* Quasi de alio, & res dicitur, & iactantia vitatur.

* Chrys. In Christo autem adiecit, vt ne dicant pseudo apostoli, quod a dæmone sit perinde raptus atque Symon. C

c *Ante annos. 14* * Hier. Vide quanta necessitas fuit, vt quod annis quatuordecim celauerit, prodere cogeretur.

* Theop. Si talibus ante quatuordecim annos dignatus est, quantus nunc est post tot tantaque rerum pericula?

d *Siue in cor. siue ex.* Hoc ignorauit Apostolus, vtrum quādo raptus est, in corpore fuerit anima, an omnino de corpore exierit, vt mortuū corpus iaceret, an secundum modum aliū quendā viuentis corporis vbi anima fuerit, mens eius ad videndā vel audienda ineffabilia illius visionis accepta sit. Et quia incertum erat, ideo forsitā dixit, *siue in corpore, siue extra.* F

Aug. l. 12. de Gen. ad lit. c. 3. 4. 28. & 34.

CAP. XII.

a Præter supradicta. b Propter pseudo. c Respectu gloriationis, sed propter vestram vtilitatem. ¶Stultum est, & ideo tacet nomen suum.

a SI † gloriari oportet, non expedit quidem. Veniam autem ad visiones & reuelationes domini. † Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio,

a Narrando. b ¶Secreta quæ vidi, & plane intellexi, non vt Pharao, qui vidit, & non intellexit.

a Quæ de domino, vel quas do. aperuit b De se quasi de alio.

a Conformem Christo, quia aliter non uideret. b Modo ergo pro meritis maior. & quod tacuit non superbe, sed ex necessitate dici.

|Gloriari sane non expedit mihi.

†26 q. 5. c. & episcopi.

An- *Raptum*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

SI gloria. *Postquā Apostolus prætulit se pseudo apostolis in malis perpessis, hic consequēter præfert se eis in bonis a Deo sibi collatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam commendationem. Secundo subdit excusationē, ibi.* Factus sum insipiēs. *Prima in duas, quia primo declarat donū Dei collatæ sibi gratiæ. Secundum remediū contra periculū superbiæ, ibi.* Et ne magnitudo. *Prima in duas, quia primo ponit Dei donum. Secundo de hoc qualiter sit gloriādū, ibi.* Pro huiusmodi gloriab. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit donum in generali. Secundo magis in speciali, ibi.* Scio hominem. *Circa primum dicit.*

1 Si gloriari. *i. quia me gloriari oportet, me commendando ratione prædicta. c. pręcedenti.*

2 Non expedit quidem. *i. non est bonum cōmendare seipsum absolute, sed tantum in casu necessitatis, in quo casu erat Apostolus, vt supra dictum est. Ideo subdit.*

3 Veniam autem. *In commendando me ipsum.*

4 Ad visiones & reue. *Est aūt visio, quando aliqua videtur visione corporali vel imaginaria, quorum tamen intellectus est occultus. Reuelatio vero quando talium aperitur intellectus. Et ista duo aliquādo separantur, sicut Balthasar vidit manū scribentem, Dan. 5. Et Pharao spicas, Gen. 41. Ille vigilans, iste dormiens, tamen nō intellexerunt, sed Ioseph et Daniel qui visiones exposuerunt, & ideo illi habuerūt visiones tantū isti vero reuelationē. Aliquando autem coniungūtur quando vtrunque fit vni, sicut Dan. 7. a. vidit quatuor bestias ascendentes de mari, & intellexit quid significarent. Iterū aduertendum, quod talia aliquādo fiunt per spiritum malignum Deo permittēte, sicut fiebāt prophetis Baal. prophetis autem sanctis fiebant per spiritum sanctū. Paulo vero apostolo vtrumque factum est frequenter a spiritu diuino. Ideo dicit* Ad visiones. *quo ad primum.* Et reuelationes. *quo ad secundū,* Domini. *quo ad tertium.*

5 Scio. *Hic consequenter exēplificat magis in speciali. Et primo ponit tempus visionis, dicens.* Scio. *i. vnitum Christo per fidem charitate formatam, hoc enim sciebat de se, de quo quasi de alio loquebatur per reuelationem.*

6 Ante. *Si quis cōsideret inueniet qđ fuit circa principiū suæ conuersionis, quia conuersus fuit eodem anno quo passus Christus, vel cito post circa finem imperii Tiberii Cæsaris, cui successit Caius imperans quatuor annis, Post quē Claudi⁹ Otho cui successit Nero, cuius tēpore passus fuit Apostolus, & sic inter Tyberium & Neronē fluxerūt. 12. anni, sic duob. annis additis de tempore Tyberij, qui nō statim mortuus fuit post conuersionē Pauli, quia imperauit. 23. annis, et sic fuerūt 14. anni. Ideo satis probabiliter dicunt aliqui, quod hanc excellentē visionem habuit in Damasco in illo triduo in quo nō vidit corporaliter, nec manducauit, neque bibit. Commemorat aūt Apostolus hic tēpus, quia si tantū placuit Deo a principio cōuersionis suæ, adhuc erat magis placēs ei propter multa bona opera quæ fecerat interim, & hoc totū est ad confutationem pseudo apostolorū & ad declarationē fidei Christianæ.*

7 Siue in. *Licet. n. Apostolus tunc sciuerit se fuisse in spiritu in cælo empyreo, & corpus suum in terra fuisse, tñ nesciebat vtrū tempore illius visionis separata fuisset anima a corporore per mortem, & reunita fuisset diuinitus corpori transeunte visione. Vel si pro tunc fuisset vnita corpori sicut forma, tamen ab vsu sensuum separata.*

Raptum

Digitized by Google

A a *Raptum.* Contra naturam eleuatum.

* Chrys. Quare autem raptus est? vt mihi videtur, ne hęret alijs apostolis minor, quoniā illi simul fuerant cum Christo, propter hoc in gloriam raptus est, hoc est in paradisum.

b *Vsque ad ter. cę. i.* ad cognitionem deitatis.

a Sed. ¶Qui hoc facere potuit. Ostendit ei Deus uitam in qua uidendus est in æternum. b In Christo entem. ¶Bis se raptum dicit.

a Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cælū. Et scio [1] [2]
b huiusmodi hominem siue in corpore, siue extra corpus ne [3]

¶Sic. s. quod anima de corpore exierit. a In eam tranquillitatem qua fruuntur qui sunt in cæ esti Ierusalem, & sic uidere potuit quod nūquam corporeis sensibus impeditus.

scio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum. Et audiuit [4]

a Verbis explicare. b ¶Homine uel visione.

c arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro huiusmodi [5] [6]

a Commendabo me. b Filio Abrahæ & huiusmodi. c Tribulationibus quas patior.

gloriabor, Pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. [7] [8]

a Gloriabor. b De reuelationibus & infirmitatibus. c Et si uideat. d Et pro uestra utilitate, quod ibi, Omnia autem charis, propter uestram ædifica.

Nam & si voluero gloriari, non ero insipiēs, veritatem enim [9] [10]

a Possem & de pluribus gloriari, sed parco, idest parce refero. b Pro obtrectatoribus hoc dicit. c Cum non nisi infirmitas uideatur, uel ab alijs qui uident audiatur.

d dicā. Parco autē, ne quis † me existimet supra id quod videt [11] [12] [13]

† de me cogitet.

Vsque ad ter. cę. Primum cęlum aereum, secundum firmamentum, tertium, spirituale, vbi angeli & sanctę animæ Dei fruuntur contemplatione.

Augu. Vel tres cæli intelliguntur tria genera visionum, vt primum cælum sit corporalis visio, cum corporaliter quędam videntur Dei munere. vt Eliseus vidit ignitos currus, quando videlicet raptus est Elias, & Balthasar manum scribentem in pariete, *Mane thethel phares.* Secundū cælum est imaginaria, vel spiritualis visio, quando aliquis in extasi vel sōno videt non corpora, sed imagines rerū Dei reuelatione, vt Petrus discum. Tertiū cęlum est intellectualis visio, quando nec corpora, nec imagines eorū videntur, sed in corporeis substantijs intuitus mētis mira Dei potentia figit. Ad hāc raptus est Apostolus, vt ipsum Deū in se, non in figura aliqua videret. Sed an in corpore, an in anima separata, dicit se nescire. Q. non humano sensu vidit (etsi in corpore) non sit contra illud Moysi, *Non videbit me hō & vi.* Tunc. n. Apostolus non vixit homo. i. secundum visum sensuum corporis, sed ablatus est omnis sensus hominis.

Aug. vbi sup. & tra. 58. i Io. visionum tria genera. — 4. Reg 2. b. — Dan. 5. g. — B — Act. 10. b. — Exo. 33. d. — l. de cælesti hier.

Vel secundum Dionysium qui tres ordines angelorū ternos in singulis ponens constituit. In primo angelos archāgelos virtutes. In secundo, principatus, potestates dominationes. In tertio, thronos cherubin & seraphin, quorum tertius vicinius Deum contempletur, ad quorum similitudinem vidisse Deum Apostolus dicitur.

Vel primum cęlū cognitio cęlestium corporum, Secundum, cælestium spirituum cognitio. Tertium deitatis.

Vbi supra. Aug Ad tertium cęlum, q; nō per corpus videtur, nec imaginabiliter, sed proprie hoc ea uisione videtur quæ superat oēs. Per corpus uidetur cęlum terra & omnia oculis conspicua. Spirit⁹ corporales imagines tenet, uel ueras, uel quas fingit. Intellectus capit res incorpóreas, quę nullas hēnt imagines. Hęc sunt tria genera uisionū. Secundum primam uisionem uidit Balthasar manū, nec sciuit quid significaret: quod Daniel aperuit melius propheta uisione mentis propria. Se-

C

cundū secundā vidit Petrus in extasi discum, vbi nō corpus sed imago, post mēs diuinitus adiuta vidit quid significaret. Hac mens subuecta sine omni imagine videt perspicuā veritatē, ibi virtutes animæ sine oī labore, vna est ibi tota virtus amare quod videas, & summa felicitas, videre & habere quod amas, Propter hanc veritatis visionē vbi Deus videtur, non per corporalem visionem, vt in Sina vel spiritualem, vt Isaias, & Iohannes in apocalypsi, sed per speciem non in ęnigmate omnis labor suscipitur. Hoc modo petijt Moyses videre Deū. i. in substantia qua Deus est, quē tamē multis figuris viderat, & facie ad faciem ei loquutus erat. Quia ibi .i. in illa specie longe ineffabilius & pręsentius uidetur: & arcana dicit, ubi nemo uiuens in istis sensib. uidet. Hoc est tertiū cælum, ubi Deus uidetur facie ad faciē. Iste est paradisus, si dici paradisus potest, quia & præsens ecclesia paradisus dicitur, & locus in quo Adam corporaliter uixerat.

D — Isa. 6. c. — Apoc 1. a. — Exo. 33. d. — Ibi. d.

* Hier. Multi sunt dicendi cæli Anagogice, Est. n. primum cælum, finis ac terminus ethicę, atque adeo morum sciētię, quomodo mores suos quisquam recte formauerit, deinde naturalis philosophia, est cælum alterum, cum scientiam aliquis de uniuersi cognitione, ueluti circumprehensibilem scripserit. Deinde tertium cælum theologia est scientia, quādo quispiam comprehensibilem mensuram, quatenus ad ipsum attinet, rerum diuinarum humanam cognitionem excedentem captus & præceptionis peruenerit per contemplationē Paulus igitur in hoc locorum ternario fuit raptus omnino, hoc est, omnes creaturas exuperās, neque in corpore cōstitutus, non. n. operabatur per corporeos sensus, Neq; extra corpus, torpuisset etiam intellectus. In diuinis. n. rebus torpet & ociosus est omnis intellectus humanus rapto hoīe & a Deo comprehenso, ut ab illo agatur, & opus accipiat.

E

De tali gloriab. Ipsius uide summam demissionem & humilitatem, quomodo tanquam de alio hæc recenseat. At cuius gratia, si alius raptus est, gloriaris? Itaque hæc de seipso dicit.

c *Arcana verba.* Intimationem de secreta Dei essentia, quasi per uerba.

d *Supra id quod.* Vt pro magnis illis non esse homo mortalis & fragilis uideatur.

Augu. tra. 25. & 54. in Io. — F

✻ Chrysost.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Raptum hu. *Raptus proprie importat quandam violētiā alicuius rei contra motū sibi connaturalē. Quod potest esse dupliciter. Vno modo quantū ad terminū motus, vt si lapis moueatur sursum. Alio modo, quātū ad modū motus, vt si lapis per impulsum violentum feratur deorsum, velocius quam natus est moueri. Anima vero nata est moueri in Deum, tamen modus connaturalis secundum statum vitæ pręsentis est, quod in cognitionē diuinam ascendat per cognitionē sensibilium, et sic vtēs sensibus. Et ideo quando rapitur ad diuinorum cognitionem a sensibus abstracta est ibi quidam raptus, inquantum hoc fit præter motū sibi connaturalem. Post resurrectionē vero, quando erit in corpore glorioso opus intelligē iæ nullo modo impediēte, raptus non habebit locū.*

2 Vsque ad ter. *s. empyreum.*

3 Et scio, hu. *Dicunt aliqui, quod Apostolus hic tangit aliū raptum a primo, dicētes quod bis fuit sic raptus. Semel in principio suæ conuersionis, et ad hoc referunt quod dictum est, Et iterum semel, quādo orans in templo factus fuit in stuporē mentis, vt habetur Act. 32. et propter hoc vt dicūt in hac visione dicitur, quod raptus est in paradisum, In pcedenti vero dicitur ad tertium cælū distinguēdo hanc ab illa. Sed hoc dictū non est verisimile. Nā illa visio quæ fuit in templo fuit imminēte iam Apostoli captione, & ductione ad Romam, ipse vero iam ante scripserat epistolā hanc a Troade, vt patet per Hier. in prologo huius epistolæ. Propter quod dicendū, quod non loquitur hic de alia visione, sed eandē prosequitur. Nec valet quod obycitur de paradiso, quia quod prius nominauit tertium cælum, hic nominat paradisum. Cælum enim empyreum quod est locus beatorum, dicitur tertium cælum respectu cęli crystallini & siderei. Et dicitur empyreum a pyr quod est ignis, propter similitudinē claritatis. Dicitur etiā paradisus a suauitate dulcedinis quæ ibi habetur, et vtrunq; expertus fuit Apostolus, propter quod nominauit ipsum primo tertium cælum, & postea paradisum.*

4 Et audiuit arcana verba. *Hic ponitur auditus pro visu, sicut aliqn̄ fit econuerso in scriptura, Exod. 20. c.* Populus uidebat uoces, &c. *Vidit. n. Paulus tunc nude diuinam essentiam sicut dixit Aug. ad Paulinū de vidēdo Deo. Dicitur etiam illa visio hic auditio, quia Paulus ibi fuit instructus de secretis diuinis quæ sunt incomprehēsibilia, et per consequens inenarrabilia. Ideo subditur.* Et quæ non licet.

5 Pro huiusm. *Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter sit de huiusmodi gloriandum.*

Circa quod sciendū, quod in homine duo considerātur. s. ipse homo, et donum Dei, quod est in ipso. Si ergo glorietur de dono Dei inquantū habet illud a Deo, bona est gloriatio, quia gloriatur in Deo. Si aūt glorietur de dono quasi a se habito, mala est gloriatio. Iō dicit. 1. Cor. 4. b. Quid autem habes quod non accepisti. Si autē accepisti quid gloriaris quasi nō acceperis? *Ideo dicit Apostolus.* Pro huiusmodi. *s. visionibus, & donis mihi a Deo collatis.*

6 Gloriabor. *In domino.*

7 Pro me aut. ni. &c. *i. a me nullam habeo materiam gloriandi.*

8 Nisi in infirmitatib. meis. *i. a me tantum habeo infirmitatem & defectum, Hosee. 13. c.* Perditio tua Israel ex te est, ex me tantummodo auxilium tuum.

9 Nam si volue. glo. *de donis a Deo mihi collatis.*

10 Non ero, insi. *quia non faciam hoc inaniter & sine causa.*

11 Parco au. *i. parce me laudo.*

12 Ne quis me. *s. gloriari inaniter.*

13 Supra id quod uidet in me. *i. in conuersatione mea.*

Aut

Digitized by Google

A ✠ Chrysosto. Quidā aliquos propter signorum magnitudinē Deos esse putauerunt. Atque sicut in elemētis Deus fecit duplicia, & infirma & præclara, hęc quidem vt prædicēt suam potētiam, illa vero vt prohibeāt hominum errorē: sic vtique in hoc loco. Admirabiles enim erant & infirmi, sicq; operibus ipsis erudiebant infideles, nā si admirabiles solum māsissent, & nullum infirmitatis indicium præ se tulissēt, sermone multos adduxissent, vt de se maiora quam veritas ferebat, suspicati essent: & non solū nihil profecissent, sed, & contraria facta essent, eo quod deprecationes, quæ per sermones fiunt, maiorem declarassent humilitatem, magisq; illos reddidissent admirabiles, & idcirco reipsa manifestabatur eorū infirmitas. Viderit hoc qs & in hominibus veteris legis. Erat enim & Helias admirabilis, sed aliquādo ob formidinem reprehensus est. Et Moses magnus erat, sed & hic ob eandem animi affectionem fugam iniit. Hæc autē

† De cōs. di. 1. cap. & sancta.

† colaphis cæderet ne extollar.

a Ordo supra aliquid quod audit ex me. b Eos qui me vident. Quis ergo de se securus?

a in me, aut audit aliquid ex me. † Et ne † magnitudo reuela- 1 2

a In superbiam. b A Deo. c Ad meam vtilitatem. d Deus ad conseruationem humilitatis immisit. d abo'us vt ad defectum trahere.

b tionum extollat me, datus est mihi stimulus † carnis meæ 3

a Quis? b Quia grauiter colaphizabat. Quia graui s e ā medicina intimo. c Multotiens rogaui, humanę timens.

c angelus Sathanæ, qui me † colaphizet. † Propter quod ter 4 5 6

a Qui solus potest. Stimulus. b Melius mihi prouidens. Quasi. debet tibi sufficere quod dedi. i omnibus sufficere quo dedi etiam & hoc donum.

d dominum rogaui, vt discederet a me, & dixit mihi: Sufficit 7

Noli orare hoc, nam.

e tibi gratia mea. Nam virtus † in infirmitate perficitur: 8 9 10

erat, angelum autem Satanæ dicit Alexandrum, fabrū illum ærarium, Hymeneū & Phyletū, omnes qui verbo aduersarentur, omnes qui cum ipso bellum cōtenderent, bellumque gererent, q in carcerē coniicerent, qui verberarent, qui abducerent, quoniam Satanæ opera faciebant. Igitur quēadmodum diaboli filios Iudæos appellat, qui illius opera imitabantur: sic & angelum Sathanæ vocat quéuis aduersarium proinde hoc dicit: datus est mihi stimulus, vt me colaphis cędat, non tanquam Deo istiusmodi homines armante, absit non puniente neque cruciante, sed ad tempus permittente ac finente.

† excellentia.

† carni angelus Satan.

† 5. q. 5. ca. non omnis.

† mea

✠ THEOPHYLA. Angelum, Sathā, palum, nōnulli cephalalgiam, hoc est, capitis dolorem intellexerunt a diabolo factum. At absit hoc, non enim Pauli corp⁹ diabolo traditum est, quandoquidem Paulus ipsi præcipiebat, finesque certos præscribebat, (vt de fornicario patet) nec eam sibi metam ille pretergrediebatur.

3. Reg. 19. Exod. 2.

B patiebantur Deo derelinquente, & redargui sinente humanam naturam. Nam cum postquam eduxit illos, dicebant: vbi est Moses? Si & induxisset, qd non dixissent Idcirco, & hic noster dicit: Parco ne quis, non dicit, dicat, sed existimet neque cogitet aliquid vltra meam dignitatem.

Act. 15.

✠ Hieron. Sufficiunt manifesta, etiam si celantur occulta.

✠ Theophylact. Nam si tauros ei mactare, iique sacrum ei facere voluerunt propter prodigia, quid non fecissent, si reuelationes manifestasset?

Aug. tracta tu. 7. & 8. in Io. & serm. 53. de verb. Domini

a *Et ne ma. re.* Parco multum gloriari, ne alter putet. Et ideo datus est stimulus pungēs carnem, qs? angel⁹ malignus missus a Sathana, vt colaphizet. i. reprimat omnem motum superbiæ incutiendo tribulationes, vel tentādo (vt quidam aiut) per libidinem. Tentatio autem cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis.

Et ne ma. August. Cætera vitia tantum in malefactis valent: superbia vero sola in rectis factis cauēda est. Cum enim quisquā bene profecerit, superbia tentatur, vt perdat totum profectum.

b *Stimulus.* Augu. in Psal. Domine. nam ex dolore quodam corporis traditur vehementer exagitatus.

✠ Chrysost. Sathan Hebræorum lingua aduersarius dicitur, hinc dicitur: Nō erat Sathā in diebus ipsius: hoc est ad uersarius qui oppugnaret aut molestus esset. Itaque qd dicit hūc habet sēsum: De⁹ prædicationem liberius progredi nō est passus fastum nostrū comprimens: sed aduersariis nostris potestatem fecit. Siquidē hoc vt fastum deprimeret, idoneū

C erat.

✠ Augu. ser. 5. de verb. domini. Datus est apostolo stimulus carnis, desideriis prauis non caruit.

E

Propter quod ter dominum, &c. ✠ Crysost. Hoc est, sæpenumero. Et erat magnæ humilitatis nō occultare, quodquod ferendis insidiis non esset par, quod laboraret, atque vt liberaretur, precibus opus esset.

✠ Hieron. Hinc intelligimus etiam sanctos ignoranter nonnunquam alia inimpetrabilia postulasse: simul etiā disci mus, quod importuna petitio, vel responsum mereatur, si nō mereatur effectum.

d *Dixit mihi* per inspirationem, vel per angelum.

✠ Chrysost. Sufficit tibi, q mortuos excitas, q cęcos curas, quod leprosos mundas, quod alia miracula facis. Ne quæras securitatē a periculis liberā, & vt sine molestiis prędices. Sed ægro deiectoq; es animo? Caue hoc, meæ imbecillitatis cē putes, q multos habeas insidiātes, cędētes, vexantes, & flagellātes, hoc n. ipsum declarat meā virtutē. *Nam virtus mea,* inquit, *infirmitate perficitur,* quando persecutionem patientes superatis persequentes, quando vexati vincitis vexātes, quādo vincti, iis qui vos cędūt superiores euaditis. Ne quæras igitur superuacua. Vicesne, quo modo aliā causam proferat ipse aliam Deus? Siquidē ipse dicit, ne efferar, dat⁹ est mihi stimulus per carnem, Deū vero dixisse ait, vt suam declaret potestatem hoc se permittere. Non igitur rem tantum superuacuam petis, sed etiam quæ meæ potentiæ gloriam obscuret.

e *Nam virtus in infir.* Aug. in Psal. Domine non est, quia perfectio virtutum est, quę hēt infirmitatem contrariā cum qua legitime

in Psal. 98. 97 & tra. & tract. 7. in Io. c.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Aut au. ali. ex.* ex doctrina mea. Multa enim Dei bona latebant in Apostolo, quæ non manifestabat nisi prout, & quando ad Dei gloriam, & fidelium salutem expediebat.

2 *Et ne ma.* Posita magnitudine collatæ sibi gratiæ, hic consequenter declarat remedium sibi datum contra periculū superbię. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur remedii ratio. Secundo ponitur amotionis petitio, ibi. *Propter quod.* Tertio, domini responsio, ibi. *Et dixit mihi.* Circa primū sciendū, quod sicut medicus corporalis permittit, vel procurat minorem lęsionem, vt curet maiorem, ita Deus aliquando permittit sanctos corpora lites affligi vel tentari, & aliquādo labi in peccata minora vt a maioribus præseruentur, quia sic humiliati recurrunt ad diuinū auxilium, de se, vel suis meritis nullatenus confidentes, Superbia vero est radix omnium malorum, Ecc. 10. b. *Initium omnis peccati superbia,* cuius frequenter est occasio singularis excellentia etiam in virtutibus. Sic autem erat in apostolo. Tum propter specialem electionem, Act. 9. c. *Vas electionis mihi est iste.* Tum propter arcanorum dei cognitionem in raptu, vt dictum est. Tum propter integritatem virginalem. 1. Cor. 7. b. *Volo autem omnes vos omnes esse sicut meipsum, &c.* & propter alia dona plura. propter quod dominus dedit ei remediū contra eleuationem superbiæ. de quo dicit: *Et ne magnitudo reuelationum.* diuinarum.

3 *Extollat me.* superbiendo:

4 *Datus est mihi sti. car.* vt per infirmitatē corporis cōseruet humilitas mentis. Dicit enim ad literā, qd grauiter fuit vexatus iliaca passione. Vel stimulus carnis dicitur tentatio peccati carnalis, quæ fortius concupiscentiam moueb it post reuelationes quam ante Deo permittente: tamen ipsam refrenabat adiutorio diuinæ gratiæ.

5 *Angelus Sathanæ, &c.* Illam passionem iliacā concitando, vel carnis concupiscentiam suis tentationibus incendendo.

6 *Propter quod.* Hic consequenter ponitur circa dictum remedium Apostoli petitio. Circa quod sciēdum quod infirmus ignorans medici processum, quando imponit sibi mordax emplastrū, rogat medicum, vt remoueat ipsum, quem tamen medicus non exaudit ad nutum, licet exaudiat ipsum ad bonum suum, sciens infirmitatem suam aliter non posse curari. Sic Apostolus sentiens passionem iliacam sibi grauem, vel tentationem carnis sibi periculosam, petiit a summo medico ista remoueri. Et hoc est quod dicit: *Propter quod ter do. ro.* i. pluries, vel forte totiens petiit, & non plus.

7 *Vt discederet a me.* affligens me corporaliter vel tentans, vt prædictum est.

Diuinā.

8 *Et dixit.* hic consequenter ponitur domini responsio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur domini responsionis actus. Secūdo, eius effectus, ibi: *Libēter igitur.* Circa primum dicit. *Et dixit mihi.* s. dominus.

9 *Sufficit, &c.* q. d. non est tibi necessarium vel vtile, quod a te discedat infirmitas corporalis, vel secūdum alios tentatio carnis, quia gratia mea q̄ habes, est tibi ita vigorosa, vt absq; impatientia infirmitas tolerari possit, & tentatio superari, vt sic infirmitas vel tentatio tibi cedant ad augmentum meriti. Ideo subditur.

10 *Nam virtus in.* Q dupliciter potest intelligi. Vno modo materialiter,

Digitized by Google

legitime certet: & ideo gloriabor in infirmitatibus,non inuitus, sed libens.

a *Libenter igitur gloriab.* ✠ THEOPHYLAC. Expetebam, inquit, hominis instar liberari a periculis, at quia audiui,qđ potẽtia Dei in infirmitate perficit, deinceps gloriabor in infirmitatibus meis,& oblectationem in eis capio, & exhilaror gratias agens. Hę enim quo plures fuerint,eo vberiorẽ Dei potentiam mihi largiuntur.

✠ Hieron. Postquam cognoui prodesse, quod nocere putabã libenter glor. &c.

b *Vt inhabitet in me virt.* ✠ CHRYSO. Hic, & aliud quiddã innuit:nimirũ quanto plus ingruat tentationum, tanto magis augeri gratiam esse quę diuturniorẽ.

c *Cum enim infirmor tunc fortior sum, &c.*

✠ CHRYSO. Quẽadmodũ abundant tribulationes ipsius,sic & abundat consolatio nostra,vbi afflictio, ibi & cõsolatio, vbi consolatio ibi & gratia. Quando Paulus in carcerẽ coniectus est,tũc admiranda illa gessit.Quando naufragium passus est , atq; in barbarã regionẽ eiectus,tunc maxime inclaruit. Quãdo ad tribunal vinctus accessit,tũc & iudicem vicit.Sic & in vet. testamẽto cõtingebat:in tentationibus iusti florebãt. Sic tres illi pueri, sic Daniel,& Moses,& Ioseph.Oẽs hinc clari & magnis coronis digni iudicati sunt. Tunc enim & anima purgatur,cũ ꝓpter Deum affligitur,tunc maiore fruitur auxilio,cũ amplio re eget subsidio,gratiaq; meretur copiosiorem. Quin & ante præmia a Deo proposita,magna bona cõsequitur, dum interim sapiens redditur. Hebręorũ populus,cum affligebatur, Deum precabatur,cum vero incrassatus est,resilijt.Niniuitæ quãdo securitate fruebantur,Deũ exacerbarunt,qui tamẽ ad Prædicationem humiliati sunt. Quandonam Dauid suspiciẽdus erat,& admirabilis? nõne quando tentationibus exercebatur?Salamon cũ curis angeretur,visione illa dignus est habitus: quando delicijs indulsit,in ipsum vitiorum omniũ barathrum delapsus est. Porro quid Iob?Nam hic quidem clarus etiam extra afflictionem fuit,clarior tamen post afflictionem extitit.

✠ HIERON. Maxima potentia est infirmari pro Christo, & magnæ diuitiæ indigere.

Marginalia: † nulla enim in re inferior fui a mis apostolis tametsi — Exod. 1. Ioan. 1. 3. Reg. 3. & 9. & 11. & 2. Reg. 11.

Ad hoc datis.

a Libẽter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet (1) b in me uirtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmita- (2) tibus meis,in contumelijs,in necessitatibus, in persecutioni- (3) (4) c bus, in angustijs pro Christo. † Cum enim infirmor, tu͂nc (5) (6) d po͛tens sum. Factus sum insipiẽs: vos me coegistis Ego enim (7) (8) debui a vobis commendari. † Nihil enim minus fecı͂ ab his, (9) (10) (11) e qui sunt supra mo͛dum apostoli. Ta͂metsi nihil sum, signa ta- (12) (13) f mẽ apostolatus mei facta sunt super vos in o͛mni patiẽtia, in (14) (15) (16) g h signi͛s & pro͛digijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi- (17) (18)

Interlinear glosses: a Quia ad hoc data:non solum in his glorabor,sed & placeo mihi.i multum delector in eis — a f.verborum. In penurijs. De loco ad locum — Anxietatibus animi Illatis Placeo. Hic in isto & in sanctis. Exterius. Tunc vincit Christianus;cum perire putatur,tunc perdit præsidia,cum se vixisse gratulatur — a Victor efficior. — a Debui. Vobis b Ad comparationem horum,uel ab his tunc remotus — Petro & Iacob. a Meum,sicut quibusdam uidetur. b Quia Esse uideor quibusdam,tamen ea feci, quæ apostolum designant. — a A Deo Vel plus quam digni — a Hæc sunt signa. Minoribus. a Maioribus miraculis. c Castitate & alijs. Non minus feci , quia uos non minus habetis per me quam aliæ ecclesiæ per illos , sed amplius quia gratis.

d *Factus sum in.* In his omnibus comẽdationibus videor insipiẽs, sed vestra culpa qui debuistis me contra pseudo commendare.

e *Signa ta. apostola.* * Hieron. Ego quidem nihil sum vt homo,sed Apostolatus sua in vobis signa monstrauit , hoc est patientiam in moribus,& prodigia in signis.

f *In omni patientia.* Ambro. Patientiam primã memorat quæ ad mores pertinet: quia diu illos portauit , quasi impatiẽtes ægros vt adhibita potestate signorũ,quasi medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia, omnia dextre ac strenue ferre.

✠ Chrysost. Cogita quot carcerẽs,quot plagas,quot pericula,quot insidias,quot tentationum fluctus,quot bella intestina,externa, quot dolores, quot deniq; impet⁹ hic patiẽtię nomine significauerit?Rursũ per signa quot excitatos mortuos,quot cęcos curatos,quot leprosos mũdatos,quot dęmones expulsos?Hæc audiẽtes,facta nostra cõcise narrare discamus,si quãdo ad ea narrãda adigamur,quod & ipse fecit. Deinde ne aliq dicant:Etiãsi magnus ac multa sis operatus,nõ tanta tamẽ quãta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiũxit.

g *Et virtutibus.* Virtus est genus signorum & prodigiorum.i. omne miracuũ. Signum, quod in quocũque tẽpore aliquid significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro. Vel signum & prodigiũ in his, quæ contra naturam, virtus in his,quę nõ contra naturam,vt per impositionem manus, & orationem a morbo liberare.

h *Quid est.* Nũ minorẽ,inquit, quã alij gratiã consecuti estis? Nisi

Marginalia: † De reliquis c. nisi § alia vero causa — † Inquo inferiores fuistis. — Virtus, Signũ, Prodignum.

NICOLAVS DE LYRA.

rialiter,inquantũ infirmitas est materia virtutis exercendæ.s.humilitatis, vt dictũ est,& patientiæ & etiã temperantiæ. Debilitatis enim viribus per infirmitatem hõ temperantior redditur. Alio modo occasionaliter,nam infirmitas est occasio perueniendi ad perfectionem,inquantũ homo propriam fragilitatem cognoscens cautior redditur ad præcauendum & resistendũ peccatis,& per consequens exercitatior in bonis,& sic fortior efficitur.propter quod & dominus Philisthæos & aliquos alios in terra promissionis reliquit ad exercitium Israel.

1 Libenter. Hic consequenter ponitur dictæ responsionis effectus, qui duplex est, Vnus gloriationis qui tangitur , cũ dicitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis , vt inhabitet in me. i.vt per hoc particeps efficiar virtutum Christi, & conformior sibi. Alius effectus est gaudij,qui tangitur ibi.

2 Propter quod pla. mihi in infirmi.i. gaudeo in malis pęna preuenientibus ab interiori.

3 In contumelijs.mihi illatis ab exteriori.

4 In necessitatibus.quantum ad defectum victus & vestitus.

5 In persecutionibus.a malis hominibus.

6 In angustijs.i.mihi inflictis pro Christo:tunc enim debent esse materia gaudij,Mat. 5.a. Beati qui persecutionem,&c.

7 Cum enim infirmor. i.afflictus,cum huiusmodi tribulationes propter Christum incurro.

8 Tunc po.per diuinum auxilium mihi collatum.

9 Factus sum.Postquam Apostolus seipsum cõmendauit, hic consequenter se excusat,ostendens hoc fecisse compulsus necessitate. Et hoc primo propter bona a Corinthijs omissa.Secundo, propter mala ab eis cõmissa,ib.:Omnia propter ædificatioẽm.Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est.Secundo remouet quandam cauillationem,ibi.Sed est.Circa primum dicit: Factus sum.s. secundum reputationem vestram o Corinthij,quia me commendaui.

10 Vos me coegistis.i.fuistis in causa,quia ipsi fouebant pseudo apostolos detrahentes Apostolo in vita & doctrina:quod cedebat in præiudicium euangelicæ veritatis,quã ipse prędicauerat,& sic necesse habuit gratias a Deo sibi datas enarrare,quas prius tacuerat , vt veritas euangelij quam prædicauerat,magis confirmaretur, & impugnantium ora clauderentur.

11 Ego enim debui a vobis cõmendari. quod tamen omisistis, & detractores meos sustinuistis.Quod autem debuissent ipsum commendare,probat per bona quæ fecerat eis, dicens.

12 Nihil enim minus feci.vobis de bono.

13 Ab his qui sunt supra modum apostoli .i.Petro Iacobo,& Ioanne, quos præferebant pseudo Apostoli Paulo,eo quod fuerũt corporaliter cũ Christo.Et ideo de ipsis dicit Apostolus,quod non minus fecit Corinthiis,quam illi fecerant conuersis per eos. Et per hoc quod dicit non minus,intelligit maius,quia prædicauit eis nõ accipiẽdo sumptus.

14 Tametsi nihil sum.respectu dictorum apostolorum trium.

15 Signa tamẽ apostolatus mei fac.sunt super vos. idest confirmatio doctrinæ meæ per virtutes & miracula.

16 In omni patientia.Vnde dicitur Prouer.19. Doctrina viri per patientiam noscitur.

17 In signis & prodigijs & virtutibus. virtutes enim respiciunt opera miraculorum generaliter.quia omne miraculum fit diuina virtute:signa vero & prodigia magis specialiter:quia Prodigia dicuntur miracula maiora,vt suscitatio mortuorum,& aliquid huiusmodi. Signa vero minora,vt sanatio leprosi,vel curatio febris in instanti.

18 Quid est enim. Hic consequenter ostendit, quod plura beneficia fecit Corinthijs,quam alij Apostoli conuersis per eos, quia prædicauit non accipiendo sumptus ab eis, quos tamen acceperant alij ab illis quibus prædicauerant.Ideo dicit: Quid est enim quod mi.ha.f.a. me.

1 Præ.

Digitized by Google

nus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi quod ego ipse nō grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non ero † grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. † Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, & † superimpendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Sed esto. Ego vos non grauaui, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquē eorum, quos misi ad vos, † circūueni vos? Rogaui Titum, & misi cum illo fratrem. † Nunquid Titus vos circū-

a Ironice. ¶Quod si putatis iniuriam vt imperiti. Vnde laude dignus. b Non grauaui nec grauabo. c In tertia iam vice. d Non tertio veni, sed tertio paratus. ¶Ne videatur callide tunc accepisse. a Diuitias. s. in auro & argento. ¶Saluare quod aliter non fieret. b Spiritualibus. a Diuitias congregare, etsi necessaria, quod faciunt pseudo apostoli, sed patres filiis debent diuitias vitæ æternæ, quod non pseudo vobis. b Sicut lupra accipiens ad ministerium vestrum. c Non multis. a Spiritualia. Post omnia meum opus est. a Ego dico. Quam pseudo. b A vobis. c Concedi[t]is. d Dixi non grauaui, sed obiicitis. Per meipsum. a Decepi: Per alios extraxi. b Sed. Decepi. Non feci, sed: Rogaui. ¶Barnabam, vel Lucam.

A *Nisi quod ego ipse non.* * Theophylact. Magna grauitate & asperitate obiurgat eos, dicens: Si hoc culpatis in me, quod vos non grauarim, verū gratis, ac citra impēsas vestras euangelium prædicaui, donate mihi peccatum hoc. Simulantē & illorū encomiū continet sermo, qui sese iniuria affici putāt, quod nihil ab se dignatus sit accipere.

a *Nō enim quæro quæ.* Ambrosius. Ostēdit se ideo accipere nolle a b eis, vt eos lucraret, vt intelligentes, quia pecuniæ præponit eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se.

† De cens. c. cum Apostolus, §. prohibemus.

Augustinus. Non quærebat Apostolus datum, sed fructum, ne quasi vēditor euangelij putaretur. Et tamen vere mercator domini sui. Nā prorsus vēdidit, dat enim spiritualia, & nō quærit carnalia, sed maius precium. i. homines ipsos, sicut Ioseph frumenta vendens in Aegypto, nō argentum quærebat, sed ipsos ementes seruos regios faciebat, & sic frumenta quę non vendidit, vendidit. Venditionē ergo istam intellige gratuitam. vnde et dictum est; Sitiētes venite ad aquam, et emite vobis sine argento.

† extendar.

Gen. 42. g. Isa. 55. a.

b *Nec enim de.* Carnales patres filiis congregant, nam spirituales dignum est, vt a filiis sumptus accipiant. Hic autem intantum probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris, ad spiritualem, et dicit non solum se pro salute eorum impendere, sed & mori paratum.

Au. trac. 5. in epist. Ioan.

c *Et su. im. ego ipse pro anima ve.* August. Perfecta quidem charitas hęc est, vt quidem paratus sit ēt pro fratribus mori. Sed nunquid mox, vt nascitur? Cum fuerit nata, nutritur, cū fuerit nutrita, roboratur, cū fuerit roborata, perficitur, cum ad perfectionem venerit, dicit: *Cupio dissolui, & esse cum Christo.*

✠ Hieron. Quod habeo labore nimio, impendo, & plusquā possum impendam. Perfecta enim dilectio nō solum totum quod habet gratis impendit, sed etiam ipsa libenter impenditur si necesse est.

* Chrysost. Nam parentes quidem filijs thesaurizare lex naturæ præcipit, ego autem non solum hoc facio, sed & meipsum addo. Si & ipsam carnē insumere oporteat, nō parcam propter vestram salutem: vnde additur cū improperatione & charitate, *licet plus vos dilig. mi. dilig.* Magnū crimen est, nō diligere, maius autē crimen fit, quando quis diligitur, & non diligit, nam qui diligit diligentem, nihil amplius habet thelonarijs, ac si neq; hoc habes, bestijs inferior fueris. Quid dicis hō? Non diligis diligentē, & cuius gratia viuis? vbi autem posthac proderis, ad quæ negotia idoneus? Nū ad ciuilia? nū ad priuata? Minime, nihil enim inutilius viro, qui amore caret. Nam id vitij solent odisse & latrones, & homicida, & parietum perfractores, & communicato solo sale, mensæque participes facti, mores mutauerunt. Tu vero non satis duntaxat, sed & verborū & rerū particeps, & ingrederis, nō amas? Et illi quidem fœde amantes, totas substantias suas in mulieres profundunt, tu autem ita frigidus es ac fœdus, infirmusque & imbellis, vt vel sine sumptu amorem nō suscipias, qui honestissimus esset. Et quis, inquit, erit sic miser? Et quis sic efferus, vt auersetur & odio habeat amantem? &c.

† onerosus.

† fraudaui.

† Nunquid Titus a vobis extorsit.

Sed esto, ego vos non grau. * Hierony. per omnia se purgat, ipsorum semper conscientiam testē inuocans, simul & quomodo possint se cauere, demonstrans.

d *Nunquid.* Ambros. Forte suspicarentur, ideo eum cōtempsisse, quia parua offerebantur: Sed nunquid circumueni, vt dicerent, si vultis pacatum habere Apostolum qui parua respuit, digna dare?

† Phil. I. d.

✠ Chrysost. Vidisti quantū diligentiæ incrementum? Non solum seipsum ab accipiendo purum seruare, sed etiam eos qui a se mittebantur, sic instituit, vt ne paruam quidem carpere volentibus ansam det. Hoc multo maius erat eo, quod fecerat Patriarcha, nam ille quidem a victoria rediens, rege dante spolia non accipiebat, prēter ea quæ illi comederant, hic autem necessario alimento, neque ipse vsus est, neq; socios vti permisit, vt impudentium ora magis obturaret. Idcirco ipse Corinthios testes adducit, quod ipsi nihil acceperint, vt ne ipse sibi videretur testis esse. Id quod solemus vti in valde manifestis, & in his pro quibus audemus aliquid. Non dixit, num quis accepit aliquid a vobis, sed rem vocat fraudem, carpens illos & ostendens, quod ab inuoluntarijs accipere fraus est.

Nonne

NICOLAVS DE LYRA.

1 Præ. cæteris. Eccl. *A suis apostolis.*
2 Nisi quod ego ip. non gra. vos. *accipiendo sumptus a vobis.*
3 Donate mihi hanc iniu. *Ironice loquitur. Fecerat enim in hoc eis magnam gratiam. Et quia posset dicere aliquis pseudo apostolus, quod prius abstinuerat ab acceptione, vt postea plus hauriret. Ideo hoc remouet, di.*
4 Ecce tertio hoc pa. sum ve. ad vos. *Semel enim venerat, & iterum paratus fuit ad veniendum, vt dictum est, supra. 1. ca. sed impedimentum veniendi fuit ex parte eorum, & tertio erat paratus venire & venit.*
5 Et non ero grauis v. *i. non accipiam a vobis sumptus, sicut nec a principio. Cuius subdit causam, dicens.*
6 Non enim quæro quę vestra sunt, sed, *s. adducere mecum ad salutem. Et ad hoc inducit, similitudinem.*
7 Nec enim debent filij pa. thesauriza. *Thesaurizatio enim importat prouisionem in posterum. Filij autem naturaliter superuiuūt parentibus, & non econuerso, ideo naturalis est inclinatio ad prouisionem filiorum, & non econuerso. Tamen filij de præcepto Dei tenent honorare patrem & matrem, non solum eis reuerentiam exhibendo, sed etiam si indigeant necessaria ministrando. sed hoc non est thesaurizatio quia non est prouisio in posterum. Quod autem principes dederant magnas diuitias prælatis ecclesiæ qui sunt patres eorum spirituales, fuit p modum dispensationis ad dādum pauperibus, & nō per modum thesaurizationis. Consequenter adaptat similitudinem ad propositum, dicent.*
8 Ego autem. *Qui per euangelium vos genui, vt dicitur. 1. Corinthiorum. 4.*
9 Libentissime impendam. *vobis nō solum spiritualia bona, sed etiam temporalia, sumptus mihi debitos non accipiendo.*
10 Et superimpendar ego ipse, &c. *q. d. pro salute vestra paratus sum sustinere mortē, Hoc enim debet prælatus facere suis subditis. vnde dictum est Petro. Ioh. vlti. &c,* Pasce oues, scilicet. *exemplo, verbo, temporali subsidio.*
11 Licet plus vos diligens. *quam alias ecclesias.*
12 Minus diligar. *a vobis. Et in hoc ostendit eorum ingratitudinem.*
13 Sed esto. *Hic remouet cauillationem duplicem pseudo apostolorum contra ipsum. Dicebant enim eorum aliqui, quod cautelose dimiserat sumptus accipere, vt magis eos deciperet, sed per ministros suos intendebat plus leuare in absentia sua & sine verecundia. Et hoc est qd dicit:* Sed esto. ego vos non grauaui. *sumptus accipiendo.*
14 Sed cum essem astu. *i. cautelosus.*
15 Dolo vos ce. *modo dicto, vt imponunt mihi speudo Apostoli. Quod ostendit falsum di.*
16 Nunquid per ali. eorum quos mi. ad vos, &c. *q. d. manifeste patet quod non.*
17 Rogaui. Ti. *vt iret ad vos pro salute vestra.*
18 Et mi. cum il. fra. *s. Lucam.*
19 Nunquid Titus vos cir. *q. d. per effectum apparet omnibus quod non.*

Ego

Digitized by Google

a *Nonne eodem spiritu amb.* Idem. Gratiæ totum tribuit, ostendit quod tota hæc laus, non a nostris laboribus, sed a spiritus dono bonum opus sit, & a gratia. Etenim maxima erat gratia, inopia pressos & esurientes nihil accipere propter docendorum ædificationem.

b *Nonne eisd. vestig.* ✠ THEOPHYLACT. Non in minima quidem re tramitem meum excesserunt, sed eandem † Rursum exactam rationem, a nobis præmonstratam ostenderunt. Expende autem quomodo nedum seipsum erudierit Paulus, verumetiam suos commilitones, ne polluerentur omnino vel etiam iusta acceptione.

c *Olim puta quod.* Iamdudũ forsan putatis, quod causa excusationis quasi reus dicam, quod non grauaui, sed dico, teste Deo, qui scit quod nõ circumueni vos, & non superbe, sed in Christo amplificando in vobis.

✠ Chrysost. Vidisti quomodo vbique metuit, ne adulationis suspicionem admittat? Vbi vidisti sapientiam Apostolicam? Etenim antea dixerat, nũ iterum nosipsos commendamus? & in proemio epistolæ, num opus habemus commendatitijs epistolis?

Ibidem. 3. Supra. 5. d *Omnia autem.* Iterum illos curat, & non manifeste dicit, quod propter infirmitatem vestram non accipimus, sed vt ædificemus vos. Dictur' magnum & molestum quiddã, ea propter & defensionem ponit dicendo, quod omnia pro vestra ędificatione, & apponendo.

e (*Timeo ne forte cum venero.*) quod asperius dicendũ præmitigat, hoc enim iam non erat peruicacię, neque authoritatis doctoris, sed curæ paternæ, quando eos qui peccarunt correcturus metuit ac tremit.

f *Ne forte contentiones.* ✠ Theophylact. Primum positurus erat, inflationes, aduersus ipsum enim arrogantes, & elati, pseudo apostolos honorabant: attamen ne videat, quę sua sunt quærere, quod publicum est primum dicit. Ab ęmulatione n. & inuidia omnia alia nascebantur, ac rursus ab ijs ęmulatio accendebatur. Contentio autem dicitur, quãdo quisquam per litem prouocat alterum sup quapiam re. Murmurationem autem calumniam vocat. Inflationes quæ ad ostentationẽ & arrogantiam spirant, tumidosque mores, vel quando ceu in alteram naturam tumor translatus fuerit.

✠ Hieron. Propter hæc dicebat se seuerissime uindicare. Quid faceret si nostris temporib. adueniret, quibus ad comparationem aliorum criminum, ista ne putantur quidem esse peccata.

a Ve leodem spirituſancto vel eadem voluntate. b Ego & Titus. c Eisdem operationibus, per quas apparet voluntas. Vnde. A fructibus eorum cognoscetis eos

a uenit? Nonne eodem spiritu ambulauimus? Nonne eisdem d vestigijs? Olim putatis, quòd excusemus nos apud vos? e

a Teste Deo qui scit quod non circumueni vos. Et non superbe hoc dico, sed. Amplificado in vobis. b Vere dico, Omnia autem, & de reuelatione, & de tribulatione propter vos vt pseudo repellatis.

d Coram Deo in christo loquimur. Omnia autem carissimi

Propter uos. Q. praeparate vos

e propter vestram ædificationem. Timeo enim ne forte cum f

Incorrectos. Contristans, puniens.

venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar a vo-

a f. timeo. b De meritis prælatorum. c Inuidiæ his qui minus

bis qualem nõ vultis, † nẽforte cõtẽntiones, æmulationes,

a Cum latenter seminant discordias. b Vt qui maiora dona a tumultus ad pugnam. In reparatione rerum & vltione.

susurrationes, inflationes, seditiones † animositates, dissen-

a Odia inde orta. a Detrahit quis ei quem odit. c Sic prius. Tales inueniam.

g sionẽs, detractiones sint inter uos. Ne iterum cum vene- h

a Affligat. b Ita quod. c Quia quidam egerunt pœnitentiam

i ro, humiliet me Deus apud uos, et lugeam multos ex his

a Epistolam.

K qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super

g *Ne iterum cum venero humiliet me Deus.* CHRYSOST. gloria est punire, improperare, pœnas exigere, locum iudicis occupare: sed hoc humilitatem vocat, adeo absunt ab humilitate illa, quod aduentus corporis infirmus, & sermo contemptus, quia perpetuo voluisset sic placidus esset, & contrarium deprecabatur, & dicit in processu illud manifestius, humilitatemque potissimum putat, in tantam incidere puniendi necessitatem. Et cuius rei gratia non dicit, ne veniens humilier, sed ne veniẽtem humiliet Deus? Quia nisi per illum aduertissem, nõ curassem. Neque enim quasi potestatem habens, & ferox pœnam exigo, sed propter illius præceptum. † it. r. contentiones

h *Et lugeam multos.* ✠ Hieron. Hoc est contra Nouatianos pęnitentię negatores, si enim luget pęnitentiam non agentes, vtique de agentibus dolet.

i *Et non egerunt.* August. in homil. Non sufficit mores in melius commutare, & a malis recedere, nisi de his quę facta sunt satis fiat domino per pænitentię dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperãtibus eleemosynis. Augu. serm. 181 de tẽp. & episto. 18.

✠ Theophylac. Apostoli hic viscera & miserationem animo volutamam pro aliorum delictis ipse luget. Non dixit autem omnes, sed multos, nec simpliciter qui peccarunt, sed quos non pęnituit suorum delictorum, hi enim digni sunt luctus, qui in vulnere, nullam adhibentes medicinam, permanent.

✠ Chrysost. Hoc enim potissimum doctoris est, sic condolere discipulorum calamitatibus, & lugere ac deplorare subditorum vulnera.

K *Super immunditia & fornic.* ✠ Hieron Impudicitia grauior est fornicatione, quasi monstruosa turpitudo, sicut ille fecit qui vxorem patris accepit.

✠ Chrysost. Etiam hoc loco scortationem obscurius insinuat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nonne eodem spi. am. *s. ego & ipse. Spiritu enim sancto eos instigante iuerant ad prædicandum Corinthiis.*
2 Nonne eisdem ve. *q. d. Sic. s. Christi vestigia sectando.*
3 Olim. *Hic remouet secundam cauillationem, quia aliqui dixerunt ipsum scripsisse epistolam se excusans falsis verbis & fictitiis vtendo, hoc remouet dicens:* Olim putatis. *per informationem falsorum apostolorum.*
4 Quod excusemus nos apud vos. *vtendo verbis mendacibus, quod non est verum. Ideo subdit.*
5 Coram Deo. *Cuius oculis nuda & aperta sunt omnia. Heb. 4.*
6 In Christo lo. *i. in veritate quæ Christus est. Et est modus asserendi veritatem.*
7 Omnia autem. *Hic Apost. ostendit necessitatem suæ commendationis propter mala quæ Corinthii commiserant. Ad cuius euidentiam sciendũ. quod post conuersionem suam inciderant in peccata carnalia, occasione illius nefarii qui patris vxorem habebat, de quibus se correxerant per primam epistolam in parte, sed non totaliter, insuper alia peccata spiritualia commiserant a falsis apostolis decepti. Ideo dicit:* Omnia autem charis. *quæ dixi ad meam commendationem.*
8 Propter vestram ædifi. *hoc feci.*
9 Timeo. *propter peccata quæ incurristis.*
10 Ne forte cum. *ad vos præsentialiter.*
11 Non quales volo inue. vos. *s. rebelles & incorrectos.*
12 Et ego inue. a vo. qualem non vultis. *s. asperc corripientẽ. & rebelles Sathanæ tradentem in afflictionem carnis. Et subdit causam, dicens.*
13 Ne forte conten. *de baptismis & baptizatis, vt habetur 1. episto. 1.*
14 Aemulationes. *idest, inuidiæ.*
15 Animositates. *i. voluntates nocendi alterutrum.*
16 Dissensiones. *i. diuisiones animorum ex quibus oriuntur prædictis, & etiam sequentia.*
17 Detractiones. *denigrando famam proximi manifeste.*
18 Susurrationes. *occulte. Dicitur enim susurro ab auris sono, quia, loquitur malum in aure.*
19 Inflationes. *scilicet superbiæ.*
20 Seditiones. *i. perturbationes ecclesiæ.*
21 Sunt inter vos. *Ex falsorum apostolorum receptione.*
22 Ne iterum. *resumatur. Timeo positum, supra.* Ne iterum cum, &c. *i. mentem meam affligi permittat.*
23 Et lugeam m. *i. ante scripturam huius epistolæ.*
24 Et non ege. *pæ. s. de peccato contra naturam.*

Ti- Et for-

Digitized by Google

insinuat. At si quis diligenter inquisierit, inueniet hoc nomine omne genus peccati uocari. Nam licet per excellentiā scortator & adulter uocetur inmundus, attamen etiam alia peccata immunditiam faciūt in anima. Propter hoc certe & Christus Iudæos immundos uocat, non scortationem illis improperans, sed & alia uitia, &c.

a Luxuriam contra naturam. b In meritricibus vel coniugatis. Cum liberis a viro. Quasi assidue.

immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserūt. 1 1

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fornicatione. *simplici, quæ est soluti cum soluta,* 2 Et impudicitia, *id est, violatione virginum. Et dicit,* lugeam, *quia sicut gloria patris est filius sapiens, ita malitia filiorum dat patri materiam lugendi.*

ADDITIO I.

In ca. 12. vbi dicitur in Postilla. *Siue in corpore, siue extra corpus.*

Hæc verba Apostoli, cum dicit, *Siue in corpore, siue extra corpus, &c.* diuersimode a diuersis exponuntur, prout in secunda secundæ q. 175. arti. 6. in corpore quæstionis. inter quas expositiones ponitur hæc quæ est in Postilla, & est Aug. super Gen. ad literam, vt in prædicto arti. & videtur magis consona literæ.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Postilla, *Et audiuit arcana verba, &c.*

Ex hoc quod dicit hic, Et audiuit arcana verba, nō videt haberi qđ apostolus vidit diuinā essentiam. Diuina. n. essentia nō vere significatur per arcana verba, cū in diuinis tātū vnū verbū est, non autē plura. Similiter ex hoc ꝙ seqt, *Quæ nō licet homini loqui.* non hētur qđ arcana illa erant incōprehensibilia seu inenarrabilia. De talib⁹ enim nō dixisset, ꝙ erant arcana quæ nō potest explicare seu enarrare. Sed cū dicit. *Quæ non licet.* potius arguit oppositū. s. qđ si licuisset, loq potuisset ea enarrare. Vñ ad habēdū sententiā hui⁹ dicti, Et audiuit arcana verba, Cōsiderādū ē ꝙ sicut sanctus Tho. in prima parte. q. 12. arti. 9. in responsione primi argumenti ponit, aliq sūt potentię cognoscitiuæ, q̄ ex speciebus primo cōceptis alias formare pñt: & sic Paul⁹ vel quicūq; alius vidēs Deū ex ipsa visione essentiæ diuinæ potest formare i se similitudines rerū q̄ in essentia diuina vidētur, quæ remanserunt etiam postquam desiit essentiam diuinam videre. de quibus potest intelligi, illud apostoli, Audiuit arcana verba, & q̄a illa erant secreta, licet enarrabilia, ideo de ipsis dicit. *Quæ non licet homini loqui.* q. d. si licuisset loqui, explicarem illa. Nec mirum, quod Paulus talia secreta post visionem diuinæ essentiæ in memoria retinuisset, cum etiam prophetæ aliqua sibi reuelata in secreto custodiebant, vt patet. Isa. 8. & Dan. vi. Et quia ista visio, qua videntur res per species sic conceptas, est valde minor ea visione, qua res vident in Deo, ideo istā visionem vocat auditū, dicēs, Audiuit arcana: Auditus enim est sensus minoris perfectionis quam visus. Si autem quæratur vnde habuit Aug. quod Paulus vidit diuinam essentiam, si ex verbis prædictis. s. audiuit arcana verba, &c. hoc non habetur? Dico quod sententia August. habetur ex hoc, qđ Paul⁹ testatur in eodem capitulo, se fuisse raptum ad paradisum. Per quod intelligitur secundum glo. cælum empyreum, vbi angeli, & sanctæ animæ fruuntur Dei contēplatione. ad qđ cælum seu paradisū cum dicit se raptū, significat qđ Deus ostēdit ei vitā in qua videndus est in æternum a beatis, q̄ quidē vita solū consistit in clara diuinę essentiæ visione. unde ex hoc ostēdit, ꝙ Paul⁹ vidit diuinā essentiā, ex quo præmia beatorū uidit, & hoc fuit prænostícatum de Paulo Act. 9. cum dc ꝙ Christus dixit Ananię. *Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* ex hoc enim quod prēmia beatorum uidit raptus in paradisum, manifeste fuit ei ostēsum, quod nō sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, ad Roma. 8. d. Ex quo manifeste ostenditur, quāta oporteat eum pati ꝑ nomine Chri, &c.

Replica. In capitulo. 12. vbi dicitur de raptu Pauli, illum passū exponit Postillator sicut beatus Aug. q. videlicet in illo raptu viderit diuinam essentiam Bur. libenter obijceret, sed q̄a vidit sanctum illud non tam Postil. quam beati Aug. vix potuit abstinere motus debilibus rationibus. Primo arguit, qđ non potest haberi ex hoc Apostolum uidisse diuinā essentiam, qđ dicitur, *Audiuit arcana verba,* cum ibi sit vnicum verbū, nō uerba. apparet obiectio tentatiua. dicitur tamen ad eam, quod quamuis sit in diuinis tātū unicū uerbum personale, sunt tamen ibi plura relucentia in essentia diuina, quæ est secundum beatum Aug. plena omniū rationū uiuentium. ad quæ artifex respiciens ne uidereſ irrationabiliter operans alia ratione condidit hominem, alia ratione equum, &c. Illæ enim rationes bona similitudine uerba dici possunt, quia significatiua. Hæc autē dicit Apostol⁹ se in essentia diuina audisse. i. uidisse. unde potest haberi Apostolū uidisse diuinam essentiā. quia non potuit uidere id in quo relucent, sicut nemo potest uidere formas resultantes in speculo, nisi uideat speculum. Secūdo mouetur, quod non potest haberi Apostolum uidisse diuinam essentiam. Et hoc est quod dicitur, *Quæ non licet homini loq.* Potius enim dixisset, quæ non potest hō loqui: ideo ❧ illa litera potius habetur, dicit Burgen. quod non uiderit diuinam essentiā, quia sonat, si liceret loqui, quod posset, quod de essentia diuina est inpossibile. Ad quod dico, qđ sicut diuina essentia est uisibilis ab hoie, ita enarrabilis. Non est autē visibilis quātū uideri potest, quia tunc hō infinitū infinite uideret & adæquate sicut De⁹ se uidet, hoc autē impossibile est. ita etiā ab hoie inexplicabile est uidelicet ad plenū. Si enim hō essentiā explicare posset quantum dicibilis est, posset ex essentia diuina uisa generare uerbū substantiale eiusdē psonale. sic. n. sol⁹ pater explicat dicendo uerbum. si igitur Apostolo licuisset utique loq potuisset ea, q̄ uidit. Sed illud quod uidit simpliciter inexplicabile est, sicut ab hoie etiā uisibile, ut dictū est. Istā respōsionē ꝓbat Burgē. ꝑ sanctū Tho. parte. 1. q. 12. prout hic eū allegat. Respondeo autē ad oēs Burgē. tentationes simul. qđ si ex una parte literæ non habeſ Paulū vidisse diuinam essentiā prout arguit, habeſ tamē ex sūma literæ totali, uidelicet. ꝙ raptus ad paradisū. i. locū beatitudinis, q̄a audiuit arcana, quæ audita loq nō licuit, &c. Id qđ Bur. dicit prænosticatā illam Apostoli visionem, nō uideſ multū rationabile, q̄a cū dicit. Ego ostendā illi quanta oporteat eū pro nomine meo pati, ex hoc nō habeſ, qđ Deus ostenderit ei essentiā suā, q̄a circa uisionē essentiæ diuinæ potuit ostēdere ei per spiritū, uel alia uisione cuncta per eum sustinenda. Etiam uisis quoq; modo passionibus oīum sanctorū nō solū Apostoli, nō sequiſ essentiā diuinā beatissime & clare uisā, q̄ non sunt cōparabiles passiones tēporales ad gloriā sempiternā. Ait. n. idē Apost. ad Ro. 8. *Non sunt condignæ passiones, &c.*

Si Paulus essentiā diuinam viderit.

CAP. XIII.

a Ecce tertio, &c. ✻ Theophylactus. Perinde ac Deus multa interminatur, semper autem cunctatorem agit, in inferendo supplicio, hūc admodū imitator eius Paul⁹ haud pauca testificatur ante aduentum suū ut scriptū est, iniquiens, corā duobus aut tribus omnem contrauersiam sisti: hanc ad rationē tribus meis aduentibus, omne uerbum quo interminatus sum uobis, statuetur aduersus uos, & plane cum autoritate perficietur, nisi resipueritis mēte uestra sanctiorib⁹ cogitationibus imbuta. Testimoniū enim loco, aduētus suos ponit. ❧ a Non par-

CAP. XIII.

Timeo ne tales inueniam vos & caueo, quia ecce certum fit hoc tertio apparatu, non quod iam bis venisset. a Et tunc testibus probabitis si quid quæretur, etsi culpam inuenero, non parcam sicut prædixi bis cum presens, & modo prædico ut tunc bis prædixi.

a Ecce tertio hoc venio ad vos, † vt ōre duorum vel trium testium † stabit omne verbum. 1 2 3 4

† Deut. 17. b. Mat. 18. b. Ioh. 8. c. Heb. 10. e. 2. q. 5. in pri & c. placeat.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

1 Ecce. *Postq̄ Apostolus multa locutus est contra falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra complices suos. Et diuiditur in duas; quia primo vituperat falsis prophetis inhærentes. Secundo comēdat in uera doctrina persistētes, ibi:* De cætero fratres *Prima in tres quia primo comminatur eis sententiæ seueritatem. Secūdo, declarat suā iudiciariam potestatē, ibi:* An experimentum. *Tertio inducit eos ad correctionem. ibi.* Vosmetipsos. *Circa primum dicit:* Ecce uenio. *id est cito veniam personaliter.*

2 Tertio hoc. *Non quia bis ante fuisset, sed quia semel fuerat, & iterum semel paratus fuerat venire, sed impedimentum fuerat ex parte ipsorum* 3 Vt in ore. *accusantium vel testificantium.*

4 Stabit omne. *ad puniendum acriter sic conuictos.*

Digitized by Google

a *Non parcam* Post tot correctiones, si se nō emendant, nō debet eis parci.

b *An experimentum.* Moris diuinæ scripturæ personę Dei tribuere, quod in nobis facit: sicut Apostolus locutionē ipsam illi tribuit, cuius munere loquebatur. i. Christo. De quo subdit.

✱ Hieron. Qui post documēta priorum peccauerint, nō ipsis parcam: quia antecedentium ruina, sequentes debet facere cautiores.

An experimentum quæritis eius qui, &c. ✱ THEOPHYLAC. Cum magna indignatione ad cōtemnentes ipsum, veluti imbecillem & contemptum hæc dicit. Postquam enim vultis explorare num Christus in me commoretur, ac propterea me ridetis ceu infirmum, ac Christi inanem, agnoscetis omnino, ni vitam moresq; vestros correxeritis. Commonstrat autem spiritualia esse quæ loquatur verba, deincepsq; metuēdas esse minas suas, ceu loquētis sint Christi. Non ideo autē puniebat illos, velut probationem aut experientiam daturus: verū qui irremedicabiliter delinquitis, si cogar, inquit, pęnam sumere de vobis, ad eoque punire vos, sentietis per opera ipsa explorationem quam inquiritis.

c *Qui in nobis.* Non infirmus. sed potens apparuit cum dona dedit. Quod experti, ne dubitent se ab eo posse puniri.

Qui in vobis nō infirm. ✱ Theophylact. Verisimile erat eos iam antea expertos esse Dei potentiam: Ait igitur: quia iam antea experimentum accepistis, omnino nouistis quod in vos non sit infirmus, sed fortis potensque. Vel quia iam nunc potentiam suam in vobis demonstrat, qua efficit vt vos possitis emendari, percutiens vos nunc, vt futuro seculo dimittat, erga infideles autem ostendit potentiam suam in die iudicij.

d *Nam & sic crucifi.* ✱ Hieron. Quod crucifixus est, nostrę est infirmitatis, quod viuit suę virtutis.

✱ Chrysost. Hoc loco infirmitatem dicit non, quæ erat, sed, quę ab infidelibus putabatur. Non hoc igitur dicit, q̄ cū infirmus esset, crucifixus est. Absit, nam q̄ omnino potuisset non crucifigi, ostendens, alibi prostrauit hos, qui capere cōabantur, ita vt supini caderent, alibi radios a corpore emittit transfiguratus, alibi ficulneam arefacit, & oculos eorum qui ad se veniebant excæcat, & innumerabilia alia facit. Quid igitur est, quod dicit, ex infirmitate? Licet crucifixus sit periculum & insidias ferens (nā hæc admitto infirmitatē vocari) attamen nullum damnum sensit.

e *Sed viuit ex virtu. Dei.* ✱ Theophylact. Hoc est Patris. siue sua ipsius. Nam, quæcunque patris sunt, etiā ipsius sunt. & quæ ipsius sunt patris sunt. Proinde etiam seipsum excitauit, ęque ac prędixit: Soluite templum hoc, & ego excitabo illud. Hæc autem omnia dicit Paulus quia cōtemnebant ipsum, vt qui persecutionibus & insidijs esset obnoxius, atque ex infirmitate hæc eū pati existimabant. Ob oculos itaque ponit, quod Christus ex hac infirmitate nihil damni acceperit.

f *Nam, & nos infirmi.* Viuit, & si prius infirmus. *Nam, & nos* multo minores licet *infirmi. in il.* i. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, *tamen viuemus.* i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, *viuemus in.* i. in simili beatitudine cum eo. & hoc *in virtu. Dei*: quod tale est *in vobis.* i. in conscientijs vestris.

(Alias bis. — Etiam.)
1 Prædixi enim, & prædico, vt præsens † vobis, & nūc absens,
(Epistolam. — Qui post peccauerunt.)
2 his qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus, quoniam si ve-
(Proteris ne? Vultis experiri, si christus potestvt non dicam ego possum, sed Christus in me, qui in me loquitur.)
a b 3 nero, iterum non parcam. † An experimentū quęritis eius,
(Et minas & omnia. — Inter vos.)
c 4 qui in me loquitur Christus? 5 Qui in vobis non infirmatur,
(Potentes: nam. — Humanæ naturæ.)
d 6 sed potēs est in vobis. 7 Nam & si crucifixus est ex infirmitate:
(Ex eo quod Deus.)
e 8 sed viuit ex virtute Dei. 9 Nā & nos infirmi sumus in illo, 10 sed
(a quia non parcam, & puniendi potestatem habeo. b i. per eum habebimus potestatem a Deo. a Iudicandis hic & in futuro. d Et ideo quisque se. Considerate per actus.)
f g h 11 viuemus cū eo 12 ex virtute Dei in vobis. 13 Vosmetipsos tētate,
(Et si in fide. a An in operibus sitis bonis, in quibus debent esse fideles. Ideo dico probate.)
i 14 si estis in fide, 15 ipsi vos probate. 16 An non cognoscitis vosmet-
(a Per fidem & bona opera ex priori institutione — Et vtique. b Ab eo quod prius habuistis)
17 ipsos: q̄a Christus Iesus in vobis est? nisi forte reprobi estis?

✱ CHRYSOST. Quid est infirmi sumus? Persecutionem patimur, vexamur, extrema patimur. Sed quid in illo? Propter prędicationem inquit, & fidem, quæ in illum. Quod si dura & grauia sustinemus propter eum, manifestum quod & præclare habituri sumus.

✱ Hieron. Siue, qui nos quasi infirmos prouocatis, inuenietis nos viuere cum Christo, in virtute Dei cum in vos vindicare cœperimus. Siue nos quidem in præsenti infirmamur, sed in futuro cum illo, non in nostra, sed Dei virtute viuemus.

g *In vobis.* Vel erga vos. Mors illata a perfidis vita est ergā credentes, quia virtute Dei resurgentes viuent cum Christo.

h *Vosmetipsos tent.* ✱ Theophylact. Si velitis vos ipsos explorare, videbitis in vobisipsis Christum: siquidē omnes habetis fidem (credentes enim tum miracula edebant) vel simpliciter, vel signorum, quæ specialiter est. Proinde si in vobis discipulis Christus est, multo potius in me præceptore vestro est.

✱ Hieronymus. Si in fide estis, & in vobis vos cognoscite, date sententiam in peccante, & videte si non statim cum vestro verbo vindicta procedat.

i *An non cognoscit s vosmetipsos, &c.* ✱ Theophylact. Hoc est, nisi quid excideritis e gratia signorum, quam accepistis. Innuit autem clanculum eos vita corruptos esse. Quia enim plerique fidem habentes miraculorum fuerunt destituti exibitione & operatione, ut uidetur, inquit, non agnoscitis uosipsos, quod Christus Iesus est in uobis: Non est autem in uobis, eo quod moribus sitis reprobi. Non certo autem hoc expressit, sed ambigue posuit, ne acerbius eos feriret ac incessferet.

Marginalia: † vt enim. † constituetur. Aug. tract. 44. in Io. & in psal. 4. — Ioan. 18. b Matth. 17. a Matth. 21. b — Ioan. 2. — † absens eū essem, iterū, & ita absens nūc scribo. Aug. libr. 1. de Trinit. † 18. q. 1. et si enim, ante fi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prædixi enim &, *idest, moneo primo & secundo. debet enim monitio præcedere sententiam, vt per hoc reducantur peccatores ad veritatem, quod si monitio non sufficit, feratur sententia, ne mali magis insolescant.*

2 Quoniam si venero iterum. *peccanti enim semel parcendum est, sed si recidiuat adhiberi debet punitio, ne facilitas veniæ incentiuū præbeat delinquendi.*

3 An experimentum, &c. *quia posset aliquis quærere, qua auctoritate sit puniens nos, ideo consequenter hic ostendit suam iudiciariam potestatem a Christo sibi cōmissam dicens*, An experimentum. *q. d. sic quærendo queritis experiri potestatem Christi loquentis in me, q̄a quidquid dico vel facio, ad instructionem vel correctionem vestram autoritate Christi facio.*

4 Qui in vo. *q. d. hæc virtus Christi in me existens satis declarata est in vobis per miracula vobis exhibita.*

5 Nam & si cru. *s. Christus.*

6 Ex infir. *ex nobis assumpta.*

7 Sed vi. *æternaliter.*

8 Ex virtute. *est enim verus homo & verus Deus.*

9 Nam & n. *qui Christo conformamur.*

10 infirmi sumus in illo. *i. tribulationes sustinemus propter illum.*

11 Sed viuemus cum eo *s. in gloria.*

12 Ex virtute Dei in vo. *i. per quam vobiscum resurgemus.*

Aliter etiam exponitur. Nam & nos infir. *idest, licet sumus infirmi ex humana conditione, tamen ex virtute Dei sumus potentes inter vos per operationem miraculorum.*

13 Vosmetipso. *Hic inducit eos ad correctionem. Et secundo remouet quandam falsam suspitionem, ibi*, Oramus dominum. *Circa primum dicit*, Vosmetipsos tentate. *i. facta vestra examinate, antequam veniam ad vos iudicandum.* (Diuisio.)

14 Si estis in fide. *Christi.*

15 Ipsi vos pro. *q. d. hoc potestis facere. Ideo subdit.*

16 An non cognoscitis vosmetipsos. quia Christus Iesus. *q. d. potestis cognoscere, si Christus est in vobis per veram fidem.*

17 Nisi fort. *Fide carendo. Sed contra hoc obijcitur, quia cū Christus sit*

Digitized by Google

a Q. quia cognoscitis Christum in vobis, nisi reprobi estis, sed quidquid de vobis sit.
b Ex vita quam inter vos egi. c Nec à nde, nec à potestate.

a Spero autem, quod cogno*b*scitis, quia nos non sumus repro- 1 2
a Non sumus reprobi, sed tamen. b Sine quo nihil boni. c Contra pseudo, econtra ipsi de nobis. d Oramus.

b c bi. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non vt nos 3 4
a Potentes in vobis exercendo potestatem in vltionibus. Potius oramus.

probati † pareamus, sed vt vos quod bonum faciatis, nos 5 6
a Sine potestate. b Sed ne putent iniuste posse dominari subdit Q. Non possumus iniuste vti tali potestate.

d e autem vt reprobi simus. Non enim possumus aliquid aduer 7 8
a Iustitiam ut arguant bene uiuentem. b Tuenda Vt uindicent in legis inimicum c Non possumus contra ueritatem quod effectus indicat.

f sus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim † quoniam 9
a Non exercentes potestatem in ultionibus, cum nihil puniendum habemus b Non timentes iudicium. Sed. Etiam

g nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus 10
Vt in operibus perfecti. Quia hoc uolo & oro.

h vestram † cōsummationem. Ideo enim hęc absens scribo, vt 11
a Quam uolo. In uobis. Quod possem. b Ligandi & soluendi

i non præsens durius agam secundum potestatem quā domi- 12
Qui aliter agunt, non habent potestatem a Deo.

k nus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.

† parcamus

† perfectioné & integritaté

† cū nos infirmi fuerimus vos autē validi fueritis.

a *Spero autem quòd cognosc.* Idem. Magnæ hinc minæ ꝓdeūt. A Quia enim vultis accipere probationem, per pęnam quam vobis infligemus, venio in spem, nobis nō defuturam demōstrationem, quod nō sumus reprobi, neque exciderimus ab gratia signorū & virtutis, neque vita sumus ita corrupta, vt è nobis atq; domo nostra extrudatur Christus, verum est in nobis per probatam vitam, vosque immorigeros puniet.

✲ Hieron. Spero vos sensuros quomodo nos conuersemur.

Aug. lib. 1. de natura & grat & ser. contra Pelagianos.

b *Oramus autē, &c.* Hoc orat Apostol⁹, vt his bene agentibus in eis corripienda non inueniat, & sic reprobi appareāt, probati enim videntur, dum iudicāt peccatores. B Sic ergo si non sint quos iudicent cessante autoritate quasi reprobi videntur.

Intelligēda est hic gratia Dei, qua sola homines liberantur a malo, & sine qua nullum prorsus, siue cogitando, siue volendo, amando, siue agendo faciunt bonum. Non solum, vt monstrante ipsa quid faciendum sciam: verumetiam vt præstante ipsa faciant cum dilectione. Hanc igitur inspirationem bonæ voluntatis, & operis poscebat Apostol⁹ Corinthijs, cū dicebat, *Oramus*. vnde nō ait, monemus, docem⁹, sed oram⁹. Quia sciebat hæc omnia nō valere, quæ plantando & rigādo faciebat in aperto, nisi pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Nō enim nihil voluntas nostra agit, sed sola non sufficit. Maluit ergo dicere oramus, vt ipsā gratiam commendaret, vt intelligerent illi quando nō faciunt aliquid mali, non solum sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio Dei adimplere quod iussum est. Ergo quando pręcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium. Quando oratur quod præcipitur, agnoscite gratiæ benificium.

✲ Chyrsostomus. Quid huic animæ comparabimus, cōtēnebatur, respuebatur, illudebatur, subsanabatur, quasi vilis contemptibilis, arrogans, quasi gloriosus in verbis quidem, re autem ipsa, neque paruam virtutis suæ vim ostentans, non solum differt, neque solum cessat, sed precatur ne detur sibi talis (puniendi) occasio. Obsecro inquit Deum, & oro, ut nullum inueniam incorrectum, nullum inueniam non pœnitentem, sed, vt virtutem operemini, semper corrigamini, &c.

C c *Non vt prob. pareamus.* ✲ Theophylact. Non enim in hoc elaboro, inquit, vt vide r probatus, ceu Potentiā puniendi habens, ceterum vt vos bonū faciatis semper, & si vnquā contingat vos delinqre, vt peniteat vos scelerum, & ego sim reprobus, hoc est, vt ego non paucis videar infirmus, ac potentia vacans, quippe qui nō inueniam locum puniendi vos. Non enim reuera reprobus esse cupiebat. Probatus enim potius inueniebatur, quod sic erudiat discipulos, vt nihil peccent, sed multorum opinione dixit se veluti reprobum.

D

d *Reprobi simus*. i. appareamus reprobi, non habentes quod vindicemus vel dijudicemus.

e *Non enim possumus cont. verit.* ✲ CHRYSOSTOMVS. Nā si inueniemus, inquit, vos probe agentes, & repellentes peccata per pœnitentiam, ac fiduciā erga Deum habentes, neque poterimus etiam si velimus in posterū punire, sed etiam si attentaremus, nū cooperaturus esset Deus. In hoc enim dedit nobis potentiam, ut sententiam ueram feramus & iustam, non a ueritate, vel paululum diuersam.

E

✲ Hieron. Innocentiæ enim nostrę sententia, obesse non poterit, nisi ei qui pro certo peccauerit.

f *Gaudemus autem, &c.* Idem. Gaudemus si non sit necesse, ut nostra virtus appareat, sicut Petri apparuit, in Saphira & Anania.

g *Hoc & oramus, &c.* ✲ Chrysostomus. Dulce nobis est ac gratum, quando sic existimamur infirmi, modo vt reprehensibiles sitis, validi, hoc est probati, & uirtutibus conspicui, & non solum uolumus hæc, sed etiam precamur, ut uos sitis ita irreprehensibiles, absoluti, nullamque dantes nobis (puniendi) occasionem.

h ✲ *Propter hæc absens scribo.* Ne pręsens authoritate utar, Vel lē. n. litteris insitam esse authoritatem, & non ipsis operibus, uellem uehementes esse epistolas, ut maneant minę, & in opus non exeant. Iterum & in hac defensione terribiliorem facit sermonem, & ostendens quod ipse non puniturus est, sed Deus, adiecit enim.

i *Secundum potestat.* Et iterum ostendit, quod non cupit potestate in illis abuti, adijciens, non in destructionem, sed in ædificationem.

K *Non destructionem.* Non destruuntur qui corriguntur, sed correcti ædificantur.

F

a De ca-

NICOLAVS DE LYR

stus sit in homine ꝑ charitatē, uidet᷑ qđ Apostolus dicat ꝙ hō possit se scire habere charitatē. Cōtra illud ꝙ hr̄ Eccles. 9. a. *Nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit.* Dicendum, qđ Chr̄s habitat in homine dupliciter. Vno modo quamtū ad intellectum & sic habitat in eo per fidem informem, q̄ potest hō scire certitudinaliter se habere, qa potest scire se tenere illam fidem q̄ tenet ecclesia. Alio modo habitat in homine quātū ad effectū. & sic est in eo per caritatem de qua nō potest scire certitudinaliter nisi ꝑ reuelationē, potest tamen cognoscere ꝑ coniecturā. Et sic dicendū, ꝙ Apostolus sic loquitur hic de inhabitatione Christi per fidem informē. si loquatur de cognitione certa, uel cōiecturali, si intelligatur de inhabtatione per charitatem.

Christus habitat in homine dupliciter.

1 *Spero autem quod cognoscitis.* per miracula facta per nos.
2 *Quia nos non sumus reprobi.* idest, docentes cōtraria ueritati.
3 *Oramus autem Deū.* Hic remouet falsam suspitionē. Dixerat enim eos esse reprobos, si Chr̄s non esset in eis. Et hanc sentētiā sub dubio reliquerat. Ideo possent opinari quod uellet. eos esse reprobos, ut sic in eis durius iudicium exerceret ad ostentationem suæ potestatis, quod remouet dicens: *Oramus autem Deum vt nihil mali faciatis.* quasi dicat optamus bonum uestrum, & non malum. 4 *Non vt nos probati.* i. ꝑfecti magni.
5 *Parcamus.* idest appareamus in punitione malorū uestrorum, supple optantes.
6 *Sed vt vos quod bonum est faciatis.* Ita quod nihil puniendū sit in uobis
7 *Non autem, vt reprobi simus.* Idest, quasi amittentes potestatem puniendi per uestram innocentiam. quia ubi non est culpa, punitio non habet locum. Ideo subditur.
8 *Non enim possumus aliquid aduersus veritatem.* puniendo innocentes.
9 *Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus.* idest, non habētes potestatem puniendi uos: non propter defectum potestatis a parte nostra, sed propter innocentiam uestram.
10 *Hoc & oramus ve. con.* idest, beatitudinis uestrę perfectionem, in qua totum desiderium hominis consummatur. Subdit autem dictę innocentię rationem, dicens.
11 *Ideo enim hæc absens scribo.* ut corrigatis uos ante aduentum meum.
12 *Vt non præsens durius agam.* Aspere corrigendo. si, quod absit uos incorrectos inuenero.

Digitized by Google

a *De cætero autem,&c.* ✠ Theophylac. Ego, inquit, quod meum est feci, reliquũ est, vt vos vestra etiã simul afferatis. Si enim vitã vestram correxeritis, immarcescibile possidebitis conscientię gaudium, etiamsi tristia vobis locutus sim

b *Gaudete fra.*i. tamen bene operamini, vt verum gaudiũ habere possitis.

✠ Chrysostomus. Quoniam & multæ fuerunt tentationes, & magna pericula, consolationem accipite, *& perfecti estote.* Nihil enim sic facit consolationẽ, vt pura conscientia, etiamsi innumeræ afflictiones sint atque tentationes.

† Qđ super est
† valete
† vnanimes estis.

c *Exhortamini, idem sapite, pacem habete.* ✠ Chrysostomus Cõtingit enim idem sapere, & nõ agere pacifice, quando in dogmatis conueniunt quidam, dissident autem alias inter se, verum vtrunque Paulus exigit.

d * *Et Deus pacis er. vobisc.* Hinc vobis & pax a dilectione illius, hinc malorũ omnium sublatio, ista orbem seruauit, diuturnum bellum soluit, cęlo terram coniunxit, ista homines Angelos fecit. Istam ergo imitemur. Innumerabilium enim bonorum mater est dilectio, per istam saluati sumus, per istã ineffabilia bona omnia assequimur. Deinde reducẽs illos ad hanc, inquit.

e *Salutate inuicem in osc. sancto.* ✠ Theophylact. Non fucato ac doloso, Iudæ instar. Propter hoc enim osculamur, vt magis accendamus charitatem, nam os prę cæteris maxime membris connectit animas. Etenim a longe reuersi, vnionẽ significantes osculum figimus. Vel quia templũ sumus Dei, huius autem templi vestibulum vel atrium est os, tria oscula mur, per has enim priores ianuas ingreditur Christus.

a De male factis hucusque correxi. b Hoc agite vnde gaudium. c Et vt gaudeatis In fide.

a † De cætero autem † gaudete fratres: perfecti estote, † ex- [1] [2] [3]

a Et vos maiores. Minores Ad idem. b Et uos minores. c Et uniuersi maior & minor similiter. Ne sit prior discordia. d Id est Christus qui ait. Pacem meam do vobis pacem meam re.vo Et iterum Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. Et si hoc feceritis. [4] [5]

hortamini, † idem sapite, pacem habere, & Deus pacis & di- [6]

a Adiuuans. Vt pax sit inter uos Non doloso. [7]

lectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto. [8]

a Sic debetis, quia ita optant omnes sancti & ego ipse. b Christus gratis condonans peccata per quod iustificamur & saluamur. [9]

Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Chri- [10] [11]

a Pater dans charitatem uobis. Spiritus communis patri, & filio. [12]

sti, & charitas Dei, & communicatio sancti spiritus sit cum [13]

Tam correctis quam incorrectis. [14]

omnibus vobis, Amen. [15]

f *Salutant vos sanct. omn.* ✠ Theophylact. Præsentes quidem per osculũ connectit, absentes autem per salutationem. imo & hosce cõnectit os, nam ab ore salutatio proficiscitur.

† consolationem habete.

g *Gratia.* Totam trinitatem optat benedicere eos. Sua tribuit congrua, cuique gratia .i. remissionem filio, charitatẽ patri qui ex dilectione misit filium, communicationem spiritui per quẽ fit vnio.

h *Et cari. Dei.* Dilectio Dei misit Christũ, cuius gratia saluat. Et vt possideamus hãc gratiam salutis, cõmunicatio facit spiritus sancti. Vel, *cõmunicatio spiritus*.i. spiritus ita sit vobiscũ, vt communicet & conferat vobis & gratiam Christi & charitatem Dei. Quod est, tota sit vobiscum, dans gratiam de commissis & caritatem per spiritum.

✠ Chrysost. Quoniam coniunxit illos inter se, per salutationes & oscula, iterum ad preces deflectit sermonẽ, magna diligentia illos etiam Deo coniungens.

✠ Hiero. Hoc est contra Arianos, qui ideo patrẽ maiorem esse cõtendunt, quia plerunque primus nominatur in ordine.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 De cætero. *Hic commendat & consolatur persistentes in doctrina fidei. Et primo ponit suam exhortationem, Secundo, eorum salutationẽ, ibi,* Salutate. *Circa primum dicit,* De cætero fratres. *In veritate fidei persistentes.*

2 Gaudete. *Ad virtuosum enim pertinet de virtutum operib⁹ gaudere,* Perfecti estote. *Idest ad perfectionem consequendam tendite, quia sicut nauis in flumen posita per aquæ motum descendit, nisi remiget in contrarium, sic anima ex corruptione carnis & pronitate ad malum cõtinue descendit a perfectione, nisi conetur in contrarium.*

3 Exhortam. in. *Inuicem quantum ad bonitatem affectus.*

4 Idem sapite. *quantum ad illuminationem intellectus. Sicut enim membra mutuo se iuuant naturaliter per colligationem naturę, sic fideles per colligationem charitatis debent mutuo se iuuare.*

5 Pacem habete. *quam Christus hæreditarie vobis conseruandam relinquit, Iohannis. 14. d. Pacem meam do vobis.*

6 Et Deus pacis. *id est, dator & amator pacis.*

7 Et dilectionis. *quia caritas concomitatur verã pacem, eo, quod per charitatem Deus est in homine, & ipse in eo.*

8 Erit vobiscum. *Per gratiam in pręsenti, & gloriam in futuro.*

9 Salutate. *Hic vltimo, ponit eorum salutationẽ, dicens.* Salutate. inuicem in osculo sancto. *Osculum enim est signum vnitatis. fideles autẽ debent esse vniti charitate, propter quod osculum huius vnitatis signum dicitur, sanctum, ad excludendum osculum libidinosum quod unit ad immunditiam. Ex hoc autem Apostoli dicto inoleuit consuetudo in ecclesia dandi pacis osculum in missa.*

10 Salutent vos. *quia per eorum desideria de vestra salute communicantur vobis eorum merita. Consequenter imprecatur eis plenitudinem bonorum spiritualium, di.*

11 Gratia. *per quam fit peccatorum remissio.*

12 Domini. *i. quæ attribuitur Christo, Ioh. 1. b. Gratia & veritas per Iesum Chri.*

13 Et cha. *quæ vnit Deo.*

14 Dei. *s. patris, q est erga nos principiũ amoris, Ioh. 3. b.* Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c.

15 Et communicatio sancti. *quia per ipsum fit communicatio omniũ donorum in ecclesia Dei.* Sit cum omnibus vobis, Amen.

In-

Incipit argumentum in epistolam ad Galathas.

Galathæ sunt Gręci. Galli enim in quãdam Græciæ prouinciam olim venientes, Gręcis se miscuerunt, vnde prius illa prouincia Gallo græcia, deinde Galathia appellata est. Vnde cum Gręci acuti sint ingenii, illi tantum Galathæ stolidi & ad intelligendum tardiores erãt, sicut & indociles Galli. hi veritatem ab Apostolo acceperant. sed post a pseudo, vt Iudaizarẽt tentati sunt. hos Apostolus reuocat ad veritatem scribẽs ab Epheso. Prius commendat suã personam, quam pseudo deprimebant. Inde legem improbat, docens non esse tenendam post Christum. Tandem commendat euangelium & fidem Christi, qđ ad salutem sufficit.

Gallogręcia. Galathia.

Galathae sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperant. Sed post discessum eius tentati sunt a falsis apostolis, vt in legem, & circuncisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

Digitized by Google

CAP. I.

Aug. hanc exponit tom. 4. lib. exposit. epist. ad Gal. Id quoque Hier.

A a PAulus Apostolus. Nomine officii terrorem incutit.
b Non ab. (vt quidam) ab apostolis electi & missi, & a Iudæis pseudo apostoli. Vel.
c Ne. per. Aug. in lib. 1. retracta. Sed per eū iam Iesum suscitatum. Qui non vt homo homines paulatim, sed totum simul per spiritum docuit, vt per hoc sit maior, per quod videbatur minor. Cæteri enim apostoli videbantur esse maiores, quia priores. Iste minim⁹, quia nouissimus. Sed inde apparet dignior, quia priores constituti sunt per Christū adhuc ex parte hominem. i. mortalem. Nouissimus vero Paulus per Christum iam totum Deum. i. ex omni parte immortalē.

B * Hier. Sicut sacrarū scripturarum testatur authoritas, neminem venire ad patrem nisi per filium & Spiritum Sanctum, nec ad filiū, nisi quem vocauerit pater & Spiritussanctus. Ita & hoc loco manifeste ostenditur, Paulum apostolum in euāgelij prędicationem, per Iesum Christum & Deum patrē vocatū esse a Spiritusancto, quemadmodū apostolicorū actuū liber docet, dicit itaq; *Paulus Apostolus.* nō humana psumptione, vt pseudo apostoli dicūt, neq; p apostolos alios, vt Aarō p Mosem, sed per ipsum dnm, vt Moses & oēs Apostoli vel prophetæ, sed pleriq; ab hominib. ordinantur, cum indigne fauore populi patientiam domini contēnentes, diuino sacerdotio contra meritum ordinantur. Quod aūt Iesum Christū primo loco ponit, & ita Deum patrem, & alibi Deū patrem indifferenter anteponit, frequenter etiam Spiritumsanctū, hoc ostendit, quoniā in Patre, filio, & Spiritusancto, nō ordo maior aut minor, sed vna est gloria eademque substantia, Quod dicit neque per hominem sed per Iesum Christū, Personam deitatis ostēdit, Quod autem ait, Qui suscit. assumpti hominis significat incarnationem.

* Theophy. Opportune meminit mortis & resurrectionis, vt persuadeat eos non porro legi aduertere animū, sed Christo potius, qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, a quo magnæ sit dementiæ deficere. Dicitur aūt ipsum excitare etiā Pater, propter auditorum imbecillitatem, & quod ad patrē

C etiam referantur quæcunq; filius facit. Neque enim nō potuit seipsum excitare Christus qui in ipsum credentib. dedit D suscitare mortuos sola vmbra corporum suorum.

d *Qui mecum.* Dolentes de vestra seductione, testes veritatis meę, quibus vos oportet credere, & non pauci, sed omnes.

* Chrysost. In cæteris epistolis aut suum nomen solum ponit, aut duorum dū taxat triumue addit nomina, hic autem totam multitudinem posuit, verum hoc ipsum facit, quod quidā traduxerant Paulū hoc nomine, quod solus hæc prædicaret, nouamque dogmatum rationem inueheret. Hanc igitur illorum suspicionem volēs eximere, simul que declarare quod multos haberet eius sententiæ, adiungit sibi fratres, significās se ex illorum sententia scribere quæ scribit.

Incipit epistola Pauli ad Galathas.

CAP. I.

a b c [1] PAulus Apostolus non ab hominib. ne- [2] que per hominem, sed per Iesum Chri- [3–5] stum & Deū patrem, qui suscitauit eū [6] a mortuis, [7] d et q mecū sunt omnes fratres ecclesijs Galathię. [8–9] [10] e [11] f Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & dño Iesu Christo. [12] g [13] h Qui dedit semetipsū p peccatis nostris, vt eriperet nos de [14–15]

(Interlinear glosses: a Electus vel missus. ¶Anania vel ab alijs. ¶Constitutus. a Qui saluator est & rex. a Qui hoc facit per filium. ¶Nonergo contrarius Deo, a quo per filiū electus est & missus ut dicitur in destructionem legis, imponebant enim illi, quod contraria Deo prædicaret, & legē a Deo datam destrueret. a Et ita dignius me constituit per immortalem Christum, quam alios per mortalem. a Paulus inquam, &c. b Facile enim intelligit se errare qui a multis reprehenditur. a Remissio peccatorum. ¶Mentis reconciliatio ad Deum. b Non aliunde. c A quo secure quærenda est. ¶Qui non minor patre. ¶Quod frustra fecisset, si lex saluaret. ¶Delendis. a Quasi ui. b Irretitos.)

E d *Ecclesiis Galathiæ.*

* Theop. Reputa hic indignationem Pauli atque dolorem, non. n. dixit, dilectis, sanctificatis, neque ecclesiis Dei, sed sic simpliciter, ecclesiis Galathiæ. Quia vero diffidebant inter sese non iniuria multas has vocat ecclesias, simul eos pudefaciens, in vnum colligit per hoc nominis. Qui. n. in multa sunt diuisi, non possūt hac nomenclatura appellari, quæ concordiam denunciat. Quia vero periculum erat ne gratia excideret, propterea quod animum ad legem applicant imprecatur illis gratiam, & pacem exoptat. *Gratia & pax.*

e *Et domino Iesu Christo.* Quē iniuriose ęquatis legi, dum ipsū non sine lege ad salutem sufficere asseritis, sicut legem sine eo, sed ab ipso sine lege gratia est & pax.

f *Qui dedit.* Idest, sponte obtulit, quia non est alius qui posset aperire librum, nisi leo de tribu Iuda.

g *Semetipsum.* Quia nō erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium saluationis. Quem ergo locū habet lex? quasi nullum penitus.

* Chrys. Vides quod haudquaquam seruile & adactū ministerium sustinuerit, nec a quoquā sit traditus, sed ipse seipsum tradiderit. Ne igitur de illo humanum suspiceris.

* Theoph. Dedit seipsum, vt liberet nos a peccatis, a quib. lex liberare nō valuit. Qūo igitur liberatore vestro dimisso, in legē defigitis oculos, cum nihil prodesse possit aut iuuare.

h *De secu.* Amb. primo de cōformitate mūdi, qui nos allicit.

F Præ-

Incipit postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam Pauli ad Galathas.

CAP. I.

1 PAulus. *Hæc epistola ad Galathas in tres diuiditur partes, s. in salutationem, & persecutionē, quæ incipit, ibi.* Miror. *et cōfirmationem, ibi.* Videte qualibus literis. *prope finē epistolæ. Circa primū ponuntur primo personæ salutātes, cum dicitur.* Paulus qui vocatus fuit Saulus *Act. 8. & ratio mutationis huius nominis posita fuit Ro. 1. pro omnibus a ijs epistolis.*

2 Apostolus. *Officio.*

3 Nō ab. *constitutus in ipso, Act. 3. a.* Dixit spiritussanctus. Segregate mihi Barnabā & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos, &c.

4 Ne. per. *s. purum.*

5 Sed per Ie. *Deum verum & hominem.*

6 Et D. p. *Indiuisa sunt enim opera trinitatis, & duæ personæ exprimūtur. s. pater et filius, & subintelligitur spiritussanctus, quia tacetur hic, qa sufficiēter exprimitur Act. 13. vt d. ctū est, vbi agitur de institutione Pauli in apostolatū, qui prius tamen vocatus fuerat ad fidem.*

7 Qui sus. *Quod exprimit Apostolus ad ostendendum dignitatem institutionis suæ. Alij. n. apostoli instituti fuerunt a Christo adhuc existenti in corpore mortali. Paulus autem ab eo immortalitatem corporis assecuto, & ad patris dexterā constituto, quod exprimit Apostolus propter falsos apostolos, qui doctrinā eius damnare nitebantur, eo quod nō fuerat cum Christo corporaliter, sicut & alij apostoli.*

8 Et qui. *Vestram salutem desiderantes, & de vestra subuersione dolentes.*

9 Ecclesiis. *Hic secundo ponuntur personę salutatæ, cū dicitur.* Ecclesiis Galathiæ, &c. *i. fidelibus in illa terra habitantibus, est enim Galathia quędam regio Græciæ. Anno enim Artaxerxis regis. 17. Senones Galli duce Brennio Italiam inuaserunt & Romam ceperunt, excepto capitolio, de cuius obsidione recesserunt, accepto pro recessu magno precio, quos rex Bythiniæ hēns guerrā importabilem, sibi vocauit in suū auxilium, & habita victoria, partiti sunt cum eo regnū, & illā partem quę cessit eis, vocauit Gallo gręciam, quæ postea vocata est Galathia.*

10 Gratia vo. *Hic tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.* Gratia vo. *In præsenti.*

11 Et pax. *In futuro. Beatitudo enim futura bene nominatur pax, quia quietat totaliter appetitum.*

12 A Deo. *i. a tota trinitate.*

13 Et do. *Deitas enim quæ est vna in tribus personis est gratiæ et gloriæ causa efficiens principalis, humanitas vero Christi causa instrumentalis coniuncta in persona filii.*

14 Qui dedit. *Ex maxima enim charitate ad nos & obediētia ad patrem, seipsum obtulit ad mortem.*

15 Vt e. *Transferendo nos ad gloriam, dicitur autem præsens seculum nequam, non propter creatam substantiam, sed propter mala quæ fiunt in hoc seculo sicut dicitur Eph. 5. d.* Dies mali sunt. *i. dicuntur, propter mala quæ in eis fiunt.*

Digitized by Google

a Præsenti seculo nequam, secun. Tãto plus capit, cũ æterna nõ videantur seculo nequam. Non q mundus iste creatus a Deo sit malus, sed quia in eo fiunt mala. Ex hoc sensu dr: Dies mali sunt. Mundus in maligno positus. † Tpa periculosa. Saltus, qui pleni sunt latronib. & gladius quo cruor effundit, & calix, in quo venenum temperatur, mala dicuntur, quia non solum tempora, sed etiam loca & instrumenta malorũ traxerunt infamiã quæ in eis fuit.

Au. li. 21. cõt. Faust. ca. 20. 1. Io. 5. d. † Hieronymus

* Chrysostomus. Quid ais miser & infœlix. Num hæc vita mala, in qua Deum agnouimus, in qua de futuris philosophamur, in qua ex hominibus facti sumus Angeli, cumque cœlestibus virtutibus choros simul ducimus? Quod si memores mihi homicidas, adulteros, & monumẽtorũ suffossores, ista demõstro tibi nihil ad pñtem vitam attinere, neq; enim hęc sunt peccata vitę quã agimus in carne, sed corruptę voluntatis. Edere, bibere, dormire, crescere, esurire, sitire, nasci, mori, cunctaq; his similia propria sunt huius vitæ, quæ nullus vnquam vicerit nõ peccator non iustus, non rex, non plebeius, sed oẽs subiacemus naturæ necessitati. Iõide & scelera perpetrare, si ptineret ad sortẽ conditioneq; naturæ, nullus hæc effugere posset quẽadmodum nec illa. Quum igitur, ais, Paulus seculũ præsens dixit malum? Nimirum cõi hoĩum more sic locutus est, qñquidẽ & nos ad eũ modũ, loqui solemus, malũ habuit diẽ, non ipsum tẽpus, sed circũstantiã & actionem incusantes.

b Cui si gloria. Q. Hæc testãtur præsentes boni, & futuri, testabuntur. In hac salutatione prælibauit & commendationẽ sui, & quid possit gratia Dei, & quòd lex nihil confert.

* Theophylac. Quum nusquam alibi in exordijs Amen posuerit, hic ponit indicans quod sermo cõsummatus sit ipsi, ac sufficere q̃ dicta sunt ad accusationẽ Galatharũ. Etenim mentione facta inenarrabiliũ Dei beneficiorũ, ex quib. condemnabantur illi benefactorem dimittentes Christũ, deinde admiratus ea, nec quicquam valẽs de eis porro exprimere verbis gloriam Dei, continentibus verbis finit sermonẽ.

c Miror. De destructione legis cõsequenter agit Apostolus. Et de leuitate eos reprehendit, qđ ab euangelio indiscrete transierunt ad legẽ. Et quia Galatha trãslatio dr, cõgrue ex ipso nomine reprehensionis occasionẽ sumit. Et cũ hęc prædicta bona sint ex Chro, miror quia bñ instructi prius, quod sic tam vehementer & tam cito. i. tam breui tempore, &c.

* Chrysost. Quoniã per legis obseruationem arbitrabantur sese placere patri, quemadmodũ existimabant Iudæi Christum persequẽtes, hoc primum demonstrat, illos dum hæc faciunt, non modo Christum sed & patrẽ offendere. Nõ. n. inquit, a Chro, sed a patre deficitis ista faciendo. Nã vt vetus testamentum non patris tantum est, verũ & filij. Ita gratia non solum filij est, sed & patris. Deniq; cõmunia omnia. Omnia, inquit, quæ patris mei sunt, mea sunt. Ergo cũ dicit eos a pře defecisse, duplicem impingit culpam, alteram q defecerunt, alterã q celerrime defecerint. Est quidẽ & ille dignus reprehen... ne, qui post longũ tpis spatiũ deficit. Cęterum qui ad primã irruptionem, & in ipso sagittarũ, ẽ longinquo volantiũ concidit extremæ imbecillitatis de se specimẽ præbuit, hoc nomine & hos incusat dicens. Quid hoc rei est, q ij qui vos decipiunt, nec spatio temporis ad id opus habẽt, sed prima statim imitatio sufficit eis ad subuertẽdum vos & capiendum, &c.

† Miror, quòd a Christo, qui vocauit vos p gratiã, adeo cito transferimini in aliud euangelium.

d Ab eo qui voca. vos. * Idem. Ipsa vocatio Patris est, vocationis autem causa filius est. Non ipse est qui nos recõciliauit, qui donũ dedit: neq; enim ex operibus iustitiæ salui facti sumus, quin potius & hæc illius sunt, et illa huius, &c.

e In aliud euang. * Chrysost. Si decies mille sint euangelistæ, modo scribant eadẽ, multa illa dicimus vnicũ esse euangelium, neque quicquã obstare scribẽtium multitudinem, quominus. vnum sit euangelium, quemadmodũ ex aduersosi quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnum euangelium quod scribitur, vt enim vnum sit euangelium aut non vnũ, non æstimatur numero scribentium, sed hinc, eadem ne sint, an diuersa quæ scribuntur. Vnde dilucidum est, quatuor euangelia vnum esse euangelium.

f Nos aut an. Qui bonus põt intelligi, non q hoc contingat. sed adeo certus est de veritate euangelii sui, q si etiam angelus aliud nunciaret, non crederet, sed anathematizaret.

Au. in ps. 103. & li. 17. cont. Faust. cap. 3. lib. 18. c. 7.

* Theophyl. Quia ad authoritatẽ & dignitatẽ personarum confugiebãt, ac Petrũ cũ suis, & Iacobũ pręferebãt, eam ob causã angelorũ meminit, adiecit aũt ex cęlo, qñquidẽ & sacerdotes Angeli uocabãtur. Ne igit' de sacerdotib' hęc dici putes, cęli appositione cæteras virtutes adeoq; potẽtias iudicauit. Ne n dicas. En coapostoli tui diuersũ pdicãt. Ecce nãq; ne mihi ipsi quidẽ parco, alia ab ijs prædicãti. Nec quia Apostolis cõdẽnet qui hęc loquit', sed volẽs obstruere ora seductorũ, atq; mõstrare qđ authoritas aut psona, neq; expectatur, neque aspiciatur, si quando sit de dogmatib. sermo.

* Hier. Breuiter oĩ voluit præiudicare personę, qñ nec apostolus, contra id quod primum prædicauerat, nec vocẽ de cęlo vocantis Angeli permisit audire. Facit autem sententia contra omnes hęreticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur. Anathema sit, hoc est, abominabilis vobis sit.

g Præ. quàm quod. Attẽde. nõ ait: Plus quàm accepistis. Nã si illud diceret, sibipsi prædicaret, q cupiebat venire ad quosdam, quibus ipse scribebat, sicut ad Thessalonicenses, vt suppleret quę illorum fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit, non quod inerat tollit. Qui autem pretergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via.

Aug tract. 98. in Ioan.

a Qui rei eramus sub lege: b Quod ad nequitiam trahit. Et quod sit firmius quod dicit, subdit. c Quod Christus dedit se & eripuit non est pro meritis, sed secundum beneuolentiam eius qui creauit, & beneuolus est.

a præsenti seculo nequam, secũdum voluntatem Dei & patris 1

a Christo & Deo vni in essentia. b De hac redemptione. c Confirmationis nota d Quia mirum est de lætitia confugere ad exitia, cum paulatim proficiendum esset

b nostri, cui est gloria in secula seculorum amen. Miror, quod 2 3

a Vt infertis per pseudo Vltra Christum in legem ferimini. b Audites. c Per prædicationem d Idest bona gratuita quæ Christus dat: idest legem quæ putatur euangelium. & est contra meam prædicationem, tamen secundum veritatem non est alia uel aliud, nisi per illos qui conturbant purum fontem ueritatis sensus, & sic paulatim tendunt conuertere euangelium in legem.

c d sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam 4 5

e Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt ali 6 7 8

qui, qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium 9 10

a Ipsi ad hoc tendunt Q Non dico de illis tantum. b Apostoli. c Bonus uel malus. d Veniens ut credibilior sit. e Quod putatur bonum.

f g Chri. Sed licet nos, aut angelus de cęlo euãgelizet vobis prę 11 12 13

Anathe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Se. Ideo dicit Saluator Io. 6. d. Descendi de cœlo, non vt fa. voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, &c.

2 Cui. Secundum q dicitur Phil. 3. a. Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortẽ autẽ crucis, pp qđ & Deus exaltauit illũ, & dedit illi nomẽ quod est super omne nomen, &c. Per passionem enim suam meruit gloriam corporis, & exaltationem sui nominis.

3 In se. secu. id est, æternaliter.

4 Miror. Hic cõsequenter ponitur epistolæ prosecutio. Circa quod sciendum, q Galathæ receperunt fidem Christi ad prædicationẽ Apostoli, sed post eius discessum ab eis subuersi fuerũt a falsis Apostolis, dicentes q necesse erat eis ad salutem circũcidi, & legalia obseruare cũ euangelio Christi, quod est erroneum, propter quod Apost. in hac epistola hunc errorem intendit eliminare. Et diuiditur in tres partes, quia primo contra seminantes hunc errorẽ fert suam snĩam. secundo declarat eã esse iustam, ibi: Notum. Tertio inducit ad eius obseruantiã. cap. 5. Prima adhuc in tres, quia primo circa hanc sententiã ponitur motiua ratio. secundo sententiæ latio, ibi: Sed licet. Tertio tacitæ quæstionis solutio, ibi: Modo enim. Ratio. n. motiua scribendi hãc epistolam, fuit subuersio Galatharum per falsos apostolos, de quo admirans dicit: Miror q sic tam cito transferimini ab eo. id est, à Deo.

Diuisio.

5 Qui vos voca. in gra. Chri. per prædicationem meam.

6 In aliud euangel. i. in aliam doctrinam falsam. ideo subditur.

7 Quod non est aliud. quia falsum & nõ ens cõuertuntur, sicut verum & ens. Legalia enim cęssauerũt in passione Christi, ita quod ex tunc fuerint mortua.

8 Nisi sunt ali. scilicet falsi apostoli.

9 Qui vos con. persuadentes quod non potestis saluari absque legalium obseruatione, quod erat durum conuersis ex Gentilitate.

10 Et volunt conuer. euan. Chri. in seruitutem legis Mosaicæ.

11 Sed licet. Hic cõsequẽter fert suam snĩam di. Sed li. nos. q. d. Non solum falsi apostoli non sunt in hoc audiendi, sed neque etiam veri apostoli, neque angeli sancti, si hoc prædicarent. ideo dicit: Sed li. nos. s. ego vel alii apostoli Christi.

12 Aut ange. de cæ. idest, angelus sanctus.

13 Euangelizet vo. præter quam quod. Et dicit, præter, &c. idest, aliud detrahens vos à veritate euangelii, quàm vobis prædicaui. Et non dicit plus quàm prædicauimus, quia bene poterant alia prædicari quæ facerent ad declarationem veritatis euangelii.

Ana-

Digitized by Google

a *Anathema sit.* Quare hoc? Aug. Quia aliud euãgelizans de priuato vult fluere, nõ de medio. Et cũ hoc forte, homo carnali nebula præpeditus, & a fonte cõi ad propriam suam falsitatẽ reductus possit facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nõ esset auditus, nõ præcipitaremur ĩ mortẽ. Media aqua posita erat omnib. præceptũ Dei. Aqua quodammodo publica erat, & sine fraude, sine labe, sine cœno fluebat. Sed venit angel⁹ de cęlo lapsus serpẽs factus, q̃a insidiose iã venenũ spargere cupiebat, & emisit venenũ de ꝓprio locutus est. i. de suo. Gustate & eritis sicut dij. Et illi appetentes quod non erant, amiserũt quod acceperunt.

Trac. ĩ ps. 103. Au li. 15. cõt. Faust. cap. 3. & Epist. 48.

Gen. 3. a.

B *Anathema.* Hoc verbum pro maledicto ponit. & vulgo dicitur deuotio. Nã deuotare se quẽquã nemo fere dicit, nisi se maledicẽs. vñ illud Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc tractũ est, vt anathema detestabile aliquid & abominabile videatur, vt nihil inde victor in vsus suos auferret, sed totum in pęnã luendã vocauit: hoc erat anathematizare, ꝙ vulgo dicitur deuotare. Origo autẽ huius verbi est in Gręca lingua ab his rebus quę votę & persolutę. i. promissę & redditę sursum ponebantur in templis, & est dictum, ἀπὸ τοῦ ἀναθῆναι. idest, sursum ponere.

Aug. lib. q6. in Nume. quæst. 40. & 41. Anathematizare dicitur vulgo deuotare.

Num. 21. a.

a Non dico plus, sed præter. b Fide verum, vsu honestum, sine commodum.

a b terquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. † Sicut

a Modo de nobis, Vel angelo Vel olim præsens. ¶Alias mus. b De illis pseudo apostolis. c Illorum, vel generaliter quicunque sit.

prædixi, & nunc iterum dico, si quis vobis euangelizauerit prę-

¶A me. a Ideo dico anathema sit aliud euangelizans. b Ad honorem hominum an Dei? Q. Non hominum. sed Dei quæro honorem.

c ter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus

a Sicut quando literas a principibus faceidotum accepi an non? b Quia. ¶Vt nunc.

d e suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? † Si adhuc ho-

a Placere vellem. b Quod modo sum, & ideo eos excommunico. c Ideo non suadeo vel placeo hominibus, sed huiusmodi excommunico, quia euangelium quod prædico non est secundum hominem, & respicit ad id quod supra, non ab hominibus neque per hominem.

minibus placerẽ, Christi seruus non essem. Notũ enim vobis facio fratres euãgeliũ, quod euãgelizatũ est a me, quia non est

a Docentem vel imitantem. Ne forte inde dubitetur. b Non ab homine. c Vt homo me erigeret ad euangelizandum, vel mihi iniungeret. Ab homine docente me.

secundũ hominẽ. Neq; enim ego ab homine accepi illud, ne-

a Per Christum omnia dare ostendentem. b Non didici ab homine, quia nec ante conuersionem, nec post, quod vosipsi scitis Ante non, quod Probat. Nec post ostendit ibi Cum autem placuit.

f que di dici, sed per reuelationẽ Iesu Christi. Audistis enim con

1 2 3 4 5 6 7 8 9

b *Sic præ.* A maiore infert. Quandoquidẽ nos vel angelum excommunicarem, magis pseudo excommunicandi sunt.

c *Modo.* Dicit, quia olim dum dixit hominem ex lege iustificari, hominis gloriam inutilem gratiã Dei prędicauit. Innuit hic etiam hoc facere illos seductores, vt laudarẽtur a Iudęis, quos non timet offendere Paulus pro gloria Christi, qua vemente cessat lex.

✠ Theop. Hęc scribo vobis non vt a vobis gloriam expetẽs neque vt discipulos habeam, sed Deo rationem reddẽs pro dogmatibus mihi concreditis, non vt hominibus placeam. Deinde, calumniabantur eum ceu alia apud alios prędicãtẽ, quique pro hominum cõditione sese permutaret, ait igitur.

d *An quæro homi. pla. &c.* ✠ Hic. Ostendere vult odia hominum se non timentẽ, libere defendere veritatem. Vbicunq; aũt homines, sine additamento aliquo nominantur, in malã partẽ accipiũtur in scripturis. Vt est illud, Omnis homo, mẽdax. Et, Quẽ dicunt hoĩes esse? &, nonne homines estis? &, secũdũ hominem ambulatis? Igitur quicunq; talib. placere voluerit, necesse est vt eorũ faciat voluntatẽ. Sãcti aũt tantum, & Deum

C

& Deũ amantib. placent, qui plusquã hoĩes esse meruerunt. D

* Chrysost. Scitote mihi non esse magnopere curæ, quomodo me purgem apud vos, sed omnia facimus propter Deũ. Etenim qui studet hominib. suadere, multa facit insyncera prauaq;, & fraudib. vtitur & mendacio, quo persuadeat mẽtemq; capiat auditorum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici puraq; mente est opus: Deus enim falli non potest.

e *Si adhuc.* Hinc quidam putant sufficere conscientiam, vt parũ quid de eis existimet alius. Curãt, sed cõscientia corã Deo est necessaria, cõuersatio corã proximo, quæ si negligẽtius agitur, lędit exemplo. vnde alibi: *Placete omnib. per omnia, sicut & ego omnibus placeo.* Itẽ: *Sine offensione estote Iudæis & Græcis & ecclesiæ Dei.* Item, *Prouidemus bona, non solum corã Deo, sed etiam coram hominibus.* Itẽ *Luceant opera vestra coram hominib. &c.* Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurrones, murmuratores, q̃rentes suspicari qđ nõ vident, quęrentes ẽt iactare qđ non suspicant, sufficit conscientia. Nec in aliis quib. placere volumus q̃remus nr̃am gloriã, sed eorũ salutem, vt nõ nos, sed Deum laudent, qui tales fecit. vñ: *Nolite facere iustitiam vestrã coram hominib.* Vbi illos arguit, qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum in laudem hominum ponãt, eandemq; laudẽ quasi pro mercedẽ operum suorũ cõputẽt.

* Greg. Nõ dico ut proximi opera nostra bona nõ videãt, cũ scriptũ sit. *Videant opera vestra bona, & glorificent. &c.* Sed ut per hoc quod agimus, laudes exterius nõ quęramus. Sic autẽ sit op⁹ in publico, quatenus intẽtio maneat in occulto, ut & de bono opere ꝓximis pbeamus exẽplum, & tñ per intẽtionẽ, qua soli Deo placere quęrimus, sẽp optemus secretũ.

f *Audistis meam conuer. ali. in Iu.* * Chrys. Vide ut undiquaq; cõfirmat se fuisse Christi discipulũ, nullo hominis interuentu, sed seipso Christo per seipsum oẽm ipsi cognitionẽ digna to patefacere. Et quomodo inquit, probari possit incredulis, ꝙ Deus per se, nullo hominis interuẽtu, tibi patefecerit, illa arcana mysteria? Probat hoc inq̃t, mea superior cõuersatio. Nisi. n. Deus fuisset, qui effulserat, haudquaquã adeo fuissem repẽtemmutatus. Nã qui docẽtur ab hominib. et si sint acri celeriq; ingenio, tamen ut ad diuersa transferantur, tempore est opus multoq; studio. Cęterum cũ uehementissime laboraret insania totus ac pute redijt ad sanam mentẽ, declarat sibi diuinam uisionem ac doctrinam adfuisse, per quam subito F

1. Cor. 11. a

Augu. lib. de ouibus. 147. dist. c. fin.

1. Cor. 10. g. E

2. Cor. 8. d.

Matt. 5. b.

Hom. 11. in Euangelia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anathema sit. *i. separatus a communicatione Dei & sanctorum. Circa quod sciẽdum, quod aliqua propositio conditionalis potest esse vera, cuius tamẽ vtraque pars est falsa aut impossibilis, sicut est ista. Si homo volat homo habet alas quę est vera, & tamen hominem volare & alas hẽre falsum est. Sic est in proposito de verbo Apostoli, nã Apostoli vero erant in gratia cõfirmati, & adhuc magis angeli sancti, propter quod de vtrisque falsum est & impossibile, quod prædicarent contra veritatem euangelij, & quod essent anathematizati, & tamẽ conditionalis est vera. s. si hoc facerent esset anathematizandi.*

2 Sicut prædixi, & nunc itẽ. di. &c. *Repetitio est eiusdẽ sententiæ ad maiorem assertionem.*

3 Mo. enim homi. sua. *Hic cõsequenter respondet cuidã tacitæ quæstioni, quia posset quis quærere, quare sententia ita dure? Et respõdet, quod hoc est, quia non quærit hominibus placere, sed Deo, dicens.* Mo. enim homi. sua. *i. ad honorem hominum, vel Dei? Et quod quærat honorem Dei, ostendit, dicens.*

Diuisio.

4 An quæro ho place. *q. d. Non. Sed hoc intelligendũ est in his quę essent contra beneplacitum domini, ideo subditur.*

5 Si adhuc homi. placerẽ. *s. in malis.* Christi seruus non essem.

6 Notum enim uo. facio fra. euangeliũ, quod euag. est a me. *Hic consequenter ostendit prædictã sententiam esse iustam et hoc ostẽdit dupliciter. Primo ex perfectione legis euangelicæ. Secũdo ex imperfectione legis Mosaicæ. c. 3. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit doctrinam quam prædicauit. s. euangelicam esse autenticam & perfectam. Secundo infert conclusionem intentam. seq. c. ibi.* Nos natura. *Circa primum facit talem rationem. Illa doctrina est autentica & perfecta, quæ est a Deo inspirata, a principalibus apostolis discussa, a falsis apostolis impugnata, et tamẽ stetit immobilis, et post impugnationẽ ab ecclesia approbata, & in sua sinceritate et claritate reposita. Sed euãgelica doctrina quã prædicaui est huiusmodi, igitur, etc. Maiorẽ huius rõnis supponit tanquã manifeste veram. Minorem declarat per singulas partes procedendo, quæ patebũt prosequendo. Primo igitur declarat primam partem minoris. s. quod doctrina quam prædicauit sit a Deo inspirata. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intentũ. Secũdo manifestat propositum ibi.* Audistis. *Circa primũ dicit.* Notum. n. uobis facio fratres euangelium, quod euangelizatũ est a me, quia non est secundum hominem. *i. factum secundum adinuentionem humanam.*

7 Neque enim ego ab homine accepi illud. *i. ab alijs apostolis, qui cum Christo fuerunt corporaliter addiscendo.*

8 Sed per reuelationem Iesu Christi. *i. immediate factam mihi.*

9 Audistis. *Hic consequenter manifestat propositum, & ostẽdit primo, quod non habuit per viam humanam ante suam conuersionem* * secun-

Digitized by Google

A subito ad puram rediſſe ſanitatē. Sed vos quidem hoc neſcitis, verum illud oīno noſtis, quod fuerim perſecutor, quiqui dē vſq; ad vos quoq; ſæuitia penetrauit, cū ingens ſit interuallum inter Palæſtinam & Galathiam, vt non fuerit rumor in tam longinquum dimanaturus, niſi quæ fiebāt a nobis ſupra modū exceſsiſsēt, fuiſſentq; intolerabilia. Vides vt ſingula cū exaggeratione cōmemorat, nec pudet ſua mala cōfiteri. Nec tantū eſt perſecutus, ſed & conatus eſt eccleſiā extinguere, ſubuertere, demoliri, abolere. Nam id eſt, expugnatoris opus.

a *Et proficie. in Iuda.* Q. Qui prius in illis legalibus tantum valui, iam illa reliqui: Ideoque vos meo exēplo ab his recedite.

b *Aemulator exiſtens.* Auguſ. Habebat enim apoſtolus zelum Dei, ſed non ſcientiam. Et preuidit Deus bonam eius æmulationē, ſed deeſſe ſcientiā, & preuidit idoneum, quia qui tam fidus in re minima, conſtantior erit in maxima, & ideo puenit eum vocando.

B c *Cū au. pla.* Q. Tunc apparet me non didiciſſe, ſed nec poſt.

† cū uehementer eſſem ſtudioſus a maioribus meis traditorum inſtitutorum.

Expo. in hanc epiſt. & libro 22. contr. Fauſt. ca. 70.

a Quam habui. Dum infidelis eram b Dum Iudaice uiuebam. ¶Aliorum.

uerſatiōnē meam aliqñ in Iudaiſmo, quoniā ſupra modum

a Fugando. b In corpore. ¶Affligebam pœnis. c Implendo legem & defendendo.

perſequebar eccleſiā Dei, & † expugnabam illam & proficiebā ī Iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in genere

a Non dico ſenes. ¶Qui plus laborant quàm ſenes.
b Non dico proſelytos, ſed qui ſunt. ¶Scilicet Iudæorum.
a Etiam. ¶Aliis. b Imitator. c In exemplum aliis.
d Quas.i.boni patres addiderunt, quas mihi quaſi proprias feci.

meo, † abundātius æmulator exiſtēns paternarum mearū [1]

a Ita ante. b Qua pro placito ſuo fecit non pro meo merito. c Antequam naſcerer.

traditionum [2]. Cūm autem placuit † ei qui me ſegregauit ex [3]

a Ad literam Q. Qui naſci fecit, ad hoc ducere potuit, ante enim quàm aliquis naſcatur, ſcit Deus quis futurus ſit. unde, Priuſquam te formarem in utero noui te. [4]
b De mala uia ad bonam. c Non per meritum meum.
d Vt in mea conuerſione oſtenderet quantæ potentiæ & bonitatis eſſet & filius ſuus, qui erectum proſtrauit, ſuperbum humiliauit. Vel, reuelauit filium ſuum. Vel, id eſt, cognitionem dedit mihi de filio ſuo.

vtero matris meæ, & vocauit per grātiam ſuam, vt reuelaret

a Filium. b Vocauit me & reuelauit filium, &c.
Prædicaui inſtructus a Deo, & ideo non aliud tenendum, nec hominibus credendum.

filium ſuum in me, vt euangelizarē illum in Gentibus, cōn [5]

a Q. Vitia reſpui, uel propinquos genere. b Quia non erat opus electo a Deo.

tinuo nō acquieui carni & ſanguini [6]. Neq; † veni Ieroſoly-

a Qui ante me crediderunt. Et ita conſtat quod non ab eis didici euangelium. Prædicare, ubi nullus Apoſtolorum.

mam ad anteceſſores meos apoſtolos, ſed abii in Arabiam [7],

a Vbi nullus prædicaueram. Ex quo reuerſus ſum Damaſcum. [8]

& iterū reuerſus ſum Damaſcū. Deinde poſt annos tres veni [9]

a Propter apoſtolatus affectum, & ut ſciret Petrus me ſibi coapoſtolum.
b Receptus ab eo ut uerax, & coapoſtolus, oſtendit ſe in nullo diſſentire ab apoſtolis, ut ſuſurrabant æmuli ſui.

Ieroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus [10]

D ctus eſſet de fide, verumetiā copioſo ſpiritus dono repletus.

h *Vt euang. ill. in gentib.* * Sic. n. mihi ſe reuelauit, non tātum vt ipſum cognoſcerem, ſed vt eius notitiā ad alios pferrem.

i *Continuo non acq. car. & ſang.* ✠ Theophyl. Hoc eſt, nō ſum colloquutus apoſtolis, hoc enim carnē & ſanguinē vocat, a natura eos nominans. Vel ſimpliciter de omnibus mortalibus dicit, quoniam a nullo mortalium quicquam didicit.

† de populabar.

Neque veni Ieroſoly. * Idem. Quid hæc apoſtolus dicit? Nonne adeo intumuerat, vt ſeipſum ſibi ſufficere putaret, nec opus habere conſultore? Ecqui non audiuit dicentē? ne ſis prudens apud temetipſum, & væ illis qui apud ſeipſos ſunt intelligentes. Nequaquam, ſed quia calumniatores eius dicebant, quoniam apoſtolos nos ſequi oportet, nō ipſum, & quia Apoſtoli ante ipſum fuerunt, coactus eſt hæc dicere, vt ſeductorum criſtas deprimat. Nam irrationabile erat & indignū, vt qui a Deo didiciſſet, hominib. primum rationem redderet.

† Deo Prou. 3. Eſa. 5.

† contuli cum carne & ſanguine .i. cum Petro Iacobo & Iohanne.

† tædii.

E Non igitur demens & mente captus hæc dicit, verum vt oſtendat propriæ prædicationis authoritatem.

K *Sed abii in Arabiam.* * Chryſoſto. Non commemorat ſua præclare facta, neque quos edocuerit, neque quàm multos, neque ambitionis gratia q; cęteris apoſtolis præſtantior habeatur, aut quod plus omnibus laboraſſet, quod quidem prę cipuum eſt modeſtiæ documentum. Etenim quum qui ſibi nullius rei bonę conſcius eſt, ſubmiſſe de ſeipſo loquit, prudens eſt & modeſtus: At qui poſt tot emeritas coronas, talia loquitur, ille nouit quid ſit modeſtia.

✠ Theoph. Inculta loca circūibat, & agreſtia. Si enim cum apoſtolis pmanſiſſet, impedita fuiſſet eius prędicatio, nec adeo celeriter diſtributa. Hinc ad gētes agreſtiores currebat.

l *Deinde poſt annos tres veni Ieroſolymam, &c.* ✠ Hieronymus. Oſtendit ſe non indiguiſſe doceri, qui tribus annis, aliis iam prædicarat.

* Theophylactus. Et hoc inſignis humilitatis animi ſignū, ſi qui tanta tranſegerat, ad Petrum abijt, non commoditatis gratia, ſed ſolo videndi ſtudio, honorans eum ceu maiorem ſe.

m *Et permanſi ap. eum dieb. quinde.* * Idem. Intueri & agnoſcere, honoris ſignum eſt, permanere autem, amicitię charitatiſq; vehementis, eſt argumentum.

F

d *Se. ex. v. ma.* Hier. Vnde de Ieremia legitur: Priuſquam te formarem in vtero, noui te. Qui ergo pręſcit futuros antequam ſint, quoſcunque vult naſci, facit vt ſint, & iam natos quos vult per gratiam, vocat vt iuſti ſint, ſicut Paulum vocauit per gratiam, vt annunciaret Chriſtum.

Iere. i. b.

e *Ex vtero.* Mater, ſynagoga. vterus eius & ſecretarij eius ſunt Phariſei, de numero quorum ſeparatus eſt.

* Theophyl. Si ex vtero mris ſegregatus erat ad euangelium, & electus a Deo, per numinis quandā prouidentiā, relictus eſt interea temporis in Iudaiſmo, vt vniuerſa eius, nimirū pmutatio, multos in fide firmaret & attraheret. Segregauit aūt Deus, non per ſortē, ſed præſcientiā, vt dignus eſſet.

f *Et vocauit per gra. ſu.* * Chryſoſt. Vocationis quidē cauſam ponit, tamen vbique totum gratię Dei tribuit, & ineffabili numinis humanitati. Miſericordiā enim, inquit, conſecutus ſum non qđ ſufficiēs eſſem aut idoneus, ſed vt in me declararet oēm lenitatem, in exemplum eorū qui crediturí erant illi in vitam ęternam, & ne quis de ſeipſo deſperet, ſed quiſque bonam ſpem habeat, poſtquam omnium mortaliū peſſimus, Dei benignitatem conſecutus ſum.

g *Vt reuelaret fi. ſu. in me.* * Idē. Nō dixit, vt reuelaret filium C ſuū mihi, ſed in me, vt oſtenderet q; non modo verbis edoctus

Iacobum

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ſecundo, quod neq; etiā poſt ipſam ibi.* Cum aūt. *Primum autem manifeſtat per hoc quod ante conuerſionem ſuam inquantum poterat, perſequebatur euangelicam doctrinam & obſeruatores eius. Ex quo patet, quod tunc non ſtuduit eā ad inſtruendum alios, nec ad diſcendum eam ab aliis. Et iſta erant nota illis quibus ſcribebat. ideo dicit.* Audiſtis e. *Et patet litera vſque ibi,*

1 Aemu. exiſten. *i. Zelator.*

2 Paternarum mearum traditionū. *Tunc autem apud Iudæos erant aliqua tradita patribus a Moyſe. ſ. quæ ſcripta ſunt in lege. Et aliqua erant tradita a patribus aliis minoribus quæ vocabantur traditiones ſeniorum, vt patet Mat. 15. Et ambarum traditionum erat apoſtolus zelator ante ſuam conuerſionem.*

3 Cum aūt. *Hic conſequenter oſtendit, quod nec poſt conuerſionem ſuā habuit per viam humanā, quia ſtatim iuit ad prædicandum Gentilibus fidem catholicam per tres annos antequā videret apoſtolos, vel alios diſcipulos, qui poſſent eum docere de fide catholica, & hoc q; dicit.* Cum aūt placuit ei. *Vocatio enim ſua euidēter fuit ex diuino placito, quia fidem Chriſti perſequebatur actualiter quando fuit vocatus, vt patet Act. 9.*

4 Qui me ſegreg. ex vtero matris meæ. *i. de medio ſynagogæ.*

5 Continuo non acquieui carni & ſang. *id eſt, ad Iudæos, de quorum ſanguine ego ſum, acceſſi.*

6 Neque veni Ieroſolymam. *vbi erant apoſtoli et alij diſcipuli in lege euangelica inſtructi.*

7 Sed abij in Arabiam. *ad prædicandum Gentilib. legem euangelicam, ad quod eram vocatus, vt præmittitur, vt euangelizarē illū in Gentibus. Prædicatio autē præſupponit notitiā. Ex quo patet, q; Apoſtolus habuit notitiam euangelij, non per doctrinam hominis, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti, quia non eſt medium, quia ſi habuiſſet etiam per miniſterium angelicum, adhuc ſequitur, quod hoc fuiſſet a Chriſto principaliter.*

8 Et ite. reuer. ſum Dama. *vbi primo diſputauerat cōtra Iudæos.*

9 Deinde pos. annos tres, &c. *i. poſtquam tribus annis prædicaueram, & ſic non habui notitiam euangelii a Petro.*

10 Et manſi apud eum die. quinde. *q. d. Si indiguiſſem ab eo doceri, tamen tam paruo tempore non potuiſſet me docere veritatem euāgelii.*

Alium

Digitized by Google

a *Iacobum fra. do.* Hier. Quia hic Iacobus fuit filius Ioseph, qui pater Iesu dictus est. Sed nõ est hoc ratum, cum Ioseph virgo fuisse credit. Alia ergo causa quęrenda est, quare frater domini dictus sit, sicut Ioseph & Simon & Iudas. Vñ in euãgelio dicit. *Ecce pater tuus & mater tua fratres tui, &c.* Vt ergo liqueat quare fratres dicuntur.

Mat. 3. d.

* Theophyl. Erat autem & Iacobus cuius & cum honore meminit fratrem domini appellans, adeo ab omni inuidentia alienus erat. Atqui si voluisset significare, potuisset dicere cleophę filiũ. Neq; enim secũdum carnem frater erat domini sed putabatur.

†hic rumor apud illos erat

Ambros. Sciendũ est quod Maria mater dñi, Ioachim & Annę filia fuit, quæ nupsit Ioseph, & ita Ioseph fuit putatiuꝰ pater Christi. Mortuo aũt Ioachim Cleophas frater Ioseph candẽ Annã accepit vxorẽ, & genuit ex ea filiã, quam vocauit Mariã, quę nupsit Alphęo, q. genuit ex ea filios. s. Iacobũ Ioseph. Simonẽ & Iudã. Mortuo aũt Cleopha, quidã Salome candẽ Annã duxit, & generauit ex ea filiã nomine Mariã, quę nupsit Zebedęo, & habuit ex ea filios. s. Iacobum, qui dictus maior, & Ioannem euangelistam. * Tres ergo viros Anna habuit & tres filias.

*Nec hoc satis exploratũ aut certum est. Iacobꝰ quare Alphei, minor frater domini.

Nũc vidẽdũ quare Iacobus Alphei, & minor & frater domini dictus sit. Minor dictus est, ad differentiã Iacobi Zebedæi, qui maior dictus, non secundũ tempus, sed quia prior secutus dominũ, Itaque Iacobus Alphęi, minor, quia posterius Christo adhæsit. Frater vero domini dictus est, vt quibusdã placet, quia filius fuit materterę Chri. Vel propter similitudinẽ sanctitatis, vel quia nepos fuit patrui Christi. i. Cleophæ. Heb. n. consanguinitate Germana ex parte patrũ cõiunctos fratres vocant. vnde Hieron. dicit intelligi fratrem domini hunc Iacobũ & fratres eius his verbis. Quidã sequentes deliramenta apocryphorũ, suspicantur fratres domini foris stãtes esse filios Ioseph de quadã muliercula. Sed consobrinos dñi hic intelligere debemus. s. filios Alphæi & materteræ eius matris Iacobi minoris, & Ioseph & Iudæ. Quatuor. n. modis in diuinis scripturis fratres dicimus. s. nã, gẽte, cognatione, affectu. Natura, vt Esau, & gente, vt oẽs Iudæi inter se. vñ in Deut. *Si emeris fratrẽ tuum, &c.* Et item. *Constitues super te principẽ, quem dominus elegerit, qui sit de fratribus tuis.* Porro cognatione fratres vocãtur, qui sunt de vna familia, cũ ex vna radice turba diffunditur, secundũ quod Abraham in Genesi fratrẽ appellat Loth. dicens. Nõ sit rixa inter me & te, quia fratres sumus. Sic & Iacob & Labã fratres dicuntur. Affectu etiam fratres dicuntur, secundum quod omnes Christiani fratres vocantur, vt ibi. *Ecce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.* Et dominus ait. *Vade & dic fratribus meis.* Porro in communi omnes homines fratres dicũtur, quia ab vno patre nati sunt. Illos ergo fratres Christi appellatos, intelligi te cognationis priuilegio. *Fratrem do.* Mos Iudæorum est mares propinquos in genere appellare fratres.

Hier. libr. aduersus Heluidum.

Fratres qui duplices. Deut. 15. c. Ibi. 17. c.

Gen. 13. b. Psal. 132. a. Mat. 28. c.

Ita constat quod nec ab aliis didici.

a quindecim. Aliũ autem apostolorum vidi neminem, nisi Ia- 1

a Qui a filius Ioseph, qui pater Iesu dictus est. D me. b Omnibus patet, quod non mentior, & hoc dico coram Deo. i. teste Deo. 2

b cobum fratrẽ domini. Quæ autem scribo vobis, eccẽ coram 3

a Postquam a Petro discessi. b Prædicare. 4

c Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Cili- 5

a Nec ecclesiæ me docuerunt. b Præsentia corporis.

ciæ. Erãm autem ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ erant in 6

In fide Christi. a De me. Idest, quod de me audierant memoriæ mandauerunt.

Christo. Tantum autem † auditum habebant, quoniam qui

a Dum infidelis erat. b Christi.

persequebatur nos aliquando, nũc euangelizat fidem, quam

a Idest, in mea conuersione, vel exemplo meo prædicantes, in quo eis profui, vel agentes gratias Deo, qui gratia sua me conuertit. b Vel clarificabant, vel magnificabant.

d aliquando expugnabat, & in mẽglorificabant Deum.

b *Co. Deo.* Iurat vt credant, quia proficit istis. Necessitate. n. compulsus iurat, quia nisi hoc faceret, non crederet ei q̃bus non expedit, vt nõ credant. Et ideo quia plus est quã est est, non malo: hoc quod, amplius est a malo est, & si nõ a malo iuratis, a malo est nõ credentis. Ideoque nõ ait Apostolus. Si qs autẽ plus facit, malum est, sed quod amplius est a malo est.

Mat. 5. f.

* Chrysost. Vides in omnibus similiter elucentem huius sãcti animi modestiam. Neque enim aliter quam si apud tribunal periclitaretur, essetque perpessurus sententiam ac pęnam, ita studuit excusare sese.

c *Deinde veni in par. Syr. &c.* * Theophyl. Vt Petrum solummõ videret, in Iudęa demorãs, rursus ex ea discedit, qđ gẽtibus duntaxat esset missus præco. In hoc calumniabãtur eũ, quod in Iudęa prędicasset circuncisionẽ. At, Quomodo, inquit, prędicassem ipsis circũcisionem, qui facie eram illis incognitus.

* Hier. Notandum quia per triennium Paulus ecclesiis Iudææ erat incognitus.

d *Et in me. glorifi. Deum.* ✲ Chrysost. Non dixit admirabãtur me, laudabant, stupebant, sed declarauit totum esse gratię, dicens Deum glorificabant in me.

✲ Hieronymus. De re difficili, maxima nascitur admiratio, & laudabatur qui hoc solus posset efficere. De falsis fratribus, & de Petro in circũcisione, de Paulo vero in gentibus ordinatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Alium au. post. &c. *a quibus possem doceri.*

2 Nisi Iaco. *s. Illa vice, quia postea vidit Ioannẽ, vt habet. inf. 2. c.*

3 Fra. do. *Hoc dicitur ad differentiã alterius Iacobi qui fuit frater Ioannis. dicitur autem iste frater domini, quia erat sibi valde similis in facie & in omnibus lineamentis corporis.*

4 Quæ au. scri. vo. *In hoc per iuramẽtum asserit etiam prædicta.*

5 Dein. ve. in par. Sy. & Cili. *ad prædicandum Gentilibus.*

6 Eram au. ig. fa. ec. *i. quæ erant in Iudęa.* Et dicit. Facie. *quia notus erat eis per famam, vt patet ex litera sequenti.*

CAP. II.

a Deinde post an. qua. A passione domini, quãdo cõuersus ad fidẽ venit. sicut Beda super Actꝰ apostolorum scribẽs demonstrat.

b *Et contuli cum illis.* Hiero. Ostendit se nõ habuisse securitatem euangelij, nisi esset auctoritate Petri & aliorum roboratum.

lib. 28. contra Faustnm. c. 14.

Aug. Apostolus enim Paulus post Christi ascẽsionẽ de cęlo vocatus, si nõ apostolis cõmunicaret, & cũ eis euãgeliũ cõferret, q. eiusdẽ societatis eẽ apparet, & illi nõ crederẽt. Sed cũ cognouissent eũ hoc annunciatẽm qđ illi, & in eorũ communione & vnitate viuẽtẽ, accedentibus ẽt p eũ talibus signis qualia & illi operabãtur, ita eũ dño cõmendante auctoritatẽ meruit, vt verba illius sic audiantur in ecclesia, tãquã in illo Christus (sicut ipse verissime dixit) locutus audiatur. *Non pro his inquit tantum rogo.* s. pro discipulis qui cum illo tunc erant *sed etiam qui futuri erãt.* Quotquot enim postea crediderũt in eũ, crediderũt per verbũ eorũ. i. apostolorum. i. per euangeliũ. Quisquis. n. in Christũ credit, euãgelio credit, qđ dictũ est esse verbum eorũ, quia ab eis est primitus ac pręcipue prędicatũ. Iam. n. ab ipsis prędicabatur, qđ per reuelationẽ Christi ipsum verbũ eorũ Paulus accepit, & per verbũ hoc (& si non per eos) cũ accepisset a Deo illud, credidit Paulus. vnde & contulit cum illis euangelium, & dextras

Aug. tracta. 106. in Ioan. Io. 17.

CAP. II.

Post prædicationem Syriæ & Ciliciæ.

a DEinde post annos quatuordecim, iterũ 1

a Pro situ terræ. b Qui de Iudæis. Quibus hincinde testibus pareret falsum esse, me aliud Gentibus, aliud Iudeis prædicare.

ascẽdi Ierosolymã cũ Barnaba, assum 2

a Qui Gentilis. Non solum mea dispositione, sed. Dei.

pto & Tito. Ascẽdi autẽ secũdũ reuela 3

a Pro assertione prædicationis, quia multis erat scrupulus perturbantibus Iudæis, quem noluit Deus tollere. b Tanquam amicis & paribus. Non didici tantum a maioribus.

b tionẽ, & contuli cum illis euangeliũ quod prædico in genti 4

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

1 DEinde post. &c. *Hic cõsequẽter declaratur secũda pars prædictæ minoris. s. qđ doctrina a Paulo prædicata fuit cũ principalibus apostolis discussa & approbata, & hoc est quod dicit.* Deinde post au. quatu. ite. *s. a conuersione sua.* 2 Ascen. Iero. *non ex curiositate vel leuitate. ideo subditur.* 3 Ascendi au. se. reue. *scilicet domini, ad declarationem veritatis euangelij. ideo sequitur.* 4 Et con. cum il. *Et cõsequẽter ostẽdit, cũ quibus contulerit, dicẽs.* Seor.

Digitized by Google

A tras accepit,quia idẽ verbũ cũ eis,etsi nõ per eos habuit. Ipsa .n.collatio vnam doctrinę speciẽ excussa oĩ lepræ varietate mõstrauit. Leprosi.n.quos dominus in euangelio curasse legitur,& misisse ad sacerdotes,vt se eis ostenderent, non absurde intelliguntur illi qui scientiã veræ doctrinę nõ habẽtes, varias doctrinas profitentur erroris. Nulla porro falsa doctrina est quę nõ aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate in vna doctrina, lepra signat,quæ vnius corporis colorem diuersis locis variat atque maculat. Vt ergo apostoli prędicatio ab omni corruptionis lepra libera monstraretur, cum alijs apostolis contulit euangelium. Aliter enim nõ crederet ecclesia ei qui non fuerat cum domino.

Aug.lib.euangelic. quæst. q.4.

†sed priuatim cum ijs qui erant in pretio.

Luc.17.d.

†propter obiter ingressos.

a Propter infirmos,qui non possent omnia capere. b Cum. ¶ Alicuius auctoritatis.

a bus. † Seorsum autem his qui videbantur esse aliquid, ne 1

a Ne putaret inutiliter prædicasse. b Prædicationis opus cursum appellat pro torrenti eloquio. c Non solum in collatione approbatus sum.

forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. Sed neque 2 3 4

¶Cur ergo vultis vos Galathæ circuncidi,cum sic vltro a gratia recedentes de lege transitis. a Rationibus eorum,sed susceptus est ab apostolis in societatem in circuncisus.

Titus, qui mecum erat,cum esset Gentilis, compulsus est 5

¶Non est compulsus circuncidi,sed neque ad horam in aliquo cessimus. Cur non hic,cum alibi,vt in circuncisione Timothæi:propter fal fra. ¶Qui se fingunt amicos. ¶Sub habitu pacis & humilitatis.

b circuncidi. † Sed propter subintroductos falsos fratres, 6

¶Aliud fingendo & aliud quærendo, vt accusarent libertatem nostram.

qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam 7

¶In fide Christi. a Carnalem obseruantiam,a qua liberi sumus per fidem Christi.

habemus in Christo Iesu,vt nos in seruitutem redigerent. 8

a Conuicti de lege.

c Quibus neque ad horam cessimus † subiectioni, vt veritas 9

¶De collatione refero ad commendationem,sed quales,quam idiotæ ,s. fuerint ad meam comparationem,hi qui videbantur esse ab his falsis fratribus. 10 11

d euãgelii permaneat apud vos. Ab his autem, qui videbãtur 12

D oẽs Iudaizarent,& iõ hic ad assertionẽ prædicationis suę cõferebat,nullatenus voluit cedere. Alibi vero vbi nõ obsuit, pro scãdalo Iudæorum,circũcidit Timotheũ. In his omnib. & se cõmendat,& legẽ nõ tenẽdã comprobat. Vel secũdum aliã literam. Quidam.n.Latini codices nõ habẽt, neq; quod ita potest legi. Q. Titus nõ est compulsus circuncidi. Sed alibi: Propter falsos fratres ad horã cessimus subiectioni in circuncisione Timothei. Reddit causam,prçueniẽs calumnias quibus cõpulsus est facere qđ nolebat pro scandalo Iudæorum.

* Theop. Quomodo falsos fratres appellat,circuncisionẽ introducentes, quando quidem apostoli hãc recipiebant, ceu Iudeis annũciãtes Christũ? Apostoli quidem permittebant q̃ sunt legis,vt paulatim ab ijs eximerẽt, falsi fratres vero cõfirmabãt legẽ,vt seruitutẽ retinerent,roborarentq;. Cũ dicit, *Subintroierũt*,clãdestinas eorũ insidias indicat,& q̃a *explorare*, addit,indicat eos hostes esse. Speculatores.n. & exploratores, ob nullã aliam cãm subingrediuntur clanculũ,quam vt oĩa collustrẽt,cuncta rimentur, vniuersa perdiscãt, vt sibi ipsis facultatẽ parent istiusmodi,ac in seruitutẽ redigendi, quod & isti faciebant. Explorabant.n.qui essent præputio amici habentes libertatem in Christo,hoc est,non subiecti legi,vt apprehendant,atque cogant circuncidi, ac rursum vos subijciant seruituti legis,a qua nos liberat Christus.

†per subiectionem.

Separatim his non publice,ne fidelibus ex Iudęa(qui putabant legẽ esse seruandam) fidei scandalum nasceretur. Eo tempore cũ venisset Petrus Antiochiam, licet hoc in Actibus apostolorum non legatur,in faciem ei restitit.

* Chrys. Quid ais Paule? Qui initio nolebas conferre,neque post annos tres, peractis quatuordecim annis tũ demũ confers,ne forte in vanum curreres? Et quis tã excors est,vt tot annos prędicet,ignarus an recte prædicet? At q̃to pstiterat illud,ptinus in initio fecisse, quã post tot annos? Ipse est q̃ dicit. Sic curro,nõ in incertum, sic pugilem ago, nõ vt aerem verberãs. Quod si curris non in incertum, quomodo dicis, ne forte in vanum currerẽ,aut cucurrissem? Iam illud hoc ẽt multo perplexius est,quod ait se iuxta reuelationem ascendisse. At,quemadmodum cum prius ascẽderet ex Antiochia Hierosolymam,non sua sponte ascendit, sed cupiẽs eos qui dissidebant,redigere in concordiã. Similiter & nũc, nõ ipsi opus fuit discere,an in vanum cucurrisset, sed vt ijs qui ipsũ accusabant,ad plenũ persuaderetur. Quoniam.n. magnificẽtiore opinionẽ de Petro & Ioanne herẽt,putarentq; apostolos inter sese dissidere, propterea quod hic prędicaret euangelium absque circuncisione,illi contra permitterẽt eam,atque hinc existimabant Paulum contra legẽ agere,& in vanũ currere. *Ideo ascendi*,inquit, *Hierosolymam et contuli cum illis*. Nõ vt ipse q̃cq̃ discerẽ,sed docerẽ eos, me nõ incassum currere.

B

i.Cor.9.

a *Seorsum au.his qui vid.* * Theop. Quia non pauci erant qui scandalũ erant passi, peculiariter diuo Petro conuersat Paulus,ne dissentio fit,& maius oriatur scãdalum. Innumeri.n. erant scandalizati,quos cum palam audirent Paulum abolere circũcisionem,verisimile erat tumultum ciere, omniaq; turbare. Propterea seorsum Petro cõuersat, Titũ & Barnabã hẽs testes,qui cũctis mortalib. denunciarent,quod neq; apostolis visum sit diuersum a Pauli dogmate quippiã pdicare.

Aug.epist.19. quæ est Hier.

b *Subintro.* A Iudæis. Quod.n.infideles per se non poterãt, per falsos fratres moliebãt. quos sub specie religionis immiserãt,vt explorarẽt q̃ libertas est nobis in fide Chri, nõ vt eã tenerẽt,sed vt aliqua cõtẽtione ab ea i seruitutẽ legis redigerẽt. Qđ si esset veritas euãgelij apud gẽtes nõ maneret, sed om-

C

E

c *Neq; ad ho.* Amb. Nec ad horã cessit,qui nunq̃ cessit, q̃ si aliq̃n cessisset,qũo nec ad horã? Cur ẽt pp falsos fratres, si per se facturus erat? Cessit ergo pp illos, q̃ per se non faceret, humiliãs se legi,circuncisio Timotheo, vt dolus & scãdalũ Iudæorũ cessaret,qui parati erãt commouere tumultũ & seditionẽ,si illũ filiũ Iudęæ incircuncisum susciperet,& eũ ordinaret. De filijs Grecorũ nõ erat scãdalũ, q̃a epistola apostolorũ in de data erat, nõ oportere eos circũcidi, sed Iudæi credentes circuncidebãt filios suos,nec epistola apostolorũ hoc vetuerat,nec de his aliq̃d signauerat,vñ nec Titus cõpulsus est circũcidi q̃ de Grecis. sed Timothę⁹ filiꝰ Iudęæ pp exploratores,vt veritas euãgelij maneat,q̃a i Chro neq; pputiũ neq; circuncisio aliquid valet, sed fides q̃ p dilectionẽ operatur.

Inf.5.a.

* Theoph. Non dixit,cessimus sermoni vel rõni, sed obiectioni,non.n.vt docerent nos aliquid,hęc faciebãt, verũ vt nos subijceret,& in seruitutẽ redigerent. Hanc ob rem apostolis,cessimus,illis vero haudquaquã,& firma,inquit,perseuerent & stabilia quæ vobis prædicamus. Qualia? q̃ vetera transierunt,quod lex sit abolita,& quod circũcisus Christus non expectat, neque sit vllum opere precium circuncidi.

* Hier. Vt periculum vitaremus,& essent in nobis qui veritatem euangelij confirmarent.

d *Ab ijs au.* * Hic eos significat,qui Galathas Iudaizare compulerant, qui aliquando insignes inter discipulos apostolorum fuerant,quique præsenti tempore,a fide christiana, ad obseruationem Iudaicam conuertebant.

F *Qua-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Seor.au.*i.ad partem.* 2 His qui vide ali.esse. *q.d. non contuli coram communitate,cuius maior pars est simplicium, sed cum illis tãtum,qui erãt principales et a Deo instructi.s.cũ Petro, Iacobo et Ioanne,vt habetur inf.eo.c.* 3 Ne for.in va.cur. aut cucur. *Per ly forte,nõ intelligitur q̃ Apostolus dubitaret, se aliqua minus vera vel dubia prædicasse,quia per reuelationẽ Dei erat certus in ueritate prędicationis suæ. Sed ly forte,refertur ad æstimationem simplicium qui possent de hoc dubitare,nisi cum principalibus apostolis hoc contulisset.*

4 Sed neq; Titus. *Hic declaratur tertia pars prædicta minoris.i.q̃ doctrina ab apostolo prædicata steterit immobilis, quãuis fuerit a falsis apostolis impugnata,quia conabantur inducere Gentiles ad obseruãdũ legalia. Quod ostendit per hoc,q̃ Titus Gentilis veniens cum Paulo Ierosolimam nõ fuit compulsus a veris apostolis circuncidi,cui cõmunicauerũt sicut Paulo,quãuis ad eiꝰ circuncisionẽ niterẽtur falsi apostoli. & hoc est q̃d dicit,* Sed ne.Ti.qui me.e. cum esset Gen. *natione ex vtroq; parente.* 5 Compul.est circun. *a veris apostolis, sed indifferẽter cõmunicauerunt ei,sicut & mihi. Vnde & Petrus satis cito post ascensionem Christi communicauit Cornelio centurioni, & alijs incircuncisis,qui erant cum eo indifferenter,sicut cũ Iudæis, vt habetur. Act.10.& 11.* Sed pro.subintrodu. *q.d.non restiti veris apostolis nolentibus Titum circuncidi, sed falsis apostolis ad hoc conantibus.*

6 Qui subintro. *vocati a veris apostolis,sed fallaciter sub titulo fidei intrauerunt societatem fideliũ ad explorandum qualiter possent fidem impugnare, ideo subditur.* 7 Libert.no.quam ha. *Quia per Christum liberati sumus a iugo legis.* 8 Vt nos in ser.redi. *in obseruatione legalium,quod onus importabile est,vt dicitur Act.15.*

9 Quibus ne.ad ho,cessi.sub. *i.in subiectione legaliũ obseruãtiarũ.*

10 Vt veri.euan. *per quam euacuata fuerunt legalia.*

11 Permaneat apud vos. *sine admixtione veteris fermenti.*

12 Ab his au. *Consequẽter declaratur quarta pars suprapositæ minoris.s.q̃ doctrina Pauli p principales apostolos in nullo fuit augmẽtata, sed magis ecõuerso doctrina Pauli valuit eis in tẽporali subsidio,iõ dicit.* Ab his au.q. vide. *s.Petro, Iacobo et Ioãne,supple nihil accepi.*

Qua-

Digitized by Google

a *Quales ali.* Aug. Indicat se in legalibus præualuisse, sed nihil tñ profuisse sibi, & ideo Galathis non curanda sunt legalia. Ad priora non recurro, qa ea quæ mō sunt sufficiunt, sed qa qui videbantur esse aliquid, nihil cōtulerunt. In quo apparet q nō inferior illis. Vel nō accipit psonā, qa si ita esset: ego Paulus ante impius, cui tales nihil conferrēt, non fuissē. Vel illud nihil interest, sed nihil mihi cōtulerunt.

Augu. epist. 8.9. & 19. ad Hieronymū & lib. contra mendaciū, ad Consentium.

Vel sic. *Quales & ipsi aliquando fuerunt.* Quia & ipsi peccatores & idiotæ.

† Ro. 2. b. Eph. 6. b Col. 3. d. Act. 10. f. Iac. 2. b.

* Chrysost. Hic nō solum nō excusat apostolos, verumetiā vehementer grauat sanctos, vt prosit infirmis. Tale est autē quod dicit, etsi illi pmittunt circuncisionem, ipsi sunt reddituri rationem Deo. Non enim quia magni sunt aut dignitate pręeminētes, Deus personā illorum accipiet. Nō dixit: Quod si illi turbant prædicationem, præter ea quæ mandata sunt prędicātes, extrema luēt supplicia, sed reuerentius vr illos attingere, loquens in hunc modum. *Ab iis qui videbantur al. esse. qual. fuerint.* nō dixit, quales sunt, sed fuerunt, nimirum declarans, q & illi desiissent iam hoc modo prædicare, vtpote vbique iam coruscante euangelio.

b *Qui vide. ali. esse.* i. alicuius auctoritatis, quia cum dño ambulauerunt, & transfigurationi eius interfuerunt. Videbantur dico *ab his.* i. falsis fratribus. Quia qui videbantur esse aliquid, carnalibus hominibus videbantur esse. Nam ipsi non sunt aliquid. Etsi enim boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi essent aliquid per se, semper fuissent aliquid.

* Chrysost. Illud certe scio, quod apostoli non modo non sunt aduersati, verumetiam conspirauerunt mecum, cōcordiaq; sociati sunt. Et, postea quàm cognouerunt quæ prædicarem, nihil adiecerunt, nihil inde correxerunt, idq; cū scirent, me ea gratia venisse Hierosolymam, vt cum ipsis communicarem, ac Titum incircuncisum mecum tum habebā. Itaque illi mihi quicquam dixerūt vltra ea, quæ prius sciuerant, nec illum circuncidi.

c *Sed econtra.* * Quidā hoc sentire Paulum dicunt, q nō solū ipsum nihil docuerint, verumetiā ab ipso docti sint. Ego vero nequaquā hoc dixerim. Quid. n. præterea ab ipso erat docendi? q̄nquidem vnusquisque illorum perfectus erat, sed illud potius vult dicere, qd non solum nihil reprehenderint, verum intantum absfuerunt ab incusando, vt comprobarint etiam. Nam comprobatio contraria est incusationi.

d *Si. & Pe. cir.* Ita tamen distributa est eis, vt Petrus Gentibus prædicaret si eam fecisset, & Paulus Iudæis.

* Chrysostomus. Circūcisionē & pręputiū dicēs, non res ipsas, sed gentes hac nota distinctas intelligit. Quemadmodū igitur pręputij nomine designat gentes, ita & circuncisionis nomine Iudæos.

e *Qui enim ope.* Aug. Christus Paulo dedit vt ministraret Gentibus, qui etiam Petro dederat, vt ministraret Iudæis.

† efficax fuit, vel vim suam ostēdit in Petro.

* Hierony. In nullo sum illo inferior: qa ab vno Deo sumus in ministerio ordinati.

f *Colum.* Colūna firmamentum dr̄ veritatis, quam ēt sapientia ædificauit. i. constituit in septē colūnis, quo numero vel vniuersitas prędicatorū, quia solet poni p vniuerso, vel septenaria operatio spiritussancti insinuatur.

† 8. dist. c. quia cōtempta.

* Theophylact. Idest, magni, quos omnes vbique cum circumferunt, tum glorificant.

* Hiero. Super quas ecclesia erat confirmata.

g *Dex. de.* Vn & contulit cū illis & dextras accepit, quia idē cum eis verbū habuit. Ipsa collatio vnitatem doctrinę monstrauit, aliter non crederet ecclesia ei, qui nō fuerat cū dño.

* Theophy. Hi mihi testimoniū dāt, quod ministeriū meū & prædicatio mea Chro sit cordi, q̄nquidem dextras mihi dederunt, hoc est, consenserunt & consortes nos fecerunt, ostenderuntq; quod voluptatem capiant ex ministerio verbi meo, quippe qui non dissideam a verbo eorum.

h *Vt nos in gen.* Vt essē primus in prędicatione gentiū, sicut Petrus in circūcisione. Et sicut apli Petro, ita Barnabas sibi.

i *Tantum vt pau. memo. esse.* * Ministeriū, inquit, & prędicationē diuidebamas, pauperes aūt indiuisos habebamas. Hierosolymis. n. non pauci fuerunt facultatib. suis exuti, & spoliati per impios & incredulos Iudæos, qui necessario etiam alimento destituebantur. Non enim Gręci adeo dimicaeāt aduersum eos qui ex se crediderant, quantum Hebręis Christianis Iudæi repugnabant.

Quod etiam sollici. fui. Magnā hinc Paulus curā adhibet, ve ne tradant obliuioni paupes illi, pinde ac de se testatʳ ipse. Pesti-

---

a esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. [1] [2]

b †Deus enim personam hominis non accipit. Mihi autem qui [3] [4]

c videbantur aliquid esse, nihil contulerunt. Sed econtra, cum [5] [6]

d e vidissent, quod creditum est mihi euangelium præputii, sicut [7] [8]

f & Petro circuncisionis. Qui enim † operatus est Petro in Apo- [9]

stolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter Gētes, & cū [10]

cognouissent gratiam quæ data est mihi Iacobus & Cephas [11] [12]

g & Ioannes qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt [13] [14]

h mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gētes, ipsi autē in circun-

i cisionem, tantum vt pauperum memores essemus. Quod etiā [15] [16]

sollicitus fui hoc ipsum facere. † Cum autem venisset Cephas [17] [18]

Interlinear glosses: ¶Apud vos. a Dum in lege erant antequam essent apostoli. b Præterea nec prosunt nec obsunt: Innuit tamen se præualuisse. ¶Rei. re. ¶Idest, non prodest. a Quia. ¶Non detraho illis, sed hoc dico. Deus per. ho. b Magnam vel paruam. ¶Qui imperitis tribuit sensum. & Mihi dedit. a Hoc non dicitur in contumeliam eorum. ¶Non sunt superiores inuenti quam ego. b Potius. c Contra opinionem impugnantium. ¶Vt fideli. ¶Ita principaliter. a Per hoc videtur. b Idest, dedit quæcunque habet. Legendo. ¶Iudæorum. Ad meum honorem. a ¶Quod miracula feceram, quod gentes conuerteram. Qui semper in secretis cum domino fuerunt. a ¶Sustentatio totius ecclesiæ. ¶Signum. ¶Ad hoc. ¶Itemus. a Hoc addiderunt. a Ierusalem. ¶Qui precia rerum suarum uendentium ad pedes apostolorum posuerant. b Ad opus illorum collectas faciendo. ¶Ecce quod nobis egebant. c ¶Ante admonitionem eorum. a ¶Non minus diligenter, quàm illi præceperunt. b ¶Si nihil mihi contulerunt, sed ego Petro.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quales aliquando fuerunt. *s. ante vocationem suam a Christo, tunc enim fuerunt pauperes, illiterati & simplices, sicut patet ex euangelio. Paulus autem ante vocationem suam fuit instructus in lege & propheti, & etiam potens & nobilis.*

2 Nihil mea interest. *Idest, non est necesse talia referre. Cuius causa subditur.*

3 Deus enim personam hominis non acci. *vocando ad fidē vel apostolatū propter potentiā temporalem, Nobilitatem generis vel scientiā, sed plures vocauit simplices & pauperes, licet aliquos a principio literatos vocauerit, vt dictum est de Paulo, & idem patet de Nathanaele, & Nicodemo.*

4 Mihi enim qui videbantur aliquid esse. *idest, principales Apostoli.*

5 Nihil contulerunt *in notitia euangelij, vel subsidio temporali.*

6 Sed econtra. *contuli eis, quod postea magis exprimitur.*

7 Cum vidissent quod creditum est mihi euang. præp. *idest, officium apostolatus ad prædicandum euangelium Gentilibus.*

8 Sicut & Pe. cir. *idest, officium apostolatus ad prædicandū Iudęis.*

9 Qui enim operatus est, &c. *Ab eodem enim vterque vocatus est ad fidem & ad apostolatum.*

10 Et cum cognouissent gra. quæ data est mihi. *Hoc autem cognouerunt per donū linguarum, & operationem miraculorum, & cetera dona ad apostolatum necessaria, quæ ita eminenter erant in Paulo sicut in istis.*

11 Iacobus. *frater domini.*

12 Et Cephas. *idest Petrus, vt patet Ioan. 1. f.*

13 Videbantur columnę esse. *i. principales in ecclesia Iudęorū.*

14 Dexteras de. mihi, &c. *Modus est confirmandi fœdus amicitiæ, dando mutuo manus dextras.*

15 Tantum. *scilicet rogauerunt nos.*

16 Vt pauperum memores essemus. *idest, fideliū in Ierusalē habitantiū, qui venditis possessionibus precia posuerunt ad pedes Apostolorū, abrenunciantes proprietati, propter quod postea egentes indigebant per alios credentes (qui sic non abrenunciabant in bonis temporalibus) adiuuari.*

17 Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. *sicut patet in præcedentibus epistolis.*

18 Cum autem. *Hic cōsequenter declaratur vltima pars prædictæ minoris supra positæ. s. quod veritas euangelica per Paulū prædicata de cessatione legaliū in sinceritate sua reposita fuit, quamuis Petrus principalis Apostolus aliquo modo palliasset contrariū, segregando se a cōmunione credentiū de Gentilibus, eo quod erāt incircuncisi, ne scandalizaret credentes de Iudæis, de quo reprehendit eū manifeste Paulus ad declarationem euangelicæ veritatis. Et patet ex dictis litera, paucis exceptis quæ discutientur.*

Tlcos.

Digitized by Google

a *Resti*. Quod non auderet, nisi se non imparem sentiret.

A. Ab æmulis nouæ legis dicebat Paulus gratiæ prædicator egregius, dãnare legem Moysi vt sacrilegã, nec Deo mandante scriptam, & ideo etiam ipse Iudaizauit, ostendens non esse eam sacrilegam Iudæis, vt est idololatria Gentib. nec tamen esse necessariã saluti.

Aug. vbi sup.

✠ Hier. Galatharum infirmitas compellit eum narrare, quod nec ipsi apostolorum principi pepercerit, veritatem euangelij non libere defendenti, sicut etiam ad profectum Corinthiorũ manifestat visionem, quam annis quatuor decim celauerat. Hoc autem totum ait, vt ostendat se nũquam circuncisionis fuisse factorem, quod de illo falsi apostoli confingebãt. Vnde & alibi dicit. Ego autem, fratres, si circuncisionẽ prædico, quid adhuc persecutionẽ patior?

† palam. * ab illis. † recto pede. Galat. 5. † cur.

* Theoph. Plerique existimant hic Petrum a Paulo insimulari hypocriseos, at vero rem aliter habere constat. Quæcumque enim videtur dicere aduersus Petrum, cõsilio quodam dicta sunt ac facta. Petrus namq; cum Hierosolymis esset, permittebat circuncisionem: haud.n. licebat funditus ab lege diuertere. Verũ in Antiochia profectus, conuescebatur gentibus. Quũ ergo in Antiochiã venissẽt Hierosolymitæ aliquot, subducebat sese a gentib. ne Hierosolymitanos offenderet, ac simul vt daret Paulo cõuenientem increpandi occasionẽ. Propterea & Paulus obiurgat, atque Petrus sustinet. Sic.n. facilius discipuli transferri ab instituto potuerũt, accusato præceptore, danteque silentium, in faciem proinde resistere, figura erat tanquam si pugna reuera fuisset, non coram discipulis se mutuo increpuissent, vehemẽter.n. eos offendissent. Iam vero in publico formata pugna, ac veluti studio parata, correctio discipulorum erat. Neque.n. quicquam contradicit, vnde planum est, quod correptionẽ Pauli, æquo animo tulerit atque susceperit.

B

b *Quia reprehensib. er.* * Hier. Non ideo reprehensibilis erat, quia cũ illis edebat, sed quia postea propter homines se subtrahebat.

c *Prius enim quam ve. qui.* Quidã æmulatores legis, qui æquo iure Christũ & legẽ venerabantur quos timens non miscebatur Gentibus. Quod si solũ esset, non esset reprehẽsibile. Sicut & ipse Paulus pro scandalo aliquãdo cessit. Sed in hoc erratum est, quod Gentes cogebat Iudaizare.

Aug. vbi sup.

d *Et simulationi eius consens.* ✠ Theophyl. Hypocrisim rem ipsam appellat, nõ enim vult detegere mẽtẽ Petri. Simul autẽ propter eos, qui vehementer legẽ tuebantur, hypocrisim a ut simulationem appellauit hoc, vt funditus tollat eorum affectum & perpensionem.

Inter epist. Aug est 11 inter epist. Hieron. 89.

e *Sed cum vi.* Hier. ad Aug. Paulus in Petro non potuit reprehendere quod ipse fecit, nec arguere simulationẽ, cuius & ipse reus erat. Sed fuit hæc reprehẽsio dispẽsatoria, nõ vera. Nec Petrus peccauit, nec Paulus procaciter arguit. Petrus autẽ fuit huius decreti auctor, legẽ post euangeliũ non esse seruandam, qui post visionẽ linthei ad Cornelium intrauit, & cum Gẽtibus comedit. Qui etiã quæstionem de hac re soluit. Cũ.n. Paulus & Barnabas iã cõuersis multis Gẽtibus venissent

C

a Qui locus Gentium erat. b Non in occulto, sed coram omnibus: quibus nocebat. Fundo. In præsentia omnium. c Tanquam par. Quod non animaduertebat iudicando. Non temere. d Dignus reprehensione, pro alijs non pro se.

a Antiochiam, † in faciem eius restiti, quia † reprehensibilis e-

b Hoc modo. Iudæi. a Ierosolymitanæ ecclesiæ episcopo

c rat. Prius enim quam venirent quidam a Iacobo, cum Gen-

a Non habens discretionem in cibis. b Illi. c Latenter per aliquas occasiones. A cibis gentilium: d Per se gregem faciebat cum Iudæis.

tibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat & segrega-

a Non cibos. Quia erant infirmi, vel, si infirmi pro more suo scandalizarentur. b Quasi discernerent cibos.

d bat se, * timens eos, qui ex circuncisione erant. Et † simulatio- 1

a Qui erant Antiochiæ. b Doctor Gentium. c A Gentibus subtractus.

ni eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur 2

a Iudaicæ comestionis. Ego solus.

ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non

e a Non quantum ad intentionem, sed. Quia per hoc peribat veritas, vt Gentes Iudaizarent.

† recte ambularent ad veritatem euangelii, dixi Cephæ

f a Quia pro his sanandis dictum est, vt omnes illius obiurgatione sanarentur. b Qui fuit in ritu Iudaico dimisit, quod qui non fuerunt facere debuerant. c Natione & genere. d Gentilium non Iudæorum ritu.

coram omnibus. Si tu cum Iudæus sis, gentiliter & 3 4

a Quia scit nihil conferre. b Quæ omnia quæ vident in te, putant necessaria saluti.

g non iudaice viuis, † quomodo Gentes cogis iudaizare? 5

Antiochiã, quidã de Iudæa dicebant, sine lege Moysi nemi nẽ posse saluari, tũc vtrique de hac quæstione ascenderũt Ierusalẽ ad apostolos. Petrus vero ait. *Deus dedit illis spiritũ sicut & nobis, et nihil discreuit inter nos et illos fide purificans corda eorũ. Quid ergo tentatis Deũ, imponere iugum, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus?* Sed per gratiam credimus saluari sicut & illi. Petrus itaque bene sensit de abolitione legis, sed simulauit præ timore Iudæorũ, ne occasione gẽtium a fide recederet, & sic perderet suũ gregẽ. Simulauit autem & Paulus pro simili metu, vt in circũcisione Timothei, & ipse qui nutriuit comam ex voto vt Nazaræi, in Cenchris ex lege caput totõdit. Post multa etiam in Ierusalẽ cõsilio Iacobi & presbyterorum purificatus secundum legem intrauit in templum, & hostiam obtulit. Ecce quomodo Iudæus Iudæis.

D

Act. 15. b. † reprehensibilis † simulabant vna cum illo.

Aug. vero de Gẽtibus credentes dicit legis onere liberos esse, de Iudæis legi esse subiectos, nec peccare si circũcidunt & sacrificãt, si nõ spẽ salutis in eis nõ cõstituant. Nec peccat Petrus si Iudaizat, sed quod Gentes cogit Iudaizare suo exemplo, in quo solo Paulus eum reprehendit vt doctor gẽtium, vt sit reprehensio vera, non dispensatoria.

Epist. 8. 9. & 19

E

* Hier. Sed si post euangelium bene facit qui Iudaizat in sacrificijs & cæteris, in hæresim labimur Cherinthi & Hebionis, qui pp hoc sunt anathematizati, quod euangelio miscuerũt cultus legis. Qui cũ volũt & Iudæi & Christiani esse, neutrũ sũt. Et si tales suscipimus vt in ecclesia Dei faciãt quod fecerũt in synagoga sathanæ, nõ illi Christiani fient, sed nos Iudæos facient. Sũt vtique Iudæorũ ceremoniæ omnibus mortiferæ fidelibus. *Finis.n. legis Christus*. Itẽ, *lex & propheta vsque ad Ioannẽ*. Et *consummabo testamentũ nouum super domum Israel*. non dicit populo gentiũ, sed Iudæis, vt nõ in vetustate literæ viuãt, sed in nouitate spiritus. Nec sũt illæ ceremoniæ res indifferentes inter bonum & malum. Si obseruandæ sunt, salutem afferunt. Si autem non afferunt, non sunt obseruandæ.

Vbi supra. Ro. 10. a. Matt. 11. b. Rom. 7. b.

* Theophyl. Neque hæc dictio perturbet, non enim vt cõdemnet Petrum hæc dicit, sed propter eos, qui hinc fructũ accepturi erant aliquem, si audirent quod Petrus increpitus esset, ceu lege detentus.

✠ Hier. Quamuis hoc faceret propter scandalũ Iudæorum, tamen publice illum conueni, vt & Iudæis superbia, & gentibus desperatio tolleretur.

f *Dixi Cephæ*, Aug. Ipse Petrus quod a Paulo fiebat vtiliter, libertate charitatis secũ, ac benigna pietate vtilitatis accepit. Atque ita exemplũ posteris præbuit tanto sanctius, quãto ad imitandũ difficilius: quo nõ dedignentur maiores sicubi forte rectũ tramitẽ reliquissent, et a posterioribus corrigi. Laus itaque iustæ libertatis in Paulo, sanctæ humilitatis in Petro. *Dixi Ce.* vt in eo qui primus est discant cæteri.

Aug. lib. 2. contra Crescon. ca. 32.

Hier. Hinc discant Galathæ Petri auctoritate non esse Iudaizandum, qui in hoc reprehensus est.

g *Quomodo Gen. co.* Non docentis imperio, sed conuersationis exemplo.

* Hier. Non ex operibus legis, sed sola fide sicut gentes, vitam

F

Antio

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tim. eos. *scilicet scandalizare.*

2 Et simulatio. *cuius intellectus postea explanabitur magis ad veritatem euangelij in modo obseruandi legalia. vt dicetur plenius.*

3 Coram om. *quia defectus erat publicus.*

4 Si tu cum Iu. sis gen. & non iud. vi. *scilicet ante aduentum Iudæorum.*

Gen.

5 Gen. co. Iudai. *non imperio, sed facto, quia ex modo se habendi in legalibus aliqui Gentiles credebant eorum obseruationẽ necessariã ad salutem. Ad maiorẽ tamen declarationem huius literæ & præcedentis sciẽdũ, quod Hier. & Aug. videntur varia sensisse de legalium cessatione. maxime quo ad ceremonialia, de quibus est hic sermo. Hieron. enim distinxit duo tẽpora tantũ. Vnũ ante passionẽ Christi, in quo legalia habuerũt vim obligatiuam & expiatiuam suo modo. Aliud post passio

a ¶Non proselyti. ¶Sumus. b ¶Peccatores quidem, sed non, vt Gentes idololatræ, & immundæ. c ¶Peccatores visus est dici valde iniquos, non de his, qui cum iuste ac laudabiliter viuant, non sunt sine peccato. d ¶Sed tamen.

a Nos natura Iudęi, & non ex Gentibus peccatores. Scientes 1

b a ¶Quantuscunque in lege. ¶Iudæus. b ¶Quæ sunt de sacrificiis, & aliis legibus. ¶Nullo denique modo. 2

c autem, quòd nō iustificatur homo ex operibus legis, nisi p 3

a ¶idest, qua creditur in Christum. b ¶Ergo etiam nos Iudæi, sicut & Gentes. c ¶Opera sunt ex gratia, sed non ex operibus gratia.

fidem Iesu Christi, nos in Christo Iesu credimus, vt iustifice 4

a ¶Quia ipsa prima est ex qua impetrantur cætera. b ¶Aliquomodo. c ¶Quia Iudæus non est iustus ex lege, multo minus caro, idest, peccator ex Gentibus

mur ex fide Christi, & non ex operibus legis. † Propter qđ

a ¶Gentilis.

d ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod si q̃ 5

e a Sed si dicitis nos peccasse, quod legem dimisimus, & in Christo iustitiam quærimus, tunc qui hoc præcepit est peccati minister, sed nunquid, quasi dicat mirum est, si quis dicat.

f rentes iustificari in Christo, inuēti sumus, & ipsi peccatores, 6

A vitam in Christo inuenisse te nosti, cur subtrahis te a gentibus, tanquam a peccatoribus.

a *Nos.* Cōmendata auctoritate sua iam rōnibus incipit agere, q̧ carnales obseruantiæ post Christū non sunt obseruādę q.d. Gentes non debent Iudaizare, quia nos, qui valuimus in lege, scimus eam nō iustificare, & ideo ea dimissa ad Christum confugimus.

b *Scientes autē, quod.* ✻ Hieronymus. Opera legis, circuncisio, & sabbathum, dies festi, & cætera, quæ non propter iustitiam, sed ad edomandam populi duritiam sunt mandata.

† Rom. 3. c.

✻ Chrysostomus. B Vide, & hic, vt omnia circunspecte loquitur, non enim ait, Reliquimus legem, vt malam, sed vt infirmam. Cæterum in progressu declarat, non solum otiosam esse, verumetiam periculosam.

Infra 5. b.

c *Nisi per fidem Ie.* Nō ideo dicit ex fide, q̧ opera bona frustrentur, cū deus reddat vnicuique s̄m opera sua. Sed quia opera sunt ex gratia, non ex operibus gratia, quia fides per dilectionem operans nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiritumsanctum, nec ipsa fides esset in nobis, nisi deus eam daret.

Aug. li. de gratia, & libero arbitr.

d *Omnis caro.* Nota quòd de Iudæis, ponit homo, de Gentibus, caro. Homo, ibi, *Scientes autem, quod non, &c.* Caro, ibi. *Propter quod ex ope. &c.*

e *Quod si quæren.* Bed. Si nos reuera cognouimus, non posse iustificari nos nisi transeuntes ad Christū, nunquid patitur C Christus relabi nos ad id, qđ eramus? Qđ si pateretur, profecto minister nobis esset peccati, i. prioris status nostri sicut fuisset transeuntib. ad se minister iustitiæ. Vel. *Quod si quær.* Dixi, q̧ ex operib. legis non est iustitia, quod si nos, q in lege maiores fuimus, inue. su. in ea fuisse pe. q. inde apparet, quia D quęrimus in Christo iustificari. quia cur in Christo quęremus iustificari, nisi quia in lege nō eramus iusti? Et si nos, q in ea pfecti eramus, fuimus ex ea peccatores, tūc lex vbicunq; est ministrat peccatū. Et si lex ministrat peccatum, tunc si Christus legem ministrat & peccatum, sed nō est minister peccati, ergo nec minister legis. Quod si forte videretur, quia eam ad impleuit. Sed absit, q̧ eam ministrauerit docens eam post passionem suam seruādam. Etsi nō est minister legis, cur eā seruaretis?

f *In.* nō opinione habiti, sed rōne probat.

✻ Chry. Nā si non potest, inquit fides in E eū iustificare, sed op⁹ est rursum amplecti legē, & si posteaquā legē reliquimus ob Christum, nō iustificamur ex legis omissione, sed condēnamur, cōperiemus illum esse cām condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legē vltra recurrimus, Vides in quantam absurditatis necessitatē cogit orationē, q̄que valide pugnet. Induisti Christū, mēbrū factus es dñi, & adhuc circa legem serpis? Videlicet veritus legē ac ritus illos omittere? At nequaquā timeres legē, nisi fidem contēneres, vt q̄ imbecillis nec per se valeat conferre salutē. Quòd si nō est necesse seruare totā, nec partem quidē seruare necesse est. Et si seruāda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet auscultare Christo, aut si Christo auscultabimus, legis trāsgressores efficiamur oportet. Si oportet eā seruare, qui nō seruāt transgressores sunt, huius aūt transgressionis Christus nobis auctor esse deprehendetur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quæ talia præcipit, & F alijs, vt soluerent præcepit. Post hæc cum sermonem eo reduxisset, vt videretur absurdus, nō iam erat opus probationum

NICOLAVS DE LYRA.

passionem Christi in quo legalia secundum ipsum statim erant mortifera, ita q̧ seruantes ea mortaliter peccarent. Et consequēter habuit dicere, q̧ apostoli post passionē Christi nunquam seruauerunt ea secundum veritatem, sed solū q̄dā pia simulatione scilicet, ne scandalizarent conuersos de Iudæis, & aliorū conuersionē impedirent. Quæ quidē simulatio non est sic intelligenda q̧ actus illos secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant illos tanq̄ legis cæremonias obseruantes, sicut si quis pelliculā mēbri virilis abscinderet non causa circuncisionis seruādæ, sed sanitatis recuperandæ. Sed qm̄ indecēs vr̄, q̧ apostoli pp scandalū occultarent ea, q̄ pertinēt ad veritatē vitæ, & doctrinæ, & q̧ simulatione vterentur in his, q pertinent ad salutē fideliū, iō conuenientius distinxit Aug. tria tp̄a. Vnū ante passionē Christi, in quo legalia cursum suū habuerunt. Aliud aūt post diuulgationē euangelii, in quo legalia sunt mortua, & mortifera. Tertiū est tp̄s mediū, s. a passione Christi vsque ad diuulgationē euangelii, in quo legalia fuerunt mortua, quia nullā vim habebant, nec aliquis ea seruare tenebatur. tñ non erant mortifera, quia cōuersi de Iudaismo poterant illa licite seruare, dū tñ non ponerēt in eis spē reputantes illa sibi necessaria ad salutē, quia si sine eis fides Christi iustificare non posset. Hæc autē licentia seruandi ad tp̄s legalia, fuit ex instinctu spiritussancti, quia si cōuersis de Iudaismo ad fidē statim fuisset inhibitus legis ritus, sicut conuersis de Gentilitate idololatriæ cultus, videretur, q̧ lex semper fuisset mala sicut idololatria, nec per consequens a deo data fuisset. Illis autem, qui conuertebantur de Gentilitate non inerat causa talis obseruantiæ. propter quod Paulus circuncidit Timotheum ex matre Iudæa natum, Act. 16. a. Titū vero, qui natus fuit ex Gentilibus, noluit circumcidere, vt prædictum est. Gentilibus tamē imposita fuit ad tp̄s obseruatio aliquorum legalium, vt habetur Act. 15. c. q̧ abstinerēt ab immolatis simulacrorum, & sanguine suffocato, non tanq̄ necessariis ad salutem, sed ad amicabilem societatem Iudæorum, & Gentilium adinuicem. Nam illo tēpore Iudæi abhorrebant ista comedere, sicut etiam frequenter contingit, quòd aliquis existens in societate alterius, abstinet a cibis socio suo abominabilibus. Procedente vero tempore, cessante causa cessauit, & effectus. igitur apostoli de Iudaismo conuersi tempore intermedio, s. a passione Christi vsque ad publicationē euāgelii, leguntur aliquando seruasse legalia licite modo prædicto.

Temporatria

Sed contra hoc videtur, quod hic dicitur, quòd Petrus fuit reprehensibilis ex tali obseruatione. Dicendum, quòd non peccauit ex facto, quod erat sibi licitum, vt dictum est, sed ex modo faciendi, quia in hoc nimiā diligentiam adhibebat, ne Iudæos offenderet, ita quòd ex hoc sequebatur scandalum Gentilium, in tantum, quod aliqui inducebantur ad credendum, quòd talis abstinentia ciborum in lege prohibitorum esset necessaria ad salutem. Et propter hoc Paulus, qui erat Gētilium apostolus ipsum publice reprehendit, & Petrus audito periculo Gentilium sibi acquieuit. pp quod licet peccauerit in modo obseruandi, (propter quòd verè reprehensibilis fuit, vt scribit hic Paulus in scriptura catholica, in qua nihil est falsum) fuit tamen peccatum veniale quod bene fuit post confirmationem spiritussancti in apostolis. Vnde dicit Io. 1. canon. 1. c. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est, &c.*

1 *Nos na. n.* Hic ex prædictis infert conclusionem intentam, s. quod legalia per doctrinam euāgelicam, quam prædicauit sunt euacuata, nec vlterius sunt seruanda. Et primo ostendit hoc generaliter. secundo specialiter, ibi: Si enim. Circa primum facit talem rationem: Iudæi per fidem Christi contentam in euangelio iustificati dimittunt legalia, ergo Gentiles per eandem fidē iustificati, quales erant Galathæ, quibus scribebat, multo magis debent dimittere. Consequētia patet, quia lex fuit data Iudæis & non Gentilibus. Antecedens probat apostolus per seipsum, & alios apostolos, dicens. *Nos natura Iudæi, & non ex gentibus nati peccatores*, i. nos qui sumus natione Iudæi, & non ex Gentilibus nati fuimus peccatores supple quandiu fuimus sub lege existentes. 2 *Scientes autem, quia non iustificatur homo ex operibus le.* propter suam imperfectionem.

3 *Nisi per fidem Iesu Christi.* Vnde, & patres veteris testamenti non fuerunt iustificati, nisi per fidem venturi.

4 *Et nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur.* Per eandē. n. fidē iustificantur fideles noui testamenti, quia quē illi crediderūt venturum, isti credunt venisse, & redēptionis mysteriū cōpleuisse. Sed qa pseudo apostoli dicebant, q̧ fides Christi nō iustificat sine legalium obseruatione, ideo consequenter hoc remouet, dicens. 5 *Quod si quæ. iust. in Chri.* idest, in fide Christi.

6 *Inuenti sumus.* qđ est si hęc fides non iustificat absq; legalib.

Digitized by Google

A num apparatu ad confutationem, sed satis erat negasse ac dicere.

a ✣ *Absit.* Siquidē aduersus vehemēter absurda,& inuerecūda nihil opꝰ est oratorijs rōnib. sed sufficit abnegare solū.

b *Ego.e.per le.* spiritualiter intellectam.

c *Mor.sum le.* ne carnaliter viuam.

d *Vt deo vi.* Nō mihi, quod iam possum, quia cum Christo.

e *Confixus.* idest crux Christi extinxit in me ardorem peccati vt iam vltra ad id nō extendar. Sed.

f *Viuo.* In virtutibꝰ vigorem bene operandi habeo.

g *Iam non ego.* Ille peccator, qui prius eram.

h *Sed Chri.* idest, nouitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?

✣ Chryso. Si contendamus legem statuere, hoc ipso reddunť transgressores, qui contendamus seruare, q̄ deus antiquauit. Moyses dicit, Prophetā suscitabit vobis, de fratribus vr̄is, ipsum sicut me audietis, nimirū de Christo loquēs, Itaque, q̄ huic non obtēperant, legē transgrediuntur. Itaque si nunc legi sum auscultaturus, legem ipsam transgredior.

B ✣ *Per leg.* ergo. *Mor.sum.* non dicit lex mihi mortua est, sed ego legi mortuus sum, Sensus est. Queadmodū exanimis ac mortuus non pōt auscultare pceptis legis, ita nec ego, q ex illius maledictione mortuus sum. *Vt deo viuam.* dicendo autē. *Christo crucifix.sum.* baptismū recte significat, cū vero dicit, *Viuo aūt iam non eg.viu.vero in me Christ.* significat sequentem vitæ rōnem, per quam mortificantur membra. Quid aūt est viuit *vero in me Christ.* Nihil, inquit, gerit a me, q̄ nobis Christus, Quemadmodum enim peccatum, si vicent ipsum est, quod viuit in homine, animum ad quæ vult pertrahens, ita si eo mortuo, quæ Christo sunt placita fiant, nec humana deinceps est huiusmodi vita, videlicet ipso Christo viuente in nobis, hoc est agente ac dominante.

i *Quod aūt.* ✣ Idem. Quantū ad veteris vitæ rōnē ac legem attinet, dignus erā extremo supplicio, oēs.n. peccauerunt, & oēs mortui eramus, si minus experientia, certe Iudicio. Cū igitur lex accusasset, & deus cōdemnasset: Christus interueniens, ac semet exponens morti, nos omnes eripuit a morte. Itaque quod nunc viuo in carne, in fide viuo, hoc est, per fidem, quam habeo in ipso, viuo. Nam ne id fuisset, nihil obstabat, quominus interirent vniuersi, quod & accidit in diluuio, sed Christi aduentus, inhibens iram dei facit, vt per fidem viueremus.

C k *Et ira.sc.* Attende, q̄ filius semetipsum tradidit, vt hic dicitur. *Et pater eū tradidit.* Vt alibi ait apostolus. *Qui proprio filio suo nō pepercit, sed pro omnib. nobis tradidit illū.* Iudas igiť, quid fecit? Vides, quia non quid faciat homo cōsiderandū est, sed quo animo, & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum in quo inuenimus Iudam. Deū benedicimus, Iudam detestamur. benedicimus charitatem, detestamur Iudæ iniquitatem. Deus cogitauit salutem nostrā, qua redempti sumus. Iudas cogitauit precium, quo vendidit dominum, filius precium, quōd dedit p nobis. Diuersa facta facit, cum tamen sit vna res ex diuersis, si eam intueamur. vnū amandum, alterum damnandum, vnum glorificandum, alterum detestandum inueniemus.

✣ Chryso. Quid facis o Paule dum cōia proprie tibi vendicas, quæque pro toto terrarum orbe facta sunt, tibi facis peculiaria? non enim dixisti, qui dilexit nos, sed qui dilexit me. Atqui euangelista dicit, Sic deus dilexit mundum. Et, sed pro nobis omnib. tradidit illum Cum consideraret apostolus infirmitatem humanæ naturæ, & ineffabilem dei sollicitudinē, tum quibus illū malis liberasset, quæ bona largitus esset, inflāmatus illius desiderio, hunc in modū loquiť. Qñquidē, & prophetæ non raro deū cōem, sibi proprium faciunt, hoc modo loquentes. Deus deus meus ad de luce vigilo. Præterea vero declarat hoc quoque par esse, vt quisque nostrum nō minus gratias agat Christo, q̄ si ob ipsum solū aduenisset. Neque .n. recusaturus erat, vel ob vnum tātam exhibere tentationem, adeo singulum quemquam hominem pari charitatis modo diligit, qua diligit orbem vniuersum. Itaque victima quidem, pro tota oblata est natura, ac sufficiebat omnibus seruandis: Cæterum soli, qui crediderunt, sunt quibus vsui fuit beneficium, &c.

E

l *Si enim per leg.iustit.ergo Chri.* ✣ Idem. Si mortuus est Christus, clarum est legē non posse iustificare nos. Qđ si lex iustificat, superuacanea est Christi mors. Et qui possit videri hoc rōni congruens, rē tantā, tā adorandā, ac reuerendam, oēmq; superātē hominū cogitationē, tā ineffabile misteriū, quod patriarchæ quidē parturiebant, prophetæ vero predixerunt, angeli videntes obstupuerunt, tum q̄ caput est diuinæ erga nos sollicitudinis, apud oēs creditū ac receptum, hoc frustra, & incassum factū dicere? Ergo cum consideraret insignē absurditatem, si tantā talemque rem superfluā dicerent superflue fuisse factam, hoc enim colligebatur ex his, quæ faciebant, etiam conuiciis obiurgat illos dicens.

F

CAP.

[Margin: † Christo. — Augu. in psal. 111. & trac. 22. in Io. — Deut. 18. — Augu. tra. 7. in epist Io. — Roma. supr. f. — Psal. 93. b.]

¶ Quod Christus peccauerit, qui legem destruxit, vel qui eam ministrauit, ego enim sequar eius legem, destruxi rationabiliter viuendo, & docendo, & si reædifico, contra legem facio, nam per auctorem legis ipsam legem dimisi, quasi ei mortuus nullum sensum eius habens.

a nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si n.q̄ destru-
b xi iterū reædifico, præuaricatorem me constituo. Ego enim
¶ Ad honorem dei. a ¶ Et possum, quia. b ¶ Concupiscentiæ nostræ in eo crucifixæ sunt.
c per legem legi mortuus sum, vt† deo viuā. Christo cōfixus
d a ¶ Non est in me iustitia mea, sed dei. b ¶ idest, vetus homo. c ¶ Nouus.
e sum cruci. Viuo autē iā non ego viuit vero in me Christus.
f a ¶ Et quid est exponit. b ¶ i bene possim operari. c ¶ Corruptibili, in qua est incentiuum vitiorum, i. quod igne non vror per fidē est, non per opera laboriosa. d ¶ Cuius fides valere potest.
g Quōd autē nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei, q dile-
h a ¶ Per hoc fides efficaciam habet. b Per dilectionē. c Qui tantus: Solum, non aliud sacrificiū.
i d Alias Non sum ingratus gratiæ dei. Non abiicio, vel non sum ingratus, vt aliud ei compararem.
k xit me, & tradidit semetipsum p me. Non abiicio grām dei.
¶ Ergo non recipio legem, quod esset abiicere gratiam, nec debeo, quia. ¶ Est. ¶ Frustra.
l Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nun.Chri.pec.mi.est. *q.d. hoc inconueniens sequetur ex quo tradidit fidem non iustificantem.* 2 Absit. *q.d. hoc patet falsum ex prædictis, quia supra, probatum est, quod doctrina euangelica est a deo inspirata, & perfecta, quod non esset, si iustificaret, nam in hoc cōsistit legis perfectio.* 3 Si e. *hic ostendit particulariter, quod legalia sint abiicienda sui ipsius exemplo, di.* Si enim, quæ d. *scilicet, legalia, quæ docui debere relinqui.* 4 Ite.re. *obseruo tanquam necessaria ad salutem, & alios ad hoc induco.*

5 Præ.me. *idest, facto confiteor me errasse. Quod absit ideo subdit.*

6 Ego enim per Le. *scilicet nouam.*

7 Legi, &c. *supple veteri.*

8 Mort.sum. *inquantum euacuat legalia, sicut dictā fuit Ier. 31. f. Ecce dies ve.di.do. & faciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris. Per hoc enim, quod dicitur: Non secundum pactum. per quod intelligitur lex Mosaica, ostenditur, quod per legem nouam erat euacuanda.*

9 Vt.d.vi. *per Christi gratiam, ideo subditur.*

10 Chr.con.sum.cr. *per compassionē ex fide procedētē. iō sequtur.*

11 Vi.au.iam non e. *habitans in me per gratiam viuificantem.*

12 Quod au.nunc vi. *per Christi gratiam.*

13 In carne. *idest, adhuc existens in carne passibili.*

14 In fi.vi.fi.dei. *qui in resurrectione dabit mihi corpus immortale.* 15 Qui di.me. *Ex dilectione enim maxima voluntarie mortem subiit pro salute nostra, & quia tanta gratia non est negligenda, sed veneranda. ideo subdit.*

16 Non ab.gra.dei. *idest, abiectam non reputo, quod tamen esset si absque legalibus non sufficeret ad salutem, ideo subditur.*

17 Si e.per le.iu. *supple habetur.*

18 Ergo Chri.gr.mo.est. *i. sine causa, ex quo sine hoc habebatur iustitia, quæ facit hominem dignum vita æterna. Galathæ vero habebant pro inconuenienti quōd frustra fuisset mors Christi, & per consequens debebant inconueniens reputare illud ex quo sequebatur, scilicet quōd obseruatio legalium iustificaret, vel esset necessaria ad salutem.*

ADDITIO.

In ca. 2. ubi dicitur in postil. *Ego enim legem,* scilicet, nouam.

Hoc q̄ dicitur. *Per legem legi mortuus sum.* ſm gl. intelligitur, q̄ per legem ue.te. spiritualiter intellectam mortuus sum legi, ne carnaliter in ea uiuam. Vel sic. *Per legem mortuus sum* idest, p auctoritatē legis ipsam dimisi. & sic ipsa lex Mosaica denūciat suā dimissionē. Ad qđ allegant in gl. tres auctoritates. Prima Deu. 18.d. *Prophetam suscitabo tibi de medio fratrum tuorum.* q̄ quidem auctoritas bene intellecta notat, q̄ propheta, s. Christus, suscitādus erat, cui erat credendum tanq̄ vero legislatori, prout plane fuit ostensum in additione super prædictum cap. Deu. & sic hr̄, q̄ alia lex a lege Mosaica erat danda. Allegatur secundo ad hoc in glos. illud Iere. 31. q̄ in postil. allegatur. Tertio allegatur illud ps. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi,* quod

Digitized by Google

A ad literam significat, quòd sacrificia, & oblationes, quæ erant de præcipuis ceremonialibus ve. te. non erant deo placita de se, vt ibidem exponitur in postil. Vnde hæ tres auctoritates quarum vna

D vna accipitur de libro legis, alia de prophetis. alia de psalmis, sunt satis efficaces ad ostendendum, quòd legalia veteris testa. erant euacuanda.

CAP. III.

¶Dolendo. ¶Q Non ex lege, sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione se pro nobis tradidit. ¶Et cum hæc omnia constent, & in his instructi fuistis. ¶Per increpati onem commonet. a ¶Per simile, vt quod ante oculos est non videatis, veritas se ingerit, & ei non creditis.

a b O Insensati Galathæ, q̃s vos fascinauit, ve 1

¶Alias credere. ¶Dum per legem Christus deseritis, Christus est a vobis proscriptus sicut a Pilato, & dū insufficientē creditis a crucifixorib. nō differtis.

c ritati non obedire? Ante quorū oculos 2

a ¶Quamuis sitis fascinati, & stulti, tamen. 3

d Iesus Christus † proscriptus est, & † in vobis crucifixus. Hoc 4

e solum volo a vobis discere. Ex operibus legis spiritum acce- 5 6

¶Et quia ex fide ergo adeo stulti. ¶Sancto.

f pistis, an ex † auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum spiritu 7 8

a ¶Initium salutis habueritis. b ¶Cum prouectiores per carnem, i. carnales quæritis consummatira quibus iustitie, nec initium poterat haberi. c ¶Non consummamini, sed habita perditis. Et omnino

cœperitis, nunc carne consummamini? Tanta passi estis 9 10

CAP. III.

O *Insen.* Verba irascentis. O insensati Gal. qui nec circū-uentos a pseudo agnoscunt.

✠ Theoph. Comparaturus fidē, & legem, Prius stultos eos appellat, non veluti legem Christi transgrediens, sed seruās, Non enim simpliciter fratrem suū stultum appellans, reus est, sed temere. Isti autē omnes iustissime stulti vocati sunt, qui tot, tamq; varia bona non sentientes, vtilem Christi mortem inutilem faciūt.

An. quo. oc. Aug. in oculis, & sensib⁹ prudentū Christus mortem, & diabolum dānasse videtur, non ipse damnatus esse. vnde Oseas. *Ero mors tua o mors.* Et hæc est virga Moysi, quæ versa in serpentem, deuorauit serpentes magorū. Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte, qui sanguinē proximi fuderant ignoranter, & ob id metuentes ad ciuitatē refugij se contulerant, absoluebant, & securi fiebant a metu. Ita morte Christi dānato superbo salus nostra procurata est. Qd insinuabat ineffabile nomen dñi scriptum in lamina summi pontificis, q. erat tetragrammatō, i. quatuor literarū, quæ sunt Ioth, He, Vau, Heth, idest, principiū passionis vitæ iste. Q. Ille cuius iste legalis sacerdos gerit personā est nobis per personā auctor, & reparator vitæ per Adā amissæ. vnde: *Qui ascendit super oc. dominus no. illi.* Occasum. n. mortis Christus ascendit, i. triumphauit, diabolū, & mortē superando. Sed oculis stultorū vr̄ condēnatus, & in eorū sensu tantū crucifixus, vt homo in quo nulla spes sit. In illis viuit Christus, in istis est mortuus.

b *Fascinauit.* Fascinus, qn̄ magicis delusionib. aliter, quædā oculis hominū ostenduntur, quam sunt. Dicitur ēt fascinus vulgo, qui nocet infantib. Dicuntur. n. quorundā oculi visu vrētes, dum & hic eorum actus fascinatio dr̄, & pōt fieri, vt huic peccato inseruiant dæmones. Similiter inuidia tanquā fascinus vrit. Inuidus enim non modo sibi nocet, sed & his in q. bus aliqua bona esse incipiunt, vnde Salomon, *Fascinatio malignitatis obscurat bona.* Sic factum est, vt inuidi tanquam fascinantes nocuerint Galathis, nuper in Christo renatis, vt ijdem Galathæ fidei stomacho nauseante cibum spiritus euomuerint.

C c *An. quorum ocu.* Vere fascinati, qa ante oculos, i. in vestra presentia

¶ Stulti. † inter vos. † præscriptus fuit, vel ante fuit depictus. † prædicatione. Osee. 13. d. Exo 7. b. B Malac. 1. c. Fascinus. Sapi. 4. c.

præsentia ille tantus, qui est.

d *Iesus Chri. proscr. est.* idest, exhæredatus, & hoc *in vobis.* In alijs non deberetis pati, vt regnum, & hæreditatem suam amitteret, nedum in vobis.

Vel. *Ante quorum ocu. proscri.* i. proscriptio eius, ita fuit vobis nota, quasi ante vos esset facta, & *in vo.* i. in intellectibus vr̄is erat crucifixio, vt vel sciretis qualiter facta, & quid contulit.

Pro. est. Bed. i. hereditatē suā amisit vos ipsos. Qđ aūt ait crucifixus, pondere pronunciationis indiget cum dolore.

✠ Theoph. Atqui Hierosolymis crucifixus est, quomodo ergo dicit, quòd ante oculos, & i vobis? Quoniam fidei oculis viderunt crucem exactius, quā qui tum corā astiterunt, conspexeruntq;. Nā E plerisque eorum, qui corporaliter viderāt, nihil cōmodauit hi autem, etiamsi oculis non vidissent, per fidem exactius cōtemplati sunt. Viua veluti imagine expressā depictus est per prædicationem, vos vero credentes prædicationi, ceu præsentem ipsum conspexistis.

e *Hoc so. vo.* Cōmotis per increpationē, probat q. lex nō est obseruanda, quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia necessaria, spiritus, iustitia, benedictio. Q. Quamuis fascinati, & stulti tñ. *Hoc vo. a v. dis.* quia hoc adeo euidens est, vt & stulti docere queant. Solū si nihil aliud esset, hoc ad probandum sufficeret, cum constet, quia *spi. ac. an ex operi.* vbi labor quē nunquam habuistis. *an ex fi.* quæ auditus facilitate venit.

f *An ex au. fi.* Aug. Vtique ex fide, non ex operib. legis. Ab Apostolo. n. prædicata est eis fides, in qua prædicatione aduentū, & presentiam spiritussancti senserant. Et est sensus. Si in illis operib. legis esset salus vestra, non daretur vobis spiritussanctus, nisi circuncisis. Sed fuit datus vobis, antequam opera legis haberetis. Sciendū, q. nunc de operib⁹ maxime tractat, q̃ sunt in sacramentis, q̃ non sunt necessaria vbi gr̄a fidei est. Bipertita sunt. n. opera legis, partim in sacramentis partim in morib. accipiuntur. Ad sacramenta pertinent, circuncisio, sabbathū, neomeniæ sacrificia, & huiusmodi innumeræ obseruantiæ. Ad mores aūt. *Non occides, non mœchaberis & huiusmodi.* In obseruantijs, si non intelligantur, seruitus tota est. Si autē obseruentur, & intelligantur, non modo nihil F obsunt

In hunc lo. Opera legis bipertita. Deutero. 5. b.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

O *Insensati Ga.* Postquā apostolus improbauit errorē de legaliū obseruatione cū euangelio ex perfectione legis euāgelicæ, hic consequenter idē facit ex imperfectione legis Mosaicæ. Ista tñ diuisio nō est p̄cisa, quia in p̄cedētib. polita sunt aliqua de imperfectione legis Mosaicæ, & ecōuerso in sequētib. aliqua ponūtur de p̄fectione legis euāgelicæ. Sed hæc diuisio accipitur ſm id, qđ principalius intelligitur. Et diuiditur in duas partes, quia primo Galathas increpat, scđo ꝓpositū declarat, ibi: *Qui ergo.* Prima adhuc in duas, qa primo ꝓponit suā interpretatione. secundo interpretationis rationem, ibi: *Hoc solum.* Circa primum dicit.

1 *O insensa. Galathæ, quis vos fascina.* Idest, adulando decepit.

2 *Non obedi. ve.* s. euangelicæ, per q̃ legalia sunt exclusa. Licet enim apostolus sciret eos esse deceptos per pseudo apostolos, tñ q̃rit, q̃s vos fascinauit? non ignorans, sed admirans eorū instabilitatē, sicut Gene. 3. b. dicitur. Adā vbi es? non ex ignorantia. Sciēdum ēt, quod fascinatio aliquando accipitur pro illusione sensuū qua aliquis non aduertit ea, quæ sunt ante ipsum, & sic erat de Gal. quia iniuriam factam Christo per falsos apostolos in præsentia eorum non aduertebant. ideo subditur.

3 *An. quo. &c. pro. est.* i. condēnatus per falsos apostolos, asserētes vobis, q. fides eius non sufficit ad salutē sine legalib. & sic cōdēnant eum tanq̃ impotentem ad saluandum, cum tñ lex promittat de Christo venturo ipsum fore Saluatorem, vt patet per auctoritatem hic præcedenti ca. inductam. Lex enim frequenter accipitur pro toto ve. Testa. 4 *Et in vo.* per eosdem tanquam homo purus, hoc enim asserebant a tempore apostolorum aliqui pseudo, siue hæretici, propter quod Iohannes in principio sui euangelii compulsus fuit eius diuinitatem declarare, vt dicit Hierony. in prologo super Iohannem. 5 *Hoc so.* Hic consequenter ponit rōnem duplicem increpationis. secunda ibi Tanta. Circa primū sciendum, q. in primitiua ecclesia baptizatis dabatur spiritussanctus sub signo sensibili per impositionē manuū apostolorū, sicut patet Act. 8. & plurib. aliis locis, & sic datus fuerat Galathis in fide Christi baptizatis Non aūt sic dabatur obseruātib. legalia, & sic poterant aduertere, q. legalia non erant ad salutē necessaria, nisi essent prædicto mō fascinati, & hoc est, q. dicit. *Hoc so. vo. a vo.* i. audire, vt deceptio vestra appareat ex vestra responsione. 6 *Ex operibus le. spi. ac.* scilicet in signo visibili. 7 *An ex au. fi.* i. ex receptione fidei Christi per baptismum, quasi dicat manifeste patet per effectum, quod non potestis negare vos ex fide Christi recepisse. ideo concludit eorum deceptionem di. 8 *Sic stul. &c.* de Gentilitate recipientes immediate doctrinam euangelicam, quæ spiritualis est. 9 *Nunc, &c.* super eam volentes recipere legalium obseruationem. Quæ dicuntur iustitiæ carnis. Heb. 9. eo quod tollebant quasdam immunditias, ex immundorū tactu ꝓueniētes, vt ex tactu morticinii, mēstruatę, & hmōi, ex quib. hō reddebatur inhabilis ad ingressum tēpli. 10 *Tanta pas. estis.* Hic ponitur secūda rō, quia pati detrimētū ma

Digitized by Google

A obsunt, sed etiam prosunt, si tempori congruant. Omne aūt sacramentum cum intelligitur, vel ad cōtēplationē veritatis, vel ab bonos mores refertur. Contemplatio veritatis in solius dei dilectione, & cognitione fundata est. Boni mores in dilectione dei, & proximi, in quibus duobus *tota lex pendet & prophetæ*.

D d *Ad iusti.* Iustitiam vocat hic peccatorum remissionem, & bonæ vitæ obseruantiam.

e *Proui.* Nō solū iustitia ex fide, sed & benedictio. quia scriptura dicit: In te benedicent, qđ est in tuæ fidei conformitate. Et ne alio vertas, dicit Mosen sic sēsisse. *Pro. q. ex fi. iu. Gen. de.* Prouidens, idest, ostendens longe antequam fierent prouisum, hoc, scilicet.

¶ i. sine vtilitate. a ¶ Hoc ego non affirmo, quia in vobis est si vultis proderit. hoc dicit ne desperēt. b ¶ Ministerio non auctoritate.

a b †sine causa, si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritū 1

¶ Miracula. ¶ Inter vos. ¶ Non vtique ex operibus, sed ex fide, & si mihi, qui ibi valui non prosunt, cur ea quæritis. 2

& operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu 3 4

¶ Ita spiritus ex fide, sicut & iustitia. a ¶ Credere. 5

c fidei? Sicut scriptū ē. † Credidit Abrahā deo, & reputatū est 6

a ¶ Sufficiens causa. b ¶ Quia Abraham iustus ex fide. c ¶ Quorum esse spirituale est ex fide: ¶ Iusti. 7

d ei ad iustitiam. Cognoscite ergo, qa qui ex fide sunt, hi sunt 8

e f filii Abrahæ.† Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustifi 9 10

g cat gentes deus, †prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur 11

a ¶ i. in tuo semine. In tuæ fidei imitatione. b Non tantum Iudæi. c Quia auctoritas hoc dicit: 12

h in te omnes gentes. Igitur, qui ex fide sunt, benedicent cū 13

a Sicut Abraham benedictus est per fidem. 14

b Qui ex fide sunt benedicentur. ex operibus enim legis non, sed maledicentur. Et ideo non est intelligendum aliter, quam supra exposuit, vt dicatur in te, in tuorum operum similitudine. 15 c Vt nequeant euadere maledictum.

i fideli Abraham. Quicūque enim ex operib. legis sunt, † sub 16

Transgressionis. 17

k maledicto sunt. Scriptum est enim. † Maledictus omnis hō 18

a Non solum, cognouerit. b Non quibusdam tantum.
c Quod nullus potest, vnde, Petrus, Quid tentatis imponere nobis iugum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus.

qui non permāserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro le-

a Ita. b Non modo velit, sed opere impleat.
c Ex lege est maledictio, quod autem non fit ex iustitia.

l gis, ut faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur

a Et si apud homines, qui falluntur b Ex verbis Abacuch. Vita æterna.

apud deum, manifestum est, † quia iustus ex fide † viuit. 19

Matt. 22. d. a *Sine cau.* ideo dicit, quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorē vicerant. Sine causa ergo tanta passi erant, qui a charitate, quæ in eis tanta fuit, mouerat ad legem labi volebant.

† frustra.

† Gen. 15. b. Roma. 4. a. Iaco. 2. d.

† prænidens. † prius rem læ tam nūciauit. † Gen. 22. d.

b *Qui er. tri.* qa vos non ex operib⁹, quæ nunquam habuistis accepistis spiritū, sed B ex fide, ergo potestis videre, quod ego, q̄ habui opera legis, nō tamē per ea, sed per fidem accepi potestatem dandi spiritum, & operandi miracula. De eo, q̄ sub lege fuerat, potest dubitari, sed per similitudinem istorum liquet.

† execrationi sunt obnoxii. † Deu. 27. d.

✠ Theoph. Deus, inquit, q̄ suppeditat vobis spiritum, vt prophetetis, & linguis loquamini, qui operatur in vobis virtutes signorum, & prodigiorū, legis ne opera hæc faciebat, vtque, & vos hęc transigētes curaretis, vel per fidē, quam in Christum suscepistis? Planum est, quod per fidem. Qui igitur hac dimissa, per quam glorificabimini, ad abolitam abrogatamque legem curritis?

† viuit.

c *Cred. Abra.* ✠ Idem. Maxime vos fidei vim nosse oportebat ex signis, quæ perfecistis. Quinetiam ad progenitorē vestrum Abraham desigite oculos, de quo plurimus semper vobis sermo est, & inuenietis quoque ipsum ex fide iustificatum. Si autem, qui ante gratiā vixit, ex fide iustificatur, multo C potius gratia donati, fide teneri debent.

d *Ad*

f *Quia ex fi.* Non ex operibus.

g *Prænun.* id est, ostendit. Vel prænunciauit, idest, ostendit prænunciatum esse, quòd *benedi.* in æterna beatitudine.

h *In te.* in tuæ fidei imitatione.

i *Quicunque enim ex.* Quod intelligēdum est, non de operibus, quæ ad mores, sed quæ in obseruationibus illis fiebant. Pro E dest lex in tabulis scripta, cætera onus sunt.

k *Scrip. est.* Qui ex operibus legis sunt, maledicti, quia sicut scriptum est a Moyse in Deutero. *Maledictus omnis hom. &c.* q.d. Multa præcepi, quę omnia nullus implere poterit, sed in on⁹ data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum?

Deut. 21. d.

† Abac. 2. a.

✠ Chrysosto. Probat breuiter, quòd nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxij, & quòd fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxij erant maledicto, excogitata est quædā facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l *Iustificatur apud deum.* Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate F

NICOLAVS DE LYRA.

magnum sine causa fatuum est, sic erat de Galathis, propter qđ erant increpādi, sicut fatui, & hoc est, quod dicit. *Tanta pas. estis.* Quod exponitur dupliciter. Vno modo de persecutionibus quas pro Christo sustinuerant. 1 *Sine causa.* i. sine vtilitate prouenienete, imo cū detrimento. Minus. n. dicendo plus significat. per deceptionē. n. pseudo apostolorū dictæ sufferentiæ perdiderant meritū, & cū hoc incurrebant peccatū. 2 *Si ta. si. ca.* i. si perseueretis in errore. q. d. si abiiciatis errorē, recipietis iterū gratiā bona mortificata reuiuificantem. Alio modo exponitur de expēsis quas fecerant pro pseudo apostolis, & sic passi erant damnum in tpalib. & sine vtilitate spirituali, imo cū detrimento bonorum spūaliū, & hoc videtur sonare litera, cum dicitur. *Tā. pas.* i. plura damna in tpalibus bonis. 3 *Qui er.* Post Galatharum increpationē, hic consequenter declarat apostolus cessationem legaliū pp eorū imperfectionē. Et diuiditur in duas partes, qa primo hoc declarat per rōnē. secundo per similitudinis adaptationem ca. se. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur ratio, secundo soluitur tacita q̄stio, ibi: *Quid igitur.* Circa primū facit talē rōnē: Illa lex, q̄ non iustificat, nec benedictionē dei confert, nec, hæreditatē affert, tanq̄ imperfecta cessat adueniente lege iustificante. benedictionē dei conferente, & hæreditatē ēt æternā afferente. sed sic se hēt lex Mosaica ad euangelicā. ergo, &c. In hac rōne sic procedit, q̄ supponit maiorem tanquā manifeste veram. Et declarat minorē, quantū ad tres eius partes. primo primā, secundo secundam, ibi. *Prouidens autem.* tertio tertiam, ibi. *Fratres.* Primam autem declarat, s. quòd lex non iustificat, sed fides Christi, dicēs. *Qui er. tri. vo. spi.* scilicet, in signo sensibili.

4 *Et operatur virt. in vo.* idest, miracula videntibus vobis. de quo certum est, quod ipse est deus, quia talia fieri nō possunt, nisi virtute diuina. Facit ne hoc.

5 *Ex o. leg. an. ex. au. fi.* i. ex receptione fidei Christi, q. d. manifeste patet per effectum, quòd hoc non est ex merito fidei, quia talia non fiunt seruantibus legem, sed recipientibus fidem. Et cōfirmat per scripturam, di. 6 *Si. scri. est.* Gen. 25. b. 7 *Credidit Abra. deo, & re. est ei ad iu.* & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data ideo concludit. 8 *Cogno. er. quia qui ex fi.* credentes per fidem Christi iustificari. 9 *Hi sunt.* idest imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 *Prouidens autem.* Hic declaratur secunda pars minoris, s. q̄ benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. *Prouidens autem,* idest deus auctor scripturæ. 11 *Quia ex fi. iust. Gent. de.* & non ex lege, vt prædictum est. 12 *Prænunciau. Abra.* Genes. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 *Quia benedicent. in te omnes Gen.* quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 *Igi. qui ex fi. sunt.* idest, de numero fidelium. 15 *Benedi. &c.* quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur.

16 *Quicunque, &c.* Asserentes, quòd sine illis operibus non est salus.

17 *Sub ma. sunt.* Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. *Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus.* Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quòd aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronym. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quòd non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quòd Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27.

Impossibile dupliciter dicitur.

18 *Maledictus, &c. vt faciat ea.* id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et vlterius ad probandum, quòd lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens.

19 *Iustus ex fide viuit.* Vita gratiæ.

1 *Lex*

Digitized by Google

Lex auté non ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis Christ⁹ nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictū. Quia scriptum est † Maledictus omnis homo, qui pendet in ligno, vt & in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chro Iesu, ut pollicitationē spiritus accipiamus per fidem. Fratres †secundū hominē dico, † tamen hominis confirmatū testamentū nemo † spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt

a ¶Vt pro futuris impleatur, sed pro temporalibus. ¶Nil mandat credendum. ¶Sed pro timore. b ¶Aliter plectetur. ¶Non apud deum. c ¶Ex lege maledictio, non iustitia sed Christus.

a ¶Iudæos, qui sub maledicto. b ¶Cur ergo vos ad id tenditis. c ¶Dum vt reus occiditur.

¶Vt, Tu discipulus illius sis. a ¶Ideo reputatus est maledictus. quia suspensus.

b ¶Vere mortuus est. Omnis, vt nemo Christum excipiat. c ¶Pro suis sceleribus quod non Christus.

a ¶Ita nos Iudæos redemit, vt etiam in Gentibus, quæ non sub maledicto legis.

a ¶Tandem vtrique. b ¶idest beatitudinem, quam spiritus in arram datus promittit. c ¶Non per opera.

a ¶idest humanam consuetudinem. b ¶Probo illud idem. c ¶Testibus, & morte testatoris.

a ¶Vt dicat non valere, non bene factum esse. b ¶Vt aliter de rebus illis disponat, sed in auctoritate omnium. ¶Similiter. ¶Quam non fallet deus.

A piditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, vel timore amittendi. In ipso enim solo, vera nostra beatitudo est, & perfecta est.

a *Lex autem, &c.* Ex fide est iustitia, & vita, sed lex nō est ex fide. posset. n. videri, quia opera legis ex fide fierent, vt per eis sperarent æterna, quod nō est, sed ex timore pęnæ illa seruabant.

b *Viuet in illis.* Non ait, qui fecerit eam, viuet in ea, cum præmisisset, lex nō est ex fide, vt intelligas, legem in hoc loco pro ipsis operibus, quę in illis obseruationibus fiebant positam. Qui autē viuebant in his operibus, timebant vtique, si non ea fecissent lapidationem vel crucem, vel aliud huiusmodi pati. Qui ergo fecerit ea, viuet in illis, non apud deū id est, habebit præmium, ne ista morte puniatur. Qui autem ex fide viuit cum hinc exierit, tunc magis habebit pręsentissimum præmium. Non igitur ex fide viuit quisquis præsentia, quæ videtur, vel cupit, vel timet, quia fides dei ad inuisibilia pertinet.

† Deute. 21. d. † Humano more loquor. Heb. 9. c. B † reiicit.

c *Factus pro nobis.* id est, reputatus non solum maledictus, sed etiam maledictū. Vel, Factus est rei veritate. *Maledictus.* idest, mortalis.

Augusti. li. 14. cont. faust. c. 4. & libr. 2. cont. fœlicē Mani. c. 11.

✱Theoph. Ne quis hic occurrat, vere, inquiens, qui nō facit legē maledictus est, & vere fides iustificat. Vnde aūt perspicuū, quod maledictio illa sublata sit? Indicat igitur solutā esse per Christū execrationē, dato. n. precio, per quod factus est ipse maledictio redemit nos a maledictione legis, quam ipse quidem euasit, ceu legem implens, nos aūt obnoxij legi sumus eiusque rei, quippe, qui nequeamus eam perficere, atque ac si condemnatum quempiā adiudicatumq; morti, alias quispiā innoxius eximat a morte pro illo mortē subire volēs, & eligens. Suscepit igitur maledictionem, ex eo, quod penderet, dissoluitque maledictionem, quæ nobis, quòd legem non impleremus, erat imposita, ipse tamen non subiectus huic. Legem enim impleuit, & peccatum non fecit. Eam autem ob rem ille factus est maledictio, vt ad gentes, qui lege non vtebantur, neque ea tenebantur, benedictio Abrahami, quę ex fide est, perueniat, in Christo Iesu.

Aug. vbi supr. C

✱ Hiero. Sic est scriptum. *Si cui fuerit iudicium mortis, suspendetis eum in ligno.* Non ideo maledictus, quia pendet, sed ideo pendet, quia maledictus. Chrs ergo cui nō erat iudiciū mortis, nec causa subeundæ crucis, & maledicti reatus, pro nobis maledictū suscepit, quia omnes maledicti eramus, & debiti ligno, & ideo maledicti, quia non permansimus in omnibus, quæ scripta erant in lege,

D

d *Mal. qui pe.* Q. Satis ad pęnam sit, quòd suspensus moriť reus, & quod illic est vsq; ad vesperā, vt tunc deponatur, & sepeliatur, ne si ibi sit diutius, maius sit opprobrium, & macula generi eius.

Hier. In Hebræis, & nostris nunc codicibus in Deuteronomio habetur. *Maledictus est deo.* In antiquis tamen Hebræorum codicibus non habetur nomen dei. Et puto post passionē domini ab aliquo appositum esse, vt nos, quod maledictū a deo credimus Christum, infamaret. Sed non est hoc in cōtumeliam domini. Quid mirū si maledictus dicitur deo, qui habet in se, quod deus odit, idest reprobat, & dolet peccatum, s. & mortē. *Male.* i. mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est oē peccatum. Vel ipsum, quod fit, vt sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocať peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostrā, cū ad delendum eam misit filiū suū.

E

e *Omnis.* et Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortē. Insipiens honorificentia Chrm a maledicto, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cū nō ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dr̄, Si tetigeritis morte moriemini. Vel maledictus, i. mortalis, mortalitas aūt ex peccato. Maledictio gemina culpę, & pœnæ. Vn̄, & maledictio duob. modis dr̄, s. actiuè, & passiuè, s. secūdum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quod in talem inciderit reatum, vt meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen nō fuit maledictus maledictione pœnę, & si culpę.

Maledictū duplex.

f *Fratres se. h. di.* Q. Probaui per rōnes, & auctoritates, quod per fidē nō per legē datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo *dico.* idest, probo idē s̄m humanam consuetudinem. in qua quāuis sæpe non sit firmitas, *tn̄ firmum est testa.* i. ab homine factū suis hæredib. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, i. Abrahæ, vt ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. *Et semi.* idest Christo. Non quòd ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quòd semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicētur omnes gentes. *Non dicit* scriptura *in seminibus.* sicut faceret, si de multis

F Gene. 22. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Lex autem non est, &c.* Ly ex, tenetur hic materialiter, sicut cū dicitur: Ex ære fit statua. & pro tanto dicitur, lex non ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data præcepta de credendis. hoc enim pertinet ad legem nouam in qua facta est explicatio credēdorum, propter quod Ro. 3. Lex vetus dicitur lex factorum, lex autem noua dicitur lex fidei. Nec est per hoc intelligendum, quod patres veteris Testamenti fuerunt sine fide, *sine qua impossibile est placere deo,* Heb. 6. b. Multi enim ipsorum fuerunt sancti, & deo placentes, sed non habuerunt fidem explicitam, sicut patres noui testamenti. in quo veritas aperte est per Christum reuelata.

Roman. 10. b.

2 *Sed qui fe.* scilicet legis præcepta.

3 *Viuet, &c.* quia non incurret pænā mortis, quæ transgressorib⁹ inferebatur, & ideo nō dicit absolute, viuet, sed viuet in eis, vita corporali, vita vero spiritualis datur per fidē charitate formatā.

4 *Christus nos re. &c.* idest, de pæna transgressoribus legis debita nos absoluendo a debito seruandi eam. Et quia fecit hoc per suam passionem, per quam legalia sunt euacuata. ideo subdit.

5 *Factus pro no. &c.* id est, sustinens pro nobis pænam mortis, sed nō culpam, quæ mors inferebatur maledictis in lege, scilicet per suspensionem in ligno.

6 *Quia scri. est.* Deuter. 21.

7 *Maledictus omnis, qui pen. in li.* Et quia per suam passionem meruit promissionum factarum patrib⁹ impletionem, iō subdit.

8 *Vt in Gen. be.* Abrahæ, scilicet promissa.

9 *Fieret in Iesu Chri.* Promissum enim erat Abrahæ, quòd in semine eius benedicerentur omnes gentes. Genes. 22. d. quod impletū est in Christo descēdente ab Abraham secundum carnem.

10 *Vt pollicitationem.* idest, promissionem. 11 *Spiritus ac. per. fi.* Quæ datur credentibus in ipsum. 12 *Fratres.* Hic declaratur tertia minoris supra positæ, s. quod hæreditas æterna non datur per legē, sed per Christi fidem, quia promissio huius hæreditatis facta fuit Abrahæ per longum tempus ante legis dationē vt declaraui plenius, Gen. 15. Si igitur daretur ex lege, quæ postea data est, sequeretur, quod promissio illa per legem fuisset irritata, ex quo non daretur ex promissione, diuino iuramento firmata, qualis fuit ista sicut patet. Gen. c. 22. vbi reperitur hæc promissio. Et additur. *Per memetipsum iuraui, dicit dominus, &c.* Hanc autē rōnem deducit apostolus diffuse, & aliquantulum intricate, dicens. *Fratres secundum hominem dico.* i. per factum humanū ostendendo propositum. 13 *Tamen hominis.* Quasi diceret, licet homo nihil sit respectu dei. *Tamen hominis confirmatum Testamentum.* in quo ordinat de hæreditate pro filiis.

14 *Nemo spernit, aut superordin.* idest immobiliter tenet. Antiquitus enim homines in suis testamentis ordinabant de successione hæreditatis, & adhuc fit in aliquibus terris.

15 *Abrahæ dictæ sunt promissio.* scilicet, diuinæ per modum testamenti firmatæ, vt postea patebit. ideo sunt firmæ.

a ¶Pluraliter. ¶Quia frequenter idem.idest æterna beatitudo promissa est. b ¶Christo. ¶Abrahæ.

promissiones, & semini eius. Nõ dicit, & seminibus, quasi in [1] a multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc [2] autem dico testamentum † confirmatum a Deo, * quæ post [3]

¶A promissione facta Abrahæ. a ¶Non infirmat promissionem lex, sed quod futura, & quando futura significat.

b quadringentos, & triginta annos facta est lex, nõn irritũ fa- [4]

a ¶Ex operibus legis. [5]

cit ad euacuandas promissiones. Nam si ex lege hæreditas, [6]

a ¶Excluditur promissio, & frustratur Abraham. b ¶De quo non est dubium quin habeat. c ¶Per fidem. [7]

iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionẽ [8]

a ¶Vel vt faceret transgredi, vt optaretur medicus. [9]
¶Vel vt timore cessarent transgredi, vt quandoque idem facerent voluntate. [10]

c d donauit deus. Quid igitur lex? Propter transgressionẽ posita [11]

a ¶Et ideo non iam tenenda est. b ¶De quo. c ¶Deus. ¶Quod per eum benedicerentur omnes gentes, contra quem facit, qui legem reducit. [12] [13]

e est, donec veniret semẽ, cui repromiserat, ordinata p angẹ- [14]

A multis vellet intelligi, sed in semine, sicut qui de vno vult intelligi, vt illud vnũ est Christus. dicit apostolus. Non enim potest inueniri alius, qui omnes gentes benedixerit.

Augu. libr. q. Exod. q. 45.

a *Hoc autem di.* Hoc promisit deus Abrahæ, hoc aũt testamentũ confirmatum per iuramenta dico, & affirmo, q lex non facit irritum, de qua non esset hoc putandum, quia data est tantum ad tempus, quia post multũ tempus a promissione facta Abrahæ, lex data est. de qua si esset benedictio, homines illius temporis Abrahã Isaac, & Iacob, non eam habuissent.

** ante comprobatum.* ** erga Christum.* *† vt abroget.*

b *Lex non fa. ir.* id est, falsum, quod faceret, si per eam daretur benedictio. Promissio enim illa non dixit, quòd per legẽ, sed per semen. Quod si per legẽ, benedictio, frustra semini promisit, & frustra semen ipsum venit. B Lex non facit irritũ, quod iã valeret ad euacuandam promissionem, q esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nã si ex lege datur hæreditas, i. æterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit cõsequẽs) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abrahæ, de quo cõstat, q, sine lege fuit, dedit deus per repromissionem, id est, per Christum sæpe promissum.

c *Quid igi. lex?* Aug. in lib. retractationũ. Olim cum exponerem hoc capitulum, ita distinguẽdũ putaui, vt interrogatio esset: Quid igitur? Ac deinde esset responsio: Lex pp trans. &c. Quod quidem non abhorret a vero, sed melior mihi vr ista distinctio, vt interrogatio sit. Quid igitur lex? Et inferat responsio pp trans. &c. Q. quandoquidem lex non est ad iustitiam, vel ad beatitudinem, quæ ergo est eius vtilitas? Cur a deo data? Deinde ne frustra videatur data, cur data sit, explanat di. Lex posita est in medio propter trans. &c.

Aug. libr. 3. de Trini. c. 11.

d *Propter trans. po. est lex.* Posita est i medio, inter promissionẽ, & semen, cui facta est promissio, i. inter Abrahã, & Christum, vt populũ dei erudiret sub timore dei, vt dign⁹ fieret excipere pmissionẽ, q est Christus. Vel propter trãsgressiones, i. vt homo superbe, de suis virib. fidens acciperet præcepta in quib. deficiens, & factus præuaricator liberatorẽ saluatoremque requireret. Data est ergo lex ad domandã hominis superbiam, eiusque prodendam infirmitatem. Data est ẽt duris in flagellum. Data est etiam in signum futurorũ, vt futura figuris attestaretur. Ecce quatuor causas datę legis breuiter distinctas, quæ in epistola ad Romanos plenius explicantur. vbi dicitur, Lex subintrauit, &c.

Quatuor causæ legis datæ.

e *Ordinata per angel.* Lex dico ordinata per angelos, i. Moysen, & alios ministros dei, vel ministerio angelorũ hominibus data, in quibus angelus erat vtiq; pater, & filius, & spiritussanctus. Aliquando sine vlla distinctione personæ deus p illos figurabatur. Et nota, q non ait data, sed ordinata, quasi ordinabiliter data inter tempus naturalis legis. de qua conuicti sunt, quòd iuuare non potuit, & tempus gratiæ antequam de lege conuincendi erant, qui ergo nunc eam reducit, contra ordinem angelorum facit.

Quare lex nõ antea data, vel Christus venerit.

C Magno dei consilio factũ est, vt post hominis casum ilico lex non daret, vel dei filius mitteret. Nisi enim hominis superbia prius experiretur arbitrij sui libertati sufficientiã arrogaret,

D rogaret, & legem superflue datã, & dei filiũ frustra venisse iudicaret. Item nisi prius lex scripta daretur, per quã q̃d posset probaret, Christi aduentum superfluũ iudicaret. Ne igit homo d trahendi, vel murmurandi occasionem haberet, reliquit eũ deus pri⁹ in libertate arbitrij, in lege naturali, vt sic vires naturæ suæ cognosceret. vbi cũ deficeret videns sibi liberum arbitriũ, non sufficere ad iustitiam nec sic se humiliauit ad poscẽdam gratiã. sed superbe legẽ scriptam legi naturę adiunctam sibi sufficere putans clamabat: Non deest, qui impleat, sed deest, q iubeat. Vt igitur, & de ipsa conuinceretur antequã filium mitteret legẽ dedit, quæ partim morbũ detexit, non consumpsit. Qua data inualuit morbus, & aucta est infirmitas, nõ legis, sed naturæ vitio, & diaboli instantia, vt ita cognita vtriusque legis insufficiẽtia, E & sua infirmitate clamaret ad medicũ, & q̃reret gratię auxiliũ, & ita factum est. Multiplicatis. n. infirmitatib postea accelerauerunt ad medicũ, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, q ad vulneratũ, q inciderat in latrones appropiauit, atq; vulnera eius alligauit, quẽ sacerdos, & Leuita immisericorditer præterierant. i. lex vetus, & sacerdotiũ, quia lex neminẽ ad perfectũ ducit. Hic est Elisęus, ille qui misit baculũ ad suscitandũ filium Sunamitis, per quẽ cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisæus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic ẽt est angelus ille in cuius descẽsu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalib. sedib. venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secũdum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris. Secũdum desperatio curationis. tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec quærebat remedium. Vt autem lex subintrauit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & cœperunt ægri poscere remedium. Sed p opera legis vbi non est salus, sanari volentes, quod quærebãt inuenire nequibant. Tandẽ considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursum loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratũ appropiauit, angelus magni consilij ad piscinam descendit. Elisæus ad suscitandũ mortuũ accessit, i. summi regis filius de cõsessu patris ad tolerandam mortem passionis, de æqualitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine cœli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiã, proposuit misericordiã, pmisit veniam, & ita rupto silentio cęperunt ægri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remeF dium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarẽtur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futuræ immortalitatis felicitate nihil vltra restabit petẽdum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

Luc. 10. f. *Hebr 7 c.* *4. Reg 4. f.* *Iohan. 5. a.* *Sapien. 18. c.* *Silentium triplex.*

a In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et semini eius. *scilicet Christo, in quo impletæ sunt, & non in alio. ideo dicitur semini in singulari.*

2 Hoc autem dico testament. conf. *idest, promissiones illæ per modum testamenti sunt confirmatæ, quia iuramento diuino.*

3 Quę post qua. & tri. an. *Construenda est sic litera: Lex q̃ post quadringentos, & triginta annos a tẽpore promissionis factę Abrahę.*

4 Facta est. *idest, data in monte Sinai.*

5 Non irritum fa. &c. *i. nõ euacuat promissionem Abrahæ factã quasi irritam, quod tamen faceret, si daretur ex lege. ideo subditur.*

6 Nam si ex lege hæ. *supple datur.*

7 Iam non ex promis. *quia datur ex alia causa.*

8 Abrahæ autem per. re. *firmam.*

9 Donauit de. *ergo non ex lege.*

10 Quid igi. lex. *Hic consequenter apostolus respõdet tacitæ q̃oni. Ex hoc enim, quòd apostolus dixit, quod ex lege non est iustitia, nec benedictio, nec hæreditatis consecutio, sed per fidem, quæ fuit etiam in patribus ante legem, ideo posset aliquis quærere, ad quid lex Mosaica fuit data, quia videtur hoc fuisse frustra, et hoc est, quod dicitur.* Quid igitur lex, *idest, ad quid fuit vtilis?*

11 Propter trans. *Hic respondet ad quæstionem, ostendens triplicẽ legis vtilitatem. Prima est. Punitio peccatorum, quia in lege determinantur certę, & graues pœnæ pro determinatis peccatis, quarum terrore cohibebantur homines a peccatis vsque ad tempus legis euangelicæ, quæ est lex amoris, & hoc est, quod dicitur;* Propter transgres. *scilicet puniendam, & reprimendam.*

12 Posita est lex do. veni. *i. Christus, de semine Abrahæ.* 13 Cui repromis. *i. in quo complendæ erant promissiones diuinæ. Consequenter redit apostolus ad ostendendum qualiter sit lex data, di.*

14 Ordinata per ange. *Nõ enim fuit data immediate a deo, sed p ange-*

Digitized by Google

a *In ma.* In potestate Christi, vt staret dum vellet, vel cessa A ret, ergo contra eum facitis, qui destruxit.

Vel, *in ma. me.* Et quia mediator est inter duo extrema, videretur, vel ꝙ Christus non esset deus, vel ꝙ duo dii essent. Ad quod respōdet, & si mediator non est vnius, sed duarum extremitatum, tamen est de⁹ vnus cum deo patre per diuinam naturam, cui mediat per humanam.

b *Media.* Lex quam habet mediator, Iudæorū tantum est, sed tamen ipse mediator non est tantum vnius populi, id est, Iudæorū, qui legem habuerunt; sed & Gentiliū, ideo non quæratis legem, vt habeatis mediatorem. Mediator non est vnius, sed ta- B men est vnus, sufficiēs ad omnes reconciliādos deo, quia deus, & ideo aliud non adiungatis.

† De pœ. dist. 3. c. totam.

† ad Christ.

Christus quomodo mediator.

Med. au. v. Aug. Sed duorū, quia duos populos discordes pacificauit in se lapide angulari, hinc numerum duorū, inde ritus legis auferens, per q̄ discordabant, condens duos in se. Sed sm̄ istos Christus non est arbiter duorum, qui inducti in legem de duobus fecerunt vnum populum, & vnius populi nullus est mediator. *Deus autem vnus est.* Hoc dicit, ne Christum, (qui secundum, quod homo mediator est) prædicando deum vni deo contrarium prædicare uideretur, quia ipse homo iuxta, quod deus cum patre vnus est, pater enim & filius vnus est deus.

Augu. Si filius dei in naturali æqualitate patris maneret, nec se exinaniret formā serui accipiēs, nō esset mediator dei & hominū, q̄a ipsa trinitas vnus deus est eadē in tribus, s. in patre, & filio, & spiritusancto deitatis æternitate, & æqualitate constante. Si ergo Christus vnam tm̄ habet naturā, vnde medius erit? quia nisi talem dederis inter deum, & homines, qui ita sit medius, vt deus sit propter diuinitatem, & homo propter humanitatis naturam, quō humana, reconciliētur diuinis non ostendis. Nam ipse veniens prius in seipso humana diuinis sociauit per vtriusque naturæ communionē, in vna eademq; persona, deinde oēs fideles patri reconciliauit deo, dū sanati sunt ab impietate superbiæ quicunq; C humilitatē Chr̄i credēdo dilexerūt, & diligēdo imitati sunt.

c *Lex ergo ad.* Quandoquidem lex est propter transgressionem, ergo est contra promissa, vt per eam impleatur aliter quam promissum est. Non quia ex lege non est vita, idest, æterna beatitudo, quia si inde esset vita tunc, & iustitia, sed nō est ex ea iustitia. Et hoc est.

D Aug. in ps. 70. & 81.

¶ Qui deus, & homo inter deum, & hominem.

a los in manu mediatoris. Mediator autē vnius nō est, deus 1

a ¶ Non est inimica promissionis, sed confirmat eam.

b 2

c aūt vnus est. Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim 3

a ¶ Non solum ex opinione. b ¶ Sed cum hoc non sit, potius condemnat, & sub peccato concludit. 4

data esset lex, q̄ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia. 5 6

a ¶ idest, lex manens, & scripta, vel quæ non dat spiritum viuificantem. ¶ Sed tantum est scriptura. b ¶ Cur ergo data. c Lex data est, vt gratia quæreretur.

† Sed cōclusit scriptura omnia sub peccato, vt ꝓmissiō † ex 7

d Ideo deus sic disposuit, vt homines nota sua, & legis infirmitate accelerarent ad gratiam, & credendo promissa consequerentur. Lex conclusit sub peccato, sed tamen fuit vtilis. 8 9

fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autē, qua veni- 10

e a Onera legis, vel inuiti. b Non liberi, sed serui.

f c Quasi in ergastulis seruire coacti. 11

ret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eā fidē, q̄ re- 12

g a Quia occulta in antiquis. b Quia lex custodiebat ad fidem, Itaque. 13

h c Pueros ab illicitis reprimens, & ad recta dirigens timore pœnarum. 14

i uelāda erat Itaq; lex pædagogus noster fuit in Chr̄o Iesu, 15

k a Quandiu fuimus rudes, lex erat pædagogus. 16

l b Mox, vel in hac vita hoc bonum habemus, & maius in futuro. 17

m vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam nō sumus sub 18

d *Sed conclu. scri.* Iudæos omnino clausit sub peccati dominio lex ipsa, Vel ostendit omnes homines clausos sub peccato. *Sed conclu. scri.* Idem quod ad Romanos: *Conclusit deus omnia in iniustitia, vt omnium misereatur.* Notis peccatis per legem conclusi sunt, vt se excusare non possint, sed quærant misericordiam. *Sed conclusit scriptu. &c.* idest, ostendit homines cōclusos esse sub peccato. Data est enim lex, non vt peccatū auferret, sed vt sub peccato omnia conclusa ostēderet. Data est, vt ægrum de morbo conuinceret, qui sibi sanus videbatur, vt peccata demonstrarentur, non auferrent. Data est, vt inueniret se homo, non vt morbus sanaret, sed in præuaricatione morbo crescēte medicus requireret. Qui ergo negat ęgritudinē suā, superfluū iudicat Saluatorē, ergo & in natura nostra creatorē laudemus, & propter vitium, quod nobis inflictum est, Saluatorem quæramus.

Aug. ser. 3. & 13. de verb. apost. & lib. 1. de baptis.

tex.

E

✠ Chrysost. Nam quoniam Iudæi ne sentiebant quidē sua peccata, non sentientes autem, nec desiderabant remissionem, dedit legem, quæ proderet vulnera, quo medicum requirerent. Quod enim dixit, conclusit, perinde valet ac si dixisset, coarguit, & coargutos continuit in metu.

e *Prius quam.* (Quod ergo post.)

f *Veniret fides.* Spontanea, quā nullum meritum aduocauit.

g *Custodiebamur.* Non liberi, serui.

h *Conclusi.* Vt sic assueti, duceremur.

i *In eam.* idest, tam bonam fidem.

k *Quæ.* Tempore Christi erat.

l *Reuelanda.* Vbi multa aperta sunt, quæ prius obscura. Ecce honor legis, quia custodiuit, vt pædagogus, sed hoc non magnum est, quia puerorum est, non adultorum.

m *Pædagogus noster fuit in Christo Iesu.* Institutione Christi, q̄ iō instituit, vt sic veniētes ad fidem quasi pueri ad perfectionem

Aug. li. contra faustum.

Aug. serm. 13 de ver. apost. F

NICOLAVS DE LYRA.

angelū, vt habetur Act. 7. e. de Moyse. Hic est, qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, quia tamen ille angelus in persona dei loquebatur, frequenter nominatur deus in Exodo.

1 *In manu mediato.* Idest, in potestate Christi ad imitandnm eā pro voluntate sua tanquam dominus eius. Vnde dicitur Matth. 12. a. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.

2 *Mediator autem vnius non.* Sed duorum extremorum, quæ cōiungit. Est enim Christus mediator dei, & hominum reconciliās homines deo patri. Sed quia vnum extremum est simpliciter indiuisibile, scilicet deus, ideo subditur.

3 *Deus autem vnus est.* Homines autem multi faciunt tamen vnum extremum per vnitatem fidei. 4 *Lex ergo aduersus promissa dei.* Hic ponitur secunda vtilitas, quæ est hominum cōclusio sub peccato, quia lex peccatum ostendebat, nec tñ gratiā iustificantem conferebat, & sic homines mouebantur ad desiderādum aduentum Christi per quem erant iustificandi. Dicit ergo apostolus interrogatiue: *Lex ergo aduersus promissa dei?* q. d. Non, quia sic deus irritaret seipsum. Nec valet, si obiiciatur de lege noua a deo data, quæ tamen euacuat veterem, quia non sic euacuatur per nouā, quin maneat in meliori, s. in figurata, quæ melior est ipsa figura. sic autem non est in proposito, quia dei promissa de iustificatione, & hæreditatis consecutione non figurabant legem, sed magis econuerso, quia lex figurabat impletionem promissionum.

5 *Si enim data esset lex, quæ posset, &c.* Iustitia infusa, quæ facit dignum vita æterna. 6 *Vere ex lege esset iustitia.* Et non ex ꝓmissione Abrahæ facta, & sic per legem esset irritata.

7 *Sed conc. scr.* id est, lex Moysi, quæ est lex scripta. 8 *Om. sub pec.* Inquantum peccatum ostendebat, nec mundabat.

9 *Vt promissio.* De iustificatione, & per consequens de hæreditatis consecutione.

10 *Ex fide Iesu Christi.* idest, per fidem eius.

11 *Daretur creden.* Fide formata, quæ tendere facit in deum.

12 *Prius autem.* Hic ponitur tertia vtilitas, quæ est introductio hominum ad fidem Christi, ad quam lex vetus fuit quædam dispositio, inquantum lex illa fuit figura nouæ legis, & totus ille status noui testamenti fuit figuratiuus. 1. Cor. 10. c. *Omnia in figura contingebant illis.* Figura vero ducit, licet imperfecte in cognitionem rei figuratæ. Et hoc est, quod dicit: *Prius autem, quam veniret fides.* scilicet reuelata, & explicita in euangelio.

13 *Sub lege custodiebamur.* scilicet, per cultum vnius veri dei.

14 *Conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Est enim eadem fides in nouo, & veteri testamento, sed in veteri erat implicita, et figuris, velata, in nouo vero est explicita, & reuelata. Ex quo concludit. 15 *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo.* Idest, disponens ad Christum, sicut pædagogus disponit puerum ad virtutem tempore futuro habendam, ideo subditur.

16 *Vt ex fide.* scilicet, reuelata.

17 *Iustificemur.* iustitia infusa.

18 *Iam non sumus sub pædagogo.* idest, sub obseruationib. legalibus, sicut puer adueniente ætate adulta iam non est sub pædagogi disciplina, sed superioris doctrina. Et eadem ratione aduenīte euangelio cessant legalia, & sicut in naturalibus cessat dispositio ad introductionem formæ, ideo subdit apostolus.

Digitized by Google

A nem, iustificemur. Vel in Christo, idest, in exequendis præceptis Christi.

a *Omnes filii dei estis per fidem.* Nos Iudæi tempore fidei pędagogũ deseruimus, quia oēs vos Gentiles, qui non habuistis legem, estis filij. Quod ergo uestro exēplo deseruimus, vos accep itis? Quasi diceret: Non debetis hoc facere.

✻ Chrysosto. Papè quāta fidei vis. Prius ostendit, quod fides redderet filios patriarchę; Scitote, inquiens qui ex fide sunt, hos esse filios Abrahæ. Nūc vero demōstrat eosdē esse filios dei.

B Omnes enim estis filij dei, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

b *In Christo Iesu.* in stitutione Christi, & ad similitudinem mortis eius.

c *Quicunque enim in Christo baptizati estis.* ✻ Hierony. Filiũ dei induti, & toti eius membra effecti, filii dei sitis necesse est, vt quid ergo vobis lex, quę seruis, & peccatoribus data est, quibus per baptismum peccata remissa sunt?

d *Induistis.* Idest conformes ei facti estis, quod est vobis honor, & contra æstus protectio. Quod autem Christus indumentum sit, alibi Apostolus aperit dicens: Induite vos dominum nostrum Iesum Christum.

C Aug. de baptismo. Induunt autem homines Christũ: Aliquan- qñ vsque ad perceptionē sacramenti. Aliqñ etiam vsque ad vitæ sanctificationem. Et illud primum bonis, & malis est commune. Hoc alterum vero proprium est bonorum.

D

e *Nō est Iu. nec Gr.* Theoph. Vnusquisque baptismate ablutorũ natiuitatis reiecit formas, & ꝓprietates, vnā autem figuram, & formā omnes assumpserunt, nō angeli, sed ipsius domini, in seipsis ostendentes Christũ, perinde ac vnũ sumus omnes in Christo Iesu, hoc est, quatenus vnā Christi formā impositam nobis habemus, vel quatenus etiam vnum corpus sumus, vnum caput, videlicet ipsum, habentes.

E

f *Ergo Abra. se. estis.* Hieronym. supra. Semen Abrahæ, dictus est Christus, vbi legitur, ꝙ promissiones dictæ sunt Abrahæ, & semini eius. Hic autem semen Abrahæ dicti sunt filii Christi, idest, omnes credentes. Verum quoties Christ⁹ nominatur semen Abrahæ corporaliter, sentiendum est, ꝙ ex eius stirpe generetur: Quoties autem nos, qui credim⁹ in eum dicimur semen Abrahæ, tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus.

✻ Hieron. Si omnes vnum corpus estis Christi, Abrahę semen estis, & veri hæredes, non ex carnali semine, sed ex diuina promissione generati.

† Roman 6. a. de con. dist. 4. c quomodo. in fine. † 19. quæst. 2. in prin. De coniu. serno. c. i.

August. 12. de trin. c. 6.

L. 5. de serm. de mul. for.

† eo quod credidistis.

Au tra. 109. in Io.

---

a ¶ Idest, coactione, quæ non est necessaria liberis. b ¶ Entes. ¶ Vnum, & idem cum eo, non natura, sed charitatis copula.

a pædagogo. Omnes enim filii dei estis † per fidē in Christo 1

a ¶ Per fidem estis in Christo. inde, Quicunque, i. cuiuscunque conditionis, vel sexus.

b Iesu. † Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christũ 2

c a ¶ In quo Christo, idest, in cuius fide. ¶ Propter nihil horum aliquid dignior est, ideo nemo Iudaizaret, quasi per hoc fit dignior.

d induistis. † Non est Iudæus, neque Grecus, non seruus, neq;

e ¶ Nihil horum est in Christo. quia, Omnes vos Gentiles.

liber, non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vos 3

¶ Non differentes in aliquo. ¶ Q. vos estis in Christo. a ¶ idest iusti per fidem, sicut fuit Abraham, & si semen Abrahæ estis, quid ergo plus Iudæis estis nihil.

f vnum estis in Christo Iesu. Si autē vos Christi, ergo Abra- 4

a ¶ idest secundum fidem Christi repromissi, non secundum carnales obseruantias. b ¶ Dico vos semen Abrahæ estis, & ideo. ¶ Regni.

hæ semen estis, secundum promissionem hæredes. 5 6

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnes enim filii dei est.* Adoptiui per fidē charitate formatā.

2 *Quicunq. in. &c.* i. ei conformes facti estis, & sic nō estis in statu puerili imperfecto, sed perfecto quātum ad gratiā, & virtutē. Nec in hoc est distinctio rōne nationis, conditionis, aut sexus, iō subdit: *Non est Iu. ne. Græc. non ser. neq. lib. non est mas. neq. fœm.*

3 *Omnes enim vos vnum estis.* idest incorporati sibi per fidem.

4 *Et Abrahæ se. estis.* Sicut Christus est semen eius.

5 *Secundum promissi.* tibi factam.

6 *Hære.* regni cælestis. In promissione enim Abrahæ facta de promissionis terra intelligitur principaliter terra viuentium promissa, prout Gen. 15. plenius declaraui.

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicitur in postilla. *Lex autem non est ex fide.*

Quod hic dicit apostolus, Lex aũt non est ex fide, non vr̃ recte exponendũ ꝑ hoc, qđ in veteri le. non fuerũt data ꝑcepta de credendis, vt in postil. dr̃. Nā in le. ve. manifeste dantur præcepta de credēdis, vt cũ dr̃ Deut. 6. a. *Audi Israel deus tuus vnus est.* In quo ꝑcepto dei vnitas expresse ꝑcipitur credenda. Similiter ibidē trinitas apud vere intelligētes implicite credenda ꝑcipitur. Similiter cũ dr̃ Deu. 18. c. *Prophetā suscitabo.* qđ intelligitur ad literam de Chr̃o, vt dictũ est in ꝑced. addit. ibi subiungitur. Ipsũ audite i. credite. in quo manifeste mandatur, ꝙ credatur Chr̃o tūc venturo, & hoc est qđ dr̃ in euang. Ioā. 5. g. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.* q. d. Moyses mādauit, vt credatis mihi, qđ verificatur ex ꝑdicta auctoritate, & sic manifestũ est, ꝙ in le. ve. fuerant data ꝑcepta de credēdis. Nec valet dicere, ꝙ fides antiquorũ nō erat explicita, qa fides implicita manifestũ est, ꝙ est fides, & iō cũ dr̃. Iustus ex fide viuit, intelligēdũ est de fide simpliciter sumpta, siue explicita, siue implicita, ꝑut cōgruit diuersis ꝑsonis, & tpib⁹. Vñ verba apostoli in hoc loco sic vñr intelligēda. Vult. n. apostolus ꝓbare, ꝙ in le. ve. s. in operib. vete. le. nemo iustificatur apud deũ, qđ intelligitur de iustitia qua hō est dignus vita æterna. Qđ ꝓbat ex hoc, qđ Abacuch dicit, *iustus ex fide viuit.* non addēs, nec assignās aliqđ opus exteri⁹ factũ. Ex quo patet, ꝙ iustitia iustificās est ex sola fide, s. formata, ēt sine aliquo opere exteriori. Sed in lege vr̃ attribui vita nō fidei, sed factis, vt cũ dr̃. Qui fecerit ea, viuet in illis, qđ intelligitur qualitercunque ēt faciat sine fide, & hoc est, qđ dicit apostolus. *Lex aũt nō est ex fide.* i. nō ꝓmittit vitā ex fide, sed ex operib. legis. Qđ vr̃ cōtra ꝑdictā auctoritatē Abacuch. Ad q̃ contrarietatē tollendā oportet dicere, ꝙ Abacuch loquitur de vita æterna, q̃ est vita simpliciter, q̃ hr̃ ꝑ fidē formatam ēt sine extrinsecis operib. & hoc sonant verba cũ dicit: Iustus ex fide sua viuit. Alia vero auctoritas loquitur de vita ſm quid, s. de euasione a lapidatione seu occisione, vel aliquid hmōi, q̃ in lege dabantur transgressorib⁹, & ideo non dicit: Qui fecerit ea, viuet simpliciter, sed viuet in illis, s. erit securus a morte comminata in illis ꝑceptis. Vnde ex prædictis duabus auctoritatibus ad inuicē consideratis probat notabiliter suum propositum, vt dictum est.

Sed circa ꝑdicta non vr̃ ꝑtermittenda qđā auctoritas thalmudica, q̃ manifeste consonat dictis apostoli supra dictis, q̃ hr̃ in libro, q̃ dr̃ Macoth, vbi quidā doctor nomine rabi Cāblai ponit, ꝙ sexcenta, & tredecim ꝑcepta data sunt Moysi, qđ intelligitur numerando ſm eos omnia præcepta, q̃ in Pentateucho continētur tam affirmatiua, q̃ negatiua, & addit vltra: Venit Dauid, & constituit omnia præcepta super ps. 14. a. *Dñe quis ha. in ta. r.* & subditur, *Qui ingr. si. ma. & ope. iu. &c.* in quo ps. 11. conditiones numerantur, q̃ ſm ꝑdictũ doctorē requiruntur, & sufficiunt ad illũ qui habitare habet in tabernaculo dei, s. in vita beata, consequēter dicit ille doctor: Venit Isa. & constituit ea, s. illa præcepta Mosaica oīa super sex, di. *Isa.* 33. e. *Ambulans in iustitiis, & loquens æquitates.* & subdit, *Ipse excelsa habitabit.* in qua auctoritate ponuntur sex conditiones, q̃ requiruntur, & sufficiunt ad habitandũ in excelsis, i. in cælestib. Cōsequenter dicit ille doctor, Venit Michæas, & cōstituit ea, s. ꝑdicta ꝑcepta super trib. di Mich. 6. c. *Homo qđ est bonũ tibi, & quod deus petit a te, nisi facere iudiciũ, & diligere misericordiā, & honeste ambulare cũ Deo tuo.* in quib. tribus Michæas reduxit omnia præcepta supra dicta. Consequenter ille doctor dicit: Rursus Isaias cōstituit omnia ꝑcepta in duob. di. *Isa.* 56. a. *Custodite iudiciũ, & facite iustitiā, quia propinqua est salus nostra, vt appareat.* Et sic in illis duob. ſm eum concluduntur oīa ad salutē pertinentia. Consequenter dicit ille doctor: Venit Abacuc, & constituit ea super vnũ tm̃. Abac. 2. a. *Iustus ex fide sua viuet.* patet ergo ex dictis isti⁹ doctoris a primo ad vltimũ cōsideratis, ꝙ omnia præcepta Mosaicæ legis in sola fide consistunt, sic ꝙ habens rectam fidē, s. formatā viuet, s. vita æterna, ēt sine operibus exterioribus, quæ in lege Mosaica præcipiuntur. Quod valde cōsonat sententiæ Apostoli, licet forte ille, qui dixit, non plene intelligeret verba sua propria. Contingit enim sæpe aliquos prophetare nescientes, vt patet de Caipha.

Replica. In c. 3. epistolæ ad Galathas, vbi dr̃. *Lex non est ex fide.* postil. dicit fidē esse credendorũ, lex aũt est factorum. iō dicit in ve. l. non fuisse data ꝑcepta de credendis, sed solum de agendis. Bur. obiicit per hoc, quod dicit: *Audi Israel deus tuus vnus est:* Qđ est manifestũ ꝑceptũ de vnitate dei credenda. Oppositũ aũt huius assumpti ōndit Burg. supr. Exo. 2. in magna digressione, q̃ fecit contra Iudæos, asserentes, ꝙ primum ꝑceptum est de credenda vnitate dei, cum dicitur: *Ego dñs deus tuus.* Contra quos, sicut dicit Bur. nō oportuit dare aliquod ꝑceptũ de hoc, qđ est credere deũ, vel credere deo, cũ hoc supponebatur ad ꝑcepta decalogi tanq̃ per se notũ ei, qui hēt fidē, & ideo non indiget promulgatione accepta infusione fidei, vt prima 2. q. c. art. 4. in respōsione primi argumenti. Et de hoc intelligitur illud ad Heb. 11. b. *Accedentem ad de. opor. cre. &c.* vnde manifestũ est in hoc, quod dicitur, *Dñs deus tuus est vnus.* nihil ꝑcipit eis. sed solũ intimatur qs est, qui loquebatur, s. do. De. &c. Hæc omnia Burg. vnde patet, quod contradicit sibipsi, & fortassis odiũ quo ferebatur in postillatorem, non sinebat. cum hic, & alibi contradictionem euitare.

Digitized by Google

CAP. IIII.

A a Dico autem quanto. Modo vos Gentiles & nos Iudęi sumus Christi,& semen Abrahæ & hæredes. sed olim nos Iudęi sub lege sicut hęres futurus,& à patre substitutus. Ecce iterum quare lex non est tenenda.

* Chrysostomus. Paruulum hic non ętate dicit, sed animo, significãs quod Deus initio voluerit ista largiri: verum vt vidit nos adhuc pueriliter esse affectu, passus est sub elementis mundi agere, hoc est, sub neomenijs & Sabbathis. Nam hi dies nobis lunæ solisque cursu redeunt.

b *Sub tutoribus & actoribus est.* * Hieronymus. Quia dominatũ quondam sacerdotes & principes exercebant, quos tutores & actores appellat. Modo autem non dominari, sed formam pręberere iubentur: quia sacerdotale genus sumus, & omnia communiter habemus, quamuis per illos percipiamus sacramenta.

† 24.3.c.quidam.ver.ebionę.

B

c *Vsque ad p.* Postquam enim adultus, libertatem sui & suorum habet. Alioquin iure exhæredatur. Lex fuit pædagogus, quia timore compressit & præceptis Dei seruire coegit: Fuit tutor & actor Iudęis, quos Deus hæredes instituit, dum paruuli cognitione Dei & viribus resistendi peccatis. Quo tempore erãt etiam serui legalibus pęnis a malis territi, promissionibus incitati, nec sui dominabantur, sed vitia, nec suorum, idest, hęreditatis ęternæ, cum horum tamen essent domini à Deo instituti. His fuit lex tutoris loco, dũ contra malignorum spirituum impugnationes, & Gentilium persuasiones, quia ad idololatriam traherent, illos defendebat, admonendo, increpando, aliquando puniendo. Aeterna bona illis conseruauit, quoniam ex illis multos Christus ab inferno liberauit. Fuit actor, quia causam eorũ apud Deum egit, dum per sacrificia & expiationem Deũ eis placauit. & hoc vsque ad tempus præfinitum, idest, vsque ad aduentũ Christi in quo constituit Deus, vt perfecti & liberi fierent, & hęreditatem obtinerent, alioquin exhæreditarentur.

Augus. trac. 19 & 105. in Ioan.

d *Sub ele.* Ambros. In elementis neomenias, idest lunares dies, & sabbatum significat, non quod in elementis sperarent vt pagani, sed in his Deum venerabantur.

e *Mundi.* Augustin. Quia lex non celestia sed terrena promittebat, vel transitoria, vt mundus. Vel in elementis sunt neomeniæ.i.lunares dies & sabbatum.

f *Vt pleni. temporis.* i. postquam totum spacium illud fuit adimpletum, quo lex durare debuit, tunc misit Deus. *Plenitudo temporis.* Sciebat quando venire deberet, vel etiam pati, &c. Non est enim hora eius vel nostra, nisi voluntas eius. Ante tamen longa series præconum præmittenda erat.

Aug. lib. 4. de trini. cap. 19. & 20.

g *Misit Deus filium.* Vñ, *Ego inquit à patre exiui, & veni in hunc mundum.* Et tamen de illo dicit euangelista Ioãnes, *In mundo erat, & mundus per ipsum fa. est, & mundus eum non co.* Deinde cõiungit, *In propria venit.* Illuc ergo missus est, vbi erat. Vnde & illud propheta dicit. *Cęlum & terram ego impleo.* Quærendum est ergo, quomodo intelligatur ista missio. Si tamen sobrie de Dei filio, quæ digna sunt opinemur. Ideo missum intelligere debemus, quia ex illo incomprę hensibili inenarrabilique secreto maiestatis profundæ dedit se comprehendendum mentibus nostris Dei verbum, non solum cum se exinaniret, sed etiam cum habitaret in nobis, sicut scriptũ est. *Quoniam inhabi. in illis.*

Ioan. 16. f. & 1. a.

C

D

Aug. lib. 2. de Trinit. cap. 5. & 7. Hieron. 23. a. In psal. 21. & tract. 3. in Io.

CAPVT IIII.

a ¹ Dico autem quanto tempore hæres par-
[a Aetate. & scientia. Cognitur, nullum potestatem habet. b Quamuis.]
² uulus est, nihil differt à seruo, cum sit
[Futurus. a Qui eum contra hostes defendant.]
b ³ dominus omniũ, sed sub tutoribus & ⁴
[a Qui pro eo causas agant, & mores eius informent. b Determinatum.]
c ⁵ actoribus est, vsq; ad pręfinitum tem- ⁶
[a In quo liberias sui & suorum sibi datur. b Cognitione Dei & viribus. c Sub lege, quæ est prima institutio ad fidem & iustitiam]
d pus à patre, † Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis ⁷ ⁸
[a Tum territi minis, tum capti blanditijs. b Idest, postquam tempus præcedens adimpletum est, vel quia in eo pleniter spiritus dona dantur.]
e mundi eramus seruientes. At vbi † venit plenitudo tẽporis; ⁹ ¹⁰
[a Fecit visibilem hominibus. b Etiam. c Sub onere legis sicut sub alijs poenis.]
f g misit Deus filium factum ex muliere, factum sub lege, vt eos ¹¹ ¹²
[a Non ut ab ea expiaretur, sed ut ab ea liberaret, sicut à poenis. b Id est, bona quæ per gratiam dantur, per quæ sunt filij. Sicut pater capit nostra natura, ita ad suam nos adoptat.]
h i ¹³ qui sub lege erant redimeret, vt † adoptionem filiorum ¹⁴ ¹⁵

h *Ex mulie.* Vsus Hebræç locutionis, mulieres dicit non corruptas, sed fęminas.

2. Cor. 6. d.

† impletum fuit tempus.

* Theodoret. Notandum est quod illud, *misit*, coniunxit humanæ naturę susceptioni. Non enim dixit: misit eum vt nasceretur de muliere, vt diuinitatis missionem suspicemur: sed, natum ex muliere, hoc autem est œconomiæ seu dispensationis proprium.

† adoptionem.

E

* Haymo. Factum ex muliere, i. ex semine mulieris, opera Spũs sancti creatũ. Quidã volunt dicere *natum*, sed melius factum ex muliere propter hæreticos, qui dicunt, vt ingressus est virginẽ, statim exijt. factus est aũt sub lege, qđ octauo die circuncisus est, quadragesimo sunt pro eo legalia oblata munera, & hoc vt ostẽderet legẽ sanctã & iustã, & bonã, &c.

* Irenęus. Per hoc manifestũ est, quoniam oĩa quę precognita erant à patre, ordine, & tẽpore, & hora præcognita & apta perfecit Dñs noster. Diuiti enim & multæ voluntati patris deseruit, cum sit ipse saluator eorum quæ constituta sunt, vnigenitus patris, & Christus qui prædicatus est, &c.

lib. 3. c. 18. & 32.

i *Factum sub le.* Vt appareat circuncisus quasi filius Abrahę cui promissus erat, signum habẽs eius cui promissus fuerat. in quo impleta est circuncisio: & ideo signum iam cesset. Credidit enim Abraham se habiturum filium, in quo bene dicerentur omnes gentes. quod iam factum credimus.

K *Vt adopti. fi. r.* i. participes essemus diuinę gloriæ. Sicut. n. ipse natura participat, ita ad suam vidẽdã nos adoptat. Hinc enim adoptionẽ recipimus, q̃ ille vnicus Dei filius nõ dedignatus est participationẽ nostræ naturæ, factus ex muliere, vt non solum vnigenitus esset, sed etiam primogenitus in multis fratribus fieret. Adoptionẽ autẽ dicit, vt distincte intelligamus vnicum Dei filiũ. Nos n. beneficio & dignatione filij Dei sumus. ille natura est filius, q. a hoc est q̃d pater.

Aug. contra Faustũ. Vnicum. n. filiũ Deus habet quem genuit de substantia sua, Nos aũt non de substantia sua genuit. Creatura. n. ipsius sumus, quam nõ genuit, sed fecit. Et ideo vt fratres Christi secundũ nostrum modum faceret, adoptauit. Iste itaque modus quo nos Deus cũ iam essemus ab ipso nõ nati, sed cõditi & instituti, verbo suo & gratia sua genuit, vt filij ei9 essemus, adoptio vocat. vñ, *Dedit eis po. fi. Dei fi. &c.*

Ioan. 1. b

F

Recipe-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

Dico au. Postquam Apostolus declarauit cessationem legalium per rationem, hic cõsequenter idem facit per similitudinem. Et diuiditur in duas partes secundum duas similitudines. secunda ibi, *Dicite mihi.* Prima adhuc in duas, quia primo ponit & adaptat primam similitudinem, secundo arguit Galatharum ingratitudinem, ibi, *Sed tunc quidem.* Hæc autem prima similitudo accipitur ex humana consuetudine, qua filius tenetur seruire sicut seruus, quandiu paruulus est, factus autem adultus liberatur ab illis modis seruilibus, status autem legis, fuit quasi status puerilis, vt supra dictum est, ideo fuit ibi seruitus sub multis obseruantijs legalibus, à quibus liberamur in no. Te. in quo est status perfectionis viri perfecti. & hoc est quod dicitur. 1 *Dico au.* i. probo per similitudinem. 2 *Quan. t. & c. ni.* in statu vitæ & subiectionis modo. 3 *Cum s. d.* vt in potentia propinqua. 4 *Sed s. &c.* ipsum castigantibus & reprimentibus sicut seruum. 5 *Vsque.* i. vsque ad ætatem adultam. 6 *Ita. &.* scilicet, Iudæi. 7 *Cum.* i. in statu ve. Te. 8 *Sub e.* sub legalibus obseruantijs. Quæ dicuntur elementa. i. literæ, quia sicut in addiscendo puer incipit ab istis elementis, vt sciat ea nominare & distinguere, procedente vero tempore dimissa hac occupatione circa sciẽtias occupatur, ita legales obseruantiæ fuerunt quædam figuræ disponentes ad Christũ, vt dictum est. propter quod in eius aduentum sunt dimissę. ideo subditur. 9 *At v.* idest, tempus Christi in quo data est plenitudo spiritussancti. Vel aliter. 10 *Plenitu. tem.* id est, impletio temporis pręteriti à Deo patre diffiniti.

11 *Misit Deus.* quantum ad corpus sumptum de virgine.
12 *Factum sub lege.* quia voluit legalia seruare.
13 *Vt eos qui sub le.* legalibus obseruantijs obligati.
14 *Redimeret.* per suam passionem, per quam abstulit dictã obligationem. 15 *Vt adoptionem filiorum.* scilicet, Dei.

Re-

Digitized by Google

A

a *Recipere.* dixit, non acciperemus vt significaret nos hoc amisisse in Adam, ex quo mortales sumus.

b *Misit Deus.* Ambr. Vt enim probaremus adoptati esse à Deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filios, vt quia nos hoc non auderemus dicere infirmitate & indignitate nostra, suggerat vt audeamus dicere.

c *Spiritum fi.* Nota spiritum etiam esse filij. Et nota etiam hic trinitatem. Augus. super Io. Si forsitan aliquis quærat, vtrum & à filio procedat spiritussanctus. Filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater. Spiritus autem sanctus non est vnius eorũ spiritus, sed amborum. vnde dominus ait, *Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Et Apostolus ait hic, *Misit Deus spiritum fi. sui.* Et multa alia sunt testimonia, qui-

August. tract. 27. in Ioan.

† magis autẽ. Math. 10. c.

† rursum. ab. initio.

a Non solum nos Iudæi qui credimus filij, sed & vos Gentiles, quod probat effectus, quia misit.

a reciperemus. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiri-[1, 2]
a Quem etiam filius mittit. Qui probat vos esse filios. b Tam Iudæorum quam Gentilium. c Qui facit clamare, quod nunquam præsumeremus, nisi spiritus doceret. d Quia spiritus clamat in nobis, pater.

d tum filij sui in corda vestra clamantem, † abba pater. Itaque [3, 4]
a A tempore gratiæ. A tempore Christi. Aliquis nostrum qui in Christum credimus ut olim. b Ex dilectione seruiens. c In futuro. d Per operationem. Dei.

iam nõ est seruus, sed filius. quod si filius, & hęres † per Deũ. [5, 6]
a Modo filij, Sed. b Quando infideles. c Et ita erat aliqua excusatio. d Sui, sed opinione hominum.

f Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura nõ sunt [7, 8]
g a Cum aperta veritas. b Et ita grauius peccatis quam olim. c Quod non à uobis, sed potius gratia Dei approbati & amati.

dij, seruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, † imo [9, 10]
a A fide. b Vt ante conuersionem. c Quia instabili specie uariantur.

h cogniti estis à Deo, quomodo cõuertimini iterũ ad infirma [11, 12]
a Quia egent summa & stabili specie creatoris, vt possint esse quomodo sunt. b Idest legem initialem ad cultum Dei. c Q. non distat modo lex post Christum ab antiqua idololatria. d Vultis seruire elementis, & vere quia iam obser. di. Iudaico ritu vt Sabbata.

i k & egena elementa, quibus † denuo seruire vultis? Dies obser- [13, 14, 15, 16, 17]

D

cula quæ fiebant per diuinum Spiritum.

✽ Haymo. Clamantem, id est clamare nos facientem, *Abba pater*, subaudis, miserere mei. Abba Hebręum est, & Syrum, Pater Græcum & Latinum.

e *Abba pa.* Eleganter duo verba idem significantia posuit propter vniuersum populum, qui de Iudæis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, vt Hebręorum verbum ad Hebręos, Grecũ ad gentes pertineat. Vtriusque autem verbi eadem significatio ad eiusdẽ filij dei spiritusq; vnitatẽ.

f *Qui na. non sunt.* Ambrosius. Vnam Dei veri esse naturã ostendit, scilicet patris & filij & spiritussancti. Quid autem, est natura Deum esse nisi verum Deum esse. vnde alibi Apostolus, *Conuersi estis seruire Deo viuo & vero.*

† Rom. 8. c.

† Dei per Christum.

1. Pet. 2. d.

B

bus euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritussanctus. Nec ob aliud æstimo ipsum proprie vocari spiritũsanctum, quia cũ et si de singulis interrogemur, non possumus patrẽ & filiũ dicere, nisi spiritum, *quoniam spiritus est Deus.* Quod ergo cõiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui nõ est vnus eorum, sed in quo cõitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quòd etiam de filio procedat spiritussanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si.n. ab eo non procederet, nõ post resurrectionẽ, se repræsentans discipulis insufflasset, dicens, *Accipite spiritum sanctum.* Quid.n. aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritussanctus de ipso? Ad hoc et pertinet, quod ait de muliere fluxum patiente, *Tetigit me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse.* Nã virtutis nomine spiritumsanctum ex eo clarum est appellari, quod Marię angelus dixit, *Et virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et dominus promittens discipulis, ait, *Sedete hic donec induamini virtute ex alto.*

Ioan. 4. d.

Ioan. 20. f.

Mar. 5. e.

Luc. 1. d. Ibi. 24. g.

Spiritum fi. sui. Hic est virtus quæ *de illo exibat, & sanabat omnes.* Dicit tamen ipse filius à patre illum procedere, quia ad eum solet referre, & quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut alibi. *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* A quo habet filius, vt sit Deus, Est enim de Deo Deus, ab illo habet, vt & de illo procedat spiritussanctus.

Ioan. 7. b.

C

d *Clamantem.* Hier. Notandum quod clamor in scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, & intentionis magnitudo.

* Theod. Non ausi essemus orantes Deũ vocare Patrem, si non in filios adoptionis gratiã assequuti essemus. Est autẽ demonstratio cui contradici non põt. Videbant enim miracula

E

g *Immo cogni. estis.* Hoc genere locutionis frequenter vtitur scriptura. vnde, *Sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam,* idest vidisti me, vt viderem te. Cognoscit nos Deus, idest cognitionem sui nobis præstat. Non enim à nobis est, quod nouimus eum, ab æterno quidem nouit, sed tunc cognoscere dicitur, quando vt cognoscatur facit.

August. lib. de trinit. & vnitate Dei, c. 10. Psal. 62. a.

h *Infirm.* Vere lex: quia perfecte non iustificat.

✽ Chrysost. Infirma elementa vocat, & egena, quod nullam vim habeant ad bona proposita perducendi.

✽ August. Quæ infirma appellat, ex eo quod infirma & instabili specie variantur.

i *Egena.* quia quãtũ iuuat, nõ per se, sed respectu grãe facit. *Egena elementa.* dñr quia sui inuicẽ egẽt ad regẽdũ mundũ.

K *Dies.* Vt, hodie non est aliquid incipiendum.

August. Enchiridii cap. 79.

* Chrysost. Ex his clarum est, quod non solum circũcisionẽ eis prædicauerant illi, verũ ẽt dies festos, & neomenias.

* Augu. Vulgatissimus est enim error gẽtium iste, vt vel in agendis rebus, vel in expectandis euentibus vitę ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldęis, notatos dies, & menses & annos, & tempora obseruare velint.

Epistol. 119. cap. 9.

✽ August. Eos inculpat Apostolus, qui dicunt, Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur, vel proficiscar vt prospera cedant, quia positio ita se habet syderum, non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem, vel, agam, quia suscepit mẽsem. Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quisquam arbitretur, obseruatores temporum reprehendendos qui dicunt, Non proficiscar hodie, quia tempestas orta est, aut non nauigem, quia adhuc sunt hybernę reliquię. &c.

F

✠ Men-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Reciperemus.* per Christum qui est eius filius naturalis. Et hanc filiationem declarat consequenter per effectum dicens.

2 *Quoniam au. estis filii.* i. vt hæc filiatio monstraref. 3 *Misit Deus spi. filii sui.* i. spiritumsanctum. qui dicitur spiritus filij, sicut & patris eo quòd procedit ab vtroq;. 4 *In corda vestra clamantem.* per gratiæ infusionem. 5 *Clamantem.* i. clamare facientẽ per confessionem fidei. Romanorum. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Vel aliter.* Clamantem. idest per signum sensibile ostendentem, sicut Gen. 4. b. dicitur, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. In primitiua enim ecclesia baptizatis dabatur spiritussanctus in signo sensibili significante gratiam infusam menti, & per consequens filiationem adoptiuam, & paternitatem sibi correspondentem. 6 *Abba pater.* Confitendo Deum patrem. Et ponuntur hic duæ dictiones idem significantes, Prima Hebraica vel potius Syriaca, tamen ea communiter vtuntur Hebrei, quia lingua Syra & Hebræa sunt propinquæ. Secunda Græca, licet ea vtantur latini, ad significandum quod Deus pater conuersos de Iudaismo, & gentilitate ad fidem vniret in fidei confessione. Et ex dictis infert conclusionem, di. 7 *Itaque iam.* s. quicunque confitetur fideliter Deum patrẽ. 8 *Quod si filius.* Per adoptionẽ. 9 *Et hæres per Deum.* Ipsum adoptantẽ. filio.n. adoptiuo debetur aliqua pars hæreditatis secundum leges. 10 *Sed tunc quidem.* Hic arguit Galatharum ingratitudinem. Per filiationem.n. Dei adoptiuam erant liberati à seruitute legis vt prædictũ est, & ideo magna erat ingratitudo hanc seruitutẽ recipere tanquã Dei donum esset & insufficiens ad salutem, & erat maior ingratitudo in gentibus conuersis de idololatria, quia sic nõ erant nutriti in obseruantijs legalibus, sicut fuerant conuersi de Iudæis. ideo dicitur, *Sed tunc quidem.* s. ante conuersionem vestrã. 11 *Ignorantes Deum.* Verum. 12 *His qui natur.* Sed solum fictione hominum, cuiusmodi sunt idola. 13 *Seruie.* Colendo ipsa. 15 *Nunc au.* Post vestram conuersionem. 14 *Cum cogno.* De. per fidem. 15 *Immo cogni i estis à Deo.* Qui vocauit vos per suam gratiam. 16 *Quomodo conuertimini iterum ad infir. & egena elementa.* i. ad legales obseruantias, Quæ dicuntur elementa ratione prædicta & infirma & egena, quia non iustificabant, nec gratiam continebant, sicut faciunt sacramenta nouæ legis. Dicit autem, *Iterum.* non quia ante suam conuersionem legalia seruassent, vt prædictum est, sed quia tunc idola coluerant, qui cultus erat illicitus, & similiter legalium ritus, ponendo ibi spem suam tanquam esset necessarius ad salutem, quod Galathæ faciebant. ideo subditur. 17 *Dies obseruatis.* apud Iudęos celebres, vt decimam diem mensis primi, ad accipiendum agnum paschalem, & huiusmodi.

Et

Digitized by Google

a *Menses.* Qui cursus lunæ perscrutantes dicunt, tali luna non est aliquid inchoandum.
b *Tempora.* Vt cum dicunt modo est initium veris.
c *Et annos.* cum dicunt, nonus annus est. Sed nulla debet suspicio esse harum rerũ. quia prospere potest cedere quidquid simpliciter sub Dei deuotione fit. Dupliciter erant subuersi. vt ad legem & pristinos errores conuerterentur, *Dies obseruatis.* Non putaretur à deo graue, nisi Apostolus diceret.

Augu. Enchiridiu c. 79.

d *Timeo vos, ne si.* Hoc obseruant qui certis diebus, mensibus vel annis volunt vel nolunt inchoare, quasi fausta, vel infausta sint tempora.
✱ Chrysostomus. Vides viscera & affectus apostolicos? Illi iactantur fluctibus, & hic tremit ac metuit, eoque vehementer illis incutiens pudorem, ait, hoc, laboraui ergo vos, perinde quasi dixisset, ne tantos meos sudores reddatis inanes.
Dies obseruatis. Culpantur qui constellationes sequuntur, non qui naturales effectus elementorum nouerunt in siderum ordinatissima conuersione, vt scilicet tempestate non nauigent, autumno non seminent. De quibus cum conderentur dicitur, in Genesi, *Et in signis sint & temporibus & diebus & annis.* Menses, vt Neomenias.

Aug. vbi sup. Cõtra mathematicos. Genes. 1. b.

Tempo. egressionis de Aegypto.
Annos. Septimos & septimæ decadis septimum, quem post captiuitatem reuersi in Ierusalem pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.
Hieronymus. *Dies.* vt decimam mensis primi vsque ad quartamdecimam, qua agnus immolabatur, & à decimaquarta vsque ad vicesimam primam eiusdem mensis, quando azima comedebatur Septem etiam septimanas quas ritu Iudaico computant Israelitici, & Pentecosten seruant, nec non & clangorem tubarum primo mensis septimi. Decima etiam eiusdem mensis expiationem & ieiunium, & in quin decimo Scenophegiam.
Menses. Vt Neomenias. Menses etiam custodiunt qui primum & septimum mensem obseruant.
Et annos. Septimos, Puto equidẽ hoc de septimo remissionis anno dici, & de quinquagesimo, qui ab illis iubileus dr, quem Iudæi aliqñ suo ordine seruare nequiuerunt captiuitate pressi. Qua soluta pro eo septimum annum septime decadis coluerunt. Qui potest intelligi. Vel sexagesimus septimus annus, quo indulta est eis à Cyro & Dario licentia redeundi de Babylonia. Vnde completis annis septuaginta redierunt: Vel potius septuagesimus septimus, quem reuersi in Ierusalẽ pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruarunt.

a Hoc iam facitis, peius autem timeo. b Vestram leuitatem, non aliud.
uatis & menses & tempora & annos. Timeo † vos, ne forte si 1
a Vilitate, quod est si pene legem suscipitis. Sed. b Qui legem dimisi 2 c Fui olim in lege.
ne causa laborauerim in vobis. Estote sicut ego, quia & ego, 3
a Modo vultis esse, & dimisi non sine ratione. b Quos obsecro & secure possum, vt suos merito diligo. c Et ita non penes vos inimicitiarum esse causa. 4
sicut vos. Fratres obsecro vos, nihil me læsistis Scitis autem 5 6
Non læsistis, sed honorifice recepistis, cum causam spernendi habuistis. a Cum paterer persecutionem. b Quia caro mea afflicta erat. c Et pro tanto tempore non spreuistis, &c.
quia per infirmitaté carnis euangelizaui vobis iam pridé, & 7 8
a Idest me tribulatum per quod diabolus vos tentabat, ne crederetis. b Qua videtur quales estis. c Post conuersionem, vt uthor eisdem. d Tanquam vilem ante conuersionem. e Vt ab hoc conuerti abhorreretis.
i † tentationé vestra in carne mea non spreuistis, neq; respui- 9 10
Non vt susciperetis communionem periculi mei a Ac angelus uenisset, uel me angelum credidistis. b Ac si ipse uenisset. c Qui in eo. 11
k stis, sed sicut angelũ Dei excepisti me, sicut Christũ Iesum. 12
l Et quia tunc ita fecistis. Quia mirum est enim, quod à bono decidistis. 13
e Qua dicebamini beati bonis initijs & quasi quibusdam proficiendi gradibus feruentes. 14
Quia pudeat uos esse mutatos. b Vere beati fuistis, uel sicut angelum & Christum me excepistis. 15
† Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimoniũ.n.perhibeo vo- 16 17

† de vobis ne frustra.

e *Esto. si. e.* Quia & ego qui legem habui, sum modo sine lege sicut vos, & debetis esse sicut ego.
* Aug. Qui vtique cum Iudæus natus sum, iam ista carnalia spirituali diiudicatione contemno.

† priu.

* Chrysostomus. Ergo me intuemini. Nã & ego simili modo quondam fueram affectus, & quidem vehementer, & ardebã studio legis: attamen postea non veritus sum legem relinquere, nec ab illo vitæ instituto desciscere. quia. *Obse. vos.*

† experimentũ mei, quod erat in carne.
† Quæ est.

f *Quia &c. si vos.* Homo qui de errore correctus, & ita vos potestis corrigi.
g *Fratres obse.* Aspere correctos recreat per bene gesta.
h *Nihil me.* Excusat, qa pseudo dixerãt Paulũ Galathis inimicũ, nec voluisse eos docere, q̃ in alijs ecclesijs pdicabat.
i *Tentationem vestram.* Aug. Tentati enim sunt, cum tribulationem secundum carnem pateretur Apostolus, vtrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur.

August.

* Aug. Hinc enim firmos eos esse cognouit, quod eis tribulationibus quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

lib. 2. de ser. Dom. in monte.

K *Sed sicut angelum Dei, &c.* * Aug. Quia Deus loquitur in sanctis suis, 1. Cor. 13. & Paulus non seipsum, sed Deũ in seipso diligi volebat, perhibet testimonium quibusdam, quod sicut angelum Dei, & sicut Christũ Iesum eum exceperãt. In oibus ergo sanctis suis ipse est amãdus qui ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Tãta est charitas capitis erga corp⁹ suũ.

Serm. de calendis Ianu.
Matth. 25.

l *Vbi est er.* Admirãs opus eorũ spirituale cõmẽdat, vt hoc intuentes in timorẽ carnalem non decidant. Et quia mutati erãt in deterius, increpat eos. Et si.n. receperint eũ sicut angelũ, non ideo tñ parcit secare & vrere, quia nõ quærit sua, sed quæ Christi: Nõ quærit lac & lanã de ouibus. i. cõmodũ supplendæ necessitatis & fauorem honoris, sed salutẽ oĩum. Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et menses.* In principio enim mensium celebrabant Iudęi Neomeniam.
2 *Et tempora.* vt tempus egressionis de Aegypto mense primo, & tempus liberationis Isaac mense septimo, &c.
3 *Et annos.* scilicet septimum annum qui dicebatur remissionis, & quinquagesimum, qui dicitur iubileus. & quia talis obseruantia erat illis illicita, ideo subdit.
4 *Timeo ne forte sine causa.* id est, inutiliter.
5 *Laborauerim in vobis.* prædicando vobis fidem catholicã, quæ non proficit dicto modo Iudaizantibus. ideo subdit.
6 *Estote sicut ego.* dimittentes legalia, sicut ego dimisi.
7 *Quia & ego.* in errore fui.
8 *Sicut vos.* fuistis, & ideo sicut sum correctus, ita & vos corrigatis.
9 *Fratres.* Post Galatharum increpationem, hic Apostolus ponit eorum consolatoriam monitionem, modo boni Samaritani post vinum mordicatiuum infundens oleum lenitiuum. Circa quod sciẽdum, quod Apostolus magnas persecutiones in corpore sustinuerat antequam Galathis prędicaret, & hoc erat eis notum, & tamen nõ respuerunt eum tanquam hominem abiectum, & passum, sed valde reuerenter, & charitatiue receperunt eum. de quo commendat eos dicens, *Fratres obsecro vos.* supple ne credatis ex odio me vos increpasse, sed ex amore. ideo subdit.
10 *Nihil me læsistis.* sed supple bene mihi fecistis, vt post ea exprimitur.
11 *Scitis quia per infirmitatem carnis.* id est, tribulationes passus in corpore.
12 *Euangelizaui vobis iam pri.* idest, antea. & est aduerbium temporis.
13 *Et tenta. vestram in car. mea non spre.* Hic accipitur tentatio pro experientia. Tentare enim est experimentum accipere. Est igitur sensus, Non spreuistis me passum in carne, licet hoc notum vobis fuerit per experientiam.
14 *Neque respuistis.* scilicet prædicationem meam.
15 *Sed sicut ange. Dei.* Hyperbolice loquitur ad maiorem expressionem reuerentiæ sibi factæ. Sed quoniam retracti erant à bono per falsos Apostolos, ideo subdit.
16 *Vbi est er. be. ve.* id est, bonum initium vestrum, quo dicebamini beati, & eratis in spe.
17 *Testimonium enim perhibeo vobis, &c.* Ex visu & auditu.

Quia

Digitized by Google

A a *Si fieri p.f.* Aug. Nonne illud fieri potuisset, qđ ait Apostolus: Non pot ſt fieri quod iuste non fit. Sic & Iob. *Vtinam possem me occidere.* Et dñs ad Loth, *Non possum q icquam facere, donec illo introeas.* Nō posse se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per iustitiam.

Aug.l. contra epist. Gaudentii. Iob.10.d. Gen.19.c.

b *Verum dicens, vo.* Quia nemo vult se argui errantē, reprehendens videtur inimicus.

c *Aemulan.* Ego non sum inimicus, sed illi æmulantur, &c. Aemulantur enim non bene qui non tam cupiunt eos esse meliores, quam ipsos volūt facere peiores & retrorsum trahere æmulatione peruersa.

† Ambiunt. † imo. † est æmulati.

d *Filio.* Quod natum est in te, nondum enim de illa natum erat, sic nascuntur paruuli in visceribus ecclesiæ donec formati exeant.

* Chrysostom. Vides paterna viscera, vides anxietatem apostolo dignam, vides qualem emittit eiulatum, multo tristiorem quam solet esse parturientiū. Corrupistis inquit imaginem, perdidistis generositatem, formam immutastis, opus est vt renascamini utque refingamini.

† consilii inops, vel perplexus. Allegorice. † audistis.

a Ad vtilitatem ecclesiæ. ¶Non potest fieri, quod iuste non fit. b Quod inter omnia charius est vobis. Et ideo de vobis plus dolendum. c Ad vtilitatem prædicationis meæ.

a bis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis 1

a Et cum hoc ita sit, est ergo credibile, quod inimicus. b Quare hoc videor inimicus, quia verum dico, sed si fallerem putarer amicus. 2

b mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis 3

¶Diligunt. b Non vtiliter. c A fide ad legem, uel a dilectione mea.

c † Aemulantur vos non bene† sed excludere vos volūt vt illos 4

a In legalibus. b Hominem me.f. c Sed uos. d Diligite, imitamini. 5

¶i propter hoc diligite, quia in eo virtus & bona operatio non pro alia re. 6

¶Vt perseueranti gradu ad finem boni operis perueniatis. e Et hoc. 7

æmulemini. Bonum autem æmulemini in bono semper, & 8

a Aemulemini bonum. b Sed magis cum absens. c Quia modo diminuti, perfectis gradibus indigetis. 9

d non tantum cum præsens sum apud vos. Filioli mei quos 10

a Sicut prius cum dolore & labore ad lucem fidei genero. b Quia Blandis uerbis modo usus sum, dicens uos fratres & filios.

e iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Vellem 11

f ¶Vt rubore Apostoli confunderentur. a In uituperationem. 12

Vt digna uobis dicerem, quæ nolo scribere, ne permaneant apud uos.

g autem apud vos esse modo, & mutare vocem meam, quo- 13

¶Apud alios erubesco pro uobis. ¶Carnaliter. 14

niam † confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis 15

a Legistis, sed non intellexistis. b Ideo quæro an legeritis, quia in ea quidem scriptum est, quod Abraham duos filios ha quod si attenderetis, nunquam ad eam recurreretis. 16

h esse, legem non † legistis? † Scriptum est enim, quoniam 17

i a Ismael, & Isaac. ¶Scilicet Ismael. ¶Agar. ¶Scilicet Isaac. 18

K Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum 19

l 20

* Sedul. Prius parturiui vos per Euangeliū genitos in lucem veritatis, sed eundo in veterē legem, vanasque hominū doctrinas, Nouam vitam, Christique formam perdidistis, sed nunc vos iterum parturio, vt per pœnitentiam renascamini.

Aug. Filioli. Item incipit ostendere ex ipsa lege, quare nō sit tenenda. Me imitamini, filij mei estis. Vel non solum ex supra dictis probatur lex dimittenda, sed & auctoritas ipsius legis hoc ostendit. *Filio.*

e *Dicite, &c.* Respondete, vsque huc enim pendet sententia. Et interponitur illud, quos iterum par. &c.

f *Donec Christus.* Quē deformatis formosus fit in vobis. Vel vt formosus alijs per vos appareat. Grauius dictum. q.d. eos formari in Christo.

Au.in. ps.57.

Donec Christus, &c. Vt scilicet recipiatis similitudinē eius, quā vestro vitio perdidistis. Perpaucorū enim est pensare, qui labor fit in prædicationibus patrū, quantis vel doloribus animas in fide & cōuersatione recta parturiūt. Vnde Amb. Apostolus primū per fidem illos genuerat in baptismo, sed postea deformati sunt per pseudo & infirmi facti, nūc cū dolore reformat eos, vñ addidit, donec formetur Christus ĩ vobis. Concipientes enim fidē & sensum fidei non aduertentes, formatum Christum in animis suis habere negantur.

C Aug. Formatur enim Christus in corde credentium, cum illis sacramenta gratię panduntur, & ea quæ obscura uidebātur, perspicua fiunt. D

g *Vellem autem.* Sciens Apostolus habere maiorē uim sermonem qui ad præsentes fit, cupit apostolicam uocem literis cōprehensam in præsentiam commutare.

Primus. Scriptura enim diuina ædificat lecta, sed multo plus prodest si de literis mutatur in vocē. Magnam si quidem vim habet vox viua, vox de auctoris sui ore resonans, quæ ea pronunciatione profertur, & distinguit, qua in hominis corde generata est. Est itaque sensus, Qui a cō fun. in vo. vellem iterum vocē præsens de meo ore proferre, vt vos solito seuerior ipse corriperem, quia epistola non potest vocem obiurgantis exprimere, non valet irascentis resonare clamorem, & dolorem pectoris apicibus explicare. Nō habeo quippe fructus, quos solent de discipulis habere doctores, & sine ea semen iactum est doctrinæ. Ita vt cum Ieremia dicā, non profui, nec profuit mihi quisquam.

† Gen 12. E

* Ambr. Præsens vult agere cum illis, vt mutet vocē suam de laude in vituperationē eorum, vt duplici genere confundantur, & de errore suo, & rubore Apostoli, quem patiebatur apud eos quibus illos prætulerat.

* Chrysost. Considera mihi sibi non temperantem, considera feruentem, considera nō potentem talia ferre. Talis ut mirum res est charitas, vt nō cōtentus est verbis, sed insuper quærit præsentiā. Quo simul ad oēs lamēta pertrahat. Per epistolam enim non licebat ostendere lachrymas, neque comploratione m.

h *Legem non le.* Quicquid eligant, probātur stulti. Si non legerūt, non debet recipere quod ignorant. Si legerunt, ipsa probat se dimittendā. Quod si non intelligunt, stulti sunt.

i *Scriptum est quo. Ab.* est plures habuit, sed de duobus scriptura spiritualiter singula exequitur, innuens aliquid egregium in his præfigurari.

k *Duos fili.* Aug. Plures habuit, post mortē enim Saræ, de alia vxore, scilicet, Cethura alios genuit, qui non pertinent ad hanc significationem.

l *Vnum de an. & vnū.* Nec hoc frustra distinguit vterq; de Abrahā, sed diuersa operatione, quia qui de ancilla, sm carnis naturā, q iuuecula de sene solet cōcipere. Qui de libera, non secundū vim carnis, vt vetula sterilis de vetulo, sed p operationem Dei, qui promisit. Illum ergo genuit, demonstrans con-

Augu.l.15. de ciu ca. 1. & 3. & in hūc locū. Aug.l 22. cōt. faust. c.30. 31.32.33.34. 35 36.& 6.32. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia si fieri posset. *conuenienter tamen.*

2 Oculos vestros eruissetis. *Licet enim hoc facere possent absolute, non tamen bene. Potest etiam dici, quod est hyperbole, ad magis exprimendum charitatis affectum, quem sibi ostenderant. Sed quia incitati erant contra eum, subdit.*

3 Ergo inimicus vobis factus sum ve. dicens vobis. *arguendo de malis. Quasi dicat, non me debetis ex hoc minus diligere, sed magis. Et quia inducebantur ad hoc per falsos Apostolos, simulantes hoc facere ex Galathiorum dilectione, ideo subdit.*

4 Aemulantur vos. *id est diligunt.*

5 Non bene. *sed simulatorie & ad malum vestrum, ideo subditur.*

6 Sed excludere vos. *ab euangelica veritate.*

7 Vt illos æmu. *i. imitemini in legalibus obseruantijs.*

8 Bonum autem æmu. *i. imitamini.*

9 Et non tan. cum præ. sum, &c. *id est, fui, quia tunc erat præsens, quando scripsit hanc Epistolam, & quod feruenter profectum eorum desideret ostendit, dicens.*

10 Filioli mei, &c. *i. cum lachrymis & dolore de errore vos reuoco, sicut prius reuocaui vos a gentilitate.*

11 Donec Chri. formetur in vo. *per sinceritatē fidei formatæ.*

12 Vellem autem esse apud vos, &c. *præsentia corporali.*

13 Et mutare vocem meam. *increpando vos aspere, qui modo verbis suauibus vobis scribo, & subditur causa.*

14 Quoniam confundor. *i. apud alios fideles confundor de vestra subuersione.*

15 Dicite mihi. *Hic ponitur secunda similitudo ad ostēdendū cessationē legalium, & accipitur de scriptura Gene. 16. & 21. Et primo ponitur figura, secūdo ad propositum adaptatur, ibi,* Nos autem. *Circa primum dicit,* Dicite mihi qui sub. *falsis apostolis acquiescēdo.*

16 Le. non le. *i. libros Mosi, qui apud Hebræos proprie lex dicitur. qua.d. videtur, quod non legistis, vel si legistis non intellexistis.*

17 Scriptum est enim. *in locis præallegatis.*

18 Quo. Abraham. *Plures autem habuit de Cethura, vt patet Gene. 24. sed istos duos hic tantum exprimit Apostolus, quia de illis magis loquitur scriptura, & quia faciunt ad propositum, non autem alij.*

19 Vnum de an. *s. Ismaelem.*

20 Et vnum de libera. *s. Isaac. Sciendum tamen, quod Agar mater Ismaelis fuit vxor Abrahæ, vt dictum est Gene. 17. quia tamen Sara erat eius principalis, ideo hic Agar retinuit nomen ancillæ.*

Do- Sed

Digitized by Google

consuetudo naturam. Illum vero dedit promiſſio, ſignificãs gratiam. Ibi humanus vſus oſtenditur, hic diuinum beneficium commendatur.

Alleg. Abraham eſt Deus pater, qui eſt pater multarum gentium. Libera nouũ Teſta. dans omnibus per Chriſtum nouam gratiã. Agar vetus Teſta. In vtroque genuit Deus ſibi filios qui ſeruirēt, ſed in veteri Iudæi ſerui, quia timore pœnæ & promiſſionibus temporalium, & hoc eſt ſecundum carnē, quę & pęnas horret & dulcia amat. Gratia no. Teſta. parit liberos, qui ex dilectione ſeruiant, non vi carnis, ſed opere Dei. Quis enim impoſſibilia ſecũdum naturam crederet, quæ ſuauia ſunt in præſenti contemneret, niſi viſa ſperaret, niſi virtus Dei hic in eo operaretur?

a *Per al.* dicitur quòd aliquid aliud videtur ſonare in verbis, & aliud in intellectu ſignificare. ſicut hic per Abraham Deus pater, ipſe eſt enim pater multarum gentium. Abba enim pater, am, multarum. Et ſubauditur, gentium.

* Sedul. & Primas. Dedit (Apoſtolus) regulam ex hoc loco, intelligendi allegoricas rationes, ſcilicet vt manente hiſtoriæ veritate: figuras veteris teſtamenti exponamus, nam cum dixiſſet Abrahã duas vxores veriſſime habere, poſtea quæ præfigurauerit, demonſtrauit.

* Ambroſi. In typum enim Chriſti natus eſt Iſaac, ideo hæc per allegoriam aſſerit dicta, vt aliud ex alio ſignificent perſonæ Iſmael & Iſaac. Iſmael enim Iudæorum ſignificat natiuitatem, vel eorũ qui ſerui peccati ſunt, Iſaac verò Chriſtianorum, qui in libertate naſcuntur. Liber enim fit qui accipit remiſſionem peccatorum.

b *In monte Sina.* Quod in tali loco ſignificat, quod contra alias gentes eſſent ſuperbi de mandato, vel ipſi eſſent ſuper bi & tumidi contra ipſum mãdatum. Quod teſtis eſt Agar, ideſt, ſignificatur per Agar. Agar alienatio, quia alienat ab hæreditate.

c *Mons.* Ambroſius. Per omnia eſt *Coniun.* & ſimilis ei Ieruſalem ideſt, Iudaico populo, qui nunc eſt ideſt, qui temporaliter ſeruit. totus populus mater, ſinguli ſunt filij, vel proſelyti, qui omnes timore pœnæ ſeruiunt. per hæc omnia patet quod vetus lex non eſt tenenda, ſed noua quæ ſurſum, quæ libera.

d *Arabia, qui con.* Humilitas, vel afflictio, quia affligebãtur ſub carnalibus obſeruantijs.

e *Quæ ſur. eſt.* Superna eſt ſanctorum ciuitas, licet in quibuſdam quos hic parit adhuc peregrinetur. Sara ſterilis ſignificat, quod naturam humani generis peccato vitiata, & ideo damnata nihil verę fęlicitatis in poſterum merebatur. Iſaac per repromiſſionem nat9, ſignat filios gratiæ. & quia hoc non per regenerationem, ſed per generationē futurum erat, ideo tunc imperata eſt circunciſio, quando de Sara promiſſus eſt filius. Circũciſio enim ſignificat naturã exuta vetuſtate nouatã. Quod omnes filios & ſeruos circuncidi iubet, ad omnes iſtam gratiam pertinere teſtatur.

f *Quæ eſt ma.* Quia ſinguli verbo & exẽplo eius inſtructi ex charitate ſeruiunt.

* Ambroſius. Hæc quam matrem dicit noſtram, regula eſt myſterij dominici per quam renaſcimur in libertatem, ſicut & ipſa libera eſt. Ideo & cœleſtis dicitur, quia cœlum ſedes eius eſt, & quos generat, ibi erunt cum ea, ſicut dominus, Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ego fuero, & hi ſint mecum. Hęc eſt & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renaſcuntur per eam.

(Scilicet Sara.) (a Iudæi, & omnes ſerui peccati.) (b Per illum miraculum, ſed lege naturæ natus eſt.) (c Liber Chriſtianus.)

de libera. Sed qui de ancilla, ſecũdum carnem natus eſt. Qui 1 2

(a Mirabiliter natus eſt.)

autem de libera per repromiſſionem, quæ ſunt per allego- 3

(a Per alium intellectum.) (b Ancilla, & libera.) (c Ideſt, ſignificant.) (d Vetus Teſta. Datum eſt.)

riam dicta. Hęc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidē in 4 5

(a Quia præ timore ſeruiebant, vel ſerui peccati erant.) (b Alienatio.) (c Vere vetus Teſtamentum in ſeruitutem generat, quia.)

monte Sina in ſeruitutem generans, † quæ eſt Agar. Sina 6 7

(a Vetus teſtamentum in illo monte datum.) (b Non in terra promiſſionis vbi filij, ſed vbi quaſi ſunt ſerui alieni.) (c Mons per omnia.) (d Ideſt, ſimilis.) (e Iudaico populo qui nunc eſt.)

enim mons eſt in Arabia, qui † coniunctus eſt ei, quæ 8

(Hæc eſt ſynagoga, quæ ſub peccato generat.) (Quæ terrena diligit.) (a Hæc ſynagoga timore, vel ſub peccato ſeruit.) (Eccleſia de gentibus congregata.)

nunc eſt Ieruſalem; & ſeruit cum filijs ſuis. Illa au- 9 10

(a Quia cum domino gaudet in ſpe.) (b Quia diligit, & ex amore ſeruit.)

tem quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt ma- 11 12 13

(a Credentium ſcilicet.) (b Vere illa quæ ſurſum eſt, libera eſt, quia ſcriptura hoc dicit.) (In Iſaia.) (c Ambroſ. Cæleſtis Ieruſalem ſterilis, quia non parit ſecundum carnem, nec dolores patitur, ſed generat ſpiritualiter ſine paſſione clamans in lætitia.)

ter noſtra. Scriptum eſt enim; † Lætare ſterilis quæ 14 15

Margin: † à monte. † qui eſt. † confinis. † Iſa. 54. a. Auguſt. in pſ. 115. & 125. Ioan. 17. Iſa. 66. a.

✤ Chryſoſtomus. Non igitur qui ex ea naſcuntur ſerui ſunt. Inferioris igitur Hieroſolymæ figura erat Sara, nec dubium quin ex monte eius nominis: ſupernæ vero typus eſt eccleſia.

Quæ eſt ma. Auguſt. Ciuitas cæleſtis mater noſtra dicitur, quia ad eam vocamur. Et ideo cęleſtis dicitur. *Quia cœlum ſedes eius eſt.* Et quos generat, ibi cum ea erunt.

g *Scriptum eſt.* Quod libera ſit & mater, auctoritate *Iſaiæ* probat ſubdens.

h *Læta.* Lætare erumpe, clamare, pertinent ad libertatem.

✤ Chryſoſt. Quæ igitur ſterilis, & deſerta? An non perſpicuum eſt, hanc eccleſiam ex gẽtibus, quæ ante hanc Dei cognitione fuit priuata, Quæ vero eſt illa quæ habet virum? Nonne liquet hanc eſſe Synagogam? Attamen hanc multitudine liberorum ſuperauerit vidua, ſiquidem hæc vnam duntaxat habebat gentem. Vides vt factis quidem Sara, verbis autem propheta nobis futura ſubnotarit? Sed & illud conſidera. Sterilem appellauit Iſaias, & hanc oſtendit factam complurium liberorum matrem.

Se-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed qui de an. ſe. car. na. eſt.* ideſt, per modum naturalem.

2 *Qui autem de libera per repromiſſionem.* ſcilicet Dei adiuuantis naturam. quia Sara erat ſterilis, & cum hoc tranſierat in ea tempus concipiendi quando concepit Iſaac: erat enim tunc nonagenaria. Gen. 17.

3 *Quæ ſunt per alle. dicta.* Habet enim ſacra ſcriptura quadruplicem ſenſum, ſcilicet hiſtoricum, qui per voces ſignificatur. & myſticum, qui per rem ſignificatã intelligitur, & hic eſt triplex. Moralis, quando intelligitur quid agendum ſit. Allegoricus quando deſignatur quid credendum. Anagogicus, quando ſignatur quid in patria ſperãdum. Et hęc poſſunt videri in hoc nomine Ieruſalem. quod in ſenſu literali ſignat ciuitatem Iudęæ metropolim. in morali animam fidelem, in allegorico eccleſiam militantem, in anagogico eccleſiam triumphantem. vnde verſus, *Litera geſta docet, quid credas allegoria, Moralis quid agas, quo tendas anagogia.*

4 *Hæc e. ſunt duo te.* ſecundum ſenſum allegoricum.

5 *Vnum qui. in monte Si.* Quia vetus Teſtamentum fuit ibi datum à Deo, cuius in hoc fuit Abraham figura.

6 *In ſer. gene.* ideſt ſubijciens ſeruituti legalium, quod fuit onus importabile, vt dictum eſt ſupra. 3. cap.

7 *Quæ eſt Agar.* ſcilicet ſignificatiue. fuit enim figura ſeruitutis legalis.

8 *Sina enim mons eſt in Arabia qui coniunctus eſt ei, quæ.* id eſt licet Sina ſecundum literalem ſenſum multum diſtet à Ieruſalem, tamen coniunctus eſt ei ſecundum ſenſum allegoricum. quia ſeruitus legis per montem Sina ſignificata tunc vigebat in Ieruſalem, vbi erat templum, in quo offerebantur ſacrificia & exercebantur legalia. nõdum enim erat deſtructum per Romanos, quia deſtructio illa fuit poſt paſſionem Apoſtoli, qui paſſus fuit ſub Nerone, tẽplum vero fuit deſtructum poſtea Veſpaſiani tempore.

9 *Et ſeruit cum filiis ſuis.* i. cum Iudæis in ſeruitute legis.

10 *Illa au. quæ ſur. eſt.* ſcilicet, eccleſia, quæ eſt.

11 *Ieruſa.* Allegorice, quæ dicitur ſurſum, quia prædicat & promittit bona cæleſtia.

12 *Libera eſt.* à ſeruitute legis.

13 *Quæ eſt mater no.* Per baptiſmum enim regenerati ſumus ex ea.

14 *Scriptum eſt enim.* Eſa. 54. de hac generatione ſecunda.

15 *Læta. ſte. quæ non pa.* ideſt, eccleſia de gentibus collecta, quæ tempore veteris Teſt. erat ſterilis ab operibus bonis.

Erum-

Digitized by Google

* Sedul. Hoc in Isaia scriptum est, hoc autem vel ecclesię ex gentibus, vel Ierusalem cęlesti congruenter aptatur, vera que enim sterilis erat, ecclesia quidem gentium, quod nec spirituales per baptismum filios Deo peperit, nec non cęlestis Ierusalem in apostaticis angelis, derelicta hominibus quæ vacua, usq; ad aduentum Saluatoris sterilis permanebat.

Isa. 54.

a *Paris.* Quia illo tēpore quasi nullos genuit.

b *Non par.* quia nec dum ornatū habuit. *Lætare.* in corde.

Aug. 15. ciu. cap. 2. & 3. & in psal. 119.

c *Erumpe.* Læticiam mentis extra ostēde.

d *Clama.* gaudium tuum alijs prædica, quia tui olim.

e *Quia mul. fi.* Hoc pertinet ad matrem. Isaias aspiciens tempus Christi ecclesiam gentium ante sterilē, tūc fœtosam alloquitur, di. O ecclesia sterilis, quæ tempore legis nec virtute miraculi.

Augu. lib. i. de côsen. euang. cap. 31. & lib. de correp donatist. cap. 8.

† In libertate igit qua Christus nos liberauit, state. Iungit initio seq. cap.

non paris, erūpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. † Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus persequebatur eum qui secūdum spiritum, ità & nunc. Sed quid dicit scriptura? † Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ. † Qua libertate Christus nos liberauit.

a Ab Adam. Partu, non dilectione sponsi. b Legem ad generandum. Quæ carnaliter generat sub lege. c Duo sunt filij, alter secundum carnem, alter secundum repromissionem naturæ.

a Ad similitudinem Isaac. b Per gratiam geniti. c Nos sumus filij secundum Isaac, Ismael, vel etiam Esau. a Isaac vel Iacob.

a Sanctum. b Qui secundum carnem persequuntur eos qui secundum spiritum. Per hoc probantur filij promissionis. c Patiuntur ab illis, sed non curandum, quia quid refert scriptura dixisse Saram.

a Ita lex & Iudæi eiecti ab ecclesia & à gratia patris. b Idest, mali cum bonis, Iudæi cum Christianis. sicut enim nunc in conuersatione sunt dissimiles, ita erunt in retributione.

a Quia patimur à Iudæis & alijs malis, sic Isaac ab Ismael. b Quia non serui peccati vel legis.

a Scilicet cœlestis Ierusalem. Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberauit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

f *Desertæ.* plures filij quam generantis interim. hoc superflue de antiqua Sara diceret Isaias.

August. Sterilis enim erat in omnibus gentilibus ecclesia, antequam iste fœtus quem cernimus orietur.

Ambr. Synagoga ergo est quæ habet virum idest, legem. Deserta vero, & vaga & sine vlla potestate viri viuens, gentium multitudo est, quæ & sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen.

Aug. Parit autem ciues terrenæ ciuitatis peccato vitiata natura. Celestis vero ciuitatis ciues parit à peccato naturam liberans gratia.

g *Quæ ha. vi.* Synagoga quippe virū habuit. i. legem. & fœtosa quondam fuit in liberis. Sterilis vero ecclesia sine viro Chrō, sine vllo sponsi alloquio diu iacuit in deserto. Sed post quam illa librum repudij accepit, & omne ornamentum viri ad idoli conuertit ornamentum, tunc maritus priore putrescente cingulo album lumbis suis baltheum, aliud de gentibus lūbare contexuit quæ statim vt viro coniuncta est concepit & peperit. vnde Isaias exclamat, *Dilata locum tabernaculi tui, & protende funiculos tuos.*

Isa. 54. a. August. tract. 11 in Ioan.

h *Isaac.* Risus. i. qui in lætitia seruiunt, nō ex tristitia, vel necessitate.

i *Persequē.* Non puto nos de facili inuenire posse vbi Ismael psecutus fuerit Isaac. sed tātum illud, quod cum filius Aegyptiæ luderet cum Isaac, indignata sit Sara.

† 23. q. 4. cap. qui secundum carnem. Rom 9. b.

August. Lusum enim intellexit Sara persecutionem, quia lusus maioris ad minorem illusio est & deceptio, quia alia intēdens simulat quædam puero idest, infirmo & fraudes facit. sic & modo plus persequuntur qui illudēdo seducūt. Et sicut Sara tunc intellexit lusum illū, ita nūc ecclesia intelligit lusum illū psecutionē.

Gen. 21. a. † Genes. 21 a. 32. q. 2 c. non. omnis. & q. 4. c. recurrat.

Augu. Omnes qui in ecclesia terrenam fœlicitatem quærunt a domino, ad Ismael pertinent. *Eiice.* hoc erit cum area cœperit ventilari, & antiqui veteris testamenti ministri gratiam que gentes filij sunt promissionis.

Aug. Ser. de Agar & Ismaele.

✠ Ambr. Hęc verba Sarę sunt, quę typum habet Ierusalē cœlestis, de promissione generans Isaac. vt eiecto filio ancillę, idest, Iudęo populo incredulitatis causa obiecto (serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est,) hęres sit filius liberę illius Ierusalem supernę, qui est populus nouus regni cœlorum.

K *Qua liber.* Aug. Libertas qua liberati sumus à Chro, est pctōrū remissio, & fidei per dilectionē operātis iustificatio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erumpe.* in laudem diuinam.
2 *Et cla.* corde & ore pro gratiarum actione.
3 *Quia mul. fi. d.* i. Gentilitatis ad fidem Christi conuersæ. quę ante erat à Deo deserta propter eius idololatriam.
4 *Magis quam e. qui ha.* i. synagogæ. quæ in monte Sinai desponsata fuit Deo in legis susceptione.
5 *Nos.* Hic consequenter magis adaptatur figura ad propositum, cum dicitur, *Nos au.* scilicet, Christiani.
6 *Secun. Isa.* i. ad similitudinem eius.
7 *Promis. fi. su.* geniti per gratiā, non per naturam sicut Ismael.
8 *Sed qu. tunc is qui se. car. na.* i. Ismael.
9 *Perse. eum qui se. spi.* s. Isaac qui natus erat sm promissionem diuinam, spiritus. n. D. i est Deus, Io. 4 d. *Pers q e.* de hac persecutione dictum est Gen. 21. ꝙ sm expositores catholicos fuit corporalis. Nam Ismael qui erat maior corpore & fortior Isaac, sub specie ludi lædebat eum malitiose. sm Hebręos vero fuit spiritualis, quia inducebat Isaac ad aliqua quę sapiebant idololatriā. Dictio enim Hebraica ibidem posita est æquiuoca ad ludum & idololatriam. & dictum Apostoli videtur esse magis consonum secundæ expositioni. cum subdit.
10 *Ita & n nc.* Quia pseudo apostoli suadebant Galathis Iudaizare, quod est simile ipsi idololatriæ post euāgeliū publicatū.
11 *Sed quid di. scri.* Gen. 21. a.
12 *Eijce an. &c.* Et sic factum est ad literam de Agar & Ismaele filio eius. per quod figuratum fuit, quod legalis obseruantia cum obseruatoribus suis à consortio fidelium erat in aduentu Christi abijcienda. ideo concludit Apostolus.
13 *Itaque fra.* i. seruituti legalium subiecti.
14 *Sed libe.* i. militantis ecclesiæ à talibus liberatæ.
15 *Qua li. Chr.* qui per suā benedictā passionē legalia euacuauit.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi dr in Postil. Quæ sunt per allegoriam dicta.

Licet in qōne super prologum Gen. in ar. 5. dictū fuit, ꝙ Epistolæ Pauli habent vnū sensum literalē, tñ nihilominus ipse Apostolus plures autoritates allegat in sensu mystico, sicut hic & in alijs locis. Fuit. n. principalis doctor sacrę scripturę ad quē pertinet exponere in quo sensu accipiant autoritates. sic et faciūt sancti doctores ecclesiæ, qui licet in libris suis multas autoritates allegēt in mystico sensu, ipsi tñ dicta sua sm sensū literalē tradūt.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dr in Postil. De hac psecutione dictū fuit Gen. 21.

Qualiter intelligit hæc persecutio Ismaelis cōtra Isaac habetur plene in additione sup propriū locū. s. Gen. 21. a. q̄ bene cōsonat dictis Apostoli in hoc loco. Ismael. n irridebat Isaac, vidēs seipsū fuisse maiorē natu & legitimū, & et à Deo benedictū, & sic credebat se succedere in hæreditatē, iō irridebat de magno festo facto ipsi Isaac in ablactatione, super quo Sara dixit Abrahę, *Eijce ancillā & filiū eius.* Nō. n. erit heres filius ancillæ cū filio meo. q. d. nō erit hæres Ismael, sicut ipse iactat deridēdo Isaac. quā sententiā Saræ Deus cōfirmauit, dicēs Abrahæ, *Oia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Cuius rōnē reddens subdit, *Quia in Isaac vocabit tibi semen.* q. d. licet Ismael sit filius tuus primogenitus, nō tñ hæres erit prout putat. Et hæc expositio vr magis concordare cum sententia Apostoli in hoc libro. Iudęi enim videntes se fuisse primogenitos à Deo per susceptionē legis derident de Gentilibus ex hoc quod credūt ꝙ ad ipsos pertineat hæreditas, quod tamen non est ita. nam in secundo filio scilicet Isaac qui secundum promissionem natus est, vocabitur semen Abrahæ.

REPLICA. In cap. 4. vbi dr. Quæ sunt per allegoriā dicta. Burg. dicit, ꝙ quāuis Apostolus aliqñ alleget autoritates sacræ scripturæ in sensu mystico, vt hic, & in alijs locis, &c. Sed hoc est cōtra postil. & et cōtra veritatē, nā Apostolus allegat hic scripturā, sicut vera est ad literā. Ipse tñ vt doctor principalis docet eā exponere per allegoriā. Quod si quis exponeret idem allegatum de agendis esset tropologia. si de sperandis, esset anagogia, sicut apostolus exponens de credendis vt fiat allegoria. ex hoc. n. non fundarent prædicti expositores sensum mysticum in allegoria Apostoli, sed in veritate. textus allegati. vide supra. 1. Cor. 3.

In eo. cap. de ludo Ismael vide corrupt. Gen. 21. &c.

Digitized by Google

CAP. V.

a Et quia liberi. b Non est lenior hęc seruitus, quam idololatria.

STate, & nolite iterum iugo seruitutis [1]

a Nec saltem circuncisione. quia. [2]
b Quæ sunt notæ auctoritatis.

cōtineri. Ecce ego Paulus dico vobis, [3]

a Vt spem salutis in eo habeatis. b Circuncisio iam non solum non prodest. sed obest.

quoniā si circūcidamini, Christus vo-

a Nec hoc solum malum erit uobis. b Sicut olim ante fidem.

bis nihil proderit. Testificor autē rur- [4]

a Iudæo & Gentili b Pro habenda iustitia. c Idest ex debito omnia legalia debet implere, quod exigit circuncisio. Vt enim baptismus suam, sic circuncisio suam exigit iustificationem.

sum omni homini circuncidenti se, quoniā debitor est vni-

a Christus non proderit, quia vos qui gratia Christi prius pleni eratis. b Virtutibus Christi. c Vos dico.

uersæ legis faciendæ. † Euacuati estis à Christo. qui in lege iu- [5]

a Creditis iustificari. Aliter non noceret circuncisio. b Futura. i. indigni estis beatitudine æterna. Iam habita. Qui non fallit.

stificamini, à gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem [6] [7]

a Ex fide, quia non ex alio. b His quæ sunt. Aequatur præputio circuncisio.

iustitiæ expectamus. † Nam in Christo Iesu neque circunci- [8] [9]

a Quæ non ociosa. b Dei & proximi.

sio, neque præputium aliquid valet, sed fides quæ per † di- [10]

a Et hæc olim fuit vobis. Per opera fidei in proficiendo. b Quia ex dilectione.

lectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos [11] [12]

Alias impediuit. a Quæ vltro se ingerit. b Ipsi laborant omnibus modis cursum vestrum impedire, sed Nemini vos consense. Illorum. c Saltem eos audiendo, quia opera legis seruanda suadent.

fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis. [13]

CAP. V.

A STate. Sequitur. Nolite ite. iug. ser. * Chrysost. Non vos ipsos liberastis quidem rursum ad peiorem recurritis dominatum. Ipse est qui vos liberauit, alius est qui precium dedit pro vobis. vides quot modis illos abducat ab errore Iudaico. Primū ostendens extremę dementię esse, eos qui pro seruis facti fuerant liberi, pro liberis velle fieri seruos.

a * Primasius. Iugum seruitutis, legem vocat duram, difficilem, laboriosam, quæ cultores suos graui onere consumat, quod Christus abstulit à nobis aliud grauissimum multarum obseruationem iugū, ne carnaliter circūcidamur, sed ea spiritualiter intellecta teneamus.

B b Si circuncida. Aug. Circuncisio & cætera legalia ita natis & institutis non sunt noxia, licet non necessaria, magis noxium erat prohibere quasi noxia. Gentiles vero ad talia non sunt cogendi. sed si nolunt eis cōgruere vt Timotheus non sunt prohibendi, sed si in his confidunt sunt perditi. licet his ergo illa tenere ne videantur improbata potius quàm terminata. Gentibus vero non sunt imponenda, ne videantur aut non causa pro mittendi Christi, instituta, aut adhuc promittere, sed cessando iam patet signa futuri fuisse, quæ cum honore paulatim deferendo erant sepelienda, non vt sacrilegia Gentium fugienda.

Ser. 43. de verbis Dom. Ser. 2. de ver. Apostol. Serm. 2. dominicæ tertiæ post Epiphaniam. & Epist. 19. ad Hieron. libr. 19. cont. faust. c. 17.

Hier. Aut ista legalia post Christi passionē siue in eis spes ponatur, siue non, obseruantibus dixit esse noxia. nisi dispensatorie custodiantur. Vnde inquit, Antequam inciperet noua prædicatio oportuit circuncidi. Nunc autem legi fide succedente nihil proderit fideli addita circuncisio, sed oberit.

Amb. Maius. n. malū est, ex libero seruū fieri, quam nasci.

c Debi. est. Hoc ideo ait, vt terrore tam innumerabilium obseruationum quæ in lege scriptæ sunt, ne omnes implere cogerentur, quod nec ipsi Iudæi, nec patres eorum implere potuerunt, sicut Petrus ait, abstinerent ab his quibus eos aliqui subijcere cupiebant.

C * Chrys. Legis enim præcepta inter se cohęrent. Et quis ex libero descriptus est in seruitutem, nō amplius facit quæ vult, sed omnibus seruitutis legibus obstrictus est.

✠ Sedul. Qui caput operum legis, vel circuncisionis suscipit, necesse est vt cętera membra sustineat, ne maledictioni subiaceat.

Pri-

D * Primas. Debitor est, non solum circuncisionis, sed & dies festos Hierosolymis, frequentando, hostiarum holocausta offerre, & reliqua.

d Agr. ex. quæ ad hoc venit, vt cessante onere iustificet, quod qui reducit hanc perdit.

* Ambrosius. Iustitia legis est, si seruentur q data sunt. Ideoque qui in his se vult post fidem, amittit gratiam, quia ad hoc venit donum Dei, vt cessantibus oneribus legis, iustificaret credentes apud Deum.

† Act. 15. a.

✠ Augustinus. Cū enim hoc agat gratia Christi, vt illi qui debitores erant operum legis, liberentur hoc debito, isti ingrati tantæ gratiæ debitores esse volunt vniuersæ legis faciēdæ. Nondum autem erat factum, sed quia voluntas iam moueri cœperat, ita plerisque locis loquitur quasi factum sit.

† Christus vobis factus est ociosus vel nihil vobis prodest.

† infra. 6. d

E e Nos e. Qui in lege confidit, amittit gratiā quod ex contrario potest videri, quia ex fide iustitia, & spes. id est, ęterna beatitudo, & hoc facimus per spiritum, ne putemur falli.

† charitatem.
† supra. 3 e

- Nemini consenseritis.

f Spem iu. idest, quam sperat iustitia, scilicet vitam æternā, vel quæ speratur ipsa iustitia. Fides enim esuriens & sitiens iustitiam sperat in ea renouari & proficere. Vel spes iustitię est Christus, ex quo speratur iustitia ipsa.

g Nam in Ch. His vero qui in Christo Iesu volūt pie viuere: virtutes appetendæ sunt, & vitia fugienda. Media vero quæ inter virtutes & vitia sunt, nec appetenda sunt, nec fugienda, vt circuncisio & præputium quę nihil valent in Christo.

h Sed f. Augu. Sine dilectione fides inanis est. Fides cum dilectione Christiani est. Alia est dæmonis. Nam & dæmones credunt & contremiscunt. Qui autem non credunt, tradito res sunt & peiores quàm dæmones. Sed multum interest, vtrum quis credat ipsum esse Christum, an credat in Christum. Nam ipsum Christum esse demones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui sperat in Christum, & diligit Christum.

August. vbi supra I. é epist. 105 & lib. de spiritu & litera, cap. 32 lib. 22. cont. faust. cap. 27. Iac. 2. b.

i Curb. Hic laudat Galathas, & eos p quos inducti sunt, vt Iudaizare vellent, vituperat, & ne illis consentiant monet.

F * Ambr. Exercitiū illorū in opere fidei bonū fuisse testať, sed nequitia malorū hominū detētos, ne cursum suū efficacia perseuerante cōsummarēt, vnde vt resipiscāt hortať, de cętero nulli eorū credentes, qui vt opera legis seruanda suaderent euangelicæ veritati non eos obedire sinebant.

Modi.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

1 STate, & no. Postquam Apostolus suā sententiam de cessatione legalium ostendit multipliciter esse iustam, hic consequenter inducit Galathas ad eius obseruantiam. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad hoc ex euasione mali. secundo ex consecutione boni, ibi, Vos in libertatem. Primum autem malum quod euaditur per sententiam Apostoli est seruitus, quæ est mors ciuilis. ideo dicitur, State. in fide catholica.

2 Et no. Legis enim seruitus erat quasi importabile onus, vt dictum est supra. 3. cap. Secūdum malum, est amissio gratiæ Christi. quod tangitur cum dicitur.

3 Ecce. e. P. & patet litera. Tertium est obligatio ad vniuersam legem faciendam, quod vix aut nunquam potest quis facere, quod notatur cum dicitur.

4 Testi. au. sicut enim in susceptione baptismi obligatur recipiens ad fidem catholicam seruandam, sic in circuncisione obligabatur ad legem Mosaicam faciendam. quia sicut lex Mosaica dicitur lex factorum, sic lex euangelica dicitur lex fidei, Rom. 3. d. Quartum malum est separatio à Christo, & hoc notatur cum dicitur.

5 Euacua. idest, in obseruantia legalium quæritis iustificari, reputantes non sufficere vobis fidem Christi ad salutem, & per consequens blasphematis eum impotentem.

6 Non e. spi. idest, per spiritum sanctum.

7 Ex fi. scilicet, Christi. 8 Spem iu. id est, æternam beatitudinem, quæ est merces iustitiæ per Christum datę.

9 Nam in Chri. Ie. id est, ad salutem quę per Christum datur, circuncisio vel pręputium nihil operatur.

10 Sed f. Fides enim sine operibus mortua est, vt dicitur Iac. 2. d. & ideo non sufficit ad salutem consequendam, ad quam requiritur vita gratię.

11 Curre. Hic infert conclusionem ex dictis, scilicet quod Galathę impediti erant à profectu iustitię per falsos apostolos, di. Currebatis ad brauium salutis ęternę.

12 Qui er. vos. scilicet ab isto cursu. supple docens vos.

13 Veritati, &c. Non quęrit hoc ex ignorantia, sciens quod hoc erat per falsos Apostolos, ex admiratione. sicut saluator Lucę. 8. f. Quis me tetigit.

Per

Digitized by Google

a Q Ideo ne consenseritis, quia. b Qui volunt vos mittere sub iugum legis. c Scilicet Deo. Sed a diabolo. d Ad vitam. e Non consenseritis, quia modicum fer. idest illi pauci accidi vel hæc persuasio vel circuncisio & pauca legis.

a Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. † Modicum fer- 1 2

a Congregationem ecclesiæ fidelium, scilicet vel virtutum. b Hoc hortor & confido. c Quia boni. 3 4

b mentum totam † massam corrumpit. Ego confido in vobis 5

a Deo operante. b Quam quod docui. c Q Confido in vobis, sed ille. d Quasi purum fontem intellectus vestri. 6 7

c in domino, quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat

a Sustinebit damnationem. Pro nullo parcetur ei. ¶ Et si carne sit filius Abrahæ. b Ego autem non conturbo prædicando legalia. 8

vos, portabit iudicium, quicunque est ille. Ego autem fratres 9

a Vt olim. b Nulla alia causa a Iudæis patior. 10

d e si circuncisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem

f a Et si eam prædico. b Non irascuntur Iudæi de cruce, si assero circuncisionem iustificare. c Hoc non tam furoris in aduersarios, quam dilectionis in ecclesiam domini verba sunt, non enim tam maledixit eis quam orauit pro eis.

patior? Ergo † euacuatum est scandalum crucis? Vtinam & ab 11

a Vt non timore sed amore seruiatis. & qui prius peccatis obnoxij, gratiam accipientes liberi sitis. 12

g scindantur qui vos † conturbant. Vos enim vocati in liberta- 13 14

h a Et cum hoc sit, hoc tantum est necessarium ne libertate abutamini. b Quia tunc serui. 15

i tem estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis 16

¶ Vt quia liberi & metus non incumbit legis, ideo desideria carnis sequamini. 17

k a Quæ procedit ex spiritu. b Quia tunc liberi. 18

l carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicē. Omnis enim

A a *Modi.f.* Aug. Ne putetis paucorum hominum insidias contemnendas. Vt n. scintilla praua res est, & pene dum cernitur non videtur, sed si fomitem comprehenderit, & nutrimēta sui inuenerit, mœnia, vrbes latissimas, saltus, regionesque cōsumit. Et sicut fermentum res modica videtur & nihil, sed cum farina conspersum totam massam corrumpit, & in illius vim trahit omne quod mixtum est. Ita & doctrina peruersa ab vno incipiens vix duos aut tres primum in exordio reperit auditores, sed paulatim vt cancer serpit in corpore. Et iuxta vulgare prouerbiū vnius pecudis scabies totū commaculat gregē. Igitur & scintilla statim vt apparuerit extinguenda est, & fermētū a massa vicini semonendū, & scabiosum aīal a caulis ouiū repellendum.

Vbi supra. 1. Cor. 5. d. † cōspersionē fermentat.

* Sed. & Primasius. Ne quis diceret, cur omnes corripis cum non omnes errauerint? prædicit quod modicum fermentū malitiæ totam possit ecclesiæ massam corrumpere. Nolite putare paucorum hominum, qui a Iudæa venientes aliud docent, insidias contemnendas, quia modicū fermentum totam massam corrumpit.

-spiritus. B

* Chrys. Sic & vos, inquit, hoc exiguum natum si non corrigatur, poterit in perfectum Iudaismum pertrahere, sicut fermentum conspersionem.

b *Confi.* Ideo confidere de his se dicit, quia non spōte sed circumuēti errabant. Et ideo ostensa modo vera via, facile credit eos reuerti.

c *Conturb.* Vt s. mutato ordine de spiritualibus sitis carnales.

Sup. 2. c. d *Quicunque.* Occulte inquiunt Petrū lacerat, cui supra in faciem se restitisse scripsit, quod non recto pede incesserit ad euangelij veritatem. Sed nec Paulus tam procaci maledicto de ecclesiæ principe loqueretur, nec Petrus dignus, vt portaret iudicium ecclesiæ.

Ex quo arbitrandū est de alio quodā dici, qui vel cum apostolis fuerat, vel de Iudæa venerat, vel ex Pharisæis crediderat, vel aliquis magnus sic apud Galathas ęstimatus, vt portet iudicium ecclesiæ perturbatæ.

e *Ego au.* Imponebatur ei a pseudo, q. alibi circuncisionem prędicaret, sed nō eis facile sententiam suam aperire vellet.

✠ Chrys. Quid igitur? An non prędicauit circuncisionē? An non circuncidit Timothæum? Circuncidit quidem, at non prędicauit. Quid igitur est quod hic dicit? Disce eius exactā in dicendo circunspectionem. Non dixit, non facio circun- C cisionem, sed non prędico, hoc est non ita iubeo credere.

✠ Sed. Hoc ideo dicit, quidam ex ipsis dicebant, quod Paulus obseruaret circūcisionē, dum circuncidit Timotheum. D

* Ambr. Apertum est quod dicit. Ideo. n. quasi inimicus a Iudęis habebatur & non desinebāt a persecutione eius, quia circuncisionem iam nō stare docebat. Denique Iudęis compellentibus, & sæpenumero falsas accusationes contra eum deferētibus, obliquū iudicē vidēs, coactus appellauit Cęsarem.

f *Quid ad. par.* Hier. Persecutiones enim creberrimas sustinuit a Iudæis, eo qđ doceret credētes de Iudæis non debere circuncidi.

g *Scan. cru.* Aug. Scandalum erat Iudæis prędicatio crucis, quia sabbathum, & circūcisionē euacuabat. Si vero admitteret circūcisionē, nō esset eis scādalū, & pacifici essent.

Vbi supra. † abolitum est offendiculum † labefactant.

h *Vti. & ab.* Ipsi vos conturbant, sed vtinam abscindantur, non carnaliter, sed vim generandi perdant in vobis, vel in alijs nihil proficiant non solum circūcisi sed abscisi, vt nullā omnino generandi potentiam habeant, & merito hoc opto ne vos redigant in seruitutem legis. Vos enim vo. estis a Deo in liberta.

E

* Amb. Tale est hoc, quale & illud ad Corinthios, Qui nō, inquit, amat Dominum Iesum, sit anathema, ex ipso grege morbido sunt & hi, quos sociat sententiæ eorum, vt abscindantur a misericordia Dei, qui Galathas Dei gratia exuerūt, & non solū spiritualiter, sed & carnaliter hoc maledicit, vt quia circūcidi Galathas cogebant, ipsi abscinderētur vt multiplicaretur his dolor corporis.

✠ Sedu. Hoc est, vtinā a malo in bonum conuertantur, vel vtinam totis potius virilibus suis castrentur, qui modicā corporis sui partem circuncidi prædicant.

i *Absc.* Elegāti ambiguo bonū optat. sunt. n. spadones pp. re.

k *Ne li. in oc.* Sensus est, Cauete ne audito nomine libertatis, impune vobis peccandum esse arbitremini.

Matt. 19. b.

✠ Amb. Hoc dt, ne acceptā libertatē occasio carnis adimat.

✠ Sed. Vnum obsecro vos, ne libertate pro licentia abutamini, detisque occasionē carni & luxuriæ, quin potius discite, quia libertas hęc maior sit seruitus.

l *Sed per cha. spi.* Augu. Non per affectum carnis charitas habenda est, sed per spiritum.

m *Omnis enim lex.* Aug. Nam & illa quę ad bonos mores ptinent, & illa quæ in sacramētis sunt, cum bene a liberis intelliguntur, nec carnaliter obseruantur a seruis, ad charitatem referantur necesse est.

✠ Amb. Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictū est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui nō diligit fratrem non diligit Deum, dicit Ioannes Apostolus.

Leuit. 19. Galat. 4. 1. Ioan. 4. F

Di-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per sua. hęc. *s. seruandi legalia.*

2 Non est ex eo, &c. *quia nō est ex instinctu Christi, sed diaboli.*

3 Modicum fer. *Bonum enim consistit ex omnib. circunstantiis bonis. malum autem ex singulis defectibus. ita quòd una sola circunstātia mala facit totum actum malum, & similiter in congregatione fideliū vnus peruersus in fide corrumpit alios. quia tamen Apostolus confidebat de correctione Galatharum subdit.*

4 Ego confi. in vo. *quòd ad admonitionem meam vos corrigetis.*

5 In do. *idest, per adiutorium Dei, ita.*

6 Quod ni. ali. sa. *nisi veritatem euangelii quam prædicaui vobis.*

7 Qui au. con. *asserendo q. sine circuncisione saluari non potestis.*

8 Portabit iudi. *i. pœnā sibi debitam. Cessationem aūt circuncisionis ostendit per debitum factū suum. Erat. n. natione Iudęus: & per cōsequens circuncisus, propter hoc non est credibile, q. vellet odiū Iudæorum & persecutionem ab eis sustinere, eo q. prædicabat cessationem circuncisionis, nisi ita esset in veritate.* Et *hoc est quod dicit.*

9 Ego aut. fra. si cir. adhuc. *dicendo q. sit necessaria ad salutem.*

10 Quid ad. per. pa. *q. d. non debeo amplius pati, quia pro re alia non persequuntur me Iudæi. ideo concludit.*

11 Ergo eua. *Quia Iudæi non scandalizabantur de Paulo prædicāte Iesum Nazarenum crucifixum fuiße, sed quia pdicabat eū verū Christū fuisse, & circuncisionem euacuasse, cuius contrarium quantum ad cessationem circuncisionis falsi Apostoli asserebāt. ideo subdit de illis.*

12 Vti. & ab. *i. totaliter a vobis separentur.*

13 Qui vos. *Dicentes, q. circuncisio sit vobis necessaria ad salutem.*

14 Vos e. *Hic consequenter inducit Galathas ad dimissionē legaliū ex consecutione boni inde prouenietis. Et diuiditur in duas partes. s. in partem principalem, & incidentalē, quæ incipit, ibi,* Manifesta sunt. *Primum vero bonum sequens ex cessatione legalium est libertas, quæ est summe desiderabilis, in tantum quod etiam bruta animalia præponunt eam satietati ventris, vt patet in auibus inclusis. ideo dicit,* Vos e. in li. *a legali seruitute quæ est maxima.*

15 Vocati e. *s. per gratiam Christi vos liberantis. veruntamen non est abutendum hac libertate. ideo subdit.*

16 Tan. ne li. *q. d. hoc tm̄ est nobis necessarium, q. non laxetis vos ad sequendum carnis impulsum, credentes, q. sit vobis licitum, sicut dixerunt aliqui hæretici, per libertatem spiritus omnia licere sibi.*

17 Sed per cha. spi. fer. in. *in temporalib & spiritualib. mutuo vos iuuando. Secundum bonū est vniuersæ legis facilis impletio. ideo dicit.*

18 Om. enim lex. *s. in præcepto charitatis, quod tamē duplicatur,* inquan-

Digitized by Google

a Ideo charitas habenda. b Ideſt vno præcepto charitatis: quia qui illud præceptum implet, nec mala agit, & quantum poteſt bona facit. Ito ſcilicet. Sine quo nec Deus diligitur.

a lex in uno ſermone impletur. † Diliges proximum tuum,

a Qui diligit.i.o a.ſ. b In dilectione proximi lex impletur. c In aliquo detrahitis. d Totum deuoratis omnia vituperando. occaſione charitatis hoc vitium eorum tetigit.

b c ſicut teipſum. Quod ſi inuicem mordetis & comeditis, vi-

Hæc ſunt cauſa veſtræ conſumptionis. a Per fidem Chriſti, nunquam aliter.

d dete ne ab inuicem conſumamini. Dico autem in Chriſto.

e a Ratione. Sancto: non enim hoc poteſt ſpiritus hominis. b Proficite bene operando. c Tunc. d Delectationes quas caro ſuggerit. e Actu. f Sed hoc graue eſt.

f Spiritu ambulate, et deſideria carnis non perficietis. Caro

g Semper noua in hoc. Hoc in bonis manifeſtum eſt, ubi eſt ſpiritus Dei. a Sed non diffidendum vel deficiendum. Ratio gratia Dei adiuta.

† enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduer-

a Hæc contra ſe, quia uſque eo, ut non permittamini facere quæcumque bona uel mala, & ideo meliori in hac pugna cedendum eſt i. ſpiritui, quo uolumus bona, & ſi non perficiamus: uolumus enim ut nullæ ſint concupiſcentiæ, ſed hoc non perficimus.

ſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæ

Hoc dicit, ne deſides ſint in pugna. Hæc duo oppugnant, ſed uidete, cui cedendum eſt. a Sancto gubernatore, rectore ſpiritus ueſtri b Q. Si inquam hoc eſt.

h i cunque vultis, illa faciatis. † quod ſi ſpiritu ducimini, non

a Ambr. quæ male agentibus poſita eſt. b Hæc ſibi aduerſantur: Ideſt per ſe apparent mala. c Large uel ſtricte.

eſtis ſub lege. † Manifeſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt

a Opus luxuriæ. b Etſi non in opere impleatur. Vel quæ eſt contra naturam. c Pudorem non ſeruare. Non pudice uiuere. d Superfluitas quælibet.

* fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, † idolorū ſerui-

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

a *Diliges proxi.* Auguſ. Hoc ſcriptum eſt in Leuitico, in quo A recte dicit impleri legē vniuerſam, cum tū duo ſint præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet, & prophetę: quia dilectio Dei in dilectione proximi continetur. & ideo in hoc pcepto perfectio ſalutis eſt, quia ſine proximo non diligitur Deus. *Qui enim non diligit proximum ſuum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere?* Cum igitur vtrunque præceptum ita ſit, vt neutrum ſine altero poſſit teneri, vnum eorū ſufficit commemorare.

b *Sicut te.* Auguſtin. Sicut non poteſt proximum diligere, qui non diligit ſe. Se autem non diligit qui diligit iniquitatem. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam.*

B ✻ Primaſius. Qui dicit ſe diligere proximum, non ſolum ei malum non facit, quod ſibi non vult, ſed etiam bonū facit ei, quod ſibi vult ab alio fieri: & vniuerſam legem implet: quæ duo habet genera mandatorum: hoc eſt, non faciendum malum, & faciendum bonum.

c *Comeditis.* Vel: *criminamini.* id eſt, crimina vobis inuicem imponentes.

d *Ne ab inuicem.* Per ſchiſma Chriſtianæ religionis, per vanam gloriam vanamque victoriam mutata occaſione charitatis hoc eorum vitium tetigit, quia diſſenſio inimica eſt dilectionis. Hoc enim maxime vitio contentiones & inuidiæ & pernitioſa inter eos iurgia nutriebantur, quibus conſumitur ſocietas & vita.

e *Dico autem in Chriſto, &c.* Oſtēdit quam ſufficiens ſit fides Chriſti ſine lege: quia per eam carnē vincunt & eius opera, & ſequuntur ſpiritum. quaſi dicat: Ne detis libertatem in occaſionem carnis. ſed per charitatem ſpiritus ſeruite. Hoc C autem dico poſſe eſſe vobis in Chriſto, & nunquam aliter.

f *Non perficietis, &c.* Non ait non feceritis vel non habueritis, quia ea non habere non poterant. Sed non perficietis. i. non opera eorum conſenſu voluntatis implebitis. D

g *Caro enim concupi. &c.* Auguſtinus. Caro dicta eſt concupiſcere, quia hoc ſecundum ipſam agit anima, ſicut auris dicitur audire, & oculus videre, cum potius anima & per aurem audiat, & per oculum videat. Caro enim nihil, niſi per animam concupiſcit, ſed concupiſcere dicitur, cum anima carnali concupiſcentia ſpiritui reluctatur. Ipſius enim carnalis concupiſcentiæ cauſa non eſt in anima ſola, nec in carne ſola, ex vtroque enim fit, quia ſine vtroque nulla delectatio nulla ſentitur.

✻ Chryſoſtomus. Solet appellare carnem, non corporis naturam, ſed prauam voluntatem: veluti cum dicit: Vos non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Qui vero in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. E

✻ Sedulius. Non quod caro ſine anima concupiſcat, ſed ipſa anima, quoniam carnalia cogitat, caro dicitur: quoniam vero ſpiritualia, vnus cum Deo fit ſpiritus. Item caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, hoc eſt, ſcripturę carneus intellectus aduerſus allegoriam ſpiritualem.

h *Quod ſi ſpiritu ducimini, &c.* Hieronymus ad Auguſtinum Ex quo apparet, quod ſub lege eſt non diſpenſatiue ſed vere, vt tu intelligas eum ſpiritum ſanctum non habere.

i *Non eſtis ſub lege.* Hoc commodum iam habetis, & ideo hęc pars eligenda. Hos dānabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex, non implentes legem dum neſcientes gratiā, de ſe pręſumunt.

Auguſtinus. De natura & gratia. Sub lege eſt, qui timore non amore abſtinet à malo, reus in voluntate. Idem in eodem.

Sub lege. quę timorem incutit, non amorem.

Auguſt. Hęc omnia non ad voluntatem carnis, ſed vitia ſunt animi. Credere etiam oīa mala accidere animæ ex carne, error eſt, ne ab his omnibus mundemus diabolum, qui F carnem

Leuit. 19.c. Matth. 22.d. 1. Ioan 4.d. † Matth. 22.d. ·In Chriſto. † autem. Pſal. 10 b. † 19.q 2.c. due ſunt. & 23. q. 6.c. iam vero. § item cum. Aug. in pſ. 71. Auguſt. lib 4. contr Iul. pelig. lib. 19. de ciu. lib. 12. contra Fauſt cap. 41. tract 41 in Io. Auguſt. ſer. 3. de verb. Apo. † 32. q. 4. cap. in eo. * adulterium. † De præb. ca. auaritiæ. cap. 53. 54. 56. &c.

NICOLAVS DE LYRA.

inquantum dilectio reſpicit Deum & proximum. Vnde dicit Saluator. Matth. 22.d. *In his duobus mandatis pendet tota lex & prophetæ.* quia omnia alia pręcepta non ſunt niſi quędam explicationes mandati dilectionis Dei & proximi. Apoſtolus tamen nō proſequitur hic niſi de dilectione proximi, di.

1 *Diliges proximum tuum.* in ordine ad eandem beatitudinem conſequendam, & conſequenter remouet contrarium dicens.

2 *Quod ſi inuicem mordetis, &c.* verbis malis inuicem iniuriando.

3 *Et comeditis.* Inuicem defraudando, ſicut de vſurario communiter dicitur, quod comedit illum cui tradidit ad vſuram.

4 *Videte.* id eſt aduertere debetis, quia ad hoc ſequitur deſtructio veſtra in corpore & anima. & hoc eſt quod dicit: *Ne ab inuicem conſumamini.* Tertium bonum eſt ſequela ſpiritusſancti, per quam homo proficit in ſpiritualibus, & retrahitur à deſiderijs carnalibus. & hoc eſt quod dicit.

5 *Dico autem in Chriſto.* id eſt ex doctrina Chriſti.

6 *Spiritu ambulate.* ſequentes inſtinctum ſpiritusſancti, quem nata eſt humana mens ſequi.

7 *Et deſideria carnis non perficietis.* in opere, licet inſurgant motus carnales concupiſcentiæ.

8 *Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum.* ſcilicet ſenſualitas contra rationem, & econuerſo ſicut experimur in nobis. & hic accipitur ſpiritus rationalis: ideo ſubdit.

9 *Vt non quæcunque.* ſecundum rationem.

10 *Illa faciatis.* impediti motu ſenſualitatis. Et ſic ſuo modo do diſſentiunt libertas ſpiritus, & ſeruitus legis: ideo ſubdit.

11 *Quod ſi ſpiritu ducimini, &c.* Sequentes inſtinctum ſpiritusſancti.

12 *Non eſtis ſub lege.* ideſt ſeruitute legalium alligati.

13 *Manifeſta ſunt autem opera.* Hæc eſt ſecunda pars incidentalis, in qua diſtinguit opera carnis & ſpiritus, eo quod fecerat mentionem de vtroque. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc diſtinctio. ſecundo Apoſtoli monitio, ibi. *Qui autem ſunt Chriſti.* Prima in duas, quia primo diſtinguit opera carnis. ſecundo ſpiritus, ibi: *Fructus autem.* Circa primum ſecundum quod opera carnis dicuntur illa ad quę caro inclinatur, & hæc ſunt proprie opera luxuriæ & gulæ. Primo ergo diſtinguit opera luxuriæ. ſecundo gulæ, ibi: *Ebrietates.* In operibus vero luxuriæ primo ponit quę proprie pertinent ad luxuriam, dic.

Diuiſio.

Manifeſta ſunt autem opera car. quia ſunt ſenſibilia.

14 *Quæ ſunt fornicatio, &c.* quantum ad concubitum ſoluti cum ſoluta.

15 *Immunditia.* quantum ad vitium contra naturam.

16 *Impudicitia.* quantum ad exteriorem inhoneſtatem in aſpectu, egreſſu, tactu, & huiuſmodi quę procedunt ex impudicitia cordis.

17 *Luxuria, &c.* Nomen eſt generale ad omnia quę pertinent ad hoc vitium. & ſic omnia alia quę non ſunt annumerata, per hoc includuntur.

18 *Idolorum.* Hic ſecundo ponit alia quę ſequi ſolent ad luxuriam, dicens: *Idolorum ſerui.* vt patet de Salomone 3. Reg. 11.a. qui ex ardore libidinis cum mulieribus alienigenis motus fuit ad ſequendum deos earum.

Digitized by Google

carnem non habet. Sed nomine carnis totum hominē significauit, qui viuendo secundum se in hec cadit. Non enim habendo carnem, sed viuendo secundum se, id est secundum hominem factus est homo similis diabolo: quia & ille secundum se viuere voluit, quando in veritate non stetit.

mendat, quasi sola sit præcipienda, quæ non potest haberi sine ceteris, quibus homo efficitur bonus.

* Primasius. Omnium virtutum prima est charitas, quę, in quatuor diuiditur partes; in dilectionem Dei, in suam vniuscuiusque, in proximi & inimici.

a *Regnum Dei non cōse.* Augu. Nullus medius locus est, vt non sit in supplicio, qui non erit in regno.

* Primasius. Notādum itaque plangendumque, quod contendentes & dissidentes, & iracundos, cum idololatris, veneficis, & homicidis, penitus exclusit à regno Dei.

b *Charitas.* Caput præmisit, vnde membra sequuntur. Non bene gaudet, qui non diligit bonum vnde gaudet. Non habet pacem veram cum aliquo, nisi eum diligat. Non est longanimis perseueranter expectando nisi ferueat diligendo. Non est benignus, nisi diligat cui opitulatur. Non est bonus, nisi diligēdo. Nō fidelis salubriter, nisi ea fide quę per dilectionē operatur. Non est mansuetus qui dilectione non moderat. Non cōtinet se quis ab eo vnde turbatur, nisi diligat vnde honestatur. Merito ergo charitatē hic sępe cōmendat,

(Margin: † 11 dist. cap denique 6. q. 1 illi qui. — Augu. tract. 66. in Ioan. — † Rom. 13. d. — † affectibus.)

a Perseuerantes. b In verbis. c Quando duo ad idem tendunt. d Subita tempestas animi. e Quando inuicem ex ira se percutiunt.

tus, veneficia, inimicitiæ, contētiones, ęmulationes, irę, rixę,

a Quando partes faciunt in ecclesia. b Græce, hæreses. c De alienis bonis. Assiduæ.

dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, † quæ prædico vobis, sicut prædixi,

Superfluæ. a Ante iudicium dum licet pœnitere. b Ante hanc epistolam.

a Non dixit omnia. Quia etiam singula regnum tollunt.

quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

a Hæc sunt carnis, sed illa sunt opera spiritus, quæ ipsa fructus sunt, quia propter se petenda. b Sancti, vel rationis gratia illuminante. c Quæ à terra ad Deum euocat. d Quod bene placet sibi. e Quando non se inquietant. f Aduersorum.

† Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides,

a Expectationis. b Dulcedo animi. c Largitas rerum. d Quod non intractabilis. De inuisibilibus certitudo.

a Quod modum in dictis vel factis seruat. b Quod à licitis abstinet. c Quando recte vtitur licito. d Quid dicam per singula? lex quæ iustis non est posita, sed in iniustis mala. Sed contra.

modestia, continentia, castitas, aduersus huiusmodi non est lex. † Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt

a Quos necesse est sequi spiritum. b Macerauerunt. Pugnantes.

a Cum. b Desideriorum. Hic in plerisque capitulum sextum incipit. c Qui sunt Christi ita agunt vt dixi, & nos quia sumus Christi, ambulemus spiritu, quia spiritu duce & auctore ad hanc vitam venimus.

cum † vitijs, & concupiscentijs. Si spiritu viuimus, spiritu

c *Gaudium.* Puritas conscientiæ. Vnde: *Non est impijs gaudere dicit dominus.*

d *Qui autem.* Quasi. Contra malos posita est lex. Bonis autem posita est crux. Quod ita ait: *Qui autem, &c.*

e *Carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentiis.*

Augustinus. In sermone de quadragesi. Congruit enim nostræ deuotioni, vt qui domini crucifixi passionem celebramus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis faciamus, In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus, vt sit fixus clauis & præceptis iustitiæ, vt Christus in cruce clauis confixus fuit.

f *Si spiritu viuimus.* Quod communiter supra dixit, ad istos quibus scribit retorquet, & se eis connumerat, per hoc ostēdens, se nō dicere eis quod ipse nō velit seruare. Non dico

(Margin: Esa. 48. d. — Apud Becam. — † Apoc 22. a — 2. Pet. 2. b)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Veneficia.* id est, sortilegia, quæ ex ardore libidinis solent fieri. In hac significatione dicitur. psalm. 7. a. *Venefici incantantis sapienter.*

2 *Inimicitiæ.* latentes in animo, sicut 2. Reg. 13. d. Absalon concepit odium contra Amon, eo quod sororem suam violauerat.

3 *Contentiones.* verbis clamorosis.

4 *Aemulationes.* in verbis pungitiuis.

5 *Iræ.* in vindicandi actu.

6 *Dissensiones.* quando incipiunt fieri partes.

7 *Sectæ.* quando sunt firmatæ.

8 *Inuidiæ.* in animo.

9 *Homicidia.* in facto. Hec autem omnia frequēter sequuntur ad luxuriam, vt patet. Et possent poni exempla de omnibus, sed propter prolixitatem omitto.

10 *Ebrietates.* Hic ponuntur opera carnis quantum ad vitium gulæ, cum dicitur: *Ebrietates.* in quo notatur excessus & quęcunque inordinatio circa potum. Dicitur enim ebrietas à bria, quod est mensura, quasi extra mensuram rationis.

11 *Comessationes.* in quo notatur omnis inordinatio circa cibum.

12 *Et his similibus.* ad quæ caro est prona, sicut nimia mollicies lectorum, balneorum, & huiusmodi.

13 *Quæ prædico vobis.* antequam veniat Dei iudicium, quia tunc pœnitere non poteritis.

14 *Quoniam qui ta.* Ex hoc excluditur error dicentiū, quod damnati saluabuntur post magna curricula temporum.

15 *Fructus.* Hic consequenter enumerantur opera spiritus, quæ dicuntur fructus. ad similitudinem fructus materialis, qui procedit de arbore, & percipitur cum quadam suauitate: sic ista à spiritu sancto procedunt, & mentem delectant. Quorum distinctio accipitur secūdum quod mens hominis per processum spiritussancti in nobis, bene disponitur in se, & ad id quod est iuxta se, & ad id quod est infra se. In se vero bene disponitur, quando bene se habet in bonis & malis. Prima vero dispositio eius ad bonum est per amorem, quæ est prima affectio & radix aliarū affectionum, propter quod inter fructus spiritus primo ponitur.

16 *Charitas, &c.* Rom. 5. a. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* Ad quam sequitur.

17 *Gaudium*, quod est fructus secūdus. Omnis enim amans gaudet ex præsentia amati, quam facit charitas. 1. Ioan. 4. c. *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Perfectio vero gaudij est.

18 *Pax.* quantum ad duo. Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationibus, alias non esset gaudium perfectum. Secundo quantum ad sedationem desiderij interioris. Non enim perfecte gaudet quis de aliquo, cui non sufficit illud. Hæc autem duo importat pax: ideo ipsa ponitur tertius fructus. In malis autem bene disponitur mēs, primo quando non perturbatur ex imminentia malorum, quod pertinet ad patientiam. Secundo vt non perturbetur ex dilatione bonorum, quod pertinet ad longanimitatem. nam carere bono habet rationem mali. 5. Ethicorum. Ad illud autem quod est iuxta se, scilicet ad proximum, bene se habet mens hominis. primo quidem per voluntatem benefaciendi, quod facit bonitas, secundo per beneficientiæ executionem, quod facit.

19 *Benignitas.* vnde dicuntur benigni quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertio per hoc quod æquanimiter tolerantur mala ab eis illata, quod facit.

20 *Mansuetudo.* quæ cohibet iram. Quarto per hoc, quod non infertur nocumentum proximo per fraudem vel odium: quod facit.

21 *Fides.* si pro fidelitate sumitur. Si vero sumatur pro fide qua creditur in Deum: sic per eam bene disponitur mens ad id quod est supra se, subijciendo Deo suum intellectum. Ad illud vero quod est infra se, bene disponitur mens hominis. Primo quidem in actionibus per modestiam, quæ in dictis & factis debitum modum obseruat: secundo in interioribus concupiscentijs, per continentiam & castitatem. Diuersimode tamen: quia continens patitur concupiscentias fortes, sed non vincitur. castus vero non vincitur, nec patitur: Et sic habētur duodecim fructus spiritus, qui signant Apoc. vlt. a. *Ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ afferēs fructus duodecim.*

22 *Qui autem sunt Christi.* Hic consequenter ponitur Apostoli monitio duplex. secunda ponitur in principio sequentis capit. Prima vero est carnis opera reprimendo, & opera spiritus persequendo, dicens: *Qui autem sunt Christi.* id est, imitatores eius.

23 *Carnem suam crucifixerunt.* ita quod concupiscentiæ & vitia carnis mortua sunt in eis.

24 *Si spiritu vi.* Hic accipit si pro quia: quia spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Ioan. 7. g.

25 *Spiritu & ambul.* sequendo instinctum spiritussancti in operibus nostris, vel dictamen rectæ rationis, quæ etiam dicitur spiritus, & quia bonum opus frequenter est occasio vanæ gloriæ, ideo subditur.

(Margin: Continens, & castus differunt.)

Digitized by Google

co vobis quod ipse nolim.

A a *Inanis glo.* Quæ est velle vincere vbi præmium non est.

b *Inuidentes.* Sciendum, quia cum per omne vitiū, antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens cōcutit, & in hac imprimenda malitia quasi pestem mouit. Zelus iste modum non habet permanens iugiter sine fine, cum alia scelera finiatur. Quantoq; ille cui inuidetur successu meliore profecerit, tanto inuidus in maius incendiū liuoris ignibus mardescit. Hinc vultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, tremor in labijs, stridor in dētibus, verba rabida, & effrenata conuitia. & manus ad violentiam prompta: & si gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis est armata.

D Inuidiæ detestabiles effectus.

a Etiam. Quomodo subdit. b Secularis. c Hæc mala facit gloria inanis. Ad contentionem, & lites, & alia illicita.

a & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem 1 2

a Si non audeamus prouocare.

b prouocantes, inuicem inuidentes. 3

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non efficiamur inanis.* quæ est principium aliorum malorum. ideo subditur.

2 *Inuicem pro.* verbis iniuriosis.

3 *Inuicem inu.* de bonis proximorum dolentes.

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Quorum distinctio accipitur, secundum quod mens hominis per processum spiritussancti disponitur. Hæc distinctio notabilis de fructibus spiritussancti sumitur à prima secundæ. q. 70. art. 3. in cor. quæstionis, vbi omnia quæ hic ponuntur de verbo ad verbum continentur, & quædam alia ad hoc pertinentia. vide ibi, &c.

Hæc

CAPVT VI.

B a *Fratres: & si.* Hactenus toti ecclesiæ improbandō legē, & commēdando gratiam, modo ad prelatos qualiter tractent subditos scilicet leniter: quia fratres etsi superiores.

b *In aliquo delicto.* Augustin. Delictum est declinare à bono, Peccatum est facere malum. Vel delictum quod ignoranter fit. Peccatū quod à sciente. Tamen indifferenter ponuntur. Præoccupatio est, dū vel ad horam non videtur quid faciēdum sit, vel qui viderit vincitur vt malum fiat cū latet veritas, vel compellit infirmitas.

Delictum. & peccatū differunt. lib q. in Leuit. q. 20. ser 5. de verbis. Apost. li. 83. q. 71.

† instaurate, reficite.

✠ Chrysostomus. Quoniam increpationis prætextu vlciscebantur suas cupiditates, videbanturque id facere propter delicta corrigenda, cum reuera studerent suam dominandi cupiditatem stabilire, ait, fratres si etiam præuentus fuerit. Non dicit, si fecerit, sed si preuentus fuerit, hoc est si abreptus.

c *Lenitatis.* Ne si aliter feceritis, non patiatur se argui, sed defendere se incipiat, ne turpis videatur.

✠ Chrysost. Non dixit, in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, declarans hæc etiam spiritui placere, quippe quum hoc ipsum posse cum humanitate corrigere peccantes, doni sit spiritualis, deinde ne qui corrigit alterum, efferatur animo.

C Ioan. 13. d.

d *Considerans teipsum.* August. Nihil ad misericordiam sic inclinat, quam proprij periculi cogitatio.

✠ Primasius, & Sedul. Quia & tu homo es, & potes in aliquo præueniri, & adiutorio indigere. Sani enim infirmos sustinent, & mortuos sepeliunt, quia & ipsi infirmari, & mori posse se credunt.

Aug. lib. 2. de consen. euāg. c. 30. & tract. 17. in Ioan.

e *Et sic.* Aug. i. charitatē. Ex charitate enim Christus peccata nostra tulit, qui etiā precepit, vt nos inuicē diligamus.

* Ambr. Lex Chri oēs saluos vult fieri, ac p hoc qui fratri peccāti cōsulit vt redeat ad ppositū, implet volūtatē Chri.

E Ioan. 13.

✠ Primasius. Lex Christi charitas est. Dicit enim. Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis, sicut ego dilexi vos.

✠ Chrysostomus. Non dixit, πληρώσατε, id est, implete, sed, ἀναπληρώσατε, hoc est, simul omnes implete, vos inuicē ferēdo.

f *Nihil.* comparatio ne spiritualis, qui totum dat gratiæ.

Augusti. tract. 99. in Ioan.

g *Se seducit, &c.*

* Primasius. Qui se putat non posse tentari, siue plus di... laudanti se quam sibi cōscientiæ credit, ipsum seducit. Si quis non vult onera aliena portare, & immisericors suo tantum opere & virtute contentus est, non quærens quæ aliena sunt, sed quæ sua, hoc est, sui tantum amator, & nō etiam Dei, ipse se seducit.

CAPVT VI.

Hoc non faciatis quod dixi, sed si præocu.

a Quasi imprudenter lapsus.

Vt nequeat vitare, nec mirum, quia homo.

a b F Ratres, & si præoccupatus fuerit homo 1 2

a Non vsu quotidiano peccans. b Non ideo despicatis eum.

c in aliquo delicto, vos qui spirituales 3

a Non per singula peccata diffluentem, & si aliquando labatur.

b Rationabiliter & leniter.

d estis, huiusmodi instruite in spiritu le- 4 5

a Qui ita fac vt dixi. Tu quisque. b Quod & tu fragilis.

c Ne Deo permittente in simile cadas.

e nitatis. Considerans teipsum, ne & tu 6 7

a Leniter instruite, & iuuamente orationibus & alijs modis, quasi vestra sit sarcina. b Charitatem.

f tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis le- 8 9

a Qui peccata nostra tulit. b Ita facite: nam si quis aliter fecerit, seipsum seducit & hoc est.

c In mente sua superbe iudicat. d Magnum comparatione peccatis. e Ex se.

g h gem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil 10 11

a Diuidit. A veritate. b Non ita putet aliquis sed potius.

i k l sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque, 12 13

a Si actus suos consideret: sciens si quid boni habet se à Deo accepisse, & si quid mali à se non à Deo fore.

b Vt Deus qui in eo est, sit gloria eius, & nihil aliud. c Puræ conscientiæ.

d In sui, & non in alterius consideratione.

m n et sic in semetipso tātum gloriam habebit, & non in altero. 14 15 16

Aug. Non enim se seducunt laudatores eius, sed ipse potius, quia cum ipse sit præsentior quam illi, mauult se in illis quærere, quam in seipso.

h *Probet.* Diligenter inspiciat.

i *Opus.* Ambr. Nō peccatū alterius, vt Phariseus qui dixit: Nō sum sicut cęteri hominū. qui nō re, sed fallaciter iustus.

F Lucæ 18. b

K *In semetipso.* id est, intus in conscientia sua para.

l *Gloria r hab bit.* id est, gloriabit & gaudebit.

m *Et non in al.* id est, in alterius laude scilicet cum alter eū laudat. Qui enim conscientiam boni operis habet, non debet de hoc apud alium gloriari, & laudem suam foras fundere, sed in semetipso humiliter gloriari. Vel ita.

A Aug. lib. de gratia noui testam.

n *Et sic.* id est, si actus suos consideret, sciens neminem debere gloriari se habere mundum cor. In semetipso, &c.

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT. VI.

FRatres si præ. Hic consequenter ponitur Apostoli secunda monitio, quia inducit Galathas ad mutuam supportationem, & primo in malo culpæ non ipsum fouendo, sed leniter corripiendo, di.

2 *Si præocc.* per aliquam passionem insurgentem vel ignorantiam.

3 *In aliquo delicto.* ex eis perpetrato.

4 *Vos qui spi.* id est, perfectiores scientia & vita.

5 *Instruite huiusmo.* id est, ad bonum reducite.

6 *Spiritu lenit.* peccantes enim ex certa malitia sunt magis acriter corripiendi.

7 *Considerans teipsum.* id est, propriam fragilitatem.

8 *Ne & tu tenteris.* & sic ex passione labaris, & per consequens indigeas mansuetudine correctionis. secundo inducit ad supportationem mali pœnæ, dicens.

9 *Alter alter.* id est, infirmitates mutuas & labores, mutuo subueniendo.

10 *Et sic adimple.* quæ est lex charitatis. & ad prædicta inducit rationem dicens.

11 *Nam si quis exist.* id est, magnum quid sentiens de se.

12 *Cum nihil sit.* scilicet nisi vanitas & peccatum.

13 *Ipse se seducit.* quia per hoc in contemptum fratris & alia peccata cadit. ideo subditur.

14 *Opus autem suum.* id est, diligenter examinet.

15 *Et sic in se.* scilicet in testimonio propriæ conscientiæ.

16 *Et non in altero, &c.* id est, in falsa laude alterius, cui non est credendum.

Digitized by Google

Et sic in se. Aug. Ambros. i. si actus nostros consideremus, nulli nos anteponimus, nec quem quem iudicamus. Vere in suis alterum sibi præponit. quia plus sua mali scit, quam alterius: quorum cognitio sibi gloria est. Gaudet enim, dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat.

a *Vnusquisque enim.* Non inquinatur quis alieno peccato.

b *Onus.* August. Alia sunt opera participanda infirmitatis, de quibus supra. *Alter alterius onera portate.* Alia reddendæ Deo rationis, de quibus hic. Contra eos qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit: *Vnusq. o. s. pe.* Contra negligentes qui nullum curant corrigere, securi quod alienis nõ contaminentur peccatis, dicit: inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicẽ portamus, dum lenitate iram alterius sustinemus: & dum ei qui læsit, si petit, indulgemus.

23. q. 4. si qs à catholi. & c. forte § item. 13. q. 1. cap. ecclesias. §. quia ergo nos. catechizat verbo. i. qui docetur mysteria religionis Christianæ. i. fidem in Christũ, quod verbo fiebat non scripto.

a Suum opus probet, nam de suo iudicabitur. Peccatum. b Offeret die iudicij manipulos operum, vnde: Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Et accipitur hoc de bonis tantum.

a † Vnusquisque enim onus suum portabit. † Communicet b autem is qui † catechizatur verbo, ei qui se catechizat in om c nibus bonis. Nolite errare, Deus non irridetur. † Quæ enim d seminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in e carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem semi f nat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. † Bonum au g tem facientes non deficiamus, tempore enim suo mete h mus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, opere i mur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. k

(Glossa interlinearis: Idest, instruitur. — a Non in malis, si ea agit: vt lex sit tibi dux, non homo. — Non potest decipi. — b Sed ab eo quisque capit quod meretur. — a Præsentis vitæ labore. — b Horum mercedem recipiet. — c Qui de lege carnaliter sentit. — Qui omnia quæ facit, & si qua bona, tamen ideo facit, vt carnaliter ei bene sit. — d Carnalia vitia. — a Vt de carne. — b Conuenientem messem. — c Nihil melius conuenit carni quam corruptio. — Qui spiritui dat assensum. — a Quia se habeant prælati erga subditos & subditi erga prælatos, vt dixi: vtrique autem scilicet prælati & subditi. — a Alias destituamus. — b Non debet deficere operando qui non deficiet in metendo. — c Opportuno & conuenienti. — Quia metemus. — In hac vita. — a Vt sit perfecta dilectio. — b Qui sunt de familia nostra per fidem.)

Hieronym. Vel per onus intelligitur bonum & malum opus. In scripturis enim onus & in bonam & in malam partẽ accipitur. Et sic: *Vnusquisque.* bonus vel malus. *Portabit o. su.* id est, mercedem operum suorum referet.

c *Communicet.* Vel bona sua faciat ei communia, & ne excuset, quia Deus non potest falli.

1. Cor. 9 b. Aug. lib. 2 q. euang. q. 8. & 38. Matth. 7 b.

Hierony. Vsitatum enim præceptum est, vt prædicatori verbi Dei præbeat necessaria ille cui prędicatur. Quę boni appellatione recte signauit. Sicut & dominus in euangelio cum discipulis loquens ait: Cum mali sitis, nostis bona dare fi. ve. præuidens autem quosdam obtẽdere paupertatem, & præceptum velle eludere, addidit.

d *Nolite errare.* Q. nemo se vane excuset, quia Deus nõ potest falli. Scit enim corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare, Deum non potest fallere.

Communi. Hoc ad subditos prælati ita. *Is autem qui cate.* i. instruitur: etsi solo *verbo*, non exemplo: *communicet ei in omni bo.* quæ ille dicet. i. communem se ei exhibeat recipiendo & opere implendo. Et ne quis dicat, nõ debeo agere, nisi quod in illo video. Subdit *Noli er.* quia error est.

Ambr. Et si inde apud homines vos excusatis, Deus non potest falli. Vere non fallitur, quia reddet pro meritis. Et hoc est: *Quæ enim se. ho. &c.*

e *Qui se. in car.* addit: *sua.* Cum vero dicit: In spiritu, non addit suo: quia semen carnale ex homine est. semen vero spirituale ex spiritu Dei est. Messis vero hic in fine promittitur. Ideoque in seminando perseuerantia opus est.

* Chrysost. Quemadmodum in semente, qui seminat, nõ potest ex hordeo metere triticum, eo quod oporteat & sementem & messem eiusdem esse generis: sic & in operibus. Qui in carne deposuerit delitias, temulentiam, concupiscentiam absurdam, quæ hinc proueniunt, metet. Quæ autem sunt ista? supplicium, vltio, probrum, risus, corruptio.

✠ Aug. hoc dicit de amatoribus voluptatum magis quam Dei. In carne enim sua, qui omnia quæ facit, etiam si bona videantur, propterea tamen facit vt carnaliter ei bene sit.

f *In carne.* in spiritu. Ambros. Homo ex spiritu constat & carne; Ideo de vtroque seminat. Porro homo etiã Christianus ad comparationem spiritussancti caro est.

g *Qui au. s.* Hieron. August. Idest qui spiritui dat assensum ex fide, cum charitate seruiendo iustitiæ, & legem spiritualiter intelligendo.

✠ Chrysostom. Considera vero, seminasti eleemosynam. manent te thesauri cælestes, gloriaque sempiterna. Seminasti pudicitiam, excipiet te honor & brauium, & ab angelis congratulationes & ab agonotheta coronæ.

* Primasius. Omne quod loquimur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne & spiritu: si bona sunt quæ de manu, corde, ore promuntur, seminata in spiritu, vitæ æternę fructibus redundabunt: si mala ab agro carnis excepta, corruptionis nobis segetem pullulabunt.

† De celeb. mis. cum ex ore. — † 1. Thess. 3.

h *Non desi.* Si homo nõ imposuerit finem operi, nec Deus imponit remunerationi. Quantum seminauerimus in operibus, tantum metemus in fructibus. Et quantum auiditas inquirentis se dilatauerit, tantum se aperiet ad præmium manus retribuentis: quia sic recipiet quisque quomodo facit: quia qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad metendum.

August. tract. 70. in Ioan. & in Psal. 111.

i *Tempore enim.* Non statim Deus facit quidquid ad salutem oratur: Nec ideo negat, quia differt, sed tempore suo id est, congruo præstat.

K *Dum tempus.* Tempus seminandi est presens vita quã currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum vero transierit tempus operandi aufertur. Vnde: *Operamini dum dies est, veniet nox quando iam nullus poterit operari.*

August. lib. de salut. docu. cap. 46. Ioan. 9 a

✠ Ambr. Gentiles tempus habent operandi malum. homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, vt post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ.

✠ Primasius. Tempus sementis, tempus est presens. & vita quam currimus: in hac licet nobis quod volumus seminare: Cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur: festinemus campos omnes serere, & maxime eos qui sunt vberrimi repleamus: ne incipiamus tempore messium alijs epulantibus esurire.

l *Ad omnes.* Ambr. Hieron. Omnibus impendenda est misericordia. In quo pręponendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod omnibus est inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes ecclesiam, testis est dominus: *Benefacite his qui oderunt vos. Diligite inimicos vestros:* quia & ipsi homines: quibus in hoc dominus pluit, & solem dat.

Mat. 5 g Luc 6. d

Aug. Dicit tamen scriptura: *Da misericordiam & ne suscipias peccatorem, & impijs, & peccatoribus redde vindictam. Benefac humili, & ne dederis impio. quia altissimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam.* Quod est: Ne cuiquã iõ bene facias, quia peccator est, sed quia hõ: vt non sit ad vindicandũ remissus, nec ad subueniendum inhumanus. Odias in illo quod Deus odit. i. quod malũ est: & corripe & persequere vt perimas: & conserua quod homo est. Et non suscipias, vt velis saluũ in eo q. malus est. Et ne dederis, per hoc quod malus est, sed quia hõ, vt nulli homini claudatur misericordia, nulli peccato

Eccles. 12. a

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nolite errare.* credendo, quod possitis conformari eis in malis licite, sicut dicunt aliqui, quare non faciam hoc, ex quo sacerdos meus facit?

2 *Deus non irridetur.* id est, talibus non decipitur.

3 *Quæ enim seminauerit.* id est, mercedem recipiet secundum opera sua.

4 *Quoniam qui seminat.* sequendo impetus carnis.

5 *De carne & metet.* scilicet culpæ, & gehennæ.

6 *Qui autem.* sequendo instinctum illius.

7 *De spiritu metet.* id est, virtute spiritussancti eum mouentis, consequetur vitam beatam. propter quod subdit.

8 *Bonum autem.* cessando ab inchoato bono.

9 *Tempore enim suo.* quia merces illa erit æterna. & sic concludit.

10 *Ergo dum tempus.* scilicet metendi quod est breue.

11 *Operemur bonum ad om.* generaliter.

12 *Maxime autem.* quia sic est charitas ordinata.

Digitized by Google

cato relaxetur: impunitas. Persequamur ergo in malis propriã iniquitatem, misereamur in eisdem cõem conditionẽ.

Ad omnes. Aug. Omnibus enim pari dilectione vita eterna optanda est, etsi non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia, quæ fratribus sunt maxime exhibenda.

Ephes. 4. f.

† quanta vobis epistola.

*, iuxta faciẽ.

Ambros. Hierony. Quia faciliores & pro pensiores in bono circa fratres esse debemus, quia sumus inuicem membra. Si enim in cunctos liberalitatis frena laxantur maxime in domesticos fidei id est, Christianos qui habent eundem patrem, eiusdemque magistri appellatione censentur. Omnibus ergo impendenda est misericordia, in quo præponendi sunt iusti, qui sunt ex fide.

† supra a.

Peccator si diligendus.

Aug. de doctrina Chri. Omnis peccator inquantum peccator est, non est diligẽdus. Et omnis homo inquãtum homo est, diligẽdus est propter Deum: Deus vero propter seipsum. Et si Deus propter se, omni homine amplius diligendus est. Amplius quisq; Deum debet diligere quam seipsum.

Item amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum: quia propter Deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscũ alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus. Omnes autem homines æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissime cõsulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi iunguntur.

a *Videte autem.* August. Postquam ad moralia opera exhortatus est, redit ad illud vnde prius agebatur: Ne scilicet legales obseruantiæ teneantur.

Hierony. Ne quis autem sub nomine eius fallat incautos cauet, finem epistolę manus suę annotatione complens. Ab hoc enim loco manu sua vsque ad finem scripsit.

b *Hi cogunt.* Ambrosius. Isti erant pseudo, qui sic Christum prędicabant, vt & legem seruandam docerent. Crucem prędicabant, vt à fidelibus quæstum habeant, legem vt Iudæis placeant.

Augusti lex pro Iudæis.

c *Vt crucis Christi pers. cu.* Hieronymus. Forte hoc ideo dicit, quia Romani imperatores Caius Cęsar, & Octauianus Augustus leges promulgauerũt, vt Iudęi vbicunque essent, proprio ritu viuerent, & patrijs cęremonijs deseruirent. Quicunque.n. circũcisus erat, licet in Christum crederet, quasi Iudæus habebatur in Gentibus. Qui vero incircuncisus se nõ esse Iudæum præputio præferebat persecutionibus, tã Gentilium quam Iudęorum fiebat obnoxius. His igitur persecutiones qui Galathas deprauauerant, declinare cupientes, circuncisionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam nec Iudæi persequi eos poterant, nec Gentiles quos videbant, & proselytos circuncidere, & ipsos legalia seruare.

Vt firmius prædicta teneatis. *a Vt sciatis hanc epistolam à me missam, & per hoc magis obediatis.*

a Videte autem † qualibus literis scripsi vobis mea manu. [1] [2]

a Opus fuit vt scriberem, quia pseudo instant. *b Iudæis infidelibus.* *c Carnali obseruatione.* *d Improbitate, non ducunt ratione.*

b Quicunque enim volunt * placere in carne, hi cogunt vos [3]

Propter hoc. *a Qui pro cruce infertur.*

c circuncidi, tantum vt crucis Christi persecutionem non patiantur. [4] Neque enim qui circunciduntur, legem custodiunt, [5]

a Ab infidelibus Iudæis. *b Ideo tantum, non enim pro lege placeat, vel non amore legis hoc faciunt.* *a Id est, de carnali circuncisione, in qua dolor est vobis.* *Dolore vestro.* *b Apud Iudæos, eo quod tam multos proselytos faciant.* *c Illi in carne gloriantur.*

sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra glorientur. [6] [7] [8] [9]

a Vnde mundi philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit.

d Mihi autẽ absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, [10] [11]

a Quid enim prodest? *b Quod illi visum est stultitia, Apostolo factum est sapientia & gloria.* *c Concupiscentiæ mundi non habent dominium, nec mundus cum se ingerit, & ego contra eum fortis.*

e f per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. † In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque [12] [13] [14]

Ideo solum in cruce glorior. *Qualia sunt Deo circuncisio & præputium.* *a Ambr. noua vita. Id est, regeneratio.* *Ego in cruce glorior.* *b Rectitudinem.*

præputium, sed noua creatura. Et quicunque hanc regulam [15] [16] [17]

a Mentis. *b A Deo* *c Gentiles.* *d Id est, remissio peccatorum.* *De peccatis.* *e Etiam.* *Iudæos, non carnales, sed qui Dei id est, spirituales.*

g secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, et super Israel [18] [19] [20]

d *Absit gloriari, nisi in cruce.* August. Ideo crux in fronte credentium, (vbi est sedes verecundiæ) figitur, vt de nomine eius fides non erubescat, & magis Dei gloriam quàm hominum diligat. Signum veteris Testamenti circuncisio in latenti carne. Signum noui, crux in libera fronte. Ibi enim occultatio, hic reuelatio est. Illa sub velamine, hoc est in facie. Crucem autem, vt in ea gloriemur, dominus suo gestamine humero pro virga regni nobis commendauit. Hoc ergo opprobrium & deformitatem Christi non erubescamus, sed veneremur. Non est enim magnum in sapientia Dei vel in nostra, vel potestate gloriari, sed in cruce, vnde impius insultat, & irridet Philosophus.

Crux in fronte figitur. Aug. lib. de fide & oper. c. 10. q. 15. super Exod. tract. 43. in Ioan. Tract. 36. in eundem & in psal. 141.

e *Mihi mundus cruc. est.* Augu. Contigit plerunque, vt homo mundum mente non teneat, sed tamen mũdus eum in suis occupationibus astringit & mortuus est hõ mundo, & mundus quasi viuus eũ conspicit, dũ alio intentũ in suas actus rapere contendit. Sed nec Paulus mundũ cupit, nec mundus eũ: vt in duobus mortuis neuter neutrũ videt. Quia igitur nec Paulus mundi gloriã quęrebat, nec à mundi gloria ipse quęrebatur, ideo & se mũdo & mundũ sibi crucifixũ gloriatur.

Vbi supra.

* Chrysost. Mundum hic appellat non cęlum, neque terram, sed res temporarias, Iudeum ex hominibus, famam, gloriam, opes. Hęc igitur omnia quæ vulgo videntur esse magnifica, mihi facta sunt mortua. Talem oportet esse Christianum, & hanc vocem semper habere in ore.

f *Et ego mun.* Nec ego in mundo aliquid capio, nec ipse sui aliquid in me cognoscit. Sicut dominus ait: *Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam.*

Ioan 14 d.

g *Sup. ill. & super.* Ambrosius. Duas partes hic significauit, super quas manet pax & misericordia Dei, scilicet Gẽtibus fidelium, & Iudæorum credentium.

Aug. in psal. 67.

✻ Primasius. (pax & misericordia) super Christianos:

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videte.* Hæc est vltima pars huius epistolæ, quæ est precedentium confirmatio. Vt enim Galathæ certi fierent quod præsens epistola esset Pauli, scripsit hanc vltimam partem manu propria, ideo dicit: *Videte*, id est, attendite.

2 *Qualibus literis.* propria, quasi dicat, per considerationem literarum potestis hoc perpendere: quia cognoscebant manum suam. Et quia intentio eius in hac epistola erat reprobare obseruationem legalium, vt patet ex præcedentibus, ideo reuertitur ad improbandum legalium obseruantiam, dicens.

3 *Quicunque enim vo. place.* Iudæis.

4 *In carne.* id est, in legalibus obseruantijs, quæ dicuntur iustitiæ carnis Hebr. 9.

5 *Hi cogunt vos.* id est, ad hoc vos inducunt.

6 *Tantum.* supple hoc faciunt.

7 *Vt crucis Christi.* scilicet à Iudęis persequentibus me & alios prædicantes euacuationem circuncisionis per crucem Christi. Falsi namque Apostoli quærentes apud Christianos quæstum, & apud Iudæos quietem, prædicabant simul legalia cum euangelio esse necessaria ad salutem.

8 *Neque enim.* id est, falsi Apostoli.

9 *Legem custodiunt.* quia in multis transgrediebantur.

10 *Sed volunt vos.* scilicet de vestra circuncisione carnali se iactando quod multos proselytos legis fecerunt, quam gloriam tanquam malam excludit à se Apostolus, dicens.

11 *Mihi autem ab.* id est, in fide & prædicatione Christi crucifixi.

12 *Per quem mi.* id est, concupiscentia mundi est mihi mortua, nullam virtutem habens in me.

13 *Et ego mun.* quia nihil mundanum concupisco.

14 *In Christo enim.* quia neutrum aliquid facit ad consecutionem vitæ beatæ, quæ datur per Christum.

15 *Sed noua crea.* id est, regeneratio per baptismum, in qua datur gratia quæ est per creationem: & de nouo constituit hominem in esse gratiæ.

16 *Et quicunque hanc.* id est, certam doctrinam.

17 *Secuti fuerint.* fide & opere.

18 *Pax super.* id est, quies mentis.

19 *Et misericordia.* id est, remissio peccatorum, quæ totaliter tolluntur per baptismum.

20 *Et super Isr.* id est, super obseruantes legem intellectus spiritualis Rom. 2. d. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera.

Digitized by Google

A nos: Nam Iudæi secundum carnem sunt Israel. Est enim Israel, & non Dei: id est carnalis, non enim omnes qui ex Israel hi Israelitæ sunt.

a *De cætero.* Non vult per turbulentas cõtentiones tędium sibi fieri de re quantum satis erat exposita. vel sicut in Gręco legitur, De cętero nemo mihi laborem exhibeat vel præstet, scilicet vt rursum in vobis necessitatem habeam laborandi.

† Notas impressas.

B Augustin. Hierony. Laborem enim præstat magistro, qui aliter sentit quã docuit.

✠ Ambros. Molestias sibi noluit de cętero fieri, vt iterum forte cogeretur scribere, sed iam correctiores illos vult fieri, vt amputatis erroribus, post tanta tædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, & inflexibiles in conuertendo, cessarent ab eo, vt illis operas suas & efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum sperarent.

b *Stigmata.* Aug. Stigma est punctum vel nota aliquo ferro facta. Stigmata ergo appellat quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Et est sensus: Ideo non debet

C mihi fieri molestia, quia ego habeo alios cõflictus & certamina, quæ in persecutionibus quas patior mecũ decertant.

D * Chrysosto. Non dixit habeo: sed, porto, tanquam aliquid de trophæis glorians, signisque regalibus. Quanquam hoc ipsum rursus probrosum esse videtur. Verũ hic sua vulnera iactat, neque secus quàm solent milites vexilliferi, hic exultat, vulnera circunferens.

✠ Sedulius & Primasius. Ego enim signa & charactęres nõ circũcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circunfero: & plagas vel flagella quæ ꝑpter Christum sustinui.

E

a A modo. vel de cætero, prout duæ dictiones. i. de alio præter fidem. i. de legalibus.
b Vt iterum cogar scribere de eodem. c Mihi cui non est facienda molestia.
d Signa militiæ Christi: quæ me comprobant eius esse.

a Dei. De cætero nemo mihi mole[b]stus sit. Ego en[c]im [d]stigma- 1
b a Pro fidelibus. Quod uos non attenditis. b Quod non pseudo. c Non lex.
ta domini Iesu in corpore meo po[a]rto. Gratia domini nostri 2
c a Ratione: vt ueritatem semper intelligatis. b Per hoc verbum Hebræum vera esse quæ locutus est ostendit. 3
Iesu Christi cum spiritu vestro fratres, a[b]men. 4

* Ambrosius. Magna constantia & fide doctrinæ suæ pro Christo plagas & vincula pati nõ timuit. Sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore: quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut & pseudo apostoli qui Galathas deceperant.

c *Gratia domini nostri Iesu Chri.* Conclusio epistolę quasi subscriptio, qua & in nonnullis alijs epistolis vtitur. Q. vt prædicta teneatis: Gratia, non dissensio, non legis seruitus, non rixa, non iurgium.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ego enim stig.* id est, signa militiæ Christi.
2 *In corpore.* per tribulationes quas pro ipso sustinui. q.d. nõ deberet mihi aliunde tribulatio inferri. Et satis probabiliter potest dici, ꝙ in eius corpore sensibiliter apparebãt vestigia plagarũ & verberũ pro Christo, vt dictũ est supr. 2. Cor. 11.
3 *Gratia domini.* & non seruitus legalis.
4 *Cum spiritu.* quæ quidem gratia est arra gloriæ. Ad quam nos perducat Iesus Christus. Amen.

ADDITIO I.

Lucæ 18. b.

In cap. 6. vbi dicitur in Postil. *Opus autem probet vnusquisque.* Hoc quod dicitur: *Opus autem suum probet vnusquisque*, sic exponitur in Glo. Vnusquisque diligenter inspiciat opus suum, non peccatum alterius. vt Pharisęus qui dicebat: Non sum sicut cęteri hominum, qui non re, sed fallaciter iustus erat, &c.

ADDITIO II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. Quicunque enim volunt placere vobis. Ad vlteriorem intelligentiam huius dicti: Qui enim volunt placere vobis in carne, &c. attendendum est, quod in ve. le. inducebantur homines ad obseruantiam præceptorum diuinorum per temporales promissiones & comminationes, vt patet ex discursu Deut. & Esa. 1. c. dicitur summatim: *Si audieritis me, bona terræ comedetis: & si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Sic in no. Te. specialiter in primitiua ecclesia homines in Dei amore radicati examinabantur & perficiebanť per acerbas & crebras persecutiones: quas imitando crucem Christi sustinebant: ex quo homines inducebantur ad contemnenda tẽporalia propter amorem cęlestium. Ratio huius differentiæ est quia populus ille cõparatur puero sub pędagogo existenti, ad Gal. 4. imperfectorum autem est temporalia bona desiderare. sed ad legem nouam quę perfectis data est, pertinebat, vt illi quibus data est præsertim ipsius primi fundatores contemptis temporalibus spiritualibus adhærerent. vnde Phil. 3. c. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. quicunque enim perfecti sumus hoc sentiamus.* vnde in ve. le. licet multa & varia præcipiebantur: nihil tñ asperũ seu durum nisi circuncisio carnalis, quæ quandam afflictionem carnalem importabat. sed in le. no. multa aspera & quasi contra cõem hominum affectum præcipiebantur, seu consulebantur, vt cum dr̃: *Qui vult ve. post me, abn. se. & tol. cru. su. &c.* quod intelligitur, ꝙ sequentes Christũ habent eũ imitari in tolerantia passionum & tribulationum: quod est valde durũ cõiter saltem viris imperfectis: quia est contra cõem inclinationem humanã. Ex quibus consideratis hr̃, ꝙ pseudo apostoli qui inducebant ad circuncisionem carnalem quæ in lege præcipiebatur: volebant placere in carne tm̃. i. releuare seu excusare homines à persecutione legis nouæ, quæ proprie dicitur persecutio crucis Christi, inquãtum est imitatiua ipsius crucis, vt dictũ est. & hoc est quod dicit: *Quicunque enim volunt placere in carne.* i. in carnali circuncisione, *hi cogunt vos circuncidi tantum.* i. volunt vobis inferre istam molestiam tantum. s. circuncisionis carnalis: & hoc ad finem ꝙ excusentur à circuncisione spirituali, per quam homo martyrium patitur intrinsecum seu extrinsecum. & hoc est quod dr̃: *Vt crucis Christi persecutionem non patiantur.* s. vt excusentur ab imitatione crucis Christi, quę maxime dura est in viris imperfectis. Et quia de ista circuncisione carnali gloriabantur pseudo apostoli, quasi magis ẜm legem pro Deo sustinentes. ideo de eis dicit: *Et volunt vos circuncidi, vt in carne vestra glorientur:* iactãdo se de tanta tolerantia pp Deum. Sed quia ista tolerantia nihil est in comparatione tolerantiæ imitationis crucis Christi, ideo subdit: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce, &c.* s. imitationis ipsius patientiæ. Et nota ꝙ non dixit: Mihi autem absit gloriari, nisi in potestate dñi nost. Ies. Christi, seu in sapientia, vel in maiestate eius, & huiusmodi, sed in cruce: ad denotãdam prædictam comparationẽ. Et quia in ista imitatione crucis Christi nõ circunciditur aliquod membrũ corporaliter, sed cor à cunctis vitijs rescindit, ideo subdit: *Per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* quod intelligitur ẜm Glo. quod nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse mundus aliquid suum in me cognoscit, iuxta illud dñi: *Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* & est sensus: quia per crucem Christi mundi concupiscentiæ non habent in me dominium, nec mundus iam se mihi ingerit: hæc in Glo. Ex quo Apostolus manifeste ostendit intẽtum, s. quod absit gloriari in circuncisione carnali vel huiusmodi: sed in cruce domini nost. Ies. Christi: in qua omnia vitia rescinduntur. Deinde cũ dicit infra, *De cætero nemo mihi molestus sit, &c.* confirmat prædicta præbens exemplum in seipso. sic enim erat confirmatus in amore Christi, ꝙ maxime desiderabat imitari quantum poterat ipsius persecutiones. ideo dicit. *De cætero nemo mihi molestus sit.* i. erit. Nam ẜm sanctum Thomam prima secundæ, q. 70. art. supradicto, in corpore quæstionis allegato in præcedenti additione. Qui perfecte cor habet in vno positum, à nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet. *Ego enim stigmata.* i. signa militiæ Christi & vestigia ipsius passionis. *In corpore meo porto* per assiduas persecutiones. Cætera exponanť prout in post. &c.

Differentia le. ve. & no.

Luc. 9. b.

Ioan. 14. b.

Incipit argumentum in epistolam ad Ephesios.

EPhesii sunt, &c. Hi per Paulũ non fundati, sed confirmati in fide firmiter in ea steterãt, & bonis operibus. His scribit à Roma de carcere per Tychicum confortatoriã epistolam, cum vlterius non esset eos visurus. Sciens eos bonos, non arguit de culpa, sed ne relabatur timẽ dum erat. Et quia nullus est adeo perfectus, qui crescere non possit, hortatur ad vlteriora, & ne recedant pro suis tribulationibus, teneãtq; suas ordinationes, ꝓsertim ne pfectio erigat in tumorẽ, ondit de quo statu ad quã dignitatẽ vocati sunt, dicẽs oĩa eis vel apostolis ipsis vel toto humano generi beneficia per solam gratiã data. Est igitur intentio apostoli Ephesios in bonis habitis confirmare, & ad vlteriora prouocare, nec nõ ad humilitatẽ, & gratiarũ actionem.

Argumentum in Epistolam ad Ephesios incipit.

EPhesij sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribens eis ab vrbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

Sciendũ sane quod hanc epistolã quã nos ad Ephesios scriptam habemus, hæretici & Marcionistæ ad Laodicenos attitulant.

Digitized by Google

CAP. I.

A Paulus apostolus. More suo salutationē præmittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi pstita, post ipsis Apostolis specialius indulta, deinde & Ephesis ipsis, ostendens à quo & ad quid vocati sunt. deinde Christi dignitatem & prælationem ostendit. postea ad patientiā & charitatem eos inuitat, vnitatem fidei & ecclesiæ commendans & dona gratiæ enumerans. tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum, militiæ Christianæ armaturam describit.

b *Sanctis*. perfectis, & non solum eis, &c.

c *Fidelibus*. qui si non sancti, vel in fide sani. *Sanctis*, exercitio virtutum. *Et fidelibus*, fide recta quę in Christo Iesu.

B Ambrosius. Rectè illa duo posuit, tūc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Iesu. Tunc vere sancti sunt, si fideles sunt in Christo. Vel, distingue inter sanctos & fideles, vt sanctos intelligas maiores & perfectiores, fideles minus perfectos.

† irreprehensibiles.

Epistola Pauli ad Ephesios.

CAP. I.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per
a Non meis meritis. ita vos per eam quidquid estis.
Scribit vel mandat, uel ego Paulus scribo, uel mando.
voluntatem Dei, sanctis omnibus q
a Tunc prodest bona vita si fides in Christo.
sunt Ephesi, & fidelibus oībus qui
a Opere Christi, non suis meritis.
b Ante alia salutat. Iustificationis.
sunt in Christo Iesu. Gratia vobis &
a Tranquillitas mentis, & reconciliatio ad Deum. b Per quem omnia condita sunt, & restaurata.
c Sine quo nulla bona dantur nobis. d Corde, ore, opere. Sit à me, à uobis, ab omnibus.
pax à DEO patre nostro, & domino Iesu Christo † Benedi-
a Generatione æterna. b Pro quo nobis bene facit. c Benedicet id est, in futuro exaltabit dando immortalitatem.
ctus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedi-
a Meritis nostris maledictos. b Omnimoda exaltatione, quæ erit tota spiritualis etiam in corporibus, quæ tunc habebunt naturam spiritualis. c Habita in cælo unde commendabilior.
xit nos in omni benedictione spiritali in cęlestibus, † in
a Operante Christo. b Prima prædestinatio. Ita gratis hoc faciet. c Gratis. Prædestinando. d Per ipsum Christum. e Idest antequam essemus.
Christo Iesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitu-
a Ad hoc elegit, ut essemus in tempore gratiæ. Elegit ut essemus, non quia futuri eramus.
b Per bona opera. Virtutibus. c A crimine, à malis.
d Idest intus ubi conspicit, non extra, ubi homines uident. Vel utcum conspiciamus.
e Non hominum.
tionē, ut essemus sancti & † immaculati in cōspectu eius

* Sedulius & Primasius. Omnes sancti fideles sunt, non omnes fideles sancti: quia etiam cathecumeni possunt ex eo quod Christo credunt fideles dici, non tamen sancti sunt, quia non sunt per baptismum sanctificati. Non solum ergo sanctis, sed etiam fidelibus qui non adhuc sanctificati sunt, Paulus gratiam Christi exoptat.

d *Benedictus*. Præmissa salutatione, incipit ab actione gratiarum, innuens oīa esse ex Deo. *Bene & benedixit*. Vnū quidē benedictionis verbū, sed pro congruentia personæ varie debet intelligi. Benedicitur ab homine Deus, cū laudibus dignis extollitur. Homo autē à Deo, cum Deus ei gratiæ suæ dona impertitur, non meritis illius sed misericordia sua.

C e *Qui benedixit*. Enumerat beneficia quæ à Deo per Christū toti humano generi sunt data. Duas Dei pręordinationes & earū effectus, quarū altera est de præsenti ad iustitiam, altera de futuro ad coronam. Nec dicuntur sic duæ quin vna sit Dei pręestinatio, quę est ipse Deus: sed quia de duobus est ipsa Dei præordinatio æterna. s. de iustitia in pręsenti, & de gloria in futuro. Deus ante mundi constitutionē, cū nullus quicquā meruerat, præordinauit, quod in tempore gratiæ aliquos à pditis separaret, & iustos & immaculatos faceret. Præordinauit etiā, quod illos iustos ad æternā beatitudinem perduceret. Harū pręordinationum alteram hęc implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quę erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, vtens præterito pro certitudine futuræ rei. *Qui benedixit nos*, meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dando immortalitatē. Quatuor ponit, duas prædestinationes, & earum duos effectus. *Qui benedixit*.

præordinatio Dei duplex.

D

E Effectus secundæ præordinationis, quæ adimplebitur in futuro, à qua incipit, quia summum bonum cum ait: *Qui benedixit*.

† De pœn.di. 4. benedictus. & c. in domo. 2.Cor. 1.a 1.Pet.1.a † ipsi Christo.

* Ambrosius. Non mūdana, sed cęlesti benedictione, neque corruptibili sed ęterna, gloria Christianorum non in terra sed in cęlo est, & est in Christo. Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est, vt si quis spreto Christo benedici se à Deo putet, errare se sciat.

* Chrysost. Iudaicam benedictionem sic notat. Nā & illa benedictio quidē erat, sed non spiritualis. Quale est quod legimus, benedicat te Deus, benedicet filios vteri tui, benedicet introitum tuum, & exitum tuum. hic vero non ita. Sed quid? In omni benedictione spirituali, Quid.n. adhuc desideras? Immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es cohæres, simul regnas, simul glorificatus es, omnia tibi gratuite data sunt.

Num. 6. Deut. 7.

f *Sicut ele. &c.* August. Ne quis ergo putet animas cū Deo ęternas, & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum qui ante hęc visibilia dicunt quasdam fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse electas.

Aug. lib. 1. ad Simplician q. 2. lib. de prædest. sanct. ca. 17 & 18. & lib. 6. hypogno.

Sicut elc. Hic ponit primā pręordinationē, quæ est de pręsenti, tāgens effectus eius. Q. benedicet nos in futuro: quod & si vr ex meritis, ita tamen gratis erit sicut & prima præordinatio gratuita est: quia merita quæ pręcedunt futuram vitam, ex

F

Incipit postilla Nicolai de Lyra super epistolam ad Ephesios.

CAP. I.

1 Paulus apost, Iesu. Hic incipit epistola Pauli ad Ephesios. Quæ diuiditur in tres partes, scilicet in salutationem, & narrationem ibi: *Benedictus Deus*. & confirmationem ibi: *Vt autem & vos sciatis*, prope finem epistolę. In salutatione vero primo ponitur persona salutans ex nomine, cum dicitur: *Paulus*. & quantum ad officium ibi: *Apostolus Iesu Christi*. & quantum ad auctoritatem officij cum dicitur.

2 *Per vo. Dei*. qui vocauit eum ad apostolatū, vt patet Act. 13. Secundo ponuntur personę salutatę, cum dicitur.

3 *Omnibus san. qui sunt Ephesi*. Ipsi enim accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, vt dicit Hieron. in prologo. ideo nominat eos sanctos. idest firmos in bono. sanctū enim in vna significatione idem est quod firmum. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.

4 *Gratia vol*. in pręsenti.

5 *Et pax*. in futuro. beatitudo.n. quietat totaliter appetitū.

6 *A Deo patre no*. idest, à tota trinitate, à qua datur.

7 *Et dom. Iesu*. per cuius meritum nobis donatur.

8 *Benedictus*. Hic consequenter ponitur narratio, in qua primo ad gratiarum actionem Ephesios inducit. secundo pro eis orationem ad Deū effundit, cap. 3. tertio in moribus eos instruit, cap. 4. prima in duas: quia primo inducit eos ad gratiarum actionem absolute, secundo comparatiue, seq. capit.

Diuisio.

Circa primum sciendum quod efficacior modus inducendi alios ad aliquid agendum, est per exemplū, quod magis mouet in moralibus quā verbum. ideo Apostolus vt magis moueat Ephesios ad gratiarum actionem, simul gratias agit de beneficijs diuinis. & primo recolendo beneficia communia dicens: *Benedi. Deus pater dom. no. Iesu Chri*. & sic exprimuntur duę personę, & tertia exprimitur cum dicitur.

9 *Qui benedixit nos*. hic accipitur benedictio pro liberali dono, sicut. 1. Reg. 25. c. Accipe benedictionem, quam attulit tibi famula tua, Sanctus autem spiritus est donum patris & filij: & in quo omnia dona donantur: ideo subditur.

10 *In omni benedictione spiritali in cælestibus*. id est, quę finaliter habebitur in cęlestibus.

11 *In Christo*. id est, per Christum, per quem proueniunt nobis dona diuina, tanquam per mediatorem Dei & hominum.

12 *Sicut elc. nos*. ad participationem suę beatitudinis.

13 *In ipso*. idest in filio. electio enim pręsupponit notitiam electi: illa vero quę pertinent ad notitiam in diuinis, attribuuntur filio, qui est sapientia patris.

14 *Ante mundi consti*. Nam hęc electio est ab ęterno: effectus tamen eius est in tempore, qui est sanctificatio rationalis creaturę. ideo subditur.

15 *Vt essemus sancti*. per gratiam in mente.

16 *Et immaculati*. per puritatem in conuersatione.

17 *In conspectu eius*. & non solum in conspectu hominum, sicut sunt hypocritę.

Digitized by Google

A tam, ex gratia sunt & Dei dona sunt. Coronat enim in nobis Deus dona sua, non quæ ex nobis sunt merita.

cap. 17. & 18.

* Ambrosius. Præscius omnium Deus scit qui credituri essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: Quos prescijt & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiã ex gentibus. Quos ergo Deus vocare dicitur, perseuerant in fide: hi sunt quos elegit ante mundum in Christo, vt sint inconta minati coram Deo in charitate, hoc est vt amor Dei sanctam illis faciat conuersationem.

† vt adoptaret in filios.

† in sese.

✲ Seduli. Ad hoc nos elegit, vt essemus sancti & immaculati, in futura vita, quoniam Ecclesia Christi non habebit maculam, nec rugã.

B

† De qua nobis vbertim impertiuit.

✲ Primasius. Nec quia futuros tales nõ esse præsciuit, sed vt essemus tales, per ipsam electionem gratiæ suæ nos tales ipse facturus, qua gratificauit in dilecto filio suo. Cum ergo nos prædestinauit, opus suum præsciuit, quo nos sanctos & immaculatos fecit.

† arcanum.

† vt summatim instauraret.

a In charitate hoc fecit, non meritis. Dei vel ipsorum:
b Alia & secunda prædesti natio ad æternam vitam. Elegit nos ipse vtique.
c Gratia sola praelegit.
d Voluntate gratuita. Ad bona quæ filij habituri sunt.

a in charitate. qui prædestinauit nos † in adoptionem filio- [1] [2]

a Filij sunt credentes in eum.
b Non per merita.
c Venturos. Eadem habituros cum Christo.
d Prædestinauit secundum voluntatem longe ante, vel omnibus palam propositam.

rum per Iesum Christum † in ipsum, secundum † propositũ [3] [4]

a Non nostro placito. b Idest, ut laudemus gloriosam gratiam. c Gratia.

b voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua † gratifi- [5]

c a Gratos sibi nos fecit. b Per filium, pro quo & nos diligit. c Ecce per quid grati facti. [6]
d Et possumus reuerti à captiuitate, qua seruiebamus diabolo, venundati sub peccato.

d e cauit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionẽ [7] [8]

Et. a In baptismo: quia omnia dimittit, & totum ius inimici destruit.
b Secundum diuitem & copiosam gratiam suam.

per sanguinem eius in remissionem peccatorum, secundum [9] [10]

a Cum in omnibus abundasset. Plusquam in alijs abundauit. Apostolis. b In hoc.

f diuitias gratiæ eius, † quæ superabundauit in nobis in omni [11] [12]

Omni notitia de diuinis. a Prouidentia temporalium.
b Omni: ita vt no. face. [13]
c Idest uoluntatem secretum alijs scilicet instaurare omnia: non meritis, sed secundum beneplacitum. [14] [15]

sapiẽtia & prudentia, ut notum faceret nobis † sacramentum [16]

a Bonum placitum, uel sacramentum. [17]
b Longe ante, uel omnibus palam obtulit: Implendum dico. [18]

voluntatis suæ secundũ beneplacitũ † eius, quo proposuit † in [19] [20]

a Filio. b Non alio tempore implendum, sed in dispensa.
c Ad primum statum reducere omnia per peccatum destructa. [21]

g h ipso, in dispensatione plenitudinis temporum, † instaurare [22]

D

* Primasius. Vt laudemus gloriam iustitiæ & misericordiæ eius, quam contulit non merentibus.

c *In qua gratificauit.* Effectus primæ præordinationis ad iustitiam.

d *In dilecto filio.* Ambr. Diligens enim Deus pater vnigenitum suum, etiam illis quos diligit, & quibus vult filius diuina largitur.

e *In quo habe. &c.* Amb. duplicem gratiam ostẽdit, quia & redemit, & peccata nostra nõ imputauit.

† beneplacitum.

* Chrysost. Quomodo? Non solum quod filium dedit admirandum est, sed & quod ita dedit, vt occiderit ipsum dilectũ (quem) pro exosis dedit: vide quanto honore nos adfecerit. Si cum ipsũ odio prosequebamur inimiciq; eramus, dilectũ dedit, quid deinceps nõ faciet: postea quam illi per gratiã reconciliati sumus?

† charos nos reddidit.

E

† suum.

† in seipso vsque ad dispensationem.

✲ Primasius. Non solum nos redemit, sed etiam peccata remisit, vt sine nostro labore iusti essemus.

Elegit vt es sancti. Augustinus. De prædestina. Quomodo enim eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando? Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit, eo quod tunc sancti essemus, nec ideo, quia sancti futuri essemus, sed potius elegit nos ad hoc, vt in tempore gratiæ essemus sancti per bona opera. Non ergo quia futuri eramus elegit, sed vt essemus sancti. Ideo quippe futuri eramus, quia elegit ipse prædestinans, vt tales per gratiam eius essemus. Sed Pelagianus veritati insultans ait: Præsciebat Deus qui essent futuri sancti & immaculati per liberę voluntatis arbitrium. Et ideo eos in sua præscientia quales futuros esse præsciuit, elegit. Elegit inquã antequam essent, prædestinans filios quos futuros sanctos præsciuit. Non fecit, nec se facturum, sed ipsos facturos esse præuidit. Quem confutat hic Apostolus dicens, vt essemus sancti, &c.

a *Qui prædestina.* Posita prædestinatione, quæ pertinet ad iustitiam & sanctitatem vitæ præsentis: ponitur hic alia pertinens ad vitam æternam. cuius effectum supra notauit.

b *In laudem gloriæ gratiæ suæ, &c.* Q. Gloria gratiarum est C æterna adoptio.

✲ Prima-

f *Quæ superabun.* Hactenus de his quæ toti humano generi: modo de his quæ singulariter apostolis dedit.

g *In dispensatio.* idest, in plenitudine temporis dispensati à Deo idest, in hoc tempore gratiæ, quo implere prę cęteris temporibus pręmissa vel pręfigurata sunt, diuina prouidentia rationabiliter dispensauit. Si enim penitus ignari essent homines non pręducti, non reciperent Christũ, & nisi prius de naturali & doctrinali conuicti lege, superbi paruipenderent Christi aduentum.

h *Instaurare.* Aug. Instaurantur autem quę in cęlis sunt, cũ id quod inde cecidit in angelis redditur ex hominibus, Instaurantur aũt quę in terris, cũ ipsi homines qui prędestinati sunt in ęternã vitã à corruptionis vetustate renouantur.

* Ambr. Oĩs creatura in cęlis & in terris dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum.n. ad vnius Dei fidem imbuitur, cognito mysterio saluatoris, ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens, creatorem suum vnum esse Deum & Dominum. Hinc est vnde & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaelem & Angelos eius in cęlo pugnare cum dracone & cum exercitu eius. F

✲ Prima-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In charitate.* sine qua non prosunt alia Dei dona, vt dictum est supra prima ad Corinthios 13. a. *Si linguis hominum loquar & ange. &c.*

2 *Qui præde. nos in adoptionem fi.* prędestinatio enim est pręparatio gratię in pręsenti & glorię in futuro. per gratiam autem adoptio diuina inchoatur, & per gloriam consummatur.

3 *Per Ies. Christum.* qui est Dei filius naturalis.

4 *In ipsum.* quia filiatio adoptiua est quędam assimilatio ad filiationem naturalem.

5 *Secundum propo. vo. suæ.* à qua dependet electio & pręde stinatio, non ex meritis nostris, non solum in re; sed nec etiam in Dei pręuisione.

6 *In lau. &c.* id est, ad laudandum eius gloriam, quę electis communicatur per gratiam suam.

7 *In qua gra. nos.* idest, fecit gratos sibi.

8 *In di. fi. suo.* idest, per dilectum filium suum, in quo habemus redemptionem, & quę sit illa subditur.

9 *Remissionem peccat.* scilicet totalem in sacramento baptismi, in quo suę passionis effectus plenarie nobis cõmunicatʳ.

10 *Secundum di.* idest, copiam.

11 *Gratiæ eius quæ super.* Hic consequenter recolit beneficia Dei specialia. & primo facta apostolis, secundo Ephesijs, ibi: *In quo & vos.* Circa primum dicit.

12 *Quæ.* scilicet gratia Dei.

13 *Supera. in no.* veris apostolis.

14 *In omni sa.* quantum ad cognitionem diuinorum.

15 *Et pru.* quantum ad notitiam humanorum necessariam ad salutem.

16 *Vt no. fa. no. sa.* idest sacramentum secretum.

17 *Voluntatis suæ.* quod plenius fuit reuelatum apostolis quam alijs.

18 *Secundum beneplacitum.* quia totum dependet ex beneplacito diuino: non autem humano merito.

19 *Quod propo.* idest, ab ęterno facere disposuit.

20 *In ipso.* idest in filio, qui est sapientia patris.

21 *In dispen. ple. tem.* idest in plenitudine temporis dispensati à Deo. quod est tempus gratię. & quid sit sacramentum hoc subditur.

22 *Instaura.* i. ad debitum statum reducere.

Digitized by Google

✠ Primasius. In terra genus humanum restauratum esse quis ambigat? Item, reparatur in cęlo illa, quę cum principe suo cecidit angelorum portio. Reparantur quoque omnia in terra, cum & loco deficientium Iudæorum admittetur credentes ex gentibus. Et aliter: Restaurantur, q̃ sunt in terra, dum nos per mediatoris nostri sanguinem, reconciliationemque reparamur. Reparantur cælestia, cum de salute nostra gaudium nascitur angelorum.

a *Omnia, quæ in cælis.* id est, angelos, vel: *instaurare*, id est, supplere.

b *Quæ in cælis.* idest, numerum angelorũ diminutum implere.

Quæ in cælis, Augustinus. in Enchirid. Nõ pro angelis mortuus est Christus, sed ideo pro angelis fit quicquid hominum per eius mortem redimitur, quia cum eis redit homo in gratiam post inimicitias quas inter homines, & sanctos, & angelos & ruinæ angelicæ damnum reparatur. Et vtique nouerunt angeli sancti docti a deo cuius veritatis ęterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectat.

c *Quæ in terra.* idest, homines, qui peccato deprauati erant. Vel, *Quæ in cælis.* idest, animas sanctorum, quæ in cælis. *Et quæ in terra.* idest, sanctos, qui adhuc in terra, & hoc.

d *In ipso.* idest, per Christum.

e *In quo, & nos.* Ne apostoli in quibus superabundat gratia, viderentur meruisse melius alijs, ostendit eos, ita gratis vocatos, non meritis, sicut fuerunt, & alij.

f *Sorte.* Sors dicitur gratia. Quia nõ est hominis electio, sed voluntatis dei. Vnde tunica domini desuper texta, quæ charitatem significat, sorte prouenit.

✠ Chrysostomus. Quoniam sors res est casus, & euentus, non propositi liberi, neque virtutis ignorãtiã quippe, & euentum habet, atque sæpenumero relinquens, qui virtuti student, eos in mediũ producit, qui nullius sunt momenti.

g *Omnia operatur.* Augustinus. Ambrosius. Etiam velle, vt simus, vt nemo glorietur in homine. Verũ est enim, *Non vos me elegistis, sed & ego vos, &c.* Laus autem gloriæ dei est cũ multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici cum multos curat.

✠ Primasius. Omnium causa voluntas dei, quam rationabilem esse fidelium nullus ignorat, sine dubio bona. Si ipse omnia, vbi est superbia Pelagiana? Ipse ergo, & vt credere incipiamus, operatur, qui omnia operatur.

h *In quo vos.* Modo venit ad ea, quæ dedit Ephesijs.

i *Cum audissetis.* Cum causam notat hic, & tempus.

K *Propterea.* Enumeratis beneficijs humano generi, vel apostolis, vel Ephesijs collatis, quid de eorum beneficijs sentiat apostolus subdit, scilicet, quòd gratias agit, & rogat superaddi, ne illi superbiant, sed vltra tendant.

l *Memoriam.* ✠ Chrysostomus. Duo precatur, vt cognoscãt quemadmodum cognoscere oportet, vnum ad quæ vocati, alterum quomodo a prioribus liberati sunt.

✠ Primasius. In orationibus, non quidem iucunditate cõuiuij, nisi autem nihil oratione iucundius.

Augustinus. Congrue pro iam datis præmittitur gratiarum actio. Qui enim est orandus, vt faciat, illi est gratiarum actio reddenda, cum fecerit, hoc est: *Memo. &c.*

m *Vt deus, &c.* Q. Ad impetrandum non obtendo merita, sed quòd deus, & pater Christi, &c.

n *Vt deus, domini, &c.* Distingue deus, & pater, & deus Christi est, & pater, sed deus Christi est secundum humanitatem, & quia

(Margin: † etiam † in sortem ascitij. — Cap. 16. — Aug. in ps. 34. li. 9. hypogno. Ioan. 19. d. — Ibidem. 51. c. — † decretum. — † pignus. — August. lib. de prædest. san. c. 17. & 18. Idem epi. 107. — Aug li. 2. contra Maximinũ Arrian.)

a ‖ idest ipsos angelos ‖ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ‖ Ipsos homines. c ‖ idest per Christum

a omnia in Christo, q̃ & in cælis, & quæ in terra sunt, in ipso. (1, 2)

a ‖ Per quem. ‖ Aduentus enim Christi salus est, & sanctis, qui iam cum Christo sunt, & illis, qui adhuc futuri sunt. b ‖ Vt vos. c ‖ Diuina electione. d ‖ Prius præparati.

b c d In quo, † & nos † sorte vocati sumus, prædestinati secundum (3, 4)

a ‖ Per interiorem gratiam. ‖ Non per merita. b ‖ Etiam in apostolis. c ‖ Q. qualiter nos magis elegit ad officium apostolatus nescimus, sed tamen consilio fecit, non temere.

e f propositum eius, qui omnia operatur secundum † cõsilium (5, 6, 7)

g ‖ idest secundum voluntatem, quæ est ex ratione. a ‖ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ‖ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius, nos, q. ante (8, 9, 10)

a ‖ Q. Sperauimus in Christo. ‖ In cuius fide, & vos estis per hoc, quod audiuistis verbum veritatis. b ‖ Q. Non ante, sed post.

h i sperauimus in Christo. In quo vos, cum audissetis verbum (11, 12)

a ‖ Scilicet. b ‖ Cuius operatione credentes. c ‖ Diuisi a grege diaboli per spiritum sanctum, qui promissus erat, vel qui promittit hæreditatem, & est arra eius.

veritatis euangeliũ salutis vestræ, in quo & credẽtes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est † arra hæreditatis (13, 14, 15)

a Vt vltra non dominetur nobis inimicus. b Redemit, vt habeat, non vt perdat.

nostræ, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ (16, 17)

a Q. cum audissetis euangelium, credidistis. Qua in Christum credidistis sine admixtione legis.

k ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in (18, 19)

a Opera charitatis ostensa. b Bene noui, qui estis, & ideo non vos, sed deum laudo, qui hoc fecit.

domino Iesu, & dilectionẽ in omnes sanctos, nõ cesso gra- (20, 21)

a Deo ei enim, qui fecit gratiæ aguntur. Habitis bonis. b Vlteriora vobis implorans.

l tias agens pro vobis, memoriam vestri faciẽs in orationib9 (22)

a Secundum humanitatem. b Christi secundum deitatem. Secundum etiam humanitatem. c Et si iam sapientes.

m n meis, vt deus dñi nostri Iesu christi, pater gloriæ dẽt vobis (23, 24, 25)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In Christo.* idest, per Christum.

2 *Omnia, quæ in cælis.* id est, angelos, eorũ societates reparãdo.

3 *Et quæ in terra sunt, in ipso.* homines, qui per peccatum deprauati erant in nouitatem gratiæ reformando. (Diuisio.)

4 *In quo etiam, & nos, &c.* idest electione diuina, quæ dicitur sors, quia non accipit personam, sicut nec sors.

5 *Vocati sumus.* ad apostolatum.

6 *Prædestinati.* idest, præordinati ad hoc.

7 *Secundum propositum eius.* id est, secundum dispositionem æternam dei.

8 *Qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* quia nihil operatur a casu, nec de necessitate naturæ, sed præuidens, & libere.

9 *Vt simus in laudem gloriæ eius.* idest, per nos alii laudent deum qui per prædicationem nostram conuertuntur ad ipsum. ideo subditur.

10 *Nos, qui ante sperauimus in Christo.* quia ante credidimus in ipsum.

11 *In quo.* Hic consequenter ponit dona Ephesiis specaliter data. Et diuiditur in duas, quia primo ponit eorum vocationem. secũdo insurgit ex hoc ad gratiarum actionem, ibi: *Propterea.* Circa primum dicit. *In quo.* idest, per quem, scilicet Christum.

12 *Et vos cum audissetis verbum veritatis.* a nobis.

13 *Euangelium salutis vestræ.* quia annunciat salutem audientibus, & dat credentibus. ideo subditur.

14 *In quo, & credentes signati estis.* lumine gratiæ deformatam imaginem reformante.

15 *Spiritu promissionis sancto.* quia spiritussanctus habitat in credentibus per gratiam. Et dicitur spiritus promissionis, quia veraciter promittit beatam vitam. ideo subditur.

16 *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* de rõne pignoris est, quòd sit rei non habitę in præsenti, & eiusdem valoris cum ipsa, & sic est in proposito, quoniam si non habetur actu hæreditas æterna, quæ consistit in visione, & fruitione beata. tamen spiritussanctus habitus in præsenti per gratiam a fidelibus est eiusdem bonitatis in numero cum beatitudine obiectiua.

17 *In redemptionem acquisitionis.* id est, vt redempti acquirant vitam beatam inamissibilem.

18 *In laudem gloriæ ipsius.* Nam ibi est laus continua psalm. 83. *Beati, qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.*

19 *Propterea.* Hic consequenter apostolus tanquam pater bonus gratias agit deo de profectu Ephesiorum, dicens. *Propterea, & ego audiens fidem vestram,* sinceram sine admixtione alicuius erroris, aut legalis obseruationis.

20 *Et dilectionem.* vestram.

21 *In omnes sanctos.* id est, opera vestræ charitatis, erga omnes fideles.

22 *Non cesso gratias agens pro vobis.* de bonis præteritis.

23 *Memoriam vestri fa. in oratio.* deprecans, vt magis proficiatis in futuro.

24 *Vt deus domini nostri Iesu Chri.* secundum humanitatem, in qua est subiectus deo patri.

25 *Det vo. spi. sa.* idest, augmentum in cognitione diuinorum, & omnium ad salutem expedientium.

15 Spiritu — 1 Vt

Digitized by Google

quia Christus homo nat⁹ ex femina. vnde in ps. dicit. *de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Ostendens patrē esse deū suum quia homo factus est, hoc.n. de ventre matris natus est, & secundum hominē de virgine natus est deus, vt non solū pater illi esset, qui eum de seipso genuit, sed etiam deus esset, quem de ventre matris hominē creauit. Q. ergo est pater filio ex vtero suo de ventre matris deus, non de suo. vnde ipse ait: *Ascendo ad patrem meū & patrem vestrū, Deum meum, & Deum vestrū.*

A — Psal. 21. b. — Ioan. 20. c. — †per agnitionem sui.

a ✠ *Det vobis spiritum sapien.* ✠ Chrysosto. Precatur, vt spiritus illis sapientiæ ac reuelationis detur.

* Primasius. Quomodo Ephesijs a deo sapientiam postulat, cum sciam inflare dixerit ad Corinthios? Sed distat in effectu, quod nō distat in nomine: Nā ibi de sciētia seculari loquitur, quæ stultitia est apud deum, hic vero cælestem, diuinamque sapientiam petit, quam qui habuerit, humiliari magis poterit, quā inflari, & per quam dono dei omnes possunt acquiri virtutes, quia scientia, sicut sine charitate inflat, ita cum charitate ædificat.

B — †super omnes ipsi ecclesiæ. †Complementum.

a ¶Det vobis sapientiam de cælestibus plenius, quam modo habetis. b ¶Non vt obscure, sed sine velo eum agnoscatis. c ¶scilicet.

a **spiritum sapientiæ, & reuelationis † in agnitionem eius, & il-**

a ¶Ne putetis corporeo sensu deum attingi. b ¶Rationis. ¶Vbi imago dei, in qua renouati in agnitione dei. c ¶Plenius, quam modo. d ¶Quanta. e ¶Res sperata, ad quam vocat credentes.

b c **luminatos oculos cordis vestri, vt sciatis, quæ sit spes † voca-** 1

a ¶Hæc est spes. b ¶Gloriosæ hæreditatis æternæ, s. beatitudinis, quæ ideo hæreditas, quia firmiter habebitur. c ¶Communiter.

d **tionis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis,** 2

a ¶ idest, quod nos apostoli præ alijs habebimus gloriam, vt non steris, sed tendatis ad aliud maius, quod habebimus. b ¶Gloriæ. c ¶Virtute dei danda nobis. d Apostolos.

e **& quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, q̃** 3

a De illa beatitudine secundum, quod potenter operatus est in Christo.

credimus secundum operationem potentiæ virtutis eius,

a Cuius membra sumus. Et ideo cum illo eadem nos habituros credimus. b Ita scilicet.

f **quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, &**

a Stabiliter. idest ostendens hominem Christum æternaliter beatum. b In sede iudiciaria, & potestate iudicandi: vnde: A modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei. ¶Quia omne iudicium dedit pater filio. c Dignitas ex loco.

g h **constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem**

Dignitatem horum ordinum.

principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem

a Non solum super hos quatuor, sed super omne nominabile, vel quod iam scitur, vel in futuro scietur.

& omne nomen, quod nominatur, nō solum in hoc seculo, 4

a Non solum præest omnibus dignitate, sed & potestate, quia & sub eo sunt. ¶Quia per eum facta. b Plene, vel sub humanitate. c id est, quia.

i **sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedib. eius, et ip-** 5

a Quod a deo altus est. b In quo omnes sensus ecclesiæ spirituales, s. dona gratiæ. c Quæ in cælo, & in terra, dum confitentur hunc esse, per quem facti sunt. d Vnita ei natura, & gratia.

k l **sum dedit caput † super omnē ecclesiam, quę est corpus ip-** 6 7

a Implens eum, vt habeat omnia membra. b Quia ab ipso sunt.

m n **sius, & † plenitudo eius, qui omnia in omnibus † adimpletur.** 8 9

* Chrysost. Spiritali itaque sapientia opus est, vt spiritalia intelligamus, vt abscōdita videamus: Mysteriorum (enim) dei sciētiam solus spiritus nouit, qui & profunda ipsius scrutatur.

b *Oculos cor.* In imagine ergo sua cognosce auctorem eius qui corporali sensu nō attingitur. Ne ergo putetis corporeo sensu deum attingi, sed oculis mentis, ipsum audite. In corpore vbi diuersa membra sunt, alibi audis, alibi vides. In corde autem tuo vbi diuersa membra non inueniuntur, ibi audis vbi uides, ad hoc illuminet oculos.

Aug Tract. 18. in Euang.

c *Vt sciatis, &c.* Hoc dicit, vt propensiores sint. Ambr. quia cū plenē scierint, qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendā religionē. Vel ita, vt spes proprie accipiatur. Et est, vt sciatis, quæ sit, s. voluntas eius, i. quantum valet spes vitæ æternę, ad quā vocat. Et sciatis, quę sit adimpletio eius spei. Quod ita ait. Et quæ sint diuitiæ gloriæ eius.

* Primasius. Si sciretis, ad quam vocati estis, omnem spē seculi facile contemneretis. Et si diuitias hæreditatis dei videritis, omnis terrena vobis sordebit hæreditas.

d *Et quæ di.* Hic quid nomine spei intellexerit aperit. Spem enim accipit rem speratam.

e *Quæ sit super ma.* Quoddam.n. incrementum gloriæ habebunt summi doctores, vltra illud, quod communiter oēs hēbunt. Habebunt enim omnes eundem denarium, *Sed differt stella a stella in claritate. Et erunt diuersæ mansiones in domo patris.* Et inter alios clarius fulgentes apostoli altius sedebunt. Vñ in tabernaculo dñi super mensam facta est corona interasilis alta digitis quatuor, operiens totā mensam, & super eam altera corona aureola. Per coronā altā digitis quatuor, quæ mensam operiebat, gloria vitæ æternæ signatur, qua omnes electi fruentur, quæ etiam quatuor libris euangelij digito dei, i. spiritusancto scriptis annunciatur. Et erat interasilis pro diuersitate meritorum. Corona aureola sup illam, est perfectio remunerationis eorum qui in doctoribus excellunt.

1. Cor 15. f. — Ioan. 4. a. — C — D — †ad quam ille vocauit.

f *Suscitans illum, &c.* Exemplū, autem gloriæ sanctorum consistit in resurrectione Saluatoris, vt in ea cognoscāt fideles, quod eis promissum est. Simili enim modo extolluntur supra cælos cū Christo, sicut ipse dicit. *Pater volo, vt vbi ego sum, illic sit, & minister meus.* Quia & corpus Christi, quod est ecclesia in ipsa dextera, i. in ipsa beatitudine erit, quāuis enim corpus nostrum non dum ibi sit, tamē spes nostra iam ibi est. Et ideo dñs post resurrectionem iussit discipulis piscantibus, vt in dexteram partem mitterēt retia. Qui etiam dixit se in iudicio agnos ad dexterā, hœdos ad sinistram esse positurū.

E — Ioan. 12. d. — †Implet. Ibid. 21 b. — Matthæ. 24. c.

g *Ad dexteram suam.* Dextera est beatitudo æterna, quæ sanctis datur, sinistra est miseria, quæ impijs. Nulla enim forma corporis deus finitur, & concluditur.

August. lib. de ago. Christ.

h *Supra om.* Hoc dicit pp incarnationem filij dei, vt etiam homo factus super oēs cælos esse dicatur, & super oēm creaturam, habens nomen eius per naturā, nō per adoptionem.

i *Sub pedibus eius, &c.* Per pedes plena subiectio notat, quæ omnia merito sunt ei subiecta, quia per eū facta. Vel, sub pedib. Ambro. i. humanitatem, quę per pedes significatur, quia sicut pes est inferior pars corporis, ita in Christo inferior natura est humanitas, etiam, quam angeli adorant.

K *Et ipsum.* Postq̃ commemorauit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendēs eius dignitatem ad nos pertinere. Q. ita exaltauit deus Christum. Et hęc exaltatio eius ad nos pertinet, quia ipse talis est caput, & nos corpus, vt ei participem⁹.

Aug. in ps. 85.

l *Caput.* Aug. secundum deitatem, quia omnes ab ipso facti. Etiam secundum humanitatem, qua ei coniungitur ecclesia natura, & gratia. *Nam de plenitudine eius omnes accepimus.*

m *Plenitudo eius.* Ambro. Quia adimpletur per eos, tñ ens omnia in omnibus hæc, & in futuro. Idem: Cum ingressi ad confessionem flectunt genu Christo, adimpletur, quia recedentes videntur euacuare eum.

n *Omnia in om.* Quia membra nihil ei conferunt, sed ipse omnia membra, quia eius virtute sunt, quod sunt.

CAP. — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt sciatis, q̃ sit spes vo. eius. *i. res sperata, ad quam vocantur credentes, quæ quanto plus cognoscitur, tanto plus desideratur.*

2 Et quæ di. glo. hære. *i. hæreditatis gloriosę. nam ibi nihil deficit.*

3 Et quæ sit supere. &c. *i. ad nos præmiandū, est.n. infinita, et sic supereminet omni, quod de ea pōt cogitari. Quod declarat vlterius per glorificationē hominis Christi di.* Secundum operationem, &c. *et primo exprimit eius suscitationem, dicens,* Suscitās illū. *scdo eius exaltationē ad patris dexteram di.* Et constituens, &c. *& exprimit quatuor choros angelorū, cū hoc denotans tres ordines, siue hierarchias eo rundē, s. inferiores, medios, & superiores. de inferiori hierarchia vnū, cū dicitur. Supra omnem principatum, & tres de media hierarchia, & per hoc habetur, quod sit eleuatus super duos ordines inferiores.*

Diuisio.

4 Et omne no. *per hoc ostenditur, q̃ sit eleuatus super omnes ordines supremæ hierarchiæ. Deitas.n. proprie non est nominabilis a quacunque creatura, quia est incomprehensibilis ab ea, sic aūt aliquid nominatur prout ab intellectu apprehēditur.* 1. *Periher. Nomina sunt notæ earū passionū, quæ sunt in anima, propter quod dicitur.* 22. *propositione de causis, q̃ causa prima est super oē nomen, quod nominatur.*

5 Et omnia sub. sub pe. eius. *vnde dixit Matt. vlt. d. post suam resurrectionem: Data est mihi omnis potestas in c. æ. et in ter.*

6 Et ipsum dedit, &c. *militantem, et triumphantem.*

7 Quæ est corpus ipsius. *scilicet, mysticum.*

8 Plenitudo eius. *scilicet, corporis mystici Christi.*

9 Qui omnia in omnibus, &c. *iungatur, sic litera. Plenitudo eius adimpletur, idest, perficitur, supple per eum. Qui omnia in omnibus, id est, per Christum, qui per virtutem suæ deitatis omnia bona in omnibus operatur.*

CAP.

Digitized by Google

A ADDITIO.

In cap. 1. vbi dicitur in postil. Deitas enim proprie non est nominabilis a quacunque creatura.

Licet deitas sit incomprehensibilis a creatura, est tamen nominabilis a creatura, alioquin non verificarētur multa de deo dicta, cum dicitur Exo. 15. d. de deo: *Omnipotens est nomen eius*. Et Exo. 3. de nomine tetragrammaton dominus Moysi dicit: *Hoc est nomen meum in æternum*. Doctores enim sancti aliqua nomina de deo dicta dicunt secundum proprietatem intelligi. vnde Ambr. in 2. de Trinitate: Sunt quędam nomina, quæ euidenter proprietatem deitatis ostendunt, & quædam, quę perspicuę diuinæ maiestatis exprimunt veritatem. Hæc ille. Ex hoc autem, quòd aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur, prout allegatur a philoso. 1. Periher. non habetur, quòd deitas non sit nominabilis, sed cognominabilis, prout ab intellectu apprehenditur, vel prout a deo reuelatur in sacris scripturis. similiter per hoc, quod dicit auctor de causis, quòd prima causa est suum omne nomen, quod nominatur, non excluditur, quin prima causa nominetur, sed asseritur, quòd nomen primæ causæ excedit aliud nomen. Et de ista materia tractatur in additione super Exod. 3. capitul. & specialiter in secundo, tertio, & quarto articulo, vide ibid. D

Replica. In cap. 1. ad Ephesios vbi postil. dicit deum proprio nomine adæquate significante ipsum innominabilem Burg. instat cum nomine tetragrammaton, &c. quæ circa 3. ca. Exo. somniauerat, quæ vide ibi pertractari.

CAPVT. II.

a ET *vos cum essetis, &c.* Cōmemorat priora, vt in bonis humilietur, & certum sit, q. si inimicis hæc data sunt, magis amicis dabuntur, quę apostolus optat. q. d. Caput est omnis ecclesiæ, & vestrum, quia vos conuiuificauit cum, idest, quamuis, essetis mortui, vel nos, qui credidimus habemus spē hæreditatis, & vos, scilicet, credidistis. De† autem conuiuificauit vel Iesum suscitauit, & cæter.

(August. in ps. 148; Colo. 2. c.; †Conuiuificauit.) B

✠ AMBROSIVS. Mortuos dicit, quia errores seculi sequuntur. Quidquid enim ab vnius dei professione recedit, mortuū habetur, quia manet in radice ex qua trahit originem.

✠ PRIMASIVS. Illis vult ostendere quantum eis beneficij sit collatum, *Mortui delictis*, Morte peccati cōtra Pelagianos qui naturam tantum defendunt. quantum ratio non habet, & dicunt fidem ex natura esse. Quid enim boni potest mortuus facere?

(†mentium. 17 q. 1. cap. sciendum. De poeni. dist. 4. c. hanc societatem.)

b *Principem.* scilicet, Beelzebub, qui est princeps malignorum spirituum, vel intransitiue principem spirituum. Principem erroris dicit spiritum aeris, in quo dominatur.

c *Aeris.* Caliginosus aer infernus est dæmonum. (Augu. lib. 83. quæ. q. 79.)

d *Spiritus.* idest, spirituum, ponitur enim genitiuus singularis pro plurali.

e *Operatur in filios diffi.* Quid? nisi opera sua mala, & in primis maxime, quia ipsam diffidentiam, & infidelitatem, qua sint inimici fidei, per quam scit eos posse mundari. (Episto. 107. in psal. 176.)

C August. Iniquam ergo obstinationem cum deus plerunque facere dicitur, non instigando, & inspirando, sed deserendo facit, vt illi, idest, spiritus maligni, operentur in filijs diffidentiæ, quod deus iuste permittit.

✠ Chrysostomus. Vides, quod neque violentia, neque tyrannide, sed persuasione allicit? contumaciam quippe, & inobedientiam dixit, quemadmodum si quis dicat impostura & persuasione quoduis attrahit.

✠ Primasius. Filij diffidentiæ sunt, qui non credunt, & vnusquisque illius filius efficitur, quem imitatur, sine quo dignus est, quomodo filij iræ, & mortis, & gehennæ. E

f *Et eramus nat.* acsi di. Cum hæc prædicta fuerint in nobis, non desperet gentilis quin par Iudæis fiat. (August. libr. 5. hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in psa. 37. 52. 87. 101.)

g *Filii iræ.* Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, qa peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & erant omnes natura filij iræ. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum. non ait, venit, sed manet. Cū hac quippe omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oēs nati sumus, cui nascendo hæsimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati. Aug. in lib. retra. Natura hominis vere ac proprie dr, qualis sine vitio ab initio primum condita est. Transfatæ aūt verbo vtimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur hic, *Eramus na. &c.* Aug. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & perniciosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderāt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc irā singularis sacrificij oblatione placaret.

(†Cui potestas est aeris, qui est spiritus. †filius contumacibus. Ioan. 3. d.)

✠ Chrysostomus. Exacerbabamus, & irritabamus deum, hoc est, ira ipsi eramus, & nihil aliud. Quemadmodū enim hominis filius existens natura homo est, ita & nos quemadmodum, & cæteri. F

CAPVT II.

a ¶Olim ante fidem. ¶Nec scientes mala vestra. b ¶Diffidendo, quæ iubentur.

ET vos † cum essetis mortui delictis, & [1][2] peccatis vestris, in quib aliquādo ambulastis secundum seculum mūdi huius, secundum principem † potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in † filios diffidentiæ. In quibus, & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes volūtatem carnis, et cogitationum, † & eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Deus autē, qui diues est

(glossa interlinearis:) a ¶Agendo prohibita. b ¶Scilicet ante fidem. a ¶De alio ad aliud declinantes. b ¶Conuersationem, quæ vos allicit. ¶Et. a ¶Adhuc ... b ¶i. qui habet potestatem ... nunc cum hominibus in mundo, & quia ... a ¶Principes. b ¶Quantum deus sinit. c ¶Qui influunt de aere ... salute diffidimus. d ¶Peccatis. e ¶Iudæi & Gentes. a ¶Agentes vitam nostram. b ¶Concupiscentiis, quæ ex carne. a ¶Etiam actu b ¶Ea in quibus caro delectatur. c ¶Voluntate. d ¶i. ea in quibus caro non delectatur, sed anima cogitat, vt hæretice prauitates. e ¶Nos Iudæi. a ¶i. per partes. b ¶Deo irati. ¶Per originale peccatum. c ¶Aeternæ pœnæ. d ¶Gentiles. e ¶Quamuis essetis inimici. Deus, & contrarii. ¶Non alius. f ¶Quia & actualia, & originalia dimittit.

(numeri marginales 1–15; litteræ a–g)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

ET vos cum essetis, &c. *Hic consequenter apostolus inducit Ephesios ad gratiarum actionem comparatiue. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, propter quod apostolus comparat dignitatem status ad quem Ephesii sunt vocati, ad vtilitatē status vnde sunt vocati, vt ex huius consideratione feruentius insurgant ad gratias agendū Deo. Et diuiditur in duas partes secundum duas comparationes. secunda ponitur, ibi.* Propter quod, &c. *Prima autem comparatio est mortis, & vitæ, quia prius fuerant in statu mortis culpæ, & dispositi ad mortem gehennæ, & vocati erant ad vitam gratiæ, quæ disponit ad vitam gloriæ, & hoc deducit apostolus satis diffuse, di.* (Diuisio.)

1 Et vos cum es. mo. *per culpam.*

2 Delictis. *quantum ad peccata omissionis.*

3 Et pec. ve. *quantum ad peccata commissionis.*

4 In quibus aliquan. am. *procedendo de peccato in peccatum.*

5 Secundum seculum. *idest, consuetudinem.*

6 Mundi huius *idest, peccatorum huius mundi sic Ioan. 1.* Mundus eum non cognouit.

7 Secundum prin. po. ae. hu. *idest, secundum voluntatem principis dæmonum in hoc aere caliginoso habitantium.*

8 Spiritus, qui nunc ope. in fi. diffi. *quasi dicat princeps ipse est spiritus, scilicet, malignus.*

9 Qui nunc opera. *idest facit voluntatem suam in illis, qui non ponunt fiduciam suam in cælestibus bonis, sed tantum in terrenis.*

10 In quibus. *idest, inter quos.*

11 Et nos omnes, &c. *ea sequendo, & licet Apostolus esset virgo, (vt dictum est, supra 1. ad Cor. 8.) tamen tangit se cum eis, vt melius recipiantur verba sua, & quia ante conuersionem secutus est aliqua carnis desideria. dicit.*

12 Facientes vo. car. *in peccatis carnalibus.*

13 Et cogi. *in peccatis spiritualibus.*

14 Et eramus natura filij iræ. *idest, nati in peccato originali, qd dicitur peccatum naturale, inquantum contrahitur a parentibus ex corruptione naturæ. Consequenter ostendit gratiam vocantis dei, di.*

15 Deus autem, qui diues est. *idest copiosus.*

Digitized by Google

A

a *Conuiuificauit nos.* Vel nos Iudæos similiter, & vos Gentiles, & hoc est cuius gratia vos gentes estis saluatę. Et vtrosque conresuscitauit.

✠ Chrysostomus. Vides quod omnia de Christo secundum carnem dicantur? Vides excellentem magnitudinem potētię ipsius in nos, qui credimus? Mortuos iræ filios viuificauit.

b *Consedere fecit, &c.* Non inaniter, sed fideliter iam computat factū, quod futurum esse non dubitat. Certe enim in cęlestibus Christus iā sedet, nōdum autem nos. Sed spe certa tenemus.

c *Superuenientibus abundantes, & cæt.* Augustinus, & Ambrosius. In futuro enim sæculo apparebit donum dei, in remuneratione credentium quod oculus non vidit, nec auris audiuit. Et hæ sunt abundantes diuitiæ, vt tātum detur quantum mens inuestigare nō potest.

multam. † vos. † etiam cum. † inter cælestes. Esa. 64. b.

D

ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddēs, *ipsius enim sumus,* inquit, *figmentum, creati in operibus bonis?* Quomodo ergo non ex operib.? Sed audi, & intellige, non ex operib. dictum, tanquā tuis, in teipso sibi existentibus, sed tanquā his, in quibus te deus finxit, idest, formauit, & creauit. fingimur ergo in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti sumus, sed ea de qua dicebat, *Cor mundum crea in me deus.* Creamur in operibus bonis, quæ non præparauimus nos, sed nos præparauit deus, vt in illis ambulemus.

✠ Ambrosius. Omnis gratiarum actio salutis nostre ad deū referenda est, qui misericordiam suā nobis præstat, vt reuocaret errantes ad vitam, & non quærentes verū iter. Ideoq; non est gloriandum nobis in nobisipsis, sed in deo, qui nos regenerauit natiuitate cælesti per fidē Christi, ad hoc, vt bonis operibus exercitati, quæ deus nobis iam renatis decreuit, promissa mereamur accipere.

Psal. 50. † opus Gentiles extranei propter tria. † ad opera bona.

---

a ¶Non propter meritum nostrum.

in misericordia propter † nimiam charitatem suam qua di- [1]

a ¶Iudæos, vel gentes. b ¶Non modo postquam iusti, sed & cum. ¶Ad similitudinem Christi, & hoc per gratiam Christi. [2]

a lexit † nos, † & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit [3]

a ¶Sicut nos Iudæi. b ¶Cum Christo. c ¶Tanquam perfectum enunciat, quod futurum. ¶Iam spe. [4]

nos in Christo, cuius gratia estis saluati, et conresuscitauit, & [5]

a Vt iudices. Per hoc, quod estis in Christo. b In fide Christi. c Ita hic in spe fecit, vt in re compleret. [6]

b consedere fecit † in cælestibus in Christo Iesu, ut ostenderet [7]

a In die iudicii, vel ideo, vt posteris nostris. b Dona gratiæ abundantia. [8]

c in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ [9]

a Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, vt tantum detur, quantum mens inuestigare non potest. Datas. Eius. Non meritis. b Plusquam digni, vel super intellectus nostros, quod plene capere nequimus. c Existentes. d In bonitate. e Prægnante, idest gratuita dei voluntate. [10]

in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis salua-

a Quia cooperatur fides bona dei voluntati, vel gratiæ. b idest fides idest vi gratiæ nostræ. d Pure non partim ex operibus.

d ti per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non [11]

a Nemo. b Extollatur de operibus. [12]

e ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus † factu- [13]

Per Christum.

f g ra, creati in Christo Iesu † in operibus bonis, quæ præ- [14]

a Antequam ad ea surgere possetis. b Non vt confisi gratiæ dei, ociosi simus. c idest. Quia hæc bona a deo habetis, memores estote vt magis grati. i. quia hoc habetis. Vt sciatis omnia esse a gratia dei. [15]

h parauit deus, vt in illis ambulemus. Propter quod me [16] [17] [18]

B

d *Et hoc non ex vobis, &c.* Augustin. Ne forte dicas, promerui ideo accepi. Non putes te promerendo accepisse. Gratia præcessit meritum tuum, non gratia ex merito, sed meritū ex gratia. Nam si gratia ex merito, emisti nō gratis accepisti. Omnia merita pręcedit gratia, vt dona dei consequantur merita mea: Et ne quis aliter intelligat propter arrogantes, & suam iustitiam constituere volentes, planius aperit subdēs: Ipsius enim, &c.

Enchi. c. 30 & 31. & lib. 6. hypogno lib. de prædestina. & grat. c. 8.

e *Ne quis glorietur.* Augustinus. ad Bonifa. Non hoc ideo dicit, quia opera bona per cogitatione facta frustrentur, cum deus reddat cuique secundum opera eius, sitque gloria dei operanti bonum, sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia. Bonū igitur est homini, vt de viribus arbitrij sui non præsumat, quia ille, qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire, quod dedit, profectus in longinqua, & viuens prodige cuncta consumpsit, & miseria attritus, & in se reuersus dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum, quam cogitationē bonam non haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset.

Epist. 105. & 106. Matth. 16. Rom. 2. Luc. 15. c.

✠ August. Vidit apostolus putare posse hominem hoc, ita dictum, quasi necessaria non sint bona opera credentib. sed eis sola fides sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, *Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus.* Quid est hoc, quòd cū gratiam dei commendans dixisset, *Non ex operibus, ne*

Lib. de gratia & li. arbi. c. 8.

C

E

f *Ipsius enim sumus factura, creat. in Christo Iesu, &c.* Nemo dēt gloriari, quia nos creati in fide, & in operibus sumus factura idest, opus eius, vel sumus creati per facturam, idest, operationem eius, & ita, nec de operibus per fidem gloriandum est, cum fides, & omnia ex gratia.

Aug. vbi supr. & lib. de gratia, & libero arb. c. 9. 15. 16. 20. & 21. in ps. 144. ser. 14. de ver. Apo August. lib. de prædest. sanctorum.

g *Quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus.* Hic est pdestinatio, quia pdestinatio est gratiæ præparatio, gratia est ipsa donatio, quæ est, & ipsius prædestinationis effectus, q̄ prædestinatio sine præscientia esse non pōt. Potest aūt esse sine præ destinatione præscientia, prædestinatione quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse facturus, pręscire aūt potens est ēt quę ipse non facit, sicut quęcunque peccata, quia etsi sunt q̄dam, quę ita peccata sunt, vt sint ēt pœnę peccatorum vnde dictum est: *Tradidit eos deus in reprobum sensum, &c.* non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Prędestinatio ergo dei in bono est, eiusque effectus bonus est. Ille itaque operatur hominē bonum, & custodit, qui incommutabiliter bonus est, semperque ab illo fieri, & perfici debemus ei inhęrentes.

Roma 1. d.

✠ Primasius. Pręparauit deus in pręscientia sua, & nunc dedit per gratiam suam, vt secundū nouum hominem ambulemus, idest, prędestinauit, prędestinatio sine pręscientia esse non potest.

h *Propter quod.* Vt sciatis omnia esse a gratia dei. Contulerat Iudęos, & Gentes, quia vtriq; sub peccato, nūc ōndit Gētes fuisse

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In misericordia,* quia proprium eius est misereri, & parcere.
2 *Propter nimiam cha. suam.* & non propter merita nostra.
3 *Cum essemus mortui peccatis.* modo prædicto. 4 *Conuiuifi. nos in Christ.* nos sibi per fidem formatam incorporando.
5 *Cuius gratia, &c.* scilicet, in spe. 6 *Et conresuscita.* similiter in spe quia resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis futuræ. 7 *Et consi. fe.* in spe, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis. 8 *Vt ostenderet in secu. superue.* id est curriculis annorum vsque ad iudicium. 9 *Abundantes diui. &c.* Hæc enim omnia fuerunt ostensa in Christi resurrectione, quæ fuit argumentis multis declarata, Act. 1. a. *In multis argumentis apparens eis,* & eius ascensione, oculis etiam corporalibus conspecta. Et hæc omnia iterum fuerunt declarata per apostolorum doctrinam apertis miraculis confirmatam. ideo subdit. 10 *Gratia enim estis sal. per fi.* s. Christi, & non per legem Moysi. 11 *Et hoc non ex vo.* quia principium credendi, & omnis operis meritorii est a deo. Videntium enim miraculum, & audientiū eundē sermonem vnus credit motus a deo, alter vero non. ideo dicit Saluator Ioan. 6. c. *Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.*
12 *Vt ne quis.* de propriis meritis.
13 *Ipsius enim sumus factura.* in esse naturæ.
14 *Creati in Christo.* in esse gratiæ.
15 *In operibus.* idest, ad bona opera facienda.
16 *Quæ præparauit.* idest, disposuit.
17 *Vt in illis ambu.* de virtute in virtutem ad beatitudinem consequendam.
18 *Propter quod.* Hic ponitur secunda comparatio, quæ est extraneitatis ad intraneitatem, & primo ponitur hic comparatio. secundo infertur intenta conclusio, ibi: *Ergo iam non estis.* Circa primum sciendum, quòd Gentiles dicebantur extranei triplici ratione. scilicet, quia a deo erant separati per idololatriam, & per consequens secundo a populo Israel quantum ad communicationem, qui erat cultor vnius dei, & tertio a spe promissionum Abrahæ factarum, & semini eius. Per vocationem autem ad fidem Christi sunt istis tribus incorporati, & hoc est, quod dicit apostolus: *Propter quod memores estote,* tanquam grati de beneficiis dei.

Diuisio.

1 *Quod*

Digitized by Google

A fuisse indigniores, & improperia Iudæorum perpessas, vt modo æquales Iudæis, magis sint obnoxij gratiæ dei.

✻ Ambrosius. commonet gentes, vt reminiscentes quid fuerint, (erant enim carnales, & sine spe, nullam promissionis cōionem habentes Iudæorum in Christo, Iudæis enim promissus erat Christus, non gentibus,) propensius gratias agant deo per Christum, qui misericordia sua fecit illos participes spiritualium, cum essent carnales.

✻ PRIMASIVS. Cōmemorat illas de quanta ignobilitate ad summā regni perducti sunt, vt nō sint ingrati ei, qui hoc illis gratia sua præstare dignatus est.

† republica. † extranei a testamentis.

B a *Aliquando vos.* In quibusdā codicibus reperitur scriptū esse qui ibi, vos qui Gentes eratis, & secundū hoc suspensiue legitur vsq; ibi: *Nunc autem in Christo, &c.* eodem tamen manente sensu.

† simultatem per carnem suam. † In decretis si tam. † in semetipsum.

b *Hospites.* Hospes quasi hostij pes, eo quòd cū suscipiebatur in domum, ponebat dominus domus & qui suscipiebatur pedem super hostiū, & datis dextris iurabat, quòd pacificus esset ingressus.

¶Ante conuersionem. a ¶Quales geniti veteres peccatores, degentes. b ¶In carnalibus.

a mores estote, quòd aliquando vos gentes eratis in carne, qui [1] [2]

¶Immunditia. a ¶Et non vere est. b ¶Non spiritu.

dicebamini præputium, ab ea, quæ dicitur circuncisio in car- [3]

a ¶Non a deo. b ¶Et memores estote, quod vos, qui nunc tales: ¶Malo. c ¶Promissionis Christi, quæ fiebat Iudæis. [4] [5]

ne manu facta, qui eratis in illo tempore sine Christo, aliena [6]

a ¶Quibus non coutebantur Iudæi. b ¶Si legem, & prophetas receptis. c ¶Eratis adueneiti. d ¶ide est legis Moysi, & prophetarum. [7]

b ti a conuersatione Israel, et † hospites testamentorum pro- [8] [9]

a ¶Factæ filiis Abrahæ, vt de æterna hæreditate. b ¶Eratis. c ¶Dei notitia. ¶Tam malo.

missionis spem non habentes, et sine deo in hoc mundo. [10] [11]

a ¶In tempore gratiæ. Per. A deo, & ab Israel, non loco, sed merito. [12]

Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longe, [13]

a Quamuis eratis longe, tamen. b Deo, & non carnalibus, sed spiritualibus, Iudæis, idest per Christum, sed non quoquo modo, sed in sanguine Christi. c Inter nos Iudæos, scilicet, & gentes, & deū. [14]

facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax no- [15]

a Vtrunque populum. b In fide, & moribus. c Qui. Per hoc vniuit. d Obstaculum, quod erat inter hos duos populos. e Quia non stabilis, nec alicuius roboris. [16]

c d stra, qui fecit vtraque vnum, et † medium parietem macerie, [17] [18]

a Et per hoc. b Assumpta, vel immolata. c Exponit parietem quantum ad partem Iudæorum. d Quantum ad ea, quæ mandabat, idest carnales obseruantias, non quantum ad veritatem, quam præsignabat. e Præcepis euangelii, quæ ex ratione sunt. [19] [20]

soluens † inimicitias in carne sua, legem mandatorū † decre- [21]

a Populos prius diuisos per legem coniungat in fide eius. b Ambro. se solo, aliunde non est nouitas. [22]

tis euacuans, vt duos condat in semetipso, in † vno nouo [23] [24]

a Destructis inimicitiis. b Positos. c Ecclesiæ.

e homine faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno cor- [25]

a Per hoc conciliat deo, quia pro peccato se obtulit, & per euangelium illuminauit. [26]

f pore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetip- [27]

a Per assumptam humanitatem apparens b Et si non in sua persona, sed In apostolis. c Ad deum fieri per se. d Gentibus. e A deo, quia idololatræ, & sine lege. [28] [29]

g so. Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fui- [30]

a Et ideo magis grati. b Iudæis, qui vnum deum colebant. c Quod pacem fecit effectus indicat, quia ambo habemus facultatem accedendi. [31]

stis, & pacem his, qui prope, quoniam per ipsum habemus [32] [33]

---

dicit, quòd in illam Israelis nobilitatem nos euexerit, sed quod, & nos, & illos in maiorem extulerit. D

d *Parietem.* i. obstaculum hinc ex lege, inde ex idololatria.

Ambrosius. Maceria est congeries lapidum sine cemento, vt fit circa hortos. Paries ergo maceriæ, q̄ facile destruetur veniente gratia, quæ & legē amouit & corda Gētium ab idololatria cōuertit. Medius vero erat, vt neuter populus alteri concordaret. Stante autem hoc pariete, erāt inimicitiæ ira & inuidia inter eos, quæ abolita sunt destructo pariete.

✻ Sedulius. Ipse soluit mediū parietem Israel, idest, obscuritatem veterū prophetarū, & omnia antiquæ legis aperuit sacramenta. E

† interstitium maceriæ diruit.

e *Faciens pacem, vt reconciliet ambos, &c.* Facit pacem inter ipsos, vt ambos conciliet deo patri.

f *In semetipso.* Non aliter, quā per crucem, id est, mortē, iterfecit inimicitiā quæ inter deum, & homines, idest, peccata dimisit. Omnibus enim profecit mors Saluatoris.

† in vno nouū hominem.

g *Longe fuistis, & pacem his, qui prope, etc.* Augustinus. Si affectu amas deum prope es, si odisti longe es.

Augustin. in psal. 84.

c *Qui fecit vtraque vnum.* Ipse enim est lapis angularis, ī quo duo populi tanquam parietes de diuerso angulo venientes sibimet quasi in pacis osculo copulantur.

C ✻CHRYSOSTOMVS. Quid est vtraque vnum fieri? Nō dicit,

✻Ambrosius. Mandauit prædicationem qua omnes conuocarentur ad deum patrem in vnitate spiritus scissa discordia, vt siue Iudæi, (qui prope iō dicuntur, quia ipsorum patribus F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod aliquando vos Gentes. *idest Gentiles.*
2 Eratis in carne. *idest carnaliter viuentes.*
3 Qui dicebamini præputium. *idest, incircuncisi.*
4 Ab ea, quæ dicitur circuncisio, &c. *idest, distincti, & separati a populo Iudaico circunciso.*
5 Qui eratis in illo tempore sine Christo. *idest sine fide Christi, non sic autem Iudæi, quia eadem fides fuit patrum veteris testamēti, quæ & noui, differens tamen secundum implicitum, & explicitum.*
6 Alienati a conuersatione Israel. *Inhibitum enim erat populo Israel contrahere cum Gentibus amicitias, & connubia.*
7 Et hospites testamentorum. *idest aduenæ testamenti, & extranei a testamento no. & ve.*
8 Et sine deo. *scilicet vero. nam erant idololatriæ dediti.*
9 Nunc autem in Christo Iesu. *idest per Christum Iesum.*
10 Vos, qui aliquando eratis longe. *a salute dicta triplici ratione.*
11 Facti estis prope in sanguine Christi. *idest, per passionem ipsius, cuius efficacia in sacramento baptismi vobis est, plenarie communicata.*
12 Ipse enim pax nostra. *scilicet, effectiue.*
13 Qui fecit vtraque vnum. *ex Iudæis, & Gentilibus faciens vnum populum Christianum.*
14 Et medium parietem macerie, soluens. *idest, huius vnitatis obstaculum remouens, quia remouit a Gentilibus idololatriam, quā abhorrebant Iudæi, & a Iudæis circuncisionem, quam detestabantur Gentiles.*
15 Inimicitias. *quasi dicat per hoc abstulit inimicitias, quæ erant inter Gentiles, & Iudæos.*
16 In carne sua. *idest, per immolationem suæ carnis in cruce, per quam destructa est idololatria, & cessauerunt legalia.*
17 Legem mandatorum. *idest, legem Mosaicam quātum ad mādata cæremonialia, & iudicialia.*
18 Decretis. *scilicet, euangelicis.*
19 Euacuans. *remouendo onus cæremonialium, & temperando rigorem iudicialium.*
20 Vt duos. *scilicet populos Gentiles, & Iudæos.*
21 Condat in semetipso. *idest, sibi incorporet per fidem formatam.*
22 In vno nouo homine. *idest, in vnum nouum populum. Participatione enim vnius speciei plures homines sunt vnus homo, & eodem modo Gentiles, & Iudæi participatione vnius nouæ legis dicuntur hic vnus nouus homo.*
23 Faciens pacem. *modo prædicto.*
24 Vt reconciliet. *& iungatur sic litera.* Vt reconciliet ambos. *deo scilicet, patri.*
25 In vno corpore. *suo mystico.*
26 Per crucem interficiens inimicitias. *quæ erant inter deum & genus humanum.*
27 In semetipso. *idest, in propria passione.*
28 Et veniens. *de morte ad vitam in sua resurrectione.*
29 Euangelizauit pacem vobis. *idest, euangelizare præcepit di. Matth. vlt. d.* Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.
30 Qui longe fuistis. *vt supra dictum est.*
31 Et pacem his, &c. *scilicet, Iudæis. quoniam lex erat dispositio ad Christum, vt dictum est supra in epistola ad Galathas.*
32 Quoniam per ipsum. *scilicet, Christum.*
33 Habemus accessum ambo. *scilicet, Iudæi, & Gentiles.*

16 In   1 In vno

bus

Digitized by Google

bus facta pro missio est) siue gentiles, (qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperūt datam per Moysen) sub Iaco præterito ritu susciperent fidem Christi per quem efficerentur vnum.

a *Non estis ho.* i. indigniores ī fide, sicut olim recepti ī lege.
b *Et adue.* idest, extranei a deo.
c *Sed estis ci.* idest, eiusdē iuris, & dignitatis in domo dei. † Incolæ.
d *Sanctorum.* nō carnalis Israel.
e *Et do.* i. familiares.
f *Dei.* Quibus arcana reuelat.
Ciues, & dome. Augustinus. Duas ciuitates faciunt duos amores, Ierusalem facit amor dei, Babyloniam amor seculi. In terroget se quisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis. (Augu. lib. 14. de ciui. c. 28.)

✠ Sedulius. Præmiserat alienati a conuersatione Israel, hic locus aduersum eos, vel maxime facit, qui diuersas naturas nituntur introducere. Quomodo enim peregrini facti sunt ciues sanctorum, & quō domestici dei fuerunt quondam alienati a conuersatione Israel, si potest natura, vel in melius, vel peius mutari? In.

g *Ipso summo angulari, &c.* Augustinus. Ne apostoli, vel prophetæ in quibus fundata est ciuitas, se tenerent in se in Chro, totum innititur primo fundamento, qđ fundamētum in summo est, non in imo, vt in corporali fabrica. (August. in ps. 81. & 86.) † conciues.

h *Crescit in templum sanctū in domino.* Nemo tam perfectus, qui non possit crescere.

a ¶Et hoc. ¶Per eundem spiritū, qui per Christum omnibus datur. b ¶Et quia gentes habent accessum. c ¶A tempore fidei.

a accessum ambo in vno spiritu ad patrē. Ergo iam nō estis. 1

a ¶Indigniores. b ¶Extranei a deo. c ¶Contra hospites. d ¶Contra aduenas. 2

b hospites, & † aduenæ, sed estis † ciues sanctorū, & domestici 3

a ¶Innixi. ¶De bono in melius prouecti. b ¶Christum, vel doctrinam, i. super ve & no Te. quia quod apostoli prædicauerunt prophetæ prædixerunt. vnde: Fundamenta eius in montibus sanctis. 4

c d e dei, superædificati super fundamentū apostolorum, & pro- 5 6

f a ¶Existente b ¶Quia consummat. c ¶Quia duos coniungit. d ¶Quia firmius sustinet. e ¶Per quem. 7

g phetarum, ipso summo angulari lapide christo Iesu, in quo 8

a ¶Tam de gentibus, quam Iudæis. b ¶In fide. ¶Per augmentum vsquequo fit templum dei. c ¶Remotione vitiorum. 9

h omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in 10 11

a ¶Operatione domini. b ¶Ephesii, & alii. c ¶Ad similitudinem aliorum ædificamini. d ¶Vt fitis habita.

domino. In quo, & vos coædificamini in habitaculum dei 12

¶Operante.

in spiritusancto, 13

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In vno spi.* scilicet, charitatis.
2 *Adpa.* omnium nostrum.
3 *Ergo.* Hic infertur intenta conclusio, scilicet de receptione gentilium ad cōsortium dei, & sanctorum, cum dicitur, *Ergo iam non estis ho. & ad.* a deo & sanctis eius.
4 *Sed estis ci. san.* id est, de numero eorum.
5 *Et do. dei.* idest, in ecclesia recepti.
6 *Super ædi.* idest, instructi.
7 *Super funda. apostolo. & prophe.* id est super doctrinam noui ac vet. test. Superædificati inquam.
8 *Ipso summo angu. la. Christo Ie.* In ædificatione enim templi Salomonis, vt dicitur, fuit qdā lapis q pluries fuit reiectus ab ædificantibus eo, q non conueniebat loco cui applicabatur, finaliter optime sedit in sūmitate ædificii in angulo, duos parietes in vnā ecclesiā cōiūgēte, & fuit figura Christi Iudæos, & gētiles tanquā duos parietes in vnā ecclesiā cōiūgētis. vnde dicitur. ps. 117. Lapidē quē reprobauerūt ædificantes hic factus est in caput anguli: A dño factū est istud, &c. & istā eādē figurā ponit apostolus, vt dictū est.
9 *In quo omnis ædi. con.* tam ex Iudæis, quam ex Gētilibus.
10 *Crescit.* per augmentum virtutum.
11 *In templum sanctum.* i. quousque sit templū domini sanctū.
12 *In quo, & vos coædi.* cum aliis fidelibus.
13 *In spiri. san.* idest ipso operante, sine quo nullum opus est acceptum deo.

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in postil. *In vnum nouum hominem.* Hoc, quod dicitur. *In vnum nouum hominem,* videtur referendum ad Christum, qui est proprie nouus homo, quia ipse solus deus, & homo. Vel secundum Glo. In nouum hominem dico, id est, in se solo, a quo, & non aliunde est nouitas, &c.

CAPVT III.

Huius rei, &c. Ostenso, quod per Christum facta est pax, & recōciliatio, hic ponit, per quæ ipsi coædificati, qa deus reuelauit salutē ad gentes pertinere, & misit eis prædicare, & facit pati pro eis, vt magis sint deo grati. Ab vltimo autem incipit, di.

a *Huius rei gratia.* id est, pro hac re grata mihi, vt vos coædificemini. vel, pro gratia dei implenda in hac re.
b *Si tamen au.* idest, intellexistis gratiam, id est, apostolatum dispensatum a deo, qui scit quare me ad hoc officium elegit. Vel apostolatum, per quem diuersis diuersa pensamus.

Ambrosius. Per hoc vult eos scire, quia dei iudicio a Christo missus est prædicare gentibus mysterium gratiæ dei.

✠ Chrysostomus. Vaticinium illud subindicat, quod de se ad Ananiam in Damasco factum est, quando illi dicebat dominus: *Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus.* (Act. 9.)

c *Sicut supr. scri. &c.* scilicet, ipse pax nostra. Ibi namque mysteriorum sibi reuelatorum summā p mo dico sermone perstrinxit, non tā totū, quod nouerat proferens, quam ostendēs ex modico.

CAPVT III.

a ¶Qui tentus sum modo Romæ. a ¶Pro Christo Iesu.

a Huius rei gratia ego Paulus vinctus Iesu 1

a ¶Quia Gentibus prædicaui verbum salutis. ¶Pro vobis dico, si scitis me esse apostolum vestrum, quod nemo ignorat, & cum pro apostolatu vinctus sim maxime pro vobis. 2

b Christi pro vobis Gentibus, si tñ audistis dispensationē gratiæ dei, quæ da 3 4 5

a ¶Data est mihi dispensatio in vos, quia mihi intimatum est diuinum occultum. 6

ta est mihi in vobis, quoniā secūdū re

a ¶Non obscure, sed aperte. ¶A deo. ¶Occultum dei. b ¶Ipse pax nostra. 7

c uelationē notū factū est mihi † sacramētū, † sicut supra scri- 8

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Huius rei gratia. Hic cōsequēter apostolus pro Ephesiis orat deuote, vt magis in bono proficiant. Et diuiditur in duas partes, quia primo se dispositum ad orandum ostendit, secundo orationem effundit, ibi, *Propter quod.* Primum ostendit ex tribus, scilicet, ex sufficientia, obligatione, & confidentia, & secundum hoc diuiditur in tres partes, secunda ibi. *Mihi omnium.* Tertia, ibi. *In quo habemus.* Circa primum ostendit se sufficientem per hoc, quod ipse, & alii apostoli fuerunt præ cæteris diuinitus illuminati, & per consequens cognouerunt causam debitam, & tēpus & modum orandi. Primo ergo continuat se prædictis dicens. (Diuisio.)

1 *Huius rei gratia.* idest, propter hanc rem immediate prædictā scilicet, vt coædificemini in habitaculum dei.
2 *Ego Paulus vinctus.* in carcere Romæ.
3 *Christi Iesu.* id est, pro Christo Iesu.
4 *Pro vo. Gen.* Propter hoc enim erat Romæ vinctus, quia prædicauerat Christum Iesum Gentilibus.
5 *Si tamen audistis.* idest, intellexistis.
6 *Dispensationem gra. dei.* idest, gratiæ apostolatus mihi a deo concessæ.
7 *Quoniam secundum reuelationem di. notum mihi fa.* id est, sacrū secretum redemptionis factæ per Christum.
8 *Sicut supra scripsi in bre.* 1. cap. epistolæ huius vbi dicit, *Vt nobis notum faceret sacramentum, &c.*

Digitized by Google

A a *Et prophe.* Prophetæ quidem priores ꝑſcierunt olim hoc de gentibus, ꝙ vocādæ eſſent, & futuræ participes doni dei, ſed hoc latuit, quòd ſine lege ſalus eis per fidē, ſcilicet, Chri.

✠ Chryſoſtomus. Prophetæ prædixerunt quidē iſta, adeo tñ exacte non cognouerunt, quandoquidem ea, neque ipſi apoſtoli plane tenuerunt, etiam poſteaquam audiſſent.

† paucis. † cognitioné.

✠ SEDVLIVS. Quoniam reuelatum eſt apoſtolis, ignorabant prophetæ, aliud enim eſt, ſpiritu ventura cognoſcere, aliud ea cernere opere completa. Vnde & Ioannes Bapti. maior omnibus prophetis eſſe dicitur, quia quę cæteri prophetarunt, ipſe conſpexit, & digito demōſtrauit dicēs: Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

† 1. Corin. 15.

b *Per euangeliū, &c.*

B Ambroſ. Per prędicationem ſuam cognitum eſt donū dei, quod deus dat gentibus iuxta operationem virtutis ſuæ, qua ſuſcitauit Chriſtum, in quo omnes ſalui ſine opere legis.

† in lucē proſperam omnibus, quæ ſit cōmunio myſterii.

† per Ieſum Chriſtum.

c *Miniſter.* Nō enim eſt meum, ita nullæ mihi gratiæ reddendæ, ſed deo.

d *Inueſtigabiles.* per ſuam naturam, ſed per gratiam, & reuelationem ſancti ſpiritus inueſtigabiles ſunt fidelibus.

✠ Sedul. Quæritur, ſi inueſtigabiles, cur Euangelizantur populo? ſi abſcondita, qua ratione per Paulum referuntur? Hic ergo inueſtigabiles, & abſconditum dupliciter ſentiendum, quod inueſtigabiles ante diuitiæ fuerunt, & tunc poſt domini apertæ ſunt paſſionem, aut certe, quia natura ſua homini inueſtigabiles erant, hæc deo reuelante, inquantum tamen poſſumus, nobis ſunt cognita.

e *Abſconditi a ſe.* Aug. In mundo abſconditæ ſunt cauſæ rationales omnium rerum, quæ naturaliter fiunt, ſicut abſconditus fuit in lūbis Abrahæ quādo decimatus eſt. In deo cauſæ eorum, quæ per gratiam fiunt, ſiue eorum, quæ ad hæc ſignificanda mirabiliter non naturaliter fiunt, quæ miniſtrantibus angelis facta ſunt. Vnde ſic dicit: *Abſcondi. in deo.*

Auguſt. lib. 9. de Gene. ad liter. c. 18.

f *In deo.* Habet enim deus in ſeipſo abſconditas quorundā factorū cauſas, quas rebus conditis nō inſeruit, eaſq; implet, non in illo opere prouidentiæ, quo naturas ſubſtituit, vt ſint ſed eo quo illas adminiſtrat, vt voluerit, quas, vt voluit cōdidit. Ibi eſt, & grā, ꝑ q̃ ſalui fiunt peccatores. Non .n. ꝑ naturam vitio deprauatā, ſed per dei gratiam homo reſtauratur.

Ibidem.

C

D ✠ Ambroſ. Miſſum ſe dicit duplici modo docere gentes myſteriū, quod erat in deo ex quo ſunt omnia. vt per eum diſcāt ac intelligant Chriſtū ſemper in deo, & apud deum, & quia ſine circuncisione, & cæteris legis mandatis diſpoſuit ſaluare gentes.

---

a ¶In breuitate. b ¶Et ſi breuiter, tamen aperte. c ¶Attenti. d ¶Quid ſcilicet?

pſi In breui, prout poteſtis legētes intelligere prudentiam 1

a ¶Habitam. b ¶In hoc occulto agnoſcendo. c ¶Myſterium. ¶Quod Gentes ſaluandæ per Chriſtum. d ¶Præteritis, ſ. quibuslibet. 2

meam in myſterio Chriſti, quod aliis generationibus nō eſt 3

a ¶Ita plene. b ¶Quam plene. c ¶Cum impleri videtur.

agnitum filiis hominum, ſicuti nunc reuelatum eſt ſanctis

a ¶Qui interpretantur ſcripturas. ¶Nouis. b ¶Per ſpiritum. c ¶Hoc eſt myſteriū, ſ. d ¶In futuro.

a apoſtolis eius, & prophetis in ſpiritu, eſſe Gentes cohæredes 4

a ¶Modo in eccleſia cum Iudæis. b ¶Quia ad eos, vt Iudæos. c ¶Factæ Abrahæ de hæreditate, & concorporatione. d ¶Hoc totum per incarnationem Chriſti, & per meam prædicationem, non enim prodeit incarnatio, niſi prædicetur.

& cōcorporales, & cōparticipes promiſſionis eius in Chro 5

a ¶Euangelii. 6

b Ieſu per euangelium, † cuius factus ſum ego miniſter ſecun- 7

c a ¶Secundum gratuitum donum eius. b Non meis meritis. c Quod perſecutor ſit apoſtolus, hoc enim eſt, vt quodlibet miraculum. 8

dum donum gratiæ dei, quæ data eſt mihi ſecundum † ope- 9

Inquam. a Non poteſtate, ſed pro prioribus humilior. 10

rationem virtutis eius Mihi enim omniū ſanctorum mini- 11

Tam magna. Inter gentes. a Quæ prorſus intelligi non poſſunt. Vel inæſtimabiles. 12

d mo data eſt gratia hæc, in Gentibus euangelizare † inueſtiga 13

a Multa dona. b Per prædicationem, & miracula. c De hac re, quæ quam mirabilis, & ex quanta dilectione facta 14 15

biles diuitias Chriſti, & † illuminare omnes, quæ ſit di- 16

a Adimpletio arcanæ redemptionis. Hæ ſunt diuitiæ inueſtigabiles. b Celati ab omnium ſeculorum creaturis, & exiſtentis in ſola notitia dei, qui fecit. c Non in ſeculis. 17 18

e ſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſeculis in deo, qui om- 19

f a Sic abſcondit in ſeculis, vt tamen innoteſcat. b Diuerſis ordinibus angelorum.

g h nia creauit, * vt innoteſcat † principatibus, & poteſtati- 20

---

† efficaciam potentiæ. † imperueſtigabile. † principibus.

g *Vt innoteſcat.* Non indiget deus nuntiis vt inferiora hæc ab eis diſcat, qui ſtabiliter nouit omnia. Habet aūt nuntios propter nos & propter ipſos, quia eis bonum eſt deo aſſiſtere, vt cum de inferioribus cōſulāt, & iuſſis eius obediant. Non latuit eos myſterium regni cælorum, quod opportuno tempore reuelatum eſt pro ſalute noſtra, quo liberati eis coniungimur. Illis ergo innotuit a ſeculis, qa omnis creatura non ante ſecula, ſed a ſeculis, cū quibus cœpit filius ante ſecula. Vnde in perſona ſapientiæ: *Ante ſecula fundauit me.*

Auguſt. lib. 5. de Gene. ad liter. c. 19.

E

Eccl. 24. b.

Vt innot. Datum eſt mihi euangelizare, et illuminare. Videte quantū eſt hoc, quia per hoc accreuit aliquid angelis, qui multa ſecreta in his didicerunt.

✠ Sedulius. Vt per me his, qui rebus cœleſtibus, doniſque per omnem eccleſiam principantur, multiformis ſapientia innoteſcat.

* Ambroſius. Tam bene de hoc ſenſit deus, vt non ſolū gentibus hunc Magiſtrum daret, verumetiam, vt per eum veritas Chriſti innoteſcat ſpiritibus in cœleſtibus, qui ſunt principes, & poteſtates.

* Sedulius. Si principib. & poteſtatib. in cœlis, (licet quidā principē aeris iſtius, & angelos eius interpretentur,) ignota fuit multiplex ſapientia dei, quæ nunc eis per eccleſiā reuelata eſt, quanto magis patriarchis, & prophetis ignota fuit? quos nō ignoraſſe myſteriū Chriſti certum eſt. Ex quo intelligimus, quia crux Chriſti non ſolū nobis, ſed & angelis prę fuit, & aperuit ſacramentum, quod antea neſciebant.

h *Principatibus, &c.* Dicit beatus Hiero. dignitates memoratas myſterium ad purum non intellexiſſe, donec completa eſt paſſio Chriſti, & apoſtolorum prædicatio per gentes dilatata. vnde in Iſa angeli admirantes dixerunt. Quis eſt iſte, qui venit de Edom? Et in pſal. *Quis eſt iſte rex gloriæ.*

Iſa. 63. a. Pſal. 23. b.

a In

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Prout poteſtis legentes intelligere, &c.* quaſi diceret. Licet ſit breuiter dictum, tamen per illud poteſtis intelligere.

2 *Prudentiā meā in myſt. Chriſti.* i. ſcientiā meā ad proſequendū myſteriū apoſtolatus mei in ꝑdicatione euangelii Chriſti gētilibus. 3 *Quod aliis generationibus non eſt agnitum, &c.* i. ante tēpus apoſtolorū non fuit explicite cognitum, niſi forte aliquibus paucis prophetis veteris teſtamenti, qui tñ non cognouerūt, ita clare, ſicut apoſtoli, & prophetæ noui teſtamenti, ꝙ gentiles per Chriſtū eſſent ſaluandi, ſicut & Iudæi quibus erat promiſſus. vnde & Act 10. g. dicitur, ꝙ ſpirituſancto deſcendente in ſigno viſibili ſuper Cornelium, & alios Gentiles, qui erant cū eo, admirati ſunt Iudæi, qui venerant cum Petro de hoc, ꝙ gratia ſpūſſancti cōicabatur gentib. ſicut & ipſis. ideo ſubditur. 4 *Eſſe gentes cohæ.* ſ. hæreditatis æternæ. ſicut & Iudæi credentes. 5 *Et concorporales.* i. conſimiliter incorporati Chriſto. 6 *Et compar. promiſſionis.* Abrahæ factæ. 7 *In Chriſto Ieſu.* i. impletæ.

8 *Per euangelium.* ideſt per receptionem euangelicæ doctrinæ participant dicta bona Gentiles.

9 *Cuius.* ſcilicet euangelii.

10 *Factus ſum ego mi.* ideſt prædicator.

11 *Secundum do. gra.* & non ſecundum proprium ſenſum.

12 *Secundum op. vir.* in miraculis quib. apoſtolica doctrina confirmabatur, Marc. vl. d. Illi aūt profecti ꝑdicauerunt vbique domino cooperāte, & ſermonē cōfirmāte ſequentib. ſignis, iō dicit.

13 *Mihi enim.* Poſtquā oñdit ſe ſufficientē ad orandū pro Epheſiis hic conſequenter oñdit ſe ad hoc obligatū, quia erat apoſtolus, & pater eorū ſpūalis, & iō obligatus tenebatur filiis in ꝓuiſione ſpūaliū bonorū, ſicut pater carnalis prouidere tenetur in tpalib. bonis. iō dicit. *Mihi enim omnium ſanctorum.* ſ. apoſtolorū.

14 *Minimo.* hoc dixit ex humilitate, & quia perſecutus fuit eccleſiā, non alii. 15 *Data eſt gratia hæc.* apoſtolatus. 16 *In gentibus, &c.* in. quia nō poſſunt ab hominib. pfecte, & exquiſite cognoſci. 17 *Et illuminare omnes.* per prædicationem meam. 18 *Quæ ſit diſpenſatio.* ideſt redemptionis per Chriſtum factæ, quæ diſpenſabilis eſt Gentilib. ſicut, & Iudæis 19 *Abſconditi a ſæculis in deo.* nam hæc diſpenſatio non fuit reuelata ante. niſi valde paucis, & obſcure, vt prædictum eſt. 20 *Vt innoteſcat.* quaſi dicat non ſolum hominibus fuit abſconditum Chriſti myſterium, & maxime de vocatione gentiū, ſed ēt angeli ſancti non cognouerunt ad plenum, donec prædicantib. apoſtolis fuit impletū, quia ante habuerunt tantū ſimplicem notitiā quæ pōt dici abſtractiua, inquantū eſt rei non præſentis, ſed qñ fuit impletū habuerunt notitiā experimentalē, ſiue intuitiuā, ſicut aſtrologus ꝑ motū cœli certitudinaliter cognoſcit eclipſim futurā, tñ adhuc perfectius cognoſcit, quando videt eā actu exiſtentē.

1 Per

Digitized by Google

a *In cælesti.* Quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrectionem, & ista ecclesia congreganda est, vt simus æquales angelis dei.

b *Multiformis.* In Græco, multifaria, non solū varia, sed multa varietate distincta. Quia immensus est Christus, sed cōcipitur. Vagit infans in præsepio, sed ab angelis laudatur in cælo. Hærodes persequit, sed Magi adorant. Ignorant Pharisæi, sed stella demōstrat. Baptizatur a seruo, sed vox tonantis patris auditur. Timet pati, sed sponte ad passionem venit. Vult trāsferri calicem, sed Petrum, qui calicem timebat, accusat.

c *Secundum præfinitionem.* Quæ enim in sui natura simplex est, secundum ea, quę aguntur in seculo, quę deus præfiniuit, idest, preordinauit, est multiformis, cum variatur multiformiter. Et ne videantur sibi contradicere in prædictis sententiis sacræ paginæ doctores, ita potest determinari, quod dictum est, vt illis, qui maioris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nunciata sunt cognita fuerunt ex parte, vtputa familiaribus, & nuntiis illis. Sic iis, qui minoris dignitatis sunt incognita essent.

d *Huius rei gratia.* Vos peto, & deo supplico, vt gratia cooperetur vobis. Et hoc est, quod addit: *Huius rei gratia.* In quo ostendit eos habere propriæ voluntatis arbitrium. Sed ne illud sufficere putent, addit: *Flecto genua mea.*

e *Ad patrem.* Tantum in Græco habetur. Quod autem in Latinis codicibus additum est, domini nostri Iesu Christi, bene conuenit, quod orabat, vt merito eius obtineamus, cui proprie, & naturaliter est pater, nobis autem adoptiue.

f *Paternitas, &c. nominatur.* Et si non vere est, vt deus, q; est pater omniū creatione, & fidelium recreatione, quos adoptauit in filios. Vel, *nominatur,* idest, nominabilis est. Ab illo enim, qui est pater omniū, & angeli in cælo, & homines in terra acceperunt, vt patres alios vocarent. Et nota, q; Chrs dei vnigenitus per naturam, adoptionis beneficio patrem se esse significat, dicens, Fili dimittunt tibi peccata tua. Similiter, & spiritussanctus, per quem iusti adoptantur in filios. Homo autē dicitur pater, vel natura vel auctoritate, exempli, vel ratione bñficij.

g *Per fidem.* Augu. Fides tua de Christo Christus est in corde tuo.

✱Primasius. Audi fidem eius, & noli hoc tibi arrogare, quod de tuo habeas fidem, nisi ab illo datam.

h *In charitate.* Oro etiā, vt *radicati,* idest, firmiter plantati, a similitudine arborū, quæ quanto plus terre figitur, tanto plus crescit, & vberius fructus reddit.

i *Cum omnibus sanctis.* Augustinus. Hæc est communio cęlestis reipub. Hi non sua quærunt, sed quæ Christi sunt, id est, commoda priuata non sectantur, sed in communione vbi salus omnium est consulunt. Vel.

k *Quæ sit latitudo.* charitatis, quæ vsque ad inimicos extēdi debet, & cum hilaritate bene operari, quia qui tristis dat, perdit quod dat. Opus ergo est latitudine charitatis, ne pereat quidquid boni facis. Sed quia abundante iniquitate refrigescit charitas multorum, opus est longitudine.

✱ Sedulius. Quidam dicunt, quod latitudo spaciosa via, q; ducit ad mortem intelligatur, longitudo, vita æterna, altitudo, cęlestes virtutes, profundum, cōtrarię inferorum virtutes ac potestates, vt scilicet, horum omnium notitiam habētes, nouerint quid eligant, vel quid refutent. vnde subditur.

l *Et quæ longit.* charitatis. Hęc est perseuerandi longanimitas, vbi quodammodo perseueratur. vnde. *Qui perseuerauerit vsque, in finem, hic saluus erit.*

(Margin: ob afflictiões meas quas patior pro. — † vt inhabitet Christus per fidem. — August. ser. 7. de ver. apo. — Matth. 9. a — † vehementer varia. — † audaciam. — † familia, vel a communi patre cognatio. — August. ser. de ver. apo. — Matt. 24. — Ibid. & 10. c.)

---

a ¶Quæ sunt in cælo, vbi & nos erimus. b ¶Quæ dona dei recipit. c ¶De reparatione hominum.

bus in cælestibus per ecclesiam † multiformis sapientia dei, [1] [2]

a ¶Complendam, vel fecit, id est, compleuit.

secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo [3] [4]

a ¶Christo. ¶Quia per Christum impleuit deus pater. b ¶Contra tribulationes, vel futuræ hæreditatis certitudinem. c ¶In re ipsa ad patrem.

Iesu domino nostro. In quo habemus † fiduciam, & accessū, [5] [6]

a ¶Merito confidentiæ habitæ. b ¶i. quia habetis accessum, & alia bona, quæ supradicta sunt. c ¶A fide, & bono opere.

in confidentia per fidem eius. Propter quod peto, ne deficia [7] [8]

a ¶Propter tribulationes meas. ¶Quæ sunt. b ¶Probandis. c ¶Si statis in eis, & non deficiatis.

tis † in tribulationibus meis pro vobis, quę est gloria vestra. [9]

a ¶Et. ¶Ne, s. deficiatis a fide. b ¶Humilio. c ¶Sensum mentis, vel exteriora corporis genua d ¶Vt merito eius obtineamus. ¶Deo patre. ¶Ex cuius dispensatione sunt nobis patres, & in cælis angeli nobis prouidentes, in terra prælati. [10] [11]

huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri [12] [13]

Iesu Christi, ex quo omnis † paternitas in cælis, & in terra [14]

a ¶Ad patrem flecto genua mea. b ¶Copiam. c ¶Maiestatis suæ. d ¶Constantiam qua fitis roborati in interiori homine, qui ab hostibus non potest attingi, & hoc per spiritum sanctum ¶Inde erit non deficere.

nominatur, ut det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius in interiori homi- [15] [16]

¶Et prius det. a ¶Sunt enim aliquando fortes hæretici, in quibus Christus non habitat. b ¶Vnde securi de auxilio.

ne, † habitare per fidem Christum in cordibus vestris, [17] [18]

a ¶Ordo, vt in charitate. b ¶A similitudine arborum. c A similitudine domus, quia in eis spiritussanctus habitat. Perfecte intelligere.

in charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehen- [19] [20]

Sicut omnes sancti. a Quanta esse debet. Charitatis. b Vbi stando perseueratur.

dere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, [21] [22]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Per ecclesiam.* i. per apostolorum prędicationem, tñ ly per non importat causalitatem, sic intelligendo, q; apostoli docuerint angelos de Christi mysterijs, sed econuerso angeli docuerunt eos, per quos diuinę reuelationes deferuntur ad hoīes, sed sic intelligēdum est, q; apostolis pdicātibus viderent actu conuersionē Gentium ad fidem, q; ante sic non viderant intuitiue. Sic aūt non est de deo, cuius intuitus ab ęterno fertur super pñtias rerū eo, q; eius cognitio mensuratur ęternitate, quę complectitur oēe tempus. 2 *Multiformis sa.* licet sit vnica, & simplicissima in deo, tñ est in effectibus multiformis. Dicitur etiā multiformis pp multa mysteria in Christo adimpleta, ideo subditur. 3 *Secundum p.* idest, ęternam dispositionem tpe plenitudinis adimpletam. 4 *Quam fecit in.* i. adimpleuit in Chro. 5 *In quo.* Hic ondit se dispositū ad orandū ex confidentia. Nullus. n. orat, nisi aliqualiter exaudiri cōfidat, habebat autem apostolus hāc confidentiam obtinendi per mediatorem dei, & hominum Iesum Christum. ideo dicit. *In quo.* i. per quem, s. Iesum Christum. 6 *Habe. fi.* ad deum patrem. 7 *In con. per fi.* Vere enim credentes in Christum exaudiuntur per ipsum. vnde dicit Ioan. 15. c. *Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* 8 *Propter.* Dispositione pręmissa, hic consequēter apostolus primo ad orandum pro Ephesijs accedit, & secundo deo totum attribuit, ibi. *Ei autem.* Circa primum in oratione sua primo petit dari Ephesijs a deo robur patiētię in aduersis, di. *Propter.* idest, propter confidentiam, quam habeo de Christo. 9 *Peto ne deficiatis.* idest, ne territi propter tribulationes meas a bono deficiatis. 10 *Pro vobis,* i. quas sustineo, eo q; prędicaui vobis, & vt exemplum patientię dem vobis. 11 *Quę est gloria ve.* si in tribulationibus non deficiatis. 12 *Huius rei.* sic non deficiatis in tribulationibus. 13 *Flecto genua mea ad patrem domi.* ipsum deuote deprecando. 14 *Ex quo omnis paternitas.* nam illa paternitas est prima. Omnis enim emanatio creaturę a deo secundum esse naturę, per quam dicitur pater omniū generaliter per creationem, & etiam emanatio secundum esse gratię, secūdum quam dicitur hominum, & angelorum pater per adoptionē est posterior emanatione filij a patre, secundum quam dicitur pater per naturalem, & ęternam emanationem, vel generationem, propter quod ab eo nominatur omnis paternitas, quę est in cęlo, & in terra. Nam ab eo, quod est primum in aliquo genere cętera esse, & nominari habent.

15 *Vt det vo. se. di. g. suæ vir.* s. patientię in aduersis. ideo subditur. 16 *Corro. per spiri. eius inte. ho.* Licet enim in martyribus caro, (quę dicitur homo exterior) laceretur, mens tamē (quę dicit homo exterior) fortificatur. 17 *Christum.* Hic secundo petit Ephesijs argumentum notitię. Et resumatur illud, quod prędicitur. *Vt det vobis Christum habitare per fidem in cordib. vestris.* non solum firmiter adhęrendo eis, quę sunt fidei, sed etiam plenius, & clarius ea, quę pertinent ad articulos fidei cognoscendo. 18 *In charitate.* Hic tertio petit eis augmentum charitatis, & per consequens aliorum bonorum, quę charitati connectuntur. ideo dicit. *In charitate radicati.* quasi dice. Hoc peto a deo, vt sitis firmiter in charitate radicati, ad modum arboris, quę non potest euelli.

19 *Et fundati.* ad similitudinem stabilis edificij.

20 *Vt possitis comprehendere.* non solum speculatiue, sed etiā practice. 21 *Quæ sit latitudo.* scilicet, charitatis ad omnes, etiam inimicos se extendentis.

22 *Et longitudo.* ipsius, quia charitas facit patienter expectare premium in longinquum.

1 Sublimi

Digitized by Google

A a *Et quæ sublimitas.* charitatis. Hæc est q. sursum cor dirigat, vt Deus in præmium expectetur. Nam si bene operaris etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuis, habes latitudinem. Et si in his vsq; in finem perseueras, habes longitudinem. Sed si oĩa hæc nõ propter mercedẽ supernã facias, altitudinem nõ habes, & ita iam nec latitudo, nec longitudo. Nam habere altitudinem est cogitare Deum, amare Deũ, & gratis amare ipsum adiutorem, ipsum coronatorem: postremo ipsum præmium deputare, non aliud ab ipso, quàm ipsum expectare. Si amas, gratis ama. Si vere amas ipse sit merces quem amas.

a ¶Vt Deus præmium. b ¶Occultum iudicium, quare illi dat, illi non. c ¶Possitis ex parte, vt inuenimini, quæ supereminet, & plene sciri non potest, vel charitas scientiæ supereminet, alij, charitati, quia quanto melius intelligitur, tanto plus diligitur.

a sublimitas, & pro[b]fundum. Scire etiam supereminentem [1]
b scientiæ charita[a]tem Christi, vt implea[b]mini in omnem ple- [2] [3]
c a ¶Qua vos dilexit, & quæ uestram superat. b ¶Per has scientias. c ¶Eundo.
d ¶Hic uirtutum, post beatitudinis. a ¶Ego hoc uobis oro, ei autem sit gloria qui potest facere. b ¶Complete in uobis. [4]
e nitudinem Dei. Ei aute[a]m qui potens est omnia face[b]re † su- [5] [6]
a ¶Qua plus intelligimus, quam petamus.
perabundanter quàm petimus, aut intelligimus, secundum [7]
a ¶Potest hoc in uobis, sicut iam fecit in nobis Apostolis. ¶Et ipsi soli, non homini qui nihil ex se.
virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in ecclesia, & in [8]
Pro his quæ fecit in Ecclesia, & in Christo. a Omnia secula continentis. [9]
Christo Iesu in omnes generationes seculi, seculorum, Amé. [10] [11]

† cumulate ultra cogitamus

b *Et quid profundum.* charitatis, id est, possitis intelligere occultum Dei iudicium; quare isti dat, nõ illi. De profundo enim iudiciorum Dei quæ scrutari, & contemplari nequimus, procedit omne quod possumus. Quod possum video, vnde possum non video, nisi quia noui esse a Deo. Quare autem illi det, multum est a me, abyssus est & profundum. Nunc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad subueniendum alijs, & vsque ad inimicos porrigitur. & hæc latitudo est. Nunc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseuerat. & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam patriam æternam facit, quæ illi promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit vero ex occulto illa charitas, & hæc est profundum.

Vbi supra. Luc. 23. c *Quæ sit latitudo.* August. In operibus charitatis, quæ extenditur vsq; ad inimicos diligendos, sicut Christus, qui orauit p inimicis, quod ostẽsum in cruce sua fuit, q in latũ tensa est a dextera in sinistrã, vbi manus fixæ, p quas opera signantur quæ in hilaritate decet esse. *Et quæ long.* Charitatis; q. d. vsq; ad finẽ duret, vnde: *Cum dilexisset suos in finem dilexit eos.* Quod signatum est per longitudinem crucis a sursum vsque deorsum. *Et quæ sit sublimitas.* i. quo tendat charitas, s. ad æternam beatitudinem, quæ notatur per partem crucis supra positã. *Et quid sit pro:* charitatis. Quod totum portat, vt pars crucis in terra fixa in abdito quę non videtur, id est, misericordia Dei quæ occulto Dei iudicio prouenit, per quam charitas in nobis est longa, lata, & alta. Vel profundum charitatis sunt Ecclesiastica sacramenta, quæ sunt profunda, & inuestigabilia, & sunt fundamentum charitatis, sine quibus non valet. *Io. 13. a*

Vbi supra. Quæ sit latitudo. Quod sit mysteriũ crucis. Aug. Sciendũ, quia in his verbis figura, & mysterium crucis ostẽditur. Qui enim, qa voluit mortuus est, quo voluit mortuus est. Non frustra ergo mortis tale genus elegit, in quo latitudinis huius, & lõgitudinis, & altitudinis magister tibi existeret qui dixerat: Tolle crucẽ tuã, & sequere me. Tollit crux, cũ spũ scã carnis mortificant. Quãdiu ergo euacuat corpus peti, quandiu exterior homo corrũpitur, & interior renouat de die in diẽ tps est Crucis. In cuius ergo potestate erat mori, vel non mori, & sic vel nõ sic mori: non frustra Crucem elegit, vbi te huic mũdo crucifigeret. Nã latitudo in cruce est trãsuersum lignũ, vbi figunt manus, quod ad bona opera pertinet: qa ibi manus extenduntur. Longitudo est ab ea parte ligni, quæ ab ipso transuerso ad terrã tendit: & ab ipso vsq, ad terram conspicua est. vbi corpus crucifigitur & quodammodo stat, quę statio per seuerantiã significat. Altitudo autem in illo ligno est quod ab eodem trãsuerso sursum caput versus eminet per quod signat supernorum expectatio. Profundum vero est in ea parte ligni non apparet, quæ fixa terrę occultatur. vnde totum illud surgit quod profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in qua multorum ingenia conteruntur id inuestigare conantia. *Mat. 16. d*

Ambros. Vt possitis comprehendere, quę sit latitudo, &c. Id est, immensum, & inæstimabilem cognoscere Deum omnia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum autem hoc dicit, signat, quòd sicut in sphæra vbi hæc omnia æqualia, id est, quæ sit immensitas Dei, omnia excedens, & implens, non in eis clausa, sed omnia intra se continens post immensitatem patris, vult etiam eos scire charitatem Christi esse super scientias hominum: quòd Deus homo, quòd milius pro impijs moritur, & cæt. Profundum. Voluntas Dei, cuius causæ non inuestigantur. Vnde: *O altitudo di. sa. & scientiæ Dei.* Altitudo commune nomen est excelso, & profundo. Sed cum in excelso dicitur: sublimitatis eminentia commendatur. Cum autem in profundo: difficultas inuestigationis, & cognitionis. *Ro. 11. d*

c *Vt impleamini.* Quia tũc nihil deest Christiano, cũ patrem & filiũ sic cognoscit. Aliter nõ est integra professio deitatis.

d *In omnem plenitudinem.* Nõ vt sint (plenus Deus,) sicut quã errantes voluerunt, sed vt perfecte sint pleni Deo. Vel.

✻ Ambr. Quia fides neq; in solo patre integra est, neq; in solo filio perfecta; ideo adiecit. *Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Vt confessione, & gratiarum actione, sicut patri, ita & filio honorificentia referuetur, & omnia quę a Deo patre sunt, per filium facta, & restaurata credantur, vt sit plena perfectio diuinitatis in professione credentium.

e *Potens est omnia facere.* secundum virtutem, quę operatur in qua sunt quędam quę nemo peteret, vel intelligeret, vt Deus homo pro hominibus moreretur, & huiusmodi alia.

✻ Ambros. Ad patris personam hęc refert, vt quia melius scit, quę vtilia, & quę non petenda sunt, & quando danda, & qualia, & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia, & virtute sua sibi credentes.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sublimitas. *Quia non solum facit ascendere in Deum, sed etiam transformari quodammodo in ipsum.*

2 Et profundum. *Scilicet humilitatis, & condescensionis ad proximum. Vnde Paulus postquam fuit raptus ad tertium cælum, per charitatem sic ad proximum descendebat, quòd etiam de actu matrimoniali ordinabat, dicens:* Vxori vir debitum reddat, & similiter vxor viro. 1. *Corint.* 7.

3 Scire etiam. *Ordinetur sic litera: Scire etiam charitatem Christi, id est, per quam vnimur Christo.*

4 Supereminentem scientię. *Id est, notitiæ quam habemus de ipso. Vbi enim scientia foris stat, dilectio intrat. propter quod* 1. *Corint.* 13. *d. dicitur:* Maior autem horum est charitas.

5 Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. *i. vt impleamini donis, & charismatibus, quæ donantur a Deo cum charitate.*

6 Ei autem. *Hic consequenter Apostolus attribuit Deo totum, a quo est omne bonum. & patet litera vsque ibi.*

7 Secundum virtutem. *Scilicet diuinam.*

8 Quę operatur in nobis. *Quia virtus primæ causæ operatur in omnibus secundis agentibus.*

9 Ipsi gloria. *Id est, laus.*

10 In Ecclesia, & in Christo Iesu. *Scilicet congregata.*

11 In omnes generationes seculi, &c. *Id est, æternaliter. quia eius gloria maxime relucet in Ecclesia triumphante, de qua dicitur Psal. 84. b.* Beati qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. *Quæ sit latitudo.* s. charitatis.

In hoc quod dicitur: *Quæ sit latitudo.* secundum gl. non solum intelligitur, q charitas de se vsq; ad inimicos extendi debet, sed etiam cũ hilaritate bene operari; quia qui tristis dat, perdit quod dat. In hoc autem quod dicit: *Quæ sit longitudo,* intelligitur perseuerandi longanimitas: vbi quodammodo stando perseueratur. In hoc quod dicitur: *Sublimitas,* intelligitur q sursum dirigatur, vt Deus in præmium spectetur. Nam si bene operaris, etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuit. Sed omnia hæc si propter mercedem supernam nõ facis, altitudinem non habes. Per profundum charitatis intelligitur occultum Dei iudiciũ esse, quare isti dat, & non illi. De profundo enim iudiciorum Dei est, quæ scrutari contemplarique nequimus, abyssus enim est, & profundum.

Digitized by Google

CAP. IIII.

a ¶Quia Deus potest omnia facere, vel vt ei sit a vobis gloria. b ¶Cui comp attendum est.

† Obsecro itaque vos ego vinctus in

a ¶Propter Dominum b ¶De bono in melius. vt conueniat meæ prædicationi ambulatio vestra.

Domino, vt digne ambuletis voca-

a ¶In.s. ¶Interiori,& exteriori.

tione, qua vocati estis. Cum oī † hu-

a ¶Vt tractabiles sitis. b ¶Aduersorum.

militate,& mansuetudine. Cum pa-

a ¶Si a fratre oritur molestia. Vel Alter alterius onera portate. b ¶Non ficte, vel pro terreno aliquo. c ¶Studiosi, cauti, attenti. d ¶Vt sacrosanctam.

tientia supportantes inuicem in charitate. Solliciti seruare

a ¶Quod vnum corpus sitis opere Spiritussancti. vel vnitatem Ecclesiasticam, quam facit Spiritussanctus. b ¶Degentes. Quia pax ista est nutrimentum spiritualis vnitatis. c Subministratione. Subueniendo proximo.

vnitatē spiritus † in vinculo pacis. † Vnum corpus, & vnus

a Voluntate. Quo uiuit corpus. b Esse debetis, sicut ad idem uocati. c Ad unam rem speratam, quæ est effectus uocationis.

spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrę. † V-

a Et nobis. b De Deo. c Aequa lex a quocunque, nec potest iterari.

nus dn̄s, vna fides, unū baptisma: Vnus Deus, & pater oīum

A Obsecro. Hactenus ostendit gratiæ attribuēda, hinc de moribus monet, prius omnes communiter post per singulos ordines.

b *Ego vinctus in domino.*

* Chry. Magna dignitas, & regno quouis, & consulatu longe maior. Nam nihil ita splendidum, vt vinctū esse propter Christum, vt catenæ sunt sanctis illis manibus circundatæ. Vinctum esse propter Christū illustrius est, quam siue Apostolum, siue Doctorem, siue Euangelistam esse. Si quis Christum diligit; is nouit quid sit quod dico. Si quis erga Dominum insanit, ut ita dicam, & ardet, is nouit quid sit uinculorū virtus. Hic vtiq; prius habebit, optione data, vincula ferre propter Christum, quam cęlos inhabitare. quouis auro splendidiores, quouis diademate regali illustriores manus has illis ostendit. Non.n. caput ita splendidum reddit imposita corona margaritis conspicua, vt catena ferrea, quæ propter Christum fertur.

†Hortor 1. Cor. 7. d

† per vinculū

*Primas. Ego vos rogo, qui vestri causa sum vinctus, vt vos Dei filios agnoscentes digne tanto honore conuersemini, quia vnaquęque dignitas habet propria instituta, quib. agnoscitur, & mentis, & corporis, ne ficta sit.

c *In charitate.* Aug. ad Eudoxium, ipsa est.n. actio recti itineris, quæ oculos semper habet ad Deum. Talis actio, nec frangitur negotio, nec turbulenta est, nec marcida, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens.

* Amb. Charitati studendum monet, ne spiritum vnitatis, & pacis amittant.

C *Sedulius, & Primas. Philosophi sufferunt, sed non in charitate, nec propter Deum, propter laudem humanam. Nos vero non vt laudemur, sed vt ille quem sustinemus proficiat, non cum dolore, sed cum amore sufferamus.

d *In vinculo pacis.* i. pacem seruantes. Hæc aut pax est: si peccata quę sine damno tritici, aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, vsque ad messem vltimam toleramus. * Primas. Per vinculum pacis vnitas sancti spiritus retinetur, quem vnum omnes accipimus, vt vbicunque vnitas, & concordia est ibi spiritumsanctum eiusque donum esse non dubitemus. Vbi autem discordia, & dissentio, ibi spiritus contrarius, i. operatio antichristi, qui iam mysterium operatur iniquitatis.

D e *Vnum corpus.* Debetis seruare unitatem, ita quod sitis vnū corpus subseruiendo proximo, & vnus spiritus cum Deo idem volendo, vel vnus spiritus cum fratribus, cum quibus idem velle, & idē nolle debetis. Vel ita debetis seruare vnitatē spiritus, quia vnū corpus debetis esse multorū adunatione mēbrorum, & potestis, quia spiritus habitat in uobis. *Vnum corpus,* Aug. pp societatem, quā spiritussanctus facit non sine patre, & filio. Ecclesia utrique accepit hoc donū, ut in spūsācto fiat remissio pctōrum, q̄ remissionem etsi trinitas facit, proprie tn̄ ad spm̄ sanctū intelligitur pertinere. Ipse est n. spūs adoptionis filiorū. Ipse est patris, & filij amor & cōnexio: ad ipsū ergo ptinet societas, qua efficimur vnū corpus vnici filij Dei. Sicut.n. vnum corpus hominis multis constat membris, & vegetat omnia membra vna anima, faciēs in oculo, vt videat, in aure, vt audiat, & sic in cæteris. Ita spūsanctus membra corporis Christi, quod est ecclesia continet, & vegetat. Et sicut humani corporis membrum præcisum, formam quidem qua cognoscitur retinet, sed nequaquam spūs sequit. quo pter vnitatē viuat. Sic quicūq; a pdictæ pacis vnitate diuersus est, sacrm̄ quidē tanquā formam retinet, sed spū præter vnitatem nō viuit. Frustra ergo foris de forma gloriatur, nisi intus spiritus vegetetur. Hi in quos primum venit, linguis omniū sunt locuti, quia per linguas consociatio fit humani generis, & sic in omnibus Gentibus futura membrorū Christi societas figuratur. Ille habet spiritū qui in vnitate ecclesiæ cōsistit, qui loquit linguis omniū.

Ser. de blasph. in Spir. sanct. † submissione

† Rom. 12. b 1 Cor. 10. b & 12. b 195. di. c. esto, a. q. 1. c. hi q. & c. hanc regulam.

Act. 2. a

f *Vnus dominus.* Debetis seruare vnitatem, quia nobis est vnus dn̄s, non tres pro quorū diuersis volūtatibus vos oporteat discordare. Et idem iubemini credere, & eodē modo operari. Et vobis est vnus Deus creator omnium, & pa. procurando, & iō nemo pōt se alteri preferre. Qui Deus est super oēs. i. præcellit omnib. creaturis, cui dignitas uos inuitet. *per omnia.* diffusus, quia vbique, & iō timendus, cum nusquam possit euitari. *Et in omnibus nobis.* per gratiam, qui vnitatē seruamus. Et sic non singulariter de vna persona, sed communiter de omnibus, idest, de trinitate hoc accipitur.

Aug. lib. 2. cōt Crescon. c. 28 & 29.

F

g *Vna fides.* non numero, sed genere, quia similis in oībus.

Aug. lib. 13. de Trinit. c. 2.

Alia

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 Obsecro itaque vos, *Postquam Apostolus induxit Ephesios ad gratiarum actionem, & effudit pro eis orationem, hic consequenter informat eos in moribus. & primo generaliter, secundo quantum ad aliquos status specialiter, ibi:* Mulieres. *post medium sequentis ca. Tertio reuertitur ad instruendum communiter, ibi:* De cætero fratres. *circa medium, 6. cap. Circa primum instruit generaliter primo verbo: secundo Saluatoris exemplo, in principio sequentis cap. Circa primum sciendum, quòd humilitas est fundamentum spiritualis ædificii. propter quod primo fundamentum illud collocat. secundo superædificat, ibi;* Sollicite seruare. *igitur primo instruit eos de humilitate, & quibusdam aliis virtutibus sibi propinquis dic.* Obsecro itaque vos ego uinctus in do.

2 In domino. *Id est, propter dominum, vt dictum est supra.*

3 Vt digne ambuletis. *Procedendo de virtute in virtutem.*

4 Vocation.. *Ad fidem Catholicam, quæ requirit vitam virtuosam.*

5 Cum omni. *s. interiori quantum ad mētem, & exteriori quantū ad conuersationem. Et quoniam humilitas facit hominem resilire in propriam paruitatem: habet mansuetudinem annexam quæ reprimit motus iræ. ideo subditur:* Et mansuetudine. *Repressio autem iræ inducit ad patienter tolerandum mala illata. ideo subditur.*

6 Cum patientia supportantes. *Mutuos defectus, & labores.*

7 In charitate. *s. Christi, & non intuitu temporalis commodi.*

8 Solliciti. *Hic cōsequenter Apostolus Ephesios instruit de ædificio virtutum super fundamentum humilitatis collocando, Et quia quanto bonum est communius, tanto diuinius; ideo primo eos inducit ad seruandā ecclesiasticā vnitatem, secundo ad habendum morum honestatem, ibi;* Hoc ergo. *Prima in tres. quia primo facit propositum. secundo ad hoc inducit exemplum, ibi:* Vnus dominus. *tertio declarat quoddam dictum, ibi;* Vnicuique. *Circa primum dicit:* Solliciti. *supple sitis.*

9 Seruare unitatem spiritus, *Id est, vnitatem Ecclesiæ quam facit Spiritussanctus, & per oppositum eius schisma facit diabolus.*

10 In vinculo pacis. *Sicut enim vinculum corporale vnit ligata intra ipsum, sic pax & tranquillitas seruant vnitatem credentium.*

11 Vnum corpus, *s. sitis: quod est corpus Christi mysticum.*

12 Et vnus spiritus. *i. vnius voluntatis operandi bonum,*

13 Sicut vocati. *Beatitudinis æternæ.*

14 Vocationis vestræ. *Scilicet ad fidem Catholicam, per quam habetis vitam æternam.*

15 Vnus dominus. *Hic ad propositum inducit exemplum de vnitate domini, fidei, & baptismi, vt magis moueat ad seruādam ecclesiasticam vnitatem, dicens:* Vnus dominus: *cui seruitis. Et ideo schisma non prouenit, nisi ex pluralitate dominorum contraria volentium.*

16 Vna fides. *Quia licet sint articuli multi in fide Catholica, tamen omnes innituntur veritati diuinæ, propter quam eis assentimus, quæ est vna.*

17 Vnum baptisma. *Licet enim sint multi ministri baptizantes exterius, tamen vnus est qui baptizat interius, scilicet Christus, Ioan. 3. c.* Hic est qui baptizat.

18 Vnus Deus, & pater omnium. *Per creationem.*

Qui

Digitized by Google

Alia sunt ea quę creduntur, aliud fides qua creditur. Illa quippe sunt in rebus, quę vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hæc autem in animo credentis est, ei tantum conspicua cuius est.

Aug. in ps. 67.
a *Propter quod dicit.* Ad probandum, quod Christus homo dat diuersa dona, dicit spiritussanctus in psalmo: vere Christus secundum humanitatem dat. nam propheta dicit, quòd ascendens dedit. & ascendere dixit respectu descensionis. & ita innuit quòd & descendens dedit. Et constat quòd secundum humanitatem Christus descendit, & ascendit. ergo secundum humanitatem dedit, quia secundum deitatem, quę vbique est, nec descendit, nec ascendit.

† 1. Corint. 10. d.

Sed secundum animam ad inferos descendit, secundum corpus, & animam ad cœlos ascendit. Vel ita ascendens, quòd est secundum humanitatem dedit. Sed quid est quod humanitas ascendit, id est, quomodo humanitas poterat ascendere? nisi quia deitas primum descendit in partes terrę quę sunt acre inferiores, vt humanę naturæ vniretur. Et quia dixerat, humanitas ascendit, deitas ascendit: ne ideo viderentur duo, subdit. Qui descendit, id est, deitas, & qui ascendit super cœlos, id est, humanitas, ipse est vna, & eadem persona, vt impleret omnia donis suis; & ita impleuit, quod ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, & cæt. Ecce quomodo alij plus, alij minus dedit. Hominibus ad mensuram dat, ipse non ad mensuram accepit.

† Ioh. 3. d.

† Instaurationem
† Ad

a ¶Pater. b ¶Quem non potestis declinare. ¶Quia nulli debet quod est: & omnes creaturas excellit. c ¶Filius per quem reparatorem omnia opera nostra sunt. d ¶Spiritussanctus est. e ¶Fidelibus per gratiam, & in omnibus creaturis per essentiam. vnde Spiritus domini repleuit orbem terrarum.

qui super omnes est, & per omnia, & in omnibus nobis. 1 2 3

a ¶Ne vnitas tollat subiectionem, subdit diuersa esse dona: quod non est contrarium prædictæ vnitati. b ¶Gratuitum donum secundum quod dator Christus mensurauit, alij hoc, alij illud. Christo vero soli datur spiritus sine mensura sed omnibus alijs non sine mensura.

† Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi Propter quod dicit: Ascendens 4 5 6

¶Propheta.

a ¶Loco, & dignitate. b ¶Ecce felix captiuitas. Capti, quia subiugati, sub se eos iugum misit: liberati a peccato, serui facti iustitiæ. ¶Spiritum. ¶Rationabilibus.

in altum captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus. 7 8 9 10

a ¶Dixit propheta, ascendens: Sed quid est hoc, nisi quia prius descendit, respectu cuius dixit, Ascendit.

† Quod autem ascendit quid est, nisi quia, & descendit 11 12

a Id est, ad inferos: cuius probatio præmissa est: quia duxit captiuitatem quam inde traxit. b Ergo quia ita innuunt Verba prophetæ, idem est qui descendit, & ascendit, vt impleret omnia donis, vel omnia de se prædicta.

primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est qui, & ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia. 13 14 15

a Vicarios prædicationis suæ.

† Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem 16 17

a De futuris, vel scripturarum interpretes. Vt Agabus. b Vt septem diacones sub Apostolis Vt Marcus, Lucas c Vt Episcopos, qui verbo, & exemplo docere debent. & ideo coniunxit pastores, & Doctores pastor enim non est, nisi habeat doctrinam qua gregem pascat

c d e f g prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores, & Doctores ad † consummationem sanctorum in opus ministerij † in ædificationem corporis Christi: 18 19 20 21 22

Aug. l. 15. de Trinit. Psal. 67. d.

C b *Captiuam duxit captiuitatem.* Idest, eos quos diabolus captiuauerat a paradiso, & proprios mundi, & inferni fecerat. iterum captiuos fecit Christus, dum ad cœlum reducuntur.

Augustin. Dedit dona hominibus Apostolica auctoritate loquitur. In Psal. ita legitur. *Accepisti dona in hominibus.* Sic enim plures codices habent, & maxime Græci. & ex Hebr. sic interpretatum habemus. Dona autem dixit Apostolus sicut propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit: Accepisti dona in hominibus: Paulus Apostolica auctoritate maluit dicere, dedit dona hominibus. Vt ex vtroque verbo vno prophetico, altero Apostolico: quia in vtroque est diuini sermonis auctoritas: sensus plenissimus redderetur. Vtrumque enim verum est, & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tanquam caput membris suis: Accepit in hominibus idem ipse vtique; in membris suis: Ipse ergo Christus, & dedit de cœlo, & accepit in terra. Dedit: quia Deus cum patre, secundum quod dat, Accepit. propheta dicit, accepit. quia ipse cum suis est in Ecclesia in qua accipit, hoc est in hominibus accipere. Donum est spiritus. Sed pluraliter dona, per spiritum quibusque propria non singulis omnia, vt vna anima omnibus in membris agit omnia.

† Psal. 67. d.
† De hæ. e. c. cum ex iniuncto c. sicut in vno. 1. Cor. 1. d

c *Prophetas.* Ambr. In Nouo Testamento prophetæ dicuntur explanatores scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futura prædicentes, sicut Agabus, septemque filiæ Philippi.

E

d *Euangelistas.* Qui & diaconi, quia & si non sacerdotes, tamen euangelizare possunt.

e *In opus ministerij.* Hos omnes dedit in opus ministerij, vt quisque plene possit facere opus ministrationis sibi creditæ. Si enim vnus haberet omnia, non perfecte ageret singula. & hoc.

f *Ad consummationem.* i. vt eos consummaret, quia iam sancti.

g *Et in ædificationem.* Id est, vt eos ædificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni.

F

✱ Ambros. Ecclesiæ ordinationem ad compaginationem humani corporis, in professionis vnitate dicit compositam, vt diuersi dignitate in Christo omnes sint, vnum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vitæ.

✱ Primasius. Hos omnes posuit ad hoc, vt ædificent Ecclesiam, quæ corpus est Christi: & omnes ad fidei perceptionem adducant.

Donec.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui super omnes. *Creaturas per excellentiam.*

2 Et per omnia. *Per generalem rerum gubernationem.*

3 Et in omnibus. *s. fidelibus, in quibus est specialiter per gratiam.*

Diuisio.

4 Vnicuique autem. *Hic declarat quoddam dictum, s. qualiter omnes fideles sint vnum corpus Christi mysticum. Et diuiditur in duas. quia primo declarat huius corporis distinctionem membrorum, secundo connexionem eorum, ibi.* Veritatem. *Prima adhuc in tres. quia primo ponitur dicta distinctio. secundo distinctionis conditio, ibi:* Et ipse dedit. *tertio eius duratio, ibi:* Donec. *Circa primum dicit Apostolus:* Vnicuique nostrum. *scilicet Christi fidelium.*

5 Data est gratia. *Id est, prout voluit dare, & plus, & minus secundum ordinem dispositionis suæ. Christo enim datus spiritus, non secundum mensuram, Ioan. 3. d. cæteris autem datur in mensura.*

6 Propter quod dicit. *Psal. 67. d.*

7 Ascendens in altum. *s. Christus in sua ascensione.*

8 Captiuam duxit. *i. patres qui prius tenebantur in limbo. Qui dicuntur hic captiua captiuitas, sicut frequenter in sacra scriptura fit talis reduplicatio, vt cum dicitur:* Vita viuet, morte morietur. *& consimilia, ad maiorem expressionem.*

9 Dedit dona. *Spiritussancti.*

10 Hominibus. *In die Pentecostes visibiliter, & quotidie inuisibiliter. Psal. 67. d. dicitur, quòd accepit dona in hominibus: & est eadem sententia. Accepit enim dona a Deo patre hominibus: & est distribuenda, sicut expositum fuit ibidem. Quicquid enim habet filius, habet a Deo patre; cuius dona proueniunt per filium incarnatum, mediatorem Dei, & hominum. Et consequenter declarat modum ascensus, dicens.*

11 Quod autem ascendit. *i. qualiter est intelligendum.*

12 Nisi quia descendit. *In sua morte.*

13 In inferiores. *s. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter.* Nisi quia & descendit primum. *in sua incarnatione.* In inferiores partes terræ. *idest, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.*

14 Qui descendit. *idem in persona.*

15 Qui & ascendit. *Ascendere, vel descendere Christo non conueniunt propriè secundum deitatem, quæ de necessitate præsens est vbique, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes cœlos, non sic intelligendo, quòd ascenderit totaliter super cœlum empyreum, vbi nullus est locus, nec creatura aliqua, sed sic intelligendo, quòd ascenderit ad digniorem partem empyrei cœli, quod est locus beatorum, & cœlum supremum.*

16 Vt adimpleret. *quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetauerunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.*

Et ipse. *Hic consequenter ponitur dictæ distinctionis conditio. Sicut enim diuersis membris ecclesiæ data est ad mensuram gratia plus, & minus, ita constituta sunt in diuersis gradibus, & officijs, sicut in corpore naturali distincta membra quæ habent distincta officia, & hoc est quod dicitur.* Et ipse dedit quosdam quidem apostolos. *s. duodecim ad ordinandum ecclesiam, & regendum.*

17 Quosdam autem. *ad futura prædicandum, vt patet Act. 11. & 13.* 18 Alios vero. *s. quatuor ad Euangelium scribendum.*

19 Alios autem. *ad curam animarum.*

20 Et doctores. *ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, siue ex commissione.*

21 Ad consummationem. *i. perfectionem fidelium in moribus, & fide.* 22 In ædificationem. *s. Mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Euangelistis*

13 In

Digitized by Google

a *Donec*, idest, in die iudicij.

A b *Om*, qui sumus in vna, & nō discrepanti fide, & in vna & nō differenti agnitione filij Dei, vel in virtutibus quib. agnoscit filius Dei in nobis, vel quibus agnoscemus eū in futuro.

c *Occurram u* nobis inuicem de diuersis mundi partib. vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium.

† perueniam*. Aug. l. 22. de ciuit. c. 7.

d *In virum perfectū*. vt vnusquisque sit vir perfectus, & habens eandē ætatē, q̄ est mēsura, & meta ætatis, vltra q̄ nō accrescit aliqd naturaliter homini, in qua ætate Christus habuit plenitudinē annorū, & corporis in qua de hoc mūdo transiuit. Oēs. n. in eadē resurgēt, in qua Christus mortuus est & resurrexit, cuiuscūque ætatis mortui fuerint. Vel, in unū perfectum, uel quod caput & membra omnes simus unus perfectus uir, cui nihil deest, & nihil post addendum sit. perfectus uir, quia erit mensura, & meta ætatis. Meta, ut post nihil addat numero, uel viribus. Mensura, quia erit plenus Christus, omnes habens, qui modo per singulos crescit, & omnes in eo immortales & beati cum eo, & tunc non erit necessaria prelatio.

† 31. dist. c. de his.

B

† per astutiam qua nos adoriuntur, vt imponant nobis, vel, in astutia ad insidias imposturæ

† factum

† per charitatem

† Ro. 6. a

a Tandiu durabit hæc prælatio, donec occur. non post, & ideo non est grauiter ferenda.

a donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis [1]

a Non sexu, sed perfectione virtutis. hic enim paruuli sumus viril us corporis, & animi.

b c filij Dei in virum perfectum. in mensuram ætatis † pleni- [2]

a Vsque ad illud hos ministros dedit, vt iam sicut olim non simus, &c. Dedit dico hos prælatos. b Sensu. c Titubantes nostra debilitate.

d e tudinis Christi: † ut iam non simus paruuli, fluctuantes, & [3] [4]

a Et non circumferamur alio vrgente. b Doctrina prauorum est quasi ventus tempestatis. c Factæ. d Pro qua cæcati sunt.

circunferamur omni vento doctrinæ † in nequitia homi-

a Factæ. Per homines malitiosos in se, & ad simplicium deceptionem astutos. b Vt sub prætextu ueritatis magis decipiat trahens ad errorem. c Non simus tales, sed fidei

num † in astutia ad circumuentionem erroris. Veritatem [5]

a Actu. b Bona secundum doctrinam. b Non ficte, vel ex timore c Assertione fidei. Per membra. d Cooperatione. e In omni spirituali dono.

autem facientes in charitate crescamus in illo per omnia [6]

a Nobis prouidens. b Regere potens. c Bene in illo, quia per illum. d Ecclesia. e Per fidem.

f qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum [7] [8]

a Vinculis charitatis. b Idest, ei Ldem, & charitatem, quæ iungunt, & faciunt membra Christi sibiinuicem subministrare. c Exhibitæ, non solum voluntate, sed secundum quod vnumquodque membrum potest operari.

& connexum per omnem iuncturam subministrationis [9] [10]

corporis secundum † operationem † in mensuram vniuscuiusque [11]

a Augmentat illos, qui sunt corpus Tendens. b Ideit, illos qui non sunt ædificati in suam societatem, & hoc totum ex dilectione, quo peracto erit mensura ætatis. [12]

g cuiusque membri augmentum corporis fecit in ædificatio- [13]

a Non obsecro, ut prius. b Quasi præcipio. c Sub testimonio Dei.

nem sui in charitate. Hoc igitur dico, & testificor in do- [14]

A tempore fidei. Viuatis.

mino, † vt iam amplius non ambuletis, sicut & * Gen- [15]

a Scilicet. Quia transitoria amant quæ suggerit sensualitas. A tenebris.

h tes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum [16] [17]

* Ambrosius. Ita elaborandum hortatur, vt perfectio fidei apprehendatur. Cuius hęc ratio est, vt Christū perfectū & plenum Deum teneat fides, nec mensura humana metiatur, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali ętate & mēsura significat. sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij Dei.

C

* Sedulius. Illud quod commemorauit Apostolus de mensura ętatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, id est, vt illo capite populi Christiani accedente, omnium perfectione membrorum ętatis eius mensura compleatur. Aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiamus dictum, vt nec infra, nec vltra iuuenilem formam resurgant corpora mortuorum, sed in eius ętate & robore, ad quam vsque Christum hic peruenisse cognouimus. Et ideo non est dictū in mensurā corporis, vel in mensurā staturæ, sed in mēsurā ętatis plenitudinis Christi.

l. 22. ciu. Dei, c. 15. 17. 18

e *In mensuram ætatis*, Aug. Nō ait mensurā corporis vel staturę, quia unusquisque recipiet suā mensurā, quā uel habuit in iuuentute, etsi senex obijt, uel fuerit habiturus, si ante est defunctus. Aetas uero erit illa ad quā peruenit Christus, iuuenalis, ut circa 30. annos. Aug. Non est aūt fas dicere, quod in resurrectione accedat corpori magnitudo quā nō habuit, nec maiora corpora resurgēda sunt ad modū dominici corporis. perijt. n. nihil ūde eis, cum nec capillus periturus sit. nihil. n. detractū quolibet modo de corpore humano peritutum est. Ita. n. modificabitur illa in unoquoq; materies, ut aliqd ex eo non pereat. Et quod alicui defuerit, ille suppleat q de nihilo fecit qd voluit. Et si quid in parte aliqua enormiter abūdauit, per totum spargetur. Indecorū quippe nihil ibi erit, sed quidquid futurum est hoc decebit. Resurgent igitur corpora mortuorum sine vlla deformitate. neque illa terrena materies quę discedente anima fit cadauer ita resurrectione reparabitur, ut ea quę dilabūtur quamuis ad corpus redeāt, vnde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes vbi fuerunt redire necesse est, alioquin capillis & unguibus immoderata & indecens magnitudo redderetur.

D

Qualia corpora in resurrectione

Lu. 21. d

† plenæ, adultæ

† per versutiā

E

† constructum

† Reg. in a mensura

† per donationem

f *Christus*. unctus dr. Et in ueteri Testam. reges ungebātur.

g *Hoc igit*. Admonet, ut caueāt à cōsuetudine antiq Gētilitatis. Q. Quia deus tot auxilia ad custodiā dedit unitatis, & quā crescere potestis & ei ocurretis. ergo dico, nō obsecro ut prius.

Aug in ps. 31.

h *Obscuratum*. Non parum, & ideo minus mirum, quam de uobis qui estis illuminati, & spem habetis uitę.

* Chrisost. Reuera in uanitate mentis suę obtenebratam mentē habent, fornicantur & adulterantur Gręci. Aīas habēt plurimis erroribꝰ refertas, utpote possit mihi domū egresso primus obuiā fieri talis quispiam, vt innumera prorsus mihi mala subeundū sit. Iā si famulus scelestus dum calceamenta porrigit, sinistrū primū exhibuerit, calamitates sūt graues & ignominiosę. Ego ipse domum egrediens. si sinistrum pedē primo promouero, est & istud calamitatū indiciū. Et si rudat asinus, cantet ve gallus, itē si quisquā sternutet, aut quicquid tale sit, nō secus quam si innumeris vinculis obstricti essent, & vt dixi, quasi tenebris detenti, nihil non suspicātur ac

Vita duplex.

F

NICOLAVS DE LYRA.

archidiacon', & diaconi Pastoribus, per quos intelliguntur septuaginta discipuli, sacerdotes curati. Doctoribus autem quicunque exercentes debite actum docendi, seu prædicandi. 1 Donec occurram. *Hic consequenter ostenditur dictæ distinctionis duratio, vsque. s. ad iudicium. Tunc. n. terminabitur tempus merendi, & per consequens promotio inferiorum per superiores ad bonum, & sic cessabunt hæc officia, & hoc est quod dicitur.* Donec &c. *i. dicta officia exercebuntur in ecclesia militante.* Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, &c. *i. qui sumus vniti in fide, & cognitione Christi.* 2 In uirum perf. *i. occuramus Christo venienti ad iudicium qui est vir omnino perfectus.* 3 In mensuram ætatis plenitudinis Christi. *omnes. n. resurgent in ætate 33. annorum, quæ est ætas plena, & perfecta, & in qua Christus passus fuit.* 4 Vt iam non simus paruuli. *Nunc enim variantur homines secundum diuersas cogitationes, & actiones & frequenter decipiuntur, & in errorem ducuntur per malorum persuasiones, quæ tunc cessabunt. Vnde subditur.* Et circumferamur omni vento, &c. 5 Veritatem. *Ostensa circa corpus Christi mysticum distinctione membrorum, hic consequenter ostenditur connexio eorum. Sicut enim in corpore naturali a capite fit influxus ad alia membra, causans sensum, & motum, & connexionem membrorum, sic a capite Christo in corpus eius mysticum fit influxus gratiæ, & virtutum, faciens connexionem fidelium & mutuam subuentionem ad omne opus bonum, ideo dicitur.* Veritatem autem. *s. uitæ iustitiæ, & doctrinæ.* 6 Facientes in charitate, crescamus in illo. *i. in Christo, quia per opera bona charitas meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici.* 7 Ex quo. *s. capite Christo.*
8 Totum corpus compactum. *per virtutem fortitudinis.*
9 Et connexum. *per virtutem charitatis.*
10 Per omnem iuncturam. *i. amicitiam, & communicationem fidelium bonam.*
11 Subministrationis. *i. per quam vnus communicat alteri bonū quod habet a Christo.* 12 Secundum ope. in &c. uniuscuiusque membri. *quia secundum gradus membrorum ecclesiæ competūt diuersis diuersi actus, & maiores, & minores, sicut episcopis, sacerdotibus, & religiosis, &c.* 13 Augmentum corporis facit. *s. influxus prædictus a Christo capite.* 14 Hoc igitur. *postquam Apostolus reduxit Ephesios ad seruandum ecclesiæ vnitatem, hic consequēter eos inducit ad habendū morum honestatem, & primo respectu sui, secundo respectu proximi, ibi.* Propter quod. *Circa primum inducit eos ad puritatem mentis, & exterioris conuersationis, per quam bene disponitur homo respectu sui, di.* Hoc igitur dico. *quod sequitur.*
15 Vt iam amplius. *fidem Christi non habentes.* 16 Ambulant in uanitate. *i. innitentes sapientiæ terrenæ,* quæ est animalis, & diabolica, Iacob. 3. 17 Obscuratum habentes. *quia uitia & maxime carnis, causant hebetudinem mentis.*

Abierunt

Digitized by Google

ac metuunt, quibusuis mancipijs seruiliores facti. Itaque ne nos tales simus, sed his omnibus derisis, ac spretis, vt qui in luce viuimus, atque in cœlo conuersamur.

✠ Amb. Manifestato creatore, & ratione ostensa quam sequi debeat creatura (in fide Dei duntaxat) contestatur illos in Deũ, vt nõ aliter incedant, vel sentiant quam docetur ne similes gentilib. inueniantur qui nec fidem recipiũt, nec conuersationem, q̃ mandat lex, obscurum habentes sensum, nec contemplentur diuini nominis veritatem. Vana.n. sectantes quæ sunt idololatria, infrenãtur a diabolo, ne vnus Dei iter incedãt vt socios illos suæ perditionis efficiat.

a *A vita Dei*. August. Duæ sunt vitæ, vna corporis, altera animę. Et sicut vita corporis est anima, sic animæ vita est De⁹. Et quõ si anima deserat, moritur corpus: sic anima moritur, si deserat Deus. Anima recedens a luce iustitiæ, quanto magis quærit quod inueniat contra iustitiam, tanto plus repellitur a lumine veritatis, & in tenebrosis demergitur.

b *Desperantes*. Vel indolorij, quod ex Græco trahitur. i. de peccato non dolentes.

✠ Amb. Gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæcitatem cordis habere significat. Quasi.n. vltra non futuri vitam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subijcere legi fidei, quę prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam si idcircò ridendam censent, vt iure dehonestare se, & aliena appetere auida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita.

✠ Primasius. Necesse est, vt qui de futura (vita) desperant, præsentibus hęreant voluptatibus, sicut in libro Sapientiæ dicitur ex persona eorum, qui animam in aere dissolui præsumpserant, venite, & fruamur bonis quæ sunt, &c.

c *Sicut veritas*. Hoc io dicit, quia sunt quidam in ecclesia qui sub nomine Christi nõ sequunt veritatẽ q̃ Christus docuit.

d *Deponite*. Non iubet, vt corpus deponatur, sed vt vita in melius mutetur.

Ambr. Homo.n. interior si vitia pristina sequitur, vetus dicitur. Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus a seculari errore nouus dicitur. Eo igitur corrumpitur, quo veterascit. Ideo ait. *Deponite vos*. i. vetustatem, qua homo interior fit vetus, & corrumpitur.

(Interlinear glosses: Naturalem. a Sine spe immortalitatis. b A Deo qui est vita animæ. Quia Deus deserit eos. c Quia ignorant vitam Dei. a Permanens b Quia prædicationi oculos clauserunt. Alij duritiam. c Etiam pro sua turpitudine. a De futura vita. b Per voluntatem. c Fornicationis. d Et deinde tradiderunt se. a Vt nihil omnino quod immundum sit prætermiserint. b In vehementi, & insatiabili desiderio. Vel per se de alio uitio. Ait auaritiam. Gentes ita ambulant. a Imitandum esse. b Eius prædicationem intellexistis, vel eum interius loquentem ita audistis, quod sitis edocti veritatem. a Hanc f. Vt deponatis. Alias deponere. Non secundum substantiam, sed secundum conuersationem. a Etsi delectetur. a Etiam non solum secundum opera, & ideo deponite etiam desideria, quæ veniunt ab errore, vel ducunt in errorem. Quotidie. a Per spiritum sanctum qui ducit rationem, vel mente spirituali. Idest spiritu qui est mens. b Opere. c Christi similitudinem. a Humana natura, sed Dei potentia. b Communi operatione, omnibus bona præstando. c Perfecta. Non hypocrisis. Quia vetus deponendus est. a Quia nouus induendus est. Quia homine. a Quia decet. b Subseruiendo. c Quia motus tolero quod vitari non potest, sed de ira ne ueniatis ad actum peccati, & ipsa non duret vsque ad occasum solis.)

a habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam ¹ b quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum. qui † de- ² sperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operatio- ³ ⁴ nem immunditiæ omnis in auaritia. Vos autem non ita ⁵ ⁶ didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edo- ⁷ ⁸ c d ctiestis, sicut est veritas in Christo Iesu. † De ponite vos secũ- ⁹ e dum pristinam conuersationem veterem hominem, qui ¹⁰ ¹¹ corrumpitur secundum desideria erroris. † Renouamini ¹² ¹³ ¹⁴ f g autem spiritu mentis vestrę, & induite nouum hominẽ, qui ¹⁵ h secundũ Deũ creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. † Pro- ¹⁶ pter qđ deponentes mendaciũ, loqmini veritatẽ vnusquisq; ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ i K cũ proximo suo: quoniã sumus inuicẽ mẽbra. † Irascimini, ²¹

e *Veterem*. Nonnulli putant, quod vetus homo corpus sit, & nouus anima. sed corpus exterior homo ẽ, anima interior, & in interiori agitur, hæc vetustas, & nouitas.

f *Spiritu mentis* Aug. de trini. Non ibi duas res intelligi voluit qua si aliud sit mẽs, aliud spiritus mẽtis. Sed q̃a mẽs spiritus est. Simile dictum est. *In expoliatione corporis carnis*, i. carnis quæ corpus est. Spiritu mentis.

Augu. super Gene. Mens, vel ratio, vel intelligentia imago Dei est, qua præest homo cæteris. qui creatus in agnitione Dei, postquam peccato despicit, in eadem renouatur vt incipiat illa imago ab illo reformari, a quo formata est.

✠ Chrysost. Renouari est, quando quod inueterauit, aliud ex alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio vero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio vero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet Actus.n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum*. Cõceptus est.n. in vtero uirginali, opere spiritussancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum faciet dominus super terram. Mulier circundabit uirum in gremio uteri sui.*

Vel. *Secundum Deum*. i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

h *Propter quod*. Exequitur partes ueteris, & noui hominis.

i *Cum prox*. Etiã Gẽtili, q̃a oĩs hõ proximus cõditione primę natiuitatis, uel spe conuersionis oĩs debet putari proximus.

K *Irascimini*, i. indignamini uobisipsis tanta uehementia, ut peccare desistatis, q̃a super hãc irã nõ occidit sol iustitię, sed potius

(Margin: † Ro. 6. a. Colo. 3. b Heb. 12. a 1. Pe. 2. a — † De præ. di. 2 quomodo renouari. De apo. c. quidam — † propter — sp. stes quam dolere desierunt. — lib. 14 c. 16 — E Colo. 2. b — lib. 3 c. 20 & lib. 6. c. 4. 2 7. & 28 & li de spiritu, & anima cap. 10 — † Psal. 4. a — Ier. 31. d — Aug. li. cont. mendac. ca. 6 Z ch. 8. c Aug. in psal. 4 — A B C D E F)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Alienati a vita*. quę non excusat, sed magis aggrauat, inquantum est per propriam malitiam acquisita.

2 *Qui desperantes*. se posse vitia dimittere propter habitum prauum acquisitum, & inclinantem per modum naturæ. propter quod tales se exponunt sine freno carnalibus vitijs, ideo subditur. 3 *Semetipsos*. Quantum ad inhonestatem sensuum, vt aspectibus, oculis, tactibus impudicis.

4 *In opera*. quantum ad præparationem operis.

5 *Immunditiæ*. s. animę, & corporis. Aliter potest exponi. *Qui desperantes, &c.* s. de præmio in alia vita, semetipsos tradiderunt impudicitiæ propter quod in persona talium dicitur. Sap. 2. a. *Nos ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus, &c. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, &c.* Sequitur. *Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, &c.* Et q̃a pecunia ministrat materiam, seu facultatem talibus vitijs, ideo subditur. 6 *In auaritiam*. per quam illicite acquiritur pecunia. 7 *Vos autem*. i. euangelium Christi, quod docet contrarium. 8 *Si tamen illum*. s. intellexistis.

9 *Et in ipso*. non solum speculatiue, sed etiam practicè.

10 *Sicut est veritas*. qui cæpit facere, & docere, Act 1. a. ideo subdit. 11 *Deponite vos secundum*, i. relinquite vitia, in quibus fuistis tempore Gentilitatis.

12 *Veterem hominem*, i. Adam, qui dicitur deponi, quando resistitur inclinationi carnis corruptæ ab Adam contractæ.

13 *Qui corrumpitur*. i. licet delectetur secundum carnem, corrũpitur tamen vitijs secundum mentem, & etiam secundum carnem. Dediti.n. carnalibus vitijs citius moriuntur cæteris.

14 *Renouamini autem spiritu*. i. in spiritu, qui est in vita mentis vestræ.

15 *Et induite nouum hominem*. i. Christum per ipsius imitationem.

16 *Qui secundum*. secundum humanam naturam.

17 *Iustitia, & sanctitate*. quia non fuit in eo duplicitas aliqua, vel hypocrisis. 1. Pet. 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

18 *Propter quod*. Hic consequenter Apostolus informat de moribus respectu proximi. Ad quem se bene habet homo per veritatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in manu, & benignitatem in affectu primum ponit di. *Propter quod deponentes mendacium*. per quod proximus defraudatur.

19 *Loquimini*. per quam cum eo rectè viuitur. 20 *Quoniam sumus inuicem membra*. propter quod debemus nos mutuo iuuare. Consequenter ponit secundum di.

21 *Irascimini* ira per zelũ, quæ nõ est cõtra naturã, sed contra eius uitium. Sed qm̃ in hoc mensura rationis de facili exceditur,

Digitized by Google

potius illi irradiat. Irascimini. Amb. Quod est naturalis mo- **A** tus animi contra peccantes, sed ne modum excedendo peccetis asperius arguendo, vnde Salomon. *Noli esse nimis iustus qui perit in iustitia sua.* Temperanda est ergo iustitia, vt & Deus suffert iniquos, vt aliqui ex eis corrigantur.

Eccl. 7. c.

d *Et nolite.* Per inobedientiam prędicatorem veritatis, quod est spiritum sanctum contristare quantum ad vos. Quod nō debetis in quo vos quasi cæra sig. i. s. eius imagine vobis relicta. Vel estis signati. i. discreti a malis. Nolite contrist. spiritumsanct. Aug. Spiritussanctus in se immutabilis, sed in sanctis facit gaudere de profectibus aliorum, tristari de lapsibus, quod venit ex charitate quam facit, & ideo dicitur contristari, quia hoc facit in suis. Vt Deus dicitur scire, quando scire facit, & requiescere ab operibus, quæ valde bona fecerat, quanos facit requiescere, cū bona opera fecerimus. **D**

Aug lib 4. de Gen. ad liter. c. 9. & li. de Tri & unitate Dei, c. 10.

a Vobis de præteritis peccatis, quod est pœnitere. b Vlterius peccare desinite. c Splendor rationis, vel Deus, ne per iram quasi per montem interpositum obscuretur vobis.

a & nolite[a] peccare[b]. Sol non occidat super iracundiam vestrā. 1 2

a Idest siquis etiam irritat, quod est tentatio diaboli. b Perseuerando in ira. c Aliæ partes veteris hominis. d Aliquo dolo qui auferat.

b †Nolite locum[b] dare diabolo. Qui furabatur, iam non fure[d]- 3

a Non solum per seruos. b Non praua opera lucri. 4

tur: magis autem laboret †operando ma[a]nibus suis, quo[b]d bo- 5

a Non tantum vnde viuat, sed etiam. Alias bus. Etiam. 6

num est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Om- 7

a Etsi fuerit corde conceptus. b Nec bonus inutiliter dicendus 8

c nis sermo †malus ex ore vestro non[a] procedat, sed si quis bo[b]- 9

a Ita opportune, & circunspecte proceda.. b Idest vt sit gratus audientibus. 10

nus est, ad ædificationem † fidei, vt de[a]t gr[b]atiam audietibus. 11

a Gaudet si de eo proficimus, aliter tristatur, i. deserit b A vobis per mala opera fugando. 12
c Quia ipse est. In cuius gratia. d Quasi cera sigillo forma nouitatis vobis impressi. 13

d Et nolite co[a]ntristare spiritumsanctum[b] Dei, in quo[c] signa[d]ti 14

Idest in die baptisimi. Et. a Dictis, & factis mordacibus. b Subitus furor. 15

e estis in die redemptionis. Omnis amaritu[a]do, & ira[b], & indi- 16

a Quæ est si minor sublimatur. De ira venit. b De indignatione quasi vox insani. 17
Contentio. c De clamore. Vbi falsa de Deo dicuntur. d Quia illis pressis poterat malum in corde teneri, iudicit. 18

f gnatio[a], & cla[b]mor, & †blasphe[c]mia tollatur a vobis[d] cum om- 19

a Cordis. ¶Quia perniciem possent præstare. ¶In Deum, & in sanctos. b Partes noui hominis prosequitur: c Largi de facultatibus vestris. d Affectu, & compassione mentis. 20 21

ni mali[a]tia. † Estote[b] autem inuicem † beni[c]gni, miseri[d]cor- 22

¶Etsi non est quod dent. a In uos commissa, alioquin Deus repetet dimissa, sicut in euangelio de seruo nequam legitur ¶Per Christum. 23

des, dona[a]ntes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit 24 25
vobis. 26

✱ Sedulius. Euidenter hoc dicit vitijs, & furori vestro, ne conuenientibus vobis sol iustitiæ Christus incipiat ꝓpter iracūdiam vestram mentibus obscuratis occidere, & discedēte illo locum diabolo in vestris cordib. præbeatis.

† Iac. 4. b
† operando

✱ Primas. Non mentem ira inebriet sed **B** seueritas dispensetur, nec tuam iniuriam, sed fratris animaduerte peccatū. Vel irascimini vobiscum, in aliquod præuenimini.

† spurous

a *Sol non.* Vult vt ira non duret, quia si durat, datur occasio diabolo. iratus. n. male cogitat, & sic se diabolus inserit, vt mala peragat. Sol non occi. Christus mentem non deserat, qui cum ira nunquam habitat.

Aug. in psal. 97. & 57
† maledicētia,
† Col. 3. b

✱ Primasius, & Sedulius. Non quod ipsa spiritussancti substantia contristari potest, cum habeat ęternam atque incommutabilem beatitudinem, sed quia ita in sanctis habitat, vt eos īpleat charitate qua necesse est, vt homines ex tempore gaudeant, profectu fidelium, & bonis operibus. Et ideo necesse est, vt etiam contristentur lapsu, vel peccatis, de quorum fide, ac pietate gaudeant, quę tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione, quam spiritus sanctus infudit. Propterea & ipse spiritussanctus dicitur contristari ab eis, qui sic agunt, vt eorum factis contristentur sancti, non ob aliud, nisi quia spiritum sanctum habent, quo dono tam boni sunt, vt eos mali męstificent, hi maximè quos bonos fuisse, siue nouerunt, siue crediderunt, quæ perfecto tristitia non solum non culpanda verumetiam præcipuè laudanda, atque prædicanda est.

† opportunitatis, i. quoties opus est.
E

† comes

b *Nolite locum.* Aug. in psal. 60. Duæ sunt portæ, quib. diabolus intrat, cupiditas. & timor de terrenis. Eisdem in contrarium versis Deus intrat. Illę sunt claudendę, istę aperiendæ. ✱ Chrys. Per iram inuicem impugnare, est locum dare diabolo. Oportet. n. omnes pariter esse mutua compactione cōstipatos, & simul illi resistere. Quemadmodum (n.) quādiu lapides bene compacti sunt, nihilque vacuum inter se habent, firmi & infracti persistant, si vero vel foramen acus duntaxat quod vtrunque penetret, aut scissuram, quæ capilli locum habeat, fieri contigerit, omnia dissoluuntur, ac pereunt, ita & diabolus, donec compacti quidem ac bene compositi fuerimus, nihil suorum omnino poterit inferre.

Portæ diaboli duæ.
Aug. serm. 72. de tem. & in psal. 41.
1. Pet. 5. b

c *Omnis sermo, &c.* Amb. In Dei namque seruo omnia bona **C** debēt videri, neç ex aliqua parte puritas eius dēt maculari.

e *Omnis amaritudo.* Amb. Hæc etiam si fiant accedentibus causis, tamen temperanda sunt.

f *Blasphemia.* Aug. Est per quam de ipso Deo falsa dicuntur. Et ideo peius est blasphemare, quam peierare, quia peierando falsæ rei adhibetur testis Deus. Blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur. **F**

i. cont. mendac.
Blasphemare, & peierare

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

propter quod legitur de Platone, quod seruum suum peccantem tradidit alteri puniendum, ne ipsam mensuram rationis iratus excederet. ideo subditur.

Plato irasci noluit.

1 Et no. peccare. *mensuram rationis excedendo.*
2 Sol non oc &c. *quasi dicat si ira mensuram rationis aliqualiter excedit, tamen cito transeat. Tertium autem ponit di.*
3 Qui fu. *ante conuersionem de Gentili errore.*
4 Iam non fu. *Christianitatis tempore.*
5 Magis autem la. *diligenter, & strenue.*
6 Vt habeat, &c. *non solum ad sufficientiam suam, sed etiam ad releuandam proximi indigentiam.*
7 Omnis ser. *Hic consequenter ponit quartum di.* Omnis ser. malus, &c. Ex abundantia. n. cordis os lo. *Mat. 12. c. & ideo sermo malus non procedit ex corde benigno.*
8 Sed si quis. *s. sermo exeat de ore vestro.*
9 Bonus. *supple sit.*
10 Ad ædificationem fidei. *i. fidelium, ideo subditur.*
11 Vt det gratiam audi. *i. vt sit eis gratus. Et quia debet homo magis vitare offensam Dei quam hominum. ideo subditur.*
12 Et no. con. spiritumsan. Dei. *ipsum peccatis vestris ad iracūdiam prouocando.*
13 In quo signa. estis. *per sacramentum baptismi, in quo character imprimitur.*
14 In die redemptionis. *Licet. n. dies redemptionis humanæ generaliter sit dies passionis Christi, qa tamen in baptismo effectus huius passionis applicatur plenarie cuilibet baptizato specialiter, ideo dicitur tunc dies redemptionis sua. Et quia baptismus dicitur noua regeneratio, & per consequens totius malignitatis ablatio, subditur.*
15 Omnis amaritu. *quantum ad rancorem, & odium.*
16 Ira. *quantum ad vindictæ appetitum.*
17 Et indi. *quantum ad duritiam faciei.*
18 Et cla. *quantum ad contentionem contra proximum.*
19 Et blas. *contra Deum.*
20 Tollatur a vobis. *in Christo renouatis.*
21 Cum omni mali. *vt sic generaliter omne vitium excludatur. Et per oppositum concluditur.*
22 Estote autem inuicem men. *bona communicando.*
23 Misericordes. *mutuam indigentiam releuando, & in malis compatiendo.*
24 Donantes inuicem. *offensas remittendo.*
25 Sicut & Deus in Christo. *i. per Christum.*
26 Donauit vo. *remissionem peccatorum.*

CAP.

ADDITIO.

In c 4. vbi dicitur in posti. Ex quo. s. capite Christo totum corpus compactum.

Totū corpus. s. Christi mysticū est compactū per virtutē fidei, quia inquantū fides est vna, oēs fideles efficiuntur vnū corpus, ēt p fidē informē, sicut corpus humanū ēt sine anima est vnū corporis organici integritate, & connexū p virtutē charitatis, q̄ est forma fidei, p q̄ corpus ecclesiæ assimilatur

Digitized by Google

latur fidei: per quam corpus ecclesiæ assimilatur corpori organico animato per omnem iuncturam subministrationis, quia sicut in corpore humano organico per iuncturas distinguũtur membra secundum diuersa officia, sic in corpore Christi mystico diuersa membra ecclesię diuersis operationibus deputantur, de quo subdit, secũdum operationem mensuram vniuscuiusque membri.

REPLICA.

In c. 4. vbi Apostolus probat connexionem membrorum ecclesiæ ad vnũ caput, q̃d est Christus, ita & postil. exponit. Burg. aũt volẽs aliquid specialitatis dicere, dicit totũ corpus Christi mysticũ cõpactũ per virtutẽ fidei, quia inquantũ fides est vna, oẽs fideles efficiuntur vnum corpus, et per fidẽ informẽ, sicut corpus humanum et sine anima est vnũ. Sed illa Burg. additio vr̃ erronea. Nã error vr̃ dicere Christum fore partẽ corporis mystici inanimati, quia p solã charitatẽ, q̃ est forma, & anima fidei, Christus cõiungit̃ mẽbris, & mẽbra Christo. Fides n. informis nõ facit aliquẽ esse mẽbrum Christi, nec mẽbrũ ecclesiæ nisi scd̃m quid, vel verius putridũ, quia per fidẽ informẽ quisquis est in ecclesia, est in ea solũ numero non tñ merito. Sicut ig̃r a scd̃m quid ad simpliciter nõ valet argumentũ, ita et scd̃m fidẽ informẽ non dr̃ corpus Christi cõpactum, nisi scd̃m quid. Sicut homo mortuus non dr̃ homo, nisi cum determinatione distrahente.

CAP. V.

A 2 [E]N odorem suauitatis. Aug. Si Christi mors Deo fuit suauis odor ergo mortem eius libenter accepit. Nõ ergo peccauerũt qui illum crucifixerũt. Sed non est ita, quia iniuste iustũ occiderunt. Qui patris est sua uoluntate oblatus est, sicut & Iudas quid habet nisi peccatum in tradendo Christum? Nisi tamen se traderet Christus nõ eum traderet Iudas. Tradidit Iudas Christum, tradidit se Christus. Sed ille agebat negocium suæ vẽditionis, iste nostræ redẽptionis. ideo ille impiẽ deliquit, hic misericorditer egit.

✻ Chrys. Vides q̃d pro inimicis pati, odor sit bonæ fragrantiæ, victima acceptabilis? Quod si mortuus fueris pro illis, tum demum eris victima. Illud. s. est imitari Deum. ✻ Primas. et Seduli. Suauissimus Deo odor est charitas.

b *Auarus.* Auaritiã idololatriæ æquat, quia illum auarum significat cuius Deus nummus est, vel quia res Dei quas Deus vult seruire indigentibus vsurpat sibi, et recondit, et Deo pfert. sicut idololatria Dei honori præfertur. ✻ Primas. et Seduli. Auarus dũ solidos seruat, et pecuniæ famulatur, de qua nec sibi nec alijs prospicit, vtique eisgẽ humanam colit, modũ simulachrorũ non incongruẽ idolis seruire dicitur.

Amb. Vel auarus est adulter, qui sibi res alienas vsurpat. i. alienam uxorem.

c *Inanibus verbis.* Omnes eorũ rationes

Tract. 9 & 96. in Io. † Ioh. 3. d. 1. Ioh. 4. b. † 45. di. c. clericum 32. q. 4. c. in eo. † non conueniunt. † 1. q. 1. c. cum omnis, & c. sicut vrgeri. in fi. & q. 3. ca. Saluator De præben c. auaritiæ. † inobedientiæ. † De pæ. di 4. c. hanc societatem. Aug. lib. 50. hom. homil. vltima. † urbanitas facetia, aut lepos. † qui est idolorum cultor

CAP. V.

[E]Stote autem imitatores Dei, sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationẽ & hostiam in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immundicia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc autem scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, † quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei. Nemo vos seducat inanib. verbis, propter hoc enim venit ira Dei in filios † diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. † Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem

(Interlinear glosses: Et quia Deus donauit. Nunc, Inuicem vobis condonando. Tunc filij charissimi. — a Operum exhibitione. Non solum condonetis, sed. b Ponentes animas pro fratribus si opus est. — a Ita syncerè. — a Dum iniuriatus est sputis, colaphis, & huiusmodi — a Dum occisus in cruce. b Quia pro iustitia occisus. De quo dicebatur in lege. c Cum liberis a viro. — a Incontinentia ad libidinem pertinens, quocunque modo fiat. b Immoderata cupiditas habendi. Nec suspitio sit in vobis. — a Vt in osculis, amplexibus. b Vt per blanda uerba. c Quæ à stultis curialitas dicitur: quæ risum mouere solet. — a Ad vtilitatem. Quamuis magno labore agitur. b Nominetur in vobis. — a Mentis ratione, b Quod scripturæ inde dicunt. — a Quod est patris, & filij. — a Contra hoc. b Promittens impunitatem ex misericordia Dei, vel prædicans naturalia, vt pseudo, qui bona dicunt, & non faciunt. — a Diaboli de quibus diffidimus, vel qui diffidunt. — Similes a Et ideo non mirum si tunc hæc mala in uobis. b Per ignorantiam peccantes.)

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

[E]Stote autem, &c. Postquam Apostolus instruxit Ephesios in moribus verbo, hic consequenter idem facit Saluatoris exemplo. Et primo proponit exemplum imitabile, di.

Diuisio.

1 *Estote autem imitatores, &c.* q.d aliter essetis filij degeneres, & per consequens à Deo reprobandi.

2 *Et ambulate.* Hic consequenter inducit Ephesios ad imitandum Christum qui est exẽplar verum, & primò in feruore charitatis, secundo in decore sanctitatis ibi. *Fornicatio.* tertio in splẽdore cognitæ veritatis ibi. *Videte itaque.* Circa primum dicit. *Et ambulate in dilectione.* procedendo per bona opera ad augmentũ charitatis.

Diuisio.

3 *Sicut & Christus dilexit nos.* Ly sicut, non importat æqualitatem, sed quandam conformitatem.

4 *Et tradidit semetipsum pro nobis.* q.d. ita debemus in necessitate pro salute fratrum animas ponere.

5 *Oblationem, & hostiam.* Deo in cruce.

6 *In odorem suauitatis.* Fuit. n. illa oblatio Deo acceptissima: quia processit ex maxima charitate.

Diuisio.

7 *Fornicatio.* Hic consequenter inducit ad imitandum Christi munditiam, secundo circa hoc remouet errorem, ibi. *Nemo vos seducat.* Circa primum dicit. *Fornicatio autem.* quæ est concubitus soluti cum soluta.

8 *Et omnis immunditia.* vt per hoc includantur omnia ad vitium luxuriæ pertinentia.

9 *Aut auaritia.* i. immoderata concupiscentia pecuniæ. Vnde dicitur auarus, quasi auidus æris.

10 *Nec nominetur in vobis.* i. sic a talibus sitis elongati, quod non possitis in aliquo notari.

11 *Sicut decet sanctos.* i. Christianos qui dicuntur sancti, quasi sanguine tincti, quia Christi sanguine redempti.

12 *Aut turpitudo.* in dissoluto gestu.

13 *Aut scurrilitas.* i. iocularitas.

14 *Quæ ad rem non pertinet.* i. nihil valet, sed magis nocet. Si enim dicatur verbum iocosum propter causam aliquam recreationis honestam, non nocet, sed magis valet ad recreationem spiritũ. Vnde & 4. Ethi. circa hoc ponitur a Philosopho quædam virtus quæ dicitur eutrapelia, qua aliquis scit conuertere dicta, vel facta ad solatium honestum.

15 *Sed magis gratiarum actio.* Deo, & hominibus de beneficijs acceptis. Consequenter prædictorum vitiorum ponit causam, dicens. *Hoc autem scitote intelligentes.* Et patet litera hoc excepto.

16 *Aut auarus, quod est idolorum seruitus.* non propriè, sed similitudinariè, quia de censu facit Deum suum, ipsum cæteris præponendo.

17 *Nemo.* Hic consequenter remouet errorẽ. Dixerunt. n. aliqui, quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, in quorum persona dicitur Iob 22. c. *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.* & per consequens non punit facta hominum, nec remunerat. Hunc errorem remouet di. *Nemo vos seducat inanibus verbis.* Dicere. n. quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, est multum inane, quia sequeretur ipsum multa ignorare, quæ scimus nos, quod est inconueniens, sicut arguit philoso. 1. de anima contra Empedoclem.

18 *Propter hæc enim.* quia aliqui credebant Deum facta hominum non punire, nec remunerare.

19 *Venit ira Dei.* i. eius vindicta.

20 *In filios diffidentiæ.* i. super illos qui diffidebant de diuina remuneratione, vt dictum est, & tales videntur fuisse illi qui perierunt in diluuio.

21 *Nolite ergo effici participes eorum.* in culpa, ne sitis socii in pœna.

22 *Eratis. n. aliquando tenebræ.* i. inuoluti ignorantia tempore Gentilitatis. Et dicit tenebræ in abstracto, ad designandum magnitudinẽ erroris, sicut de homine multum largo dicitur, quod est ipsa largitas. q.d. Apostolus. Non est mirum si tunc eratis inuoluti enormibus peccatis.

23 *Nunc autem.* idest, post conuersionem vestram ad Christum, estis.

Digitized by Google

nes sunt inania verba, fructu vacua ad supplicia trahentia.

a *Fructus e.* Hmōi autem opera sunt fructus, & opus lucis.
b. *Et iustitia, &c.* Vel iustitia, & veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus, *In omni boni. & pro idest, iustitia, & veritate.*
c *Redarguite.* Vt alibi ait Apostolus. Hoc agite, ut fortis terribiliter personet increpatio, & intus lenitatis teneat dilectio. Duo contingit, vt, si non communicent cōsentiendo, & redarguant. His.n. duobus modis non te maculat malus, si non consentis, etsi redarguis. Vtrunq; complexus est Apostolus, dicens, Nolite communicare, nolite consentire, laudare et approbare. Et quia parum est nō consentire addit. Magis autē redarguite. i. reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus. Non sitis consentientes malis approbando, neque negligentes arguendo, neque superbientes insultanter arguendo.
d *Omnia autem.* Sed redarguenda sunt, qa sic manifestantur sæpe per confessionem & pœnitentiam: & iō arguendum est, quia q̄ sic manifestatur, vertitur in lumen. vel illi mali manifestātur sibijpsis, quod mali sunt, & ideo arguēdi, quia sic incipiunt esse lumen. Vel redarguite. *Omnia autem, &c.*
e *Omne enim quod ma.* i. malus cum sibi innotescit esse malus.
✠ Ambr. In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest quod palam dictum est. Sicut.n. apparēte sole diem esse negari iam non potest, ita nec manifesto peccato obiurgatio falsa videri.
✠ Primasius. Sicut ad Corinthios ait, Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt.
f *Lumen est.* i. per pœnitentiam incipit conuerti in bonum. *Lumen est.* i. non ambiguum, nec potest excusari, quod palam dictum est.
g *Surge.* per confessionem. *Et exurge.* per satisfactionem.

Margin: †spiritus. †enim †enim †Ex pergiscere. Aug. tract. 12. in Iob. †Ro. 12. a. 1. Tes. 4. a. †occasionem opportunitatem. Aug. in ps. 61.

✠ Amb. Dormitionem hanc, stupore mentis significat, qua alienatur a vero. Alienatio vero haec species mortis est. Ex qua resurgere commonentur, vt resipiscens agnoscat ueritatem, quæ est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demersi in cœnum sub desperatione vitæ, vt resurgant siue emergant admonentur, & habeāt partem cum Christo, vt de tenebris transeant ad lucem, & a morte ad vitam.
✠ Sedulius. Ego secūdum ingenioli meū omnes æditiones veterum scripturarum, ipsa quoque Hebræorum volumina diligenter euentilans, nusquam hoc scriptū reperi, nisi fortè hoc dicamus, quemadmodum olim prophetæ in cōcione populi loquebantur Hæc dicit dominus. Et Quomā Dominus loquutus est. Ita & Apostolum spiritu sācto plenum, repente in verba, quę in se Christus loquebatur erupisse, atque dixisse. *Hæc dicit Dominus.* Nec non & illud est differendum quō vni, atque eidem dicatur, quasi dormienti. *Surge qui dormis,* quasi mortuo, *Exurge a mortuis.* Igitur quia & spiritus est hominis, quē semper in bona parte scriptum inuenimus, & anima, cuius infirmitates, & mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur. surge qui dormis refertur ad spiritum. Et quod sequitur, exurge a mortuis animæ coaptetur. Anima.n. quæ peccauerit ipsa morietur. Spiritus mortem nunquam legimus. Christus vero orietur ei, qui surrexit à mortuis: & ex mortuis fuerit suscitatus.
h *Redimentem.* vel quod minus fecistis in uno tpe, restituite in alio dimidiantes dies quos impij non dimidiant. Alia.n. dimidiant, alij implent dies, alij nec incipiunt. alij moriuntur in Aegypto, alij in deserto, alij in terra. Nec mirū si minus fecistis, quia mali dies, nec potsūt omnia agi pro libitu.
i *Dies mali sunt. Propterea nolite fieri.* pro malitia, & miseria hominū dicuntur dies mali. Ceterum dies isti quātū ptinet ad

Margin: †circumspectè †vt. Dies quomodo mali Aug. lib. 50. ho. ho. 10. & ser. 24. de uerb. ap.

a Ex discretione bene operantes, & iustificati per fidem, & baptismum, & filii Dei per adoptionem, qui est lux vera. b Non in vobis. c Et ideo. d Scilicet vitæ: vt filij diei bono operum gressu, sancte, & immaculate. e Quia hæc opera sunt lucis.

a lux in domino, ut filij †lucis ambulate. Fructus enim lucis [1] [2] [3]

a Scilicet viuere. b Vt boni in vobis. c Proximis quod iustum est faciatis. d Vt vera loquamini. e Ambulate, prius probantes, & ratione discernentes. f Q. Opera vestra ita sint circumspecta, vt bene placeant Deo.

b est in omni bonitate, & iustitia, & veritate: probātes quid [4] [5] [6]

a Vt filij lucis ambulare. b Vt cum bonis sit pars malorum. A malis corde dissurgamini, non corpore.

sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus [7] [8]

Alias osorum. a Non negligentes in corrigendis vestris. Leni tamen animo. b Nolite cōmunicare.

c infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ [9] [10]

Non communicate. nec deletis. a Idest, in cogitatione. Loco non palam. In hoc apparet quod turpia. b Non solum facere c Præter im mali.

d enim in occulto fiunt ab ipsis turpe est, & dicere. Omnia [11]

a Ab illuminatis. Sanctis, & bonis hominibus qui filij lucis. b Sibijpsis quod mali sunt. Ante nesciuntur. c Maius præsertim.

e †autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Omne [12] [13] [14]

a Sic. Per confessionem, & pœnitentiam. b In lumen vertitur quia bonum est, quod peccatum per pœnitentiam, & confessionem manifestetur. c Scilicet quia sit lumen quod manifestatur.

f † autem quod manifestatur, lumen est. Propter quod [15]

a Spiritussanctus per me. b Torpes, & nescis te in peccatis. Oblitus Dei. c A futura damnatione. d Hic per fidem, & in futuro per speciem.

g dicit; † Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. † Videte itaque quomodo † cautè [16] [17] [18] [19]

a Qui es sol iustitiæ. b Quia prodest redarguere. c Quo moderamine. a Viuendo, & redarguendo. b Indiscreti. c Scilicet in omnibus prouidentes. d Præparantes opportunitatem seruiendi Deo, & uacandi diuinis, quod necesse est: quia hodie sunt mali homines,

ambuletis. Non † quasi insipientes, sed vt sapientes, re- [20] [21]

a Idest, in hac uita multa occurrunt impedimenta Quia mali dies.

h i dimentes † tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea [22] [23]

a Inconsiderati. b Quærite quid Deo placeat. c Vt omnia cum moderatia agantur.

nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit volun- [24] [25]

Amb.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Lux in domino* per claritatem gratiæ, & notitiæ, iō cōcludit,
2 *Vt filij lucis ambulate.* procedendo de virtute in virtutem.
3 *Fructus.n. lucis.* i. eius opus.
4 *Est in omni bonitate.* quo ad seipsum,
5 *Et iustitia,* quo ad proximum,
6 *Et veritate.* quo ad Deū fideliter ei seruiendo. ideo subdit.
7 *Probantes.* i. discernentes.
8 *Quid sit beneplacitum Deo.* Serui.n. fideles diligenter inquirunt implere beneplacitum dominorum.
9 *Et nolite communicare, &c.* i. peccare cum peccatoribus, sed magis eos arguite.
10 *Quæ.n. in occulto fiunt.* propter quod prædicantes contra vitia turpia, nō exprimunt ea directè, sed per circumlocutionem. Quod aūt fideles qui sunt lux in domino, vt dictum est, debeant talia arguere, ostendit dicens.
11 *Omnia autem quæ arguuntur,* tanquam reproba,
12 *A lumine.* veræ doctrinæ.
13 *Manifestantur.* talia esse.
14 *Omne autem quod manifestatur lumen est.* participatiuè, inquantum ponitur in luce, Et ad hoc arguuntur vitia, vt peccatores eorum turpitudinem cognoscentes, resiliant ab eis, vt fiant lux in domino. 15 *Propter quod dicit.* s. spiritussanctus p me,
16 *Surge qui,* in peccatis marcescendo.
17 *Et exurge a mortuis.* ab infidelibus te separando qui dicūtur mortui, Matt. 8. a. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.
18 *Et illuminabit te Christus.* per fidem charitate formatam.
19 *Videte.* Hic consequenter Apostolus inducit Ephesios ad imitandum Christi sapientiam, quæ est sapientia Dei patris, ut dicitur 1. Cor. 1. c. *Videte itaque quo cautè. amb.* societates prauorum declinando. 20 *Non quasi insi.* qui talibus se immiscent, distinguere nescientes bonum à malo.
21 *Sed vt sa.* qui circa bona, & mala optimè iudicant, illa prosequendo ista fugiendo. In quacunque.n. arte dicitur sapiēs, qui bene iudicat de prosequendis, & vitandis secundum artem illā. Sicut sapiens miles in arte militari dicitur, qui scit bene iudicare de expediendis ad consecutionem victoriæ, & oppositis vitandis, &c. Et eodem modo est in moribus.
22 *Redimentes tempus.* bonis operibus insistendo habita opportunitate temporis.
23 *Quoniam dies mali sunt.* i. quia frequenter ex improuiso impedimenta superueniunt. 24 *Propterea.* i. de futuris non prouidentes. Dicitur.n. prudens quasi procul videns. i. a longe sibi prouidens ante factum, & per oppositum imprudens. Veruntamen, quia hic accipitur prudentia in his quæ pertinent ad salutem, ideo subditur. 25 *Sed intelligentes quæ sit voluntas* a quo expectatis remunerari, Et quia vitia carnis obumbrant intelligentiam, ideo subditur,

Et

Digitized by Google

ad spacia horarum ordinati sunt. Ducunt enim vices, agunt tempora, oritur enim Sol, & occidit, transeunt tempora. Cui molesta sunt ista, si hoies sibi nõ sunt molesti? Dicuntur ergo dies mali, vt dixi, propter miseriam hominũ, & malitiã. Sed miseria hoīs cõmunis est: non debet ergo malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adã de paradiso, nunquam fuerũt dies nisi mali. quod ostendit puer qui nascitur, qui a ploratu in cipit. Nondum loquitur, & iam prophetat in labore se futurum, & timore. Redimamus ergo tẽpus. Redimit qui perdit, i. dat de suo, vt vacet Deo, quasi det nummũ pro vino. Das nummum, & emis vinum. Aliud das, aliud accipis aliquid amittis, aliquid acquiris: Sic ergo perdi nummos, vt emas tibi aliquid. Sic perdas de tuo, vt emas tibi quietem. Vnde *si quis vult tecum indicio contendere, & tunicam tollere, dimitte ei, & pallium*, vt habeas quietum cor, ne perdas tẽpus vacandi Deo, à quo vult te auocare damno, & litibus.

a *Subiecti inuicem*. Amb. Non solum auditores prælatis, sed etiã prælati subditis: in charitate eis seruiendo, & humiliter curam gerendo Nam etsi dignitas maiorũ est, administratoria tamen est. Vnde Apostolus. *Omnium me seruum feci*. Est ergo maiorum, saiua tamen dignitate, seruire, sicut minorum est humiliter obedire, hæc autem tam maiorum quam minorum ordinata subiectio, debet esse in casto timore Christi, qui humilitatem mandauit.

b *Mulieres*. Hucusque communiter de moribus egit, nunc quædam singulis ordinibus suadet.

✲ Primas. Non eos sicut Corinthios lacte pascebat incontinentes, sed perfecto cibo continentiæ nutriebat, timet ne in plerisque vel continentes carnis officio aut in mulieribus sub iectio, aut in viris cessaret charitatis affectus, & non tam cõtinentiã quam diuortiũ docuisse videretur.

c *Non habẽtem, &c.* Quia per actionẽ bonam mundũ est à macula & per spem tensa ad superna. prom de vestis eius in monte tanquam nix dealbata efffulsit quæ signi ficabat ecclesiã omni macula peccati mundatam, quæ per Christi in ligno crucis extensionem extensa est à ruga, & desiderio ad cœlestia. *Non habentem nunc ma, aut ru, sed vt sit.* hic per bona opera.

d *Et immaculata*. In abstinentia mali. Vel: tunc sanctam per gloriam, immaculatã, per corruptionis remotionem. Sicut Christus fudit sanguinem, vt lauaret maculam Ecclesiæ, & extendit se in cruce, vt tolleret rugam: sic & viri si opus est debent mori pro saluãdis vxoribus, & verbo vitæ eas instruere, vt exhibeãt eas Deo.

e *Nemo enim vn*, Qui mauult esse sine corpore, non corpus, sed corruptiones, & pondus eius odit.

☞ Sicut

Margin notes: † 35. dist. c. vinolentum, de consec. dist. 2. c. in calice, de iureiurã. & si Christus. §. quædam. — Matthh. 5. E — † per verbũ, vt — † De pen. di. 2. c. Ecclesia. — † 47. dist. c. sicut hi. §. necesse. — 1. Corin. 9. d. — † luxuris — Matt. 11. d. — † 92. dist. c. 1. August. ser 29. de verb. Apost. Ibid 17. a. Tractat 15. in Io. in psal. 50. & 132. — † Dei — † 32 q 6. c. si. de sac vnct. c. vnico. — Cor. 11. a. Coloss. 3. c. 1. Pet. 3. a. — † Col. 3. c. — † irreprehensibilis — Aug. l. 21. cõr. Faust. cap. 7. & tract. 2. in Io.

a ¶Nihil minus conuenit alios arguenti. b ¶Ex quo procedit motus malus, vnde tollitur auctoritas recognoscendi.

tas Dei. † Et nolite inebriari vino, in quo est † luxuria, sed [1, 2, 3]

a ¶Dona Spiritussancti. b ¶Hoc modo poteritis impleri spiritu, si vos intelligitis, & vos intus instruitis de his quæ dicitis, scilicet psalmis, qui ad bonam operationem admonent: & hymnis, qui de laudibus Dei, & canticis, quæ de æterno gaudio, & ideo spiritualiter spiritualia intelligenda sunt, & post locutionem horum cantionis. Deum laudantes, & de æterna exultantes, sicut hymnus & canticum docet, & psallentes opere, vt psalmus docet.

impleamini spiritusancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus: † cantantes, & [4, 5, 6]

a ¶Spontanea voluntate. b ¶Ad gloriam Domini, non uestram. ¶Pro prosperis, & aduersis.

psallentes in cordibus vestris: domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi [7, 8]

¶Domi. a ¶Exaltando. b Per quem nos adoptauit: & per quem nos eum cognouimus.

a Quia Deus est creando. b Quia pater est Christi natione æterna, uobis adoptionis gratia. c Humiliter curam gerendo. d Casto timore Dei, qui humilitatem mandauit.

Deo, & patri. Subiecti inuicem in timore † Christi. † Mulieres viris suis subditæ sint sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Deo in Christo, ita, & mulieres viris in omnibus. † Viri diligite vxores vestras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ † in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam: † non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta, & † immaculata. † Ita, & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, [9–22]

Interlinear: a In simplicitate. Sicut Sara quæ Dominum vocabat Abraham. b Rector. Auctor unde cœpit. — a Rector auctor. b Christus. — a Est. b Id est, Ecclesiæ. c Christus est Saluator Ecclesiæ, quod uir non est mulieris, sed tamen vt Ecclesia. — Quæ non contra Deum. — Quarum caput estis. a Cuius caput est. b Adeo dilexit quod. — Ita & uos pro uxoribus si opus sit a Iustitia bonæ uitæ. b Prius a peccatis. — a Sanctificatæ. b Quo datur uita. Quo accedente ad elementum fit sacramentum. c Ad hoc. d In futuro. — a In animo & corpore ruti antem. Gemina stola decoram. b Nunc, uel tunc. c Aliquid criminale. d Peccatum mortale: intus latens, sicut est dolus, duplicitas, fuga dicitur. — a Aliquid peccatum pro quo fit damnabilis. Item. — a Id est, ut seipsos, quia ambo una caro, & mulier portio corporis uiri. Quia. b Quia uxor corpus uiri, & uir caput uxoris. Debet diligere uxorem, quæ caro sua est, quia nemo car. odio. a Et si carnem macerant, non eam odiunt: sed peccatum quod in ea est. b Cibo, & potu.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nolite inebriari vino. *Per vitium gulæ.*
2 In quo est. *Id est, per quod.*
3 Est luxuria. *Vnde dicit Hiero. Venter mero æstuans declinat cito ad libidinem. Venter enim, & genitalia sunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum designatur propinquitas vitiorum.*
4 Sed impleamini Spiritusancto. *Qui datur sobriis, & castis.*
5 Loquentes. *Id est, adinuicem, & vnusquisque sibiipsi.*
6 In psalmis, & hymnis. *Vnde dicitur Act. 2. a. Quod repleti Spiritusancto cœperunt loqui varijs linguis magnalia Dei.*
7 Et psallentes in cordibus vestris Domino. *Id est, intentionem huius laudis ad Dominum dirigendo.*
8 Gratias agentes. *Quia gratitudo beneficii accepti disponit ad receptionem alterius.*
9 Subiecti inuicem in timore Christi. *Qui est timor castus, & charitati annexus.*
10 Mulieres. *Postquam Apostolus instruxit de moribus Ephesios generaliter hic consequenter idem facit quantum ad diuersos status specialiter quorum partes patebunt prosequendo. Primo igitur instruxit personas iunctas matrimonio: & primo vxores di.* Mulieres viris suis subditæ sint. *Eis in licitis, & honestis obediendo. Naturaliter enim imperfectiora subduntur regimini perfectiorum: mulieres vero sunt imperfectiores viris quantum ad sexum, quia fœmina est mas occasionatus, & quantum ad intellectum. deficiunt enim a viris in discretione. ideo subditur.*

Diuisio.

11 Quoniam vir caput est. *A capite enim in quo vigent omnes sensus, dependet regimen totius corporis: sicut Christus est caput Ecclesiæ, quæ est eius corpus mysticum.*
12 Viri diligite. *Hic secundo instruit viros di.* Viri diligite vxores vestras. *Propter hoc enim mulier facta est de latere viri, quia debet esse sibi coniuncta per fidelem dilectionem.*
13 Sicut & Christus dilexit Ecclesiam. *Cuius est caput.*
14 Et seipsum tradidit pro ea. *Ex charitate maxima.*
15 Vt illam sanctificaret. *A peccatis mundando sanguine suo.*
16 Mundans eam lauacro aquæ. *In baptismo per quem communicatur Christi passio quantum ad effectum, vt supra dictum est.*
17 In verbo vitæ. *Nam accedente verbo ad elementum fit sacramentum.*
18 Vt exhiberet ipse sibi gloriosam. *Tanquam sponsam claritate fidei, & morum refulgentem. Gloria enim a claritate dicitur, quasi claria, c, mutata in g.*
19 Non habentem maculam, aut rugam. *Id est, peccatum mortale pates, nec latens. Vel aliter:* Non habentem maculã, &c. *Id est, mundam, & simplicem sine ruga duplicitatis.*
20 Ita & viri, &c. *Quia sunt vna caro, ideo subditur:* Qui suam vxo. dili. seipsum dili. *Quia sicut dicitur Matth. 19. a. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.*
21 Nemo enim. *Ratione vtens.*
22 Car. suã odio ha. *nã et sãctus macerãs eã nõ facit ex eius odio, sed*

Digitized by Google

a *Sicut & Christus Ecclesiam.* Ambros. Ita faciat vir de vxore, quæ caro eius: quia sic & Christus nutrit Ecclesiam cibo corporis sui, & fouet spiritualibus indumentis præceptorum, virtutum & bonorum operum.

b *De car.* Aug. In Genesi dicit Adam: Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea; Sicut Eua de Adã facta, traxit ab eo carnē, & ossa, ita nos a Christo instituti, alij sumus vt ossa robusti, alij vt caro infirmi ex carne eius, id est, ad similitudinem infirmitatis, quam habuit in homine. Propter hoc ostendendum, quantū dilexit Ecclesiã, est scriptum in Gen. Relinquet Christus homo patrem, formam serui accipiendo. matrem, id est synagogam, ex qua carnaliter ortus, & adhærebit, id est, sociabit se Ecclesiæ. & duo, id est, Christus, & Ecclesia erunt in vna voluntate, & vna caro. Hæc verba primi hominis eē dicit Gen. Christus verò in Euangelio dicit esse Dei cum inquit; Non legistis; quia qui fecit ab initio masculum, & fœminam fecit eos? Et dixit: propter hoc relin. &c. vt sciās propter extasim sponsi, quæ præcessit in Adam, in qua Euangelicæ curæ interfuit; hoc eum diuinitus, tanquam prophetam dicere potuisse. Vna caro Christus & Ecclesia, quia Deus apud Deū, per carnem particeps noster factus est. Vnus est Christus caput & corpus, quasi integer vir, quia & fœmina de viro facta est, & ad virum pertinet. Reliquit Christus patrem; quia non in ea dignitate apparuit hominibus, qua est apud patrem.

Aug. Tract. 9. in Io. Genes. 2. d. Idē ser. 2. 4. & lib. 9 de Genesi ad liter. & in psal. 30. & 138.

† *in carnē vnā*

Ibidem.

† *reuereatur*

Matth. 19. a.

a ¶Indumentis. b ¶Vt carnem suam & bene vt carnem suam quia corpus eius est, & huius corporis sumus omnes membra, alij de carne, alij de ossibus, alij infirmi, alij de ossibus, vt perfecti.

a & fouet eam: sicut & Christus Ecclesiam: quia membra su-[1][2]

a ¶Vt infirmi qui indigent sustentari fortibus. b ¶Vt perfecti, & fortes qui in solo Christo sustentantur. c ¶Quia diligit vxorem.

b mus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter [3][4]

a ¶Hoc Moyses de vnione coniugij: quod est signum magnæ rei. s. coniunctionis Christi & Ecclesiæ.

hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxo-[5]

c ri suæ, & erunt duo † in carne vna. † Sacramentum hoc ma-[6]

a ¶Etsi hoc non solum ad literam dicitur, sed est signum alterius rei, veruntamen & secundum literam, vir diligat vxorem, sequens moralitatem historiæ.

gnum est. Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Verun-[7]

tamen & vos singuli vnusquisque suam vxorem, sicut seip-

a Non solum diligat, sed &. b ¶Subdita sit viro.

sum diligat, uxor autem † timeat virum suum. [8]

c *Sacra. hoc ma.* Et ne aliquis putaret in viro esse, & vxore secundum vtriusque naturalis sexus copulationem corporalemque mixtionem, addit, Ego dico in Christo, &c. secundum hoc ergo quod in Christo, & Ecclesia accipitur quod dictum est; Non iam duo, sed vna caro sunt. & quomodo sponsus, et sponsa dicuntur, sic caput et corpus. Siue ergo dicatur caput, et corpus, siue sponsus, et sponsa, vnum intelligite. Fit enim ex duobus, quasi vna quædam persona, s. ex capite, et corpore; ex sponso, et sponsa quam vnitatē mirã, et excellente cōmendat Isaias; in quo Christus loquēs ait; Sicut sponso alligauit mihi mitram, et sicut sponsam ornauit me ornamento. Huius spiritualis vnitatis sacramentum fuit illud quod in Gene. de vnione coniugij ad literã dicit.

Isa. 61 d. secundum LXX.

Lib. de bono coniug. cap. 7. 15. 18. & 24.

✠ August. Vsque adeo fœdus illud nuptiale initum cuiusdam sacramēti res est, vt ipsa separatione irritū fiat, quādoquidem viuēte viro a quo relicta est, mœchatur si alteri nupserit, et ille huius mali causa est q reliquit etc. Semel initū coniugium in ciuitate Dei nostri, vbi et ex prima duorum hominū copula quoddã sacramentū nuptiæ gerunt, nullo modo potest nisi alicuius morte dissolui.

✠ Idem. Non tantum fœcunditas, cuius fructus in prole est, nec tantum pudicitia cuius vinculū est fides; verumetiã quoddam sacramētum nuptiarum cōmendatur fidelibus.

Lib. de nuptiis, & concupisc. cap. 10. & 21.

Lib. de anima, cap. 11.

✠ Tertullianus. Nam & si Adam prophetauit magnum illud sacramētum in Christum, & Ecclesiam: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, &c. accidentiã spiritus passus est. Cecidit enim extasis super illum, sancti Spiritus vis operatrix prophetiæ.

† *Mysterium*

Lib. 5. aduer. Marc. cap. 18.

✠ Idem. Laborabo ego nūc eundem Deum probare masculi, & Christi, mulieris, & Ecclesię, carnis & spiritus: ipso Apostolo sententiam creatoris adhibente, immo et differente; *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum est.* Sufficit inter ista, si Creatoris magna sunt apud Apostolum sacramenta, minima apud hæreticos. *Sed ego dico,* inquit, *In Christum, & Ecclesiam.* Habet interpretationem, non separationem sacramenti. Ostendit figuram sacramenti ab eo præministratam, cuius erat sacramentum.

✠ Idem. Monogamus occurrit in spiritu, vnam habens Ecclesiam sponsam, secundum Adam, & Euæ figuram, quam Apostolus in illud magnum sacramentum interpretatur, in Christum & Ecclesiam competisse, carnali monogamiæ per spiritalem.

L. de Monog. cap. 5.

✠ Idem. Acceperat Adam a Deo legem non gustandi de arbore, moriturus si gustasset; verum post Ecstasin spiritalem, in qua magnum illud sacramentum in Christum, & Ecclesiam prophetauerat, facilius ventri quàm Deo cessit, & cæt.

Lib. adu. Psychicos, c. 3.

✠ Chrysostomus. Quid est mysterium hoc magnum, inquit? Quoniam magnum quid & admirandum Beatus Moses indicauit, immo Deus ipse. Interea sane de Christo, inquit, loquor, quoniam & ipse relicto patre descendit, & ad sponsam venit, & factus est in spiritum vnum. Qui adhæret Domino, vnus est spiritus. Et bene dixit: Magnum est hoc mysterium. Ac si dixisset, veruntamen allegoria ista dilectionem coniugalem non euertit.

✠ Ambrosius. Mysterij sacramentum grande in vnitate viri, ac fœminæ esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam quæ non discordet a memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, Ecclesiæ, & Saluatoris: vt sicut relictis parentibus homo vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore, Ecclesia adhæreat & subijciatur capiti suo, quod est Christus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

sed amore: vt sit subiecta spiritui, sicut debet esse, & sic resurgat cum spiritu immortalis. & similiter vir debet diligere vxorem vnam carnem secum existentem.

1 Sicut et Christus Ecclesiam. *Supple diligit.*

2 Quia membra sumus corporis. *Scilicet mystici nos omnes fideles.*

3 De carne eius. *Nam aliqui fidelium sunt infirmiores, & isti dicuntur de carne eius: quæ ante resurrectionem fuit passibilis, & infirma.*

4 Et de ossibus eius. *Quantum ad fortiores, quia Christo confirmantur in tolerantia aduersorum. Per ossa enim in quibus consistit robur corporis, virtus fortitudinis designatur.*

5 Pro. hoc re. homo pa. et ma. *Scilicet quantum ad cohabitationem. Illud fuit dictum Gen. 2. de Adam, & Eua. Consequenter applicatur ad Christum, & Ecclesiam mystice, cum dicitur.*

6 Sacramentum. *Id est, sacrum signum.*

7 In Chri. et in Ec. *Licet enim filius Dei patrem non reliquerit, quia semper est in sinu patris, vt dicitur Io. 1. tamen secundum quandam apparentiam dicitur patrem reliquisse, inquantum apparuit in mundo, visibilis in forma serui ad coniungendum sibi Ecclesiam per mysterium incarnationis, & passionis suæ, sicut sponsam. ex hoc reuertitur ad propositum dicens: Ve. & vos, etc. & patet.*

8 Vxor autem timeat virum. *Timore casto.*

CAP.

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Nec nominetur in vobis.

Glo. Nec nominetur in vobis, id est, nec suspicio sit de vobis probabilis, &c.

ADDITIO II.

In eodem cap. vbi dicitur in postilla Redimentes tempus.

Hoc quod dr̃, Redimentes tēpus secundū Petrū de Tharantasiã dupliciter legitur; Vno modo de tpe futuro sic; Redimentes tp̃s, s. captantes tp̃is opportunitatem ad vacandum, & seruiēdū Deo et cū incommodo temporali. tempus enim redimit secun-

Digitized by Google

ſecundum Gl. q dat de ſuo, vt Deo vacet, Luc. 6. e. Qui aufert q̄ tua ſunt, ne repetas. Et hoc neceſſe eſt. Q̄m dies mali ſunt, i. multa occurrūt impedimēta, q̄ impediūt hominē, ne poſſit Deo vacare. Et dicuntur dies mali, ꝑpter malitiā, & miſeriā hominum, Matt 6. d. Sufficit diei malitia ſua. Alio modo legitur de tēpore præterito ſic: Redimentes, ſ. tp̄s prẹteritū, tanquā quid carū, & precioſum, i. redimentes in vno tpe quod minus feciſtis in alio, vt ſic ſitis dimidiantes dies non ſicut mali, q non dimidiant dies ſuos, ſed totū diē in malo expendunt. Boni aūt, & ſi aliquid diei expendunt in malo, reſiduū autem expendunt in bono. Nec mirum ſi minus feciſtis in præterito. Quoniā dies mali ſunt, id eſt, multa occurrerūnt impedimenta. Gene. 47. b. Dies peregrinationis meę pauci, & mali. Et quoniam dies mali ſunt. Propterea nolite imprudentes fieri, ſcilicet indiſcreti. Hæc ille.

ADDITIO III.

In eodem cap. vbi dicitur in poſtil. *De carne eius, & de oſſibus eius.*

Super hoc quod dicitur; *De carne eius, &c.* Gl. in cuius rei figura Adam qui erat forma futuri cū de coſta ſua factā mulierē vidiſſet dixit. Hoc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. ſicut. n. Eua de Adā facta traxit ab eo carnē, & oſſa, ita nos a Chriſto inſtituti ſumus in oſſa, ſ. robuſti. alij verò, vt caro, ſ. infirmi.

CAP. VI.

¶Tanquam ſubiecti. ¶Carnalibus. a ¶Secundum fidem & iuſtitiam.

Filij † obedite parentibus veſtris in Domino, Hoc enim iuſtum eſt. † Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod eſt primum mandatum in promiſſione, ut bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. † Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina, & correptione Domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes † quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes, ſicut Domino, & non hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet a domino, ſiue ſeruus ſiue liber. Et vos Domini eadem facite illis, remittentes

a ¶Et debetis. b ¶Quia. c ¶Quia præceptum legis. d ¶Honorare patrem, eſt ei reuerentiam exhibere, & neceſſaria ſubminiſtrare.
a ¶Quæ non eſt in alijs.
a ¶Hac. ¶In præſenti in temporalibus, & ſpiritualibus. b ¶In æterna vita. c ¶Fundatus.
a ¶Viuentium. b ¶Quia ſic legem non cuſtodient. In ira enim nemo cognoſcit quid ſit vtile.
a ¶Dum pueri ſunt, ne legem contemnant. b ¶Verborum. c ¶Verberum: vt proficiant in rebus domini.
a ¶Quod cepit ex peccato. b ¶Non ſolum ſpiritualibus, & bonis.
a ¶Reuerentia, quod & filij b ¶Quod ſeruorum eſt. c ¶Vt ſicut oſtenditis extra, ſic ſit in voluntate veſtra: vt ſi non poteſtis a dominis liberi fieri, liberi ſeruiatis.
a ¶Obediretis quia ipſe hoc præcepit ad conſeruationem humilitatis. b ¶Obedi e dico non ad ocul. ſ dum videmini, ſicut illi qui quærunt hominibus placere.
a Cum Chriſto iubente ſeruis, non homini ſeruis, ſed Chriſto.
¶Ita & vos. a ¶Dominis veſtris. b ¶Vt in eo putetis ſeruire vos Deo, & non hominibus tantum.
¶Vos dico.
a ¶Non enim minus recipiet, quam ſeruus liber.
a ¶Similia in bona voluntate. ¶Si ſerui peccant. ¶Non ſolum verbera.

---

† Exod. 12. c. Eccleſiaſt. 3. b Matth. 19. c. Coloſſ. 3. d.

137. diſt. c. legant. 47. diſt. cap. ſicut hi §. neceſſe. Præceptorum decalogi ordinatio.

A **C A P. VI.** Filij obedite parētibus. *Sequitur. Primum* inter mādata quę ad hominem in ſecūda tabula. Ad duo nāq; præcepta charitatis Dei, & proximi pertinet decalogus. Ad primum pręceptum Dei tres cordę pertinent, id eſt; tria mandata, qa Deus trinitas eſt. Ad alterū vero præceptum, ſ. ꝓximi ſeptē chordæ, i. ſeptem mandata. Et B illa tria ad Deū pertinētia in prima. Et alia ſeptem ad proximum, in ſecunda tabula ſcripta erāt. Inter quæ hoc merito primum, quia ſicut Deus principaliter principiū eſt hoīs, ſic pater ſecūdario. Cuius mādati additur promiſſio, quod non in alijs eſt.

✠ Ambroſ. Quomodo tamē hoc primum mādatū dixit? cū cōſtet primū mādatum ita cōtineri: C Nō ſint tibi alij Dij, præter me. Deinde. Non facies tibi ſimilitudinē vllā corū q̄ ſunt in cęlo ſurſum, & in terra deorſum. Tertiū nō ſumes nomen Dei tui in vanum. D Quartū. Obſeruabis, inq̄t, Sabbata, mea. Quintum autē Honora patrē, & matrē, &c. Sed quia prima quatuor mādata ad Deum pertinēt, hæc in prima tabula cōtineri ſubītelligūtur. Cętera ad hoīem vt honoret parētes.

✠ Chryſ. Vide quā admirabilē virtutis profectui baſim poſuerit, honorē, ſ. ad reuerentiā erga parentes. Abducens a malis operib. ingreſſurusq; iā bona, primum pręcipit honorem erga parētes eo quòd & ante omnia E ipſi poſt Deum cauſſa viuendi ſunt.

b *Serui obedite.* Aug. ſup Ioh. Seruitus cępit ex peccato, prima enī ſeruitutis cā peccatum eſt, vt homo homini cōditionis vinculo ſubderetur, quod nō fuit niſi Deo iudicāte, apud quē nō eſt iniquitas, & nouit diuerſas pęnas meritis diſtribuere delinquentium. F

Aug. l. 19. ciu. c. 15 in pſalm. 70. & 134 Rom. 9. c.

c *In ſim.* Liberā facit ſeruitutē: nō timore ſubdolo, ſed fideli dilectione, donec trāſeat iniqtas: & oīs euacuet poteſtas.

a *De*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 Filij obedite parentibus. *Hic conſequenter docet parētes, & filios qualiter debeant habere ad inuicē. Et primo inſtruit filios dicens: Filij obedite parentibus veſtris in Domino, id eſt, in licitis, & honeſtis.*

2 Hoc enim iuſtum eſt, *Quia filij habent a parētibus eſſe, incrementum, & documentum, hoc etiam probat per ſcripturam, Exo. 20.*

3 Honora patrem tuum. *Non ſolum in reuerentia exhibenda, ſed etiam in neceſſarijs miniſtrandis tempore neceſſitatis.*

4 Quod eſt primum mandatum. *Non ſimpliciter, quia mandata ad Deum ordinantia ſunt priora, ſed in illis non additur exprimendo promiſſionem remunerationis, ſicut in iſto, ideo ſubditur.*

5 In promiſſione. *quæ ſequitur,* Vt bene ſit, *conſequenter inſtruit patres, di.*

6 Et vos patres pro, &c. *Eos nimis aſpere caſtigando, ne frangantur deſperando, ſicut baculus tortuoſus, quando nimis impetuoſe flectitur ad erigendum.*

7 Sed educate illos. *Id eſt, nutrite.*

8 In diſciplina, & correptione dni. *i. in morib. et timore Dei.*

9 Ser. *Hic cōſequēter īſtruit ſeruos et dominos, et primo ſeruos di.*

10 Serui obedite dominis carnalibus. *Quantum enim ad animam omnes homines ſunt liberi, ſed quantum ad corpus aliqui ſunt liberi, & aliqui ſeruilis conditionis.*

11 Cum timore. *Id eſt, reuerentia: quod etiam competit filijs.*

12 Et tremore. *Quod eſt proprium ſeruorum; quia ſubſunt flagellis dominorum.*

13 In ſimplicitate cordis veſtri. *Id eſt, abſque fraude, & dolo.*

14 Sicut Chriſto. *Seruitus enim introducta eſt per peccatum, & ſic eſt pœna peccati. Deus enim auctor eſt mali pœnæ, & poteſt corrigere peccata, ſicut placet ſibi per pœnam ſeruitutis, vel aliam. Aliquando etiam immittit alicui malum pœnæ, non propter expiationem culpæ, ſed propter augmentum meriti per exercitium humilitatis, & patientiæ. Aliquando etiam ex charitate aliquis ſibi accipit ſeruitutem voluntarie, ſicut Paulinus Nolenſis Epiſcopus in ſeruitutem ſe tradidit tempore Vandalorum pro filio cuiuſdam viduæ. Et omnibus iſtis modis non ſolum ſeruitur homini, ſed etiam Deo, inquantum homo patienter ſuſtinet ſeruitutem ſibi inflictam ex ordinatione diuina, vel aſſumptam voluntarie propter Deum.*

15 Non ad oculum ſeruientes. *In præſentia dominorum tantum, ſed etiam in abſentia.*

16 Quaſi hominibus placentes. *Tantum.*

17 Sed vt ſerui Chriſti. *Voluntarie ſuſtinentes in hoc ordinationem Dei. Et ſubditur ratio cum dicitur.*

18 Scientes, &c. fecerit bonum. *Scilicet, meritorium.*

19 Hoc recipiet. *In mercede.*

20 A dom. *In cuius poteſtate ſunt domini, ſicut ſerui. iō ſubditur.*

21 Siue ſeruus, ſiue liber. *Nam conditio ſeruitutis reſpectu vitæ beatæ nullum affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona ſeruitus, & bona libertas æqua lance appenduntur. Secundo inſtruit dominos, di.*

22 Et vos domini eadem facite illis. *Supple ſeruis, vtentes eorum ſeruitute rationabiliter, & modeſte. ideo ſubditur.*

23 Remit. minas. *quaſi dicat non ſolū remittētes verbera quādo peccant*

13 In

Digitized by Google

A a *De cætero.* Post specialia præcepta quibus admonuit singulos ordines, in commune nūc admonet omnes. Huc vsq; vos viui verbo, & opere, iā deinceps ī futuro in reliquo tēpore.
b *Mundi rectores.* Non quia regunt mūdū, qui constat ex cælo et terra: Sed mūdū peccatores dicit, de quo alibi: *Et mūdus eum no cognouit.* Talem mūdū illi regūt cōtra quos habemus perpetuas inimicitias: quia, & quod patimur homines importunos, illi faciūt. Instigāt.n. & inflammāt illos, & tāquā vasa sua mouēt, & velut organa tangūt. Cōtra illos habemus occultā luctā, ad quā nos armat Apostolus.
B c *Tenebrarum.* Ne putētur dæmones hūc inuisibilē mūdū regere, subdit quid nomine mūdi intellexerit, tenebrarum harū.i. peccatorū.Q. Non dominātur dęmones mūdo q cōstat de cælo, & terra, sed peccatoribus.

Ioh. 1. a. Aug. lib. c. ont. Secundū Manich. c. 20. ser. 8. de verb. domi & ser. 1. de domin. 5. post Epiph. †Rom. 2. b. †sitis forte sēper Chriftū. †assultus †dominos rectores tenebrarum seculi huius. †spirituales nequitias. *vniuersam †omnibus perfectus †charitate

nunc autem lux in domino; Fuistis tenebræ: idest, infideles. Nūc D autem per Dominum facti estis fideles.
d *Cōtra spiritalia.* Q. Timēdi hostes quia spiritales, & inuisibiles, & quia nequā: & nō pro parua re, sed pro cælesti hære ditate tollēda pugnāt. Vel cęlestia dicit virtutes, in quibus pugnā dęmonū patimur, vel spirit⁹ nequā sūt ī cęlestib⁹, id est, in hoc īferiori aere. Ipsi.n. quasi equites pugnāt in equis hominibus. Equites ergo occidamus, equos possideamus.
e *Succincti lūbos vestros, &c.* id est, carnales cōcupiscētias cīgulo castitatis frenātes nō simulatorie, sed in veritate, vel per charitatē.
✱ Haymo. Lumbos succingim⁹, cū luxuriā refrenam⁹. E State, inquit, ī fide, ī bono opere, & restringite lūbos à luxuria, vbi maximè viget, & hoc ī veritate facite, non in mēdacio, neq; per hypocrisim, neque

Aug. li. de agone Christiano c 4. & in Psal. 30. 54. 55. 87. 112. 117. 143. Col. 3. d. Act. 10. f. Inc. 2. b. 1. Pet. 1. c. †thoracem.

minas, scientes quia & illorum, & vester Dominus est in 1
a Quia. b Deus enim iustus iudex, causas discernit non personas. ideo qua mensura quis mensurauerit, ea idem remetietur ei. In communi admonet.
a cœlis: † et personarum acceptio non est apud Deum. † De 2
a Contra bellum diaboli. b In auxilio Domini. c Qui dat potentem uirtutem pugnare uolentibus.
cætero fratres † confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare ad- 3 4 5
a Ita debetis confortari. Virtutes
a Quia ex occulto molitur mala. b Necesse est, ut stetis quia. c Vicinum est bellum non contra homines qui uisibiles, & fragiles, uel contra illa uitia tantum, quæ sunt ex carne, & sanguine.
uersus † insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio 6 7
a Dæmones, qui principantur aliis, & contra eos qui super hos possunt qui timendi, quia mundanos regunt, & dilectores mundi tenebrarum harum tam malarum, id est, quos præcipitant in tenebrosa opera.
aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & 8 9
b potestates, aduersus mundi † rectores, tenebrarum harum, 10 11
c Contra spiritales, & nequam hostes. a Quia tales hostes, & de tanta re.
d contra † spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea acci- 12 13
a Quia Deus suos armat. b Quia aliter non possetis. c Malis. d In hac uita ubi tentatio.
pite * armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, 14 15
a Prosperis, uel aduersis. b Virtutibus. c Quia armatura Dei est necessaria. d Virilitei quoties prouocamini. 16
e & † in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos ve- 17
a Id est, uere propter Christum. b Aug. Iustitia cuique ius faciendo fit lorica, ne pateat locus hosti. c Ne tangat terram qui prædicat. 18 19
f stros in † veritate, & induti † lorica iustitiæ, & calciati pedes 20 21

✱ Ambrosius. Certus Apostolus, quia exitia quæ à perfidis Dei famulis irrogātur, auctore Diabolo ministrātur, cuius altitudo grādis, & hoībus possibilis est, monet aduersus hęc arma Dei sumēda, cui⁹ solius virtute superantur, & destruūtur omnia machinamēta Diaboli. Ipse est n. cui⁹ satellites sūt, quos tenebrarū harū dicit rectores, spiritus nequissimi q degūt ī cælestib⁹ ī firmamēto mūdi. Hi sūt errores duces, tenebrarū rectores, hoc est ignorātię et pfidię ppositi.
✱ Primasius. Ne quis spiritus nefandos cū auctore, & principe suo Diabolo regere cęlū et terrā et mare arbitraretur, C subiecit, & expressit, quid diceret *Mundi Tenebrarū*, inquit, *harum*, id est tenebrarum harum, vtiq, infideliū, & impiorum qualibus iam credētibus dictum est. *Fuistis aliquando tenebræ nunc*

vt laudem hominum capiatis. Vel in veritate dicit, quasi pro amore nominis Christi, qui est veritas.
✱ Induti. Lorica iustitiæ. Rectè lorica iustitiæ cōparatur, quia sicut lorica multis circulis cōtexitur ita iustitia multis virtutibus cōstat. Aliter. Iustitia loricæ pōt cōparari, quia sicut lorica pectus munit, vētrem stringit, femora ptegit, ita iustitia superfluas cogitationes, q in pectore versari solent, repellit; ingluuiē ventris stringit, luxuriā quoq; opprimit.
f *Calciati.* Marcus dicit Apostolos calciatos sandaliis, vel soleis, vt neq; pes sit tectus, nec nudus ad terram, id est, ne occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur.
f *Pedes.* i. affectiones sint munitæ virtutibus ne a vitiis pūgantur, vt ita sint parati ad pdicandū Euangeliū quod nunciat

Marc 6. b. Aug. l. 32. cōt. Faustū, c. 16. F

NICOLAVS DE LYRA.

peccant ex fragilitate, vel ignorantia, sed etiam comminationes, & verba aspera. Et subditur ratio.

1 Scien. qu & il. & ve. do. est in cę. *Præsidens æqualiter dominis, & seruis.*

2 Et personarum acceptio. *Ita enim puniet Dominū, sicut seruum: & etiā grauius, cæteris paribus. qu a quanto status altior, propter quod dicitur Sap. 6. a. potentes potenter tormenta patiuntur.*

3 De cætero. *Postquam Apostolus instruxit Ephesios in communi, & postea personas diuersorum statuum in speciali, hic reuertitur ad instruendum eos in generali. Et diuidit in duas, quia primo inducit eos ad sumendum arma virtutum generaliter. secundo describit hæc specialiter. ib:* State ergo. *Circa primum dicit:* De cætero fratres confortamini in Domino. *q. d. ex quo radicati estis in fide Christi, debetis confidere de ipso. Nam assistit fidelibus suis in tentationibus, & pressuris; Veruntamen quia non debet homo sic confidere de assistentia Dei, q òd omittat facere quod potest, quia hoc esset tentare Deum. ideo subditur.*

4 Induite vos armaturam Dei. *Id est, virtutibus, quæ sunt arma militum Christi.*

5 Vt possitis stare. *Absque casu mortalis peccati.*

6 Aduersus insidias. *Quoniam sicut dicit Leo Papa, omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi quærit causas nocendi, vbi quemque viderit studiosius occupari.*

7 Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem. *Id est, aduersus homines qui sunt caro, & sanguis, & per consequens visibiles.*

8 Sed aduersus principes, & potestates. *Id est, dæmones qui sunt hostes inuisibiles. Et dicit principes, & potestates, quia angelorū ordines non solum sunt per gratiam, sed etiam per naturam, & sic de singulis ordinibus ceciderunt aliqui, in quibus naturalia remanserunt integra, vt dicit Dionysius. & inferiores obediunt superioribus, vt magis possint nocere hominibus, & per principes, & potestates intelliguntur alij ordines dæmonum.*

9 Aduersus mundi rectores. *Nomine mundi non intelligitur hic vniuersitas creaturarum, quæ non regitur a dæmonibus, sed a Deo, & Angelis Sanctis sibi ministrantibus, sed intelligitur vniuersitas hominum malorum, sicut dicitur Ioan. 1.* Mundus eum non cognouit. *qui per dæmones regi dicuntur, inquantum per eos ad peccata mouentur, propter quod subditur ad declarationem huius intellectus.*

10 Tenebrarum harum. *Dicuntur enim mali homines tenebræ, quia sunt inuoluti tenebris ignorantiæ, & culpæ.*

11 Contra spiritalia nequitiæ. *id est, contra spiritus nequam, siue malignos. Hoc etiam dicitur ad ostendendum, quòd per rectores mundi hic dæmones intelliguntur.*

12 In cælestibus. *id est, in hoc aere caliginoso, qui frequenter in sacra scriptura cælum nominatur, in quo dæmones habitabunt vsque ad iudicium: propter quòd aues cæli nominantur, Matth. 13. a. vbi dicitur quòd aues cæli comederunt semen quod cecidit secus viam.*

13 Propterea accipite armaturam Dei. *Scilicet, virtutum, vt prædictum est.*

14 Vt possitis resistere. *insultibus dæmonum.*

15 In die malo. *id est, præsenti vita vbi imminet tentationum pugna.*

16 Et in omnibus. *Scilicet, prosperis, & aduersis.*

17 Perfecti. *ita quod non frangamini aduersis, nec eleuemini prosperis.*

18 State. *Hic consequenter Apostolus describit arma virtutum magis in speciali, dicens:* State ergo succincti lumbos vestros. *cingulo castitatis. vnde Gregor. hom. 32. Lumbos enim præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coercemus,*

19 In veritate. *Et non simulatoriè tantum, sicut faciunt hypocritæ.*

20 Et induti lorica. *Sicut enim lorica operit corpus vndique, sic iustitia reddit bitum vndique.*

21 Et calciati pedes. *id est, affectiones.*

9 Aduersus — In

Digitized by Google

ciat pacem inter Deum, & hominem, vel vt sint parati complere præcepta euangelij.

A a *Scutum fidei*. Aug. Fides est scutum, sub quo tuta est iustitia, sicut sub munimine omnium virtutum. Quod protenditur ante omnia arma quod prius impugnat diabolum. Vnde prima petit campum dubia sub fronte duelli pugnatura fides. * Primas. Sicut scutum omnia iniecta respuit & excutit, ita & fides omnes eius suasiones extinguit, quamuis quasi rationales, lumen habere uideantur. ✠ Sedulius Sine scuto omnis armatus inermis est. Ita & hæ virtutes sine fide saluari non possunt.

B b *Et Galeam*. Galea est salus æterna, cuius memoria mentem obnoluit ne deficiat.

c *Et gladium spiritus*. August. in psal. 149. b. Verbum Dei gladius bis acutus, docens de temporalibus, & eternis, illorum consolationem in veteri, istorum perfectionem in nouo Testamento promittens. Quod enim temporaliter nobis promissum est, ad vnam partem gladij, quod vero in sempiternum ad aliam partem gladii pertinet. Nam & ideo duo testamenta dicuntur, quia vetus terrena promittit, nouum æterna, De hoc gladio Dominus ait. *Non veni mittere pacem, sed gladium*. Iste gladius vere acutus est quia eum quem ferit a mundo diuidit. ✠ Primas. Nemo miles audet ad pugnam sine gladio proficisci, se. n. vtcunq; tueri potest, sed hostem non valet interimere? nonnunquam

C etiam ab audaci hoste suis armis expoliatus occiditur, ita sine Dei verbo iustitia omnis intecta est.

* Sedulius.

D ✠ Sedulius. Penetrabilior namque est (sermo Dei) omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis, diuidens s. & abscindens quicquid in nobis carnale terrenumque reperit.

d *In spiritu*. Orat qui munda conscientia, & integra fide orat. In carne orat, qui polluta mente iterum peccaturus non casu, sed de proposito.

e *In apertione oris mei, cum fiducia notum, &c.* i. vt aperte possim reserare mysteriũ euangelii. i. secreta incarnationis, & passionis. nec pressura tribulationis ipsius formidine acumen doctrinæ obtundat. ✠ Chrys. Catena circũdatus es Paule, & aliorum opera indiges? Etiã inquit. Nam & Petrus catena circundatus erat, & tamen sine intermissione precatio pro eo fiebat. Super quo legatione fungor in catena, vt in eo libere loquar, quemadmodum oportet me loqui. hoc est, vt cum fiducia, animo virili, multaque cũ prudentia respondeam. Vbi vero legatione fungeris? Apud homines inquit. Pax benignitatem Dei. E cœlis missit qui legatione pro se proque pace fungeretur. Et at reptos eos ligarunt homines, & ne communem quidem legem reueriti sunt, quoniam qui legatus est, nunquam mali quicquam patitur Catena inquit, mihi imposita est, quæ libertatem loquendi obturet, sed oratio vestra os mihi aperiat, omnia ad quæ dicenda amandatus sum, dicam.

F f *Pax fratri*. pacem optat eis, quæ est ianua dilectionis.

Incipit

a i. sitis præparati ad prædicandum euangelium, vel ad complendum præcepta eius. ¶ Prælijs.

†in præparationem euangelii pacis. † In omnibus sumen- 1

a Fidem rerum quas non videmus. b Omnes astutias. c Diaboli.

a tes scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi, i- 2 3

a Quæ de uitio in vitium incendunt. b Spe æternæ salutis gaudente. c Quem dat spiritussanctus.

b gnea extinguere Et galeam salutis assumite & gladiũ spi 4 5 6

c a Ad feriendum hostem b Per omnia quæ oranda sunt.

ritus; quod est verbum Dei. Per omnem orationem & ob 7 8

a Cum adiuratione petendo. b Non horar. c. c Non verbotenus, sed mente.

d secrationem, orantes omni tempore in spiritu, & † in ipso 9 10

a Solliciti. b Vt. s. omnibus virtutibus insient. Non remisse. Vigilantes c Facta.

vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omni- 11 12

a s. A Deo. b Quem tribulatio obtundat.

e bus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertionem 13 14

a Verbi mei. b Ita vt. Libere sine impedimento non fiem illud myster j.

oris mei, cum fiducia notum facere mysterium euange- 15 16

a Quia nec pro catenis cesso a legatione mea. b Nunc Romæ. Positus. c Cum nouum. d Enangelio prædicando

lij pro quo legatione fungor in catena ista, ita vt in ipso au- 17 18

a Inter mala omnia. b Ne audientis tribulationibus mouerentur edicit Tychicum omnia eis notificare subdens.

deam prout oportet me loqui. Vt autẽ, & vos sciatis quæ 19

a Quia multæ erant tribulationes, quæ quasi circundabant, vel ideo circa, quia interiora non tangebant. b Quam constans sit interius.

† circa me sunt, quid agam, omnia nota vobis faciet Ty-

a Vt bene audiant hunc commendat. b Ideo eum audite. c Meus in fide. d In his quæ sunt domini.

chicus charissimus frater, & fidelis minister in domino: 20

a Vt meram vobis dicat veritatem.

quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis † quæ circa

a Per pacem maneunt in charitate quæ est ex fide.

f nos sunt, & consoletur corda vestra. Pax fratribus, & chari 21

tas cum fide à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo. 22 23

Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Ie- 24

a Ad similitudinem sponsæ quæ non amittit corruptionem. In integritate fidei, vel in uita æterna. 25

sum Christum in incorruptione. Amen. 26 27

Margin: †vt parati sitis ad euangelium. †sedulitate †libertate †vt notum faciant. †ad me pertinent †syncceritate †11. q. 3. c. resistis †in hoc ipsum †de rebus nostris.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In præparationem euangelij pacis. *i. vt sitis præparati ad prædicandum euangelium Christi, quod annunciat pacem æternam. Ad significationem huius dicit Marc. 6. b.* Missos ad prædicandum calciatos sandalis, *quibus muniuntur pedes ne immediate tangant terram, & nudi remanent in parte superiori, quia affectiones prædicatorum non debent ad terrena affici, sed ad cœlestia, sicut dicitur in gl. super locum istum.*

2 In omnibus. *tentationum insultibus.*

3 Sumentes scutum fidei. *quæ est substantia sperandarum rerũ.*

4 In quo possitis. *Firma. n. fides de bonis cœlestibus quæ sperantur repellit ictus dæmonum quasi scutum.*

5 Et Galeam *s. charitatem, quia sicut galea supra ponitur tãquam complementum, & perfectio aliorum armorum, sic charitas est perfectio aliarum virtutum.*

6 Et gladium. *i. datum a spiritusancto.*

7 Quod est verbum Dei. *Mat. 10. c.* Non. n. vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. *Dicitur autem verbum Dei gladius, quia percussus cum eo diuiditur a mũdo. Et quoniam hæc armatura dependet ex Dei gratia, ideo subditur.*

8 Per omnem orationem. *quæ est simplex petitio a Deo.*

9 Et obsecrationem. *quæ est cum expressione rei sacræ per quam petitio fit exaudibilis, vt cum dicitur. Per passionem tuam libera nos domine, & huiusmodi.*

10 Orantes omni. *ad hoc ordinato.*

11 In spiritu. *i. mente, & non tantum voce.*

12 Et in ipso. *i. feruenter orando, & non remisse.*

13 In omni. *i. perseueranter.*

14 Pro omnibus sanctis. *vt habeant arma prædicta generaliter.*

15 Et pro me. *specialiter.*

16 Vt detur mihi sermo. *i. constantia prædicandi euangelium Christi.*

17 Pro quo. *nunc detentus Romæ.*

18 Ita vt in ipso. *i. vt tribulationes quas sustineo, in nullo me terreant a prædicatione retrahendo.*

19 Vt autem. *Hæc est vltima pars huius epistolæ. Et est confirmatio præcedentium, per hoc quod Apostolus eam misit per dilectum discipulum, vt plenius posset significare statum Apostoli Ephesiis, & eos in Deo consolari, & hoc est quod dicit Apostolus. Vt autem, & patet litera vsque ibi.*

20 Et fidelis minister in domino, *i. in his quæ sunt ad dominum.*

21 Et consoletur corda. *vos in bono confirmando per sacra hortamenta.*

22 Pax fratribus. *i. in Christum credentibus, supple sit.*

23 Et charitas. *aliter fides esset informis.*

24 A Deo patre. *qui est dator istorum bonorum.*

25 Et Domino Iesu Christo. *per quem ad nos perueniunt Dei dona.*

26 Gratia cum omnibus. *generaliter credentibus.*

27 In incorruptione. *i. sic maneant in gratia, quod non decidant ab ea, sed perueniant ad gloriam quæ est gratia consummata. Amen.*

Et

Incipit

ADDITIO.

In cap.6.vbi dicitur in postilla. *Vt detur mihi sermo in apertione oris mei.*

Hoc quod dicitur. *Detur mihi sermo in apertione oris mei*, videt referendũ ad illud quod fuit a domino dictũ Apostolis Mat.10.c. *Dabitur.n.vobis in illa hora quid loquamini*, secundum.n.fragilitatem humanæ naturæ timebat Apostolus, ne pressura tribulationum impediretur a promptitudine responsionis in mysterijs euangelij declarandis, & ideo petebat per suffragia orationum, vt daretur sibi a Deo sermo.s.rectus, in apertione oris mei, idest prompte, & fiducialiter.

A *Incipit argumentum Ad Philippenses.*

Philippẽses sunt &c. Qui accepto verbo prędicationis ab Apostolo firmati in fide fuerunt, nec pseudo Apostolos receperunt, vnde eos laudat Apostolus. Hi Paulo per Epaphroditum aliquam substantiam Romam miserant, quem cũ hac remittit epistola, in qua cum presens non potest, munit eos contra duplex bellum, tribulatorum, & pseudo prędicatorũ, vt omnia pro Christo sustineãt aduersa cum humilitate, sicut Christus fecit, & legalia a pseudo nunquam recipiant. His nec se apostolum nominat qui nunquam de eo minus, vel contra eum senserant.

D

Argumentum in epistolam ad Philippenses incipit.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

C A P. I.

Epistola Pauli ad Philippenses incipit.

C A P V T I.

a Paulus. More solito salutationem premittit. Deinde gratias Deo agit pro eis, implorans eis maiora bona, vt & in virtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde patientiam tribulationum monet exẽplo sui, & Christi, postea vt caueant a versutiis pseudo Apostolorum tandem admonitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romam per Epaphroditum miserant gaudere se dicit.

† M.d.c. legitur [illegible] — Diuisio. — B — ministris.

a †Paulus, & Timotheus serui[a] Iesu Christi omnibus sanctis[a] in Christo[b] Iesu, qui sunt Philippis, cum[a] episcopis[b] & †diaconibus: Gratia[a] vobis, & pax[b] à Deo nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo[a] in omni memoria[b] vestri, semper[c] in

a ¶ Timore casto. — a Baptismate sanctificatis. Vel fundatis. — b Operante Christo. In fide Christi. — Qui Deum, & hominem credunt. — a Idest, &c. — b Qui eorum bonum pariter optabant. Maioribus, & minoribus. Vel cum istis scribit. — a Et. Remissio peccatorum. — b Tranquillitas mentis, & reconciliatio ad Deum. — Omnium. Cuius nutu omnia bona omnibus accedunt. — a Priuato beneficio. Qui mihi facit quod volo in vobis. — b Quoties vestri memor fio. — c Quod vtique sum Congruis temporibus.

E

1 nens in seculum seculi, cui adiuncta est, alia seruitus non manens in æternum in domo.
✠ Chrysostom. Seruum seipsum vocat,
2 non Apostolum. Nã
3 & ista dignitas reuera magna est & caput
4 bonorum, nimirum seruum esse Iesu Christi, & non simpliciter
5 dici. Qui seruus Christi est, is vere peccati
6 liber est & germanus
7 Christi seruus, nullius est alterius seruus. Alioqui non esset plane Christi seruus, sed
8 dimidiatus.
9
10
11

F

b *Timotheus*. Hunc apponit, quia eum missurus erat ad illos propter hoc eum quodammodo commendans, vt eadem quæ scribit ab eo bene recipiant.

Aug. in trã. 85. in Io. — Timor duplex. — Psal 18.c. — Iob 5.c.

c *Serui*. Seruos dixit, vt & ipsi pro domino ferãt dura, Christi, vt contra pseudo stent. Aug. Sicut duo sunt timores, sic duæ seruitutes, que faciunt duo genera seruorum, Est enim timor, quem perfecta charitas foras mittit. Est & seruitus simul cum eo foras mittenda. Est etiam timor castus permanens

C

d *Cum episcopis, & diaconibus gratia vobis, & pax a Deo patre, &c.* Primasius. Episcopos presbyteros dicit. Non.n. plures episcopi in vna ciuitate, neque presbyteros intermittere t, vt ad diacones descenderet. Et significat per diacones maiores, per sanctos minores. quia minores premittit, ad humilitatem innitat, quia & hos subnectit, ostendit aliquem non esse adeo perfectum, qui non indigeat admonitione.

e *Gratias ago Deo meo*. Q. Agite quæ agitis, quia talia unde Deum laudo.

Com-

NICOLAVS DE LYRA.

Incipit Postilla venerabilis Magistri Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Philippenses.

C A P. I.

Paulus, & *Timotheus*. Hic incipit epistola Pauli ad Philippenses. Quæ diuiditur in tres partes.s. præfationem & prosecutionem, ibi. *Gratias*. & consummationem, prope finem, ibi. *Salutate*. Circa primum primo ponũtur personæ salutantes, cum dicitur. Paulus, & Timotheus. Hũc adiungit secum in salutatione, quia missurus erat ad eos per ipsum, vt habetur ca.seq. vt cum veniret ad eos reuerentius, ac magis charitatiue reciperetur, Secundo ponuntur personæ salutatæ, cum dicitur.

2 *Omnibus*.i. per baptismum sanctificatis.

3 *In Christo*. in primitiua.n. ecclesia, vt nomen Christi redderetur magis autenticum, amabile, & reuerendum, Apostoli baptizabant in nomine Christi, in quo tamen intelligitur tota trinitas quia Christus Græcè vnctus Latine dicitur, & sic intelligitur filius vnctus, pater vngens, & spiritussanctus vnctio.

4 *Qui sunt Philippis*. Nomen est ciuitatis in Macedonia, quam ædificauit Philippus rex pater Alexandri magni, & a nomine suo eam denominauit.

Cum

5 *Cum episcopis, & diaconibus*. per episcopos in plurali intelliguntur sacerdotes, ut dicit hic Gl. quia plures episcopi non præsunt vni ciuitati Potest etiam dici quod per episcopos intelligun tur sacerdotes cum pontifice ciuitatis. Episcopus.n. dicitur ab epi, quod est supra, & scopos intentio, quasi superintendens.s. populo cui præest. hoc autem competit, tam episcopis quam presbyteris curatis. Isti autem propter specialem eminentiam super populum erãt specialiter exprimendi in salutatione Apostoli, ideo expressit illos specialiter post salutationem omnium generaliter. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.

6 *Gratia vobis*. in præsenti.

7 *Et pax*. in gloria cœlesti quæ quietat totaliter hominis appetitum.

8 *A Deo patre nostro*. qui est dator omnium bonorum.

9 *Et Domino Iesu Christo*. per quem tanquam per mediatorem nostrum nobis proueniunt dicta bona.

10 *Gratias*. præmissa salutatione, hic consequenter ponitur prosecutio epistolæ. In qua Philippenses primo redduntur beneuoli, secundo dociles. cap. seq. tertio attenti, cap 4 primum autem facit Apostolus dupliciter. primo pro bonis eorum gratias agendo, secundo tanquam amicis specialibus suum animum aperiendo, ibi. *Scire autem volo*. circa primum dicit. *Gratias ago Deo meo*. quem deuote colo.

11 *In omni memoria, &c.* i. quotiescunque occurrit mihi memoria de vobis.

Cum

Digitized by Google

a *Communicatione.* Vel vestra communia fecistis, in euangelio exaltando.

b *Confidens.* Q. d. precor, vt stetis, & confido hoc ipsum fieri a vobis quod precor, non aliud, sed videte ne frustra confido. Vel.

c *In vobis.* per successionem, vsq; ad communem iudicii diem

d *Perf.* Aug. de gratia & liber. arbit. quia ipse, vt velimus operatur incipiens, qui volētib. cooperatur perficiēs.

✠ Chrys. Vide quō illos modestiam quoq; doceat. Nam quoniā illis magnarum rerū testimonium tulerat, ne quid hinc humani patiantur instruit eos & præterita, & futura Christo accepta referre. Non enim dicit, Persuasum habens, quod vt cæpistis, ita pfecturi sitis, sed qui cæpit, perficiet. Neque tamē exemit eos ab hac virtute. Dixit enim, quoniam super communicatione vestra gaudeo, videlicet quod ipsi hic probe egerant, &c.

e *Sicut est mihi.* Ita gratias ago, deprecor & confido sicut iu. est sen. i. ita velle. Et exponit causā, eo quod habeam vos in corde siue uinctus, sciēs uos quoque uinctos, siue defendens euangelium, quod & uos facitis.

✠ Ambr. Nec aliud debuit de his sentire quos semper inflexibiles in deuotione Dei expertus est, tam directum, & infatigabilem cursum eorum videns, vt cogitaret dignos hos sibi participes gaudij esse. Vnius. n. fidei homines congaudere oportet de spe futuræ immortalitatis, & gloriæ.

f *Cupiam omnes vos.* i. intimo amore Christi, vt ab eo pfecte diligamini, vel eo affectu diligatis Deū & pximos, quo Chrs qui animam posuit. Vel refertur ad id quod supra dixit, se desiderare eos esse socios gaudij sui. Et determinat quomō, scilicet amore Christi, non humano, ut participes habeat in Deo.

g *Vt probetis potiora.* iterum crescat charitas uestra in scientiam, ut probare, & discernere sciatis non solum mala, & bona, sed etiam inter bona quę sunt potio. ut post probationem sitis syn. in uobis, sine operibus corruptionis, & quātum ad proximum sine offensione.

✠ Amb. Deo adiutore ordinem disciplinæ Christianæ vult eos imbuere, vt quia firmati in fide sunt, non sint nescii sacramenti credulitatis suæ, & scientes discernere vitia a contrariis iustitiæ operibus ornent, doctrinam Domini, fructum facientes immortalitatis, ad abundantiam omnium bonorum, vt gloriosius in his appareat magister gentium.

h *Repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & cætera.* idest, mercede iustitiæ adeo, vt sitis gloria, & laus Dei, vt pro vobis dicatur. *Mirabilis Deus in sanct. su.*

i *Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum Euangelij peruenerunt:* Hactenus communiter locutus, inde ponit specialiter quæ tolerantiam suadeant. Pro vobis gratias ago. Confido. Vos autem vo, sci. fr. quasi dicat. Cum ita sitis perfecti, perseuerate, & cauete, ne tribulationes instantes hanc vestram diminuant perfectionem, sed exemplum mei respicite.

K *Vt vincula mea manifesta fierent in, &c.* Hier. Quia namque patienter quælibet mala sustineo, patet non esse scelus falsitatis, quod in me iusta uindicta percellat, sed quandam veritatis virtutem, quam sustinendi fortitudo magnificat.

Vel

Marginalia: †quod ueneritis in communicationem euangelii — Domino Iesu; †cum sitis omnes mihi consortes gratiæ; †præstantia; †persuasum habens; †intelligentia; Psal. 66. g; Io. 10. d

1 cunctis orationibus meis, pro omnibus vobis cū gaudio, [a Habitis. Prælatis, uel subditis. b Non tristis de culpa.]

2 deprecationem faciens† super communicatione vestra in [a Vt perstetis deprecans. b Gaudio dico habito. c Quia vos communicastis mihi in fide, & operibus euangelij.]

3 euangelio Christi a prima die vsque nunc, † confidens in [a Quæ est. b Conuersionis vestræ, & ideo a modo magis standum]

4 Domino Iesu hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Sicut est mihi [a Non in nobis. b Deus. Operans. — a Cooperans. Quod operando incepit. b Vsque ad finem uitæ quo Deus uidebit ur.]

8 iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam [a Aliud non debuit sentire de tam bonis. Memoria.]

9 vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione & confirmatione Euangelij, † socios gaudij mei omnes vos esse. [a In intimo affectu charitatis. Non in solis labijs. b Quia compatimini mihi: c Contra impugnantes. d In firmorum in doctrina. — a Vt in futuro sitis socij. b Etiam minores.]

12 Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos omnes in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra [a Pro omnibus ideo precor, quis cupio uos omnes esse in uisceribus Christi, ut a Christo diligamini quasi eius uiscera, & inde testis. b Quanto affectu. Etiam.]

13 magis ac magis abundet in omni scientia & in omni † sensu, vt probetis † potiora, vt sitis syncæri, & sine offensa in [a Crescat. b Vt sciant in quibus diligere Deum, & proximum debeant, & cum scierint habeant sensum i. memoriam, & animaduersionem in omnibus rebus. — a In vobis. b Ad proximum.]

17 diem Christi: repleti fructu iustitiæ per Iesum Christū in [a Et hoc perseueranter. Vsque. Idest, finem vitæ b Non solum fine malis, sed & pleni fructu, i operibus quæ sunt fructus iustitiæ, quæ est habitus animi. c Et hoc. Non uiribus uestris.]

19 gloriā & laudē Dei. Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectū Euāgelij peruenerūt: ita ut [a Per hoc transitur in gloriam æternam unde Deum laudetis: b Quia dixit se cupere hos fore socios gaudij sui, ideo quid profecerit prædicatio eius insinuat quasi dicens — a Exteriorum undique in circundans abundantia passionum. b Vel ideo circa, quia con ad interiora pertingunt. c Quā in ad detrimentum, ut mali intende runt d Ad profectum. e Vtilitas uinculorum apparet in Christo, qui propter uincula plus annuntiatur.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum gaudio.* i. gaudens de bono vestro.

2 *Deprecationem faciens super com municatione, &c.* i. de eo quod mihi communicastis fide, & opere.

3 *In Euangelio Christi.* credentes, & operantes, sicut & ego.

4 *A prima die.* conuersionis vestræ.

5 *Vsque nunc.* in bono perseuerantes, nam in fide perstiterant, nec falsos Apostolos receperant, vt dicit Hieronym. in prologo. propter quod Apostolus de bona consummatione confidebat, ideo dicit.

Diuisio.

6 *Confidens, &c. quia qui cœpit in uobis opus bonum perficiet.* quia sicut inchoatio operis meritorij est a Deo, ita continuatio, & cōsummatio.

7 *Vsque in diem Christi Iesu.* in quo veniet ad iudicium uestra remuneraturus bona.

8 *Sicut est mihi.* De tam, n. bono principio iustum est sentire finem bonum, & maxime circa dilectos, quia dilectio facit opinari bonum dilecto, ideo subditur.

9 *Eo quod habeam, &c.* s. charitatis.

10 *Et in defensione, & cætera.* Philippenses enim iam constanter certauerant pro veritate Euangelii, vt habetur in fine huius capit.

11 *Socios gaudij mei omnes uos.* q. d. ex hoc iustū est mihi sentire, quod eritis socij consolationis meæ in patria, sicut estis socii tribulationis in pugna.

12 *Testis. n. mihi.* confirmatio est suæ dilectionis erga eos, ideo subditur.

13 *Et hoc oro, vt charitas.* quia charitas semper potest crescere in via.

14 *In omni scientia.* nam crescente charitate, crescit notitia quę expedit ad salutem.

15 *Vt probetis potiora.* i. approbetis ea sequendo.

16 *Vt sitis synceri.* i. puri, & mundi in vobis.

17 *Et sine offensa.* proximis.

18 *In diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum.* i. ut in die iudicii appareatis pleni bonis operibus a Deo remunerandis.

19 *In gloriam, & laudem Dei, & cætera.* quia in remuneratione cœlesti est laus iugis, Psalm. 85. b. *Beati qui habitant in domo, & cætera.*

20 *Scire autem.* Hic consequenter Apostolus reddit Philippenses beneuolos, amicabiliter eis significans statum suum. Et diuiditur in duas. s. principalem, & incidentalem, ibi. *quidam quidem.* Circa primum dicit. *Scire autem volo vos fratres.* tanquam amicos meos speciales.

21 *Quia quæ circa me sunt.* s. tribulationes, & uincula, quæ Romæ sustineo.

22 *Magis ad profectum Euangelii peruenerunt, & cætera.* nam ex hoc fuit magis publicatum contra intentionem me persequentium,

Digitized by Google

A Vel de vinculis meis loquebantur, vel prædicatores iudicabant in omnibus prætorijs.

a *Et in omni. &c.* Cum.n. Apostolus Romæ vinctus detrusus esset in carcere in domo imperatoris, & doceret euangelium, & infirmos animaret, multaque miracula patraret, multi per eum crediderũt, in tm, vt domũ persecutoris ecclesiã faceret, tunc.n. manifesta facta sunt, vincula eius in Christo.

Vel in om. præ. & cet. om. loci.i. imperatori omnibus consulibus, & principibus, & minoribus propter Christum illum talia sustinere.

B ✱ Chrys. Possibile erat illos, audito quod vinctus esset, dolere, putareque ex ea res moras habituram Euangelij prædicationem, quam suspitionem tollit, & istud amantis est, vt quæ sibi accidũt, illis manifestet, qui suo nomine curis iunguntur. Vincula mea, inquit, manifesta sunt in toto prætorio. Deinde non solum hæc mea uincula aliorum ora non obturarunt, aut timidos effecerunt, sed magis confidentes reddiderunt. Ergo si etiam vinctus maiore fiducia egit, plus illi animi addidit, quam si uinctus non fuisset. quo modo vero ad profectum euãgelij facta sunt vincula? Deus istud ita dispensauit, inquit, vt non essent occulta mea propter Christum in toto prætorio. Ita regias uocabant.

✱ Sedul. Tribus causis hoc dicit, ut magnificaret potentiam Dei, ut exemplum fieret alijs, ut consolaretur Philippenses mœstos de uinculis, & tribulatione eius in Roma. *In omni prætorio*, i. in domibus regum, ubi prætores solent esse.

b *Auderent sine.* Aug. Constantia.n. eius multos animauit, ut non timerent euangelizare.

c *Quidam quidem, &c.* Sedul. Hic subiungit quatuor ordines prædicantium uerbum Dei pp inuidiam, hoc est, dum mihi apud credentes gloriam auferre se putant, ne solus mihi uindicare uideat scientiam prædicandi. *Alij propter bonam voluntatem.* quia alios saluare uolentes Christũ annunciant.

C *Alij ex charitate.* i. vt mihi adiutores fiãt, quia sciũt me a Deo ad defendendum Euangelium ordinatum. Alij vero dolose prædicant ad me grauandum, quasi plures discipulos facientem, & doctrina mea totum orbem implere cupientem, ut ex hoc saltem mihi maior inuidia cumuletur, vel pressura.

d *Quidam autem, &c.* Conuicti in contentione a me, prædicant secundum quod eos conuinci debere prædicare.

e *Ex contentione.* Ex priuato odio, quod aliquando mecum cõtulerunt, & confutati sunt. Et ne uiderẽtur correcti, addit. *Non puro animo.* Sed.

f *Existimantes* vt si qui de prædicatione eos accusent, in me autorem eius vindicent. *Existimantes pressuram.*

Amb. Astutia ergo simulationis isti Christum annunciabant, vt possent seditiones excitare Apostolo qua si autori, qui multos cõgregauerat suo collegio. Ecce quatuor species doctorum distinxit, duas bonorum, & duas malorum, qui omnes annunciant Christum, sed non eodem animo.

Aug. Mali.n. non simplici, & veraci aĩo Chrm annunciabant. Boni vero puro animo, fide sincera, oẽs tñ euangelio proficiebãt. Vñ & malos tolerãdos dicit, subdens. Quid n.?

✱ Aug. Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant verbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat, & aliud prædicabant, vt sancto nomine placerent hominibus. Nam de his iterum dicit. *Neque. n. isti Deo seruiũt sed suo uentri.* quos tamen Christum annunciare permittit. Quamuis.n. potius crederent, quæ ipsi faciebant, vt morerẽtur, ea tñ prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur. Terrenis nempe cupiditatibus consulentes, regnum cœlorum annunciabant. habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatẽ. Sciens itaque Apostolus ẽt per Iudã euãgelizantem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit.

g *Quid enim?* Non prohibet mercenarios, sed permittit, quia & ipsi vtiles sunt ad aliqua.

Siue

(Main text, with interlinear glosses)

a Vincula ipsa, quod essent in Christo. idest, quod propter eum vinctus essem, non pro alio crimine. b Vbi maiores, conueniunt.

a vincula mea manifesta fierẽt in Christo in omni prætorio, [1] [2]

a Lucis. b Ita profuerunt euangelio quæ sustineo. c Non se. Consideratione uinculorum.

& in cæteris omnibus ut plures de fratribus in domino cõ

Quam ante. a Contra impugnantes. Q. Meo exemplo auderent confidenter prædicare, ita dicentes. Si uinctus loquitur, cur non potius nos?

b fidentes, in vinculis meis abundantius auderent sine timo-

a Diuersi à prioribus quia mali. b Prædicant. Quia inuident gloriæ mei Apostolatus, & contendunt habere.

c re verbum Dei loqui. † Quidam quidem, & propter inui- [3]

a Ab iis diuersi, boni. b Pro dilectione Dei, & proximi, exemplo meæ bonæ uoluntatis. Vt alios saluent.

d diam, & cõtentionem, quidam autem, & propter bonam [4]

a Non diuersi. b Priuata ad Apostolum, ut uicem eius uincti supplerent.

voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, [5]

a Idest, pro defensione sum positus in uinculis, uel positus, idest, firmus, & stabilis sum in defensione.

scientes hoc quoniam in defensionẽ euãgelij positus sum, [6] [7]

a Ab his diuersi, quia mali.

e Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nõ [8]

a Augumentare.

f † syncere, existimantes pressuram se † suscitare vinculis [9]

a Dum etiam mali ad profectum. Quid enim refert qua intentione? b Terrenæ acquisitionis. c Vt mali. [10]

g meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, [11]

(Margins)

12.5. q. 4. cap. quam magni.

purè

E taddere Doctorum species quatuor

Aug. tract. 46 in Io.

in psal. 118

D F

NICOLAVS DE LYRA.

quentium, qui per incarcerationem meam credebant extinguere euangelium, nam in carcere prædicabat, & miracula faciebat, ex quibus plures de incarceratis, & custodibus conuertebantur. & hæc omnia ad diuersas partes orbis deferebãtur, eo quod Romani toti mundo dominabantur ideo subditur.

1 *Vincula mea.* i. manifestum fieret, quod vincula constãter sustinebam propter Christum.

2 *In omni prætorio.* Aliquando.n. in prætorio erant iudices minores, & aliquando maiores, & aliquando cum eis præsidebat imperator & in omnibus istis differentijs fuit Apostolus in prætorio adductus, & ita constanter se habuit, quod plures Christi discipulos animauit ad prædicandum publice Christum, qui prius hoc facere non audebant, ideo subditur. *Vt plures ex fratribus, &c.*

3 *Quidam quidem, &c.* Hæc est pars incidentalis, quia prædixerat immediate aliquos audaciam prædicandi assumpsisse ex uinculis suis, ideo incidentaliter ponit distinctionem prędicantium. Nam aliqui faciebant hoc intentione bona, alii vero mala. Et diuiditur in duas. Nam primo ponit hanc diuersitatem, secundo circa hoc suam charitatem, ibi. *Quid enim?* Circa primum dicit. *Quidam quidem, &c.* i. inuidia, & contentione moti contra me eo quod prædicatio mea de prætorio apparuit magis virtuosa, & ex hoc facta est magis famosa, quam ipsorum, propter quod me incarcerato fortius prædicant, vt sapientiores, & famosiores appareant.

4 *Quidam autem, &c.* non intendentes ex sua prædicatione cõsequi propriam gloriam, sed honorem Dei, & salutem proximi.

5 *Quidam ex charitate.* non solum ad proximum generaliter, sed etiam ad me specialiter.

6 *Scientes, &c.* i. pro defensione euangelij.

7 *Positus sum.* s. in carcere, & ideo prædicando supplent vicem meam, qui non possum ad hoc faciendum discurrere, & releuant famam meam, quam aliqui nituntur deprimere, vt dictum est.

8 *Quidam autem ex contentione.* iste modus male annunciandi Christum differt a primo. Nam illi quærebant deprimere famã Pauli, & suam eleuare. isti uero quærebant pœnam sui carceris aggrauare, ideo subditur.

9 *Existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.* di. se esse Pauli discipulos falso tamen, vt per hoc Apostoli pœna aggrauaretur, sicut Torquatus dicebat se esse discipulum sancti Tyburtii, ut a iudice grauius puniretur, propter quod isti non videntur fuisse Christiani, nisi simulatoriẽ. Et huic consonat quod dicitur.

10 *Christum annunciant non syncere.* sed simulatorie. Et sic patet, quod Apostolus ponit quatuor modos annunciantium Christum. Quorum primus, & quartus sunt mali quantum ex intentione denuntiantium, non tamen ex re denuntiata. Tertius, & secundus boni sunt vtroque modo.

11 *Quid enim.* Hic consequenter Apostolus declarat suam charitatem, & primo quantum ad dictas prædicationes. secundo quantum ad Philippenses, ibi, *Coarctor.* Circa primum apparet charitas Apostoli, eo quod omnem modum denuntiandi Christum ipse acceptauit, quamuis aliqui sint ad grauamen suum, quod contemnit propter honorem diuinum. Et hoc est quod dicit. *Quid enim? dum omni modo siue per occasionem.* Quasi diceret, de diminutione famæ meæ, & aggrauatione corporalis pœnæ non curo, dum tamen nomen Christi prædicetur, Immo de istis.

Gaudeo

Digitized by Google

a Si per veri. Aug. Veritatem quidam annunciabant, & si nō per veritatē, i. non vero animo. Ex occasione enim euangelizabant, quærentes ab hominibus cōmoda sua, terrenis enim cupiditatibus consulentes regnū cælorum annunciabant, habentes in lingua veritatē, sed nō in pectore castitatē. Qui sunt vtiles eis quos instruit dominus. Vnde ait, *Quæ dicunt facite, opera autem eorum nolite facere*. Quisquis enim a Deo præter Deum, aliquid quærit, non caste Deum quærit. Tres inuenimus personas, si domini verba in euangelio diligenter inuestigamus, pastoris, mercenarij, furis. Pastor veritatem annūciat, propter veritatē. Mercenarius, occasione rei temporalis. Fur, & latro veritatē negat, & tollit. Diligendus est ergo pastor, tolerandus mercenarius, cauendus est latro.

Augu. tract. 46. in Io. & in Psal. 115

Mat. 23. Mat. 25. 2.

Aug Serm. 49. de verbis Dom.

† libertate

† 7. q. i. c. si. De pœ. dist. 1. c. qui vult. in fi.

B b *Sed, & gau.* Ideo gaudeo de malis meis, vel de profectu euang. quia unde mihi salus.

c *Qui in nullo confundar.* ✠ Hieron. Neque in vita, neque in morte, neque in cōtumelijs, neque in opprobrijs: deniq; in nullo Apostolus confundebatur. Nos in omnibus erubescimus, & in quo vituperamur, vltra non facimus, quamuis secundum Deum cœperimus: Vnde ostendimus nos laudibus, non Christo seruire. Apostolus non confundebatur in catenis, nos confundimur in opprobrijs.

† 1. re. 14. c. † q. 1. c. fin. De renun. c. nisi. §. pro. io.

✠ Chrysostomus. Idest, nullam mihi ignominiam, sed magnum lucrū afferet mors. perinde ac si diceret: immortalis quidē minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis essem. Non enim par laus est, si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis. Qu amobrem etsi moriendum nunc mihi esset: nullū hinc subirē dedecus, verūtamen nō moriar.

✠ Anselmus. Idest, in nulla re erubesco, quoniam nec in conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescā. nec de his quæ pro Christo foris patior, verecūdari possum. Et ideo certus sum, quia consequar quod spero. Si enim videret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset desperare de salute. Sed quia videt se constantem per omnia, & hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod maius est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta.

Haimo. Quia, & spes magna, & res vera & honesta.

d *Et nunc.* ✠ Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei nocere

a Vt boni. — Vero animo. b Veritas Christi. non falsitas vnde, Quæ dicunt facite. c Quod per occasionem, non solum per veritatem. d Nunc

a siuē per veritatem Christus annuncietur. Et in hoc gaudeo, [1]

a Vel non solum alijs profectus, sed & mihi gaudium. b Post. c Pati pro Christo. Vel euangelij ex mea prædicatione profectus. In futuro.

b sed & gaudebo. Scio enim, quia hoc mihi proueniet ad sa- [2] [3]

a Quod illi ad mortem parant. Non solum meo merito. b Per spiritum, qui subtus me quasi ruiturum sicut columna fulcit.

lutem per vestram orationē, & subministrationem spiritus [4]

a Quæ erit tanta quantam expecto in futuro, & in præsenti spero. b Hic spero.

c Iesu Christi secundum expectationem & spem meā, quia in [5] [6]

a Statu. Prosperis vel aduersis, vt aliquo modo cedam a prædicatione. b A tempore conuersionis. c Dum in vinculis laboro

d nullo confundar, sed in omni † fiducia sicut semper & nunc [7] [8]

a Apud gentes. b Fama & gloria Christi. c Etiam quod fragilius est. d Si uixero docendo.

magnificabit Christus in corpore meo, siue p vitam, siue [9] [10]

a Exemplum relinquendo. b Per uitam, quia causa eius viuo, ut eum magnificem, non ob aliud. [11]

e per mortem: † Mihi autem viuere Christus est, & mori lu- [12] [13]

a Per mortem, quia Christus est præmium mortis, uel ipsum mori est lucrum, quia per mortem ab his miserijs liberetus ad beatitudinem transeam, uel quia per mortem multos lucratur Deo. b Bene operari. c Quod mihi uidetur. a i tam dignus de opere meo. f magnificare Christum [14]

f crum. Quod si viuere in carne, † hic mihi fructus operis est. [15] [16]

a Ecce. Nedum appetam. b i. non solum ignoro, sed & coarctor. Ideo ignoro, quia vel quid eligam ignoro Coarctor enim e duobus, &c. c Ex desiderio dissoluendi, & necessitate uiuendi:

g h & quid eligam ignoro. † Coarctor autem ē duobus deside- [17] [18]

a Ab his miserijs. b Quia uinctus. Præsentialiter. c Quantum ad me

i rium habēs dissolui, & esse cum Christo, multo magis me- [19] [20]

D nocere non valeant. Si enim occiderint, martyrio coronabitur. Si seruauerint, ad Christum annunciandum, plurimū facient fructum.

✠ Chrysostomus. Nam, & moriendo, inquit, non moriar, vitā habens in me ipso. Tunc me sustulissent: si per metū potuissent ex anima mea fidem detur bare. Quandiu vero, mecum Christus fuerit, etiam si mors ingruerit, viuam.

e *Mihi autem viuere Christus est, &c.* Q. Merito Christū magnifico siue vita, siue morte, quia Christus mihi viuere, idest, mihi vita hic per fidem & spem, & in futuro per speciem, pro hac vita mortale corpus tradit, vt ipsum immortale in æternum recipiat.

f *Quod si viuere, &c.* Christus est mihi viuere, vt cum magnificem. Quod si est, tūc E nescio quid eligam, mori, an viuere. Q. nisi hic fructus esset, nō dubium quin mori eligerē, vt Christum haberem præmium: & ideo ne dubitetis mori.

† ea res

g *Quid eligam ignoro.* ✠ Anselmus. Quia nisi hic fructificare adhuc quotidie possem, hauddubium quin mori eligerē, cum Christū haberem lucrum. Sed quia me video multis assidue prodesse, charitas eorum adhuc me retinet in carne.

h *Coarctor autē ē duobus, &c.* Augustinus. de doctrina Christi. Nō ita distinguendum est, vt dicatur: Coarctor, & postea sequatur: e duobus desideriū habens scilicet dissoluendi, & in carne manēdi: quod ex ipso textu sermonis dijudicatur, quoniā sequitur dissolui & esse cum Christo multo melius est. Apparet enim eum eius quod optimum est dicere se habere cōcupiscentiam, vt cum ex duobus compellatur, alterius tamtū habeat concupiscētiam, alterius necessitatē propter fratres. Sic ergo distinguēdū est: Coarctor vel compellor e duobus. Deinde sequitur, ego dico desiderium vel concupiscentiā dissoluendi habens ab his miserijs, quibus quasi cōpendibus vinctus sum, & cum Christo esse præsentialiter. Et quasi quæreretur, quare huius rei potius habeat concupiscentiā? subdit, quia multo magis melius est quātum ad me. Et quasi iterū diceretur: Cur ergo ē duobus compelleris? subdit, quia est manēdi necessitas, dicēs. Permanere autem in carne necessarium est propter vos, non propter me. Q. Illud melius est mihi, hoc est necessarium vobis, ideo illud cupio, illud non recuso.

lib. 3. c. 2.

i *Desiderium habens dis.* ✠ Hieronymus Illud melius mihi, illud

C F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Gaudeo. *in præsenti, & in agis.*
2 Gaudebo. *in futuro. Et subdit causam dicens.*
3 Scio enim quia hoc prouenit ad salu. *idest, ad augmentum meriti.*
4 Per vestram orationem. *idest, quia ipse Christus dabit mihi vires & constantiam sustinendi per orationes vestras ad Deum pro me fusas, & fundendas.*
5 Secundū ex. *Beatitudinis obtinendæ. cuius signum subdit, dicens.*
6 Quia in nullo *Ex persecutione aduersantium.*
7 Sed in omni. *i. firma constantia.*
8 Sicut sem per, &c. *supple fui de præterito a tempore conuersionis meæ.*
9 Et nunc. *s. de præsenti & futuro.*
10 Magnificabitur Christ. *i. honorabitur.*
11 In corpore meo. *Quia si viuam, prædicabo nomen eius magnifice. si moriar, hoc erit p ei' fide, & sic moriar in ei' gloriosa cōfessione*
12 Mihi autem vi. Christus est. *Me viuificans per suam gratiam.* 13 Et mo. *Pro eo.*
14 Lucrum. *scilicet vt sim ei perfecte coniunctus per gloriam, & quia vtrunque bonum est, nam sic viuere est augmentare meritum, ideo dicit.*
15 Quod si vi. in. *s. mortali & passibili.*
16 Hic mi. fru. operis. *i. augmentatio meriti: & supple, statim mori est absque dilatione præmium consequi. ideo subdit:* Et quid eligam ignoro, &c.
17 Coarctor, *Hic consequēter ostendit caritatem suam de Philippēses. & primo hoc ostendit, secundo eos ad martyrij tolerantiam inducit, ibi.* Tantum digne. *Primum autem ostendit per hoc quod præeligit bonum Philippensium accelerationi suæ gloriæ, dicēs.* Coarctor enim. *i. moueor ad petendum, quæ non possunt simul haberi.*
18 Desi. ha. dis. *Per mortem corporalem*
19 Et esse cum Chr. *In gloria.*
20 Mul. ma. enim me. *Videtur pro me.*

Diuisio.

Digitized by Google

A hi, istud necessarium vobis. Et mortem illos non timere, sed diligere debere eos, demonstrat exemplo, & vt non contristentur, vt mansurum se in carne spiritu prophetico promittit.

† exploratum habens

In psal. 93.

✠ AVGVSTINVS. Tedium illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem, dissolui, & esse cũ Christo: multum enim optimum esse ducebat. At cum appropinquaret ipsa passio, quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? *Bonum*, † inquit, *certamen certaui, &c. de cætero, superest mihi corona iustitiæ, &c.*

B

† concertãtes

a *Permanere autem, &c.* Ecce quod non sibi melius, sed quod multis expedit eligit propter charitatem, quæ præ omnibus eligenda.

b *Et gaudium fidei, &c.* Vt de fide vestra gaudens, vel vt vos de fide gaudeatis in ea proficientes. Quod non est nisi vbi est munda conscientia.

C

a Illud melius: hoc necessarium.
b Non propter me.
Quia necessarium propter vos, vel scio non dubie, sed confidens in misericordia Dei.

a lius, permanere autem in carne necessarium est propter vos. 1

Non parum quidem sed diu 2

Et hoc † confidens, scio, quia manebo, & permanebo om- 3

a Maioribus & minoribus
b Vt crescatis per bona. 4

b nibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei, vt 5 6

a Vt gratias abundanter agatis Deo cum gaudio
b Qui bene fecit vobis.
c Vobis seruato. Liberato. 7

gratulatio vestra abundet in christo Iesu in me per meum 8

a Futurum
b Confirmandos. Veniam si tantummodo
c Disciplina dominica.
Quia secundum vestrum meritum dabitur mihi vita ad opus vestrum.

aduentum iterum ad vos. Tantum digne euangelio Chri- 9

a Ita digne, vt, &c.

sti conuersamini, vt siue cum venero, & videro vos, siue ab- 10 11

a Hoc scilicet.
b Sancto, cui non hæret contrarius spiritus, & sicut est vnus, ita vos vnanimes sine dissensione
c Voluntate.
Omnis enim pugna vnanimiter aggressa uictoriam parit.

sens audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vnanimes 12 13

a Et. Totis viribus.
b Adimplenda quę fides exigit.
c Post hoc. d Periculo. 14

† collaborantes fidei euangelij, et in nullo terreamini ab ad- 15 16

a Qui vos terrent per aspera. Aeternæ.

uersarijs, quæ est illis causa perditionis, vobis autem sa- 17 18

Aeternæ. Quasi præmium.
Quem diligitis. 19

c lutis. Et hoc à Deo. Quia vobis donatum est pro Christo, 20 21

a Vnde maior gloria. 22

d non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiami- 23

a Contra hostes.
b Dum apud vos præsens fui. c Dum absens.
Non horror nos ad id quod ipse horream 24 25

e ni, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc 26

audistis de me. 27 28

D

✠ ANSELMVS. Nõ a vobis ipsis habetis, vt salutem per passionem consequamini, sed a Deo gloriari de meritis incipietis.

c *Et hoc a Deo, &c.* Etiam quod patimini non a vobis est, sed a Deo, quia pro merito Christi qui patri obediuit, hæc inter alias gratias data est vobis.

✠ HIERONYM. Occasio fidei a Deo donata est: quia si nõ venisset Christus, & docuisset, non utique crederemus.

E

d *Non solum, &c. sed vt etiam, &c.* AVGVSTINVS. vtrunque ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides credentium, & tolerantia patientium, quia vtrunque dixit esse donatum.

lib. de prædestinatio. sãct. & lib. de gratia & lib. arb.

e *Quale, & vidistis, &c.* Quando nudus verberatus sum pro muliere phythonissa a qua spiritum malignum exclusi, quæ magnum quęstum præstabat dominis suis.

Act. 16. e.

✠ AN-

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Perma. au. &c. *i. diutius viuere.*
2 Neces. est pro vo. *Ad vestram confirmationem in fide & moribus per doctrinam. Et ligens hanc partem subdit.*
3 Et hoc confidens, &c. *scilicet bonum vestrum per me promouendum,*
4 Scio, quia mane. &c. *In vita præsenti ad vtilitatem vestram. ideo subditur.*
5 Et permanebo omnibus vobis ad profectum ve. *scilicet in fide, & moribus.*
6 Et gau. fi. *idest, fidelium.*
7 Vt gra. ve &c. *Quæ est gratulatio sancta.*
8 In me per, &c. *Quod Philippenses summe desiderabant, & Apostolus hoc intendebat facere habita opportunitate ex diuina ordinatione. Aliter enim non asserit se venturum, vt patet in parte sequenti*
9 Tan. id. *Hic consequenter ponitur monitio de tolerantia martyrij, ad quam tamen præexigitur conuersatio sancta. ideo dicit.* Tan. di. euan. Chri. conuer. *idest, intantum conuersamini digne secundum euangelij doctrinam.*
10 Et, siue cum venero. *Ad vos, si Deus voluerit.*
11 Siue absens. *Si aliud de me ordinauerit.*
12 Audiam. *Absens, vel videam præsens.*
13 Quia statis. *Firmiter.*
14 In vno spiritu. *idest, in spiritusancto, qui est vnus.*
15 Vnanimes. *in corde.*
16 Collaborantes. *In opere.*
17 Fidei euangelij. *idest, in his, quæ pertinent ad fidem euangelicam.* 18 Et in nullo terreamini ab aduers. *Vos persequentibus*
19 Quæ. *scilicet persecutio.*
20 Est illis causa perditionis. *gehennæ.*
21 Vobis autem salutis. *æternæ.*
22 Et hoc a Deo. *Qui dat gratiam & gloriam.*
23 Quia vobis donatum est pro Christo. *idest, pro honore Christi.* 24 Non solum vt in eum credatis. *Vt infirmi fideles.*
25 Sed vt etiam pro illo patiamini. *Constanter sicut fortes, quod prouenit ex speciali dono Dei.*
26 Idem certamen habentes. *Contra aduersarios fidei.*
27 Quale & vidistis in me. *Quando fui apud vos flagellatus pro curatione puellæ phythonissæ, vt habetur Act. 16.*
28 Et nunc audistis de me. *Quod sum incarceratus Romæ.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. II.

A a SI qua er. A prædictis infert. Q. Et quia pati est donũ Dei, & quia da.&c. vt supra dictũ est, ergo qui me fecistis iã gaudere de cõmunione vestra in euangelio Christi, implete gaudiũ meum, addita sustinentia & patiẽtia tribulationum.

* Chrysostomus. Hac orationis figura in mouendo affectu vtimur si quid postulandum sit, quod cæteris omnibus rebus præponamus. Nam nisi omnibus præponeremus, non eo vno impetrato omnium nobis exhaustam esse mercedem vellemus, nec per illud diceremus, quicquid nobis debebatur, esse præsentatũ. Hic de humilitate suadet.

Si qua con. in Chri. Si vultis habere consolationem in rebus Christi, idest, in remissione peccatorũ & in alijs donis. Vel si consolari me vultis, si quod solatium chari. est vobis, idest si vultis vt charitas ecclesiarum quę orãt & bona agunt pro fratribus, sit vobis solatium & confortatio in aduersitatibus vestris.

(Aug. sermo. de blasphe. in Spi. sanct. & libro 83. quæst.) B

CAP. II.

Quia pati est donum Dei, & quia ego patior, & quia iam vtile est, vt suprad. ctum est. a Exhortatio.

a SI qua ergo cõ[a]solatio in Christo est, si 1
(a Communionis. b Si vultis habere vnionem, quam spiritussanctus facit in omnibus fidelibus.)
b quod solatium cha[a]ritatis, si qua[b] † socie
(Per quam coniunguntur in vno nouo corpore. a Si pius affectus est in vobis de quo procedat miseratio. b Erga me.)
c tas spiritus, si qu[a]a viscera miser[b]ationis,
(a Gauisus sum de fide? Implete, vt constanter patiamini. b Ita. Tunc illa vere, si hoc fit: c Non diuersam in fide. Ad omnes.)
impl[a]ete gaudium meum, u[b]t ide[c]m † sapiatis, eandem charita- 2 3
(a Vnius voluntatis. b Mala cuiusque sint omnium. c Agentes. Vt alius alii contendat præponi. Vel, & si bona dicunt non contentiosis verbis.)
d tem habentes, vna[a]nimes, idipsu[b]m sentientes. Nihil pe[c]r con- 4 5
(a Propter famam seculi, quæ inanis. b Vt de vobis humilia sentiatis.)
e tentionem neque pe[a]r inanem gloriam, sed in humilita[b]te su- 6 7
(a Alios apud Deum digniores. b Alter alterum. c In cordibus iudicantes. d Hoc possunt qui non sua intendunt, sed quæ aliorum, vt Christus qui pro aliis tanta tulit. e Bona, vel onera.)
f pe[a]riores sibi inuice[b]m arbitra[c]ntes. No[d]n quæ sua[e] sunt singuli 8 9
(a Vt experimento cognoscatur esse in uobis.)
g considerantes, sed & ea quæ aliorum. † Hoc enim sentire[a] in 10
(Vt quæratis quæ aliorum sunt, non quæ vestra. a In plena essentia & æqualitate patris. b Non dico accepisset inde aliquid, cum sit eadem substantia cum patre.)
h vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma[a] Dei e[b]sset, 11
(a Quia vere erat æqualis per naturam. b Certissime sciuit. c Q. Aequalis erat Deo patri, sed quoniam in se erat in forma patris, manens utique quod erat.)
i k l no[a]n rapinã arbitr[b]atus est esse se ęqualẽ Deo. Se[c]d semetipsum 12 13

Si qua, &c. Alia litera. Ambro. Si vera est exhortatio spei in Christo apud vos, qua nos inuicem conso.&c. In quibus nõ videntur probati, si non sit quod subdit.

b *Si qua, &c.* Aug. Propter hanc societatẽ, illi in quos primitus venit spiritussanctus linguis omniũ Gẽtium sunt locuti.

* Anselmus. Societas spiritus, est illa coniunctio fidelium quam dat eis spiritussanctus, per quam omnes vnum fiunt.

Si qua so. spi. i. si in eo efficimur vnum, quod vere est.

c *Si qua visce. mi.* i. si effectum miserationis habetis erga me, Nõ dico ipsã miserationẽ. i. exhibitionẽ misericordię. Si ista inquã vultus vobis prodesse, implete gaudium meũ. i. estote humiles, *vnani.* quod eritis si hoc habueritis. i. idẽ s. sapere, &c. C

d *Nihil pro co.* Nota contentiones fuisse inter eos. Amb. erãt aliq inter eos dissentiẽtes, inquieti, & inanis gloriæ causa contendentes, pacem ecclesiæ rumpentes.

e *Supe.* Aug. Vere hoc existimandũ, quia potest esse in alio aliquid occultum, quo superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. D (lib. 83. quæst.)

f *Non quæ sua sunt.* Hic docet, quomodo vitent cõtentionẽ & inanem gloriam, & quomodo arbitrẽtur alios superiores. s. si considerauerint nõ sua bona, sed aliorum,

g *Hoc enim sen, &c.* Non quærat suũ commodum, sed aliorum sicut Christus. Ad patientiam & humilitatem vos inuito. Hoc enim debetis in vobis sentire quod in Christo fuit. Sicut Christus non quæsiuit sua, sed nostra, ita nos inuicem onera nostra portemus.

(† communio) († sentiatis. id est, sitis cõcordes.)

h *Qui cum in forma.* Aug. Præmittit alta de Christo, vt hi in quibus est locus abiectionis, non dedignentur humiliari. (Tract. 18. in Ioan.) E

i *Arbitratus.* Sciuit se esse ęqualem Deo.

* Augustinus. Quid est nõ rapinam arbitratus est, se æqualẽ Deo? non vsurpauit æqualitatem Dei, sed erat in illa, in qua natus erat, & nos ad æqualẽ Deũ quomodo perueniremus, semetipsum exinaniuit formã serui accipiens? Non ergo se exinaniuit amittens quod erat, sed accipiens quod non erat.

(† Is enim affectus sit in vobis, qui & in Christo.) (Tract. 17. in Ioan.)

* Ambrosius. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinã habebat æqualitatem cum patre, quã in natura sui tanquam Deus & dominus possidebat. Vñ addidit. *Formam serui accepit.* Cõtrarius vtique seruus ęquali. Aequalis ergo Dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione. (Lib. 2. de fide. cap. 4.)

k *Non ra.* faciens. i. nõ vsurpando quod suũ nõ esset vt diabolus & primus homo. Vel, nõ est arbitratus se ęqualẽ Deo esse secũdum humanitatem, quod esset rapinam facere, idest, non suum præsumere.

l *Sed semetipsum.* Ostensa altitudine, subdit de humilitate.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

SI qua ergo con. *Postq iã Apostolus reddidit beniuolos Philippenses, hic consequẽter reddit eos dociles, informando eos charitatiue & plene de moribus & fide & primo præmittit quandã præfationẽ, secũdo subdit suã informationẽ, ibi.* Vt idem. *Circa primũ sciendum, quod consolatio proprie videtur esse anxietatis terminatio, solatiũ vero consolationis diffusio. Societas autẽ solatij communicatio. Miseratio vero anxietatis supportatio, quia sicut in corporalibus duo simul iuncti leuius portant onus quã vnus solus, sic suo modo compatiens alteri supponit se cũ eo suo oneri, vt dicit. 2. Rhetoricæ. Et hoc quartum præcedit alia tria, vt patet de se. Apostolus autem erat in carcere, propter quod istis quatuor indigebat, & ista quatuor dicit se consequi, si veraciter obtemperent suæ monitioni, & ex hoc debent ad hoc moueri. Dicit igitur.*

1 Si qua ergo con. in Chri. *i. ordinata ad Christũ. q. d. Si me vultis consolari in anxietatibus & solatiũ præbere & societatem spiritus, quia societatem corporalem exhibere non poterat, & per viscera misericordiæ compati laboribus meis.*

2 Imple. &c. *per impletionẽ meæ monitionis vt patet ex sequẽtibus.*

3 Vt idem. *Hic cõsequẽter ponitur informatio Apostoli, & primo per seipsum. secundo per suum discipulum, ibi.* Spero quod. *Prima in tres, quia primo monet eos de fidei vnitate, secũdo, de vera humilitate, ibi.* Nihil per contentionẽ. *tertio de omnimoda sanctitate, ibi.* Itaque charissimi. *Circa primũ dicit.* Vt idem sapia. *i. impletio gaudij mei est, vt idẽ sapiatis de fide. Sapientia enim proprie cognitio est de diuinis, fides autem habet Deum pro obiecto sub ratione summi & veri boni, sed quia fides sine charitate est informis. ideo subditur.*

4 Ean. cha. *Charitas autẽ facit homines vnius volũtatis. iõ subdit.*

5 Vnani. *& per consequens adinuicem compati & congaudere. ideo subditur.* Idipsum sentien.

6 Nihil. *Hic consequenter monet Philippenses de vera humilitate, & primo facit propositũ, secũdo ad hoc inducit exemplũ, ibi.* Hoc. n. sentite. *Circa primũ dicit.* Nihil. *supple faciatis.* Per con. *sicut faciunt superbi, Pro. 13. a.* Inter superbos semper iurgia sunt.

7 Neque per inanem gloriam. *quæ meritum aufert, Mat. 7. a.* Receperunt enim mercedem suam.

8 Sed in humili. superiores sibi inui. arbitrantes. *Vere enim humiles semetipsos iudicant alijs inferiores. Et subditur causa.*

9 Non quæ sua sunt, &c. *quia vere humiles non cõsiderãt proprias excellẽtias quæ possunt esse occasio propriæ elationis, sed excellẽtias aliorũ, q sũt occasio humiliationis propriæ & honorationis alienæ.*

10 Hoc enim sen. &c. *Hic cõsequẽter inducit ad hoc exemplũ de humilitate Christi. quod est efficacissimũ, & primo ponit eius humiliationẽ. Secundo ostendit eius exaltationem, ibi.* Propter quod. *Circa primũ dicit.* Hoc enim sen. in vo. &c. *i. humilitatem Christi habete interius in corde, & non solum exterius, sicut hypocritæ.* (Diuisio.)

11 Qui cum, &c. *vnus in essentia cum Deo patre ab æterno, quia forma deitatis nullo modo est multiplicabilis.*

12 Nõ ra. ar. est esse, &c. *s. in potestate. Nã in Deo nõ est quãtitas molis, sed virtutis. Dixit enim Ioan. 5. ca.* Quęcunque pater facit, hæc similiter & filius facit. *& hoc dicendo non fuit rapina, quia non vsurpauit sibi honorem alienum, sed proprium. Et per hoc eliditur error Arrij dicentis Christum esse creaturam.*

13 Sed semetipsum exinan. *i. maxime humiliauit, cũ esset tãtus.*

Ean.

Digitized by Google

A * Aug. Semetipsum exinaniuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundũ, qui in hoc mũdo erat, quia mũdus per ipsum factus est, vt exemplũ videntibus Deũ, exemplũ deorsum mirantibus hominẽ, exemplũ simul ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendũ esset, in omnibus primatum tenens.

(Lib. 7. de trinit. cap. 3. Ioan. 1. † figura. lib. de Trin.)

a Humiliauit. Quasi enim dignitate se exuit, dum formam serui sibi vniuit forma Dei. Et ne putares formam serui in hoc immortalem fieri, addidit In similitu. ho. factus. id est, passibilis & mortalis.

a exinaniuit, b formam serui accipiens, c in similitudinem hominum d factus & † e habitu inuentus vt homo. f Humiliauit g semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, h mortem autem crucis. i Propter quod Deus exaltauit il- [1–7]

Etiam. Tam altum. Patri. Non solum sustinendo conuitia & opprobria.

a Non quamlibet. b Sed. c Quia ignominiosior. d Quia tam humiliter passus est Christus. Propter obedientiam vsque ad mortem crucis. e Dando impassibilitatem & immortalitatem.

* Tertul. Exinaniuit se dum ad iniurias contumeliasque descendit dum audit nefanda, experitur indigna. Cuius tamen humilitatis adest statim egregius fructus.

(Tract. 78. in Ioan.)

a *Exinaniuit.* Aug. Quomodo? Non substantiam euacuans, non formam Dei mutans.

b *Formam ser.* Non formã Dei amittens, forma serui accessit, non forma Dei abscessit. *Exinaniuit.* Exinanire est ab inuisibilitatis suæ magnitudine se visibilem demonstrare.

* Hier. Interdum similitudo recipit veritatem. Nam genuit Adam filium secundũ imaginem & similitudinem suam, & vocauit nomen eius Seth. In similitudine humana, seruiendo cum omnium dominus esset.

* Anselmus. Idest, passibilis & mortalis, vt cęteri homines.

✻ Chrysost. Multa ille quidem nostra habuit, multa vero nõ habuit, huiusmodi sunt, nõ esse natum ex commistione corporum, peccatum non admisisse. Hęc ipsius erant propria, nullique hominum communia.

B c *In simili. ho. fa.* Aug. Videamus ergo Christum Iesũ Deũ, & hominẽ & factorem rerũ & factum in rebus, & creatorẽ hominis & creatũ hominẽ. Deus Christus ęqualis est patri, tantus est quantus ille, talis est qualis ille, hoc est qđ ille. Nõ hic est qui ille, quia ille pater, hic filius Sed hoc est qđ ille, qa ille, est Deus & ille, ille omnipotens & ille, ille immutabilis & ille, iõ nõ rapina erat, æqualis Deo, quia natura erat, sicut est natus, ita & semper natus, & sicut semper natus, ita semper ęqualis.

(Gen. 4. Aug. lib. 5. de Trinit cap. 3. Serm. 31. de verbis Apost. Ser. 155. de temp Tracta. 7. in Ioan. lib. de fi. ad Pet. c. 2. & lib. 83. questio. q. 73. Christus ęqualis patri.)

Idem. Non itaque inęqualẽ genuit, vel ęqualitatem iã nato addidit, sed gignendo eã dedit, quia æqualẽ, nõ imparem genuit. Nõ igit̃ immerito scriptura vtrunq; dicit. s. & æquale patri filium, & patrẽ maiorem filio. Illud propter formam Dei, hoc propter formã serui, propter quam non tãtum patre, sed etiam seipso & spiritusancto minor factus est, & etiã *minoratus est paulo minus ab angelis*, ergo & homo factus est, & permanens Deus. Iõ valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri ęqualis est idẽ ipse Deus Christus, Christus enim Dei filius, & Deus est & homo. Deus ab ęterno, homo in seculo, Deus, quia Deus verbũ. Homo, quia in vnitate personę accessit verbo anima rationalis & caro. Cũ enim esset vnicus Dei filius, vt esset etiã plenus gratia, factus est hominis filius vnus Dei filius; idemq; filius hominis. Nõ duo filius Dei Deus & homo, sed vnus Dei filij Deus sine initio, homo accepto initio.

(Psal. 8. b.)

Idem. Sicut enim nõ augetur numerus personarũ cũ caro accedit animę, vt sit vnus homo, sic nec augetur numerus personarum cum homo accedit verbo, vt sit vnus Christus.

Idẽ Legitur itaq; Deus homo, vt intelligamus huius personę singularitatẽ non vt suspicemur in carne mutatã diuinitatẽ. Non enim illa susceptione alterũ eorum in alterum cõuersum & mutatũ est, nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, vt desisteret esse diuinitas. Nec creatura in diuinitatem mutata est, vt desisteret esse creatura.

(Aug. lib. 7. de Trinita. ca. 3 lib. deinde ad Pet. cap. 2. lib. 1. de peccata, merit. & remissione cap. 26. Tracta. 36. in Io.)

d *Factus.* secundum formam serui. Qui erat infectus secundum formam Dei, & etiam suo.

e *Habitu.* i. conuersatione.

f *Inuentus.* * Ansel. Idest, induta humanitate, nõ sibi, sed eis quibus in homine apparuit inuentus vt homo. i. habendo hominem inuentus vt homo est. Nõ enim poterat inueniri vt homo ab his qui cor immundũ habebant, & verbũ apud patrẽ videre non poterãt, nisi hoc suscipiendo qđ possent videre, & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Habitus eius est humanitas qua se velut indumento vestiuit.

D

✻ Idem. Itaque appellatione habitus, ostẽdit quomodo sit in similitudinem hominũ factus, quia non trãsfiguratione in hominẽ, sed habitu factus est, cũ indutus est hominẽ, quẽ sibi vniens quodãmodo atq; cõfirmans immortalitati & ęternitati sociaret.

Volẽti experiri, vt alius homo, quia comedit, bibit, sedit, &c. *Habi.* Habitus est hominis susceptio, quasi vestis, quę non mutat quod vestit.

Habitus in ea re dicitur quę vt habeatur accedit. Verũtamen hoc interest, quia quędã eorũ quę accedunt vt habitũ faciãt, nõ mutantur, sed mutant, vt sapientia quę de stulto sapientẽ facit, in se integra manens & inconcussa. Quædã vero vt mutent & mutẽtur, vt cibus qui amittit speciẽ suã cũ in corpus vertit̃, & exilitatẽ in robur commutat. Tertiũ vero genus nec mutat, nec mutat̃, sicut anulus positus in digito, qđ genus rarissime reperit̃. Quartũ genus, cũ ea quę accedũt mutãtur non a sua natura sed quodammodo formãtur, & aliã speciẽ ac formam accipiunt, vt est vestis quæ deiecta & deposita non habet eã formã quam sumit induta. Induta enim membris accipit formam quam nõ habet exuta, quod genus congruit huic operationi. Et secundum hoc.

(Aug. lib. 83. quæst. q. 73. Habitus quatuor genera.)

Exinaniuit. Aug. Deus filius semetipsum nõ formã suam mutans, sed formam serui accipiens neque conuersus aut transmutatus in homine amissa incommutabili stabilitate.

(Lib. contra epi. Manichę, c. 36. libro de fide ad Pet. cap. 2.)

In similitudi, ho. fa. est. Ipse susceptor verũ hominẽ suscipiendo. hęc similitudo verũ hominẽ exprimit. *Et habitu inuẽtus.* i. habendo hominẽ inuentus est vt homo eis qbus in homine apparuit. Qđ dicit, vt homo, tale est quale illud. *Quasi vnigenitus a patre.* Veritatem. n. exprimit. Nõne ergo habitus satis significauit qualiter dixerat, in similitudinẽ hominũ factus? qa nõ trãsfiguratione in hominẽ, sed habitu factus est, cum indutus est hominẽ quẽ sibi vniens quodammodo & conformans immortalitati æternitatique sociaret.

(Ioan. 1. b.)

g *Humiliauit.* ✻ Chryso. Sponte filius patri obediuit, non quasi in seruilẽ cõditionem decidisset, sed hoc ipso maxime seruans suspiciẽdam illam germani filij dignitatẽ, magnũ, inquam, patri honorẽ exhibendo. Honorauit patrem, nõ vt ipsũ propterea tu honore spoliares, sed vt magis suspiceres, ac venerareris, vt vel hinc germanum filium agnosceres, ac suspiceres, quod omnium maxime patrem honorauit.

* Hier. Vt nobis perfectę obedientiæ monstraret exẽplum.

Ecce habemus in Christo humilitatẽ, exinde superbię medicamentũ. Quid ergo intumescis homo? Opellis morticina quid tenderis? O sanies fęda qd inflaris? Princeps tuus humilis, & tu superbis. Caput est humile, & membrũ superbit.

(Aug ser. de S Laurẽtio. Ser. 12. de verb. Apost.)

h *Propter quod.* Ostẽsa humilitate Christi quę maxime in passione apparuit. Nunc de claritate eius, & quod & quantum humilitas mercatur.

i *Deus exalta.* ✻ Ansel Deus illũ secundũ humanam naturã exaltauit, in quo et diuina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia cæpit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita.

* Augu. Vt ergo mediator Dei et hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaret̃, pinde humiliatus in passione. Nõ. n. a mortuis resurrexisset si mortuus nõ fuisset: humilitas claritatis est meritũ. Claritas humilitatis est premiũ.

(Tract. 105. in Ioan.)

C Inuen- F ☞ Idem.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *& talis. Verumtamen quia deitas inde non fuit passa aliquod detrimentum. ideo subditur.*

1 Formam ser. acci. *idest, humanam naturam in vnitate suppositi in qua apparuit humilis.*

2 In similitudi. hominum fa. *quantum ad naturam passibilem, non tamen quantum ad culpam.*

3 Et habitu in. *quia inter homines duxit vitam communem, Luc. 7. c.* Venit filius hominis manducans & bibens, &c.

4 Humilia. sem. *Ad dandum nobis exemplum, Ioa. 13. b.* Exemplum dedi vobis, &c.

5 Factus obe. *Deo patri non solum vsque ad conuitia & verbera, sed etiam.*

6 Vsque ad. *Et non quacunque, sed vsque ad mortem crucis contemptibilissimam & acerbissimam.*

7 Propter quod. *Hic consequenter ostendit exaltationem Christi quã meruit per dictam humiliationem dicens.* Propter quod, &c. *in sua resurrectione & ascensione. Gloriã enim sui corporis & exaltationem eius ad cælos meruit per suam passionem, non autem gloriam animæ, quam habuit ab instanti conceptionis suæ.*

Et

Digitized by Google

A

lib. contra Maximi.

✠ Idem. In qua forma crucifixus est, ipsa exaltata est. Secundũ humanitatem exaltauit, quę gloriosior facta est in resurrectione. In quo & diuina natura põt dici exaltata secundũ ostẽsionem, quia cępit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dr̃ exinanita, q̃a nõ apparuit quod erat.

Amb. Post crucem manifestatur q̃d à patre cum generatur acceperit. Non enim tunc accepit cum à creatura cœpit sciri illius diuinitas, illi⁹ maiestas. Homini non est datum nomẽ Dei quod est supra omne nomẽ non sola appellatione sed & natura, sed ei qui æqualis, qui se exinaniuit, cuius omnia à patre sunt.

a *Et do. il.* * Haymo. Quod nomen dedit illi? Vt filius Dei vocaretur & esset, qui filius hominis erat, secundum quod in die baptismatis innotuit paterna vox, inquiẽs: hic est filius meus dilectus, Similiter in monte.

B

a Esse Deum per naturam quando plenus ab eo Deus nascitur.
b Christo. c Honorificentiam, quod vocatur Deus.

a lum, e[a]t dona[b]uit illi no[c]men quod est super omne nomen, † vt 1

b a Imperio eius subiici fateamur angeli homines dæmones. 2

in nomine Iesu omne genu flecta[a]tur cælestium, terrestrium,

Tandem in fine. a Bonorum & malorum. b Sponte vel inuito.

& infernorũ. Et omnis lingu[a]a co[b]nfiteatur, quia dominus Ie

c a Aequalis patri quod hic quidam negant. 3
b Quia Christus per humilitatem exaltatus. c Vel fratres. In fide & dilectione. 4

sus Christus e[a]st in gloria Dei patris, Ita[b]quę cha[c]rissimi mei, si-

a Domino & mihi. Ita & nunc. Seruientes. Quia tunc minus sublueno.

cut semper obe[a]distis, non vt in præsentia tantum, sed multo 5 6

a Cum iugeo & manifesto timere, non præsumptione. Animi. b Idest cum humilitate. Corporali.

magis nunc in absentia mea, cum metu[a] & tre[b]more vestram 7

d a Operibus mereamini. Et præparate. Idest vitam æternam.
b Ideo timendum, quia non vos. Sed Deus operatur. c Bonum. 8

salutem ope[a]ramini. De[b]us enim est qui opera[c]tur in vobis & 9

e a Quod volumus. b Non pro meritis vestris. c Non solum cum metu operemini, sed etiam. 10

f velle & perfice[a]re pro[b] bona voluntate. † Omnia[c] autem facite

a Vt non murmuretis de tribulatione vel dilatione. Non negligenter & indeuote. 11
b Vt non hæsitetis pa.i sed prompti sitis. 12
c Ita omnia, vt proximus non possit de vobis conqueri, & quantum ad vos sitis sim. non duplices. 13
Non enim potestis Deo ser. & mammonæ. Etiam quantum ad exteros sine reprehen. 14

sine mu[a]rmurationibus, & hæsita[b]tionibus, vt sitis sine[c] que- 15

D

tris & filij per cõem substantiam & virtutem. Caue qualiter intelligas virorum illustrium Ambrosij & Augustini verba præmissa, ne sibi contraire putentur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & est donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen super oẽ nomẽ Deo filio, non homini. i. Christo, secundum q̃ Deus, non secundum quod homo. Nec fuit aliud dare quam sibi ęqualem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non Deo, quia Christus non inquantum Deus, sed inquantum homo per gratiam accepit nomen Dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiam vnionis: vt non sit adoptiuus deus, sed verus cui flectitur omne genu.

Donatio duplex.

† Rom. 14 b
De imm... eccdecet lib. 5.

d *Cum me.* * Augus. Quando iubet vt operatur, liberum eorum conuenitur arbitrium. Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus.

libr. de Gratia & libero arbitrio.

Vel etiam nomen dedit illi quod est super omne nomen, vt Iesus vocaretur, idest, Saluator. Licet enim legamus homines in Genesi, & Angelos ĩ libro Beati Iob, filios Dei appellatos esse, tamẽ nullus illorum appellatus est saluator, neq; filius Dei proprie, sed abusiue, q̃a nemo illorum potuit genus humanũ saluare, nisi ille solus.

lib. de trin.

* Tertul. Accepit enim nomen quod est super omne nomen, quod vtique non aliud intelligimus esse quam nomen Dei. Nã cũ Dei sit solius esse super oĩa, cõsequens est, vt nomen illud sit super oĩa, quod est eius qui super oĩa est Dei.

Quo pater dedit filio nomẽ. Vide supra, & tract. 105. in Ioan. In psal. 109.

Hoc & ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat in euidenti positũ est, vt scirent dęmones & homines, quia & tunc dicitur res fieri quando innotescit.

Aug. Homini donauit nomen quod est sup omne nomẽ, non Deo, vt cum forma serui nominetur vnigenitus filius Dei, in qua mortuus, in qua ascendit & sedet ad dexteram patris, in eadem ipsa sic honorata, sic glorificata, & cælesti habitu immutata & filius est Dauid, & dominus est Dauid, qui est & dominus celestium & terrestrium & infernorum.

b *Vt in nomine.* Hic aperit cui datum sit nomen Dei, cui oĩs creatura flectit genu. i. Deo. Sed forte diceretur, & hõ adoptione Deus esset. Et sic Christus ex parte verus Deus, q̃ ex parte adoptiuus erit. Adoptiuo aũt Deo nõ flectit genu creaturá, sed vero. Constat autem Christum verum deum esse, cui flectitur genu, non adoptiuum.

c *Quia dominus Ie. Chri. est.* Quomodo potest fieri, vt homo sit in gloria dei patris? etiam si adoptiuus deus sit homo in gloria dei patris esse non potest.

C

Ambro. In li. de trini. ait: Habet vtique verbum deus gloriam. Sed illi⁹ verbi eadem patris gloria est, vt patris, & filij vna sit gloria. vnde ipse filius ait: *Non quæro gloriam meam.* i. a pr̃e diuisam. Nã hoc ei competit, qui natus est de deo, q̃a in gloria dei pr̃is esse, est nihil differre ab eo, vt vna gloria sit patris

Ioan. 8. f.

E

Nõ superbe, quia qui timet semper ne cadat, humilis est.

e *Deus enim.* ✠ Augu. Nec de ipsa pseuerantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari, q̃ eis nõ solum dat adiutorium quale primo homini dedit, sine quo non possunt perseuerare si velint, sed in eis etiam operatur, & velle, vt quoniam non perseuerabũt, nisi & possint, & velint, perseuerandi eis, & possibilitas, & voluntas diuinæ gratiæ largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideo possint, quia sic volunt, ideo sic velint, quia deus operatur, vt velint.

Aug. de nat. & gra. c. ... & li. ... de gratia Christi cap. 9. 10. & 25. libr. de correptione, & gra.

✠ Idem. Proprium quippe arbitrium, nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

Epistola ad Iulia.

✠ Bernar. Cauendum ergo, ne cum hæc inuisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostræ voluntati tribuam⁹, quæ infirma est, aut dei necessitati, quæ nulla est, sed soli gratiæ qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium cũ seminat cogitatum, sanat cum immutat affectum, roborat vt perducat ad actum, seruat ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, vt tantum illud in primo præueniat, in cęteris comitetur.

Bernardus lib. de Gratia, & libero arbit.

Nos ergo volum⁹, sed deus opatur in nobis, & velle, & operari. Hoc enim nobis, & credere, & dicere expedit, quia piũ est, & verum, vt sic humilis confessio, & totum deo detur. Per proprium enim arbitrium, nisi gratia dei ipsum adiuuet, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

Aug libr. 3. de grat. & libero arbitrio Eucharidi capit. 32. lib. 2. de ... perseue. c. 3.

f *Omnia autem.* Adiungit patientiam humilitati.

Omnia autem fa. sine murmu. ✠ Chryso. Diabolus vbi nos abducere minime potuerit, quin recte faciamus, alia quadã ratione molitur inanem reddere mercedem nostram. Nã vel vanæ gloriæ amorem, vel arrogantiam induxit, vel si nihil horum, murmurationem, vel saltem hęsitationem.

F

☞ * Hier.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et do. illi, &c. *s. quod Christus homo nominetur deus, licet. n. hoc sibi datum fuit ab instanti suæ incarnationis secundũ rem, quia incarnatio facta fuit in supposito diuino, non tamen secundum manifestationem, sed post resurrectionem eius, ascensionem, per missionem spiritussancti, & alia diuinæ virtutis opera, declarata fuit eius diuinitas, & tunc dicitur nomen deitatis sibi datum, eo modo loquendi quo res fieri dicitur quando innotescit.*

2 Vt in no. *idest, vt omnes exhibeant ei reuerentiam angeli, homines, & dæmones.* 3 Et omnis lingua. *Corporalis, & spiritualis.*

4 Confiteatur, quia dominus Iesus Christus. *Quia secundum deitatem est vna gloria dei patris, & filii.*

5 Itaque. *Hic consequenter Apostolus instruit Philippenses de omnimoda sanctitate, di.* Itaque charis. *Licet enim Paulus diligeret omnes fideles, tamen illos diligebat dilectione speciali.*

6 Sicut semper. *Mandatis, & consiliis euangelicis a tẽpore vestræ conuersionis.*

7 Non vt in. *i. melius operamini in absentia mea, quam fecistis in præsentia, attendentes, quod semper habetis deum præsentem, qui summe timendus, & reuerendus est. ideo subditur.* 8 Cũ met. *Cordis.*

9 Et tremore. *Corporis. Timor. n. in corde facit tremorẽ in corpe.*

10 Vestram salu. operam. *Per opera sanctæ vitæ. Et quia opus meritorium dependet a deo, ideo subdit.*

De. enim est, qui operatur in. *scilicet opus meritorium.*

11 Et perficere. *In opere.* 12 Pro bona volun. *s. sua, nõ pro nostra, nisi ex consequenti, inquantum sequimur instinctum voluntatis diuinæ. Consequenter ostendit modum faciendi bonum di.*

13 Omnia autem. *sine murmurationibus contra deum, & homines, sed magis dulciter, & deuote.* 14 Et hęsita. *nullo modo dubitantes de diuino subsidio vobis assistente.* 15 Vt sitis sine querela. *Actiue, & passiue. Ita patienter viuendo, quod non moueatis querelam de aliis, & sic innocenter, vt alii non conquerantur*

Digitized by Google

A * Hier. Ingratus est seruus, qui grauia domini sui queritur esse præcepta. Qui enim murmurat de præceptis, dubitat de præmijs. Hic etiam si operatur non est sine querela, vnde alibi ait. Neque murmuraueritis,

a *Filij Dei.* Haymo. Sicut enim Deus simplex est, ita filij eius puro & simplici corde debent incedere.

* Hier. Sicut Deus vos fecit. Considerate cuius filij sitis qui cum in omnibus sanctus ac purus sit, filios non potest habere degeneres.

b *Nationis prauæ & peruer. &c.* Id est, malorum, qui rectum ordinem deprauant & peruertunt. Qui dicuntur natio, quia nō sunt renati ex aqua & spiritusancto.

B c *Sicut lumina.* Bene sanctos luminaribus comparat. Sicut enim stellas cęli non extinguit nox, sic mentes fidelium adhærentes cælo sacræ scripturæ non obscurat mundana iniquitas. Et sicut illa quidquid agatur in terra, etiam si qui mentiantur de ipsis, suos tamē in cęlo cursus non obliquāt nec retardant; Ita sancti quorum conuersatio in cęlis est, propter mala mundi quę despiciunt vel falsa quæ cōfinguntur in ipsos, lucem verbi & vitæ exemplum nullo modo interpellant.

* Chrysost. Ad hoc demum admirabile est, neque etiam cū pugnaris, atq; impellaris, eo adduci. Nam & sydera in nocte fulgent, in tenebris emicant, tantūq; abest, vt vllam pulchritu-

C dinis suæ iacturam faciant, vt splendidiora etiam appareant: vbi enim lux aduenerit, non ęque apparent. Ita etiā tu, si inter peruersos homines, rectus maneris: lucebis magis, longeque admirabilius erit, sine reprehensione esse.

D d *Sed & si immolor super sacrific. &c.* * Haymo. Beatus Paulus qui Philippenses ab infidelitate liberauit, & in baptismate à peccatis purgando sanctificauit, ipse vtique obtulit eos, & sacrificiū eius ipsi fuerunt. Obsequium etiam appellat cultum & religionem vt alibi: Rationabile sit obsequium vestrum, & est sensus. Et si (inquit) interficior à Nerone, non sentio pœnas, neque pertimesco mortem, congaudens omnib⁹ vobis, propterea quia vos sacrificium obtuli Deo, & quia vos docui religionem.

E e *Neminem enim ha.* Augu. Hoc tempore multi cum Apostolo mercenarij, filij vero vel pastores nulli nisi Timotheus.

f *Omnes enim.* Hi sunt mercenarij, qui sunt tolerādi, quia eadem habent in ore, quæ & pastores, qui vtiq; sūt diligendi. Fures vero qui falsa prædicant, & latrones qui occidunt sunt cauendi.

* Aug. Quid est sua quęrentes? non Christum gratis diligētes, non Deum propter Deum quęrentes, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetētes. Hæc qn̄ amantur à præposito & pp hæc seruitur Deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se nō cōputet.

F Non

(Textus cum glossa interlineari)

¶Sicut. a ¶Estote. ¶Vt non sit in vobis, quod pateat reprehensioni. b ¶Et hoc, ideo quia estis.

a,b rela, & simplices filij dei, † sine reprehensione, in medio natio [1] [2]

a ¶Per opera. b ¶Per diuersas sectas. c ¶Q Ad hoc estis constituti, & ideo decet vos esse sine reprehensione. d ¶Doctrina, & vita. e ¶In cælo fixi.

c nis prauæ, & † peruersæ, † inter quos lucetis, sicut luminaria in [3] [4] [5]

a ¶Sic & vos sol mundi estis, quos illuminat lux vera. b ¶Quia estis vasa euangelij. c ¶Quod vtique erit. d ¶Nedum vestram, sed &. ¶Futurum. e ¶Quando videbitur Christus.

mundo, verbum vitæ continentes, † ad gloriam meam in die [6] [7]

a ¶Gloriam habeo. b ¶Non sine fructu. c ¶In facile conuersis. Alias vanum. d ¶In difficilius conuersis.

Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuū laboraui. [8] [9]

a ¶Et non solum tunc habeo gloriam: Sed etiam. ¶Non tantum cucurri, sed & si contingat me mori. b ¶Iam obtuli deo fidem, & opera vestra, si etiam. & ipse pro vobis offeror.

d ui. Sed et si † immolor super sacrificium, & † obsequium fidei [10] [11]

a ¶Intus mente. ¶Quia certa merces. b ¶Gratias ago. ¶Si pro me immolamini.

vestræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis. Idipsum au- [12]

a ¶Gratias agite. b ¶Non solum hoc literis moneo, sed &. [13]

tem, & vos gaudete, & congratulamini mihi. Spero autem in [14] [15]

a ¶Per misericordiam Iesu. b ¶Adeo necesse est, vt veniat, & adeo erga vos attentus. c ¶Sicut vos eritis bono animo cognitis his, quæ circa me sunt.

domino Iesu, Timotheum cito me mittere ad vos, vt & ego [16]

e bono animo sim cognitis, quæ circa vos sunt. Neminē enim [17] [18]

a ¶Nunc. b ¶Qui ita concordet meæ voluntati in hoc negotio.

habeo tam vnanimem, qui sincera affectione pro vobis solli- [19]

a ¶Alii. ¶Negligentes enim erant de disciplina, & conuersatione fratrum, non enim deuoto animo prædicabant, sed propter lucra. b ¶In vobis.

f citus sit. † Omnes enim, quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt [20] [21]

a ¶Hunc mittamus: Vos autem eum, quem experti sumus. b ¶In vita, & doctrina.

Iesu Christi. † Experimentum autē eius † cognoscite, quoniā [22] [23]

a ¶Obediens ei. b ¶Deo. c ¶In quo potui experiri. d ¶Et expertus sum.

sicut patri filius mecū seruiuit in euangelio. Hunc igitur spe [24] [25]

a ¶Quem exitum sint habitura.

ro me mittere ad vos, mox vt videro, † quæ circa me sunt. Cō- [26] [27]

¶Sed interim.

fido autem in domino, quoniā & ipse veniā ad vos cito. Ne- [28]

a ¶In fide. b ¶In prædicatione.

cessarium autē existimaui Epaphroditum fratrem, & coope- [29]

(Marginalia)

de electi. e. officii. — † tortuosæ. — Aug in psal. & in psal. 46. — † æmulor. — Prosper libr. sententiarum. — Infra 1. d. Anselmus ibidem. — † 1. Cor. 13. b. 45. dist. c. licet nonnunquam. 63. dist. c. post. 8. q. 1. ca. sit in ecclesia. De rerum ca. quādā. De cen. c. cum Apostolus. & c. procurationes. — † 1. q. 7. cap. Scio quærdam. — † vt gloriari possim. — † hostiam. — Aug. tract. 46. in Ioan. — † probationē. — † cognoscitis. — † mea negocia. — Augus. super Ioan. Tract. 46.

NICOLAVS DE LYRA.

tur de vobis. ideo subditur.

1 Et simplices. *id est, sine plica dolositatis.*

2 Filij Dei. *per adoptionem & imitationem.*

3 Et sine repræhensione. *id est, sic quod in vobis non appareat aliquid reprehensibile. Et subditur vna causa, cum dicitur.*

4 In medio na. pra. & peruer. *id est, infidelium quorum plures conuertebantur ad fidem Christi in primitiua ecclesia ex bona conuersatione fidelium inter eos existentium, ideo subditur.*

5 Inter quos lucetis sicut lumina in mundo. *vnde Genes. 15. per stellas cæli intelliguntur boni, & per puluerem terræ mali. sicut ibidem plenius fuit dictum.*

6 Verbum vitæ continentes. *id est, doctrinam euangelicam habentes in corde credendo, & in ore docendo, & in opere adimplendo.*

7 Ad gloriam meam in die Christi. *i. in die iudicii, in quo Christus veniet ad iudicandum; nam merita discipulorum cedunt ad augmentum gloriæ doctorum propter quod doctoribus debetur aureola.*

8 Quia non, &c. *ad terram vestram pro prædicatione fidei.*

9 Neque in va. &c. *quia secutus est in vobis bonus fructus.*

10 Sed etsi immo. *Deo per martyrium.*

11 Super sacrificium & obsequium fidei vestræ. *quia sibi scilicet Christo ante obtuli, vos conuertendo.*

12 Gaudeo & congratu. omni. vo. *quia non solum erit ad gloriam meam, sed etiam redundabit in vobis.*

13 Idipsum. *i. si tribulationes patiamini martyrij.*

14 Gaudete & congra. mi. *quia non solum hoc erit ad gloriam vestram, sed etiam ad augmentum gloriæ meæ.*

15 Spero autem. *Postquam Apostolus instruxit Philippenses per seipsum tantum scripto, hic consequenter promittit eis nuntium mittere qui doceat eos verbo. Et diuiditur in duas secundum duplicem nuncium, secunda, ibi:* Necessarium autem. *Primus autem nuncius qui exprimitur hic, fuit Timotheus, quia fuit Apostolo valde amicabilis, & ad docendum idoneus, de quo dicit:* Spero autem. *& patet.*

16 Vt & ego bono animo sim. *id est, in domino consolatus.*

17 Cognitis quæ circa vos sunt. *scilicet bono statu vestro per eius relationem mihi cognito.*

18 Neminem enim habeo tam vnanimem. *idest, vnius mentis mecum.*

19 Qui sincera, &c. *vt in bono confirmemini & crescatis.*

20 Omnes enim quærunt, &c. *i. multi prædicando quærunt tēporale lucrum. Et est hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale festum: cum tamen plures frequenter remaneant.*

21 Non quę sunt Iesu Christi. *i. honorem diuinum & salutem animarum, vt dictum est cap. præcedenti. Non sic autem Timotheus.*

22 Experimen. autem eius cogno. *id est, per experientiam facti poteritis videre: quod ita sit.*

23 Quoniam sicut patri, &c. *i. euangelium prædicauit, se mihi conformando, qui non quæsiui vestra, sed vos.*

24 Hunc igitur spe. me mit. ad vos. *tanquam idoneum.*

25 Mox vt. vi. &c. *id est, cum videro opportunitatem mittendi.*

26 Confido autem in do. &c. *Patet ex hoc, quod non asseruit supra 1. cap. iterum se venturum ad eos, sed quod hoc intendebat, supposita Dei voluntate.*

27 Necessarium. *hic exprimitur secundus nuncius cum dicitur.* Necessarium autem exi. *pro vestra salute.*

28 Epaphroditum fratrem. *religione Christianitatis.*

29 Et cooperatorem. *in prædicatione euangelicæ veritatis.*

Et

Digitized by Google

a In aduersis.

A ratorem & commilitonem meum, vestrum 1 autem apostolum, & ministrum † necessitatis 2 meæ mittere ad vos. Quoniam quidem om- 3 nes vos desiderabat, & mœstus erat, ppterea 4 quod audieratis illũ infirmatum. Nam & in- 5 firmatus est vsque ad mortem. Sed Deus mi- 6 sertus est eius. Non solum autem eius, verum etiam 7 & mei, ne tristitiam super tristitiã haberẽ † festinan- 8 9 10 11

a Doctorem: b Qui ministrauit necessaria. ¶Sunt & aliæ causæ. a Videre. b Non de se, sed de uobis pro eo dolentibus. ¶Verberatum in ministratione vide delectatis. a Cur mestus? quia audierant eum possent decipi. Respondet quia non solum fama, sed ipsa re infirmatum, & ita con firmaretur auditus eorum magis ac magis, & dolor auge retur nisi cito ad eos iret, & hoc est quod subdit. a Ex ægritudine, non verberatione. b Mortis periculum. a Sanando eum. a Alias nostri, quibus eum seruauit. b In hoc mei misertus. c De morte. d De infirmitate, quæ nocebat nobis. a Quam esset propositum.

† in necessitate mea

a Non solũ autem eius &c. * Sed. Quõ ergo contristandũ vetat, cũ ipse contristandũ se, si mortuus fuisset declarat? Aliter de morte Epaphroditi si puenisset cõtristandũ signauit, & aliter

† studiosius

12 tius ergo misi illum, vt vi- so illo iterum gaudeatis, & 13 ego † sine tristitia sim. Ex- cipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & huiusmodi † cum hono- 14 re habetote: quoniam pro- 15 pter opus Christi vsque ad 16 mortem accessit, † tradens animam suam, vt 17 impleret id quod ex vobis deerat, erga meum obsequium.

¶Ad vos. a Pro cuius absentia tristari vos nouí. a Quem habebam de vobis tristibus. a Vt per bona opera ostendatis vos gaudere de eo. ¶ spirituale. b Quod fit. a Illum quia est. a Quod Christus docuit & fecit, qui uenit ministrare & non ministrari. a Periculum mortis. b Ex deliberatione non coactus. c Vitam. a Rem dedistis, sed qui ferret de uobis defuit.

phibet se cõtristandũ. Nã hic pp solatiũ adiutorij eius quo vtebatur in Euangelio, si mortuus fuisset, cõtristandũ se dicit: nos aũt contristari prohibet, ne obitum quasi extinctos & perditos lugeamus, despe rãtes de resurrectio ne. Aliud ẽ igitur solatiũ requirere quasi absẽtis: & aliud dolere tam non futuri. Hic cessat consolatio, illic excluditur.

† magis vacem dolore.

† In precio

† non habita ratione vitæ.

D

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et commili. meum. *tempore aduersitatis.*
2 Vestrum autem ap. *idest, doctorem,*
3 Et mini. ne. meæ. *quia mihi ministrauit necessaria in carcere.*
4 Mittere ad vos. *corroborandos, & plenius informandos.*
5 Quoniam qui. omnes vos desiderabat, *videre & cõsolari.*
6 Et mæstus erat. *de vestra tristitia.*
7 Propterea quod, &c. *& sic fuit in veritate.*
8 Vsque ad mor. *idest, periculum mortis,*
9 Sed Deus misertus est eius. *eum sanando.*
10 Verumetiam & mei ne tri. super tristitiam ha. *s. tristitiam de eius morte, super tristitiam de eius infirmitate.*
11 Festinantius ergo mi. illum. *scilicet ante Timotheum.*
12 Vt viso illo iterum gau. *q. d. Prius gauisi estis de sua sanitatis auditu, & iterum gaudebitis de visu.*
13 Exci. &c. *Gaudenter & honorifice.*
14 Quo. pro. &c. *i. vt faceret opus quod Christus fecit & docuit, qui venit ministrare, & non ministrari, Mat. 20*
15 Vsque ad mor. ac. *Se mortis periculis exponendo, & hoc voluntarie. ideo subditur.*
16 Tra. ani. suam. *i. vitam suam.*
17 Vt impleret id quod, &c. *quasi dicat munera dedisti pro sustentatione mea, sed de vobis non fuit qui deferret mihi & ministraret, & ipse hoc adimpleuit.*

B Festi-

E

ADDITIO I.

Ca. 2. vbi dicitur in postil. *Non rapinam arbitratus est.*

Hoc quod dr. *Non rapinam arbitratus est, se esse æqualẽ Deo,* põt intelligi de Christo ſm humanitatẽ, secũdũ quã pprie esset facere rapinam. i. non suũ vsurpare si arbitratus fuisset se esse æqualẽ Deo. Christus. n. secundũ qđ homo est mi nor Deo, Deo, ipso testante. *Pater maior me est,* & ẽt minor angelo, secundũ humanæ naturæ passibilitatẽ, de quo Psal. 8. b. *Minora. eum paulo minus ab an.* & secũdũ hanc expositionẽ comẽdatur humilitas Christi per comparationem ad superbiam angeli mali, qui licet non esset in forma Dei scilicet assumptus a Deo in vnitate personæ, voluit tamen esse æqualem Deo, de quo Isa. 14. d. *Assimilabor altissimo.*

CAP. III.

a DE cæt. Q. Huc usque instruxi vos quomodo debeatis stare in bello persecutorum contra tribulationes, de cætero pseudo apostolos, ne legalia ab eis recipiatis moneo, sed fidem Christi solam sufficere credatis. De syncenitate fidei incipit.

† Quod super est

† tuum

b *Gaudete in domino.* ✠ Chrysost. Recte dixit domino nõ mundi modo, nam hoc non est gaudere, dominus inquit, quæ secundum Christum ipse gaudium habent.

* Ansel. Olim gauisi estis in seculo, sed de cætero viuendi spacio quod vobis superest, gaudete iã in domino, vt quãdiu a modo vixeritis, sit vobis omne gaudiũ in eo. Nõ gaudeatis in carnalibus & secularibus, vt pseudo apostoli suadent, sed in domino, vt sæpe dixi vobis.

c *Scribere.* Vt diutius maneat quam prolatio.

C

CAP. III.

Deinceps. Scilicet, contra pseudo. a Gaudium omnis boni habeatis in domino, non in carnalibus obseruantiis.

D † E cætero fratres mei gaudẽtẽ in dño. 1 Eadẽ vobis scribere † mihi quidẽ nõ pi- 2 grũ, vobis autẽ necessariũ. † Videte ca- 3 4 5 6

a Quæ præsens dixi, ut in domino gauderetis. Absenti. a Contra instantes pseudo. b Vt in domino gaudeatis, cognoscite illos esse canes. c Contra ueritatem latrantes.

d *Canes.* ✠ Oecumenius. Erant qui nõ facile cognosci poterant, ideo dixit *Videte* idest, cauete, & vosmetipsos seruate. Erãt enim nonnulli ex Iudæis credentes, qui vna cum fide Iudaismũ etiam commiscebant, & prædicationẽ corrumpebant, quos canes appellat, canes vero dicebantur interdum ethnici, eo quod Deum ignorarent.

† me quidem haud piget

† Canete

✠ Aug. Canes appellauit non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatẽ latrantes. Hæc est enim canũ natura, vt cũ quibus habent consuetudinẽ, siue illi boni siue mali sint, non ad eos latrent, in solitorum autem personis visis etiam innocentibus irritentur.

li de gratia no ui Testament

Magis cõsuetudinẽ sequuntur quã rationem. Ita pseudo consuetudines legis tenent, contra veritatem irrationabiliter latrant & mordent.

F

Canes. Malos

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

DE cætero fra. mei. *Hæc est tertia pars principalis, in qua apostolus reddit Philippenses cautos cõtra deceptionẽ pseudo apostolorũ. Et diuiditur in duas partes. Primo circa hoc Philippenses hortatur, secundo eos cõsolatur cap. seq. Prima in duas, quia primo præmittit breuem præfationem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi.* Videte. *Circa primum dicit.*

Diuisio.

1 De cæ. *Christiana religione.*
2 Gau. *De vestra conuersione ad Deum.*
3 Ea. vo. scri. *Quæ. s. scripsi aliis ecclesiis de cessatione legalium ad cauendum doctrinam pseudo Apostolorum qui docent contrarium. De hoc enim scripserat aliis ecclesiis vt patet in præcedentibus epistolis.*
4 Mihi quidem non pigrum. *est supple, quia sollicitus sum de vestra salute.*
5 Vo. au. nes. *Vt caueatis a deceptionibus eorum.*
6 Videte. *Hic prosequitur intentũ, ostendens euacuationem legaliũ, primo ratione, secundo exemplo, ibi.* Si quis. *Circa primum dicit.* Videte canes. *i. attendite pseudo apostolos, quos nominat canes, eo quod contra veros apostolos verbis detractorijs & mendacibus & mordacibus vtebantur.*

Ea.

Digitized by Google

A a *Malos ope.* ✠ Chrysost. Nã operãtur quidem, inquit, sed malam in partem, opusque cessatione longe deterius est, dũ quæ recte sunt constituta, disiiciunt.

✠ Hieron. Qui quod nos bene construximus, destruere conantur,

Mali operarij sunt qui zizania errorum superferunt, quibus frumenta necant. Cõcisi sunt, quia Christo cæsi sunt, & alios cædunt. i. separant.

b *Nos enim &c.* Dixit. Nos habemus circũcisionem. Hoc voluit dicere Apostolus. Nos sumus iustitia. Circuncisio enim iustitia est. Magis autem commendat dicendo nos esse circũcisionem, idest, iustitiam, quam dicendo nos esse circuncisos,

B idest, iustos, sic tamẽ vt cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus.

Cognoscite. a Zizania errorum superferentes. A Christo separatos & alios separantes. b Hos nomino concisionem, non circuncisionem. Non enim tantum. Fideles tantum.

a nes, videte malos operarios, videte concisionẽ. Nos enim
b a Aug. non carne, sed ratione ab omnibus expedita, quia spiritus regit, & caro domatur. b Quia gloria nostra Christus tantum.

sumus circuncisio, qui spiritu † Dei seruimus, & gloriamur
c a Carnali circuncisione. Vel genere. b Spem salutis. c Ne videatur non posse fidere in carne.

d in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quan-
e a Possem habere si qua esset, quia plus aliis, & hoc est si quis alius.

quam & ego habeam in carne confidentiam. Si quis alius
a A me qui vos decipit. b Quasi inde iustus sit. c Quam pseudo uideor debere confidere.

f videtur confidere in carne, ego magis circũcisus octaua die
a Non proselytus, non aduena. Et sum. b Non de uiliori tribu, sed. c Non fuit de concubinis. d Non deuiaui a gente. e Natus.

g ex genere Israel de tribu Beniamin. † Hebræus ex He-
h a Parentibus. b In qua egregius erum. c Diuisus ab aliis egregiis. d Et fui.

i bræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmu-
a Dilectionem legis. b Quia quicquid legi contrarium uidebatur acriter persequebar hoc tunc nobilitas, nunc apud Christum quæritur humilitas, ideo tunc Saulus, idest, modicus uel humilis. c Non ueram, sed.

k lationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiam,

✠ Chrysostomus. Nã si, cũ esset ethnicus, accusaret circuncisionem, neque circuncisionem solum, sed eos, qui intempestiue eam reciperet, videretur sane ideo in illam irruere quod nobilitatis, quæ Iudaismi erat propria, expers esset, qđ præclara illa, & maiestatis plena ignoraret, neque ipsorum esset particeps. Nunc vero, quia particeps est, & reprehendit, certe non ita reprehendit, tanquam is, qui nõ sit particeps, sed tanquã qui condemnauerit, non ex ignoratione,

† Deo

E

Ser. 15 de verbis Apostoli.

* Aug. Videte quid voluerit intelligi in illa circũcisione quę in vmbra data est significante, quę remota est luce adueniente. Cur autem nõ dixerit, nos habemus circũcisionẽ, sed nos sumus circũcisio, sic accipite, hoc voluisse dicere apostolũ, nos sumus iustitia, Circuncisio enim iustitia est. Magis commendat quod dicit dicendo nos esse iustitiã quam dicẽdo nos esse iustos. Sic tamẽ vt cum iustitiã dicit esse, iustos intelligamus. Nõ enim illa incommutabilis iustitia cuius participes facti sumus, sed queadmodũ dicitur, magna ibi iuuẽtus est, pro multis iuuenibus, sic dicit iustitia, vt intelligãtur iusti. Audite hoc ipsum euidẽtius eodẽ dicẽte Apostolo. Vt nos inquit, simus iustitia Dei in ipso. Simus iustitia nõ nostra sed Dei, ab illo accepta, nõ a nobis assumpta, impertita nõ vsurpata, donata nõ rapta. Apostolus ergo nõ tibi negauit circuncisionẽ, sed expoliuit, lucem prętendit, vmbrã remouit,

C *Nos enim sumus.* Ambr. Credentes enim circuncidũt cor suum, vt amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant dominum creaturæ.

Au. ser. de verbis Apostoli.

c *Qui spiritu Dei.* Vel Deo. Aug. Notat spiritum domini cui latria exhibetur, sed seruitus soli creatori exhibenda. Alia est seruitus, qua per charitatem iubemur seruire inuicem, quæ Græce dicitur dulia.

Seruitus duplex

Ex ser. 15. de verbis Apostoli.

* Aug. Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erãt qui de carnis circuncisione gloriabantur, de quibus alio loco dicit, Quorum Deus venter, & gloria in pudendis eorum.

1. Cor. 10.

* Anselmus. Non sumus habentes fiduciam, idest, spem salutis in carne, idest, in carnalibus obseruantiis, vel generis nobilitate.

d *Et non in carne fiduciam.* Carne seruit, q de rebus carnalibus sperat

D se placere Deo. Cũ vero & ipsa caro per bona opera spiritui subditur, spiritu seruimus Deo, qui carnem domamus, vt spiritus obtemperet Deo.

c *Quamquam & ego habeam.* Ne videatur contemnere in alijs quod non habet.

Gen. 27. b.

sed maxime ex cognitione.

✠ Anselmus. Sicut lex iusserat. i. non proselytus, nõ aduena ad populum Dei, non maior circuncisus, sed a parentibus natus Iudęus, habeo circuncisionem octaui diei.

Gen. 17.

f *Octaua die.* Vbi lex pręcepit, innuens quod est tẽpus septẽ dierum in octaua a Christo petra perfecta circuncidemur ab omni corruptione pęnę & culpę.

g *De tri. Ben.* Tribus Benia. adhęsit Iudę, nõ recedens a templo, quãdo facta est separatio in seruo Salomonis. Tũc enim tribus Iuda quę erat regia, & tribus Beniamin & tribus Leui quę erat sacerdotalis, remanserunt simul, non recedentes a Ierusalem & a templo.

3. Reg. 11. C.

h *Hebræus.* Augu. Hebræi quasi Abrahæi, mutata litera ab Abraham, vnde origo trahitur, nõ ab Heber. Hoc autẽ retractat dicens. Quod dixi ex Abraham cępisse gentem Hebręorũ, est quidẽ & hoc credibilẽ, vt Hebręi, velut Abrahęi dicti esse videantur. Sed ex illo verius intelliguntur appellari qui vocabatur Heber tanquam Hebræi.

lib. quęst. ex veteri que test. q. 101.

Hebræi vnde

i *Secundum legem Pharisæus.* i. nõ contemptibili plebi admixtus, sed nobilitate segregatus ab alijs, atque primarius, Primarij. n. quidã erãt & quasi ad nobilitatẽ Iudaicã segregati, nõ cõtemptibili plebi cõmixti, qui dicebantur Pharisęi. Nã dicitur hoc verbum quasi segregationem interpretari, sicut latine egregrius dicitur quasi a grege separatus.

lib. 2. retract. c. 19 ex lib. 19. ciui. c. 3.

Ephe. 2. a.

k *Secundum iusti.* ✠ Hier. Primus fui in omnibus, in quibus illi falso gloriantur, sed qa hoc tẽpore illa nõ valere cognoui, ideo illa nullius duco momenti, & tanquã impedimenta proijcio, quibus me vitam acquirere posse putabam.

F

Idẽ tamen alibi. in quibus & nos aliquãdo ambulauimus

in

NICOLAVS DE LYRA.

1 Malos ope. *Quia per obseruationẽ legalium quam aßerebant ad salutem necessariam, veritatem euangelij euertere nitebantur.*

2 Videte concisio. *i. circuncisionẽ, quã derisorie sic nominat, eo quod ad nihilũ valet, sed magis nocet, quia non est nisi violenta abscisio pelliculæ, & subditur causa huius.*

3 Nos enim. *Christiani.*

4 Sumus circuncisio. *i. circuncisi circuncisione vera, circũcisio. n. carnalis fuit figura circuncisionis spiritualis, per quã auferũtur peccata, quæ est baptismus auferens pęnã & culpam, propter quod succedit circuncisioni, sicut perfectum imperfecto, & auferens eam sicut veritas vmbram & figuram. ideo subditur,*

5 Qui spiri. &c. *Et non carne tantum,*

6 Et glo, &c. *Cui sumus incorporati per baptismum.*

7 Et non in car. *i. carnali circuncisione.*

8 Fidu. ha. *Consequendæ salutis per eam. s. per circuncisionem spiritualem.*

9 Quanquam, &c. *i. confidere poßem in carnali circuncisione, si de ea esset confidendum, eo quod sic circuncisus sum.*

Si

10 Si quis alius videtur confide. *Cõsequenter Apostolus ostẽdit propositũ exemplo, & primo se proponit in exemplum. secundo Philippenses inducit ad imitẽdũ, ibi.* Imitatores mei. *Prima adhuc ĩ duas, quia primo exemplo sui cessationẽ legalium declarat, secundo de modo loquendi se excusat, ibi.* Non quod iã. *Circa primum ostẽdit Apostolus ante conuersionẽ suam pro legalibus multum zelasse, & post conuersionẽ ea viriliter impugnasse. Quod nullo mõ fecisset, nisi euacuationẽ eorum per Christum certitudinaliter cognouisset. Dicit ergo.* Si quis alius videtur confidere, &c. *Et patet ex dictis litera vsque ibi.*

Diuisio.

11 Secundum legem Pharisęus. *i. de secta Pharisæorum. Erant enim tunc apud Iudæos tres sectæ, vt dicit Iosephus antiquitatum. 18. s. Saducæorum qui negabant spiritum & angelum & per consequẽs resurrectionẽ. Et Pharisęorũ qui confitebantur vtrunque, & Essenorum qui similiter animas hominũ immortales confitebantur, viuentes quasi religiosi, habentes omnia in communi.*

Iosephus

12 Secundum æmulationem. *idest, zelum legis.*

13 Persequens ecclesiam Dei. *Vt patet Act. 7. & 9.*

14 Secun. iusti. &c. *i. quæ est imperfecta, nõ enim iustificabat apud Deum, sed apud homines, sicut iustitia politica, sicut declaratum fuit Rom. 3. & 4.*

Siue

Digitized by Google

A in desiderijs carnis,& eramus natura filij iræ.talis iustus secũdum legem erat,ma'ũ tamẽ erat talẽ sectari iustitiã,& q, in eo fuit sine querela: hoc de illo magnam faciebat querelã.

a *Sed quæ mihi fuerunt lucra*, *&c.* ✠ Anselmus. Et si adhuc ista seruarẽ, cuius aduentum ostenderem nondũ factũ. Quæ enim venturum cum significabant, si iam seruantur, venisse eum negant. Et ideo sunt detrimenta,quia delerũt veritatem fidei. Vnde paulo superius Iudæi dicti sũt circũcisio,quia carnalis circumcisio, plena abscisio est a Christo.

✠ HIERON. Ad comparationem inuenti auri, contemnitur æramẽtũ: quãuis ab vno sit conditum, & pro temporis qualitate necessariũ.

b *Propter Christum.* Ne aduentum Christi ostenderem, vel nondum factum, vel superfluum. Inania enim erant hæc omnia impedimenta, ne accederetur ad gratiam.

D stitia. Donũ penitus Dei; Dei est autẽ dona lõgo interuallo antecedunt vtilitatem rectorum factorum, quæ ex nostro studio profecta sunt.

✠ Augustinus. Qui precepta legis implere se putant per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratię, suam iustitiam cõstituere vult, non iustitiam Dei sumere,

f *Sed illã.* Quæ impetrat a Deo, q̃ tollit timorem, & dat amorem, quam Deus solus operatus in nobis. Melius est enim iustũ esse, q̃ hominẽ esse. Si ergo hominẽ te fecit Deus & iustũ te fecit, qđ meli' est, Non tu te,sed sine te fecit te. Nõ enim adhibuisti aliquẽ sensũ, vt te faceret. Qui ergo fecit te nescentẽ, iustificat volẽtem. Et cũ iustitia nostra sit ex fide, quid opus est lege? Omnino tollenda est secũdũ vmbrã legalium figurarum.

✠ Augu. Restat igitur vt ipsã fidẽ vnde omnis iustitia sumit initiũ, propter qđ dicit' ad ecclesiã in Cãtico Canticorũ, venis & pertransies ab initio fidei,non humano,quo iusti extolluntur,tribuamus arbitrio, nec vllis præcedẽtibus meritis, qm̃ inde incipiunt bona,quæcunq; sunt,merita: sed gratuitũ donũ dei eẽ fateamur,si grãm verã.i.sine meritis cogitam'.

Aug ser.15. de ver. Apo. — *Quinetiam* — *Aug. vbi su.* — *Ex lib. con. Iulian. m. 2.* — *Aug. vbi supra* — *Epist. 105. ad Sixtum.*

a Quæ timore non amore seruire facit. Quæ manus comprimit non animum. b Clamore de me facto. Hæc omnia habui. Sed

a quæ in lege est, conuersatus sine querela. Sed quæ mihi fue- [1] [2]

Ante Christum. Vt signa ueritatis. Si post veritatem sequerer. a Quidquid boni est deterrentia.

b runt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimen- [3]

c ta. † Veruntamen existimo omnia detrimentum esse pro- [4] [5]

pter eminentem scientiam domini mei Iesu Christi propter [6]

a Christum honorandum. b Quod plus est

d quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, [7] [8]

a Rationabiliter attendenti. b Membrum ei charitate copulatus. c Hoc modo potest esse in illo.

vt Christum lucrifaciam: vt & inueniar in illo non habens [9] [10] [11]

a Quæ pœnam timet, non amat iustitiam.

e meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est [12] [13]

f a Iustitia ex fide b Non ex nobis, & si fides sit nostra c Valente.

d Perfecte in futuro. Hoc videtur dicere de fide non habente tempus operandi, quæ tamen ad hoc valet.

g Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide ad cognoscen- [14] [15]

h a Idest ad nostram resurrectionem efficiendam.

b Quia resurrexit propter iustificationem nostram.

c Ad Idest ad hoc vt socij Christi simus in patiendo.

De fide tempus habente operandi. Quæ est per charitatem.

dum illum, & virtutem resurrectionis eius, et societatem [16] [17]

a Inueniar cum illo ego configu- Vt scilicet moriar si opus sit. imitator mortis & passionis eius. b Contentãs ego. [18]

i

K passionis illius, configuratus morti, eius, si quo modo [19]

c *Verun, texi.* Non solum propter Christum habendũ ita arbitratus sum: *Verunta.* i. sed etiam si ipsum non possẽm asseq. *propter.* hoc solum. s. propter *scien* quam de Iesu habemus, *præeminentem* ceteris scientiis. Vel quæ eminet in eo plus quã in aliis. Vel ad idẽ cũ priori versu. Hęc oĩa legis habeo: verum.

B i. sed tamen, non partim, sed *omnia detri. exi. Propter* dilectionẽ cuius Christi, nõ solũ ęstimo ea *detri.* sed & *fecit*, docendo, & spiritualiter viuendo, vt alijs appareret oĩa esse detrimenta.

✠ Aug. Attẽdo, inquit, laudes meas, cõparo eminẽtiæ domini mei Iesu Christi, illud sitio, hoc cõtemno qa parũ est hoc.

De ver. apo. sermo. 15.

✠ Chrysost. Quid hoc, inquit, de lege dico? Nonne bonum est mundus? Nonne bonum est præsens vita? Veruntamen si abducant a Christo pro damnis habeo.

d *Vt ster.* Q. Non tantum detrimenta bonorum, sed quæ inquinant iam obseruantem: & hoc ideo; vt in futuro Christũ habeant premium: & hic sim in illo membrum. quod aliter nequit fieri, nisi illa æstimem vt stercora.

e *Meam iusti.* Vnde alibi; *Suam volentes com. iustitiæ Dei. i. gratiæ Dei non sunt subiecti,*

Rom. 10. a.

Meam iusti, &c. Si ex lege est iustitia, quomodo tua? Nunquid tu tibi imposuisti legẽ? Deus legem dedit & imposuit. De' te legi suæ obtemperare pręcepit. Sed & tua est, qa de lege præsumis tua voluntate te legem posse implere ęstimans.

✠ Chrysost. Idest non illam, quam mihi meis laboribus ac sudoribus comparauerã, sed quam ex gratia inueni. Si igitur ille qui virtutis officia obiuerat, ex gratia salutem est adept', multo magis vos. Quoniã enim verisimile erat illos dicere, maiorem esse iustitiam, quæ ex laboribus, ostendit hanc prę illa palem esse. Secus enim, non cum ad ipsam peruenissem, ea proiecta ad hãc alterã accurrissem: quænã vero hæc est? Quę ex fide Dei, i. hæc ipsa ẽt a Deo data est: Dei est hęc ipsa iustitia.

C

g *Iustitia in fide.* Iustitia, scilicet ens in fide nata est, ita existere non habet nisi in fide,

h *Ad cognoscen.* Subdit cõmẽdatione fidei, p multa q̃ facit. Facit. n. & in alia vita cognoscere Deũ perfecte, qui hic creditur. Et habere resurrectionẽ, quæ nostra resurrectio est virtus, & efficacia resurrectiõis Christi. Et in hac vita habere societatẽ in patiendo. Nisi. n. per fidẽ nemo tãta pateretur. Et cõfigurationẽ mortis, vt moriamur, sicut ipse, si opus est.

Fidei commendatio.

E

Vel Iustitia in fide, &c. Q. Qui in lege putat iustificari, nõ agnoscit Chr̃m. Sed ego ex fide volo iustificari, vt agnoscã illũ, cur natus, cur passus, & agnoscã. q̃ virt' resurrectiõis suæ, i. iustificatio credentiũ, & agnoscã societatẽ passionũ: Quam noscit bene, qui per eam ad cęli gaudia peruenire credit.

i *Configuratus, &c.* ✠ Chryso. Hoc est si tãta pati potero ipsum imitari, si potero ɔformis ipsi fieri, vtpote multa passus est Chr̃s, alapis percussus est, flagellat', postremo passus est Quę quidẽ passus est, istud est studiũ, per omnia ista ad resurrectionẽ eius ptingere oportet, quãuis certamina ferentes.

K *Quomodo occurram, &c.* ✠ Anselmus. Si quomodo contingat, tum ex Dei misericordia, tum ex meo merito, vt occurram Christo gaudens in iudicio, quod sanctorum est tantũ, veniens ad resurrectionẽ, quæ est non ex viuis, vt nũc sed ex mortuis vt vltra mori nequeant. Hæc apostolus idcirco scita egisse vel agere commemorat, vt illi similiter exemplo ei' omnes legis carnales ritus contemnãt, & per iustitiam fidei atque societatem passionis Christi festinẽt ad regna cęlorũ.

Occurram,

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sine querela. *i. sine clamore de me facto pro legis transgressione.*

2 Sed quę, &c. *secundum æstimationem meam ante meam cõuersionem.* 3 Hæc arbitra, &c. *post conuersionem meam.*

4 Propter Chri, de. *i. virtutis & gratiæ impedimenta, quia dicere, quod legalia habent adhuc cursum suum, est dicere Christum nondum venisse, nam figura cessat adueniente veritate,*

5 Verunta. exi omnia. *illa legalia.*

6 Detrimen. &c. *salutis, ex alia causa quæ subditur, cum dicitur.*

7 Propter eminen. sciã. &c. *idest propter euãgelicam doctrinã a Christo traditam quæ supereminet omni doctrinæ alteri, non solũ philosophicæ, sed etiam doctrine veteris Testamenti, cui comparatur sicut perfectum imperfecto, nec potest pure seruari cum legalibus.*

8 Propter quem. *scilicet Christum.*

9 Omnia detri. feci. *idest reputaui.*

10 Et arbi. vt ster. *inquinantia per culpam, sine qua saluari nõ possunt post publicationem euangelij.*

11 Vt Cri. lucri. *i. habeam ipsum in præmium.*

12 Vt & inue. &c. *incorporatus per fidem caritate formatam.*

13 Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. *quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illa.*

14 Sed illam quæ ex fide est, &c. *quæ facit dignum vita æterna*

15 Ad cognoscen. illum. *in præsenti per speculum & in ænigmate, & in futuro facie ad faciem.* *1. Cor. 13. d*

16 Et virtutem resurr. eius. *cognoscendo eam vt causam effectiuã nostræ resurrectionis futuræ.*

17 Et societatem passionis illius. *in præsenti non formidandam, sed magis amplectendam.*

18 Configuratus morti, &c. *i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associer ei in corporis & animæ glorificatione. iõ subditur.*

19 Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, &c. *quæ erit ad vitam immortalem.*

1 Non

Digitized by Google

a *Occurram*. Deo tribuens quæ mihi tribuit, per hoc venturus ad resurrectionem. Vel occurrã Christo in iudicio quod sanctorum est tantum, veniens prius ad resurrectionem verã & gloriosam, quæ non est inter mortuos, sed longe ex mortuis, quia licet omnes resurgant in die iudicij, soli tamẽ iusti gloriose immutabuntur, & occurrent domino in aera deportati ab angelis. Impij vero manebunt in terra, quousque percipiant terribilem sententiam iudicis.

b *Non quod iam acceperim*. Hoc dicit de se, ne illi quos laudat, vt homines extollantur, sed laborẽ adderent, vt ipse facit qui tantus est.

c *Sequor autem, &c.* AVGVST. Non passibus corporis, sed mentis affectibus, & vitæ moribus, vt possim esse perfectus iustitiæ possessor, qui recto itinere de die in diem spirituali renouatione proficiẽs, iã perfectus sum eiusdem iustitię viator. Perfectus enim erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione peruentor.

d *Si quo modo comprehendam*. Quia difficile est. Et ne videat superfluũ tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit. Merito pro illa gloria tantum laboro: quia *Non dico quod iã acceperim* aliquid: quia si quid gloriæ accepi, nihil est ad comparationem futuræ. *Aut*, si quid accepi, vt de cognitione Christi, nõ dico quod in illa *perfectus sim*. Et si ita de me, quid de aliis?

Si quo modo comprehen. Ecce quanta est fides quæ tam grande petit.

✠ ANSELMVS. Idest, vt videam ipsum Christum sicut ipse me videt, & cognoscam eum perfecte sicut ab eo cognitus sum, vt sicut ipse plenarie me videt & cognoscit, ita ego plenarie humano modo eum cognoscam. Vel comprehendam eum, in quo & comprehensus sum ab eo, idest, vt videam eum in claritate, in qua mihi apparuit in via, quando me comprehendit. Ideo enim sequor, præuenit me iustitia eius sequatur eum mea.

e *In quo, & comprehensus sum*. Idest per misericordiam, per quam a præsentia Dei requisitus inuentus sum.

f *Fratres*. Illud quod dixerat euidentius aperit, & quid illud sit, quod nondum comprehendit, sed sequitur vt comprehẽdat, determinat. Et quasi mirãtibus quid dicat, cum ait, Non accepi, non perfectus.

Fratres, ait, non arbitror (qui me melius noui) apprehendisse vnum scilicet. Multa quidem habeo, sed nondum vnum vnde. *Vnam petij a domino*, quid ergo agis Apostole? Quid mihi imitandũ proponis? inquit Quę quidem retro sunt, &c.

g *Vnum*. ✠ Aug. Hoc me non arbitror apprehendisse vnũ, multa habeo, & vnum nõdum apprehendi. Vnam petij a domino hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? vt in habitẽ in domo domini, per omnes dies vitę meæ, vt contẽpler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nõdũ apprehendisse. Apostolus. Et quantum illi deerat, intantum perfectus nondum erat.

Hoc est illud de quo Philippus ait, **Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.**

h *Quæ quidem retro*. Ambro. Priora acta non quia mala, sed parua ad meritũ, sed ad potiora extensus. vt semper proficiat in melius.

AMBRO. Merita. iam præterita obliuiscẽs ad cælestia quę terrenis priora sunt, tota intentione me extendens. Vel ad futura merita, a quibus si cessaret, & præterita perderet.

i *Persequor* Eousque donec veniã ad destinatum bonum s.

k *Ad brauium*. Quod est destinatũ mihi, & promissum a Deo, & ad quod ꝓposui me currere. Et quia ego ita, ergo, & vos Philippenses hoc sentite. sed se eis connumerat dicens. *Quicunq; &c.* Q etsi hoc feceritis hoc dabit vobis deus. Qđ si quo modo aliter sapitis quã in futuro sapiẽdũ sit, quia modo per speculum videtis, etiam hoc reuelabit, quia clare faciet cognoscere, & se et alia oĩa, quę modo obscure videtis. Vel etiã hoc quod modo aliter sapitis & de Deo & de omnibus, etiã hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per spiritũ reuelauit. Vel ita: Si quid autẽ s. i. si perfectam Christi cognitionẽ vos habere putatis, & hoc idest vos male sapere, per misericordiã reuelabit Deus. Similiter & de aliis erroribus ꝑ bona vita vos liberabit. Hoc. n. faciet, si humiliter sapietis & de vobis senseritis. Qui enim in pace catholica pmãet, si quid aliter sapit quam oportet, Deus humili reuelabit. Si autẽ illud superbus defẽdit, Deus abijcit: *quia superbis Deus resistet, humilibus dat gratiã*.

Vel ita: *Non arbitror me comprehendisse*. Hic distingue, non reprehendi. *Vnum* de me vobis assero, quod & ego obliuiscens ea quæ retro sunt, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum persequor, &c.

l *Extendens meip*. Augu. Extendebat enim se ad cælestia secundum intentionem, non secundum peruentionem, nõ secundum apprehesionem sicut & nos, ne relabamur tempora huius amore, vnde iam trãsiluimus, nec remaneamus in illis in quę iam venimus, curramus intẽdamus. In via enim sumus, non retro respiciamus, sed in anteriora extendãur intẽtione & desiderio. Vita Christiani boni sanctum desideriũ est. Qđ autem desideras, nondũ vides, sed desiderando capax efficieris: vt cum venerit quod videas implearis. Differendo enim rem desiderium nostrum extendit Deus, desiderando extendit animum, extendens facit capacẽ. Desideremus ergo quia implendi sumus. Hęc est vita nostra, vt desiderando exerceamur. Tantum autem nos exercet sanctum desiderium, quantum desideria nostra amputauerimus ab amore seculi.

m *Supernæ voca*. æternæ vitę, ad quam vocat Deus. et ideo digna res est certa.

Marginal notes: 1. Thes. 4. d. — Serm. 15. de verb. Apost. — † palmam præmium. — August. vbi supra & in psal. 38. — Aug. ser. 15. de ver. Apo. & li. de spiritu & litera & in psal. m 57. 89. psal. 26. b. — Ioh. 14. a — † Sector — † De pa. di: i. cõpẽnata. Rom. 7. — † præfixũ, signũ, scopum. — Au. in psa. 61 8 & 130. 1. Cor. 13. d. — Iacob. 4. b — Serm. 1. c. de verb. Apost.

[Text]

a Christo in aera. b Veram & glorificam Non est inter mortuos. c Si quomodo quia Non est verum quod hic iam

1 occurrãm ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Non quod

a Aliquid gloriæ. Virtutem resurrectionis. De cognitione Christi. b In cognitione c Procedendo d Potero perfecte cognoscere Christum qui est summa beatitudo:

2 iam acceperim, aut iam perfectus sim. † Sequor autẽ si quo

a In eo modo b Etiam nunc. c Vt uideam sicut est prout ipse me videt sicut sum. Vel vt uideam eum in ea claritate in qua apparuit m hi in uia quando me comprehendit.

3 modo comprehẽdam, in quo et cõprehensus sum à Christo

a Non comprehendi, quia nec arbitror. Quidquid alii putent de me. b Me, sed persequor non utique tria uel duo, sed unum, unum, in quo omnia bona hoc modo dans obliuioni quod retro sunt. i. terrena quæ reliqui.

4 5 6 Iesu. Fratres ego me non arbitror cõprehẽdisse. † Vnum autem,

a Priora mala. Dans obliuioni.

7 8 quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quę sunt

a Cælestia. b Toto desiderio, tota intentione nondum habite rei. c præmium Scilicet.

9 10 priora extendens me ipsum ad † destinatum persequor,

i. supernis dandum uocat me Deus per filium suum.

11 12 ad † brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.

a *Quæ cum-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non quod. *Quoniam Apostolus dixit plura de se pertinentia ad excellentiam vitæ, posset aliquis credere, quod diceret se totaliter perfectum quantum ad meritum, quod non est verum, quia homo potest semper crescere in merito quandiu est in vita præsenti: Vnde dicit hic Glo. Nemo fidelium etsi multum profecerit dicat, sufficit mihi, qui enim hoc dicit, exit de via ante finem. ideo Apostolus se excusando de modo loquendi præmisso, confitetur se nondum perfectionem assecutum, dicens:* Non quod iam ac. *perfectionem meriti, non enim conuenienter potest intelligi de acceptione præmij. quia manifestum erat ad sensum, quod erat in hac vita multis miseriis subiecta.*

2 Sequor autem. *ipsum Christum procedendo ad eum per meritum.*

3 Si quo modo comprehen. *idest aliqualiter appropinquem ad perfectionem meriti, prout potest fieri in vita mortali.*

4 In quo & cõ. sum. *i. propter quod comprehẽsus sum ad fidem, sine qua impossibile est placere Deo. Heb. 9. b. nec per consequens attingere ad perfectionem meriti.*

5 A Christo Iesu. *Qui me vocauit ad fidem ipsam actualiter impugnantem, propter quod hæc vocatio dicitur comprehensio hic, sicut comprehenditur aduersarius in bello, & sibi subijcitur.*

6 Fratres ego me non ar. comprehen. *i. ad perfectionẽ meriti, simpliciter peruenisse.*

7 Vnum autem. *Supple est, quod de me assero.*

8 Quæ quidem, etc. *idest legalia & terrena quæ dimisit.*

9 Ad ea vero quę sunt priora. *idest cælestia bona, quæ sunt priora terrenis dignitate & duratione, bonum enim quod expectatur in cælestibus, est ipse Deus.*

10 Extendens meipsum. *Per conatum liberi arbitrij augmentum meriti.*

11 Ad destinatum perse. *idest ad præmium mihi a Deo ordinatum finaliter consequendum. ideo subditur.*

12 Ad brauium supernæ, etc. *idest per Iesum Christum per quem tanquam per mediatorem vocamur ad cæleste præmium. vel, In Christo Iesu, quia in ipso consistit beatitudo. nam beati reficiunt interius in aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augusti. super Iob.*

Act. 9. a.

Quicum-

Digitized by Google

a *Quicumque ergo perfecti.* Augustinus de tri. Q. Non loquor in imperfectis, qui ad huc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis qui intelligunt, æqualitatem verbi cum patre. Et si hic vident, non tamen adhuc quomodo videndū est facie ad faciē. Certa enim fides vtcūque inchoat agnitionē. Cogitatio enim certa vel perfecta non perficitur nisi post hanc vitam, cum viderimus facie ad faciem. Hoc ergo sapiamus, vt tutiorem nouerimus esse affectum vera quærendi, quam incognita pro cognitis præsumendi. Sic ergo quæramus tanquam inuenturi, sic inueniamus tanquam quæsituri: de credentis nullā temeritate affirmemus. In illis autoritas est tenēda. In his veritas exquirenda.

Aug. lib. 9. de trin. c. 1. † 16. q. 1. c. generaliter. § ostendit. † sentitis. 1. Ioan 3. a † Rom. 16. c

b *Perfecti su.* Augustinus. Sciendum, quod iustitia qua iustus ex fide viuit, nunc vera iustitia est. quæ licet nō immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamē est ad illam magnā, quam cepit æqualitas angelorum, quam qui nōdum habeat, & propter illam quæ iam inerat, perfectum, & propter istam, quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. At minor ista iustitia facit meritum, maior illa præmium. Iō qui istam non sequitur, illam non assequitur.

Ex lib. sententiarum prosperi. Iustitia vera

c *Hoc sentiamus.* Quod nondum perfecti sumus, vt illic perficiamur quo adhuc perfecte currimus, *vt cum venerit qd perfectum est, destituatur quod ex parte.* i. iā non ex parte fit, sed ex tota quia fidei & spei res ipsa quæ videatur succedet. Charitas vero quæ in his maior est, nō auferetur, sed augebitur & implebitur. In qua plenitudine illud præceptum charitatis implebitur, *Diliges dominum Deum tuum, &c.* Nam cum adhuc est aliqd carnalis concupiscentię, non omnino ex tota anima diligitur Deus. Caro tunc non dicit concupiscere, nisi quia carnaliter anima cōcupiscit. Tūc erit iustus sine omni peccato, quia nulla lex erit in membris repugnans legi mentis. Tūc prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est summum præceptū. Cur ergo nō præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat. Non enim recte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē scietur, si nullis præceptis ostenderetur?

Ab. 2. 2. Aug. apud Bedam. 1. Cor. 13. c Deu. 6. a

d *Et si quid aliter sa.* i. si quid melius ad cultum Dei excogitaueritis, etiā hoc donū Dei esse sciatis, quia reuelabit vobis. Sed ne qua inde præsumptio prireť, subdit, ad quod peruenimus vt idem sapiamus, hoc est nō ex tra regulā disciplinæ sapere, sed qđ commūe sit, & modestū in veritate euangelica.

Aug. tract. 53. & 98. in Ioan.

✠ Anselmus. Permaneamus in eadem regula, & rectitudine viuendi, scilicet vt nemo propter nouam inuentionem vel intelligentiam suam deserat communem sensum fidei, seu regulam iuste viuendi constitutam a patribus.

e *Verumta. ad.* Modi imperfecti modo aliter sapimus, sed tamen necesse est, vt omnes idem de illo sapiamus, ad quod peruenimus fide, & scientia, & opere compleamus.

f *Imitatores mei estote.* ✠ Anselmus. idest, sicut me nostis idē sapere, & eādē regulam seruare, sic facite. Ac sicut ego, tradite obliuioni ea quæ retro sunt, idest præterita vitia, vt si vos delectauit aliquādo vanitas, iam non delectet: & in anteriora, idest in profectum virtutum atque in æterna bona piis desideriis & conatibus semper extendamini. Extendit enim animus desiderio lætitiæ nondum consecutæ. Et tota vita Christiani boni, sanctum desiderium est.

a Cursores comparatione aliorum. b Perfecte currimus. c Quod imperfecti comparatione futuri, & illuc tendamus.

a † Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et si quid

a Non tantum dabit brauium. b Etsi aliter, tamen necesse est. Vel bit c Tendamus id.

b aliter † sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit, Veruntamen ad

a scilicet. b De illo. Credendo.

c quod peruenimus, ut idem † sapiamus, & in eadem perma-

Et sic reuelabit Deus quod aliter sapimus. a Fidei doctrinæ & vitæ. Rectitudine viuendi. b Vt sicut ego credo, doceo, operor, ita & vos faciatis. Et in his fide & regula viuendi. c Etsi præsentem non habeat. mihi similes imitamini. d Diligenter inspicite.

d e f g neamus regula. Imitatores mei estote fratres: et obseruate

a Imaginem vitæ nostræ. b Eos qui ita, multi enim aliter.

Non sentientes nobiscum de legis abolitione, sed legem cum euangelio esse tenendam prædicantes.

eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc au-

Dum præsens eram. a Tum pro illorum perditione, tum pro simplicium subuersione. Esse

h i K tem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum fi-

In fine eorum erit æterna pœna a Augu. Hoc ab homine colitur quod præ cæteris diligit

l m nis interitus, † quorum Deus uenter est, & gloria in

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

g *Obseruate.* Vult eos esse sollicitos, ne sub tilitate prauorum capiantur.

h *Multi enim, &c.* † sentiamus ✠ Chrysostomus Quoniam erant nonnulli, qui Christianismum quidem simulabant, sed in otio ac deliciis viuebant, id vero aduersatur cruci, idcirco ita dicebat. Crux propria animę est in acie stantis, mori cupientis, nullā sibi oblectationē postulantis. Illi vero contrariam vitæ rationem sequūtur. Quāobrē tametsi dicant se Christi esse, inimici tamē sūt crucis, alioqui, si crucem, id quoque studerent, vt crucifixā vitam viuerent. Nonne in crucē actus est dominus tuus, ppter te? si illius modū nō potes, imitare alia ratione dominū tuū. Ipse te crucifige teiā si nemo te figat. Cruci, inq̄, te ipse fige, non vt ipse te interimas, absit (impiū enim est) sed, put Paul⁹ dicebat. *Mihi enim, inqt, mūdus crucifixus est, & ego mundo.* Si dominum tuum amas, mortem illius morere, disce quāta sit carnis potentia quot bona fecit, quot faciat, quam in tuto vitam collocet. Per hanc omnia perficiuntur: baptisma per crucē.

i *Nunc autem, &c.* ✠ Chrysost. Cur quoniā malum crēuerat, quoniā tales qui sunt, hi lacrymis digni sunt. Vere lachrymis digni sunt q in deliciis degūt, & indumentū quidē. i. corpus pingue faciūt: futuri vero, q ipsos manet, supplicij nullā rōnē habēt. Esto, delicate viuis, esto, vino mades, hodie, cras, decē annos, & viginti, & triginta, & quinquaginta, & centum: quodnā extremū, q̄ vtilitas? nulla. Talē igit̄ vitā viuere, nōne lachrymis, & lamētis dignū, est? Adduxit nos Deus in hoc stadiū, vt coronet, & nos abimus nullo pręclaro edito facinore: flet igitur Paulus, qbus de rebus alij rident, seq; oblectāt, tāto alienarū calamitatū sensu tāgit: adeo omnes homines curat.

K *Inimicos crucis.* Qui carnis obseruantias inducunt, crucem superfluam asserunt.

l *Quorum Deus.* Augustinus Amb Quasi in esca salus sit vt Deus sit venter, & gloriantur in pudendis circuncisis, quod est terrena sapere. *Quorum Deus, &c.* Quia quidquid faciunt, pro vētre faciunt. Vel escas quę ventris sunt, faciunt Deum, dum eas iustificare homines dicūt, & gloria eorum in talibus est. vnde confundi, & erubescere possunt, dum per animalia se iustificari dicunt. Vel gloria eorum temporalis perducet eos ad confusionem æternam. Illi tam praue ambulant, sed.

m *Et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt.* ✠ Chrysost Quinam isti sunt? qui dicūt, ædificemus domos, vbi? in terra, inquit, emamus agros in terra rursum, adipiscamur imperiū, rursus in terra, assequamur gloriā rursus in terra, diuitias cōparemus, in terra, omnia denique in terra. Hic sunt quorū Deus uenter est. Qui enim nihil spiritale cū animo suo cogitant, sed omnia sua hic habent, atque hæc sola curant, merito

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quicunque ergo perfecti sumus. *idest in statu perfectioni cuiusmodi erat Paulus, & alij apostoli, & doctores, & curati.*
2 Hoc sen. *s. quod nullus nostrum est simpliciter perfectus in via.*
3 Et si quid aliter sapitis. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo in malo sic,* Et si quid aliter sapitis. *Tenendo contrarium.*
4 Et hoc uobis Deus reuelabit, *Idest manifeste vobis ostēdet nō esse verum in iudicio, vel ante per gratiam suam ab errore vos reuocādo. Alio modo in bono sic: Et si quid aliter sapitis. i. si quid aliud pertinens ad cultum Dei & ad perfectionis statum vos cognoscere contigerit.* Et hoc uobis Deus re. *q. d. sciatis quod hoc non processit ex intelligentia vestra sed ex reuelatione diuina: Et hac expositio videtur magis consona literæ sequenti, cum dicitur.*
5 Verumtamen. *i. quantum ad veritatem quam circa prædicta iā cognouimus, supple necesse est.* 6 Vt idem sapi. *In mente.*
7 Et in eadem. *In opere, vt nullam sit schisma in corpore ecclesiæ*
8 Imita. mei. *Postquam Apostolus proposuit se in exemplū, hic consequenter inducit Philippenses ad eum imitandum di.* Imitatores mei esto. *In prædictis.*
9 Et obser. eos. *i. attendite diligenter, vt vos eis conformetis.*
10 Qui ita ambu. *De virtute in virtutem.*
11 Sicut habe. *Viuendi vobis traditam exemplo, verbo, & scripto.*
12 Multi enim am. *Via peruersa.*
13 Quos sæpe dicebam uobis. *cum essem præsens vobiscum.*
14 Nunc autem. *pro culpis eorum.* 15 Dico. *supple esse.*
16 Inimicos crucis Christi. *quia contrariatur eorum carnalitati.*
17 Quorum finis. *s. æternus.*
18 Quorum Deus uenter. *quia student ei satis facere in omnibus.*
19 Et gloria. *de tali carnalitate.*
20 In confusione ipsorum. *idest, erit eis confusibilis.*

7 Et 1 Qui

Digitized by Google

A merito uentrem Deum habent, dicentes comedamus & bibamus, cras enim moriemur.

Aug. in psal. 38. 48. 54.

a *Nostra conuer.* idest & uiuendo & intelligendo simus similes angelis. Propter quod .i. preter commoda quæ iam habemus etiam *dom. expect.*

b *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.* ✠ Irenæus. Corpus humilitatis est caro, quæ humiliatur cadens in terram, transfiguratio autem eius quoniam cum sit mortalis, & corruptibilis, immortalis fit, & incorruptibilis non secundum propriam substantiã, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circundare incorruptibilitatem.

Ioan. 14. a. † nostrum humilis abiectũ.

a Vel in pudendis eorum circuncisis. b In terrenis nil nisi quod uident intelligunt.

a confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectab mus, dominum nostrum Iesum Christum, qui † reformac bit corpus † humilitatis nostræ, † configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua possit etiam subiicere sibi omnia.

a Etsi adhuc in terra sumus. Vbi spes nostra. b Animarum iam, quandoque etiam corporum. a Venturum. a Hoc de eo expectamus, quod sicut iam reformauit animas reformabit & corpora simul cum animabus, cum secundum Solam dabit. a Quod per mortem in puluerem & uermes humiliatur. b Deiectionis. c Ita quod erit. i. assimilabitur corpori illius in claritate quam habuit in transfiguratione. a Potentiam operandi, qua sibi subicit omnia. b Quod potest, quia omnia sibi subicit. Non solum corpus reformare.

c *Configuratum corpori claritatis suæ.* ✠ Chrysostomus. Illi ne quod sedet in dextra patris? Hoc ipsum corpus conforme illi fit, quod adoratur ab angelis, illi, cui assistunt incorporeæ potestates, illi, quod est supra omnẽ principatum & uirtutem, & potestatem, illi ipsi conforme fit. Ergo si uniuersus orbis fundatis lachrymis, eos, qui de hac spe deciderunt, fleat: nonne merito flebit? quod hoc promisso nobis proposito, fore, ut corpus nostrum illi conforme fiat, cum dæmonibus tamen abeant? Iam mitto gehennam. Tantum mihi malum uidetur de tanta gloria decidisse, ut gehẽnam pro nihilo habeam præ hoc damno, ac ruina. Quid ais Paule? illi conforme fit? næ inquit.

† transfigurabitis. † vt fiat conforme.

NICOLAVS DE LYRA.

B

1 Qui terre. sapiunt. *tantummodo, & non cælestia.*
2 Nostra autem conuersatio in cælis est. *Per spem charitate formatam. quia sicut dicit August. Anima quæ est principalis pars hominis, verius est vbi amat, quam vbi animat. Et quoniam post iudiciũ sancti erunt in cælis, nõ solum in anima sicut modo, sed etiam in corpore glorioso. ideo sequitur.*
3 Vnde etiam saluatorem expe. *venturum ad iudicium.*
4 Qui reformabit corpus. *in generali resurrectione.*
5 Humilitatis nostræ. *Nam modo nobis est humiliationis occasio, eo quod est corruptibile. & putrefactibile. & corrodetur vermibus & in cineres resoluetur.*
6 Configuratum. *tunc.*
7 Corpori claritatis suæ. *quia sancti resurgent in corpore glorioso, sicut & Christus. Vna autem dos gloriosi corporis est claritas, sicut dictum fuit. j. Corin. 15. Et quoniam hæc resurrectio fiet virtute Dei infinita, sicut & creatio, subditur.*
8 Secundum operationem. *i. virtutem operandi.*
9 Qua possit etiam subiicere sibi omnia. *Per creationem enim omnia sibi sunt subiecta, quia de nihilo facta, & nisi conseruarentur a Deo, omnia in nihilum redigerentur.*

E

CAP. IIII.

a *Itaque, &c.* Sequitur.

b *Gaudiũ, & co.* idest per quos in præsenti lætificor & in futuro coronabor. Discipulis enim in agone victoribus, dignus erit corona magister.

c *Euodiam rogo. &c.* Omnes moneo, sed specialiter Euodiam & Synticen quia hæ religiosæ prædicatores suscipere solebant.

† vt sint concordes.

d *Nomi-*

C

CAP. IIII.

Quia reformabit.

a Itaque fratres mei charissimi, & desib derantissimi, gaudium meum & corona mea, sic state in domino charissimi. Euodiam rogo, & Synticen deprecor c tidipsum sapere in domino. Etiam rogo & te † Germane cõpar, adiuua illas quæ mecũ laborauerũ in euãgelio cum Clemd e mẽte & cęteris adiutorib[9] meis, quorũ nõmina sũt ĩ libro vitę

a Quos Videre multum desidero, vel qui me desideratis. b Qui estis. De quorum fide & opere gaudeo. c In futuro. Sicut me. vel mihi similes state scitis, vel sicut modo estis, & tunc eritis charissimi. Quia plus de ea timeo. a Quod dico, non aliud, quia hoc est in domino. b i. secundum dominum. c Alios. d O Proprium. a Coadiutor in euangelium prædicando. b Confortando. c Præmemoratas mulieres. d Ministrando mihi necessaria. e Etiam cum illis laborauerunt ministrando etiam eis necessaria. a i. merita & præmia quia veritatem tenent. In domo patris mei mansiones multæ sunt. b Prædestinatione Dei.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

d *Nomina.* Quia discreti sunt meritis diuersas mansiones habebunt in æterna domo. vnde: In domo patris mei man. mul. sunt.

e *Libro vi.* Prædestinatio. in qua omnes saluandi prædestinati. sunt. Q. Nolite o Philippenses grauiter ferre, quod omnes vos in epistola mea sigillatim non nominaui, quia etsi in ea non estis scripti, in libro tamen vitæ continemini.

† cõpar Germane, vel ingenua cõiux.

a Gau-

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Diuisio.

Itaque, &c. *Postquam Apostolus Philippenses cautos reddidit, hic consequenter ad eorum consolationem se conuertit. Et diuidtur in duas partes, quia primo eos consolatur, secundo de eorum liberalitate gratulatur, ibi.* Gauisus sum. *Prima in duas, quia primo firmat eos per patientiam, secundo, prouocat ad spiritualem lætitiam, ibi.* Gaudete in domino. *Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est per seipsum, secundo per amicum, ibi.* Etiam rogo. *sicut enim dictum fuit supra. 1. ca. Philippenses pro Christo fuerunt in tribulatione, ideo indigebant confortatione, quam eis exhibet Apostolus, primo generaliter, dicens.*

Itaque fratres. *i. mihi iuncti dilectione speciali.*
2 Et desiderantissimi. *quia desiderabat eos videre adhuc corporaliter in via, & æternaliter in patria.*
3 Gaudium meum. *vestro de profectu.*
4 Et coro. mea. *Doctoribus enim debetur gloria specialis, quæ à sanctis dicitur aureola.*
5 Sic state. *firmi contra tribulationes huius mundi.*
6 In domino, *ita quod ab eo nullo modo euellamini. Secundo confortat duas personas specialiter, di-*
7 Euodiam rogo & Synticen depre. id sa. in domino. *i. firmiter stare. Duæ erant matronæ quas Apostolus specialiter confortat. Tũ propter fragilitatem sexus: Tum quia ministrauerant necessaria sibi et aliis prædicatoribus, vt ostenderet se gratum.*
8 Etiam rogo & *Hic consequenter cõfirmat Philippenses per amicum de hoc deuote rogans eum, dicens:* Etiam rogo. & te Ger. *Nomen proprium est.*
6 Compar. *i. coadiutor meus, in prædicatione.*
10 Adiuua il. *scilicet mulieres dictas tuis sermonibus confortando.*
11 Quæ mecum, &c. *i. in prædicatione euangelij necessaria ministrando, & non solum mihi, sed & sociis meis, de quibus subditur.*
12 Cum Clemente, &c. *in prædicatione.*
13 Quorum nomina, &c. *Est autem liber vitæ idem qđ prædestinatio diuina, quæ dicitur liber, eo quod in mente diuina numerus electorum est firmiter descriptus vel dispositus, & hæc est descriptio simpliciter. Qđ autem illi ibi essent sic scripti, forsitã Apostolus habuit p diuinã reuelationem. Alio modo dicitur aliquis scriptus in libro vitæ secundum præsentẽ iustitiã, a qua tamen contingit aliquãdo decidere, & hæc est descriptio secundũ qđ. Apostolus autẽ per bona opera istorũ quæ videbat, æstimare debebat, quod essẽt in gratia: & sic loquitur in proposito, nisi per reuelationẽ habuerit, qđ essent simpliciter scripti in libro vitæ.*

Scribit libro vitæ dupliciter.

7 Euo- 14 Gaudete.

Digitized by Google

A a *Gau.* Ambro. Lætatus in fide eorum & operibus. Apostolus vt alacriores sint, optat in hoc studio proficientes gaudere in domino, & id iterat vt se in eis vere gaudere ostendat.

Augu. sermo. 17. de verb. Dom. ✠ August. Nemo in hoc seculo gaudere potest, & in domino. Multum inter se hæc duo gaudia differūt, suntq; omnino contraria. Quādo enim gaudetur in seculo, non gaudetur in domino, nec econtra.

Gau. in. i. in veritate, non in iniquitate, in spe æternitatis, non in flore vanitatis.

Gaude. Q. quia eorum nomina sunt in libro vitæ. Et vt idem vobis certissime credatur: Gaudete in domino, idest omne bonum vnde gaudendum est, statuite in domino, non extra. Et hoc adeo necessariū vobis est quod iterum dico, Gaudete in domino: Non vt quædam alia semel, quia hæc est.

B b *Mode*, & rectus modus, vt in domino sit omne gaudium et hoc per vos addiscat alij. Vel *modestia in omni*. fidelibus & infidelibus, vt imitent' ne possint reprehēdere. Et qa dominus.

Augu. ser. 37. de ver. Dom. c *Prope est*, idest paratus dare quidquid opus est in spiritualibus vel temporalibus. De nulla re sitis soliciti & timidi. Sed petitiones de his quæ vultis impetrare.

d *Innotescant*. i. sint ita vehementes, non tepidæ, vt ad deum perueniant. i. compleantur.

e *Sed in om.* Oratio & obsecratio, communiter pro se vel aliis, de quibuslibet. Petitio de rebus, nominatim necessariis, *Innotescant*. Hæc notitia assiduitate fit, & vigilantia orationis. Tūc demum pax custodit corda in Christo. Hoc ideo dicit, quia qui cum Deo habet pacem, non timet, mentē aduersā.

Tob. 12 c f *Apud Deū.* Vel angelis, q Deo eas offerunt. Vnde: Cū orares, oratione vestrā obtuli apud Deū. Vel nobis innotescat apud Deū per tolerantiā, non apud homines per iactantiam.

Quomodo angelus offerat orationes Deo. *Apud Deū.* Aug. de gratia noui Testamenti. Nō dicit' angelus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tūc nō nouerit quid velimus vel quo indigeamus, qui omnia antequā fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit. Sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperās Deo, tēporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue cōsulendo

---

C a Dixi, state, & etiam gaudete. b Non in seculo, in quo gaudent qui de inpunitate nequitiarum lætantur, c Rationabilis conuersatio.

a Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Mode- 1 2
b a Exemplo eorum alios vult acquiri.
c stia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus prope est. 3
a Sine mundi solicitudine promissa Dei præ oculis habete. b Quæ communiter. c Quæ cum adiuratione. 4 5
d Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione 6
a Qui vult alia impetrare, gratus sit de præteritis. b Nobis esse. 7
e cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud 8
f a Vos moneo, vt petatis, & Deum sine quo humanus labor inutilis est, oro vt præstet effectum. 9
g b Intellectum
Deum. Et pax Dei quæ exuperat omnem † sensum, custo- 10
a Voluntates & intellectus, vt nihil extra Christum appetatis vel intelligatis, 11
diat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo 12
a Hucusque monui ad tolerantiam & ad ceutelam. Moneo vos adhuc. 13
h b Quæ ad veram fidem sunt, tum quia in eis veritas, tum quia per ea ducitur seruatur cum Deo.
i
K Iesu. † De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque † pudica, quæcunque iusta, quæcunque † sancta, quæ- 14 15 16
a Hoc ad alia.
cunque † amabilia, quæcunque † bonæ famæ, si qua vir- 17 18
l a Hoc ad famam. b Quæ ad perfectionem pertinent. c In memoria versate. d Omnia. e Me docente.
tus, si qua laus disciplinæ, hęc cogitate, quæ et 19 20 21 22 23

† Quod reliquum est. † honesta. † laudabilia. † pura, casta. † accōmoda. † intellectum.

D sulendo quid faciat. In quo & contestatur, quod non sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile, cuius participatione etiam sapiens efficitur.

Idem. 15 de trin. Ad omnia quippe scieda, Deo sufficit sua perfectio, habet tamen nuncios i. angelos. nō quod ei quę nesciat, annuncient. Nō enim sunt vlla, quæ nesciat, sed bonū eorum est de operibus suis eius consulere veritatem.

Augus. Epist. ad Paulin. cap. 18. Enchirid. cap. 63. h *Et pax. Dei* i. Deus qui est pax sūma, quę nec cogitari potest, & ideo extra eū nullo opus est.

In Enchiridio cap. 36. ✠ Augu. Mentem custodiat, vt in eo quod dicit omnem mentem vel intellectum, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse possit exemptus, sed Dei filius.

h *Exuperat omnē sen sum, &c.* Nostrum, & eorum qui semper vidēt faciem patris. Vel pax qua ipse Deus pacatus est, *superat omnem sensum*: præter suum, quia nec nos sic possumus nosse. nec vlli angeli.

E i *De cætero fratres quæcūque sunt uera, quæcunq;*. Hactenus cōtra persecutores & cōtra pseudo prædicatores monui. De cętero autem in conclusione, quæ ad perfectionem sunt, expono.

Augu libr. de sancta viduitate ad Iulia. k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *Sancta*, in propria vita: & vt minus dicatur, *quęcūque sunt amabilia*. idest amari digna. vt modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. *Et quæcunque sunt bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, vt de his nō habeatur mala opinio, sed bona, vt prosint alijs. Quæ bonæ famæ dico, *si qua virtus*, in eis est vel *laus discip*. Christianæ. Non enim curāda est bona fama de viribus, vel scientia mūdi, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. s. *Si qua la.* referatur ad famam. Et illud, *Si qua uirtus*: referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogitate quæcunque sunt uera, &c: Si qua uir.* est in eis. Et cogitate quę cunque sunt bonę famę, Si qua laus disciplinæ est in eis.

F l *Bonæ fa.* Augustinus. Nobis vita nostra, alijs bona fama necessaria est. Nam quisquis à flagitiorum criminibus vitā suam custodit. sibi benefacit. Quisquis autem famam, etiam in alios misericors est.

a Gauisus,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Gaudete. *Hic cōsequenter inducit Philippenses ad spiritualē lætitiā, & secundo ad boni operis perseuerantiā, ex quibus oritur hæc lætitia, ibi.* De cæteros fratres. *Circa primum dicit.* Gaudete in domino. *non in mundo.*

2 Semper. *actu vel habitu.*

3 Iterum dico gau. *ad maiorem inductionem.*

4 Modestia ve. *in conuersatione & vita.*

5 Nota sit. *ut boni meliores fiant exemplo vestri, & mali ad bonū conuertantur.*

6 Domi. prope est. *ad vos remunerandum. Et quia nimia solicitudo temporalium impedit spirituale gaudium, ideo subditur.*

7 Nil soliciti sitis. *superfluo, nam oportet solicitari de necessarijs, aliter videretur tentatio Dei.*

Orationis partes. 8 Sed in omni. *Hic ponūtur quatuor orationis partes, oportet. n. in orando primo ad Deū accedere per mentis eleuationem, & hoc vocatur oratio, quæ est ascensus mentis in Deū. Secundo, requiritur aliquid determinate proponere, saltem verbo mentiali, & hoc vocatur petitio, propter hoc dicitur hic.*

9 Petitiones vestræ innotescant, etc. *aliquid determinate proponens. Tertio, qd proponens se disponat vt exaudiri mereatur, & hoc vocatur gratiarū actio. Per hoc enim, quod aliquis gratū se ostendit de beneficus acceptis, meretur recipere potiora. Quarto, quod exprimat illud per qd oratio sit exaudibilis ex parte Dei, quod est eius sanctitas.* Et

Et hoc vocatur obsecratio, sicut cum dicimus. Per natiuitatem tuā libera nos domine. Et propter hoc in orationibus ecclesiæ ponitur in fine. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

10 Et pax. *i. Deus qui est pax vel quies mentis.*

11 Quæ exuperat omnem, etc. *Eo quod est ab omni intellectu creato incomprehensibilis.*

12 Custodiat corda vestra, et intelligentias, &c. *i. voluntates vestras in bono. Quæ dicuntur corda, quia sicut cor mouet alia corporis membra, sic voluntas mouet alias animæ potētias ad actus suos.*

13 In Christo Iesu. *idest per Iesum Christum. Quod autē subditur in aliquibus libris. Domino nostro, non est de textu, nec habetur in libris correctis.*

14 De cætero fratre, &c. *Hic inducit Philippenses ad boni cōtinuationem & augmentationem, dicens.* De cætero fratres quæcūque sunt vera. *sine falsi admixtione.*

15 Quæcunque pudica. *sine lasciuiæ dissolutione.*

16 Quæcunque iusta. *Erga proximum.*

17 Quæcunque sancta. *Circa cultum diuinum.*

18 Quæcunque amabilia. *Deo & hominibus bonis.*

19 Quæcunque bonæ famæ. *idest digna boni nominis.*

20 Si qua virtus. *moralis & intellectualis.*

21 Si qua laus disciplinę. *idest disciplinæ morum laudabilis.*

22 Hæc cogita. *Frequenter meditando.*

23 Quæ &c. *per meam doctrinam.*

Et

Digitized by Google

A

a *Gauisus.* Hic commemorat, quod sibi sæpe necessaria miserant, vnde alacritatem suam propensiorem factam ostēdit quia in quo negligentes facti fuerant, adhibita solertia iterarunt, vt memores facti apostoli sui, fructus emitterent in horreo cælesti condendos.

b *Aliquādo,&c.* Aliquo tempore, quia non omni potuerunt.

c *Refloruistis.* ministrando mihi necessaria. Quæ ministratio dicitur flos, quia inde fructus vitæ æternæ prouenit.

d *Pro me.* Quia mihi prodest vestra conpassio. Ne autem viderentur aliqua mala causa intermisisse, addit, modo refloruistis, sed ante eratis occupati, & impediti aliquibus aduersis.

e *Non quasi.* Non propter se, sed profectum eorum gaudet.

B

f *Scio & humiliari.* GREGORI. Qui penuria non frangitur, a gratiarum actione non retrahitur: Qui rerum temporalium desiderio non accenditur, scit humiliari.i.inopiam pati.

g *Abundare, sa.* Qui acceptis rebus non extollitur, q eas ad vsum vanæ gloriæ non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed cum indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare, Qui acceptis alimentis nō ad ingurgitationem ventris, nec plus carni tribuit quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid, vnde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire.

disciplinæ.

Augu lib. 13. Confess.

Vt digna teneri. Item ideo cogitanda, quia hæc au. & ui. in me esse.
Ab aliis. Per vos. Esse.

1 didicistis, & accepistis, & audiuistis, & vidistis in me. Hæc

a Non solum cogitate, sed & actu implete, & Deus erit adiuuans hæc facere. Dator.
b Ad futura hortor, de preteritis autem quæ memoriæ valet ad incitationem.

a cogitate, & agite, & Deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum

a Hoc fecit, non in dono. b Post multa.

b autem in domino vehementer: † quoniam tandem aliquan-

a Sicut olim. Alias repullulastis similitudine arborum, quia sterilitatē aruerant, & quasi marcuerant. Ministrantes mihi. b Ad Vtilitatem meam.
c Misericordi compassione. Ita ut sentiretis quod me perurgebat.
d Olim.

c d do refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupatis

a Quod gauisus sum.
b Quasi pro rebus penuriam consolantibus.

e autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim

a consuetudine habui. b Contentus his. c Semper. Quia.
d Quia inde non frangor.

f didici in quibus sufficiens sum. † Scio & humiliari, scio, &

a Quia inde non erigor. b In omni loco coram principibus, uel quibuslibet.
c In omni genere rerum. d A Deo, non per me.
e Ne noceat saturitas.

g abundare. Vbique & in omnibus institutus sum, & satiari, &

a Ne deficiam. b Q. nec de penuria contristor, nec de abundantia exaltor, sciens quia abundantia frequenter extollit, & penuria tolerata diuitias cælestes aquirit.
c Institutus sum. d Non solum scio, sed possum exequi eo confortante qui docuit. e Facere.
f Per eius auxilium.

h esurire, & abundare & penuriam pati. Omnia possū † in eo

a In Christo, qui mihi possibilitatem tribuit.
b Q. pro rebus datis non gaudeo quibus carere possum, sed pro uestro bono.
c Inde gaudet, quia bene fecerunt. Benequantum ad uos, qui quod iustum est facitis.
d Vestra bona.

i qui me confortat. Veruntamen bene fecistis communicantes

a Vos communicatis, sed alij non.
b Sicut alij.

tribulationi meæ. Scitis autē, & vos Philippenses, quod in prin-

a Hoc memorat, ut his quasi laude dignis magis studeant.
scilicet:

cipio euangelii, quando pfectus sū à Macedonia, nulla mihi ec-

h *Omnia possum in eo qui me confortat.* ✻ Nil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quā quod omnipotētes facit omnes qui in se sperāt. Denique omnia possibilia sunt credenti. An non omnipotens cui omnia possibilia sunt? Ita animus si nō præsumat de se, sed si cōfortetur a verbo, poterit vtiq; dominari sui, vt non dominetur ei omnis iniustitia. Ita inquam verbo innixum, & indutum virtute ex alto, nulla vis, nulla fraus, nulla iam illecebra poterit vel stantem deiicere, vel subiicere dominantem.

i *Comunicantes,&c.* Augustinus. Inde gaudet, inde pascitur, qa illi benefecerunt, non quia eius angustia relaxata est.

✻ Chrysostomus. *Nam si nos.* inquit, *vobis spiritualia seminamus, quid inagnum, si carnalia vestra metemus?* Et rursus. *Vestra abudantia vt illorum inopiam suppleat,* vides, quo modo communicauerint in ratione dati, dando carnalia, & in ratione accepti, accipiendo spiritualia? Etenim qmadmodum venūdātes, & ementes inter se cōmunicant, alter ab altero vicissim accipiens, & dans (hoc enim est communicatio) ita sane & in hac re. Nihil enim, nihil hac negociatione & mercatura est quæstuosius, nam fit quidem in terra, perficitur autem in cœlo. Et emptores quidem in terra sunt emunt vero, & paciscuntur ea, quæ in cœlis, terreno deposit prætio.

D

Bernar. Serm. sup. Can. 85.
Marc. 9.

† quod iā tādē reuigit vestra p me solicitudo, in eo in quo, & solicitti eratis, verum deerat opportunitas.

741. dist. e. q8 dicitur.

1. Cor. 3. b

2 Cor. 8.
† per Chrm, q me corroborat.
Matth. 10. d

h *Omnia.* ☞ a *Non*

C

NIÇOLAVS DE LYRA.

1 Et accepistis. *idest, acceptastis tanquam digna teneri, & seruari.*
2 Et audistis. *Ab aliis prædicatoribus veris.*
3 Et vidistis in me, &c. *quæ non solum verbo, sed etiam facto prædicaui nobis.*
4 Hæc agite, *& non solum cogitate.*
5 Et Deus pacis, *idest dator ueræ pacis, scilicet internæ, & supernæ.*
6 Erit vobiscum. *Per gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.*
7 Gauisus sum autem in domino, &c. *Hic consequenter Apostolus de liberalitate Philippensiū gratulatur, magis tamen propter eorum meritum, quàm propter usum proprium, dicens;* Gauisus autē sum in do. vehe. *id est ualde.*
8 Quoniam tandem aliquando. *Loquitur de ipsis per similitudinem arboris, quæ uidetur arida, & postea reuirescit, & floret secundum reuolutionem temporis. Sic Philippenses primo ministrauerant Apostolo necessaria, postea cessauerunt per tempus, & deinde iterum sibi miserunt xenium pro suis necessitatibus. Consequenter excusat cessationem intermediam, dicens.*
9 Occupati autem. *impediti prouidere mihi, eo quod tribulationem incurrerant.*
10 Non quasi propter penuriam, &c. *scilicet meam.*
11 Dico. *quod gauisus sum vehementer. Et subdit causam.*
12 Ego enim didici. *idest con sueui*
13 In quibus sufficiens sum, &c. *Idest illis, quæ habeo contentus esse.*
14 Scio, & humiliari. *Quia non frangor per impatientiam.*
15 Scio, & abundare, &c. *Quia inde non erigor per superbiam.*
16 Vbique & in. *s. euentibus.*
17 Institutus sum, *idest informatus a Deo qualiter debeam me habere,*
18 Et sa. *supple scio sine excessu.*
19 Et esuri. *sine impatientiæ defectu.*
20 Et abun. *sine superbiæ fastu.*
21 Et penu. *Sine tristitiæ luctu.*
22 Omnia possum in eo qui me confortat, *idest omni fortuna bene possum vti. Vnde dicit philosophus. i. Eth. de virtuoso, quod fortunas optime feret, qui vtique vere bonus, & tetragonus sine vituperio, sicut enim corpus tetragonum in quolibet latere bene sedet, sic virtuosus in qualibet fortuna prospera vel aduersa bene se habet, tamen hoc fit multo melius per virtutem a Deo infusum, quam per virtutem ex actibus acquisitam. Ideo subdit Apostolus.*
23 In eo. *i. per ipsum Deum.*
24 Veruntamen. *Mihi & vobis.*
25 Communicantes tribulationi, &c. *idest mittentes mihi subsidium temporale detento in carcere.*
26 Scitis autem. *per ea quæ audistis.*
27 Quod in principio, *idest, quando vobis prædicare euangelium incœpi.*
28 Nulla mihi ec, &c. *Rationabile enim est, vt accipientes spiritualia a prædicatoribus, dent eis temporalia.*

F

Digitized by Google

A a *Non quia quæro.* Augus. Datum est res ipsa quę datur, vt munus, cibus, potus & huiusmodi. Fructus autē opera bona, & recta voluntas datoris. vnde dominus in euang. nō ait simpliciter. Qui recipit iustū vel prophetam. Sed addidit. *In nomine iusti vel prophetæ.* Suscipere enim prophetam vel iustū, datū est. In nomine iusti vel prophetæ hoc facere, fructus est. Eliam pauisse leguntur coruus & vidua. Sed per coruum qui non nomine iusti, dato pascebatur. Per viduam fructum quæ sciebat quod hominem Dei pasceret.

3.Re.17.a.Ibidem.b.

b *Sed fru.* i. bonam & rectam voluntatem bonæ operationi adiunctam. Non enim tā gaudet subuentum esse suæ necessitati, quam illorū congratulatur fœcūditati. Vel.

†Ro.12.a. †omnem indigentiā vestrā.

c *Fructum.* i. vt fructus iustitiæ vestræ abundans sit, cum ratione Deo reddideritis de factis vestris.

C * Haymo. Odor suauitatis est apud Deū, intentio bona & volūtas promptissima offerentis, de qua legimus in Genesi. quia odoratus est odorē suauitatis dominus, quando Noe obtulit sacrificium Deo egressus de arca. Nō enim est putandum quod dominus omnipotens sacrificio victimarū & fumo carniū atque nidore pinguedinis delectetur, sed intentione bona & voluntate promptissima offerentis. Si enim fumo & nidore carniū delectaretur, nequaquam diceret per prophetam. Sacrificia vestra odiuit anima mea.

†dandi & accipiendi †neminem egestatem †munus donū

E d *In od.* Quæ placet Deo vt odor suauissimus. Comparantur enim vt orationi quę est incēsum Dei. Vnde dicitur. *Date eleemosynam, & ipsa orat pro vobis ad Deum.*

†gratam Luc.11.

e *Impleat.* Non in terrenis, sed in gloria. Vel gloria Christi est implere desideria sanctorum, vel vt ipse inde sit gloriosus.

†omnibus vobis.

D

a Rationabiliter consideraret, quod deberet dare carnalia, quæ accipiebat spiritualia.
clesia communicauit ratione † dati & accepti nisi vos soli. 1
a Non solum dum vobis prædicaui, sed. b Præter quem nihil est quærendum. Necessaria.
Quia et Thessalonicam semel & † bis in usum mihi misistis. 2
a Dico vos bene fecisse. Non vt ego implear, sed ne vos inanes.
b Donation. s, quia hoc est bonum vnde multa bona proueniunt.
a Non quia quæro † datum, sed requiro fructum abundantem 3 4
a Vt pro opere misericordiæ ratio vestra habeat gratiam spiritussancti.
b Non quæro datum, tamen omnia habeo. c Non in vno vt in alio egeam, sed.
b c in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo. Repletus 5
a Muneribus b Mihi.
d sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suaui 6
a Hæc sunt hostia, qua detur uobis uincere hostes, quam accipit Deus placide. b Vos me repleuistis.
tatis, † hostiam acceptam † placentem Deo. Deus autem 7
a Non in terrenis, sed in gloria. b Vt nihil desit vobis. 8
e meus impleat † omne desiderium vestrum secundum diui- 9
a Secundum quod diues est, & plus potest dare, quam quis mereatur.
b Per quem omnia. c Deus impleat, inde autem ei gratiæ.
tias suas in gloria in Christo Iesu. Deo autem & patri nostro
Vsque. Quod sanctus est, a Christo est 10
gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum 11
in Christo Iesu. Salutāt vos qui mecum sunt fratres. Salutant 12 13
a Hos significat propensiorem affectum habere circa illos.
vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. 14
a Ratione, ut semper bonis & in spiritualibus abundet.
Gratia domini nostri Iesu Christi cū † spiritu vestro, Amē. 15

Inci-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nisi vos soli. *Et in hoc commendat eorum liberalitatem præ cæteris.*
2 Quia &c. *s. bona vestra, in quibus ego & prædicatores alij debemus quærere, non superfluum, sed ad necessarium vsum.*
3 Non quia. *principaliter.*
4 Sed requi. *idest, meritum ex parte vestra, quod dicitur fructus abundans, quia ducit ad vitam beatam.*
5 Hab. autem. *quæ misistis mihi.*
6 Et abun. *Non solum pro mihi necessariis, sed etiam pro necessitatibus aliorum.*
7 Acceptā. *Nam eleemosyna est hostia Deo acceptissima, & quia de beneficio regratiandum est benefactori. ideo subdit.*
8 Deus autem meus. *Sicut me repleuistis.*

Se.

9 Se. di. *Reddendo vobis pro temporalibus æterna.*
10 In Christo Iesu. *id est per Iesum Christum mediatorem Dei & hominum. Et quia cuiuslibet boni Deus est principalis auctor, ideo consequenter gratias agit ei dicens.* Deo autem.
11 Salutate omnem. *Hic vltimo ponitur huius epistolæ cōclusio per salutationem, cum dicitur.* Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. *idest omnem sanctificatum per baptismum Iesu Christi.*
12 Salutant vos qui mecum, &c. *Mihi ministrantes, & pro tempore prædicantes.*
13 Salutant vos. *i. Christiani generaliter.*
14 Maxime autem. *Per hoc innuit quod isti specialem affectum habebant ad Philippenses.*
15 Gratia domini nostri Iesu Christi cum. *Supple sit & maneat semper, Amen.*

Inci-

Incipit argumentum in epistolam ad Colossenses.

a *Colossenses, &c.* quibus non ipse Apostolus prædicauit, sed eius discipuli Archippus & Epaphras. Archippus vero in eos ministerium acceperat. Epaphras autem ex eis oriundus ab apostolo instructus, doctrinā Archippi confirmauerat. Superuenientibus autem pseudo apostolis & carnales obseruantias prædicantibus, dubiū erat quibus potius credendū esset. Inde Paulus cuius auctoritas celebris erat, quasi medius iudicat quæ pars potius sit tenenda. Describit autē Christū & eius beneficia, quomō est sufficiens ad omnia. Carnalia vero prorsus improbat vt deinceps syncere fidem Christi teneant. Instruit etiam moraliter, confirmans quidquid illi docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in alio præter Christum spem ponendam esse docere.

In Synopsi * Athanasius. Istam misit e Roma, cum Colossenses non dum vidisset quidem, audisset autem de illis. Quidam enim

Co-

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM ad Colossenses incipit.

Colossenses sicut & Laodicenses sunt Asiani, & ipsi præuenti erant a pseudo apostolis, nec ad hos accessit ipse apostolus, sed eos per epistolam corrigit. Audierant enim verbū ab Archippo, qui & ministeriū in eos accepit. Ergo Apostolus iā ligatus scribit eis ab Epheso per Tichicum diaconem, & Onesimum, acolythum.

Colossenses gentilibus sophismatis cum Christi fide pugnantibus, & traditione ciborū iuxta legem, & circuncisione seducere tentabant. Hoc, vbi didicit Apostolus, hanc illis Epistolam instruēdo mittit. Et principio gratias agens Deo, significat eos e tenebris ad veritatis lucē ingressos, & quod Christus, in quem crediderāt, imago Dei sit, & Verbū per quod omnia facta sūt, & quod decuerit eū qui est rerū opifex primogenitū fieri creaturę, & primogenitū ex mortuis, vt vtraque cōiūgeret, & oīa viuificaret. Adhortatur etiā eos, vt in fide persistant, significans eis se Paulū esse ministrū Euāgelij in quo instructi iā erāt. Deinde de lege, & de cibis in lege vetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps vetera omnia, circuncisionem quoque abolitā esse declarat. Consulit etiam ne imponi sibi sinant a Sophistis, qui in hoc erant vt eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, pro liberis, viris, mulieribus, seruis, & dominis, & quę bonos mores concernunt, Epistolam finit.

Pau-

Digitized by Google

A

CAP. I.

PAulus. Solito more salutationē præmittit. Qua præmissa de bonis eorū gratias agit, & fidem & dilectionē commendans orat, vt perficiantur in Christo, cuius beneficia & primatū secundum vtranque naturam commendat, deinde sui ministerij dignitatē commemorans monet ne per prophetiam vel legis cęremonias seducti a Christo recedāt. Tādē omnes simul secūdum sexus & ætates & conditiones moraliter instruit, & in fine Archippū cōmonet sollicitum fore suscepti ministerij, præmittens autem salutationē, ait, Gratia, &c.

b *Aposto, &c.* Nota omnibus dignitate, Recte hic apostolū nominat, quia & his Apostolus erat, quibus per discipulos suos prædicauerat.

B

c *Gratias agimus.* Ostendit bona quæ receperunt, dum pro his gratias agit.

✱ Theodoretus. Eis perfectionem suo testimonio tribuit, cum eos dixit, fide esse claros & charitate. Charitas enim vniuersū mandatum quod in actione consistit, complectitur. Solet autem Apostolus laudibus primum aures præparare, & faciles reddere. Hic itaque dicit et se Deū in suis orationibus laudare propter fidē ipsorum in Christum dominum, & charitatē, quam in omnes qui cum eis eandem fidem habebant, perpetuo ostendebant.

d *Et dilectionem quam habetis in sanctos.* ✱ Chrysostomus. Hoc aduersus tentationes, ne hic quoque quærant quietē & relaxationē. Nam ne quispiam diceret, & quid lucri ad eos

C

redit ex dilectione in sanctos, cū ipsi angatur & dolore afficiātur? Lętamur, inquit, quod in cęlis magna & pręclara vobis conciliatis, propter spem, inquit, repositam. Rem ostendit firmam & stabilem. Quam audistis in verbo veritatis.

D

e *Sicut & in vniuerso mundo.* ✱ Ambros. In exemplum cæterarum gentiū hos crescere & fructū vitalem facere alacri sermone prosequitur, vt ex eo qđ Dei gratiā perceperūt, proficerēt & numero & ope adiungētes fidei suę, qui fierent fratres eorum in Christo.

f *Sicut & i.* ita pure & vere, sicut per me & alios venit in vniuersum mundū, & adhuc manet in eo. Q. Nō minus vobis factum est, quā in alijs ecclesijs, cū sit in mundo euangelium, fructificat ibi per bona opera, & crescit augmento scientię, uel numero fideliū. Nō per hoc plus habeāt quam vos: sed ita hoc facit, sicut est in vobis & ideo nil debetis superaddere.

E

g *Sicut didicistis ab Epaphra.* ✱ Theo. Hic vir ciuis eorū erat, in primis laude dignus. Qui cū Romā venisset, docuit diuinum Apostolum & ardentē eorum fidē in dominum, & fraudē quæ ab aliquo eis facta fuerat. Multis autē laudibus eum extulit, dilectum, & conseruum, & fidelem Christi ministrum vocans, vt maiorē in eum reuerentiam haberēt. Dixit autē ab eo se audiuisse cursum Euāgelij quod vbiq; diffunditur, & multitudinē eorum, qui in singulis gentibus crediderūt.

F

h *Pro vob.* Quorum salutem desiderans, cępit Archippum adiuuare.

Incipit epistola Pauli ad Colossenses.

CAP. I.

Cognito omnibus nomine, ecce auctoritas dicendorum.

a Quod non pseudo:

a, b — 1 PAulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater, qui sunt

Qui est vir magnæ auctoritatis. Scripsit.

a Maioribus. b Minoribus.

Colossis sanctis & fidelibus fratribus in

a Et quia sancti sunt & fideles. Per gratiam Christi, non in lege. b Hoc modo salutat. Remissio peccatorum. c Mentis reconciliatio ad Deum d Quia & Deus pater, potest & vult.

Christo Iesu. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & do-

a Quia Deus & pater, potest & vult.

c — mino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & patri domino no- 2

a Per quem nobis omnia. b Etiam. c Vt crescatis in melius. d Ecce vnde gratias agit. e Qua creditis ipsum Deum & hominem esse.

stri Iesu Christi semper † pro vobis orantes, audientes fidem 3

Esse. a Non ociosam. Per operis exhibitionem prouenientis ex ea osten sam.

d — vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in san- 4

a Non humanam laudem, non pro terreno emolumento. Rem speratam. 5 b Modo non apparet. c Tantum d Ab æterno reddenda. 6

ctos omnes, propterea spem quæ reposita est vobis in cælis,

a Quomodo ergo res tam latens speratur? Vt certam haberetis. b Quod tenendum est, quia & plene verum, & bonum nuncium, ne ergo alibi spem illam quæratis, quam prius intellexistis. c Euangelium. d Non primi habuistis, sed per alios venit ad vos, nec soli habetis.

quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod peruenit ad 7

a Fructificare facit. b Crescere facit.

e — vos, sicut & in vniuerso mundo est & fructificat & crescit, si 8 9

Est. a Credendo. Per Archippum. Non per superos adductos, sed per primos. b Discernendos. c Scilicet.

f — cut & in vobis, ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam 10

a Quod totum ex Deo. b A prima die audistis veritatem, sicut post didicistis esse veritatem per Epaphram: In ore duorum stat omne uerbum c Prædicationem Archippi confirmante.

g — Dei † in veritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo &

a Quia nobiscum prædicator. b Pro salute uestra. Non pro uestris rebus. c Electus a Christo, uel quia dona Dei ministrat, uel Christo offert bona uestra.

h — conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi

† de vobis cā orantes.

† de qua prius audieratis per sermonem veracem.

† per veritatē.

† & crescit.

Dlle-

Incipit Postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam ad Colossenses.

CAP. I.

1 PAulus Apostolus, *Incipit epistola ad Colossenses, quæ diuiditur in tres partes, in salutationē & persecutionem ibi*. Gratias agi. *& cōclusionē 4.c. ibi*, Quę circa me sunt. *In prima parte exprimētur personæ salutantes. Et secūdo personæ salutatæ, ibi*. His qui sunt Colossis. *& bona eis optata, ibi*. Gratia vobis. &c. *Et patet sententia ex dictis pluries in principijs aliarum epistolarum.*

2 Gratias agi, *Hic incipit epistolæ persecutio. Circa quā sciendū, qđ Apostolus nō prædicauit Colossensibus personaliter, vt patet in prologo Hieronymi, sed per discipulos suos Archippū, & Epaphrā, & postea inducebantur a pseudo Apostolis ad recipiendū legalia cū euangelio, propter qđ Apostolus qui in partibus illis erat valde famosus, scripsit eis ipsos a legalibus retrahendo, & in fide ac moribus solidando. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatē. Secundo, ad præcauendum pseudo apostolorum falsitatem, ca. sequen. Tertio, ad continuandū vitæ sanctitatem, capitulo 3. Prima in duas, quia primo vt verba sua melius recipiant, ostendit se eis beneuolum. Secundo, inducit eos ad dure tenendum Christi euangelium, ibi*, Qui est imago, *Primum autem facit dupliciter. s. agendo gratias de bona eorum inchoatione. Secundo, orando deuote pro meliori consummatione, ibi*. Ideo & vo. *Circa primam dicit*. Gratias agimus Deo & pa. domi. nostri Iesu Christi semper. *Idest omnibus horis ad orandum deputatis.*

Diuisio.

3 Audientes. *per Epaphram, vt habetur infra.*

4 Fidem vestram in Christo Iesu. *Quæ est fundamentū spiritualis ædificii.* Et quia fides sine operibus mortua est, Iaco. 2. *Ideo sequitur.*

5 Et dilectionem quam habetis in san. om. *i. opera charitatis, quæ exercetis erga omnes fideles, non pro commodo terreno, sed cælesti premio Ideo sequitur.*

6 Propter spem, &c. *quā audistis in verbo veritatis euangelii, qđ non promittit bona terrena, sicut lex vetus, sed cælestia, vt patet ex decursu ipsius.*

7 Quod peruenit ad vos. *Per prędicationem discipulorum meorum.*

8 Sicut & in vniue. *Nam a tempore apostolorum prædicatū fuit euangeliū per orbem terrarū, sicut declaraui plenius super illud Psal. 17. a.* In omnem terram exiuit, &c. *Et breuius replicaui super epistolam ad Roma. 10. vbi hæc auctoritas allegatur.*

9 Et fructificat & crescit, &c. *In alijs Gentibus.* Sicut & in vobis, &c. *scilicet fructificat.*

10 Ex ea die qua audistis & cogno. *credendo. Cætera patent ex litera.*

Ideo

Digitized by Google

a *Dilectionem vestram in spiritu.* ✠ Chryf. dilectio spiritualis est omnium suprema, veluti quædam regina, quæ in suos dominatū obtinet, honestaque est specie pulchraque, & ornato habitu. nihil. n. terrestre eam parit, sicut illam, nō consuetudo, non beneficium, non natura, non aurum, & a supernis descendit e cœlo. vel quid miraris si beneficio non eget, vt cōsistat, cum ne si mali quidem quidquam accipiat auertatur? Quod autem hæc sit illa maior, audi Paulum dicentem. *Optarem ego esse anathema a Christo pro fratribus meis.*

Roma. 9.

b *In spiritu.* Quia pro spiritualibus, nō pro carnalibus diligitis.

† robore corroborati.

c *Impleamini in omni.* Magnum est plene scire quid deus velit, in omnibus rebus actiuæ vitæ, & contēplatiuæ.

B

†idoneos.

d *In scientia.* Vt non ignorent fidei suæ speciem, id est, rem speratam. vnde firmi erunt.

¶Ad deum, & proximum.

a Iesu, qui etiā manifestauit nobis dilectionem vestrā in spi-
b ¶Fundatam. ¶Sancto, non in carne. b ¶Ecce quid orat. c ¶Hæc de vobis.
ritu. Ideō, & nos ex qua die audiuimus, nō cessamus pro vo 1
¶Quasi pro meritis, quæ pro vobis exhibemus. b ¶Vt plene cognoscatis quid Deus velit, quid non. Et hoc per partes exequitur.
c bis orantes, & postulātes, ut impleamini agnitione volūta- 2
¶scilicet. a ¶Rerum, quæ actiuæ vitæ sunt. b ¶Cognitione spiritualium, quæ sunt contemplatiuæ. c ¶Post. d ¶Operando bene. 3
tis eius, in omni sapiētia, & intellectu spiritali, ut ambuletis 4 5
¶Agatis per bona opera. a ¶Vt decet deum, vel digni eo præmio. b ¶Ita, scilicet. 6
d c ¶Negocia vitæ actiuæ, & contemplatiuæ. ¶Deo. ¶In maius.
e digne deo per omnia placētes, in omni opere bono fructi- 7 8
¶Per hanc vitæ puritatem. ¶In cognitione deitatis. b ¶Et post hanc pro missionem oramus ne relabamini.
ficantes, & crescentes in †scientia dei in omni virtute con- 9
a ¶Ab eo, qui illuminare potuit. ¶Manentes. ¶Contra aduersa.
fortati, secundum potentiam claritatis eius. In omni patiē- 10 11
a ¶Diutini laboris. b ¶Et hoc non ex tristitia, vel necessitate. c ¶Qui solus potest recreare, & vult, quia pater.
f tia, & longanimitate cū gaudio gratias agētes deo, & patri, 12 13
g h a ¶Etiam gentes in promissione Iudæorum. b ¶Participationem. 14
i c ¶Hæreditatis. d ¶Idest in notitia sui. e Ita dignos fecit.
k qui dignos nos fecit † i parte sortis sanctorū i lumine Qui 15
l a In baptismo. b Quia vere dominabantur nobis. c Ignorantiæ peccatorum, dæmonum. d Vt essemus regnum. In cælum. 16
m n eripuit nos de potestate tenebrarū, & trāstulit in regnū filij 17 18

✠ Theo. Benignum inquit, deum laudamus, qui nos cum indigni essemus, efficit lucis sanctorū participes. Rursus aūt sub specie gratiarum actionis, benignitatis arcanum, & diuinæ in nos dispensationis magnitudinem ostendit. Vel ita.

D

k *Eripuit nos de po.* i. de inferno, in quo tenebamur, a diabolo, tam ex proprio, quā ex delicto Adæ.

✠ Anselm. de potestate, tenebrarum, id est, dæmonum, qui nobis dominantur, intrinsecus, dum cęcitas infidelitatis, & ignorantiæ, vel peccatorum obscuritas in nobis adhuc esset, de potestate huiusmodi tenebrarum, idest, malignorum angelorum ne nos in nocte suæ damnationis sine fine possiderent, eripuit nos deus pater, in baptismo delens peccata nostra, per quæ illi potestatem habebant in nobis, & transtulit in regnum filij sui in ecclesiam Christi, de qua dictum est, quia mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala.

†agnitione.

E

† ad participationem.

e *In omni vir.* Vos dico confortati a deo in omni virtute, castitate, scilicet, & cæteris. Quod bene potest ille, qui est claritas patris. idest, filius. Vel secundum, quod claram cognitionem vobis dedit.

f *Gratias agentes.* Hactenus vnde gratias agit, & quid orat eis: Iam incipit, quod lex non prodest, sed nocet, & Christus ad omnia bona sufficit, Quod inde potest sciri, cum ipse, & alij apostoli, qui in legalibus fuerant, eis dimissis ad Christū confugerunt. Pro vobis oramus nos, gratias agentes deo, ideo quia dignos facit, quod nunquam lex potuit.

g *Dignos nos fecit.* non in lege, sed.

h *In lumine.* idest, per deum, qui est lumen de lumine, cuius gratia illuminamur. Vel. *In lumine.* idest, in clara cognitione, a qua deuians cadit in tenebras.

i *Sortis.* Voluntas dei in humano genere sors est apud quē non est iniquitas, sed omnia facit per iustitiā, & si occultam.

Sors. est hæreditas, quæ non meritis, sed diuina electione datur sanctis patriarchis, & prophetis, & ideo per gratiam, non per legem est quærenda.

Ex Tractatu in ps. 30.

✠ Aug. Tunica illa dñi desuper texta, quæ significat charitatis æternitatem, cum diuidi a præsecutoribus non posset, sors super eā missa est. Ad quos peruenit, eos significat, q̄ videntur ad sortem pertinere sanctorum. ait apostolus, *Gratia salui facti estis per fidē, & hoc non ex vobis, sed donum dei est, nō ex operibus.* Quasi vos bñfeceritis, vt ad hoc accedere digni estis. *Non ex operib. ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis.* Hæc quodammodo sors occulta est. Volūtate dei in humano genere sors est. Sors veniens de occulta dei volūtate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi Sors est.

C

✠ Idem. In regnum filii dilectionis suæ dr̄ nos trāstulisse, vt intelligamus, quia nos quoque diliget, si perseueramus, esse regnū filij sui, quem ipse naturaliter, & ineffabiliter diligit, i. si peccatum in nobis amplius nō regnauerit. Vbi enim peccatum regnare incipit, ibi Christus regnare desistit.

l *Et transtulit, &c.* Quando attollens nos de imo tartari, induxit in cęlum vnico filio suo. Iam enim credentes, qui fixa mente deuoti sunt, exeuntes de seculo duce dexterę patris angelo inducuntur in cœlum.

Augu. in psal. 105. & tracta. 112. in Io.

m *Regnum fi.* Aug. De quo ipse dicit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* non ait, Non est hic, Sed, *non est hinc*, quia peregrinatur quidem in mundo, sed non est de mundo. Regno enim suo dicit, *De mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo.* Erāt de mundo, quando ad mundi principem pertinebant.

Aug. lib. 1. de nuptiis, & concu. c. 20.

n *Filii dilectionis suæ.* Aug. 15. de tri. Si charitas qua pater diligit filiū, & patrē diligit filius, ineffabiliter vnionem, vel cōmunionē demonstrat amborum, quid conuenientius, q̄ vt ille proprie dicatur charitas, qui spiritus est cōmunis ambobus? Alioquin si in illa trinitate solus spiritussanctus est charitas, profecto, & filius non solius patris, sed etiā spiritussancti filius inuenitur. Nō enim dixit, filij sui, quod si diceret verissime diceret, sed ait. *Filii dilect. suæ.* filius ergo est etiā spiritussancti, si nō est i illa trinitate charitas dei, nisi spiritussanctus. Quod cū sit absurdissimū restat, vt non solū ibi sit charitas spiritussanctus, sed pp illa de quibus satis disserui proprie sic vocetur. Quod vero dictum est, filij dilecti. vel charitatis suę nihil aliud intelligatur, quam filij sui dilecti, quam filii substantiæ suę. charitatis enim patris eius natura atque substantia est, vt sæpe diximus. Et ideo filius charitatis eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus.

lib. 15 de Trinit. c. 19.

F

Theo. Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non cessamus pro vobis orantes. *mente.*
2 Et postulantes, &c. *ore.*
3 Vt impleamini agnitione vo. eius. *id est, vt plenius diuinam voluntatem cognoscatis.*
4 In omni sapientia, &c. *quantum ad cognitionem rerum ad vitam actiuam pertinentium.*
5 Et intellectu spi. &c. *quantum ad cognitionem spiritualium ad contemplationem pertinentium.*
6 Ambuletis digne. *per viam huius vitæ ad patriam.*
7 Deo per omnia pla. *in speculabilibus, & operabilibus.*
8 In omni opere bono fructi. *idest, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.*
9 Et crescentes in scientia dei. *quantum ad contemplatiuam.*
10 In omni virtute. *scilicet morali, & intellectuali.*
11 Confortati secūdū. *Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ dātur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.*
12 In omni. *per aduersariorum tolerantiam.*
13 Et longani. *Per certam præmiorum expectationem.*
14 Gratias agen. &c. qui nos. *Gentiles, & Iudæos indifferenter.*
15 Fecit. *per gratiam baptismalem.*
16 In partem sor. *quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate æterna, quæ habetur in clara dei visione.*
17 Qui eri. nos de potestate tenebra. *idest de potestate inimici per mortem filii sui.*
18 Et transtulit. *quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.*

Digitized by Google

*Aug. In hac redemptione tanquã precium pro vobis datus sanguis Christi, quo accepto diabolus nõ ditatus est, sed necatus, vt nos ab eius nexibus solueremur, nec quemquam eorum secũ, quos Christus ab omni debito liber, indebite fuso sanguine redemisset, peccatorum retibus obuolutum traheret ad secundæ, & sempiternæ mortis exitiũ, sed hactenus morerentur ad Christi gratiam pertinentes, pręcogniti, & prędestinati, & electi ante constitutione mũdi quatenus pro ipsis ipse mortu⁹ est Christus carnis tantum morte non spiritus.

lib. 13. de Trinitate ca. 15.

*Anselm. In quo per spem habemus redemptionem similiter, id est, liberationem ab ijs miserijs, et afflictionibus, quas nunc patimur, & per rei exhibitione habemus iam in illo peccatorum remissione, quia & semel in baptismo per effusione sui sanguinis deleuit peccata nostra, & quotidie (si peccamus) nõ indigemus alijs hostijs, vnde patet, quòd legales hostię non amplius offerẽdæ sunt, quia nullam omnino iam vtilitatem præstant.

a *Redemptionem.* Destructa potestate diaboli facultas libertatis, quę nobis data est fuso illius sanguine, qui nullũ habuit peccatũ. Vt quia diabolus illos merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eũ merito dimitteret, quẽ nullius peccati reũ immerito pęna mortis affecit.

*Ansel. Est imago, & omnimoda similitudo patris, sicut ait: Qui me videt, videt, & patrẽ. Nã sicut per cõtẽplatione cuiuslibet imaginis datur nobis eius notitia, cuius illa imago est, licet ipse absens, & nunquã visus a nobis, sic & apostoli videntes filium, intellexerunt patrem, qui corporaliter eis non apparebat, & nos quidem sumus imago dei, sed filius est aliter eius imago. Nam sicut imago Imperatoris aliter est in nummo, & aliter in filio, sic & imago dei aliter in filio qui est consubstantialis, & coæqualis atque coæternus, & aliter in homine, qui est creatura.

b *Qui est imago.* Aug. Aliter imago regis est in nũmo, aliter in filio. Nos sumus nummus, in quibus imago dei Christus filius. Nulla imago dei debet coli, nisi illa, quæ hoc est, quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

Aug. de Tri. lib. 13. cap. 15.

*Ansel.

---

a ¶Ita, & nos per eum diliget, si non ei odiosi. b ¶Q transtulit vos in regnum, per quem, & redemit. c ¶Filio. ¶Nos iudæi.

a †dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, *& remis- 1 2 3

a ¶Quotidie si peccamus, & non est opus aliis hostiis. b ¶Bene hæc per eum, quia ipse est. c ¶Plene similis patri. ¶Quia de ipso, & nihil distat ab eo. d ¶Incomprehensibilis.

b sionem peccatorum. Qui est imago dei inuisibilis, primo- 4 5 6

a ¶Ipse solus genitus, alia creata. ¶Hic vere ostenditur coæternus. ¶Ante omnem creaturam genitus. b ¶Vere genitus ante omnem creaturam, quia per ipsum omnia condita, ecce omnipotens.

genitus omnis creaturæ. quia in ipso condita sunt vniuersa 7

¶Quæ sunt. a ¶Sol, & luna. ¶Angeli, & animæ. b ¶Etiam hæc altissima.

in cælis, & ĩ terra visibilia, & inuisibilia. Siue throni, siue do- 8 9

a ¶Ergo in nullo minor patre filius. b ¶Quia etiam elementa. Vnde omnia.

minationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ip- 10 11

¶Ita per ipsum antea, quod erant vita in ipso. a ¶Nullus ei æqualis, etiam secundum, quod homo. ¶Non modo æternitate, & potentia, sed etiam dignitate.

c sum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ĩ 12 13 14

a ¶Sicut omnia creauit, ita omnia sustinet, & regit. b ¶Etiam cum talis, & secundum vtramque naturam. c ¶Quæ vnita est Christo gratia, & natura, vt capiti. d ¶Scilicet, Fundator.

d e ipso cõstant. Et ipse est caput corporis ecclesiæ, † qui ẽ prin- 15 16

---

*Ansel. Omnia in ipso constant, quia secundũ immensitatẽ incircumscriptæ, & incomprehensæ diuinitatis eius, oĩa sunt intra ipsum, & ne in nihilum redeãt, per eũ consistunt.

c *Et ip.* Vel oĩa sunt ĩ Christo quę nõ excedũt, qa immẽsus.

*Ansel. Ecclesiæ caput est homo ille, cuius susceptiõe verbum caro factũ est, & habitauit in nobis, membra cætera sunt omnes sancti, quibus perficitur, & completur ecclesia, sicut ergo anima totum corpus nostrum animat & viuificat licet ĩ capite sentiat, & videndo, & audiẽdo, & odorando, & gustando, & tangẽdo, in ceteris autẽ membris tangendo tãtum. Et ideo capiti cũcta subsunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulẽdum, quia ipsius animæ, quæ consulit corpori, quodã modo personã sustinet caput. Ibi enim omnis sensus apparet, sic vniuerso populo sanctorũ tãquam vni corpori, caput est mediator dei, & hominũ homo Christus Iesus, quod dei sapientia non sic assumpsit, vt cæteri, sed multo excellentius multoq; sublimius quõ illum solum assumi oportuit, in quo sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendi, qui & ipsius sapientiæ personam gereret, per quem cæteri fiunt sapientes. Ipse igitur est caput, cæteri vero membra, quia in ipso, sicut omnia bona, sunt in capite omnes sensus, in cæteris vero quædam partes bonorũ distributæ sunt, iuxta mensuram vniuscuiusque membri.

* per sanguinem ipsius.

1. Cor. 12. c

*Augu. Et quia de illo ait etiã, quod semper caput omnis principatus, & potestatis sit, adiungitur ista ecclesia, q̃ nunc peregrina est, illi cælesti ecclesię, vbi angelos ciues habem⁹, quia æquales nos futuros post resurrectiõné corporum, impudenter nobis arrogaremus, nisi veritas promisisset dicẽs, *Erunt æquales angelis dei.* Et fit vna ecclia ciuitas regis magni.

Matthæ. 22. libr. de agon. Christiano.

d *Caput corporis ecclesiæ.* Aug. Caput ecclesiæ, idest corporis quia ita se habet ad ecclesiam, sicut caput ad corpus. Et cũ ecclesia ab Abel cœpit, quomodo caput eorum? Bene, quia est principium ecclesiæ, idest fundator.

e *Qui est principium.* Ecclesiæ secũdũ diuinitatem, idest, fundator ecclesiæ, quia omnes iustos, qui ab Abel vsque ad vltimum

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dilectionis suæ. *Per hoc non est intelligendum, quod filius procedat a spiritusancto, qui est amor seu dilectio, sed dicitur filius dilectionis paterno, inquantum pater summe diligit ipsum, & nos per eum.*

2 In quo. *i. per quem.* 3 Habemus rede. *A potestate diaboli.*

4 Et remissionem. *Per sacramenta baptismi, & pœnitentiæ, quæ habent efficaciam a passione Christi.* 5 Qui est ima. *Postquam apostolus ostendit se beneuolum Colossensibus, hic consequenter inducit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatem. Et diuiditur in tres partes, quia primo declarat auctoritatem euangelii. Secũdo, inuitat ad firmiter adhærendum ei, ibi,* Et vos cũ essetis. *Tertio respondet tacitę qõni, ibi,* Cuius factus sum. *Auctoritatẽ vero euangelii declarat per excellentias auctoris ipsius, s. Christi cuius excellẽtias tripliciter declarat. Primo in cõparatione ad patrẽ suũ. Secũdo ad totũ vniuersum, ibi,* Qui in ipso, *Tertio, ad corpus eius mysticum, ibi,* Et ipse est ca. *Quãtum ad priv.um declarat duas excellentias Christi. Prima est, q̃ est imago patris. i. expressa similitudo ipsius secundum deitatem. Sciendũ tamen, q̃ imago alicuius potest dici dupliciter. Vno modo naturaliter, sicut in humanis filius dicitur imago patris, quia procedit ab eo per modum naturæ, & in eadem specie. Alio modo artificialiter, sicut imago Herculis est in lapide. Primo modo Christus est imago dei patris, tamen in identitate numerali naturæ, quia diuina natura non est multiplicabilis, Creatura autem intellectualis est imago dei natura aliena, & sic nõ est proprie eius imago, sed magis ad eius imaginem.*

Diuisio.

Christus quo modo imago patris.

6 Primogenit. *i. genitus ante omnẽ creaturam, quia generatio filii a patre est æterna, productio autem creaturæ est tẽporalis. quæ potest dici large generatio, eo modo quo deus dicitur pater omnium per creationem.*

7 Quia in ip. *Hic consequenter ponit excellentias Christi quantum ad totũ vniuersum. nam omnia præexistunt in eo, sicut in causa exemplari. Iõ dicitur,* Quia in ip. *i. condi dispositæ. omnes enim creaturæ cõparantur ad deum, sicut artificiata ad artificem, Sap. 7. c.* Omniũ enim est arti fex. *Artificiatũ vero est prius in conceptu artificis, quã in effectu. Domus. n. extra fit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in diuinis est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturæ in ipso præexistunt exemplariter ab æterno, quia nulla nouitas est in deo.*

8 Visibilia. *quantum ad creaturas corporales.*

9 Inuisibilia. *quantum ad spirituales.*

10 Si. throni. *Exprimit quatuor ordines angelorum, quorũ primus est de superna hierarchia. Secũdus, & quartus de media. Tertius vero de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes præexistũt in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia præexistunt in eo, sicut in causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a.* Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. *Ideo subditur.*

11 Omnia. *Iungatur sic litera,* Omnia. *supple creata sunt efficiẽter.* 12 Et in. *supple, quiescunt finaliter.*

13 Et ipse est. *s. creaturas quas præcedit duratione, & dignitate.*

14 Et omnia in. *Quia per ipsum oĩa conseruantur in esse, sicut de nihilo creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manutenerentur.* 15 Et ipse est. *Hic consequenter ponuntur excellentiæ Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur,* Et ipse est. *influens sensum, & motum secundum vitam gratiæ, Io. 1.* De plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.

16 Qui est pri. *Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christũ,* vt

Digitized by Google

primum iustū generantur virtute d[illegible] & misericordiæ suæ dono illuminantur. Secundum humanitatē etiam potest dici principium ecclesiæ, quia super fidē humanitatis eius fundata est. Et bene ipse est caput, & principium, & rector, & fundator, quia ipse est primogenitus, &c.

a *Primogenitus, &c.* Sicut natus est ante omnia de deo, vt omnia crearet, sic homo primus resurgit, vt restauret, vt semper sit prim', & princeps.

Cæteri in se habēt verbum dei, sed de nullo dicitur, *Verbum caro factum est.* Homo ergo excellentius assumptus, quasi personam sapientiæ dei gerit, vt caput in quo sunt omnes sensus personā animæ, quæ totum corpus viuificat.

✣ Hier. In alijs, hoc est, in apostolis, patriarchis, vel prophetis, gratia fuit ex parte. In Christo autem tota diuinitas habitauit corporaliter, quasi dicas Summaliter.

✣ Anselmus. Hoc complacuit deo, vt tanta bonorum plenitudo maneret in illo homine, cui non ad mensuram dedit spiritum, sicut cęteris sanctis consueuit.

b *Plenitudinem.* Aug. Quia omnia potest ex se, vnde, *Sicut pater habet vitam in se, sic & filius, qui suscitat, & viuificat quos vult,* sic ostenditur perfectus deus esse.

✣ August. Per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, quod vnum multæ in lege victimæ figurabant, pacificātur cælestia cum terrestribus, & terrestria cum cælestibus.

✣ Ansel. Qua enim hora sanguis redemptionis exiuit de latere domini in cruce pendentis, dimissum est peccatum Adæ humano generi, & pacificata sunt cælestia, & terrestria, quia tunc patuit hominib. introitus in regnum cælorum. Magna enim discordia [illegible] homines, & angelos, quia nemo tā sanctus erat, vt in [illegible] angelorū susciperetur, sed omnes ad infernū propter culpam [illegible] descendebāt. Morte aūt Christi pax tanta inter angelos, & homines effecta est, vt nunc animæ iustorū cum de corporibus exeunt, mox penetrēt cęlos gaudentib. angelis.

c *Per eum re.* Deo placuit per eum reconciliare, & ipse pacificauit non gratis, sed per sanguinem, celestia, & terrestria, quia patet hominibus introitus in cælum.

d *Omni*[illegible] per eū [illegible] ipso auctore viuunt. Vel.

e *Alienati, & inimici.* i. consilii eius, quod idem valet, quia non receperunt, quæ per Moysen mandauit deus deuote idolis suis.

f *Reconciliauit in cor.* Si mortalis, & mortuus potuit reconciliare, iā immortalis potest omnia facere.

g *Si tamen perma.* Iō tot, & tanta dixerat de Christo, vt ponāt spem in eo solo, in quo omnia sunt, non alicui elementorum, vel angelorum se subijciendos putent hic solus colendus est, & ad hunc nō æstimādus est quisquā.

✣ Ansel. Sicut dñs iusserat. Euntes in mundū vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. potest enim omnis creaturæ nomine omnis natio gentium designari, quæ est sub cælo in vniuerso orbe. Nō est enim vlla natio gentium, in qua prædicatum non sit euangelium.

✣ Greg. Nomine omnis creaturæ potest intelligi homo, habet namque commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si igitur commune habet aliquid cum omni creatura homo, iuxta aliquid omnis creatura homo. Sic nāque omnis creaturæ euangelium inuenitur in solo homine.

(Margin: Aug. li. 7. de Trini. c. 1. — Iohann. 1. b. — vt exhiberet. — Ioh. 5. c. — In Enchiridio — terga se. — mente. — sua. — inculpator. — Marc. 16. — Homel. 19.)

---

a cipium, primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse pri-[1]

a ¶Bene est caput, & principium. id est rector, & fundator, qui est primogenitus ad immortalitatem resurgens. b ¶Per hoc. c ¶[illegible]

a ¶Dominium, quia potest alios suscitare. b ¶Et bene primatum habet, non solum quia primogenitus, sed quia [illegible] plenitudo scientiæ, & virtutum non [illegible] esset, sed habitaret, & reconciliaret omnia [illegible], & Gentes.

b matum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudi-[2][3]

c nem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliare omnia [4]

d a ¶Qui est lumen æternum, i. æterna veritas. b ¶Non per aliam hostiam. c ¶Quæ [illegible] mors. [illegible], cælestia, & terrestria. d ¶Iam sunt [illegible] Abraham, & cæteri.

in ipsum, pacificās per sanguinē crucis eius, siue quæ in cælis [5][6]

a ¶Adhuc in hac vita. b ¶O Colossenses pacificauit, quamuis essetis alienati, nihil ē m deo habentes, & inimici contradicendo, & hoc sensu, qui putabitis bene agere. c ¶Quamuis.

e siue, quæ in terris sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati [7][8][9]

a ¶Degentes actu. b ¶Tempore gratiæ, non alio. c ¶Remissione peccatorum.

f & inimici † sensu in operibus malis, nunc autem reconcilia-[10][11][12]

a ¶Sensu, fragilitatis. ¶id est passibili, & mortali. Et hoc per mortem, etiam ad hoc, vt tandem repræsentet. ¶Virtutibus. ¶A peccatis.

uit in corpore carnis eius per mortē, † exhibere vos sanctos [13][14][15][16]

a ¶Vsque ad deo. quod. ¶Qui tunc nihil mali in eis. b ¶Qui omnia videt, vel tunc ei præsentes [illegible] videntes eum, sicut est. c ¶Exhibere tamen hac conditione.

g & † immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso. Si tamen [17][18][19][20]

a ¶Firmi, non fluctuantes. b ¶In spe præmii, vt per vos non recedatis. c ¶Alio impellentes.

permaneatis in fide fundati, & stabiles, & immobiles, a [21][22][23]

a ¶Quod tenere deletis, quia intellexistis, & ideo peius est reuerti, melius est enim viam veritatis non agnoscere, quam post agnitam retroire. b ¶Et manet.

spe euangelii, quod audistis, quod prædicatum est [24]

NICOLAVS DE LYRA.

vt Lazarus, & plures alii, illa tamen non fuit perfecta resurrectio, quia resurrexerunt ad vitam mortalem, quæ magis dicitur mors, quā vita, quia est quædam tendētia ad mortem. vnde & illi postea mortui sunt. Sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, quæ est perfecta resurrectio, & vera. Et quia primum in aliquo genere est causa aliorum, ideo resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis, propter quod dicitur hic. Principium primo ex mor.

1 Vt sit in. Non solum respectu hominum, sed etiam omnium angelorum. Tum propter plenitudinem gratiæ, quæ data est ei non ad mensuram, Ioh. 3. d. Angelis autem ad mensuram data est. Tum quia licet humana natura Christi secundum se accepta sit inferior angelica, propter quod dicitur Christus ab angelis minoratus. ps. 8. [illegible] inquantū est vnita diuinitati in supposito filii, excellentior est effecta. Ideo subditur.

2 Quia in. scilicet homine Christo.

3 Complacuit, &c. toti Trinitati.

4 Omnem ple. id est gratiæ.

5 Inhabi. Illa enim plenitudo data fuit a tota trinitate. secundum excellentiam autem vnionis sic exponitur, Quia in ipso. homine Christo. Complacuit, filio dei. Omnē plenitudinem in ha. id est secūdum plenitudinem suæ Deitatis, quia solus filius est incarnatus, licet hanc incarnationem tota trinitas fecerit.

6 Et per eum recon. Deum patrem.

7 Pacificans per sang. qui fuit sufficientissimus ad satisfaciendū pro omnibus. Ideo subditur.

8 Siue, quæ in terris. quantum ad homines.

9 Siue, quæ in. quantum ad angelos, non tū sic intelligendo, quod peccatum angeli sit finaliter remissibile per passionem Christi, vt credit Orige. sed quia per passionē Christi eorum societas restauratur, per hoc quod homines sancti per Christum redempti ibidem assumuntur. Ex istis autem excellentiis patet auctoritas euangelii cuius lator est Christus.

10 Et vos. Hic consequenter inducit Colossenses ad obseruationem ipsius, dicens. Et vos cum essetis. A deo per idololatriam.

11 Et inimici. id est sensibiliter, & manifeste.

12 In operibus ma. id est per opera mala ad sensus patentia.

13 Nunc autem. scilicet post vestram conuersationem.

14 Reconci. supple vos.

15 In corpore car. id est in corpore suo passibili.

16 Per mortem. quam sustinuit in corpore passibili, & per quam sumus redempti.

17 Exhibere. id est sanctificatos per baptismum, in quo nobis plenarie communicatur effectus passionis.

18 Et immaculatos. In personis propriis.

19 Et irreprehen. A proximis.

20 Coram ipso. id est cum rectitudine intentionis, & non solum coram mundo per fictionem hypochrisis.

21 Si tamen per. scilicet Christi.

22 Fundati, & sta contra persuasiones pseudo apostolorum.

23 Et immobiles a spe eu an. quod audistis. vt scilicet speretis consequi vitam æternam per fidem Christi, & ecclesiæ sacramenta, & nullo modo per legalia.

24 Quod prædicatum est in vniu. Per vniuersam creaturā intelligitur omnis homo, eo quod habet similitudinē cum omni creatura secundum quod dicit Greg. homel. 19. Habet namque commune esse cū lapidibus, viuere, cum arboribus, sentire, cum animalibus, intelligere, cum angelis. Non est sic intelligendum, quod euangelium ex tunc fuerit prædicatum singulis hominibus de toto mundo, sed quia tunc fuit prædicatum in omnibus partibus mundi, in quibus habitabant homines, ex quibus aliqui crediderunt, sicut dictum est supra.

(Margin: Homo omnis creatura.)

a *In vniuersa.* Vel, Quæ tamen noua creatura modo est sub cœlo adhuc peregrina, sed tandem veniet ad gloriam.

A ✠ Aug. Passiones, n. Christi non in solo Christo, imo passiones Christi, non nisi in Christo. Si n. Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo. Nam Apostolus, adimpleo inquit, ea quæ desunt passionum non mearum, sed Christi in carne, non iam Christi sed mea. patitur (inquit) Christus adhuc passiones, non in carne sua in qua ascendit in cœlum, sed in carne mea, quę adhuc laborat in terra.

*meis. *supplen qd de est afflictionibus. Passiones Christi dupliciter dicuntur.

B ✠ Chrysosto. Videtur quidem magnum esse quod est locutus, sed non est arrogantiæ, & insolentiæ, ab sit, sed magnę in Christum beneuolentiæ. Non enim vult esse suas, sed illius passiones, eos ipsi volens conciliare. Et quæ, ego, inquit, patior, propter illū patior. Quãobrem non mihi, sed illi habere gratias.

Vnotum facere, quæ sint diuitiæ. ministerij arcam

✠ Ansel. Adimpleo (inquit) quæ desunt cui desunt, passionibus Christi. Et vbi desunt? In carne mea. Nam in carne Christi, quam virgo peperit, nihil passionum inest, sed in illa passiones, sunt impletæ, sed adhuc restat pars passionum eius in carne mea, quas quotidie pro vniuersali corpore eius, quod est ecclesia.

b *Adimpleo.* Ea passionum quæ Christus sustinuit, vel quæ modo sustinere præcepit, quę adhuc desunt adimpleo, idest paratus sum pati.

Aug. in ps. 44. & 66.

c *Factus sum ego.* Ministrum euangelij a Deo per Christum se factum dicit, ut mysterium a Deo cœptum per idoneum seruum impleatur, quod ignotum fuit a seculis.

✠ Ansel. Idest, impleam quod Deus præordinauit de vobis, & quod in secreto concilij sui locutus est ante secula de salute vestra, ne pateris salutem gentibus non fuisse promissam. Nam in secreto sapientiæ suæ, vel in prophetis locutus est bona de vobis. Et hoc verbum implere studeo dum uos ad promissam salutem festinare moneo. Adimpleo verbū: hoc est, secretum occultum redemptionis humanæ per incarnationem, ac mortem, filij Dei, per quam gentes illuminatæ sunt, & credentibus Iudæis sociatę, & coæquatæ, cæteri vero Iudæi excæcati.

C

d *Data est mi.* Vt impleam quod Deus præordinauit de vobis, vos scilicet per incarnationem saluari, ne videatur salus non esse promissa Gentibus. Vel, *mihi data est in.* Tãtum est enim quod a meis quæritur, quantum si a meipso.

D ✠ Ansel. Absconditum fuit omnibus tam longo mundi spatio, nisi paucis quibus per spiritum sanctum Deus hoc reuelauit. Nam & si nonnulli philosophorum de diuinitate filij Dei multa rectè dixerunt, nihil tamen de incarnatione, & morte eius, ac vestra per eam redemptione cognouerunt. Abscondit. n. Deus hoc a sapientibus, & prudentibus, & reuelauit ea paruulis.

Luc. Mat. 1.

e *Quod abscon.* Si notum erat, In principio erat verbum. Nusquã lectum erat, & verbū caro factum est, Vnde *Abscondisti hæc à sapientibus & pru. & re. ea paruulis.*

lib. Confessio. 7. cap. 9.

Augu. Quosdam enim Platonicorum libros ex Græca lingua in latinam versos vidi, & ibi legi non quidem his verbis, Sed hoc quidem omnino & multis, & multiplicibus suaderi rationibus, *quod in principio erat verbum: & verbum erat apud Deum.* Sed quod *verbum caro factum est.* non legi Indagaui quippe in libris variè dictum esse, quod filius sit in forma patris, sed quod se exinaniuit, non habetur in illis.

E

In platonicis libris euangelium Iohãnis.

✠ Ansel. Hoc loco declarantur tres gradus actionis, quod magnus Dionysius esse testatur, non solum in ecclesiastica, sed etiam in angelica hierarchia, idest sacro principatu, scilicet, purgatio, & illuminatio, & perfectio, Purgatio in his qui corripiuntur. Illuminatio in his qui docentur, & perfectio in his qui perfecti exhibentur. homines enim purgantur a peccatis, & errore, & illuminantur doctrina sapientię, ac perficiuntur sublimiori virtutum, & sapientiæ assequutione. Angeli quoque purgantur ab ignorantia, & illuminantur diuina scientia, & perficiuntur maiori cognitione eiusdem scientię, hos ergo gradus hierarchię, idest, sacerdotalis actionis finuans Apostolus, dicit de se, suisque socijs quia Christum annunciamus, corripientes hominem, qui scilicet correptione indiget pro quacunque culpa, & docentes in omni sapientia diuinorum, omnem hominem qui iam correptus est, & ab errore, vel peccatis purgatus. Non enim prius tradenda est homini doctrina, & sapientia, quàm vas cordis eius purgatum sit ad susceptionē illius. Ideo sic corripimus, ac deinde docemus, vt exhibeamus, idest faciamus omnem hominem qui correptus, & doctus fuerit, perfectum in Christo, idest, in religione Christiana.

F

f *Cor.* Vel contradicentes corripimus, & vincimus, & obedien-

---

[Textus cum glossa interlineari]

a ¶ Vniuersis hominibus qui sunt noua creatura quotquot vbique sunt. b ¶ Euangelij. c ¶ Et ita potestis scire quod verum est.

a in vniuersa creatura quæ sub cœlo est. Cuius factus sū ego 1

a ¶ Ephesi in carcere positus pro euangelio. b ¶ Quia inde credentes proficiunt. c ¶ Quia sustineo. d ¶ Confirmandis in veritate euangelij. 2

Paulus minister, qui nūc gaudeo in passionibus pro vobis 3

a ¶ Quisque pro modo suo exoluit quod debet. b ¶ Nostræ Christi sunt, quia eius membra c ¶ Non in meis. 4 5

b & adimpleo ea quę desunt passionū Christi in carne mea, 6

a ¶ Multiplicando. b ¶ Non alio dico. ¶ Corporis. ¶ Vt ei ministrem spiritualia.

c pro corpore eius quod est ecclesia. Cuius factus sū ego mi- 7

a ¶ Vt ei dispensem actu per gratiam apostolatus mihi crediti à Deo. ¶ Vel secundum gratiam apostolatus mihi à Deo dispensati. 8 b ¶ Non solum officium, sed executio officij. 9

d nister secūdum dispensationē Dei, quæ data est mihi in vo

a Impletam ostendam ordinationem Dei de vobis gentibus. b Quod verbum fuit occultum à Deo, quod & mysterium, i. absconditum. 10

e bis, vt impleam verbū Dei, mysterium quod absconditū, 11

a à principio seculorum. b Omnibus, non cuidam parti tantum, nisi cui per spiritum indiceuit. c Tempore graue. 12 13

fuit à seculis, & generationibus. Nūc autē manifestatum 14

a Non omnibus. b Nec his omnibus, sed quibus voluit ex sola gratia. 15 c Copiosam gloriam sacramenti, tam digni. In quo sunt multa, fides, remissio, iustitia, dona spiritus, futura beatitudo. Et ideo dicit diuitias. 16

est sãctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias glo- 17

¶ Existentis. a Sacramentum. b Incarnatio Christi. c Gentibus. 18

riæ sacramēti huius in Gētibus, quod est Christus in vobis 19

a Vt per eum speretis gloriam fine lege. b Qualem Christum. c Apostoli. d Quod fine lege gentes saluat. c Arguentes eos qui deuiant. f Non solum vos. 20 21

f spes gloriæ quem nos annūciamus, corripientes omnem ho- 22

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cuius factus. *Hic Apostolus respondet cuidam tacitæ quæstioni, quia posset aliquis dicere, quid pertinet ad Paulum ita scribere, Colossensibus, cum tamen eis non prædicauerit, vt dictum est supra: nec etiam eos viderit, vt habetur ca. sequen. Ad quod respondet, quod hoc pertinebat ad eum, eo quòd erat Apostolus Gentium, vt dictum est super Gal. 4.* Qui operatus est Petro, &c. *de quorum numero erant Colossenses. Et hoc est quod dicit,* Cuius. *scilic. euangely.*

2 Factus sum ego Paulus minister. *idest, prædicator ex apostolatus officio.*

3 Qui nunc gau. in passio. *i. in carcere quem patior.*

4 Pro vobis. *eo quod prædicaui euangelium Gentilibus, de quibus vos estis. Licet enim non prædicauerit eis per seipsum, prædicauit tamen eis per suos discipulos, vt prædictum est.*

5 Et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi. *Passiones autem Christi dupliciter dicuntur. Vno modo in corpore proprio, in quo sustinuit famem, & sitim, & mortem. Et sic accipiendo nihil erat ibi adimplendum. Alio modo prout patitur in membris suis, quæ sunt fideles, secundum quod dicitur Act. 9. a.* Saule, Saule, quid me persequeris, &c. *Et sic loquitur hic Apostolus. Ideo subdit.*

6 In carne mea. *Et quia passiones sanctorum sunt ad bonum totius ecclesiæ cuius sunt membra, ideo subditur,* Pro corpore eius quod est.

7 Cuius. *supple ecclesiæ.*

8 Factus sum e. *Prælati. n. ecclesiæ non sunt domini, sed ministri.*

9 Secundum dispensationem Dei, quę data est mihi in vobis. *Inquantum a Deo factus sum Apostolus Gentium.*

10 Vt impleam verbum. *Annunciando verbo, & scripto.*

11 Mysterium. *i. sacrum secretum.*

12 Quod abscon. *quia ante tempus Christi non fuit cognitum, nisi paucis prophetis.*

13 Nunc autem. *Tempore gratiæ.*

14 Manifestatum est. *i. sanctificatis per baptismum.*

15 Quibus voluit Deus. *ex sua mera gratia.*

16 Notas fa. di. glo. *i. copiosam gloriam huius sacramēti secreti.*

17 In Gen. *quarum sum apostolus.*

18 Quod. *s. sacramentum secretum.*

19 Et Christus. *qui est Deus incarnatus, passus, & mortuus, resuscitatus, & ad dexteram Dei patris eleuatus.*

20 In vobis spes glo. &c. *per ipsum consecutionem gloriæ certitudinaliter expectando, si tamen in ea fideliter manceatis.*

21 Quem nos annun. *prædicando.*

22 Corripientes omnem, &c. *A veritate euangelij deuiantem.*

Do-

Digitized by Google

a *In omni sa.* Vera sapientia est, cum Christus agnoscitur.
b *Vt ex.&c, In quo.* Q. Labori meo adiūgit deus miracula ad confirmationem.

a Eos, qui ignorant. b Non cæci, vt pseudo.
a minem, & docētes in omni 1
a Vera & dominica. b Deo offeramus in sacrificium. c Tam Iudæum, quam Gentilem. 2
b sapiētia, vt exhibeamus om 3

a Non in lege. b In intellectu mysterii.
4 nem hominē imperfectum ī Chrō Iesu. † In
a Christo. b In qua re. Vt omnis profectus sit in Christo Iesu. c Contra rebelles.
5 6 quo, & laboro certando secūdū operationē
- Miraculorum.
7 8 eius, quam operatur in me † in virtute.

D † ad quod etiā enitor.
† per virtutē.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Docentes. *Omnem hominem,*
2 In omni sapientia. *Ad salutem necessaria.*
3 Vt exhibeamus omnem ho.&c. *Circa, quod sciendum, q̃ perfectum dicitur, cui nihil deest. 5. Metaphy. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quia nihil deest de necessariis ad salutē, & de hac pfectione loquitur hic apostolus. Alio modo, quia nihil deest de his, q̃ possunt inesse pficientia ad salutem. Et sic non accipitur hic, quia talis pfectio non habetur in vita, in qua potest homo semper proficere, vt dictum est supra. Phili. 3.*

Perfectio duplex.

4 In quo. *idest, propter quod.*
5 Et la. *Contra aduersarios fidei, non solum verbis, sed operibus miraculosis. Ideo subditur.*
6 Secundum operationem eius. *idest, dei, qui facit miracula.*
7 Quam ope.&c. *idest per me.*
8 In vir. *scilicet sua, & non mea.*

CAP. II.

a Ideo uobis hoc de me refero. b Vt ea intellecta quæratis in Christo perfecti fieri.
a **V**Olo enim vos scire, qualem sollicitudi- 1
a Quia & hi a pseudo erant præuenti.
b nem habeam pro vobis & pro his qui
a Et pro his adiacentibus vobis quicumque.
sunt Laodiciæ, & quicunque non vide- 2
a Et si scientiam audierunt.
runt faciem meā in carne, vt consolen-
Vel consolationem accipiant. Ad hoc intendo, ut illi uobiscum consolentur corda sua.
a Vel per hoc tendendo. b Vt de omnibus.
c tur corda ipsorum † instructi in charitate, & in omnes diui- 3
d a Plene intellectum habeant. Instructi. b Quod est Christus uebrum caro factum. 4
e tias † plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterij Dei 5
f Esse hoc mysterium. a Quod per humiliatum superbi redimuntur. b De diuinis. Quod uerbum apud Deum. 6
g patris & Christi Iesu, † in quo sunt omnes thesauri sapientiæ 8
a De humanis. Quod homo nobiscum. b Vt sitis instructi. c Quam umcunque sapiens. 7
h & scientiæ absconditi. † Hoc autem dico, vt nemo vos deci- 9
a Vt uidetur. Vel subtilitate. Quæ non est nisi in uerbis. 10
b Ne decipiat dico, scio enim nondum esse deceptos.
i piat † i sublimitate sermonis. † Nam & si corpore absens sū, 11

CAP. II.

a **V**Olo, &c. Sequitur,
b *Pro vo.* Nō enim minus pro his quos non vidit, quam pro his quos vidit sollicitus fuit.
c *Instru. in cha.* Quā deus ad nos habuit, qui pro nobis filium tradidit. Hoc si quis attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit calcata superbia per humilitatem ad patriā posse reuerti.

B

† compacti cōnexi.
† certæ persuasionis.
l. 37. dist. c. lelimus. in fi.

Et instructi in chari.
✱ Ansel. Qui enī hoc attendit, potest se in hac miseria cōsolari, quia inde perpendit, ad patriā se posse reuerti. Qui hoc (inquam) attendit, potest se in aduersis, quæ patitur, consolari, quia inde perpendit, quam iustum sit, vt ipse pro peccatis suis flagella patiatur, cum dei filius tanta sine peccato passus sit.

† 7. q. 1. c. fugientum.
† probabilitate.

Agnitione dei, per hoc tendentes.
d *In omnes diuitias.* idest copias intellectus pleni, vbi perfecte de humanis, & diuinis habeāt intellectum, vt de anima, & de supernis spiritibus. Aliter enim nemo ad cognitionem dei ascendit.
e *In agnitionem,* Non dico quantum ad opera, sed.
f *Mysterii dei.* ✱ Aug. In rebus. n. per tēpus ortis illa summa gratia est, quod homo in vnitate personę cōiunctus deo. In rebus vero æternis summa veritas recte tribuitur dei verbo. Quod verbū idem ipse est vnigenitus a patre, plenus gratiæ, & veritatis. Idē est, vt idē ipse sit in rebus pro vobis temporaliter gestis, cui per eandē fidem mundamur, vt eum stabiliter contemplemur in rebus ęternis. Scientia ergo nostra Christus est. Sapientia quoque nostra idē Christus est. Ipse fidem nobis de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet veritatem. Per ipsum pergimus, ad ipsum tendimus per scientiā, & sapientiam. Ab vno eodem Christo nō recedimus, in quo simul oēs thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Vt sciatis quod est secretum a paucis cognitum.

lib. 13. de Trinitate.

C

g *Dei patris, &c.* vt sciatis, quod alia persona a filio quamuis idem in substantia cum eo. Ad quā cognitionem si tēditis ad Christū tātum recurrite, quia in eo, sunt omnes copiæ, sed absconditæ, & ideo ne miremini si in Chrō estis, & eas nondum inuenistis, quia non omnib. patent, nisi his, qui petunt, & pulsant.

E

Alia litera. Cū fuerint instructi, in charitate, in omnes diuitias pleni intellectus ad agnitionē mysterij dei in Christo. Vult apostolus fouere animos eorum, in charitate, vt prompti fierent per epistolam agnitionem accipere sacramenti dei in Christo, aduertentes has esse sapiētiæ, & scientiæ diuitias, si agnoscatur Christus in deitatis suæ plenitudine adorandus.

† 1. Cor. 5. a.

Amb. Omne mysteriū sacramenti dei in Christo est, vt qui eum cognoscit omnium habere notitiam videatur. Omnis enim ratio supernæ sciētiæ totius creaturæ supernæ, vel terrenę in eo est, qui est caput eorum, & auctor, vt qui hunc nouit, nihil vltra quęrat, quia hic perfecta virtus, & sapientia. Quidquid alibi q̃ritur, hic perfecte inuenitur. In Daniele, & Salomone ostendit infidelib. se totius auctorē scientiæ, vel sapientię, quod infideles non putant, quia non legunt in euāgelijs, & prophetis astrologiā, geometriā, & alia huiusmodi quæ ideo despectæ sunt a nostris, quia nihil ad salutē pertinent, sed mittunt in errorē, & dum student in his, curā animæ non habent. Qui vero Christum nouit, thesaurum sapiētiæ, & scientiæ inuenit, quia id nouit, quod vtile est.

F

h *Hoc au.* Non solum, vt ad ea tendatis, quæ nondum habetis, sed vt nemo decipiat, & ratione mundanarum rerum abstrahat a spe, quæ est in Christo.
i *Nam, & si cor.* ✱ Ambr. Si enim spiritus Elisæi prophetæ

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT II.

Diuisio.

1 **V***Olo enim.* Hæc est secunda pars principalis, in qua apostolus inducit Colossenses ad pcauendum pseudo apostolorū falsitatem. Et diuiditur in duas quia primo ponit motiuum. Secundo procedit ad propositum, ibi, *Hoc autem dico.* Motiuum aūt apostoli fuit sollicitudo, quam habebat de salute Colossensium, & aliorum fidelium. Et hoc est, quod dicit, *Volo enim, &c.* Et patet litera vsque ibi. 2 *Vt con.&c.* per spiritumsanctum inhabitantem, qui est consolator.
3 *In. in cha.* Quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritumsanctum, Rom. 5.
4 *Et in omnes diuitias plenitu. intellectus.* vt sic non solum sint pfecti quantum ad effectum, sed etiam quantum ad intellectum.
5 *In agnitione mysterii.* idest, secreti.
6 *Dei patris, & Chri. Ie.* Cognoscendo, quòd pater, & filius sunt distinctæ personæ, & vnus deus.
7 *In quo.* scilicet, Iesu. 8 *Sunt omnes, &c.* Nam in eo secundum naturam diuinam est sapientia diuina, quæ est infinita, & secundum naturam humanam habet plenitudinem scientiæ, sicut & gratiæ, cognoscens omnia, quæ cognoscit verbum scientia visionis. 9 *Hoc autem dico.* Hic accedit ad propositum inducendi Colossenses, ad præcauendum deceptiones falsorum apostolorum. Circa, quod sciendum, quòd ad decipiendum tripliciter conabantur. Vno modo argumentis philosophorum, nam aliqui eorum in philosophia instructi erant. Alio modo, ex auctoritate legis, eo quòd data fuerat a deo. Tertio modo ex simulatione sanctitatis, qua frequenter simplices decipiuntur. Primo ergo inducit ad euitationem primi. Secundo secundi, ibi. *Et estis.* Tertio, tertii, ibi, *Nemo vos seducat.* Circa primum dicit, *Hoc autem dico.* De sollicitudine mea pro vobis.

Diuisio.

10 *Vt nemo vos de.&c.* id est verbis philosophicis.
11 *Nam, & si corpore ab.&c.* A vobis.

Digitized by Google

A te vidit fraudē Giezi, euntis ad Naaman Syrū, vt acciperet sub nomine eius, q̄ illi mandata non fuerant, & descendentē prompto animo Naamā ei plus dedisse, quā fuerat postulatus: Quanto magis apostolus ea, quæ dixit, poterat in spiritu videre. Maior.n.gratia fuit in apostolo, quā in prophetis.

Q. Ne decipiat dico, video enim spiritu dei, quid apud vos agitur.

a *Sed, & spi.* Sanctis datum est in spiritu videre remota. caueant ergo sibi quorum act⁹ magistrum non latent.

† soliditatem.

b *Gaudens*. Per hoc promptiores facit circa euangelium, quia gaudere se dicit in dispositione conuersationis eorum, & fidei stabilitate, vt sciētes vnde placeant deo, in eo fierent firmiores.

† sic vt radices [...]catis in il[...] fixas, & in [...] insistrue[...] confir[...]

c *Radicati.* Minores in actiua vita.

d *Super.* alios.

e *Aedificati in ipso.i.* vos maiores, qui in cōtemplatione estis.

Ambros. l. x. lib. de Gen. ad lit.

f *Per phi.* ✻Aug. Respondendum est hominibus, qui calum- B niari libris nostræ salutis, & conditionis affectant, vt quicqd ex natura rerū veracib. documentis demonstrare potuerint, ostendamus literis nostris non esse contrariū, quicquid aūt de quibuslibet suis voluminibus nostris literis, id est, catholicæ fidei, contrarium protulerunt, aut etiam aliqua facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimum. Atque ita teneamus mediatorē nostrum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ absconditi, vt neq; falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitione terreamur.

Terrenam, quę argumentis, & subtilitate componitur, et decipit, dum in verisimilibus causis, & commenticiis rebus nihil tam verum estimatur, quam conspicitur in elementis, quæ non a deo ordinata, sed ab hominibus, quæ cauenda, qa cultrix mundi, non dei, & a Christo trahit in quo perfectio, quia omnia habet, quæ pater.

g *Fallaciam*, quod de lege pseudo prædicatores dicunt.

* Chry. Deinde qm̄ veneranda videtur esse philosophia, addidit: Et inanē fallaciam. Est.n.bona quoque deceptio, & bonus dolus quo multi sunt decepti, quem ne fallaciam quidē, aut deceptionem oportet dicere. De qua dicit Hierem. decepisti me domine, & deceptus sum, ego autem non persuadeor. Nam quod est huiusmodi, ne deceptio quidem dicendum est, & dolus. Nam & patrem suum decepit Iacob, sed non erat deceptio, verum dispensatio.

Hiere. 20.

Genes. 27.

h *Et inanem.* quia in hac falsitate nulla vtilitas, quod solet aliquando esse in falsis.

C

i *Secundum ele.* Illos tangit, q prudentius idola exponunt dicentes, Iuno est aer, Neptunus mare, iō cum diceret secundū *philosophiam, & inanē*, addit, *secundum elementa mundi.* quasi admonens ne qualescunque ad oratores simulacrorū, sed et quasi doctores, & interpretatores signorum cauendos esse. D

K *secundum tradi.* ✻ Amb. Et quia q̄ ad præsens sunt, & cernuntur oculis, suauia, & delectabilia videntur, aliquantos seducunt, qui spiritalem rationem despiciendam, & ridēdam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignātes carnali rationi obnoxij, ne grauia credenda sint sustolli in cælum posse, ne leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum sine terrū admixtione generari, repugnantes potētiæ ac prouidentiæ dei. Sciunt enim legi in diuinis veterib. Hebræorum voluminibus multa gesta p Moysem, quæ humana ratio non capit, simili modo, & in nouis libris facta a domino, aut per apostolos, quæ tractatus carnalis phibet credi. Hāc ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humanę, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter credat facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitatē deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū extēdant.

Philosophorum error.

† deprædetur, in prædam abducat.

E

Tradunt philosophi quos homines vocant, deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, idest has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum viuat.

Hierony. ibi.

✻ Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel pprie dici cū de corporib, agitur, vel ēt translato vocabulo, sicut dictū est, qa in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque.n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat vmbras futuri, pp vmbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant̄ oīa, quæ illis vmbris figurata sunt ac si quodammodo vmbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipsę figurę significatiuè translato vtique vocabulo non proprię dictę sunt vmbrę, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

Ex li. de Gen. ad lit. 12.

l *Corporaliter.* Non quia corporeus sit deus, sed verbo trāslato vsus est, quia in tēplo manufacto, nō corporaliter, sed vmbratiliter habitauit, i. præfigurantibus signis. *corporaliter.* Quia in Christi corpore, qd̄ sumpsit de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

Augustin. ad Dardanum de præsen. dei.

F

---

a ¶Vt spiritus Elisei cum Giezi eunti ad Naaman Syrum, vt acciperet sub nomine eius, quæ ipse non mandauerat. b ¶Quia. c ¶Quomodo vnusqu sque vestrum secundum ordinem suum viuit.

a **sed & spiritu vobiscū sum, gaudens et videns ordinem ve-** 1
b ¶Stabilitatem. a ¶Non in lege. 2

strum, & † firmamentum eius, quæ in Christo est fidei vr̄æ.

a ¶Quandoquidem bene statis, fidei fundamento. b ¶Bona enim acceptio fuit.

Sicut ergo accepistis Christum Iesum dominum nostrū, in 3

a ¶Non extra. b ¶Proficite. c ¶Vt arbor ad fructificandum. 4
d ¶In templum dei, vnde aliis loquatur.

c d **ipso ambulate, † radicati, & superædificati in ipso, & confir** 5
a ¶Donis. b ¶Qui solus dat incrementum. 6

e **mati fide, sicut & didicistis, abundantes in illo in grarū a-** 7

¶Q. Ambulate dico in actione gratiarum, firmi in fide non aliter, quam recepistis, & didicistis 8
cognitione, & habetis materiam gratiarum abundantes in illo. Et in hac ambulatione, Videte, ne quis de.
a ¶Rationes conquisitas ad probandum, vel improbandum, quod de lege dicitur.

f **ctione. Videte ne quis vos † decipiat per philosophiam, &**

a ¶idest per illud, quod probauit. b ¶Agentes. c ¶i. legalia. Post exhibitam 9
enim veritatem, lex non est traditio dei, sed hominum. 10

g h i **inanem fallaciam secundum traditionem hominū secūdū** 11

a ¶Literalem sensum, qui mundauit. ¶idest secundum veritatem spiritualis intelligentiæ. 12
b ¶Non secundum Christum, Quia in Christo habitat plenitudo deitatis, vt omni modo habitandi, vt etiam diuinitas personaliter sit ei vnita, quod non in aliqua creatura.
¶Hila. vt in eo habitans plenitudo nihil aliud intelligatur esse, quam Christum.

k **elementa mundi, & non secundum Christum. quia ī ipso** 13

l **inhabitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in** 14

a ¶Quia ita plenus est. ¶Quod negantes contra Christum sunt. b Donis spiritus. 15
Quod non sunt elementa ipsa. Non modo hominum, sed &. c Q. Vos replere potest, qui supernos ciues replet. 16

illo repleti, qui est caput omnis principatus, & potestatis. 17 18

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed, & spiritu vo. sum. *Sicut spiritus Elisęi erat p̄sens cum Giezi quando Giezi accepit munera a Naaman, vt dicitur. 4. Reg. 5. Videbat enim apostolus in spiritu, quæ apud Colossenses agebantur.*

2 Gaudens, &c. *idest, gaudens de hoc, quod video vestrum modum viuendi ordinatum.*

3 Sicut igitur accepi. *idest, fidem eius.*

4 In ipso ambulate. *de virtute in virtutem.*

5 Radicati. *in charitate.*

6 Et superædifi. *In Christo per alias virtutes.*

7 Et confir. fide, sicut didicistis. *A discipulis meis.*

8 Abundantes in illo, in gratiarum, &c. *idest, abundanter gratias agendo Christo de vestra vocatione.*

9 Videte. *Cauendo diligenter.*

10 Ne quis vos de. *Rationes enim philosophicæ contra fidē Christi sunt inanes, & sophisticæ. pcedunt.n. ex apparentibus sensui, & applicantur ad materiā sensum totaliter excedentem, concludendo, q Deus non possit humanari, virgo parere, mortuus resurgere, & hmōi. Sed nō valet, quia virtus diuina cum sit infinita, potest illa, quæ sunt naturæ impossibilia. Ideo subditur.*

11 Secundum tra. *Quorum doctrina ex apparentibus sensui procedit.* 12 Secundum ele. *i. secundum cursum, & virtutem naturæ.*

13 Et non se. *idest virtutem Christi, quæ est infinita.*

14 Quia in ipso. *idest diuinitas perfecta, non solum per essentiam, præsentiam, & potentiam, per quem modum est in omnibus creaturis, vel per gratiam, per quem modum est specialiter in sanctis, sed etiam per vnionem in supposito verbi.*

15 Corporaliter. *quia est a verbo assumpta secundum corpus. vnde & in triduo mortis Christi corpus fuit vnitum diuinitati, quamuis esset ab anima separatum.*

16 Et estis, *Hic consequenter inducit ad præcauendum secundū deceptionis modum, quia gratia Christi est sufficientissima ad tollendum omne malum, & ad conferendum salutem absque obseruatione legalium. Ideo dicit,* Et estis in. *idest per illum.*

17 Repleti. *gratia.*

18 Qui est ca. *i. non solum hominum, sed etiam angelorum, propter* quod

Digitized by Google

A quo oẽs sensus, in istis quasi solus tactus, quibus datus est spiritus ad mensuram, de quibus non potest dici, *Verbum caro factum est*, nec quisquam illorum dicitur vnigenitus dei.

Corporaliter. i. cõplectiue, vt sit corpus, & impletio vmbrarũ legis, qui vero dicit carnis obseruantias esse necessarias, dicit Christum non esse corpus vmbrarũ, nec deum ad omnia sufficientem.

a *In quo.* * Ambr. Hi circunciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis hũanæ cultura, Christo iunguntur, corde non carne circuncisi, id est, in spiritu non in carne seruientes, vt a terris ad cœlestia, ab humanis ad diuina, ab errore conuertantur ad veritatem, capiti, & auctori suo copulati per charitatem.

Monuit ne per philosophiam a Christo recedant, nũc monet ne a pseudo apostolis seducti ceremonias legis recipiant.

b *Corporis car.* idest, corporis, quod caro est, quia non omne corpus est caro.

(Margin: Ioh. 1. b. — † dum exuistis corpus peccatorum carnis per circuncisionem. — † cum illo. — ¹ * simul. — Ephe. 2. a. — γ per delicta, & præputiũ. — B — † ostentauit palam. — † de illis.)

a ¶ Non solum donis repleti estis. b ¶ Purificati ab errore, & mundo. c ¶ Opere humano ¶ Sicut tubebat legalis circuncisio.

a In quo, & circuncisi estis circuncisione non manufacta † in 1 2

a ¶ Manentes. ¶ idest expoliatia corpore secundum, quod carnis erat. idest carnis subiectum, desideriis carnis seruiens, sed modo factum est spiritus ei seruiendo, vel non ita facta manu, sin expoliatione cutis, vt nihil ibi fiat, nisi quod cutis aufertur. b ¶ Vel cutis alia litera. ¶ Quia ibi nihil fit, nisi quod cutis aufertur. c ¶ Vbi omnia vitia amputata sunt, quod solus Christus facit.

b expoliatione corporis carnis, sed in circũcisione Iesu Chri 3 4

a ¶ Vere hoc in Christo consecuti estis. b ¶ Vt iam hic non videatur, quod fuerunt, idest veteres peccatores, sed in noui iusti. c ¶ In nouitate vitæ.

c d sti, consepulti ei in baptismo. In quo, & consurrexistis p fi- 5 6

a ¶ Non per aliud. b ¶ Quam operatur deus. c ¶ Ecce in quo. ¶ Præmittit ad probandum, quod resurgent etiam in immortalitatem. d ¶ Gentes.

dem operationis dei, qui suscitauit illum a mortuis. Et vos 7 8

a ¶ Quamuis. b ¶ Non sentientes mala vestra. c ¶ Quod reliquerunt naturalem legem. d ¶ Originali peccato, quod significat præputium.

e cum mortui essetis † in delictis, & præputio carnis vestræ, 9 10

a ¶ Secundum corpus, & animam. ¶ Iam certitudine spei. b ¶ Ad similitudinem illius. c ¶ Mortuos viuificauit gratis, condonans omnia, quod est signum, quod & pœnas tollet. d ¶ Origina ia, & quæ sunt addita.

f conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delẽs 11 12

a ¶ Memoria scripturarum. b ¶ Legis. c ¶ Decretum.

g h quod aduersum nos erat chirographũ † decreti, quod erat 13 14

a ¶ Cum non iuuaret, sed amplius reos faceret. b ¶ Decretum, vel chirographum. c ¶ Omnium, vt nullus vltra obseruet.

i K cõtrarium nobis. Et ipsum tulit de medio, affigẽs illud cru- 15 16

a Cum innocens occiditur peccatum crucifigitur, crux enim non saluatoris mors, sed peccati. Infernales. Peccata absoluendo.

l m ci, & expolians principatus, & potestates † traduxit confi- 17 18 19

a Vt deus homo sine peccato. b In cruce. c Infernales principes. d Oblato. Non in alio. e Quia hæc omnia in Christo.

n o p denter palam, triumphans † illos in semetipso. Nemo ergo 20 21 22

✣ Ambro. Cum quo consepulti sunt in baptismate, resurrexerunt aũt per fidẽ dei in quo credunt, quod exẽplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic. n. homo vetus deponitur, & nouus assumitur, peccatis moritur, vt viuat iustitiæ, elemẽtis abrenũtiat, vt Christo societur, resurrectionis futuræ tenẽs pign⁹ exẽplũ Saluatoris, qui resurrexit ex mortuis.

c *Consepulti ei.* i. ad similitudinẽ sepulturæ ei⁹ baptizati sũt.

d *Vel per fidem ope.* i. credendo opera dei. Exponit vnum de operibus dei, quod præcipue opus est credere volentibus resurgere, scilicet, quod Christum suscitauit.

Per fidem opera. De quo credunt, quod exemplo Christi suscitabit illos, vnde subdit. *Qui suscitauit, &c.*

e *Præputio.* ✣ Aug. Præputiũ vocauit, quod significatur ꝑputio, hoc est carnalia delicta quibus expoliandi sumus.

(Margin: Ad Paulinum Episcop.)

Pro eo, quod præputium significat, idest carnalia delicta.

f *Delens.* Non solũ vobis gentibus donauit, sed & nobis Iudæis ꝑuaricationes, quæ sunt ex lege dimisit. Et hoc, *Delens.*

✣ Aug. Nostrũ ergo corpus mortuũ est propter peccatũ, Christi autem corpus solum mortuum est sine peccato, vt fuso sanguine sine culpa omniũ culparum chirographa delerentur, quibus debitores, qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

(Margin: De baptis. — Matth. 26.)

g *Chirogra.* i. memoriã transgressionis, q̃ erat ex decreto, i. ex lege. Conscientia enim nostra, & diabolus ad accusandũ erat memor illius trãsgressionis, & ita hæc memoria erat aduersum nos nocẽs nobis, & nos cruciãs, sed hoc in baptismo abluto, nec conscientia nostra timet, nec diabolus, quod obijciat, hẽt. Vel decretũ dei fuit, *De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas.* Huius decreti violati, *chirographum.* i. memoriã, vel sentẽtiã qua dictũ est, Morte moriemini, deleuit deus, quãdo peccatum primi parentis per sanguinem Christi abluit.

(Margin: C — Gene. 2. c.)

D *Chirogra.* dicit peccatũ Adæ, quod tulit, & fixit cruci, nõ solũ alia, q̃a nisi hoc, & alia tolleret, non liberaremur a morte, & inferno. Dũ innocens occiditur, peccatum crucifigitur. Decretũ est sententia in cunctis hominibus aduersa, qua dictum est, *Morte moriemini, &c.*

h *Affigens illud.* Vt iam cesset, cum omnia sacrificia in oblatione veri agni sint adimpleta. Quis ergo istud restituit? Et sicut a lege, & legis præuaricatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferno liberauit, ne quis putet eos per legem saluatos. Et hoc est.

i *Expo. po.* Auferendo Abraham, Isaac, et cæteros iustos.

K *Traduxit.* Longe ab hoc regno ad cœlum prius.

l *Confidenter.* id est, cum magna fiducia, cũ spe victoriæ. *Triũphans.* i. expugnans illos, quod non est in abscondito, sed.

m *Palam.* Si quis enim perfectionem ecclesiæ respicit, apertè videtur victus antiquus hostis. Vel, *principatus, & potestates traduxit.* idest ab ecclesia exterminauit.

(Margin: † quod erat cõtrarium nobis per decreta. — Aug. li. 16. cõtra fau. c. 19. — E)

Vel, *palam.* Cũ angelicis legionibus ad inferna descendẽs.

n *In semet.* in potentia suæ maiestatis.

o *Triumphans illos.* Aug. Morte sua. Vno quippe verissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culparum erat, vnde nos principatus, & potestates ad luenda supplicia vitæ detinebant, extinxit, vnde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior, quæ nos tenebat potestas eius occisa est.

(Margin: Aug. de Trin. li. 4. c. 13.)

Vel ꝭm aliam literã. Aug. Exuens se carne prin. & po. expo. pa. fi. triumphans eos in seipso. Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. Iuxta illud: Caro & sanguinis regnũ d. non po. Per hanc immortalitatẽ nobis inuidæ p̃tãtes dñabantur. Hac ergo mortalitate Christus in resurrectione se exuens. diabolicas potestates, (q̃ per hanc mortalitatẽ dñabantur) dr̃ expoliasse, quia in seipso capite nostro ꝓbuit exẽplum, quod in toto eius corpore, id est, ecclesia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complebitur.

(Margin: i. Corin. 15. f.)

✣ Aug. Vnde accepit diabolus exterius potestatẽ dñicæ carnis occidẽdæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. factum est. n. vt vincula peccatorum multorum in multis mortib. per vnius vnam mortẽ, quam peccatum nullum præcesserat, solueretur. Quam propterea dñs pro nobis indebitã credidit, vt nobis debita non nocerent. Neque. n. cuiusquam iure potestatis exutus carne, sed ipse se exuit. Nam qui posset non mori si nollet proculdubio, quia voluit mortuus est. Et ideo principatus, & potestates exemplauit fiducialiter triumphans illas in semetipso.

(Margin: Li de Trinit. 4. c. 13.)

p *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu.* ✣ Aug. primo Iudęorum

(Margin: Lib. aduers. Iudæos. — F)

NICOLAVS DE LYRA.

quod sine legalibus potest vos adducere ad eorum consortium, Ideo subditur. 1 *In quo.* Idest per quem.

2 *Et circuncisi estis.* non circuncisione carnali, sicut Iudæi.

3 *In expolia.* i. in amotione pelliculæ partẽ generatiuã operientis. 4 *Sed in cir.* idest per Christum data, quę est spiritualis in amissione peccatorũ & hoc per baptismũ, qui temporaliter tollit peccatum. Ideo subditur. 5 *Conse. ei in.* i. totaliter mortui peccato. 6 *In quo &c.* ad vitam gratiæ. 7 *Per fid.* i. quã deus operatur. 8 *Qui susci. il.* Ad vitã immortalẽ, Ro. 6. b. *Christus resurre. ex mor. &c.* 9 *Et vos cum.* idest peccatis actualibus.

10 *Et præ. s.* in originali peccato, quod per originẽ cõtrahitur.

11 *Conuiuifi. cum.* vita gratiæ. 12 *Donans vo.* i. gratis remittens. 13 *Omnia de.* Tam originale peccatũ, quã superaddita.

14 *Delens quod.* scilicet Iudæos.

15 *Chirographum decre.* idest, obligationem legis veteris, quantum ad cæremonialia, & iudicialia.

16 *Quod erat contra. no.* Eo quod erat onus importabile nobis, & patribus nostris, vt habetur Act. 10.

17 *Affigens il.* quia legalia mortificata sunt per passionẽ Christi. 18 *Et expolians prin.* i. dæmones, qui sic nominantur, eo ꝙ naturalia in eis remanserunt integra, qui fuerunt spoliati, quando Christus eduxit de limbo patres veteris testamenti.

19 *Traduxit confi.* idest potenter ad cælestia.

20 *Triumphans il. &c.* quod dupliciter potest exponi. Vno modo referendo ly illos, ad dæmones quos deuicit. Alio modo referendo ad patres, quos sui triumphi fecit participes, vt sit sensus, *Triumphans il. &c.* idest triumphare faciens.

21 *In se.* idest, per virtutem propriam, & non alienam. Ex prædictis igitur concludit. 22 *Nemo ergo vos.* transgressores.

Digitized by Google

A rum ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo nō pertinere testamenti veteris libros, quia iā nō vetera, sed noua sacramenta seruamus, dicunt.n.nobis. Quid apud vos facit lectio legis, & prophetarū cuius præcepta seruare nō vultis? Eo qđ carnē præputij non circuncidimus masculinū, & vescimur carnibus quas lex dicit immundas, nec sabbatha, & neomenias, & dies festos eorum carnaliter obseruamus, nec victimis pecorum sacrificamus deo, nec pascha in oue, & azimis similiter celebramus, & si qua alia vetera sacramēta generali vocabulo vmbras futurorum appellat apostolus, quia ea significabant reuelanda, quæ nos reuelata percepimus, vt remota vmbra, nuda eorū luce frueremur, de quibus sigillatim longū est disputare, quēadmodum exuendo veterem hominē circuncidimur in corpore carnis, & quos cibos vitant in pecoribus vitamus in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam viuam sanctā, deo placentem, cui & animas nostras in desiderijs sanctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab oī iniquitate mundamur, cui pp similitudinē carnis peccati, ēt captiuo pecore in veteribus sacrificijs figuratur. Nec enim negat in crucis cornib. taurū, qui in illo cognoscit maximam victimā. In illo requiem cum inuenimus, vere sabbatizamus. Et lunæ obseruatio, vitæ nouæ est sanctificatio. Et Pascha nostrum Christus est, & azimū nostrū synceritas veritatis, fermentū non habens vetustatis. Et si qua alia sunt in quibus nunc immorari non opus est, quæ in illis veterib⁹ adumbrata sunt signis in isto habent finem, cuius regni nō erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem, & prophetas non soluere, sed implere.

† nouilunii. † 7.q.1 d.suggestum. † superstitione. † a mente. † omnia ipso perfecit ab illis.

✠ Ansel. Nemo eorum, qui magistros legis esse se iactant vos iudicet in cibo, vel potu, qđ alij immūdi sunt, alij mūdi, qm oīa munda sunt mūdis, coinquinatis autē nihil mundū.

Matthe.24.a. Matt.13.4. Luc. 21.b.

Aug. In ipso quoque vincunt inimicæ nobis inuincibiles ptātes, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omniū culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores, qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. vnde, qui pro multis effundetur.

Matth.6.c.

a *Quæ sunt vm, &c.* tunc fuerunt huiusmodi præcepta, quæ nō seruare peccatum erat, nunc testimonia, & confirmatio veritatis. Ergo scriptura, q̄ tunc fuit exactrix operū significātium, nunc testis est rerū significatarū, & quę tunc obseruabat ad pnunciationem, nunc recitatur ad confirmationem.

Aug.tract.25. in Io.

b *Corpus autem.* idest, veritas huius vmbræ est.

C c *Christi.* i.ad Christum pertinet. Vel illa omnia sunt corpus Christi, i. significant corpus Christi, vel quod sumpsit de virgine, vel quod est ecclesia.

D ✠ Ansel. Humilitas.n. hoc loco non est illa, quæ laudatur in scripturis, sed illa, quæ deprimit sensum mentis in terrenam atque carnalē intelligentiam, Vere enim humilis sensus, & miseranda suspicio est, dominum credere hircorū atque taurorum sangui ne delectari, & nidore thymiamatis, quē sæpe homines declinamus. Religio angelorum vocatur hoc loco cultura, quæ non deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum est quod dominus ait. Relinquetur domus vestra, ritus iudaicarum obseruationū defructus est, quascunque offerunt victimas, non deo offerūt, sed angelis refugis, id est, spiritibus immundis.

d *Volens.* idest amans ea, quæ non vidit. Vel, *volens,* f. suadere, quæ non vidit, f. legis cerę monias quarum ratio nemo ignorat.

e *Inflatus.* Non aliud intelligit, quam sensualitas capit.

Luc.21. † præmium in terripiant data opera. † compactum. huius † decernitis tenemini, decernitis oneramini

a ¶Damnabiles ostendat. b ¶Sumpto, vel non sumpto pro ritu Iudæorum. c ¶ idest de hoc, quod nullam partem obseruetis. ¶ Non celebrata, cum lex præcipiat celebrare. d ¶Scilicet.

vos iudicet ī cibo, aut ī potu, aut ī parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. † Nemo vos † seducat volens in humilitate, & † religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra, inflatus † sensu carnis suæ, & non tenens caput, ex quo totū corpus per nexus, & coniunctiones subministratum, & † constructum crescit in augmentum dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquā viuētes mūdo † decernitis? Nec tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cōtrectaueritis, quæ † sūt oīa ī interitum

a ¶Aut dicit, quia vnum solum non obseruatum tunc damnabat, nunc vero non illud enim erat tempus significandi illud manifestandi. b ¶Aliqua signa repententia.
a ¶Et quia sunt vmbra. b ¶ Amans. ¶ Suadere.
a ¶Quia hæc sunt quibus homines de facili possunt seduci. b ¶ Quia videntur nuncii dei. c ¶Ea quæ nunquam intellexit.
a ¶Quia quicquid agit perdit. ¶Quia non in Christo. b ¶ Superbus, vnde erubescendum esset. c ¶ i.sensualitatis. d ¶ Non rationis. e Christum.
¶Contra, quod dicunt, qui legem prædicant. a ¶ Capite, i. de cuius plenitudine accipiendo. b ¶Ecclesia. c ¶Charitatis. d ¶ Fidei, spei, & operum in quibus coniuncti sunt, & similes.
a Virtutibus, & membris. b Quantum deus prouidit.
a Ex toto separati. Non misera a Christo, sed fœlici morte. b Per hoc quod estis cum Christo. Quia fidem Christi accepistis. Sicut Christus. c idest a lege, quæ est instructio puerorum, qui mundana petunt. d Q si prius ignari, cur veritate propalata.
a Scilicet veritate nota, & recepta. b Vt Iudæi huius. c Seruanda legalia. d Dicentes alii aliis. e Vt cadauer, vel locum, in quo sedit mulier menstruata.
a Vt porcum, vel pisces non habentes squamas. Quodam studio, & delectatione. b O.non debetis hæc discernere. c i. ducunt in mortem.

E f *Constructum, &c.* In vnum per coniunctionem, quia idem credunt, & eadem operantur. Et.

g *Subministra.* in subseruiendo.

h *Per nexus.* id est, per charitatem, sine qua membra non cohærent, nec inuicem seruiunt, nec viuunt.

✠ Ansel. Corpus quippe illius sumus. Per nexus, & coniunctiones corpus ligatur, qa dū capiti pectus, dū pectori brachia, dū brachijs manus, dū digiti manib. sunt coniuncti, ac mēbra cętera mēbris hærent, corpus oē perficitur. Sicut sancti apostoli, quia redemptori nostro propinqui hæserunt, & quasi pectus capiti inhæserunt. Quos quia martyres sunt secuti, cōiūcta brachia capiti fuerūt. Quib. dū pastores, & doctores subiūcti sunt p bona opera, manus brachijs hæserūt. Hoc vero oē corpus redēptoris nostri quotidie p nexus, & cōiūctiones subministrat̃, & cōstruit̃ in cęlo, qa dū ad eum illuc electæ aīæ ducuntur, & sua mēbra colligatur. De quo recte dr̃, subministratū, & constructū crescit in augmentū dei, qa deus oīpotens redēptor noster, q in se in quo proficiat nō hēt, adhuc per mēbra sua quotidie augmentum habet.

Aug. in ps 62. & tractat.20. in Io.

i *In augmentum dei.* Augetur deus redeuntibus, sicut comminuebatur deserentibus.

K *Si ergo mor.* Hactenus monuit frātes ne seducerent̃, nūc eos aggreditur, q iā aliqua de lege seruabāt. Q. Vos videte ne seducamini, sed vos alij dicite, quare legē seruatis. *Si ergo mortui.* Elemēta dicit creaturas hui⁹ mūdi. Si inquit, cū fidē Christi accepistis, estis separati a pctō, & ab elemētis mūdi, i. ab abstinentia, & ab oī superstitione creaturarum mundi. *Quid adhuc. &c.* Vel potest accipi cū Christo, sicut Christus.

F l *Quæ omnia ipso vsu. &c.* si qs vtit̃ eis Iudaico ritu, vt ab his abstineat, illis vtat̃, credens inde iustificari, ducūt in mortē. Ita

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ci. aut in po. &c.* lege prohibito si vtamini. 2 *Aut in parte diei festi.* A vobis non celebrata, vt Paschæ, Pentecostes, & hmōi. 3 *Aut neomeniæ.* Idest primæ diei mensis. 4 *Aut sabbathorum.* In fine hebdomadæ. isti.n. dies in lege dicuntur celebres, sed hæc celebritas cessauit tanquā figuralis adueniente veritate per Christū. Iō subditur. 5 *Quæ sunt.* i. fuerunt tpe veteris testamēti. 6 *Vmbra fu.* tpe Christi. 7 *Corpus autem.* soliditas veritatis hui⁹ vmbræ. 8 *Christi.* pertinet ad Christū p quē est impleta. 9 *Nemo.* Hic consequenter inducit ad pcauendum deceptionis tertium modum, qui est per simulationē sanctitatis, dicens, *Nemo vos se.* volens ambulare, 10 *In humilitate.* ficta. 11 *Et reli. angelorum.* id est, ostendēs se tanquā nuntiū a deo missum, sicut angelus, quod faciebant aliqui pseudo apostoli. 12 *Ambulans fru.* id est perdens quicquid boni agit, 13 *Inflatus.* idest superbiens ex sui sensus præsumptione, 14 *Et non te. i.* Christum per veram, & sinceram sui fidē, 15 *Ex quo.* i. ex cuius influxu spirituali. 6 *Totum corpus.* mysticum, quod est ecclesia. 17 *Per nexus, &c.* fidelis ad inuicē. 18 *Subministratum, &c.* Per officium superiorū in inferiores ſm diuersos ecclesiæ status. 19 *Crescit in.* Virtutū, & meritorū. 20 *Dei.* i. ad honorē diuinū. ex quo concludit vlterius vitationē obseruationū legaliū, dicēs. 21 *Si er.* Configurati morti eius, & sepulturæ p baptismū, in quo plenarie cōicat virtus mortis suæ. & per consequens. 22 *Ab ele.* supple. separati. Et dicuntur hic elementa veteris testamenti sacramenta, q cōsistebāt in quibusdā rebus corporalibus, vt in ablutione aquæ lustrationis, & vnctionib. in quib. nulla erat spiritualis virtus. pter hoc dicuntur elementa egena, & infirma, Gal 4 b In sacramentis autē nouæ legis est spiritualis virtus ad cōferendū gratiā. 23 *Quid ad.* Et non in Christo. 24 *Decernitis.* dicētes vnus alteri. 25 *Nec teti.* immunda secūdū legē, vt morticinū, vel aliquid hmōi. 26 *Neque gustau.* cibum in lege prohibitum, vt porcum, vel aliquid huiusmodi. 27 *Neque contre.* vendendo talia, vel emendo. 28 *Quæ sunt.* i. q̄ omnia, & similia sunt. 29 *In interitum.* id est in peccatū post publicatum euangelium.

Digitized by Google

Ista dico iā existentia *secundum præc. & do.h.&c.* nō Dei. post quam enim veritas venit, iā non hęc Deus pręcipit, sed Pharisei & auctoritate hæc præcipiunt, & rationibus docent.

a *Secundum præcepta, &c.* Q. Ideo vsus eorum, & cultura interijt, quia sunt præcepta & doctrinæ hominum, non Dei.

b *Quæ sunt ratio. quidē, &c.* Vel hæc habēt rationem sapientiæ, non in veritate, sed in falsitate quæ est abundans, vbi nulla vtilitas, sed per humanam sapientiam, & sunt.

c *In humilitate, &c.* Non illa quæ virtus, sed sicut ex Gręco intelligitur, qua mens sentit humilia id est, vilia & terrena, idest, deiectione animæ, & sunt.

d *Non, id est,* quia in illis obseruantijs multus labor est qui est inanis, & non sunt.

e *In ho.* Dei: cuius consiliū in irritum ducitur, nec sanctorum, quorum fides destruitur & non sunt.

f *Ad satur.* quia multa eis subtrahunt.

In superstiti. Ambr. Simulata est religio vt videantur vera quę falsa sunt, quæ mentes in terra humiliat, ne erigantur ad superna: & obest corpori; cuius caput Christus: non in honore, quia truncati capite Christo explentes sensum carnis. Sagina enim carnalis est sensus, traditio humana: qua hoc dicit sufficere quod carnis tradit prudentia.

(a Si quis vtatur. b Non quod verum sit. c Non Dei.)

tū ipso vsu secundū præcepta & doctrinas hominum † Quæ

(a Speciem. Quia prætendunt superstitionem & humilitatem. b Idest religione, quæ supra modum est.)

sunt rationem quidem habentia sapientię in superstitione &

(a Quia humiles se ostendunt. b Quia sunt. c Quia non parcere dicunt se corpori. d Et. Sunt. e Quia dicunt se non curare de honore humano.)

humilitate, et non ad parcendum corpori non in honore

(a Et, quia non sunt. Alios gulosos dicunt. b Quia multa sibi subtrahunt.)

aliquo ad † saturitatem carnis.

† saginam.

† quæ verbotenus quidem habent speciē sapientiæ per superstitionē, & humilitatē animi & his nem corporis, non per honorem aliquem ad expletionē carnis. Ephes 4. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipso vsu. *i. si quis vtatur talibus obseruantijs.* 2 Secundum præce. *Hoc dicit, quia illi qui erant superiores in populo Iudæorum cæremonijs legis multa addiderant, de quorū obseruantia erāt magis diligentes quàm de obseruantia diuinorum præceptorū, vt patet Mat. 7.a. quod reprobat Saluator ibidem, dicens.* In vanum autē me colunt docentes doctrinas & præcepta hominum, relinquentes enim mandatum Dei, tenentes traditiones hominum. &c.

3 Quæ sunt *speciem sapientiæ, sed nō secundū veritatē. Ideo subdit.*

4 In su. *i. in superflua & vana religione supple sunt tales obseruātię.*

5 Et hu. *scilicet, ficta, de qua dicitur Eccles. 19. d.* Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.

6 Et non. *Tales. n. coram simplicibus se iactabant sibi non parcere à labore corporali ad procurādum salutē proximi, & refugere honorē mundanum & lautum. Tales. n. simulationes frequenter decipiunt simplices. propter quod Apostolus talia docet præcauere, sicut & Saluator Mat. 7. c.* Atten. à falsis prop. qui veni. ad vos in ve. oui. intrin. autē sunt lupi rap. &c. *Et codē modo hæretici decipiunt simplices.*

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dr̄ in Postil. Aut sabbatorū in fine hebd. isti enim dies in lege dn̄t celebres. Cū obseruatio sabbathi ponitur inter pcepta decalogi, quę cōiter sunt moralia. pcepta aūt moralia legis veteris manent, prout cōiter tenet̄ à doctoribus. Attēdendū est ergo, qn̄o Apostolus obseruationē sabbathorū ponat cū alijs celebritatibus veteris Testamēti, quę manifeste erant cęremonialia, & sic debebāt cessare tpe nouæ legis. Ad q̄ dicendū ſm S. Tho. 2.2.q.122. art. 4. In mōne ad primū arg. q. pręceptū de sanctificatione sabbati literaliter intellectū, est partim morale, partim cęremoniale. Morale quidē quantū ad hoc q̄ hō deputet aliquod tp̄s vitæ suę ad vacandū diuinis, sicut naturaliter inclinat̄ hō ad hoc, q̄ cuilibet rei necessariæ in vita sua deputet̄ aliquod tp̄s, vt pro corporali refectione & somno, & alijs hmōi. Vnde spirituali refectioni qua mens hominis in Deo reficit̄, aliquod tp̄s deputari oportet hēt ſm dictamē nālis rōnis. & sic habere aliquod tp̄s deputatū ad vacādū diuinis cadit sub pcepto morali. Sed inquātū in hoc pcepto determinat̄ speciale tp̄s in signū creationis mūdi, sic est pceptū ceremoniale: & iō nō obseruatur hoc pceptū in noua lege, nec quantū ad diē. quia non dies sabbati, sed dies dn̄ica celebrat̄, nec quantū ad modū obseruādi, quia in die dn̄ica cibi coquunt̄ & homines itinerātur, & alia hmōi fiūt. Obseruatio. n. diei dn̄icæ in noua lege, succedit obseruationi sabbati nō ex vi pcepti legis, sed succedit ex cōstitutione ecclesiæ & consuetudine populi Christiani. prout in pdicta. q. Est ēt in obseruatione sabbati allegorica significatio, prout fuit figura Christi in sepulcro in die sabbati quiescētis. Est ēt in obseruatione sabbati moralis significatio prout significat cessationē ab oī actu peccati, & quietē mētis in Deo, ſm quā significationē est pceptū generale. est ēt in hac obseruatione sabbati significatio anagogica, put, s. præfigurat quietem fruitionis Dei, quæ est in patria.

CAP. III.

Aug. Ser. 141. de tem. & in psal 96. & 97. & lib 88. q. q. 19.

a *Igitur si con. cum.* ✱ Augustinus. Non vtique resurreximus sicut Christus sed tamen secundum spem quæ nobis in illo est: iam nos cum illo resurrexisse testatus est. Sequitur.

August. tract. 72 in Ioan. & in psal. 36.

b *Quæ sur sunt.* Non loco, sed merito excellentiæ.

✱ August. Ecce quę sursum sunt sapere iubemur, spiritalia, scilicet quæ non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiæ suæ ne in huius mundi parte figamus animum nostrum: quo vniuerso nos debemus exuere.

Quæ sur. Spiritualia, quæ significantur per carnales obseruantias. hæc sunt vel gloria æterna, vel quæ ad eam ducunt.

✱ Ambrosius. Nemo ergo hic fulgere quęrat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat Chrs se hic cognosci, nolebat pdicari in euangelio nomen suum cum in terris versaretur, venit vt lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, prædicari non expetam⁹ Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria.

c *Mortui enim estis.* ✱ Ansel. Mortui videlicet carnalibus desiderijs & temporalium cupiditatibus: & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, quia intus apud Deum cū Christo viuit affectus desideriorum vestrorum, vt extinctus mūdo lateat, & à cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum intimi amoris abscōdat̄. Vere cum Christo abscondita est, quia cum Christo manifestabitur.

d *Vita ve. ab.* Hoc est. tp̄s vestrū nondū aduenit, quia nondū venit ęstas. i. Christi aduentus, vbi discernentur arbores fructuosæ à sterilibus, sed tēpus terrena amantium semper est paratū. Cum autē Christus apparuerit, hoc est tēpus nostrū.

† terrestria.
† curate.

CAP. III.

(Quia mortui ab elementis & quia hæc non ualent. a Anima iā re, corpore in spe. b Ad similitudinem Christi.)

Igitur si consurrexistis cum Christo, † quę sursum sunt quęrite, vbi Christus

(a Spiritualia scilicet quæ illis ostenduntur. Non carnalia cogitetis. a Idest regnans in æqualitate patris. & ita summa est excellentia & per hoc certum est, quod illuc per eum peruenire potestis. b Inuenta autem iocunda habete, & hoc est quod subdit, sapite.)

est in dextera Dei sedens, quæ sursum

(a Etiam intelligentia & charitate. b Quæ in terra fundantur, quia ab his mortui estis. c Terrenis & caducis. d Et ideo quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. e Maxime terrenis & carnalibus.)

sunt † sapite, non † q̄ sup terrā. Mortui. n. estis, & vita vestra

(a Modo. Et ideo quærenda. b Quæ est vita æterna. c Cum quo Christus idem. d Reuelabitur vobis, vt eum euidenter cum patre videatis.)

abscōdita est cū Christo in Deo. Cū enim Christus apparue-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Diuisio.

Igitur si con. cum. *Postquā Apostolus induxit Colossenses ad tenendū fidei veritatē, & præcauendū pseudo Apostolorū falsitatem, hic cōsequēter inducit eos ad seruandū vitā sanctitatē, ipsos de moribus informādo. Et diuidit in duas quia primo facit hoc generaliter quo ad oēs, secundo specialiter quo ad aliquos status speciales, ibi,* Mulieres. *Circa primū sciendū. q̄ finis imponit necessitatē his quæ sunt ad finē. & ideo primo instruit eos de appetitu finis, secundo de moribus ad hunc finē ordinatis, ibi,* Mortificate. *Circa primū dicit concludendo ex pdictis.* 1 Igitur si con. cū Chri. *Per fidē charitate formatā.* 2 Quę sur. sunt quę. *i. bona cęlestia desiderate.* 3 Vbi Chri. est in dex. *Mēbra. n. debent sequi caput. Christus aūt est caput ecclesiæ, vt prædictū est. & ideo fideles qui sunt mēbra eius, debent eū sequi per desideriū, vt sic ei iungantur finaliter in cælestibus per præmij obtētū.*

4 Non quæ su. *in bonis terrenis ponēdo finē.* 5 Mor. n. e. *peccato per baptismum, & sic in terrenis non debetis ponere finē vestrū, sed in bonis cælestibus, quæ non apparent in præsenti, ideo subditur.*

6 Et vi. vestra. *s. æterna.* 7 Abscon. est cū Chri. in Deo. *quæ consistit obiectiue in visione deitatis principaliter, & humanitatis Christi secūdario: ideo dicit Saluator Io. 17.* Hęc est. n. vita ęterna, vt cognoscant te solū Deum, & quem misisti Iesum Chri.

8 Cum enim Christ. appar. *in iudicio finali.*

Digitized by Google

a *Mortifi.er.* Post rationes de plenitudine Christi generalis exhortatio ad omnes de moribus subditur, ne ad priorem consuetudinem redeant.
b *Membra ve.* id est, partes veteris hominis. Vel membrorum concupiscentias.
c *Fornica. &c.* Describit delicta, quæ membra appellat, vt post acceptam veritatis rationem bonæ vitæ operā darent. Multum obest scire rationem veri, & non eam factis exequi. *Qui enim scit voluntatem domini, & non facit, plagis vapulabit multis.*
d *Et auari.* Sub vno nomine duo pessima prohibet, idololatriā & auaritiam, quę non dispar malitia, quia radix omnium malorum, & pene vno explentur opere: quia sicut idololatria vni Deo auferre nititur gloriam, ne solus nomen deitatis habeat, ita auarus in Dei res se extendit, vt solus vsurpet quę Deus omnibus fecit, vtraque Deo inimica: quia negāt Deo quæ ei⁹ sunt.
e *In quibus & vos am.* Hoc memorat, vt se euasisse gaudeant, & de cętero caueant.
f *Nunc au.* Supra vetuit grauiora, nūc minora, ne hęc putētur non periculosa. Sunt qui non habent cōsuetudinē ebrietatis, qui aliqñ inebriantur. sicut sunt qui non habēt consuetudinem mentiendi, & tamen aliquando mentiuntur, sic & in alijs fit. Prohibet ergo aliquando mentiri. & præcipue assidue mentiri.
g *Expoliantes vos veterem hominem.* ✻ August. Veterem hominem nihil aliud Apostolus quam vitam veterē dicit, quæ in peccato est, in quo secundū Adam viuitur. De quo dicit p vnū hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oēs homines pertransiuit in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille, i. interiore & exteriore sui parte inueterauit propter peccatum, & pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum interiorem hominem, vbi secūdum creatoris sui imaginem reformatur exuens se iniustitiam, hoc est, veterem hominē, & induens iustitiam, i. nouum hominem. Tunc autem cum resurget corpus spirituale quod seminatur animale, et exterior percipiet cęlestis habitudinis dignitatē, vt totū quod creatum est recreetur, & totum quod factū est reficiatur, illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit.

Aug. lib. 1. de pec mer. & remis c. 6 lib. 6. contr. Iulian. cap. 5. & trac. 9. in epist. Io. — † mollitiem. Lucæ 12. f. — † simulacrorū Eph. 5. b. — 1. Tim. 6 b. — † inobedientes. — † inter quos. — † maledictis. — † De spe' di. a. c. quomodo renouari. — † postquam exuitis — † ad agnitionem, & imag. — libr. contra faust. — Roman. 5.

Text:

a Vobis, & alijs. b Estis. c Et vt hoc fit, ergo.
1 rit vita vestra, tūc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mor-
a Omnia peccata, vnum corpus, singula membra. b Terrenis & carnalibus dominantur.
2 tificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornica- 3 4
a Omnis concubitus, præter legitimum connubium. Quæ fit secundum naturam. b Contra naturam. c Ardorem, per quaslibet turpitudines discurrentem. d De aliena re vel vxore.
cationem, immunditiam, † libidinem, concupiscentiam ma- 5 6
a Quæ, si non corpus, tamen animam commaculat. b Idest tam fugienda, sicut idololatria, cui par virtus. Rebus pro Deo seruit. c Prædicta mala.
7 lam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus: † propter quæ 8
Alias diffidentiæ. Quid ergo de his quos ignorantia non excusat. Q. grauius punientur. a Vt alij. b Et ideo turpius si modo redditis.
9 venit ira Dei super filios † incredulitatis, † in quibus & vos am- 10
a Cum putaretis esse vitam in illis. b Cum Christum recepistis. c Vt omnes fideles.
11 bulastis aliquando, cum viueretis in illis. Nunc autem & vos 12
a Non solum suprad cta grandia vitia, sed etiam omnia alia scilicet. b Quæ est subitus animi motus. c De alio sublimato. d Affectum iræ & indignationis. e In fratrem. Alias turpiloquium.
13 deponite oīa, iram, indignationē, malitiam, † blasphemiā, 14 15
a Etsi in corde sit conceptus.
16 turpem sermonē de ore vestro ne emiseritis. Nolite mentiri 17
a Alij alijs. b Quid per singula? c Homo uetus, vita vetus in peccatis secundum Adam. Habitum peccatorum. d Vt nec interdum virtus peccati assit.
18 inuicē, † expoliantes vos veterē hominē cum actibus suis, & 19
a Habitum uirtutum, qui non caret actibus. b Quia. Magis & magis crescit, & acquirit cognitionem Dei.
20 21 induentes nouū eū qui renouatur † in agnitionē Dei secun- 22 23
a Id est, in imagine, in ratione, scilicet, quæ est imago Dei. b In agnitionem sui c Nouum hominem. d In quo nouo homine Id est, discretio masculi & feminæ.
24 25 dū imaginē eius qui creauit eum, vbi nō est masculus, & fœ- 26 27

✻ Ireneus. Hoc dicit Apostolus non veterem amouens plasmationem, alioquin oportebat nosmetipsos interficientes, separari ab ista conuersatione. Sed & ipse Apostolus in vulua plasmatus fuerat, & de vtero exierat, & in carne viuebat. Non ergo substantiā contin ebat carnis: sed spoliationem pristinæ nostræ cōuersationis manifestauit, quæ veterascit & corrūpit, &c.
h *Qui re.* August. Renouatio mentis dicitur secundum Deum, vt in epistola ad Eph. legitur, vel secundum imaginem Dei, vt hic legitur. Sed ideo secūdum Deū ne secundū aliā creaturā, fieri putetur. Secundum imaginem Dei ideo, vt in ea re intelligatur fieri vbi est imago Dei, idest, in mente, non quod alia sit imago secundum quam renouamur, & alia quæ renouatur, sed ipsa: sic dicimus aliquem fidelem qui de corpore abscedit, mortuum esse secundum corpus, non secundum spiritum, quia corpore vel in corpore mortuus est, non anima vel in anima. Sicut aliquis dicitur pulcher vel fortis secundum corpus, non secundum animam.
✻ Aug. Satis ostendit vbi sit homo creatus ad imaginem Dei, quia non corporis lineamentis sed forma quadā intelligibili mentis illuminatæ. Sicut. n. post lapsum peccati homo in agnitionem renouatur secūdum imaginem eius qui creauit eū: ita in ipsa agnitione creatus est, antequā delicto veterasceret: vnde rursus in eadem agnitione renouaretur.
i *Secun.* i. rationem, Q. aliud non moneo, nisi quod ratio ☞ vestra

lib. 5. cap. 12. — Lib. de trin. Ephe 14. f. — De Gen. ad literam. 3.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vita ve.* modo dicto. 2 *Tunc, & vos ap.* q. d. tunc vita beata, quæ modo vobis est abscondita manifeste erit vobis exhibita. 3 *Mortificate.* Hic consequenter instruit eos de moribus ad beatitudinem ordinatis. & primo quantum ad dispositionem vitiorum. secundo quantum ad acquisitionē virtutum, ibi: *Et induentes.* Prima adhuc in duas: quia primo docet deponere peccata carnalia, secundo spiritualia, ibi: *Nunc autem.* Circa primum dicit: *Morti. er. men. ve. quæ sunt.* i. quæ pertinent ad presentem vitam, quæ sic sunt mortificāda per austeritatem vitæ vt natura seruetur ad seruiendum Deo, & vitia curentur quę impediunt ingressum cęlestium. secundum quod dicitur Apoc. 21. g. *Non intrabit in eo aliquid coinquinatum.* ideo subditur. 4 *Fornica.* Quæ est concubitus soluti cum soluta. & per hoc multo fortius intelligitur adulterium esse deponendum. 5 *Immunditiam.* quantum ad peccatum contra naturam. 6 *Libidinem.* quantum ad oscula, tactus impudicos, & similia. 7 *Concupiscentiam ma.* Quia non solum actus exteriores sunt refrenandi, sed etiam interiores mentis. 8 *Et auaritiam.* Quæ est iniusta pecunię acquisitio. Vnde dicitur auarus, quasi auidus æris. Reponitur autem hoc inter carnalia vitia, quia fomentum eis præstat: quia per pecuniam habentur cibi, & potus, lecti molles, & huiusmodi ad luxuriam excitantes. 9 *Quæ est ido. ser.* id est, similis idololatriæ, in quantum auarus colit pecuniam suam studiose. 10 *Pro. quæ.* vitia prædicta. 11 *Venit ira Dei.* id est, eius vndicta. 12 *Super filios incre.* qui vitam aliam non credunt: propter quod sine fræno vitę præsentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. *Vmbræ transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & fruamur bonis, &c.* 13 *In quibus.* idest, inter quos. 14 *Et vos ambulastis aliquando.* scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. 15 *Nunc au.* Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: *Nunc au. & vos.* idest non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. 16 *Iram.* idest, appetitū illicitum vindictæ. 17 *Indigna.* idest, eius signum in facie. 18 *Maliciam.* id est, mali machinationem in corde. 19 *Blasphem.* contra Deum. 20 *Turpem ser.* scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. 21 *Nolite men. in.* vnus alterum sic decipiendo. 22 *Expo. vos ve. ho.* idest, statum Gentilem. 23 *Cum acti. su.* malis, vt sic deponantur omnia peccata. 24 *Et in.* Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quę sunt mētis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo prosequitur intentum ibi: *Induite vos.* Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem. quæ imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: *Et in. no.* supple hominem, qui renouatus est per baptismum. 25 *Eum qui re.* id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. 26 *In ag. Dei.* id est, per augmentum fidei formata charitate. 27 *Secun. ima. e.* id est, secundum partem intellectiuam, in qua est ad Dei imaginem factus.

Diuisio.

Digitized by Google

vestra suadet. Hęc est imago, ad quā Deus creauit hominē, A vt rationalis esset, & cęlestia semper diligeret. Amb. Imago quā de agnitione Dei dicit recreari, quę & in fęmina est, alia est: alia illa ad quam factus est primus homo vnde supra ad Cor. *Vir est imago & gloria Dei: mulier autem gloria viri.* Illa imago est, vt quomodo ex vno Deo omnia, ita ex vno homine omnes homines essent. [1.Cor.11.b.]

a *Vbi non est masc. & fœm. Gent. & Iu.* Secundum corpus, sunt masculi & fęminę, sed secundum spiritum mētis non, in quo renouamur secūdum imaginem creatoris. *Vbi non est mas.* Et est sensus. In nouo homine nulla exterior diuersitas alicui præiudicat, sed nec sexuum, nec nationum, nec conditionū, sed Christus est omnia .i. omnes partes noui hominis sunt opera Christi. Et ipse Christus est in omnibus fidelibus, qui per eum noui sunt. [† Eph.4.b.] [† comitatem modestiā mansuetudinem lenitatem.] [† Christus.] [† Dei.] [† palmam ferat, aut premii loco detur.] [† vos inuicem.]

B

b *Induite vos ergo, sicut electi Dei Sācti, &c.*

* Anselmus. Vestis quippe qua induimur, ab omni parte vos tegit: Itaque & vos ab omni parte circum tegi debetis visceribus misericordiæ, vt in cūctis actibus vestris fulgeant viscera misericordiæ, quæ mens vestra concepit erga reuelationem miseriæ proximorum, & similiter foris in operibus induite benignitatem, id est, bonum ignem piæ dulcedinis qui feruet in corde vestro. Benignitas enim est quędam serenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & sua tribuit pro Deo, ac conuersatur cum proximo, humilitatem quoque induite, vt humilitas mentis appareat in omnibus verbis, & operibus vestris, in vestibus, in incessu, atque omni motu corporis. Ideoque & modestiam quasi vestem vobis circundate, vt in omnibus dictis & actibus vestris modum teneatis.

C

c Sicut

---

a Nullis officit vel proficit quod de his vel de illis nati sint. Nullus vt indignus excipitur. b Non aliqui sunt ibi digniores, eo quod ipsi hoc habent, vel eo minus digni, quia non habent. Non propter ista aliquis ibi dignior est vel minus dignus.

a mina, Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputiū, Barbarus 1

a Omnes partes noui hominis sunt opera Christi. b Fidelibus. 2

b & Scitha, seruus & liber, sed oīa in omnibus Christus † In- 3

a Quia Christus est omnia in omnibus. b Id est vere. c Quos Deus ab æterno elegit. d Sacramentorum participatione. e Quia iam sancti. f Adeo. g Et quia Deus dilexit. Executionem misericordiæ. Effectum pietatis erga omnes.

f duite vos ergo, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera miseri- 4 5

a Animi ad benefaciendum parati. b Vt humiles corde & habitu. c In omnibus modum seruantes. d In aduersis tolerandis. 6

cordiæ, † benignitatem, humilitatem, modestiā, patientiam, 7

a Alter alterius onera portet. b Si alter offendat, non solum non vindicet, sed donet. 8

supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis ad- 9 10

uersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit 11

a Integre & pure. b Magis enim studendum est virtuti, quæ maior est omnibus. Studiosius alijs petite charitatem, vel quæ est super omnia. 12

d vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem conti- 13

a Cætera faciunt perfectum, charitas omnia ligat ne abeant. b Quam Christus habuit & haberi præcepit, vel quam inter Deum & homines fecit sit in conscientiis vestris causa exultationis. Quod vtique erit si habeatur charitas, quæ veram habet pacem, quam puro corde custodit.

e nuam habete, quod est vinculū perfectionis. Et pax † Christi 14

a Per eum positi. b Ecclesiæ. 15

† exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno cor- 16

a De his omnibus. b Deo. c Præmium per quid hæc possint, scilicet, prudenter doceant & moneant, quia. 17

pore, & grati estote. Verbū Chri habitet in vobis abūdāter, 18

a Vt omnem intellectum scripturarum habeatis. b Vos & alios de ignoratis. De his quæ continentur. De escis. 19

f in omni sapiētia docētes & cōmonētes † vosmetipsos ī psal- 20 21

a Quid de moribus. De laudibus Dei. De æterno bono. b His docti, & commoniti, cantantes ad honorem Dei non solum labiis sed cum intellectu, vel attenti in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei. 22 23

mis & hymnis & cāticis spiritualib⁹, ī gratia cātātes ī cordi- 24 25 26

---

c *Sicut & do. vo.* In cuius rei sacramēto lauit Christus pedes D discipulorum, & dixit: Exēplum dedi vobis, vt & vos similiter faciatis. itaque nobis delicta dimittamus, & pro delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo pedes nostros inuicem lauemus. Et nota, quia vt lucrum possint habere, ad hæc eos facienda monet, quę meritum collocant apud Deum. Ab illicitis abstinere facit timor. Veretur enim ne mala faciens pęnis subdatur. Hæc quę nunc facienda monet, ad profectum meritorum pertinet. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet. Qui vero à licitis etiā temperat, laudem habet, & præmium. [Ioan.13. d.]

* Chr. Hoc est autē quod vult dicere. Illa nihil prosunt, Dissoluuntur illa omnia nisi fiāt cū charitate. Ipsa omnia illa cōstringit. Quodcunq; bonū dixeris, si ea absit nihil est, sed diffluit. Et quomodo in naui, etiam si magna sint instrumenta, & nō sint quæ eam succingant tabulata, nihil prodest, & in domo si nō sint contignationes, & in corpore, etiam si magna sint ossa: nō sint autem ligamenta, nihil iuuat. Cuiusmodicumque enim quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescunt omnia nisi adsit charitas.

E

d *Charita.* Aug. Ipsa est. n. eminentior via quę supereminet scientię, & oibus præceptis. Hæc est vestis domini inconsutilis desuper contexta. Inconsutilis ne aliqū dissutilis quę ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit. [August. tract. 105. in Ioan. cap. 13. b.]

e *Pax* est necessaria ad vnitatem corporis, quam ipsa facit. *Pax Dei.* Potest pax dici, etsi non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem.

F

f *Do. & con.* Vt doctrina fiat illis qui nesciunt, & commonitio illis qui sciunt.

Omne

NICOLAVS DE LYRA,

1 *Vbi non est mas. & fœ. Gen.* quia distinctio sexus non est ex parte mentis, sed corporis. Istud tamen: *Masc. & fœmin.* non est in libris correctis, qui sic habent: *Vbi non est Gentilis & Iudæus, &c.* & sic licet vbi referatur ad Deum, de quo immediate prædixerat, qui creauit eum. nam apud Deū non est personarum acceptio: sed recipit omnem veniētem ad se per fidē ita quod nulla diuersitas præiudicat, siue nationis. ideo subditur: *Gentilis & Iudæus.* siue obseruationis: ideo sequitur: *Circuncisio & præputium.* siue linguæ: *Barbarus & Scitha,* siue conditionis: *Seruus & liber.* & per hæc intelliguntur aliæ diuersitates quæcunque.

2 *Sed o. & in om. Chri.* idest, Christus est in omnibus, per gratiam, & omnia opera, quorum bona principaliter operatur.

3 *Indui.* Hic consequenter prosequitur intentum de virtutibus: & primo in comparatione ad proximum. secundo ad Deum, ibi. *Et pax Christi* & patet ordo. nam ex notioribus procedit ad minus nota. dicit ergo concludendo ex præcedenti motiuo: *Induite, &c. sicut ele.* i. prædestinati ab æterno.

4 *Sancti.* idest, sanctificati per baptismum in tempore.

5 *Et dilecti.* per augmentum gratiæ.

6 *Viscera mi.* quantum ad pietatis affectum.

7 *Benignitatem.* quantum ad eius effectum. vnde dicitur benignus, quasi bene ignitus ad benefaciendum proximo in effectu.

8 *Humilitatem.* quæ est virtutum custos & fundamentum.

9 *Modestiam.* bene vtendo prosperis.

10 *Patientiam.* bene se habendo in aduersis.

11 *Suppor. in.* in infirmitatibus & oneribus impositis.

Et do.

12 *Et do. vo.* offensas remittendo, quod est necessitatis, & iniurias, quod est perfectionis & supererogationis. ideo subditur: Sicut & dominus donauit vobis, &c.

13 *Super om. autem hæc ch.* quæ est maior alijs virtutibus. 1. Cor. 13. d. *Maior autem horum est charitas.*

14 *Quod est vin. per.* quia sicut virtutes politicæ connectuntur in prudentia: sic infusæ in charitate.

15 *Et pax.* Hic consequenter inducit ad virtutes in comparatione ad Deum. Et primo quo ad perfectionem cordis, dicens. *Et pax Christi.* id est, data & commendata à Deo.

16 *Exultet.* effectiue.

17 *In cord. ve.* causando ibi exultationem, idest, extra saltationem spiritus vestri in Deum, sicut dicitur Ioan. 4. b. *Fiet in eo fons aquæ salientis.* id est, salire faciens in vitam æternā.

18 *In qua.* scilicet, pace.

19 *Vocati estis in vno corpore.* ecclesiæ sub capite Christo.

20 *Et gr.* de tanto beneficio, secundo quo ad perfectionem oris dicens.

21 *Verbum Chri. ha.* ita quod non sit solum in corde firmiter retinendo, sed etiam in ore per doctrinam alijs communicando. ideo subditur.

22 *In omni sapientia.* ad salutem necessaria.

23 *Docentes.* Sic etiam in ore vestro Deum laudando; ideo subditur.

24 *Commo. vos.* i. vos mutuo ad diuinas laudes excitando.

25 *Cant.* ita quod non sit tantum laus oris, sed etiam spiritus & cordis.

26 *In gra.* i. consideratione beneficiorum Dei. Tertio inducit ad perfectionem operis, dicens; *Omne quod fa.* sequitur.

Om-

Digitized by Google

a *Omne quod* quia præcepit supra Deū laudari in corde, nūc & in verbis & in factis nomē Dei laudari, & exaltari hortat: vt sic verba nostra & opera careāt reprehēsione, vt magnificetur dominus, cuius magisterio imuitupe rabiles sunt discipuli.

b *Omnia*. Non solum quæ facitis in verbo vel opere, sed omnia, etiam cogitationes, & si qua sunt alia. Vel quicquid facitis, facite omne, id est, perfectū Deo attribuendo, & hoc est, facientes in nomine.

c *Gra. agen.* Tunc enim vere agimus gratias Deo per Christū, si modum præceptorū eius custodiamus.

d *Mulie.* De moribus hucusq; monuit omnes cōmuniter. nunc transit ad singularia præcepta, monens diuersos, separatim, vt inuicem sibi seruiant non solum obediendo, vt mulieres viris, & filij parentibus, & serui dominis, sed etiam consulendo, vt viri mulieribus, patres filijs, domini seruis. Hæc est pax domestica & cohabitantium ordinata à Deo concordia, & clara iustitia, vt scilicet, qui excellunt ratione, excellant dominatione.

e *Vir. diligite vxores vestras*. Ambrosius. Rigorem virilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in dominatu vxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & contraria cogitet.

f *Patres*. Modestos præcipit patres esse filijs, ne coarctati ab illis delinquant in illos, & Deū offendant. Ira enim inconsiderata res est, ita vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur.

g *Ex animo operamini sicut. &c.* Aug. Eam enim Deus innocentiam probat, qua homo non metu pœnæ fit innocens, sed amore iustitiæ: nam qui timore non peccat, quāuis non noceat alijs, sibi tamen plurimum nocet. simulata æquitas non est æquitas, sed duplicatum peccatum, in quo est iniquitas, & simulatio.

Ambrosius. † 16. q. 5. c. non liceat. 1. Cor. 10. g. † Ephe. 5. e. 1. Petri 3. a. * proprijs. † amarulenti. † placet Deo. † ad indignationem. † ne animo deijciantur. † Ephe 6. e. 1. Petri 2. c. Aug. q. 140. in Gen. Ser. 3 de verb. Dom. & li. 19. ciu. Dei c. 14. * enim † seruitis. † iniuste agit. Ambrosius. Ex lib. sent. prosperi. † Leui. 19. c. Roma. 2. b. Ephes. 6. b. Act. 10. c. † respectus apud Deum.

bus vestris domino. Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo & patri per ipsum. † Mulieres subditæ estote * viris, sicut oportet in domino. Viri diligite vxores vestras, & nolite † amari esse ad illas. Filij obedite parentibus vestris per omnia: hoc enim † placitum est in domino. Patres nolite ad indignationē prouocare filios vestros, vt† non pusillo animo fiant. † Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes dominum. Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut domino, & nō hominibus, scientes quod à domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino * Christo † seruite. Qui enim † iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit. † Et non est personarum † acceptio apud Deum.

(Interlinear: a Ad honorem domini. b Quia præcepit laudari Deum in corde, nunc verbis & factis exaltari nomen Dei præcipit. Præterea. a Ad gloriam Christi, non vestram. Tunc vere. Non legi. Christum, per quem Deus dedit omnia. a Tam perfecte sicut dominus mandauit. b Non contra dominum. Acerbi. Si per omnia obediatis, ita tamen si in domino. a Contra vos. b Aliqua asperitate. c Non potentes diutius pati. Et vos. a Qui secundum carnem dominantur. a Ne dicam spiritualibus tantum. Non Deo. b Placere volentes. a Puta intentiones, tales in corde, quales extra. Quem non potestis fallere. a Non quasi timentes pœnam à Deo, sed ex voluntate. b Seruietis. a Pro hac humiliatione. Pro hac humiliatione. Præter dominos etiam. Dominantium. a In his quæ iubet. b Ita est ut dixi, seruiendum, non pro crudelitate dominorum dimittendum, quia. Qui iniu. fa. siue seruus siue dominus. a Nulli parcetur pro maioritate sua.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnia in no.* idest, omnia facite ad honorem diuini nominis, bonitas enim operis depēdet ex rectitudine intētionis.

2 *Gratias.* quia sicut dona Dei nobis proueniunt per Christum mediatorem nostrum, sic per Christum orationes nostræ & operationes sunt exaudibiles.

3 *Mulieres.* Postquam Apostolus informauit Colossenses de moribus generaliter, hoc idem facit quantum ad aliquos status specialiter. Circa quod primo ponit eorum informationem, secundo suam commendationem, ibi: *Orationi.* Prima diuiditur in tres partes secundum tres status quos tangit. secunda ibi. *Filij.* tertia ibi. *Serui.* Primus status est coniugatorum. Circa quod primo dicit. *Mulie. subd. vi.* Debent enim per eos regi. Tum quia fœmina est mas occasionatus: Tum quia ratio magis viget in viris quam in mulieribus, vt diffusius dictum fuit Ephe. 5.

Diuisio.

4 *Sic. o.* id est, in licitis, & honestis tantum. Secundo instruit viros, di.

5 *Viri di. vxo.* quia vir & vxor sunt vna caro. quilibet autem naturaliter diligit suam carnem.

6 *Et no. ama. ej.* tractādo eas vt ancillas, sed magis vt socias. propter hoc Eua de latere viri fuit formata, vt cognosceretur socia, non ancilla, sicut plenius dictum fuit Eph. 5.

7 *Filij.* Hæc est secūda pars, in qua instruit patres & filios, di. *Filij obe. per om.* licita, & honesta.

8 *Paren. ve.* à quibus filij habent esse, nutrimentum & documentum.

9 *Hoc e. p. e. D.* qui dedit præceptum de honore parentum Exod. 20. Secundo informat patres, di.

10 *Patres no. ad in.* id est, impatientiam.

11 *Pro. fi. ve.* id est, irrationabiliter excitare. & subditur ratio cum dicitur.

12 *Vt non pusillani. fiant.* idest, vt non per duritiam vestram fracti à vobis fugiant, & sic carentes disciplina peiores fiāt.

13 *Serui.* Hæc est tertia pars, in qua docet dominos & seruos. Primo seruos. secundo dominos, in prin. se. cap. Circa primum dicit: *Serui obe. per o.* licita & honesta.

14 *Dom.* id est, in his quæ pertinent ad corpus, in his autem quæ pertinent ad animam, seruus non est subditus domino sed Deo & ecclesiæ ministris.

15 *Non ad ocu.* i. tantum bene in præsentia dominorum.

16 *Qua. ho.* illi enim qui sic seruiunt placere hominibus tantum quærunt.

17 *Sed in sim. cor.* i. sine plica simulationis & dolositatis.

18 *Timen. do.* & non homines tantum.

19 *Quodcun. fa. ex ani.* id est, voluntarie.

20 *Sicut do. & non ho.* scilicet, principaliter, sed secundario: & principaliter Deo: debent enim serui cogitare, q. Deus illorum seruitutem ordinauit ad illorum salutem per meritum suæ humiliationis. & sic seruiunt Deo principaliter, & homini secundario, propter impletionem diuinę ordinationis. ideo subditur.

21 *Scien. quod à do. ac.* f. ęternę, respectu cuius in nullo prę-iudicat conditio seruitutis humanę. vnde dicit Amb. In dño bona seruitus & bona libertas ęqua lance appenduntur.

22 *Qui e. in. fa.* siue seruus sit, dominum defraudando, siue dominus, seruum angariando.

23 *Reci. quod ini. gessit.* per debitam pœnam infligendam à Deo. Et subditur ratio.

24 *Et non est per. ac. a. Deum.* pro maioritate hominis vel eius minoritate parcendo.

ADDITIO I.

In capi. 3. vbi dicitur in Postil. Et auaritia quæ est idolorū seruitus. Secūdum Glo. Auaritia par vitium est idololatriæ, quia rebus pro Deo seruit. & quia radix est omnium malorū. Nam sicut idololatria a Deo nititur auferre gloriam ne solum deitatis nomen gloriam habeat, ita auarus in rebus à Deo factis se extendit vt solus vsurpet quę Deus oībus fecit. vtraq; ergo sunt Deo inimica, quia negāt Deo quę sunt eius.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. *Et pax Christi.* id est, data & commendata Christo.

Hoc quod dicitur. *Et pax Christi,* exponitur in Glos. id est, quam Christus habuit in se & haberi præcepit, vel quam inter Deum & hominem fecit,

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. *Nolite ad indignationem*: idest, impatientiam, filios vestros prouocare.

Pusillanimitas vitium est speciale prout opponitur magnitudini, vt patet in 4. Eth. Nam sicut per præsumptionem aliquis excedit proportionem suæ potentiæ, dum nititur ad maiora quàm debet seu possit, sic per pusillanimitatem deficit de proportione suæ potentiæ, dum recusat in illud tendere quod est suæ potentiæ commensuratum. Et quia iniuriæ illatæ ex quibus ira causatur, deijciunt animam patientis, præsertim cum non possit se vindicare: Ideo si filij frequenter iniurias à patribus sustineant, deijcitur eorum animus, ita quod fiunt pusillanimes, cum non possunt de iniurijs à patribus illatis se vindicare, &c.

Digitized by Google

CAP. IIII.

Pro seruitio. a Per naturam vt homines reputetis.

a D Omini quod iustum est & ęquum seruis 1

a Et talia exigite quæ vultis à vobis exigi.

præstate, scientes quoniam & vos do- 2

a Non impotentem. b Singilatim diuersos monui, communiter nunc autem omnes.

minum habetis in cęlo Orationi insta 3

a Etiam in nocte, vel non pigri, b Oratione. Manentes. c De præteritis.

te, vigilantes in ea in gratiarũ actione. 4 5

a Instare, dico.

b Orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium 6 7

a Ad exponendum illud quod est secretum de Christo .i. natiuitatem & cetera. b Quia Christi secreta expono. 8

c sermonis ad loquendum mysterium Christi: propter quod 9

a Ita ad loquendum, vt manife. aperte quod absconditum est infidelibus. b Constanter & discretè ut opor. me lo. quia apostolus sum,

etiã vinctus sum, ut manifestẽ illud, ita vt oportet me loqui. 10 11

a Quam habetis. b Proficite. Vos etiam ipsi. c Illuminandos, d Extra ecclesiam. e Non impedientes.

d e † In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, † tẽpus redimen 12 13

a Habito tempore. b Vt gratus sit auditoribus. c Sapientiæ. d Ita. Vel in gratia prædicanda, non in lege.

tes. † Sermo vester semper in gratia sale sit cõditus, ut sciatis 14 15

a Quia aliter idiotæ, aliter literato, & alijs personis. b Tribulationes quæ vndique, vel non vsque ad animam pertingunt.

f quomodo oporteat vos vnicuiq; respondere. Quæ circa me 16

a Ideo non fuit opus scribi. b Per hunc creditur misisse epistolam. c In fide.

sunt, omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus frater, & 17 18

a In prædicatione. b In aduersis. c Et hoc. Propter dominum. d Ad simile aliquid.

fidelis minister & cõseruus in dño, quẽ misi ad vos in hoc ip

a Scilicet. b Cauete ergo. Contra mala mundi.

g sum ut cognoscat quę circa vos sunt, & cõsolet corda vestra,

a Tychicus & Onesimus.

cũ Onesimo charissimo & fideli fratre, q ex vobis est, qui oĩa 19 20

CAP. IIII.

A a Domi. quod iu. ✠ Augustinus. Etiam si habuerint seruos iusti parentes nostri, sic administrabant domesticam pacem, vt secundum hæc temporalia bona filiorum sortem a seruorum conditione distinguerent: ad dñm autem colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suę mẽbris pari dilectione consuleret. Quod naturalis ordo ita pręscribit, vt nomen patrum familias hinc exortum sit: & tam late vulgatum, vt etiã inique dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sũt, omnibus in familia sua tanquam filijs ad colendum, & promerendum Deum consulant, desiderantes atque optantes venire, ad cęlestẽ domũ, B vbi necessariũ non fit officiũ operandi mortalibus. Quia necessarium non erit officiũ consulendi iam in illa immortalitate fœlicibus. Quo donec veniatur, & magis debent patres quod dominantur, quam serui tolerare quod seruiunt.

Lib. 19. de ciuit. Dei c. 16.

† Eph. 5. b.

† De consec. dist. 4. c. psal.

* Idem. Sicut in potestatibus societatis humanę maior potestas minori ad obediendum pręponitur, ita Deus omnibus.

In lib. sent. Prosper.

Boni qui imperant, seruiunt, quia non cupiditate dãnandi imperant, sed officio consulendi & beneficia prouidẽdi.

* Ambrosius. Paulus electus ad euãgelij pręedicationem, recte sibi ostium verbi probat aperiri quia de ore eius exibat salus gentium, de ore eius prodibat vita populorum.

De Cain & Abel lib. 1. c. 9.

✠ Chrysost. Aditum, inquit, & loquendi libertatem. Papę tantus Athleta, non dixit vt liberer à vinculis, alios rogabat propter rem magnam rogabat, nempe vt acciperet loquendi libertatem. Res duę magnę, nẽpe & personę qualitas & rei. Papę quanta auctoritas Misterium, inquit, Christi, Ostendit nihil esse sibi desiderabilius quam hoc loqui.

b *Ostium.* idest, os meum faciat apertum, quod ad hoc datum est, vt inde prodeat verbum. Apertum est, quando multa & magna dicit. C

c *Propter quod etiam vinctus sum, vt manife.* ✠ Chrysost. In vinculis erat cum maleficis ac sceleratis cum captiuis, cũ parricidis, sicarijs, & qui cędem fecerant, doctor orbis terrarum. Qui in tertium ascendit cœlum, qui verba audiuit arcana & ineffabilia, erat vinctus. Sed tunc velocior erat eius cursus. D

d *In sa.* ✠ Ambrosius. Quoniam necesse est nos ambulare inter infideles, & colloquia miscere causa cõuersationis mũdanę: hoc est quod commonet, vt cum sapientia sit ipsa cõuersatio propter scandalum gentilium, nec occasionem accipiant per nos blasphemandi, & inuitentur ad persequẽdum. Quid enim opus est loqui cum eo quem scis intractabilem, & obstinatę mentis, paratum ad contumeliam faciendam? Ideo hęc monet vt opportuno, & loco, & tẽpore magistra modestia religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quę perstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterũ cum mansuetis aliter cum iracundis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tempus. E

† opportunitatem.

Caute conuersandum inter perfidos, ne scandalizentur, ne fiat eis occasio blasphemandi, & incitentur ad persequẽdum.

e *Tempus redi.* id est, opportunitatem prędicandi eis aliquibus modis pręparantes.

f *Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus, &c.*

* Theodo. Onesimus erat famulus Philemonis, quem in carcere instituit diuinus Apostolus, remisitque ad herum: herus (vt est verisimile) iterum misit ad Apostolum. Sed diuinus Apostolus eundem remisit cum Tychico, vt qui deinceps fuerit administer pręedicationis. Colossenses itaque de rebus suis certiores facere volens Apostolus, facit vtriusque commune. *Omnia inquit, vobis nota facient quæ hic aguntur.* Consolari autem tribuit soli Tychico. Quia enim sciebant seruum fuisse Onesimum, & verisimile erat, esse ægre laturos quosdam, quod qui nuper fuerat seruus repente factus esset idoneus ad consolandam & docendam ecclesiam, dixit solum Tychicum ad hoc misisse. De rebus autem suis eos certiores facere, vtrisque simul coniunxit, ea ratione, & hunc honorans, & illis molestiam non afferens. Hic potest cognosci Apostoli sapientia. F

g *Vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra, cum, &c.* Magis cauet qui se videt cognosci, quam qui se videt ignorari. Vel.

☞ *Acce-*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

1 DO. *Hic consequẽter instruit dominos, di.* Do. quod iu. est. *vtẽdo seruitio eorum rationabiliter & modeste. & subditur adhoc ratio.* 2 Scien. &c. do. *qui puniet vos acriter si taliter feceritis, secundum illud Sap. 6. a.* Potentes potenter tormenta pa.

3 Orationi. *Postquam Apostolus instruxit personas diuersorum statuum, hic consequenter se recommendat orationibus eorum dicens:* Oratio. in. *per mentis subleuationem.* 4 Vig. in ea, *per debitam intentionem.* 5 In gra. *propter beneficiorum Dei receptionem.* 6 Ora. *nam oratio multorum est magis exaudibilis.* 7 Pro nob. *idest, pro me & socijs meis.* 8 Vt De. ape. &c. *idest, vt det nobis libertatem & facultatem prædicandi euangelium Christi.*

9 Pro quo vin. *in carcere, ne possim ad prædicandum discurrere.*

10 Vt ma. il. *hoc refertur ad illud quod præmittitur. Aperiat nobis ostium sermonis, scilicet, vt manifestem illud, scilicet Christi misterium, quod adhuc pluribus Gentibus est occultum.*

11 Ita. *scilicet constanter & discrete.*

12 Vt op. &c. *de tanto mysterio. Consequenter ostendit qualiter se habeant ad infideles, di.* 13 In sa. &c. qui fo. *i. extra ecclesiã.*

14 Redimen. tem. *i. diligenter quærentes opportunitatem prędicandi eis euangelicam veritatem. & subditur modus debitus cũ dicit.*

15 Sermo ve. &c. *i. sit talis, vt audientibus sit gratus. Et quia hoc per sapientiam fit, ideo subditur.* 16 Sa. sit condi. *sapientia enim sal nominatur, eo quod est condimentum verborum sicut sal ciborum.*

17 Vt sci. &c. re. *secundum conditionem suæ personæ; aliter, enim respondendum est sapienti, aliter simplici. & sic de alijs.*

18 Quæ circa me sunt. *Hæc est vltima pars huius principalis epistolæ quæ dicit eius conclusio vel confirmatio. & hoc dupliciter primo per nunciorum missionem, secundo per spiritualem salutationem, ibi,* Salutat vos. *Circa primũ sciendum, quod Apostolus misit hanc epistolam per certos nuncios, ad certificandum Colossenses, quod esset sua epistola, & ad plenius eis dicendum statum Apostoli, vt confirmarent eos in fide & consolarentur in tribulationibus quæ eis superuenerant, vt dictum est supra 1. cap. & patet ex dictis sententia vsque ibi.*

19 Qui ex. *i. vobis valde coniunctus charitate, & forte erat Gentilis natione, & de partibus Colossensium: factus tñ discipulus Pauli, sicut & Titus ex Gentilitate conuersus, vt dictum est supra ad Gal. 2.*

20 Omnia quę hic agun. *circa me & alios fideles.*

Digitized by Google

a *Accepistis.* Quod rediit ad me, & ideo si venerit,

b *Salutat vos Lucas, &c.* * Theodoretus. Hic etiam diuinum scripsit Euangelium, & historiam actuum, Et hinc manifestum est, quod omnium epistolarum vltima scripta est quæ est ad Timotheum secunda, Dicit enim de Dema. *Demas me reliquit diligens hoc seculum,*

c *Facite vt & in, &c.* Ambrosius ex hoc loco intelligimus, quod generales sunt instructiones Apostoli, & ad omnium hominũ profectũ scriptæ sunt epistolæ.

* Theodoretus. Quidam existimarũt ipsum etiam scripsisse ad Laodicenses: & fictam etiam epistolam proferunt. Apostolus autem non dixit, eam quæ est ad Laodicẽses; sed eam quæ

† facies. 2. Tim. 4. b. † cooperarii, † anxie laborans. 2. Tim. 4. † congregationem. † ea quæ scripta est ex Laodicęa. † Domini nostri Iesu Christi.

quæ hic aguntur, nota faciẽt nobis. Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus, & † Marcus cõsobrinus Barnabę de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illũ. Et Iesus qui dicitur iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli sunt adiutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat vos Epaphras qui ex vobis est seruus Christi Iesu, semper † solicitus pro vobis in orationibus, vt stetis perfecti & † pleni in omni voluntate Dei. Testimonium enim perhibeo illi, quod habet multum laborem pro vobis & pro his qui sunt Laodicię, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodicię, & Nympham, & quæ in domo eius est † ecclesiam. Et cum † lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite vt & in Laodicensium ecclesia legatur: & † ea quæ Laodicensium est, vobis legatur, & dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, vt illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum: amen.

(Interlinear: a Idest, particeps & socius laborum meorum. b Marco vel Barnabæ. a Quod discessisset. & ideo ne reciperetis: sed, Si modo venerit. b Illa. a Salutat vos. b Illi idem mecum asserunt de gratia. De Iudæis. a Modo. b Prædicando. c Posito in tribulatione. d Vicem meam supplendo. Non legis. Quibus pro vobis orat vt perseueretis. a Vt nihil adiungatis præter ea quæ Deus vult. a Solicitus est. a Non solum orando, sed & aliis modis. estote ergo pro vobis soliciti. Euangelista. a Specialiter quæ prædicatores recipit. a Quam ego eis misi, vel quam ipsi mihi, vt videatis hic esse responsum quæstionibus illis. a Esto solicitus. In his quæ sunt domini. Vt scietis epistolam a me missam. a Qui causa patiar, quia solam idem prædico, vel vt similiter patiantur, vel pro eo orent, vel necessaria ministrent vel, præbeant se tales, pro quibus non ægre ferat pati.)

quæ est ex Laodicæa. Illi enim de aliquibus rebus ad eum scripserant. Verisimile est autem eos vel ea accusasse quæ fiebant Colossis, vel eodem morbo cum eis laborasse: & ideo dixit, hanc quoque epistolam eis esse legendam.

d *Et di. Ar.* Ambr. Propositum eorum per eos commonet, vt qui regendam ecclesiam eorum accepit, sit solicitus de eis. Plebis causa scribitur epistola, & ideo non ad rectorem destinatur.

e *Vt il. im.* Vt sicut pro inobedientia istorum cessauit, pro correctione accingatur.

f *Memores estot. &c.* antequam salutationem ponat, præmittit exhortationem dicens: Memores, &c.

† completis. † recitata.

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

1 Salutat. *Hic ponitur confirmatio per salutationem bonorum. & primo salutat Colossenses ex parte suorum. secundo Laodicenses per ministerium eorum, ibi:* Salutate. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit socios natione Iudæos. Secundo, Gentiles conuersos, ibi,* Salutat vos. *Circa primum dicitur,* Salutat vos Ari. concap. *id est, particeps mei carceris & laboris.*

2 Et Marcus consobr. Barnabæ. *De isto Marco dicit Act. 15. quod recessit à Paulo & Barnaba in Pamphilia: propter quod postea Paulus nolebat eum recipere in societatem prædicationis suæ: & sic Barnabas assumpto Marco iuit ad prædicandũ in vna regione, & Paulus & Silas in alia. Videns tamen Paulus postea ex diuisione illa vtilitatem ecclesiæ secutam, recepit dictum Marcum in suam societatem. & mandauit Colossensibus & aliis quibus erat minus dilectus propter dictam recessum, quod si veniret ad eos, charitatiue reciperent eum, de quo mandato subditur. De quo accepistis, &c.*

3 Et Iesus qui dicitur iustus. *Apud Iudæos enim plures hoc nomine vocabantur.*

4 Qui sunt ex circuncisione. *id est, Iudæi ex natione.*

5 Hi soli. *scilicet, Iudæi.*

6 Sunt adiutores mei. *pro nunc.*

7 In regno Dei. *scilicet, prædicando.*

8 Qui mihi fuerunt solatio. *me consolando in mea tribulatione, & supplendo vicem meam in prædicatione.*

9 Salutat vos. *Hic exprimit socios suos de Gentilitate conuersos. di.* Salutat vos Epaphras, &c. *id est, charitate vobis specialiter coniunctus, quia vos educauerat eis, vt dictum est supra. 1. cap. propter quod magis afficiebatur ad eos. Est etiam ex eis, quia de Gentilitate conuersus, sicut ipsi, & factus discipulus Pauli, sicut & Titus, & plures alii. Cætera patent vsque ibi.*

10 Et pro his qui sunt Laodi. & qui Hierap. *quibus prædicauerat sicut Colossensibus.*

11 Salutat vos Lucas medicus. *Fuit enim medicus corporaliter.*

12 Charissimus. *Paulo: quia fuit comes suæ peregrinationis vsque ad martyrium, vt dicit Hieron. in prologo super Luc. & Antiochensis natione.*

13 Salutate. *Hic consequenter salutat Laodicenses per ministerium Colossensium dicens,* Salute fratres qui sunt La. *generaliter.*

14 Et Nympham. *specialiter, quæ prædicatoribus ministrabat sumptus de suis facultatibus.*

15 Et quæ in domo eius est ecclesiam. *id est, familiam eius Christianam.*

16 Et cum lecta fu. apud vos epi. *ista quam vobis mitto.*

17 Facite vt & Lao. ec. lega. *vt mea doctrina communicata eis proficiat ad salutem, & econuerso. Epistola tamen ad Laodicenses apud nos non habetur.*

18 Et dicite Arch. *qui receperat ministerium super ecclesiam Colossensium.*

19 Vide, *diligenter attendendo.*

20 Mini. quod ac. in do. *idest, in diuinis rebus.*

21 Vt il. im. *ad honorem diuinum & salutem animarum.*

22 Salutatio mea. *Hoc scripsit Paulus manu propria ad magis certificandum quod epistola esset ab eo missa, eo quod pseudo Apostoli aliquando scribebant sub nomine verorum apostolorũ ad magis decipiendum, vt dictum est supra. 2. ad Cor. vlt. d.*

23 Memo. *mihi compatiendo, & etiam in hoc si necesse fuerit, me imitando. Consequenter subdit quæ sit sua salutatio. di.*

24 Gratia dom. nostri. *supple sit, quæ supplet oẽm defectũ. Amẽ.*

Incipit argumentum.

a *Thessalonicenses,* Qui facile ab Apostolo conuersi, nec per tribulationes, nec per pseudo potuerunt moueri. Erant tamen aliqui ociosi & curiosi, aliqui minus de resurrectione sentientes nimis tenere, de morte amicorum dolentes, aliqui etiam fornicatores. Hos ergo corrigit, & perfectos monet nõ cedere aduersis, vel pseudo apostolis, & vt alios corrigant. Scripsit autem ab Athenis. Intentio Apostoli est prauos & incorrectos corrigere, & bonos ad perseuerantiam aliorum & correctionem cohortari.

Argumentum in primam epist. ad Thessal. incipit.

Thessalonicenses sunt Macedones. Hi in Christo Iesu accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, etiã in persecutione ciuium suorum. Præterea, nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ à falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis, per Tichicum diaconem, & Onesimum acolythum.

In

A Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

CAP. I.

a Paulus. ✠ Chrysost. Nihil hic adijcit nomini quo supra cætera declaretur eminere. Non iam Apostolus, non item seruus. Apparet id consulto factum in eorum gratiam qui nuper essent instructi rudimentis, qui nullũ adhuc cepissent Paulinæ sapientiæ experimentum.

b Silua.& Ti. Nominibus illorum præscribitur salutatio, sed sẽsus & verba huius epistolæ solius Apostoli sunt.

c ✠ Ecclesiæ Thessal. Augustinus. Iudæorum proprie Synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit, Nostram vero Apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter congregationẽ, vnde Synagoga, & conuocationem, vnde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid, quod scilicet pecora congregari solent, quorũ & greges proprie dicimus: conuocari aũt magis est vtentium rõne, sicut hominũ.

B

† Deo patre nostro & dño Iesu Christo Tract. in psal. 81.

† vestri, propter opus fidei, ac labore charitatis, & quod permanetis in spe domini nostri.

† certitudine.

d Thessalon. Thessalonica metropolis est Macedoniæ.

✠ Anselmus. Bene primo gratiam dicit, deinde pacem nominat: quia sine gratia Dei ad pacẽ reconciliationis peruenire non possumus, imo nihil pacificum nisi per gratiam eius habere valemus. Gratia enim gratis datur sine præcedentibus meritis, & per hanc dum culpas remittit, accedimus ad pacem reconciliationis, potest & ita intelligi: gratia & pax à Deo sit vobis: vt qui humana gratia & seculari priuati estis, apud Deum gratiam & pacem habeatis.

C

e Gratia vo.& pax. de more suo salutationẽ præmittit, qua præmissa de bonis eorum gratias agit, cõmemorans non solum fidẽ & opera, sed etiam conuersionis modum & malorum sustinentiã. Et vt ad perseuerãdũ magis eos prouocet, de suis quoq; laboribus & euangelij veritate & prudenti inter eos cõuersatione, & quanto affectu eos desideret videre interserit: deinde prauos vt à luxuria & ocio & curiositate contineant, obsecrat, & mortuos resurrecturos confirmat. Circa finem moralis est instructio.

D

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

CAPVT I.

Coadiutores in illis instruendis, qui & in profectu eorum pariter gaudebant.

Paulus, & Siluanus, & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensiũ in Deo patre nostro & dño Iesu Christo: Gratia vobis & pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, & laboris & charitatis & sustinentiæ spei domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum. Scientes fratres dilecti à Deo electionem vestram, quia euangeliũ nostrum non fuit in sermone tantum, sed in virtute, & in spiritu sancto, & in † plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, & domini

(Interlinear glosses: a Congregatæ. Quod dn, ecclesia est in Deo operante. a Exposcit ne exponas, actum ne agas. a Confirmat bonos, primum de profectu eorum agens. b Quia bona sunt quæ in uobis sunt, & à Deo, à quo omnia bona. Vt perstetis. Habitis. a Certarum horarum. b Inde gratias. c Confessionis. Opus proprium fidei, est confessio. a Pro se & proximis. b In Deum & proximum. c Contra mala. d Quam facit spes gloriæ. Spes non frustratur, quia est domini, qui potest & vult implere. a De his agimus Deo gratias, quia scimus quod dilexit & elegit sola gratia. a Quod electi estis. Per hoc scimus. Ostensione verborum. Miraculorum. Vt in nullo videantur minores ecclesijs Iudæorum. a Ita illud diuinum scimus quod estis à Deo electi sicut vos, istud visibile. Amicti. b Inter vos. a Pro salute vestra. b Nos passi sumus vobis in exemplum. c Qui sustinuit crucem.)

f Spei. existentis.

✠ Hiero. Qui perfectæ charitatis est; sustinet omnia patienter propter spem futurã.

g Ante Deum. inde ita certi acsi iã videatis, & ita eos animat Vel. An. Deum. quia ei bene placent, non ad aspectus hominum.

h Scient. fra. dil. à Deo.

E

* Ambro. homiles se fuisse inter illos significat, vt illis formã darẽt mansuetudinis: non quod defuerint quę ad fidẽ illos hortarentur magnalia, qa doctrinæ euangelicæ robur virtus prestabat signorum & prodigiorum in spiritusancto. i. non in phantasia sed in veritate plenitudinis, vt nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur & in doctrina & in cõuersatione & in ęgris curandis: vt profectum spiritus sancti appareret Thessalonicensium Ecclesijs: vt in nullo se minores videntes Iudęorũ ecclesijs, gauderent in domino Deo, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abrahæ.

i Et in spiritu sancto. quia per me recepistis dona spiritus, non parce, sed in plenitudine.

K Quales fu. &c. per hoc etiã quod nos passi sumus in exemplum vobis, patet quod Deus vos dilexit & elegit.

l Imit. &c. * Theo. Magnũ q̃dẽ encomiũ Thessalonicẽsiũ, &

F

Postilla eiusdem ad Thessalonicenses incipit.

CAP. I.

1 Paulus & Syl. Hic incipit epistola prima ad Thessalonicenses, quæ diuiditur in tres partes, scilicet, salutationẽ: & persecutionem, ibi, Gratias agimus. & conclusionem prope finem epistolæ, ibi: Fratres orat. In prima ponuntur personæ salutantes, cum dicitur, Paul. & Sil. iste est qui vocatur Silas Act. 15. quem accepit Paulus in sociũ, vt dicitur ibidẽ.
2 Et Ti. isti duo iunguntur Paulo in salutatione, quia cum eo laborauerant in Thessalonicensium conuersione. secundo ponuntur personæ salutatæ, cum dicitur.
3 Eccl. Thesalon. idest, congregatæ in Deo. patre. Est autem Thessalonica ciuitas metropolis in Macedonia, quę est quędam pars Græciæ. tertio ponuntur bona optata, ibi.
4 Gratia vo. in præsenti.
5 Et pax. in futuro, vbi totaliter quietabitur appetitus.
6 Gratias. Hic incipit epistolæ psecutio in qua primo reddit Apostolus Thessalonicẽses beneuolos. secũdo dociles. 4. cap. tertio cautos. 5. cap. Circa primum reddit illos beneuolos dupliciter. primo de bonis eorum gratias agendo, secundo in aduersis eos consolando. sec. cap. Prima in duas: quia primo gratias agit de bona eorum inchoatione, secundo de bonitatis huius diffusione, ibi: Et vos. Circa primum ponit duplex motiuum huius gratiarum actionis, primum est bona eorum conuersatio, di. Gratias ag. De. sem. idest, omnibus horis ad orandum determinatis. vel semper in habitu, etsi non semper in actu; quia nõ semper potest homo actualiter orare.
7 Memo. ve. specialem & expressam.
8 Facien. in o. hoc exponitur dupliciter, sicut dictum est de semper.
9 Memo. o. fi. ve. & qa fides sine operibus mortua est, subdit.
10 Et la. in his quæ pertinent ad promotionem fidei.
11 Et cha. Dei & proximi.
12 Et susti. spei. i. tolerantiæ tribulationum quas patienter sustinuistis in spe recipiendæ mercedis à dño Iesu Christo.
13 Ante De. id est, ita constanter vos habuistis acsi Deum præsentem videretis.
14 Scien. Hic consequenter ponit secundum motiuum ad gratias agendum, quod accipitur ex parte Dei, eo q̃ specialem dilectionem ostendit Thessalonicensibus, vocando eos ad fidem; non solum per prædicationem, sed et per multam miraculorum operationẽ & hoc est quod dicit: Scien. fr. di à De. i. vos scientes electionem vestram tanquam specialiter electorum à Deo, supple habemus materiam gratias agẽdi.
15 Quia euangelium nostrum. idest, prædicatio nostra.
16 Non fuit ad vos in ser. tan. sed in vir. idest, in miraculis diuina virtute factis.
17 Et in spi. idest, datione spiritussancti in signo visibili.
18 Et in ple. mul. scilicet, charismatum & donorum Dei.
19 Sicut sci. quia vidistis.
20 Qua. fu. in vo. prop. vos. q. d. talia miracula propter nos nõ fecit Deus inter vos pro nobis, quia iã ante eramus in Christo firmati, sed propter vos, vt credentes in fide solidi essetis. & ita fuit: quia in fide perstiterunt, nec falsos Apostolos receperunt, vt dicit Hiero. in prolo.
21 Et vos. Hic consequenter Apostolus gratias agit de bonitatis eorum diffusione. nam exemplo eorum alij profecerunt in fide & operibus bonis & hoc est quod dr̃: Et vos imitatores nostri facti estis. in fide & moribus. 22 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius vitam, non quantum ad eius fidẽ, quæ in eo locũ non habuit, eo quod non habet obscuritatẽ annexam, sed ab instanti conceptionis habuit clarã visionẽ.

Digitized by Google

& quod imitati sint Apostolos: longe autem omnium maximum quod ipsius etiam Domini sint perpessiones imitati, & in periculis nec mœrore conficiantur, nec animum abijciant: sed spiritali voluptate impleantur.

Probra enim & iniurias ciuibus suis tolerarunt fiducia futurorum. Vnde æmuli dicuntur apostolorum & ipsius domini, quia dominus eadem à Iudæis passus est, & apostoli dominum sequentes persecutiones passi sunt gaudentes: quia digni habiti sunt pro nomine dñi contumelias pati.

a *Ita vt facti sitis forma. &c.* * Theodoretus. Eorum laudem amplificauit, dicens eos fuisse exemplaria pietatis gentibus maximis, & quæ propter sapientiam habentur in admiratione. Et quid inquit, dico Macedoniam & Achaiã? Vbique enim decantatur fervor vestræ fidei. A vobis resonet sermo Domini, dixit, non quod prædicatio illinc cœperit, sed quod eorum ad res diuinas quæ vulgo iactabatur alacritas, multos ad pietatem magno studio sequendam commouerit.

* Sedul. Nam natura famę est, siue bonũ siue malũ nunciantis vbique omni celeritate discurrere.

b *Ita vt non sit nobis.* * Theodoretus. Præuenit nos fama, & ab alijs audimus quę volumus dicere, oib' em euasit manifestus, nostrę doctrinę qui in vobis fuit fructus.

c *Ser. &c.* A Deo cõuersi, vt seruiatis. Ita pure, cõuenit viuo & vero, qui in veritate est Deus & viuit æternaliter. Et in hac seruitute expectetis, & non aliud desideretis dari vobis q̃ videre ipsum secũdum diuinitatẽ, quã mali non videbũt. vnde dicit scriptura: *Tollatur impius ne videat filium Dei.* Isa. 26. b.

(Marginalia: † exemplo Act. 5. b.; † personauit; † dimanauit; † vt seruiretis)

a Vos. b Tribulatio non fecit dimittere. c Mea, scilicet: & vestra. Quod fecit spiritussanctus.

1 excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiri- 2 Qui exemplo vestro non timent confiteri.

3 tussancti, ita vt facti sitis † forma omnibus credentibus in Ma- 4 a Forma omnibus. Idest, ab exemplo patientiæ vestræ hoc processit quod alij verbum Dei prædicant aperte.

cedonia & in Achaia. 5 A vobis enim † diffamatus est sermo 6 domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oẽm

a Adiacentem. b Non solum sermo, sed perfectio fidei, quæ est ad Deũ tantum, vt est in martyribus.

7 locum fides vestra quæ est ad Deum, † profecta est, ita vt non 8 a Ad alios incitandos. Pro vobis vel nobis. b Omnes alij. c Ad commendationem vestræ fidei.

sit nobis necesse quicquã loqui. Ipsi enim de vobis annun- Quam afflicti fuimus. Tamen. Quam vehementer.

9 ciant, qualẽ introitum habuerimus ad vos, & quomodo cõ- 10 a Ad veritatem, à simulatione, ad vnum à multis.

11 uersi estis ad Deum à simulacris, † seruire Deo viuo & vero, 12 a Venturum. b Filium. c Pater.

13 & expectare filium eius de cœlis quem suscitauit ex mortuis a Saluatorem. b Per hoc factum saluatorem suorum. Quia in baptismate dimittit peccata, & in futuro liberabit, & à pęna æterna.

14 Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Excipientes ver. in tri. mul.* In principio enim conuersionis habuerunt persecutionem etiam à ciuibus suis, vt habetur in fine seq. c. 2 *Cum gau.* & in hoc conformabantur apostolis, de quibus dicitur Act. 10. *quod ibant gaudentes à conspectu concilij, &c.* 3 *Ita &c. si for.* id est, exemplar virtutis. 4 *Maced. & in.* prouinciæ sunt Grecia. 5 *A vo.* i. occasione vestri diuulgatum est verbum Dei, quia multi prius tacentes timore, exemplo vestro constantes effecti prædicauerunt publice & in pluribus locis. ideo subditur. 6 *Non so.* sed in omni loco regionum circumiacentium. 7 *Fide vestra.* scilicet, ordinata. 8 *Profecta.* idest, processit vltra. 9 *Ita vt, &c.* scilicet, de vobis ad alios incitandum per vestrum exemplum. Et subditur causa. 10 *Ipsi enim.* vos commendando. 11 *Qualem.* i. quam gaudenter & prompte fidem suscepistis ad prędicationem nostram, non formidantes insurgentem tribulationem. 12 *Et quomo. conu. estis ad.* eligentes ei seruire idololatria reiecta. 13 *Et expe.* venturum ad iudicium sicut dicitur Act. 1. b. Hic Iesus q̃ assumptus est à vobis in cęlũ, sic veniet, &c. 14 *Qui eri. nos ab ir.* idest, gehennę pœna.

CAP. II.

a *Nam ipsi, &c.* Sequitur.

b *Quia non.* Hoc de illo scitis, quia non fuit in prosperitate secularis, quę inanis, sed in multa solicitudine pro aduersis, & propterea habuimus fiduciam non in nobis qui fragiles: sed in domino. Nos dico antequam ad vos veniremus passi in Philippis. Ecce antequã venerimus ad vos, & post etiam passi, vt non liceret confidere in nobis, & ita esset labor noster inanis. vel *Non fu.* idest propter nulla mala cessaui loqui: sed licet ante passi, & apud vos soliciti nõ extimuimus, sed habuimus fiduciam in Deo loqui vobis. Per hæc de se relata, & per illorum bene cœpta monet permanere in patientia.

c *In Philip.* Amb. Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum phythonẽ, quem à puella eiecerat.

d *Exhor.* hic contra pseudo apostolos videtur incipere cõmemorans de euangelij veritate, deinde sua inter eos prudenti cõuersatione. Act. 16. cap.

* Ambrosius. Hoc propter pseudo apostolos dicit, qui dolo & fallacia prędicabant non missi, vt circumuenirent gentes ad seruiendum legi factorum. Iste aũt electum se & missum prædicare multis probat rebus: quia & in pressuris fortior inuentus est, & in conuersatione irreprehensibilis, vt nihil esset in hoc quod minus Deo videretur dignum, consequentibus signis. Quidam enim quæstus causa Christũ prædicabant fauori hominũ seruientes: quia & in arguendo remissiores erãt, quippe cũ nec auctoritas esset, in tribulatione infirmi, quia nõ ex corde, sed in fallacia erat sermo eorũ. Omnis enim qui aliquid spe agit, orta tribulatione succumbit.

(Marginalia: † audacter egimus; † ad loquendũ; † multo certamine)

CAP. II. Ideo dico qualem introitum, & eius qualitatem non expono, nam ipsi.

1 Nam & ipsi scitis fratres introitũ nostrũ ad vos, quia 2 Facilis.

3 nõ inanis fuit. Sed ante passi multa & cõtumelijs af- 4 Sic vos facite.

5 fecti, sicut scitis, ĩ Philippis, † fiduciã habuimus ĩ Deo nr̃o, † lo- 6 7 a Habuimus fiduciam in Deo.

8 qui ad vos euangeliũ Dei int multa solicitudine. 9 Exhortatio

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

Nam & ipsi. *Postq̃ Apostolus reddidit Thessalonicẽses beneuolos de bonis eorũ gratias agendo, hic consequenter idem facit in aduersis eos consolando. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc per conformitatem ad ipsum, secundo per conformitatem ad ecclesiam Ierosolymorum. ibi:* Vos enim. *Circa primum facit talem rationem. Nullus debet desolari, sed magis consolari de conformitate ad suum magistrum, quia in hoc consistit eius perfectio. Luc. 6. f.* Perfectus oĩs erit si sit sicut magister eius. *Ego vero qui sum magister & doctor vester sustinui multas tribulationes & sustineo, propter qđ debetis in tribulationibus consolari, quia in hoc conformamini mihi. In hac autem ratione sic procedit, quia primo declarat minorem huius rationis per tribulationes quas sustinuit ad eos veniendo, secundo per has quas sustinuit cum eis manendo, ibi:* Memores enim. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit suam declarationem secundo remouet multiplicem obiectionem, ibi:* Exhortatio. *Circa primũ dicit.* (Marg.: Diuisio)

1 Nam & ipsi scitis fra. intro, *idest, modum introeundi.*
2 Quia non ina. fuit, *idest, leuis & facilis, sed valde grauis.*
3 Sed ante. *grauia verbera.*
4 Et contu. affe. *verba aspera.*
5 Sicut scitis. *quia hoc nõ fuit longe à ciuitate vestra, ideo subdit.*
6 In Philip. *quæ est ciuitas Macedoniæ, vt habetur Act. 16. c. Ibi enim Paulus & Silas fuerunt grauiter virgis cæsi & incarcerati, vt habetur ibidem.*
7 Fiduciam habuimus in domino. *q. d. ex illis tribulationibus nõ fuimus territi, sed in dño cõfidentes venimus ad prædicãdũ vobis.*
8 Euan. *& circa hoc fuimus valde soliciti, q. d. propter quod in tribulationibus debetis consolari tanquam nobis conformes effecti.*
9 Exhor. *Hic consequenter remouet multiplicem obiectionem. Posset enim aliquis dicere quod non esset consolabile Pauli dictis conformari, eo quod esset defectuosus in vita & doctrina, sicut dicebant pseudo apostoli de ipso, propter quod hoc remouet excludendo illa per quæ possent impingi in eius doctrina & vita dicens:* Exhortatio. n. nostra, *circa fidẽ qualis erat hæreticorũ doctrina, sed de veritate mera.*

Digitized by Google

Sed de veritate. — a Sicut carnales obseruantiæ post Christum, uel ustus mulierum & aliorum quæ quidem prædicabant.

enim nostra non de † errore, neque de immunditia, neque 1

a Fraude, a[s]tutia, hypocrisi. — b Ita vere & pura intentione sicut probati & electi à deo, ad hoc ut crede[rent]. — Quasi fidelibus. 2

a in dolo. sed sicut probati sumus à Deo vt crederetur nobis 3

Nec speciem placentis habemus. 4

euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, 5

a Vt sibi, non hominibus placeamus. — b Probata, facit. — Non quærimus placere hominibus. 6

b c sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquan-

Per quod alij placent hominibus. — Non in dolo.

do † fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in 7 8

a Nec auaritiam, nec gloriam.

d e occasione auaritiæ, Deus testis est: nec quærentes ab homi-

Sed à Deo tantum. — a Quamuis. — b Quod non pseudo.

f nibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs, cum possemus 9

a Vt nobis ministraret[is]. — b Nihil horum quærimus.

vobis oneri esse, vt Christi Apostoli. Sed facti sumus 10 11

a In hoc notatur labor & humiliatio. — Humiles. — b Ad omnes. — c Et hoc pro bono. — d Ita sollicite.

g † paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios 12

a Non alienos. — In hoc dilectio est, non pro mercede. — b Et nos non requisiuimus ex labore, nisi uestram salutem. — c In toto labore. — d Non vestra.

h suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis 13 14

a Pro assertione Euangelij. — Pro vobis.

non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, 15 16

a Fidem Dei recipiendo, bene vos nobis applicando. — b Facti sumus paruuli, & vt nutrix: Nemo enim.

quoniam charissimi nobis facti estis. † Memores enim fa- 17 18

a Est enim & labor sine fatigatione.

i cti estis fratres laboris nostri & fatigationis; nocte ac die 19 20

a Manibus nostris. — Vt repelleret pseudo.

operantes, ne quem vestrum grauaremus, prædicauimus 21

a Ita ante sicut post conuersionem, ut eos informaret. — b Ad nos. 22

vobis Euangelium Dei. Vos testes estis & Deus, quam san- 23 24

a Ad proximum, faciendo debita. — b Non faciendo indebita. — c Quando adhuc erāt educādi.

cte & iuste & sine querela vobis qui credidistis affuimus, 25

Ita & hoc scitis sicut & hoc illud. — Tanto affectu. 26

sicut scitis † qualiter vnumquenque vestrum tanquam pa- 27

a Si quis de peccato, uel alio desolatus erat. — b Vel sub testimonio sanctorum adiurauimus. 28 29

ter filios suos deprecantes vos, & consolantes testificati 30 31

---

a *In dolo.* Etiam veritas est in dolo, quando non pro amore veritatis & vtilitate auditorum predicatur, sed vt gloria vel aliud lucrum acquiratur.

b *Sed Deo.* Placeamus. Aug. in lib. sent. Prosp. Quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocēdi habeat humanæ gloriæ amor nō sentit, nisi qui ei bellū indixerit: quia si cuiquā facile est laudē non cupere, dū negatur, difficile est tamen eā nō delectari cum offertur. [Ex lib. Senten. prosperi.]

c *Neque.* Aug. In hoc tāgit pseudo Apostolos, qui se potius quā Dei doctrinam commēdari volebāt. Apostolus autem qui gloriam non ad præsens, sed in futuro quærebat se humilem faciebat, vt Dei prædicatio exaltaretur. [† imposturæ] [† versati sumus]

d *In occasione.* Non dico in auaritiam, sed nec feci vel dixi, in quo esset occasio auaritiæ. Inde est. [† in auctoritate esse] [† placidi]

B

e *Deus testis.* qui nouit cor: hoc enim non ita patet.

✠ Ambrosius. Deū dans testē: quia istud ex corde faciebat, nō in hypocrisi, quia contemnens pauca, vt forte plura offerrentur. Vnde & ipsos conuenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim Apostoli formā auaritiæ dari sibi optabant, vt ipsa occasione. dum veros Apostolos omnia illa vident accipere, possint ipsi sine inuidia simpliciores homines deprædari. [† vt erga]

Testis est D. Aug. Ita ne vero quisquis es praui cordis vel peruersi. Si dicas, per Deū, iuras: si dicis, testis est Deus, nō iuras. Quid est testis est Deus, nisi per Deū? Quid aūt est iurare nisi ius Deo reddere, qñ per Deū iuras, ius saluti tuæ reddere, qñ per salutem tuā iuras, ius filijs tuis reddere, qñ per filios tuos iuras? Quid autem debemus Deo, saluti nostræ, filijs nostris, nisi ius charitatis, veritatis, & non falsitatis? Maxime per Deum cum fit, ipsa est vera iuratio. [1.Reg.16.b]

C D

f *Possumus vobis. &c.* In tātum grauat pseudo causam. vt se abnuere dicat, cū liceret illi subsidia requirere ad cōprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolicæ autem potestatis debitum vocationis, propter pseudo Apostolos, qui illud indebite vsurpātes importune à plebibus exigebant. [Ambrosii.]

g *Tanquam. Si nutrix foueat filios suos.* ✠ Augustinus. Ideo nō mater, quia aliquādo matres, vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos quā nutriendos dederunt: illæ autem quæ fouent, non suos fouent sed alienos. Iste vero qui pepererat ipse, fouet, nulli nutrici quos pepererat committebat dixerat enim. *Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Fouebat ergo & lactabat. [Ex tractatu in ...] [Galat.4.] [191 dist. c.1.]

E

h *Suos.* Augustinus: Quia alienos quandoque nutrit mulier pro mercede, nō ex amore proprio, verum ex dilectione.

i *Memores enim facti estis fratres laboris nostri.* ✠ Chrysostomus. Doctorē nihil oportet grauate facere, eorum quę tendūt à salutem discipulorum. Nam si beatus Iacob noctu & diu laborabat in ouium custodia: multo magis, eum cui creditæ sunt animæ, & iam si sit opus laboriosum & vile omnia oportet facere, vnum solum spectātem, nempe salutem discipulorum, & quæ in Deo existit, gloriā. Vide quidem certe. Et Paulus homo, præco, Apostolus orbis terræ, tali suscepto honore, operabatur manibus, ne grauaret discipulos.

F

a *Voca-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Neque de immunditia.* sicut erat doctrina Epicureorum, quæ tunc vigebat, vt habetur Act. 17.

2 *Neque in dolo.* sicut docebant falsi Christiani, quia aliquādo docebant vera de fide Catholica, vt deprehenderentur Catholici, sicut de Torquato legitur in legenda Sancti Tiburtij.

3 *Sed sicut probati sumus a.* id est, approbati ab ipso.

4 *Vt crederetur nobis.* tanquam fidelibus ministris.

5 *Euangelium.* id est, prædicatio Euangelij.

6 *Ita loquimur.* fideliter prædicando. quærentes Dei beneplacitum, & non hominum.

7 *Sicut scitis.* Ex visu & auditu.

8 *Neque in occasione auaritiæ.* prędicando propter quęstum, nec propter vanæ glorię fastum, sicut prędicabant pseudo Apostoli.

9 *Cum possemus vobis oneri esse.* Accipiendo sumptum à vobis & etiam honorem.

10 *Vt Christi Apostoli.* veri, quibus talia debentur.

11 *Sed facti sumus paruuli. &c.* Inter vos humiliter conuersando, & non solū humiliter, sed etiā charitatiue ac dulciter.

12 *Tanquam si nutrix foueat filios suos.* Lacte & nutrimento corporali.

13 *Ita desiderantes vos.* & non vestra.

14 *Cupide.* i. intense desiderantes vestram salutem.

15 *Volebamus tradere. &c. Euangelium Dei.* quod est spirituale nutrimentum.

16 *Sed etiam animas nostras.* id est, vitas nostras parati fuimus pro salute vestra exponere.

17 *Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam vt animam suam proponit pro amicis suis.* [Ioan.15.b]

18 *Memores enim.* Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idē ostendit cum eis manendo dicens: *Memores enim facti estis fratres.* q.d. non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.

19 *Laboris nostri.* in corde.

20 *Et fatigationis &c.* Propter excessum laboris.

21 *Nocte ac die opperantes.* manualiter: horis exceptis quibus intendebat prędicationi vel orationi, vt ipse & sui viuerent de proprio labore.

22 *Ne quem vestrū grauaremus.* Accipiēdo sumptus à vobis.

23 *Prædicauimus vobis Euangelium. &c.* Gratis, cum tamen sumptus de iure possimus accipere.

24 *Vos testes estis.* Quantum ad exteriora.

25 *Et Deus.* Quantum ad interiora.

26 *Quam sancte.* erga Deum.

27 *Et iuste.* Erga proximum, ita quod nullus poterat conqueri de nobis.

28 *Qualiter vnumquenque vestrum sicut pater. &c.* id est paterno affectu inducentes.

29 *Vos.* ad bonum. 30 *Et consolantes.* si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata cōmissa, vel alia de causa.

31 *Testificati. sumus.* id est sub testimonio sanctorum vos adiurauimus.

Digitized by Google

a *Vocauit.* vocatione quæ est secundum propositum.
A b *Ideo.* Quia vos vocauit gratias agimus. Vocauit dico, quia hoc inde apparet, quia vos cito & firmiter recepistis.
c *Auditus Dei.* Qd audiuimus à deo, vel in quo audit Deus.
d *Sicut est verbum Dei.* Tanta enim deuotione receperunt verbum, vt probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.
e *Vos enim imitatores. &c.* Multa dixit contra pseudo. Iam ne pro sua vel Apostolorum tribulatione moueantur.
f *Vt impleant.* Haimo: Quadraginta annos post passionē dedit Deus Iudæis ad pœnitentiā. Il is transactis cum nollē tenere, completa sunt peccata eorum: vnde Dominus: *Implete mensuram patrum vestrorum.* Quādo hęc dixit Apostolis, stabat Ierusalē, necdum erant cōpleta peccata: sed completa sunt venientibus Romanis: vnde subdit: *Peruenit ira &c.* Ira est aduentus Romanorum, quę ira durat eis captiuis vsque ad finem seculi. Vel peruenit quæ durabit in finē, quia hæc temporaliter pęna præuenit, sequetur æterna.
g *Peruenit* Ideo semper implent peccata, quia ira Dei peruenit vt excæcentur. Vel,
h *Vsque in finem.* Quia in fine sæculi conuertentur Iudæi.
✲ Anselmus. Quando enim patres eorum dixerunt, *Sanguis eius super nos & filios nostros.* Tunc peruenit ira Dei super illos, & durabi: vsque ad finem, quando prædicante Helya recipient gratiam.

Ambrosi.

Mat. 23. d.

† obsistunt nobis, ne loquamur Gentib.

† orbati vobis ad tempus horæ.

† qua propter

Matth. 27.

C

✲ Sedulius. Siue quia prædico quæ pœna capti sunt, siue quia ablatus non credentibus est intellectus: siue hic prophetizat ex indictam crucis, quasi prius facta esset.
i *Ore aspectu. &c.* Os & aspectus cessant, quia alloqui non possum, sed cor & sollicitudo non quiescit.
✲ Theodor. Assimilauit seipsum matri nutrienti & fouenti infantes; deinde patri qui suis filijs ex animo bene vult: nūc autem dicit se eos desiderare non secus ac pupillus qui deflet immaturam orbitatē, & parentes requirit. Se autem dicit eos desiderare licet paruo tēpore fuerit ab eis separat⁹. Pulchra est autem adiectio, *facie, & non corde,* pro eo quod est, sum sensibili priuatus aspectu, sed eo qui cadit in intelligentiam fruor assidue.
K *Quoniam voluimus venire. &c.* ✲ Theodor. Nostram animi promptitudinem retardarunt multæ tentationes, quas solet cō mouere communis hostis.
✲ Sedulius. Impediuit nos Satanas tribulationibus persequētium. Siue omnis labor contrarius Satanas dici potest. Nam Satanas aliquando nō potest impedire virtutem animi, quæ autem ad labores corporis pertinent, sæpe potest impedire.
l *Sed impediuit.* Quod Deus impediri permisit, ad maiorem coronam istorum est quia steterunt eo absente.

D

† studuimos

F

a Proficiendo. b Sequentes in operibus voluntatem eius. c Quod debetis. d Cum essetis aucti. e Vt essetis de regno quos hic regeret, & postea in gloria coronaret.

a sumus, vt ambularetis digne Deo, qui vocauit vos in suum [1]
a Non solum vos. b Quia hoc facit Deus. [2]
b regnum & gloriam. Ideo & nos gratias agimus Deo sine [3]
intermissione, quoniam cum accepissetis à nobis verbum [4]
a Solo auditu. b De Deo. c Quasi à sapientibus esset. [5]
c auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, [6]
a Deus. b Quotidie opera bona. c Venturi per fidem in ipsum effectus indicat.
d sed sicut est verbum Dei, qui operatur in vobis qui credi- [7]
a Et quod in vobis operatur. [8]
e distis. Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum [9]
a In institutione ipsius Christi. b In hoc imitatores.
Dei, qui sunt in Iudæa in Christo Iesu: quia eadem passi
a Qui in Iudæa. b Iudæi.
estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui
a Adeo asperi fuerunt. Q tam asperos nos sustinere debetis. b Apostolos Christi. c In quo putant se placere Deo: quod non est.
& Dominum occiderunt Iesum, & prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus ad- [10]
a Saluti omnium.
uersantur, † prohibentes nos Gentibus loqui, vt saluæ fiant, [11]
a Ideo hoc faciunt. b Consummentur qui in sordibus est sor. c Vt excæcentur. d Vel peccatum, uel pœna temporalis. Vindicti. e Opprimens. [12]
f g vt impleant peccata sua semp. Peruenit. n. ira Dei super illos [13]
a Et hoc usque. b Pœnam æternam uel in fine reliquiæ saluæ erunt. c Vos multa passi. d Causa vestra non nostra. e Antequam sciremus continentiam. [14]
h vsque in finem. Nos autē fratres † desolati à vobis ad tempus [15]
a Remoti. Sermone. b Præsentia corporis. c Dilectionis effectu. d Quam si nihil pate. emini. e Ideo state. f Propter maiorem instructionem sinceri compatiendo uobis. In quo maia nobis fit sent. [16]
i ore, aspectu, nō corde, abūdantius † festinauim⁹ faciē vestrā [17] [18]
Alias magno. a Exhortandi vos. b Festinauimus. Omnes.
K videre cū multo desiderio, † quoniā voluimus venire ad vos, [19]
Qui plus alijs curo. Ideo magis cauete. a Qui saluti aduersatur. [20]
l ego qdē Paulus & semel & iterū, sed īpediuit nos sathanas. [21] [22]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt ambularetis. &c.* De virtute in virtutem procedendo.
2 *Qui vocauit vos in & c.* id est, vt essetis de regno per gratiā in præsenti, & gloriā suam futuro. & quia fecerunt sic Thessalonicenses, ideo gratias agens Deo, subdit.
3 *Ideo & nos gratias.* In omnibus horis ad hoc aptis.
4 *Quoniam cum accepissetis à nobis.* Per prædicationem nostram.
5 *Verbum audi. Dei.* id est, verbum Euangelicum nobis diuinitus reuelatum.
6 *Accepistis illud non vt verbum hominum.* sicut est doctrina Physica.
7 *Sed sicut est verbum Dei.* i. sic recepistis deuote, sicut recipi debet verbum habitum ex diuina reuelatione.
8 *Qui operatur in vobis. docendo intus.* Homines enim solum mouent auditum exterius. ideo dicit Christus Apostolis Io. 15. a. *Sine me nihil potestis facere.*
9 *Vos enim fratres.* Postquā Apostolus consolatus est Thessalonicenses per conformitatem ad seipsum, hoc idem facit per conformitatem ad Ecclesiam Ierosolymitarum. In Ierusalem enim primo incepit ecclesia, prout distinguitur contra synagogam, vt patet Act. 1. & inde primo deriuata est ad alia Iudææ loca, & illæ Ecclesiæ constanter sustinuerunt persecutiones a Iudæis qui Christum occiderunt & prophetas: & in hoc Ecclesia Thessalonicensium erat eis conformis. quæ persecutiones sustinuerunt à ciuibus suis; quod debebat sibi esse consolationis materia propter conformitatem ad Ecclesiam primitiuam; & hoc est quod dicit: *Vos enim imitatores facti estis, &c.* Et patet in litera vsque ibi.
10 *Prohibentes nos Gentibus loqui.* id est Euangelium Christi.
11 *Saluæ fiant.* scilicet Gentes.
12 *Vt impleant.* id est augeant.
13 *Peccata sua semper.* scilicet Iudæi in sua perfidia obstinati Deo permittente, & diabolo procurante?
14 *Peruenit enim ira Dei. &c.* Quia subtrahit iuste gratiam suam ab eis.
15 *Vsque in finem.* i. vsque versus finem mūdi. Tunc. n. sunt ad fidem conuertendi, sicut dictum est supra frequenter. Potest etiam aliter exponi: *Vsque in finem.* id est, æternaliter, quantum ad illos qui in sua perfidia moriuntur.
16 *Nos autem fratres.* Postquam Apostolus consolatus est Thessalonicenses scripto, hic consolatur eos nuncio. & primo scribit mittendi rationem, secūdo ipsam missionem. in principio seq. capit. Ratio autem consistit in hoc, quia desiderat ire Thessalonicam, & ecclesiam personaliter consolari sed habuit impedimentum: propter quod ad hoc misit nuncium. Dicit igitur: *Nos autem fratres desolati à vobis ad tempus &c.* id est, desolati, propter quod vobiscum non eramus.
17 *Aspectu non corde.* Id est, licet possemus vobis loqui, nec vos videre, tamen habebamus vos in corde. ideo subditur.
18 *Abundantius festinauimus.* id est, disposuimus festinanter venire ad vos ad vestram consolationem.
19 *Ego quidem Paulus.* cum socijs meis.
20 *Sed impediuit &c.* tacet autem modum impediendi, & similiter glo. nec ego volo in hoc diuinare. Et consequenter subdit rationem quare desiderabat videre eos & consolari in Domino quæ est augmentatio sui meriti & præmij, dicens.

Diuisio.

Digitized by Google

gloriationis. Quanti est hoc ardoris? Nunquam pater & mater si simul essent cōgressi, & suum miscuissent desideriū, potuissent ostendere suum desideriū ex æquo respondens Paulo. Magis inquit, exulto propter vos quam propter coronam. Cogita enim quātum sit integram adesse ecclesiam quæ a Paulo fuit plantata, & egit radices.

a Ideo uolui uenire, uel Ideo impediuit nos sathanas. b Hic. c Quod commune omnium bonorum. d Quod sanctorum.

Quæ est enim nostra spes aut gaudium aut corona † gloriæ? Nonne vos ante dominum nostrum Iesum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudiū.

a Si steteritis in beneplacito Dei, uel uos qui estis ante dominum bene confirmati. a Corona utique, quando Deus uenerit. b Tunc vere, quia & modo. c Apud ecclesias. d Apud nos.

† gloriationis.

a *Aut co. glo.* Si modo gloria, quid apud verum iudicem? b *Nonne vos &c.* Ambrosius: Manifestum est enim, quia perfectio discipulorum gaudium & corona est magistrorum. Hi enim sunt qui labores fructuum suorum ediderunt. Fructus enim magistri est obedientia discipuli, cuius bona conuersatio dat coronam magistro.

a *Aut*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ est enim nostra spes.* in præsenti de augmento meriti & præmij. 2 *Aut gaudium.* spirituale. 3 *Aut corona gloriæ.* id est, ratio consequendi premium aureolæ, aureolæ, quæ doctoribus debetur. 4 *Non vos.* quasi dicat sic, quia conuerterat eos ad fidem. ideo sequitur. 5 *Vos enim estis gloria &c.* scilicet materialiter. habebat enim materiam gloriandi in domino, & gaudendi de eorum conuersione & bona conuersatione.

CAP. III.

B CAP. III.

a *Propter quod non &c.* Sequitur.

b *Et misimus Timotheum.* * Oecumenius. Huiusmodi est istius sancti ratio docendi vt cum per afflictiones, ac vim quæ sequitur, non possit ad aliquos discipulorum proficisci, alios mittit & per ipsos medios conuenit illos, & cum eis conuersatur. Hoc ad Philippenses fecit, hoc ad Corinthios, misso eodem Timotheo, & per ipsum medium cum eis conuersatur eosque alloquitur.

c *Ad con.* propter hoc ipse venire desiderauerat.

d *Ne forte.* * August. Deus tētat vt doceat, Diabolus tētat vt decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dederit locum inanis & irridendus repellitur.

C e *Ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram.* quia hæc annunciauit non pro eius presentia.

f *Quo-*

† soli. † vt cōsolaretur. † Nuper Sermone & Temp. † Per vos.

a Quia estis gloria nostra, uel quia desolati pro nobis. b Quia pondus erat, dum nesciremus de constantia.

Propter quod non † sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis † solis, & misimus Timotheū fratrem nostrum & ministrum Dei † in euangelium Christi, ad confirmandos vos, & † exhortandos pro fide † vestra, vt nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam & cum essemus apud vos, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est & scitis. Propterea & ego amplius non † sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentauerit vos is qui tētat, et inanis fiat labor vester. † Nunc autē veniente Timotheo ad nos à vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut nos quoque vos: ideo consolati sumus fratres † in vobis, in omni † necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram: quoniam nunc viuimus,

Mihi & Siluano. Alias los. a Prædicandum. b Vt in quibus eratis bonis staretis. a Addendo n quid deerat. b Defendenda c Vestrum. d Ab inceptione. a Transitoriis. b Nec debetis moueri, quia ad hoc destinati. c In ferendis tribulationibus vel in tribulationibus su. positi stabiles. d A Deo. a In hoc positi. b Si præsciuimus, & non fugimus, & vos patiemini cum hoc scitis. Passuri. a Quia & nos passi sumus, nec pro nob. s terreamini, non solum propter alia quæ superius dixi. b Nescire quid ageretur apud vos. c Timotheum creatum ab Apostolo episcopum. a Hoc de infirmis timendum. b Deceperit. c Diabolus. Cuius officium est tentare. a Ne. b Quicquid hucusque fecistis. c Misi ad cognoscendum fidem vestram. a In aduersis. b Quod nec pro vestris, nec pro nostris tribulationibus moti estis à fide & charitate. a Quod pro tribulationibus non voluimus. Vobis vtilem. Vos. a Pro exemplo uel ut de uobis gratularemur. b Desideramus uidere. a Prius desolati. Pro. Penuria. a Quam audiuimus firmam, uel per ueritam fidem iuro. b Consolati. c In hac miseria. d Quasi in cælo essemus.

f *Quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino.* ✣ Anselmus. O quam mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto æstu amoris inhiabat, vt diceret, *nunc viuimus, si vos statis in domino.* Metuebat nimis, ne eius discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo despicerent, contra quam imminētes passionum contumeliæ præualerent. Et ideirco nimis dolebat in tormentis, sed magis filijs de tormētorum suorum tētatione metuebat: paruipendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filijs plagas cordis. Ipse patiendo suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cuius charitatis fuit filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios alijs timuisse, & statum mentis in primis etiā ex sua

† ferentes. E † cooperarium nostrum. † nostra. † ferens. F † afflictione.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

Diuisio.

Propter quod. Posita ratione mittendi nunciū, hic consequenter cū mittit. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hæc missio, secūdo Pauli deprecatio, ibi: *Ipse autem Deus*. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur vtilitas missionis, secundo reuersionis, ibi: *Nunc autem*. Circa primum continuando se præcedentibus, dicit. 1 *Pro. quod.* i. quia gloria nostra estis & gaudiū. 2 *Non su. am.* i. non expectantes vltra scire certius statum vestrum. 3 *Pla. no.* i. mihi & Siluano. 4 *Remanere Athe. so.* i. sine Timotheo, qui est tertius in salutatione positus, vt dicit hic glo. Sed quia non est cōsuetum, quod nuncius epistolæ ponatur in eius salutatione, cum vadit personaliter ad salutatos: ideo videtur alijs, quod iste Timotheus qui dicitur hic missus, cum subditur. 5 *Et misimus Ti.* est alius a prædicto, quia plures erant eiusdem nominis. 6 *Fratrē n.* religione Christiana. 7 *Ministrū Dei in euan. Chri.* i. in prædicatione euangelij. 8 *Ad confirmandos vos*, in omni bono. 9 *Exhor. pro fide ve.* stabilieda. 10 *Vt nemo mo. &c.* quę nobis & vobis superuenerūt à fidei aduersarijs. 11 *Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus.* i. dispositi a Christo: dicente Ioan. 17. a. *Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* & subdit quare debebat hoc scire, di. 12 *Nam &c.* Et patet. 13 *Sicut & fa. est.* in vobis. 14 *Et scitis.* etiam de vobis. 15 *Propterea &c. non sus.* aliquam dilationem. 16 *Misi ad cog. &c.* per certum nuncium & fidelem. 17 *Ne forte ten. &c.* i. diabolus, qui semp nititur per tentationes suas bonos subuertere. 18 *Et inanis fiat la. no.* si vos subuerterit, quod absit. 19 *Nunc autem.* Hic consequenter ponitur vtilitas reuersionis, cum dicitur. *Nunc autem veniente Timo. &c.* expleto suo ministerio. 20 *Et annunciante &c.* stabilem. 21 *Et cha.* accensam ad proficiendum in melius. 22 *Et quia memoriam &c.* orando pro nobis. 23 *Semper deside. &c.* eo quod ista, supple, speramus audire in reditu eius. 24 *Ideo consolati su.* iam in spe. 25 *In vo.* id est, pro bono quod speramus audire de vobis. 26 *In omni &c.* ita quod omnis tribulatio & angustia in nobis superueniens diminuitur propter bonum fidei vestrę quod speramus audire. 27 *Quoniam nunc viuimus.* i. quasi de morte ad vitam suscitati sumus.

Digitized by Google

ex sua deiectióne custodire. Qui securus erat de mercede sua, & si discipuli caderet, & tamen velut si in ca su illorum mercedē laboris sui perderet, in statu ipsorũ dixit se viuere, id est, vitæ præmium habere. Nolebat enim viuere illis cadentibus, sed illis stantibus in domino, vt fructus eius esset illis integer, & merces eius apud Deum plena gaudiorum.

a *Quam enim gratiarũ, &c.* Nihil est enim tam dignũ, quod sufficere possit ad compensationem acquisitæ salutis Gentium.

* *Quam enim gratiarum actionem.* Theodoretus. Vincit tandem quæ à lingua decantatur, lætitiæ magnitudo. Non possumus enim laudem afferre, quæ lætitiæ nobis à vobis allatæ respondeat. Deum diu noctuque oramus, vt Dominus nobis præstet vt vos rursus

a Recti firmi. b In fide domini. Consolati sumus. nam adeo quod non dignas grates agere possumus: & hoc est.

si vos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem

a Pro tanto beneficio. b Nos possi.

possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo

a Quod non cito transit. Stantes. b In beneplacito Dei. Quam ante.

gaudemus propter vos ante dominum Deum nostrum,

Quia modo plus possit addere.

nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem ve-

a Quæ olim non potuimus, quia eratis paruuli. Nos oramus.

stram & compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Ipse au-

a Qui potest. b Qui vult bonum. c Per quem omnia facit pater. d Faciat directum & ab im. edimentis liberam.

tem Deus & pater noster & dominus Iesus Christus dirigat

a Veniendi. b Siue venerimus, siue non. c In numero fidelium & virtutum.

viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet &

a Inter uos. b Etiam inimicos.

abundare faciat charitatem vestram in inuicem, & in omnes,

a Ita perfecte. Accepistis. b Abundamus in charitate. Ad hoc.

quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda cor-

Vt sitis. a Id est in beneplacito Dei.

da vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem

a Positi mente in aduentu, vel vsque in aduentum. b Sicut faciunt omnes sancti, uel in aduentu cum sanctis, cum quibus veniet.

nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius: Amen.

rursus videamus & confirmemus, & quæ vobis conuenit doctrinam afferamus. Hoc enim dicit: *Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ*, id est, vt impleamus ea quæ deficiunt.

* Sedulius. Triplicem causam (ait) lætitiæ nobis vestra conuersatio præstat: quia & vos profecistis & dominus per vos benedicitur, & alijs prebetis exemplum. Illis autem non ipsa fides deerat, sed confortatio, vt in fide permanerent vsque in finem.

b *Sine querela.* ne vos de malis conqueramini, vel ita innocentes, ne quis de vobis possit conqueri, & vt sitis etiam.

c *In sanctitate.* id est, virtutum consummationem, per hoc existentes ante Deum, non ad aspectus hominum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si vos statis in domino.* immobiles & firmi, nec sufficeremus ad reddendum gratias Deo de tanto bono, ideo subditur.

2 *Quam enim gratiarum actionem &c.* & patet litera vsque ibi.

3 *Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ.* Licet haberent notitiam fidei quantum ad ea quæ sunt ad salutem necessaria, tamen ad magnum eorum profectum cederet, si Apostolus venire possit ad magis explicandum aliqua, quæ non potuit eis ad plenum dicere, quãdo fuit præsens cum eis: quia fuit compulsus exire propter commotionem ciuitatis, vt habetur Act. 17.

4 *Ipse autem.* Hic consequenter ponitur Apostoli deprecatio pro Thessalonicẽsibus, vt Deus sua gratia suppleat quod ipse facere non poterat. Ideo dicit: *Ipse autem Deus.* omnium per creationem.

5 *Et pater noster.* scilicet fidelium specialiter per gratiæ adoptionem.

6 *Et dominus noster Iesus Christus.* qui est mediator Dei & hominum.

7 *Dirigat viam nostram ad vos.* remouendo impedimenta à sathana procurata.

8 *Vos autem &c. mul.* numero & merito.

9 *Et abundare faciat charitatem.* qua crescente crescunt aliæ virtutes infusæ.

10 *In inuicem.* charitatiue mutuo subueniendo.

11 *Et nos in vobis.* abundamus charitate.

12 *Ad confirmanda corda vestra.* in moribus & in fide, vt sitis.

13 *Sine querela.* id est, sine reprehensione aliqua.

14 *In sanctitate ante Deum.* id est, in sanctitate vera, & non simulata quæ est coram hominibus tantum.

15 *In aduentu domini nostri Iesu Christi.* in aduentu eius ad finale iudicium sitis de numero & consortio sanctorum. & subditur.

16 *Amen.* ad confirmationem præcedentium.

CAP. IIII.

De cætero. Hactenus patientiam perfectis in sua vel in illorum tribulatione suasit, nunc minoribus de mundicia suadet, exhortans eos ad continentiam.

† Quod superest.

b *Rogamus.* Haimo. Consuetudo est Apostoli, vt verba duplicet vel triplicet vnum habentia intellectum.

Consuetudo Apostoli.

a Quia abundamus in vobis charitate. b Vt scilicet ambuletis, ita vt etiam abundetis magis: & crescatis.

DE cætero ergo fratres rogamus vos & obsecra-

a Si cum amatis. Scilicet.

mus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis à nobis

c *Vt quemadmodum.* Sedulius. Qui cum ætate fidei debent augere profectũ & mores, sicut accessu carnalis ætatis, & corpus crescit & studium.

Quemad. Audiẽdo & intelligẽdo à nobis. i. a me & Siluano.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

De cæter. Hic incipit tertia pars principalis, in qua reddit Thessalon. dociles eos informando, & de defectibus corrigendo. Licet enim communitas eorum esset sancta, tamen ibi erant aliqui de fratribus corrigendi & specialiter de quatuor. Et secundum hoc præsens cap. in quatuor partes diuiditur, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Gentiles reputabant fornicationem simplicem esse licitam, & ideo propter consuetudinem pristinam aliqui de gentilitate conuersi, erant adhuc fornicarij. propter quod Apostolus corrigit hoc vitium ad virtutem oppositam inducendo, di.

2 *Obsecramus.* id est, per rem sacram adiuramus, quod debet plus vos mouere, quam simplex deprecatio nostra.

3 *Vt quemadmodum.* verbo & exemplo.

Digitized by Google

a *Quomodo vos oporteat ambulare. &c. sic & ambuletis.* recte conuersando. Et rogamus.
b *Et placere Deo.* Ille in placet Deo, qui fide rectam quam hêt executione virtutũ & pfectæ operationis decorat. Vel,
c *Sic & ambuletis.* Et est ordo. *Roma.* subaudi vt ambuletis.
d *Vt abundetis magis.* hoc non mutatur.
e *Scitis enim quæ præcepta.* Hieronymus. Sanctificatio ab omni incontinentia reuocat Christianum, cui incontinenti non expedit sanctum Christi Corpus attingere, maxime cum Moyses Iudæos sanctificare volens, populum totum ab omni fœmina se continere precipit, vt Dei potiri presentia mereantur.
f *Vt sciat &c.* Haimo. Ita ab illicitis abstinere, vt nec licitis abutamini: Sed quisque.
✠ Augustinus. Téplũ Dei sanctum est qd' estis vos. Nemo se fallat: quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illũ Deus. Dicta sententia est, tenetis reus. Quid dicturus es in orationibus tuis quando rogabis Deũ quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo? Quõ mundabis rursus in te domũ Dei? Quõ reduces eũ ad te? Quõ nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis: *Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Quis enim accusabit immoderate vtentem. te tuo cibo, tuo potu, tua coniuge: nemo accusabit hominum. Sed tñ qa Deus arguit exigemus de te integritatẽ tépli sui & incorruptionẽ habitationis suæ, dedit tibi remediũ: tanquam dicens, si excedendo modũ offendis me, & ego tenebo te reũ vbi nullus hominum te accusat, dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renunciabit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.
g *Vas suum.* id est, vxorem possideat dominando.
h *In sanctificatione.* abstinendo in festis.
i *Honore.* non turpiter vtendo.
K *Itaque qui hæc spernit.* Ambrosius. Vt fortius astringat ad ea quæ docet Dei interponit personã dicẽs, nõ hominem spernit, qui preterit precepta, sed Deum. Quæ ideo. Ideo dicit spiritũ sanctũ nobis dedisse, vt sancti viuamus, quia in corpore subdito peccatis non habitat spiritus sanctus.
l *Qui etiam dedit &c.* Ad hęc peragenda dedit vobis spiritum, ne ergo tantum adiutorem spernatis, qui in corpore subdito peccatis non habitat. Vel vobis apostolis, vt maior esset auctoritas pdicandi, & arguendi.
m *De charitate autem fraterna.* * Augustinus. Tanquam sit certissimum iudiciũ quod à Deo didiceritis, si id quod didiceritis, feceritis. qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit nondum à Deo didicit secundum gratiam, sed secundũ legem, non secundum spiritum, sed secundum literam.
✠ Theodoretus. Fraternam charitatem hic vocauit liberalem pecuniæ erogationem, de qua dicit eos non habere opus exhortatione, a diuina etiam gratia eis concessum esse, vt in ea se recte gererent.

(margin: 1. Corin. 3. Ex sermo. De conuersione Pauli. — † nostrum. † Rom 12. a Eph 5. d. 22. quæst 4 ç. vnusquisque. — Sap. 1. b — † cum affectu cõcupiscẽtiæ. † exprimat aut fraudet. — De gratia cõtra Pelag. lib. 1. cap 13. — † Ioan 15. b 1. Ioan. 3. c)

a quomodo vos oporteat ambulare & placere Deo, sic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum † Iesum. Hæc † est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non † in passione desiderij, sicut & Gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis † supergrediatur, neque circumueniat in negocio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis nõ necesse habuimus scribere vobis. † Ipsi enim

(interlinear glosses: a In his sine quibus non est satis. Viuere, uitæ cursum dirigere. b In his quæ consilio perfectionis addantur. a Perseuerando in bono ut abunde. Ideo moneo ambulare & placere: scitis enim. b Id est, quam honesta, quæ in utilia. a Omnibus ostensa. b Auctor ipse commendat ea. c Vita bona. d Qui nihil quod uobis, trado, non nisi. a Vt uos sanctificetis bene operando. b Quasi longe remoti. c Qui est Christi. a Carnali & spirituali. b Corpus uas animæ. c Coercendo. a Virtutum. b Ne inhonoretur turpitudine aliqua. c Vt nec saltem sit desiderium, quod est passio & læsio animæ. a Quibus similes esse non debetis. b Ideo etiam hæc præcepta dedi. c Violentia. a Dolo. b Priuato uxore uel quolibet. a Fornicatione, adulterio, desiderio uel fraude. a Testimonio scripturarum probauimus. b Ideo etiam ab his abstinendum. Vt immunditiæ seruiamus. a Vt sancte uiuamus. b Et quia Deus uocauit non in immunditiam. Quæ prædiximus. Solum. a Cuius præcepta sunt. a Contra cuius auctoritatem non est tutum agi. b De his fuit opus, ut scriberem uobis. a Non est necesse scribere, quia scitis ipsi.)

a Rogamus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quomodo vos oporteat ambulare.* in via morum.
2 *Et placere Deo.* caste & munde viuendo.
3 *Sic & ambuletis.* in his semper proficiendo.
4 *Scitis enim.* id est, scire debetis.
5 *Quæ præcepta.* id est, de mandato ipsius cui simpliciter est obediendum.
6 *Hæc est enim voluntas Dei.* cuius mandato expresso.
7 *Sanctificatio.* i. emundatio à carnalibus peccatis.
8 *Vt abstineatis à fornicatione.* tanquam à Deo prohibita: ad eam enim sequitur incertitudo prolis ex vago concubitu: quæ est directe contra bonum humanæ naturæ. pater enim debet filijs nutrimentum & documentum. aliter non bene possunt stare. nullus autem solicitus est de talibus circa prolem sibi incertam.
9 *Vt sciat vnusquisque.* id est corpus proprium. quod vas dicitur, eo quod ipso formato per naturam, anima à Deo infunditur per creationem.
10 *Possidere.* permanenter.
11 *In sanctificatione.* Corpus enim in fornicationem debitum dehonoratur quia bestiale efficitur, Psal. 48. d. *Homo cum in honore esset: non intellexit, &c.*
12 *Non in passione.* id est, non sequendo passionem concupiscentiæ venereorum, quæ est nimis vehemens.
13 *Sicut &c.* supple sequuntur eam, credentes fornicationem simplicem esse licitam.
14 *Et ne quis.* Hic incipit pars secunda, in qua corrigit cupiditatis vitium: inducens ad oppositum. Et primo ponit hanc inductionem: secundo quandam excusationem, ibi: *De charitate.* Circa primum dicit: *Et ne quis supergre.* opprimendo proximum, vt ab eo extorqueat iniuste possessionem suam vel rem aliam.
15 *Neque circumueniat.* ipsum decipiendo vel illaqueando debitis per vsuras vel per mercationes malas & consimilia.
16 *Quoniam.* grauiter puniendo.
17 *Sicut prædiximus.* apud vos existentes.
18 *Et testificati sumus.* id est, per testimonium scripturarum ostendimus.
19 *Non enim, &c.* id est, vt seruiamus immunditiæ peccati cuiuscunque.
20 *Sed in sanctificationem.* id est, vt viuamus sancte.
21 *Itaque qui hæc.* quæ prædixi.
22 *Non hominem spernit.* tantum.
23 *Sed Deum.* cuius sunt mandata.
24 *Qui etiam dedit spiritum &c.* id est, adiutorium impletionis mandatorum suorum.
25 *De charitate autem fraternitatis.* Hic ponit excusationem suam scribendi, scilicet Thessalonicensibus de operibus pietatis, dicens: *De charitate autem fraternitatis.* id est de operibus pietatis ad pauperes fideles.
26 *Non necesse habemus scribere &c.* Quia Thessalonicenses diligenter exercebant talia. Nec istud obuiat ei quod prędictum est de correctione pietatis, quia frequenter inueniuntur aliqui exercentes vsuras & mercationes malas, qui tamen erga pauperes faciunt opera pietatis.

Digitized by Google

a Præcepto ipsius Christi, vel per inspirationem, vel per effectum, quia ipse misertus nostri. Mandatum do vobis, vt diligatis inuicem. b Et qui a. c Opus dilectionis.

vos à Deo didicistis vt diligatis inuicem. Etenim illud faci- 1

a Qui sunt. b Q Facitis, sed tamen.

a tis in omnes fratres in vniuersa Macedonia. Rogamus vos

In charitate. a Curiositate

b autem fratres, vt abundetis magis, & operam detis vt quieti 2

a Dimissis alienis quod vobis vtile est in emendatione vitæ vestræ, & opus manuum facite quod adiuuat quietos esse, hoc enim malum ex otio venit. 3

c sitis, & vt vestrum negocium agatis & operemini mani- 4

bus vestris sicut præcepimus vobis, & vt honeste ambule- 5 6

tis ad eos qui foris sunt, & † nullius aliquid desideretis. † 7

a Non solum hoc volumus vos scire: sed etiam. b Qui quasi de somno integri surgent. Iam. Id est, mortuis.

d Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, 8

a Inconsolabiliter de morte amicorum. b Infideles. c Resurrectionis.

e f vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. 9 10

A a *Rogamus autem vos fratres &c.* Non est prædictis legibus contraria exhortatio. Etenim accidebat, vt alij quidē liberaliter suppeditarent egentioribus, alij vero propter eorum munificentiā, operari negligerent. Iure ergo & illos laudauit, & his dedit vtile cōsiliū. Apposite aūt appellauit operationē, munificentiā seu liberalitatem. Qui enim poterant alij, licet non laborarēt, propter eorū qui erant eiusdem fidei fraternam charitatē, nec tamē sine labore viuere in animā inducant, sed manibus sibi victum parantes, industriam ac diligētiam tanquam liberalitatem quandam ac munificentiam afferebant.

† Vtrum dolenda mors.

b *Operam detis.* Q. difficile est dimittere cōsuetudinem, sed cogite vos.

c *Et operemini manibus.* Opus agendum est, non ociandum: quia & honestum est, & quasi lux ad infideles, & non desiderabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis.

d *Nolumus autem.* Post exhortationem de continentia, & post correctionem à curiositate, mortuos resurrecturos cōfirmat, & per Christi resurrectionem, & sua autoritate.

B Lib. de patiētia. ✠ Tertullianus. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur in amissione nostrorū, vbi aliqua doloris patrocinatur adsertio. Et merito. Credentes.n. resurrectionē Christi, & nostrā quoque credimus, propter quos ille obijt & resurrexit.

Homil. 9. de Pascha. ✠ Euseb. Emiss. Dignum enim esse iudicauit dominus, vt germani corporis animæque substantia cum Christo simul regnent in cęlis, qui Christo seruierunt in terris.

* Theodoretus. Non prohibet omnino dolorem, sed expellit immoderationem, eosq; resurrectionis spe consolatur. Qui enim eam non habent, possunt suū immoderatū dolorē defendere. Ea de cā nō dixit, *de mortuis*, sed, *de his qui dormierunt*, vel per ipsum nomen cōsolationē procurans. Deinde à Christi doctrina quā susceperant, probat resurrectionem.

Sermo de Mortalitate. * Cyprianus. Nobis reuelatum est, & frequenter de Dei dignatione præceptū, vt constanter, assidue, & publice prædicare, fratres nostros non esse lugendos accersitione dñica de seculo liberatos, cū sciamus non eos amitti, sed præmitti, recedentes præcedere, vt proficiscentes, vt nauigantes solent: desiderari eos, nō plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, qn illi ibi indumenta alba iā sumpserint: occasionem dandā nō esse gentilibus, vt nos merito ac iure reprehendant, qđ quos viuere apud Deū dicimus, vt extinctos & perditos lugeamus, & fidē quā sermone & voce depromimus, cordis & pectoris testimonio nō probemus. Spei nrę ac fidei præuaricatores sumus: simulata, ficta, fugata, videntur esse q dicim⁹. Nihil prodest verbis præferre virtute, factis destruere veritatē. Improbat deniq; Apostolus, & obiurgat, & culpat, si qui cōtristentur in excessu suorū. Eos aūt contristari dicit in excessu suorū, qui spē nō habēt. Qui aūt spe viuimus, & in Deū credimus, & Christū passum esse pro nobis, & resurrexisse confidimus, in Chro manentes, & per ipsum, atq; in ipso resurgentes,

C

D gentes: quid aut ipsi recedere istinc de seculo nolumus, aut nostros recedētes quasi perditos plāgimus ac dolemus?

e *Vt non contristemini.* Augustinus. Necesse est vt contristeris, sed vbi contristaris consoletur te spes. Nam & ideo dormientes eos appellat scripturæ consuetudo verissima, vt cum dormientes audimus, euigilaturos minime desperemus. Est ergo de mortuis qui diliguntur quædam tristitia naturalis quodam modo. Mortem quippe horret natura, nec mors homini accideret, nisi ex præcedenti culpa. Hinc igitur necesse est, vt tristes simus, quādo nos morientes deserunt quos amamus: quia & studuimus eos non in æternum relinquere nos mansuros, sed aliquantulum præcedere secuturos, tamē ipsa mors quam natura refugit, cū occupat dilectum, & cōtristat in nobis ipsius dilectionis affectū.

Aug. Ser. 34. & 35. de verb. Apostol. & tractā. 49. in Io.

† nulla re vobis sit opus.

E Idem. Cōtristamur ergo in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiēdi. Inde angimur, hinc consolamur. Inde infirmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana cōditio, hinc sanat diuina promissio. Mouere autem potest, quomodo Deus flebat mortuum cōtinuo eo iubente victurum? Vnde fleuit Dominus, nō mortuum, sed mortem quam peccando homo contraxit. Si enim peccatum non præcessisset, sine dubio mors secuta nō fuisset. Secuta est ergo mors corporis, quam præcessit mors animę præcessit deserendo Deum: & mors corporis secuta est deserente anima. Hāc deseruit Deum volens, hęc coacta est deserere corpus nolens. Ac si illi diceretur, Recessisti ab eo quem diligere debuisti; recede ab eo quem dilexisti. Quis enim vult mori? prorsus nemo, & ita nemo vt Petro diceretur; *Alius recinget, & ducet quo tu non vis.* Si nulla esset mortis amaritudo, nulla profecto esset martyrum fortitudo.

Iohan. 11. c.

f *Sicut & cæteri &c.* Aug. De pompis exequiarum. Prōde pompa funeris, agmina exequiarū sumptuosa, diligētia sepulturæ, monumentorum opulenta cōstructio, viuorum sunt qualiacunque solatia, nō adiutoria mortuorū. Orationibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis q pro eorū spiritibus erogant, non est dubitandū mortuos adiuuari, vt cū eis misericordius agatur a dño q̄ eorum peccata meruerunt. hoc.n.a patribus traditū vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in cōione corporis, & sanguinis defuncti, cū ad ipsum sacrificiū loco suo commemorentur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoret. Cū vero eorum commemorandorum causa opera misericordiæ celebrant, q̄s eis dubitet suffragari pro quibus orationes nō inaniter Deo erogant? Non.n. ambigendū ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, vt possint hæc eis vtilia esse post mortē. Nā qui sine fide operante per dilectionē, eiusque sacris de corporibus exierūt, frustra illis a suis huius pietatis impēduntur officia, cuius dum hic essent, pignore caruerūt, non misericordiā sibi thesaurizantes, sed iram.

Ibid 21 f. August. Sermo. 24 & 25. de verbis Apost. & lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 12. Quę mortuis prosint

Gal. 5. b.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Rogamus autem vos fratres.* Hæc est tertia pars principalis huius capituli, in qua corrigit ociosos & vagabundos, dicēs. *Rogamus autem vos fratres vt abundetis magis*, in operib⁹ bonis.

2 *Et operam detis.* id est diligentiam adhibeatis.

3 *Vt quieti sitis.* & non vagabundi: quia tales solent cadere in alia vitia, scilicet curiositatis & carnalitatis.

4 *Et vt vestrum negocium agatis.* Quia homines circa hoc negligentes depauperantur: & quia volunt tenere modum viuendi consuetum, & per consequens latrones & raptores efficiuntur.

5 *Et operemini &c.* ad euitandum ociositatem, quæ est sentina omnium vitiorum, & ad conseruandum sanitatem: quam facit labor moderatus.

6 *Et vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* id est, ad infideles, vt ex bona conuersatione cōuertantur ad fidem. In moralibus enim magis mouent exempla quam verba.

7 *Et nullius aliquid desideretis.* ita quod non solum caueatis à malo actu exteriori, sed etiam interiori.

8 *Nolumus.* Hęc est quarta pars principalis, in qua corrigit aliquos immoderate lugentes mortuos. Et diuiditur in tres partes: quia primo arguit hunc luctum, secundo ponit occasionaliter futuræ resurrectionis modum, ibi. *Hoc enim.* tertio concludit intentum, ibi. *Ita*, Circa primum dicit.

Nolumus autem &c. de dormientibus. id est, de defunctis qui dormiunt somno mortis, à quo excitabuntur tempore resurrectionis.

9 *Vt non contristemini.* inconsolabiliter.

10 *Sicut & cęteri, &c.* scilicet futuræ resurrectionis, & sic credunt aliqui amicos defunctos perijsse totaliter, & ad semper, & propter hoc habent occasionem lugendi eos quasi inconsolabiliter, non sic autem Christiani qui habent spem resurgēdi, propter quod vitiosum est eis immoderate mortuos lugere, quia in hoc assimilantur infidelibus futuræ resurrectionis spem non habentibus. lugere tamen defunctos moderate est opus pietatis. Quod autem resurrectio mortuorum sit mox futura ostendit di.

Si enim

Digitized by Google

A iam. Non ergo mortuis noua merita cōparātur, cū pro eis aliquid boni operātur sui, sed eorū præcedentibus cōsequentia ista redduntur. Et ideo istam finiens quisq; vitā, nisi qđ meruerit in ipsa, non poterit habere post ipsam. permittant itaq; pia corda charorū de suorū mortibus cōtristari dolore sanabili, & cōsolabiles lachrymas fundant conditione mortali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quādo moriuntur aliquantulū à nobis abire, & ad meliora transire. Sic pro viribus curam sepeliendi & sepulchra construendi, quia hæc in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt, nec solum in corporibus patriarcharum & aliorum sanctorum, sed etiam in ipsius dñi corpore laudati sunt qui ista fecerūt. Impleat ergo hoīes erga suos officia postremi muneris, & sui humani lenimenta mœroris, verū illa quę adiuuant spiritus defunctorū, s. oblationes, erogationes, multo pro eis obseruātius abūdantiusque impendant. Poterat aūt Deus hoc donare credentibus, vt nec istius experirent corporis mortē. Sed si hoc fecisset, carni quædā felicitas adderetur, minueretur aūt Dei fortitudo. Sic n. homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi quod mori oīno non possent. ac per hoc nemo propter vitā futurā ad Christi gratiam festinare, sed propter remouendam mortis molestiā, & sic delicate quodāmodo crederetur in Christū. Plus ergo gratiæ præstitit fidelibus suis. Quid enim magnū est videndo non mori eos qui crederent, credere se non moriturum, quanto magis quāto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt se moriturum speret, sine fine victurum? Vnde & chari eius superstites cōsolari queūt i tristitia mortis amici.

Rom 2. a

†aut, viuemus qui residui erimus.

† cum hortatu.

Mat. 27. g

B

Aug. Ser. 35. de verbis Apost.

Idem de verbis Apostoli. Quid. n. mirum si contristaris, vt corpus quod viuit ex aīa fit exanime discedente aīa? qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clausi oculi lucē non capiunt, aures nulla voce patescunt, oīa membrorum officia conquieuerunt. Non est qui moueat gressus ad ambulādū, manus ad operandū, sensus ad percipiendū. Nonne ista est domus quā nescio quis inuisibilis habitator ornabat? discessit qui non videtur: remansit quod cum dolore videtur.

a *Eos.* Non solum eos qui viui inuenientur sed & mortuos, de quibus dubitatis.

b *Qui dormierunt.* Christū dicit mortuum, fideles dormientes, vt magis credant resurrectionē. Christum mortuum appellat, vt dū audiuimus illū mortuum fuisse & resurrexisse, nos quoq; speremus resurrecturos p virtutē diuinitatis eius. Electos aūt ideo dicit dormiētes, quia nemo tam facile pōt socium excitare à somno, quam facile homines excitabunt à somno mortis. *Eos qui dormierunt.* etsi incinerati adducet. Nā hoc ordine. Quod viui nō præuenīēt eos, & si eos magis putatis adducendos cum Iesu.

C

a Quod non inconsolabiliter debetis contristari. b Hoc videtur obesse resurrectioni.

Si enim credimus quod Iesus mortuus est, & resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui † viuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus † in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei

(Interlinear glosses: a Debemus credere, quod. — Vel in Iesu. — b Non solum suscitabit. — a Vt sint cum eo immortales in eadem beatitudine. — b Hoc Deus non docuit. — Omnibus præcedentibus sanctis. — In resurrectione. — a Longo tempore. — b Nam potius mortui resurgent primi quod poterit fieri qui dormierunt. — Imperio. — a Surgite mortui. — b Vel angelorum. — c Vox erit quasi tuba suos excitans.)

c *Per Iesum adducet cum eo.* Semper euntes, cū sequendo venerūt ad somnū mortis. vnde & alia scribitur epistola: *Nos qui vi.* Se illis vltimis viuis connumerat, cum quibus erat vnum corpus: & quia apostoli illis vltimis similes sunt in passionibus. *Nos qui vi.* id est illi de nobis qui viui inuenientur, qui tormentis Antichristi erunt residui: vnde sunt digniores, non præuenient mortuos: adeo erit festinata resurrectio mortuorum. Nota in his diem iudicij tēpore Apostoli futurum posse videri.

D Resurgent habere & diuina.

d *Non præueniemus.* * Haimo. Considerandum est ergo quod ex persona electorum loquitur, qui viui in corpore inueniendi sunt in aduētu dñi. qui residui esse dr̄ patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, omniumq; sanctorū qui eos præcesserunt per spatia temporum, & præcedunt mō, atque precedent vsque ad diem iudicij, ad requiem aīarum, quia post illos relicti erūt. Tam velox ergo erit & celerrima resurrectio mortuorum electorum, vt illi qui in corpore inuenti fuerint & super terrā, non possint præuenire eos, eundo obuiam domino in aera, qui in puluere terræ iacebant.

E

e *Quoniam ipse dominus.* In propria persona.

f *In tuba Dei.* ✠ Anselmus. Hæc tuba omnes excitabit, & inimicos terrebit, suos ad bellū inuitabit, vt expugnans aduersarios, & effugiens, à facie domini, vsque mittant in gehennam. Et iterum, sicut tuba quondam in festis conuocabat populum Hebræorum, Sic hæc tuba conuocabit ad solemnitatem æternæ lętitię populū sanctorum, Deo, inquit, iubente & voce archangeli atque tuba Dei sonante.

✠ Sedulius. Vox archangeli, erit vox Christi, siue Michaelis, aut Gabrielis, quod interpretatur fortitudo Dei, qui dicit: Surgite expergiscimini.

* Augustinus. Quod dictum est, *in iussu, in voce archangeli,* potest intelligi vt ipsa vox archangeli iussu Dei fieri accipiatur, idest ut angelus qui tuba Dei esse intelligendus est, à Domino Deo iubeatur emittere vocem suam, quod inferiori creaturæ necessarium erit audire, cum filius Dei descendet de cęlo. Ipsa est enim tuba, de qua dicit alio in loco. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.

L. cont. Sermonem Arrianorum cap. 13.

✠ Theodoretus. Ipse primus vniuersorū Dominus apparebit de cælo descendens, quę sub apertū nō cadunt potestatibus eū præcedentibus, & iubebit quidē Archangelum clamare,

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si enim &c.* & accipitur hic si pro quia: nam ad articulos fidei pertinet credere Iesum vere mortuum fuisse & resurrexisse. 2 *Ita & Deus.* qui suscitauit Iesum. 3 *Eos qui dormierunt.* somno mortis. 4 *Per Iesum.* Tanquā per mediatorem Dei & hominū. 5 *Adducet cum eo.* ad vitā immortalē resuscitando. 6 *Hoc enim vobis.* quia locutus est Apostolus de resurrectione futura, ideo hic consequenter declarat modū resurrectionis. Ad cuius intelligētiā sciendū quod aliqui dixerunt, quod Christo veniente ad iudiciū aliqui homines reperientur viui, qui transferentur ad statū immortalitatis sine morte intermedia: sic exponentes quod hic dr̄. *Deinde nos qui viuimus qui relinquimur,* s. viui vsque ad aduentū Christi, simul rapiemur cum illis, i. cum mortuis resuscitatis obuiā Christo descendenti ad iudiciū. Et dicunt quod Apostolus se connumerat eis, eo quod pertinet ad idē corpus ecclesiæ. sed hæc expositio primo deficit in hoc, quod dicit aliqs sine morte ad immortalitatē transire: quia ad descendentes ab Adā, pter Christū, & matrē eius, icurrerūt originale peccatū, cuius pęna est mors & ideo oēs soluent debitū mortis. pp quod alij dixerunt qđ illi qui aduentu Christi reperient viui in raptu illo obuiando Christo subito morientur, & statim resurgent, sed adhuc hoc vr̄ inconuenienter dictū, quia conflagrationis ignis purgans elementa & incinerans corpora mixta præcedet aduentū Christi ad iudiciū, & sic nulli homines reperientur viui, qui obuient Christo venienti nisi de resurgentibus post ignem dictum.

Ecce beatæ virginis immunitas ab originali peccato. Vide cap. 5. Epi. ad Rom.

Præterea, quod Apostolus connumeret se prædictis, eo quod pertinet ad idem corpus ecclesiæ cum eis, non videtur rationabiliter dictum. nam eadem ratione diceretur de omnibus fidelibus preteritis præsentibus & futuris. Propter quod saluo meliori iudicio, videntur mihi verba Apostoli aliter exponenda. cum dicitur. *Hoc enim vobis dicimus,* de modo futuræ resurrectionis. 7 *In verbo domini.* id est, sicut reuelauit nobis. 8 *Quia nos qui viuimus &c.* in hoc mundo à patribus defunctis. 9 *Non præueniemus.* in resurrectione futura. 10 *Eos qui dormierunt.* citius resurgendo illis qui iam ante diu mortui sunt, qr̄ resurrectio fiet virtute diuina, quæ operatur in instanti, ideo subditur. 11 *Quoniam ipse dominus,* Iesus Christus. 12 *In iussu.* dicendo: Surgite mortui ad iudicium. 13 *Et in voce archangeli.* scilicet Michaelis, qui est princeps ecclesiæ, sub quo intelliguntur angeli alij, qui ministerium adhibebunt in resurrectione colligendo cineres, & magnum sonum facient tanquam iudicis preçones.

Potest etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, sit archangeli Michaelis executiue, & Christi imperatiue, cuius virtute infinita fiet resurrectio. & sic cum dr̄. *In Iussu.* refertur ad Christum. Et quod subdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. 14 *Et in tuba Dei.* Ista tuba nō est aliud, nisi vox prædicta, quę dicitur tuba propter similitudinem tubæ materialis vet. T est. qua fiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad festum:

Digitized by Google

clamare, & mortuos resurgere Tubæ autē magno & admirabili clangore vndiq; personabunt, vt & in epistola ad Corinthios dicitur. Si autem in monte Sina sonus editus ferri non potuit à populo: quis feret vocem quæ tunc resonabit? ✠ Hierony Ego diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadrātem. Sed quia Dominus soluit compedites, & super humilem ac tremētem verba sua requiescit, forsitan & mihi in sepulchro scelerū iacēti, dicat: Hieronyme, veni foras.

Haimo. Tuba erit magna vox angelorum. Vel in tuba: quia manifeste. Vnde: *Videbit omnis caro salutare Dei nostri*. Vel sicut tuba in bellis, quia tunc inimicos debellabit, & sicut tuba in festis amicos ad festiuitatem æternæ gloriæ inuitabit.

a *Descendet*. Non humilis vt prius, sed iubens voce, vel sui ipsius vel archangeli, vel angelorum quæ faciet resurgere mortuos: quæ dicitur tuba, quia manifesta, vel quasi ad bellum, quæ erit Dei & Christi: vel cui Deus dabit efficaciam.

b *Deinde nos &c.* Ambros. In aduentu domini qui viui fuerint inuenti, obuiā rapientur domino in aera, mortem quasi soporem passi. In ipso enim raptu, mortem & resurrectionem habebunt, dumque anima in ipso raptu exierit à corpore, remanebit corpus terra: sed tam breue spacium tenebit ipsa mors, vt nec cogitari, nec perpendi possit.

August. Quæri solet, vtrum illi quos viuos inueniet Christus nunquā oīno morituri sint, an ipso tēporis puncto quo rapientur obuiā Chro ad immortalitatē mira celeritate sint transituri. Non.n. dicendū est fieri non posse, vt per aera in sublime portentur in illo spacio & moriantur, & reuiuiscant. Ad hunc aūt sensum quo æstimemus illos quos hic viuos inuenturus est dn̄s in ipso paruo spacio, & passuros mortem & accepturos immortalitatē, Apostolus vrgere nos vr̄, vbi dicit: *In Christo omnes viuifica buntur*. Et alibi: *Quod seminas non viuifica ur, nisi moriatur*. Cur autē nobis incredibile videatur illā multitudinem corporū in aere quodāmodo seminari, atq; ibi immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere, cū credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta facilitate: tantaq; inæstimabili velocitate reditturū antiquissimorum cadauerum puluerem. Nec ab illa sententia illos arbitramur futuros immunes, qua dictum est: *Terra es & terram ibis*, i. in hoc ibis amissa vita quod eras antequā sumeres vitam. hoc eris exanimatus q̄ eras antequā esses aīatus.

c *In nubi*. Quia nubes suscipient eos, vt Christum in ascensione suscepit. vnde alius interpres dicit, Baiulis nubibus.

d *Itaque consola*. August. de verbis Apostoli, Pereat contristatio vbi est tanta consolatio, detergatur ex animo luctus, fides expellat dolorem. In tanta spe non decet esse triste tēplū Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit promissor. Quid enim mortuum diu plangimus? Inquies, quia mors amara est. Sed per illam transiuit & dominus. Consolemur ergo nos. Sed dices, Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? immo melius cum dolet sanatur cor humanum, quia non dolendo fit inhumanum. Maria enim dominum quærebat, & mortuum fratrem dolebat.

[Margin: uc. 3. b; Epist. 5. quæ est ad Florentium.; 1. Cor. 15. e; Lib. 20. De Ciuit. Dei cap. 20.; † reliqui erimus.; † domino 1. Cor. 15. c. Ibidem. e.; Genes. 3. d secundū aliam literam. Act. 1. a; Sermo 35.; Ioan. 10. Ibid. 11. d]

a Loca iter vel de occulto. Qui interim quiescunt.
1 descendet de cælo[a], & mortui qui in Christo sunt resurgent[2]

a Illi de nobis qui viui erunt & residui Antichristo.
b primi[3]. Deinde nos[4] qui viuimus, qui † relinquimur, simul[5]

a In ipso raptu erit mors & resurrectio. Ab angelis.
c rapiemur[6] cum illis in nubibus obuiam † Christo[7] in aera[8]:

Immortales facti. a Quia omnes resurgemus & cum Christo erimus.
d & sic semper cum domino erimus[9]. Itaque consolamini in-[10]

a Alter alterum de morte amicorum.
uicem in verbis istis.

NICOLAVS DE LYRA.

quia tunc omnes cōgregabuntur in iudicium, & armabitur creatura in vltionem inimicorū, & inuitabuntur iusti ad festum angelorum. 1 *Descendet de cæ*. Nam iudicabit in forma humana apparens secundum quod dicitur Act. 1. h. *Hic Iesus qui assump us est à vobis*, in forma humanitatis, *sic veniet*, scilicet ad iudicium. 2 *Et mor. qui &c.* Ista prioritas & posterioritas non potest referri ad actum resurgendi, ita quod aliqui resurgēt prius alijs prioritate temporis. namomnes resurgent in eadem instanti, secundum quod dicitur. 1. Cor. 15. g. *Omnes quidem resurgemus*. & subditur. *in momento, in ictu oculi*. Nec potest hic accipi prioritas dignitatis, quia patres ve. Te. in resurrectione non erunt digniores apostolis, qui erunt assessores iudicis, Mat. 19. d. *Sedebitis super sedes duodecim &c.* de quibus dicit hic Apostolus: *Deinde nos*. propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod ista prioritas & posterioritas sit referenda ad quietem in Christo per bonam mortem, & sic iungendo literam dicitur. *Et mor. qui in Chri. sunt*, id est, quiescunt in fide eius mortui. 3 *Primi*. id est, respectu nostri qui adhuc viuimus. 4 *Resurgent*. cum posteris. 5 *Deinde nos qui viuimus*. supple quiescemus in Christo in eius fide moriendo. 6 *Simul rapiemur cum illis*. iam resuscitati cum ipsis. 7 *Obuiam Christo*. venienti ad iudicium. 8 *In aera*. vbi proferet sententiam iudicij super vallem Iosaphat, vt dictum fuit Ioele. 3.

9 *Et sic semper &c.* quia electi à Christo non separabuntur amplius, sed semper erunt sibi coniuncti, non solum in anima sed etiam in corpore.

10 *Itaque*. Hic ex prædictis concludit intentū, scilicet quod fideles non debent immoderate lugere mortuos, sed de ipsis consolari, ex quo sunt ad vitam immortalem & fœlicem resuscitandi. & hoc est quod dicit. *Itaque conso. &c.* de resurrectione fidelium prædictis.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi dicitur in postil. *Vt sciat vnusquisque vas suum possidere*. Hoc quod dicitur. *Vt sciat vnusquisque vas suum &c.* secundum Glo. potest exponi aliter, scilicet quod non solū ab illicito quis abstineat, sed nec licito abutat, sed sciat vnusquisque possidere vas suum, i. uxorem suam in sanctificatione, scilicet ut non turpiter abutendo eam possideat.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi. dr̄ in Post. *Rogamus aūt vos fratres, vt abundetis magis*. In hoc quod dicitur. *Vt abundetis magis &c.* intelligitur quod licet facerent opera dilectionis bona, possent tamen facere meliora: ad quę rogat, vt operam dent, quia difficile est dimittere consuetudinem. Et quod sequitur. *Vt quieti sitis, & vt vestrū negocium agatis*, intelligit dimissis alienis. qui enim circa aliena multum occupatur, necesse est vt sit inquietus, uel ut propria negocia negligat.

CAP. V.

De tempor. idest, an æstate, an hyeme an die uel nocte. ✠ Tertullianus. Hęc eis scribit, ut qui iā prædicti fuissent. Repentinū autem Dominum aduentū furi cōparauit. Is enim conatur latere, sed qui custodit domum, sentit furis aduentum, qui autem negligit & dormit, ei domus deripitur. Ita qui est sobrius nouit signa aduentus Domini.

b *Et mome is*. s. qua hora diei uel noctis uenturus sit Christus.

Dies do.

CAPVT V.

a De resurrectione ind guistis vt scriberem vobis.
b De temporibus autem & † momentis[1]

[Margin: † articulis, seu opportunitatibus.]

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

De temporibus. Postquam Apostolus reddidit Thessalonicenses beneuolos & dociles: hic consequenter ostendit eos cautos. Circa quod sciendum, quod cautela maxime requiritur circa illa de quibus certum est quod venient, cum tamen hora veniēdi est simpliciter ignota. Sic autem est de die iudicij, secundum quod dicitur Mat. 24. cap. *De die illa & hora nemo scit, neque angeli in cælo* propter quod Apostolus circa hanc reddit Thessalonicēses cautos. Et diuiditur in duas partes. quia primo eius incertitudinem ostendit, secundo Thessalonicenses cautos reddit, ibi. *Vos autem*. Circa primā sciendum, quod dies iudicij dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo pro ipsa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro die iudicij particularis, quæ est dies mortis cuiuslibet hominis. Nam in illo statu in iudicio finali præsentabitur in quo in morte inuenietur. Intentio vero Apostoli videtur hic magis esse de die mortis, quia ipse sciebat diem iudicij finalis multum distare, vt patet in epistola sequenti. Ipse autē hic hortatur Thessalonicenses vt sint cauti, ne repente veniat super eos dies domini, & inueniantur imparati. Verum tamen vtroque modo litera exponetur, & primo de die finalis iudicij, cum dicitur.

1 *De tēporibus autem*. pertinentibus ad diem finalis iudicij.

[Margin: Diuisio.; Dies iudicii duplex.]

Non

Digitized by Google

a ¶Quia nihil aliud scriberem, nisi quod scitis, scilicet clam futurum. b ¶Inquirendo scripturas.

non indigetis, vt scribam vobis. † Ipsi enim diligenter [1]

a ¶Non pro tempore diei, sed quia tunc omnia aperta. ¶Aduentus. b ¶Ita latenter. c ¶Sicut fur, quia incautus. [2]

scitis, quia dies domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum [3] [4]

a ¶Carnales. b ¶Est. ¶Nunc in præsenti. c ¶De futuro. d ¶Subitanea perditio dici iudicii. e ¶Subitus. [5]

enim dixerint, pax, & † securitas, tunc repentinus eis su- [6]

a ¶Ita grauis, & subitus. ¶Quę tandem euadit, sed illi non. [7]

perueniet interitus, sicut dolor in vtero † habentis, &

a ¶Illis erit improuisus dies domini, sed vobis non. ¶Ignorantiæ.

non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris.

a ¶Ita. ¶Ad mortem æternam.

vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes e- [8]

a ¶Fidei. b ¶Virtutum, per quas bona operantur. ¶Ne quis putat partim posse esse diei, partim noctis. [9]

nim vos filij lucis estis, & filij diei. Non † sumus [10]

a ¶Quia non noctis. ¶Commonet ne securi de Christo negligenter agamus. [11]

noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut [12] [13] [14]

A a *Dies domini.* Hic dies est hominum pro libitu suo, sed tunc erit dies domini.

b *Sicut fur.* ita improuisus veniet malis tunc, quod & in obitu cuiusque fit. Sicut fur non dico die, sed nocte, cum latentius venit, & homines dormiunt, tunc omnia surripit, vt qui diuitē se putabat euigilans nihil inueniat. Ita multi hic bene securi, nihil boni se habere tunc inueniēt. Propter hoc incœpit de temporibus, vt moneret eos cauere sibi, ne ita deprehendantur.

1. Pet. 3. e. Apoca. 3. a.

B Aug. in epistola ad Esichium. Nō ergo post quantū temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurū sit, opus est scire, vt curēt filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora, sicut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauendum hoc malū, idest, ne hora domini tanquam fur inueniat imparatū, opus est nosse temporum spacia, non diceret apostolus non esse opus, vt hoc scriberet, sed potius scribendum hoc esse opus iudicaret, nunc aūt non opus esse illis monstrauit, quib. sufficiebat, vt scirent, imparatis atque dormientib. horam domini, sicut furē esse, atque hoc sciendo vigilarēt.

† ita omnia. An expediat scire extremū diem.

c *Cum enim dixerint.* Nā sicut in verbis Danielis inuenitur: Regnabit Antichristus, & ministri eius trib. annis, & dimid o & interficient ab illo Elias, & Enoch, sicut & in Apoca. hr. Et tūc erit talis tribulatio, qualis ante non fuit, nec post erit. Postea interficietur a Michaele, & maxima pars suorū. Post mortem vero Antichristi 45. dies concedentur ad pœnitentiam hominib. qui titubauerūt in persecutione illa. Sed ministri Antichristi gaudebunt illis diebus, ducentes vxores, & conuiuantes, dicentes. Licet princeps noster mortuus sit, modo habemus pacem, & securitatem.

Dan. 12. c.

d *Sicut dolor in vtero habentis.* ✠ Theodoretus. Exemplum

C

D plū admodum appositum. Quæ est.n. grauida, scit se habere fœtum in vtero, nescit autem tempus pariendi. Ita nos etiā esse venturum dñm scimus, ipsum autem tēpus nequaquā. Didicimus, qua de causa illa dies semper est expectanda. Sic etiam in diuinis. Euangelijs. *Sicut in diebus Noe comedebant, bibebant, vxores ducebant, & nuptui dabant, donec venit diluuium, & perdidit omnes, ita erit aduentus filii hominis.*

Luc. 17.

✠ Chrysosto. Atqui inquis, prægnanti mulieri dies partus non incerto imminet, nouit enim, quòd post nouem menses futurus sit partus. Imo vehementer obscure, & incerto. Quædam enim septimo quidem quædam verò nono mense pepererūt. Pręterea, & dies ipsi, & horæ incerta est. Est aūt exacta similitudinis. Non enim multa sunt dolorosę parturitionis pręuia signa, atque ita multę, & in vijs, & extra domū suā, re non prospecta pepererę. Non autē solam diei incertitudinē ista similitudo significauit, sed & doloris acerbitatē.

E

† habenti.

† estis.

e *Filii lucis.* Fides est lux, quæ facit diem, idest habituum virtutum, econtra tenebrę sunt infidelitas, nox habitus vitiorū.

Augu in psal. 120.

f *Non sumus noctis, neque tenebrarum, &c.* i. in pręsentibus torpeamus, sed vigilet mens attendēs hęc caduca. & sobrie his vtamur, nō quasi bonis nostris, sed ad sustētationē datis. Vere nos, qui nō sumus noctis, nō debemus dormire, nā qui dormit pp noctem dormit, id est, vitia, & peccata sua traxerunt eos ad hoc, vt obliti vitę ęternę in istis quiescāt, & qui ebrij sunt, his immoderate vtendo, ex nocte vitiorum hoc habent.

g *Igitur non dor.* ✠ Chryso. Ostendit, quòd in die esse nostri sit arbitrij. In pręsenti enim vita, quòd ad hanc diem, & mortem attinet, non in nostra est potestate, sed etiam inuitis nobis irruit nox, & nolentibus imminet somnus. Quod vero

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non indigetis. *Quia talia scire ad vos non pertinet, secundum quod dicitur Act. 1. a.* Non est vestrum nosse tempora, &c.

2 Ipsi enim diligenter. *scr pturas supple considerando.*

3 Scitis, quia dies domini. *idest, dies iudicii, qui dicitur dies domini, quia tunc Christus apparebit, vt dominus, qui in primo aduentū apparuit vt seruus.*

4 Sicut fur in nocte. *Non per hoc intelligendū est, quod dominus vēturus sit ad iudicium tempore noctis, sed magis clara die, sicut in cœlū ascēdit, Act. 1. b.* Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cęlum, &c. *sed quia veniet subito hominibus hoc non prouidentibus.*

5 Cum enim dixerint. *Glo. super locū istum dicit, quod intelligitur de sociis Antichristi, qui post mortem eius credent se esse in pace & securitate, facientes festa, & conuiuia exercentes per diuersa loca. Sed istud non videtur conuenienter dictum, quia glo. pmittit, quod Antichristus fulminabitur, & maxima pars sui exercitus peribit cum eo. propter quod non est verisimile, quod remanentes esse debeant in tanta securitate, & iocunditate, sed magis in timore, & sic videtur glo. sibi ipsi repugnare. Item videtur esse contra dictum commune doctorum, & sanctorum, qui dicunt communiter, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius manifeste detecta, omnes gentes conuertētur ad Christum, & sic non remanebunt, aliqui in secta Antichristi. Nec potest dici sustinendo glo. præmissam, quod illi, qui fuerant de secta Antichristi prædicta festa, & conuiuia faciant, eo quod sint conuersi ad fidem Christi, quia de ipsis dicentibus.* Pax, & securitas, *subdit apostolus.*

De interitu Antichristi.

6 Tunc repentinus. *Quod non potest exponi de bene gaudentibus. Propter quod melius videtur reduci ad tēpus dominationis Antichristi, quando obtenta ciuitate, & templo ostendet se tanquam sit deus, vt dicitur in epistola sequenti, & tunc satellites eius gaudebunt de potestate domini sui, sed repentinus superueniet eis interitus, quia cito fulminabitur Antichristus cū maxima parte sui exercitus. Nec obuiat huic expositioni, quod dominatio Antichristi, & eius fulminatio præcedēt diem iudicii, de qua loquitur Apostolus ante immediate, quia frequenter prius facta posterius narrantur. Secundo exponenda est litera de die mortis sic.* De temporibus aūt, & momentis, *in quibus debeat mors venire,* non indigetis, vt scribamus vobis. *q.d. non scriberē vobis, nisi illud, quod iam scitis, scilicet, quod est totaliter incertum. iō subditur.* Ipsi enim scitis, *per experientiam quotidie videntes.* Quia dies domini. *idest mortis, quæ dicitur dies domini, quia tunc veniet ad particulare iudicium ipsius morientis ratione supradicta.* Sicut fur in nocte. *idest, repente, & ex improuiso. ideo subditur.* Cū enim dixerint homines. *mundani.* Pax, & securitas *credentes diu viuere in delitiis temporalibus, & temporali pace.* Repentinus superueniet interitus. *scilicet, mortis corporalis.* Sicut dolor in vtero habentis. *quantum ad pœnam inferni.* Et non effugient, *quia in inferno nulla, &c. De hoc ponit exemplum Saluator Lu. 12. c. de illo, qui dicebat animæ suæ.* Anima mea, habes multa bona reposita in multos annos, quiesce, comede, & bibe, & epulare, & dixit ad illum dominus: Stulte hac nocte repetent animam tuam a te, quæ autem congregasti cuius erunt?

Vos autem. *Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos contra diem iudicii generalis, quia sicut dictum est. Qualis quis in morte inuenitur, s. iustus, aut iniustus, talis in iudicio pręsentabitur. Cautela vero ad hoc est, vt homines semper sint parati per bonam vitā ad recipiendum mortem, hoc autem fit per hoc, quod homo bene ad seipsum se habet, & ad proximum, et ad deum, propter quod ad hæc tria inducit apostolus. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quæ prosequendo patebunt. Igitur ad primum inducit, dicens,* Vos autem fratres non estis in tenebris.

7 Vt vos dies illa. *scilicet, mortis.*

8 Tanquam fur comprehendat. *idest, imparatos.*

9 Omnes enim vos filij lucis estis. *idest Christi,* qui est lux vera illuminans omnem hominem: Ioh. 1. b. *Cuius estis filii per baptismum.*

10 Et filij diei. *idest, noui testamenti, quod dicitur dies, Rom. 13. d.* Nox præcessit dies autem appropinquauit.

11 Non sumus noctis. *scilicet, Mosaicæ obscuritatis.*

12 Neque tenebrarum. *idest, diuersorum errorum gentilium.*

13 Igitur non dormiamus. *in peccatis.*

14 Sicut, & cæteri. *qui sunt increduli.*

1 Sed

Digitized by Google

vero ad spiritualem illam mortem, & somnum attinet, non item, sed possumus semper vigilare, possumus semper in die agere. Animæ oculos claudere, & malitiæ somnum inducere, non est naturæ, sed voluntatis.

Aug in ps. 61. & 131.

a *Qui enim dormiunt.* ✠ Theodoretus. Hoc etiam dixit alibi: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit.*

✠ Sedulius. Ideo occisi, & ebrij sūt, quia in tenebris sunt, sed hic magis nox, & ebrietas allegoricè pro ignorātia, & libidine accipiendæ sunt.

†Ephes. 6. c. Cautela optima.

b *Induti loricam, &c.* Sicut lorica munit vitalia, ita fides, & charitas nos contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus, quod Christus pro nobis passus surrexit, & nobis vitam parauit, qui sumus quasi cohærentes hamo fidei, si & charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, vt galea mentem obuoluit, nō læditur a temporali appetitu.

† vt iram nobis concitem? sed salutem cōsequamur.

† hortemini.

†in summo pretio pro charitatem.

c *Vt habeatis illos.* Haimo. necessaria eis ministrādo, & reuerentiam dignitati exhibēdo. Quid enim prodest honorē sine fructu habere? Sicut diuitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quærit a iustitia declinat. Ideo in alia epistola præcipit presbyteros duplici honore esse honorandos.

†inordinatos. 1. Tim. 5. c.

†sub leuare, fulcite.

Com. in 1. ad Thessalonicēses.

✠ Chrysostomus. Siquidem homo defensionem tui erga hominem aliquem egerit, omnem illi gratiam habes, & cū hic erga deū partes tuas tueatur, gratię nihil rependis? Et quō inquis partes meas tuetur? quia pro te orat, quia spiritum tibi dono, quod per baptismū est, tibi ministrat, inuisit te, adhortatur, & admonet, medijs noctib. si vocaueris, venit, nō simpliciter dixit, diligite, sed in summo pcio p dilectionē eos habete, velut filij patres. Qui Christum diligit, qualis qualis tandem sacerdos sit, ipsum quoque diliget, quoniam per eum tremenda mysteria consequutus est. Dic mihi, si cupidus visendi ędes regias auro multo splendentes, & lapidum pretiosorū splendore vndique coruscantes, inuenires eū, qui claues haberet, is autem rogatus confestim reseraret, introque te mitteret, an nō illum prę omnib. honorares, an non æque vt oculos tuos diligeres? Hic tibi cælum aperuit, & illum, nec amas, nec amplecteris.

a ¶ Carnalibus dediti.

a & cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. b † Nos autem, qui diei sumus, sobrij simus, induti loricam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis. Quoniam non posuit nos deus † in irā, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus simul cum illo viuamus, propter quod † consolamini inuicem, & ædificate alterutrum, sicut, & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præ-c sunt vobis in domino, & monent vos, ut habeatis illos † abundantius in charitate, & propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fra-d tres, corripitę † inquietos, consolamini pusillanimes, † suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne

(Interlinear: a ¶ Illi per noctem. b ¶ Virtutibus lucentes. c ¶ Non solum vigilemus, sed. d ¶ Et hoc. ¶ Ecce facul. as. a ¶ Per spem venimus ad salutem, non enim posuit nos deus in spe, vt habeamus iram, sed acquiramus salutem bene operando. a ¶ Pœnam æternam. ¶ Non enim ociosis dabitur salus. b ¶ Et hoc. a ¶ Sine quo, nec spes, nec aliud nos iuuaret. ¶ In carne viuamus. a ¶ Mortui fuerimus. b ¶ Ad similitudinem eius coniuncti ei. a ¶ Quia hæc spes est nobis. b ¶ In hac miseria. c ¶ Vos alios de morte suorum dolentes. ¶ Alij. a ¶ Nescientes. b ¶ Alius alium, vt tamen non minus, quam modo faciatis. c ¶ Hoc facite omnes, vos autem minores. a ¶ Et si subditi. b ¶ Ostendatis vos nosse. ¶ In regimine vestri, & doctrina. ¶ Ordinatione domini. a ¶ Vt pares ad recta. b ¶ Ita noueritis. a ¶ Vult, vt ex charitate honorent presbyteros. b ¶ Et si grauiter increpant, vel puniunt, scientes hoc exigere opus eorum, pac. cha. cum eis. a ¶ Prælatos. a ¶ Tamen. ¶ Aug. A quo, qui cessat ne perdat, quod illi dare solebant, mercenarius est. b ¶ Curiosos gyrouagos. c ¶ Contra aduersa d ¶ Vel desperantes pro peccatis. a Vt medici ad sanandum. b In fide. c Si in hoc officio aliquid interfertur. d Non solum patimini, nec bonum pro malo subtrahitis, vt negligatis corripere.)

d *Rogamus autē, &c.* Haimo. Hic admonet prælatos, vt subiectorum improbitatē, & impatientiam patienter ferāt, dum in aliquo cōtra eos murmurant.

Comment in 1. ad Thess.

✠ Theophylact. Ne per licentiam, vel arrogantiam eos obiurgate, sed mansuetè admonete. Qui enim prauo est animo, fit asperior si obiurgetur. Inordinati autem sunt, qui aliter agunt, quam a deo sit ordinatum, ordinem enim cuique finiuit statuitque deus, quem qui transgreditur, inordinatus est, & temulentus, conuitiator, auarus, vt omnes peccata committentes.

a Malum

NCOLAVS DE LYRA.

1 Sed vigilemus. *per attentionem mentis ad ea, quæ sunt salutis.*
2 Et sobrij simus. *ex parte corporis, vtentes temporalibus ad naturæ sustentationem, & ad bonam sensuum dispositionem.*
3 Qui enim dormiunt. *in voluptatibus, & peccatis.*
4 Nocte dormiunt. *scilicet ignorantiæ. Nam ignorat omnis malus, secundum quod dicit Philo. 3 Ethi.*
5 Et, qui ebrij sunt. *immoderate vtentes bonis corporalibus. Vnde dicitur ebrius, a bria, quod est mensura, quasi extra mensuram positus.*
6 Nocte ebrij sunt. *scilicet, ignorantiæ ratione dicta.*
7 Nos autem. *Et patet ex dictis sententia.*
8 Induti loricam. *Sicut enim lorica efficitur ex pluribus iuncturis inuicem se complectentibus, sic fides integratur ex pluribus articulis ad inuicem connexis.*
9 Et charitatis. *quæ est forma fidei. sicut aūt lorica protegit corpus sic fides charitate formata, protegit animam a dæmonum insultibus.*
10 Et galeam spem salutis. *Sicut enim galea munit caput, quod est superior pars ipsius corporis, sic spes superiorem partem animæ, ipsam ad cælestia eleuando.*
11 Quoniam non posuit nos, &c. *idest, in damnationem ęternā.*
12 Sed in acquisitionem salutis. *idest, vt acquiramus vitā beatam ex operibus meritorijs.*
13 Per dominum nostrum. *idest, sine cuius adiutorio nullum opus potest esse meritorium.*
14 Vt siue vigilemus. *viuendo corporaliter.*
15 Siue dormiamus. *mortis corporalis somno.*
16 Simul cum illo viua. *vita gratiæ, quę est in anima immortali.*
17 Propter quod consolamini. *in laboribus vitæ præsentis.*
18 Et ædificate. *verbis bonis, & exemplis.*
19 Sicut, & facitis. *semper tamen proficiendo in istis.*
20 Rogamus, &c. *Hęc est secunda pars, in qua inducit Thessalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfectos, eos honorando, di.* Rogamus autē vos fratres, vt noueritis. *ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tam ratione vitæ, quam ratione doctrinæ, ideo subditur.*
21 Et monent vos. *ideo sunt præ cæteris diligendi quāto spiritualia corporalibus præferuntur.*
22 Propter opus illorum. *ad vestram salutem ordinatum.*
23 Pacem habete cum eis. *obediendo eis humiliter, & deuote. Secundo hortatur eos, vt bene se habeant ad imperfectos, dicens.*
24 Rogamus autem vos fratres corripite. *charitatiue.*
25 Inquietos. *idest gyrouagos, & contentiosos.*
26 Consolamini pusillanimes. *idest, in tribulationibus deficientes.*
27 Suscipite infirmos. *mente, & corpore, infirmitates eorū quātum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.*
28 Patientes estote ad omnes. *non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interiorē quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a iudice, non semper expedit, vtpote si ex hoc audacia malefaciendi tribuatur, nisi ex tali supportatione maius malum, vtpote graue scandalum oriretur.*
29 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. *hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen liuore vindictæ, sed zelo iustitiæ.*

19 Sicut 1 Sed

Digitized by Google

a *Malum pro malo.* Tunc enim malum pro malo redditur, si A corripiēdus nō corripit, sed praua dissimulatione negligit. ✠ Chrysostomus. & Theophylactus. Si malum pro malo reddendū non est, multominus malū pro bono, multominus nullo puenięte nos malo malū reddere. mal⁹, inquis, ille est & me offendit iniuria que plurimū affecit. Vis ipsum vlcisci, ne malum reddas. ✠ Hierony. omni diligentia caue ne cui infirmiora vt ignarus vel vicē mali reddas, quia vltro aliquem id facere nō credo. Omnis enim, qui iniuriā facit, malè facit, & qui vicem iniurię reddit iniuriam facit, & male facit.

comment. in 1. ad Thessal.

Ibidem.

b *Semper, quod bonū est.* ✠ Theophylactus. Non satis est, nō reddere mala pro malis, verum etiam operę precium bonis cōpensare malefactorē. ✠Chrysostom. Ista maior est philoso-B losophia, non solū mala malis non vlcisci, sed bonis. Ea quippe vera est vltio, quæ & illi damnum, & illi vtilitatem adteret. Imo, & illi multam vtilitatem si volet, non ergo vlciscēdus est moriturus, sed magis pro illo orandum, vt a morte eruatur. Nō videtis apem, quomodo propter stimulū alicui infixum moriatur, per hoc animal erudiuit nos deus, ne ꝓximum lędamus. Ex eo enim primi mortem capiemus, & illos forsan parum lędemus quidem, ipsi vero non amplius viuemus, quemadmodum neque hoc animal.

commen. in 1. ad Thess.

c *Semper.* Vel generaliter ad omnes semper gaudete.

d *Sine intermissione.* i. semp iuste viuite, & æterna desiderate. Aug. iustus enim nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Semper orat, qui semper bene agit. Ipsum enim desiderium bonum oratio est. Et si continuum est desideriū, continua est oratio. Vel.

Semper orās.

* August. Sine intermissione orare quid est aliud, quā beatam vitā, quæ nulla nisi æterna est, ab eo, qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderare. Dignior enim sequetur effectus, quem feruentior præcedit affectus.

lib. de orando deo c. 9.

*Hieronym. quod præceptum ille solus custodire potest, qui nouit prouidentia dei etiam passeres gubernari.

li. 3. commen. in epistol. ad Ephes.

* Chrys. Hoc animi est philosophici, mali quicquā passus es, at si voles malum non est. Gratias age deo, & immutatū est malum in bonum, morbus incidit? at nihil insolens. Est enim corpus nostrum mortale, & passibile. Sed pecuniarū obtigit penuria, at etiam istę diuitiæ despicabiles sunt, & hic manentes. Insidias, & calumnias ab inimicis passus es? at nō nos illis lędimur, sed ipsi, qui faciunt.

commen. in 1. ad Thess.

e *In Christo.* est ostensa voluntas dei, quia hæc fuerunt in Christo, in quo nihil deo displicuit.

f *Spiritum nolite.* Quia voluntas dei est facere hęc oīa, vos maiores, qui habetis ꝑ spiritū sanctū donū intelligentiæ nolite abscondere, quo merito, & vos perderetis. Vos subditi C ꝓphetias illorū nolite spernere, tñ non omnia indiscrete accipiatis, sed probate, idest, ratione discutite, & quod bonū inuenitur tenete. *Spiritus nolite extinguere,* idest, si ut sp ritalis sanctus ad horam quid reuelat, noli prohibere loqui, quod sentit. Vel spiritum sanctum, qui datus est nobis non quantum in se, sed in nobis extinguimus, dum peccando fugamus. D

Augustin. in psal. 76.

a ¶ In prosperis, vel aduersis. b ¶ Vtile est.

a quis malū pro malo alicui reddat, sed semper, quod bonū [1]

b a ¶ Etiam non credentes. ¶ Quidquid vobis fiat. ¶ Non modo patiamini, sed etiam. b ¶ Vt & tibi in tribulatione gaudentes.

c est sectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, si- [2] [3]

d a ¶ Certarum horarum. b ¶ Etiam pro persequentibus. c ¶ Et de aduersis. d Deo. e Omnia facere.

ne intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hęc est [4] [5] [6]

a Qui hoc docuit per Christum. b Per Christum hæc vobis. c Maioribus, & minoribus.

e voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. † Spiritum [7] [8]

f a Vel, gratiam celare nolite. Malis operibus excludere, Si quis dicta prophetarum explanat, & ad ædificationem præ dicat, noli eū despicere. b Ecce quid dixit spiritum. c Probanda. Certa enim discussione non egent.

g nolite extinguere, prophetias nolite spernere. † Omnia [9] [10]

a Ab omni re, quæ speciem mali prætendit, vt a praua expositione; Si quid speciem mali prætendit, & si non sit malum, noli te præcipitanter agere. [11]

h autem probate, quod bonum est tenete, † ab omni spe- [12]

Dator. a Qui potest inquietudinem remouere.

i cie mala abstinete vos. Ipse autem deus pacis sancti- [13] [14]

Quæ docui. a De quo alibi. Renouamini spiritu mentis vestræ, qui spiritus est mens quæ seruit legi dei.

k l ficet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima [15] [16]

✠ Theophylactus. Quia vita præsens nox est, dedit nobis lampadem deus Spiritum paracletum, sed hanc alij quidem splendidiorem fecerunt, vt omnes sancti alij vero extinxerūt, vt quinque virgines olei manè hāc dimittētes, vt qui chorinti fornicatus erat, cœnum sane huic super fuderat. Concludite ianuas, siue sensus, ne ingrediatur spiritus malitiæ. ne extinguatur lampas.

com. in 1. ad Thessal.

Ecclesia. 18. c. Luc 18. a.

† De consid. 4 cap. queris. paragr. idem.

† 15. di. est. sancta. ver. item scripta.

† 12. quæ. 5. de forma parae. scilicet, quia.

* Chrysostom. extincto autem spiritu, quid reliquum sit nostis quotquot in lubricosa nocte ambulastis. Si vero de terra in terrā noctu ambulare difficile, & molestum est, quomodo tutum erit eam viam, quæ ex terra in cælum tenditur, sine hac luce ambulare? Ignoratis quot dæmones sint in istis⁹ inter capedinis spatio, quot bestiæ, quot versutiæ spirituales. Si ergo lucem illā spiritus habuerimus, nihil nobis incommodare poterunt. Si vero eam extinxerimus, confestim nos consument, confestim omnia nostra auferent. Nam & latrones lampadem extinguūt, & tum demum latrocinantur. Idem. Est & alia huius loci expositio. multi apud Thessalonicenses, alij quidem vere, alij falso ꝓphetabant. Scelestus enim diabolus volebat per hoc ipsum donum totum ecclesiæ negotium euertere. Quoniam nāque vtrique de futuris prædicebant, & dæmon, & Spiritus, sed hic falsa, iste vero vera, & non poterat aliunde veritatis iudicium sumi, dedit deus discretionis spiritum. E F

Ibidem

g *Omnia probate.* ✠ Ambrosius. Omnia quæ dicuntur, ꝓbanda monet, & quicquid sobrie ac bene dictum fuerit, retinendum. Quæcunque enim apostolorum, & ipsius domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt, & retinenda ab his autem, quæ iniuria fidei videntur, abstinendū. Solēt, enim spiritus immundi faciliter quasi per imitationē dicere bona, & inter hæc subinducere praua, vt ꝑ hęc, q̄ bona sunt accepto ferant, & mala, vt quia vnius spiritus dicta putātur non discernant ab inuicē, sed per id, qđ licitū est, cōmendetur illicitū, auctoritate nominis, nō ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum, & ipsius domini nomine, nephanda docere, & aduersa.

Ibidem

h *Ab omni specie mala abstinete vos.* Solent enim spiritus immundi fallaciter dicere bona, & inter hæc subinducere praua, vt per hæc, quæ bona sunt accipiantur, & mala.

i *Ipse autem deus pacificet vos per omnia, vt integer.* Ego ita ꝑlatos, & subditos moneo, ipse autem deus est, qui potest.

k *Spiritus vester.* Rō seruet integra, nō cōsentiendo carni.

l *Et anima.* idest, sensualitas integra seruiendo rationi.

a *Et corpus.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed semper, quod est bonum. *idest, fideles ad fideles.*

2 Et in omnes. *idest, etiam erga infideles.*

3 Semper gaudete in do. *& si non actu, quem oportet aliquando interrumpi, saltem in somno, tamen in habitu. Et eodem modo intelligitur, quod subditur.*

4 Sine intermissione orate. *Vel hoc referendum est ad horas ad hoc aptas, vel constitutas; quarum nulla est intermittenda.*

5 In omnibus. *prosperis, & aduersis.*

6 Gratias agite deo, *qui aduersa ordinat ad salutem vestram, sicut, & prospera, & hoc per meritum vestræ petitionis, sicut patet de sancto Iob. & subdit causam.*

7 Hæc est voluntas dei, *cui est in omnibus optemperandum.*

8 Spiritum. *Hæc est tertia pars in qua hortatur eos bene se habere erga deum, dicens.* Spiritum, *scilicet, deuotionis erga deum.*

9 Nolite extinguere. *per immoderatam curam rerū tēporalium.*

10 Prophetias. *idest, expositiones scripturarum sacrarū.* Nolite spernere. *quia frequenter reuelatur intellectus simplici, qui occultatur prudenti. Matt. xi. d.* Abscondisti hæc a sa. & pru. &c. *Veruntamen, quia expositores aliquando deficiunt, ideo subdit.*

11 Omnia autem probate. *idest, dicta eorum discutite.*

12 Quod bonum est tenete. *Contra malos, qui in locutionibus, & prædicationibus mala dicta melius retinent, quam vtilia.*

De 5. & ho. cle. ca. cum ab omni. De eo, qui con. con. vxo. c. e niens. 2. para. cum igitur.

13 Ab omni specie mala. *Non solum enim abstinendum est a malo, sed etiam ab eo, quod habet apparentiam mali, propter scandalū vitandum, saltem quousque declaretur illud, quod est licitum.*

14 Ipse autem deus pacis. *idest, autor, & dator pacis.*

15 Sanctificet vos per omnia. *ad corpus, & ad animam pertinentia.*

16 Vt integer spiritus vester, &c. *Et dicitur spiritus quantum ad superiorem animæ partem, & anima quantum ad inferiorem.*

9 No- 1 In

Digitized by Google

a *Et corpus*. vt nihil agatis eius miniſterio, vnde aliquis conqueratur. Aliquñ inquinatur anima per cogitationẽ malã, & eſt mundum tñ corpus. Ideoque ſpiritum integrũ in homine dicit eſſe debere. Si autẽ mala vita, vel cogitatio intercedat, nõ erit iteger ſpũs. *Spũs, & anima, & corpus*. Aug. Tria poſuit quibus homo conſtat. id eſt, ſpiritum, animã & corpus, ſ. illud quo intelligimus, & illud quo viuimus, & illud quo viſibiles, & contrectabiles ſumus; quæ rurſus duo dicuntur, quia ſæpe anima cum ſpiritu nominatur.

Sermo. de ſymbolo. Vel: Spiritus ponitur pro donis ſuis, id eſt, gratia ſpiritus, quę data eſt in baptiſmo, ſeruetur incorrupta, & integra, ne noſtro vitio, vel immũditia corrũpatur, vel fugetur. Nam dum agit homo, quæ odit ſpiritusſanctus, recedit ab eo gratia eius penitus, vel minuitur.

Lib. 5. aduerſus valen. ✠ Irenæus. Neque enim plaſmatio carnis ipſa ſecundũ ſe homo pfectus eſt, ſed corpus eſt pars hominis, neque enim, & anima ipſa ſecũdum ſe homo, ſed anima hominis, neque ſpiritus enim, & non homo vocatur. Coniunctio autem, & vnctio horum omnium perfectum hominem efficit. Ambro.

✠ Ambro. Tunc enim integer eſt ſpiritus, ſi bonę vitæ ſtudeamus, animã habentes mundã, & corpus ſine querela, vt totus hõ ſit perfectus, poteſt.n. corpus mundum eſſe, & anima inquinari per malam cogitationem. Si autem mala vita, aut cogitatio intercedat, non erit integer ſpiritus, quia hominem deſerit peccatis obnoxium.

a ¶ Et ſi non ſine peccato, in multis enim offendimus omnes.

a & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chri- 1

b ſti ſeruetur. c Fidelis eſt, qui vocauit vos, qui etiã faciet. Fra- 2 3

¶ Ad vitam. ¶ Opus gratiæ perficiet. ¶ Ex noſtra parte. ¶ Quod eſt ſignum dilectionis.

d tres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſan- 4 5

a ¶ Salutate, & epiſtolam oſtendite.

cto. Adiuro vos per dominum, vt legatur epiſtola hæc om- 6

a ¶ In baptiſmo ſanctificatis, vel perfectis, vt inde proficiant.

nibus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti 7

vobiſcum: Amen. 8

Lib. de perfe. iuſt. ho. b *Sine querela*. Auguſtinus. non ſine peccato de pfectione iuſti hominis. Aliud eſt eſſe ſine peccato, quod de ſolo in hac vita vnigenito dictum eſt. Aliud eſt eſſe ſine querela, q. de multis iuſtis etiam in hac vita dici potuit. Quia eſt quidam modus bonę vitę, de quo et in iſta conuerſatione iuſta querela eſſe non poſſit. Quis enim iuſte queritur de homine, qui nemini malũ vult, qui de quib. põt fideliter conſulit, nec contra cuiuſquã iniurias tenet libidinẽ vindicandi? vt veraciter dicat. *Sicut, & nos dimittimus debitoribus noſtris*. & tamen eo ipſo, q. hoc dicit, ſine pctõ ſe nõ eſſe declarat, in multis.n. of. omnes. (Matt. 6. b.)

c *In aduentu*. hoc eſt, vſque ad finem vitæ.

d *Fidelis*. Orõ, vt ſanctificet, vt ſanctificatos ſeruet, nec inde dubitandum eſt, quia verus eſt in promiſſis, qui vocauit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In aduentu domini. *ideſt, iudicium*.
2 Seruetur. *Et quod iſtud ſit ſperandum, ſubditur*.
3 Fidelis eſt, &c. *ad fidem ſcilicet deus*.
4 Qui etiam faciet. *quia nulli deficit quantum eſt ex ſe*.
5 Fratres. *Hæc eſt vltima pars, quæ eſt concluſio epiſtolæ, in qua ponitur ſui recommendatio, & aliorum ſalutatio, ideo dicit*. Fratres orate, &c. in oſculo. *Non libidinoſo, nec proditorio, ſicut plenius fuit expoſitum, Ro. vlt. vbi idem, & ſub eiſdem verbis ponitur*.
6 Adiuro vos per dominum. *id eſt, iniungo vobis per ipſum*.
7 Sanctis fratribus. *ideſt, baptiſmate ſanctificatis*.
8 Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum Amen. *ſuppleſit in præſenti, & gloria in futuro, amen*.

ADDITIO.

In c. 5. vbi dicitur in poſt. Sed iſtud non videtur conuenienter dictum, quia Glo. permittit, quod Antichriſtus fulminabitur.

Sententia glo. tenenda eſt tanquã planior ſecũdũ continuationẽ ad immediate prædicta, non obſtantib. obiectionib. poſtil. Intelligit.n. glo. hæc verba Apoſtoli, *Cum dixerint pax, & ſecuritas, tunc repen. &c*. de tẽpore illo intercepto, quod erit inter mortem Antichriſti & diẽ iudicii, vt immediate ante dixerat, Dies dñi, ſicut fur. Quod tẽpus continebit. 45. dies, vt põt haberi Dan. vl. In iſtis.n. diebus miniſtri Antichriſti videntes ſe euaſiſſe ab illo pͣlio maximo in quo Antichriſtus, & maxima pars exercitus eius perierant, exiſtimabunt ſe totaliter eſſe extra periculũ, licet princeps eorum ſit interfectus, ſicut contingit multis, qui poſtquam eripiuntur ab aliquo maximo periculo, credunt ſe ab aliis periculis eſſe ſecuros. Nec hoc eſt contra communem doctorũ opinionem dicentium quòd mortuo Antichriſto, & falſitate eius detecta omnes Gentes conuertentur ad Chriſtum, quia hoc intelligitur poſt ſpatium 45. dierum prædictorum.

Replica. In 1. epiſto. ad Theſſalonicen. ca. 5. vbi poſtillator declinat Glo. magiſtri ſuper illo verbo. *Quando dixerint pax, & ſecuritas, tunc repentinus veniet interitus*. Nam glo. exponit hoc de ſociis Antichriſti, qui poſt mortem eius credentes ſe ſecuros in pace, facient feſta, & conuiuia, exercentes diuerſos iocos, &c. Quod poſtil. dicit inconuenienter dictũ, quia eadẽ glo. pmittit, q. Antichriſtus fulminabitur, & maxima pars exercitus eius pibit cum eo. Et iõ nõ eſt veriſimile q. remanentes debeant exercere ludos in ſecuritate. ſed eſſe ſub maximo timore, ſicut filii Iſrael, Chore cũ ſua ſocietate peunte, prout hr̃ Nu. 16. Item vr̃ illa gl. eſſe cõtra mentẽ eccleſiæ, & ſanctorũ doctorũ, qui dicũt, q. mortuo Antichriſto, & falſitate eius detecta, oẽs gentes conuertenſ ad Chriſtũ, & ſic nõ remanebunt aliq de ſecta Antichriſti. Sed Bur. p gl. dicta certare. vult. qñ dicti Antichriſtiani lætabunſ. Sed hoc nõ videtur veriſimile, quia lætantur victores: Eſa 9. Nõ aũt ſic horribiliter victi, imo nec illũ horrorẽ ſcientes lætari potuerunt, ſed potius timere, ſicut ſupra dictũ eſt in exẽplo Chore, maxime, qa videbunt oẽs gentes conuerſas, cultũ dei, & Chriſti per eos impeditũ reſumere, & ſic non videbunt conſolantẽ, nec compatientẽ, ſed oẽs aduerſarii eorum malitiæ per caſum Antichriſti detectæ, ideo habẽt potius materiã triſtitiæ, quam gaudii. Nec illi 45. dies per Burgen confitti ex Dan. vl. prout ipſe allegat, haberi clare videntur, quibus tamen datis veriſimiliter eſt, quod alii, q metu Antichriſti latuerant, intelligentes horrendam perditionem ipſius, & ſui exercitus, reſument gaudia ſublato timore, quam illi, qui de exercitu ſic miſerabiliter deiecto remanſerunt. Illi enim habebunt materiam gaudii, iſti autem non, niſi luctus de quibus diuinaœ nemo poteſt, niſi propheta, & filius prophetæ.

Incipit epiſtola ſecunda ad Theſſalonicenſes.

CAP. I.

(1. ad Theſſ. 4.) a *Paulus, & Syluanus*. Quia in prima epiſtola quędã dixit de aduẽtu domini, & reſurrectione mortuorum, nunc aliã ſcribit epiſtolam, in qua ſignat, licet obſcure, (neque enim aperte poteſt) de abolitione Romani regni & de Antichriſto, & de inquietudine quorundam.

Argumentum in ſecundam epiſtolam ad Theſſalonicenſes incipit.

AD Theſſalonicenſes ſecundam ſcribit epiſtolam Apoſtolus, & notum facit eis de temporibus nouiſſimis, & de aduerſarii deiectione. Scribit hanc epiſtolam ab Athenis per Titum diaconem, & Oneſimum acolythum.

Hanc epiſtolã ſcribit idem Apoſtolus Theſſalonicenſibus. Orta enim apud eos grauiori tribulatione: item monet eos ad patientiam, oſtendẽs iuſtum dei iudicium, vt boni gloriam conſequantur, mali pœnam. Scribit etiam nõ inſtare diem domini, ſicut occaſione prioris epiſtolę videbatur.

Epiſtola Pauli ad Theſſalonicenſes ſecunda incipit.

CAP. I.

¶ Iſti tres ſunt quorum nomine ſcribitur hæc, & prima epiſtola.

a PAVLVS, & Syluanus, & Timotheus eccleſiæ 1

Cum

NICOLAVS DE LYRA.

Poſtilla Nicolai de Lyra ſuper ſecundam epiſtolam Pauli ad Theſſalonicenſes incipit.

CAP. I.

Paulus, &c. *Hic incipit ſecunda epiſtola ad Theſſalonicenſes, diuiditur in tres partes, ſ. in ſalutationem, & perſecutionem, ibi:* Gratias (Diuiſio.)

CAP.

Digitized by Google

Cum enim priorē epistolā legendo, peruenissent ad illū locum vbi dicit apostolus, *Mortui in aduentu eius resurgent primi. Deinde nos, qui viuimus, qui residui sumus simul rapiemur cum illis, &c.* conturbati sunt nimiūque perterriti, putantes vicinū diē domini ne damnarētur eo, quod tarde ad fidē veniētes imperfecti essent. Idque hoc comperto, scripsit eis non imminere diem iudicij suo tēpore, ne apostolus in hoc mētitus p omnia reprobaretur, vel ne diabolus hęc expectātibus aliqua fraude illuderet. Corrigit etiā asperius inquietos.

Et est intētio apostoli, bonos, & quietos ad patientiam, admonere, & inquietos corrigere, & quæ obscure in præcedenti epistola dixerat, hic aliquatenus aperire.

Primo salutat, deinde gratias agit de bonis eorū, postea monet ad patientiā, & constantiam. Inde asserit, q aduentum Christi Antichristus præueniet, & aliqua aduentus Antichristi signa licet obscura, denūciat, agēs de abolitione Romani regni, & interfectiōe Antichristi. Circa finē vero, vt curiosos corripiant obsecrat.

¶Scribit, vel sunt. ¶Existenti.

Thessalonicensium in deo patre nostro, & domino Iesu a Christo. Gratia vobis, & pax a Deo patre nr̃o, & domino b Iesu Christo. Gratias agere debemus deo semper pro vo- c bis fratres, ita vt dignum est. quoniam supercrescit fides d vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inui- cem, ita, vt, & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei, e pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionib. ve- f g stris, & tribulationibus, quas sustinetis in † exemplum

¶A quo hæc, non a nobis.

a ¶Quod tenetis tenete, cum bonum, de quo semper debemus gratias, & nunquam soluere possumus. vt dignum est. b ¶A quo hoc non a nobis.

a ¶Quia pro magnis bonis magnæ gratiæ agendæ. b Super hoc, quod olim fuit, non decreuit in tribulationibus. Magis ac magis.

a In vos. b Tantum crescit. c Apostoli. Qui non de paruo gloriemur. d Quibus de vobis damus exemplum. Videte ergo ne sit is exemplum defectus.

a Pro vobis gloriamur, & maxime. b Seruata. De loco ad locum.

Tormentis. Quæ ostendunt quid in iudicio patientibus, & inferentibus sit dandum.

Vide charitatē, nō alium quidem deceperunt, aliū vero minus, sed equa erat erga quosvis dilectio, quēadmodū si particulariter diligam⁹, nō est charitas, sed dissensio poti⁹. Si enī dei cā diligis, oēs dilige, sin particulariter diligis, charitatis est diuisio, nō charitas. Nā dic mihi. Si oculus oēm prouidētiam, & curam, quam pro vniuerso corpore habet, in solam manū deriuaret, ac reliquis membris omnib. contemptis, vni isti intēderet, an non totū pderet absq; dubio. Ita & nos, si charitatem quā in vniuersam ecclesiam extendere debemus, in vnum, & alterum coarctauerim⁹ & nobis ipsis, & illis totique ecclesiæ perniciē inferemus. Ista namq; nō sunt charitatis, sed dissidij, schismata nempe, & rupturæ hiulcæ.

† documentū, aut ostensione.

Gratias agere, &c. Hic gratias agit deo de bonis eorum, ne forte de tanto bono, quod ex deo habebant, extollantur, tāquam a seipsis habentes.

In inui. Vt scilicet, qui diligitur diligat alios, & mutuis obsequijs charitatem ostendat.

Ibidem. *Paulus, & Syluanus, & Timotheus.* ✠ Ambrosius. Solennibus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum caput continetur epistolæ, & ijdem ipsi tres sunt, quorum nomine scribitur, sicut & prima epistola.

Ibidem. a *Gratia vobis, & pax.* ✠ Theophyla. Post quam deus sua gratia quempiam donarit, nihil illi graue erit, neque triste, sed omnia facile dissoluentur. Sciens igitur Paulus, quāta res sit dei grā, propterea hāc ipsis imprecatur, si enim hæc ipsis adfuerit, nullā tentationū molestiā sentient, sed & pace dei fruentes, inconcussi, & pacifici permanebunt. Simul aūt, & eis ad memoriam reuocat diuinam gratiam, vt etiam si eos afflictio inuaserit memores gratiæ, per quam seruati sunt, consolationem recipiant, atque ex præteritis, & maioribus plena spe confirmati, in minoribus non deijciantur animo.

Ibidem. b *Gratias agere debemus.* ✠ Theophyla. Tria hic docet: Primum, q nostras ob virtutes, & opera, q transegerimus, non sunt nobis grā agendæ, sed deo, alterū, q nō sint lachrymis, neq; lamētis digna illa, q patiuntur, sed hmōi, vt pro quibus deo gratias agere deceat, itaque eos letari oportet, & nō decidere. Tertiū, q nō oporteat inuidere bn̄ operātib. sed gaudere, & grās agere deo p fratrib. Quocirca, qui macerantur ob quorundā laudata opera atque virtutes deo maledicūt.

Ibidem. ✠ Chryso. Si Paulus pp aliena bona gratias agit, quid patietur, qui nō solū gratias nō agūt, sed & liuore cōtabescūt?

Ibidem. c *Quoniam supercrescit fides.* ✠ Chryso. quomodo pōt fides crescere? Ita, s. qn̄ illius gratia aduersi quicquā passi fuerim⁹. Magnum quidem est obfirmatum esse, & cogitationib. nullis a scopo dimoueri, allidentib. vero ventis, decidentib. magno impetu pluuijs, vndique insurgēte graui tēpestate, vicissim, & aceruatim appellātib. pcellis si tn̄ nō disturbabimur nullius alterius signū erit, nisi crescentis, & supra modū excrescentis, sublimiorisque factæ fidei nostræ. Quēadmodū enim in diluuio omnia quidē saxea humiliaq; statim piere, qcunq; vero sublimia, & cælestia erāt, ad ea nō pertigit diluuiū, ita & fides istorū sublimis facta nō deturbabāt amplius.

d *Abundat charitas vestra.* ✠ Idem, Et Theophylactus. Vide

Ibidem. e *Pro patientia vestra.* ✠ Chryso. Inter hostes enim viuebant, qui indesinenter vndique incommodare conabantur, solidāque, & immotā tolerantiā ostēdebāt, pauci erant qui quot quot humani psidij gratia, in aliena dogmata transeunt. Cū adhuc prædicationis esset initium, homines pauperes, & ex quotidiano labore manuū viuentes, virorum reipublicæ gubernatorum ciuitatisque primorum inimicitias in se susceperunt, neque deū rege amplexante fidē, & bellum implacabile sustinuerunt, & tamen ne sic quidem degenerarunt.

Heb. 12. b. 1. Petr. 4. a. f *Quas sustinetis.* Iō gloriamur, quia sustinetis, ita vt sitis exēplū, & documentū alijs, quod iuste iudicat deus dū suos permittit affligi, malos prosperari. Vidēt. n. vos ex malis in melius proficere, illos ex psperis deteriores esse, & ita estis eis exēplo, ne fatigent dū corripiuntur a deo, q a flagit oēm filiū quē recipit apud quē est iustū, vt incipiat a domo eius iudiciū. vnde Petrus ait, *Tēpus est, vt incipiat a domo eius iudiciū. Iusti iudi.* dico, qd & respectu psentium videri pōt, dum boni meliores, mali efficiuntur deteriores. Tn̄ hac conditione dico iusti. *Si iu. est apud, &c.* Q. Iustū apparet iudiciū quo in psenti iudicat deus, si attendat iudiciū futurū, vbi manifeste omnib. patet iustitia, dū reddit singulariter sm̄ merita, per qd præsentia iusta esse probant finaliter, s. si iustū est dare his penā, vobis requiē. Si quis. n. finē hunc attendit, nō iniustum esse dicet bonos purgari, malos sordescere, sicut vtriq; ex sua vita meruerūt.

Psal. 72. c. Ibidem. Simile huic dicit Dauid. *Existimabā, vt cognoscerē, hoc labor est ante me.* Donec intrē i sanctuariū dei, & itelligā in nouissimis eorū. Sed tn̄ ex psentib. videri pōt. vnde subdit. *Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum, &c.*

g *In exemplum iusti, &c.* Si. n. tam seuere punit peccata in pęnitentib. quid faciet induratis? vt intelligatur, quòd nō parcit impijs, qui nō parcit iustis. Iusti, si tn̄ iustum est, quod cōstat esse. Non. n. ponitur hic, si tamen, pro dubitatione, sed pro affirmatione, vnde alius interpres ait: Siquidē iu. est, &c.

Ibidem. ✠ Chryso. Si deo rerum cura est, si quid curat, & estimat deus, & non hoc ex sua sententia, sed ex concessis, & indubitatis ponit, veluti diceret, Si odit de⁹ reprobos, vt illos fateri cogat

NICOLAVS DE LYRA.

Gratias agere, *& cōclusionem, ibi.* Salutatio mea. *In fine epistolę. Sētētia primæ partis patet ex dictis in principio pręcedentis epistolæ.*

Diuisio. 1 Gratias agere. *Hic incipit epistolæ persecutio. Quæ diuiditur in tres partes. Nā primo apostolus reddit Thessalonicenses beneuolos, secundo cautos. ca. se. tertio, dociles siue doctos, ibi.* Nos autem. *Primū facit dupliciter, s. gratias agendo de bona eorū conuersatione, & orādo pro meliori consummatione, ibi. In quo etiam oramus. Circa primū dicit.* Gratias agere debemus deo. *a quo est omne bonum.*

2 Semper. *scilicet, actu, vel habitu. Vel. Semper, idest omnibus horis ad hoc ordinatis.*

3 Pro vobis fratres. *quia bonum discipulorum redundat in magistrum.*

4 Ita vt dignum est. *quasi dicat. Digni estis, vt hoc agamus.*

5 Quoniam supercrescit. *Intēsiue, firmius his, quæ sunt fidei adhærendo. Et etiam extensiue, ea quæ sunt fidei magis explicite cognoscendo, & ea verbo, & exemplo ad alios deriuando.*

6 Et abundat. *in affectu interiori, & opere exteriori.*

7 Ita vt, & nosipsi. *in vobis.*

8 In ecclesijs dei. *proponendo aliis ecclesiis vitam vestram pro exemplo. ideo subditur.*

9 Pro patientia vestra. *solida.*

10 Et fide. *firma.*

11 Quas sustinetis. *i. per hoc sensibiliter apparebit iudicium dei esse iustum, patientiam vestram præmiando. ideo subditur.*

1 Vt

Digitized by Google

cogat quod odiat. Sunt enim potissimum tales sententiæ mi nime ambiguæ, ita vt ipsi aduersarij sciant hoc iustum esse. Si enim apud homines iustum est, multo magis apud deū.

Ibidem. * Hierony. hic, si tamen, confirmantis sermo est, non dubitantis, quasi dicat. Si tū foris potest iudicare Iustitia, qu. d iustum est, nam sicut indubitanter pro nomine domini patientibus requiem, ita in- cunctanter tribulationem his, qui tribulant repromisit.

†siquidem.

Ibidem * Ambrosius. Quid tam iustum, quam vt hi, qui in seculo deprimunt bonos, & eos extorres faciunt persecutionibus, in futuro eadem patiantur, quæ faciunt? Illi autem, vt sint in requie cū cęteris sanctis, qui de magna tribulatione venientes regnum accipient æternum in aduentu domini.

†potestatæ sug.

a *In reuelationem.* Incipit ostendere, quam horribilis tribulatio illis, & quam iocūda requies istis futura est.

† quod fides habita sit testimonio nostro erga vos.

b *Domini Iesu.* Venientis *in flam. ig.* nō, quod sit flamma circundatus, sed per effectum, quia inimicos exuret. Vel ideo dicit, in flamma ignis, quia ignis erit in mundo, qui pręcedet eum, tātum spacium aeris occupans quantum occupauit aqua in diluuio, qui exuret terram, & crassitudinem aeris, & purgabit electos.

† Ad quod.

† omne bonū propositum.

c *His, qui non no.* Nam alij sunt, qui nesciunt legem.

d *Qui pœnas.* idest, sustinebunt. Dare enim aliquando poni tur pro sustinere, ita & hic. Et congrue. Qui enim patitur, dat ei quem offendit, pęnas quasi gratas.

e *In interitū æternas.* Qu. Semper sentient pœnas, non tamen semper deficient.

Ibidem * Hiero. Si potuit flamma imperio dei tres pueros omnino nō tāgere, quare nō eadem potentia alijs sęuior, alijs mitior esse credatur, hoc contra eos, propterea quod pœnam conscientiæ somniarunt, quia hoc illis impossibile videbatur.

Ibidem * Theophylactus. Obserua autem, quod ait in igne flammæ, pro, in igne ardente tantū, nō etiā lucente. Peccatorib' enim ardens, & vrens tantūmodo est ignis, nō lucens. Iustis aūt lucens tantum, non etiā inflammans vrensve ignis est.

Ibidem * Chrysost. Si quando te ceperit concupiscentia corporalis, cogita gehennæ ignem, cogita quā plane nullius ęstimāda sit peccati voluptas, quā ne voluptate quidem habent. Si earum legum, quæ in hoc seculo positæ sūt tantum potest metus, vt a malis nos actibus cohibeat, multo magis poterit hoc recordatio futurorum, supplicium immortale, pœna sempiterna.

a ¶Ideo. Inter alios gloriosi. b ¶In æterna beatitudine, vel ecclesia, quam hic regit. c ¶Vt digni sitis.

iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei pro quo [1]

a ¶Non solum bona operamini. ¶Alius interpres ait, siquidem iustum est. b In puta, & simplici natura iustitiæ.

& patimini, si tamen iustum est apud deum retribuere re [2]

tributionem his, qui vos tribulāt, & vobis, qui tribulamini [3] [4]

a ¶Aequalem nobis. b ¶Q. Iustum est illis dare pœnam, vobis requiem, quod vtrique fiet in reuela. ¶Manifestatione. c ¶Venientis. [5]

a requiem nobiscum in reuelationem domini Iesu de cęlo, [6]

b a ¶Tunc gloria hic, error illis. b ¶Quorum ministerio, virtus dei apparebit, dum bonos eligent, malos mittent foras. c ¶Ignis erit in mundo. [7]

cum angelis † virtutis eius, in flāmā ignis dantis vindictā [8]

a ¶Qui idem non receperunt b ¶Vt hæreticis, & falsis Christianis. ¶Non exequuntur, quæ receperunt. c ¶Cui obediendum esset, quia est domino. [9]

c his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euan- [10]

a ¶Aggrauat pœnas. b ¶Vtrique, scilicet, nescientes, & scientes.

d gelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnas dabunt in in- [11] [12]

e a ¶Non corporis & animæ dissolutione terminabiles. b ¶Remoti. c ¶Ne eum videant, & gloriam, quam virtus sua sanctis dabit. d ¶Et hæc prædicta hent.

f teritu æternas a facie domini, & a gloria virtutis eius, cum [13]

a Ita eos glorificabit, quod gloriosus in eis, apparebit. Ecce, quæ gloria sanctorum.

venerit glorificari i sanctis eius, & admirabilis fieri in om [14]

a Etiam minoribus. b Et si tempus operandi non habuerunt.

nibus, qui crediderunt, † quia testimonium nostrum credi

g a Quamuis super humanum sensum esset, vel nobis dominans non quærentibus rationem. b i.de. c Vel in illo die. dedit propter illum diem, ut tunc liberem nis. Reuelationis domini. [15]

h tum est super vos i die illo. † In quo oramus etiam semper

a Dignos iudicet, quos vocet ad regnum per gratiam. [16]

pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua deus noster, & [17]

i a Interim. b Vt plene faciat uelle omne bonum. c Pro idest. d Vt impleat. [18]

impleat omnem voluntatem suæ bonitatis, et opus fidei [19]

k a Constantia. b Ita impleat, ut. c In hac uita. In uobis Celebri fama, & honore. [20]

in virtute, ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Chri [21]

l a Clarificemini in futuro. b Plus quam digni sitis, uel sicut homo Christus glorificatus est. [22]

in vobis, & vos in illo secundum gratiam Dei nostri, & [23] [24]

domini Iesu christi. [25]

f *Cum venerit glorificari, &c.* Ipse enim clarus, & mirabilis videbitur in credentibus, sæuerus autem apparebit in incredulos, cū eos pęnis ęternis coarctabit. Et est horū verborum breuis sensus: Veniet punire malos, & glorificare bonos.

Ibidem. *Hiero. Ipse in suis gloriandus est membris, quæ solis splendore fulgebūt. Sed & mirabuntur irrisores impij humilitatis, in subitatione salutis insperatæ iustorum.

Ibidem. *Chryso. glorificatur ne deus? etiā. Qū eni instati illi eos quos verberauerant, quos contempserant, quos irriserāt, prope ipsum constitutos esse viderint, ipsius erit gloria, imo istorum gloria erit, certe & istorum, et ipsius, ipsius quidē qd istos non deseruerit, sed illustres exhibuerit: Istorum vero, quòd tanto digni habiti sint honore, gloria boni est, habere quibus beneficia sua tradat.

g *Quia testimonium.* Ideo vobis tribulatis dat requiem nobiscum, quia testimonium, idest quidquid diximus de illo die iudicij, credidistis de gloria bonorum, & pęna malorū.

h *In quo, &c.* Ordo verborum talis est. *In quo die.*

i *Vt dignetur.* i. dignos iudicet, *semper oram. Vel in quo.* i. pro quo vel cuius diei periculo vitando. *Etiam oro semper pro vobis.* Pro vitando enim periculo illius diei, semper orandum est.

Iaco. 2. b. k *Opus fidei.* i. confessionē, q̄ propriæ est opus fidei in virtute, vt a cōfessione nullo mō flecti possint. Vel, op' fidei, oē bonū, qd fides exigit, & sine quibus fides mortua est: Vel.

l *In vir.* pseuerātię, vt, s. det vobis pseuerantiā vsq; ad finē.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt digni, &c. *& persecutores vestros puniendo, ideo subditur.*

2 Si tamen iu. est. *& accipitur hic, si, pro quia iustum est.*

3 Deum retribuere. *idest, gehennæ pœnam.*

4 His, qui vos tribulant. *persequendo.*

5 Et vobis, qui tribulamini. *patienter sustinendo.*

6 Requiem nobiscum. *qui similiter tribulamur, & ideo subditur retributionis tempus, cum dicitur.*

7 In reuelationē domini Iesu de cęlo. *idest, quando manifeste apparebit veniens ad iudicium. sicut dicitur Matt. xxiiii. c.* Sicut fulgur exit ab oriēte, & apparet vsque ad occidentē, ita erit aduentus filij hominis.

8 Cum angelis virtutis eius. *qui erūt executores diuini iudicii.*

9 In flamma ignis dantis vindictam. *idest, facientis.*

10 His, qui non nouerunt deum. *i dest, fidem eius non receperunt, sicut sunt pagani, & Iudæi obstinati.*

11 Et qui non obediunt. *ipsum opere adimplendo, sicut sunt mali Christiani, habentes fidem sine operibus, quæ mortua est.*

Iaco. 2. d. 12 Qui pœnas. *i. soluent, siue sustinebunt.* 13 A facie domini. *i. per sententiā ab ore eius egredientē, quādo dicet reprobis.* Ite maledicti in ignē æternū, &c. *Matt. 25. c. Et electis.* Venite benedicti patris mei. *& ideo subditur.* 14 Cū venerit. *i. dare eis gloriā suam* suā mirabilem. *nam excedit intellectus creati capacitatem. j. Cor. ii. b.* Oculus, nō vidit, nec au. au. &c. 15 Quia testimoniū. *i. qa credidistis illud, q testificati sumus vobis prædicādo.* 16 In die. *idest, de die illo glorificationis sanctorū, ita quod ly in, tenetur hic materialiter, sicut cum dicitur: Imago Herculis est in lapide.*

17 In quo *Hic consequenter reddit Thessalonicenses beneuolos, orādo pro eorum felici consummatione, di.* In quo. *i. pro quo, s. die glorificationis obtinendo.* 18 Oramus semper. *Exponatur ly semper vt supra.* 19 Vt dignetur vos. *ide st, faciat vos dignos.*

20 Vocatione sua. *ad gloriam, sicut vocauit ad fidem. io subditur.*

21 Et impleat. *Tunc enim implebit omne desiderium electorum.*

22 Et opus fidei. *quod est constans confessio Ro. x. b.* Corde creditur ad iu. ore autem confes. fit ad sa.

23 In virtute. *i. in constantia martyrii pro fide impleat pro vobis in præsenti, vt sic non solum habeatis aureolam sanctiorum omnium communem, sed etiam aureolam, quæ est propria martyrum.*

24 Vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi. *in palmam martyrii vestri. hoc enim modo dicitur Ioh. vl. f. de Petri martyrio.* Cum autem senueris, extendes manus tuas, &c. *Et subdit euangelista exponendo.* Hoc autem dixit significans qua morte esset clarificaturus deum.

25 Et vos in illo. *ipsum in patria clare videndo.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. II.

¶Non so um oramus, sed rogamus.

ROgamus autem vos fratres per ad-

¶Si vultis, vt vobis prosit aduentus Christi futurus. ¶Ad iudicium.

uentum domini nostri Iesu Christi,

a ¶Per aduentum. b ¶Omnium sanctorum. c ¶Si vultis esse in ea. ¶Venturæ, c ¶Tendentis.

et nostræ congregationis in ipsum, 1

a ¶Christum, vt ad corpus aquilæ, vel in identitatem, vt mente, & corpore viuamus, qui modo in diuersum tendimus. ¶Quidem. b ¶Nec parum turbetis.

a ut non cito moueamini a † vestro 2

a ¶Puro intellectu. b ¶Q pro uicino periculo, idest, quasi instet, dies domini.

b sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per 3

a ¶Alicuius pseudo apostoli, qui hoc exponat de scripturis. b ¶Sub nomine meo missam.

c sermonē, neque per epistolā, tāquā per nos missam quasi 4 5

d a ¶Non quin uelit illos paratos esse. b ¶Quid per singula. c ¶Alio etiam a prædictis.

e instet dies † domini. † Ne quis vos seducat vllo modo. 6 7

a ¶Sed non instat dies domini, nisi prius gentes a Romano discedant Imperio. Non quod statim post. ¶Alias dissentio. b ¶N si. 8

f † quoniā, nisi venerit † discessio primū, et reuelatus fuerit 9 10

g

CAP. II.

A **R**Ogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, &c. Huc vsq; dixit se eis gratias agere, & orare, hic determinat de die iudicij, obsecrans eos ne leuiter, & facile de aduentu domini quasi de prope imminenti opinionem recipiant, vel terreantur.

✠ Theophylactus. Quando sit futura resurrectio, non dicit, quod vero nunc non instet, hoc docet, fuerūt enim impostores nonnulli, qui asseuerarent, Iam instare tempus consummationis aduentusque domini.

✠ Ambrosius. & obsecrat eos ne leuiter, & facile de aduentu quasi imminenti dñi B opinionē reciperent, & alia dat mandata, & etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit loquutus credi ei non debeat, neque hic per tractatum, aut epistolam, forte nomine apostolorum scriptam, assensum tribuendum.

† turbemini. † Christi † defectio pri⁹ † Matth. 14. a. Ephe. 5. b. † 27. q. 1. c.

a *Non cito moue a.* Q. Si moueamini cito est, nihil enim vobis infertur, quod diu duret.

b *Neque per spiri.* id est, si malignus spiritus, quasi angelus lucis apparens in visione hoc vobis persuadeat. Vel, siquis dicat per spiritum sanctum reuelantem hoc se cognouisse, quòd dies iudicij immineat.

c *Neque per epi.* Solent enim tergiuersatores, vt fallāt, sub nomine clari alicuius viri epistolā fingere, vt auctoritas nominis possit cōmendare, quod per seipsum recipi nō posset.

d *Quasi instet dies domini.* Non quin velit, vt habeant succinctos lumbos, & lucernas ardentes in manibus, expectantes quando reuertatur dominus a nuptijs.

Lucæ 12. c.

✠ Aug. ad Esiciū: In quo. n. quemque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eū cōprehendet mundi nouissimus dies, quia qualis quisque in die illo morit, talis in die illo iudicabitur. Et iō vigilare debet omnis Christianus, ne imparatū eū inueniat dñi aduentus. Imparatū. n. inueniet dies ille, quem imparatum inuenerit vitæ huius dies vltimus. Et ideo non C ait solū, ne terreamini, vel seducamini, sed addit. *Quasi instet dies domini.* Hoc iō dicit, ne ipsa perturbatione dū incauti inuenirentur, possent seduci ad adorādū diabolū, qa hoc agebat, vt sub nomine Christi apparens faceret se adorari, quod D vt non possit, tēpus, & signa aduentus, apostolus præscripsit.

Epist. 74. Quis dicatur imparatus.

e *Quoniam, nisi ve.* Occulte loquit de destructore imperij Roma. ne irritaret eos ad psecutionē ecclesię. Vel hoc dicit de spūali Imperio Romanę ecclesię, vel discessione a fide.

f *Nisi ve. refuga primum.* Augus. Sic aliqui codices habēt. Quod nulli dubiū est de Antichristo eum dixisse, quē refugā vocat, vtique a domino deo. Si enim hoc de omnib⁹ impijs merito dici potest, quantomagis de iste?

lib. 20. de ciuitate dei ca.

✠ Theophylactus. non aderit aduentus domini, nisi venerit discessio, siue defectio id est, Antichristus.

† mente.

✠ Chrysostomus. Antichristum ipsum vocat defectionem, E tāquam plurimos perditurum, & abducturum. hominem peccati illum vocat. Innumera quippe mala perpetrabit, & instituet alios, vt perpetrent, non enim ad Idololatriam abducet ille sed ἀντίθεος quisquam erit, qui suis deos pessundans, iubebitque seipsum pro deo coli ac venerari, & in templum dei collocari, non hierosolimitanum, sed & in ecclesias.

✠ Ambro. non prius veniet dominus, quam Romani Imperij defectio, fiat, & appareat Antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine.

✠ Hiero. Quod autem discessionem hic dicit alibi refugā appellauit. In latinis exemplaribus vtrunque, ita intelligendum est, quod nisi venerit refuga veritatis, siue sui principatus desertor, siue discessio gentium a Romano Imperio.

✠ Augu. Scimus enim quoniam post regnū Persarum, ad vltimum quoque post cętera Regna regnum Romanorum cœpit, & omnia regna terrarū sub Dominatione sua habuit. Inde ergo dicit Paulus Antichristum non antea in mundū esse venturū, nisi venerit primum discessio, hoc est nisi discesserint omnia regna a Romano Imperio, quæ prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum aduenit, qua licet videamus Romanum Imperium ex maxima parte destructum, tamen quandiu reges Francorum durauerint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit. F

a Filius

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

ROgamus au. *Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos. Circa quod sciendum, quod aliqui Thessalonicenses credebant diem iudicii esse propinquam. Tum propter tribulationes quas sustinebant, quia Christus in euangelio dixerat ecclesiam maxime tribulari appropinquante die iudicii, vt patet Matt. 24. propter quod timebant adhuc maiores persecutiones incurrere. Tum quia apostolus dixerat in epistola præcedenti cap.* 4. Nos, qui viuimus, q re. &c. obuiā Christo. *scilicet ad iudicium venit, vt dictum fuit, quod aliqui Thessalonicen. male intelligentes, credebant illā obuiationē tpe Pauli futurā, eo quod dixerat.* Nos, qui vel simul ra. &c. *pp quod assecurat eos de diei iudicii longa distantia, reddens eos cautos, vt non decipiantur circa hoc ex cuiuscunq; doctrina. Et diuiditur in duas partes, quia primo remouet errorē, secundo docet veritatē, ibi.* Quoniam nisi. *Circa primū dicit,* Rogamus vos fratres per ad. ad. *iudiciū.*

1 Et nrę congre. *Tunc. n. electi congregabuntur ad eum. Matthæ.* 24. c. Vbicūque fuerit corpus, illic congregabunt, & aquilæ.

2 Vt non cito mouea. a ve. sensu. *idest a vero intellectu.*

3 Neque ter. *quia instat tribulatio maxima, quæ prædicta est fore prope diem iudicii.*

4 Neque per spiritum. *s. malignū transfiguratum in angelum lucis, & asserentem vobis contrarium, s. quod dies iudicii sit propinqua.*

5 Neque per ser. *alicuius pseudo apostoli.*

6 Neque per epi. *nam aliqn falsi apostoli, & hæretici mittebant epistolas sub nomine virorū apostolorum Christi ad fidelium deceptionem, vt supra dictū est. Alio modo sic.* Neque per epi. &c. nostrā præcedentē.

7 Quasi in. dr. do. *eo, q ibi diximus.* Deinde nos, qui vi. &c. *Et quia nō fuit intellectus noster, q dies iudicii esset propinqua, vt ibi fuit dictum.*

8 Ne quis vos sedu. *hoc addit ad excludendum omnem deceptionis modum circa materiam istam.*

9 Quoniā. *Hic consequenter docet circa diem iudicii veritatem, de quo dicit, quod duo notabilia præcedent. primum ponitur cum dicit.* Qm ni. ve. quod. *exponunt aliqui de discessione a Romano Imperio, quod florebat tempore Pauli, a quo recesserunt quasi omnia regna negantia ei subiici, & redditionem tribui. Iam a multis annis illud etiā Imperium caruit Imperatore pluribus annis, & tamen non venit adhuc Antichristus, qui tamen debet venire completa illa discessione, vt videtur apostolus dicere infr.* Et tunc reuelabit ille iniquus, &c. *Propter quod alii exponunt de recessu ab obedientia ecclesiæ Romanę a qua iā diu est, quod recessit Græcia. Sed saluo meliori iudicio, mihi videtur melius intelligendū de recessu a fide catholica, sicut exponunt aliqui. non tamen intelligendo, quod omnes sint a fide catholica, (sicut exponunt aliqui) recessuri, quia durabit in aliquibus vsque ad finem mundi, sed quia maior pars credentium discedet ab ea, quia secundum dictum Saluatoris Matt. 24. b. Appropinquante Antichristi tempore* abūdabit iniquitas, & frigescet charitas multorū, *& per consequens fides vera deficiet in multis, & tunc veniet Antichristus facta dispositione ad receptionē ipsius. Huic et dicto cōcordat dictum apostoli. infr. 1. ad Tim. 4. a. vbi dicit.* q in nouissimis tēporibus discedēt qdā a fide, attēdētes spiritibus erroris, & 2. ad eūdē 3. in nouissimis dieb. instabūt tpa periculosa, & erūt hoīes seipsos amātes, &c. *Sequitur ibi.* Hoīes corrupti, mēte reprobi circa finē.

10 Et re. *Hic ponitur secūdū notabile, quod pcedit diē iudicii* aduentus

Digitized by Google

a ¶Cuius iam species præcedit. ¶Non deus. ¶Totus. b ¶Seruus.& fons. c ¶Diabol⁹,qui perdidit homines.Vel quod ipse perdendus,& alios perdens. d ¶ Christo,& membris eius. Vnde Antichristus dicitur. e ¶Erigit se.

a homo † peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extol- 1

b a ¶Vel falsa opinione,ut dii gentium,uel beneficii gratia,ut sancti. b ¶ Vt deus Trinitas. 2

litur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur, ita 3

a ¶Alias in templum. ¶Idest,in ecclesia,uel in templo a Romanis destructo, quod tunc Iudæi reædificabunt. 4

c d vt in templo dei sedeat, † ostendens se tanquam sit Deus, 5 6

† Ille.

a *Filius perditionis.* Antichrist⁹,nō p naturā,sed p imitationē.

A b *Homo peccati,& filius perditionis.* ✠ Basil. Ipsa nāque scripturę cōsuetudo priores a peccato magis censere,q̄ a patribus solet,meliores vero filios ex aliqua insigni,& eis conueniēte virtute. Quāobrē diabolū,vel si magis Antichristū apostolus filium perditionis appellat,nisi enim ait reuelatus fuerit filius perditionis. [In psal.7.]

c *In templo.* Vel in tēplum. Aug. Nonnulli non ipsum principem tātum,sed vniuersum corpus eius, id est, ad eum pertinentem hominum multitudinē simul cum ipso principe suo loco intelligi volūt.rectiusque dici putant,sicut in Græco est,non in tēplo,sed in templū dei sedeat, quasi ipse cum suis sit tēplū dei,quod est Ecclesia. Sicut dr̄:Sedet in amicū,i.vt amicus. [ostentans. Lib.20.de ciuitate dei capit.19.] Haimo. Nascetur autē Antichristus in Babylonia de tribu Dan,iuxta quod Iacob ait. Fiat Dan coluber in via,cerastes in semita. Ecce veniet Ierosolymam, circumcidet se,dicens Iudæis:Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reædificabunt templum a Romanis destructum, sedebitque ibi,dicens se esse deum. [Antichristus vbi nascetur. Gene.49.c.]

B ✠ Hippolytus.Martyr. De Antichristo.Quod cornu demonstrat paruulum alium non esse, nisi Antichristum, qui suscitabit Regnum Iudæorum. [Oratione de consummat. mundi libr.1. comment. in Danielem.]

✠ Hiero. Ergo dicamus,q oēs scriptores ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, qñ destruendum est Regnū Romanū, decem reges futuros, qui Romanū orbē inter se diuidant, & vndecimum surrecturum esse Regem paruulum, qui tres Reges superaturus sit. ne eum putemus iuxta quorundā opinionē, vel diabolum esse, sed vnum de hominib. in quo totus Sathanas sit habitatur⁹ corporaliter. [Comment. in Danielem.]

✠ Theodore.Martyr.Notandū est non dixisse prophetā fore,vt singuli exurgant, alijs alij deinceps succedentes,sed eodem tpe oēs surrecturos, & post eos surget alius,qui supabit malis oēs superiores,& tres Reges humiliabit.Perspicuū est igit,ita pdicere,fore,vt decem circa finē exurgāt, & postremus Antichrist⁹ exoriatur,regnūque obtinere cōtēdat. [Comment. in c.ad Thessal. lib.20 de ciui. dei cap.23. Libr.cygneorum carminū.]

✠ Theoph.& Chryso.Quis vero is est?an Sathanas?nequaquā,sed homo quispiā omnem Sathanę energiam adeptus.

✠ Aug.Cum visione prophetica quatuor bestias significātes quatuor regna vidisset,ipsumque quartum a quodam rege superatum, qui Antichristus dicitur, horruit,&c.

✠ Greg.Nazian. Quis est Antichristus,hoc est aduersari⁹ Christi,plena veneni bellua, & homo magna potētia pdit⁹.

✠ Hippolytus.Martir.Ille certe nasciturus est e tribu Dan, & veluti rex tyrannus, aciem ex aduerso instructurus est. [Orat. de consummat. mundi.]

✠ Ambro. fuit autem, & Samson de tribu Dan,& iudicauit Israel viginti annis. Sed non hunc propheta significat, sed Antichristum,qui futurus est ex tribu Dan. [Lib.de bened. Patriarcharū cap.7.]

* August. Sicut auctores nostri dicunt,Antichristus ex populo Iudæorum nascetur ex tribu Dan. [tracta. de Antichri.]

* Hiero.nostri autem melius interpretantur,quod in fine mundi hæc sit facturus Antichristus, qui consurgere habet de modica gente,idest de populo Iudæorum. [Comment. in Danielem.]

* Hippolytus. Martir. Vt saluator mundi ex immaculata virgine, natus est, ad eundem modum Antichristus ex impura muliere prodibit super terram. [Vbi sup.]

C *Aug. Sicut in matrē domini spiritus sanctus venit,& eam diuinitate repleuit, ita quoque diabolus in matrē Antichristi descendet, & totam eam replebit,totam circundabit,totam tenebit, & totam interius exteriusque possidebit. [Vbi supr. Libr.7.diuini institut.c.17.]

* Lactantius. His peractis operib⁹,alter orietur e Syria malo spiritu genitus, euersor ac proditor vniuersi generis.

* August. Sicut dominus ac redemptor noster Bethleem sibi preuidit, vt ibi p nobis humanitatem assumeret,& nasci dignaretur,sic diabolus illi homini pdito, qui Antichristus dr̄,locum nouit aptum,vnde radix omniū malorū oriri debeat,s.ciuitatē Babiloniæ. In hac Antichristus nascetur,et in ciuitatib. Bethsaida, & corozā nutriri, & versari dicetur. [Vbi sup.] D [In 11. Danielis.]

✠ Hieronymus. Nostri autem interpretātur omnia de Antichristo, qui nasciturus est de populo Iudæorum,& de Babilone venturus.

✠ Hyppolitus Martir In primis aūt Iudaicam gentem amabit, apud eos omnia signa ædet,& horrenda miracula, nō vera,sed falsa, ad seducendos sui similes impios.postea ædet pdigia, leprosos mundando,paralyticos excitando,expellendo dęmones,lōginqua non aliter,q̄ psentia denūciabit, mortuos excitabit. [Vbi sup.]

* Ephrem. Syrus. montes quoque non vere,sed falsiter transferet. Idem ipse expansis manibus,multitudinem serpentum atque auium congregabit, abissum,vt aridam deambulabit,certos figens in fluctibus gressus. [Serm.de Anti. lib.5.cap.28.]

*Ireneus. Hæc,ne quis eum diuina virtute putet signa facere, sed magica operatione. [Exposit.in 13. Apocal.]

* Ambro.Quod in libro Iob legimus,diabolū ex permissione dei, ignem fecisse descēdere de cęlo per semetipsum, hoc per Antichristū,& sequaces ei⁹, extremo tēpore faciet.

E * Irenæus. Characterē autem in fronte,& manu dextera faciei dari, ne possit aliquis emere, vel vendere,nisi qui habet characterem bestiæ. [Li.5.capi 28.]

* Ephrem Syrus. Dat autem signū suū impurus ille latro non passim in quolibet corporis mēbro,sed dexteræ ac frōti hominis impiū insignit characterem, ne potestatē habeat homo signandi se dextera,signo Iesu Christi nostri saluatoris neq; in frōte crucis signaculū penitus imprimere possit. [Serm.de Anti.]

*Ambros. Potest fieri,vt sicut nos habemus characterem Christi,i. crucem qua signamur,ita habeat Antichristus proprium characterē, quo signetur h, qui in eum crediderint. [Exposi in 13. Apocal.]

* Hippolytus martyr. Christus dedit credentib.in eū prætiosam ac viuificā crucē,hoc itidē signū suum daturus est. [Orat de consummat. mundi.]

* Hippolytus martyr.Lugebunt plurimi eo,q defecerint a sancto deo, & crediderint impostori illi, susceptoq; charactere impuri illius hostis dei, loco viuificę crucis salutaris. Lugebunt etiam Ecclesiæ luctum magnum, quia nec oblatio,nec suffitus fiet,nec cultus deo gratus. Sed & ecclesiarū ædes sacræ instar tugurij erunt,pretiosumque corpus,& sanguis Christi,non extabit in diebus illis. Liturgia extinguetur,psalmorum decantatio cessabit, &c. [Vbi sup.]

* Lactantius. Tunc consurget hostis potentissimus,qui insustentabili dominatione vexabit orbem, diuina,& humana miscebit,infanda dictu,& execrabilia molietur, noua cōsilia in pectore suo volutabit, vt proprium sibi constituat imperium,leges commutabit,cōtaminabit,diripiet,spoliabit,occidet. Tunc detestabile atque abominandum tempus existet,quo nulli hominum sit vita iucunda. [Libr.7 diuini instit. Cap.16.]

*Idem. Rex ille teterrimus,& mēdaciorū pphęta,seipsum constituet,& vocabit deū, & se coli iubebit vt dei filiū,eruere tēplū dei conabit,& iustū populū psequetur, & erit pressura,& contritio,qualis nunquā fuit a constitutione mundi, quicunque crediderint, atq; accesserint ei signabunt ab eo tanq̄ pecudes,qui aūt recusauerint notā eius,aut in montes fugient,aut cōprehensi, exquisitis cruciatibus necabuntur. [Cap.17.]

* Idem. hic est autem, qui appellatur Antichristus,sed se ipse Christum mentietur,& contra verum dimicabit,& bellum sæpe renouabit,&c. [Cap.19.]

* Idem. Tūc lachrymæ,luctus,& gemitus perpetes,& ad eum cassę preces,nulla requies ad formidinem,aut somnus ad quietem. Dies cladem,nox metus augebit semper. Tunc impius iustos homines, ac deo deditos persequetur,& se coli iubebit,vt deum, cum sit Antichristus,&c. [In Epitom.] F

d *Tanquam sit deus.* Nā sicut in Christo oīs plenitudo diuinitatis

NICOLAVS DE LYRA.

aduentus Antichristi,cuius primo ponitur superbiæ excessus,secundo tēpus veniendi,& eius casus,ibi. Et tunc reuelabitur. *Tertio,dęmonis effectus,ibi.* Cuius est aduentus. *Excessus vero superbię erit,q̄a faciet se,sicut deū adorari. Dicit igitur.* Et reuelatus. *i.manifeste ostēsus.* 1 Homo. *i.totaliter deditus peccato,sicut homo deditus agriculturæ dicitur homo agri.* 2 Filius per. *i.dignus perditione,sicut 2.Reg.11.b.dicitur.* Filius mortis. *qa dignus morte.* 3 Qui aduersatur. *Loquitur de futuro per modū præsentis, propter certitudinē prophetiæ.Loquitur.n.de Antichristo prophetice.* 4 Supra. *quantū ad deos Gentiliū,qui dicuntur dii,sed non sunt.* 5 Aut quod. *quātū ad Sanctā Trinitatē, quæ colitur,vt vnus verus deus.oēm.n.talem cultum exterminare conabitur,vt ipse solus tanquam deus ab hominibus adoretur. Similiter dicitur Iudith.3 de Nabuchodonosor, qui pcepit exterminare omnes deos terræ,vt ipse solus deus diceretur.* 6 In templo. *reædificato ab ipso,& Iudæis sibi adhærentibus. Alii exponunt in templo, id est, sic se ostendet ac si ipse sit templum dei co modo,quo humanitas Christi est dei templum.*

1 Nonne

Digitized by Google

nitatis habitauit, ita in Antichristo plenitudo malitiæ & oĩs iniquitas habitabit, quia in ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus, q est rex super omnes filios superbiæ.

a *Scitis.* Quia eos scire dicit quid detineat, nec aperte exponit, & ideo nos nescimus, nisi qd quidã suspicantur de Romano imperio dictum fuisse, donec tollat, vel de medio fiat. Et iõ Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniã scilicet incurreret, qd Romano imperio male optauerit, cum speraret æternũ. Et hoc quod dixi, Iam enim mysteriũ operatur iniquitatis. Neronem voluerũt intelligi, cuius facta velut Antichristi videbãtur. Vnde nõnulli vel viuum raptũ occultari, donec suo tẽpore reueletur, vel occisum resurrecturũ & futurum Antichristũ suspicabãtur. Quidam putant hoc dictũ esse de malis & fictis, qui sunt in ecclesia tandiu, donec perueniãt ad tãtum numerum, qui Antichristo magnũ faciat populũ. et hoc dicũt esse, mysteriũ iniquitatis, quia videtur occultũ. Et de hoc dictũ esse: Quid nunc detineat, scitis. Et cum ait, ut qui tenet nunc teneat, dicunt Apostolum hortari fideles, vt in fide quam tenent, tenaciter pseuerẽt, donec exeat de medio ecclesiæ mysteriũ iniquitatis, quod nũc occulum est. Et est sensus, tantum hoc superest agendũ, vt qui tenet nũc fidem, teneat, i. firmiter in ea perseueret, donec iniquitas. i. ficti, exeat de medio ecclesiæ quæ nunc occulta est, idest, manifeste ab ea recedãt. Vnde: *De nobis exierunt, sed non erant ex nobis*, ita nunc aperte.

† potentia

† efficaciam seductionis.

Iom. 2. e

b *Suo tempore.* Hier. Completa accessione ad Romanum imperiũ, & ad Romanę ecclesiæ obedientiam, aderit discessio ab vtroq; imperio: qua impleta aderit ille iniquus impleto tempore misericordiæ quo plenitudo Gentium intrat ad fidem: reuelabitur discessio, & sic instabit dies domini.

Rom. 11, d

c *Nam mysterium, &c.* Iã in ipsis initijs accessionis inuenitur iniquitas, sed mystica. i. pietatis nomine palliata, vt velint haberi ministri Christi cũ sint pseudo. *Nam mysterium.* Haimo. Iam diabolus occulte p Nerone & alios occidebat martyres sicut per illũ tũc aperte facturus est, occidẽdo Eliã & Enoch aliosq; plurimos: & sũt Nero & alii vmbra futuri Antichristi sicut Dauid & Abel Christi.

d *Donec de medio fiat.* i. tollatur illa potestas Romani imperij de medio mũdi, quia omnes vndique Romã quasi ad caput confluebãt. Vel q fidẽ tenet, teneat, donec ipsa refrigescat. Vel qui detinet illũ, idest, accessio ad fidem, detineat, donec ipsa tollatur de medio. Vel, donec iniquitas, quę modo est mystica, fiat de medio, id est, quasi de communibus vt nõ erubescat hõ adulterari vel furari, sicut nec ambulare vel loqui.

† agit

† tollatur. † Isa. 11. a

e *De medio fiat.* scilicet discessio, id est, manifeste appareat: & tunc iam reuelata discessione a Deo vero, iam refrigerata charitate ex abudantia iniquitatis reuelabitur, &c.

f *Spiritu oris sui.* id est, virtute spiritualĩ ã, qui dicitur spiritus oris, quia ab eo procedit. *Spiritu oris.* idest, potentia iussionis sue, siue per se, siue p Michaelẽ. occidetur autem (vt doctores tradunt) in monte Olıueti in papilione, & solio suo, in illo loco, contra quem dominus ascendit in cęlos. Illo interfecto non statim veniet Christus, sed vt in Dan. intelligitur, concedentur electis ad pęnitentiam dies. 65. Quantum post dominus venturus sit penitus ignoratur.

g Vbi Antichristus occidetur.

(Interlinear text)

a Ita debetis credere quia idem olim dixi. b De aduentu Antichristi, & de die iudicij

Nonne retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, hęc di-

a Hoc retinetis. b Quin sit in causa moræ eius. Scilicet quod nondum est discessio c Ita tamen. d Manifestus fiat

a **cebam vobis? Et nunc quid detinet, scitis, ut reueletur in**

a Sibi congruo vt Deus disposuit. Postquam fuerit discessio. b Suo tempore reuelabitur. quia iam non in suo secreto iniquitas operatur, scilicet mali, & ficti qui sunt in ecclesia.

suo tempore. Nam mysterium iam † operatur iniquitatis:

b a Hoc restat. b Imperat Romanum imperium uel fidem.

c **tantum, vt qui tenet nunc teneat, donec de medio † fiat,**

d a Parata sede. Manifestabitur. c Antichristus.

e Qui, nec modo, nec tunc est timendus, quia sequitur, quem d. &c.

† Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus in-

Præcepto virtute. a Eum cum omnibus. Dicens, Ite maledicti in ignem æternum b In claro aduentu suo

f **terficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus**

a Scilicet Antichristi. b quia diabolo instigante totum faciet, non tamen sine sensu, vt phrenetici qui culpam non habent de malis.

sui eum, cuius est aduentus secundum operationem satha-

a Humanæ potestatis & diuitiarum. b Minoribus. Maioribus. c Quia per magicam artem non veram, sed per phanthasiam deludet homines, sicut Simon magus quendam qui se eum occidere putans, arietem decollauit. Quia mendatium confirmat eum scilicet esse Deum.

g **næ, in omni † virtute & signis, & prodigiis mendacibus, &**

a Minis blanditiis & omnibus modis. a Qui perditioni dediti sunt. c Idest, ideo.

in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eo quod

a Idest, Christus qui charitatem omnibus ostendit. b Idest, Christi, in quo implentur promissa. c Qua recepta saluarentur. d Quia non receperunt veritatem

h **charitatem ueritatis non acceperunt, ut salui fierent. Ideo**

a Permittet venire ad eos. Eum qui est ipsa malicia, quia patet omnis malitiæ & iniquitatis.

mittet illis Deus † operationem erorris, ut credant men-

1–24 (line numbers)

✠ Chrisostomus, Et Theophylactus. Proxima est consolatio, abolebit claritate aduentus sui eum cuius aduentus est secundum operationẽ sathanæ. Quemadmodum enim ignis irruens passim minuta animalcula etiam antequam plane adueniat, procul adhuc dissitus torpefacit, & consumit, ita, & Christus. Sufficiet illum iubere, & illum adesse, atque ista omnia peribunt. Seductionem sistet, quam primum apparuerit.

Ibidem.

g *Mendacibus, & in omni seductione.* Aug. Vel quia non vera vt videntur, sed phãtastica. Vel si vera, Dei permissione ad mendacium trahunt.

Lib. 20. de ciuit. Dei, ca. 19. Augu li. 20. de ciuita. D. i cap. 19.

h *Ideo mittet illis Deus.* Aug. Deus diabolum ista facere permittet, iusto quidẽ iudicio, quãuis faciet ille iniquo malignoque consilio. Proinde iudicati seducunt, & seducti iudicabũt sed iudicati iudicio Dei occulte iusto, & iuste occulto seducentur. Seducti autem iudicabunt nouissimo manifestoq; iudicio per Christũ iustissime iudicaturũ iniustissime iudicatũ.

✠ Chry-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nunc. *idest, quæ sit causa moræ ipsius.*
2 Scitis. *Sciebant enim, quod omnia futura a Deo sunt disposita determinatis temporibus ventura: ideo subditur.*
3 Vt reueletur in suo tempore. *a Deo disposito. Licet autẽ Antichristus sit venturus personaliter, venit tamen singulariter. sicut dictum fuit de Antiocho illustri Dan. 11. quod fuit figura Antichristi. Et eodem modo dicitur de Nerone qui tunc imperabat, & primus de Romanis principibus mouit persecutionem ecclesiæ, cum dicitur:*
4 Nam mysterium. *id est, figura.*
5 Iniquitatis. *Antichristi. qui dicitur iniquitas in abstracto propter excessum suæ malitiæ sicut homo multũ liberalis dicitur liberalitas.*
6 Iam operatur iniquitatis. *in Nerone ecclesiam persequente.*
7 Tantum. *supple, restat.*
8 Vt qui tenet nunc. *s. Romanum imperium, vt exponunt aliqui.*
9 Teneat donec de medio fiat. *idest, donec deficiat Romanũ imperium per discessum ab obedientia ipsius. Sed mihi videtur melius exponi de discessione a fide ecclesiæ Romanæ supradicta sic, Tantum, supple, restat. Vt qui tenet nunc fidem catholicam, teneat eam firmiter in persecutione Neronis & aliorum tyrannorum sequentium. Donec de medio fiat, idest, donec deficiat modo supradicto.*
10 Et tunc reuelabitur. *q sicut supra dictum est deficiente sic fide apparebit Antichristus. ideo dicitur.* Et tunc reuelabitur ill. *antonomasice dictus.* 11 Quem dominus Iesus interficiet. *quia de mandato eius fulminabitur per ministerium Michaelis Archangeli.*
12 Et destruet. *in anima, & corpore.*
13 Illustratione aduentus sui. *idest in aduentu suo claro.*
14 Cuius, *hic consequenter circa Antichristum ponitur dæmonis effectus. Habebit enim Antichristus dæmonem priuatũ, qui a Deo permissus faciet multa miracula ad eius nutum pro subuersione fidelium, & hoc est quod dicitur.* Cuius est aduentus secũdum operationem. *in temporali potestate.*

Antichristus habebit dæmonem.

15 Et signis, & prodigiis. *nam aliqua fient per illusionem sensuũ a dæmone, quæ videbuntur esse & non erunt, & aliqua erunt res vera. sicut dæmon super oues Iob fecit ignem verum descendere. Dicuntur tamen signa mendacia, quia fient ad assertionem mendacii.*

Iob 1. c.

16 Et in omni. *vtpote minis & promissis & aliis modis exquisitis,*
17 His qui pereunt. *Inde enim habebit deceptio eius effectum.*
18 Eo quod *idest, quia veritatem euangelicam, quæ est lex amoris.*
19 Non acceperunt. *credendo.* 20 Vt salui. *quia extra veritatem euangelicam non est salus.* 21 Ideo. *i. propter eorum demerita.*
22 Mittet illis Deus. *idest, mitti permittet.*
23 Operationẽ erroris. *idest, ducentem in errorem modis dictis.*
24 Vt credant mendatio. *qui repulerunt veritatem.*

Digitized by Google

✠ Ambrosius. Operatio erroris est, falsis fidem committere, vt qui claritatē luminis diem esse cōsentire noluerunt putent diem tenebras dici debere, vt possint propensiori delicto facti rei, sine contradictione damnari, veritatis inimici, fautores autem iniquitatis.

✠ THEOPHYLACTVS. mittet, idest, sinet ipsum venire, animaduertere autem quod primū repulerint veritatem, tūq; eos reliquit Deus, ac dominatum est in eos mendatium.

a *Gratias autem agere debemus.* ✠ AMBROSIVS. hoc loco prescientia Dei personat, qui scit omniū mentes ante natiuitates eorū. nec enim late illum qui credituri sunt.

✠ CHRISOSTOMVS. Quomodo in salutē? ab istis nāque salutis nostræ summa depēdet nusquā ab operibus, nusquā a recte factis, sed per fidem veritatis.

✠ THEOPHYLACTVS. Quid igitur nos? nihilne attulimus? subdit & fide veritatis .i. seruauit nos, qui attulimus fidem rerum verarum. non enim mendacijs quibusdam fidem adhibuimus, sed veritati ipsi. Secūdæ hic fidei meminit. quando quidem & post sanctificationem eius auxilibus indigeamus, ne concutiamur.

b *Primitias in salutem.* Vt scilicet non in illo periculoso tempore vltimo, sed in primitiua ecclesia crederemus in Christum atque fidem confiteremur. Vel nos apostolos primitias omnium credentium, quia apostoli primi crediderunt, & hoc in salutem omnium gentium.

c *In acquisitionem gloriæ domini nostri Iesu Christi.* Vel vt sitis acquisitio, in qua Deus glorificetur.

d *State, & tenete traditiones.* ✠ Chrysostomus. Hinc patet quod nō omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadē vero fide d gna sunt tam illa quā ista. Itaque traditionē quoq; ecclesiæ fide dignā putamus. Traditio est, nihil quæras amplius.

(a Quod Antichristus Deus sit. b Tardem aperte, interim occulte. c Christo qui vere Deus.)
dacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati; [1]
(a Antichristo. b De illis ita, vos autem venietis ad salutem. quia receperitis veritatem, vnde gratias agamus Deo, & hoc est quod ait. Nos autem.)
a sed † consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias [2]
(Ab æterno.)
agere semper Deo pro vobis fratres dilecti a Deo, quod
(Et vos. Fidei. Aeternam. Positos.)
b elegerit nos Deus † primitias in salutē in sanctificationem [3] [4]
(a Qui in baptismate sancti fiat. b Christi. c Fidem sicut gratis elegit nos ab æterno. ita & gratis vocat. Per quid ad fidem venerunt subdit. Aduersos)
spiritus, & in fide veritatis, in quam, & vocauit vos per [5] [6]
(a Vt per fidem acquisitis gloriam. Quam Christus habet.)
c euangelium nostrum in acquisitionem gloriæ domini no- [7] [8]
(a Quia hæc bona sunt nobis, & non instat dies domini. b In fide. Immobiles c Vt teneatis.)
d stri Iesu Christi, Itaque fratres state, & tenete traditiones [9] [10] [11]
(a A nobis. b Vsque ad intellectum. Præsentem.)
quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam no- [12] [13]
(a Ego moneo, sed. b Potentia qua creator est vniuersorum.)
stram. Ipse autem dominus noster Iesus Christus, & Deus [14]
(a Affectu dulcedine charitatis. b Dando filium pro nobis. c Christum circa miserias seculi, & in futuro.)
e & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem
(a Scilicet quod de exilio ipso ad patriam ueniemus. b Ipse qui iam tot fecit. c Voluntates.)
f æternam, & spem bonam in gratia † exhortetur corda ve-
(a Contra impugnatores.)
stra, & confirmet in omni opere & sermone bono.

Indidem — † *ab initio* — † *consoletur.*

✠ Hieronymus. Quando vult sua teneri, non vult extranea superaddi. apostolica autē traditio est, quæ in toto mundo prædicatur, vt baptismi sacramentum.

✠ Irenaeus. Cum ex scripturis arguuntur, in accusationem conuertūtur ipsarum scripturarum, quasi non recte habeant, & quasi nō possit ex his veritas inueniri ab his, qui nesciant traditionē, quę est ab apostolis, quæ per successiones presbiterorum in ecclesia custodit, prouocamus eos, aduersantur traditioni, dicētes se non solum presbiteris, sed etiam apostolis existētes sapientiores, synceram inuenisse veritatem.

✠ Idem. ad hanc enim ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt vndiq; fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea, quæ est ab apostolis traditio.

✠ Idem. Quid autem si neque apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant ecclesias?

e *Et dedit consolationem.* promittendo cœlorum regnum.

f *In gratia.* idest, per gratiam quam dedit, speramus æterna. Vel gratia nam merito nostro.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt iudicentur omnes. *idest, iudicio condemnationis.*

2 Nos autem. *Hæc est tertia pars, in qua reddit Thessalonicenses dociles, eos in moribus informando, & primo quātum ad operationem boni, secundo quantum ad euitationem mali, ibi* Denunciamus. *Prima in tres, quia primo de eorum bono principio gratias agit, secundo ad perseuerandum eos inducit, ibi:* Itaque fratres. *tertio, orationes eorum petit, in principio sequentis ca. Circa primum dicit.* Nos autem debemus grat. age. *quia bonum discipulorum redūdat in magistrum.* *(Diuisio)*

3 Quod elegerit nos Deus. *sua gratia.*

4 Primitias in salutem. *Fuerunt enim de primis credentibus ex Gentilitate.*

5 In sanctificationem spiritus. *per baptismum, in quo dat gratia spiritus sancti sanctificans.*

6 Et in fide veritatis. *idest, in fide catholica, quæ sola est vera.*

7 In qua. *scilicet fide.*

8 Et vocauit vos per Euangelium nostrum. *i. per nostram, prædicationem Euangelij,*

9 In acquisitionē gloriæ. *idest, vt per hoc gloriam acquiratis.*

10 Itaque fratres state. *firmi in moribus & fide.*

11 Et tenete traditiones quas didicistis. *a nobis.*

12 Siue per sermonem. *vos principaliter docendo.*

13 Siue per epistolam nostram. *quam absentes vobis misimus vos docendo. Et quia ad perseuerandum in bono indiget bono adiutorio diuino, ideo subdit deprecando, dicens,*

14 Ipse autem dominus noster Iesu, &c. *Et patet litera.*

ADDITIO.

Cap. 2. vbi dicitur in Post. l. Quia secundum testimonium Saluatoris Matth. 24. Appropinquante Antichristi tempore abūdabit iniquitas. Secundum testimonium Saluatoris prope aduentum Christi secundum, fides deficiet in multis. Legitur enim Luc. 18. b. *Verumtamen filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? & loquitur de perfecta fide prout in glo.*

CAP. III.

Ambrosius a *De cætero fratres orate.* Orandum esse hortatur, vt dignetur Deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorum in aures audientiū, & ab auribus in corda, vt compescāt malorū seditiones.

✠ Hiero-

(a Euangelium quod Deus dedit nobis, uel quod de Deo agit.)
a De † cætero fratres orate pro nobis, vt sermo do- [1] [2]

† Quod superest

✠ HIERONYMVS. Dat humilitatis exēplum, & occasionem charitatis, vt pro alterutro audacius exoremus, simul notandum in quibus causis orari poscat apostolus, vt sermo Dei currat, & clarificetur, currat inquam affluentia, clarificetur vero auditorum profectu.

✠ Chry-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 De cætero. *Hic consequentur Apostolus petit a Thessalonicēsibus orationum suffragia, quia charitas est reciproca. dicit igitur:* De cætero fratres orate. *instanter & deuote.*

2 Vt sermo domini. *idest, prædicatio Euangelij.*

Currat

Digitized by Google

A ✠ Chrysostomus, et Theophylactus. Ipse quidem pro eis orauit, vt confortarentur, petit vero nunc vicissim ab eis vt pro ipso orent, non vt nullum sit periculum, nam in hoc positus erat, sed vt Sermo Dei currat.

Ibidem.

a *Vt liberemur.* A pseudo, ne nostros seducant, vel nobis insidias tendant. Vel, Liberemur ab im. id est, infidelibus qui resistunt verbo Dei, nec stant in portu quietis.

b *Et malis.* qui persequuntur infideles. Ideo dico, liberemur, quia nō dum acceperunt omnes fidem per me q. accepturi sunt. Vel omnes q. importuni non habent fidem, sed vos qui habetis, confirmabit Deus, vnde subditur: Fidelis, &c.

† absurdis vel, prodigiosis.

c *Non enim omnium est fides.* id est, nec vobis orantibus omnes sunt credituri, sed tātum præordinati in adoptionem filiorū.

† 16. q. 7. c. ergo. † Præcipimus.

Nō enim omnium. &c. Ideo autē Deus per orationes credētium nōdum credētes credere facit, vt ostendat quia ipse facit. Nemo est enim tam imperitus, tam ingenio tardus, qui non videat Deum facere, quod rogari se præcepit, vt faciat. Et sciendum, quia posse habere fidem, sicut, posse habere charitatem, natura est hominum. habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratia est fidelium. sed cum voluntas credendi aliis præparatur à domino, discernendū est quid veniat de misericordia eius, & quid de iudicio. *Vniuersæ enim viæ domini misericordia, & veritas.* Inuestigabiles igitur sunt, & misericordia qua liberat gratis, & veritas, qua iuste iudicat.

B

† 1. Cor. 11. f.

Psal 24. b.

Ibidem

d *Dominus autem dirigat.* ✠ Chrysostomus. Sunt enim multa quæ a dilectione Dei deflectunt, & abducunt, & multa diuerticula quæ illinc extrahūt, primum quidem mammonæ, velut impudētes quasdā manus, animę nostrę inicientis, & potenter corripiētis, & iustos abducētis, deinde vanę gloriæ studiū, & afflictiones sæpenumero subuertūt quapropter quasi flatu quodā, diuino auxilio egemus, vt veiū nostrū velut vehementi

C

> a Sine impedimento ad omnes gentes, vt multi velociter conuertantur. b Clarus, & intelligibilis fiat omnibus. c Cucurrit. d A pseudo.
>
> a mini curra[a]t, & cla[b]rificet, sicut & apud vo[c]s, vt & libe[d]remur 1 2
>
> a Improbis disputando. b Qui falsa prædicant. c Id est, quorum nullus fidem habet, sed est error quod tenent. 3
>
> b a[a]b † importunis, & m[b]alis hominibus. N[c]on enim omnium 4
>
> a Orate vt liberemur. b Verus in promissis. c Ne importuni decipiant. 5
>
> c est fides. Fide[a]lis autem De[b]us est, qui confirma[c]bit vos, & cu- 6
>
> a Hæc omnia vobis diximus, nec puto frustra. Qui in vobis operabitur. 7
>
> stodiet a malo. Co[a]nfidimus autem de vobis fratres in do- 8
>
> Quod vt fiat 9
>
> d mino, quoniam, quæ præcipimus, & facitis, & facietis. Dn̄s 10
>
> a Si quid tortum est. b Voluntates vt exiltant. c Quam Deus dat, vel vt Deum diligatis d Vt Patientes sitis, sicut & Christus 11
>
> autem diriga[a]t co[b]rda vestra in charita[c]te Dei, & † pati[d]entia 12
>
> a Quæ præcipimus facietis, sed qui noluerit, excommunicetur. 13
>
> e Christi. † Denu[a]nciamus autem vobis fratres in nomine 14
>
> a Per Iesum præcipimus, uel honor Dei est si morbida ouis excluditur. In honore Christi. b Non communicetis eis.
>
> domini nostri Iēsu Christi, vt subtra[b]hatis vos ab omni fra- 15
>
> a Aliter quam ordo naturæ exigit. b Ambulantes. Id est, non secundum doctrinam, quam tradidimus eis.
>
> tre ambulante ino[a]rdinate, e[b]t non secundum traditionem 16
>
> Ideo debetis vos subtrahere. a In quibus.
>
> f quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis, quemadmo[a]dum 17
>
> Vere oportet imitari nos, quia boni. 18
>
> oporteat nos imitari. Quoniam † non inquieti fuimus in- 19
>
> Sine labore. a Quasi sumptum ab aliis,
>
> ter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliqu[a]o, 20
>
> a Contra, gratis. Vsque ad sanguinem. Contra ab aliquo. b Ideo non accepimus 21
>
> † sed in labo[a]re & fatigatione nocte, & die operantes, ne[b] 22
>
> Ideo multo magis illi debent uiuere de labore suo, qui non habent hanc potestatem.
>
> quem vestrum grauaremus. Non quasi non habue- 23
>
> a Pro alia causa hic quam apud Corinthios abstinuit, hic enim pro exemplo dando, ibi pro repellendis pseudo.
>
> g rimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam dare- 24
>
> a Vt vos imitamini & ocium dimittatis. b Operabar inter vos ad exemplum uestrum sic enim faciendum docebam.
>
> mus vo[a]bis ad imitandum nos. Na[b]m, & cum essemus apud

D hemēti quodā vento ad dilectionē Dei transmittat. Etenim ne mihi dicas diligo Deum, etiam plusquā meipsum. Verba sunt ista. Ostende hoc ipsis operibus si diligis eum plus quā teipsum, dilige plus quam argentum. & tunc credam, q. &, plusquam teipsum illum diligas. Cū pecunias propter Deū non contemnas, quomodo teipsum contemnes? *Et patientia Christi.* ✠ Idem. quid est in patientia? vt patiamur quemadmodum ille passus est, aut vt eadem faciamus, aut, vt cum patientia ipsum expectemus. Hoc enim est diligere Deum, ipsius gratia pati, & nihil turbari.

e *Denunciamus.* Decuriosis incipit, & ociosis, monens bonos vt eos corripiant.

† expectatione.

f *Ipsi enim.* Et cum illi hæc non faciant, debetis vitare. Vel: Non ambulant secūdum traditionem. Scitis enim quomodo me habui, quod in illis nō videtis. Q. Non est opus vt exponam uobis eam traditionē, quia eam scitis, quod non inquieti, ut qui aliena negocia curāt, vagantes hac illac.

E

† non inordinate gessimus nos

g *Sed vt nosmetipsos.* Notādum, quia Apostolus non solum verbis docebat, sed hortabatur, & factis. Idonei enim magistri est quæ docet verbis, operibus explere. Etsi enim manifeste vera esse non ignorentur, quæ docentur, tamen si negligi cœperint a magistro, non facile proficiunt. Audientibus enim magis opera suadent quam uerba. Ideoq; magnis præconiis remunerandi sunt, qui negligent bus magistris de solis uerbis proficiunt. Apostolus ergo forma erat his & qui tenues erāt substantia in plebe, ut discerent, libertatē suam non amittere. Vnde & Salomon. *Raro* (inquit) *inferes pedem ad amicū tuum, ne satiatus tui oderit te.* Qui enim frequenter ad alienam mensam conuenit, ocio deditus aduletur necesse est pascenti se, cum religio nostra ad libertatem homines aduocet.

Ambrosius.

Prou. 26. c.

✠ Ambros. Illos dicit non ignaros laboris sui, quem sedulo exercitio operabatur, ne pane indigeret alieno, ut exemplū daret eis

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Currat. *sine impedimento ad alias gentes.*

2 Et clarificetur. *per miracula veritatem eius declarantia.*

3 Sicut & apud vos. *iam factum est.*

4 Vt liberemur ab importunis. *id est, a pseudo apostolis importune falsa ingerentibus.*

5 Et malis hominibus. *prædicationem Euangelij qualitercunque impedientibus.*

6 Non enim omnium. *id est nondum acceperunt omnes fidem per me, qui sunt eam accepturi.*

7 Fidelis autē De. *in promissis adimplendis:* Qui confirmabit vos. *contra deceptiones pseudo Apostolorum.*

8 Et custodiet a malo. *scilicet in patientia, in persecutionibus tyrannorum.*

9 Confidimus autem. *id est. de vestra bona obedientia ad Deum.*

10 Quoniam quæ præcipimus. *quia non præcipimus autoritate propria, sed diuina, ideo subdit.*

11 Dominus autem dirigat. *ad implendum sua mandata.*

12 In charitate. *erga omnes.*

13 Et patientia. *erga persecutores vestros.*

14 Denunciamus. *Hic consequenter informat eos ad euitationem mali. & primo facit propositum, secundo remouet falsum intellectum, ibi,* Vos autem. *Circa primum dicit.* Denunciamus in nomine domini, &c. *id est, ex eius autoritate.*

Diuisio

15 Vt subtrahatis, &c. inordinate. *declinando ab ordine legis naturæ, & legis scripturæ. quia dicitur Psal. 17. d.* Cum peruerso peruerteris.

16 Et non secundum traditionem. *facto, & verbo.*

17 Ipsi enim scitis. *per experientiam operis.*

18 Quemadmodum oporteat. *in operibus vestris.*

19 Quoniam non inquieti, etc. *id est, vagabondi et ociosi.*

20 Neque gratis, etc. *petentes nobis ministrari ab aliquo vestrum.*

21 Sed in labore, et fatigatione. *corporali.*

22 Nocte, et die operantes. *ad acquirendum victum nostrum, exceptis horis ad orandum, & docendum aptis.*

23 Non quasi, etc. potestatem. *accipiendi sumptus a vobis secūdum formam euangelicam Lu. 10. b. vbi dicitur prædicatoribus:* Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt, dignus enim est operarius mercede sua. 24 Sed vt nosmetipsos. *quia si nos habentes potestatem accipiendi sumptus abstinuimus ab hoc viuentes de nostro labore, multo magis alii qui non habent talem potestatem, debent de labore suo uiuere. cætera patent usque ibi.*

Digitized by Google

A ret eis ad imitandū illum, neque enim reprehēsibile esset, si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorū spiritualē escā præbebat, quę etiā corpori immortalitatē cū gloria procuraret. Tūc.n. exerta potest esse libertas, si semetipsum quis vētris causa aut pecuniæ, nulli subiiciat, suo pane contentus, maxime quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, & sit sumendi potestas, contineat. Hic talis prodesse potest audientibus. Reuerentiam enim rigoris huius habebunt, & ea quæ ad hoc mandantur, prætermitti non poterunt.

a *Quoniam si quis non vult operari.* Augu. de opere monachorum. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepisse, alioquin si de opere corporali hoc diceret, in quo vel agricolæ, vel opifices laborant, videretur sentire aduersus dominum, qui in euāgelio: *Nolite soliciti esse, quid manduc, &c.* B Sed superflue conantur, & sibi, & cæteris caliginē obducere, vt quod vtiliter charitas monet, nō solum facere velint, sed nec intelligere, cū multis aliis locis epistolarum quid hic sentiat Apostolus apertissime doceat. Vult enim seruos Dei corporaliter opari vnde viuāt, vt nō compellantᵣ egestate necessaria petere. Nec est cōtra illud quod prædictū est, *Nolite solliciti esse quid man. &c.* Nō enim hoc ideo dictum est, vt non procurent quantū necessitati sat est. vñ honeste, potuerōt, sed nō vt ista intueātur nec ppter ista faciant, quidquid euangelij præconio facere iubentᵣ.

† interdicite. † indicate. † admonete. Matth. 6.d

b *Iis autem, qui eiusmodi sunt.* ✻ Basilius. Neque vero his quæ a nobis hoc loco dicuntur, apostoli verba illa aduersari quisquam existimet, vt operātes panem suum manducēt. Si quidem hoc ad ordinis, & laboris desertores dictū est, pinde acsi diceret, præstabilius esse vnumquemque necessaria sibi saltem ad uitam præsidia parare, neque aliis grauem esse, quam vitam in otio traducere.

Interrogat 42 regul. fusius disputatarum.

✻ Ambrosius. Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant, domibus diuitum ambulantes gesta, & opiniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, vt libenter, & requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret disciplina dominica.

Ambrosius.

C *Curiose agentes.* hoc factū abhorret disciplina dominica, eorū.n. Deus uēter est, qui fędą cura necessaria sibi prouidet.

a vos hæc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim quosdam inter vos ambulare † inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. b His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum c panem manducent. Vos autē fratres nolite deficere benefacietes. Quod si quis nō obedierit verbo nostro, per epistolam, hunc † notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed d † corripite vt fratrem. Ipse autem † Deus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni † loco. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu, quod est signum in e omni epistola, ita scribo. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

[Interlinear glosses: a Ideo hoc præcipio. Ratio cur laboris fui mentionem fecerit. — a De alienis. b Hoc modo merentur pasci. — a Non rumorosi. — a Proprii laboris. b Ne autem occasione hac cessarent ministrare pauperibus, hoc addidit. — Præcipimus vt operentur, &c. Hinc. Pauperibus. Dei mandato. — a Qui sit, mihi significate vel reprehendite. Vel per epistolam vestram hunc notate uobis. — a Erubescat, abiectus ab omnibus, & sic se subiiciat. b Tamen. c Vt odio habeatis eum. — Ex dilectione. — Hic & in futuro. a Idest, apud domesticos, & extraneos. — a Vt pacem habeatis. Scripta est. — Quomodo?]

D c *Nolite deficere.* Quia & si operentur, possunt tamen nō nullis indigere. Et iō monet, ne illi qui habebāt vnde seruis Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerēt. Nō enim in reprehensionem venit qui humanus est in largendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, ociose vult vitam agere.

✻ Chrysostomus. Non potui vlterius increpationem producere, sed rursus eorū misertus est. Et vide cum quanta prudentia, non enim dixit, veruntamen ignoscite illis donec corrigātur, sed quid? Vos vero ne defatigemini benefaciendo. Subducite quidem vos ab illis, attamen ne contēnatis fame pereuntes. Quid igitur, inquis, si copiam alimenti apud nos habens otiosus permanserit? ad hoc placidū, ac mite pharmacum dedi, nēpe, vt subducētes vos ab eo, hoc est, nullam illi fiduciam huius faciatis, ostendite vos irasci. E nō exiguum hoc est. Si quidem vere correctum volumus, ne ignoremus correptionis modos.

† dominus † modo. Ibidem.

d *Nolite quasi inimicum.* ✻ Theophylactus. postquam eleemosinam dederis, iniunxit, vt admoneas. non vt exprobres, vt & animo, & corpore beneficium iam in illum cōferatur. porro frater qui admonet, nō publice traducit iniuriam, sed priuatim hoc facit, idque cum mansuetudine. Doleat nobis nō quia impertimus, sed q a trāsgrediᵣ legē Dei, ac veluti super morbo lugeamus. Audiant itaque qui nō solum non impertiunt aliquid, verumetiam contumelia afficiunt & iniuria pauperes, atque lapidibus petūt. Propter te pauper iste affligitur, ut curare tu queas uulnera tua per clementiam, quam illi exhibes: tu uero eū q tui cā inops est, repellis? quātæ sunt ista insipientiæ, quantę ruditatis, stupiditatis?

✻ Hieronymus. Corrigite, vt emendetur, & nolite abscindere, vt desperet. Ager curandus est, non necādus, ne in apostasiam inquietudo uertatur.

✻ August. Sic enim & disciplina seruat patientiam, & patientia temperat disciplinā, & vtrunque refertur ad charitatem, ne forte, aut indisciplinata patiētia foueat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet unitatem.

contra donatist. post collat. c. 4.

e *Quod est signum in omni epistola.* Propter adulteratores scripturarum, manu sua in fine omnium epistolarum salutatione se subscribere testatur, ut sub nomine eius nulla epistola accipiatur, quæ non fuerit manu eius subscripta. F

Ambrosius.

c Nolite — Incipit

NICOLAVS DE LYRA.

1 His autem qui eiusmo. *vt cum silentio operantes, idest, quieti, & non uagabundi.*

2 Suum panem. *idest, proprio labore acquisitum manducent, & non alienum.*

3 Vos autem. *Hic remouet circa dicta falsum intellectū, quia posset aliquis credere, quod pauperibus laborare non potentibus, & occupatis negocijs spiritualibus non essent administrandi necessarij sumptus, ideo hoc remouet di.* Vos autem frat. *facultatem habentes.* Nolite deficere benefacientes. *idest, nolite desistere a beneficentia talibus personis.*

4 Quod si quis non obedierit, *hunc notate scilicet ut scribendo, possim eum corripere.*

5 Et non commisceamini, *societatem eius uitando.*

6 Vt confundatur. *& sic resipiscat a malo suo.*

7 Et nolite quasi inimicum existimare. *quia si uitium odiendū sit, natura tamen est diligenda.*

8 Ipse autem Deus pacis. *auctor, & dator.*

9 Det uobis pacem sempiternam in omni loco. *idest, in terra, & in cælo.*

10 Dominus sit cum omnibus uobis. *in præsenti per gratiam, et per gloriam in futuro.*

11 Salutatio mea manu. *Hæc est vltima pars epistolæ, quæ est conclusio, uel confirmatio per signum in fine epistolæ scriptum de manu Pauli. Quod enim supra positum est, scriptum erat per manum notarii, sed istud ultimum de manu Pauli erat scriptum, et similiter faciebat in aliis epistolis, ad certificandum illos quibus mittebantur, quod essent a Paulo directæ, et ad excludendum epistolas a pseudo apostolis sub nomine Pauli scriptas, in quibus finis non erat scriptus de manu Pauli. Et his dictis patet litera.*

7 Et nolite — Incipit

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in pos. *In charitate Dei erga omnes, patientia Christi erga nostros persecutores.* Quod dicitur, in charitate Dei, secundum glo. intelligitur in Charitate quam Deus dat, & patientia Christi, scilicet vt patientes simus, sicut, & Christus patiens fuit.

Quod — Incipit

Digitized by Google

Incipit argumentum in epistolam primam ad Thimotheum.

TImotheo in Asia relicto episcopo, scribit Paulus de episcopali officio, quomodo pseudo apostolis resistat, quomodo ecclesiam instituat, quales presbyteros, vel diaconos ordinet, quales viduas honoret, quomodo ipse in ecclesia se habeat, vel quomodo eam regat. Hieronymus. Timotheus iste fuit filius mulieris fidelis, patre Gentili procreatus, & cum non esset circumcisus, & ipse Gentilis, huic dabant bonum testimonium fratres qui erant Lystris et Iconij. Hunc voluit Paulus proficisci secum, & ideo circuncidit propter Iudæos qui erant in illis locis.

Eratque eruditus, tam diuinis scripturis quam liberalibus artibus. Hunc Apostolus creauit episcopum, & ideo eum admonet, vt sollicitus sit in ecclesiastica ordinatione. Intentio Apostoli est in hac epistola instruere Timotheum de episcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo salutat eum. Deinde monet, vt pseudo apostolis resistat. Postea instruit de episcopali officio dicens, quales debeat ordinare presbyteros & diacones, & quales debeant esse mulieres eorum. Deinde quales viduas recipere debeat. Et postea de modo correctionis instruit eum. In fine admonet, vt vitet prophanas nouitates,

Incipit argumentum in epistolam ad Timotheum primam.

TImotheum instruit, & docet de ordinatione episcopatus, & diaconii, & omnis ecclesiasticæ disciplinæ, scribens ei a Laudicia per Tichichum diaconem.

CAP. I.

PAulus. Sequitur. ✻ Chrysosto. magna erat profecto apostoli dignitas, & cernimus vbique Paulum suæ dignitatis adiicientem causas, non quasi sibimet vsurpet honorem, sed veluti traditum, necessario exercere cogatur, quæ profecto omnia ambitionem omnem excludunt, omnemque iactantiam. nam quemadmodum is qui non sibi traditum a Deo honorem vsurpare præsumit, culpari dignissimus est, ita & qui traditum sibi repellere, & a se arcere molitur, aliorum est reus criminum, infidelitatis scilicet & inobedientiæ. Porro vbique dum scribit, apostoli nomen adiungit, vt auditores erudiat, non esse humana quæ dicuntur. Qui enim mittitur quod apostolus sonat, nihil proprium loquitur.

(Marginalia: Paulus. Act. 13. a; † germano)

a *Secundum imperium.* Vnde: *Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod elegi eos.*

b *Et Christi spei nostræ.* ✻ Chryso. vide quam proprie, quam signanter hæc cognomenta posuerit: necessario enim qui doctoris fungitur munere, pericula sustinet, & multo plura quam discipuli. Quoniam igitur ista rei natura est, diabolus vehementius aduersus eos armatur, maiorique fertur insania, quippe cum eorum cæde, gregis quoque detrimenta sequuntur. nam qui ouem iugulat, gregem quidem minuit. Porro qui pastorem ipsum de medio tulerit, totum simul gregem dissipauit. itaque minori cum labore maiora detrimenta molitur, atque vna cum anima cuncta simul perdere, atque vastare contendit, quo circa ab ipsis initiis ipsius erigit animum. Saluatorem inquiens habemus, Deum & Christum spem, nostram. Patimur multa, sed magna nitimur spe, pericula insidiasque perpetimur, sed saluatorem habemus non hominem, sed Deum, neque igitur qui saluat, infirmus est, Deus quippe est, neque spes nostra confunditur, Christus enim est. His igitur duobus iam adminiculis maximis freti, pericula ferimus, quod scilicet aut celeriter liberamur, aut meliori spe nutriti, facile cuncta toleramus.

Incipit epistola Pauli ad Timotheum prima.

CAP. I.

a Nomen dignitatis præponit, ut hac autoritate Timotheus munitus resistat pseudo apostolis.
b Cui qui resistat imperio Dei repugnat qui saluat.
c Ex quo est spes gloriæ unde nec in Christo, nec in Deo spem salutationis se habere demonstrat, qui Apostolo resistit.

PAulus apostolus Iesu Christi secundum † imperium Dei Saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostræ, Timotheo † dilecto filio in fide. Gratia, & misericordia, & pax a Deo patre, & Christo Iesu domino nostro. Sicut rogaui te vt

(Interlinear glosses: a Iussionem & uoluntatem; a Patris; a In quo est speranda vita æterna, non in carnalibus obseruantiis; a Hic gratia pro dono spiritus sancti, & misericordia pro remissione peccatorum; a Supple. Ita fac, non minus. b Quasi comparem, non præcepti quasi minori.)

(Marginalia: † delegationem, in unctionem.)

c *Timotheo dilecto in fide.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Sed ecce, inquies, filium charissimum dicit, nec tamen eiusdem est substantiæ. quid quæso? nunquid brutum animal erat? Sed non erat, inquies, ex Paulo genitus. non ideo tamen alterius erat substantiæ, nihil minus, cum enim dixisset filium, adiecit, in fide, vt quid vellet, apertius exponeret. Seruabit per omnia similitudinem, quod in humanis quoque contingere solet. nempe enim est filius similis patri, vere longe amplius ac dignius ea similitudo in Deo seruatur. Quippe in hominibus, & si eadem substantia est, sed aliis plurimis differunt, colore, habitu, prudentia, voluntate, animi ac corporis motibus exterioribus: longeque plura sunt, quæ illos ab inuicem distinguunt, quam quæ inuicem iungant. Porro in Deo nihil eiusmodi impedimentorum est, nihil quod intercipiat omnino eam similitudinem.

✻ Ambrosius. Verum filium appellat, sed in fide. Hæc vera, & firma generatio est, quæ nescit occasum, nescit morbos, & pestilentiam, & quæ ignorat famem, & sitim, qui enim sunt in regno Dei, nullius egent.

d *Gratia, & misericordia, & pax a Deo Patre.* In hac salutatione, tria ponit, quæ ei optat, cum in aliis tantum duo posuerit. Misericordia hic accipitur, quod in aliis epistolis gratia dicitur, id est, remissio peccatorum. Pax est tranquillitas animi, prælibatio æternæ pacis. hæc communiter omnibus optari solet. Gratia vero quam hic addit, episcopis optatur, id est, donatio spiritussancti, qua ministri Dei armantur.

e *Sicut rogaui.* Post salutationem prius de pseudo repellendis, incipit hic legem adhuc tenendam docentibus.

(Marginalia: Ambrosius.)

f *Rogaui.* dicit, vt affectum charitatis, & formam humilitatis ostenderet.

Fabulis

Incipit postilla Nicol. de Lyra super epistolam Pauli ad Timotheum primam.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

PAulus apostolus. *Hic incipit epistola prima ad Timotheum. Quæ diuiditur in duas partes scilicet in Salutationem, & prosecutionem, secundum ibi:* Sicut rogaui. *In prima parte ponitur persona salutans, & exprimitur quantum ad tria. s. quantum ad nomen proprium, ibi.* Paulus *quantum ad officium, ibi.* Apostolus Iesu Christi. *& quantum autoritatem officii, ibi. cum dicitur:* Secundum imperium Dei, *sicut patet Act. 13. a* Dixit illis spiritussanctus: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus quod assumpsi eos. *opera vero trinitatis sunt indiuisa. propter quod idem est imperium trium personarum. & ideo vna expressa aliæ subintelliguntur.*

2 Et Christi, &c. *id est, per quem speramus obtinere gloriam. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.*

3 Timotheo dilecto. *ad ostendendum quod erat filius eius spiritualis, & non carnalis. Tertio ponuntur bona optata, cum dicitur:* Gratia, & misericordia, et pax.

4 Misericordia. *in remissione peccatorum.*

5 Gratia et misericordia. *in ampliatione meritorum.*

6 Et pax. *in consecutione præmiorum.*

7 A Deo patre. *qui est dator, & autor istorum.*

9 Et Christo Iesu. *Qui quantum ad deitatem est eadem principalis causa cum patre & spiritusancto, & quantum ad humanitatem est causa instrumentalis coniuncta, sicut manus est organum coniunctum artificis, securis autem separatum. & hoc modo aliæ creaturæ sunt instrumenta Dei separata.*

10 Sicut rogaui te. *Hic incipit huius epistolæ prosecutio. Circa quod sciendum, quod Apostolus ordinauit Timotheum episcopum ecclesiæ Ephesinæ. & ideo in hac epistola instruit eum de his quæ pertinent ad episcopi officium. Ad quod spectant sex actus specialiter. Et secundum hoc prosecutio huius epistolæ diuiditur in sex partes, quæ patebunt prosequendo. Primus autem actus pertinens ad episcopum est extirpatio falsæ doctrinæ, sicut impedimenti remotio prior est in aliquo opere. Ad hoc autem Apostolus inducit Timotheum in hoc capit. 1. Quod in tres partes diuiditur. nam primo ad hunc actum inducit. secundo incidenter Deo gratias agit. tertio ad propositum redit, ibi:* Hoc præceptum. *Prima adhuc in tres: quia primo inducit Timotheum ad*

Digitized by Google

a *Fabulis & genealogiis.* Aug. Hæreticus quidam inimicus legis & prophetarũ, existimat Apostolũ hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse, sicut & alibi cum ait: *Prophanas & aniles fabulas deuita.* Quis ita nõ multũ hæreticus erraret? Cur ergo ipse idẽ fecit, si hæc esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit Abraham habuit duos filios? & alia huiusmodi. Sed melius dicitur, quod propter legitimas scripturas habent Iudæi traditiones non scriptas, quas memoriter docent, & deuterosin vocãt, vbi dicunt Deum duas vxores creasse primo homini, ex quibus genealogias infinitas texunt facientes infructuosissimas quæstiones. has autem dicit fabulas. *Fabulis.* Iudæorũ, qui dicunt duas mulieres fuisse primo homini Euam, & alteram, ex qua dicunt multos filios esse natos qđ nusquã sacra pagina narrat: b *Genealogijs*, quibus narrant se de genere Abrahæ, & Dauid: quasi inde eis salus debeatur, vel quibus narrant Christum non esse Dauid.

Infra. 4. b. — Galat. 4. c. Iudaica fabul. — † diuersa — Rom. 13. e. † enim — Aug. l. cõt. adu legis & prophetarum

a Ad ordinandam ecclesiam? b Quæ est ciuitas metropolis Asiæ. 1 remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, vt denun- 2 — a Discretis a catholica fide, tam doctoribus quam minoribus. b Quam nos. c Subditi. — ciares quibusdam, ne † aliter docerent, neque intenderent 3 4 — a Doctrinis eorum, qui legem cum gratia prædicant esse necessariam. Quia quod dicunt de lege, fabula est non res. b Quæ sine termino sunt, uel prohibitis c Lites — a b fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præ- 5 6 — Iustitiæ. — stant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide, 7 8 — a Qualis charitas? procedens de corde puro. Hic definit, ut nec ubique, nec nusquam definita sit. Procedens. Puro intellectu, ut nihil nisi Deus diligatur, & quod Dei est. — c d Finis † autem præcepti est charitas, de corde puro, & 9 10

✻ Ambrosius. Quid enim opus est generationum, quas cõstat esse infinitas per traducem, facere mentionem, & quid, & quatenus factum est sub vno quoquæ eorum, & non potius compendio per fidem salutem quærere? Inde enim quęstiones oriuntur, cum quod, & quando, & quomodo, & quare factum est, tractatur: quæ res impedit salutem.

B ✻ Chrysost. quid interminatis? finem scilicet nullum, nullãque vtilitatem habentibus, aut perceptu difficilibus. Vidisti quomodo huiusmodi quæstiones culpat, ac resecare contendit. Vbi. n. fides est, nulla quęstionis necessitas est. vbi nihil oportet curiose pquirere, qđ opus est quæstione? quęstionẽ pe fidẽ tollit. q enim quęrit, nondum inuenit qui quęrit, difficile credere potest: idcirco ait: non vacemus his qstionib⁹; nam si quęrimus, id fides nõ est. Fides enim animũ cogitationemque facit conquiescere, nõ igitur intendamus quęstionib. fideles enim iõ vocati sumus, vt his quæ dicunt, sine vlla hęsitatione credam⁹, vt nihil omnino dubitemus nã si humana essent quæ dicunt, oporteret ea merito discuti, qđ si diuina sunt, honorãda solũ modo atq; credenda censentur, sin vero nõ crediderimus ea, neq; Deũ esse sciemus. Quo enim pacto nosti, quia Deus est, cum ab eo causas rationesq; requiras? nam quod Deum nouerimus, istud primũ argumẽtũ est, si omnibus quęcũque ille dixerit, absque argumẽtis pbationibusq; credamus, & hoc gẽtiles de Diis nouerũt, in homine quoq; eos hoc fecisse manifestum est, seductore atque mago Pythagora scilicet autos epha atque in templis silentium inscriptũ est, continebatque digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes, silentij admonens. An vero illa honestiora, q̃ C nostra sũt, vt in illorum cõparatione redicula esse nostra putentur? gentilium nempe inuenta merito discutiuntur. eiusmodi enim sunt quæ pugnas cogitationum & cõcertationes indicant. At vero nostra ab his omnibus longissime remota sunt: illa. n. humana adinueñit sapientia, hæc autẽ gratia spiritalis edocuit: illa fatuitate atque amentia plena sunt, hęc autem sunt verissimæ sapientiæ dogmata. Illic neque discipulus, neque magister est, verũ omnes, quæstionibus certant. qui enim discere cupit obtemperare debet, non corrixari, credere non ratiocinari, per fidem enim omnes ueteres placuisse Deo docetur. absque enim fide, cuncta soluuntur in nihilum. D

c *Finis autem.* In fide est ędificatio Dei quia ex fide est spes, & inde charitas quæ est adimpletio legis. Vel docent, & intẽdunt fabulis & genealogiis, sed finis, & impletio legis est charitas, quare non est opus aliis.

d *Præcepti.* p præceptorũ, quorũ impletio est dilectio Dei & proximi. Vnde: *In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetę.* Finis dicit̃ termnus, finis consumptio, finis quoq; impletio dicit̃ & consummatio. Aliter enim finitur panis, aliter tũica aliter hic & ibi ager. Panis vt absumat̃ & nõ sit. Tunica vt cõsumet̃, & pfecta sit. Ager, vt sulcis, et limitib. suis interclusus amplius non extendat̃. *Finis. n. &c.* Aug. Totam enim magnitudinem et amplitudinẽ diuinorum eloquiorum secura possidet charitas, qua Deũ proximũque diligimus quę radix est omniũ bonorũ: unde, In his duobus mandatis tota lex pẽdet et pphetę: Si ergo nõ vacat omnes sacras paginas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, oĩa scripturarũ secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent oĩa, quia finis omniũ est dilectio Dei, et proximi. Nullũ rerum diligẽdarũ genus in his duobus preceptis pretermissũ est. Cũ enim pręcurrat dilectio Dei et sequat̃ dilectio proximi, de dilectione nihil dictũ videtur. Sed cum dictũ est: Diliges proximũ tuũ sicut teipsũ, simul et tui abs te dilectio prætermissa nõ est Ille autẽ sancte et iuste viuit qui ordinatã habet dilectionẽ ne aut diligat qđ nõ est diligẽdũ, aut æque diligat qđ minus vel amplius diligendũ est, aut minus vel amplius qđ æq; diligendum est. Omnis hõ inquantum peccator est, nõ est diligẽdus inquantum vero hõ est diligendus est pp Deum Deus vero propter seipsum. Et Deũ quisq; amplius debet diligere, quã se ipsum. Itẽ amplius alius hõ diligẽdus est, quam corpus nostrum, quia pp Deum omnia ista diligenda sũt. Potest nobiscum alius hõ Deo perfrui, quod nõ potest corpus, quia corp⁹ per animã viuit, qua fruimur Deo. Oẽs autẽ ęq; ad paria bona diligẽdi sũt. Sed cũ omnibus prodesse nõ possis, his potissimũ cõsulẽdũ est, q p locorũ et tẽporũ, vel quarũlibet rerũ opportunitatibus cõtrictius tibi, quasi quadã sorte cõiũgũt̃.

Omnium F

Matt 22. d. Finis quiuocatio — E — Aug. Præfat. in Psal. 31. & li. 1. de. doctor Chri. ca. 40. Enchiridii c. 1. Tom. 9. operũ tractat. de laudib. charitatis. — Dilectionis ordo

NICOLAVS DE LYRA.

ad falsitatis extirpationẽ, secundo ad hoc subdit rationem, ibi: Finis. *tertio remouet obiectionem, ibi.* Scimus autẽ. *Circa primum dicit.* Sicut rogaui te. o Timothee. *supple sic facias, & quid sit illud de quo rogauit, consequenter ostendit di.*

1 Remaneres Ephesi. *pro regimine ecclesiæ.*

2 Vt denunciares. *quibusdam pseudo apostolis.*

3 Ne aliter docerent. *quam tradidi Ephsis. Volebãt enim isti falsi apostoli inducere Ephesios ad obseruationem legalium & traditionẽ Iudæorum, tanquam necessarias ad salutem.*

4 Neque intenderent. *idest, vt denunciares auditoribus, vt non intenderent talibus friuolis erroribus. ideo subditur,*

5 Fabulis & genealogiis. *Dicuntur autem fabulæ illæ quibus non subest veritas, cuiusmodi erat obseruatio legalium, quæ tota fuit figuralis, figurãdo noui Testa. statum. & ideo isto completo cessat illa obseruatio, & dicere quod maneat, est dicere quod status figuralis adhuc durat, & per consequens quod Christi mysterium non est impletum adhuc, quod non solum est falsum, sed etiam erroneum. Dicũtur etiam fabulæ traditiones Iudæorum. quibus irritum faciebant diuinum mandatum, secũdum quod improperat eis Saluator Matth. 15. a. tanquam falsum euidens continentes. Genealogiæ vero interminatæ secundum alioquos hic dicũtur generationes Adæ de alia vxore quam Eua, ex qua aliqui Iudæi genealogias multiplicabant. Sed quia glo. Iudæorum de ista secunda vxore non loquuntur, ideo videtur melius dicendum, quod aliqui Iudæi falso genealogizabãt generationes a Dauid descendentes, vt per hoc excluderent Iesum Nazarenum a Dauid descendisse, & per consequens concluderent ipsum verum Messiam non fuisse, quem scripturæ dicunt a Dauid descendere. Et dicuntur interminatæ, quia non terminantur ad aliquid certum & verum.*

Genealogię interminatæ

6 Quæ quæstiones, &c. *i. lites & contentiones inter disputantes.*

7 Quam ædificationem. *idest, ædificium spirituale virtutum.*

8 Quæ est in fide. *idest, cuius ædificii fides est stabilimentũ, in quod prædicta non construunt, sed destruunt ædificium spirituale.*

9 Finis autem. *Hic de prædictis subdit Apostolus rationem scilicet quare nõ sit attendendum legalibus obseruantiis & genealogiis interminatis, quia nõ faciunt ad impletionẽ legis diuinæ, sed magis ad oppositum, quia lex ordinat ad diligendũ Deum et proximum, ad quod prædicta non faciunt, sed magis impediunt, ideo dicit.* Finis autem, etc. *Quod patet quia præcepta primæ tabulæ ordinãt finaliter ad dilectionem Dei. præcepta vero secũdæ tabulæ ad dilectionẽ proximi, vt patet Exo. 20. Alia vero præcepta quæcunq; sunt non sunt nisi quædam explicationes istorum et conclusiones ab eis deriuatæ, non tamen eodem modo. quia aliqua sequuntur de necessitate, aliqua vero non. Et ex hoc sequitur quod aliqua de huiusmodi præceptis supermanẽt, vt moralia: alia vero tantum ad tempus, vt iudiciali. et cęremonialia.*

10 De corde. *quantum ad appetitum, qui dicitur hic, cor. nam voluntas*

Digitized by Google

Omnium igitur hæc summa est, vt intelligatur legis diuinarumque scripturam plenitudo charitas esse rei quæ fruendũ est, & rei quę nobiscum ea re frui potest, id est, Dei & proximi. Præcipitur enim Deus diligi, & proximus. Vt autẽ quisque diligat, alio speciali præcepto non est opus.

Item Charitas ista, amor Dei est, & proximi. Amor huius sæculi, cupiditas dicitur. Minuitur cupiditas charitate crescente. Cupiditas ergo refrenetur, charitas excitetur.

✠ Chrysostomus. medicinæ finis sanitas est, itaque cũ adest sanitas curatione multa nihil opus est, etiam si adsit charitas, præceptis non est opus charitatẽ vero cuiusmodi dicit, synceram, & quæ non verbis tantũ, sed q ex sententia et cordis intimo affectu, proximorumq; miseratione proueniat. *Et corde puro*. sãe de cõuersatione recta, qppe et vita ipura schismata facit. nã & in malis dilectio inuenit: puta latrones, latrones amãt, & homicidæ homicidas: verum ea non est dilectio ex consciẽtia bona, sed mala, neq; ex fide nõ ficta. fides enim quod verũ est, indicat, & ex syncera fide charitas gignit. Qui n. veraciter in Deo credit, nunquã prorsus ab ea desistere poterit.

* Ambr. Vera charitas non potest vitam malam agere, nec simulatam fidem habere.

a *Conscientia bona*. Aug. Conscientia pro spe. Ille enim ad id quod diligit se peruenturum desperat, cui malæ conscientię scrupulus inest.

b *Et fide non ficta*. Vel non fictili & fragili, vel in qua nõ quisque sibi quodlibet fingit, sed catholica.

c *A quibus*. Improbat hic aduersarios, qui legalia tradebant, dicens, *A quibus, &c.*

d *Non intelligentes, &c.* Si quando .n. de praua & falsa opinione sua reprehendi et cõuinci cęperint, ad defendendum id q leuissima temeritate et apertissima falsitate dixerũt, de sãctis libris multa verba pronũciãt, volẽtes esse legis doctores, cum tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus.

* Aug. Omnium hæreticorũ mater superbia. Idem. Hæreticus est qui temporalis commodi, et maxime gloriæ, principatusque sui gratia, falsas, vel nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

✠ Irenaeus. qui absistunt a principali apostolorum successione, & quocunq; loco colligunt suspectos habere oportet: vel quasi hereticos, & malæ sententiæ vt hypocritas qui⁹ gratia, & vanæ gloriæ hoc operãtes, si omnes a veritate decidunt.

✠ HIERONYMVS. Heretici matrem habent suæ iniquitatis superbiam, dum semper altiora se scire iactitant, & in ecclesiæ contumeliam debacchantur.

* IDEM. Quis hæreticorum non in superbiam extollitur, ecclesiæ simplicitatem paruipendens, et idem, imperitiam reputans.

✠ Idem. Hæretici semper dogmatum suorum sibi quasi sublimitate confidunt, et ecclesiæ simplicitatem despiciunt.

e *Scimus autem*. Approbat suã partẽ. *Scimus autem*. Ne videatur legem incusare addit: *Scimus autẽ, &c.* Sed ne iterũ videatur eam inducere, subiungit. *Scientes hoc, quia iusto non est lex posita*. quia nõ ex ea est iustus, sed ex fide. Ad quid igit ei necessaria est lex? Sed iõ data est, vt vel reũ puniret, vel peccare volẽtẽ coerceret. Iustus tñ, et si ea non eget, vtitur, vt sic esset in auctoritate alijs, et futura attestaretur factis.

f *Quoniam bona*. Quomodo bona si non iusto posita? Sed iam iustus non eget pædagogo, sed iniustus vt fiat iustus.

g *Legitime vtat*. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo deserit. Iã iustis per remissionẽ nõ est opus lege, a qua liberi sũt p Christũ. *Legitime utatur*. Lege legitime vtẽdi multiplex est modus, vt sm aliud iniustus, & sm aliud iniusti⁹ rectè dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pædagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustis imponit, vt sic cum iniustis cęperit incolitæ concupiscentiæ morbus incentiuo prohibitionis, et cumulo preuaricationis augeri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati pęnam literæ minantis euadent.

Marginalia: Ro. 7. c. — De Genes. libro 2. ca. 8. de vtilita. credendi cap. 1. — Lib. 4 c. 43. aduers. hære. lib. 1. 16 nentat. in Osee. In 1 ab. dg. lib. 3 c. in Micheas. — Aug. lib. 5 de baptis. c. 8. & li. 1. cõtra Cresconi. c. 24. — Ambrosius — Lege iusti & iniusti legitime vtunt

a Vel fictili, idest fragili, sed contra aduersarios. Simulata. b Improbat aduersarios. Cum fide, spe, & charitate.

a b c conscientia bona, & fide nõ ficta.[1] A quibus quidam aber-

a Nescientes mysterium legis & prophetarum quod vsque ad Christum. b De legalibus quod deterius est.

rantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis-[2, 3, 4, 5]

a Quæ affirmant. b Per quæ vt testimonia prophetarum. Vel econuerso scilicet. Non intelli. quæ loquantur ad probandum quod intendunt, neque de quibus affirmant, idest, quæ probare intendunt.

d doctores, non intelligẽtes, neq; quæ loquũtur, neque de-[6]

a Illi non intelligunt, nos autem intelligimus, Nam vt hoc ad aliquid ostendatur. b Secundum eos vero qui carnaliter tantum intelligunt non bona c Iustus vel iniustus.

e f g qb⁹ affirmãt.† Scimus aũt, qm bona est lex, si quis ea legi-[7]

Quia

NICOLAVS DE LYRA.

luntas quæ est appetitus intellectualis, mouet alias animæ potentias ad agendum sicut cor membra corporis ad operandum.

1 Et conscientia bona. *quantum ad intellectum bonum. Est enim conscientia applicatio scientiæ ad aliquod particulare agibile. & ideo quando scientia rectè applicatur ad bonum operabile, dicitur bona, e contrario vero mala:*

2 Et fide non ficta. *idest, vera & non simulata, quam habebant aliqui subdoli, fingentes se esse Christianos, vt simplices deciperent, & alios fingerent capi, sicut dicit de Torquato in legẽda sancti Tiburtij.*

3 A quibus quidam aberrentes. *idest, declinantes.*

4 Conuersi sunt, &c. *asserendo de legalibus prædictis, & traditionibus, quod necessarium sit ea obseruari post aduentum Christi.*

5 Volentes esse legis doctores. *cum non fuerint adhuc sufficientes discipuli. ideo subditur:*

6 Non intelligentes, &c. *idest, non intelligentes conclusiones, de quibus loquuntur, nec scripturas per quas probare nituntur.*

7 Scimus. *Hic consequenter remouet obiectionem quia posset aliquis obijcere de legibus, quod fuerũ a Deo instituta, vt patet in Exo. & Leui. & per consequens bona & seruanda. Ad hoc vero respõdet. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod lex habet vim duplicem scilicet regulatiuam, & coactiuam. primo igitur soluit obiectionem quantum ad primam. secundum quantum ad secundum, ibi: scientes hoc. Vis autem regulatiua legis ordinat hominem in bonum. Hominis autem bonum potest aliquid dici dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum omne tempus. & sic vetus lex quantum ad præcepta moralia ordinabat homines ad bonum. propter quod omni tempore sunt seruanda. Alio modo dicitur aliquid hominis bonum secundum aliquod tempus determinatum, sicut vestimentis vestis est bonum est homini tempore æstiuali, non autem hyemali. propter quod vestimenta priora dimittuntur, & alia accipiuntur. Et hoc modo lex vetus, quantum ad præcepta ceremonialia ordinabat homines ad bonum, pro tempore veteris Testamenti. Erant enim instituta ad figurandum Christi misterium venturum. propter quod illæ cæremoniæ cessant Christi mysterio adimpleto, & aliæ sunt institutæ. verbi gratia, Inter cerimonialia veteris legis principalia erant oblationes, & sacrificia, quæ figurabant Christum in cruce offerendum, & immolandum. propter quod ipso iam oblato, & immolato offerre dictas oblationes, & sacrificia, & maxime post publicatum euangelium, est significare, quod oblatio Christi in cruce, & eius immolatio nondum sit impleta, quod est falsum. propter quod oportuit sacrificium instituí, quod esse significatiuũ oblationis Christi iam completæ. & sic Christus instituit sacrificium eucharistiæ, quod est memoriale passionis dominicæ. Luc. 22. b.* Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commendationem. *& sic de alijs ceremonialibus suo modo. Quantum autem ad iudicialia præcepta, lex non ordinabat ad aliquid figurandum per se, & directè. sed ad modum seruandi iustitiam inter homines, propter quod adueniente Christo non sunt euacuata, vt mortifera, sicut ceremonialia, quæ possunt seruari, dum tamen non seruentur vt obligantia ex lege illa, quia fuerunt instituta ad seruandum iustitiam inter homines pro statu veter. Testament. qui est totus figuralis respectu status nouæ legis. 1. Corinth. 10. c.* Omnia in figura contingebant illis: *propter quod præcepta iudicialia per accidens fuerũt figuratiua. & ideo seruare illa ex obligatione veteris legis, est significare facto, quod status populi adhuc durat, quod est falsum. Possunt tamen illa seruari ex ratione alia, vtpote ex noua institutione ecclesiæ, vel principum alicuius, vel huiusmodi. Sic igitur dicit Apostolus.* Scimus autem quia bona. *scilicet in moralibus semper & ceremonialibus vsque ad passionem Christi. Extunc enim fuerunt mortuæ, quia non obligabant vlt. a. poterant tamen seruari, dum tamen non poneretur spes in eis. & hoc vsque ad publicationem Euangelii sed extunc fuerũt mortifera, sicut supra plenius dictum est in epistola ad Galat. & in epistola ad Roman. Iudicialibus autem tempore veter. Testament. tanquam ex lege obligantibus. tempore vero noui Testam. ex obligatione, vt dictum est.*

Marginalia: Ceremonialia & iudicialia quare nunc cessent.

Digitized by Google

A ✠ Chrysost. Quemadmodum freno legitime vtitur non is equus, qui lasciuit, neq; qui mordet, sed qui illo pulchre agitur, ita, & is lege vtitur legitime, nō qui literæ necessitate solum ac iuste viuere cogitur, qui nō legis metu ipsā exequitur, sed ex virtutis desiderio, hic illam dignius cæteris implet, neq; enim pari cōditione, is qui supplicium veretur, & qui honorem appetit, legē implet. Ille legitime ea vtitur, qui maiora quam ipsa præcipit, perficit, qui ab ea erudiri nō patitur. lex enim vt plurimum circa scelerum interdicta versatur. At id iustum neminem facit, sed sola bonorum operum exercitatio. Quicunque igitur seruorum more, a malis abstinēt, hi legis æstimatione frustrantur, idcirco enim imposita est ut puniat transgressores, lex enim malis suppliciorū denunciatrix est. Cæterum ei, qui coronis digna peregerit, ad quæ vtilis erit lex? ad nihil profecto, quēadmodum, & medicus, confecto vulneribus, non sano, neque bona valetudine prædito.

a [1] Spiritualiter sicut ipsa docet, vel vt per eam agnoscat morbum & quæ tat medicum. b tamen. Etiam. Quod non illi. c Et cum iustus in hac, quid ei lex? d Vt damnentur.

a ti[1]me vtatur, scientes hoc, quia iusto non est lex posita, sed

a Contra legem naturæ agentibus. b Cum bene monere mur a ratione. c Per partes Contra Deum. d In te. & proximum. e Quibus scelus per se placet.

b iniustis, & † non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis

a Qui vel timore consentiunt, uel fauore aliquo. Quia lex naturæ in eis aboleuerat, literis est reformata pro e s coercenda s

& † contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, for-

a Qui plagas cuiuslibet generis inferunt proximis

nicariis, masculorum concubitoribus plagiariis, mendaci

a Morali legi & naturali.

bus, & periuris, & si quid aliud sanę[a] doctrinæ aduersatur,

a Sana doctrina. Non contra. Omnis ueritas concordat Euangelio, b Quod prædicat, uel dat gloriam.

quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod cre

Vt fideli. a Vnde. c Vt nec mors, nec uita separet a Christo.

c ditum est mihi. Gratias ego ei qui me † conforta[b]uit in Chri
d

Cum sub lege infidelis. a Certa, scientia. Fraudit.

sto Iesu domino nostro, quia fidelē me existi[a]mauit ponens,

a Prædicandi. b Q Sed utrum hoc mihi per legem? Non, quia sub ea fui blasphemus.

in ministerio. Qui prius fui blasphemus, & persecu tor, &

Margin: † inobedientib. † non subdi. † prophanis

✠ Ambrosius. Hic enim legitime vtitur lege, qui potest discernere ea, quæ ad tempus data sūt, ab iis quæ perpetua sūt: & quæ ad Christi pertinent sacramentum, seruari iam in futurum nō oportere, quasi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia suis locis accipiantur, bona sunt; si quo minus peruersa erunt male accipienti. peccare est enim, vnaquæque minime suis locis exponere.

B

a *Quia iusto non est.* id est, imposita, vt supra illum sit, vt ei dominetur: in illa enim potius, & cum ipsa, quā sub ipsa, quia amicus iustitiæ est, cuius inimicus est, qui pœnæ timore non peccat. Amicus vero est, qui eius amore non peccat.

Margin: Augus. l. de spiritu et lit. cap. 10.

✠ Oecumenius. Lege ei non opus est ad recte viuendum, qui recte ex gratia viuit.

Margin: li. 3 offic. ca. 5

✠ Sedul. nouā implētib[9] legē lex vindictę nō est imposita.

Margin: In Psalm. 118 Sermone 1.

✠ Ambrosius. quia iustus legē habet mentis suę, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam. Ideoque non terrore pœnę reuocatur a culpa, sed honestatis regula.

✠ Augustinus. an non eo modo ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, nō in tabulis cordis carnalibus, &c. Ecce quomodo voluit legē istā poni a domino, nō sicut iniustis, & nō subditis ad vetus testamentū ptinētibus posita est in tabulis lapideis, se sicut sāctis filiis liberæ, hoc est supernę Ierusalē, filiis hæreditatis æternę spiritu sancto, tanquā digito Dei, in mente datur, & in cordibus scribitur; nō quam memoria teneant, & vita negligant, sed quā scient

C

D scient intelligendo, faciant diligēdo in latitudine amoris, nō in timoris angustiis. nam qui timore pœnę, non amore iustitiæ opus legis facit, profecto inuitus facit.

✠ Hieronymus. Ergo Christianis non opus est, qui sunt iustificati p Christum, qui didicerunt etiā occasiones fugere delictorum; nam vt quid dicitur, non occides, quibus irasci nō permittitur?

✠ Chrysostomus. Cur iusto lex imposita non est? quia ille cruciatu superior est: neque a lege, quæ agenda sunt, discere expectat, cum habet intrinsecus dictantem spiritus gratiam. lex enim data est, vt metu atque comminatione terreantur, ac peccare desistāt. nihil igitur opus est freno mansueto, & obtemperanti equo, nihil instructione opus est ei, qui pędagogo non indiget.

Margin: 1–20 (Lyra reference numbers); † potentem fecit Christo

b *Et peccatoribus.* In e sceleratis, & contaminatis in proximum.

✠ Chrysostomus, Et Theophylactus. Speciatim peccata explicat, vt erubescere persuadeat, ob legis præsidentiam, & magisterium. quid igitur? Iudei plagiarii, parricidæ, & matricidæ erant? tales profecto fuisse significat. Nam dico, obsecro, nonne illi idola igitur adorabant? nonne Moysem lapidare volebant? nonne fraterna cæde illorum madebant manus? nonne hæc atq; huiusmodi illis quotidie exprobrabant prophetiæ?

E

✠ Hieroni. Illis omnibus data est, quos abiectis criminibus mitttur reuocare.

c *Gratias ago ei qui me.* Hic ostendit mala sibi fuisse in lege: Bona vero ea dimissa, quod fidelis est, & positus in ministerio. vnde fortis: per quæ ostendit legem post Euan gelium inutiliter duci.

Margin: Aug. Ser. de cōuers. b. Pa.

d *Confortauit in Christo.* Mentem corroborauit, quæ prius impossibile putabat, quod de domini potestate & maiestate & spe prædicabatur.

✠ Chrysostomus. Onus ingens subierat, plenumque periculi, & quod superno adiutorio plurimum indigeret. aduersus enim quotidianas contumelias, maledicta, mortesque persistere, nec lacessere, neque referre pedem, non humanarum virium erat, neque itidem tantum diuini adiutorij, verum, & ipsius propositio voluntatis quemodo enim hi, qui in bello regia signa circunferunt, vt moris est, magnis laboribus, et viribus indigent, ne id hostibus prodant, ita et qui Christi nomen portant, non in bello solum, verumetiam in pace summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant.

a Sed

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Scientes hoc quia iusto. *hic consequenter soluit obiectionē prædictam quātum ad vim legis coactiuam, quæ per pœnas cohibet a malis. & quantum ad hoc dicit; Scientes hoc quia lex iusto non est posita quantum ad vim coactiuam, quia iustus non cohibetur timore pœnæ a malis, sed virtutis amore. & sic eius voluntas est legi consona. propter quod per legem non cogitur, quia coactio violentiam importat. sed sic lex posita est hominibus malis, propter quod subditur.*

2 Sed iniustis. *Idest, inique agentibus contra proximum.*

3 Et non subditis. *idest, rebellibus superioribus suis.*

4 Impijs. *agentibus contra Deum. sicut & per oppositum pietas vno modo accepta idem est quod cultus diuinus.*

5 Et peccatoribus. *ex infirmitate delinquentibus.*

6 Sceleratis. *qui peccant ex certa malitia.*

7 Et contaminatis, parricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum. *peccatis carnalibus generaliter. Cætera patent vsque ib.:*

8 Plagiariis. *idest, assuetis plagas & verbera alijs inferre.*

9 Menda-

9 Mendacibus. *mendatio pernicioso.*

10 Et si quid aliud sanæ doctrinæ. *omne tale quod est per legem puniendum.*

11 Quæ. *scilicet sana doctrina.*

12 Est secundum euangelium. *cui concordet omnis veritas.*

13 Gloriæ beati Dei. *Dicit enim gloria, &c. quia prædicauit hanc gloriam.*

14 Quod. *scilicet. Euangelium.*

15 Creditum est mihi. *tanquam ipsius fideli prædicatori.*

16 Gratias ago ei qui me confortauit. *Quia fecit mentionem de Euangelio sibi credito, ideo incidenter gratias agit Deo de sua vocatione ad fidem & apostolatum, dicens:* Gratias ago ei qui me cōfortauit. *secūdum quod dicitur Act. 9. d.* Saulus autem multo magis conualescebat, et confundabat Iudeos, etc.

17 Quia fidelem me existimauit. *idest iudicauit.*

18 Ponens in ministerio. *apostolatus.*

19 Qui prius fui blasphemus. *contra personam Christi.*

20 Et persecutor et contumeliosus. *contra membra eius. persecutor in factis, contumeliosus in verbis.*

Sed

Digitized by Google

a *Sed misericor. Dei.* Consequuntur misericordiã & qui scie ter peccant, vt Dauid, & qui ignoranter, qđ facilius ignoscit *Misericordiam.* De eo, qđ ignorans feci. Vel causa, non tamẽ pprie, cũ mala fuerit ignorãtia, misericordia vero gratuita.

Aug. in Ps. 10. & 83.

* Ambrosius. Non malitia hoc petat, sed errore, cui facile potuit, cũ resipuit ignosci, qui autẽ scit vera esse quæ negat, hic non errore hoc agit, sed maleuolentia, huius incurabile vulnus est. Inuidia enim compellitur falsum appellare, quod scit verum.

† violentus

* Chrysostomus. Cuius ergo rei gratia Iudæi quoque alij misericordiã consequuti non sunt? Quia nõ ex ignorantia, verum ex pposito malo, scientes prudentesque peccauerunt.

† inf. 4. a. † Certus.

b *Superabundauit.* Super maiora bona quã olim mala.

b *Superabũdauit.* Quia non solum peccata dimisit, sed fidem & dilectionem dedit.

† clementiam Matt. 10. b. longanimitatem

a Comprehensis inferens contumeliam. b Remissionem, non per merita mea.

a † contumeliosus, sed misericordiam[b] Dei consecutus sum, [1]

a Sub lege ignorantis, & ideo incredulitas modo econtra fides & veritatis cognitio. Ecce patet, quod non ex leuitate dim. ac priora. b Non solum misericordiam consecutus sum, sed etiam & dilectionem & gratiam donorum.

b quia ignorans feci in incre[b]dulitate. Superabũdauit autem [2]

a Qui dona diuersa dedit cum ide & dilectione, id est, cum perfectione fidei dilectionis, quia nulli datur remissio peccatorum sine fide & dilectione. Non in lege.

[3] gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Chri- [4] [5]

Dignus, vtilis a Non vna. b Quia hic & in futuro saluat. c Ide, scilicet.

c d sto Iesu. † Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia [6] [7]

a Qui passibilis cum alijs. Tam miserum. b Quoscunque, etiam paruulos qui etsi a baptizatis nati, hoc carne trahunt, non spiritu, non ex eo quod renouatur, quia si spiritus esset & traduce, ex mundato spiritu descenderet mundatus

[8] Christus Iesus venit in hunc mundum pecca[b]tores saluos fa- [9]

Inter quos. a Qui in lege.

e f cere, quorũ primus ego sum. Sed ideo misericordiã consecu- [10]

a Peccatore. b Idest, maximo peccatore, uel primum, idest, antequam in alis uel primum, id est, maxime in me, uel ante. c Idest, perfectam.

g tus sum, vt in me[a] primo[b] ostenderet Christus Iesus omnem [11] [12]

a Quod tantum sustinuit, & in postremum nullam reseruauit iram. b Vt nullus de immanitate scelerum desperet. Quid faciet amico, qui hoc fecit inimico?

[13] † patientiam † a[a]d informationẽ eorũ qui crediturí sunt † illi [14] [15]

a Tendentes. Vt habeant uitam æternam. Ideo. Pro prædictis. T inuati b Secundum quod Deus apud Deum Immortalibi. c Incomprehensibili.

h i in uitam æternam. Regi autẽ seculorũ immo[c]rtali inuisibili [16] [17]

f *Sed idcirco misericordiam, &c.* Cæterũ idcirco misericordiã fuisse consequutũ indicat, vt nemo iã peccator quibuslibet sceleribus pressus, de se desperet, imo eandẽ se consecuturũ veniã hoc exemplo præsumat, magnũ valde ac reuera ingẽs est donũ. Sit verbi gratia, ciuitas quæ iã populosa, cuius ciues omnes mali sint, alij plus, alij minus, omnes tamen peccatis obnoxij, vnus autem inter cæteros sit sceleribus clarus quippe qui omne genus nequitiæ exercuerit: Si igitur dixerit quispiã regem omnibus culpas velle dimittere, non ita verbis fides adhibebitur, sicuti si videant eum qui plus omnibus deliquit, veniã fuisse donatum, nulla enim iam ambiguitas remanere poterit, quin omnibus ignoscere velle existimetur rex, qui eum absoluerit, q erat præ cæteris peccatoribus insignis, quemadmodum etiam habet cõsuetudo loquendi. Si

† ad exprimẽdum exemplaris.

B

De quibus nulli est ambigendum. *Quia Iesus Christus venit in hunc mundum pec. sal. fa.* Et iste *sermo est fidelis*, i. verus & acceptabilis, quia vtilis.

c *Omni acceptione.* quia corpus & animã saluat. Vel humanus est sermo iste. Alia litera. Vt nõ dicã diuinus quia si homo q hospitio suscipit hominem, humanus dicitur, quãto magis humanus est, qui in seipso suscipit hominem?

d *Quia Christus Iesus.* Nulla causa veniendi fuit Chro, nisi q peccatores saluos faceret. Tolle vulnera, & nulla est causa medicinæ. Sed venit de cælo magnus medicus, magnus p totũ orbẽ terræ iacebat ægrotus. Ipse ægrotus, genus humanũ est, qđ totũ perierat, ex quo peccauit vnus in quo erat totũ. Sed venit vnus sine pctõ, qui saluos faceret a peccato. *Venit enim filius hominis quærere & saluare quod perierat.* Venit per q homo erat. Nã per quod Deus erat, semper hic erat, q dixit. *Celũ & terram ego impleo.* ergo & in mũdo erat, & venit in mũdũ, hic erat per diuinã maiestatẽ, venit p humanã infirmitatẽ. Quare venit? ex misericordia. s. quia pctm voluit tollere, peccatores saluos facere. Non. n. eũ de cælo ad terrã merita nostra, sed peccata traxerunt. vñ. *Et vocabis nomen eius Iesum.* Quare? audi. *Ipse enim saluum faciet populum suum.* Vnde? *a peccatis eorum.* Nũquid ad istũ populũ pertinẽt paruuli? pertinent plane. Sic credit, cũ ista fide paruulos ad Christi gratiã portare. Quid mihi dicis? sanus est, non habet vitiũ. Quare cũ illo curris ad medicum, si non habet vitium? Si sanus esset non clamaret Iesus. *Sinite paruulos venire ad me, &c.*

Luc. 1. c. Mat. 1. b. Tim. de li.

e *Primus.* i. peior, qa persecutor, quo prior nõ erat. Nemo. n. acrior inter psecutores, ergo nemo prior inter pctõres, primus ergo erat nõ ordine tẽporis, sed magnitudine iniqtatis.

C

hũc ignouit Deus, neminẽ puniet. * Amb. hyc accusatio eius est, laus vero saluatoris, qui ad informationẽ cæterorũ credentiũ persequentẽ se vocauit ad gratiam, vt per patientiã & magnanimitatẽ suã in eo ostẽderet cæteris, q inimico tã beneuolus extiterit, qualis esset futurus ad se decurrẽtib.

* Hieron. Vt Dauid ait. *docebo iniquos vias, &c.* Si mihi viderint indulta peccata tũc docebo nẽminẽ desperare debere.

g *In me.* Quem idoneum Deus gentibus, prædicatorẽ cõstituit, in quo tãtum exemplum misericordiæ suæ exhibuit.

h *Immortali.* * Ambr. hæc ad Dei patris personã pertinẽt, quẽ immortalẽ & inuisibilẽ ideo solum appellat, quia omnis immortalites ab ipso est, vt ipsi soli magis cõpetat in veritate, quia quisquis immortalis est, nõ a se hãc habet, sed ab illo. Ipse est & inuisibilis solus Deus, qa nulli vnquã visus est, oia enim agit per filium, quem idcirco visum dicimus, vt licet aliter quam est apparuisset, tamẽ illũ significemus.

* Chryso. Interrogemus hæreticos, &c. soli Deo, dixit, nũ igitur filius Deus non est? Et, soli immortali, nõne igitur & filius immortalis est? Et qđ postmodũ nobis dabit, ipse non habet? Ita sane, inquies, & Deus, & immortalis est filius, Sed nõ talis, qualis est pater, quia minoris est substãtiæ. Ergo & minoris Immortalitatis: nẽpe Immortalitas nihil aliud est, q morte nõ tangi, neque corrumpi. Gloria quidẽ maior ac minor est, Immortalitas vero maior aut minor esse nõ põt, quid igitur? Immortalitatem nos vt Deus habemus? absit. Quoniã hanc per naturam ipse habet, nos autẽ per gratiam.

Au. in Ps. 109. lib. 2. de cont. Maximini.

i *Inuisibili.* quia cæteri dij visibiles. Nõ soli inuisibili, qa sũt & creaturæ quędã inuisibiles, vt anima, quæ tamẽ sensu capi possũt, quia omnes vires eius, possunt cognosci, sed nõ Dei.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed misericordiam. *i. remissionem peccatorum.*
2 Quia ignorans. *Quod enim ignoranter committitur, facilius ignoscitur, quam quod ex certa malitia perpetratur.*
3 In incredulitate. *i. false credens bene agere.*
4 Superabundauit. *quasi diceret. Non solum sum consecutus ab eo remissionem peccatorum, sed etiam collationem bonorum suorum. ideo subdit.*
5 Cum fide. *Fidei enim per charitatem formatæ connectuntur alia dona ad gratiam gratum facientem pertinentia.*
6 Fidelis sermo. *i. verus.*
7 Et omni acceptione. *quia est vtilis audientibus, & quis sit ille subdit.*
8 Quia, &c. *in carne passibili.*
9 Peccatores. *sua benedicta passione, cuius effectus in baptismo cõmunicatur. Quorũ primus ego sum, nõ ordine temporis, sed magnitudine iniquitatis, vt ex po. glo. sed quia multi grauius peccauerunt in Christum, ipsum in persona propria nequiter persequendo, ideo dicendum videtur melius, quod cum dicit,*

10 Quorum primus. *sic intelligatur. s. inter illos qui de peccato ad gratiã reuocantur, quia hæc reuocatio fuit in Paulo valde mirabilis, propter quod in ecclesia solennizatur & sic ly primus, excellentiam notat vocationis huius. Et huic concordat litera, sequens, cum dicitur.*
11 Vt in me. *i. principaliter.*
12 Christus Iesus. *i. perfectam patientiam.*
13 Ostenderet. *me miserabiliter reuocando, cum essem in actu persequendi eum in membris suis.*
14 Ad informationem. *Et nullus propter enormitatẽ peccati sui desperet consequi misericordiam Christi, et vlterius uitam æternam ideo concludit vlterius.*
15 Regi autem. *i. trinitati æternæ. Aeternitas enim quæ simpliciter est inuisibilis, non comprehenditur, nisi per comparationem ad tempus infinitum, quod designatur nomine seculorum.*
16 Immortali. *ad differentia Iouis, & Saturni, & huiusmodi, qui fuerunt homines mortales.*
17 Inuisibili. *ad differentiam idolorum, quæ sunt de materia sensibili.*

Digitized by Google

Inuisibilis est ab omnibus Deus in natura, secundu illud: *Deum nemo vidit vnquam.* Videtur autē cum vult & sicut vult, non sicut est, sed quali specie vult apparere. In futuro vero videbunt eum filij sicut est.

Quo Deus videtur. Ioh. 1. b. 1. Ioh. 3. a.

a *Soli Deo.* Qui solus Deus est natura. i. solus creat, q̄d de ipsa trinitate intelligitur, non de solo patre, vt quidam voluit, quia non ait soli patri, sed soli Deo. Vnus enim & solus Deus a nobis prædicatur ipsa trinitas. Et vnigenitus, quippe secundū quod est Deus apud Deū, spiritussanctus in sua natura est immortalis & inuisibilis.

b *Honor & gloria* * Chryso. & Theoph. Honor & gloria illi, verbis nō reddit quia & ipse nos non verbis honorauit sed reb⁹ ac p oria. Et certe hic honor nos tāgit, confertq; plurimū nobis, noster āt honor illū minime tangit, neque. n. nostris indiget sed nos potius illo indigemus. Itaq; etsi honoremus illū, nos ipsos magis honoramus, quēadmodū. n. is q apertis oculis solis intuet' lucē, sibi ipsi prodest admirans pulchritudinē syderis, neq; illi aliquid cōfert, quippe admirādo clariorē facere nō pōt, sed p manet idē solis fulgor, ita multo magis in Deo. qūo igit' glorificari se dicit, q nihil ex oīb' nrō lucrat'? Eadē p̄fecto rōne, qua esurire & sitire se dixit. Oia. n q nr̄æ cōditionis sūt, ꝓpria sua esse facit, vt vel sic ad se nos attrahere possit, &c.

†23. q. 4. c. qui peccat & ca. quid crudele.

c *Hoc præceptum.* Postquā commemorauit quę & quanta sint beneficia patris & Christi erga peccatores, quomodo populum imbuat disciplina ecclesiastica ostendit.

d *Conscientiam.* vocat cogitationes, in quibus summopere humilitas seruanda est, qua spreta in magnos quidem deuenerunt errores, sicut in Epistola ad Romanos.

e *Naufragauerunt.* Haimo. Naufragiū dicitur nauis fractio. Et sicut ille substantiā suam perdit, qui naufragiū patitur, & insuper ipse perit. Ita qui bonam conscientiam repellunt fidei veritatem perdunt, & insuper eternaliter pereunt.

f *Quos tradidi.* Vtrunque excommunicauit, vt hoc modo excludatur a sathana regnum sathanę.

Aug. Nulla enim creatura est, siue quę in veritate manet dans Deo gloriā siue quæ in charitate non stetit quęrēs gloriam suā, quę velit nolit diuinæ prouidentiæ nō seruiat. Sed volēs facit cum illa quod bonū est. De illa vero quæ hoc nō vult, fit quod iustum est. Non ei tamē rependitur quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit quia neque liberam volūtatem rationabili creaturæ Deus negauit, sed potestatem qua iniustos iuste ordinat sibi retinuit.

f *Tradidi.* Non vt peccat, quia nihil pōt Sathanas, nisi permissus, qui vexat sibi datos. vnde. *Iam noli peccare, ne deterius tibi contingat.* Hæc autem cū sit filia Abrahę quam alligauit sathanas. 8. annis, nōne oportuit, &c. *Tradidi sathanæ.* Aū Quia illo ad correptionē hominū vtebatur ipsa potestas apostolica. Pręuaricatores. n. angeli cū principe suo diabolo recte dicūtur procuratores, vel actores, diuinę prouidentię, & diabolus magistratus huius mundi dr̄. Sed magistratus sub tāto imperatore nō facit nisi quātū illi permittitur, & procuratores actoresque huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit, ideo dicit. *Tradidi sathan.* quia nihil potest sathanas nisi permissus.

Io. 5. b. 4. c. luc. 13. d.

Haimo. Tantę aūt potestatis erat Apostolus, tantamque gratiā habebat, vt recedentes a fide, verbo, traderet diabolo. Traditio aūt hæc est, quia cōmotus Apostolus blasphemijs eorū sententiā protulit in eos. Diabolus autē, qui ad hoc paratus est, vt auersos a Deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, quod ideo fecit Apostolus, vt correcti discant non blasphemare.

---

a Qui solus creat. b Sit. A creaturis. c In essentia. d Quia omnis salus ex Christo, non ex lege.

a soli Deo honor & gloria in secula seculorum, amen. Hoc 1
b Non licet dissimulare. Quasi in acie ad bellum. 2

c præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præ- 3
a Idest, secundum scientiam prophetarum quæ est in te, vel secundum quod spiritus ostendit mihi de te. b Actu. Exponendis & opere impendendis. c Vtilem multis.

cedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam mili- 4 5
a Consuetudine docendi dicte & alios, & perficiendo opere quod prædicas ore. b Quod potest. c Rectam. d Ne doceas erubescat malæ vitæ conscius. erubescibile enim est aliud agere & aliud prædicare. e Conscientiam bonam.

d tiam, habens fidem & bonam cōscientiā. Quam quidam 6 7
a Flagitijs. Vt qui in sordibus est sor. adhuc. b Prope, sed non intus. c Idest, etiam fidem perdiderunt alios secum inuigentes. d Pseudo doctoribus qui fidem perdiderunt. 8

e repellentes circa fidem naufragauerunt. Ex quibus est Hy 9
a Nomina ponit, vt nihil ambigui restet b Sic & tu excommunica. c Non pereant, sed vt sint correcti. 10

f meneus & Alexander † quos tradidi sathanæ, vt discant, 11 12
non blasphemare. 13

† de te.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Soli Deo. *Per hoc enim non significatur in Deo solitudo, cum in eo sint tres personæ, sed per hoc fit exclusio omnis alterius a cultu Deo debito. ideo subditur.* Honor & gloria.

2 Hoc præceptum. *Hic Apostolus redit ad propositū inducendo Timotheum ad resistendum doctoribus falsitatis, dicens.* Hoc præceptum commendo. *tanquam fideliter adimplendum.*

3 Secundum præceden. *i. secundum illud quod spiritussanctus reuelauit mihi de te futurum, antequam ordinarem te episcopum.*

4 Vt milites. *i. contra illos. s. pseudo apostolos.*

5 Militiam bonam. *eis viriliter resistendo, & eorum falsitatem confutando.*

6 Habens. *s. rectam & firmam.*

7 Conscien. *ita quod conscientia tua sit doctrinæ confirmatiua.*

8 Quam. *s. conscientiam bonam.*

9 Quidam repellentes, &c. *scienter malum agentes.*

10 Circa fidem naufragaue. *i. perierunt* Abyssus enim abyssum inuocat. *Et dixit naufragauerūt, quia sicut nauta patiens naufragium perit, & alij cum eo, sic tales a fide cadentes inducunt alios ad infidelitatem.*

11 Ex quibus Hymeneus & Alexand. *nomina sunt propria hominum.*

12 Quos tradidi sathanę. *eos excommunicando, & etiā vexationi dæmonis subdendo. Dæmones enim in inferno executores sūt diuinæ iustitiæ, & etiam aliquādo in hoc mūdo, sicut dicitur Psal. 77. f.* Misit iram indignationis suę, indignationē, & iram tribulationem, immissionem per angelos malos.

13 Vt discant. *correcti per experientiam pęnæ. Excommunicatio enim & talis afflictio medicinalis est.*

ADDITIO.

In ca. 1. vbi dicitur in Postilla. Fabulis & genealogijs, &c.

Per fabulas in hoc loco intelligēde videtur quędē fabulæ friuolę & inanes quę sępe in Thalmudicis doctrinis inueniūtur, vt dictū fuit satis large in additionibus sup Isa. 4. Zacharia. 5. Quę quidē fabulę a doctrina pharisaica descenderūt, sicut & totū ipsū Thamul. Inter quas fabulas multa dicūtur de tēpore Messię venturi fabulosa, quę potius sūt deridēda q̄ audiēda. Vt cū dr̄ in libro q dr̄ Sanhedrin, q tēpore Messię germinaret terra promissionis panes coctos & formatos, ac si essent in clibano. Similiter, q terra illa germinaret tēpore Messię vestes sericeas secundū exigentiā cuiuscunq; induī volentis. Ex quibus fabulis multi eorū inciderunt in errorē, credētes q Christus nō venit, ex quo ista & similia nō fuerūt facta. Obseruatio autē legaliū licet eronea, nō tñ ꝓprie diceret' fabula. Habuit. n. aliqñ veritatē realiter, habet et fundamentū in litera, etsi nō sane intellecta. Traditiones et Iudeorū, quibus irritū faciebāt mandatū diuinū dicendæ sunt erroneę seu ꝑnitiosę, nō tñ fabulę. Circa genealogias autē in hoc loco dictas, considerandum est, quod Iudæi asserebant quod nullus erat idoneus ad docendum de lege diuina nisi esset de tribu Leui vel de tribu Isachar. De Leui. n. legitur Deut. 33. a. *Docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israel.* De Isachar vero legitur. 1. Para. 12. f. *De filijs quoque Isachar viri eruditi qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere debet Israel.* vnde ex istis genealogijs Iudęi nitebātur excludere Paulum ab idoneitate docendi legem diuinam, eo quod non esset de aliqua prædictarum tribuum, sed de tribu Beniamin, & multo fortius excluderentur secundum eos Timotheus, & Titus, quia alienigenæ. Et in psal. 147. b. dicitur. *Non fecit taliter omni nationi, & iud. sua non ma. eis.* quæ quidem genealogiæ dicuntur interminatę, quia non sunt determinatę per sacras auctoritates. Illas enim auctoritates quas adhoc inducunt, manifestum est, quod non excludunt alios a doctrina legis.

ADDITIO II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Quæ quæstiones magis prestāt.* idest, lites & contentiones.

Hoc qd dr̄ hic. *Quæ quæstiones &c.* s̄m Glo. non solū intelligēdum est de hereticis vel Iudæis seu de pseudo apostolis, spo

Digitized by Google

sed ēt de catholicis lectoribus q̃ nō debēt intendere fabulis seu dubijs quę magis pstāt quęstiones.i.lites disputatiuas q̃ ędificationē iustitię Dei.i.nō ędificāt homines iustitia Dei, quę ędificatio est in fide, quæ qdē exhortatio Apostoli facit cōtra multos q̃ dubia, quę nec ad fidē nec ad mores, nec ad expositionē alicuius passus sacrę scripturę sunt pertinentia, introducunt in doctrinis theologicis, &c.

ADDITIO III.

In eodem cap. vbi dicitur in Postil. *Regi autem seculorum*, id est, trinitati æternæ.

In nomine seculorū, vr̄ intelligi presens seculum & futurū, quæ quidem secula cōprehendūt omnem durationē.

CAP. II.

Quia Christus venit saluare peccatores, & quia in hoc militare debes, doce orare, vt impetretur quod faciendum est.

† OBsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & † castitate. † Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

Vel omnis generis. Et si mali. a Ducibus, comitibus. a Quia ex omni genere colligenda est ecclesia, etiam de his qui fastu & superbia seculari a fide & humilitate videntur aberrare. a Quod & nobis proderit. b Vtimur & nos Pace Babylonis. a Idest, cultu & religione. b Integritate fidei c Pro omnibus orare. d Vtile ecclesiæ. c Gratum Deo. a Ne desperes b Sicut & nos. c Per misericordiam, & si reprobet, per iustitiam. Non quod omnes salui, sed quod nullus nisi quem vult fieri, idest, ideo rogandus ut uelit, quia tunc fiet.

a OBsecro. Hactenus de pseudo apostolis, hic de orationib. Haimo. Timotheo hęc verba diriges in illo omni ecclesiæ formam tradidit, quomodo debeat missarū solennia celebrare, & pro oībus supplicare. (Adhortor)

b *Primo omnium*. Aug. Haimo, idest, ante omnia fieri obsecrationes. Ordo missæ hic ostēditur quod est speciale genus orationis. (Aug. epi. 59. q. 5. lib. 19. de ciu. & li. de catechis. rudib.) (honeste.)

c *Obsecrationes*. vel precationē.i. illa quæ fiunt iuxta vel ante consecrationem.

d *Orationes*. i. ipsa consecratione.

e *Postulationes*. vel interpellationes, quasi ex debito vt qđ hic geritur, in ęterna vita perficiatur, vt cum populus ab episcopo benedicitur.

f *Gratiarum act ones*. de peractis, q̃ totū concludunt, quasi totū sit a Deo, vt benedicamus domino. Vel Obsecrationes, sunt adiurationes pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impij, pro remouendis malis. *Orationes*. vt qn̄ iam conuersis, virtutes & bona orantur. *Gratiarum actiones*. de omnibus generaliter. *Postula*, vt quando iam iustis gloria cęlestis oratur.

g *Pro omnibus*. Vt sequamur clementiā Dei, quia Deus vult omnes homines saluos fieri, etsi secūdū iustitiam quosdā reprobet. vnde Hiero. in his qui pereunt ostēdit iudicium, in saluatis misericordiam.

h *Vt quietem*. a persecutione.

i *Tranquillā*. sine inquietatione, qđ prodest teneris ecclesiæ.

Vt quietem. Aug. Nā vtimur & nos pace Babylonis, quandiu pmixtę sūt ambæ ciuitates. s. Ierusalē, & Babylonia. Ex qua ita perfidē populus Dei liberatur vt apud eā interim, peregrinetur. Iō Apostolus admonuit ecclesiā orare p regibus & oībus sublimibus eodē spiritusancto afflatus, quo & Ieremias, q̃ misit epistolā Iudęis q̃ erāt in Babylone, vt orarent pro vita Nabuchodonosor filiorūq; eius, & p pace ciuitatis, inquiens. *Quia in pace eorum erit pax vestra*. (L. 19. de ci. pro ri. gib. orandū) (Ierem. 23. a.)

Vt quietam. In pace principum quies & regimen seruatur ecclesiarum. Nā in bellis tranquillitas dissipatur, tepescit pietas, districtio soluitur, qua soluta infirmorum castitas violatur. In pace Babylonis pax nostra est vtique corporalis, quę bonis & malis communis est, dū inter Babylonios tenemur captiui, quib. seruire iubemur, & tributa reddere. († de conse. di. 1. cap. de hymnis.) († 24. q. 3. ca. corrumpantur. 1. 5. a.)

* Ambrosius. Precepit itaque apostolus, imo per apostolum dn̄s, qui in illo loquebatur *fieri obsecrationes, &c.* quā legē supplicationis ita omniū sacerdotum & omniū fideliū deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mūdi sit i qua huiusmodi orones nō celebrētur a populis Christianis supplicat ergo vbiq; ecclesia Deo, nō solū pro sanctis, & in Christo iā regeneratis sed ēt pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, vt relictis errorib. suis cōuertant ad Deū accipiant fidem, accipiant charitatem, pro quibus omnibus vult sibi dominus supplicari.

* Idem. Hæc regula ecclesiastica est tradita a magistro gentiū, qua vtūtur sacerdotes nostri, vt pro omnib. supplicēt, p regibus, vt subiectas habeāt gentes, vt in pace positi, in tranquillitate mentis & quiete Deo nostro seruire possimus pro his quibus sublimis potestas credita est, vt in iustitia & veritate gubernent rem publicam.

* Chry. Quasi cōis quidā totius orbis pater, sacerdos est, dignū igitur est, vt omniū curā agat, omnibusque prouideat.

k *Hoc enim*. Ne q̃s putaret hęc nō esse facienda pro his quos patit̄ ecclesia addit? *Hoc enim bonū est*. Et ne q̃s putet cultū vnius Dei & vita bona salutē esse sine participatione corporis Christi.i. sine fide ecclesię, vnus inquit Deus, vnus & mediator, vt omnes homines saluari nūquam fiat nisi per mediū. Non Deum verbum, quod semper erat, sed carnem factum. (q̃ro dominus Deus velit oēs homines saluos fieri.)

l *Qui omnes*. Si Deus qui omnipotens dicitur, oēs homines vult

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

OBsecro igitur. *Hæc est secunda pars huius epistolæ, in qua ponitur actus secundus pertinens ad episcopum, cuius est oblationes orationum offerre Deo, secundū q̄ dicitur Heb. 5. a.* Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. *Igitur primo instruit Timotheum de actu orandi, secundo populum subiectum sibi ibi.* Volo ergo. *Prima adhuc in duas, quia primo instruit eum de actu orandi, secūdo reddit rationem sui dicti, ibi,* Hoc enim. *Prima adhuc in duas, quia primo docet orandi modum, secundo pro quibus sit orandum, ibi.* Pro omnibus. *Circa primū sciendum, quod ad actum orandi tria requiruntur. Primum est accessus orātis ad Deum quem oratur, & hoc fit per eleuationem mentis in Deum, quod fit per orationem, quæ secundum Damasce, est ascensus mentis in Deum & secūdum hoc dicit Apostolus.* Obsecro igitur primum omnium fieri orationes. *Secundum est propositio eius quod in oratione petitur. Quod fit dupliciter Vno modo in generali, vt cum dicitur. Deus adiuua me. Et quātum ad hoc dicit* Petitiones. *Alio modo in particulari, vt cum petitur assecutio alicuius boni vel euasio mali determinati, & sic dicit.* Postulationes. *Tertium quod requiritur, est illud per quod oratio fit exaudibilis, & hoc est duplex. Vnum est ex parte Dei, quod est eius sanctitas, vel aliud ab eo sanctificatum, sicut cum dicitur. Per sanctam resurrectionem tuam libera nos, vel aliquid huiusmodi, & sic dicit.*

1 Obsecrationes. *i. per sacras deprecationes. Propter quam in fine orationū ecclesiæ dicitur. Per Iesum Christū dominū nostrum. Aliud est ex parte orātis, quod est gratitudo de beneficijs acceptis. Ille enim qui de beneficio accepto ostendit se gratum, dignus efficitur, vt aliud sibi detur, & quantum ad hoc sibi dicit.* Gratiarum actiones.

2 Pro omnibus. *Hic consequenter ostendit, pro quibus sit orandum cum dicitur.* Pro omn. hom. *generaliter.*

3 Pro regibus. *sicut sunt principes & prælati, pro quib. est orandum specialiter. Nam ex eorum bona dispositione dependet bonū commune, ideo subditur.*

4 Vt quietam. *sub regimine eorum.*

5 In omni. *i. cultu Dei debito, vt dictum est capitulo præcedenti.*

6 Et casti. *mentis quæ est integritas fidei, & corporis, quæ cōsistit in repressione carnalis concupiscentiæ. Et notandum est, q̄ non solū pro principibus Christianis est orandū, sed etiam pro infidelibus, sub quibus manent Christiani, quia per hoc possunt Christo quiete seruire. Sic enim informabat Ieremias Iudæos in captiuitatem Babylonicam ductos, dicens ex parte domini.* Quærite pacem ciuitatis ad quam trāsmigrare vos feci, & orate pro ea dominum, quia in pace illius erit pax vestra.

7 Hoc enim. *Hic consequenter reddit rationem dicti. s. quare dicto modo sit orandum. secūdo, declarat dictum suum, ibi.* Vnus enim *Circa primum dicit.* Hoc enim. *i. vtile vobis temporaliter, vt ostensum est.*

8 Et acceptum, &c. *i. meritorium apud ipsum vitæ æternæ.*

9 Qui omnes homines, &c. *Sed cū omnes non saluētur videtur ex hoc, quod voluntas eius sit inefficax, vel dictum Apostoli minus verum,*

Digitized by Google

vult saluos fieri cur nõ impletur hęc eius voluntas?Sed in hac locutione sensus & conditio latet.vñ Petrus ait.*Omnis scriptura indiget interpretationis.* Vult ergo Deus oẽs homines saluos fieri, si accedant ad eũ. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur. Sed vult eos saluari, si & ipsi velint, aliter nonnullũ excepit a salute & veritatis cognitione.

Ambros.

* Ambrosius. Qui legẽ omnibus dedit, nullum excipit a salute: nunquid medicus non idcirco se proponit in publico, vt omnes se ostendat velle saluare, si tamen ab ęgris requiratur, non est vera salus, si nolenti tribuatur, nec gaudere potest in percepta salute inuitus (si tamẽ fieri potest) percepit medicinã, vt non dicã quia medicinę effectũ habere nõ pôt, nisi ad illam ęger animũ accommodauerit, quia hæc medicina nõ est corporalis sed spiritualis, quæ neque dubijs proficit, neque inuitis, &c.

a Ideo vult. b Christi, qui est via veritas & vita. Viuere omnes, quia Vnus &c. Q.d. Idem vult omnes homines saluos fieri.

saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. † Vnus enim

Creator omnium. a Ad componendam pacem, quasi medius arbiter. Pro omnibus factus homo. b Non enim aliter quam per hominem mediat.

a Deus; & vnus † mediator Dei & hominum homo Iesus

a In hoc iudicatur velle omnes saluare. b Nullum excepit qui vellet.

b Christus, qui dedit † redemptionem semetipsum pro omnibus nobis.

a Vel cuius rei & testes præcesserunt, scilicet, prophetæ, & congruo tempore totum est completum. Idest, hæc res testibus approbata est angelis & apostolis.

Cuius testimonium temporibus suis confir-

In qua prædicanda. a Prædicator nomen actus, Apostolus dignitatis.

matum est, † in quo positus sum ego † prædicator &

† conciliator.

† pretium redemptionis.

† 2. Ti. 2. c.

✠ Chrysostomus. Imitare Deum tuum, si omnes ille vult saluos fieri, merito pro oĩbus oportet orare. Illius tu cõcorda volũtati. quod si & ipse vis, ora, volẽtiũ quippe est orare, at si ipse vult, quid hoc me orare necesse est, inquies: multũ hoc omnimodis confert, nam per huiusmodi orationis studiũ, te ad eum diligendum trahit, neque sinit efferari, &c.

B

Vel qui oẽs vult saluos facere. Quamuis certum sit nobis nõ oẽs saluos fieri, non tamẽ ideo debemus omnipotentissimę Dei volũtati aliquid derogare. Nõ est credendus omnipotẽs aliquid voluisse fieri, qđ factũ nõ sit. Sed ita intelligere debemus qđ scriptũ est. Vult oẽs homines sal. fieri. Nullus fit saluus, nisi quẽ vult. Nõ quod nullus hominũ sit, nisi quẽ saluũ fieri velit, sed quod nullus saluus fiat, nisi quẽ velit. Et iõ rogandus est, vt velit, qa necesse est fieri si ipse voluerit. Sic.n. intelligimus & illud. Qui illuminat omnẽ hominem, non quod omnes, sed quod nullus illuminatur nisi ab eo. Et omnes in Christo viuificabuntur, quia sine eo nulli.

Au. Ench. 97. & 103 lib. de corre & gra. ca. 14. L. i. con. ad leg. c. 14. & lib. 6. hypo.

Vel qui oẽs vult saluos fieri. Non q̄ nullus hominũ esset, quẽ saluũ fieri nollet, qui virtutes miraculorũ facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse pęnitentiã, si fecisset. Sed vt oẽs homines, omne hominũ genus intelligamus p quascunq; differentias distributũ, quia Iudæos, Gẽtes, reges priuatos diuites, pauperes doctos & indoctos colligit ecclesia. Quo locutionis modo vsus est dominus, cũ ait. Decimatis mentã & rutam, & omne olus, idest, omnium olerũ genus.

Vel. Qui oẽs vult saluos fieri. i. facit oẽs velle. Et quocunq; alio mõ pôt intelligi, dummodo credere nõ cogamur aliqđ omnipotentẽ voluisse fieri factumque non esse, quia omnipotens velle maniter nõ potest quodcunque voluerit, essentiæ suæ voluntate. Vel, vult, contulit, iubet, hortatur.

Christus quo modo mediator. li. confes. ca. 42. & 43. & Psal. 20. 103. 134.

a *Mediator Dei, &c.* Hic est arbiter ille, quem Iob desiderat di. Vtinam esset nobis arbiter.

* Aug. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt aliquid haberet simile Deo, & aliquid simile hoĩbus,

C

ne per omnia similis hominibus, lõge esset a Deo, aut p oĩa Deo similis, lõge esset ab hominibus, atq; ita mediator non esset, verus itaq; mediator Chrs inter mortales peccatores, & immortalẽ iustũ apparuit. Mortalis cũ hominibus, iustus cũ Deo. Ideo Christus mediator Dei & hominũ dictus est, quia inter Deum & hominem mortalem est Deus homo reconciliãs hominem Deo. Intantum mediator, in quantum homo est. Inquãtum autem verbum non medius est, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum & simul vnus Deus. Quę que non fieri mortalem oportebat, neque permanere mortalem Mortalis quippe factus non infirmata verbi diuinitate, sed carnis suscepta infirmitate. Boni ât angeli, inter miseros mortales, & beatũ immortalẽ medij esse nõ possũt, qa ita sũt ipsi beati & immortales cũ Deo, vt nõ sint mortales vel miseri cũ homin. b. Mali autẽ angeli quodãmodo medij sunt, quia immortales sũt cũ Deo, miseri cũ hominibus. Sed nõ sũt veri & boni medij, quia ob hoc se interponit medius immortalis & miser, vt ad beatã immortalitatẽ trãsire nõ sinat. Cui contrarius est medíator bon⁹, qa & mortalis ad tẽpus esse voluit, & beatus in ęternitate psistere potuit. Qui nõ se interposuit, vt ad beatã immortalitatẽ trãsire non sineret, sed ad hoc se interposuit mortalis & beat⁹, vt mortalitate nr̃a trãsacta, ex mortuis immortales, & ex miseris beatos faceret. Alius est ergo medi⁹ malus, qui separat amicos, alius bonus, qui reconciliat inimicos Iesu Christi.

D

1
2
3
4
5
6
7
8

1. o. dist. c. quoniam. 96. dist. c. cũ ad verum. De pœ. dist. 1. ca. multiplex. Matt. 33 cap.

Aug. li. 9. de ciui. Dei. ca. 15.

E

✠ Aug. Nõ per hoc mediator est, quod ęqualis est patri, per hoc enim quantum pater, tantum & ipso distat a nobis. Et quomõ erit medietas, vbi eadẽ ipsa distãtia est? p hoc ergo mediator, p qđ hõ, inferior patre per qđ nobis propinquior, superior nobis per quod patri propinquior: inferior patre quia in forma serui, superior nobis quia sine labe peccati.

† pr̃ eo lib. 2. de peccato origin. contra pelag. & celest. c. 28.

* Amb. nõ poterat vnitatẽ Dei custodiẽs, mediator Dei & hominũ vocari, quasi alius esset Deus q̄ dissidẽtẽ hominem a Deo in grãm reuocaret, sed hõ q̄ legẽ datã nõ pteriret, factus ẽ arbiter, inter eũ q̄ peccauit, & iter illũ q̄ peccare ignorat, vt hic ignosceret, & hõ de cętero in Dei fide maneret.

✠ Chry. mediator vtrisque eis debet societate coniungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est proprium, vtrorumq; participẽ fieri, quorũ mediator fuerit. qđ si vnũ societate cõtingat ab alio vero fuerit separatus mediator iã dici nõ pôt, quẽadmodũ. n. loci cuiuslibet mediũ vtranq; partẽ cõtingat necesse est. Ita & nãrũ ambarũ mediũ oportuit vtrasq; naturas contingere. Hõ quippe purus mediator nunquã penitus fieret, oportebat. n. huiusmodi mediatorẽ cũ Deo colloqui. Deus itẽ solus mediator esse nõ posset, neque enim ipsum suscepissent hi, quorũ mediator accederet.

b *Qui dedit redempti.* Alia translatio. Qui dedit redemptionẽ semetipsum pro omnibus testimoniũ temporibus suis.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *vũ, propter quod hoc dictũ Apostoli tribus modis exponitur, vno modo, vt sit ibi distributio accommodata, vt sit sensus. Deus vult sal. fi. omnes ho. qui saluantur, quia nullus fit saluus quem non velit saluũ fieri. Secundo modo, vt sit ibi distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Sicut cum dicitur, omne animal fuit in arca Noe, quia de omnib. generib. animalium fuerunt ibi aliqua indiuidua & sic Deus de omnib. statib. hominum vult aliquos saluos fieri, & saluat. Tertio modo vt intelligatur dictum Apostoli de voluntate Dei antecedente, sed non consequente. Et dicitur voluntas antecedens qua quis vult aliquid absolute. Consequens autem qua vult aliquid, consideratis circunstantijs & conditionib. particularib. Primo modo vult iudex ciuitatis omnes ciues viuere inquantum sunt membra ciuitatis. & sub ista cõsideratione hoc est bonum. Si autem cõsideretur aliquis, vt fur vel homicida, sic non vult eum viuere, quia non est bonum, sed mori, eo quod turbat bonum commune. Et hoc modo Deus vult omnes homines saluos fieri, inquantũ sunt homines ipsius capaces per cognitionem & amorem, consideratis tamen conditionibus particularibus secundum quas aliqui sunt iusti, aliqui peccatores, sic vult secundum ordinem suæ iustitiæ aliquos saluos fieri, & aliquos damnari. Sciendũ tamen, quod voluntas fertur in res secundum quod in se sunt, & ideo vult*

Voluntas duplex.

vult illud simpliciter quod vult, prout existit in re secundum suas conditiones, & circunstantias. ideo voluntas consequens est voluntas simpliciter dicta, antecedens vero secundum quid, propter quod ab aliquibus velleitas nominatur.

1 Et ad agnitionem. *euangelicæ.*
2 Venire. *per fidem formatam charitate.*
3 Vnus enim. *Hic cõsequenter declarat dictum suũ. s. quod Deus velit omnes saluos fieri modo prædicto di.* Vnus enim Deus, *creator omnium hominum ad suam similitudinem.*
4 Vnus, &c. *qui passus est pro salute omnium, quantũ ad sufficiẽtiam, nõ tamen quantũ ad efficaciam, quod prouenit ex defectu aliquorum, quib. propter eorum demerita non proficit passio Christi, quantum ad effectum.*
5 Cuius. *s. mediatoris.*
6 Testimonium. *quia tempore ve. Test. confirmatum est per prophetas eius aduentum denunciantes, & tempore noui per ipsius prædicationem multis miraculis confirmatum, & per apostolos prædicantes, & in nomine Christi multa miracula facientes.*
7 In quo. *s. testimonio prædicando.*
8 Positus sum. *Est autem Apostolus nomen dignitatis siue status, prædicator vero nomen actus conuenientis statui illi.*

Veri-

Digitized by Google

a Quod plus est. b Et in his quod Christus dedit se, & quod ego Apostolus. c In aliqua parte. d Cui credi oportet, quia fidem docet & ueritatem.

Apostolus. Veritatē dico, non mentior, doctor Gentium 1

a Futura, quæ est res fidei. Quæ est finis præceptorum Dei b Quia doctor Gentium, vel quia bonum est orare Vbicunque sint, non solum in ecclesia. 2 3

in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco; le- 4

a Ad æterna, non deprimentes ad terrena. b Manus, affectum cordis qui Deum amplectitur. c Odio alicuius. Vbi tempestas iræ vel hæsitatio, non placet Deo. d Hæsitatione. e Manus leuent sine ira & disceptatione. 5 6

uantes puras manus sine ira & disceptatione. † Similiter au 7

a Vt humiles audiantur dum orant. b Religione eaurm ornante eas. c Non attritæ frontis ut meretrices. 8 9

tem & mulieres in habitu † ornato cum verecundia & so- 10

a Mentis. b Aliis uirtutibus cum uerecun. & sobri c Crispis ornantes se. Vel intortis. auro uel argento non ornantes se. 11 12

brietate ornantes se, & non intortis criminib. aut auro, aut 13

a Non ornantes se. b Quæ extra morem patriæ. c Sed per opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi, quod decet mulieres, uel ornantes se per opera quod decet mulieres promittentes pietatem. 14 15

margaritis vel veste preciosa, sed qd, decet mulieres † pro 16

a Orare cum uiris est commune, sed non loqui, Potius b Nihil interrogans. c Quod ignorat. 17

mittentes pietatē per opera bona. † Mulier in silētio discat 18

a Non erecta & huiusmodi. b In ecclesia. Virum. 19

cum omni subiectione. Docere autē mulieri non permitto, 20 21

A a *Et veritate*. Aug. Futura, quę est res & merces fidei. Quęris, mercedē? fides pręcedat. Credimus.n. vt cognoscamus, nō cognoscimus vt credamus. Quid est.n. fides, nisi credere qđ non vides? fides ergo est, quod non vides credere. Veritas, quę credidisti, videre. (Trac. 37. Io.)

b *Volo viros orare in omni loco*. ✻ Ambrosius. Pacificum animum in oratione esse debere, vt ad effectum deducatur oratio. sanctæ enim manus sunt, quando cor mundum est, hic tamen in omni loco orandum præcipit, vt competens locus intelligatur, non vtique inopportuno aut sordido loco, (quippe cū prohibeat dominus vulgo orare) sed hoc monet, ne in sola ecclesia orandum putarent. (†modesto)

✻ Chrysostomus. & Theoph. Num domino suo cōtraria imperat? absit, nā Christus non vetuit in omni loco orare, verum ex abundanti docens ne istud faciant ad ostentationem. Hoc autem dixit ad distinctionē Iudaicę orationis, illa enim circunscripta erat in vno loco, templo.s. quod erat hierosolymis, nobiscū autē non sic agitur, gratia enim incircumscripta est. nā quēadmodū pro omnib. orationes fieri iubet, quippe cū & Christus pro omnibus mortuus sit, ita & omnibus in locis orare optimum est, vt iam huiusmodi obseruatio, non in locis sit, verum in orationis affectu. (B)

* Hieronymus. Dat legem orandi, vt neque in monte, neque in hierosolymis aliquis orandi eligat locum, sed in spiritu, qui vbique nobiscum esse intelligitur.

Leuantes puras manus. * Idem. a cęde, sanguine, & omni opere malo. Testimoniū.n. innocētię, eleuatio manuū est, nō solum autem manus ab opere, sed etiā mētem ab ira & disceptationis cogitatu, qui sibi dimitti petit, manus debet habere mundas, nemo aliquid impetrare pōt, alia cogitando.

Volo ergo viros, &c. ✻ Augu. Leuauit pro nobis dominus manus suas in cruce, & extentæ sunt manus eius pro nobis. iō et manus nostrę extēdātur ad bona opera, qa crux ipsius misericordiā nobis prębuit. Ecce leuauit ille manus & obtulit pro nobis sacrificiū Deo seipsum, & p illud sacrificiū deleta sūt oīa peccata nostra, teneamus & nos manus nostras ad Deū in prece, & nō cōfundātur manus nostrę eleuatę ad Deū, vt exerceātur in bonis operibus. Vñ pręceptū est vt leuatis manibus oremus ad Deum? Apostolus dicit. *Leuantes puras manus*, vt veniant tibi in mentem opera tua.

c *Ira*. ad proximum.

C d *Disceptationi*. ad Deum.

Non

e *Non intortis, &c.* Vt his omnibus vltra personę suę modū, & mores occasione mouendę cōcupiscentię studeāt, sed potius per omnia bona opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi.

✻ Chrysostomus. Deum precatura pergis, & ornamenta aurea circunfers, flauosque crines & ipsos auro compositos. an vero saltatura ad ecclesiam pergis? nūquid hic nuptias & lasciuiæ oblectamenta conquiris? num vt tui spectaculum præbeas (†1. Pet. 3.) aduenisti? nū tibi nūc instituendus est thalamus? Illic nempe monilia, illic ornamenta aurea, illic ornatus crinium, illic preciosa vestis, locum aliquando fortassis habet, at vero nunc nullo tibi huiusmodi ornatu opus est, accessisti vt Deū pro peccatis tuis simpliciter depreceris, quid teipsam ornari improbo studio contendis, quo.n. pacto ingemiscere potes, atq; intensissime, vt decet, orare, quę huiusmodi ornatu cōpta pcedis? nā & si lachrymas fuderis, risū cernentibus mouebūt, neq; auro amicta debet incedere, quę lachrymas pro pctīs fundere intēdit. Ista mimis & saltatoribus, & his q in scena versant, relinquēda sūt, sobrie, atq; ornatę mulieri nihil eiusmodi congruit.

✻ Theoph. Venisti vt ores, non vt tripudies, quomō igitur plicaturas adhibes capiti? cæsariem nimirum plicans & calamistro adornans, & margaritas alias quidē suspendens, alias corpori tuo circumponēs, alias etiam calciamētis adijciens, quę est extrema Iniuria, idque ex lachrymis pauperū & viduarum, priuas viduā, vt tu pedibus calces margaritas, nōne igit magna Dei tolerātia? venisti petitura remissionē peccatorū, ac tanquam scenā sis ingressura comica muliercula, te exornas? Bella hęc compunctio, teque omnino exaudiet Deus, quę pauperum lachrymis es amicta.

f *Quod decet*. Ambrosius. Quę enim vult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiā Dei puocet. Habitus enim supbus nec impetrat, nec recta de se facit credi.

g *Mulier in silentio*. Orandi officiū dixit cōuenire omnibus, & qualiter, & pro quibus, & quare, & qꝫ vbique orandū sit. Nunc dicit, quod docendi officium solis viris conueniat, & quales ad illud debeant ordinari, determinat.

h *In silentio*. Aug. Si loquitur, magis ad luxuriam irritatur & irritat,

i *Docere, &c.* Amb. Ecce nō solū habitū humilē & honestū habere mulierē docuit, verumetiā auctoritatē docēdi ei negauit, & subijciendam viro pręcepit, vt tam habitu quam obsequijs, sub potestate sit viri, ex quo trahit originem.

☞ Adam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Veritatem dico. *& non mentior in aliquo.*

2 Doctor. *ad quem spectat verum dicere. Doctor inquam.*

3 In fide & veritate. *i. in his quæ pertinent ad fidem, & mores in quibus consistit veritas vitæ.*

4 Volo ergo viros. *Hic consequenter docet orandi modum, quantū ad populū episcopo subiectū. Et primo quantum ad viros di. Volo ergo vi. ora. &c. & non solum in ecclesia, sed etiam alibi opportunitate habita.*

5 Leuantes. *Et dicit puras ab operibus iniquis, & leuantes, vt per hoc designetur eliuatio mentis in Deum interius. Motus enim animæ interius redundat in corpus exterius.*

6 Sine ira. *ad proximum. quia orans debet cor quietum.*

7 Et disceptatione. *i. hæsitatione ad Deū, non dubitans de eius exauditione, dummodo tamen oret pie, perseueranter & pro se, quia si non statim exaudiatur in effectu. exauditur tamen tempore competenti. Secundo quantum ad mulieres di.*

8 Similiter. *supple orare volo.*

9 In habitu. *i. decenti & honesto.*

10 Cum verecundia. *quæ est preciosum ornamētum in fronte mulieris, quo caret frons meretricis, Iere. 3. b. Frōs mulieris meretricis facta est tibi, quia noluisti erubescere.*

11 Et sobrietate. *gestus decentis.*

12 Ornantes se. *non curiose, ideo subditur.*

13 Non intortis. *i. crispatis & capitibus non velatis.*

14 Aut auro. *i. aureis ornamentis.*

15 Aut margaritis. *affixis auro vel argento, vel in vestibus cōsutis circa collum manus.*

16 Vel veste preciosa. *& ista sunt intelligenda vltra modū status aut personæ, quia sunt curiositatis & incitant ad peccatum luxuriæ.*

17 Sed quod decet mulieres. *scilicet habere, vestes simplices & honestas.*

18 Promittentes. *ita quod pecuniam non expendant in talibus vanis & curiosis, sed in operibus pietatis, quæ debent esse ornamēta mulieris.*

19 Mulier in silentio discat. *scilicet a prædicatore in ecclesia, & a viro suo in domo.*

20 Cum omni subiectione. *i. humilitate.*

21 Docere autem. *quia docere est opus sapientis, sapientia vero nō viget in mulieribus de communi cursu.*

Neque

Digitized by Google

A a *Adam non est.* Aug. Cũ enim præuaricatorem dicat Apostolus in similitudine præuaricationis Adę, seductũ tamē negat vñ & interrogatus non ait. *Mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi.* Mulier vero ait. *Serpens seduxit me.* Hanc autē seductionē proprie appellauit Apostolus, per quā id quod suadebatur cum falsum esset, verum putatum est. s. q. Deus lignum illud ideo tāgere prohibuerit, qđ sciebat eos si tetigissent sicut deos futuros tanquā eis diuinitatem inuideret qua eos homines fecerat. Sed etiā si virum propter aliquam mentis elationem (quæ Deum internorum scrutatorē latere nō poterat) sollicitauit aliqua experiẽdi cupiditas, cum mulierē videret acceptа illa esca nō esse mortuam, nō tamē eum arbitror, si iā spirituali mente præditus erat, vllo mō credidisse, qđ diabolus suggerebat. Iō ait. Adam nō est seductus prior, nec ĩ eo, in quo mulier vt illud crederet verũ. Eritis sicut dij. Sed putauit vtrũque fieri posse, vt & vxori morē gereret & per pœnitētiā veniā haberet. Minus ergo peccauit, qui de pœnitētia, & Dei misericordia cogitauit, postquam. n. mulier seducta māducauit, eique dedit, vt simul ederet, noluit eā contristare, quā credebat sine suo solatio cōtabescere, & a se alienatā omnino interire, non quidē carnali victus cōcupiscentia, quam nondũ senserat, sed amicabili quadā beneuolẽtia, qua plerũque fit, vt offendatur Deus ne offendatur amicus, qđ eũ facere non debuisse diuinę sententiæ vltio incitauit. Ergo alio quodā mō etiā ipse deceptus est. Inexpertus enim diuinę sententiæ in eo falli potuit, vt veniale crederet cōmissũ. Sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci.

Lib. 11. de Gē. ad litteram. c. 42. gen. 3 cap.

† in authoritatem vsurpate

† transgressus est

† castilate.

B

b *Saluabitur.* Etsi mulier fuit causa peccati, tamē saluabitur non solũ virgo & cōtinens, sed etiam nupta, & si nunquā ab opere nuptiarũ cessans, sed *per generationem filiorum*, incedens, ab hoc mundo exierit, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione, vt prę ter proprium virum alterum non cognoscat.

Augu. lib 14. de ciu. Dei ca. 11. & libr 12. de tri & Psal. 83. & c4. † gene. 1. d.

D

c *Cum sobrietate.* id est, tēperantia, vt proprio etiam viro temperate vtatur.

Videtur ex his verbis, obesse mulieri, si vel filios non habuerit, vel si quos habuerit, in bonis operibus pmanere noluerit. Sed alibi dicit Apostolus. *Beatior erit, sine virgo siue vidua, si sic permanserit.* Vñ pōt intelligi cum ait saluabitur mulier per generationē filiorũ, occultę rei mysterium figurasse vt scilicet filij mulieris sint bona opera carnis, quæ maxime in officijs misericordiæ frequētari solēt, opa vero misericordiæ, nil prosũt siue paganis siue Iudæis, qui Chro nō credũt, siue quibuscunq; hæreticis, & schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio nō inuenit. Et iō addit, si permanserint. Alioquin si ad literā accipiat, quasi inane est quod ait. Saluabitur autē per filij generationē. Nonne & cōtinens? nonne magis & virgo? Sed mulier typus est carnis. Adā, rationis, quę volat ad Deũ vt passer ad domũ. Caro generat filios, id est, opera quæ tātũ non prosũt paganis & huiusmodi, nisi tātũ in fide & dilectione. Hæc est turtur quæ ponit pullos in nido, id est, in vnitate ecclesiæ. Hæc est quæ primo seducitur, & seducit virum.

1. Co. 7. b.

E

a Aliqua prælatione spirituali. b Et si suo sexu, ut in claustro. c Vt non cum vicina confabuletur. d Ordo creationis ostendit, quod mulier uiro subdita sit.

a neque † dominari in virum, sed esse in silentio. † Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est se-

a Eo modo quo mulier. Consensu. b Hæc si dom naretur. Actu. 1. lest. præuaricari fecit. c In ecclesia non debet mulier docere. sed in augmentum salutis habet, si filios quotidie instruendo generat Deo, ut maneant in fide & dilectione.

b ductus, mulier autem seducta † in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum † sobrietate.

a Dei & proximi. b Quam in baptismo perceperunt. c Temperantia contra æstum uitiorum.

c

NICOLAVS DE LYRA.

1 Neque dominari. *s. suum.*

2 Sed esse in silentio. *ei non contradicendo, sed in licitis & honestis ei obediendo. Quod declarat per primum hominem & fœminam, dicens.*

3 Adam enim. *i. primo formatus est, Ge. 1.*

4 Deinde Eua. *Gen. 2. & hoc de costa Adæ, ad ostendendũ, quod vir est principiũ mulieris, quod præfertur ei quod est ex principio.*

5 Et Adam non est. *s. in hoc quod crederet esse verũ serpētis dictũ, Eritis sicut dij, fuit tamen seductus in hoc, quod ad exhortationem mulieris comedit de ligno vetito ne contristaret eam, & quia credidit illam transgressionem non sic esse puniendam.*

6 Mulier autem. *quia dictum serpentis verum credidit. Ista tamen 2. sententiarum diffusius pertranctantur.*

7 Saluabitur. *Q. d. licet non saluetur per doctrinā, quam sibi non conceditur, saluabitur tamen per educationem prolis ad Dei seruitutem. quod cedet sibi in meritum vitæ æternę.*

8 Si permanserint. *erga Deum.*

9 Et dilectione. *erga virum.*

10 Et sanctificatione *circa proprium subiectum.*

CAP. III.

† in dubitatus

† honestum

C

Fidelis sermo. Hieronimus ad Oceanum: Opus non dignitatem, laborem non delicias, non crescere fastigio, sed humilitate decrescere, vt fiat seru⁹ & minister hominũ pp Chrm, vt et intermissa Rachele decora facie, sed nō relicta, cũ Iacob intret ad Liā oculis lippā, & de mōte cũ Moyse descendat ad campos, & de ocio cōtēplationis ad laborē actionis. Nō. n. sic esse quisq; debet ociosus, vt in eodē ocio vtilitatē nō cogitet proximi, nec sic actuosus, vt cōtemplationē nō requirat Dei. In ocio nō iners vacatio delectare debet, sed vel inquisitio, vel inuētio veritatis, vt in ea quisq; pficiat, & qđ inuenerit, alteri ne inuideat. In actione vero non amandus est honor, in hac vita, siue potētia, q̄ omnia sunt vana sub sole, sed opus ipsum quod per honorem & potētiam fit, sic recte & vtiliter fit. s. vt valeat ad salutē subditorum. vnde. Si quis episcopatum desiderat, bonũ opus desider. exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomē est operis nō honeris. Grecũ enim est, & inde ductum vocabulum, qđ ille qui prēficitur illis, quibus preficitur superintendit, curā illorũ. s. gerēs. Scopos. n. intentio est, epi, supra. Inde episcopus latine superintēdens dr, vt intelligat se nō esse episcopũ, q̄ preesse dilexerit, nō prodesse. Epatus. n. est sup suā & aliorũ vitam

† 25. di. cap. v. num. §. nũc at. 1. q. 7 c 2. ver. episcopum. Titum. r. b.

F

CAPVT III.

Vir potest præesse, & determinat quid qui desiderat operari & prodesse multis, non superbe dominari, si irreprehensibilis, &c.

F † Idelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, † bonum opus desiderat. † Oportet

Vt bene operari possit.

1 2 3

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 Fidelis sermo. *Hæc tertia pars, in qua instruitur Timotheus de tertio actu ad episcopum pertinente, cuius est ordinare gradus ecclesię. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc instructio, secundo instructionis ratio ibi. Hæc tibi scri. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur instructio de maiori gradu, secundo de minori, ibi.* Diacones. *Circa primum dicit.* Fidelis sermo, *idest, verax, Et quod subditur in aliquib. libris, & omni acceptione plenus, non est in libris correctis.*

2 Si quis episcopatum. *Q. d. non est desiderandus, propter officij dignitatem, sed propter annexum laborem, qui est ordinatus ad honorem Dei, & proximi salutem. Vnde dicitur ab epi, quod est supra, & scopus intentio, quia debet super intendere saluti plebis sibi commissę. Dicunt autem hic aliqui, quod per episcopatũ intelligitur sacerdotiũ, quod est etiam officium intendendi saluti populi sibi commissi. quia immediate post agit de statu diaconi, vt patet in litera, & non est verisimile, quod scribendo de statu episcopi, statim transiret ad statum diaconi sacerdotiu prætermisso. Alij dicunt, quod Timotheus erat factus primas, eo quod ecclesia Ephesina erat principalis totius prouinciæ, in qua erant multi episcopi per Timotheum instituendi, propter quod Apostolus instruit eum qualis sit instituendus in episcopum dicens.*

3 Oportet ergo. *Potest tamen conuenienter dici, quod instruit eũ de vtroque, sub nomine episcopi, sacerdotis officium comprehendētis, quia sicut est dictum, ad officium vtriusque pertinet superintendere populo, magis tamen extensiue ad officium episcopi, scilicet in tota diace-*

Digitized by Google

A tā intentio. Itaq; & studio cognoscendę veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile ptinet ociū. Locus vero superior sine quo regi populus nō pōt, etsi teneatur & administret vt decet, indecenter appetit. Iō in ocio cogitanda est vtilitas proximi, in actione requirēda est cōtemplatio Dei. Ociū sāctū quærit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, vacandum est veritati. Si imponitur, suscipienda est propter necessitatē charitatis. Sed nec sic deserenda est delectatio veritatis, ne subtrahatur ipsa suauitas, & opprimat ista necessitas.

† 2.q.7, ca si.

† compositū, seu, bene moratum

† ad docendū idoneum

† ab argenti cupiditate alienum.

a *Irreprehensibilem*. Idem quod ad Titū. sine crimine. Res pene cōtra naturam, vt sine peccato. Sed talis eligatur, cuius comparatione cęteri grex dicantur.

Titum, 1.b. † 47. dis. cap. sicut hi § necesse. Apastolus a phyton.

Non obnoxium reprehensioni.

a b enim † episcopum esse irreprehensibilem, † vnius vxoris [1]

a In omnibus agendis. b Habitu & gestu. c Verecundum. d Qui in hoc ante consueuerit

c d vitum, sobrium, prudentem, † ornatum, pudicum, hospi- [2, 3, 4, 5]

a Qui habet gratiam docendi. b Qui hoc agat frequenter. c Ita irascibilem & perturbatis sensus vt percutiat qui debet esse patiens.

e f talem, † doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed [6, 7, 8, 9]

a Qui medium animi seruet. b Qui hoc soleat c Qui facile a iusto. deuiaret

g h i modestum, non litigiosum, † non cupidum, * suæ domui [10, 11, 12]

a Ne imitentur filios Eli, qui in uestibulo templi cum mulieribus dormiebant, & religionem prædam putantes, quod in hostiis erat in suas delicias conuertebant.

k l bene præpositum, filios habentem subditos cum omni † ca- [13, 14, 15]

a Minori, de qua familiarior cura.

stitate. † Si quis autem domui suæ bene præesse nescit quo- [16]

a Maiori, vbi tot & alieni. Q Nullo modo.

m modo ecclesiæ Dei diligentiam habebit? † Nō neophytum [17, 18]

bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, & vt sensus vigeat semper tenuis sit. D

d *Prudentem, &c.* Contra eos qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam sacerdotum.

e *Ornatum.* vel virtutibus, vel motu & incessu, habitu, & sermone communi.

f *Doctorem.* Quia innocēs absque sermone cōuersatione quātū exemplo prodest, tantū silentio nocet. Nā latratu canū & baculo lupi sūt arcendi. vnde. Maledictus canis nō valens latrare.

† 25. dist. c. deinde 35. dist. §. 2.47. dist. §. 1.82 di ca x. propositi -sed modestū

g *Non vinolen.* Hier. quia venter mero ęstuēs cito despumat in libidinem. Noe ebrietate nudauit femora. Loth quē Sodoma non vicit, vina vicerunt.

Sed ęquū alienum a pugnis alienū ab auaritia.

† reuerētiam

† 48.d.§.1.

* Chryso. Quid sibi quęso vult, qđ de episcopo disserens, ipsū oportere nō ebriū esse dixit, sed hospitalē, cū longe excellentiora pro celsitudine gradus exigere debuisse videatur? Cur.n. non ait, Oportet autē episcopum angelum esse, nulli humanę perturbationi, vitioque subiectū? Cur non itē magna illa Chri pręcepta ab episcopo requirit, quę etiā subditis necessario inesse debent. s. circumferre crucē suam, atque in manibus habere semper animā pro fratribus exponendam? Cur non dixit, Oportet iā ipsū ex terra migrare, humanisq; rebus euadere celsiorē? Cur igit hęc in episcopo requirēda nō dixit? Quia pauucos huiusmodi inueniri fas erat, episcopis āt plurimis tūc opus fuit, q. per singulas ciuitates magistri cōstituerent, ne igit ecclesię negotia fructusq; perirēt, idcirco moderatā proposuit inquirenda, non supremā ac cælestem, quippe sobriū, pudicū & honestum esse multorum commune erat. E

* Ambro. Si episcopus esse desideras, magnū est quod esse cupis, sed si & opus bonū simul amplificari, nā si aliter esse cupis, episcopus esse nō potes, quia sequit, oportet episcopū irreprehensibilē esse ad superficiē tantū literæ aspiciamus, prohibet bigamū episcopū ordinari. Si vero ad altiorē sensum ascendimus, inhibet episcopū duas vsurpare ecclesias.

* Chryso. Hoc vnico verbo genus omne virtutis expressit. Itaque qui sibi vel leuis culpæ conscius est, male profecto facit, eā rem appetens, qua indignū se per opera facit, nō.n. decet huiusmodi regere sed regi. Eum quippe qui regēdos alios suscipit, tāta decet gloria virtutis excellere, vt instar solis cęteros veluti stellarū igniculos, in suo fulgore obscuret. Debet huiusmodi vitā habere immaculatā, vt oēs in illum & illius vitā, veluti exemplar aliquod excellens intueatur. B

* Hieroni. Vita episcopi forma debet esse clericorum.

Aug. li. de bono coniugali.

b *Vnius vxoris virum, &c.* i. monogamum post baptis. Si.n. & ante coniugem habuit quę obierit, non ei imputatur, cui prorsus nouo, nec supra, nec alia quæ ante fuerunt iam obsunt.

* Ambro. quamuis secundam numero vxorem non sit habere prohibitū, vt tamen quis dignus ad episcopatū sit, et licitam debet spernere, ppter sublimitatem ipsius ordinis, quia cæteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius.

* Chrysostomus. non hoc veluti sanciens dicit, quasi non liceat absque vxore episcopum fieri. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidē simul habere vxores, honorabiles enim nuptiæ, quidam vero hoc ita intelligunt, vt ad episcopatum is assumatur, qui vnius vxoris vir fuerit.

* Hieronymus. Vnius vxoris virū, & noua & vetus pręceptio sacerdotē censuit eligendum, quia digamos plerique ad ministerium episcopi applicuerūt, nullo pacto digamos, vel concubinarum catenis insertos, decet subire sacerdotij ministerium. Si ergo clericus monogamus fuerit, & vxor digama, noli eum ministerio applicare.

C c *Sobrium, &c.* Ministri templi prohibentur vinū & siceram bi-

h *Non perc.* cū sequat, q. dorsum posuit ad flagella. i. Chrm.

i *Non litigiosum.* Nihil est impudentius arrogātia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putāt, & parati ad lites, in subiectos tumidi intonant.

Isa. 56.d. Gene. 9. d. Gene. 19. g.

k *Non cupi.* Vt apostoli, nihil pręter victū & vestitū quęrēs.

l *Suæ domui.* Non vt opes augeat, sed vt quod populis pręcepturus est, prius a domesticis exigat.

m *Non neophytum.* Heri cathecumenus, hodie pontifex, heri in theatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, hodie in altario, dudum fautor histrionum, nunc consecrator virginum.

* Chryso. Hec & ęternę sapientiæ auctores aiunt, vt qui rē suam familiarem rite administrauerit, rei quoq, publicę cōuenienter possit cōtrectare negotia. Est enim ecclesia, veluti domus quędā, ac sicuti ī domo vxor est & filij ac serui, dominusq; cura ac regimē incumbit viro, ita ferme in ecclesia videas, nihil ibi est aliud, quā filij, & vxores, & serui, q. si administrationis habeat socios ecclesię rector habet & domi vir vxorē consortē curarū suarū. Est autē facilius domū, quā ecclesiam regere, qui igitur rem familiarem dispensare congrue nescit, is quo pacto ecclesię pręesse conuenienter posse putandus est? * Ambrosius. Manifestum est, quia tūc potest idoneus futurus rector probari, si prius domum suā F recte

NICOLAVS DE LYRA.

* diœcesi sua, ad officiū vero sacerdotis in parochia. Sic igitur docet qualis sit instituendus in vtroq; officio, dicēs. Opor. ergo epis. irrepre. esse. *i. sine notabili defectu & integræ famę. Ista tamen conditio. & aliæ sequentes magis relucere debent in ipso episcopo, quam in sacerdote curato.*

1 Vnius vxoris. *s. post baptismum. Si enim ante baptismū habuit vxorē, & mortua fuerit, non præiudicat ei quin post baptismū possit accipere vnam aliam, quia baptismus tollit illam irregularitatem, vt dicitur etiam in gl.*

2 Sobrium. *in cibis & potibus.*

3 Ornatum. *in moribus.*

4 Prudentem. *in agibilibus.*

5 Pudicum. *in pietatis actu.*

6 Hospitalem. *in pietatis actu.*

7 Doctorem. *i. habilem addocēdum ratione scientiæ & facūdiæ.*

8 Non uinolentum. *i. ad potationem vini assuetum.*

9 Non percussorem. *ex iracundia.*

10 Sed modestum. *per repressionem passionum.*

11 Non litigiosum. *ita quod non solum ex ira non percutiat aliquem, vt dictum est, sed nec etiam verbis iniuriosis contendat.*

12 Non cupidum. *quia victus & vestitus debent esse diuitiæ Christianorum, & maxime episcoporum & sacerdotum. infra 6. b.* Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

13 Suæ domui. *i. diligentem de bona prouisione domus suæ, & maxime circa prolem in moribus informandam, ideo subditur.*

14 Filios habentem. *i. reuerentes & obedientes.*

15 Cum omni. *& non sint sicut filij Eli, qui dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi. 1. Reg. 2.*

16 Si quis. *negligenter se habens circa eam.*

17 Quomodo. *q. d. nō est verisimile, quia quilibet naturaliter inclinatur circa prouisionem vxoris & filiorum, vnde bruta animalia naturali instinctu circa huiusmodi curam sunt sollicita.*

18 Neophitum. *i. de nouo conuersum ad fidem. Et dicitur a neos quod est nouum, & phitos quod est fides.*

Sed Ne

Digitized by Google

A recte gubernauerit, qui.n. in minimis fidelis est, erit & in magnis, magna ergo cura eligẽdus est qui domũ Dei regendã accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores idonei quærendi sunt, quanto magis cælestium?

a *Ne in superbiam.* Nescit momentaneus sacerdos humilitatẽ, modos personarũ vel se contemnere, non ieiunauit, nõ fleuit, non se correxit, non pauperibus erogauit. In arrogantiam quæ est ruina diaboli incidunt qui pũcto horę necdum discipuli, fiunt magistri.

b *Oportet autem, &c.* Hęc clausula congruit principio, quod irreprehensibilis sit non solum a domesticis, sed ab alienis, Iudæis, Gẽtibus, hæreticis, vt q religioni detrahunt, iuri eius detrahere non audeant. B

Oportet autem illum testimonium. * Ambrosius. aduertimus quanta in nobis requirantur, vt abstinens a vino sit minister Domini, vt testimonio bono fulciatur, non solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt, vt qui videt ministrum altaris cõgruis ornatum virtutibus, auctorem prædicet, & dominum veneretur qui tales famulos habeat.

a Quare? b Præ cæteris digniorem se putans quasi eo egeat religio.

a ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. † Opor-[1, 2]

Non solum a fidelibus.

b tet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui [3]

a Contemptum apud infideles, vel fideles, & sic in odium & in alios diaboli laqueos, [4]

foris sunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum dia-[5, 6]

a Nisi episcopos pro presbyteris acciperet, non de eis intermitteret descendens ad diacones. Oportet esse. b Vt qui seminant discordias.

c boli. Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo [7]

a Quod est emere & pluris vendere. b Vt qui frequenter hoc agit. [8] c Scientiam quod de fide aliis occultum est. [9]

vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes myste-[10]

Manentes. Non ait simpliciter hi, sed ait, & hi in hoc innuit, & episcopos esse probandos. [11]

d rium fidei, in conscientia pura. Et hi autem probentur pri-[12]

a Tales inuenti. b Scilicet. c Ordinandorum quæ malæ & meretrices fuerint, viri eis regendis necessarii tollendi non sunt ab eis. [13, 14]

e f mum, et sic ministrent † nullum crimen habentes. Mulie-[15]

g res similiter † pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in [16, 17]

a Dictis & factis. b Etiam. c Quam Deus decreuit homini, cum qua benedicitur, quod non cum secunda. [18]

h omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis be-[19]

a Quia tales bene ministrabunt, & Qui bene ministra. Q Ne cui sit hoc graue. [20, 21]

ne præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint [22]

a Episcopi fiant. b Excellentiorem. Vtilem hominibus. c Gloriæ æternæ. Et hoc per fidem. [23]

gradum sibi bonum acquirent, & multam fiduciam in fide [24, 25]

a Adeo necessaria. b Et si spero venire. [26]

quæ est in Christo Iesu. Hęc tibi scribo † fili Timothee, [27]

a Volo. b Tamen interim. [28]

sperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt scias [29]

a Secundum diuersitates singulorum. b Ideo caute agendum. [30]

quomodo oportet te in domo Dei conuersari, quæ est [31]

D Omni enim hebdomada offerendũ est, etiamsi nõ quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada. Si.n. plebeis hominibus orationis causa ad tẽpus abstinere se pręcepit, vt vacet orõni, quãdo magis leuitis aut sacerdotibus, quos diu noctuq; pro plebe sibi commissa oportet orare? mundiores ergo esse debent cæteris, q̃a actores Dei sunt.

* Chrysostomus. Vides vt eandem & ab his virtutem requirat? Et si enim episcopi atque diaconi impar dignitas est, pari tamen ratione vtrumq; esse irreprehensibilem decet, atque eadem vitæ sanctimonia cõspicuum.

d *Probentur & sic ministrent.* *. Chrysostomus. Per quam enim ineptum est, & absurdum, si cum E seruũ empticiũ in domum introducimus, non prius illi aliquid domesticæ supellectilis tradimus, quam lõgo experimento sẽtentiæ suæ atque voluntatis plurima indicia dederit, in ecclesia Dei non eadem vtamur diligentia, cæterum nouicium adhuc in primo statim constituimus ordine, antequam fidei suæ, atque vitę dederit documenta.

e *Non turpe.* Haimo. Turpe est huic professioni quæstibus studere.

f *Nullum, &c.* Aug. Crimen est peccatum graue, accusatione & damnatione dignissimum.

g *Mulieres.* Ambro. Cum sanctum pręcipit creari episcopũ, & diaconum, plebem non disparem vult esse, etiam in infirmo gradu mulierem, vt munda sit ecclesia. Sed occasione horum verborum Cathaphrygæ dicunt diaconas debere ordinari, quod est contra auctoritatem.

h *Diacones sunt.* Post interpositionem de mulieribus iterũ de diaconis dicit. F

c *Diacones sint vnius vxoris viri.* * Ambrosius. veteribus idcirco cõcessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsũ habere, quia multũ tempus vacabãt otio a ministerio aut sacerdotio (multitudo enim erat sacerdotũ magnaque copia leuitarũ) ita vt tẽpore quo nõ illos cõiungebat altaris, domorũ suarũ agerent curã, at vbi vero tẽpus imminebat ministerij, purificati aliquãtis diebus, accedebãt tẽplũ offerre Deo: nunc autem oẽs a conuentu feminarũ abstinere debẽt, quia necesse est eos quotidie presto esse in ecclesia, nec habere dilationem, vt post conuentum legitime purificẽtur sicut veteres. C

Omni

Eccle-

† sic vt nemo possit illos criminari

† modestas Crimen

† 8. q. c. licet De cons. di. t. c. iubemus. De sacra vnctione; c. vnica

† fili Timothee non est de textu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne superbiam. *ex sua promotione festina.*
2 In iudicium. *diaboli.*
3 Incidat. *i. deijciatur a statu gratiæ, & dignitatis propter suam superbiam, sicut diabolus propter suam superbiam fuit deiectus.*
4 Oportet autem, &c. *i. ab infidelibus.*
5 Vt non. *in contemptum solum suæ personæ, sed etiam ecclesiæ, in quam redundat contemptus procuratoris eius,*
6 Et in laqueum. *i. in odium & rancorem contra illos a quibus percipit se contemni.*
7 Diacones. *Hic cõsequẽter instruit Timotheum de statu minori & primo de diaconibus, secundo de mulierib. ibi, Mulieres, Circa primum dicit. Diaco. simi. supple oportet esse.*
8 Pudicos. *i. maturos & honestos in aspectu & exteriori gestu.*
9 Non bilingues. *quia per hoc suscitantur in ecclesia dissensiones.*
10 Non multo. *quia per hoc aufertur sensus discretionis qui requiritur in ecclesiæ ministris.*
11 Non turpe. *habendo oculum magis ad temporale bonum, quam ad spirituale ministerium.*
12 Habentes. *i. cognoscentes circa fidem illud quod est simplicibus laicis occultum, vt possit eos docere.*
13 In conscientia. *in tali doctrina quæstum non attendendo, sed honorem diuinum.*
14 Hi autem. *i. antequam applicentur ministerio, probentur de moribus & fide.*

Nul-

15 Nullum crimen. *quia debet esse integræ famæ, aliter eorum infamia in dedecus ecclesiæ redundaret.*
16 Mulieres. *Hic instruit eum de mulieribus di. Mulieres simi. supple, oportet esse.*
17 Pudicas. *i. non solum castas interius, sed etiam honestas in sensibus exterioribus, hoc enim proprie importat pudicitia.*
18 Non detrahentes. *quod frequenter contingit mulierib. sed vxores ministrorum ecclesiæ debent præ cæteris moribus pollere.*
19 Sobrias. *in cibo & potu & vestitu.*
20 Fideles ĩ om. *s. verbis & factis. Et reuertitur ad diacones di.*
21 Diacones. *exponatur vt supra.*
22 Qui filijs. *eos in moribus informando.*
23 Et suis. *vxorem & familiam debite regendo.*
24 Qui enim. *in gradu diaconii.*
25 Gradum sibi. *i. merebũtur quod fiant sacerdotes, vel episcopi.*
26 Et multam. *s. habendi finaliter vitam beatam.*
27 In fide. *i. per fidem Iesu Christi.*
28 Hæc tibi. *Posita instructione de gradibus ecclesiæ, hic cõsequenter ponitur instructionis ratio cum dicitur. Hæc tibi. s. quod subditur.*
29 Fili Timoth. *Non est de textu, sed est glossa interlinearis inserta textui per scriptores.*
30 Sperans me. *Quasi dicat, si aliter Deus disposuerit, ita quod nõ possim te docere verbo de ordinatione ecclesiæ, doceam te saltem hoc scripto.*
31 Vt scias. *i. ecclesiam conuenienter regere, & ordinare.*

Colum-

Digitized by Google

a *Ecclesia.* Multorum conuocatio ad vnius dei cultum.
A b *Columna ve.* In se bene sustinens veritatem ne corruat, licet tribuletur.
Aug. in ps. 103.
c *Sacramentum.* dr res occulta. Idem, & mysterium. Sacramentu ergo appellatur hic verbum patris, quod in natura Deitatis, vel diuinitatis, in qua patri est æquale, inuisibile manet. Et hoc sacramentum est *pietatis*, idest, totius sanctæ religionis, & veræ culturæ, & ideo cautius seruanda est ecclesia.
Psal. 144. a.
d *Magnum.* quia magnitudinis eius non est finis.
e *Et manifeste magnum.* quia apparuit per prædicationem, & per multa miracula.
August. lib. de gen. ad lit.
f *Manife. in car.* Sacramentu, quod est Christus, in carne dicit manifestatu. Natus. n. homo filius dei, qui in secreto erat apud deum, opere & prædicatione declarauit se creaturæ.
D
g *Apparuit angelis.* Non in deo tantum innotescit angelis, quod absconditum est, sed & hic apparet eis, cum efficitur atque propalatur.

a Tanto cautius. Quia multi ibi sunt. b Et ita in illis vita. c Quod patet, quia tot pro Christo sustinet. d Fulcimento iam nutantibus ruituris.

a b ecclesia dei viui, columna, & † firmamentu veritatis. † Et ma- 1 2

a In ecclesia, ideo cautius seruanda causa religionis. b Christus secundum deitatem dicitur occultus. c Inuisibile in se. d Ecclesiæ, ne sit ei negligens pro quantum facit.

c d nifeste magnum est pietatis † sacramentum, † quod manife- 3 4

a Assumpta. idest, operibus, & virtute in carne ostensis claruit, quis esset, qui erat in carne. b Sanctus, & in his ostensus est, quia de spiritusancto conceptus. c Quo etiam.

e f statum est in carne. & iustificatum est in spiritu, apparuit an- 5 6

a Qui ex eo profecerunt. Ecce item magnum sacramentum. b Manans.

g h gelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, 7 8

a De hac mortalitate. b Super omnem creaturam, habens nomen, quod est super omne nomen.

assumptum est in gloria. 9

† stabilimentum.
† citra controuersiam.
† mysterium.
† Deus manifestatus.

Qui prius visus humilis, deuicta morte in maiestate apparuit, vt agnoscentes angeli mysteriu, quod prius latuit, declaratu in carne, genu illi flectentes quasi deo gratias agant, quia didicerant veritatem.
h *In mundo.* Vt perfidia mundi veniam erroris mereri non possit. Sicut dominus dicit de Iudæis. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, &c.*
Ioan. 15. d.

B — E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Columna. *recta, & fortis ad sustinendum.*
2 Et firmamentum ve. *scilicet, euangelicæ, quam ecclesia sustinuit firmiter etiam in persecutionibus maximis.*
3 Et manife. &c. *Idest, sacrum secretum, scilicet incarnatio verbi diuini, quod dicitur sacramentum pietatis. Ex maxima enim pietate, & occulta patris processit incarnatio filii, vt esset hostia immolanda pro salute mundi.*
4 Quod mani. est in car. *scilicet assumpta, per hoc enim, quod Christus tactu suæ manus sanabat leprosos, & verbo suscitabat mortuos, & imperatiue tanquam propria virtute, apparebat, quod virtus diuinitatis sub carne latebat.*
5 Iustifi. est in spi. *i. per spiritumsanctu iustitiam Christi testificantem, secundum quod dicitur Io. xvi. b. Cu venerit spiritus veritatis, ille arguet mundu de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Et subditur de iustitia uera, quia ad patre vado, tunc. n. erat mittedus spiritussanctus in signo visibili, s. post ascensione Christi. Io. 7. f.* Nondum enim erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus, *spiritus aute sanctus apparens in signo visibili fuit testimonium euides iustitiæ Christi, & quod erat vnus deus cum patre, sicut dixerat. Quod tunc declarauit Petrus, vt patet Act. 2. propter quod crediderut tunc tria milia.*
6 Apparuit an. *Licet enim ante cognouerint Christi mysterium, tamen ipso completo in effectu cognouerunt nouo modo, scilicet notitia experimentali seu intuitiua, vt declaratum fuit diffusius sup. Ephe. 3.*
7 Prædica. est Gen. *per apostolos, & specialiter per Paulu, qui specialiter fuit apostolus Gentium, Gala. 2 b.* Qui operatus est Petro in apostolatu circucisionis, operatus est, & mihi inter Gentes, &c.
8 Creditum est, &c. *nam a tempore apostolorum in omnibus mundi partibus prædicatum fuit Christi mysterium, & ab aliquibus creditum, vt declaratum fuit supra, plenius Rom. x.*
9 Assumptum est in glo. *quia Christus in corpore glorioso resurrexit, & sic in cælum ascendit, vt habetur. Act. 1.*

ADDITIO.

Neophytus.
In capit. 3. vbi dicitur in postil. *Non Neophytum.* idest, de nouo conuer.
Hoc, quod dr hic. *Neophytum.* i. de nouo ad fide conuerso intelligedum est de propinqua nouitate tpis, vnde gl. in hoc loco. Heri cathecumenus, hodie pontifex est, heri in theatro hodie in ecclesia, vespere in curru, hodie in altari. Hæc in gl. Ex quo patet qd no loquit apostol⁹ de loginqua tpis differentia, sed de breui. No. n. dicit gl. Olim cathecumenus, hodie pontifex, & sic de aliis in quib. differetia loginqua posset intelligi, sed heri, & hodie, q sunt differentia pteriti tpis, & futuri, breues tamen. In religione aut Neophytus dicitur vsque ad annu probationis, no vltra, &c.

CAP. IIII.

a SPiritus aute manif. di. Quę sibi futura spiritussanctus reuelauerit ad instructione, & cautela ecclesiæ no tacet, dices futuros pestiferæ doctrinæ viros, vt præmonita ecclesia sit solicita, ne ab huiusmodi hominibus circuueniatur. Q. ita est digna domus dei sed. *Spiritus ma. di.* Et ideo pro eius sublimitate ne curam deponas.
C
b *Cauteriatam.* Cauterium est ferrum a cauendo dictum.
† 1. q. 7. c. dicit.
✱ OECVMEN. Quid ergo, an non, & Christiani phibent contrahere matrimoniu? nequaquam. honorabile est. n. coniugium, & cubile impollutum. Sed eos, qui contrahere nolunt, hortantur ad virginitatem, qui autem contrahere prohibent, tanquam a re impura arcent.

CAPVT IIII.

a Mihi in corde.

a SPiritus autem † manifeste dicit, † quia in 1 2

a Contra, quæ amplius modo prouidendum, vel vigilandum est. b Vnde: Nisi venerit discessio primum. c Notabiles.

nouissimis temporibus discedent qui- 3 4

a Quasi cupide. b Quia in illis maligni spiritus loquentur.

dam a fide, attendentes spiritibus † er- 5 6

a Non quidem hominum. sed. Hominum dæmonia habentium.

roris, & doctrinis dæmoniorum in hy- 7 8

a Simulatione, vel simulata religione, vt magis decipiant. b Adustam igne malæ conscientiæ, & signo mendacii aperti notabilem, vt omnes caueant. Corruptam praua cogitatione.

b pocrisi loquentiu mendaciu, † cauteriata habentiu sua con- 9 10 11

† certo.
2. Timot. 3. a.
2. Pet. 3. a.
Iudæ. 1. f.
† Impostoribus.

✱ Theophylactus. Quia cosci sibi sunt multæ impuritatis, propterea conscientia eorum indelebiles habet inustas notas sordidæ vitæ, ac nuptias reprehendut calumniaturq; Na si pura esset ipsorum vita, coscientia simul nuda

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

SPiritus autem manife. *Hæc est quarta pars principalis, in qua instruit Timotheum de alio actu pertinente ad episcopum, qui est docere populum. Et diuiditur in duas partes, quia primo excludit modum docendi erroneum, secundo ponit verum, ibi. Hæc proponens. Circa primum dicit.*
Diuisio.
1 Spiritus autem. *scilicet, sanctus.*
2 Manifeste di. *Idest, reuelat mihi, & aliis prout sibi placet. Et dicit manifeste, quia reuelationes diuinæ certæ sunt illis quibus fiunt.*
3 Quia in nouis. tempo. *potissime circa tempora Antichristi.*
4 Discedent quid. *idest, aliq æ notabiles personæ.*
5 A fide. *sicut plenius dictum fuit supra, 2. Thes. 2. super illud verbum.* Quoniam, nisi venerit discessio primum, &c.
6 Attendentes spiritibus. *scilicet, malignis.*
7 Erroris. *idest, ducentibus homines in errorem.*
8 Et doctri. dæmo. *in falsis prophetis loquentium. Sicut enim saluator præmisit discipulos in omnem ciuitatem, & locum quo ipse erat venturus, vt habetur Luc. 10. a. et illi loquebantur in spiritusancto, sic & Antichristus præmittet prophetas suos loquentes spiritu diabolico.*
9 In hypocrisi. *idest, in sanctitate simulata.*
10 Loquentium men. *vt propter sanctitatis simulatione facilius credatur mendaciis,*
11 Et cauteriatam. *idest, obstinatam in ardore suæ malitiæ, & concupiscentiæ. Est enim cauterium ferrum ignitum quo vritur caro. Et per duritiam ferri intelligitur obstinatio in malo, & per eius igneitate, ardor malignitatis, & concupiscentiæ.*

Digitized by Google

nuda fuisset, nec criminata esset, quib⁹ deus benedixit, quemadmodũ stomacho laborãs, cibos reprehendit ac reijcit, cũ ipse in seipso prauis sit humorib. infectus, at nũquid, & nos matrimoniũ ꝓhibemus? absit, sed ad virginitatẽ hortamur, honoratior enim est ipsa. At qui nuptiæ nõ sunt propterea in gloriæ, nec honore carent, quẽadmodum neque, quia aurũ pretiosius est, argẽtũ cõtemnitur, & caret ꝑcio, quod vero pretiosius est, pręciosio pretiosius est, & quod melius est, bono melius est, non malo. Qui ergo potest, virginitatis aurũ retineat, si vero non possit istud, matrimonij argentũ recipiat.

† matrimoniũ contrahere.

✠ Hieronymus. In hypocrisi loquuntur qui cum non contineant, tam casti volunt videri, vt ẽt nuptias damnent, tam abstinentes, vt creatura dei parce vtentes iudicent, cum ipsi comessationib. vacent. Hic vero, ita castitatem, & abstinentiam predicat, vt nec naturam, nec creaturas dãnet. Ad illud fortiores hortatur, istud concedit infirmis. Illi aũt non amore castitatis, sed ad obũbrandam eius iustitiam faciebant, sanctiores videri volentes, q̃ ille, qui amore castitatis ẽt nuptias concedebat, ne crimen fornicationis incurrerent. Omnis enim, qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis, dum & continentibus laudem tollit, incontinentibus sublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire discrimen.

B ✠ Augustinus. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono melius aliud anteponit.

Lib. 30. contra Faustum Manichæus. c. 4.

a *A cibis.* quasi immũdis, nõ causa corporalis castigationis.

✠ Chryso. quid ergo? nonne delitiæ prohibitæ sunt? & nimis id quidẽ. Cur id, si ad sumendũ condita sunt, quia & panẽ creauit deus, & th vsus prohibetur immodicus, & vinum creauit itidem, atque eo immoderate vti prohibuit, non ita que delitias tanquam immundum aliquid cauere iubet, sed vt quæ, si deseratur modus, vigorem animi soluant.

Serm 66. in cãtic. cant.

✠ Bernard. Hinc quoque hæreticos se probantes, non sane quia abstineant, sed quia hæretice abstinent. Nam & ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis, non superstitio pro impietate, a carnibus abstineo, ne dum carnem nimis nutrio, & carnis vitia simul nutriam, panem quoque cum mensura sumo, ne onerato ventre stare ad orandum tedeat, neu mihi propheta improperet, quia panem comederim in saturitate.

Lib. 30. contra Faustum Manich. c. 4. & 6. Contra Adimantinum Manich. cap. 14. De fide ad Petrum c. 3.

✠ Aug. Videtis multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacram significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinetes a cibis, quos deus creauit, dicendo, quod eos deus non creauit, proinde illa doctrina est apostolorum, hæc dæmoniorum, & mendaciloquorum.

C ✠ Idem. Hos proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, vt aut concupiscentiam suam refrenet, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immũdas putant, & earum creatorem deum esse negant.

Lib. 30. contra Faustum Manichæ. c. 15.

✠ Idem. Ideoque serui dei in eo, quod a carnib. & vino abstinent, non tanquam res immundas refugiũt, sed mandi oris vitæ instituta sectantur.

D ✠ Idem. Hæc sunt, quæ negatis, hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi tẽperatis, quod non significatiõe, sed natura malæ, & immũdæ sunt: quia in re creatorũ earũ sine dubio blasphematis, hoc est, qđ pertinet ad doctrinã dæmoniorum.

a ¶Hoc, s. ¶ in nuptiis abstinere, quas dicunt institutas esse a malo auctore. b ¶ Et præcipientiũ. c ¶ Non vt ipsi mentiuntur, princeps tenebrarum.

a b scientiam, prohibentiũ nubere, abstinere a cibis, quos deus 1 2

a ¶ Vt homo propter quem omnia perciperet, & inde gratias ageret. b ¶ Qui bene credunt de cibis, & quod credunt intelligunt, quod non omnes.

creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, 3

¶ Hanc, s. ¶ Animalia quædam dicta fuerunt immunda, non natura, sed significatione. 4

c & his, qui cognouerunt veritatẽ. † Quia omnis creatura dei 5

a ¶ A sua natura.

bona est, & nihil reijciẽdum, quod cum gratiarum actione 6

a ¶ Solet percipi. b ¶ Ne diabolus per eum noceat. ¶ Filium, per quem creauit pater. 7

d percipitur. Sanctificatur enim per verbũ dei, & orationem. 8 9

a ¶ Quæ dixi de creaturis, & nuptiis. b ¶ Ante, vel publice c ¶ Re, & opinione.

Hęc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, 10 11

a ¶ Qui bene potes, quia. ¶ Ab aliis. b ¶ In moribus. c ¶ Ab infantia. ¶ Etiam tuo studio. d ¶ Vbi nec aptitudo. 12

e enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, q̃ assecutus es. Ine- 13 14

b *Quos deus cre.* Hęc doctrina sanctorum, illa dæmoniorum.

c *Quia o.* ✠ Chrys. Si creatura dei, bona est, omnia enim bona valde, eo qđ creaturam dei dixit, cuncta edulia significauit. Iamque tunc heresim illorum iugulauit, qui materiam ingenitam introducũt, atque ex illa facta esse, hęc dicunt.

De fide ad Petrum c. 41.

✠ Aug. Firmissime tene, & nullatenus dubites oẽm creaturam dei bonã esse, & nihil reijciendũ, quod cũ gratiarum actione percipitur, & dei seruos, q a carnalib. aut vino abstinent, non tanq̃ immunda, q̃ a deo facta sunt respuere, sed a fortiori cibo, & potu ꝑ sola castigatione corporis abstinere.

Lib. 30. contra Faustum Manich. cap. 5.

* Idem. Christiani non hęretici, sed catholici edomandi corporis causa, ꝑꝑ animam ab irrationabilib. motib. humiliãdam, non quod illa immunda esse credant, non solum a carnalib. verum a quibusdam ẽt terræ fructib. abstinẽt, vel semper, vt pauci, &c. Vos aũt ipsam creaturam negatis bonã, & immundam dicitis, quod carnes diabolus operetur fœculẽtiore materia mali, ac per hoc eas, tãquam immundiora, & truculentiora dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.

E

d *Sanctificatur.* Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animæ, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus verò per cibum tentat.

* Chryso. Nõ ꝗa immundũ est, iõ sanctificatur, absit, verũ hoc in loco illos alloquitur, qui cõia quędam ex ipsis esse arbitrantur. Duo igitur capita ponit, vnũ qdẽ, quod creatura nulla cõis est: Secundo, quod & si cõis sit, medicamẽtum in prõptu est. Signũ crucis illi imprime, gratias age, deo gloriã refer, & protinus immũditia oĩs abscessit. Nũ verò, inquies, & quod idolis immolatũ fuerit, eadẽ possumus rõne mundũ reddere, siquidẽ nescias idolothytum esse, sin vero sciens ac prudens illud percipias, immũdus iã eris, nõ iõ, quia idolothytũ est, sed ꝙ cum tibi imperatũ sit non cõmunicare dæmonijs, per id cõmunicasse cõuinceris. Itaq; neq; illud natura hmõi est, verũ ex sententia tua, atque inobediẽtia immũdũ fit. Num suilla caro immunda est? non, si cum gratiarum actione percipitur, crucisque signaculo. Sola quippe volũtas erit immunda, quę gratias non exhibet deo.

e *Ineptas autẽ, &c.* * Chryso. & Theophy. Fabulas autem, Iudaicas obseruationes dicit, & nimium quidem id cõgrue. Nã sunt fabulis, re vera deteriores, quia non sit illis relictus locus, quod. n. suo tempore fit, perutile est, sin vero intẽpestiue fiat, nõ modo inutile, verum & noxium. Cogita nãque in aĩo virum triginta annos natum, lac sugere sine vberibus inhientẽ, nõne ꝑridiculus erit? aniles igitur, quod antiquatę sunt,

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prohiben. nube. *quasi hoc sit malum per se, cum deus nuptias fecerit tanquam bonas, Gen. 2. & eas approbauerit, Matt. 5. Dimittere tamen nuptias propter continentiam seruandam, vt liberius deo seruiatur, est dimittere minus bonum propter maius.* 2 Abstinere a ci. *tanquam ab immundis per se, & illicitis. quod tamen est falsum, cum sint dei creaturæ. omnis autem creatura dei per se bona est. Potest tamen fieri aliquis cibus malus alicui per accidens, vt quia prohibetur sibi a superiore, & sic aliqui cibi fuerunt illiciti Iudæis tempore veteris Testamenti, quia in lege prohibiti. Sed quia talis abstinentia pertinet ad ceremonialia, quæ cessant in noua lege, vt dictum fuit sup. 1. ca. iõ talis obseruatio non est licita, vt obligans ex veteri lege. Põt tamẽ homo ab illis, vel ab al. quibus eorum abstinere alia ratione, vtpote propter macerationẽ suæ carnis, vel propter conseruationẽ suæ sanitatis.* 3 Quos deus crea. ad. per. *idest, vtendum.* 4 Cum gra. actio. *de beneficio dei.* 5 Fidelibus. &. *pro idest.* 5 His qui cogno. veri. *s. euangelicam, per quam legalia cessauerunt.* 6 Quia omnis, &c. *& patet ex dictis. Et subditur ratio, cum dicitur.*

Diuisio.

7 Sanctifica. enim per verbum dei. *scilicet incarnatum.* 8 Et orationem. *s. fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo sibi pstito. & sic cedit eis, non solũ ad salutem corporis, sed etiam animę.* 9 Hæc propo. *exclusο modo docendi erroneo, hic consequenter, prosequitur verũ docendi modũ, & primo quantum ad oẽs generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, ibi.* Seniores. *Docere vero supponit vitã virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendi actum, secundo ad virtutis exercitium, ibi.* Et exerce teipsum. *tertio ad sacræ scripturæ studium, ibi.* Dum venio. *Circa primum dicit.* Hæc proponens. *s. quod nuptiæ sunt bonæ, & cibi liciti, vt prædictum est.* 10 Fratribus. *idest, fidelibus.* 11 Bonus eris mini. Christi. *exequens eius doctrinã, & volũtatẽ.* 12 Enutritus verbis fi. *catholicę.* 14 Et bonæ doct. *apostolicę.* 13 Quam assecu. es. *per gradum episcopalem. Nam episcopi sunt successores apostolorum, vt dicitur in decretis. 21. dist. ca. in nouo Testamento.* 14 Ineptas autem, & aniles fa. *idest, quas anus solẽt narrare, & quæ pro nihilo sunt computandæ.*

7 San- 1 Deuita.

Digitized by Google

A sunt, ineptæ autem, quia fidem impediunt. Nam velle sub metum legis inducere animam, quæ legalia cuncta transcẽderit, & ad celsitudinem veræ gratiæ ac libertatis euaserit, & execrabile simul, & immundum est.

a *Nam corporalis.* Datur intelligi, quod vigiliis, ieiunijs, orationibus, & bonis operibus se exercebat, non adeo intentus operib[9] misericordię.

† reiice.

✠ Ambrosius. Ieiunare, & a cibis abstinere, manẽte creatoris auctoritate, non multũ pdest, nisi addatur pietas, corporis enim exercitium, nihil aliud, quam carnis fræna sunt. Quãquam carnales aliter corpus exercent (sagina, & dapib. nutrientes, vt celeri motu ad perditionẽ proficiãt, & propter futuri desperationem, carnis curam ad tẽpus agentes, vt citius ad peccandũ moueatur) aliter spirituales, ꝑpter spem futuram corpora sua castigantes, & abstinentia temperãtes, vt pigra in desideriis facta, resurrectione digna possint.

† Indubitatus. † supra cap. 1. B † in spiritu.

a Alias inanes, sine fructu, etsi ibi ratio uideatur, ut in legalibus. Quas solent, ut anus narrare.
b Non sufficit illa uitare, nisi uerba confirmet, addit exerce. Q. illa propone fratribus, sed.

ptas aũt, & aniles fabulas deuita, & exerce teipsum ad pie [1] [2]

a Ad cultum, & religionem omnipotentis dei, & ad opera misericordię. b De pietate moneo, ideo. c Frena carnis. In qua te fatigas. d Vt uitatis uitiis careat pœna. [3]

a tatẽ. Nam corporalis exercitatio ad modicũ vtilis est. Pie- [4] [5]

b Quando saluti omnium studet. a Vt hic bonis abundet spiritualibus, & temporalium sufficientiam habeat. [6]

c tas autem ad omnia vtilis est, promissionẽ habens vitæ, q̃ [7]

a Verax. b Et iste de pietate. c Quia utilis est. [8]

nunc est, & futuræ. † Fidelis sermo, & omni acceptione di- [9] [10]

a Quod in me ostendo. In hoc, quod pietas habet promissionem uitę huius, & futuræ. b s. apostoli. c Opprobria patimur. [11]

d gnus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia spera [12]

a Sicut promisit deus, qui dat uitam. b Qui solem suum oriri facit super bo. & ma. Qui cum iumentis saluat carnales. Vel o. Vel o. [13]

mus in deum viuum, qui est saluator omniũ hominũ, ma- [14] [15]

a Hic, & in futuro, secundũ corpus, & animã. b Scientibus. c Vt fabulas uitent, & se exerceant. d Nescientes. e Ita naturæ, quod nemo. [16] [17]

e ximę fidelium. Præcipe hęc, & doce. Nemo † adolescentiã [18]

f a Vt uidentes tuam conuersationem exemplo tui proficiant. b Vt tuo exemplo loquantur. [19]

tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, i [20]

a Honesta inter alios. b Dei, & proximi. c Mentis, & corporis. d Vt hoc possis. [21]

conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. † Dum ve- [22]

a Post lectionem. Iam uolentium. b Nescientium. c Quia ad hoc constitutus. [23]

nio, attẽde lectioni, exhortatiõi, & doctrinę. Noli neglige [24]

a Episcopatus. b Ne ergo facias eam irritam, ne inobediens sis his quibus caput inclinasti. [25] [26]

g re gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiã, [27]

D nis summa disciplinæ nostrę in misericordia, & pietate est. Quã sequens si lubricũ carnis patitur, vapulabit. Si quis autẽ solum exercitiũ corporis habuit, perennes pœnas patietur.

Ambrosius.

d *In hoc laboramus.* ✠ Chrysost. Paulus afficiebat ꝑbris, & tu ea grauiter, & indignãter fers? Paulus laborabat, & tu delicias quotidie meditaris? at profecto ille nunquam tam excellenti laude, æternisq; potiretur bonis, si vitam in delitijs agere maluisset. Nam si secularia cõmoda, cum sint mortalia, hominesnon absq; sudoribus assequuntur, multominus illis spiritalia prouenient, otio desidiaque torpẽtibus. At, inquies, ista plurimis sæpe iure hæreditario proueniũt. Et si sic illa proueniãt, horum tamen custodia, laboribus perpetuis, angoribusque non vacant, &c.

† Iuuentutem. E

e *Præcipe hæc.* Monet eũ, vt profectus eius per omnia exẽplum esset alijs, vt in adolescẽte mirabilis videretur, & grauis disciplina, vt actus eius excusarent, & non quasi iuuenis, sed quasi senior habeatur, & erubescerent maiores natu, si non exhiberent se iuxta formam huius conuersatione, & moribus graues.

Ambrosius. † Donec venio

De duplici martyrio.

* Cypria. Non locus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque ieiunia monachũ absoluũt. Ibi videas quosdã ex illis facillime vinci delitijs, impatientiores iniuriarũ, appetentiores vindictæ, q̃ quęuis alium ex media plebe. qd causę est? quoniã corpus exercuerunt magis, quam animum cum B. Paulus doceat, quod exercitatio, &c. nõ hęc dixerim, quod improbandi sint, qui talib. modis corpus castigãt, sed quod sathanas mille instructus artibus, nonnunq̃ illudit incautis, ex hmõi corporum exercitamentis, falsam illis inducens sanctimoniæ ꝑsuasionẽ, vt cum intus madeant spiritualib. vitijs, sibi & alijs pij habeantur. Ita virgines fatuæ solidã existimant pietatẽ, corpus habere viro intactũ, cum animus auaritia, superbia, inuidia, obtrectatione sit corruptissimus.

* Chryso. Igitur de corporis exercitatione, ait, inutili illa, & quæ nihil adferat lucri, soloque corpori accõmodata sit.

b *Pietas.* Quæ operatur bona fratribus valet ad promerentur deum.

C c *Vita, quæ nunc.* Habẽs hic diuitias, & gloriã, in futuro vitã æternã. vnde: *Leua eius sub ca. meo, & dex. il. am. me.* unde etiã. *In dextera eius anni vitæ, in sinistra diuitiæ, & honor.* Et dñs in euangelio: *Accipietis in hoc seculo cẽties tantũ,* idest, multiplicationem diuitiarũ, & gloriæ, *et in futuro seculo vitã æternã.* Omnis

Cant. 2. b. Prouerb. 3. c. Matthę. 10. d.

f *Nemo adole.* ✠ Chryso. Oportet. n. eũ, qui doctoris officiũ suscipit, ita se gerere, vt contẽni nõ possit, sed fortasse dices: Vbi modestia ac mansuetudo sacerdotis eluceat, si semper in honore sit, neq; cõtẽptui pateat? In his quidẽ, q̃ ad se pertinẽt, si contẽnatur sane constantissime ferat, ita. n. per patiẽtiã virtus prędicationis ostenditur. Verũ in his, quæ aliorũ tangunt salutẽ, contemptui omnino non pateat. Id quippe non mãsuetudinis, sed stultitiæ est, nã si quidẽ iniurias in se, si maledicta, si insidias vlcisci velit, rite omnino culpabitur: Verũ vbi alienæ salutis negotiũ agitur, imperio vtatur, atq; ex culmine authoritatis, ne quid noxium immineat gregi, summa cura prouideat, neque. n. hoc in loco mansuetudine sed auctoritate opus est vti, ne ecclesiæ vtilitas pereat.

g *Prophetiam.* Vocauit inspirationẽ sancti spiritus, per quã ꝑsciebat, quid de hoc, & de cæteris esset acturus. Ideo ait: Quæ data est tibi per prophetiã, quia spiritu reuelãte cognouit apostolus Timotheum esse dignum episcopali honore. F

Ambro. Prophetia est qua eligitur, quasi doctor futurus idoneus. Manus impositionis, verba sunt mystica, quib. confirmatur ad hoc opus electus, auctoritatẽ accipiens teste cõscientia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deuita. *Talia enim in doctrina fidei non sunt proponenda.*

2 Et exerce teipsum. *Hic consequenter inducit Timotheũ ad virtutis exercitiũ, di.* Et exer. teipsum ad pietatem. *Et accipitur hic pietas dupliciter. Vno modo prout pietas est idẽ, quod cultus diuinus in quo debet exerceri episcopus. Alio mõ, prout pietas importat condescensionẽ ad proximũ. Quod etiam pertinet ad episcopum tã in corporalib. quã in spiritualibus. Et subdit rationem huius exercitii dicens.*

Pietas duplex

3 Nam cor. exerci. *in ieiuniis, & vigiliis, & huiusmodi.*

4 Ad modicum. *s. ad repressionem concupiscentiæ carnis, quæ sic in eo exercitatur, quod modicum in Timotheo valebat, cuius caro sufficienter erat repressa, tam ex infirmitate corporis, vt habetur ca. seq. quam ex bono virtutis exercitio.*

5 Pietas autem ad omnia vtilis. *Quod patet ex dictis, cum bene disponat hominem ad deum, & ad proximum.*

6 Promissionem habens vitæ, &c. *scilicet, gratiæ.*

7 Et futu. *scilicet gloriæ, ideo dicit apostolus.*

8 Fidelis sermo. *id est, verus.*

9 Et omni acceptione dignus. *quia credenti proficuus.*

10 In hoc enim, &c. *id est, opprobria sustinemus.* 11 Quia spe. in deũ. *quia fidelis est reddendo præmium, ideo subditur.*

12 Qui est sal. omnium. *quantum ad sufficientiam ex parte sui.*

13 Maxime fidelium. *Dicitur maxime, quia eorum est Saluator quantum ad sufficientiam, & efficaciam.*

14 Præcipe hæc. *vt habens auctoritatem.*

15 Doce. *vt habens scientiam.*

16 Nemo. ado. tuam contemnat. *idest, licet sis iuuenis ætate, tamen sis senex in moribus, vt nullus habeat occasionem te contemnẽdi, ideo subditur.*

17 Sed exemplum esto fidelium, &c. *sanæ doctrinæ.*

18 In conuersatione, &c. *sanctæ vitæ.*

19 In charitate. *quantũ ad perfectionẽ affectus.* 20 In fide. *quantũ ad perfectionem intellectus. Licet autem charitas, & fides sint interius in mente, tamen relucent exterius in opere, ideo subditur.*

21 In castitate. *i. in munditia corporis, & animæ.* 22 Dum venio. *Hic consequenter inducit Timotheum ad sacræ scripturæ studium, di.* 23 Attende lectioni. *legis, prophetarum, & euangelii. Et quia illud, quod accipitur in studio debet refundi per exhortationem, & doctrinam in populo, ideo subditur.* 24 Exhortationi. *quantũ ad agenda.* 25 Et doctrinæ. *quantum ad credenda.*

26 Noli negligere. *ne de talento abscondito arguaris.*

27 Quæ data est tibi, &c. *antequam enim ordinaretur episcopus reuelatum fuit Paulo bonum futurum ecclesiæ, ex eius ordinatione, et sic per prophetiam fuit ordinatus.*

Digitized by Google

scientia sua, vt audeat vice domini sacrificium deo offerre.

A a Presbyteri. Pro presbyterorũ, quia minus tribus esse non possunt. Et vocat presbyterium episcopũ, vel quia vnus manus imponit ceteris assentientib. Vel presbyterij, quia presbyteriũ est causa cur manus imponant, vel quia politio manuum presbyterium dat ordinato.

b Ne increpaueris. Ne indigne feres se a minore correctum magis exasperetur, quã proficiat.

† auctoritate sacerdotii.

* Gregorius. Hęc regula eius tunc est obseruãda, cum culpa senioris suo exẽplo non trahit ad interitum corda iuniorum. Vbi autẽ senior iuuenibus exẽplũ ad interitum præbet ibi districta increpatione feriendus est.

Ad Ianuarium episco. 2. quæ. 7. c. Paulus.

† adhortare.

B

* Ambro.

* Ambros. Propter honorificentiam ætatis maiorem natu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandum, vt facilius suscipiat admonitionem, potest enim verecunde commonitus ne postea corripiatur, quod turpe est senibus. Nã apud oẽs vtique gentes honorabilis est senectus. Vnde, & synagoga, & postea ecclesia seniores habuit, sine quorũ consilio nihil agebatur. Quod qua negligentia obsoleuerit, nescio, nisi forte doctorũ desidia, aut magis superbia, dum soli aliquid volunt videri.

D

¶ Secundum electionem, in qua ex præteritis videtur dicere qualis futurus sit. ¶ Prædicta ad officium tuum pertinentia ¶ Quia ad hoc electus

a cum impositione manuũ † presbyteri. Hęc meditare, in his 1 2 3

a ¶ idest hæc exequere assiduo actu. b ¶ Nullus ignoret te omnibus proficere. c ¶ Vt proximis.

esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi 4 5 6

a ¶ Qualiter viuas, & doceas. b ¶ Quæ tibi, & aliis valent. ¶ Duplex merces.

& doctrinæ, insta illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum 7 8

a ¶ Et si instandum, tamen cum discretione. ¶ Aetate, vel moribus. b ¶ Fro ætatis honore.

b facies, & eos, qui te audiũt. † Seniorẽ ne increpaueris, sed 9

a Vt facilius suscipiat, potest ueteri ne posit corripiatur, senior tamen stultus vehementer est increpandus vt ait Gregorius. b Cum affectu dilectionis. c Vt mitti sermone doceantur, & sic honorifice proficiant.

† obsecra, vt patrem. Iuuenes, vt fratres, anus, vt ma- 10 11 12

a Vt prompte possint bonæ conuersationis suscipere disciplinam. b Vt nec nutus contra eas fiat.

c d tres, iuuenculas, vt sorores in omni castitate. 13 14 15

c Vt sorores. Vt videntes se amoris causa commoneri, facilius se corrigant.

d In omni castitate. In alloquio iuuencularum recte iuuenis de castitate admonetur.

† 2. quæst. 7. c. Paulus dicit. † seniūs obiurges.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum impo. ma. *Est autem presbyterium dignitas, vel officium presbyteri. Et accipitur hic presbyteriũ pro episcopatu, sicut ecõuerso sub nomine episcopi, vel episcopatus comprehenditur presbyter seu presbyteratus, vt in principio ca. præ. Et dicit.*

2 Manuum. *in plurali, quia in consecratione episcopi pluret requiruntur alii episcopi.* 3 Hæc medi. *scilicet faciam lectionem, vt prædictum est, & officii tui dignitatem.*

4 In his. *in opere exequendo per doctrinam sanam, & alia pertinẽtia ad dignitatem episcopalem.*

5 Vt profectus. *ita, quod omnes percipiant te proficere non solum tibi, sed etiam ecclesiæ.*

6 Attende tibi. *idest, qualiter viuas.*

7 Et do. *qualiter doceas, sicut Christus cępit facere, & post docere.*

8 Insta. in il. *diligenter exequendo.*

9 Hoc enim. *patet ex dictis sententia.*

10 Seniorem. *Præmisso actu docendi generaliter quo ad oẽs, hic consequenter ponitur docendi modus quo ad personas speciales. Nã sicut dicit Grego. in pastorali. secundũ qualitatẽ auditorum debet forma ri sermo doctorum. Sciendum etiam, quod corripere aliquem verbo est eum docere. Dicit igitur.* Seniorem. *arguendo eum verbis duris.*

11 Sed obsecra. *vt caueat ab indecentibus suæ senectuti, hoc tamẽ non est intelligendum de senibus obstinatis in sua malitia, qui sunt acriter arguendi, sicut Daniel dure corã omnibus increpauit senes impudicos, Dan. 13.*

12 Iuuenes. *vt percipientes affectũ dilectionis facilius corrigãtur.*

13 Anus, vt ma. *vt honorifico verbo ad bonum magis moueantur.*

14 Iuuencu. *vt mãsuetudine corrigãtur. secũdũ illud in psa. 89.* Quoniã superuenit mansuetudo, & corripiemur. *verũtamẽ quia talis mansuetudo non debet esse nimis alliciens, ideo subditur.*

15 In omni ca. *vt nec aliquo signo, nec verbo possit aliquis episcopum notare de aliqua leuitate erga iuuenculas.*

CAPVT V.

a VIduas hono. Hierony. Hoc est, quæ omniũ suorum auxilio destitutæ sunt, & quæ manib. laborare non possunt, quas paupertas debilitat, ætasq; cõficit, quib. deus spes est, & oẽ opus oratio. Ex quo intelligi datur adolescentulas viduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum ac propinquorũ ministerio delegari, non recipiendas. Honor autem in præsentiarũ, vel pro munere accipitur, vt illud: *Presbyteri duplici honore digni habeantur. maxime, qui laborãt in verbo, & doctrina.* Et in euangelio dñs differit mandatũ legis, in quo dicitur, *Honora patrem.* non in verborũ sono, quia inopia parentũ causa põt adulatione frustrari, sed in victus necessarijs ministrãdis debere intelligi. Iubente. n. deo, vt filij alerent parentes pauperes, & redderę beneficia senibus, q̃ paruuli acceperant, Scribę, & Pharisęi ecõtrario docebãt filios ne parentibus crederent, di. *Corban*, hoc est, donũ quod altari pollicitus sum, & in tẽpli dona, pmisi, si tu a me acceperis cibos, vertet in tuũ refrigeriũ, atque ita fiebat, vt egentib. patre, & matre sacrificiũ offerrent filij, quod sacerdotes, & Scribæ consumerent.

Hiero. in c. 15. Matth. & Epistol. ad Ageruchiam. Aug. lib. de vita Christiana cap. 15. Vere viduæ.

† 1. q. 2. c. viduas honora.

Deut. 5. b.

Matt. 15. a.

C

* Chrysost. Cur obsecro, nihil de virginitate disseruit? vt equidẽ reor, virgines tunc fortasse nõ erãt, siue etiã proposito virginitatis exciderãt. Ergo datur intelligi, fieri posse, vt aliqua sit, quæ virum nõ habeat, nec tamẽ vidua sit. Quẽadmodum enim virginem non hoc facit, viri ignorare concubitũ, sed & alijs plurimis virtutibus opus est illi ad promerendã veræ integritatis laudẽ, vt sit sine querela, deo intẽta, diuinis rebus semper assideat, ita in viduitate magno honore indigent. Quia. n. viros non habent, ea res probro esse plerisque videtur, atque ideo illas a sacerdote iubet maiori cum studio honorari.

* Ambros. Vnde aduertitur vtrumque pietatis affectum viduæ inesse debere, vt filios diligat, parentibus deferat.

* Idem. Has viduas dicit honorandas, q̃ data opera viduæ sunt,

Lib. de viduis.

E

CAPVT V.

a ¶ Sumptibus ecclesiæ sustentando, & solatiis fauendo. b ¶ Sicut viro, ita ab amore mundi destitutæ.

a VIduas † honora, quæ vere viduæ sunt. 1 2

a ¶ Non tamen omnes, sed si qua.

Si quã autẽ vidua filios, aut nepotes 3

a ¶ In quo probabitur, vt demum digna sit vidua ecclesiæ nuncupari, præire enim debent merita, vt debitus honor tribuatur.

habet, discat primum domum suam 4 pie regere, & mutuã vicem reddere, 5

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

1 VIduas hono. *Hęc est quinta pars huius epistolæ, in qua Timotheũ instruit de quinto actu ad episcopũ ptinente, qui est bona ecclesiæ fideliter dispẽsare, q̃ dispẽsanda sunt ministris ecclesiæ, et pauperib. nã episcopus pater est pauperũ. Inter pauperes aũt videtur maxime esse compatiendũ pauperib. viduis, & ideo primo instruit Timotheum de viduis, secundo de eccl. siæ ministris, ibi.* Qui bene psunt. *Prima in duas, quia primo proponit intentũ in generali, secundo psequitur magis in speciali, ibi.* Si qua. *Circa primum sciendum, q̃ honor dupliciter accipitur in scriptura vno modo pro reuerentiæ exhibitione alio mõ pro necessariorũ administratione. vnde dicit Saluator Matth. 15. q̃ illi, qui sub specie religionis faciebãt oblationẽ de hoc. vnde parẽtes debebãt sustẽtari, erãt trãsgressores diuini pcepti de honore parẽtũ. Sciendũ et, q̃ viduæ veræ sunt in duplici gradu, quia aliquæ sunt diuites, & illis debetur honor primo modo dictus, aliæ vero pauperes, quibus debetur honor secundo modo dictus, & sic intelligendum est verbũ apostoli cum dicit.* Viduas ho. *hoc modo, vel secũdum earum cõditionem.* 2 Quæ ve. vi. sunt. *hoc dicit ad excludendum illas, quæ meritum viduitatis perdunt.* 3 Si qua. *hic prosequitur intentum magis in speciali, quæ sunt veræ viduæ nominadæ. secundo qualiter sint sustentandæ, ibi.* Si quis fidelis. *Prima in duas, quia primo ostendit, quæ sunt dicendæ veræ viduæ ratione morũ. secundo ratione annorum, ibi.* Viduæ eligant. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit quandam distinctionem. secundo vnius membri rationem, ibi.* Si quis autem. *Distinctio enim est de viduis diuitibus, & pauperibus, & qui debent esse mores vtrarumque. Et quantum ad diuites dicit.* Si qua aũt viduæ filios, vel. *indigentes sua educatione.*

4 Discat pri. do. *familiam suam gubernando, & in moribus informando.* 5 Et mu. vicem. *eis reuerentiam exhibendo, & necessaria ministrando si indiguerint, sicut alita fuit ab eis.*

Diuisio. Honor duplex

Viduarum gradus duplex.

1 Hoc

Digitized by Google

sunt, quę cū possent nubere, vt meliores essent, deo digne, A secūdas nuptias respuerūt, sciētes semel benedici coniugiū.

✠Hieronym. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exutæ sunt, & ab omnibus desolatæ.

a ¶Qui eam aluerunt. b ¶Paruulos regere. ¶Non solum in ecclesia seruire. c ¶Quæ vero, & vera est, & desolata, i. non habens domum speret, &c. i. recipiatur in ecclesia, & instet, nam si aliter mortua est, & sit irreprehensibilis, vel est diffinitio vere. Q veram recipe hæc autem est vera, quæ vera est sperat, & instat, nā alia nō, & hoc est, nāque. & his pracipe, vt nō sint in delitiis, & vt sint irreprehensibiles.

a parentibus. † Hoc enim acceptum est corā deo. Quæ autē 1
a ¶Hoc sperare debet. b ¶Pro remotione totius mali. 2
b vere vidua est, & desolata, speret in deum, & instet obsecra- 3
a ¶Pro adeptione bonorum. ¶Instat. ¶Mundi. ¶Communi vita. 4
c tionibus, & orationib⁹ nocte ac die. Nam, quæ in delitiis est 5
¶In anima. ¶Vidua. a ¶Quia iam non in eis occasio mundi. 6
viuens, mortua est Et hoc præcipe, vt irreprehēsibiles sint 7
a ¶Vera vidua, si habet domum, regat, si autem negligit. b Vt sunt parentes, fratres, & huiusmodi. 8
¶Qui tam domestici, vt parentes filiis, vel parentibus filii. 9
d † Si † quis autem suorum, & maxime domesticorum curam 10
e a Operibus, etsi non verbis, quia proximum nōn diligit. b Quia hic nondum veritatem nouit, vel promisit. c Vera, & desolata eligatur, sed huius ætatis, &c. 11
nō habet, fidē negauit, & est infideli deterior. Vidua † eliga- 12
a Vbi extinctus fomes libidinis. b Propter supradictum sacramentum. 13
tur non minus sexaginta annorū, quæ fuerit vnius viri vxor, 14
Fideliter. 15
in operib. bonis testimoniū habens, si filios educauit, si ho- 16
a Pauperes. b Prædicatorum, quos tunc recipere fuit periculosum. In carcere, uel huiusmodi. 17
f spitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationē patiē 18
g Quid per singula? a Humiliter. 19
tibus subministrauit, si † omne opus bonum subsecuta est. 20

a *Parentibus*. Parētes sunt ijdē, qui superius filij, & nepotes vnde, & in mundana lege parēs parenti iubetur per gradū succedere. Quibus mutuam vicē reddimus cum a patribus educati sum⁹, alios pari lege nutrimus.

Aug. in ps. 131.

b *Desolata speret*. Videns ex nulla parte se habere suffragiū, toto animo est deuota deo, de quo solo sperat auxilium vitę & salutis.

47. dist. c. Sicut hi. §. necesse.

c *Quæ in delitijs*. Genus⁹ est imposturę honorem viduę habere velle, & non obsequi deo, & aliud agere, B aliud profiteri, cum profiteat̃ religionē.

Aug. lib. de bono viduitatis, ca. 9. & in ps. 9. Ambrosius.

✠ Hieronymus. Quicqd naturę modum excedit, delitiis deputatur. Hic maxime nostri temporis viduas tangit, quæ cum hominem suæ naturæ, qualicunque panno non vestiant, parietes, pretiosis marmorum crustis exornant.

† in omni opere bono fuit assidua.

✠Theophy. Quia non paucæ viduitatis statum eligunt, vt maiore libertate agant, quæ grata sunt, inquit, delitijs dedita atque petulantiæ, etiam si videatur viuere sensibilem hanc vitam, mortua est secundū spiritum. Sin autem mulieri non permittitur deliciari, vbi tamē, & natura, & ætas sæpe habet infirmitatem, quid dicemus, si viri in delitijs viuamus?

✠ Euseb. Emissen. Agnoscamus quid incommodi nutriāt oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, qñ anima præmoriente, deteriore sibi parte hominis sit superstes.

De initio quadrages. hom. 1.

✠ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs degit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cōplosis palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sensum habet, ita & hic, imo longe deterius hic, quam ille affectus est. Ille enim bona æque ac mala eadem ratione non sentit, hic autem malorum tantum non amittit sensum, sed nihil boni penitus sentit, &c.

d *Si quis, &c.* ✠ Chryso. Pierique virtutē suam sibi satis *esse ad salutem* putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil arbitrant̃, sed hi profecto fallant̃, si quis. n. suorum, &c. nā si quis propinquos genere, atque affinitate coniunctos aspernetur, quo pacto erit in alios clemens? nonne vanitati, iudicio omniū erit obnoxius, si alienos beneficijs fouēs, propinquos summa immanitate despiciat? q̃ late patet detractionis locus, dicentib. gentibus, Christianos sine affectione esse C qui despiciāt suos. Infideli deterior, qa ille etsi alienos despicit, ꝓpinquos tamē aspernatur minime. Diuinas plane leges violat, & iura naturę, qui negligit suos. Deus nēpe idcirco D vincula propinquitatis instituit, vt multiplex subesset occasio nos mutuo diligendi. Quādo igitur, quod infidelis facit, tu facere negligis nonne fidem abnegasti? cogitemus ista, qui pecunijs parcimus, propinquosque despicimus.

✠ Hieronymus. Si quis viduas abijcit aut pupillos, vel maxime parētes, & pauperes, deterior est infideli, quia & illi habēt naturaliter circa proximos pietatē. Sicut si qua vidua orphanos filios negligat hui⁹ sentētię crimen incurrit. Simul notādum quosdam fideles nomine, qui infidelibus conuersatione peiores sunt.

† supra 2. 3. Ioan 16. c.

† quæ

✠Ambro. Necesse est enim, vt deterior sit, qui sub lege, & timore agens contemptor est, quā qui non E est subiect⁹ legi. Hic enim nescit, ille autē sciens contemnit.

† eligitur.

e *Curam non habet*. Cura impendēda parentibus, vt Iesus matrem Ioanni commendauit.

Aug. 19. de ciui. c. 14. & tra. 116. in Ioan.

f *Pedes*. Augu. Faciamus hęc inuicē humiles, quod humiliter fecit excelsus: Magna est in hoc cōmēdatio humilitatis. Et faciunt hoc sibi inuicē fratres, ēt ipso opere visibili, & q manu non faciunt, corde faciunt. Multo aūt melius est, vt etiam manib. fiat. Nec hoc dedignetur, quod fecit Christus facere Christianus, qui ad pedes inclinatur ei in corde excitatur, vel si iam est, confirmatur, humilitatis effectus.

Tractat. 55. in Ioan.

✠ Theophy. Hoc dixit, quia multæ qdē hospitales sunt, & hospitio recipiunt peregrinos ac sanctos, ipsę aūt non p seipsas inseruiunt, sed per ancillas. Volens ergo viduam per se laborare, nec ignauam esse, ipsam per sese ministrare iubet.

* Chryso. Vides, vt peregrinorū susceptionē, non simplicē humanitatē, sed pcipuo studio, tanq̃ re vera Christo exhibitā signet, neque. n. permittit huiusce in sanctos obsequia ancillulis imperari, sed ipsas per se illis ferre ministerium iubet. Viatores hoīes ꝑtereuntes, vt putabat Abrahā suscepit hospitio, neque tñ seruis permittebat oīa, sed vxori farinam misceri imperabat. Ipse. n. cum vxore mercedem sibi cōparare festinat, non impensæ tantū, verum ministerij quoque.

g *Sanctorum*. quorum obsecro? eorum, qui in tribulatione sunt, nō sanctorum simpliciter, possunt enim esse sancti, summoque obsequio ab omnibns foueri. Noli hos persequi copia rerū affluentes, sed afflictos, & qui a multis ignorantur. Noli præsuli ecclesię ista tribuere partienda, ipse potius ministra, ne solius impendij, verum obsequij pręmium percipias, proprijs eroga manibus, tu fulcum fere pietatis.

*Hiero. Si nō solū hēt humilitatis insignia, cui non sufficit F hospitio recipere, sed manu propria lauare hospitū pedes.

a *Deuita*.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hoc e. *cui placent opera pietatis. Consequēter dicit de pauperib.*

2 Quę autem. *i. destituta bonis temporalibus, sicut & marito.*

3 Speret in. *ꝙ per prouisionem ecclesiæ habebit sufficientē victum.*

4 Et instet ora. *omnib. horis ad hoc opportunis. qualiter autē differant orationes, obsecrationes, dictum est supra in principio. 2. c.*

5 Nam quę. *molliter iacendo, & orationes prætermittendo.*

6 Mortua est. *idest, propinqua morti spirituali, quia delitiæ inclinant ad actum luxuriæ. ideo subditur.*

7 Et hoc preci. *tam diuitibus viduis, quam pauperibus.*

8 Vt irreprehensi. sint. *id est, absque defectu notabili, vnde possint aliqui rationabiliter scandalizari.*

9 Si quis *Hic reddit rōnem primi mēbri, in quo dictum est, ꝙ viduæ diuites debent esse solicitæ de nutritione filiorum, nepotum, & parentum, Hic reddit ratiōnē huius dicti, di.* Si quis autem suorum, *idest, attinentium sibi quomodocunque curam non habet eos neligendo.*

10 Et maxime. *idest, existentium de domo sua, vel cognatione sua.*

11 Fidem negauit. *i. dest, fidelitatem, quam debet habere ad personas dictas, quam negauit facto debitum auxilium eis subtrahendo.*

12 Et est infideli. *i. in hoc peccat grauius, quam paganus fidem Christi non habens. nā quanto status est altior, tanto casus est grauior.*

13 Vidua. *Hic consequenter ostendit, quę sunt veræ viduæ ratione annorum. Et ostendit primo, quod tales sunt honorandæ. secundo, quòd aliæ sunt vitandæ, ibi. Adolescētiores. Circa primum dicit.* Vidua eli. *tanquam honorabilis modo supradicto.*

14 Non minus sexa. an. *Tunc enim fomes libidinis est refrigeratus.* 15 Quæ fu. vnius. *nam secundæ nuptiæ signum videntur incontinentiæ, sunt tamen licitæ.*

16 In operibus bo. *nam esse debent integræ famæ.*

17 Si fi. *derelicto.*

18 Educa. *bene, & sancte secundum suam possibilitatem. Et similiter, quod subditur.* Si hos. &c.

19 Si sanctorum pe. la. *idest, discurrentium pro prædicatione.*

20 Si tribu *idest, incarceratis, & infirmis.*

21 Submi. *idest, secundum possibilitatem suam, vtpote victum, si fuerit diues, vel aliquod obsequium, si pauper.*

22 Si omne opus bonum subsecuta est. *Secundum possibilitatem, & decentiam sui status.*

A a *Deuita.* id est si vota castitatis earum non vsque adeo cures vt eas ecclesiæ alimonijs sustentandas suscipias.

Ambro. Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Lubricæ enim ætati facile credi non debet.

b *Haben.* August. In coniugali quippe vinculo si pudicitia conseruetur, damnatio non timetur. Sed viduali cõtinentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur, qua expetita, & electa, & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile. Vouentibus enim virginitatẽ, vel viduitatem nõ solũ nubere, sed & velle dãnabile est. Omnis huiusmodi similis est vxori Loth, quę retro aspexit.

B c *Primam.* Aug. Etsi non nubendo, tñ volẽdo, nõ quia nuptiæ dãnentur, sed fraus propositi, & fracta fides voti damnatur, & voluntas, quæ a proposito recedit damnabilis est, siue nuptiæ sequantur, siue non.

✲ Ambro. Quid maneat tales ostendit, ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus huic deuotioni deditus est, apud se interim teneat, qa temerariũ dicit esse pmitteri, qđ adhuc iuuenili ætati credi nõ debet. Damnationi. n. fit obnoxius, q ab hoc declinat, quod recte fecerat. Quantũ enim laudabile est. Si impleat, quod vltra vires eius creditur tanto magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere psumptione temeritatis, quod ferre non possit, nec ad veniã debet pertinere, qui a primordio infidelis inuentus est.

✲ Hieronym. Hæc regula non solum in viduis, sed in virginibus continentibus, quæ primam fidem irritam fecerũt, intelligenda est.

d *Simul autem.* ✲ Ambro. Quædam virgines, vel viduæ commendante professione (gloriosum est. n. huius rei vocabulũ) acceptabiles sunt domibus diuitum, quæ id agunt, vt pareant voluntatibus eorum, ambulantes, & quęrentes, quę perferant ad illos, quibus delectentur, vt otiosæ muneribus afficiantur. Et malo more plus quærunt fabulis, quam quæ operantur manibus, vt elatæ procedant, & compositæ, contra professionem suam agentes.

C ✲ Chrysostomus. Nihil minus conuenit fœminæ, quam aliorum facta curiose disquirere, neque mulieri solum, sed etiam viro, quippe impudentiæ singulis potissimum id argumentum est. D

c *Conuersæ sunt.* August. Ab excellenti illo vidualis, vel castitatis virginalis proposito in posteriora respiciendo ceciderunt, & interierunt.

a ¶ Quarum sanguis feruet. b ¶ Quia hoc sæpe contingit. c ¶ Post votum continentiæ luxuriosæ vixerint in cibis, & alijs.

a Adolescentiores autẽ viduas devita † Cum enĩ luxuriatæ [1] [2]

a ¶ Quasi non sit peccatum nubere. b ¶ Non dico nubunt. c ¶ Pro fracta fide voti. [3]

b fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationẽ, [4]

a ¶ Id est, votum, vel in voto violato baptismi fidem. b ¶ Volendo etiam. ¶ Cum prædictis malis. [5]

c quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autẽ, & otiosę [6]

d discunt circũire domos, nõ solum otiosæ, sed & † verbosæ [7] [8]

a ¶ Turpia. ¶ Religioni nocentia. b ¶ Ne hæc contingant.

& curiosæ, loquentes, q̃ non oportet † Volo ergo iuniores [9]

a ¶ Quod bonum est. b ¶ Et hoc item bonum. c ¶ Item bonum. ¶ Quare hoc? Et sic [10]

nubere, filios † pcreare, † matresfamilias esse, nullã occasio- [11]

a Infideli, cui gratum est de nobis male loqui. idest Maledicendi. Volo ita. Quia. [12]

nem dare aduersario † maledicti gratia. † Iam enim quędã [13]

a Post votum. b Et huiusmodi non sunt recipiendæ sed. Iuueres. c Iuuenes. [14]

e † cõuersæ sunt retro post sathanã. Si quis fidelis * hẽt viduas [15]

a Quę necessaria sunt. b Quod si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperẽtur. [16]

subministret illis, ut non grauetur ecclesia, vt his, quę vere [17]

a Illud, quod habet ecclesia. b Hæc etiam præcipe de presbyteris. c Spiritualiter obediendo, & exteriora sui ministrando. [18] [19]

f viduæ sunt sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici [20]

g A subditis. a Exhortatione, scientibus. [21]

honore digni habeantur, maxime, qui laborant in verbo [22] [23] [24]

f *Qui bene.* De honore presbyterorum hic agit. Q. Illud, quod dixi de viduis obserua. Et hoc etiã præcipe de presbyteris, vt presbyteri, qui bene præsunt vita, & doctrina, digni habeantur.

g *Duplici honore, &c.* Boni enim dispensatores, & fideles, non solum honore sublimi præueniri debent, sed & terreno, vt non cõtristentur indigentia sumptuum, & gaudeant obedientia spiritualium. Instantior enim fit, si non humilientur inopia, & crescit in illo auctoritas, cum videt se etiam in preciũ laboris sui fructũ percipere nõ abũdet, sed vt non deficiat. Tanta enim merces debet esse euangelizanti regnum dei, vt non contristetur, nec extollatur.

August. Necessitatis est accipere, charitatis præbere, non tamen venale est euangelium, vt pro his prædicetur, sed p æternis. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiunt ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Nõ enim a populo redditur quasi merces illis, qui sibi in charitate euangelij seruiunt, sed tantum dispendium datur, in quo, vt possint laborare pascantur.

✲ Chryso. Itaque si quis delicatus, aut remissus fuerit, dignus profecto non erit, nisi quis fuerit bos triturans, & contra gelu, & spinas iugũ sustinẽs traxerit, neque ante discesserit, dignus non est, oportet ergo doctoribus victum necessarium affatim ministrari, ne deficiant, neque sola intur, neq; minimis occupati, magnis seipsos, atque alios perdant, vt spiritualia operentur, nullam secularium habentes rationem, Huiusmodi Leuitæ erant, qui nullam secularium rerum habebant curam, quomodo laici Leuitis lege constituti erant reditus decimæ, & cę. Ergo ecclesię pręsules audenter dixerim nihil pręter victum, & vestitum habere oportere, ne ad ista trahantur desiderio. F

✲ Hieronymus. Vult illis prestare carnalia a quibus

alij

August. lib. de bono viduitatis, cap. 8. & 9.

† 27 q. 1. c. si quis, & ca. hæc vero, c. nuptiarum, & cap. de viduis.

† domum administrare.

† vt habeant maledicendi causam.

August. lib. de sanct. virg. ca. 33. In psal. 83 & lib. de bono viduitatis.

Gene. 9. f. De bono viduitatis ca. 8.

Aug. tract. 17. in Ioan. † lasciuire cœperunt aduersus Christum.

† nugaces.

Ambros. † 2 q 1 c nuptiarum.

† 26 q. 5. c epi scopi.

† aut si quis fi.

† retinuerunt secutæ sathanam.

E

Lib. de pastorali. Euangelium non propter terrena prædicandum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adolescentiores. *Hic consequenter ostendit, quæ viduæ sunt vitandæ, dicens.* Adolescentiores autem vi. *in quibus viget adhuc ignis concupiscentiæ carnalis.*

2 Deuita. *quia societas earum, & familiaritas est periculosa, etiã viro quantumcunque casto. Vnde dicit Isid. solil. lib. 2. Si vis a fornicatione esse tutus, esto a muliere corpore, & visione discretus, circa serpentem enim non eris diu illæsus, ante ignem consistens, & proximus periculo, diu tutus non eris, licet ferreus sis, aliquando dissolueris.*

3 Cum enim luxuriatæ. *frangendo continentiam vidualem.*

4 In Christo nubere. *Ex hoc patet, quod loquitur de illis, quæ fecerunt votum continentiæ vidualis, quibus non solum nubere, sed etiã velle nubere damnabile est. Si enim votum non fecissent de hac obseruantia, licitum esset eis velle nubere, & etiam nubere.*

5 Quia primam. *factam deo per votum de continentia viduali.*

6 Irritam fecerunt. *per casum luxuriæ.*

7 Simul autem, & otiosæ. *a bonis operibus.*

8 Discunt circumire do. *ad audiendum friuola, & videndum inhonesta spectacula.*

9 Sed, & verbosæ. *cum tamen deberent esse taciturnæ.*

10 Et curiosæ. *in vestitu dissoluto.*

11 Loquentes, quæ non opor. *scilicet scurrilia, quæ non decent statum vidualem, propter quod concludit.*

12 Volo ergo iunio. nu. *propter fornicationis periculum.*

13 Filios procre. *ad seruiendum deo in fide catholica.*

14 Matref. es. *vt occupatæ circa curam domus, & familiam impediantur a discursu vago, & curioso.*

15 Nullam occasionem dare aduersario. *infideli.*

16 Maledicti gratia, *idest, maledicendi gratia, quærunt enim infideles, vnde possint mordere vitam fidelium.*

17 Iam. n. quædã cõuersę sunt. *voto cõtinẽtiæ vidualis fracto.*

18 Post satha. *eius suggestioni consentiendo, & ideo tales nõ sunt computandæ inter viduas ecclesiæ.*

19 Si quis. *Ostenso, quæ vere viduæ sunt dicendæ, hic consequenter ostenditur qualiter sint sustinendæ, quia aliquę sunt pauperes habentes aliquos propinquos, & notabiles viros, & diuites, bonum est, quod sustententur ab illis, vt sic aliis nõ habentibus tales amicos possit melius prouideri, & absque cõmunitatis grauamine, & hoc est, quod dicitur.* Si quis fidelis. *in potentia, & honestate notabilis.*

20 Habet vi. *in domo, vel cognatione sua.*

21 Submi. il. necef. *Cætera patent ex dictis.*

22 Qui bene. *Hic consequenter instruit de ministrorum ecclesiæ prouisione, di.* Qui bene præ. *faciendo deuote diuina officia, & administrando subditis ecclesiastica sacramenta.*

23 Duplici ho. *Et hic honor duplex est, vt eis exhibeatur reuerentia, & administrentur necessaria, vt supra dictum est.*

24 Maxime, qui laborant in verbo, & doctrina. *instruendo alios in fide.*

13 Filios

1 Et

Digitized by Google

a ¶Nescientibus. b ¶De exteriori honore probat. c ¶Id est, prohibebis sumere necessaria. ¶Vel non infrenabis.

& doctrina. Dicit enim scriptura † Non alligabis os boui tri- 1

a ¶Item dominus in euangelio. b ¶Vt vires reparet in laborem. c ¶Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, vt sit vice Christi. ¶Autem. 2

a turāti, et dignus est operari⁹ mercede sua. Aduersus psbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tri- 3 4 5

¶Duo sufficiunt, si a deo probati.

¶Hos autem testimonio conuictos peccasse, vel qui manifesti sunt. a ¶Presbyteri, vel subditi.

b bus testibus. † Peccātes corā omnibus argue, vt & cæteri 6 7

a ¶Vt autem presbyter non accusetur. ¶Qui iudicabit

c timorem habeant. Testor corā deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, vt hæc custodias sine † præiudicio, nihil 8

a ¶Vt separent bonos a malis. ¶Quæ præcepi ¶Et. b ¶Præ examinatione.

a ¶Ab examinatione ne declines in aliud, quam examinatio inuenit. b ¶Et post hæc omnia non cito ordines, sed sæpe proba. c ¶Etsi sapiens, vel religiosus videatur. 9 10

d faciens in alteram partē declinando. † Manus cito nemini 11

a ¶Si considerate ordines. ¶Consensu. ¶Quæ post facit. b ¶Qui alios iudicas. 12

e imposueris, neq; cōmunicaueris peccatis alienis. Teipsū 13

¶Tamen sicut prius. ¶Sic non nocet castitati. 14

f † castū custodi. † Noli adhuc aquā bibere, sed vino modico 15 16

---

alij spiritualia consequuntur, quia occupati in doctrina, necessaria sibi prouidere non possunt.

a *Aduersus presbyterum accusat. no. reci. &c.* Solet, qui corrūpit non amari, & ideo habita occasione facile accusatur. Contra hoc mouet.

✠ AMBROSIVS. Quoniam huius ordinis sublimis honor est (huiusmodi enim vicarii Christi sunt) idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri, istum, qui antistes est dei, crimino se versatum, sicut est credibile scenicum esse turpissimum.

Tom. 7 de corr. & gratia. cap. 16.

† Deute. 19. d. 4. dist. ca. sed illud 2. q. 1. c. 6 peccauerit.

✠ Hieronymus. Iniustum est etiam aduersus laicum accusationem recipere, cū hoc nec seculares faciant, quanto magis aduersus sacerdotem domini?

† iuncta propensionem animi. † putum. † posthac. Ser. 16. & lib. de correp. & grat. c. 16.

b *Coram omnibus, &c.*

Augustinus. De verbis domini. Aliquando debes corripere peccantem inter te, & ipsum solum, vt dominus in euangelio, aliquando coram omnibus, vt cæteri timeant illud. Quando in te peccauit, idest, quando tu scis, quòd peccauit, tunc secreto, ne non sis corrector, sed proditor, vt Ioseph de Maria solus suspicans adulterium. Quando autem palam peccatur, palam arguendum est.

Matt. 18. b.

✠ Ambro. Quoniam vero non facile credi debet de presbytero crimen, si probetur tamen, aut sit manifestum, quia irreuerenter versatus est, publice præcipit arguendum, vt cæteri terreantur, quod non solum ordinatis proficit, sed & plebi, quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripi, necesse est, vt sibi caueant.

✠ Augustinus. Quod de his peccatis accipiendum est, quæ non latent, ne contra domini sententiam putetur loquutus.

✠ Theophylactus. Hoc est perseuerantes in peccato, & quos inquirendo deliquisse inueneris, argue vehementer, et seuere, nō vt indignationem tuam expleas, sed vt cæteri castigentur terrore perculsi. Quemadmodum enim simpliciter, & sine iudicio condemnare, arrogans est, & temerariū, hunc ad modum reos, & peccato obnoxios non reprehendere, pestilens est, ad multos morbum extendens. quid igitur? num offendiculum præbet, si publice fiat reprehensio? Immo è diuerso magis offendit, si is, qui ab omnibus peccasse cognoscitur, non arguatur. Hanc ob causam dominus aliquos in medium producens puniuit, vt vita mortalium hisce exemplis emendetur.

c *Testor coram deo.* Deus sit mihi testis, quòd animā meam saluaui tibi, caue.

d *Manus nemini cito imposueris, &c.* ✠ Chrysostomus. Quid sibi vult, cito? non ex prima statim probatione, nec secunda nec tertia, sed vbi consideratio diuturna præcessit, exactissimaque discussio, tunc imponito manus, neque enim ea res periculo caret, eorum. n. quæ ille peccauerit, tu quoq; pœnam dabis, qui initiū dedisti præcedētium delictorum, qui enim improbe prima temisisti, etiam futuris eris obnoxius, quod ipse quasi auctor extiteris præteritorum, qui ea flere non feceris, vt possent per compunctionis gratiam relaxari.

† Deute. 25. a. 1. Cor. 9. b.

✠ Primasius. Non est enim leue peccatum, mittere margaritas ante porcos, & dare sanctum canib⁹, & ordinem clericat⁹ nequaquam sanctis, & in lege dei doctissimis, sed affectis suis tribuere, & vitium officiorū ministris, qdque his dedecorius est, mulierecularum precibus.

† præcipitatione iudicii. † 24 dist. § 1. 78 dist. c. quid est. De elec. c. cum nobis. §. his igitur. † De con dist. 5. ca. sint tibi. De iureiu. c. si Christus. § quidam enim.

e *Neque communicaueris peccatis alienis.* ✠ Idem. Sicut ergo in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit, sic in ordinatione sanctorum particeps est eorum iustitiæ, qui bonos eligit. Communicari dicit peccatis eius, qui non probatus ordinatur.

Neque communica. Augustinus. Firmissima veritas hoc habet, quòd non, nisi consensione intelligenda est communicatio peccatorum, quam vetat apostolus, quia quis peccatis alienis communicat si ea palpat, & cum possit corripere, & corrigere negligit.

Lib. 7. de baptismo, & li. 2. contra Par. cap. 21. Peccata aliena.

f *Noli adhuc aquam, &c.* Quia castitatē admonuit, hac occasione immoderatā abstinentiam prohibet, quā ipse inerat.

Ambro. Nunc speciale consilium dat ei, vt se ipsum salubri regat doctrina, prudenter enim sibi deus vult seruiri, nō vt nimietate debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant. Temperandum est, vt si fieri potest, cœptum obsequium gradatim potius prouehatur, quam per inconsiderantiam minuatur.

✠ Chryso. Si autem viro vsque a deo ieiunijs dedito, & in tantum aquæ assueto, vt crebras morborum molestias pateretur, pudicitiam præcepit, neque ille monita renuit, quanto magis cum a quouis de huiusmodi monemur, æquanimiter ferre debemus? Cur igit' illius stomachū nō oratione firmauit? cuius enim vestes mortuos suscitabāt, & hoc vtique facere poterat, quanam ergo rōne? vt si quoque viderimus viros magnos, & virtute præclaros infirmari, nihil moueamur, poterant signa illum in arrogantiā tollere. Idcirco legibus medicinæ inseruire permittit, vt sit humilior, & cæteri non scandalizentur, discantque, ꝙ cum illi naturæ nostræ essent,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et doctrina. *de moribus. Consequenter probat per scripturam, quod necessaria sint eis administranda, & primo per scripturam veteris Testamenti, Deutero. 25. a.*

2 Non alligabis, &c. *Per hoc figuraliter præceptum fuit, quod non negentur necessaria prædicatori, qui triturat in area domini. Secundo per scripturam noui testamenti.* 3 Dignus est. *quod dicitur de prædicatoribus Luc. 10. a.* 4 Aduersus presby. *Hæc est sexta pars principalis huius epistolæ in qua instruit Timotheum de actu iudicandi, & puniendi subditos in foro exteriori, quod pertinet ad episcopum, & primo instruit eum quantum ad accusationem, & testificationem, di.* Aduersus presbyt. noli accusationē recipere, *quia contra personam tanti status non est leuiter credendum.*

5 Nisi sub duobus, vel tribus testibus. *& idoneis ad hoc probatis in veritate. Secundo instruit eum de punitione.*

6 Peccantes coram. *vt sicut peccatum est notum, ita & punitio.*

7 Vt & cæteri timorem ha. *& sic a malo retrahantur, ne similem punitionem incurrant. Tertio instruit eum de inquisitione diligenti, quæ debet præcedere iudicium, & punitionem, di.*

8 Testor cor. *modus est iurandi ad mouedū Timotheū efficacius.*

9 Vt hæc custodias. *quæ dicta sunt, & etiam, quæ sequuntur.*

10 Sine præiudicio. *idest, sine examinatione diligenti præcedente.* 11 Nihil faciens. *maxime in punitionibus.*

12 In alteram partem decli. *a rectitudine iustitiæ propter defectum examinationis debitæ, ideo subdit.* 13 Manus cito nemini imposueris. *ipsum præcipitanter puniendo.*

14 Neque communicaueris peccatis alienis. *idest, illorum, qui male eum accusauerunt. Aliqui autem exponunt hoc de ordinatione nimis festina alicuius insufficientis, & sic episcopus communicat peccatis ipsius indigne ministrantis.* 15 Teipsum. *Hæc est pars incidentalis, in qua monet Timotheum de seipsius custodia diligenti, eo quod instruxerat eum de punitione aliorum, & iudex ipse debet esse immunis ab illis, quæ punit in aliis. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declarat quoddam superius dictum, ibi. Quorundā. Circa primum dicit.* Teipsum castum cu. *idest mundum, & purum, & sine reprehensione. Et quia Timotheus pro custodia castitatis nimis affligebat corpus suum, ideo subdit.*

Diuisio.

16 Noli adhuc aquā bi. *cuius potus notabiliter nocet stomacho languenti,*

Digitized by Google

essent, virtutes tamen exercuere quas legimus.

*Primasius. Dat ei consilium, vt plus aliorum profectum quam suam abstinentiam curet, poterat enim verbum impedire infirmitas.

a *Quorundam hominum peccata, &c.* quia dixerat sine præiudicio nihil facias, determinat vbi præiudicium sit necessariũ, & vbi non, diuidens bona, & mala in manifesta, & occulta. Q. iõ opus est examinatione, quia sicut quædam sunt manifesta, quæ non oportet examinari, ita quædam sunt occulta de quibus sine præexaminatione non potest fieri præiudicium.

Quorundam. Ideo est op⁹ examinatione. Vel, bibe vinũ, q̃a etsi nõ mox claruit tua bona intentio, non tñ poterit abscõdi, sicut & in malis est. Augu. de sermone domini in monte.

b *Mani.* dicit de quibus clarũ est quo animo fiant, hæc præcedunt ad iudiciũ, quia si ista sequitur, iudiciũ non est temerarium.

c *Subsequun.* quæ occulta sunt, q̃a nec ipsa latebũt tempore suo quãdo Christi temp⁹ aduenerit, quo manifestentur, sic & de bonis. De his ergo iudicemus: Illa dei iudicio relinquantur.

¶In quo sedes ægritudinis. ¶Ipsos accessus.

vtere propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.

a ¶Et hi non sunt probandi. b ¶Ante nota, quam veniant ad discussionem.

a Quorundam hominum peccata manifestata præcedentia 1

a ¶Specie religionis tecta per discussionem apparens.

b ad iudicium, quorũdam autem, & subsequũtur. Similiter 2 3

a ¶Quædam, & non est opus probari. b ¶Bona c ¶idest non sunt nota.

c autem, & facta bona manifesta sunt, & quę aliter se habẽt, 4 5

a ¶In discussione. b ¶Et hæc probanda.

abscondi non possunt. 6

NICOLAVS DE LYRA.

languenti, & ægrotatiuo corpori, sed vinum modicum non nocet castitati, & valet ad sanitatem seruandam, quæ necessaria est ad exercendum officium episcopi. 1 Quorundam. *Hic consequenter declarat quoddam superius dictum, dixerat enim, quòd Timotheus nihil ageret sine diligenti examinatione præuia, ideo declarat, quæ sunt illa, quæ indigent tali discussione, & quæ non, di.* Quorũdã hominum peccata, &c. *Ex euidentia facti, & talia non indigent accusatione, testificatione, seu examinatione, ideo subditur.*

2 Præcedentia ad iudicium. *idest ad examinationem, quæ per se notoria, & sic sunt punienda sine discussione.*

3 Quorun. au. *idest sunt latentia, ita quòd non apparent punienda, nisi post discussionem.* 3 Similiter aũt, & fa. bo. *supple aliquorum.* 4 Manife. sunt. *ex euidentia rei, & sic non indigent discussione ad approbationem sui.* 5 Et q̃ aliter, &c. *ita, quòd non sunt ita manifeste bona.* 6 Abscõdi nõ possunt. *idest non absconduntur de facili, habita de eis examinatione diligenti, propter quod talia sunt discutienda, antequam approbentur. Dicuntur autem talia abscondi non posse, illo modo impossibilitatis quo aliquid dicitur impossibile fieri, eo quòd difficile est fieri. 5. Metaphysic.*

Vel aliter: Abscondi non possunt, idest, non absconduntur diuino iudicio, licet abscondi possint humano.

ADDITIO I.

In c. 5. vbi dicitur in postil. *Peccantes coram omnibus argue.*

Sunt nõnulli, qui ex hoc verbo apostoli cũ dicit, *peccantes corã oĩbus argue*, intelligere volũt, q decet p̃dicatorẽ personas arguere seu reprehendere de vitiis, q̃ scit, vel credit ipsas personas cõmisisse, vnde & sæpe in sermonib. detrahũt p̃sonis p̃sentib. seu absentib. notãdos eas de vitiis. Sed hoc est erroneũ, & nociuũ. Tũ q̃a p̃dicator solũ debet dicere illa quorũ certitudo solũ per sacra eloquia, vel dicta doctorũ, seu p rectã rõnẽ fundari possũt, alia. n. nõ p̃tinẽt ad p̃dicatorẽ veritatis. Cõstat aũt, q peccata, q̃ a singularib. personis cõmittuntur, non habent certitudinẽ ex solis p̃dictis, nisi cũ hoc addatur sensualis cognitio, cuius certitudo nõ hr̃ ex p̃missis. Tũ q̃a p̃dicator in corripiẽdo solũ dẽt intẽdere correctioni peccantis, qui ſm Hiero. cũ se infamatũ cõspicit, per talẽ p̃dicationẽ magis irrefrænate peccat. Tũ quia ſm August. in quadã epistola ad Hipponẽ. cũ de aliquo, qui sanctũ nomen profitetur, aliquid criminis sonuerit, instanter satagunt homines, vt de omnib. hoc credatur, & sic nõ solũ in talib. p̃dicationib. derogatur famæ illius cui detrahitur, sed ẽt aliorũ suæ cõditionis officii seu status. Qđ est cõtra illos, q̃ p̃latos seu clericos, vel religiosos in p̃dicatione publice arguũt. Ex quib. manifestũ est, q cõiter dr̃, & a p̃sonis discretis obseruatur, s. q p̃dicator contra vitia. non cõtra p̃sonas p̃dicare dẽt, p̃sertim cũ vitia nõ sunt oĩno publica, q̃a talia publice arguẽs nõ correctos, sed p̃ditor dẽt censeri, put in Glo. Auctoritas aũt apostoli p̃dicta intelligitur de iudice ecclesiastico, q publice dẽt punire publica peccata, qđ pertinet ad correctionẽ, q̃ est actus iustitiæ, q̃ nõ se extẽdit, nisi ad p̃latos seu iudicis. Vñ ad Timotheũ, q erat primas Ephesinus p̃tinebat punire subditos suos de publicis peccatis eos publice arguẽdo, & ẽt puniẽdo, vt cæteri timorẽ hẽrẽt. Et sic intelligit Aug. de verbis dñi dictũ apostoli sup dictũ. In correctione aũt fraterna, q̃ est actus charitatis, & p cõsequẽs se extẽdit ad oẽs, de necessitate est, q secreta admonitio publicã denũciationẽ p̃cedat, put in ca. Matth. 18. b. *Si peccauerit in te frater tuus, &c.* & illa ẽt denũciatio in qua dr̃, *Dic ecclesiæ*, cõiter intelligitur, q debet fieri p̃lato ecclesię, nõ aũt cõmunitati seu populo. Vñ subdit, ibidẽ. *Si aũt ecclesiæ nõ obedierit, sit tibi, vt Ethnicus, et Publicanus*, qđ manifeste intelligitur de illo, q nõ obedit suo p̃lato in his, q tenetur obedire. Nec valet arguere cõtra p̃dicta de hoc, qđ legitur Isa. 58. a. *Clama ne cesses. Annũcia populo meo scelera eorũ*, q̃a p hoc sane intelligitur, q p̃dicator dẽt cõtra scelera, & peccata, q̃ credit seu suspicatur in populo cõmissa p̃dicare, non contra personas committentes. vnde notanter dixit. *Annuncia populo, &c.* Et sic hęc auctoritas potius facit contra eos. Quod etiam si propheta expresse dixisset nomina sceleratorum seu peccantes, non videretur trahendum ad cõsequentiã in aliis, quia propheta ibi procederet tanquã executor dei, cui⁹ reuelatiõe talia debebat publicare, sec⁹ aũt de aliis.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. *Manus cito nemini imposueris.*

Expositio secunda, q̃ ponit postil. de hoc dicto. Manus cito nemini imposueris, est magis autentica. Est n. textus decreti. 24. di. in princi. Exponitur ẽt hmõi dictum de cõfirmatione electionis quæ non est facta in concordia, quæ non debet fieri festinanter, sed cum discussione debita in cap. fin. de elect. lib. 6.

CAPVT VI.

Quicunque. Monet seruos non cõtemnere, sed reuereri dominos suos, di.

a *Quicun.* Sciendũ est quosdã p̃dicasse cõmunem omnibus in Christo libertatẽ. Quod de spirituali libertate vtique verum est, non de carnali, vt illi intelligebãt, ideo contra eos hic loquitur apostolus, iubens seruos dominis suis esse subditos.

Ambro. Ne exigãt serui, quod de Hebræis dicitur, vt sex annis seruiant, & gratis dimittãtur liberi, quod mysticũ est.

✠ Chryso. Non. n. quia fidelis es, liberũ te esse putes, hoc enim libertatis documentũ est, seruire magis, quippe infidelis si viderit causa fidei illos superbire, blasphemabit dogma nostrum, tãquam seditionis causam, cũ autem obtemperantes attenderit, citius credet, ac facilius, quę dicũtur admittet, alioquin, & deus, & ipsa prædicatio blasphemabitur.

b *Qui autẽ fide. &c.* ✠ HIERONYM. & PRIMAS. seruiebant

†male audiat.

CAPVT VI.

¶Et iusti, & sapientes. a ¶Infidelium, quibus vidẽtur superiores.

a Vicũq; sunt sub iugo serui, domi 1

¶Bene seruiendo eis. 2

nos suos oĩ honore dignos arbi-

a ¶Quasi aliena inuadentis. sed potius per obsequia seruorum fidelium domini infideles conuertantur. b Christiana quasi iniusta, & contra legem prædicata.

trent, †ne nomen domĩni, & do- 3

b ctrina †blasphemẽt. Qui aũt fide- 4

†45. dist. c. de Iudæis. 45. dist. c. generalis. De bap. c. maiores in fin.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI.

Quicunque. *Hæc est vltima pars principalis in qua Timotheus inducitur ad actũ custodiẽdi, qui maxime pertinet ad pontificẽ. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducitur ad custodiã pauperũ, secundo diuitũ, ibi,* Diuitibus. *tertio generaliter omniũ, ibi.* O Timothee. *Maxime vero pauperes sunt serui, q̃a quicquid habẽt, vel acquirunt, totũ est dominorum suorum. Bene vero custodiuntur, quando ad seruiẽdũ dominis fideliter, & humiliter inducuntur. igitur Timotheus instruitur primo de hac custodia. secũdo reprobatur doctrina cõtraria, ibi: Si quis aliter. Circa primum dicit Apostolus.*

Diuisio.

1 Quicunque. *etiam infidelium, vt dicit Glo.*

2 Dominos suos. *humiliter eis obediendo in licitis, & honestis. Vnde, & Sanctus Paulinus Nolensis episcopus infideli regi seruiuit pro filio cuiusdam viduæ humiliter, & deuote.* 3 Ne no. *Si enim seruus alicuius infidelis, eo q efficitur Christianus subtrahit domino debitam seruitutem, posset dici ab infidelibus, quod doctrina Christi nõ esset bona, quæ concederet inuito domino subtrahere alienum.*

4 Qui autem fide. ha. do. &c. *eis denegãdo debitam seruitutem.*

1 Quia

Digitized by Google

uiebant infidelibus timore odioso, quanto magis seruire debent fidelibus, quorum charitatis participes esse merentur.

* Chrysost. Si autem seruus ita imperat obedire dominis, intuémini quo nos animo in dominum nostrum esse conueniat, qui nos de nihilo vt essemus effecit, qui nutrit, qui vestit. Et si ergo non aliter, saltem vt famuli nobis nostri, ita illi seruiamus. Nonne vitã illi omnem in hoc exponunt, vt nobis requiem parent? nonne illi quæ domini sunt, tota die curant, sua vero diei vix exigua parte? Contra vero nos: nostra quidem semper: quæ vero sunt domini, neque minima curamus temporis parte, istudque cum ille obsequijs non egeat nostris, sicuti domini famulorum, sed hæc omnia nostris commodis cedant. Illic enim famuli ministerium domino prodest, hic autem serui obsequium domino nihil, seruo autem plurimum confert, &c.

les habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, qui beneficij participes sunt. Hęc doce & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est nihil sciens: sed † languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, † blasphemiæ, suspiciones malæ, * conflictationes hominum mente corruptorum, & qui à veritate priuati sunt, existimantium quæstũ esse pietatẽ.* Est aũt quæstus magnus, pietas cũ † sufficiẽtia. Nihil enim intulimus in hũc mũdũ, haud dubiũ, qa nec auferre quid possumus. † Habentes autẽ alimẽta & quibus tegamur, his contenti simus. Nã qui volunt diuites fieri,

Interlinear: Ideo quidem. In Christo pares. Deo, domini. a Præsentis vel futuri. a De seruis. b Nescientes. Scientes. Autem. Vt omnes sunt liberi. a Dum eis obiicitur Christum dixisse: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæs. Et: Discite quia mitis sum & humilis corde. a Non facit Christianitatem odiosam. b Nostræ. c Ide talis est. Non patiens vinci. a De his quæ veritas habet. b Non efficax & expeditus ad soluendum, sed semper circa. a In Deum, quod aliena sibi tollat. a Quasi hanc libertatem finxerimus ad lucrum. b Pseudo contra alios. c Quorum ratio corrupta est. a Vera rerum cognitione & scripturarum intelligentia. a Quia pro quæstu prædicant, non pro futuris. b Putant quod pietas sit quæstus, sed pietas. est longe alius quæstus. Qui. b Aeternus. c Cui sua parua sufficiunt. a Quoddecet. b Quia. c Vnde Iob: Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Nascendo. a Aliquid. b Moriendo. c Non tamen omnino obiicienda sunt hæc temporalia, sed ah his [illegible]. Quia qui vltra tendit.

a *Superbus.* Superbia quippe, non eum ratio ducit cum ad fauorem quærendum in conflictum prorumpat quod à mansuetis & bonis vitatur.

b *Languens.* Non enim recusando fidem penitus moritur, nec ad veritatis scientiam conualescit, sed quasi repentinis accessionibus languet circa quęstiones & pugnas verborum.

c *Quæstiones.* Quæstio erat an seruus esset, cum omnes ex eisdem patribus orti, & Christus omnes redemit.

d *Et pugnas.* Nam verborum pugnæ videbantur, quia dominus dicit. *Si filius vos liberauerit, tunc vere libe. e.* Hæc verba videntur verbis Apostoli repugnare: Sed sensus concordat, cum alterum de seruitute peccati, alterum de humana agat conditione.

e *Ex quibus.* quæstionibus & pugnis.

f *Oriuntur inui.* qui seruos habent & inuident & cõtendũt.

g *Cum sufficientia.* Quando homo non plus desiderat habere, quam necesse est.

h *Nihil intulimus.* * Aug. Ecce diues recole primordia tua, vide vtrum huc aliquid attuleris. Iam venisti, & tanta inuenisti? Dic ergo rogo te, quid attulisti? sed forte qui nihil attulisti, & hic multa inuenisti, aliquid tecum hinc auferes? Et hoc fortasse amore diuitiarũ trepidas confiteri, audi apostolum qui te non palpat. Nihil intulimus in hunc mundũ, vtique quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus, vtique quando de mundo eximus. Nihil attulisti, nihil hinc auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascunt infantes, recedant de medio parentes, serui, clientes, turbæ, obsequẽtes, & agnoscant pueri diuites flentes. Pariant simul diues & pauper, non attendant quod pariunt, discedant paululũ, redeant & agnoscant. Ecce diues nihil intulisti in hunc mundum, sed nec auferre hinc aliquid potes.

* Ambrosius. Frustra mortales homines copiæ studere, & locupletes fieri velle aperta voce declarat, cum sciãt se nihil proprium habere in mundo. Cui rei proficit humana cupiditas, nisi quia ipsa sibi inimica existit? quid sibi incutit solicitudinem, & quærit congregare? talis hinc exiet, qualis venit. Quod si auari retinerent non in perniciem suam, pauci cõderent quod p[ro] uribus posset proficere, cum eorum ipsorum emolumento.

* Hieronymus. Nudi nati sumus, nudi etiam morituri. Quicquid hic inenitur, hic relinquetur, non est nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregrini ergo sufficienti vsu contenti simus, illas acquiramus diuitias quas nobiscum ad cęlestem patriam ferre possimus.

* Chrysost. Nuda namque natura nostra prodijt, nuda discedit, nõ ergo superfluis opus habemus, si nihil intulimus, neque habentes aliquid proficiscemur.

i *Habentes alim.* * Chrys. Tanta comedere oportet, ac talia, quæ nos nutrire sufficiant, & ea induere, quæ nos ab iniuria nuditatis tueantur, nosque contegant solum, & nihil amplius. At istud quidem omnis vestitus præstare potest.

* Berna. Quicquid pter necessariũ victũ ac simplicẽ vestitũ de altario retines, tuũ non est, rapina est, sacrilegium est.

K *Nam qui vol.* Hoc dicitur his qui volunt & non sunt, ne desiderent. Iam diuitibus aliud dicitur, scilicet non superbe sapere, sed dare pauperibus.

* Ambr. Nihil tam asperum, tamque perniciosum est, q̃ si ecclesiasticus, maxime qui in sublimi loco est, diuitijs huius seculi studeat, quia nõ solũ sibi ipsi, sed & cęteris obest. Cõtrariam enim formam dat hominibus. Necesse est enim multos imitatores eius existere ad perditionem. Quanto enim honorificentior ordine est, tanto magis suadet imitandum se, maxime in hac re, ad quam vita ista procliuis est.

Margin: † insaniens. † Abstine à talibus. Ioan. 8. e. De verbis domi. Secũdum Mat. serm. 5. † maledicentia. * superuacaneæ. † animo sua sorte contẽto. -hunc. † 10. q. 2. c. episcopus. 13. q. 1. c. ecclesias. ante fin. Epist. 8. De verbis domini Secundũ Mat. Serm. 5.

Auguſt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia fratres sunt. *id est, Ambo Christiani. Hoc asserebãt aliqui eo quod non habeat imperium par in parem. Sed ista paritas intelligẽda est in spiritualibus, secundum quod dicit Amb. Apud dominum bona seruitus & bona libertas æqua lance appenduntur. non autem in corporalibus, de quibus est seruitus.*

2 Sed magis seruiant. *quibus fidelis magis tenet quã infidelibus.*

3 Et dilecti. *Deo.* Qui benef. *scilicet diuini.*

4 Partici. sunt. *cum seruis per sacramentum baptismi.*

5 Hęc doce. *ignorantes.*

6 Et exhortare. *scientes ad complendum in opere.*

7 Si quis. *Hic consequenter remouet doctrina contraria. Et diuiditur in duas partes, scilicet in partem principalem & incidentalem, ibi.* Est autem quęstus. *Circa primum dicit Apostolus.* Si quis aliter do. *quam dictum est de seruis Christianis.* (Margin: Diuisio.)

8 Et non acqui. *Ex quo patet, quod Apostolus non dicit prædicta instinctu proprio, sed diuino.*

9 Superbus est. *supple talis doctor. Ex sua superbia enim procedit asserere noua quæ sunt dubia, & multo magis quæ sunt falsa.*

10 Nihil sciens. *quia de talibus non est scientia.*

11 Sed languẽs. *quia tẽdit ad mortẽ spiritualẽ per discessũ à fide.*

12 Ex quibus. *scilicet quæstionibus inutilibus & verbosis.*

13 Oriuntur inuidiæ. *in corde.*

14 Contentiones. *in ore & in præsentia.*

15 Blasphemiæ. *id est, detractiones in absentia.*

16 Suspiciones, *nam inuidentes ad inuicem facta mutua pessime interpretantur.*

17 Cõflictationes ho. *s. falsorum prædicatorum contra alios.*

18 Et qui à ver. *s. à veritate triplici, vitæ, iustitiæ, & doctrinæ.*

19 Existimantium. *id est, prædicationem quæ est opus pietatis exercentium propter temporale lucrum.*

20 Est autem quæstus. *Hec est pars incidentalis in qua occasione habita ex quæstu falsorũ prædicatorũ, excludit à veris prædicatoribus talem quæstũ. Et primo ab omnibus generaliter, secundo à Timotheo specialiter, ibi:* Tu autẽ. *Circa primũ dicit.* Est autem quęst. ma. *nã per ipsum acquiritur vita beata.* 21 Pietas. *i. opus p[rae]dicationis.*

22 Cũ sufficien. *necessarij victus & vestitus quæ debent sufficere veris prædicatoribus sicut dicitur postea. Habentes autem alimenta.*

23 Nam qui volunt diuites fie. &c. *Loquitur de prædicatoribus euangelij, qui debent esse a terrenis cupiditatibus expediti. Esse vero diuitem*

11 Sed

Digitized by Google

A ✱ August. Aliud est esse diuitem, aliud velle diuitem fieri. Diues est, qui à diuitibus natus est, non qui voluit. Diues est cui multi hęreditates dimiserunt. Video facultates, nõ interrogo facultates. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non diuitiæ.

lib. 50. hom. I. Hom. 13.

✱ Idem. Non dixit: qui diuites sunt, sed qui volunt diuites fieri. Cupiditates recusauit, non facultates. Pecunia delectat, istam non times? bona res est pecunia, bona res est magna pecunia: Incidunt homines in tentationes, non times? diuitiæ homines in interitum & perditionem mergũt, non times? adhuc surdus es? hic Deus tonat, & stertis?

† diaboli. †49. di. c. 1. §. in perditionem. 47. dist. c. bonorũ. De pen. dist. 2. c. quia radix. † studiũ pecuniæ. † 1. Tim. 2. b

✱ Chrysostomus. Sunt & qui pecunias habentes, eas rite dispensent, ac aspernentur, easq; pauperibus diuidant: profecto nõ eos qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat.

† professione.

B

Astu ipso. a Diuitiæ nutriunt desideria.
incidunt in tentationem, & in laqueum † diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. † Radix enim omnium malorum est † cupiditas. Quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem homo Dei hęc fuge. † Sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamẽ fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus es bonam ✱ confessionem coram multis testibus. Præcipio

Quod peius. Ita nocent: quod. Corporum. Animarum. Hac & diabolus cecidit. a Qui pecuniam appetit, cupere appetit. Generalis. Plus habendi quàm oportet. Omnino Christum deserentes. Hoc constat in auaris. Quia rationalis. Vel etsi homo, tamen quia Dei. a Faciendo cuique quod ius exigit, quod non cupidus. b Dei & proximi. a Quibus penitus caret cupidus, nec patienter fert aduersa, nec alicui est mansuetus. b In te hoc habe. Assidue, quod prodest alijs. c Vt pro sit alijs, cum discretione factum. d Quod exigit fides. a Pro his non quæras tali vitam, quod det est: quia in eam vocatus, non in aliud. & quia coram multis idem vel in ordinatione vel in prædicatione confessus es, quod fides exigit.

✱ Primas. Qui sunt diuites, bene vtantur diuitijs: nam qui volunt diuites fieri, sine tentatione non sunt: quia quod illis crescit, vtique alijs minuitur. Occasio ergo tentationis, & laqueus diaboli est, habere diuitias, quas nec sui parentes habuerunt.

Serm. 205. de ... tde Gen ad lit. c. 15. ... in psalm 118. Eccl. 10. b.

a *Radix.* Incidunt in tentationem & laqueum diaboli, quia radix omnium malorum, &c. Non est genus mali quod nõ ex cupiditate aliquando proueniat, quia radix omnium malorum est cupiditas.

Rad x enim omnium, &c. Alibi dicit scriptura quod superbia est initium omnis peccati. Hic vero dicitur, quod auaritia siue cupiditas est radix omnium malorum, quæ non videntur conuenire. Sciendum vero vtrunque vere dictũ esse, si peccatorum genera attendantur. nullum n. genus peccati est, quod aliquãdo nõ proueniat ex cupiditate. Et est vtiq; aliquis hõ qui ex cupiditate fit superb⁹, & aliquis q ex superbia fit cupidus. Aug. Est enim qui non esset amator pecuniæ, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse. Et est qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere.

Philargyria. b *Cupiditas.* In Græco habetur, φιλαργυρία. Si ergo auaritia habetur quę propriè est pecuniæ amor, pro genere quod est cupiditas ponitur species.

✱ Ambros. Auaritia enim potest omnia mala admittere. Ideo radix omnium malorum est, quia vt desideria sua expleat (quod impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obscœnitatem, & quicquid sceleris est: perpetrat: nec ad pręsens sĩ cura, quæ semper cupida, & in futuro damnata.

C

✱ August. Si radicem omnium malorum quęris, habes apostolũ dicentẽ, radicem oĩum malorum esse cupiditatẽ. Radicem

Tom disputat 2. contra Fortunat. Manic.

D Radicẽ radicis qrere non possum. At si est aliud malũ, cuius radix non est cupiditas, non erit omniũ malorũ radix cupiditas. Si autem verum est omniũ malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod mali genus quærimus.

✱ Idem. Non times radicem omnium malorũ auaritiam? De agro tuo stirpas radicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malarum cupiditatum?

Tom. 10. ser. 105.

✱ Idem. Si auaritiã intelligamus, qua quisque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quemdam rei propriæ amorem: cui sapienter nomen lingua latina indidit, cum appellauit priuatum, quod potius à detrimento, quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit.

E ✱ Chrysos. Quid. n. mali non pecuniæ faciunt, Imo non pecuniæ quidem, sed mala voluntas ipsis vti nescientiũ? Cuius ergo mali illæ causa non sunt? nonne harum gratia concupiscimus? nonne illę ad mortuos vsq; impias extendere manus? nõne inter fratres & parentes sęuierunt? nonne iura naturæ, ac præcepta Dei & oĩa prorsus violarunt, qui illarũ tenentur desiderio. Nonne harũ causa iudicia sunt instituta? tolle itaque pecuniarum studium, & oĩa mala sublata sunt. Bellũ conquieuit, cessauit pugna, inimicitiæ in gratiã redeunt, sedatæ sunt hæreses & seditiones oẽs.

Tom. 3. lib. 11. de Gen ad lit. cap. 15.

✱ Euseb. Emissenus. Apostolus non dixit: aurum vel argẽtum radix est omnium malorum, sed magis cupiditas diuitiarum, & non solum diuites, sed qui diuites volunt fieri. Cupiditas in primis hoc malũ habet, quod dum ingerit transitoria, abscondit æterna, & dum à foris posita conspicit, intra se latentia non introspicit, & dum aliena quęrit, factori suo se reddit alienum.

Homil. de pentec.

c *Doloribus mul.* Auari enim tantò plus solicitudinum cruciatus sustinent, quo amplius desiderant vel quę habita transeunt, vel quæ habere non possunt.

d *Tu autem homo, &c.* Non dicit quod hoc timeat de isto, sed sciebat hoc venturum in manus ecclesiarum.

e *Hæc fuge.* Nihil enim tam asperum tamque perniciosum, quam si vir ecclesiasticus maxime qui sublimem tenet locũ diuitijs huius seculi studeat: quia non solum sibimet sed & cęteris obest, quibus contrariam dat formam.

f *Pietatem.* Et egenti condescendamus. quod nõ cupidus.

g *Fidem.* Qui veram fidem habet de Deo, non cupit in miserijs fieri diues, nec pluris est ei mundus, quam Deus.

h *Præcipio tibi.* In Timotheo omnibus successoribus loquitur Apostolus.

F

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

diuitem non est malum bene vtentibus diuitijs. vnde dicit Amb. super Lucam: Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis: nec per consequens velle esse diuitem ad bene vtendum est malum, nisi propter impedimentum maioris boni. Magna enim cura circa illa impedit actum prædicationis. propter quod apostoli curã temporalium commiserunt alijs di. Act. 6. a. *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, &c.* Et subditur. *Quos constituamus super hoc opus.* Vel potest dici & magis ad intentionem Apostoli, vt videtur, quod cum dicit. *Qui volunt diuites fieri,* loquitur de falsis apostolis qui prædicabant ex cupiditate lucri temporalis, & sic velle diuites fieri accipitur pro inordinato diuitiarum appetitu, qui semper est malus. ideo subditur.

1 *Incidunt in tent.* per interiorem consensum.
2 *Et in la. di.* quia diuitiæ præstant viã & fomentũ ad oĩa vitia.
3 *Quæ mer. ho. in.* id est, in profundum vitiorum.
4 *Et perditionem.* id est, gehennæ pœnam.
5 *Radix enim.* quia sicut radix præstat fomentum omnibus partibus arboris, sic diuitiæ omnibus peccatis vt dictum est.
6 *Quam quidam.* id est, cupiditatem, quæ hic accipitur pro pecunijs ex cupiditate aggregatis.
7 *Errauerunt à.* abyssus enim abyssum inuocat, & sic abyssus cupiditatis trahit abyssum infidelitatis.
8 *Et inseruerunt.* Mali enim homines quasi continue sentiunt mentis dolores. propter quod dicit Aug. quod malus animus est sibi pœna, & cum hoc se obligant ad dolores inferni intolerabiles.
9 *Tu autem.* Hic consequenter excludit hanc cupiditatem siue quæstum à Timotheo & primo exhortando, secundo præcipiendo, ibi. *Præcipio.* Circa primum dicit. *Tu autem ò ho. Dei.* id est, deputatus obsequio diuino.
10 *Hæc fu.* Et oñdit consequenter quales diuitias dẽt qrere di.
11 *Sectare vero.* id est, erga proximum.
12 *Pietatem, fidem, charitatem.* erga Deum. Fidem, qua creditur. Charitatem, qua diligitur. Pietatem, qua colitur. Est enim pietas vno modo sumpta idem quod cultus diuinus.
13 *Patientiam.* erga persecutores.
14 *Mansuetudinem.* erga omnes.
15 *Certa bonum certamen.* Falsis apostolis resistendo.
16 *Apprehende vi.* id est, per hoc apprehendens eam.
17 *In qua vocat.* per gratiã in psẽti, quæ est arra vitæ beatæ.
18 *Et confessus es bo.* & hoc est in ordinatione tua, & etiam in prædicatione.
19 *Præcipio tibi.* Hic inducit Timotheum precipiendo dicens: *Præcipio tibi coram Deo,* qui præsentialiter est vbique.

1 Qui

Digitized by Google

a *Et Christo Iesu.* Exemplo Christi hortatur.

A b *Beatus & solus, &c.* Hoc non de patre tantum, sed de Deo, quod est ipsa trinitas.

c *Qui solus.* Habet per naturam, alij ab eo.

d *Inaccessibilem.* Quia nullus ad eam ex se accedit, sed cui datur dono eius. quod intelligebat propheta di. *Accedite ad eum, & il.&c.*

Psalm. 33. a Manualis c. 30. libr. 2. de Trin. & tract. 20. in Ioan. Deut. 10. d.

Augustin. Nihil est hic dictum, quod non conueniat trinitat. quia secundum veritatem trinitas vnus est Deus & beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qu solus habet immortalitatem, quia solus per naturam est immutabilis: quia non cuiusquam gratia, sed sua natura. Nec potuit nec potest aliqua conuersione mutari, nec B potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Cuicunque vero creaturæ rationali præstatur vt peccare non possit, nō est hoc propriæ naturæ, sed Dei gratiæ. Solus ergo Deus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, separatum filium oportet intelligi, quia filius vita æterna est cum patre. & ideo hic recte intelligitur: Quem secundum naturam qua Deus est, nemo vidit vel videre potest, sed poterit aliquando, scilicet ab illis de quibus: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videb.*

† princeps. † Ioan. 1. b † diuitiis incertis. 1. Ioan. 4. e Matth. 5. a

* August. Vera immortalitas, incommutabilitas est, quā nulla potest habere creatura: quoniam solius est creatoris.

✣ Idem. Illa autē est vera æternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet qui omnino mutari non potest. *Dicitur & anima immortalis,* non vt Deus.

Lib. 1. de trin. cap. 10. De natura boni cap. 39.

* Idem. Veram immortalitatem ille solus habet, de quo proprie dictum solus habet immortalis.

* Idem. Anima immortalis est, secundum quendam modum suum, non omnimodo sicut Deus.

lib. 7. de Gen. cap. vltimo. ad Hierony. epist. 28. de orig. animæ.

* Hieron. Ille solus proprie habet, qui angelis & hominibus dedit habere. Nos autem nec soli, nec nobis habemus, C vt ille. Hoc contra Manichæos, qui mali naturam putāt immortalem atque perpetuam.

* Ambr. Quomodo enim immortalitatem nō habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, in substantia, nō per gratiā temporalem, sed per sempiternam diuinitatem: habet nō ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius coæternus, & habet sicut pater.

lib. 5. de fide cap. 2.

a Patre. b Ita & te. c Vt eum imiteris.

a tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui † testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionē,

a Quod non dixerat affirmauit, se esse filium Dei, quæ fuit bona & honesta confessio. b Imminente morte, non negauit veritatem. c Cum esset.

a Lex domini immaculata, nec etiam habilis est reprehendendi. Quod tibi Deus & ego mandauimus. b Serues, donec tibi aduenias in morte.

vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus † potens † rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucē habitat inaccessibilē: † quem nullus hominum vidit, sed nec videre pōt: cui est gloria honor & imperiū in sempiternū, amē. Diuitibus huius seculi præcipe, nō sublime sapere, neq; sperare in † incerto diuitiarum: sed in Deo viuo, qui præstat nobis oīa abunde ad fruendū. Bene agere, diuites fieri

a Ad iterum. b Congruis. a Sanctis quibusque. b In se, qui & suos faciet beatos & potentes & reges sui, & dominos impiorum. a Immutabilitatem, & dabit suis per gratiam. b Per simile: ipse est lux cuius sui participes erunt. a Quia idem ipse est & lux. Ita inaccessibilem. Ex se, sed Deus tactus videt. a Homo in hac vita: post autem videbit. b Deo patri, filio & spirituisancto. c In se. d A creaturis. e Quia omnia potest: quæ & suis dabit. a Tamen. b Qui sunt & spirituales. Id est his qui in hoc seculo abundant pecunia. c Non diuites non esse, sed non superbire, & non in eis spem habere, quia incertæ. Ideo non inde superbiendum: sed timendum. a Sine diminutione. b In æternitate, non modo ad viuendum. c Præcipe. d Bona operari, ita vt diuites fiat.

e *Diuitibus huius.* Supra egit de his qui diuites volunt fieri, dicens eos incidere in tentationē & laqueū diaboli, hic agit de his qui diuites sunt, monens non sperare in diuitijs. Et quia dixit mala venire ex cupiditate, & contra suasit, ne viderentur diuites abiecti determinat.

D Aug. lib. 50. hom. Homil. 11. & ser. 205. 212. de tem. † testificatus est. Diuitiæ quomodo habēdæ. † Apoc. 19. c

f *Non subli.* August. Non expauit Apostolus diuitias, sed morbum earum id est, superbiam, quæ est vermis diuitum. Grandis animus est, qui inter diuitias isto morbo non tentatur. Magnus est qui non se ideo magnum putat, quia diues est. Qui autem ideo se magnū putat, superbus est, egenus est, in carne turget, crepat in corde, mendicat, inflatus est, non plenus.

E * Augustinus. Nihil est enim quod sic generet diuitiæ quomodo superbiā. Omne pomū, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermē suum, & alius est vermis mali, alius piri, alius fabæ, alius tritici: vermis diuitiarum superbia. Exclusit vitium, non superbe sapere. Qui non sperāt in incerto diuitiarum, non superbe sapiunt. Qui altū sapiūt, timeant, si timent non altū sapiunt. Quā multi heri diuites, hodie pauperes. Quam multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus cunctaque auferentibus, surgūt pauperes.

De verbis domin secundū Matth. ser. 5.

✣ Idem. Inde enim superbit diues, quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudēter attēderet, nunquā superbiret, sed timeret. Quanto esset ditior, tanto esset solicitior, secundum hanc vitam, non solū secundum illā. Multi enim in istis seculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt, multi autem propter suas diuitias quæsiti & correpti sunt. Multi se habuisse planxerunt, quod semper habere minime potuerunt: multos pœnitet, consilium sui Domini non recepisse qui dixit nolite thesauriz.

Serm. 212. de tempore.

✣ Hieron. & Primas. De quibus incertum est vtrum ille tibi, an tu illis celerius subtraheris, multis enim cum vita sublatæ sunt. Alij proprijs eas auferri oculis viderunt nonnulli etiam inuiti extraneis reliquerunt.

Matth. 6.

* *Ad fruendum.* Temporalia enim in hac vita dat ad vtendum: æterna ad fruendum: Illa vnde bona faciamus. Ista, vnde boni efficiamur.

F a Thesa-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui viuificat omnia.* inquantum dat omnibus esse, & conseruat.

2 *Et Christo Iesu.* id est, coram Iesu Christo.

3 *Qui testi. reddi. sub Pontio Pi.* cui dixit Ioan. 18. g. In hoc natus sum & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati. quod fecit verbo & facto in doctrina & miraculis, tempore quo Pontius Pilatus erat præses Iudææ. & hæc fuit bona confessio.

4 *Vt serues man. sine macula.* id est mandatum euangelicum sanctum & purum, in quo prædicatoribus ad prædicandum missis dicitur quod expedit sint à cupiditatibus terrenis.

5 *Vsque in ad. domini.* id est, vsque ad mortem tuam, in qua dominus veniet ad te glorificandum.

6 *Quem suis temporibus.* id est, in tempore iudicij.

7 *Osten.* in forma humanitatis gloriosa.

8 *Bea. & solus po.* id est trinitas beata cuius opera sunt indiuisa. & ideo illam ostensionem faciet tota trinitas.

9 *Qui solus habet immortalitatem.* sola enim trinitas habet ex se necesse esse. & hoc vocatur hic immortalitas large loquendo de immortalitate. omnis enim creatura, eo quod est de nihilo, vertibilis est in nihilum, quantum est de se.

10 *Et lu. ha. inaccessibilem.* quia non potest comprehendi ab aliqua creatura, propter eius infinitatem: & hæc incomprehensibilitas vocatur hic inaccessibilitas.

11 *Quem nullus ho. vidit.* scilicet purus homo existens & corporis sensibus vtens, quia Christus homo vidit diuinam essentiam & vtens sensibus. de Moyse etiam & Paulo dicit Aug. quod viderunt diuinam essentiam, tamen in raptu.

12 *Diuitibus.* Postquam Apostolus docuit Timotheum de custodia pauperum, hic consequenter instruit eum de custodia diuitū, qui tunc à prælato bene custodiuntur, quando in humilitate & pietate operibus nutriuntur & hoc est quod dicit: *Diuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere.* id est, per superbiam non erigi, sed in humilitate teneri.

13 *Neque spe. in incer. diui.* ponendo ibi finem suum.

14 *Sed in Deo viuo.* ad differentiam idolorum, quæ non viuunt.

15 *Qui præ. no. omnia ab. ad fruendum.* quia non solum in præsenti dat temporalia bona quibus homines vtuntur, sed etiam cælestia quibus beati fruuntur.

16 *Bea. agere.* supple, præcipe diuitibus.

1 Diuit

Digitized by Google

a *Thesaurizare.* Ad q. præmittuntur diuitiæ, nō perdituræ.

A b *Vt apprehendant vitam.* ✠ Ambr. Vera vita illa est quā speramus futura m, quę non occasu, non tēporibus terminatur. Aeterna est enim, & ideo merito vera appellatur. Hęc enim pręsens, imago vitæ est, non veritas. Et quia imago nō omnino inanitas est, in hac vita illa acquiritur, & vt ad illam festinaretur, ex imagine quam pręcellat veritas, addiscitur, quæ neque superbia, neque spe diuitiarum attingitur, B sed humilitate & spe Dei qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est, quia ipse præstat quæ vsibus sunt necessaria, non in ipsis copijs, sed in auctoritate earū. Christus nos redemit, non diuitiæ. Ipse enim futuræ vitæ instar ostendit, vt his omnibus spretis ipsum sequamur, vt ad immortales & cęlestes diuitias veniamus. Quare hoc enim debemus, vt bonis factis diuites simus, & his terrenis copijs diuitias spirituales acquiramus. Seminemus in terra, vt metamus in cęlis, vbi collocetur thesaurus æternus.

✠ Hierony. Hæc enim non est vera vita, quæ in suo non permanet statu.

C c *Timothee.* Timotheus, preciosus Deo. Timos preciosus, Theos Deus.

* libenter.

a Vt ad hoc sint faciles. b Etiam sua. c Communia putare.

a in operibus bonis, facilē tribuere, * communicare, thesauri- 1 2

a Virtutes firmas, non opera tantum. b Iniquus futuri non alicuius præsentis. c Ita.

b zare sibi fundamentum bonum in futurū, ut apprehendant 3

a Aeternam. Quæ non est fugitiua. b Quid plura. Per nomen admonet proprium, reddens eum attentum. c Quod Deus & ego tibi commendauimus. Vt pollis custodire.

c veram vitam. O Timothee, depositum custodi, deuitans 4 5

a Quæ falso nomine scientia dicitur.

d prophanas vocum † nouitates, & † oppositiones † falsi no- 6

Scientiam. a Qui fidem quasi imperitiam rident. b Semper circa, nunquam intra. c A fide.

e minis scientiæ, quam quidam † promittentes circa fidem 7 8 9

Vt hæc custodias.

exciderunt. Gratia tecum, Amen.

† inanitates. † falso nominatæ.

† appositiones profitentes.

D d *Prophanas.* Vt est hypostasis, quæ vox se habet ad personam, & ad substantiam. Vnde & hæretici sub huius nominis multiplicatione inducere volebant tres esse substantias.

Prophanas. Aug. Quę sunt contra religionē, aliæ non sunt vitandæ. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes verborum quędam nouitates, sicut ipsum nomen, Christianum, quod quando dici cępit scriptum est. Ab Antiochia enim primum post Ascensionem domini appellati E sunt Christiani, sicut legitur in Actis apostolorum. Aduersus etiam impietatem Arrianorum nouum nomen patres homousion tradiderunt, sed non rem nouam tali nomine significauerunt. hoc enim vocatur homousios, quod est vnius eiusdemque substantiæ. Nam si omnis nouitas prophana esset, non a domino diceretur: *Mandatum nouo. do.* Nec Testamentum appellaretur nouum: Nec cantaret vniuersa ecclesia canticum nouum.

e *Promittentes.* Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem rerum verarum, quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere. F

August. tract. 94 in Ioan.

Christiani quando dicti. Act. 11. d.

Ioan. 13. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Diuites fieri in oper.* quia istæ sunt veræ diuitiæ, quas nullus potest violenter auferre.

2 *Communicare.* bona sua indigentibus.

3 *Thesauri.* Matth. 19. cap. *Da pauperibus & habebis thesaurum in cœlo.*

4 *O Timothee.* Hæc est vltima pars, in qua inducit Timotheum ad custodiam omnium subditorū suorum generaliter dic *O Timothee depo. custodi.* i. gregem tuæ fidelitati commissum.

5 *Deuitans pro. &c.* Et dicit vocum, & non rerum, quia non subest eis veritas, ideo dicuntur prophanæ. i. procul à phano, quia talia per ecclesiam debent interdici.

6 *Et oppositiones fal. &c.* i. scientiæ falso nomine nominatæ.

7 *Quam.* s. scientiam apparentem tantum & non existentem.

8 *Quidam pro.* verbis philosophicis & rhetoricis innitentes.

9 *Circa fi. ex.* sicut Arrius & multi alij hæretici. Finaliter concludit. *Gratia Dei te. Amen.*

ADDITIO I.

In cap. 6. vbi dicitur in Postilla. Existimantium quæstum esse pietatem.

Hoc quod dicitur, existimantium quæstum esse pietatem, potest aliter exponi. s. quod isti homines mente corrupti, de quibus statim ante loquitur, existimāt quod quæstus est pietas, eo quod fit ad prouidendum quæstori de necessarijs: & ideo asserebant quod erat licitum prædicare propter quæstum tantum, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postilla. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Hoc quod dicitur: Radix enim omnium malorum est cupiditas, potest proprie intelligi de cupiditate, secundum quod nomē cupiditatis est amplificatum ad omnem immoderatum appetitū habendi. Vnde Aug. in 3. de lib. ar. dicit, quod auaritia seu cupiditas non ex solo argento vel nummis consistit, sed in omnibus rebus quæ immoderate cupiuntur, intelligenda est. & quia in omni peccato est cupiditas immoderata alienæ rei, cum omne peccatum consistit in hoc quod spreto bono incommutabili, bonis commutabilibus inhæretur, ideo cupiditas sic amplificata proprie dicitur radix omnium malorum.

Incipit epistola secunda ad eundem.

APostolus cū esset Romæ in vinculis constitutus scribit Timotheo, monens cū, ne per eius absentiam vel proprijs vel magistri tribulationibus terreatur vt testimoniū domini erubescat, pro quo ipse vsque ad mortē certauit. simul & de hæreticis vitandis atque his qui suas fabulas magis quam Dei prædicant veritatem. Paulus iam à mundo transiturus, item scribit à Roma Timotheo infirmitatibus & aduersis fatigato, vt cōstāter laboret in gratia Dei sibi credita: exhortans eū ad martyrium multis modis, & vt perseueret in officio rectę pdicationis & sancta operatione. Et prędicit quid futurum sit temporibus nouissimis, & de suo obitu. Et est intētio Apostoli in hac epistola exhortari Timotheum ad sui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quædam adhuc addere de episcopali officio.

Argumentum in secundā epist. ad Timotheū incipit.

ITEM Timotheo scribit de exhortatione martirij & de omni regula veritatis & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione, scribens ei ab vrbe Roma.

CAP.

CAP. I.

A P*Aulus Apostolus.* Primo salutat, deinde gratias agit de bono quod hēt, vbi suum scilicet videndi eum desiderium ondit. Postea monet ad prędicandũ, & ad patientiam martyrij, suo exẽplo & alijs modis. Inde dicit quales futuri sunt in nouissimis diebus. tandem de tẽpore resolutionis suæ instãti.

b *Per voluntatem.* Nõ meis meritis. Q. Similiter & tu gratis missus es, & ideo prædicandæ gratiæ magis obnoxius.

c *Secundum promiss.* * Chrysostomus. Ex ipsis statim initijs ipsius erigit animum, noli, inquit, metuere vitæ præsentis pericula, hęc enim æternam nobis pariunt vitam, in qua nihil eiusmodi est, vbi aufugit dolor gemitus & tristitia. Non enim ideo nos apostolos fecit solum, vt periclitemur, verumetiam vt moriamur: alioqui proprias enumerare clades, nõ modo nihil consolationis adferret, verũ meroris adijceret plurimum. Si autem hęc promissio est, noli eã hic quærere. Spes enim quæ videtur, non est spes.

† Rom. 1. a.

B

† Vbi commone factus fuero.

* Theophylus. In Christo autem Iesu vita est, id est, cum Christo, vel quia hanc ipse nobis donat & continet. Sensibilis enim & corporea vita in cibo potuque, spiritalis autem, in Christo consistit, ipse enim est nobis omnia.

d *Timotheo charissimo.* * Chrysost. non modo filio, sed charissimo filio. possunt enim esse filij non charissimi, magnum vero virtutis illi, & eximiæ indolis testimoniũ ita eũ appellando perhibuit. Nã cum ea charitas à natura nõ proficiscatur, ex virtute oĩno materiam sumit. Qui enim ex nobis nati sunt, non virtutis tantum gratia, sed ex naturę necessitatę etiam charissimi sunt. Porro qui ex fide sunt geniti, nullam aliam ob causam, quam ob virtutem solam charissimi sunt.

e *Gratia & mis.* * Ambr. gratiam huic patris in miseratione exoptat, ut adsit ei, & Christi Iesu domini nostri, quia Deus gratiã suã per Christum largitur, ut una sit gratia vtriusque.

f *Gratias ago.* Agit gratias de bono eius, commendans fidei gratiam quæ in ipso Christo est. *Gratias ago.* quod habeam memoriam tui, id est quod tam bonus fuisti, cuius semper sim memor. Hęc est sapiens exhortatio ad vlteriora.

g *Cui seruio.* ✻ Hieron. & Prima. Omnis origo mea coluit

C

vnum vnũ Christũ: nõ maleuolẽtia, sed legis ęmulatione vastabã.

D

✻ Theoph. Qũo ex pura conscientia, cum ignoraret Christũ ab initio: aut igitur cõscientiã hic vitam dicit: & si enim Iudaizaret, purã tamẽ & honestam vitam ducebat, vel quia tum etiam cum persequeretur Christum, ex zelo persequeretur; & non ex humana ratione vel cogitatione, perinde ac plerique ob vanam gloriam hęresim constituentes, in qua conscij sunt sibi multi putoris & putredinis.

h *Memor.* Fleuit enim à Paulo dimissus paratus cum eo ire ad oĩa pericula. Quod ergo presens habuit, absens teneat, accipiens etiã recordationem fidei quæ te etiam commoneat, cum etiam in fęminis fuerit firma.

† maioribus.

i *Confido.* ✻ Chryso. Habes hęreditarium, & à maiorib⁹ fidei bonum, accepisti ab eis pius hęres, fidem absque simulatione. Maiorum quippe merita, cum eorum studiose rimus esse participes, nostra etiam sunt Sin vero ab illis aberrauimus, non modo nihil ornamenti, sed dedecoris, ac damnationis plurimum nobis acquirimus.

E

† Ethnice.

* Hieron, & Primas. quæ vera in te esse operibus comprobatur, & quę ad te ex auiæ tuæ successionis institutione, quasi hereditario iure descendit.

* Idem. Illam senex tenebo fidẽ, in qua puer natus sum.

K *Propter quam.* Commendata fide illius, ad eam sine timore & erubescentia prædicandam exhortatur.

Epistol. ad Ocean & Pammach.

l *Resuscites gratiam.* * Ambr. Propterea se parentũ eius syncceritatem fidei significat memorasse, vt fortiorem hunc faceret. Quis. n. illorum laudem audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addẽs animum hmõi virtutibus? Sic ergo recreat in se donum gratię Dei acceptũ per ordinationẽ presbyterij dũ animũ suũ confouet mentis alacritate, gaudẽs in semetipso, sicut in nouitate ordinationis gaudet.

✻ Chrysost. Idcirco quoniam fidem tuam integerrimam non ignoro, alacritate tibi opus est ut gratiam Dei exsuscites. Quemadmodum ignis indiget lignis, ita & gratia alacritate nostra opus habet, ut feruere perpetuo possit.

m *Per manus.* Hoc est, gratiam spiritus sancti, quam accepisti ad ecclesię institutionem, ad perpetranda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hãc vel extinguere vel excitare in nobis est, ☞ ✻ Oecum

F

Epistola Pauli ad Timotheum secunda. Cap. I.

a Cuius officij tu particeps. perfice ergo debitum officij opus. In hoc sis imitator.

a b P Aulus apostolus Christi Iesu per volũ- 1

Non sine spe præmij, sed   Pro hac promissione legitime certo, hanc meis sequacibus promitto.

c d tatem Dei, secundum promissionem 2

a Non huius, sed.   Scribit hanc epistolam.

vitæ, quæ est in Christo Iesu, Timo-

a Donatio spiritussancti qua ministri armantur.

e theo filio charissimo. Gratia & miseri-

a Remissio peccatorum.   b Tranquillitas mentis & prælibatio vitæ æternæ.

cordia & pax à Deo patre & Christo Iesu domino nostro.

a Quem tu sequere.   b Edoctus.   c Antiquis: Abraham, Isaac & Iacob qui verum Deum una fide coluerunt: quia una fides vtrorumque s. antiquorum & modernorum iustorum.

f † Gratias ago Deo meo, cui seruio à † progenitoribus meis 3

g in cõscientia pura quod sine intermissione habeam tui me- 4 5

Orans tibi maiora bona.

moriam in orationibus meis nocte ac die, desiderans te vi- 6

a Quia meus uisus tua esset confirmatio, & sic qui gaudeo de te, bono implerer gaudio de te perfecto. Vnde subdit: Vt gau. &c.

h dere. Memor lachrymarũ tuarum, vt gaudio implear. † Re- 7 8

a Inuentitia vel fragilis.

i cordationẽ accipiens eius fidei quę est in te non ficta, quę & 9 10

a Parentum eius sinceritatem fidei memoratur, ut fortiorem hunc faceret.

habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua † Eunice; 11

a Habitat eadem fides.   b Ideo ferueat.   c Quia fidem habes, & talis fuisti, & quia tales parẽtes. 12

k certus sum autem, quod et in te. Propter quã causam admo- 13 14

l a Episcopalem, timore quasi sopitam.   A Deo tibi collatam.   b Quæ te mihi obedire admonet. 15

m neo te, vt resuscites gratiã Dei quæ est in te per impositionẽ 16

Postil. Nicol. de Lyra super 2. epist. ad eundem. CAP. I.

Diuisio.

P*Aulus Apostolus.* Hic incipit secunda epistola ad Timotheũ, quæ diuiditur in tres partes. s. in salutationem & prosecutionem ibi. *Gratias ago.* & conclusionem, ibi. *Ego iam delibor.* 4. cap. circa medium. In prima parte ponitur primo, persona salutans, ibi. *Paulus, &c.* persona salutata, ibi. *Timotheo*, & optata bona, ibi. *Gratia.* Et patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ sententia hoc excepto. 2 *Secun. pro. &c.* i. vitæ æternæ quæ est in Christo obiectiue, quia beati reficiuntur interius in aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augu. exponens illud Ioan. 10. a. *Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.* 3 *Gratias ago.* Hic incipit huius epistolæ prosecutio. Circa quam sciendum quod Paulus in spiritu videns suam passionem appropinquare, & quod tunc non posset euangelium prædicare, scripsit Timotheo suo discipulo prædilecto, vt constanter & efficaciter fidem Catholicã prædicaret, non territus ẽt in aliquo timore mortis imminẽtis, cũ gloriosum sit transire per martyrium de statu vitæ præsentis. Et diuiditur in duas partes. quia primo dilectionem suam erga Timotheum exprimit, vt monitionem suam melius recipiat. secundo multipliciter eum ad prædicta incitat, ibi. *Propter quam causam.* Circa primum dicit. *Grat. ago Deo cui s. à pro. me.* i. Abrahã Isaac & Iacob, qui fuerũt veri cultores Dei, & similiter Gamaliel, qui nutriuit Paulum & in lege docuit. propter quod dicitur eius progenitor, eo modo loquendi quo dicit Apost. 1. Cor. 4. d. *In Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* 4 *In conscientia.* non sicut falsi apostoli qui seruiebant Deo tantum in exteriori apparentia, 5 *Quod sine interm.* i. quotiescunque mihi vacat tempus orandi. 6 *Habeam tui memoriam.* specialem. 7 *Memor lachrymarum.* Fleuit enim Timotheus à Paulo dimissus, quia paratus erat ire cum eo ad omnia pericula. 8 *Vt gaudio implear.* q. d. ad hoc desidero te videre, vt replear gaudio ex tua perfectione. 9 *Recordationem.* id est, habens. 10 *Eius fidei.* id est, fidelitatis erga Deum & meipsum.
11 *Quæ est in te non*, sed vera & firma.
12 *Quæ.* scilicet fides firma.
13 *Hab. primum.* q. d. non est dubitandum, quod est in te firma fides, ex quo fuit in auia & matre tua, quæ tamen erant fragilis sexus. 14 *Propter quam*, Hic consequenter ponit suam monitionem, in qua multipliciter inducit Timotheum ad prædicãdum constanter euangelium. Et diuiditur in septẽ partes, secundũ septẽ motiua quæ inducit ad suũ propositũ, quæ patebũt prosequẽdo. Primũ vero motiuũ est pontificalis dignitas, quę moueret Timotheũ pontifice ad constanter prædicandũ. Et primo motiuũ hic ponit. Secũdo ad hoc exẽplũ inducitur ibi, *Obquam causam,* Circa primũ dicit Apostolus. *Propter quam causam.* s. qa scio te habere fidem firmã. 15 *Admoneo te.* cum securitate. 16 *Vt resusci. grat. &c.* i. gratiã pontificalis dignitatis, quę resuscitari dicitur, quando in actum prædicãdi magnus feruor & insolitus ex ea progredi vr. Et quod sic debeat esse, oñdit dicens.

Digitized by Google

A ✠ Oecumenius. Simul enim vt Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum superuenit, ad signorum operationem, ad doctrinam, & præsidendum ecclesiæ.

a *Timoris*. quo turbatus Petrus negauit Christũ. Vnde *Nolite timere eos qui occidũt corpus*. Huius timoris non accepimus spiritum, sed illius de quo dominus ait: *Eũ timete qui potest corpus & animam perdere in gehennam*. Spiritus enim sãctus dat timorem nõ mundi, sed Dei, qui potest perdere in gehennam ignis.

Matth. 26.g. Ibidem 10. c. Augus. de gra. tia & liber. ar bitr. c. 18.

✠ Ambros. Innouatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum lætitiæ propter iustificationem, quia omnis iniustus in timore est, non fortis, sed infirmus, non in dilectione, sed in odio, nec in mentis sobrietate, sed errore saucius.

* Augustin. In quo sane apostoli testimonio cauere debemus, ne nos arbitremur nõ accepisse spiritum timoris Domini, quod sine dubio magnum est Dei donum.

✠ Primas. Illi habent spiritũ timoris, qui iniustitiam operantur, siue legis spiritum, quæ in peccantibus vindicabat.

b *Sed vir*. Præpostere: Quia ex sobrietate dilectio. & deinceps virtus, quia talem spiritum: ergo noli.

Ibidem.

c *Noli itaque*. Constantiã habendam docet nec erubescendum esse in professione. Non est enim vt erubescatur in ea, quia sicut homo visus est Christus, gestis tñ apparuit Deus etsi crucifixus est, resurrexit tamen à mortuis, & multis videntibus suscipiente eum nube, in cęlum ascendit. Vbi ergo putatur infirmitas, ibi apparet potentia.

Constantia habenda. Ambrosi. Act. 1. b

* Ambr. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo in Apostolo nihil est quod ad ruborẽ pertineat: quia si pressuris & cædibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtrectatores suos, qua in signis nutu mirabilis peruidetur, vt intelligatur nõ infirmitate humiliari, sed voluntate ad quędam meritorum profectum. Idcirco enim Deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniuste pręmia dare videatur.

* Chrysost. Ista quidẽ si per se cogitentur mors, carceres, vincula, confusione ac probo digna sunt, cæterum si quis ap C posita causa, discussoque mysterio singula deceter edoceat, plenissima gloriæ, diuinæque honestatis causa cognoscet. Mors. n. illa pereuntem seruauit orbem, mors illa cęlestibus terrena coniunxit, mors illa profligauit diaboli tyrannidẽ, hominesq; angelos ac Dei filios effecit. Mors illa mortalitatis nostræ naturam ad soliũ cęleste ac regale prouexit. Vincula ista soluerunt plurimos, & ad fidei gratiã cõuerterunt. *Noli*

a Moneo, vt resuscites gratiam Dei, quod vtique potes. Dedit enim Deus spiritum. Tibi vt mihi.

manuum mearum. † Non enim dedit nobis Deus spiritum [1]

a Fortitudinis contra aduersa, quæ uenit ex dilectione Dei & proximi, quam præcedit sobrietas, à summo dono ad imum descendit id est, à dilectione ad sobrietatem.
b Primo monuit non timere, ad quod valet virtus, hic non erubescere, ad quod valet discretio & dilectio.
Quia dedit spiritum dilectionis & discretionis.

a b timoris, sed † virtutis & dilectionis: & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neque me vinctum eius: sed † collabora euangelio secundum virtutẽ Dei, [2–7]

a Id est, crucifixum esse dominum, quia surrexit. b Neque in hoc rubor est.
a Mihi in prædicando euangelio crucis. Vel ad honorem euangelij. Quod potes.
a Et debes, quia ipse est. b Pretio sanguinis. c Nos. d Interiori. e Soli sibi conuenienti. f Quia ad sancta vocat.

d e qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta: † non secundum opera nostra, sed secundũ propositũ suũ & gratiã, [8–11]

Secundum quod præuiderat per gratiam quidem.
Præuisa dari per Christum.

f quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora † secularia. Manifestata est autẽ nũc per † illuminationẽ saluatoris nostri Iesu Christi, qui † destruxit quidem mortẽ, † illuminauit autem vitã & incorruptionẽ per euangelium in quo positus sum ego prædicator & Apostolus & magister Gentium. Ob [12–24]

a In completione. b Id est, prædicationem Christi illuminantem auditores.
Christus. a Hæc est illa gratia: b Vtranque scilicet animæ & corporis. c In luce posuit.
a Id est, incorruptibilem vitam. b Et hoc. Id est, prædicationem euangelij. Ecce quam necessarium est euangelium. c Quasi immobilis.
a Nomen est actus. b Habens potestatem apostolicam. c Quotidie docens Gentes. Quia prædico.

† potentiæ. † esto particeps afflictionum quæ euãgelium comitantur iuxta potentiã Dei. † æterna. † apparitionẽ. † aboleuit.

D *Noli erubescere*. Nihil quippe periculi superest si ruborẽ quis, atque confusionem calcauerit. Ea enim tantum onerosa est. Noli ergo erubescere, siquidẽ ego qui mortuos suscito, qui orbem totum excurro, nunc vinctus sum: neq; enim quasi male operãs vincior, sed crucifixi grã his astringor vinculis. Si crucem nõ erubuit Dominus meus, ego hęc vincula erubescere debeo? qui enim, quę ille sustinuit, erubescit, ipsum quoque erubescit, qui cruci affixus est. Nihil itaque patiaris humanũ, sed eisdem passionibus socius accede.

† Rom. 1. c.

✠ Hieronym. Quia nihil confusione dignum exercuit Christus, sed nec ego quẽ nosti, ob aliquod crimen, sed propter Deũ hęc omnia quę patior sustineo.

† Titum 3. b

d *Qui nos lib.* Vicem reddere liberanti con uenit: Cuius cum beneficijs digne respondere nõ valemus, vel legationem eius fideliter instãter agamus.

E † vitam autem in lucem produxit.

e *Non secundum, &c.*

* Ambrosius. Verũ est, quia si ad liquidũ quęras, nullus hominũ dignus põt videri vicarius esse Christi. Oẽs. n. quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum ergo ad comparationem cęterorũ pertinet, hi digni inuenti sunt, quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt.

* Chrysosto. Nemine cogente, nemineque consulente, sed ex proposito suo, sola vi suæ bonitatis impulsus, saluos nos fecit.

f *Ante tempora*. * Ambro. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere (pscius. n. fuit Deus quid futurum esset in homine, antequã illum faceret & peccaret) quo redintegraretur prędestinauit, quo tempore, & per quos & qua rõne saluari possint, vt neq; merito suo qui saluantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud donum videatur præstari per fidem Christi.

* Chrysost. Hoc est, absque vllo principio, sempiterne in Christo ista præfixa erant, vt fierent. Non autem & hoc parum est, Deum salutem nostram à principio voluisse.

✠ Primas. Quantum ad præscientiam Dei, ante secula iam donauit, nam & homines, quamuis incerti sint, solent filijs destinare prædia antequam nascantur. Apud Deum omnia futura iam facta esse noscuntur.

g *Qui destru*. Et iõ mors non est timenda, pro fide Christi.
h *Illuminauit autem*. Quo hęc spectant, ibi aperit: *Formam habens*.
i *Per euange*. Ostendit vitam incorruptibilem, quæ prius ignota erat cuius euangelij prædicator est Paulus.
K *In quo*. Hic suo exemplo hortatur.
In quo positus sum ego prædicator, &c. Quęnam vero ratio est, cum

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non enim de no.* vt per timorem humanum dimittamus prædicandi actum.
2 *Sed vir.* id est, constantiæ contra aduersarium.
3 *Et dilectionis*. erga Deum, quæ timore postposito faciunt prędicare euangelium.
4 *Et sobrie.* Hoc addit ne quis crederet quod talis feruor in aliquo faceret excedere debitum modum.
5 *Noli itaque eru.* i. euangelium quod est eius testimonium.
6 *Neque me vin.* id est, amore ipsius. q. d. Hæc non sunt erubescibilia.
7 *Sed colla.* scilicet prædicando, sicut ego laboraui.
8 *Secundum vir.* datam tibi.
9 *Qui nos li.* à seruitute culpæ.
10 *Et vo. vo.* ad statum gratiæ.
11 *Non secundum.* id est, non ex meritis nostris.
12 *Sed secundum.* i. secundum voluntatem suam gratiosam.
13 *Quæ da. est.* id est, deposita dari per Iesum.
14 *Ante tempora.* Nam ab æterno est hęc dispositio, licet enim hæc executio facta sit in tempore. propter quod subditur.
15 *Manife. &c. nunc.* id est, tempore gratiæ.
16 *Per il. sal. no.* sua vita & doctrina mundum illuminauit.
17 *Qui de, qui. mor.* à mortuis resurgendo.
18 *Illu. autem.* id est, in lucem posuit, & fecit esse cognitam.
19 *Vitam & incor.* ad cęlos ascendendo.
20 *Per euan.* in quo ista continentur.
21 *In quo.* scilicet euangelio.
22 *Positus sum ego.* non auctor.
23 *Et Apostolus.* Est autem prædicator nomen actus: Apostolus nomen officij vel status.
24 *Ob quam.* Hic consequenter confirmat prædicta per exemplum sui qui erat incarceratus, propter constantiam prædicãdi. Et hoc est quod dicit. *Ob quam causam*, id est, propter euangelij prædicationem,

13 *Quæ* 1 *Et*

Digitized by Google

cum seipsum iugiter gentium magistrum vocet? persuadere quippe vult, gentes quoque in hæreditatem Dei vocatas esse, atque ideo à consortio fidei non repellendas.

✠ Primas. Illo illuminante & me prædicante crediderūt.

a *Scio enim.* Q. ideo non confun. i. deficio, vel nō frustra patior, quia promisit & verax est & potens: & ideo credidi illum ipsum, qui mihi reddet.

b *Quia potens est.* Spe & magnificentia Saluatoris secur⁹ est, quia quod commendat illi in tuto est. Illi autem commendat salutem suam, vt hic pro illo patiens, salutem inueniat penes illum cum cœpit iudicare, vt puniens infideles, istum dignū æterna vita pronunciet.

c *Potens est depositum.*

✠ Chrysostomus. Quid est, oro, depositum? fides atque prædicatio. Hoc ipsum, qui deposuit, integrum, inuiolatumque seruabit. Omnia patior, vti ne hic thesaurus expiletur.

* Hieron. apud me ipse quod deposuit, conseruabit: Siue quod ego apud illum commodo, restituet in futuro.

(Quæ modo Romæ sustineo. — a Idest deficio vel erubesco.)

¹ quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio ² (Quod Deus esset. — a Vel mea commisi. — b Salutem meam quam ei commendaui. i. in spe & fide illius collocaui. Euangelium, quod ipse, mihi commendauit, vel quod ego ei commisi seruandum.)

enim † cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum ³ ⁴ (a Iudicij, scilicet. Vel decessus mei. Vsque. b Similiter tu habens formam sano. ver. & cætera per quæ potes custodire.)

meum seruare in illū diem: Formā habēs sanorū verborum, ⁵ ⁶ (a Non à quocunque. b Id est habens bona verba cum fide & dilectione. Quæ est. c Sicut Christus instituit.)

quæ à me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu: bonū ⁷ ⁸ (a Officium tibi commissum. Diligenti executione. b In te vt in me.)

depositum custodi per spiritū sanctum, qui habitat in nobis. ⁹ (a Ideo opus est vt custodias. b Qui à me auersi. i. qui recesserint à me, modo sunt in Asia.)

Scis enim hoc, quod auersi sunt à me omnes qui in Asia sunt, ¹⁰ ¹¹ ¹² (a A quibus maxime est tibi cauendum. b Qui recesserunt à me, sed.)

ex quibus est Philetus & Hermogenes. Det misericordiam ¹³ ¹⁴ (a Asiani, hunc imitare. b Familiæ. c Ministrando mihi necessaria. d Vel ærumnam m. ā.)

Deus Onesiphori domui, quia sæpe me † refrigerauit, & catenā meam non erubuit, sed cū Romam venisset, solicite me ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ (a Vt liceret ei ad me ingredi. Ideo Pater. Filio.)

quæsiuit & inuenit. Det illi dñs inuenire misericordiā à † dño ²¹ ²² (Iudicij: Non solum Romæ. a Alijs pluribus vel quam hic. b Qui aderas.)

in illa die. Et quāta Ephesi ministrauit mihi, tu melius nosti. ²³

d *Formam habens.* Hic ostendit quo de se prædicta spectent. Q. Ita laboro in isto officio mihi credito. similiter & tu formā habens.

Aliqui libri habēt: *Formam hab. &c.* Et secundum hoc sic cōtinua litera. q. Collabora in euang. quod vt recte facias habe formam, &c. non mutatur sententia: Custodi bon. depo. nec hic mutatur sensus.

e *Ex quibus est Phi. & Hermogenes.* Simulate cum eo fuerunt, vt calumniam inuenirent: sed postquam viderunt se manifestatos recesserant ab eo.

(Margin: † certusque sum, qd is cui credidi pot. — enim. — † refocillauit. — † Deo.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Etiam hæc.* sed magis glorior. Et subdit rationem huius gloriationis, dicens.

2 *Scio e.* Iungatur sic litera. *Scio e. & certus sum.* certitudine adhærentiæ, quia supple, ille.

3 *Cui cre. &c. potens est.* tanquam verus Deus.

4 *Depositum meum.* idest, præmium meum, quod per fidem reposui apud ipsum seruandum.

5 *In illum diem.* i. vsq; in diē transitus mei quantū ad gloriam aiæ mihi tūc reddendā, & in diē iudicij quātū ad gloriā corporis.

6 *Formam habens.* Hic ponitur ſm motiuū quod est prædicantium paucitas. Nam discipuli Pauli qui erant in Asia, quasi oēs à fide recesserant. Et hoc debebat mouere Timotheum ad feruentius prædicandum, eo q, alij in hoc deficiebant. Dicit igitur: *Formam habens sanorum verborum.* Talia enim debent esse verba prædicatoris. 7 *Quæ a me audisti.* i. de fide & dilectione. *In Chr sto Iesu.* 8 *Bonum depositum.* idest, animas tibi commissas, quæ sunt preciosiores quacumque re corporali.

9 *Per spiritum sanctum.* Supple sunt tibi commissæ. Et subditur de prædicantium paucitate, cum dicitur.

10 *Scis enim, &c. qui in A. sunt.* i. illi qui sunt ibi pro maiori parte, ita quod dr omnes, ad denotandum pluralitatem recedentiū, sicut dicitur qnod omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum vel festum, quamuis multi remaneant.

11 *Ex quibus est.* isti enim duo simulate se iunxerant Paulo, vnde inuenirent vnde sibi calumniam facerent, sed percipientes q eorum malitia esset Paulo manifestata, recesserunt ab eo, vt dicit glos. propter quod Apostolus exprimit eos nominatim, vt Timotheus caueat ab eis, sicut ab aduersarijs veritatis. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt, nūc consequenter collaudat vnum de Asia sibi fidelem cum familia sua dicens.

12 *Det mi. Deus.* i. sibi & fidelibus cum eo existentibus.

13 *Quia sæ. me.* ministrando necessaria.

14 *Et ca. meam.* i. me in catenatum sicut hominem malum.

15 *Non eru.* sciens iustitiam meam.

16 *Sed cum Ro.* de Asia cum labore magno & sumptibus.

17 *Solicite me.* diligenter inquirens vias & modos quibus liceret ei ad me ingredi.

18 *Et inuenit.* i. per suā diligentiā pp quod subdit Apostolus.

19 *Det illo dominus* Pater.

20 *Inuenire mi.* i. à filio qui est dominus de dño, sicut Deus de Deo, ſm quod dicitur Psal. 109. a. *Dixit dominus domino meo.*

21 *In illa die.* scilicet mortis suæ, vel iudicij generalis.

22 *Et quanta Ephe.* & socijs meis.

23 *Tu melius no.* qui tunc mecum cum alijs præsens fuisti.

(Margin: Secundū motiuum.)

CAP. I.

a *Tu ergo.* Sequitur.

b *Labora sicut.*

✠ Chrysostomus. Quanta vero dignitas est, esse militem Christi: cōsidera terrenos reges, vt magnū quid dam putent, qui sub eis militant. Si ergo laborare regij militis est: non laborare, militis non est: non itaque grauiter, aut moleste ferre militem labores decet, sed contra, penitus grate ac libenter, ac tum magis dolere, cum non laborat.

✠ Hieronymus. Ideo milites dicimur, quia hostes habemus, contra quos laboriose debemus dimicare.

CAPVT II.

(Quia illi auersi, & exemplo huius. In te seruanda, & alijs annuncianda. — a Fidei & sapientiæ.)

Tv ergo fili mi † confortare in gratia quæ ¹ (Coadiutores constitue.)

est in Christo Iesu. Et quæ audisti à me ² (Per prophetas confirmata. Sanæ fidei.)

per multos testes, hæc commenda fide- ³ (a Vita & scientia & facundia)

libus hominibus, qui idonei erunt & ⁴ (a In prædicando euangelio contra hostes fidei. Et tu ipse.)

alios docere. † Labora sicut bonus ⁵

(Margin: † fortis esto. — † Feras igitur afflictionem.)

a Nemo.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. I.

Tv ergo. Hæc est tertia pars, in qua ponitur tertium motiuū ex similitudine aliquorum, qui solēt esse multum soliciti de executione sui officij. & hoc dēt mouere Timotheum, vt sit solicitus de officio prædicandi & alios ad hoc idoneos inducendi. Dicit igitur. 1 *Tu ergo fi. mi.* constantiam magnam prædicandi accipiendo. 2 *Et quæ au. à m pe.* supple confirmata, scilicet per legem & prophetas & agiographa,

3 *Hæc commen. fi.* id est, sanæ fidei, qui idonei erunt etiam alios docere de ratione suæ vitæ, scientiæ, & facundiæ: consequenter ponit primam similitudinem, dicens.

4 *Labora.* in prædicando solicite. 5 *Sicut bo. minus.* Milites enim regis temporalis in acie positi sunt valde soliciti de victoria obtinenda, & multo fortius milites Christi debent esse soliciti de fide prædicanda, per quod acquiritur corona æterna. Et quia prędicatio per solicitudinem temporalium impeditur, vt dictum est vlt. cap. prçcedentis epistolæ. Ideo subditur.

1 Nemo.

Digitized by Google

a *Nemo mi.* Si autem bonus miles esse vis, non implices te.s. quia nemo. *Nemo, &c.* Notitia interna nequaquam conspicitur, nisi à terrena implicatione cesse tur.

b *Negotijs.* Negotia secularia sunt cum animus occupatur cura colligendæ pecuniæ sine labore corporis vt negociatores & huiusmodi, quod ne iste faceret, quia infirmus laborare nō poterat, prohibet, & quasi quæreret vnde ergo viuam?

* Ambrosius. Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. negotia enim secularia auaritiæ seruiant necesse est: & nisi mentiti fuerint, transigi se non possunt. Est ergo, sed leue peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, vt huic deuotus, officiū impleat quod spopondit, in Dei rebus sollicitus, à seculari negotio alienus. non enim cōuenit, vnum duplicem professionem habere.

* Basilius. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, nō varijs quęstuosarum mercaturarum generibus immiscet.

* Hieron. Comparatione militantium vtitur, vt ostendat multo magis nos à negotijs secularibus liberos esse debere vt Christo placeamus, cum etiā seculi milites à reliquis actibus vacent, vt possint imperatori suo seruire perfecte.

✲ Chrys. Dicta sunt quidem ista ad Timotheum, dicuntur autem per illum quoque magistris omnibus atque discipulis. nullus ergo episcopatu præditus, hæc audire detrectet, sed agere ea plane detrectet. Subdit, *Lab. agri.*

c *Nam & qui cer.* Ideo *labo. sicut bo. mi.* Vel iō *nē. se impli. neg.* qa nō aliter dat corona nisi legitime militet vt in agone fit.

✲ Aug. nullus legitime certat, nisi qui in campo vsq; ad finem certat, & si certat vsque in finem, ideo merito coronatur. nō est igitur magnum bonum inchoare quod bonū est. sed consummare hoc solum perfectum est. Multi enim aggrediuntur magna, sed deficiunt in via, multi exeunt in desertum, sed pauci perueniunt in terram promissionis, &c.

* Chrysosto. non sufficit si quis tantum in certamen descendat, si vngatur, aut congrediatur, sed nisi per omnia certaminis seruauerit legem, vt grauis constansque sit, nunquā protecto coronabitur.

✲ Hieron. Multi certant, sed ille solus, qui tota virtute vicerit, coronabitur.

* Theoph. Militis meminit, vt indicet quod ad cædem & ad mortes oporteat paratos esse. atque etiam athletæ, vt in omnibus perseueret, ac in exercitio semper viuat.

d *Laboran. ag.* Q. Ille quęreret: vnde ergo viuā? cum fodere non possim, mendicare confundar, subdit: *La. ag.* q. etsi non implices te negotijs secularibus, est tamen vnde viuere possis: *quia opor. &c. Labo. a.* i. prædicatorem, qui in agro ecclesiæ ligone verbi Dei excolit corda auditorum.

e *Primum perci.* id est, sumere.

f *De fructibus.* i. necessaria ab auditoribus, qa dignus est operarius mercede sua. vt agricola vel vinitor primos fructus laboris sui degustat, ita Apostolus prius iubet eum sumere qui primus est, & sic ceteris distribuere. Primo enim debet ille suā necessitatē implere ex his quę accepit, & post alijs de his quę supersunt ministrare. Castum itaq; euangelistā non ad hoc euangelizantem vt euangelium vendat securū facit, & vult vt intelligat, quod necessaria sibi licet sumere ab eis in quibus Deo militat: & quos tāquam cultor vineā exercet, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. Timotheus autem tantę abstinentiæ fuit, quod etiam à licitis se temperans exemplo Pauli volebat viuere de labore manuum, cum dominus decreuerit, vt qui euangeliū annunciat, de euangelio viuat.

✲ Chrysostomus. Addit autem tertium exemplar sibi maxime congruum. nam illud militis atque athletę, subditis cōuenit: agricolę vero magistro solūmodo. quippe agricola non sui ipsius curā habet, sed fructuum terræ: hoc est, non minimā laborū retributionē capiet agricola. hoc in loco Deū nihilo agentē, doctrinæq; præmia, ośdentem, dum rem cōem dicit. Quemadmodū, inquit agricola non absq; vtilitate laborat, verum prior ipse ante oēs laborum suorum percipit fructum: ita & doctorem frui laboribus suis consentaneum.

* Hieron. Ne diceret: vnde ergo victurus sum, si me totum occupauero in doctrina? ostendit eum primitias fructuum à populo debere accipere, præter mercedem quam à domino recipiet in futuro.

g *Memor esto.* Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ ęternæ. *Nam memor.* Hęc non propter Timotheū memorat, sed propter hereticos, quos pręuidit futuros & ista negaturos.

h *Quasi male.* hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

i *Sed verbum.* q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentes, & literis absentes docere non cesso.

✲ Chrysost. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberēt aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deijcere possit. Vinciuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quandiu ea abest, quantalibet quis iniiciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille serit. Doctorem vero si vinxeris, verbum Dei compedire nō vales, lingua quippe non manu seritur verbū, quod nullis subiacet vinculis. Nam & si vincti ipsi simus, illud solutum est, & libere currit. Ecce enim & nos qui vincti sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

✲ Primasius. Quia & præsentes fiducialiter doceo uerbum, & literis absentes instituo atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

[Marginalia: August. lib. de opere monachorum. — † Ne cle. vel mo. c. 3. — † vitæ. — † qui se militem delegit. — † in agone. — † 13. q. 1. §. his ita. — † De consec. dist. 4 cap. cū tantum. — † malis afficior. — Præfat. in sua ascetica. — Serm 8. ad fratres in heremo. — Aug. serm. de resurr. Christi. & in psal. 77. — Hieron. Aug. in psal. 125. — Lib. 17. de ciuit. cap. 13.]

[Text:] a miles Christi Iesu. † Nemo militans Deo implicat se negocijs † secularibus, vt ei placeat † cui se probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. † Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid † secundum euangelium meum, in quo † laboro vsque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum.

[Interlinear: a Diffinitio boni militis. — b Inspiritualibus. — c Qui non potest diuidi duobus contrarijs seruis, sicut nemo potest seruire duobus dominis. — d Quibuslibet, uel ut mercatum faciens de spiritualibus carnalia quærat. — a Id est, deuouit, & per præterita probabilem ostendit in electione. — a Quolibet. — b Quia nemo, nisi ab omnibus quæ illum agonem impedire possunt, abstineat. — c Prout expetit lex agonis. s. nudus. — a Quāuis ita moneā laborare: non tamen uiuas de opere tuo. quia infirmus & minus sufficeres verbo Dei. — a Et si videor contraria, & contra quod ipse facio dicere, discerne quid, quare dicitur. quia tu infirmus mihi de acceptione scandalum. Quod potest. — Non solum in his. — a Et vt legitime certes. — a Natum. Progenie. — a Prædicationem meam. Et si non peruersi negent. — b Euangelio prædicando. — c Sic & tu facias. — Habitus. Etsi corpus.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nemo mi. Deo.* solicite in prædicationis opere.

2 *Implicat se se. neg.* si aūt implicetur à superiori eum cōpellente propter necessitatem ecclesiæ, sustinendum est saltem ad horā propter charitatis necessitatem. vnde dicit Aug. Ocium sanctum quærit charitas, sed negocium iustum suscipit necessitas charitatis. quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ veritati vacandum est, si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem.

3 *Nam & qui certat in ago.* corporali.

4 *Non coronabitur.* Corona victoriæ.

5 *Nisi qui legitime cer.* Similiter prædicator euangelicus non coronabitur corona gloriæ, nisi constanter & intrepide prædicauerit. Consequenter ponit secundam similitudinem, dicens.

[Margin: Diuisio.]

6 *Labo. autem agricolam oportet.* id est, iustum est.

7 *Primum de fructibus perci.* quia plus alijs laborauit: Similiter prædicator laborās in agro dñico plus cęteris reportat de merito.

8 *Intellige quæ dico.* scilicet istas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est à Deo. ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*

9 *Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c.* Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum. s. promissio glorię cęlestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum à mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus.

10 *Secundum euangelium meum.* prædicatione, non tamen actione. sic enim solius est Christi.

11 *In quo labo. vsque ad vin.* Erat enim incarceratus Paulus pro prædicatione euangelij.

12 *Qua. ma. ope.* q. d. cum tamen bene egerim.

13 *Sed ver. Dei non, &c.* quia docebat pñtes verbo. s. incarceratos cum eo & carceris custodes, & plures eorū conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, epistolas eis mittendo.

Digitized by Google

A a *Salutem &c. cum gloria, &c.* Quasi dicat. Vt hic consequant salutem iustificati estis, & post hanc uitam gloriam cælestem.
b *Fidelis sermo.* Est istud, quod consequentur salutem & gloriã. Nam & mortui mundo, sicut Christus ueteri homini, & sustinentes, id est, martyres.

Vel . vt sustineas. memor esto Christũ resurrexisse.

c *Nam si commort.* In ipsa morte.

d *Coniiuimus & conregna. &c.* Et hic sermo fidelis est.

e *Si sustinemus.* In passione.

✱ AMBROSIVS. Sic posse adi immortalitatem & gloriam Christi peruenire significat, si in forma baptismatis manserimus vbi omnia delicta moriuntur, vt in nouitate omnia uitia vetera & crimina fugiamus, vt autoris sequuti uestigia, peccatis mortui videamur. Si vero additum fuerit ad cautam, ut & tribulationes ac pressuras ægre pro nomine Domini patiamur, sustinentes hæc, cum illo regnabimus. Dignũ est enim vt qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius gloriosus appareat.

a Id est, pro euangelio, vel quia memor sum Christum resurrexisse. b Incommoda. c Etsi omnino non pretium d Mecum. e Animæ.

gatum. Ideo omnia sustineo propter electos: vt et ipsi salutem 1 2 3
a Hic. Id est per Christum præstitur. b Quæ post hanc vitam dabitur.

cõsequantur quæ est in Christo Iesu, cum gloria cœlesti. † 4
a Verus. b Mundo, vel peccatis in baptismo, sicut Christus veteri homini. c Id est, cum illo vivemus in vita æterna. 5

b Fidelis sermo. nam si commortui sumus, & conuiuemus: † si 9 7
c a Pro Christo tribulationes, & passiones. b Cum illo in æterna beatitudine. Et hoc est quod ait. Nam si commortui &c. c Eum coram hominib. Hoc est contrarium illi. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. 8
d Coram patre dicens nescio vos. 9

d sustinemus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille negabit 10
e a Quod puniet maios, fit alter confisi de misericordia. b In dictis suis, & in eo etiam quod dixit. Qui non crediderit, condemnabitur. c Quia est veritas, quod faceret, si dicta sua non impleret. 11

f nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum 12 13
a Alios tibi commissos. b Testem Deum inuocans. Vel Deo.

non potest. Hæc commone testificans coram Deo. 14 15
g Sed. Contentio nihil potest nisi subuertere dum verbosus, per ve superior videtur catholico.

† Noli verbis contendere. Ad nihil enim vtile † con- 16 17
h tenditur, nisi ad subuersionem audientium. Solici- 18
a Propter te. b Propter proximum. In conspectu hominum, vel tuorum. 19

te autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, 20

dicamus, siue non: Si igitur nihil noceri potest a nobis cum illũ negamus, nullam aliam ob causam cõfessionem exigit nostrã, nisi vtilitatis nostræ gratia. Ille enim idem manet, siue ipsi negemus, siue non. Et si res ita se habeat, cum illi sit per naturam esse, non potest ad id uenire vt non sit. Semper manet, sempiterna illius substantia est. D

✱ HIERON. Siue credamus, siue non credamus, non aliud potest exhibere singulis quam promisit, quia ueritas contra se non faciet, ne se negare videatur.

g *Hæc commo.* Hæc prædicta, ut patiaris commoneo te. Vel: Hęc commone tuos.

h *Ad nihil enim vtile est.* Contentio minus probabilis sæpe generat scrupulum. Solent enim in contentione talia opponi elimato maleuolentiæ argumento, ut moueant animos insipientium fratrum. Nec potest esse, quin contẽtio extorqueat aliud quod dicatur contra conscientiam, ut intus inanimo perdat, & foris victor accedit. Nemo enim patitus se uinci, licet sciat uera esse quę audit. Collatio ergo ĩter Dei seruos esse debet, non altercatio.

† Certus.

† sustinebimus.

† ne verbo rũ pugnas sectentur.

Cõtentio: perniciosa.

E Ambrosi⁹ † est

✱ CHRYS. Si enim in his quæ tristia sunt, laborisque plenissima, communicamus illi, in his quæ plena fœlicitatis sunt, nõ communicabimus? At id ne homo quidem faceret, ut qui secum mori affligique delegisset, si quando quiete ac rebus secundis frueretur, eum nollet fœlicitatis habere consortem. Eam profecto dicit mortem, quę per lauacrum & passiones fit.

✱ HIER. Si enim a uitiis & uoluptatib. sumus commortui Christo, uiuemus cum illo. alioqui quomodo poterimus sperare hoc? Si sustinuerimus cum necesse fuerit, quod ille sustinuit, tunc Deum poterimus regnare simul.

f *Negare seipsum, &c.* Hoc quod seipsum negare non potest, laus est uoluntatis diuinæ. Sicut quod quidam non possunt credere, culpa est uoluntatis humanæ.

Au. tract. 50. in Io.

C

✱ AMB. Nemo potest Domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia extiterũt, nec addi pot perfecto, quia non illi aliquid præstat qui credit in illum, quomodo auffert ei qui non credit in illum, quicquid ergo agit, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus nec enim ipse a nobis firmatur, cum ipse ex se, & apud se firmust sit.

✱ CHRYSOSTOMVS. Verax ille est, firmus est, siue ipsi hoc di-

✱ CHRYS. Non modo nihil lucri est, uerum & detrimenti plurimum est, etsi illis contempserint, Deus eos indicebat. Est enim ea res illecebris plena, semperque gestit humanos animos rixari, atque litigare.

✱ HIER. huiusmodi enim contentio non edificat, sed destruit audientes, putant enim omnia, acumine & subtilitate subsistere.

✱ THEOPHICT. Nihil enim commodat uerborum pugna, neque quicquam lucri habet, sed multum huic detrimenti nascitur, subuertitur enim fides auditorum, ut turris aliqua, a uestibus disputationem.

✱ AVG. Neque ideo hoc dictum est, ut aduersariis ueritatem oppugnantibus, nihil nos pro ueritate dicamus. Verbis contẽdere, est non curare quomodo error ueritate uincatur, sed quomodo tua dictio dictioni proferatur alterius. Porro qui non uerbis nõ tendit, siue submisse, siue temperate, siue granditer dicat, id agit verbis, ut ueritas pateat, ueritas placeat, ueritas moueat, &c. F

De doctrina Christiana li. 4. c. 28.

Li. de præscript.

✱ TERTVLLIANVS. Hæretici scripturas obtendunt, & hac sua audacia quosdam mouent, in ipso uero congressu firmos fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt.

☞ Prophana

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Ideo omnia. *Aduersa.*
2 Sustineo. *Patienter.*
3 Pro ele. ut & ip. sa. con. *Ex eorum enim salute præmium Pauli doctoris augebatur, propter quod concludit.*
4 Fidei. *Id est, uerus.*
5 Nam si. con. su. *Id est, cum Christo mortui propter prædicationem sui euangelij.*
6 Et con. *Scilicet cum eo uita perenni.*
7 Si sust. *Pondere tribulationum depressi.*
8 Et con. *In gloria est cœlesti.*
9 Si ne. *Christum uerbo uel facto.*
10 Ille ne. nos. *Coram patre suo.*
11 Si non cre. *Ab eo puniri propter magnitudinem suæ misericordiæ sicut dicunt aliqui de misericordia eius nimis præsumentes, & sine timore peccantes.*
12 Il. fi. per. *In veritate iustitiæ.*
13 Ne. se. *Negaret autem seipsum si negaret suam iustitiam, quia iustitia diuina & Deus idem sunt.*
14 Hæc com. *In feruenti prædicatione.*
15 Test. cor. Deo. *Id est, ipsum in testem inuocans inducendo uerba sua de scripturis diuinis & opera sua in signis & prodigijs.*
16 No. ver. *Hæc est quinta pars, in qua ponitur quintum motiuum, scilicet loquacitas falsorum, prędicatorum, quia si sic fuerunt soliciti suis falsitatibus asserendis, multo magis prędicator uerus debet esse solicitus de ueritate euangelica constanter prędicanda. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam inductionem. Secundo soluit tacitam quæstionem, ibi:* In magna domo. *Circa primum sciendum, quod licet doctor euangelicus feruens esse debeat de ueritate prędicanda, verumtamẽ uerbositas est uitanda. Ideo dicitur.* Noli uerbis contendere. *Id est, multiplicatione uerborum cum falsis prędicatoribus.*
17 Ad nihil enim vti. est. *Sic contendere.*
18 Nisi ad sub. au. *Quia simplices assistentes credunt magis loquaces esse magis intelligentes, quod est falsum.* Nam ubi uerba sunt plurima, ibi frequenter egestas, Prou. 14. c. *Propter quod patres antiqui cum hæreticis magis disceptabant uirtutibus & signis quam uerbis. Vnde in historia tripartita dicitur, quod quibusdam philosophis cum Alexandro Constantino episcopo disputare volentibus, iussit imperator vt certamen acciperet, qui quamuis esset simplex insipiens, iussit omnes prę ter unum tenere silentium, cui dixit in nomine domini nostri Iesu Christi impero tibi in primis ne loquaris, qui statim mutus factus est.*
19 Soli au. cu. teip. *Id est, approbabilem seu laudabilem.*
20 Exhibe. Deo. *Et non hominibus tantum, quod quærent hypochrita.*

Digitized by Google

A a *Prophana autem, &c.* ✻ AMB. Nec enim congruit vnius si dei uiros habere contentiones, sed in tractatu patiantur se inuicem & contentiant bonis dictis. Si quid autem improbabile uidentur, cum pace dissimulet. Hæreticorum enim & dissidentes solent se inuicem prouocare, ex quibus unus est catholicus & alter prophanus. Hic ergo catholicus, cui Apostolus mandat vt spernat & declinet à fabulis inanibus, quietus debet esse, vt semp. de conscientia verba emittat, nec patiatur se coram impia uerba depromi. Dant enim quibusdam occasionem, ut impetus proficiant nō enim desunt, q audientes prophanas concipiant cogitatum malum: ideoque abest contentio.

✻ CHRYSOST. Neque enim catenus subsistant nam cum quid noui fuerit inuentum, semper noua id parturit, infinitusque fit error eius, qui tranquillam fidamque littoris stationē egressus, per deuia cœperit vagari.

✻ HIER. Irreligiosas hæreticorum fabulas qui negant resurrectionem, per quas utique Iudicis timore sublato, ad omnem impietatem & ad cuncta crimina peruenitur.

b *Sermo eorum vt cancer serpit.* ✻ HIER. Cancer dicitur vulnus quod in mammillis nascitur fœminarum, cui nisi cito subuentum fuerit, cum uirus ad cor serpēdo peruenerint, nullum remedium est ita & heret. eorum sunt uitanda colloquia, ne per aures irremediabiliter vulnerent mentes.

✻ CHRYS. Morbus utique horrendus, & qui medicina contineri nequit, sed omnia in dies corrumpit, ac perimit, ideo nullum remedium ualet ei adhiberi. Ostendit per hæc corrigi emendarique non posse, qui sponte a veritate aberrarunt.

c *Ex quib. est Hy. & Phi.* Horum prodidit nomina, vt ab his spiritualiter caueat, quos & prophanos & impios designat & errantes a ueritate.

d *Dicen. re. iam fa.* Vel ita vt de resurrectione animæ intelligatur. Duæ enim sunt resurrectiones. Prima est quæ fit in anima per fidem, quando qui mortuus erat in infidelitate in aliis peccatis, per fidem & baptismum uiuificatur: vnde. *Qui crediderit in me, transibit de morte ad vitam.* Altera, quæ erit corporū, quę erit in die iudicii. De illa resurrectione quę fit in anima per fidem loquitur hic Apostolus, cū ait *Dicentes resurrectionem mentium, scilicet esse factam* in baptismo, & in fide nullam resurrectionē corporum futuram. Omnes sectæ quę religionem promittūt concedunt resurrectionem mentium in fide. Aliter enim non uiderentur audiendi. Volentes ergo credi sibi omnes, etiam qui instituerunt alicuius falsæ religionis sectā, negare istam resurrectionem mentium non potuerūt omnes de illa consenserunt. Sed corporum resurrectionem multi negauerunt, sicut isti quos nominat Apostolus.

e *Congruit dominus qui sunt eius, &c.* Id est, amat & defendit præscitos suos, in quo notatur præscientia, qua quos prescíuit futuros esse conformes imaginis filii sui, id est, prædestinauit uocauit, iustificauit, glorificauit. Numerus taliū est hortus cōclusus, fons signatus, puteus aquę uiuæ, paradisus cū pomorum fructib. hoc numero quidam spiritualiter uiuunt, & supereminētem viā charitatis ingrediuntur. Quidam vero adhuc carnales professus suos instāter exercēt, & vt in cibos spiritualium fiant idonei sanctorum mysteriorum lacte nutriuntur & quę in prauis moribus populari etiam iudicio manifesta sunt in Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam firmiter tenent, etsi ab ea deuiēt, citò autoritate catholica corriguntur, quamuis in eius uerbis pro sensu carnali uariis adhuc phantasmatum concursibus fluctuent. Sūt & ex eo numero quidam qui adhuc nequiter viuunt, aut etiam in hæresib. uel in Gentilium superstitionibus iacent, & tamen etiā illic nouit dominus qui sunt eius. Nam in illa ineffabili præscientia Dei, multi qui foris uidētur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut ita dicā, intrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit dominus, nemo in æternam damnationē seducitur. *Non enim dominus qui sunt eius.* Non dum enim apparuit iudicium, sed iā factum est in notitia Dei. Nouit enim qui permaneāt ad coronam, & qui ad flammam. Nouit triticum & paleam. Deinde alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

✻ AVG. Sic enim nouit eos Dominus, vt Deus, quem nihil latet etiam futurorum, non ut hō, qui hominem ad præsens videt, si tamen videt, cuius cor non uidet, qualis autem postea sit futurus, nec seipsum uidet.

✻ IDEM. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem Deum incommutabilem rerū omniū atque operū, tā suorū quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia secula scire quibus *esset per fidem gratiam largiturus, &c.*

✻ PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis minime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia in præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non possunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet discedere ab iniquitate, & per hæc duo, q hō libero arbitrio discedit ab iniquitate, & Deus prescitum munit, apparet hostibus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

☞ Vasa

Text:

1 operarium † inconfusibilem, 2 rectè tractantem verbum veritatis. 3 † Prophana autem 4 & vaniloquia 5 deuita. 6 Multū enim proficiunt 7 ad impietatem, 8 & sermo eorum 9 vt cancer † serpit. 10 Ex quibus est 11 Hymeneus & Philetus, qui a veritate 12 exciderunt, dicentes resurrectionē iam factā, 13 & subuerterunt quorundam fidē. 14 † Sed firmum fundamentum Dei 15 distat, habens signaculum hoc. 16 Cognouit dominus 17 qui sunt eius: 18 & † discedat ab

Interlinear glosses: a In operib. vitæ agendis. b Qui non erubescat euangelium, vel non deficiat. c secundum competentiam singulorum vt aliis spiritualia, lac distribuat paruulis. — Verba. Vt hæreses. a Sine fructu, etsi non ita mala. b Quia aliquibus iam ita nocent. c efficacia sunt. — a Contra cultum Dei. b A paruo ad maius paulatim tendunt, quæ sana sunt corrumpendo, & ita ad impietatem trahendo. — a Vt ab eis specialiter caueat. b In qua olim fuerunt. c Ideo adhuc eis creditur. vnde magis noxii. — a Occasione illorum verborum. Multa corpora sanctorum qui dor. sur. Vel in baptismo. b Vt non speretur alia. c et ideo vitandi. — a Et ideo non pro eis desperandum. b Id est illis quos Deus eligit & imobiliter in fide fundauit. c Qui perit inde non erat. d In signum amicis, vt accedant, inimicis, vt territi fugiant. Vel, hoc habent menti impressum. Vel, significati sunt hoc signo.

Margin: † qui non erubescat. † Prophanas autem vocum nouitates prætermitte. ad maiorē enim proficiunt impietatem. † De præd. s. c. 8. mā. — Aug. epist. 119 — C Resurrectiones duę. Io. 5. d. — Au. Tract. 18. in Io. — D — Ro. 8. f. — Can. 4. d. Aug. lib. d. de bapt. cōtra donatist. c. 27. Idem in ps. 92. li. 2. ciui. c. 7 & 8. & tract. 47. in Io. — † passione habebit. — † discedit — Idem Au. tract. 12 in Ioannem. — Lib. 20. de ciui. Dei c. 7. d fide ad petrū c. 34.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Operarium in. *Id est, sic opera tua sint talia, quod de ipsis erubescere non debeas, sed magis in domino gloriari.*

2 Re. trac. verbum ue. *Proponendo singulis uerba competentia, vt pote sapientibus altiora, simplicibus magis plana.*

3 Prophana autem. *Id est, uerba hæresim uel doctrinam suspectam sapientia.*

4 Et uaniloquia. *Id est, inutilia & curiosa.*

5 Deuita. *Quia uerba predicatoris debent esse examinata.*

6 Multum enim pro. *Id est, efficacia sunt.*

7 Ad impietatem. *Id est, contra Dei cultum.*

8 Et sermo eorum. *Id est, hæreticorum, & falsorum prædicatorum.*

9 Vt cancer serpit. *Id est, paulatim tendit ad corruptionē ueritatis.*

10 Ex quibus. *Scilicet hæreticis vel prædicatoribus falsis.*

11 Est Hymeneus & Philetus, qui a ueri. *Fidei catholicæ.*

12 Exciderunt di. & c. *Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quia dicitur Mat. 27. f.* Multa corpora sanctorum qui dormierunt, surrexerunt. *Dicunt aliqui q iste Philetus &* Hymeneus *ex hoc acceperunt occasionem errandi, dicentes quod in illis resurrectio iam est facta & non est alia in fine mundi expectanda. Sed hoc non uidetur probabiliter dictum, quia illi de quibus loquitur Matthæus sunt homines eiusdem speciei cum alys, propter quod eorum resurrectio non inducit ad negandum resurrectionem aliorum in fine mundi futuram, sed magis ad contrarium, quia de similibus debet esse simile iudicium. Ideo aly dicunt & melius ut videtur, q isti acceperunt occasionem errandi ex uerbis domini, Ioan. 5. d. Qui credit ei qui misit me, habet uitā ętenā, & in iudiciū non uenit sed transit de morte ad uitam. Vbi loquitur Saluator de resurrectione spirituali quam isti confitebantur, & uerum est istam iam factam, & negabant resurrectionem corporum futuram, quod est falsum, sicut & Saducei, Act. 23.*

13 Et subuerterunt quorundam fidem. *Per suam suasionem.*

14 Sed firmum, &c. *Id est, fides resurrectionis stat in electis.*

15 Habens signum hoc. *Quod subditur.*

16 Cognouit dominus. *Per æternam prædestinationem.*

17 Qui sunt eius. *Quia sunt scripti & signati in libro uitæ indelebiliter.*

18 Et dis. ab ini. *Qua negatur resurrectio futura.* Omnis qui inuocat nomen do.

✻ In magnam-

Digitized by Google

A a *Vasa aurea & argent.* Sicut enim uasa lignea & fictilia valent vt purgentur aurea & argẽtea, sic mali prosunt ad profectum bonorum. Et sicut illa fracta ext. domum eiiciuntur, & alia va la fracta studio reponuntur, ita mali mortui in tenebras exte riores, boni uero in uita æterna collocabũtur. Magna ergo do mus ecclesia, in qua sunt vasa aurea & ar gẽtea, id est, boni, & fideles & sancti Dei serui ubiq; dispersi & spirituali vnitate deuincti, in eadem communione sacra mentorũ degentes. Et uasa lignea & fi cti, id est illi qui sunt in domo, ut nõ sint in compage domus nec in societate pa cifica, & tamen ad huc corpore simul cum bonis. Nam an te tempus ultimę se parationis nullomo do propter com mixtionem malorũ recedendum est ab vnitate ecclesiæ, ut ante uentilationem areæ simul sint triti cum & zizania, gra na & paleæ, quia nõ

Aug. lib 2. cõtra Cresc. cõ. c. 34. li. de vnico baptis. u. c. 18. Serm. 18. de verb. Do. li. 4. de de bapti. c. 12. & in ps. 67.

B

† 1. Ti. 4. b.

† nomen domini.

† inerudi tas.

a Et si non ab iniquis quib. mixtus. Alias nominat. Vere. b Quidam sunt subnarsi, quidam signati, sed non mirum.

iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. In magna au-

a In ecclesia sunt simul modo. b Id est boni. Dei dispensationes recipientes.

a tem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & li-

a Id est mali. Quæ etsi ad contumeliam lignea, tamen honestis ad purgationem. Vel quædam de vtrisque in honorem quædam in contumeliam. b Id est, qui purgantur per malos. c Mali qui sunt ad purgatorium bonorum.

gnea & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam au-

Et quia alterum horum est. a Recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. b Qui in contumeliam.

b tem in contumeliam: Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit

a Gratiæ Dei. Q. Non perit propter hoc quod cum illis est corpore. b Mundum. Fide & operibus. c Alios acquirendo.

vas in honorem sanctificatum & † vtile domino, ad omne o-

a Prophana aliorum & inania deuita in te vero iuuenilia desideria fuge. s. luxuriam, immundiciam &c.

pus bonum paratum. † Iuuenilia autem desideria fuge: secta-

In iudicio. Veram. a Dei & proximi. b Quietem.

re vero iustitiam, fidem spem, † charitatem & pacem

a Fidelibus. Vel omnia hæc sectare, sicut hi qui inuocant dominum pura conscientia.

c cum his qui inuocant † dominum de corde puro. † Stul-

a Hæc sectare. Inutiles. b Et si non stultæ, in quib. tamen non est profectus disciplinæ vel scientię.

tas autem et † sine disciplina quæstiones † deuita sciens

concessit dñs apostolis zizania a tritico separare. Quis ergo hoc audeat? Ecce per vasa aurea & argentea, intelliguntur bo ni & electi, & ipsi iidem sunt vasa in honorem, quia ad hono rem gloriæ patris cœlestis sublevantur. Per uasa lignea & ficti lia intelliguntur ficti & reprobi, & ipsi iidẽ sunt ua sa in con tumeliam, quia demerguntur in supplicium dãnationis. Vel per uasa aurea & argentea, intelliguntur omnes boni, siue q ad tempus sunt, siue perseuerantes, p uasa lignea & fictilia, in telligũtur omnes mali, siue qui ad tempus sunt mali, siue per tinaces. Et de utrisque quidam sunt in honorẽ, quia de bonis & de malis quidã sunt electi ad gloriam, & similiter de vtris que quidam sunt in contumeliam, quia & de bonis & de ma lis quidam sunt reprobi.

C

✻ AMB. Hoc dicto significauit in ecclesia diuersos esse homi nes, quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi vult, quosdam bonos tantum, quos in argento designat, alios vero non bonos, quos uasa lignea & fictilia appellat, quod nul li ambiguum puto. Insanus tamẽ Nouatus, vt errori suo blan diatur, aliter hoc intelligendum tradit: vt domus magna to tus mundus significari credatur, quia habet hominum diuer sitatem, cum constet Apostolum exempla vsum domus diui tis & opulenti, quæ quamuis copiosa sit, habet tamen vasa li gnea & fictilia, hoc modo & ecclesia quamquam sancta dica tur, habet tamen uitiosos & praua sentientes. Nouatus autem elatus superbia, ut ecclesiæ suæ ueritatem & sanctitatẽ gene ralem defenderet, hoc modo intelligẽdum decreuit, quasi ec clesia penes ipsum sit, & cunctos habeat purificatos, prope il las causas quib. nos ut nocentes accusat, non ergo domũ ma gnam nudum dixit, sed ecclesiam, i qua omnes sub unius do mini sint nomine.

D

✻ PRIMAS. Ne dicerent aliqui quare ergo hæretici, vel mali Christiani in ecclesiam ingrediuntur, ponit domus ma gnæ comparationẽ, qualis modo eccle siæ ante resurrectio nem, magnã domũ ecclesiam dicit, in qua sũt mixti boni & mali, certi & ficti iusti & iniqui, sicut & area, in qua triti cum & palea simul cum zizania teritur vsque ad uentilatio nem, nã sine macu la & ruga ecclesia post resurrectiõe erit futura, cũ Ziza nia a tritico fuerit se parata, nam modo quod peius ẽ, multi ficti Christiani in trant ecclesiam, & populo Dei miscẽt vt Manichei, &c.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

E

† acce mod. vtilis mini.

† castitatẽ

† Tim. 3. e

✻ BASILIVS. Huiuscemodi enim materiis voluntas cuiusque compara tur, nam vas aureum is est, qui mẽte moribusq; simplex ac si ne dolo est: argentum item, is qui paulo illo inferior est digni tatis ac pretii ęstimatione. Testaceum ac figulinum est, q. ter restria sapit, ac frangi conteriq; sit aptus. Ligneum, qui per peccatum facile sordet, & igni æterno materiam præbet, hic ẽt iræ uas est, qui omnem in se diaboli operationem quasi vas quoddam suscipit, & propter fetorem quem habet ex cor ruptiõe, ad nullũ vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat.

† respue. Ho. quod De non est au tor malo rum.

b *Si quis ergo purgauerit seipsum.* ✻ AMB. Nunc alia heresis frau de sua conuincitur, quæ asserit animas quasdam natura esse malas, quæ ad bonum cogi non possint, cum hic dicat, malos posse in bonum necari & sordidos purificari.

✻ CHRIS. Vides ut non naturæ, carnalisue necessitatis sit au reum esse uel fictilem, sed nostræ tantum modo volũtatis? ibi nempe neq. fictile uas aureum fieri potest, neque hoc ĩ illius naturam conuerti. At vero hic magna huius mutationis & emigrationis facultas uolenti datur. Vas erat fictile Paulus, sed euasit in aureum, uas fuit aureum Iudas, sed in fictile con uersum est. Sunt igitur fictilia immunda, luxuriosus auarus, &c. Vas fictile corpus nostrum est. Sicut enim fictile vas nihil est aliud quam coctum lutum, & ita corpus nostrum nihil a liud est, quam lutum animæ calore solidatum huiusmodi de nique si sepius decidat, defluit, atq. cõteritur, quid enim ossa, quæ adeo valida sunt & arida, a testa figuli differunt? quid a luto carnes? nonne æque ex humore materiam trahunt?

c *Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita.* Non omnes quæstiones uitandæ, sed inutiles & sine disciplina.

☞ Seruum

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio

✻ 1 In magna. *Hic consequenter respondet tacitæ quæstioni ex prædi ctis orienti. Et primo soluit Apostolus quæstionem. Secundo, reuertitur ad Timothei monitionem, ibi.* Iuuenilia. *Ex hoc autem quod prædixit Philetum & Hymeneum a veritate fidei excidisse & alios peruertisse, posset aliquis quærere, quare dominus permittit talia fieri? Ad quod re spondet Apostolus, quod hoc totum cedit ad gloriam Dei: nam sicut in ele ctis relucet eius misericordia, ita in reprobis eius iustitia & ponit exem plum de domo magni principis. Dicit igitur.* In magna au. domo. *Id est, in domo principis magni.*

2 Non so. sunt ua. au. &c. *Quæ applicantur officiis honorabilibus.*

4 Sed & li. & fict. *Quæ applicantur exercitiis vilibus, & totũ cedit ad perfectionem domus & honorem domini, domus autem Dei totum est uniuersum, in qua electi sunt uasa gloriæ applicata, reprobi uero uasa contumeliæ deputata. Veruntamen quia hæretici possunt dum viuunt ad ueritatem redire. Ideo subditur.*

4 Si quis ergo emund. se ab istis. *Id est, a prædictis erroribus & si milibus.*

5 Erit uas in honorem sanctificatum. *Id est, diuino cultui appli catum.*

E

6 Et utile do. *Id est, utile ad acquirendum alios domino, sicut patet de Paulo, qui post conuersionem suam multos acquisiuit domino, qui e rat ante fidelium persecutor.*

7 Iuuenilia. *Hic reuertitur ad instructionem Timothei, dicens,* Iuue nilia autem desideria. *Quæ sunt circa carnis delectabilia.*

8 Fuge. *Aliter non deuincuntur.*

9 Sectare uero iustitiam. *Erga proximum.*

10 Fidem. *Erga Deum.*

11 Charitatem. *Erga utrumque scilicet Deum & proximum.*

12 Pacem cum his, &c. *Id est, cum fidelibus maxime, licet cum om nib. sit seruanda, quantum potest fieri bono modo.*

13 Stultas. *Id est, irrationabiles.*

14 Et sine disciplina quæstiones. *Id est, inutiles ad fidẽ & mores.*

15 Deuita. *Et subditur causa.*

16 Sciens quod generans lites. *Inter varie opinantes.*

Digitized by Google

a quod generant lites. † Seruum autem domini non oportet litigare, sed † mansuetum esse, ad omnes, † docibilem, † patientem, cum modestia † corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

a Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Satis obstrepunt contradicentes. Ne ergo seruus Dei sibi obstrepat studio altercandi, nec deesse voluit nos fratrū correctioni, nec studere certamini. Multi enī homines cū a somno excitant, litigare volunt, aut rursus dormire, cum litigare prohibentur.

b Ne quando det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendum veritatem. Non prodest correctio, nisi supernus medicus respiciat, idest, nisi faciat, vt peccati sui quemque pœniteat. Quę pœnitentia pudore & timore displicēdi aliis interdū impeditur, dum plus delectat hominem aliorū existimatio quam iustitia, qua se quisq; humiliat pœnitendo. Ideoque non solum cū agitur pœnitentia, verumetiā vt agatur Dei misericordia necessaria est. Vt enim Petrus amare fleret, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus pœnitentiam.

NICOLAVS DE LYRA.

*1 Sed mansuetum oportet litig. *Nec per consequens se talibus quæstionibus implicare.*
2 Sed mansuetum esse ad omnes. *Etiam ad infideles, ut per hoc trahantur ad fidem, sicut de beato Clemente leguntur, quod propter suā mansuetudinem non solum erat acceptus Christianis, sed etiam Gentilibus & Iudæis, & multos ex eis ad fidem conuertit.*
3 Docibi. *Id est, ad docendum habilem, quæ habilitas dupliciter accipitur. Vno modo actiue, ita quod habilis docere sit ratione uitæ scientiæ, & facundiæ. Alio modo passiue, & sic habilis doceri acquiescendo informationi bonorum de ueritate circa factum aliquod, aliter non posset bene iudicari de propositis sibi.*
4 Patientem. *In aduersis.*
5 Cum modestia corripientem, &c. *Nam si immoderate corripere, obstinatos in malo magis faceret, sicut immoderate dirigentes ligna tortuosa, frangunt ipsa. Ideo subditur.*
6 Ne quando det illis Deus pœnitentiam, &c. *Id est, ne per immoderatam correctionem impediatur reditus eorum ad ueritatem.*
7 Et resipiscant a diaboli laqueis, &c. *In laqueis erroris.*
8 A ipsius voluntatem. *Scilicet sequendam in carnalibus & spiritualibus peccatis.*

ADDITIO I.

Capitulo 2. *Vbi dicitur in Postilla.* Sed tamen uerbum Dei nō est alligatum.
Super hoc quod dicit. Sed tamen uerbum Dei non est alligatū. *Glo. Licet ego sum alligatus corpore, tamen uerbum Dei non est alligatum, quia & sermone præsentes, & literis absentes docere non cesso.*

ADDITIO II.

In eo cap. *Vbi dicitur in postilla.* Dicunt aliqui quod iste Philetum & Hymeneus ex hoc acceperunt occasionem errandi.
Isti hæretici de quibus Apostolus loquitur non arguebant ex dictis Matth. 27. e. dicentis, quod tempore passionis Christi multa corpora surrexerant, & c. impossibilitatem resurrectionis futuræ, quia de hoc potius habetur contrarium, ut dicit Postillator, sed ex hoc quod iam fuerat facta semel resurrectione mortuorum tempore passionis Christi asserebant, quod non erat iterum fienda alia resurrectio, eo quod prophetæ ut Dan. ultimo capitulo & alij de resurrectione prophetantes non faciunt mentionem nisi de una resurrectione, non de duabus. Ex hoc motiuo accipitur occasio errandi horum hæreticorum. Quorum motiuum non valet, nam prophetæ loquuntur de resurrectione generali in fine mundi fienda. Resurrectio a. tem illa, quæ tempore passionis Christi fuit facta, erat particularis, & longe ante finem mundi.

CAPVT III.

CAP. III.

Dixi, Prophana & stulta deuita. Hoc autem sciendum est ad ipsa vitanda.

Hoc autem scito, quód in nouissimis diebus a instabunt tempora † periculosa, & erunt homines b seipsos amantes, † c cupidi, d elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, e scelesti, sine affectio-

a Hoc autem, &c. Instabunt tempora periculosa, &c. ✠ CHRYSOST. Quomodo autem erunt tempora grauia, non dies profecto, neque tempora, sed homines qui tunc futuri sunt, carpit quippe & nos ita loqui cōuenimus cū tēpora bona vel mala, ex his q in illis cōtigere, appellamus, forē autē omnium malorū addidit, cū nō ea q sunt proximi sed quę sua sūt singuli quęrūt, nā qui ea q sunt proximi quęrūt, sua quoque rite disposuit, ita et si q illius sunt negligit, sua quoque despiciet. Sequitur.

b Seipsos amanter. Non dominum vt Petrus. Qui ter interrogatus a domino, ter professus est se eum diligere, dicens. Tu scis quia amo te. Vnde & dominus ei oues pascendas credidit: quia in pascendis ouibus vera monstratur dilectio, si quis ibi non quærit sua, sed quæ Christi sunt. Ex eo autem quod seipsos, non Deum amant, quasi ex radice hæc quæ sequuntur mala oriū tur.

c Ingrati. Vt qui corrigentibus mala pro bonis reddunt.

d Scelesti. Vt quando modum peccādi trāscendunt scilicet suas uel aliorum animas interficientes.

e Sine affectione. Non compatiendo infirmis.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 Hoc autē scito. *Hæc est sexta pars in qua ponit sextum motiuū, quod est multiplicatio falsorū prædicatorū, qd debebat mouere Timotheum ad ueritatē efficacius prædicandum. Et diuiditur in duas partes, qa primo ponitur multiplicatio. Secundo Thimothei monitio, ibi* Tu autem. *Prima adhuc in duas, quia primo prędicitur multiplicatio malorum hominum futura. Secundo, ostenditur iam inchoata, ibi* Et hos deuita. *Circa primum dicit.*
2 In nouil. die. *Hoc enim potissime erit ante tempora Antichristi.*
3 Insta. tē. peri. *Propter multiplicationē seductorū de quib. subditur.*
4 Et erunt ho. se. amant. *Scilicet quantum ad partem hominis sensitiuam quę dicitur homo exterior 2. Cor. 4. ex hoc sequendo carnis delectabilia, quod est malum. Amare vero seipsum secundum partem intellectiuam superiorem quæ dicitur homo interior sequendo dictamen rationis, laudabile est & uirtuosum.* 5 Cupidi. *Pecuniarum.*
6 Elati. *Id est, ambitiosi honorū.* 7 Superbi. *In depressione aliorum.*
8 Blasphemi. *Contra Deum.* 9 Parentib. non obedientes. *Id est, eis rebelles, utpote parentib. spiritualibus in doctrina catholica, & carnalibus in conuersatione domestica.*
10 Ingrati. *De beneficijs acceptis.*
11 Scelesti. *Id est, assueti criminibus magnis quæ scelera dicuntur.*
12 Sine affect. *Bona interius.*

Margin: Ad. q. 7. c. Sicut lateres. — Au. li. 2. de serm. do. in mōte & lib. de con. Euā. Virtu tū & vitio rum. c. 10. — Au. de correp. & gratiæ. 5. — placidū † propēsū ad docēdū † tolerātē malos cū mansuetudine veritati † erudiētē. Idē in Enchiridio c. 82. — Matt. 26. g. — Habilitas docēdi duplex. — Au. tract. 12. in Io. Epist. 59. Io. 21. d. — Auari. — Sextum motiuum. — Diuisio.

Interlinear glosses: a Non ædificationem. Tempus inutiliter expendere. a Tractabilē. b Etiam malos, vt attrahat. c Qui facile doceat, vel doceatur si opus est in aliquo. a Quælibet aduersa. b Mentis lenitate. c Non est cessandum a correctione erroris alterius. Pro vt, vel si aliquando. Aliter non prodest correctio. a Quam modo impugnant. b Et cognita redeant ad bonum. c Extra patriam. Non modo ligantur. Exequendam. a Sanctis. b Id est, quia. c Hęc est causa periculi. a Inde hæc omnia oriuntur quæ sequuntur. Non Deum vt Petrus. b Pecuniæ. c Ad dominium. d De honorib. sibi impensis. e In Deum, per hæreses. a Carnalib. vel spiritualibus. b De bonis. In grauib. perpetrandis. Suas vel aliorum animas interficientes.

☞ Detractores

✠ Sine

Digitized by Google

a *Detractores.* Famam sanctorum maculando.

A b *Incontinentes.* Non refrænando malas cupiditates.

c *Immites.* Exercendo lites.

d *Si benignita.* Dum nesciunt subuenire alijs.

e *Proditores.* Indicando inimicis piorum quæ occultanda uoluerunt.

†nescii fœderis.

f *Proterui.* Humanam verecundiam inuere cunde agitantes.

g *Ceci.* Non intelligentes neque quæ loquuntur, neq; de quibus agunt.

†De cōse. d.4.c.quāuis.

h *Volu.* Amatores, carnales delitias spiritualibus præponentes:

i *Habentes speciem.* Quia eadē sacramenta cum piis.

1.Tim.1.b †auersare.

B K *Virtutem autem.* Virtus, charitas de corde puro conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est virtus, quam nihil vincit. Nullus ignis, nulli fluctus sæculi, nulla flumina tentationis eam extinguunt, De hac dicitur. *Fortis est vt mors*

De hær. c. excōicamus.

a Ad aliquem. b Inquietantes alios. c Crimina imponentes. Alias detractores. Gula, vel libidinis. Crudeles.

a ne, †sine pace, criminatores, incontinentes, immites, † sine be-

a Largitate. b Secretorum alterius. c Habitu vel verbis pudorem non seruantes. Alias procaces. d Inflato corde. Quarumlibet.

b c nignitate proditores, proterui, tumidi, cæci, voluptatum ama-

a Eo ideo periculosi. b Religionis.

d e tores magis quam Dei: † habentes speciem quidem pietatis

a Vel veritatem, id est, charitatem. b Factis. c Ecce quare incipit de nouissimis temporibus. Tales.

f g † virtutem autem eius abnegantes, et hos † deuita. Ex his

a Quia iam horum præcursorij sunt quidam, plures autem in fine futuri sunt. tur proprietatem cuiusque, & quos inueniunt idoneos seducunt. b Ad literam, vel rimantes. c Sub dolosis & versutis verbis. d Seductibiles.

h i enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulier-

a Ideo erant dignæ seduci. b Semper noua desiderant. Firmos non possent seducere. b Semper ambulant, & nunquam ad viam perueniunt.

K l culas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis. † Sem-

m per discentes & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.

n Fratres. Magi Pharaonis. Hoc de apocryphis sumitur.

o Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt

Hæretici. Corruptę rationis.

p Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti, mente

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Augus. in psal.47. Cant.8.b.

dilectio. Sicut enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis nihil potest mundus. Contraria est data similitudo. Quomodo enim mors ad auferendū violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est.

Vel secundum aliam literam. *Veritatem autem eius.* Id est, res pietatis.

l *Abnegantes.* Idem sensus.

Ser.11. de verbis domini.

✲ Avg. Potest enim visibilis esse forma palmitis, etiā preter vitem, sed inuisibilis vita radicis haberi non potest nisi in vite. Proinde corporalia sacramenta, quę portant & celebrant etiam segregati ab vnitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis. Virtus enim pietatis inuisibilis & spiritalis ita in eis non potest esse, quemadmodum sensus non sequitur hominis membrum, quando amputatur a corpore.

Aug.trac. 60.in Io.

m *Qui pene.* Ingrediebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.

n *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā Vel viros seductibiles, quasi mulieres seducunt.

C ✲ Ambrosivs. Quamuis omnibus hereticis hoc conueniat, ut subintrantes domos mulieres subdolis & versutis verbis capiant, ut per eas uiros decipiant more sui patris diaboli, qui per Euam Adam circumuenit, Manicheis tamen prę cæteris congruit, nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt, quam ipsi quos constat aliud colere, & aliud profiteri, aliud intus gerere, & foris aliud vendicare nam

D nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuunt, misericordiam laudant, cum inter se inuicti deprehendantur, Ieiunijs se insistere iactanter prædicant, cum omnes saginati videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hi inueniunt mulieres præ vanitate nouum aliquid desiderantes audire, & per ea quæ placita sunt, suadent illis fœda & illicita cupidæ enim sunt discendi cum indicium non habeant probandi hoc est semper discere, & veritatis scientiam non habere.

†negligentes conc-ium.

✲ Chrysostomvs. Vide vt antiqui seductores astu & arte vtantur, armaque arripiant, quibus & diabolus vsus est aduersus Adam quam significanter hoc verbo imprudentiam expressit singularem ignominiam quoque fallaciam atque blanditias.

†vim.

E †26.q.5 c. nec mirū. †Exo.7.b

✲ Hieronymvs. Illas capiunt quæ sunt oneratæ peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quę fœminis comparantur.

Epistola ad Ctesiphontem.

✲ Idem. Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor choros duxit fœmineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi præpararet, Appelles Philumenem suarum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per priscam & Maximillam nobiles & opulentas fœminas, primū auro corrupit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.

o *Semper discentes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit via, nusquam in illa remaneamus donec perducat ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.

F p *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducunt: veritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerūt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apostolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem restiterunt Moysi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. Digitus Dei est hic. Et sicut illi restiterunt Moysi, ita & hi scilicet hæretici mihi.

Ambros. Exod.8 c.

☞ Nota

NICOLAVS DE LYRA

1 Sine pace. *Exterius.*

2 Criminato. *Id est, crimina iustis imponentes.*

3 Incontinentes. *Id est, omni luxuriæ se exponentes.*

4 Immites. *Id est, crudelitatem exercentes.*

5 Sine benignitate. *Id est, bonā ignitate qua quis accenditur ad benefaciendum proximo, per hoc intelligi datur oppositum, s. malignitas, qua quis accenditur ad nocendum iustos.*

6 Proditores. *Reuelando alterius consilium.*

7 Proterui. *Id est, effrontes in malis.*

8 Timidi. *Inflat, in cordibus suis.*

9 Volup.ama.&c. *Id est, delitias carnales spiritualibus preponentes.*

10 Habent.speciem, &c. *Id est, apparentiam religionis ut facilius decipiant.*

11 Virtutem au.e.ab. *Que consistit in operibus virtuosis.*

12 Et hos. *Hic consequenter ostenditur multiplicatio iam inchoata, vnde* 1.Io.2. *dicitur.* Nunc Antichristi multi facti sunt. *Ideo dicit Apostolus.* Et hos deuita. *Quasi dicat iam incipiunt esse tales aliqui, quod declarat dicens.*

13 Ex his enim qui penetrant domos. *Id est, qui intrant sub pretextu religionis penetralia & loca secreta, in quibus mulieres coniugatæ uel aliæ habitant illo tempore aspectus hominum refugientes, & in talibus locis possunt mulieres citius decipi in his quæ pertinent ad fidem, & etiam in his quæ pertinent ad carnem. Ideo subditur.*

14 Et capti.du. *Id est, seducunt.*

15 Mulier. *Que propter defectum rationis citius decipiuntur. Ideo subditur.*

16 Que ducuntur variis desideriis. *Mens mulieris est de facili mutabilis.*

17 Semper dis. *Illud refertur ad id quod predicitur.* Ex his en. &c. *Tales enim seductores querunt semper dicere noua, quia simplices quorum est maior multitudo proni sunt ad credendum talia.*

18 Quemad. au. Iannes & Mam. *Isti fuerunt magi, per falsa signa uolentes resistere Moysi.* Exod. 7. a. *Nomina uero istorum magorum nō habuit Apostolus ex sacra scriptura, sed ex alijs libris Hebræorum, ut dicit hic Gl. Sed quia Iosephus & Rab. Sal. de hac materia loquentes nihil dicunt de istis nominibus, ideo uidetur melius dicendum, quod habuit per reuelationem, sicut & Moyses mundi creationem.*

19 Ita & hi, &c. resi. *frequenter occulte, & aliquando manifeste.*

20 Homines corrupti mente. *In moribus.*

Digitized by Google

A Nota quod animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum ait hic apostolus comparans eos Magis Pharaonis. Quos Ieremias perdici insipienti auiculæ comparat, dicens. *Clamauit perdix, congregauit quę non peperit, fecit diuitias, non cum iudicio, in medio dierum eius derelinquent eum, & in nouissimis suis erit insipiens.*

Aug. epis. 119. c. 16. lib. re. 17 b.

AVGVSTIN. Contra Faustum. Contentiosi hæretici, vt perdix. Contentiosum animal clamat, & cō gregat quæ non peperit, ita & hæreticus Christianus quos faciat suas diuitias, nō cum iudicio, sed cū temeritate, sed post derelinquitur, & est insipiens, vt hic dicitur, sed vltra non proficient.

Li. 13. c. 12. & 17.

† affectus es.

B

a *Et omnes qui vo. &c.* Piè viuit qui dicit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Aliorum enim infirmitates & scandala sunt persecutiones. Quid enim si persequatur vitam bonorum, quam vitā iniquorum? Non modo cum cogit imitari quod displicet sed etiam cum cogit dolere quod videt. Quia coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientem, cruciat consentientem: vnde *Vidi præuaricantes, & tabescebam.*

Aug. li. de pastorib. 2 Cor 11. g Idē in psa. 54. 122. 227 & ser. 74. de verbis Apostoli.

Psal. 18. v.

a Operibus semper resistentes. b Semper circa, nunquam in fide. c Prædicit destruendos in Asia hereticos. d Post hęc præsentia. e Quæ modo putatur sapientia.

reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Insipientia enim a Per bonos, præsertim per Ioannem apostolum. b Magorum. c Per Moysen. d Illi contradicunt veritati.

eorum manifesta erit omnibus sicut & illorum fuit. Tu autem a Et ideo potes illis resistere, habens scientiam per meam doctrinam. Bonorum operum. b Tendens quo ego.

† assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fi a Inuisibilium. b In expectatione promissorum. Dei & proximi. De aduersis. c De loco ad locum.

dem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones a Tormentorum. c Tales sunt tibi illatæ tribulationes & persecutiones, quales mihi sunt factæ & quales sustinui.

passiones: Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Listris, Et. Vel passiones. a Ego sustinui. b Sic & te eruet.

quales persecutiones sustinui, et ex omnibus me eripuit do- a Nec solus ego patiar, sed. Ita necesse est & tibi si piè viuere vis. b Religiosè, iuste. c Qui venit pati. d Hoc semper fuit, maxime primo tempore. In corpore vel in corde.

a minus. Et omnes qui volunt piè viuere in Christo Iesu: persecu- a Intus vel foris. b In se. Boni patiuntur, sed. c Aliorum qui huius officij sunt.

b tionem patientur. Mali autem homines & seductores profi- a Ita. Ipsi a bono. b Ipso actu. c Alios.

cient in peius, errantes et in errorem mittentes. Tu verò a Qui mali errant, & in errorem mittunt. Firmus. b A Deo, vel a me. c Esse necesse. Vt alii annuncies. Vt fideli dispensatori. d Memoriter retinens.

permane in his quę didicisti, & credita sunt tibi, sciens Ideo non debes venire in dubium. Ecce autem. a Ideo etiam permane, quia. b Legis. Prophetias. Ecce scias.

c a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti, a Spiritualiter. Quam & ipsæ docent.

quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in

✱ HIER. Non solum ego, sed & omnes qui non occidunt animas adulandō. Timendum ergo nobis est, ne non piè viuamus, qui nihil patimur propter Deum.

D Homil. 40. ad po. Antioch.

✱ CHRYSOSTOMVS. Qui piè viuunt, semper persequutionem patiuntur, etsi non ab hominibus, tamen a dęmonib. cuæ quidem grauior est persequutio.

✱ AMB. Sed quod peius est, non his solum persequutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur, & multo plures persequutores. Sicut enim vnus persequutor rex multis persequutionis præcepta mittebat, & per singulas vel ciuitates, vel prouincias erant diuersi persequutores: ita etiam diabolus multos suos ministres dirigit, *qui non foris tantum*, sed etiam intus faciant persequtiones in animas singulorum. De his dictum est persequutionibus. *Omnes qui piè volunt, & c.* omnes dixit, nullum excepit, quis enim excepť potest esse, cum ipse dominus persequutionum tentamenta tolerarit, persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequit superbia, &cę. Hi sunt persequutores graues, qui sine gladij terrore mentem hominis frequenter eliciunt, qui illecebris magis quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hostes cauendi, hi grauiores tyranni multi in persequutione publica coronati, occulta hac persequutione ceciderunt.

Enarratio ne 20. in psal. 128. versu. 5.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

E

✱ CHRYS. Persecutiones hic dicit pressuras & dolores neque enim fas est hominem pergentem virtutis viam, tristitia, pressuris, doloribus, tentationibus immunem esse. Ea quippe rei natura est, non esse possibile, vt vir qui malis bellum indixerit, pressuris careat, non est ille profectus, nemo itaque certans requiem quærat: nemo amplectatur quietem. Neque his ei pugilem De vacare delitiis, non licet epulari luctantem, luctamen quidem sunt præsentia omnia: aliud est quietis tempus, hoc erumnis deputatum est, atque sudoribus, nullus vbi ad certamen se exuit, voluptatem quærit, requiem quærit. Si enim requiem quæris, quid te exercitas, qua enim ratione hic requiē speres, cum libidinibus bellum indixeris, atque aduersus naturam pugnare perrexeris.

C

b *Mali au. ho. & c.* Quales sunt timentes hos lædere coram quibus loquuntur, qui non parātur ad tentationes, sed promittūt felicitatē huius seculi, q̄ Deus ipse seculo nō promisit. Ille prędicit labores, tu prosperas. Ille ad confortandum cor tuum venit pati, mori, sputis illiniri, spinis coronari, opprobria ferre, fel & acetum bibere, ligno configi. Omnia hęc ille tulit pro te. Ille confortans infirmum, vt cum crederit, non speret prospera huius seculi. vnde. *Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationes.*

F

Eccle. 2. a.

c *Sacras li. no. quæ te, & c.* Multum signat prodesse vet. Test. habere

✱ HIE-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reprobi circa fid. *In credibilibus.*
2 Sed vl. Tempus a *Deo ordinatum.*
3 Non pro. *Alios seducendo.*
4 Insipientia e. eorum. &c. *Hoc potißimum implebitur Antichristi tempore, quando ex eius salutate omnes finaliter ad Christi conuertentur, & iam impletum est in multis hæreticis & idolorum sacerdotib. per sanctos prædicatores & doctores de falsitate conuictis, & sic ab eis decepti multoties ad veritatem sunt reducti.*

Diuisio.

5 Tu au. *Hic sequenter ponitur Timothei monitio, ut firmiter stet in veritate fidei catholicæ, & eam alys constanter proponat præcictis falsitatibus resistendo. Et ad hoc ponitur duplex ratio. Prima accipitur ex parte Pauli de hoc Timotheum docuerat verbo & exemplo, propter quod facere debebat. Et hoc est quod dicitur.* Tu au. assecutus es meam do. *Intelligendo eam & retinendo.*
6 Institutionem. *Meam nam te episcopum institui.*
7 Propositum. *De constanti prædicatione fidei.*
8 Fidem. *Articulorum.*
9 Longanimitatem. *In expectatione promißorum.*
10 Dilectionem. *Dei & proximi.* 11 Patientiam. *In aduersis.*
12 Persecutiones pas. *Differunt sicut actio & paßio, quia dicuntur persecutiones, ut ab alio inferuntur, paßiones prout in corpore proprio recipiuntur.*
13 Qualia mihi fa. sunt, &c. *De persecutionibus sibi factis in Iconio, in Listris, habetur Act. 12.*
14 Et omnes qui piè vo. vi. in Chr. perse. pa. *Scilicet a malis hominibus quorum maior est numerus, & cum hoc a diabolo ad hoc excitantes, si vero aliqui pie uiuentes hoc non patientur, hoc raro contingit propter quod non computantur, sed generaliter dicitur, quia quod modicum est, quasi nihil reputatur 2. Phys. c.*
15 Mali au. ho. & se. profi. *Quia frequenter tales mundana prosperitate florent, uerumtamen quia hoc cedit finaliter ad malum eorum, ideo sublitur.* In peius, &c. *Quia per hoc habent facultatem multiplicandi mala in se & in alys.*
Alter potest exponi.
16 Proficient. *in malitia sua ultra procedēt, & accipitur hic profectus translatiue, secundum quod dicitur. 5. meta. q̄ bonum ad mala transfertmus, sicut dicitur bonus latro qui caute procedit in suis latrocinijs.*
17 Tu. ve. per his q. æ di. a me. Et cre. sunt ti. *Id est, commissa tuæ fidelitati, ad prędicandum alys constanter & intrepide.*
18 Sciens a quo didi. *Vt cum in uerbis & factis imiteris.*
19 Et quia. *Hic ponitur secunda ratio accepta ex parte Timothei, qui fuit filius mulieris Hebreę, ut habetur Act. 16. & sic fecit eum instrui a pueritia in scriptura legis & prophetarum quę ualet ad prædicandum ueritatem, & ad resistendum falsitati. Et hoc est quod dicitur.* Et quia ab infan. sac. lit. nosti. *Modo dicto.*
20 Quæ te pos. instr. ad sa. *Ad quam ordinatur tota sacra scriptura.*
21 Quę est in Chri. Ie. *Cui testimonium perhibent lex & prophetę.*

✱ Omnis

Digitized by Google

A bere noticiam, vbi Christi persona & incarnatio insinuatur quæ ad salutem hominum valet.

a *Omnis.u.* Scripturæ ualent ad salutem quia ad causam salut.
b *Ad arguen.* Negligentes.
c *Ad cor.* In malo persistentes.
d *Ad erudiendum*, penitentes.

✻ AMBROSIVS. Manifestū est, quia omnis scriptura cuius Deus autor ostēdit vtilis est, adhoc enim data est, vt proficiat imperitis & instauret deformes attrahens iniquos ad iustitiam.

a Cuius autor Deus. b Per spiritum sanctum Aticui.

a Christo Iesu. † Omnis enim scriptura diuinitus inspirata

b a Nescientes. b Ad conuincendum de malo. Ad increpandum duriter.

c vtilis est ad docendum, ad arguendum corripiendum ad erudiēdum

Incipientes discere. a Vt iustum faciat. b Ita. c Executione.

d dum in iustitia, ut † perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

✻ CHRys. Si quid uel discere, vel ignorare opus sit, illic addiscemus. Si arguere falsitatem inde hauriemus. Si corrigi, si castigari ad exhortationem ad solatium si quid desit & oporteat adipisci ex ea nihilominus discimus.

✻ PRIMASIVS. De ipsa lege docetur ignorans, arguitur insolens, corripitur errās, eruditur ad iusticiam qui modum seruare non nouit.

✻ HIER. Contestatur illum per vniuersa quæ credit religio B Christiana, ut uerbū Dei instauret, annuncietqui iudicaturus est viuos & mortuos quia uiuos inuenit, mortuos suscitabit.

✻ CHRYSOSTOM. Siue peccatores dicit & iustus siue mortuos mortuos atque superstites quod multi viui relinquendi sunt. D

✻ AVG. Iste quippe dies iudicii iam proprie vocatur, eo quod ibi nullus erit imperitæ querelæ locutus cur iniustis ille sit fœlix. & iustis ille infelix.

✻ IDEM. Duobus modis accipi potest quod viuos & mortuos iudicabit siue vt uiuos intelligamus quos hic non dum mortuos, sed adhuc in ista carne viuentes inuēturus est aduentus eius, mortuos autē qui de corpore anteq̄ veniat exire siue vi uos iustos, mortuos autem iniustos.

CHRys. Quid est oportune tempestiue intempestiue hoc est nullum habeas definitum tempus, semper tibi tempus sit non solum in pace & quiete, neque in ecclesia tantum sedens verum & inter ipsa pericula, siue carceri inclusus, siue catena constrictus, siue mortis lata sententia ad mortem properes, ipso etiam tempore argue, neque increpare dissimules, Tūc increpationi etiam tempus est, cum arguendo profeceris cum opus ostensum fuerit.

✻ AVGVS. Quibus oportune quibus importune ? oportune vtique volentibus importune nolentibus prorsus importunus sum audeo dicere. Tu uis errare, tu perire, ego no lo. E

Marg.: † 2. Pet. 1 d. † Integer.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Omnis enim scri. diui. i nspi. *Et sic immediate deriuatur a veritate prima.*
2 Vtilis est ad docendum. *Veritatem.*
3 Ad arguendum. *Falsitatem.*
4 Ad corripien. *Delinquentes.*
5 Ad erudiendum. *Proficientes.*
6 In iustitia. *Scilicet legali quæ est omnis virtus. 5. Ethicorum.*
7 Vt perfç. si. ho. dei. *Id est ad diuinum officiū ordinatus quali ser tu.*
8 Ad om. op. bo. in. *Per seipsum faciendo, & ad hoc alios inducēdo.*

CAP. IIII.

T*Estifi. &c.* Sequitur.

a *Impor.* Tu opportune agis, sed importune videris ei qui non libenter audit quod tamen aliquod ei prodest. Tu igitur sciens hoc illi esse oportunum quod ei uidetur importunum dilectionem curamque sanitatis eius animo, teneas mansueto & modesto. Multi enim quāuis perturbatiores a medico videntur abscedere, paulatim tamen vere bi uigore medullas penetrāte sanati sunt Et cum scriptura dicat. *In multiloquio nō effugies peccatum.* non est dicendum istum multum esse locutū etsi Apostolus dicat *Insta oportune impor. &c.* In tātiloquio enim non est multum quod est necessariū.

b *Increpa. in o.* Huic acriorem suadet patientiā. Tito nimis pa- C tienti imperium.

c *Sed ad sua de.* Id est qui ea doceant quę uolunt prophetia est sancti apostoli qui præscius futurorum in doctrina præcipit esse instandum, ut contra hoc quod futurum erat præparetur ecclesia. Tales enim dicit futuros, qui pro desideriis suis doceri uolūt ut a magistris scilicet cō stantibus & ueracibus ad hos conuertantur qui hæc illos doceant quæ libēter audiant quia ueritas illis aspera uidebitur ut relicta uera doctri nā fabulis uacent.

d *Magi. pru.* Aug. supra Io. Homil. 43. Hos magistros Salomon vult per mulierem de qua ait. *Vamtas impiorum mulier est incipiens & audax, qui inops panis conuocat prætereuntes dicēs. Panes occultos libenter attingite & aquæ furtiuæ dulcedinem.* Cum sit ignara veritatis promittit scientiam ueritatis, quam ipsa

Marg.: Aug. li. de Pastorib. I Ps. 118. & li. 15. de Trinit. ca. vl. I. 50. ho. 5. & lib. 1. cōt. Cresc. c. 6. † 43. d. c. 1. in fine. † Tempestiue intē pestiue. Pro. 10. c. † Iuxta cō cupiscētia suas. Ambrosi. F † Igitur. † In apparitiōe sua & regno suo Nunc est tractat. 97. in Io. Proue. 9. d † 45. d. c. 1 † Increpa, exhortare cum omni lenitate. † 16. q. 1. c. nō c mirū § Auguria

CAPVT. IIII.

a Et quia sic potes. Adiuro. Teste Deo.

1 † Estificor ✻ coram Deo & Christo Iesu, q

a Qui viui reperientur. Qui residui erunt tormentis Antichristi vel iustos & iniustos.

2 iudicaturus est viuos & mortuos, & p† ad

a Priorem cui debes grates reddere vel futurum qui timendus est. b Aeternum. Vt conregnes Deo.

3 uentum ipsius & regnum eius prædica ver

a Instanter prædica b Quantum ad eos quib. placet. c De peccato. Vel importune argue. Negligentes d Adiura. Volentes.

4 bum : insta † oportune importune : † argue : † obsecra incre-

a Negligentes. Asperis verbis persistentes. b Vt patienter sustineas repugnantes, & doceas accipientes. Repugnantium. c Accipientium. Modo est hoc quod prædices necesse vt contra hæc præparetur ecclesia.

5 pa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cum

a Quasi onus non ferent salutem audire. b Quod ea doceant quæ volent.

6 sanam doctrinam non sustinebunt, sed † ad sua deside-

Multos. a Ipsi. b Desiderio audiendi non tamen bono.

7 ria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & a

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IIII

Septimū motiuum.

T Estificor. *Hęc est pars septima in quia ponitur septimū motiuū quod accipitur ex multiplicatione futura malorum auditorum sicut & præcedens ex multiplicatione malorum doctorum qd debet mouere Timotheum & alios doctores ad efficaciter docendum antequam veniat tempus in quo non recipietur doctrina eorum. Dicit igitur Apostolus.* Testificor. *Id est adiuro te Timothee, & per consequens alios episcopos in te.* 1 Coram Deo patre & Chri. Ie. *Qui sunt testes huius adiurationis.* 2 Et per aduentum ipsius. *ad iudicium.* 3 Et regnum eius. *Quod est æternum.* 4 Prędica verbum. *Euangelicum.* 5 Insta. *Instanter facies hoc.* 6 Oportune. *Id est illis qui desiderant audire.* 7 Importune. *Id est illis qui non recipiunt gratiose quia aliquando est ibi profectus magnus. Sicut dicit Aug. de seipso audiente prædicationem sancti Ambrosii, curiositate motus & nō utilitate. Cumque intenderem quam pulchre diceret, me inuito intrauit quod uerum dicebat & sic conuersus ad fidem multum profecit in ecclesia Dei.* 8 Argue. *Peccantes ex ignorantia.* 9 Obse. *Peccantes ex infirmitate vt abstineant propter reuerentiam rei sacræ scilicet domini eæ passionis eis in baptismo communicatæ.* 10 Increpa. *Verbis duris peccātes ex certa malicia.* 11 In omni patientia. *Ad repugnantes.* 12 Et doctrina. *Ad recipientes ipsos diligenter instruēdo, & subditur ratio huius admonitionis. d.* 13 Erit enim tempus. *Quasi dicat propter hoc instandum est doctrinę ueritatis, quādiu sunt aliqui volētes audire, & antequā ueniat tēpus in quo sana doctrina nō sustinebitur.* 14 Sed ad sua desideria coa. si. ma. *Loquentes tamtummodo placentia.* 15 Prurientes auri. *Id est desiderantes ab istis doctoribus audire.*

Digitized by Google

A ipsa occultatione commendat & quasi condit, ut libentius audiatur. Cuius prohibitum furantur seducti audientiã. Hæc occultatio facit pruritum in auribus spiritualiter fornicantibus, sicut pruritu libidinis in carne corrumpitur integritas castitatis. Nefarii enim doctores ipsa occultatione condiunt sua venena curiosis, ut ideo existiment eos dicere aliquid magnum quia habent secretũ, & suauius hauriant insipientiam, quam putant scientiã, dulciusque audiant quæ palam in ecclesia dici credique prohibentur. Mulier illa propter illicita atq; d punienda secreta nõ solum insipiẽs, verũ etiam audax nuncupatur. Sub Christiano enim vocabulo multas scelestas hæreses cõcidit, nefandas fabulas finxit & neniæ tales quales in theatris cantantur sine inimica scurrilitate ridentur, & non tales quales aduersus deum fingere potuisse, illam insipientiam dolemus & miramur audaciam.

† immolor.

† Quod superest.

Quæ eis aspera.

& a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem

a Ita est futurum. b In disciplina ecclesiastica, & scripturis explanandis. Dum tempus habes. c Omnimodi hominib. docebis d Quod ore prædicas, hoc opere contestate.

a conuertentur. Tu vero vigila, in omnibus † labora, opus

a Episcopatus s. In tantum, vt impleas ministe. b Scientia vita & doctrina c. i. in omnibus modum serua.

b fac euangelistæ, ministerium tuum † imple, sobrius esto.

a Vigila labora, Ideo sic oportet. b Incipio offerri Deo grata hostia. c Mortis. d Prope est.

c Ego enim iam † delibor, & tempus meæ resolutionis instat.

a Vnde hoc scis? quia dei præueniente gratia expleui quod debui, vel in proximo sum migraturus. sed bonum certamen certaui. Q. hoc exemplum tibi relinquo. b Prædicationis.

c Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem ser-

Et in omnibus aduersis. a In futuro. b Quam nullus auferat idem tibi sperare potes.

f uaui. † In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam

B ✱ AMB. Nolunt enim argui maligna opera sua, quare tales volunt magistros q̃ seruient morib. eorũ, pruriunt enim aures eorum vt audian fabulas vanitatum compositas sub nomine doctrinæ, quib. delectentur quod nullis tam proprium est quam Manicheis, qui nescio quę habent diuersa commenta inflatis nominibus nuncupata, cum sint res friuolæ, & quędam deliramenta.

✱ HIER. Tales magistros inquirent, qui ea dicunt, quę ipsi audire desiderant, ut securi delinquant.

✱ THEOPHYLACT. Temerariam & inconsultam doctorum turbam per uerbum (coacervabunt) significauit, & propterea quod a vulgo deligatur, quod nihil pro ratiõe facit, sed eos eligit & prouehit, qui cupiditatibus ipsius consentiant, ac quæ ad uoluptates eius pertinent, tum dicant, tum agant.

a *Opus fac.* Testando opere quod ore prędicat, ut retorqueatur os turturis ad ascellas, & sint malapunica & titinnabula in extremis oris hiacynthinæ tunicæ.

b *Sobrius esto.* Per quod implere poteris, quia hæc uirtus temperat omnes alias. Hoc ideo maxime dicit, ne se nimis affligeret propter prædictum preceptum.

Leuit. 1. d. Exod. 29. d

c *Delibor.* Libare dicimus degustare, fundere vel immolare. Inde delibare, quod tamen hic pro ipsa immolatione ponitur, passionem enim suam delibationem appellat. Deo enim immolatur qui pro iusticia sua patitur.

Ambros.

C d *Certaui.* Contra rebelles cucurri, ubi facilis transitus. Consummaui, firmiter locata ecclesia. In omnib. fidem seruaui, vt alii idem faciant. Hoc dicit non re plena, quia adhuc restabat ipsius passionis conflictatio, sed spe firma, ex illo quod passionem sibi reuelauerat, & ideo quod futurum præsumpsit, quasi factum indicauit.

✱ CHRYSOSTOMVS. Mœrorem profecto discipuli solari cupit, bono illum animo esse iubens, quasi ipse ad coronam pergat, omnibusque rite peractis, præclarum reppererit finem, gaudendum, ait, non dolendũ est. cur? bonum enim certamẽ veluti siquis indulgentissimus pater, paruulum sibi assistentẽ & orbitatem non ferentem consoletur ac dicat, noli flere fili bene enim viximus, peruenimus ad senectute, atq; in ea ętate relinquimus te. Fuit irreprehẽsibilis vita nostra, cum gloria hinc proficiscimur, eris & pie minutulus pro his, quæ gesta sunt a nobis, paulo post nihil hoc certamine melius, nihil illustrius, nullo corona hæc fine concluditur, non ea ex oleastri floribus texitur, non habet æditiorem numerum hominum, neque spectatores homines. Ex angelis constatum est theatrum. In certaminibus seculi laborant dies plurimos, & in ęrumnis degunt vnius horę momento accepta corona protinus voluptas omnium emarcuit hic autem non hic, sed semper claritas, semper gloria semper honor augetur. Bonum profecto certamen, quod non modo voluptatem uerum vtilitatem quoque spectantibus præstat.

D

† Coronam in aliis.

† Ad piorum probationem redditur.

✱ PRIMAS. Modo iam fidenter hoc dicit, in extremo vitę limite constitutus. Ita vtique iam merita sua bona cõmemorat, vt post bona merita consequatur coronam, qui post mala merita consequutus est gratiam.

✱ CHRYS. Cursus ille non in nihilum desinit neque roboris ostentatio, vel aucupatio gloriæ est, sed omnes ad cęlum submouit. Cursus hic sole purior est quem Paulus currebat in terra, plusque illustrat orbem, quam solis ignem iubar qũo autem cursum consummauit? orbem totum peruagatus est, & euangelio impleuit, volucris cuiusdam instar, imo volucre omni periurius atque vehementius nam si quidem auis fuisset, simpliciter peruolasset, non hic autem ille egit sed pennis spiritus præditus innumera impedimenta transiliit, mortes, calamitates, insidias, si fuisset auis quandoque delapsa caperetur, quia vbi in sublime ferebatur a spiritu, veluti auis igneis suffulta alis, rhetia omnia & impedimenta transcendat.

E

e *Fidem.* Quæ est caput Christianæ religionis.

1. Cor. 7. e.

f *Seruaui.* Quæ non potest haberi nisi deo miserante, quia donum dei est, unde alibi ait, Misericordiam consecutus sum, non quia fidelis erã, sed vt fidelis essem. Apostoli enim inuenimus sine vllis bonis meritis, immo cum multis vitiis dei gratiam consecutum, reddentibus bona pro malis. Qui sua iam propinquante passione bona merita sua commemorat, post quæ consequetur coronam, qui post mala merita consecutus est gratiam, quæ nisi prius gratuita donaretur, corona non redderetur. Non ergo merita ipsius tanquam ipsius sunt id est, ex ipso ei comparata, sed dona dei sunt.

Aug. li. 50. Ho. 15. li. De grat. & li. arb. c. 17 in Ps. 83. 110. 120. Tractat. 3 in 10.

Reddet

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et a ue. quidem. *id est, a doctoribus ueritatis.*

2 Auditum auer. *Reputantes eorum doctrinam nimis duram*, Io. 6. g. *dixerunt aliqui de sermone Christi.* Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?

3 Ad fabulas autem conuertentur. *Id est ad doctrinam humanitus confictam & veritate carentem.*

4 Tu vero ui. *Super gregis domini custodiam.*

5 In omnibus la. *id est operando vt omnibus modis instruantur de bonis.*

6 Opus fac euange. *Id est impleas opere quod prædicas ore.*

7 Ministerium tuum. *Scilicet episcopatus.*

8 Imple. *Scilicet scientia, vita & doctrinæ.*

9 Sobrius esto. *In omnibus debitum modum tenendo.*

10 Ego enim. *Hæc est vltima pars principalis huius epistolæ quæ dicitur eius conclusio, in qua tria facit Apostolus quia primo martyrium suum esse propinquum Timotheo denunciat, secundo eius aduentum flagitat ibi,* Festina *tertio per eum amicos salutat. ibi.* Saluta Priscam. *Circa primum dicit.*

12 Ego enim iam delibor. *Id est, immolor per effusionem sanguinis mei. Libare enim est deo offerre sacrificium de liquidis, vnde & talia sacrificia in ue. Te. in multis locis dicuntur libamenta & libamina, hoc autem Apostolus dicebat, eo quod suum martyrium appropinquabat. unde subditur.*

12 Et tempus meæ resolutionis. *Id est separationis animæ a corpore.*

23 Instat. *Id est, prope est.*

14 Bonum certamen cer. *Contra aduersarios fidei.*

15 Cursum consummaui. *Id est, prædicationis iniunctæ mihi.*

16 Fidem. *Id est, fidelitatem,*

17 Seruaui. *Christo domino meo.*

18 In reliquo. *Id est, in futura.*

19 Reposita est mihi corona iustitiæ. *Quam nullus mihi auferet, quia reposita est apud illum qui est omnipotens.*

20 Quam reddet mihi dominus in die iustus iudex. *Scilicet mortis meæ.*

✱ Non

Digitized by Google

a *Reddet*. Si enim fides gratia est, & vita æterna quasi merces est fidei, videtur quidem Deus vitam æternam tanquam debitum reddere cui debet fideli, quia promeruit illam per fidem. Sed quia fides gratia est, & vita æterna est gratia, per gratiam ergo reddet.

b *Iustus iud.* Vtique iustus retribuendo bona pro bonis quia tamen prius misericors est retribuendo bona pro malis, & ipsa iustitia qua retribuuntur bona pro bonis nō est sine misericordia:

† Autem.

Lib. 1. offi. c. 15.

✱ AMBROSIVS. *In die iudicij supremi, non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragijs* quasi bonus athleta certabat quia sciebat quoniā per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitimè certauerit, nec est gloriosa victoria nisi vbi fuerint gloriosa certamina.

† Turpiā.

† Faber ęrarius.

a reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed ex his qui diligunt aduentum eius. + festinā venire ad me cito. Demas + enim me dereliquit † diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam. Crescens in Galatiam. Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. † Marcum assume & adduc tecum, est enim mihi vtilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud † Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem & membranas. Alexander + ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi dñs secundum opera eius, quem & tu † deuita. Valde enim restitit verbis nostris. In primā mea defensione

(Interlinear: a Q. Mali timent, ibi damnandi boni vero di ligunt, quia ibi saluandi. — a Quia instat tempus resolutionis. b Quia. b Proprium nomen. — a Tempore aduersitatis. — a Missus in ministerium a me. Propter. b Missus a me. — a Vt tibi scribam epistolas meas. Autem. b Vel faber, vel custos ærarij. — Atheuis. a Verbum prænunciantis est non imprecantis. Indicat, nomen optat. — a Quando primo cœpi defendere euangelium contra illum. Iniuit sępe congressum contra illum.)

ter ergo Pauli de Gilohalo oppido inde vbi natus fuerat, trāslatus in Tharsum Ciliciæ quodam tempore venientibus Romanis per Ciliciā occurrit eis ipse cum alijs Tharsensibus, vtpote nobilis, exceperuntq; eos cum pace. Tunc Romani concesserunt eis prædicta. Ibique pater Pauli penulam accepit: post cuius mortem ob recordationē eius hāc vestem Paulus sibi retinuit.

† da operā

✱ CHRYSOST. Pallium hic penulam dicit. alij loculos putant, in quibus libri condebantur, quid autē libris illi opus erat, cum esset migraturus ad Dominum? At tūc eis maxime egebat, vt eos fidelibus commendaret habendos, atq; seruandos ab his doctrinæ illius vice, nāque fideles quidem omnes maximū in illius morte vulnus accepisse fas est, sed eos in primis qui illi morienti aderant, tuncque ipso fruebatur penulam quærit, ne ab aliis hanc accipere opus sit.

† Amplexus.

† Col. 4. b.

† Fecit.

† Caue.

✱ PRIM. Cui redderet coronam iustus iudex si nō donasset gratiam misericors pater? Et quomodo esset ista corona iustitiæ, nisi præcessisset gratia, quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur, nisi prius illa gratuita donarentur?

c *Festina*. Et etiam ideo, quia quos mecum habere solebā modo non habeo.

d *Penul.* Secundum Hymonem hęc penula data patri Pauli in insigne a Romanis, quando susceptus est in socium & ciuē Romanum vnde & Paulus se ciuē Romanum appellat. HIERO. Volumen Hebræum replico, quod Paulus penulam iuxta quosdam vocat.

Penula Romanorum consuetudo & quō paulus factus ciuis Romanus.

Penula vestis erat consularis, qua induebātur consules Romani ingredientes in curiā. Vnde fertur Romanis hanc fuisse consuetudinem quando monarchiam totius quasi orbis acquirebant, vt quęcūque gens cum pace & coronis eis occurrisset darent eis libertatem, in tantum, vt fratres illorum dicerētur, ciuesq; Romani appellarentur. Dabantque potestatem ædificandi curiam, & habendi consules sicut & ipsi habebant. Pater

✱ PRIM. Penula vestis erat consularis antiquorum Romanorum, quam non dixit fuisse suam, potuit enim eam ad pedes Apostoli inter cætera aliquis conuersus ad fidem Christi prosuisse vendendam.

e *Alex.* Iste est quē sup. dixit reuersum ad apostasiā, q fabricat ędes Dianę apud Athenas, & oēs contra Apostolū cōmouit.

Aug. li. 16. cōt. faust. cap. 22.

f *Multa mihi mal. ostendit.* CHRYS. Qui. n. a magno aliquo prę mitur, nonnihil solatii videtur admittere, quod sit persona eminens, a qua id patitur, qui autem a vili & abiecto maiore afficitur mœsticia, sed hęc impunè illi minimè cedent. hic dupliciter discipulum consolatur, & quia male & iniustè patitur & quia ille recipiet vicem, non quod plus gaudeant sancti delinquentium, sed quod prędicationi opus sit, vt infirmiores quoque etiam in hac parte solatium capiant.

g *Defen.* Vel pressuram & tribulationem sibi illatam defensionem appellat. Tribulatio defensio est Christianis, quia defendit eos in die iudicij.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Non solum, &c. sed & his. *Id est iustis quibus aduentus Christi ad iudicium debet esse desiderabilis, quia tunc recipient integram pręmium, s. beatitudinem corporis & animæ propter quod Saluator loquens de signis præcedentibus iudicium dicit* Luc. 12. His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra. *Id est exhilarate corda vestra. vt exponit Greg. vnde ibidem dicitur.* quoniam appropinquat redemptio vestra.

2 Festina. *Hic consequenter aduentum Timothei flagitat, & diuiditur in duas partes, s. principalem, & incidentalem quæ incipit ibi.* Alexander. *Circa primum dicit.* Fe. ad me ven. ci. *erat. n. discipulus eius prædilectus propter quod volebat eum videre antem mortem suam, quam sciebat esse propinquam. Assignat etiam aliam causam, s. quia socij sui erant ad alia loca dispersi, & hoc est quod dicit.*

3 Demas enim. *Proprium nomen est.*

4 Me reli. *Tempore aduersitatis.*

5 Dil. hoc se. *i. vitam præsentem, timebat. n. forte ut propter societatem Pauli incarceraretur, & tandem ad martyrium duceretur.*

6 Et abiit Thessa. *Quærens ibi maiorem securitatem.*

7 Crescens. *Proprium nomen est.*

8 In Galitiam. *Iste abijt de voluntate Apostoli ad vtilitatem ecclesiæ & similiter Titus.*

9 In Dalma. *Simili ratione.*

10 Lucas est mecum solus. *Iste est Lucas euangelista qui fuit comes indiuiduus peregrinationis Pauli, ut dicit Hier. in libro illustrium virorum & satis patet ex Actibus apostolorum.*

11 Marcum assume & adduc tecum. *Et subditur causa.*

12 Est enim mihi vtilis in ministerium. *Necessariorum.*

13 Tychicum autem misi *Similiter pro bono illius ecclesię.*

14 Penulam quam reliqui Troade *Nomen est ciuitatis.*

15 Apud Caprum. *Nomen est viri apud quem dimiserat. Est autem penula, ut dicitur in glo. vestis consularis quę a Roma is data fuit patri Pauli in signum amicitiæ cum ipso, & quod esset factus ciuis Romanus quam reseruauerat Paulus ob memoriam patris, & in signum quod esset factus ciuis Romanus, si necessitas incumberet hoc ostendendi. Vnde & pluries legitur hoc allegasse in Actibus Apostolorum. Alij vero dicunt, quod penula hic accipitur pro volumine legis. Sed primum dicitur melius, quia de libris subditur.*

16 Et libros. *Scilicet quos ego tibi dimisi, & probabile videtur, quod essent libri Hebraici, legis & prophetarum.*

17 Maxime autem & mem. *Ad scribendum ibi epistolas suas, quia quando non poterat discurrere ad prædicandum, volebat absentes docere per scriptum.*

18 Alexander *Hęc est pars incidentalis, quia dixerat, Demas enim me re. &c. ideo occasione eius fecit mentionem de alio, qui non solum eum dereliquit, sed etiam impugnauit dicens.* Alexander ærarius. *Iste est ille quem Apostolus tradidit sathanæ, vt habetur in epistola præcedenti, 1. cap. ut dicitur in gl.*

19 Multa mala mihi ostendit. *Id est fecit.*

20 Reddet il. do. *Scilicet pœnam debitam. Nec est verbum imprecantis illi malum, sed prædicentis futurum, ideo non dicit reddat, sed reddet. Consequenter subdit de alijs eum dimittentibus, sed non impugnantibus di.*

21 In pri. mea de. *Scilicet quando fui primo præsentatus coram crudelissimo Nerone.*

Digitized by Google

a *Non illis im.* Non orat pro Alexandro, qui inuidentia fraternitatē oppugnando peccauerat. Sed pro his qui non obruperant amorem, sed timore succubuerunt, orat, vt eis ignoscatur. Multum enim interest inter eos qui hoc modo & eos qui illo modo peccant.

b *De ore leo.* Neronis, id est, de cuius manibus liberatus est a domino quando venit Romam adductus ab his qui præerant Iudææ ob hoc quia Cæsarem appellauit Nam cū venisset Romam duobus annis mansit in libera custodia post etiā transiuit ad alias nationes, quæ erant in circuitu Romæ. (Act. 25. d.)

c *Leonis.* Diaboli cui sicut Petrus inquit. Tanquam leo circumit rugiens, quærens quem deuoret qui cum non potest a iustitia amouere, vel de uita vult tollere ne aliis prodesset quod quia non potest insultat ei Apostolus. (1. Pet. 5. c.)

a nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & † confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes, & liberatus sum de ore leonis. † Liberauit me dominus ab omni opere malo, et saluum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi, Trophimum autem reliqui † infirmum Myleti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubolus & † prudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

(Interlinear: a Adiutor. Quia hominis est timere. — Quanto plus ab hominibus relictus. — Etiam. Diaboli vel Neronis. — a Etiam. b Idem tibi sperare licet. Ducens. — a Familiam. b Ideo nominat illos, vt veniens per eos hos visitet. — Propter imbres & frigora commonet vt autumno veniret. — a Post salutationem fratrum ipse salutat quasi subscribens hoc modo Do &c. — a Id est maneat vestra dilectio. Ne admonitus irascaris, sed potius. b d est fiant vera quæ hactenus dixi.)

(Margin: † Liberauit. — † Languentem. — † Corroborauit. — † Pudens.)

d *Et Aqui.* Aquila erat vir Priscæ: apud istos hospitabatur Apostolus.

e *Trophimum autem reliqui infirmum.* ✠ AMBR. Quid est vt præsente apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? sed digna propter incredulos facta & quia ex diuersis causis meritum collocatur apud Deum vt siue in tribulatione, siue in ægritudine qui Deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragium quærit, proficiat meritis apud Deum.

✠ CHRYSOSTOMVS. Cur obsecro non illum sanasti? non ne omnia apostoli poterant? Nonne per gratiam omnia dispensabant? ne quis existimaret sup. id quod videretur, hoc in veteribus iustis contigisse videmus duo igitur vna fiebant, & aperta enim quæ fiebant ostendebantur, & totum Deo ad scribebatur, nisi enim essent subiecta passionibus corpora illis omnia ad scriberentur.

✠ PRIMASIVS. Hic ostenditur quæ apostoli non propter infirmitatem carnis curabant, sed signa monstrarent, cum suos discipulos non sanarent.

f *Linus, & Claudia.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Adeo mulieres quoque feruebant circa fidem, ardentesque erant vt hæc Claudia & Priscilla iam crucifixæ mundo, & ad omnia subeunda etiam paratæ. Quid autem hoc sibi vult, quod cū tam multi fideles essent horum tantum meminit? Quia mandata omnia iam excesserant animo, maiorisque virtutis luce fulgebant neque enim a fidei virtute in firmior sexus excluditur imo id quoque diuini muneris est, qd hic etiam sexus seculi curis minime a uirtutis proposito impediatur neque enim minimam in rebus humanis administrationis partem mulier suscipit, domi sedulo residet, cū absque illa nullæ respublicæ constare possint: nam si res familiaris turbis, tumultibusque misceatur quisque ciuium domi se continebit atque ita respublica pessime habebit itaque nihil minus habebit honoris ac rationis, neque in sæculi curis neque in spiritualibus rebus ne ab ipsa quidem martyrii gloria hic sexus prohibetur: plurimæ namque pro fidei confessione gloriosissime coronatæ sunt: pudicitiam quoque seruare magis quam viri possunt, quippe quas non æquè, vt viros, libidinis flamma sollicitat, pecunias autem si vellent æque contemnere.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Nemo mi. aff. *Sed quia hoc non fuit ex malitia, sed ex timore, ideo subdit orando.*
2 Non il. impu. *Scilicet a domino.*
3 Do. au. *Quia proprium est diuinitatis assistere in casibus necessitatis.*
4 Et con. me. *Deficiente humana consolatione.*
5 Vt per me prædicatio im. *Scilicet in partib. occidentalib. in quibus prædicauit Apostolus post dimissionem a carcere Neronis, ut dictū est supra Rom. 15. a. Vade & sub. itur.*
6 Liberatus sum de ore le. *Id est, Neronis, quem uocat propter crudelitatem leonem. Sciendum tamen quod Apostolus non loquitur pro tēpore quo scripsit hanc epistolam, quia tunc erat iterum in carcere Neronis, sed loquitur pro tempore præterito in quo dimissus fuerat a Nerone Quod autem subditur.*
7 Liberauit me dominus, &c. *Refertur ad tempus detentionis secundæ quando scripsit hanc epistolam. Et quia nihil impedit a consecutione regni cœlestis in morte, nisi peccatum ideo subdit. Et saluum faciet in regnum suum cœleste, &c.*
8 Saluta. *Hic ultimo per Timotheum amicos salutat di.* Salu. Priscā & Aquilam, &c. *Erat enim Aquila uir Priscæ, & cum illis mansit Apostolus, ut habetur Act. 18. a.*
9 Et Onesiphbri. d. *Id est, eius familiam.*
10 Erastus autem reman. &c. *Istos autem duos nominat, ut Timotheus ueniens Romam eos visitet transitu suo, & statum eorum nunciet Apostolo, ut dicit Glos. Potest etiam addi alia causa scilicet, ut Timotheus citius ueniat ad Apostolum sciens eum sic esse solitarium ideo subditur.*
11 Festi. ante, &c. *Aliter propter importunitatem temporis posset iter suum nimis retardare, & quia magna pars uiæ erat per mare in quo non est tutum in hyeme nauigare. Ultimo salutat Timotheum, & primo ex parte amicorum di.*
12 Salu. te. *Secundo ex parte sui di.*
13 Eo. le. *Qui est animæ uita effectiua tamen.*
14 Gra. d. *Quæ est animæ uita formaliter.* Vob. Amen.

ADDITIO I.

In c. 4. *Vbi dicitur in postilla.* Argue peccantes ex ignorantia. obsecra peccantes ex infirmitate.

Hoc quod dicitur, argue, increpa, obsecra, potest distingui secundum triplicem hominum statum. Sunt enim communiter aut maiores, aut minores, aut mediocres, intelligatur argue ad mediocres, obsecra ad maiores, quia vt 5. cap. ad Timo. 1. a. Seniore ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. *increpa ad minores. Vel secundum gl. aliter potest legi litera & distingui, s. sic.* Oportune & importune arg. *Id est de peccatis argue quoscunque negligentes, oportune, & importune ut expositum est. Deinde facta tali agnitione.* Obsecra. *id est, orare volentes ut persistant in correctione,* increpa. *scilicet uerbis asperis resistentes & hoc in omni patientia.*

ADDITIO II.

In eo. c. *ubi dicitur in po.* Prurientes auribus. *Id est desiderantes audire ab istis doctoribus.* Super illud uerbum. Prurientes aurib. Gl. *Nefarij n. doctores ipsa occultatione condunt sua uenena curiosis, ut ideo æstiment eos dicere aliquod magnum quia habent secretum, ut suauius hauriant insipientiam quam putant scientiam dulciusque audiant quæ palam ecclesia dici credique prohibentur. Hæc in Glo. Ex quo intelligitur quomodo ille puritus aurium, s. desiderium audiendi procuratur a talib. doctorib. s. per quandā obscuritatem seu occultationem eorum quæ ab eis docentur, quia ut habetur Prou. 9. d.* Aquæ furtiuæ dulciores sunt. *Quod temporib. istis nonnulli faciunt in suis prædicationibus uel scriptis.*

In eod. capite. *ubi dicitur in Postilla.* Penulam quam reliqui. *Troade. Nomen est ciuitatis.*

ADDITIO III.

Licet Apostolus pluries legitur allegasse se esse ciuē Romanum, nunquam tamen legitur se allegasse habere huiusmodi uestem consularem. Nec uidetur uerisimile quod talem reseruasset quia cum sine tali signo sibi credebatur quod erat ciuis Romanus: habetur Act. 22. habere talē uestem potius uidebatur ad inanem gloriam pertinere. quam ad aliquam necessi-

Digitized by Google

necessitatem, vnde secunda expositio uidetur probabilior, & est Hieronymi dicentis prout in Gl. Volumen Hebræum replico, quod Paulus iuxta quosdam vocat penulam. Nec obstat huic expositioni quod subditur: Et libros. Nam probabile est, quod haberet alios libros, & tamen seorsum faciebat mentionem de volumine legis propter eius autoritatem seu dignitatem, sicut si aliquis habens plures libros & Bibliam diceret alicui, porta mihi Bibliam & libros meos.

REPLICA. In cap. vltim. 2. ad Timoth. vbi dicitur. Penulam quam reliqui Troade, &c. Postillator sicut & magister in glo. exponit de ueste consulari. Burgen. obijcit dicens, quod Hieronymus penulã dicit volumen Hebræum. Sed beatus Hieronymus hoc non facit secundũ propriam, sed aliorum expositionem, dicit nanque, Volumen Hebræum replico quod Paulus secundum quosdam penulam vocat. Nec pertinet vt dicit Burg. ad inanem gloriam per uestem hic dictam penulam Apostolum se ostendere fore ciuem Romanum, nam non magis ad uanitatem pertinet hoc facere per vestem, quam per vocalem protestationem, quod tamen apostolus sæpe legitur fecisse, specialiter quando Cæsarem appellauit, nec ualet ratio Burgen. quoniam superflue exprimeretur liber unus quando indiffinite dicitur de libris, nec dignitas alicuius libri huiusmodi superfluitatem tollit, ut si quis disposuisset Bibliam cum multis alijs libris, superflue diceret, Remitte mihi libros & Bibliam, nam cum quis dicit de libris, vtique principaliter de principalioribus loquitur & secundario de minus principalibus, sed si quid inter libros esset quod nomen libri non digne reciperet, merito specificaretur, ideo Apostolus addidit specificando membranas. Vide in litera, non est magnæ speculationis.

Incipit Epistola ad Titum.

Hanc Epistolã Apostolus Tito scribit quẽ creauit episcopum, cõmonens eum fore solicitũ ecclesiastica disciplina, dẽtñ. põtifex habere maternã pietatem & patris seueritatẽ, vt sit fortis supbis. & suauis modestis vt nõ habẽs timoris angulũ, nec elationis supercilium. Vrat & luceat, unde in ueste legalis pontificis erat coccus bis tinctus, qui habebat speciẽ ignis. Ignis autem duo facit, vrit & lucet. Ita & pontifex prædicationis gladio, scilicet ignito eloquio vrere debet mordaci increpatione, & metuenda comminatione, & lucem fouendo blandis, & delectabilia promittendo. Ideo de manna dicitur, quod indurabatur ad ignem, & liquescebat ad solem Et baculus pontificis ab inferiori pũgit, & in summo ad anteriora extenditur in se reaiens, quia ecclesiasticus doctor gladio verbi pungere debet, id est, aspere redarguere peccãtes, quod est ex inferiori natura, Et correctos in anteriora dirigere, ita tamẽ vt ad propriam conscientiam sui consideratione redeat si forte in se habeat quæ alijs annunciat.

Exo. 28. b. Exo. 16. c.

Argumentum in epistolam ad Titum incipit.

Titum commonefacit & instruit de constitutione presbyteri & de spirituali conuersatione, & hæreticis vitandis, qui in traditionibus Iudaicis credunt, scribens ei a Nicopoli.

Tito relicto Cretæ episcopo ex simplicitate & humilitatẽ nimis patiẽti, præscripta ei sua autoritate vtili, scribit de episcopali officio imperiose & potestatiue tractando a Nicopoli.

Est igitur intentio Apostoli instruere Titũ de episcopali officio atque monere, ut illud imperiose tractet, & hæreticos vitet. Modus talis, Primo salutat. Deĩde instruit eum de episcopali offic. docens eum quid agere debeat, & quales episcopos p ciuitates constituere. Deinde qualiter diuersos vel sexu vel ætate uel conditione instruere debeat. Postea monet eum de uitandis hæretici.

CAP. I.

a Paulus seruus, &c. Conditione non tamen peccati misera seruitute, Sed.

b Dei. Quadam nobilitate, qualiter Moyses & Dauid serui sunt appellati, & Maria ancilla.

✽ HIERON. Porro quod ait, Apostol⁹ Iesu Christi, tale mihi uidetur quale si dixisset præfectus prætorio Augusti Cæsaris, magister exercitus imperatoris Tiberii. Vt enim Iudices seculi huius, quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus seruiunt, & ex dignitate qua intumescunt vocabula sortiuntur, ita & Apostolus grandem inter Christianos sibi uendicans dignitatem, Apostolorum se titulo Christi prænotauit, ut ex ipsa lectores nominis auctoritate terreret, indicans omnes qui in Christum crederent, debere esse sibi subiectos.

c Secundum fidem ele. Id est, quam tenent vel qua saluantur electi Dei, & ideo per ea magis laborandum.

✽ CHRYS. Non exrecte factis, neque ex laboribus, ac sudoribus hanc cepi dignitatem, sed totum eius, qui mihi hæc crediderit, beneficij est.

✽ HIERONYMUS. Id est, eorum qui non tantum vocati sunt, sed & electi, Electorum quoq; ipsorum magna varietas est, pro diuersitate operum atq; sermonum. Primasius. Secũdum eam fidem quam ipse infundit, & scit credentes, quod & in præscientia sua elegit.

d Quæ secundum pietatem est. ✽ HIERON. Vtrum nam sit aliqua ueritas, quæ non in pietate sit posita, & nũc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis quæ iuxta pietatem est? Est plane veritas quæ non habet pietatem. Si quis grammaticam artem nouerit, vel Dialecticã, vt rationem recte loquendi habeat, & inter vera & falsa diiudicet. Geometria quoque Musica & Aritmetica, habẽt in sua scientia veritatẽ, sed nõ est scientia illa, scientia pietatis. Sciẽtia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, apostolos nõ ignorare. Absq; pietate notitia veritatis delectat ad præsens, sed æternitatem non habet præmiorum

✽ CHRYS. Quippe & rerum veritas est, sed non est ſm pietatem, puta rei mysticæ peritiam nosse, siue aliquam artem ueraciter verum ea secundum pietatem tantum veritas est, quæ secundum fidem credidit.

✽ IDEM. Veritatem autem hoc loco ad figuram refert, & illa enim agnitio erat, & pietas erat, non tamen veritas, neque item

Epistola Pauli ad Titum incipit.

CAP. I.

Paulus seruus Dei [Nomine. Humilitas non tollit potestatem & dignitatem.], Apostolus autem Iesu [Secundum.] Christi, secundum fidem [Tenens & prædicans fidem.] electorum Dei & agnitionem veritatis [a est veritas in liberalib. artib. quæ nihil ad Christianam religionem. b Id est Christianam religionem.], †quæ secũdũ pietatẽ est

† quæ ad pietatem ducit.

Postilla Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Titum incipit.

CAP. I.

2 Paulus ser. Dei. Hic incipit epistola Pauli ad Titũ quæ diuiditur in tres partes, s. in salutationem, & prosecutionẽ, ibi. Huius rei gratia, & conclusionem, ibi. Salutant te, in fine epistolæ. In prima parte primo ponitur persona salutans quantum ad nomen, cum dicitur. Paulus, & ratio huius nominis dicta fuit in principio epistolæ ad Romanos. Et quantum ad religionem, cum dicitur.

Diuisio.

2 Ser. Id est, fidelis Christianus, & quantum ad officij dignitatem cum dicitur.

3 Apo. autem Iesu Christi secund. Id est, ad prædicandum fidem

4 Et agni. ve. Dei. Hoc dicit ad excludendum scientiam humanitus inuentam, in quibus sunt aliquæ falsitates admixtæ, ut patet per Aristotelem, qui licet verius alijs scripserit, aliqua tamen falsa admiscuit, vt de æternitate mundi, & de numero intelligentiarum, & huiusmodi.

5 Quæ secundum pieta. est. Id est, ad uerum Dei cultum ordinata.

✽ In

Digitized by Google

item mendacium, sed figura atque imago in spe vitæ æternę, illa in spe præsentis vitæ. Illi non electi sed nos, nam & ipsi aliquando dicebātur electi. Iam huiusmodi gratiam amiserunt.

a *In spem vitæ æternæ.* Hæc res, hic fructus Apostolici officii Per hoc commendat officium Apostolicum, non tepidius agendum.

suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorū qui credituri erant: mundo esse venturam.

✻ CHRYSOST. Hoc est, non modo ex pœnitentiæ remedio prouenit, sed olim, atque ab ipso principio ista præfixa sunt. Ostenditur ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim, atque ab ipsis initiis dilecti sumus.

a Et hoc est. Id est, per hoc sperans vitam æternam. b Quæ quanto certior, tanto minister debet esse solicitior. c Vitam æternam.

in spem vitę æternæ, quam promisit qui non mentitur

a Omnia. b Alias æterna. Quod idem est. c Non solum rei effectu, sed in prædi. &c.

Deus ante tempora † secularia: manifestauit autem tempo-

Vt fideli.

ribus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mi-

a Cui tui comparticeps. Cui in salute hominum minus obedimus, si quo modo remittimur. b Paulus inquam scribit hanc epistolam.

hi secundum † præceptum saluatoris nostris Dei Tito † dile-

Manifesta sunt hæc. a Et in scribendo primum salutat in hunc modum.

cto filio secundum communem fidem, gratia* & pax a Deo

patre nostro & Chisto Iesu saluatore nostro. Huius rei gra-

Cum inde recederem. a Ad perfectionem. b Mala in peccantib. addendo bonis ea quæ desunt.

tia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas

a Singulas. b Episcopos. c Id est, quales constituendos docui.

per ciuitates presbyteros, sicut & ego tibi disposui. Si quis

b *Promisit, &c.* Sed quomodo p̄misit, dum nōdum homines essent, quib. p̄mitteret, quia ī eius æternitate & in ipso verbo eidē coęterno iam prædestinatiōe fixū erat quod suo tēpore futurū erat. promisit ergo ante tempora quia in se eterno fixerat, anteq̄ tempus esset, quod cū creaturis cępit. Nō enim possumus dicere fuisse aliquod tēpus, quādo Deus nondū fecerat aliquid.

† æterna.

† delegationem, in iunctione.

Aug. li. 12. de ciu. c. 16.

d *Manifestauit.* Congruis temporibus, scilicet verbum, id est, filium, hæc est vita æterna.

d *Filio secundum communem fidem.* Id est, Catholicam, non priuatam alicuius. Catholicon Græcè, cōmune uel vniuersale dicitur Latine.

† germano.

f *Huius rei gratia.* Primo dicit quid agere debeat & quales ordinare presbyteros, incipiens ita *huius rei gratia.* Dum hæc recolit sicut ei disposuerat, monet exequi.

*misericordia.

†93. de elegi. *post prin.

c *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorū, & ut certius sit.

li. 83. q. 72.

✻ AVG. Quomodo ab apostolo dictum est ante tempora æterna. Si enim tempora quomodo æterna, nisi si forte ante omnia tempora intelligi uoluit, quia si dixisset ante tempora & non addidisset æterna, posset accipi, ante quædam tempora, quę ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere quam omnia, fortassis ideo, quia tempus non cępit ex tempore, an tempora eterna eum significauit, inter quod & tempus hoc distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile.

✻ IDEM. Cum antē retrorsum tempora a constitutione mūdi, habere videantur initium, quomodo sunt ęterna, nisi quia ęterna dixit, quę ante se non habent vllum tempus.

Cōtra Priscilianis & Origenis. ad Oros. c. 6.

✻ HIER. In hoc curriculo & rota mundi, tempora labuntur & veniunt, & aut futura sunt, aut fuerunt. Vnde quidam Philosophorum non putant esse tempus presens, sed aut preteritum aut futurum, quia omne quod loquitur, agimus cogitamus, aut dum fit, preterit, aut si nondum factum est, expectatur. Ante igitur hæc mundi tempora, æternitatem quandam fuisse seculorum credendum est, quib. semper cum filio & spiritu sancto fuerit pater, & ut ita dicam, unum tēpus Dei est omnis æternitas, imo innumerabilia tempora sunt, cum īfinitus ipse sit, qui ante tempora omne tempus excedit. Sex millia necdum nostri orbis in plēum anni, & quantas prius ęternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandū est in quib. angeli, throni, dominationes cæteræque uirtutes seruierint Deo, & absq; temporum uicibus, Deo iubente substiterint. Ante itaque hæc omnia tēpora quę nec sermo eloqui, nec mēs comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere promisit Deus pater sapientiæ suæ uerbum suum, &

g *Presbytero.* Vt pastoralis curę onus facilius sustineatur, per multos diuisum.

✻ HIER. Audiant episcopi qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiasticæ constitutionis ordo teneatur, nec putent apostoli verba esse sed Christi, ex quo manifestum est eos, qui apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito voluerint alicui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in ecclesia presbyter constituendus sit, per apostolum suum in sequentib. executus est Moses amicus Dei potuit vtique successores principatus, filios suos facere, & posteris propriam relinquere potestatē, sed extraneus de alia tribu eligitur Iesus, vt sciremus principatum in populos nō sanguini deferendū esse, sed uitæ. At nunc cernimus plurimos hanc rē beneficiū facere, ut non quærant eos in ecclesia: colūnas erigere, quos plus cognoscant ecclesiæ p̄desse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel pro quib. maiorum quispiam rogauerit, & (vt deteriora taceam) qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt.

✻ IDEM. est ergo presbyter, qui & episcopus, & antequam diaboli instinctu, studia in religione fierent, cōmunē presbyterorum consilio ecclesię gubernabantur. Postquā vero unusquisque eos quos baptizauerat suos putabat esse non Christi in toto orbe est decretum, vt vnus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesię cura pertineret, & schismatis semina tollerent, paulo post. Hæc propterea vt ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos & episcopos, paulatim vero vt dissensionum plantaria euellerentur, ad unum omnem solicitudinem esse delatam.

✻ CHRYSOS. Neque enim profecto uolebat insulam to-

✻ tam

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 In spem uitæ æternæ. *Per hæc consequendæ.*

2 Quam promisit, &c. *Cum sit ipsa ueritas.*

3 Ante temp. secula. *In est, ab æterno. Et accipitur promissio hic pro prædestinatione Dei, quæ ab æterno dare electis ordinauit gratiam & gloriam. Sed quia effectus huius prædestinationis est in tempore, ideo subditur.* 4 Manifestauit, &c. *id est, ab eo dispositis & ordinatis.*

5 Verbum suum. *Id est, filium incarnatum.* 6 In prædi. *id est, per prædicationem, scilicet Christi & discipulorum suorum, ideo subditur.*

7 Quæ cre. est mi. *Tanquam fideli prædicatori.* 8 Secundum præce sal. no. Dei. *Vt patet act. 14. a.* Separate mihi Barnabam & Saulum. *Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.*

9 Tito dilc. fi. sec. com. fi. *Id est, Catholicam. Catholicon enim Grecè, Latine significat cōmune vel uniuersale.* Dicit *Apostolus*, Filio secū. com. fi. *Ad ostendendum quod Titus non erat filius eius carnalis, sed spiritualis. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.* 10 Gratia. *In præsenti.* 11 Et pax. *In futuro, nam beatitudo quietat totaliter hominis appetitum.* 12 A Deo pa. no. *Qui est gratiæ & beatitudinis causa principalis effectiua, tamen cum filio & spiritusancto, nā opera trinitatis sunt indiuisa.* 13 Et Christo Iesu. *Quia eius humanitas est causa instrumentalis coniuncta.*

14 Huius rei. *Hic incipit epistolæ prosecutio, quæ diuiditur in duas partes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesiæ, secundo de informatione plebis sibi commissæ seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secūdo cuiusdā dicti rationem, ibi:* Sūt enim multi. *Circa primū instruit eum de ordinatione ecclesię quantū ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus Cretensem archiepiscopum, & sic ad eum pertinebat ordinatio totius prouinciæ. Sciendum etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dictū fuit plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur.* Huius rei gratia. *id est, propter prædicationem fidei Catholicę.*

Diuisio.

15 Reliq. te. Cretæ. *Instituens te ibi archiepiscopum.*

16 Vt ea quæ de. *De bona dispositione ecclesiæ.*

17 Corrigas. *Id est, melius reformando.*

18 Et constit. per ciuit. *Secundum existentiam populorum.*

19 Sicut & ego tibi disp. *Id est, forma quæ sequitur.*

20 Si quis. *Ille enim qui constituitur presbyter vel episcopus, debet esse integræ famæ & fidei, ista autem conditio & aliæ sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.*

✻ Vnius

Digitized by Google

tam vni viro permitti, sed vnicuique propriam curā indici, ita enim laborem sibi fore timorem sciebat, & subditos maiori diligentia gubernandos, siquidem Doctor non multarum ecclesiarum regimine distraheretur, sed vni tātum regendę vocaret, eamque componere moribus & ornare studeret.

a *Sine crimine.* Si dixisset sine peccato nullus in ecclesia recte posset ordinari minister. Mult.n. baptizati fideles sunt sine crimine, sine peccato vero in hac vita neminem dixerim, non quia peccati aliquid remaneat quod in baptismate nō dimittatur, sed quia in nobis in huius vitæ infirmitate manentibus quotidie fieri non quiescunt, qui fideliter orantib. quotidie remittantur. Quamlibet valde iustum discutias in hac vita, non est tñ sine peccato. Vnde Io. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Sed plane, multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur sine crimine. Nulla.n. querela iusta est de his qui non habent crimē. Crimen ergo est querela, i. peccatū graue accusatione & damnatione dignissimum, vt homicidium, adulterium, aliqua immunditia furnicationis, fortum fraus, & huiusmodi, quæ cum cœperit homo nō habere, incipit caput erigere in libertatem, sed ista inchoata est non perfecta libertas.

Aug. lib. 1. cōtra duas epist. Pelagia. c. 14. Aug. trac. 38. in Io. & li. 13. de ciu.

Ioan. 1. a.

a Non peccato. Peccato criminali, vel infamia criminali. b In quo species continentiæ & sacramentum. sanę fidei.

a sine crimine est vnius vxoris vir, filios habens fideles: + non b in accusatione luxuriæ, aut non subditos. † Oportet enim epi- c scopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non † su- d e f perbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem.

a Id est, non aliorum mentes aliter quam oportet loquendo percutientem, uel non ferocem, non crudelem.

✻ Hier. Non tantum eo tempore quo ordinandus est, sine vllo sit crimine, & præteritas maculas noua conuersatione diluerit, sed ex eo tēpore quo in Christo renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. Quomodo.n. potest præsul ecclesiæ auferre malum de medio eius, qui in delicto simili corruerit? Aut qua libertate corripere peccantem cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admisisse, quæ corripit.

✻ Oecumenius. Inculpatum esse generale est. Siquidem inculpatum esse, omnia quæ sunt enumeranda complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere.

b *Vnius uxoris vir.* Post baptismum, quia nouo homini nō stupra, nec aliqua quæ ante fuerunt obsunt. Huic sententiæ cōtra dicit Aug. his verbis. Acutius intelligunt qui nec eum qui cathecumenus vel Paganus habuit alterum ordinandum censuerunt quia de sacramento agitur, non de peccato. Nā in baptismo peccata omnia dimittuntur. Et qui dixit. *Si nupserit, virgo non peccat,* satis declarauit nuptias non esse peccatum. Propter sanctitatem autem sacramenti sicut fœmina, si cathecumina, uitiata est non pōt post baptismum inter virgines Dei consecrari, ita non absurde visum est, Bigamum non peccasse, sed normam sacri amisisse non ad vitæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessariam. Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas, i. Christo. Ita noster antistes, i. episcopus unius uxoris uir significat ex omnibus gentibus unitatem uni uiro Christo subditam. Itaque *sicut duobus dominis seruire,* sic ab uno Deo apostatare, & in alterius superstitionem ire non licet.

Li. de bono coniugali. ca. 18.

1. Cor. 6. c

Matt. 6. c.

✻ Hier. Quod autem ait: *unius uxoris uir.* Sic intelligere debemus, ut non omnem Monogamum Digamo putemus esse meliorem, sed quo is possit ad Monogamiam & continentiam cohortari, qui sui exemplum præferat in docendo. Esto quippe aliquē adolescentulam cōiugem perdidisse, & carnis necessitate superatum, accepisse vxorem secūdam, ꝗ & ipsam ita tim amiserit, & deinceps uixerit continenter: alium uero vsq; ad senectam habuisse matrimonium & uxoris usum, nunquā a carnis opere cessasse, quis uobis è duobus uidetur esse melior, pudicitior, cōtinentior? Vtique ille qui in matrimonio secundo fuit, & postea pudice & sancte conuersatus est, & non is qui ab uxoris amplexu nec sæculi est separatus ætate. Non sibi ergo applaudat, quicunque quasi Monogamus eligitur, ꝙ omni sit Digamo melior, cum in eo magis sit electa fęlicitas quam voluntas. Montanus est qui Nouati schisma sectantur, nomen sibi munditiæ præsumpsere, putantque secūda matrimonia ab ecclesiæ communione prohibenda, cum apostolus de episcopis & presbyteris hoc pcipiens vtique in cæteris relaxarit, non ꝙ hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat.

✻ Chrys. Cuius rei gratia etiā huiusmodi homines in medium adducit? Obstruere prorsus ora hæreticorum intendit, qui nuptias damnant, ostendens eam rem culpā carere, imo ita esse pretiosam vt cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium prouehi. Castigat hoc ipso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesię regimen dignitatemque pastoris assumi. Nam qui defunctæ uxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesiæ præceptor optimus esse poterit. Imo quibus criminib. non subiicietur indies? Nostis enim profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittantur, multis tamen ea res accusationibus patet.

† nō obnoxios crimini luxus Crimen. † s dis v-nūs. § nūc autem. † refractum i du rum, & sui sensus plus satis tenacem.

c *Filios hab. fidel.* Nec saltem de luxuria accusatos, uel sibi non subditos. Alioquin nec spes in illo est corrigendi alios, nec frōtem habet ad alios talium cohabitator.

✻ Chrys. Nam qui filiorum suorum magister esse non potuit, quo pacto alios docere posse putandus est? Si quos ab initio secū semper habuit & nutriuit, peruerti permisit, & quorum sibi & per leges & iure naturę potestas omnis indulta erat, eos regere, moderarique nō potuit, quomodo alienis prodesse valebit? Nam si in rebus, in quibus urgebat naturalis affectus ita negligens fuit, atque ita stultus, ut pecuniariæ rei plus studeret quam curæ filiorum, quo iure hic ad episcopalem thronum promoueatur, tantumque subeat regiminis opus.

✻ Hiero. Tam sanctum est nomen sacerdotii, ut nobis etiam ea quæ extra nos sunt posita, reputentur nō quo propter vit a nostra episcopi non fiamus, sed quod propter filiorum incontinentiam ab hoc gradu arcendi simus, qua enim libertate possumus, alienos filios corripere, & docere ꝗ recta sunt, cum nobis statim possit qui fuerit correptus ingerere, ante, doce filios tuos, &c.

d *Oportet enim.* Talis debet constitui. Necesse est enim ad tractationem o ficii eum esse sine crimine, id est, irreprehensibilem episcopum, hic aperte ostendit presbyterorum nomine episcopos supra fuisse designatos.

e *Dei dispensatorem.* ✻ Hiero. Inter villicum & familiam hęc sola distantia est, quod conseruus præpositus est cōseruis suis. Sciat itaque episcopus & presbyter, sibi populum conseruum esse, non seruum.

✻ Chrys. Qui exteriori ac mundana potestate subnixus est, quoniam lege imperat, ac necessario illi obtemperatur, merito sępius subiectorum uoluntatem dominatur. Porrò is qui uolentib. pręesse vult, si ea lege præsumit, ut consilio proprio omnia faciat, quasi nemini rationem redditurus, tyrannicè potius quam populariter huiusmodi exercet officium.

f *Non uinolentum.* ✻ Hier. Quale est autem epm uidere vinolentum, ut sensu occupato, exaltet risum, contra grauitatis decorem, & labiis dissolutis cachinnet, uel si paulisum tristis rei cuiusdam fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat & lacrymas. Longum est ire p singula, & insanias, quas ebrietas suggerit explicare, uideas alios pocula in tela uertentes scyphum in faciem iacere conuiuæ uomunt ut bibant, & bibunt ut uomāt. Digestio uentris & guttur, uno occupatur officio. Et ubicunque saturitas & sobrietas fuerint, ibi libido dominetur

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Vnius vxo. vir. *Scilicet post baptismum, ut dictū est sup. 1. Tim. 4. a.*

2 Filios hab. fi. *Licet non oporteat ipsum habere filios, quia poterat cōtinere, tamen si habet, oportet quod sint fideles, i. sanæ fidei.*

3 Non in accu. lux. *Id est, accusabiles de luxuria, sicut filij Heli. 1. Reg. 2. d.*

4 Aut non sub. *Id est, rebelles.*

5 Oportet eum e. sine cri. esse. *Iam expositum est.*

6 Sicut Dei dispen. *In bonis spiritualibus ubi requiritur maior fidelitas & diligentia, quam in dispensatione bonorum temporalium.*

7 Non superbum. *Alios suppeditando.*

8 Non iracundum. *In animo. Superbi enim de facili irascuntur.*

9 Non vinolentum. *Id est, in potu uini excessiuum, quia per hoc impeditur discretio, quę requiritur in Dei ministro.*

10 Non percussorem. *Quod uitium oritur frequenter ex excessiua vini potatione.*

6 Sicut ✻ Non

Digitized by Google

minetur, specta ventrē & genitalia, pro qualitate vitiorū ordo membrorū, nunq̄ ego ebrium castum putabo. Dicat quisque quod volet, ego loquor conscientiam meā, scio mihi abstinē- t... n. & nocuisse intermissam & profuisse repetitā. Miramur Apostolum in episcopo damnasse vinolentiam, cum in veteri quoque lege praeceptum sit. *Sacerdotes cum ingrediuntur, &c.*

a *Sed hospitalē.* ✻ HIERON. Ante omnia hospitalitas futuro episcopo denunciatur. Si enim omnes de Euāgelio desiderant audire, hospes fui, & c. quāto magis episcopus cuius domus, omnium commune debet esse hospitium? Laicus. n. vnum aut duos, aut paucos recipiens, implebit hospitalitatis officiū. Episcopus nisi omnes receperit, in humanus est.

b *Contradi.* Contradicentes. n. non vno modo intelligēdi sunt paucissimi quippe non bis... dicunt loquēdo, sed multi malè viuendo. Quis enim audet apertissime loquendo contradicere veritati? Non contradicūt multi lingua sed vita, quos redarguere bonum opus est, grandis sarcina, cliuus arduus.

Leuit. 10. prudentē. Temperātem. †43. d. c. 1. 45. di. c. si. †conuincere. †1 q. 6. 1. c. d...ius. †feueriter Augus. de verbis apostoli sermo. 21

a rem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, † benignum prudentē, sobriū, iustum, sanctum, † continentē, † amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt b potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicūt † arguere. Sunt enim multi etiam † inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime autem qui de circuncisione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes c quae non oportet, turpis lucri gratia Dixit quidam ex illis pro prius ipsorum propheta: † Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventris pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos † dure, vt salui sint in fide, non intenden- d tes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auertentium se a e

Secularis. a Proximo. b Deo. c Ab illicitis, ira lupertia & huiusmodi. d Amore. Veracem. a Ob loquendo, vel male viuendo. In Creta. a In se. b Ad alios. a Circumuentionibus & cuiuscunque generis fraudibus. b Id est, de Iudaeis, qui sub nomine Christi Iudaizare docebant, renati. n. in Christo non puti erant Christiani, quia partim legem, partim Christum venerari volebant. a Ideo quia ipsi sunt. b Totam familiam. a Et hoc faciunt. Terrenae rei, vel faciant proselytos, sicut dominus dixit Scribis & Pharisaeis Circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum. Pro terrenis acquirendis. b Vere tales sunt. c Qui eos nouerat. a Quod vsque ad h c dictum est, ne propheta videretur. aliorum. b Non Dei. Et si etiam. c Quia eorum bene naturam aperuit. d Sanguinem sitientes. a Gulosi, & ideo pigri. b Ne minus credas ei quia Gentilis, verba eius commendat Apostolus. c Docens quod non oportet. a Non vt soles molliter. b Id est, vt recte credant. a Quia nesciant vim scripturarum literalis obseruantiae in qua nemo iustifica tur apud Deum. b Iam non Dei. Alias auersantium.

C ✻ CHRYS. Hoc vero quod ait: *Et contradicentes arguere*, referendū est ad sciam, qua etsi episcopi tm̄ se uita sancta, sibi pōt prodesse sic viuens. Porro si sermone & doctrina fuerit eruditus, pōt se, caeterosque instruere, & non solum instruere & docere suos, sed & aduersarios repercutere qui nisi refutati fuerint atque conuicti, facile queunt corda simplicium peruertere. Hic locus aduersus eos facit, qui inertię se & otio, & somno dantes, putant peccatum esse si scripturas legerint, & eos qui in lege eius meditantur die ac nocte, quasi garrulos, inutilesq; contemnunt, non animaduertes Apostolum post catalogum conuersati nis episcop, etiam doctrinam praecepisse.

✻ CHRYSOST. Non itaque fastuosis uerbis, sed summa illa opus est peritia scripturarum, vt absconditos sensus, intelligentiaque retineat. Non vides vt Paulus orbem conuerterit D vniuersum, de longe maiora perfecerit quam Plato, & omnes huiusmodi caeteri? At forte dicturus es, signorum gratia hoc illum potuisse peragere. Non ex signis tātum hoc potuit, nam si Apostolorum euoluas actus, saepius illum vi doctrinae obtinuisse comperies, quam virtute signorum, &c.

c *Dixit quidam ex ill.* AVGVSTINVS. Iste fuit Epimenides Cretensis, in cuius libris hoc inuenitur, qui homo inter prophetas Dei non inuenitur, nec eius prophetia ad illa Dei eloquia pertinet quae Iudaeis sunt credita, & ideo nomen eius nō commemorauit Apostolus sicut solet commemorare pphetas Dei dicens, sicut & Dauid dicit, vel Isaias. Vel cum tacitis nominib. illorum dicit, sicut scriptum est, & ea scriptura intelligitur in qua est autoritas Dei. E Homo autem ineruditus, canis rabiosus veritati oblatrans ausus est dicere illum de prophetis Iudaeorum fuisse, de quo ait Apostolus. *Dixit quidam ex illis, &c.* Licet diuinae autoritati vnde voluerit, quod verum inuenerit testimonium sumere, sicut & Paulus, vt legitur in Actib. Apostolorum, cum loqueretur Atheniensib. ait de Deo. *In illo viuimus, mouemur & sumus. sicut & quidam secundū vos dixerunt.* Et de Atheniensis arae inscriptione ait. *Inueni aram in qua subscriptum est. Ignoto Deo.* Ita diuina autoritas vndecunq; sumit quod necessarium inuenit, sed non oīa quae scripta ibi sunt, accipienda confirmat. Vnde in lege pręceptū est Iudęis vt si mancipium Gentile emerent, eius pili raderentur, & vnguium incrementa abscinderentur, deinde ad vsus domesticos assumeretur. Ita vanis atque superfluis Gentilium superstitionum & Poetarum sententiis abrasis & decisis, quod purum repertū fuerit ad ministerium domus Dei assumēdū est.

d *Mandatis.* Quia mandata legis post manifestam veritatem iam hominum, non Dei mandata sunt.

e *Auertentium.* Spiritualis intelligentię. Quicquid enim aduersus

li. 2. cōtra aduersa- rium legis & prophetarū ca. 4. † bonorū studiosum † tenacem eius qui. † intractabiles. † quib. oportet obturare os. Act. 17. f. Ibidem.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Non turpis lucri cupidum. *Id est, secularis, quod est per mercationes, & talia quae non decent ministros ecclesiae.*
2 Sed hospitale. *Oportet eum esse ad peregrinos.*
3 Benignum. *...* 4 Prudentem. *In agibilibus.*
5 Sobrium. *Id est, tenentem sobriam mensuram in omnibus.*
6 Iustum. *Formaliter quantum ad seipsum, & effectiue quantum ad populum sibi subditum, in quo debet facere iustitiam & conseruare.*
7 Sanctum. *Erga Deum.* 8 Continentem. *Id est firmiter se tenentem contra tentationis impetum.* 9 Amplectentem. *Id est, diligenter studentem in sacra scriptura.* 10 Vt potens, &c. *Scilicet, fideles ad bonum.* 11 In doctrina sana. *Absque admixtione alicuius erroris.* 12 Et eos, &c. *Eos efficaciter refellendo.* 13 Sunt enim, *Hic consequenter reddit rationem vltimi dicti, scilicet quare debet esse potens inobedientes vel contradicentes arguere, dicēs.* Sunt e. mul. et. inob. *Id est, ueritati euāgelicę contra dicentes.* 14 Vaniloqui. *Ex multiloquio suo mentes simplicium perturbantes, ideo subditur.*
15 Et seductores. *Per mendacia colorata.*
16 Maxime, &c. *Quia supple sunt tales.* 17 Qui de cir. &c. *Isti erant falsi apostoli de Iudaismo conuersi, non tamen re e, quia cum obseruatione euangelij uolebāt obseruationem legalium introducere, ut habetur infra eo. cap.*
18 Quos oportet, &c. *Quia legalia mortua fuerunt in passione Christi, & mortifera post publicationem euangelij, prout supra declaratum fuit diffuse ad Ro. 3. & Gal. 2. & 1. Tim. 5.*
19 Qui vniuer. do. *Fidelium.*
20 Subuertunt. *Id est, subuertere nituntur.*
21 Docentes, &c. *Id est, non sana, sed pestifera.*
22 Turpis lu. &c. *i. propter quaestum, & sic in duobus peccabant, s. in doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cuiusdam doctoris qui illius gentis dicitur.*
23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta absolute, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q̄ non fuit uere propheta loquēs spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur tamen propheta large & participatiue inquantum uerum dicit, sicut & prophetae uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.*
24 Cretenses, &c. *Id est, assueti mendacijs.*
25 Malae bestiae. *Id est, mordaces uerbis.*
26 Ventris pigri. *Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis impletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.*
27 Quam ob caus. &c. *Id est, quia sunt talibus uitijs assueti.*
28 Increpa illos, &c. *Et non molliter, sicut Heli. 1. Reg. 2. c. Vnde Hieron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quidem eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.*
29 Vt sa. sint. *Catholica.* 30 Non inten. &c. *De obseruatione legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid dicitur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsum.*
31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obseruationes irritabantur praecepta diuina, secundum quod improbat ei Saluator Matth. 15. d.* Quare irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram.

Qui ✻ Omnia

Digitized by Google

A sus veritatem opponitur humana inueteratio est. Ideo mandata hominum & fabulas appellat quæ narrant, quia nescientes vim scripturarum & interiora verborum legis colorē sequuntur non saporem, putant.n. nunquam recedendum esse ab his quæ Moyses tradidit, vtpote de escarum differentia.

a *Omnia*. Quod ipsi negant, ideo quia in lege quædam Moyses prohibuit, & ab immundis munda discreuit. Hoc aūt non secundum naturas, quas Deus creauit, intelligi voluit, sed secūdum significationes. Omnia ergo munda sunt mundis secundum naturas, vnde in Gen. Vidit Deus cūcta quæ fecerat, & erant valde bona. Secundum significationes quædā immunda sunt Iudæis: nec nobis omnia apta sunt, vel propter salutem corporum, vel propter consuetudinē humanæ societatis.

Aug. li. 31. cōtra Fau. Manic. c. 4. & li. 6. c. 7. & in Ps. 103. Gen. 1. d. † 81. dis. c. proposuisti. 1. q. 1. c. dominus. §. itē nos. † 11. q. 3. c. æstimant.

a Docent enim de ciborum discretione, cum non sit. b Quæ re se auertunt, quia. Humanis vibus concessa. c Qui bona fide sumunt, & iusti sunt. d Per peccatum.

a à veritate. † Omnia munda mundis, coinquinatis autem &

a Qui non credunt in Deum vel Deo. b Quia non fiat de ei donis Dei. c Q. Non ex cibo est coinquinatio eorum, sed ex malo intellectu & conscientia peccatorum.

infidelibus nihil mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens

Quia. Verbis. a Quidem. Vnde, Ioannes, Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non capit, mendax est.

b & conscientia. † + Confitentur se nosse Deum, factis autem ne

Deo odibiles. Nec habiles credere. a A Deo reprobati, vt non habeant gratiam ad bene operandum.

gant, cum sint abominati & † incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

D itaque comedere vel munda, vel immunda. Si enim mundi sumus, munda est nobis creatura. Si autem immundi, fiunt nobis omnia communia.

✠ Chrysos. Non igitur per naturam munda, aut immunda sunt, sed ex accipientium voluntate atque proposito. Num igitur & suilla caro munda est? Vtique: cur ergo quasi immūda lege prohibetur? non qd immunda esset hoc fecit, sed deliciarum partem maximam amputare contendit. Nihil enim Deus fecit immundum, sed peccatum solum est, quod inquinat omnia, & facit immunda, quippe animam tangit & penetrat, eamq; sordibus inquinat. Hoc autem humore electionis est vitium, &c.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

† profitentur. † incredu li.

b *Factis aut.* Si negatio non tantum lingua fit, sed etiam factis, certe multos inuenimus Antichristos, qui ore confitentur Christum, & moribus dissentiunt ab eo. Quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Tales sunt omnes mali Catholici, qui non verbis, sed factis negant. Nolite ergo esse tāquam de fide securi adiungite fidei rectæ vitam rectam, vt Christum confiteamini, & verbis uera docendo, & factis bene viuendo. Nam si confitemini verbis & non factis, fides talium meorum propriè fides est dæmoniorum.

Multi Antichristi. Tract. 3. in epist. Ioā. li. 4 de Do. Christi c. 29 & Ser. 31 de ver. Apost. De verbis Apost. li Serm. 31.

B ✠ Amb. Istos mundos esse significat, qui & qua causa interdicta sunt norunt, & qua causa concessa sunt postea, nam si quæ fecit Deus bona sunt, dubium non est quia & mūda sunt. Si enim bona facta leguntur, cur interdicūtur vt quasi execrabilia? Si execrabilia non sunt, quia bona sunt, propter duritiam interdicta noscuntur, quia indigni habiti sunt tota Deo vti creatura.

Li. 6. cōtr. Fau. Manic. c. 6.

✠ Avg. Vnde re vera Manicheis nihil est mundum, quandoquidem ipsam Dei substantiā non solū coinquinari potuisse sed etiam ex parte coinquinatam contendunt. Vnde mirū est, quod ita se dicunt immundas omnes carnes existimare, & ob hoc ab eis abstinere, quasi aliquid existiment esse mundū, non solum escarum, sed omnium creaturarum. Nam & ipsa olera & poma & omnes fruges & totam terram & cęlum cōmixtione generis tenebrarum perhibent inquinata.

Ibid. c. 9.

✠ Idem. Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt, & nemo in eis peccat, quasi qui suum ordinem in Dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem malè vtendo perturbat.

✠ Hiero. Sed considerandum ne ista tractantes, occasionem illi hæresi demus, quę putat de Idolothitis esse vescendum, quia omnia munda sunt mundis, nunc enim Apostolo nō fuit propositum, de his qui immolantur dæmonibus disputare, sed aduersus Iudæos, qui secundum legis abolitę disciplinā, quædam munda, quędā arbitrabantur immunda. In nobis est itaque

✠ Avg. Quid est negare factis? & superbire & schismata facere non in Deo, sed in homine gloriari. Ita factis negatur Christus, vnitatem quippe amat.

✠ Hiero. Existimant quidam in eo tm̄ Deum negari, si in persecutione quis a gentib. cōprehensus, se renuerit esse Christianum, sed ecce apostolus omnib. quæ peruersa sunt factis Deum asserit denegari. Christus sapientia est, iustitia, veritas, sanctitas, fortitudo, negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem iustitia, per mendacium veritas, per turpitudinē sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Et quotiescunque vincimur vitiis atque peccatis, toties Deum negamus. Et quoties bene quid agimus, Deum confitemur. Nec arbitrandū est in die iudicij, illos tm̄ a Dei filio denegandos, qui in Martyrio Christum denegarunt, sed per omnia opera, sermones, cogitationes Christus vel negatus negat, vel confessus confitetur.

✠ Primasivs. Neminem ita vt se dicunt nosse Christum quibus ex lege promissus est, sed factis negāt aduentum eius, cum se sine legis auxilio putant iustificari non posse.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnia. *Cibaria.* 2 Munda. *supple sunt.*
3 Mundis, *Id est, per baptismum sanctificatis.*
4 Coinq-au. &c. *Et subditur causa, cum dicitur.*
5 Sed inqui. &c. *Propter quod dicit Saluator Matth. 15. b. Non quod intrat in os coinquinat hominem, s. cibus, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem, s. detractiones, blasphemiæ & huiusmodi, quæ primo procedunt ex corde malo & conscientia coinquinata.*
6 Confiten. se. *Dicentes se esse Christianos false tamen, ideo subditur.*
7 Cum sint abom. Deo. 8 Et incredi. *Id est, increduli.*
9 Et ad omne. *Quia nullum opus potest esse bonum meritorie sine fide, Heb. 11. b.* Sine fide impossibile est placere Deo.

ADDITIO.

Ca. 1. *Vbi dicitur in postilla.* Vt patet per Arist. qui licet verius aliis scripserit aliqua, tamen falsa immiscuit.

Non videtur Arist. concludere seu asserere æternitatem mundi, sed potius istud relinquere tanquam problema neutrum. Licet. n. probat φ materia prima non sit generabilis nec corruptibilis, similiter quod generatio unius est corruptio alterius & huiusmodi, ex his non sequitur φ mundus non incipit esse per modum creationis. Similiter licet in 9. Methaph. concludat numerum intelligentiarum separatarum hoc est secundum considerationem motum orbium cęlestium & est processus naturalis, quia ad cognoscendum intelligibilia non possumus naturaliter peruenire nisi quæ sensibilia, sed secundum sententiam sanctorum qui scripturas, diuinas scrutantur, substantiæ immateriales excedunt quasi incomparabiliter secundum multitudinem substantias materiales.

REPLICA. In epistola ad Titum 1. c. *Vbi postillator dicit Arist. in pluribus benè scribentem, falsitates tamen sæpe inseruisse, sicut æternitatem mundi, & numerum intelligentiarum, &c. Burg. hic sicut & In. 1. nititur Arist. defendere ab erroribus illis, in quib. tum schola Parisiensis cum damnauit, & corruptionem illius uide Io. 1*

CAPVT II.

Cap. II. *Tv autem loquere decē sanam doctrin.* Hæc

Illi docent quod non oportet. Ea Id est, Doctrina in sanę fidei.

TV autem loquere quæ decent sanam doctrinam.

1 2

Hęc sunt quæ ad bonos mores pertinent. Senes

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

TV autem loquere, &c. *Postquam Apostulus instruxit Titum de ordinatione ministrorum ecclesiæ hic consequenter instruit eum de informatione plebis sibi commissæ, & primo quantum ad aliquos specialiter, secundo quantum ad omnes generaliter seq. c. Prima in tres secundum tres gradus hominum. Partes patebunt prosequendo. In prima parte docet eum quantum ad eos qui sunt in statu senili dicitur.*
1 Tu autem loq. *Informando populum.*
2 Quæ decent sa. doct. *In moribus.*

Senes

Digitized by Google

a *Senes ut sobrii sint.* CHRYS. Habet senectus vitia quædam propria, & morbos quibus iuuentus caret. Et ipsa quoque senectus morbos est, inest illi tamen præterea segnities quædam ac tardi tas, obliuio profunda, obtusio sensuum & iracundia. Sunt.n. plurima, quæ in huiusmodi ætate vix fieri patiantur.

✻ PRIMASIVS. Hic senes, seniores ecclesiæ appellat, quos necesse est omnibus formam præbere.

b *In ha. san.* Vt scilicet earum incessus, motus, vultus, sermo præferant sanctitatem.

c *Non ui. mul.* Solent enim esse quædam, quæ corporis frigescente luxuria, vino se pro libidine dederunt.

✻ HIER. A vini ergo nimio potu anus prohibeantur, quoniam quod in adolescentibus libido, sic in senibus ebrietas est, aut quomodo poterit anus docere adolescentulas castitatem, *cum si ebrietatem uetulæ mulieris adolescentula*, fuerit imitata, pudica esse non possit. Signanter autem expressit, nō multo vino seruientes, seruitus.n. quædam est & extrema cōditio, vino sensus hominis occupari, & non suum esse, sed vini.

✻ CHRYSO. Idem quippe mulierum, atque senectutis proprie uitium est. Nō quod ætate frigescant, magno potationis inseruiunt studio, quocirca eas ab hoc vitio remotissimas cupit, namque facilius vapores ex infimis ad superiora feruntur, ac cerebrum occupant, & caput hinc læditur, atque inde maxime ebrietas fit: habet quidem vino opus hęc ætas, cum infirma sit, cæterum temperato.

d *Bene do.* Non quidem publice viros, sed priuatè.

e *Vt uiros su.* Quos naturali affectu naturaliter diligunt, ament etiam pudica dilectione, ut s. cum pudore uiris debitum potius reddant, quam exigant.

✻ CHRYSO. Præcipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil triste contingere poterit. Quo pacto.n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vlla ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessario profecto reliqua omnia in pace sunt. Principijs namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discindere? quemadmodū ècontra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

Margin: † graues i. honesta p se ferentes. † sobrias reddant Hieron. † male audiant. Hier.

a [1] Senes vt sobrii sint, [2] honesti: † pudici [3] † prudentes, [4] sani in fide [5] b in dilectione, [6] in patientia. [7] Anus similiter in habitu sancto, [8] nō c criminatrices, [9] non vino multo seruientes, [10] † bene docentes, d vt † prudentiam doceant. [11] † Adolescentulas e [12] vt viros suos ament, [13] filios suos diligant, [14] prudentes, [15] + castas, [16] sobrias, f [17] domus curam habentes, [18] benignas, [19] subditas suis viris, [20] vt g non † blasphemetur verbum Dei. [21] Iuuenes similiter h hortare, vt sobrii sint. [22] In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum [23] in doctrina, [24] in integritate, in grauitate. [26] Verbum sanum, irreprehensibile, [27] vt is qui ex

(Interlinear: Scilicet. Hortare. a Prouidentes fidei necessaria. b Vt habeant integram. a Similiter sani. Dei & proximi & in ipso ordine charitatis. b Tentationum & tribulationum. c Hortare etiam. d Esse. a Crimina alijs imponentes, vt solent facere adolescentulæ. b Vel vt doceant adolescen. prudentiam, vel adolesc. hortare. a Non modo carnali, sed & spirituali amore. b Doceant eas etiam esse. Mentis intelligentia. c Corporis continentia. d In cibo & potu. a Vt non diuitiis vel nobilitate inflatæ viris suis imperare desiderent. a Si male se habebant. b Doctrina euangelica. Si habent viros infideles, quibus propensius propter timorem Dei obsequi debent, vt hoc videntes non blasphement nomen Dei. a Aug. aliter pastor occidit oues, quantum in se est, etsi illæ viuunt. a Vitæ vel corporis. a Nec leuis, sed autenticus. Tantum. Loco dictum & tempore.)

f *Vt non blasp.* Hoc ad senes & ad omnia superiora potest referri, quasi hortare senes & anus, & adolescentulas, vt ita se habeant vt dixi quod ideo facere dicunt, vt non blasphem. &c.

✻ HIERONY. Verbum autem domini blasphematur, vel cum contemnitur Dei prima sententia & pro nihilo dicitur, vel dum contra legē fidemque naturæ, ea quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles fęminæ, viris suis seruiant communi lege naturæ.

✻ CHRYSOST. Audiant mulieres quæque, quæ malis aut infidelibus coniunctæ sunt viris, audeant atque discant moribus probis ac virtutis operibus, eos ad Dei cultum & religionem adducere, quod.n. nihil aliud lucrata fueris, ne que virum ad consortium fidei, rectorumque dogmatum traxeris, illius tamen ora obstruxisti, neq; blasphemare permisisti Christianæ religionis honorem,

g *Iuuenes simil. horres.* Quia iuuentus prōptior est ad lapsum, cōtineri iubetur, quod ut facilius fit, magistrum iubet formā esse, vt qđ docet uerbis, ostendat factis, ut ita prophani erubescant.

h *In omnibus, etc.* Omnis.n. qui male viuit in cōspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit eos, & si illi viuunt de misericordia Dei viuunt.

✻ AMB. Attendit.n. ouis etiam fortis plerumque præpositum suum malè viuentem, si declinet oculos a regulis dñi, & intendens in hoīem, incipit dicere in corde suo, si præpositus meus sic viuit, ego quid sum qui non faciam quod ille facit?

✻ HIER. Nihil prodest aliquem esse exercitatum in dicendo, & ad loquendum triuisse linguam, nisi prius docuerit exēplo q̄ uerbo. Denique qui impudicus est, quis disertus sit: si ad castitatem audientes cohortetur, sermo eius infirmus est, & auctoritatem non habet cohortandi. Et ècontrariò quamuis sit rusticanus & tardus ad loquendum, si castus fuerit, exēplo suo potest homines ad uitæ similitudinem impellere.

✻ CHRYS. Sic omnib. doctrina, exemplarque uirtutis tuæ, speculum uitæ, quod omnib. proponitur ad imitandum, ueluti primitiua quædam imago, omnia in se habens, quæ bona atq; honesta sunt, quæ magna cum facilitate uolentib. al. quid sui decoris imitari, exempla semper prębere parata sit.

Margin: † modesti. † honesta. † 28. q. 1. c. 1. in fine. † vt sobrię sint, purę. August. de pastorib. cap. 4.

f Vt — Vt

NICOLAVS DE LYRA.

1 Senes ut sobrii sint. *Id est, moderati in actibus suis, quod exigit maturitas ætatis.*
2 Pudici. *Id est, casti, quia contrarium est ualde detestabile in antiquis eo quod in eis frigescit, calor naturalis.*
3 Prudentes. *In agibilibus, quod debet esse in eis acquisitum per experientiam longi temporis.*
4 San. in fi. *Absque admixtione erroris.*
5 In di. *Quæ est forma fidei.*
6 In patient. *Similiter sint sani ita quod non frangantur per impatientiam in aduersis.*
7 Anus simi. in ha. sanct. *Religioso & honesto supple sint.*
8 Non crimina. *Id est, imponentes de facili crimina iuuenculis.*
9 Non mul. ui ser. *Nam potatio vini excessiua inducit ad fractionem castitatis vidualis.*
10 Bene do. *Non in publico, sed in secreto iuniores mulieres.*
11 Adolescentulas. *Hæc est secunda pars in qua instruit eum de personis existentibus in statu iuuenili dicens.* Adolescentulas. *Supple admone.*
12 Vt ui. suos ament. *Sicut seipsas, quia vir & uxor sunt vna caro.*
13 Filios suos di. *Non solum quantum ad corpus eos nutriendo, sed etiam quantum ad animam eos in moribus informando.*
14 Prudentes. *Supple esse in gubernatione domus & familiæ.*
15 Castas. *Castitate coniugali.*
16 Sobrias. *In cibo, & potu, quod multum facit ad castitatem seruandum.*
17 Domus curam hab. *Et non per alienas domus vagantes.*
18 Benignas. *Erga omnes.*
19 Subditas suis uiris. *Vt non nobilitate uel diuitijs elatæ nolint eis obedire.*
20 Vt non blasp. *i. doctrina euangelica, & refertur hoc ad oīa prædicta & etiam sequentia tunc.n. habitabant Christiani inter infideles, & ideo si fuissent incompositi moribus infideles fidem Catholicam deriderent.*
21 Iuuen. simil. *Quia iuuentus impellit ad sequendum impetus passionum maxime concupiscentiæ carnalis, propter quod retinenda est in freno sobrietatis, & quoniam turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum & in moralibus magis mouent facta quam uerba ideo consequenter informat Titum dicens.*
22 In omnibus teip. *Informando subditos factis.*
23 In doctrina. *Informando eos uerbis sacris.*
24 In integritate. *Id est, puritate mentis & corporis.*
25 In grauitate. *Gestis exterioris.*
26 Verbum sa. *Supple sit.*
27 Vt is qui ex ad. *Id est, aduersarius.*

Pru- ✻ Vereatur

Digitized by Google

a *Seruos dominis suis subditos, &c.* ✠ HIERO. In his autem omnibus, quæ non sunt contraria Deo, vt si dominus ea iubet quæ non sunt aduersa scripturis sanctis, seruus subiiciatur domino suo. Sin verò contraria præcipit, magis obediat spiritus quàm corporis domino.

i. Vobis contrarius.
aduerso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. [1] [2]
a Hortare. b Quibuslibet tam bonis quam malis. c Quæ non sunt contra Deum.
a † Seruos subditos dominis suis esse, in omnibus placentes, [3] [4]
a Hoc modo placere poterunt, cum non mutauerint cum domini eos aliquid iusserint. b Eos debito seruitutis. Etiam in minimis. [5]
non † contradicentes, non † fraudantes, sed in omnibus bo- [6]
Hoc refertur ad omnia. [7]
b nam fidem ostendentes, † vt doctrinam Saluatoris nostri Dei [8]
a Bonis operibus & fide. b Actibus suis. c Per carnem. [9]
d Deus per gratiam, etsi inuisibilis.
c ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei † & Saluatoris [10]
a Ad vtilitatem omnis generis hominum, sine quo non profuisset nasci. [11]
d Quantum ad se. b Exemplo vitæ & doctrinæ, in quo eum sequi debes. [12]
nostri omnibus hominibus, erudiens nos, † vt abnegantes [13]
a Vanę culturę, & ignorantiam. b In nobis. c Ad proximum. d Ad Deum. [14]
impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viua- [15]
a Tam fragili. b Per hoc. Certi & solicit. [19]
c Gloriam æternam. d Alias manifestationem. [17]
e mus in hoc seculo, † expectantes beatam spem & † aduen- [18]
a Non hominis infirmi, non mortalis, non passibilis vt prius [19]
tum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui [20]
a Non solum erudiuit. Per hoc sumus securi de spe. Ad hoc. Per sanguinem. [21]
dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni ini- [22]
a Tam ab originali quam actuali. Alias peculiarem .i. proprium. [23]
f quitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectato- [24]
a Nescientibus. b Scientes. [25]
c Negligentes & rebelles. [29]
g rem bonorum operum: Hæc loquere & exhortare, & argue [27]
Ita cum imperio. a Pro simplicitate. [28]
cum omni meridio. Nemo te contemnat. [29]

✠ CHRYS. Neque enim ex verbis dogmata, verum ex ipsis reb. atque vita gentiles iudicare cousueunt. Sint igitur illis & vxores, & serui in magisterium rectissimę conuersationis norma. Quippe & apud eos, & vbiq; terrarum istud pro cōfesso habetur, seruorū genus fermè impudens esse, formatuque difficile, lasciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis capessendā doctrinā, non id quidē naturę causa, absit, verum pp cōuersationis vitęque negligentiam. Solēt.n. huiusmodi in his q̄ mores tangunt a dominis negligi. Nihil enim aliud ferme curant hi, in quorū potestate sunt, quā ministerium suum, &c. Cum igitur perspexerint genus à Deo impudens, veluti frenis impositis ex religionis nostræ cultu honestius omnibus enasisse, atque modestius, etiam si ualde stolidi fuerunt atque irrationabiles domini magna profecto concipient de fidei ac religionis nostrę dogmatibus.

b *Vt doctr. sal.* Hoc refertur ad omnia prædicta. s. ad senes & anus & seruos. Q. Hortare omnes prædictos, vt ita se habeant vt præscriptum est, ut ita ornent in actibus suis doctrinam saluat. &c.

c *Ornent.* Ornamentum doctoris est honesta uita discipuli.

Ap. enim. Q. Omnes monendi sunt, quia omnibus natus est, nullum exclusit. Vel.

d *Gratia.* i. Christus qui est gratia Dei. Vel gratia Dei & sal. &c. i. Deus & Saluator noster. s. Dei filius, etsi inuisibilis sit in forma Dei, tamen per gratiam apparuit in forma serui.

✠ HIERON. non est enim aliqua differentia liberi & serui: Græci & Barbari, circuncisi & habentis præputium, mulieris & viri. Sed cuncti in Christo vnum sumus, vniuersis ad Dei regnū vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus, non per merita nostra, sed per gratiam Saluatoris.

✠ CHRYS. Nostis certe vt inter cætera illud quoque nō mediocriter hortetur, pręmat & cōprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum pęnas non dederit, verum & venia potita fuerit, ac bonis innumeris. Nā si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illum non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fouerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret? Illud enim gratiæ est, cum a secularibus cupiditatibus liberamur atque ad cęlum digni subuehimur.

e *Et aduentum gloriæ magni Dei, &c.* Qui non in infirmitate, vt prius, sed in gloria & potestate veniet præmia daturus secundum merita, qui in primo aduentu adeo humilis fuit, quod non solum erit, sed etiam *dedit se.*

f *Sectatorem bonorum operū, &c.* Quia ad hoc redemit nos Christus, vt puram vitam sectantes & repleri operibus bonis, Dei hęredes esse possimus.

g *Argue cum omni, &c.* Iam non aspere accipitur, cum pro salute fieri sciatur.

Margin: † Eph. 6. a Col. 3. d. 1. Pet. 2. c. † responsatores. † 23. q. 5. c. si apud. † De con. dist. 5. c. ieiunium. † susurrantes. † salutifera omnib. † De con. di. 4. c. in terrogetur. † apparitionem. Aug. trac. 7. Ioan.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Vereatur. *i. confusus ad seipsum reuertatur.*

2 Nihil ha. *& sic tandem ad fidem conuertatur.*

3 Seruos. *Hæc est tertia pars in qua Titum de his qui sunt in conditione seruili & primo ponitur instructio, secundo instructionis ratio, ibi. Apparuit enim. Circa primum dicit* Apostolus. Ser. *supple. doce.*

4 Sub. do. sui s. *eis debitam reuerentiam & obsequium exhibendo, & hoc siue sint boni, siue mali, fideles aut infideles.*

5 In om. pla. *Et hoc intelligendum est de licitis tantum & honestis.*

6 Non frau. *dominos in rebus uel obsequijs debitis.*

7 Si in omni bo. *i. fidelitate.*

8 Ostenden. *verbis & factis.*

9 Vt do. &c. ornent. *hoc suis bonis moribus, hoc enim faciendo sanctus Paulinus seruiens regi infideli, sic fidem suam morib. ornauit, quod liberationem sui a seruitute & omnium ciuium suorum meruit apud regem infidelem.*

10 Apparuit. *hic ponitur dictæ instructionis ratio quæ accipitur ex Saluatoris exemplo, qui dedit seipsum pro nobis, & subiecit se seruituti, vt nos redimeret à seruitute diaboli. propter quod non debet eße durum seruus fidelibus dominis suis infidelibus subijci, propter quod dicit.* Appar. enim Dei Sal. nost. *in carne pro nobis assumpta.*

11 Erudiens nos. *uerbis & exemplis.*

12 Vt abne. im. *i. idololatriam sicut per oppositum pietas dicitur cultus diuinus.*

13 Et secularia desideria, &c. *quæ tendunt ad diuitias, bonores & delitias.*

14 Sobriè. *in uobis.*

15 Et iu. *ad proximum.*

16 Et pie. *Ad Deum.*

17 Viuamus in hoc se. *fragili & transitorio. ideo subditur.*

18 Expectantes beatam spem. *idest gloriam æternam a nobis speratam.*

19 Et aduentum gloriæ, &c. *Nam in primo aduentu uenit in humilitate & subiectione: in secundo ueniet gloria & potestate, & subditur de primo aduentu.*

20 Qui dedit semet. *in humilitate factus obediens usque ad mortem crucis.*

21 Ab omni ini. *s. originali & actuali.*

22 Et mun. *per sacramentum baptismi, quo deletur originale peccatū & actuale.*

23 Sibi po. ac. *per gratiam baptismalem.*

24 Secta. bo. *ita quod gratia baptismalis non detur in uacuum, sed ad bene operandum.*

25 Hæc lo. *ignorantes docendo.*

26 Et exhortare. *iam scientes ad melius inducendo.*

27 Et ar. *delinquentes.*

28 Cum omni. *i. autoritate pontificali.*

29 Nemo, &c. *Prælatus enim nimis mollis cōtemptibilis redditur suis subditis.*

Digitized by Google

CAP. III.

a *Admone, &cæt.* Sequitur.
b *Ad omne opus, &cæt.* Q. Admone, vt ad malum tardi sint, sed ad bonum parati, scientes quod singulis persolui oporteat, quia singulis paratur.
c *Eramus enim & nos aliquo.* Etsi philosophi essent quidam nostrum, vera tamen sapientia carebant.

✠ HIERONYMVS. Quærit aliquis quomodo Paulus stultus fuerit, incredulus, errans, & seruiens variis desideriis, antequam saluatoris nostri clementia per lauacrum regenerationis saluũ faceret? ad quod respondetur, Iudæos qui ante aduentum saluatoris & passionẽ eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *crucifige, &cæt.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruiens variis voluptatibus: An non vobis uidetur Paulus fuisse stultus, quando habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam, & persequebatur ecclesiam, & lapidantium Stephanum uestimenta seruabat? Quis autem maior error & inobedientia, quam postquam respirauit dies, & prætererunt vmbræ, legem abolitam velle seruare, & apparente solido cibo & virili, infantiæ lacte cupere potari?

d *Benignitas, &cæte.* per quam dona nobis spiritualia abunde tribuit. Vel.

✠ AMBROSIVS. Hoc bonum quod in Christianis florere videtur, de radice diuinæ pietatis oritur. Deus enim misericordia sua saluos nos fecit per Christum, cuius gratia renati spiritum sanctum recepimus abunde, ut bonis operibus imbui possimus ipso nos in omnibus adiuuante, vt per hæc hæreditatem regni cœlorum assequi possimus.

† erga homines amor.
† indubitatus.
† magistratui.
† nec de quoquam maledicat. 46. d. §. 1. & 2. q. 7. c. sicut sacerdotes.
† odiosi.

CAP. III.

A Dmone illos, principibus & potestatibus subditos esse, † dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, † neminem blasphemare, † non litigiosos esse sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim & nos aliquando insipientes & increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, malitia & inuidia agentes, † odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & † humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritussancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitæ æternæ. † Fidelis est sermo. Et de his volo te confirmare,

Interlinear glosses: Etsi habes imperium spirituale, tamen admone. Regibus & ducibus. Minoribus. Illorum. Nunquam ad malum. Etsi premuntur ab illis. Verbis & factis. a Quia sic infideles & perfidi ad futuram spem vocari possunt. b Bonos vel malos. a Hoc ideo debemus, quia & nos aliquando fuimus quod ipsi, sic poterunt esse quod nos sumus per eandem gratiam. Per mala opera. Animi. Carnis. a Nocendi. b De aliorum successibus. Si nocere non licuit. c Vitam nostram. d Deo vel alijs hominibus. a Benignus & humanatus Deus, vel larga misericordia & clementia Dei. b id est illexit hominibus. Mundo per carnem. Vel nobis per fidem. a Quia nulla bona feceramus nos. a In fortitan etiam illos qui adhuc increduli, iam spe futuræ salutis. b Baptismi. In quo depositio veteri homine generatur nouus. a Quia qui credit quotidie, magis & magis renouatur per spiritum in baptismo. b Spiritum. a Ad remissionem omnium peccatorum ad copiam virtutum. b Ad hoc istud addat. a Interim in præsenti. b Etsi nondum secundum rem. a Verax. b Iste quod Christus saluauit & hæredes fecit. c Prædictis. d Alios. Vel vt illos te confirmare facias, qui credunt Deo, vt curent.

a Præesse

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 ADmone. *Postquam Apostulus Titum instruxit de informatione populi secundum gradus speciales, hic consequenter instruit eum de informatione generaliter quo ad omnes, & primo qualiter se debeat habere erga principes, secundo erga hereticos homines, ibi.* Hæreticum. *Prima in duas, quia primo ponitur instructio, secundo instructionis ratio. ibi.* Eramus enim. *Circa primum dicit.* Admo. il. *i. subditos tuos generaliter.*
2 Princip. &c. *secularibus.*
3 Subditos. *Tales. n. potestates procedunt ex Dei ordinatione, qui secundum voluntatem suam transfert regna atque constituit, Dan. 2. & ideo qui tali potestati resistit, ordinationi Dei resistit, Rom. 4.*
4 Dicto. *s. potestatis.*
5 Obe. *in licitis, ideo subditur.*
6 Ad omne, &c. *In hoc. n. nõ solum obeditur homini, sed Deo cuius minister est iudex siue potestas, vt dicitur Rom. 13.*
7 Neminem *etiam iniuriantem, sed patienter tolerare, aut rationabiliter obuiare. ideo subditur.*
8 Non gloriosos, &c. *sed modestos, mensuram debitæ rationis seruandam aliquando expedit de iniuriantibus iustitiam quærere, vt potè, quando ex tolerantia nutritur iniuriantibus audacia malefaciendi.*
9 Omnem, &c. *secundum rationis dictamen, aliter non esset mansuetudo sed magis pusillanimitas.*
10 Ad omnes homines. *tam fideles quam infideles.*
11 Eramus. *Hic consequenter ponitur dictæ instructionis ratio. Et est duplex. Prima accipitur ex parte status conuersorum ad fidem catholicam ante conuersionem in quo statu erant mali defectuosi. & ideo debent defectuosis hominibus & infidelibus condescendere per mansuetudinem quãtum potest fieri bono modo secundum rationis dictamen. ideo dicit.* Eramus enim a. &c. insi. *i. sine sapientia vera quæ est Christus, quamuis tunc aliqui essent philosophi mundana præditi sapientia.*
12 Increduli. *in his quæ sunt supra rationem, cuiusmodi sunt ea quæ sunt fidei.*
13 Errantes, *in moribus.*
14 Seruientes, &c. *i. passionum sectatores.*
15 In malitia, &c *quantum ad alios qui peccabant ex certa malitia, et quia hoc est valde detestabile, ideo subditur.*
16 Odibiles. *scilicet Deo.*
17 Odientes inuicem. *qui mali homines non habent amicitias ad alios, nec etiam ad seipsos, ut declarat philosophus. 8. Ethic.*
18 Cum autem beni. *Hic ponitur secunda ratio dictæ instructionis, secundo ex dictis infertur quædam conclusio, ibi. Fidelis. Ratio accipitur ex credentium statu post suam controuersionem ad quem uocati sint heredes uitæ æternæ & hoc ex mera Dei gratia & benignitate, propter quod benigni alijs etiam infidelibus debent esse maxime principibus quantũ põt fieri secundum Deum. & hoc est quod dicit.* Cum autem be. & hu. a. *humanitas in eius natiuitate, benignitas autem in sua conuersione.*
19 Non ex op. quæ fecimus. *nos peccatores.*
20 Sed se. &c. *salus enim æterna excedit totaliter facultatem naturæ humanæ, propter quod non potest eam attingere, nisi ex largitate diuinæ misericordiæ.*
21 Per la. re. *i. est baptismi, qui est spiritualis generatio. Ioan. 3. a.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in regnum Dei.
22 Et re. spi. *Spiritus. n. sanctus in baptismo datus terminat uitam ueterem quæ fuit sub peccato, & incboat nouam quæ est in gratia.*
23 Quem, &c. *ad delectionem oĩum peccatorum & copiam uirtutum.*
24 Per Ie. *ex cuius passione habet efficaciam baptismi sacramentum.*
25 Vt iu. gra. *qui facit nos Dei filios adoptiuos, & per consequens.*
26 Hære. simus. *in presenti, & in futuro erimus secundum rem.*
27 Fidelis. *Hic ex dictis infertur conclusio. s. quod Titus de hac spe vitæ eternæ informet suos subditos, & deuitet doctrinam inutilem & curiosam. dicit igitur.* Fidelis ser. est. *s. quod simus heredes secundum spem uitæ eternæ.*
28 Et de his, &c. *Est enim spes ista ancora animæ, tenens eam immobilem in bono sicut ancora materialis nauem in mari. Sed in hoc est differentia, quia ancora materialis figitur deorsum in maris fundo. hæc autem figitur sursum in cœlo. ideo dicitur. Heb. 6. d.* Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancorã habemus animæ tutam ac firmam & incedentem vsque ad interiora velaminis. *i. ad secreta celestia quæ sunt nobis uelata.*

In ✠ Vt

Digitized by Google

a Praeesse. i. magis proficere & seipsis meliores fieri.

b Haereticum ho. Hereticus est qui per verba legis legem impugnat. proprium. n. sensum astruit ex verbis legis, vt prauitatem mentis suae legis autoritate confirmet, qui vitandi sunt, quia frequentius correcti exercitatiores essent ad malum.

✠ HIERON. Haeresis Graecè ab electione dicitur, quod scilicet vnusquisque id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Philosophi quoque stoici, peripatetici, academici, epicurei, illius vel illius haereseos appellentur. Quare autem post vnam & alteram monitionem vitandus sit reddit causas, quia subuersus est. qui enim semel bisq; correptus, audito errore suo nō vult corrigi, errare existimat corrigentem, & ecōtrario se ad pugnas & iurgia verborum parās, eum vult lucrifacere a quo docetur. Propterea verò a seipso dicitur dānatus, quia fornicator, adulter, & caetera vitia per sacerdotes de ecclesia propelluntur. Haeretici autem in seipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia recedentes, quae recessio videtur propriae conscientiae esse damnatio. Inter haeresim & schisma hoc interesse arbitramur, quod haeresis peruersum dogma habeat: schisma autem propter episcopalem dissensionem ab ecclesia pariter separet.

✠ IRENAEVS. Tantum Apostoli, & horum discipuli habuerunt timorem, ne verbo tenus communicarent alicui eorum qui adulterauerant veritatem, quemadmodum ait Paulus: *Haereticum hominem deuita.*

✠ ATHANAS. Schismaticorum quoque & haereticorum venena vitare, meumque circa eos odiū sectamini, quia Christi sunt inimici. Scitis ipsi quod nullus mihi nec pacificus quidem sermo cum eis aliquando fuerit, propter prauam eorum voluntatem, & pertinax contra Christum bellum. *Verba sunt Antonij magni ad fratres monachos.*

Ambrosi. Haeretic. quis.

† 1 p. q. 1. q dignor. & q. 3. c. dixit Apostolus. 26. q. 5. c episcopi in prin.

Li. 3. c. 3.

In vita Antonii.

✠ HIER. Aduersus eos qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiae facibus scribere, breuiter respondeo, nunquam me haereticis pepercisse, & omni egisse studio, vt hostes Ecclesiae, mei quoque hostes fierent. Scripsi, vt omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infamiam quaerere, magisque dolere vicem eorum, qui falsi nominis sciētia supplantentur.

✠ IDEM. Meam iniuriam patiēter tuli: impietatem contra Deum ferre non potui.

✠ IDEM. Vtinam apud vos deponerēt hypocrisim, qui occultè dicuntur subruere veritatem. De quibus non bene sentientes in eis regionibus fratres, hęc me scribere prouocarūt. Quamobrem cauete, & effugite huiuscemodi homines, iuxta quod scriptum est: *Si quis non adfert ad uos Ecclesiasticam fidē, huic nec aue dixeritis.*

Proemio dialo. adu. Pelagianos.

Epi. 57 ad Vigilant.

† omitte.

† Sectarū autorē, vel defectore

† reliquerunt

† per se.

Epist. 72.

a Aliis multis, vel sibiipsis. b Ideo volo te de praedictis confirmare alios, quia. Praedicta. a In se. b Aliis. c De his confirma. d Vbi necesse est vel vtili scientia. a Originum enumerationes. b Quis de lege faciunt, vt de cibis, quos alii asserunt discernendos, alii non. c Vt quando immediata scriptura de annis Mathusalem & de eiusmodi aliis contraria vel impossibilia sentire videtur. a sine fructu. b Falsae. Non solum hec deuita, sed & correctionem postquam bis feceris. b Cur. Perdunt. Incorrigibilis. a Quia scienter peccat. b Vel, & cum fit. a Vt interim prouideant Cretensibus dum ad me veneris. b Ideo dicit, quia vult eum videre causis affectus, & vt plenius confirmet in ecclesiastica disciplina. a Sic erat in synagoga. b Qui perfectus erat in scripturis. c Ita solicite. d Eorum quae ad viaticum necessaria sunt illis. a Vnde autem res illis. b Cretenses vt & alij. c Sibi ipsis. d Dando ministris. Non ad quaelibet. a Quia iuxta parabolam, arbor quae non facit fructum bon. excidetur & in ignem mittetur. b Propter compendium simul omnes consalutatores significat. Id est fideliter affecta. Non ficte.

a vt curent praeesse bonis operibus, qui credunt Deo. Haec sunt 1 bona & vtilia hominibus. Stultas autem quaestiones & ge- 2 3 nealogias & contentiones & pugnas legis † deuita. Sunt enim 4 5 6 7 b inutiles & vanae. † Haereticum hominem post vnam & secun- 8 9 dam correctionem † deuita, sciens quia subuersus est qui 10 11 c eiusmodi est, & delinquit, cum sit † proprio iudicio condem- 12 13 natus. Cum misero ad te Arthemam aut Tichicum, festina 14 15 d ad me venire Nicopolim. Ibi enim statui hyemare: Zenam 16 17 18 e legisperitum & Apollo solicitè praemitte, ut nihil illis desit. 19 f Discant autem & nostri bonis operibus praeesse ad vsus neces- 20 21 g sarios, vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt om- 22 23 24 nes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus 25 26 vobis, amen.

c *Prop. iud.* se damnat qui errorē laudat & veritatem vituperat.

d *Ze. leg.* Hoc dicit, non quia peritior sit Apollo, sed quia huius professionis erat in synagoga.

e *Apollo.* Episcopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem concitatam aduersum se a pseudo apostolis discesserat cum Zeda socio suo ad Titum Cretēsem episcopum. Sed Corinthiis iam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito, ut priusquam ueniat Nicopolim pręmittat eos ita solicite, ut nihil in viatico illis desit.

f *Vt nihil, &c.* Ideo iubet sumptus illis necessarios dari, quia dignum erat, ut qui spiritualia tradebant, non illis deessent carnalia.

g *Discant autem & nostri, &c.* ✠ SEDVLIVS. Nostros suos uocat, qui in Christo crediderant, quia Christi erant, recte Pauli & Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos potestatem, doce eos non esse infructuosos, sed euangelistis & apostolicis viris, qui bonis operibus seruiunt, ministrare.

HIER. ☞ a Phile-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt curent bonis. *i. vt sint de primis in operibus bonis.*
2 Haec. *s. documenta sunt bona, &c.*
3 Stultas autem quaesti. *irrationabiles.*
4 Et genealogias. *i. falsas per quas pseudo apostoli nitebantur ostendere Iesum Nazarenum de Dauid non descendisse, sicut dictum est supra 1. ad Timoth. 1.* 5 Et contentiones. *verbosas.*
6 Et pugnas le. *per quas aliqui nitebantur falsum intellectum producere. ideo subditur.* 7 Sunt enim inuti. *i. sine fructu.*
8 Et uanae. *i. falsae.* 9 Haereticum. *Hic ostenditur qualiter Titus & subditi sui se debeant habere erga haereticos di.* Haeret. hominem. *qui recipit fidem catholicam, & postea corrupit eam.*
10 Post vnam. *i. primum eo modo loquendi, quo dicitur Genes. 1. a.* Factum est vespere & mane dies vnus. *i. primus.*
11 Et secun. *& facias ab alijs deuitari, ne per eum inficiantur alij.*
12 Sciens, quia subuer. *absque reditu & hoc de communi cursu.*
13 Cum sit proprio. *nam fidem quam recepit ut ueram, impugnat, ut falsam.*
14 Cum misero. *Haec est ultima pars huius epistolae, quae dicitur conclusio eius in qua pro Tito mandat & eum salutat dic.* Cum misero ad te Arthemam aut Tychicum. *ad regendum in absentia tua populum tuum.*
15 Festina ad me venire. *quia proponebat ibi manere per aliquod spacium temporis. ideo pro Tito mandabat ut illo temporis spacio posset eum plenius informare de ecclesiastica disciplina.*
16 Zenam legisspe. *i. priusquam ad me uenias, remitte. ita solicite prouidendo eis de necessarijs.*
17 Vt nihil illis desit. *In uia, erat enim Apollo episcopus Corinthiorum, sed propter seditionem aduersum se concitatam per pseudo apostolos discesserat cum Zena socio suo ueniens ad Titum Cretensem episcopum, sed sedatis Corinthijs per epistolas Pauli mandauit Tito ut priusquam ueniret Nicopolim eum remitteret ad eos decenter. Quod autem prius nominat Zenam, & dicit eum legisperitum nō est ex eo quod esset maior uel peritior sed quia dignitas episcopalis ipsius Apollo & eius scientia erant notae & famosę, non sic autem alterius. Ideo prius ipsum nominat & peritum expressit, ne cura prouisionis circa eum negligeretur. Et si quaeratur unde fieret ista prouisio, respondit.*
18 Discant autem, &c. *s. Cretenses uobis subditi.*
19 Bonis operibus, &c. *i. insistere. s. ministrando doctoribus.*
20 Ad vsus ne. *non superfluos.*
21 Vt non sint in. *& sic excidantur & ignem mittantur, sicut arbor infructuosa, Matt. 7. c.* Omnis arbor quae non facit fru. bo. excidetur & in ignem mittetur.
21 Salutant te. *Consequenter salutat eum ex parte sociorum, d.*
23 Salutant te, qui mecum sunt omnes, *quorum nomina tacet propter breuitatem.* 24 Salutat eos, &c. *i. fideliter & non ficte. Consequenter salutat eos generaliter. di.* 25 Gratia Dei. *quę est arra uitae beatę.* 26 Cum omnibus vobis. *supple sit, Amen.*

ADDITIO.

In cap. 3. ubi dicitur in Postilla. Stultas autem quaestiones. *Quid intelligatur per hoc quod dicitur. Stultas autem quęstiones & genealogias, dictum fuit in additione supra ad Timoth. 1. &c.*

a Philemoni.Colossensi, qui nulla ecclesiasticæ ministrationis prædictus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, familiares literas mittit Apostolus pro Onesimo seruo eius qui cum damno eius fugerat, sed ab Apostolo, audito euangelio, baptizatus est, cui & ueniam deprecatur Apostolus scribens a Roma de carcere. Et est intentio Apostoli implorare ueniam Onesimo apud Philemonem. Modus talis est, Prius salutat illum cum uxore, & filio deinde agit gratias Deo de bonis eorum, commendans fidem & charitatem eorum, postea Philemonem obsecrat cũ ei imperare posset, ut Onesimo parcat, & gratias Deo agat, qui talem illum recepit, vt non seruũ æstimet, sed dilectissimum fratrem, ac deinde dicit, ut paret sibi hospitium speranti ad ipsum ire.

Argumentum in epistolam ad Philemonem.

Philemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab vrbe Roma de carcere per supra-sciptum Onesimum.

Epistola Pauli ad Philemonem incipit.

CAP. I.

Paulus uinctus. Nõ dicit Apostolus, quod est nomen dignitatis, sed vinctus quod est nomen humilitatis, quia nõ imperat sed orat. Est enim hic intercessio pro Onesimo, ideo quæ humilitatis sunt commemorat incipiens ab iniuria sua, vt dignitatẽ epistolæ suæ faceret. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, sic econtra pro Christo custodiæ vincula sustinere maxima gloria est. Eo enim tẽpore in custodia erat. Ideo ait.

Incipit epistola Pauli ad Philemonem.

CAP. I.

a Cuius etiam causa tu debes misereri.

PAULUS vinctus Christi Iesu, & Timotheus frater Philemoni dilecto † adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, Archippo commilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo semper

a Fratri. Prouentu virtutum. a Ministerio prædicationis. b Vxori eius, ut & hæc verum oret. a Filio eius: Colossensium ministro, vt & hic patrem exoret. a Toti familiæ, vt & hi orent. b Et ante alia salutat in hunc modum. Remissio peccatorum. Mentis & reconciliatio ad Deum. a Memorata bonitas mouere potest ad veniam.

* IDEM. Extinguit irã, vinctumque seipsum vocans compungit, atque ad sui cognitionẽ penitus reuocat, præsentiaque omnia nihil æstimare persuadet. Si enim inie͏cta pro Christo vincula, non pudori, sed gloriæ sunt, quanto minus seruitus probro erit.

* HIERON. Non omnis autẽ qui vinctus est, vinctus est Christi, sed quicunq; pro Christi nomine, & pro eius confessio ne vincitur, ille vere vinctus dicitur. *Iesu Christi*, & sanguis effusus, is tãtum facit martyrem, qui pro Christi nomine funditur.

* HIER. Vt n. Scipio subiecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit. & Metellus Creta insula subiugata, insigne Cretici suę familię reportauit, & imperatores nunc vsq; Romani ex subiectis gentib. Adiabenici, Parthici, Sarmatici, nuncupantur Ita & Saulus ad prędicationem gentium missus, a primo ecclesię spolio proconsule Sergio Paulo, victorię suę trophea retulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur e Saulo.

* AVG. Ideo Paulus Apostolus, qui cum Saulus prius vocaretur, non ob aliud quantum mihi videtur, hoc nomen elegit, nisi ut ostenderet paruum, tanquam minimum apostolorum. Idẽ hic apostolus de Saulo Paulus, hoc est, de superbo minimus.

a *Paulus uin.* Q. Cuius misereri debes non est causa doloris, qd eris si immisericors filium cruciaueris.

* HIER. Maioris autem mihi videtur supercilij, vinctum se Iesu Christi dicere, quam apostolum. Sed necessaria authoritas uinculorũ. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare, quod posceret. Felix nimirum, qui non in sapientia, non in diuitiis, non in eloquentia & potentia secculari, sed in Christi passionibus gloriatur.

* CHRYS. Nihil ita splendidum vt uinctum esse pp Christum illustrius est, q̃ siue apostolum, siue doctorem, siue euangelistam esse, qui Christum diligit, nouit quid sit quod dico. Hic prius habebit, optione data, uincula ferre pp Christum, q̃ cœlos inhabitare. quod si quis mihi vel uniuersi cæli, uel huius catenæ copiam & optionem largitus esset, catenam hanc planè ego elegissem. Si aut mihi cum angelis standum fuisset sursum, aut cum Paulo uincto, carcerem utique prǽoptassem. Si quis me aut in numerum & ordinem collocasset cælestiũ potentiarum, earum etiam quæ sunt propè thronum Dei, aut talem ligatum fecisset, talis utique esse uoluissem. paulo post. Si quis modo mortuos mihi largiretur excitandi facultatem, illud sane non præferrem huic catenæ, &c.

* CHRYS. Ob id martyres amamus, non quod cruciantur, sed quòd ob Christum cruciatus fuerunt. Contra, latrones detestamur, non quia puniuntur, sed quod ob malefacta puniantur.

* AVG. Si quisquis ab imperatore uel a iudicib. ab eo missis pœnas lui continuo martyr est, oẽs carceres martyrib. pleni sunt, oẽs catenę iudiciariæ martyres trahunt, in omnib. metallis martyres ærumnosi sunt, in omnibus locis pœnalib. iuridico gladio martyres feriuntur, ad oẽs bestias martyres surriguntur, aut iussionib. iudicum viui ignibus concremantur. Si quis eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr continuo æstimandus est, quia pro superstitione quam piam religionẽ putabat, pęnas legibus luit? nullus certe quo quomodo Christianus audet hoc dicere. paulo post, non ergo ex passione certa est iustitia, sed ex iustitia passio gloriosa est,

b *Dilecto.* Vel diligibili, sicut in Græco habetur, qui, scilicet diligi meretur.

c *Gratia uobis, &c.* * HIER. gratia est, qua nullo merito, nec opere saluamur.

* AVG. Quia gratis, ideo gratia, non enim est gratia nisi gratuita, quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona mereremur, nihil præcesserat in meritis nostris nisi unde dãnari meremur. gratis ergo præstitum est beneficium, ne merito inferretur supplicium.

* IDEM. Quod est meritum hoĩs ante gratiam, cum omne meritum nostrum non faciat nisi gratia? Et cũ Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronet, nisi munera sua?

d *Gratias ago.* Post salutationem de bonis gratias agit cõmendans fidem & charitatem, quæ ideo commemorat, ut memorata bonitas moueat eum ad ueniam.

* AVG. Gratias agere Deo est sentire & ex aĩo credere ipsum esse fontem & largitorem omniũ bonorum operum, ac ☞ proinde

IDEM.

Marginalia: Ambros. | lib de spir. & lite. c. 7. ser. 42. de sanct. | Ho. 8. in epistol. ad eph. | t. collegæ. | Ora 1. cõt. Iudęos c. 5 | Li. 1. cõtra ep. Parm. cap. 7. | Hieron. | Expo i. 2 in Psal. 18 | Epist. 105. | Com. in 1 c. ad Rom. epist. ad Mar.

Postilla Nicolai de Lyra ad Philemonem incipit.

CAP. I.

1 PAulus vinctus. *Hic incipit epistola ad Philemonem, quę diuiditur in tres partes. s. in salutationem & prosecutionem, ibi.* Gratias ago. *& cõclusionem, ibi* Confidens. *In prima parte ponuntur personæ salutantes cum dicitur.* Paulus vin. Iesu Chri. *i. incarceratus pro fide Iesu Christi. Hic non nominat se apostolum, quod est nomẽ dignitatis, sed vinctum pro Iesu Christo, quod est expressiuum pietatis, eo quod intendebat monere Philemonem ad pietatem erga Onesimum, pro quo scripsit hanc epistolam Philemoni, ut patebit prosequendo.*

2 Et Ti. fr. *Hunc adiungit in salutatione, quoniam erat dilectus Philemoni, ut sic petitio sit magis exaudibilis, non solum pro reuerentia Pauli, sed etiam pro amore Timothei. Secundo ponuntur personæ salutatæ, cum dicitur.*

3 Philemo. di. ad. no. *in opere prædicationis*

4 Et Ap. so. cha. *Hæc ut dicit gl. erat uxor Philemonis. ideo ponit eam in salutatione ut inclinet* Philemonem *ad petitionis exauditionem.*

5 Et Ar. com. no. *in militia Christi, resistendo uiriliter aduersarys fidei. Et iste nominatur eadem ratione qua &* Appia.

6 Et eccl. *i. congregationi fidelium.*

7 Quæ in do. *nam cum eo plures habitabant fideles.* Tertio ponuntur *optata bona cum dicitur.*

8 Gratia uob. *Exponatur sicut in principio epistolæ precedentis.*

9 Gratias ago. *Hic consequenter ponitur huius epistolæ prosecutio. Et diuiditur in duas partes, quia primo Paulus captat* Philemonis *beneuolentiam, secundo format suam petitionem, ibi.* Propter quod. *Circa primum dicit.* Gratias ago Deo meo sem *actu uel habitu. Vel.* Semper. *i. omnibus temporibus ad hoc docentibus.*

Philo- * 1 Memo-

Digitized by Google

proinde illum corde,ore,& opere celebrare.

A ✻ IDEM.quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo explanemus,quam Deo gratias?Hoc nihil dicit breuius,nec audiri lętius,nec intelligi gratius,nec agi fructuosius potest.

e *In Christo Ie.i.* cum cognitione boni æterni, vt illud expectetur in præmium. Hoc enim erat Apostolus,vt operatio eius cum cognitione fiat bonitatis.i. ut tali mente operetur,ut in futurum inde expectet præmium, Iesum Christum,non retributionem temporalium.

a *Audiens,&c.* ✻ AVGVS. Charitas causa est & mater omniū virtutū, quę si desit, frustra habētur cętera. Si autem adsit habentur cętera. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas,ita & radix omniū bonorū est charitas. Ille itaq; tenet & qđ patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.quapropter fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculū mentium, sine qua diues pauper est, & cū qua pauper diues est.Hęc in aduersitatibus tolerat,in prosperitatibus temperat,in duris passionibus fortis,in bonis operibus hilaris,intentatione tutissima, in hospitalitate latissima,inter veros fratres latissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluuium secura in Abrahę peregrinatione fidelissima,in Mose inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima, casta in Susanna erga virū,in Anna post virum,in Maria præter virum.

a semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens [1]
a Id est commendationem fidei tuæ & charitatis. b Fidem & charitatem.

b charitatem tuam & fidem quam habes in Domino Iesu & in [2] [3]
a Per opera fidei & charitatis seruit sanctis. Alias omnibus sanctis.
b Communicans fidei nostræ fides tua, Vel quod aliis tua communicas euidens sit,vt hoc merito agnoscatur omne bonum esse in te per Christum.

c omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ † euidens fiat in [4] [5]
Hoc id o oro quia.

d agnitione omnis operis boni in Christo Iesu. Gaudium enim [6]
a in corde. b In aduersis. c Quæ non solo virtutis habitu in corde viget,sed etiam extra in opere manifesta est. d Hac.

e magnum habui, & consolationem in charitate tua, quia vi- [7] [8]
a Interni affectus. Quia sanctis vtensilia ministrauit. b Digne illos recipientem, a suis laboribus quodammodo respirantes. Alias erga te.
c Quia seruis aliis multo magis mihi, quia ad benefaciendum promptus.

f scera sanctorum † requieuerunt per te frater: propter quod [9] [10]
a Non dico potestatem contra tua licita. Per Christum Iesum. Etiam.

g multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod [11] [12]
Tuam vtilitatem. a Meam vel tuam. b Vnde supra: Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. c Vita & ætate.

† ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum [13] [14]
Ego. a Propter quod magis debes moueri.

h † sis talis, vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi: [15] [16]

† refocillati sunt. † decés est. † sim.

f *Viscera sanctor.i.* filii sanctorū clarissimi, vel erga te propensius sanctorum affectus quieuit te.i.consolante,& refrigeratus est, quia bonū te per omnia inuenerunt.

† efficax. operis.

✻ AMBR. Manifestum est,quia idcirco se significat lætum esse,quia sanctorū necessitatib. vtēsilia ministrabat, vnde plus gaudet,certus ex hoc quia obsequeretur mādatis eius quem constat esse potiorem.

✻ CHRYS. Non quidem ait, cū hęc aliis facias, quanto magis mihi denegare non debes, quod cæteris pstas, sed hoc ipsum tamen aliis uerbis admonuit, lenius id quodammodo;& gratius expetens. Tu mihi inquit,dedisti fiduciam postulandi,ex his quæ in alios contulisti.

✻ HIER. Et hic idoma apostolicum est,ut semper uiscera uocet,uolens plenam mentis ostendere charitatem.

B b *Quam ha.* Quia enim in Christum credebat,& eum diligebat;& sanctis credebat & eos diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis.

✻ ORIGENES. Est fides nostra primo quidem omnium in dominum nostrum Iesum Christum,consequenter uero etiam in omnes sanctos Patriarchas,uel Prophetas, uel apostolos Christi.

✻ HIER. Non est enim in Deum perfecta fides quæ in ministros eius infidelitate & odio tenuatur.quod autem dico tale est,credit quispiam in conditorem Deum, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius uera esse quę scripta sunt, Adam a Deo plasmatum, Euam ex costa illius & latere fabricatam, Enoch translatum, Noe naufrago solum orbe saluatum.quod primus Abraham accepit testimoniū Dei,quod

C Isaac oblatus,quod Moses & Aaron decem plagis Aegyptum afflixerint,ad uocem Iosue Sol steterit,&c.Hęc & cętera quæ de sanctis scripta sunt, nisi quis vniuersa crediderit,in Deum sanctorum credere non ualebit.

c *Vt communicatio.* Q. Fidem habes & charitatem in Christo & in sanctis,ita, ut *communicatio fidei tuę eui.fiat.*i.ut fides tua communicans fidei nostræ:uel,quod aliis ex fide tua communicas euidens sit.Et hoc.

d *In agnitione omnis.*i. ita euidens sit, ut hoc merito cognoscatur omne bonum esse in te per Christum.i.omnium bonorū sufficientia.Vt ita. Memor sum tui. & gratias ago in orationibus habitis de hoc. *Vt communicatio fidei tuę.*i. operatio fidei qua seruis Christo & sanctis.*eui.f.in a.*Quæ est.

In

h *Magnam habens,&c.* ✻ AMB. Quantum rō exigebat,dignum erat imperare discipulo magistrū, & fiducia apostolicę autoritatis,sed quia uir bonus erat Philemon,per affectū illū prouocat obaudire, quasi coęuū ętatis,& uinctū Christi Iesu.i. obligatū negotiis dñicis, uel pp nomen eius subiectum uinculis:

✻ CHRYS. Inspice quæso,q̃ cautus incedat,ne quid.n.maxima licet ui charitatis expressum , auditorē forte feriret,atq; ideo grauiter ferret,ideo anteq̃ diceret *imperādi tibi.*quia id graue uidebatur,ac licet ex charitate prolatū curare potius posset ex abundantia tñ magis secura præmunit, dicens, *fiduciā habes*, quod profecto Philemonē magni esse meriti iudicantis est,ac si dicat,fiduciā nobis dedisti, neq; hoc solū,sed in Christo nō ideo quod sis in seculo clarior atque potentior,de te ista præsumimus,sed propter fidem,quam habes in Christum.

✻ HIER. Et hoc ex fiducia illa ueniebat,qđ qui tanta Christum perpetrarat, utique impar sui in cęteris esse non poterat.

✻ CHRYS. Scio quidem ꝙ etiam imperans facile efficiam quod intendo,quod ex pręcedentib. tuis meritis colligo, sed quia mihi huius rei magnum studium est,obsecro. Vtrumq; simul ostendit, & ꝙ ipsi confideret, quia imperauit,& quod ea cura uehementer sibi cordi esset,obsecrat enim.

E ✻ HIER. vult magis petere quam iubere,grandi petentis autoritate proposita,per quam & apostolus obsecrat. Totū autem pro quo rogat tale est: Onesimus seruus Philemonis,fugam furto cumulans, quodam rei domesticę compilarat, hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat.

h *Nunc autem.* ✻ CHRYS. Quis oro,huiusmodi athletam innumeris uictoriis clarum non obuiis exciperent manibus? quis intuen

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Memoriam tui fa.*gratias agendo pro bonis tuis pręteritis & deprecatio de futuris.*

2 Quam h.in d Ie.*cui seruis fideliter.*

3 Et in o.san.*quibus bona communicas misericorditer.*

4 Vt com.*hoc refertur ad id quod supra dicitur.*Memoriam tui faciens in orationibus meis.*i.orando.*Vt cōicatio fidei tuæ. *in effectu quo seruis Christo fideliter & sanctis eis ministras misericorditer.*

5 Euidens fiat.*per receptionem premij.*

6 In agni.*i.in clara uisione Dei,in quo est omne bonum.*

7 In Christo Ie.*i.per Christum Iesum tanquam per mediatorem nostrum.Vel dicitur.*In Christo Ie.*quia beati reficiuntur interius in aspectu suę deitatis,& exterius in aspectu eius humanitatis.*

8 Gaudium enim magnum,&c. *quia bonum discipuli redundat in bonum magistri.*

9 Quia ui.*Consolatus enim fuerat eos uerbo & etiam necessaria ministrando. Hanc autem commendationem & consimiles non faciebat Apostolus ad adulandum,sed ut prouocat ad maius bonum,quia uirtus laudata crescit.*

Diuiso.

10 Propter quod. *Hic consequenter Apostolus format petitionē, ibi.* Forsitan enim.*circa primum dicit.* Propter quod.*i. propter charitatem de te auditam.*

11 Multam fi.habens.*i.pro amore Christi Iesu.*

12 Imperandi tibi,&c.*i.quod est decens & rationabile.*

13 Propter charitatem.*inter me & te mutuam.*

14 Magis obsecro,&c.*uita & ętate.*

15 Vt Paulus senex. *propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio.Vnde & scribens Timotheo,dicit prima epistola.4.cap.* Seniorem ne increpaueris,sed obsecra ut patrem.

16 Nunc autem & vinctus Iesu Christi.*quasi diceret. Mea vinctus & incarceratio monere te debent ad acquiescendum meæ deprecationi,quę subditur cum dicitur.*

intuens vinctū pro Christo, nō ei innumeras deferret gratias. Cum itaq; tam multis modis præparasset ac mitigasset aīum, non ɔtinuo nomen adiuxit, sed post a Deo insignē admonitionem differt adhuc. nostis quippe dñorum aduersus fugitiuos seruos indignationē, & maxime si re familiari expilata diffugerint, quamlibet illi mites fuerint, ex accepto detrimento ira succrescit. Hāc igitur modis omnibus lenire contendit.

a Obsecro te p, &c. ✱ CHRYSOS. Rursus uincula quæ exorandi vim hñt & tum demum nomen apponitur, non modo.n.iram extinxit, uerum & magna iucūditate repleuit. Nequaquam ait, illum vocarem filiū, nisi ualde esset approbatus, & vtilis. Illū deniq; ac Timotheū eodē appello nomine. Vbi vero plurimis in locis suū declararet affectū, ex partus quoque tpe sui reuerentiā inducit, vinctus, inquit, illū genui, ut ex hoc amore dignior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, & in ipsis pro Christo tentationib. æditus.

a Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nūc aūt & mihi & tibi vtilis quem remisi tibi. Tu aūt illum, vt† mea viscera suscipe. Quem ego volueram mecū detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculo euangelii. Sine† cōsilio autem tuo nihil volui facere, vt ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, vt in æternum illum recipias: iam non vt seruum, sed † pro seruo charissimum fratrem,

(Interlinear: a Inquam. b Et ideo tenerius diligo. In fide. c Cum essem. a Dum infidelis. b Tua tollendo. a Seruiendo, & per me tibi, cuius est quicquid tuus mihi seruus fecit. b Vt filium. Vel meum in eo affectum. Consensu. Vt non. a Contra velle tuum. b Quod tuus mihi seruit. Vt tamen velit Deus facit, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Suscipe, quia vtilis fuit fuga eius. Hic & in futuro. Tantum. a Quod ante. Alias fratrem charissimum plus seruo. Fratres enim plusquam serui chari sunt.)

(Margin: †filiū meū charissimum. †sententia autem tua. †supra seruum.)

✱ HIER. Volens impetrare quod postulat, iam non pro seruo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, & il o filio quem genuerit in vinculis euāgelii, hoc est, quæ pro Christi euangelio sustinebat. Simul autem admirādū de magnanimitate apostoli, & in Christum mēte feruentis. Tenet in carcere, vinculis stringit, squalore corporis, charorū separatione, pœnalib. tenebris coartatur, & non sentit miuriā, non dolere cruciatur, nihil nouit aliud, nisi de Christi euangelio cogitare. Sciebat seruum, sciebat fugitiuum, sciebat aliqn raptorem ad Christi fidē esse conuersum. grandis laboris est talem hominem in eo quod cepit, perseuerare. Idcirco filiū suū & filiū vincnlorū, & ministrū euangelii in vinculis cōstituti, inculcat ac replicat, ut Philemō ille prudenter & dispensatorie tm in præfatione laudatus, non auderet negare, ne suis laudibus videretur indignus.

Obsecro te. Magnum est nō de humili, sed de sublimi, si se inclinat & obsecrat.

Senex. Seni magis ætatis similitudine debet obsequi.

b *Qui tibi aliquando, &c.* CHRYS. Vide autē quam prudenter ipsius delictū confitetur, vt eo ipso extinguat iracūdiam dñi, non ait. nunc tibi vtilis erit, ne ille non crederet, sed personā quoque introduxit suam, vt ex hoc ille dignius sperare meliora potuisset. Si enim Paulo futurus est utilis, qui tantam virtutis & perfectionis diligentiā exigit, quanto amplius domino.

✱ HIER. Qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit, (nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit, nisi domino suo) nunc econtrario vtilitatis compensatione, qua ipsi domino & Paulo vtilis est, cæterisque per Paulum, plus charitatis meretur quam odii antea meruerat.

c *Vt mea viscera, &c.* Onesimum profugum recurrētē ad diuinum auxilium cū esset in custodia apostolus Paulus baptizauit, videns in illo vtilitatis spem, quem sic commendat, ut suū animum in illo significet recipi.

✱ CHRYS. Et hic rursus non simpliciter *posuit* nomen, *sed etiā vocem adhortantis* adiecit, quæ longe plus habet viriū, quam si filium diceret. Dixerat filiū, dixerat, quē in vinculis genui, vt ex eo maximè uideretur amabilis, quod esset in pressuris & tētationib. genitus. quod enim illis maxime filiis afficiamur, quos inter pericula, uel etiam post uitata pericula gignimus, testimonio scripturę cōprobatur, q̄ Beniamin delicatum patri Iacob filiū ex eo manifestat, ꝙ hūc moriēs mr̄ ediderit, nō ait, recipe: non dixit, ne irascaris, sed suscipe. *hoc est nō modo* veniā, sed honorem quoque promeretur. Est enim Pauli filius effectus.

✱ HIER. Quod autem ait, tu illum, &c. Hoc est quod ante dixi, viscera significare internum cordis affectū, & plenam ex animo voluntatem, cum totum quicquid in nobis est, suscipitur a rogato, alias autem omnes si beri, viscera sunt parētum. (Gen. 37.)

✱ LACTANTIVS. Homini. n. Deus præter cætera dedit hunc pietatis affectum, vt homo hominem tueatur, diligat, foueat, cōtraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxiliū.

d *Vt non quasi, &c.* ✱ IVSTINVS. Martyr. Sic Deo visum est, tum angelos, tū homines, libero arbitrio præditos, suique potentes facere, quemque pro accepta facultate, vt si placita eius elegerint, illæsos seruet & incolumes, sin ad malū deflexerint, singulis pœnas infligat, quascunque voluerit. (Dialog.)

✱ IDEM. nulla laude quicquam esser dignum, nisi esset ad vtrumque flexibile. (Apolog. 1.)

✱ IDEM. Nisi homines possent suo arbitratu, turpia fugere, & honesta sectari, ext. culpam erunt quicquid agant. (Apolog. 2.)

✱ CLEMENS. Rom. quo ergo Deus iudicat ſm veritatem vnumquemq; pro actib. suis, si aliquid agere non habuit in potestate sua? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia, frustra erit studiū sectādi meliora. Sed & iudices seculi frustra legibus presunt, & puniūt eos qui male agūt, nō enim ī sua potestate habuerūt, vt nō peccarēt. Vana erūt & iura populorū, quæ malis artibus pœnas statuunt, miseri erunt & hi qui cum labore seruant iustitiā, beati uero qui in delitiis positi, cum luxuria & scelere viuentes, tyrannidē tenent. Secundum hæc ergo nec iustitia erit bonitas, nec vlla virtus, & ut vis, nec Deus. (li. 3. recog.)

✱ IRENAEVS. Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium. (li. 4. contra hæret. c. 72)

✱ AVG. Ipsa diuina præcepta homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa præmia perueniret. (li. de grat. & li. ar. c. 1.)

✱ HIER. Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus hominē faciens, non eū bonū condiderit, de plenī loco solui pōt. Si.n. Deus voluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse volūtarie & nō ex necessitate bonus esset. ꝙ si talis fuisset effectus, qui bonū nō voluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis, qui iō bonus est, quia vult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; voluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū retinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum q̄dem erat, sed non volūtariū. ꝙ aūt uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, nisi ꝙ vltroneū est. Superior ergo qō ita soluitur. Potuit Deus hominē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, nō erat bonū voluntariū, sed necessitatis, ꝙ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

e *Forsitan enim.* Ideo dicit, quia humana dubia, & potuit alia esse causa, quare sic Deus disposuerit.

CHRYS.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Obsecro te pro meo filio. *spirituali.*

2 Quem genui. *in fide.* 3 In vinculis. *existens propter quod tenerius ipsum diligo.* 4 Qui tibi aliquando. *tua tollendo quando erat infidelis.* 5 Nunc autem. *regeneratus in Christo.*

6 Et mihi & tibi. *seruiendo fideliter mihi & tibi.*

7 Quem remisi. *amelioratum.* 8 Tu autem. *i. vt filium meum charissimum ac si fuisset genitus ex meis visceribus.* 9 Quem e. v. *qui filius meus es iam diu.* 10 Mihi ministraret. *cum sit seruus tuus, & sic mibi ministrares per ipsum.* 11 In vinculis. *id est, quibus sum alligatus pro prædicatione euangelij.* 12 Sine consi. *i. sine assensu tuo.* 13 Nihil vo. fa. *de eius retentione.* 14 Vt ne ve. *i. ne bonum. ministerium quod fieret mihi per eum, quod secundum veritatem debet dici tuum, eo quod est seruus tuus, uideretur magis coactum quam voluntarium ex parte tua.* 15 Forsitan. *Hic consequenter remouet duplicem excusationem quam posset iste Philemon facere. Prima est quia Onesimus ab eo recesserat ipso nesciente, propter quod non debebat ab eo iterum recipi gratiose. hoc autem excludit Apostolus per hoc quod ille recessus cedit ad bonum Philemonis, dicens,* Forsitan autem discessit ad ho. a te. *i. modico tempore, quod quasi nihil reputandū est 2. Thes. co.* 16 Vt in æter. *i. non solum in præsenti ad tuum seruitium paratum, sed etiam in futuro tecum ad cæli gloriam ordinatum. Ideo subditur.*

17 Iam non vt. *religione Christiana.* 1 ✱ Maxim

Digitized by Google

A ✻ CHRYS. Recte, *Forsitan*, posuit, ut facilius crederet domi nus, quia enim ex elatione aut peruerso corde, nec ex volunta tis rectitudine fuga illa processerat, dicit *forsitan*, neque ait iō fugit, sed ideo separatus est, honestiori vsus vocabulo. Non e- nim hoc ille molitus est, ut huius rei gratia discederet.

✻ HIERONYMVS. nonnunquam malum occasio fit bonorum, & hominū praua consilia conuertit ad rectum. fratres Ioseph, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis 20. aureis vendiderunt. Hoc initiū & patri & fratribus & omni Aegypto bonorum omniū fuit. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia, occasiones fuerint rei bonæ. Si enim dominū non fugisset, nunquam venisset Romā vbi Paulus erat vinctus in carcere. Si Paulū in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christum, si Christi nō habuisset fidē, nūquam Pauli effectus filius, in opus euāgelii mitteretur. Pulchre autem addens, *forsitā*, sniam temperauit. occulta sunt quippe iudicia Dei, & temerariū est quasi de certo pronunciare quod dubium est, *forsitan*, inquit, ideo discessit, caute, timide, & nō totum fixo gradu, ut si non posuisset *forsitan*, omnibus seruis fugiandum esset, ut apostolici fierent.

a Charum. b Quam ante, vel quam mihi. c Charus esse debet. d Per conditionem primæ natiuitatis. Quia seruus tuus.

a maxime mihi: Quanto[b] autem magis tibi, & in carne[c], & in[d] 1 2
a Per fidem. Quia fidelis frater. b Habere vis. c Qui non sui generis, non es socius.
b domino. Si ergo habes[a] me socium, suscipe[b] illum, sicut me. Si 3 4
autem aliquid tibi nocuit, aut debet, hoc mihi imputa. Ego 5 6
a Vel hic, vel in futuro. b Reddam dico. Minus exigo quam debes.
Paulus scripsi mea manu. Ego reddam[a], ut non dicam tibi, 7 8
Non modo tua. a Adiutatio.
c quòd & teipsum mihi debes. Ita[a] frater ego te fruar in domi- 9
a Filium vel intellectum. b Alias domino. i. propter Christum vel dominum.
no: refice viscera mea in Christo[b]. Confidens † in obedientia 10 11
d tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies. 12 13
Vel hic mouet ad veniam.
Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per oratio- 14 15
e nes vestras donari me vobis: Salutat te Epaphras concaptiuus 16
meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas 17 18
adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu 19
vestro, Amen.

✻ OECVMEN. Fausto nomine fugam appellauit secessionem, ne facta fugæ mentione, vulnus recrudesceret.

Ambrosi. a *Maxime mihi*. Mihi magistro tuo. frater Onesimus enim offenso proprio dño confugit ad Apostolum ad hoc, ut obliteratis peccatis vtilis reuerteretur, in tm̄, ut nō solū dño suo æqualis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon qui dominus, contra seruū inflaretur, humiliat eum dicens, *Fra. & in car.* quia ex uno Adā omnes, & *in domino* per fidem.

✻ CHRYS. Seruū ad modicum amiseras, & fratrē perpetuo reperisti, non modo tuum, sed meum. Magnum ex hoc eximiæ uirtutis testimonium, si meus, inquit, frater est, profecto & tu non erubesces illum habere fratrē. Ex hoc igitur quod hunc filiū dixit, singularis affectus indicium dedit, ex eo autē quod fratrem appellauit, magna illum beneuolētia, & pari se cum honorem dignū profecto declarauit. Ista nō sine certa ratione scripta sunt, sed vti ne seruos peccātes despiceremus, neque illis nimis domini immineāt, sed crimina discamus ignoscere eis, q sunt huiusmodi, ne semper seueri, semper asperrimi simus, ne seruitutis prætextu, si boni fuerint, socios illos in omnib. assumere erubescamus. Si enim Paulus non erubuit huiusmodi appellare filiū, fratrem, uiscera, atque charissimū cur obsecro nos erubescamus? Et quid dicā Paulus? Pauli ipse dominus nō erubescit seruos nostros fratres, amicos & coheredes appellare, & nos erubescimus.

b *Hoc mihi im.* Nunc excusationem omnem conuellit, cum sibi imputandum esse dicit, si uel læsit, uel debet aliquid.

✻ HIERONYMVS. Vide quam caute postremo addidit culpam, quia enim maxime rei pecuniariæ iactura angi homines solet, ne quid huiusmodi obiiceret, cōsumpta quippe fuerat pecunia furto sublata, non ait, si quid furatus est, *Sed si quid te læsit*. Simul & peccatum cōfitetur, & non ueluti serui peccatū, sed quasi amici ad amicum, iniuriæ magis usus quam furti nomine. *hoc mihi imputa*, id est a me debitum exige.

✻ HIERONYM. Imitator domini sui & Christum in se loquentem habens, ea iuxta uires suas dēt facere, q Christus. Si enim ille infirmitates nostras portauit, iuste apostolus pro Onesimo se opponit, & spōdet quę ille debebat quod dicit tale est. Quod Onesim⁹ furto rapuit, ego me spōdeo redditurum, cuius spōsiōis, epistola hæc & manus testis est propria, quā non solito more dictaui, sed manu ipse cōscripsi. Crede igit mihi pro Onesimo polliceti.

† de.

c *Ita frater ego*. i. gaudebo de te in regno Dei, si feceris quod regno. Et quid est, illud: *Refice uis. & n.*

d *Confidens in obe.* Prouocat eum sic blandiendo, ut non amplius faciat, quam postulatur ab eo. Solet enim fieri, ut qui de se uidet bene sentire, meliorem se præbeat.

Ambrosi. e *Simul autem*. Vt solicitiorem eum faciat, & ad obediendū promptiorē uenturū se ad illum significat, quia vel hoc pōt eum mouere ad ueniam. Solent enim absentes cotemni.

✻ HIER. Non puto tam diuitem fuisse apostolum, & tantis sarcinis occupatum, ut præparato ægeret hospitio, & non una contentu cellula, breues corporis sui spatio ædes amplissimas existimaret, sed ut dum eum expectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem non dispensatorie, sed vere quis existimat imperatum, ut sibi hospitium prępararet, apostolo, magis quam Paulo hospitium præparandum est. Venturus ad nouam ciuitatem, prędicaturus crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necesse erat primum vt domus esset in celebri urbis loco, ad quam facile conueniretur: Deinde ut ab omni importunitate vacua, vt ampla, quæ plurimos caperet audientium, ne proxima spectaculorum locis, ne turpi vicinia detestabilis, postremo ut in plano potius esset sita, quam in coenaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romæ in conducta mansisse biennium. nec parua ut reor erat mansio, ad quam Iudæorum turbæ quotidie confluebant.

✻ CHRYSOSTOMVS. Pro Onesimo faciebat ne illi negligerent, sed scientes illum omnino venturum, atque auditurum vt se se habuerint aduersus eum, omnem iniuriæ memoriam deponerent, & promptiores ad gratiam essent. Grandis enim erat præsentis Pauli honor & gratia: Pauli inquam, post ætatem senectutis expressam, post commendata sæpius vincula.

☞ Incipit

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Maxime. *s. charissimū, eo quod in fide genui eum ut prædictū est.*
2 Quantum. *supple dēt esse charus, magis quam ante recessum ipsius.*
3 Et in carne. *quia seruus tuus est ad seruiendum tibi corporaliter.*
4 Et in do. *quia factus est fidelis ad regnandum tecum æternaliter. Ideo concludit.*
5 Si er. habes me so. *Tibi ueriissima charitate coniunctum. Et accipitur si pro quia.*
6 Suscipe illum. *Id est dulciter & benigne.*
7 Si autem. *Hic remouetur secunda excusatio quia posset Philemon dicere, quod Onesimus recedendo intulit sibi damnum in personis, uel in suis rebus. hoc remouet per hoc quod obligat se ad satisfaciendū, dicens* Si autem aliquid tibi nocuit. *In persona tua, aut in familia.*
8 Aut debet. *Ex obligatione aliqua.*
9 Mihi imputa. *Tanquam debitori.*
10 Ego Paulus, &c. *Hic dicit ad ad maiorem certitudinem.*
11 Ego rependam. *Id est satisfaciam ipsi domino, qui est superior omnium. Ideo subditur.*
12 Vt non, &c. *Cuius subditur ratio cum dicitur.*
13 Quod & teipsum. *i. quia etiam teipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.*
14 Ita frater, &c. *id est gaudebo de te in Deo, si feceris quæ peto.*
15 Refice, &c. *Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.*
16 In do. *i. propter dominum principaliter, & propter me secundario.*
Diuisio. 17 Confidens. *Hæc est vltima pars uel epistolæ conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine suæ obedientiæ, dicens:* Confidens. *Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens.* Simul autem. *Tertio salutat eum ex parte sociorum suorum dicens.* Salutat te Epaphras concaptiuus meus, &c. *Et ultimo benedicit ei & aliis simul dicens.*
18 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. *quæ est arra uitæ beatæ.*
19 Cum spiritu vest. *supple sit perseueranter, Amen.*

Digitized by Google

Argumentum in Epistolam ad Hebraeos incipit.

IN primis uidēdum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non seruauerit morem suum, vt vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatē. Hæc causa est, quod ad eos scribens qui ex circuncisione crediderant, quasi Gentium apostolus & nō Hebræorum, sciens quoq; eorum superbiā, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritū officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Iohannes apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadē ratione non pretulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptā Hebraica lingua misisse: cuius sensum & ordinē retinens Lucas euangelista, post excessum beati Apostoli Pauli Græco sermone composuit.

Incipit argumentum ad Hebræos.

A An epistola ad Hebræos sit Pauli.

IN *primis vi.* Quidam ueritatis calumniatores hanc epistolā non esse Pauli dicere ausi sunt eo quod nomē eius in titulo non habeat & longe splendidiore atque facūdiore stilo quam aliæ resplendeat, sed aut Barnabæ, aut Lucæ, vel Clemētis vel Tertulliani. Quibus in promptu nobis ē respondere. Si enim ideo non est dicēda Pauli, quia nomine eius prætitulata non est, ergo nec alicuius illorum, immo nullius omnino, cū nullius nomen habeat in titulo. Ideo autē nomē suum huic epistolę sicut & cæteris non præposuit, quia Hebræis odiosus erat, quibus legis destructor videbat. Quia ergo nō eorū, sed Gētium erat Apostolus, nomē suū B eis odiosum tacuit, ne præscripti nominis inuidia sequētis vtilitatē excluderet lectiōis. Sciens quoque eorum superbiam, suamq; humilitatem ipse demōstrās, ordinis sui dignitatem noluit anteferre nominando se apostolum. Sed meritum officii sui tacens superbis ipse humilis nō se apostolum nominauit, ne superbi indignarētur. Quod vero hæc epistola maiore relucet facundia quam aliæ, sane mirandum non est, cum natura sit unicuique plus in sua quam in alia valere ligua. Cęteras enim epistolas Apostolus perigrina. i. Gręco sermone composuit, hanc autem scripsit Hebraica ligua. Cuius sensū & ordinē retinens Lucas post excessū eius Græco sermone cōposuit. Non est ergo mirum si in hac tāto doctrinę fulget eloquio. Propulsatis ergo calumniis aduersantiū ueritati nullatenus ambigendum est, & hanc Pauli fore epistolam. In qua intendit Christi eminentiā & fidei sufficientiā, necnon & legis insufficientiam & inutilitatem ostendere.

Paulus doctor egregius Gentiū Apostolus ministeriū suū volens honorificare, iuxta quod in epistola ad Romanos ait: *Quandiu quidem sum apostolus Gentium, honorificabo ministeriū meū, tentans si quo modo ad emul. ndum prouocē m carnem meā.* Ecclesiis Hebręorum scripsit de eminentia Christi sm utramque naturam, & I utilitate legis Mosaicę astruens multis modis fidem C Iesu Christi absq; legalib. sufficere ad iustitiam & salutem. legalia vero post passionem Cr. non modo nō proficere verū etiam officere, quorundam Hebręorum superstitiosam traditionem excludens, qui Christum cōfitentes, legales obseruātias tenendas putabant. Et in hunc errorem quosdam etiam qui de gentilitate uenerant ad Christū sua autoritate induxerant. Ideo Apostolus prouidens Gentib. ne deinceps in hunc errorem Hebræorū autoritate trahantur, Iudæos quoque ad æmulandū prouocans, quod est honor ministerii sui, gratiā Dei hic commendat per Christum uerum pōtificem hoc tempore fidelib. factam, legem ostendens reprobatā, ad vltimū etiā de moribus instruit. Præsentis igitur temporis eminentiā ostendit, dicens Deum unigenitum suum nobis emisisse, & in nobis locutum vt auditorū mentes erigeret ad studium, quib. scribit Iudæorum. Ne quia multis malis quæ illis acciderant, ea de afflicti & contriti erant, putarent ex hoc se inferiores esse cætetis ac miseriores. Ideoq; vt eos consoletur atque erigat, maiori gratia prædictos initio epistolæ suæ declarat. antiquis quidem prophetæ missi sunt, nobis autē filius, & illis serui & cōserui locuti sunt, nobis autem dominus. Modus tractandi. Primū proponit audienda esse uerba Christi conferendo cū prophetis quia in eo locutus est dominus vt in prophetis, & maior est eis. Deinde cōmēdat eum alternatim secundum utrāque naturam, humanā. s. & diuinā. Postea comparat eum angelis & prefert, multa interserens de excellentia eius secūdum vtramque naturam. Deinde comparat eū Moysi & prefert. Deinde multis rationibus & autoritatibus gratiam fidei vmbrę legis præferendā declarat. Et sacerdotiū E Christi Leuitico sacerdotio, & Testamentum nouum ueteri, eiusq; sacrificiū vnum multis illius sacrificijs pręponendum ostendit, quia ibi vmbra, hic ueritas. Tandem ponit fidei descriptionem, eam multis testimoniis commendās. Circa finem uero moralem subdit instructionem.

✠ EVSEB. Clemēs Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων epistolam ad Hebræos scriptam, Pauli esse affirmat, & Hebraico sermone ad Hebræos ab eo æditam. (Li. 5. hist. c. 11.)

✠ ORIG. Est uerisimile quendā qui præmebatur ab ea quæ in his est demonstratione, ulum esse consilio eorum, qui epistolā abrogent, tanq; quæ non sit Pauli, aduersus quem alias seorsum utimur rationib. ad probandum Pauli esse epistolam. (Epi. ad Afri.)

✠ IDEM. Apud Eusebiū. Proinde, si quæ Ecclesia istam habeat epistolā, eam ipsa approbet ut Pauli, idq. hac ratione per suasa, non enim temere ueteres eam Pauli esse tradiderunt. (Li. 6. hist. c. 19.)

✠ IVSTIN. Martyr. Quanto rationale animal honoratius est irrationali, tāto eius immolatio augustior est quam illius. Atque hoc ex Iephthæ facto clarius patet, qui cum filiam suam immolauerit, in epistola ad Hebræos ab Apostolo commemoratur in numero piorum. (Quæst. 99. ad Orthodox.)

✠ IRENAEVS Martyr. Moses hō Dei existens, Deus quidem datus est ante Pharaonem, non autem Deus Dominus appellatur, nec Deus vocatur a prophetis, sed fidelis famulus & seruus Dei dicitur a Spiritu, quod & erat. (Li. 3. c. 6.) F

✠ THEOD. Nihil faciunt qui morbo Ariano laborant, si aduersum literas apostolicas furent, & epistolam ad Hebræos a reliquis separent, & eam adulterinam appellent. Qui enim aduersus Deum & Saluatorem nostrum linguas exacuent, quid non ausi fuerint aduersus eius beneuolos, & grandiloquos veritatis præcones. (Heb. 13. Arg. Epi. ad Rom.)

✠ HIER. Heretici quicquid contrarium suo dogmati viderunt, eraserunt, nonnullas epistolas integras repudiandas crediderunt, ut Timotheum uidelicet utramq. ad Hebræos, & ad Titum. Et siquidem redderent cās cur eas Apostoli nō putarent, tentaremus aliquid respondere, & forsan satisfacere lectori, nunc autem cū hæretica autoritate pronuncient, & dicāt, illa epistola Pauli est, hæc nō est, ea authoritate refelli se pro veritate intelligant, qua ipsi nō erubescāt falsa simulare. (Proœmio epist. ad Titum.)

Nicolai de Lyra in Postillam super epistolam Pauli ad Hebræos Proœmium.

CVm venerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. *infra Co. 1. 13. c. In primitiua ecclesia illi qui de Iudaismo conuertebantur ad fidem Christi zelabant nimis, & indiscrete pro lege Moysi mouebantur, secundum quod scribitur in li. actuum apostolorum. In quo quidem libro texitur historia nascentis ecclesiæ, vt dicit Hier. in epistol. ad Paulinum. Ibi enim. 21. cap. introducuntur uerba beati Iacobi loquentis ad Paulum apostolū de cælo conuersū ad fidem Christi pro legee Moysi sic dicentis.* Vides fratres quot milia sunt in Iudæis qui crediderunt Christo, & omnes sunt æmulatores legis, &c. *& intantum pro lege Moysi zelabant, quam dicebāt necessarium ad salutem ipsam obseruari, ut habetur Act. 15.* quidā descendētes de Iudęa. s. in Antiochiam vbi erat ecclesia fidelium inchoata, dicebant, fratres, quia nisi circūcidamini secundum morē Moysi, non potestis salui fieri. *& inde orta fuit hæresis Nazaræorum, dicentium obseruantiā omnium legalium esse necessariā ad salutē, ut dicit Aug. de hæresibus. Paulus igitur a Deo doctus, non solum in terris per inspirationem sicut cæteri apostoli sed etiam in cęlis per apertam uisionē in raptu, sicut scribit Aug. ad Paulinum de uidendo Deum, uidens hoc esse contra ueritatem euangelij scripsit hanc epistolam Hebræis ad fidem Christi conuersis, in ea manifeste ostendens imperfectionē legis respectu euangelij, & per consequens eius cessationem in tempore perfectionis, quod est tempus Christi. Et ex hoc patet, quod ista epistola inter epistolas Pauli prima est in ordine doctrinæ, licet sit vltima scribendi tempore, quod patet ex duobus. Primo modo scri-*

Digitized by Google

A do scribendi, quia hanc epistolã scripsit Apostolus Hebraicè vt magis videbitur, inf. scriptura autem Hebraica antiquior est inter omnes, secundũ quod dicit Isid. 1. æthim. vnde & alię literæ deriuantur ab Hebraicis, & quantum ad sonum & quantum ad nominationem. quod patet de literis Græcis. Prima. n. litera Hebraica dicitur Aleph. Secunda Beth. Prima in Græco dicitur Alpha: Secunda. Vita, & sic alijs saltem in plurib. Vnde patet quod literæ Græcæ sunt deriuatæ ab Hebraicis, & non est dubiũ quod Latinæ deriuatæ sũt à Græcis, sicut idioma Latinũ ab idiomate Græco, & sic patet propositum. Secundo hoc patet ex sententia, quia in hac epistola veritas legis euangelicæ & eius perfectio ostenditur, in alijs autem epistolis Paulus Apostolus ad obseruantiam euangeliũ fideles hortatur. prius est autem legis veritatem agnoscere, quam ipsam veritatem obseruare, patet igitur quod hæc epistola prior est ordine doctrinæ, in verbo igitur præassumpto tria designantur ad euidentiam huius epistolæ. Primum est imperfectio legis Mosaicæ. Secundum est perfectio legis euangelicę. Tertium, est ordo vtriusque. Primum tangitur cum dicitur, Quod ex parte est. Secundum, cum dicitur. Quod perfectum est. Tertium, cum dicitur. Venerit & euacuabitur, quia adueniente euangelio lex euacuabitur, vt magis videbitur in sequentibus. Primo igitur in verbo præassumpta tangitur imperfectio Mosaicæ legis, cum dicitur. Quod ex parte. pars enim habet rationem imperfecti, sicut per oppositum totum habet rationem perfecti, secundum quod dicitur. 3. Physicorum. Totum & perfectum idem sunt, & ideo imperfectio legis Mosaicæ bene designatur, cum dicitur. Ex parte. Ad cuius euidentiam notandum quod in lege diuina occurrunt tria consideranda. Primum est fides vnius Dei quod est quid præuium ad susceptionem legis diuinæ, quia per fidem populus adunatur cui lex datur, quia lex non datur nisi populo aliquo adunato. Secundum est ipsa lex vel corpus legis, quod consistit in ipsius mandatis vel monitis. Tertium est eius finis. Finis autem legis diuinæ est beatitudo æterna, sicut finis legis politicæ & humanę est felicitas politica. In istis tribus lex Mosaica inuenitur imperfecta, quod patet

Diuisio.

Tria consideranda in lege diuina.

B de primo, videlicet de fide, quia licet in illa lege fuerit notitia aliqualis vnius Dei, & etiam Christi in quodam generali, tamen non fuit ibi notitia explicita trinitatis personarum in vnitate essentiæ, nec per consequẽs incarnationis. Cuius ratio est, quia sicut cognitio naturalis procedit de imperfecto ad perfectum, vt dicitur. 1. Physicorum. Vnde & pueri vocant primo omnes viros patres, & omnes feminas matres, postea distinguunt vnumquodque. ita similiter supernaturalis cognitio minor fuit in veteri lege quam in noua, in qua per Christum veritas lucide est reuelata, propter quod dicit Saluator Io. 17. a. Pater manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, &c. In signum huius Moyses loquebatur ad populum velata facie, vt habetur Exod. 34. quia mysteria fidei nostræ erant figuris & ænigmatibus velata. propter quod patres veteris Testamenti poterant dicere illud quod scribitur. 1. Corinth. 13. c. Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Similiter lex Mosaica fuit imperfecta quantum ad secundum, quod est legis corpus siue mandata ipsius. Ad cuius euidentiam considerandum, quod mandata legis in tria distinguuntur genera, quia quędam sunt præcepta moralia, cuiusmodi sunt illa quæ sunt de dictamine rationis, etiam si nulla lex esset posita, sicut est illud mandatum quod scribitur Exod. 20. b. Honora patrem, & matrem, &c. Et similiter illud quod per modum monitionis scribitur Leuit. 19. g. Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & similia.

Mãdata legis triplicia.

C Quædam autem sunt iudicialia præcepta, quæ sunt determinationes quædam moralium præceptorum in ordine ad proximum, sicut de dictamine rationis naturalis est, quod malefici moriantur, propter quod præceptum illud morale est quod habetur Exod. 22. c. Maleficos non patiaris viuere. sed modus mortis, vt quod lapidentur vel decapitentur & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis & determinatur in iudicialibus præceptis. Quædam autem sunt ceremonialia, & sunt determinationes moralium præceptorum in ordine ad Deum, sicut de dictamine rationis naturalis est quod Deus honoretur, & ideo datur de hoc præceptum morale. Exod. 20. b. Memento, vt diem sabbati sanctifices. Modus honorandi Deum, vt per talia sacrificia vel talibus temporalibus & huiusmodi, pertinet ad determinationem legi. & hoc determinatur in ceremonialibus præceptis. propter quod Exo. 20. b. Memento, vt diem sabbati sanctifices. quantum ad determinationem temporis, s. diei sabbati, ceremoniale est, morale autem inquantum ibi præcipitur, quod homo vacet diuinis. Ista autem tria prædicta genera præceptorum in lege Moysi fuerunt imperfecta. Et hoc declaratur primo de moralibus præceptis duplici ratione. Prima ratio est ista, quia moralia præcepta in lege Moysi ordinabant actus hominum exteriores tantum, propter quod Apostolus epistola ad Rom. 3. vocat legem Moysi, legem factorum, de actibus autem interioribus in quibus principalibus consistit bonum moris, nihil ordinabant, aut parum. Sed contra hoc videtur esse illud quod habetur Exo. 20. ubi concupiscentia prohibetur Non concupisces vxorem proximi tui, &c. Dicendum est secundum antiquos doctores, quod talis concupiscentia non prohibetur inquantum est omnino latens in corde, sed prout prorumpebat exterius per aliqua signa, vt per verba scurrilia, tactus, & oscula, & huiusmodi. Et ideo sic exponunt: Non concupisces, id est, signa concupiscentiæ non facias, unde Phil. 3. dicit Gl. quod lex vetus prohibebat manum, non animum. Vel secundum

Moralia vet. leg. imperfecta.

D alios dicendum, quod licet lex vetus prohiberet concupiscentiam animi latentem, hoc tamen erat in paucis s. in mœchia & furto. Iterum in istis sufficienter prohibebat concupiscentiam, quia non puniebat transgressores, & sic patet, quod lex Mosaica insufficienter ordinabat actus interiores. Secunda ratio est, quod lex Mosaica etiam actus exteriores insufficienter ordinabat, sicut patet Deuter. 23. d. vbi dicitur Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec aliquam rem, sed alieno. Ibi enim permittitur usura cum extraneis personis, quod est illicitum & contra dictamen rectæ rationis. Similiter Deutero. 24. a. permittitur uiro dare vxori libellum repudij, & ex causa indebita. Vnde ibidem dicitur. Si acceperit homo uxorem, & odio habuerit eam, & non inuenerit gratiam in oculis eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, & dabit in manu eius, & dimittet eam in domo sua. indiuisibilitas autem coniugum per totam uitam est de dictamine rationis naturalis, ut alias declaraui super Matthæum. Et sic patet, quod lex uetus imperfecta fuit in moralibus.

E Propter hanc autem imperfectionem lex Mosaica dicitur. pædagogus noster, Gal. 3. i. regula puerorum & imperfectorum, in quibus nõ quæritur perfectio interior, licet ab exterioribus inhonestis timore disciplinę reprimantur, & in exterioribus actibus multa eis permittuntur, quę non permitterentur uiris perfectis. Propter quod Aug. lib. de spiritu & litera exponens illud. 2. Cor. 3. d. Litera occidit, &c. dicit hoc esse intelligendum non tantum de ceremonialibus, sed etiam de moralibus veteris legis, quia s. non prohibebant aliqua quæ de se sunt mortifera, ut patet ex prædictis, propter quod dicitur ad Rom. 3. d. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Secundo ostenditur, quod ceremonialia fuerunt imperfecta.

Ad cuius euidentiam considerandum, quod ceremoniæ ueteris legis sunt in quadruplici differentia. Quędam pertinent ad sacramenta, quędã ad sacrificium, quędam ad obseruationem, quædam ad sacra. Sacra autem & obseruationes ordinantur ad sacrificia & sacramenta, quia sacra dicuntur uasa & loca & huiusmodi, quibus utebantur in sacrificijs & ritu colendi. Obseruationes dicuntur quędam modi religiosi viuendi quibus utebantur Iudæi, qui erant populus peculiaris ipsius Dei, utpote custodirent se ab aliquibus cibariis & potibus, & uestibus & consimilibus, & hoc quia erant populus Deo consecratus per sacramentum circuncisionis & alia sacramenta. Nunc autem ita est, quod ex fine accipitur ratio eorum quæ sunt ad finem, & ideo si ostendatur quod sacrificia & sacramenta erant imperfecta, sufficienter erit ostensum, quod sacra & obseruationes erant imperfectæ, quia ordinabantur ad duo prędicta sicut ad finẽ, vt prędictum est. Quod autem sacrificia ueteris legis essent imperfecta ostenditur, quia quædam erant sacrificia pro peccato oblata, & hęc erant imperfecta, quia non poterant auferre peccata. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Impossibile est sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata. Et iterum ibidẽ. Omnis quidem sacerdos. scilicet ueteris legis. præsto est quotidie ministrãs, vt easdem afferens hostias quæ non possunt auferre peccata. Et hoc idem habetur Esa. 40. d. Libanus nõ sufficiet ad succendendum, & animalia non sufficient ad holocaustum. Libanus autem hic uocatur primum tempium, quod factum fuit de libani lignis, animalia autem ibi oblata & quantum ad partem concremata, non sufficiebant ad amotionẽ

Ceremonialia veteris legis quadruplicia.

F peccati. Alia erant sacrificia pacifica, id est, ex deuotione oblata ad gratiam Dei impetrandam seu aliquod beneficium diuinum & illa erant imperfecta, quia diuina seu beneficium diuinum non impetrabatur ratione oblati muneris, licet aliquando daretur propter deuotionem & fidem offerentis. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Hebr. 9. d. Tabernaculum factum est primum, &c. Et sequitur. Quę est parabola instantis temporis iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem. Perfectio conscientię est per donum gratiæ. & sic patet propositum quãtum ad legis sacrificia. Similiter sacramenta ueteris legis erant imperfecta. Ad cuius euidentiam considerandum, quod illa sacramenta erant ordinata ad faciendum homines idoneos ad cultum diuinum, & ideo de eis aliqua erant communia toti populo tam uiris quam mulieribus, ut purificationes aliquæ ad tactum immundi uel mortui, quę purificationes fiebant per aspersionem aquę expiationis, de qua habetur Numer. 19. & consimilia. Aliqua autem erant sacramenta solis uiris conuenientia, sicut circuncisio. Aliqua solis sacerdotibus, sicut consecratio et unctio sacerdotis et similia. Cuius ratio est, quia sacerdotes specialiter modo applicabantur ad cultum Dei. Ista tamen sacramenta prędicta erant imperfecta, quia non conferebant gratiam, sine qua non efficiuntur homines idonei ad cultum diuinum: ideo sacramenta legalia dicuntur egena et infirma, Gal. 4. b. ubi dicitur sic. Nunc autem cum cognoueritis Deũ, immo cogniti sitis a Deo, quomodo conuertimini iterum ad egena & infirma elementa? Dicuntur autem infirma, quia non conferebant aliquam potestatem spiritualem sicut conferunt sacramenta nouę legis. Similiter dicuntur egena, quia non conferebant gratiam quæ necessaria est ad bene utendum illa potestate. Sed contra hoc uidetur, quia in Exodo et Leuitico quasi ubi dicitur quod illa sacramenta reddebant

Sacramẽta legalia.

Digitized by Google

A ba ut homines idoneos ad cultum diuinum. dicendum, quod talis idoneitas erat per quandam munditiam & expiationem corporalem, sicut in noua lege aliquis dicitur ineptus ad ministrandum vel celebrandū propter immunditiam manuum, & lotio manuum reddit eum aptum, sed hęc aptitudo est tantum corporis, sic erat de aptitudine quæ dabatur per sacramēta veteris legis. propter hoc dicuntur ista sacramenta emundationis carnis, vt habetur Heb. 9. d. vbi dicitur sic, Sanguis hircorum qui. s. offerebatur in consecratione sacerdotum, & cinis uitulæ aspersus, qui omnes mundabantur a tactu morticini vel immūdi ut dictum est, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. i. corporis, quia ut dictum est, talia non conferebant gratiam, sed auferebant quædam impedimenta & irregularitates impedientes a tabernaculi ingressu. Sicut in noua lege patet per exemplum. Quando. n. per prælatos dispensatur cum aliquo illegitimè nato vel priuato vno oculo vel huiusmodi, non confertur ex hoc sibi gratia, sed tantum irregularitas tollitur, sed contra hoc videtur, quod secundum doctrinam sanctorum circuncisio tollebat peccatum originale, et per consequens conferebat gratiam vt communiter tenetur. Dicendum secundum antiquam opinionē, quod tollebat peccatum originale, non tamen gratiam conferebat. hæc. n. erat potestas circuncisionis, vt tenetur à multis & magnis, quorum rationes hic propter prolixitatem omitto: & in hoc differebat a baptismo, qui non solum aufert peccatum originale, sed confert gratiam. Aliter potest dici, quod si in circuncisione conferebatur gratia, hoc non erat in virtute illius sacramenti, sed ex fide Christi venturi, quem protestabatur ille qui circūcidebatur si adultus erat, vel alius pro eo si paruulus erat. Et hoc est, quod dicitur communiter, quod valebat ex fide suscipientium, non autem ex opere operato per quē modum valent sacramenta nouę legis. Patet igitur quod ceremonialia B præcepta legis erant imperfecta.

Iudicialia imperfecta.

Tertio ostendo quod iudicialia erant imperfecta. Quod patet ex duob. Primò ex modo inducendi homines ad obseruationem iustitiæ, ad quod ordinabantur iudicialia præcepta. Secundo ex ipsis præceptis. Primum patet sic. Proprium est imperfectorum hominum, ut inducantur ad iustitiā obseruandam per timorem pœnę. Vnde dicit Horatius lib. epistolarum. Oderunt peccare boni virtutis amore: Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Hoc etiam declaratur ratione, quia illud quod cum timore fit, pœnale est & non delectabile. Vnde dicitur. 1. Io. 4. d. Timor pęnam habet. operari autē uirtuose non est pęnale virtuoso & perfecto, sed magis delectabile. Propter quod dicitur. 2. Ethic. quod signum habitus generati est delectatio in opere. Sed lex Mosaica inducebat homines ad iustitiam obseruandam per timorem pœnarum, propter quod dicitur lex timoris, & in signum huius lex data fuit in terroribus, vt patet Exod. 19. c. Io. aduenit dies tertius, in quo. s. data est lex. Sequitur. Et cœperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat, tremuitque populus qui erat in castris. Et similiter eadem ratione facies Moysi apparuit cornuta, quando secundo apportauit legem in tabulis descriptam, & timuerunt filij Israel, vt habetur Exod. 24. In cornibus. n. illis designabatur terror, & feritas atque seueritas legis. Patet igitur primum, uidelicet imperfectio iudicialium præceptorum ex modo inducendi ad opera iustitiæ per timorem pęnæ. Secundo idem patet ex ipsis iudicialib. præceptis, quę aliquando infligebant pęnam innocenti, & aliquando culpabilem non puniebant. Primum patet per illud quod habetur Nu. 35. c. de homicidio omnino casuali, ubi dicitur sic. Talis qui fortuitu & absque odio est inimicus, &c. interficiebat hominem, debere fugere ad aliquam ciuitatem refugij, & ibi manere usque ad mortem summi sacerdotis, quod aliquando erat per magnum tempus, & per consequens talis qui erat innocens, cum homicidium fuisset oīno casuale & inuoluntarium, sine culpa puniebatur graui pęna, quia oportebat eū exulem esse per magnum tempus a sua ciuitate & sua possessione. Secūdum patet, ubi subditur de tali fugitiuo innocente. Quod si extra fines vrbium C inuentus fuerit, & percussus ab eo qui ultor est sanguinis, absque noxa erit qui occiderit. Debuerat. n. profugiens usque ad mortem summi pontificis in urbe residere. & sic patet quod interfectio innocentis in casu tali remanebat sine pœna, quæ tamen est grauis culpa. Talis autem imperfectio legis conueniebat imperfectioni populi qui erat pronus ad effusionem sanguinis. & ideo si interfector a casu remaneret in sua ciuitate inter amicos interfecti, esset in periculo mortis quamuis innocens, & sic de facili possent in populo homicidia multiplicari. Et ideo ad hæc mala euitanda data est lex prædicta de eius fuga, quamuis esset innocens. & eadē ratione procedit lex si aliquis amicus mortui interficeret eum extra fines ciuitatis refugij, vt sic cogeretur in vrbe remanere, non ex sua culpa, sed propter homicidia euitanda, ad quæ populus tanquam imperfectus erat pronus. Exemplum ad hoc idoneum ponit Philosophus. 5. Ethicorum dicens, ꝙ aliquæ leges sunt similes regulis, quibus utuntur artifices in Lesbia ad dolandum lapides, quia lapides illius regionis sunt male dolabiles ideo utuntur artifices regulis plumbeis, ut possint tortuositati lapidum applicari. Sic in ueteri Testamento datæ sunt leges aliquam imperfectionem habentes propter imperfectionem illius populi. Patet igitur ex prædictis, ꝙ legis pręcepta tam ceremonialia quam moralia quod etiam iudicialia erant imperfecta. Propter quod dicit dominus Ezech. 20. d. Dedi cis pręcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent, & D pollui eos in muneribus suis. Dicit præcepta, quantum ad moralia, quæ dicuntur non bona, non propter hoc quod ibi aliquod malum præcipiebatur, sed quia per ipsa actus interiores ipsorum imperfecte ordinabātur, ut uisum est supra. Dicit iudicia in quibus non uiuent quantum ad iudicialia per quæ regebatur iste populus timore pœnæ: in quo non consistit uita animæ, sed magis in amore. Dicit ulterius. Et pollui eos in muneribus suis. i. pollutos ostendi quantum ad ceremonialia, quia per illa quę offerebantur pro peccatis, polluti ostendebantur, & tamen non mundabantur, vt visum est supra. Patet igitur, quod lex Mosaica erat imperfecta, si consideretur ipsum corpus legis. Tertio lex Mosaica erat imperfecta si consideretur eius finis. Sicut enim finis legis humanæ est felicitas politica, ita finis legis diuinæ est felicitas æterna non solum legis nouæ. sed etiam ueteris, propter quod dicit Apostolus Rom. 10. b. Finis legis Christus. in quo consistit beatitudo obiectiue, secundum quod dicitur Io. 17. b. Hæc est uita ęterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hunc autem finem non consequimur nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom. 12. d. Gratia Dei uita æterna. Lex autem Mosaica nō poterat gratiam conferre, vt visum est, & per consequens non poterat ad hunc finē introducere. propter qđ patres ueteris Testamenti, quantumcunque iusti descendebant in infernum ad limbum patrum, propter quod dixit sanctus Iob 17. d. In profundissimum inferni descendebant omnia mea. propter quod felicitas æterna non promittebatur in lege manifeste, sed tantum sub figura prosperitatis terrenæ, & si aliter promittitur, hoc est raro & obscu- E re. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quia nō manifeste, sed obscure futura bona, quæ sunt bona cælestia promittebat. Patet igitur ex prædictis imperfectio legis quantum ad tria prædicta, uidelicet quantum ad id quod est legis præuium, & quantum ad legis corpus, & quantum ad finem ipsius. propter quod dicit Apostolus Heb. 7. c. Nihil ad perfectum adduxit lex. Et hæc imperfectio designatur cū dicitur in uerbo primo proposito, ex parte, ut prædictum est. Propter quod de hoc potest ex parte exponi illud quod dicitur Iob 26. a. Ecce hæc ex parte dicta sunt uiarum Dei. Viæ. n. deueniendi ad Deum, sunt uetus et nouum Testamentum. sed ea quæ in ueteri Testamento dicta sunt, illa sunt ex parte, quia sunt imperfecta, ut patet per dicta.

Perfectio legis euangelicæ ex tribus.

Secundo principaliter tangitur in uerbo proposito perfectio legis euāgelicę, cum dicitur. Id quod perfectum est. Et patet eius perfectio comparando eam ad legis imperfectionē, quia perfecta est respectu cognitionis fidei, & respectu præceptorum, respectu finis in quibus lex Mosaica erat imperfecta. Quod aūt cognitio Dei perfecta sit in lege noua, patet per illud quod habetur Io. 17. a. Pater manifestaui nomen tuum. In figura autem huius uelum templi fuit scissum in Christi passione, ad ostendendum, ꝙ declarata & manifestata erant quæ prius latebant sub velamine. propter qđ ipsa lex noua tanquam perfecta in cognitione, est donum perfectum descendens a patre luminum. ut habetur Iac. 1. Similiter lex noua perfecta est quantum ad ipsum corpus legis. s. quantum ad moralia præcepta, & quantum ad sacramenta & quantum ad sacrificia. Primò patet hoc de pręceptis moralibus, quia lex noua perfecta ordinat humanos actus, non solum exteriores, sed etiam interiores, & hoc imperfectionem legis supplet. propter quod dicit saluator Matt. 5. imperfectionem legis adimplendo. Audistis, quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. In quo ordinat motum animi interiorem, ut patet. Similiter lex noua actus F exteriores ordinat nullum malum permittendo. propter quod dicit saluator Matth. 12. c. Dico autem uobis, quia omne uerbum ociosum quod locuti fuerint homines super terram, reddent rationem in die iudicii. Si autem hic prohibet uerbum ociosum, per consequens uerbum nociuum, & multo fortius omnem actum malum, propter quod Matth. 5. g. post suppletionem præceptorum moralium ueteris legis, concludit perfectionem euangelij, dicens. Estote ergo perfecti, &c. Perfecti autem Christus moralia pręcepta legis, eis consimilia euāgelica superaddendo, propter quod Matth. 19. c. inueni dicenti se custodisse mandata legis, & quęrenti ulterius uiam perfectionis, dicit Saluator. Adhuc vnum tibi deest: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quę habes, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cælo, & ueni & sequere me. Secundo dico quod lex noua perfecta est quantum ad sacramenta, quia conferunt gratiam, quod non faciebant sacramenta ueteris legis, propter quod dicitur Ioan. 1. b. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum. propter hoc de Ioanne Baptista qui per suam prędicationem & baptismum suum disponebat populum ad Christi baptismum, & per consequens ad alia sacramenta, cum baptismus sit ianua sacramentorum, Lucę 1. d. dicitur. Ipse præibit ante illū in spiritu & virtute Eliæ parare domino plebem perfectam.

Tertio lex noua perfecta est quantum ad sacrificia, quia in ipsa est vnum sacrificium perfectissimum, scilicet Eucharistia, quæ non est tantum sacramentum, sed etiam sacrificium, quia ibi Christus quodammodo

Digitized by Google

modo immolatur, & fructus suæ benedictæ passionis a populo percipitur, tamen istud sacrificium tanquam vnum & perfectum fuit in lege figuratum per multa sacrificia & varia, sicut perfectum, & imperfectũ. Eius autem perfectio apparet in duob. Primo, quia tollit peccata quod non poterant facere legis sacrificia. propter quod Ioan. 1. d. dicitur. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, i. peccata omnis fidelis & infidelis, secundum ꝙ dicitur Io. 2. a. prima canonica. Ipse est propiciatio pro peccatis nostris non pro nostris tantum sed etiam pro totius mundi. Secundo apparet eius perfectio, quia augmentat gratiam, secundum quod dicitur Ioann. 6. f. Qui manducat me, uiuet propter me. per augmentum. s. gratiæ. De utroque aũt effectu huius sacrificij dicitur Heb. 10. c. Hic autem unam pro pecatis hostiam offerens. s. semetipsum, sedet ad dexteram Dei patris. Sequitur. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos: Amotio culpę ostenditur, cum dicitur in autoritate. Vnã pro peccatis hostiam offerens. collatio & augmentatio gratię, cum dicitur. Consummauit in sempiternum sanctificatos. et sic perfectio euangelij patet ex perfectione sacrificij propter qđ dicitur Heb. 9. c. Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius, &c. Tertiò ostenditur perfectio legis euangelicę quantum ad iudicialia, quia inducit obseruantiam legis non per timorem pœnæ, sed per amorem iustitiæ quod est proprium perfectorum, ut supra dictum est. propter quod lex noua dicitur perfecta, secundum quod dicitur Iac. 1. d. Qui autem prospexerit in lege perfectę libertatis, &c. Item quia nullum innocentem punit, nec aliquod malum impunitum relinquit, quia ẽt verba ociosa punienda ostendit, vt supra dictum est, & non solum modo verba ociosa, sed ẽt malas cogitationes, secundum quod dicitur Mat. 5. d. Ego autem dico uobis, ꝙ quicunque uiderit mulierẽ ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eã in corde suo. propter quod lex noua est perfecta. de qua post exponi illud Cant. 6. c. Vna est columba mea, perfecta mea. Dicitur. n. lex noua columba metaphorice, quia est sine felle amaritudinis, nullum innoxium puniens. Dicitur perfecta, quia nullum malum permittens, & sic apparet perfectio legis euangelicæ quantum ad legis corpus, quod continet mandata. Similiter lex noua perfecta est quantum ad finem legis. Qui quidem finis est uita beata, ad quẽ finem immediata introducit lex euangelica, quod non poterat lex vetus nisi tantum in figura. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 12. e. Non accessistis ad tractabilem ignem. i. corporalem & visibilem, sicut accesserunt Iudæi in monte Sinai: sed accessistis uos. s. credentes in Christo. ad Sion montem ciuitatem Dei uiuentis cęlestem Ierusalem & multorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cęlis, & iudicem omnium Deũ & spiritum sanctorum perfectorum. propter quod Apostolus Heb. 7. c. postquam dixerat. Nihil ad perfectum adduxit lex. s. lex vetus adiunxit. Introductio uero melioris spei, per quã proximamus ad Deum. s. in lege noua. Patet igitur ex prędictis ꝙ lex noua perfecta est, & quantum ad cognitionem fidei legi pręuiam, & quantũ ad ipsum corpus legis, & quantum ad eius finem ista autem perfectio legis figurata est. 3. Reg. 6. vbi dicitur sic. Perfecta est domus domini in omni opere suo. Lex. n. noua potest conuenienter dici domus domini, quia huius domus ipse est ædificator, quia lex noua data est ab eo immediatè, non lex vetus, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Multifariè multisque modis olim Deus loquens patri. in prophe. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio suo consubstantiali & coæterno, vt ibidem subditur. Dicitur etiam lex noua domus domini, quia ipse est huius domus inhabitator, quia in sacramento & sacrificio nouæ legis. s. Eucharistia cõtinetur totus Christus realiter. Bene igitur dicitur. Perfecta est domus domini in omni opere suo, quia perfecta est lex noua in cognitione fidei, in præceptis moralib. in sacrificijs, in sacramentis & iudicialib. & perfecte introducit ad finem legis. s. uitam beatam, quæ est finis diuinæ legis. Et sic patet secundum principale.

Perfectio Eucharistię.

Figuræ legis nouę

Tertiò principaliter ostenditur in verbo præassumpto ordo vtriusque. s. legis euangelij, cum dicitur, cum venerit hoc euacuabitur illud, in quo aduueniente euangelio lex ostenditur euacuari. Vbi ostenditur triplex ordo legis & euangelij. s. ordo tpis, & dignitatis & uirtutis. Prioritate verò temporis lex vetus prior est quam noua, quia erat dispositio ad ipsam inquantum per eam homines retrahebantur ab idololatria, & tenebantur sub cultu vnius Dei, & sic disponebantur ad susceptionem euangelij. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Gal. 3. d. Priusquam ueniret fides. i. lex euangelica, ubi habetur fides explicata, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Prioritate aũt dignitatis est econuerso. ꝓp quod Apostolus ad Gal. 4. comparat duo Testamenta duobus filijs Abrahæ, eorum primus origine secundum carnem natus est. Secundus autem. s. Isaac per repromissionẽ, propter quod fuit prior dignitate. Similiter lex noua prior est ueteri Testamento ordine efficaciæ et virtutis, quia obligatio illius legis cessat adueniente euangelio, secundum quod dicitur ad Gal. 3. d. At ubi uenit fides, iam nõ sumus sub pædagogo. i. sub lege quæ erat pædagogus noster in Christo, ut ibidem dicitur, quia lex euacuatur adueniente euangelio. Considerandum tamen, ꝙ diuersimode euacuantur præcepta moralia legis & cerimonialia & iudicialia. Ad cuius intellectum sciendum, quod quando fit mutatio a contrario in contrarium, oportet terminum a quo totaliter euacuari, sicut qñ ex albo fit nigrũ, albedo tollitur. Quãdo autẽ ex imperfecto, fit pfectũ non tollitur totaliter terminus a quo, sed tantum eius imperfectio. s. quando ex minus albo fit magis album, non tollitur albedo præcedens, sed tantum eius imperfectio.

Ordo triplex legis & euangelii.

Vlterius considerandum, ꝙ qñ corrũpitur terminus a quo per accidẽs, illud qđ est ei adiunctũ corrumpitur, pt tamen manere cũ termino, ad quẽ si non habeat ad ipsum contrarietatẽ, non tamẽ manet numero, sed specie tantũ, sicut quãdo de aere fit ignis manet qualitas symbola. Ceremonialia igitur euacuantur primo modo, quia contrariantur nouæ legis cultui.

Ad cuius intellectũ sciendũ, ꝙ ceremoniæ sicut dictũ est, ordinantur ad cultũ diuinum, ẽm quod dicit Aug. in Enchirid. c. 3. Deus colitur spe fide & charitate, loquendo de cultu interiori. Igitur ceremoniæ quę sunt quędam protestationes cultus interioris, debent concordare cultui interiori, qui per fidem & charitatem. Est aũt triplex status hominis. Vnus est in quo habetur fides & spes de bonis cælestib. & de his per quæ ad ipsa introducimur. s. de mysterijs Christi, & de utrisq; sicut de futuris, & hic est status ueteris Testamenti. Alius est status hominis, in quo habetur fides de bonis cælestib. sicut de futuris, sed de his per quę introducimur ad cælestia, s. de mysterijs Christi habetur fides sicut de præsentib. vel præteritis, & hic status est nouę legis. Tertius status est in quo utraque habentur tanquam præsentia & euidentia & nihil creditur. & hic est status patrię cælestis. In hoc autem statu tertio ubi nihil creditur, nihil est ceremoniale uel figurale ad cultum pertinens, secundum quod dicitur Apoc. 21. g. Templum non uidi in ea, dominus Deus omnipotens templum illius est. Pari igitur ratione adueniente statu secundo. s. nouæ legis ceremoniæ primi status. i. legis ueteris cessare debuerunt & induci alia quę conuenirent statui nouæ legis, in quo bona cælestia expectantur de futuro, sed beneficia Christi habita sunt de præterito. Et ideo, quia ceremonæ ueteris legis significabant Christum uenturum, dignum est, ꝙ euacuentur in noua lege in qua mysterium Christi iam est pręteritum. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Heb. 9. b. Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat. s. quantũ ad ceremonialia thurificatione tamen excepta, quia non significabat mysterium Christi uenturi directe, sed deuotionẽ populi ad Christũ. Non autem debet esse minor deuotio ad Christum iam præsentialiter exhibitum quam tunc erat ad ipsum uenturum, propter quod in noua lege manet thurificatio, per quam designatur ministrorũ ecclesię & ipsius populi deuotio. Moralia aũt præcepta euacuantur tantummodo secundum quid. s. quantum ad perfectionem. Cuius ratio est, quia sunt de dictamine rectæ rationis, & ideo manent quantum ad substantiam præcepti remota tamen imperfectione, sicut patet Matt. 5. ubi positis præceptis moralib. additur perfectio quæ non intelligebatur a Iudæis esse sub præcepto. Vnde ibidem dicitur. Audistis, quia dictũ est antiquis. Non occides, &c. Et suppletur illud quod sequitur. Ego autem dico uobis, ꝙ omnis qui irascitur fratri suo, &c. Et eodmodo in prohibitione mœchiæ posito præcepto additur prohibitio interioris concupiscentiæ. Vnde ibidem dicitur. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Et subditur. Ego autẽ dico vobis, quicunque viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et similiter intelligendum est de alijs. & sic patet ꝙ moralia præcepta ueteris legis non euacuantur quãtum ad substantiam solam legis, sed quantum ad imperfectionem. Propter qđ dicit Apostolus. 1. Cor. 13. d. Cũ factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Status autem ueteris legis comparatur puero, secundum quod habetur Gal. 3. a. Lex pædagogus noster fuit. pædagogus autem est ductor pueri. Status nouæ legis comparatur uiro perfecto, ideo sicut manet idem homo quantum ad substantiam in pueritia & uirili ætate, remota tantum imperfectione pueritiæ, sic est de moralium præceptorum euacuatione. Iudicialia aũt præcepta euacuantur tertio modo, quia adueniente lege gratiæ, cessat eorum obligatio. Posset tamen aliquis princeps ordinare, ꝙ seruarentur in regno suo, ita tamen ꝙ non reputaret ea esse obligatoria ex lege Moysi. Ratio autem prædicti est, quia iudicialia præcepta per se & directe non erant ordinata ad significandum aliquid futurum, sicut erant ceremonialia, sed erant ordinata per directe ad conseruandum ordinem iustitiæ in populo Iudaico, quia tamen status illius populi erat totus figuralis respectu Christi, ut dicit Apostolus. 1. Cor. 10. c. In figura contingebant illis. per consequens & iudicialia præcepta illius populi erant figuralia, non directe sed ex consequenti. Et ideo si aliquis seruaret ea ex hoc quod tunc fuerunt statuta, hoc esset dicere, quod status ille adhuc durat, quod est erroneum & illicitum, si tamen aliquis princeps vellet ea de nouo statuere, posset licite. Considerandum tamen quod in lege noua iudicialia transierunt quantum ad eorum rigorem, quia sunt magis obseruanda ex amore uirtutis quam timore, quia lex noua est lex amoris. Propter quod dicit. 1. Ioan. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et sic patet ex prædictis, quod omnia legis præcepta aliquo modo per euangelium euacuantur. propter quod dicit Apostolus ad Roman. 3. alloquens Iudæos in lege gloriantes. Vbi est gloriatio tua? tu Iudæe qui in lege gloriaris, ut supra præmiserat Roman. 3. d. Exclusa est. id est euacuata. Sequitur. Per quam legem? Factorum? quasi dicat. Non. Legem autem factorum uocat legem ueterem, nulla autẽ res excludit seipsum uel euacuat. Sequitur. Sed per legem fidei,

Triplex hominis status.

Digitized by Google

fidei. Legem fidei uocat legem nouam, sic enim euacuat & excludit veterem. Patent igitur tria prædicta in verbo primo notata. s. imperfectio legis Mosaicæ, perfectio legis euangelicæ, & ordo utriusque.

Ad maiorem autem sequentium & prædictorum euidentiam quæritur, vtrum hæc epistola sit Pauli apostoli.

Et arguitur primo quod non, quia in hac epistola non tenetur modus scribendi qui in alijs epistolis Pauli præponendo nomen suum, et sui apostolatum officium, vt patet, ergo. &c.

Item quia eloquentior est stilus in hac epistola quam in alijs.

Epistola ad Hebræos probatur Pauli.

Ad contrarium est usus, & consuetudo ecclesiæ, in qua allegatur ista epistola tanquam ab Apostolo scripta. Respondeo dicendo, quod propter rationes prædictas ab aliquib. fuit opinatum, quod hæc epistola non esset Pauli, propter quod aliqui dicebant, quod erat epistola Clementis papæ & martyris. Et mouebantur ad hoc, quia ipse scripsit Atheniensib. epistolam per omnia consimilem. Alij autem dicebant, quod erat Lucæ euangelistæ, & mouebantur ad hoc quia ipse eam primo scripsit Græcè, vt dicitur in prologo. Alij autem dicebant quod erat Tertulliani, qui fuit propinquus Apostolorum tempori. Sed modo indubitanter tenetur quod est epistola Pauli, Quod probatur multipliciter. Primo autoritate ecclesiæ, cuius est talia dubia determinare. In synodo autẽ Nicena recepit ecclesia istam epistolam tanquam ab Apostolo scriptam. Secundo hoc idem probatur per autoritatem antiquorum doctorũ, & potissime Beati Dionysij, qui fuit discipulus beati Pauli. Iste autem in scriptis suis allegat dicta huius epistolæ tanquam dicta Pauli magistri sui. Tertiò hoc probatur ex autoritate Chrysostomi super epistolam istam dicentis, q̃ Paulus eam scripsit Romæ existens. Postquam enim biennio Romæ fuerat propter appellationem factam ad Cæsarem. de qua habetur in Actibus apostolorũ habuit licentiam transeũdi in Hispaniam, & Iudæos ibi uidit, & postea Romam rediens de illo loco hanc epistolam eis scripsit, ut dicit Chrysostomus. Quarto patet propositũ ex his quæ dicuntur vltimo capitulo huius epistolæ, uidelicet quod missa fuit hæc epistola per Timotheum qui fuit filius spiritualis Pauli apostoli. Quinto hoc idẽ arguitur ex zelo Apostoli ad salutem Iudæorum, de quo zelo dicit ad Rom ix. Optabam anathema esse pro fratrib. meis qui sunt cognati mei ex quib. Christus secundũ carnem, ad Rom. xj. b. Quandiu quidem ego sum Gentiũ apostolus, ministeriũ meũ honorificabo, si quo modo ad æmulandũ prouocẽ carnẽ meã. i. Iudæos, & saluos faciã aliquos ex illis. Ideo nõ est aliquo modo probabile, quòd Paulus scripsit Iudæis ad eorũ salutem, qui totalia scripta alijs gentibus pro salute eorundem. nulla autẽ alia epistola Pauli dicitur scripta Hebræis nisi ista. ergo, &c. Sextò probatur propositum ex zelo Pauli apostoli ad euangelicam ueritatem, ex quo zelo reprehendit Petrum manifeste, ut habetur ad Gal. 2. Nunc autem cum ita, est sicut necessariũ fuit ecclesiasticã ueritatẽ prædicari ad conuersionem fidelium, sic necessarium fuit eam scribi ad confutationem hæresum insurgentium. propter q̃ Ioannes Euangelistã suum incipit a natiuitate Christi æterna, quia uidebat hæresim Hebonitarum insurgere, qui dicunt Christum ante Mariã nõ fuisse. Paulus autem Apostolus uidit tempore suo hæresim Nazaræorũ insurgere qui dicunt esse necessariũ ad salutem seruare legem ueterem & nimium inualuit hoc dictum, ita q̃ etiam Petrus aliquo modo offendit in obseruatione legalium, propter quod Apostolus ei restitit in facie, ut dictum est. Ideo non est uerisimile quin Paulus apostolus aliquid scriberet conuersis de Iudaismo ad confutationem huius erroris. hoc autem fit in hac epistola, vt patebit domino concedente, & ideo tenendum est indiscussè quod ista epistola fuit à Paulo apostolo scripta.

Ad primum argumentum patet solutio in prologo Nõ enim erat Apostolus Iudæorum, sed gentium, secundum quod dicit ad Gal. 2. b. Creditum est mihi euangeliũ præputii, sicut & Petro circũcisionis, &c. Et ideo non scripsit in hac epistola quæ dirigebatur Iudæis nomen sui officij. similiter nec nomẽ personæ, quia ipse erat odiosus Iudæis, patet in Actib. apostolorum in multis locis, propter quod epistola fuisset minus recepta à Iudæis si nomen Pauli esset ibi præpositum.

Ad secundum dicendum quod stilus est elongantior, quia quilibet elegantius loquitur linguam propriam quam alienam. Ipse autem Paulus scripsit hanc epistolam solum Hebraicè, & ideo loquitur magis ornatè.

Sed contra hoc insurgit unum dubium, quia per infusionem spiritussancti habuit donũ linguarum, secundũ quod habetur. 1. Cor. 14. d. Gratias ago Deo meo quod omniũ uestrũ lingua loquor. Dona autem spiritussancti perfecta sunt, ergo ita perfectè loquebatur alia idiomata sicut Hebraicam. Dicendũ quod donum linguarum datum est apostolis ad prædicandum fidem Christi omnibus populis, & ideo datũ est hoc donũ apostolus prout faciebat ad efficaciam prædicationis Ad hoc autem non multum facit ornatus verborum sed aliquando magis impedit, vt patet per Apostolum. 1. Cor. 2. a. Sermo meus & prædicatio mea nõ est in persuasibilib. humanæ sapientiæ uerbis. Et ideo nõ est mirum, si Paulus apostolus habuit aliquem ornatum verborũ in Hebraica lingua ex humana acquisitione quem non habuit in alijs, habuit tamen omnia idiomata loquendum ualent ad efficaciam prædicandi.

Incipit epistola Pauli ad Hebræos.

CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Hebræos.

CAP. I.

In 1. ca. ad Galat.

a Multifariè. &c. ✻ HIERONYM. In epistola ad Hebræos propterea Paulus solita consuetudine nec nomen suũ, nec apostoli vocabulum præposuit, quia de Christo erat dicturus. Habentes ergo principem sacerdotũ, & Apostolũ nostræ confessionis Iesum, nec fuit congruum, vt vbi Christus apostolus dicendus erat, ibi & Paulus apostolus poneretur.

✻ PRIM. Omnis intentio beati apostoli in hac epistola est, vt Iudæos cognatos suos (qui & Hebræi, ab Heber appellantur, in quo assumpti sunt) a lege Moysi transire faciat ad gratiam euangelii, ab obseruatione carnali ad spiritualem, simulque eminentiam gratiæ quæ per filium data est fidelibus discernit a legalibus vmbris, quæ angelicis ministrationib. exhibitæ fuerunt.

a b c d e f g — 1 Multis locutionibus. 2 Multis qualitatibus. Multifariè multisque modis olim 3 Seruis per seruos. Deus loquẽs patrib. in prophetis. 4

c *Olim.* Non est nouum.

d *Deus.* Qui est inuariabilis tũc & nunc.

e *Loquens.* Quia quod tunc etiam nunc.

f *Patribus.* Qui carne & cultu Dei patres nobis sunt.

g *In prophetis.* Non enim ipsi, sed Deus in eis,

Multifariè i. multotiens Abrahæ, Isaac, & Iacob, & cæteris, & eisdem sæpe.

g *Multisq; modis.* Quia modo per somnia, ut Danieli, modo aperta voce, vt Moysi. modo interiori inspiratione, vt Dauid, ✻ Vel,

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam Pauli ad Hebræos.

CAP. I.

✻ Multifarie, &c. *Sicut prædictum est, Apostolus hanc epistolã scripsit aliquib. conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, volentibus seruare legalia cum euangelio. quasi non sufficeret ad salutẽ gratia Chri. Et ideo in hac epistola ostendit eminẽtiam noui Testa. respectu ueteris, ostendens q̃ uetus comparatur ad nouum dispositione ad formã, & sicut imperfectum ad perfectũ, quod euacuatur & cessat adueniente perfecto, vt dicitur. 1. Cor. 13. c. Diuiditur autem hæc epistola in duas partes. s. procemiũ et executionem. Secunda pars ponitur ibi.* Qui cum sit splen. *In prima autẽ parte proponit excellentiam noui Test. respectu ueteris ex trib. videlicet ex tempore, ex legislatore, ex modi tradendi diuersitate.*

Diuisio.

Differẽtia no legis a veteri triplex.

Differentia temporis tangitur in hoc, uetus Testamẽtum olim fuit traditum, nouum autem diebus istis nouissimis, gratia autem pficit naturam. & ideo similis est processus gratiæ sicut & naturæ suo modo. Nunc autem in cognitione naturali processus est de cognitione cõfusa, & inde terminat ad determinatam & perfectam, ut patet. 1. Physicorum, propter hoc ut ibidẽ dicitur, pueri in principio vocant omnes viros patres, & omnes fœminas matres, postea distinctè cognoscũt. Et sic similiter est in cognitione supernaturali, quia in ueteri Testamẽto fuit cognitio imperfecta, in nouo autem q̃ posterius datum est, veritas manifeste reuelatur. Excellentia autem ex parte legislatoris ostenditur, quia licet vtrunq; Testamentũ sit a Deo datum, uetus tamen tradidit per angelum qui loquebatur Moysi in persona Dei, Act. 7. e. *Hic est Moyses qui fuit in ecclesia in solitudine cũ angelo qui loquebatur ei in mõte Sinai. nouum autem Testamentũ tradidit Deus per seipsum, quia p filium incarnatum qui est unus Deus cum patre, & hoc excellentia noui Testamenti ad uetus tangitur, cum dicitur, quod* Deus olim erat loq. patr. b. in prophetis. *in nouo autem Testamento.* locutus est no. in filio. *Excellentia autem ex modo tradendi est, quia uetus Testamentum traditum est obscure sub uelaminib. & figuris. nouum autem, Testamentum traditum est lucidè & aperte. Et hoc notatur cum dicit.* Locutus est. *f. planè & sensibili voce & humana. vnde Io. 16. g. dictum est ipsi Christo ab Apostolis.* Ecce nũc palam loqueris, & prouerbiũ nullum dicis. *His dictis patet sententia.*

1 Multifarie. *i. per diuersas figuras & velamenta in sacrificijs & sacramentis & huiusmodi q erant figuræ eorum q sunt facta tempore Chri.*

2 Multisq; mo. *Quia aliquando fit reuelatio per visionem corporalem, sicut Dan. v. b.* Apparuerunt digiti manus scribẽtis in pariete. *Aliquñ per visionem imaginariã, sicut dicitur Esa. 6. a.* vidi dominũ sedere super solium excelsum, &c. *Aliquando per visionem intellectualem tantum, sicut de Dauid dicitur in prologo super Psal.*

3 Olim Deus loquens. *i. ab antiquo & ex multo tempore paulatim assuefiendo ut crescerent homines in cognitione mysteriorum incarnationis & ueritatis,* quæ per Christum facta est. *ut dicitur Ioan. 1.*

4 Patrib. in prophetis. *Quibus angeli reuelabant occulta diuina, & ipsi ulterius populo denuntiabant.*

✻ Nouis-

Digitized by Google

A Vel, *Multifariam.* Multo & diuerso genere locutionis, ut per somnia vel inspirationes, uel apertas voces.

Multisq; modis. Rerum diuersis mysteriis futura significans,

a *Locutus.* Quia idem modo qui olim.

b *Nobis.* Filiis illorum patrum. Ne de aliis putetur nobis locutus quam illis, quod poterat videri si alii loqueretur genti.

Multifarie. In omni genere loquendi, vt figuris, visionib. somniorum, locutionib. angelorũ.

Mul. modis. Rerũ creatione, vt in formatione Adę, in trãsitu maris rubri, & similib. in actibus.

a Quia post hanc non sequitur alia locutio. In fine temporum.
b Quasi adhuc supersunt qui audierunt & viderunt. Filius.

a Nouissime diebus istis locutus est nobis in fi- 1

a Qui maior prophetis: vnde & eum secundum vtranque naturam comendat.
b Secundum humanitatem vnde. Postula a me & dabo tibi Gen. hæ.
c Quia filius & nunquam perdit quicquam de omni dato patris.
d Vt per verbum.

d lio, quem constituit hæredẽ vniuersorum, per 2 3

a Non solum æterna, quæ minus nota.
b Secundum diuinitatem. c Ex patre & idem cum eo. Lumen delumine.

f quẽ fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ, 4 5

Aug. in ps. 37. *Olim patribus in prophetis: Nouissime nobis in filio.* Tẽpus enĩ constituit dominus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionũ tẽpora habuerunt prophetas afflatos & impletos uerbi Dei usq. ad Ioãnem, ab illo autem usq. in finem tẽpus est implendi quę promissi sunt. Vnicus Dei filius venturus erat ad homines assũpturus hoĩem, & per id futurus hõ moriturus, resurrecturus ascensurus, sessurus ad dexterã patris, impleturus in gentibus

B promissa. Quod loquens & locutus, præsens de pterito, præteritum de pręsenti posuit, significat ip se loqui per filiũ quòd locutus est per prophetas. Nisi q in prophetis occulta ueritatis, & adhuc implen da, in filio autem aperta & completa.

In ps. 73. *In prophetis.* Prophetandum fuit ut non subito ueniens horreretur, sed creditus expectaretur.

✱ PRIM. Consideremus ergo, quomodo multis loquutionibus, multisque qualitatibus loquutus sit Deus pater patrib. testamenti, multis loquutionibus, multisque qualitatib. loquutus est eis, quia non semper vniformiter secreta sua eis reuelauit. Aliquando enim aperte & per angelum loquutus est, vt Abrahę, Mosi, Loth, aliquãdo uero obscure & per enigmata, aliquando in habitu militis, aliquando in corde, aliquando p somnium. Quanta vero distantia est inter gratiã euangelii, q̃ per filium data est, & legem, quæ per seruũ administrata est, tanta est differentia inter ministros & auditores legis, qm̃ serui ad seruos missi sunt, & inter promissionem & gratiam, quę per filiũ data est filiis, ac postmodum per filios administrata.

Christus maior prophetis. c *In filio.* Qui prophetis est maior. est enim dominus prophetarũ, impletor & sanctificator, Sic enim propheta est, quod & dominus prophetarũ. Sic & angelus Christus est, & dominus angelorũ. Nã & ipse dictus est magni cõsilii angelus, & Moysi

Esa. 9. b. Deut. 18. d dictum est de eo *Suscitabo eis prophetam similem tui.* Si Crs nihil

C annũciaret, angelus non diceretur. Si nihil prophetaret, propheta non diceretur. Ex eo quod præsens annunciauit, angelus erat, ex eo quod futurũ prædixit propheta erat, ex eo quod verbũ Dei caro factũ est, & angelorũ & pphetarũ dominus erat.

d *Constituit.* Iam immutabiliter.

Theophylactus. e *Hæredẽ uniuersorum.* i. possessorem omnis creaturę. Non enim iam portio dñi est, Iacob enim & pars eius Israel, sed omnes prorsus nationes mundi. Hęredis aũt vtitur nomine, vt duo q̃dam per hoc attruat & ostendat. s. q proprius sit filius, & q donationes illi nulla contingat amissio. Dicendo ergo hæredem, humilitatis demõstrauit indiciũ. Deinde ad superiorem gradũ altioremq. transcendit dicens. *Per quem.* vt per uerbum patri coęternũ. *Fecit.* non solum ęterna & inuisibilia & immutabilia quæ minus nobis sunt nota, sed,

✱ PRIM. Hæres dicitur ab hæro domino, eo quod libera potestate in hęreditate dominetur. Constituit ergo Deus pater hæredem uniuersorum, non tamen secundum diuinitatem, qua coæternus est patri, & coæqualis ill in omnipotentia deitatis, & qua æternaliter ipse possidet omnia cũ patre, sed poti' secundum humanitatem, a uerbo assumptam, cõstitutus est ille Dominus super omnem creaturam, non ergo diuidamus personas, sed distinguamus naturas.

Et secula. i. visibilia & mutabilia.

In symbolo. ✱ RVFINVS. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsũ ergo & potentatum omnium tene. Quia sicut lux de luce, &

D veritas de veritate, ita & de omnipotente natus est oĩpotens

✱ PRIM. Secula dicuntur a sequendo, eo quod sequuntur, semet redeundo ac reuertendo.

Au. ser. 38. de verbo. Do. f *Qui cum sit splendor gloriæ, &c.* Hic secundum diuinam naturã commendat. Christum ostendens eum coæternum & coæqualem patri, eiusdemq; cum eo substantiæ, sed alterum in persona. Attende qualiter hic duas vias ingreditur. Vna quidem reuocãs nos a nefando errore Sabellij. Alia vero ab Arrianicæ impietatis errore. Ne

Chrysostomus. putetur pater vel vnicum non habere, vel fili' extraneus a patre subsistere. Sũt enim quidã, qui eum extraneum esse delirẽt, q male uisum est Arrio. Alii qui non alterum patrem, alterum filiũ suppingere moliunt, sed eũdem aliqñ patrem, aliqñ filium, Integra ergo commouet ratione, & quia Dei filius est, & quod non ab eo alienus

Arriana impietas. Ambrosi' & Chrysost. existit. Hoc aũt religioso debemus accipere intellectu, & si quid absurdum fortasse occurrit, ab acie mentis abigere. Vbique siquidem religioso nobis opus est intellectu, maxime vero ubi de Deo vel loquimur aliquid, uel audimus, quia nec ad loquendum dignè de Deo lingua sufficit, nec ad percipiendũ præualet intellectus. Multa. n. de Deo intelligimus quæ loqui

E penitus non ualemus, multa recte loquimur q̃ intelligere non sumus idonei. Verbi gratia. Quod vbiq; Deus est scimus & dicimus, quõ autem ubique sit, intellectu non capimus. Item q est incorporea quædam uirtus, quæ omnium est causa bonorum scimus, quõ autem quę ista sit penitus ignoramus. Sunt etiam quædam q̃ dici non possunt q̃uis mente capiantur, ita ut etiam ipsum Paulũ videamus in quibusdam talib. quasi infirmari & nõ integra pponentem exempla, sicut hic cũ ait.

Aug. Ser. 38. de ver. Domi. lib. 1 de icarn. Verbi, c. 11 & ser. 190. de temp. *Qui cum sit splen. gloriæ, &c.* Vtens impropriis nominib. quia ppria reperire nõ poterat, & rerũ temporaliũ similitudine ad ostendendũ ueritatem æternorũ. i. patris, & filii coęternitatẽ, q̃uis temporalia integra collatione æternis comparari nõ possunt. In ęternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oĩa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coæternum, q. nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coæuum. Coæua enim dicimus

Coęua q̃ dicantur. quęq; eandem habent mensuram temporum, nec alterũ ab altero tpe pręceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coęua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coæternum, vnigenitum, In creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans.

F In creatore vero nõ processit genitor genitũ. Nõ possunt ergo cõparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coæua coęternis cõparari. Inueniamus itaque coęua. Nam de scripturis admonemur ad has similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sa-

Sap. 7. d pientia. *Cãdorem lucis æternæ.* Item, *Speculum est sine macula Dei maiestatis.* Ecce ipsa sapientia dicta est cãdor lucis ęternę. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apostolus. *Splen. gl.* Coęternus ẽ

Filii coæternitas. enim patri filius, vt coęuus est splendor igni. Si enim lucernã accendere cupio, nondũ ẽ ibi ignis, nec splẽdor, mox aũt vt ac cẽdero, simul & cum igne splẽdor existit. Ergo filius Dei ẽm hoc dicitur splendor gloriæ q ei semper pater est, quo habet de quo sit, nõ ẽm hoc q prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semp pater est, semper de illo imago. Ecce nõ potuisti coæterna inuenire in creaturis & inuenisti coæua, quorũ proportione intelligis coæternum filium, æterno gignẽti. Quod . n. est tẽporali coæuum, hoc est æterno coęternum. Sed attendendum, q cum in his. s. igne & splendore sit coæuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatẽ. Ex alio rum igitur pportione tẽporalium, quorum alterum est ex altero,

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Nouissi. diebus istis. *i. Tempore gratiæ & ueritatis reuelatæ.*
2 Locutus est nobis in filio. *i. per filium incarnatum.*
3 Quem constituit hæredem uniuersorum. *quantum ad naturã assumptam. eo enim ipso quod natura humana a uerbo assumpta est in unitate suppositi, eo ipso constituta est super omnem creaturam.*
4 Per quem fecit & se. *quantum ad naturam diuinam, pater enim operatur p filium sicut per artem, quia secundum Aug. filius est ars omnipotentis Dei plena rationib. omnium uiuentium. Secula sunt reuolutiones & spatia temporum, quia a patre per filium non solum facta sunt incorruptibilia & æterna a parte post, sed etiam corruptibilia.*
5 Qui cum *hic exponitur executio, in qua declarat illud quod promissum est. s. eminentiam Test. respectu ueteris. Et quia differentia utriusque*

Digitized by Google

A terno, etsi non coæuum, tamen consubstantiale, filius patri cõsubstantialis ostenditur. Nascitur enim homo de homine, & equus de equo. Nec est horũ alter alteri coæuus, quia natus ab eo de quo natus est, tempore præceditur, sed tamen & ille hõ & iste hõ, & ille equus & iste equus. i. eiusdẽ substantiæ sunt diuersa sunt tempore, sed nõ sunt diuersa natura. Similiter & de Deo patre Deus filius natus est, & cum sit ei coęternus, est etiam eiusdem naturę non minor eo, quia Deus de Deo, vt homo ex homine natus eiusdẽ substantiæ est, & equus ex equo. Ecce aliud genus similitudinis. hic laudatur æqualitas, ibi coæuitas. Iũge igitur, quia totum quod laudabile est in creaturis quib. aliquid deest, simul est in creatore, cui nihil deest, ibi tamẽ quod inuenimus. i. hõ & duo homines sũt, hic uero pater & filius vnus Deus. Ideo Apostolus ait: *Qui cum sit splendor glo.* Pater ẽ gloria. filius idem cũ eo, & eum notificans hõ factus, ut radius solẽ.

(margin: † expressa imago. — *per semet ipsum. — De demõstra. euan. lib 4. c. 3. — B)

a Vel character. Plena ostensio essentiæ patris. b Sicut ab eo creata, ita ab eo conseruantur.

a & † figura substantiæ eius, † portans- 1
b
c que omnia verbo virtutis suæ, * pur- 2 3

a Persimile. Solo imperio.
b Quæ non minor gubernando quam creando.
c Hoc iam ad nos, purgans a peccatis, qui talis est per humanitatem, secundum quam crucis passionem & mortem pertulit.

✠ EVSEB. Cæterum, a sensibili quidem lumine splendor separati nõ potest, filius autem seorsum a patre per ipsum subsistit, & luminis splendor locũ efficientiæ obtinet, ac filius alius quidam, quam sm efficientiam est, non per seipsum uti; essentiam nactus, sed a patre. Rursus splendor simul existit cũ lumine, illudque quodammodo cõpletur (nã sine splendore nõ consistit lumẽ) simulque cum illo, & secundũ illud subsistit. At a patre filius procedit, & illum generat, at ipse nõ genitus est, & ille quidem per seipsum perfectus ac primus tanquã pater, & qui autor sit, ut filius cõsistat, nihil a filio accipiens, quo naturã suam, qua Deus est, compleat. Rursus, splendor quidẽ non ex proposito, & uoluntate luminis splendet, sed secundũ quiddam, quod ad essẽtiam illius inseparabiliter accidit, filius uero ex sententia, & proposito, imago patris existit.

a *Fig. sub.* Ecce aliter personaliter, ut figura ab eo cuius est figura. Sed æqualis, quia nec parũ dissimilis, sicut ipse ait: *Pater in me est, & qui uidet me, & uidet & patrem meũ.* Attẽde q hęc nomina, s. lumen, gloria, qñq; ad naturam diuinam referuntur, qñq; ad personam. Et qñ ad personam referuntur, modo ad ad patrem, modo ad filium referuntur. Dicimus enim, pater est lumen, & filius est lumen. Similiter pater est gloria, filius gloria, & hi duo una gloria & unum lumen non duo. Et dicit filius gloria de gloria, sicut lumen de lumine, & principiũ de principio, & Deus de Deo, nõ tamẽ duo dii, sed unus, nõ duo principia, sed unum. Splẽdor autem & figura sicut & imago proprie ad personam filii referuntur, & relatiue dicuntur.

(margin: Io. 14. b. quomodo De' lumẽ & gloria.)

✠ CHRYS. Character alter est a suo ipso exemplari, alter aũt non in oĩb. sm quod per seipsam subsistent. Nam & hic character similitudinis omnimodæ probet iudicium, ad illud cuius est character, & suspicionem vel paruæ dissimilitudinis omnino non recipit. Qñ ergo enim & formam uocitat & characterem, quid dicũt, aut quid [illegible] opponere? Sed etiam imaginis (inquiũt) imago appellatus est homo, quid ergo nũ eo modo, sicut filius? non inquiunt, sed quia imago non est similitudinis iudicatrix, quanquam & homo sm quod imago appellatus est, demõstrat similitudinem, sicut potest in homine demõstrari, quod e nim est Deus in cælo, hoc hõ in terris est, sm principatum dico. Sicut enim oĩb. quę in terris sunt iste dominabitur, sic & dominus omnium cęlestium & terrestrium dominatur. Verum ut ista nõ vrgeamus, homo nõ est dictus character, non est appellatus forma, quod declarat essentiam, aut essentiam simul & similitudinem, quæ est secundum essentiam. Sicut enim forma serui, nihil aliud significat, quam hominẽ proprie, sic & forma Dei nihil aliud manifestat, quam Deus.

(margin: C — D — † moderaturque.)

b *Portansque omnia, &c.* Supra dictũ est: quia per ipsum fecit omnia. Hic ei nũc summã autoritatis attribuit, ex eo quod cum autoritate cuncta gubernat & cõtinet. Sicut enim ab eo creata sunt omnia, ita per eum immutabilem cõseruantur. Creatoris enim omnipotentia cã est subsistendi omni creaturæ, quę uirtus si ab eis quæ condidit regendis aliqñ cessaret, simul omnium rerum species & natura concideret. Ideoq; dominus ait; *Pater meus usque nunc operatur, & ego operor illud*, continuationem quandã operis eius (qui simul omnia continet atq; administrat) ostendens. In quo opere etiam sapientia eius perseuerat, de qua dicitur. *Pertingit a fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Deus ergo omnipotẽs in cõmutabili æternitate, volũtate, veritate, semper idẽ mouet per tempus creaturam spirituale, mouet etiam per tẽpus & locũ creaturam corporale, ut eo motu naturis quas cõdidit administret. Cum igitur tale aliquid agit nõ debemus opinari eius substantia qua Deus est temporibus, locisque mutabile, si ue per tempora & loca mobilẽ. cum sit ipse interior oĩ re, quia in ipso sunt omnia, & exterior omni re: quia ipse est super oĩa, & antiquior oĩb. quia ipse est ante omnia, & nouior oĩb. quia idem ipse est post omnia. s. post omnium initia. ideoque potestatem eius commendans Apostolus ait: *Portansque o. &c.* Et nota per simile dictum esse. Hoc enim dicendo facilitatẽ cõtinendi voluit designare per metaphoram illorum qui sine vllo labore uerbo uel digito mouẽt aliqd uel efficiunt, ita Crs molem creaturæ magnitudinemq. sine labore continet & gubernat. Attende, q cũ hic dicat Apostolus Christum oĩa cõtinere, supra dixit patrem per ipsum oĩa fecisse, ibi ait, *Per quem fecit & secula.* Tanquam facere ipse non posset, si ei non porrexisset pater dexteram, uel tanquã aliquod instrumẽ fuerit patris operantis. Sed si ab eo gubernantur omnia, nõne ab ipso facta sunt? Non igitur ut tu hæretice inaniter suspicaris tãq aliqd instrumentũ extitit, neq. p eũ dicitur pater fecisse, tãq ipse facere nõ posset. Sed sicut dicitur pater iudicare per filiũ, quia eũ cõstat opifice genuisse. Si n. cã eius pater est in quod patet, multo magis eorum cã est, quæ p filiũ facta declarãtur.

(margin: Aug. li sen té. prospe ri. — Io. 5. b. — E — Sap. 8. a. — Chrysostomus. — F)

✠ PRIM. Non minus est gubernare mundum, quam creasse, nam in creando ex nihilo substantię rerum productę sunt, in gubernando vero ea, quæ facta sunt, ne ad nihilũ redeãt cõtinentur. Ergo dum hæc omnia reguntur, & adinuicem sibi pugnantia coaptantur, magnum & admirabile uirtutis Dei iudicium declaratur.

c *Purgationem.* Postquam ostendit eius excellentiã quo cũcta creauit

(margin: Theophylactus.)

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *quæ testamenti ex parte temporis manifesta est, ideo hoc dimittit tã quã manifestum. Sed secundum probat & declarat. s. eminẽtiam ex parte legislatoris & per consequens alia eminentia erit declarata, quæ est ex modo tradendi. Igitur executio huius epistolæ diuiditur in duas partes quia primo ostenditur eminentia latoris no. Te. Secundo ostenditur qualiter & per quæ adhærendum est ipsi legislatori, & no. legi. Secunda pars incipit in princi.* 11. *c. ibi.* Est autem fides, &c. *Circa primum attendendum, quod ve. Te. traditum est per angelos ipsi Moysi, & per Moysen sacerdotib. & per sacerdotes ipsi populo. Et igitur primo ostenditur eminentia Christi legislatoris respectu angelorum, secundo respectu Moysi, tertio respectu sacerdotum ve. Te. Secunda pars incipit.* 3. *cap.* Vnde factus. *Tertia.* 5. *ca.* Omnis ponti. *Prima adhuc in duas partes diuidit: quia primo præfertur ipse Christus angelis, secundo ex hoc concluditur quanta reuerentia sit exhibenda doctrinæ nouæ legis. Secundo incipit se. c.* Propterea abun. *Prima adhuc diuiditur in duas partes, quia primo ponitur excellentia Christi & ostenditur quod ab eo deficiunt angeli. Secundo probatur vtrunque per scripturam ve. Te. ibi:* Cui enim dixit aliquando angelorum. *Excellentia autẽ Christi tãgitur in quatuor. Primo quia est patri coæternus. Secundo quia cõsubstantialis. Tertia, quia æqualis est ei in potestate. Quarto, quia æqualis est ei in dignitate. Ab istis autem deficiunt angeli. Coæternitas autem tangitur ibi:* Qui cum sit splendor: *Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui splendor soli coæuus, & esset æternus sol esset æternus. Sed non solum filius dicitur splendor glorię, quia gloria est clara notitia cum laude. filius autem procedit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, & io dicitur splendor gloriæ. Consubstãtialitas aũt filij ad patrem tãgitur ibi.*

(margin: Diuisio Traditio ve. Test. — Excellẽtia Christi in quatuor.)

1 Figura sub. *Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est imago naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis pp quod magis dicitur ad imaginem Dei. quam eius imago, sicut alter est imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur in diuinis est imago naturalis, & ideo dicitur imago vel figura substãtiæ, i. eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per consequens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in rege & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potentię tangitur ibi.* Portãs. o. &c. *Potentia enim Dei patris apparet in duob. Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim eius influentia in nihilum redigentur. Et quia pater & filius sunt una causa creaturæ, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc est quod dicitur.*

(margin: Filius quo modo imago. — Potẽtia patris in duobus.)

2 Portansque omnia. *Id est, sustentans & conseruans in esse.*

3 Verbo virtutis suæ. *Id est suo imperio virtuoso, quia suum dicere est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, quia nõ minus est iustificare impium, quam creare cælum & terram secũdũ* ✠ *August.*

Digitized by Google

creauit & gubernat, hic humilitatis eius benignitatem cõmẽdat. Commonet enim nos crucis mox, & resurrectionis & ascensionis, vbi ait. *Sedet, &c.*

a *In excelsis.* Dicens non loco concludit Deum, sed ostendit hominem Christum omnib. altiorem, & omnib. eminentiorem: Sic & per dexteram non Deum deformauit, sed similitudinem honoris demonstrauit. Confessus enim nihil demõstrat aliud nisi honoris æqualitatem. Contemplare sapientiam Pauli immo nõ Pauli sapientiam, sed spiritussancti mirare gratiam. non enim suam intelligentiã mẽte propria procreauit sed spiritussanctus infundit. Attende ergo ꝑ quales apostolica sapientia eos sublevat gradus, & qualiter eos ad ipsum apicẽ pietatis adducit. Vbi item antequã deficerent eos obscuritas occuparet, vide quõ eos ad inferiora reuocauit. Quæ; enim quæ sunt humilitatis eloquitur, qñq; vero altiora intonat, nec semper in humilib. remanet nec in excelsis perdurat, sed uelut quibusdam gradib. nunc ad alta fastigia sublevatur, nunc ad inferiora declinatur. Sicut enim qui infantulum quempiam ad excellentiora vult paulatim sursumq; surrigere, gradatim hoc facit ab inferiorib. ad superiora conscendens. Deinde cum sursum peruenerit, obscuritatib. ac defectionib. eum fatigari videns, post alta deponit eum ad inferiora quo respirare, atque animum recreare valeat. Post item cum refectus fuerit ad alia alta sustollit. Ita circa Hebræos beatus facit Apostolus, quos paulatim ad notitiam Dei erigit, inter alta memorans humilia ubiq; magistri sui vestigia consequens. Nã & ipse sic faciebat, aliqñ quidem ad altiora discipulos suos sublevabat, aliqñ eos ad inferiora imbecillitatis eorũ gratia reuocabat, nequaquam eos prolixo tẽpore in alta permanere parte permittẽs. Ita in hac tota serie facit Apostolus, prius alta commemorat, dicens, in filio ubi proprius intelligitur filius, qui est superior & excellentior vniuersis. Deinde ad humilia descendit dicẽs, *quem constituit hæredem.* Deinde ad alta redit dicens: *per quem fecit & secula.* Postea ad altiorem omnib. gradum uenit dicens: *Qui cum sit splen. &c.* Deinde ad humilia loquitur, *purgationem peccatorum faciens.* Inde ad alta narranda reuertitur. *Sedet ad dexteram maiestatis.*

* PHIMAS. Sedere autem illius, pro habitare, & esse, in loco isto ponitur, sicut & dextera pro honore & dignitate summa. Nã non est putandum, quod omnipotens pater, qui spiritus incircunscriptus est, oĩa replens, dexteram aut sinistram habeat, sicut nos habemus, aut quod ita sedeat ĩ dextera illius filius eius, sicut solent filii regum sedere iuxta patrem, apposito sibi solio, sed sicut dicimus, dextera pro gloria & dignitatis honore accipitur, siquidem & pater a dextris esse dicitur Christi. An hoc ergo a dextris sunt, quia nihil est in diuinitate sinistrum, quid est ergo, *Sedet ad dexteram maiestatis,* nisi vt dicatur, habitat in plenitudine paternæ maiestatis?

b *Tanto melior.* In psalmo tamẽ ait, Paulo minus minoratus est ab angelis. Hic eisdem melior dicitur. Et sicut illud ẽm humanam naturam, ita & hoc ẽm diuinam dictum esse posset intelligi, nisi adderetur effectus, per quod aperitur, quod hic loquitur de eo ẽm carnem. Nam ẽm hoc quod patris substantiæ consubstantialis agnoscitur, non est factus, sed natus. de eo ergo sermo versatur ẽm humanam naturam, ẽm quam & minor fuit angelis passione, & maior & melior etiam gratiæ plenitudine, de qua & ipsi angeli ad mensuram accipiunt.

Augusti in psal. 50. | † præstantior. | † fortius est. | Chrysost. | † Psal. 2. b. | † De pę di. 2. c. illa autem. | † excellentius.

a Quiescit & conregnat. b Sublimatus ad æqualitatem patris. Super omnia loco & dignitate. Non in paradiso, vnde Adam cecidit, sed altius.

gationem peccatorum faciens, † sedet ad dexteram maiestatis 1

a Locatus b Hic comparat & præfert angelis. c Dignior. d Euidenter secundum hominem factus.

a eius in excelsis, tanto † melior angelis effectus, quanto dif- 2

a Honorificentiam, qui surrexit & ascendit. Vel maiori. b Præ angelis.

b ferentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit 3

a Nec postquam confirmati. b Ecce nomen. c Consubstantialis, non adoptiuus. d Quia. e Aeternaliter.

c d aliquando angelorum: † filius meus es tu, ego hodie ge-

B

Chrysost.

C

Act. 13. b. Psal. 8. b.

* ATHAN. Neutiquam enim creator ille angelorum, qui verbũ Dei est, præstantior factus est, quasi qui inferior fuisset, sed ut formã serui in se receptam, præstantiorem angelis & oĩb. rebus creatis ostenderet, qñquidem ipse est imago Dei inuisibilis, ac primogenitus omnis creaturæ.

E De salutari aduentu Christi.

c *Differentius no.* Dum mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei Postquã immortalis magis differẽs. Et quia hoc posset & nõ præ illis, addit, *quæ illis.* i. valde differẽs à nomine angelorum, hoc est nomen ꝙ est super oẽ nomen. i. Deus, siue filius, ꝙ reuera dignius est illo quo illi dicuntur angeli. i. nuncii. Filii enim nomen proprietatem ostendit, nõ adoptionem, quia nisi esset proprius filius, nõ posset ex hoc Apostolus amplitudinem honoris asserere. Proprius autem filius est de ipso patre genitus. Si autẽ adoptionis gratia esset filius, non solum patre, sed etiam angelis minor esset.

d *Hodie.* Ne præterita generatio uideretur. Quãquã enim possit ẽt ille dies intelligi, quo Christus ẽm hominẽ natus est, tñ quia hodie præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum est quicquam quasi esse desierit, nec futurum, quasi nondũ sit, sed præsens tñ, quia quicquid æternũ est, semper est diuinius accipitur de sempiterna gñratione sapientiæ Dei, quam fides sincerissima & catholica prædicat.

☞ * AVG.

NICOLAVS DE LYRA.

* *Augustinum. In hoc autẽ filius est æqualis patri. Et hoc est quod subditur,* Purgationem peccatorum faciens. *Aequalitas autem dignitis tangitur, cum subditur.*

1 Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. *Quia si hoc referatur ad diuinam naturam, eadem dignitas est patris & filij, sicut eadem natura. Si autem referatur ad humanam naturam, sic non est ibi æqualitas, quia secundum illam est minor patre. Dicitur tamen etiam secundũ hoc filius sedens ad dexteram patris per modum cuiusdam associationis, inquantum humana natura est uerbo coniuncta. & sic eadem veneratione veneratur.*

Vel aliter dicitur sedere ad dexterã, &c. i. in potioribus bonis. Et quia a quatuor prædictis excellentijs angeli deficiũt. ideo concludit de Christo.

2 Tanto melior, &c. *Quia ipse dicitur uerus Deus & dominus consubstantialis patri, ipsi autem dicuntur serui.*

Diuisio.

3 Cui enim dixit. *Hic consequenter probat de Christo quatuor conditiones prædictas, excludendo eas ab angelis. Et primo probat hoc de cõsubstantialitate. Secundo, de æqualitate potentiæ ibi.* Et tu domine in principio. *Tertio, de coæternitate, ibi* Ipsi peribunt. *Quarto de dignitatis æqualitate, ibi:* Ad quem autem. *Primum autem probat per quatuor autoritates ueteris Testamenti. Secunda ponitur, ibi:* Et rursum. *Tertia, ibi:* Ad eum iterum. *Quarta, ibi.* Ad filium autem. *Ad euidentiam primi aduertendum, quod ea quæ sunt fidei non possunt efficaciter per rationem probari, quia excedunt facultatẽ intellectus nostri. Et iõ probatio in talibus debet fieri per autoritatem diuinam, quę non potest continere falsitatem. & ideo per ipsam est efficax probatio illis qui recipiunt eam ut diuinam. Iudæi autem qui recipiunt uetus Testamentum, sicut a Deo datum & ideo probatio Apostoli efficax est, quia procedit per autoritatem ueteris Testamenti. Vlterius considerãdum, quod licet sacra scriptura habeat multiplicem sensum, non tamen habetur efficax argumentum nisi per sensum literalem, ut dicit Aug. in epistola ad Vincentiũ Dona. quia in argumento semper esset fallacia æquiuocationis, vel amphibologię propter sensuum multiplicatem. Igitur ostendendum est quod authoritas ab Apostolo inducta intelligitur ad literam de Christo, quod patet per illud quod habetur Act. 4. ubi apostoli qui habuerunt intelligentiam scripturarum & reuelationẽ spiritussancti exponunt illũ Ps. 2. a.* Quare fremuerũt gẽtes, &c. *de Christo prædictum, sicut patet literam intuenti. Et per consequens hęc autoritas quę hic inducitur ab Apostolo de illo Ps. est intelligenda ad literam de Christo. hoc etiam patet ꝑ Ps. quia ibi dicitur.* Ego hodie genui te. *quod non potest de Dauid intelligi, sed de filio Dei, cuius generatio non transit in pręteritũ. Item per hoc quod ibidem subditur,* Dabo tibi Gẽtes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. *quod non põt intelligi de Dauid, cuius regnum non se extendebat ad Gentes, sed ad Iudęos tantum: iterum regnum eius non se extendebat ad terminos terræ, sed tantum in Iudęam quę est parua terra. Hoc dicunt aliqui doctores Hebręorum super Ps. istum ꝙ est de Christo intelligendum, quod plenius declaraui super libro psalmorum, hoc igitur supponens Apostolus tanquam manifestũ illis quib. scribebat, qui erant edocti in lege & prophetis dicit.* Cui enim di. ali. ange. fi. meus es tu. ego ho. ge. te. *q. d. nunquã, qa angeli non sunt eiusdem naturę cũ Deo, & per consequens non possunt dici eius filij proprię loquendo, sicut nec artificiũ dicitũ filius artificis. Item licet eorum creatio possent dici quędam gñatio large, tamen de ipsa non potest exponi illud quod dicitur;* Ego hodie genui te. *quia eorum creatio fuit a principio mundi, & ideo transierat in preteritum, et ideo non potest dici uerbum prædictum, nisi de Dei filio, cuius generatio non transit in pręteritum. & sic probata est consubstantialitas patris ad filium inquantum naturaliter & ęternaliter ab eo gignitur & genitus est. ex quo arguitur identitas naturę in utroque, saltem in specie, & per consequens identitas numeralis, quia natura diuina non est multiplicabilis.*

* 1 Et

Digitized by Google

A ✠ Avg. Non unum illum temporis diem, quo baptizatus ẽ, sed immutabilis æternitatis ostendit, vt illum hominem ad vnigeniti personam pertinere monstraret. Vbi enim dies nec hesterni fine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est.

In enchirid. c. 4.

✠ Idem. Quid me stimulas Arriane, & rides cũ audis, hodie? Apud Deum nũquã crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper hodie, nõ mensium circulis soluitur annus, non succedentibus aut decedentibus transfigitur mensis dieb. non horæ mutantur, non variantur tempora vel momenta, vbi Deus est, nec termino includitur, nec initio inchoatur.

Orat. des. hæresib. c. 4.

a Nonouum putetur ne modo uideretur incipere. b De eodem Isaias. c Hoc & semper est, sed dicitur: Erit, cum ab hominibus id scietur in die iudicij. d Qui nasc tur.

a b nui te? Et rursum: † Ego ero illi in patrem, & ipse erit mi-

a Vnde, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. b Quia sæpe dicit introducendum. c Quasi hæredem in possessionem. Ante omnes creaturas genitum.

c d hi in filium. cum iterum introducit primogenitum

a Secundum humanitatem iubentur angeli adorare Christum. b Qui passus est & mortuus.

e f in orbem terræ, dicit: † Et adorent eum omnes angeli

✠ Prim. Notandum, quia non dixit, ante omnia secula genui te, vel in præterito tempore, sed, hodie, inquit, genui te: quod aduerbium est præsentis temporis, in Deo enim nec præterita transeunt, nec futura succedunt, sed omnia tempora simul ei coniuncta sunt, quia omnia præsentia habet. Et est sensus, sicut ego semper æternus sum, neque initium, neque finem habeo, ita te semper habeo coæternum mihi.

B

a *Ego ero, &c.* Ad honorem illius uel illi homini de virgine nascituro. Põt & tamen & secundum carnem hoc accipi dictũ, etenim caro communicat altiorib. sicut & diuinitas humilib.

b *Ero.* Futurum quia de incarnatione filii hoc dicitur.

c *Iterum in.* Visibilem carne assumpta qui ante inuisibilis in mundo erat, quæ assumptio dicitur exitus a patre, introductio ad hæreditatem, vbi iubetur adorari.

d *Introducit.* Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, dicẽs: *Exijt qui seminat, &c.* Et iterum: *Ego a patre exiui, & veni in mundum.* Paulus uero introitũ vocat. Foris enim eramus a Deo sicut qui sunt ext. regales aulas in vinculis colligati, & qui habẽt apud regem pro culpis aliquã offensam. Egressus quippe sic ad nos Christus, id est, carnem sumens, & collocutus nobiscũ regis præcepta innotuit, & sic de peccatis nos emendãs ad Deũ cõuertens, in aulam regalẽ velut mediator optimus introducit recte igitur introitus & exitus vocatur carnis suæ aduentus.

Mat. 13 a. Ioan. 26 f. Chrysostomus & Primasius.

e *Primogenitum.* ✠ Primas. Omnis vnigenitus potest dici primogenitus, eo quod primus aperiat uuluam matris, non tamen oĩs primogenitus, vnigenitus, qui habet alios fratres sub sequentes. Dominus autem Iesus tam secundum diuinitatẽ quam sm humanitatem, & unigenitus, & primogenitus dici potest. Vnigenitus est secundum diuinitatem, quia in natura diuinitatis non habet fratres subsequentes, secundum humanitatem quoque vnigenitus B. Mariæ est, qua post illum alios non genuit, sicut calũniatur Heluidius. Verbũ ergo Dei patris per quod omnia facta sunt, unus essentiæ existens cum patre, & Spiritu Sancto, vbique est & omnia implet. Quia cingendo oĩa implet, implendo cingit, gubernãdo præsidet, præsidendo gubernat. Et quia in mundo erat, vbi carnem assumpsit, & cũ inaccessibile erat aspectib. nostris, quia non uidebatur, ipsam assumptionem carnis vocat alterum introitũ, dum enim qui inuisibilis erat humanis aspectib. carne assumpta, uisibilem se præbuit, quasi iter introductus est.

D

1 2 3

† 2. Reg. 7. d. 1. Par. 22. c.

† Psal. 96. b.

Cum introducit primog. in orbem terræ, &c. Sedvl. Id est, Mariæ. Vel cũ dicat de eius incarnatione in terra, *adorent eũ omnes angeli.* Nam licet incarnatus, adoratus est ab angelis, quanto magis secundum diuinitatem?

E

✠ Theod. Vtrumque innuunt dispensationem. Siquidem post humanã susceptam naturam, cũ angeli adorauerunt, ante hanc aũt hũc ei honorẽ non exhibebant, sed ubiq; erat vt Deus, & in orbem terrarũ vt hõ ingressus est. Ita diuinus Ioãnes dixit: *In mundo erat, & mundus eum non cognouit.* Sed sm mũdo erat, quo venit? Sed in mũdo erat ut Deus, & venit vt hõ. Ita etiam vnigenitus est, vt Deus, & primogenitus, ut homo in multis fratrib. Ita semper accepit ab angelis cultum & adorationem, erat enim semper Deus, adorarunt autem ipsum, et ut hominem, Cum hanc eius fecisset comparationem, quod spectat ad humanitatẽ, ad diuina rursus transit, & dicit. *Et ad angelos quidem, &c.* Per hæc aũt apertè ostendit angelos habere creatam naturam, unigenitus autem increatam & æternã.

✠ Sedvl. Duplex angelorum officium est, aut enim spiritũ cõsolationis, aut ignem vindictæ hominib. ministrant. Aliter, hic hyperbaton est, & est ordo, Qui facit spiritus suos angelos, id est, vt sint angeli, hoc est, nuncii superne voluntatis. Nã angelus officii est nomen, non naturæ.

F

f *Et ado.* Et iterum dicit pater de eodem filio: *Cum intro.* Cum ostendit

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et rursum. *Hoc idem probat hic per aliam scripturam. 1. Par. 22. quæ licet sit dicta de Salomone, tñ dicitur de eo prout figura Christi. & ideo de Christo intelligitur ad literam. Ad cuius intellectum sciendum quod nihil potest esse figura alicuius, nisi in se sit res aliqua. illud enim quod nihil est, non potest aliquid figurare. & ideo res quæ est figura uel signum alicuius, potest tripliciter considerari. Vno modo, ut res tantum. Alio modo, vt signum tantum. Tertio modo, ut res & signum simul, vt circulus pendens ante tabernã potest considerari prout est corpus rotundum tantum secundo, ut est signum venditionis uini tantum. Tertio, utroque modo. Eodem modo dicendum de Salomone qui figura Christi, quia aliqua conueniunt ipsi Salomoni secundum se. Et talia exponenda sunt de ipso ad literam, & nullo modo de Christo, ut quod deprauatus per mulieres factus est idololatra, & similia. Aliqua autem dicuntur de Salomone prout fuit figura Christi tantum, & talia sunt exponenda de solo Cro ad literam, sicut illud quod habetur Psal. 71. b.* Et dominabitur a mari usque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. *quod non potest uerificari de Salomone, cuius regnum fuit satis paruum, sed tantum de regno Christi qui est lapis abscissus de mõte sine manibus, & impleuit vniuersam terram. Dan. 2. & in Ps. prædicto sub nomine Salomonis scribitur monarchia Christi. hoc etiam patet per illud quod sequitur in eo Ps.* Ante solẽ permanet nomen eius. *& illud quod ibidem dicitur.* Adorabunt de ipso semper, *quæ solli Christo conueniunt, & non Salomoni. Aliqua autem dicuntur in scriptura sacra de Salomone utroque modo, uidelicet secundum se, & ut fuit figura Christi, & talia sunt illa quæ impleta sunt in utroque ad literam in Christo tamen perfectius, & in Salomono minus perfecte. & talia exponuntur ad literam non solum de Salomone, sed etiam de Christo et perfectius quam de ipso Salomone cuiusmodi est autoritas. 1. Para. 22. quia Salomon fuit filius Dei adoptione per gratiam, saltem in principio regni sui. propter quod Nathan propheta uocauit eũ amabilem domino. Christus autem filius est Dei naturalis quæ est filiatio perfectior. & ideo per hanc filiationem probat Apostolus cõsubstantialitatem filij ad patrem, cum dicitur.*

Figura tripliciter cõsideratur.

2 Ego e. *Dato etiam quod hæc autoritas non posset exponi ad literam de Christo, sed tantum secundum sensum mysticum, tamen eam bñ inducit Apostolus ad suum propositum. licet enim argumentũ efficax non habetur in scriptura per sensum mysticum, ut supra dictũ est, propter quod ex solo sensu mystico non est arguendum, tamen si prius habetur autoritas in sensu literali ad probandum propositum, bene potest alia autoritas ad iungi in sensu mystico ad idem declarandũ de congruo. et hoc est quod dicit Aug. in epistola ad Vin. Dona. Quis autem imprudentissime non nitatur aliquid in allegoria positum pro se adducere nisi habeat, & manifesta testimonia quorum lumine illustrent obscura. Sic ergo autoritas prædicta inducitur ab Apostolo conuenienter ad suum propositum. Sed contra hoc uidetur, quod ibi loquitur per modum futuri.* Ego ero, &c. *generatio enim filij æterna est, & per consequens non spectat aliquo futurũ sicut nec transit in præteritum, sicut supra dictum est. Dicendum, quod loquitur in futuro propter incarnationem pro tunc futuram, per quam natura humana erat ad filiationem ęternam asũmenda. et quia hęc asũptio facta est uirtute diuinitatis, ideo bene dicit,* Et ero, &c. *q. d. virtute Dei fiet hoc.*

3 Et cum ite. *hic ad propositum ostendendum inducit aliam scripturam de illo psal.* Dominus regna. exul. &c.

Ad cuius euidentiam considerandum est, quod magister dicit in gl. quod Dauid fecit hunc psal. qñ restitutum est ei regnum post mortem Absalon & dicit hunc esse titulum psal. Dauid quando terra eius restituta est ei. & secundum hoc esset exponendus ad literam de Dauid. Sed dictum magistri non uidetur uerum primo quia in Hebraico iste psal. est sine titulo secundo quia tituli sunt quasi claues ad intelligendum ea quæ in Ps. dicuntur. Psal. autem non loquitur de regno Dauid, sed solum de regno Christi, quando perfecte ei omnia subijcientur. quod erit in iudicio, & ideo hic psal. ad literam est exponendus de regno Christi. & hoc est quod dicit Paulus. Et cum iterum introducit primogenitum, &c. *i. per scripturam sacram ipsum introducendum ad regnum in orbem terræ prædicit: Ex quo patet, quod hęc scriptura non loquitur de aduentu Christi primo quia tunc venit cum humilitate. & ideo dicit tunc:* Regnũ meũ non est de hoc mundo, *Ioan. 18. g. sed loquitur hic de secundo aduentu,*

Digitized by Google

A ostendit intro vsque ad corda hominum ducendum,per fidē. Quid dicit. *Et adorent.* Adorant angeli,quia iussioni eius obtēperant & reuerentur.

Au. in ps. 103. Spiritus.

a *Angelos.* Spiritus naturæ nomen est,angelus officii. Quos enim Deus spiritus condidit,mittendo nuncios angelos facit. Et omnibus vtitur ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, siue bonis per gratiā eius, siue malis per propriam voluntatē. Ac per hoc voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium specierū acq; motionū. Nihil enim visibiliter fit,quod non de interiori inuisibili atque intelligibili aula summi imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur,secundum ineffabilem iustitiā. Vel ita,quando leuia nūciare mittuntur angeli. Quando ad vindictā,ut in Sodoma, ignis ardens,sic & ministri ecclesiæ, ignis etiam dum uitia nostra vrunt.

Au. li. 3. de trini. c. 4.

† Ps. 44. b.

B

Gene. 19. c. † vltra cōsortes tuos

b *Ad filium.* Hic per dignitatem simul & potestatem commendat Christum.

c *In seculum.* quia semper regnabis, & nouissimum iudicium semper stabit.unde,Ibunt hi in ignem æternum,& illi in vitam æternam.

D Mat. 25. d. Au. i ps. 44

d *Vnxit.* secundum hominem.quia deitas nullo indiguit. Vnctus significat regem vel sacerdotē. Deus repetitur ex magna dilectione. Vel secundum Aug. Alter casus est vocatiuus,alter nominatiuus, vt sic: O tu Deus fili, vnxit te Deus tuus, scilicet pater. In latino putatur idem casus,sed in Græco euidentissima distinctio est, qua aliter nominatiuus, aliter vocatiuus intelligitur.

† ps. 103. d

e *Et tu.* Post humanitatis excellentiam iterum redit ad æternitatem filii.

f *In prin.* quia creator ante creata existit sine vllo initio.

g *Manuum.* Virtus iussionis,idest,potentia voluntatis, quia vt voluit facta sunt omnia.

E

h *Peribunt*, ab eo quod sunt, dum immutantur in melius creaturæ.

i *Tu autem.* vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.

Ps. 32. b.

k *Veterascit.* quod more vestis consumitur,sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.

Dei. Et ad angelos quidem dicit: † Qui facit angelos suos spi-[1] ritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem:[3] † Thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem propterea[4] unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis † præ participibus tuis. † Et tu in principio domine, terram fundasti,[5] & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu[6] autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent.[7]

(Interlinear glosses:) a Dicit pater de filio hoc pertinens ad angelos. b Vt sciantur ministri. c Filius. d Spiritus cœlestes facit angelos .i. legatos suos. a Etiam flammam ignis,id est,seraphim qui sunt de ordine superiori.facit ministros. b Hoc autem pertinens ad filium ait dominus per prophetam. Qui dominus. a Regnum vel iudicium. Iudiciaria sedes. Omne iudicium dedit filio. b O fili. c Permanet. In æternum. d Et merito quia. Regula directa & inflexibilis:quæ & alibi virga ferrea. a Disciplina regimur. Qua bonos regis,malos percutis. b Idem ideo. Ex amore. c Omne bonum. d Econtra. Non simul vtraque tibi sunt. e Omne malum. f Vt hæc tibi essent. Vel quod dilexisti iustitiam. & odi. iniqui. &c. & hoc mihi præmium. a Per se,non per ministros. b Pater. c Spiritu sancto. d Quia immunis a peccato,vnde conscientia hilaris. Vel letitiæ. a Præ omnib. sanctis. Item propheta de filio. b idest per filium. Rerum,idest antequam res essent. c O fili. vel pater. d Ecclesiam populorum stabilisti. a Q. specialiter in eis operatus sit. b Vt Apostoli. c Cœli simul cum terra. d Quicquid ex se sunt. idest, morte destruentur. e Tu in illis,id est. iustitia, & quæ in eis operari. a Siue cœli. siue terre. b idest, secundum corpus quod circundat animam. c Paulatim corrumpentur.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *uentu,qñ veniet cum gloria in nubibus & maiestate,vt dicitur Mat. 24. & Dan. 7.* Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat,& usque ad antiquum dierum peruenit. *& sequitur.* Et dedit ei potestatē & honorem & regnum, & potestas eius potestas æterna quæ non auferetur,&c. *Et ideo de ipso in tali honore constituto dicit pater.* Et adorent eum omnes angeli, &c. *Sed nostra litera sic habet:* Adorate eum omnes angeli eius. *Apostoli enim non semper curauerunt allegare scripturam de verbo ad verbum,sed sufficit eis accepere sensum. Ex hac enim scriptura ostenditur sufficienter, quod in Christo sit diuina natura,quia nulla natura adoratur a tota natura angelica ut superior,nisi diuina. Et ideo ex quo scriptura hoc ostendit, quod filius est ab omnibus angelis adorandus,per consequens ostendi, quod ipse sit Deus. & per consequens ostenditur Deo patri consubstantialis, quia diuina natura est indiuisibilis,secundum quod dicitur Deu. 6. a.* Audi Israel dominus Deus noster Deus unus est. *Sequitur.*

C

1 Et angelos, *idest,quid pertineat ad naturam angelorum,exprimit per scripturam,dicens.*

3 Qui facit angelos. *q.d. licet angeli tantæ excellentiæ sint spiritualis naturæ,non tamen sunt idem quod Deus,sicut filius, sed sunt serui & ministri,non solum ipsum adorando sed etiam nobis propter ipsum quodammodo ministrando,verumtamen quia suum ministerium in Deum referunt,ideo in hoc dicuntur sicut flamma ignis,quę semp ascendit in altū.*

3 Ad fil. *Hic adducit tertiam autoritatem ad probandum suum propositum,quæ accipitur de psal. xliiij.*

Ad cuius euidentiam considerandum,quod moderni Iudęi ne cogantur recognoscere diuinitatem Christi,exponunt hunc psal. de Assuero. & dicunt quod iste psalm. factus est a Mardochæo. Sed hoc patet falsum. primo per psal. titulum,quia non intitulatur a Mardochæo, sicut aliqui psalm. in titulantur ab Asaph qui fecit eos, ut patet in titulo ps. xlix. & in pluribus alijs locis. Iste autem psalm. intitulatur a Dauid ut patet in Hebræo. Hoc autem patet per literam psalm. sequentem, quia ille rex de quo est psalm. habetur tanquam Deus adorandus secundum quod ibidem dicitur. Concupiscet rex decorem tuum quoniam ipse est dominus Deus tuus,& adorabunt eum. *Et translatio* Hier. *sic habet*, Et ado. eum. *Si autem ista uerba dicantur de Assuero rege, sequitur quod Mardochæus induceret totum populum, & potissimum ipsam Ester,ad quam diriguntur verba præmissa,secundum expositionē eorum,ad adorandum Assuerum,sicut Deū. quod manifeste patet falsum, quia in eodem libro dicitur,quod noluit genua flectere coram Aman, ne honorem Dei transferret in hominem, Hoc patet per translationem Chaldaicam,super psal. istum quæ autentica est apud Hebræos. Vbi enim in hoc psal. habemus sic:* Speciosus forma præ filiis hominū, diffusa est gratia in labiis tuis. *Chaldaicum sic habet*, *Pulchitudo tua Messia, maior est quam filiorum hominum,datus est spiritus prophetiæ in labijs tuis. Sic igitur patet ex prædictis,quod autoritas quæ hic inducitur de illo psal. intelligenda est ad literam de Christo. Hoc autem supposito probatur per hoc ipsius Christi diuinitas et per cōsequens consubstantialitas eius ad patrem,& distinctio in persona. quia ibi dicitur.* Thronus tuus Deus in secu. se. &c.

Ester. 3. a.

4 Propter. unxit te Deus. *Et sic patet quod Christus est unctus Deus a Deo vngente, quia filius Dei in humana natura vnctus est plenitudine gratiæ. & cum non possunt esse plures dij,ut supra dictum est,ex hoc sequitur consubstantialitas patris & filij. Cætera quæ sunt ex autoritate, patent.*

Ps. 101.

F

5 Et tu domine. *Hic consequenter probat æqualitatem potentiæ in filio & in patre,& breuiter transit. quia probato quod Christus secundum naturam diuinam est consubstantialis patris, per consequēs sunt probatæ aliæ tres conditiones, scilicet, æqualitas potestatis, dignitatis & durationis. Potentia autem Dei relucet potissime in creatione rerum de nihilo, & earum conseruatione. & hoc non solum conuenit Deo patri,sed etiam eius filio qui est eiusdē naturæ cum ipso. & ideo dicit propheta.* Et tu domine in princi. ter. fund. *i. tu domine pater fecisti terram de nihilo, & conseruas in stabilitate, & hoc exprimiturr de hoc quod dicitur*, fundasti. *Et quia nulla creatura inferior est ipsa terra, sicut in domo illud dicitur fundamentum quod est infinitum. Sed quia in hoc opere communicat filius cum patre tanquam eiusdem potentiæ. ideo dicit:* In principio. *i. in filio, siue per filium, per quem operatur pater sicut per artem suam,ut supra dictum est. Quod autem filius dicatur principium. patet Io. 8. d. vbi Christus Iudæi quærentibus ab eo, Quis es? Respondit,* Ego principium qui & loquor vobis. 6 Et opera ma. tua. *Manus autem diuinæ potentiæ metaphorice dicuntur virtus sua potentiæ,* Nominatur *hic cælum & terra quæ sunt extrema in creaturis, ut per hoc intelligantur creaturæ mediæ, quia omnis creatura, a patre & filio simul est producta & conseruata, & sic patet æqualitas potentiæ.* 7 Ipsi peribunt. *Hic consequenter probat filium patri coæternum. Ad cuius euidentiam sciendum, quod sicut tempus sequitur motum & mutationem, ita æternitas immutationem. Solus autem Deus immutabilis est per omnem modū. ideo ipse solus mensuratur æternitate eo modo quo potest ibi dici mēsura. Quod enim in omni creatura sit aliqua mutabilis, patet, quia angeli sunt mutabiles secundum actum intelligendi & volendi, loquendo de cognitione & effectione naturali. Sūt etiam mutabiltas de esse ad non esse, si dimittantur a diuina conseruatione. Similiter cæli superiores hoc modo sunt mutabiles, & secundum hoc mutantur quantum ad situm. Cæli autem inferiores, scilicet, ignis & aer cum istis modis mutationum sunt mutabiles quantum ad alterationem & generationem. & per consequens alia elementa & mixta ex eis. In omni autem motu & mutatione est aliqua corruptio secundum philosophum. 4. Phisicorum, et etiam secundum Au. status autem mundi immutabitur in fine, quia cælum cessabit a motu cō-*

Equalitas potētię in patre & in filio.

Digitized by Google

a *Et uelut ami.* Significat mutationem cæli. Vnde: *Vidi cælum nouum & terram nouam.*

Cæli aerei veterascent sicut vestimentum, idest, sicut humana corpora longæuitate veterascent. *Eos mu. si. ami.* Amictu cōparat, quia terram cingunt. Tā facile enim mutat Deus, cęlos sicut amictus extēditur & plicat. & post mutationem sic permanebunt.

b *Et mutabuntur, &c.* Quia facta Dei sub æternitate stabunt, ne ad corruptionem reuertantur.

✱ CHRYSOST. Quod etiā in epistola ad Romanos dixit quia trāsformaturus est mundum, & facilitatem significans, intulit: Sicut quilibet amictum inuoluit atque permutat, sic & ipse mundum, & complicaturus, & mutaturus est. Ergo cum transformationem & conditionem, quę fit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat, quod in inferiori opere, alterius egeret adiutorio. Vsquequo nō erubescunt taliter insanire? Simul ēt consolatio maxima est, cognoscere quod non in eodē statu cuncta permaneant, sed illa quidem mutabuntur, ipse autem idem permanet in æternum, & sine fine viuens.

✱ ANS. Amictui comparantur cæli, quia terram operiunt & circundant. Sicut amictum mutabis eos, id est, tam facile sicut amictus extenditur & plicatur. Ita ergo peribunt cæli & terra, vt mutentur, non ut non omnino desinant esse, quia ab ea quā nunc habent specie, tergentur per ignem, & tamen in sua semper natura manebunt. Creaturæ quidem mutabunt, sed tu immutabilis permanes, iuxta quod alibi dixisti, ego dominus & non mutor, & ego sum qui sum.

c *Tu autem.* ex toto immutabilis.

Ipsi perib. Nouissimi cæli (qui per diluuiū perierunt) sicut Petrus ait, igne peribūt. Excreuit.n. aqua, & totam istā capacitatē vbi aues volitant, occupauit, ac sic vtiq; cæli perierunt ꝓpinqui terris. De cælis ergo, vñ dicunt aues cæli, nō est dubiū quin in diluuio perierunt, & igne perituri sunt. De superiorib. autē cælis cælorum, vtrum & ipsi perituri sunt igni q̄ō est & disputatio scripulosior inter doctos. Et erit incendium mundi non incendens sanctos Dei. Quod enim fuit caminus regis trib. pueris, hoc erit ardens mundus iustus in trinitate signatis.

✱ ANSEL. Tu semper idem ipse es æqualiter, incommutabilis, & anni tui non deficient, id est, æternitas tua, anni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino. Sed anni tui non deficiunt, quia semper stant, & quia stant, ipsi anni qui stant, vnus annus est, & ipse annus qui stat vnus dies est. Quia ipse vnus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat & lucet. Hi sunt anni qui non deficiunt sed permanent. His itaq; dictis euidenter ostenditur Dei filius æternaliter incommutabilis in sua deitate sine initio, & sine permanere, & omnium creatorem esse, ac per hoc fides eius ad æternam salutem optime sufficere. Nūc enī Apostolus excellentiā solius filii ꝓpheticis testimoniis itēdit, ostēdere, qui Iudæis propter assumptionē carnis minor videbatur.

d *Ad quem angelor.* Item de gloria humanitatis.

e *Sede.* victori filio confessus offertur.

f *Pedum.* Per pedes stabilitas æterna signatur, idest, in æternitatē vbi vestigiis quasi positis virtute omnipotentiæ consistit.

✱ CHRYS. Ecce iterū eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superantur inimici, & quia inimici, eorum ipsi erunt etiam Christi, in hoc iterum & regni declaratur iudicium, & honoris æqualitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitreris, eo ꝙ dicit patrem indignatum iri, pro his quæ filius indigne perpessus est, hoc multum patris erga filium dilectionis, & honoris ostendit. Qui.n. indignatur pro eo, quo modo extraneus ab illo esse contendit? quod etiam in secundo dicitur Psalmo. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.* Et iterum ipse dixit: *Eos autem qui me regnare noluerunt super se, adducite in conspectu meo, & interimite.* Proinde honoris duntaxat est patris circa filium quod dicitur, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

✱ ANSEL. De gloria humanitatis loquitur, ostendens eum angelis multo digniorē, quasi dicat, Non solum per supradicta maior angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia, *Ad quem angelorum* quantæcumque excellentię fuisset, aliquando, id est, in aliquo statu eorum, vel ante ruinam superborum, vel post confirmationem humilium, *dixit Pater* quod Christo dixisse legitur, scilicet, *Sede a dextris meis.* Nam de excellentissimis angelis scriptū est, quia *Seraphin stabunt in circumitu eis.* Seraphin stant vt ministri, filius sedet vt dominus. Seraphin in circumitu, filius ad dexteram. Hoc nulli angelorum dictum est, .s. *Sede a dextris meis?* quia non est ministri sedere ad dexteram patris.

g *Nonne sunt omnes, &c.* q.d. vtiqne. Intellige Igitur quantus honor nobis existit, vt ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos

Apoc. 21. a
Aug in ps. 101. & 102

✝ circumvolues, vertes.

✝ Ps. 109.
Dani. 3. e.
✝ quoadusque.

Malach. 3.
Exod. 3.
Aug. vbi. su.
2 Pet. 3. c.

Aug. in ps. 109.

Luc. 19.

Isay. 6.

---

a Et velut amictum ✝ mutabis eos, et mutabuntur, tu autem b c idem ipse es, & anni tui non deficient. Ad quem autem ange- d e lorum dixit aliquando: ✝ Sede a dextris meis, ✝ donec ponam f g inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nonne sunt om-

(Interlinear: a i. mutabis corpus in immortalitatem. b Etiam. c Secundum animas quæ tunc gloriosiores. d In eis per filium. a Immutabilis, contra, veterascent. b Aeternitas tua. c Contra peribunt. d Non solum per pręmissa maior angelis ostenditur, sed etiam per hoc. a Quiesce, iudica. b In prioribus bonis meis. Mihi secundum diuinitatem æqualis. d Aeternaliter. e Quod quotidie fit dum aliqui conuertuntur. a Plenæ subiectos potentiæ diuinitatis, vel sub humanitate, vel ipsam reuereantur, & super se sentiant. b Nulli hoc dixit, quia omnes ministri sunt filii.)

NICOLAVS DE LYRA.

✱pleto numero electorum, ad quem numerum finaliter ordinatur. & per consequens alteratio & generatio in elementis, quę etiam elementa per ignem conflagratione purgabuntur. & ideo (sicut dictum est) tam in cælesti corpore quam in elementis erit mutatio. & per consequens peribunt quodammodo a statu in quo modo sunt, & hoc est quod dicit. Ipsi per. s. cæli superiores & inferiores. Et quia non corrumpentur quantum ad substantiam, ideo subditur.

1 Et velut. Sicut enim cessante frigore mutatur uestis quæ erat contra frigus necessaria. non quidem tunc mutatur sic uestis ꝙ corrumpatur, sed quia frigus cessat, Sic cęli & elementa dicū turmutari quia motus cęli, & alteratio elementorum, quæ sunt propter generationem, vt, scilicet, impleatur numerus electorum, quo impleto cessabunt, manente tamen substantia & elementorum & cælorum. Deus autem solus est omnino immutabilis, ut iam dictum est. ideo concluuit.

2 Tu autem, id est, per omnem modum immutabilis, & per consequens.

3 Anni tui. id est, duratio tua, non quod in duratione diuina sit aliqua successio, sicut est in annis, sed quia æternitas diuina in se simplicissima nō potest apprehendi a nobis nisi ex comparatione ad tempus, & per consequens ex proprietate temporum eam exprimimus. Ex hoc patet coæternitas filii ad patrem. quia ex quo sunt vnius substātiæ, vt supra probatum est, sequitur quod ipsis est unum esse, & eadem immutabilitas, & per consequens æternitas.

4 Ad quem. Hic consequenter probat Apostolus æqualitatem dignitatis in Christo per autoritatem ps. cix. Qui psa. de Christo est intelligendus ad literam.

Ad cuius euidentiam considerandum, quod Iudæi moderni aliqui dicūt ipsū debere intelligi de Abrahā, & quod Eleazar eius dispensator fecit illum psa. ad reddendum gratias Deo de uictoria quam habuit Abram contra illos reges qui captiuauerunt Loth nepotē suū, secundū quod habetur Ge. 15. Sed hoc patet falsum ex titulo psalm. quia non intitulatur ab ipso Eleazar, sed a Dauid. Ideo dicunt alii, quod est psal. factus a Dauid, & nō loquitur de ipso, sed de angelo suo, ut sit sensus. Dixit dominus domino meo, &c. id est, Deus cæli angelo me custodienti. Sed hoc patet falsum, quia infra dicitur: Tu es sacerdos in æternum, &c. Quod non est intelligendum de angelo Dauid. quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad literam est psal factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. Dixit dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus uerbo suo &c. Item per illud quod sequitur. Ex vtero ante luciferum genui te, idest, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei. Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit autoritatem huius psal. ad probandum æqualitatem dignitatis in Christo quę est in Deo patre, introducens verbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

5 Sede a de. id est, ad æqualitatem dignitatis meæ. Sic enim refertur ad Christum secundum diuinam naturam, sicut supra expositum est eo. cap. Sequitur. 6 Do. po. Hoc autem erit in iudicio futuro quando omnia subiicientur quantum ad executionem, quia quantum ad autoritatem omnia iam sunt ei subiecta, sed de hoc plenius videbitur.

Sed insurgit hoc dubium quia uidetur quod Christus non debuit sedere ad dexteram Dei patris in æternum, sed tantum vsq; ad tempus determinatum. in quo omnia sibi sunt subiicienda. Quod videtur importari per hoc aduerbium, donec. Dicendum, quod hoc aduerbium donec, aliquando tenetur finite, quando, scilicet significat terminum cui adiungitur. Sicut cum dicitur, Sede hic donec ueniam, Sensus est, quod in aduentu meo terminetur sessio tua. Aliquando tenetur indeterminate, & tunc non significat talem determinationem. Sicut cum dicitur, Iste non pœnituit de peccatis suis donec vixit. Sensus est, quia nunquā pęnituit nec pœnitebit, quia post mortem non est locus pœnitētiæ. Isto secundo modo ponitur hic aduerbium cū dicitur. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, &c. Et ideo sensus est quod nunquam cessabit sedere ad æqualitatem Dei patris. Hæc autem æqualitas non competit angelis, ideo subdit. Apostolus.

7 Nonn. q. d. Sic, Sicut enim in artificialibus uidemus, quod aliqui præ-

✱ cipi-

Digitized by Google

suos destinet Deus. Quamuis.n. multum intersit inter angelos & hoĩes, propinquos tñ eos nobiscum fecit, quia nostræ saluti student, propter nos discurrunt, nobis suo funguntur officio, hoc est opus angelicum, angelicæ functionis officiũ, vt omnia fiant pro salute proximorũ. Magis autem hoc est opus Christi, quia angelis nobis superioribus præcepit ad nostrã salutem suum exhibere ministerium.

A Chrysosto. Aug. lib. 3. de Tri. & li. 2. med. c. 3.

ª Ex officio. Actualiter. Quocunque placet filio, tamen semper assistunt ei, qui vbique est. ᵇ Etiam propter homines, quib. licet minorib. imperio Christi seruiunt.

nes angeli administratorii spiritus in ministerium missi pro ᵇ 1 pter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

ª Quibus promittitur hęreditas vitæ æternæ.

✲ AVGV. Dicuntur enim angeli orationes, & vota nostra offerre Deo, non quia Deum doceant. quia omnia antequã fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit, sed quia eius voluntatem super his consulunt, & quod Deo iubente completum esse cognouerunt, hoc nobis euidenter, vel latenter reportant.

D li. 2. med. c. 3.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

cipiunt in operib. s. architectonici, principales, aliqui exequuntur imperata, sicut inferiores materiam præparantes, tamen omnes isti dicuntur artifices, vt habetur. 1. Metaph. Sic in angelis aliqui dicuntur subsistere, aliqui autem exequi imperata. tamen omnes dicuntur administratores vel administratorij spiritus. i. spirituales substantiæ in ministerium missi. Superiores. n. angeli mittuntur tantum missione interiori, medios & inferiores illuminando ordine hierarchico. Inferiores autem mittuntur ad aliqua circa nos exequenda, & sic mittuntur missione exteriori. Et sic patet quod omnes sunt in ministeriũ missi, licet diuersimode. Istud autem ministerium exercent angeli propter salutem electorum, vt natura humana quæ est inferior, inducatur ad Deum per angelicam tãquam per superiorem propter hoc subditur.

1 Propter eos qui hęreditatem capiunt salutis, &c. Secundum enim Dionys. hæc est lex diuinitatis vt infima per media reducantur in suprema.

B

ADDITIO.

In cap. 1. vbi dicitur in postil. Multifariè, &c.

Ad maiorem euidentiam quorundam quæ in hoc c. continentur, super illa quæ habentur in post. quędã sunt addẽda. Circa quę pręsupponendũ est ꝙ Apostolus in hoc loco in dictis suis innuit aliquid quod fundatur in aliqua autoritate sacræ scripturę, vel in dictis apud Hebręos autenticis vt patet. Vnde in hoc ꝙ dicit. Olim Deus loquens patrib. in prophetis, uidetur innuere, ꝙ ante aduentũ Christi per aliquod tps iam cessauerat prophetia. Sicut. n. tradunt Hebręi in libro qui dicitur Ioma super illud psal. Signa nostra non vidimus. iam non est propheta, &c. Ante fin. templi secundi per 42. annos, quod tẽpus concurrit cũ passione Christi, cessauerant multa signa tẽplo, quib. ostendebatur ꝙ Deus non acceptabat sacrificia ibidẽ oblata. Similiter & cessauerat prophetia, quia iã nulla prophetia inter eos erat. Ex quib. reprobatio illus status quodãmodo ostendebatur. Quod Apostolus intendẽs, de hoc Hebręos volens instruere dicit. Olim Deus loquens patrib. q. d. Olim loquebatur patrib. Deus in prophetis. sed iã nũc cessauit illa locutio aduenien te perfectiori locutione, qua nouissime locutus est nobis Deus in filio.

Si aũt obijciatur de Ioanne Baptista, dicendũ ꝙ prophetia Ioannis concurrit cum tpe Christi cuius fuit præcursor immediatus, & ideo non est computanda inter prophetias antiquorum. Item in prędictis verbis ostendit identitatẽ illius qui patrib. loquebatur cum illo qui nouissimè loquitur cum dicit, ꝙ Deus qui patrib. in prophetis loquebatur, nouissimè locutus est in filio. In quo innuit impleri illud Isa. 52. b. Propterea cognoscet populus nomen meum in illa die, quia ego qui loquebar ecce asum. prout fuit largius expositum in additione super illud c. Isa. In qua identitate refutantur duo errores, s. Manichæorum & Iudęorum. Manichæi antiquum Testamentum attribuebant malo principio, nouum uero bono. Iudæi e conuerso antiquum Testm̃ dicebãt esse a Deo: nouum aũt non, unde vtrumque errorem refutans Apostolus asserit prędictam identitatem, s. inter illum qui olim loquebatur patrib. & illum qui dieb. istis loquitur nobis, sed prius per prophetas, & nunc per filium qui maior est prophetis. Ex quo eminentia nouę legis respectu veteris ostenditur. Nam sicut in oĩbus potestatib. & artib. ordinatis ille qui est superior artifex seu præsidens, principalem & perfectum actum operatur per semetipsum, ea uerò quę disponunt ad ultimam perfectionem, operatur per ministros, sicut nauifactor compaginat nauẽ per seipsum, sed pręparat materiam per artifices subministrantes. Sic lex noua quæ data est ipsum filium Dei hoĩem factum est perfecta, lex aũt uetus quæ data est per angelos seu per prophetas, est imperfecta. Quod ẽt habetur ex dictis Hebræorum. unde super illud Eccl. 1. a. Omnia vanitas. exponendo ly oĩa quędã gl. eorũ sic dicit, Omnis lex quam addiscimus in præsenti tpe uana est respectu legis Messię. quæ quidem gl. multum continet ueritatis. Nã sicut medicina quæ non confert sanitatẽ uana dicitur sic lex uetus quæ non ducebat ad beatitudinem uana diceretur, si non superuenisset lex noua quę ad beatitudinẽ inducit. Sed contra prædicta Iudæi murmurant dicentes, ꝙ per autoritatem sacræ scripturæ probatur ꝙ Deus dedit legem ueterem per seipsum. Legitur. n. in datione legis. Exo. 20. a. Locutusque dominus sermones hos. consequenter ẽt in exordio decalogi dicitur. Ego. n. sum dominus Deus tuus. Ex quib. videtur ꝙ lex Mosaica a Deo immediatè fuerit data, non per angelum. Idem intendunt probare per illud quod legitur Exo. 33. b. Loquebatur. n. dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Ex quo videtur quod reuelationes factæ ipsi Moysi non solum in datione legis, sed etiam in alijs etiam immediatè a Deo, sic. n. loquitur ad amicum suum, s. immediatè. Ex quo nituntur concludere, ꝙ lex data per ipsum Moysen esset perfectissima.

manicheorũ & iudeorũ error.

C

Ad primũ dicendum, ꝙ s̃m Greg. in 1. mora. angelus qui Moysi apparuisse legitur, modo angelus, modo dominus memoratur, Angelus. s. propter hoc ꝙ exterius loquendo seruiebat. Dominus aũt dicitur, quia interim pręsidens loquendo efficaciã ministrabat. Et attendendũ, ꝙ in serie decalogi in quo principalia legis præcepta tradũtur, hæc sñia Gre. aperte demõstratur. Primo. n. loquitur in persona Dei cũ dicit. Ego sum dominus Deus tuus, &c. nõ sint tibi dij alieni pręter me. In quib. loquẽs loquitur ut Deus. Et sequitur. Non assumes nomen Dei tui in vanum, &c. in quib. loquẽs ostẽdit se alium esse a Deo. Non. n. dixit. Nõ assumes nomẽ meũ in uanũ sed nomen dñi Dei tui. & sic in seqq.

E

Ad s̃m dicẽdũ, ꝙ per hoc quod dicitur. Loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciem. non intelligitur, ꝙ Deus loqueretur Moysi immediate. Legitur. n. Deut. 5. a. Facie ad faciem locutus est vobis dominus de medio ignis. s. toti populo, quod secundum intelligitur propter rerũ euidentiam, & quodammodo diuinæ maiestatis pręsẽtiam, de qua dubitari non possit. In Moyse aũt per hoc quod dicitur, ꝙ loquebatur ei dominus facie ad faciem, intelligitur quędam eminens contemplatio, quam Moyses familiarius habebat quam cęteri prophetæ, & spãliter in hoc quod Deus loquebatur sibi sic familiariter, quod quocunque terrore impediente sublato conceptus suos Deo exprimebat, & eius reuelatione plane recipiebat. & hoc sonat proprie sicut loquitur homo ad amicũ suum, s. absq; terrore turbante, sicut alijs contingebat prophetis, ut patet Da. 10. & Iob. 4. & huiusmodi. Omnia ista tamen intelliguntur circa essentiæ diuinæ uisionem, Nam s̃m Aug. super Gen. ad literã, postquã de Moyse legitur. Locutus est dominus ad Moysen facie & ad faciem, &c. postea in eo contextu subditur. Ostende mihi gloriam tuam. Ex quo patet, quod nondum uidebatur uidere desiderabat, unde licet postea s̃m Aug. de uidendo Deum, Moyses essentiam uidit diuinã, non tamen in datione legis quo data fuit per angelum, vt dictum est. Ex hoc agitur, quod lex noua data est in filio, prout dictũ est, intendit Apostolus eminentiã eius super ueterẽ legem ostendere. Et attendendũ, quod quia contingit in humanis aliquos esse filios qui nõ succedunt in hęreditate paterna, pp aliquos defectus. ideo subdit. Quem cõstituit hæredem vniuersorum. q. d. filius de quo agitur, constitutus est hęres a patre, & non solũ particulariter, sed hęres uniuersorũ, quod intelligitur, secundum gl. respectu oĩum nationum mundi. Non. n. solum hęc hęreditas extendit se ad Israel, sicut antea dicebatur in carmine Mosaico. Pars domini est populus eius, & Israel hæreditas eius. sed omnes mundi nationes in hac hęreditate includuntur. in quo Apostolus tacite uidetur allegare illud Psalmi, ubi de filio dicitur. Dabo tibi gentes hær. tuam, &c. q. d. Apostolus, hęc filiatio de qua loquor est illa de qua. in Psal. Filius meus es tu, dabo tibi gentes hę. &c. Et q̃ ista etiam s̃m naturã assumptam intelliguntur, quæ in tpe incępit esse, ideo subiungit illud quod cõpetit filio tantum s̃m naturam assumentem, dic. Per quem fecit & secula. quod competit filio tantummodo secundũ deitatem, ut in post. Et in hoc videtur allegare Apostolus tacite illud Ge. 1. a. In prin. crea. De², &c. vbi per ly in principio, intelligitur illud per quem Deus fecit omnia, sicut cum dicitur. Omnia in sapien. fecit. quæ quidem sapientia habet se ad creatura, sicut ars in mente artificis existens ad artificiata. Et sic intelligunt aliqui expositores Hebræorum dictum verbum. In prin. crea. &c. Licet hoc obscure & confusè tradant prout dictum fuit ĩ additione sup Ge. c. 1. Et sequĩt. Qui cũ sit splẽdor.

F

Ps. 2. b.

Circa quod notandum secundum glo. quod quia ad loquendum digne de Deo lingua non sufficit, nec ad percipiendum præualet intellectus, inde est, quod ipsũ Paulum videmus quasi in quibusdam infirmari, & non integra proponentem exempla, vt cum dicit. Qui cum sit sple. patris. Temporalia enim integra collatione æternis comparari non possunt, cũ in æternitate omnia stant: in temporalibus autem, alia accedunt alia succedunt. Quærimus tamen coæua in creaturis, ut splendor igni uel soli, p quæ coæterna in creatore s. personam filii ad patrem intelligamus. Quod qui

Digitized by Google

A quidem exemplum Apostoli in scripturis habetur. vnde Sa. 7. d. de ipsa sapientia dr. Candor est lucis æternæ. Et quia licet in creaturis, etsi inuenire possimus aliqua coæua, non tamen generans ad generatum, in quib. generans semper præcedit in creaturis. Idcirco cum Apostolus dixisset. Locutus est nobis in filio. ne ex hoc patrē præcessisse filiū intelligeretur, ideo subiungit. Qui, s. filius est splendor gloriæ. Ex quo intelligamus, ꝙ sicut procedit splendor ab igne seu a sole, licet non præcedatur ab eo tpe, sic filius a patre per generationē procedit, licet ab eo tēpore non præcedatur, sed sit sibi coæternus, sicut splendor coæuius est igni vel soli. Et sic patet ratio quare habuit Apostolus addere istud exemplū. Qui cum sit splendor gloriæ. s. ad tollendam occasionem erroris, ne ex hoc quod dixerat. In filio, intelligeretur filius patri successisse in tempore sicut in creaturis generans præcedit tempore suum genitum.

An omnis figura sit imago.

Et sequitur. Figura substantiæ eius. Circa quod sciendum, ꝙ licet in corporalib. omnis imago sit figura, non tamen econtra, omnis figura est imago. Vnde in proposito (saluo semper meliori iudicio) non videtur necessarium, ꝙ figura accipiatur pro imagine, prout in Postil sed ut accipiatur figura in sua propria ratione. s. pro aliquo quod termino vel terminis includitur, prout est in quarta specie qualitatis. Constat autem, ꝙ figura sic accepta continet totam quantitatem illius figuræ. vnde in B hoc exemplo intendit Apostolus ostendere, quod filius in diuinis totam naturam seu substantiā uel essentiam patris cōprehendit per ipsam terminatam, & sic per istud exemplum excludit Apostolus aliquas dissimilitudines quæ in prædictis nominationib. habentur. Imago. n. in filio regis; & multo minus in denario seu statua non comprehendit naturā seu essentiam uel substantiā illius cuius est imago, ut est manifestum. Similiter nec splendor totam naturam solis seu ignis cōprehendit. Figura aūt comprehendit (ut dictum est) totam naturā seu quantitatem figuratam per ipsam, ut circulus & quadratum, & huiusmodi totū spacium in circulo seu quadrato contentum figurando comprehendit perfecte. Sed quia in diuinis non est quantitas dimensionalis, sed pelagus substantiæ seu essentiæ infinitæ. ideo subiungit, Figura substantiæ eius. hoc est dicere figura dico comprehendens substantiam. non quantitatem, & sic vi intelligendum illud Nu. 12. ubi dominus de Moyse, qui essentiam diuinā secundum Aug. uidit in hac uita. sic dicit. Et figuram domini intuetur, s. filium Dei, qui totam diuinam essentiam complectitur, sicut figura totum spacium in ea contentum comprehendit.

Si aūt contra prædicta quis dicat, quod figura supradicto modo intellecta non pōt dici in diuinis. Tum quia figura sic accepta propriē ad quātatem molis pertinet. Tum quia rem finitam seu determinatam demon- C strat, cum de sui ratione importat inclusionem in termino seu terminis.

Ad hoc dicendum, ꝙ secundum gl. illa quæ de Deo dīr, cum religiositate debemus accipere, accipiendo, s. illa quæ pertinent, & excludendo illa quæ a Deo sunt aliena. Sicut in nomine filij intelligimus generationem, nō aūt temporum successionem. & in imagine intelligimus veram repræsentationem, non autem lineamenta corporalia seu attinentia, quæ in qualibet imagine creata intelligūtur. vnde in propositoin hoc ꝙ dicimus figuram substantiæ, intelligendum est totalem comprehensionem immensitatis essentiæ seu substantiæ diuinæ, quam per generationem infinitam filius habet a patre, non autem molis quantitatē, seu aliquam terminorum finitatem. Et isto modo quidam philosophorum dicebant de Deo, ꝙ est sphera intellectualis, cuius centrum est ubiq; & circumferentia est nusquam. Vt per hoc quod dicit, Sphera, intelligatur figura in quarta specie qualitatis accepta. Per hoc aūt ꝙ dicit intellectualis, amouet ab ea corporeitatem dimensionalem. Per hoc aūt ꝙ dicit. Cuius centrum est ubique, intelligitur quod uestigium diuinum in qualibet re creata inuenitur, sicut centrum quod est proprium uestigiū sphæræ. Per hoc aūt ꝙ dicit. Et circumferentia est nusquam, intelligitur ꝙ repræsentatio cuiuscunque creaturæ deficit ab oīmoda repræsentatione D Dei in infinitum, sicut circumferentia in finito distat a centro. Quod autem sequitur, Portansque omnia uerbo uirtutis suę. exponatur prout in po. hoc addito, ꝙ istud uidetur fundari Prouer. 30. a. ubi cum agitur de quibusdam ad sustentationem seu gubernationem principaliū partium mundi pertinentibus, dicens. Quis ascendit, &c. quis suscitabit, i. sustentauit terminos terræ. subdit. Quod est nomen eius, & quod est nomen filii eius si nosti. Ex quo patet, ꝙ illa quę ibi dicuntur ad sustentationem se gubernationem mundi pertinentia pertinent ad filium sicut ad patrem. Per hoc autem ꝙdicit. Verbo virtutis suę. metaphorice uidetur designare secundum gl facilitatem continendi omnia ad modum illorum, qui sine ullo labore uerbo uel digito mouēt aliquid uel efficiunt. Quod uero subditur. Purgationem peccatorū faciens. prout in gl. pertinet ad Christum secundum humanitatem, in qua crucis passionem & mortem pertulit, per quam a peccatis nos purgauit, ut habetur plene Isa. 53. Cætera exponantur prout in Postit. vsque ibi, Cui. n. aliquando angelorum dixit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Contra quod posset dici, ꝙ non solum angeli, sed et homines & aliquę creaturæ, quandoque in scriptura dicuntur. filij Dei, & a Deo generati. ut cum dicitur Deut. 2. c. Deum qui te genuit dereliquisti. Et Iob. 38. c. Quis est pluuię pater, aut quis genuit stillas E roris? unde qualiter intelligatur efficacia rationis Apostoli ex hoc dicto psal. Filius meus es tu, ego hodie genui te. habetur plene in additione super psal. 2. in prædicto. uide ibi.

REPLICA. In c. 1. ad Hebręos. Burg. facit longam digressionē in qua nonnulla dubia ad expositionem literæ impertinentia ponit, de quib. non iudicio, quia directe contra Postilla. non faciunt. Sed illud dissimulandum non est, quod cum dicitur in eodem, quod filius est splendor gloriæ Dei & figura substantiæ eius, exponendo illud, dicit Bur. non est necessarium figuram accipi pro imagine, prout in Postil. sed ꝙ accipiatur figura in sua propria ratione, s. in eo quod termino uel terminis includitur, prout est quarta species qualitatis. In quo apparet Burg. non habere pro inconuenienti Deum ponere in prædicamento, quia ponit aliquid formaliter dictum de Deo secundum propriam rationem esse quartam speciem qualitatis, s. figuram Dei uel formam. Hoc. n. Burg. faciens audet a fortiori Deum in prædicamento substantiæ ponere, quod tamen est contra magistrum di. 8. li. 1. Nec uidetur Bur. assignare propriam rationem figuræ, prout est quarta species qualitatis, dicendo quod termino uel terminis includitur. Nam si diceret rationem mensurabilis uel mensuræ prout ipse declarat figuram totam quantitatem comprehendere, per consequens mensurare, sed ratio mensuræ non est propria ratio qualitatis, sed est propria ratio et intrinseca quantitatis, ut patet per omnes philosophice loquentes. ideo qualitas non est secundum propriam rationem mensuræ quantitatis, sed econuerso. Propria autem ratio figurę & formę de quarta specie qualitatis, est resolutio ex ordine & dispositione partium totius. Patet, quia ad positionem illius ordinis partium resultat figura & ad mutationē eius mutatur figura, & ad diuisionem partium F ab inuicem desinit esse figura, & secundum illa propriam rationē Deo nullo modo competere potest nomen figurę. quia in Deo, nec est pars nec ordo partium, ut fide tenemus. Potuit igitur Burg. stare contentus in dicto Postill. qui exponit figuram per imaginem naturalem, distinguens inter imaginem naturalem & artificialem. Et notanter imaginem substantię Dei dicit illam figuram, quia est eiusdem substantiæ cum patre plusquam filius regis cum rege, qui non habent unam substantiam, nisi unitate specifica non numerali. Dicit etiam Burg. se docuisse circa psal. 2. quomodo ex allegato hic per Apostolum accipitur efficax ratio cōtra Iudæos, cum dicitur. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed uide circa eundem psal. correctorium competens.

CAP. II.

a Prop. Postquam locutus est de filio Dei multa, quæ ad eius commendationē valent, hortatur eos quibus scribit vt diligenter animaduertant & custodiant ea quæ per illum annunciata sunt eis. Et ad hoc tendunt omnia præmissa, quia maior prophetis & angelis.

b Abun. Quam quæ de lege dicta sunt. Nomen tamen legis obtinuit, quia in astructio ne sua quam in posteriorib. facit manifestum hoc facit.

AMB.

CAP. II.

a Propterea abundantius oportet nos b obseruare ea q̄ audiuimus, ne forte

(1 Quia maior prophetis vel angelis. Quam quia prophetis, vel angelis, qui ministri legis. a A filio. 2 Dicta in euangeliis. 3 Puniamur. Quod probat per minus. 4)

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

1 Propterea. Postquā Apostolus in c. præcedenti declarauit eminentiam Christi, hic consequenter ex hoc ostendit quāta reuerentia sit exhibēda legi nouę ab ipso datę. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit quandam consequentiam. secundo confirmat ipsam, ibi. Non. n. angelis. Consequentia talis est. Lex uetus fuit data per angelos immediatè, vt dictū est c. pręced. & tamen fuit suscepta a populo Israel cū reuerentia magna, s̄m quod patet Exod. 19. ubi dicitur, quod populus ante susceptionem legis per duos dies vestimenta lauit & è proprijs vxoribus continuit, vt esset paratus die tertio ad legem reuerenter suscipiendam. Similiter illa lex fuit diligenter obseruata, quia eius transgressores puniebantur morte, ergo multo fortius lex noua, quę data est apostolis immediate a Christo qui est dominus angelorum, & mediantibus apostolis in mundo diuulgata est per prædicationem & confirmationē miraculorum, suscipienda est cum reuerentia, & diligenter obseruanda, et transgressores magis puniuntur. Hoc est igitur quod concludit Apostolus. Propterea. i. propter excellentiam legis nouæ a Christo datæ.

2 Abun. opor. nos. Christianos.

3 Audi. a Christo & apostolis.

4 Ne fo. Fluit. n. homo per pęnam corporalē s̄cdm quod dicitur. 2. Reg.

Digitized by Google

✻ AMBROSIVS. Hortatur eos diligentius his intendere, quæ Dei filium audierunt, quam eis quæ per angelos dicta sunt.

✻ SEDVLIVS. Quoniam maior est authoritas nostrę legis, quam authoritas angelorum ministrantium veterem legem.

a *Perefflua*. Fluimus p pęnas mortalis naturę, effluimus, peccata addendo, perfluimus in ęterna dãnatione. Hic suadet audienda esse verba Christi per pœnam quę erit negligentibus.

Anselmus

+ perfluamus.

✻ CHRYS. Hoc est ne forsitan pereamus, ne forsitan excidamus. Et †primum cępit. demonstrat in hoc loco, quãtum malum in se ruina ista possideat. Siquidem difficile est, quod effluxerit iterum resaluari, quoniam ex negligentię cõtigit initio, sumpsit autem hoc uerbum ex prouerbiis, fili, inquit, non perfluas. Sed et facilitatem lapsus, & malum perditionis ostendit, q.d. Inobedientia vobis a periculo non erit libera, & per ea ipsa quę adstruit, approbat, quoniam maius erit in cadente supplicium, & iterum relinquit huius inquisitionem rei, ne ex conclusione suam disputationem grauem illis efficeret. Hęc est quippe modestia disputantis, vt nulla generetur audientibus ex sermone molestia.

✻ ANSEL. Id est, puniamur. Fluimus.n. quia sicut fluius in defluxu & mutabilitate sumus de infantia ad pueritiam, de pueritia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, & inde ad decrepitam ætatem. Effluimus vero, cum morte anima & corpore dissoluimur. Effluimus, i. extra fluimus, cum animã exalamus, pereffluimus si a vero Dei esse ppetualiter separati per varia tormenta sine fine deficimus & ne hoc nobis cõtingat. obseruemus verba Christi saltẽ timore pœnę, si necdum regnat in nobis amor iustitiæ.

b *Si enim qui per angelos, &c.* ✻ ANSELMVS. Si sermo Dei qui dictus est Moysi per angelos, idest, per officium Angelorũ, factus est firmus, idest, ratus, & stabilis, & in minis, & in promissis, quia quicquid minata est lex, & quicquid promisit, completum est.

c *Et omnis præ.* Dicit vt pro singulis peccatis sit pœna non solum omnis præuaricator qui multorum reus est.

✻ ANSEL. Pręuaricatio est uetita facere, inobedientia vero iussa non facere. Et non solum præuaricator, qui in multorũ reus erat, sed & omnis pręuaricatio, i. omnis culpa transgressionis vt pro singulis vltio fieret, & omnis culpa inobedientię quę legis præcepta facere contempsit.

✻ CHRYS. Quare dixit mercedis retributionem. Merces autem in bono poni solet, sed iste mos est Apostolo vt non magnam verborum habeat rõnem, sed indifferenter, uel quæ in bono dñr, uel quæ in malo, pro alterutro ponere, sicut & alibi dixit. In captiuitatem redigentes omnem sensum ad obediendum Christo. Et iterum mercedis retributionem posuit pro supplicio, sicut & in pñti loco supplicium mercedẽ nominauit. Item alibi dixit. Siquidem iustum est apud Deum retribuere tribulantibus vos retributionem, & uobis qui tribulamini requiem hoc est, non est corrupta iustitia, sed executus est Deus, & conuertit iudicium suum super peccatores, quamuis non omnia sunt manifesta peccata, nisi quando pręcepta dispositim contemnuntur. Et quomodo nos inquit, effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Per hæc verba significat, tantã non fuisse salutem in veteri testamento, Bene aũt addidit. *Si tantã neglexerimus salutem.* Non.n. nunc nos de prælhis liberauit, non nobis terram, vel terrena bona largietur, sed mortis interitum, diabolique perditionem, regna cęlorum, vitam, & beatitudinem sempiternam. Hęc quippe omnia breuiter innuit, dicens. *Si tantam neglexerimus salutem.*

2. Cor. 10.
2. Tessal. 1.

a +pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionẽ, quomodo nos effugiemus, si tantã neglexerimus salutẽ? Quæ cũ initiũ accepisset enarrãdi per dominũ, ab eis q audierũt in nos cõfirmata est, cõte-

(Interlinear glosses: a Ad Moysen & cæteros. a Vt lex per miracula & minis & promissis confirmata. b Verus. c Contra vetita facere. d Pręcepta dimittere. a Quantum meruit. Pro qualitate factorum fit qualitas pęnæ. b Quibus filius de gratia, per quam est salus, locutus est. c Gehennam. a Saltem quod minus est, quam præuaricari. b In euangelio factam. Non tanta in veteri testamento. Ibi sermo, hic salus. Salus. c Indeficientem. Non longe post. d Non constitutionis, quod ab æterno, sed enar. a Et hoc. b Angelorum. i. per Christum. c Apostolis. i. in nos iudęos. d Autoritati apostolorum.)

✻ ANSEL Non.n. tanta salus fuit in veteri testõ, quanta est hęc quam filius nobis attulit. Illa tpalis fuit, hæc est perpetua. Illa terrenas diuitias, hęc cælestes promisit. Illa victoriam de carneis hostibus, hæc concessit de spiritualib. Illa tpalem fœliciter vitam, hęc tribuit æternaliter beatam. Ideoq; saltem non negligẽda, quod est minus quam preuaricari. Grauior.n. vindicta sumetur de his, qui salutem istam neglexerint, quam sumpta est de illis, qui sermonem Angelorum præuaricabãtur, ibi enim sermo, hic autem salus, quia ibi tantum littera iubens, hic vero spiritus adiuuans.

d *Iu.* Ne putetur perire iustitia per misericordiam. Quod verò ait retributionem, hoc pœnæ ad quantitatem refertur, quæ æqualis peccato erit, quia secũdum quod maius vel minus est peccatum, maior vel minor erit pœna. Quod verò ait, *mercedis*, hoc ad qualitatẽ pœnæ refertur, vt qui libidinis igne perierit, igne æterni incendij crucietur.

e ✻ *Quo nos effugie.* CHRYS. Et intuere qualiter faciat cõparationem. Si.n. qui per angelos dictus est, inquit, sermo. Illic quidẽ per angelos, hic aũt per dñm, & illic quidẽ sermo, hic aũt salus. Deinde ne fortasse diceret aliquis. O Paule ista q loqueris, ipsius Christi sunt, proinde ergo, vt fidẽ dictorũ probabilẽ reddat, significat non solum a Christo dicta esse, sed et nunc a Deo dici non simpliciter voce p aerem prolata, sicut ad Mosen sed signis atq; virtutib. factis, & ipsius attestãtib. reb. Quid aũt est. Si.n. qui per angelos dictus est sermo, fuit firmus. Quid est fuit firmus? videlicet verus, tanq̃ si diceret, fidelis in opportuno tpe. Et cuncta quæ prędicta sunt, perceperunt ipsis reb. effectũ. Siue ergo h.d. siue quia obtinuit sermo, & quicquid comminando dixit, reb. constat impletum, siue sermonẽ dixit pręcepta veteris testi. Plurima quippe & præter legẽ sunt mandata per angelos, qui ad illud ministerium mittebantur, sicut missi sunt ad Loth ĩ montẽ, & ad Iudices, & ad Samson. Propterea.n. non dixit lex sed sermo. Vnde magis mihi vr̃ illa significare, quæ per angelos dispensata sunt. Quid ergo dicemus, nisi quia pręsentes erant & angeli, quibus fuerat gens illa commissa, & ipsis erant qui tubis, & buccinis personabant, & cætera faciebant hoc est, ignem, fumum, & nebulas.

f *Quę.* Econtra ostendit inexcusabiles qui contemnunt salutem. i. sermonem Christi, qui est causa salutis. Q. Non effugiemus si neglexerimus.

g *Per dominum, &c.* Alia æditio, per Christum.

✻ CHRYS. Hoc est, ab ipso fonte hęc quæ dicimus, habuere principium, non ab hominibus nobis illata sunt, non aliqua virtute vel creata, vel condita, sed ipse nobis ea filius vnigenitus impertiuit.

h *In nos confirmata est.* ✻ CHRYS. Quid est confirmata est? credita, aut perfecta. Pignus, inquit habemus, hoc est, non extincta

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *Reg. 14. c.* Quasi aquę dilabimur in terram, quę non reuertuntur. *sed ulterius affluit per culpam, sed pereffluit, i. perfectè fluit per æternam damnationem, quod contingit non obseruantibus Christi legẽ. ideo bene dicit Apostolus*, Ne forte peref. *id est, æternam damnationẽ incurramus. Quod probat consequenter per legem ueterem, quę est minoris autoritatis.*

1 Si enim. *Vetus lex quæ data est per angelum in monte Moysi, ut prędictum est pręcedenti cap.*

2 Factus est fir. *i. firmiter iniunctus ad custodiendum.*

3 Et omnis præua. *i. transgressio legis per peccatum commissionis, quod est contra præcepta negatiua.*

4 Et inobedien. *id est, peccatum omissionis, quod est contra pręcepta affirmatiua.*

5 Acce. iu. merce. *i. pœnam debitam secundum quantitatem & qualitatem criminis, ut patet in uet. Testa. in multis locis. Si ergo ita est.*

6 Quomodo nos. *s. Catholici.*

7 Effugiemus. *pœnam debitam.*

8 Si tanta. *id est, inobedientes fuerimus legi nouæ, in qua sola est salus vitę ęternæ. q.d. nullo modo. Et consequenter ostendit Apostolus, qualiter hęc lex noua a Christo primo data est apostolis & per apostolos publicata, dicens, i.*

9 Quæ. *s. lex noua.*

10 Cum ini. *qui apostolis in principio eam dedit.*

11 Ab eis qui. *a Christo, i. ab ipsis apostolis & alijs discipulis.*

12 In nos con. *per prædicationem ipsorum.*

13 Constante. *id est, confirmante eorum prędicationem per miracula uaria, & multa, sicut dicitur Mar. vlt. d.* Domino cooperante, &

Acce

✻ ser-

Digitized by Google

ſta, non diminuta eſt ſalus quam nobis attribuit, ſed permanet,& prȩualet in æternum.

a *Varys vir.* ✻ CHRYS. Bene dixit *varijs virtutibus*, affluentiam ſignificans donorum, quæ erat apud antiquos, neque tanta ſigna, neq; tam diuerſa prodigia. Hoc ergo dicit, quia non ſimpliciter illis credimus, ſed per ſigna, & prodigia, proinde non illis ſed Deo credimus.

✻ ANSEL. Vel varijs animæ virtutib. i. charitate, humilitate, caſtitate, & cȩteris huiuſmodi, quia Deus in eorum moribus relucere faciebat, vt eorũ vita prædicationi concordaret, quatenus humilitatẽ docentes, humiles eſſent, largitatẽ prȩdicãtes, largi eſſent quib. nimirum virtutibus conteſtatur Deus veram eſſe doctrinam eorum.

b *Et ſpi.diſtri.* Per hoc affluentiam deſignat gratiarum, quȩ nõ erat apud antiquos, neque tanta ſigna, neque tam diuerſa prodigia, per quod oſtendit, quia non ſimpliciter eſt eis creditũ, ſed per ſigna & prodigia. Ideoque cum credimus, nõ illis, ſed Deo nos credere declaratur.

✻ CHRYS. Sed fortaſſe dicet aliquis. Quid ergo? An non & magi ſigna faciunt, & Iudæi in Beelzebub Chriſtum dæmones excluſiſſe dicebant? num propterea credendum eſt magis? ſed illi non talia ſigna faciunt, ppea ſubiunxit Apoſtolus dicens. *varijs virtutib.* Illa enim non virtuti, ſed infirmitati potius tribuenda ſunt, quippe quæ phantaſtica, & inania demonſtrantur, idcirco ergo intulit dicens. *Et ſpirituſſancti diſtributio ſecun.ipſius voluntat.*

c *Non.n.an.* Dixit negligentes dignos eſſe pœna, qui contemnunt gratiam per apoſtolos & miracula & dona cõfirmatam, hic dicit Chriſtum eſſe potentem vindicare, & ſuos per paſſionem mortis ſaluari. Q. Vere non effugiemus, ſi negligemus ſalutem Chriſti, cum pro ſermone angelorum puniti ſunt Iudæi, quia filio ſubiecit orbem, quod non angelis, quorum miniſterio etſi multa fiũt in orbe, oĩa tñ ſpectant ad imperium Dei. Non ſubiecit angelis, ſed hoc vt ſubijciant futurum eſt ei de quo loquimur. i. Chriſto. Quod probat autoritate Dauid, q̃ futura quaſi prȩterita refert, vtpote admiſſus diuinis conſiliis, vbi oĩa futura sũt facta, ſ̃m illud Iſa. Qui fecit quæ futura ſunt. Cui & præmittit de Chriſti humilitate, ne pro ea dubitetur de exaltatione, & non tantum Chriſti, verumetiam totius generis humani, oſtendens hominem per ſe miſerum & abiectum, ſed per Dei gratiam exaltatum. vnde ſubdit.

a Minorib. vt morbos depellere, quod & medici poſſunt. b Maiorib. quȩ contra naturam fiunt. c Non præter naturam, vel de virtutibus animi, q̃ caſti, humiles, qui prædicant, & cȩtera huiuſmodi. d Quia alijs dabat genera linguarum, aliis alia dona.

a ſtante Deo ſignis atque portentis, & varijs virtutibus, & ſpi- [1]

a Non ſecundum meritum, ſed ſecundum placitum ſuæ miſericordiæ.

b rituſſancti diſtributionibus, ſecundum ſuam voluntatẽ. Non [2]

a Orbem futurum ſubditum ei de quo loquimur, vel de quo orbe loquimur, ne putetur alius orbis. Non ſolus hoc dico. ſed.

c enim angelis ſubiecit Deus orbem terræ futurum, de quo lo- [3]

Hoc idem. a Noto uobis. b Sermone. c Notus egregius propheta Dauid.

quimur. † Teſtatus eſt autem in quodam loco quis dicens: [4]

a Quam magnum, quam dignum. Admiratiuè pro Chriſto. Per hoc. b Temporalem præbendo ſalutem, qua ſaluas homines cum iumentis. c Longe poſiti. Faciendo immunem a peccato. Et homo de homine, vt Deus de Deo. d Homo ſpiritualis & cœleſtis. e Per hoc.

d e Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis quo- [5] [6]

2 *Teſtatus, &c.* Vel ita, Deus ſubiecit, non angelis, ſed filio orbem terrȩ futurum, ita hic dicit futurum, ſicut alibi dixit, qui eſt forma futuri, de Adam & Chriſto loquens, & reſpectu temporum Adæ, futurum ſecundũ carnem Chriſtum dicit, ſicut etiam nunc futurum orbem dicit quantum ad Chriſtum. Futurus quippe erat orbis quantum ad filium Dei qui ſemper erat. Et ne de altero orbe diſputare intelligeretur, addit de quo orbe loquimur.

d *Quid eſt homo.* Poteſt legi admiratiuè, ut per hominem & filium hominis intelligatur Chriſtus homo. Cuius fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem à peccato. Et viſitauit in reſurrectione, dando gloriam immortalitatis. *Quid eſt homo.* Vel cum deſpectu legendum pro terreno: Adam homo ſed non filius hominis, ſic homines dicuntur qui portãt eius imaginem. Qui Chriſti, filii hominum. Ille uetus homo dicitur, iſte nouus. Homo igitur hoc loco terrenus eſt, filius autẽ hominis cæleſtis. Et ille longe ſeiunctus eſt Deus, hic autem præſens eſt. Et ideo illius eſt memor tanquam in longinquo poſiti. Hunc viſitat quem vultu ſuo. i. gratiæ ſuæ præſentia illuſtrat. *Viſitas eum.* hominem per filium hominis, quaſi per medicum infirmum.

e Homo. quando fragilis, deſpectus, peccator. *Memor.* quando peccata dimittit. *Aut filius hominis.* iam ſurgit a mẽbris ad caput aſcendens i. Chriſtus, qui non ex duob. hominibus, ſed de virgine, ibi. Memor, quando patriarchis de cȩlo miſertus. hic *viſitas.* cum uerbum caro factum, cũ medicus ad infirmos uenit.

☞ Minui-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. *Sicut.n. ea quæ ſubſunt rationi, confirmantur per hoc quod ad principia per ſe nota reducuntur, ita ſimiliter ea quæ excedunt facultatem intellectus humani, cuiuſmodi ſunt credibilia, ſufficienter confirmantur quando ad teſtimonium talis doctrinæ miracula facultatem totius naturȩ creatȩ excedẽtia a Deo perpetrantur, quia cum Deus non poſſit eſſe teſtis falſitatis, per hoc ſufficienter oſtenditur, quod talis doctrina meram continet veritatem, & hoc eſt quod dicitur.* In nos con. *ſcilicet lex euangelica.* Conteſtante. *id eſt, confirmante ipſam.*

1 Signis. *id eſt, varijs miraculis.*

Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, q̃ miracula per quæ confirmata eſt iſta doctrina euangelica, ſunt in triplici differentia. Quia aliqua ſunt quȩ poſſunt fieri per naturam quantum ad ſubſtantiam facti, non tamen quãtum ad modum fiendi. Sicut ſanatio febris aliquando fit uirtute naturæ, aliquando uirtute medicinæ ipſam naturam adiuuante, & tunc non eſt miraculum, quia habet cauſam naturalem. ſanatio.n. facta iſto modo fit in tempore, quia natura non poteſt operari in inſtanti. Si autem ſanatio febris perfecta in inſtanti fiat, hoc non poteſt, niſi uirtute diuina. ſicut ſocrus Petri *ſanata eſt a febribus a Chriſto ut patet Matt. 8. b. talia miracula uocantur hic ſigna. Alia autem ſunt quȩ non poſſunt fieri per naturam, nec quantum ad ſubſtantiam facti, nec quantum ad modum fiendi, ſicut eſt illuminatio, & ſanatio leproſi. Et talia dicuntur hic prodigia. Et dicitur prodigium, quaſi procul a digito, i. aliquid remotum ab oſtenſione uel cognitione humana, quod eſt ſupra naturam humanam. & quantum ad ſubſtantiam facti, & quantum ad modum fiendi. Alia autem ſunt quȩ non ſolum excedunt naturam humanam, ſed etiam uidentur eſſe contra naturam, ſicut quod uirgo manens uirgo pariat, & q̃ habens uerum corpus, per corpora abſque eorũ diuiſione tranſeat, ſicut ipſe* Chriſtus *intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis, & conſimilia, & talia dicuntur portenta.* Et *dicitur portentum quaſi in longinquum tenſum uel extenſum, ad denotandum rei magnitudinem. talib. autem confirmata eſt fides catholica, ut dicitur.* Signis, &c. *& non ſolum iſtis, ſed etiam.*

2 Vari.vir. *Virtutes hic dicuntur fides, ſpes & charitas, quas uirtutes dedit Deus prȩdicatorib. nouȩ legis, diſtributiones ſpirituſſancti ſunt diuiſiones gratiarum, quȩ ſunt datȩ apoſtolis ad ædificationẽ eccleſiȩ, ſicut donum linguarũ & prophetiȩ & conſimilia, de quib. loquitur apoſtolus 1. Cor. 12. Iſta aũt non dantur prædicatorib. eccleſiȩ ex ſuis meritis, ſed ex diuina liberalitate. ideo ſubditur.* Secundum ſuam uoluntatem.

3 Non enim angel. *Hic conſequens Apoſtolus confirmat dictam conſequentiam. i. quod magis eſt obediendum legi nouæ datȩ a Chriſto, quam legi ueteri datæ per angelos, quia dominium Chriſti maius eſt, quam dominium angelorum.* Igitur *circa hoc duo facit, quia primo oſtendit dominium Chriſti eſſe maius dominio angelorum per ſcripturam. Secũdo eam exponit de Chriſto, ibi,* Eum autem.

Ad euidentiam primi notandum, q̃ duplex eſt ſtatus orbis. Vnus qui primus eſt ſecundum generationem & corruptionem ad electorũ productionẽ. Alius ſtatus erit poſt iudicium in quo ceſſabit omnis talis tranſmutatio. Nunc autem ita eſt, quod licet ſit idem orbis quantum ad ſubſtantiam nunc & poſt iudicium, tamen non eſt idem ſtatus, ut uiſum eſt, & ideo orbis quodammodo duplicatur ſecundum iſtam diuerſitatem ſtatus. Ita q̃ dicitur orbis præſens, ſecundum ſtatum qui currit uſque ad iudiciũ. Dicitur autem orbis futurus ſecundum ſtatum qui erit poſt iudicium. Orbis autem ſecundum ſtatum prȩſentem ſubiectus eſt quodammodo ipſis angelis, quia miniſterio eorum mouentur corpora cȩleſtia, & per conſequens tranſmutantur iſta inferiora per ipſos, & illuminãtur hoĩes de diuinis. Omnia autem ceſſabunt in iudicio, & ideo orbis futurus non erit angelis ſubiectus, ſed ipſi Chriſto, quia tunc oĩa erunt ei plene ſubiecta nõ ſolum quantum ad diuinitatem, ſed ẽt quantum ad humanitatem, ut magis uidebitur infra. Dicit igitur. Non.n. angelis ſubiecit Deus orbem. *i. ſecundum futurum ſtatum de quo loquimur, quia de hoc ſtatu Apoſtolus intendit loqui. Quod autem orbis ſecundum illum ſtatum ſubijciatur Chriſto, probat per ſcripturam, dicens.*

4 Teſtatus eſt autem in quodam loco, &c. *i. in pſal.*

5 Quis dicens, &c. *Sic loquitur in communi, quia ſcriptura hæc nota erat illis quibus ſcribebat, ſimiliter ſcriptor eorum.*

6 Quid eſt homo quod memor es eius, &c. *Verba ſunt ipſius Dauid admirantes exaltationem humanæ naturæ in ipſa incarnatione, &* ideo

Digitized by Google

Minuisti, dum se exinaniuit formam serui accipiens. Minus angelis, quia mortalis, paulo. quia sine peccato. Gloria. in resurrectione & ascensione. Honore. in consessu patris. Constituisti. Ecce potestas. Super omnia. Vt a domini opere nil excipitur, ita nec a Christi potestate. Nihil dimisit. Hic vniuersalem, siue voluntariam siue necessariā subiectionem significat. Necdum. Hic tm̄ volūtariam subiectionem fidelium credentium in eum.

a Gloria. Charitate immortalitatis. Honore, q̄ sibi flectitur omne genu.

b Super opera. Digniora, scilicet, angelos, & homines, quæ per excellentiam dicuntur opera manuum.

c In eo autem. Exponit sensum Dauid. ait Dauid. Omnia subiecisti. In eo autem quod scriptura subiecit, id est, subiecta ostēdit omnia, nihil dimisit, id est, nihil excepit de omnibus. Vel bene dico orbem terræ futurum Christo subiectū, quia in eo quod dixit, omnia, nihil dimisit non subiectum, sed dixit, omnia subiecit, sed tamen nondum omnia subiecta. & ideo dixit futurum.

a niam visitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. † Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo autem quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectū ei. Nunc autem necdū videmus omnia subiecta ei. † Eum autem qui modico quam ab † angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

(Interlinear glosses: a Resuscitando. Quasi infirmum. Præsentia gratiæ. b In hoc indiguit visitari. Per passibilem naturam. c Filium Dei. d Quia passibilis, tamen imperabit angelis. Sed post. a Vndique circundedisti. Ad similitudinem triumphatoris: Stabilem. Angelos, homines. Non solum super, vt dignior, sed omnia ei subiecta. Vt omnia adorent eum. In eo quod dicit, omnia subiecisti. a Alias enim. b Dum dicit omnia, nec terrena excipit, nec cælestia. Quotidie aliqui, sed non omnes, donec in iudicio. a Nondum omnia, sed, pars prophetiæ iam est impleta, in quo constat, quia implebitur & altera. & ideo ne doleas de aduersis. Iam. Saluatorem. a Hoc merito. b Non quamlibet, sed. c i. per gratiam Dei, quia homo non meruit. a Quia amara, vel cito transiit. b Gustaret. c Deum patrem.)

qui tres duntaxat dies in inferno fuit?

✠ ANSELM. Erat n. & est semper consubstantialis & coæternus, tibi, sed minuisti eum, dum exinaniens seipsum, formam serui acciperet. Minus angelis, quia mortalis factus est, paulo, quia sine peccato. Nam minor angelis fuit propter humilitate carnalis generationis, atque passionis, non propter naturam humanitatis. Natura enim humanæ mentis quę ad imaginē Dei facta est, si peccato careat par est angelis, Christus ergo corpore, non mente fuit minor angelis, & corpore mortali atque passibili. Ista non valent ad hoc ostendendum quod ei subiecta sunt omnia, sed potius ostenduntur quidā gradus, & merita, quibus ipse ad hoc peruenit, vt ei subderentur omnia, vt per hęc quę iā completa sunt credamus, & illa fore complenda, quæ necdū sunt completa Minuisti (inquam) eum, i. minus minuisti maiori, hoc est hominem coniunxisti verbo in vnitate personæ.

f Pro passi. Hic iam incipit ostendere non pro potentia tātum vel vltione verba Christi audienda esse, sed pro dilectione qua dilexit nos, vt pro nobis moreretur.

✠ CHRYS. Dicendo ergo mortem, & passionem mortis, manifeste mortem significauit, dicēdo aūt, quoniam angelis me lior, resurrectionem declarauit. Sicut. n. medicus non habens necessitatem ex cibis, qui ægroto proponuntur gustare, sed illi consulens, primus ex illius cibo degustat, vt persuadeat ęgroto promptius illos cibos accipere, sic etiam dn̄s, quoniam omnes homines mortem timebant, persuadens eis, vt fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens necessitatem. Venit etenim mundi princeps, Inquit, & in inuenit nihil. sed & ex eo quod dicit, gratia Dei, &, pro omnibus gustaret mortem, istud commendat.

g Vt gra. Dei. Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatus, vel quia omnibus hominibus generaliter, quia omnibus precium sufficit.

✠ ANSELM. Dico minoratus est, & hoc ideo vt gustaret mortem, id est horariam, & non longam, quasi aliquid gustando transiret pro omnibus ad vitam prædestinatis, vel pro omnibus, quia pretium sanguinis eius sufficit oīb. Et hoc factum est gratia, i. gratuito munere Dei, quia homo nō meruit, Vel ipse Christus est gratia Dei, qui pro salute omnium mortem gustauit, q̄a non debebatur nobis, ut filius Dei moreretur pro nobis. Qui mortuus est pro omnibus, quia etsi omnes nō credunt, ipse tamen quod suum est fecit.

Ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. ✠ CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

d Nunc autem necdum videmus, &c. ✠ CHRYS. Necdum imperator noster manifestè cuncta obtinuit, quid ergo turbaris dū aliqua mala pateris? Necdum omnia obtinuit prædicatio nostra, necdum tempus in quo perficitur subiectio, deinde alia consolatio. Si n. etiam ipse qui omnes habiturus est subiectos, mortuus est, & innumera passus, quid tu contristaris cum pateris?

✠ AMB. Non solum ergo a patre, sed etiam ab angelis, minor filius Dei factus est.

e Eum aūt qui modico. Minor angelis, non pp naturam hoīs, sed pp passionem mortis: Natura humanę mentis quę ad imaginem Dei sine peccato qualē Christus assumpsit, solus maior est Deus. Minor ergo angelis corpore, non mente. Maiores tn̄ angeli & hoīe dici p̄nt, quia maiores sunt hoīs corpore. Maiores sunt & aīo, sed in eo tm̄ q̄ peccati originalis merito corpus aggrauat ipsum aīum, sed hoc non in Christo. Quod aūt tibi v̄r nihil magnum de Deo patre dici, si forma serui maior est, qua maiores v̄nr & angeli, non rectè cogitas, nec attendis, quem habeat locum in reb. humana natura, quæ cōdita est ad imaginem Dei, cui tn̄ iniuria facta non est, cum Christus dicebat. Pater maior me est. qui non carni suæ solum, sed & mēti quā gerebat humanæ, Deum patrem preferebat, quę toto sine dubio forma agnoscitur serui, quoniā seruit tota creatura creatori, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.

✠ OECVMEN. Modico, siue paululum, ob id dicit, quod tribus diebus fuerit apud inferos.

✠ CHRYSO. Vides quomodo illi omnia cooptauerit. Et enim idipsum quod dixit, Modicum, cui magis aptū quam ei qui

(Margin: Philip. 2. a. — 1. Co. 15. d — † Phil. 2. a. — † quā angelis. — Psal 8. b. — Ioan. 14. — Ioan. 14.)

NICOLAVS DE LYRA.

ideo dicit. Quid est homo. q. d. modicum, & quasi nihil respectu naturæ diuinæ & angelicæ, & tamen memor es eius, ipsum mirabiliter visitando & tibi uniendo in incarnatione. Sequitur.

1 Minuisti eum paulo minus ab ange. quia natura humana sic exaltata in ipsa incarnatione fuit, postea minorata ab angelis in ipsa passione, quia angeli non sunt passibilis naturę. Sequitur.

2 Gloria & honore corona. Quia per meritum passionis obtinuit gloriam corporis, quod ante passionem & resurrectionem non fuit gloriosum, sed passibile & mortale, ad implendum nostrę redemptionis mysterium. Et quia ex tunc autoritatiue sunt ei omnia subiecta, secundum quod dicitur Mat. 40. d. dicens apostolis post resurrectionem suam. Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. ideo sequitur.

3 Et constituisti eum super opera. ma tu. Omnia subie. sub pe. Verum tamen, quia non omnia sunt ei subiecta exceutiue, sed hoc complebitur perfecte in iudicio, sequitur.

4 Nunc au. i. tempore moderno quod currit vsque ad iudicium.

5 Necdum vide omina sub. s. quantum ad executionem.

6 Eum autem qui. mo. Hic consequenter exponit predictam scripturam de Christo. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponit expositionē suam, sc̄do remouet circa hoc quandā dubitationem. ibi. Decebat enim. Exponit ergo primo autoritatē prædictā eo modo quo est exposita in parte præcedenti, dicens. Eum autem, qui modico quam, i. Iesum Christum qui plus quam angelis minoratus est in passione ut dictum est.

7 Videmus Ie. sic minoratum.

8 Propter pas. mor. i. merito passionis.

9 Glo. & ho. cor. Differt. n. honor & gloria, q̄a honor est exaltatio unius in testimoniū uirtutis. Quę si fiat in secreto vel coram paucis, dr̄ honor. Sed gloria p̄pria dr̄ talis honor exhibitus corā multis. unde s̄m Ambr. gloria est clara notitia cū laude. ideo dicit. Videmus Iesum gloria & honore coronatū. q̄a fide firmiter tenemus ipsum exaltatū coram multitudine ciuiū supernorū, & hoc ex merito passionis, vt dictū est, Et q̄a hoc nō fuit factū ex n̄ris meritis, sed ex diuina gratia, & liberalitate, ideo sequitur. 10 Vt g. D. Et dicit pro oībus. quia licet eius efficacia non se extendat, nisi ad iustos, eius tamen sufficientia extendit se ad omnes.

11 Deceb. enim. Hic consequenter remouet quoddam dubium ex prædictis ortum. Dixerat enim primo c. quod Christus pręeminet angelis sicut dominus seruis suis. & in hoc c. dicit quod in passione fuit minoratus

(Margin: Honor & gloria differunt.)

Digitized by Google

Anim non faceret, si alicuius diminutionis esset. & filij soli cõueniret. Quod autem dicit hoc est, Digna, inquit, clemẽtia sua fecit, quod primogenitum clariorẽ oĩb. ostendit. & sicut athletam fortem, & cęteros superantẽ exemplum aliis constituit. Principem salutis eorum, hoc est, causam salutis eorũ. Vides quantum sit differentiæ? & ipse filius & nos filii, sed ille saluat, nos saluamur. Vides quõ nos cõiungit, & discernit? Multis filiis, inquit adductis in gloriam, Hic coniunxit principem salutis eorum, atque iterum discernit. Per passiones, inquit, perficeret. Ergo passiones perfectio sunt, & causa salutis.

† principẽ
† perfectũ reddi.
† erubescit
† Ps. 21.e.

✻ SED. Per quem omnia creata sunt, & propter cuius gloriam facta sunt omnia.

✻ ANSEL. Christus est gratia Dei, gratuita donatio eius, quia gratis eũ dedit nobis nullo id promerẽte. Dedit eum nobis, vt breui haustu, mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat Deum patrẽ, quia nihil in hoc fecit, quod esset contra honorem suum, sed potius hoc illum decuit, vt per filium suum maiorem, subueniret minoribus.

† Isa. 8.d.
† Isa. 8.d.

a Glorificandum facta sunt omnia. b Autorem. c Facta sunt. d Ille filius & nos filii, sed ille saluat, modo coniungit, modo distinguit.

propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios

Adoptiuos. a Adducendos prouiderat. b Christum. c Filiorum. d Mortis.

a in gloriam adduxerat, † autorem salutis eorum passionem

a Perficere. Quod in resurrectione intendit. b Christus. c Prædestinatos in Christo. d Per eum.i.nos.

b c † consummare. Qui enim sanctificat & qui sanctificatur, ex

a Ex Deo sunt & pendent. a Acque. c Probat, quod ex vno omnes. Id est, quia vtrisque, caput & membra ex eodem. d Vel non erubescit Christus, licet a peccato immunis.

d e vno omnes. Propter quam causam non † confunditur fra-

a Qui peccando sunt degeneres. b In psal. c Post resurrectionem. Alias narrabo. d Famam gloriam deitatis toto orbe.

f tres eos vocare, dicens: † Nunciabo nomen tuum fratribus

a In toto orbe circunquaque. Positus vt columna. b Idem autoritate Isaiæ probat. c Christus. Quod non nisi ex eo esset. d Vt homo.

meis, in medio ecclesię laudabo te. Et iterum. Ego ero fidens

a Patrem. b Idem probat autoritate Isaiæ. c Presto sum seruire. d Apostoli & alii fideles. e Tanquam capiti membra in vnitate naturæ & gratiæ. In hoc propter quod ex Deo sunt, i

in eum. Et iterum: † Ecce † ego & pueri mei, quos de-

homo Deo. Nec in aliquib. Deus glorificetur, cum ad hoc omnia facta sunt: falsa esset prędestinatio de adducendis filiis.

d *Consum.* Quod in resurrectione incępit, quando immortalitatis gloria sublimatus est. Et actum in ascensione, quando ascendit ad dexteram patris. Et perficietur in iudicio. *quando ei omnia subijcientur, & erit omnia in omnibus.*

1.Cor.15.

e *Qui enim.* Probat, ꝙ pro nostra liberatione Christum pati decuerit. Videtur enim indecens, quod autor salutis pateretur, sed nõ dedecet, quia ex Deo pendet, & est ei subditus vt alij homines, & ideo conuenit pati si opus est. Et quod opus fuerit, post dicit, ibi: Quia ergo pueri, &c. & ipse similiter participauit eisdem, nisi homo esset qui diabolum vinceret, non iuste, sed violenter homo ei tolleretur, sed si homo eum vincit, iure hominem perdit & vt homo vincat necesse est vt Deus in eo sit, qui faciat eum sine peccato esse. Si.n. homo per se vel angelus in homine, facile peccaret, cum & vtramque naturam per se constat se sciuisse.

Aug. tract. 105. in Io.

f *Ex uno omnes.* Sed ille vt proprius filius, nos adoptiui. Cum dicit, non erubescit fratres vocare, ostendit quod non ei naturæ est fraternitas nostra, sed misericordiæ. Quod probat per Prophetam, ne putetur nouum.

✻ AMBROSIVS. Vnum habemus patrem Deum, Christus quasi proprius filius sanctificat nos, sicut adoptiui sanctificamur.

Propter quam causam non confunditur, &c. ✻ CHRYSOSTOMVS. Non erubescit, demonstrat non rei naturæ esse, sed misericordiæ esse totum eius qui non erubescit, & modestiæ multæ

a *Aut.* Christum.

b *Salutis eo.* i. filiorum. Ipse.n. est filius per naturam, cuius hæredes etimus qui sumus adoptione filii. Vide q̃tum est in medio nostrũ. Et ille filius, & nos filii sumus. Sed distat, ꝙ ille saluat, nos saluamur. Ille sanctificat, nos sanctificamur. Modo cõiungit nos scriptura, modo disiungit. *Multos*, inquit, *filios*, hic coniunxit autorem salutis eorum, hic discreuit.

c *Per pas.* Quia aliter homo non redemptus periret, quod si esset, frustra omnia facta essent. Cætera enim homini seruiunt, ho-

NICOLAVS DE LYRA.

ab angelis. & sit illud secundum videtur repugnare primo dicto, quasi remouens hanc repugnantiam apparentem, ostendit quod Christus quamuis sit maior angelis, & autor nostræ salutis, tamen conueniente passus est. & hoc ostendit triplici ratione. Prima accipitur ex parte Dei patris *passionem filij ordinantis.* Secunda ex parte filij pro redemptione nostra *passionem sustinentis. ibi.* Qui enim sanctificat. *Tertia ex parte naturę humanæ, redemptione indigentis. ibi.* Nusquam angelos. *Prima ratio talis est. Deus pater est causa efficiens & finalis omnium, & per consequens habet prouidentiam de electis, qui deducuntur ad beatitudinem supernaturalem, propter quod prędestinatio quæ est respectu electorum tantum dicitur quędam pars spiritualis ipsius diuinæ prouidentię, vt patet. 1. sententiarum. Igitur cum Deus per omnia conuenientissime faciat,* quia disponit omnia suauiter, *vt dicitur Sap. 8.c. per consequens redemptio electorum per quam ipsi deducuntur ad gloriam, conuenientissime facta est vt Christus qui est verus homo et verus Deus, in humana natura passus est, ut sic non remaneret dedecus culpę sine decore iustitiæ, & qui per culpam auersus a Deo fuerat, reduceretur per pœnam. Conuenientissimum.n. erat, ꝙ hanc pœnam sustineret ille qui est Deus & homo, & sic puniretur homo qui peccauerat, & satisfaceret Deus qui poterat, quia offensa primi hominis quandam infinitatem continebat. Hanc autem sententiam breuiter tangit Apostolus di.* Decebat enim eum. *idest Deum patrem.*

Christus cõueniẽter passus propter tria.

Prima ratio.

1 Propter quem omnia sunt. *finaliter, ut dictum est.*

2 Per quem omnia. *sunt efficienter.*

3 Qui multos filios in gl. addux. *i. ad gloriam adducere ab æterno disposuerat. Et loquitur hic de effectu prædestinationis, quæ non potest falli. Decebat eum Deum patrem.*

4 Consummare. *i. ad finem nostræ redemptionis adducere.*

5 Auto. salu. eo. *i. Iesum Christum, qui est autor salutis electorum.*

6 Per passionem. *quia passio sua fuit conueniens modus nostræ redemptionis, vt visum est.*

7 Qui enim sancti fi. *Hic ponitur secunda ratio, quæ accipitur ex parte Christi passionem sustinentis, & est talis, Christus.n. secundum humanam naturam est eiusdem speciei nobiscum, & per consequens caro nostra, & frater noster, & ideo sicut communicat in natura passibili nobiscum, ita conueniens fuit, ut communicaret nobiscum in passionib. carnis,*

Secunda ratio

vt per hoc impassibilitatem nobis donaret. hoc est igitur quod dicit hic. Qui enim san. *id est, Christus.*

8 Et qui sanctifi. *i. populus catholicus.*

9 Ex vno omnes. *i. ex uno patre licet diuersimode, quia ipse est filius Dei naturalis, nos autem filij sumus adoptiui.*

10 Propter quam causam. *i. propter communicationem in natura, & filiatione prædicta.*

11 Non confunditur. *i. erubescit.*

12 Fratres eos vo. *i. ipso fideles quos uocat fratres, dicens psalm. 21.e.* Nunciabo nomen tuum fratribus meis, &c. *Ille enim psal. loquitur de passione Christi, unde ibidem pręmittitur.* Foderunt manus meas, & pedes meos. *Quod non potest intelligi de Dauid, nec de Mardocheo, de quo dicunt Iudæi moderni illum psal. debere intelligi. Ex quo patet eorum falsitas. quia nec Dauid, nec Mardochęus fuerunt sic confossi. & ideo illa scriptura ad literam intelligenda est de Christo, qui post passionem suam resurgens a mortuis, nunciauit nomen Dei fratribus suis id est, apostolis.*

13 In me, &c. *quando in medio apostolorum & aliorum discipulorum stetit, & per quadraginta dies de lege Dei docuit, ut habetur Act. 1. Sequitur.*

14 Et ite. Ego ero. &c. *Hæc scriptura loquitur de certa expectatione resurrectionis suæ, quam expectabat Christus a Deo patre.*

15 Et iterum. *Hi consequenter ponit aliam autoritatem quę habetur Isa. 8. ad idem probandum, s. quod Christus debuit participare nobiscum in passionibus carnis. quia uocat nos pueros suos. & per consequens eiusdem naturæ passibilis cum ipso. Quod autem illa autoritas Isa. intelligatur de Christo patet per illud quod ibi pręmittitur.* Dominum exercituum ipsum sanctificare in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. *quia gentibus recipientibus Christum, Iudæi ex magna parte scandalizati sunt & excæcati. & sequitur ibidem.* Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. *Et quia lex euangelica data est a Christo ipsis apostolis & alijs discipulis, & tunc illud quod hic ponitur.*

16 Ecce ego & pue. *Pueri hic uocatur fideles catholici dati filio a Deo patre secundum quod ipsemet dicit Ioan. 17. a.* Manifestaui nomen tuum hominib. quos dedisti mihi, tui erant, & eos dedisti mihi. *Hoc igitur supposito arguit Apostolus dicens.*

✻ Quia

Digitized by Google

A multæ. Et si enim ex uno, veruntamen ille sanctificat, nos aũt sanctificamur, & multum interest, ille quidem ex patre sicut filius, & proprius, hoc est eius essentia, nos autem vt creatura hoc est ex nullis extantib. multum igitur ab eo distamus. Propterea dicit, nõ erubescit fratres eos uocare dicẽs. *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.* Carnem enim indutus, ĩdutus est & fraternitatem, & introducta est simul etiã fraternitas, sed hoc quidem recte profert, Illud antẽ. *Ego ero fidens in illo.* Quid sibi, vult, Quę sequũtur cõmode quidẽ ponit, ut pote Ecce *Ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus.* Sicut enim hic patrem seipsum ostendit, sic illic Fratrem. Annũciabo, inquit, nomen tuũ fratribus meis.

Psal. 21.

a dit mihi dominus. Quia ergo pueri [Qui sanctificandi.] † communicauerunt 1 b carni & sanguini [b Pueris vel carnis & sanguini.], & ipse [a Sanctificans.] similiter participauit eisdem, 2 c † vt per mortem [a Per gratiam.] destrueret eum qui habebat mortis im- 3 d perium, 4 e id est diabolum, & liberaret eos, 5 qui [Subditi.] timore 9 f mortis [Legis.] [b Corporis vel animæ seruabant legem, quas Christus liberauit ab inferno, vel iugo legis.] 7 g † per totam vitam obnoxii erant seruituti. 8 Nusquam

transituri irridẽt eã. vñ, *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Et hæc est uictoria fidei, quæ utiq; defuisset, si credentes immortalitas mox consecuta esset. Poterat quidem hoc Deus dare credentibus, ut nec istius experirentur corporis mortem. Sed si hoc fecisset, carni quædam fœlicitas adderetur, minueretur autẽ fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istã timẽt, vt non ob aliud fœlices dicerẽt Christianos, nisi quod mori omnino nõ possẽt, ac per hoc nemo ꝓpter illam beatã vitam quę futura est ad Christi gratiã festinaret, sed ꝓpter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum, essetq; fides eneruis & debilis. Quid magnũ esset credere uidendo nõ mori eos qui crederent, Crederes.n. nõ moriturus. Quanto fortius ita credere, ut se speret moriturũ sine fine victurũm, exemplo Christi, qui post mortem in gloriã resurrexit, & beata sine fine uita viuit. desideremus ergo uitam Christi quia tenemus pignus mortem Christi. Quõ enim nobis non dabit bona sua, qui passus est mala nostra. In terris istis, & in seculo isto maligno, quid abundat nisi, nasci, laborare, & mori? Hæc sunt mercimonia regionis nostræ. Ad tales merces mercator dat, & accipit. Dat ꝙ habet, & accipit quod non habet. Etiam Christus in hac mercantia dedit & accepit. Sed quid accepit, nisi quod hoc abundauit. s. nasci, laborare, & mori. Et quid dedit, Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator gratias agimus, quia emisti nos, sanguinem tuum bibimus, euangelium legimus instrumentum nostrum, serui tui sumus, creatura tua sum⁹, fecisti nos. redemisti nos. Emere quis põt seruũ suũ, creare non põt. Dñs aũt seruos suos, & creauit vt essent, & redimit per mortẽ, ne semper captiui essent. sic & mortẽ gustauit ut timorẽ mortis fideles vincerẽt. Vt enim medicus nõ habẽs necessitatẽ ex cibis illis degustat, vt persuadeat ægroto ꝓpti⁹ illos cibos accipere: Sic & dñs, cũ omnes homines mortẽ timerẽt, ꝑsuadẽs eis, ut fiducialiter ad mortẽ accederẽt, & ipse gustauit mortẽ, nullã habens mortis necessitatẽ.

Philip. 1. d. Aug. epist. ad Marcellinũ de baptis. paru. contra donatistas. † commercium carne & sanguine. † Osee 13. d. 1. Cor. 15. g. † Alias nõ habet per totã vitã.

Epist. ad Algasiam. q. 2. Epist. ad Pamachium. de optimo genere interpretandi.

✻ HIER. Ergo non solũ fateor, sed & libere voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, ubi & uerborum ordo, & misterium est, nõ verbum a uerbo, sed sensum de sensu expressisse, quod & Apostoli, & euangelistę fecere. Huius rei, q̃ plurima scripturæ exempla ꝓducens. Idem ad Ephes. i. c. Propter paupertatem linguæ, inquit, & rerũ nouitatem. Et sicut quidã aiunt, quod sit Grecorum sermo latior, & lingua fœlicior, conabimur non tam uerbum uerbo transferre, quod impossibile est, quam uim uerbi, quodam explicare circuitu, ꝙ Latinis & Græcis commune est.

B

a *Quia er.* Q. Cum ex uno omnes. Et quia pueri sanctificandi erant, cõicauerant. i. erant homines ex anima & corpore, quæ per sanguinem accipitur, corruptibiles.

b *Et ipse.* Christus.

c *Participauit eisdem.* pueris vel *eisdem.* i. carne & sãguine, & hoc similiter idest passibilis & mortalis, ut posset mori, & sic destrueret diabolũ, & per mortem legẽ euacuaret, & Iudæos liberos faceret per gratiã, qui timore pęnarum serui erãt legis.

Quia er. Q. Constat, ꝙ ex Deo ipse, & sanctificati, & ita non dedecet eum si opus sit, Sed quid opus erat pati, ergo quia ex Deo omnes, & pueri communicauerunt.

Parti. Ecce vera fraternitas in Christo, & nõ ficta humanitas.

✻ ANSEL. Quia pueri, id est quos humiles & a uitiis puros facere uolebat, communicauerunt carni, & sanguini, id est, cõiter habere carnem & sanguinem, id est erant homines corruptibiles ex corpore & anima, quæ nunc per sanguinem intelligitur propter hanc rationabilem causam. Et ipse quoque qui tantus erat in diuinitate.

Participauit eisdem. id est carne & sanguine, & hoc similiter vt pueri eius qui sanctificandi erant, quia similiter mortalem & passibilem naturam humanitatis accepit.

d *Per mor.* Mirum quid? Mors erat arma per quæ vincebat diabolus, & per eam uictus est a Christo.

✻ CHRYS. Hic admirabile quiddã demõstrat, quia per quod imperium obtinuerat diabolus, per hoc & victus est, & arma quæ illi fuerunt fortia aduersum mundũ, hoc est, mors, per q̃ christus illum percussit. Hic magnitudinem uirtutis eius qui vicit, insinuat.

li. 3. de fide c. 1.

✻ AMB. Quis est ergo qui nos participes suæ uoluit esse carnis & sanguinis. Vtiq; Dei filius. Quomodo nisi per carnem particeps factus est noster, aut per quã nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit.

Mortis bonum.

e *Et libera.* Quantum bonũ operatur mors? Timore mortis obnoxii seruituti, serui siquidem erant qui mortem timebant,

C

& omnia patiebantur ne morerentur. Nunc sancti ad regnũ transituri

E

f *Impe. id est diabo.* Autor ẽ mortis, quia peccati, ex quo mors. de quo, *Ecce venit princeps huius mundi.* i. diabolus, qui potestatẽ habebat mortis, & in me nihil inueniet, quia nihil inuenit in Cr̃o vt moreretur, sed pro voluntate patris, ipse mori voluit, non habens mortis cãm de peccato sub autore peccati, sed de obedientia & iustitia factus *est obediens usque ad mortem,* per quã nos a seruitute diaboli redemit. Inciderat enim in principem huius seculi qui seduxit Adam, & seruum fecit & cępit nos tanquam vernaculos possidere, sed uenit redemptor, & vict⁹ est deceptor. Et quid fecit redẽptor captiuatori nostro? Tetẽdit muscipulã crucẽ suã posuit ibi quasi escã sanguinem suũ, Ille aũt sanguinem fudit nõ debitoris, per quod iussus est reddere debitores, fudit sanguinem innocentis, & iussus est recedere a nocentib. Ille quippe sanguinem suum ad hoc fudit vt peccata nr̃a deleret. Vnde ergo diabolus non tenebat, deletũ est in sanguine redẽptoris. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorũ nr̃orum. Iste erant catenæ captiuorũ. Venit ille, alligauit fortẽ vinculis passionis suæ, intrauit in domum eius. i. ĩ corda eorũ, ubi ipse habitabat. & uasa eius eripuit. Nos sum⁹ vasa ista, quæ impleuerat ille amaritudine sua, q̃ nostro redẽptori in felle ꝓpinauit. Deus aũt noster eripiens uasa ei⁹, & sua faciens fudit amaritudinem, & impleuit dulcedine.

Io. 14. d. Phi. 2. b.

g *Nusquã.* Participauit eisdẽ ut homines sãctificarẽt. Et recte ☞ hæc

F

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Quia er. puer. &c. *fideles, communicauerunt Christo in natura passibili.*

2 Et ip. si. *hoc enim fuit decens.*

3 Vt per mor. *i. diabolum. Habebat enim diabolus mortis imperium inquantum ex persuasione sua natura humana ducta est ad mortem culpæ, & ex consequenti naturę, quia per culpam natura humana incurrit moriendi necessitatem.*

4 Et libera. *s. ipse Christus a seruitute legis.*

5 Eos qui ti. mor. *i. per legem veterem, quæ dura fuit, quia erat lex timoris, dicitur enim timor mortis, quia pœnam mortis infligebat.*

6 Per totam vi. ob. *i. obligati.*

7 Erant seruitu. *Ab hac enim seruitute, cui eramus obligati per legem, liberauit nos Christus per suam mortem.*

8 Nusquam e. ang. *Hic ponitur tertia ratio, quę accipitur ex parte naturę redemptione indigentis, nam indigens redemptione ex natura intellectualis subiacens peccato remediabili. cuius ratio est, quia natura carens intellectu non potest peccare, & per consequens non indiget redemptione. Similiter natura humana ante lapsum non subiacebat peccato, & ideo redemptione non indigebat, licet indigeret perduci ad beatitudinem duce supernaturali, natura etiam angelica post lapsum licet subbiacebat peccato, tamen non indigebat redemptione, quia illud peccatum est irremediabile, nunc autem ita est, quod natura humana assumptibilis est a uerbo ad opus redemptionis, ut satisfaciat natura quę peccauit, & ideo humana natura assumpta est a uerbo, & nõ angelica, & hoc est quod dicit hic Apostolus,* Nusquam enim an. ap. *i. nullo loco sacrę scripturæ inuenitur, quod natura angelica a supposito diuino assumatur.*

Tertia ratio.

✻ Sed

Digitized by Google

hæc causa apponitur, quia si non esset eos liberaturus, nõ eis participaret. Quod in angelis apparet, quia nusquã, idest, nulla scriptura legitur, apprehendisse angelos.

Chrysost. Ibid.

a *Apprehen.* dicit nõ assumpsit. q. longe fugientem cõsequẽs. In quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest, & misericordia & gratia qua hoc fecit & cura, quã de nobis habuit. Fugientem quippe ante humanam naturam, & longe fugientem, longe enim eramus insecut⁹ apprehẽdit, non angelicæ, sed humanę naturæ data est hęc dignitas, ut Deus ei in unam personam iungeretur.

† assumit.

† in his quę ad Deum pertinent.

renda sunt, ut corpori penitus aptari nõ possint. De uerbo utique Dei dictum est, quod non angelos apprehendit, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semẽ Abrahæ. Neque enim legitur, Verbum angelus factus est, sed, Verbum caro factum est.

✻ ANSELMVS. Duas ad intelligendũ se creaturas fecerat, angelicam, scilicet, & humanã, utrãque vero superbia perculit, & a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una regimẽ carnis habuit, vero nihil ĩfirmũ de carne gestauit, angelus namq. solũmodo spiritus, homo vero spirit⁹ & caro.

a Angelicam naturam, ut angelos redimeret. b i. carnem de Abraham, ut filios eius saluaret.

a enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ † apprehendit. 1

a Vnde quia semen Abrahæ apprehendit. b Vt passibilis & mortalis. c Ideo ut sic. d Quod erat natura.

b Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fie- 2

a Actu. b Nullum fallens. c Mediator. Pons ad Deum. d Seipsum offerens. e Prope vocatus remoueret.

ret, & fidelis pontifex † ad Deum, & ut repropitiaret delicta 3 4 5

a Quod potest. In inferiori substantia, carne. s. A Pilato. Alias expertus. A Diabolo.

c d populi. In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari. 6 7 8 9

✻ THEOD. Vt ostenderet naturam hanc nostram refugientem, & longe ab se abeuntem, Dei filium fuisse insectatum, & adeptam tandem comprehendisse sibi unisse, & a fuga retraxisse.

li. 1. de mirabilib. sacrę scriptur. c. 1.

✻ AVG. Deus, inquit, angeli peccatum non curare destinauerat, Homo uero ad statum pristinum à Deo erat euocandus, & per clementiæ suæ veniam satisfationem accepturus, idcirco semen Abrahæ, non angelos apprehendit.

lib. de carne Christ. cap. 14.

✻ TERTVL. Christus salus hominis fuit, causa, s. ad restituendum quod perierat, homo perierat, hominem restitui oportuerat, ut angelum gestaret. Christus nihil tale de causa est, nã etsi angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nunquam tamen restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit neque mandauit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur.

de gradib. humilit.

✻ BERNARDVS. Puto quod hęc uerba sic ad caput referenda

Misertus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quã in perpetratione culpæ, ex infirmitate aliquid constat habuisse, & eo altius apostatam angelũ debuit repellere, qui cum a persistendi fortitudine corruit, nil infirmũ ex carne gestauit. Est adhuc aliud, quo & perditus hõ reparari debuit, & superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirũ angelus sua malitia cecidit, hominẽ vero aliena prostrauit. Propterea *Nusquam*, id est, in nullo scripturarũ loco, vel nusquam, id est, nec in cęlo, nec in aere, nec in terra, nec in abysso apprehendit angelos apostatas, imo penitus deseruit eos. *sed semen Abrahæ.* Melius posuit Apostolus semẽ, quam supposuisset filios, quia semen tam de longinquis, quam de propinquis parentib. dicitur, filii vero magis dicuntur propinqui.

b *Per omnia.* Quod natus, educatus, creuit, passus, mortuus. Qui supra figura paternæ substantię dictus est.

c *In eo enim.* In carne quam suscepit multa sæua passus est. Nouitque quid est ista tribulatio patientium per experimẽtum.

d *Qui ten.* Tentat Deus ut probet, diabolus ut decipiat, homo ut sciat quod nescit.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Sed se. Abrahæ ap. *naturam humanam sibi uniuit sicut supra probatum est per scripturam ue. Te. propter hoc sequitur.*

2 Vnde debuit. *scilicet, ipse Christus.*

3 Per omnia fra. as. *hoc est quantum ad omnes proprietates naturæ passibilis, quia talia faciunt ad opus nostrę redemptionis, non debuit autem assimilari eis quantum ad defectum culpæ, quia hoc non valeret ad opus redemptionis nostræ sed magis impediret. sequitur.*

4 Vt mise. fie *pro hoc enim quod ipse habuit naturam passibilem quãdam aptitudinem ad compatiendum nobis.*

5 Et fi. po. *seipsum misericorditer & charitatiue offerendo pro nobis.*

6 Vt repropitia. delic. po. *pro eis satisfaciendo.*

7 In eo enim. *i. natura in qua passus, quæ est natura humana.*

8 Et tentatus. *primo a dæmone in deserto, postea ab hominibus in sua passione.*

6 Potens est & eis qui tentant auxi. *i. a natura in qua passus est, & tentatus habet quandam aptitudinẽ & promptitudinem ad deferendum nobis auxilium in passionib. & tentationibus nostris.*

Ad euidentiam huius quod dictum est in hoc c & in præce. quæritur, utrum oĩa sint subiicienda Christo secundũ humanitatẽ in futuro seculo.

Et arguitur primo quod non, quia creatura intellectualis subiicitur Christo per conformitatem volnntatis ad ipsum, sed homines damnati & angeli nunquam ei sic conformabuntur, quia habebunt voluntatem resistentem ei quantum poterunt, ergo nunquam ei subiicientur. Item si angeli sint ei subiecti, aut hoc erit ratione naturæ, aut ratione gratię, non ratione naturæ, quia natura humana in Christo inferior est angelica natura, quia Christus secundum quod homo, fuit eiusdem speciei nobiscum, nec ratione gratiæ, quia bonis angelis data est gratia secundum proportionem naturalium, secundum quod diffusius tractatur 2. Sententiarum & per consequens in eis est maior gratia, quàm in Christo, quia Christus secundum humanam naturam inferior est angelis, ut iam dictum est, & secundum hanc naturam receptiuus gratiæ, & non secundum diuinam, ergo, &c.

Error Origenis.

Contrarium ut in litera, quia dictum est, quod Christo homini subiicientur omnia. Respondeo, *in hac quęstione sunt errores contrarii. Vnus est Origenis, qui posuit, quod omnia sic subiicientur Christo, quod dæmones & homines damnati subiicientur Christo, secundum conformitatem voluntatis, quia posuit quod per aliquod tempus certum post iudicium dæmones & damnati recipientur ad pœnitentiã, & ulterius ad gloriã. Sed hic error damnatur per illud quod habetur Matth. 25. ubi uniformiter describitur æternitas pœnę damnatorum, & glorię beatorum, secundum quod ibidẽ dicitur,* Ibunt hi supplicium ęternum, iusti autem in vitam æternam. *& ideo pari ratione qua damnati dicerentur redire à pœna, eadem ratione diceretur, quod beati possent cadere a gloria. Alius est error negantium ipsum esse uerum hominẽ, quia ad hoc sequitur quod Christo nihil subiiciatur, quantum ad humanitatem. si enim vera humanitas non fuit in Christo, nihil subiicitur ei inquantũ homo. Hoc autem sequitur ad dictum Arrii, qui posuit quod uerbum assumpsit solam carnem humanam sed nõ assumpsit animam, quia uerbum supplebat locum animæ. & confirmabat illud per dictum quod habetur. Io. 1. b.* Verbo caro factum est.

Christo secundũ humanitatẽ omnia subiicientur.

Error Arrii.

Ad hoc autem sequitur, quod Christus non sit homo, quia quod aliquis sit homo, non habens animam, est implicatio contradictionis. cum anima sit forma hominis. Nec *ualet si dicatur, quod uerbum supplet locum animæ, quia non potest supplere uicem causæ formalis materiam perficientis. modus autem dicendi destruit seipsum, quia caro non potest habere speciem carnis, nisi per animam. & ideo dicere quod verbum assumpsit carnem. & non animam humanam, est implicare contradictionem.* Ad *istud incõueniens euadendum dixit alius hæreticus. s.* Apollinaris, *& sui sequaces, quod uerbum assumpsit animam sensitiuam, & non intellectiuam, quia uerbum supplebat uicem ipsius intellectiuę. Et ad istam sicut ad primam sequitur quod Christus non sit homo, quia homo reponitur in specie humana per animã intellectiuam.* Homo enim per intellectũ *differt ab aliis specieb. animalium, ut habetur. 1. Meta.* Similiter *hęc opinio destruit seipsam, quia dato quod per animam sensitiuam Christus habuisset carnem, non tamen posset dici quod haberet carnem humanam, sed tantum brutalem. quia caro non potest dici humana, nisi ab anima intellectiua, quę est hominis forma.*

Error Apollinaris.

Item utrumque dictum. s. Arrii *&* Apollinaris *est manifeste cõtra euangelicam ueritatem, & esset contra ueteris Testamenti scripturam, vbi expresse fit mẽtio de Christi humanitate uera, quod esset impossibile secundum eorum dicta. Item utraque scriptura dicit Christum esse verum filium uirginis, secundum quod habetur Mat. 1. d. & Esa. 7. c.* Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c. *hoc autem non esset uerũ, nisi Christus esset in eiusdem specie cum uirgine, & per cõsequẽs uerus homo Multis etiam aliis viis possent impugnari prædictę hęreses, sed propter prolixitatem vitandã ad præsens omitto.* Supponendum *igitur secundũ veritatem fidei catholicę, quod Christus sit uerus homo, & uerus Deus, dico ad quęstionem, quod omnia sunt subiicienda ipsi Christo, etiam secundum humanitatem, quia quod sint subiecta secundum diuinitatẽ, nõ est dubium.* Propositum *autẽ ostenditur triplici via. Prima accipitur ratione unionis. quanto enim aliqua natura creata est propinquior ipsi primo principio, tanto est sublimior, sicut corpora cælestia præsunt quodam modo ipsis generabilibus, & corruptibilibus, & ista generabilia & corruptibilia sunt eis subiecta. propter quod dicitur. 1. Meteororum, quod elementa continguantur superioribus lationibus: ut*

✻ omnis

Digitized by Google

A NICOLAVS DE LYRA.

✱ omnis uirtus eorũ gubernetur deinde. Quod autem istæ inferiora magis distent a primo principio, patet per Philosophum. 2. de generatione, vbi dicit, quod ista inferiora corruptibilia sunt propter longe distare a primo principio. Patet. 1. assumpta propositio in corruptibilibus. s. quanto aliqua sunt propinquiora primo principio, tanto alia sunt eis magis subiecta. & eadem ratione natura angelica præest ipsis corporalibus, secundum quod dicit Augus. 3. de tri. Nunc autem ita est, quod natura humana in Christo est propinquior quam natura aliqua angelica, quia coniuncta est ipsi Deo, non solum per vnionem operationis sicut angeli beati, sed secundum esse hypostaticum, quia in vnitate suppositi, ergo tota natura angelica est sibi subiecta, & per consequens omnis alia. Secunda ratio accipitur ex merito suæ passionis, quod fuit quasi infinitæ efficaciæ ratione suppositi, quia actiones sunt suppositorum. & ideo licet natura humana esset ratio tolerandi passionem & merendi, illud tamen meritum erat suppositi diuini. Nunc autem ita est, quod per illam passionem meruit suam exaltationem, & per consequens meruit exaltari super omnem creaturã. Hanc autem rationem tangit Apostolus ad Phi. 2. b. Humiliauit seipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Tertia ratio accipitur ex parte status futuræ beatitudinis qui respicit ordinem gratiæ magis quam natura, & ideo vbi est maior gratia, per consequens & dignitas, seu excellentia sublimior. In Christo autem homine est gratia maxima non solum vnionis, sed etiam personæ singularis, secũdum quod dicitur Io. 3. d. quod spiritus datus est ei non ad mensuram. & per consequẽs est excellentior & sublimior omnibus angelis, esset secundum humanitatem. Et hanc rationem tangit. Io. 1. b. Vidimus eum quasi vnigenitum a patre, plenum gratię & ueritatis. Vnigenitum dicit, quia ipse solus est naturalis filius & principalis, omnes autem alij beati sunt tantũ modo filij adoptiui, & participatiue dicti, & per consequens ei subiecti.

D Considerandum tamen propter solutionem argumentum, quod istam excellentiam & dignitatẽ habuit Christus secundũ quod homo, ab instãti illius beatæ vnionis naturę humanæ in diuino supposito, sed hoc fuit tantum autoritatiue, eo quod illa natura ✱ tunc erat passibilis & passionibus subiecta, sed post resurrectionem suam habuit eam executiue, inquantum illa natura fuit plene gloriosa, & omnibus angelis pręposita, ideo tum dixit apostolis Mat. vlt. d. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. sed plenarie eã habebit post iudicium, quando voluntas eius, & sententia adimplebitur in omnibus tam bonis quam damnatis. Per hoc patet ad argumenta.

Ad primum dicendum, quod licet damnati nunquam sint habituri voluntatem Christo conformem, erunt tamen sibi plene subiecti inquantum sententia suæ sapientiæ, & voluntatis cõplebitur in eis per pęnã debitam.

Ad secundum dicendum, quod angeli sunt ei subiecti ratione duplici. s. vnionis & personæ singularis, vt dictum est. & talis ordo subiectionis cõpetit statui beatitudinis. Quod autem dicitur, quia angeli receperunt gratiam secundum proportionem naturalium, & sic vbi est dignior natura, ibi est maior gratia. Dicendum quod verum est, si comparatur natura angelorum ad inuicem, quia excellentiores in naturalibus fortius conuersi sunt ad Deum, & sic receperunt maiorem gratiam, sed non est verum si comparetur natura angelica ad naturam humanam Christi, quia gratia non est data ipsi Christo homini secundum conatum liberi arbitrij ipsius in Deum, quia non accipit gratiam per talem modum, sed ab instanti creationis illius animæ, & vnionis in persona diuina, quia fuit idem instans vtriusque, recepit anima Christi plenitudinem gratiæ, secundum mensuram voluntatis diuinæ, & potentiam obedientalem ipsius animæ, & sic licet anima Christi sit inferior secundum gradum naturæ, tamen recepit maius donum gratiæ.

B

ADDITIO I.

In c. vbi dicitur in postilla, Testatus est autem in quodam loco spiritus.

In quibusdam libris dicitur, Testatus est autẽ in quodam loco spiritus, Et dicit spiritus, quia Hebræi quib. loquebatur Apostolus agiographa in diuinis scripturis contenta, in quibus psalterium est principale, dicebant esse scripta a spiritusãncto. Alia vero dicebant prophetica unde Apostolus istum modũ tenet infra. 3. c. ubi dicit. Qua propter sicut dicit spiritussanctus, Hodie, si vocem eius audieritis.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. Et ideo pari ratione qua damnati dicerentur redire ad pęnam, & eadem ratione diceretur, quod beati possent cadere a gloria.

Non uidetur par ratio in reductione damnatorum, & condemnatione beatorum. Reductio enim damnatorũ procederet ex misericordia diuina, quę talem reductionem sine præiudicio suæ iustitiæ posset facere, sicut cum aliquid offensam in se commissam, dimittat, uel liberaliter aliquid det, non facit contra iustitiam. Vnde secundum sanctum Th. in prima parte. q. 21. arti. 3. in responsione. 2. ar. talis misericordia quandoque est quædam iustitiæ plenitudo. vnde Iaco. 2. c. Misericordia super exaltat iudicium, damnatio autem beatorum esset manifeste contra diuinam iustitiam secundum quam iusti non sunt puniendi, sed præmiandi. & multo magis contra diuinam misericordiam. vnde ex parilitate rationis per Postil. allegata non condemnaretur error Origenis, sed autoritas euangelij dicens, Ibunt hi in supplicium æternum, sufficit ad dicti erroris exclusionem.

REPLICA. In c. 2. in quo Postil. arguit contra errorem Origenis ex illo Matt. 25. d. Ibunt hi in æternum supplicium, hi autem in vitam æternam. cum utrobique uniformiter describitur æternitas pœnæ malorum & gloriæ beatorum, ita pari ratione si secundum Orige. æternitas terminum haberet in pęna, etiam æternitas haberet finem in gloria. Bur. frõtose se opponit huic parilitati rationis, & subsumit quasi hæc similitudo rationis currat quatuor pedibus, subsumit inquam de diuina iustitia, & misericordia, quod non est similis ratio de gloria beatorum, & pœna damnatorum. Sed nec Postil. vult illam similitudinem esse deberi generalem, sed solũ in materia & ratione æternitatis. & uide Iob. 13. correctionem talium deceptionum, quibus Bur. sæpe deceptus est in materia similitudinum contra suam propriam in multis locis positionem.

CAP. III.

☞ a Vnde fratres. Ex omnibus superioribus infert, quia potens, quia passus pro nobis, & potest auxiliari.

b Qui fidelis. Incipit comparare Moysi, sicut supra prophetis & angelis, ita ut sit præ Moyse fideli, quia nõ suam, sed patris gloriam quæsiuit, nec eius mandata abscondit Qui Christus fidelis est patri (sicut Moyses) in omni domo Iudæorum & Gentium.

CAP. III.

O vos. a Vocati ad cælestia. i. ad cælestem hæreditatem habendam.

1 Vnde fratres sancti vocationis a Hæreditatis eius in Christo. b Diligendo, & quę pręcipit operando. 2 cælestis participes, cõsiderate b Quem Deus vobis misit. b Mediatorem. 3 Apostolum & pontificẽ con- c Fidei. Per quem itur ad Deum. b Quem nos confitemur. Alio si egemus. c Christus. d Deo patri. fessionis nostræ Iesum Christũ, qui fidelis est ei qui 4

transtulit, non enim exiguam opinionem habebant de Mose omnes: & præmittit iam semina excellentiæ, & incipit quidem a carne, ascendit autem ad diuinitatem, vbi iam nõ est comparatio. Cœpit enim à carne quod æquale est ponere, & dixit, Sicut & Moyses in omni domo eius, & non statim in initio demonstrat excellentiam, ne auditor resiliat, & obturet auditũ, tametsi. n. fideles erant, ueruntamen adhuc multam conscientiam habebant circa Mosem. Fidelẽ, inquit, existentẽ ei, q ipsũ Apostolũ constituit, & pontificem, nihil hic de essentia loquitur, neque

✱ CHRYSOSTOMVS. Pręposituturus Christum Moysi secundum comparationem, ad legem sacerdotii sermonem tran- ☞ de

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

C ✱ 1 Vnde fratres, &c. Postquam Apostolus declarauit excellentiam noui Test. respectu ueteris, per hoc quod præeminet Christus angelis, hic consequenter ostendit hoc idem, per hoc quod excellit Moysem. Et diuiditur in duas partes, quoniam primo ostendit propositum. & secundo ex hoc concludit quantum sit Christo obediendum, ibi, Qua propter. Prima adhuc in duas, quia primo declarat quandam similitudinem. & secundo ostendit ipsius Christi respectu Moysi excellentiam, ibi, Amplioris enim gloriæ. Circa primum aduertendum, quod dulciter alloquitur illos quibus scribebat, ut animos eorum ad intelligendum sequentia magis alliciat dicens, Vnde fra. san. &c. vocat enim eos fratres propter nimiam charitatem, sanctos, propter eorum puram & innocentem conuersationem, quia talia debent refulgere in Christi fideli.

Diuisio.

2 Vocationis cælestis parti. quia de Iudaismo erant uocati ad fidem catholicam, ad quam nullus potest efficaciter meritorie peruenire, nisi pater cælestis eum traxerit tractu gratiæ, secundum quod dicit Ioh. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi pater me', q misit me, traxerit eũ.

3 Considerate apo. & po. &c. Dicitur autem pontifex quasi pontem faciens, quia per passionem suam fecit nobis pontes, ut possumus transire ad beatitudinem. dicitur esse pontifex confessionis nostrę, quia non sufficit corde tantum, sed oportet etiam confiteri ore, secundum quod dicit Apostolus Ro. x. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit cõfessio ad salutem.

4 Qui fi. est ei qui fe. i. ipsam humanitatem Christi. Dicitur etiam fidelis Deo patri, quia in omnibus quærebat gloriam patris & non suã, secundum quod ipsemet dicit Iob. 8. f. Ego gloriam meam non quę. &c.

✱ Sicut

Digitized by Google

de diuinitate, sed interim de dignitatibus humanis.

A a ✻ *Sicut & Moyses in omni domo eius.* hoc est in populo, aut in templo. Hic enim in domo eius dixit, tanquam si aliquis dicat, de his qui sunt in domo. Sicut aliquis curator ac dispensator domus, sic erat & Moyses in populo.

✻ OECVMENIVS. Vbi ad dispensationem peruenit, omnia deinceps humilia intrepide loquitur. Apostolum aũt sine lege tum dicit ipsum, quia missus ẽ a patre tanquam homo. Confessionis vero fidei, quod fidelis sit, fidem inqt seruauit beneplacentẽ patri, idẽmque cum eo sensit de seruando populo.

b *Amplior.* Q. quod fidelis effectus indicat, quia dignus est gloria, vt Moyses. Quia etiam amplioris præ Moyse, idest, quam Moyses, vel prę Moyse ens in merendo.

✻ AMBROS. Adorandum quoque docuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus vniuersitatis & dominus est, vtique ab omnib. adorandus est. Sic enim scriptum est Matthæi. 4. dominũ Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. & Heb. 1. Et adorent eum oẽs angeli Dei.

✻ CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod ampliorem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse inquit de domo erat, & non dixit, ipse quidem seruus, ille autẽ dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus, & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim & nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domũ non ipsum templum dicit, non enim illud Deus cõstruxit, sed homines, qui uero fecit eũ Deus est, Moysem dicit. Et intuere quõ ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni domo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem habet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabricauit, quam ipsa domus.

c *Omnis namque do. fa.* Fabricauit dico, per se enim non potest fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui omnia, & domum.

C

d *Qui au.* & domum, &c.

e *Omnia cre. Deus est.* Vtriusque enim domus, quam rexit Moyses, & Christus, factor est Deus.

✻ CHRYS. Vides quoniam non de templo dicit, sed de omni populo.

D

[Interlinear: i. Ex semine Dauid secundum carnem. — Secundum hominem. — b Fidelis fuit. — c Iudæorum. — d Non Moysi, quia ille minister fuit, non dominus.]

a †fecit illum, sicut & Moyses in omni domo illius. † Amplioris [1, 2, 3]

[Interlinear: Iesu vel patris. — Tanto amplioris.]

b enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, quanto am- [4]

[Interlinear: ai. in domo, vel de domo facta, quod de spiritualibus intelligendum est. — b Vt dominus.]

c pliorem honorem habet † domus qui fabricauit eam. Omnis [5, 6]

[Interlinear: a Domus fit ab aliquo, qui autem domum & omnia facit, est Deus, quem constat omnib. præesse. & ita Christus quia creator & Deus, præ Moyse est. — Ideo etiam amplioris gloriæ.]

d namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia crea- [7, 8]

[Interlinear: f qui. — a Non sua sed.]

e f uit, Deus est. † Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo [9]

[Interlinear: a Patris vel Christi. — b Qui non adeo diligit domum vt cuius est propria. — cNon vt gratiam daret, sed vt testaretur ea quæ conueniebant dici carnalibus, qui nondum spiritualia capere poterant.]

g eius, tanquam famulus, in testimonium illorum quæ dicen- [10, 11]

[Interlinear: a Fidelis est. — b Qui hæres est cum Deo patre.]

da erant: Christus vero tanquam filius in domo † sua. Quæ [12]

[Interlinear: a Christi. — b Renati. — c i. spem cum fiducia non dubiam. — d Gloriosam. ipem quæ de iucunditate cælesti.]

domus sumus nos, si † fiduciam & gloriam spei vsque ad finem [13]

[Interlinear: a i. Perdurante vsque ad finem vitæ, quando habebitur quod modo speratur. — b Quia hoc modo sumus domus Christi vide. &c. vel, Nolite obdurare. — c ita hoc dico, sicut di. spi. — d In Dauid.]

h firmam retineamus. Quapropter sicut dixit spiritus sanctus: [14, 15]

[Margin: † præfecit, constituit — † is qui cõstruxit domum quã ipsa dom⁹ — † Nu. 12. b — † audaciã & gloriationem. — li. 3. de spiritu sancto c. 19. — † Amplioris enim gloria. — † ipsius.]

B

✻ ANSEL. Sed ille q creauit omnia virtutum bona ĩ electis Deus ẽ, & hoc agere Christus potentia diuinitatis suæ semper consueuit. Non solũ enim creauit nos vt essemus, sed etiam vt boni essemus, si iam boni sumus. Quod si necdum boni sumus rogandus est, vt qui nos fecit homines, faciat nos bonos, ipse ẽ ergo fabricator huius sanctæ domus, ac per hoc aliter in ea quam Moyses honorandus.

E

f *Et Moyses.* Ostendit Christũ dignum ampliori gloria quã Moysen, quia Christus fabricator est domus nõ Moyses. Hic aliã rationem ideo ostẽdit, quia Christus filius, Moyses famulus est, qui & carnalia carnalibus tradebat, Christus vero spiritualia.

g *Quæ domus sumus nos si fiduciam, &c.* SEDVL. Per fiduciam fides, per gloriam spei spes, per finẽ charitas intelligitur, vt finis præcepti est charitas. In his domus supradicta continetur, quia fides fundamentum est, spes vero paries, charitas culmen eminet.

✻ ANSEL. Idcirco ostẽsus est Christus, loge nobilior Moyse, vt solum Christum teneamus, in quo habemus omnia, & gloriam spei, id est, gloriosam spem, quia est de iucunditate cœlesti. firmam, id est, perdurantem usque in finem uitæ, quãdo accipietur, quod nunc speratur.

h *Quapropter.* Sicut supra cum præ angelis & prophetis Christum commendasset in multis, subintulit nos oportere obseruare quæ ab illo audiuimus. Ita non commendato ipso præ Moyse, hic incipit terrere, ne sint increduli Christo, per patrũ similitudinem, & post ne amittant requiem blanditur, & per oportunitatem temporis.

F

Qui — *Hodie*

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Sicut & Moyses *fidelis fuit.*

2 In omni. do. il. *i. in congregatione fidelium. quæ est domus ipsius Dei, quam inhabitat per gratiam. Quod autem Moyses fuerit in hac domo non quærens propriam gloriam Dei, patet pentateuchum inspicienti.*

3 Amplioris. *Hic consequenter ostendit Christum excellentiorem Moyse, quia licet vterque fuerit fidelis in domo Dei, quæ est congregatio fidelium, principalior tamen in hac domo est Christus quàm Moyses. quia ille fabricat aliquam domum, & eam inhabitat vt propriam, excellentior est qui habitat in ea, sicut in aliena. Christus autem habitat in hac domo, sicut dominus & fabricator ipsius, quia homines non possunt congregari in fide, nisi ipso Deo hoc faciente. Moyses autem habitauit in hac domo sicut seruus. ergo in hac domo principalior est ipse Christus. & hoc est quod dicit Apostolus.* Amplioris e. glo. *id est, maioris dignitatis.*

4 Iste. *id est, Christus.*

5 Præ Moy. &c. *quod probat consequenter dicens.*

6 Quanto am. ho. ha. d. *i. in modo ille.*

7 Qui fa. eam. *i. ædificauit illam tanquam suam propriam, quod verum est de Christo, & non de Moyse, vt dictum est. & probat hoc consequenter.*

9 Omnis namque do. fa. *id est compaginatur.*

c Ab aliquo. *Sicut enim partes domus materialis non coniunguntur ad inuicem, nisi per aliquem artificẽ eas immediate vnientem, ita similiter domus ecclesiæ non compaginatur ex diuersis gentibus. s. Iudæis & Gentibus, nisi per ipsum Christum qui potest vnire corda fidelium. propter quod dicit Ioh. 10. c.* Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor. *Quod autem talis congregatio non potest fieri nisi a Deo, probat consequenter cum dicit.*

10 Qui au. crea. omnia Deus est. *eiusdem autem potentiæ est creare mundum, & recreare homines per fidem & gratiam, propter hoc dicitur Iaco. 1. c.* Voluntarie enim genuit nos uerbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturę eius. *Deus autem pater omnia operatur per filium, quia diuisa sunt opera trinitatis, & per consequens fabricauit domum ecclesiæ, non autem sicut Moyses. & hoc est quod dicit.*

11 Et Moy. quidem fi. erat in to. do. eius. *scilicet, Dei.*

12 Tanquam famu. in te. il. &c. *i. legis dandæ populo Israel.*

13 Christus ve tanquam fi. in d. sua. *i. in ecclesia habitat.*

14 Quæ do su. nos. *quia ecclesia non est parietes materiales, sed fideles Christi, quia sicut in domo materiali requiritur firmitas, sic etiam in fidelibus Christi ad hoc quod sint domus principalis Dei requiritur stabilitas fieri. Propter quod subdit istam conditionem.* Si fiduciam & glo. spei, vsque ad finem firmam retinea.

15 Quapropter. *Hic consequenter concludit ex prædictis, quod Christo firmiter est obediendum. Et circa hoc tria facit, quia primo ad hoc inducit autoritatem scripturę hoc exhortantem, secundo exponit illam scripturam, ibi,* Videte fratres. *ex autoritate & expositione probat suam intentionem, ibi,* Timeamus ergo fratres, *in principio sequentis cap. Prima in duas. quia in autoritate scripturæ, quam adducit primo quædam monitio. secundo ad hoc inducitur exemplum, ibi,* Sicut in exacer-

[Margin: Diuisio.]

✻ ba-

Digitized by Google

a Hodie. Modo per se loquitur, qui prius per præcones, si tunc duri, modo estote molles. Historia est de eo, quod ii miserunt videre terram & cum audirent ibi esse inexpugnabiles viros, obliti virtutis Dei totiens probatæ, dixerunt: reuertamur in Aegyptum. vnde iurauit dominus, quod nō intrarent in terram promissam, quæ esset requies laborum, & sic omnes perierunt præter duos. Tres requies memorat. vnā sabbati, secundam in Palestina, tertiam verām in cęlo, de qua hic dicit loquens ad veros Israelitas: dicens, Nolite duri esse Christo loquenti, sicut spiritus sāctus prę monuit, ne similia patrib. vestris patiamini, qui per Moysen tunc vocem Dei audierunt, vos modo per ipsum.

(Aug. in ps. 94. Nu. 13. c. Chrysost. † Ps. 94. b. † in die. † insensus B)

✱ HIER. Vniuscuiusque propositum virtutibus, & mirabilibus Dei & patientia induratur, si iucultus & ferū est ac barbarū in semetipso superbiēs, si aūt purgatū fuerit a vitiis, & exculum, nitescit amplius, ac tota mēte se in obedientiā tradit. Sicut. n. sol vna eademque caloris virtute cerā soluit, & limū arefacit, & stringit, non ꝙ virtus eius aliter in limo, & aliter operetur in cera, sed quod limi alia, alia quoq; ceræ sit qualitas, ita vna eademq; Dei operatio, quæ per Moysē in & virtutibus gerebatur, Pharaonis quidem duritiam arguebat: quam malitia sua cōceperat. Reliquorum vero Aegyptiorum, qui Israelitis admiscebantur, obediētiam declarabat, qui etiam cum Hebræis pariter exisse Aegyptum referuntur. Tropū verò vel figurā sermonis eius qui scriptus est de indurōne etiam ex cōi consuetudine exponendum puto, quod nō videatur absurdum, frequenter enim benigniores quique dońi adeo seruis qui per multam patientiā, & mansuetudinem suam insolentiores improbioresque fiunt dicere solent, ergo talem te feci, mea patientia peristi, ego causa huius insolentiæ sum, qui te non statim per singulas culpas punio pro merito delictorū. Necesse est enim nos tropum, vel sermonis figurā aduertere, & ira Dei virtutem intelligere, nec inferre calumnias verbo, cuius interiorem sensum diligentius exploremus.

(Epi. ad Pau. Origines. lib. 3. penarohō. C)

✱ AVGV. Hanc inquissimam obstinationem Deus cum facere dicitur, non infligendo aut inspirando, sed deferendo facit, ut dæmones operentur in filiis diffidentię: quod Deus iuste debiteque permittit, iuxta illud, Isa. 64. Domine ecce tu irat⁹ es, & nos peccauim⁹, & facti sumus sicut immūdi oēs? Præcessit enim aliquid vnde Deus iustissime iratus ab eis suum lumē auferret. Dicit itaq; Paulus, *Nolite obdurare corda vestra*. id est, Deo rebelles & contumaces esse, sed obsequentes.

(D. in Ps. 77. E)

a Tempore gratię, quod præsens erat Dauid in spiritu. b Christi per se loquentis. c Quod vere est, noli ob. du.

1 a † Hodie si vocem eius audieritis, 2 nolite obdurare corda ve-

a Vos dico agentes. Patres vestri fecerunt. b Nolite obdu. secundum diem. i. sicut illi obdurati sunt in die tentationis. Hæc est vna de exacerbationib.

3 stra, sicut in exacerbatione † secundum diem tentationis in

a Vbi magis egerent auxilio, ita in deserto huius mundi cauete ne tentetis Deum vt non peccatis sicut illi. b Secundum carnem videte vos ne secundum spiritum. c Probabilem inuenerunt, quia viderunt.

4 b deserto, 5 vbi tentauerunt me patres vestri: 6 probauerunt &

a Oculis. b Magnę virtutis. c i. quibus me omnia posse experti sunt. d Quia tentauerunt.

7 c viderunt opera mea quadraginta annis, propter quod † offensus fui generationi huic, 8 & dixi semper, hi errant

a Iratus. Tam malæ. De illis.
a Ex propria deliberatione, quia serio peccant. Et licet sic monerem, tamen noluerunt cognoscere opera mea & ideo si intrabunt, hoc dico sicut iuraui. i. firmiter statui, quando iratus fui. & ideo Videte fra.

9 d corde. 10 Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus e iuraui in ira mea, 11 si introibunt in requiem meam.

b *Probaue*. id est, curiositatis causa exquisierunt.
c *Offensus*. Valde & culpabiliter iratus. *Insensus*. *Vel proximus*, adhibendo correctionis flagella.
d *In ira mea*. Irasci dicitur per figuram antropospathos.
e *Si introibunt irequiem meam*. Aposiopesis est, id est, non introibunt.

✱ CHRYSOSTOMVS. Ne similia patiamini, qualia progenitores uestri, ne priuemini requie. hinc clarū est, quia, quędam est requies: nam si iam acceperant requiem, quę erat in Palestina, quare eis iterum dicit, Hodie ne obduretis corda uestra, sicut patres uestri? Quæ est ergo alia requies, nisi regnum cælorum, cuius imago & typus est sabbathum?

✱ AVG. Iurauit ergo illis ergo in ira sua ne intrarent in requiem ipsius. Et. n. oportet aliquos intrare in requiem illam æternę beatitudinis, illis ergo reprobatis nos intrabimus, quia et si aliqui ex ramis fracti sunt ob infidelitatem, nos propter fidē & humilitatem ingrediamur. F

a Cer

NICOLAVS DE LYRA.

batione. *Dicit ergo primo sic. Quia Christus excellentior est Moyse, vt dictum est, ideo quasi concludendo, & admonendo per scripturam sacram ai.* Qua propter sicut dicit spi. *loquens per os Psalmistæ.*

1 Hodie. *i. tempora gratiæ, in quo veritas est reuelata, quia tempus legis, fuit quasi tempus noctis secundum quod dicit Apostolus ad Ro. 15. d.* Nox precessit, dies autem appropinquauit.

2 Si uo. eius. au. *i. ipsius Christi, Et hic ponitur si pro quia, quia vox ipsius Christi loquentis audita est in euāgelio, in natura humana assumpta,* In ve. T*est. autem audita est vox prophetarum eius, secundum quod dicit Augu. lib. de sermone domini in monte, exponens illud Mat. 5. a.* Et aperiens os suum docebat, &c. *tunc enim ille aperuit os suum, qui in vet. lege aperiebat ora prophetarum.*

3 Nolite ob. &c. *per inobedientiam.* Homo enim inobediens Deo ab eo *se auertit, & per cōsequens Deus iuste suam gratiam ei subtrahit. Et quia gratia Dei mollificatœr, per consequēs sequitur ipsius hominis obduratio sicut plenius videbitur.*

(obduratio antiquorū Iudęorū.)

4 Sicut in exacerba. *Hic ponitur exemplum de obduratione antiquorum Iudæorum quod habetur Nu. 16. ubi dicitur quòd exploratores qui missi fuerant ad considerandum terram terruerunt corda populi, & tunc increduli domino, qui tot signa & mirabilia eis ostenderat in deserto, uoluerunt reuerti in terram Aegypti, propter quod dominus iratus voluit eos delere, sed precibus Moysi impedita est percussio populi, verumtamen per quadraginta annos impeditus est populus ab ingressu terræ promissionis, quousque omnes qui egressi fuerant de* Aegypto *a viginti annis, & suprà mortui sunt in deserto, nec intrauerunt terram promissionis propter eorum incredulitatem: duobus tamen exemptis. scilicet Iosue filio Nun, & Caleb filio Iephone, qui ingressi sunt terram promissionis propter eorū obedientiam & fidelitatem. Hoc est igitur quod dicitur hic,* Nolite ob. cor. ue. &c. *Dicitur enim illud peccatum exacerbatio per similitudinem fructus enim acerbus non est acceptus ad cibum & opponitur maturo, ita peccatum illud fuit maximæ obstinationis, quia sicut dictum est, erant increduli domino visis tot mirabilibus & signis, & ideo noluit totaliter placari eis, vt dictum est, sicut fructus acerbus non acceptatur, sed deiicitur. Sequitur.*

5 Secundum diem tentationis. *quia plures in deserto tentauerunt Deum, vt patet in decursu veteris testamenti. Ideo sequitur.*

6 Vbi tentauerunt me patres vestri. *Dubitando de diuina existentia in eis, & quærendo super hoc importune signa a Moyse, cum tamen viderent Dei mirabilia quasi omni die, & longo tempore, scilicet, quadraginta annis, quibus fuerunt in deserto, & hoc est quod dicit.*

7 Probauerunt & viderunt opera tua. *Et ideo grauius erat peccatum incredulitatis eorum, & magis puniendum. Ideo sequitur.*

8 Propter quod offensus fui generationi huic. In *Psal. ponitur, Proximus fui generationi huic, proximus scilicet, ad punitionem infidelitatis ipsorum, & in idem reuertitur. Sequitur.*

9 Et dixi semper hi errant corde. *Iste error procedebat in eis ex malitia, quia viderant frequentissime Dei mirabilem uirtutem in eis, & ideo dubitare de ea, & eam nescire non poterat ex simplici ignorantia procedere, sed animi obstinatione in contrariū, & talis error nō excusat, sed magis aggrauat peccatum propter quod sequitur.*

10 Quibus iuraui in ira mea. *i. firmiter decreui & irreuocabiliter punire eos, dicitur enim Deus iratus metaphorice, quando punit, quia ad modum irati se habet, quæ autem fuerit illa punitio subditur.*

11 Si introibunt in requiem. *id est non intrabunt promissionis terrā quæ dicitur requies, quia in illa requieuerunt filii Israel, postea vnusquisque sub vite sua & sub ficulnea sua: secundum quod habetur. 3. & 4. Reg. in pluribus locis, & iterum quia per illam requiem signata est requies cōscientiæ, quia homo requiescit in Deo per gratiam, & requies fruitionis æternæ, qua requiescit in Deo per gloriam. Quod autem in requiem promissionis non intrauerunt filii Israel qui egressi sunt de Aegypto, patet ex prædictis, quia mortui sunt in deserto propter peccatum prædictæ exacerbationis.*

✱ Videte

Digitized by Google

a *Cor malum incredulita.* Vt putetis Christum non sufficere sine lege, quod est malum, quia sic ruit homo in multa peccata. Nec hoc leue, quia hoc est cor discedendi.

ferm. 8. in ps. 118.

✲ THEOPHI. Neque enim aliter obuentura est incredulitas ipsa, & diffidentia, nisi a Deo qui prius desciscat, nam quandiu quis Deo adhęserit, fueritque illi ut omnipotenti confisus, nihil existimat a fieri non posse, quod Deo libuerit.

✲ CHRYSO. Quippe ex duritia infidelitas nascitur, & sicut solidata corpora, & dura non obsequűtur manibus medicorű, sic & animæ obduratæ non obsequűtur verbo Dei fortasse enim aliqui iam etiam nō credebant, tanquam non essent vera ea quæ facta sunt, idcirco dixit, Videte ne forte sit in aliquo vestrum cor malignű infidelitatis, ne recedat a Deo viuo. Quippe quoniam sermo de futuris, non est ita credibilis sicut de preteritis, commune facit eos historiæ, in qua, fide opus habebant. Si enim patres vestri, inquit, quia non sperauerunt sicut oportebat sperare, hæc passi sunt, multo amplius vos, ad illos enim iste sermo factus est. Hodie namque illud, inquit, semper est, donec constat műdus, propterea exhortemini vos inuicem quotidie, quod appellatur dies hodierna, hoc est ędificate inuicē, corrigite vosipsos, ne contingant vobis similia Ne obduretur quispiam ex vobis seductione peccati. Vides quod infidelitatem peccatum faciat. Sicut enim infidelitas vitam prauam procreat, sic etiam anima, quando in profundum malorum venerit, contemnit, contemnens autem neque credere sustinet, vt seipsam timore liberet.

b *Donec hodie.* id est tempus gratiæ, de quo aiebat propheta superius in psal. quia non minus modo præstatur credentibus gratia ad salutem, quam ipso Christo presente.

Si quis enim peccat usq; quo est hodie, potest reuerti. Nemo ergo desperet dum viuit.

c *Fallacia peccati.* i. diaboli existente causa peccati.

d *Particeps enim Chr.* Debetis hortari, & non esse duri, quia quod non eramus, facti sumus per gratiam, habentes partem cum Christo in hereditate, tamen hac conditionē si initium substantiæ, id est fidei, quę initium bonorum, per quā Deus existit, in nobis, & per quam deificamur, & diuinę substantiæ participamus, usque ad finem retineamus.

✲ AMBROS. Quicunque in nouitate vitę ambulauerit, quicumque tramitē Iustitiæ tenuerit, particeps Christi est, Qui cunque similiter cū Christo per baptismum in morte consepultus est, Christi particeps efficitur. Christi igitur participes facti sumus, per gratiam hęreditatis eius partem habentes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Roma. 8. hac tamen lege, Si initium substantię eius, ipsam fidem videlicet, quæ aliorum virtutum fundamentum est, vsque ad finē vitæ firmum retineamus, nequaquam ab ea resilientes.

✲ ANSEL. Tamen hac conditione dico, si retineamus initiū substantiæ eius, id est, fidem, quæ est initium uerborum, per quam Deus existit in nobis, & per quam deificamur, & diuinę substantię participamus, fides enim est substantiæ initiū, id est incorporationis eius, quia fundamentum est origo virtutū, p quas ipse cōstat in nobis, & nos mēbra eius efficimur.

e *Nolite obdurare.* Vt patres, quia quidam eorum duri fuerűt, & ideo perierunt,

✲ CHRYS. Per Hiberbaton dictum est, in eo quod dicitur. *Hodie si vocem audieritis. &c.* ✲ ANSEL. Non solum auditores Christi, fidem debuerunt adhibere dictis eius, sed & uos quandiucunque dicitur, hodie si uocem eius audieritis, id est quandiu vocem diuinę prædicationis in hoc seculo potestis audire.

f *Exacerbauerunt.* Quidam audientes. Hoc ideo dicit, ne quis putet satis esse audire de requie, quia & illi omnes audierunt sed non omnes, peruenerunt.

g *Quadraginta annis.* Quadragenarius enim integritatem seculorum indicat, & totam vitam nostram significat. Infensus ergo dicitur illis quadraginta annis, quia peccantibus usque ad finem vitæ suæ irascitur Deus.

quadragenarii perfectio.

---

a Ergo. Quia propter incredulitatem patrib. vestris requies negata est. b Quia facile potest contingere. c Quia de multis non dubitat, quia perfecti sint.

1 Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum in-
a A quo qui discedit perdit vitam. b De incremento virtutum. c Alii alios, vel vnusquisque seipsum.

2 credulitatis 3 discedendi a Deo viuo, sed adhortamini vosmet
a Quandiu. b Tempus gratiæ. Quia non minus modo quam ipso Christo præsente.

4 ipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, 5 vt non
a Scitis. n. quia diabolus fallit eum qui obduratur vnde post cadit in peccatum. b Habentes par tem cum Christo in hæreditate.

6 obduretur quis ex vobis fallacia peccati. 7 Participes enim
a Ipse caput, vos membra. b Per gratiam qua ei vniti sumus.

8 Christi effecti sumus. Si tamen initium substantiæ eius usq;
a Vitæ b Vt nunquam deseramus. Quamdiu. Nobis.

9 ad finem firmum retineamus. 10 dum dicitur, Hodie si vocem
a Quemadmodum sua obdurauerunt patres.

eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmo-
a S. obdurauerunt patres, vt per pœnas eorum deterreat, hoc addit. b Vocem Dei in deserto. c Increduli & duri fuerunt,

11 dum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacer-
i. omnes exacerbauerunt, vt Caleb. & Iosue his fitis similes. a Ita nos a teneoris per Christum.

12 bauerunt. sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegyp-
a Horum exacerbantib. an non exacerbantib. b Quib. notatur tota vita nostra.

13 to per Moysen. † Quibus autem infensus est quadraginta

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Videte fra. *H.c consequenter exponit prædictam autoritatem, & quia in prædicta autoritate tria præmiserat scilicet exhortationem ad bonum operandum, culpam malorum ad euitandum, & pœnam pro ea inflictam ad timendum, ideo hęc tria facit, & primo exponit quod pertinet ad exhortationem, secundò quod pertinet ad malorum culpam ibi,* Quidā enim audientes. *tertio quod pertinet ad pœnam inflictam ibi,* Quibus autem. *Circa primum dicit.* Videte fra. *id est diligenter considerate quillbet in seipso & etiam in proximo suo, quia secundum quod dicitur* Ecclesiasti. *xvij. b.* Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.

Diuisio.

2 Ne forte sit in ali. ve. cor. ma. *i. voluntas mala. Sicut enim & cor de oritur sensus, & motus in alis membris, ita voluntas mouet omnes animę potentias ad agendum.*

3 Incredulita. *licet enim incredulitas sit in intellectu sicut in subiecto, sicut & fides que est eius oppositū, tamē credere est actus ipsius intellectu moti a uoluntate, & per consequens distederet. Dicit enim Aug. super Iob, quod nullus credit nisi uolens.*

4 Discedendi a Deo uiuo. *Sicut enim bonum animę est adhęrere Deo per fidem formatam, ita malum animæ est recedere ab eo per incredulitatem. Sequitur.*

5 Sed adhorta. vosmetip. per sin. dies. *continue conscientias proprias discutiendo.*

6 Donec hodie cogi. *i. quandiu durat tempus gratię, quod cognominatur dies quandam similitudinem, propter notitiam veritatis reuelatę quod non erant tempore legis, ut supra dictum est.*

7 Vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. *Hoc autem dicit, quia licet obduratio sit aliquo modo a Deo. tamen principium eius est a libero arbitrio inclinante se ad peccatum, ut uidebitur.*

8 Participes enim Christi effecti sumus. *quia recipientes fidem eius, de plenitudine eius accepimus.*

9 Si tamen initium substantiæ eius vsque ad finē firmum retinea. *Qui enim in Christo baptizatur, suscipit quandam nouam naturam per fidem formatam, quia fides est substantia sperandarum rerū ut dicitur inf. c. xi. & hoc vocatur hic initium substantię, quod debemus usque in finem firmiter retinere, dum dicitur.*

10 Hodie. *i. tempore gratię,* Si vocem eius audieritis, &c. *Hoc totum est supra expositum.*

11 Quidam enim audientes. *Hic consequenter hoc exponit, quod in autoritate prędicta dixerat de culpa exacerbationis prædictę, dicens* Quidam enim audientes exacerbauerunt. *Quia populus Israel audiens verba exploratorum incredulus domino, voluit in Aegyptum reuerti, ut prędictum est.*

12 Sed non uniuersi qui perfecti sunt ab Aegypto per Moysen *Hoc dicit propter Caleb & Iosue qui non exacerbauerunt dominū cum alis, sed fideles & obedientes domino permanserunt, & sic patet, qui peccauerunt, & qui non.*

13 Quibus autem. *Hic exponit de pœna propter culpam prędictam inflicta, & hoc est quod dicit,* Quibus autem infensus est quadraginta annis. *ipse. scilicet Deus puniens eos.*

✲ Non-

Digitized by Google

A annis? Nonne illis qui peccauerunt, quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autem iurauit non introire in requié ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt. Et videmus, quia non potuerunt introire in requiem ipsius, propter incredulitatem.

a Quae non est dubium. b In hoc apparet ira Dei. a Sine sepultura. b Bestiis & auibus. c Non solum prostrauit, sed etiam. Iu. a Aeternam, quæ significabatur per terram promissionis. Vel, in ipsam terram promissionis ad literam. Et non aliis. a Domino promittenti. b Iurauit non introire in requiem. & ita videmus & aperte scimus. a Aeternam, sicut in terram promissionis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nonne illis qui peccaue. q.d. Sic, & non aliis, quod patet per consequentem effectum cum dicitur.
2 Quo. cada. prostra. sunt in deser. *in pœnam prædicti peccati.*
3 Quibus autem iura. *i. decreuit.*
4 Non introire in re. *i. in terram promißionis.*
5 Nisi illis qui increduli fuerunt. *q. d. aliis non iurauit, quia Caleb & Iosue qui fuerunt creduli, ipsi introierunt. & ideo concludit.*
6 Et vide. *s. per effectum prædictum.*
7 Quia non po. intro. *propter incredulitatem prædictam.*

Ad euidentiam prædictorum quæritur vtrum obduratio cordis sit attribuenda homini.

B *Et arguitur primo quod non, quia illud quod est proprium Dei, non est attribuendum homini, obduratio cordis est huiusmodi, ergo &c. maior patet. minor probatur per illud quod habetur Rom. 9. d.* Cuius miseretur, &c. *Item idem per sui præsentiam & absentiam est causa contrariorũ, secundum quod dicitur, 2.* Physico. *Nauta. n. per sui præsentiam est causa salutis nauis, & per sui absentiam est causa periclitationis eiusdem, sed Deus per sui potentiam est causa mollificationis cordis, ergo per sui absentiam est causa obdurationis.*

Contrarium patet per illud quod dicitur in litera, nisi enim obduratio cordis esset ab homine, frustra admoneret Apostolus dic. Nolite obdur. &c.

Respondeo dicendum, quod non est inconueniens vnum & eundem effectum attribui diuersis causis, diuersimode tamen. Obduratio. n. cordis est obstinatio hominis in peccatum. Dicitur. n. cor durum metaphoricè, ad similitudinem corporis duri. corpus. n. durum dicitur quod nõ cedit tangenti, sed resistit, vt habetur 4. Meteororum. & ad similitudinem huius, cor hominis dicitur durum & voluntas, quia cor hic accipitur pro voluntate, vt dictum est, quando non cedit vel obedit monitioni ad bonum, sed magis resistit. Talis autem obduratio est homine inchoatiuè, & demeritoriè, inquãtum per liberum arbitrium adhæret peccato, & per consequens auertitur a Deo quantum in se est, & sic demeretur, quod Deus subtrahit sibi gratiam suam. Sicut si ipse sol materialis illuminaret hæc inferiora per cognitionem & arbitrij libertatem, iuste retraheret lumen suum ab eo qui se vellet inquantum in se esset ab eius lumine retrahere. Deus autem beneficium gratiæ dat homini b. ex cognitione, & mera liberalitate, & ideo iuste eam retrahit ab eo, qui se per peccatum auertit a Deo. Cor autem humanum per gratiam Dei mollificatur, & ideo ipsa subtracta per peccatũ obduratur. & sic patet qualiter obduratio diuersimode Deo, & huiusmodi attribuitur, quia attribuitur huiusmodi inquantum est culpa, Deo autem inquantum est pœna iuste inflicta, & sic ex prædictis patet ad quæstionem & argumenta ex vtraque parte inducta.

Obduratio hominis, a quo E

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in postilla, Hodie. *i. gratiæ tempore, in quo veritas est reuelata.*

Hoc quod dicitur in psa. Hodie si vocem eius audieritis, &c. *Exponitur ab Hebræis in libro qui dicitur Cabanit Ierosolymitano, conformiter ad dictum Apostoli,* Legitur. n. *ibi sic. Si Israel ageret pœnitentiã una die, statim uenisset filius Dauid. i. Christus, scriptum est. n. Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, Hæc ibi. Ex cuius dicta manifestè habetur, quod non tardabatur aduentus Messiæ, nisi propter hoc quod Israelitæ non audiuerunt vocem eius. Quod si audiuissent, statim ueniret. Quod uerbum uerificatur quotidie de ipsis. Nam illi qui audiunt vocem eius. s. Christi per fidem statim eis uenit. Et hęc uidetur propria expositio istius ušus & nostræ fidei fauorabilis, in qua expositione ly. si, tenetur in sua propria significatione. s. conditionaliter, nec oportet exponatur pro quia, sicut in Postilla.*

C Aduentus Christi quare dilatus.

CAP. IIII.

TIMEAMVS ergo, ne forte relicta pollicitatione introeũdi in requiem eius, † existimetur aliquis b ex vobis † deesse. Etenim & nobis nunciatum est, & ingrediemur credendo, sicut illi perdiderunt non credendo.

Quia illi perdiderunt requiem. Si non amore vel timore hoc faciamus. a Per hoc quod relinquatur & contemnatur fides quæ in promissio Dei, vel quam in baptismo fecimus. a Quam terra promissionis significat. a Vero iudicio, etsi impudenter præsumat inde. a A requie. Et merito, quia non possumus excusari, quia si de re non dicta. b Tempore gratię. Per filium. De æterna requie, sicut illis per figuram terrę promissionis.

† videatur F

a Timeamus ergo, &c. ✻ AMBROSIVS. Festinat ostẽdere aliam esse requiem ad quam vocati sumus, id est, regnum cęlorum, nec nos qui credidimus dicit intraturos in illam, quæ Palæstina est, illos vero nõ intraturos propter obdurationem cordis sui, nec in Palæstinam, nec in requiem cælestem.

✻ ANSELMVS. Et quia propter incredulitatem illi perdiderunt requiem ergo timeamus, i. solliciti simus, ne & nos similiter eam perdamus ob infidelitatem, vt si non amore, saltem timore fugiamus incredulitatem.

Ne quis desit, quasi ad nos pertineat, pertinet enim. Etenim

1 b *Etenim & nobis nunciatum est, quemad. &c.*

✻ THEOPHILACTVS. Et nobis præterea denunciata futura sunt bona, haud secus ac illis sub figura terrę promissionis nil tamẽ id potest nobis prodesse, nisi & fidẽ promissis adhibeamus, deponamusque animi omnem pusillitatem & diffidentiam, sicuti nec illis aliquid contulit. Aduerte autem quemadmodum denunciatum nobis ait illud fuisse, tanquam vera quędam & certiora sint bona promissa, & quæ velut ex tropheis in nos, & parta victoria conferatur, illis vero auditum esse sermonem.

† fuisse frustratus.

✻ Non

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Timeamus er. *Postquam Apostolus adduxit autoritatem scripturæ & expositionem illius ad ostendendum, quod Christo est firmiter obediendum, hic ex autoritate prędicta: & expositione eius arguit ad propositum. & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit, quod nobis imminet solicitudo intrandi in requiem cælestem, quæ per ingreßum terræ promißionis figurata est. secundo ex hoc concludit, quod debemus ad hoc festinare, ibi,* Festinemus ergo ingredi. *Prima in duas, quia primo arguit propositum, secundo probat quoddam quod in argumento erat suppositum, ibi.* Et quidem operibus. *Virtus autem argumenti sui in hoc consistit, Sicut patribus promißa est requies temporalis in terra promißionis, ita figuraliter nobis promißa est requies æternę beatitudinis,* quia omnia in figura contingebant illis, *ut dicit Apostolus. 1. a. Corint. 10. c. sed illi qui fuerunt soliciti seruare Deo fidem & obedientiam, introierunt in requiem illam terrenam, ut patet ex prædictis, & nõ alij, ergo similiter si uelimus intrare requiem cęlestem, de hoc debemus esse soliciti. Dicit igitur.*

Diuisio.

1 Timeamus ergo. *i. soliciti simus, quia timor solicitudinem inducit.*
2 Ne forte reli. pol. *i. promißione diuina.*
3 Introeun. in requiem eius. *i. requiem cęlestem.*
4 Existi. aliquis ex vo. &c. *h. d. quia illa impletio promißionis diuinæ nulli deficit, nisi ipse deficiat.*
5 Et enim & no. nunciatum est. *de requie. s. æterna.*

✻ Quem-

Digitized by Google

A

a *Non ad fi.&c.* Egressi.n. de Aegypto cum multam viam perambulassent, & multa indicia virtutis Dei accepissent in Aegypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerūt mittere speculatores qui deberent inspicere naturam terræ. Illi vero cum perrexissēt reuersi sunt, Prouinciam quidem magnorum fructuum, & virorum inexpugnabilium, & fortium procreatricē esse dicentes. Quibus auditis obstupuerūt qui eos miserant, non credentes veram esse promissionem.

b *Ex h.i.* propter hæc.

c *Quæ au.* ab exploratorib. qui mala retulerunt non crediderunt vel fidei sumpte ex his quæ audierunt.

✱ CHRYS. Et quomodo non profuit? Posteaquam eos terrere voluit ostendit, hoc ipsum dicēs. Quidam enim cum audissent, exacerbauerunt, sed non omnes qui exierunt ex Aegypto Moysen. Quibus autem iratus est quadraginta annis? nonne his qui peccauerant, quorum cadauera ceciderūt in heremo. Quibus autem iurauit quia non intrarent in requiem eius nisi infidelibus? Et videmus, quod intrare non potuerunt propter infidelitatem. Non ergo putetis, quia ex auditu tantum prædicationis iuuabimini, quia & illi audierunt, sed nihil vtilitatis habuere, quoniam non crediderunt. Caleph autem & Iesus. quia non consenserunt infidelibus, effugerunt pœnam quę illis illata est. Et inspice quam mirabiliter, non dixit, non consenserunt, sed non commixti sunt, hoc est, sine seditione dissenserunt, illis omnibus vnam eandemque sententiam habentibus hic mihi tamen videtur etiam seditionem quandam significare.

Nu.13.d Haymo. Au.in psa. 77.

a Per famulum. b Nunciatum est, sed. c Quia non fuit creditus. d Promissio de requie.

a quemadmodum & illis, sed non profuit illis sermo † auditus, 1

a Vt sermo & fides illis iungerentur. b Propter hęc. c Ab exploratoribus. d Nobis nunciatum est. Ingrediemur enim. Vel quia non crediderunt, non profuit. quia nobis qui credimus prodest.

b non admixtus fidei, ex † his quæ audierunt. Ingrediemur e- 2 3

a Veram. b Nos. c Sicut ex proposito spiritussanctus dixit de incredulis. Iper quod patet, quod qui credunt intrabunt.

c d nim in requiem eius qui credimus, quemadmodum dixit, † Si 4

Quid dixit, hoc, s. a Illi, nec in Palæstinam, nec in veram, nos in veram.

e cut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et qui- 5 6

a Quę fecit. b Inchoando. i. ex quo mundus cepit institui, quia ipse omnia fecit. c Postquam poterat quiescere.

f dem operibus ab institutione mundi huius perfectis. Dixit e- 7 8

a Spiritussanctus. a Egregio loco scripturæ. Per quam significatur æterna requies. d Noua operatione.

g nim in quodā loco de die septima sic: † Et requieuit Deus die 9

a Dicit spiritussanctus. b Loco. c De eadem requie per signum.

h septimo ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum, Si in- 10

i c Terram promissionis, quę signat ueram quam Moyses promiserat. b Restat post promissionem.

K troibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest 11 12

† auditionis. † iis qui. † psa. 49.b. † Gen. 2.a.

B

d *Ingrediemur enim in requiem eius, &c.* ✱ OECVMEN. Omnino necesse est vt aliqui ingrediamur in requiem Dei, ne vanè ac temere sit promissa. Quoniam ergo isti non sunt ingressi (iurauit enim ipsos non ingressuros) necesse est vt nos, modo velimus, ingrediamur, at non iam in figuratiuam requiem, sed in verum regnum celorum.

✱ ANSELM. Ingrediemur credendo, sicut illi perdiderunt non credendo.

e *Et quidem.* De prima requie quæ significat hic agit.

Et quidem ope. Quia dixerat nunciatum esse de requie dicit qn. Et ante legem, & post perfectionem operum septem dierum per requiem sabbathi. Et sub lege quando per terrā promissionis designabatur. Et tempore gratię in Dauid nunciatū est. & sic quidē quando nondum completio istius veræ requiei & significatæ, quia ea nullus adhuc potitus erat. Et in isto rursum.

D

f *Perfectis.* quod fuit facto homine, pro quo omnia, & ipse apud Deum glorificandus.

g *Et requieuit die septima.* Sex diebus fecit omnia, vt post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quæ significat requiem. Sic & sexta ætate homo natus est mundo ad laborem, sexta die & sexta diei hora passus, septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exeuntes quiescimus. Si tamen opera nostra valde bona inueniantur.

Gen. 2.a.

✱ AVGVS. Requies sua nobis īsinuata sperare admonet in se requiem nostram futuram. Rectè quippe dicitur, sicut Deus post opera bona requieuerit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepturos.

li.4. de Gene. ad literam. c. 10.

E

✱ CHRYS. Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrare in illam, & in quibus prius annunciatum fuit nō ingressi sunt propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut prædictum est. Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit, aliqui intrare, vtique illi non intrauerunt. Quod uerò oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus vnde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

Primasius Haymo.

h Vel, *Operibus.* perfectis nunciatum est. Dixit enim.

i *Et in isto.* De secunda quæ significatur per signum & figurarum requiei terræ promissionis.

K *Quo er.* Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum, i. sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritussanctus, & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratię. s. in aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuris tempore gratiæ reputat verba patribus dicta. Post tantū temporis, ex quo illa patrib. dicta sunt in deserto. vnde patet nō de terra promissionis agi, quę iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi videret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege positus mente in tēpore gratiæ, dicens hodie, tertio nunciat requiem in illo tempore consummandam.

✱ Vel

C

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Quemadmodum & il. *qui fuerunt in ue. Test. fuit primo nunciatum de requie terrena.*

2 Sed non pro. fuit il. ser. audi. &c. *quia licet illa promissio fuerit omnibus facta, tamen illi soli qui fuerunt creduli perceperunt illius promissionis effectum. & ideo concludit.*

3 Ingredie. enim in requiem. *s. cęlestem.*

4 Qui credi. *ipsi Christo.*

5 Quemadmodum di. *ipsis. s. incredulis quibus iuraui, &c.*

6 Sicut iuraui in ira mea. *patet expositio per prædicta quia sicut fideles admittuntur ad requiem cęlestem, ita increduli excluduntur.*

7 Et quidem ope. *Hic probat illud quod suppositum est in argumento, uidelicet quod requies cælestis sit figurata per requiem terræ promissionis. Et diuiditur in duas partes, secundum quid hoc probat dupliciter per scripturam, secunda, ibi.* Et in isto rursum. *Prima probatio talis est, Productis omnibus creaturis in principio mundi dicit scriptura, quod Deus requieuit die septimo. Ista autem requies non potest intelligi requies terrę promissionis, sed magis requies per quam Deus requiescit in seipso, & hęc est requies beatorum, quia mens humana non potest quiescere nisi in Deo, & ista figuratur per requiē terrę promissionis sicut perfectum per imperfectum, & veritas per vmbram. Hoc est igitur quod dicit Apostolus,* Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. *in ipsius speciebus & naturis.*

Diuisio.

8 Dixit enim in quodam loco. *s. Gen. 2. Loquitur tamen sic in generali, quia illa scriptura erat nota & famosa illis quibus scribebat.*

9 De die septima sic. *s. loquitur prędicta scriptura.*

10 Et requieuit Deus die sep. ab omnibus operibus suis. *in seipso quiescendo. Et in hoc stat uirtus rationis prædictæ, quia per hoc habetur, quod est alia requies vera & perfecta a requie data filijs in terra promissionis. & per consequens figurata per illam, vt dictum est.*

11 Et in isto rursum. *Hic ponit aliā scripturam ad probandum hoc idē, Et est probatio talis, Dauid rex fuit per magnum tempus, postquam filij Israel obtinuerant terram promissionis sub Iosue, & in ea quieuerant, & tamen ipse determinat quendam nouum modum intrandi in requiem, dicens,* Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. *ne priuemini requie promissa, sicut patres uestri propter suam incredulitatem. patet igitur ex dicto Dauid, quod est alia requies perfecta, quę est requies beatorum figurata per quietem filiorum Israel in terra promissionis, quia si Iosue dedisset filijs Israel perfectam quietem & vltimatam, Dauid qui per magnum tempus post eum fuit, non hortaretur fideles de nouo ad ingrediendum requiem. hoc est igitur quod dicit Apostolus,* Et in isto rur. *hoc est in hoc loco scripturæ ipsius; Dauid iam allegatæ,* Si introibunt in requiem meā. *patet propositū. Ideo sequitur.*

F

12 Quoniam ergo superest intro. *quos. in il. i. requiem perfectam de qua loquitur Dauid.*

✱ Et

Digitized by Google

Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. *Quoniam ergo &c.* Q. hoc & illo modo promissa est, & signata requies cœlestis ergo superest quosdam introire in illam requiē. *Et quo hoc est.* Et quia hoc sufficeret ad inferendū quod illaturus est, addit aliud. s. *Et hi quibus.* Vt ex his duob. tertium necessario inferatur hoc modo q. Et quia hoc est, scilicet. Quoniā superest quosdam intrare. Et quia hi quibus priorib. annunciatum est, non introierūt propter incredulitatem, ideo iterū terminat diem, q. quia necessarium erat dicere in Dauid hodie post tātum temporis. Ex quo illa dicta patribus & filii Israel in terram promissionis intrauerant. unde patet quod hæc est illa requies Sicut, &c. quæ non nutantur.

† ps 94. b. sup. 3. b.

a Egregios. b Requiem æternam, quæ significabatur. c Quid opus erat illis dicere nolite obdurare corda vestra, quia hi quib. prio.

quosdam introire in illam, et hi quibus prioribus anunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterū terminat diem quendam hodie in Dauid, dicendo post tantū temporis, sicut dictum est: † Hodie, si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam

a In veram requiem, quam terra promissionis significabat, ad quam non peruenerunt. a Spiritussanctus. Distinguit. b Quo prænunciata impleantur. c In hoc patet, quod hæc est alia. Dicendo hodie, sicut iam. Tempore gratiæ. Sicut vere audietis. a Vere hæc est alia. b i. Iosue qui induxit in terram promissionis, veram. Ipse præstans, vt dux dedisset. a Futuris seruatur, Deo permittente. b Plenę quietis feriatio & iucunditas sabbati. Futuro. Vera requies est. Quam Deus dat. a Quib. hic laborauit. a Ita perfecta. b Operib. c Quieuit, d Et quia hæc est vera requies. e Per fidem, & bona opera.

B a *Diem quendam hodie.* De tertia significata, & quando datur, quamuis obscure, quæ per Christum credentibus promissa est.

Primasius Haimo.

b *Post tantum temporis* In hoc patet, quod hæc est alia requies de qua Dauid dicit, hodie, quam illa ad quam Iosue duxit. Nam si illa esset, nō loqueretur de alia Dauid, ergo certū est esse aliā ad q̄ Christus duxit, quæ p illā in Palestina signabat.

c *Nam si eis Iesus, &c.* Superest quosdam intrare, sicut Dauid terminat. *Nam si eis, &c.* (Ne uideretur dictum hoc de terra promissionis.

Eis. filiis Israel quibus prius nunciatum est de requie per signum id est, terrā promissionis. *requiem præstitisset.* vt in litera.

d *Nunquam.* id est, nullo tempore, post hac. i. in sequenti tpe.

e *Loqueretur de alia die.* id est, tempore gratiæ. Q. quo deberet dari, Vel nunquam post loqueretur de alia scilicet, requie, pter terram promissionis, dicendo hic die: quam supra hodie, &c. locutus est de alia *Ita relinquitur.*

b *Sabbatismus.* Vera requies (significata der sabbarum) id est, plene quietis feriata iucunditas) quo dominus requieuit, & in lege obseruabatur. Tunc enim perfecte vacabimus, gratia maiore refecti, & Deo pleni. Et sciemus perfecte quia ipse est Deus. Ibi uacabimus, videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine, Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius nō est finis.

Finis hominis.

in c. 58. Is. ✲ HIERONYMVS. Sabbaptismus repromittitur nobis in cœlestibus, & in gloria prępara tur, vt dum non facimus uias nostras in Sabbatho, nec uertitur uolūtas nostra, ut loquamur sermonem quo scilicet sicut nec opere peccemus. Alioqui si hæc tantum prohibentur in Sabbatho, ergo in aliis sex diebus libertas nobis delinquendi tribuitur. Quod si stultum est credere, superest ut Sabbathum, quod requies interpretatur, omni tempore sanctificandum sit a fidelibus dum non carnis sed animi faciunt uoluntatem.

C ✲ IDEM. In septem diebus & Sabbatismis ostenditur, quod iuxta Paulum populo Deo reformatur, in quib. uerā, æternā que speramus requiem, & nequaquā seruile opus faciemus peccatorum, quod ne de de mortali quidem sed & de veniali debet, cui beatos non fore obnoxios competentissimum est.

D in c. 43. Ezechiel.

✲ AVGVSTINVS. In tempore gratiæ perpetuum Sabbathum obseruat, qui spe futuræ quietis operat, quicquid boni operat, nec in ipsis bonis operibus quasi habens bonum quod non acceperit, gloriatur qui quiescit a priscis operibus suis, vt iam in nouitate vitæ ambulans Deum in se operari cognoscat.

li. 4 de Gen. ad litt. c. 13.

✲ IDEM. Spiritaliter obseruat Sabbathum Christianus, abstinēs se ab opere seruili. Quid est ab opere seruili a peccato quidem.

tractat. 3. in Ioannem.

E ✲ CHRYSOSTOMVS. Et bene conclusit hunc sermonem non enim dixit requies, sed sabbatismus, proprium nomen, ad quod gaudebant & cōcurrebant, sabbaptismum regnum vocās Sicut enim sabbatho ab omnibus abstineri iubetur, & illa tantum fieri, ad obsequium Dei pertinet. quæ sacerdotes efficiebant, & quæ animam iuuabant, & nihil aliud, sic & tunc.

g *Qui enim ingressus est in requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis.* ✲ THEOPHYLACTVS. Explicat nūc cur Sabbatismum dixerit futuram in cœlis requiē, ob id scilicet, quia & ipsi a nostris operibus requiescimus, nec secus quam Deus, ubi diem, quo a condenda terrarum hac machina cessasset ab opere, sabbatum appellauit, perinde ac si dicat. Hac quidem in uita acerrimum est iustis certamen, & labor immensus propositus, quia virtuti maxime est insudandum. In cœlis vero neque ad mortalitatem exercebātur, sed Deo duntaxat inexplebili quadam animi fruentur suauitate. Quod autem hi qui ex Iudæis crediderant audire maxime cupiebant, quod a præsentibus scilicet, & operosis negotiis liberandi sint, & pressuris, nunc dicit, vt eorum subleuet animas, malis ingentibus afflictas.

h *Festinemus ergo ingredi in illam requiem ut ne quis in idipsum.*

F ✲ ANSELMVS. Festinemus fide & operibus quod illi non faciunt, qui carnaliter adhuc legem obseruāt, & erga fidem, & spiritualem conuersationem negligentes existunt.

Festinemus, (inquam) ingredi in illam requiem, tātam tam nobilem, & tam gloriosam, atque toties nobis promissam. Iō quoq; festinem⁹ ad illā requiē ut pœnas euadam⁹ æternas.

✲ THEOP. Recte festinemus ut ad huiusmodi requiem pbeat aditum, satis virium habere per se fides uideatur, ubi & optimus adsit uiuendi modus.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et hi quibus prioribus nunciatum est. *de requie in terra promissionis, quæ fuit figura huius.*

2 Non introierunt. *propter eorum incredulitatem, ut patet ex dictis ideo.*

3 Iterum terminat. *id est, terminat sacra scriptura.*

4 Diem quendam. *hoc est tempus aliud ingrediendi requiem perfectam.*

5 Dauid dicendo. *id est, per ipsum Dauid.*

6 Post tantum temporis sicut dictum est. *id est, post temporis multum postquam filii Israel sub Iosue habuerunt requiem in terra promissionis, dicit Dauid.*

7 Hodie si uocem eius audieritis. *id est, siin tempore isto, quod vocatur hodie, respectu ueteris Testamenti.* Ex hoc patet, quod eis loquitur *de alia requie quam fuerit requies in terra promissionis, propter quod sequitur.*

8 Nam sit eis. *id est, filiis Israel.*

9 Iesus. *id est Iosue.*

10 Requiem præstitisset. *id est, requiem perfectam & ultima tam dedisset in terra promissionis eos introducendo.*

11 Nunquam de alia loqueretur. *id est, ipse Dauid non loqueretur de alia requie, uel de alio tempore intrandi in requiem.*

12 Post hac die. *id est, post illud tempus, in quo Iosue dedit aliis Israel requiem in terra promissionis, ex quo concluditur.*

13 Itaque relinquitur sabbatismus. *id est, requies perfecta beatorum, ubi* Dei *populus recipietur. Quæ quidem quies per quietem terræ promissionis figuratur, & illa quies perfecta consistit in fine ultimato perfecte, & præsentialiter apprehenso, & hoc est quod dicitur.*

15 Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit. *Hoc est dictum: quia sicut post rerum productionem* Deus *requieuit in seipso, sic beati qui quiescunt in laboribus suis habent quietem in Deo ipso perfruendo. Licet enim alia beatitudo sit Dei & beatorum loquendo formaliter, quia alius est actus uidendi & amandi hic & ibi tamen est eadem beatitudo obiectiue loquendo, quia idem est obiectum beatitudinis Dei, & sanctorum. Considerandum tamen, quod beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquendo, quia continue & æternaliter uident, amant, & laudant* Deum, *sed requiescunt ab operibus laboriosis secundum quid dicitur Apocal. 14. c.* A modo iam dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis.

15 Festinemus ergo. *Ostenso quod debemus esse soliciti de ingressu*

11 Nun-

Digitized by Google

A a *In idipsum exemplum.* Vel in pœnam qualem illi per incredulitatem habuerunt exemplum dicit vt mentem nostram habeamus illic, ne similiter excidamus.

✻ THEOPHYLACTVS. Idipsum, id est, Israelitarum exemplum. Quemadmodum enim cum maiorem itineris partẽ iã confecissent, & mala plurima essent perpessi, ob incredulitatem tamen, & diffidentiã conciderũt, sic & vobis cauẽdum, ne post tam multa, quæ iam subiistis certamina, collabamini, vt pote qui non ad finem usque strenuos vos præstiteritis. Id enim verus est lapsus.

Eodẽ con cidat incre dulitatis exemplo.

a requiem, a i. vt non aliquis. b In illam incredulitatem, in qua patres fuerunt quæ est vobis exemplum, vnde peius est nisi caueatis.

b ut ne quis † in idipsum incidat incredulitatis
a Debemus festinare in illam. Et ita in eo viuetis. b Filius Dei.
c Potens omne quod vult facere saluando vel damnando.
d .i. perspicacior, ne qua occulta putetis latere eum.

c d exemplum. Viuus est enim sermo Dei efficax & penetra-
a Omni ingenio carnalis, vel spiritualis. b. i. ad discretionem carnalium, & spiritualium cogitationum.

e f bilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisio-
a Rationalitatis. b Ad diuisionem pertingens. Compages sunt cogitationes, quæ sibi iunguntur, quando altera alteram sequitur medullæ subtiles intentiones.

g h i nem animæ ac spiritus compagum quoque ac medullarum

minum videre non posset. Sed vt potenter in omnibus sit efficax, omnia visu suo penettat, & acutior & perspicacior est oĩ gladio ancipiti, omni subtilitate sermonis diuinæ pdicationis. Sermo enim doctrinæ est gladius anceps, i. vtraque parte acutus, qa dicit de tẽporalibus, & dicit de æternis. In vtroque probat φ dicit ante & subtiliter, & eũ quẽ ferit, separat à mundo. Qd non faceret, nisi mentem eius penetraret. Sed multo penetrabilior est iste sermo qui Deus est. D

e *Pertingens vsque.* Et tota consideratio pertueniens ad separationem animæ, id est, sensualitatis, & spiritus, id est rationis. Haimo Primasius

Et vt magis terreat addit. *Viuus est enim.* id est, qui illos iudicauit, vobis iudex est scilicet filius Dei cui, qui obedit, mortem non videbit in ęternũ.

b *Sermo, Dei, &c.* Qui a regalibus sedibus venit.

c *Viuus* quem infideles mortuum putant.

Li. 4. de fide. c. 3. ✻ AMBRO. Verbum hoc nostrum utique prolatiuum est, syllabæ sunt, sonus est, & tamen a sensu nostro, & mente non discrepat, & que interiori tenemus affectu, ea tanquam operãtis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum Dei, quod nec prolatiuũ est, nec endiatheton dicunt, sed quod operatur, & viuit, & sanat, unde dicit Viuum est Dei verbum & efficax. B

✻ ANSELMVS. *Sermo Dei,* id est, verbum patris, qui nos festinantes adiuuet, & peruenientes coronet, viuus est, id est, vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuemus in eo. *Sermo Dei,* qui prædicauit illam requiem, est uiuus uita propria, id est, uiuificans alios. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Vel, in assumpta humanitate, in qua mori uoluit, iam uiuus est, uitam æternam cõsequutus, & sequaces suos uiuere similiter faciens, quia immortalis factus est, & uos immortales faciet.

d *Et penetrabilior omni gladio ancipit.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Quouis enim gladio sæuius, in eorum animas incidit sermo plagas quasdam operans sæuas, & lethales incisiones importat, & harum rerum demonstrationem adhibere non opus habet, neque probare necessarium putat, habens tam horrendam narrationem.

✻ ANSELMVS. Quia penetrat omnia, nec putetur eum latere cordiũ occulta, & per hoc minus iuste iudicare. Nã si non penetraret hominum conscientias, non posset ueraciter iudicare quis esset fidelis, uel quis infidelis, siue quis bonã, uel quis malam haberet conscientiam, & tunc nõ ualeret dignã singulis rependere uicem, quia potentiã ei aufferret, φ occulta hominum C

f *Diuisionem animæ.* Anima uiuimus cum bestiis, spiritu intelligimus cum angelis. Ideoque per animam intelliguntur carnalia peccata. id est, quæ actu corporis fiunt, ut luxuria: per spiritum uero spiritualia, id est, quæ sunt mentis, ut superbia. Discernit autem sermo Dei inter carnalia peccata & spiritualia quis, quid, quo animo agat. Vel ita, ut per animam accipiantur carnales cogitationes & malæ, per filium spirituales cogitationes & bonę. Et est sensus, pertingens usque ad diuisionẽ ac spiritus, idest usque ad discretionem carnalium & spiritualium cogitationum. E

g *Animæ ac spiritus.* Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quò d cognoscit quomodo diuidatur sensualitas a ratione, & ipsa a se, dum plus dedita infirmis rebus inferior est, uel ab his reuocata dignior. Sic et uidet quomodo spiritus a seipso diuidatur, uel dum in Deum inhiat de diuina uisione cogitans, uel dum inferius cęlestia considerat. Vel item inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat. Vel quomodo spiritus, id est, ratio à sensualitate secernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa altius est.

h *Compagum quoque.* dicitur iunctura ipsius sensualitatis & rationis, quam uidet filius Dei, scilicet quomodo & inter se cohęreant in aliquo, uel hæc & illa, id est, ratio & sensualitas, quomodo in suis differentiis inter se conueniant. dum superior differentia sensualitatis consentiendo conuenit cum differentiis rationis. Vel inferior differentia rationis pressa & captiua aliquando consentit inferiori differentiæ sensualitatis.

i *Medullarum. & discretor cogitationum & intentionum & cordis, Et non est ulla creatura inuisibilis, &c.* quæ interior est, dicitur quicquid interius & subtilius est in anima uel spiritu, quod etiã uidet filius Dei. Discernit etiam cogitationes, id est, quæ diuersa de se cogitẽt. Discernit & intentiones earum cogitationũ, quo singulæ tendant ad bonum uel malum. Et ut plus dicam, nulla creatura terrena uel cælestis est ei inuisibilis, sed omnia sũt nuda & E

NICOLAVS DE LYRA.

ad requiem cęlestem, hic consequenter concludit quod debemus festinare ad ipsam. Et diuiditur in duas partes: quia primo hortatur nos ad istam festinationem, secũdo adducit ad hoc rationem, ibi: Viuimus est enim sermo. *Primo igitur dicit sic:* Festinemus ingredi in illam requiẽ. *q.d. Ex quo ita est, quod nobis incumbit solicitudo de ingressu requiei cœlestis festinemus ingredi in illam requiem, quæ festinatio est per fidem & dilectionem operantem.*

1 Vt ne in idipsum quis incredulitatis exemplum. *id est, ne incidamus in consimilem pęnam, in quam ceciderunt increduli ueteris legis qui propter incredulitatem suam fuerunt exclusi a requie terræ promissionis, & pœna eorum data est nobis in exemplum, ne consimiliter priuemur requie cælesti, si fuerimus tardi & pigri ad ingrediendum.*

2 Viuus est. *postquam posuit suam admonitionem, hic consequenter ponit suæ monitionis rationem. Et diuiditur in duas partes, secundum duas rationes quas facit, secunda ponitur ibi: Habentes ergo pontificem. Prima ratio procedit ex Christi excellentia in natura diuinitatis, & talis est. Ei qui habet excellentiam diuinæ naturæ, & virtutis infinitæ, generalis cognitionis, & supremæ autoritatis, credendum est de impletione suæ promissionis: & per consequens secure est festinandum ad ipsam obtinendam, sed Christus in natura diuina habet quatuor prędicta, ergo &c. In ista ratione sic procedit Apostolus, quod maiorem propositionem supponit tanquam manifestam, minorem ponit & declarat eã, dicẽs.* Viuus est enim. *in quo tangitur primum, scilicet excellentia diuinæ naturæ in in Christo, quia sermo accipitur hic pro uerbo, unde & in* Gręco *sic habetur, logos, quod signat idem quod verbum: uerbum autem in diuinis est eiusdem naturæ cum eo cuius est uerbum, cum igitur Christus sit verbum Dei secundum quod habetur* Ioh. 1. a. Verbum caro factum est. *sequitur quod in eo sit excellentia diuinæ naturæ, & bene dicitur.* Viuus est enim sermo. *quia Dei uerbum viuit vita nobilissima, quia eius uiuere est diuinum intelligere, quod est respectu obiecti nobilissimi, propter quod concludit philosophus, 12. metaphysicæ, quod primum ens siue Deus viuit uita nobilissima & optima. Et sic patet primum. Consequenter declarat secundum, s. quod in ipso sit efficacia uirtutis infinitę, cum subditi.*

Diuisio.

3 Efficax. *Tanta est enim efficacia, quod se extendit ad omnia, secundũ quod dicitur Sap. 12. c.* Omnium est enim artifex, omnium habẽs uirtutem, &c. *Sed considerandum est, quod uirtus aliorum artificum attingit tantummodo rei factibilis exteriora, sed uirtus Dei est tanta quod attingit cuiuscunque rei intima, quia est causa eius dans esse & conseruans, & principia rei cuiuscunque vniens & coniungens, propter quod est uicinior ipsi rei, quam ipsa res sit sibiipsi, & ad hoc denotandum dicit.*

4 Et penetrabilior omni gladio *i. habenti acutiem ex utraque parte, & sic non impeditur eius penetrabilitas ex aliqua patre. Simile est de uirtute Christi, quæ a nullo potest impediri, quæ pertingit ad intima rei, & ad maiorem huius expressionem dicit.*

5 Et pertingens. *Animæ dicit propter potentias eius animales, quæ sunt animę & corporis communes. Spiritus dicit propter potentias animę abstractas quibus conuenit cum substantiis pure spiritualibus, per hoc vult dicere, quod uirtus Christi attingit rei intima quantumcunque subtilia sint. Sequitur.*

6 Compagum quoque ac medullarum. *Compages sunt corporis ✻ iunctura*

compages Medullę.

Digitized by Google

da & discooperta, quia ex omni parte plenè visa Vel cōpages dicit coniunctione cogitationum. Medullas intentiones earū: quod ipse apertius dicit, cogitationum. & intentionū. Et est ordo discretor compagū Si.n. cogitatio cogitationi coniū gitur, ipse nouit quæ fit secundū Deū, & quæ secundū seculum. Nouit quoque quo uergat intentio earum.

† occulta. a *Omnia nuda & aperta sunt, &c.*

✻ THEOPHYLACTVS. Vt clare demonstret, quemadmodum cuncta illi sint nuda, id est nota & cognita, dictione est usus, ex quadam excoriatę ouis metaphora. Nam ut illi cum demitur tergus vel iugulo cultrum infigitur, & enectæ demum a collo pellis diuellitur, interiora cuncta mundantur & patent, haud secus & Deo uniuersa quæ in terris geruntur, uel animo concipiuntur, & mente ut aperta, & enudata mox innotescunt.

✻ ANS. Si quis habet librum aliquo uelamine tectum dicitur quidem visibilis, sed nudus. Rursum si uelamen auferretur, nudus posset dici, sed non apertus. Iterum si aperiretur & omnia eius interiora demonstrarentur, iam omnino quicqd in eo latuerat uideretur. Ita verbo Dei cuncta sunt visibilia, & nuda, & aperta, quia & foris & intus omnia plenarie uidet. Per oculos eius intelligitur potentia videndi.

Ad quem nobis sermo. ✻ IDEM. Ad sermonem Dei viuum & efficacem, & omnia peruidentem est nobis habendus sermo quia sermocinaturi sumus ad eum, & rationem reddituri de cunctis quæ gessimus, vel cogitauimus.

b *Habentes ergo.* Hic incipit de pontifice Christo, quomodo sufficiens quomodo dignior ueteri sacerdote. Quem & immutat, & legem quæ sub illo est per meliorem legem suam, & quomodo necessarius nobis ad iustitiam & salutem.

Lib. 10 de Genes. ad literā c. 19.

✻ AVGVSTI. Est in epistola quæ scribitur ad Hæbræos locus quidē cōsideratione dignissimus, cū per Melchisedech in quo huius rei futuræ figura præcessit, discernatur sacerdotium Christi a sacerdotio leuitico.

✻ AVG. Dominus noster Iesus Christus rex & sacerdos noster & cognationem ducebat de stirpe sacerdotali, non tamen erat de tribu sacerdotali, hoc est de tribu leui, sed erat de tribu Iuda, hoc est de tribu Dauid, ex qua tribu, nemo intendit altari.

Li. 83 q 461.

Voluntatis.

& discretor cogitationum & intentionum cordis. Et non ¹ a est vlla creatura † inuisibilis in cōspectu eius. ² Omnia autē ³ ⁴

a ¶ Reuelata, discooperta. b ¶ Manifesta. c ¶ Visioni d ¶ Filii Dei c ¶ i. cui oportet nos reddere rationem de operibus nostris f ¶ Quia talis est sermo Dei. ergo teneamus, & merito, quia idem pontifex est, qui obtulit se secundum quod homo: & hoc est.

b nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habē ⁵

a ¶ Super omnes pontifices: b ¶ Moyses nec tantam promissionis c ¶ Penitus intrauit, Vt possimus sequi. d ¶ Non sanctasanctorum templi. e ¶ Qui etiam saluator & filius Dei.

tes ergo pontificem magnum, qui penetrauit coelos, Iesum fi ⁶

a ¶ Vt fides etiam sit in ore. ¶ i. fidem cordis cum confessione oris. ¶ Quæ est causa. b ¶ Futuræ beatitudinis, quam speramus. c ¶ Tenere debemus. ¶ Hoc ideo dicit, ne pro operibus desperent.

c lium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim ⁷ d

a ¶ Et si alius. Ne dico uideatur eos abiicere. b ¶ Condescendere, per similitudinem. c ¶ Fragilitatibus.

e habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita- ⁸

† 2. q. 1. c. Deus omnipotens

c *Teneamus confessionem.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Quam confessionem dicit? Quod sit resurrectio, quod innumera sint futuræ uitæ bona, quod Christus sit De⁹ quod iam fides recta sit, hæc confitemur, quod uero hæc uera sint, manifestum est, ex eo quod pontifex, in interioribus constitutus est, non excidamus igitur, confiteamur etiam si re ipsa non adsint iam, confiteamur tamen. Si enim modo adessent, falsus esset qui promisit, proinde etiam hoc ad veritatē facit, quod differunt.

.. nostræ spei.

d *Non enim habentes pontificem.* Qui Teneamus & tenere debemus, quia cum sit potens, est etiam misericors nostram expertus infirmitatem.

e *Qui non possit compati infirmitatibus nostris.* Impossibile est scire affectiones afflictorum, hominiqui experimētum afflictionis non habuit, & sensibiliter omnia nō sustinuit. Christus uero scit non solum per hoc quod Deus secundum quod omnia nouit, sed & per hoc quod homo & similia sustinuit.

Haimo primassus.

✻ THEOP. Non enim est pontifex iste, qui nostræ conditionis ignarus quales plerique pontificum sunt, qui ut mala minus experti, ignorant prorsus quādiu se habeant præssuræ acerbitatis, & ideo nec promptiores sunt, ut oppressis opitulētur, uel miseris compatiantur Atqui cuncta subiuit noster hic pontifex, & ubi mala quam plurima fuit perpessus, & coelum conscendit ueniam fragilitatis daturus.

Tentantum

NICOLAVS DE LYRA.

✻ iuncturæ neruis illigatæ, medullæ sunt intra ossa cōclusæ per hoc vult dicere, quod virtus Christi attingit omnia quantuncumque sint ligata & inclusa, & sic patet secundum, scilicet, efficacia virtutis Christi. Consequenter declarat tertium, scilicet, generalitatem suæ cognitionis, quæ se extendit ad omnia etiam in particulari, quantuncumque sint occulta, & hoc est quod dicit.

1 Et discretor cogitationum. *quæ soli Deo cognitæ sunt, secundum communem opinionem doctorum, & hoc uideretur per illud quod dicitur. 1. Reg 21. b.* Deus autem intuetur cor. *Considerandum etiam, quod licet aliqui doctores dicant ipsam cognitionem nostram esse cognoscibilem puris substantijs spiritualibus, tamen de intentione cogitationis ipsi concordant & concedunt, quod est cognoscibilis soli Deo, uerbi gratia, si cogitem de muliere, dicunt quod hoc potest cognoscere angelus bonus siue malus etiam ex naturalibus, sed si cogitem de muliere, intentione decipiendi ipsam, uel ad bonum informandi, cognoscit solus Deus, & propter hoc subdit Apostolus.*

2 Et intentionum cordis. *Quia cognitio Christi non solum se extēndit ad ipsas cogitationes, sed etiam ad intentiones cogitationum ex dictis patet, quod Christus cognoscit ea quę sunt ad cognoscendum difficilima. Ex quo concludit ulterius quod cognoscit omnia alia dicens.*

3 Et non est. *Et quia non solum uidet res in superficie, sicut nos, cum uidemus hominem uestitum, non uidemus ea quæ latent sub ueste: sed ipse omnia uidet in profundo, ideo subditur.*

4 Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. *Et sic patet tertium. Consequenter ponit quartum, scilicet, excellentia autoritatis in Christo cum dicit.*

5 Ad quē nobis sermo, *Ipse enim constitutus est rex uiuorū & mortuorum, ideo habemus sermonem ad ipsum, quia oportet nos reddere rationem de omnib factis nostris & cogitatis, & sic patet quartū. Et per consequens patet minor premissæ rationis quantum ad eius quatuor partes, scilicet, quod in Christo ratione diuinitatis est excellentia naturæ, efficaciæ, & cognitionis, & autoritatis, & per consequens debemus festinare ad id quod nobis pręcipit & promittit, scilicet, ingredi in requiem coeleslem.*

6 Habentes ergo pontificem magnum. *Hic ponitur secunda ratio ad idē ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Christi & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem, per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis teneritudinem, per quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festinemus ingredi in requiem coelestem, confisi de eius adiutorio tempore oportuno quod est tempus presens, quia est tempus gratię. In ista ratione sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā secūdum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus, quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, ergo multo fortius Christus debet dici pontifex magnus. qui intrauit coelum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia erat de filijs Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est naturalis Dei filius, nec potest dici filius* Dei *adoptiuus etiam secūdum humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus.* Habentes ergo pontificem qui penetrauit coelos Iesum filium Dei. *Igitur ex quo est ita magnus.*

7 Teneamus nostræ spei confirmationem *ore & opere eius magnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis teneritudinem in Christo cum dicit.*

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati infirmitatib. *Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus est in cruce, & tentatus in deserto a dæmone, & ideo ex tali experientia habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitati nostræ, & hoc est quod dicit.* Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. *tentandum autem per omnia. Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus*

Digitized by Google

a *Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.*

A ✠ BED. Cum aliquoties in scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, nemo inuenit qui sit dict⁹ sine peccato, nisi vnus solus de quo aperte dictū est, Eū qui non nouerat peccatū, & eo loco vbi de sacerdotibus sanctis agebatur.

Aug. ex li. de natura & gratia.

Et enim expertus omnia secundum similitudinem sine peccato in illa scilicet carne, quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati, quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset.

a Et ideo potest compati. A diabolo. Irrisum crucifixum. Genera tentationis. Id est, quia similis aliis hominib. vel vt exemplum daret.

a tibus nostris, tentatum autem per omnia † pro similitudi 1

a Tamen. Et ideo potest liberare. b Et qui potest compati. Fide intentione & opere.

c Fiducialiter quia compatiens. Licet peccatores. d Non dico ad tribunal iudicii. Id est, ad eum in quo gratia regnat.

b ne absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronū 2

a Remissionem peccatorum præcedentium. b Per eum. c Et de reliquo gratiam in auxilio, vt auxi liatur ne recedamus in hac vita.

gratiæ eius, vt misericordiam cōsequamur, & gratiam in 3 4

a Nunc est tempus auxilii. b Est enim quod non congruit.

c ueniamus in auxilio oportuno. 5 6

b *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur.*

pſ. 109. Io. 16.

✠ CHRYSOST. Quam dicit sedem gratiæ? Sedem ipsam regalem de qua alibi dicitur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Quid est accedamus cum fiducia. Quia pontificē sine peccato habemus qui mundū deuicit. Confidite inquit, ego vici mundum. Nam quod dictum est, oportet eum omnia pati, mundum aūt eū esse a peccatis hoc significat, etiam si nos sub peccato sumus, inquit, ipse tū sine peccato est.

C Quomodo accedamus cū fiducia? Sedes gratię nunc est, non sedes iudicii, propterea accedamus cum fiducia, vt accipiamus

D misericordiam qualem quærim⁹ largitas quippe eius est hæc causa, & donum regale. *Et inueniamus.* (inquit) *gratiam ad auxilium opportunum.* Bene dixit ad opportunum auxiliū, si enim nunc inquit accedas, accipies, & gratiā & misericordiā opportune quippe accedes. si autem tunc accesseris nequaquam. Intempestiua quippe erit accessio tunc. Non. n. erit tūc fides gratię, vsq; tunc se debit rex gratiā largiens cum autem venerit finis, tunc surget ad iudicium. *Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratiæ eius, &c.*

† iuxta similitudinem.

E

c *In auxilio oportuno.* Nūc enim tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cū post baptismum peccātes per gratiam inuenire pœnitentiam possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus, cum intrauerit rex videre discumbentes, et ad finum patriarchę venerint, qui eo fuerint digni, tunc malis erit desperationis tempus. Nunc autem cum adhuc agon permanet, & palma pendet, non est desperandum, sed cum fiducia, id est, sine dubitatione accedendum, vt per gratiam accedatur, inueniatur auxilium oportunum, Est enim auxilium quod non congruit.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

frequenter in delectationem peccati & consensum incidimus, ipse autē nullo modo, & ideo eius tentatio fuit tantum exterius & hoc est quod dicit Apostolus.

1 Pro similitudine. *quia in simili carne tentatus, sed non simili modo, & quia Christus habet potestatem nos adiuuandi & aptitudinem ad hoc propter pietatis teneritudinem, ideo concludit Apostolus.*

2 Adeamus ergo. *per dilectionem operantem.*

3 Cum fiducia. *de Christo potestate & misericordia.*

4 Ad thronum. *ingrediendo requiem cœlestem.*

5 Et gratiam inueniamus. *sine qua non possumus ingredi in illam.*

6 In auxilio oportuno. *hoc est moderno tempore, quādo est tempus gratiæ. Ad euidentiam maiorem eorum quæ dicta sunt circa principium huius capit. quæritur utrum requies beatorum fuit figurata per requiē filiorum Israel in terra promissionis. Et arguitur primo quod nō, quia status beatorum figuratur proprie per nouum Testamentum. quia nouum Testamētum medium est inter statum ueteris legis & inter statum beatorum, & ideo sicut ea quæ fuerunt in ueteri lege sunt figura eorum quæ sunt in noua ita facta noui Testamenti sunt figura eorum quæ in gloria cœlesti, sed illud quod est proprium noui Testamenti non est attribuendum ueteri ergo requies filiorum Israel in terra promissionis non fuit figura requiei cœlestis. Item si requies beatorum esset figurata in lege, ibi promitteretur aliquo modo sed hoc est falsum, quia lex uetus nōn poterat illam requiem dare, ut patet ex prædictis, & sic promitteret illud quod esset sibi impossibile, ergo, &c. Item figura debet correspondere figurato, sed Moyses legislator ueteris legis requiē terrę promissionis non intrauit, ergo nec lex vetus requiem cęlestem figurauit. Contrarium patet in litera. Respondeo. Hic duo sunt uidenda. Primum est, quæ sit requies beatorum. Secundum, qualiter figurata fuit per requiem in terra promissionis.*

Circa primum considerandum, quod requies non accipitur hic, prout, opponitur motui & lassitudini corporali, & hoc duplici de causa. Primo quia talis requies potest haberi in uita præsenti, sed beatitudo non potest haberi in uita præsenti. Secundo, quia requies beatorum idem est realiter quod beatitudo ipsorum, beatitudo autem ista est perfectio animæ secundum partem superiorem, uidelicet secundum uoluntatem & intellectum, ubi requies quæ opponitur motui corporali & fatigationi non habet locum, & ideo quies beatorum accipitur prout opponitur motui in spiritualibus, qui mouētur ad aliquid per desiderium, sic enim mouentur amoribus sicut corpora ponderibus, secundum quod dicit Aug. in libr. confess. Amor meus pondus meum, eo feror quocunque feror, & sic requies beatorum consistit in hoc quod appetitus eorum totaliter quietatur per adoptionem summi boni potentis quietare appetitum, propter q̄ dicit Aug. in lib. confessio. Inquietum est domine cor meū, donec requiescat in te. Ex prædictis patet, quod eadem est realiter quies Dei & beatorum si tamen accipiatur quies obiectiue, quia idem est obiectum beatitudinis vtriusque. Si autem accipiatur formaliter, differunt sicut creatum & increatum, sicut de beatitudine Dei & sanctorum dictum est, & sic patet primum.

Requies beatorū.

Circa secundum considerandum, quod illud quod est figura alicuius oportet quod sit in se res aliqua, quia quod nihil est in se, non potest aliud figurare, & ideo illud quod est figura alicuius potest accipi tripliciter. Vno modo prout est res tantum, alio modo, ut est figura tantū, tertio modo, ut est res & figura simul. Isto modo triplici inuenitur in scriptura aliquid dictum de requie terrę promissionis. Quia aliquando aliquid dr̄ de ipsa secundum se. & hoc modo nō potest dici figura requies beatorum, sicut est illud quod scribitur Deut. 32. Incrassatus est dilectus & recalcitrauit, &c. *quia quies & abundantia illius terræ fuit occasio idololatriæ. Inuenitur etiam aliquid scriptum de ipsa inquantum est in figura tantum. Sicut est illud quod habetur Ezech. xliij. b.* Fili hominis locus solii mei & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum, *& sic sensus literalis huius autoritatis est tantummodo de requie cœlesti. Inuenitur etiam aliquid scriptum de requie prædicta, inquantum erat res & figura simul, sicut est omne illud vbi promittitur requies in terra promissionis filiis Israel in præmium uirtuose operationis, quia præmium debet excedere meritū sicut finis melior est, his quæ sunt ad finem. Nunc autem ita est, quod operatio uirtutis melior est. quam fuerat quies corporalis, & ideo quies illa corporalis non potuit esse principale premium uirtutis, sed fuit quoddam bonum minus sensibile, tamen eis promissum, & sub hoc intelligitur promissa principaliter quies beatorum. Ista autem quies beatorum hic inchoatur per gratiam, secundum quod dicitur Lu. 2. b.* In terra pax hominibus bonæ uoluntatis, *& cōsummatur per gloriā, utrumque autem datur nobis per ipsum Christum qui est autor noui Testamenti & sic patet quod quies terræ promissionis fuit figura requiei cœlestis ut exhibendæ nobis per Christum: & sic non fuit figura ipsius immediate, sed mediante statu noui Testamenti & sic patet secundum. Ad argumenta patet per predicta, quia non concludunt, nisi quod requies terræ promissionis non fuit figura immediate requiei cœlestis, ut patet intuenti.*

Requies beatorum. figura triplex.

ADDIDIO.

In c. 4. *ubi dicitur in Post.* Timeamus ergo. *i. sollicitissimus.*

Hoc quod dicitur. Timeamus ergo. *ne forte relicta postillatione existimemur aliquid nobis deesse, uidetur sic exponendum. Posset enim quis dicere, licet antiquis fuit promissum intrare requiem terrenam, nō tamen alicubi uidetur fuisse illis promissum intrare in requiem cœlestem, & sic ex illa figura non accipietur argumentum efficax ad hoc q̄ nobis esset promissa requies cœlestis, & hoc est quod dicit Apostolus. Relicta pollicitatione, id est non considerata postillatione quam habemus ad intrandum requiem cęlestem, existimetur aliquid ex nobis deesse. i. existimet quod nobis deest talis pollicitatio, cum non legatur in uet. Te. Quod refutat Apostolus, di.* Etenim nobis nunciatum est quemadmodum & illis, *i. nunciatum est nobis regnum celeste quemadmodum & illis regnum terrenum, & hoc est manifestū quia Christus expresse promisit regna cęlestia credentibus, sicut antiquis regnum terrenum fuit promissum obedientibus, unde ex consequenti arguit, quod sicut illis non profuit promissio propter eorum defectus, sic timendum est ne hoc contingat præsentibus, &c.*

✠ REPLI-

Digitized by Google

Replica. In c.4. vbi dicitur. Teneamus ergo ne fortè relicta postillatione, &c. Burg. videtur sentire, quod promissiones factæ in vete. test. erant de terrenis, non de celestib. Huius oppositum nititur probare trib. rationib. circa 15. Gen. in secunda discressione & in vltima additione circa c.48. Gen. & circa cap.18. Leuit. & multis alijs locis, effectus tamen huius additionis est ad idem cum Postilla.

CAP. V.

Omnis namque pontifex. Quia spiritalia non sic introducunt infirmos, vt corporalia, de his incipit, volens ostendere nouum melius veteri Testamento. Quædã hic Christo communia cum sacerdotib. ponit. Quædam altiora pertinentia soli Christo. Quædam humiliora illis tantum sacerdotib. conuenientia.

✲ ANSELMVS. Probat à minori quod iste noster pontifex possit nobis impetrare misericordiam & gratiam cum pontifices veteris testamenti quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent misericordiam, qui puri homines erant & peccatores.

✲ ORIG. Erant etiam ea tempestate sacerdotes necdum a lege ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ac perficiente. Ita sacerdotio functus est Noe, Ita sacerdotio functus est Abraham, ita sacerdotium gessit Melchisedech. Ita & ipse Iob post illos sacerdotio functus est.

Ex hominib. aßumptus. ✲ HVG. de sancto Victore Duplex debet esse assumptio eorum qui præficiuntur, s. vt intus per gratiam primum assumantur ad virtutis excellentiã, & foris per electionem, & authoritatem, ad gradum dignitatis.

b *Vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* ✲ THEOPHILACTVS. Explicat quid illud sit, pro hominib. ipsis ad Deũ constitui, peccatis, scilicet Deum propitium reddere. Quod vtiq; & Christo est, & si nõ penitus, commune cum alijs, quippe qui patrẽ conciliandi gratia, seipsum obtulerit. Alii verò alia quædã, donum videlicet & sacrificium.

c *Quoniam & ipse.* Aufert occasionem extollendi.

c *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo.* Percutit cupidos, qui non vocantur, sed ingerunt se.

✲ CHRYSOSTOMVS. Hic mihi videtur etiam Iudæorum sacerdotes taxare tanquam preter vocationem insilientes, ac legem & sacerdotium corrumpentes.

✲ ANSELMVS. Percutiuntur hac sententia, qui honores ecclesiasticos, ad quos diuinitus non vocantur arripere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam gloriam quærit, non sumit honorem, si pontifex, aut prelatus, in Ecclesia factus fuerit, sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius alienum vsurpat, & ideo non accipit benedictionem, sed maledictionem.

e *Non semetipsum clarificauit.* Clarificatus est filius a patre, cum dixit. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene comp.* Quæ clarificatio longe ante per prophetam prædicta est. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

✲ AVG. Apud Deum nunquam crastinus, nunquam hesterius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur annus, non succedentibus, ac decedentibus transfigitur mensis diebus, non horę mutantur, non variantur tempora, vel momen-

[Margin: Primasius Haimo. † 15. dist. c. si. § quib. & pauca. † moderate ferre valeat eos. † 8. qõ. 1. c. in scripturis. † vsurpat. li. 1. in Iob. † propter hanc. Primasius Haimo. † glorificauit. Matt. 3. d. Psal. 2. b. li. de quinque hęresi]

CAPVT V.

Per eum possumus consequi gratiam & misericordiam. a Secundum legem. b Ex numero hominum.

1 † Omnis namque pontifex ex hominibus a assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.

[a Ad aliquid dignus. per quod valet alios iuuare. b Vt per eum impetrent misericordiam a Deo. a Muneribus, hostiis, precib. quę ducunt ad Deum. b Deo. a Primitias, & huiusmodi. b De animalibus. Dimittendis. a Ex hominibus sumitur, & talis. b Qui ex consueta bonitate. c Ex ignorantia peccant. d Scienter peccant.]

6 Qui † condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate. Et † propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. † Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum † clarificauit vt

[a Merito condolere. Vt illi, non ita Christus, & ideo plus potest iuuare. b Peccati. c Quia infirmus vt alii. d Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis. a Similis aliis. Quæ sit necessitas illa aperit. Scilicet. Non solum vt iustus conseruetur, sed vt ipse & alii peccatores recipiantur. Per hoc iterum potest ille pontifex prodesse, sicut Christus. a Vt sibi imputandum sit, sed Deo qui vocat. b Qui recte eligitur, a Deo vocatur. a Indicio virgæ & incendio inuidorum. Vt sibi sumeret. b Per suas virtutes. c Ita.]

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT V.

Omnis namque pontifex. *Postquam Apostolus ostendit excellentiam noui Testamẽti respectu veteris, per hoc quod Christus pręeminet angelis & etiam Moysi, per quos data est lex vetus, hic ostendit hoc idem per hoc quod sacerdotiũ Christi præeminet sacerdotio Aaron, & circa hoc duo facit. Quia primo ostendit Christum eße pontificem, secundo ostendit ipsum eße excellentiorem pontificem vet. Test. Secunda pars incipit in principio 8. cap. ibi.* Hic enim Melchisedech. *Circa primum duo facit, quia primo ostendit Christum eße pontificem, secundo præparat animos auditorum respectu sequentium, secunda ibi.* De quo nobis grandis sermo. *Prima adhuc in duas, quia primo ostendit quid requiritur in pontifice, secundo declarat ea in Christo fuiße, secunda ibi.* Sic & Christus. *Prima adhuc in tres, quia primo describitur pontificis status, secundo sui debiti officij debitus vsus, ibi.* Qui condolere poßit. *tertio debitus consequutionis modus, ibi.* Nec quisquam. *Circa primum considerandum quod ille qui instituitur pontifex, debet eße homo. non angelus, quia debet eße talis naturæ quod subditi poßint ad eum familiariter & faciliter recurrere, & hoc est quod dicit Apostolus.*

[Margin: Diuisio.]

1 Omnis namque pontifex ex hominibus. *i. de numero hominum debet eße, verumtamen licet similis sit alijs in natura, tamen debet eos excedere in gradu dignitatis & in uita, ideo sequitur.*

2 Assumptus. *id est, ex communi statu hominum super alios eleuatus, & quia non debet quærere proprium commodum vel honorem, sed subditorum salutem, ideo sequitur.* Pro hominibus constituitur. *& quia non instituitur ut præsit in temporalibus, sed magis in spiritualibus, ideo subditur.*

3 In his quę sunt ad Deum. *id est spiritualibus, & diuinis, & qeia talia debent exerceri libere non coacte nec mercenarie, ideo subditur.*

4 Vt offerat dona, &c. *id est uoluntarie oblatã, non uolentem extorta.*

5 Et sacrificia pro peccatis. *scilicet populi.*

6 Qui condolere poßit. *Hic consequenter describitur modus debitus utendi officio pontificali, quia cum sit uicarius ipsius Dei cuius proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, & hoc est quod dicitur.* Qui condolere poßit his, *id est, qui peccant ex ignorantia.*

7 Et errant. *id est, de his qui peccant ex infirmitate uel quocunque alio errore, quia infirmitas paßionis peruertit iudicium rationis. Debet autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione propriæ fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in peccatum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprij delicti, propter hoc sequitur.* Quoniam & ipse circumdatus est infirmitate. Et proterea debet quemadmodum pro populo, ita pro semetipso offerre pro peccatis. *Vnde & in ueteri lege determinatur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit sacerdos in canone mißæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium sicut & pro peccato populi.*

8 Nec quisquam. *Hic consequenter ostenditur debitus modus aßequendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum aßumere uiolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate populi, debet cum timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ ueritati uacandũ est, & hoc est quod dicit Apostolus.* Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. *Ille enim a Deo uocatur, qui modo debito instituitur.*

9 Sic & Christus. *Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic consequenter ostendit illud Christo conuenire. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum, ibi.* Appellatus a Deo. *Circa primum sic procedit, quia ipse primo ostendit Christum eße factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio, ibi.* Qui in diebus carnis suæ, *tertio de pietatis exercitio, ibi.* Et quidẽ cum esset filius Dei. *Prima in duas quia primo probat Christi pontificatum eße a Deo patre per duplicem authoritatem scripturæ.*

Qui

Digitized by Google

momenta vbi Deus est: nec termino includitur, nec initio inchoauit.

a *Tu es sacerdos.* Sacerdos autem Christus est, non secundum id quod natus est de patre Deus apud Deum coæternus gignenti, sed propter carnem assumptam, propter victimam, quam obtulit pro nobis.

b *Melchisedech.* Qui nō temporalis fuit scriptura subticente initiū & finem eius vitæ in figura Christi qui caret initio & fine. Et sicut ille obtulit in pane & vino & semel, sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum discipulis dedit.

c *Preces supplicationesque.* Christi dicit actionem & vitam cuius omnis actio fidelium est institutio, & ad Deum oratio. Quidquid egit Christus, preces, & supplicationes fuerant pro omnibus. Sanguinis effusio fuit clamor validus, in quo auditus pro reuerentia eiusdē passionis. Reuerentia est quòd sine peccato passus pro sola charitate.

d *Exauditus est.* per hoc patet, quod per eum possumus consequi misericordiam, cum iam ad dexteram sit patris.

✠ CHRYSOST. Erubescant hæretici, filius Dei pro reuerentia exaudiebatur, & quid amplius de prophetis quis dixerit. Qualis autem ordo est quod dixit, Exauditus est pro reuerentia. Et quamquam esset filius, *didicit ex his quæ passus est obedientiam. Quam obedientiam?* Qui vsque ad mortem patri fuit obediens, sicut patri filius, quomodo postea didicit? Vides quia de incarnatione dictum est. Quod autem dicit tale est. Domihi, num patrem orabat, vt saluaretur a morte, & propter hoc tristis erat, & dicebat si possibile est transeat a me calix iste. Nunquam autem pro resurrectione orauit patrem, sed econtra ipse pronunciat dicens. Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud, & potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumēdi eam. Nemo auferet eam a me, ego à meipso ponam eam. Quid ergo est, pro quo orabat? Pro aliquibus orabat, qui crediderint in eum. Quod autem dicit, tale est, exauditur facile, quoniam, quippe necdum de eo opinionem habebant competentem, ideo dixit, & Exauditus est, sicut & ipse consolans discipulos suos dixit. Si diligeretis me gauderetis vtique, quia vado ad patrem, & pater meus maior me est.

e *Reuerentia.* Quia amplius omnibus Deum reueritus est.

f *Didicit ex his quæ passus est obedientiam.* i. voluntariè suscepit obedientiam vsque ad mortem.

(Margin: A; Aug. in ps. 3, & 109.; Primasius Haimo.; † ps. 109. a.; B; † tanquā eslet.; C; D; Matth. 26.; † Psal. 2. 0.; Ioan. 2.; Ioan. 10.; Ioan. 14.; F; † q. Deum in honore habebat.; Phil. 2. a.; E)

a Sed ille clarificauit eum in baptismo & transfiguratione & pontificem constituit, qui alibi dicit. Filius meus es tu per quod videtur dignus in quo pialmo ostenditur rex & sacerdos. Quod est in baptismate dicturus erat.

pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum: ✝ Filius meus [1]

a Consubstantialem, quia idem cum patre. b Scilicet locutus est pater de generosa natiuitate filij, sicut alibi de pontificatu eius. [2]

es tu, ego hodie genui te. Quemadmodū & in alio loco di- [3]

a Deus pater. b Tam dignus. c Docens & orans & offerens. d Non ad tempus, vt Aaron. e Secundum dignitatem ordinis, i. sacerdotij. In pane & vino, & semel. & Qui non temporalis. [4]

a cit. † Tu es sacerdos in æternum secundū ordinem Melchi [5]

a Christus. Qui egit pontifex? Quid ergo post? b Mortalitatis. c Non timore mortis sed causa nostræ salutis. Vt iam imminente passione quando prolixius orauit totum pro nobis. [6]

b c sedech. Qui in dieb. carnis suę preces, supplicationesque ad [7]

Alias Deum. Alias sit a Qui precabatur. b i. resultare. c Cum intentione efficacissima, vt quando prolixius orabat. d Hoc non in euangelio. [8]

eum qui posset saluū illum facere a morte cū clamore vali- [9]

a Quia quod quæsiuit accepit in resurrectione. b i. sicut sua religio meruit. [10]

d do & lachrymis offerens, exauditus est † pro sua reueren- [11]

a Exauditus, & quidem tempore mortalitatis. i. quamuis. c Secundum quod domo expertus. Obedire. d Per ea. e Non solum preces & supplicationes obtulit. [12]

e f tia. Et † quidē cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus [13] [14]

☞ Om-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *secunda ibi*. Quemadmodum in alio loco. *Circa primum dicit continuans sententiam literæ immediate præcedenti*. Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret. *Sicut ambitiosi & hypocritæ, vt possint ad dignitates ecclesiasticas ascendere.*

1 Sed qui locutus est ad Deum. *id est, Deus pater clarificauit ipsum Christum, & hoc est intelligendum secundum naturam humanam quia in diuina natura habet eandem charitatem & gratiam cum patre, potest etiam intelligi secundum diuinam naturam, non sic quod Deus pater filio aliquam charitatem vel gloriam de nouo dederit, sed inquantum diuinitatem quam ab æterno habuit a patre, in tempore pater manifestauit, propter quod petebat Saluator Ioan. 13.* Clarifica me pater apud temetipsum claritate quam habui priusquam mundus fieret. *hanc autem claritatem filij declarat pater, dicens quod sequitur.*

2 Filius meus es tu, &c. *Et hoc expositum est, supra, c. 1.*

3 Quemadmodum. *Hic consequenter inducit Apostolus aliam autoritatem psalmi ad probandum sacerdotium Christi esse a Deo, quia est verbum patris ad filium.*

4 Tu es sacerdos in æternum. *Dicit autem in æternum, ad differentiam ipsius sacerdotij veteris legis, quia illud erat tantum temporale & figurale, & sacerdotium autem Christi est æternum & verum, quia nos introducit ad claram visionem in vita æterna, quod non poterat facere sacerdotium veteris legis. Additur etiam alia differentia per hoc quod dicitur.*

5 Secundum ordinem Melchisedech. *Quia sacerdotium veteris legis fuit secundum ordinem Aaronicum seu Leuiticum, sacerdotium autem Christi secundum ordinem superiorem qui figuraliter tangitur cum dicitur.* Secundum ordinem Melchisedech *secundum quod inferius diffuse determinat Apostolus, 8. cap. & ibidem plenius exponitur hoc verbum.*

(Margin: De elec. c. qualiter.)

6 Qui in diebus. *Hic consequenter agit de officio pontificatus Christi primo declarans tempus debitum, dic.* Qui in diebus carnis. *id est, passibilitatis, quia ante resurrectionem habuit carnem passibilem, sed non peccabilem, & illud tempus debitum vtendi officio pontificis offerentis pro nobis sacrificium. Secundo modum deuotum offerendi pro nobis sacrificium, &c. cum dicit.*

Preces

7 Preces supplicationesque. *Dicit preces, quia apud patrem fecit petitiones. Dicit supplicationes quia in orando habuit modum humilem & deuotum.*

8 Ad eum *id est, ad patrem.*

9 Qui posset eum saluare a morte. *Faciendo quod non moreretur se vellet, sed tamen noluit propter redemptionem nostram adimplendam, quę per mortem Christi conuenientissime impleta est, saluauit eum tamen a morte alio modo scilicet eum a mortuis resuscitando.*

10 Cum clamore valido, &c. offerens, *scilicet corpus suum cum precibus in cruce. Quod autem moriens valide clamauerit dicunt euangelistæ, sed quod ibi lachrymatus fuerit nō habetur de euangelio expresse potest tamen haberi per simile, quia Ioan. 11. dicitur, quod Christus in morte Lazari lachrymatus est ex pietate, & magis probabile est quod lachrymatus fuerit in cruce pro totius humani generis redemptione. Dicitur etiam Ioan. ult. g. quod multa fecit Iesus signa quæ non sunt scripta, & ideo cum Apostolus dicat tunc ipsum lachrymatum fuisse, tenendum est hoc tanquam certum, quamuis in euangelio non sit scriptum. Et patet ex prędictis, quod oblatio & oratio Christi fuit facta humili modo, deuoto, & feruenti, ideo merito fuit exaudibilis & accepta, & hoc est quod subditur.*

11 Exauditus est pro sua reuerentia. *i. quia vtendo officio pontificis, s. orando pro populo & offerendo suum sacrificium habuit modum deuotum & reuerentissimum.*

12 Et quidem. *Hic consequenter ostendit, quod in Christo fuit maxima misericordia, quæ debet esse in pontifice, quia cum esset Deus ab æterno, in qua natura pati non poterat, ex sua pietate & misericordia qua visitauit nos oriens ex alto, assumpsit naturam humanam passibilem, in qua pro nobis pateretur, & ex passionis experientia ad compatiendum nobis quodamodo aptior redderetur, & hoc est quod dicit Apostolus.*

Et qui cum esset filius Dei. *id est, ab æterno existens in natura diuina.*

13 Dicit. Ex *timore in natura humana.*

14 Ex his quæ passus est, obedientiam. *Sed hoc facit tantum notitia experimentali, quia in notitia habituali non profecit, sed eam totam ab instanti conceptionis habuit, & quia per suam passionem meruit gloriam sui corporis & exaltationem, & consequenter aliorum*

✠ glori-

A

a *Omnibus obtemperantibus*. Tantum valet passio quod omnibus sufficit ad salutem, quæ salus bene potest esse per eũ, quia ipse *est appellatus, &c.*

✱ THEOPYLACTVS. Id est, non modo ipse saluus est factus, quin salutem cęteris contulit, nec temporariam aliquã, aut breuem, qualis solet in bello afferri periclitantibus, sed æternam. At quibus est, illa allata? Nimirum obtemperantibus. Cur ergo vos increduli estis in tantę salutis admittendę discrimen? Vides ne quemadmodũ hęc omnis oratio, tam varijs sit figuris districta? Sed aduerte & orationis huiusce præstantiam. Ait enim factus est causa, quod vtique diuinitatis est propriũ

B

Naui Deum præter, alius nemo esse tantę salutis causa potest.

† perfect' redditus.

† in interpretatu difficilis.

a Ad perfectionem ductus, quando in dexteram collocatus.

a est obedientiam, & † cõsummatus factus in omnibus obtem- 1

a Sufficiens. b Gloriæ æternæ. b Qui realiter hoc ostendit, & non mentitur.

perantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo ponti- 2 3

a De qua re, quomodo secundum ordinem Melchisedech & non secundum ordinem Aaron. b Profundus & subtilis est.

fex iuxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis ser- 4 5

a i. non habilis interpretatui. b Ad exponendum vobis. c Non ideo quin ego possem. vel grandis. quoniam imbecil.

b mo, & † in interpretabilis ad dicendum: quoniam † imbecilles 6

a Ad intelligendum profunda mysteria. b Imbecilles. c Quia prius annunciatum est vobis. d Quia exercitati in lege & prophetis de Christo, Aliorum.

c facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse 7 8

a Quia prius annunciatum est nobis de Christo i b Vt a principio cathezizationis vestræ. c Sicut pueri, quibus prima elementa literarum dantur ad legendum.

d propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini, quæ 9

a Exordium sermonum, est symbolum fidei. Ad hoc redacti estis. Humili sermone.

sunt elementa exordii sermonum Dei. Et facti estis quibus 10

D

b *In interpretabilis*. Sermo de incarnato filio difficilis est ad interpretandum, quia debiles sensu estis ad intelligendum profunda mysteria. Vel, *Interpretabilis*. Quia hic sunt multa sacramenta exponenda de personæ, s. dignitate & æternitate, & de ritus & trib. mutatione, & de sacrificii eius & Test. excellentia & nouitate, & de legis atque sacrificiorum illius temporis reprobatione, & de alijs multis.

c *Et etenim cum deberetis*. Interserit increpationem de infirmitate, ut alta de Christo laborent intelligere.

✱ CHRYS. Hic humanitatem dicit, sicut. n. in literis secularib. primum elementa discũtur, sicut etiam hic primum de humanitate docebantur. Intueris quę sit causa, vt humilia loquatur. Sic etiam cum Atheniensib. fecit Paulus disputãs ac

† segnes auribus.

E

✱ ANSEM. Per exauditionem eius, designatur resurrectio, per consummationem exaltatio. Vel consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando completus omnibus obedientiæ suę actionibus dixit. Consummatum est. Et emisit spiritum.

Sicque factus est causa salutis. non cuiuslibet sed æternę, nec paucis, sed omnib. hac tamen conditione ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterũt. Et bene potest ipse causa salutis esse celeris, quoniam *appellatus est a Deo pontifex*, sicut & ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam qa pontificis officium impleuit, atque patri fuit in omnibus obediẽs, & in seipso peruenit ad tantam bonorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, idcirco *appellatus a Deo est pontifex*, & hoc *iuxta ordinem Melchisedech*, sut omnis ordo diuinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

✱ THEOPHYLACTVS. Quoniam inquit, passus est ille, & pontifex est nuncupatus, utpote qui sese in mortem obtulerit. Nec tamen etsi sanguinem obtulit, pro Iudaicis institutis id egit, sed in Melchisedech morem, factus est pontifex, Nam

C

quemadmodum ille non fuit olei liquore ab homine delibutus, sic nec Christus quidem, sed a Deo consubstantiali ipsius spiritu offusus est, utique & ille rex fuit, ita & iste potitus est regno.

In

dicens: Tempora quidem ignorantię cũ dissimulauerit Deus, nunc præcepit hominibus omnibus ubique ut pœniteant, secundum quod constituit diem, in qua iudicaturus est mundũ cum iustitia in uiro in quo definiuit, fidem tribuens omnibus exsuscitans eum a mortuis. Propterea si aliquid altum dicit, breuiter hoc dicit, humilia uero plurimis epistolæ locis insperit, & sic quæ alta sunt, ostendit. Nam quod ita humiliter loquitur, non permittit, vt ista de diuinitate suspicemur, sic & hic cautelam seruauit.

e *Quæ sunt elementa exordij*. Exordium sermonũ est simplex doctrina. Elementa eius, materia de qua agit, vt natiuitas, passio.

Et facti estis quibus lacte opus sit. ✱ BEDA. Cum debetis tempore ipso esse doctores, iterũ doctrina indigetis quæ sunt elemẽta sermonum Dei, & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lactet, inexpertus est verborum iustitiæ, infans. n. est. Perfectorum autem est solidus cibus eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandnm bonum. Hic enim videmus tãquam diffinitum esse quem perfectorũ dicat solidũ cibum, & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos.

F

✱ IDEM. Sunt quidam homines qui cum audierunt quia humiles esse debent, dimittunt se nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanẽt in solo

☞ lactè

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *glorificationem ideo sequitur.*

1 Et consummatus factus est omnib. *Quia in sua resurrectione habuit gloriam consummatam in corpore, quia prius erat perfecta tantũ ex parte animæ.*

2 Factus est omnib. obtemperantib. *s. per veram fidem.*

3 Causa salutis æternę. *Videmus enim in naturalib. quod illud quod est perfectum potest facere alterum sibi simile. Similiter Christus in gloria perfectissimus est alijs causa glorię, inquantum* Deus *per modum principalis effectus, & inquantum homo per modum merentis, & instrumenti, coniuncti tamen in uniuersitate suppositi, alij autem sancti se habent ad Deum per modum instrumenti separati, sicut manus artificis, aliter est instrumentum eius, & aliter securis.*

4 Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech: *Ostenso quod Christus habuit perfecte illa quæ debent esse in pontifice hic consequenter concludit propositum principale, scilicet quod Christus est appellatus realiter pontifex & verè, dicens*. Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. *Hoc autem addit, quia sacerdotium Christi non consistit in oblatione brutorum animalium sicut consistebat sacerdotium Leuiticum, sed consistit in oblatione corporis & sanguinis Iesu Christi sub specie panis & vini, sicut Melchisedech qui erat sacerdos Dei altissimi obtulit panem & vinum, vt habetur Genes. 14. e.*

5 De quo nobis grandis sermo. *Ostenso quod Christus sit vere pontifex, hic consequenter pręparat animos audientium respectu sequentiũ. Et diuiditur in tres partes, quia primo reddit auditores attentos. secundo dociles in principio seq. cap. ibi.* Quapropter. *tertio beneuolos, ibi.* Et hoc fa. *Circa primum sciendum quod animus auditoris excitatur ad attentionem, quando doctor ei insinuat dicendorum difficultatem potest contingere dupliciter. Vno modo propter materiæ arduitatem. Alio modo propter audientis imbecillitatem ad capiendum & tarditatem. Vtrumque contingit in proposito, quia materia incarnationis de qua loquebatur Apostolus, est valde ardua & difficilis. Item illi quibus scribebat, scilicet Iudæi erant etiam imbecilles ad capiendum, propter assuefactionem ad contrarium, & hoc est quod dicit Apostolus.* De quo. *scilicet pontifice nostro Iesu Christo est.*

6 Nobis grandis sermo & in interpretabiiis ad dicendum. *id est interpretatione indigens propter materiæ difficultatem, & iterum alia causa est.*

7 Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. *ad intelligendum, de quo eos reprehendit, di.*

8 Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus. *i. propter diuturnitatem temporis, hoc autem dicit Apostolus, quia ipsi fuerant instructi a iuuentute in lege & prophetis.*

9 Rursum indigetis vt vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. *In grammatica elementa dicuntur literę, quas pueri primo addiscunt, ad similitudinem huius dicuntur elementa quæ sunt prima & cõmunia in fide quæ qlibet debet scire. Considerandum tamen quod Apostolus non dicit, quod uelit eos de talibus instruere, ut in cap. seq. patet. sed ut sic loquendo posit eos melius excitare, propter quod etiam subditur.*

10 Et facti. *Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces vel alius cibus durę digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.*

Digitized by Google

A lacte, quos reprehendit scriptura, dicens. *Et facti estis opus habentes lacte, non solido cibo.* sic.n. Deus vult nos lacte nutriri, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perueniamus. Non ergo sic tibi dr, humilis esto, ut non sapias. Humilis esto pp superbiã, altus esto propter sapientiam. Audi euidentem sententiam de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, ut mentib. perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei, ubi nos Deus uoluit esse humiles, ubi altos, humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendum sapientiam. Lactare ut nutriaris, sic nutrire ut crescas, sic cresce ut panem manduces. Cum enim cęperis panẽ manducare, ablactaberis, id est, iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

† inexpertus rudis. † propter consuetudinem.

a Ad similitudinem infantium. b Et. c Arcanis Dei. Qui confirmet vos. d Non solido. Cuius pars est lac. V parulus non discernit cibos & perit sumendo noxios, sic indoctus.

a lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, † expers est sermonis iustitiæ. †Paruulus enim est.

a Quod vos estis. b Qui iustis & perfectis conuenit. c Ideo quia. Vt vos in fide tenelli. a Sensus & opere. b De quo alibi. Sapien. loqui. inter perfect. c Scilicet. d Consueti fuunt studio & lectione scripturarum.

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui † pro b consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

a Non modo natura liter acutos. b Intellectu. c Fundo. d Hic est solidus cibus. Inter se vel boni a minus bono, & mali a minus malo.

Ioan. 1. b. Ibidem. a. Primasius Haimo.

a *Omnis.n. qui lactis est particeps.* Qui non capit, *verbum caro factum est*, quomodo capiet *In principio erat verbũ*? Oĩs de hac re sermo quo agitur, ut non solum credatur uerumetiã intelligatur, sciaturque quod dr, onerosus est, facilius illos premit quam pascit. Ex quo fit, ut spirituales, ista carnalib. non oĩno taceant, pp catholicam fidem, quæ omnibus prędicanda est. Nec tamẽ sic deserat, ut uolentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem.

D b *Ad discretionem boni & mali.* Ecce hic ostendit quid sit solidus cibus, s. separare bonum a malo, quod perfectorũ est quĩ habent sensus exercitatos. Qui autem inualida & exercitata mente hoc non possunt, perfecto nisi quodam fidei lacte tenca. tur, ut inuisibilia quæ non vident, & intelligibilia quę nõdum intelligunt credant, facile ad vanas & sacrilegas fabulas promissione scientiæ seducuntur, ut bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum non nisi corpus aliquod esse existiment, & malum nisi substantiam putare non possunt, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus: quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis, & summa substantia, quæ est Deus. Quod perfecto quisq is nõ solum credit, uerumetiam exercitatus in exterioribus animi sensib. intelligit, percipit, nouit, non est iam metuendum ne seducatur ab eis, qui malum putando esse substantiam, quã non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deũ, sicut Manichæi. Vel si quæ aliæ pestes ita desipiunt.

Aug. trac. 95. in Io. † infans. E Malũ qd.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnis enim qui lactis est particeps. *i. indigẽs doctrina facili.*
2 Expers est sermonis iustitiæ. *i. ineptus ad capiendũ difficilia quæ tantum sunt proponenda perfectis, cuius ratio subditur.*
3 Paruulus est enim est. *i. nouellus & impotens ad talia.*
4 Perfectorum autem est solidus cibus. *i. doctrina subtilis in his quæ ad fidem pertinent, est tantum proponenda perfectis, & qui sint tales ostendit consequent r, di.*
5 Eorum qui pro ipsa consuetudine. *in exercitio scripturarum.*
C 6 Exercitatos habent sensus. *i. virtutes intellectuales, quæ per sensus aliquando designantur sicut aliquando alicui dicitur, uides tu hoc. i. intelligis, & ad quid valeat tale exercitium subdit, di.*
7 Ad discretionem boni ac mali. *i. veri & falsi in his quæ sunt fidei, quia verum est bonum intellectus, & falsum est malum ipsius.*

Ad euidentiam maiorem huius partis vltimæ quæritur. Vtrum mysteria & subtilia fidei sint omnibus indifferenter proponenda. Et arguitur primo quod sic, quia dicitur Matth. vlt. d. Predicate euangelium omni creaturę, *sed in euangelio continentur omnia fidei mysteria, ergo, &c. Item credere articulos fidei explicitè est de necessitate salutis, quantum ad omnes, sed non possunt talia credere, nisi eis: proponantur ergo articuli fidei sunt omnibus proponendi, sed articuli fidei continent mysteria & difficilia ergo, &c.*

Contra, per illud quod habetur in textu: Et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

Mysteria fidei dupliciter ꝓponuntur

Respondeo: Mysteria fidei possunt dupliciter proponi. Vno modo vt credenda simpliciter per simplicem assensum. Alio modo proponuntur, vt aliqualiter intelligenda per rationem, prout potest ratio haberi in tali materia. Loquendo igitur de primo modo proponendi, dicendum quod fidei in mysteria non sunt omnibus proponenda, quia non debent proponi infidelibus obstinatis, quia ex hoc non sequitur eorum conuersio, sed tantum fidei derisio, & proponi debet mors siue occisio. & hoc est quod dicit Saluator Matthæi. 8. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant uos. *Per sanctum & per margaritas intelligitur hæc doctrina sancta & pretiosa, & per canes & porcos intelliguntur obstinati in infidelitate & in immundicia & sed fidelibus & credere uolentibus & illis de quibus speratur conuersio, proponenda est fidei doctrina.*

F

Aduertendum tamen, ꝙ in doctrina fidei aliqua sunt omnib. communia, quia omnes tenentur illa credere explicite, sicut est mysterium incarnationis Christi & passionis & resurrectionis & consimilia, quę cõmuniter prædicantur in ecclesia, & talia sunt omnib. proponenda, etiam simplicib. non tamen subtiliter, sed per grossa exempla ab eis capibilia, quia aliter daretur eis occasio errandi. Alia sunt in doctrina fidei quæ sequuntur ex articulis fidei, ad quæ credenda explicite non tenentur simplices, sed tantum illi qui sunt in ecclesia superiores, & talia nõ sunt simplicibus proponenda, nisi probabiliter timeretur, quod in talibus essent male informati ab hęreticis. In tali enim casu sunt de talibus instruendi, quia perfidia hæresis non tantum contingit in errore circa articulos, sed etiam in errore eorum quæ sequuntur ex articulis, sicut enim hæreticum est dicere, quod Deus non sit incarnatus, ita hæreticum est dicere, quod non assumpsit ea quæ sunt de ueritate humanæ naturæ, & ideo Manichæus condemnatus est ut hæreticus, qui dixit Dei filium assumpsisse carnem phantasticam, & similiter multi alij qui negauerunt in Christo esse aliqua quæ pertinent ad naturam humanam. Si autem loquamur de secundo modo proponendi ea quę sunt fidei, sc. inquantum sunt per rationem intelligenda, sic tantummodo proponanda sunt hominibus intelligentibus & exercitatis in scriptura qui possunt capere talia, non autem simplicibus & capere non potentibus, quia hæc possent eis esse erroris materia. Argumenta patent per prædicta.

Error Manichęi.

CAP.

ADDIDIO I.

In c. 5. ubi dicitur in postil. Et exauditus est pro sua reuerentia.

Hoc quod dicitur. Exauditur pro sua reuerentia. *potest etiã aliter intelligi secundum gl. s. pro reuerentia passionis cui maxima reuerentia debetur, eo ꝙ sine peccato passus est pro sola charitate.*

ADDITIO II.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. De quo scilicet, pontifice nostro Iesu Christo.

Hoc quod dicitur hic. De quo grandis sermo nobis & interpretabilis *ad dicendum, secundum Glos. referendum est ad sacerdotium Christi, s. quomodo secundum ordinem Melchisedech appellatus est sacerdos, ut statim supra dixerat, de hoc. n. facit Apostolus grandem sermonem, infra & interpretabilem, s. indigentem interpretatione, non propter materiæ difficultatem quia illa quæ iam proposuerat de Christo in principio huius epistolæ, di. Qui cum sit splendor patris, habent maiorem difficultatem, & indigent altiori interpretatione, ut est manifestũ, sed hæc materia de sacerdotio Christi non habet in se tantam difficultatem, nisi solum propter imbecillitatem audientium, qui non ualebant discutere intelligentiam eorum quæ de hoc traduntur in scriptura, prout Apostolus declarare intendebat, & hoc est quod subdit. Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum, & c. q. d. Non indigeremus grandi sermone & interpretabili, nisi propter imbecillitatem uestram.*

Digitized by Google

CAP. VI.

Quia perfectorum est solidus cibus. a Alias remittentes. Nos amouo.

† Vapropter † intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur. Non rursus iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum ac resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc facie-

Cum iam aliquid sumus, & nondum sumus perfecti. id est, de initio, fide. In quo Christus inchoatur in nobis esse. a Secundum intelligentiam & operationem. b Nos docendo, vos audiendo. Quia vestrum portare meum reputo. c Ita.s. Non ita negligenter, vt olim, vel non amplius iacientes. Hæc sunt inchoatio. a Id est pœnitentiam quasi lapidem in fundamento. b Quæ est. De. Quia ibi opera priora peccando fecerunt irrita. c Id est peccatis. d Contra hanc fecerunt, qui in lege quærunt iustitiam. a Si scirent omnia in baptismo dimitti, & per impositionem manuum spiritum dari lex superflueret: nec præterípsum aliquid quærerent, si scirent per eum resurrecturos mortuos & iudicandos. In confirmatione. a Id est ad perfectionem feremur. per. b Vel faciemus.

CAP. VI.

A Qua propter. Duriter eis increpatis, & culpatis eo quod velint semper eadem ipsa discere, iterum blanditur illis se eis connumerando, hortans eos ad perfectionem.

b *Inchoationis*. Quo rudes sunt catechizandi, ut est symbolum fidei, & dominica oratio.

†De pœni. di.4. c. intermittentes.

✻ CHRYSOST. Quid est initiũ? nihil aliud, quam hoc. Initium est quam nondũ uita est perfecta. Sicut enim eum qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire: sic & Christianum hæc scire exacte, & nihil dubitare de ipsis. Si autem iterum opus habuerit horũ doctrina, nec dum fundamentũ hẽt, firmum enim, oportet & fixum esse & stare, & non transferri. Si autem quisquam uerbũ ueritatis audit, & baptizatus est, & post annos decem de fide iterũ audire opus habet, quod credere oporteat resurrectionem mortuorum, non dum fundamentum habet iterum initium Christianismi quęrit. Quod enim fides fundamentum sit, cætera vero superædificationes, aduerte ipsum dicentem. Ego fundamentum posui, alios superædificat.

1.Cor.3.

✻ THEOPHYLACTVS. Quia haud quaquam necesse est, vt circa initia ipsa semper versemini, id est fide semper instruamini, tanquam ad eum nuper inducti: sed ad perfectionis fastigium perducamini, & ad optimum viuendi ritum.

c *Ad perfectiora feramur*. ✻ CHRYSOSTOMVS. Quid est ad perfectionem feramur? Ad ipsum, inquit transeamus cacumen, hoc est, uitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis vniuersum apex primus. hoc ẽ alpha, & fundamentũ ædificium totum continet, & sic uitæ munditiam certa fidei persuasio. Sine ista enim non potest esse christianus, sicut nec sine fundamẽto ædificiũ, neq; sine elementis peritus litterarũ fieri potest.

d *Non rursus*. id est, non ut olim, vt sicut prius ceciderunt, iterũ credat. Vel non rursus iaciẽtes, ita modo iaciamus, vt amplius iacere non sit opus.

Fundamentum fidei sextuplex.

e *Fundamentum*. Quod prius dixit sermonẽ inchoationis, hic appellat fundamentum, eo quod ad Christianam religionem venientibus prius proponitur, & super hoc qđ perfectionis est ædificetur. Hoc fundamentum diuidit in sex, quæ inchoatio scilicet pænitentia, fides, baptismatũ, doctrina, impositio manuum, resurrectio, atque iudicium. Quicunque aliquos ad fidẽ cõuertit, prius facit pęnitere, in Deum credere, baptizari in remissionem, confirmari per impositionem, resurrectionem & diem iudicii prestolari.

f *Ab operibus mortuis*. ✻ AVGVSTINVS. Quid est autem a mortuis operibus pœnitentia? nisi ab his quæ oportet mortificari vt uiuamus.

Lib. de 6. & oportet c.11.

Mortua opera dicit peccata q̃ occidunt. Vel priora bona q̃ per sequens malum mortua erãt. Pænitere ab his est fundamẽtum iacere sine quo nihil ædificabitur. Quid est autẽ a mortuis operibus pænitere, nisi ab his quæ oportet mortificari, ut uiuamus. Feramur ad perfectionẽ iaciẽtes fundamentũ pænitentiæ ab operibus mortuis & fundamẽtum fidei quæ sit ad Deũ, ut omnes partes fidei habeat, & non aliunde putet iustitiam esse. Fundamentum ẽt doctrinæ baptismatum pluraliter, quia est baptismus in aqua, in pęnitentia, & in sanguine: quia sic mundatur homo a peccatis p pænitęntiã uel sanguinis effusionem, sicut per lauacrum baptismi. Vnum tamẽ dicitur baptisma, quia, vna forma, nec iterari potest. Vna ibi est trium personarum operatio. Non ergo ideo dicitur baptismus fieri in pænitentia & in sanguine, q sacramentum baptismi celebretur, ut in aqua accedente uerbo, sed quia uicem baptismi supplet effusio sanguinis pro nomine Christi. Et etiam fides & pęnitentia, ibi duntaxat ubi articulus necessitatis contemptus religionis sacramentum baptismi excludit. Ideoque sic intelligendum est illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non intrabit in regnũ, cęlorum, id est, qui non fuerit regeneratus ea regeneratione qua renascuntur illi, qui renascuntur ex aqua & spiritusancto non saluabitur. Ea vero renascuntur homines diuersis modis, alii per pęnitentiam, alii per effusionem sanguinis, aliĩ per baptismum. Ideo pluraliter dixit baptismatum. Fundamentũ etiam impositionis ma. quia nisi quis credat, quod per manus impositionem detur spiritus ad remissionem & corroborationem, non est fundatus. Fundamentum etiam resurrectionis mortuorũ, quod nisi quis credat quia resurrectio Christi facit resurrectionem mortuorum, nõ habet super quod ædificet. Fundamentũ etiã iudicii æterni, quia quidquid ibi statuetur, in æternum durabit, quod iudicium qui nõ credit, nõ habet fundamentũ: Hæc omnia nisi in fundamento pręcesserĩt, nemo põt bene operari. Et quia hęc omnia illis necessaria sunt, dicit, iaciẽtes hęc omnia sicut lapis in fundamento iacit.

primasius. Haymo. † omiss... q in C... sto ... inchoat... sermon... Baptisma triplex. Io.3.a.

g *Et hoc faciemus*. ✻ AMBRO. Non potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus.

Li.1.de pœn.c.2.

Impossibile

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

Qua propter. *In parte cap.6. immediate pręcedẽti Apostolus reddit auditores attentos, ostendendo dicendorum difficultatem, Hic consequenter reddit eos dociles, ostendendo eorum ordinem, quia ostendit quæ sunt dimittenda & quæ prosequenda. Illi enim quibus scribebãt erant exercitati in scripturis, & ideo dicit quod intendit dimittere ea quæ solent dici nouitiis, sed intendit prosequi ea quæ solent dici perfectis, & hoc est quod dicitur.* Qua propter intermittentes inchoationis Christi sermonem. *supple, facilia a quibus incipit fidei doctrina.*

2 Ad perfectiora feramur. *id est, ad doctrinam perfectorum, & quæ sint illa quæ intendit dimittere breuiter tangit, & sunt sex. Primum, est pęnitentia a peccatis præteritis, sicut enim in motu naturali prior est recessus a termino a quo, quam accessus ad terminum ad quẽ: ita in processu gratiæ quæ perficit naturam, primum est pęnitentiæ sacramentum, quod est quidam regressus a peccatis, & hoc tangitur cum dicitur:*

3 Non rursus iacientes fundamentum pænitentiæ ab operibus mortuis. *id est, peccatis quæ sunt opera mortua, dicitur autem pęnitentia fundamentum: quia est illud quod est primum in processu gratiæ, vt dictum est, sicut fundamentum est illud quod est primum in ædificatione. Secundum quod est dimittendum est fides simplicium, per quam fit accessus ad Deum, secundum quod dicitur infra 11.c.* Accedentẽ ad Deum oportet credere, quia est &c. *& hoc tangitur ibi* Et fidei. *Tertium est baptisma, quod est quædam spiritualis generatio, & hoc tangitur ibi.* Baptismatum doctrinæ, *& dicit in plurali, quia triplex est baptisma, scilicet fluminis, flaminis, & sanguinis, verumtamen habent tantam virtutem vnius baptismi. & ideo dicit Apostolus ad Eph.4.b.* Vna fides unum baptisma. *Quartum est sacramentum confirmationis, in quo datur spiritussanctus ad robur, sicut in baptismo datur ad consequendum esse spirituale, & hoc notatur ibi.* Impositionis quoque manuum. *Quintum & sextum pertinent ad terminũ spiritualis processus, expectamus enim resurrectionem corporum futuram, quia hoc amoto inanis esset fides nostra, ut dicitur.1.ad Cor.15. & hoc tangitur ibi:* Ac resurrectionis mortuorum, *quæ est quintum. Expectamus etiam remunerationem nobis fiendam in iudicio extremo, & hoc est sextum, quod notatur ibi:* Et iudicii æterni. *dicitur autem iudicium æternum, quia sententia ibi data in æternum durabit. Ista sex prædicta non intendit Apostolus prosequi modo, quia sunt quędam fidei rudimenta, de quibus fidei nouitii sunt instruendi, & de talib. instruebantur in primitiua ecclesia, vt patet Act.17. & in pluribus aliis locis.*

4 Et hoc fa. *Hic consequenter apostolus reddit auditores beneuolos ad ostẽdendũ eis suæ doctrinæ possibilitatem & utilitatem. Et diuiditur*

✻ in tres

Digitized by Google

A a *Impossibile*. Ne quis vero existimet secundum vel tertium baptisma post peccata posse fieri, subdit. *Impossibile*. Non tamē difficile, ne quis in hoc confideret.

b *Eos qui*. id est, etiam eos qui hæc bona habuerunt. Nedum penitus malos.

c *Renouari*. per baptismum, cuius virtus in cruce Christi constat. vnde.

d *Rursum crucifigentes*. Quia in baptismo sumus cōformes morti eius & sepulturæ. Qui putat secundo baptizari, secundo Christum quantum ad se crucifigit, quod est eū habere ostentui & derisioni, vt semel mortuus est ita nos in baptismo semel morimur peccatis, non secundo vel tertio. *Renouari rursus ad pœnitentiam*. ✠ AMBROSIVS. Impossibile est renouari ad penitentiam per baptismū, hoc est rebaptizari, quia hoc esset iterum crucifigere Christū, non in carne sua, sed in carne baptizati. Etenim quia de remittenda prædicauit pęnitētia, debuit, & de his qui iterandum putant baptismum non silere, & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, ut sciremus etiam post baptismum, si qui peccarent donare eis posse peccatum ne spe veniç destitutos iterandi baptismatis opinio viua perverteret.

(Secūdo baptizari pro libitum. Reiteratio baptismi. — Libr. 2. de pęnit. c. 2.)

✠ CHRYS. Duobus modis hanc causam impossibilem esse dixit, & fortiorem modum postremo posuit. Vno quidē modo, quia non est dignus, qui cum talibus dignus factus sit, & cūcta perdidit, quę sibi donata fuerant, iterum nouari, & quia possibile non est eum iterum crucifigi, hoc enim est ostentui habere Christum, non est igitur secunda lauatio, nam si est, est & tertia, est & quarta. Prima namque a secunda dissoluitur, & hoc semper ab altera, & hoc in infinitum procedat necesse est. *& gustauerunt (inquit) bonum Dei verbum*. Et non aperit C

aperit quid sit hoc. *Virtutes etiam futuri seculi*. Viuere quippe sicut angeli, & nullius egere eorum quę ī ista vita sunt, scire qm futuri seculi fructuum prouisio nobis efficitur, per spiritum sanctum hæc dicere cōceditur, & inde abdita illa ingredi. Quæ sunt uirtures futuri seculi? Vita æterna, angelica conuersatio. D Horum quippe iam pignus accepimus per fidem à spiritu. Dic igitur mihi, si in regnū cuiusdam regis introducto, cūcta tibi quæ ibi sunt crederentur, deinde proderes omnia, crederentur tibi interim. Negat hic Apostolus reiterationem baptismi, sed nō excludit pœnitentiā. Renouari enim est nouum fieri. Nouum autem facere lauacri est. vnde: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua*. hoc fit in baptismo. Et est sensus: E

(† de pę. d. 2. c. e. si. n. §. nos autem. — Chrysosto tab integro. — † ludibrio ps 102. a — Primasius Haymo.)

a id est, si in hac vita spacium pœnitentiæ dederit: nam in alia impossibile est per penitentiam renouari. Hęc fundamenta iaciemus, vt non rursum oportet iaci fundamentum.

a mus: si quidem permiserit Deus. † Impossibile est enim, 1

a Per fidem baptismum, & spiritumsanctum. b Per ipsam fidem quasi suauem & iucundum gustum. c Remissionem peccatorum in baptismo.

b eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum 2

a Qui etiam partici. b Habentes genera linguarum, & alia dona.

cæleste, et participes facti sunt spiritussancti, gustauerunt 3

a Quam nos. vel nihilominus, quam facti sunt paricipes spiritussancti. b Iucundum. c Diuinitatem Christi, vel angelicam doctrinam. d Impassibilitatem, & immortalitatem, quam non prælibauerunt.

nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque venturi seculi, 4 5

a Post hæc omnia. b Grauiter. c Iustitia recuperata. d Quod hic licet. non ibi e Per. f Vt rebaptizentur post penitentiam.

c et pro lapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam: † rursum 6 7

d Quia non possunt efficere, vt iterum sibi valeat crucifixio Christi sibi enim fieret crucifixio Christi. si carnem suam crucifigerent cum vitiis & concupiscentiis: quod hic licet. a Neque possunt habere Christum ostentioni vt eum imitentur in nouitate vitæ.

crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & † ostentui habentes. 8 9

Impossibile est eos, qui hoc semel acceperunt rursus renouari, id est, rebaptizari motos ad pęnitentiam, illos dico si rebaptizantur, rursus crucifigentes filium Dei, & habentes irrisioni, quantum ad se. Non enim in re, crucifigunt, sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus, quia vna mors Christi, unum baptisma consecrauit, quod sufficit contra omnia peccata etiam sequentia. Si pęnitentia de eis agatur, sicut illa vna mors, sufficit ad omnia peccata tollenda. Qui vero iterat baptismum, quasi illa vna mors, & unum ex ea baptismum non sufficiat, iterat & mortem, ut ex ea iterata fiat iterata remissio. Vel in se crucifigunt filium Dei & contumeliæ habent, qui gratiam eius uilipendentes in peccatis iacent. Et est ratio cur non debeant relicta fide prima in peccata cadere. Non enim ultra possunt rebaptizari in remissionem peccatorum. Impossibile est enim rebaptizari, quia tantum bibere imbrem, id est, Christi doctrinam possunt, qua per pęnitentiam fructificent. hoc est: *Terra enim sæpe*. F

☞ Sæpe

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *in tres: quia primò proponit in generali, quod sua doctrina est conueniens & possibilis. secundo ostendit in speciali quibus impossibilis est, ibi:* Impossibile est enim. *tertio quibus est possibilis, ibi:* Confidimus autem. *Circa primum sciendum, quod Apostolus in principio huius cap. dixit se velle instruere illos quibus scribebat de his quæ pertinent ad perfectionem doctrinæ Christi, & quamuis illud sit difficile, tamen hoc est bene possibile cum adiutorio Dei. & hoc est quod dicit Apostolus:* Et hoc faciemus siquidem permiserit Deus. *idest, adiuuerit. minus enim dicit & plus signat.*

1 Impossibile est enim. *Hic ostendit quibus sua doctrina est impossibilis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum. secundo ad hoc inducit exemplum, ibi:* Terra enim. *Dicit igitur quod sua doctrina est inutilis illis qui post multam beneficia diuina recepta per ingratitudinem labuntur de peccato in peccatum, quia de se resurgere non possunt, & iuste a Deo permittuntur depressi onere peccatorum. talibus enim sic in peccato profundatis, & per consequens quodammodo obstinatis, secundum quod scribitur* Prouerb. 18. a. Impius cum in profundū peccatorum uenerit, contemnit: *inutilis est doctrina Apostoli, quia non recipiunt humanam persuasionem. & hoc est quod dicit Apostolus.* Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, *recipientes baptismi sacramentum quod dicitur sacramentum fidei, quia illuminat per fidem. Et bene semel dicitur, quia hoc sacramentū nō potest adhiberi homini, nisi semel, cum non sit iterabile.*

2 Gustauerunt etiam donum cęleste. *quia in sacramento baptismi confertur gratia quę de cęlo datur.*

3 Et participes facti sunt spiritussancti. *Quia varia dona spiritussancti dantur cum gratia, quæ quidem dona fuerunt in Christo perfecte, vt habetur* Isa. 11. *Et in nobis sunt participatiue.*

4 Gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum. *Qui à Christo recepimus non solum donorum spiritussancti largitionem, sed etiam spiritualem nutritionem per suam doctrinam.* Non enim in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. *Matth. 4. a.*

5 Virtutesque uenturi seculi. *Virtutes istæ sunt dotes animæ & corporis. dotes animæ, sunt aperte Dei uisio, firma intentio, continua fruitio, quæ habentur in patria perfectè, sed hic a viris perfectis habentur incohatiuè, scilicet in spe & charitate. quibus succedunt illæ dotes. habentur etiam aliquando ex speciali gratia in quadam diuinæ dulcedinis experientia, quæ conceditur aliquando viris sanctis in viadotes vero corporis non habentur hic, nisi in spe. & quia magna ingratitudo est, post tanta beneficia diuina cadere a fide & gratia, ideo sequitur:*

6 Et prolapsi sunt. *illi qui prædicta perceperunt.*

7 Renouari rursus ad pęnitentiā. *est impossibile. ad hoc enim refertur illud impossibile, quod tamen hic accipitur pro difficili. sicut dicimus de Claudo, quod non potest ambulare, quia male & difficile ambulat. sic prædicti cadentes, de difficili resurgunt, non tamen est impossibile simpliciter quandiu sunt in via. Sequitur.*

8 Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. *quia quantum est in ipsis, reiterant causam suæ crucifixionis.*

9 Et ostentui habentes. *Quia per hoc videntur irridere mortem Christi quasi pro modico eam habentes. Aliter exponitur illa litera ab aliquibus ab illo loco, Et prolapsi sunt. & dicunt, quod Apostolus remouet hic errorem quorundam, qui de Iudaismo erant conuersi ad fidem catholicam. & ideo sicut apud Iudæos ablutiones & baptismata frequenter fiebant, sicut patet ex euangelio in pluribus locis, ita opinabantur, baptisma Christi pluries posse reiterari circa eundem hominem ad delenda eius peccata, sed hoc remouet Apostolus, di. Impossibile enim est eos qui semel illuminati sunt per baptismum qui est fidei sacramentum, rursum renouari ad pœnitentiam si lapsi fuerint: quia per pœnitentiam sequentem non possunt redire ad renouationem baptismalem, quia baptismus est* lauacrum regenerationis & renouationis, *vt habetur ad* Titum. 3 *Et ideo non dicit Apostolus quod sit impossibile pœnitere, Sed renouari modo prædicto, quia sacramentum baptismi non est iterabile. Sequit:* Rursū crucifi. sibimetipsis fi. Dei.

✠ In ba-

Digitized by Google

A a *Sæpe.* Quia si rara, non sufficit, si assidua, vilescit.

b *Imbrem.* Doctrinam sanctam rorem cælorum, quem sitiē- tis. Imbres pluuiæ celi, id est, prædicatores verbi ueritatis.

Tract. in Ps. 83.

✻ Avg. Et germinet excipiens pluuiam germina bona opera bona, nec pro bona pluuia det spinas, & pro horreo expectet ignē. Reliquum enim est, si semen quod spargitur in cordibus nostris, non abstulerint aues, nec spinæ præfocauerint, nec æstus exusserit, accedēte pluuia hortationum quotidianarum & cogitationibus ueris bonis, quibus hoc agitur in corde, quod agitur in agro rastris, gleba frangatur, & semen operiatur, & germinare possit, afferat & fructum, ad quem gaudeat, & lætur agricola. Si autem pro semine bono, & pro pluuia bona, nō fructum de spinis attulerimus, nec semen accusabit, nec pluuia erit in crimine, sed spinis ignis debitus præparatur.

† De pe d. 2. c. si. n §. nos autē.

B

a In alia vita impossibile est renouari, quia hic tantum vbi bibit imbrem. Vel dicerat ser... ad perfectionem, habdens, & hoc iacientibus, ... quia ... Proficientibus ... A Deo. b Ad similitudinem ... terræ.

a Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & ge-

b Doctrinam. a Fidem & bona opera. b Congruam. c Qui inde ... vel secundum illud. Et fecerunt fructum natiuitatis. Non solum facientibus, sed præ... d Non Al te ... generaret.

nerans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit be-

c a Hic argumentum virtutum, in futuro præmium. b terra. In apertum vt videantur. e Peccata quæ pungunt. d Grauiora quæ acutius. A Deo.

d nedictionem a Deo: proferens autem spinas ac tribulos, re-

a Damnationi. b Nondum incidit in maledictionem sed proxima est, & adhuc licet ... c Finis, si perseuerat. Fiat.

proba est, & maledicto proxima, cuius † consummatio in

a Aeterni incendii. Dure ... increpauit sed Consi. b Quia talis ... sis estis.

e combustionem. † Confidimus autem de vobis dilectissimi

a Quam combustionem. b Quam sint spinæ & tribuli. c Ideo de vobis confidimus, quia olim multa opera estis, pro quibus pœnitentiam de malis, bene facietis vobis Deus. Dure terrendo, increpando.

meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur. † Non

a Scilicet ex quia opera illa bona fecistis.

f enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri & † dile-

a Ad honorem Dei. b Hoc est opus.

g ctionis, quā ostendistis in nomine ipsius qui ministrastis san-

Adhuc.

h a Quæ præterita vos laudo, de futuro autem vobis bona cupio. b Vt nec vnus desit.

ctis, & ministratis. Cupimus autē vnum quenque vestrum

Iac. 50. Ef.

✻ Chrysostomvs. Semper bibimus, semper audimus, sed cōfestim humorem amittimus sole exorto propter hoc spinas proferimus.

✻ Hiero. Significat Paulus populi Iudaici vastitatem, quæ Romanis traditi sunt, & captiuitates usque hucusque sustinēt, de manu n. Christi hæc facta sunt omnia, & in merore, ac doloribus dormitant, quia nec beneficiis, nec tormentis Dei filiū recidere voluerunt. vnde loquitur ad eos Ite in ignē æternum, quem præparauit Deus diabolo & angelis eius Quod & Apostolus ait. 1. Thessal. 2. *Peruenit ira Dei super eos in finem.*

Mat. 25.

c *Generans herbam.* Significat illos sæpe bibisse per legem & prophetas verbum cælestis doctrinæ, & nec sic prompti fuerunt germina fidei proferre.

d *A quibus colitur.* Cultores terræ qui vomere spirituali arbusta conscindunt. & falce verbi Dei noxia præcidunt. Vel illis à quibus colitur, id est, ipsi, eidem qui se colūt i bonis operib. imitati scilicet maiores, secundū illud *Et fecerunt fructum natiuitatis* quia patres suos, qui eos in fide genuerunt imitantur.

Ps. 106. d

Chrysost.

e *Confidimus.* Non dicimus putando vos tales, sed timendo ne sitis tales. Terreo verbis, ne ipsa doleatis re. *Confidimus.* Quia de præ-

C

præsenti non habet, unde laudet de spe futurorum attollit, ad quæ præterita allicit & recreat animos eorum & confortat, antiqua eis in mente reuocans, & facit eos existimare Deum oblitum bonorum quæ fecerōt. Sicut n. priora bona pœnitentia mala mortua fuerant & irrita facta, ita ipsa ea iterum per pœnitentiam & alia bona sequentia reuiuiscent.

D

f *Operis* Magna illis testificatus est. Tria autem hera commēdat in eis, scilicet quod omnia fuā fecerunt cō- munia sanctis. Ecce opus, & hoc ex dilectione quę informat actiones. Ecce alacritas, & hoc ad gloriā Dei, ecce pura & recta intentio.

† exit hoc ten. ... exuatur.

✻ Chrysostmvs.

Papè quomodo recreauit animas eorum, & confortauit, antiqua eis in mentem reuocās & eo inducens, ut necessario nequeant cogitare, apud Deum se in obliuionem uenisse *Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestri.* Necesse est enim peccare illum, cui non satisfactum est de spe, deumque iniustitiæ arguere. Proinde coegit eos omnibus modis, expectare illa futura. Eam enim qui desperat a præsentibus & renuntiat, ex futuris confortare quis poterit.

† De pæn. d. 2. c. non est.

† laboris ex charitate suscepti

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

E

✻ Ansel. Reuera enim grandis esset iniustitia Dei, si tantum peccata puniret, & bona opera non susciperet.

g *Qui ministrastis sanctis, & ministratis.* ✻ Ansel. His uerbis patet, quia superior increpatio, & præsens consolatio, non ad perfectos diriguntur, qui reliquerunt omnia, & habebant cor vnum, & animam vnam, sed ad cæteros qui sua ... relinquere noluere, & negligenter ac remisse uixere. Quos Apostolus per pauca bona quæ fecere, allicit, & recreat animos eorum, atque confortat. *Vos quidem ministrastis, & ministratis,* sed tamē nolumus vt ab hac adhuc ministratione cessetis, quasi iā sufficiat quod hactenus egistis, sed cupimus, vt usque in finem in hac actione perseueretis.

h *Cupimus.* Multam dilectionem erga illos ostendit, & eandē circa singulos curam demonstrat, & maiorum enim & minorum similiter curam gerit, & omnes diligit.

F

Promis-

NICOLAVS E LYRA.

✻ *In baptismo enim configuramur morti & sepulturæ Christi, vt habetur Ro 6. a.* Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu in mortem ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus cum illo per baptismum & c. *& per consequens dicentes baptismum reiterari, dicunt quodammodo mortem Christi iterabilem, & sic derident eam propter quod sequitur:* Et ostent. ha. *Licet autem hæc expositio sit subtilis, prima tamen magis uidetur concordare literę.*

1 Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem. *Quia in parte præcedenti dixit, quod illi qui propter ingratitudinem diuinorum beneficiorum labuntur in peccatum, quodammodo sunt impossibiles ad resurgendum, ideo hic consequenter inducit ad hoc quoddam exēplum. Terra quæ multo labore culta est & irrigata, si faciat fructus bonos, benedicitur, si autem spinas & tribulos, maledicitur magis quā si non fuisset ita diligenter exculta. Sic & in proposito de homine diuina beneficia recipiente, & ideo in fine concludit ur.*

2 Cuius consummatio in combustionem. *Quia tales ingrati finaliter deducuntur ad gehennam: alia litera patet ex dictis:*

3 Confidimus autem de uobis. *Hic consequenter ostendit Apostolus quibus sua doctrina sit conueniens & utilis. Et diuitur in duas: quia primo proponit intentum, secundo propositum probat, ibi.* Non enim iniustus. *Circa primum sciendum, quod ex prædictis uerbis apostoli possent*

Diuisio.

sent illi quibus scribebat opinari, quod ipsi essent tales, prout immediate prædixerat, & per consequens doctrina eius inutilis esset, & ideo Apostolus hoc remouet, di. Confidimus autem de vobis dilectissimi. *Et per consequens reputabat eos esse aptos ad capiendum perfectionem doctrinæ Christi, propter quod subdit.*

4 Meliora & viciniora saluti, *scilicet confidimus de uobis.*

5 Tametsi ita loquimur. *quasi dicat non loquutus sum in præcedentibus, eo quod tales sitis, scilicet ingrati & ad doctrinam Christi inepti, sed ad cautelam futurorum ne efficiamini tales per casum.*

6 Non enim iniustus Deus. *Hic probat propositum, primo ex eorum conuersatione, ✻ secundo ex Abrahæ promissione, ibi:* Abrahæ namque. *In prima igitur parte dicit sic. Rationabiliter dixi, quod confidimus meliora de uobis, cuius causam subdit, dicitur.* Non enim iniustus Deus, ut obliuiscatur operis uestri. *id est, sanctæ conuersationis uestræ.*

7 Et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. *Et quæ sit ista dilectio ostendit ex facto, dicitur.*

8 Qui ministrastis sanctis. *id est Christi fidelib. necessaria præbendo.*

9 Et ministratis. *Opus charitatis continuando & quia uirtus laudata crescit, ideo post commendationem hortatur eos ad uirtutis continuationem & augmentationem, dicens.*

10 Cupimus autem vnum quenque vestrum eandem ostentare sollicitudinem. *id est, monstrare per effectum euidentem.*

✻ Ad

Digitized by Google

CHRYS. Dicendo, cupimus vnumquemque vestrum, hoc est, veluti si quisquam dicat, volo te studere semp, & qualis fuisti primum, talem esse, & nunc, in futurum. Hoc enim redargutionem eius & faciliorem, & tolerabiliorem reddit. Et non dixit volo, quod est authoritatis doctrinę, sed quod erat paternę dilectionis, amplius quam uelle. Cupimus, inquit tantum, non dicens, ignoscite etiamsi graue quid loquamur. Cupimus vnumquenque vestrum idem studiū ostendere usque ad finem, & plenam certitudinem spei. Spes, inquit, sustinet, ipsa est quæ recreat nedissoluamini, ne desperetis, & superflua sit uestra spes. Qui enim bona operatur, & bona sperat, & nunquam despe rat seipso.

a *Vt non segnes efficiamini.* ✠ THEOPHYLACTVS. Vel id quidem subiungit, ut vos consoletur. Nam & in futurum rem ipsam producit Dixerit namque superius quādoquidē torpidi estis effecti, sed auditu. Ibi quidem solis auribus torpedinem terminat, nunc uero prospicio inquit, quominus ad animam hæc pertingat segnities Nam quemadmodum corpori otiū & exercitatio officit, sic animo bonorum operum obest neglectus, & homines reddit somnolentiores, & torpidos.

b *Promissiones.* ✠ THEOP. Commemorat quæ ante hac optime pergissent, & ex eorum recte factis profert nunc argumenta, & ad pristinum statum traducit. Verum ne forsan existiment se plane indignos, quorum haberi ratio debeat, eoque destitutos fuisse à Deo ostendit tentationibus viros eo acrius diuexari, quo magis animi magnitudine polleant, & Deum ipsum magnis & præstantibus uiris sic vti solere. Adte autem quemadmodum prius fidem posuerit, deinceps, & patientiam subdat. Ex fide namque & patientia oritur. nisi enim quis prius crediderit, daturum Deum quod ante promiserat, nil patienter moram hanc tolerabit.

Gen. 22. c.

† ita cū patienter. expectasset.

† de iureiu. c. & si Christus. § Iacobus. quoque.

a Quam quondam habuistis. b Frequenter ostendere. c Ministrandis sanctis. d Vt in futuro compleatur in vobis, quod modo speratis.

candem ostentare sollicitudinem ad † expletionem spei vs-
a Vitæ vestræ. b Ita ostentate. c In hac sollicitudine. Sanctorum.
a que in finem, vt non segnes efficiamini, verum imitato
Nos per genus. a Promissam sæpe beatitudinem.
b res eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissio-
a An sunt factæ promissiones? Vtique. Ideo per se.
c nes. † Abrahæ namque promittens Deus, quoniam nemi-
Se.
nem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semet-
O Abraham. a In his qui stellæ. b Incrementa virtutum. Assiduo.
d ipsum, dicens: Nisi benedicens benedicam tibi, & multi-
a Sine fide. b In his qui arena. In futura beatitudine magnitudine gloriæ. Aposiopesis. Certus Abraham. c Inter multa aduersa. d Diu patienter expectans. c Tandem.
plicans multiplicabo te. Et † sic lōganimiter ferens, adeptus
a Sæpe promissam benedictionem, id est, æternam beatitudinem. b Ideo iurauit Deus, quia homines iurant: ideo per se, cum maiorem non habuerit, quia homines per maiorem iurant, c Quia per Deum, qui solus verax est se.
est repromissionē. † Homines enim p maiorem sui iurāt: &
Altercationis. a Valens. b Alterius partis.
omnis cōtrouersiæ eorū finis ad cōfirmatione, ē iuramētū.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Sciebat placere Iudæis promissiones patrum memorari, unde modo his laudibus extollit quos supra exemplo obdurato rum terruit. In hoc autem Abraham maxime elegit, cum filii erunt si credunt.

c *Abrahæ namque promittens Deus,* Tria dicit, quod promissio facto, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

✠ OECVMENIVS. Cū igit uides Christū dicentem, Amen dico tibi, intellige quod cum per nullum maiorem iurare possit, iurat Amen, non quin etiā filius nunc iuret ipsi Abrahę. Verbū enim *iurat,*

✠ ANSELMVS. Exponit, pmissiones quas hæreditabunt, qui fidem, & patientiam seruant, illas scilicet, quas Deus fecit Abrahæ. In quibus non relinquitur nobis locus dubitationis, quando eas Abrahæ promisit, & iurauit, & etiam omnibus imitatoribus eius in fide & patientia. Quasi dicat Inde potestis vide quoniam qui fidem & patientiam habent promissiones hæreditabunt, quia Abraham, qui primus eas audire cœpit, sic adeptus est eas.

✠ AVGVS. Cum iuras per cęlum aut terram, non te arbitreris non debere domino iusiurandū tuum, quia per eum iurare cōuinceris, cuius cœlum thronus est, & terra scabellum est.

✠ IDEM. Non uobis dicimus nos non iurare, si enim hoc dicimus, mentimur, quantum ad me pertinet iuro, sed quantū mihi videtur magna necessitate compulsus, cum videro non mihi cedi, nisi faciam, & ei qui mihi non crediderit, non expedire, quod nō credat. Hac perpensa ratione & cōsideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Testis est Deus, aut scit Christus.

d *Nisi benedicens benedicam tibi.* Aposiopesis est hic, id est, defectio. Q. Si hoc non fecero, non mihi credatur de aliquo.

† plenam spei certitudinē vsque ad perfectionē.

Lib. 1. de sermo domini in monte.

Sermo 28. de Paulis Apostoli.

Gen. 22. c.

In quo

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Ad expletionem spei usque in finem. *Quia per continuationem boni operis vsque in finem expletur spes, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis, inquantum consequitur actualiter gloriæ præmium ideo subdit.*

2 Vt non segnes efficiamini. *id est, pigri, sed virtuosi in bono proficientes, sicut fuerunt patres sancti, & hoc est quod dicit.*

3 Verum. *proficd.*

4 Imitatores eorum qui fide & patientia &c. *scilicet hæreditatis cælestis.*

5 Abrahæ namque promittens Deus. *Hic consequenter idem probat promissionem Abrahæ factam. Et diuitur in tres partes, quia primo proponit illam promissionem. secundo ostendit eius infallibilitatem. ibi.* Homines enim. *tertio ex hoc concludit ueritatem intentam, ibi.* Vt per duas res. *Circa primum sciendum, quod Abrahæ facta est promissio de bonis temporalibus & etiam cælestibus, propter quod dictum est ei, quod semen eius erat futurum sicut arena maris & sicut stellæ cæli. & promissionem illam firmauit iuramento, & hoc est quod dicitur,* Abrahæ namque promittens Deus. *bona terrena & cœlestia, & ad confirmationem huius promissionis iurauit per semetipsum.*

6 Quoniam neminem. *id est, nullam rem.*

8 Habuit per quem iuraret maiorem. *Et quid iurauerit subdit, dicitur.*

8 Nisi benedicens benedicam. *Et subintelligitur deficiet veritas mea nisi fiat sic.*

9 Et sic longanimiter ferens. *id est, Abraham patienter expectans.*

10 Adeptus est repromissionem. *Quia tandem consequutus est gloriam,*

11 Homines enim. *Hic consequenter ostendit huius promissionis infallibilitatem. Ad cuius euidentiam sciendum, quod dispositio Dei æterna immutabilis est, quæ est idem quod eius cōsilium, & ideo quando in sacra scriptura aliquid denunciatur, prout habet esse in diuino consilio, immutabile est, nec retractatur. & hoc modo infrà Re. 15. dicitur de Saulis abiectione.* Porro triumphator Israel nō parcet, nec pœnitudine flectetur. *Quando autem aliquid denunciatur in sacra scriptura fm exigentiam meritorum, non tū prout habet diuinum consilium, sicut sub uersio Niniuitarum. Ion. 3. Hoc bene retractatur, sicut subuersio Niniuitarum a domino prędicta, propter pęnitentiā eorum fuit retractata. & hoc est q dr Ie. 18. a.* Repēte loquar aduersus gēte & aduers' regnum, vt eradicem & destruam & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego pœnitentiā super malo quod cogitaui vt facerem ei. *& quia talis comminatio dicitur sententia Dei, ideo dixerunt doctores nostri, quod sententia Dei mutatur, non tamen eius consilium. Nunc autem ita est, quod quandocunque in sacra scriptura aliquid denunciatur sub iuramento a Deo, illud procedit ex diuino consilio, & ideo promisso facta Abrahæ patet infallibilis ex duobus, primo, ratione diuini consilii, ex quo procedit quod non mutatur, & ex additione iuramenti diuini per quod confirmatur. His uisis attendēdum est ad literam.* Homines enim per maiorem sui iurant. *Quia confirmatio alicuius rei non est nisi per aliquid certius & stabilius, propter quod dicit Philosophus. 1. Metaph. quod antiqui posuerunt aquam principium omnium. quia dixerunt ipsam esse iuramentum Deorum.*

12 Et omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationē, est iuramentum. *Quia facta hominum sunt fallibilia, & ideo ad confirmationem oportet recurrere ad diuinam ueritatem infallibilem, quæ in iuramento uocatur in testem.*

Diuisio.

Dispositio Dei immutabilis.

promissio Abrahę in fallibilis propter duo.

11 Homi-

✠ In quo

Digitized by Google

a *In quo abundantius volens.* Q. Si autem homini qui mendax est, per iuramentum creditur, quanto magis Deo credendum est, qui mentiri non potest.

Lib. 1. offi. c. 36. b *Fortissimum solatium habeamus.* ✻ AMBROSIVS. Est ergo fortis, qui se in dolore aliquando cōsolatur, Et reuera iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur, atque inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi venti quadam variarū rerum circunfertur mutatione.

c *Confugimus.* Fugit ad spem qui spe beatitudinis tribulationes spernit.

d *Quam sicut.* Sicut ancora nauem, sic spes animam tenet, ne mergatur in salo huius mundi, consentiendo iniquitati. Et firmam, ne saltem titubet.

ex tract. in ps. 54. ✻ AVGVST. Iacta in Deum curam tuam, & ipse te enutriret. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuationē iusto. Videns fluctuare in mari isto, sed excipit te portus, Tu aūt antequam intres in portū ab anchora noli obrumpi. fluctuat nauis ab anchoris, sed non lōge a terra proiicitur, nec in æternū fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Anchora spes eius est, non dabit in æternum fluctuationem iusto.

e *Præcursor.* ad hoc. n. præcurrit, vt nos sequamur. Qui bene dicitur cursor, quia multa culpa eum impediuit, secundum illud. *Exultauit vt gigas ad currendū viam.* Et alibi: *In via pec. nō stet:* Et præcursor: quia ante nos, & pro nobis cucurrit.

Ps. 18. b. Ibi. 1. a

Chrysost. f *Secundum ordinem, Melchisedech.* Vnde oportet Christianos (quorum est pontifex) superiores Iudęis esse quantum distat inter Christum & Aaron. & melius sacrificium habere scilicet rationabile obsequium quod ducit in cęlum, nō pecudes Quid aūt est rationabile obsequiū, nisi quod per animam & secundum spiritum offertur, vt sunt virtutes. *Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet.* Ecce qualib. sacrificiis placatus Deus hæc igitur offeramus. Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Hic. n. animam tuam in sacrificium offeres, ibi pecora offerebantur.

Io. 4. d

---

a. a Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis

a Id est, his qui habituri erant quod promittebatur. b Quia vix aliquis nouit per fidem Christi saluari homines. Quod erat de saluandis per gratiam electis. c Inter promissionem & impletionem. d Condescendens hominum consuetudini: vt certos faceret.

hæredibus immobilitatem sui consilii, interposuit iusiu-

a Promissionem, & iuramentum. In quib.

randum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est

c Quod in omni aduersitate fortes nos faciat valentes ad horam pati vt in æternum regnemus. b In procellis tentationum.

b **mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con-**

a In aduersis. b Non pro aduersis deserendam. c Iam nobis in Abraham adimpletam. id est in omnib. oblatam.

c d **fugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut an-**

a Quæ in tribulationum impulsu non destruatur. b Incedere facientem.

coram habemus animæ tutam ac firmam: & incedentē vs-

Quia introducit in rem. a id est, interiorem & velatam beatitudinem, quam nemo vidit. b id est, in quæ interiora, & ita patet nos posse sequi. c Introducendis.

e **que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi-**

Pro nobis.

f **uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.**

CAP

NICOLAVS DE LYRA.

1 In quo. *id est, in iuramento Abrahę facto.*

2 Abundantius. *quia facta est Abrahę pro se & hæredibus suis.*

3 Immobilitatem. *per hoc ex abundanti eam immobilem ostendit, erat enim firma ex hoc, quod procedebat ex diuino consilio, & ideo iuramentum additum firmauit eam ex abundanti, quando promissioni prius factæ ipsi Abrahæ fuit additum. ut habetur Ge. 22.*

4 Vt per duas res immobiles. *Hic ex prædictis Apostolus concludit intentum, videlicet. quod illi qui sunt de semine Abrahæ si fuerint imitatores fidei ipsius, certitudinaliter consequenter promissionem Abrahæ factam, prędicto modo firmatam, & hoc est quod dicitur hic.* Vt per duas res immo. *scilicet diuinum consilium & eius iuramentum.*

5 Quib. impossibile est. *id est, securi simus de obtinenda promissione, quia sumus imitatores Abrahæ propter quod sequitur.*

6 Qui confugimus. *Supple per baptismum ad Christum, per quem adimpletur promissio Abrahæ facta, ideo sequitur.*

7 Ad tenendam propositam. *id est, certam glorię expectationem.*

8 Quam sicut ancoram habemus animę tutam ac firmam. *Sicut enim ancora materialis tenet nauem immobilem inter fluctus maris, ita spes tenet animas immobiles inter fluctus variæ & multiplicis tentationis, veruntamen ipsa spes habet contrarium modum firmitatis respectu ancoræ materialis, quia ancora materialis per hoc quod figitur in terra, dat firmitatem naui: animæ autem nostræ non possunt in terra stabiliri, ideo oportet quod ancora spei firmetur in loco contrario, scilicet in cælo, & hoc est quod subditur.*

9 Ad interiora velaminis. *id est, ad secreta cælestia, quæ sunt nobis velata, ad quem locum ascendit Iesus Christus, ut ibi figeret anchoram nostram, quia per hoc habemus firmam spem ueniendi ad gloriam, & ad hoc est quod subditur.*

10 Vbi præcursor pro nobis. *Hoc autē Apostolus subdit quia prius loquutus fuerat de pontificatu Christi, & interposuerat aliqua ad excitationem audientium, & sic consequenter reuertitur ad suum propositum, scilicet ad loquendum de pontificatu Christi de quo adhuc loquitur cap. seq.*

Ad euidentiam maiorem cuiusdam dicti in hoc capit. quæritur. Vtrū in cadentibus post baptismum pœnitētia habeat locum. Et arguitur quod non, quia sicut baptismus habet efficaciam a passione Christi, ita & pœnitentia. sed baptismus non potest iterari, ergo & c. Item spiritualis curatio, quæ fit per pœnitentiā, significata est per curationes corporales quas Christus operatus est sed Christus non legitur aliquem bis curasse, ergo & c. Contra Eccle. 2. d. dicitur. Secundum magnitudinem eius sic & misericordia illius. *sed magnitudo Dei infinita est, ergo eius misericordia, & per consequens non tantum semel sed totiens quotiens recipit reuertentem ad pœnitentiam post baptismum.*

Respondeo in hac quęstione fuerunt hæreses contrariæ occasione illius quod dictum est in hoc cap. Impossibile est enim eos qui semel illuminati sunt, & c. per quod intelligitur baptismus, ut dictum est, supra sequitur. Et prolapsi sunt rursus renouari ad pęnitentiam. *dixit quidam presbyter Romanus nomine Nouatus, quod nullus potest resurgere ad pœnitentiam post baptismum. Sed hoc est falsum & erroneum, secundum quod dicit Athanasius in epistola ad Serapionem, & probat per scripturam per illum Corinthium incestuosum, de quo loquitur Apostolus. 1. Cor. 5. qui tantæ enormitatis erat, quod uxorem patris sui habebat, propter quod Apostolus iussit eum tradere Sathanę ad affligendum ut spiritus eius saluus fieret in die domini nostri Iesu Christi, ut ibidem dicitur, quod non esset uerum, nisi pœnitentia in eo haberet locum. Item de illo eodem scribitur. 2. Corinth. secundo, quod de mādato Apostoli fuerit iterum receptus ad communicationem fidelium, per quod patet, quod pœnitentia habet locum in cadentibus post baptismum. Item Paulus Apostolus scribens Galathis, qui post receptionem fidei & baptismi fuerāt decepti a falsis Apostolis, dicit Gal. 4. c.* Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. *ex quo patet quod recepit eos ad pęnitentiam post baptismum. Posset etiam error Nouati per rationem impugnari, sed hoc dimitto, quia hoc tractari habet in 4 sententiarum. Error autem contrarius fuit error Origenis, qui nimis laxauit pænitentiam. sicut Nouatus nimis restrinxit, di. quod non solum habet locum pœnitentia totiens quotiens in uita præsenti. sed habet locum in futuro. quia dicit dæmones & damnatos post aliquod tempus ad gratiam & gloriam reuerti. Sed hoc est contra rationem & scripturam sacram, eadem enim ratione uideretur, quod beati possent cadere a beatitudine, & quod damnati reuertantur à damnatione. primum autem est erroneum, ergo & secundum. Item scriptura eodem modo loquitur de duratione damnationis & beatitudinis, Mat. xxv. d* Et ibūt hi in suplicium æternum, iusti autem in vitam ęternam. *Multa etiam absurda alia continentur in errore Origenis, quę dimitto propter prolixitatem. & quia sufficienter tractatur à doctoribus, 2. & 4. sententiarum. Fides autem catholica inter duos errores prędictos tenet medium scilicet quod in uita præsenti etiam post baptismum pōt pœnitentia totiens quotiens iterari, & ideo uerbū Apostoli supra inductū, quod mouit Nouatum ad dicendum contrarium, exponendū est sicut & suprà exposui. Sed contra errorem Origenis tenet fides catholica quod post uitam istam non habet locum pęnitentia, quia amplius non sunt in uia, sed in termino. Ad argumentum primum in contrarium dicendum, quod non simile de baptismo qui imprimit characterem in anima, qui quidem character est indelebilis, & ideo baptismus non est iterabilis: pœnitentia autem caracterem non imprimit ergo & c. Ad secundum dicendum*

Error Nouati.

Error Origenis.

✻ quod

Digitized by Google

A NICOLAVS DE LYRA.

quod non oportet omnimodam similitudinem esse inter figuram & figuratum,& ideo si curatio corporis non fuit reiterata a Christo circa eundem hominem,propter hoc non sequitur pœnitentiam esse irreiterabilem.Præterea licet non legatur Christum curasse eundem hominem plaries,non propter hoc habetur quin fuerit factum,quia multa Christus fecit quæ non sunt scripta,ut habetur Ioh.ultimo. D

ADDITIO I.

In ca.6.ubi dicitur in postil.Licet autem hæc expositio sit subtilis prima tamen magis uidetur concordare literæ.

Hanc expositionem secundam uidetur tenere Glo.& est magis conformis literæ.Accipit enim illud quod dicitur impossibile in quo tota vis rationis consistit in sua propria significatione, non autem pro difficili quæ est significatio large sumpta.Similiter quod dicit. Rursum crucifigentes.&c.*magis consonat huic expositioni secundæ,& quia ꝑ ut ic. Glo.qui putat secundo baptizari,quantum ad se Christum crucifigunt,quia sicut semel mortuus est in carne,ita nos in baptismo semel peccatis morimur, unde non est iterandum, sicut nec mors Christi est iteranda.* B

ADDITIO II.

In eodem c.ubi dicitur in po.Sed est contra rationem & scripturam sacram.

Prout dictum fuit supra non uidetur eadem ratio quod beati possent cadere a beatitudine,& quod damnati reuertantur a damnatione.Tum quia damnatio beatorum esset manifeste contra diuinam iustitiam,similiter & contra diuinam misericordiam,reauctio autem damnatorii posset procedere ex misericordia diuina sine præiudicio plenitudinis iustitiæ suæ,prout dictum fuit in 2.addi 2.ca.huius epistolæ,Tum quia prout sã Th.*prima secundæ.q.v.ar.4.in corpore quæstionis multipliciter ostendit Impossibile est quod aliquis uidens diuinam essentiam vellet eam non videre,damnati uero maxima supplicia sua sentientes non irrationabiliter ad refutationem errorum suorum præteritorum possent reuerti. Ad confutationem tamen erroris Origenis sufficit autoritas scripturæ secũdum determinationem ecclesiæ intellecta.*

ADDITIO III.

In eo ca.ubi dicitur in po.Ad argumentum primum in contrarium dicendum quod non est simile de baptismo.

Baptismus est quædam regeneratio spiritualis. dicente Christo.Ioh. 2.Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto. *Pœnitentia vero est quædam medicina spiritualis.Iuxta illud Ma.10,b:*Nõ est opus *valentibus medicus,sed male habentibus,ex quibus potest sumi differẽtia horum sacramentorum quantum ad eorum iterationem nam sicut generatio corporalis non iteratur,ita nec baptismus,& sicut medicina corporalis iteratur,ita & pœnitentia,& sic habetur alia responsio ad primum argumentum.*

REPLICA. *In ca.6.resumit Burg.illud quod 2.c.supra & uide correctionem eius ibi,& Ioh.13.In eod.c.ubi disputat Postil.quare baptismus non est iterabilis sicut pœnitentia.Et respondet,quia baptismus imprimit characterem,non pœnitentia.Burg.autem reddit aliam rationem diuersitatis:quia inquit baptismus est generatio spiritualis: pœnitentia autem medicina sicut igitur in corporalibus generatio non est iterabilis sed bene medicina,ita hic.Sed istæ similitudines usquequaque nõ currunt quatuor pedibus.Certum enim est peccantem mori mortaliter, sicut enim per medicinam non potest suscitari mortuus,ita nec per pœnitentiam mortaliter peccans.consequens est falsum, tamen antecedens patet in Ps.ubi habetur pro impossibili,quod medici suscitabunt & confitebuntur tibi,igitur comparatio illa non est uniuersalis.Cum pœnitentia potest comparari generationi sicut & baptismus,igitur per hoc nõ dat Bur.causam diuersitatis in proposito.assumptum patet,quia sicut processus a non esse ad esse est propria generatio in corporalibus, sic progressio a non esse gratiæ ad esse gratiæ est generatio in spiritualibus.talis autem progressio fit per pœnitentiam,ut patet:igitur pœnitentia est generatio uel saltem similis generationi.Et ita patet modus calumniandi consuetus apud Burg.qui similitudines & translationes sæpe contra postil.accipit generaliter, & secundum generalitatem uniuersaliter subsumens.* E

CAP. VII.

Primasius Haymo.

Icenim Melchisedech. CHRYSOSTOMVS. *Volens Paulus differentiam demonstrare noui,& veteris testamenti in multis hæc disseminat,& præludit,& explorat etiam aures auditorum, & exercet. Confestim quippe ab ipso exordio,hoc quasi fundamenti loco pieit dicens.Quia illis quidem locutus est in prophetis,nobis autem in filio. & illis quidem multifariam,& multis modis,nobis autem per filiũ.Deinde de filio locutus,quis iste sit, & qd operatus sit,& admonens cedẽdum illi esse,ne eadem patiamur quæ & Iudæi,& Quia pontifex est secundum ordinem Melchisedech.*

✱ ANSEL. Et prius exponit quis ordo præcesserit in Melchisedech,& quomodo iuxta ordinem eius Christus factus sit Pontifex in æternum.Vt exposito, & commẽdato ordine Melchisedech,appareat quam dignum sit sacerdotium Christi,quod tã magnum est,ut sacerdotium Melchisedech illud præmonstrauerit non sicut æquale,sed sicut umbra, dũ enim magna vmbra præcessisse ostenditur, patet satis quod magna ueritas corporis sequatur. C

Iam incipit ostendere quomodo Christus secũdũ ordinẽ Melchisedech assimulat' sit filio Dei.Melchisedech dicit rex iustitiæ,id est,Christus,q suos per iustitiã regit inter procellas seculi. Rex pacis Christus quia quos hic iustitia regit, in pace æterna regere nõ definit.Sacerdos Dei,qui se iu ara crucis obtulit.Obuiat & occurrit,dando gratiam cuiq; post cędem uitiorum, quęq; sensus subintrant & dominantur, & benedicitur ei,dando incrementũ boni operis.Dat panẽ & uinũ,id est,corpus & sanguinẽ suũ,quo pasti & a pręteritis muudantur,& in futurum cõfortantur.Cui Abrahã,id est,fidelis dat decimas omnium id est,oẽm perfectionẽ suã ei attribuit,primũ Melchisedech, id est,rex iustitię.post rex Salẽ,id est,pacis,quia pri' hic regit suos in iustitia postin futuro regit eos in pace.Sine patre secũdum carnem,sine matre,secundum deitatẽ.Sine genealogia quia filios carnis non habuit.Non habens initium neque finẽ,coæternus patri secundum deitatem. Et si oẽs patriarchæ & prophetę figura Christi fuerunt.Melchisedech specialius, qui non de gñre Iudæorũ pręcessit in typũ sacerdotii Christi. Secundum ordinem Melchisedech multis modis. Quod solus rex & sacerdos fuit,& ante circumcisionẽ functus sacerdotio,ut nõ Gentes a iudęis sed iudęi a Gentibus sacerdotium acciperent, non unctus oleo uisibili, ut Moyses constituit, sed oleo exultationis & puritate fidei, nec animalia immolauit. F

CAP VII.

Benedico secundum ordinem Melchisedech. Melchos vel Melchisedech rex.iustus vel iustitia. a Fuit.

ICENIM Melchisedech rex Salem

NICOLAVS DE LYRA.

CAP VII.

Diuisio.

✱ Icenim Melchisedech.*Aliquibus interpositis ad excitationem audientium &c.hic Apostolus reuertitur ad suum propositum scilicet ad probandum excellentiam sacerdotij Christi Et diuiditur in duas partes,quia primo ostẽdit excellentiam huius sacerdotij respectu sacerdotij Leuitici. secundo ostendit quod fideles debent huic sacerdotio reuerenter subijci.secunda pars incipit in medio c.x.ibi.* Habentes itaq; fratres fiduciam.*Circa primum sic procedit, quia primo ostendit excellentiam sacerdotij Christi respectu Leuitici ex parte personę sacerdotis.secundo ex parte sui ministerij. secunda incipit in principio sequentis c.ibi:*Capitulum autem,&c.*Adhuc primo ostendit excellentiam sacerdotij Christi per auctoritatem diuinam, secundo ostendit huius sacerdotij necessitatem,ibi*Talis enim decebat. *Circa primum aduertendum,quod Apostolus probat propositum suum per auctoritatem Psalm.cix.a.* Iurauit dominus & non pœnitebit eum, &c.*Vnde tria ostendit ad suum propositum probandum.Primum est illud quod in auctoritate ista ponitur.*Secũdũ ordĩnẽ Melchisedech

✱ Secun-

Digitized by Google

molauit,sed pane & Vino Christi sacerdotium dedicauit. Nō verè sine patre vel matre. cum Christus secundum duas naturas & patrē habuit & matrē. Sed quia in Genesi inducitur subitò occurrisse Abrahæ, & nec ante nec post eius nomen in genealogia inuenitur. Huius autem exemplo affirmat Apostolus, quod sacerdotium Aaron & principium habuit & finem: sed ecclesię sacerdotiū & in præteritum in futurū ęternum sit.

Gene. 14. a

a *Sacerdos Dei summi.* CHRYSOSTOMVS. Sacerdos autem erat forte a semetipso ordinatus, sic enim tunc erāt sacerdotes. Vel quia ętate prouectior erat, a suis cōlebatur. Vel quod & ipse sacrificare studuit, sicut & Noe Abel, Abraham, quando sacrificia obtulerunt.

Hom. 34. i Genesim

Per Deum, non per hominem.

a sacerdos Dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso a cæde

a Abrahæ. b Melchisedech. c De præcipuis donauit.

b regum, & benedixit ei. Cui & decimas omniū diuisit Abraham. Primum quidē qui interpretatur rex iustitię: dein

Dictus est Melchisedech. a Hic vere Christus qui iustos facit & regit. b Dictus est.

a Pacis. Salem enim pax interpretatur. b Christus pacificat quæ in cælis & in terra c Ens. d Non quia non habuerit, sed quia scriptura proinde non memorat in figura Christi.

de autem & rex Salem, quod est rex pacis: † sine patre, sine

a Non habens prolem. b Scriptura in figura Christi reticente. c Quod scriptura dicat.

matre, sine genealogia: Neque initium dierū, neq. finē vitæ

a In omnib. præmissis. b Non in se, sed in Christo. Id est, sacerdotium eius durat in æternum, non ei aliud succedit, vt Leuitico.

c d habēs. Assimilatus autē filio Dei manet sacerdos in ppetuū

d *In perpetuum.* Quia scriptura obticet, quod aliquis ei successisset. Vel mystice per eum loquitur de sacerdotio Christi.

D Mystice.

✱ AMBRO. Non agnoscis quis sit iste? Potest homo esse rex iustitiæ cum vix iustus sit. Potest esse rex pacis, cum vix possit esse pacificus. Sine matre secundum diuinitatem, quia ex patre Deo genitus est, vnius substantiæ cū patre. Sine patre secundum incarnationem, qui natus ex virgine est initium & finem non habens, quia ipse est initium & finis omnium primus & nouissimus.

Li. de his. qui mitte. rus initia. tur. c.

6 ✱ CHRISOSTOMVS. In Paucis totam narrationem posuit, & mistice eam contemplatus est, & primum a nomine. Primum quidē qui ex interpretatione, inquit, *dicitur rex iustitię.* Sedes quippe, iustitia dicitur. Melcha vero rex, Melchisedech ergo rex iustitiæ. Vides, & in nominibus adhibitam diligentiam. Quis uero est rex Iustitiæ nisi dominus noster Iesus Christus. Deinde Rex Salem, ex ciuitate hoc est rex pacis. Quod iterum pertinet ad Christum, iste nāque nos iustos effecit, pacificatur quæ in cœlis sunt, & quæ in terris. Quis homo rex est iustitię & pacis. Nullus nisi solus Dominus noster Iesus Christus. Deinde alteram differentiam introducit. *Sine patre, sine matre, sine Genealogia, neque initium dierum habens, neque finem vitę, assimilatus autem filio Dei, manet pontifex in perpetuum.* Quoniam igitur occurrebat illi quod dictum est. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, Ille autem mortuus erat, & non fuit sacerdos in perpetuum, intuere qualis contemplatione istud exposuit. Et quis hoc unquam de homine dixerit? Non reipsa inquit, dico: hoc est, nescimus quem patrem habuit, uel quam matrem, neque quando

† Ignoti patris. ignotę matris, ignoti generis.

E

Ps. 109.

F

Gene. 14. b

b *Regresso a cęde regum, & benedixit ei.* Sicut in Genesi legitur, Quatuor reges aduersus quinq; pugnauerunt, eosque vicerūt. Sub quinq; deuictis Loth degebat, & captus est a quatuor: Quod cum audisset Abraham, cum trecentis decem & octo vernaculis persecutus est eos atq; percussit reduxitque Loth & omnem substātiam quam ceperant. Tunc ergo Abraham redeunti occurrit Melchisedech, & benedixit &c. Tradunt Hebrei Melchisedech esse filium Noe, & quando Abraham natus est habuisse trecentos nonaginta annos & Abrahæ vt nepoti obuiasse, & panem in refectionem eius & suorum obtulisse, & ut sacerdotem Dei decimas recepisse Salem plurimi dicunt Ierusalem, sed fuit oppidum regionis Sichem, q & hodie Salem dicitur, ubi ex magnitudine ruinarum palatium Melchisedech ostenditur. Vnde & in euangelio dicitur, *Erat Iohannes baptizans in Ennon iuxta Salem.*

primasius Haymo.

Io. 3. c.

a *Neque initium dierum, neque finem uitæ habens.* Christus omnino non habuit initium neque finem.

C

d *In per-* … suscepit

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *Secundum est illud quod ibi dicitur.* Iurauit dominus, &c. *tertiū est illud quod sequitur.* Tu es sacerdos in æternum. *& ideo diuiditur in tres partes, in quibus Apostolus tria prædicta prosequitur, secunda incipit ibi.* Et quantum est non sine. *tertia ibi:* Et alii quidem plures, &c. *Circa primum tria facit, quia primo declarat similitudinem ipsius Melchisedech ad Christum, cuius fuit figura, secundo ostendit excellentiam ipsius Melchisedech ibi.* Intuemini autem. *tertio ex hoc concludit principale intentum, scilicet excellentiam sacerdotij Christi respectu sacerdotij Leuitici, ibi.* Si ergo consummatio. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit conditiones Melchisedech. secundo per hoc concludit similitudinem ad Christum sicut figurę ad figuratum, ibi.* Assimilatus autem. *Prima adhuc in duas, quia primo ponit ipsius Melchisedech multiplicem conditionem, secundo ponit eorum interpretationem, ibi.* Primum quidem. *Circa primum de scribendo, conditiones Melchisedech, primò ponit regiam dignitatem. di.* Hic enim Melchisedech regem rex Salem. *Dicunt autem Hebræi quod ipse fuit Sem filius* Noe *primogenitus, & erat tunc. ccccix. annorum. Salem secundum quosdam idem est quod Ierusalem. quia ciuitatem ipsemet Sēper primo ædificauit & in ea regnauit, vt dicit* Isid. lib. 15. *ætymolo. Secundum alios est idem quod Salem vbi baptizabat Iohānes, ut habetur Ioan. 3. secundo ostendit Apostolus eius dignitatem sacerdotalem, dicens.*

Diuisio.

1 Sacerdos Dei sum. *& additur hoc scilicet Dei summi, ad ostendēdum quod non erat sacerdos idolorum: quia idololatria tunc temporis vigebat per totum mundum, & quia ad ipsum pertinebat Deo offerre sacrificia, & conferre populo spirituali; & ideo occurrit Abrahæ de victoria reuertenti, vt benediceret ei, & hoc est quod subditur*

2 Qui obuiauit Abrahę, &c. *Et hoc habetur Gene.* 14. *Et quia ille qui confert populo spiritualia, debet de ipso accipere temporalia ideo Abraham dedit ei decimas de præda. & hoc est quod dicitur.*

3 Cui & decimas omnium diuisit Abraham. *Per hoc enim ostēdit se imperfectum respectu Melchisedech quia ei dabat decimam partem, quę signat perfectionem, eo quod numerus denarius perfectus est, sibi autem retinebat nouem partes, quæ signant perfectiones.*

4 Primum quidem. *Hic consequēter Apostolus interpretatur quodam dictum de Melchisedech, dicens quod nomen eius interpetatur, rex Iustitię. melchos enim idem est quod rex, sedech autem idem quod iustitia. Salem autem interpretattur pax, & ideo per nomina prędicta intelligitur, quod Melchisedech regnabat in pace & iustitia. ista enim duo se concomitantur secundum quod dicitur.* Isa. 32. d. Et erit opus iustitiæ pax. *& hoc est quod dicitur.* Primum quidem qui inter. rex iustitiæ. *rationem proprii nominis.*

5 Deinde autem rex Salem quod est rex pacis. *quod designatur ex loco sui regiminis, sequitur.*

6 Sine patre, sine matre, *per hoc non est intelligendum quod Melchisedech istis caruerit: sed quia de istis scriptura mentionem non facit: quia non loquitur de patre eius, nec matre, nec de principio vitæ eius vel fine. Sed per hoc videtur quod dictum* Hebręorum *sit falsum, qui dicunt ipsū fuisse Sem filium* Noe, *quia scriptura describit patrem & matrem ipsius Sem & eius genealogiam. Sed ad hoc posset dici, quod scriptura de prædictis loquitur sub hoc nomine Melchisedech, de quo arguit & facit Apostolus mentionem, & hoc sufficit ad rationem figuræ quę frequenter deficit a figurato in pluribus.*

7 Assimilatus autem. Ex *prædictis dicit* Apostolus *ipsum Melchisedech fuisse similem Christo & eius figuram. primo ratione nominis, quod interpretatur rex iustitiæ, secūdo ex loco regiminis: quia dicitur rex Salem, id est. rex pacis: & ista duo perfecte conueniunt Christo secundū quod dicitur Psal* 61. *b.* Simul orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis donec auferatur luna. *quod non potest intelligi de pace facta tempore Salomonis: quia illa parum durauit, ut habetur. 3. Reg. sed intelligitur de pace & iustitia data per Christum, similiter ea quæ sequuntur de Melchisedech.* Sine patre, sine matre, &c. *perfecte conueniunt Christo: qa sine patre est in natura humana, & sine matre in natura diuina. similiter,* sine principio, sine fine dierum, & sine genealogia. *Et quia Christi generatio in natura diuina ęterna est, & enarrari non potest, secundum quod dicitur* Isa. 53. Generationem eius quis enarrabit. *ideo dicit Apostolus.* Assimilatus autem filio Dei. *Melchisedech supple.*

8 Manet sacerdos in æternum. *id est, in perpetuum, non quia Melchisedech sacerdotium fuit perpetuum simpliciter, sed quia scriptura non loquitur de principio & fine sui sacerdotii, nec de successore eius. & per hoc præfigurauit Christi sacerdotium. quod est simpliciter perpetuum.*

✱ Intuemini

Digitized by Google

a Talis fuit. Etiam ex factis. b Præfertur Abrahæ quem Iudæi extollunt, de quo gloriantur quem Christo præponere voluerunt. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. c Melchisedech. d Tanquam minor maiori.

a Intuemini autem quantus sit hic cui & decimas dedit de + 1

a Hoc est quod superius dixit diuisit. b Princeps patrum, nostrorum. Hic præfert eum Leuitis. 2

b præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui 3 sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas su- 4

a Non ab aliquo summo viro vel alieno, sed a populo. Humilr. b Non aliter quam præcipit lex. In quib. licet melius confidere. A populo. s. 5

c mere à populo secundum legem, id est a fratribus suis, 6

In eo quod sumunt decimas præ sunt quanquam & ipsi exi. &c. similes sunt genere. a Filii Leui a fratrib. sed Melchisedech cuius generatio non numeratur in Iudæis. Q qui erat alienigena absque legis mandato sua autoritate sumens. de &c. 7

d quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Cuius 8

a Quasi excellentior. 9

autem generatio non annumeratur in eis, decimas sum-

a s. Abraham. b Id est cui factæ sunt. 10

psit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones 11

A suscepit initium, neque quãdo defunctus est. Et quid hoc in qs? Nunc. n. quia nos nescimus, ideo defunctus non est? non habuit parẽtes? bene dicis Et defunctus est, & parẽtes habuit Quõ ergo sine patre sine matre. Quomodo neque initiũ dierum, neque finẽ habuit? Quemadmodũ in illo non est narrata genealogia eius, sic & Christus ipsa natura rei, & sine initio, & sine fine est. Sicut enim istius nescimus neque initium dierum, neque finem uitæ, propterea quod non est scriptum, sic & nescimus filii Dei, uel initium, vel finem non quia non est scriptum sed quia initium non habet, uel finẽ. Nam ille quidem typus, atque ideo ex eo, quod nec de initio nec de fine uitæ, quicquam scriptum est, talis dicitur, hic uero ex ipsa ueritate, & propterea

B quod nõ sit ei uel initium, vel finis, sicut etiam in hoĩb. Hic enim appellationes, erant *Rex iustitiæ & pacis.* illis autem rerũ veritas. Quomodo ergo initium habet? Intelligis sine initio filium, non quia non habet causam ex qua sit. hoc. n. impossibile est, habet namque patrẽ, alioquin quomodo filius. Sed quia nõ habebat initium uitæ, neque finẽ *assimilatus autem filio Dei*. In quo est similitudo? Quia & huius & illius finẽ ignoramus, & initium. Sed hoc huius quidem, quod non est scriptum, illius aũt quia oĩno non est similitudo Si autem in omnibus esset similitudo, non iam typus esset & veritas, sed typus esset utrũque. Sicut & in imaginibus est aliquid simile, est etiam aliqd dissimile, in lineis quippe, est similitudo quædam in charactere, dissimilitudo autem in impositione colorum, & sic differentia manifesta monstratur, & quiddam quidem simile, qdam autem dissimile.

primasius & Haymo

a *Intuemini autem quantus hic cui & decimas dedit de præcipuis.* Immoratur in commendanda dignitate Melchisedech & excellentis sacerdotii eius: preferens eum ipsi Abrahæ patri omnium & omnibus Leuitis.

✠ THEOPHIL. Cum figuram ueritati accommodasset, id est Melchisedech Christo nunc Deum eum fidens, figuram ipsam, Melchisedech, Iudæorum sacerdotib. clariorem arguit extitisse, neque his modo, quam vel Abrahã patriarchã ipsũ pstare.

C Si igit figura tãto pere cæteros antecedit, lõge magis, & pontifex Christus, incomparabiliter istos dignitate & antebit

D qui per illam significatur. *Intuemini.* (inquit) & diligenter aduertite, quanti sit iste, & quãtum excellat, cui munera dedit nõ plebius aliquis & abiectior, sed Abraham patriarcha egregius Nec temere quidẽ patriarchæ nomẽ adiecit: qn eo id egit, ut eius psonã magis extolleret exacrochrinium id est ex melioribus & honoratio nibus spoliis. Nec dici id potest. Abrahã dona hæc & exuuias fuisse Melchisedech impartitũ, quia secũ vna hic militasset, & ob id premia huic dependisset militiæ, sed domi se continenti, munera & decimas detulit, & ideo dixit superius obuiam Abrahæ Melchisech processisse. Si igitur munera hæc impartita Abrahã arguũt Melchisedech illum

E longe præstantiorem, quanto magis constabit vel legis sacerdotibus, Christi, longe præcellere.

† spoliis.

b b *Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes*. Et ex hoc modo intuemini quantus sit, quia aliquid de filiis Leui per hoc quod accipiunt sacrificium, & cum aliter non auderent, habent mandatum in lege, sine cuius autoritate nunquam præsumerent.

Et quidem de filiis Leui. Tanta est sacerdotii excellentia, ut etiam similes genere multo amplius digniores sint fratribus suis. Vnde Abraham incircumciso alienigenæ decimas non dedisset, nisi excellentior esset, In quo & illi Leuitici sacerdotes decimas soluere.

c *Secundum legem, &c.* ANSELMVS. ✠ Id est secundũ legis institutionem, sine cuius authoritate numquam presumerent. Vnde secundum legem id est, non aliter quã præcipit lex, scilicet, ut nec plus, nec minus, nec alio modo accipiant, quã in lege decretum est.

Li. 20. De gen. ad literam c. 19.

d *Quanquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ.* ✠ AVG. Secundũ rationem quippe illam seminalem in lumbis Abrahę fuit Leui, qua ratione per concubitum, venturus erat in matrem secundum quam rationem non erat ibi Christi caro, quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro.

Melchisedech autem secundum nullam legem accepit a patriarcha, cum esset alienigena, & in hoc dignior.

✠ Contesta-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Intuemini. *Descripta similitudine ipsius Melchisedech ad Christum, hic consequenter Apostolus probat sacerdotium Melchisedech fuisse excellentius quam sacerdotium* Leuiticũ. *Et diuiditur in duas partes: quia primo probat propositum: secundo remouet quoddam dubium; ibi:* Et ut ita dictum sit. *Prima in tres, secundum quod propositum probat per tres rationes secunda ibi:* Et hunc qui ha. *tertia ibi.* Et hic quidem decimas. *Prima ratio talis est. Ille qui accipit decimas ab alio, maior est illo, quia sicut dictum est iam, ille qui dat decimas per hoc profitetur in se imperfectum respectu illius qui accipit decimas sed Melchisedech accepit decimas ab Abraham, ut habetur* Gene. 14. *ergo fuit maior Abraham, & per consequens eius sacerdotium fuit maius sacerdotium Leuiticum, quia Leui descendit ab Abraham, & fuit minor eo, quod autem est maiore, est maius minore, & hoc est quod dicitur.* Intuemini autem. *id est, diligenter considerate:*

Diuisio.

2 Quantus sit hic. *id est, Melchisedech.*

2 Cui & decimas dedit de præcipuis Abraham pater. *id est, princeps patrum, & per consequens Melchisedech fuit maior quam Leui, & quam quicunque alii patres ab Abraham descendentes. Sed videtur alicui quod istud argumentũ non ualeat, quia si aliquis est maior patre episcopi non propter hoc sequitur quod sit maior episcopo, sic autẽ arguitur in proposito, ergo &c. Dicendum, quod in lege noua sacerdotiũ habet dignitatem a Christo, & non ex dignitate paterna. Et ideo ille qui est maior patre episcopi, non propter hoc est maior episcopo, sed dignitas sacerdotii Leuitici procedebat ex dignitate paterna, ꝓpter hoc nullus alterius tribus admittebatur, & ideo bene sequitur argumentũ. Et confirmatur argumentum per illud quod sequitur.*

4 Et quidem de filiis Leui. *Ad cuius euidentiam sciendum, quod Leuitę generaliter recipiebant decimas a reliquo populi Israel, inter Leuites autem illi qui erant maiores illius tribus, uidelicet sacerdotes, summi filij Aaron, non solum accipiebant decimam cum Leuitis a populo, sed etiam de parte Leuitarum recipiebant decimam quę uocabatur decima decimæ.* Num. 18. *in signum quod sacerdotes erant maiores simplicibus Leuitis, & pari ratione Melchisedech maior fuit Abraham a quo accepit decimas, & per consequens maior ipso Leui qui descendit ab eo, & sic idem quod prius, & hoc est quod dicitur,* Et quidem de filiis Leui. *generaliter acceptis.*

5 Sacerdotium accipientes. *Et per consequens erant maiores.*

6 Mandatum habent &c. *secundum legem. Et quod nomine populi non solum intelligantur illæ tribus, sed cum etiam simplices Leuitæ, exponendo subdit.*

7 Id est a fratribus suis: quamquam & ipsi exierunt de lumbis Abrahæ, *scilicet melchisedech.*

8 Cuius autem generatio non annumeratur in eis. *Quia scriptura non facit mentionem de patre & matre genealogia eius ut sup. dictum est.*

9 Decimas sumpsit ab Abraham. *sicut maior a minore.*

10 Et hunc. *Hic exponitur ratio secunda quæ talis est. Benedicens medius est inter Deum & illum qui benedictionem ab eo recipit, sed Melchisedech benedixit ipsum Abraham, ut habetur Genesis 14. ergo fuit maior eo & in hoc patet magna excellentia ipsius Melchisedech, qui benedixit eum cui erat facta repromissio de Christo, & hoc est quod dicitur.*

11 Qui habebat repromissiones. *scilicet ipse Melchisedech.*

✠ Sine

Digitized by Google

a *Contestatur.* Vt ego vel idem in multis locis.

A b *Viuit,* Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellẽtia potestatis per illius similitudinem ostenditur. Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiũ Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicit quod Melchisedech uiuit. Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsũ obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

† maiore

c *Adhuc enim in lumbis.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Hoc est, In eo erat Leui quanquam natus nõdum esset. Et non dixit Leuitæ sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum intersit inter Abraham & Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri. Et ostendit excellentiã potestate non necessitate

† loquar.

B factam. Ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, iste benedixit quod melioris est. Ista excellentia, & ad posteros omnes pertrãsit. Mirabiliter, & fortiter exclusit Iudaicas rationes. Propterea dicebat, Quia imbecilles facti estis, qa hæc euertere uolebat, ne glorientur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, præstruit primum, & hinc ingreditur ad ea, quæ vult ostendere. Difficile tractatu est genus humanum & quod multa indigeat diligentia, & ampliore, quam arbusta vel surculi. Illic enim natura corporum est, & terræ, obediẽs agricolarum manibus: hic autem uoluntas est plurimas mutationes accipiens, & nunc quidem istud, nunc autem illud eligens, procliuis enim est ad malitiam.

Sup. c. 3.

Sicut Adã peccante qui in lumbis eius erant peccauerunt, sic Abrahã dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed nõ hoc sequit in Christo, licet in lũbis Adæ & Abrahæ, qa non ſm concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lumbis Abrahæ, quando decimatus est, non iõ pariter decimati sunt, quia secundum aliquem modum, non erat ibi Christus quo erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Leui, qua rõne p concubitum venturus erat in matrẽ ſm q̃ rationem non ibi erat Christi caro quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro Leui secundum cõcupiscentiã carnalẽ, Christus autem secundum substantiam corporalem inde venturus erat. Cum.n. sit in semine visibilis compulentia, & inuisibilis ratio, utrumq; cucurrit ex Abraham, uel ẽt ex ipso Adã vsque ad corpus Mariç, quia & ipsum eodem modo conceptum & exortũ est. Christus aũt visibilẽ carnis substãtiã de carne uirginis sũpsit. Rõ vero cõceptiõis ei', nõ a semine uirili, sed longe aliter ac desuper venit. Proinde ſm quod de matre accepit, & in lumbis Abrahę fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, sicut in lũbis sui patris etiam ipse Abraham fuit, id est, qui sic est natus de patre Abraham, sicut de suo patre natus est Abrahã p legẽ, scilicet in mẽbris repugnantem legi mentis, & inuisibilem cõcupiscentiam, quanuis eam casta & bona vita nuptiarum non sinat ualere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo prospicere. Ille autem non ibi decimatus est cuius caro inde non feruorẽ vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nã ipsa decimatio ad præfigurandum medicinam pertinuerat, illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur, nõ illud unde curabatur. Eadem enim caro Abrahæ, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus prçuaricationis & medicamentũ vulneris. Vulnus prçuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationisque rationem de virgine assumptum est.

Aug. li. 10. de Gene. ad lit c. 19. 20. 21.

C Verũ non propagati sed propagantiũ cõcupiscibilitate.

D *a* Tempore maioris dignitatis. *b* Benedixit. *c* Et si in acceptione decimarum contradicitur quod non maior, quia & filii Leui a fratrib. Typus Christi melior est promissiones habente.

benedixit. Sine vlla autem cõtradictione quod minus est

Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech. *a* id est in sacerdotio Leuitico.

à † meliore benedicitur. Et hic quidem decimas † moriẽ-

a Vbi agit de Melchisedech. *b* Scriptura. Qui de morte eius nihil dicit in figura. Christi. *c* Hoc etiam modo dignior. Per quendam tropum & modum loquendi. Non. n. proprie in sua persona Leui decimas dedit, circumcisus sacerdos incircumciso,

tes & homines accipiũt, ibi autẽ † contestatur, quia viuit.

a Quasi per materialem causam. *b* Leuiticus ordo.

Et vt ita † dictum sit, per Abraham & Leui qui decimas

a A fratrib. *b* Decimas dedit Melchi. *c* Per Abraham. *d* Quando Abraham dedit.

accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat

a Patri Leui, Abrahæ, s. *b* Quia Christus secundum Melchisedech, & hoc sacerdotium præest Leuitico, ergo si potes tu Iudæe solue hoc. Si ergo consum. Perfectio.

quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio

† qui ſmoriuntur.

† is de quo testatur est qui viuat.

Rom. 7. d.

E d *Sicut ergo consummatio.* ✠ ANSEL. Prętulit hactenus sacerdotiũ Christi, quod est ſm ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse fit & legem destrui, secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Qm̃ superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & oẽs legẽ habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, vt non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo pfecta daretur iustitia? ✠ AVGVS. Oportebat.n. vt euacuaturus sacrificia, quæ secũdum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiũ quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod veteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in ęternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinẽ Melchisedech.

Li. 83. q. 81

✠ CYPRIAN. Itaque necesse erat, vt vetus sacerdotiũ cessaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in ęternum futurus esset secundũ ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

Li. i aduersus Iudæos

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sine ulla autem contra. *id est, generaliter uerum est.*

2 Quod minus est a meliore benedicitur. *id est, a maiore, quia in his quę sunt quantitate magna, idem est esse maius quod est & melius.*

3 Et hic quidem decimas. *Hic ponitur tertia ratio, quæ talis est. Ille qui semper uiuit, maior est eo qui moritur, sed Abraham mortuus est & sacerdotes ueteris Testamenti erant mortales, non sic autem Melchisedech, ergo maior est ipso Abraham, et sacerdotium eius maius sacerdotio Leuitico, et hoc est quod subditur.* Et hic quidem. *id est, in statu legis Moysi,*

4 Morientes homines decimas accipiunt. *id est, sacerdotes qui sunt mortales.*

5 Ibi autem. *i. in ipso Melchisedech.*

6 Contestatur. *scilicet scriptura.*

7 Quia uiuit. *Per prędicta non est intelligendum sicut intellexerunt aliqui hęretici, quod ipse Melchisedech fuerit immortalis, sed dicitur, quia scriptura non facit mentionem de morte eius, sicut de morte Abrahæ & sacerdotum ueteris Testamenti & hoc sufficit ad rationem figuræ, quę debet a figurato deficere, sicut umbra a ueritate. Et ideo Melchisedech per hoc quod de morte eius non est fit mentio in scriptura, sufficienter fuit figura Christi sacerdotis noui Testamenti, qui uiuit in æternum.*

8 Et ut ita dictum sit. *Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ processerunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod* Leui *decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod* Leui *& omnes qui de Abraham descenderunt adhuc erant in lumbis Abrahę quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur:* Et vt ita dictum sit. *id est, sequitur ex dictis quod.*

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. *Quia illi de tribu* Leui *acceperunt decimas a reliquo populo* Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. *id est, Abrahę erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualet, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem, Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine virili, sed uirtute spiritussancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.*

11 Si ergo consummatio. *Hic ex prędictis probat Apostolus sacerdotium Christi esset excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo.* Tu es in sacerdos in ę-

Digitized by Google

A sacerdotem qui iuxta cor meum,& animam meam faciet,& ædificabo ei domum fidelem &c.

Primasius Haymo.

AMBRO. Incipit hic veteris & noui Testamenti differentias dare. *Si ergo*, sacerdotii translatio est, necessario & legis. Non potest enim sacerdos sine testamento & lege & præceptis esse. Transeundũ est ergo a lege ad euangelium. *Si ergo consummatio*. Vel prætulit hactenus sacerdotium Christi (qđ est secũdũ ordinẽ Melchisedech) Leuitico, nunc addit quod sacerdotiũ Christi Leuiticũ destruat, quo destructo necessario etiam destruitur lex. Q. Si leuiticum sacerdotium consummabat, frustra surgeret alius secundum ordinem Melchisedech sed surgit alius, quod ibi notatur. Translat. scilicet. Quod & probat ibi: In quo enim hęc dicuntur, & ibi, & amplius adhuc manifestum est, ergo illud non consummabat.

a *Sub ipso*. Quia in manu sacerdotis lex, & per eum impletur lex quę dicitur consummare. Hæc translatio præfigurata fuit in Samuele, qui de tribu Ephraim electus est sacerdos a domino, reprobatis filiis Eli. domino dicẽte. Qui honorauerit me, honorabo eum,& qui inhonorauerit &c.

b *Translatio enim, &c.* Quod alius surgat, subsequenter probat & per tribum & per ritum. Per tribum ibi. *In quo enim hęc &c*, Per ritum ibi. *Et amplius &c*. *Translatio enim sacerdos*. Quia enim similiter & ab eodem & sub eadem sponsione utraque data sunt, quod de vno dicitur, necesse est de altero intelligi.

✱ THEOPHYLACTVS. Pate facit hoc loco quemadmodum lege ipsa cessante,& redacta in nihilum, consequenter, & illud esset testamentum inductum. Nam si alio traductũ est sacerdotium, necesse est & aliam legem esse, quando quidem nequit sacerdos sine testamento,& lege constare. Translatũ est itaque sacerdotium, non solum pro modo, i. quod nequaquam pro Aaron ipsius Melchisedech institutis & ritu constet, sed tribu, A sacerdotali namque Aaron tribu, in regiã illã iuda traductũ est sacerdotiũ. Sed attende mysterium. Hoc enim cũ regale fuisset mox est sacerdotale effectũ. Quemadmodũ Christus cum rex perpetuo esset sacerdos tamen euasit cum carnem assumpsit,& sic sese in sacrificium obtulit.

e *In quo enim hæc*. Vere transfertur sacerdotium & surgit alius, quod idem est dicere, quia per tribum & per ritum. Primum de tribu ostẽdit, postea de ritu.

✱ ANSELMVS. vere nouus iste sacerdos qui æternum habet sacerdotium, de tali tribu est, nam de Iuda. Et oportebat, ut euacuaturus sacrificia quę secundum ordinẽ Aaron in sacerdotio Leuitico fiebant, de alia tribu esset, non de Leuitica, ne ad ipsum sacerdotium, quod temporaliter erat vmbra futuri, pertinere videretur, mundatio peccatorum, quam ipse oblatione sui ueri sacrificii fecit. *De alia tribu est*.

† Per hoc. † De constit. c. translato. † nam is de quo. Primasius

---

a Quia Aaron de Leui. b Quod deberet esse. c Interpositio. d sacerdotio, vt in manu eius sit.

a per sacerdotium Leuiticũ erat: populus enim † sub ipso, [1]

a Postquam vetus consumaret. b Dici a propheta Dauid.

legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundũ or- [2] [3]

a Hoc non diceretur, si illud melius esset. Secundum ritum & tribum. c Qui a peccato liberauit quod non illi. d In aliquo hoc addit, ne vtrunque tenere putes.

b dinem Melchisedech alium surgere sacerdotẽ,& non secundum ordinem. [4] [5] [6]

a Ideo dico legem sub sacerdotio, quia sic noto, quod destructo sacerdotio destruitur & lex, quæ non nisi sub eo.

c cũdum ordinem. Aaron dicit† Translato enim sacerdo- [7] [8]

a In cuius consideratione. b Christus. c Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

tio, necesse est vt & legis trãslatio fiat.† In quo enim hęc [9]

a De Iuda. Non de tribu Leui. b Alia. Alias. altari.

d dicũtur de alia tribu est, de quã nullus altario præsto fuit

Vere de alia. a Vt eadem sit sacerdotalis & regalis, vt fuit Melchisedech rex & sacerdos. Christus.

Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus

Vt de ea esset aliquis sacerdos. [10]

noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquu

a Hæc est firmior probatio per ritum. Quam per tribum. b Quod transfertur, & surgit alius, Quia. [11]

e tus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum

---

d *Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus noster*. de tribu ad tribum translatum sacerdotium, de sacerdotali ad regalem, vt eadem sit sacerdotalis & regalis. Et intuere mysterium. Prium fuit regalis, postea facta est sacerdotalis, sic Christus rex erat semper, sacerdos autem factus est quando carnẽ suscepit, quando sacrificium obtulit.

e *Et amplius adhuc manifestum est*. Quia si tribus in Samuele mutata erat, non tamen ritus. Vel. Non

NICOLAVS DE LYRA.

ternum secundum ordinem Melchisedech. *vt supra dictum est 5.c. Et diuiditur in duas partes secundum duas rationes, secunda incipit ibi.* Et amplius. *Ad euidentiam primæ rationis notandum, quod sacerdos non est sine lege, secundum quod dicitur in glo. propter quod & lex vetus administrata fuit populo per sacerdotes veteris Testamenti & similiter lex noua per sacerdotium Christi, & ideo lex & sacerdotium sese concomitantur, ita quod mutato vno & aliud mutatur ex quo patet, quod cum scriptura dicit Psal.* 111. *quod sacerdotium Christi debebat surgere secundum ordinem Melchisedech, qui est alius ab ordine Leuitico, eo quod sacerdotium Leuiticum fuit imperfectum: aliter non esset necesse, immo superfluum surgere sacerdotium nouum secundum ordinem alium, & ideo sacerdotium Leuiticum cessat adueniente sacerdotio Christi, sicut umbra adueniente ueritate, & imperfectum adueniente perfecto. Et eodem modo lex uetus adueniente noua, quia lex & sacerdotium pari passu currunt, & hoc est quod dicit.* Si ergo consummatio. *id est, perfectio.*

1 Per sacerdotium Leuiticum erat. *supple non esset necessarium aliud sacerdotium; Cuius causa subditur.*

2 Populus enim sub ipso. *id est sacerdotio Leuitico.*

3 Legem accepit. *in monte Sinai, ut patet* Exod. 20. *Si ergo illud sacerdotium fuisset perfectum.*

4 Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotẽ &c. *id est, qui non diceretur sacerdos secundum ordinem* Aaron, *sed secundum ordinem quasi dicat non fuisset necesse, & ideo cum hoc necesse appareat ex scriptura Psalm.* 111. *quæ dicit surgere, sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, per hoc manifeste patet, quod sacerdotium Leuiticum & Aaronicum, quod idem est, euacuantur per sacerdotium Christi, & per consequens lex vetus quæ illud sacerdotium concomitatur, & hoc est quod subditur.*

5 Translato enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. *Quod autem sacerdotium ueteris legis sit translatum, declarat Apostolus vlterius per hoc, quod Christus a quo incipit sacerdotium noui Testamenti, non fuit de tribu Leui, de qua erant sacerdotes isti, sed de tribu Iuda de qua loquitur Psal. 77. & hoc est quod dicit.*

6 In quo enim hæc dicuntur. *id est, in Christo, de quo prędicta scriptura impleri dicitur.*

7 De alia tribu est. *id est, de tribu Iuda.*

8 De qua nullus altario præsto fuit. *ad ministrandum, ut sacerdos.*

9 Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquutus est, *patet litera.*

10 Et amplius adhuc manifestum est. *Hic ponitur secunda ratio quæ talis est. Necesse est surgere alium sacerdotem, ut patet per rationẽ prædictam, ergo necesse fuit surgere aliam legem, quia sacerdotium & lex pari passu currunt. Vnde & sicut sacerdotium illud consistebat in quibusdam sacrificiis carnalibus, sic & lex promittebat bona carnalia lex autem noua promittit bona spiritualia & æterna: Et ideo lex uetus & eius sacerdotium euacuantur sicut quædam imperfecta & infirma, & hoc est quod dicit Apostolus*: Et amplius adhuc manifestum est, *id est, alia ratione patet propositum.*

11 Si secundum similitudinem Melchisedech exurget alius sacerdos &c. *id est, institutus, sicut erat institutio sacerdotii ue.le.*

✱ Sed

Digitized by Google

a *non secundum legem*. id est secundum carnalem intellectum legis, vt faceret secundum carnales obseruantias, sed secundũ virtutem ipsius legis id est spiritualem intellectum, quẽ exequentes vitam habent æternam. Distat inter sacerdotiũ & sacerdotiũ. Illud carnale, hoc spirituale. Illud tpale, hoc æternũ.

✠ CHRYSOSTO. Factus est inquit, Põtifex non secundum legem præcepti carnalis, lex quippe illa, ex nulla parte carnalis erat, Quid est præcepti carnalis. Circuncide inquit, carnem. vnge, inquit, carnem. laua carnem, munda carnem, tõde carnem liga carnem, nutri carnem, otium agito carni. Bona autem retributionis quæ erint? Multa vita carni, mel & lac carni, pax carni delitiæ carni. Ex hac lege sacerdotium suscepit Aaron: Melchisedech autẽ non sic. Et ampli⁹ adhuc manifestum est, siquidẽ secundum similitudinẽ Melchisedech exurgit põtifex alter. Quid manifestũ est? Quãta inter vtrũq. sacerdotium differentia quãto melior, qui non secundum legẽ præcepti carnalis factus est. Quid iste, nũ. Melchisedech? non inquit, sed Christus, sed qui secundum potentiam vitę insolubilis est.

Ritum. a Vt ille panem & vinum Abrahæ, ita hic discipulis in eisdem speciebus carnem & sanguinem. b Alius.

similitudinem Melchisedech exurget alius sacerdos, qui

a Præceptum legis. b Quæ lex solum modo mandabat & promittebat carnalia.

non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secun-

a Diuinitatem quæ in eo est, per quam dat vitam æternam, sicut placuit diuinitati. b Quod secundum Melchisedech contestatur autoritas.

dum virtutem vitæ indissolubilis. Contestatur enim quoniam † tu es sacerdos in ęternum, secundum ordinem Mel-

a Vt sit locus gratiæ. b Quia aliquid debet sequi. c Veteris legis.

chisedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati

a Quam habuit dum fecit, non ut maliciam vt hæretici mihi dixisse imponunt, si aliquid fecit, non plene iustificauit. b Quam non habet, cum modo solum infirma sed etiam damnosa, nunc, si tenetur. c Infirma tunc lex.

propter † infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim

Et si aliqui tunc perfecti non ex ea, sed per fidem venturi. a Neminem iustificatione perfecit. b Illa reprobatur. Fit per pontificem prædictum. c Ibi sperabantur temporalia hic cœlum. id est legis per quam speratur gloria.

ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei

a Hoc itera ad commendationem noui sacerdotis, de cuius ordinationis qualitate hic agitur. b Quod.

per quã proximamus ad Deum. † Et quantum est non sine

a Iesus factus est sacerdos. Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quando que mutandi.

iureiurando, alii quidẽ sine iureiurando sacerdotes facti sunt.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. eius oncussa veritate firmauit.

Hic aũt cũ iureiurando per eum qui dixit ad illum. † Iurauit

que propter malitiam, sed propter infirmitatem & inutilitatẽ. Nã & alibi ostendit infirmitatem eius cũ dicit In quo informabaĩ per carnẽ. Nõ ergo ipsa infirmata est sed nos. Causã supponit, quare uetus sit destructum cum Deus illud dederit & nouum testamentum substitutum, quia tempore sui status illud fuit infirmũ & nõ prorsus inutile. Hoc autem perficit, quod ualet ad laudẽ noui sacerdotis.

d *Inutilitatem*. Quia post aduentum Christi inutile est fieri ea quæ olim fiebant, ut hæc prædicerent. Circuncisio enim & cæt. huiusmodi priori populo per uetus testamẽtum diuinitus data sunt ad significationem futurorum, q̃ p Christũ oportebat ĩpleri. Quibus aduenientibus remãserũt illa Christianis tamẽ legenda ad intelligentiã præmissæ prophetiæ, non autem necessario facienda, quasi adhuc expectandũ esset, vt ueniret reuelatio Dei, quæ his significabatur esse uetura. Proinde nũc quisquis Christianorum similiter ea celebrare uoluerit, quasi sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor, vel baiulus corporis sed ipsius sepulturæ uiolator.

a *Vitæ indissolubilis*. Contestatur enim Deus pater iureiurando, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

✠ HIERO. Ordinẽ Melchisedech multis modis interpretantur quod solus rex fuerit, & sacerdos ante circũcisionem functus sacerdotio vt non gentes ex iudęis, sed iudæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque vnctus oleo sacerdotali, ut moysi præcepta cõstituunt, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Et quod sit rex iustitiæ, & rex pacis, sine matre & c. non quod absq; patre & matre fuerit, sed quod introducatur occurrisse Abraham a cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea, eius nomen feratur adscriptum.

c *Reprobatio quidem*. ✠ CHRYSOSTOMVS. Hic hæretici insurgunt, sed aduerte integre non dixit propter malignitatem neque

✠ AVG. Licet itaque uidere Apostolũ Paulũ, & alios rectæ fidei Christianos tunc illa vetera Sacramenta paululũ obseruãdo veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ ꝓpheticæ obseruationes a piissimis patribus custoditæ tanquam sacrilegia diabolica, a posteris detestãdæ. Iam enim cum uenisset fides, quę prius illis obseruationib. prænũciata post mortẽ & resurrectionẽ Dñi reuelata est, amiserant tanquam uitam officii sui, ueruntamen sicut defuncta corpora, necessario deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate sed religiose, non autem deserenda continuo, uel inimicorũ obtrectationibus, tanquam canum morsibus proiicieda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quãuis sit ex Iudæis simi liter eo celebrare uoluerit, tãq sopitos cineres erueñs, ñ erit pi⁹ deductor, uel baiul⁹ corporis, sed impius sepulturę uiolator.

e *Dixit. Tu es sac. in ęter.* Et quod in ęternum, *iurauit Dominus*

CHRY-

Margin: † Psal.109.c. † Imbecillitatem. Euagrio. Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo. † Atq hoc potiorem, quod non absque iureiurando res acta sit. † Ps 109. Epist ad Hieron.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Sed secundum uirtutem uitæ indissolubilis. *i. æternæ, quod declarat per scripturam dicens.*

2 Contestatur enim scrip. de Christo. Tu es sacerdos in ęternum, *propter quod sequitur.*

3 Reprobatio quidem. *i. euacuatio.*

4 Fit præcedenti mandati. *i. ueteris legis quæ fuit prior noua ordine temporis, non tamen ordine dignitatis, quia imperfecta præcedunt perfecta in tempore, & subdit causam euacuationis.*

5 Propter infirmitatem & inutilitatem. *Dicitur enim lex uetus infirma, quia non poterat inducere ad beatitudinem, quæ est finis legis diuinæ, dicitur etiam inutilis, quia non conferebat gratiam, habebat tamen utilitatem, inquantum retrahebat ab idololatria, & disponebat ad Christum, sicut eius figura. Et propter hoc subdit.*

6 Nihil enim ad perfectum adduxit lex. *quia non conferebat per perfectionem gratiæ & gloriæ, sed hoc seruabatur perfectioni legis nouæ, quę confert utrumque, & hoc est quod subditur.* Introductione uero melioris spei, per quam proxima, ad Deum.

7 Et quantum est. *Ostensa excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium Leuiticum per illud quod in autoritate pręmissa dicitur, secundũ ordinem Melchisedech, hic consequenter hoc idem ostendit per hoc quod ibidem dicitur, iurauit Dominus & arguitur sic, illud quod statuitur sub iuramento firmius est quam illud quod statuitur sine iuramento, Vnde & iuramentum diuinum est signum certissimum sui consilii quod est immutabile, ut dictum est ca. 6. Sacerdotium autem Christi institutum est a Deo & sub iuramento, vt patet per scripturam Ps. 59. a.* Iurauit Dominus & non pænitebit eũ, tu es sacerdos in ęternum. *Sacerdotium autem Leuiticum sine iuramento institutum est a Deo, ut patet Exo. 28. vbi dicitur sic.* Applica fratrem tuum Aaron cum filiis suis de medio filiorum Israel ut sacerdotio fungantur mihi & c. *Ibi nullum interponitur iuramentum diuinum ergo sacerdotium Christi firmius & excellentius est sacerdotio Leuitico, & hoc est quod dicitur hic.* Et quantum est non sine iureiurando. *q. d. magnũ est ualde, quod sacerdotium Christi non est institutum sine iuramento diuino, quia non sic factum est de sacerdotibus uet. le. propter quod sequitur.*

8 Alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti. *scilicet in ueteri le.*

9 Hic autem. *i. Christus.*

10 Cum iureiurando. *institutus est.*

11 Per eum. *id est per patrem.*

12 Qui dixit ad illum. Iurauit dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in & c. *Et quia sacerdos medius est inter Deum & populum, referens populum in Deum & beneficia Dei ad populum, ideo quanto melius est sacerdotium Christi, tanto meliora beneficia per ipsũ promittuntur populo. & hoc est quod subditur.*

Digitized by Google

✠ CHRYSOST. Duas ponit differentias: quia non habet finem sicut legalis: hæc autē facit ex persona mediatoris Christi, secundum virtutem inquit, vitæ insolubilis. Facit autē hoc etiā ex iurando quod iurauit, & ex re. Si enim quoniam in firma erat illa exclusa est ista quoniam valet & fortis est manet: facit autem hoc & ex Pontifice. Quomodo quia vnus est, nō enim vnum esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes sunt quia mortales sunt, sic vnus quia immortalis est. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Secundū quod iurauit, semper eum esse mansurum.

✠ AVGVSTINVS. Christo enim dictum est, & de Christo tanto ante prædictum. Iurauit dominus & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iurauit dominus, nisi inconcusse veritate firmauit. Et quid mauit Et quid est non pœnitebit eum, nisi hoc sacerdotium nulla omnino ratione mutabitur. Neq; enim sicut homine pœnitet Deum, sed Dei dicitur pœnitentia quæuis ab illo institutæ rei cuiuscunq; mutatio, q credebat esse mansura. Proinde secū dicit, non pœnitebit eum tu es sacerdos in æternum s̄m ordinē Melchisedech, satis ostendit eum pœnituisse, hoc est, eum mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron, sunt de utroque uidemus impletum. Nā & Aaron sacerdotium iam nullū est in aliquo templo, & Christi sacerdotium perseuerat in cælo.

† potioris † secundū ordinem Melchisedech.

li. aduersus Iudæos.

Hoc dicit propheta. — a Non immutabit factum.

dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum.

a Quod enim iureiurando, & quod per eum proximamus ad Deum. Vt sacerdotum per eum & lex eius. b Quam lex vetus. c Assertor. Hoc item modo dignior Iesus quia.

† In tantū † melioris testamenti sponsor factus est

a Leuitici.

Iesus, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes secundū

autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet

a In vita hac. Iesus.

legem idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic

a Quia manens semper æternum habet sacerdotium. b Iesus ipse.

sacerdotium. Vnde & saluare † in perpetuum pōtest, ac-

a Ad Deum. b Non per alienas hostias, sed per se viuam hostiam. Non per alium pontificem. Vnde Nemo venit ad patrem, nisi per me. c Ideo potest saluare quod non alii.

cedens per semetipsum ad Deum, semper viuēs ad inter

a Repræsentatione sui, ex qua enim natura q ia pontifex est, humana, quam celis intulit interpellat pro nobis. Accedens patri. b Filii se fert ab omnibus natur.

pellandum pro nobis. Talis enim decebat, vt nobis esset

a Positione virtutum & mente. b Ad proximum. c Remotione malorum. d Non maculatus in pollutus, sed semper sine peccato.

pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus

† ad plenū

a In tantum. ex laude sacerdotis infert commendationum legis.

b Melio. quia meliora id est æterna promittit ve tuo temporalia.

c Hic autem eo quod maneat in æternum. Sicut ille permanet, ita & lex quā attulit, in qua uera remissio peccatorum, & perpetua gratia quod quia vetus lex non potuit, exclusa est. Quod autem permanet in æternum ostendit ex pōtifice, quia vnus est, quod non esset nisi esset immortalis, sicut in lege multi quia mortales.

d Vnde et saluare, Oneroso quod per sacerdotium Christi uetus sacerdotium, & lex destruitur, commendat actum ipsis deprimendo per contrarium actum ueteris sacerdotii.

e Sanctus. interius.

f Innocens. manibus.

g Impollutus, corpore.

h Segregatus a peccatis. id est ab omni peccato immunis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In tantum melioris re. i. meliorum bonorum scilicet æternorum, quia nomine testamenti designatur aliquando bonum quod datur per testamentum. Testamentum autem nouum promittit bona cœlestia & æterna quo circa est testamentum Christi, ideo sponsor.

Diuisio.

2 Sponsor factus est Iesus. In ueteri autem testamento non promittebantur nisi bona carnalia, quæ mentem hominis non quietant.

3 Et alii quidem. Hic consequenter probat sacerdotium Christi excellere sacerdotium Leuiticum per hoc quod dicitur in auctoritate Psal. præmissa de Christo Tu es sacerdos in æternum. Et diuiditur in duas quia primo facit quod dictum est, secundo ex hoc concludit efficacia sacerdotii Christi, ibi Vnde & saluare. Circa primum sciendum, quod illa quæ sunt corruptibilia corporalibus multiplicantur in eadem specie, sicut patet ad sensum, ista autem quæ sunt incorruptibilia non sic multiplicantur, sicut patet quod est vnicus Sol & vnica Luna. In sacerdotio autem Leuitico fuerunt plures summi sacerdotes sibi inuicem succedentes quia Eleazar successit Aaron, & Phinees ipsi Eleazaro, & sic de aliis In sacerdotio autem Christi est vnicus tantum summus sacerdos, s. Christus alii autem omnes non sunt nisi ministri secundum quod dicit Apostolus 1. Co. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, &c Ex quibus patet, quod sacerdotium Leuiticum fuit corruptibile & transitorium, sacerdotium vero Christi incorruptibile est & æternum, æternū autem excellentius est corruptibili, ergo, &c. & hoc est quod dicitur, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes. in lege veteri & causa subditur.

4 Idcirco. i. propter hoc.

5 Quod morte prohiberentur. cum essent corruptibiles.

6 Hic autem. i. Christus.

6 Eo quod maneat in æternum. sempiternum habet sacerdotium

8 Vnde et saluare. Hic ex prædictis concludit efficaciam sacerdotii Christi effectus enim æternus non potest induci a causa temporali sed tantum a causa æterna, & ideo Christus qui est sacerdos in æternum potest dare salutem æternam, & hoc est quod dicitur. Vnde & saluare in perpetuum potest. Modus autem per quem hoc facit est naturæ excellentia, & pietatis abundantia, primum patet, quia licet habeat naturam humanam, per quam distat a patre, est tamen vnita naturæ diuinæ per quam distans est ab eo, & hoc tangitur cum dicitur.

9 Accedens per semetipsum. Accedere enim ad aliquem non conuenit nisi ei qui aliquomodo distat ab eo Christus autem distat a patre secundum naturam humanam tantum, & hoc modo competit ei accedere ad patrem, veruntamen quia habet eandem naturam cum patre, iō accedit per semetipsum, hoc autem non potest cōpetere alicui puræ creaturæ. Et quia in Christo est excellentia naturæ diuinæ, sequitur quod sē per uiuet, quia semper vita diuina est æterna, & hoc est quod dicitur Semper viuens. Excellentiam autem pietatis tangit cum dicitur.

10 Ad interpellandum pro nobis. Quia licet tantæ excellentiæ sit, sicut dictum est, tamen ex sua pietate est aduocatus noster, secundum quod dicitur. 1. Iohan. 2. m. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. interpellat enim pro nobis assumptis ipsum patri repræsentando, similiter anima per ipsum naturale desiderium de nostra salute exprimendo.

11 Talis enim. Postquam ostendit sacerdotii Christi excellentiam, hoc consequenter ostendit eius necessitatem, perfectum enim necessariū est ad exclusionem imperfectionis, sacerdotium autem Leuiticum fuit imperfectum, & ideo necessarium fuit sacerdotium Christi. quod est perfectum, & ideo ostendit primo quod quidquid perfectionis fuit in sacerdotio Leuitico, totum est in Christo, secundo quia ab eo excluditur quidquid erat imperfectionis, ibi Qui non habet necessitatem. Circa primum sciendum, quod in sacerdotio ueteris Testamenti requirebatur sāctitas, vt habetur Leuitici. 21. d. Panes Dei sui offerunt, ideo sancti erunt. Requirebatur etiam innocētia. Leuitici 22. b. Custodiant præcepta mea, vt non subiaceant peccato. innocentia enim est puritas a peccato Requirebatur etiam impollutio. Leuitici 21. c. Homo de semine Aaron sacerdotis qui habuerit maculam, non accedat offerre, &c. Item requirebatur segregatio a coinquinatis. Leuit. xxi. c. Non commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ. Ista autem perfectissime erant, in Christo, & hoc est quod dicitur. Talis enim decebat vt no. esset pontifex sanctus. Quia Christus ab instanti conceptionis fuit sanctus sanctorum. Sanctum enim idem est quod applicatum ad diuina, propter quod etiam res inanimatæ si ad diuinū cultum applicentur, dicuntur sanctæ, sicut calix altare, & consimilia, Humanitas uero Christi ab instanti conceptionis fuit Deo applicata in vnitate suppositi, quæ maxima applicatio.

12 Innocens. Hoc etiam maxime competit Christo, qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, vt habetur. 1 Pe. 2. d.

13 Impollutus i. sine corporali deformitate: quia talis deformitas causatur, uel a causa intrinseca, s. a defectu virtutis formatiuæ, uel defectu materiæ per quem modum contingunt mōstra in natura humana, sed neutrū habuit locū in Christo, quia corpus eius fuit formatū virtute spiritussancti, quæ est infinita, materia autē sui corporis fuit purissimus sanguis beatæ virginis. Aliter causatur deformitas a causa extrinseca, scilicet quod aliquis propter peccatum suum priuetur manu uel pede vel oculo, aut quia malo regimine aliquis perdit manum, oculum uel pedem, quod in Christo non habuit locum, ut patet.

14 Segre, a peccatoribus. Et secundum hoc uidetur falsum de Christo quod dicitur Mat. 11. b. Discumbente Iesu in domo, ecce multi ✠ publicani

Digitized by Google

a.i.priorib.sacerdotib. b Quem omnes Angeli adorant. c Omnes cęlesti creatura.

a a peccatorib.& excelsior cœlis factus. Qui nō habet quo

a Qui tamen figura istius fuerunt, qui non hanc habent necessitatem. Leuitici.

tidie necessitatem, quemadmodum † sacerdotes, prius

b pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo.

a Non habet necessitatem hanc, hoc enim.i.offerre, fecit non pro suis, sed pro populi delictis semel quia sufficit omnib.& ideo non est opus iterari.

c Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim ho-

a Peccandi & moriendi & ideo pro se offerebant.

mines cōstituit sacerdotes infirmitatē habētes: sermo aūt

a Dictus per Dauid. b Constituit sacerdotem. c Duraturum. d Gratia & veritate.

d iurisiurādi, qui post legem est, filium in æternū perfectū

† illi summi sacerdotes.

A ✻ THEOP. Constat sane ex his quæ antea dixit, & prosequi non desistit eadem confirmare, carnis dixisse ob gratiam Paulum. Quid enim huiusmodi de deo differeret? Nec pudet quidem incomprehensibili illi naturæ hæc adiecisse, ὅσιος ita que religiosus & sanctus est, qui nihil eorū quę facere debeat intermittit. ἄκακος ero & innocens qui caret malignitate. Neq.n. inquit eius in ore iuuentus est dolus impollut' neq; id quidem adeo in laudem cedere dixerit quispiam minus.s. dici hūc inquinatum, sed liquet sane, de Christi vnius humanitate dicta hæc esse. *Segregatus a peccatorib.& excelsior cęlis factus.* B Legis.n.(inquit) sacerdotes, & si cæteris polleant sanctitate, pro natura tamen humana nequitiæ arguuntur. Nec prorsus sunt a delinquentib.ipsi se iuncti' quippe qui & ipsi sunt peccatis obnoxii, necdum in cælis versantur. Pontifex vero hic noster, cum omni sit virtute superior, & a peccatorib.ipsis pęnitus alienus, vel in cęlo est celsior factus, throno paterno insidens. *Sum vero factus est*, inquit, perspicuum est secundum carnem de Christo in dici nam vt Deus perpetuo est in cælo sublimior.

Lib.3. de fide c.5.

✻ AMB. Nemo excelsior factus dicitur nisi qui in aliquo fuerit humilior. in eo igitur excellentior factus est, sedendo ad dexteram Patris. in quo se, minor angelis factus, obtulit passioni.

✻ PRIMAS. Non eramus digni, nec promerebamur talē habere Pontificē, sed necesse erat nobis vt talem haberemus, q esset sanctus in interiori homine, innocens manib. impolluto corpore ab omni peccato immunis, & a cōuersatione peccatorū separatus. In hoc.n. fuit separatus quia alii cū peccato cōcipiuntur & nascuntur at; ab hoc seculo cū peccato transeūt hic aūt sine peccato conceptus, natus, vixit. Factus est excelsior cælis, qn quadragesimo die admirandæ resurrectionis, super omnes cælos, & super omnes ordines cælestiū spirituum eleuatus est ad consessum paternę maiestatis, Vbi nunc sedet in plenitudine honoris & gloriæ,

b *Qui non habet quotidie.* Qui cum sit talis, non habet necessitatem quotidie offerre. Non quod aliquādo egeat, sed vt ab eo remoueat quod illis conuenit.

C c *Hoc enim fecit semel seipsum offerendo.* Adeo magnum est sacrificium, quod licet vnum & semel oblatū sit, sufficit tamē ad æternitatem.

D a *Lex enim homines constituit sacerdotes.* Illi habent necessitatem quotidie offerre, quia infirmi; hic semel sufficit qui filius per fectus,

Lib. 2 de baptis' paruui. & lib 4. de trini.

✻ AVGVSTINVS. Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus honorib. sacrificiorū gaudere potuisse, nisi vni vero deo pro quo coli volunt, verū sacrificiū deberetur: neq; id rite posse efferri. nisi per sacerdotē sanctū & iustū nec nisi ab eis accipiat qd offertur pro quib. offertur atq. id sine vitio sit, vt p vitiosis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificiū deo volūt. Quis ergo tā iustus, & sanctus sacerdos quā vnicus Dei filius? qui nō opus habet per sacrificium sua purgare peccata, nec originale nec ex humana vita quę addūtur Et quid tam E congruenter ab hominib' sumeretur, quod pro eis offerretur quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero, & virginali, Et quod tam grate offerri & suscipi posset caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri. vt qm quatuor considerātur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur pro quib. offeratur, idem ipse viuus ac verus mediator, per sacrificium Patris reconcilians nos Deo, vnum cum illo maneat cui offerebat, vnum in se faceret, pro quib. offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & quod offerebatur.

✻ PRIM. Quia sacerdotes Aaron in peccata habeāt, vt pro populi, ita pro suis delictis hostias offerebant. Iste autem tam potens est, vt non indigeat pro se offerre sed insuper semel oblato carnis suæ sacrificio omnium saluti satisfecit.

d *Sermo autem iusiurandi &c.*

✻ PRIM. Subaudi, ostendit, siue perfectum constituit sacerdotem, nō infirmitate grauatum, sicut lex cōstituit suos, post legem factus est sermo Dei Patris ad Dauid de Christo cum iureiurando, *Iurauit Dominus Tu es sacerdos, &c.* Ponit hic Apostolus nomen filii ad distinctionem seruorum qui fuerunt in lege, quia serui infirmi fuerunt, siue quia mortales erant filiū vero perfectum ostendit, quia semper viuit, & sine peccato F est.

Capitulum

NICOLAVS E LYRA.

publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis suis. *Dicendum, quod Christus uenit tanquam medicus. perfectorum, & ideo, non debuit segregari a peccatoribus quantum ad cohabitationem, & ideo legitur cum peccatoribus comedisse propter eorum salutem, fuit tamen segregatur a peccatoribus quantum participationem cum eis in peceato, quia talis segregatio erat uirtuosa & saluti nostrę accommoda non sic autem segregatio prima.*

1 Eo excelsior cælis factus. *quia secūdum naturam diuinam excellit omnem creaturam.*

2 Qui non habet. *Hic consequenter excludit a Christo imperfectiones, quę erant in sacerdotibus ue.Te. erat etiam imperfectionis, quod sacerdos ve.Te. non solum offerebat sacrificium pro peccatis populi in die expiationis. sed etiam cum hoc offerebat vitulum pro peccatis propriis Item imperfectionis erat, quod hoc fiebat non tantum semel sed pluries. quia una oblatio non sufficiebat pro omnibus pro peccatis, propter sui imperfectionem. Christus autē tantum vnam obtulit hostiam scilicet corpus suum in cruce, non tamen pro peccatis propriis, sed pro alienis. & hoc est quod dicitur hic:* Quia non habet quomodo ne. *patet littera usque ibi.*

3 Lex enim &c. infir. hābet. *idest pronitatem ad peccandum, & sic peccabant aliquando sicut alii homines, nō sic autem Christus, propter quod subditur.*

4 Sermo autem, &c. *Id est uerbum diuinum loquens de sacerdotio Christi constituti per iuramentum diuinum ut supra dictum est, ostendit quod filius Dei est constitutus sacerdos no.Te. quod legem Moysi ordine temporis, sed non ordine dignitatis. Ad maiorem euidentiam illius uerbi quod habitum est in hoc ca. Quod minus est a maiore benedicitur Videtur quod non sit uerum generaliter. Primò, quia Papa consecratur ab Episcopo Hostiensi. & tamen Papa maior est rex ipsa sua electione etiam antequam consecretur, & Archiepiscopus consecratur a suffraganeis ipso minoribus: in contrarium est authoritas Apostoli, quia dicit illud esse verum sine vlla contradictione. Dicendum quod circa hoc errauerunt quidam hæretici qui nominantur pauperes de Lugduno, quia ēt quilibet iustus maior est quocunque peccatore, ideo dixerunt, quod sacerdos peccator non potest benedicere iusto etiam puro laico, sed econuerso quilibet iustus etiam purus laicus est sacerdos uerus, & nullus alius. Sed hic error est nimis perniciosus, quia si sanctitas ministri sit de necessitate sacramenti, nulla erit certitudo in sacramentis ecclesię, quia nullus scit certitudinaliter se eße in statu gratiæ. & multo minus potest hoc scire de alio, & per consequens de nullo sciretur utrum eßet baptizatus uel non. Nec de quocunque alio sacrameno eßet aliqua certitudo. Et ideo dicitur, quod quando aliquis agit in uirtute propria, tunc quęritur de ipso, quis uel qualis sit, quia eius bonitas uel malitia uariat solum actionem propriam sed quando solum agit in uirtute alterius non uariat. Bona.n. ellemosyna datur a bono per malum serum, & eodem modo deus confert bonum & uerum sacramētū per malos ministros. Ideo dictum Apostoli verum est. scilicet quod minor a maiore benedicitur. quia quilibet institutus minister Christi maior est quocunque alio inquantum est homo uel peccator. Sed adhuc una obiectio est de sacerdote, corpus Christi consecrāte, & non uidetur quod sacerdos sit aliquo modo maior ipso. Dicendū q sacerdos consecrat ipsam materiā qua maior est. Christus aūt inquantum deus consecrat corpus suum, & sic patet propositum. Ad argumenta dicendum, quod patent ex dictis, electus enim in Papam submittit se voluntarie inquantum est homo, Episcopo Hostiensi in quantū tum est minister Dei, & eodem modo Archiepiscopus suis suffraganeis*

Error pauperum de Lugduno

ADDITIO I.

In c.7. vbi dicitur in Postil. Sed uidetur alicui, quod istud argumentum non ualet. Argumentum Apostoli non fundatur in hoc, quod si aliquis est maior patre, propterea sit maior filio, quia talis ratio multipliciter deficit, sed ratio Apostoli fundatur in hoc, quod Abraham apud Iudaeos erat maximae dignitatis, in tantum quod ipsum Abraham praeponere nolebat ipsi Christo, unde Ioh.8.g. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham?

ADDITIO.

In eod.c. ubi dicitur in Postil. Translato autem sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat.

Hoc quod dicit apostolus: Translato autem sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat non uidetur fundari in concomitantia legis & sacerdotii in generali considerata, quia si sic, tota lex esset traslata translato sacerdotio, quod est falsum, nam lex uetus etiam translato sacerdotio manet quantum ad moralia, sed ad ueram intelligentiam dictorum Apostoli uidetur attendendum, quod ceremonialia le. ve. vt sunt sacrificia & huiusmodi, non poterant impleri secundum ritum Mosaicae legis nisi per sacerdotes de semine Aaron, vt habetur Num. 16. & in aliis quampluribus locis. Similiter iudicialia, ad quae implenda requiritur autoritas iudicis, non poterant impleri sub eodem ritu, nisi per sacerdotes praedictos, apud quos erat autoritas iudicialis, unde Deuter. 21, a. loquendo scriptura de quodam negocio iudiciali, sic dicit, Accedentque sacerdotes filii Leui, quos elegerit dominus Deus tuus vt ministrent ei, & benedicant in nomine eius, & ad verbum eorum omne negocium pendet. Ex quo patet manifeste, quod translato sacerdotio ve. Te. necesse est ut legis translatio fiat quantum ad ceremonialia & iudicialia tantum; non autem quantum ad moralia, quae nullam dependentiam habebant a sacerdotio, &c.

ADDITIO. III.

In eo.c. ubi dicitur in Post. Iurauit dominus.

In hoc quod dicitur. Iurauit dominus, &c. Non uidetur arguere Apostolus solum ex maiori firmitate eius quod statuitur sub iuramento, sed cum hoc etiam uidetur innuere quod istud sacerdotium sub iuramento firmatum est sacerdotium Christi, ex hoc quod mysteria Christi consueuerunt in sacra scriptura sub iuramento diuino uallari, cōstat enim, quod cum Deus denunciasset Abrahae quod in semine suo benedicerentur omnes gentes, quod intelligitur ad literam de Christo: ibi interposuit firmū iuramētū Gen.22. Per memetipsū iu.di.do.&c. De quo iuramento Apostolus agit, supra, c.vi. Similiter cū de regno Christi ageretur in Ps. qui incipit: Memento domine Da.&c. Deus ibi interposuit iuramentum di. Iurauit dominus Dauid ue.& nonfru.eum, &c. Et sic patet quod ex interpositione iuramenti intelligi debet hoc sacerdotium ad Christum pertinere. Et notandum quod in hoc quolibet praedictorum iuramentorum superadditur aliquid ad solenniorem iuramenti firmitatē pertinens, unde Ge.22. non solum dixit. Iuraui dicit dominus, sed addit per memetipsum iuraui, &c. Et in Ps. non solum dicit. Iurauit dominus, sed addit, & non penitebit eum. Similiter & in Ps. Memento domine Dauid. non solum dicitur. Iurauit dominus Dauid, sed addit, & non frustrabitur eum. Quae quidem additiones non consueuerunt fieri in sacra scriptura in aliis iuramentis diuinis, &c.

Ps.131.a. Ps.109.a.

In eo.c. vbi dicitur in Postil. Ad argumenta dicendum, quod patent, &c.

ADDITIO. IIII.

Sed adhuc contra verba apostoli videntur multae autoritates esse sacrae scripturae, in quibus patet quod creaturae benedicunt Deū, ut cum dicitur. Benedic anima mea domino, & Benedicite angeli domini domino. & huiusmodi. Ad quod dicendum, quod benedictio pōt esse duplex, scilicet, actiua & passiua. Actiua est per quā aliquid datur a benedicēte ipsi qui benedicitur, & tali benedictione Deus benedicit creaturas, per quam benedictionem eis conferuntur aliqua bona, sicut Gen. 1. capitulo. Benedixitque eis Deus & ait. Crescite & mul. Benedictio aūt passiua est per quam nihil accrescit illi qui benedicitur, sed tm̄ illi qui benedicit, & isto modo creaturae benedicunt Deum, qui bonorum nostrorum non eget. Vnde talis benedictio non est nisi quidā modus laudandi. Benedictiones autem quae dantur a sacerdotibus seu ministris Dei, reducuntur ad primum modum benedicendi, inquantum in persona Dei seu eius autoritate hoc faciunt seu imprecantur: & de isto modo benedicendi loquitur Apostolus.

Ps.102.a. Benedictio duplex.

REPL. In cap.7. vbi Apostolus arguit sacerdotium Melchisedech dignius sacerdotio Leuitico. Postil. ponit hoc medium, scilicet, quidquid est maius maiore, est etiam maius minore. sed Abraham fuit maior & dignior Leui: si igitur Melchisedech fuit maior Abraham, fuit etiam maior Leui. Sed Bur. adiicit hoc medium Post. di. quod multipliciter deficit, & ponit aliud medium rationis Apostoli, uidelicet quod Iudaei reputabant ipsum Abraham Christo digniorem, di. Ioh.8.g. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. Hic dico primo quod non est probabile quod medium Postil. deficiat, si regulariter assumatur. Dicere autem iuxta illud medium, quod pater episcopi sit maior episcopo, est regulariter assumptū ex medio quod nunquā fallit in magnitudine molis, sed nec etiam in magnitudine uirtutis uniformiter subsumendo. Dico secūdo, quia accepto medio Burg. si uerum est, adhuc seruit mediū Postil. nā si Iudaei reputauerunt Abraham maiorem Christo, tunc ex medio Postil. Apostolus concludit intentum sic subsumendo. Melchisedech est maior quocunque minore quam Abraham, sed Leui est minor Abraham igitur est minor ipso Melchisedech.

In eo.ca. ubi dicitur. Translato sacerdotio necesse est ut translatio legis fiat. Circa quem possum Bur. arguit quod illud dictum Apostoli non potest fundari super concomitantia legis & sacerdotii in generali considerata, quia si sic, tunc traslato sacerdotio tota lex fuisset translata, quod falsum est. Nam ut inquit, Burg. lex uetus māsit quantum ad moralia etiam sacerdotio trāslato. Hic dico quod Burgens. phantasiatur putans praecepta moralia originaliter esse de lege Mosaica, quod falsum est & contra doc. communiter dicentes quod praecepta moralia sunt de lege naturae, quamuis enim in lege Mosaica fuerint magis explicata, ex hoc non sequitur quod sint illius legis originaliter sicut simili modo quāuis praecepta moralia sint in euangelico magis extensa & explicata q̄ in lege Mosaica ex hoc tamen non sequitur quod sint originaliter praecepta euangelicae legis, est igitur concomitantia legis & sacerdotij in generali. Nec ualet quod Bur. arguit de moralibus, quia illa non pertinent originaliter ad legem ueterem, sed ad legem naturae, & ideo sunt in dispensabilia, sed ceremonialia & iudicialia pertinent directe & originaliter ad uetus testamentum: & de illis generaliter dixit Apostolus. Translato sacerdotio necesse est legem transferri. Haec est sententia Postil. & similiter Bur. post fragile argumentum suum, quod putauit insolubile.

CAP. VIII.

C Summa autē eorū quae dicimus haec.

Capitulum. CHRYSO. Commiscet humilia cum excelsis Apostolus Paulus, semper magistrum suū sequens, ut p humilia iter paretur, & p illa ad excelsa quasi manu ducerentur, & in magnis cōstituti discerēt ista accōmodationis, & demissionis fuisse, & p haec ad illa deducantur. Postquam itaque dixit Qui obtulit seipsum,

CAP. VIII.

Multa de eo dixi, sed modo facio capitulum.

† Capitulum autem super ea quae dicuntur

a Dignus laudem Christi continens quam praedicta

sum, postquam eum ostendit Pōtificē, qd intulit. Caput autem in his quae dicuntur illud est Talem habemus pōtificem, qui in dextera sedet maiestatis. & tamen hoc non pontificis est eius cui ab illo ministrari oportet sacerdotii functione.

Quasi pauca dixisset, breuiter complectitur dignitatē eius su. quā prius dixit. Capitulum est breuius multorum complexio, sic dictum, quia totā summam breuiter capiat

☞ a Talem

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

Capitulum autem super ea. postquam apostolus superius ostendit eminentiam sacerdotij Christi respectu sacerdotij Leuitici, & hoc ratione personae sacerdotis, hic idem ostendit ratione officij sacerdotalis, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit hoc in generali. secundo magis in speciali. Secunda incipit in principio capituli sequentis, ibi. Habuit quidem, &c. Prima in duas, quia primo proponit intentum, secundo probat, ibi. Omnis enim pontifex. In prima parte pponit intentum suum, quantū ad domin. Primum est modus dicendi, dicens quod intendit hic procedere summarie, & hoc est quod dicitur.

1 Capitulum autem, &c. Capitulum enim dicitur a capite, quia sicut in capite uirtualiter continetur quidquid est in corpore, non tamen formaliter & explicite, ita declaratio particularis dicitur quando aliqua ibi summatim tractantur. Secundum in quo ponitur sua intentio est respectu dicendorum quia intendit dicere de dignitate huius pontificis, cuius dignitas consistit in naturae excellentia, in qua est aequalis patri, & hoc est quod subditur.

* Talem

Digitized by Google

a Iam diu est, quod quiescit & regnat secundum diuinitatem, Quia Deus qui homo qui gigas geminæ substantiæ, in quo duæ naturæ vnitæ. b In æqualitate sedentis deitatis .i. patris, qui quiescit & iudicat:

a Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis

a Hoc potestatis & maiestatis diuinæ indicium est. b Secundum humanam naturam locutus. c Hoc misericordiæ. d Non vmbratilium, sed tabernaculi veri, quod est animæ sanctorum, quibus dat gaudia æterna.

b magnitudinis in cælis, sanctorum minister, et tabernaculi 1 2

a Tabernaculum .i. cælestem ecclesiam & præsentem b Christus est minister, quia omnis. pon. constituitur administrandum & hoc est.

c d veri. quod fixit Deus, & non homo. Omnis enim pontifex 3 4

a Vt panes, thus & huiusmodi. b De animalib. c Et quia omnis constituitur ad offerendum.

e ad offerenda munera & hostias constituitur, vnde necesse

Christum. Id est, carnem ex nobis, vel quam prius non habuit. Quod Iesus offert.

f est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super 5

Nedum pontifex. a Non esse. b Multi. & ita superflue carnalia offerret.

g h terram nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secúdum 6

a Id est, super terram. b Ne videatur Iesus eadem dignus offerre, addit, deseruiunt .i. plene omnia implent, sicut dictum est. Moysi. & ita frustra hoc sacerdotium assumeret Iesus, quo carnale aliquid offerret c Figuræ. d Mysteriorum. Cælestia dicit ecclesiam, cuius pars in cælis regnat, pars sequutura peregrinatur in terris.

i K l legẽ munera. Qui exẽplari & vmbræ deseruiũt cælestium: 7 8

A a *Talem ha*. Hic incipit capitulum & finit, ibi: Deus & non homo.

b *In ca. con*. Vel super materiales cęlos. Vel, super thronos & dominationes, Ibi.

c *Sancto. mi*. quia sanctis augmentum uirtutum, & uitam æternam ministrat. Vel in cęlis ministrabat gloriam per sancta sanctorum significatam.

✣ SEDVL. siue sanctorum hominum secundum suam misericordiam, siue minister eorum, quæ sancta sanctorum dicuntur unde subdit. *Et tabernaculi ueri*. Spiritus Anima rum sanctarum templiq; multiformis ecclesiæ in quo Deus inhabitat.

✣ PRIMAS. Capitulum hoc, est repetitio super ea quæ dicuntur de Christo, quo dicto significat aliquid summum & magnum, & quasi recapitulatione præcedentis dispositionis ad rem ipsam deducit auditorem. *Talem habemus pontificem*. subaudi, qualẽ superius diximus, sanctum innocentem, impollutum, & qualem adhuc B dicturi sumus in sequẽtibus. *Qui consedit in dextera sedis, &c*. Sedem magnitudinis in cælis debemus accipere plenitudinem paternę maiestatis, in qua filius Dei sedet: quæ etiam designatur per dexterã. Pontifex ergo noster qui cõsedit in sũma gloria paternæ maiestatis ĩ cęlis, sãctorũ minister est, ꝗ duob. modis potest accipi. Veniens quippe Dominus in mundum, ministrauit sanctis Apostolis, aliisque fidelibus, et qui adhuc futuri sunt panem refectionis uerbi spiritalis, & potum doctrinæ euangelicæ, *Si quis sitit, ueniat, &c. Venite omnes qui labor. &c*. Dicatur & aliter. Sanctorum minister erit in futurum, quando semetipsum ministrabit illis, & cognoscent dum cũ patre & spiritusancto sicuti est. *Precinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis*. Electos em̃ suos de iudicio ad regnũ transire faciet, uel ad contemplationem huminatis in diu initatis suæ cognitionem, nos eleuabit. Ministrabit illis, cum se, & patrem, cum spiritu sancto eis manifestabit: nam cibus & vita illorum visio sanctæ Trinitatis erit, &c.

d *Et minister taber. ve*. id est, ueritatis quam tabernaculum uetus præfigurabat, scilicet, iustitiam in præsenti ecclesia, gloriã in futura.

e *Quod*. verum tabernaculum.

f *Fixit Deus*. vt in æternum permaneat, vmbratile uero erat non fixum, sed portabile, *& non ho*. quia & vetus posuit Deus sed per ministrum hominem.

✣ PRIMAS. Tabernaculi quoque ueri minister est, quod cõ posuit Deus & nõ homo, id est, cœli, quod nobis ipse administrat, vt claritate syderum illius illustremur. Tabernaculũ em̃ ꝗ Beseleel composuit in deserto, siue templũ quod Salomõ fecit nõ fuit uerum, quia & uetustate consumptum est, nec sẽper durare potuit: cęlum autem stabit in ęternũ, nullaq; ue C tustate cõsumet. Possunt tabernaculũ ẽt dici animæ sanctorũ quib. ipse Dei filius gaudia patriæ cælestis administrat, & in quibus habitare dignatur.

D g *Quod off*. Amb. Et cum aliquid, uel illud erit super terram, uel cęleste. sed non super terram, quia si hoc esset iam non esset sacerdos, ergo cęleste est quod offert.

h *Si ergo esset*. Amb. Si terrenus esset pontifex sicut Aaron, vtique nõ esset sacerdos in ęternum secundum ordinem Melchisedech. Sed quia Aaron mortuus est, non est sacerdos, Christus uero E quia uiuit, sempitern⁹ est sacerdos, non tales quales sunt umbratile sacerdotium gerentes. *Si ergo*. Lanfran. Ratio cur Christus se obtulit, quia si esset super terram quod pro peccato totius mundi digne posset offerri, non esset tamen sacerdos, offerre dignus, *cum*, id est, quamuis essent, q offerrent, & ideo mundus se obtulit mundũ. Verum enim sacerdotium rite non posset offeri, nisi per sacerdotem iustum & sanctum. Quis autem tã iustus & sanctus sacerdos, quam unicus Dei filius, qui non o- F pus haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec originalia, nec superaddita. Vel ita. *Si ergo esset super*. Q. Et quia omnis sacer sacerdos constituit ad offerendum, ergo & Christus, cuius rei merito & in cęlum ascẽdit. Et sic oportebat fieri, quia si esset super terram, id est, nõdum introisset in sancta sanctorum, id est interiora cæli, non esset sacerdos, id est, sui sacerdotii ritus non celebraretur, cum adhuc superesset sacerdotium secundum Aaron. Restat ergo, ut ipse offerat.

Chrys. Super terrã est quidqd in carnalibus, uel pro carnalibus offert Chr. Quid. n. tã congruenter pro hominibus offerretur quam humana caro. & quid tã aptum immolationi q̃ caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis uitiis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero & ex utero uirginali? Et qd tã graue offerri & suscipi posset, quã caro sacrificii nostri? Vt quia quatuor considerantur in omni sacrificio, scilicet, cui offeratur, a quo offeratur quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse unus uerusque mediator per sacrificium pacis reconconcilians nos Deo, unum cum illo manens cui offerebat, vnũ in se faceret, offerebat, p qb. unus ipse offerebat & quod offerebat. Vel, *Si ergo*. Aug. Q. Et quia Christus constituitur ad offerendũ, ergo uel est terrenus uel cælestis sacerdos. Sed terren⁹ nõ est, qa si esset sup terrã, i. si terrenus, esset põtifex, ut Aarõ.

i *Nec esset, &c*. in æternũ ſm ordinem Mel. nec necesse foret.

K *Cum essent, &c. Si ergo esset*. Hiero, Quia omnis qui offert, si esset terrenus aliquis, qui posset mũdare genus humanum, nõ esset sacer. secundum ord. Melc. quia satis esset qui offerrent legalia, sed quia illi erant mortales & peccatores, & nõ humanũ genus mundare non ualentes, uenit Christus qui sufficeret. Nunc aũt, id est, in hac nouissima ætate melius ministerium sacerdotii sortitum est tanto, quanto meliorem lex eius. Iã a sacerdotio & sacrificio trãsit ad differẽtiã testamẽtorũ

l *Qui exemplari*. Amb. Exemplar autẽ & vmbras dicit figuras, quæ

NICOLAVS DE LYRA.

✣ 1 Talem ha. &c. *mag. id est patris cui appropriatur magnitudo & potentia in diuinis. Sedere enim ad dexteram patris importat æqualitatem filii ad patrem, ut supra dictum est cap. 1. & quia officium pontificis est custodire sacra, ideo sequitur*.

2 Sanctor. mi. *Christus enim inquantum homo. est minister sacrorũ, sed inquantum Deus, est autor ipsorũ. Ista autẽ sacra, sunt gratia in præsenti & gloria in futuro, quæ non poterant administrari in tabernaculo ue. Te. sed tantum præfigurari. propter quod sequitur*. 3 Et tabern. ueri, &c. *De quo tabernaculo dicitur in Ps. 14. a*. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. *Istud tabernaculum non est factum ab homine, sicut fuit tabernaculum Moysi, quod fecit Beseleel, ut patet in Exo*.

4 Omnis enim ponti. &c. *Hic consequenter probat propositum. Et diuiditur in tres, quia primo ostendit quod Christus est minister aliquorũ sacrorum. secundo quod non est minister sacrorum ue. Te. ibi*. Si ergo esset. *tertio ostendit quod est minister meliorum sacrorum. ibi*. Nũc autem melius *In prima parte arguit sic. Omnis pontifex est minister aliquorum sacrorum. quod patet per hoc quod constituitur ut offerat sacrificia ad sanctificandum populum, & placandum Deum, ut supra dictũ est ca. 5. Christus autem est pontifex, ut ibidem dictum fuit, ergo est minister aliquorum sacrorum, & hoc est quod dicitur*. Omnis pon. &c. *patet litera*. 5 Si ergo esset. *Hic consequenter ostendit, quod Christus non est minister aliquorum sacrorum ue. Te. aliter nõ esset necessarium sacerdotium suum, quia illa possunt per alios ministrari, scilicet, per sacerdotes ue. Te. ad quorum officium pertinet administrare talia. & hoc est quod dicit:* Si erg. es. su. t. *id est, si sacrum pertinens ad Christi mysterium*. 6 Nec esset, &c. *id est, eius sacerdotium non esset necessarium*.

7 Cum essent qui offer. &c. *s. sacerdos ueteris legis*.

8 Qui exemp. & umbræ deser. cæ. &c. *Dicuntur enim sacra ueteris legis, in quibus deseruiebãt sacerdotes, umbra cælestium, inquantum*

Digitized by Google

A quæ & exemplar sunt & exemplū diuersarū rerū. Exemplar est ad cuius similitudinē aliqd fit. Exēplū similitudo que inde trahitur. Deus in monte veritatē Moysi ostēdit. i. ordinē cæle stis curiæ: quō, scilicet, angeli Deo obediant, laudent & diligant, seque inuicem & nos diligant, nostrisque profectib. studeant, & alia huiusmodi in quibus a nobis imitādi sunt. Sed quia carnalis populus capere non potuit, præcepit ut eam figuris imaginaretur. In quibus puerilis populus enutritus quandoque ueniret ad ueritatem, & ita res prius ostensa dicitur exemplar figuratum iuxta se factarū. Chryso. Item figuræ dicuntur exemplar ueritatis, quæ postea impleta est, sicut illę figuræ presignauerunt. secundum hoc dicit hic deseruiunt exemplari, id est, figuris. Et quia exemplar aliquando est veritas, nō figura, addit, umbræ, quia illa non erant nisi vmbra ueritatis leuiter abitura ueniente Christo.

†Exo.23.d Act.7.f

A domino.

a sicut responsum est Moysi cum consummaret tabernaculum: † Vide inquit, omnia facito secundū exemplar quod

a Quid est ei responsum. b Dominus. c Omnia dicit, & de constructione tabernaculi. & de sacrificiis, quę in eo oblatura essent. d i. Veritatem.

a Quia ostendit ei visu in monte quæ esset facturus. b Illi seruiunt exemplari & vmbræ. sed Iesus melius ministerium, quia & spiritualibus ministrat, & spiritualia dat, quod nunc patet, cum ostensum sit non aufferre super terram & hoc est: Nunc autem, &c.

tibi ostensum est in monte. Nunc autē melius sortitus est mi 1

a Tanto melius minist. quanto, b Noui. s. Quia æterna promittit. c Dator est medius inter Deum & hominem. d Nouum.

b nisteriū, quātō & melioris testamēti mediator est, quod in 2

a Ideo melius dixit. Quia cælum promittit. Quam essent promissiones veteris Confirmatum est vt duret, b Testamentum:

c d melioribus repromissionibus sancitum est. Nā si illud prius 3

B a *Responsum est, &c.* Non cum inciperet, quia iam multa figuris expresserat, sed cum per se non posset, cōsuluit dominum qui & de figuris sicut & de ueritate eum docuit.

Vide (inquit) Omnia facito secundum exemplar, &c.

✻ THEP. Cum enim quæ oculis intuemur, acrius ipsi perspicimus, quam ea quæ audiendo edi[s]cimus, propterea Mosi Deus uniuersa aperuit, nec solum tabernaculi formā, sed quē admodū esset et immolandū, & cultus alii peragendi, & ritus

li. 7. de ciuit. 32.

AVG. Omnia enim non solū prophetiæ quæ in uerbis sunt nec tantum præcepta vitæ, quæ mores pietatéque cōfirmāt. verum etiam sacra sacerdotalia, tabernaculum siue templū, altaria, sacrificia ea dicta sunt propter uitam æternam fideliū in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus.

b *Melioris testamenti med. &c.* Iam ecce a sacrificio & sacerdotio transit ad differentiam testamentorum, ueteri pręferens nouum, quod nouum in meli repro. &c.

✻ CHRYS. Vides, inquit, quanto sit ministerium istud altero præstantius. Si quidem illud exemplar & forma, istud vero veritas. Sed nihil hoc proderat auditoribus, neque lętificabat, propterea igitur quod maxime eos lætificabat, dixit.

c *Quod meliotibus repro.*

✻ CHRYS. Postquam testamentum nouum extulit & a loco, & a sacerdote, & a sacrificio, tunc demum & differentiam illius ponit. Quoniā illud quidē (s.) vetus exclusū est, istud autem

C

D tem pro illo inroductum. Propterea eum & obtinet, qa melius est.

AVG. Sed ne quisquam putasset ab alio factum esse hominē terrenū; ab alio celestē, Iō Deus ostēdens se esset utriusq; creatorem ēt utriusque testamenti se esse uoluit auctorē, ut terrena promittens in veteri testamento, & cęlestia in nouo testamento. Sed quamdiu primus homo terrenꝰ est: quamdiu terena sapis. Nunquid quoniā dantur puero quædā puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur, ꝑpterea grādescenti munus excutiuntur e manibus, vt aliquid iam utilius tractet, quod grandē decet, ueruntamen tu ipse dedisti filio tuo & nuces paruulo, & codicem grandi. Nū ergo quia illa quasi ludicra puerorum, Deus per nouum testamentū excussit de manibus filiorum. ut aliquid vtilius grandescentibus daret. ꝓpterea priora illa non dedisse putandus est. Ipse utrunq; dedit Sed lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, gratia quia impletur per charitatē quod per literā iubebatur, veritas, quia redditur quod ꝓmittebatur, Denique omnia quæ Iudæis promissa fuerunt, ablata sunt. Vbi est regnū eorum vbi templū? vbi vnctio? vbi sacerdos? vbi iā apud illos propheta, ex quo venit qui per prophetas prędicabatur. In illa gente, iam nihil horum est. Iam perdidit terrena, & nondū qrit cęlestia. Inhærere ergo terrenis quāuis ea Deus donet, nō dēt. Verumtū nō qa ei in hærere nō debemus aliū ea dare nisi Deū credere debemus, Ipse ea dat sed noli ꝓ magno expectare ab eo bonū, dat, & non bono. Nam si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem voluit illa dare & malis, ut discāt boni aliud ab illo quęrere, quod nō dat & malis Hæc dicimus fratres, ut hoīes de nouo testō discatis nō inhærere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhęserunt, quibus ipsum nouum testamentum nondū fuerat reuelatum, quanto inexcusabilius terrena sectantur, quib. iam ꝓmissa celestia in nouo testō reuelata sunt. Præcepta omnia fere eadem. Moralia vtique, ut non occides. Ceremonialia non eadē, &c. Sacramenta vero non eadem, quia illa promittunt hæc dāt salutē. Promissa nō eadē, quia ibi terrena, hic cęlestia.

Tract. 1. in Ioan. & in Ps. 73.

E

d *Nam si illud prius.* Probat quod testamentū Christi melius est ueteri. Nam illud non uacata culpa: hoc uacat. si enim va casset a culpa, non daretur secūdum, sed datur. Et ita apparet illud fuisse imperfectum. hoc perfectum.

☞ a *Culpa*

NICOLAVS DE LYRA.

tum imperfecte & obscure illa reprę sentabant, sicut vmbra corporis humani imperfecte figuram eius repræsentat. Dicuntur etiam exemplar cælestium inquantum erant quodammodo manuducentia in cognitionē ipsorum, de ratione enim exēplaris est proprietas respectu exemplari. Sed prius aliquid dicitur dupliciter. Vno modo secundum cognitionem nostram, & sic sacra ueteris legis dicuntur exemplaria cælestium, ut dictum est. Alio modo dicitur aliquid prius altero simpliciter, & sic est ecō uerso, quia ipsa cælestia sunt exemplar eorum quæ facta sunt in tabernaculo Moysi, quod fuit factum ad exēplar cælestiū, & hoc est, quod subditur. Sicut responsum est Moysi, &c.

Diuisio.

1 Nun autem m. s. est. *Hic consequenter ostendit, quod Christus minister est meliorum sacrorum, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum, secundo reddit causam dicti, ibi.* Quanto melioris. *In prima igitur parte concludit ex prædictis, quod Christus sit minister meliorum sacrorum, quia ostensum est, quod ipse sit minister aliquorum sacrorum, item ostensum est, quod ipse non sit minister sacrorum ueteris legis, ex quo sequitur quod ipse sit minister meliorum sacrorum, sicut & suum sacerdotium melius & perfectius est, & hoc est quod dicitur.* Nūc au. m. sor. est. mi. *id est, meliorum sacrorum, & hoc fuit offerendo carnem suam in cruce, quæ fuit oblatio optima & conuenientissima saluti nostræ, quia oblata fuit ex maxima charitate & deuotione. Sed contra hoc uidetur esse illud quod est prædictum, scilicet, quod ministerium Christi non est circa aliquod terrenum. caro autem Christi de terra est, ergo, &c. Dicendum quod licet caro Christi absolute sumpta sit de terra, non tamen dicitur terra caro Christi, primo quia est diuinitati unita. secundo, quia virtute spiritussancti firmata. & propter hoc dicitur Ioh. 3. d.* Qui de terra est de terra loquitur, qui autem de cęlo uenit, super omnes est.

2 Quanto & melioris testamenti mediator. *Hic reddit causam dicti, uidelicet quare sit melius ministerium Christi. Circa quod sciendum quod ministerium sacerdotiis est reducere populum in Deum administrando legem diuinam populo, quia est mediator Dei & populi, & iō quanto melioris testamenti mediator est, tanto melius habet ministeriū Quod autem Testamentum nouum melius sit, cuius administrator est Christus, probat dupliciter. Secunda prabatio ponitur ibi.* Nam si illud *Prima probatio talis est. Illud testamentum quod promittit meliora, melius est, sed Testamentum nouum promittit meliora quam ue. testa. quia promittit bona spiritualia & æterna, ut patet Matth. 5. & in multis aliis locis. vetus autem promittebat terrena ut patet Isa. i. e.* Si audieritis me, bona terræ comedetis. *& hoc est quod dicitur hic, quod Christus habet melius ministerium.* Quanto & me. te. me. est quod in me. re. san. est. *i. firmatum.*

Testa. nouum melius.

Diuisio.

3 Nam si il. *Hic ponitur secūda probatio ad idē. Et diuiditur in duas, quia primo inducit suam probationem, secundo ex dictis concludit principalem intentionem, ibi.* Dicendo nouum. *Circa primum duo facit, quia primo ponit suam rationem, secundo probat minorem huius rationis per scripturam, ibi.* Vituperans. *Ratio sua talis est. Perfectum & sine defectu melius est quam imperfectum, & defectuosum.*

✻ *Testamen-*

Digitized by Google

✠ THEOPHIL. Nam quemadmodum vsurpare id omnes so lent domum aliquam quæ sit propediem collapsura, vitio non vacare, sic & vetus dixerim Testamentũ minus esse, non inculcandum. Nõ quia hoc habeat aliquid in se prauitatis sed quia nequeat meliores efficere, vt quod paruulis fit & infantibus traditum.

a *Culpa uacasset, non utiq.* Ita hoc dicit, quasi ipsum culpã habeat. quod videtur, dũ præcipit sine gratia, & prę uaricatores facit.

b *Inquireretur.* A Domino, qui prius paulatim instruxit & educauit, vt post perfectũ daret testimonium.

c *Vituperans enim eos dicit.* Si quæratur a nobis. Cur nõ eo ritu colamus Deum quo coluerunt eum Hebræi patres? Respõdemus aliud Deũ nobis præcepisse per patres noui Testamenti. Neq; hoc contra vetus Testamẽtum, cum & in illo id sit ante prædictum. Sic enim prænunciatum est per Ieremiam prophetam, vt sequitur. *Vituperem enim.* Q. Si illud vacasset a culpa, non inquireretur locus secundi, sed inquiritur Ieremias enim vitu. &c. *Non secundum Testamentum.* Hic prophetatur non perseueraturum vetus, sed futurum nouum. Cum que multis locis hoc idem significetur, & prænuncietur, non tñ ipsum nouum legitur expressim. Nempe in veterib. libris aut nusquam aut difficile præter hunc propheticum locum legitur facta commemoratio noui Testamenti, vt ipso nomine appelletur. Considera ergo diligenter differentiam inter duo Testamenta, nouum & vetus. Ibi litera quæ sola occidit, hic spiritus qui viuificat. Illud vetus, quia a vetustate peccati non liberat, hoc nouum quia innouat.

Si quæsitum fuerit cur illius testi autoritatem teneamus cuius ritum non obseruamus? Respõdetur, q̃ ea legi & accipi oportet, ne pphetias extinguamus, eo q̃ in vmbra facta sunt oĩa illi a futurorum, sicut ait Apostolus, *Hæc in figura cõtingebãt illis.* Cum ergo aliquid tale legitur in instro veteris Testamenti, quale a nobis obseruari vel iussum est in nouo Testamento vel prohibitum, quid significet quærendum est, non reprehendendum, quia ipso quoniam non obseruatur, non damnatum, sed impletũ probatur.

Marginalia: Iere. 31. c; Iere. 31. f.; Differentia vete. & no. legis; 1. Cor. 10. c

a. a culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit. † Ecce dies venient, dicit Dominus: & consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum. Non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit dominus, † dandos leges meas in mentes eorum, & in corda eorum superscribam eas,

Interlinear glosses: a .i. si inculpabiles essent eius obseruatores. .i. perfecte mundasset hominem. b Oportunitas. a Sed inquiritur. & hoc autoritate Ieremiæ. b Quia in lege erant. c Quia lux mundi. d Paulatim appropinquant. tempus Christi dies vocat, quia pulsis tenebris lux quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, in mundo apparuit. a Implebo. Vel consummans dabo. b Vt dominetur eis. c Iudæos, qui in duo regna diuisi post Salomonem. a In quo fiet quod promissum est Abrahę. b Quod non sit de terrenis, vt illud vetus, lex scilicet in Sina data. a Quasi per se surgere de lecto non potentium, vel quasi nutrix paruulorum. Apprehendi, sed. Ecce quomodo vituperauit. a Lege data in fine, quia fecerunt vitulum in Oreb & adorauerunt sculptile. a Ne indignemini si dico neglectos, quia Dominus dicit. b Vere nouum non secundum illud, quia hoc est testa. c Ordinabiliter. a Omnium videntium Deum. b Non modo, sed. c Fręsentes. d Credite, quia dominus dicit. Ecce Testamentum. e Per spiritum sanctum. a Intelligentias. b In voluntates, quia & intelligent, & voluntate seruabunt. Illud in lapide. c Vt maneat in æternum.

d *Quid feci patribus eorum.* Et quia quibusdam speciale fecerat, determinat. *Quod feci in die.* i. legẽ quæ post exitum de Aegypto data est. Quod.n. ante legem Abrahę dixit. *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* post cõpleuit in Euangelio. Illa enim spiritualis promissio fuit pertinẽs ad gratiam.

e *Non permanserunt in Testamento.* Vitio eorũ deputat, q̃ non permanserunt in Testamẽto, ne lex quã tunc acceperunt culpanda videatur. Ipsa enim est, quam non venit Christus soluere, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quę quia per literam iubentem & minantem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouitatem spiritus, qui sanat a vitio vetustatis, quod euidenter aperit. *Hoc est Testam. &c.*

f *Disp. nam.* ita.

g *Dando leges meas in mentes.* Non in tabulis lapideis, non atramento, sed spiritu, quo pręsente, qui est digitus Dei, diffunditur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra terrentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hęc merces. *Dando leges.* Ecce Testamentum. Et etiam.

h *Superscribam.* Vt in æternum maneant. Q. Quod debet supe resse eisque dominari.

Marginalia: Primasius; Gen. 22. d.; † Iere. 31. f, 19. q. 2. c. duæ sunt.; Mat. 5. b.; Roma. 5. a, Ro. 13. c.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *Testamentum autem nouum perfectum est & sine defectu, uetus autem imperfectũ & defectuosum, sicut multipliciter declarauit in prin. huius operis. & propter hoc necessarium fuit Testamentum nouum ad tollendum ueteris Testamenti imperfectionem, & hoc est quod dicitur.* Nam si prius illud a culpa vacasset. *sine defectu fuisset. Nõ potest hic accipi culpa pro peccato, quia dicitur. Rom. 7. c. Mandatum sanctum & iustum.*

1 Non vtique secundi. *i. Testamenti no.*

2 Locus inquireretur. *Quia non fuisset necessarium, si primũ fuisset sine defectu.*

3 Vituperans. *Hic probat minorem. s. quod propter imperfectionem primi Testamenti necessarium fuit dari secundum, per autoritatem quę habetur Iere. 31. Licet uerba sint aliquo modo mutata, quia Apostolus allegat ipsam secundum translationem. 70. & in illa autoritate primo tangitur conditio ueteris Testamenti. & secunda conditio noui, ibi. Hoc est testamentum. Dicitur igitur primo.* Vituperans enim eos dicit. *i. Dominus improperando eis qui erant sub ueteri Testam. loquitur per Ieremiam id quod sequitur.*

4 Ecce dies venient dicit Dominus, & consummabo. *Test. continet perfectionem, ut supra declaratum est multipliciter in principio huius operis.*

5 Super domum Israel & super domum Iuda. *Quia ad eos uenit Christus in propria persona, secundum quod ipsemet dicit Mat. 15. c. Non sum missus, nisi ad oues quę perierunt domus Israel.*

6 Testamentum nouum. Non secundũ testamentum quod. *Quia aliqua ueteris Testam. sunt cassata per nouum. s. ceremonialia & iudicialia, diuersimode tamen. ut supra dictum est in principio huius operis.*

7 In die, &c. de terra Aegypti. *Quia sicut puer qui per se non potest ire, apprehenditur per manum, sic filij Israel educti sunt de Aegypto uirtute diuina, quia non poterant per se ire. Sequitur.*

8 Quoniam ipsi nõ permanserunt in testamento meo. *Quia statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uitulum conflatilem, ut patet. In Exodo.*

9 Et ego ne. &c. *Quia propter peccatum uituli aliqui fuerunt occisi, & alij permissi sunt cadere in alia peccata, propter quę perierunt in solitudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, inquantum dimisit eos sic perire. sicut res negligi dicitur quę periri permittitur.*

10 Quia hoc est testamentum. *Hic tangitur conditio no. Te. & primo quantum ad eius dationem, quia datum est principaliter Iudæis, quibus Christus prędicauit. & hoc est quod dicitur.* Quia hoc est testamentum, &c. *Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen factum est sicut inseritur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit Apostol. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus dationis, cum dicitur.*

11 Post dies, &c. *i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tẽpore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pædagogũ* Lex. n. pędagogus noster fuit in Christo. *ut dicitur Gal. 3. d. Tertio tangitur conditio no. Te. quantum admodum dandi, cum dicitur.*

12 Dando leges meas in mentes eorum. *fidem inspirando.*

13 Et in corda eorum superscribam eas. *Per charitatem formando, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illuminando. & sic data est lex noua Apostolis, quando Christus aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctũ, homo autem potest alium docere formando exterius signa sensibilia, ut uoces & consimilia. & hoc modo data est lex uetus ut habetur Exod. 20. c.* Cunctus autem populus videbat voces & lampades. &c. *Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamen ibi sunt plura pręcepta & consilia spiritussancto inspirata. Quarto tangit no. Test. efficaciam, cum dicit.*

✠ Et ero

Digitized by Google

A a *Et ero illis in Deum.* i. viuent ex me & mihi, & in futuro me videbunt, quod est perfectio vt alter alterum nō doceat. hæc est distantia veteris & noui, quia illud in lapide, hoc in corde, ibi merces terra, hic visio Dei.

b *Non docebit vnusquisque.* Quod latebat in litera, & discebat populus per traditiones magistrorum, hoc spiritus adueniens docuit Apostolos. & hoc est quod propheta dicit. *Non docebit vnusquisque proximum, quia omnes scient,* Sicut in Euangelio dicitur. *Tunc aperuit eis sensum, ut intell. scrip.*

Iere. 31 f. Luc. 24. g.

B ✻ OECVMEN. Doctrinam appellat hoc loco plenam laboris exhortationem. Ecce.n. videmus, nec multis qui dē opus esse sermonibus apud illos qui sani sunt mente, ad persuadendum, vt credant in Christū. Siquidem omnes hoīes sunt a Deo edoctiam Christus in cordib. nostris scripsit leges suas.

c *Maiorem.* Chryst. Maiores, vel tpe vt priores qui nos posteriores expectauerūt in denario accipiendo, vel scientia vel virtute digniores, qui.s. intelligere valuerunt lumen incorporeū atque incommutabile, quantum in hac vita potest, quod minores tñ credere potuerunt. Cum ergo venerit quod perfectum est, & euacuatū fuerit quod ex parte est, tunc qui assumpta carne carni apparuit, ostendet seipsum dilectorib. suis, tūc omnes sciēt eum a minore vsque ad maiorē, quia etiam minimus, tunc perfecte sciet, cū per se, non a maiore instructus.

1. Cor. 13. c

d *Quod autem antiquatur & senescit, &c.*

✻ ANSELM. Antiquitas enim & senectus prenunciant mortem. Quod videri potest in omnibus animatis, & inanimatis. Nam cum antiquantur, & senescunt, vicina sunt morti. Sed prius testamentum iam antiquabatur, dum Ieremias in promissione gratiæ nominaret aliud nouū sicque iam propè interitum erat. Cum ergo Christus longo post tempore veniret, necesse fuit, vt illud iuxta carnales obseruātias interiret, quod tantò ante morti propinquarat.

† placatus ero super. † antiquauit.

a ēt ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non 1 b docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes 2 c scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia † propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam 3 4 non commemorabor. Dicendo autem nouum, † veterauit 5 6 d prius. Quòd aūt antiquatur, & senescit, propē interitū est. 7

(Interlinear glosses: a Sic. b Quia dicitur viuere Deus in istis, & isti populus Dei. c Hoc est, viuent ex me. d Hoc quidem in hoc mundo. Illud in futuro. — Quem amat. — Quem plus diligit. a Ita. b Ideo altera alterum non docebit. Ideo hęc omnia in vtraque vita faciam. — a Videbunt me sicut sum, quod est perfectio. Q. Et hoc perfectè per se, non a maiore. b Aug. Non interest, si dicatur eos rursus a maiore vsque ad minorem. c Tempore. d Hæc omnia in vtraque vita faciam es. — a Contra proximum, peccata in seipsis, sed propitius dum hic non punit, in futuro iam non memorabitur, quando non puniet. b in quibus in libris peccatum, & acc pitur de originali. — a Ad pœnam æternam. Propheta dixit nouum. b Vetus ostendit vel vetus factum est, si vetus timendum est. — a In inanimatis. b In animatis. c Antiquatio & senectus sunt prę nuncij mortis.)

C E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. *Quia lex noua est lex amoris, quia diuidit filios regni a filys perditionis.*

2 Et non docebit vnusquisque proximum suum. *Hoc potest intelligi dupliciter. Vno modo de cognitione viæ, & sic istud verbum refertur ad Apostolos, qui omnes instructi fuerunt immediate a Christo, et non vnus ab alio, vnde & Paulus qui fuit posterior, dicit ad Gala. 1. b.* Notum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizatū est a me, quia non est secundum hominem, neque n. ab homine accepi illud, neque didici, sed reuelatione Iesu Christi. *Alio modo potest intelligi de cognitione patriæ, & tunc refertur ad omnes beatos specialiter post iudicium futurum, quia modo Angeli superiores illuminant inferiores de his quæ pertinent ad explenda ministeria propter electos, sed peracto iudicio cessabit talis illuminatio. & hęc expositio vltima magis cōcordat literæ. Sed quia efficacia noui Testamenti, non solum se extendit ad cognitionem sed etiam ad peccatorum purgationem, ideo sequitur.*

3 Quia propitius ero iniquitatibus. *Remittendo in præsenti.*

4 Et peccatorum illorum iam non commemorabor. *Ad puniendum in futuro.*

5 Dicendo autem nouum. *Hic ex prædictis concludit principale intentum. Ex quo.n. Dominus per Ieremiam vocauit Te. no. cuius Christus est mediator, ut patet per prędicta, sequitur per consequens quod pręcedens testamentum dicatur vetus, quia nouum dicitur respectu veteris, hoc est quod dicitur.* Dicendo autem nouum. *De Testamento Christi.*

6 Veterauit prius. *i. ostendit quod Testamentum præcedens debeat dici vetus quod autem veterascit, proprie mensuratur tempore & omne tale deficit in tempore, ut habetur 4. Phy. ideo sequitur, quod ve. Test. sit euacuatum per nouum. Et est quod subditur.*

7 Quod aūt, &c. *Ad euidentiam maiorem huius quod dictum est in parte immediate præcedēti quæritur utrum lex noua debuit dari a Christo in scriptis? Et arguitur primo quod sic, quia scriptura deseruit memoriæ in futurum, sed lex Christi erat duratura usque in finem mundi, secundum illud Luc. 21.* Cęlū & ter. transi. ver. aūt mea non transi. *Ergo uidetur quod Christus debuit doctrinam suam scribere. Itē lex uetus fuit figura nouæ, ut habetur in hoc c. sed lex uet. fuit descripta a Deo, secundum quod habetur Exo. 24. c.* Dabo tibi duas tab. la. & legem & mandata quæ scripsi. *Ergo lex noua debuit scribi a Christo, quia figura debet correspondere figurato. Contra si Christus aliquid scripsisset, illud potissime debet esse in canone. sed tale nihil ibi habet, ergo &c. Respondeo dicendum quod doctrina Christi nō debuit ab eo describi quia excellentissimus modus docendi debetur excellentissimæ doctrinæ. nunc autem ita est, quod efficatior est modus docendi verbo, quàm scripto, quia scriptura non est nisi uox mortua, & ideo Christo, qui est doctor excellētissimus non conueniebat modus docendi per scripturam qui est imperfectus, sed solus modus docendi per uerbum qui est perfectissimus. Discipulis autem suis recedentibus a tanta perfectione conueniebat doctrinā Christi scribere propter quod scripserunt Euangelia & alios libros no. Te. continentes doctrinam Christi. Simile huius inuenitur apud antiquos Philosophos, quia aliqui inter eos excellentissimi. s. Pythagoras & Socrates, dicuntur nihil scripsisse, tamen discipuli eorum dicuntur multa scripsisse.*

Lex noua a Christo scribi non debuit.

Secundò quia non est conueniens illum doctorem scribere cuius doctrina non potest literis comprehendi, talis fuit Christus, secundum quod dicitur Ioh. ul. g. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribātur per singulis, nec ipsum mundum arbitror capere posse eos qui scribendi sunt libros. Quod exponens Aug. dicit quod non est intelligendum propter excessum quantitatis molis, sed uirtutis. Et ideo Christus non debuit doctrinam suam scribere, quia si eam scripsisset, crederetur quod eius doctrina non plus contineret quam quod illa scriptura prætenderet, nō sic autem creditur per scripturam suorum discipulorum, & maxime quia profitentur se non scripsisse ad plenum doctrinam Christi, ut patet per uerbum Ioh. præallegatum.

Considerandū tamen quod licet Christus non scripserit doctrinam suā in charta mortua, scripsit tamen eam in charta uiua. s. in cordibus suorū discipulorum, ut prædictum est, & sic erat prophetatum per Iere. ut patet in litera, & iste fuit modus conueniens scribendi hanc doctrinam quę inducit efficaciter ad uitam æternam, & ideo debuit scribi primo in anima intellectiua, quæ habet immortalitatem propter quod dicit Paulus Apo. 2. Cor. 3. a. quod hæc epistola scripta sit in tabulis cordis.

Ad primum patet ex prædictis quod scriptura discipulorum Christi sufficit ad memoriam doctrinæ eius.

Ad secundum dicendum, quod figura & figuratum non omnino assimilantur, imò oportet, quod figura deficiat a figurato, & ideo lex uetus quæ erat imperfectior & consistebat in sensibilibus signis, fuit primo descripta in tabulis lapideis, lex autem noua tanquam perfectior fuit primo descripta non atramento, sed spiritu Dei uiui in tabulis cordis, ut dicit Apostolus. 2. Cor. 3.

✻CAP.

ADDIDIO.

In cap. 8. ubi dicitur in postil. Dicendum quod doctrina Christi non debuit ab eo describi.

Secundum S. Tho. 1. 2. q. 56. artic. 1. in corpore quæstionis. Lex noua principaliter est ipsa gratia spiritussancti, quæ datur per fidem Christi fidelibus. Quæ quidem lex noua est indita homini, non solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuuans ad illud implēdum. Et hoc probat per multas autoritates sacræ scripturę & dicta sanctorum. Vnde in scriptura Euangelii, non continentur, nisi ea quæ pertinent ad gratiam spiritus sancti, vel sicut dispositiua quantum ad intellectum per fidem per quam

Digitized by Google

quam datur spiritussancti gratia, uel secundum affectum, ut sunt ea quę pertinent ad contemptum mundi, per quam homo fit capax gratię spiritussancti, uel quãtum ad usum spiritualis gratia per opera uirtutum, ad quæ multipliciter scriptura no. Testamenti homines exhortatur, & sunt secundaria in lege noua, de quibus oportuit fideles Christi instrui uerbis & scriptis. Et ideo noua lex principaliter est lex indita. sc. gratia, secundario autem lex scripta. Vnde secundum hoc ad quæstionem motam per postil. dicendum est, quod lex noua. s. principalis non solum non debuit scribi a Christo sed nec etiam potuit scribi. Gratia enim secundum suam essentiam; est quædam qualitas mentis, quæ non est scriptibilis nec etiam pronunciabilis. Quantum verò ad secundaria dicendum, quod lex noua est lex scripta, vt dictum est. de hoc uide plenius in prędicta. q. arti. 2. in corpore quęstionis.

REPLICA. In c. 8. vbi mouet postil. q. Vtrum lex no. debuit dari a Christo in scriptis. Circa eius solutionem Bur. laborans, inter cętera dicit, quod lex no. principaliter est indita menti. s. ipsa gratia agitur nō debuit a Christo scribi. Gratia. n. cum sit quædã spũalis qualitas mentis, non est scriptibili. Sed fundamentũ huius rõnis erroneum est, qua tollit a Christo oĩpotentẽ, per consequens deitatẽ. Nã dicere Christũ aliquid no posse, quod nõ contradõnem nõ includit, est tollere oĩpotentiã, sed qualitatẽ spiritualem exprimere signo sensibili, sicut uerbo uel scripto, minus includit contradõnẽ q̃ patrẽ in uoce. & spiritumsanctũ colũbę specie sensibiliter exhibere. igitur huiusmodi qualitatẽ spũalem sicut est gratia, scribere, & pronũciare sensibiliter nõ est Christo impossibile. Incautum igitur est fundamentũ illius rationis per Burg. adductæ. et a sancto Th. recipit 1. 2. q. 106. prout Burg. allegat, postil. igitur rationes potiores sunt.

RE-

CAP. IX.

Prope interitum. habuit tamen. Ostendit quam necessarius erat Christus cum per hęc omnia nullus intraret in cælum. a Testamentum. b Non veras, sed pro modo Carnales.

HAbuit † quidẽ & prius iustificatio[b] nes † culturæ, & sanctum seculare.

a Carnalis.

CAP. IX.

A HAbvit *qui*. Huc vsque differentiam testamentorum o- a stendit, & quod veteri nouum b supereminet, & illud immutat. Nũc c idem ostendit ex ipsius tabernaculi schemate.

†tamen. †cultus ac sanctum mundanũ

✽ Sedvlivs. Hoc est, fuerunt in tabernaculo vasa Dei, quod apud hoĩes magnũ, ac admirabile videtur, sed tñ illa omnia vmbrę erant futurorum bonorum.

✽ Chrys. Ostendit hactenus ex sacerdotio, & ex testamento, quia finem habiturum erat illud. Ostendit aũt deinceps iam ex ipso tabernaculi schemate. Quõ? Hoc quidẽ, inquit, sancta, & sanctasanctorum habebat. Et sancta quidem priorís sunt symbola tpis, ibi quippe per hostias oĩa fiebant: sancta autem sanctorum, huius tpis signa sunt nunc pñtis. Dicit autem sanctorum esse cælum, & velamentum cęli, & carnẽ intrantem, in interiora velaminis, hoc est per velamen carnis eius. Bonum verò est vt ex Paulo superioribus isto loco resũpto dicamus. Quid ergo inquit? *Habuit quidem & prius illius.* Quod prius Testamẽtũ scilicet. Iustificationes culturæ. Quid erant Iustificationes Symbola, & leges quę tunc erant, Tanq̃ quòd nunc, inquit non habeat, ostendit illud cessisse. Tunc B enim. habuit, inquit, proinde nũc ẽt si adhuc staret, nõ haberet.

Beda li. de exposit. tabernaculi

b *Sanctum*. Bed. non spirituale, sed.

c *Sæculare*. Quia putabatur ab hominibus sanctũ. Et vere habuit sanctũ seculare, quia tabernaculum primũ & secũdum. Sciendũ est igitur. Tabernaculũ. 30. cubitos habuisse in lõgitudine, & decem in latitudine totidemque in altitudine. Habebat aũt velum ex quatuor preciosis colorib. contextum, & quatuor deauratis colũnis appensum. qđ separabat inter. 20. & 10. cubitos, inter sancta q̃ forinsecus erant, & sanctasanctorũ interposita. Hẽbat. n. sanctum exterius. 20. cubitos longitudinis, & sanctũ interius. i. sanctumsancti, decẽ. Et vocat Apostolus illud primum tabernaculum, hoc aũt scđm tabernaculum. In primo candelabro pluraliter, quia licet vnum, septẽ hẽbat brachia. Et. n. in medio hastile a quo procedebant brachia tria a dextera parte, & tria a sinistra. Mẽsa. i. altare post introitum. Et super mensam. 12. panes Deo propositi qui erant de simila, & singulis Sabbathis oẽs mutabantur. Si vero ante Sabbathũ aliquis esset necessarius, nõ poterat sumi nisi alius statim loco eius substitueretur. Et super panes erat thus lucidum. Primum dr̄ sancta pro veneratione illius tpis, maxime C quia significabat pñtem Ecclesiam, quę est sancta. Secũdum dr̄ sanctasanctorum, quia in maiori veneratione erat, & quia significat super cœlestẽ Ecclesiam vbi nihil est peccati. Arca erat de lignis Sethi, habens duos cubitos & dimidium in longitudine, & vnum, & dimidium in latitudine, tantumdem in altitudine, Et in vnoquoque angulo aureum annuli, duos a dextris, & duos a sinistris, in quibus assidue erant vectes aureis ad portandũ. Propitiatorium est siue oraculũ, tabula per arcã eiusdem longitudinis & latitudinis. Super q̃ stabant Cherubim, in q̃ & sese continentia auersis vultib. semper aspiciebant. Hoc totum est parabola. Primũ tabernaculum pñs Ecclesia, in qua militamus Deo, antequã veniatur ad cęlum, In quæ candelabra. i. Christus fulgens virtute & sapientia in medio fideliũ qui & ipsi cãdelabra aurea. quia sapientia lucent. Ipse Christus, stipes, qui portat tria brachia a dextris, & tria à sinistris, quia ipse vitis, in quo fundati sunt tres ordines, quia tpe gratiæ dextri. i. digniores ante gratiã sinistri. Hi sunt Noe, Daniel, & Iob. i. rectores, continẽtes, coniugati. Qui & in agro & in lecto & in molendino esse secundum euangelium dñr. Prima pars hastilium erat quasi, calami, aurei, post Cyphi, inde sphærulæ aureæ, tandẽ lilia. Calami sancti, qui in humidis diuini fontis nutriri sunt, & caui & transfundendũ liquorẽ aliis. Ipsi cyphi, dũ aliis propinant quod biberunt sapientiam. s. & scientiam Dei. Inde sphærulę i. retundi & perfecti & mobiles, quos nihil detineat, donec veniant ad lilia æternæ iocunditatis, qui non hñt timoris angulum, nec elationis superciliũ. Super his ponebantur septẽ lucernæ, septẽ dona spiritussancti, quæ in Christo plenissimè manserunt, & fidelib. scđm voluntatem eius distributa sunt. Mensa ad ostium, scriptura diuina, q̃ permanet, quæ intrantibus proponitur, quæ dum æternã gaudia, & quõ ad ipsa perueniatur, ostendit, cibũ vitæ suggerit. in ea panes mundi. i. 12. Apostoli, & eorum vicarii, qui thus orationum Deo offerũt, si quis moritur, statim alius eius loco substituendus est. Sed in septima ætate oẽs auferentur. Scđm post velum, Ecclesia cęlestis, quę velatur quandiu hic viuimus. Thuribulũ, Christus igne charitatis plenius, interpellans semper pro nobis. Arca Christus in quo oẽs thesauri sapientię & scię absconditi. Ex omni parte aurea, qa in cognitione & sermone & opere eius non nisi pura veritas. Longitudo, perseuerãtia doctrinę quæ per vnũ cubitũ, & operationis quæ per alterũ cubitũ designatur, ad cuius perfectionẽ humanus intellectus impfectus est, qđ signat dimidius cubitus. Latitudo, pfectio charitatis, altitudo perfectio spei, ad quam nos dimidii. i. imperfecti sumus.

D 1 2 3 Luc. 17. g. E F

Qua-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

Diuisio.

HAbvit quidem. *Postquam Apostolus ostendit dignitatem sacerdotij Christi respectu sacerdotij veteris legis in generali, hic consequenter declarat hoc idem applicando magis in spirituali. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat propositum, secundo probat quoddam in suo processu suppositũ. in princip. cap. se. ibi.* Vmbram habens lex. *Prima adhuc diuiditur in tres, quia primo tangit ea quæ fuerant circa ue. Te. secundo ostendit eorum signatum, ibi.* Hoc significante. *Tertio ex hoc arguit ad propositum, ibi,* Et ideo no. Test. *Prima adhuc in duas, quia primo tangit ea quę fuerunt in veteri lege in quodam generali. secundo ostendit ea magis in speciali, ibi.* Tabernaculum. n. *Ad euidentiam primi considerandum, quod omnia quę sunt in no. & ue. Te. ordinata sunt ad cultum diuinum. Ad talem uero cultum redditur homo ineptus simpliciter per peccatum, & aptus per gratiam. secundum quid uero per immunditiã corporalem. Et ideo sacramenta nouæ legis quæ conferunt gratiam & auferunt peccatum reddunt hominem simpliciter aptum ad cultum diuinum. Illa autem quę erant in ueteri lege, gratiam non conferebãt, sed tantum quasdam irregularitates seu immunditias corporales tollebant, propter quas prohibebantur homines accedere ad locum diuini cultus et cœtum fidelium, sicut erat tactus mortui, uel alicuius immundi, ex quibus reddebatur homo ineptus ad accedendum ad locum cultus diuini. Talia autem auferebantur per sacramenta ue. legis, licet per ipsa gratia non conferretur, sicut diffusius declaratum est in prin. huius operis. & hoc est quod dicitur hic.*

1 Habuit quidem & prius. *id est uetus test.*

2 Iustificationes culturæ. *i. sacramenta auferentia, diuini cultus impedimenta, modo prędicto, uerumtamen viuificabant secundum quid ideo subdit.*

3 Et sanctum sæculare. *i. emundationem corporalem. Quę dicitur secularis, quia præsens seculum in corporalibus consistit. Et quia sacramenta illa non erant duratura, nisi ad tempus.*

✽ Taber-

Digitized by Google

A Quatuor annuli, quatuor Euāgelistæ pfecti, p quos portatȗ in quatuor mundi partes. Quib. semper adhærent vectes aurei. i. pdicatores sapientia fulgentes, semper parati contra hostes. In arca & vrna habens manna. i. anima Christi cōtinēs plenā sapientiā, qua reficiūtur, & Angeli. Virga significat sacerdotē potestatē Christi. Tabulæ, quod ipse dator legis. Propitiatorium Christus quia propitiatur nobis. Duo Cherubim. omnes ordines cæli qui in eo existūt, qui inuicem dilectione cōnexi sunt, qui & si sapientes, tamen eum obumbrant quantum in se est. In prius quotidie intrabant sacerdotes, quia hic quotidie sed debent fideles sacrificare, carnem suam cum vitiis & concupiscentiis mortificātes. A liter. n. ad cęlestē vitā non poterunt peruenire. Pontifex qui semel in anno secundo. i. sanctosanctorum introiuit cum sanguine, Christus, qui anno benignitatis semel in cęlū intrauit per sanguinem suum, quem pro peccatis hominum fudit. Iuxta parabolam munera & hostiæ offeruntur, quia & hæc etiam aliquid designant in instanti tempore.

a *Tabernaculū enim factum*. Primum tabernaculū intus habuit altare incensi ante fores sub dio, altare, holocaustorum, velqđ foris est significat vetus testamentum, & est figura figuræ, in C tus nouum.

b *Et arcam.* ✠ *Oecumenius.* Omnia hæc erant in arca quæ ingratitudinē cōuinceret Iudæorū, virga quidē propter seditionem in ordinatione Aarō: tabulæ uero eo quod Iudæi occasio D fuissent, cur prioresconfringerentur. Manna autem, eo quod edentes illud murmurassent. Oportuit igitur, vt hæc ad nepotes transmitterentur.

Gal. 5. d. — Beda. li. 1. de tabernaculo. c. 4. 5. 6. 7.

a Quod ad tempus. In figura huius secundi in quo quotidie ministrant sancti sacerdotes accedentes lumen doctrinæ, & pascentes populum pane Dei. qui super mensam præsto est a Sabbato spei ad Sabbatum speciei. b Candelabra sunt dona spiritussancti quę in Ecclesia lucent.

a Tabernaculū enim factū est primū ī quo erāt † cādelabra 1

a Panis presto est a Sabbato spei vbi in Christo a turbine seculi tuti sumus, vsque ad Sabbatum speci vbi spes implebitur. b Quia velo interposito diuiditur primum a secundo.

2 & mensa & prōpositio panū quæ dicitur † sancta. Pōst vela 3 4

a Erat b Significat cęlum intra, quod Christus noster sacerdos intrauit, non sine sanguine.

mētū autē secundūm, erat tabernaculū quod dicitur sancta 5 6

a Quo signatur Christus, igne charitatis plenus. b In quo offeruntur orationes sanctorum c Quæ continebat testamentum.

B sāctorum, aureū habēs thuribulū & arcam testamēti circū 7

Arca caro Christi in qua manna diuinitatis, & tabulæ duorum itestamentorum, & virga pro sacerdotio Christi. Vrna populos in quo Christus panis de cęlo. † candelarum. † sanctum

AVGVSTINVS. Arca significat secretum Dei. In arca iussa est poni lex, & manna & virga Aaron. In lege præcepta sunt, virga est potestas, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas faciendi precepta. Sed quia lex a quouis non impletur, desuper est propitiatorium. Ad hoc enim opus est vt Deus sit propitius, Ideo super. quia superexaltat misericordia iudicium. Duo Cherubim pennis obunbrant id est velando honorant, quia mysteria ista sunt, Inuicem se attendunt, quia consonant. Hęc enim sunt duo testamenta. Vultus in propitiatorium, quia misericordiam Dei in qua est spes vel conciliant vel commendant, Vel Cherubim. id est rationalis creatura. Duo pro charitate, Pennis p̄pitiatorium obumbrāt, quia Deo, non sibi pennas tribuunt id est Deum honorant. Vultus in propitiatorium, quia spes non est, nisi in misericordia Dei. Cherubim plenitudo scientiæ id est duo Testamenta. Obumbrāt: quia in eis latet Christus. E Iac. 2. c.

Che-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Tabernaculū enim. *Hic ponit prædicta magis in spirituali. Et diuiditur in duas. quia primo tangit in spirituali ea quæ pertinent ad tabernaculi Moysi dispositionem, secundo ea quæ pertinent ad sacerdotum ministrationem, ibi,* His vero. *Ad intellectum primi considerandum ꝑ tabernaculum Moysi sic erat dispositum. Parietes enim erat de quibusdam asseribus coopertis auro: tectum verò tabernaculi erat quædā cortina quatuor coloribus depicta altitudo tabernaculi erat decem cubitorum, & latitudo decem, longitudo verò eius. 30. & erat quædā cottina interius, diuidens longitudinem in partes inequales, quia ex vna parte cortinæ erant decem cubiti tantum, & dicebatur illa pars tabernaculi sanctum sanctorum. In alia. n. parte erant. 20. cubiti. & dicebatur illa pars sancta absolute, vel etiam sanctum. Et sic distinguebantur duę partes tabernaculi, sicut in ecclesiis nostris chorus & nauis, nisi quòd opposito modo erant sitæ. quia chorus in Ecclesiis nostris est versus orientē, in tabernaculo vero Moysi sanctum sanctorum erat versus occidentem. Vlterius considerandum, quod in sanctum sanctorum erant tria, arca testamenti, duo Cherubim, & propitiatorium: Apostolus autem addit quartum s. quòd ibi erat thuribulum, quod exponūt aliqui dicentes. per hoc intelligi altare incensi. Sed hoc patet falsum per textum. Exod. vlt. a. vbi dicitur, quod altare incensi erat in alia parte tabernaculi. Hoc etiam dicunt Iosephus & Hier. Et ideo dicendum, quod per thuribulum non intelligitur aliud, nisi quod ibi erat incensorium, in quo summus sacerdos intrans sanctum sanctorum ponebat incensum, vt nebula inde cōsurgens impediret aliorum aspectum qui erant in alia parte tabernaculi, ne viderent ea quæ erant intra sanctum sanctorum. Similiter in alia parte tabernaculi quæ dicebatur sancta, erant tria, mensa propositionis in latere aquilonari. & candelabrum aureum in latere australi & altare thymiamatis in medio contra diuidentem sanctum & sancti sanctorum. Prędictorum autem assignatur duplex ratio, vna literalis, & alia mystica. Literalis est ista. Tabernaculum enim istud erat ordinatum ad cultum veri Dei creatoris totius mundi, cuius sunt duæ partes. Vna nobis inuisibilis, videlicet istud quod est vltra cęlum syderum, ubi est habitatio spiritualium substantiarum. & hoc figurabatur per illam partem tabernaculi quæ dicebatur sanctum sanctorum, in qua erant Cherubim repræsentantia angelicam naturam, & arca testamenti clausa. ad designandum quod rationes eorum quæ fiūt in hoc seculo visibili continentur clausæ et nobis occultæ in illo seculo superiori, sicut rationes effectuū in causis artificiatorum in artifice continentur quodammodo clausæ: & hoc per tria in arca contenta. s. tabulas quæ repręsentant sapientiā qua dirigantur res humanæ, & virga Aaron, qua designatur potestas regiminis, per quam coercentur homines à malis, & manna, per quod designatur vita humana, per propitiatorium verò quod erat quasi locus Dei & quia inde respondebat summo sacerdoti, per hoc, designatur ipse Deus gloriosus & sublimis pręsidens omnib. creaturis, & sic patet quomodo per sanctum sanctorum designantur ea quæ sunt supra cælum syderum nobis inuisibilia. Per aliam vero partem tabernaculi quæ dicebatur sanctum absolute, designabatur alia pars mundi: per tectum. n. tabernaculi, quod erat quædam cortina varijs colorib. distincta, designabatur cœlum syderum, varijs stellis ornatum, per candelabrum in quo erant septem lucernæ designabantur orbes septem planetarum, propter hoc erat positum in parte australi, quia cursus planetarum in hemispherio nostro semper est ad austrum: per mensam uero ubi erant panes superpositi, designabantur elementa, ex quibus constituitur & nutritur hominum uita, quia ex eisdem sumus & nutrimur, ut dicitur. 2. de generatione. Designabat etiam illa mensa, quod illi qui in altari deseruiebāt creatori vniuersę creaturæ de altario debent viuere.*

Diuisio. — Tabernaculum duplex ad duas partes mundi.

Ratio autem allegorica prędictorum est, quia per illam partem tabernaculi quæ dicebatur sancta designabatur uetus Testamentum in quo ueritas diuinorum erat latens sub velaminib. figuratum, sicut aspectus eorum qui erant intra sanctum sanctorum erat interclusus per cortinam mediam inter vtramque tabernaculi partem, vt dictum est. Per illam uero tabernaculi partem quæ dicebatur sanctum sanctorū, in qua erant illa quæ repręsentabant spiritualia, & diuina, ut dictum est, significabatur nouum testamentum, in quo reuelatā est ueritas diuinorum. propter quod in passione Domini in qua consummatum est nouum Testamentum, scissa fuit illa cortina quæ prohibebat aspectum eorum qui erant intra sancta sanctorum, ut habetur Luc. 23. Hanc autem expositionem secundam prosequitur Apostolus, vt patebit in sequentibus. His visis accedendum est ad literam, quę tangit tabernaculi dispositionem, dicens. Tabernaculum enim factum est primum. *Tabernaculū primum dicitur illa pars tabernaculi, quæ dicebatur sancta, quia ab illa erat ingressus templi.* Allegoricæ.

2 In quo erant candelabra. *Dicit candelabra in plurali, quia licet esset vnum candelabrum tantum, tamen habebat septem lucernas, quæ hic dicuntur candelabra.*

3 Et mensa & propositio panum. *Quia septem panes erāt positi, super mensam illam. Tertium autem quod erat ibi, s. altare incensi omittit Apostolus, quia secundum quod sequitur infra, non intendebat de istis dicere per singulas. Sequitur.*

4 Quæ dicitur sancta. *Hoc refertur ad tabernaculum primum, huia (sicut dictum est) illa pars prima tabernaculi, in qua erant ista dicebatur sancta absolute.*

5 Post velamentum aute&c. *id est, post cortinam intermediam.*

6 Erat secundum tabernaculum. *Id est, secunda pars tabernaculi.*

7 Quòd dicitur sancta sanctorum. &c. circumtectam ex omni parte. *Quia erat de lignis Sethim operta auro intus & extra vt habetur. Exo. 25.*

✠ In qua

Digitized by Google

A a *Chrysost.* Ambr. Plenitudo scientiæ, propitiatoriũ sup arcã Christus, quia ipsi Christo a Deo specialiter datum est, vt esset propitiatio pro peccatis nostris.

b *De quibus non est modo dicendum per singula.* ✠ THEOPHILACTVS. Patefacit hoc loco, non oculis solũ & obtutu hęc terminari, præterreque duntaxat quod esse videatur, sed ænigmata quædam esse, & argumenta, ad quæ contemplanda perspiciendaque, longiori sit opus tempore.

c *His igitur ita constructis, &c.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Hoc est, erant quidem ista, sed non eis fruebantur Iudæi. Non enim videbant ea. Proinde non illis magis erant constituta, quam illis quib. prophetabantur.

B d *In priori quidem tabernaculo semper introibant. Sacerdotes.*

✠ ANSELMVS. Quod autem in priore tabernaculo quotidie per annum introibant cum sacrificiis sacerdotes, significat quia in præsenti Ecclesia, sancti Domino sine intermissione famulãtes, quotidianos suæ fragilitatis erratus, sine quib. esse in hac uita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum victimis, quotidianis lachrymarum suarum libaminibus quasi ueri sacerdotes expiant.

Au. li. 2. cont. Epi. parmen c. 7. & 8. & quęst. 129. & 133. in Exod.

† manifestatam.

a In circuitu non extra tantum, sed etiam intus. b Gomor. c In memoriam antiqui beneficii.

tectam ex omni parte auro, † in qua vrna aurea habens [1]

a Qua significatur sacerdotalis potestas. b In quib. lex scripta fuit.

manna, & virgã Aarõ quę fronduerat, & tabulæ testamẽ [2] [3]

a eam arcam. b Duo Angeli. c Gloriose decorata. d Alis connexis. e Tabulam quæ super arcam erat.

a ti, super quæ erant Cherubim glorię obumbrantia propi [4] [5]

d His & huiusmodi. b Quia pauciora sufficiunt ad executionem nostræ demonstrationis.

b ciatorium de quibus modo non est dicẽdũ per singula- [6]

a Sed hoc est dicendum. b Tabernaculis. c Quod minus .i. minoris venerationis, & significabat presentem Ecclesiam.

c His vero ita compositis, in priori quidẽ tabernaculo sem [7] [8]

d a Quotidie. b Ecce quod supra sanctum seculare dixit: secularia sacrificia quæ nihil ducunt ad perfectam. c Intus incensum ponentes, extra sacrificia.

per introibant sacerdotes sacrificiorum † officia consum [9] [10]

a Introibat. Iste ex parte significat eum qui semel ingressus est celum quem non mox sequimur. [11]

e mãtes, in secũdo aũt semel in anno solus pontifex nõ sine [12]

a Vnde Verba dictorum meorum .i. corporis sui.

f sanguine, quẽ offerret ꝓ suã & populi ignorãtia, hoc signi [13]

g a In istis. b Qui ita fieri instituit. c .i. nondum licere, introire ad celestia. Donec Christus venerit. d secundariam.

h ficãte spiritusãcto, nondũ † ꝓpalatã esse sanctorũ viam, [14] [15]

i a .i. carnalibus obseruantiis adhuc statum habentib. b Quæ mystica similitudo est.

K adhuc priore tabernaculo habẽte statũ. Quę † parabola est [16] [17]

l [18]

D gnificat, q̃d in logio id est in rationali in pectore sacerdotis posito in q̃ eum cõstituit, In lamina vero sanctificationẽ, & ablationem peccatorũ, tanquam rationale sit in pectore similiter arcæ in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio quod super arcam erat. & ut vtrobique seruaretur quod scriptum est. *Super exaltat misericordia Iudicium.*

f *In anno.* Quod singulis annis intrabatur, significabat non venisse adhuc perfectionem.

g *Non sine sanguine.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Et benedixit, non sine sanguine, non quidem sine sanguine, sed isto sanguine. Non enim tãtum erat negotium, ostendit quia erit sacrificium, quod igni non consumatur, sed ex sanguine quidem demonstrandum sit.

E Sæpe quidem sine sanguine introibat, sed cũ sanguine non nisi semel.

h *Pro sua & populi.* Christus pro populo suo obtulit pro se vero non nisi in membris suis. vnde ipse ait. *Verba delictorum mortuorum.* Delicta enim nostra sua dicit, quod ea suscepit, non ad habendum, sed ad delendum.

† 45. di. c. disciplina.

† ritus per agentes.

† Similitudo erat ꝓ tẽpore tamen præsẽte i quo. Ps. 21. a.

Li q. ex veteri testam q 12.

e *In secundo autem, &c.* ✠ THEOP. Vides quemadmodum, vel à principio sint figurationes, & figuræ præmissæ. Et ne illud forsan obiiciant quidam, inquiantque. Cum semel constet secundum Christum fuisse sacrificatum, qui fieri potest vt cunctos ille, vno hoc sacrificio sanctitate donauerit. Quia a prioribus seculis fuerat Christi hoc sacrificium destinatũ, ꝙ oĩbus esset saluti futurum, tametsi sanctũ, illud & tremendũ fuisset, quod a Pontifice semel in annos singulos offerebat.

✠ AVG. Vnus uero iste qui semel in anno intrabat in sancta sanctorum, quoniam Dominum Christum significabat apertissime ad Hæbræos epistola commendatur. Quod autem ꝑ figuratum est per in sancta sanctorum, ut super arcam quę legem habebat, esset propitiatoriũ, vbi Dei misericordia significari intelligenda est, qua propitius fit eorum peccatis, qui legem non implent, hoc mihi videtur ẽt in ipsa veste sacerdotis significari. Nã & ipsa, quid aliud, q̃ Ecclesiæ Sacramẽta significat?

Li. quæst. super Exo q. 128.

C

✠ AVGVSTINVS. Homo in ueteri lege gemitu & dolore cordis veniam merebatur, sed sacrificium in testimoniũ peccati Deus esse voluit, vt se peccator per oblationem sacrificii errasse confiteretur, ipsumque peccatorem esse innotesceret & idcirco pro manifesto delicto, nunquam Dominus sacrificium mũdauit, sed pro ignorãti. Vbi enim manifestum erat peccatum, quid opus erat vt sacrificio legis palã se deliquisse profiteretur?

i *Non dum propalatam.* Cælum adhuc inaccessibile est mortalibus secundum corporis conditionem ante vero etiam secundum animas sed patienter expectanda est resurrectio, in qua, & corporibus per Christum patebit in cælum accessus.

K *Sanctorum viam*, Via sanctorum est Christus, uel spiritualis Intelligentia legis, per quam ascenditur in interiora cæli.

l *Quæ parabola.* Quod autem hæc de sacrificiis consummandis vel in primo vel in secundo tabernaculo secundum significationem dicta sint, aperit, subdens. *Qua parabola est.*

E

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 In qua urna aurea habens manna. *secundum quod dicitur.* Exod. 16.

2 Et uirga Aaron quę fronduerat. *secundum quod habetur Nu.* 17.

3 Et tabulę testamenti. *Ista erant inclusa in arca, ut prædictum est,*

4 Super quæ erant Cherubim gloriæ. *id est, gloriose facta, uel potius qua erant glorię Dei cui deseruiunt Angeli per Cherubim significatiua, vnde sequitur.*

5 Obumbrantia propitiatorium. *quod repræsentabat locum diuinum, vt dictum est.*

6 De quibus non est modo dicendum singula. *Quia Apostolus prosequitur illa breuiter, & secundum sensum allegoricum tamen, ut dictum est.*

7 His uero. *Hic Apostolus describit ministerium sacerdotum in tabernaculo Moysi. Ad cuius intellectum sciendum, quod intra sanctum sanctorum solus summus sacerdos introibat in festo expiationis tantum In alia autem parte tabernaculi quę dicebatur sancta absolute, alii sacerdotes intrabant his qualibet die ad perficiendum sacrificia. Immolatio enim sacrificiorum & oblatio eorum fiebant extra tabernaculum sub dino in altari holocaustorum, sed consummatio sacrificij fiebat in tabernaculo per cremationem incensi in altari incensi, quia sacrificia illa non erant accepta ex se, sed tamen ex fide & deuotione offerentium, quę fides & deuotio significantur per incensum, & hoc est quod dicitur.*

8 His uero ita. *i. dispositis modo prædicto.*

Sanctasanctorum, & sancta.

In priori

9 In priori quidem tabernaculo. *i. in parte tabernaculi, quæ dicebatur sancta.*

10 Semper. *quotidie.*

11 Introibant sacerdotes sacrificium officia consummantes, *id est per cremationem incensi.*

12 In secundo autem. *intra sanctum sanctorum.*

13 Semel in anno solus pontifex. *Supple introibat. Glossa dicit hic, quod pluries intrat in ano, tamen sine sanguine: hoc tamen non inuenitur scriptum in lege nisi solum quando mouenda erant castra, tunc enim Aaron & filii eius intrabant vt inuoluerent ea quę erant intra sancta sanctorum & disponerent Leuitarum onera: alias autem non legitur intrasse aliquis, nisi summus sacerdos in festo expiationis ad offerendum ibi coram propitiatorio de sanguine hostię immolatæ pro peccato populi & pro peccato proprio, & hoc est quod dicitur.*

14 Non sine sanguine, &c. hoc significante. *Hic ostendit quid signabant predicta, & primò quantum ad ve. Te. secundo quantum ad nouum, ibi.* Christus assistens. *In prima parte dicit sic:*

15 Hoc significante spiritusancto nondum propalatam esse sanctorum uiam, *Quia (sicut dictum est) per hoc quod non patebat accessus sacerdotis ad sanctum sanctorum, designabatur quod via ueniendi ad cœlestia, non erat patefacta sicut est in no. Te. Et quia ve. Te. adhuc habebat cursum suum, quod significabatur per primam partem tabernaculi, ut dictum est, & hoc est quod subditur.*

16 Adhuc priore tabernaculo. *i. ve. Te. habente statum.*

17 Quæ parabola. *i. figura,*

18 Est temporis instantis. *Quia ue. Te. fuit figura noui.*

Diuisio.

✠ Iuxta

Digitized by Google

a *Solummodo in cibis & potibus,&c.* ✻ THEOP. Lex inquit & legis ipsius instituta, humanis solum sunt rebus imposita, ut potequibus & uesci homines debeant, & in potu uti, & istiusmodi quædam iniungunt. Hoc comede, illo abstinebis, Verum quo pacto, & potib. dixit, cũ cõlter de potus diuersitate nil quicquam legem mãdasse. Aut enim id refert Apostolus quia Sacerdoti paulò post ingressuro, interdicta sit vini potatio. Vel in eiusmodi mandatorũ contemptum, hoc potius addidit. Erant præterea & uarii baptismatum modi. Nã si mortuum quis attrectasset, vel esset morbo infectus, vel fluxum seminis pateretur, baptismo, id est aqua abluebatur, & hunc in modũ existimabant, uel a crimine, vel a cõtagio ne purgari. *Carnis uero iustificationes.* erant præcepta quædam, quæ eorum carnem duntaxat abstergerent, qui secundum carnem viderentur sordidiores, Nec tamen hæc erat perpetuo pmensura, sed usque *ad tẽpus correctionis* hoc est, usque ad Christi primum aduentum qui uniuersa hæc erat emendaturus, inductaruĩque cultum uerum, & spiritualem. Cum esset autem lex graue admodũ iugũ, iure imposita, dixit, sicut in Apostolorum actis est scriptum. Quid tentatis imponere iugum discipulis, quod neq; patres nostri portauerunt.

Act.15.

b *Vsque ad temporis.* Vsque ad tẽpus gratiæ, quo in melius corrigendi erãt, qui hucusque sub pædagogo erãt, & ideo nõ poterat ut perfectum facere, non tamen eo tpe debebãt cessare.

c *Christus assidens.* De sufficientia unius ueri sacrificii. Testam. plene hic tractat per quod & peccatorum remissionem quã uerbis Ieremiæ supra tetigit, præstari dicit & salutem. Q. Hec prædicta legalia non possunt facere perfectum. Sed Christus assistens &c.

✻ CHRYSOSTOMVS. Non dixit factus sed ueniens, hoc est, ad hoc ipsum veniens, non alii cupiam succedens. Non primo aduenit, & tũc fact' est, sed simul aduenit. Et non dixit.

Adueniens pontifex. Hostiarum. Sed bonorum quæ facta sunt, veluti non valens sermone vniuersum exponere.

✻ AVG. Quid pro te oblaturus es ut munderis, si mundatus poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo seipsum mundus sacerdos vt mundet, hoc est quod fecit Christus, nihil mũdum inuenit in hominib. quod offerret pro hominibus, seipsum obtulit. Munda victima, felix uictima, vera uictima, munda victima hostia immaculata: Non ergo hoc obtulit quod nos ei dedimus: immo hoc obtulit, quod a nobis accepit, & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit. De utero uirginis Mariæ, ut mundam offerret pro immũdis, ipse rex, ipse Sacerdos.

Tract. in Ps.149.

(Text) temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solum modo in cibis & potibus, & in variis baptismatibus, & iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Christus assistens pontifex futurorũ bonorũ † per amplius & perfectius tabernaculũ non manu factũ, i. nõ huius † creationis, neq; per sanguinẽ hircorũ aut vitulorũ, sed per propriũ sanguinem introiuit semel in sancta, æ-

(Interlinear) a Gratiæ. Quod nunc est. b Parabolam. c De aliis thure s. simila & panib. d De animalibus. e A sacerdotib. figuratiuis. a i. teste conscientia. Et si ad visum hominum extra. b Plene mundatum. a Deo se licet. b Discernendis. a Ablutionib. a Aliis. b Non spiritus. c His omnib. dico impositis quasi in onus ad refrenandum transgressores. a Hæc non imperfectum, sed. b Patri ad interpellandum, vel fidelib. ad auxiliandum. c Non carnalium. d Bonæ æternitatis æternæ beatitudinis, quæ tempore legis futura erant. id est cœlum. a Non dico non Dei sed huius. i. humanæ, sicut vetus Cuius illud in eremo quod fixit homo. sed longe altera Deo. Et istum. Vt in veteri. a Quia non est opus iterari quia perfectum est. b Cœleste tabernaculum. s. sanctasanctorum.

† per maius. † facturæ.

✻ PROSPER. Quoniam semel Christus oblatus est, ut multorum peccata portaret.

d *Peramplius.* Christus introiuit tabernaculũ nomine signi, id est tabernaculi, designat signatum, idẽ cælum peramplius, quia plures capit quam terrenum illud, & perfectius, quia ibi perfecta beatitudo. Vel per tabernacnlum, id est per carnem, quæ nõ semine uiri cõcepta & formata est, assistens patri &c. Aug. Ita ut per tabernaculum accipiatur Christi caro, q̃ p no bis obtulit, in qua & diabolũ expugnauit. Est eñ Christus rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis. Sacerdos obtulit se pro nobis. Qñ pro nobis pugnauit, quasi victus est, immo uere tũc vicit. Crucifixus est enim, & de cruce in qua erat fixus diabolũ occidit, & inde Rex noster, Sacerdos autẽ quid pro nobis obtulit. Vnde quia nihil mundũ inuenit in hominibus quod offert pro eis, seipsũ obtulit. Ecce mũda & fælix & uera uictima. Carnẽ.n. de utero uirginis accepit, ut mũda offerre p̃ imũdis.

In Ps.149. Et li. de fide ad Petrum. c.2.

e *In sancta.* Exponit quid dixerit. Tabernaculum non manufactum, sancta sanctorum, id est cęlestia.

a Si enim

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Iuxta quam *s. Parabolam.*

2 Munera & hostię offeruntur quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere. *Quia in ue. Te. quod fuit figura noui, munera oblata non auferebant peccata ut, prędictũ est, & causa subdit.*

3 Seruientem solummodo in cibis & potibus. *Quod dicitur, quia obseruationes legalium in parte consistunt in abstinentia a quibusdam cibis & potibus in lege prohibitis:*

4 Et in uariis baptismatibus. *id est ablutionibus, quę fiebãt in emũdatione leprosi, & cõsimilibus, omnia enim ista erant quædam pure corporalia, & ideo nõ poterant mundare conscientiã, sed tamen tollere quãdam immunditiam corporalem uel irregularitatem, quæ dicuntur iustitię carnis, & hoc est quod dicitur.*

5 Et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. *i. vsque ad tempus nouę legis, quę corrigit ueterem, non a malo in bonũ reducendo, quia lex uetus fuit bona & iusta, ut habetur Rom. 6. sed ab imperfecto ad perfectum reducendo, quia sicut puero quamdiu est sub pædagogo imponuntur aliqua opera bona ad assuefactionem uirtutis, q̃ tamen mutantur adueniente ætate uirili in opere perfectiora opera et imponuntur, ita per legem Moysi fuerunt imposita legalia populo Iudaico, vt exerceretur in cultu unius Dei, quia tamen erant imperfecta, ideo per legem Christi ad perfectionem sunt reducta propter quod Apostolus Ga. 3. comparabat legem Moysi pędagogo, sub cuius disciplina tenetur puer quamdiu est paruulus, vt plenius declaratum est in principio huius operis.*

6 Christus assistens. *Hic consequenter exponit illud quod prædictũ fuit de tabernaculo Moysi, inquantum fuit figura nouæ legis. Circa quod Apostolus duo facit. quia primo declarat propositum. Secundo probat quoddam suppositum, ibi.* Si enim sanguis. *Circa primum quinque tãgit. Primo dignitatem loc. quia illa pars tabernaculi quę figurabat n. Te. uocabatur sanctum sanctorum. Secũdo dignitatẽ ministri, quia solus summus pontifex illuc intrabat, tertio modũ intrandi, quia cũ sanguine intrabat. quarto tempus intrandi, quia tãtum semel in anno quinto ad quid intrabat. s. ad placandum sibi Deum. & populo. Et ista significabant ea quæ sunt in no. Te. quia Christus qui est summus pontifex intrauit cælũ, quod designabatur per sanctũsanctorũ, ut supra dictũ, & p propriũ sanguinem ad placandum nobis patrem, & hoc est quod dicitur Christus assistens. Sciendum tamen. quod in hoc capitulo constructio est multum suspensiua. Et ideo ut clarius & breuius procedam, ego ponam literam non secundum quod iacet in libro, sed secundum ordinem sententię.*

Christus. *Hic tangitur dignitas ministri no. Te. quia Christus est nomen suppositi existentis in natura duplici, s. diuina & humana.* Pontifex. *Hic tangitur nomen officij, quia Christus est princepis aliorum pastorum, secundum quod dicitur. 1. Pe. v. a. cum appuerit princeps pastorum &c.*

7 Assistens. *i. semper paratus ad suum officium. s. ad interpellandum patrem pro nobis, & ad auxiliandum nos contra impugnationem hostis.*

8 introiuit semel in sancta. *i. in cælum, ut patebit infra quod quidem cælũ est,* Tabernaculum per am. *i. ualde amplum, propter immensitatem bonorum cælestium.* Et perfectius. *quam fuit tabernaculum Moysi, quod fuit mobile, & portabile de loco ad locum, istud est immobile & æternum secũdum quod per E. a. fuit predictum, 33. d.* Oculi tui uidebunt Ierusalem ciuitatẽ opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. *Ibi enim loquitur de ierusalem cœlesti* Non manufactum. *i. non per hominem, sicut fuit tabernaculum Moysi per manum. Bezeleel sit hoc Et quod subdit Apostolus exponendo uerbum prędicatum.* Id est non huius creationis. *i. humanę factionis. Tangit, etiam tempus intrandi, ibi. semel quia totum tempus nõ est. n. nisi vnus annus respectu pontificatus Christi. & ideo ex quo semel intrauit. semper est ibi. Tangitur etiam modus intrandi cum dicitur.* Neque per sanguinem hircorum aut uitulorum. *Sicut intrabat pontifex veteris legis, sed per proprium sanguinem, qui pro nobis fuit effusus in cruce. Tangitur etiam ad quid intrauit, cum dicitur.*

✻ 1 Aeterna

Digitized by Google

a *Si enim sanguis hircorum*: Quod per Christum potuerit esse redemptio a minori probat, qui per illa legalia fiebat mundatio corporalis.
b *Hircorum*. Hircus Christum significat, per similitudinẽ carnis peccati. Taurus quia duorum testamentorum cornib. uẽtilat inimicos.

Au. qui in num. q. 33

c *Cinis uitulæ, &c.* De iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquã aspersionis eorũq; mundationẽ q mortuũ tetigerint proficere lex mãdauit nõ est tacẽdum. Euidẽtissimum enim in ea nouũ testamentũ pfiguratur. De hac dicitur in libro Num. dominũ dixisse Mosi, *Loquere filiis Israel Et accipiant à te iuuencam rufam sine uitio, quæ non habet in se uitiũ & non est positum super eam iugum. Et dabis eam ad Eleazar sacerdotem, & eycient eam extra castra in locum mundum, & occident eam in conspectu eius. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, & asperget contra faciem testimonii septies, cremabunt eam in conspectu eius, & pellis eius cum carne, & sanguis cum stercore comburetur. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hysopum, & coccinum, & mittet in medium combustionis iuuencæ, & congregabit homo mundus cinerem iuuencæ, & ponet extra castra in locum mundum, & erit filiis Israel & proselytis legitimum sempiternum uel æternum.* Ex isto cinere fiebat aqua aspersionis vnde mundabantur a cõtactu mortuorum. Ait enim sic. *Omnis qui tetigerit mortuum, immunda erit septem diebus. n. Hic purificabitur die tertio, & septimo, & mundus erit. Si uero non purificatus fuerit, non erit mundus. Omnis enim qui tetigerit mortuum, et mortuus fuerit non purificatus, tabernaculum domini polluit et exterminetur anima illa ex Israel.* Item ait *Et accipiens hysopum tinget in aqua uir mundus, et asperget super domum, et super uasa, et super animas.*

Num. 19. a Leuit. 4. a. Leuit. 4. a B

Mystice. Iuuenca rufa figura no. Test.

Vitula fœminea caro, Christi infirma, Rufa, passione cruẽta. Hanc accipiũt à Moyse qui est figura legis, quia secũdum legẽ visi sunt occidere Christum, quia secundum ipsos sabbathũ soluebat, & obseruationes legitimas prophanabat. Sine vitio est iuuenca, quia immunis a peccatis caro Christi. Ad cõfirmationẽ aũt repetit dicens, quæ non habet in se vitium. Vel ad terminationẽ. s. quod etsi in aliis qui sunt mẽbra eius habeat vitium, in se tamen habet. Et non est positum super eã iugum, quia non est subiugatus iniquitati imo & subiugatos inueniens liberauit, & eorum uincula dirupit & potestatẽ ponendi animam, & iterum sumendi habuit. Non ad Aarõ, sed ad Eleazar data dicitur, quia non ad tempus quod tunc erat, sed posteros illius sacerdotii domini passio erat peruentura, Eiecta est extra castra, & dominus extra ciuitatem eiectus est Et eiecta est in locum mundum, quia dominus non habuit causam malam. Occisa est in conspectu Eleazar, sic occisa est caro Christi in conspectu eorum qui uenturi erant in nouo Testõ dñi sacerdotes, Eius sanguinẽ aspersit contra faciem testimonii septies, quia Christus s̃m scripturas fudit sanguinẽ in remissionẽ peccarorum. Iõ contra faciẽ testimonii, quia non aliter declaratum est, q̃ fuerat diuino testimonio prænũciatum iõ septies: quia ipse numerus ad mundiciam pertinet spiritalem extra castra Ierusalem, iussa est cremati. Cremari s̃m Græcos a suspensione dicitur, quia ignis sursum mouet, & in eum conuertitur quod crematur, quod est signum resurrectionis. In cõspectu Eleazar cremata dicitur, quia illis apparuit resurrectio Xpi, q futuri erãt regale sacerdotiũ. Pellis ei⁹ cũ carne & sãguie & stercore cõbusta dr, qa nõdũ solũ substãtia mortalis corporis Christi, q̃ pelle, carnib. & sanguine intimata est, sed etiam contumelia, & abiectio plebis (quę noĩe stercoris significatur) conuersa est in gloriam, quam cõbustionis flamma significat. In medium combustionis mittit sacerdos lignũ cedrinũ, hysopũ, & coccinũ. Lignũ cedrinũ est spes quæ in supernis firmiter habitat Hysopus fides, quæ cũ sit humilis, radicibus hæret in petra Coccinum charitas, quia Feruorem spiritus igneo calore testat. Hęc ẽt debẽt mitti in mediũ cõbustionis. i. in resurrectionẽ Christi, vt cũ illo abscondita sit uita nostra. Cinis, id est reliquiæ combustionis, fama est quæ secuta est post passionem & resurrectionẽ, Hunc cinerem hõ mundus congregabat, & in locum mũdum extra castra reponebat, quia hæc fama qua apud eos maxima claruit, qui non erant de consortio iudęorum, & erant mũdi ab interfectione Christi, & extra celebrationem iudaicę consuetudinis. Ex isto cinere fit aqua aspersionis, per q̃ significatur baptismus, unde mundabantur hoĩes a contactu mortuorũ, qa ab iniquitate per baptismum Christi. illa aqua tã proselyti q̃ Gẽtiles vel Iudæi mundabantur, quia baptism⁹ iudæis & gentibus prodest. Hysopo qui fidem significat illa aqua aspergebatur, quia fide mundantur corda, & sine fide non prodest baptismus. A viro mundo hoc fiebat, quia verè mundi debent esse ministri ecclesię, qui portant personã dñi.

Mat. 12. a. Io. 10. b. Eph. 1. b. 1. Pe. 2. b. C ps. 21. b. D E

a Per hoc. Quod non in illis sacrificiis legalib. Quia redempti sunt æterni. b A nobis, vel a Christo nobis. c Per sanguinem Christi potest esse redemptio. Quia.

a & taurorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos sancti-
b Qui significat memoriam passionis Christi. b A corporali macula lepræ. quæ a pœna legis liberat. a Contactu mortuorum. A peccato mundat, valens ad emundationem carnis,
æterna redemptione inuenta. Si enim sanguis hircorum
c a Non animæ. Et si hoc est.
d ficat ad emundationem carnis, † quanto magis,
e sanguis Christi qui per spiritum † sanctum obtulit

1 2 3 4

†1. Pe. 1. d. 1. Io. 1. Apoc. 1. b. † De ce. misc. cum marthæ. † æternum

d *Ad emundationem carnis*. i. vt caro emundata sit propter legis præceptum sed in Christo est perfectio.
e *Obtulit semetipsum*. Et medius inter Deũ & homines dator est noui Testamẽti: quasi põtifex nobis est dator legis nouę.

✱ Avgvs. Quod tunc pontifex ille significabat, qui cũ sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est, qui in se vno totum & exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionis nostræ sciebat effectum, idem scilicet, & sacerdos, & sacrificium, idem Deus, & templum.

li. de fi. a pet. c. 1. sermo de sacrific. ve sp. d.

✱ Idem. Hoc sacrificium, ubi sacerdos est victima, redemit nos suo sanguine creatoris, non tamen creauit nos cum sanguine, sed redimit sanguine. Creauit aũt nos in principio q̃ erat verbũ, & verbum quod erat apud Deum, & Deus uer bũ. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsũ facta sunt & sine ipso factũ est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quo uero redẽpti, audi. Quod factũ est, ingt, ĩ eo vita erat & uita erat lux hoĩum, & lux in tenebris lucet: & tenebrę eã nõ cõprehenderũt. Adhuc Deus est, adhuc illud illud dicitur, quod commutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui cui uidendo corda mũdata sunt, vnde aũt mundentur nõ dũ dicit Lux, inquit, lucet in tenebris, & tenebræ eam non cõprehenderũt. Sed vt non sint tenebræ, possintq; cõpræhẽdere, tenebræ enim peccatores, tenebræ ĩfideles, ut ergo nõ sint tenebræ possintque compræhendere. *Verbum caro factum est & habitauit nobis.* Videte verbum carnẽ, uerbum ante carnẽ. In principio erat uerbum & uerbum erat apud Deum & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt. Vqi hic sanguis. Ecce iam author tuus sed nondum est pręcium tuum. Vnde ergo redẽpt⁹. Quia uerbũ caro factũ est, & habitauit in nobis.

F

✱ Chrysost. Si enim carnem, inquit, potest mundare sanguis taurorum, multo amplius animę sordes diluet sanguis Christi. Ne enim cum audis, sanctificat, magnum aliqd putes

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Aeterna redemptione inuenta, *quia per hoc habemus æternam redemptionem per modum conuenientissimum a Christo inuentum, inquantum satisfecit, quia poterat inquantum Deus, & soluit qui debebat inquantum homo.*

1 Si enim sanguis. *Hic probat quoddam suppositum circa ultimum dictum, scilicet, quod sanguis Christi fuit efficax ad nostram redemptionem æternam, & facit talem rationem. Sãguis Christi ex unione ad suppositum diuinum habet uirtutem maiorem ad emundationem animæ q̃ sanguis hircorum, et vitulorum et aqua lustrationis ad tollendum immundiciam corporalem seu impedimentum irregularitatis de quo prædictum est. Veritas propositionis huius patet, quia sanguis Christi ex eius vnione ad suppositum diuinum contrahit quandam infirmitatem virtutis, sed prædicta ueteris legis tollebant immundiciam corporalẽ contractam ex tactu alicuius immundi, et a diuino cultu impedimẽtem ut patet Num. 21. Ergo multo fortius sanguis Christi mundat animam et reddit eam aptam ad salutem æternam et hoc est quod dicitur.* Si enim sanguis hircorum & taurorũ, *hoc fiebat in festo expiationis.*

Sanguis Christi efficax ad redemptionem.

2 Et cinis uitulæ aspersus. *quia in aqua lustrationis qua debebant immundi aspergi, ponebantur cineres vitulæ combustæ, ut dicitur Numer. 21.*
3 Inquinatos sanctificat. *quia animam mundare non poterat.*
4 Quanto magis sanguis Christi, &c. *i. peccatis, quæ mortificant animam morte culpæ & morte gehennæ.*

✱ Ad

Digitized by Google

putes, annotat, & ostendit vtriusque mundationis differentiam. Et quomodo hoc? Ista quidem excelsa, illa autem humilis. Et dicit, quia merito si quidem ille quidem sanguis taurorum erat, iste autem Christi. Et non ei sufficit nomine tm̃ hoc signare, ponit etiam modum differentię. *Qui per spiritum*. īquit, *sanctū seipsum obtulit immaculatum* Deo, hoc est sacrificium immaculatum erat, mundum a peccatis. Hoc enim est *per spiritum sanctum*, non per ignem, nō per aliena quædam. Et *mundabit conscientiam nostram*. inquit, *ab operib. mortuis*, benedixit, *ab operibus mortuis*. Si quis enim tangebat mortuum, polluebatur, & hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam. *Ad seruiendum*. inquit *Deo viuo*. Hic manifestat, quia opera mortua habentes non possunt seruire vero, & viuo Deo, quia illa mortua sunt & falsa & merito.

†conciliator. Leui. 11. Deuter. 14. †Gal. 1. b.

Obtulit per spiritum omnia dicentem. Vel immaculatum per spiritum, de quo conceptus immunis fuit a peccato. a Non carmen tantum. b Duo facit sanguis Christi. a peccato mundat, & restituta libertate facit seruire Deo, qui dat viuere, qui est vita ex se viuens.

a īmaculatū semetipsū Deo, emūdauit cōsciētiā nostrā ab b operib. mortuis, ad seruiendū Deo viuenti? Et ideo noui c

a .i. peccatis. b Sine quo nec quæ Deus nos operari vellet, nec quæ speramus sciremus.

a Noui Test. dator est ideo, vt vocati accipiant hæreditatem: & hoc morte interueniente, sine qua lex non iuuaret.

d b Eius. Christi. Interueniente inter dispositionem & completionem.

testamētit† mediator est, vt mōrte intercedēte ī redēptionem earū prçuaricationum, quę erāt sub priore testamē e

A Deo. Ab æterno electi. b i. æternam hæreditatem frequenter promissam.

to, repromissionē accipiāt qui vocati sunt ęternę heredi f

a Morte intercedente, quia vbicunque. b Poterunt infirmi ex eo quod mortuus est Christus non credere promissionem & ideo probat hoc humana consuetudine.

g tatis. † Vbi enim testamentū est, mōrs necesse est interce

a Interueniat ante confirmationem. b Sic & no. Test. i. promissio æternæ vitæ & doctrina euangelica. i. per mortem testatorum.

h dāt testatoris. Testamētū enim in mortuis † confirmatū

testām hæredes. Sic, n. inquiens testatus est Christus. Volo pater vt vbi ego sum, & illic & ministros meos esse. Quos vero ex hæreditauerit ille, sic exprimit. Nō pro oīb. peto, sed p̃ his q̃ me professi sunt, & crediderūt. Hēt insuper testm̃, & testes, vt patet ex his. Testīoniū aūt p̃hibet de me, q̃ misit me pater, Et paraclet⁹ testimoniū perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis.

Ioan. 12. 1o. 17.

1 ✻ CHRISOST. Quid est 2 mediator; Mediator enim non est dominus 3 rei cuius est mediator, 4 sed & alia quidem res, a 5 lius est mediator, ut 9 puta mediator nuptiarum sit, nō sponsus, sed 7 adiuuās spōsum, qui du 8 cturus est sicēt mediator hic filius factus est patr. s & noster.

e *Interce*. Inter vetus Test. & nouū. in quibus nō solū sacramenta diuisa sunt, sed & promissa distīctio est, passio Christi, in cuius morte cōstat terrena nō promitti, sed æterna. In morte enim unigeniti necesse est magis sperari.

Aug. q. 33. super numeros, †tatum.

B

a *immaculatum*. Alius sanguis non immaculatus.

b *Ab operibus mortuis*. Ambr. i. peccatis, quæ qui tangit inquinatur, sicut qui tangebat mortuum, coinquinabatur nec intrat in cælum, sicut nec ille in templum.

c *Viuenti*. Nemo ergo ei potest seruire qui mortua opera hēt. Ambr. Quę mors erat necessaria in redemptione non modo Gentilium, sed & earum prçuaricationum quas lex faciebat nō soluebat. Tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari nō possemus, nisi vnigenitus Dei pro nobis moreretur, debitoribus mortis, sed sic fecit nos dignos testamenti & promissæ hæreditatis, & ita testamentum factum firmum.

p *Et ideo noui testamenti mediator est, &c.* ✻ THEOP. Quod deterrere quā plurimos uidebatur infirmiores q̃a illud sæpe ac multum vsurparent, Si Christus obiit mortem, quo pacto daturus est quop promiserat? Id ipsum nunc Paulus leniens, ob id arguit Christi ratum esse & firmius testamētum, quia mortuus sit. Nequ enim superstites sumus, testamenti nomen illud sortitur, quod testando nos instituimus. Vt igitur, inquit putiores nos redderet, mortē subiuit, & testō nobis peccata remisit. & cęlestium reliquit bonorum fruitionē, nos inter, & patrē mediator effectus, cū patri haudquaquā esset in animo, nobis hæreditatem relinquere, vt quibus acriter succensebat & erat iratior, tanquam liberis a se alienis, Christus itaque intercessit, & patrem nobis conciliauit. Quomodo. Id namq; q̃ erat nobis ferendum vt cōtumacibus, ille iam tulit, & mortem quæ fuerat per nos subenda, pro nobis subiuit, effecitq; hęreditate hac dignos, est igit, & testm̃ hoc p̃ filii mortē iā cōrmatū q̃d minīe ad īdignos hæreditatē trāmisit. Hēt ptęrea & testamen-

C

E

f *Aeterna. hære.* ✻ AVG, Hæreditas mea præclara est mihi. Et ipsi⁹ hęreditatis uox est apud prophetā Dn̄e Deus noster possidē nos. Hāc hæreditatē nō moriēs pater filio reliqt, sed ipse filī⁹ eā sua morte mirabiliter acq̃siuit, q̃ resurrectiōe possedit.

tract. 79. in Io.

g *Vbi en.* Dixit. Christus est dator no. Te. morte intercedēte nūc q̃ cōfirmatione ei⁹ potuerat mori, p̃bat cōsuetudine humanæ legis. *Vbi enim te*. Sicut ergo test. morte testatoris confirmat, sic & Christus in assertione eorū q̃ testabatur voluit mori, ne q̃s de eis dubitaret, nec aliter poterat nobis esse uita. Morte euāgeliū in nobis cōfirmauit, ut q̃a pro nobis mortu⁹ est pręcepta eius diligamus & in autoritate habeamus, & per mortem gratiam nobis impetrauit, qua complere possimus.

Au. in psal. 49. & li. 8. q. 75.

✻ ANSEL. Nunquā n. aliter hætes potest hæreditatē cōseq. Et q̃a in oī tes. id necesse est, ideo testator noster, q̃ nobis test. fecerat, in quo vitæ ęternæ hæredes fore nos instituerat, interposuit mortē suā vt sine obstaculo perueniremus ad hæreditatē possidendā neq; aliter p̃tingere possem⁹ ad illā. ✻ AVG. Quæri potest cuius morte cōstet, q̃ facti sumus ēt nos hæreditas Dei s̃m illud, dabo tibi gentes hæreditatē tuā, nisi forte hui⁹ mūdi, quo pri⁹ tāq̃ domināte tenebamur. Pūt aūt cū dicim⁹ mūd⁹ mihi crucifix⁹ ē, & ego mūdo, possidet nos Xp̃s mortuo illo, q̃ nos possidebat, cū ei renūiā⁹ morimurq; illi, & ipse nobis

in ps. 79.

h *Testamentum enim*. ✻ AMB. Hoc modo firmū factū est test. intantū fuit peccatū nostrū, ut saluari nō potuissemus aliquādo, nisi vnigenitus filius Dei p̃ nobis moreretur. *Quod uero ait Alioquin nondū ualet dum viuit qui testatus est*. Hoc enim significat, q̃ q̃diu viuit testator. potest mutare sententiam, & alios hæredes adducere in hæreditatem suam.

F

Vnde

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ad ser. *Hoc dicit ad differētiā illorū qui putantur dij, sed sunt mortui, ut Iupiter, Hercules & huiusmodi. Tāgit autē tria per quæ sanguis Christi habet efficaciā ad prædicta. Primū est ipse offerens. s. Christus cuius meritū est efficaciæ infinitæ propter coniunctionē ad diuinitatē, & hoc tangitur cū dicitur.* Semetipsum obtulit. *Secundum est munus oblatum, quod fuit sanctissimum, ideo dicitur. Immaculatum. Tertium est modus offerendi, qui processit ex maxima charitate, quod notatur cū dicitur.* Per spiritum sanctum. *Cui autem facta sit talis oblatio, ostēditur cum dicitur.* 2 Deo. *s. patri.* 3 Et ideo. no. Te. *Hic consequenter ex prædictis quæ pertinent ad ve. Te. & expositione eoru arguit ad principale intentum. s. quod no. Te. sit excellentius & efficacius ueteri. Et diuitur in duas partes, quia primō facit quod dictū est, secundo probat quoddam suppositum in sua ratione, ibi.* Vbi enim testa. est. *Circa primum considerandum, quod immediate prędixit quod Christus per proprium sanguinē intrauit cælum, & sic inuenit nostrā redemptionem æternam. Hoc autem nō poterat fieri in uet. test Ex quo sequitur, quod illud. Testamentum factum est per Christū, & per consequens debet dici no. testam. quia illud quod sequitur præcedens dicitur nouum respectu illius, & hoc est quod concludit Apostolus.* Et ideo noui testamenti mediator est, *scilicet ipse Christus, per quem autem modum sit mediator, subdit.*

4 Vt morte intercedente. *id est Christi morte interueniente, per quam eius testamentum est confirmatum.*

5 In redemptionem earum præuaricationum. *quæ erant sub priori testamento. i. quas vet. Testam. non poterat auferre, sed per mortem Christi sunt ablatę.*

6 Repromissionem æternæ hæreditatis accipiant. *per efficaciā passionis,*

7 Qui uocati sunt. *ad participandum per ueram fidem & sacramētorum nouæ legis susceptionem, & sic patet quod no. Test. est efficacius veteri, quia mundat animam & confert gloriam, vetus autem Testamentū tantum exterius mundabat, & temporalem hæreditatem promittebat.*

8 Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. *Hic probat quod supposuit, scilicet, quod Test. no. sit confirmatum per mortem Christi, & hoc probat dupliciter, per legem humanam secundo per legem diuinam, ibi.* Vnde nec primum. *Circa primum cōsiderandum, quod secundum leges humanas, ciuiles & canonicas testamentum non habet robur quandiu viuit testator, quia tunc potest semper mutari, cum sit ultima uoluntas uitæ pręsentis, sed in morte confirmatur. Ita similiter no. Te. quod est proprie testamentum Christi, in sua morte fuit roboratum, propter hoc tunc dixit:* Consummatum est ut habetur Ioh. 21. *& hoc est quod dicitur hic.* Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat. *i. interueniat* testatoris, &c. *& patet litera.*

✻ Vnde

Digitized by Google

a *Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.* ✻ THEOPHYLA. Non.n.solum Apostolus quæ diceret ex communi quadam consuetudine confirmabat, sed ut a rebus ipsis quæ in ueteri contigissent. Quod sane Iudæos ad credulitatē magis inducit, & fidem ut sibi adhibeant admonenti. Vnde inquit. *Necessarium est,* ut mors testamētum præcedat. Vnde fuit necesse, ut prius illud testamentum non sine sanguine fuerit dicatum. Sanguis uero mortis est argumentum, sed uetus illud p agni sanguinem figuram prętulit noui, in quo Dei filius in carne mortuus est. Verū quid illud designat, cum testamētum, inquit fuisse dicatum? Id quidē. Quia hoc ipsum principium sum psit cōfirmationis & roboris. Neque.n.aliter peragēdi sumpsisset initium, nisi sanguinis effusio præcessisset.

b *Lecto enim.* Sicut ergo Moyses sanguinē prædictorum animalium accepit, ut eo aspergeret & mundaret prędicta. Sic noster Moyses Christus data noua lege, suū sanguinem qui uitulus propter uirtutem crucis, cuius cornibus impios uentilauit, & hircus pro similitudine carnis peccati, & quia hostia pro peccato egressum cum aqua de suo latere ad hoc opus accepit per aquam baptisma sanctificans, pretio sanguinis nos redimens. Cum lana coccinea quę ignei coloris est, & hysopo. Lana.n.significat ignē dilectionis Christi, hysopus qui ualet contra tumorem pulmonis, humilitatem Christi significat, qui per feruorem dilectionis & humilitatem pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Eo sanguine librum, i. euangelium sanctificauit, i. confirmauit, & populum fidelium abluit dicens. *Hic est sanguis noui Testamenti confirmator, quod mandauit Deus ad vos.* Aspersit tabernaculum, i.ecclesiam. Omnia vasa ministerij, quia omnes doctores ecclesiæ in quib.continentur mysteria sua. Et sanguine redemit, & redemptis, spiritum sapientiæ, & scientiæ tribuit, & omnia mundantur per sanguinem Christi, & sine eo nullius peccati fit remissio. Potest etiam per prædicta populus Dei significari. Ipse.n. Liber est tabernaculum uasa quæ spiritualiter mundantur sanguine merso in remissionem peccatorū. Inquit enim alibi, *Qui pro multis effundetur.* hi enim sunt populus Dei, id est, electi.

c *Lana.* Charitas Christi est nobis lana de qua uestē faciamus.

A — †Ex.24.b. — B — Augu.ubi supra. — Io.19.f. — Mystice. — C — Matt.26.c — Mar.14.c.

a Si non interuenit mors testatoris. q Potest.n.mutare si vult. Id est, quamdiu.

a est. Alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Vn- 1

a Quia omne testamentum morte firmatur. Et hoc in signum futuri quod sanguine Christi. b Confirmatum est. c Non sine sanguine.

b de nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto 2

a Prius omni, vt totum confirmaret.

enim omni mandato leg s a Moyse vniuerso populo, acci- 3

Simul aqua & sanguis quia nostrum baptisma ibi figuratum est passio Christi. a Quæ significat mundationem futurorum cum aqua baptismi. b De quib. aspersorium facit. 4

c piens sanguinem vitulorum & hircorū cum aqua & lana coc

cinea & hysopo, ipsum quoque librum & omnem populum 5

Id est ad confirmandum testamentum.

d aspersit dicens. † Hic sanguis testamenti quod mandauit ad 6

a Sicut librum. b Templum Dei sanctum est quod e.vot. Habentes officia. 7

vos Deus. Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerii 8

a Quia quædam vasa sola aqua baptizabantur, sed in nobis nihil sine sanguine Christi mundatur interius.

e sanguine similiter aspersit. Et omnia pene in sanguine se- 9 10

a Quicquid de aliis. b In quo sacrificio.

f cundum legem mundantur, et sine sanguinis effusione non 11

a Peccatorum. b Quando quidem Moyses ita præcepit & lex ita præcepit. c Figuras. d Ecclesiæ quo ad cælum dicitur. 12

fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium 13

d *Hic sanguis testamenti quod mandauit.* ✻ ANSEL. Quasi non fuisset vos aspergo, quia hic sanguis quo uos purifico, est confirmator testamenti qđ mandauit mihi Deus ad uos deferre.

✻ THEOPHYL. Christus sane sic inquit. Hic sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum in ueteri uero nec nouū dicitur nec peccatorum remissio. Vides ut sanguinem dixerit testamētum necesse est igitur, ut Christi mortem intelligas, ubi testamenti fit mentio. *Et tabernaculum & omnia uasa ministerij sanguine similiter aspersit.*

✻ IDEM. Vel hoc quidē nostri prefert figuram, qui & tabernaculum sumit. Ait namq;, inambulabo in eis & inhabitabo & alibi. Vasa autē magnæ domus Dei quædam aurea sunt, quędam argētea. Sumus itaque nos uerò Christi sanguine respersi, & sanctificationem adepti quando quidem & in eius fuerimus morte baptismo abluti.

e *Et omnia pene in sanguine secundum legē mundantur.* ✻ CHRYS. Quare autem dixit pęne quare illud sic temperauit. Quoniā illius non erat perfecta mundatio neque remissio perfecta, sed semiperfecta & in minima parte nunc autem, hic est inquit sanguis noui testamenti qui pro uobis effussus est in remissionem peccatorum.

Ecce quæ proprie prædicit Moyses uerba quibus usus est Christus in cœna quando corpus & sanguinem suum discipulis dedit.

f *Et sine sanguinis effusione non fit re.* Hæc determinatio ideo apponitur quia per aquam aspersionis quę fiebat de cinere uitulæ rufę fiebat remissio peccatorum aliquando qñ non effundebatur sanguis, sed tamen effusus erat in immolatione uitulæ. In illis aūt sacrificijs quamuis magis eam peruerso populo fuerint congruenter imposita quam Deo desideranti oblata: figura tñ ueritatis fuerunt, quę Christus est cuius sanguine redempti & mundati sumus, quia uera emundatio & Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est.

Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, & cæt. ✻ CHRYS. Et quomodo exempla sunt eorum quæ in cœlis habentur. Quę autem nunc uocat cœlestia? num cęlū aut angelos? nihil tale, sed ista quæ apud nos geruntur in cęlis ergo sunt ista quę nostra sunt & hæc nostra cęlestia sunt quamuis

D — E — F — 1.Pet.1.c.

Hic ... in

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Vn. nec pri. *Hic probat idem per legem diuinam in qua probatione primo ponit no. Testa. conuenientiam cum ueteri secundo eorum differentiam. ibi.* Necesse est ergo. *Circa primum secundum, quod ue te. Test. quod fuit figura noui fuit confirmatum per aspersionem, sanguinis, vt habetur* Exod. 24. *Et sic patet per legem diuinam, quod Test. no. per effusionem sanguinis debuit confirmari. ut figuratum corresponderet figuræ & hoc est quod dicitur.* Vnde nec primum qui. *i. ue. Test. quod fuit primum.*

2 Dedi. est. *i. confirmatum.* sine sangnine.

3 Lecto enim in omni mand. le. a Moyse uniuerso populo. *Hoc habetur Exod. 24. ubi dicitur quod populus Testamentum recepit & obligauit se ad obediendum & tunc Moyses ad cōfirmationem huius aspersit sanguinem & hoc est quod dicitur.*

4 Accipiens san. uitulorum & hir. cum aqua & lana coc. & hy *Sed contra hoc posset aliquis dicere, quia Exo. 24. non fit mentio, nisi de sanguine uitulorum. Dicendum, quod Apostolus fuit instructus in lege, & ex usu & consuetudine sciebat qualiter talia fiebant, s. per mixtionem sanguinis hirci & aqua, ut sanguis esset clarior lana uero coccinea, & hysopus erant ibi quasi aspersorium ad sanguinem aspergendū: Et propter hoc Moyses tacuit ista, quia non erant principalia tantum credendum est Apostolo, quod fuerit ita, ut describit. Non enim omnia in Exod. sunt scripta. Sequitur.*

5 Ipsum qu. li. *Scilicet legis.*

6 Et om. po. *Qui legem susceperat.*

7 Aper. di. Hic est san. te. *I d est, confirmatiuus testamēti quod* mandauit ad uos Deus.

8 Etiam ta. *Non quod aspersit tunc tabernaculum quia nondum erat, sed postea illud sanguine aspersit quando illud consecrauit.*

9 Et omnia ua. ministerii. *Quibus vtebantur in tabernaculo Moysi.*

10 Sanguine si as. *i. per aspersionem sanguinis.*

11 Secund. legem mun. *Dicit pene quia aliqua mundabantur per ignem, s. illa quæ poterant ignem sustinere, ut habetur* Nume. 31. d. *Expiatio tamen pro peccato non fiebat sine effusione sanguinis & hoc est quod dicitur.*

12 Et sine san. effusione non fit remissio. *Quia animalia sacrificabātur pro peccatis quorum effundebatur sanguis, in signum quod per effusionem sanguinis Christi fienda erat remissio peccatorum quæ non poterat sanguine animalium fieri, sed tantum significari.*

13 Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium. *Posita conuenientia noui & ueter. Testamen. quantum ad confirmationem &*

Digitized by Google

in terra celebrantur, Siquidem & angeli in terris sunt, sed tñ coelestes vocantur. Nam & Cherubin in terris apparuerunt, & tamen coelestia sunt. Et quid dico apparuerunt? In terris ẽt conuersantur sicut in paradiso, Imo neque hoc. Ista.n.coelestia sunt conuersatio ẽt nostra in coelis est, quamuis hic conuersemur. Quæ est ista conuersatio nostra? I hæc est. Philosophia, s. quæ apud nos est, qui ad cęlum vocati sumus, *Meliorib.* inquit, *sacrificijs, quam hæc sunt.* Quod melius est bono aliquo melius est. Bona ergo fuerunt etiam exempla eorum, quæ in coelis sunt, nequaquam.n. exempla illa mala erant, alioqnin etiam mala essent, quorum exempla sunt.

Ipsa autem cæ. Christus, qui in quibusdã significatus est, non indigiut mũdari, sed omnes sui, sed tamen signa eius quæ in tabernaculo vsum ministrationis præstabant, sanguine mundata sunt.

(† oportebat) († instante consummatione)

a Prædictis. b Corporaliter. c Ecclesia, scilicet. Significata. d Sed in terra. e Christus & omnes illæ hostiæ quia in omnibus significatus.

a his mundari. Ipsa autem coelestia † melioribus hostiis quam

Quæ sunt.

b istis. Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exempla-

a Per illa significatum. b Vt pro nobis interpellat, & post se trahat. c Post consummationem. d Præsentia.

ria verorum, sed in ipsum coelum, vt appareat nunc vultui

a Nunc apparet vultui, non ita vt sæpe offerat semetipsum & sæpe patiatur in cruce quia sufficit omnib. semel oblatus, & non opus est per singulas generationes iterari, quod ii, his non sufficeret, nec antiquis qui similiter erant redimendi.

c Dei pro nobis. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemad-

d modum põtifex intrat in sancta per singulos annos in sangui

Christus in suo. a Non sępe. Si oportet eum sæpe se offerre. b Quod non fuit opus. c Incipiendo a principio mundi.

e ne alieno. Alioquin † oportet eum frequenter pati ab origine

a Non sępe, sed semel, quod nunc constat per inconueniens.

f mũdi. Nunc autẽ semel † in cõsummatione seculorum ad † de-

est, quod sua hostia fuit dignior & efficacior omnibus aliis, quia illæ sæpe iteratæ sine consummatione, hęc semel oblata ad patriam reducit.

d *Per singulos annos.* ✻ AMBR. Eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos, facere, alioquin cessassẽt offerri, ideo quod nullam haberent vltra quam conscientiam peccati, cultores semel mundati. Sed in ipsis commemoratio peccatorũ p singulos annos fit. Impossibile.n. est sanguine taurorũ & hircorũ auferri peccata. Vna ẽ, igt, ista hostia, illæ autẽ multæ sunt. Propterea.n. nec fortes erant, quia multę. Quid autẽ opus erat multis, dic mihi, vna sufficiente? proinde quod multæ, & semper offerebantur, ostendit nunq̃ eos purgari. Sicut.n. medicamentũ quando fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctam valetudinem repellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò semper apponitur, manifestũ, indiciũ est minus illud præualuisse. Medicamenti quippe virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter sic etiã hic qua rõne eisdẽ sacrificiis semper curabantur. Si.n.omnib. essent liberati peccatis, nequaq̃ per singulos dies offerret qs sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio, quia quotidie iisdem purgabantur hostiis etiam & ipsi sacerdotes, & populus pariter. In Christo ẽcontra iõ semel oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.

(† portioribus.) († profligationem.)

b *Non e. in m.* Exponit meliores hostias quæ est vna, i. Christus, Vsus loquendi sic vellet & approbaret scriptum esse. In manufactis sanctis exemplarib. verorum. Vel in manufacta sancta exemplaria verorum, quę litera in codicib. Græcis reperitur. *Non e. in ma.* Probat quod Christus mundauit coelestia, i. hoĩes suo sanguine mundatos, fecit cęlestes, coelestium participes. Nam iste per hostiam suam intrauit in cęlum pro nobis, & ita constat quod sequitur. In cęlum, nã non in manufactis. Cur non? Quia illa non sunt vera sancta, sed sunt exẽplaria, i. figuræ verorum, & verus sacerdos non in vmbratilia, sed in vera intrare debuit. Intuere quantæ differentiæ sunt inter vetus & nouum. Pro exemplari, i. tẽplo quod ibi erat, est hic cęlum. Differt etiam magnus sacerdos qui assistit vultui Dei semper vnus ad interpellandum pro nobis. Ibi sæpe offerebat, hic semel: ibi in sanguine alieno, hic proprio, idem ergo sacerdos, & hostia. (Anselmus)

c *Neque ut sę.of.* Probauit, quod Christus per hostiam suã coelestia mundauit, modo probat quod melioribus hostiis, id- est,

e *Alio opor.* Si semel oblatus non sufficeret omnium in se credẽtium peccata exhaurire, oportuisset eum pati sepius ab origine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consummatione sęculorum. (Anselmus)

f *In consum.* Id est, in vltima ætate in qua sunt omnia adimpleta quæ ante imperfecta, & ideo non opus fuit, vt inciperet pati ab origine mundi.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *emundationem, hic consequenter ponit differentiam, ostendendo primo quod emundatio noui Testa. sit melior, secundo quod est perfectior, ibi. Neque ut sæpe Circa primam partem dicit sic.* Necesse est ergo exemplaria quidem coelestium his mundari. *id est, tabernaculum ueteris Testamenti quod fuit quodammodo exemplar cęlestium, ut declaratum est 8.cap. debuit mundari talibus hostijs quæ fiebant de animalibus brutis.*

1 Ipsa autem cęlestia melioribus hostiis quàm istis. *Supple debuerunt mundari. Et ideo muudati sunt sanguine Christi. Sed diceres, quomodo intelliguntur mundari cælestia, ubi nulla sit macula? Dicendum, quod sicut dicebatur emundari tabernaculum, non quia haberet in se aliquam maculam, seu immunditiam, sed quia tollebantur quædam irregularitates, quibus impediebantur homines accedere ad sanctuarium ita dicuntur mundari cælestia per Christi sanguinem & per sacramenta nouæ legis ex eodem sanguine habentia efficaciam inquantum purgant peccata, quæ impediunt ab ingreßu cęlestium. Et ideo dicit hostijs in plurali. Quia licet sanguis Christi sit una hostia, tamen eius efficacia nobis communicatur per uaria nouæ legis sacramenta. Et quod tabernaculum sanguine Christi mundatum sit melius tabernaculo Moysi declarat dicens.*

2 Non.n.in manufacta sancta Iesus introiuit. *Quale fuit tabernaculum Moysi ab homine factum, quod fuit figura tabernaculi cęlestis vt prædictum est, ideo subditur.*

3 Exem. ve. sed in ip. c. *Introiuit Iesus.*

4 Vt ap. nunc v. Dei pro no. *Sicut.n. Pontifex legis intrabat sancta sanctorum, ut appareret coram propitiatorio, quod erat quasi sedile Dei. Sic Christus quantum ad humanitatem intrauit cælũ non ad hoc quod videret faciem Dei patris de nouo, quia uidit eam ab instanti conceptionis sed quia eius humanitas de nouo translata fuit ad cęlum ubi facies Dei clare uidetur a beatis, ut per hoc coram Deo patre pro nobis interpellet, repręsentando humanitatem quam assumpsit pro nobis.*

5 Neque vt sępe offerat. *Hic consequenter ostendit, quod emundatio no. Te. perfectior est. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propositum, secũdo ad hoc adducit simile, ibi.* Et quemadmodum. *In prima parte facit talem rationem. Illa emundatio quę non reiteratur, quia semel facta sufficit, perfectior est quam illa quæ reiteratur pluries propter sui imperfectionem. Sed illa emundatio quę fiebat a pontifice ueteris legis in festo expiationis quolibet anno reiterabatur. expiatio facta per Christum semel tantum facta est, quia eius unica paßio sufficit ad deletionem omnium peccatorum, ergo est perfectior & hoc est quod dicitur.* Neque vt sępe offerat semet. *i. Christus pontifex.* (Diuisio.)

6 Quemadmodum ponti. *Veteris legis.*

7 Intrat in sancta per sin. an. &c. *Quia aliter sequeretur inconueniens, s. quod Christus pluries debuisset pati à principio mundi, sicut & sacerdos ueteris intrabat per singulos annos sanctumsanctorum pro expiatione peccati populi Israel. Nunc autem ita est, quod sicut pontifex ueteris legis intrabat sanctumsanctorum pro peccato populi Israelitici, ita Christus paßus est pro salute totius mundi. quia incœpit a principio creationis, sicut populus Israel a datione legis. Et ideo si Christi oblatio eßet iterabilis, debuisset frequenter pati ab origine mundi, sicut pontifex legis quolibet anno intrabat sancta a datione legis, & hoc est quod dicitur.*

8 Alioquin oportebat eum fre. pa. &c. *Et quia hoc esset conueniens ideo subdit Apostolus.*

9 Nunc autem. *i. tempore gratiæ.*

10 Semel in consummatione sæculorum. *i. in ultima ætate in qua consummatur mysterium Christi.*

11 Ad destitutionem peccati per hostiam suam. *Seipsum in conspectu omnium offerendo in cruce.*

✻ Et

Digitized by Google

a Vt iam non dominetur in nobis, quod nulla alia hostia potuit. b Non sæpe, sed semel oblatam Patri. c Item per hoc probatur semel pati.

a stitutionem peccati per hostiam † suam apparuit. Et quem- 1

a Lege naturæ. b Restat.

b admodum statutum est hominib. semel mori, post hoc au- 2

a vt iudicentur secundum merita. b Eadem necessitate & iure naturæ. c Aliter miserabilior esset omnib. hominib. d Quia non omnes credunt,

c tem iudicium, † sic et Christus semel oblatus est ad multo- 3

Non omnium. a Aduentu. Autem. b Id est hostia pro peccato. c Veniens ad iudicium.

d rum † exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit 4 5

a Quia non necessitate, sed voluntate pro peccatis eorum mortuus est.

omnib. expectantib. se in salutem per fidem.

A a *Et quem.* Lex naturalis etiam ostendit, quod per inconueniens probatum est.

b *Semel.* Non potest amplius mori, sed nec indigemus. Non est intelligendum quod aliqua peccati sui necessitate oblatus sit, etiam semel, imo sola volūtate. Verū vt homo semel mortuus necessitate, & iure naturæ amplius nō moritur, sic & Christ⁹ eodem iure semel oblatus non potest amplius mori.

c *Post hoc au.* Post semel mori, restat iudicium, in quo accipiāt secundum quod meruerunt, non restat vt iterum surgant, & iterum moriantur.

†Rom 5. 1.Petri.5.c †tollenda

B d *Sine pec.* Si nec indicæ iræ hostia, multo minus in aliis temporib. Vel; *sine peccato.* id est, sine similitudine carnis peccati, sed potius in carne gloriosa. Vel tunc non erat hostia, sed iusticia in remunerando vel damnando.

Alioqui oportuisset. Saluator est & semel oblatus non sufficit omnium credentium exhaurire peccata præterita, præsentia & futura, oportebat eum iā sæpius passum fuisse sicut Sacerdotes Aaron quot annis intrabant oraturi ꝓ populo, imo quotidie ex quo institutum est sacerdotium. Origenes ille antiquus super Leuiticū, late prosequitur quod Apostol. Paulus sacrificio illo expiationis antiquo, tanquā vmbræ veritate, applicat consummationem sanctissimæ victimę crucis, dicēs ꝙ Christus fuse sanguine in cruce, ꝑ propriū sanguinē ingressus est non in manu facta sancta, sed in ipsum cęlū, vt appareat vultui Dei quasi propitiatorie pro nobis, donec secundo sine peccato appareat omnib. se expectantibus in salutem. Ibique interpretatur diem propitiationis nobis manere, donec Sol occidat, id est vsque quo mundus finem acipiat, quod Apostolus dicit. Donec secundo appareat omnibus, &c.

D Hom.9.

†purum.

E

✠ AMBROS. Nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, sed offert se ipse quasi sacerdos hic in imagine, ibi in ueritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic autem se offert etiam vt sacramento existens per suos ministros, in cęlis uero, per seipsum.

☞CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quem. *Hic adducit simile ad suum propositum, scilicet, quod ex peccato primi parentis statutum est ex diuina sententia, quod homines semel moriantur, & postea in iudicio diuino manifeste præsentabuntur, sicut Christus pro salute hominum in cruce mortuus postea apparebit in iudicio, non iudicandus, sed magis per suum iudicium fidelibus suis æternam salutem redditurus. & hoc est quod dicitur.* Et quemad. statutum est ho. semel mo. *ratione originalis peccati.*

2 Post hoc autem iu. *Scilicet extremum.*

C 3 Sic, & Chri. se. ob. est. *In cruce, non ex conditione originalis peccati quod non contraxit, sed ex conditione mortalis naturæ quam uoluntarie assumpsit.*

4 Ad mul. ex. p. *Quod dicit, quia licet passio Christi se extendit ad delendum omnia peccata quantum est ex se, tamen aliqui se reddunt indignos. Et ideo dicit multorum, & non omnium, sequitur.*

5 Secun. si. pec. ap. *Quia in secundo aduētu Christus apparebit in forma gloriosa, & sine similitudine peccati. In primo autem aduentu apparuit in forma hominis mortalis habens similitudinem peccati, secundum quod dicit Apostolus Ro. 8. a*

Ad maiorem euidentiam doctorum in hoc cap. quæritur, utrum sanguis Christi fuit oblatio Deo acceptissima. Et arguitur primo quod non quia effusio sanguinis innocentis est coram Deo abominabilis: Christus autem fuit innocentissimus, ergo &c. Item illud quod habet similitudinem cum sacrificiis Gentilium nō est Deo acceptum, sed oblatio sanguinis innocentis est huiusmodi, secundum quod dicitur in Ps. 105. f. Effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos sacrificauerunt sculptilib. Chanaam *ergo. &c. Contra illud quod dicitur in litera. Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatū Deo emundabit conscientiam nostram.*

Responde. Non est hic intelligendum. quod solus sanguis Christi fuerit oblatus pro nobis imo tota humanitas eius, & hoc patet ex autoritate inducta in qua dicitur, obtulit semetipsum. *Fit tamen mentio in hac oblatione segregatum de sanguine Christi, inquantum fuit separatus a corpore, tamen utrumque est de oblationis integritate, propter ꝙ in sacramento altaris, quod est memoriale ipsius oblationis, consecratur simul caro & sanguis, tamen sub speciebus diuersis, sicut in illa oblatione fuit sanguis separatus a carne. Similiter anima Christi fuit pro nobis oblata, in quantum per passionem fuit a corpore separata ad satisfaciendum pro nobis* Ioan. 10. c. Animam meam pono pro ouibus meis *Et sic patet quod tota humanitas pertinet ad Christi oblationem seu sacrificium. Quod autem hoc habeat perfecte rationem oblationis uel sacrificii, patet, quia sacrificium in lege fiebat triplici de causa. Primo ad tollendum peccatum, propter hoc in lege dicebantur aliqua sacrificia ꝓ peccato. Secundo ad gratiam conseruandum, propter hoc in lege dicebātur aliquæ hostię pacificæ. Tertio ad hoc quod mēs hominis perfecte Deo uniretur per amorem, propter hoc in lege offerebatur holocaustum, quod totum incendebatur ad honorem diuinum. Ista autem tria prouenniunt nobis a Deo mediante humanitate Christi pro nobis oblata, quia ꝑ hoc peccata nostra sunt deleta. Apo. 1. b.* Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. *Et gratia collata, Ioa. 1. b* Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. *Et porta glorię aperta, in qua fit hominis ad Deum unio perfecta. Propter hoc dicitur infra seq. c.* Habemus fiduciam per sanguinem eius in introitu sanctorum. *Et sic patet, quod sacrificium Christi fuit perfectissimum, quia continet in se perfectissime uirtutem omnium sacrificiorum, sicut perfectio diuina continet in se unitiuē & eminentius perfectiones omnium creaturarum. Ad primum igitur dicendum, quod effusio sanguinis Christi potest referri ad duplex, principium. Vno modo ad ipsos effundentes, & sic fuit Deo abominabilis, & sic fuit peccatum grauissimum: Alio modo ad voluntatē ipsius Christi patiētis, qui uoluntarie se obtulit passioni ex charitate maxima, & sic fuit Deo acceptissima, & hoc secundo modo habuit rationem oblationis & sacrificii, non autem primo modo. Ad secundum patet ex dictis, quod oblatio sanguinis innocentis in sacrificiis Gentilium habet similitudinem cum illis qui occiderunt Christum, & hoc modo non habet rationem sacrificii, ut dictum est, & ideo non est similitudo sacrificij Christi ad sacrificia illorum.*

Sacrificii virtus triplex.

F

NICOL.

ADDIDIO.

In c. 9. *vbi dicitur in post.* Aureum habens thuribulum & arcam Testamenti circumtectam ex omni parte auro.

In arca testamenti quæ erat in sanctasanctorum nihil erat inclusum, nisi tantum duæ tabulæ lapideæ quas ibi posuerat Moyses, vt habetur expresse 3. Reg. 8. b. Vrna autem habens manna, & uirga Aaron erant coram illa arca, ut habetur Exod. 16. & *Numeri 17.*

REPLI. In cap. 9. *vbi dicitur de arca Bur. qui nititur sæpius opportune, & importune saluare dicta sancti Tho. & aliorum, non curat hic saluare ueritatem literę, cui tamen ille honor debetur, quod potius debemus putare nos intentionem literæ non intelligere quam contradicere. Hic autem plane dimittit literam apostoli tanquam contradicentem literæ 3. Reg. 8. Nam hic dicitur, quod in arca erat urna habens manna, & uirga Aaron quæ floruit, ibi autem dicitur, quod nihil erat in arca nisi duæ tabulæ, &c. quæ uidetur manifesta contradictio. Circa quam differentiam laborat dupliciter circa locum allegatum de* 3. Reg. *Vno modo, quod litera illa debeat intelligi principaliter, apostoli autem occasionaliter, quia arca fuit facta, ut tabulæ ibi reponerentur, sed post urna & uirga occasionaliter in memoriam ibidē repositæ sunt. Alio modo, quod factum fuit quoddam scamnum appenditium ad latus arcę, in quo urna & uirga reponebantur. Et ideo amplius dicit illa fuisse in arca, non quod intrinsecus, sed in appenditione quod unum cum arca censebatur, & sic quidam exponunt quod dicitur Deut. 31. g. de libro legis. Pones eum in latere arcæ, &c.*

Digitized by Google

CAP. X.

Oblatus ad exaudienda peccata quia lex habens extraneam similitudinem eorum quæ futura erant non imaginem quæ melius exprimit rem, quam vmbra.

Vmbram enim habens lex bonorum futurorũ nõ ipsam imaginem rerum, per singulos an-

Quas lex præcipit.

nos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesi-

Et si semper facerent. In sanctasanctorum. a Virtut.b.& beatos.

nenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alio-

Si perfecti fieren:. Hostiæ. Vtique

quin cessassent offerri, ideo quod nullã vltra haberet conscien-

a Perfecte vna hostia. Hostiis per singulos annos oblatis.

tiã peccati † culotres semel mũdati. Sed in ipsis cõmemoratio

CAP. X.

A a Vmbram enim. Probauit quod semel mortuus, sed quare, vel semel. Quia lex non poterat perfectos facere, ideo agnus sine macula erat offerendus.

Aug. li de bono con iugali c 70 Chrysost. Leu. 32. b.

b Non ipsam ima. Id est, ueritatem, ut in picturas usque quo ponat quis colores, quædam est subtractio. Vel subtractio vmbra quædam est, non imago cum vero flores ipsos colorum quis imposuerit, tunc imago efficitur.

B c Acced. Pontifices per singulos annos in sancta sanctorum cum eisdem hostiis licet indesinẽter offerrent, nunquam tamen, &c.

d Cultores se. Vna hostia Christi perfectos facit, & similia peccant non indigent alia, quia sufficit ad omnia, & omnem conscientiam a peccatis lauat. quod non vetus, si enim hoc faceret, non esset opus iterari. Sicut medicamẽtum fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctam ualitudinem repellere, semel impositum totum operatur. Si uero semper imponitur, manifestum iudicium est non contulisse salutem. Sed qui illis sacrificis nemo curabatur, frequenter offerebantur.

† qui sacrificassent, ac semel purgati essent Chrysosto.

Hom. 17. e Alioquin cessassent offerri. ✱ CHRYSOS. Propter hoc imperauit semper offerri propter infirmitatem ut & memoria peccatorum fieret. Quid ergo nos. Nonne per singulos dies offerimus. Quidem sed ad recordationem facientes mortis eius. Et vna hæc hostia non multæ. Quomodo una & non multæ? Quia semel oblata est. Oblata est in sancta sanctorum. Hoc autẽ sacrificium exemplum est illius, id ipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper eundem ipsum. Proinde vnum est sacrificiũ, hac datione.

✱ AMBRO. In Christo semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus. Etsi quotidie offeramus ad recordationem eius mortis fit, & una est hostia non multæ. Quomodo vna & nõ multæ. Quia semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius id ipsum & semper idipsum offertur, proinde hoc idem est sacrificium. Alioquin dicetur quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi, non sed unus ubiq; est

C Christus, & hic plenus existens & illic plenus. Siue quod ubique offertur unum est corpus ita & unum sacrificium.

D ✱ PRIMAS. Quid ergo dicendum est. Nunquid Sacerdotes nostri quotidie non offerunt sacrificium. Offerunt quidem quia nos quotidie peccamus, & quotidie indigemus mũdari. Et quia ille non potest mori, dedit nobis sacramentum corporis & sanguinis sui ut sicut passio illius redemptio fuit ac absolutio mũdi, ita quoq; ista oblatio redemptio & mundatio fit omnibus in ueritate offerentibus.

✱ THEOPHYLACTVS. Subortur hic quæstionum & nos in ecclesia incruentas offeramus victimas? Omnino offerimus. Cæterum memoriam facimus mortis Domini. Estque unum sacrificium, non multa, quando quidem semel oblatus est. Ipsum quidem semper offerimus, immo potius memoriam illius oblationis facimus, qua se ipse obtulit, ceu iam nunc facta sit. Proinde vnum est sacrificium. Nam quod ad quæstionem attinet, postquam multis in locis affertur, multi igitur Christi erunt. Non bene colligitur, nequaquam enim multi, sunt, sed unus est ubique, & hic plenus, & illic plenus, & perfectus, unumque corpus. Quemadmodum enim in multis locis oblatus Christus unum corpus est, & non multa corpora, sic & vnum sacrificium. Nam illã hostiam offerimus quæ tunc est oblata.

E

f Commemoratio. Non absolutio, infirmitatis accusatio, non virtutis ostensio, propter infirmitatem ergo ostendendam, & ut memoria peccatorum fieret, imperauit Deus illa semper offerri E: nos quotidie offerimus, recordatione mortis eius est, & hæc hostia vna est, nõ multę, quia semel tantum oblata est. Nec a malis hominibus multi Christi offeruntur, sed unus ubi, & semper plenus, ubique unum corpus, semel oblatus nunquã consumitur. Quod nos agimus recordatio sacrificii, est, nec cã infirmitatis suæ repetitur, qa perficit hominẽ sed nostræ qui quotidie peccamus. in legalibus ergo hostiis erat commemoratio, non oblatio. Hic autem peccatorum deletio. & uirtutis consummatio, & infirmitatis nostræ ostensio. Et celebratur duabus de causis, scilicet, pro nostra infirmitate, ut dictum est. Et ut maior Christi dilectio nostris infigatur mentibus, dum recolimus quanta pro nobis gessit.

F Ps. 39. f. Luc. 2. g.

☞ Impos-

NICOLAVS E LYRA.
CAP. X.

1 Vmbram enim. *In cap. præcedenti probauit Apostolus eminentiam no. Test. & in probatione sua dixit, quod ve. Test. non auferebat peccatum, ideo istud quod ibi supposuit, hic consequenter probat. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo comparat sacerdotem no. Te. ad sacerdotem ve. Te. ibi.* Omnis quidem sacerdos. *Primum probat dupliciter. primo per rationem, secundo per scripturam, ibi.* Ideo ingrediens. *Prima adhuc in duas, secundum duas rationes quas ponit, secunda ibi.* Impossibile enim est. *Ad euidentiam primæ rationis considerandum, quod differũt vmbra & imago in hoc, quod vmbra est longinqua similitudo rei, imago autem est propinqua & expressa rei similitudo. Et ideo sacrificia veteris legis habuerunt rationem vmbrę respectu bonorum gloriæ, quia nõ promittebant illa expresse, sed sub uelamine prosperitatis terrenæ. Sacrificium autem nouæ legis habet rationem imaginis, quia immediate inducit ad bona gloriæ cœlestis. Hoc autem non poterant facere sacrificia ueteris legis, quod patet ex modo offerendi ipsa, quia quolibet ano reiterabãtur, quod non fieret, si per ipsa offerentes mundarentur, quia tunc talis iteratio esset frustra & non est dicendum, quod aliquid frustra præciperetur in lege diuina ergo non auferabant peccata, & hoc est quod dicitur hic* Vmbram enim habens lex. *Id est, bonorum gloriæ, quæ expectantur in futurum, quæ in lege promittebantur confuse per modum vmbræ & non expresse, ideo sequitur.*

Diuisio.

Vmbra & imago differunt.

2 non

2 Non ipsam ima. re. per sin. an. eisdem ipsis ho. quas offe. indelin. *Sacerdotes ueteris legis.*

3 Nunquam. *Lex uetus per talia.*

4 Accedentes perfectos facere. *Id est, mundatos a culpa, dignos gloria.*

5 Alioquin cessassent offerri. *Post primam eorum oblationem.*

6 ideo, quod nullam ha. vl. consci. pec. cul. se. mundati. *Et ideo concludit, quod fiebant illa sacrificia ad peccatorum recordationem, inquantum per talia offerentes ostendebant se habere peccati conscientiã, & hoc est quod dicitur.*

7 Sed in ipsis commemoratio pecca. per singulos annos fit, *Deletio autem peccatorum expectabatur fienda per Christum. Sed uidetur quod ratio Apostoli valeat, quia posset dici, quod illa sacrificia mundabant a peccatis præteritis, non autem a futuris, & quia reiterabantur peccata, per consequens & sacrificia erant iteranda non frustra vt arguit Apostolus, sed ad deletionem peccati iterũ perpetrati. Dicendum quod Apostolus ex modo loquendi excludit hoc dictum. Dixit enim quod lex tantum habebat umbram cęlestium, nunc autem ita est quod peccatum opponitur cęlestibus, qua excludit ab ipsis, & ideo illud quod emundat peccatum, oportet quod sit cæleste & spirituale, & istud quod est tale, habet efficaciam perpetuam, & per consequens nõ est reiterabile. Sic autem est dicendum de oblatione Christi in cruce ratione deitatis adiunctæ & ideo non reiteratur, quia semel facta sufficit ad delẽdum omnia peccata commissa & committẽda, Sed adhuc diceres, sacramentũ altaris quotidie offertur in ecclesia. er. &c. Dicendũ quod nõ est ibi.*

✱ sacrificij

Digitized by Google

a *Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri pecca ta.* ✻ AVG. Manifeste scriptuta testatur, illum sanguinem victimarum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset. Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Quoniam pro anima nostra exorat, mediator ille, qui omnib. illis sacrificiis quæ pro peccatis offerebantur, præfigurabatur.

Quæst. 57. in Leuiti.

✻ OECVMENIVS In ipsis, inquit, hostiis fit dũtaxat cõmemoratio, & redargutio peccatorum, non autem etiam remissio. Porro quod nõ fit remissio, signum est, quod nunquam durent hostiæ. Neque enim ob sequentia tantum peccata offeruntur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia tanquam nõdum remissa sunt hostiis quę factę sunt.

† ad sum.

Ps. 39. b.

a Quia pro eis offeruntur. & ita constat peccata habere offerentes. In ipsis commemoramur nos esse in peccatis. Nam impossibile.

a peccatorũ per singulos annos fit. Impossibile enim est, san- 1

a Quia hostia Christi sufficit & vetus perfectum non facit, ideo ad hoc confirmandum.

guine hircorum & taurorũ auferri peccata. Ideo ingrediens 2

Verbis vel rebus. a De animalib. b De aliis reb. c Iam a tempore passionis. d Quod præ omnib. sacrificiis est.

b mundum dicit. Hostiam & oblationem noluisti: corpus au 3 4

a Per multa sacrificia vnum significabatur quia si multis verbis vna res diceretur, vt sine fastidio multum commendaretur. Quæ aliis digniora videbantur, quæ tota comburebantur, pro peccato fiebant. quædam etiam non pro peccato.

c d tem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non pla 5 6 7

a Sine aliqua retardatione. b Quia in primo psalmo. Beatus vir qui caput psalteri dicitur.

e f cuerunt tibi. Tunc dixit. Ecce † venio. † In capite libri scri 8 9

a Vt quod lex non potuit, per me compleatur. b In plerisque additur, meus. Secundum quod homo.

g h ptum est de me, ut faciam Deus volũtatem tuam. Superius 10 11

i dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & 12

Iam & si prius. Tunc. a Ne viderentur displicere, quia non secundum legem.

pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum 13

legem offeruntur, tunc dixi, ecce venio, vt faciam Deus

stomata hęc quę scilicet igne conficiũtur sacrificia tibi placuerunt, id est, noluisti. nec in acceptum hæc retulisti, neque quæ essent de peccato oblata. Erat quidem vt diuersis de causis, ita & diuersum sacrificiis impositum nomen. nam alia quidẽ pro cõmissis offerebantur, nonnulla pro negligentia, quædam etiam salutaria dicebantur, & conciliatoria quędam, alia insuper peccatoris, alia demum purgationis gratia offerebantur. Quę tamen eo sunt prorsus oblata, quia sacrificium & oblationem noluisti.

f *Non pla.* AVGVSTINVS. In figuris illis ueritas prænunciabatur. Celebrant figuras figuræ rem multi scientes, sed plures ignorantes, quæ cessare debebant re exhibita.

† Ps. 39. b.

g *Tunc dixit. Ecce venio, &c.* Quãdo vidi omnia illa displicere, & corpus idoneũ ad hoc mihi datum.

Dixit. Ecce ue. Ad me offerendum ut faciam & compleam voluntatem tuam quia tu es meus Deus. Ideò venio ad implendam tuam volũtatem, quia ita scriptum est, & præfiguratũ de me in consilio Deitatis, quæ est caput mei, qui sum liber humani generis secundum quod homo in quo legant omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege.

b *Noluisti.* A tempore passionis, in quo est consummatio omnium hostiarum, cœperunt illa displicere. Nunquam ea ante destruxit, sed illis subditus fuit, dum in templo cum hostiis præsentatus fuit.

Tract. in Ps. 39. b.

✻ AVG. Quare illa noluit, quæ primo voluit. Quia illa omnia erat quasi uerba promittentis. Et uerba promissiua, cum venerit quod promittunt, non iam enunciabuntur. Tandiu quisque promissor erit donec det, Cum dederit, mutat uerba non dicit adhuc dabo, quod se daturum dicebat, sed dicit dedi, mutauit verba. Quare illi placuit primo hoc uerbũ & quare illud mutauit. Quia temporis sui uerbum fuit, & pro suo tẽpore placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur, cum autem datũ est quod promissum est, ablata sunt verba promissiua, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa tanquam promissiua oblata sunt. Quid est quod datum est completiuum. Corpus quod nostis, quod utinam non ad iudicium nouentis. *Sacrificium*, inquit, *& oblationem noluisti.*

c *Corpus.* Ablata sunt signa quia exhibita est ueritas, tunc tempus fuit vt illa auferrentur, & veritas veniret, nec vnquam in odoribus illis delectatus est dominus, nisi in fide, & desiderio offerentis. Præcepit tamen hæc sibi offerri potiusquam offerrentur idolis, imposuitque in seruitutem, non in iustificationem, & ut figura essent futuri.

d *Aptasti.* Id est, aptum & idoneum corpus, quia sine peccato & passibile & mortale mihi dedisti, quod ualeat offerri in redemptionem hominum.

e *Holocaustomata.* ✻ THEOPHYLACTVS. Nec holocau-

h *In capite libri scriptum est de me.* HIER. Hoc est, in principio Geneseos, & in Euangelio, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

✻ AVG. Sunt etiam qui vniuersas omnino scripturas canonicas vnum librum vocent, quod valde mirabili, & diuina unitate concordent, & hunc esse dictum. *In capite libri scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam*, vt intelligatur per filium pater fecisse mundum, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Geneseos, vel magis, quia prophetia uidetur esse non facta narrans, sed futura prænũtians. Non. n. ait quod fecerim, sed vt faciam, siue vt facerem uoluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partib. eiusdem libri scriptum est. erunt duo in carne vna. Quod sacramentum magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia.

✻ THEOP. Librũ autem lapideas tabulas dicit, quibus lex fuisset inscripta, uel uetus testamentum, perinde ac si dicat, in oĩ scriptura de meo aduentu facta est mentio, & quemadmodum ipse essem offerẽdus pro mũdo, Vel caput ueteris testamenti principium interpretatur. Nam & in ipsius Moysi libri primordio cum hominem inquit, faciamus ad imaginẽ & similitudinẽ Messiã suæ diuinitatis cognitionẽ aperit Deus.

i *Superius dicens.* Quasi. Non solum notat hæc autoritas, veteres

NICOLAVS DE LYRA.

✻ sacrificii reiteratio, sed vnius sacrificii in cruce oblati quotidiana commemoratio, propter hoc dicitur Luc. 22. b. Hoc facite in meam commemorationem. *quia idem offertur quod ipse obtulit.*

1 Impossibile e. *Hic ponitur secunda ratio ad idẽ, quia principalius sacrificium, quod fiebat in lege, fiebat in die expiationis de hirco & uitulo sed illud non poterat auferre peccatum, cum esset quid pure corporeũ, quod non attingit ad animam, ergo multo minus alia legis sacrificia poterant auferre peccata. Huius rationis ponit minorem dicens,* impossibile enim est san. hir. & tau. aufer. *Si autem contra hoc arguatur de sacramentis nouæ legis, quæ consistunt in quibusdam rebus corporalibus tantũ, & tamen mundant animam, Dicendum, quod non est simile, quia in ipsis diuina uirtus operatur, & ideo operantur ad gratiam per modum instrumenti, non sic autem erat in sacramentis ueteris legis, ut plenius dicam in fine huius capituli.*

2 Ideo ing. *Hic probat per scripturam* Ps. 39. *qui loquitur de aduentu Christi propter imperfectionem sacrificiorum veteris legis supplendam per suum sacrificium & facit talem rationem. Illud quod aufert peccatum, oportet quod sit* Deo acceptum, *sacrificium autem ueteris legis nõ erat Deo acceptum, vt patet per scripturam : Psalm. inductam ergo, &c. & hoc est quod dicitur.* Ideo ingrediens mundum. *per carnis assumptionem.* 3 Dicit. *Quia illa scriptura loquitur in eius persona.*

4 Hostiam. *In hoc tangit sacrificia quæ fiebant de rebus animatis.*

5 Et oblatio, *Id est, sacrificia de inanimatis.* 6 Noluisti. *Id est, non acceptasti & sunt verba filii ad patrem. Et interponit sacrificium patris aceptum quod de corpore Christi fuit factum dicens.*

7 Corpus au. *Id est, corpus passibile aptum immolationi, & quia fuit formatum & aptatum sola uirtute Dei, absque semine virili.*

8 Holocaustomata. *Quæ totaliter incendebantur.* 9 Et pro pec. *Id est, sacrificia quæ pro peccatis offerebantur quorum una pars incendebatur, altera erat sacerdotis. Et sic* Apostolus *tetigit omnia genera sacrificorum veteris legis, ostendens quod non fuerunt Deo accepta, quia de talibus subditur.* 10 Non pla. *Et consequenter ostenditur in serie scripturæ quod sacrificium no. T. e. sit acceptum, cum sequitur de Christo.*

11 Tunc dixi, &c. *Per carnis assumptionem.* 12 in capite, &c. *Liber autem iste est notitia prædestinatis diuinæ. Caput huius libri dicitur illud quod in diuina prædestinatione principaliter continetur, hoc autem est mysterium incarnationis Christi per quod ad beatitudinem pertingunt omnes electi.*

13 Superius dic. *Istud quod sequitur est uerbum Apostoli exponentis.*

Digitized by Google

veteres hostias non fecisse perfectos, sed solam hostiã Christi, uerumetiam ablationem ueteris Testamenti, & cõstitutionem noui, si diligenter notentur uerba, quia superius dicens, illa noluisti, addit. *Tunc dixi*. Ecce enim aufert primũ sacrificium, & cum eo uetus Testamentum, & statuit ut stabile nouum sacrificium, & cum eo nouum Testamentum.

✻ CHRYSOSTOMVS. Superius quidem ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationẽ & formam magis eas esse, & in multis deficere sed quia occurrebat ei hoc, id est, si formæ erant, quomodo ueritate veniente, uniuersæ non cessauerunt, neque discesserunt, sed adhuc celebrantur. Hoc ergo hic agit, ostendens quia iam non celebrantur neque uelut formę, non enim eas acceptabiles habet Deus. Et hoc non ex nouo iterum testamento, sed ex prophetis ostendit, ex superioribus tẽporibus proferens testimonium, ꝙ iam desinant & cessent, & uane cuncta hæc agant, qui semp spiritui sancto resistũt. Et ostendit ex abundanti, non nunc eas quieuisse sed statim ex ipsa præsentia Christi. Et quomodo in nouissimis non eas soluerit Christus, sed iam ante solutæ sint, & tunc uenerit. Ne forte enim dicerent, quia & sine hoc sacrificio possumus placere, per illa expectauit ea redargui, & tunc aduenit.

†ps. 109. a.

†perfectos effecit.

†condã erga.

†dando.

Quod per Moysem datum est. — a Euangelium. — b Quasi stabile.
Id est in sui oblatione secundum voluntatem Dei.

voluntatem tuam, aufert primum, vt sequens statuat. In qua [1]

a Et ideo hoc statuitur, primum cadit, quia hoc non potuit. — Scilicet.

a voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu [2]

a Iustam. — b Amplius exponit virtutem huius hostiæ. — Legis. — Vt spontaneus. [3]

b Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie [4]

a Orationes & munera multa. — b Quia non integre mundant
c De animalib. — d In illo tempore quantumcunque fiant. [5]

c ministrans & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam [6]

a A scientia. — Christus cuius hostia sufficiens est.

possunt auferre peccata. Hic autem vnam pro peccatis offe- [7]

Omnium. — a Quæ saluare potest. — b Peracta obedientia in æternum quiescit non enim eget iterum offerre. [8]

d rens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cæte- [9]

a Non vt aliquid pro sua vel suorum imperfectione patiatur, sed donec.
Id est plene subiciantur: vt appareant subiecti. — Hoc & modo pater, sed patitur vsque ad commune iudicium. [10]

e f ro expectans † donec ponantur inimici eius scabellum pe- [11]

Ideo vna tantum obtulit. — a Et a peccato sanctificauit, & sanctos in omnib. consummauit
b Quandiu durabit hoc seculum.

g dum eius. Vna enim oblatione † consummauit in † sempiter- [12]

a Non solum ego hoc affirmo, sed & spiritus sanctus nostra verba confirmat de sanctificatione & consummatione.

h num sanctificatos. Contestatur autem † nos & spiritus san- [13]

a Spiritus sanctus in Ieremia. — b Vere testamentum vera enim sunt quę promittit, & non nisi iusta præcipit — Id est, nouum. [14]

i ctus. Postquam enim dixit. † Hoc autem testamentum

Mihi prænumeratos.

quod † testabor ad illos post dies illos, dicit dominus

Testabor. — Non sicut patribus dedi in tabulis lapideis, sed. — a In intellectibus.
b In voluntatib.

K † dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eo-

Præcepta mea. — In se. — Contra proximum.

l rum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum [15]

stinet, nec cito punit, & hoc est longanimitas, quia non ad horam est, sed longa per multa expectans tempora.

b *Et omnis qui sa.* Ne videretur sanguis per pontifices semel in anno oblatus minus profuisse & sacrificia quotidie per sacerdotes facta perfectos facere hoc addit. Quasi pontifex per singulos annos offerens non peruenit ad consummationẽ, sic etiam omnis sacerdos semper offert, & tamen per ea nunquam consummatur,

c *Ministrans*. AMBROSIVS. Ministrare est famulorũ, sedere dominorum. Ideo illos famulos ostendit Apostolus, Christum uero dominum.

d *Sedet in de.* Bene potest consummare qui sic meruit exaltari.

e *De cęt.* Id est, de eo quod restat, scilicet, gloria bonorum & pena malorum.

f *Scabellum*. Quia & si modo repugnãt ei, & non uideantur subiici, tunc omnibus apparebunt ei subditi cuius imperio subcrunt penis.

g *Vna enim oblatione consummauit in ęternum sanctificatos.*

✻ AVG. Hinc summo uero que sacrificio cuncta sacrificia

†æternum

†nobis.

†sup. 9. c.

Lib. 16. de ciuit. Dei. c. 10.

falsa cessarunt, ut in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remissio peccatorum, per mediatorem Dei, & hominum hominẽ Chrisum Iesum, per quem facta peccatorum purgatione reconciliamur Deo.

a *Sanctificati su. per ob.* Facta peccatorum purgatione reconciliati Deo.

✻ CHRY. Quomodo salui facti sumus. *Per oblationem corporis Iesu semel.* & omnis quidem sacerdos stat per singulos dies ministrans & easdem ipsas hostias offerens, nam stare signũ est ministrationis: ergo sedere signum est ut ei ministretur. Iste autem cum unam pro peccatis obtulisset hostiam, *in perpetuum sedet in dextera Patris de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius.*

✻ AMBROSIVS. Copiosa est Dei bonitas, quæ multa, uel multis peccantibus bona ministrat, blandiens ut ad pænitentiam attrahat, copiosa patientia, quę tot, & tanta peccantes sustinet,

h *Contestatur autem nos & spiritus sanctus.* SEDVLIVS. Spiritus sanctus testificatur quod consummauit in æternum sanctificatos, sed & quod in nouo testamento nõ recordabitur Deus peccatorum.

i *Postqu.* Q. d. Quod modo nõ valent ad probationem nostrã adiecit alia quæ corrobant utrumq. quod dicimus, scilicet, *dando le.* quod pertinet ad consummationem. *& pecca. & ini. eo. iam non re. am.* quod pertinet ad sanctificationem.

k *Supersc.* Non dicit scribam, sed superscribam quia leges illę super uires hominum sunt, in quarum completione nullus sufficiet, nisi ope gratiæ, in his verbis dicitur quod consumat uirtutib. Et peccatorum hic dicitur quod sanctificat.

l *Et pecca.* Subintulit, & peccatorum, &c. & ideo iam nõ necessaria

NICOLAVS DE LYRA.

autoritatem Ps. de excussione sacrificiorum veteris legis per sacrificium Christi, & patet litera per prædicta, unde concludit.

1 Aufert pri. *Scilicet, sacrificium legis.*

2 Vt seq. sta. *Id est, cõfirmet sacrificium Christi acceptum Deo patri.*

3 In qua uoluntate sanctifi. *Quia per hoc quod Christus impleuit uoluntatem patris, seipsum offerendo, nos sanctificauit.*

4 Et omnis qui sa. *Hic comparat sacerdotem nc. Test. & ue. Test. ad inuicem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo declarat per scripturam, ibi.* contestatur autem nos. *Ad euidentiam primi considerandum, quod in lege erat duplex sacrificium solemne, unum erat in die expiationis, quod solum fiebat per summum sacerdotem, ut frequenter dictum est. Aliud erat iuge sacrificium, quod repræsentabat ęternitatem Christi secundum diuinitatem, & ideo dicebatur iuge, quia quotidie offerebatur mane & uespere, & istud sacrificium nõ solum offerebatur per summum sacerdotem, sed etiam per alios inferiores sacerdotes. Et de isto sacrificio loquitur hic di.* Et omnis qui sacerdos. *scilicet ueteris legis.*

Diuisio.

5 Presto est quoti. ministrans. *Quia quotidie offerebatur iuge sacrificium.*

6 Et easdem sæpe offerens ho. *Scilicet, in specie, non in numero.*

7 Quę nunquam possunt aufer. pecca. *Vt patet per prędicta, & magis patebit infra.*

8 Hic au. *Id est Christus.*

9 Vnam pro pec. offerens ho. *Quæ sufficit ad delendum omnẽ culpam commissam, & committendam.*

10 In sempiternum sedet ad dexteram patris. *Vt dominus. Et in hoc patet differentia ipsius ad sacerdotem ueteris legis, quem oportebat continue stare, ut ministrum. Christus autem non fuit minister, nisi in unica oblatione, qua peracta sedet in dextera patris, ut dominus.*

11 De cætero expectans donec ponantur inimici scabellum pedum eius. *Et hoc complebitur in finali iudicio, sicut expositum est supra 1. c.*

12 Vna enim oblatione. *id est, ad perfectum adduxit.*

13 In sempiternum sanctificatos. *Quia hostia Christi habet uirtutem æternam sanctificandi, & propter hoc illa peracta non habuit amplius necessitatem ministrandi, sicut habebat sacerdos veteris legis.*

14 Contestatur au. *Hic adducit ad probandum idem autoritate Ie. 31. quæ supra exposita est 8. c. & in fine illius ponitur.*

15 Et peccatorum & iniquitatum, &c. *Quia ad talem remissionem*

Digitized by Google

cessaria est hostia, quod aperte.

a *Vbi autem ho.re.* Non solum ex hac autoritate videri potest, quod Iesus sanctificat & consummat, sed quod oblatio iam post tempus gratiæ non est facienda pro peccatis, quando facta est remissio.

b *Habentes itaque.*

✠ AMBROSIVS. Hic ostendit distantiam pontificis, & sacerdotis, & hostiarũ & tabernaculi, & testamẽti, & repromissionis. Si quidẽ illa fuerunt temporalia hæc aũt æterna, illa formæ, hæc veritas.

Finito grandi sermone de pontifice magno, eiusque noua lege & sacrificio quę ueteribus pretulit, subdicitur moralis instructio in qua eos hortatur ad multa, sed maxime ad fidem, patientiam, pacem, mundiciam & fraternitatẽ charitatis. Et infert ex omnibus superioribus, q.d. quia vna hostia consumat & quia sacerdos secundũ ordinẽ Melchisedech & quia ostensa tanta distãtia, quod illa minora, hec maiora igitur habentes, &c.

Id est, post tempus gratiæ. a Ad æternam pœnam. b Nec hic neque in futuro. Ecce hic dicitur remissio peccatorum facta: vbi autem hoc est cessat oblatio legis.

1 a iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio,
2 b iã non est oblatio pro pecato. Habentes itaque fratres † fi-

O. a Certi quod intrabimus in san.ctasanctorum cælestia per sanguinem Christi. b Quam uiam nobis factam, id est, quem introitum.

3 4 duciam in introitu sanctorum in sanguine Christi † quam

a Christus, qui primus ascendit, & per hoc certissimus. b Quia nullus ante eum intrauit. c Manentem quia postea nulli fidelium clausa est.

5 6 initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id est,

a Caro velabat deitatem. Vel quia sub velamine fidei sumitur a fidelib. b Per se. c Christum. Qui semper viuit ad interpellandum pro nobis. d Pro omnib. e Populum Dei.

7 c carnem suam, et sacerdotem magnum, super domum Dei, ac

a Ad introitum sanctorum. b Non simulato. c Intellectu. d Scilicet, hoc non potest esse sãtem plena fide. e Quod debemus, quia corda spirituali aspersione haberemus mundata.

8 d cedamus cum vero corde in ⁺ plenitudine fidei, aspersi corda

a A conscientia prauitatis. b Id est peccatum corporale originale, scilicet abluitur aqua baptismi. Illi corpora. c Et quicquid occurrent.

9 10 e † a conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, te

a Quæ de æternis. b Quæ est causa eius. c Vt non ad terrena declinemus. d Spes non est vacua, non confundit.

11 neamus spei nostræ confessionem † indeclinabilem. Fidelis

a Quæ speramus. b Altera iterum non me inuideat, & insidietur sed vt alter alterius exemplo prouocetur ad dilectionem & bene operandum.

12 f enim est qui repromisit, Et consideremus inuicem in prouo

a Quæ in animo. b Tempore persecutionis.

13 cationem charitatis & bonorum operum, non deserentes

a Collectos in fide nobiscum. a Sunt enim qui vel timore persecutionis cedunt, vel propria præsumptione a peccato tib. vel imperfectis, vt iusti videantur recedunt. Vestrum.

14 15 g collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam,

D eius carnem, quę vtique cum esset in cruce subulata, & deinceps ad cælos euecta, tunc sane & nobis cælestia referauit. Vnde & apte velamen carnem hanc dixit. Cum enim fuerit velamen detractum, quod intus latuerat referatur,

b *In pleni.* Quia nihil horum iam est visibile, nec sacerdos, nec hostia.

c *Asper.cor.* Per hoc ostenditur, quod nõ fides sola, sed vita cũ virtute quæritur. *Abluti aqua* id est baptismo.

f *Fidelis enim.* Sicut Deus fidelis in promissis, ita nos sibi fideles vult esse in promissis nostris. Fidẽ & cõfessionẽ habeamus quãtũ ad nos.

✠ AVGVSTIN. Quid enim promisit & non dedit fidelis dñs in verbis suis. Adhuc quædam promisit & nõ dedit, sed credatur illi ex his quæ dedit fidelis dominus in uerbis suis Possemus illi credere tãtũ modo dicẽti. Noluit sibi credi dicẽti, sed uoluit teneri scripturam suam quomodo si diceres alicui homini, cũ aliquid promitteres, Non mihi credis? Ecce scribo tibi. Per omnes generationes reddidit, q̃ scripta sunt, & quod restat nõ ei creditur. His omnibus redditis quid restat, Ecce fecisti ratione, tanta reddidit, nũquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis dominus in oĩb. uerbis suis, & sanctus in oĩbus operibus suis.

Et consideremus. Perfecti alios hortando, minor perfectum imitando. Inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei.

✠ OECV. Tanto, inquit, magis nobis est opus charitatem, ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam, ad consolationem ipsis erat, nempe defatigati propter afflictiones.

g *Sicut consf.* Culpat scindentes vnitatem charitatis, quasi inter alios non posset habitare causa sãnctitatis suæ, qui potius suo exemplo debuerunt consolari eos,

Marginalia: † libertatẽ adeũdi in sancta per sanguinẽ † ea via quã dedicauit nobis recentem. — In ps. 144. E — † certitudine. — † non vacillantem — † a depulsa consciẽtia.

C c *Per ve.* Quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

Per vel. Per hoc manet uia illa peruia, quia sumũt fideles, vt viaticum carnem Christi velatam omni sensui. Videtur enim panis, & tamen vere est caro Christi, & per hoc quod ille sacerdos semper interpellat pro nobis.

Lib. 10. de ci. dei. c. 20 ✠ AVG. Propterea per mediatorem nobis præstita est gratia, vt pollutus carne peccati, carnis peccati similitudine mundaretur. Hac dei gratia qua in nos ostendit magnam misericordiam suam, & in hac vita per fidem regimur, & post hãc uitã per ipsam speciẽ incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducemur.

✠ THEOPHYLAC Inuocauit hanc ille in cælum viam per

Sed

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *sionem se extendit efficacia oblationis Christi, quæ est oblatio legis nouę. Et ideo per hoc patet, quod Christus non habet necessitatem stare, vt minister ad plures offerendum, & hoc est quod suaditur.*

1 Vbi au.ho.re. *Scilicet, peccatorum omnium.*

2 Iam non est obla.pro p. *Quia frustra fieret, Matt. 19. b.* Non est opus ualentibus medicus. *Cætera patent ex dictis.*

3 Habentes itaque fra. *Superius Apostolus ostendit eminentiam sacerdotis Christi, hic consequenter ostendit, quod debemus ei reuerenter obedire. Et diuiditur in tres, quia primo ponit Apostolus allectiua ad huius subiectionem, secundo ostendit subiectionis modum, & ordinem, ibi.* Accedamus cum uero corde. *tertiò subdit ipsius subiectionis rationem, ibi:* voluntarie enim. *Circa primum considerandum, quòd duo sunt quæ debent nos allicere ad hoc vt sacerdotio Christi subdamur humiliter & deuote. Primum est huius sacerdotij efficacia, quia per ipsum introducimur ad cælestia. & hoc est quod dicitur.* Habentes, &c. in intro. *id est, cælestium.*

Diuisio. — Allectiua ad subiectionem. Christi.

4 In sanguine Christi. *Qui est oblatio huius sacerdotij.*

5 Quam initiauit nobis uiam. *Quia nullus ante Christum ascendit in cælum,*

6 Et viuent. *Dicitur hæc via viuens effectiue. quia ducit ad vitam æternam, qualiter autem Christus inchoauit uitam istam, ostendit, di.*

7 Per vel. *Id est, carnem suam, quia caro Christi oblata in cruce erat quoddam uelamentum naturæ diuinæ. Secundum autem quod debet nos attrahere subiectioni prędictæ, est potentia huius sacerdotij, quia Christus non habet solum potestatem super unam gentem sicut sacerdos legalis super gentem suam, sed habet potestatem super totam ecclesiam militantem & triumphantem, & hoc est quod tangitur.* Et hab. *supple, sacerdotem magnum super domum Dei.*

8 Acceda. *Hic consequenter ostenditur modum subijciendi sacerdotio Christi, quia talis modus est primo per ueram fidem, & hoc tangitur cũ dicitur.* Accedamus cum ue. *absque fictione.*

9 In plen. *Quia non sufficit credere aliquos articulos fidei, sed oportet credere quicquid credit ecclesia. Secundo per susceptionem baptismi Christi, in quo profitetur se homo seruum Christi. Et istud tangit, ibi.*

10 Asperſi corda a conf. mala & abluti. cor aqu. *quia baptismus non solum lauat exterius corpus, sicut faciebãt ablutiones veteris legis, sed etiam lauat animam interius. Tertio subiicimur Christo per spem firmam, & hoc est quod dicitur.*

11 Teneamus spei nostrę *Ita quod non declinemus ab ea in prosperis nec in aduersis, & subdit causam huius firmitatis dicens:*

12 Fidelis enim est qui re. *Scilicet, Deus qui non potest mentiri, & ideo spes nostra debet ei firmiter vniri. Quarto debemus Christo subiici per charitatem, licet autem charitas principaliter subijciatur Deo, tamen manifestatur per dilectionem proximi, secundum quod dicitur. 1. Io. 4. d.* Qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quẽ non videt, quomodo potest diligere. *ideo Apostolus loquens de charitate, per quam debemus Christo subiici, tangit dilectionem proximi, per quam manifestatur dilectio Dei, dicens.*

13 Et consideremus inuicem. *Id est, solliciti simus quilibet de proximo.*

14 In pruoc. chari. & bo. *Quantum ad promotionem in bono.*

15 Non deserentes col. *Id est, cœtum fidelium in pressura tribulationis, & in hoc tangit subleuationem a malo, quia deserentes eos in talib. non sunt ueri Christiani, de quibus subditur.*

16 Sicut consuetu. est quibus. *Id est fidelis Christianis deserentibus proximos in pressura tribulationis.*

8 Ac-

Digitized by Google

A a *Sed con*, Consolatur laborantem, qui pariter in labore persistit, quia subleuatio laboris est visio collaborantis, vt in itinere fit.

b *Voluntarie enim peccanti* Id est, nobis in voluntate peccandi manentibus, non prodest Christus, qui est hostia pro peccatis, iam in hoc præsenti, per quod cōstat quod nec in futuro post acceptam notitiam veritatis, id est, quamquā venissemus ad fidem, pro qua quidem securi sunt quasi nunquā perituri. Non ait volētibus, sed voluntarie, quia voluntarius est qui in aliquo assiduus est, volens qui ad tempus. Vel etiam, si uolūtate, nedum actu peccemus.

B c *Iam non relinquitur.* Sicut in ueteri lege datum est sępius offerri hostias pro peccato. Non enim Christus iterum immolandus est pro peccatis, quod semel factum est, & secundo non est opus. Sed magis opus manere in fide & ueritate. Quod si non, iudicium te expectat, nisi per pœnitentiam renoueris.

† adhortātur inuicē — † voluntarius volens differunt. — † vehementia.

a Eos. b Consolemur. c Id est, quanto magis instat passio, ne quis culpa vestra desit. Id est quo propriores estis fini & premio.

a sed † cōsolantes, & tantō b magis quanto videritis appropinquantem diem. † Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Terribilis autem quædam expectatio iudicii, & ignis † æmulatio quæ consumptura est aduersarios. † Irritā quis faciens legē Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia: qui filium Dei cōculcauerit, & sanguinē testamēti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ cōtumeliā fecerit. Scimus enim qui dixit. Mihi uindictā, & ego retribuā

(Interlinear glosses:) a Retributionis. Charitas tenenda est ea malis cessandum. Voluntarie enim non relinquitur alia hostia quod quidem forsitan præsumerent credere. Amplius Christus. a Q non relinquitur alia hostia pro peccatis, sed relinquitur quædā expectatio. &c. b Hec pęna interim est. a Infestatio Christi. Probat per minus. Id est prævaricans. a Conuictus. b. Morte quam lex præcipit. c Ergo. a Vilipendit, vt non credat non sufficere ad salutem, sed animalia. b Christi. c Contaminatorem non. Peccata purgare non valentem. a Remissionem accepit. & ita contra eum grauius peccat. Talis punietur. Quam vetus quam potens. Iniuriarum vestrorum. Senate. a Si alienas vindicat iniurias, etiam suas.

cus est salutis, nostræ. Sed quid? secundum excludit lauachrū. Non enim dixit, non est vltra pœnitentia neq; enim dixit, nō est vltra remissio sed hostia, inquit, vltra non est, hoc est crux secūda vltra nō est, hostiā quippe eā vocat. Vna nāq; hostia perfecit in ppetuū eos qui sanctificantur non sicut Iudaica, ideo subdit, *Terribilis autem.* In hoc non pœnitentiam excludit, sed secundum baptismū. Non dicit, nō est vltra pœnitentia uel remissio, sed hostia, id est, crux secunda, qa vna sufficit uolens, ne vltra expectemus sed pęniteamus.

D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

d *Et ig. &c.* THEOPHYL. Excipit enim, inquit, terribile nos iudicium illud, & ignis zelus. Aduerte vt perinde animarū fecerit ignem. Nam vt belua aliqua irritata non antea sęuire desinit, quam aliquē arripiat laceretque, & vorans expleat iram, & sic & ignis ęmulatione dictus, & zelo vlciscēdi mandatorum trāsgressurus ob idq; deuæuiens quemcūq; corrigit; depascitur semper. Aduersarios uero nō modo infideles hic dicit, sed eos etiam qui etsi fuerint finem adepti, factitant tamen quæ Christi iussis aduerantur.

† 2. q. 4. §. 1. & c placuit Deu. 17 b. Mat. 18. b. 2. Cor. 13. a

E ✠ AVG. Ecce enim dominus, inquit, ut ignis ueniet, & tēpestas currens eius reddere in indignatione vindictā, & uastationē in flāma ignis. In igne enim domini iudicabitur omnis terra. Et in gladio eius omnis caro. Sine igne, sine tēpestate, sine gladio penā iudicii significat, quandoquidem ipsum dominum quasi ignem dicit esse venturum eis profecto quibus pęnatis erit eius aduentus.

e *Irritam quis faciens legem Moysi. &c.* ✠ THEOP. A minoribus arguit, non iniuria in eos id futurum supplicium, ut maiorē his uerbis faciat fidem. Moysi autem legem dicit, quia multa admodum ille instituit.

f *Duobus uel tribus testi.* Conuictus. Quid ergo illi cōtra quos perhibent testimonium angeli, & sancti, & propria cōsciētia.

Anselmus Filium cōculcare

g *Conculcauer. &c.* Conculcat Christum qui liber e peccat absque timore, & pœnitentia, & q indigne participat, sanguinem pollutū ducit, si ab eo mundat9 ad uomitū redit, & pænitere neglegit. Spiritui iniurius est, q ei9 beneficiū grate nō suscipit

F h *Pollutum.* Qui per carnales obseruantias credit peccata dimitti, quibus retrahit nos sanguis Christi & ita pollutus est ec nos polluit, si ab eo unde remissio nos retrahit,

i *Et spiritu gratiæ* Id est, spiritu sancto gratis dato, uel qui dat gratiam,

✠ CHRYS. Arbores quæ bene plantatæ sunt, & reliquam habuerint diligentiam, agricolarum manibus atque laboribus, si nullam referūt laborum vicissitudinem, radicitus euulsę igni traduntur. Tale quiddā, & in causa contigit baptismatis. Cum enim nos Christus plantauerit, & irrigatione spirituali potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis nos expectabit gehennæ, & flamma inextinguibilis. Paulus igitur hortatur ad charitatem, & fructificationem bonorum operū, ex vtilibus inuitans. Quę sunt autem hæc vtilia. Quoniam introitum habemus ad sancta, quam dedicauit nobis uiam nouam, &c. Sponte namque peccantibus &c. Mundatus es, liberatus es à criminibus factus es filius. Si ad primū

C vomitum reuersus fueris, iterū te abdicatio expectat, & ignis & hmōi alia: non enim est hostia altera. Hic iterum aduersū nos insurgunt, qui pœnitentiam auferunt, & qui ad baptismū segnes accedunt. Illi quidem dicentes quoniam non est tutū nos ad baptismum accedere, si quidem non est altera remissio Illi autem dicentes non est tutum dare peccatoribus sacramenta, si quidē non est altera remissio quid ergo ad utrosque dicemus. Quoniam in hoc non pœnitentiam excludit, neque propitiationem, quę sit per pœnitentiam, neque repellit, & deiicit per desperationem delinquentē, nō enim ita inimicus

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Sed consolantes. *Oppressos deberetis esse.* Et tanto ma. &c. *scilicet, aquitatis vel iudicij Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam motus autē naturalis fortior est in fine, & similiter debet esse de motu charitatis & gratię.* 2 Volun. *Hic cōsequēter ponit huius obiectionis rationē. Et diuiditur in duas, quia primo ponit rationem deterrentem, secundo demulcentem. ibi.* Rememoramini. *Prima in duas, quia primò minuit terrorem ratione subtractionis auxilii, secundò ratione asperitatis diuini iudicij, ibi.* Terribilis nāque. *Circa primū considerandū, q glossa hic distinguit inter illum, qui peccat uolens, & uoluntarie quia ille qui consentit peccato ex passione, peccat uolēs, ille autē qui ex malicia & habitu inclinante uoluntatem consentit peccato, peccat voluntarie & ppter hoc iste nō pœnitet, quia operatio procedens ex habitu est delectabilis, primus autē pœnitet transeunte passione, auxiliū uero diuinę grę non dat nisi pœnitentib. Et iō subtrahitur voluntarie peccantibus quia nō pœnitet, vt dictū est. Hoc est quod dicitur.* Voluntarie e. pec. no. *Aliter pōt exponi litera. & magis, ut uidetur secundum intentionē apostoli. Ad cuius intellectū considerandū, q sm sniam Aug. & aliorū sanctorum ipe naturę lapsæ liberum arbitrium non potest diu vitare peccatum mortale antequā reparetur per gratiam, postquam uero reparatum est, potest uitare oē peccatū mortale. Et ideo magis voluntarie cadit in peccatū reparatus per gratiā, quā non reparatus, propter quod ne, reparatis adhibetur efficacius remedium ad tollendum scilicet baptismus qui aufert omnem culpam & pœnam, sed si post reparationē baptismalem aliquis cadat in peccatum, iam non adhibetur tale remediū quia non est iterabile sacramentum, & hoc est quod dicitur.* Voluntarie. n. pec. *i. post baptismum qui est fidei sacramentum.* 3 Iam non re. *Id est, mors Christi nobis communicanda, sm totum effectum, sicut fit per baptismum, qui delet totum eo q in ipso configuramur totaliter morti Christi secundum q dicitur* Ro. 6. *v.* Consepulti sumus cum illo per baptismū in mortē, &c. 4 Terri. *Hic ponit ad hoc tertium ex districtione diuini iudicij, quod est ualde terribile transgredientibus legē Christi, & hoc est quod dicitur.* Terribilis au. quę. *propter sententiæ irretractabilitatem, & propter penæ acerbitatem, quæ tangitur cum dr.* 5 Et ignis. *Id est, pœna ignis ex æmulatione & zelo diuinæ iustitiæ infligend.* 6 Quę consump. *eos æternaliter cruciando. Et confirmatur hoc per simile de lege Moysi, cuius transgressores puniuntur morte, ut patet ex decursu ueteris legis, & multo grauius punietur transgressio legis Christi, quæ quāto est sanctior, tanto oportet eam magis obseruari, & hoc est quod dicit.* 7 Irritam *patet usque ibi.* 8 Qui filium. *Mandata eius contemnendo.* 9 Et sanguinem. *Quod faciunt illi qui post baptismum reuertuntur ad vomitum.* 10 Et spi. *abiiciendo ipsum. Aliter potest exponi de illis qui dicebant legalia esse necessaria ad salutē post baptismum, & sic quodāmodo conculcabant Dei filium, dicētes ipsū impotentē ad saluandū nos per ipsū, & sanguinē eius quodāmodo pollutū dicebāt, ex quo per se nō sufficiebat ad emundationem peccatorū & per cōsequens faciebāt contumeliā gratię no. Te. Quod aūt prædicti mereāt adeo puniri, pbat p scripturā dicēt ī psona Dei.* 11 Mihi. *Quia*

Diuisio.

✠ & si

gratiam, contumeliam facit: qui remissionem quam ipse spiritus facit, ascribit carnalibus obseruantiis, vel qui cum male viuendo a se abiicit.

a *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Incidimus, inquit, in manus domini, & non in manus hominum. Sed nisi pœnitētiam egeritis, in manus domini incidetis. Illud horrendum, illud uero, nempe incidere in manus hominum nihil est. Cum viderimus igitur quemquam hic puniri, non contremiscamus ad pœnam præsentem, sed contremiscamus ad futurum. Secundum misericordiam eius, & indignatio eius est, & super peccatores requiescit furor eius.

† partium quidem.

Mihi, inquit, *vindictam, & ego retribuam*, Dei inimicis hoc dictum est, qui male faciunt, non de his qui male patiuntur. Hi autem, & cōsolatur eos, tantum non dicens, permanet in sempiternum Deus, & viuit. Proinde etiam si nunc non recipiunt, postea recepturi sunt, illos oportet congemiscere nō nos. Nos.n. in illorum incidimus manus, illi autem in manus Dei. Neque.n. qui patitur, aliquid malum patitur, sed qui facit, neque beneficium percipit qui inuitur, sed qui beneficium præstat. Hæc igitur scientes, patientes efficiamur ad facienda mala, & prompti ad benefaciendum.

b *Rememoramini.* Inuitat eos per antefacta.

CHRYSO. Rememoramini, &c. Sicut optimi medicorum cum alios secuerint, & per incisionem doloris augmentum fecerint, solatium minoris medicamenti, & rem dum inferunt illi loco, vbi dolor inest, & perturbatam reficiunt animam. Sic Apostolus facit, postquam concussit a malis eorū & terruit, refouet eos per laudem priorum, f.rememorando priora eorū bona, vt facilius excitet ad cætera. Q.d. vt autem non incidatis in manus Dei. *Rememor. &c.*

c *Pristinos, & cæt.* Si rudes sustinuerunt, turpe est si modo deficiunt.

Magnum.

a Separando bonos à malis. Purgabit. b Quanto magis inimicos puniet Deus, & non leuiter.

e Et iterum: Quia iudicabit dominus populum suum. Horren- 1

a Incidit qui non præuidet sed subito deprehenditur. b Semper quia efficax est, & potens facere quod vult. c Territos refouet per laudem priorum. Vel recordamini.

b dum est incidere in manus Dei viuentis. Rememoramini 2

a Diu est quod credidistis, & ideo magis assueti. b Fide pro qua venit tribulatio. c Per passiones contra eos certabant, vt patientiam & fidem extorquerent.

c autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certa- 3 4

Quia. In altera parte certaminis. Ita magnum. a Vosipsi patientes. b In.

d men sustinuistis passionum. † Et in altero quidem opprobriis 5

Omnibus estis. a In altera parte certamini, f. in dolore quem habetis pro aliis. b Apostolis & aliis huiusmodi compassi. Quorum exemplo pati debetis.

e & tribulationibus spectaculum facti, † in altero aūt socii tali- 6 7

f

a Assiduæ patientium. b Ita socii. c Qui non poterant sibi necessaria, quæreret. d Subministrando pro qua causa vestris vobis ab aliis giuuerestis.

ter cōuersantium effecti. Nam & vinctis cōmpassi † estis, & 8 9

a Quia meliora speratis, f. æterna. b Quasi donum. Ideo, quia.

rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis cogno- 10

Hoc est. a Vitam æternam.

scentes, vos habere meliorem & manentem substantiam.

a Quia si compassi & contisi de substantia meliore & manente, nolite deficere. Per impatientiam.

g Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ ma- 11

a Hic iam dum sperat. Et non modo, h abebit. b Et ideo non est leuis eius amissio. 12
c Ostendit quomodo non amittatur confidentia. In patientia non quit posse iebitis aamnis vestras. Hoc vobis est opus.

h gnā habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria 13

Per eam. a Quod hic seminatis. Vitam promissam. 14

i est vt voluntatē Dei facientes reportetis promissionē. Adhuc 15 16

d *Magnum certamen, &c.* Passiones erant eis, tum ex propriis dolorib. tum ex doloribus aliorum, quib. compatiebantur.

e *Et in alte qui, &c.* Quasi certamen passionis sustinens, & in propriis passionib. & in compassionibus aliorum & hę sunt duæ partes certantium, contra nos passio tantum

f *Spectaculum.* Grauè est opprobrium, grauius cum spectaculum hominibus fit, non secreto exprobratur.

g *Nolite itaque amittere confidentiam vestram quæ magnam habet, &c.*

AVGVSTINVS. Quoniam neque bonum nostrum iam videmus, vnde oportet, vt credendo quęramus, neque ipsum recte viuere ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem dedit, qua nos ab illo adiuuandos esse quęramus.

Lib 19 de ciui c. 4.

† patium

† afflictionum quæ ex vinculis in is contingerunt, participes fuistis.

h *Patientia enim est uobis necessaria, &c.*

THEOPHYLACTVS. Nulla enim re alia indigetis, nisi sola hac tolerantia. Nam cætera rata estis assequuti, vt addi nil queat. *Vt voluntatem Dei facientes reportetis promissionem.* Constat sanè Deum hic apprimè velle, ut omnib. in reb. perpetuo præstitu hęc patientia. At tamq. Qui ad finem usque perseuerauerit, hic saluus erit. Nec secus hos monet Apostolus, ac faceret quispiam hic certatorem aliquem conspicatus, deuictis superatisque aduersariis, qui nil vltra necessum ferat, nec sitim & ut more impatiens, nec emerita in expectet coronam è medio protinus abeuntem, his dictis prosequendo hortetur. Perfunctus iam tuo munere es, & egregie decertasti, & ita ut palmam retuleris, paululum obsecro operire, ut coronas in præmium referas. Contende, ut quoad pręmia deferantur, teipsum moneas, & patienter id morę feras.

i *Adhuc.n. &c.* Ideo n. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est Iudex pro meritis, & pręmia redditurus. Quod autem Abacuch tunc dictaret, *paulo post qui venturus est veniet*, statim hunc concessurum demonstrat, Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus morā ostendit.

Viuit

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *& si iudices vindicent, hoc tamen non conuenit eis, nisi inquantum sunt Dei ministri. Et quia uindicta deo reseruatur, qui est fortissimus ad infligendum, & iustissimus, ita quod non potest a iustitia flecti, ideo concluait.*

1 Horrendum, &c. *Sed contra hoc arguitur, quia Dauid præelegit incidere in manus Dei plusquam in manus hominum. Dicendum, q͏ melius est incidere peccantem in manus Dei ante iudiciū finale, quando est pater misericordiarum, & sic Dauid præelegit, sed horrendum est incidere post iudicium uel iudicio, quando aget, ut Deus ultionum.*

2 Rememoramini. *Postquam induxit ad hærendum Christo per rationes deterrentes, hic inducit ad hoc per rationes demulcentes ad modū boni medici, qui post sectionem vulneris apponit unguenta mitigantia. Et quia ad bene agendum multum prouocat commemoratio de bene gestis, ideo primo bona eorum commemorat, secundo hortatur ad implendum quod restat. ibi.* Nolite itaque. *In prima igitur parte dicit sic.*

Rememoramini autem, &c. *i. pristinam conuersationem vestrā laudabilem, & sanctam tempore vestræ conuersionis ad fidem.*

3 In quibus. *Per fidem & baptismum.*

4 Magnum certamen. *Passionum.*

5 Sustinui. *Et hoc dupliciter exponitur. Vno modo in propria persona oppressiones, & derisiones sustinendo, & hoc est quod dicit.*

6 Et in altero. *Id est, uno modo certamen sustinuistis.*

7 Opprobriis & tri. *Alio modo inquantum amici eorum talia sustinuerunt, & sic ipsi per compassionem afflicti fuerunt, & hoc est quod dicit.*

8 In altero autem socii tamen conuersantium. *Quod specificat magis in speciali dicens.*

9 Nam & uinctis compassi estis, &c. cum gaudio. *Et quia talia non sunt propter se appetenda, sed tantum propter pręmium toleranda, sicut medicina amara propter sanitatem, ideo sequitur.*

10 Cognoscentes vos habere meliorem & manentem sub. *Id est, diuitias cœli, quæ sunt meliores, quia satiant appetitū.* Et manentem. *Quia non potest auferri.*

11 Nolite. *Hic consequenter hortatur ad implendum quod restat. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo ad hoc inducit authoritatem scripturæ, ibi.* Adhuc enim. *In prima parte hortatur eos, quia ex bonis pręcedentib. debent moueri ad perseuerandum in bono, ne amittant bonum pręteritum, & hoc est quod dicit.*

Nolite itaque, &c. *i. firmam perseuerantiam.*

11 Quę magnam habet remunerationem. *Quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Matt. 24. b. Modus autem perseuerandi tangitur, cum subditur.*

13 Patientia, &c. ne. *Respectu malorum illatorum, & respectu bonorum dilatorum.*

14 Vt volun. Dei. *i. eius mandata.*

15 Repor etis. *i. rem permissam, quæ est beatitudo æterna.*

16 Adhuc. *Hic ad propositum adducit authoritatem scripturæ*

Digitized by Google

a *Viuit.* Aug. Iusti recti exultate in Domino, quia vos decet laudatio. Nemo dicat. Quis ergo iustus, aut quando ergo iustus. Nolite vos abijcere, & desperare de vobis, homines estis, ad imaginem Dei facti estis. Qui vos homines fecit, pro vobis homo factus est, & multi ad hæreditatem sempiternam adoptaremini, sanguis vnici pro vobis effusus est. Si vobis terrena fragilitate viluistis ex pretio vestro vero appendite, quid manducetis, quid bibatis, quo subscribatis tamen digne cogitate. Nunquid hoc vos monemus vt superbi sitis & vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iustitia vos putare debetis exules fieri. Nolo. n. vos interrogare de iustitia vestra. Fortassis. n. nemo vestrum mihi audebit respondere, illustris sum, sed interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrum audet dicere iustus sum, sic nemo non audet dicere fidelis sum. Nondum quæro quid viuas, sed quero quid credas. Responsurus es te credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fide viuit?* Fides tua, Iustitia tua. Quia vtique, &c. credis caues. Si autem caues, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & uoluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & deficientem subleuat, & vincentem coronat. Aeterna vita quam meretur fide. Q. Non solum qui patitur, sed & qui solam fidem habet, si non imminet passio, saluabitur. Ecce quantum valet fides, quæ sola saluat. Et quod ex fide viuat, probat per contrarium. Quia si subtrahit se a fide, non viuit. Vel interim autem iustus ex fide viuit, & ideo hic ne quærit coronam, sed ferat laborem. Ex fide est vita, acquisitio animæ.

In psal. 32. — † victurus est. — † qui subducamus nos.

b *Nos au.* Vel non sumus filij paganorum, sed propheta rum fidelium.

✱ Ansel. Q. d. non debemus apostatare, vt subtrahamus nos, sed in melius proficere. In numero eorum se ponit Apostolus, vt magis suadeat, & non dicit esse tales quales non vult eos esse, vt blanda monitione retineat eos, ne subtrahant se, qui nondum prorsus apostatauerant, sed partim adhuc in fide manebant, i. parte fidei retinebant. Non sumus inquit, *subtractionis filij*, i. apostasiæ ducentis nos *in perditionem, sed sumus filij ducentis*, in acquisitionem animæ hoc est, non sumus geniti ab apostasiæ trahente filios suos in perditionem, sed fides genuit uos, ducens in acquisitionem animæ, vt per fidem acquirat vnusquisq; nostrum animam suam, non per subtractionem perdat. Nam sicut fide acquiritur anima, sic per subtractionem perditur. Acquiritur, vt libera possideatur a nobis in æterna beatitudine, ne per subtractionem transeat a nostra potestate. & fiat in tormentis possessio dæmonum.

† ad fidem pertinet.

(Id est, paruo tempore. a Non vehementer patiendum est. b Et mox. c Quandoque. c Retributor.)
1 enim modicum, aliquantulumque, qui venturus est veniet, & 2
(a Quia martyribus statim gloriam post mortem. Interim autem dicit Deus. b Verba Dei per prophetam Abacuch. c Per me non per carnales obseruantias.)
3 a non tardabit. † Iustus autem meus ex fide + viuit. Quod si 4
(a Fidei. b Voluntati Dei.)
5 b subtraxerit se: non placebit animæ meæ. Nos autem non si- 6
(a Qui subtrahit se non viuit. b Apostasiæ, quia nondum prorsus apostatauerant sed fide geniti erant & ideo non debent se subtrahere. c Quæ valet.)
7 mus † subtractionis filii in perditionem, sed † fidei in acqui- 8
9 sitionem animæ.

✱ Cap.

NICOLAVS DE LYRA.

Aba. 2. a.

✱ *cuius principium habetur Aggæi. 2. b. & finis Abach. 2. a. quæ coniungit. Apostolus ut ostendat eos uno spiritu locutos fuisse. Loquitur autem Aggæus de aduentu Christi in mundum, tamen Apostolus accepit dictum eius in sensu mystico de aduentu eius ad iudicium. Et sic Christus uenit dupliciter. Vno modo generaliter respectu omnium. Et licet a tempore Aggæi, vsque ad generale iudicium fuerit tempus magnum, tamen dicitur modicum respectu æternitatis. Alio modo uenit Christus particulariter ad iudicium, & hoc est in morte cuiuslibet hominis, quia qualis in morte inuenietur, talis in iudicio præsentabitur, & usque ad talem Christi aduentum est tempus simpliciter modicum, quia breues dies hominis. & hoc est quod dicitur hic.* Adhuc. n. modicum aliquantulum. *Id est, ualde breue.*

1 Qui ven. *In finali iudicio ad iudicandum.*

2 Veniet, & non. *Quia qualem reperit et hominem in morte, qualem de proximo imminet, talem ipsum in iudicio præsentabit. Et quia soli iusti remunerabuntur, ideo sequitur.*

3 Iustus autem meus. *Per fidem. n. anima primo vnitur Deo, et ideo per ipsam dicitur viuere sicut & corpus uiuit per illud quod primo unitur animæ. Et sicut corpus separatum ab anima moritur morte naturæ, sic anima per separationem a Deo, ideo subditur.*

4 Quod si subtraxerit. *A Deo per culpam.*

6 Non placebit animæ. *Id est uoluntati meæ, quia cecidit a gratia Dei. Sciendum tamen, quod Apostolus allegat hic authoritatem Abacuch secundum translationem 70.* Hiero. *autem transtulit sic. Non erit anima eius recta in eo. & est eadem sententia, quia uoluntas diuina est regula recta humanorum actuum. Igitur qui se subtrahit ab illa, cum sit regula recta, per consequens habet animam non rectam. Consequenter concludit intentum, dicens.*

7 Nos autem non. *i. subtractio prædicta non debet dominari in nobis, quia uidetur aliquis filius eius quod dominatur in ipso, sicut dicitur aliquis filius mortis, eo quod meritum mortis dominatur in ipso.*

8 In per. *Animæ, quia ad subtractionem prædictam sequitur mors animæ.*

9 Sed fidei. *Supple filij sumus renati per fidem & sacramenta, & ideo fides formata debet dominari in nobis, ad quam sequitur animæ salus ideo sequitur.*

10 In acquisitionem animæ. *Ad maiorem euidentiam eorum, quæ dicta in principio huius c. quæritur, utrum sacramenta & sacrificia ueteris legis iustificarent. Et arguitur primo quod sic, per illud quod habetur Leuit. 8. f.* Cumque sanctificasset eos Moyses, i. Aaron & filios eius, *De quorum ordinatione loquitur. Ex quo patet, quod sacramenta ordinis in ueteri lege sanctificabant, & per consequens iustificabant, quia idem est sanctificare, & iustificare, ergo, &c.* Item *secundum doctores sanctos in circuncisione conferebatur gratia, quia mundabat ab originali culpa, circuncisio autem erat sacramentum ueteris legis, ergo sacramenta ueteris legis conferebant gratiam, & per consequens iustificabant.*

Contrarium dicitur in litera. Impossibile est. n. sanguine hircorum & taurorum auferri peccata. *Respondeo dicendum quod iustificatio proprie dicta de qua hic est quæstio, est per gratiam gratum facientem quæ aufert culpam, & facit dignum uita æterna talis autem iustificatio est a solo Deo, sicut a causa principali agente, secundum illud Psalm.* Gratiam & gloriam dabit dominus. *Et ideo si aliud ad iustificationem operatur, hoc est tantum per modum instrumenti. Instrumentum uero Dei est unum coniunctum, & aliud separatum, sicut in artificialib. patet. Manus. n. artificis est instrumentum eius coniunctum inquantum membra sunt quædam animæ organa siue instrumenta securis autem uel dolabrum est eius instrumentum separatum. Et patet ordo huius duplicis instrumenti quia instrumentum separatum non applicatur ad opus, nisi per tale monitionem instrumenti coniuncti. Humanitas autem Christi se habet ad deitatem, sicut instrumentum coniunctum propter quod Damascenus uocat ipsam organum diuinitatis & ideo operatur ad iustificationem ad modum instrumenti. Sacramenta autem non possunt ad hoc cooperari nisi per modum instrumenti separati, inquantum recipiunt uirtutem a passione Christi, ubi eius humanitas diuinitati ad nostram iustificationem fuit applicata, secundum quod dicitur Io. 1. d.* Ecce agnus Dei. *Ecce qui tollit peccata mundi, quia per huius agni immolationem fecit Deus nostram iustificationem. Receptio autem huius uirtutis non potest competere sacramentis ueteris legis, sed tantummodo sacramentis nouæ legis. Cuius ratio est, quia talis receptio est per realem motionem instrumenti coniuncti, ut dictum est, nihil autem potest moueri realiter antequam sit in actu. Et ideo sacramenta ueteris legis, quæ præcesserunt incarnationem & passionem Christi non poterant recipere ab ipso uirtutem cooperandi instrumentaliter ad iustificationem, sed sacramenta nouæ legis, quæ sequuntur ipsam, talem uirtutem accipiunt, & ideo sunt instrumenta iustificationis humanæ. Considerandum tamen, quod licet nunquam possit aliquid mouere per modum efficientis, & per realem motionem, antequam sic in actu, ut dictum est, potest tamen mouere per modum finis, & per apprehensionem, sicut sanitas apprehensa causat sumptius desiderium, antequam sit in effectu & hoc modo passio Christi suæ meritum incarnationis iustificauit patres ueteris legis, inquantum erat ab eis credita & desiderata quia per fidem mediatoris saluati sunt. Sacramenta autem ueteris legis erant quædam protestationes fidei ipsorum, & ideo significabant tantum fidem, per qua homines saluabantur, sed non continebant aliquam uirtutem iustificantem, sicut continent sacramenta nouæ legis nisi accipiatur iustificatio large prout importat amotionem exteriorum impedimentorum, quæ contrahebantur in ueteri lege. s. ex contractu mortui, uel animalis immundi, per quod reddebatur homo ineptus ad intrandum locum cultus diuini. Sic sacra ueteris legis iustificabant, quæ tales immunditias amouebant propter quod Apostolus uocat ceremonias legis iustitias carnis, ut supra dictum est ca. præcedenti. Et sicut dictum est de sacramentis ueteris legis, ita intelligendum est de oblationib. & sacrificijs illius temporis propter quod sancti dicunt, quod sacrificia ueteris legis erant accepta Deo ex fide & deuotione offerentium tantummodo, & non ex re ipsa. Sacrificia autem nouæ legis sunt ex re ipsa Deo accepta.*

Psal. 83. c. — Instrumentum Dei, duplex. — Sacrificiorum ve. legis iustificatio.

✱ *Ad*

Digitized by Google

A *Ad primum dicendum, quod illa sanctificatio non erat nisi quædam exterior applicatio ad diuinum cultum quæ conferebat gratiam, licet fides ipsorum applicatorum conferret.*

Ad secundum dicendum, quod in circuncisione conferebatur gratia non per ipsam circuncisionem, sed per ipsam fidem, cuius erat signum, secundum quod dicit Apostolus Rom. 4. ca. quod. Abraham accepit signum circuncisionis signaculum iustitiæ fidei. *sacramenta aūt noua*

D *noua legis conferunt gratiam ex re operata.*

Ad tertium dicendum, quod oblationes & sacrificia ueteris legis non auferebant peccata, sed fides & deuotio offerentium, & hoc patet in lege ueteri, ex modo loquendi, in oblatione .n. holocaustrorum pro peccato iam mentione facta de sacrificio dicitur. Et orabat sacerdos pro eo & dimittebatur ei, q.d. quod peccatum dimittebatur non propter ipsum sacrificium, sed propter fidem ipsorum offerentium,

ADDITIO I.

Ps. 77. a. ps. 17. g.

In eo. ca. 10. *Vbi dicitur in postil.* Corpus autem aptasti mihi. *Vbi hic dicitur. Corpus autem aptasti mihi, habetur in Psal. secundum Hebraicam ueritatem, & in libris nostris correctis. Aures autem perfecisti mihi, & est sensus, quod Christus habuit obedientiam perfectam Obedientia .n. in scripturis per aures designatur ad cor deuenire, vnde* B *in Psal.* Inclinate aurem uestram ad uerba oris mei. *Id est, obedite. Et alibi.* In auditu auris obediuit mihi. *Dicit ergo Psalm. Deo patri in persona Christi. Aures autem perfecisti mihi .i. obedientiā tam perfectam dedisti mihi, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Vnde excellentia obedientiæ Christi ad patrem. Christius humiliter passionem acceptauit. Iuxta illud ad Philip. 2. a.* Christus factus est pro nobis, &c. *Item super illud quod dicitur infra.* In capite libri. *i. consilio deitatis, quę est caput meum, qui liber sum humani generis in quo legunt omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege, uel in capite libri id est, in primo Psalm. scilicet,* Beatus vir, &c. *Qui caput psalterij dicitur hæc in glo. Et notandum, quod ibi nos habemus.* In capite libri. *In Psal. In Hebræo habetur, in volumine libri. Eadem enim dictio Hebraica ponitur hic, & Zach. 5. a. dicitur.* Et ecce volumen volans. *Secundum quam literam potest proprie intelligi per uolumen libri tota sacra scriptura uet. Test. quæ ad Christum refertur eius mysteria prænunciando uel figurando, Iuxta illud* Luc. 24. *f.* Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege Psal. & prophetis de me. *Et sic proprie potest intelligi in persona Christi.* Ecce inuenio in uolumine libri, *s. totius scripturæ sacræ, quod scriptum est de me.*

AD-

ADDITIO II.

In eo. ca. *Vbi dicitur in Postil.* Mihi uindictam, & ego red. I

Hoc quod dicitur. Mihi uindictam, magis uidetur exponendum in supplendo defectum Iudaicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat, etsi iudices huius seculi talia non uindicent. Mihi uindictam & ego reddam.

ADDITIO. III.

E In eo. c. *Vbi dicitur in postil.* Ad tertium dicendum, quod oblationes, & sacrificia ve. le.

In hac quæstione non uidetur facere postil. nisi tantum duo argumenta pro parte affirmatiua, & tamen dicit se respondere ad tertium argumentum, quod potuit contingere ex uicio scriptorum, qui forte tertium argumentum prætermiserunt uel forte in secundo argumento innuitur tertium. Quia si circuncisio conferret gratiam, pari ratione oblationes & sacrificia ue. le. gratiam conferrent, & ideo respondet ad hoc tanquam ad tertium argumentum.

REPL. In c. 10. *ubi dicitur.* Mihi uindictam, &c. *Hoc exponit. Burgens. in supplendo defectum Iudicum, qui multa relinquunt impunita. Sed hoc non uidetur benedictum, cum Apostolus hic loquatur de peccatis infidelitatis, & alijs contra Deum commissis, de quibus iudices seculi se non habent intromittere, quia non habent quenquam ad fidem compellere. Etiam, iudices solum se intromittunt de publicis legis* F *transgressionibus non de occultis contra Deum commissis, de quibus hic agitur.*

CAPVT XI.

De visis non est fides sed agnitio. Fundamentum.

a Est autem fides † sperandarum substantia b 1

CAP. XI.

a Est autem fi. Commendatio est fidei cuius descriptionē ponit. In qua tria notat, s. quid efficiat ī nobis, & quod fundm̄ est omnium bonorum, & quod de non apparentib. est. De qua in epistola ad Romanos plenius dictum est Fides est substantia sperandarum rerum, i. causa quæ res sperandas faciet qn̄que subsistere in nobis. C Quod est, faciet nos cōsequi futura bona. Et proprie dicitur fides. *Substantia.* Quia sperandis subtstat, & facit ea esse in credētibus in alia uita. Et est fundamentum omnium bonorum quod nemo mutare potest, & sine quo non est bona ædificatio, uel speranda iam facit esse in corde credentis. Argumentum, i. certitudo rerum quæ non apparēt, & si quis de ea dubitet, probatio, ubi adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarchæ, Apostoli, alii sancti. Fides est causa sperandorum, quia causa iustitiæ per quam sunt speranda. Et hoc est. *In hac est testimonium.* Iustitię, quod Deus testatus est iustos eos esse, *Senes.* Non quod ætate senes, sed antecessores horum, & sic constat fidem non esse nouam, sed tenendam cum antiqui tenuerunt.

Fidei descriptio & commendatio.

† quæ sperantur.

b *Speranda.* Nec Thomas quod uidit, credidit, quia hominem uidit, Deum credidit. Si autem credi dicuntur quę uidentur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, nō ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ uidentur agitur in nobis, ut ea credantur, quę non uidentur.

Io. 10. f. Aug. tract. 79. in Io.

AVG.

✻ AVG. Fides credit, spes & charitas orant. Sed sine fide esse non possunt, ac per hoc & fides orat. Quid autem sperari pōt, quod non creditur? Porro ēt aliquid quod non speratur credi potest. Quis namque fidelium pœnas non credit impiorum, nec sperat tn̄? Est itaque fides & malarum rerum & bonarum quia & bona creduntur & mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsentium, & futurarum. Credimus .n. mortuū Christum, quod prçteriit, credimus sedere ad dexterā patris, quod nunc est: credimus uenturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Spes autem non nisi bonarum rerū est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spem gerere perhibetur. Quę cum ita sunt, distinguenda erit fides a spe, sicut vocabulo, ita & rationabili differentia. Quod attinet ad non uidere siue quę creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Heb. fides dicitur conuictio rerum quæ non uidentur.

In Enchirid. c. 7. etc.

✻ IDEM. Nullum aliud canticum nos docet Deus, nisi fidei, spei, & charitatis, ut fides nostra firma sit in ipso, quādiu illum nō uidemus credentes in eū, ut gaudeamus, cum uiderimus & fidei nostrę succedat species lucis eius, ubi iam nobis non dicetur. Crede quod non uides, sed, gaude quia uides.

In ps. 91.

✻ IDEM. Initium bonæ uitæ, cui vita ēt æterna debetur, recta fides, credere quod nondum uides, cuius fides merces est uidere quod credis, &c. Omnis homo vult intelligere credere

Ser. 29. de verbis Apostoli.

non

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XI.

1 Est autem fi. &c. *Superius Apostolus admonuit fideles subijci Christo, & ostendit quod talis subiectio est per fidem, ideo hic incipit commendare ipsam fidem, ut ea quę sunt fidei, libentius amplectamur. Et diuiditur in tres partes, quia primo describit ipsam fidem, secundo ponit diuersa exempla circa ipsam, ibi.* In hac .n. testimonium. *Tertio ad ea quæ sunt fidei hortatur plebem catholicam, in prin. seq. cap. ibi.* Ideoque. *In prima parte ponit diffinitionem fidei, di.* Fides est substantia, &c. *Ad cuius intellectum sciendum, quod habitus cognoscuntur per actus & actus per obiectum, fides autem est habitus quidam infusus et ideo debet diffiniri per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui est actus intellectus assentientis procedens*

cedens ex uoluntatis imperio, quia nullus credit nisi volens, secundum quod dicit Aug. super Ioan. Et ideo actus fidei qui est credere, non solum habet ordinem ad obiectum intellectus, quod est uerum, sed etiam ad obiectum uoluntatis, quod est finis seu bonum. Habitudo igitur actus fidei ad obiectum uoluntatis designatur in diffinitione Apostoli cum dicitur. Est autem fides substantia sperandarum rerum. *Res .n. sperādæ continentur in ipsa beatitudine, cum sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicit Boetius. 3. de consolatione. Dicitur autem fides substantia rerum sperandarum inquantum est quędam inchoatio futuræ beatitudinis, quia fides est prima uirtus infusa, sicut & in alijs rebus prima pars rei dicitur quodammodo substantia eius, & maxime quando uirtualiter aliquo modo continet alia, sicut est in proposito. In hoc .n. speramus beatificari, quia uidebimus clate illud cui per fidem nūc inhæremus in ænigmate, habitudo autem actus fidei ad obiectum intel-*

✻ *lectus*

Digitized by Google

A non omnes volunt. Dicit mihi homo: intelligam, vt credam. Respondeo, Crede vt intelligas.

✲ THEOD. Ea quæ non videntur, per fidem videmus, & ad eorum quæ sperantur p contēplationem fides nobis oculus efficitur, & ostendit tanquam subsistentia ea quę nondū facta sunt. mortuis adhuc omnib. in sepulchris iacentibus, fides ante nobis descri bit futuram eorū resurrectionem & ut pulueris corporum vi sione apprehendatur immortalitas efficit.

† Gen.2.a.

a *In hac testim, & cæt.*

✲ THEODO. Eorum qui olim fuere sanctorum catalogum: Inde clarum ostendit, hoc est, qui ante legem, & in lege insignes. Primo autem ponit

† vberiorē

B quod scriptis nobis primum traditum est, uide licet, doctrina. *In principio fecit Deus cęlum, &c.* Neque. oculus corporis uidit Deum uniuersa fabricantem, sed fides nos edocuit, quod semper est Deus, ea quę non erant, fecit.

b *Fide intell.* Exemplis utitur ad commendationem fidei, ad ostendendum quod de non apparentib. sit fides.

c *Secula.* AVG. In principio fecit Deus celum & terram informem materiam & confusam (quæ chaos dicta est) unde omnia facta sunt coeli & terra (quæ inde futura erant) nomine significat, id est, omnibus uisibilium rerum propter infirmos qui minus idouei sunt inuisibilia comprehendere, *Tunc erant tenebræ.* Id est, lucis absentia, Sicut inanitas dicitur locus ubi non est corpus. Eadem materia terra dicitur, quia terra inter omnia minus est preciosa. Inuisibili propter obscuritatem. Eadem materia etiam aqua dicitur. Super quam spiritus domini superfertur, sicut fabricandis reb. uolūtas artificis. Ideo aqua quia omnia in terra ab humore incipiūt formari & nutriri. Eadē dicitur abyssus. Res ignota notis uocabulis, & non uno ne hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in il illo uocabilo intelligere.

Gen.1.a. Aug li. 5. de Gen. ad li. 1. de Gē. cont. Manichæos lib. 2. cont. adu. legis c. 2. & lib. 11. confes. c. 9.

AVG. Ex inuisibilibus. Antequam formæ darentur rebus, tenebræ erant, & erant inuisibilia elementa, sed in eorum separatione nata est lux. Vel inuisibilis mundus in sapientia Dei erat, ad cuius similitudinem factus est hic uisibilis, hęc utique

a Quasi iam sit in nobis. b Pręmonstratio futurarum rerum. Propter hanc.

a rerum argumentum non apparentium. In hac enim testi- 1

a Iustitiæ. b A Deo vel ab hominibus. Antiqui patres. c Quod fides est argumentum non apparentium, i. credere debemus, quæ nondum apparent, sic etiam fide tantum intelligimus fecit esse apta. ver. d Sapienter disposita. 2

b monium consecuti sunt senes. † Fide intelligimus † aptata esse 3

a Præcepto Dei cum omnia in materia simul fuissent. b Informibus elementis formata vel ex intellectuali mundo.

c se secula, verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. † Fi- 4

a Senes consecuti sunt sicut in Abel apparet. Id est, per fidem plu. Acceptabiliorem, i. pluris precij quam Cain. 5

d de † plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per 6

a Fide. b Vnde Iesus. A sanguine Abel iusti. c Per fidem est consecutus plurima, quia per fidem iustus erat. d Quia ea recepit.

quā testimoniū cōsequutus est esse iustus, testimoniū perhi- 7

D vtique visibilia, antequam fierent non erant. Qūo ergo Deo nota erant, quę non erant. Et rursus qūo ea faceret, quæ sibi non erant. Non. n. quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit non facta cognoscit. Proinde anteq̄ fierent & erant, & nō erant in Dei scientia, nō erant in sua natura, ipsi aūt Deo non audeo dicere alio mo do innotuisse cum ea fecisset quā illo quo ea nouerat vt faceret, *apud quem non est transmutatio neque uicissitudi nis obumbratio.*

d *Fide plurimā.* Quod patres antiqui per fidem sint consecuti testimonium iustitię ostendit, ponens aliud exemplum ad commendationē iustitiæ.

† perfecta Iaco. 1. c.

† Gen. 4. a

✲ AMB. Fides est, quæ dona conciliat, humilitas est quę oblata commendat, ideo super Cain munera placuit munus Abel, quia fide uicit.

Li. de Na. buch. c. 13. E

✲ AVG. Tota iustitia hæc est, uirginitas, sacerdotiū & martyriū, quę triplex iustitia in Abel primo fuit, q & munera Deo placita obtulit: prosapiā generis in seculo nō reliquit, & martyrii coronā sanguinis effusione promeruit. Recte ɔpetebat, ut q primus in terra iustus eligit, in eo totius iustitię forma seruaret̄ cuiq; primo in hoīb. post delictū gestare figurā ɔceditur Saluatoris, qui uirgo, & sacerdos & martyr esse uidetur.

L. 1. de mirab. sacræ scri. c. 5.

✲ HIER. Vnde scire poterat Cain, quod fratris munera suscepisset Deus, & sua repudiasset, nisi illa interpretatio uera esset, q̄ Theodotion posuit. Et inflammauit Dn̄s super Abel & super sacrificium eius, super Cain uero & super sacrificiū eius nō inflāmauit? Ignē aūt ad sacrificiū deuorandū solitū uenire de cęlo, & in dedicatione templi sub Salomone legimus, & quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

Quęstio. heb. super Genesim. Gen. 4.

✲ TARGVM HIEROS. Cū Cain & Abel essent in agro r̄ndit Cain. Nō est iudiciū, nec iudex, nec seculū aliud, nec merces bona p iustis, nec pena pro impiis, nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regit̄, eo ꝙ suscepta est oblatio tua cū beneplacito, mea uero non est suscepta. R̄ndit Abel. Est iudiciū, est iudex, estq; seculum aliud, merces item bona pro iustis, & pęna pro impiis, Et qa meliora fuerūt opera mea tuis suscepta est oblatio mea cū beneplacito, tua non.

2. Parali. 7. 3. Reg. 8. In 4. Genes. E

Cumque

C NICOLAVS DE LYRA.

✲ *lectus designatur cum dicitur.* 1 Argumentum. *Quia obiectum fidei est ueritas non uisa cui firmiter adhæret fides non ex rei euidentia, sed ex autoritate diuina, et sic patet diffinitio prędicta, quia data est per habitudinem actus fidei ad obiectum intellectus & uolūtatis. Si quis autem uelit prædictam formam diffinitionis reducere, potest sic dicere. Fides est habitus mentis, quo inchoatur uita æterna in nobis, faciens intellectum aßentire non apparentibus. Considerandum etiam, quod per verba Apostoli prędicta, distinguitur fides ab omnibus alijs quæ pertinent ad intellectum. Per hoc. n. quod dicitur.* Argumentum. *i. firma adhęsio, distinguitur fides ab opinione, suspicione & dubitatione in quib. non est firma adhæsio intellectus. Per hoc autem quod dicitur.* Non apparētium. *Distinguitur fides a scientia, & intellectus, per quæ fit aliquod apparens. Per hoc autem, quod dicitur.* Substantia sperandarum rerum. *Distinguitur fides a fide communiter sumpta, quæ non ordinatur ad beatitudinem speratam. Et per hoc etiam apparet prędicta diffinitio fidei bona, quia facit diffinitum differre ab omnib. alijs.*

2 In hac. n. *Posita diffininione fidei, hic consequenter ponit Apostolus exempla de fide, & primo facit hoc in generali, secundo in speciali, ibi.* Fide intelligemus. *In prima igitur parte dicit, quod patres ue. Te. habuerunt testimonium bonitatis a Deo propter meritum suæ fidei, vnde.* Gen. 15. *b. dicitur,* Abraham credidit Deo, & reputa. est ei ad iustitiam. Et *hoc est quod dicit Apost.* In hac. n. fide. *i. antiqui patres.*

Diuisio. 3 Fide intel. *Hic consequenter ponit exempla patrum fidelium in speciali. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit exempla de his qui crediderunt & docuerunt, secundo de his quæ ex fide fecerunt, ibi.* Fide Abel. *Tertio de his quæ propter fidem paßi sunt, ibi.* Alia distenti sunt. *Circa primum considerandum quod doctrina ue. Test. duplex fuit. Vna manifesta scilicet, de unitate Dei & creatione mundi. Alia occulta sub uelamine figurarum, s. de incarnatione uerbi. Et quia scribebat omnibus Hebręis ad fidem conuersis, ideo primam tanquam omnibus communem tangit, dicens.*

Fide intel. apta esse se. *Q. d. sicut antiqui crediderunt omnia esse producta & disposita per uerbum Dei, ut habetur Gen. 1. a.* Dixit Deus fiat, & factum est. *Ita & nos credimus, productio. n. creaturarum, et ordinatio eo modo quo de hoc loquitur scriptura, utpote quod tali tempore, & non ante fuit producta, est articulus fidei quia non potest demonstrari, licet productio mundi absolute sumpta poßit probari.*

4 Vt ex inui. *Communis autem conceptio philosophorum fuit, ex nihilo nihil fieri, & ideo Anaxagoras posuit latitationem formarū in materia. Auicenna autem effluxionem formarum a datrice intelligentia. Plato autem posuit formas secundum esse separatas a materia, a quib. procedebant materialia. Sancti autem ponunt ideas in mente diuina quæ sunt inuisibiles formæ, & tamen procedunt ab ipsis omnia uisibilia, sicut artificiata uisibilta ab exemplari inuisibili, quod est in mente artificum.* Bo. 3. *de conso. Tu cuncta superno Ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipse. Mundo mente gerens similique imagine formans, & hoc est quod dicit Apostolus.* Vt ex inuisibilibus.

5 Fide plu. *Hic consequenter ostendit quid patres ex fide fecerunt. Et diuiditur in tres partes, quia primo hoc ostendit de patrib. qui fuerunt ante diluuium, secundo de illis qui fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. ibi.* Fide qui vocatur Abraham. *Tertio de his qui fuerunt sub lege data.* Fide Moyses. *Ante diluuium tres patres specialiter commendantur de fide, s. Abel, Enoch, &* Noe. *Et secundum hoc prima diuiditur in tres partes secundum exempla quę ponitur de istis trib. secunda incipit, ibi.* Fide Enoch. *Tertia, ibi.* Fide Noe. *Circa primum considerandum, quod ex magnitudine fidei. Abel proceßit quod de meliorib. primitias Deo obtulit, ut habetur Genes. 3. Et hoc est quod dicitur hic.* Fide pl. *i. meliorem.*

6 Hostiam, &c. *i. quia fides per dilectionem operans iustificat.*

7 Testim. *Quia ignis descendit de cęlo super hostiam eius in signum acceptationis diuinæ, unde, & Ge. 4. a.* Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. *Translatio Theodotionis sic habet. Inflammauit dominus super Abel munera eius.*

Fide

✲ Et

Digitized by Google

cumque contenderent, insurrexit Cain, contra Abelem fratrem suum, & occidit eum.

a *Defunctus ad.lo.* Id est, materia est nobis loquendi, vt de eius fide exemplum demus. Non n. mors extinxit famam fidei. Ex fide & patientia præcedentium consolatur istos. Abeladhuc loquitur, qa alios suo exemplo admonet, vt iusti sint. Interemit eum quidem mors, sed nõ cum eo interemit gloriam eius & memoriam.

✠ AVG. Cum oranđum pro inimicis Dominus docuerit, quid est quod in Apocalypsi animæ occisorum vlcisci se petunt, sicut sanguis Abel clamat de terra? Non tam impatientes sunt sancti, vt vrgeant id fieri, qđ sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest nec differri. Sed hoc dicto ostendere volunt vindicaturum Deum sanguinem Sanctorum suorum, ne quia tam patiens videtur, multum pateretur tam impium bellum quod contra sanctos geritur.

b *Fide Enoch, &c.* IREN. Enoch placens Deo sine circuncisione, cum esset homo, Dei legatione ad angelos fungebatur, & translatus est, & conseruatur vsque nunc testis iusti iudicii Dei, &c.

✠ IDEM. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, dicunt presbyteri Apostolorum discipuli, eos qui translati sunt illuc translatos esse, & ibi manere vsque ad consummationem, coauspicantes incorruptelam.

✠ CLEMENS. Rom. Si voluisset Deus homines immortales manere, quod hoc facere potuit, ostendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permisit.

Marginalia: Chrisost. Theophy. — † Gen. 5. c. Sap 4 b. Eccl 44. c. L. q. vet. & no test. q. 68. — † Gen. 6. b Eccl. 44. c — Lib. 4. c. 30 — Lib. 5. c. 5. — L. 5 const. apost. c. 8.

a Quod apparuit cum ex cœlesti igne consumpsit. b Fidemi c Tanta fuit, quod mors eam non extinxit.

a béto muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc lo- 1

a Fidei merito. b In paradisum, vnde Adam eiectus c Q d. nec de longe in aliis videret mortem.

b quitur. † Fide Enoch translatus est, ne videret mortem, & 2

a Ne putaretur in alia parte mundi esse. b Qui poterat abscondere eum.

non inueniebatur, quia transtulit illum Deus. Ante trans- 3

a Per fidem translatus est, quia per fidem iustus, quia placuit Deo. 4

b Id est multi testabantur eum placuisse Deo.

c lationem enim eius testimonium habuit placuisse Deo. † Si 5

a Per fidem placuit. sed. Adeo fides est necessaria.

ne fide autem impossibile est placere Deo quenquam. Cre- 6

a Sine fide enim non potest placere, quia nec accedere. b Credere hoc, sc. licet, quia. Deus. Quod. Quid ergo eis lex.

d dére enim oportet accedentem ad Deum, quia est: & inqui- 7

a Quia credidit Deo dicenti. Finis est omnis carnis, etsi nulla signa videret diluuii.

e rentibus se remunerator sit. † Fide Noe † responso accepto 8

a Deo credebat quod nondum videbat, quod metuens, &c.

de his quæ adhuc non videbantur metuens aptauit arcam 9

AVG. Neque Enoch & Helias per tam longam ætatem senectute marcuerunt, nec tamen credo eos iam in illam spiritualem qualitatem corporis commutatos, qualis in resurrectione promittitur, quæ in Domino prima præcessit, nisi quia isti fortasse nec his cibis egent qui sui consumptione reficiunt, sed ex quo translati sunt, ita viuunt vt similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias sine cibo vixit, aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset. Vide Iustin. mart. qõ. 32. ad orthod. Hyppolitum, Efrem, August. Tract. de Antich.

c *Sine fide autem, &c.* ✠ AVGVSTIN. Fides est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum Dei numerum peruenire potest, quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

d *Quia est.* Esse proprie Deo conuenit, quia immutabiliter.

✠ THEOD. Qui enim non hæc ita habere crediderit, virtutis labores non sustinet. Neque enim agricola in agro colendo sudores toleraret, nisi se laborum fructus relaturum speraret. Ita etiam gubernator ad portum respiciens, multos labores perpetitur.

e *Fide Noe.* Aliud exemplum ponit de Noe ad commendationem fidei, di.

Marginalia: L. 1. de pe. merit. & & remiss. c. 3. — † 1. Ma. 2 f — † oraculo admonit. — Præfat l. de fide ad petrum.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et per il. de. ad. lo. *inquantum factum suum mouet nos ad fidem & deuotionem potest. n. hoc referri ad illud quod dicitur Gen. 4. b.* Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. *i. ostendit fidelis innocentis mortem dignam esse vindicta.*

Diuisio. 2 Fi. Enoch. *Hic ponit exemplum de fide Enoch. & diuiditur in duas partes quia primo ponitur intentum & secũdo probat, ibi.* Ante translationem. *Dicit ergo, quod fides Enoch patet per hoc quod fuit a peccatoribus segregatus, & in paradisum translatus, & hoc est quod dicit* Fide. *Id est propter meritum fidei.*

3 Enoch tran. *Aliorum, s. in diluuio, & etiam suam, quia non est mortuus, morietur tamen in fine mundi, quia omnes sunt debitores mortis ex transgressione primi parentis.*

4 Et non inu. *Inter homines peccatores, quia transtulit illum dominus ad paradisum terrestrem, ubi conseruatur uita eius usque ad finem mundi. Ratio autem huius est, quia uet. Test. ordinatur ad promissionem noui Test. nouo autem Te. expresse promittitur uita æterna. Et ideo ut in ueteri Te. daretur spes uitæ æternæ, mors Enoch dilata est tempore legis naturæ, & mors Eliæ tempore legis datæ: ut habetur, 4. Reg. 2. Totum autem ue. Te. decurrit per ista duo tempora.*

5 Ante tran. *Hic consequenter probat quod Enoch translatus fuerit propter meritum fidei. Et facit talem rationem. Nullus potest placere Deo sine fide, sed ante translationem Enoch placuit Deo, ut habetur Ge. 5. c.* Enoch cum Deo ambulauit. *Ideo habuit fidem, propter quam translatus est, propter hoc ibidem subditur Gen. 5. d. Ideo tulit eum dominus, & hoc est quod dicitur hic.* Ante trans. *Patet litera ex dictis.*

6 Credere e. *Probat consequenter, quod nullus placeat Deo nisi per fidem, quia ad hoc quod aliquis placeat Deo, opus est quod accedat ad ipsum, iste autem accessus est per fidem, ergo, &c. Vlterius considerandum, quod in omni motu uel accessu rationabili mobile duo intẽdit, s. terminum motus, & causam quare mouetur. In accessu autem ad Deum qui est per fidem, terminus est ipse Deus, & quantum ad hoc dicit.* Crede. enim, &c. *Vnus. i. æternus, propter hoc dicitur Exod. 3. d.* Qui est misit me ad vos. *Causa aũt quare homo mouetur per fidem in Deum est spes remunerationis æternæ & quantum ad hoc dicitur.*

7 Et in. le. re. *Ista. n. duo credere, s. Dei unitatem & eius remuneratio nem æternam fuit necessarium ad salutem semper apud Gentiles, nec plus requirebatur ad salutem Gentilium, qui nullam legem receperunt a Deo, nisi legem naturæ. Sed contra hoc vr dictum Aug. li. de correctione & gratia, ubi dr sic. Illa fides sana est, qua credimus nullum hoĩem siue paruæ ætatis liberari a contagio mortis & oblatione peccati nisi per mediatorem Dei & hoĩum Iesum Christum: ergo credere mysterium incarnationis fuit semper necessarium ad salutem omnib. etiam Gentilibus. Dicendum quod mysterium incarnationis potest credi dupliciter. Vno modo explicite, & sic tenebantur credere illi quib. facta est de hoc reuelatio, sicut Iudæi in ue. le. tamen sacerdotes scripturas intelligentes tenebantur magis cognoscere & credere quam alij, & adhuc in noua le. tenentur magis ad hoc Christiani in qua perfecte explicatũ est mysterium Christi. Alio modo potest credi mysterium incarnationis implicite, & ad hoc solum tenebantur Gentiles, quia non erant obligati ad legem Moysi, Talisque fides implicita de mysterio incarnationis continetur in duob. prædictis, quia qui credit unum Deum remuneratorem inquirentium ipsum, credit ipsum habere prouidentiam de salute hominum, licet modum huius prouidentiæ explicitẽ non cognoscat. Modus aũt per quem Deus prouidit saluti hominum, est per incarnationis mysterium. Ex quo patet quod fides incarnationis implicite continetur in prædicta credulitate Gentiliũ. Vr et alicui, quod Deum esse non sit creditum. n. quia a Philosophis est demonstratum. Dicendum & multitudo hominum non capit tales demonstrationes, sed pauci. Et ideo licet non sit credibile simpliciter, quia nõ est credibile omnib. est tamen credibile plurib. Apostolus autem loquitur de fide inquantum respicit cõitatem hominum.*

8 Fide Noe. *Hic ponitur exemplum de fide ipsius Noe de quo dicit ex fide quinque fecit. Primum est, quod de futuris contingentib. credidit. Cum. n. oraret pro populo, habuit responsum per reuelationem a Deo, quod mundus periret per diluuium in futuro, & quantum adhuc dicitur.* Re. ac. *Secundum est, quod credens adimpleri dictum Dei timuit, et hoc est quod dicitur.* Metuens. *Tertium est, quia ad mandatum Dei impleuit arcam, & hoc est quod dicitur.*

9 Aptauit ar. *i. aptam fecit ad habitationem hominum, animalium & auium secundum præceptum diuinum, ut habetur. Gen. 6. Quartum est, quia pereuntib. alijs saluari cum domo sua sperauit, & hoc est quod dicitur, in salutem domus suæ. Quintum tangitur cum di. itur.*

✠ Per

Digitized by Google

a *Et iu.* Id est fuit iustus ex fide, sicut patres sui, nisi.n. iustus A esset, hoc ei Deus non præc piffet.

b *Fide qui v.* Hic ad patres iudæorum descendit, ostendit in eis & in priorib. omnem iustitiam ex fide habuisse originē. Et ponit exemplum de Abraham.

Gen. 12.a. Au. 16. de ciuit c 15. 16.&c.

c *Obediuit.* Deo dicenti sibi. Exi de terra tua & de cognatione hoc iam fecerat. Hoc enim dictum est iam egresso d terra Chaldæorum & iam constituto in Mesopotamia, non ergo dominus corpus, sed animum a terra sua auertit, ne uelit reuerti. Non.n. exierat inde animo si redeundi tenebatur desiderio, quod desideriū Deo iubente ac iuuante & illo obediēte fuerat amputandum.

† factus.

d *Fide demoratus est, &c.* ✠ THEO. Sed nec cum in terram promissā accessisset dominatum in ea obtinuit, sed & ipse & filius eius & nepos, inquilinorum ritu uixerunt, tāquam in terra aliena habitantes in ea quæ erat ex promisso ipsorum propria. Quia de causa nec domos extruxerunt, sed in tabernaculis perpetuo habitarunt. Verumtamen esse crediderunt eum qui erat pollicitus, licet non uiderent uerum testimonium fidei contentire.

L. 15. ciui. cap. 1.

✠ AVG. Scriptum est de Cain quod condidit ciuitatē: Abel autem tanquam peregrinus non condidit. Superna.n. sanctorum ciuitas quamuis hic pariat ciues in quib. peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat, cum cōgregatura est omnes in suis corporib. resurgentes, quando eis promissum dabitur regnum, vbi cum suo principe rege seculorum sine vllo temporis fine regnabant.

C e *Expectabant enim fundamenta, &c.* THEODORET. Præsentia enim non concupiscebat, sed futura desiderabat. Illa enim sunt verè firma ac stabilia. Per fundamēta.n. significauit sufficientiam Non manufactam autem ciuitatem vocauit vitam que in cęlis agitur. D

f *Fide & ipsa, &c.* THEOD. Primum risit ut quæ nesciret naturā eius, qui pollicebatur, & fines humanæ cognosceret. Nec pareret enim obstabat non solum senectus, sed etiā matricis debilitatio. Sed postquā resciuit quis pollicetur, & credidit & peperit vt credidit.

32. q. 4. c. quis ignoret. Li. 16. ciu. dei. c. 31.

✠ AVG. Riserat & pater quando ei promissus est filius admirans in gaudio. Riserat & mater quando per illos tres viros iterum promissus est, dubitans in gaudio, quamuis exprobrante angelo, quod risus ille etiam si gaudii fuit, tamen plenę fidei non fuit. E

† Gen. 21. Li. 16. ciui. cap. 28.

✠ IDEM. Ambo autem senes erāt, sed illa etiam sterilis, & liquore menstruo iam destituta, propter quod iam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porrò fœmina prouectioris ętatis, si solita mulierum adhuc fluant, de uiro iuuene parere potest, de seniore non potest, quamuis possit adhuc ille senior de adolescentula gignere. Sicut Abraham de Cethura potuit, quia uiuidam eius inuenit ætatē. Hoc ergo est, quod mirum commendat hic Apostolus, ad hoc dicens Abrahæ iam fuisse corpus emortuum, quoniam non ex omni fœmina sed ex ea cui esset adhuc aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus eius intelligere debemus, non ad omnia. F

g *Quo si. esse cre.* Prius risit, etsi ex gaudio, non tamen plena fide, sed post uerbis angeli in fide solidata est. Riserat etiā Abraham, quando ei promissus est. Sed risus ille admirationis fuit & gaudii, non dubitationis.

---

a Fidem per arcam. b Damnabilem ostendit. Quia dum videret eam fabricari non credidit.

a in salutem domus suæ. Per quam damnauit mundum, & iusti 1

Per fidem.

b tiæ quæ per fidem est hæres est † institutus. † Fide qui voca- 2

Cum prius Abram.

c tur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus e- 3 4

a Adeo credebat Deo. b Melioris terræ, i. vitæ æternæ. c Erat & alienigena & in casulis, quia vt subdit, expectabat fundamenta habentem ciuitatem.

d rat in hæreditatem, & exiit nesciens quo iret. Fide demoratus 5

Quamuis sibi promissa.

est in terra promissionis, tanquam in aliena, in casulis habi- 6

a Id est, sicut Isaac & Iacob habitauerunt ibi, non enim eodem tempore cohabitauerint.

tando cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eius- 7 8

Cui ita. Quia stabilis. Cęlestem.

e dem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem 9

a In propria persona, non in vicaria.

f cuius artifex & conditor Deus. † Fide & ipsa Sara steri- 10 11

a Fœcunditatem. b Sterilis etiam in senio.

lis virtutem in conceptione seminis accepit etiam præ- 12

Hac fide.

g ter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui 13 14

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Per quam, &c. i. munda nos damnabiles ostendit per salutem suam inquantum solus cum suis saluatus est. Et consequenter ostendit quid cō suetus est ex his quæ per fidem fecit, cum dicitur.

2 Et iust. *Quia in diluuio totus mundus reliquus perijt. Et ideo iustitia in ipso & filijs eius tantummodo remansit.*

Diuisio.

3 Fide qui, &c. *Hic consequenter ponit exempla de fide in patrib. qui fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponit exemplum de Abraham, secundo de Isaac ibi.* Fide & de futuris. *Tertio de Iacob, ibi.* Fide Iacob. *Quarto de Ioseph, ibi.* Fide Ioseph. *Isti autem quatuor specialiter fuerunt patres Iudæorum tres autem præcedentes fuerunt patres tam Iudæorum, quam Gentilium. Prima diuiditur in duas, quia primo ostenditur fides Abrahę quantum ad humanam conuersationem. Secundo quantum ad diuinā obedientiam, ibi.* Fide obtulit. *Prima adhuc in tres, quia primo ostenditur quid Abraham ex fide fecerit quantum ad inhabitationem. Secundo quantum ad generationem, ibi* Fide & ipsa Sara, *tertio quantum ad conuersationem suam, ibi.* Iuxta fidem defuncti.

Circa primum considerandum, quod magnitudo fidei Abrahę ex hoc patet, quod statim ad uerbum domini iuit ad terram alienam sibi a Deo promissam, ut habetur Gen. 12. & per totam uitam suam habitauit in illa, ut peregrinus & aduena, quia dicitur Act. 7. a. Deus non dedit ei hereditatem in illa, nec passum pedis. *Et tamen semper firmiter credidit diuinam promissionem implendam, & hoc est quod dicitur hic.* Fide qui uo. Abra. obe. *Ipsi Deo.* 4 In locum. *Et exiuit nesciens quo iret, quia illam terram alias non viderat.* 5 Fide de. &c. tam. in ali. *Et quod in illa manserit ut aduena, patet quia non mansit ibi in domo firma, sed in casulis & tabernaculis, quæ sunt mansiones mobiles & hoc est quod dicitur.* 6 In ca. ha. &c. c. re. eius. *Quia sibi promissa est terra sicut & ipsi Abrahæ, vt patet. Gen. 25. & 26. Quod autem Abrahā habitauerit cum Isaac, patet quia ipsum genuit & nutriuit. Quod autem habitauerit cum Iacob nepote suo probatur sic, quia Abraham vixit. 171. annis, ut habetur Genes. 25. & centesimo anno vitæ suæ genuit Isaac Gen. 21. a. Isaac autem fuit sexagenarius quādo natus fuit Iacob, ut habetur Gen. 21. d. & sic patet, quod Abraham vixit cum Iacob 15. annis. Vlterius reddit causam, quare sic habitabant ut aduenæ, quia nihil reputabant quidquid esset super terram, sed expectabant mansionem calestem, & hoc est quod dicitur.* Expectabant e. *Ipse Abraham cum hęredibus suis.* 7 Ciuitatem. *Mansio. n. cęlestis proprie dicitur ciuitas, i. ciuium unitas, propter plenitudinem pacis.*

8 Fundamenta. *Hoc dicitur propter eius immobilitatem, secundum quod dicitur Isa. 33. d. Oculi tui uidebunt Ierusalem ciuitatem opulentam. tabernaculum quod nequaquam vltra transferri poterit.*

9 Cuius artif. *Vnde & ab ipso nomen accepit secundum quod dicitur Ezech. vlt. d.* Nomen ciuitatis dominus ibidem. *Sicut Romā a Romulo nominatur.* 10 Fide & ipsa Sa. *Hic consequenter ostenditur fides Abrahę quantum ad generationem. Fuit enim generatio Sarę difficilis propter duo. Primo, quia erat sterilis, ut habetur Gen. 11. & 12. Secundo quia erat extra tempus concipiendi. Desierant. n. Sarę fieri* muliebria. *Vt habetur. Gen. 28. & tamen Abraham credidit in prima promissione firmiter filium ex ea habere. Ex quo patet magnitudo fidei sua, & hoc est quod dicitur.* Fide. *Scilicet Abrahę.*

11 Et ipsa Sara sterilis. *A iuuentute.*

12 Virtutem in con. *A Deo miraculose.*

13 Etiam præ. &c. *Et ideo fuit ibi duplex miraculum.*

14 Quoniam fide. &c. *Quod autem istud sit factum propter fidē Abrahæ & non propter fidem Sarę, probatur sic, quia Sara audiens nuncium de suo conceptu non credidit, sed magis friuolum reputauit, et ideo sicut de re friuola risum emisit, propter quod angelus eam reprehendit, ut patet Gen. 28. Quod autem Abraham audito conceptu Saræ risit, nō fuit ex diffidentia, sed ex gaudio procedente ex diuina promissione, & ideo non fuit reprehensus sicut Sara, ideo sequitur.*

Digitized by Google

Quia fidelem credidit.

a repromiſerat. Propter quod & ab vno orti ſunt † & hoc emor 1

e Ab vno tot quot mirabile eſt.

b tuo ta^a^nquam ſydera cœli in multitudinem, & ſicut arena 2

Id eſt adhærentes fidei. vel mortui ſunt non acceptis in terra promiſſionib. & hęc iuxta fidem eorum, ſperabant enim ſibi promitti cœleſtia, non terrena.

c d quæ eſt ad orã maris innumerabilis. Iuxta fidẽ defuncti ſunt 3

a Præter Enoch tranſlatus. b Plenarie. c Implendas. Poſt mortem ſuam in aduentu Chriſti.

4 omnes iſti non acceptis repromiſſionib. Sed a longe eas aſpi 5

a Promiſſionib. applaudantes licet eſſent remotæ.

e cientes * & ſalutantes, & cõfitentes, quia peregrini & hoſpites

Licet morantes.

f ſunt ſuper terrã. Qui enim hæc dicunt: ſignificãt ſe patriã in- 6

g quirere. Et ſi quidẽ illius meminiſſent de qua exierũt habebãt 7

a Pater quia nolebant reueri.

vtique tempus reuertendi. † Núc autem meliorẽ appetunt, id 8

a Patriam. b Et quia hanc petunt. Non erubeſcit. c Qui dicitur Deus angelorum. d Abraham Iſaac & Iacob

h eſt, cæleſtem. Ideo non confunditur Deus vocari deus eorum 9

---

a *Ab uno.* Vtero vel Abraham ex mortuo, quantũ ad ſeniorẽ.

A ✻ Theodoretvs. Ab vno Abraham. Sin autem vtrumque vnum intellexerimus, minime aberrabimus. *Erunt*, inquit, *duo in carne una.*

Dialogo Triphone cum Iudæo.

✻ Ivstinvs Martyr. A prophetis ſignificatum eſt, quod quidam veſtri generis homines erãt Abraham filii ſimulque ad Chriſti portionem pertinebunt, cæteri uero tanquam arena in maris littore ſterilis numeroſi, quidem, ſed infrugiferi, marinas tantum vndas combibẽtes, quod in vulgus veſtrarium belle cõpetit, impietatis amaram doctrinam bibẽtium.

* & credẽtes, vel, perſuaſi.

B b *Tanquam ſy.* Hoc dicit quantum ad bonos, id eſt, qui luce virtutum & multitudine comparantur ſyderibus.

† 23 q. 4. c. ſi eccleſia ibi cęleſtẽ Ieruſalem

Myſtice.

c *Et ſic. ar.* Hoc quantum ad malos, id eſt, qui inſtabilitate & numero comparantur arenę. Mare, Gentilitas, ora ritus eius cui propinqui facti ſunt aliqui Iudęi, non tamen in Gentilitate.

d *Iuxta fidem, &c.* ✻ Theo. Oſtendit eos quidem omnes uidiſſe, per fidem bonorum laborum remunerationes, in præſenti autem vita eas non eſſe conſequutos. Hoc enim ſic oſtẽſo, cum etiam in confeſſo fuerit iuſtum eſſe iudicem, ſimul etiam vita futura probata eſt. Qui per omnes uirtutes ingreſſi ſunt, laborum autem præmia in præſenti non acceperunt, clarum eſt eos illa omnino accepturos, quoniam eſt iuſtus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui vicerunt, uictores renunciabuntur.

C ✻ Chryso. Prima uirtus eſt, & tota uirtus, peregrinum eſſe mundi huius, & hoſpitem, & nihil commune habere cum rebus huius ſeculi, ſed remoueri ab eis ſicut peregrinũ, ſicut illi beati de quibus dicit. *Circumibant in melotis, &c.* Paulus non peregrinum ſe dixit, ſed mortuum mundo, & mundum ſibi.

Heb. 11. Gal. 6. Haymo.

e *Et ſalu.* Vtitur uerbo tranſlato a nauigantibus, qui longè proſpiciunt deſideratas ciuitates, quas antequam ingrediãtur ſalutatione præueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantiũ dicit *Et ſal.* Id eſt, gaudentes & deſiderantes eas, taciunt nautæ longe viſis ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

Au. quęſt. 156. in Gẽ. & in Pſ. 118.

qui ſcilicet, in aliena patria nihil habent.

D

f *Hoſpites.* Qui de patria non ſunt, & iſti confitebantur ſe nõ eſſe de mũdo neq; aliqd ſe habere in mũdo, iõ hoc cõfitebantur. Qui enim hoc dicunt, dant intelligi, quod aliã patriam quærunt quod ipſi ſignificate uolebãt, Et ne putaret quis, quod illam de qua exierant quærerent, ſubditur: *Et ſiquidem,*

g *Et ſi quidem illius meminiſſent.* ✻ Theodo. Si enim Charrã uel Chaldæorum regionem patriam exiſtimaſſet Patriarcha, & ea de cauſa ſeipsũ nominabat aduenã, cum habitaret Palæſtinam, faciliime potuiſſet reuerti, ſi uoluiſſet. *Nunc autem meliorem &c.* Non dicit aliquod ædificiũ, ſed uitam quæ in cęlis agitur. Hoc enim etiã dicit paulò poſt: *Accepiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei uiuentis cęleſtis Hieruſalem.* Oportune etiam poſuit illud. *Non erubeſcit, &c.* Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & cæli, & terræ opifex, interrogatus, Quod eſt tibi nomen, aliis relictis, dixit. *Ego ſum Deus Abraham, &c. Hoc mihi nomen in æternum.*

† eoque ſã annis eſſe cto.

E

Exod. 3.

h *Deus eo.* In iſtis honoratur, ſicut per malos blaſphematur. *Deus eorum.* Avg. ſuper Ioannem. Qui eſt Deus omnis creaturæ, ſed non fruſtra hunc honorem tribuit eis, ſed quia in eis nouit ſynceram & precipuam charitatem, & quia in eis tribus conſummauit mirabile ſacramentum futuri populi. Per liberas. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Iſaac per Rebeccã, & Iacob per Liam, & Rachel, & in ſeruitutem, ſicut ab Iſaac per Rebeccã genitus Eſau, cui dictũ eſt, *Seruus eris fratris ſui.* Per ancillas non ſolũ in ſeruitute, vt Abraham per Agar Iſmaelem, ſed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nepthalim, & per Zelpham, Gad & Aſer. Ita per ſpirituales & boni liberi, ſicut per Paulum illi de quibus ipſe dicit. *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* Et mali ſerui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non ſolũ mali, ſed & boni, quibus dicitur. *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt no. fa.* Hoc ſacramentum quiſquis in populo Dei prudenter agnoſcit, unitatem ſpiritus in uinculo pacis uſque in finẽ quibuſdam cohęrendo, quoſdam tolerando cuſtodit.

Gen. 27. E. Ibi. 16. d. Ibi. 30. a. F. 1. Cor. 4. d. Mat. 23. a.

☞ Cum

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Propter quod ab u. *Id eſt, ab Abraham. Et hoc emortuo, quia tam erat uetulus, & ad generandum fere ineptus. Dico autem fere quia poſtea genuit filios de Cethura, ut habetur* Gen. 25. *quia aliquando contingit, quod ille qui propter ſenectutem factus eſt quaſi ineptus ad generandum, generat tamen propter bonam aptitudinem mulieris ad concipiendam.*

2 Orti ſunt, &c ad oram. mar. inu. *De Abraham enim orti ſunt multi boni & multi mali, & propter hoc comparantur multitudini ſtellarum quantum ad malos.*

3 Iuxta fidem *Hic conſequenter oſtendit quid Abraham cum Iſaac & Iacob per fidem fecerit, quia iſti ita laudabiliter conuerſati ſunt, quod vſque ad mortem in vera fide permanſerunt, & hoc eſt quod dicitur.* Iuxta fidem. *Quaſi habentes fidem ſociam.*

4 Defuncti ſunt, &c. *Ex quo patet firmitas fidei ipſorum. Sed contra hoc videtur eſſe illud quod ſcribitur* Ezech. 33. c. Vnus erat Abraham, & ipſe hæreditate poſſedit terram *Dicendum, quod ſic debet intelligi, poſſedit, id eſt, poſſidendi primus promiſſionem accepit, nõ tamen actu poſſedit quia non habuit in ea paſſum pedis, ut dicitur* Ac. 7. *proprea hoc ſequitur.*

5 Sed a longe eas aſpi. *Loquitur ad ſimilitudinem nautarum, qui exiſtentes in mari a longe uidentes portum gaudent & ſalutant, ſic patres ueteris* Teſtamenti *uidentes a longe impletionem myſterij Chriſti gaudebant, propter quod dicitur* Ioan. 8. g. Abraham pater ueſter exultauit, ut uideret diem meũ, &c. *Et quia longe erant a tempore Chri. ideo confitebantur ſe eſſe aduenas & peregrinos, propter hoc Abraham dixit* Gen. 23. a. Aduena & peregrinus ſum apud uos. *Et Iacob dixit* Ge. 47. b. Dies peregrinationis uitę meæ, &c. *Per hoc oſtendebant cæleſtem gloriam tanquam ſuam patriam propriam inquirere & hoc eſt quod dicitur.*

6 Qui enim, &c. *Quia poſſet aliquis dicere, quod propter hoc confitebantur ſe peregrinos, quia exierunt de Chaldæa uel Meſopotamia, quas terras reputabant patriam quam & ideo excludit hoc Apoſtolus, dicens.*

7 Et ſiquidem illius, &c. *Quia non tantum diſtabant a Meſopotamia vel Chaldæa unde exierant, quin de facili poſſent illuc reuerti & ideo non loquebantur de illa patria quia de præcepto domini exierant, propter quod Abraham dixit ſeruo ſuo* Gen. 24. a. Caue ne quando filium meum reducas illuc, *Et licet Iacob in Meſopotamiam iuerit, hoc tamen no fuit ad manendum, ſed ad tempus, propter odium fratris ſedandum & ad quærendam vxorem.* Et ideo concludit apoſtolus, quod non loquebantur de patria terreſtri, ſed cæleſti, dicens

8 Nunc autem meliorem appetunt. *Id eſt, cæleſtem, & quia in terra adhuc poſiti reputabant ſe de patria cæleſti moribus & actu fidei, ideo Deus voluit nominari Deus ipſorum ex amore & fide ſpeciali, & hoc eſt quod dicitur.*

9 Ideo non confunditur. &c. *Hoc habetur* Exod. 3. b. *vbi dominus loquẽs Moyſi dixit.* Ego ſum Deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. *Sicut enim rex denominatur a ciuitate ſua principali quamuis regnum ſe extendat ad alias, ſicut in ſcriptura dicitur rex Ieruſalem ex* Babylonis *uel huiuſmodi, ſic deus ab iſtis uoluit nominari, quia uerbis & factis oſtendebant ſe eſſe de ciuitate cæleſti ut dictum eſt, iõ ſequitur*

✻ Parauit

Digitized by Google

A a **Cum ten.** Non tentauit Deus Abraham, quasi qui fidē eius ignoraret, sed vt ipse Abraham & mundus fidei eius vnitatē & firmitatem cognosceret.

Au.ser.73. de tēpore. Au.ser.72. de tēp. & li.15. de ciuit.c.32. Abrahæ cōstantia.

b **Arbitrans quia.** Non trepidauit Abrahā credere quando ꝓmittebatur: nō trepidauit offerre, quādo exigebatur. Eius dextera erigitur ad sacrificium, ut moreretur, cuius correctum est ad fidē, vt nasceretur, Nec fuit religio credentis contraria deuotioni obtemperantis: Promissionem pater pius fideliter tenēs quam per hunc oportebat impleri, quem Deus iubebat offerri. Non hæsitauit, quod sibi reddi poterat immolatus qui dari poterat non speratus. Non sibi fecit quæstionem, quasi de contrariis & sibi aduersantibus uerbis Dei promittentis filium nasciturum & postea dicentis. Occide mihi filium tuum. Sed erat in corde eius fides inconcussa & non deficiens, qua credit Deum, qui dedit, vt ille de senibus nasceretur, posse etiam de morte reparare.

✝ Cū illud secum perpendisset. ✝ In similitudinem adduxit.

B

✝ Exitu.

a Appetunt cælestem, vel non erubescit quia sui ciues. b In qua erunt sui conciues. c Non re, sed voluntate.

parauit enim illis ciuitatem. ✝ Fide obtulit Abraham Isaac 1

a Id est cum Deus ostenderet quis esset ad exemplum aliorum. Id est in quo factæ erant.

a cum tentaretur vnigenitum offerebat, in quo susce- 2 3

Has.

perat remissiones ad quem dictum est quia in Isaac vo- 4

Quomodo ergo Deum veracem credebat. a Sicut de nihilo facere.

b cabitur tibi semen. ✝ Arbitrans, quia & a mortuis potens 5 6

a Quia tantam habuit fidem. b Id est significationem.

d est suscitare Deus. Vnde eum ✝ & in parabolam accepit. ✝ 7

a Habita. b Quæ non videbantur.

Fide & de futuris benedixit Isaac, Iacob & Esau. ✝ Fide 7 9

a Quia singulis cancellatis manib. benedictionem dedit & dextra supra Ephraim posita leua super Manassem, minorem maiori præposuit. Quia cuique propriam benedictionem dedit. Ephraim & Manasse.

& Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & 10 11

a Christum per quem in Aegyp. dominum & disciplinæ virgam habuit vel regnum Christi quod in illo significabatur futurum in Gentib. b De futuris habita.

e adorauit fastigium virgæ eius ✝ Fide. Ioseph moriens de 12 13

a Ab Aegypto, vt significabatur fidelium redemptio a peccatis. b Fide futuræ resurrectionis.

f ✝ profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossi-

Aug.li.16. ciui c.32. & sem. de immolat. Isaac. Gen.22.c.

c **Et in p.** Fide obtulit Abraham non solum in re, sed etiam in significatione. Intellexit enim Christum significari, cuius deitas non moritur, sed aries hærens cornibus inter vepres, id est caro laborans inter Iudæos in cornibus crucis potuit Deo offerri spinis Iudaicis ante coronata.

Au.16.ciuit.c.37.

d **Isaac.** Fidem habuit, non solum quod benedictus esset melior, sed etiam credidit quod Christus populus supplantaret benedictionem Iudæis.

Aug.16.ciui.c.42.

e **Adorauit f.** Forte tolerat a filio virgam, quando ei idem filius iurabat & dū eam tenet, post verba iurantis mox adorauit Deum. Non enim pudebat eum ferre tantisper insigne potestatis filii sui, vbi Figura magnę rei futurę præsignabatur, & regni Christi futuri in Gentibus.

D Au.q.162. I Genesim

THEODORETVS. Præsignificauit enim regnū Ephraī, & decem tribuū subiectionem quo circa ipse præfigurat eorum adorationem.

✝Gen.21.a Eccl.44.c.

✻ CHRYSOSTOMVS. Quoniam enim surrecturus erat ex Efrem rex alius, propterea dixit. *Adorauit fastigium virgæ eius.* Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph vniuersi populi adorationem significās quę illi erat futura. Et hoc iam sumpsisse effectū, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem erat iterum postea per decem tribus.

✝Ge.27.d Ibidē 48.c & 49.a. ✝Ge.50.d

E

✝ exitu.

✻ HIERONYMVS. In hebræo legitur. *Et adorauit Israel ad caput lectuli.* quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de petitione quam rogauerat adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus senectute, sic habebat lectulum positum, vt ipse iacentis habitus absque difficultate vlla ad orationem esset paratus.

Que.Heb. in genes.

f *De ossibus suis mandauit.* Adiurans filios Israel, vt asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & cæteri & patres, vbi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgerent.

F

CHRY-

C

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Parauit e.il.ci. *Scilicet cælestem.*

2 Fide ob. *Hic consequenter ostenditur quid Abraham ex fide fecit quantum ad obedientiam diuinam dominus enim promiserat ei multiplicationem seminis sui per Isaac, Ge.20. & 21. & tamen ad præceptum domini voluit eum immolare. Ex quo patet magnitudo fidei Abrahæ, quia firmiter credebat promissionem Dei implendam de multiplicatione seminis sui per Isaac & ipso immolato non restabat alius modus, nisi per resuscitationem eius. Ex quo patet, quod Abraham credidit resurrectionem non mortuorum, in qua consistit vnus de maioribus articulis fidei. Et non solum credidit resurrectionem generalem futuram in fine mundi, sed cum hoc specialem resurrectionem filii sui ad impletionē diuini promissi & hoc est quod dicitur.* fide obtu. Abr. is. *Id est, offerre voluit, sed diuinitus impeditus fuit.*

Tentationes tres

3 Cum tent *Tentat enim diabolus, homo, & Deus, sed diuersimodè, quia diabolus tentat vt decipiat, homo vt cognoscat, Deus vt cognoscere faciat & hoc modo tentauit Deus Abraham, ut fides eius & obedientia notificarentur nobis ad exemplum imitationis.*

4 Et unigeni. *Hoc videtur falsum quia habebat iam alium filium sed soluitur per literam sequentem.*

5 In quo sus.&c. *Quia promissum fuerat Abrahę quod semen eus uocaretur per Isaac tantum & ideo erat vnigenitus quantum ad istam conditionem. Vel ideo dicitur vnigenitus ratione matris, qua non habuit alium filium.*

6 Arbitrans. *Id est, iudicans uel credens.*

7 Quia & a mor *Et ideo oblatio Isaac fuit figura mortis & oblationis Christi. sicut enim aries hærens inter spinas cornibus & immolatus est Isaac liberato, & sic humanitas adhærens cruci occisa est diuinitate impassibili existente & hoc est quod dicitur.*

8 Vnde eum & in p. *Id est, Abraham oblationem filij sui figuram passionis Christi intellexit.*

9 Fide & de fu. *Hic ponit exemplum de fide Isaac, qui ex fide futurorum benedixit filijs suis, & hoc est quod dicitur.* Fide & de fu. be, Isaac & ia.& Es. *hoc habetur Ge.27.f. vbi dicitur, quod in benedictione sua ꝓposuit Iacob ipsi Esau, di.* Dominū tuum illum constituit: *& Isaac vidit in spiritu hanc benedictionem habere efficaciam in futurorum, quia non habuit effectum in personis duorum fratrum quia Esau nunquam seruiuit Iacob, sed habuit effectum in duobus populis exeuntibus ab ipsis quia Idumæi filiis Israel seruierunt tempore Dauid, vt habetur, 2.Reg.8.*

10 Fide Ia.Mo.fin.&c. *Hic ponitur exemplum de fide ipsius iacob qui benedicendo filios Ioseph præposuit Ephraim, qui erat iunior, ipsi Manasse Gen.48. quia per reuelationem habuit dignitatem regiam ad Ephraim debere transire & hoc fuit impletum per Ieroboam, vt habetur. 3.Re.12. & huius impletionis Iacob habuit fidem firmam & hoc est ꝙ dicitur.* Fide ia.mo.fin. *Habuit etiam Iacob fidem de sepultura & resurrectione Christi fienda in terra promissionis propter quod adiurauit ioseph, vt faceret illuc corpus suum deferri post iuramentum autem gratias agens adorauit dominum conuersus ad caput lectuli, secundum translationem Hiero. ut pater Gen.48. translatio uero. LXX. interpretum habet, ut hic allegatur.*

11 Et adorauit fa.utr. *Et vtrunque est verum quia adorauit uersus caput lectuli, quod erat ad occidentem ad quam partem adorant Iudæi & quia erat senex habebat baculum super cuius summitatem nitebatur in adorando Deum. Vnde non est intelligendum, quod adorauerit summitatem virgæ vel baculi, sed adorauit Deum innixus super baculum.*

Aliter exponitur de baculo Ioseph qui portabat sceptrum in signum potestatis sibi datę super Aegyptum & hoc sceptrum accepit Iacob *quando Ioseph cœpit iurare & postquam iurauerat antequam redderet sceptrum ipsi* Ioseph, *adorauit Deum innixus summitati illius sceptri.*

Aliter exponitur magis prope literam quia adorauit sceptrum Ioseph non in se, & absolute, sed inquantum erat signum & figura potestatis Christi sicut & nos adoramus crucem inquantum est signum crucifixi.

12 Fide Ioseph. *Hic ponitur exemplum de fidei Ioseph quia moriens ex fide fecit memoriam de exitu filiorum Israel de Aegypto, ut habetur Ge. vult. & hoc est quod dicitur.* Fide ioseph mo de pro. *habuit enim fidem de sepultura & resurrectione Christi in terra promissionis complenda & ideo mandauit portari ibi ossa sua vt esset particeps illius resurrectionis quia Christo resurgente multi sancti patres resurrexerunt vt habetur Matt.27. & hoc est quod dicitur.*

13 Et de ossib.suis man. *Sed quæritur quare non præcepit statim post mortem suam illuc portari Dicēdum, quod ad hoc duplex ratio assignatur. Vna est quia fratres sui non habebant tantam potestatem sicut ipse & ideo non poterant facere de ipso sicut ipse fecerat de patre suo.*

✻ Secunda

Digitized by Google

a Parentum qui credebant Deum facturum aliquid magni per eum, cum esset, adeo elegantis formæ.

1 bus suis mandauit. † Fide Moyses natus occultatus est men 2

a Quia ab ortu fuit infusa illi magna gratia venustatis, non natura, sed dono Dei.

sibus tribus a parentibus suis, eo[a] quod vidissent elegantem 3

Parentes eius. Per fidem inuisibilium.

a infantem, & non timuerunt regis edictum. Fide Moyses grā 4

Maxime fidei est spernere iucunditatem. 5

b dis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis magis eli- 6

a Id est, transitorii.

gens affligi cum populo Dei, quam † temporalis peccati 7

Peccatum putauit se lætari in aula dum fratres sui affligerentur. 8

habere iucunditatem. Maiores æstimans diuitias thesauro 9

c a Quod sustinuit a suis vt Christus a suis.

d Ægyptiorum improperium Christi: Aspiciebat enim in re- 10

a Aeternam, ad quam ibat. Patienter sustinentium. Educens filios Israel. 11

e munerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus 12

13

A ✻ Chrysost. Audiuit Ioseph etiam inter alienos constitutus (Tibi dabo terram hanc, &c.) necdum videns processisse promissionē, & neque sic cōcidit animus eius, sed sic credidit, vt ēt de exitu eorum loqueretur, & de ossibus suis mādatum daret. Et non tantum ipse credidit, sed etiam alios ad fidē introduxit, vt semp memores essent: qa nequaquam de suis ossibus præcepisset, nisi plena fide sperasset reditum illorum. Proinde quandoquidem dicunt. Ecce iusti curam quoque gerebant sepulchrorum, dicamus ad illos, quia non propter hoc. Nā sciebāt, quia *Domini est terra, & plenitudo eius.* Dic mihi Num & Moysi ossa inter alienos iacent, Et Aaronis, & Danielis, & Ieremiæ? Apostolorum autem plurimorum ossa nescimus, vel vbi iacent. Petri & Pauli quidem, Ioannis & Thomæ manifesta sunt sepulchra. Aliorum vero cum tanti sint, maxime cognitum est vbi sint. Nihil igitur pro hac re lugeamus, neque pusillanimiter feramus. Vbicunque enim sepeliamur, domini est terra & plenitudo eius. Lugere, & deplorare, & lamentari eos qui de hac vita discedunt, ex pusillanimitate contingit.

†Exod. 2. a

B

a *Regis.* Quo omnes masculos Hebræorū necari præceperat.

b *Fide Moyses. &c.* Chrys. Orditur a parentibus Moysi, ignobilibus quibusdam, & nihil tale habentibus, quale filius eorū Vnde autem sperauerunt vt Deus saluaret puerum? Ex fide. Quia viderunt elegantem infantulum, & ipse vultus ad fidem eos attraxit. Si iam inde ab initio ex ipsis incunabulis multa erat illi iusto infusa gratia, non natura hoc operante. Intuere enim statim vt genitus, honestus apparebat infantulus, nō erat deformis, non natura, sed gratia diuina, quæ etiam barbarā illam mulierem Aegyptiam excitauit, vt amaret, & arriperet.

C

Iosephus. Metuens pater Mosis, ne captus iræ regiæ succumberet, & ipse cum puero deperiret, deliberauit pueri cōsulere saluti, Deum iudicans habiturum omnem prouidētiā & cautelam, quatenus in nullo quæ promiserat esset mēdax.

Li. 2. anti- q. c. 9.

D Puerum ergo in vase ex vimine complicitum, & bitumine oblitum mittentes, & circa flumum ponētes, eius salutē Domino reliquerunt, &c. Cum trimus esset effectus. Deus mirabiliter eius staturæ eleuauit spatium. Nam quantum ad speciē, nullus erat ita seuerus, vt Mosen vidēs, eius pulchritudine nō hereret, multisq; cōtingebat, dum eum cernerent per plateā ferri, vt conuerterentur ad aspectū pueri, & ea in quibus videbantur studium habere, desererent, delectati potius eius visione. Erat enim in eo infantilis multa gratia, & excellenter circa eum ac decenter existens, retinebat inspicientes. Hunc ergo cum talis esset, Themut filia Pharaonis sibi filium adoptauit, cum sobolem nō haberet.

†temporariam hanc re peccati fruitionē.

Exod. 1. c.

E

c *Maiores diui. &c.* Pro eo quod est. Quod in typo Christi simile est Christi pōris, quod aduersus pietatem ab aduersariis in tentatur. Aegyptum quidē timens reliquit, audacter autem Aegyptium confodit. Fugam ergo posuit pro causa fugæ.

d *Impro.* Quod pateretur pro Christo. Vel significabat impperia Christi futura. Vel quod Moyses sustinuit a fratrib. suis quos liberare uolebat, sicut Christus a suis quos redimere uenerat. Illi dixerunt Christo. *Dæmonium habes* Et isti Moysi. *Vis nos interficere, sicut interfecisti Aegyptium,* Quod tamen patienter sustinuit, sicut & Christus.

Io. 7. 2. c. Exod. 2. c.

✻ Theodor. Qui in regia educabatur, & omni delitiarū genere fruebatur, & reginæ vocabatur filius, non statuisset esse satius cum iis qui erant sui generis afflicti, nisi fidei utens oculis ad agonothetam respexisset. Peccati autem iucunditatem appellauit, uitam quæ cum impiis transigitur.

e *Non ue.* Chrys. Quod prius fugerat in terram Madiam, nō fuit metus, sed fides. ꝙ credebat se a Deo liberari. Noluit ibi manere, ne esset cā iactantię, si in apertū periculum se præcipitaret, & tentaret Deum, quod diabolicum est. Sancti enim quamdiu habent quid faciant, non debent tentare Deū, ut & dominus locum dedit Iudæis. Qui & suis præcepit. *Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.*

Mat. 10. c.

F

Fide

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *Secunda ratio est, quia per reuelationem sciebat filios israel multa dura passuros in terra Aegypti, & ideo ad consolationem eorum voluit ibidem ad tempus sepeliri, uel potius reponi, ut ibidem dicitur, quia per hoc habebant spem exeundi ex prophetia Ioseph. Vnde & Moyses educens filios Israel de Aegypto tulit secum ossa Ioseph, ut habetur Exo. 13.*

1 Fide Moyses. *Hic consequenter ponit exempla patrum qui fuerunt tempore legis quæ sub Moyse data est, ut dicitur Io. 1. b.* Lex per Moysen, &c. *Hoc autem tempus distinguitur in tria. Primum autem tempus fuit ante exitum de Aegypto, secundum in exitu, tertium post exitū Primo ergo ponit exempla de hoc quod factum est ante exitum, secundo de hoc quod in exitu, ibi:* fide reliquit Aegyptum. *Tertio de hoc quod factum est post exitum in terra promissionis, ibi.* Et quid adhuc dicā. *Prima in duas, quia primo ostenditur quid factum est ex fide in natiuitate Moysi, secundo quid ipse fecerit, ibi.* Fide Moyses grādis. *Circa primum sciendum. ꝙ filij Israel ex prophetia Ioseph firmiter credebant liberari de afflictione Aegypti per aliquem de populo suo cum Dei adiutorio, & ideo parentes Moysi videntes ipsum elegantem puerum præter solitum modum, iudicauerunt virtutem Dei esse in illo ad liberationem populi, & ex hac fide seruauerunt eum contra regis edictum exponende se periculo personarum suarum. Ex hoc est quod dicitur.* Fide Moy. na. oc. est mē. tr. *Ex fide enim parentum factum est hoc, non ex fide Moysi qui adhuc non habebat iudicium rationis. Et causa subditur.*

2 Eo ꝙ vi. *Id est, aptū ad liberandum populum, Deo hoc eis inspirante*

3 Et non ti. re. *Qui præceperat omnes masculos proiici in flumen, ut habetur Exo. 1. Sed hoc videtur falsum, quia dicitur Exod. 2. quod parētes Moysi timore regis posuerunt eum in flumine, & sic exposuerunt eū morti. Dicendum, ꝙ hoc non fecerunt ad ipsum interficiendum, sicut prę ceperat rex, sed quia non poterant ipsum amplius celare, timebant probabiliter ne auferretur ab eis, & ideo in tali casu tutius iudicauerunt ipsum exponere diuinæ custodiæ in fiscella bituminata, credētes ex eadē fide, de ꝙ Deꝰ seruaret eū, ubi deficiebat humana puidētia, q̄ ī talib. nō deficit.*

4 Fide Moyses. *Hic ostenditur consequenter quid ex fide Moyses fecerit, quia adoptatus a filia Pharaonis, ut habetur* Exod. 2. *& adultus factus uisitauit filios Israel, & videns virum Aegyptium percutientem vnum de Filiis Israel, interfecit eum. Et sic per hoc factum negauit se esse filium filiæ Pharaonis, & hoc processit ex magnitudine fidei eius, quia de filiis Israel credebat Christum nasciturum, & hoc est quod dicitur.* fide. *Id est, per fidem.*

5 Moyses grandis. *Id est, adultus.*

6 Negauit se esse fil. fil. phar. *Interficiendo Aegyptium. Et subiungit duo difficillima ad sustinendum quæ prælegit sustinere ex fide. Primum est, quia magis uoluit affligi temporaliter cum Dei cultorib. quā iucundari cum idololatris, & hoc est quod dicitur.*

7 Magis eligens, *Id est, cum filiis Israel, qui colebant Deum.*

8 Quam tem. pec. *Id est, prosperitatem Aegyptiorum. Secūdum est, quod prælegit paupertatem sustinere magis, quam diuitias Aegyptiorum cum peccato possidere, & hoc est quod dicitur,*

9 Maiores æstimans, &c. *Id est, paupertatem uel uituperium pro fide Christi uenturi sustinere.*

10 Thesauro Aegypti. *Id est, quam thesaurum huiusmodi possidere. Et reddit causam quare Moyses tam dura patienter sustinebat dicens.*

11 Aspiciebat enim. *Oculis cordis.*

12 In remunerat. *Futuræ beatitudinis. Sicut amara potio sumitur libēter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram.*

13 Fide reliquit, &c. *Hic consequenter ostenditur quid factum sit ex fide in exitu de Aegypto, & diuiditur in tres partes, quia primo ostēditur, quid ex fide factum est in præparatione exitus, secundo quid in modo exeundi, ibi.* Fide celebrauit. *tertio quid factum fit in exitu de Aegypto ingrediendo terram promissionis, ibi.* Fide muri Iericho.

Diuisio.

Circa primum considerandum, quod Moyses bis exiuit de Aegypto Primo exiuit occiso Aegyptio, & de isto exitu non loquitur hic, quia ex timore regis tunc exiuit, ut habetur Exod. 2. *Secundo exiuit Aegyptum*

Digitized by Google

a *Fide celebrauit Pascha.* Hac scilicet quia credidit populum saluandum, illos scilicet à Pharaone, nos a diabolo.

✠ THEO. Sine fide enim quomodo credidisset mortem, ouis sanguine prohiberi. Sed per figuram, præuidebat veritatem, & mortis dominicæ potentiam.

✠ HAYMO. Fide qua Moses credidit per illum sanguinem saluandum esse populum, celebrauit Pascha, & sanguinis effusionem quo liniuit postes ne angelus uastator Aegyptiorum affligeret Israelitas.

b *Transierunt mare rubrum,&c.* Sic etiam p baptismum fideles transeũt remissis peccatis, tanquam Aegyptiis cum diabolo prĩcipe tenebrarum submersis.

✠ HAYMO. Quenam tunc spes poterat esse illis. Ex una enim parte erat mare, ex altera cingebantur altissimis montibus, à tertia erant hostes. Si vellent fugere, aut in mari erant perituri, aut in manus Aegyptiorum inciderent. Habentes autem fidem cuncta vicerunt. Fide enim qua credidit Moyses Deo, ad verbum eius percussit mare, & dimisit illud in duodecim diuisiones, iuxta quod in Psalmis dicitur. Mare vero Aegyptios submersit, & ex hoc experti sunt aquam esse, non phantasiam, sed rei ueritatem.

c *Circumitu die.* Completo a Leuitis arcam Dei portantibus, & æneis tubis clangentibus.

✠ CHRYSOSTOMVS. Non enim turbarum sonitus murorum saxa deiicit, etiam si per innumeros annos quis tubis insonet, sed fides omnia valet. Intueris vbique neq; sequela vlla rerum, neque naturæ lege mutationem fieri, sed præter spem cuncta geri. Quoniam enim dicebat. Quia oportet credere, & spebus futuris regi, omnẽ istum sermonem mouit, ostendẽs quia non tunc, sed etiam ex initio omnia miracula per fidem impetrata & perfecta sunt.

a Deum quem non videbat ac si videret sustinuit & in eo confidit, expectans quod promiserat, & ideo non timuit.

† animositatem regis. Inuisibilem enim † tanquam videns

a id est, expectauit & in eo confidit, b Quia sic credidit populum saluandum, c Moyses. d Quod causa transitus fuit. e Quod liniebant postes & superliminaria domus.

sustinuit. † Fide celebrauit Pascha & sanguinis effussionem

a Angelus percutiens. Aegyptiorum. Territus sanguine, quod fuit in figura liberandorum per sanguinem Christi. c Qua credebant Deo promittenti.

ne qui vastabat † primitiua tangeret eos. † Fide transieruut

a Et ne videretur hoc casu factum non fide, hoc addit quod experti, vel ne videretur phantasia fuisse.

mare rubrum, tanquam per aridam terram. Quod experti

Sic mundi huius obstacula cadunt ad voces prædicantium, dum in hoc tempore ecclesia notatur, circumiens orbem terrarum.

Ægyptii deuorati sunt. † Fide muri Iericho corruerunt cir

a Quia credidit terram Iudæis a Deo tradendam, & ideo excepit exploratores.

cumitu dierum septem. † Fide Raab meretrix non

a Quid ergo vos qui prophetas & Christum audistis.

periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

d *Excipiens exploratores cum pace, & c.* Q. Ita & vos debetis duo testamenta per apostolos tanquam exploratores a Christo missos credendo excipere, & ita cum infidelibus non peribitis.

✠ THEODOR. Non prohibuit vitæ improbitas salutem, contexit enim fides peccati vulnera. Est autem iure admiranda Apostolica sapientia, uel potius est laudanda diuini Spiritus operatio, q̃ Moyse Abraham, & Noe, & Enoch, & aliis alienam & meretricem cõiunxerit, ut & fidei ostẽderet potentiã, & Iudæorum deprimeret supercilium. Sexcenta enim eorum millia propter infidelitatem consumpta sunt in deserto, hęc autẽ quæ ab Abrahę quidem cognatione procul ab erat, a lege aliena, impudice magnã vitæ patrẽ transegerat, per fidem salutem est consequuta, & ecclesiæ figurã adũbrauit. Cum autem horum mẽtionem sic fecisset diuinus Apostolus, & eorũ quæ dicta sunt vidisset longitudinem, aceruatim cæterorum meminit.

Marginalia: † ferociã. † Exo. 12. b † primogenita. Haymo. Iosue. 6. c. † perinde quasi videret, tolerauit. † Exo. 14. g † Iosue 2. a & 6. d.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ dicendo secum omnes filios Israel & de isto exitu loquitur hic, quia tunc non timuit regem eos persequentem, ut habetur Exo. 14. qu a tũc dixit filiis Israel. Nolite timere, &c. Et hoc est quod dicitur. Fide reliquit Aegyptum non ueritus ani. &c. *Et reddit causam quare non timuit dicens.*

1 Inuisibilẹ, &c. *Id est, cũ qui inuisibilis est fiducialiter expectauit.*

2 Tanquam sti. *In spiritu auxilium eius mirabiliter affuturum, propter quod dixit populo.* State & uidete magnalia Dei quæ facturus est hodie, *Exo. 14. & hoc totum processit ex fide, quæ est ex non uisis.*

3 Fide celebrauit pascha. *Hic consequenter ostenditur quid factum est ex fide in modo exeundi, & diuiditur in duas partes, quia primo ostẽdit quid factum sit in dispositione exeundi, secundo quid in actu transeundi ibi.* Fide mare rubrum. *Circa primum considerandum, quod dispositio exitus filiorum Israel de Aegypto, fuit agni Paschalis immolatio, cuius sanguine linita sunt superliminaria & postes domorum filiorum Israel, ne interficerentur ab angelo percutiente primogenita Aegyptiorum, ut habetur Exo. 12. & hoc est quod dicitur.* fide cel. pascha. *Id est, immolatione agni Paschalis quæ fuit figura immolationis Christi in cruce, secundum quod dicitur. 1. Corin. 5. b.* Pasc. nostrum immolatus est christus. *Per cuius mortem & sanguinis effusionem sumus liberati a potestate diaboli sicut filii Israel per immolationem agni Paschalis & effusione sanguinis in postibus & superliminaribus domorum, fuerunt liberati ab angelo percutiente primogenita Aegyptiorum, & hoc est quod dicitur.* Ne qui vastabat primogenita Aegyptiorum tangeret eos.

Marginalia: Diuisio.

4 Fide transierunt mare rubrum, &c. *Hic tangitur modus exeundi, vbi ex fide contigerunt duo miracula. Vnum est, quod mare sicco pede transierunt, & hoc est quod dicitur.* fide trãsierunt mare rubrũ, &c *Secundum fuit, quia aqua erat eis pro muro a dextris & a sinistris, ut habetur Exo. 14. & patet per hoc, quod Aegyptii eos sequentes submersi sunt, & hoc est quod dicitur.* Quod experti Aegyptii deuor. sunt. *Talia autem contingebant ex fide, quia operatio miraculorum a scribitur fidei. secundum quod habetur Matth. 17. c.* Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis.

5 Fide muri Ieri. *Hic ostendit quid factum sit per fidem in exitu de Aegypto ingrediendo terram promissionis, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid factum sit per fidem populi Israel, secundo quid factum sit per fidem Raab, ibi.* fide Raab.

Circa primum, sciendũ q̃ in ruina ciuitatis Iericho aliquid fuit ex parte populi scilicet circumitus ciuitatis septem diebus, ut habetur Iosue 6. quia ex mandato Dei hoc fecerunt Iudæi, credentes firmiter promissum Dei impleri de miraculosa captione ciuitatis. Aliquid fuit ex parte ipsius Dei, uidelicet quod muri Iericho diuina uirtute corruerũt, & hoc est quod dicitur, fide muri Iericho corruerunt. *Per hoc factum signatum fuit quod impedimenta mundi cadunt per continuam prædicationẽ quæ continuitas per septenarium figuratur. Vnde dicitur 2. Corinth. 10. b,* Arma militię nostrę non sunt carnalia, sed potentia Dei ad destructionem munitionum.

6 Fide Raab me. *Hic ostenditur quid factum sit ex fide ipsius Raab, quæ ex auditu miraculorum in transitu filiorum Israel per mare rubrũ, & in aliis mirabilibus quæ eis acciderant, credidit firmiter ciuitatem Iericho tradendam uirtute Dei in manu populi israel, & ideo nuncios israel ex eadem fide conseruauit, ex quo meruit liberari a morte cum sua consanguinitate, ut habetur Iosue 6. & hoc est quod dicitur.* fide Raab me. *Sic enim cognominata est.*

7 Non periit cum incredulis. *id est, cum aliis ciuibus Iericho, qui credebant ciuitatem posse defendere contra Deum israel.*

8 Excipiens explor. cum pa. *Quia eos saluauit, ut dictũ est. De ista Raab dicunt aliqui, quod ad literam meretrix, & ideo exploratores melius potuerunt ingredi domum eius vespere, quia tales mulieres indifferenter recipiunt omnes & ipsi in necessitate positi poterant licite ad eã intrare, non propter luxuriam exercendam, sed ad uitam propriam conseruãdam, ipsa enim minus poterat culpari in receptione eorum, quam alius de ciuitate, cum ipsa indifferenter omnes reciperet, & salus exploratorum non debebat procurari, per mortem alterius, ideo intrauerunt domum istius quamuis esset meretrix. Sed hoc non uidetur probabile, quia tales meretrices parum habent de fidelitate, & ideo non uidetur probabile, quod exploratores filiorum israel, qui erant homines sapientes, confiderent in tali muliere de conseruatione uitę propriæ. ideo dicũt aliqui, quod tunc non erat meretrix, sed ante fuerat, propter quod tale cognomen sibi remanserat. Sed hoc non videtur verum quia tales meretrices quamuis pœniteant, reputantur tamen in communi plebe personæ viles, & ideo si fuisset meretrix, non fuisset coniuncta in matrimonio ipsi Salomoni, qui erat nobilior in toto populo israel, cum esset princeps nobilioris tribus scilicet tribus iudę. quia nobiles Iudæi abominabantur talibus personis in matrimonio coniungi. Et ideo videtur melius, quod non fuit meretrix, nec erat, sed tantummodo tale cognomen habebat. multi enim cognominant aliquo cognomine,* cuius

Marginalia: Raab quare dicta meretrix.

a *De Gedeon.* Qualiter accepto signo velleris a domino iuit cõtra Madianitas cũ trecentis viris, eosque noctu expugnauit.

b *Barach.* De quo in libro Iudicum legitur, quod Iabin regẽ Chanaan filios Israel affligente, Delbora prophetissa, quæ illo tẽpore Israel iudicabat, præcepit Barach filio Abinoen, vt assumeret decem millia pugnatorum secum, & iret contra Sysaram principem exercitus Iabin. Qui dixit se iturum si ipsa cum eo iret. Itaque & ipsa cum eo iuit. Dominus autem exterruit exercitum Iabin quem congregauerat Sysara ad torrentem Cyson. Fugitque Sysara ad tentoria Iahel vxoris Abner Cynei. Vbi cum abscon ditus dormisset, Iahel clauum tabernaculi cum malleo percussum defixit in cerebrum eius vsque ad terram, & mortuus est. *Et ecce Barach sequens Sysaram veniebat. Egressaque Iahel in occursum eius dixit ei, Veni & ostendam tibi virum quem quæris.* Qui cum intrasset, vidit Sysaram iacentem mortuum. Humiliauit ergo Deus die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel.

c *Samson.* Qui vt legitur in lib. Iudicum, afflixit vehementer Philisthæos.

d *Iepte.* Qui cum iret ad pugnam contra hostes, vouit domino, quod si triumphum de hostibus assequeretur rediens, quod primo occurreret offerret Deo, occurritque ei filia, quam immolauit.

✠ IVSTINVS MARTYR. Quoniam Iephte in immolanda filia præbuit custodem religionis erga Deum, propterea eius facta est mentio in enumeratione iustorum.

Non laudatur Iepte quod filiam occidit, sed quod per fidẽ Deo iuuante hostes superauit.

✠ AVG. In primo lib. de ciuit. Dei. Quare non culpatur Abraham, sed laudatur quod filium occidere voluit. Et meritò quæritur, vtrum pro iussu Dei sit habendum quod Iepte filiã sicut vouerat occidit. Nec Samson aliter excusatur, quod se cum hostibus oppressit, nisi quia spiritus latẽter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat.

e *Qui per fi.* Et si recusat dicere quæ singuli, dicit tamen quæ quidam operati sunt fide.

✠ ATHANASIVS. Quid est, Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna? Responsio Abraham, Moyses, Iosue, operati sunt iustitiam. Abraham. Phinees. & Dauid promissiones acceperunt, similiter Iosue fili⁹ Naue, & Chaleb. Occluserunt ora leonum, Daniel in leonum fouea. Effugerunt acies gladii Helias & Dauid. Validi facti sunt ex imbecillitate, velut Ezechias. Effecti sũt robusti in bello, veluti Samson, qui vna asini maxilla mille prostrauit exteros.

a Multa facta fide dixi. b Quasi infinita sunt. c Epistolæ huius, vel vitę, si singula vellem prosequi.

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrãtem de Gedeon, Barach, Samson, †Iepte, David, Samuel, & aliis prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Obturauerunt ora leonum, extinguerunt impetum ignis. Effugauerunt aciem gladii, † conualuerunt de infirmitate, fortes facti

Aequum iudicium. a Fide. b Quæ promittebant, vt victoriam, vel alia. De Deo vel Christo. c Non tantum homines vicerunt fide, sed & bestias, vt Daniel. Vt tres pueri. a Exercitũ accinctum gladio, vt Iosue, Dauid, & alii multi. b Vt Ezechias & Iob. c Vt Iosue, Iudas, Machabæi & alii.

f *Repromissiones.* Promissiones multæ sunt factæ Dauid, vt Abrahæ.

Sapienter historiarum commemorationem vitat, ne sermonem suum protelet, breuiter quædam tãgens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.

g *Obturauerunt.* AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias sectus, vt in Ps. 2.a. *Astiterunt re.* Pro Herode, *& principes,* pro Pilato. Attendendũ quod in ueteri Testamento sæpe patribus in his quæ dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis fœlicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt prẹter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ fælicitatis, quæ ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine nouus noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non aliis, sed suis ostendit, ut ibi discerent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audistis, & finem Christi vidistis quia patimini ut Iob.* Sed non speretis finẽ eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo præcesserunt.

☞ *Accepe-*

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *cuius proprietatem nunquam habuerũt in re, sicut aliquando aliquis pauper cognominatur rex, vel comes, Vel aliqui huiusmodi. Item aliter potest dici & melius, vt credo.* Ad cuius intellectum sciendum, quod Iosue 2. *vbi agitur de Raab dictio Hebraica sibi adiuncta sonat sic,* זונה *zonah, & signat promptam propriè, & quia meretrix prompta est ad offerendum corpus suum, ideo hoc nomen tractum est ad designandum meretricem, & similiter quia mulier hospitalaria, est prompta ad transeuntes trahendos ad hospitium suum, tractum est idem nomen ad standum pro hospitalaria. Vnde* Iosue 3. *vbi translatio nostra habet.* ingressi sunt domum mulieris meretricis. *translatio Chaldaica habet, domum mulieris hospitalaris, & talis fuit Raab: propter quod exploratores declinauerunt ad domum suam ad hospitandum. Ad authoritatẽ vero Hieronym. qui dicit super Matth. quod ponitur in Genealogia Saluatoris sicut mulier reprehensibilis, solui diffusius super Matth.* Potest etiã *breuiter dici, quod hoc dicit Hieronym. non propter vitium meretricij, sed quod fuit alienigena & de idololatris nata, sicut etiam dicit de ipsa Ruth, quæ tamen fuit mulier magnæ virtutis & famę, vt dicitur Ruth 3.c.* Scit omnis populus qui habitat intra vrbis meę portas mulierem te esse uirtutis.

1 Et quid adhuc. *Hic ponuntur exempla de fide post exitum de Aegypto in terra promissionis iam obtenta, dicens:* Et quid adhu. di. *Q.d. multa possunt dici exempla de fide patrum, ad quæ enarranda non sufficeret tempus vitę meæ: & hoc est quod dicitur.*

2 Deficiet, &c. *Id est, antequam possem enarrare per singula.*

3 De Gedeon. *Qui credens promissio Dei cum trecentis hominibus confidenter pugnauit contra exercitum maximum ipsius Madiam, vt habetur Iud. 6.*

4 Barach. *Qui credens prophetiæ Delboræ iuit cum populo inermi ad pugnandum contra Sysaram, Iud. 4.*

5 Iepte. *Qui ex fide iuit ad pugnandum contra filios Ammon, Iudic. 11.e. vnde ibidem dicitur.* Factus est ergo super Iepte spiritus dñi *quod autem postea filiam suam indiscrete & crudeliter occidit, vt dicit Aug. credendum est quod ipse pœnituerit, quia ponitur in cathalogo sanctorũ. Hebræi tamen dicunt quod nõ occidit eã, sed sacrificauit eã domino per obseruantiam virginitatis, secundũ consilium sapientũ illius temporis, sicut plenius dixi Iu. 11. & eodẽ mõ dicendum est de Gedeone, qui fecit* Ephod *contra præceptum domini, vt habetur Iud. 8. sed quod pœnituerit ante mortem, vt dicitur cõiter, tamen aliter potest dici probabiliter sci. quod non fecit cõtra præceptũ domini in illo Ephod, sicut plenius dixi Iud. 8.*

6 Dauid. *Qui ex fide adhuc iuuenis pugnauit inermis contra Goliath.*

7 Samuel. *Qui propter fidelitatẽ suã obtinuit prophetiæ spiritũ, & vnctionem regis & multa alia.*

8 Et aliis prop. *Scilicet Isaia & Ieremia & consimilibus.*

9 Qui per fi. *In quo tangitur actus fortitudinis.*

10 Operati sunt. *In quo tangitur actus iustitię & virtutis, isti enim sunt actus præcipui inter actus virtutum moralium, quia conseruãt commune bonum ut habetur 5. Et hic. & quia virtutes connexæ sunt, ideo per istos actus intelliguntur actus aliarum virtutum.*

11 Adepti, &c. *Sed hoc videtur esse contra illud quod dictũ est sup. eo. cad.* Iuxta fidem defuncti sunt oẽs non adeptis repromissionibus. *Dicendũ, quod triplex promissio facta est antiquis. Vna fuit promissio terræ sanctæ, sed hanc nõ acceperunt Abrahã, Isaac & Iacob in se, & de hac loquitur Apostolus supra cum dicitur.* Non adeptis rep. &c. *Acceperunt tamen eã in successoribus suis. Alia est promissio spiritualis, qua promittitur sanctis vita beata, & hanc nullus accepit ante Christi aduẽtũ. Alia est promissio singularis qua promissũ est cuilibet aliquod bonũ particulare, sicut Dauid promissũ fuit regnũ, Ezechiæ sanitas, & sic de aliis, & istas promissiones consecuti sunt, & de istis, loquitur hic.*

12 Obtur. ora. *Hoc habet veritatem de Daniele, ut habetur Dan. 6. & de Dauid vt patet. 1. Reg. 17. & de Sãsone Iud. 14. & in hoc ostenditur victoria sanctorũ de animalibus brutis.*

13 Exting, &c. *Hoc patet in tribus pueris positis in camino. Dan. 3. & de Moyse & Aaron Nu. 11. & 16. & in hoc ostenditur victoria sanctorum de rebus inanimatis.*

14 Effug. &c. *Id est, aciẽ hostiũ habentium gladios acutos, hoc frequenter fecit Iosue, Gedeon, & Dauid, ut patet in libris Iosue. Iudi. & Re.*

15 Conual. &c. *Hoc specialiter patet de Ezechia Isa. 37. qui miraculose ex fide sanatus est & de pluribus aliis hoc credendum est, quia loquitur in plurali.*

16 Fortes, &c. *id est, alienigenarum, hoc patet de multis specialiter autem de Iosue, Dauid & Machabæis.*

Digitized by Google

a In prælio. a In fugam. b Inimicorum, c Vt per Eliam & Elisæum.

sunt in bello, † Castra verterunt exteriorum. Acceperunt

Venientes, id est, resuscitatos. Ecce quanta per fidem fecerunt, modo quanta pro fide passi sunt. a In eculeo & aliis tormentis.

mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti

a Fuasionem de manu inimicorum. Illa redemptione, Vitam æternam.

sunt, non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent

Per hoc notat hec eisdem personis fuisse.

resurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti, insu-

a Vt Ieremias in Aegypto, Ezechiel in Babylonia. b Vt Esaias, c Promissionib.

per & vincula & carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati

a Gladio facta. b Vt Vrias, Iosias. c Multa loca mundi. d Vt Elias & alii.

sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in † me-

Necessariis. Cura animi, Laborib.

lotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti; qui-

a Amatores mundi. b Vt Mathathias & sequaces eius. & ante Elias, & alii prophetarum sub Iezabel.

bus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes,

a Quæ naturales sunt. b Quæ aliquo casu fiunt.

in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ.

a *Acceperunt mulieres, &c.* THEODO. Admirabilis Heliæ & Helisæi miracula. Ille enim viduæ, hic vero Sunamitati dis filium excitauit.

b *Alii autem distenti, &c.* Eleazarus, septem Machabæi, & eorum mater.

✱ CHRYSOST. Sed nos non adepti sunt resurrectionem sed possumus ostendere & illos inquit, excisos, ut meliorem resurrectionem adipiscerentur. Nam in præsenti vita cum licuisset, nolebant viuere, quia meliorem expectabant.

B ✱ ATHANAS. Alii distenti sunt. Iacobum fratrem domini dicit, & alios quib. amputata sunt capita. Nam istud distendere, nihil aliud est, quam decollare.

Alii autem dist. &c. AVG. Et in illis patribus veteris Testamenti, quamuis rara fuerunt, tamen exempla patientiæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum, qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt iniquitate persisterent. Et in nouo Testamento, non defuerunt temporali fœlicitate pollentes, in eo misericordiam Dei experiamur.

c *Alij vero ludibria &c.* HAYMO. Hoc est, irrisiones. Primo. n. sancti Martyres ludibriis & irrisionibus deludebantur, deinde verberibus afficiebantur, sicque vinculis astricti ponebantur in carceres, ad postremum uero interficiebantur diuersis & exquisitis tormentis.

✱ ATHAN. Ludibriis & flagris explorati sunt Esaias, Hieremias & Michæas. Lapidati sunt Stephanus & Naboth, dissecti sunt, Esaias quem serra lignea secarunt Iudæi. Tentati sunt veluti Iob. Occisione gladii occubuerunt Iacobus, Zacharias & alii. Atque omnes isti testimonium sunt promeriti per fidem quod placuerint Deo.

C d *In occisione gladij mortui sunt, &c.* ✱ CHRYSOSTOM. Quid dicis? Alii quidem effugerunt acies gladii, alii vero occisione gladii mortui sunt. Vtrum horum laudas? Vtrū miraris. Hoc an illud. Ita inquit, hoc quidem vobis familiare est, illud autē laudabile est, quia & circa ipsam mortem præualuit fides, & typus est futurorum. Duo quippe sunt miracula fid[ei] q[uæ] & im-

D

petrat magna, & patitur magna, & nihil reputat pati.

e *In melotis.* Melota vestis de pilis Camelorum. vel meli est animal, quod & taxus, cuius pellis Melota dicitur.

✱ THEODOR. Ita Helias ille magnus, ita Helisæus illius gratiæ hæres. Ita plurimi prophetæ, qui nedomos quidē habebant, sed ligna excindentes sibi tuguria casasue construebant.

✱ THEOD. Melota, pellis ouina est.

✱ CHRYS. Recurrit ad Heliam, quia necdum fortassis de Apostolicis tantam opinionem habebāt meritò ex illo qui assumptus est, & maxime in admiratione erat, adhortationem & consolationem adfert. *Circumierunt in melotis, &c.* Neque vestimentum habebant inquit, ex nimietate tribulationis, nec ciuitatem, nec domum, nec receptaculū. Quid dico receptaculum. Nec consistere permittebātur. Nō enim dixit, in solitudinibus sedebant, sed etiam ibi fugiebant & inde exagitabantur, non ex terra habitabili tantū, sed etiā ex inhabitabili. Tanquam essent in reb. turpissimis deprehēsi tanquam indigni essent ipso solis conspectu, ne in cremo q[ui]dem refugium inueniebant, sed semper cogebantur fugere, opus habebāt ferarum lustra inquirere, opus habebant viuos in terram seipsos defodere, semper in timore esse.

F

f *Quibus dignus non erat mundus.* Id est, quorum conuersatione non erat mun. di. Et ideo ne viles habeantur pro tribulationib. Vel adeo viles erant hominibus, quod non essent digni stare vel habitare inter eos. Vel illi priores non acceperunt statim promissam uitam vsque ad Christum. Cur non.

Dco

† incursiones, in fugam vert.

Augu. epi. 120. c. 7. &c

Quest. 161 ad Antioch.

† ouillis pellib.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Acceperunt, &c. *Aliqui hoc male exponentes. dixerunt quod mulieres acceperunt uiros suos resuscitatos, dicentes quod matrimonium non dissoluatur per mortem, & ideo tenebantur illos reaccipere. Sed hoc est contra Apostolum Rom. 7. vbi loquitur de muliere coniugata.* Si mortuus fuerit uir eius soluta est a lege uiri. *Ideo sciendum, quod aliqua sunt sacramenta quę imprimunt characterem, & talia non reiterantur. sicut resuscitatus non debet iterum baptizari, quia character perpetuus manet in anima, qua incorruptibilis est. Aliqua sunt sacramenta, quæ non imprimunt characterem, & talia reiterantur, ut patet de pęnitentia, quia si interrumpatur per peccatum mortale, necesse est ipsam iterari, matrimonium autem non imprimit characterem, & ideo si soluatur per mortem uiri, mulier non debet eum admittere, si resuscitetur, nisi inter eos matrimonium iterum contrahatur, ideo sic debet exponi.* Mulieres. *Id est, matres.* Acc. de res. mo. suos. *Id est, filios suos resuscitatos per fidem & orationem sanctorum prophetarum, sicut patet de muliere Sareptana, quę ab Elia accepit filium suum resuscitatum 3. Re. 17. & de muliere Sunamite, quæ filiū suum resuscitatum recepit ab Eliseo. 4. Reg. 4.* 2 Alii au. &c. *Ostenso quid sancti patres pro fide fecerunt, hic consequenter ostenditur quid pro fide sustinuerunt. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid passi sunt pro fide, secundo quare promissiones sunt eis dilatæ, ibi.* Et hi omnes. *Prima adhuc in duas, quia primo tanguntur mala ab aliis illata, secundo mala voluntarie assumpta, ibi.* Circumierunt in Melotis. *Dicit igitur, quod per fidem unius ueri Dei.* Alii distenti sunt. *Id est, in tormentis extenti, ut patet 1. Machab. & 2. de septem fratrib. & de pueris ad ubera matrum suspensis, 2. Machab. 6.*

3 Non suscipientes re. *Id est, liberationem a præsenti pęna.*

4 Vt mel. inue. resur. *In futura gloria.*

5 Alii uero ludibria exper. *Sicut patet de Samsone. Iudicum 16. & de Tobia Tobiæ 2. & de Iob. Iob. 19.*

6 Et uerbera. *Hoc patet de Michea propheta, quem percussit Sedechias 3. Reg. ulti. & de præpositis filiorum Israel, qui flagellati fuerunt ab exactoribus Pharaonis, Exo. 5.*

7 Insuper & uin. *Hoc patet de Ieremia Ierem. 29. & 27. de Michea 3. Reg. vltimo.*

8 Lapidati sunt. *Hoc patet de Naboth. 3. Reg. 21. & de Zacharia filio Ioiadæ 2. Paralip. 24.* 9 Secti sunt. *Patet de Isaia, qui ex præcepto regis Manasse sectus fuit cū serra lignea, eo quod reprehendebat eius facinora. Et de septem fratribus Machabeis, qui secti sunt in manib. & in aliis corporis partibus. vt patet 2. Mach. 7.* 10 Tentati sunt. *Vt ad idololatriam inclinarentur, sicut patet de Matathia & filiis eius 1. Machab. 2. & de Eleazaro 2. Machab. 6. & de septem fratribus, ibid. 7.*

11 In occisione, &c. *Id est, quia nolentes consentire idololatriæ gladio percussi sunt, ut patet 2. Mach. 5. & 6.* 12 Circumierunt. &c. *Hoc cōsequenter ostendit quid passi sunt propter fidem in malis voluntarie assumptis. Et reducuntur ad tria, scilicet ad exteriorem cultum, & quantū ad hoc dicit.* Circum. in Mel. *Melota autem est vestis facta de pelle taxi, quæ hirsuta est & deformis, ut in tali habitu quantum ad aliquid describitur Elias 4. Reg. 1. & Ioannes Baptista Matth. 3. secundo reducuntur ad personæ statum, & quantum ad hoc dicit.*

13 Egentes. *Quod specialiter patet in Elia qui in necessitate pastus est a coruis & a muliere vidua 3. Reg. 17.* 14 Angustiati. *Hoc patet de Elia fugiente Iezabel 3. Reg. & de Dauid fugiente Saul. 1. Reg. 21. & inf. usque ad finē primi libri, & Absalon 2. Reg. 15.* 15 Afflicti. *Labore corporali, ut habetur de Elia, qui lassus obdormiuit super iuniperum. 3. Reg. 19.* 16 Quibus dig. &c. *Per hoc enim quod fugiebant a societate aliorum, patet quod homines mundani & non erant digni societate illorum, propter culpam mundialem. Tertio reducuntur ad locum, & quantum ad hoc dicit.*

17 In soli. &c. *Cauerna est fossa facta per artem. Spelunca uero per naturam, uel ex aliquo accidente, sicut de corrosione aquarum vel*

Sacramenta duplicia.

Diuisio.

Melota quid.

6 Et ✱ huiusmodi

Digitized by Google

a *Deo pro nobis,&c.* Prout naturam nostram assumeret,& gloriosius nobiscum exultaret. Et si illi tenuerunt fidem,qui nos tandiu expectauerunt requiem, multo magis teneamus qui statim accipimus.

b *Consummarentur*. Id est, requie & visione Dei fruerentur.

✲ CHRYSOST. Paradisum quinq; & eo amplius anno rum nullib. preclusum hodie Christus nobis patefecit,& latronem in paradisum introduxit, & amœnitates eius ostendit,& vno tempore videmus duo beneficia esse concessa,vnum quod Paradisus patefactus est, aliud quod latro in eum meruit introduci.Hodierna dies tanquam nobis patriam reddidit, paternam ciuitatem ostendit, domum pristinam redonauit,&c.Christo non iniurię fuit sacram ingredienti patriam,facere ingressus sui latronem participem, nam secum eum perduxit non confundens calcantibus latronis pedibus paradisum, sed honorem prętās Paradiso,&c.

Homi. de cruce & latione.

✲ IDEM. Iusti in aliam vitam translati, beati sunt, eo quod ad Christum abierunt, & propius ad regem non per aenigma (?) ... cessum & fidem, sed facie ad faciem,&c.

Hom in illud illorum ... ma in ma nu Dei, &c.&Ho 69.ad pop.

Tanta per fidem antiqui fideles operati sunt,vel passi pro fide.

Et hi omnes testimonium fidei [a Quod fides de eis perhibuit.] probati [b Adhuc.] nunc non acceperunt [1] [a Duas stolas,etsi singulas.] [Plenam corporis,& animę beatitudinem.] a repromissionem [2] Deo pro nobis melius aliquid prouidente [Vt in commun' gaudio omnium maius fine singulorum.] vt [3] b non sine nobis [Profiterentur.] consummarentur.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ huiusmodi,talia autem loca habitabant patres antiqui, vt essent in loco apto diuinæ contemplationi, propter quod Philosophus 1. Politicorum postquam probauerat hominem esse animal ciuile,subiunxit, quod ille qui refugit communem habitationem hominum, vel est bestia, vel melior homine. Quia si homo refugiat hoc propter maliciam suam non potens cum alijs cohabitare propter defectum suum in moribus, cadit à dignitate humana in vitam bestialem. Si autem refugiat communitatem hominum, vt liberius vacet contemplationi diuinæ. excedit communem statum hominum, & est quidem Deus inter alios homines, secundum Philosophum.

1 Et hi omnes, &c. *Hic consequenter ostendit Apostolus quomodo & quare promissiones sunt eis dilatæ,dicens*. Et hi omnes testimonio fidei proba. *Vt patet per prædicta exempla.*

2 Non acceperunt re.gl.æter. *Et subdit causam dicens.*

3 Deo nobis melius,&c.vt non sine no.&c. *Id est,ad perfectionem gloriæ ducerentur sine nobis. Ex hoc enim quod patres veteris Testamenti, in limbo existentes simul venerunt ad gloriam per Christum cum aliquibus ad nouum Testamentum pertinentibus, fuit maius gaudium utrorumque.*

Notandum,quod aliqui ex hoc loco acceperunt occasionem errandi dicentes, quod nullus intrabit ad gloriam, nisi post finalem resurrectionem. Sed hoc est contra Apostolum dicentem 2.ad Corin.5.a.. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur,quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam,sed æternam in cœlis. *Ex quo patet,quod anima a corpore separata statim recipitur in gloria, nisi propter debitum alicuius pœnæ temporalis retardetur. Propter quod consummatio gloriæ de qua loquitur hic Apostolus,potest referri ad præmium essentiale, & sic non habuerunt eam patres veteris Testamenti sine nobis,quia non habuerunt eam ante nouum Testamentum. Vel potest referri ad corporis stolam, quæ non datur generaliter, nisi post uniuersalem resurrectionem quamuis aliquibus data sit ante ex speciali priuilegio,& hoc modo patres ueteris Testamenti similiter non consummantur in gloria sine nobis , quia sancti ueteris Testamenti & noui simul accipient gloriam corporis.*

ADDITIO. I.

In cap.11.*Vbi dicitur in Postil.* Fides substantia,&c *Ad cuius intellectum sciendum.*

Ad altiorem declarationem quorundam quæ in hoc capit. continentur,præter illa quæ hic habentur, in Postilla, quædam uidentur addenda. Et primum circa hoc quod dicitur. Fides est substantia speranda rum rerum,&c.

Circa quod attendendum, quod licet expositio Postill. *de hac diffinitione seu descriptione fidei quam Apostolus ponit,sit satis vera,& videtur esse assumpta à sancto Thom.2.2.quęst.4.artic.1. in corpore quæst. exponantur tamen etiam hæc uerba Apostoli secundum alios sit,ut cũ dicitur.* Fides est substantia sperãdarum rerum. *intelligatur causa subsistendi in nobis per res sperandas, quæ quidem sunt bona futura, quæ rationabiliter ab homine uirtuoso sperari debēt,s. beatitudo quę ab omnib.est appetenda. Vnde in hoc quod dicit,* sperandarum rerum, *excluduntur res speratæ,quæ tamen non sunt sperandæ, sicut sunt bona mundana seu temporalia,quæ non ducunt ad ueram beatitudinem. Bona autem ad ueram beatitudinem pertinentia subsistunt in nobis per spem,quę a fide generatur,ut in gl.Matt.1.Et sic cum dicit.* Substantia sperandarum rerum. *per ly substantia,intelligitur causa,s. fides quæ spem causat,cum autem dicitur.* argumentum non apparentium. *per argumentum intelligitur probatio,per fidem.n. est in nobis quędam probatio rerum non apparentium,s. de se non habent euidentiam,sed per fidem,per quam in nobis causatur assensus de inuisibilib.sperandis, sicut argumentum ostendit conclusionem in scibilibus.*

descriptio nis fidei enucleatio.

Consequenter circa hoc quod dicit. In hac enim testimonium cõsecuti sunt senes. *Notandum, quod cum Apostolus loquitur Hebræis quorum cõis status populi quamdiu legem obseruabat semper in prosperitate fuit,& cum à præceptis legis declinasset, in multas aduersitates incidebat,sicut prius patet in historijs cõibus uet.le.prout in 1.2.q.99. art.6.in responsione ad tertium argumentum declaratur,ideo in primitiua ecclesia Hebręi ad fidem conuersi, sicut ad legalia obseruanda ex primeua consuetudine inclinabantur,credentes ipsa esse necessaria cum fide Christi,sic ęstimabant quod ad iustitiam fidei debebant sequi aliqua præsentia & uisibilia bona,& specialiter redemptio eorum a captiuitate Gentium. Vnde & post passionem Christi quidam de discipulis nondũ perfecte docti dicebāt.Luc.24.c.*Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel,*& ideo apud Hebręos ponere totum pręmium fidei in bonis futuris seculi,quę omnino in hac uita non habentur, nec ad plenum uidetur,erat eis durum ad credendum. Vnde Apostolus hunc errorem intendens ab eis excludere,dicit.* In hac enim testimonium consecuti sunt senes.*s.in hac fide quæ est de rebus sperandis, ut iam duxerat,non de reb.uisis,seu iam adeptis,seu in proximo adipiscendis.* Consecuti sunt testimonium,*s.iustitiæ a Deo.Senes,i.antiqui. Ad quod probandum,s. quod fides meritoria propriè sit de reb. sperandis & non adeptis,inducit exempla. Et primo ponit unum exemplum de fide,quę est de reb.non sperandis,sed iam existentib.& hoc cum dicit.*Fide intelligimus. *Secundo ponit plura exempla de fide quę est de reb. sperandis,ibi.*Fide plurimam hostiam.

*Circa primum dicit sic,*Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei.*Ad quod sciendum,quod credere mundum esse a Deo creatum, prout Genes.1.dicitur,licet sit fides uera, non est tamen in sperandarum rerum,sed est de rebus iam existentibus,ideo per istam fidem solum non legitur aliquis testimonium iustitię fuisse consecutus,sed per fidem de rebus sperandis,unde notanter dixit.* Fide intelligimus. *non autem dixit:fide credimus hæc,quasi dicat, hęc fides per quam mundus creditur fuisse creatus a Deo,in qua non includitur aliquid sperandum,nō legitur commendari in sacra scriptura , sic ut aliquis dicatur iustus eo solo quod credit mundum a Deo esse creatum,sed fides illa quę de reb. sperandis est sæpe in scriptura commendatur, prout patet per exempla consequenter inducenda. Et primo de Abel,quę commẽdatur in scriptura tanquam iustus dupliciter. Primo per acceptationem munerum suorum, cũ de eo dicitur Genes.4.a.* Respexit dominus ad Abel & ad munera eius.*Secundo per hoc quod Deus post mortem dicitur audisse clamorem sanguinis eius, Genes.*4. *& de hoc dicit,quod defunctus adhuc loquitur,scilicet clamando de terra. Secundo ponit exemplum de Enoch, qui commendatur in scriptura tanquam iustus per translationem eius ad Deum. Ex quibus duobus exemplis Apostoli intendit ostendere, quod per fidem de rebus sperandis,& nondum adeptis antiqui consecuti sunt testimonium iustitiæ fidei, eo quod prędicti non leguntur aliquod opus meritorum fecisse,nisi quod crediderunt ueram fidem de sperandis. Quod si contra prædicta dicitur, unde habetur , quod Abel credidit aliquid sperandum,similiter & Enoch,cum tamen scriptura nihil circa hoc dicat de his? Ad quam tacitam quęstionem respondet dicens. Sine fide autem impossibile est placere Deo . Vnde quia prędicti duo leguntur placuisse Deo,ut patet per prędicta sequatur quod habuerunt fidem,sed non de rebus adeptis,cum talia non leguntur habuisse in hac uita,ergo de rebus sperandis, quod est intentum Sed contra hoc adhuc posset quis*

Fides spe commendata.

Digitized by Google

A dicere: vnde habetur, q sine fide impossibile est placere Deo? Ad quod respondet. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Pro quo sciendum, quod naturalis ratio dictat homini, quod alicui superiori subdatur, propter defectus quos in seipso sentit, in quibus eget ad iuuari & dirigi, qui apud homines dicitur Deus, prout 2.2.q.85. Ex quo sequitur, quod si quis ad uerum Deū accedere intendit, oportet quod credat ipsum Deum esse superiorem illo, ad quem accedere intendit, & sic verificatur illud, quod accedentem ad Deum oportet credere quia est. Oportet etiam quod accedens speret ab illo adiuuari & dirigi in futuro alias frustra ad talem superiorem accederet, & sic uerificatur quod oportet accedentem ad Deum credere, & quod inquirentib. ipsum, s. Deum, remunerator sit. Ex quib. probatur, quod Abel & Enoch, qui iustitiæ testimonium consecuti sunt, fidem habuerunt de Deo, per quam sperauerunt ab eo remunerari, quam remunerationem in hac uita non habuerunt, quod est intentum Apostoli ad fundandam diffinitionem seu descriptionem suam supradictam.

Sed quærendum uidetur, cum ista uerba Apostoli, s. Sine fide autem impossibile est placere Deo, & credere oportet accedentem, &c. Communiter pertineant ad fidem de qua agitur, quare interposuit illa uerba inter testimonium Abel & Enoch, & testimonium Noe & sequentium? Debuisset enim uel præponere illa ante omnia testimonia antiquorum, vel postponere ea post omnium fidelium testimonia.

Ad quod dicendum, q ratio est, quia in illis duob. solis primis licet Abel & Enoch non legitur expresse aliqua fides de re speranda, & ideo

B probat eam per rationem. In alijs uero, s. Noe & seqq. inuenitur clarius fides de re sperāda, ut patet in omnib. seqq. Et primo de Noe qui diluuiū futurum credidit, & ab eo eripi per arcam iuxta diuinam reuelationem & sic habuit fidem manifestam de reb. sperandis & nondum adeptis. Idem habetur De Abraham & alijs qui sequuntur, in quorum quolibet inuenitur fides de rebus sperandis, ut patet intuenti per singula. Et exponantur cetera ut in Postil. usq; ibi. Et alijs prophetis qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam.

Fides antiquorū & modernorum.

Circa quos attendendum, q si les antiquorum, quę manifesta fuit, confirmata in uet. lege quod miracula subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, ut in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi in noua lege, potius ostensa ut plurimum per mirabilem patientiam sanctorum in cruciatibus acerbissimis & assiduis persecutionibus, secundum quas uere dicuntur martyres, i. testes fidei, quam quidem differentiam inter antiquos patres & nouos videtur hic innuere Apostolus, quę de antiquis dicit. Qui per fidem uicerunt regna, &c. obturauerunt ora leonum, &c. Quæ omnia usque ibi, Alii uero distenti sunt, exclusiue pertinent ad statum antiquorum, ubi omnia ista & plura similia leguntur, & sic in illo statu, vt plurimum testimonium fidei accipiebatur ex uictoria fidelium & liberatione populi Dei uisibiliter & miraculosè factis. Et hoc testimonium proprie pertinebat ad illum statum, qui propter eius imperfectionem per promissiones temporales deducebatur ad obseruantiam pręceptorum, ut in 1.2.q.99. art. vlt. in cor. quæst. Vnde & populus ille comparatur puero sub pædagogo existenti, ut patet Gal.3. Et ideo si principales patres antiqui Testamenti, patriarchę, Moyses & huiusmodi temporalia omnia contempsissent, nō haberet locum ipsorum doctrina. Vnde oportebat apud populum illum

C qui talia bona, pręcipua æstimabat, quod eorum doctores tanquam bona magna illa æstimantes, sic temporalibus bonis publice adhærerent, vt de eis promissiones alijs facerent. Sicut magister puerorum munuscula puerilia quibus pueros intendit prouocare ad aliquod uirtuosum opus faciendum, illa asserit esse magna & maxime desiderabilia, ut per ea deducantur ad opera virtuosa. Et ideo Deus qui omnia suis temporibus & loco suauiter disponit, patribus illius temporis bona temporalia communiter pręstabat quasi in premium meritorum, vt ex talibus induceret populum ad obseruantiam præceptorum, quę erant in suis effectib. potiora. Quod autem Apostolus in prædictis uerbis, s. cum dixit. Per fidem uicerūt regna, &c. loquatur de patrib. seu de iustis uet. Testamenti, patet manifeste ex plano sensu literę. Cum.n. dixisset. Quid adhuc dicam de Gedeon, Dauid, Samuel, & alijs Prophetis? Immediatè subiunxit. Qui per fidem uicerunt regna. Vbi manifestum est, quod illud relatiuum qui refertur ad prophetas & alios supradictos, qui omnes sunt de antiquo Test. Si autem contra hoc arguatur de Dauid fugiente a Saul & Absalon, dicendum, q Dauid de utroque aduersantium prędictorum tenuit uictoriam manifeste in hac uita. Si autem de Elia arguatur, dicendum, q non est trahendum in exemplum, quia fuit

D vnus tantum, & hirundo una secundum Philosophum 1. Ethic. non facit uer. Nec docuit populum, ut prospera mundi despiceret, sed ut ab idololatria declinaret. Et quia erat in regione decem tribuum, ubi omnes erant idololatrę, ideo oportuit eum fugere a consortio eorum. Vnde manifestum est, q in supradictis Apostolus loquitur de iustis qui fuerunt sub ueteri Test. De his autem qui sub nouo Testamento fuerunt, subditur. Alii uero distenti sunt non suscipientes redemptionem. Vnde bene dicit, alij uero, ut denotet quod isti de quib. loquitur, sunt sub alio Testamento, s. nouo, quorum quam plurimi, præsertim in primitiua ecclesia in qua personaliter erat Apostolus, non inuenerūt redemptionem, s. corporalem, ut meliorem inuenirent redemptionem, s. spiritualem. De istis proprie dicitur. Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt: egentes, angustiati, afflicti. omnia.n. ista contigerūt sanctis in primitiua ecclesia. Et sequitur. Quibus dignus non erat mundus. Quod potest dupliciter exponi. Vel quia mundus non erat dignus, i. mūdani, ut tales haberent in consortio. Vel quia illis sanctis mundus non erat dignus, s. mundano consortio secundum illud Gal.6 d. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Si autem quæratur ratio dictæ differentiæ inter utrumque statum ecclesiæ, s. antiquum & nouum. Dicendum quod duplex est, una, s. quæ prius fuit tacta, & sumitur ex diuersitate populorum sub diuersis statib. prædictis existentium. Primi.n. erat imperfecti, & ideo per bona temporalia & uisibilia ducebantur. Alij uero perfecti, qui contemptis terrenis potius spiritualia desiderabant, iuxta illud Apostoli ad Phil. 3.c. Quæ retrò sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. Alia uero ratio potest sumi ex parte præcedentium, illi uero nondum perfecti sequebantur uestigia Moysi & aliorum patrum, qui superando uincebant hostes, &c. Isti uero uestigia Christi, qui patiendo & moriendo uicit hostem. vnde & de antiquis proprie dicitur. Vicerunt regna. quia vicerunt Aegyptum, Chananæam, Idumæam, & huiusmodi quæ sunt regna

E particularia. Noui uero proprie dicuntur uincere non solum regna, sed mundum, iuxta illud 1.Io.5.a. Hæc est victoria quæ uincit mundum, fides uestra. Cuius ratio est. Nam ille iustus, qui tormenta mundi usque ad mortem patiendo immobiliter in fide manet, non solū unum regnum, uel plura uincit, sed mundum. Non.n. mundus congregatus amplius posset facere cōtra vnum hominem, quam ipsum multipliciter torquere, & interficere, & ideo sancti, qui ista sustinuerunt, sub fide, totum mundum uicerunt, superando omnia quę mundus contra illos posset facere. Et ideo summus magister huius uictoriæ nouæ Luc. 12. a. dicens. Ne terreamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Sed antiqui qui huiusmodi doctrinam non habuerunt uerbo, nec exemplo, licet per fidem uicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum uicerunt, quia forte si plura regna fuissent congregata contra eos non potuissent ea uincere, sicut illa pauca. vnde notāter dicitur de antiquis. Per fidem vicerunt regna, non mundum. Sed de nouis dicitur. Hæc est victoria quæ vincit mūdum, fides vestra. Et de ista materia dictū fuit in additione super Ps. 76. super illud uerbum. Hæc mutatio dexterę excelsi. Cōsequenter Apostolus concludendo primum principale intentum suum dicit. Et hi omnes testimonio fidei probati inuenti, non acceperunt repromissionem, &c. Quod intelligitur s'm gloss. de plena beatitudine corporis & animæ, quam sancti cōiter non accipiunt usque ad finē mundi. vel de beatitudine animæ tantum, quo priores, qui non acceperūt statim uitam repromissam æternam, usque ad Christum. Ex quib. omnib. breuiter consideratis patet, quod ratio fidei in bonis sperandis & inuisibilibus consistit, non autem in bonis in hac uita uisis, seu iam adeptis, prout quidam Hebręorum æstimare uidebantur, quod fuit intentum principale huius capituli, prout dictum est in præcedentibus.

ADDITIO II.

In eodem cap. Vbi dicitur in Postilla. Videtur etiam alicui, quod Deum esse non sit creditum.

Deum esse proprie loquendo non est articulus fidei, sed pręambulum ad articulos. Fides.n. præsupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, & perfectum perfectibile.

REPLICA. In cap. 11. Burg. facit longam digressionem, in qua inter cætera ponit differentiam inter sanctos noui & ueteris Testamenti peragere secundum fidem & pati, sic quod antiqui fuerunt in sphęra actiuorum, noui in sphęra passiuorum. Allegat Burg. ad id quod dixit circa Psal. Voce mea ad dominum, primum. Sed hoc ibi correctum est, ut de correctionem ibidem, &c.

Digitized by Google

CAP. XII.

A I*Deoque & nos.* Post fidei commẽdationem, ad illud quod incœperat redit exhortans eos ad patientiam pluribus, modis & præcipue ipsius Christi exẽplo.

a *Nubem te.* Id est, multitudinem sanctorum qui testes sunt fidei, qui vt nubes exemplo sui in æstu tribulationũ nos refrigerant, & doctrinis compluũt.

✱ THEODORETVS. Pietatis inquit exempla sunt nobis vndique proposita & tanta multitudo, vt nubem exæquet fert fidei potentiæ testimonium. Ad eos ergo respiciẽtes, in cursus celeres euadam*, & curarum superuacanearum molem abiiciamus. Ita enim facile effugere poterimus peccatum quod facile contrahitur.

Quæst. 162. li. 3. ad Antioch.

✱ ATHANASIVS. Nubem testium ipsos testes vocauit. Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & æstuamus, & vmbra suę intercessionis nos contegunt. Quando quidem inquit habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos in intercessionem precum, quas pro nobis fundere cõfisi imitemur & nos illorum uirtutes & omni peccatorum abiecta mole atque tenaciter inhærente peccato relicto, per tolerantiam & longanimitatem curramus in virtutis certamine,

b *Qui pro si.* Sic nos proposito nobis æterno gaudio post habita confusione debemus currere. Vel proposito sibi gaudio tẽporalis regni quia voluerunt eum turbæ rapere vt facerent regem quod noluit, quia erat uia humilitatis.

Io. 6. b.

Quod Iesus sustinuit crucem debet nos animare quia etiã hoc minus quod contradictionem. Quasi dicat. Aspicite Iesũ qui sustinuit crucem recogitate enim, vt sequamini.

✱ CHRYSOSTO. Sicut filii parentes, & discipuli in certaminibus magistros attendunt, informantes mentem ex parte doctorum per visum regulas quasdam sumentes sic etiã hic si volumus currere, & discere vt bene curramus, ad Christũ attendamus. Hoc discipulis sæpius commendauit. *Si patrem familias.* inquit, *Beelzebub vocauerunt quanto magis domesticos eius.*

Matt. 10

AVGVS. Omnia terrena bona contempsit Christus, vt in illis non quæreretur felicitas. Omnia terrena mala sustinuit, vt in his non timeretur infœlicitas. Natus enim de matre, quæ quamuis à viro intacta concepẽrit, sem perque intacta permãserit, fabro tamen desposata fuit in quo & omnis carnalis nobilitatis tumorem extinxit. Natus est etiam in ciuitate Bethleem, quæ inter omnes Iudææ ciuitates erat exigua: noluit igitur quemquam de terrenę ciuitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est cuius sunt omnia, ne de terrenis diuitiis quisque extolleretur. Noluit rex ab hominibus fieri quia humilitatis viã ostenderat miseris. Esuriuit qui omnes pascit. Sitiuit qui est fons sitientium. Fatigatus est ex itinere, qui viam nobis fecit in cęlum. Obmutuit & obsurduit, p quẽ mutus locutus est, & surdus audiuit. Vinctus est, qui infirmitatum vincula soluit. Mortuus est, qui mortuum suscitauit. Amore itaque eius similia patiamur. Tunc enim lex implebit, dum non cupiditate rerum temporalium, sed charitate illius qui præcepit fiunt quæcunque præcepit.

Sustin... tie... Lib... techiza... rudib.

Io. 14. a.

c *Recogitate enim eum, &c.* ✱ CHRYSO. Si proximorum passiones erigunt nos quantam alacritatem nobis effecerint domini passiones. Per *contradictionem*, totum significauit. Addendũ enim tale hoc est plagas quas accipiebat in capite irrisiones, iniurias, improperia, illusiones. Omnia hęc nomine contradictionis intimauit & non illa tantum, sed & alia quæ circa omnem docentis Christi uitam contigerunt. Magnam. n. reuera magnã cõsolationẽ hẽnt Christi & apostolorũ passiones, &c.

Defici

CAP. XII:

[Quia isti sustinuerunt. a Etiam.]

I Deoque & nos tantam habentes im-[1] positam nobis nubem testium † depo-[2] nentes omne pondus, & † circumstans [3] nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum [4] nobis certamen aspicientes in autorem fidei & consumma-[5][6][7] torem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem [8] confusionem contempta atque in dextera sedis Dei se-[9][10] det. Recogitate enim eum cui talem sustinuit à pecca-[11] toribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non

[a In exemplum fidei & operum.]
[a Post. Vel renunciantes peccatis quæ vndique circumueniunt. b Peccatorum quod iam est, vel tædium quod fit per tribulationẽ. c Quod circunstat, & imminet etiam. si nondum insit.]
[a Succincti & expediti. b Sine dubitatione.]
[a Quod est propositum nobis. b Martyrii. Quia tantus est dator fidei currere debemus & quia idem consummat plena beatitudine & quia ipse idem passus est.]
[Aeterno ad quod per passionem itur.]
[a Neglecta verecundia humana. Ideo.]
[a Tam vehementem. Quod; indignum.]
[a Non in membris tantum. b In omnib. aduersis.]

† Ephes. 4. Col. 3. a 1. Petri 2.

† Tenacitèr inhærens

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

I Deoque &c. *Postquam Apostolus commendauit fidem per quam membra vniuntur capiti & posuit multa exempla fidei hic consequenter hortatur ad ostendendum fidem per opera exterius quæ tenentur in corde exterius.* Et diuiditur in duas partes *quia primo ostendit qualiter se debent habere circa mala, secundo qualiter circa bona, c. se. ibi.* Charitas fraternitatis. *Circa primum sciẽdum quod duplex est malum scilicet culpæ & pœnæ & ideo ostendit qualiter circa mala culpæ vitanda, ibi.* propter quod remissas. *Prima in tres, quia primo inducit ad tolerandum malum pænæ exemplo antiquorum secundo exemplo Christi, ibi.* Aspicientes. *tertio autoritate scripturę, ibi.* Et obliti estis. *Circa primum sciendum quod sancti dicuntur testes* Dei, *quia facto & verbo glorificatur Deus per eos, secundum quod dicitur Isa. 44. a.* Vere vos estis testes mei dicit dominus. *Congregatio enim sanctorum dicitur nubes, propter vitæ fastigium, & doctrinæ stillicidium, & concupiscentiæ refrigerium propter quod dicitur Isa. 60. b.* Qui sunt hi, q vt nubes uolant. *Propter quod Apostolis de sanctis patribus per exempla virtutis nos mouentibus ad tolerantiam malorum, vt patet per prædicta dicit sit.* Ideoque & nos. *posteriores.*

Diuisio.

1 Habentes &c. nu. *Id est, congregationem fidelium sanctorum exemplo suo nos exhortantium.*

2 Deponentes omne pondus. *Quãtũ ad peccatum perpetratum.*

3 Et cir. &c. nos pec. *Quantum ad occasiones peccandi.*

4 Per pa. cur. *Non solum mala illata sustinendo, sed etiam uoluntarie assumendo.*

4 Ad propositum nobis cert *Hoc certamen est iusticia Dei de quo scribitur Eccl. 4. d.* Vsque ad mortem certa pro iustitia.

6 Aspicientes. *Hic inducit ad idem exemplo Christi, quod debet magis nos mouere ad patientiam, quia ipse agnus innocens pro nobis passus est. Dicit igitur.* Aspicientes. *oculo cordis attente considerando.*

7 In autorem fidei & consummato. Ie. *Dicitur enim autor fidei inquantum deus ipsam fidem infundendo. Dicitur etiam autor fidei inquantum homo ipsam fidem prędicando. Dicitur etiam consummator ipsius fidem per miracula confirmando, & fidei primum reddendo.*

8 Qui propo. si. gau. sustin. cru. *Gaudebat enim in superiori parte animæ propter impletionem voluntatis paternę, & ex fidelium redemptione, & ex sui corporis propinqua glorificatione.*

9 Confusionem contem. *Quia mortem maxime confusibilem uoluntarie sustinuit. Confusio autem apparet ex quatuor. Primo ex loco, quia in ciuitate celebri, secundo ex tempore, quia passus est in festo Paschali quando omnes de terra conueniebant in Ierusalem. Tertio ratione societatis quia inter latrones passus est. Quarto ratione præcedentis honoris. Opposita enim iuxta se posita, maiora & minora uidentur ut dicitur. 1. Elen. & ideo ex honore qui ei exhibitus fuerat in Ierusalem in die palmarum maior fuit cõfusio passionis, quasi immediate sequentis. Et quia qui se humiliat exaltabitur ideo sequitur.*

10 Atque in dextera &c. *Et quia consideratio dominicæ passionis non ualet solum ad patientiam in aduersis, sed etiam ad perseuerantiam quæ plus ostendit quia respicit diuturnitatem mali & dilationem boni promissi ideo dicit.*

11 Recogi. enim &c. sus. &c. con. I*n verbis contumeliosis, secundũ quod habetur Matthæi. 11. ca.* Ecce homo vorax & potator uini &c. *iterum Matth. 27. c.* vah qui destruis templum Dei, & in triduo &c. *Subdit causam, ac quid valet ista consideratio dicens.*

Digitized by Google

A a *Defici*. Deficere est timore tribulationis fidem negare. Item non debetis deficere, quia estis obliti uos consolationis: quasi dicat non debetis obliuisci.

b *Nondum enim vsque ad sanguinem &c.* ✱ THEODORETVS. Ostendit per comparationem quãtum absint ab illis qui fuerunt lapidati, & secti & in cæde gladij mortui.

✱ CHRYSOSTOMVS. Hoc est. Necdum mortem sustinuistis pecuniarum tantum vobis damnum contigit, uel gloriæ. Exagitati tantum estis & persecutionẽ passi. Christus pro vobis sanguinem fudit uos autem pro vobismetipsis necdũ tale aliquid passi estis. Ille usque ad mortẽ
B pro ueritate certauit pugnans pro vobis vos autem necdum ad pericula peruenistis quę minantur interitum, & manus deditis.

c *Et obliti estis &c.et.* ✱ HAYMO. Sapientia Dei patris quæ per Salomonem loquebatur inter cætera etiam protulit hoc per os illius quod Apostolus in exemplum assumpsit, hortans Iudæos ne deficiant in tribulatione, quia a domino arguuntur causa probationis. Dum ergo quis angustiis & tribulationib. afficitur nõ debet fatigari, nec deficere, sed potius patienter sustinere, recogitans quia a domino corrigitur.

† exhortationis. † Pro.3.d. † deficias

(a Si corpus deficit, animus stet. Non debetis deficere.)
fatigemini [a]nimis vestris deficientes. Nondum enim vsque
(Et si vestra misistis. Infidelitatem de alia. Quod bonum est, & ideo adhuc idem debetis facere, & non deficere.)
[b] ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & [c]
(a Christi in scriptura consolantis. Eius id est, Christi a quo fit consolatio.)
obliti estis † co[a]nsolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur
(Verba Christi in prouerbiis Salomonis. Ita. a Tribulationis quib. erudiris.)
tur dicens. † Fili mi, noli negligere † disciplinam domini.
(a Vsque ad defectum. b Quia præterita purgat. Vt coronet.)
Neque † fatigeris dũ ab eo argueris. † Quẽ enim diligit Deus
(a Hic castum facit corripiendo. b Iustitia. Quolibet modo. c Aliter nullum recipit. d Misericordia.)
[d] castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. † In
(In æternam hæreditatem. Et ideo. a Patienter ferendo. Quia. In hoc quod disciplinam dat, se ostendit patrem quod per simile Quis enim filius.)
disciplina perseuerate. Tanquam filiis offert vobis se Deus
(Id est cui non det disciplinam pater eius. Filii in disciplina state. Quod non debetis.)
[e] Quis enim filius, quem non corripiat pater? Quod si extra
(Disciplinæ. Filii.)
[f] disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo †
(a Id est adulterini vel diaboli possessio estis. Dei. Item ratio quare debent esse in disciplina. Ad vltimum. Non animæ.)
adulteri, & non filii estis. Deinde patres quidẽ carnis nostræ
(Nonne ergo.)
[g] habuimus eruditores, & reuerebamur eos. Nũ multo magis

optatum qui est cum peccato. Vnicus sine peccato, non tamẽ sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis sanctus grauia & indigna patitur, si obliti nõ sumus quæ pertulerit iustus iustorum sanctusque sanctorum. Et attẽde hic iustitiam & misericordiam Dei. Iusticia est in eo quod flagellat. Misericordia uero in eo quod recipit.

e *Quis est fi. &cætera* AVGVSTINVS. Dat disciplinam, ut non auferat misericordiã. Cædit contumacem ut reddat hæreditatem. Si promissa patris bene agnouisti non timeas flagellari, sed exhæredari. Curre sub manu patris flagellantis quia dum flagellat erudit ad hæreditatem. Noli esse iniquo sensu & puerili, vt dicas, plus amat pater meus fratrem meum cui permittit facere quidquid vult quam me, quia si me mouero contra iussionem eius flagella inuenio. Potius gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas.

D

† Correptionem. † 23.q.4.c ea vindicta. † Si castigationem sustinetis veluti. E † Spurii. Apoc. 3.d.

CHRYSO. Attende quod non ait. Omnis qui flagellatur filius est. Sed omnis filius flagellatur, alitier enim nullus recipitur.

f *Erg. adul.* Nota nõ iure vocari patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicuntur filii legitimi.

g *Reuerebamur.* Revereri est cũ timore honorem impẽdere. F

✱ THEODOR. Quia a patribus corporalibus disciplinam suscipimus, spiritualis patris disciplinam non amplectimur? Patrem etiam spirituum patrem spiritalem vocauit, vt qui sit fons donorum spiritualium per illos autem dedit nobis dignitatem adoptionis in filios.

d *Omnem filium.* AVGV. Etiam vnicum sine peccato. Si ergo exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Vnicus ille de patris substantia natus æqualis patri in forma Dei, verbum quo facta sunt omnia, non habebat ubi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui flagellat vnicum sine peccato, relinquit adoptarum

Flagellationis necessitas. Li. de pastorio lib 83. quęſt. 9. 82. l. 50 ho. 46. & in ps. 31. 37. 73. 89 88. 93. 114. Tract. 8. in Io. & li. de pęnit. c. 14

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Fatigemini animis uestris deficient. *Propter quod dicit Grego. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil tam durum est quod non æquo animo toleretur, & reddit causam huius, dicens.*

2 Nondum enim usque ad sang. *Id est usque ad sanguinis effusionem* restitistis aduer. peccatum repugnant.

3 Et obliti estis. *Hic consequenter inducit ad tolerandum malum pœnæ per autoritatem scripturę. Et diuiditur in tres quia primo ponit autoritatem secundo sensum ipsius, ibi.* In disciplina. *tertio ex istis arguit, ibi.* Quod si extra disciplinam. *Circa primum arguit eos, quia uidebantur obliuisci scripturarum ueteris Testamenti in qua erant nutriti, dicens.* Et obliti estis consolationis. *Id est consolantis & est emphatica locutio.*

Diuisio.

4 Quæ vobis tanquam fi. lo. dicens. *Prouer. 3. mutantur tamen aliquantulum uerba, sed est eadem sententia.*

5 Fili mi, noli neg. disci. domini. *Negligentes dicuntur quasi non eligentes & ideo ille disciplinam domini neligit, qui ipsam tanquam bonam non eligit, sed magis vt malam refugit.*

6 Neque fatige. *Per impatientiam, dum ab eo argueris & subdit causam.*

7 Quem enim di. dominus ca. *retrahendo a concupiscentia,*

8 Flagellat autem omnem fi. quem re. *Per flagella enim retrahitur homo a persecutione concupiscentiæ.*

9 In disciplina perse. *Hic ponit sensum prædictæ autoritatis. In ipsa enim dixerat, Noli negligere disciplinam & iterum Neque fatigeris, & hæc significant patientiam & perseuerantiam in flagellis, ideo dicit.* In disciplina perseuerate tanquam filius uobis se of. Deus. *quando vos corripit quod ostendit consequenter per simile, dicens.*

10 Quis enim filius quem non corripiat pater. *Quasi dicat nullus loquendo de filio uero & dilecto.*

11 Quod si extra disciplinam estis. *Hic arguit ex prædictis. Et diuiditur in tres quia primo arguit ad inconueniens ducendo secundo exemplum experientiæ inducendo, ibi.* Deinde patres. *tertio vtilitatem consequentem ostendendo, ibi.* Omnis autem disciplina. *In prima parte facit talem rationem. Omnes veri filii Dei facti sunt participes disciplinæ ipsius per tolerantiam flagellorum ergo si ab ipsa estis absoluti non estis veri filii Dei, sed adulterini filii mundi & diaboli, & hoc est quod dicitur.* Quod si extra disciplinam estis cuius & c. *Et patet litera.*

Diuisio.

12 Deinde patres quidem carnis nostrę habuimus &c. *Hic arguit ad idem per exemplum experientiæ.*

Circa quod sciendum quod duplex est differentia inter patrem carnalem & spiritualem, qui est ipse Deus. Prima est, quia pater carnalis non generat animam, sed tantum corpus disponit: Deus autem eam infundit & ideo pater naturalis dicitur pater carnis. Deus autem dicitur pater spiritus, & per consequens uerius habet rationem patris, quia ille dicitur uerus pater qui dat formam. Et ideo disciplina Dei tanquam patri verissimi est maxime tolerando quia per hoc conseruatur spiritualis vita & hoc est quod dicitur. Deinde patres quidem carnis nostræ habuimus eruditionis. *quia pater debet filio documentum sicut & nutrimentum.*

Differentia duplex inter patrem carnalem & spiritualẽ.

13 Et reuerebamur eos. *Acceptando eorum disciplinam.*

14 Num multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus *Quasi dicat, sic debet esse. Secunda differentia inter Deum & patrem carnalem est quia pater carnalis instruit filiũ & castigat ad aliquid transitorium, scilicet ad honeste conuersandum in hac uita quæ breuis est instruit etiam secundum regulam uoluntatis suę quę falli potest. Deus autem erudit filios suos ad ęternam uitam recipiendam. Instruit etiam per regulam voluntatis suæ quę infallibilis est, & ideo eius disciplina est maxime recipienda & acceptanda, & hoc est quod dicitur hic.*

Digitized by Google

a *Et illi qui.* Item alia ratio quare obtēperandum Deo est. vel:
A b *Ad id quod vtile.* Scilicet in recipiendo sanctificationem.
Disciplina duplex Aug in psl. 17.& li 14. de trinit.
c *Disciplina.* Quæ græcè dicitur παιδεία est eruditio per molestias quando pro peccatis suis mala quis patitur, vt corrigatur quæ hic intelligitur. Est & disciplina quæ scientia dicitur & a discendo nomen accepit, & Gręcè. ἐπιστήμη dicitur.

h *Sine qua ne.ui.Deum.* Ecce quomodo exterruit amatorem boni, i. visionis Dei. Non dixit in ignem mittetur, vel in fatigabilibus toi totibus dabitur quę tamen vera sunt. Sed volens te amatorem boni esse, id est, visionis Dei, non formidatorem mali, ait, sine qua nemo vide. Deũ, &c. Ex eo ipso quod desideras te terret. Aliud est timere pœnã, aliud amare iustitiã. Si timore gehennæ non facis malum, est quidem in te fides, quã credis futurum iudicium Dei. Gaudeo fidei, sed adhuc timeo maliciæ tuæ. Sit ergo ĩ te pax & sãctimonia, sine qua nõ videbitur Deus. Nã vnde Deũ videamus non habebimus, si contendendo in nobis oculum extinxerimus. Simus pacifici, vt agnoscamur filij, simus mundo corde, vt videamus Deũ. *Beati enim pacifici, quia filij Dei uocabuntur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.*

D — Augu. ser. 19. de verbis apost.

†Subiicimur. †Ac paucos dies

✲ Theod. Omnis disciplinæ initia sunt tristia, & valde molesta, sed iucũdos & admirãdos fructus producunt, ex Deo pacem & quę laudatur iustitiam. Ita.n. dicit dominus. *Angusta est porta & stricta via quæ ducit ad uitam.*

Matth. 7.

d *Manus.* Id est effectum charitatis, qui Deum cõplectebamini olim iterũ erigite sursum ad Deum. Et.

Haymo. †49. dist c hinc etenim vir claud.

e *Genua.* Id est fortitudinẽ quæ soluta est refrigerata charitate.

f *Gressus.* i. vt vestra fides, rectè incedat cõfitendo quod credit, & si opus est patiendo. Fides quę rectè dr̃ pes quia totũ portat. Ita rectos, vt non aliqnis deuiet a vera via fidei, sicut ille qui carnales obseruantias recipit, qnod est errare. Et non claudicet, vt qui timore passionis titubat, sed sanetur, si errauit, vel timuit. Vel recti gressus sunt recta intentio in operibus.

B — † Curã agentes.

g *Sanctimoniã.* i. castitatẽ mentis, & corporis, vnde. *Beati mundo corde quoniam, &c.*

Sine

a Animarum, quæ non de materia, vt corpora ex partibus. b Item Deo, quia per eum viuemus in æternum.

a † obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? Et illi quidẽ

In his qui volebant, s. in uanis.

b tin tempore paucorum dierum secũdum voluntatem suam

Pater spirituum. a Ad fidem & bonam vitam. Si recipimus disciplinam, quæ vos sanctificat.

c erudiebant nos. hic autem ad id quod vtile est † in recipien-

State in disciplina, sed verum est quod est grauis quod poterant obiicere, ideo hoc dicit, ut soluat.

do sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in pręsen-

a Sed non ita est si quis modo cogitat futura. In alia vita.

ti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris postea au-

In omni quiete possidendum. Id est, pacem, qua maior non est. Disciplinam. Quem iustitia meretur.

tem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iusti-

a Vt habeatis talem fructum. b Pigras in eleemosinis. c Fortitudine qua firmiter, vt gentibus statur. d Sursum ad Deum vt nec ocio torpeatis nec debilitate hęsitetis.

d tiæ. † Propter quod remissas manus & soluta genua erigite,

e & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans

f — a A via rectitudinis. b A peccatis recta intentione operando bona. c Vsque adeo patiemini, vt pacem etiam cum tribulationibus habeatis. Quæ est dilectio & concordia.

quis erret, magis autem sanetur. † Pacem sequimini cum

Perfectionem in operib. quia sola fides non sufficit. b Pace & sanctimonia adeo necessaria est contendendo.n. cum alis oculum mentis extinguimus. Ex eo quod desideras te terret.

g omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum.

h — a Sequimini pacem. Attentione multa. b Non solum vos quasi de aliis etiam sit cura vobis. c Quam humanę prauitatis meritum sępe repellit.

i † contemplantes ne quis † desit gratiæ Dei. Ne qua

K — a Cogitatio mala. b Dilectionis noxiæ ex qua amaritudo. c Ad consensum & operationem veniens. d Illam, gratiam. Amaritudinem.

radix amaritudinis sursum germinans impediat & per illam

†In hoc vt impertiat nobis sanctimoniã suam. Haymo.

†Ro. 2. 1. a

E — i *Contemplantes, ne quis &c.* Ne dubitetis posse tam patientes, quia gratia Dei presto est, sed ne desitis ei, hoc modo potestis retinere gratiam.

† Deficiat gratia. Matth. 5.

k *Ne qua radix amaritudinis sursum germinas, &c.* Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. *Radix amaritudinis.* mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cęlum.

Ne quis

Matt. 5. a.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et illi quidem. *Id est, patres carnales.*
2 In tempore paucorum dierum. *Id est, prędsentis ui ę.*
3 Secundum uoluntatem suam. *Quę falli potest.*

C

4 Erudiebant nos. *Quorum disciplinam recepimus.*
5 Hic autem. *Scilicet Deus.*
6 Ad id quod utile est. *Id est, ad beatam uitam qua nihil melius, erudit nos.*
7 In recipiendo sanctificationem eius. *Id est, gratiam sanctificantem quæ ducit ad uitam beatam.*

Pœna medicinę cõparatur.

8 Omnis autem disciplina in prędsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. *Hic arguit ad propositum ex utilitate consequente. Ad cuius intellectum considerandum, quod malum pœnę quædam medicina est, medicina autẽ, licet sit amara, & horribilis ad sumẽdum secundum se & absolute tamen ex consideratione eius finis. i. futuræ sanitatis fit acceptabilis & ita debet esse de pœnis in prędsenti ex consideratione futuri prędmij & hoc est quod dicitur.* Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris, *& bene dicitur uidetur quia non est secundum rei ueritatem. Licet sic uideatur carnalibus hominibus qui non considerant, nisi uitam carnalem. Ideo sequitur.*
9 Postea autem. *Id est, in futuro.*
10 Fruct. paca. *i. beatitudinem quæ quietat totaliter appetitum.*

Diuisio.

11 Exercitatis per eam reddet iustitiæ. *Hoc additur, quia per iustitiam homo beatitudinem meretur. 2. Timo. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ.*

Peccatum omissionis in duobus.

12 Propter quod remissas. *Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter se debent habere ad mala culpæ uitanda. Et diuiditur in duas partes quia primo ponit suam monitionem secundo monitionis rationẽ, ibi.* Non enim accessistis. *Prima adhuc in duas quia primo mouet hominem peccantem secundo non peccantem, ibi.* Pacem sequimini. *Primo igitur monet ipsum hominem peccatorem peccatum uitare omissionis quod consistit in duobus. Primo in ocio respectu boni operandi, & quantum ad hoc dicit.* Propter quod remissas manus erigi *ad bonum operandum. Manus.n. est organũ organorum, ut patet 3. de anima & ideo manus remissa signat generaliter locum. Secundo consistit in debilitate respectu mali tolerandi, quę signatur per solutionem genuum quia super genua innititur totum pondus & quantum ad hoc dicit.*
13 Genua soluta erigite. *i. fortificate ad laborem debitum sustinendum. Monet etiam Apostolus uitare peccatum commissionis dicens.*
14 Et gressus rectos facite pedibus vestris. *Rectum enim est cuius medium non exit ab extremis. Obliquum autem quod exit ab extremis & ideo opus rectum est quod exit a limitibus rectę rationis: obliquum autem quod exit & sicut tibi aquę exit regulam potentię gressiuę claudicat in gressibus, sic operans extra limites rationis recte claudicat in moribus & errat. Ideo sequitur.*
15 Vt non claudicans quis erret magis autem sanetur. *Hoc autem contingit, quando actus ad ordinum rationis reducuntur, quia sicut infirmitas corporis causatur ex inordinatione humorum sic infirmitas animę ex inordinatione actuum & affectionum.*
16 Pacem sequimini cum omnibus. *Hic monet hominẽ innocentem ut solicite caueat ne in peccatum incidat. Et diuiditur in duas quia primo monet uitare peccata spiritualia secundo carnalia, ibi.* Ne quis fornicator. *Circa pimum sciendum, quod peccatum spiritualia corrumpunt pacem ad proximum & sanctimoniam ad Deum ideo dicit.* Pacem sequimini. *cauentes iustitiæ, odij & huiusmodi.*
17 Et sanctimo. *Peccata quę sunt contra diuinam reuerentiam.*
18 Sine qua. *Scilicet pace & sanctimonia.*
19 Nemo videbit Deum. *In cęlesti gloria propter quod dicitur de pace Matth. 5. a.* Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. *Et de sanctimonia Apoc. 21. g.* Non intrabit in illam, aliquid conquinatum. *Et quia pace & sanctimonia nullus habet gratiam in prędsenti ideo sequitur.*

E

20 Contemplantes ne quis desit gratię Dei. *Gratia.n. Dei nulli deest, quia Deus paratus est eam dare, sed homo peccans deest ipsi gratię subtrahens se ab ipsa per contrarium pacis & sanctimonię & quia non solum uitanda est discordia, sed etiam eius occasio ideo sequitur.*
21 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat. *Id est, contemplantes ne aliqua radix & rancoris a corde germinet, sursum in opere quę impediat pacem.*
22 Et per illam inquinentur multi. *Quia ad conturbationem*

a *Ne quis fornica.&c.* Hic quomodo contemplari debeant, ne quam radix amaritudinis germinet ostēdit per partes in quibus aliquos de illis notat. [A] [Haymo.]

b *Prophanus.* Quasi porro, i. lōge à phano, id est templo Dei, id est penitus irreligiosus. Vel. *Ne quis forni.* ut cum fide teneat carnales obseruantias, ut concubina quæ est spiritualis fornicatio. *Vel Prophanus.* prorsus fide negligens, Vel erāt aliqui inter Iudęos sectatores Esau in fornicatione & gastrimargia. [Gen.25.d.]

✠THEO. Esau, fornicationem uocauit ingluuiem propter hāc enim uendidit benedictionem primogenitorum. Neque uero errauerit quispiam, si uocauerit fornicationē nefarium matrimonium eius, & cōtra leges Dei contractum. Duxit enim uxores alienigenas. [† contractum.] [B]

a Exemplo. b Per patres in quibus aliquos notat. Sic. c Alienus.

inquinentur multi. † Ne quis fornicator, aut prophanus, vt [1]

a Ecce quam procul a religione qui pro ventre dedit benedictionem. Dignitatem.

Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Sci [2]

a Nescitis sicut Esau, quia reprobatus est. Ita cauendum est, ne cum post mortem debent recipere benedictionem reprobentur & pœnitentia eis non valeat.

tote enim quoniam & postea cupiens hæreditare benedi- [3] [4]

a A Deo, Isaac confirmante benedictionem Iacob. Cauit benedictione non quod non pœniteret, sed quia non pœnituit vt debuit dicens Venient dies luctus patris mei & occidam Iacob fratrem meum. b Veniæ & locum benedictionis per pœnitentiam.

ctionem, reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ lo- [5]

a Ex indignatione & dolore amissi honoris contra fratrem non ex vera pœnitentia.

cum, quanquam cum lachrimis inquisisset eam. † Non [6]

Id est Palpabilem. a Quo motu corporis accederetur.

enim accessistis ad † tractabilem & † accessibilem ignem [7]

a Vel comminationem ipsius legis. Hęc in datione legis facta sunt vt corda Iudæorum concuterentur ne auderent legem transgredi quod non hic terror in euangelio.

& turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonū, & [8]

e *Non enim inuenit pœnitentiæ locum.&c.* ✠ THEOD. Hoc Nouatiani sua esse arma existimant, sed suis ipsorum telis confodientur. Esau.n. non fleuit agens pœnitentiam, sed fratris fœlicitati inuidens quod & Caim quoque accidit, quando concidit facies eius quia fratrem uiderat diuina honoratum sententia. Quin etiam diuinus Apostolus hęc innuit. Pœnitentiæ enim locum (inquit) non inuenit, id est, non inuenit uiam penitētię nec luxit propter ea quę im probè erat machinatus, fleuit autem non peccatum, sed prosperum Iacob successum. Id testantur eius uerba. *Venit, & dies,* inquit, *luctus patris mei, ut occidam fratrem meum Iacob.* Non frustra autem dominus Apostolus meminit Esau, sed docens q̄ ille etiam cum esset primogenitus per ingluuiem & improbitatem priuatus est benedictione & Iudæi cum primogenituræ iure essent honorati à salute etiam exciderunt gentes autem sunt consequuti. Pręcepit ergo eis qui ex Iudæis crediderant non imitari iniquitatem primogeniti, sed recentioris populi benedictionem consequi. *Ita & Chrysost. Theophylactus, Haymo, &c.* [D] [†Ge.27.f.] [Exo.19.b.] [Gen.27.] [E]

✠ CHRYSO. Honorem quem à Deo perceperat per propriam negligentiam & cupiditatem uendidit, qui pro parua libidine magnum honorem & gloriam perdidit sempiternam. Non enim solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui uentri seruus existit. Nam & iste qui alterius libidinis seruus est, cogitur appetere plurima cogitur aliena diripere, innumeris modis turpis esse seruus existens passionis illius.

c *Vt Esau.* Qui dicitur fornicator, quia contra uoluntatē patris & matris uxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur quia gastrimargus, i. seruus uentris extitit & gulosus uendēs primogenita sua pro lenticula rufa. [Gen.25.d]

d *Primitiua.* Vel primogenita sua primitiua hic adpellat honorem & dignitatem sacerdotij quia ante sacerdotium Aaron omnes primogeniti erant sacerdotes sicut fuit Sem. Et hęc erat magna dignitas, quia & de substantia & de hæreditate paterna maiorem portionem sumebat. Vestiumque ornatus locupletior resplendebat, ei que benedictio dabatur. Ecce quam procul à religione Esau fuit, qui pro uentre dedit benedictionem. Cuius factum ideo commemorat, ut dehortetur ab illius similitudine. [Haymo.] [C]

f *Non.n.ac.* Dixerat, ne quis desit gratiæ his modis quos subdidit, parata.n. est gratia. Et hoc est. Non est ad asperitatē legis quā describit, ut ècontra intelligatur suauitas gratiæ. Non ad ignem, sed ad spiritum sanctum, qui est ignis consumens peccata ad quem non motu corporis, sed spiritu itur.

g *Turbinem.* Turbo est uis uentorū cum grandine & pluuia, & significat impetum uitiorum quę per legem magis damnata sunt modo uenitur ad serenitatem per gratiam spiritus.

h *Caliginem.* Quia obscura lex modo clara intelligentia. *Procellam.* quæ est maior quam turbo, i. tempestas quę quocunque impellit hęc est seruitus peccati secundum operationē quæ per legem trahebat homines: modo autem est requies à uitiis in perfectis.

i *Turbæso.* Quæ est signum motionis ad bellum, id est, motus delectationis qui non per legem, sed per gratiam extinguitur. [E]

Non ... Vocem

NICOLAVS DE LYRA.

✠ pa is sequitur inquinatio multitudinis.

1 Ne quis fornicator. *Hic consequenter monet uitare peccata carnalia, quæ sunt duo potissime. s. luxuria & gula, quæ perficiuntur in delectatione carnali ideo dicit.* Ne quis fornicator. *i. contemplantes diligenter ne quis uestrum sit luxuriosus.*

2 Aut Prophanus. *i. procul a phano. Iste est gulosus qui de uētre suo facit Deum, & de coquina templum. Et quia ex gula aliquando incidit homo in maiora peccata ideo sequitur.*

3 Vt Esau qui propter unam escam uendidit primitiua sua. *Hoc habetur Gen.25 d. Ius autem primogeniturę tūc temporis habuit annexum sacerdotium propter quod primogeniti habebant uestes speciales quibus induebantur diebus festiuis in sacrificij oblatione, & mensę benedictione, & in paternæ benedictionis receptione sicut ibidem dicitur de uestib. Esau ualde bonis quas Rebecca seruabat. Et ideo Esau ex gula cecidit in simoniam uendendo spirituale. Iacob autē non emit proprie, sed redemit uexationem suam, sciens quod ius primogenituræ suū erat quia de hoc a matre edoctum fuerat quæ hoc per reuelationem diuinam habuerat ut dicitur Gen.27. & ideo Esau merito fuit reprobatus. Vnde sequitur.*

4 Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem reprobatus est. *Isaac enim in admiratione extasis factus, ut habetur Gen.27. ac per reuelationem habuit quod a Deo factū erat de translatione benedictionis ad Iacob, ideo ipsam non reuocauit, sed magis confirmauit & Esau ipsi subiugauit ut patet ibidem.* Vnde *sequitur.*

5 Non enim inuenit pœnitentiæ locum. *Ad consequendum ius primogenituræ.*

6 Quamquam cum la. inquisis. eam. *Lacrymæ enim istæ non procedebant ex dolore culpæ commissæ, sed solum propter damnum temporale ideo non erat uera pœnitentia.*

7 Non enim accessi. ad tra. *Superius ad uitandum malum culpę Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi.* Videte ne recusetis. *Prima adhuc in duas quia primo ponit ea quæ pertinent ad uetus Testamentum secundo ea quæ pertinent ad nouum Testa. ibi.* Sed accessistis. *Circa primum considerandum quod lex fuit pędagogus noster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi.* Moyses dixit. [Diuisio.] [Diuisio.]

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua.n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. *& hoc est quod dicit.* Non.n.acces. ad tra. & ac. ignem. *Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.* [Terribilia leg.vet.]

8 Et procellā & tubę sonū, & uo. uer. quā qui au. excu. &c. *Vt* ✠ *habetur*

Digitized by Google

a *Vocem uer.* Huiuſmodi vox eſt legis præceptio & comminatio,quam populus grauem putauit & intolerabilem,quia ſola præceptio,erat ſine gratia adiuuante. (A)

b *Non enim por.* Quia ſine gratia inſufficientes erant ad obſeruanda præcepta:

c *Etſi be. te. mon. la.* Mons eſt diuinitas, beſtia defectus rationis, quod eſt quando verbum blaſphemiæ profertur in Deum. Tangere eſt offendere. Tangit ergo montem beſtia qui offendit Deum blaſphemia, quem præcipit lex ſine miſericordia lapidari. Sed in eccleſia,ſi vult reuerti, miſericorditer ſuſcipitur. Moyſes exterritus eſt,quia tanta erat aſperitas, & vt perfecti terrerentur, quia non erat ibi adiutrix gratia. Modo autem nec imperfectis grauis eſt præceptio, cũ iugum ſuaue & onus leue. Non ad tam aſpera.

(†Exo. 20. a. — B — Exo. 19. b. — Mat. 11. d.)

d *Sed acceſ.* Ex ſuperioribus iſta pendent, vbi dicit ad quæ acceſſerint poſt remotionem illorum, & non ponit contraria eorum quæ ex oppoſito intelliguntur, ſicut ſup. aſſignatum eſt, ſed primum quod ex eis ſequitur, vt per hoc magis ſuadeat tenendam eſſe gratiam.

e *Ad Sion.* Id eſt, ad eos qui in alto ſpeculantur Deum, quod ſpeculari eſt magnum præmium.

f *Et ciuitatem Dei.* Quia Deus in eis habitat, quia eos iuſtificat, aliud præmium. *Et iudi. omnium &c.* Id eſt, ad Deũ qui erit poſſeſſio iuſtorum, cum erit omnia in omnibus. Erit & aliorum ſed magis perfectorũ, & per hoc ſuadet perfectionẽ. Vel. *Acceſſiſtis.* Ad ſpiritus iuſtorum, quibus ſocii in fide & opere. Vel ad ſpiritum ſanctum, qui facit perfectos iuſtos. Per q̃ aũt hæc omnia habeant ſubdit. *Teſtamenti no. me.* id eſt, per Ieſum qui dedit teſtamentum, & per ſanguinem Chriſti. *Melius lo. quam Abel.* Qui primus iuſtus fuit, quẽ & poſuit & omnib. aliis, quorũ ſanguis nullam remiſſionem facere potuit, tunc multo minus ſanguis animaliũ, ſed ſanguis Chriſti fecit. vel, melius loquitur, id eſt, loquẽtes facit: quod Ieſus eſt filius Dei a quo redempti ſumus quam ſanguis Abel, qui facit nos loq Abel fuiſſe uirum iuſtum & in figura Chriſti immolatũ. Caligo, obſcuritatem legis ſignificat, turbo comminationẽ. Si qs hoc fecerit timore, moriatur. Procella ipsã vindictã. Son⁹ tubę aduen-

(C — Myſtice. — 1. Teſ. 4. d.)

---

a Non loquatur nobis dominus Deus ne forte moriamur.

vocem verborum: † quam qui audierunt † excuſauerunt ſe, (a)

a Non poterant ferre vocem angeli præ timore, videntes totum montem Sina fumare procellas, tonitrua, & voces tubarum audientes.

ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: † (b) 1

Sic præcepit dominus. Moyſes dixit longe ſtate. quia ſi beſtia, etiam. a Grandine. Multum fuit terribile quod & Moyſen terruit, vt ſubditur, & Moyſes, &c. b Quod non audire auderent.

& ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur Et ita terribile erat (c) 2

a Quid ergo alii.

quod videbatur. Moyſes dixit: Exterritus ſum, & tre- 3

a Id eſt ad eos qui in alto Deum ſpeculantur, quod ſpeculari eſt magnum præmium. b Hoc eſt.

mebundus. Sed acceſſiſtis ad Sion montem et ciuitatem (d, e) 4, 5

a Ad viſionem pacis celeſtis. b Ad. c Cum pluribus maior beatitudo d Quorum ſocii futuri eſtis.

Dei viuentis Ieruſalem cœleſtem, et multorum milium an (f) 6, 7

Ad. Apoſtolorum.

gelorum frequentiam, & † eccleſiam primitiuorum, 8, 9

Qui primi crediderunt. Ad ſimilitudinem, vt patres conſcripti. a Quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. b Id eſt, Chriſtum, cui pater dedit omne iudicium. Et ita iudicabitis cum eo.

qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omnium Deum: (g) 10, 11

---

aduentum Dei, vnde, In tuba Dei deſcendet de cœlo, id eſt, in voce angelorum. Vox verborum non ipſius Dei: ſed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moyſi. (D)

✠ CHRYSOSTOMVS. Illic ponitur Moſes, hic Ieſus, illic nominat plebem, hic millia angelorum. Primitiuos autem quos dixit? Fideles videlicet, & ſpiritus iuſtorum perfectorum. Cum iſtis, inquit, eritis. Et ad mediatorem, noui teſtamenti Ieſum, & ſanguinis aſperſionem, melius loquentem quàm Abel. Quid autem. Num Abel ſanguis loquutus eſt? Ita eſt inquit. Nam ſupra dixit, *& per eam, hoc eſt per fidem, adhuc vſque mortuus loquitur.* Et iterum: *Dixit Deus. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Si ue ergo iſto modo intelligendum eſt, ſiue illo, quoniam adhuc uſque celebratur hoc factũ, ueruntamen non ita iſte, ſicut ſanguis Chriſti eſt. Ipſe namque mundos reddit vniuerſos, & uocem emittit tanto ſignificantiorem atque clariorem, quanto maius teſtimonium ex rebus ipſis accepit.

(†deprecati ſunt. — †Exo. 19. b. — E — Gen. 4. — † cõcionẽ primogenitorum)

✠ HAYMO. Sanguis Abel uindictam expoſcebat homicidii fratris, ſanguis uero Chriſti uitam & indulgentiam implorabat ſuis perſecutoribus, dicente illo ad patrem *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Vel certe melius loquitur, dũ nos loquẽtes facit, q Ieſus ipſe eſt filius Dei, cuius paſſione ſumus redempti, & baptiſmate abluti, & quia per ſanguinem eius ſumus effecti filii Dei. (Lu. 23.)

✠ AVG. Vide ergo diſtantiam. Ibi poſt paſcha quod agitur immolatione, celebratum erat quinquageſimo die deſcendit Deus in Sina in igne, ſed plebem longe ſtantem territans, & digito ſuo ſcribens in lapide, non in corde, hic vero ſpiritusſanctus qui eſt digitus Dei, venit, ubi congregati erant fideles in vnum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo ſedit ſuper ſingulos eorum. De cœlo quidem factus ſubito ſonus, quaſi ferretur flatus vehemens ſonuit, ſed nullus expauit. Ibi ignis & fumus, hic autem ignis ferens. (Serm. 6. de verb. Apo. — F — Act. 2 a)

g *Qui conſcripti ſunt.* Quaſi dicat. Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia ueſtri anteceſſores peruenerunt, & hoc eſt. *Qui cõſcripti ſunt.* Id eſt, cum eis qui in cœlis ſunt, ſcripti ſunt, id eſt in eorum ordine ſunt.

☞ *Mediatorem*

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *habetur* Exo. 20. *vbi dicitur, quod filij Iſrael terrore concuſſi dixerũt Moſi.* Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, *& cauſa huius ſubditur.*

1 Non enim portabant quod diceba. *Id eſt, nõ poterant ſuſtinere p̃ timore. Aliqua etiam erant ibi terribilia ex communicationis actu, quia ibi fuit dictum quod quod ſi homo vel beſtia tranſiret terminum conſtitutum, interficeretur, ut patet* Exo. 19. *b. Apoſtolus autem hoc tantum reſumit de beſtia: dicens.*

2 Et ſi beſtia tetigerit, &c. *Et ideo concludit ex prędictis.*

3 Et ita terribile erat, &c. *Notandum quod omnia illis contingebãt in figura, ut dicitur* 1. Cor. 10. *c. & ideo iſta terribilia in datione legis aliquid deſignabãt quia ignis deſignabat ſeueritatem diuinæ iuſticiæ ad puniendum legis tranſgreſſores. Vnde dicitur Deut. 4. d.* Deus noſter ignis conſumens eſt. *Turbo, auſteritatem pœnarum quæ erant in lege. Caligo, id eſt, uelamen legis, quia omnia erant ſub figurarum uelaminibus. Procella, terrorem comminationum, quæ erant in ueteri lege. Son⁹ tubæ, grauitatem pręceptorum.* Vox. *uerborum, multitudinem ipſorum. Comminatio occiſionis, periculum tranſgreſſionis.*

4 Moyſes dixit, *Hic conſequenter agit de timore legislatoris ſcilicet Moyſi, per hoc oſtenditur quod lex illa fuit terribilis, non ſolũ hominibus imperfectis, ſed etiam perfectis, quia oſtendebat culpam, ſed non dabat gratiam, propter quod dicitur act. 15. c.* Hoc eſt onus quod nec nos nec patres noſtri portare potuimus. *Timor autem Moyſi non habetur Ex. 24. ubi agitur de datione legis, ſed Ex. 3. in uiſione rubi, & hoc eſt quod dicitur hic.* Moyſes dixit. *Id eſt facto oſtendit.*

5 Exterritus ſum & tremebundus. *Quia ex timore faciem abſcondit, ut ibi dicitur.*

6 Sed acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei. *Hic conſequenter ponit Apoſtolus conditiones noui Teſtamenti, in quo nobis tria promittuntur. Primum eſt ſpes gloriæ, quæ gloria conſiſtit in uiſione clara quantum ad intellectum, & quantum ad hoc dicit.* Sed acceſſiſtis ad montem Sion. *Id eſt. uos qui eſtis renati per fidem catholicam, acceſſiſtis in certa spe ad altitudinem ſpeculationis diuinæ. Sion enim ſpecula interpretatur. Conſiſtit etiam in fruitione perfecta, quantum ad effectum, quia ibi quietatur affectus, & quantum ad hoc dicit.* (Cõditiones noui Teſt.)

7 Et ciuitatem Dei uiuentis Ieru. cœleſtem. *Ieruſalem enim interpretatur uiſio pacis. Conſiſtit etiam gloria in ſocietate iucunda quantum ad decoris complementum, & quantum ad hoc dicit.*

8 Mult. mil. ang. fre. *Secundum quod nobis promittitur in nouo Teſtamento, eſt participatio eccleſiæ in apoſtolis fundata, & hoc eſt magnum bonum. ſ. eſſe participem talium, & quantum ad hoc dicit.*

9 Et eccleſiam primitiuorum. *Id eſt, apoſtolorum, qui fuerunt primi fructus eccleſiæ & primi fundatores eius poſt Chriſtum.*

10 Qui conſcripti ſunt in cælis Id eſt, *in libro uitę. Tertium quod nobis promittitur in nouo Teſtamento eſt familiaritas trinitatis beatæ & quantum ad hoc dicit.*

11 Et ad iud. omium Deum. *Id eſt, ad patrem cuius proprium eſt iudicare, quia filius iudicat, hoc habet a patre, ut dicitur Ioan. 5. d.* Pater omne iudicium dedit filio. *ad ipſum inquam acceſſiſtis per fidem.*

✠ Et

Digitized by Google

a *Mediatorem Ie.* Quia enim incredibile videtur quod promittebat Deus scilicet ex hac mortalitate, corruptione, abiectione, informi puluere futuro homines equales angelis Dei non solum scriptura hominibus fecit, crederent, sed etiam fidei suę posuit mediatorem, non quemlibet principem vel angelum, sed vnicum filium, vt qua uia nos perducturus esset ad illam ineffabilem immortalitatem, & cum angelum æqualitatē, per ipsum filium ostēderet & præberet. Parum enim erat Deo facere filium suum demonstratorem vię, ideo cum fecit uiam, vt per illam iremus, Missus est ergo medicus quem non cognouit ægrotus. Ideoque eum occidit, sed & aspersus sanguis medici valuit ad medicamentum ægroti. Venit, vt visitaret, occisus est, ut sanaret.

Aug in ps. 109.

b *Videte ne recusetis, &c.* ✲ THEODORETUS. Quoniam illi dixerunt. *Loquere ad nos tu, & ne loquatur ad nos Deus.*, adhortatur eos ne illorum crassam imitentur stultitiam, & ne quemadmodum illi Dominum relinquant, & ad famulum accurrant, & pro Christo Mosen assumant, & pro nouis, in antiquis permaneant. Atqui inquit non Deus eis de cœlo, sed in Sina monte legem dedit. Nos autem de cælis aduentum Domini expectamus.

✲ HAYMO. Vel sic. Cauete ne contemnatis Iesum loquentem per euangelium suum, quoniam in dextera patris sedet considerans quid vnusquisque nostrum agat.

c *Si enim non effugerunt. &c.* ✲ HAYMO. Si patres vestri uindictam omnipotētis Dei non effugerunt, qui præcepta illius præuaricati sunt fabricando idolum, quæ per Moysen vel angelum data sunt illis, quorū vtrumq; in terra loquebatur, multo magis nos non poterimus euadere vindictam illius, si pręcepta quę per filium data sunt, contempserimus.

(Spiritus, id est, animus. Vel spiritum. a Per quem possunt fieri socii angelorum.)
a & spiritum iustorum perfectorum, & testamēti noui † mediatorem Iesum & sanguinis aspersionem melius loquentem
(a Ad emundationem sanguinis Christo. b Quia iste veniam, ille vindictam, iste salutem, immo & persequutio. veniam cum inquit. Pater ignosce &c. ille damnationem. clamat.)
(a Quia ad Iesum accessistis, cuius sanguis melius lo. &c. ergo. b Patet euangelium qui carnalia prohibet, & spiritualia præcipit. c Patres nostri.)
b quàm Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non
(a Pœnam. b Id est, Christum qui terrena .id est, carnales obseruantias dabat pe. Moysen, & terrena promittebat. Moys. n, vel angelum.)
c effugierunt, recusantes eum qui super terram loquebatur,
(a Non effugiemus. b Eundem loquentem nobis spiritualia & promittentem æterna.)
multo magis nos qui de cœlo loquentem nobis auertimus,
(Quia idem. Vt comminaretur ne recusarent. a Cum de terra loquebatur. Cum legem dabat in Sina.)
cuius vox mouit terram tunc. Nunc autem repromittit, di-
(Non minatur, sed promittit, & ideo multo minus debetis recusare. a In Aggeo hoc legitur.)
d centes:† Adhuc semel & ego † mouebo, non solum terrā, sed
(a Inferius. Aereum. b Huius autoritatis sensum exponit.)
e † etiam cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat †
(Per adhuc mo. Quod potest, quia fecit ea.)
mobilium translationem † tanquam factorum, vt maneant
(Hoc notat per semel. a Postea æternaliter.)
f ea quæ sunt † immobilia. Itaq. fratres, regnum † immobile
(Iam spe.)
g h suscipientes, † habemus gratiam per quam seruiamus placentibus 1–14 [verse numbers in margin]

†Aggei.2.b
†eorū quę concutiūtur.
†nō cōcutiuntur
†quod cōcuti non possint.
Hospitalitas laudatur.
†concilia torem.
†concutio
†vt potę quę facta sunt.
†habeamus.

d *Adhuc sc. ego moue.* Quasi dicat iam fuerunt mota, sed adhuc mouebo, per semel notat quod vlterius non mouenda.

e *Sed etiam cœ.* Quod inferius est scilicet aereum, unde dicuntur aues cœli. Totus autem pene aer iste ventosus, quem cœlum vel cęlos scriptura uocat, istos vtique imos, non illos super nos vbi sol & luna & sidera constituta sunt dicit hic scriptura mouendos, & alibi perituros propter magnam sui quandam commutationem.

f *Quę sunt immobi.* Quasi dicat id quod sunt, quia quidquid erunt uel in principalibus essentiis, uel in formis extrinsecus sumptis, secundum id immobilia erunt.

g *Itaque fratres re. immo.* Quia cœlum & terram immobilem promittit, patet quod habemus gratiam, sine qua non possemus ad illud promissum peruenire, sed per eam suscipimus illud regnum immobile, & ideo nullus desit gratiæ. Vel.

h *Habeamus gratiam per quam seruiamus.* Id est, fidem, spem & charitatem in sancta operatione. Vel. *Habeamus gratiam.* Id est gratias agamus de omnibus, non murmurātes in aliquo, quia sic bene seruitur Deo.

Deus

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et spiritum iustorum perfectorum. *In quo tangitur familiaritas spiritus sancti qui facit iustos perfectos. Familiaritas autem filij erga nos tangitur, cum subditur.*

2 E Testamenti noui mediatorem Iesum. *Qui per effusionem sui sanguinis confirmauit nouum Testamentum, sicut sup. dictum est c. 9. Ad hanc autem effusionem accedimus per baptismum, in quo nobis cōmunicantur efficacia passionis Christi delendo culpam & pœnam, & quantum ad hoc dicit.*

3 Et sanguinis aspersionem me lo. quam Abel. *Quia sanguis Abel loquitur vindictam, vt habetur Ge. 4. Sanguis Christi loquitur veniam, quia in effusione sanguinis orauit pro trangressoribus, sicut fuerat prædictum Isa. 53. d. Et pro transgressoribus orauit.*

4 Videte ne re. *Posita conditione noui & veteris Test. ex hoc consequenter Apostolus arguit ad propositum. Et diuitur in tres partes, quia primo intentionem suam præmittit, secundo ad propositum arguit, ibi:* Si enim illi. *Tertiò intentum cōcludit, ibi.* Itaque regnum. *In prima parte dicit sic.* Videte ne re. lo. *Dixerat enim, quod sanguis Christi melius loquitur, quam Abel, ideo intendit Apostolus inducere ad obedientiam huic locutioni. Loquitur enim nobis primo commemorando beneficium suæ passionis.* Thre. 3. c. Recordare paupertatis, &c. *Secundo loquitur exhortando ad exemplum imitationis.* 1. Pe. 2. d. Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum.

Diuisio.

5 Si enim illi. *Hic arguit ad propositum, scilicet quod sermoni sit obediendum. Et diuiditur in duas partes: quia primo arguit, secundo quoddam suppositum in arguendo probat, ibi.* Nunc autem. *Circa primum facit talem rationem. Magis obediendum est voci illius qui mouet cœlum, quam voci illius qui mouet terram, angelus autem qui loquebatur in monte Sinai mouit terram: quia* Exo. 19. *dicitur,* quod mons tremebat. *Christus autem mouet cœlum & terram, ergo magis est ei obediendum, & hoc est quod dicit.* Si enim illi non effu. *Quia Iudæi inobedientes angelo loquente in monte Sinai fuerunt grauiter puniti, vt patet ex decursu ueteris Te.*

Diuisio.

6 Multo magis nos qui de cæ. *Quasi dicat nos qui scimus Christū sedere ad dexteram patris merito puniemur si fuerimus inobedientes.*

7 Cuius uox mo. *Id est, uox angeli loquentis in monte Sinai, ut dictū est, sed vox Christi mouet cælum.*

Aliter exponitur de Christo. Cuius uox ter. *Id est, uox Christi, quia angelus loquebatur in monte Sinai in persona Dei, & per consequens in persona Christi, quia Christus Deus est, sicut verbum præconis dicitur verbum regis.*

8 Nunc autem. *Hic probat quod Christus moueat cœlum, quod erat suppositum & probat hoc per auctoritatem Aggæi 2. & loquitur ibi propheta de primo Christi aduentu, vt manifeste patet, tunc et Christus mouit cælum cum stellam nouam apparere fecit, uel potius cum humanitati eius ascendenti cælum patuit, & hoc est quod dicitur.* Nunc autem repro. *Id est, pro tempore noui Te. quia licet prophetia Aggæi fuerit dicta tempore veteris Test. erat tamen impleta tempore noui, in quo Christus mouit terram in suam passionem & cælum in sua ascensione & hoc est quod dicitur.*

9 Adhuc se. & ego mo *Et bene dicit semel, quia vltra non claudetur aditus cæli sicut antea claudebatur, & per hoc designatur amotio legalium, quæ propter sui imperfectionem non introducebant ad cælestia & hoc est quod dicitur.*

10 Quod autem adhuc se. di. de. mo. transf. tanquam fa. *Id est, tāquam amotionem legalium quæ erant ad tempus instituta.*

11 Vt maneant ea quę sunt im. *Id est, lex noua quæ est duratura vsque ad finem mundi, per hoc etiam intelligitur gloria cælestis, quæ est simpliciter immobilis, ad quam lex noua imediate introducit.*

12 Itaque fratres. *Hic consequenter ex prædictis concludit conclusionem principaliter intentam, multipliciter enim declaratum est per prædicta, quod Christus in nouo Test. promittit bona immobilia & æterna, nos autem sumus participes noui Test. ideo hæc bona habere possumus si uolumus, quia Christus deficit promissa soluendo, nisi deficiamus in accipiendo, & est quod dicitur.* Itaque fratres regnum immobile suscipiendo *& subdit per quod possumus suscipere dicens.*

13 Habemus gratiam. *Id est, de facili habere possumus.* quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Io. 1. a

14 Per quam seruiamus placentes Deo cum metu & reuerētia. *Et subdit causam.*

7 Cuius ✲ Et-

Digitized by Google

a Deus noster,&c. Factus ignis. Id est, spiritussanctus qui est donum & gratia illa, quia nobis gratis datus.

A Aug. li. 4. Gen.q.37 &41. AVG. Abrahā humanitatis officia præbens quæ necessaria nisi infirmæ carni esse non possunt, mirū nisi hoīes arbitratus est, sed in quibus Deum loqui intellexit, quibusdam indiciis postea angelos esse cognouit, cum se vidēte in cœlos irent. Gen.19 a. Sic & Loth qui occurrit & adorauit, angelos intellexit, sed rursum, cū ad refectionē mutat, hoīes putat, apparebat ergo quibusdam signis diuinitus esse missos, qui hoīes tñ esse crederentur. Exhibuit itaque hospitalitatem, ut sanctis hominib. in quib. Deū esse cognouit, cum eos sicut & ipse Abraham angelos esse nesciret

a Quia Deus & iudex omnium. b Amore honoris, quia pater, i. diligentes eum, vt patrem. c Per gratiam possumus placere, quia Deus consumit omnia peccata & per hoc quod purgat & facit seruire in virtutibus, placemus Deo.

a centes Deo cum metu & reuerentia. † Etenim Deus noster ignis 1 consumens est.

nesciret Abraham in trib. Loth in duob. Deum nouit, cū singulariter eis loquebantur tamen homines eos arbitrabantur cum refectionem ministrabant.

D Lib. cont. Adimant. c.13. ✻ AVG. Consumit veterem vitam diuinus amor, & innouat hominem, ut ex eo quod Deus ignis consumens est siue edax, faciat ut nos amemus eum, ex eo autem quod æmuletur, ipse nos amet. Nolite ergo timere ignem, qui est Deus, sed quem ipse parauit reprobis.

†Deu.4.b

✻ THEOP. Deus noster cum ignis sit subinde consumēs, erit a nobis oīno uerendus, ne ueluti contemptores, & sui nullā habentes rationem, tollamur è medio, hoc igne absumpti.

NICOLAVS E LYRA.

B 1 Etenim Deus noster ignis consumens est. *Respectu reproborum, sed est ignis purgans respectu electorum. Dicitur autem hic Deus ignis ignis causaliter, quia ignis inferni agit ut instrumentum diuinæ iustitiæ purgans electos & puniens reprobos. Sicut.n. in eodem igne aurum rutilat, & palea fumat, sic in eodem igne electi purgantur, & æternaliter reprobi cruciantur secundum Greg. 4. dialogorum.*

CAPVT XIII.

a Charitas. Sequitur. *Quidam.* Vt Loth nesciens esse angelos, sciens tamen quis in eis esset.

Gen. 18.a. & 19.a. AVG. Alia translatio. Per hanc enim quidam nescientes hospitio receperunt angelos, ut Abraham, & Loth receperunt eos nescientes esse angelos sed arbitrantes esse homines, in quibus Deus esset, & loqueretur.

✻ CHRYSO. Intuere quomodo eos præcepit præsentia custodire. Non dixit efficiamini amatores fratrum, sed permaneat charitas fraterna. Et iterum. Non dixit hospitales efficiamini, tanquam si non essent, sed, hospitalitatis nolite obliuisci. Ex tribulationibus enim poterat hoc fortasse contingere. Per hanc, inquit, quidam inscientes, angelos in hospitio receperunt. Attendis quantus honor, quantum lucrum? Propterea & multa mens est, quia nesciens eos angelos esse in hospitio recepit, nam si cognouissent, nihil magni fecissent.

C †afflictorum.

Ge.18. 19. ✻ THEOD. Abraham patriarcha cum tanquam ad homines accessissent, inuenit angelos, & Dominū angelorum. Ita etiam Beatus Loth ut homines quidem angelos suscepit, ut ab angelis autem suscepit benedictionem.

Ser 46 ad fratres in eremo. ✻ AVG. Veniat sanctus pater Abraham, & quid fecit innotescat. Veniat & nepos eius Loth, & dicat propter quid uel quō a Sodoma per angelos liberari meruit. Veniat & Tobias ducens secum filium suum, & propter quid per angelum illuminari meruit, & filium custodiri meruit. Quid aliud dicere poterit Abraham, nisi quod hospitalitatem semper seruare voluit? O sancta ueraque hospitalitas, quæ non solum angelos, sed etiam ipsum Deum aliquando recipere meruisti. Discite ergo Christiani, discite hospitalitatem exhibere in cunctis, ne fortè cui domum clauseritis, ipse sit Deus, &c.

E

CAPVT XIII.

Hanc moraliter instruit Apostolus. Charitas sit inter vos, quia fratres estis.

a Charitas fraternitatis maneat in vobis † 1 & hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim † placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanquam 2 simul vincti, & † laborantium, tanquam et ipsi in 3 4 c corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, 5

a Quia hanc habuerunt antequam spoliarentur suis. a Deo. b Abraham & Loth. a Quod præter hospites. Pro fide Christi, ita eis compatiendo. Benefaciendo, ita compatimini, & subuenite ac si essetis vincti. a Quibus imminet labor. Benefaciendo. b Per quod experti estis quid necesse sit laborantibus. a Non meretricabile. b Vt amore filiorum vxor ducatur legitima, temporibusque certis abstineatur. c Sit.

b Tanquam si. Sicut uobis uinctis uelletis subueniri, uel laborantibus.

†Ro. 12.c. 1.Pet 4.b. †quidā inscientes exceperunt angelos hospitio.

✻ HAYMO. Hoc est. Sicut optaretis uobis subueniri, uestrique meminisse, si essetis in carcere uincti, ita mementote illorum qui pro fide Christi uinculati tenentur, *& laborantium*, subaudi mementote, tanquam & ipsi in corpore sitis morantes, quod est dicere. Quia in corpore adhuc estis morātes per quod experimento cognoscitis quid necesse est laborantibus, mementote illorum qui laborant in doctrina & operatione sancta, subministrando victum & uestimentum, sicut uelletis uestri meminisse, si taliter laboraretis.

F

Ge. 1.& 2. c *Honorabile connubium,&c.* ✻ THEOD. Hanc legē tulit Deus ab initio, *faciamus*, inquit, *ei adiutorium*. Cum itaq; affinxisset, adduxit, & eos coniunxit, & nuptiarum dedit benedictionē. *Crescite* dicens, *& multiplicamini,&c.*

✻ CHRYS. Contemplare quantus illi de pudicitia sermo profunditur. Et primo cum posuisset, honorabile connubiū in omnibus, ostendit quod merito inferat quæ sequuntur. Si enim connubium concessum est, iuste scortator suppliciis afficitur iuste puniuntur adulteri, &c.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XIII.

Diuisio. Charitas fra. *Superius Apostolus hortatus est eos, quib. scribebat ad mala perferenda, hic consequenter hortatur eos ad bona operanda. Et diuiditur in duas, quia primo hortatur ad bonum, secundo confert eis suæ orationis suffragiū, ibi.* Deus autem pacis. *Prima in tres, quia primo hortatur eos ad bonum operandum erga proximos, secundo erga seipsos, ibi.* Honorabile connubium. *tertio erga prælatos, ibi.* Mementote præpositorum. *Circa primum considerandum, quod nullum opus est meritorium sine charitate, ut habetur 1. Co. 13. ideo dicit.*

1 Charitas fra. & c. *Si autem sit vera, debet ostendi in opere, & ideo consequenter tangit tria in quibus debet ostendi charitas uera. Primum est receptio hospitum & quantum ad hoc dicit.* Et hospitali. nolite obliui. *& subdit causam, di.* Per hanc enim pla. quidam ange. ho. *& hoc patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19. Angelos enim apparentes in specie hominum receperunt hospitio credentes primo eos esse homines, sed in fine sciuerūt eos esse angelos in persona Dei loquentes. Secundum in quo debet charitas ostendi, est compassio oppressorum, & quantum ad hoc dicit.*

2 Mementote uin. & c. *i. laborate pro illorum redemptione & liberatione tanquam pro uestra. Tertium in quo debet ostendi charitas est subleuatio pauperum & infirmorum, & hoc est quod dicitur.*

3 Et laborantium. *Supple mementote.*

4 Tāquam & ipsi in cor. mo. *Et experientia defectuum in uestro corpore debet uos ad subuentionem aliorum mouere, secundum quod dicitur Eccl. 31. b.* Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

Diuisio. 5 Honorabile connub. *Hic hortatur eos Apostolos ad bonum quantum ad seipsos, & hoc in duobus. Primo in repressione luxuriæ, secundo in euitatione auaritiæ, ibi,* Sint mores. *Circa primum considerandū, quod luxuria quantum ad communitatem hominum reprimitur per cōtinentiam coniugalem, & hoc est quod dicit.* Honorabile connub.

✻ in

Digitized by Google

Non adulterium.
a & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulreros iu-
a Aeternaliter damnabit. Etsi aliter putent quidam, dicentes peccata carnis Deum non curare.
b Vita. c Largiendi tenacitats. d Ne sint tenaces in habitis. Ne sint cupidi non habitorum.
b dicabit Deus. Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus.
Ad Iesum naue. a Quin dem necessaria, & ideo non sit homo tenax.
c b Non tenacibus, non cupidis ista sit promissio. Vnde subdit. Ita, &c.
d Ipse enim dixit: †Non te deseram, neque derelinquam. Ita vt
a Supplendo necessaria. Et ideo.
e confidenter dicamus: †Dominus mihi adiutor est, non time
Etiam si auferat mea, Vt imitemini, quia boni erant. s. apostoli & eorum successores.
f bo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestro
Quia ipsi sunt. Vt eos morte imitemini, si opus est moriendo pro Christo, vt illi, & in conuersatione bonę vitæ & in perfecta fide.
rum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. Quorum intuentes
g exitum, conuersationis imitamini fidem: Christus Iesus heri
Id est, sine fine. a Diuersis. b Alienis. Extraneis.
h & hodie, ipse & in secula.† Doctrinis variis & peregrinis no-
a A veritate. b Vt habeat fidem perfectam.
Credendo omnia esse munda mundis.
c Non indifferentia & affluentia ciborum.
lite †abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, nō escis
a Obseruatoribus & discernentibus cibos & studentibus ciborum affluentię.
i quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare

a *Sint mo.* Postquam sua perdiderunt: volebant iterum congregare: quod prohibet. Sed ne dicerent, quid si necessaria defecerunt? subdit consolationem. Ipse omnipotēs Deus dicit.

b *Sine aua.* Auarus est, qui tenax est in largiendo, cupidus in accipiendo.

c *Non te deseram.* Hoc dicit omni speranti in se sicut Iosue, ita est nobiscum, *vt confidenter dicamus.*

d *Neque de.* Derelinqueretur qui fame periret, sed quia hoc nō est, non sit homo cupidus.

†Iosue 1.a

e *Non ti. quid faci. mi. ho.* Homo omnis aduersarius etiam diabolus, qui homo ab officio, eo, s. quòd hominem decipiat.

†Ps 117.a.

B f *Mementote præ. &c.* Quia longū est de singulis dicere, monet se qui magistros.

†11.di.ca. nolite.

✻ THEOD. Dixit de sanctis qui iā erant defuncti. Stephano primo martyre, Iacobo Ioannis fratre, Iacobo iusto cognomine: Plurimi etiam alij à Iudæorum rapie perempti fuerāt. Ad eos inquit, respicientes, & eorum laude dignum vitæ institutum scientes, fidem imitemini.

† circunferri.

g *Christus Ie. he. &c.* Hoc pertinet ad superiorem sententiam vbi testatus ad Deum dixisse. Nō *te deseram, neque relinquam.* Poterat. n. illis videri, quod hæc promissio ad Iosue tantum pertineret, ad quod respondet, ꝙ & nos iuuabit sicut iuuit illū. Q. d. non dubitandum, quia qui heri, id est, in preterito adiuuit Iosue hodie, i. in præsenti adiuuat & adiuuabit futuros per omnia secula.

C ✻ THEOD. Hoc non abire posuit, sed his qui interempti sunt adiunxit, docens ipsum quoque fuisse à Iudæis crucifixum. Quin ēt docet æternam eius essentiam. Heri. n. & hodie humanam naturam appellauit, æternam autem vocauit diuinitatem. Eundem autem dixit & hoc esse & illud, quoniam vnus filius vnigenitus, idem & primogenitus.

Haymo.

h *Doctrinis uarijs, &c.* Quia per gratiam licitum est omnib. cibis uti, prędicabant aliqui non esse peccatum escis affluere, sed bonum esse. Alij vero superstitiosè docebant abstinendū esse à quibusdam cibis, quos lex prohibet, quosdam concedens, qui escarum differentia & obseruatione multos seducebant contra quos Apostolus. *Doctrinis.* quæ variæ sunt à nostris, i. diuersę. Q. Gratia quæ omnia permittit soluendo à lege, confirmare cor debetis, & non studere escis, quia non profuerunt ad salutē ambulantibus, non dico sustentātibus, sed qui perseueranter studēt in eis. Vel discernendo, vel nimis affluendo. Abstinentia quidē qua abstinetur à peccato, prodest. Ciborū vero illa custodia nihil profuit, sed fides. Similiter abūdare gratiarum donis prodest. Ventrem vero obruere escarum mole nocet. Hi non absurde comparantur leprosis, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim abscondunt imperitiā suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & iactantiam sermonis ostentant. Nulla porro falsa doctrina est quę non aliqua uera intermisceat. Vera ergo falsis inordinatè permixta in vna disputatione vel narratione, velut in vnius coloris corpore in apparentia lepræ comparantur humana corpora diuersis colorib. uariantu, tales uitandi sunt, sicut hic docet Apostolus.

Aug. p.q. euang.q.1

i *Habemus, al. &c.* Item non studendum escis, quia habemus altare, i. corpus Christi, in fide cuius oblatæ preces & operationes sunt acceptæ Deo.

✻ THEO. Hoc inquit, altare quod habemus, est multo veteri præstantius, illud. n. est huius vmbra. Illud hostiam expertem rationis suscipit, hoc autem rationalem & diuinam. Quamobrem nullus ex illis sacerdotibus eius efficitur particeps, nisi prius fidem in Dominum susceperit.

✻ ANSEL. Altare est ecclesia, vbi consecratur corpus Christi, de quo non habent potestatem edere qui deseruiūt tabernaculo, i. vmbræ veritatis. *Ita Bruno, Sedulius, Primasi. Chrys. Habemus altare.* Refert consuetudinem legis ad mysterium, ☞ sensumq.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ in om. *Id est, quantum ad hominum multitudinem.*

1 Et tho. ima. *Per hoc excluditur error dicentium, quod actus matrimonialis semper est in peccato. Per hoc autem quod subditur.*

2 Fornic. e. & adul. iu. Deus. *i. condemnabit, per hoc excluditur error dicentium, quod fornicatio simplex non est peccatum mortale, quia nullus condemnatur a Deo, nisi pro peccato mortali.*

3 Sint mo. *Hic hortatur eos ad euitationem auaritiæ, quæ est radix omnium malorum, di.* Sint mo. sine auaritia conten. præsen. *Auarus. n. dicitur quasi æris auidus, quia est nimis sollicitus de cumulandis temporalibus & subdit causam, quare hoc non debet fieri.*

4 Ipse enim dixit. *Scilicet dominus, Iosue 1.*

5 Non te des. &c. *Quin tibi necessaria administrem, & ex hoc debet in nobis consurgere fiducia, & hoc est quod dicitur.* Ita in confid. di. Do. mihi adiutor, non timebo quid fa. mihi ho.

6 Mementote. *Hic ostendit qualiter debent operari bonum ad prælatos. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad prælatos mortuos, secūdo ad uiuos, ibi.* Obedite præpositis. *Prima in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad bonos, secundo qualiter ad malos, ibi.* Doctrinis uariis. *In prima ergo parte dicit sic.* Mementote præp. ue. *i. Apostolorum & aliorum Christi discipulorum.*

7 Qui uo. lo. &c. *Et quia non solum consideranda est eorum doctrina sed etiam uirtutis exempla, ideo sequitur.*

8 Quorum intuen. &c. *Et si dicatur non est simile de ipsis & de nobis, quia ipsi Christo seruierunt principaliter, nos autem non. Respondet' quod imo, quia Christus æternaliter est secundum diuinitatem, ęternitas autem assistit omni tempore, & hoc est quod dicitur.*

9 Christus Iesus heri. *Id est, in tempore præterito.*

10 Et hodie. *i. in præsenti tempore.*

11 Ipse & in secula. *i. in futuro, & non solum hoc ultimum uerū est ratione diuinitatis, sed etiam alio modo ratione humanitatis, quæ licet sit in cælo, tamen est nobiscum præsentialiter in altaris sacramento, propter quod dicitur Matt. vlt. d.* Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

Diuisio.

12 Doctrinis ua. *Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad prælatos malos, s. fugiendo eorum malam doctrinam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam monitionem, secundo monitionis rationem, ibi.* Habemus altare. *in prima ergo parte dicit sic.* Doctrinis ua. & pere. noli. abduci. *i. extra ueritatem duci. Doctrinæ uariæ dicuntur errores & hæreses. Quia sicut a puncto ad punctum non est nisi vna recta linea, multæ autem tortuosæ, sic ueritas fidei est una, sed hæreses ab ea deuiantes sunt multæ. Dicuntur autem tales doctrinæ peregrinæ, quia faciunt hominem a sua patria. s. cælesti gloria elongare. Contra autem istos errores dat remedium di.*

13 Opt. enim gr. sta. cor. *Quia est sicut anchora firma tenens animā immobilem & in ueritate stabilem, hoc autem non faciebat obseruatio legalium, quæ gratiam non conferebat, propter hoc dicitur.*

14 Non escis, &c. *Escas hic uocat obseruantias legalium, quia ibi prohibebatur usus aliquorum ciborum, talis autem obseruatio legalium fuit mortua a tempore passionis Christi, sed mortifera post prædicationē euangelij & ideo benedicit Apostolus, ꝙ non profuit ambulantibus in eis & hoc dicit* Apostolus *contra illos, qui cum euangelio uolebant obseruare legalia.* 15 Habemus. *Hic reddit suæ monitionis rationem.*

✻ Et

Digitized by Google

sensumque spiritualem. Legis præceptum fuit, vt decima die mensis septimi a festiuitate Paschali in festo uidelicet propitiationis acciperent uitulum & hircum, & immolarent intra castra quorū sanguinē ferret solus pontifex in sancta sanctorum oraturus pro populo. Carnes uero extra castra cremarētur, nec esset licitum alicui tabernaculo deseruienti ex illis comedere: Christus uero ille uitulus & hircus, ipse est enim uitulus quem prius pater in reditu filii prodigi immolauit. Ipse est & hircus, qui pro peccatoribus oblatus. Ipse & pontifex, qui intrauit cœlum interpellans pro nobis. Intra castra Ierusalem immolatus est uocibus & iudicio Iudæorum, sed extra in cruce igne passionis carnes eius cōbustę sunt. Altare, ubi extra castra cremabantur carnes, altare est ecclesię vbi consecratur corpus domini. De quo potestatem non habent edere qui corpori seruiunt, i. fornicatores & ebriosi & huiusmodi. Sicut Christus, sic & sui extra castra, i. conuersationem sæcularium spiritussancto accensi consumunt quidquid carnale est in eis, macerando se & mortificando membra sua cum uitiis & concupiscentiis.

Haymo. †Nu.19.a. Rom. 8. f. Luc. 15.c. †de celeb. mis.c.1.in Clem.

Vel etiam martyrio sanguinis eorum, i. uita laudabilis Deo per Christum prę sentatur.

Vel sanguis, i. animæ eorum in cęlum feruntur. In altari, i. fide offeruntur: Ad quod non audent accedere carnales seculum amantes. Propter quod mysterium implendum Iesus extra portam passus est.

a *Tabernaculo Dei.* i. obseruantis legis, ut qui cibos discernunt & alia huiusmodi legalia seruant, quæ nomine tabernaculi signat quia ad tempus sunt imposita. Vel corpus rectè dicitur tabernaculum, quia ad tempus in eo manendum est, & ideo non est ei seruiendum in desideriis.

b *Quorum. n. &c.* Per duplicem allegoriam, unam ueteris, & alteram noui Test. probat corpus Christi non esse edendum ab his qui tabernaculo deseruiunt. Adhoc. n. corpora animalium extra castra cremantur, & propterea Christus extra portam passus est, ut nos qui corpore & sanguine eius à peccatis mundare uolumus, improperia & angustias passuri, tabernaculi delitias deseramus.

Allegor.

a Id est, de corpore Christi. b Licentiam. c Corporis uoluptati, & ciborum affluentiæ. d Ex toto.

a dē quo edere non habent pōtestatem qui tabernacūlo deserbuiunt.† Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sāncta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus vt sānctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeāmus ergo ad eum extra cāstra, imprōperium eius pōrtantes. † Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. † Per ipsum ergo offeramus hōstiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confitentium nomini eius. Beneficentiæ

a Non propter se. Id est, propter illud designandum, ut extra carnis concupiscentias uiuamus. a Fide & charitate. Quia ipse extra castra. a Imitandum. b Delitias & uoluptates corporis. c Crucis quod infidelibus uidetur. d Patientes ut ipse. Exeamus. In hoc statu. Manens corpus. a Secundum statum futurum corpus. a Vt futuram ciuitatem consequamur, & improperium portemus. b Quæ per priora signabatur. a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Eleemosynarum & largitatis in alios.

c *Animalium.* Christus per illa animalia significabatur. Agnus est secundum mansuetudinem & innocentiam. Hircus, quia caro passibilis & mortalis. Aries, quia uitia protulit gemino cornu charitatis. Taurus, fortitudine resurrectionis. Quod autem crematur, cinis efficitur. Per cinerē memoria rei prætéritę accipitur. Extra castra esse, est uoluptates corporis exire. His ergo qui sunt extra castra, crematur, corpus, id est, memoriale efficitur, si quis enim uoluptuosè uiuit, non habet efficacem memoriā Christi. Sanguis autē eius illatus est in sancta sanctorum per pontificem quia per se pontificem oblatus est patri, ut sic introiremus in sancta cœlestia. Vel horum sanctorum corpora cremantur, id est, ieiuniis & aliis laboribus affliguntur. Extra uoluptates carnis, quorum sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, s. prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tantum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & corpus affligunt.

Christi per quatuor animalia significatio. †Mic 2.c. Col.3.a.

d *Portam pas.* Sensus corporis, in quorum nullo Christus peccauit, & ideo extra passus. Et nos ostio sensuum uitiis clauso, extra patiamur.

e *Per ipsum ergo.* Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium.

f *Confitemini.* AVG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Vt autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē nondū habentes spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad templum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus, q̄uis nescientes quid pręfiguraretur, cruentas uictimas immolabant. Nunc uero in gratia no. Test. spirituale sacrificiū laudis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrificii illud uisibile sacrum signum erat.

Epist.120. 2.Cor.3.b.

Beneficentiæ. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. *Beneficentiæ.* i. largitatis in alios. Et si uestra substātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemosynas date. Quod supra. *Non deserentes collectionem.*

✻ THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et ☞ quoque

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo concludit quasdam conclusiones ex dictis, ibi.* Exeamus igitur. *Circa primum considerandum, quod ratio Apostolis subtiliter sumitur ex ueteri Test. Ad cuius intellectum sciendum, quod in festo expiationis offerebatur solemne sacrificium quod fuit figura immolationis Christi, ut sup. dictum est. Offerebatur aūt uitulus & hircus quorum sanguis a summo sacerdote inferebatur intra sanctumsanctorum, ut sup. dictum est c. Carnes autem non comedebantur ab offerentib. quia erat hostia pro peccato sacerdotum propter quod carnes extra castra comburebantur. Hircus aūt & uitulus figurabant Christum, propter similitudinem carnis peccati, sanguis eorum illatus intra sanctumsanctorum signabat, quod per sanguinem Christi pateret nobis ingressus ad cœlum. Combustio hostiæ extra castra signabat passionem Christi futuram extra portam Ierusalē. Quod aūt sacerdotes legales non comedebant hostiam illam signabat, quod obseruantes legalia cum euangelio non habent in effectu passionis Christi partem, secundum quod dicitur ad Gal.a.* Si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. *Et hoc est quod dicit Apostolus.* Habemus al. *i. crucem in qua oblatus est.*

Diuisio. Festi expiationis obseruatio.

1 De quo ede. *Quia illi qui legalia custodiunt quo designatur in seruitute tabernaculi non habent potestatem in efficacia passionis Christi. & subdit figuram hoc designantem, dic.*
2 Quo enim, &c. *i. uituli & hirci qui immolabāt in die expiationis.*
3 Horum. *Quia offerebantur pro peccatis sacerdotum & populi.*
4 Propter. *i. figuratum responderet figuræ.*
5 Et Ie. *Quia locus Caluariæ ubi crucifixus fuit, erat tūc extra ciuitatem habetur Io.19.* 6 Exeamus. *Hic consequenter concludit ex prædictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi.* Per ipsum. *Quia ergo in parte præcedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. di.* Exeamus ergo, &c. *i. extra obseruationes legis.* 7 Improperium. *Improperatum n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, secundum quod dicitur* Io.9.c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. *& similiter fuit improperatum Paulo et eius sequacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act.21. d.* Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moyse, &c. *Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.*
8 Non enim ha. *i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt impositæ solum ad tempus, ut dictum est supra, c.9.*
9 Sed fu. inquiri. *i. gloriam cælestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta.*
10 Per ipsum. *Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Christum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit.* Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. *Non quia sit continue orandum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ostendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. eleemosyna in sustentatione indigentium, di.*
11 Beneficentiæ autem & con. *Et accipitur hic communio pro cōmunicatione bonorum in necessitate & subdit causam quare tales hostiæ sint Deo offerendæ, dicens.*

✻ Talibus

Digitized by Google

quoque coniunxit sacrificium beneficientiæ, quod meritò appellauit communicationem. Dixit.n.Dominus. *Facite uobis amicos de mā.ini. aut quando, &c.* Communicatio ergo est & remuneratio. Hic.n. dat pecunias, ille uerò reddit benedictionem,& eius qui indiget sunt ea quæ sunt potiora.

non solum uitandi sunt, sed etiam fugiendi.

b *Ipsi enim peruigilant.&c.* ✻ CHRYSO. Audiant & principes, quoniam sicut obedientes oportet esse, qui reguntur:sic etiā rectores & principes uigilantes esse decet & sobrios. Periculum.n.imminet, subiectus est ultionibus peccatorum tuorum, & propter te tāto timori obnoxius est,&cæt. Quid dicemus infelicib. illis & miseris, qui semetipsos ad alios regendos præcipitant,& se in tātorum suppliciorum abyssum iactant? Omnium quos regis, mulierum, puerorum,atque virorum tu ratio nem redditurus es,tāto igni tuum subiicis caput. Miror si potest saluari aliquis rectorum.

✻ HAYMO. Nō est considerandus pauper qui uidetur accipere, sed Deus qui iussit dare. Eleemosyna.n. quę pauperi largitur in terra, a Deo recipitur in cœlo. Et noli attendere quod hic tibi sit redditurus quod accepit. Tu.n. terram dedisti, ille cęlum reddet. Temporalia dedisti, æterna mercaberis.

a Charitatis qua omnia putantur communia. b Non in illis antiquis. c Quia per eleemosynas hostes vincuntur, peccata extinguntur, vnde Propheta. Misericordiam volo, & non sacrificium.

autem & cōmunionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis [1]

a Quantum ad præcepta vt s.faciatis quæ per eos præcepit ecclesia. b Vt reuerentiam exhibeatis.

a † promeretur Deus, Obedite præpositis vestris, & † subiacete eis. [2] Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. [3]

† cōciliatur Deus vel placet Deo. † concedite deserta.

a Solliciti sunt. Prædicando, bonum exemplum dando,& exteriora prouidendo. Obedite. a Quando vident vos proficere. b Vigilent. c Cum murmuratione & tristitia. a Non gementes, quia tunc non proderit vobis cura eorum. b Non dico illis, quibus prodest etiam tristari de vobis. De vobis.

d Hoc enim † nō expedit vobis. [4] Orate pro nobis. Cōfidimus e- [5] e nim, quia bonā conscientiā habemus in omnibus bñ volētes [6] [7] f g h cōuersari. [8] Amplius aūt deprecor vos hoc facere, quo celerius [9] restituar vobis. [10] Deus aūt pacis, qui eduxit de mortuis pastorē [11]

† inutile.

a De præteritis. b Voluntatem. c Non solum in gentibus. d Tam Iudæos quam Græcos. a In futuro. b Non solum causa mei, sed magis pro vestra vtilitate. c Orate pro me. a Ego suadeo ad bonum. Qui aptare potest, quia est dator pacis, vt vitia non inquirerent. b Resuscitauit. c De sepulchro qui locus proprie mortuorum est.

a *Obedite.* HAYMO. Obediendum est utiq; prelatis & predicatoribus, inquantum doctrina & mores illorum sanctæ & piç existunt. Si autem a uia rectitudinis deuiauerint, nō faciamus qualia agunt, sed qualia dicunt, nisi forte & in doctrina aberrent. Vnde dominus ait. *Quę dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere.* Habent quidem dignitatem, licet vitæ sint perditę, & ideo non ad vitam eorum sed ad mores intendite.

B Obediendū superioribus Mat. 23.a.

✻ CHRYS. Malum est ubi nullus est principatus, & multarum cladium hęc res extitit occasio: & confusionis est, turbationumq; principium. Sicut.n. si ex choro ipsum coriphęum auferas, nequaquam modulatus chorus vel ordinatus existit, & phalanx militum si ducem non habeat, nullo ordine procedit, & nauis si gubernatore priuetur, pessum eat necesse est sic & gregi si pastorem abstuleris, cūctus dispergetur & peribit. Malum igitur est ubi nullus est principatus. Malum aūt est non minus, & inobedientia eorum qui reguntur a principe. Est tertium quoque malum, qñ ipse princeps malus extiterit, imo ēt hoc peius est, quam sine principe cōuersari. Melius quippe est à nullo, quam à pessimo regi. Quo ergo dicit Paulus. *Obedite pręppositis uestris?* Dum pręppositus malignus extiterit, num obaudiemus? Si quidem est in causa fidei, fuge illum & euita, non solum si homo fuerit, sed etiam si angelus de cęlo descenderit. Si vero in uitæ morib. malignum dicis, noli curiosus esse. Et hęc non ex meipso dico, sed ex scriptura diuina. *Super cathedram Moysi, &c.*

C Matt. 23.

✻ HAYMO. Obediendum est omnib. prælatis & prædicatorib. inquantum doctrina, & mores eorum sanctæ & piæ existunt. Si aūt à via rectitudinis aberrauerint, sicut scribę & Pharisęi, non faciamus qualia agūt, sed qualia dicunt, nisi forte in fide contrarii extiterint. Nā si in fide cōtrarii extiterint, non

c *Vt cum gau.* AVG. Faciamus vtique ista cū gaudio, quando uidemus homines proficere in uerbis Dei. Tūc enim cum gaudio laborat operarius in agris, quando attendit arbores & fructum videt, quādo attendit segetem, & uidet ubertatem. Tunc intelligit, φ non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, nō sine causa manus attribuit, non sine causa frigus æstusq; tolerauit.

E

d *No expe.uo.* AVG. Non dico, non expedit illis quib. prodest tristari de vobis. Nam illi præpositi quando contristantur de malis uestris expedit illis ipsa tristitia, sed non uobis. Similiter ergo in dominico agro bonum operemur prelati & subditi, vel similiter de mercede gaudeamus,

Vel hoc faciant.i.reddāt rationem Deo securi de præmio, & non gementes anxii uel hæsitantes de uestra damnatione.

e *Ora. pro no.* Superbiam elationemque mentis quorundam pontificum percutit, qui dedignantur precari subiectos, quatenus pro eis orationes fundant.

f *Bon. con.* Conscia nos non accusat, nec nobis conscii sumus φ uobis insidias fecerimus, nihil cū fictione ptulimus, nihil negociatione grā fecimus. Ne ergo sinistre qd arbitremini.

F

g *In omnib.* Accusabatur, φ suā gentē negligeret, sed ondit se hře affectum ad omnes Iudæos uel gentiles, de quorum pręteritis bonis gaudet, eisque in futuro meliora optat.

Testamentum est æternum, quia aliud ei non succedet.

h *Abundantius autem, &c.* ✻ CHRYS. Vehementer amantis est sic orare, non simpliciter, sed cum tota intētione & oī prorsus studio. *Vt cito.* inquit, *ad uos ueniā.* Hoc animi est nihil sibi ɔscii, satagere ut ad eos uelociter ueniret, & exhortari illos ut orent pro se, ut hoc ei concederetur, primū ab eis postulans orationis auxilium tunc etiam ipse eis omnia bona precatur.

Faciens

NICOLAVS E LYRA.

✻ 1 Talibus enim hostiis promeretur Deus. *Non autem sacrificys legalibus.*

2 Obedite. *Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad prælatos uiuentes. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad alios prælatos, secundo qualiter ad ipsum Paulum scribentem, ibi.* Orate pro nob.

Diuisio.

Circa primum sciendum, quod corpora inferiora quę reguntur per superiora subiecta sunt eis in duob. s. in situ & motu quia elementa reuoluuntur motu orbis, quantum ad illam partem, quæ excedit altitudinem montium, ut habetur 1. meteororum. Eodem modo homines inferiores superiorib. debent obedientiam, ut ad eorum imperium moueantur, & reuerentiam eis exhibeant, & hoc est quod dicitur. Obedite præpo. &c. *subdit ad hoc duplicem causam. Prima accipitur ex nobilitate officij, quia prælati pręsunt in spiritualib. quæ corporalibus preferuntur, quanto anima melior est corpore, & hoc est quod dicitur.* Ipsi.n. præuigilant. *quasi rationem pro animab. uestris reddituri. Secunda ratio accipitur ex modo exercendi officium quia quando inferiores bene obediunt officium prælationis delectabile est superiorib. & utile inferioribus, si autem male obediunt contrarium accidit, & hoc est quod dicit,* Vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes.

3 Hoc enim non ex. *Hoc patet per exemplum* Chore *& sociorum eius, qui rebellantes Moysi, à terra fuerunt absorti, Nu. 16,*

Orate

4 Orate pro no. *Hic ostendit qualiter se debent habere ergą ipsum Paulum, non.n. erat prælatus Iudæorum, & ideo non petit ab eis talem obedientiam, sed petit ab eis illud quod tenentur, respectu omnium fidelium, s. orationis suffragium, dic.* Orate pro no. *& si hoc petebat Paulus qui de gratia Dei erat certus, multo magis debet hoc petere quicunque alius quantumcunque sit sanctus, sed quia possent dicere illi quibus scribebat, non debemus pro te orare, quia tibi non ualeret cum doceas discessionem à legalibus, ideo hoc remouet, di.*

5 Confid. quia bo. con. h. *Prædicta docendo.* 6 In omn. be. uo. con. *i. desiderantes bonam conuersationem omnium. Subdit aliam causam quare petit orationis suff. agium, dic.* 7 Amp. aut. de. &c. *i. pro me orare.* 8 Quo ce. re. uo. *Quia ab Ierusalem fuerat adductus Romam uinctus, ut habetur Act. vi. Vel aliter φ si liberatus esset à carcere intendebat iterū uisitare Iudęos qui erant in Hispania, quib. hanc epistolam scribebat secundum aliquos, ut dictum est in principio huius operis.*

9 Deus au. pa. *Hic ultimo apostolus confert ipsis suæ orationis beneficium. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam orōnem, & secundo format suā petitionē, ibi.* Rogo autem uos fratres. *In prima parte optat eis beatitudinem, quæ non datur nisi a Deo & mediante gratia, quę hoēm aptat ad beatitudinem, et hoc est quod dicitur.* Deus au. pa. *quia proprium Dei est unire corda, cum sit unitas prima.* 10 Qui eduxit, &c. do. Ie. Chri. *Et hoc in resurrectione.* 11 Pastor ma. oui. *Id est, simplicium & innocentum, qui proprie sunt de grege Christi.*

Diuisio.

✻ In

Digitized by Google

a Faciens in vobis quod placat coram se per Iesum Christum. Nihil enim boni habere protestis, nisi illo præueniente & subsequente.

b Etenim per paucis scripsi vobis, &c.

Q. Non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere hoc quippe erat quod aduersarii faciebant & ideo latenter hoc tangit.

c Cognoscite fratrem nostrum Timotheum.

✻ THEODORET. Ostendit per ipsum missam fuisse epistolam. Erat autem verisimile quoque ipso delectari, quoniam ipse quoque fuerat circumcisus.

d Salutate omnes præpositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

✻ THEODORET. Ostendit vndenam scripserit epistolam, & simul ostendit prædicationem Euangelii breui tempore omnia peruasisse, & gentes ex promissione facti Abrahæ assecutas esse benedictionem.

a Humillium. *Pastor etiam factus per effusionem sanguinis sui confirmauit Testamentum nouum.*

1 † magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, 2 † aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem eius faciens 3 † in vobis quod placet coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. 4 Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbum † solatii. 5 Etenim per paucis scripsi vobis. 6 † Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius venerit videbo vos. 7 Salutate omnes præpositos vestros, & omnes sanctos. 8 Salutant vos † de Italia fratres. 9 Gratia cum omnibus vobis. Amen.

a Aptos vos faciat. b Vt velitis. c [illegible]. a Opera. b Ea quæ ipse vult. c Ipse qui non ex vo. a Et hoc. Non per carnales obseruantias. b Christo vna cum patre & spiritusancto. Non carnalibus obseruan. a Confirmatio ne quis fiat vel verum est quod dixi. b Patienter. c Id est, epistolam quæ est consolatio & adhortatio ne dicam admonitio. a Non quasi apostolus scripsi vobis. Etiam seruiendo & honorando. a Coapostolum & coadiutorem in prædicatione. b A me in iter quod volebat vel ad prædicandum directum, vel forsitan a carcere in quo ante detentus fuit. a In hoc reddit attentos & mansuetiores. a Subditos sanctificatos in baptismate. b Per hoc notatur eum a Roma scripsisse. c Purgatio peccatorum & alia Dei munera.

illum. † absolutos vos reddat. † vt illud agitis ac. cipiatis. † exhortationis. † Scitis. † Itali.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 In sanguine. *i. per sanguinem, quia Christus meruit suam resurrectionem & exaltationem per suam passionem.*

2 Testamenti æterni dominum Iesum Christum. *i. Testamenti noui, quod confirmatum est sanguine Christi, & dicitur æternum, quia æterna promittit.*

3 Aptet vos in omni bono, &c. *Sicut enim aptitudo potentiæ ad bene operandum politice est per habitus virtutum politicarum, sic aptitudo animæ ad opera meritoria est per habitum gratiæ & virtutum infusarum, quas Deus operatur in nobis, ideo sequitur.*

4 Faciens in vobis quod placet, &c. *quia per ipsum ratione diuinitatis consequimur gratiam sicut per causam principaliter agentem. ratione vero humanitatis, sicut per causam instrumentalem coniunctam.*

5 Rogo autem vos fratres. *Hic format suam petitionem. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo complet epistolam: ibi.* Salutate omnes.

Diuisio.

Circa primum duo petit, vnum pro se, di. Rogo autem vos, &c vt sufferatis. *i. patienter portetis, si aliqua scripsi vobis increpando, quia hoc fuit ad correctionem & bonum, & ideo magis debet esse ad solatium propter hoc subdit.*

6 Verbum solatij. *Excusat etiam se de scripturæ breuitate, quia breuis est ista epistola respectu materiæ contentæ, cum ibi omnia mysteria veteris legis breuiter tangantur, vt patet ex prædictis, & hoc est quod dicitur.*

7 Etenim per paucis. *i. valde paucis.*

8 Scripsi vobis. *Scribebat enim hominibus scientibus legem. Et ideo non oportebat eis omnia explicare, aliud petit Apostolus pro nuncio epistolæ.*

9 Cognoscite fratrem nostrum Timotheum. *i. gratiosè & amicabiliter recipite illum.*

10 Dimissum. *i. à me missum pro vtilitate vestra.*

11 Cum quo si celerius venerit videbo vos. *hoc enim disponebat Apostolus facere supposita diuina permissione. Notandum, quod Timotheus erat circumcisus, & ex matre Iudæa, vt patet Act. 16. ideo per ipsum misit Apostolus epistolam ipsis Iudæis, vt esset magis grato ipsis, & per hominem gentilem & incircumcisum noluit eam mittere, quia Iudæi consortium gentilium abhorrebat, vt habetur Act. 10. & 11.*

12 Salutate omnes præpositos vestros. *Hic Apostolus complet suã epistolam, quæ debet terminari in salutatione. ideo dicit.* Salutate omnes præpositos vestros. *i. Apostolos quorum aliqui superueniebant. Vel dicendum, quod præpositos hic vocat episcopos, qui sunt successores Apostolorum in ecclesia Dei, ut habetur in glo. Luc. 10. & in decre. 21. dist. c. In nouo testamento.*

13 Et omnes sanctos. *i. alios ecclesiæ ministros. istos non intendebat Apostolus instruere, quia non indigebant, sed salutat eos per illos quibus scribebat. Salutat etiam illos quibus scribebat ex parte conuersorum ad fidem, qui erant in Italia dicens.* Salutant vos de Italia fratres. *& in fine pro sigillo confirmationis ponit.*

14 Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. *i. confirmetur in præsenti & futuro præstante domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

Scripsi

ADDIDIO.

In cap. 13. ubi dicitur in postil. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.

Per hoc quod dicit Apostolus doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci, proprie potest intelligi doctrina Pharisaica, quæ in Thalmudicis codicibus diffusè habetur & dispendiosè, in quibus multæ falsitates & enormitates continentur, prout fuit ostensum in Additionibus Esa. 34. & Zachar. 5. Et quia secundum gloss. nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat, ideo prædictæ doctrinæ dicuntur variæ sicut corpus diuersis coloribus coloratum varium dicitur similiter & dicuntur peregrinæ, quia non à Deo autore, sed sicut fingunt reuelata fuerunt, sed ab hominibus diabolica inuestigatione inuenta, & de hoc uide plene in prædictis additionibus.

In

REPLICA.

In c. 13. ubi Burg. exponit quid intelligitur per uarias doctrinas, allegat ad hoc Thalmudicas traditiones, quas ponit Esa. 34. & Zacha. 5. & in fine Apoc. traditiones Saracenicas Mahumeti, quæ quia non sunt contra postillã, transeant aliorum iudicio relictæ, & sic est finis, & hæc sunt quæ reperi in dictis Burg. contra postil. correctione digna, pauca autem quæ ponit circa actus apostolorum, canonicas epistolas & Apocalypsim quæ sunt modici ponderis transeo, quia & plurimum alias supra tacta sunt inquantum sunt postil. contraria, quæ sic per me scripta & alia sub debita protestatione offero rectis amatoribus magistri Nicolai de Lyra media charitate corrigenda. Satis enim mihi est per hunc laborem otiũ euitasse, & maioribus meis dedisse occasionem, ut contra postillatoris corruptorem efficacius exurgant.

Digitized by Google

A INCIPIT PRAEFATIO B. HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRUM ACTUS APOSTOLORUM. D

† Ps.83.b. CAnit † Psalmista: ambulabunt de virtutibus in virtutes. Post apostoli Pauli epistolas dudum vno vobis volumine translatas Domnion & Rogatiane charissimi, Actus Apostolorum compellitis vt trāsferam in Latinum, quem librum nulli dubium est à Luca Antiocheno arte medico, qui postea inseruiens Paulo apostolo Christi factus est discipulus, fuisse editum. Ceruices premit imposita sæpius oneris magnitudo, quia studia inuidorum reprehensione digna putant ea quæ scribimus. Illorum nunquam odio & detractione, iuuante Christo, meum silebit eloquium. Actus apostolorum nudam quidem videntur † sonare historiam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere, sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, † Cuius laus est in euangelio, animaduertimus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.

† habere. † 2.Co.8.d

Postilla Nicolai de Lyra super actus Apostolorum incipit & primo præfatio.

B REpleti sūt omnes spiritusācto & cœperunt loqui. Act. 2.a. Sicut lex Euangelica per Christum Deum & hominē, fuit data ut patet in Euangelio, ita per Apostolos aliosq; Christi discipulos p orbē fuit publicata. vt patet in hoc libro Apostolorū actib. intitulato. propter quod Saluator dixit eis Marc. vlt. d. Euntes in mundū vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Hæc autē publicatio facta est per spiritumsanctum principaliter, & per Apostolos ministerialiter, Mar. 10.c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. propter quod verbum propositum ad literam dicitur de ipsis: Repleti sunt, &c. In quo duo notantur, scilicet Apostolorum aliorùmque Christi discipulorum per spiritumsanctum confortatio, cum dicitur, Repleti sunt omnes spiritusancto. Secundum est per eosdem Euangelij publicatio, cum subditur: Et cœperunt loqui. quæ duo sanctus Lucas prosequitur in hoc libro, vt videtur prosequendo. Circa primum tria ponuntur scilicet virtus efficiens, ibi: Spiritusancto. Secundo modus sufficiens ibi: Repleti sunt. Tertio cœtus suscipiens, ibi: Omnes. Circa primum sciendum quod prophetæ spiritussancto inspirati locuti sunt secundum quod 2. Pet. 1.d. Non volūtate humana, allata est aliquādo prophetia, sed spiritusancto inspirati locuti sūt sancti Dei homines. & legē Euangelicam denunciauerunt per Christum dandam, Isa. 2.a. De Sion exibit lex, & verbū domini de Ierusalem. ibi enim legitur Christus frequenter docuisse. & Iere. 31.f. Ecce dies veniūt, dicit dominus. & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non sm pactum quod pepigi in Oreb. &c. & sicut pronunciatum fuerat per prophetas per Christum hominē spiritusancto repletum fuit lex Euangelica data. Vnde Luc. 4. dicitur de ipso, quomodo ingressus synagogam legis in libro Isaiæ quod in eo scribitur. 61.a. Spiritus domini sup me propter quod vnxit me, euāgelizare pauperib. misit me. Et sequitur ibidem, scribitur: Cœpit autē dicere ad illos, quia hodie impleta est scriptura hæc in aurib. vestris. & similiter spiritussanctus Apostolos confortauit & perfecit, ut essent apti ad prædicandum Euangelium: propter quod de ipso dicitur. 1. Corinthiens. 12. b. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. & sic patet primum, scilicet causa efficiens. C

Circa secundum considerandum quod perfectio sufficiens ad prædicationem Euangelij non solum respicit personam propriam, sed etiam alias per quandam redundatiam quæ sunt instruendæ per sanam doctrinam. Talis autem fuit apostolorum perfectio collata eis a spiritusancto nam per sapientiam & eloquentiam facti sunt apti ad prædicandum Euangelium per vniuersum mundum & hoc notatur cum dicitur: Repleti. Ecclesiastes. 11.a. Si repletæ fuerint nubes, imbres, effundent super terram. Nubes istæ sunt apostoli, de quibus dicitur Isa. 60.b. Qui sunt hi qui vt nubes volāt. Nubes istæ fuerūt scientia & eloquentia repletæ, propter quod effuderunt super vniuersam terram imbres euangelicæ doctrinæ. Vnde & in quolibet ipsorum fuit impletum quod dicitur Eccles. 39.a. Ipse tanquam imbres emittet eloquia sapientiæ suæ. & sic patet secundum. E

Circa tertium considerandum, quod donum spiritussancti confirmans & perficiens ad publicationem Euangelij non solum fuit datum vni Apostolo, sed omnibus, nec solis Apostolis sed etiam alijs discipulis simul existentibus, secundum quod dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris. & 1. cap. huius libri dicitur. Erat autem turba hominum simul fere. 120. Et hoc notat cum dicitur. Omnes In quo exprimitur cœtus suscipiens spiritussancti donum, secundum quod scribitur inf. 2. cap. Et dum cōplerentur dies Pētecostes erant omnes discipuli pariter in eodem loco & factum est repente de cælo sonus, tanq̄ adueniens spiritus, vehementis, & repleuit totam domū, vbi erant sedētes, & sic patet primum principale.

Circa secundum vero quod est Euangelij publicatio, quod ponitur ibi. Et cœperunt loqui, duo notantur ad hoc necessaria, scilicet exclusio timoris, & ostensio feruoris. primum notatur cum dicitur. Et cœperunt. Per hoc insinuatur manifeste quod ante loqui non audebant, immo nec etiam apparere, secundum quod dicitur Iohan. 20.e. Cū sero esset die illa vna sabbatorū & fores essēt clausę, &c. sed recepto spiritussancti dono, quod foras mittit timorem. secundum quod dicitur. 1. Ioh. 4.d. Perfecta charitas foras mittit timorem. timor iste fuit exclusus ab Apostolis & constantia eis data. Vnde quilibet eorum potuit dicere illud Psal. 76.c. Nunc cœpit hæc mutatio dexterę excelsi. quia quilibet cœpit habere constantiam terrore malorum sublato. & hæc mutatio fuit dexteræ excelsi, dantis Apostolis constantiam prędicandi. Secundum uero scilicet ostensio feruoris notatur, cum dicitur, Loqui. qui feruor in actu prædicandi recepto spiritusancto statim fuit ostensus coram Iudæis uulgaribus, cum dicitur infra. 2. cap. quod Petrus feruenter locutus est de Christo, dicens. Viri fratres liceat audenter vobis dicere, &c. & subdit ibi. Qui ergo receperūt sermones eius, baptizati sūt & appositæ sunt in die illa aīæ circiter tria millia. Secundo fuit ostensus coram Iudæorum principibus, quibus Petrus & Iohannes constanter responderunt. infra. 4.d. Non possumus quæ vidimus & audiuimus nō loqui. Postea fuit ostensus etiam coram Gentibus. vnde infra, 13.g. Iudæis contradicentibus euangelicę prędicationi dicitur. Tunc constāter Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniā repellitis illud & indignos vos iudicatis ęternę vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. sic. n. nobis pręcepit dominus, Cui est honor & gloria in secula seculorum. F

Incipit

Digitized by Google

A Lvcas medicus Antiochensis Greci sermonis non ignarus scripsit Euangeliũ. sectator Pauli, comes peregrinationis eius. Hic etiam aliud volumen edidit, ꝙ titulo actuum apostolum prenotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id est, ad quartum Neronis annum. ex quo intelligimus in eadem vrbe librũ esse compositum.. carne non fuerat, sed etiam à cæteris apostolis. quod ipse in principio sui voluminis declarat dicens *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerunt sermonis.* Igitur Euangelium sicut audierat scripsit, Actus Apostolorum sicut viderat composuit. D

De loco quidem in quo Actus Apostolorum scripti sunt. Hic tenenda est sententia, qui dicitur Greci sermonis nõ fuisse ignaros, qua lingua nouũ Test. excepto Math. Euangelio & epistola Pauli ad Heb. tantum scriptum est. Oportebat enim vt indicia sermonis diuini ea lingua scriberentur, ad quã omnes velut ad B sapientię & omnium disciplinarum fontẽ concurrunt, quando in fine seculi in omni bus Gentibus Deus esse notus voluit. †Act. 9. f.

Suspicantur quidã quotiescunque Paulus in epistolis suis dicit: Iuxta Euãgelium meum Lucę volumẽ significari: & Lucam nõ solum à Paulo didicisse Euangelium, qui cum Christo in carne †2. Ti. 2. b.

Incipit Prologus in Acta Apostol.

Lvcas Antiochensis natione Syrus cuius laus in Euangelio canitur, apud Antiochiam medicinæ artis egregius & apostolorum Christi discipulus fuit: postea vsque ad confessionem Paulum secutus apostolum sine crimine in virginitate permanens, Deo maluit seruire. Qui septuaginta & quatuor annos ætatis agens in Bithynia obiit plenus spiritusancto, quo instigãte in Achaiæ partibus Euangelium scribens Gręcis fidelibus, incarnationem domini fideli narratione ostendit, eundemque ex stirpe Dauid descendisse monstrauit. Cui non immerito scribendorum Actuum Apostolorum potestas in ministerio datur, vt Deo in Deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab apostolis facta, sorte dominicę electionis numerus compleretur. † Sicque Paulus consummationem apostolicis actibus daret quamdiu contra stimulum calcitrantem dominus elegisset. Quod legentibus & requirentibus Deum breui potius volui ostendere sermone, quam prolixus aliquid fastidientibus prodidisse, † sciens quod operantem agricolam oportet primum de suis fructibus edere. Quem ita diuina subsecuta est gratia, vt non solum corporibus, sed etiam animabus eius proficeret medicina.

Item de causis scribendorum Actuum Apostolorũ quædam quidem Lucæ argumento patefacta sunt. Prima hæc est, vt quia apostolici imminutio numeri sanctæ scripturæ sermone narrata est, ipsius etiam impletio canonico libro enarretur. Et vt Pauli extra. xij. Apostolorũ numerũ assumpti autoritas teneatur, vt eius epistolę inter canonicas scripturas habeãtur, præcipue canonicæ scripturæ testimonium habentes, quæ conuersionem & conuersationem eius plenissimè profert. Tertia causa est, vt perfectus perfecti spiritus aduentus, perfecto Apostolorum numero completus sancti canonis enunciaretur historia. Ob hoc igitur & horum similia, quę post ascensum Saluatoris contigerunt, satis vtile, imo & necessarium erat, conscribi Actus Apostolorum. E F

Scribẽdorũ Actuũ Apostolorum causa triplex.

Diuisio.

Incipit prologus super Acta Apostolorum.

Lvcas Antiochensis, &c. *In isto prologo proceditur per hũc modum primo ponit Hiero. multiplicem autoris notificationem, secundo in scribendo Euangelium ostendit ipsius fidelitatem, ibi.* Hic spiritusancto instigante, &c. *quia fidelit. scripsit Euangelium. tertio dicit quod congruum fuit vt scribendi. Actus Apostolicos haberet potestatem. vnde ait.* Cui non immerito, &c. *quarto dicit Hier. se vitare sermone prolixitatem, ibi.* Quod legentibus, &c. *Quia vero Lucas fuit medicus officio, quinto officij ipsius ostendit vtilitatem, ibi.* Quem ita d. &c. *Ista sufficiant de prologo isto, supra. n. fere totus exponitur in prologo super Lucam.*

Incipit Actuum Apostolorum Beati Lucæ Euangelistæ.

CAP. I.

†PRIMVM QVIDEM 1

C *Incipit liber Actuum Apostol.*

CAP. I.

OECVMENI. Priorem librum dixit non Euangeliũ. quem tamen Paulus (2. ad Tim. 2.) suum vocet Euangelium vbi ait: *Iuxta Euangelium meum.* Nam arrogantiam vbique fugiunt, sicuti Mattheus, Marcus qui suam scripturam non uocãt Euangelium. Sed Christi prædicationem, &c. quæ quidẽ scripta fideles postmodũ Euangelia appellare dignati sunt, tanquam vere complectentia Euangelium hoc est, Christi doctrinam. *Euntes docete gentes, baptizantes eos, &c.*

✻ CHRYSOST. Magna laus Apostolorum, quum talia fuerint aggressi, nimirum totius orbis salutem quum horũ verba spiritus essent plena.

✻ CHRYSOST. Iam mihi uide quam hic Euangelistę sermo, absit ab omni fastu. non enim dicit, prius Euangelium, quod euangelizaui. *Sed priorem quidem sermonem feci,* nimirum Euangelii prędicationem magnificentius quiddam esse dicens quam pro ipsius dignitate, aut viribus. Et tamen Apostolus hoc titulo ornat illum dicẽs, *Cuius laus est in Euangelio.* Ipse contra modestè loquitur, dicens. *primum quidem sermonem feci, &c.* †priorem

a *Primum quidem.* Beda, id est, Euangelium cui secundum ad didit, id est, Actus Apostolorum. Completio primi est ibi: Vsque in diem, qua præcipiens apostolis, &c. initium secundi, quibus & prębuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis. Nam Euangelio Iesum cęlos ascendisse, discipulos à Bethania Ierusalem regressos testatur, non tamen ibi dicit, ꝙ per 40. dies post eius passionem crebro apparuit, ꝙ ascensurum de regno Israel interrogauerunt, ꝙ eo ascendente angeli astiterunt, & huiusmodi. Sermo-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

Primum quidem, &c. *Hic incipit liber Actuum Apostolorum, in quo sanctus Lucas primo se continuat ad præcedentia, secundo prosequitur subsequentia, ibi.* Et conuescens. Præce- *Præcedentia uero dicta sancti Lucæ sunt in eius euangelio, in quo incipiens in Christi præcursore, conceptionem Christi, natiuitatem, conuersationem & prædicationem, mortem & resurrectionem & ascẽsionem declarauit, & hoc est quod dicit.*

1 Primum quidem. i. primo, s. in Euangelio.

✻ Sermo

MORALITER.

† 1 *Primum quidem, &c.* Per hoc Christus dedit formam doctorib. & prędicatoribus Euangelij quam docendo & prædicando debeant sequi, s. vt prius opera uirtutum faciant, & tunc aliis facienda proponãt. Per hoc ẽt, ꝙ Christus post opera uirtutum doctrinam sanam dr̃ hic ad dexterã patris assumptus signifi-

Digitized by Google

a Sermonem.i. scripsi, quia scribere est operari. vel quia factis A meruit esse scriptor euangelij.

b Fec. Totus liber euangelij unus sermo dicitur quod habet unum sensum: aut singulare pro plurali. Euangelium est bona annunciatio, in qua annunciatur requies post laborem regnum post seruitium, vita post mortem.

c De omnib. Dictis & factis Christi quæ iudicauit officio digna vel idonea suæ dispensationi.

† quo post quam imparitus est hoc spiritu sancto mandata dedit quos delegerat apostolis. Hom. 1.

✻ Chrys. Non simpliciter de omnib. sed ab initio ad finem vsque, aut n. ad eum vsque diē quo receptus est in cœlū. Atqui Ioannes declarat impossibile perscribere omnia quæ si scriberentur sin- B gulatim. nec ipse vt arbitror caperet mundus. Quomodo igitur hic Lucas, loquitur de omnib. Atqui non dixit oīa, sed de omnib. perinde ac si quis dicat summatim in genere: aut de omnibus loquitur, quæ necessaria sunt, vrgentque.

cap. 1.

✻ Oecvm. hic aūt de omnib. ait sic librum fecisse, ab exordio vsq; ad assumptionē. Quod se nihil prætermisisse eorum, ait, quæ cohærrent, aut vrgent, in quib. diuinitas ac veritas prædicationis comprehenditur. Non. n. quippiam eorum reliquerūt, per quæ vel dispensatio verbi iuxta carnem creditur & cognoscitur, uel magnitudo ipsius iuxta diuinitatē relucet & manifestatur.

Hom. 1. ✻ Chrys. Oecvm. vide porro humanitatem eius ac mentē apostolo dignam, etiamsi unius hominis causa tam diligentem sollicitudinem suscepisset, ut totum Euangeliū conscriberet: ut inquit, hñs eorum sermonum quos audisti certitudinem. Audierat n. Christum dicentem, Matth. 18. Non est uoluntas patris mei, ut uel unus pereat ex his pusillis.

d Theobry. Dei amicus, uel Dei amator, quia si tu sis amicus Dei, tibi scribitur. Cui Euangeliū scripserat, eidē & Actus Apostolorum scribit Lucas medicus ad salutem ani. &c.

C e Quæ. A baptismo Io. quo Iesus baptizatus est, usq; in diem quo assumptus est in cœlum, quia de toto illo tempore Lucas sermones texuit qui in fine Euangelii ita scripsit. Cum bene dixisset recessit ab eis & ferebatur in cœlum.

Hom. 1. Aliter. ✻ Chrys. Nihil. n. doctore frigidius, qui uerbis duntaxat philosophatur. Neque. n. hoc doctoris est, sed histrionis ac hypocritæ. Eoque apostoli prius vitæ exemplis docebant, deinde uerbis. Cœpit Iesus, &c. Quæ omnia quæ fecit & docuit, inceptio quædam fuit eadem porrò apostolis facientibus & docentibus & eorum sequacio.

f Facere. Bonū doctorē, instituit uel instruit q faciat qđ docet. Bed sensus est, scripsi de Iesu a tpe quo signa cœpit facere & docere usque in diem quo itidem cōpletis assumptus est.

Rab. præcipiens apostolis prædicare Euangelium per spiritum sanctum, per quem prædicatum est Euangeliū, quia verba inspirabat, & fiduciam tribuebat. Vel præcipiens per spiritum sanctum. Quod n. filius præcipit, præcipit & hoc spiritus sanctus. Vel propter spiritum præcepit, quia non præceperat nisi spiritus uenturus esset.

Hom. 1. ✻ Chrys. Hoc est spiritualia ad illos uerba loquutus, nihil autem humanum.

✻ Oecvm. Vel hoc dicit, spiritualia significans fuisse præcepta, nihil seculare præ se ferentia, vel etiam spiritum connaturalem sibi demonstret, utpote cui ex diuina hypostasi nihil desit eorum, quæ adeo expleri possunt. Quænam auem sunt præcepta, &c.

g Elegit. Hoc ad laudem apostolorum quorum actus scribe- D re proponit.

✻ Chrys. Non dixit, ascendit. Nam adhuc tanquam de homine loquitur videlicet & post resurrectionē docuit discipulos, cæterum huius temporis historiam nemo nobis explicuit ex acte totam verū immoratur quidē huic rei Ioannes magis quā cæteri, quemadmodum & hic. Sed nullus omnia euidenter disseruit, propterea quod ad alia festinarent. Dicimus igitur hęc per apostolos, q quę audierant voluerūt, quibus & seipsum prębuit viuum. Prius autem de assumptione loquutus. Hom. 1.

a Id est, Euangelium. b Id est scripsi. c Non omnia dicente Ioanne. Si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse omnib. modis doctrinæ, & quantum singulorum sufficit fidei sacerdotum. d Dei amator.

a sermonem feci[b] de omnibus ó Teophile, quę cœpit Iesus
b a Prius facere, postea docere, ne verbum opere destruatur. b Ante assumptionem. Vos inquam testes estis horum & ego mitto repromissionem patris mei in vos. Præcepta dans quæ vel hic vel in Euangelio leguntur.
c d facere & docere, usq. in diem † qua pręcipiens apostolis
a Ad Euangelizandum. De multitudine humani generis. Non vos me elegistis, sed ego vos elegi.
e f per spiritum sanctū quos elegit assumptus est. Quib &
a Potentia deitatis. Non legatum misit ad resurrectionem. b Voluntarie suscepit. c Vel alius dissimilem, quia non pro culpa sua est passus.
g h præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis

1 2 3 4 5 6 7 8 9

1 O dicit & de resurrectione postea quam enim dixit eum assumptum, ne putares illum ab alijs assumptum esse, adiecit, quibus & exibuit seipsum viuum. etenim si semetipsum exibuit in re maiore, multo magis in minore.

✻ Oecvm. Ne quis existimaret alterius hoc factum esse uirtute, statim ēt subiunxit, quod propriē esset authoritatis, qui bus ēt exibuit seipsum uiuentem. Eundem autē ostendens E qui passus fuerat ac resurrexerat, sermoni coniunxit quod sequitur, dicens, (posteaquam ipse passus fuerat.

h Assump. A diuinitate, uel à nube assumptus, quasi uerus homo.

in apolo. aduer. gēt. cap. 21. ✻ Tertvl. Cum discipulis aūt quibusdam apud galilęam Iudææ regionem ad quadraginta dies egit, docens eos quę docerent. dehinc ordinatis eis ad officium prędicandi per orbē, circunfusa nube in cœlum est receptus, multo uerius quam apud uos asseuerare de Romulo proculi solent.

Hom. 1. ✻ Chrys. Neque. n. ita tunc perpetuo quemadmodū ante resurrectionem fecerat uersatur cum illis. Illud uide, non dixit 40. dieb. sed per 40. dies. aduolabat enim, ac deuolabat rursus. Quur ita tandem? subducebat animos illorum ad altiora, nec patiebatur illos similiter erga ipsum sic affectos esse quemadmodum prius fuerat. Neque uero hoc simpliciter faciebat, sed utrunq; diligenter præparabat, & ut crederetur resurrectio, & ut deinceps maior humana conditione haberetur, &c. Cæterū qua de causa non apparuit oībus, sed discipulis tm? Quum multis illarum uisum fuisset spectrū, unde licet iis qui non nouerant arcanū mysterii. Etenim si ipsi discipuli diffidebant ac turbabantur, & opus erat ut manib. contrectarent, opus erat mensa communi, quomodo uerisimile est affectos futuros fuisse uulgares istos? &cæ. Quod. n. in illis effecerunt conspecta prodigia, hoc in omnib. posteris erat effectura fides. quapropter & incredulos per fidem colligimus &cæ. Itaque qui aiunt non esse facta miracula, tum magis etiam seipsos pudefaciunt. Nam hoc ipsum maximum est miraculum, absq; miraculis orbem terrarū accurrere, à duodecim pauperib. & illiteratis hominib. attractum. Neque. n. opulentia diuinarum, neq; sapientia dicendi, nec alia re simili F uicerunt piscatores, ut iam uel inuiti fateantur homines in illis diuinam esse uirtutem. Nam erat impossibile, ut unquam res tanta uirib. hominum conficeretur. Atq; hac de causa & ipse dieb. quadraginta commoratus est post resurrectionem longō tpis spacio certis argumentis declarans, & cōprobans conspectum suipsius, ne spectrum & manè fantasma crederent quod uidebatur. Ac ne his quidem contentus fuit, sed mensam etiam addidit. Et conuescens, &c.

i Viuum. Corpus uiuum uel propriū, nō phantasticum, quod

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Sermonem, &c. Non dicit omnia, quia omnia facta Christi non possunt per singula scribi, secundum quod dicitur Io. vlt. d. Sunt autem & alia multa quę fecit Iesus, quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros, sed dicit.

2 De omnib. quia de pertinentia ad Christi conceptionem, natiuitatem uitam & mortem, resurrectionem & ascensionem aliqua scripsi,

3 O Teophile. Hic erat quidam episcopus Asiæ, cui scripserat Euangelium, ut patet in eius prologo, & etiam scripsit hunc librum.

4 Quæ cœpit. Ne similis esse scribis & Pharisæis, de quib. dicitur im properando Mat. 23. a. Dicunt. n. & non faciunt. Bene. n. docere, &

5 Vsque. Ascensionis suæ. 6 Qua pręcipiens. Quod. s. prædicat. Matt. ult. ut sup. allegatum est. 7 Quos elegit pię cæteris ad officium apostolatus. 8 Assumptus. de terra ad cœlum in sua humanitate, secundum diuinitatem. n. quæ necessario est ubiq; non conuenit de loco ad locum transire, Assumptus est autem a tota trinitate assumptionem illam faciente, quę in omnib. effectib. principaliter operatur. Etetiam a seipso. nam corpus gloriosum sic est in potestate animæ, quod obediuit ei ad nutum ad motum localem. Assumptus est etiam a nube prestante ei obsequium. 9 Quib. & prębuit. post resurrectionem.

10 In multis. de sua resurrectione facientibus fidem.

MORALITER.

significatur, quod doctor uel prædicator recte uiuens & sanè docens, fit ad Dei gloriam assumendus.

male uiuere nihil aliud est quam se sua uoce damnare.

9 Quibus & præbuit, &c. quę posita sunt diffuse in literali expositione.

Digitized by Google

A & apostoli cognouerunt tãquam notissimum. Aut vinum ꝙ post mortẽ viuebat. Vel viuum, id est, amplius non moriturũ.

a *Per dies.* Non tamen eis per.xl.dies continuos apparuit. post diem.n.resurrectionis alios quatuor dies interuenisse Ioãnes dicit. Post quos rursus apparuit p.xl.qa.xl.horis mortu᷒ fuerat xl.diebus se viuere confirmat. Et per xl. typus præsentis seculi, quo Christus in ecclesia versatur, potest intelligi, si ueq̃a homo quatuor, constans elementis eru ditur contra transgressionem decalogi.

† signis MAúicè. † Lu.24.g. † conuersans.

a ¶ Ostensionibus. b ¶ Apparere dicitur illud quod insolidum est. a ¶ Quod erat signum veritatis, scilicet solita sibi dicere prius.

a b † argumentis per dies quadraginta apparens[b] eis, & loq[c]uẽs 1 c d de regno Dei. † Et † couescens præcepit eis ab Ierosolymis[b] 2 3

a ¶ Scilicet de Euangelio, ecclesia, regno cælesti, quæ omnia vnum regnum sunt. b ¶ Vos autem sedete hic in ciuitate quousque induamini virtute ex alio.

b *Apparens.* Beda. Ad instruendã fidem suæ resurrectionis: sepius quoq; apostolis post resurrectionẽ viu᷒ apparens cibũ sumit, carnẽ suã palpãdã exhibuit. Sed p mysteriũ huius couersationis significat se impleturũ q̃ promiserat: *Ecce ego vobiscũ sum vsque ad consummationẽ seculi.* Iste numerus tẽporalẽ vitam significat, qa postq̃ cõsepulti fuerim᷒ cũ Cro p baptismũ ĩ mortẽ, quasi mari rubro trãsito necessariũ habemus ducatũ ĩ hac solitudine, q ad cęlos nos pducat, & imagines suas denario remunerãs p̃sẽtia sãcti spirit᷒ quasi vera qete iubilei remuneret.

Mat.28.d. Colos.2.b

✠ Chrys. Sic hoc argõ ipsi quoq; apostoli, semper astruxerunt resurrectionis fidẽ, vt quum aiunt, qui quidẽ cibũ simul sumpsimus, & bibim᷒ cũ illo. Sed quid apparẽs faciebat? Per q̃ illos ad fidẽ adduxerit ostẽdit, dicẽs: *apparens eis, &c.* Quum autem deiectis erant animis & his q̃ facta fuerãt cõturbati, ac restabat, vt magna aggrederẽt certamina, recreat & erigit illos, prædicẽs qđ esset illis euenturũ, ac p̃cipiens ne discederent ab Hierosol. &c. Primũ euocarat illos ĩ Gallilæã, metuentes etiãnum ac trementes, quo vacui pauore, possent audire q̃ dicerẽtur: deinde quum audissent, & in his quadraginta dies essent versati, præcepit ne ab Hierosol. &c

Homil. 1. Acta. 10.

D

c *Præcepit, &c.* ✠ Chrysostomus. Cur ita tandem? Quem admodum milites, in multitudinem erupturos, nemo patitur exire, priusquam armati fuerint, neq; quisquam equos sinit à carcere prosilire priusquam aurigam nacti sint ita, nec Christus discipulos suos passus est in acie conspici, priusquam descenderet spiritus, ne facile caperentur, & abducerẽtur à multitudine. verum non hęc sola cã est. Sed postea quã cõplures erant Illis credituri, & rursum cũ his alii, ne qui dicere possent, qđ prætermissis notis, ad peregrinos abissent, ostentandi sui gratia, hac de cã, apud ipsos qui Iesum occiderẽt, exhibẽt argumẽta resurrectionis: Apud ipsos, inquam, qui eum crucifixerant, qui sepelierant. in ipsa ciuitate in qua facinus illud impium erat patratum, vt aduenis etiam omnibus os occluderetur.

Homil.1.

✠ Oecum. Quod si statim ab Hierosolymis discessissent, nihil que horum fuisset subsequutum, suspecta certe fuisset resurrectio. Rursum etiam quia nondum uirtute spiritus ornati, in utiles redderentur ad hostium congressus.

cap.1.

d *Conuescens.* Signa ueri corporis annunciat, quia non uno corporis sensu, sed visu, auditu, tactu, apparendo, loquendo, conuescendo probantur. ☞ Chry-

B E

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Per dies. *quod non est sic intelligendum, quod in illis quadraginita diebus fuerit continue cum eis, sed quia in illo temporis spacio eis frequenter apparuit.*

2 Loquens, &c. *id est de beatitudine cælesti. Ad maiorẽ intellectum dictorum duo hic sunt videnda. Primũ, est, vtrum resurrectio Christi debuit argumentis probari. Ad quod dicendum, quòd argumentũ uno modo est ratio rei dubię faciens fidem. i. certitudinẽ quod esse non potest nisi procedat ex principijs per se notis, sicut fit in scientijs demonstratiuis & alijs. talibus argumentis non debuit resurrectio* Christi *probari quæ est articulus fidei. de talibus enim non habetur certitudo euidentiæ in præsenti, saltem de communi cursu. Alio modo accipitur argumẽtũ aliquod sensibile signum, quod inducitur ad manifestationem alicuius veritatis. quę nomine argumenti aliquando vtitur philo. in libris suis. & hoc modo accipiendo argumentum Christus suam resurrectionem declarauit argumentis, inquantum per euidentia signa se vere resurrexisse ostendit: quod fuit necessarium apostolis fieri. Primo propter seipsos, eo quod eorum corda non erant disposita ad credendum de facili eius resurrectionẽ. Vñ dicit eis Luc. vlt. d.* O stulti & tardi corde ad credendũ in omnibus quę locuti sunt prophetæ. *Secundo propter alios, vt per huiusmodi signa eis ostensa eor testimoniumũ de Christo efficacius redderetur, secundum illud. 1. Ioh. 1. b.* Quod audiuimus & vidimus nostris

C oculis, & manus nostrę contrectauerũt de verbo vitæ, testamur & annũciamus uobis. *Secundũ est de qualitate & efficacia huiusmodi argumentorum. Circa quod sciendũ, quod uera resurrectio de qua fit sermo hic, est creditus eiusdẽ hominis in numero de morte corporali ad vitam gloriosam. Et hoc ostensum est in Christo tam ex parte corporis quam ex parte animæ. Ex parte enim corporis primo fuit ostensum, ꝙ Christi corpus post resurrectionem fuit verum corpus & solidum, non corpus phantasticum vel rarũ, sicut est aer, vel per hoc ꝙ palpabile præbuit ipsum, Luc. vlt. f.* Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnẽ non habet, sicut me uidetis habere. *Secundo fuit ostensum, quod erat corpus humanũ, per hoc quod ostendit verã humanã effigiẽ oculis distinguibilem ab alijs effigieb. Tertio fuit ostensum, ꝙ erat idẽ corpus numero qđ habuit prius ante mortẽ, ꝙ ostẽdẽdo cicatrices vulnerũ. Lu. vl. f.* Videte man᷒ meas & pedes meos, quia ego ipse sũ. *& Ioh. 20. g. dicit Thomæ:* Infer digitũ tuũ huc. & vide manus meas, & affer manũ tuam, & mitte in latus meũ, & noli esse incredulus, sed fidelis. *Similiter ex parte animę iterato corpori vnitæ veritatẽ suę resurrectionis ostendit, & hoc per opera triplicis vitæ.* Primo *quidem per opus vitæ nutritæ, in hoc quod cũ discipulis manducauit, ut habetur Luc. vlt. f.* Obtulerunt ei partẽ piscis assi & fauũ mellis, & cũ mãducasset corã eis, sumẽs reliquias dedit eis. *Secundo per opera vitæ sensitiuę, in hoc quod discipulis ad interrogata respõdebat & eos salutabat, in quo se ostendit uidere & audire.* Tertio *per opera vitæ intellectiuæ, in hoc quòd cũ eis loquebatur & descriptis differebat, Lu. vlt. f.* Hæc sunt uerba quæ locutus sum ad vos, &c. *Quod etiam resurrexit ad vitam gloriosam, ostendit per hoc, ꝙ ad discipulos ianuis clausis intrauit, & hoc per dotem subtilitatis. Vnde dicit Gre. Homil. 17.* Palpandam *carnem dominus præbuit quã ianuis clausis introduxit ut esse post resurrectionem ostenderet corpus suum, eiusdem naturæ, & alterius gloriæ.*

De efficacia istorum argumentorum dicitur ab omnib. ꝙ licet vnũ per se sumptum uel duo non sufficerent, tamen oĩa simul sumpta fuerunt efficacia in suo genere ad manifestandam veritatẽ resurrectionis dominicę & cum ad hoc inducta fuerint ab illo cuius perfecta sunt opera. Sed vlterius potest quæri, vtrum in hac manifestatione fecerint certitudinem euidentiæ, vel adhæsionis tantum. Ad quod dicunt aliqui, quod fecerint certitudinem adhæsionis tantum, qualis est in his quę sunt fidei, de quibus est resurrectio Christi. *Alij uero dicunt, ꝙ fecerunt certitudinẽ euidentię, eo quod talis manifestatio fuit per signa sensibilia euidentia. Sed saluo meliori iudicio mihi videtur melius dicendum, quod* Christus *potest dupliciter considerari. Vno modo inquantum homo tantum, & sic argumẽta prędicta fecerunt certitudinem euidentiæ, de resurrectione humanæ naturæ, quia sicut dictum est, erãt euidentia sensibus bene dispositis. ad quod etiam reducitur certitudo euidentię demonstrationis. Alio modo potest considerari inquantum Deus & homo, siue Deus humanatus. & sic argumenta prędicta de resurrectione Dei hominis, non fecerunt certitudinem euidentiæ, sed adhæsionis tantum quæ est fidei, quia diuinitas Christi & ante resurrectionẽ & post non fuit aliter cognita ab apostolis. Et hoc videtur manifeste dicere beatus Greg. homil. 17. Thomas aliud vidit & aliud credidit. A mortali quippe homine videri diuinitas non potuit hominem ergo vidit, & Deum confessus est di.* Dominus meus & Deus meus. *videndo ergo credidit, quia considerando verũ hominẽ, hunc Deũ quẽ videre non poterat, exclamauit. licet ergo per argumenta prædicta euidens fuerit apostolis illum qui dicebatur* Iesus Nazarenus, *uere resurrexisse, non tamen fuit euidens. sed solum creditũ* Deum *à mortuis resurrexisse, sicut & creditum fuit tantum & non scitum illum hominem esse Deum. obiectum autẽ fidei est ipse Deus nõ visus, & iõ articulus fidei est aliquod nõ visum circa Deum.* pp *quod articulus fidei est Deum resurrexisse a mortuis, & non hominẽ tantum. Propter quod dictum est supra quod illa argumenta nõ fuerunt efficacia ad manifestandum euidenter resurrectionẽ Christi prout est articulus.* Et *per prædicta patet solutio ad rationes vtriusq; opinionis aliter sentientis.* 3 Et couuescens. *Postquam Lucas continuauit se ad dicta in Euangelio, hic consequenter prosequitur dicenda in hoc lib qui sicut dictum est, est de legis euangelicę promulgatione. Circa quod consequẽdum, quod sicut corpus mobile subiectũ est in tota naturali philosophia sub ratione absoluta, in partialibus vero libris sub rationibus determinatis, vt in libro de cælo & mundo corpus mobile ad situm, in libro uero de generatione „corpus mobile ad formam:* Ita *Deus sub ratione absoluta subiectum est in tota sacrascriptura. ideo dicitur theologia quasi sermo de Deo. sub rationibus vero determinatis est subiectum in libris partialibus, vt ostensum fuit in principio Gen. & in alijs sequentibus libris. In toto uero nouo Testam. subiectum est, ut redemptor in cõmuni, sed in libris partialibus sub rationib.*

F

MORALITER.

✠ sitione, & per hoc fuit probata nr̃a resurrectio futura, quia Christus est homo uerus eiusdem speciei nobiscum. pp quod eius resurrectio ẽ nostræ resurrectionis argumẽtũ, ut deducit Apostolus. 1. Corint. 15. Et quia ad sane prędicandũ requirit spiritussancti donum, ideo promittitur prædicatorib. ecclesię cum dicitur: *Et conuescens præcepit, &c.* Sequitur.

Digitized by Google

A ✠ CHRYS. Post hæc ne dicerent, quomodo ergo poterimus inter homines impios,& homicidas,ad hæc tam multos du-re,quum simus pauci contemptique? vide quomodo dispera tionem hanc dissoluat dicens,sed expectate promissionem pa tris, quam audistis ex me.

Homil. 1.

D ad hoc etiam in quo domino mittente spiritũ plenius accepe runt quicunque etiam modo baptismum in remissionem ac cipit in spiritu baptizatur,cuius dono solutis peccatis vt etiam in bono proficiat,adiuuatur.

✠ OECVM. Baptizabimini dixit,non baptizabo, mansuetudinem amplectens, & arrogãtiam fugiẽs; præsertim quam Ioãnes prius hoc docuisset dicens,Ipse vos baptizabit spiritusancto & igni,superfluum esset,ut ipse per seipsum adderet. Verum an nõ per gratiam baptizat in cænaculo absque aqua,vtique: nam spiritus efficacior est, per quem etiã aqua operatur quandoquidem ipse quoque Christus absque oleo in unctus est.

Cap. 1. Matth. 3.

Vide Chrisostomus eo loci.

✠ OECVMEN. Et vbi hoc pater promisit? Dicimus ergo quod vel per defectu oportet dictum hoc intelligi, vt subaudiatur præpositio κατὰ, sitq; sensus. Expectarent à patre promissionem, quam vobis, inquit, feci de spiritusancto. vel etiam

a ¶ De visione pacis æternæ non discedit ecclesia. b ¶ Ad probationem fidei obedientiæ & patientiæ.

a ne discederent, sed expectarent promissionem patris, quam [1]

a ¶ Non apostolorum vel aliorum,vel non patris qui incarnatus non est. b ¶ Ideo indigetis promissione spiritus, quia in baptismate Iohannis non est datus spiritus. c ¶ Multos vel nos.

b audistis inquit per os meum † quia Iohannes quidem baptiza [2]

a ¶ Sola sine spiritu. b ¶ Ad probandam eorum obedientiam tempus interponitur. Multi non erant dies pro celeritate salutis credendum, quibus erant prædicaturi. [3]

c uit aqua, vos autem baptizabimini spiritusancto, non post

qa sicut ipse ait, Quę à patre audiui, hęc annuntio uobis, sancti quoque spiritus promissio etiam si per ipsum facta sit, attamẽ a patre erat. Quod si & ab ipso quæritur, Ioel fide dignus est qui sermonem confirmet dicẽs, Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

2. cap.

a *Promissionem.* Quam promisit per Ioel, vt habetur in sequentibus:& si à Christo promissa, à patre tamẽ complebitur. Vel patris dicitur, quia in eius uerbo, id est, Christo promittitur.

b *Quia Iohannes.* Beda. Cum diceret dominus, quia Iohannes baptizauit aqua, vos autem, &c. non subiunxit, vos autẽ baptizabitis, sed baptizabimini spiritusancto, qa neq; apostoli, neq; sequaces eorum usque hodie in ecclesia aliter quã in aqua baptizare præualent: sed inuocato nomine Christi interior virtus spiritussancti baptizatorum animas & corpora purificat, quod in baptismo Iohannis non fiebat.

B

Beda Baptisma datur in duab. naturis, corporali, scilicet & spirituali, quia homo qui baptizatur duob. cõstat, corpore, scilicet & anima, tamen vnum est baptisma, sicut vnus homo.

Cap. 1.

✠ OECVM. Consummata spiritus superuẽtio in apostolos, & quę perfectum reddit, à Deo, vt alios quoque perficiat, tpe Pentecostes facta est, non autem eo præsente venit, Nã si tunc dñs discessisset, spiritus vero mãsisset, non fuisset tanta consolatio, adeo enim ei adhærebant, vt ægrè diuelli possent. Non statim autẽ descendit spiritus, sed post octo fortassis aut nouẽ dies, vt paululũ contristati, & in desiderio ac necessitate promissionis constituti, purũ ac perfectũ reciperent in eius aduentu gaudium. Præterea autẽ oportebat in cęlo nostram cõparere naturã ac perfectam fieri reconciliationẽ, ac tũc viuire spiritũ.

Homil. 1.

✠ CHRYS. Neque dixit, Ego vos baptizo spiritusancto, sed baptizabimini, nos interim docens, vel modeste de nobis sentiamus. Non hoc iam ex Ioannis testimonio dilucidum erat, quod ipse esset qui baptizaret, quum dicere, ipse vos baptizabit spiritusancto, & igni.

✠ OECVM. Apostoli in initio aqua baptizati sunt, postea vero spiritusancto, &c.

BED. baptisma vnctio vnde & in qnibusdã libris inuenitur sic Ioãnes † vnxit aqua, vos vngemini spiritusancto. Baptisma autẽ domini quod in spiritusancto est, non ad illud tẽpus tantũ respicit quo apostoli & cęteri fideles illius tẽporis baptizati sunt aqua ĩ remissionẽ, gratia spiritus à Domino percepta, sed ad hoc

C

c *Eos autem, &c.* AVG. Quando Petrus negauit, non erant Apostoli baptizati, nõ aqua, sed spiritu, post resurrectionẽ enim dictum est: Vos uero baptizabimini spiritusancto, nondũ enim resurrectione Christi & missiõe spiritus cõfirmati erant. Sicut iustis circõcisio nõ fuit necessaria antequã imperaret Abrahę & posteritati suæ, sic postq̃ sacramentũ noui. Test. id est. baptisma circuncisionis loco datum est à domino dicẽte. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, &c.* Certum est nullum ad corpus Christi pertinere nisi baptizatũ, præter eos qb. passio deputatur pro baptismo. Itẽ scriptũ est, quando Paulus baptizatus est, & nõ est scriptum quãdo alii apostoli baptizati sũt, sed debemus intelligere baptizatos esse propter illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, &c.

E

Beda. Nondũ fuerat baptizari, uel baptismo Iohannis, non aqua, sed spiritusancto, quos intelligimus baptizatos esse qui baptizabant alios.

Rab. Hic promittitur, quòd Ioannis baptismo præcelleret baptisma apostolorũ. Qui a Iohanne baptizati sunt tm̃ aqua, ut patet in Andrea & ĩ altero discipulo. Petro enim dictũ est: *Qui lotus est non indiget nisi vt lauet pedes.* postea a Christo firmata est eorum fides, quorum etiam pedes in cęna lauit, & quib. corpus suum dedit post resurrectionem insufflauit spiritum, die ascensionis eos benedixit, postea misit spiritum.

✠ CHRYS. Nec expressit, quando, quo semper uigilarẽt, tm̃ dixit breui futurum ne deficerent animis, quando uero id esset futurum, nondũ addidit, ut semper essent uigilãtes, &c. Quid igitur miraris, si non exprimit diẽ, quo erant perficiendi? quandoquidem hunc instantẽ ac vicinum noluit esse manifestum, idque iustissima sane de causa, nimirum ut uigilantes sollicitius promissum expectarẽt. Non enĩ datur, nõ datur, inquã gratis nisi vigilanti. An non uides quid dicat Helyas discipulos? Si uideris me cũ abripiar, sic erit tibi, hoc ẽ, cõtinget tibi qđ postulas, &c. Sic & Paulo statim data est gratia sed triduũ intercessit, quo fuit cęcus, atq; interim metu purgatũ ac p̃paratur. Etenim queadmodũ qui purpuram tingũt, prius aliis quibusdam coloribus pręparant id quod tincturã accipiet, ne flos dilut⁹ & euanidus fiat: Itidẽ & hic pri⁹ animi solicitudinẽ Deus

Homil. 1.

2. Reg. 2.

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *magis determinatis. Vnde in Euãgelio Deus redẽptor est subiectum ut legis Euangelicæ lator. In hoc autem libro ut eiusdem legis per orbem publicator. Primum tamen fecit per seipsum, secundum vero per Apostolos ad hoc missos. propter quod liber iste ab actibus apostolicis nominatur. Adhoc autem quod Apostoli aliique discipuli essent ad hanc publicationem idonei praexigebatur in eis solidatio & perfectio per donum spiritussancti, quo essent diuina notitia prædti constantes & eloquentes & charitate feruidi: propter quod liber iste in duas partes diuiditur, quia primo describitur apostolorum debita dispositio, secundo per eosdem euangel. publicatio, se. ca. ibi: Stans autem Petrus. Debita uero dispositio apostolorum facta est per spiritussancti donum vt dictum est, & ideo primo describitur promissio huius doni, secundo expectatio promissi, ibi:* Tunc reuersi sunt. *tertio collatio expectati. in principio sequentis cap. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hæc promissio, secundo circa hoc mouetur quæstio, ibi:* Igitur qui conuenerunt. *Circa primum sciendum, quod licet sanctus Lucas in fine Euangelij sui locutus fuerit de hac promissione, hoc fuit tamen breuiter & succinctè. Hic autem tangit eam magis diffusè, propter quod ab ea incipit prosecutionem dicendorum in hoc libro. Dicit ergo:* Et conuescens præcepit, *s. Iesus cum apostolis suis; quibus recumbentibus apparuit in die ascensionis, vt refert Marcus in fine Euangelij sui dicens:* Nouissime autem recumbentibus illis undecim apparuit illi Iesus, &c.

1 Ne discederent. *donec per spiritumsanctum redderetur apti⁹ ad publicationem Euangelij. ideo subditur.*

2 Sed expectarent promissionem patris. *Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritussanctus quem pater in nomine meo mittet, ille do. vos omnia.*

3 Quia Iohannes quidem baptizauit aqua. *solum, nam eius baptismus gratiam non conferebat.*

4 Vos autem baptizabimini spiritusancto. *Ex hoc loco dixerũt aliqui, quod apostoli non fuerunt baptizati baptismo Christi qui est in aqua secundum quod habetur Ioban. 3. Sed hoc non est consonum dictis sanctorum, nec etiam rationi. Dicit enim Saluator Ioban. 3. d. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest intrare in regnum Dei: & ideo post illam domini sententiam nullus factus est membrum Christi, nisi per susceptionem sui baptismi, vel alicuius supplentis eius vicem, sicut est baptismus sanguinis & flaminis. Præterea Paulus Apostolus vocatus ad fidem de mandato domini fuit baptizatus, vt habetur Act. 9. c. Et idem tenendum est de alijs apostolis, quamuis non sit scriptum, quia non omnia Christi facta sunt scripta,* ✠ *vt dictum*

Digitized by Google

Deus præparat ac deinde infundit gratiam. Eandem ob causam nec spiritum illis misit sed in die quinquagesimo, &c.

hom. 2. ✣ CHRYS. Nam quoniam audierant quod spiritum essent accepturi, tanquam digni iam cupiunt discere, & ad libertatis spem habebant erectos animos. Non enim volebant sese iicere in pericula, sed respirare potius ac refocillari eo quod non exigua forêt quæ illis contigerant, sed de extremis imminebat periculum, &cæt. Equidem arbitror, ne illud quidem aliquo pacto cognitum illis fuisse, quod tādem esset illud regnum. Nōdum enim erat spiritus, qui post docuit eos.

a *Domine si in tempore.* Beda. Quia apparens eis locutus fuerat de regno Dei, & spiritussancti promiserat aduentum, ideo in præsenti quærunt de regno Dei: si in præsenti aduenienteme spiritu sit restituendum, an in futuro sanctis reseruandum. Carnales. n. resurrectione Christi impleta, cito regnum Israel credebāt esse venturum, secundum illud. *Nos autem sperabamus quod esset redempturus Israel.* (Luc. 24. d.)

✣ AMB. Vestrum dixit, nō meū. Iam enim non s'm pefectionem, sed secundum perfectum humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Cum autem dicit, tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate: vtique non potest esse exors scientiæ paternæ, cuius neqaquā exors est potestatis, cuius potestas ex sapientia & virtute gignitur, qđ vtrunq; Christus est. (de fide li. 5. c. 8.)

✣ OECVM. vbique futurarum cognitione rerum priuat ipsos non tanquam ignorans, sed quod sciret nihil illos ex eo iuuari ad spiritualem salutem. (Cap. 1.)

✣ CHRY. verum vt intelligatis rem, adhibita similitudine reddam dilucidiorē. Quemadmodū quum videmus infantē plorantem, semperque cupientem aliquid a nobis accipere, quo nihil illi est opus, tum occultato potius quod concupiscit, ostēdimus illi manus vacuas, dicentes: Ecce nō habemus: Itidem & ille fecit apostolis. Sed quemadmodum puer ille, si posteà nihil ostēdamus instat plorādo, videns se esse delusum deīde eo relicto discedimus, dicentes, vocat me talis, & aliud quiddā eius loco, quod concupiscebat damus, volentes eum auocare ab eo quod maluisset accipere, extollentesque illud qđ in altetius locum damus, eo dato, repente subducimus nos. Itidē fecit & Christus, illi quærebant accipere, hic negauit se habere. Atq; primū deterrebat: Cæterū vbi rursus quærerent, iterū negauit se habere, nisi quod nunc terretur, verum postea q̄ ostēderat, quod fecerat, dicit ēt probabile causam, Pater (inquit) posuit (hom. 2.)

[Text:] a ¶ Continuatio, præcepit eis, &c. qui conuenerant. ¶ præsentes erant ascendenti.

multos hos dies. Igitur † qui conuenerāt interrogabant eū, (1) a ¶ Seruus hoc profert. b ¶ post tuam resurrectionem superueniente spiritu. c ¶ Induces diem iudicii & regnum ueri Israelis. ¶ Temporale uel spirituale? quod in Græco manifestum est.

b dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum † Is- (2) a ¶ Quia utrunque prius possessum est, postea perditum. ¶ Non huius, sed huic israeli. ¶ insinuat spirituale regnum a prophetis promissum fuisse b ¶ id est, non est hominum diem iudicii nosse, ut quasi suspensi semper iudicium expectent.

c d rael? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel (3) a Numerum temporum uel momentorum usque ad finem seculi. b ¶ Non ponet, quia Deus præteritam cernit, quidquid uult futurum esse.

e † momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis (4) a ¶ Quia infirmi. ¶ Scientiæ signorum confidentia. b ¶ Superuenit spiritussanctus, quia superior inferiore natura, infunditur secundum illud: spiritussanctus supeniet in te, &c. c ¶ Non indigetis illud nosse, quia uirtus spiritus quæ amplius est necessaria superueniet. ¶ Qui uos docebit. d ¶ interius.

f † virtutem superuenientis spiritussancti in vos, † & eritis

[Margin: † vbi illi conuenissent. † articulos vel opportunitates. Act. 6. c. † Israeli. Luc. 10.]

posuit in sua potestate: Quid igit? Nescis ea quæ sunt patris ante ipsum quidem nostri, cæterū q̄ facit ignoras? Ipse dixisti, nemo nouit patrem nisi filius. Et spiritus quidē omnia scrutatur ēt profunda Dei, tu vero ne hoc quidē scis? Absit, Nō, vt hoc suspicemur, ad istū loquutus est modū. Sed ita se gerit quasi nesciat, quo illos reuocet ab intempestiua inquisitione, &c.

b *Non est vestrū nosse.* Non ait, non erit, sed non est: notans adhuc esse infirmos, & ideo ad secretum non esse idoneos.

Cum vero ait: *Non est vestrum nosse.* Ostendit quòd ipse sciat cuius sunt omnia quę patris, sed eis nō expedit nosse, sed ita viuāt quasi quotidie iudicādi.

c *Quę pater.* Beda. Illius inquit regni tam secretum est tempus, vt tantum scientię patris pateat, sed accipietis virtutem spiritussancti, vt quod ꝓpter infirmitatem carnis non potestis, possitis ex virtute spiritussancti.

d *In sua potestate.* Beda. Hoc vt verus homo excusabiliter dixit, sed tamen vna est patris & filij & spiritussancti potestas, filius etiam potestas patris est.

e *Sed accipietis.* Tollitur scientia temporum, sed diuinū quo indigent adhibetur auxilium, hoc modo, cum pueris aliquid tollitur, aliud datur ne penitus tristentur.

✣ CHRYS. Quemadmodum non respondet illic ad ea quæ ꝑcontabantur; Nam hoc doctoris est, docere non quę vult discipulus, sed quę discere expedit; Sic & hic quæ concessit illis scire, ideo prædicit, ne turbarentur, nimirum adhuc etiam imbecilles, vt autem illos confirmaret, erexit illorum animos, simulque texit ea quę erant audita grauia. Nam quum esset illis paulo post relaturus, hæc colloquens cum illis nihil dicit molestum simpliciter, sed cū admixta laude mitigat per hæc quæ nunc facit, illud propemodum dicens, Ne formidetis, capietis enim virtutem, &c. Ante dixerat, In viam gentium, &c. Nunc autem vult eos per omnem Iudæam ac Samariam prædicare. Et quod tum reticuerat hic addit. *Et vsque ad extremum terræ.* Eloquens quod erat omnium maxime formidabile, &c. Cæterum vbi, inquit, tumultus Hierosolymis, Illic primum prædicare, post vsque ad extremum terræ.

f *Superuenientis spiritussancti.* Beda. Cum superueniet spiritus in vos, non regnum Israel siue regnū Dei in Israel vt putatis afferet, sed uirtutū testificandi de me vobis præstabit tm̄, quantū illius regni tempus longe est, ut prius non solum Ierosolymā, sed omnes fines Iudeæ & Samariæ, mundi etiam terminos ꝑ circuitum

NICOLAVS DE LYRA.

✣ *vt dictū supra.* Item quia Iohan. 4. a. dicitur: *quod discipuli Christi baptizabant & non est verisimile, quin essent baptizati eodem baptismate, vnde dicit Augustin. ad Seleucium, quod credibile est discipulos Christi esse baptizatos eius baptismo, vt haberet baptizatos seruos per quos cæteros baptizaret nec defuit humilitatis minister, qui etiam pedes eorum lauit. Vnde super illud Ioh. b.* Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet. *dicunt doctores aliqui. quod illa lotio intelligitur de sacramento baptismi igitur quod dicitur hic.* Vos autem baptizabimini spiritusancto. *Intelligendum est istud de receptione spiritussancti in signo visibili. de quo habetur c. seq. qui dicitur baptismus metaphorice, eo quod gratia spiritussancti vnctio dicitur. 1. Iohan. 2. Vnctio autem de liquidis est vt aqua, vnde dicit glos. Rabani: quod in quibusdam libris sic habetur: Vos autem vngemini spiritusancto.*

1 Igitur qui conuenerant, interrogabant eum dicentes. *Hic circa dicta mouetur quæstio. Multi enim de discipulis Christi de regno eius adhuc carnaliter sentiebant, vt pote nondum recepta spiritussancti gratia æstimantes ipsum temporaliter regnaturum, propter quod filij Zebedei petierunt, quod vnus ad dexteram eius sederet, alius ad sinistram, Matt. 20. c. Et regnum Israel temporale quod ablatum erat a Iudæis ꝑ Romanos, statim restituendum, ideo quæsierunt.*

2 Domine si in tempore, &c. *Et quoniam hæc quæstio erat stulta, repulit eam dicens.*

3 Non est uestrum nosse, &c. *Quasi dicat non pertinet ad vos hoc scire nec quærere. Sicut & petitionem filiorum Zebedei repulit vt stultā dicens. Nescitis quid petatis, sed illud quod sequitur, ad vos pertinet, cū subditur.*

4 Sed accipietis, &c. *Ad constanter & efficaciter Euangelium prædicandum per orbem vniuersum, ideo subditur. Et eritis mihi testes, &c.*

✣ Et

MORALITER.

✣ 1 *Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, &c.* Secundum sensū literalē aliqui de Christi discipulis opinabātur, quod ipse post missionem spiritussancti in Ierusalem temporaliter regnaret & sic regnum Israel restitueret, & alia regna regno Israel subiugaret. Sicut dicunt moderni Iudæi, futurum esse per messiā quē inaniter expectant, & per istos significātur ecclesiæ ministri qui regnū Dei quod est ecclesia magis quærunt augeri in bonis temporalib. quam in fide & moribus, propter quod ipsis dicitur quod subditur.

3 *Non est vestrum nosse tempora.* Nam ab eis merito subtrahitur cognitio ueritatis. Et consequenter ostenditur quid debeant quærere cum subditur.

4 *Sed accipietis.* q. d. hoc debetis petere, scilicet ut uirtutem spiritussancti habeatis in uobis, ut per hoc nomen meū cōstāter prædicare possitis ad augmētū ecclesiæ in spiritualibus bonis

Digitized by Google

circuitum fama Euangelii percurret.

A a *In Ierusalem, & in omni Iudæa.* Rab. Consequentia ordinis in vocabulis locorum conseruata est: Ierusalem succedit proxima Iudææ prouincia, cui Samaria situ coniūgitur, dehinc omnis terræ communio subinfertur.

In Ierusalem. Rab. Mysticè. In visione pacis, in confessione veræ fidei: custodia præceptorum Dei: & in his qui se alienos fecerint a terra prędicaturos eos, prędixit, per quos quasi rotæ radios de medio terræ vbi salutē operatus est, gratia spiritualis & salutaris doctrina per totum orbē defluxit.

✱ CHRYSOSTOM. Non resurrexit quidē illis videntibus, sed videntibus illis eleuatus est. Quoniam nec hic aspectus potuit omnia

a ¶ Verbo & exemplo vel signis. ¶ Resurrectionis. ¶ Visione. ¶ Confessione. b ¶ Custodia preceptorum Dei. c ¶ Ad eos qui alienantur a terrenis.

a mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, et

a Ex quo præcepit ne ab Ierosolymis discederent. b ¶ Vt qui testes resurgentis sunt, sint etiam testes ascendentis.

b vsque ad vltimum terræ. † Et cum hæc dixisset, videntibus 1

a ¶ Rab. Eleuatus est, & suscepit: ad infirmitatem carnis respiciunt, vel hoc referēdum est ad potentiam diuinitatis, similiter, & quod sequitur: euntem in cœlum, secundum quod ait: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descen.

c d illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. 2

a ¶ Diuinitate, vel nubes prius enim cœlum terrenum corpus non receperat. b ¶ Principaliter sexus & numerus testium ostenditur.

e f Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo 3 4

a ¶ Astare in albis dicuntur angeli, quia infirmitatis & culpæ, & mortis expertes sunt.

viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & di-

a ¶ Prius dictum erat: sedere in ciuitate. sed hic stant in cœlum aspicientes, quasi subito reditum sperarent.

g xerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlum? 5

Hic Iesus qui assumptus est vobis in cœlum, 6

dem loquuntur.

e *Astiterunt.* Beda. Quia prospera nunciaturi, & lætitiam angelorum in ascensu Saluatoris significantes, qui humanæ naturæ consortio lætantur.

RAB. Creaturà vbiq: obsequitur creatori, astra indicāt nascentem, patiēti compatiuntur, ascendentem nubes suscepit, redeuntem ad iudicium comitabitur.

Beda. Ob duas causas angeli videntur: vt scilicet ascensionis tristitiam regressionis cō memoratione consolētur, & vt vere eum in cœlum monstrarent & non quasi in cœlum sicut Eliam.

✱ CHRYSOS. Quemadmodum ante iā angelus monumentum visus est in vestib. fulgurantibus, qui & prædixit illis, quid in animo

hom. 2. *†De cō di. ieiuniū in fine.* *Hom. 2.*

Et resurrectionis finem quidem viderant, principium verò nō item, &c.

hom. 2. de ascens. commi. ✱ EVSE. EMIS. Dum audis eleuatū, agnosce militię cælestis obsequium, vnde hodierna ascensionis festiuitas hominis nobis & Dei sacramēta manifestat in eo qui eleuat diuinā potētiam, in eo aūt qui eleuatur, humanam cognosce substantiā.

B ✱ AVG. De nostro fuit quod filius Dei pependit in cruce, sed de suo quod ascendit.

Tom. 9. Serm. 3. de Ascens. q est 173. de temp. ✱ MAX. EPISC. Sicut aquila humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cœlorum fastigia penetrauit, &c.

Serm. 2. de pentecost. ante medium. ✱ AVG. Ascendamus cum Christo interim corde, vt cum dies eius promissus aduenerit, sequamur corpore: scire tamē debemus, fratres, quia cū Christo non ascendit superbia, nō auaritia, non luxuria, nullum vicium nostrum ascendit cum medico nostro. Et ideo, si post medicum desideramus ascendere debemus vitia & pecca deponere.

Vbi supra. ✱ OECVM. Angeli apparentes propter operationem, viri appellantur, iuxta visionis cognationem: ne omnino consternarent eos qui iam nouitate assumptionis percussi erant.

Mar. vlt. d b *Et cum hæc.* Aliter Marcus commemorat di. *Et dominus quidē Iesus post quam locutus est eis, assumptus est in cælum.* Sed quia Lucas significantius adiecit, cum hæc dixisset, eleuatus est, completis illis sermonibus quos cōmemorauerat, dominū ascendisse cœlos ostendit.

hom. 2. c *Et nubes.* ✱ CHRY. Quemadmodū currus regalis declarat ipsum regem, sic & ad illum missum est regale vehiculum, ne quid triste loqueretur, nec idē illis accideret, quod accidit Hęliseo, qui magistro assumpto in cælū, dilacerauit tunicā suam.

Beda. In Græco sic habetur: *Et cum in cælum intuerentur euntem illum*, scilicet intenderunt in cælum, quo ibat. Vnde & angeli dicunt: Quid hic statis aspicientes in cęlum? Qđ vero eū in cœlum euntem intuerentur, ibi ostenditur: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

C

hom. 2. Matth. 28. d *Ecce duo viri.* ✱ CHRYSOST. Congruenter si quidem in ore duorum testium, stabit omne verbum, presertim quum eadem

versarēt, sic & assumptionis hi præco exibetur angelus, &c. Ceterum vbique apparent angeli, velut in natiuitate. Rursus apud Mariam. Iterum in resurrectione. Itidem apparuerūt in assumptione. Magis autem in secundo aduentu apparebunt angeli persecutores.

f *In vestibus albis qui & dixerunt.* Beda. Albæ vestes congruunt exaltationi, & ideo in ascensione in albis vestibus apparent angeli. Qui enim apparuit in natiuitate humilis Deus, in ascēsione ostenditur homo sublimis. Etiam loca congruunt, dum in humili ciuitate natus homo, de monte sublimi regressus est ad cœlos. E

g *Galilæi quid statis aspicientes in cælum.* In quibus debet esse prudentior sensus, quia Galilæi cæteris Iudęis in sapientia præcellebant. Vel Galilæi volubiles, quia in stabilitate sui sensus obliti erant præcepta Dei. *Cap. 1.*

✱ OECVM. Ne turbentur discipuli, & veluti pereunte pręceptore, ac diffluente illi corpore, spe destituantur in posterum, qua expectandus erat, & propterea alius alio dispergatur mœtu ac timore: ob hanc causam adueniunt viri, & ascensum in cęlū ipsis manifestantes, & corporis permanentiam ac salutē, his verbis quibus dicunt, Hic Iesus ita rursum veniet. Per hoc autem quod ait, Quid statis, admonet illos vt relicta cura de ea re Ierosolyma redirent iuxta domini præceptum, quo dixerat: ab Hierosolymis ne discederent. Idcirco etiam cum eo acessisset, adhuc subtimidi propter præceptoris absentiam, in ciuitate non versabantur, sed in cœnaculum ascenderunt tanquam in tutiorem, & occultum locum, dicit autem. *hom. 3.*

✱ CHRYS. Quod die sabbati facta est assumptio, Deo etiam annotatur, Ad sabbati iter: ne videantur sabbato maiori vsi pedestri itinere quam a lege constitutum esset. *hom. 2.*

✱ CHRYS. Quum vero sic essent loquuti. Hic Iesus assumptus est a vobis, ne consternarent illorum animos, subiecerūt hic veniet. Respirarunt aliquantulum, cum audissent, eum reditrū, pterea sic reditrū vt intelligerent eū sic reditrū, vt adiri posset. Rurs⁹ hæc particula, a vobis, nō simpliciter addita est, F

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 *Et cum hoc dixisset videtibus, per modum superius dictum in principio huius ca.*

2 Cumque intuerentur in cælum. *admirantes de ascensione tam gloriosa.*

3 Ecce duo uiri astiterunt. *angeli in specie virorum.*

4 In vestibus albis, qui & dixerunt. *ad designandam solennitatem huius ascensionis, secundum quod dicit Greg.*

5 Viri Galilæi. *natione, est enim Galilæa quędem pars iudeę de qua erant apostoli, saltem pro maiori parte.*

6 Quid statis aspicientes in cœlum. *quasi dicat.* Non expectate *quod Iesus amplius habitet corporaliter vobiscum, sicut antea fecit, tamen uidebitis eum in fine mundi uenientem ad iudicium, ideo sequitur.*

✱ 1 Sic

MORALITER.

✱ 1 *Videntibus illis eleuatus est.* per hoc significatur quod ecclesiæ ministri debent cœlestia contemplari.

3 *Ecce duo viri.* Per istos duos angelos significantur duo viri angelici scilicet, Petrus & Paulus, qui viuentes in carne astiterūt ecclesiæ, ipsam suis laboribus augmentando, & nunc astant regi gloriæ pro ipsa deprecando. Potest etiam aliter dici, quod p duos angelos significantur Elias & Enoch Antichristi tempore futuri, ad eius fraudulentiam detegendam & fidem ecclesiæ confirmandam.

✱ 2 Et tunc

Digitized by Google

est, sed cõmendat domini charitatem erga illos, quos è mundo si elegerat, docetque eũ nũquã deserturũ, quos eligerat &c. Cæterũ posterioris aduẽtus angeli fuere testes, dicẽtes, sic veniet. Proinde, si qs desiderat videre Christũ, si quis dolet qđ illum non viderit, hoc angelorũ audito sermone, sic veniet, vitam admirandis virtutibus componat, & omnino victurus est quem desiderat, nec frustrabitur suo voto: Nam maiore cum gloria veniet, sic tamen veniet cum nube? sic veniet cum corpore sed multo magis admirandum est videre eum è cęlo descendentem, quàm è terris in cęlum ascendentem. venturum igitur dixerunt, in quo vero venturus sit, nondũ dum ad diderunt.

Mat. 17. a.

a *Sic ueniet.* BEDA. In eandem naturam veniet iudicaturus, in qua veniet iudicandus. Si.n. immortalitatem accepit, naturam nõ amisit, cuius gloria æterna in monte tribus discipulis præostensa, post iudiciũ ab omnibus sanctis videbitur, quando tolletur impius ne videat gloriam Dei.

Isa. 26. b. sec. LXX

Sulpitius. Locus ille, in quo steterunt vestigia Christi ascendentis, continuari pauimento cũ reliqua stratorũ parte nõ potuit, respuens quæcunq; ei applicabantur, excussis in ora apponentium marmoribus. Calcati etiã ab eo pulueris hoc documentum est, quod vestigia impressa cernuntur, & eandem adhuc speciem velut pressis vestigiis terra custodit.

✱ CHRys. Tunc Quando? Postquàm audierant, Alioqui nõ sustinuissent nisi alter aduẽtus illis promissus fuisset. Mihi vero uidentur hæc in sabbato gesta fuisse, alioqui non ad istũ modum indicasset interuallum loci, dicẽs. *A Monte qui dicitur olineti, qui abest ab Hierosolimis iter vnius sabbati.* Etenim certa vię longitudo præscripta fuerat, quam peragere fas esset die sabbati.

miscellanerum.

✱ OECVM. Vnum miliare, qđ iter erat sabbati, ut ait Origenes duorum millium cubitorum erat: idq; potissimum, qđ sanctum tabernaculum & arca tanto interstitio castrorũ ordine præcedebat, & à tanto interuallo tentoria figebant, quo spatio licebat his qui castrametati erant sanctum tabernaculũ sabbato accedere.

✱ TERTVL. Sed bene quod idẽ ueniet de cælis, qui est passus idem omnibus apparebit qui est resuscitatus. Et videbũt & agnoscẽt, qui eum confixerunt: utique ipsam carnem, in quã sæuierũt, sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnosci, vt & illi erubescant, qui affirmant earum in cælis uacuam sensu ut uaginam

li de carne Chri. c. 12.

a ¶ In eadem forma & carnis substantia. b ¶ Videbitis venientem, sicut vidistis euntem manifeste enim ueniet. ¶ Idem ipse in eodem corpore præsentibus angelis & hominibus.

a sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cęlũ. 1

¶ Hoc audito quod dixerunt duo Viri. ¶ Quia de Ierusalem exierunt in montem olineti. reuersi autem sunt, vt sederent in Ierusalem post increpationem illam, quid statis aspicientes in cælum.
a ¶ Oliuetum dicitur multitudo oliuarum.

b Tunc reuersi sunt Ierosolymam à mõte qui vocatur Oli- 2

a ¶ Spatio miliarii distat à Ierusalem. b ¶ Mille passus: quod cuius sit autoritas ignoratur.

c ueti, qui est iuxta Ierusalem: sabbati habẽs iter. Et cum in- 3 4

a ¶ Ciuitatem, ascenderunt in cænaculum, id est, excelsam domum quasi obuiam spiritui sancto. Cænaculum typus perfectionis, in qua expectandus est spiritus. b ¶ Perseuerantia perfectionis. quæ spiritum promeretur.

d e troissent, in cænaculum ascenderunt, vbi manebat Pe- † 5

¶ Agnoscens. ¶ Gratia Dei. a ¶ Supplantans. b ¶ Virilis. græcum nomen.
c ¶ Os lampadis vel lampadarum.

trus & Iohannes, Iacobus & Andreas, Philip- 6

a ¶ Abyssus vel geminus, Græce didymus, vel quis geminus natus sit, vel geminus fuerit Saluatori, similitudinem imaginis eius gerent. b ¶ Syrum nomen. ¶ Filius suspendentis aquas, idest, nubes: quod ad carnem Saluatoris pertinet. c ¶ Donatus. d ¶ Hic frater domini dictus filius. est Mariæ materteræ eius quę dicitur Maria Cleophe, à patre sine familia.

pus, & Thomas, Bartholomeus, & Matthæus, Iaco-

a ¶ Alpheus doctus, fugitiuus, vel millesimus. bb ¶ Simon Zelotes consobrinus Saluatoris quia patrem ipsius Cleopham fratrem fuisse Ioseph Egisippus testatur.
b ¶ Iudas frater Iacobi, filius Alphei, qui Iudas, vocatur & Thadeus & Lebeus: & cor-culus cultor cordis sui & aliorum.

f bus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. 7

nam exemplo Christo sedere: aut qui carnem & animã tantũ dem, aut tantummodo animam, carnem vero non iam.

b *Tunc reuersi, &c.* RAB. Reuersio apostolorum de monte Olineti Ierusalem, significat ecclesiã quæ de actiua in contẽplatiuam ascendens, iterũ descendit in conuersationẽ actiualem, Mons enim Oliueti ab antiquis mons trium luminum vocabatur, lucernæ scilicet de templo resplendentis, ac solis ex altera parte oriẽtis, & olei in ipso monte naturalis lucis. quæ tria conueniũt perfectioni propter diuini verbi lucem de ecclesia fulgentem, propter solis iustitiæ fulgorem, propter puræ conscientiæ nitorem.

Mons oliueti trium luminum.

Mysticè. BEDA. Qui gloriam Christi intuetur ascendentis, promissione spiritussancti ditatus, itinere sabbati pacis vrbem ingreditur eritque sabbatum pro sabbato, quia qui cessauit à malis, requiescet in in cælis.

Mysticè.

c *Et cum introissent.* In Grę co ita ponitur: Cum introissent ciuitatem, in cęnaculum ascẽderunt ubi erant manentes Petrus, &c. In Græco sic est ordo nominum: Petrus & Andreas, Iacobus & Iohannes, Simon Zelotes & Iudas Iacobi.

d *Cænaculum, &c.* BED. Locus est in superiori, designans. quod à terra sublati ad superiora scientiæ & uirtutis conscendunt.

Rab. Cænaculum dicitur tertium tectũ, figura charitatis si dei superædificatæ & spei. charitas autem diffusa est in cordibus nostris per spiritum.

e *Petrus & Iohannes.* Petrus primus ponitur, quia princeps & pastor. Petrus & Iohannes merito primi ponuntur qui simul curreru nt ad monumentũ, quia plus cęteris amabant. primus (si fas est dici, plus cęteris dilexit: aliũ plurimũ Iesus amauit.

Rom. 5. a.

Ioh. 20. a.

Rab. Catalogus apostolorum ideo ponitur, ne extra hos alii qui falsi recipiantur, paria & ponuntur loca singulorũ, distinguentibus meritorum.

RAB. Hi sunt 12. filii Iacob. 12. fontes deserti, quos Israel reperit in Elim. 12. panes ppositionis 12. lapides in veste pontificis 12. signa zodiaci. Duodecim lapides altaris. 12. lapides de Iordane eleuati. 12. boues sub æneo mari. 12. stellæ in corona sponsæ. 12. fundamenta. 12. portæ. 12. mẽses anni. 12. horæ diei. 12 fructus ligni vitæ.

Ioh. 2. a.

f *Zelotes.* BEDA. Zelotes Hebraicè dicitur Chananæus Chana zelus interpretatur, est autem uicus ubi dominus aquam conuertit in uinum. hic post Iacobum fratrem suum rexit ecclesiam Ierosolymorum.

☞ RAB.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Sic veniet. *i. sicut ascendit in forma humanitatis gloriosa, sic veniet ad iudicandum.*

2 Tunc reuersi. *Postquam descripta est sancti spiritus promissio. hic consequenter ponitur promissi conueniens expectatio, quæ conuenientia ex duobus ostenditur. Primum est perseuerans oratio. secundum est apostolici numeri redintegratio. quæ ponitur ibi: In diebus illis. Circa primum dicitur.* Tunc reuersi sunt *. sicut fuerat eis dictum* Luc. vl. g. *Vos autem sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto.*

3 A monte qui. *vnde Christus ascendit in cælum, & ubi Antichristus fulminabitur sicut dictum est supra 2. Tes. 2.*

4 Sabbati *. id est, distans à Ierusalem per mille passus, qui faciunt dimidiam leucam. & dicitur hic iter sabbati, quia licebat Iudæis in sabbato a sua ciuitate vel loco tantum elongari. talis enim ambulatio magis erat ad recreationem quam ad laborem. propter quod non erat contra sabbati quietem.*

5 Et cum introissent. *Est autem cęnaculum solarium: & sic prius ascenderunt & postea introierunt cænacula & est figuratiua locutio. sicut cum dicitur. moriamur, & in media arma ruamus. Ascenderunt autem discipuli duplici de causa. Vna vt essent secretius, timentes adhuc calumniam Iudæorum, quandiu non essent per spiritumsanctum roborati. Alia, vt ibi vacarent liberius orationi, sicut postea subditur: Hi omnes, &c. consequenter ponuntur apostolorum nomina, & patet vsque ibi.*

6 Iacobus Alphei. *s. filius. & dicitur hoc ad differentiam præcedentis Iacobi qui fuit filius Zebedei.*

7 Et Simon. *Quod dicitur ad differentiam Simonis Petri.*

8 Et Iudas Iacobi. *s. frater. fuit enim filius Alphei. & dicitur Iudas Iacobi ad differentiam Iudæ proditoris.*

✚ Hi

MORALITER.

✱ 2 *Et tunc reuersi sunt.* Mons iste sic nominatur, eo qđ ibi sunt Oliuæ ex quib. habetur oleum, & ideo significat pietatis exercitiũ, qđ pertinet ad uitam actiuam. Ierusalem autem quæ interpretatur pacifica, quietẽ mẽtis significat, quę pertinet ad uitam contemplatiuã. Igitur reuersio de mõte Oliueti Ierosolymam, ãsignificat transitum de uita actiua ad contẽplatiuã, quod multi patres sancti leguntur fecisse tempore senectutis, maxime ut de hoc mundo transirent in mentis requiem dicẽtes illud Psal. 4. b. In pace in idipsum dormiam, & requiescam.

† *Ascenderunt.* Per quod significatur meditatio cælestium. & postea concluditur.

✚ Hi

Digitized by Google

RAB. Filio pereunte perditionis imperfectus numerus apostolorum remansit, iuxta similitudinem enim lunæ crescit & decrescit ecclesia, sed vetera transeunt, & noua fiunt.

In oratione. ✠ CHRYS. Pulchre magna si quidē armatura, in tentationib. est deprecatio, & hoc abundè didicerat prius ab ipso magistro. Quamquam & alioqui præsens tentatio ad orandum illos adegit. Atque hac gratia conscendant etiam cænaculum, vehementer enim metuebant Iudæos.

hom. 3.

† & obsecratio.

BED. Vnanimes perseuerant qui spiritum expectāt. *Spiritus* enim sanctus *disciplinæ effugiet fictum.* & ideo qui vult eū accipere, perseueret in precib. & fratrum charitate, quia oratio pro me retur auxilium dei.

Sap. 1. b.

† oportebat.

a ¶ Cepisse non est virtus, sed perfecisse. b ¶ Vnius moris habitant in domo.

Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione

a ¶ Quas habebant in suo comitatu, sicut & habuit Iesus. b ¶ Pro proprio nomine cæteris dignior designatur, quia virgo est & mater.

a † cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus eius. In

a ¶ Cum essent apostol. In cœnaculo superiori. b ¶ Carne, propter turbam: spiritu, propter profectum meriti, vel exurgere dicitur, qui prius negando est lapsus. c ¶ Pastor pro ouibus loquitur. d ¶ Parenthesis. i. interposita ratiocinatio.

b c diebus illis exurgens Petrus in medio † fratrum dixit. Erat

a ¶ Nondum deificatorum, quia nondum spiritus venerat qui homines Deos facit. b ¶ Loco & voluntate. c ¶ Secundum consuetudinem numerant um hoc ponit, non quia spiritus de numero dubitauerit. d ¶ Quorum est discutere causas singulorum.

d autem turba hominū simul ferè centū viginti. Viri fratres

a ¶ Necesse est, vel oportunum. b ¶ Quia iam incœpta est, non semiplena debet remanere. c ¶ Vt perfectus numerus apostolorum spiritusancto præparetur.

e † oportet impleri scripturā, † quā prædixit spiritussanctus

¶ Loquens in propheta non enim hominis, sed spiritussancti fuit sententia.

a ¶ Viæ eorum ad horum, vel osculi ad prodendum.

f per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorū qui cōprehenderūt

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ecclesiæ.

RAB. Hic numerus 120. congruit ætati Moysi, vt sicut sub hoc numero Moyse defuncto Iesus successit, qui populū in terrā promissionis induxit, sic veteri legi in ecclesia principatus Chrs successit, ducens verū Israel ad regnum cæli. Iste ēt numerus ab vno vsque ad quindecim crescit, habens septem & octo, typus nouæ & veteris legis. Oportebat enim vt sacramentum quod legislator in annis exhibuit, hoc gratiæ prædicatores numero designarent.

† discipulorum.

d *Erat autem turba hominum fere centum, &c.*

✠ OECVM. Surgit Petrus non Iacobus, & tanquam feruentior & velut is cui discipulorū præsidentia commissa erat.

cap. 2.

† hanc.

✠ CHRYSOSTOM. Quàm agnoscit creditum à Christo gregem? Quàm est feruidus? Quàm in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

hom. 3.

cap. 2.

✠ OECVM. Centum autem viginti simul aderāt ex his qui duo crediderant, Siquidem & septuaginta erant, & quingēti quos ait Paulus vidisse dominū postquam resurrexerat. Sed hos verisimile est ex his fuisse qui magis approbati erāt, & ad liberius loquendum feruentiores.

hom. 3.

✠ CHRYSOST. Si dominus suos discipulos appellauit fratres, multo magis conuenit vt Petrus suos condiscipulos appellaret, quapropter & omnibus præsentib. sic loquutus est. Ecce dignitas ecclesiæ, & status angelicus. Null' erat illic ab aliis diuulsus, nō masculus, nō fœmina. Tales optarim & nūc esse congregationes. Nullus erat sollicitus de his quæ ad corporis victum pertinent, nullū torquebat cura rei domesticæ. Tantum boni affert tentatio. Tātum commodorum habet afflictio.

e *Viri fratres oportet impleri scripturam, quàm prædixit spiritussanctus per os Dauid.* BED. In vndenario numero Petrus remanere timebat. Omne enim peccatum ad vndenarium pertinet: qui enī peruersè agit præcepta decalogi transit. ideoque in duodenarium redintegratur numerus Apostolorum, vt per duas septenarii partes. (ter quaterni enim duodecim sunt) gratia quā prædicabant, etiam in numero seruaretur.

f *De Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, qui &c.*

hom. 3. cap. 2.

✠ CHRYSOSTOMVS. OECVMENVS. Vide & hic hominis prudentem moderationē. Non dicit contumeliam, neque insultat, dicens, de scelesto illo, & omnibus sceleribus ingnato, sed simpliciter quòd occidit indicat. Neque dicit, de eo qui prodidit, sed in alios detorquet crimen, per quos ad hoc deuenit.

a *Cum mulieribus.*

Ibidem.

✠ CHRYSOSTOM. de his loquitur de quibus narrant Euangelia, quod dominum sint sequutæ.

ibidem

✠ CHRYS. Quomodo igitur dictum est, quòd peculiariter in sua receperit eam ille discipulus? Sed rursus vbi congregasset illos, ita demum & illa simul aderat.

cap. 1.

✠ OECVM. Et Maria Dei mater aderat, quandoquidem & Ioannes qui hanc in suam acceperat, & fratres aderāt. Quod si & Ioseph sponsus in viuis erat, vtiq; aderat & ipse, maxime autem hic, qui dubitantib. filiis suis, nunquā circa dispensationē dubitauit. Sed manifestum est quod iamdudū mortuus erat: quia neque ipse tūc aderat quum cognati Iesum docentē videre cuperent, Quid enim ait? Mater tua & fratres tui quærunt te foris: Non autem additur, & pater tuus.

b *Maria, &c.* RA. Virgo à mulierib. distinguitur, quæ tñ aliqn mulier nō pro corruptiōe, sed pro sexu appellatur. Ecce principiū nascētis ecclesiæ adornat flore virginitatis. Mariæ vel Iesu.

Ioa. 7. a.

BEDA. Quod in Græco distinctè ponitur. Curauit enim Lucas ostendere fratres dñi eo tempore fidei participes esse, de quibus ante passionem dictum est: Neque enim fratres eius credebant in eum.

c *In medio* RAB. Fratrum. i. filiorum Dei, quorum vnus est pater in cælis: quanquam etiam quatuor modos quib. fratres dicūtur, chorus ille habuerit. Natura: Petrus frater Andreæ, & Iohannes Iacobi: & Iudas alterius Iacobi. Gente erāt oēs Israelitæ, & Iudæi vocabantur. Cognatione ēt illi qui fratres domini vel Mariæ dicebantur, erant inuicem fratres. Affectu quoq; carnali ex vno Adam omnes nati sunt. Sed maxime fratres secundum gratiam regenerationis.

Fratres quadruplices.

RAB. In medio Iesus stetisse dicitur, quasi communi miseratione condescendens, hoc exemplum sumendū est pastorib. eccle-

Posse

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Hi oēs erant perseuerantes vnanaminiter, &c. *Perseuerantia enim est vnitas cordium in bono, quæ facit orationem exaudibilem.*

2 Cum mulieribus. *Deuotis quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa, vt habetur Matt. 27.*

3 Et Maria. *Quam associabant mulieres illæ ex deuotione, & inter istas mulieres & Maria ponitur, ad differentiam & ad distinctionem: quia ista sola erat mater & virgo.*

4 Et fratribus. *id est, alios de cognatione Iesu, quorum plures erant ibi. Et dicuntur eius fratres secundum modum loquendi Hebraicum, quo illi de eadem cognatione fratres dicuntur vnde Gene. 13. b. Abraham Loth nepotem suum fratrem nominauit dicēs:* Ne quæso sit iurgium inter me & te: & inter pastores meos & pastores tuos; fratres enim sumus.

5 In diebus illis. *Hic consequenter ponitur secundum dispositiuum ad spiritussancti donū scilicet apostolici numeri redintegratio. Et diuiditur in duas partes: quia primò ad hoc inducitur ratione, secundo subditur executio, ibi:* Et statuerunt. *Prima in duas. quia primo inducit Petrus scripturam ad propositum, secundo concludit intentum, ibi:* Oportet ergo. *Prima adhuc in duas. quia primo Petrus scripturam allegat in generali, interposito Iudæ casu, secundo in speciali, ibi.* Scriptum est enim. *Circa primum dicitur.* In diebus illis. *id est, in tempore medio inter ascensionem domini & Pentecosten.*

6 Exurgens Petrus. *tanquam principalis* Dixit, *quod postea subditur sed n umerus existentium ibidem interponitur cum dicitur.*

7 Erat autem turba hominum simul, &c. *Non dicitur fere, eo quod spiritusanctus qui in Luca loquebatur, dubitaret de numeri certitudine, sed in hoc seruabatur modus numerantium, qui cum modicum deficit de magno numero: exprimunt magnum numerum cum hac dictione, fere, per hoc designando quod illud quod deficit modicum est, quasi nihil reputandum, vt habetur 2. physico, & subditur verbum Petri, cum dicitur.*

8 Viri fratres, oportet impleri scripturam. *Cuius uerbum non potest esse falsum.*

6 Per os Dauid. *Sicut videbitur parte sequenti, sed interponitur casus Iudæ proditoris. ideo subditur.*

10 De Iuda, &c. *vt patet Ioh. 18.*

✠ Qui

MORALITER.

✠ 1 *Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, &c.* Quæ secundum Damascenum, est eleuatio mētis in Deum.

5 *In diebus illis.* Hic ad literam agitur de electione Matthiæ.

✠ cuius

Digitized by Google

a *Possedit agrum*. RA. Nō quia agrū possederit, sed quia ipsius fuerat precium agri qui dominum vitę vendidit. Amissa terra viuentium agrum sanguinis & mortis, æterna sceleris & nominis sui memoria possidet, qa Iudas, emptū precio sanguinis agrū figuli nō possedit, q traditionis crimē in se ꝓtin' mulctauit, sed possedit dictū est. i. possideri fecit.

RA. Quidam agrum a Iuda possessum ridicule exponunt infernum. Alii possedisse agrum illum existimant, quia cū peregrinis in eo sepultus fuit.

BED. Dignam sibi pænam traditor inuenit, dum guttur, quo vox proditionis exierat, laqueo necauit. Dignum etiam locum interitus quæsiuit, vt qui angelorum & hominum dominum prodiderat, cælo & terræ perosus, quasi aeris spiritibus sociandus, iuxta exemplum Achitophel & Absalon in medio aeris periret. Digno etiam exitu & mors ipsa successit, vt viscera quæ proditionem conceperant, rupta caderent, & in auras euoluerentur, cui. s. fraudi uel proditioni vel culpę similis pene mors.

✠ AMB. Crepuit Arrius, sicut de Iuda Petrus apostolus dixit, quæ possedit agrum de mercede iniquitatis. Non est fortuita mors vbi in sacrilegio pari pænę parile processit exemplū, vt idem subierit supplicium qui eundem dominum negauerunt, & qui eundem dominum prodiderunt. ✠ GREG. Neq; emptum precio sanguinis, agrū figuli Iudas possidere potuit qui relatis triginta argenteis traditionis crimē criminiosiori in se protinus morte mulctauit.

✠ OECV. Iudas suspendio e vita non discessit, sed superuixit: deiectus est enim priusq̃ præfocaretur: idque apostolorum acta indicāt, quod pronus crepuit medius. Hoc autem planius scripsit Papias Ioannis apostoli discipulus, dicens: Ad magnū impietatis exemplum in hoc mundo permansit Iudas. Intm. n. corpore inflatus, vt progredi non posset, cū curruus leui cursu ꝓtransiret, curru compressus est, ita ut effunderent eius intestina. *Alio modo*. Corpore, n. adeò inflatus est, vt neque posset ꝓgredi qua currus leui cursu pertransibat, imo ne solū q̃dem capitis tumor. Si quidē & palpebras oculorum eius adeo intumuisse ferūt ut oīno lumen uidere nō posset, oculi. n. eius neque οἰόπτρος, nempe instrumenti medicorum adminiculo apparere possent tanta profunditate ab exteriori aspectu erāt separati: genitale vero illius membrū, oēm excedebat obscænitatē hac magnitudinē. Porro sanies ac uermes cōtumeliosè ꝯfluētes ex toto ipsius corpore ferebant egrediētes, ꝑ sola loca secretiora. Post multa vero tormenta & ultiones cum in suo prædio vt aiunt mortuus esset præ fætore prędium illud desertum permāsit, & non habitatum vsque hodiernum diē. sed neque ad hoc usq; tempus, locum illum quisquam preterire potest, nisi obturatis manu naribus.

Mat. 27. a. | † Ps. 68. f. | Cōdigna pæna Iudæ. | 2. Reg. 17. f. & 18. d | de fide li. 1. ca. 9. | li. 9. mor. c. 19. | c. 1.

a ¶ Solo numero coæquatur, non merito. b ¶ Deo non iuxta præscientiam iudicante.

Iesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est † sor- [1]

a ¶ Apostolarum. b ¶ Doctrinæ & signorum, uel ministerium dicit ducatum eorum qui comprehenderunt Iesum. [2] c ¶ Possideri fecit ab aliis.

a tem b ministerii huius. Et hic quidem c possedit agrum de [3]

¶ Suæ.

b mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & dif- [4] [5]

c fusa sunt omnia viscera eius. a Et notum factum est om- [6]

a ¶ possedit ita vt appellaretur, uel notum factum est ita ut appellaretur.

d nibus habitantibus Ierusalem, + ita vt appellaretur ager ille [7]

a ¶ Habitantium Ierusalem. b ¶ Syrum est.

e lingua † a eorum, b Acheldemach, hoc est ager sanguinis. [8]

¶ per hoc ostenditur vnum esse librum psalmorum non quinque. ¶ Habitatio. ¶ .i. deleatur. nomen eius de numero 12. apostolorum tam in præsenti quam in futuro. [9]

f Scriptum est enim in libro psalmorum: † Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea. † Et [10]

† illis uernacula Haceldema.

b *Viscera*. RAB. Quę sunt sedes fraudis, tanto scelere dirupta, se cohibere non ualuerunt. Merito autem per sedem doli uiscera funduntur, non per locum osculi, id est, os quo osculatus est Iesum, quamuis falsa superficie, sed per alium cui virus occultæ malitiæ inerat.

tibi. 208. a

d *Eorum*. RAB. Habitantium Ierusalem, quia etsi vtrique loquebantur Hebraice, distabat tamen proprietas linguę Ierosolymorum à Gallilæis, de quib. & apostoli erant: quod in passione domini ostenditur, vbi etiam Petrus nolens lingua sua proditus est esse Gallilæus.

e *Ita vt*. RA. Hoc vt quidam dicunt, Lucas sententiæ Petri inserit, quia Græce scribens agri apud Hebræos exprimit nomē & interpretationem nominis illius Græca lingua posuit. Vel Petrus suæ contextu sententiæ vocabulū agri illius sermone Ierosolymorū memorauit, & in Galilæam loquelam transtulit. Quāuis. n. eiusdē linguæ fuerunt Iudæi & Galilæi nō parū tñ in sermone distāt. Vel interpretē latinū hoc addidisse multi æstimant. Supra dixerat, oportet impleri scripturam, sed pēdet sententia nondum terminata hucusque: *Scriptum est, &c.*

✠ CHRY. Hoc de loco, deque domo, & episcopatum eius accipiat alter, hoc est principatum, sacerdotium.

Homi. 5.

e *Fiat, &c.* Hi versus plani sunt, quia Iudas præuaricationis, pænam accepit, & abiens in gehennā humanæ cōuersationis, habitationem deseruit, & accipiente Matthia locum eius summa apostolici numeri restituta est.

f *Deserta*, BED. Donec electus pro eo assumatur Matthías ☞ Vel

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Qui connumeratus. *i. vnus de 12. apostolis Matth. 10.*

2 Et sortitus. *i. dignitatem apostolicam, quam non habuit a casu vel per sororem, sed per Christi electionem, sicut dicitur Iohannis. 6. g. Nonne duodecim vos elegi, & unus ex vobis diabolus est. Sors enim aliquā do accipitur pro parte, & sic accipitur hic, quoniam in partem apostolorum vocatus est.*

3 Et hic. *i. possidere fecit ab alijs quia 30. denarios quib. inique Christum vendiderat, in templo proiecit, ex quib. principes, sacerdotum emerunt agrum pro sepultura peregrinorum, vt habetur Matt. 37. a. Aliqui autem dicant, quòd Iudas fuit ibi sepultus, & sic possedit agrum illum. Sed hoc non est verisimile, quia principes sacerdotum erant intenti circa mortem Christi procurandam, propter quod non ita cito emerunt agrum illum nec etiam ager ille emptus statim fuit pro sepultura dispositus, & sic uidetur fuisse tractus temporis intermedius, & ex verbis Matt. 27. a.* Et proiectis argenteis, &c. *videtur, eadem die se suspendisse, propter quod expositio prima melior videtur.*

4 Et suspensus crepuit, &c. *vt pœna respondere culpæ. Iustum enim erat, vt viscera quæ tantam proditionem conceperant, enormiter caderent.*

5 Et notum. *s. enorme factum Iudæ.*

6 Ita vt. *emptus de precio sanguis Christi.*

7 Lingua eorum. *i. principum saeerdotum qui emerūt agrum illum. Matth. 27.*

8 Acheldemach. *Sciendum verò quòd ille duæ dictiones agrum sanguinis in latino signantes, non sunt proprie Hebraicæ sed magis Syriacæ tamen lingua Hebraica & Syriaca sunt valde propinquæ, vt dicit Hierony: in prologo galeato. homines autem notabiliter literati magis vtebantur lingua Syra quam Hebræa. vnde & libri eorum qui sunt extra Bibliam pro magna parte scripti sunt illo idiomate, literis tamen Hebraicis quod de facil potest fi eri, quia literæ hic & ibi sunt eiusdem numeri & soni, differenter tantum characterib. ut dicit Hiero. in prologo galeato.*

9 Scriptum est. *Allegata scriptura Dauid in generali, & interposito casu Iudæ, hic consequenter ponitur dicta scriptura in speciali, cum dicitur.* Scriptum est. &c, *quod dicitur unus liber, non ab unitate actoris, quia multi psalmos fecerunt, vt dictum fuit in principio illius libri, sed ab unitate collectoris, quia psalmi a diuersis actoribus compositi, fuerunt collecti per Esdram, vt communiter tenetur et in uno uolumine repositi, vt ibidem fuit plenins declaratum.*

10 Fiat commoratio eorum deserta, &c. *hoc scribitur Ps. 68. f.*

Et no- ✠ Et

MORALITER.

✠ cuius necessitas ostenditur ex casu Iudę & eius morte. Xps aūt ordinauerat φ essent 12. apostoli, vt patet M. x. & Lu. 9. Et qm̄ ipsi sunt successores apostolorū, & hoc habemus documentum, quòd mortuo pontifice illa ad quos pertinet dēt sine morę dispendio de alio prouidere. Electio vero Matthæi partim fuit ab apostolis, q̃a de multitudine credentiū statuerunt, duos magis idoneos secundum suum iudiciū: sed quis eorū esset magis idoneus, recurrerunt ad diuinum iudiciū, dātes eis, postulata tñ prius electione diuina ꝑ deuotas orationes Datio vero sortium modo prohibita est in electionib. ecclesiasticis, quę debent fieri per spiritum sanctum, cuius abundātia data fuit post electionem Matthię propter quod electio septem diaconorum fuit facta sine datione sortium: quia fuit postquam apostoli receperant plenitudinem spiritus sancti,

✠ Et an

Digitized by Google

☞ Vel non sit ipse Iudas, qui habitet in ea, sed aliud assumatur pro eo quia pænitentia indignus iudicatus est.

a *Opor.* ✠ CHRY. Quamobrem communicat hoc negotiũ cũ illis. Ne res verteretur inpugnam ac delaberetur in cõtẽtionẽ Nam si his ipsis hoc accidit multo magis accidisset illis idem habet œcumen.

✠ CHRYS. Etenim nonisses, quod episcopus debet omnium onera gestare, quod aliis iacẽtib. datur venia ipsi vero nequaq̃ ꝙ aliis peccantib. superest excusatio, ipsi uero minime, haud quaquam festinasses ad primatũ, haud quaquam accurrisses. Hic enim oĩum linguis expositus est, oĩum iudiciis obiect' & & sapientiũ & insipiẽtium, curis perpetuis obtunditur, tum diurnis, tũ nocturnis, multos habet quib. est inuisus, multos habet in uidentes. &c. Et Paulo post. Nõ arbitror inter sacerdotes multos esse qui salui fiãt, sed multo plures qui peãt In causa est, quoniam res excelsum requirit animũ. Multas enim habet causas quæ depellant ipsum a suis moribus, & innumeris oculis illi opus est vndiq; Non uides quã multas res oportet adesse episcopo, vt sit appositus ad docendum & tolerans malorum & tenax sit ac fidelis in doctrina sermonis? Quantę hoc difficultatis? Et quod alii peccãt. Illi imputatur. Nihil dico præterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animæ perditio tantã hẽt iacturã, vti nulla ratio possit æstimare. Etenim si vnius animæ salus tanti est, vt ob hanc filius Dei fieret homo, tãtaq; pateretur, cogita quãtam conciliabit pænã. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit p̃sbiter aut diaconus: omni hora crimina redundãt in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc aũt nõ aliter q̃ prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirũ vt glorificemur, & honoremur apud hoĩes p̃dimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, q̃ multa sustinuerit, in quã multis philosohpũ p̃stiterit Moses, quam multa p̃stiterit bona, sed quoniam peccaret vnũ peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippequũ id aliorũ iactura factum sit, itaque grauiores pęnas dedit, non solũ ob id ꝙ propalam factũ est, sed & quod esset sacerdotis peccatũ, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum inexpertis hoc & nũc cõuenit dicere, Imo potius hoc dicimus prius q̃ veniam' in certã, &c. Nõ est. n. nobis bellũ aduersus eos q̃ opprimũt paupes potentia neq; sustinemus ꝓpugnare gregẽ, sed ad exemplum pastorũ quorũ meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus Quis nr̃m p̃stat tantã sollicitudinẽ ꝓ ouib. Xp̃i, quantũ p̃stitit. ☞ Iaco-

✠ CHRYSOSTOMVS, Ibidẽ paulo post Multitudini permittit Iudicium, simul eos qui eligebantur, reddens reuerẽdos, & seipsum liberans, ab inuidia simultateq;, quæ poterat a cæteris oboriri. Nam hæc semper ingentia gignit mala.

✠ OECVM. Ibidem, studebant autem apostolorum explere numerũ, ne præceptoris electio veluti mutila esset, & imperfecta. Verumnõ multos statuẽrãt, sed solos duos ne maior causaretur tristitia, multorum reiectione.

b *Duos.* BED. Clemẽs refert hos duos qui ad sortem apostolatus statuti sunt, de numero 70. discipulorum fuisse.

a ¶ Speculationem, vel superinspectionem episcopus enim speculator vel superinspector. b ¶. s. alius de multis discipulis, vel alter ad comparationem Iudæ, vel alter amborum quos sortes missæ sunt. c ¶ Quia prædixit spiritus propheticas. d ¶ Quasi non ex aliis qui non uiderunt testanda, quia testis non est idoneus, qui non interfuit testandis. e ¶ Non fœmini. quarum ad peragrandum sexus infirmior est, ad prædicandum persona verecondior, ad testandum autoritas integrior.

episcopatum eius accipiat alter. Oportet ergo ex his viris,

¶ Non ex dimidio temporis spacio.

qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo in-

a Hoc est humanitatis. ¶ In ingressu locorum & exitu semper fuit: qui multis ciuitatibus prædicauit, non habens vbi caput reclinaret, vel intrauit incipiens a baptismo Iohannis, exiuit in die qua assumptus est. b ¶ Nobis præsentibus vel inter homines, c ¶. s. noster. ¶ Bonus seruus & fidelis prius vt consueuerat Christum dominum suum post ascensionem etiam profitetur.

d ¶ Quia post baptisma Ioannis cœpit facere & docere.

trauit & exiuit inter nos dominus Iesus, incipiens a baptis-

¶ Hoc potestatis.

mate Iohannis usque in diem qua assumptus est a nobis,

¶ Quia de resurrectione dixerat: Et eritis mihi testes,

testem resurrectionis eius nobiscum fieri † vnum ex-

a ¶ Pro charitate, quæ gemina est. Exemplis æqualibus duos pares esse cognouerunt, quo cæteris prę ferendus esse non dubitauerunt: alterum vero præferre alteri non hominum erat, sed Dei.
b ¶ Filius Quietis. ¶ Vel Barnabas. Hoc per anticipationem dicitur, quia nominis causa in sequenti monstratur.

istis. † Et statuerunt duos, Ioseph qui vocabatur Bharsa-

a ¶ Tantæ uirtutis fuit ut etiam a Romanis qui eum nossent iustus diceretur. b ¶ Donatus uel donum Dei.
¶ Exemplum orandi sortientibus datur: quia ut ait Salomon: Sortes mittuntur in sinu: sed a domino temperantur.

bas, qui cognominatus est iustus, & Matthiam. Et † oran-

d Quæ nos latent, qui opera sola cernimus. a ¶ De scientia Dei non dubitant, & ideo quærunt eius ostensionem, vt quod nouit & ipsi noscant.

tes dixerunt. Tu domine qui corda nosti omnium: ostende

c *Qui cognominatus.* BE. In laude Barnabæ immoratur: quia ꝓ laude Mat. habet, ꝙ forte eligitur. Barnabæ laus cumulatur, ne velut indignus repelli videretur: quod postea declaratum est: quia cũ Paulo gẽtiũ Apostolus ordinat, illi officio reseruaret.

d *Iustus.* BED. Aut latinum est, aut Hebræum; & interpretatur parcens, vel leuatus.

e *Et Matthiam.* BED. Qui donatus est, vel donum Dei interpretatur, cui donum apostolatus a domino collatum est, vel Dei paruus interpretatur. Merito parui transcenditur ille qui laude hominum erat iustus.

✠ OEC. Oportune autem cordium vocant cognitorem, nec dicunt Elige, sed quem elegeris ostende. Omnia namque à Deo cognita sunt, ac definita, etiam priusquam animo concipiamus, sortem præterea appellat & rem omnẽ ostendens benignitatis ac electiones esse diuinæ, & veterum admonet, quoniam & læuitas ita forte elegit.

✠ CHRYS. Nondum iudicauerunt se idoneos, ne ipsi ex se facerent electionem, eoque cupiunt aliquo signo edoceri. Alioqui si illic vbi nec erat deprecatio, neque viri probi, tantum valuit sors, eo ꝙ recto aĩo fieret sup Iona. multo magis hic expleuit chorũ. ac p̃fecit ordinẽ, nec alter ille præteritis doluit, &c.

BED. Ostende quem elegeris accipere locum ministerii vt abiret in locum suum, id est sortem apostolicam.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Et episcopatum, &c. *alter hoc scribitur Psalm. 108. vterque tamen psalmus intitulatur a Dauid, tanquam ab actore. Coniunxit autem beatus Petrus istas duas autoritates simul, quia loquuntur de pœna pro morte Christi inflicta. Prima enim loquitur de pœna, sacerdotum mortem Christi procurantium, sicut dictum fuit plenius super Psallum. In pœnam enim mortis Christi templum & ciuitas Ierusalem combusta per Romanos, & sacerdotes partim interfecti, & partim captiuati, & hoc est quod Dauid prædixit.* Fiat commoratio *id est habitatio,* eorum, deserta, &c. *Secundo vero loquitur de pœna Iudę proditoris qui Christum uendidit principibus sacerdotum, sicut ibidem, fuit dictũ. Isto enim Iuda per suspensionem mortuo Matthias successit ei in apostolatum, vt patebit, infra. Apostolatus vero episcopatus dicitur, vnde & ipsi sunt successores apostolorum, secundum quod dicitur in decretis. 21. d. c. in nouo testamento, & hoc est quod dicitur.*

1 Episcopatum. *s. Iudæ* accipiat alter.

2 Oportet ergo. *Allegata scriptura ad propositum, hic consequenter Petrus, concludit intentum, dicens.* Oportet ergo. *ad reintegrandum numerum apostolicum;*

3 Ex his viris, &c. *qui per experientiam nouerunt conuersationem Iesu Christi & eius opera,*

4 Incipiens a baptismate Iohannis, &c. *Non enim legitur Iesus docuisse publice & miracula fecisse, nisi postquam baptizatus fuit a Iohanne.*

5 Testem resurrectionis, &c. *& etiam aliorum ad fidem Christi ꝑtinentium. resurrectio tamen exprimitur, quia conuersatio Christi & miracula, quę fuerunt in palam coram hominibus non indigebant testimonio sicut resurrectio, quæ manifestata tantum apostolis & alijs discipulis suis.*

6 Et statuerunt. *Posita allegatione Petri, hic consequenter ponitur executio facti, nam alij statim acquieuerunt eius dicto, tanquam rationabili, ideo dicitur.* Et statuerunt duos. *istos non distinxerunt ab alijs ꝑ sortem, sed per electionem tanquam magis notabiles in scientia & factorum Christi experientia.*

7 Ioseph qui, &c. *Iste est ille qui infra vocatur Barnabas, vt aliqui dicunt.*

8 Qui cognominatus, *ex euidentia sanctitatis, quæ rationabiliter hic exprimitur, ne repulsus ab apostolatu tanquam indignus videretur. vnde cum Paulo postea ad apostolatum assumptus est, inf. 13. c. ut similiter dicunt prædicti. Sed melius videtur dicendum, quod fuerit alius, ut plenius dicetur, inf. 4. c.*

9 Et orantes dixerunt. *Licet enim istos elegissent, ut notabiliores* ✠ *alijs*

Digitized by Google

Iacobi erga greges labam. Quis potest recensere tolleratum noctis gelu, &c. vide locum & præcipue finem huius hom.

a *Et dederunt.* Beda. Non hoc exemplo, vel quia Ionas sorte deprehensus est indifferenter sortibus est credendum, cum priuilegia singulorum secundum Hiero. cōmunē legē facere non possunt. Hieron. super Io. sub hoc exemplo non debemus sortibus credere, cum priuilegia communem legem non possūt facere. Sicut enim in condemnationem Balaam asina loquitur: Caiphas etiam prophetat ignorans, ita & hic fugitiuus sorte deprehenditur non virib. sortium, sed voluntate eis qui sorte regit incerta.

BED. Siquis necessitate compulsus exemplo apostolorum putat dominū sortib. consulendum, videat hoc apostolos egisse, collecto fratrum cętu, & ad dominum fusis precib.

b *Et cecidit.* Beda. Hic sorte eligitur, ne a lege discrepet, in qua summus sacerdos sorte quærebatur, sicut de Zacharia dr̄. Sorte surrexit vt incensum poneret, quia quærendus erat verus sacerdos, donec veniret ille qui per ꝓpriū sanguinē intrauit in sancta sanctorum. cuius hostia ī Pascha immolatur: sed die pentecostes spiritu apparente est consummata, donec veniret veritas figuram licuit exerceri. Ideo Mathias qui ante Pentecosten ordinatur, sorte quæritur. Septem diaconi autem postea non sorte, sed discipulorum electione, apostolorum vero oratione, & manus impositione sunt ordinati.

Præteritum ponit, quia iam in præsentia electus erat: a Sciunt alterum esse, sed nesciunt quem b Vt sit vnus testium.

quem elegeris ex his duobus, vnum accidere † locū ministerii huius, & apostolatus, de quo pręuaricatus est Iudas, vt abiret in locum suū. Et dederūt sortes ei. † Et cecipit sors sup Matthiam, & annumeratus est cū vndecim apostolis

a Id est ipsum ministerium & apostolatum. b Apostolatus. c Deiecit se impietate sua.

a Ad hoc ad quod præiudicatus est. b Infernum. c Cadere desursum dicitur quia sors a Deo temperata est.

Vt duodecim apostolorum perfecto numero perfectus daretur spiritus. Ecce luna post detrimentum recepit augmentum.

❧ BERNARD. Pulchre omnino Petr⁹ apostolus, filium perditionis in locum suum abiisse testatus est, quod ī aere crepuerit medius aeriarum collega potestatum, vt pote quem veri Dei, & veri pariter hoīs. quia de cęlo venisset opera turus salutem in medio terrę: huius, inquam, proditorem, nec cęlum reciperet, nec terra sustineret.

Ioan. 1. b. — † sortem Luc. 1. a. text. dicit. — † 22. dist. c. in pr. 26. q. 2. § 1. & c. nō statim, c. non exe plo, in pla. qui habitat. vers. 8.

❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ alijs vt dictum est, tamen ignorabant quis eorum esset dignior ad apostolatum, propter quod super hoc implorauerūt diuinum iudicium per tē perationem sortium, secundum ꝙ dicitur Prou. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, Sed a domino temperantur.

1 Et dederunt sortes. *Et patet quod iste Ioseph fuit cognatus Christi, vt dicetur. inf. 4. c. Et sibi præposuit Matthiam, per hoc ostendens, quod ad officia ecclesiastica non sunt homines ex consanguinitate promouendi.*

Ad maiorem huius autoritatis intelligentiam quæritur hic, vtrum vti sortib. sit licitum? Ad quod dicendum, quod vti sortib. est ex vario euentu seu dispositione alicuius rei sensibilis propositæ determinare aliquod dubium vel incertum, sicut ex festucis propositis per hoc quod aliquis accipit breuiorem vel longiorem, seu in proiectione taxillorum, ex hoc quod aliquis proijcit plura puncta vel pauca, vel ex consimilib. aliquod dubiū inter homines determinatur. Et si hoc fiat ad alicuius rei diuisionem inter homines. vt per hoc determinetur quis quam partem accipiat, vocatur sors diuisoria. Si autem hoc fiat ad aliquid determinate agendum, vocatur sors consultoria, Igitur si dispositio vel euentus sortium expectetur a fortuna tantum, nullum vitium est si mittantur sortes ad determinandum inter homines quis quam partem accipiat alicuius rei: & hoc ex cōmuni consensu committitur fortunę causa tamen motiua potest esse peccatum, vt si propter cupiditatem propriam vel aliquod vitium non possunt concorditer alio modo diuidere. Si autem dispositio. sortium vel euentus non expectetur solum a fortuna, sed ab alia causa. hoc est dupliciter. Vno modo a causa corporali, vt a dispositione stellarum, & si cum actus stellarum ad hoc se non extendat, superstitiosum est & illicitum, & non caret occulto pacto dęmonum. Alio modo, quia expectatur euentus, & dispositio sortium a causa spirituali dirigente, & hoc est dupliciter. Vno modo a dæmone: & hoc est illicitum, quia includit familiaritatem & pactum cum dæmonib. Alio modo a Deo expectatur immediate, vel mediantib. angelis sanctis. & hoc non est illicitum secundum se, si fiat cum reuerentia debita. vnde dicitur. Prouerb. 16. d. Sortes mittuntur in sinum. sed a domino temperantur. *Potest tamen in hoc peccatum quadrupliciter incidi. Primo si absque vlla necessitate ad sortes recurratur, hoc enim videtur ad Dei tentationem pertinere. vnde dicit Amb. super Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Secundo si quis etiam in necessitate absque reuerentia debita sortib. vtatur vnde super Actus apostolorum dicit Beda. Si qui aliqua necessitate compulsi Deum putant sortib. apostolorum exemplo esse consulendum videant hoc ipsos non fecisse nisi collecto fratrum cętu & precibus ad Deum fusis egisse. tertio, si diuina oracula ad terrena negotia conuertantur. Vnde dicit Augu. ad inquisitiones Ianuarij. His qui de paginis euangelicis sortes legunt, & si optandum sit quod hoc faciant potius, quam ad dęmonia consulenda concurrant, tamen mihi displicet ista consuetudo ad negotia secularia & ad vitæ huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto, si in electionibus ecclesiasticis quæ ex spiritussancti inspiratione fieri debent, aliqui vtantur sortibus. Vnde dicit Beda super actus apostolorum. Mathias ante pentecostem ordinandus sorte quęritur, quia nondum erat sancti spiritus plenitudo in ecclesia Dei diffusa, septem autem diaconi postea non sorte, sed electione discipulorum ordinati sunt. Propter hoc prohibetur, rationabiliter talis electio. extra de sortilegijs. capi. ult. Non tamen peccauerunt apostoli eligendo Mathiam per sortes. quia non erat prohibitum, & quia fecerant hoc familiari consilio spiritussancti quod non est trahendum ad consequentiam, maxime quia homines sic usi fuissent præmittendo orationem deuotam, sic enim licitum tum erat ante prohibitionem, vt dictum est. Secus autem est in temporalibus, quæ ordinantur ad terrena disponenda, & ideo in electione illorum possunt homines uti sortibus sicut in diuisione rerum temporalium, ut prædictum est. Si uero necessitas aliqua alia ab electione dignitatis ecclesiasticę immineat, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum auxilium implorare. unde dicit Augu. in epistola ad Honoratum. Si inter Dei ministros sit disceptatio qui eorum tempore persecutionis maneant, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant ne morte omnium, deseratur ecclesia. Si hęc disceptatio aliter non poterit terminari, quantum mihi uidetur, qui maneant & qui fugiant sorte eligendi sunt, & hoc modo usi sunt sortib. uiri sancti, qui in ueteri & nouo testa. usi fuisse sortibus leguntur. sicut Iosue iudicio sortium puniuit Achan Iosue. 7. Et Saul in oratione deprehendit Ionathan filium suum mel comedisse. 1. Reg. 14. g. Et Zacharias sorte exijt ut incensum poneret, Luc. 1. Et sic patet responsio ad quæstionem.*

An sortib. uti liceat. — Sortium exercitio. — In sortib. diuinis peccat ur quadrupliciter.

❧ CAP.

MORALITER.

† 2 *Et annumeratus est.* Et sic fuerunt duodecim apostoli in plurib. locis sacræ scripturæ figurati. s. in 12. patriarchis, in 12. fontib. in Elim repertis, in 12. panib. propositionis, in 12. lapidib. rationalis, in 12. lapidib. altaris, in 12. lapidib. de Iordane eleuatis, & in alijs, 12. in Iordane positis, & in 12. exploratorib. terre promissionis, & in 12. bobus ęneum mare sustentantib. & in 12. prophetis, & in 12. lapid. b. coronę sponsæ, & in 12. portis ciuitatis, & in 12. fructibus ligni uitæ.

MO-

ADDITIO.

In c. 1. *ubi dicitur in postil.* Sed saluo meliori iudicio mihi uidetur melius distinguendum. *quia Christus potest dupliciter considerari.*

Cum doctores dicunt, quod omnia argumenta Christi simul sumpta sunt efficacia ad manifestandū ueritatem dominicę resurrectionis, intelligendum est cum testimonio sacrarum scripturarum & angelorum reuelatione, prout in 3. par. q. ult. art. 6. in corpore quæstionis. Non enim alia signa per eum ostensa sine huiusmodi testimonijs uidentur sufficere ad certitudinem fidei inducendam. Et hoc patet. nam licet corpus palpabile Christus prębuit ad sensum, & in humana effigie ab alijs distinguibili, & cum similibus omnino cicatricibus manuum & pedum, quia tamen similia corpora uirtute angelica formari possunt, ideo talis in corpore Christi ostensa non sufficiunt ad certitudinem fidei inducendam absque testimonijs prædictis. Similiter ea quæ fuerunt ex parte animæ iterato corpore unita talem certitudinem, non inducunt, sicut

Digitized by Google

A cut apparens manducatio & collocatio, & declaratio scripturarum, & huiusmodi. Similia enim praedictorum angeli hominibus apparentes fecerunt, ut patet Gen.19. Exod.14. & in aliis locis, unde nec praedicta omnia quę sensibiliter apparebant videntur sufficisse, nisi propter scripturę testimonium & angelorum dicta recte intellecta & applicata ad ea quae sensui apparebant. Et ideo Christo cum discipulis praesentialiter existente & eis colloquente, legitur Luc. vlt. Aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas. Et ibidem, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt prophetae, &c. Nō enim dixit. O stulti & tardi corde ad credendum ea quae palpantur seu sentiuntur, & huiusmodi, sed ad credendum in omnibus quae locuti sunt prophetae.

D te. Ex quo patet, quod sufficientia argumentorum resurrectionis domini ea praecipue consistebat in autoritate scripturarum bene intellectarum, & ad ea quę sensui apparebant applicatarum. Constat autem, quod veritas non percipitur perfecte, nisi ex autoritate sacrarum, & talia non causant certitudinem euidentiae, sed fidei tantum, & sic patet, quod loquendo de Christo etiam inquantum homo, argumenta praedicta non fecerūt certitudinem euidentię de resurrectione humanae naturae: quia sicut dictum est, talia non erant euidentia etiam sensibus bene dispositis, nisi mediante sacrarum scripturarum autoritate modo praedicto, cuius autoritatis certitudo non transcendit certitudinem fidei, quae tamen certitudo sufficit in proposito. & est magis meritoria quam certitudo euidentiae.

CAP. II.

E T cum † complerentur dies pentecostes, erāt omnes † pariter in eodem loco. Et factus est repente de caelo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehemētis, &

(Genitiuus. a Nullus absens erat, vel quia numerus duodecim completus erat. b Vnum cor & animam habentes. c Non in diuersis corporaliter. a Nescit tarda molimina spiritussancti gratia, secundum illud, Fluminis impetus laetificat ciui. Dei. b Vt signaret spiritum caelestem esse. c Cum sono venit qui sonos veneat docere. a Similitudo est vel confir. b Non tamen aliquem terruit si. in l.)

CAP. II. ✠ CHRYSOS. & OECV. Quae est haec Pētecoste? quū falx a mittēda esset in mes b sem, cū fructus esset colligēdi, vides typū c vide iam veritatem. d Quū falx sermonis esset adhibēda, quū e colligendae fruges, f tūc spiritus ille velu ti acuta falx aduolauit. Audi enim Christum loquentem. Attolite oculos vestros & videre regiones, quod iam albae sunt ad messem. Ac Rursum, Messis quidē multa, operarii vero pauci, vnde ipse prior falcē misit in messem, propterea ꝙ ipse segetis primitias subuexit in cęlū nostra assumpta natura, atque hanc ob cām appellat messem; Dū cōplerentur inquit, dies Pentecostes. Hoc est, non ante pētecostē, sed circiter, ut ita loquar. Pētecost. Nā oportebat festi tempore rursus haec fieri, vt qui cruci adfuerunt Christi, idem haec quoque sperarent.

(ho.4. oecu. c.3. † comple. Io.4. Luc.10.)

B a *Et cum complerentur.* Beda. Iuxta historiam dies pentecostes, id est, quinquagesimus computabatur, quo lex data erat ab occisione agni: hic autem non a domini caena uel die qua crucifixus est, sed ab eius resurrectione, secundum August. quinquagesimus cum spiritus missus est computatur, qui diem dn̄icum suo aduentu consecrauit, & eodē die pasca celebrandum esse monstrauit Die solēnī spiritus uenit, vt tanta virtus haberet multos qui approbarent & uarias linguas cognoscerent. Iō aūt quinquagesimo, quia indulgētia fiebat in iubileo, & per spiritum peccata remittuntur, charitas diffundit, q operit multitudinē peccatorum. In spirituali iubileo, rei soluūtur debita dimittunt, exules ī patriā reuertūtur, haereditas amissa reddit, serui. i. hoies peccato venūdati a iugo seruitutis liberāt

(Spiritussanctus die quinquagesimo venit.)

Ra. Pentecostes Graece, Latine quinquaginta. Et antiquus populus pētecosten. i. quinquagesimū diē obseruabat. A die enim immolationis agni, per quem egressi sunt filii Israel de Aegypto, quinquagesimo die data est lex igne. In nouo etiā Te. quinquagesimo die a Pasca Christi descēdit spiritus in Apostolos in igne apparens. Lex in mōte Sina, spirit⁹ in mōte Sio. Lex in sublimi mōtis loco, spiritus dat in caenaculo. Sicut quadraginta dies qb. post resurrectionē cū discipulis cōuersatus est, plenē ecclesiā designat, ita quinquagesimus quo spiritus datur, denariū ęternę remunerationis exprimit. Quinquaginta, sexies septē, & octo hēnt, & septē ad vet⁹ Te. quia septima

(1.Pet.4.b. Gen.2.a.)

C

die requieuit Deus ab operib. suis, & septima die sabbathi requies est constituta, & septem diebus Israel faciebat azyma. Octo ad nouum, quia Christus octauo die resurrexit, vel quia noue legis praecepta in octo beatitudinib. data sunt, vel quia in octaua die resurrectio futura speratur. Spiritus ergo sanctus duarum legum docēs cōpletionem, quinquagesima die descendit, qui numerus ex septem & octo constat.

(1 2 3 4; Vnanimiter)

b *In eodem loco.* Caenaculo. s. quod ascenderant, qui enim spiritum desiderat, carnis domicilium mētis contemplatione trāscendens calcat.

c *De cęlo.* Datur spiritus, vt diligatur Deus, in terra datur diligatur proximus, bis enim post resurrectionem est datus, ad duo pręcepta charitatis commendanda.

d *Sonus.* potest dici locutio linguarum de ore Apostolorum sonans.

e *Spiritus.* Rab. Ante passionē datus est apostolis spiritus ad gratiam doctrinae & sanitatum. post resurrectionem insufflauit Iesus spiritum, & ait. Accipite spiritum sanctum, quorū remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Quod donum soli Petro prius dederat, sed ut creditur tunc per anticipationem, nunc cum caeteris per completionē etiam Petro tribuitur, & pōtas data est dimittendi illis quos ad offic ū mittebat pdicationis.

F In pentecoste de caelo missus est spiritus, vt qui in ꝓximo debebant diuidi acciperent linguarū notitiā, ne per mundū euntes interpretib. indigerent. Et quia Deus simplex est natura, semel de cęlo datur Spiritus, pp homines vero q duplici cōstāt substantia, corpore. s. & anima, dupliciter est diligendus. In terra bis datur prius in efficacia signorum ad sanitates corporum, postea indulgentia peccatorum ad remedia animarū

f *Vehe.* Cōparatione praecedentiū, vehemens dicitur gratia Apostolorū, vel in similitudinē venti vehementis spiritus venit

✠ CHRY. Repleuit, inqt, domū flatus, & facta est veluti piscina aquarū plena, Porro ignis arguit grāe copiā, ac vehemētiā. Nequaq̄ idē accidit in ꝓphetis sed tū qdē sic accidit illis ꝓphetis aūt alio mō. Nā capitulū libri datū est Ezechieli edebatq; q̄ dicturus esset ideoq; dictū est, Factū est in ore eius nec dulcescens. Rursus manus domini tetigit linguā alterius ꝓphetę ✠ Caete-

(ho.4. Ezech.3. Hierem.1.)

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

E T cum. *Praemissa promissione & expectatione debita spiritussancti, hic consequenter ponitur adimpletio promissi. Et diuiditur in duas, quia primo describitur hic adimpletio. Secundo adimpletionis admiratio ibi. Erant autem. Circa primum notatur impletionis tempus cum dicitur.*

1 Et cum *id est, quinquagintadie, a pente quod est quinque, & coste quod est decem, quinquagesima namque dies a pascate celebris erat apud Iudaeos in memoriam beneficij datae legis, quae fuit data in monte Sinai, Exod. 20. quinquagesima die a principio egressionis de Aegypto. Et conuenienter illa die infusum fuit Apostolis spiritussancti donum, per quod lex euangelica impressa fuit & firmiter radicata in cordibus eorum.*

2 Erant omnes. *Pariter, corpore & animo.*

3 Et factus est repente. *id est, uenti uel tronitui. non tamen Apostoli & alij cum eis existentes fuerunt territi. Deo hoc faciente, in signum quod dabatur eis spiritussanctus, qui est consolator cordium.*

4 Et reple. *Insolita claritate.*

✠ 1 Vbi

MORALITER.

✠ 1 Et cum. Illi quib. tūc datus fuit spiritussanctus erāt simul habitantes & Deū orātes, & in his pseuerantes, vt patet ex textu. Per ꝙ patet ꝙ illi qui simul iuncti sunt charitate, & orant Deū deuotē & perseuerant in hāc occupatione, donū spiritussancti recipiunt abūde, & sic loquuntur variis linguis in orōne & praedicatione. Nam in orando secundū doctr. Apostoli. 1. ad Tim. 5. Deo faciunt aliquādo orōnes, aliquādo postulationes aliquando obsecrationes, petendo aliquid p rē sacrā, vt cū dr. Per cruce & passionem tuam libera nos, vel hmōi. Aliquando gratiarū actiones pro beneficijs a Deo receptis. Similiter in praedicatione loquuntur varie, qa sicut dixit Greg. in pastora. fm qualitatem audientium formandus est sermo doctorū. Aliter enim admonendi sunt seculares, aliter religiosi, & inter seculares aliter admonēdi sunt clerici, & inter laicos aliter milites, aliter mercatores, aliter rurales, sic fm alios stat⁹ diuersos.

✠ 1 Stu-

Digitized by Google

Ceterum hic ipse spiritus operatur oĩa. Tanta est inter patrem & filium equalitas. Ac rursus alius alibi, Lamentatio, & canticũ, & vę, illis merito in libris datũ est donũ. Adhuc.n. eis opus erat parabolis. Quin potius ob id, qđ illi prophetæ, ad vnã duntaxat gentẽ mittebantur, eamq; peculiarẽ ac propriã. isti vero ad vniuersum terrarũ orbem, & ad nationes hactenus incognitas. Helisæus per exuium ouillũ accepit gratiã: Rursus, alius per oleũ quemadmodũ Dauid Moses vero per ignẽ rubi vocatur. Non itidem hic factũ est, sed ipse ignis insedit. Et quam ob causam, dixerit aliquis, non apparuit ignis qui repleuit domum. Quoniam exterriti fuissent, &c.

a Vel sonus vehemens domum, vel spiritus habitatores eius repleuit. Diues.n. est spiritus domini.
b Cænaculo excelso perfectionem significante. c Exterius igneo colore, interius spirituali inspiratione.

repleuit totã domum, vbi erãt sedẽtes. Et apparuerũt illis † dispertitæ linguę, tanquã ignis: seditq; supra singulos eorũ. Et repleti sunt omnes spiritusancto, & cęperunt loqui † variis linguis

a Diuersę erant linguæ in specie ignis. Genitiuus potest esse. b Stabilibus stabilis iudex indicib. nullo ab eis discrimine effugandus, quod sedet regia potestas est, vel quia requiescit in sanctis.
c Quia superior erat. d In singulis totus, nec in multis diuersus aut diuisus.
a Vt alterum non recipiant spiritum, quia plena non recipiunt augmentum.
Hoc ad vnam vel ad plures referendum.

Iam vero sicut si aliquis lucernas accendit, nec ignis imminuit, ita & in apostolis tum tpis accidit, &c. Neq.n. cum Pharaone disceptaturi abierant, sed cum diabolo luctaturi, quodque mirabilius est, cum mitterentur nihil excusarunt, neque dixerant se gracili voce esse, linguæq; inexplanatæ. Siquidem Moses illos in hoc erudierat. Non dixerunt se iuniores esse. Nã Hieremias. Hic † diuisę dissectæ. illos reddit verecundos. Atqui multa eis erãt terribilia, multo que plura quam illi, & tamen veriti sunt cõtradicere. Ex quolibet illos Lucis angelos fuisse, & cælestium negotiorum administratores.

Ezech. 2. Exod. 3. cap. 3.

✻ OECVM. Repleuit ẽt flatus totam domũ, in piscinę morẽ implens, quẽquidem promissum ẽt illis erat, Baptizamini spiritu S. & igni. Etiam hoc abundantiæ signũ erat & vehemẽtiæ. Ignis vero non impleuit totã Domum ne oẽs terreret & vidẽtes fugere cõpelleret, & ita nihil testari possent eorum, q̃ postmodũ acta sunt, sed diuiditur spiritus in linguas igneas residet que super singulos eorũ, nempe centũ & viginti, qui in domo residebant. Siquidẽ ex vna radice erat grat.a paracleti in varia dona diuisa, linguaq; opus erat quę Dei dona declararet ac illustraret, quę in modum ignis vniuersa repugnãtia arriperet.

vehemens Hom. 4.

✻ CHRYS. Quasi ferretur, inquit, flatus vehemens. Per hoc perspicuum facit, neminem fore, qui possit illis resistere, sed ab eis aduersarios ceu puluerem dissipando. *Et repleuit totam domum*, Domum mundi typum gerebat.

Luc. vlt g. B

a *Totã domum*. In vna domo sedentib. infunditur spiritus vt ecclesiæ vnitas cõmendetur, in cenaculo tertia lege incipiente.

Beda. in datione legis plebs longe stabat præ timore; hic venientẽ congregati erant in vnum ex amore.

b *Sedentes*. Vt cõpleatur quod dictum erat eis. Sedete hic in ciuitate. Sessio est indicium humilitatis & stabilitatis, quib. præparatur sedes spiritui sancto, qui super humiles requiescit.

GREG. In igne apparuit spiritus, sed per seipsum loquebatur interius, & neque ignis Deus, neque ille sonus fuit, sed per hoc quod exterius exhibuit quod intus gerebat expressit. Qui enim discipulos zelo succensos & verbo eruditos intus reddit, foras linguas igneas ostẽdit. In significatione ergo ignem cum sonitu senserunt corpora. Igne uerò uisibili & uoce sine sonitu docta sunt corda.

cap. 3. Hebr. 12.

✻ OECVM. Porrò in spẽ ignis, nam spiritus quoque Deus est (Deus aũt noster ignis consumens est) & ut similitudinem naturæ cum patre demonstraret, qui ita Mosi in rubo apparet.

Hom. 4.

✻ CHRYS. Tu uero considera, quod non solum dixerit, uisæ sunt illis dispertitæ linguæ. Sed additum est, ignis. Tã magnus ignis, immensam syluam põt incendere. Ac rectè dixit, *dispertitę*. Nã ex eodem fonte uenerant. ut intelligas occultam uim esse à paracleto missam, quiquidem ignis, mũdo peccata quasi syluam excussit, vide uero & illos primũ declaratos & munere dignos, atq; id tpis spiritu donatos fuisse, sicut & in Dauid factum est. Nam quæ fecerat quum esset pastor ouiũ, eadẽ fecit & post uictoriã ac trophæum, quo videlicet ipsius nuda, simplexq; fides declaratur. Rursus considera Mosen, qui & ipse regiam aulam contempsit, & Samuelẽ qui post quadraginta annos quũ populi rem administrasset, tñ adhuc nutriebatur in templo: specta Helisæum oĩa relinquentem, cum his Ezechielem. Porrò quod ad hunc modum res illis gesta sit, perspicuum est ẽt, ex his quæ sequuta sunt, q̃quidem & hi facultates suas oẽs pro desertis habuerant. Eoq; tum accipimus spiritum sanctum, posteaquam suę uirtutis dedere specimen, didicerant humanam infirmitatem ex his quę ipsis acciderant: didicerant qđ ea quæ pie fecerant, frustra gesserint. Sic & Saul prius dum adhuc testimoniũ haberet quod uir bonus esset, tũ accipiebat spiritũ. Sed eodem modo quo nũc discipuli, nemo alius. Quin potius ne Moses quidẽ prophetis maior. Nam ille quũ oporteret alios afflare spiritu, ipse diminutus est. Hic vero non eodẽ modo, sed quemadmodũ ab igne, quotquot uolet

C

c *Et apparuerunt illis*. BED. Spiritus in igne & linguis apparuit, quia omnes quos replet, ardere & loqui facit ardẽtes ex se, loquentes de se ostensum est etiam, quod ubique ecclesia dilatata omnium gentium erat locutura uoce.

GREG. Spiritussanctus super discipulos in igneis linguis apparuit, & eis oĩum linguarum sciam dedit, designans quia ecclesia spiritusancto repleta oĩb. linguis erat locutura. hic ergo humilitas meruit uirtutem, superbia incurrere confusionem. Spiritussanctus in igne monstrat, quia Deus noster ignis consumens est, & per eum rubigo peccati consumitur, & frigus corporis expellit. Linguas igneas doctores hñt, quia prædicando corda auditorum inflammant, & ipsi æmulatione ardent, spiritus feruor accendit & per pœnitentiam punit.

Deut. 4. d.

d *Dispertitæ*. RAB. Dispersio linguarum est facta in turre, sed quã dispersit superbia, recolligit humilitas in superbia dispersio, in humilitate fit concordia. Ecce completur sententia domini quæ ait. Non uos relinquam orphanos, sed mittam spiritum paracletum, qui eorum aduocatus pro eis, omnib. linguis locutus est. Linguas attulit, qui pro uerbo uenit cognationẽ enim habet lingua cum uerbo, ut ab inuicem non possunt separari. Sic uerbum patris, i. filius, & spiritussanctus inseparabiles sint, imo & unius naturæ.

Io. 14. c. E

e *Tanquam ignis*. Idem in igne spiritus uenit, quia peccatores *spiritus purgat illuminat, accendit, urit*. Ignis.n. quatuor habet naturas, *urit, purgat, calefacit illuminat*. Similiter spiritus exurit peccata, purgat corda, torporem excutit, ignorãtias illustrat. Ignis etiam incorporeus & inuisibilis est in sua natura sed assumpto aliquo corpore uidetur, diuersi coloris apparens, propter materias in quibus ardet. Sic spiritus uideri nõ poterit, nisi per creaturas in quibus operatur.

Ignis natura quadruplex.

f *Supra*. ✻ OECV. Super singulos sedet stabilitatẽ ac permanẽtiam significans dictio.n. sedit, idem significat quod permansit, & requieuit. Considera uero qđ apud Ioannem, ut ab uno hoĩe cognosceretur, in modum columbæ vr. descendens super caput Christi q̃ñ aũt multitudinem totam conuerti oportebat, tanquam ignis. Preterea ẽt dum discipuli orationi & obsecrationi, mutuęq; dilectioni incumberent, tunc uenit ad eos spiritussanctus. ✻ CHRYS. Illud aũt considera, quum instant deprecationi, quũ charitatem inter se hñt, tũ aduenit spiritus.

cap. 3.

g *Et repleti sunt*. ✻ TERTVL. Et quoniam dñs, in cælos esset abiturus, paracletum discipulis necessario dabat, ne illos quodãmodo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & sine aduocato & quodam tutore desereret. Hic est.n. qui ipsorum animos, mentesque firmauit, qui Euangelica sacramẽta distinxit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confirmati pro nomine domini, nec carceres, nec uincula timuerũt quinimo ipsas seculi potestates, & tormenta calcauerunt, armati iam sperpisum atq; firmati habentes in se dona quę hic idem spiritus Ecclesiæ Christi sponsæ, quasi quędam ornamẽta distribuit, ac dirigit. Hic est.n. qui prophetas in ecclesiam cõstituit, magistros erudit, linguas dirigit, uirtutes & sanitates facit, opera mirabilia gerit, discretiones spiritus porrigit, gubernationes contribuit, consilia suggerit, &c.

li. aduers. prac. c. 34. & li. de tri. 29. F

h *Et cęperunt*. Ecce signum plenitudinis, plenũ uas erumpit: Ignis in sinu non potest occultari.

i *Varijs linguis*. BEDA. Quia linguis omnibus loquebantur, uel sua

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Vbi erant. *i. manentes, eo modo quo dicitur Deut. 1. g.* Et sedi. *in Cadesbar. multo tempore. i. mansistis, Apostoli enim tunc erant in oratione vt probabiliter creditur ex pręcedentibus, ubi dicitur, quod erant perseuerantes in oratione, quę non fit communiter sedendo, sed magis flectendo genua, uel stando.*

2 Et apparuerunt. *Visibiliter oculis corporalibus.*

3 Dispertitæ linguę tanquã ignis seditq; supra singulos, &c. *Ad signandum signo uisibili exterius inuisibilem gratiam spiritussancti receptam interius, per quam essent feruidi in amore Dei, & loquentes in omnibus linguis ad publicationem euangelij. Ideo subditur.*

4 Et cęperunt loqui, &c. *Secundum quod dicit hic glo. apostoli non*

Et ✻ solum

A sua.i.Hebræa lingua loquentes ab oib.intelligebantur,ac pro priis singulorum loquerētur. Idē. In Græco,aliis secūdū illud prophetæ,In aliis linguis & labiis,loquar populo huic,&c. ✻ OECVM. Erant enim scitæ breuesque sententiæ quas linguis variis proferebant.

Isa.8.c. cap.3.

a *Prout.* Beda. Spiritus diuidens singulis prout vult, vbi vult, quibus vult, quātum vult spirat.

Beda. potuerunt Apostoli in spiritu sancto linguas omnium intelligere, & loqui, & eorū etiam uerba maiorē miraculo quocunque essent lingua ędita ab omnibus audientibus æque intelligi.

Beda. Varietas linguarum dona significat gratiarū. Ideo primum linguas homini bus dedit spiritus quibus humana sapientia extra docetur & discitur, ut ostenderet, quod facile sapientes efficit sapientia Dei.

Pat erat linguarum alueus.

prout † spiritussanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cęlo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quō nos † audiuimus vnusquisque linguā nostrā in qua nati sumus, Parthi, & Medi, & Aelamitæ, qui habitant Mesopotamiam. Iudæam & Capadociam,

a Id est vrbis habitatores. Ad diem festum collecti. a Id est repentino sonitu, vel qua ceperunt apostoli loqui. Corde. a Sermone Galilæ sunt hebetes, distantes ab Hebræis. Propriam. a Perfecte diuidentes, vel perfectio diuidentium. b Adæquatiui vel mensuratores. c Idem qui & Persæ. a Mesopotamia interpretatur ambitus, quia duobus ambitur fluminibus, Tygri & Euphrate. b Confessio vel glorificatio. c Manus torturis vel explorat. is? vel manus domino redimens.

† ille.

suam vnius sermonis ab apostolo prolati susciperet auditum, & caperet intellectum.

f *Parthi, & medi.* ✻ TERTVL. In quē enim alium vniuersæ gētes crediderūt, nisi in Christum qui iā venit? Cui.n.& aliæ gētes crediderūt, Parthi, Medi, Elamitę, & qui inhabitāt Mesopotamiā, &c. & Galliarū diuersæ natiōes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo uero subdita, &c. in quib. omnib. locis Christi nomen, qui iam uenit, regnat: vtpote ante quē omnium ciuitatū portæ sunt apertæ, & cui nulle sunt clausæ, Ante quem sere fereq́ sunt comminutę, & ualuę ęreæ sunt apertæ, quā quam & ista spiritualiter sint intelligenda, quo præcordia singulorū uariis modis a diabolo obsessa, fide christi sunt reserata, atque perspicua sūt dimpleta. vtpote in quib. oib. locis populus nominis Chri inhabitet. Quis.n. oib. regnare potuisset, nisi Chrs Dei filius, qui oib. in æternum gentib. regnaturus nunciabatur. Nam si Salomō regnauit, sed in finib. Iudæ tm, a Bersabee vsque Dan termini eius regni signantur. Si uero Babyloniis & parthis regnauit Darius, non habuit potestatē vlterius vltra fines regni sui, non habuit in oib. gentib. potestatem. Si egyptus Pharao, uel quisquis ei in hrditate regni successit. Illic tātum potius est regni sui dominium. Si Nabucodonosor cum suis regulis ab India vsq. Aethiophiam habuit regni sui terminos, Si Alexander Macedo nunq̄ Asiam vniuersam & cęteras regiōes, posteaquam deuicerat, tenuit. Si germani adhuc vsq. limites transgredi non sinūtur. Britanni intra Oceani ambitum conclusi sunt. Maurorum gens, & Getuliorū barbaries a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam qui de legionū suarū præsidiis Imperiū suū muniunt, nec trās istas gētes porrigere vires regni sui possunt? Christi aūt regnum & nomen vbiq. porrigitur, vbique creditur, ab oib. gentib. supra enumeratis colitur, vbique regnat, vbique adoratur, oib. vbique tribuitur æqualiter, non regis apud illum maior gratia, nō barbari alicuius imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita, oib. æqualis, omnib. Rex, omnib. Iudex, omnib. Deus & dominus.

D
li aduerf. Iud. c.7.

† auditū eos ppri quisquam lingua.

1 2 3 4 † 5

ibidem.

B ✻ OECVM. Quod religiosi essent, & eo ostendit, quod relictis patriis, possessionib. domibusque dimissis, Ierosolymis eligerent habitare, vt iuxta patriam legem ter in anno possent apparere coram domino.

1. Mac. 2. Gen. 11. b.

b *Ex omni.* RAB. Acsi diceretur vbicunque nati Iudæos autē in omnib. gentib. nasci captiuitas fecit, quæ sub Antiocho facta est non multis temporibus ante.

Ho.4.c.3.

✻ CHRYS. & OECVM. Merito, Existimabant enim ipsis rem ad extrema peruenisse, ob facinus qd ausi sunt i Chr̄m. Quin & alioqui conscientia perturbabat illorū animos, eo quod ptum nū in oib. esset homicidium, omnes illos reddens attonitos. Vsq. adeo sonitus illos reddiderat attonitos, q̄ hic maiorē orbis partem cōprehenderit. Illud uero confirmabat apostolos q̄quid tandē esset parthicè loqui, non nunc erant ab illis tamē id temporis scire putabatur. ✻ OECVM Religiosi uero admirabantur, quum illos Galilæos esse cognoscerent, & tū patris ipsorum linguis loquerentur. Verū apostoli quidē nouerāt q̄ dicerēt, nēpe q̄ magnifica Dei, qb. oīm linguis ea loquerētur. nō nouerāt nisi uiri religiosi q̄ audiebāt, puta Scytha fortassis aut Indus, q̄ Scythica aut Indorū lingua apostoli loquerent.

c *Confusa.* Confussio ista cōfusioni linguarū opponitur, a qua Babel, uocabulū sortita est. Sic humilitas Apostolorum humanæ superbiæ respondet.

Linguarū numerus.

d *Vnusquisq;* Rab. linguę oēs dicuntur esse septuaginta duæ. vnde & discipuli secundi ordinis sub hoc numero sunt electi, vt numerus prędicatorum concordaret numero linguarum.

e *Audiuimus.* In hoc significabatur vnā ecclesiā omnium gentium linguis locuturam. Beda. Quæritur vtrum hi qui loquebantur, diuersis vniuscuiusque linguę sermonib. uterētur i. vt vnusquisq. eorum nunc hac, nunc alia lingua loquēs, sic p oēs curreret, an ita potius, q̄ sermo eorū qualibet lingua pronūciatus vnicuiq. audienti s̄m linguam suam intelligeretur, ita vt vno apostolorū in eccle. docēte aliis docentib. sermo vnus ad auditū oīum perueniret, habens in se hanc uim, vt cū diuersarum gentium auditores essent, unusquisque secundū linguā

C

E

g *Iudæam.* BED. Iudeam non totam gentem, sed partē illius i. tribum Iuda & Beniamin significat, ad distinctionem. s. Samariæ Galileę, Decapoleos & aliarū in ea prouincia regionū: quæ oēs licet Hebræa lingua loquantur, tñ singulæ domesticam dicendi speciem habent distinctam.

✻ CHRYS. Porro gentium meminit quæ illis erant hostes, Cretensium, Arabum, Aegyptiorum, Persarum, videlicet declarans quod eas oēs essent in ditionē suam redacturi. Quippe quum id tēporis Iudæi essent in captiuitatē, conueniebat illic multi adessent ex gentib. siue quod iam ad gentes quoq. fidei dogmata seminata fuerint, & hanc ob causam complures ex illis aderant, vt memorarent quæ audierant.

hom.4.

F

h *Capadociam, &c.* BEDA. Istę quinque prouinciæ quæ ☞ post

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *solum loquebantur & intelligebant oia idiomata, sed ipsis loquentib. in uno idiomate quodcunque esset illud, omnes audientes quantumcunque essent diuersorum idiomatū, intelligebant quilibet idioma proprium virtute diuina hoc faciente, Sicut enim per rebellionem ad Deū diuisę sunt linguæ, Gen. 11. ita per confussionem spiritussancti sunt vnitæ.*

1 Erant autem. *Hic consequenter ponitur sequens huiusdicti admiratio, quia non nonfuerat visum simile vel auditum. Ideo dicitur; Erant au. in Ierusalem, &c. id est, in cultu diuino deuoti.*

2 Ex omni natione, &c. *Qui conuenerant in Ierusalem rōnefesti. Iudæi enim captiuati per Salmanasar regem Assyriorum non redierunt in Iudæam, sicut dictum fuit Hosee. 1. Similiter captiuati per regem Chaldæorum non redierunt omnes, quamuis haberent licentiam redeundi, sed remanserunt multi amore filiorum quos ibi genuerunt, & possessionum quas ibi acquisierant detenti, sicut dictum fuit. 1. Esdræ. Similiter multi captiuati per Ambiocum regem Grecorum, & diuersis Gentibus venditi remanserant. Verumtamen aliqui eorum magis deuoti propter reuerentiam templi ueniebant aliquando in Ierusalē, maxime in solennitatibus magnis, quorum vna erat pentecostes.*

3 Facta autem. *spiritus vehementis uel apostolorum & aliorum cum eis existentium, Deum uoce magna laudantium qui prius timore ducti non audebant loqui.*

4 Conuenit. *i. stupefacta & admirata. Et subditur cā, cum dicitur.*

5 Quomodo. *quia tale miraculū nunquam fuerat visum uel auditū* ✻ *Et*

MORALITER.

✻ † *Stupebant autem, &c.* Per hoc aūt quod maligni illam uarietatē linguarū imputabant ebrietati, boni vero gratię spiritussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & prædicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi vero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

✻ *Et ap*

Digitized by Google

post Iudeam ponuntur. Græcè quidem loquuntur, sed ex patria consuetudine est in sono diuersitas. Vnde mira in Apostolis gratia, quæ nō solum diuersitatem eos docuit, sed etiam distantiam proprietatum in vnaquaque linguarum iuxta numerum prouinciarum in eorum loquela fecit.

a *Aduenæ Romani.*

BEDA. In Græco peregrinantes Romani. i. Iudæi, qui peregrinam vitam Romæ gerebant.

b *Proselyti.* BEDA. Aduenæ, hic vocabantur illi qui de gentibus nati circuncisionem & Iudaismum susceperant. Non ergo solum qui natura Iudæi erant ex diuerso orbe conuenerant, sed hi etiam qui de præputio nati adhæserant eorum ritui.

e Inclinans uel inclinatio. b Minorem. c Sustollens dominum: vel plasmatio domini. d Concussio a ruina: vel diuisio cadentium. vel gradiens, vel declinatio.

Ponthum & Asiam, Phrygiam, & Pamphiliā, Aegyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani.

a Veniens, vel introiens. b Hereditas vel hæreditatis. c Tenebræ, angustia vel tribulatio.

e De tribu Iuda. b Vocati, vel consummati vocatione. c Humiles vel occidentales, d vel religiosi.

b Iudæi quoque & Proselyti. Cretes & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis † magnalia Dei. Stupebant autem omnes & mirabantur, ad inuicem dicentes: Quid nam hoc c vult esse? alii autem irridebant, dicentes: Quia musto pleni d sunt. Stans autem Petrus cū vndecim eleuauit vocem suam e & locutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalē vniuersi, f

a Distantes a religiosis. Manifestus erit, non enim multarum locutionum, sed vnius linguæ eloquentiam facit.

a In proposito boni. b Loquitur quasi pastor pro ouibus. c Altitudine, vel qualitate sua in id sibi apta. Vt musto repletus.

a Post vocem, vel hæc est vox: Viri Iu... b ... populi.

✠ CHRYSOSTOM. OECVMEN. O vesaniam, ô malitiam inauditam. Atqui ne tempus quidem illud habebat mustum. Erat enim Pentecoste, quando nullum est mustum. Mustum namq; dulce vinum est quod ab ipso fluit torculari. Mustum dulce uinum est quod etiam ad inebriandū aptius est lenitate seu auiditate ad dulcedinem, densiorem euaporationis repletionem ad cōcaua cerebri producens. Quodque mirabilius est, quum omnes confiterentur, & qui erant Romani, & qui erant aduenæ, fortasse & hi qui dominum in crucem egerant. Illi post argumenta tam multa dicunt, musto repleti sunt. (Et lōge post) O Impudentiam, si ob hoc irridebant. Et quid mirum? Quandoquidem ipsum etiā dominum, qui dæmonia pellebat, dæmonium habere dixerunt. Nam vbicunque fuerit improbitas, unum hoc duntaxat studet, nempe dicere.

✠ OECVMEN. Malitia quæ ex nimia prauitate est, à nullo alio quàm ab ipsa peruersitate procedit, vt quomodo inueniat quo præsens bonum obturbet ac repellat. (Et paulo post) Vbique autem sese virtuti admiscet nequitia: pii siquidem admirabantur, alii uerò irridebant.

✠ CHRYSOS. OECVMEN. Prorsus sanè, quum homines in tantis constituti periculis, extrema metuentes, & in tanta uersantes desperatione, eiusmodi audent proloqui. At quum id esset minimè uerisimile, ut audientibus imponant, persuadeantque illos esse temulentos, hebetudini crapulæque rem totam adscribunt, dicentes, eos esse musto plenos.

c *Musto pleni sunt.* BEDA. Quamuis irridebant, Mysticè tamen uerum dicebant, quia non uino ueteri quod in nuptiis ecclesiæ defecit, sed musto gratiæ spiritualis erat impleti. Iam enim uinum nouum in vtres nouos venerat, cum Apostoli non in literæ vetustate, sed in nouitate spiritus Dei magnalia resonarent.

d *Stans autem Petrus.* ✠ CHRYSOST. OECVMEN. Vides ne illic curiositatem, hic animi fortitudinem? Etenim si admirabantur, si stupebant, Nonne & æque illud mirādum erat in tam numerosa multitudine, in verba prorumpere, hominem illiteratum & idiotam? Nam si quis inter familiares dicturus perturbatur, quāto magis hoc accidere debuit apud hostes & vociferantes: Quod autem ebrii non essent, protinus ex ipsa voce declarauit: quod non essent arrepti furore, more vatū, quodq; nulla ui compellerentur. Quid autem est, cum reliquis vndecim? Communem, inquit, vocem edebant, ac Petrus omnium erat os, sed astabant illi vndecim testimonio suo comprobantes ea quæ ab illo dicebantur.

e *Et eleuauit vocem.* ✠ CHRYSOSTOM. multa cum fiducia loquebatur. Id autem facit, vti cognoscerent spiritus esse gratiam, quum is qui vilis puellæ non tulerat percontationem, nunc in medio populi, cunctis uociferantibus, tanta cum fiducia dissereat, ut hoc indubitatum esset resurrectionis argumentum, ridentibus interim hominibus, taliaque scommata in eos iacientibus tanta uti libertate, & Quoscunque autem accesserit spiritus sanctus, eos pro luteis reddit aureos, &c.

✠ CHRYS. Quos superius peregrinos dixit, ad illos sermonem hic conuertit. Et uidetur quidem disputare cum illis, uerum re ipsa emendat subsannantes. Ita enim diuina dispensatione euenit, ut quidem irriderent, & sic initio excusationis daretur occasio, doceretq; apostolus inter excusandum. (Et paulō post) vides quàm placida sit excusatio: tametsi multū apud se habere populum maiore tamen cum mansuetudine illis loquitur, & ante omnia, malam suspicionem tollit, & deinde apologiam proponit. Idcirco etiam non dixit: Nō enim sicut uos subsannatis, neque sicut uos ridetis, sed sicut suspicamini: volens ostēdere illos id nō debita opera fecisse, & magis illos ignorantiæ uelamento honestat, quàm malitiæ crimine notat.

Non enim sicut uos &c.

f *Viri Iudæi.* duæ causæ sunt prudentiæ, quod Iudæi, & quod habitant Ierusalem, quam decet sobrietas.

✠ CHRYS. Et quare hoc dicit, Nonne inæbriati quidam & hora tertia possunt? Possunt utique. At in hoc non multū laborat, neque ita se gerebant, quemadmodum irrisores illi dicebant. Igitur hinc discimus, non multos sermones præter necessitatem insumendos.

✠ AMB. Denique quia tertia ... singulorum animus, ut musto repleti esse estimarentur, quidam per omnes linguarum diuersitatem ... Quid ergo sibi vult quod ignis aqua factus est, & aqua ignem excitauit? Nisi quia spiritualis gratia, per ignem exurit, per aquam mundat; peccata nostra diluitur enim peccatum & exuritur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et patet litera, in qua nominantur habitatores diuersarum regionum in quibus sunt diuisa idiomata totaliter, sicut in Iudæa & Roma & pluribus aliis, vel in parte, sicut lingua Picardica & Gallica distinguuntur & sic etiam in Mesopotamia quæ est pars Syriæ, & Iudæa, quarum linguæ sunt propinquæ, vt est supra dictum.

2 Iudæi quoque. qui est illi de tribu Iuda.

2 Et proselyti. conuersi de Gentilitate ad Iudaismum.

3 Alii autem irridebant. credentes eos ebriosos esse.

4 Stans autem. Posita confirmatione apostolorum per donum spiritus sancti, hic consequenter ponitur per eos publicatio euangelii. Licet autem per omnes apostolos publicatum fuerit euangelium in diuersis partibus mundi, Lucas tamen prosequitur tantum prædicationem Petri & Pauli: Tum quia isti duo fuerunt inter alios præcipui: Tum quia facta istorum vidit, & maxime Pauli, cuius fuit indiuiduus comes, sicut dicit Hiero. in lib. illustrium uirorum, & sic residuum huius libri in duas partes diuiditur, quia primo describitur prædicatio Petri. Et secundo Pauli, ca. 13. Prima in duas, quia primo ponitur prædicatio Petri facta Iudæis. Secundo Gentibus, ca. 10. Prima adhuc in duas. In partem principalem & incidentalem, quæ incipit cap. 6. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur prædicatio Petri verbo. Secundo facto adiuncto miraculo, sequenti cap. Prima in duas: quia primo Petrus remouet estimationem falsam. Secundo declarat ueritatem, ibi. Sed hoc est. Circa primum dicitur, Stans Petrus. constanter & intrepide.

5 Cum vndecim. Apostolis. eleuauit vocem su. vt loqueretur magis audibiliter.

6 Viri Iudæi. Qui habetis notitiam scripturarum, & maxime

7 Qui habitatis Ierusalem. In qua tunc vigebat studium legis & prophetarum.

Marginalia: hom. 4. cap. 3.; †magnifica; Homil. 5; In Apocal. ...; homil. 5; Mat. 9. b.; Diuisio.

Digitized by Google

A a *Hora diei.* BEDA. Spiritussanctus gloriam trinitatis, mundo prædicaturus, tertia hora conuenienter descendit, quia supra dictum est; Erāt in oratione perseuerantes. Recte spiritum hora orationis percipiunt, vt ostendatur, quia gratia spiritus non percipitur nisi mens à carnis intentione subleuetur. Tribus horis Daniel flexo genu adorabat tertia, sexta, nona. Et quia dominus tertia hora misit spiritum, sexta ascendit crucem, nona animam posuit, easdem horas excellentius cæteris nobis intimare & sanctificare dignatus est.

Dan.6.c.

† existimatis.

† Ioel 2.g.

a Non quod irrisores dixerunt, vel hoc mustum. b Plenis musto spirituali.

1 hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non

a Isaias: Væ his qui consurgunt mane & sectantur siceram. b Hora tertia, tertia lex. c Horam cognoscimus, vel hora bibendi non venit

2 a enim sicut vos † æstimatis hi ebrii sunt, cum sit hora diei ter- 3 tia: sed hoc est quod dictum est per prophetam Ioel: † Et 4

a Hoc interponitur vt honor deferatur sermoni domini. b In modum fontis secundum mensuram c Mihi coæterno.

b erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundam de spiri- 5

C a Cor carneum, non lapideum. vnde sequitur: super seruos & prophetas. b Inde inexcusabiles: quia & filij, & filiæ eorum prophetant. Vt Agabus, & Simon niger.

d tu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filii vestri, & 6

a Filiæ Philippi. q Fideles noui Te. Vt Ioannes & Paulus. c Mysteria clara videbunt. d Veteri legi adhærentes. Vt Petrus & Iacobus.

e filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbūt, & seniores ve- 7

f a Vmbras & figuras uidebunt. b Ecce quod prius dixit, super omnem carnem. 8 a Prius ex timore, nunc ex obedientie.

stri sōnia somniabunt. Et quidē super seruos meos & ancillas 9

L.2. de spi. sanc. cap.5.

✻ AMB. Quid hoc significat, nisi descēsum spiritussancti, q se voluit etiam credulis corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritualiter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus, nobis autem, iam fidei prærogatiua defertur, quia in principio signa incredulis fiebant, nobis iam in plenitudine ecclesię, non signa, sed fidei veritas colligenda est.

B b *Effundam.* Hoc verbo largitatem muneris ostendit. quia non ut olim prophetis sacerdotibus tantum, sed omnibus passim in utroque sexu personis spiritus erat dandus.

c *De spiritu.* RAB. Ad diuersa dona respicit. non admunitionē substantiæ.

L.1. in Ioā. cap.15.

CYRILLVS. Diuina scriptura solo carnis vocabulo integrum (vt ita dicam) & totum hominem significat. Vbi nisi vna ex parte totum hominem intelligas ridiculose, inanimatæ carnis spiritus dari videbitur.

Oratio 5. i sanct. Pentecost.

✻ GREGORIVS NAZIEN. Carnem, inquam, scilicet credentem, quin spiritum postea filius glorificauit, quemadmodum & patrem, ab eo glorificatus est, quemadmodum à patre.

In Apollo. ca.37.

✻ TERTVLLIAN. Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsiq; Parthi, vel quantæcumque vnius tamen loci, & suorum finium gentes, quàm totius orbis? externi sumus & vestram viam impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum forum. Sola vobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copijs, qui iam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere. Potuimus & inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus a vobis suffudisset utiq; dominatione vestrā. Tot qualiumcumq; amissio ciuium. Imo etiam & ipsa destitutione puniisset, procul dubio expauissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum & stuporem quendam quasi mortuæ vrbis quæsissetis, quibus imperassetis. Plures hostes, quam ciues vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum pene omniū ciuium, pene omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis vocare generis humani, potius quam erroris humani, &c.

D

E

Homil.5.

✻ CHRYSOST. Daret & illis spem bonam, siquidem vellent. Sed non permittebat illorum auaritia, quæ scilicet & inuidiæ parens erat.

d *Super om. car.* Quę sit omnis caro, consequenter exponit, ibi: Et prophetabunt filii, &c.

Gal 3.d. Col.3.b. Luc 16.d.

RAB. Super omnem carnem masculi & fœminæ, uel circuncisi & æthnici, secundum illud: Non est masculus & femina, circuncisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber.

homil.5.

✻ CHRYS. Neque nostra, inquit, est hæc uirtus, neque laus: pertingit hæc gratia usque ad puellos vestros. Illorum filios seipsos uocans, & patres illos.

e *Et prophetabunt.* Lex & prophetæ usque ad Ioan. ex eo regnū euangelizatur. Sed aliud est de Christo prophetare, aliud uentura prædicere & docere.

f *Et iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia, &c.*

homil.5.

✻ CHRYSOST. Nunc ostendit se quidem probatos fuisse, ut potè

C NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Non enim sicut uos æstimatis. *Erroneē.*

2 Hi ebrij sunt, cum sit ho. *Tunc enim incipiebant comedere homines hore sexta, & maxime Iudæi qui erant magis temperati, eo quod erant cultores vnius Dei, & potissime in Ierusalem, vbi vigebat ille cultus. Dicit igitur:* Cum sit ho. diei ter. *q.d. adhuc non est comedendi & bibendi hora.*

3 Sed hoc est. *Hic consequenter Petrus declarat veritatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc declaratio, Secundo, audientium conuersio, ibi:* His auditis. *Prima in duas, quia primo Petrus declarat propositum per Ioelis verbum, Secundo; per Dauid dictum, ibi:* Viri Israelitæ. *Circa primum allegat scripturam quæ habetur in principio tertii ca. Ioe. prophetæ secundum designationem veritatis Hebraicæ, vt ibidem dixi. Circa quod sciendum, quod angeli apparentes in ascē sione Christi eam declarantes simul denunciauerunt a luentum eius ad iudicium, dicentes. Hic Iesus qui assumptus est à vobis, sic veniet, &c. sicut expositum est supra. Datio spiritussancti in signo visibili fuit manifestatio glorię Christi ad dexteram patris assumpti. secundum quod dicitur Io.7.f.* Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. *Et ideo Ioel propheta simul prædixit effusionem spiritussancti & signa præcedentia diem iudicij. In hac igitur eius autoritate primo denunciatur primum, cum dicitur.*

4 Et erit in no. *id est, in diebus noui Testam. qui dicuntur nouissimi, eo quod non succedet aliud testamentum. propter quod dicitur infra 1. Iohan.2.c. Filioli, nouissima hora est. Et Heb.1.a. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, &c.*

5 Effundam de spiri. *Quod exponit Rab. Salom. super Ioelem: Super omnem carnem. i. super omnem hominem, cuius cor erit tenerum ad modum carnis. i. non obstinatum in peccatis. Et ad hoc inducit autoritatem Ezech.36.f.* Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum. *Dicit etiam idem doctor hoc implendum tempore Messiæ. & in hoc dicit verum, sed erat dicens futurum quod de præterito est impletum.* Corda vero *Apostolorum erant tenera per deuotionem & disposita ad spiritussancti receptionem, vt patet per prædicta.*

F

Potest & aliter exponi. Su.o.car. *id est, super Iudæos & Gentiles indifferenter, sicut habetur.* Infra 10.ca. *propter quod dicitur Rom. 10.ca. Non est distinctio Iudæi & Græci. nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum, abundanter dando eis spiritumsanctum.*

6 Et pro.fi.ue. *id est, indifferenter dabitur spiritussanctus personis vtriusque sexus. vnde & cum Apostolis fuerunt mulieres in die Pentecostes, ut patet ex prædictis, quæ receperunt spir. tumsanctum cum eis. Dicitur etiam Act.21. quod Philippo erant quatuor filiæ virgines prophetantes, & de viris infra. 13.a. dicitur, erant in ecclesia, quæ erat Antiochiæ, prophetę & doctores, &c.*

7 Iuuenes uestri uisiones uidebunt. *id est, hominibus cuiuslibet ętatis dabitur spiritus prophetiæ.*

8 Somnia somniabunt. *i. reuelationes diuinas in somnis habebūt, ad quas percipiendas tunc anima magis est disposita, propter quietationem sensuum exteriorum, sicut plenius in prin. li. Psal. dixi.*

9 Et quidem super. *Generaliter enim in primitiua ecclesia omnibus baptizatis per impositionem manuum Apostolorum dabatur spiritussanctus in signo visibili, vt patet Act. xix. & pluribus alijs locis; & adhuc datur inuisibiliter omnibus baptizatis, nisi obex ponatur.*

✻ 1 Et

Digitized by Google

A pore spiritum assequutos, illos autem minime, eo quod cruci fixerant. Sic & Christus volens illorum mulcere furorem, dicebat: Si autem filii vestri, in quo eiiciunt demonia: Non dixit discipuli mei. Etenim visum fuisse adulationem sapere, ita & ille. Non dixit, quod non sunt ebrii, sed spiritu loquuntur, & non simpliciter, sed ad prophetam confugit. Et illo fretus asserit. Sic per se quidem ipsos ab accusatione liberauit. Prophetam autem gratiæ testem adducit. Effundam, &cæt. Hic dixit quod aliis quidem per somnia, aliis vero manifeste effusa est gratia. Nam & per somnia viderunt prophetæ, & reuelationes acceperunt, &c.

Mat. 12.c.

hom. 5.

a *Et dabo.* RABA. Mystice prodigia in cœlo, labores sunt in ecclesia. Signa, super terram. Vindictæ in terrenos. Sanguis in martyrio. Ignis, euangelii vel spiritussancti. Vapor fumi, animæ vel cordis compunctio.

B ✱ CHRY. Dicuntur sane, & multa id genus in cœlo, sicut Iosephus testatur, facta esse. Interim tamen & illos perstrinxit, tenebras commemorans factos, & ad futurorum expectationem inducens, Priusquam veniat dies domini magnus & manifestus. Non enim quoniam nunc sine pœna peccati, inquit, confidatis. Hæc sane initia sunt magnæ diei cuiusdam, & grauissimæ. Vides quomodo concussit animum, & risum conuertit in defensionem. Si enim hæc sunt initia diei illius necessarium est periculum in extremis valde aggrauari. Sed quid agit, Iterum permittit illis respirare, ac dicit. Et erit omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et longe post circiter medium de excidio Hierosolymitano loquor & grauissimo illo supplicio, de quo nunc pauca narrare uobis statui, profutura etiam vobis contra Marcionistas, & multos alios hæreticos. Quoniam enim dicunt bonum Deū Christū illum aūt malū, videamus quis hæc fecerit. Quis igitur hæc fecit, malus ne illū vlciscens? minime. Quomodo igitur alienus ab illo? nunquid autem bonus? Cæterum ostenditur, & pater & filius fecisse: pater quidem multis in locis, sicut quando dicitur, in vineam mittere exercitus suos. Filius vero quando dicit, inimicos meos adducite, & occidite coram me, eos qui me noluerunt esse ipsorum regem. Vis igitur audire quæ facta? verubus illos transfixerunt: quid hoc spectaculo grauius? Iam non narrabo ne mulieris illam tragædiam, quæ omnem aliam calamitatem obscurat? nec ostendam fames ac pestes? Et transeo quæ his grauiora. Ignorata apud illos fuit natura: ignorata lex, bestias superarunt feritate. Omnia autē hæc belli vis inuexit: Deo volente ac Christo. Hæc etiam contra Marcionistas congruent. Et contra eos qui non credunt esse gehē nam. Idonea enim sunt hæc & sufficientia ad illorum impudentiam confutandam, &c. Nullus vsquam poterit tale figmētū ostendere, qualis est hæc historia quæ vere accidit. Et si quis Christianus fuisset, qui eam conscripsit, esset fortassis sermo

C Matt. 20. Lu. 19.

D mo suspectus. Quia autem Iudæus, & æmulator qui post euāgelium floruit, quomodo non omnibus manifesta sunt quæ facta. Videbis enim illum vbique res Iudaicas extollere. Igitur est & gehenna, & bonus Deus, &c.

b *Prodigia in cælo.* Cum Christo nascente, nouum sidus apparuit: eo ascendente crucem, sol obscuratus est, & cælum tenebris obductum.

meas in diebus illis effundam de spiritu meo & propheta-

a Hucusque de aduentu spiritus, nunc de iudicii signis & prodigiis.
b Cum Christo nato nouum sidus emicuit, & eo crucifixo sol obscuratus est.
c Quæ spiritum emittente contremuit, monumenta aperuit: saxa scissa sunt, corpora sanctorum quæ dormierunt, surrexerunt.

a bunt. Et dabo prodigia in cælo sursum, & signa in terra

a Dominici lateris. b Sancti spiritus. c Christus. Euangelium.

b deorsum, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol con-

a In hæresim. Crucem. b Ecclesia. c Martyrum.

c d uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat

a Non hominum. b Sic paratus spacio, opere, claritate. c Non occultus, Deus enim manifeste veniet.
a Quasi metuentibus proponit consilium.

e dies domini magnus & manifestus. Et erit omnis quicun-

a Ante diem: non in die. Fide, ore, opere, b Salute infinita animæ & corpori. c Quibus prophetatum est.

f g que inuocauerit nomen domini, saluus erit. † Viri Israelitæ,

a A me, non ab irrisoribus. Completam esse prophetiam. Quibus prophetatum est.
Iesum quem interemistis fuisse uirum approbatum, &c. Siue dicta, siue dicenda.

audite verba hæc: Iesum Nazarenum virum † approbatum

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

Prodigiū.

BEDA. Prodigiū quod porro dicit. i. significat aliquid pro digium quod prodi- tur oculis. Signum, quo significat aliud.

Luc. 21. e

c *Sanguinem, &c.*

BEDA. Non solum vulneris, sed etiā sudoris, quando in oratione factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis, quod inter signa deitatis ponitur, quia in humana natura nō inuenitur. ergo significat orbem vniuersum sanguine

† ille. E

†Mat. 27.b

† exhibitū designatū

Christi abluendum, vt sicut tabernaculum sanguine victimarum fuerat consecratum, ita populus fidelis sanguine eiusdē dedicaretur, nec solū Hierosolymis locus esset orationis magnus, sed in omni loco dominationis eius leuarent manus electi per orationes ad dominum.

d *Fumi.* BED. Compūctionis & fletuum, sicut fumus ab igne, ita compunctio a spiritussancti ardore. Sanguis de latere mortui profluens, contra naturam nostrorum corporum loco signi fuit. i. nostræ salutis & vitæ quæ processit de illius morte. Potest & in igne illuminatio fidelium, in vapore fumi cæcitas Iudæorum intelligi. Vnde & dominus legem daturus in igne & fumo descēdit, quia humiles claritate sua illuminat, superbos per caliginem obscurat erroris.

Exo. 20.c.

e *Sol conuertatur, &c.* Hoc in passione Christi partim factū, partim ante iudicii diem creditur venturum, tūc enim sol obscuratus est, sed luna in sanguinem versa hominib. apparere non potuit. quia tunc vt pote in pascha 14. existens interdiu fuerat visibus humanis obiectu terræ occultata.

f *Quicunque inuoc.* Hoc est quod Petrus ait: quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente quæ timet dominū & operatur iustitiam, acceptus est illi.

1. Pet. 5. c.

✱ CHRYS. Non est hoc adulanter dictum, sed quos acriter perstrinxerat, erga illos remissior esse incipit, tempestiuam Dauidis mentionem faciens. Et ne turbentur, nouum procemium exorditur, quia mentionem facturus erat Iesu. Nam superius quidem, non essent turbati audientes prophetam, nomen autem Iesu statim illis propositum obstitisset. Et non dixit, persuademini: sed audite, id quod erat minus molestum. Vide etiam, quomodo nihil dixit sublime, sed a ualde humilibus incipit: Iesum, inquit, Nazarenum. Statim patriam dicit quæ sane videbatur contemptior esse, & nihil iam magnum de illo dicit, neque quod de propheta alius quis diceret.

hom. 6.

F

g *Viri Israeli.* BEDA. Quasi doctus magister prius incredulos monet, ut timore compunctis postmodum salutis consilium impen-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Et dabo prodi. in cœlo sursum. *Hic ponitur denunciatio signorum diem iudicij præcedentium, cum dicitur.* Et da. pro. *secundum quod dicitur Luc. 21. e. Erunt signa in sole & lu. & stel. & in ter. &c.*

2 San. *Nam persecutio Antichristi præcedet aduentum Christi in qua fundetur sanguis innocentium.*

3 Et ignem. *s. conflagrationis præcedētem aduentum iudicis.*

4 Sol con. in tene. *Non secundum rem, sed secundum apparentiam, quia nubibus densis abscondetur eius lumen.*

5 Et lu. in. san. *Similiter secundum apparentiam, sicut rubea uidetur quando eclypsim patitur.*

6 Antequam ueniat dies domini. *i. dies sui iudicij.*

7 Magnus. *Nam omnes comparebunt.*

8 Et manifestus, &c. *Nam occulta cordis nostri tunc manifesta erunt.*

9 Et erit. *Non in die iudicij, sed ante. Prophetæ enim loquentes de vno tempore, transeunt ad aliud.*

10 Quicunque inuocauerit nomen domini. *fideliter & perseueranter.*

11 Saluus erit. *salute æterna. Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

12 Viri Israe. *Hic consequenter Petrus declarat propositum per autoritatem. Et diuiditur in duas partes secundum duplicem eius autoritatem. Secunda ibi: Non enim dicendum. Prima in tres: quia primo autoritas introducitur. Secundo: ad propositum applicatur, ibi.* Viri fratres. *Tertio, intentum concluditur, ibi.* Dextera igitur. *Prima adhuc in duas: quia primo intentum proponitur. Secundo. autoritas inducitur, ibi.* Dauid enim. *Circa primum excitat attentionem audientium dicens.* viri Israe. *ad quos missi fuerunt prophetæ.*

Diuisio.

Diuisio.

13 Audite verb. hæc. *quæ non sunt deridenda, sed magis attente audiē da, cum sint prophetarum oracula. Consequenter proponit Christi mortē & resurrectionem, dicens.*

14 Iesum Nazarenum uirum approbatum, &cæt. *id est, coram uobis.*

Digitized by Google

impendat,& quia scientibus legētia loquitur,ipsum esse Christum,qui a prophetis promissus est,ostendit, nec tamen auto ritate sua prius eum filium Dei nominat,sed virum probatū, iustum,a mortuis suscitatum.

a *Definito consi.* RAB. In hoc solo notabiles, quia non obedienti animo fecerunt.

b *Et præscie.* RABA. In Græco sic est, præscientia sic traditum accipientes, traditus est enim a preside in potestatem illorum, vt ipsum siue latronē eligerent, sed latroni concessa vita, Iesum per manus militum occiderunt.

c *Per manus, &c.* ✠CHRYSOSTOM. Hic Iudam insinuat, interim illis etiam ostendit,quod non ipsorum potentiæ fuerit,nisi & ipse concessisset,& exposuisset illū Deus. Hoc enim est quod non dicit ἐκδοτον expositum, sic totum conuertit crimen in caput Iudę proditoris.Ille enim ipsum tradit osculo,vel igitur de hoc,quod per manus iniquorum, vel militū dicit,manifestans quod non simpliciter interemeritis sed per iniquos viros.Et specta,quomodo vbique curant vt passionē primum confiteantur. Quod autem ad resurrectionem attinet,quoniam magnifica erat,nunc adumbrat, & ita quodam modo in medio constituit.Nam crux & mors quidem inter confessa erant,resurrectio autem nondum.Idcirco & postea de illa,inquit,adiiciens.*Quem Deus suscitauit,&c.*

d *Suscitauit.* BED.Non communi resurrectione quę in finem differtur,sed quæ die tertia celebraretur,vt assertio huius resurrectionis testimonium esset deitatis.

RAB.Suscitauit secundum humanitatem, quam maxime oderant.

e *Quem Deus suscitauit.* ✠ AVG.Neque enim in ipso die passionis in cœlo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam,in sepulchro autem secundum carnem: Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita manifestum est Euangelium.Quod vero illa anima in infernum descenderit,apostolica doctrina prædicat.Quandoquidē beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet,vbi de ipso prędictum esse demonstrat Quoniam nō derelinquat animam meam,&c.illud de anima dictum est , quia non est derelicta,vnde tam citò remeauit,illud de corpore.

f *Solutis do.* BED. Videtur esse sensus huius sententię,quia domino ad inferos descendente, dolores pœnarum soluti sunt quia eum tangere non potuerunt , sed iuxta Græcum in quo scriptum est.Soluens per ipsum mortis dolores , iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, patet,quia per descensum eius liberati sunt sancti a locis infernorum: qui licet in sinu Abrahæ.i.in consolatione quietis essent,a dolore tamen mortis siue inferi non erant soluti ex toto , quia non meruerant gaudia cęli intrare , donec fieret illud prophetæ : In sanguine testamenti eduxisti vinctos tuos de lacu, &cæt.in quo non est aqua. Vincti enim erant antequam educerentur.

g *Iuxta quod im.&c.* ✠CHRYSOST.Secundum quod non erat possibile , illum detineri ab ea , hoc manifestat, quod resurrectio eius,non sit cōmunis cum alijs. Deinde priusquam aliquid illorum mēs cogitet , assistit illis Dauidem , qui omnem humanam rationem subuertat.

h *Prouidebam domi.*

ALLEG.RA.BE.veniens in ea quę transeunt,non abstuli oculum ab eo qui semper manet,hoc prouidēs ut in eum post temporalia recurrerem: & hoc quòd peccatum non feci,nec dolus inuentus est in me,non homini,sed Deo ascribam, propter hoc etiam in cogitatione iucunditas, & in uerbis exultatio,propter resurrectionem.s.qua mundus liberatur.

Prouid.domi. Vox Christi post resurrectionem exultantis ad dexteram.Sinistra est præsens vita,dextera ęterna. *Ne commoueat.* Post resurrectionem omnia erunt immobilia . *Et exultauit lingua.* Quia requies post laborem data est , laborauit enim, in spe vitæ ęternę. *Non derelinques.* Non iterum moueat corruptione iteratę crucis & mortis. *Notas mihi fecisti.* Scio me semper esse victurum *Replebis me.* plena lætitia,id est, iterum non moriar.

i *Coram me,&c.* BED.Exponendo quod ipse fecerit,dat nobis puris hominibus consilium peccata vitare. Nam qui Dei præsentiā iugiter intuetur oculo mentis,nullatenus hoc ad peccata conuertit diabolus.

k *Quoniam à dextris.* BE.Causa quare non moueatur, quia dominus a dextris opitulatur,sinistra non præualente. Si enim à dextris non fuerit: illam partem diabolus occupat, sicut de Iuda dicitur. *Et diabolus stet a dextris eius.*

l *Et exultauit.* BE.In passione dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem,& cœpit pauere & tędere,vt se uerum hominem in anima & corpore, & ueraciter passibilem monstraret.Exultauit uero anima & lingua , quia passione sua genus humanum saluandum erat.

[Text:]

a Deo [1] † in vobis, virtutibus, [2] & prodigiis, [3] & signis, [4] quæ fecit Deus per illum in medio uestri, [5] sicut uos scitis: [6] hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, [7] per manus iniquorū † affligentes interemistis. [8] † Quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, [9] † iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. [10] Dauid enim dicit † in eum: [11] Prouidebam dominum coram me semper: [12] quoniam á dextris est mihi, ne commoueat: [13] propter hoc † delectatum est cor meum, [14] & exultauit lingua mea, [15] insuper & [16] caro mea requiescet [17] in spe. [18] Quoniam

[Interlinear:] a Coram vobis,uel in vestris corporibus. b Resurrectionibus mortuorum. a Pater vel diuinitas. b Inde inexcusabiles. a Spiritussancti. b Patris,non nostra, c Christi. d Iudæis a patre,vel a seipso,vel traditum militibus a Iudæis. e Militum. a Variis illusionibus. b Voce,qui enim iubet,facit. c Libertas data est a spiritu. d Vel eius resurrectione,vel mortuorum solutione. a Prophetiam Dauid immutabilem. a Vel ab ea morte,qui enim immunis erat a morte,poterat quos vellet a dominio mortis eripere. b Non in sua,sed in Christi persona.c Vox assumpti hominis.d Deitatem,vel patrem. a præsentem sentiebam auxilium. b Quasi inseparabilem, c Prosperis. Mortis custodis. d Spe resurgendi. a Quia caro resurget tertio die,vel quia dominus a dextris stat. b Iucunditate. c Cogitatio. patriarchæ. d In uerbis prophetæ. a Non deficiet in interitu,sed in spe resurrectionis obdormiet. i.apostoli. b In sepulchro. c Resurrectionis.

[Margin:] † erga uos — † cum uos cepissetis, crucifixerunt. — Hom.7. — † de eo lætatum — zach.9.c. — † inf.10. — † quatenus hom.6. — To.2.epist.40.ad Dardan.soluti 2.q.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Virtutibus.*i.operibus virtuosis.*

2 Et prodigiis. *i.miraculis maioribus, ut in resurrectione mortuorum & consimilibus.*

3 Et signis,*s.minoribus,ut infirmitatum curationibus.*

4 Quæ fecit.*s.tota trinitas.*per ill.*i.per hominem Christum,inquantum enim humanitas erat organum diuinum diuinitatis coniunctum,sicut manus suo modo est artificis organum.*

5 In medio vestri.*q.d.sic est euidens quod non potestis negare.*

6 Hunc definito.*pro mundi salute ex maxima charitate.Iudas tamen tradidit eum ex cupiditate & malignitate , quorum autor non est Deus.*

7 Pe manus.*s.per manus militum Pilati,qui Gentiles erant & idololatrę.*

8 Quem Deus.*Quantum ad ipsum,eo quòd ipsum non læserunt & quantum ad patres sanctos quos inde absoluit.quamuis enim ibi non sentirent pęnam sensus,habebant tamen pęnam damni,inquantum retardabantur à visione & fruitione Dei,quod erat mentis afflictiuum . secundum illud Prouerb.13.b.Spes quæ differtur,affligit animam.*

9 Iuxta quod imp.*id est,detineri.non enim peccatum aliquod contraxerat,sed ad omne peccatum destruendum venerat.*

10 Dauid enim.*Hic consequenter inducit autoritatem Dauid ad propositum, quæ habetur Psal.15. & intelligitur de Christo ad literam.sicut ibidem fuit ostensum.Ideo in persona eius dicitur:*

11 Prouidebam,&c.*Nam anima Christi ab instanti creationis habuit continue claritatem diuinæ visionis.*

12 Quoniam à d. *Ex hoc enim quòd humanitas Christi erat organum diuinitatis coniunctum,ut dictum est,non potuit moueri ad aliquid nisi secundum voluntatem deitatis,propter quod nullus inordinatus motus potuit insurgere in Christo ex iniurijs sibi illatis,aut ex quibuscunque alijs causis.& quia hoc erat animæ Christi causa delectationis spiritualis,ideo subditur.*

13 Propter hoc.*interius.*

14 Et exultauit.*Prorumpens exterius in laudem diuinam,sicut dicit Luc.10.In ipsa hora exultauit Iesus in spiritusancto.*

15 Insuper & ca.*ab anima separata.*

16 Requiescit.*in sepulchro.*

17 In spe.*i.certa resurrectionis expectatione.*

18 Quomodo.*id est,à corpore separatam.*

Digitized by Google

A a *In inferno.* BED. Constat animam non derelictam in inferno, quæ ablatis illis pro quibus descenderat, mox ad superna rediit, nec caro est corrupta, sed veloci resurrectione glorificata.

b *Notas mihi fecisti.* BE. Non solum de illo intelliguntur, qui semel accepta plenitudine diuinæ virtutis & sapientiæ per se mortem destruxerit, resurgens ad vitam: sed & de iustis qui per eum via veritatis inuenta ad vitam redeunt & iucundabuntur videntes faciem eius, quia ille vitus est super omnia & beatitudo perfecta.

† inf 13.c. Christus quamdiu in limbo.

hom 6. c *Viri fratres, &c.*

psa. 131.b ✱ CHRYSO. Quando magnum quid dicturus est, hoc vtitur procemio excitans illos, & inde familiares sibi reddens. *Liceat audacter dicere apud vos de patriarcha Dauid.* Magna est hæc animi modestia, vbi non est damnosum, condescendit. Idcirco & non dixit quod hæc de Christo dicta sint, non de Dauid, id que valde prudenter, ob magnum erga Dauidem honorem illos reuerens, de que re aperta ac confessa, tanquam audacius videatur dixisse paulatim deuitat eos quos laudabat: Ideo & non de Dauid, inquit, simpliciter, sed de patriarcha Dauid, quod & mortuus sit ac sepultus.

* futurũ ut

† quantũ ad carnẽ Christus exoriretur ac sederet super.

B † supr. 1.2.

† cęlo.

hom. 6. d *Sepulchrum eius.* ✱ CHRYSOS. Deinde vt appareat quod volebat, neque sic venit ad Christum, sed iterum affert laudes Dauid. Propheta igitur cum esset, & sciret quod iureiurando iurasset illi Deus: Hęc autem dicit vt sermonem de resurrectione, etiam propter illius dignitatem, ac genus recipiant,

¶ Humanam. a ¶ Possidendam in inferno. ¶ Quæ descendit in infernum. b ¶ Ad quod descendit, sed non permansit vt subueniret quibus oportuit, sed non est derelictus, quia cito surrexit. c ¶ Per hoc probat humanæ fragilitatis expertem & supergressum esse humanam conditionem.

a non derelinques animam meam in inferno, † nec dabis san- [1] [2]

b a ¶ Corpus meum sanctificatum, per quod & alii sanctificandi sunt, non patieris corrumpi, quia notas, &c. ¶ Putredinis & vermium. b ¶ Scio me resurrecturum, quia nota mihi vi. vitę.

ctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias [3] [4]

c ¶ Quibus itur ad æternitatem, in quibus post passionem adimplebis me lætitia. ¶ Quæ sunt in sanctitatis iucunditate. a ¶ Ascendenti cœlum dabis delectationes dexteræ vsque in finem. b ¶ In ascensione non semiplena fuit lætitia. c ¶ Videbo faciem ad faciem: vel cum Christo Deo qui est facies patris. ¶ principaleni sexum alloquitur. ¶ Corpore & fide fratres vocando blanditur. [5]

d vitæ, replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, li- [6]

¶ Hoc dicit, ne indignentur. [7]

ceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid: † Quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulchrum eius est [8] [9]

c a ¶ Vnde apparet eum non de se dixisse: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. b ¶ Dauid. [10]

apud nos vsque in hodiernum diem. † Propheta igitur cum esset, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus * de fructu [11] [12]

a ¶ Viri Luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israel spiritualem sedit. ¶ A longe.

lumbi eius † sedere super sedem eius: † prouidens locutus [13]

¶ Secundum animam.

est de resurrectione Christi: quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum [14] [15]

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui uidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commouear. [16]

resuscitauit Deus: † cuius omnes nos testes sumus. Dextera [17]

a ¶ Ioel. b ¶ Vel in euangelio, accepta a Christo. ¶ Accepit vt homo. [18]

igitur Dei exaltatus, et promissione spiritussancti accepta a [19]

a ¶ Donum linguarum vel spiritum. ¶ Vt Deus. ¶ Non recedit a verbo prophetæ Ioelis dicentis, Effundam, &c. b ¶ Meiue. c ¶ In linguis igneis. ¶ Sono. ¶ Nostro sermone. d ¶ Vnde patet, quia non de sua, sed de Christi ascensione prædixit. [20]

f patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: Non enim [21]

¶ Sicut hæc quæ nouissima sunt Dauid non de se sed de Christo prophetauit, quia mittendus ex Sion, ex stirpe Dauid venturus, & dominaturus in medio inimicorum, sic & illa quæ præmissa sunt non ad Dauid, sed ad Christi mortem & resurrectionem pertinentia. ¶ Interna ratione verbi coæterni. b ¶ pater. [22] [23]

Dauid ascendit in † cœlum. Dicit autem ipse: † Dixit do- [24]

a ¶ Homini Christo. b ¶ Quiesce vel iudica. c ¶ In æternitate, vel in vnitate personæ cum filio qui est dextera patris. d ¶ Semper, quia semper in præsenti & in futuro ponedi. [25]

g minus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam [26]

D quasi prophetia violaretur, nisi hoc esset, atque adeo & ipsorum honori derogaret.

e *De fructu lumbi.* BED. In Græco habetur: De fructu ventris eius suscitare Christum, & sedem super sedem eius.

Ioel 2. g. Io. 16. b

Accepit. Vt verus homo, vt effundat spiritum, sicut Ioel dicit: Effundam, &cet. Vel accipiunt Apostoli ab ipso promissionem spiritus in euangelio, quod a patre mittetur spiritus.

† fines.

f *Effudit hunc, &c.*

BED. Qui prius Iesum suscitatũ a Deo dixit, nunc fidem auditorum altius eriges hunc esse verum dominum assignat, quẽ effudisse spiritum cõfirmat: hoc enim deitatis est signum. Et pulchre verbo effusionis vsus est: quod prophetam Ioel posuisse supra memorauit, vt ex hoc etiam constet ipsum esse dominum Iesum, qui ante assumptionem carnis loqui consueuit in prophetis, qui signa & prodigia dat in cælo & in terra, qui omnes inuocantes se saluat. Et cętera quę propheta describit, quasi verus Deus explet.

† 3. Re. 2. b

ioel: 2. g

E

† præsciuit

BED. In Græco Effudit hoc donum quod nunc videtis & auditis.

† psal. 109.

g *Sede a de.* BEDA. Hoc est quod Petrus ait de domino, quem oportet cælum quidem suscipere vsque in tempora resurrectionis omnium, tunc enim cum venerint tempora refrigerij a conspectu domini missurus eum est (qui prædicatus est) a regalibus sedib. Iesum Christũ ad iudicãdos viuos & mortuos.

infra 3. d Contra Arrium. F

BE. Si opponat Arrius ex hac diuersitate filium minorem, patrem uero maiorem esse. Respondemus ei: Nomen inferius illi conuenit, cui sedere, imperatur. sicut & Petrus con-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 In inferno. *i. in sanctorum limbo, in quo fuit per trigintanouem horas tantum. s. ab hora nona feria sexta, in qua fuit separata a corpore vsque ad diluculum diei dominicæ in qua secundum communiorem opinionem fuit corpore reunita. Ideo subditur.*

C 2 Nec dabis. *id est, dari permittes.*

3 Sanctum tuum. *id est, corpus meum sanctificatum.*

4 Videre corruptio. *i. putrefactionem vel incinerationem. Si tamen accipiatur corruptio pro morte, sic fuit ibi corruptio, quia corpus Christi fuit vere mortuum per separationem animæ a corpore, vtrunque tamen mansit diuinitati vnitum, scilicet anima existens in limbo, & corpus iacens in sepulchro.*

5 Notas mihi. *Per accelerationem resurrectionis meę.*

6 Replebis. *quia resurrexit in corpore glorioso, quod fuit prius passibile & mortale, & sic habuit materiam iucũditatis ex sui corporis glorificaõe.*

7 Cum facie. *i. cum clara visione essentiæ diuinæ, quam habuit anima Christi ab instanti creationis suæ. Ideo dicitur.* Cum facie tua. *i. cum visione faciei tuæ, tam prius habitæ.*

8 Viri fratres. *Hic consequenter dicta autoritas ad propositum applicatur, ostendendo quod non loquitur de persona Dauid, sed de persona Christi, cum dicitur:* Viri fratres. *i. Israelitæ sicut & ego.*

9 Liceat audent. *Tanquam verum manifestum.*

10 De patriarcha. *Vt patet 3. Reg. 2.*

11 Et sepulcrum. *In quo iacuit per tanta tempora corpus eius quod putrefactionem passum est & incinerationem. propter quod dicta autoritas intelligi non potest de ipso, ideo consequenter ostenditur, quod intelligenda est de Christo, cum dicitur.*

12 Pro. igi. *domini sicut habetur Ps. 131. b. Iurauit dominus Dauid veritatem & non fru. &c. quod prin cipaliter intelligitur de Christo descen*

dente a Dauid secundum carnem, vt dictum fuit ibidem ideo subditur.

13 Prouidens lo. *in autoritate prędicta quę in ipso impleta est, & patet ex dictis, ideo sequitur.* 14 Neque derelict. *Et patet litera.*

15 Dextera igitur. *Hic concluditur intentum de collatione sancti spiritus a Deo. Circa quod sciendum, quod hęc collatio non erat implenda ante Christi ascensionem, vt dicitur Ioa. 18. f.* Nondum erat spiritus datus, *quia nondum erat Iesus glorificatus. ideo concludit,* Dextera igitur Dei. *i. eius potentia.* 16 Exaltatus. *ad cælestia.*

17 promis. spi. *Quę sedit ad dexteram patris, sicut erat sibi promissũ Psal. cix. a. Sede a dextris meis, &c.*

18 Effu. hunc. *Spiritum.* 19 Quem vos. *in linguis igneis.*

20 Et auditis *in varijs linguis. Erant enim signa sensibilia ad designãdum spiritum sanctum habitantem in cordibus eorum. Sciendum autem quod sicut miracula fiebant a tota trinitate, sicut a causa principali, & ab humanitate Christi sicut a causa instrumentali coniuncta, vt dictum est supra ita intelligendum est de hac infusione spiritussancti.*

21 Non enim. *Hic ponitur secunda autoritas ad propositum, quæ habetur Ps. 109. qui psalmus ad literam intelligitur de Christo, vt ibidem diffusius declaraui. Dicit igitur.* Non enim da. as. in cę. *Sed fuit sepultus & incineratus, vt prædictum est.*

22 Dicit aut. ipse. *De Christo.* 23 Dixit Dominus *Pater.*

24 Domi. meo. *i. filio eius incarnato, per hoc enim probatur diuinitas Christi, Matth. 22. d. quia si esset homo purus, Dauid non vocaret eum dominum, cum esset filius eius naturalis tantum, & non Dei, sed tantum adoptiuus, sicut Dauid & alij sancti.*

25 Sede a dextris. *i. ad æqualitatem patris secundum diuinitatem, & in potioribus bonis secundum humanitatem.*

26 Donec ponam. *Per hoc non est intelligendum, quod Christus de-*

Digitized by Google

sequenter exponit:quia & dominum eum, & Christũ Deus fecit hunc Iesum quem vos crucifixistis.

RAB. Manifeste Petrus ex hoc Psalmo regnum Christi nõ terrenum, sed cœleste ostendit, & vtramque naturã eius euidenter astruit: humanam quæ de Dauid, diuinam secundum quam est ad dexteram patris. In vna Dauid filius. In altera eiusdem est dominus vnde & subiungit: *Cer.ergo.*

a *Dominum eum.* BED. Ostendens nomen maiestatis & potestatis est, cui omnis creatura debet subiici. Christus regiæ siue pontificalis dignitatis nomen est. In lege vngebantur reges, & pontifices in figura illius.

a ¶ Dæmones vel homines. b ¶ Humiles vel subiectos. c ¶ Carnis vel apostolorum. d ¶ Quia propheta hæc dixit.

inimicos tuos scabellum pedum tuorum, Certissimè ergo

a ¶ Vin. b ¶ Corporalis vel spiritualis. c ¶ Dauid. d ¶ De quo dicit domino meo. e ¶ Lege m cum dixit ideò, &c. ¶ Vel, Vnxit te Deus, &c. ¶ Vel, Ego constitutus sum, &c.

sciat omnis domus Israel, quia & dominum eum & Christũ

a ¶ Secundum carnem fecit in natiuitate vel in resurrectione. b ¶ Pater vel deitas. c ¶ scilicet d ¶ Iesus proprium nomen illius est. e ¶ Quem vilem putastis. f ¶ Secundum carnem, diuinitas enim pati vel crucifigi non potuit.

fecit Deus, hunc Iesum quẽ vos crucifixistis. His auditis com-

a ¶ Ex quo dixit, viri Iudæi. ¶ Salomon: Verba sapientium stimuli, secundum illud: Et in cubilib. vestris compungimini. b ¶ Quasi ad medicos & duces cæci loquuntur & ægri.

puncti sunt corde, & dixerũt ad Petrũ & ad reliquos apostolos:

a ¶ Demonstrare nobis. ¶ Ecce fructus compunctionis. b ¶ Quia & ipsi Israelitæ. c Feruorem fidei præripuit. d ¶ Cordis.

Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ait ad illos: Pœnitentiã

c *Iesum quem.* BE. Iesus est dominus & Christus, vna in duabus naturis existente persona, quia in diuinitate æternaliter ex patre natus, in humanitate temporaliter factus, cum operante spiritusancto in vtero virginis est incarnatus.

✱ CHRYSOST. Vides quantum bonum sit mansuetudo. Ipsa pectora nostra magis quam vehemens austeritas extimulat, & plaga ferit maiore. Quemadmodum enim percutiens obdurata corda, non tam facile sentire facit, vt si eadem prius mollia faciat ac tenera, ita & hoc loco prius oportebat mollire, & tũc pungere: mollit autem non furor, neque accusatio vehemens, neq; conuicia, sed mansuetudo. Nam ille quidem iracundus auget morbum, hic autem qui mitis est, imminuit. Atque ita si volueris quempiam qui iniuste egit corripere, magna cũ mansuetudine illum alloquere. Vide igitur & hoc loco, quid faciat. Mansuete in memoriam reduxerat illis sua flagitia, & nihil addit, dixit Deo donũ, adiecit gratiam, quæ his facta erant testimonium dabat, & vlterius sermonem pduxit. Reueriti sunt Petri mansuetudinẽ, quia his qui dominum suum crucifixerant, & cõtra ipsos clamarant, tanquam pater & magister curam gerẽs loquebatur. Non simpliciter obedierunt, sed seipsos condemnarũt, sẽ serunt quæ fecerant, &c. Quid.n. dicunt. Quid faciemus uiri fratres? Quos enim impostores vocarent, fratres vocant, non intantum se illis æquabant, quantũ ad sui curam ac amorem his verbis attrahere nitebantur, &c. Non dixerunt statim, igitur resipiscamus, sed permiserunt sese illis, quemadmodũ in naufragio, aliqui constituti vel morbo, cõspecto gubernatore vel medico, omnia illi concedunt ac obediunt, similiter & hi fecerunt: Confessi sunt se esse in extremis malis, & nullam salutis habere spem.

hom.7.

b *Et Christum.* BE. Ille vere est Christus omni plenitudine spiritussancti vnctus, qui de eodem spiritu potentialiter dedit quibus voluit.

Cõ. Arria. ✱ EPIPH. Ideo dicit, fecit Deus hunc Iesum, vt significet domini incarnationem. Ex hoc enim quod dicit: hunc Iesum quem crucifixistis. Manifestum est quod de carne dicit, quã crucifixerunt: carnem enim crucifixerunt.

L. 4. aduer. Marcionẽ c. 15. 16. 17. ✱ TERTVL. Facienda est denique iam hinc inter nos, certa ista & iusta præscriptio, & vtrique parti necessaria, qua determinatum sit mihi omnino commune esse debere alterius Dei Christo, cum Christo creatoris. Nam & à vobis proinde diuersitas defendenda est, sicut à nobis repugnanda est: quia nec vos probare poteritis alterius Dei venisse Christum, nisi eum longe alium demonstraueritis à Christo creatoris: nec nos eum creatoris vendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis constituitur à creatore, &c. Mihi vẽdico Christum, mihi defendo Iesum, &c.

Tertũ. lib. aduer. praxean. c. 17 & 18. ✱ IDEM. aduers. Praxean. multa super hoc negotium disserit.

hom. 6. ✱ CHRY. Bene hic definit concutiens illorum mentem. Quoniam enim ostendit, quantum hoc sit facinus, tunc tandem & ipsum aperuit, vt sic maius ostendatur & metu illos corripiat. Non enim sic homines beneficiis adducuntur, vt timore castigãtur. Verum admirabiles illi, & magni amici Dei neutro horum indigent, qualis scilicet Paulus erat. Neque enim regnum vel gehennam magnifaciebat, & hoc est amare Christũ, hoc est, non esse mercenarium, neque quæstũ, vel negociationem existimare, sed verè esse virtute præditũ, & oĩa facere, eò quod grata sint Deo. Quantis igitur lachrymis digni, qui tantam debentes mensuram, neque vt negociatores ambimus regnum cœlorum. Tanta nobis pollicetur, & neq; sic audiuimus. Quid huic inimicitiæ comparari poterit, quam vis ii qui insana pecuniarum cupiditate laborant, siue seruos, siue hostes, siue inimicissimos inueniant, vnum hoc expectãt si possint ab illis pecunias accipere, omnia faciunt, & adulantur, & seruiunt & seipsos addicunt, omnibusque se putãt esse honestiores, vt quid ab illis accipiant. Pecuniarum enim spes, nihil horum illos sinit cogitare, &c. (Et paulò post) Regnum promittit Deus, & contemnitur, gehennam apparat diabolus & honoratur, &c.

d *Compuncti.* BE. Impletur prophetia Ioelis, quia post ignẽ spiritussancti sequitur vapor compunctionis, fumus lachrymas excutere solet, incipiunt flere qui irriserant, tundunt pectus, dãt Deo præcem sicut sacrificium, vt sanguinem illum gustare valeant, per eum saluandi, quem super se & super filios suos prius fuerant imprecati.

Ioel. 2. g

Tom. 1. 3. par. pastoral. curæ admonition. 31. ✱ GREG. Hinc Petrus cum quosdam territos malorũ suorum consideratione conspiciens, admonuit dicens: Pœnitentiam agite, &c. Dicturus.n. baptisma, præmisit pœnitentiæ lamenta: vt prius se aqua suæ afflictionis infunderẽt, & postmodum sacramẽto baptismatis. Qua ergo mente qui transactas culpas flere negligunt, viuunt securi de venia, quando ipse summus pastor ecclesiæ: huic etiã sacramento, addendam pœnitẽtiam credidit, quod peccata principaliter extinguit.

De fide & operib. ca. 8. & to. 9. de vtilitat. pœn. ca. 1. Et tom. 4. de uera & fals. pœni. c. 2. Tom. 3. ex sent. sentẽ. 100. ✱ AVG. Ibi est enim veteris vitæ expoliatio, vt noua induantur qui baptizantur.

✱ IDEM. Prima salus est declinare peccatum, secunda nõ desperare de venia: Nam ipse se in æternum perimit, qui apud misericordem iudicem, ad pœnitentię remedia non recurrit.

e *Pœnitentiam agite.* BE. Dicturus de baptismate pręmisit lamẽta pœnitentię vt prius se aqua suæ afflictionis infunderent, & post sacramento baptismi lauarent.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *beat aliquando dimittere sessionem ad patris dexteram, quia ly donec, aliquando tenetur finite, s. quando significat terminum eius cui coniungitur, vt cum dicitur.* Sedete hic donec veniam. *Aliquando vero indiffinite, vt cum dicitur: Iste non pœnituit donec vixit, &c. i. nũquam, quia post mortem pœnitere non potuit, & hoc modo tenetur, cum dicitur:* Sede a de. m. do. po. *i. tibi totaliter subiectos, si enim accipiatur Christus secundum diuinam naturam, omnia sunt ei subiecta ab æterno secundũ fiendorum dispositionem, non tamen quantum ad executionem, sed solũ in tempore in quo habent esse. Si vero consideretur quantũ ad naturam humanam, sic omnia sunt ei subiecta autoritatiue a principio incarnationis ex vnione ad verbum. Executiue uero omnia ei erunt subiecta in fine mundi, cum in omnibus exercebit suam voluntatem, bonos premiando, & malos puniendo. Et sicut scabellum teritur pedibus, & eis supponitur, ita mali conterentur in pœnis & supponentur* Christo *secundum*

☞ a *In humanitatem, quę per pedes designatur, propter quod concludit.*

1 Certissime ergo. *Absque hesitatione aliqua.*

2 Quia domi. eum & Christum fecit Deus. *id est, tota trinitas.*

3 Hunc Iesum. *Humanitatem eius vniendo uerbo & ad patris dexteram exaltando.*

4 Quem vos crucifixistis. *Per ignorantiam quidem quantum ad populum communem, sed per inuidiam & malitiam quantum ad principes sacerdotum.*

5 His auditis. *Postquam est posita Petri prædicatio, hic consequenter ponitur auditorum conuersio, & secundo eorum conuersatio, ibi.* Erant autem. *Circa primum dicitur.* His auditis compuncti, &c. *de Christi morte.*

6 Et dixe. ad Petr. &c. *Parati obedire.*

7 Pœnitentiam inquit. *peccata præterita detestando, aliter poneretur obstaculum spirituisancto.*

✱ 1 Et

Digitized by Google

a *In nomine* In honore uel in hac forma, uel in uno trium fides continetur.

b *Et omnibus.* BEDA. Hoc ad illud testimonium prophetię respicitur, quod ultimum posuit. f. Omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. quod ad Gentium uocationem pertinet & specialiter, quę a filiis Israel longe factę, per innocationem nominis domini saluandæ erant.

Iohel. 2. g.

c *Testificatus est, &c.* i. testificatio & exhortatio.

✠ CHRYSOSTOM. Vide illum ubique submissum, & necam bitiosum, nec ostentatorem, Testificabatur, inquit, & orabat, dicens: Absoluta & perfecta est doctrina, quæ & metum incutit, & amorem declarat. *Saluamini*, &c Nihil de futuris, sed de præsentibus dicit, quibus maxime aguntur homines, & ostendit, quod prædicatio non solum a præsentibus, sed etiam a futuris eripit malis.

Homil. 7. †libenter.

✠ AVGVST. Vel eripite uos ab hoc seculo prauo. Verbis autem pluribus, ut hoc fieret testificatur Petrus. In his uerbis erat mortuorum operū condemnatio, quę nequiter agunt huius seculi dilectores, & commendatio uitæ quam teneant, atque sectentur, qui se ab hoc seculo prauo eripiunt.

De fide & operib. c. 8 ‡infr. 4. g.

d *Saluamini.* Hęc est testificationis qualitas & exhortationis, sed Lucas plurima uerba Petri breui conclusit sententia.

e *A generatione.* Duæ sunt generationes, una bonorum, alia malorum.

---

a Opere implete b Tingatur. c Nullus pro alio.
d De quo diximus, & dominum Christum cum fecit dominus. hoc dicitur, quia filium Dei nō crediderunt.

a inquit agite, & baptizetur vnusquisque vestrū in nomine 1
a Præcipue crucis de quo dixerat, quem crucifixistis.

Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorū, & acci- 2
a Quod in nobis miramini. b Iudæis. Vel vobis hic & gentib. & omni. Iudęis procul positis. c Illa scilicet quam dandam super vos de spiritu meo.

pietis donum spiritussancti. Vobis enim est repromissio & 3 4
a Etiam Gentib. qui a dono spiritualium non repelluntur. b Loco vel a notitia Dei. c Gratia, non meritis.

b filiis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunq. aduoca
Quę retinentur, quia eiusdem qualitatis erant. a De Christo.

c uerit dominus Deus noster. Aliis etiā verbis plurimis testi
a Adiurauit. b Illos agros, & se medicum ostendit. c Iudæorum qui non pœnitent.

d e ficatus est, & exhortabatur eos dicens, Saluamini a genera 5
a Quæ est peruersa & exasperant. b Illum. s. pœnitent agi. &c.

f tione ista praua. Qui ergo * receperunt sermonem eius ba- 6
g ptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria 7
a Numerus fidei congruus, quæ trina est & vna. b Non vna die tantum. c Fidei. d Non solum Petri, qui eadem erat omnium.

milia. Erant autem perseuerantes in doctrina apostolorū, 8 9
a Siue communis, siue sancti.

& communicatione fractionis panis & orationibus. Fiebat 10
a Exceptis credentib. b Imperfectę, perfecta enim charitas foras mitti timorem. Pro prædicatione, siue propter prodigia quæ sequuntur. c Appropinquat virtutis narratio. Prædicationi adiuncta

autem omni animæ timor. Multa quoq. prodigia & signa 11 12 13
per apostolos in Ierusalē fiebant, & metus erat magnus in 14
a Præter centum viginti, de quib. dictum est.

h vniuersis. † Omnes etiam qui credebāt erant pariter, & ha 15
a Iudicium fraterni amoris est omnia possidere, & nihil proprium habere. Agros. Pecora.

i bebant omnia communia: possessiones & substantias ven 16 17
a Non secundum honorem, sed secundum indigentiam, vt manna.

K debant, & diuidebant illa omnib. prout cuique opus erat. 18
a Vt Apostoli. b Deus facit inhabitare vnius moris in domo. c In oratione. Ecce contemplatio. d Hic actiua vita signatur.

l Quotidie quoque perdurantes vnanimiter in tēplo & fran 19 20

---

f *Circiter.* Ad numerum dicitur sicut circa ad locum.

g *Tria milia.* BEDA. Vbi primum ecclesiæ celebratum est baptisma, pietas diuina ad confessionem trinitatis collegit animarum tria milia, & Moyses quinquagesimo die Paschæ qua lex data est, solemnitatem primitiarum præcepit initiari nunc autem superueniente spiritusancto, non manipuli spicarum, sed animarum sunt domino primitię consecratę.

h *Omnes &c.* Adiungitur narratio etiam de communione & de uenditione & equa diuisione in quib. apparet uirtus.

✠ CHRYSOSTOM. duæ uirtutes, & perseuerare & unanimiter. Hoc autem dixit, ut ostendat quod longo tēpore illos docuerint.

Homil. 7.

i *Erant pa.* Charitas diffusa in cordibus cito generat Dei & proximi dilectionem, unde propter geminum charitatis ardorem, bis datus est spiritus apostolis.

K *Possessiones & sub.* ✠ CHRYSOSTOM. Nō simpliciter quemadmodum apud Græcos Philosophi, quorū alii reliquerunt terram, alii multum auri in mare proiecerunt, id quod non erat opum cōtemptus, sed stultitia, & insipientia. Vbique enim & semper diabolus studuit infamare creaturas Dei, quod quis bene uti pecuniis nequeat (& paulo post) Hęc erat euangelica respublica, nihil dicere sibi proprium esse.

· in Ierusalem, & magnus erat in vniuersis. Rom. 5. a.

l *Frangentes.* ✠ CHRYSOST. Panem, dicens, uidetur mihi hoc loco ieiunium significare, & austerā uitam, simul enim ☞ accipie-

Hom. 7.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et bapt. &c. in nomine Iesu. *in hac. n. forma baptizauerunt in primitiua ecclesia consilio spiritussancti, ut nomen Christi quod erat apud Iudæos contemptum, & odiosum amabile redderetur & uenerandum, quo facto rediit ecclesia ad formam a Christo institutā Matth ult. d. Baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritussancti. Verumtamen in nomine Christi intelligitur tota trinitas. Christus enim Græcè, dicitur vnctus Latinè, & sic in nomine Christi intelligitur pater vngens, & filius unctus, & ipsa unctio, quæ est spiritussanctus.*

2 In remiss. pecc. *quia baptismus delet peccata quantum ad pœnam & culpam.*

3 Et acci. donum. *quod tunc dabatur baptizatis in signo uisibili per impositionem manuum apostolorum, ut habetur inf. 10. c. & 19.*

4 Vobis. n. est re. *prædicta facta per Ioelem prophetam, ut dictum est supra. Cætera patent usque ibi.*

5 Saluam. a ge. *s. Iudaica quę pro maiori parte remansit in infidelitate obstinata.*

6 Et appositæ sunt. *ad numerum fidelium:*

7 In die ill. *s. Pentecostes, ut patet ex prædictis.*

8 Circiter tria mi. *Insigna huius baptizationis fiebat antiquitus baptismus generalis in die Pentecostes.*

9 Erant autem per. *Hic consequentet ponitur conuersorum conuersatio cum dicitur.* Erant autem per. in doctri. aposto. *quantum ad fidem & mores.*

10 Et com. fra. pa. *tum quia quotidie communicabant, tum quia omnes cibos sicut & cætera communia habebant.*

11 Fiebat autem omni animæ. *i. omni homini, denominando totū a parte digniori.*

12 Timor. *tum propter miracula quæ per apostolos fiebant, ideo subditur. Multa quoque prodigia, &c.*

13 Omnes etiam qui cre. *in Christum*

14 Erant pariter. *insignum charitatis.*

15 Et ha. omnia co. *insignum fraternitatis. Et ex hoc omnis religio habuit exordium, in qua non licet habere proprium.*

16 Possessiones. *i. agros, & uineas.*

17 Et substan. &c. *i. pecora & consimilia.*

18 Vendebant. *ut de pretio communiter omnibus prouideretur, tamen secundum indigentias eorum.*

19 Quotidie quoque. *ubi erat locus orationis quo ad omnes, & prędicationis quo ad apostolos.*

20 Et frangentes circa. *in reditu suo de templo.*

✠ 1 Sume

MORALITER.

6 *Et appositę sunt.* Et per istum fructum ad prędicationem Petri tunc factum significatur fructus multiplex qui fit in ecclesia per laborem prædicatorum.

Digitized by Google

accipiebant alimentum, non delicias. Hinc disce, dilecte quod nō deliciis, sed cibis suauiter fruamur, & quod delicati sunt in mœrore, & non delicati in gaudio. Vides quod sermones Petri etiam vitæ afferebant temperantiam? sic non est exultatio vbi non est tenuitas.

A †per singulas domos

†in congregatione.

a *Dominus autem*. In Græco. Dominus augebat eos qui salui fierent quotidie. Ecce post altera narratio sic incipit. In idipsum autem Petrus & Ioannes, &cæ. Quod potest sic exponi. Cū dominus quotidie prædicantibus apostolis ecclesiæ suæ crescentes adiuuaret, primi apostolorum ascendebant in templum, Deum rogaturi in idipsum, i. vt ecclesiam semper augeret.

D

a Non in templo, vt sanctus locus esset orationi, & communis esset victui. b Sanctum vel corporalem. c In honore sui magistri.

gentes † circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salui fiebant quotidie † in idipsum.

a Nihil interrogantes. b Vnanimitate charitatis. c Cooperantes. De præceptis gratias agentes, iuxta illud. Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. a Coram plebe, siue plebi gratias agentes, siue in conspectu plebis gratiam inuenientes. Non solum priores perseuerabant, sed dominus. a Non solum in pentecosten. b Vnionem apostolicæ regulæ.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sumebant cibum cum. *mentis in Deum.*
2 Et simplicitate cordis. *i. sine plica dolositatis & simulationis.*
3 Collaudantes Deum. *de beneficijs acceptis.*
4 Et habentes gratiam. *vt sic de quolibet eorum posset dici, quod de sancto Sebastiano legitur. Necesse erat ut quem Deus tanta perfunderat gratia, ab omnibus amaretur.*
5 Dominus autem. *supple numerum eorum.*
6 Qui salui fiebant. *per receptionem fidei catholicæ.*
7 Quotidie. *& non solum in die Pentecostes, sed etiam in alijs diebus sequentibus.*
8 In idipsum. *i. in unionem apostolicæ doctrinæ.*

CAPVT III.

Ad nos Psychicos cap. 10.

PEtrus autem & Io. ✠ TERTVL. Si, quia Petrus & qui cum eo, ad horam orationis nonam templum introgressi leguntur quis mihi probabit illos ea die statione functos, vt horā nonā ad clausulam & depunctionem, stationis interpretetur, &c. Porro cum in eodem commentario Lucæ, & tertia hora orationis demonstretur, sub quam spiritusancto initiati pro ebriis habebātur & sexta qua Petrus ascendit in superiora, & nona qua templum sunt introgressi, cur nō intelligamus, salua planè indifferentia semper & ubique & omni tempore orādum: tamen tres istas horas vt insigniores in reb. humanis quæ diem distribuit, quæ negotia distinguunt, quę publicè resonant, ita & solenniores fuisse in orationib. diuinis, quod etiam suadet quoque Danielis argumētum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde apostolicarum, tertiæ, sextę, nonæ, &c.

†simul. B

✠ CHRYS. ubique duo illi inter se concordiam magnam habere cognoscūtur, hinc inn it Petrus, simul ad sepulchrum veniunt De hoc dicit Christo *Hic autem quid? &c.*

Homi. 8. Ioan. vlt.

✠ EOCVM. IBID. Virtutem prędictam prosequitur Ita autem vicissim sibi connectuntur vt sermones virtutibus virtutes succedant sermonibus.

b *Ad horam no.* BED. Apostoli hora nona templum ingressuri, primo claudum diu debilē sanant, post vsque ad vesperam laborantes multa millia hominū verbo fidei imbuunt, quia doctores ecclesię prius Iudæis, postea Gentib. prædicant. Hi sunt operarii quos nona & vndecima hora in vineam paterfamilias inducit.

C

Matt. 20. a

✠ CHRYS. Cur autem tunc ascendunt in templum, nunquid Iudaicè viuebant, minimè, sed vtiliter hoc faciunt. Fit autem signum hoc, alios quidem iterum confirmans, alios autem attrahens. Et signum quale nondum fecerāt, naturalis morbus erat, & maior arte medica, immo quadraginta annis claudicans fuerat, sicut in progressu dicit, & nullus illum vnquam curauit. Scitis autē quod curata difficiliora sūt, quæ scilicet a natiuitate insunt. Tam grauis autem erat morbus ille, vt nec sibi ipsi cibū operando parare posset, & insignis erat tum a loco, tum a morbo.

Hom. 8. E

CAPVT III.

a Præcipuis exordiatur.

PEtrus autem & Ioannes * ascendebant in templū ad horā orationis nonam. Et quidā vir qui erat claudus ex vtero matris suę baiulabatur, quē ponebant quotidie ad portam tēpli, quæ dicitur speciosa, vt peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Ioannem † incipientes in-

Non orationis, sed diei. a Cuius difficilis est sanitas. b In hoc diuturna & grauis ostenditur infirmitas. a A quodam ornamento speciali. b Misericordiam. Misericordes fore credidit eos qui templum frequentarent.

c *Claudus ex ute.* BED. Populus Israel non solum ab incarnatione, sed etiam a tempore legis rebellis, quasi ex utero matris claudus fuit. quod in Iacob cum angelo luctante & claudicante figurabatur, quia populus ille Christo in passione pręualens, in quibusdam per fidem benedictus, in aliis ex infidelitate est claudus.

†ingressuros.

Gen. 32. f.

✠ CHRYS. Eleemosynam utique quęrebat accipere, & ignorabat, quinam essent illi viri. &c.

Ibidem. F

Hanc ædificauit Ioathā filius Oziæ rex Iuda, sublimissam. Oēs siquidē portę templi in terra fuerunt, excepta speciosa q̄ pendebat, quæ ab Hebræis porta uocabatur Ioathan.

d *Portam tem. &c.* BED. ALLE. Porta templi speciosa dñs est, per quam, qui intrat saluatur, ad hanc portam Israel debilis, nec ire valens, legis prophetarumque vocibus affertur, ut ab ingredientibus poscat auxilium fidei & sapientiæ, quia vania

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

PEtrus autem. *Hic consequenter describitur prædicatio Petri adiuncto miraculo. & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur operatio miraculi, secundo prædicatio Petri, ibi. Videns autem Petrus. tertio excitatio claudi. se. ca. Circa primum notatur hora, cum dicitur.* Petrus autem & Io. ascen. in tem. *i. in atrium mundorum quod erat orationis locus.*
3 Ad ho. orationis. *tribus. n. horis in die orabant Iudæi. vnde dicitur Dan. 6. c. quod Daniel tribus temporibus in die orabat contra Ierusalem scil. mane, hora nona, & uespere.*
3 Et qui vir. *ex quo miraculum fuit euidentius quam si fuisset claudus ex aliquo accidentaliter.*
4 Baiulabatur. *quia non solum erat claudus, sed etiam sic contractus quod non poterat incedere.*
5 Quem po. quo. *ista ut dicunt aliqui est illa porta, quam ædificauit Ioathan rex Iuda sublimissima 2. Para. 27. Sed si intelligebant de porta eadem numero quam ædificauit Ioathan, non est uerum, nam illa fuit combusta per Chaldæos. 4 Reg. ult, potuit tamen alia in eodem loco rędificari ad similitudinem primæ, & retinuit nomen antiquum.*
6 Vt pe. ele. *sicut consuetum est talibus, qui non possunt lucrari uictū suum. Cætera patent usque ibi.*

Et ✠ Respi.

MORALITER.

3 Et qu. dam uir, &c. por. tem. Dei templum proprie dicitur locus beatorum de quo dicitur Psal. 28. b. In templo eius omnes dicent gloriam. Nam laus iugis est ibidem. Huius autem templi porta speciosa est B. V. Maria, de qua cantat ecclesia, Felix cæli porta. Per hanc. n. portam Dei filius venit ad nos redimendum, & per eā deducit nos ad glorificandū. Si quis aut claudus est ambulare non poteus in uia morū, ponatur p deuotionem ad ipsam, erigetur diuinitus & fortificabitur ad uelociter gradiendū. Si uero fuerit pauper & mendicus, ditabitur plenitudine spiritualium bonorum, & hæc mutatio dexterę excelsi, mirabilis est in conspectu omnium bonorum.

Digitized by Google

ticinia futurorum quasi ad portam ponuntur auditores. Sed Petrus in templum producit, cui per confessionem forte etiã cognomen petræ claues cæli sunt datę.

Homi. 8.

a *Respice in nos,&c.* ✱ CHRYS. Hoc audi. Ille autem neq; sic surgit, sed adhuc manet interturbans. Hunc enim paupertas cogit, vt etiam vrgeat dare eos, qui negant: Confundamur nos, q resilimus, dũ orãt nos inopes. Vide autẽ æquitatem quomodo ostẽdit Petrus statim ut dixit, uide in nos, sic illorũ habitus morum facilitatem ostẽdebat.

Officio. li. 2. c. 25.

b *At ille intendebat.* ✱ AMBROS. Itaque pecuniam non dedit sanitatem dedit. Quã to melius est salutem habere sine pecunia, quam pecuniam sine salute? Surrexit claudus, quod non sperabat, pecuniam nõ accepit quam sperabat.

Homi. 8.

✱ CHRYSO. Non dixit, do tibi quod multo argento prætiosius: sed quid? In nomine Iesu, &c.

Mat. 10. b.

c *Argentum.* Memor illius præcepti; Nolite possidere aurum & argẽtum, pecuniam, quę ad pedes apostolorum ponebatur, nõ sibi recondebant, sed ad vsus pauperũ, qui sua patrimonia reliquerant, seruabant.

†qui sanatus fuerat claudus.

troire in templum, rogabat, vt eleemosynam acciperet. In
Ab eis.
a Q. paupertatem habitu demonstrantes.

a tuens autem eum Petrus cum Ioanne dixit. Respice in nos [1]
Quos nosti esse pauperes. a Intuebantur.

b At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab [2]
a Non habeo vel non habeo modo, vel non modo ad manum. Alia ostendit se habere.

c eis. Petrus autem dixit. Argentum & aurum non est mihi, qđ [3]
Gratus seruus non se, sed dominum glorificat, vt credatur in eum cui resistebant. a Sancti. b A loco alieno.

autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni [4] [5]
a Plenam salutem in his duobus dat, ambulatio. n. sanitatis est probatio. b Dextera est salutis prosperitas.

d surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextera alleuauit [6]
a Nost medicinali tarditate. Nulla intercedit cunctatio, ne putetur aliunde sanitas. b Confirmati sunt gressus eius. c Quæ enecate sunt in paralyticis. Planta a planitia dicta est.

e eum, & protinus consolidatæ sunt † bases eius & plantæ. Et [7]
a Non exurgens. Iuxta prophetam dicentem. Exiliet sicut ceruus claudus. b Exemplum est gratias agendi domino. Cæleste.

exiliens stetit & ambulabat, & intrauit cum illis in templum [8] [9]
Duo præcepta implebat. Sanitatem illius.

ambulans & exiliens & laudans Deum. Et vidit omnis po- [10]
Ecce plenitudo testium. Non dubitabant de persona.

pulus eum ambulantem & laudantem Deum. † Cognosce bant autem illum, quoniam ipse erat, qui ad eleemosynam
Non fide.

f sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt † stupore
Bona contingunt.

& extasi in eo quod contigerat illi. Cum viderent autem
a Non sacerdotes. b Adorandos.

g † Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad por- [11]
ticum, quę appellabatur Salomonis stupentes. Videns au- [12]
Cursui, & stupori, vel vbi stupenti.

h tem Petrus respondit ad populum. Viri Israelitæ, quid [13]

D

lum adducũt, sed ipse sequitur, comitatu bñfactores suos testatus. Et per hoc quod cũ exultatione laudabat Deum, non illos admirans, sed Deũ, qui per illos, sibi benefecerat. Sic gratitudinis studiosus vir erat. (Et post pauca.) Qui enim liberati sunt à diutinis morbis, vix credunt, etiam cũ viderint. Et qui sanatus est, deinde cũ apostolis erat, gratias agens Deo. *Et ingressus, &c.* Vide quomodo non solus erat, prę voluptate quidem saliebat. laudabat autem Deum, vt ora illorum obturaret. Mihi autẽ videtur, vt ne potetur esse simulatio ipsum saltasse, quod certè offendebat non esse hypocrisim.

c *Et exiliens stetit, &c.* BEDA. Ordo perfectionis: primo surgit, qui iacuerat, deinde iter virtutum arripit, & sic regni ianuam cũ apostolis intrat.

† plantæ illius ac tibi.

E

ibidem.

✱ CHRYS. Oportebat igitur credere, nomen Christi remittere peccata. Quum autẽ sanatus teneret Petrum ac Ioannem, accessit omnis populus ad vestibulum, quod vocatur Salomonis, & obstupescebat, a beneuolentia, quæ in illos, & amicitia qua ab illis non separabatur forsitan autem & gratias agens illis, & laudans.

† Agnoscerunt.

† admiratione & stupore.

B

BEDA. ALLEG. *Argentum, &c.* Habuit quidem primum tabernaculum iustificationes culturæ, sanctum sanctorum auro & argẽto distinctum, sed metallis legis sanguis euangelii pręciosior emicat, quia populus, qui ante auratos postes debilis iacuerat, in nomine Iesu Christi crucifixi templum cæleste ingreditur.

Ibidem.

✱ CHRYS. Ita & Christus fecit, sæpe curauit uerbo, sepe & opere, sępe & manum adhibuit, ubi erant infirmiores in fide, vt ne uideatur fieri natura. Et apprehẽsa illius manu, &c. Hoc fecit manifestã suscitationem. Et erat resuscitationis imago.

d *Et apprehensa* BED. Quem uerbo erigit, hunc & dextera cõfortat, quia sermo docentis minus ualet in auditore, si non commendatur exemplo propriæ actionis.

C

✱ CHRYSOS. Reuera admiratione dignum est, non ipsi illum

Extasis.

f *Stupore & extasi.* BED. Pauore & excessu mentis. Dicitur etiã extasis, cum mens a pauore non alienatur, sed inspiratione re uelationis assumitur.

Esa. 8. b. Dan. 2. e.

g *Cucurrit omnes populus ad eos ad porticum, quæ appellabatur Salomonis stupentes.* BED. ALLEG. Saluato Israel per apostolos cucurrit omnis mundus ad limina ueri pacifici, de quo dicitur, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Ipse est lapis de monte abscissus, qui terreno regno ruente, solus per orbem pacificum tenet imperium.

h *Viri Israelitæ: quid miramini in hoc? aut nos quid intuemini, &cæt.* ✱ CHRYSOS. Maiore sermonis fiducia referta est hęc oratio, quam superior, non quod in superiore sibi timuerit, sed quoniam homines illi irrisores, ac subsannatores, concitatores risus, ad tantam orationem non fuissent idonei

hom. 9.

E

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Respice in nos. *id est, considera nos pauperes nihil tibi dare valentes, vt dicunt aliqui, & uidetur hoc glo. interlinearis dicere. Sed saluo meliori iudicio videtur aliter dicendum. Si enim Petrus sic ei respondisset spem recipiendi aliquid ab eis sibi non dedisset, sed magis contrarium & tamen subditur.*

2 At ille intendebat in eos sperans, &c. *Ideo dicendum, quod Petrus & Ioannes, qui erant ualde misericordes respexerunt eum clementibus oculis cogitantibus sibi melius dare quam petebat, ideo dicit ei Petrus:* Respice in nos, *non in nostra, propter quod subditur.*

3 Argentum & aurum non est mihi. *memor illius præcepti:* Nolite possidere aurum & argentum, &c. *vt dicit glo.*

4 Quod autem, &c. *Quod enim per amicos possumus, quodammodo per nosipsos possumus. 9. Ethicorum. sanitatem autem illam poterat Petrus dare virtute domini sui & amici Iesu Christi, ideo subditur.*

5 In nomine Iesu Christi. *id est, in virtute eius.*

6 Surge & ambula. *neutrum enim antea poterat.*

7 Et protinus consolidatæ sunt bases eius. *id est, crura & tibiæ quibus innititur corporis pondus.*

8 Et plantæ. *id est, pedes vsque ad vltimam superficiem.*

9 Et exiliens ste. & am. *In quo ostenditur curatio perfecta & in instanti quam solus Deus potest facere.*

10 Et intrauit cum illis in templum. *vt redderet Deo gratias de tanto beneficio. Cætera patent vsque ibi.*

11 Ad porticum, quæ appellabatur Salomonis stupentes. *Porticus enim illa quam fecit Salomon in templo, fuit per Chaldæos cõbusta, sed post reditum captiuitatis Babylonicę in eodem loco fuit alia re ædificata retinens nomen antiquum.*

12 Videns autem. *Hic consequenter ponitur exhortatio Petri: in qua primo arguit Iudæorum iniquitatem. Secundo eos inducit ad veritatem, ibi; Et nunc fratres. Circa primum dicit.*

13 Viri Israelitæ quid miramini, &c. *quasi nostra virtute, aut pietate fecerimus, sic habent libri correcti. Ad faciendum aliquod bonum requiruntur facultas, & bona voluntas, quæ per uirtutem & pietatem designantur, q. d. Petrus, Si fecissemus hæc nostra potestate & voluntate, bene esset admirandum, sed sic non est: propter quod subditur.*

✱ 1 Deus

MORALITER.

12 *Videns autem Petrus, &c.* Per Petrũ & Ioannẽ cõstanter prędicantes virtutem Cri., & nihil attribuentes proprię uirtuti, significantur pdicatores ecclesiæ, qui fidẽ & mores pdicant constanter, & nihil appropriant sibi honoris, uel quęstus temporalis, sed attribuunt Deo totum, quęrentes salutem animarum. Per quinque uero milia per istam prędicationẽ Petri ad fidem conuersa, ut dicitur. cap. sequent. significatur multitudo peccatorum conuersorum ad poenitentiam, per doctorum & prædicatorum ecclesię sanam doctrinam.

✱ MORA-

Digitized by Google

Et paulo post. Si hoc vos terret ac turbat, discite quis sit, qui fecerit, & ne obstupescite. Et vide vbique, quod postquam ad diem confugit, ac dixit, ab illo omnia facta esse, tunc securè illos perstringit, propterea & superius dicebat, virum declaratum a Deo & exhibitum erga vos. Et vbique memores eos facit sceleris sui, & vt miraculum ostendatur, & resurrectio confirmetur.

vbi autem persuasum est animabus illorum, tunc perstrinxit acrius, quando, scilicet, sentire poterant. Quemadmodum & nos nihil ebriis dicimus, quando autem sobrii facti fuerint, & ab ebrietate reuersi, tunc eos perstringimus, sic sane & Petrus agit, &c.

Apparet quare currebat populus. Illa quæ sunt necessaria sunt saluti.
miramini i hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum, glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, † iudicante illo dimitti: † Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis: autorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus & in fide nominis eius, hunc quem vos vidistis & nostis, † confirmauit nomen eius, & fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam, in conspectu omnium vestrum. Et nunc fratres, scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes.

(Interlinear: a Nostri non sumus. b Quia Abraham ei crediderit etiam tempore præputii. — a Trium, vel omnium. Non est Deus mortuorum, sed viuentium. b In sanitate paralytici. — a Non nos quos intuemini. Consubstantialem. b Saluatorem mundi. Ad saluandum venerat & vos tradidistis ad mortem. — a Non hunc, sed Barrabam petentes dimitti. b Quamuis Gentilis, in quo damnantur Iudæi. — a In se. Sine peccato. b Ad proximum. Sine iniquitate. c Barrabam autorem seditionis & homicidii. — a Lazari & ceterorum. Præsentis & futuræ. b Qui tradit interficit. c Pater. — a Longe ne iterum moriatur. b Christi. c Vel facti. — a Sanum. b Paralyticum. c In sanitate. — Cognitio. a Inuocatio nominis eius. b Christum hominem & Deum. c In corpore & anima. — a Corporalem. — a Suauiter scelus eorum.)

a Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus patrum nostrorum, glorificauit, &c.

RABBANVS. Tres memorantur nullo impio intercedente, vel propter principatum iustitiæ, vel propter, continuam iustorum seriem, vel propter numerum testium.

Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum, &c. Trinitatem notat Deus, patrum hic vnitatem. Memorans patres fidem suadet, ne quasi nouum introducere videretur.

RABBANVS: In his tribus omne sacramentum ecclesiæ completur. Aut enim ex bonis boni, vt Isaac ex Abraham. Aut ex malis mali, vt Hismael ex ancilla Agar, aut ex bonis mali, vt ex Isaac & Rebecca Esau. Aut ex malis boni, vt filii Iacob ex ancillis generari, quod etiam in spiritali generatione similiter obseruatur.

(Margin: † cum iudicasset esse absoluendum. — Genealogiæ discretio. — Ibidem. — Hom. 9.)

✠ OECVMENIVS. Duæ ponuntur accusationes. Si quidem Pilato ad cædem tradiderunt dicentes: Nobis non licet interficere quemquam. Negauerunt autem clamantes: Non habemus regem nisi Cæsarem. Atqui sane cum etiam Pilatus gentilis, qui neque signa a Christo viderat neque prophetias de Christo audierat, vellet tamen ipsum absoluere, ipsi, qui & Christum miracula edentem conspexerant & notitiam habebant prophetarum, in his, quæ illi de ipso dixerant, non tamen ad eum adducti sunt.

✠ CHRYSOSTOMVS. Duo crimina, & quod Pilatus volebat dimittere, & quod illo volente nolebatis, quasi diceret pro illo latronem petistis, & ita valde illis onerosum reddebat sermonem. Et quia illos in manu tenebat, deinde acriter cædit, & longe post. Quando excæcati erant nihil tale dixit:

b Tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti, &c.

BEDA. Sapiens doctor loquens de domino illis, qui eum occiderunt, primo humanitatis qua tradi & interfici potuit recordatur, deinde paulatim resurrectione patefacta Deum & Dei filium esse declarat, & autorem etiam vitæ prædicat.

c Authorem vero vitæ. ✠ CHRYSO. Non igitur ab alio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam peperit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia a seipso vitam habet.

(Margin: + Matthæi 27. b. Mar. 15. b. Luc. c. Io. 18. 5. — Ibidem. — † consolidauit.)

d Interfecistis, &c. voluntate & verbo, & hoc contra legem, quæ dicit, qui occiderit hominem volens, & ipse occidetur.

e Quem Deus suscitauit a mortuis. ✠ CHRYSOSTOMVS. Videte rursum quomodo occulte de potentia illius differit, ostendens quod seipsum suscitauit, quemadmodum in priore oratione dicebat. Secundum quod impossibile erat illum detineri ab illa.

f Cuius nos testes. ✠ CRYSOST. Nam tunc quidem cum dixisset, quod resurrexisset Dauidem adducit testem, nunc vero idipsum dicens, chorum apostolicum, cuius nos sumus, inquit testes & in fide nominis illius hunc quem videtis & nostis, consolidauit nomen ipsius, & fides quæ per eum est, dedit illi integritatem coram omnib. vobis.

g Integram sa. In duobus quæ præcepta sunt.

h Per ignorantiam. Duo cooperata sunt: ignorantia vestra, & præscientia Dei.

✠ CHRISOST. Sane & quæ supradicta, non processerant ex ignorantia, nam quod latronem petierint, quod iudicatum absolutione dignum noluerint, & quod occidere noluerint, quomodo

(Margin: Ibidem. — Ibidem.)

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. *Vtitur hoc modo loquendi, quia communis erat apud iudæos in assertionib. veritatis patet ex decursu veteris Testamenti.*

2 Deus patrum nostrorum. *qui est omnipotens.*

3 Glorificauit filium suum Iesum. *eum resuscitando & collocando ad dexteram suam.*

4 Quem vos quidem tradidistis. *Pilato ad interficiendum, hoc. n. fecerant principes, in quib. erat totus populus virtualiter.*

5 Et negastis ante faciem Pilati. *dicendo: non habemus regem nisi Cæsarem, Ioan. 19.*

6 Iudicante *s. Pilato.*

7 Dimitti *supple debere Iesum. s. innocentem, vt habetur ibi.*

8 Vos autem & sanctum & iustum negastis. *& dicit sanctum & iustum absolute, quia sanctus & iustus est antonomastice. vnde dicitur, Sanctus sanctorum, Dan. 9.*

9 Et petistis virum homicidam donari vobis. *s. Barrabam, qui propter seditionem quandam in ciuitate & homicidium missus erat in carcerem, Luc. 23.*

10 Autorem vero vitæ. *corporalis & spiritualis, quod Christo competit secundum eius diuinitatem.*

11 Interfecistis. *in humanitate assumpta.*

12 Quem Deus suscitauit a mortuis. *per suam omnipotentiam.*

13 Cuius nos testes sumus. *non tantum duo vel tres ad sufficientiam sed multo plures ad superabundantiam.*

14 Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidistis. *nunc sanum & incolumem.*

15 Et nostis *ante fuisse claudum & impotentem.*

16 Confirmauit. *in sanitate.*

17 Nomen eius. *id est inuocatio nominis Christi.*

18 Et fides, &c. *Nam inuocatio sine fide efficax non esset.*

19 Et nunc fratres. *Hic consequenter inducit eos Petrus ad veritatem, & primo ratione, secundo scripturę allegatione, ibi.* Moyses. *Circa primum dicit.* Et nunc fratres. *dulciter eos alloquitur, vt verbum eius magis recipiatur.*

20 Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes uestri. *Alia tamen fuit ignorantia hic & ibi. Nam principes, qui erant literati per scripturas, quæ prædictæ erant de Christo & per eius opera, cognouerunt primo de Iesu Nazareno, quod ipse esset Christus in lege & in prophetis promissus, sicut dictum fuit plenius super illud Mat. 21. d. Primo autem agricolę dixerunt, hic est hæres. Sed quia incœpit prædicare contra eorũ vitia publice, conceperunt contra eũ inuidiam & odium, & sic in eis fuit subuersa dicta notitia, quia corruptio affectionis corrumpit iudicium rationis, & in augmentum malitiæ deceperunt populum simplicem, inducentes eum ad petendum mortem Christi, Mat. 27. b.* Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, ut peterent Barrabam, Iesum uero perderent, *& sic patet, quod ignorantia principum multo grauior fuit quam populorum.*

(Margin: Ibidem.)

✠ 1 Deus

Digitized by Google

quomodo ignorassent? Attamen dat eis potestatē negandi & pœnitendi de factis, imo & defensionem pro illis ponit verisimilem aut dicit: Sciebatis quidem quod occideretis innocentem: quod autem principem vitæ fortasse ignorabatis. Et huic non illos solos à criminib. liberauit, sed etiam præcipuos malitiæ authores. Nonne contentiosiores illos fecisset, siquidem sermonem ad accusationem produxisset; Nā quando quis graue aliquid commisit, dum accusatur, attētat se maiore excusatione defendere, &c. Si illi per ignorātiam egerunt, multo magis his si illis remittuntur peccata, multomagis his, &c.

Nunquid non est similis Moysi, quod quisquis non audiet illum, exterminetur de populo? innumera & alia dixerit quis, in quib. euidenter monstratur, quod ei mansit similis Moses, atque adeo magnum quoddam testimonium attigit: Deus illū inquit, suscitauit ex fratribus nostris.

a *Per os omnium &c.* ideo necesse erat impleri, quia non vnus, sed omnes prophetauerunt.

b *Vt deleantur peccata ve.* Beda. Tunc plenè delebuntur peccata, cū virtute resurrectionis mors destruetur nouissima.

c *Vt cum venerint, &c.* Continuatiuè ad præcedentia. *i. vt cum uene. tempora refrigerii a conspectu domini*: tunc deleātur peccata vestra.

a ¶ Vno ore locuti omnes. ¶ Ad differentiam pseudo.

pes vestri. Deus autem, qui prænūciauit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, sic impleuit. † Pœnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra, vt cum venerint tempora † refrigerii à cōspectu domini, & miserit eum, qui prædicatus est vobis, Iesum Christum, quē oportet quidem cęlum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum à seculo prophetarum. Moyses quidem dixit: † Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester de fratribus vestris: † tanquam meipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis. Erit autem: omnis anima, quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes prophetæ à Samuele & deinceps

a ¶ Vnde & super Christum fecit Deus. b Quia fec. fiis sic, ergo po. — De malis. a ¶ Ad bona. vnde: Declina à malo & fac bonum. b Licet per ignorantiam facta. — a ¶ Quia præteritum est in incarnatione, uel futurum in iudicio. b Discretio vniuersalis iudicii, & redemptio iustorum. c A facie. ¶ Christi in carne. — a ¶ Ambiguitas dictionis. b Ecclesiam. c In iudicio. d Repletionis vel renouationis. — ¶ Non ab hominibus, sed per homines dicta. — a ¶ Non nuper inuentum, sed olim scriptum. b Sensum Moysi, non uerba posuit Petrus. Primum dominæ legis scriptorem anteponit cæteris. — a Non Iesu. filium Naue, sed dominum Iesum. b Nascendo uel resurgendo c Ad profectum vestrum. d ¶ Ad distinctionem falsorum deorum. — a ¶ Obediendo sicut mihi. b Verum hominem uel à me figuratum. c Pro imperatiuo positum. d ¶ Nihil diminuentes, nihil addentes. — ¶ Hoc, quod omnis anima, &c. ¶ Pars principalis pro toto homine. — a ¶ Obedierit. b Ab hominibus. ¶ Vel à Deo. ¶ Secundum legem. ¶ Vel à sorte sanctorum. ¶ Occidetur. — a ¶ Spirituali. b ¶ Post Moysen. c ¶ Quasi principe prophetarum. d ¶ Vsque ad Ioannem bap.

g *Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester.* Beda. Filius Dei de populo Israel carnem assumpsit, apparens in similitudinem Moysi, vt sicut ille carnalē Israel cæremoniis & sacris legibus instructum & purificatum in terrā promissionis introduxit, ita & Iesus per gratiam euangelii spiritalem Israel ad cælum duxit. Et sicut cōtemptores legis Moysi de terra promissionis ab inimicis sunt eiecti, sic qui doctrinam euangelii despiciunt, per vltores spiritus de cœtu sanctorum pellentur, hoc est quod sequitur: Erit autem omnis anima.

h *De fratribus vestris tanquam meipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis.* Rabban. Iosue de Ephraim, Iesum de Iuda.

i *Erit autem, &c.* Bed. Breuiter & lucide prophetarum & legis testimonio docet Christum à cunctis gentibus audiendum, qui incredulos damnabit, ęterna benedictione fideles donabit.

K *Exterminabitur de plebe.* A sorte sanctorum, & extorris reddetur, vel extra terminos beatitudinis eiicietur.

Rabb. Resistentes Iosue de carnali plebe, resistentes Christo de spirituali exterminantur, vtrumque inobedientiam mors sequitur carnalis siue spiritualis.

l *Et omnes prophe.* Bed: Quamuis patriarchæ & sancti prioris temporis multa de Christo verbis & factis prophetauerunt, proprie tamen tempus prophetarum eorum, scilicet, qui de Christi & ecclesiæ mysterio manifestè scripserunt, sumpsit exordium à Samuele & usque ad captiuitatem Babylonis permansit.

m *A Samuele & deinceps.* Sub Samuele regum tempora cœperunt in Iudæa.

d *Quem oportet quidem cælum, &c.* Ecclesiam per fidem, vel in cęlo ad dexteram patris sedere.

e *Oportet quidem cælum suscipere, &c.* Bed. Hoc est quod eidem Christo à patre dictum propheta testatur: *Dixit dominus domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Assumptus enim in cælū sedet à dextris Dei in sede maiestatis, semper Deus manet, neque vnquā inde abfuit sed in humanitate uenturus est de cælo ad iudicandum & restituendum omnia, quæ locutus est Deus per omnes prophetas ab initio seculi, quia sanctis intrantibus cum domino in gaudio, reprobi subeunt pœnis cum diabolo, quo completo, nihil restabit de his, quæ promissa sunt à prophetis.

Moyses quidem. Exempla ponit non de omnibus, qui locuti sunt, uel quę.

✱ Chrysostomvs. Vides quomodo humilia iuxta sublimia seminat? humile enim & excelsum est, non si ascensurus in cęlos similis sit Moysi, ueruntamen tunc magnum erat. Nunquid

† refrigerationis. † vel similē ipsum. Psal. 109. a. Mar. 16. d. Ibidem. † Eccę 17 c Ezec. 18. g. Mat. 4. c. Mar. 1. b. † Deu. 18. d

☞ à Testa

Nicolavs de Lyra.

✱ 1 Deus autem qui prænunciauit per os omniū suorū prophetarum. &c. *Dicit autem os in singulari, ad designandum, quod oēs propheta vno spiritu sunt locuti, & passionem Christi omnes literaliter vel mystice prædixerunt Sic impleuit, nam malis actibus hominum vtitur ad bonum, sunt enim ab eo inquantum actus.*

2 Pœnitemini igitur. *à peccatis uestris.*

3 Et conuertimini. *ad Christum.*

4 Vt deleantur peccata vestra. *per baptismum.*

5 Vt cum venerint tempora refrigerij. *id est, vltimi iudicij, tunc enim ad refrigerium beatitudinis transferentur electi.*

6 A conspectu domini. *secundum ordinationem eius.*

7 Et miserit eum, qui prædicatus est vobis, Iesum Christum. *ad iudicandum seculum per ignem in forma humanitatis gloriosa.*

8 Quem oportet quidem cælum suscipere, *id est, interim in cælis ad dexteram patris sedere, ut dictum est supra ca. 1.*

9 Vsque in tempora restitutionis omnium. *id est, extremi iudicij, in quo omnia reducentur ad statum ordinatissimum secundum lineam diuinæ iustitię.*

10 Quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum, &c. *id est, ab antiquo, & non solum de nouo.*

11 Moyses quidem dixit. *Hic consequenter ad propositum inducit scripturas prophetarum, & primo in speciali dicens* Moyses quidem dixit: *Deuteronom. 18.*

12 Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester. *quod sicut ibidem dictum fuit, intelligitur principaliter de Christo, qui dicitur propheta magnus, Luc. 8. c.* Et descendit de Iudæis secū dum carnem, *Matth. 1.*

13 Tanquam me ipsum audietis iuxta. *I d est, latorem noui Testamenti, sicut me veteris.*

14 Omnis anima. *omnis homo. Ponitur hic pars principalis pro toto.*

15 Quæ non audierit prophetam illum. *legem euangelicam renuendo.*

16 Exterminabitur de plebe, *id est, de sanctorum societate. Consequenter inducit scripturas prophetarum in quodam generali, dicens.*

17 Et omnes prophetæ à Samuele & deinceps, qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. *Sub illo enim incepit regnum Israel & Iuda, vt patet, 1. Regum 10. Temporibus vero regum & deinceps fuerunt prophetæ, qui clarius locuti sunt de mysterio Christi, vt est superius ostensum in expositione prophetarum. Vnde de Esaia dicit Hierony. quod videtur magis euangelium quam prophetiam texere.*

✱ 1 Vos

Digitized by Google

a *Testamenti* BEDA. Ex illo testõ quod ad Moysen,& ex hoc quod ad Abraham dictum est,seueritas Dei & bonitas patet. Bonitas in his,qui in Christi fide meruerunt benedici. Seueritas in his,qui pro cõtemptu & inobediẽtia sunt exterminati. *Testamenti,&c.* Quod infra sequit dicens; In semine tuo bñdi.omnes gentes.

b *Patres no.* Quia non soli Abrahę, sed Isaac Iacob promissum est.

c *In semine tuo bene.* BED. Semen Abrahæ Christus est,in fide cuius omnibus familiis, Iudæis.s.& Gentib.benedictio promissa est.

d *Omnes familię.* BEDA. Non quòd omnes,sed quia nulla benedicitur nisi in eo,sicut & illud: Illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum.

e *Benediceu.* In Adæ maledictæ peccato,in Christo benedictæ sunt,in quo & illi benedicuntur,qui incarnationem præcesserunt,quia idem homo Deus ianuã cæli aperuit & in fine dicet omnib.electis, *Venite benedicti patris mei,&c.*

f *Filium suum.* BEDA. Intuendum est, quòd eundẽ filium Dei quẽ semen Abrahæ nuncupauit, propter duas eiusdem naturas, ne vel hominem tãtum Christũ, vel alterum Dei crederent filium, quo laqueo Nestorius & alii plures decepti sunt.

† qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Vos autem estis a filii prophetarum & testamenti quod † disposuit Deus ad b patres † vestros dicens ad Abraham. † Et in semine tuo bene- c dicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus suscitans d e filium suum * misit eum benedicentem vobis, vt conuertat f se vnusquisque à nequitia sua.

(Interlinear: a Prophetiæ. b Tempora refrigerii.i.vtriusque aduentus domini. Per hoc inexcusabiles estis. Vel antiqua consuetudine,uel natura. a Vt sequitur,scilicet,in semine tuo,&c. a Cui primum facta est promissio. b Non in feminibus,sed in vno semine,qui est Christus. a Non vna gens. Vero. Ante Gentes. b Secundum carnem. a Incarnari fecit. b Prædicantem,vel benedictos facientem. c Libertatem arbitrii ostendat. Quę impugnatur.)

Margin: † quot quot. † nostros. *Iesum. Ioan.1.a. Mat.25.c. † testatus est. † Gen.12.a.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vos autem estis filii prophe.*i.in eorum scripturis nutriti,*
2 Et testamenti.*id est,promissionis.*
3 Quod disposuit,&c.*de futuro.* 4 Dicens ad Abra. *Gen. 22.*
5 In semine. *Quod impletum est in Christo ab Abraham descendente, vt patet per omnes partes orbis,in quibus Christiani,& adhuc magis implebitur circa finem mundi quando omnes cõuertentur ad fidem Christi.*
6 Vobis primum Deus suscitans.*i.manifestans.*
7 Filium suum.*quia inter Iudæos fuit natus & conuersatus.*
8 Misit eum benedicendum vobis.*in persona enim propria prædicauit Iudæis,& multa beneficia contulit,mortuos suscitando, leprosos sanando,cæcos illuminando,& huiusmodi.*
9 Vt conuertat,&c.*ad hoc enim requiritur actus liberi arbitrij. Vnde Aug.dicit: Qui creauit te sine te,non iustificabit te sine te.*

CAPVT IIII.

a LOquentibus autem. ✱ HIER. Tres Hebræorum præcipuæ fuerant ante Christi aduentum hæreses. Essæorũ, qui gente Hebræorũ erant mutuo inter se amore coniunctissimi, Pharisçorum.i.diuisorũ,in multis isti cæremoniis, & traditionibus ab aliis differebant. Saducæorũ, id est,iustorũ,qui nec angelum nec spiritũ, nec resurrectionẽ corpoream confitentes, animarum quoq; interitum prædicabant. ✱ CHRYSOSTO. Nondum rectè à prioribus respirarant tentationibus, & statim inciderũt in alias. Peccatum enim quandiu parturitur, habet confusionem ac pudorẽ, vbi autem perfectũ fuerit impudentiores facit eos,qui ipsum patrarũt. Sane quare hic & magistratus assistit? Superuenerũt .n.illis loquentib.sacerdotes, inquit, & magistratus, hoc est dux militum templi,ut iterum ea,quæ fiebant,publico crimine infament,& non,ut priuatum aliquod ulciscãtur, in quod vbique,vt facerent,studebant.

b *Sacerdotes & magistratus,&c.* Qui doctores & iudices videbantur populi.

c *Saducæi*, qui negabant resurrectionem, & ideo in doctrina eorum dolebant.

d *Dolentes.* quòd ad audiẽdos apostolos cõflueret multitudo. ✱ CHRYSOST. Molestè ferebant,non solum quod docebant, sed quod non solum dicebant, illum resurrexisse, sed etiam nos per illum resurrecturos,&c. Tam fortis & efficacax est illius resurrectio,vt & aliis iste resurrectionis factus sit author.

e *Resurrectionem.* Hoc maxime contra Saducæos,vtrique vero dolebant, quod Iesum, quem,ut hominẽ occiderant, apostoli à Deo patre glorificatũ affirmant.

f *Et iniecerunt in eos.* ✱ CHRYSOST. O impudentiam habebant adhuc priore sanguine plenas manus,& non cessabãt,sed iniecerunt illas iterum,vt & alio sanguine impleantur. Num fortassis etiam, timuerunt, quod illi iam iustæ plebis numerum referrent, & ea propter etiam dux militum illis superuenit. Erat enim, inquit,vespera iam. Illi igitur uolentes eos mitigare, hoc faciebant, & custodiebant, apostolos verò magis audaces reddebat mora temporis. Et vide, qui comprehendantur, apostolo-

Margin: Sup Matt. 5.c. Homi.10. † nomine † infr. 5.c. It idem. † illis. Ibidem.

CAPVT IIII.

a LOquentibus autem illis ad populum, 1 b superuenerunt * sacerdotes & magistra- c tus templi & Saducæi, dolentes quòd 2 d docerent populum; & annunciarent 3 in * Iesu resurrectionem ex mortuis; e f † & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam vsque in crastinum. Erat autem 4 5

(Interlinear: a Petrus pro se & Ioanne locutus est,vel multitudini duo loquuntur. a Iusti siue iustificati interpretantur. Hoc commune omnium. Carceris. a Hęc est causa custodiendi.)

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IIII.

LOquentibus autem illis ad populum, &c. *Posita prædicatione Petri, consequenter ponitur excitatio zeli Circa quod primo ponitur duplex zelus. secundo vtriusque processus, ibi:* Factum est autem. *Circa primum sciendum est, quod zelus aliquando accipitur pro inuidia, aliquãdo verò pro singulari amicitia. Primus autem zelus ponitur, cum dicitur.*

Margin: zelus duplex.

1 Loquentibus autem illis.*scilicet,ad populum.*
2 Superuenerunt sacerdotes & magistratus,&c.*moti inuidia contra Christum.*
3 Et Saducæi dolentes,quòd docerent populum,& annunciarent,&c.*Isti specialiter exprimuntur dolere, quia negabant resurrectionem mortuorum,vt habetur infra 23.*
4 Et posuerunt eos in custodiam.*id est,in carcerem.*
5 Vsque in crastinum. Erat autem iam vespera. *eo, quòd iam transierat hora ducendi eos ad iudicium. Secundo ponitur excitatio boni zeli cum dicit,*

✱ 1 Multi

MORALITER.

✱ 1 *Loquentibus autem illis ad populũ,superuenerunt sacerdotes,&c.* Per istos,qui Petrum & Ioannem conati sunt à prædicatione nominis Christi simpliciter impedire,significãtur infideles,& mali Christiani,qui nituntur prædicatores ecclesiæ à prædicatione veritatis suis persecutionibus perturbare.

✱ Tunc

Digitized by Google

apostolorum præcipui, aliis postea exemplū facti, vt terreātur alii & non vltra se mutuū inquirant, neque cōmuniter agant.
a *Multi autem eorum.* ✻ CHRYSOS. Quid hoc? Nunquid viderunt illos honestari? nonne conspexerunt ligari, quomodo igitur crediderunt? vides manifestam efficaciam? Cæterum eos, qui iam crediderant, oportebat infirmiores fieri, sed non sunt infirmiores facti. Sermo enim Petri, semina in altam miserat profunditatē, & mentem illorum attingebat, &c. Si enim crucifixus, dicebant, talia operatur, & claudum suscitauit: neque nos timeamus illos. igitur & hoc diuina dispensatione contigit, plures inde crediderunt quam prius.
b *Et factus est numerus virorum quinque mil.* Si in quinque millib. hominum, quos in eremo dominus pauit, populus legis á Christo liberatus accipitur, possunt, & hic quinq; millia ab apostolis instructa populū gentium designare: eiusdem legis spiritaliter mysteria secuturum.

Non omnes.
a iam vespera. Multi autem eorū, qui audierant verbum, credi- 1
a Ouium, quę vocem pastoris audiunt vel agnoscunt.
b derunt. Et factus est numerus virorum quinq. millia. Factum 2 3
est autem † in crastinum, vt congregarentur principes eorum 4
Seorsum ponitur. Sacerdotes, qui de genere Aaron principatum gerebant.
& seniores & scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sacer-
a Descriptis principibus sacerdotum, alii sine numero memorantur.
dotum, & Caiphas & Ioannes, & Alexander, & quotquot 5
Concilii.
c erant de genere sacerdotali. Et statuētes eos in medio inter- 6
a Vtrum diuina propter claritatem facti, non alia uirtute factum dicunt.
rogabant: In qua † virtute, aut in quo nomine, fecistis hoc 7
a In medio consilio vel consilii. In pentecoste. Quasi princeps populorum.
d vos? Tunc repletus spiritusancto Petrus dixit ad eos: Princi- 8
a Proan. Interrogatio potest esse. b Ad iudicium adducimur.
e pes populi & seniores*, audite: Si nos hodie † diiudicamur in 9
a In sanitate paralytici.
benefacto hominis infirmi, † in quo iste saluus factus est, notū 10 11
Principibus & senioribus.
f sit omnibus vobis & omni plebi Israel, quia in nomine do- 12
a A saluatore saluatus est.
mini nostri Iesu Christi Nazareni quē vos crucifixistis, quē 13
a Præsens stat, qui ante stare non poterat.
g Deus suscitauit á mortuis. † in hoc iste astat corā vobis sanus. 14 15
a Quem vos crucifixistis. Secundum legem. b Quem Deus suscitauit á mortuis.
h † Hic est lapis qui † reprobatus est á vobis ædificantibus, qui 16
i 17

rosè etiam in proœmio illos perstringit ac carpit, imo illos commonefacit priorum, quod de beneficio ipsos iudicent, quasi diceret: Omnino oportebat nos propter talia coronari, & vt benefactores promulgari: nunc autem etiam iudicatur, quia benefecimus homini infirmo, non diuiti, non potēti, nō nobili, quamuis quis hoc inuidisset: magna enim grauitate sermo ille refertus est.
f *Quia in nomine domini nostri.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Quod maxime illos contristabat, apponit. Hoc erat qd Christus illis dixerat, Quod audiuistis in aure, prædicate super tecta. Ne putetis, inquit, quod occultemus patriam uel passionem eius, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit ex mortuis, per hunc ille astat coram vobis sanus. Iterum passio, iterum resurrectio.
g *Hic est lapis, &c.* ✻ CHRYSOSTO. In memoriam reducit eis verbum quod terrere illos sufficiebat. Qui ceciderit super lapidem hunc cō fringetur: eum autem super quem ceciderit dissilire faciet.

Et bene utique vesperi cælesti munere donantur, quia cum uenerit plenitudo temporis, misit Deus filium suum in terris, &c.
c *Et statuentes eos.* ✻ CHRYSOST. Et iterum iudicij formam negotio huic adhibent, ut iniusto iudicio reos illos faciant. Et cum statuissent eos in medio, interrogabant, qua uirtute, aut quo nomine fecistis hoc uos, quamuis noslent. Moleste enim ferentes, inquit, eo quod annunciabant in Iesu resurrectionē, sane propter hoc uinxerant eos. Cuius igitur gratia interrogant? expectabant & putabant, quod propter multitudinem negaturi essent, & propter illam nihil non facturos.
d *Tunc repletus spiritusancto.* ✻ CHRYSOS. Oro recorderis nunc sermonum Christi, & quomodo euenit quod dixerat, Quando autem tradent uos in synagogas, ne solliciti sitis, quomodo uel quid loquamini, spiritus enim patris uestri est, qui loquitur in uobis. Itaque magna spiritus efficacia freti sunt.
e *Si nos hodie dijudicamur.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Satis generosè

Hic est la. RABBAN. Hic respondens ad interrogata de Christo prædicat, & maxime de Dauid, cui patriarchæ suo præ cæteris crediderant.
h *Reprobatus.* AVG. De lapide reprobato historia nō habetur.
i *Aedific.* BE. erant Iudæi, qui soli legem & prophetas ad ædificationem legebant, hi dū ædificabant, peruenerunt ad lapidē angularem, qui duos parietes complecteretur, id est, inuenerunt in scripturis Christum in carne uēturū, qui duos populos in seipsum cōderet. Et quia Iudæi in uno pariete stare, id est, soli malebant saluari, reprobauerunt lapidem, qui nō erat aptus ad unum, sed ad duos, sed illis nolentibus, hunc Deus posuit in caput anguli, vt ex duobus testamentis edificatio surgeret unius eiusdemque fidei.
✻ AMBROSIVS. In uno autem nomine baptizari oportet nos, hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritussancti, Noli mirari quia dixi unum nomen, ubi est una substantia,

Marginalia: Ibidem. — † postero die. — † potētia. — * Israel. — † per hūc. — † Psal.117.d. Mat.21.d. Matt.11.a. Luc.20.c. 1.Pet.2.b. Galat.4. — Ibidem. — Homil.10. Luc.12. — Ibidem. — Ibidem. Matth.10. — † examinamur. — † qua ratione. — Ibidem. Matth.10. — † reiectus. — De sacrā. libr.2.c.7.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Multi autem eorum, qui audierant uerbū. *s. Petri pdictū.*
2 Crediderunt. *in Christum.*
3 Et factus est numerus virorum quinque millia *cū præcedentibus conuersis prius per prædicationem Petri. & secundum hoc fuerunt octo millia, quod videtur verius, secundum alios vero tria millia prædicto cap. 2. in hoc numero includuntur.*
4 Factum est autem. *Hic consequenter ponitur vtriusq; cæli prosecutio, & primo mali, secundo boni, ibi:* Dimissi sunt. *Circa primum primo ponitur apostolorum interrogatio, secundo Petri responsio, ibi:* Tunc Petrus. *Tertio super prædicta collatio, ibi:* Videntes autem. *Circa primū dicitur:* Factum est autem in crastinum, vt congregarent, &c. *Multi enim & magni fuerunt conuocati, vt ex hoc apostoli magis terrerentur, & in verbis suis caperentur, ideo subditur.*
5 Et statuentes, &c. *ex diuersis partibus ad eos stupefaciendum.*
6 In qua uir. aut in quo no. fe. hoc vos? *q. d. patet manifeste, quòd hæc fecistis artibus magicis, vnde & iste curatus fuerat cū eis detentus. vt malefici ij particeps.*
7 Tunc reple. *Hic consequenter ponitur responsio Petri dicentis.*
8 Princi. popu. & se. a u. *i. diligenter veritatem attendite.*
9 Si nos ho. di. *i. ad iudicium trahimur, ut malefactores. Et accipiatur hic si, pro quia, quia sic trahebantur.*
10 In be. hominis infir. *i. pro beneficio curationis eius.*
11 Notum sit omni. &c. quia in no. Ie. Chri. Nazareni, quem uos cruci. *per milites præsidis, & hoc ex inuidia & nequitia vestra.*
12 Quem Deus su. a mor. *ex sua omnipotentia.*
13 In hoc. *id est, in fide ipsius.*
14 Iste astat co. uo. sa. *vere & non ficte, consequenter inducit scripturam ad propositum, quæ habetur psal.* 118. *d.*
15 Hic est lapis, &c. *qui de Christo intelligitur ad literam, sicut ibi. dē declaraui per doctores Hebraicos & Latinos. Quod enim lapis Christus dicitur in scriptura ve. Test. patet Dan.2.e. Lapis autem, qui percussserat statuam, factus est magnus, & impleuit vniuersam terram quod ad literam exponitur de Christo á doctoribus Hebræis & Latinis.*
16 Reproba. est a uo. edi. *i. á vobis sacerdotibus & legis doctoribus, ad quorum officium spectat ædificare populum in fide & moribus.*
17 Qui fa. est in ca. an. *coniungens Iudæos & Gentiles tanquam duos parietes in vnam ecclesiam, propter quod dicit Ioan.10.c. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere & fiet unum ouile, & vnus pastor.*

Diuisio.

✻ 1 Et

MORALITER.

7 *Tunc repletus, &c.* Per hoc aūt, quod ipse malignantes cōfudit, primo per opus diuinæ virtutis, cui nullatenus est resistendū, di.
9 *Si nos hodie, &c.* secundo per sacræ scripturæ testimonium dicit de Christo.
5 *Hic est lapis.* cui scripturę contradicere nō poterāt, cū apud eos esset autētica, significat, quod impugnatores ueritatis catholicæ confutandi sunt a prædicatorib. & doctorib. ecclesiæ, primo per opera virtuosa, quæ sunt ex Dei gratia, secundo per sacrā scripturā diuinitus reuelatā. Et hoc duplici modo legitur B. Dnicus in Albigentiū partib. hæreticos cōfutasse, & alii plures doctores sancti legūtur in aliis partib. mūdi similia fecisse.

✻ 7 Et

Digitized by Google

A substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est. In quo oportet nos omnes saluos fieri: in hoc nomine omnes saluati estis redditi estis ad gratiam uitæ.

Homil. 10 ✱ CHRYSOSTOM. Et non dixit simpliciter, per alium, sed non est in alio vllo salus manifestans, quod hic vos seruare potest. Simul autē & volens illos terrere.

a *Et nō est in aliquo alio salus.* BED. Si in Christo tantum salus mūdi est, ergo & patres nostri eiusdē incarnatione & passione sunt saluati, qua & nos credim⁹ saluari. Etenim sacramenta pro temporum ratione discrepant, fides tamen vna eademque concordat quia dispensationem quam nos per quem nos per apostolos factum, ipsi per prophetas didicerūt venturam. Non enim est redemptio nisi in B sanguine illius, qui seipsum dedit redēptionem omnibus.

b *Videntes autem, &c.* ✱ TERTVLLIANVS. Nemine quod scio verebantur, non Iudæorum vim, non ethnicorum, quo magis vtique in ecclesia libere prædicabant, qui in synagogis & in locis publicis non tacebant, immo neque Iudæos conuertere, neque æthnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant, ordine exponerent.

De præscr. aduers. hæret. c. 26. †Præceperunt. ✱ infr. c. 5. † agnoscebant. † An iustū sit.

✱ CHRYS. Et quomodo illiterati rhetoricati sunt contra illos & summos sacerdotes, non ipsi loquebantur, sed per illos gratia spiritus.

Homi. 10. c *Sine literis, &c.* Non quia literas omnino nescirent, sed quia grammaticæ artis peritiam non haberent.

d *Idiotæ.* BED. Idiotæ, qui proprium ingenium non exercuerant per doctrinam ἰδιωμὰ Græce, Latine proprietas.

BED. Idiotæ dicebantur, qui propria tantum lingua naturalique scientia contenti, literarum studia nesciebant.

C BED. Illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium non Dei virtute, sed eloquentia fieri putaretur, secundum illud: Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.

e *Hominem quoque videntes, &c.* ✱ CHRYSOSTOMVS. Magna hominis libertas & manifestum est, vel ex eo quod & in ipso iudicii loco illos non reliquerit, & ita si dixissent, non sic se habere, ille reprehendisset.

f *Quid faciemus &c.* ✱ CHRYSOST. O Insipientiam, quod illos propter gustata certamina perculsos fore existimatur, immo si propter suam dignitatem quam ita libere loquentes non curauerunt, superauerunt facturos aliquid. Quāto igitur prohibere magis volebant, tanto amplius res crescebant.

Homil. 10. † in dicendo audaciam. 1. Cor. 1. c.

✱ CHRYSOSTOMVS. Vide & horum impudentiam, & apostolorum sapientiam (& paulo post) vides insipientiam? Persuasi quod resurrexerūt, inde sumpta coniectura quod De⁹ sit: alii autem docere, in nomine eius quē neque mors potuerat de E tinere, prohibere conati sunt. Quid huic insipientiæ par? Et ne mireris, quod iterum attentant, quæ non pficiunt. Tantum enim malum est iniustitia, nihil videt, sed vbique tumultuatur, & in se ipsam fuit, &c.

Ibidem. † minaciter itemi nemur.

Text: [a. Vt sit princeps duorum testamentorum & populorum. b Nisi in saluatore. c Mundi. d Hominibus.] a factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus. Nec enim nomen aliud est sub cælo datum hominibus, in quo [Audaciam.] b oportet nos saluos fieri. Videntes autem Petri ✱ constantiam [Imperiti.] & Ioannis, comperto, quòd homines essent sine literis & [a Nescientes causam constantiæ & virtutis.] d idiotæ, admirabantur, & † cognoscebant eos, quoniam cum [Illiterato.] e Iesu fuerant: hominem quoque videntes stantem cum eis, [Apostolis. a Quia ipse non esset, vel non sanatus fuisset.] qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. † Iusserunt [Extra synagogam facient vos.] autem eos foras extra consilium secedere, & conferebant ad [a Ne factum eorum amplius diuulgetur. Idiotis.] f inuicem dicentes: Quid faciemus hominibus istis? Quoniam quidem notum signum factū est per eos omnibus habitantibus Ierusalem. Manifestum est, & non possumus negare. Sed [Hoc tantum consilium restat.] ne amplius diuulgetur in populum, † comminemur eis, ne [Iudæo vel Gentili.] g vltra loquantur in nomine hoc vlli hominum. Et vocātes eos [a Aliqua occasione, vel in aliquo loco.] h † denunciauerunt ne omnino loquerentur, nec docerēt in nomine Iesu. † Petrus verò & Ioānes respondentes dixerūt ad eos: [a Dum nos aspicit. Apud Deum cui veritas placet. ¶ Prohibentes. c Imperantem prædicare.] i † Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deū

(1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20)

g *Et vocantes, &c. Ne omnino, &c.* Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

Mat. 10. c h *Petrus uero, &c. indicate.* RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferēdo, sed iustè iudicando. *Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quasi ia herba flectebatur.*

i *Si iustum.* ✱ TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdoti F bus Iudæorū. An non vel maxime, vt alterius Dei pdicatores. At quin ipsius eiusdē, cuius scripturā cū maxime īplebāt, &c.

Lib. 3. aduers. Marcio. ca. 21. ✱ CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, minando ex pectatis cessaturā pdicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum interemistis, & nō sustulistis prædicationē, etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, uincula non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebitis, multum, scilicet, maxime his, qui uos licet minemini, nihil faciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

Homil. 10 ✱ a Non

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et non est in alio ali. *id est per aliquem alium.*

2 Salus. *quia ipse est mediator Dei & hominum.*

3 Nec enim nomen aliud est sub cæ. *i. res signata per nomen saluatoris non est data alteri homini soli enim Christo datum est, quod sit Deus & homo.*

4 Videntes autem. *Hic consequenter ponitur super petri responsionem sacerdotum collatio, & primo ponitur collationi actus. secundo effectus, ibi. Et uocantes, &c. Circa primum dicitur.* Viden. autem Petri con. & ioan. *quia in nullo stupebant, nec terrebantur.*

5 Comperto, quod ho. essent sine li. *id est, carentes scientia acquisita, & tamen allegabant scripturarum, ut uisum est.*

6 Idiotæ. *id est, simplices & paruæ industriæ.*

7 Admiraban. *eo, quod ignorabant causam, spiritussancti vnctionem quæ docet de omnibus, Ioan. 2.*

8 Et cogno. eos, quo. cum Ie. fu. *qui frequenter prædicauerat in tēplo, & apostoli erant cum eo.*

9 Hominem quoque vi. stan. cum eis. *perfecte curatum ab eis.*

10 Nihil po. contradi. *quia dicere non poterant, quod alius esset homo ab illo claudo prædicto, nec quod esset curatus uere & perfecte, quia vtrumque falsum apparebit manifeste.*

11 Iusserunt, &c: *vt in eorum absentia possent melius conferre.*

12 Quid fa. ho. istis. *q. dicant. Non possumus eos ad mortē uel ad carcerem condemnare, & causa subditur.*

13 Quo. quidem no. si. *id est, miraculum.*

14 Factum est per. *& sic interficiendo uel detinendo eos, concitabimus totum populum contra nos. Si quæratur, cur non, crediderunt ex quo signum tam manifeste viderunt. Dicendū, quod malitia eorum excæcauit eos propter quod factum illud attribuebant virtuti dæmonum, sicut & facta Christus Matt. 12.* In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmoniorum.

15 Sed ne amplius, &c. *præcipienda sub pena mortis.*

16 Ne vltra lo. in nomine hoc. *scilicet Nazareno.*

17 Vlli hominum. *Iudæo, uel Gentili.*

18 Et vocantes. *Hic consequenter ponitur collationis effectus, quæ est prohibitio ex parte sacerdotum cum dicitur.*

19 Denunciauerunt, &c. *Et patet rationalis responsio apostolorum, cum subditur.*

20 Si iustum, &c. *quasi dicant: Non potestis hoc dicere, cum nullam autoritatem habeatis præcipiendi nisi ab eo. ideo concludunt.*

✱ a Non

Digitized by Google

☛ ✻ CHRYSOSTOM. Si falsa sunt, quę dicimus, reprehende: sin vera, cur prohibes? Tanta res est sapientiæ studium: illi in angustia, hi in gaudio: illi multa implentur confusione, hi cum summa libertate omnia faciunt: illi timent, hi confidunt, &c.

a Non enim possumus. Id est, nolumus, vel in natura versum est, vt angelis confirmatis, non peccare.

b Clarificabant. In Græco: Omnes clarificabant in eo, quod factum est: & non habetur, in eo quod accide rat.

BEDA. Clarificantur facta vel dicta, quãdo fama vulgante in notitiam plurimorũ deferunt. Deus autẽ glorificatur in factis hominum, quod est proprium Christianæ pietatis & humilitatis, ipso dicente. *Videant opera vestra bona, & glorificẽt patrem uestrum qui in cælis est.*

c *Annorum enim erat amplius quadragin. &c.* Vnde amplior gloria vel gratia virtutis, & ideo non ætatem hominis, sed tempus infirmitatis dicit.

BED. Annorum 40. Iuxta historiam perfecta ętas hominis calumniantibus ostenditur.

ALLEG. Populus Israel non 40. tantum annis in eremo sordes Aegypti manna contempto requisiuit, sed etiam in terra promissionis inter Dei & idolorum ritus claudicauit. Vel numerus iste geminę legis plenitudinem significat. Quater enim deni. 40. faciunt, vtriusque transgressor, uelut quadragenariam perfectionem iacendo debilis transcendit.

d *Dimissi autem venerunt ad suos* ✻ CHRYSOST. Non vana gloria extimulante narrãt, quę aliena ab illis erat, sed gratiæ Christi iudicis ostendunt. Idcirco & quæcunque illi dixerant, narrant, quæ autem per ipsos licet prætereant, attamen & sic magis fidentes fiunt.

e *Qui cum audißent.* BED. Auditis persecutorum minis, fiduciam resistendi per signa virtutum sibi deposcunt.

OECVMENIVS. Vide quam absoluta sit, iuxta temporum occasiones horum precatio. Siquidem quando dignũ ad apostolatum demonstrari sibi cupiebant, præcantes dicebant, &c.

✻ CHRYSOSTOM. Clamor factus est ex voluptate, & magna affectione. Etenim quæ tales, efficaces sunt præces, quæ tanto sapiẽtiæ studio sunt plenæ, quæ de talibus sunt, quæ in tali bus temporibus, quę hoc modo, sicut aliæ certe abominabiles sunt ac immundæ.

f *Vnanimiter leuauerũt uocem ad dominum* Sine sono. Vel perfectione vnanimitatis, secundum illud. Si duo vel tres conuenerint in vnũ in nomine meo, de omni re quam petierint, fiet illis.

g *Patris nostri Dauid pueri tui dixisti.* Noster fuit pater, sed tuus puer.

✻ CHRYSOSTOM. Prophetiam in medium afferunt, tanquam pactum a Deo exigentes, & seipsos interim consolantes, quod inuanum hostes mediantur omnia, (& paulo post:) Sensus igitur dictorum est, Non illi valuerũt, sed tu qui permisisti totum, etiam ad finem perducens, operatus es, qui industrius quiduis operaris: & sapiens es, qui inimicis pro tua voluntate vteris, &c.

h *Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt.* BEDA. Nõ quasi nescius interrogat propheta, sed mirando insaniam impiorum, corripit eos, qui in Saluatorem consurrexerunt, non ab eo læsi, sed in multis adiuti.

Fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt. Fremitus est uox leonis. Vnde Hieremias. *Facta est mihi hęditas mea quasi leo in silua: dedit super me uocem.*

i *Inania. Astiterunt reges terrę, & principes.* De Christo venturo, vel, vt in morte detineretur.

✻ AMBRO. Conuenerunt vere in ciuitate: ita aduersus sanctum filium tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel facere, quę manus tua & consilium decreuerunt fieri.

[Margin: Hom. 20. A; †glorificabant Deũ in eo: Clarificare & glorificare; B Matt. 5. b. spiritu sancto. patris nostri. in Ps. 2. a; C hom. 11.; ibid.; D homi. 11.; Mat. 18. c.; † sup. 3. b. quæcunque.; E a es Deus; ibid.; F Iere. 12. b; Lu. 23. a; De vocatio. gentiũ li. 2. c. 5.]

a iudicate. Non enim possumus, quæ vidimus & audiuimus, [1] [2]
non loqui. At illi comminantes dimiserunt eos, non inue- [3]
b nientes quomodo punirent eos propter populum: quia om- [4] [5]
c nes † clarificabant id quod factum erat in eo quod acciderat. [6]
d Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo fa- [7]
e ctum fuerat signum istud sanitatis. † Dimissi autem vene- [8]
f runt ad suos, & annunciauerunt eis † quanta ad eos principes
sacerdotũ & seniores dixissent. Qui cum audissent: vnanimi- [9]
ter leuauerunt vocẽ ad dominũ, & dixerunt: Domine, tu *q fecisti cœlum & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt? qui
g spiritusancto per os patris nostri Dauid pueri tui, dixisti:
h [10]
i † Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania? [11] [12]

[Interlinear glosses: Signa. Prædicantem. a Ne putarentur credidisse, b Propter populum. c Causam, quæ placeret populo, non confictam. Non Deum. a Deum in cuius nomine fecerunt. b Paralitico sanato. a Causa clarificationis est longum tempus infirmitatis. Petrus & Ioannes. More solito. a Non ad hominem, vt exemplum cæteris præbeant. b Magna potentia ostenditur. a Non sensu humano. b Quasi per tubam: vt non credatur verbum hominis. a Ex inuidia. b Ne regnum ad Iudæos transiret. c Iudæi. d Agitati motu imperito & irrationabili. Concilium fecerunt, sedulo tractantes quomodo occiderent eum. e Christum non resurgere.]

☛ a Conue-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Non enim possumus, *licite.*

2 Quæ vidimus, *scilicet, Christi miracula, eius resurrectionem & ascensionem.*

3 Et audiuimus, *ipsum venturum ad iudicium, & hoc ab angelis, vt patet supra c. 1.*

4 Non loqui. *maxime cum præceperit nobis hoc testificari supra 1. & Luc. vltim.*

5 At illi comminantes dimiserunt eos, &c. *subditur causa.* Non inuenientes quomodo punirent eos propter populum. *Ex quo patet, quod repressi fuerunt ab hac punitione humano timore tantum.*

6 Quia omnes clarificabant id quod factum erat in eo quod acciderat. *confitentes hoc esse factum diuina virtute, & subditur causa.*

7 Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat, &c. *& sic erat notus omnibus fuisse claudus per longum tempus. Confessio etiam ueritatis erat efficax in eo ratione ætatis, ex qui bus apparebat factum illud esse diuina uirtute.*

8 Dimissi autem venerunt ad suos, & annũciauerunt eis quãta ad eos, &c. *Posita prosecutione zeli mali ex parte sacerdotum, hic consequenter ponitur prosecutio zeli boni ex parte credentium, & hoc quantum ad duo, scilicet, quantum ad deuotam orationem, & secundo quantum ad sanctam conuersationem, quę ponitur, ibi. Multitudinis autem. Circa primum, &c.* Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt eis, &c. *& patet litera vsque, ibi.*

9 Vnanimiter leuauerunt vocem ad dominum, & dixerunt: domine, &c. *corde & ore deprecantes. Et orationem suam fundant primo super Dei potentiam, dicentes.* Domine tu qui fecisti, &c. *Secundo super eius gratiam, cum dicitur.* Qui spiritusancto per os patris nostri Dauid pueri tui, dixisti. *de Christo Ps. 2. qui intelligitur ad literã de Christo, etiam secundum doctores antiquos Hebręorum, ut ibidem fuit declaratum.*

10 Quare fremuerunt Gentes, *id est, Gentiles.*

11 Et populi. *id est, Iudæi in pluribus tribubus diuisi, vtrique enim egerunt ad mortem Christi. Pilatus enim & milites Christi crucifigentes fuerunt Gentiles. Iudas autem proditor, & illi, qui Christum tradiderunt Pilato, fuerunt Iudęi.*

12 Meditati sunt inania. *Dicitur autem inanis meditatio, quando nõ habetur propositum, sed magis oppositum. Isti enim crediderunt Christi nomen extinguere per eius mortem, per quam fuit magis exaltatum & glorificatum, eo quod ad eam secuta est eius resurrectio, ascensio, spiritusancti missio, & apostolorum constans prædicatio, propter quod imminente sua morte dixit. Nunc clarificatus est filius hominis, & subditur. Et Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.*

✻ 1 Astite-

MORALITER.

✻ 8 *Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt, &c.* quia cũ fidelibus deuotis conferendum est, quid agendum sit contra impugnatores veritatis. Et quoniam optimum remedium est in hoc, vt primo ad auxilium diuinũ recurratur, ideo subditur † *Qui cum audissent, unanimiter leuauerunt uocem, & cæt.* Et quo-

✻ niam

Digitized by Google

*a *Conuenerunt.* Herodes & Pilatus conuenerunt in amicitia. Luc. 23. a.
b *Vnxisti.* Nomē Christi exponunt, Christi a Chrismate, id est vnctione, secundum illud; Vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitię prę consortibus tuis. Psal. 44.
c *Respice domine in minas.* CHRYSOSTOMVS. Vides philosophiam, & quomodo his non imprecentur mala. Non posuerunt autem minas speciatim, sed solum dicunt, quod minati sunt.

CHRYSOSTOM. Hęc autem dicebant, non detractantes difficile quiddam pati, sed pro prędicatione. Non enim dixerunt, Et eripe nos a periculis. Sed quid? Et da seruis tuis, &c. igitur, q illa ad finem deduxisti, & hęc deduc.

d *Cum omni fidu. loq.* Hoc Deum postulant vt cum omni fiducia possint loqui verbum Dei.

e *Per nomen.* BEDA. In Gręco, Per nomen sancti pueri tui Iesu, quod magis apostolorum votis cōgruit; qui satagebant, vt homo crucifixus a Iudęis clarescentibus miraculis, per nomē eius in cęlū assumptus & Dei filius innotesceret.

b CHRYSOST. Annuit eorum petitioni, & manifestum hoc fecit, ex commoto loco, quod assit ipsorum precibus. Quod autem propter hoc factum sit, audi prophetam; qui aspicit terram, &c. & iterum. *A facie domini &c.* Et facit Deus etiam per maiorem filii terrorē, & ad fiduciam illos inducens, post magnas illas minas, & ad libertatē maiorem exercens. Quia enim initium erat, & sensibili signo opus habebant, vt illi persuaderentur. Post hoc autem nunquam hoc fit. Tantam consolationē acceperunt ex precibus. Merito autem & signorum gratiā petunt. Nusquam enim aliunde potuissent ostendere, q̄d resurrexisset, quam ex signis. Et ita non solum petebant [illegible] tem, sed etiam ne confunderentur, verum libere loquantur. Motus est locus, etiam illos magis consolidauit. Hoc aūt aliquando iræ quidem est indicium, aliquando vero visitationis & prouidentię, nunc autem ita. Porro & a Saluatoris passione nūc & preter naturam facta est. Etenim tunc oīs terra commota est, & ita, vt vbique agnosceretur crucifixi virtus. Et quod Deus, qui patiebatur, & non simpliciter homo. Erat itaque licet ira sit indicium, verum ea contra illos erat, hos autem & spiritu impleuit.

f *Motus est lo.* Magna virtus orationis fidelium, hoc autem ad suscitandas mentes factum est.

Psal. 103. & 111. — Pro. 12. — De voce ...

a Herodes & Pilatus. b Non cœli. c Sacerdotum. d In atrium Caiphæ.

a Astiterunt reges terrę: & principes b conuenerunt in vnum 1
a Patrem. Vnde hoc probas? quia aduersus Christum, qui est patris eius filius. b Pro quia. c Qui contradicit filio, & patri, De quo postea dicetur. Ego autem constitutus sum.
aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Conuenerunt 2 3
Maligna. a Qui peccatum non fecit, nec inuentus est, &c.
enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum † puerum tuū Ie- 4
a Spiritusancto Christum fecisti. b Duo populi in cruce sunt reconciliati.
sum, quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus, 5
a potestas, Christus. b Non sua. c prescientia, Spiritus.
& populis Israel, † facere, quæ manus tua & consilium tuum 6 7
a Sicut de Christo præscieras. b Vide quid in persecutione facias, Deo commendant quod patiuntur.
decreuerunt fieri. Et nunc domine respice in minas eorum; 8
a postulant id quod indigent. b Etiam inter persecutores. c Christum.
& da seruis tuis cum omni † fiducia loqui verbū tuum, in eo 9
a Ad corroborationem prędicationis.
quod manum tuam extendas ad sanitates & signa, & pdigia 10 11
fieri per nomē sancti filii tui Iesu. Et cum orassent, motus est 12
a Hoc donum postulauerant, vt cum fiducia possent loqui.
locus, in quo erant congregati, & repleti sunt omnes spiritu- 13
a Quia dictum est dominus augebat & multiplicabat eos.
sancto, & loquebantur verbū Dei cū † fiducia. † Multitudinis 14

Ibidem in ciuitate ista. † ad faciendum quęcunque. † fiducia. † audacia. † filium. † supra a. 8. & 5. & q. 1. & 2. &c. Ieiunus. De sum. tri. c. dānamus. Hom. 29.

Potest in hoc loco moto intelligi timor eorum, qui credendo subiici dixerant apostolis, qui terrenitate discussa resurgere cum Christo & cęlestia sapere didicerunt.

BED. Qui virtutem & robur contra fraudem hostium quærebant, indicium exauditæ orationis terremotu percipiunt, vt scirent corda terrena sibi cessura, sub quorum pedibus spiritu aduenente terra est concussa pauore.

g *Repleti sunt, &c.* CHRYSOST. Quid est impleti sunt? i. e. accensi sunt spiritusancto. Et enim reaccensum est in ipsis charisma, & loquuti sunt sermonem Dei cum libertate.

h *Loquebantur.* GREG. Sed cum discipulos ad prędicandum veritas mittit, quid aliud in mundo facit, nisi grana seminis spargit? Et pauca grana mittit in semine, vt multarum messium fruges recipiat ex nostra fide. Neque enim in vniuerso mundo tanta fidelium messis exurgeret, si de manu domini super rationalem terram illa electa grana prędicantium non venissent.

CHRYSOSTOM. Dic, oro, mihi, an charitas paupertatem, vel paupertas charitatē peperit? mihi uidetur, quod charitas paupertatem, quæ & illam magis astringit. Audi igitur quid dicat. Omnium erat cor & anima vna. Ecce cor & anima idem sunt.

i *Multitudinis.* BED. Notanda rerū locorumque distantia: Siquidem in opere superbę turris lingua & mentis humani generis cū esset vna, merito iniquitatis est diuisa, ita vt cum omnibus linguis loquerentur ibi homines, nemo tamē proximi sui voluntatem aut verba cognosceret. Sed in Ierusalem sunt linguæ merito humilitatis vnitę, vnaque omnibus lingua, eadē que omnibus voluntas erat & una, quod vsque hodie geritur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Astiterunt reges ter. *Herodes & Pontius Pilatus, vt postea exponitur. Et dicuntur reges a regendo, nam Herodes erat tetrarcha Galilęę, & Pilatus procurator Iudęę illuc a Cęsare missus, vt habetur Luc. 3.*
2 Et principes. *scilicet, Iudęorum.*
3 Conuenerunt in vnum, &c. *i. aduersus Deum patrem.*
4 Et aduersus Christum eius. *ab eo missum in mundū, propter hoc quicquid fiebat contra filium missum, fiebat contra patrem mittentem. Exponitur cum dicitur.*
5 Conuenerunt enim vere, &c. *& patet ex dictis litera vsque, ibi*
6 facere *iniqua voluntate ex parte ipsorum.*
7 Quæ manus tua, *id est, ordinatio tua.*
8 Et consilium tuum, *id est potentia tua.*
9 Decreuerunt fie. *ex maxima pietate & misericordia ex parte Dei, & ex maxima charitate & obedientia ex parte hominis Christi.*
10 Et nunc do. respice in mi. eorum *vt ipsis non terreamur.*

11 Et da ser. tu. cum fiducia verbum tuum. *Et subditur modus.* In eo, quod manum tuam extendas ad sanitates, &c. *quę sunt verbi diuini confirmatiua Mar. vltim. d.* Illi autem profecti prędicauerūt vbique, &c.
12 Et cum orassent, &c. *Per terremotum sub pedibus eorum, significata sunt exauditio petitionis eorum, quod glorificatio nominis Christi p terrenas potestates non impediretur, & quod finaliter terrenę potestates Christi iugo subiicerentur. Quod adimpletum patet, quia tempore persecutionis ecclesię maxime creuit fides & nomen Christi, & ipsius iugo submiserunt colla multi principes, maxime a tempore Constantini.*
13 Repleti sunt omnes spiri. *per augmentum charitatis & gratię.*
14 Multitudinis autem cre. *Hic consequenter describitur credentium conuersatio sancta, & primo generaliter, secundo specialiter, ibi Ioseph. Circa primum dicitur,* Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna. *Nam coniuncti erant, adinuicem charitate maxima.*

*7 Nec

MORALITER.

* Illarum enim deprecatio pro Christi gloria declaranda erat, per opera miraculosa, vt patet in litera: ideo fuit a domino exaudita, ideo subditur postea.
12 *Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, &c.* Per motum enim terrę significatum fuit, quod terrenę potestates essent Christi fidei subiugandę.

14 *Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna.* Quamuis autem omnes Christiani debent in charitate Christi vniri, specialiter tamen viri religiosi. Nam religionum institutio ortum habuit ex hoc loco. Et adhuc specialius vniri debent charitate fraterna, qui sunt de religione vna, vt sic eorum sit cor vnum & anima vna. Et quoniam in moralibus magis mouent exempla quam verba, ideo ponitur hic unus pro exemplari, cum dicitur.

*7 Ioseph

Digitized by Google

tur, cum electi in multiplici locutione vnito corde & intentione concordi domino famulantur, reprobi diabolo seruientes diuersa mente & pugnaci inter se studio & certamine agitãt.

a *Erat cor vnum.* RE. Qui mundum reliquerant, non de nobilitate generis gloriantes se alijs præferebant, sed sicut vnius eiusdemque matris ecclesiæ visceribus editi, eodem fraternitatis amore gaudebant.

BED. Conuenit hic locus ei, quod supra dictum est: qui a spiritum acceperant, linguis omnium loquebantur. Adunatio linguarum erat præsagiũ, quod ecclesia per spiritum in diuersis nationibus & linguis vnum cor & animam erat habitura. Non enim omnes credentes loquebãtur omnibus linguis, sed diuersarum linguarum adunatio in fide Christi indicabat, quia vnus est dominus, vnum baptisma, vna fides.

a Vnus sensus, anima vna & vna uoluntas erat omnium.

a autem credentium erat cor vnum & anima vna. Nec quisb quam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed c d erant illis omnia communia. Et † virtute magna reddebant

a Non hominum, sed earum rerum quas possidebant.

† potẽtia

a Hoc proprie erat cor unum quibus dictum est: Eritis mihi testes in terra &c.

apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini e nostri, & gratia magna erat in omnibus illis. † Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pref cia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes apostog h lorum. † Diuidebant autem singulis prout cuique opus erat.

a Spiritus sancti uel communicationis de qua sequitur, Vendentes, &c.

a Ad gressum uel quasi ad gen a procedentes.

Non secundum personas & munera, sed secundum indigentiam.

a Ioseph. Vendentes afferebant pretia, & Ioseph.

i Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab aposto- k lis, quod est interpretatum filius consolationis, Leuites,

† sup. 2.g. 1.q.2.c. pastor quia ecclesiæ. & 12.q.1. c.2. & ca. viuentes. Ephes. 4.b

Hom. 9. ✱ CHRYSOS. Et gratia magna erat cum illis omnibus, neque indignus quispiam erat inter eos. Sicut in domo paterna filij qui eiusdem honoris sunt, ita omnes affecti erãt. Sed hoc est mirabile, quod quasi relictis suis negociis, ita enutriebant, vt non vltra, quasi de propriis, sed quasi de communibus educari videantur.

Mystice. b *Nec quis. eo.* MYSTICE. Virtutes quas possident iusti, nõ suas iudicant esse, sed eorum quorum vtilitati dispensant.

c *Communia.* BED. Græce κοινά. unde cenobitæ. i. communiter viuentes. Cœnobia habitacula eorum.

BE. Quia ita viuunt, vt sint omnia communia in domino cœnobitæ vocantur, quæ vita tanto est fœlicior, quanto statũ futuri sęculi imitatur, vbi omnia communia, quia Deus omnia est in omnibus. Et quia ibi summa pax & securitas, ciuitas in qua typus huius vitæ præcessit, Ierusalem, id est, visio pacis dicta est.

1. Cor. 15. d

ibidem. ✱ OECVM. Dictio, reddebant, tanquam aliquid fuerit eis concreditum, significat, & hoc tanquam de debito dicit. Nam per diuina signa, diuinam ostendebant potentiam eius qui à mortuis surrexisset.

d *Reddebant apo.* BE. Discernit ordinem doctorum & auditorum. Nam multitudo credentium rebus temporalib. spretis, copula charitatis inuicem iũgebantur: Apostoli uero uirtute fulgentes, mysteria christi pandebant.

e *Quotquot enim possessores.* ✱ TERTVL. Apostoli tractantes persecutionibus agitari, quando se pecuniis liberabant, quæ illis vtique non deerat, & prædiorum pretiis, ad pedes eorum depositis, certe multis locupletibus uiris & fœminis, qui his et refrigeria subministrabant, &c.

De fuga in persecut. c. 12.

✱ CHRYSOSTOM. Magnus honor, quãdoquidem non in manus, sed ad pedes apostolorum ponebant.

Hom. 9.

f *Ioseph.* RA. Aut ob consolationis interpretationem, aut ob incremento & profectu spiritualis boni.

† 12. q. 1. c. quia tua.

g BED. Hunc puto esse Barnabam, qui cum Paulo Gentium apostolus ordinatus est.

Hom. 9. ✱ CHRYSOSTOM. Non mihi videtur ille esse qui cum Mathia illic cum Ipse sdicebatur & Barsabas, postea autẽ cognominatus est & iustus. Hic autem Barnabas est filius consolationis ab apostolis. Et uidetur mihi a virtute assumptum nomen, quasi ad hoc sufficiat & studiosus sit.

g *Barna.* BE. Quidam arbitrantur collegam Pauli eum potius fuisse, de quo cum Matthia sors missa est, minus intuentes quod hic Barnabas, ille Barsabas appellatur. & hic filius consolationis, ille filius quietis interpretatur.

h *Quod est interpreta. filius con.* Vbicunque scriptura nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit, sensum sacratiorem eisdem inesse significat. Merito filius consolationis vocatur, qui spretis præsentibus, spe futurorum se consolatur. Nã & spiritussanctus paracletus ideo uocatus, quia in mundo positis, habentibus infusione sui, paraclesim. i. consolationem tribuit, sicut etiam Petrus propter gratiam spiritus bariona. i. filius columbæ uocatus est.

Matt. 16.

i *Filius con.* RA. Vel propter eleemosynam qua pauperes consolatus est. Vel pro mercede consolationis quam meruit a Deo accipere. Vel quia dignus habitus est, quem per quem consolaretur apostolos.

K *Leuites.* ✱ CHRYS. Hic uelim obserues, quomodo ostendat legem totam, & quomodo loquitur, cum esset Leuites, Cyprius erat, qui postea etiam quo migrassent, appellabatur Leuite.

ibidem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec quisquam eorũ q̃ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. *sibi vel sue familie appropriando, & ex hac congregatione habuit ortum omnis religio.*

2 Et virtute ma. *insignis & prodigiis uirtute diuina factis.*

3 Reddebant apo. testimonium resurrectionis, &c. *diuinis miraculum confirmatum.*

4 Et gratia ma. erat in omnibus illis, *scilicet gratia Dei & seipsos omnium ipsorum ad inuicem, ideo subditur.*

5 Neque enim quisquam egens erat inter illos, &c. *& subditur causa.*

6 Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erãt, vendentes afferebant precia eorũ quæ uendebant, & ponebãt ante pedes apostolorum. Diuidebãt aũt singulis prout cuiq; opus erat, *& patet littera.*

7 Ioseph autẽ qui cognominatus est Barnabas ab apostolis quod est interpretatum filius consolationis, Leuites, Cyprius genere. *Hic consequenter ponitur exemplum in speciali de illa communicatione sociali. Et diuiditur in duas partes, in partem principalem & incidentalem, quæ incipit in principio cap. sequenti. Circa primum dicitur:* Ioseph autem qui cogno. est Barnabas ab apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, &c. *Iste secundum Hier. in libro illustrium uirorum, fuit ille qui cum Paulo vocatus fuit ad apostolatum, vt habetur, infra 13. Et fuit alius ab illo Ioseph qui cum Matthei accepit sortes, infra 1. c. ut dicitur in historia scholastica. Et hoc uidetur verum, quia ille cognominatus est Barsabas, iste uero Barnabas, & quia ille fuit filius Alphei, & sic de Galilæa oriundus, iste uero dicitur Cyprius id est, de Cypro natus, dicitur enim genere, Leuites de qua tribu non legitur fuisse Alpheus.*

MORALITER.

✱ 7 *Ioseph autem qui cogno. est Barsa. &c.* Ioseph autem interpretatur accrescens, per quod significatur, quod omnis religionem ingrediens debet eam ingredi sub firmo proposito spiritualiter proficiendi. Barsabas interpretatur filius quietis, vel consolationis, nam religionem ingrediens & ibi proficiens, consolatus est de statu suo: & similiter alii fratres consolati sunt de ipso. Dicitur etiam Cyprius genere. Cyprus autem mœrens interpretatur, quia bonus religiosus debet esse mœrens pro peccatorum suorũ expiatione, & pro celestis gloriæ dilatione.

Digitized by Google

Vbicunque vel quacunque occasione. a Causa dispersionis. b Alias illum.

Cyprius genere, cũ haberet agrũ vẽdidit eũ, & 2 3 attulit preciũ, & posuit ante pedes apostolorũ.

a Non partem aliquam, sed integrum agri precium. b Vt communiter fieret omnium.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum haberet agrum vendi.eum. *Licet enim Leuitæ non haberent agros in Iudæa, tamen poterant habere in alia terra. Parentes autem istius tempore Antiochi, vel alterius tyranni fuerant ad insulã Cypri translati, ubi agros licite poterant habere, & eos uendere.*

2 Et attu.pre. *integrum, nihil sibi retinendo.*

3 Et po.an.pe.apo. *vt inde prouideretur communitati secundum dispositionem eorum.*

MORALITER.

1 *Cum haberet agrum, uendidit eum.* Nam religiosus professionem non facit nisi expropriatus.

2 *Et attulit precium.* scilicet totum.

3 *Et posuit ante pedes apostolorum.* Nam de hoc debet dispensari per ordinationem superiorum.

ADDITIO.

In c.3. vbi dicitur in postilla. Si enim Petrus sic ei respondisset, spem recipiendi aliquid ab eis non dedisset, &c.

Licet Petrus in sua responsione non dedisset spem claudo illi recipiẽdi aliquid ab eo, prout verba plane sonant, non tamen ex hoc sequitur, quod claudus ille non sperasset se aliquid ab eis recepturum. Chananæa enim licet audisset a domino. Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus (quibus uerbis Christus nullam ei dabat spem impetrãdi petitionem suam) nihilominus illa tanquam sperans aliquid recipere, persistebat in sua petitione, ut patet Matthæi decimoquinto. Vnde similiter posset in proposito dici, ideo glosa interlinearis in suo uigore stare uidetur.

Homi. 2.

CAP. V.

a V*Ir, &c.* CHRYS. Vide dilecte, quomodo non permittebant apostolos vendere, sed ipsi vendebant, & illis præcia dabant. At nõ sic Ananias, sed substrahit aliquid de præcio agri quem vendiderat. Ideo & punitur, tanquã nõ bene in hac re se habens, & deprehensus rerum propriarũ fur. Ille sermo etiam nostri tẽporis sacerdotes plurimum taxat. Quoniam autẽ facti conscia erat, & illius mulier, ideo & illam examinat. At dicerit fortasse quispiam, qđ valde acerbe illã tractarit. Dic sodes, quę est illa seueritas? Si enim ligna collegerat, lapidatur quanto magis qui sacra diripit, sacrilegus. Etenim pecuniæ illæ iam sunt sacræ. Igitur qui voluit sua uendere, ac distrahere, iterumque accepit de illis, sacrilegus fuerit. Si autem qui de suis accepit sacrilegus, multo magis qui de alienis, & cæt. Vides, quod hoc crimen imputatur, eo quod pecunias accepit, quas consecrarat, &c.

[Margin: Nu.15. † 12.q.1.c. a.& 27.q. 1.ca. Ananias. 23.q. 4.ca. quod Christus, &c.ca.vindicta in fi. & q fi.c.le. gi.&c. occidit & ca. Petrus. Le. uis, 10.a 2. Reg.6.b]

AMB. Quid euidentius eo, quod Ananias defraudans de præcio agri sui, quem ipse vendiderat, & rationem præcii tanquam summæ totius numerum ante pedes posuit apostolorum, sicut reus fraudis interiit.

[Margin: lib. 3, offi. ca.3.]

Sequitur. *Tentauit.* RAB. Præteritum ponit, quia perfecta erat tentatio. Tribus modis tentatio agitur, suasione, delectatione, consensu, quod totum impletum est in Anania.

[Margin: Tribus modis fit tentatio]

CHRYS. Etsi Sathanas hoc fecit, cur illi imputatur? Reus factus est, illius operationi parens, & efficacia impletus, &cæt. Tibi autem licebat tua retinere. Cur igitur sacra fecisti ea & postea accepisti, fecisti magno contemptu. Facinus veniam nõ hẽt, excusatione caret. Nullus autem offendatur, si quidã ẽt nunc sint sacrilegi: si enim tunc fuerunt, multo magis & nunc quando multa mala: sed reprehendamus illos in oĩbus, vt cæteri metum habeant. Iudas sacrilegus fuit, sed non offendit alios discipulos. Vides quanta mala, pecuniarum cupiditas facit.

[Margin: Homi. 12.]

CAP. V.

a Nomen eius primo non ponitur vt Ioseph, quia illum culpa ignobilem fecit.

1 VIr autem quidam nomine Ananias cum Saphyra vxore sua vendidit agrum, &

a Ideo fraus fuit, quia totum vouerat sicut ceteri. b Quę quia consors criminis, meritò fuit & mortis.

fraudauit de precio agri conscia vxore suá, & afferens partem quandam ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem

a Quamuis ante pedes apostolorum posuisset, tamen. b Increpatio est. c Contrarius spiritui sancto contradicit. Petrus quasi princeps apostolorum loquitur.

2 Petrus: Anania: cur † tentauit sathanas cor tuum † mentiri te spirituisancto, & fraudare de precio agri? Nonne † manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate?

a Poteras aliter agere: quia nonne manens, &c. a Tuum erat, tibi proficere poterat. b Quod nonc. c Priusquam venundaretur, quia non cogimur, sed suademur perfecti esse, domino dicente: Si vis perfectus esse, vade uende omnia quæ habes, &c.

[Margin: † impleuit † vt mentireris. † i. prorsus tibi manebat.]

b *Cur tenta.* BEDA. Alia translatio quare impleuit sathanas cor tuum? Vbi notandum, quod mentem hominis iuxta substantiã nihil implere potest, nisi creatrix trinitas, quia tantũmodo secundum operationem & voluntatis instinctum anima de his quæ creata sunt impletur. Implet uero sathanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditũ cordis (si quidem hæc potestas solius Dei est) sed callida & fraudulenta deceptione animam in affectus malitię trahens per cogitationes & incentiua vitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo sathanas cor Ananiæ, non intrando sed malitię suæ uirus inferendo.

c *Et frauda.* RA. In hoc videtur mendacium fuisse, quia totũ vouerat. Melius est autem non vouere, quam post uotum nõ soluere spirituisancto.

d *Nonne manens tibi mane.* AVG. Si Deo displicuit detrahere de pecunia quam vouerant (Ananias & Saphyra) Deo, & vtiq; illa pecunia, vsibus hominũ fuerat necessaria, quõ irascitur Deus qñ uouetur castitas, & nõ exhibetur, vouetur enim ad

[Margin: In additio. Donaniēs, li.ter.12.]

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

[Margin: Diuisio]

1 VIr au. quidam, *Hæc est pars incidẽtalis, in qua occasio Ioseph qui totum præcium fideliter communicauit, ponitur exemplum de Anania, qui per oppositum partem defraudauit, nam opposita iuxta se posita magis elucescunt. Et diuiditur, in duas partes, quia primo ponitur culpa, secundo pœna, ibi.* Audiens autem. *Circa primum dicitur.* Vir autem, &c. *& patet litera vsque ibi.*

2 Cur tenta.sa.&c. *Promiserant enim Deo omnes de societate illa uiuere sine proprio, & sic mentitus Deo fuit partem sibi appropriando. mentitus etiam fuerat hominibus, dicendo quod erat totum agri preciũ sicut patet per verbum vxoris suę, infra dicentis, quod pro tanto præcio agrum uendiderant, quæ erat conscia facti, ut præmissum est, & per consequens probabile uidetur, quod ipsa & uir suus conuenerant in modum loquendi de ista uenditione, & respondendi.*

3 Et frauda.&c. *Retinere enim sibi soli quod est commune, & occulte est communitatem defraudare.*

4 Nonne ma.ti.ma.&c. *s. ante uotum.*

5 Et venun.in tua.&c. *q.d. tunc poteras agrum uendere uel retinere & de precio tuam uoluntatem facere, nec aliquis coegit te uotum facere*

MORALITER.

1 *Vir au. qui. &c.* Postquam in fine præcedentis ca. positum est exemplum boni religiosi, pnitur exemplum mali, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Per Ananiam, n. & eius vxorem de agri precio defraudantes, significantur quęcunq; personę religiosę viri uel fœminæ proprietatis uitio deprauatæ, & sic Ananias & eius uxor subito morte corporali pro suo peccato fuerunt puniti. Sic religiosi proprietarii nisi pœniteant, punientur morte gehennali.

Co-

Digitized by Google

A ad vsus Dei,& non ad vsus hominum. Quid est quod dixi ad vsus Dei, quia de sanctis Deus facit sibi domum, facit sibi templum, i quo habitare dignetur. Et vtiq; sanctum vult manere templum suum. Pot ergo virgini sanctimoniali nubenti dici, quod ait Petrus de pecunia: virginitas tua nunqd nō manēs, tibi manebat, & antequam eam voueres, in tua fuerat potestate? Quæcunque autem hoc fecerint, vouerint talia, & nō reddiderint, non se putent temporalibus corripi mortibus, sed æterno igne dānari.

a *Sed Deo.* Supra dixerat, spiritui sancto: patet ergo spiritum esse Deum.

b *Ceci.* RAB. Legū initia semper vindictis commendatur. Deo filij Aron ignē offerentes consumū tur: Oza sustinens arcam mortuus est. Cecidit ille, vt cæteri præuaricatores exemplo eius terreantur.

✻ AMBROS. Nunquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui vellet, vel vxorē eius? Sed exemplo eorum noluit perire ceteros.

✻ IDEM. Licuit & vtiq; nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudem admiscuit non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciæ pœnam exoluit.

✻ TERTVL. Percussus est Ananias & Elimas, Ananias morte, Elimas cæcitate, vt hoc ipso probaretur Christum & hæc facere potuisse.

C *Ceci. & expi.* BE. Non causa quæstus tam seueram præuaricationis dedit sententiā, sed præuidēs futura & zizania, quæ simplicitatē ecclesiæ prauis morib. adulterarent. Ex his. n. Sarabaitarum genus exortum dicitur, qui reb. suis nequaquam derelictis, apostolorum distributionem se custodire simulāt. Nullareos passus est penitentia curari, sed ad timorem posterorū noxium germen radicitus amputauit.

RAB. Verum transgressores legis Christi (quamuis tempora li morte non puniantur) mortē sciant sibi imminere æternā.

✻ CHRIS. Ille punitus est & alij lucrifacti sunt. Atque adeo non simpliciter hoc dispensatur, tametsi & alia signa prius facta fuerint, attamen non erat talis metus. Sic verum est illud, quod cognoscitur dominus iudicia faciēs. Ita & in arca, vsuenit. Oza. n. punitus est, & factus est alijs timor. Sed illic quidem tertius rex amouerat arcam. Hic autem illi attentiores facti sunt.

c *Et fa. est ti. &c.* BED. Anticipatio: quoniam solius viri morte ante vxoris exitum pauci audierāt, quamuis de paucis dici potuerit, quod timuerunt.

✻ CHRYSOSTO. Vidisti quomodo nō vocauit illam Petrus sed expectauit, donec ingrederetur, neque alius quispiam ausus fuit annūciare, quod acciderat. Hoc erat, metus magistri, honor discipulorum, & obedientia. Et nondum didicerat vxor, neq; aliquis eorum, qui præsentes fuerāt, annūciauerat, quamuis ad diuulgandum sat temporis erat, verumtamen timebant &c. Sed magna cæcitas non permisit illā crimen deponere: verum cum pertinacia multa respondit, &c.

d *Horarum trium spacium, & vxor, &c.* RA. Paruum tempus pœnitentiæ datur vxori, cuius culpa magis est venialis quam mariti, vt quæ consensit capiti.

[Marginalia: D 2. Re 6. & 2. Para. 13. — Ibidem. — †in — †Dixit — +27. dist. c quod iter rogasti. — lib. 1. offic. c. 30. — idem lib. 3 c. 9. — li. de pudicic. 21. — Hom. 12. Psal. 9. — +Cur conspirastis inter vos, vt tentaretis]

[Interlinear glosses: a Definito consilio stabilisti. b Quod custodire debueras. Mentiendi vel fraudandi. c Quod putat secretum, apparet per infidelitatem. a Qui scrutatur corda. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. a Spiritum emisit. b Hæc velox vindicta magnum timorem incussit. a Corda fidelium. Nesciens maritum mortuum esse. a Re non verbo introitu vxoris, non sermoni. Si tanti præcii partem illam appatet fuisse, quid vtique conuenit, &c. Apparet partem illam precii fuisse præsentem. a Taliter vt prædictum est. a Non nos homines quod putabatis. b breui narratione totum concludit: qui enim sepelitur mortuus est. a Ad sepulchrum. Hac breuitate etiam eam morituram ostendit. b Quia non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientib. digni sunt morte. a Qui ad ostium steterunt. a Vrante dixerit & efferent e. a Congregatione fidelium credentium. b Etiam incredulos.]

1 Quare posuisti in a corde tuo b hanc c rem? 2 Non es mentitus a hominibus, 3 sed Deo. 4 Audiens autem Ananias hæc verba, 5 b cecidit, & expirauit. 6 Et factus est timor magnus † super om- a nes qui audierunt. 7 Surgentes autem iuuenes, amouerunt eum, & efferentes sepelierunt. 8 Factum est autem quasi hora- d rum trium spacium, & vxor ipsius nesciens quod factum erat introiuit. † Respondit autem ei Petrus: e Dic mihi mu- 9 lier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti. 10 Pe- f trus autem ad eam: 11 † Quid vtique conuenit vobis tentare 12 g spiritum domini? 13 Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum ad ostium, & efferent te. 14 Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes autem iuuenes inuenerunt illam mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad h virum suum. 15 Et i factus est timor magnus in vniuersa ecclesia: 16 & in omnes

✻ CHRYS. Cogitate qua pœna digni sunt, qui iurant ac peierant, &c.

e *Dic mihi, &c.* RA. Culpam vxoris interrogans, declarat ex ipsius confessione, quam maritus suam monstrauerat in opere

f *Quid vtiq; &c.* Increpatiue dictum. vel sic distinguendum: quid? q. d. quid est hoc? deinde sibi ipse respōdet & dicit, vtique conuenit inter vos tentare spiritum domini?

g *Tenta. &c.* RA. Tentatio spiritus in hoc erat quod probauerunt quanta sit eius scientia.

F h *Sepelierunt* RA. Ex hoc multi exemplum sumunt, vt vxores ad viros suos sepeliāt. Alii indignū putant, vt de præuaricatorib. exempla capiant, quib. in crimine simul & morte & sepulturameritum, æquale fecerat consortium.

i *Et factus est.* ✻ AV. Ideoq; prius Ananias à Saphyra in conspectu ecclesiæ cito mortui sunt, vt apostolica authoritas, quāta esset, ostenderetur: & quam magnū peccatorū esset, quod oblatum est, iterum ab ecclesia retrahere monstraretur, & cæteri huius exemplo castigarentur. [Margin: de mirabi lib. sacræ scriptu. li. 3. in fine.]

Apo-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *cere, & communitatem istam intrare,*

1 Quare p. in c. t. h. rem. *i. dictam fraudem. volebat enim de medietate precij habere expensas cōmunes, sicut & alij, & de alia medietate viuere lautius in occulto.*

2 Non es men. ho. *solum,*

3 Sed etiam Deo. *vt patet ex prædictis.*

4 Audiens au. *Hic consequenter ponitur pœna, cum dicitur,*

5 Ceci. *subito à Deo percussus. Transgressiones. n. alicuius legis seu ordinationis grauiter sunt in principio puniendæ, vt lex firmetur, & alij terreantur, & hoc modo Nadab & Abiu filij Aaron offerentes ignem alienum, percussi fuerunt à Deo in die suarum cōsecrationum, Leui. 10. a.* Et colligens lingua in sabbato lapidatus, Nu. 15. *d. ideo subditur.*

6 Et fa. est, ti. *retrahens alios a consimilib. hoc tamen dicitur hic per anticipationem, quia pauci adhuc sciebant hoc factum quod patet ex eo vxore postea veniente, & factum penitus ignorante.*

7 Surgen. au. iu. &c. *Ex hoc autem dicunt aliqui, quod Ananias audiens verbum Petri pœnituit, & mors illa sibi pro expiatione culpæ fuit, nam Petrus præuidit, quod religiosi morientes proprietarij forent ecclesiastica sepultura cariturі, & sic non permisisset Ananiam sepeliri nisi pœnituisset, cum esset ordinator ecclesiæ: sed quicquid sit de veritate, hoc non videtur valere, quia non dicitur hic vbi fuerit sepultus, s. in loco sacro vel non sacro, & videtur magis quod in loco non sacro & occulto. Si n. portatus fuisset ad cemiterium commune, probabile videretur, quod vxor sua sciuisset. Alibi autem sepeliri possunt proprietarij.*

8 Factum est au. *Hic consequenter ponitur pœna vxoris, & patet litera vsq. ibi.*

9 Si tan. agrum veni. *i. pro tanto pretio & nō maiori. & expressit Petrus præcise summam quā vir eius posuerat in cōmunitate, quæ respōdit.*

10 Etiam *i. certe.*

11 Tanti *precij.*

12 Quid vtiq; con. vo. ten. spi. do. *Hæc. n. fraudatio dicitur Dei tentatio, quia per ipsam acquisierunt experientiam de Dei notitia occasionaliter, illam fraudem grauiter puniendo. Tentare. n. est experimentum accipere de aliquo.*

13 Ecce pedes eo, qui se. vi. tu. *iam reuersi de eius sepultura.*

14 Et efferent te. *punitam simili pœna. Cetera patent vsq. ibi.*

15 Et fa. est ti. ma. in vni. *i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione.*

16 Et in omnes qui audie. hæc. *nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilominus ex hoc facto fuerūt territi cogitantes seueritatem vltionis diuinæ.*

Digitized by Google

a *Apostolorum.* Non solius Petri, licet pro honore eius cæteri taceantur, non tamen facta eorum tacentur.

✲ CRYSOS. Ex hoc manifestum, quod non in domibus, sed in templo quod occupabant, conuersabantur. Neque vltra cauebant sibi, ne contingerent mortua: sed nihil curantes, eos attingebant. Et vide quomodo in suos erant austeri, in alios autem potentia non vtebantur.

b *Vnanimiter omnes.* RAB. Vt supradictū est. In hoc mirandi sunt, quia magnitudo gratiæ non fecerat sensus diuersitatem.

✲ CHRYSOSTO. Hoc dicit, quod non vltra erant contemptibiles, sicut & prius, & quod breui tempore ac vnico momento tāta facta sint à piscatore & priuato. Cælum itaque iam erat terra, tum propter viuendi rationē, tum ob libertatem dicendi, miraculaq; omnia, & quēadmodum angeli, ita admirabiles erant, ad nihil se conuertentes, non ad risum, non ad minas, non ad pericula. Non solum autem propter hoc, sed etiam quod valde humani, & pro aliis solliciti erant, alios enim pecunia, alios corporali ministerio iuuabant.

c *Cæterorum, &c.* Exemplo Ananiæ, & vxoris. pœna enim duorum qui fraudulenter eis se coniunxerant cæteris tribuit exēplum.

✲ CHRYSOS. Magna accedentium fides, & maior quàm sub Christo ipso, vnde autē hoc factum est? Ex eo quod Christus prædixerat, *Qui credit in me, &c.* Manentibus enim illis illic & non circumeuntibus, afferebant oēs in lectis & grabbatis quos habebant infirmos, &c.

d *Augeba. creden. in do. mul.* RAB. Tanta erat multitudo credentiū, vt fidei crescēte fortitudine sola sufficeret vmbra. Vel tot erant tunc infirmi à credentibus allati, vt omnes non possent contingere.

✲ BEDA. Tunc Petrus vmbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos, nunc inuisibili suę intercessionis vmbraculo fideles infirmos roborat.

✲ AVGV. Si tunc opem ferre poterat vmbra corporis, quanto magis nunc plenitudo virtutis? Si nunc supplicationibus proderat aura quædam transeuntis, quanto magis gratia nunc permanentis, &c.

e *Saltem vm.* BEDA. Tunc Petrus vmbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos, qui nunc inuisibili suæ intercessionis vmbraculo fideles infirmos roborat. Et quia etiam Petrus figura est ecclesię, ipse rectus incedit, sed vmbra iacētis erigit, quia ecclesia cælestibus intendēs quasi vmbraticè transcurrit in terra, & hic sacramentis & figuris celestium renouat, quos illic perpetuis donis remunerat.

RAB. Impletur sententia domini. *Qui credit, opera quæ ego facio & ipse faciet & maiora horum faciet.*

f *Exurgens, &c.* ✲ CHRISOS. Nihil impudentius neque audacius malitia. Qui experti antea didicerant, quanta illorum virilitas

a Non tantum per verba vel vmbram, sicut de Petro dictum est. Amplior causa timoris describitur & zelus principum qui infra dicitur suscitatur. Vnde succenditur zelus sacerdotum.

qui ✝ audierant hæc. ✝ Per manus autem apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat coniungere se illis, sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in domino multitudo virorum ac mulierum, ita vt in plateas ✝ eiicerent infirmos, & ponerent in lectulis & grabatis, vt veniente Petro saltem vmbra eius obumbraret quemquam eorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem, afferentes ægros & vexatos à spiritibus immundis, qui curabantur omnes. Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum

Interlinear: a Sapientes. b In domo sapientis, vbi orationi simul insistebant & doctrinæ. Infidelium. Fidē. a A longe stans & stupens. a Crescebat. Nullus sexus à regno Dei excluditur, non est enim personarum acceptio apud Deum. Quæ latæ erant. a Qualibuscunque, ad distinctionem grabatorum. Quasi princip. a Præter habitatores Ierusalem. a Morbis & doloribus. Ad differentiam bonorum spirituum. Ad tenendos apostolos.

Margin: ✝ audiebāt. ✝ exportarent. ✝ De cōse. dist. 4. c. de spiritu. ibidem. Ioan. 4. Tempore infesto apost. Pet. & Pau. fer. 5. quīe de Ian. 19. & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Ioan. 14. b.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Per manus au. *Postq superius posita est prædicatio Petri apud Iudæos singulariter, hic consequenter ponitur eius prędicatio apud cosdē cum alys apostolis communiter. Et diuiditur in duas partes. nam primo describitur hæc prædicatio tanquam virtuosa, secundo ex hoc oritur Iudæorum concitatio venenosa, ibi:* Exurgens autem, &c. *Circa primū ostenditur apostolorum prædicatio virtuosa ex duobus, scilicet ex miraculis eam confirmantibus, & ex multiplicatione credentium ad exhortationem apostolorum. & hoc est quod dicitur.* Per m. apo. &c. in ple. *Non dicit in principibus, quia non credebant paucis exceptis, qui occultè Christiani erant, vt Gamaliel, Nicodemus, & aliqui aly.*

2 Et erant vna omnes *s. apostoli.*

3 In porticu. Sa. *vbi erat locus orationis, & prædicationis.*

4 Ceterorum autem nemo audebat con. &c. *fidē s. timentes pęnam quæ venerat super Ananiam, & eius vxorem.*

5 Sed magnificabat eos po. *propter curationes & miracula quæ fiebant, & quia bona pro malis suis persecutorib. qui reddebāt. & subdditur de multiplicatione credentium, cum dicitur.*

6 Magis autem au. &c. *patet litera vsque ibi.*

7 Vt ve. Pe. sal. vm. &c. *in quo ponitur differētia Petri ad alios apostolos in operatione miraculorum. Nam alij apostoli curabant infirmos per tactum manuum, sicut supra.* Per manus apostolorum, &c. *Petrus autem nō solum per tactum sed etiam per vmbram, quod est maius quod fiebat ad ostendendum, quod erat principalis apostolus. Sciendum tamen, quod si considerentur miracula ex parte virtutis actiuæ vnū nō est maius alio, quia omnia fiunt uirtute diuina infinita, cum sint opera totam virtutem naturæ creatæ transcendentia. Si autem considerentur quantum ad rem factam, sic vnum est maius alio, sicut suscitatio mortui quam curatio leprosi, & curatio leprosi quàm curatio subita languidi. Similiter si considerentur quantum ad modum faciendi, sic maius est curare leprosum, vel languidum solo verbo quam tactu, & per vmbram quā per verbum. verbum enim est aliquid procedens ex homine habens virtutem, sed vmbra nihil est ipsius, sed tantum priuatio lucis ex interpositione corporis. Et quia Christus non legitur cura sse per vmbrā, sicut Petrus, ideo uidetur impletum fuisse quod dixit Ioan. 13. b.* Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horū faciet. *Cætera patent in litera.*

8 Exurgens autem. *Hic consequenter ponitur sacerdotum concitatio venenosa. nam concitati inuidia quæ venenum est animæ voluerunt apostolos perdere, sed nō potuerunt, diuina virtute eos protegente. Et secundum hoc residuum huius ca. in quatuor partes diuiditur, quia primo ponitur apostolorum captio, secundo captorum increpatio, ibi:* Et interrogauit. *tertio increpatorū excusatio ibi:* Respondens autem. *quarto excusatorum dimissio ibi.* Consenserunt autem. *Primo adhuc in tres. quia primo ponitur apostolorum iniuriosa captio. secundo eorum miraculosa liberatio, ibi,* Angelus autem. *tertio eorū cautelosa reductio, ibi,* Tunc abijt. *Circa primum dicit.* Exur. au. prin. sa. &c. *Ex hoc videtur, quod ipse, & qui cum illo erant, de secta erat Saduceorum, qui negant resurrectionem, & spiritum & angelum, vt habetur infra 23. ideo subditur.*

✲ Repleti

Margin: Diuisio. Miraculorum consideratio triplex.

MORALITER.

✲ 1 *Per ma. &c.* ista signa & prodigia erant sanitates corporū virtute nominis Christi factę, p quas significantur sanationes animarum, quæ fiunt per salubria consilia & hortamenta prędicatorum ecclesiæ.

2 *Et erant v. &c.* Salomon qui interpretatur pacificus est dominus noster Iesus Christus qui per suum sanguinē erga nos pacificauit Deum patrem, & in eius porticu qui fides est ecclesię, debent omnes catholici insimul habitare.

4 *Cæte. &c.* propter quod dicit Apostolus. 2. Cor. 6. c. quæ pars fidelis cum infideli? q. d. nulla.

7 *Exur-*

8 *Exurgens au. prin. &c.* Isti Saducæi erant parū literati, quia de tota sacra scriptura nō recipiebāt nisi quinque libros Moysi. Ipsi etiam interpretantur iusti, non tamen erant iusti secūdū veritatem, sed magis secundū fictionē vel nominis vsurpationē. & ideo p istos significari possunt sacerdotes duri, & parū literati, qui mouentur cōtra pauperes prędicatores, aliquādo zelo inuidiæ, aliquando zelo iustitiæ fictæ, di. q mouent zelo iustitię ecclesiarū suarū conseruādæ, & sic impediunt dictos prędicatores, & confessores ab animarū salute. Quod quidem impedimentū incarceratio potest dici largè. nā impedimētū tale est multū afflictiuū eorū qui zelant pro animarum salute.

✲ *Ange.*

Digitized by Google

virilitas ac fortitudo ex his quæ attentarant, attamen denuo attentant, & iterum simul consurgunt.

Surgens princeps sacerdotum, &c. Motus ex his, inquit, quę acciderant, excitatus est, & iniecerunt manus suas in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Nūc vehementius illos insectantur, nec statim illos iudicarunt, expectantes iterum, vt illis fiant benigni. &c.

a *Here.* BED. RAB. Hæresis scissio interpretatur. Vel hæresis ab electione, quia spte sis aliorum dictis quod sequendum putat eligit.

b *Saducæo.* BE. Saducęi interpretantur iusti, dicti a Sadoch sacerdote vel propter genus vel propter mores: iust. ficantes autem seipsos vendicabant sibi quod non erant, corporum resurrectionem negantes, animas cum carne perire dicebant, sed nec angelum neque spirituum vllum esse credebant, omnes scripturas præter libros Moysi respuebant, & ideo maximè principibus in persecutione apostolorum consentiebant, qui uirtute & signis reddebant testimonium resurrectionis Christi.

(Margin: † secta; † §.4.a. infra 12.a; Saducæorū hęresis; * foris; ibidem; Io. 20. e)

illo erant, quæ est † hæresis Saducæorū, & repleti sunt † zelo † & iniecerunt manus in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem domini per noctem aperiēs ianuas carceris & educens eos, dixit; Itē & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius. Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant. Adueniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium. & omnes seniores filiorum Israel: & miserunt ad carcerem, vt adducerētur. Cum autē venissent ministri, & aperto carcere nō inuenissent illos, reuersi nunciauerūt dicentes: Carcerē quidē inuenimus clausum cū oī diligētia, & custodes * stātes ante ianuas: aperiētes aūt neminē intus inuenimus. Vt autē audierūt hos sermones † magistra

(Interlinear glosses: ¶ Hæc hæresis vna fuit de septem hæresibus Iudæorum. ¶ Hunc fructum zelus protulit. ¶ Qui non modo incœpit, sed illa hora ad plenitudinem malitiæ peruenit. ¶ Siue propter firmitatem carceris, siue propter celebritatem virtutis factæ in publico. ¶ Ad differentiam mali. ¶ Firmi & stabiles: vel manifesti. ¶ Loco celebri quem sacerdotes frequentabant. ¶ Non sacerdotibus. ¶ Nihil præ timore celantes. ¶ Secundum præceptum angeli, prompta est obedientia. ¶ Sicut imperatum erat: Loquimini plebi. ¶ Quia ad hoc positi erant in custodia: vt ad iudicium traherentur. ¶ Aetate. ¶ Sacerdotum & Scribarum. ¶ Apostoli. ¶ Quem clausum inuenerant. ¶ Vt maius sit miraculum. ¶ Non negligentes. ¶ Vt minor sit euadendi facultas. ¶ Non ex latere, vel post tergum. ¶ Potentes vel sapientes.)

✻ RABBA. Christianæ vel æternæ, quod ideo non additur: quia iam famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

✻ CHRYS. Duplex securitas, sicut & in sepulchro, erat obsignatio & homines. Vide, quomodo cum Deo pugnabant. Dic oro, erant ne hæc humana, quę cum illis facta, quis illos eduxit ianuis clausis, quomodo exierunt custodibus ante fores stantibus, ita insanientibus & ebria verba proferentibus. Quos non detinuerunt carcer & vincula, fores clausæ, hos sperabant se posse vincere, insipientium puerorum rem discentes. Ministri sane illorum, propter hoc adsunt, & factum confitentur, vt omnem in illis excludant occasionem. Vides signa varia cum signis, alia quidem ab illis, alia autem in illos facta, quæ & clariora erant. Bene, neque ipsis statim indicatum est, prius anxij secum fuerunt, vt cognoscentes diuinam esse virtutem, sic discant omnia. O insipientia, timebant, inquit, turbam. Quid enim illis prodesse poterat turba? Oportebat timere Deum, qui tanquam volucres illos semper ex ipsorum manibus eripiebat: sed magis turbam metuebant.

(Margin: ibidem; Mat. 28. c; † ęmulatione; † summus sacerdos)

✻ CHRYS. Iterum incidunt in pericula, iterum diuina gratia fruuntur, (& post paulò) Eductis: non ille eduxit eos, sed permittit, vt & hac ratione ipsi imperterriti essent qd & ostēderant, nocte ingressi in templum & docentes. Si autem emisissent illos custodes, effugissent: si quidē persuasi exiissent, imò si eos illi emisissent neutiquam in templo docuissent, sed fugissent, &c. Cur etiam per noctem emisit illos, quia sic magis quam aliter eis creditum est, &c.

c *Angelus autem, &c.* BED. Non dubitat Thomas Christum carnem, & ossa habuisse, quem ianuis clausis vidit intrasse, ecce ipse cum sociis mortali adhuc carne vestitus clausis ianuis egreditur.

d *Vita huius.* RA. Christianę vel æternæ. Quod ideo non additur quia famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

e *Conuocauerunt.* ✻ OECVM. Angeli namq; è carcere eductio apostolis quidem ad consolationem, Iudæis vero ad vtilitatē exhibita est. Ignorarunt autem Iudæi diuinam esse potētiam vt primum in agendorum perplexitate constituti, si vellent comprehenderentur & ipsi ac docerentur. Illi vero adeò excæcati sunt, vt neque auderent vi a templo abstrahere apostolos, quos tamen maxime abominabantur.

(Margin: ibidem)

f *Carcerem qui. &c.* BE. Insani Iudei qui stimulante inuidia dicunt furantibus apostolis Iesu de monumento sublatū, quo furto dicant apostolos de carcerę clauso ablatos?

g *Magistratus.* BE. Secundum Grçcum magistratus legendū est singulari numero, sicut & in sequenti vbi dicitur, tunc abiit magistratus cum ministris.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Repleti sunt ze. *i. inuidia & ira, quia apostoli prædicabant in Iesum resurrectionem ex mortuis, vt dictum est supra in principio c. præcedentis. Dicuntur autem Saducæi a Sadoch quod est iustitia in Hebręo, nā Saducæi inter alios Iudæos erant in iudiciis, & punitionibus acerrimi. dicitur in scholastica historia; propter quod sibi nomen iustitię vsurpabant.*

2 Et posuerunt eos in custodia publica. *id est, in carcere, in quo ponebantur malefactores publici, homicidæ, latrones, & huiusmodi.*

3 Ange. au. *Hic consequenter ponitur apostolorum mirabilis liberatio, & secundo huius liberationis admiratio, ibi.* Aduenięs autem. *Circa primum dicitur:* Ange. au. &c. ape. &c. *Dicit hic quædam Gl. quod non aperuit secundum rem, sed secundum apparentiam, quia eduxit eos per ianuas clausas ita libere ac si essent apertę. Et circa hoc non est dubium, quod hoc potuit fieri virtute diuina, sicut corpus Christi nondum gloriosum exijt de vtero virginis clauso, sed non potuit fieri virtute angelica, quę se non extendit ad faciendum duo corpora esse simul. Potuit tamen angelus virtute propria ianuas aperire, & claudere sicut prius, & huic modo educendi apostolos vide ur litera magis concordare.*

4 Ite stantes loquimini, in templo. *constanter & intrepide.*

5 Plebi. *ibi conuenienti.*

6 Omnia uerba uitæ huius. *s. Christianæ, quæ est in presenti per gratiam & per gloriam in futuro.*

7 Qui cum audissent intrauerunt diluculo. *tanquam feruidi ad impletionem mandati.*

8 Adueniens autem. *Hic consequenter ponitur dictæ liberationis admiratio, cum dicitur.* Adueniens autem, &c. *Et litera vsque ibi.*

9 Et miserunt ad carcerem, ut adducerentur. *Ad hoc enim positi fuerunt in carcere, vt crastino inde traherentur ad iudicium, & condemnarentur, Cætera patent vsque ibi.*

10 Et custodes stantes, &c. *id est, diligenter custodientes, quasi dicat, non exierunt per defectum clausuræ vel custodia. Cætera patent usque ibi.*

✻ Ambi

MORALITER.

✻ 3 *Ange. au. &c.* Per quē potest intelligi bonus episcopus. nā episcopi angeli dicūtur Apo. 1. d. *Septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum. i.* episcopi earum, sicut dictum fuit in expositione literali. Et sic angelus ianuas aperit quando bonus episcopus dictum impedimentum repellit.

Digitized by Google

a *Ambige.* BE. Nec sic credunt, malitia enim interior cor per fidum signis etiam manifestis obdurat.

b *Præcipiendo.* BE. In Græco: Nonne præcipiendo præcepimus vobis? Nam sic loqui magis interroganti conuenit.

c *Replestis Ie.* RAB. Ierusalem principem ciuitatum in qua et nos conuersamur. in hoc ignoranter laudāt apostolos, qui nec territi minis cessant prędicare.

d *Super nos sangui.* BEDA. oblitus est princeps sacerdotum debiti, quod ipse sibi & suis imprecatus est dicens: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.*

RAB. Patet per antiphrasim dictum esse: *Sanguis eius super nos.*

BEDA. in Græco interrogatiue legitur. Et temeraria interrogatio pontificis refutatur responsione prudenti.

RAB. Interrogando dictum. Solet enim in verbis esse dubietas, cum in corde firma teneatur sententia.

✻ CHRYSOSTOMUS. Quid igitur Apostoli, iterum cum mansuetudine illis loquuntur, quamuis certe dicere poterant, Quinam estis vos, qui contrarium Deo pręcipitis, & post, Igitur si quidem & illi vobis obedisset, bene argueretis, sed quia & tunc dixerunt, se non obedituros, superflue sunt illæ correctiones. Vide criminū contextū, & magnā audaciā, & insipientiam. Voluntates nunc Iudæorum cædis auidas ostendere volunt, quod non pp veritatem hæc faciant, sed ut se se vlciscantur. Propter hoc apostoli illis non respondent audacter, &c.

Mat. 27. c

† sup. 4. d

† 11. q. 3. c. si domin⁹ & 15. q. 6. c. iuratos. De sent. exc. c. reia tam. ibid.

✻ CHRYS. Per hoc manifestantes, quod iuxta mentem ac sententiam Dei hęc facta sint. Non dixerunt autem, quod nō diximus vobis etiam tunc. Nos non possumus, quæ videmus & audiuimus nō loq. Non enim erant ambitiosi & gloriosi. Sed iterum eadem dicunt crucem ac resurrectionem, &c.

e *Obedire opor. &c.* ✻ BERNAR. Quid enim, quod iubet homo, prohibet Deus, & ego audiam hominē, surdus Deo. Non sic apostoli: Clamant quippe dicentes: *Melius est obedire Deo, &c.*

f *Deus patrum.* RA. Nō nouus nec a nobis nuper inuentus, vt eorū inobedientia sit inexcusabilis.

g *Nos sumus testes.* ✻ CHRYSOSTOM. Quorum? quod remissionem ac pœnitentiam promisit. Nam resurrectio quidem iā erat ex confesso. Quod autem remissionem dat, nos testes sumus. Et spiritussanctus qui non aduenisset, peccatis antea nondum solutis, atque adeo argumētum hoc dubitatione ac controuersia caret. Remissionem peccatorum audis miser, & quod pœnam non exigit, & vis occidere, quā ta est hæc malitia, &c.

h *Spiritussanctus.* BE. Nos roborauit, vt vobis etiam resistentibus magnalia Dei firmiter prædicemus, in nobis loquens format verba, quæ auditis.

ibid. † dux Ps. 7. ibid.

(a ¶ Vtrum fraude vel potentia factum esset.)
1 templi, & principes sacerdotum, ambigebant de illis q̄d nā
2 fieret. Adueniens autem quidam nunciauit eis, quia ecce vi
(a ¶ Patet non fuisse fraudem, cum post euasionem non latebant. b ¶ Quod vos prohibuistis.)
3 ri quos posuistis in carcere, sunt in templo stantes & docentes populum. Tunc abiit † magistratus cum ministris, & ad
(a ¶ Ecce magnitudo fidei, non timere eos qui vinxerant. b ¶ Non Deum.)
4 duxit illos sine vi. Timebant enim populum ne lapidaren-
(a ¶ Dixerat enim dominus: Tradent vos in conciliis.)
5 6 7 tur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et inter
(a ¶ Non leuiter diximus, sed autoritate pontificali præcepimus.)
8 rogauit eos princeps sacerdotum dicens: Præcipiendo præ-
(a ¶ Iesu, quod propter claritatem vel odium tacent. b ¶ Non solum docuistis contra nostram prohibitionem: sed etiam replestis.)
9 10 cepimus vobis ne doceretis in nomine isto, & ecce replestis
(a ¶ Noua & culpabili.)
11 Ierusalem doctrina vestra, & vultis introducere super nos
(a ¶ Sanguinis vindictam, prædicando eum iustum fuisse & Christum. b ¶ Non Dei. c ¶ Iesu, quod non addunt, vt supra dictum est duabus de causis. ¶ Quasi princeps.)
12 13 sanguinem hominis istius. † Respondens autem Petrus &
(a ¶ Ex feruore & zelo non patiuntur vnum loqui pro omnibus. a ¶ Breuiter loquendo dant exemplum non vtendi verborum circumitu.)
14 apostoli dixerunt: † Obedire oportet Deo magis quam ho
(a ¶ Supra dixerat: Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, ideo nunc breuiter dicit, Deus patrum. b ¶ In resurrectione, hoc maxime oderunt.)
15 16 minibus. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum quem
(a ¶ Hic manifeste sanguinem introducunt super eos. b ¶ Quasi reum & maledictum. c ¶ Totius ecclesiæ quæ in cœlo & in terra est.)
17 18 vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc principem
(a ¶ Hominum. b ¶ Virtutibus vel ascensu in cœlum. c ¶ Prosperitate æternitatis vel filio.)
19 20 & saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam pœ-
(a ¶ Ideo virtutes factæ, ideo in cælum ascendit. b ¶ Quæ est fructus pœnitentiæ.)
21 22 nitentiam Israel, & remissionem peccatorum: & nos
(a ¶ Virtutum, ascensionis, spiritus missionis. b ¶ Testis est. ¶ Ne vilis sit sermo humanus.)
23 sumus testes horum verborum, & spiritussanctus quem

¶ Omnibus

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ambigebant de il. quidnam fie. *id est, vbi & quo quærerentur & caperentur.*

2 Adue. au. quidam, &c. *qui viderat astantes eos in templo, & intrepide docentes.* Annunciauit eis, &c. *& patet litera.*

3 Tunc abiit. *Hic consequenter ponitur apostolorum cautelosa reductio. Inierunt enim isti concilium ad reducendum eos turpiter, & asperè sicut malefactores publicos sed videntes deuotionem populi, timentes ne lapidarentur, mutauerunt propositum, & ad reducendum eos vsi sunt tantum verbo simplici, & hoc est quod dicitur.* Tunc abiit magistratus. *Nomen est officij, & tenetur collectiue pro maioribus communitatis.*

4 Cum ministris, *ad capiendum apostolos paratis.*

5 Et addu. ilos sine vi. cum. *Cuius causa subditur ex parte ipsorum cum dicitur.*

6 Timebant enim, &c. *Ex parte apostolorum causa fuit, prompta voluntas veniendi, & securitas de assistentia Dei.*

7 Et interrogauit eos, &c. *Hic ponitur apostolorum increpatio, cū dicitur.*

8 Pręcipiendo præcipimus, &c. *id est, autoritate pontificali prohibuimus.*

9 Ne do. in nomine isto. *i. in nomine Iesu Nazareni.*

10 Et ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, &c. *contra pręcepta nostra.*

Diuisio.

11 Et vultis introducere super nos sanguinem hominis, &c. *q. d. non solum estis inobedientes, sed etcrimē homicidij nobis imponētes*

12 Respondens autem Petrus & apostoli dixerunt. *Hic consequēter ponitur increpatorum responsio, quæ est duplex, secunda ponitur ibi:* Surgens autem. *Prima vero per apostolorum verba cum dicitur,* Respondens autem Petrus & apostoli, &c. *Licet glo. interlinearis dicat, quod apostoli ex feruore moti non fuerunt passi vnum pro omnibus loqui, non est tamen verisimile, quod omnes loquentes simul dederint responsionem quæ sequitur per ordinem, quia ibi fuisset confusio vocum, quod non esset decens, nec bene intelligibile, nec sic permittitur hominibus loqui in loco iudicij. Ideo magis videtur saluo tamen meliori iudicio, quod Petrus solus dedit responsionem, quæ data alij apostoli approbauerunt eam tanquam suam, nec illa glosa, cum non sit marginalis, est autentia.*

13 obedire oportet Deo magis quam hominibus. *hoc est per se notum, homines nullam autoritatem præcipiendi habeant nisi a Deo, a quo est omnis potestas.*

14 Deus patrum nostrorum. *i. quem coluerunt patres nostri.*

15 Suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspēden. in li. &c. *& sic non imponimus vobis falso sanguinem ipsius.*

16 Hunc principem. *ecclesię militantis, & triumphantis.*

17 Saluatorem. *hominum.*

18 Deus exalta. *ad cęlestia.*

19 Dexte. sua. *virtute sua, sicut declaratum est supra c. 1.*

20 Ad dandam pœnitentiam Israel. *ad dandum tempus pęnitēdi.*

21 Et remissionem peccatorum & nos sumus testes. *quia nobis pręceptum est ista testificari, vt patet supra primo & Lucæ vltimo, quasi dicat, propter hoc oportet nos in hoc obedire Deo.*

22 Horum verborum. *scilicet resurrectionis, ascensionis, & missionis spiritussancti.*

23 Et spiritussanctus. *testificatur ista q loquitur in nobis, & eius virtute fiunt signa & prodigia. Sed quoniam homines in malis obstinati responsionem rationabilem non recipiunt, ideo subditur.*

✻ Hęc

Digitized by Google

A a *Omnib.* RAB. Non nobis solis, sed omnib. obedientib. etiam vobis si velitis accipere. In hoc ad pœnitentiam prouocat.

Ibidem. b *Hæc autem cum audissent.* CHRYSOST. Vide excellentem malitiam, oportebat ex his quæ audierant perterreri: illi autẽ dissecabantur cordib. suis, & cõsultabant, vt sine causa occiderent. Et lõge post. In uinculis erant isti, & sistebãtur in iudicio, & qui iudicabant erant anxii, consiliiq; expertes. Nam sicuti qui adamantem p. cutit, ipse sibi plagã infert, ita & hi: nam uidebant non solum horum libertatẽ nõ impediri, sed prædicationem magis augerri, & imperteritos illos, etiam non data occasione, loqui. Imitemur hos dilecti etiã nos, & imperteriti simus in omnib. molestiis. Ei enim qui timet Deum, iã nihil graue est, sed suntgrauia his qui non timent, &c.

B

c *Gamaliel.* Discipulus apostolorum, ut putabatur, remanẽs apud Iudęos cõsilio apostolorum, vt pessima destrueret consilia, & furorem eorum mitigaret.

† in pretio habitus apud totũ populum.

† adhęsit

† descriptionis.

Non dabit. Iam coram vobis.

a dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc autem cum au- 1

Cordib. a Quia verbis non poterant prohibere.

b dissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos. † Sur- 2

a Non Saducæus, qui negabat resurrectionem.

c gens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gama- 3

a Non imperitus qui non audiretur.

liel, legisdoctor, † honorabilis vir vniuersæ plebi: † iussit † fo- 4

a Apostolos secedere, quasi excludendos iudicaret. b Qui sobrii & prudentes debetis esse.

ras ad breue homines fieri. Dixitq. ad illos: Viri Israelitæ at- 5 6

a Non iudicando cum furore.

tendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante 7

a Magnum prophetam, vel Christum.

d hos enim dies extitit Theodas dicens se esse aliquem: cui 8 † consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui 9 occisus est, & omnes quicunque credebant ei dissipati sunt,

e & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in 10

a Quando exiit edictum à Cesare Augusto, vt profiteretur vniuersus orbis. b A veritate. c Multum vt non miremur multitudinem credentium.

diebus † professionis: & auertit populum * post se, & ipse pe- 11 12

a Consentientes cum facientib. par comprehendit pœna.

riit, & omnes quot quot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nũc 13 14

Nolite interficere.

f itaque dico vobis: discedite ab hominibus istis, & sinite illos. 15 Quoniã si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissol- 16

a Grauius inculcat consilium ne spernatur.

uetur. Si vero ex Deo est, non poteritis dissoluere: † Ne forte 17 18

BEDA. Vt Clemens dicit, Gamaliel consocius erat apostolorum in fide: sed consilio eorum cum Iudęis manebat, ut in tali turbine furorem eorum posset sedare.

Hom. 14. ✱ CHRIS. Hic Gamaliel Pauli præceptor fuit, & dignum admiratione, quod tanto iudicio ualens, ac legisdoctor existens nondum crediderit, non poterat ille per omnia manere incredulus, & manifestum hoc ex uerbis illius, quæ consulendo affert. Vide, oro, hic Gamalielem, quomodo cum mansuetudine loquitur, & non dicit antiquas historias, quamuis haberet multas, sed recentiores, quæ ad confirmandam fidem, dictorum plurimum momenti habebant.

C d *Theodas.* BEDA. IOSEPHVS. Theodas persuasit multis sublatis ex vrbe facultatib. suis ripas Iordanis obsidere, & cum esset magus, prophetam se dicebat: & diuisio fluuio se præbere transitum promittebat: Cui iussu Fadi procuratoris equitum turba superueniens multis peremptis aut captis, ipsius caput Ierosolimam reuexit. D

Li. 20. antiq. c. 45. ✱ IOSEPHVS. Theodas & Iudas Galilæus de quibus hic agitur, circa annum Domini sextum seditiones in Iudæa fecerunt, uarii tñ sunt ab illis, quos occidit Fadus missus à Claudio Imperatore post mortẽ Agrippę in Iudęam circa annũ Domini 46. quos tamen nostri interpretes confundunt.

† inf. 22. a.

† Supr. 1. f

† vt pauli sper secederét foras apostoli.

Hom. 14. ✠ CHRYSOST. Hæc si Iosephi historias inspexeritis, discetis euidentius, nã ille horum historiam cõscribens, diligenter narrat.

E

* multum

e *Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populũ post, &c.* De hoc Iosephus dicit, quia cogebat populum ne tributa soluendo Romanis libertatem amitteret: proferens ex lege soli Deo seruiendum, & eos qui decimas dabant, tributa nõ dare debere. Quæ hæresis intantum creuit, ut Pharisæi & multa pars populi Christum interrogarent, an liceret tributa dare Cęsari.

† nec quãdo

Matt. 22. b

f *Quoniam si est ex hominibus consilium, &c.* ✱ CHRY. Hic & illos uidetur hortari, ut ratiocinentur ac colligant. Igitur quia non est dissipatum, non est humanum. Ne quo pacto, & cum Deo pugnare inueniamini. Nõ dixit, si fuerit Christus Deus. Opus. n. hoc declarabat, neque asseruit quod non humanum nec quod non diuinum, sed futuro tempori fidem permisit, ita ut persuadeat. At dicit quis, si persuasit, quare flagellarunt Non potuerunt uidere quam indubitata iustitia, nihilominus tamen furorem suum impleuerunt, &c.

F

Cæsis.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Hæc cum audis. *principes sacerdotum.* dissecaban. *quia respõsionem eorum non poterant infringere, & tamẽ volebant eos occidere.*

2 Surgens autem. *Hic ponitur secunda excusatio per Gamaliel uerba, quia ut dicit Glo. erat discipulus apostolorum, occultus tamen, ut Iudæorum pessima consilia dissiparet.*

3 Pharisęus. *in hoc quod credebat resurrectionem, & spiritum, & angelum, sed non sequendo malitiam Pharisæorum.*

4 Legis do. hono. *& sic magis habebant autoritatem loquendi.*

5 Iussit foras ad bre. ho. fi. *i. apostolos, ut in eorum absentia efficacior esset pro eis eius sententia.*

6 Viri Israe. *qui estis in lege & prophetis eruditi.*

7 Attendi. vobis, &c. *q. d. non debetis eos præcipitanter condemnare sed facta præterita considerare, quorum duo recitat, di.*

8 Ante hos e. dies ex. The. di. se esse ali. *s. magnum prophetam, q vt dicit Iosephus magicis artibus multos de Ierusalem decepit, & multis facultatibus ex Ierusalem sublatis duxit eos usque ad ripas Iordanis dicens præbere eis transitum per arentem alueum.*

9 Qui occi. est. &c. *per milites ad hoc missos a Fado præside Syrię.*

10 Post hunc ex. Iu. in d. pro. *i. tempore quo singuli de Iudæa ibant ad ciuitatem suam, ut se esse subditos profiterentur Romanorum, ut habetur Luc. 2.*

11 Et auertit popu. post se: *affirmans publice, quod illicitum erat Iudęis aliquem dominum cognoscere, nisi solum Deum, qui eduxerat eos de seruitute Aegypti. Sed hoc erat falsum, quia Ieremias qui sanctus fuit, inducebat Sedechiam, & alios de populo Iudæorum ad seruiendum regi Chaldęorum. Ie. 38. Similiter. 2. Para. vl. Sedechias inculpatur de hoc, quod fregit iuramentum quod fecerat Nabuchodonosor, de seruiendo sibi sub tributo, quod scriptura non fecisset, si iuramentum illud fuisset illicitum. Similiter Daniel & socii eius qui fuerunt sancti, humiliter & fideliter seruierunt Nabuchodonosor regi, propterea etiam saluator Matt. 22. interrogatus, si liceret Iudæis reddere censum Cæsari, respondit quę sunt Cæ. Cæsari quæ sunt Dei Deo.*

12 Et ipse pe. & o. quor. con. ei. *adherentes eius falsæ doctrinę. Consequenter replicat ad propositum prędicta. di.*

13 Et nunc ita dic. u. dis. ab ho. istis. *i. ab eorum persecutione.*

14 Quo. si est ex ho. con. hoc. *i. si doctrina eorũ ẽ humanitus. cõficta*

15 Dissolue. *sicut & prædictorum.*

16 Si uero ex Deo est. *i. ex ordinatione diuina.*

17 Non pote. dis. *Nam eius ordinationem nullus potest impedire.*

18 Ne forte & Deo re. videa. *q. d. cum hoc incurretis peccatum graue, repugnando ordinationi diuinę.*

✱ Consen-

MORALITER.

✱ 2 *Sur. au. in con. &c.* Per Gamalielem legisdoctorem qui rationabiliter loquens mitigauit eorum furorem, significat bonus doctor catholicus, q doctrina sana reprimit irã irrationabiliter motã. quia labor prędicatorũ, doctorũ & cõfessorũ multum facit ad salutẽ animarum, & alleuationẽ oneris curatorũ

Digitized by Google

a *Cæsis.* RAB. Ecce fortitudo fidei patet, quæ non verbis cohiberi poterat, nec flagellis. Prius sunt sermone prohibiti, modo flagellis cæsi.

✱ CHRYSOST. Persuasi sunt autem ab eo, & accersitos apostolos flagellarunt, ac dimiserunt eos. Reueriti sunt gloriam viri, ideo & destiterūt ne occiderent apostolos, flagellatos autem solum dimiserunt. (ibidem.)

✱ TERTVL. Illic a constitues synagogas Iudæorū fontes persequutionum, apud quas apostoli flagella perpessi sunt, & populos nationem cū suo quidem circo, &c. († reperiamini. aduers. Gnosticos c. 10.)

b *Quod digni.* Non putabant se laborare, sed maximum munus percipere: quia beati qui persecutionem patiuntur propter.

✱ CHRYSOS. Nusquam hoc apud veteres contigit, quia & Hieremias flagellatus est, propter verbū domini, & Heliæ ac aliis minati sunt. Sed hic etiam ab hoc, & nō à solis signis, virtutem Dei declararunt. Non dixit, quod non dolebant, sed ꝙ dolentes gaudebant. Vnde manifestum, ex libertate dicendi, quæ post flagella sequebatur. (ibidem.)

& Deo repugnare † videamini. Consenserunt autem illi, & conuocantes apostolos, cæsis denunciauerunt eis, ne omnino loquerentur in nomine Iesu: & dimiserunt eos. ✱ Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Omnis autem die non cessabant in templo, & † circa domos docentes & euangelizantes Christum Iesum.

(a Consentire est sensum sensui contingere. Ex communi consensu. In synagogis suis flagellabunt vos. a Eritis odio omnib. hominib. propter nomen meum. a Gaudete inquit dominus in illa die & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis. a Non pro aliquo crimine Vbi Christus in causa est, ibi maledictio est operanda. a Templo vicinas, vel totius ciuitatis. b Quæ pertinent ad mores. a Fidem de Iesu qui fuit Christus.)

✱ CHRYSOST. Quādo hęc fiebant, quando flagella, quādo minæ, quando multiplicabantur discipuli. († 23. q. 3. §. 1 & q. 4. c. quod Christus.)

c *Omni autem die non cessabant in templo &c.* Sæpe talia interponūt capitula breuiter multa colligentia vt quasi finis præterito sermoni, & fundamentum statuatur sequenti. († in singulis domib.)

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Consen. au. *Hic consequenter ponitur excusatorum dimissio, cum dicitur.* Consen. *tum quia legisdoctor erat honorabilis, tū quia eius persuasio erat rationabilis. Licet tamen consenserunt ei de dimissione apostolorum, non tamen de modo dimittendi. quia consuluerat simpliciter eos dimitti: & ipsi prius fuerunt cæsi & prohibiti prædicare nomen Christi. ideo sequitur.*

2 Et conuo. &c. Et illi quidem ibant gau. &c. *ita quod aduersa non solum sustinebant patienter, sed etiam gaudenter, in quo consistit excellentissimus fortitudinis gradus.*

3 Omni au. die nō ces. &c. *in nullo verbis aut verberib. territi, sed magis ad prædicandum Christum fortius animati.*

ADDITIO.

In c. 5. vbi dicitur in Postil. Dicuntur autem Saducæi à zedec, quod est iustitia. *in Heb.*

Sicut Arriani dicuntur ab Arrio qui fuit primus inuentor hæresis Arrianæ, sic Saducæi dicuntur à quodam qui nominabatur Sadoch qui fuit primus inuentor hæresis Saducæorum, vt habetur in Glo. super librum Thalmudicum, qui dicitur Aboth. Vnde non dicuntur à iustitia, quia nec reputabantur inter alios iustiores, sed econtra: Pharisæi eorum æmuli iustiores reputabantur, vt patet Luc. 18. vbi dicitur de Pharisæis: qui confidebant in se tanquam iusti, & spernebant cæteros.

CAP. VI.

a *IN diebus, &c. murmur Græcorum.*

✱ BED. Causa murmuris erat, q̄a Hebręi viduas suas, tanquam eruditiores, in ministerio alienigenis pręferebant. (ibidem.)

CHRYSOSTOMVS. Hoc fortassis ob multitudinem venit. Nō enim possunt omnia in multitudine tam exacte fieri. (Ho. 14.)

CAP. VI.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum factum est murmur Græcorum aduersus Hebręos, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Conuocantes autem duodecim, multitudinem discipulorū dixerūt. † Nō est † æquum nos derelinquere verbū Dei: et ministrare mensis.

(Prius dixerat omni die. a Sedulitate prędicantium. a Christianorum, qui illo tempore discipuli dicebantur. Communi consensu. a Consensum quærunt multitudinis. Quod in exemplum debet assumi. a Meliora sunt fercula mentis quam dapes corporis. † 93. d. c. legim⁹. in fin. † placitum gratum.)

præ cæteris, quotidiano ministerio grauabantur.

c *Despicerentur.* RAB. Ex despectu plus grauarentur.

d *Non est æquum, &c.* BE. Ostendunt apostoli episcopos & doctores ecclesiæ non debere corporalib⁹ rebus implicari.

✱ CHRYSOST. Principio absurdum ponit, ostendens, quod non possit vtrumque fieri accurate: q̄m & q̄n Mathiam ordinaturi erant, primum rei ostendunt necessitatem, eo quòd vnus defecerat, & oportebat fieri duodecim. Etiam hic vtilitatem ostendunt, sed hoc non fecerūt in principio, sed expectarunt, vsque dum oriretur murmur, neq. etiam expectauerunt vt hic supra modum fieret. Vide quod iudiciū ipsis pmiserūt & præfe- (Ho. 14.)

BED. Causa murmuris erat: Hebræi uiduas suas vtpote eruditiores in ministerio præferebant viduis Græcorum.

b *Græcorum.* RAB. Siue aduenarum Gentilium in ciuitate cōuersantium siue Iudæorum genere, q inter Græcos nati fuerant, & nutriti, qui murmurabant, & quia despiciebantur, aut quia ad ministerium viduæ eorum non admittebātur, aut q̄a prę

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

N diebus, au. &c. *Descripta prędicatione Petri singulari, & cū aliis apostolis, hic consequenter occasione huius ponitur pars incidentalis, in qua agitur de electione septem diaconorū, ne impediretur oratio, et prædicatio apostolorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur causa & actus electionis, secundo subditur prosecutio de electis, ibi.* Stephanus autem. *Prima in duas, quia primo ponitur electionis causa siue ratio, secundo ipsa electio, ibi.* Et placuit. *Circa primum dicitur.*

1 In di. au. illis cr. mul, apo. *Non enim potest regi tanta pace multitudo sicut pauci, eo quod difficile est quin in magna multitudine sint aliqui discoli.*

2 Aduersus He. *omnes erant Iudæi, sed aliqui erant natii in Iudæa. & illi dicuntur hic Hebręi, & aliqui in Gręcia ex Iudæis ibidem per Antiochum dispersis, & illi qui de Gentilitate erant ad Iudaismum cōuersi*

3 Eo quod despi. in mini. quo. ui. eo. *Quod exponitur dupliciter. Vno modo, quia Græcæ mulieres tāquam magis rudes repellebantur ab Hebręis ne ministrarent. Alio modo intelligitur iste despectus in hoc, ꝙ Gręcis uiduis non administrabantur ita bene necessaria sicut Hebręis.*

4 Conuo. au. 12. mul. dix. *non esse bene regibilem per eos in temporalibus absque detrimento in spiritualibus.*

5 Dixe. Non est æquum, nos de uer. Dei, &c. *i. prędicationē uerbi diuini, nam spiritualia sunt temporalibus præponenda.*

✱ Consi-

MORALITER.

4 *Conuo. autem 12. multi. &c.* Duodecim apostoli ad pacē multitudinis conseruandam, & ut liberius intenderent orationi, & prædicationi ad fidem ecclesiæ dilatandā, ordinauerunt septē uiros boni testimonii ad dispensationem bonorū temporalium, vt hic dicitur. Et per hoc episcopi qui sunt successores apostolorum instruuntur, ut curam temporalium, quantum potest fieri, bono modo aliis committentes circa spiritualia liberius ualeant occupari.

✱ Et

Digitized by Google

& preferunt eos, qui omnibus placēt, & ab omnibus testimonium habent. Itaque cum Matthias preferēdus esset, oportet, dicebant, vt ex his viris qui fuerūt nobiscum omni tempore, hic aūt non sic. Non enim erat tale negotium. Ideo & hoc nō permiserunt sorti, neque quum possent ipsi spiritu moti eligere, hoc faciunt: sed magis statuunt, quod multorum testimoniis approbatur. Nam definire numerum, & ordinare, etiam hoc sibi vendicant. Eligere autem viros illis permittunt vt ne videantur ipsi in gratiam quorundam agere. Quoniā & Deus Mosi permittit eligere uiros quos ipse sciebat. Etenim sapientia multa opus est in huiusmodi dispensationibus.

a *Considera. &c. septem &c.* BE. Hic iam discernebant apostoli, & successores eorum per ecclesias constitui septem diacones qui essent sublimioris gradus cæteris: & proximi circa aram quasi columnæ assisterent, non sine septenarii mysterio.

Considerate ergo fratres viros ex vobis † boni testimonii septem plenos spiritusancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos veró orationi & ministerio uerbi † instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. † Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & spiritusancto, & Philippum & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum † aduenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus. Et verbum domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valde. Multa etiam turba sacerdotum obe-

(Interlinear: a Non mulieres. b Omnibus eligantur. c Quibus testimonium perhibeant omnes. a Hic numerus spirituisancto conuenit. b Quod patet in signis & linguis. c Vos eligit, nos constituamus. a Vt ministrent ipsi vel præsint ministrantibus. b Isti actioni, nos adhærebimus theoriæ. Sine intermissione orate. Prædicationis. a Pro vobis & aliis. Vt instruantur alij. b Ne quod offendiculum fieret euangelio, murmura sedant. c consensu omnium studeant. Populi multitudo. a In Deum: vel cui ab hominibus credendum. Vtrunque probant euentus. a Hic solus aduena dicitur, uel quia cæteri aduenæ non erant: uel quia notabilis fuerat futurus, ideo quasi alienus aduena dicitur. b Illi qui elegerunt. Apostoli. a Hac autoritate diaconibus manus imponuntur. b prædixerat: Crescente numero discipulorum, &c. a In fide & opere credentium. a Nondum enim aliis ciuitatibus erat prędicatum.)

✱ CHRYS. Manus viro superponitur, totum autem Deus operatur: & illius est manus, quę eius qui ordinatur, caput cō tingit, si quemadmodum oportet, ordinatur.

c *Et orantes.* BED. Communis dispensatio exigebat, vt ministri eligerentur, qui vt digni inuenti sunt, crescente gradatim prouidentia consilii salutaris, placuit eosdem ipsos sacri altaris & dominici sāguinis, sicut refectionis, & mensæ communis ministros ordinari. Quod probatur inde quia dictum est. *orantes imposue. eis ma.* hoc est proprium eorum quia ad sacrosancti altaris promouentur officium. Hoc exemplo orationes fiunt in ordinibus, licet oratio apostolorum non sit scripta.

✱ CHRYSOSTOM. Non simpliciter hoc dixit, sed vt ostendat, quanta sit vis eleemosynæ ac ordinis bene instituti. Mirabile, ibi occisus est Christus, & illic creuit prędicatio, & non solum non sunt offensi quidam ex discipulis, videntes apostolos quidem, flagellari, alios autem fugari, alios spiritus tentare, alios obmurmurare, sed & sic credentium numerus augebatur, ita emendabatur, ex eo quod Ananiæ acciderat, & maior timor illis fiebat. Vide autem oro, quomodo creuit multitudo: post tentationes tumne creuit, & non antea. considera autem, quanta & benignitas DEI, ex illis enim principibus sacerdotum, qui ad cædem turbam exasperant, qui talia clamarant & dixerant, alios saluos fecit, &c. Ex his multi obediebant fidei.

CHRYS. Et incipiendo, & finiendo rationem reddunt: Incumbemus, inquit, sic enim oportebat, non simpliciter, neque sine opera sed cum perseuerantia incumbere.

b *Nos vero orationi & ministe. &c.* De seipsis non interrogant, sed iudicant.

✱ CHRYS. Ex hoc manifestum, quod segregauerunt illos a multitudine. Et illi trahunt, non apostoli ducunt. Vide quomodo scriptor non est superfluus. Non enim dicit, quomodo, sed simpliciter quòd ordinati sunt p prçces. Hoc enim est χειροτονία, id est, ordinatio.

✱ TERTVL. Alter hæreticus Nicolaus emersit: hic de septem diaconis, qui in actis apostolorum allecti sunt, fuit, &c.

c *Et elegerunt, &c. & orantes, &c.* RAB. Hic ordo seruandus est in ordinandis, eligat populus, ordinet episcopus.

d *Stephanum.* RAB. Hic primus ponitur, & solus laudatur, ut in vno omnes laudentur, aut primo martyrii honor feratur.

f *Et verbum uo. &c.* RA. Quasi recapitulatio uidetur, quia dixerat. Omni die non cessabant docentes, &c. & in hoc ipsum redit, di. *Et uerbum domini crescebat.*

RA. Sæpe in hoc libro, & in euangelio etiam talia interponuntur capitula; ne subito, desinentes, uel subito introductæ uilescant sententiæ. Vnde ad ornandum prçteritæ narrationis finem & sequentis principium, & ad euangelii, & apostolorum laudem inferuntur hæc. *Et uerbum do. cres. & mul. nu.* Maior

(Margin: Ibidem. † testimonio comprobatos. † incumbemur. † 24. q. 3. c. quidā ver. nicolaitę. Num. 16. & 31. Ibidem. † proselitę. † 21. dis. c. j. in. fi. 93. di. c. diaconi. ibidem. ibidem. De prçsc. aduersus hę. c. 46. Ordo seruādus in ordinādis. Mat. 27.)

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Considerate ergo fratrgs uiros ex uobis. *quos melius cognoscitis quam extraneos, & ipsi melius possunt scire modum regendi multitudinem hanc quam extranei.*

2 Boni testimonii. *i. bonæ famę.*

3 Septem. *Hic numerus competit septenario spiritussancti, ideo subditur.*

4 Plenos spiritusancto & sapientia. *quantum apparere potest per signa exteriora.*

5 Quos constituamus super hoc opus. *scilicet ad ministrationem temporalium.*

6 Nos vero orationi, &c. *per quam ascenditur in Deum.*

7 Et ministerio uerbi instantes erimus. *per quod fit descensus ad proximum, ad modum angelorum in scala Iacob ascendentium, & descēdentium, Gen. 18.*

8 Et placuit sermo coram omni multitudine. *Hic consequenter ponitur electio cum dicitur.* Et placuit ser. co. multi. *quia rationalis erat, & vtilis.*

9 Et elegerunt Stephanum uirum plenum fide & spiritusancto, &c. *id est fidelitate, propter quod tale negocium poterat sibi secure committi, & idem intelligendum est de aliis. Iste tamen specialiter laudatur tanquam primus martyr futurus.*

10 Et Nicolaum aduenam. *id est de Gentilitate conuersum ad Iudaismum.*

11 Antiochenum. *i. de Antiochia natum.*

12 Hos statuerunt ante conspectum apo. &c. *scilicet illi qui eos elegerunt.*

13 Et orantes. *s. apostoli.*

14 Imposuerunt eis ma. *ipsos ordinando in diaconos, unde & diaconi per impositionem manus ordinantur.*

15 Et Verbum domini cre. *id est effectus prædicationis uerbi Dei per multiplicationum credentium,*

16 Multa etiam tur. sa. obe. fi. *propter miracula quæ fiebant manifeste, occulte tamen erant Chrisstiani, sic Gamaliel, etiam eadem ratione.*

✱ 1 Stepha.

MORALITER.

9 Et elege. Ste. Per Stephanum qui describitur hic plenus fide plenus gratia, & fortitudine, significari potest quilibet christianus, qui ex gratiis a Deo sibi datis paratus est fidem Xpi defendere, secundū conditionem suæ personę, & pro ea martyrium sustinere. Et nomē Stephani consonat, quod uno modo norma, alio uero modo corona interpretatur, talis enim normā fidei sequitur indeclinabiliter: propter quod coronā gloriæ sibi reddendam finaliter promeretur, secundum illud 2. Tim. 4. b. Bonum certamen certaui, cursum consummaui; fidē seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, ideo subditur.

do † MO-

Digitized by Google

A Maior ex hoc nascitur causa persecutionis, quia prius crescente plebe zelus fuerat concitatus.

✠ OECVM. Qui enim ante electionem prodigia non faciebat, vt qui nec satis cognitus erat, vbi per electionem cognitus est, tunc etiam donum, quod electionem consequutum erat, demonstrabatur.

Hom.15. ✠ CHRYSOSTOM. vide, quomodo etiam in illis septem vnus cæteris præferebatur, & primatum habebat. Nam quamuis omnium communis ordinatio, attamen ille maiorem sibi conciliaret gratiam. Ante illud tempus nullum fecerat signum, at vbi manifestatus est, ut ostendatur non sufficere solam gratiam, sed opus etiam ordinatione, vt spiritussancti augmentum fiat. Quòd si & ante pleni spiritu, at id à lauachro.

a Coronatus vel forma martyrii credentibus. b Sic distinguendum est, plenus spiritusancto, subaudi, gratia & fortitudine, faciebat signa & prodigia. c Spiritussancti. d Fidei.

a b diebat fidei. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de Synagoga quæ appellatur Libertinorum & Cyrenensium & Alexandrinorum, & eorum qui erant á Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano, & non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Tunc † submiserunt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen, & Deum. Commouerunt itaque plebem & seniores & scribas, & † concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt

[interlinear: a Synagoga congregatio, vel collectio. Hæc tria loca sibi propinqua sunt. b A regione. a Cyrene ciuitas est. b Alexandria metropolis est Aegypti. a Cilicia minorque Asia sibi proximæ sunt. Scripturarum. a Cum omni fiducia & sine timore. a Calliditate fraudis. b Quia veteri nouam legem præferebat. a Patrem. Cui æqualem dicebat Christum. b Ad concilium. a Præcellentes autoritate. b Quia non poterant resistere, mortem parant inferre. Ecce violentia.]

D fit appellabatur. Porrò quemadmodum migrabantur illic hospites multi, & ita Synagogas habebant multas, in quibus oportebat & legem legi, & præces fieri.

Ibidem. d *Disputantes cum Stephano, &c.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Idcirco disputabant vt cogerēt illum dicere aliquid. At ille post ea apertius locutus est. Tu autem considera velim quomodo & hic, dum cogitur, docere attentat & illi iteram per signa in inuidiam non solum mouebantur, sed quoniam & legis cognitione superior erat, illisque intollerabilis, falsosquoque testes constituunt.

† subornauerunt. e *Et non poterant resistere sapientiæ, &c.* BEDA. Dignum fuit vt in protomartyre confirmaret quod in martyribus tradendis pro nomine suo promiserat, dicens: Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarii.

E

Luc.21.c. Mat.10.b. RAB. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Impletur etiam illud: Non relinquam vos orphanos, sed mittam vobis paracletum, &c.

†inuadentes. B a *Stephanus*. Græcè, Latine corona: qui quod precepturus erat in re, præsagio nominis præ occupabat: qa post crucē Christi primus martyrio coronatus est sublimiter, qui lapidatus est humiliter. Hebraicè īterpretatur Stephanus norma nostra, qui primo passus sequentibus martyribus factus est forma mori pro Christo.

Ho eadē. b *Surrexerunt, &c.* ✠ CHRYSOS. Iterum vocat surrectionem, illorum exacerbationem & iram. Vide & hoc loco magnam multitudinem, imo aliam accusationum figuram. Nam postquam Gamaliel illos prohibuerat, ne quid contra illos attententent, aliam accusationem inducunt.

Libertini. c *Liberti*. BE. Libertini dicuntur filij Libertorum. i. eorum q de seruitute manu missi & libertati donati sunt. Constat ergo de stirpe seruili fuisse qui primò fidei Christi restiterunt, q etsi ab hominibus emancipati, tamen serui erant peccati. figurantes hereticos & persecutores fidei & sanctitatis.

Ibidem. ✠ CHRYS. Variæ autem Synagogæ erant, libertinorum, & Cyrenens. Sed Cyrenenses vltra Alexandrinos siti sunt: qui & illic pro consuetudine quę tunc erat, habebant Synagogas: fortassis, & illic manserunt, ne cogerentur continuo migrare, Libertini autem, quia Romanis libertate donati erant,

C sic

Ibidem. f *Tunc submiserunt viros qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen, & Deum.* ✠ CHRYS. Non volunt simpliciter occidere, sed & cum suffragio, & vt & gloriam ipsorum infament, & illis relictis sic ad alios veniant, hac ratione perterrentes etiam illos qui etiam non dixerunt, quòd loquatur, sed quod non cessat loqui: aucta sicque accusatione: Et vt accusationem instituant, contra Deum, inquit, & contra Mosen, loquitur. O impudentes, opera facitis blasphema contra Deū, & non curatis, & Mosis curam vobis esse simulatis? &c. Vides quomodo illum ob auersam & turbatam rem publicam impietatis accusant? Quod autem non potuerit ille talia loq, nec fuerit tam audax, omnibus est manifestum, tam mitis erat, atque adeo in facie cernebatur.

Ibidem. F g *Commouerunt itaque plebem, &c.* ✠ CHRYS. Erubescebant em ita illos simpliciter rapere, nihil habentes quod obiicerent. ☞ Et vide

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Stepha. autem plenus gratia, &c. *Hic consequēter sanctus Lucas prosequitur de electis, & primo de Stephano, secundo de Philippo, c. 8. ibi.* Philippus autem. *prima in duas: quia primo circa Stephanum delaratur virtutis operatio, secundo consurgens inde persecutio, ibi:* Tūc submiserunt. *Circa primum dicitur.* Stephanus autem ple. gra. *ad bene operandum.*

2 Et for. *ad aduersa tolerandum.*

3 Faciebat pro. &c. *ad veritatem fidei catholicæ firmandam.*

4 Surrexerunt autem quidam de Sy. quæ ap. liber. *a regione nominatorum, vt dicit glosa interlinearis.*

5 Et Cyrenensium. *a Cyrene ciuitate.*

6 Et Alexandrino. *ab Alexandria Metropoli Aegypti.*

7 Et eor. qui erant a ci. & a. *nomina sunt regionum Iudææ propinquarum.*

8 Disputantes cum Ste. *fidem catholicam uerbis quantum poterāt impugnando.*

9 Et non po. te. sa. & spi. qui loque. *secundum quod promiserat Saluator dicens, Luc. 21. c,* Ego dabo vobis os & sapientiam cui nō poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarii uestri.

Diuisio. 10 Tunc submiserunt. *Hic consequenter ponitur oriens persecutio, vt qui ratione vel scriptura Stephano non poterant resistere, violentia superiores apparerent. Et primo ponitur ipsius Stephani persecutio singularis, secundo ecclesię generalis, in principio. 8. c. Prima adhuc in tres quia primo ponitur Stephani accusatio falsa, secundo eius responsio uera, in principio se. ca. 3. tertio lapidatio eius iniusta uersus finem se. c. ibi.* Audientes autem. *circa primum dicitur.* Tunc submiserunt ui. *id est submisse informauerunt & fraudulenter de testimonio extra Stephanum ferendo.*

11 Qui di. se au. eum dicen. &c. in Mo. & Deum. *i. contra Deum & Moysen blasphemus autem in lege pręcipitur lapidari, Leui. 24.*

12 Commo. itaq. plebem. *id est populum communem.*

13 Et senio. *Id est maiores populi.*

14 Et scri. *id est legis doctores.*

15 Et concurrentes rapuerunt eum & addu. &c. *quasi furia moti, & non ratione.*

✠ Et

MORALITER

3 *Facie. pro.* Prodigium dicitur quasi porro. i. longe a digito. eo q non pōt visibiliter ostēdi. Homo uero paratus ad martyrium non aspicit bona mundi sensibilia, quę tanquam nobis propinqua possunt ostendi cū digito, sed bona cælestia, sicut dicitur. i. ad Co. 2. c. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligen. se

4 *Sur. au. qui de sy.* hęc est synagoga sathanæ, vt dicitur Apo. 2. c. Quæ semper aduersatur fideli parato mortem pati p Christo, seu quia non potest resistere sapientiæ & spiritui qui loquitur in ipso, sicut promittitur Luc. 21. c. Ego dabo uobis os, & sapientiam cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii vestri, propter quod uia falsitatis & proditionis quęrit vti insidiis unde subditur.

10 *Tunc submi. ui.* mendaces & iniquos, talibus enim peruersis utuntur qui innocentiam persequuntur.

12 *Commouerunt, &c.* prouocādo eos contra innocentes. Sic faciunt homines maligni, ut iustitiæ zelo uideantur moueri.

✠ MO-

Digitized by Google

A Et vide quomodo neque illi testificantur, qui iudicabant, reprahensi enim fuissent, sed simpliciter alios conducũt, vt ne videatur violentum opus. Id quod etiã Christo eos fecisse qs viderit. Vidisti prædicationis vim, & quomodo dũ flagella bãtur, & lapidabantur, præualet, atque etiam dum ad tribunal ducuntur, & vndiq; fugantur: Hinc & falsis testibus non solum præualent, sed neque hi obsistere valebãt, quamuis valdè impudentes, sic illos violenter capit, idque cũ multa non persuasibilia & in conueniẽtia, sicut & contra Christum afferrẽt nihil omittentes quod ad mortẽ eius faciebat, vt omnibus manifestum fieret non esse humanum bellum, sed Dei cum hominibus. Considera autem & quid dicant hi qui statuebant falsos testes, hi qui sanguinaria mente illum in consilium rapuerant.

a ¶ Passionem Christi imitatur, contra quem surrexerunt falsi testes. ¶ ¶ Ex inuidia accusantes.

a xerunt in concilium, & statuerunt falsos testes, dicẽntes: Ho- 1

a Addunt ad hoc quod iussi sunt dicere. b Ierusalem, quia templo & legi veteri ecclesiam & legem nouam præferebat.

mo iste non cessat loqui verba * aduersus locum sanctum & 2

b legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Na-

a¶ Nazareth, qui est vilis locus & inferior. b Sanctum & cunctis reuerendum. ¶ Vt legi veteri succedat noua.

zarenus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones quas 3 tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes qui sede- 4

a ¶ Præ fulgore terribili, vel pulchritudine candoris. b Vere angelus erat. i. nuncius voluntatis Dei.

c bant in concilio, viderũt faciem eius tanquam faciem angeli. 5

a *Homo iste.* Ex despectu non proprio nomine, sed hominem quasi carnalem, & infirmum appellant.

Ibidem. b *Iesus Nazarenus.* * Chrysost. Iesus, inquit, Nazarenus, B magno cum contẽptu, demolietur locum hunc & mutabit mores. Hoc etiam Christum accusantes dicebãt, qui destruis templum Dei? Multa enim erat illis reuerentia erga templũ, vtpote, & iuxta illud; habitare volentibus, & erga nomen Moysis. Et vide quomodo duplex accusatio. Demolietur, inquit, locum, & mutabit mores. Non solum autem duplex, sed & amara, & plena periculis.

De sancto Stephan. c *Viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.* * Euseb. Emissen. Qui si magnificat moriturũ, putas quomodo decorabit æternum? D æternum; Abundantia cordis transit in decus corporis: in exterioris gloria candor interioris exundat, & abscondita pectoris ornamenta speculum frontis irradiant, habens intra se spiritum sanctum, os præ se gestat angelicum.

Homi. 16. * Chrysostomus. Hoc igitur erat gratia, hoc & Moysis gloria erat. Videtur autẽ mihi Deus illum fecisse tantæ gratiæ ac amabilem, vt statim aspectu terruerit illos. Possunt enim facies & spiritali gratia plenç esse, & desiderantibus desiderabiles, & odio habentibus reuerendæ ac terribiles.

* cõtumeliosa.

lib. de resur. carn. ca. 55. * Tertullia. Mutatur Moysi manus, & quidem, ad instar emortuæ, exanguis, & albida, frigida, sed & recepto calore, & refuso colore, eadem caro & sanguis est. Mutatur postea & facies eiusdem, in contemptibili claritate. Sed Moses erat proinde qui non videbatur. Sic & Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succiderant, &c.

Homi. 15. * Chrys. Vnde in Stephano gratia illa florebat? Numquid à fide? manifestum quòd supra testimonium accepit, E quia fide plenus erat. Fieri autem potest, vt fidem quis habet absque sanationum gratia. Nam alii quidem data est gratia sanationum, alii uerò sapientię. Hic autem mihi videtur insinuare illum fuisse facie amabilẽ, dicendo, vidi faciem illius quasi faciem angeli, quod & de Barnaba testificantur. Vnde scimus simplices, & Innocentes in admiratione esse, maxime si tam gratioso vultu sint.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Et statuerunt fal. te. qui di. Ho. iste, & c. *Non nominant eum proprio nomine, ex contemptu, & superbia.*

2 Non cessat lo. & c. *q. d. non solum est blasphemus, sed etiam blasphemiæ assuetus.*

3 Hic destru. lo. istum & mu. & c. *Videtur quod non dixerunt falsum, quia Christus dixit de templo Mat. xxiiij. a. quod non remaneret lapis super lapidem, qui non destrueretur. & de mutatione traditionum Moysi, Ioh. iiij. c.* Venit hora in qua nec in monte hoc neque in Ierosolymis adoratoris patrem, sed ueri adoratores erũt qui adorabunt patrem in spiritu, & ueritate. *in quo significabat ipsum corporalem legis cultum in spiritualem commutandum. Ad primum dicendum, quod Christus non dixit se templum destructurum sed prædixit esse destruendum, sicut factum est postea per Romanos anno. xlij. post passionem Christi. Si autem obiiciatur, quod Romani non destruxerunt nisi in virtute Dei, et sic Christus cum sit Deus destruxit. Nõ valet, quia testes non loquebantur de Iesu Christo inquantum Deus: cum eius diuinitatem negarent, & purum hominem fuisse dicerent. & sic loquebantur: Iesus Nazarenus hic. i. contemptibilis homo. Ad secundum sciẽdum similiter. quod traditiones illas non dixit se mutaturum, sed quod essent mutandæ dicto modo, & licet hoc fecerit inquantum Deus, hoc tamen modo non loquebantur testes, vt dictum est. Sciendum tamen de hac mutatione, quod non fuit mutatio de contrario in contrarium proprie, sed de imperfecto ad perfectum, quia cultus nouæ legis est multo perfectior quàm veteris, sicut diffuse fuit ostensum in principio epistolæ ad Hebræos, propter quod dicitur Heb. vij. c.* Nihil ad perfectum adduxit lex. *Quod autem sic mutatur, non proprie destruitur, sed magis perficitur, quia virtualiter remanet in quodam meliori propter quod dicit Saluator Mat. v. b.* Non veni soluere legem, sed adimplere.

4 Et intuentes eum. *animo & vltu irato.*

5 Viderunt faciem eius tanquam. fa. angeli, & c. *ex quadam pulchritudine & claritate sibi diuinitus data ad declarationem suæ sanctitatis & innocentiæ, vt sic à malitia retraherentur, vel damnabiles magis redderentur.*

E MORALITER. F

* 4 *Et intuentes, & c.* tanquam iudices.

5 *Vide. fa. eius tanquam fa. angeli, & c.* ad demonstrandum eius innocentiam uirtute luminis diuini. Ex quo apparuit maior malitia qui repressi non fuerunt tali signo à malignitate sua. Istis autem similes sunt mali iudices, qui cognita ueritate non dimittunt partem aduersam fouere.

* Morali.

CAP. VII.

Homi. 16. a Dixit autem princeps, & c. * Chrysosto. Vides quomodo cum mansuetudine rogat, atque sine molestia. Ea propter & ille benignis verbis incipit, viri fratres & patres, & c.

CAP. VII.

¶ Stephano. a Blasphemasse te Deum, legem, & locum sanctum.

a Dixit aũt princeps sacerdotum: Si hæc ita 1

* Oecumen.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

Diuisio. * 1 Dixit autem. *Hic ponitur accusati responsio. circa quã primo datur respondendi locus, cum dicitur:* Dixit autem autem ad principes sacer. & c. *secundo ponitur responsionis actus cum subditur;* Qui ait, & c. *Circa quod sciendum, quod Stephanus fuit accusatus de quatuor, scilicet quod locutus fuerat contra Deum, cõtra Moysen, contra templum, & contra legem, vt patet ex dictis, ideo primo excusat se de primo, scilicet de Deo. secundo de Moyse ibi:* Eodem tempore. *tertio de templo, ibi:* Tabernaculũ. *quarto de lege, ibi:* Dura ceruice. *De primo autem excusat se per hoc, quod ostendit se colere Deum quem coluerunt sancti patres & patriarchę, breuiter replicans eorum historiam, vsque ad Moysen. Et diuitur in duas partes: quia primò recitatur historia incipienda ab Abraham, usque ad Iacob. secundo à Iacob vsque ad Moysen, ibi.* Et Iacob. *prima adhuc in duas. quia primo recitat historiam Abrãhæ extra promissionis terram secundo intra ipsam, ibi:* Et inde.

Stephan' accusatus de quatuor.

Ad euidentiam dicendorum sunt hic aliqua prænotanda propter concordiam huius passus ad ea quæ dicta sunt de Abraham, Gene. 11. & 12. Primum est de apparitione Dei dicentis Abrahæ, Exi de terra tua, & cæt. bis enim videtur hoc Deus sibi dixisse. Semel ante patris * sui

Digitized by Google

✱ OECVM. Vide quomodo ipsos à temporalibus abducit, & interim à loco, gloriam Deo non loco attribuens. Ipse enim gloriæ fons est, non egens gloria, quæ per templū à nobis est. a *Viri fratres & patres.* Quia Stephanus insimulabatur blasphemasse in Moysen & Deum, in principio sui sermonis illorum calumniæ occurrit, dicens, Deum qui loquebatur patribus & prophetis, Deum esse maiestatis & gloriæ. Moysen etiam laudat: sed illos rebelles & semper inobedientes comprobat. Sed arte loquendi vsus est ad rebelles incipiens quasi timeret eos: sic, *Viri fratres & patres*: lenis sermo & clemens conciliat auditorem, vt commendet actorem. Blande cœpit ut diu audiretur, & qui recusabat contra Deum, & legem loqui, uerum Deum prædicat in principio orationis. Legem etiam sic exposuit, ut eius esset prędicator, cuius accusabatur destructor. in processu etiam sermonis errores eorum redarguens, vigorem animi, & quod liber erat à timore inimici, perdocuit.

b *Deus gloriæ, &c.* Memor Stephanus præcepti illius: Diligite inimicos vestros, &c. persecutoribus suis salutem nunciauit.

✤ AVGVS. intelligendum est igitur locutum Deum fuisse cum Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charram, sed cum in Charram peruenisset cum patre retento pręcepto Dei apud se, & inde exiisset septuagesimo & quinto suo: patris autem sui centesimo quadragesimo quinto anno. Collocationem vero eius in terram Chanaan non profectionem de Charra post mortem patris eius factam esse dixit: quia iam mortuus erat pater eius quando emit terram, cuius ibi iam suæ rei cœpit esse possessor. Quod autē iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldæorum, dixit ei Deus: Exi de terra tua, &c. Nō vt inde corpus eiiceret, quod iam faceret, sed vt animam euelleret. dicitur.

c *In Mesopotamia.* BED. Mesopotamia in capite Syriæ est constituta ad Aquilonem.

RABBAN. Mesopotamia, & Charram in Chaldæa sunt. de Mesopotamia transmigrauit in Charram.

[Margin: Ibidem. — Gen. 12. a — Luc. 6. d. — De ciuitate Dei li. 16. cap. 15.]

a se habent? Qui ait: Viri fratres & patres, audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ, cum esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charram & dixit ad illum: † Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam monstrauero tibi. Tunc abiit de terra Chaldæorum, & habitauit in Charram. Et inde postquam

[Interlinear: ¶ Prudentes. ¶ Quia vniuserant generis. a ¶ Seniores. b ¶ Aure interiori. c ¶ Cuius gloria in æternum. ¶ Per no ostendit se non blasphemare Deum. a ¶ Quam fide quam & carne. b ¶ Per angelum. a ¶ Vt maior sit obedientia & patientia. a ¶ Voluntate. b ¶ Mesopotamia.]

d *Et dixit, &c.* In Genesi videtur contineri: quod post mortem patris sui locutus est dominus Abrahæ, qui in Charra mortuus est, vbi cum eo filius habitauit. Sed priusquam in illa ciuitate habitaret, cum esset in Mesopotamia dictum est ei.

✱ CHRYS. Illa enim patria quoquò duxerit Deus, & hæreditatem hic non accepit. Et quod si quis diligenter inquirat, Persę sunt Iudæi. Et hic disce, quod absque signis obedire oportet Deo, licet grauia quædam contingant. Quoniam & patriarcha etiam relicto sepulchro paterno, ac omnibus, obtemperauit Deo. Si autem illius pater non fuit ei socius profectionis in Palæstinam, eò quod infidelis erat, multo magis pueri non erunt socij ac participes, licet magnam partem vięeant si patris virtutem non fuerunt imitati, &c.

[Margin: Homil. 15.]

e *Exi de terra tua & de cognatione tua, &c.* Terram & cognationem Abrahæ Chaldæorum patriam genusque appellat, vnde iam exierat, degens modo in Mesopotamia: sed adhuc tenebatur spe, & desiderio redeundi. & ideo audit: *Exi de terra & de cognitione tua.* non vt corpus extraheret, quod iam fecerat, sed amorem cordis euelleret. Ideòque quod sequitur: *Tunc exiit de terra, &cat.* non de corpore, sed amore intelligendum est: quo in perpetuum à Chaldęis loco, & desiderio

NICOLAVS DE LYRA.

sui mortem Thare: & de hoc loquitur hic Stephanus; veruntamen illum exitum non fuit executus vsque post mortem patris, qui senex erat vt ei obsequium debitum impenderet, & hoc de voluntate domini licet, non sit experssum. Et iterum semel post mortem patris. & tunc dedit executioni. & de ista vice fit mentio Gen. xij. sicut Iohan. xx. e. dicitur, quod Christus in die suæ resurrectionis dixit apostolis: Sicut me misit pater, ita & ego mitto vos. s. ad prædicandum. & tamen de voluntate eius executio eius fuit retardata vsq; post spiritusancti missionem. Vnde in die ascensionis illud mandatum fuit replicatum cum tali retardatione, supra j. a. Accipietis virtutem spiritussancti in vos, & eritis mihi testes, &c. Nec istud repugnat ei quod dixi Hen. 12. improbans Rab. Sa. dicentem quod illud: Exi de terra tua. &c. *fuit dictum Abrahæ per 70. annos ante mortem patris sui, & quod ex tunc exiuit. quia non reprobaui eum, nisi quantum ad hoc dictum:* Exi de terra, &c. *ad quod secuta est executio aute mortem patris, quod est falsum. vt dictum. Secundum est de loco apparitionis.*

Circa quod sciendum, quod Mesopotamia est nomen ciuitatis, & regionis siue prouinciæ, sicut Babylonia in libris Regū & Paralipomenon, & prophetarum, aliquando accipitur pro ciuitate Babylon pręcisè, & aliquando pro tota prouincia. vnde in pluribus locis dicuntur Iudæi *in Babylonia captiuati, qui tamen fuerunt in diuersis regni ciuitatibus collocati, & Samaria accipitur frequenter pro nomine vnius ciuitatis, vt patet valde in multis locis. & aliquando pro regione, sicut Ioh. 4. a. dicitur.* Venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar. *& sic manifeste patet quod Samaria ibi accipitur pro regione vel prouincia. Similiter Mesopotamia aliquando accipitur pro ciuitate Aran præcisè, quæ hic nominatur Charram, & sic sunt nomina synonima, sicut dictum fuit Gen. 24. sed Mesopotamia est nomen Græcum dictum à meso, quod est medium, & potamos quod est fluuius, quia ciuitas illa est sita inter duo flumina, vnde Gene. 24. vbi translatio nostra habet Mesopotamiam in Hebræo habetur, in Aram fluuiorum: Aram autem est nomen Syrum. Aliquando uero hoc nomen Mesopotamia accipitur pro tota prouincia circa dictam ciuitatem, Abraham vero exiens de Chaldæa cū patre suo Thare prius intrauit Mesopotamia, prout est nomen regionis, quam prout est nomen ciuitatis, quæ alio nomine dicitur Tharan. His ergo pręmissis exponenda est litera.*

[Margin: Mesopotamiæ acceptio.]

1 Viri fra. *hoc dicit quantum ad sibi coæuos & iuniores.*
2 Et patres. *quantum ad seniores.*
3 Audite. *veritatem.*
4 Deus glor. &c. *idest, Deus gloriosus, quem colo, & sic non sum blasphemus.*
5 Apparuit pat. no. Abrahæ. *prima uice.*
6 Cum esset, &c. *i. intra esset terminos Mesopotamiæ regionis.*
7 Priusquam mo. in Charram. *cum patre suo.*
8 Et dixit ad il. Exi de ter. &c. *Sed quomodo hic dicitur? quia iam exierat de Chaldæa in qua natus fuerat. nam Mesopotamia, & Chaldæa prouinciæ sunt distinctæ. Ideo dicunt aliqui quod licet exiuisset corpore, non tamen mente: quia proponebat illuc redire. Sed istud dictum improbatur Gen. 12. Et ideo dicendum sicut ibi dictū fuit, quod exire hic dicitur prose magis elongare, & huic concordat litera Hebraica Gen. 12. vbi nostra translatio habet:* Egredere de terra tua, &c. *in Hebræo habetur:* Vade tibi de terra tua. *q. d. pro vtilitate tua vade longius.*
9 De terra tua & co. tua. *quia Nachor frater Abrahæ remansit in Mesopotamia.*
10 Tunc exiit. *i. longius abijt.*
11 De terra Chaldæo. *de qua iam ante exierant, ut dictum est.*
12 Et habi. in Char. cum pa. suo, &c. *supradicta ex ratione.*
13 Et inde. *Hic consequenter recitatur breuiter historia Abrahæ, in terra promissionis, di.* Et inde postquam pa. eius mor. est transtulit. il. *reiterando pręceptum illud:* Exi de terra tua. *secundū quod dictum est suprà, & habetur Gen. 12. Aliqui tamen dicunt, quod illud quod hic dicitur:* Exi de terra, *&c. dicitur per anticipationē, et quod solū dictū fuit ei semel post mortē patris. Sed melius cōcordat literæ, quod bis, vt dictū est.*

✱ 1 Et non

MORALITER.

✱ 1 *Vir fratr. & patr. audi. &c.* Hic ponitur beati Stephani excusatio vera ad suæ innocentiæ declaratione, & aduersariorum falsitatem. Circa quod sciēdū, quod accusabatur de quatuor, vt patet ex præcedentibus, s. de blasphemia contra Deum, & contra Moysen, contra templum, & contra legem. de primò excusat se ostendens se cultorem illius veri Dei, quem coluerunt patriarchę sancti incipiens ab Abraham dicens.

4 *Deus gloriæ appa. patri nostro Abraham, &c. Eodem tempore natus est Moyses, &c.* Hic excusat se de blasphemia contra Moysen, cōfitens ipsum fuisse Deo gratum, & ad liberationem Israel diuinitus ordinatum, & prophetasse Christi aduentum, dicens.

✱ MORALI,

Digitized by Google

siderio auulsus est. Iuxta fidem chronicorū eodē anno Chaldæam egressus, Mesopotamiam ingressus, in Charram moratus, & in terram promissionis est inductus.

RAB. Tertium Stephanus prætermisit, i. & de domo patris tui, quod factum est propter nimiam populi peritiam uel imperitiam.

BEDA. De Chaldæa, in qua est Charram.

RAB. De Vr Chaldæorum Abraham exiuit. Vr ignis interpretatur. Ignem Chaldęi adorant, cui etiam homines sacrificant. Tradunt Hebræi Arā fratrē Abrahæ Chaldæorum igni immolatū combustū fuisse, sed ignem Abrahæ a Deo extinctum, quare inde cum patre suo & Loth filio Aram, & totam familiam fugit in Charam vbi mortuo patre dictum est ei. *Exi de terra tua, &c.*

Gen. 15. b

a mortuus est pater eius, transtulit illum in terrā istam in qua
a Quamuis multos agros ibi possederit, agrum tamen proprium non habuit.
b nunc vos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec [1]
a Minimam partem, speluncam enim cum agro non hæreditate possedit, sed precio emit ab Ephron filio Seor Ethęo. b Quare mentio eius datur semini. c Hæreditatem.
c passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionem, [2]
a Hoc dicitur, vt magis appareat. scientia Dei promittentis.
b Per angelum, vt putatur.
d & semini eius post ipsum, cum non haberet filium. Locu- [3]
a Aliena qui non suam colit terram.
tus est autem ei Deus: quia erit semen † tuum accola in ter- [4] [5]
a Chanaan, vel Aegypto scilicet. b Aegyptii.
c Affligentes eos duris operibus.
e ra aliena, & seruituti eos subiicient, & male tractabunt eos [6]
Aegyptios.
f annis quadringentis triginta, & gentem cui seruierint [7] [8]
a Decem plagis, & submersione Pharaonis cum omni populo in mari rubro.
b De Aegypto. c Seruire incipient.
Liberati de seruitute humana.
g iudicabo ego, dicit dominus. Et post hæc exibunt, † & de- [9] [10]
a Terra promissionis.
Ostendit locum sanctum, non blasphemat.
h seruient mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

semen annis quadringentis & 30. sed per hyperbaton legendum, quia peregrinum erit semen eius annis quadringentis. 30. in parte, cuius temporis etiam seruitus accidit, quia scriptū est. In Isaac vocabitur tibi semen. Ex anno natiuitatis Isaac vsque ad annum egressionis de Aegypto cōputantur anni. 405. quibus peregrinum erat futurum illud semen, siue in terra Chanaan, siue in Aegypto e *Annis quadringentis*.

RAB. Sic est iungendum, Accola annis quadringentis 30. Ex quo enim Deus promisit Abrahæ, usque ad descensum Iacob in Aegyptum anni fuerunt, 205. a descensu Iacob in Aegyptū, vsque ad egressum Israel ex Aegypto anni fuerunt. 215. Hebręi in Aegypto annis. 144. seruierunt In Genesi autem quadringenti tantum numerantur anni. In Exod. & Stephani prędicatione adduntur. 30. Aliquando enim in scripturis, vbi magnus ponitur numerus, minor numerus causa breuitatis prætermittitur: vbi non diligentia numerandi, sed magnitudo tantum demonstratur: quod secuta est Genesis. Exodus uero finito tempore accolatus totum peregrinationis spacium diligenter describit. In Actibus etiam apostolorum quadringentos annos & 30. Paulus huic numero assignat, dicens, quasi post quadringentos & 30. annos, qui numerus non a prima promissione, sed a natiuitate Isaac vsque ad distributionem terrę promissionis completus est.

† eius inquilinum

† seruirnt

E Minor numerus sub maiori includitur.

B

a *Pater eius, &c.* Sed repromisit, &c. RA. Redit ad originem generis Israel, & amicitiæ diuinæ exordium, vt nihil prætermittat in quo blasphemare videatur.

b *Vos habitatis.* Non apostoli terram reliquerant, nec Stephanus qui iam quasi in morte positus erat.

c *Sed repromisit dare illi eam in possessionem.* ✱ CHRYSOSTOMVS. Magna etiam hic Dei ostenditur misericordia, ac Abrahæ fides, quod obedit cum non esset illi filius. Hoc ostendit obediētiam ac fidem. Quamuis ea quæ facta diuersum monstrant, vt puta quod postquam venissent, non habuit vestigium pedis, id sane fidei contrarium erat. Hęc considerantes etiam nos quę scilicet promiserit Deus, recipiamus, etiam si aduersa fuerint ea quæ fiunt, quamuis nobis non sint aduersa, sed valde congrua, &c.

✱ CHRYS. Vide ante quot annos promissio, & promissionis modum, & nusquam sacrificium, nusquam circuncisio. Hic ostendit Deum permisisse illos grauiter affligi, & non reliquisse affligentes impunitos.

f *Gentem autem cui seruiet, &c.* Videsq́ promisit, qui dedit terram, prius mala permittit: sic & nūc, licet regnum pmiserit, tentationibus exerceri sinit. si hic post quadringētos annos libertas, quid mirum si idem in regno fiat. Nihilominus quod Deus promiserat, præstitit, nec potuit sermonem illius vt falsum, redarguere tempus, tametsi non vulgarem tulissent seruitutem. Cęterum non est contentus punire illos, sed & bona his promittit. Mihi autem videtur, quod velit illis etiam beneficia quę acceperant, in memoriam reducere.

C

d *Quia erit se. tuum ac. &c.* BE. Non ita intelligendum est, quasi male tractandum & seruituti subiiciendum diceret hoc semen

Gen. 21. b

8 *Iudicabo.* RA. Iudicium aliquando disretionem significat, vt ibi: Iudica me Deus, discerne causam meam. Aliquando pœnam, vt Iudica illos Deus.

✱ CHRYS. Vt autem dixit, quod promiserat, ostendit promissionem ante locum factam, ante circuncisionem, ante sacrificium, ante templum, & quod hi vt par fuisset, non acceperant, neque circuncisionem, neque legem, sed terra, obedientię solius merces erat, sed neque circuncisione data promissio impletur.

Hom. 6.

h *Testamentum circuncisionis.* RA. Fœdus siue signum ideo factum, ut populus Israel non solum moribus, sed etiam signo corporali à Gentibus diuideretur. In membro genitali ponitur, vt in illa carnis fit imminutio quę tegitur pudicitię secreto, & quia per omnes progenies erat seruanda, in genitali mēbro est posita.

Psal. 42. a Ibid. 5.

F Circuncisio quare in membro genitali Mystice.

Mystice circuncisio mortificationem carnis designans, in illo fit membro, quo uoluptas carnis expletur. In eo etiā quo tegebatur circuncitio carnalis, signatur uitandam esse iactationem gloriæ in circuncisione spiritali.

a Die

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et non dedit illi hę. in ea, &c. *sed habitauit in terra Chanaam, sicut aduena & peregrinus. Quod nec est contra illud quod habetur Ge. 21. quod emit agrum ab Ephron Ethæo quia hic non fuit ad habitandū vel colendum, sed pro sepultura Saræ.*

2 Sed repro. da. illi eam in pos. & se. eius. *Gen. 13. d. Omnem terram quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo.*

3 Cum non haberet filium, &c. *nōdum enim natus erat Isaac, nec etiam Hismael, ut patet Gen. 16.*

4 Locutus est autem ei Deus, Gen. 15.

5 Quia erit se. eius ac. in ter. al ena. *scilicet, in terra Chanaam & in Aegypto.*

6 Et seruituti eos sub. & male tra. *affligentes eos nimis dura seruitute post mortem Ioseph, vt habetur Exo. 1.*

7 Annis quadringentis, &c. *Isti quadringenti anni sunt incipiendi a natiuitate Isaac vsque ad exitum filiorum Israel de Aegypto, sicut diffuse ostensum fuit Gen. 15. Et potest hic breuiter aliquid repeti. A natiuitate enim Isaac, vsque ad natiuitatem Iacob fluxerunt anni. 60. Gen. 25. Iacob autem erat annorum. 130. quando descendit in Aegyptum cū filiis suis. Gen. xlvij. Inde vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni. ccx. secundum Hebræos, quibus simul iunctis. habentur anni quadringenti præcise, in quibus semen Abrahæ accolla fuit in terra aliena, & sic patet, quod non fuerunt in afflictione quadringentis annis, sed partem minorem illius temporis, & ideo ly, quadringentis annis, non refertur ad illud pro immediate præmittitur, & affligent eos, nisi per synecdochem. scilicet accipiendo partem pro toto, sicut dicitur Christus iacuisse tribus diebus in sepulchro, sed prope refertur ad illud, quod ante ponitur. Erit semen eius accola in terra aliena, quia tot annis habitauit semen Abrahæ in terrā aliena, ut ostensum est.*

8 Et post hęc exibunt *sub Moyse duce, Exo. 12.*

9 Et seruient mihi in loco isto. *quod fuit impletum tempore Iosue, sub quo populus Israel intrauit in terram promissionis.*

10 Et dedit illi testamentum circuncisionis, & sic genuit. *Gen. 17.*

1 ✱ Et Ia-

Digitized by Google

A a *Die octa.* RA. Octo diebus mysterium circuncisionis nostræ ostenditur, qui per octauam no. Te. quę in resurrectione domini, & octo beatitudinibus continetur, a vitijs octaua die circuncidimur.

Hom.16. ✠ CHRYSOSTOMVS. Hoc & in Christo factum est. Etenim illius figura erat Ioseph, ideo insinuans historiam per totum enarrat: quũ enim nihil haberent quod illi obiicerent, sed venientem vt cibũ illis afferret, malè tractarunt. &c. Attamen erat Deus cũ illo, & eripuit, &cęt. Hoc loco ostendit, quod nescientes cooperati sũt, vt impleatur pphetia: & quod ipsi autores fuerunt, & mala in ipsos reciderunt.

b *Vendide. in Aegy.* Breuiter narrans trãsit ad finem, non enim primo Aegypti is sed Ismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti. (Gen. 37.f; Ge. 41.e)

c *Dedit ei gratiam.* ✠ CHRYSOSTOM. Gratiam deditque apud Barbarum, virum, seruo captiuo, quem fratres quidẽ vendiderant, ille autem emerat. (ibidem)

a circuncisionis, & sic genuit Isaac, & circuncidit eum die octaua, et Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchas: & patriarchœ † æmulantes Ioseph vendiderũt in Aegyptum; & erat Deus cum eo. Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegypti, & constituit eum præpositum super Aegyptũ, & super omnem domum suam. Venit aũt fames in vniuersam Aegyptum & Chanaan, & tribulatio magna: et non inueniebant cibos patres nostri. † Cum audisset autem Iacob esse frumentum in Aegypto, misit patres nostros primum: & † in secundo cognitus est Ioseph á fratribus suis, & † manifestatum est Pharaoni genus eius. Mittens autem Ioseph accersiuit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suã in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichẽ, & positi sunt

Interlinear: i. circuncisus, non in præputio. a Circuncisus circuncisum, vt repetatur, & Iacob circuncisus. i. 12. patriarchas circuncisos, vt potius laudet eos quam vituperet. a Quia plus ceteris amabatur a patre. b Propter somnia quæ pollicebantur ei magna. a De manu fratrum, de cisterna, de manu negociatorum & dominæ Aegyptiæ, de periculo mortis, tandem de ipso carcere. b Aduersitatibus & periculis. a Coram sacerdote, & principe carceris, & Pharaone. b Interpretandi somnium & prouidendi consilium. Cum omnibus habitatoribus in vniuersa Aegypto & Chanaan. a Idem tribulatio & fames. b Etiam si quærerent. Ex hoc putatur vbique fuisse famem. a patriarchę: patet quia patres non blasphemat quos etiam suos vocat. præter Beniamin. a Prima vice Ioseph cognouit eos: & ipsi eum secunda. a Prius enim celauerat, quia Aegyptii ouem adorantes eum ouium odefarit quas Israel offerebat. Euocauit. a Ioseph fratres suos, i. & fratrum filios: quia Iacob non erat cognatio, sed progenies. a Pars pro toto b Alle. qui in Aegyptum vadit mundo adhęret, uere descendit. In Aegypto. Patriarchę, quisque in sua ætate.

✠ CHRYS. Descenderunt empturi, & illius opera vti coacti sunt. Quid igitur ille? Non solum misericordiam declarauit, sed etiam Pharaoni notos fecit, & illos deduxit. (ibidem)

d *Venit a. fa. &c.* RA. Vtrum in toto orbe fames venerit dubitatur.

e *In anim. ab. septuagintaquinque.* Hoc secundum editionem. 70. interpretum dicitur. In Hebræo. 70. tantum reperiuntur, sed si series animarum secundum Genesim computetur, addito Iacob & Ioseph cum duobus filiis qui erant in Aegypto. 70. solummodo inueniuntur.

C RA. Si Iacob & Ioseph cum duobus filiis non numerantur. 66. tantum erunt: illis annumeratis. 70. fiunt. Lucas quinque superaddit, secundum editionem. 70. quam vulgatam nouerat esse, & firmatam autoritate Grecorum. Si ergo obuiaret cõsuetę autoritati, non crederetur sibi, qui videret derogare olim creditæ editioni. Maluit ergo consentientibus interpretibus fidem Christi firmare, quàm pro Hebraica veritate sermonem suum suspectum facere. D

f *Et descen.* Secundum situm locorum descensus est de terra promissionis in Aegyptum, sed quia libertati successerat seruitus, Iacob cum progenie descendisse in Aegyptum dicitur.

f *Translati.* RABA. Synecdoche pro solo Ioseph dicuntur translati, cui Iacob dixit: Dedi tibi Sichimam præcipuam extra fratres tuos, ideo in libro Iosue ossa eius leguntur in ea sepulta, quę filii Israel in ipso mandãte de Aegypto transtulerunt. In Exodo enim legitur. Tulit Moyses ossa Ioseph secum, quia dixerat Ioseph filiis Isael. Ferte ossa mea hinc vobiscum. (Ge. 48.d; Iosue. 24.g)

BED. De solo Ioseph scriptura testatur, quod ossa eius de Aegypto trãslata in Sichem sint tumulata. Sed ex verbis Stephani & scriptis Hiero. qui loca illa incoluit, constat cæteros etiam patriarchas ibidem esse sepultos, quamuis memoria Ioseph celebrior sit qui hoc de ossibus suis mandauit, ad cuius tribum ciuitas illa pertinuit. (Exod. 13.d; Ge. 50.d)

HIE. In historia Paulę sic ait. Transiuit Sichem, & vidit 12. patriarcharum sepulchra. idem. 12. patriarchę non sunt sepulti in Arbe, sed in Sichem.

h *Et posi. sunt. &c.* RA. Docet Genesis Abraham ab Ephron filio Seor Ethęi in Chanatharbe sepulchrum emisse, in quo ipse, & Isaac, Iacob & Adam sepulti sunt. Item docet Iacob iuxta Sichem partem agri, vbi poneret tabernacula, ab Emor patre Sichem datis. c. argenteis accepisse. Non ergo emit Abraham sepulchrum ab Emor patre Sichem ab Ephron Etheo, in quo. 12. patriarchę non sunt sepulti, sed in Sichem, vt diximus. Sed Stephanus vulgo loquens vulgi opinionem sequitur: duas enim narrationes coniungens non tam ordinem historię, quam causam de qua agebatur intendit. Quod enim simulatur contra sanctum locum & legem docuisse, ostendit Christum ex lege promissum esse: & quod tunc nec Moysi nec domino seruire uoluerunt. (Ge. 23.e)

In

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio. ✠ 1 Iacob. *Hic consequenter recitat historiam a tempore Iacob usque ad Moysen, & primo recitat historiam temporis seruitutem præcedentis, secundo subsequẽtis, ibi.* Cum autem. *Circa primum dicitur.* Et Iacob. *supple circuncidit.*

2 Duodecim pa. *filios suos, qui dicuntur patriarchæ. i. patres principales, a pater, & archos quod est princeps, quia ab ipsis denominantur 12. tribus Israel.*

3 Et patri. æmu. Io. *i. inuidentes ei, Gen. 38.*

4 Vendi. eum in Aegypto. *eodem cap.*

5 Et e. Deus, &c. & eri. *primo de manibus fratrum volentium eum occidere, secundo de cisterna, vbi posuerunt eum moriturum fame, tertio de carcere regis Aegypti, ubi posuit eum magister militię, Gen. 41.*

6 Et de. ei gr. &c. in con. Ph. *ad exponendum eius somnium de futura fertilitate & sterilitate terræ.*

7 Venit autem fa. &c. *Gen. 52.*

8 Misit patres nostros. *id est filios suos.*

9 Primum. *idest prima vice.*

10 Et in secundo. *in secunda missione.*

11 Cognitus est, &c. *Ge. 52.*

13 Mittens autem Ioseph, &c. *in eodem c.*

13 In animabus 75. Exo. *i. Gen. tamen. 46. c. dicitur. Omnes animæ quæ* mus *Iacob, quæ ingressę Aegyptum fuere. 70. sed ibi numerantur tantum personæ egressæ de Iacob actu nata. hic autem & Exod. 1. numerantur cum illis quinque nepotes Ioseph, eo quod pertinebant ad populum Israel, propter quod 70. interpretes, Gen. 47. posuerunt. 75. quam interpretationem sequitur hic sanctus Lucas.*

14 Et descen. a. in Aegyptum. *Hic consequenter recitat descensum in Aegyptum dicens.* Et des. Iacob in Aegyptum, & defun. est. *Gen 49.*

15 Et patres no. *s. 12. patriarchæ, de morte vero Ioseph in Aegypto habetur Ge. vlti. & de morte aliorum. Exod. 1.*

16 Et translati sunt in Sichem, &c. *Hæc litera uidetur multum intricata & discrepare ab eo quod habetur Gene. 23. de spelunca quam emit Abraham, & Genesi. xxxiij. de agro quem emit Iacob a filijs Emor. Propter quod ad intellectum huius passus sciendum, quod Abraham emit illam speluncam ab Ephron Ethæo, & Iacob illum agrum a filiis Emor patris Sichem, ut patet in textu. In spelunca uero ab Abraham empta, fuit Iacob sepultus illic portatus de Aegypto, Ge. 47. In agro vero quẽ emit Iacob, & quem dedit Ioseph filio suo, ut habetur Ge. 47. sepulta fuerunt ossa Ioseph, illic apportata de Aegypto, ut habetur Iosue. vlti. De aliis vero patriarchis non habetur de scriptura satis vbi sint sepulti. Sed Hieron. dicit de sancta Paula, quod ipsa pertra*

✠ *siuit*

Digitized by Google

In sepulchro quod emit Abraham. BEDA. Hoc de solo Iacob, cuius corpus filij de Aegypto tollêtes sepeherût in spelunca duplici, vbi Abraham cum Sara sepultus est, & Isaac cum Rebecca: & ibi Lya condita est. vnde ciuitas illa vocatur Hebron i. coniugium, quia patres ibi cum coniugibus sepulti sunt.

Gen. vlt. d.

BEDA: Duas historias confundit, & alteram alteri implicat. Nô enim à filiis Emor filiis Sichem emit Abraham, sed Iacob ab illis emit Sichem. ideo sic iungêdum est: translati sunt in Sichê à filiis Emor filii Sichem: quasi diceretur, in Sichê illam quâ emit Iacob à filiis Emor filii Sichem. In Genesi legitur Sichem filius fuisse Emor, unde putât quidam duos fuisse Sichem, quorû alter à Luca dicitur pater Emor, alter à Genesi filius.

a in sepulchro, quod emit Abraham precio argenti à filiis Emor b filii Sichem. Cum autem appropinquaret tempus promissionis, † quod confessus fuerat Deus Abrahæ, creuit populus & multiplicatus est in AEgypto, quoadusque rex alius surrexit in AEgypto, qui nô † sciebat Ioseph. Hic non circun d ueniens genus nostrum affixit patres nostros, vt exponerent infantes suos, ne viuificarentur. † Eodem tem e pore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus f

(Interlinear glosses: a Speluncam illam emit quadringentis siclis ab Ephron filio Seor Ethæo. b A filiis Sichem, vt sit explanatio prioris. Qui erat filius Emor. b Anni quadringenti triginta. D Illius cui dictum est, post hoc exibunt & deseruient mihi in loco isto. In græco, pollicitus. a Israel crucifixo Christo, & apostolis passis. Mortuo Ioseph & fratribus. a Ignorabat, vel beneficium non reddebat. a Præcipiendo obstetricibus, vt necarent masculos. b Manifeste imperando, vt exponerent infantes. i. vel afflixit dolose seruitutis. a In flumen. b i. viui custodirentur. c Quo surrexit nouus rex super Aegyptum. a A quo gratiam habuit. b Quia elegantem habuit faciem.)

† De qua iudicauerat.

Quidem iungunt principium & finem sermonis, dicentes, à filiis Sichem, & post inferunt, Emor filii. ut hic locus côgruat Genesi.

Gen. 33. a.

b *A fi. &c.* Redit ad ordinem narrationis, anticipatio enim fuit quod præmisit, translati sunt in Sichem à filiis Emor filii Sichem.

ibidem.

✱ CHRYS. Iterum alia desperatio, prima quidem fames, secunda autem incidisse in manus fratris, tertia, pronûciari sententiam à rege, ut interficiantur, attamen in his omnibus seruati sunt, & post hoc diuinæ potentiæ erat in tanta regis indignatione, gentem crescere quæ seruiebat, affligebatur, trucidabatur, hæc magnitudo promissionis erat. Si enim in terra sua creuissent, non tam mirabile fuisset.

c *Rex alius.* Rex iste diabolus est, qui effœminatos diligit, masculos odit.

d *Genus nostrum afflixit patres nostros, vt exponerent, &c.* Patres nostros dicit, & genus nostrum, ne patres blasphemare videatur.

e *Eodem tempore natus est Moyses.* ✱ CRYSOSTO. Et illud miraculum quod à fratribus uenundatus, sed hoc magis mirum quod rex educauit illum, is qui periturus erat, illum, qui regno deiecturus erat. Itaque quemadmodum Ioseph clariorem reddiderunt uêdentes, ita rex Mosem, cum iussisset occidi filios. Nam si nô iussisset, non fuisset hoc factum. Et uide prouidentiam Dei Ille fugat Mosê, Deus autem nô prohibet, quod futurum erat dispensans, ut illic Dei aspectus dignus fieret: sic & seruum uenditum illic facit regem, ubi putatur seruus esse. Quemadmodum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declarauit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post hæc, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc diuina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quum tâtæ dispensationes factæ sunt. Et enutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum Erat autem potens, &c Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

† nouerat

† Exo. 2. a.

f *Gratus Deo qui nutritus, &c.* Ostendit quod Moyses non blasphemauerit.

☞ a *Moyses.*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *fuit vsq; in Sichem, & vidit ibi sepulchra 12. patriarcharum. Iosephus vero. 2. lib. dicit, quod fratres Ioseph, mortui in Aegypto a posteris suis fuerunt translati in Hebron, & ibidem sepulti. & in hoc magis videtur credendum dicti Iosephi quam Hiero. quia longo tempore fuit Hier. & quia natus fuit in Iudæa, & certius cognouit oîa Iudææ loca. His ergo præmissis sciendum, quod sanctus Lucas hic simul recitat duas historias intricate, & exponitur litera sic:* Et transl. sunt, &c. & po. sunt in sepul. quod emit Abra. *s. partim hic, & partim ibi, qa Ioseph certum est, quod sepultus fuit in Sichem in speluncam Abrahæ: vt prædictû est. de Iacob vero certum est, quod sepultus fuit in Hebron, de aliis patriarchis dubium est vtrum hic, vel ibi sint sepulti, licet mihi probabilius videatur, quod in Hebron, sicut dictum est.*

Iosephus. 2. anti. c. 3.

1 A filiis Emor. *istud non coniungitur literæ immediate præcedenti, sed antecedenti, vbi dicitur.* Et translati sunt in Sichem, *supple emptam a filiis Emor per ipsum Iacob vt prædictum est, & sic exponit scholastica historia. Sed huic expositioni videtur obuiare quod sequitur: Filij Sichem. quia Gene. 33. dicitur, quod Iacob emit partem agri à filiis Emor patris Sichem. & sic Emor non fuit filius Sichem, sed pater eius. Sequendo tamen expositionem istam potest faciliter responderi, quod idem homo frequenter habet partem, et filium eiusdê nominis. Sicut dominus Carolus Comes Valesii bonę memorię habuit patrem regem Francię nomine Philippum, & filiû eiusdê nominis. Et sic potest dici de isto Emor, quod habuit patrem nomine Sichem, de quo fit hic mentio, cum dicitur: A filiis Emor filii Sichem, et filium eiusdem nominis de quo dicitur Gen. 33. d. A filiis Emor patris Sichem. Sed quia expositio dicta videtur multum intricata, & quia litera videtur prætendere quod Abraham emit precio argenti a filiis Emor, sciendum quod ideo posset dici (sine tamen præiudicio) quod ille Emor de quo hic Lucas loquitur, fuit idem cum patre Seor, patre Ephron, & fuit binominus. sicut in scriptura multi leguntur binomii, sic Abraham emit à filiis Emor, quia ab Ephron emit de filiis eius, & iste Emor alio nomine dictus Seor, habuit patrem nomine Sichem. ille autem Emor de quo fit mentio Gene. 33. a. habuit filium nomine Sichem. Nec inconueniens si ponantur eadê nomina diuersorû hominum hic & ibi, quia frequenter homines diuersorum locorum & temporum in nominibus conueniunt, & secundum hanc expositionem litera planior videtur. Sciendum etiam, quod Sichem hic dupliciter accipitur, vno modo prout est nomen ciuitatis, cum dicitur:* Translati sunt in Sichem, *alio modo prout est proprium nomen hominis, cum dicitur:* Filij Sichem.

2 Cum autem. *Hic recitatur historia pro tempore seruitutis filiorum Israel in Aegypto & primo ponitur seruitutis occasio, cû dicitur:* Cum autem ap. tempus pro. quam confe. fuc. Deus Abrahæ. *promittens ei, quod semen ei seruiret ei in terra Iudææ. Gen. 15.*

3 Creuit po. & mul. est. *in Aegypto. Exod. 1. d. Et hęc multiplicatio mouit regem Aegypti ad affligendum populum Israel, vt minus possent vacare generationi, & multiplicari. vt habetur ibidem.*

4 Quoadusque rex alius sur. in Aegy. *Dicit enim Iosephus, quod regnum tunc translatum erat ad aliam domum.*

5 Qui non sciebat Io. *i. beneficia quæ fecerat Ioseph regno Aegypti.*

6 Hic circun *i. fraudulenter opprimens.*

7 Genus nostrum. *primo subiciens duris laboribus. sed quia per hoc non fuit impedita populi multiplicatio præcepit obstetricibus, vt in partu Hebræarum necarent masculos sed quia nô fecerunt hoc, Deum timentes, præcepit vt masculi nati in flumen proiicerentur, Exod. 1. & hoc est quod dicitur, Vt exponerent infantes &c.*

8 Eodem tempore. *Hic consequenter Stephanus se excusat de blasphemia contra Moysen, ostendens eum populi fuisse liberatorem. & primo ponitur ad hanc liberationem Moysi dispositio, secûdo ipsa liberatio ibi, Cum autem. Circa primû dicitur:* Eodem tempore na. est Moy. & f. gra. Deo. *quod apparet ex hoc, quod Deus seruauit eum ne periret cum aliis pueris in flumine.*

9 Qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. *Vidit eum elegantem puerum, & ideo quantum potuit seruauit eum quousq; apparebat periculum mortis, non solum pueri, sed etiam parentum, occasione eius, & tunc eum commendauit protectioni diuinæ ponens eum in flumine, inclusum tamen in vasculo scirpeo pice linito.*

✱ 1 Exposito

Digitized by Google

a *Moyses.* RA. Aquaticus, quia de aqua est assumptus, vel limosus, quia inuentus est in fiscella bitumine lita.

RA. Moyses typus est Saluatoris, qui percusso diabolo genus suum liberauit, trib. temporibus occultatus est in Israel, ab Abraham. s. vsque ad Dauid, à Dauid vsque ad transmigratione Babylonis, inde vsque ad natiuitatem Christi, qui proiectus à Iudæis, ab ecclesia Gentium veniente ad baptismū quæ filia diaboli prius erat, assumptus est, & nutritus qui fuit potens in opere, & verbo coram Deo & omni plebe, qui in plenitudine temporum visitauit eos & fecit redemptionem plebis suæ.

b *Vindica. illum se. vl.* Ostendit illum, qui in iuriam faciebat non esse de genere suo.

c *Apparuit il.* RA. Sic Christus post ascensionem apparuit per apostolos, litigantib. Iudæis, & infidelibus, qui resistebant apostolis.

✱ CHRYSOSTO. Eadem mente & contra Christum videntur dicere: Non habemus regē & hic mos semper fuit Iudæis, cum beneficia acciperent.

d *Qui te con.* Solus Deus. Non est potestas nisi a Deo. Ex hoc tale à Christo responsum acceperat: O homo quis me cōstituit iudicē aut diuisorem super vos? Quis te constituit princi. & iudi. super nos? In contentione sua illos redarguit iam tunc legi & Moysi fuisse contrarios.

e *Nunquid interfi.* Quidam putant illum qui defensus est ex ira rem protulisse.

✱ CHRYSOS. Fugit, & neque fuga dispensationem sistit, quemadmodum neque mors.

f *Fugit.* Moyses fugit in Madian, Christus in Gentes.

g *Et expletis annis quadraginta.* ✱ CHRYSOST. Vides quomodo neque tempore sistitur dispensatio: quum exulasset ac peregrinus, multum temporis in terra aliena fecisset, ita vt etiā duos filios generasset, quum nō expectarent vltra reditum, tunc angelus ipsi apparet. Filium Dei angelum vocat sicut & hominem, & vbi apparet: In deserto nō in templo, vides quā sta fiunt miracula, & nusquā templum, nusquā sacrificium, Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

✱ GREGORIVS. Exod. 3. dicitur. *Apparuit illi Deus.* Verū quia angelus Deum repræsentabat, & in eius persona loquebatur, quandoque Deus, quādoque angelus nominatur.

h *In igne flammæ.* Ignis in rubo spiritus sanctus, peccata populi quasi spinæ, quia ardor spiritus sancti peccata illius populi nō consumpsit quia dentas nequitiæ spinas beneficiis Dei oppo suit.

RAB. Ideo forma ignis quæ nō est mutabilis ostensa est illis, ne aliquam similitudinem facerent.

i *Rubi.* RAB. Rubus ardet, sed non comburitur, rubique nomen monti, conuenit. Sinai enim rub. interpretatur. Rub. genus est spinarum significās ecclesiam que persecutione inflammatur, sed non perit, quia Christus in eo loquitur.

RA. In flamma rubi signum fuit liberationis, quia populus ille quamuis tentatione inflammatus nō erat, tamen in tribulatione periturus. Idem in solutione calciamenti designatur. quia tam facile est Deo à seruitute quempiam liberare quā promptum homini calceamentum tollere.

✱ CHRYSOST. Non solum hic ostendit, quod apparens illi ... angelus

a est tribus mensibus in domo patris sui [*Occultè.*]. † Exposito autem illo [*In flumine Nilo.*] 1 sustulit eum filia Pharaonis [*De flumine.*] & [*Quæ venerat ad flumen vt lauaretur.*] nutriuit eum sibi † in filium, 2 † Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, [*Ita vt alios vinceret.*] & erat 3 potens in verbis [*Eloquens.*], & in operibus suis [*Fortis.*]. 4 Cum autem impleretur 5 ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius [*a De bona cogitatione solet dici, quod ascendat in cor.*], 6 vt visitaret fratres suos [*a Qui opere seruitutis infirmabantur.* *b Cynece.*] filios Israel. 7 Et cum vidisset quendam b iniuriam patientem [*Fratrem suum.*] 8 vindicauit illum, 9 & fecit vltionem ei qui [*Putabat eos intellecturos, quæ in eo non fecerat eum in omnibus esse facturum.*] 10 iniuriam sustinebat percusso Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres [*a Opus, qui meruit liberator eorum.*], quoniam Deus per manum ipsius daret 11 salutem illis [*Manifesta est Iudæorum scelera.*]. c At illi non intellexerunt. 12 Sequenti verò die apparuit illis [*Christus per apostolos pacem prædicabat.*] litigantibus, 13 & reconciliabat eos in pace dicens: 14 Viri fratres estis, vt quid nocetis alterutrum? 15 Qui autem iniuriam [*a Verbo, sicut & Iudæi Christum.* *b Ignarus prophetat, quia Moyses princeps & iudex futurus est Israel.*] d faciebat proximo, 16 repulit eum dicens: † Quis te constituit e principem & iudicem super nos? 17 Nunquid interficere me tu f vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? [*a Moyses timens Aegyptios propter eum quem occiderat.*] 18 Fugit autem 19 Moyses in verbo isto [*a Quia volebat occultum esse.*], & factus est aduena in terra Madian, [*De Sephora filia sacerdotis Madian, quam vxorem acceperat.* *b Gerson & Eliezer.*] 20 g vbi generauit duos filios [*c Ecce non blasphemat, sed laudat.*]. Et expletis annis quadraginta, appa- 21 h ruit illi in deserto montis Sina angelus [*a Cum minaret gregem ad interiora deserti.* *b Michael in persona domini vel ipse angelus magni consilii.* *Quæ ideo facta est, vt timerent & sperent quia Deus noster ignis consumens est.*] 22 i † in igne flammæ rubi. 23

Margin: Ibidem. — Ibidem. — † Ibidem. — † vice filii — †37. dist. 3. turbat. &c. qui de mensa. — † suos — Rom. 13. a — Luc. 12. b — Ibidem. — Ibidem.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Exposito autem il. in flumi. *modo dicto.*

2 Su. eum fi. Pha. & nu. eum *i. nutriri fecit sibi in filium, quia adoptauit eum: & hæc omnia habentur Ex. 2. vbi diffusius ea exposui.*

3 Et eruditus est, &c. *quæ sic nominatur, quia primò viguit in Aegypto humanæ sapientiæ studium, vt habetur 1. Meta.*

4 Et erat po. in ver. & oper. su. *ex quo patet eius dispositio ad liberandum populum de Aegypto.*

5 Cum autem imple. *Hic consequenter describitur ipsa liberatio. & primò figuralis, secundò realis, ibi, Et expletis. Circa primum dicitur,* Cum au. in. ei tem. xl. an. *quod est tempus virilis ætatis.*

6 Ascendit in cor eius. *Deo instigante.*

7 Vt visita. fratres, &c. *qui erant in dura seruitute.*

8 Et cum vi. quendam. *Hebræum.*

9 Iniuriam pa. *ab Aegyptio.*

10 Vindicaui illum. *Aegyptium interficiendo. & subditur ratio cum dicitur,* Existimabat autem intelligere fratres, *i. Hebræos.*

11 Quoni. Deus per manum ip. da sa. il. *iam enim dominus inspirauerat Moysi, quod liberaturus erat populum per ipsum de seruitute Aegypti. & sic iam erat constitutus à Deo tutor, & defensor populi: propter quod non peccauit vindictam illam faciendo. & illa liberatio particularis fuit signum & figura liberationis generalis totius populi fienda per manum Moysi.*

12 At illi, &c. *quod declarat per factum sequens cum dicitur.*

13 Sequenti ve. &c. *i. duob. Hebræis adinuicem rixantib. Exod. 2. b.*

14 Et reconciliabat, &c. *volens eos reducere ad pacē & amicitiam.*

15 Qui autem inim. fa. *increpatus super hoc.*

16 Repulit eum. *eius monitionem & increpationem, di.*

17 Quis te consti. p. & iu. *q. d. tu vsurpas tibi indebitam potestatem Ex quo patet, quod iste non intellexit quod Moyses esset cōstitutus à Deo tutor & liberator populi. Et quia iniurians habebat aliquos sibi fauentes & idem sentientes, ideo supra dixit pluraliter, & illi non intellexerunt.*

18 Nunquid interficere, &c. *Illud quod erat secretum publicauit in tantū, quod venit ad aures Pharaonis, & quærebat occidere Moysen. Exod. 2. Ideo subditur.*

19 Fugit au. &c. *i. propter publicationem huius facti, ne occideretur.*

20 Vbi gene. &c. *Gersan, & Eliezer de Sephora vxore sua, Exod. 2. d.*

21 Expletis, *Hic consequenter describitur Moysi legatio, secundo legationis impletio, ib.* Hic eduxit. *Prima adhuc in duas, quia primo sanctus Lucas facit propositum, secundo infert quoddam correlarium, ibi:* Hunc Moysen. *Circa primum primo describitur tempus legationis, cum dicitur.* Expletis autem quadraginta annis, *à fuga Moysi de Aegypto.*

22 Apparuit ei, &c. *Exod. 3. dicitur, quod apparuit illi Deus. Dicendum, quod secundum veritatem fuit angelus, vt hic dicitur. sed quia personam Dei repræsentabat & in eius persona loquebatur, ideo aliquando Deus aliquando angelus nominatur vt dicit Grego.*

23 In igne flammæ rubi. *Angeli enim apparent hominib. in corporibus formatis: & quia tales apparitiones sunt ad aliquid significandum,* ✱ *ideo for-*

Digitized by Google

angelus, fuerit magni consilii angelus, sed ostendit etiã quantam misericordiam Deus per apparitionem fecerit.

Ego sum. Sum, proprium Dei verbum est, secundum illud: Ego sum qui sum, & qui est, misit me ad vos. Serpentes non sunt timendi, vbi Deus pręsens loquitur.

✲ AVG. Nusquàm templum, & locus sãctus est: apparitione & efficacia Christi, multò admirabilius hoc quam locus in sanctis sanctorum. Illic enim nunquam apparuit sic Deus, nunquam tremefactus est sic Moyses.

b *Solue.cal.* BE. MORALIT. nos admonet, vt stantes in ecclesia quę est sancta terra, mortuis operibus renunciemus.

c *Videns.* RAB. Deus totus est visus, totus est auditus, omnia videt, omnia audit, sed videre & audire dicitur, quando miseretur.

✲ CHRY. Vide quomodo ostendit, quòd per beneficia, & per pœnas, & per miracula adduxit Nos, Illi autem semper ijdem manserunt. Sic hinc discimus, quod vbiq; pręsens est Deus. Hęc audientes & nos, in afflictionibus ad illum confugiamus. Nã & gemitum illorum inquit, audiui. Non simpliciter dixit, audiui, sed propter calamitates. Si autem quis diceret, Et cuius gratia permisit illos affligi sic, audiat, quod omnibus maximè iustis afflictionibus mercedum causæ fiunt, nonne & propter hoc illos dimisit affligi, vt illius virtutem & hinc ostendat clarescere. Et illos ea per quæ affliguntur, per omnia philosophari erudiant, vide igitur quando erant in sollicitudine, incrassati sunt, impinguati, dilatati, sed & dereliquerunt Deũ, vbique enim temissio malũ est delicti. Idcirco & initio dicebat: In sudore, &c. Magnum itaque bonum afflictio, & quod bonum, audi Dauidem dicentem: Bonum mihi, quia humiliasti me.

d *Vidi afflictionem.* RAB. Qui licet aliquem tentari permittam, non tamen putandum quod nesciam.

e *Et descendi.* ✲ DION. Angelus aũt hæc proferens, verè localiterque, descendit. Deo autem cum incircumscriptibilis inuariabilisque consistat, non competit localiter descendere, nec moueri secundum se, sed ratione sui effectus. Hæc atque similia ei attribuuntur. Nam quamnis vbique sit, ibi tamen specialiter esse dicitur, vbi specialiter operatur.

f *Quem ne.* Synecdoche, multi dicuntur negasse, cum vnus dixerat vel forsan plures consenserunt.

g *Principem*. Magna laus, quia princeps & redemptor & eductor populi dicitur.

h *Hic est Moy.* In eos culpam retorquet, quam ipsi inobedientes & increduli in Moysen refundebant.

i *Moyses qui.* BEDA. Ne noua videatur doctrina Christi, Moyses, cui noluerunt obedire patres vestri, prædicauit eum in forma hominis venturum, & præcepta vitæ daturum.

✲ CHRYS. Vbique mirabilis Moses maximè autem quando lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viua? vel prophetias dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabãtur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia uiua, & noluerũt, inquit, obedientes esse: bene autem eloquia uiua dicit, ostendens, etiam eloquia esse non uiua, de quib. & Ezechiel dicit, Et dedi uobis præcepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia uiua. Sed repulerunt & cõuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum inuocabant.

Margin: Ibidem. — tattẽdere. — Ibidem. — *vester. — Ibidem. — †Exo 3 d. 32.q 4. c. recucitum prin. — S.& descendi. — †Exo.3.b. — * sup nos — †Deu.14.d — † similem mei, ipsũ. — Hom.17. c.20.

a Quod contra consuetudinem rubus ardens non comburatur.
rubi. Moyses autẽ videns admiratus est visum, & accedente (1)
a Nunc dominus dictus est, qui prius vocabatur angelus.
a illo vt† consideraret, facta est ad eum vox domini, dicẽs†, E- (2)
a Semper præsens. b Nondum tuus vocandus hoc dicens ostendit eum esse verum filium eorum. c Non recens & nouitius. d Hi tres commemorantur. quibus facta est promissio.
go sũm De⁹ patrũ tuorũ, Deus Abraham, Deus Isaac, & De⁹ (3, 4)
Audiens nomen domini.
Iacob. Tremefactus autem Moyses non audebat cõsiderare.
Ne putes te esse dominum ecclesiæ.
b Dixit autem illi dominus, † Solue calceamẽtũ pedum tuo- (5)
a Et sancti pede, locum sanctum debent contingere.
c rum. Locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidẽs vidi affli- (6)
e Dicendo, mei, misereri se ostendit.
d ctionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorũ au (7, 8)
a Descendere est misericorditer compati.
diui, & descendi liberare eos. Et nunc ueni & mittã te in Ae- (9)
Ecce laus, non blasphemia.
f gyptum. Hunc Moysen quẽ negauerunt, dicentes, Quis te (10)
a Soluitur ab humili quod superbus interrogauerat.
cõstituit principem & iudicem? * hunc Deus principem & (11, 12)
a De seruitute Aegypti. b Opere vel potestate, quia primogenita occidit & alias plagas irrogauit.
g redemptorẽ misit cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo. (13, 14)
a Hic cum Deo & Aaron tertius decem plagis Aegyptum percussit, & in deserto in manna & perta aliisque innumerabilibus signa fecit.
h Hic eduxit illos, faciens prodigia et signa in terra Aegypti, & (15)
i in rubro mari, & ĩ deserto annis quadragĩta. Hic est Moyses (16, 17)
Vobis. b Carne visibilem, sed super me maiestate terribilem. b Non aliis. Preter uos.
qui dixit filiis Israel, † Prophetam vobis suscitabit Deus (18, 19)
* de fratribus vestris, † tanquam meipsum audietis. (20, 21, 22)

✍ Verba

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *ideo formantur secundum conuenientia ad id quod est significandum, Per ignem frequenter in sacra scriptura significatur tribulatio purgans. Prouer. 17.a.* In igne probatur aurum & argentum, *& homines receptibiles in camino humiliationis propter quod angelus apparuit in specie ignis ardentis, sed non comburentis ad figurandum quod populus Israel in tribulatione Aegypti non consumeretur, sed purgaretur, & purgatus liberaretur.*

1 Moyses autem ui.ad est. *quod ignis ardens non comburebat rubũ qui de facili est combustibilis.*

2 Et acce.illo ut consi. *magis de propẽ.*

3 Facta est uox domini. *i.angeli loquentis in persona Dei.*

4 Ego sum Deus pa.tuo. *qui coluerunt me, cæteris Gentibus ad idololatriam declinantibus.*

5 Tremefa.au.Moy. *propter diuinam reuerentiam.*

6 Solue cal.pe.t, *Modus enim erat antiquorum, & specialiter Hebręorum, nõ ingredi loca sancta pedib. calceatis. Vnde & Sarraceni adhuc tenent hunc modum, quia non ingrediuntur locum diuini cultus, nisi discalceatis pedibus, ut a fide dignis intellexi.*

Margin: Mors antiquorum.

7 Locus enim in quo stas, ter.san.est. *propter apparitionem diuinam, ibidem modo dicto.*

8 Videns uidi af.po.mei. *oculo pietatis, & cum affectu miserationis ideo sequitur.*

9 Et desc.li.e. *Deo autem descendere non conuenit nisi per affectum miserationis, sed angelo qui loquebatur bene competit descendere & ascendere secundũ motum localem, eo modo quo motus localis cõpetit angelis*

10 Et nunc ueni. *prompte obediendo mihi.*

11 Et mit.te. *ad liberandum populum, sic patet legatio iniuncta Moys.*

12 Hunc Moy. *Hic Stephanus contra Iudęos refert correlarium de rebellione eorum, di.* Hunc Moy. quem ne. *sicut prædictum est, ille qui hoc verbum dixit, habebat complices & fautores, qui idem dixerunt verbo, vel saltem facto, propter hoc quod dicitur hic in plurali.* Dicentes, quis te constit.principem.

13 Hunc Deus princi.& re.misit. *Quia tamen non erat principalis in hoc facto sed angelus apparens in persona Dei, ideo subditur.*

14 Cum ma.an. *aliis per manum angeli.i. tum potestate ipsius, & sic Moyses erat illi tanquam minister adiunctus. Per hanc autem rebellionẽ contra Moysen intendit Stephanus uocare Iudæos de rebellione contra Christum liberatorem totius mundi de seruitute diaboli, ut exprimitur, inf.eo.c.ubi dicitur, Et occiderunt eos qui prenunciabant de aduentu iusti, cuius uos nunc proditores & homicidæ fuistis.*

15 Hic educit. *Hic consequenter describitur impletio legationis iniunctæ Moysi, Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secũdo infert correlarium. ibi.* Cum uoluerunt. *Circa primum dicitus.* Hic edu.il. *sicut erat sibi iniunctum.*

Margin: Diuisio.

16 Faciens prodi. *sicut patet a principio Exo.5. usque ad finem 12.*

17 Et in rubro.ma. *vt habetur Exo.14.*

18 Et in deser. *vt patet in libro Leui. & Deutero.*

19 Hic est Moyses. *cui vos credere dicitis & debetis.*

20 Qui dixit filiis Israel. *Deut.18.d*

21 Prophetam uobis susci.Deus, &c. *quod principaliter intelligitur de Christo, ut ibidem dictũ fuit, qui descendit secundum carnẽ de Iu.*

22 Tanquam meipsum audietis. *i. legislatorem noui Te. sicut ego sum veteris. Sciendum tamen quod Christus non dicitur propheta quan*

✲ tum

Digitized by Google

a *Verba vitæ.* RA. Duas tabulas cum decalogo, & mandata cætera, de quibus dicitur. Qui fecerit ea, uiuet in eis.

b *Ad Aaron.* RA. Quasi ad principem. Quasi ignari diuinitatis loquuntur. Deus enim verus non est factus, sed omnia fecit, nec creatura est, sed creator omnium.

Lu. 58.a.

✻ CHRYS. O Insipientiam fac, inquit, vt præcedant nos. Quo? In Aegyptũ ui des quomodo à morib. Aegyptiorũ non poterant auelli. Quid dicis? Non expectas eũ qui duxit, sed negas beneficiũ, & benefactorem fugas? Et videt quomodo contumelia afficiũt? Moysi enim illi, inquit, q̃ eduxit nos e terra Aegypti. Nusquam Dei nomen, sed omnia Moysi adscribũt. Et vbi quidem illos gratos esse oportebat, Moysem in medium adducunt, vbi autem legi obediendum erat, non iam Moysem. Insuper dixit, quod ascendit vt legem acciperet: Illi autem non manserunt quadraginta diebus. Sic in fac nobis deos. Sic insanierunt, non dixerunt Deũ, sed deos quia nesciũt q̃ dicũt.

† congregatione.

† Ex. 5 3.a.

† vt colerẽt militiã

† Amos. 5.g.

a Congregatione populi non solus, ut prius, quando cum angelo loquebatur. b Deserto montis Sina. Tam ei quam omni populo.

Hic est qui fuit in † ecclesia in solitudine cũ angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ † dare nobis. Cui noluerunt obedire patres vestri, sed repulerunt eum, & auersi sunt cordibus suis in Aegypto, dicentes ad Aaron: † Fac nobis deos qui nos præcedant. Moysi enim huic qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei. Et vitulum fecerunt in illis diebus, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuũ suarũ. Conuertit autem Deus, & tradidit eos † seruire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro prophetarum. † Nunquid uictimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch & si

(Interlinear: a Filiis Israel. b Non tantum uestris. — Non solum illis. Dupliciter accusantur, quia noluerunt, & quia non obediebant. — a Et si non corporibus suis. b Ad quam desiderabant reuerti, uel in mortem Aegyptiorum reuersi sunt, vitulum adorando. — a Pluraliter dicunt deos, non Deum unum. Errore Gentium. b prouidentia & potestate. — a Derogando & inhonorando hoc dicunt. — a Mors vel uita, quia xl. diebus & noctibus cum domino sed erat in monte. b Ex consuetudine. Aegyptiorum qui bouem adorant petulans etiam & debes populus ex hoc demonstratur. Vt adorarent. — a Plus accusantur quam si uiuo animali hoc facerent. b Non creatorem suum, sed opera a se facta venerabantur. — Permisit. a Soli, lunæ, stellis, quia Deo militant per agentes cursus suos.)

c *Fac nobis Deos.* RA. Deos dicunt propter duas columnas quæ præcesserunt eos de Aegypto, in honore quarum vnum factũ est simulacrum, sed ambæ columnæ adoratæ, & ideo dicũt, Præcedant nos, quia columna nubis in die, columna ignis in nocte populum præcedebat.

✻ CHRYS. Vides magnam insipientiam, vbi apparuit Deus Moysi, illi uitulum faciunt & sacrificant: Et letabuntur, inqt, In operibus manũ suarũ. Propter quæ oportebat se abscondere, In illis lætabantur, Et quid mirum, qñ quidem ignoratis Christũ, vbi & Deũ, & Moysen tot signis mõstratũ. Illi aũt nõ solũ ignorarunt, sed & conuitiis affecerunt, dũ idolũ faciunt.

d *Conuertit autem.* AVG. Manifestum est Deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates siue ad bonum, siue ad malum, &c.

e *Militia cœli.* BE. Militia cœli aliquãdo dicitur exercitus angelorum, sed in hoc loco sidera militiam cæli nominat, cum protinus addat, sidus Dei sui, &c.

✻ OECVM. Sed & propheta tanq̃ de rebus non necessariis ita de his pronunciauit: Quo aũt pacto nunc Moysem vos vlcisci fugitis, quem & repulerunt & patres vestri & vos, vtque vno verbo dicam, tota concione videre est quam sapiẽter & modeste, & acutè illorũ accusatio dissoluatur.

† vt daret.

f *In libro prop.* Quamuis multi sint prophete, vnus tamen liber dicitur esse, & apud Hebræos vnus est liber. 12. libros nominat.

g *Nunquid victimas.* RAB. Quamuis necessitate seruiendi Deo adhærent, mente tamen auersi veraciter seruiebant idolis: ex quo aurum in caput vituli transformauerunt. Si autem postea legũtur Deo obtulisse, non bona voluntate, sed timore pro interfectione eorum qui pro idolis corruerunt, factum est, Vbicunque enim occasio fuit semper corde in Aegyptum sunt reuersi.

BED. Quæritur quomodo non obtulerint Deo cum legatur Deo eos quędam obtulisse, non voluntate, sed metu pœnarũ. Deus autẽ non q̃ offerũtur, sed voluntatẽ offerentiũ accipit.

Quęstio.

h *Et suscepistis.* BED. Quamuis videremini ad tabernaculum Dei victimas & hostias deferre, tota tamen mente phanum Moloch siue Melchon amplexati estis. Est autem Moloch siue Melchon, quod sępe inuenitur idolum Ammonitarum, quod interpretatur rex noster.

Moloch. idolum.

✻ BED. Rempham, sydus est quod luciferum vocant, quod & Venus dicitur, tertius septem planetarum, Cuius cultui Saraceni erant mancipati, & quos Iudęi imitabantur.

i *Sidus Dei ve.* BE. Dimisistis qdẽ Deũ uerũ & uiuũ, & sid⁹ Rẽpham

NICOLAVS DE LYRA.

✻ tum ad cognitionem euangelicam. Nam ab instanti conceptionis anima Christi habuit claritatem diuinæ visionis. Sed pro tanto dicitur prophetã fuisse, inquantum propheta dicitur ille, qui annunciat remota a cognitione illorum cum quibus habitat. Christus autem ante suam passionem fuit viator habitans cum omnibus, Io. 1. Et denunciabat transcendentia capacitatem intellectus humani, sicut dicitur propheta, Lu. 7. b. Propheta magnus surrexit in nobis, &c.

Christus quomodo propheta.

1 Hic est qui fuit in ec. *idest in congregatione Hebręorum.*

2 Cum ange. qui loquebatur ei in monte Sinai. *dans ei leges & mandata, ut patet Exod. 19. Et deinceps quasi per totum.*

3 Et cum patribus nostris. *quantum ad decem pręcepta decalogi, de dit audiente populo Exo. 20.*

4 Qui acce. uerba vitæ da. *Dicuntur aũt illa pręcepta verba vitæ, non quia conferunt vitam gratiæ iustificantem, secundum quod dicitur Ro. 3. c.* Non iustificatur homo ex operibus legis. *iustitia quæ facit dignum vita æterna. licet iustificarent iustitia politica, sicut dictum fuit super epistolam ad Ro. & Gala. Sed dicuntur verba vitæ, quia seruãtes ea non incurrebant pęnam mortis corporalis, quę transgressoribus infligebatur, sicut dictum fuit Gal. 3. super illud.* Faciens ea viuet in eis.

5 Cui no. obe. pa. uest. *Hic ex dictis infert correlarium de rebellione Iudæorum contra Moysen & Deum, dicens.* Cui no. obe. pa. uest. *sicut patet in multis locis Exodi & Nume.*

6 Et auer. sunt, &c. in Aegyp. *ostendentes displicentiam quod inde exierant, dicentes Moysi Exod. 14. e. Quid facere voluisti vt educeres nos de Aegypto, &c. & in pluribus alijs locis simile habetur. Et non solum ostenderunt hanc displicentiam exitus, sed etiam voluntatem reuertendi, dicentes Nu. 14. a.* Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. *Consequenter ostendit eos rebelles fuisse, & non solum Moysi, sed & Deo, cum dicitur,* 7 Dicent. ad Aar. *Exod. 30. a.*

8 Fac no. de. *In hoc enim rebellabant Deo qui eos eduxerat de Aegypto, & etiam Moysi eius ministro, cum subditur. Moysi enim huic, &c.*

9 Et uitu. *Quia Aaron ad faciẽdũ coegerũt, & aurũ ei ministrauerũt.*

10 Et obtu. h. *quæ debebant offerri soli Deo.*

11 Conuer. au. Deus & tra. *e. conuerti & tradi permisit dęmonibus propter suam malitiam.*

12 Seruire mi. cę. *hoc non legitur esse factum tempore quo filij Israel fuerunt in deserto, sed postquã intrauerunt terram promissionis hoc multipliciter fecerunt, vt patet in libro Iudicum & Regum, specialiter in. 4. & 2. Parali.*

13 Sicut scrip. *s. 12. qui est vnus liber. ut declaratum fuit ibidem.*

14 Nunquid uicti. *hoc scribitur. Amos. g. fi. Et refertur prima pars huius autoritatis ad tempus quo fuerunt filij Israel in deserto, ut patet manifeste. Non tamen per hoc est intelligendum, quod filii israel nullas victimas aut hostias obtulerunt Deo in deserto, quia Leui. 9. a. dicitur expresse, quod in consecratione Aaron & filiorum eius fuerunt plures hostię Deo oblatę, similiter in dedicatione tabernaculi, vt habetur Nu. 7. Sed ideo dicitur quia paucę uictimæ fuerunt tunc oblatæ. Vnde dicit Ra. Sa. super illud Nu. 9. a.* Fecerunt filii Israel Phase, &c. *quod toto tẽpore quo in deserto fuerunt, non fecerunt Phase nisi illud tantum, cum tamen erat solennitas principalis & pręceptum erat Exo. 12. ipsum quolibet anno fieri, & ideo si fuit sic comissa in illis. xl. annis, multo magis sacrificia quę pręcipiebantur fieri in solennitatibus & in diebus minus solennibus. fuit enim cum populo super hoc dispensatum a Deo propter incertum motũ nubis, sicut & de circuncisione quæ Ge. 17. præcipitur fieri octauo die, & tamen omissa fuit quamdiu populus fuit in deserto, ut patet Iosu 5.* 15 Et sus. & c. *Istud refertur ad tempus Iudicum & Regum, vt ostensum fuit Amos 5. & pendet in fine huius autoritatis.* 16 Et sidus Dei uestri Rempham. *i. Luciferum, siue stellam matutinam, ut dicit Glo. quæ præ cæteris stellis a plurib. adoratur propter eius pulchritudinẽ.*

Fac

✻ Figu-

Digitized by Google

pham.i. facturæ vestræ pro Deo suscepistis, significat autē luciferum, cuius cultui Saraceni erant mancipati. Et quia Rempham interpretatur factura vel requies vestra, consequenter adiungit.

a *Figu.quas fe.ado.* RAB. Sidus Dei vestri est lucifer, cui assignauerunt figuras, ijdem dij in figuris & stellis adorabantur.

RA. Quidam sic dicunt, sidus Dei vestri, vt ad Deum pertineat verbum, quia non ipsum dominum, sed eius sidus susceperunt.

b *Et tran.* Propter hęc sacrilegia trans Babylonem ducemini captiui. Non est putandus primus martyr errasse, qui pro eo quod in propheta scriptum est, trās Damascum ducti sunt, dixit, trans Babylonem. magis enim intelligēda quam verbum posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonē, siue trans Babylonem.

✱ CHRYS. Sic & captiuitas accusatio malitię est.

c *Tabernaculum.* BE. Quia dicebant eum sancto loco contrariū ostendit Deum non apprçciari ornatū lapidum, sed splendorem animarum. Vnde subintelligitur, quod sicut tabernaculum facto templo est desertum, sic ipsum templum meliori succedente est delendum, vnde Iere. *Non confidentes in verbis mendacij, dicatis Templum domini, templum domini est,* & postea. *Faciam domui in qua inuocatum est nomen meum, & in qua habetis fiduciam, sicut feci Sylo, vbi habitauit nomen meum a principio, & proijciā uos a facie mea.*

Tabern. te. Quia dicebant eum contra sanctū locum agere, ostendit quod in sanctum locum non est locutus blasphemiam.

d *Secundum for.* RA. Quam ei in Sina ostenderat, quia & secūdum formam factum, ostenditur ipsum tabernaculum formam fuisse.

RAB. Historice cum Iesu dicitur, quia Moyses erat defunctus.

e *Vt inue.* Verum templum cuius illud figura quod loco non mutaretur .i. ecclesiā quam prævidebat futuram firmam & immutabilē de qua Apostolus, *Firmum fundamentum domini stat.* Et alibi. *Fundamentū aliud nemo potest ponere præter illud quod positum est* qđ est Christus Iesus.

f *Sed non excel.* RAB. Ex sententia Salomonis Iudæos conuincit, qui ædificato templo dixit, *Si cælum & cęli cælorum te capere non poßunt quanto magis domus hæc quam ædificaui.* verbo autem Salomonis adiungit testimonium prophetę, *Cęlum mihi sedęs est, &c.* vt manifestius sit non in solo templo Iudęorum eum habitare.

g *Sicut per prophe.* BE. De tabernaculo primo quod fuit vmbra & nō veritas, primum dixit, postea testimonium posuit dicentis de tabernaculo quod verius fuit. *Si introiero in tab.do. &c.* ad vltimam sententiam posuit Deu. Vt in ore duorum vel trium testium stet oē Verbum

✱ AVG. Quid ergo mirum si bona throni sui spiritaliter sibi seruientibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruientibus, cum spiritus superior sit caro inferior, sicut superiora sunt cęlestia, & inferiora terrestria.

h *Cælum mi.* Sic demonstrat se circundare oīa, vnde alibi, cœlum se palmo metiri & terram pugillo se concludere asserit.

i *Terra autem.* Terrę exemplo designat omnem creaturam creatoris.

k *Aut quis lo.* BED, Non aureus vel marmoreus terrestris habitaculi locus, sed ille quem propheta subnectit, Super quem requie-

---

a ¶ Luciferi quem colitis vt Deum. b ¶ Subaudi, suscepistis adorare.

a dus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis † adorare eas, [1, 2]

¶ Et in vlteriores partes eius. a ¶ Quia in eo arca fuit, in qua erat testimonium.

b & transferam uos in Babylonem. Tabernaculum testimonii [3]

a ¶ Semper communes appellat patres. b ¶ Qui totius artis actor fuit & dispositor.

c fuit cū patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus [4]

d loquens ad Moysen, vt faceret illud secundum formam quā [5]

a ¶ Venerandum & humeris portandum.

viderat. Quod & induxerūt † suscipientes patres nostri cum [6, 7]

a ¶ In figura Iesu Christi. b ¶ Chananæorum. a ¶ Cuius uirtute deletæ sunt ab Israel sicut dęmones cum Gentilitate à Christianis expulsi sunt,

Iesu in possessionem Gentium quas expulit Deus à facie pa- [8]

a ¶ Sic iunge, tabernaculum fuit vsque ad dies Dauid, & in diebus Salomonis templum tabernaculo successit. b ¶ Dauid. c ¶ Gratus Deo, gratis quę petebat accepit ab eo.

e trum nostrorū usque in diebus Dauid. Qui inuenit gratiam [9]

a Sciens tabernaculum illud non semper sufficere & ecclesiæ umbram esse.

b ¶ Verum templum cuius illud figura, scilicet, ecclesiam.

f ante Deum, & petiit vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. [10]

a ¶ Dauid vir sanguinum prohibitus est, sed Salomon figura ueri pacifici.i. filii Dei pacis domum domino ędificauit. b ¶ Non in manufactis habitat dominus.

g h Salomon autem ædificauit illi domum, sed non excelsus in [11]

a ¶ Sancti quibus in habitando Deus pręsidet.

i manufactis habitat, sicut per Prophetam dicit, † Cælum mi-

a ¶ Quasi thronus est, & nos domus. b ¶ Peccatores, quos eam natione prosternit.
b Hoc ideo dicit, ne sic in templo confidant, vt ipsius tantum habitatorem Deum esse putent.

k hi sedēs est, terra autem scabellū pedū meorū. Quam domum [12]

¶ Cui thronus, cęlum & terra scabellum.

ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis [13]

Marginalia: † ad adorādum. † qui successerunt. † Isa.66.a. ps.131.a. Deu.17.b. Ie.7.a. 2.Ti.2.c. 2.Co.3.c 3.Reg.8.c. Isa.66.a cont. Adimanich.e 28. Isa.40.e isa.11.a.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Figuras. *id est imagines diuersas.*

2 Quas fecisti adorare eas. *id est, ad adorandum eas.*

3 Et transferam vos in Babylonem. *propter illud peccatum & transgressionem. Ex quo patet qđ idololatria de qua loquitur hic Amos ꝓpheta, fuit causa captiuitatis Iudæorum de terra sua, & hæc fuit perpetrata post ingressum huius terræ, & maxime temporibus regum. Amos autem .5.g.ait.* Migrare vos faciam trans Damascū, *i. vltra Damascum, vel longius a terra vestra quam sit Damascus, Babylon autē plus distat a Iudæa, nam Damascus est prope terminum Iudęę. Vel Stephanus posuit in Babylonem, vt patet.4.Reg.vlti.* Iudęi *vero.10. tribuum fuerūt trāslati in terram Aßyriorum 4.Reg.14.* Et transitus ad illam est per Damascum. *& ideo ad exprimendum utramque captiuitatē quæ inducta fuit propter idololatriam, Amos scripsit vltra Damascum. Stephanus autem eodem spiritu loquens dixit, in Babylonem.*

4 Tabernacu. *Consequenter Stephanus se excusat de blasphemia contra templum, confitens illud ordinatione diuina fuisse factum & primo loquitur de tabernaculo Moysi, ad cuius similitudinem quantum ad aliqua templum postea fuit factum, dicit ergo.* Sicut disp. *s. Deus, prout patet* Exod.25.

5 Quod & indu.&c.cum.Ie. *i. cum Iosue qui erat dux populi.*

6 In pos.Gen. *id est in terram Chananæorum.*

7 Quas ex.Deus. *Illud enim fuit magis factum uirtute diuina quam humana.*

8 Vsque in die.Da. *supple fuit illud Tabernaculum in terra illa.* Nā *primo positum fuit in Sylo, vt habetur Io.13. & inde postea translatum in terram Philistinorum, 1.Re.5. & inde reductum in terram Israel.1.Re.6. & inde pluries translatum de loco ad locum propter guerras,* Vsque in diebus Da. *qui transtulit in Ierusalem arcam domini volens ei ædificare templum, vt habetur.2.Re.7. Sed dominus distulit ędificationem templi vsque ad tempus Salomonis filii sui, ideo dicitur:*

9 Qui in. *Et patet litera vsque ibi.*

10 Sed non ex.in ma. *quia est incomprehensibilis & natura spiritualis, hoc autem addit beatus Stephanus ad remouendum errorem aliquorum Iudæorum existimantium, quod Deus habitaret in templo, sicut homo in sua domo, ex hoc quod propitiatorium. quod erat in templo, Dei sedes dicebatur, sicut dixi plenius* Exo.25. *& ad propositum inducitur autoritas Isa.66.*

11 Cælum mi.se. *Hæc est locutio metaphorica, ad designandum Deū esse præsentem ubique in cœlo & in terra. Sibi enim non competunt corporis lineamenta, ideo subditur.*

12 Quam do.ędi.mi. *s. ad habitandum modo prædicto, q.d. nullam sed tantum ad hoc quod ibi fiat oblatio* Deo *orationum & sacrificiorum, ut dixit Salomon.3.Re.8.*

13 Aut quis lo.re. meę est. *q.d. nullus alius a me, quia Deus requie-* ✱ *scit*

Marginalia: Exo.25.d Heb.8.b.

MORALITER.

1 *Tabernacu.testi.* Hic excusat se de blasphemia cōtra templū asserēs, quod ordinatione diuina ad cultum ipsius fuit factū, primo exemplariter in tabernaculo Moysi, quod fuit mobile de loco ad locum secundo perfectius in templo Salomonis, sicut Dauid præcepit fieri secundum reuelationem sibi factam a domino per Natham prophetam.2.Reg.7.

Digitized by Google

A quiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos.

Homi.27. ✱ CHRY. Etiam hoc propheticū est, neque illius proprium. Et magna dicendi veritas erat in morituro. Etenim opinor, illud etiam ex reuelatione cognouisse.

D tas, ibi silentium, vt ne expellamur. Si autem qui foris est tumultus, impedit, multo magis interna turbatio. Et si orat quis, frustra orat cum Ira hoc faciens, & si tacet, iterum simile est, & si comedat, etiam sic damnum habet. Et si bibat, nō bibat, sed eat, surgat, dormiat, nam & in somnis talia imaginantur. Quid enim in iracundo non turpe? oculi insomnes, os distortum, membra tremula, lingua infrenis, nulla que parcens, mens stupida, figura indecēs, multa insuauitas, vide oro dæmoniacorum oculos, & ebriorum, & insanientium, quid differūt inter se? nonne nihil est quam insania? Quid enim si ad tempus hoc fit, nam & insaniens ad tempus detinetur, &c.

a *Dura.* RAB. Purgatus a crimine, de quo falsi testes eum arguebant, incipit Iudæos arguere, quia qui sine crimine est, dignus est doctoris officio.

b *Et incir.* BED. Ostendit eis circuncisionē, de qua contra gratiā euangelii gloriabantur, non valere ad salutem, qui cogitationem & auditum habebant immundum.

c *Vos semper spiritui. Sancto resi.* ✱ CHRYS. Quando nolebat esse sacrificia, vos sacrificabatis, quando volebat iterum non sacrificabatis: quando noluit vobis dare præcepta, requirebatis, quando accepistis, neglexistis. Iterum quando stabat templum, idolis seruiebatis, quando vult absque templo sibi seruiri, Iterū contrarium facitis. Non dixit, Deo resistitis, sed spiritui. Sic nullū scit in personis discrimen. Et quod maius, Sicut patres vestri, inquit, & vos. Ita & Christus opprobrauit, quoniam semper magna crepabant de prophetis.

a meę? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice & in b c circūcisis cordibus & auribus vos semper spiritui sancto † re- d e sistitis, sicut & patres vestri ita & vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui præ- f nunciabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione ange- g lorum, & non custodistis. Audientes autem hæc dissecaban- h tur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. Cum autem i esset plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem á dextris Dei, & ait, Ecce video K cœlos apertos, & filiū hominis stantem á dextris virtutis.

(Interlinear: a ¶ Estis. ¶ Non sustinentes iugum legis. a ¶ Iugum Christi leue non portantes circunciso corde. b ¶ Et si carne circuncisi. non tamen corde ab infidelitate. c ¶ Quæ sunt surdæ, nec a vitiis purgatæ. d ¶ Non ego quem accusatis. e ¶ Non mihi, sed spiritui sancto. ¶ Quia nunquam pœnitentiam agitis. a ¶ De quibus prædixerat, cui noluerunt obedire patres vestri. ¶ Nec modo inceptum. b ¶ Illis pares in nequitia. c ¶ Nullus est quem non sint persecuti. ¶ Non nostri. a ¶ Hoc ad eorum accusationem qui iustum prodentes occiderunt. ¶ Per hoc inexcusabiles ostendit. a ¶ Ministerio. a ¶ ordinata per angelos, lex est in manu mea. ¶ Non aliorum ministrorum qui essent inferiores. a ¶ Opere scienter peccando. a ¶ Quia zelabant laudem Dei. b ¶ Nimietate furoris. c More bestiali. d ¶ Sicut solebat, uel illa hora maxime superabundauit gratia. a ¶ Qui loquebatur in eo. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in vobis. b ¶ Vnde sperat auxilium. c ¶ Vt tributus carnē consolaretur spiritu. a ¶ Verum hominem, qui resurrexit vere & ascendit. b ¶ Vbi post laborem quiescit, & iudicat sedens in throno. a ¶ Non reseratione elementorum, sed spirituali reuelatione, quæ in corde iusti fiebant. b ¶ Quem vos sic æstimatis, vel ueritatem resurrectionis ostendit. c ¶ Quia stare pugnantis vel adiuuantis est recte a dextris stantem uidit, quem inter persecutores adiutorem habuit. ¶ Ostenditur veritas resurrectionis. d ¶ Vbi inuisibiliter omnia iudicat, qui iudex omnium visibilis adueniet.)

g *Vidit gloriā Dei.* BE. Ad confortandā martyris patientiam cœlū panditur, & ne homo lapidandus titubet in terra, Deus homo crucifixus apparet in gloria.

E BE. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti mundato oculo cordis videre meruerunt gloriam Dei, vt hic Stephanus, & Paulus ad tertium cælum raptus.

d *Patres vestri.* RAB. Supra patres nostri dicebat persuadēdo loquens, nunc increpando patres illorum tantum vocat, quibus similes sunt in malitia.

Tres grad' malitię Iudæorum. e *Et occi.* RA. Tres gradus malitiæ eorum ponit, primus est, quod spiritui resisterent, secundus quod prophetas persecuti sunt, tertius, quod crescente malitia eos occiderunt.

f *Audientes autem hæc dissecabantur.* ✱ CHRY. Non habitat spiritus sanctus, vbi furor, Maledictus furibundus. Nihil sani potest ingredi, vbi egreditur furor. Nā sicut in tēpestate maris magnus est tumultus, magnus clamor, & nec ad tēpus pōt quis philosophari, sic neque in ira. Sed quid philosophicum vel dicendum, vel faciendum, oportet prius in portu esse. Non videt quomodo quando voluerimus, de aliquib. necessariis loqui, locos conturbatione mundos obseruamus, Ibi tranquilli

de sancto. sep. imo. ✱ EVS. EMISSEN. Iuste incunctanter offert sanguinem suū, qui præ oculis habet regem suum, simul & brauium suum.

h *Stātē.* immobiliter q a nō iterū cadit s, vel habitus auxiliantis, & iniurias iudicātis, & pro seruo pugnātis, sic ostenditur.

de fide lib. 3. cap. 8. aduer pra xean. c. 20. ✱ AMB Qui cælos partis habet, Iesū ad dextrā Dei cernit, qui clausos habet oculos mentis Iesum ad dextram Dei nō videt. Confiteamur ergo Iesum ad dextram, vt cęlum & nobis aperiatur. Claudunt sibi cœlum, qui aliter confitentur.

✱ TERTV. Extunc videt Stephanus cum lapidaretur, adhuc stantem ad dextram Dei, vt exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis.

i *Video cę.* RA. Migraturus a terra cælos vidit apertos, vt qui terrenam vitam pro Christo contempsit, mereatur hęreditatem cæli, & ideo in ipsa passione videt præmium.

K *Filiū hominis.* BE. Cum sit filius Dei maluit tamen appellare filium hominis, vt confundatur Iudæorum infidelitas, qui vt ☞ pu-

C NICOLAVS DE LYRA.

✱ *scit in seipso, quia per seipsum est beatus.*

1 Dura. cer. *Hic consequenter excusat se Stephanus de blasphemia cōtra legem, confitendo eam sanctam & a Deo datam, & retorquendo in suos aduersarios blasphemiam, eo quod eam multipliciter violabant, & hoc est quod dicit* Dura cer. *i. obstinata mente.*

2 Et incir. cor. *a uitiis & sordibus.*

3 Et auribus. *a blasphemiis & detractionibus.*

4 Vos semper spi. re. *loquenti in Moyse & prophetis.*

5 Sicut & patres ve. *vt ex prædi.*

6 Quem prophetarum non sunt persecuti. *q. d. valde pauci sūt.*

7 Et oc. eos *s. prophetas, vt patet de Zacharia in filio Ioiadæ. 3. Para. 24. & Isaia, vt dictum fuit in principio Isa. & Amos, ut dicit Hiero. in prologo, & multis alijs locis.*

8 Qui prę. de ad iu. *i. Christi, qui dicitur iustus antonomasice, vnde dicit Re. Sa. quod vniuersi prophetæ non sunt locuti nisi ad dies Messiæ. scilicet, principaliter.*

9 Cuius vos nunc prodi. *cum Iuda tractando.*

10 Et homi. fu. *eius crucifixionem procurando.*

11 Qui acc. in dis. *quia data fuit per angelum in persona Dei loquentem, ut prædictum est.*

F 12 Et non cu. *quia irritum facerent mandatum Dei propter traditiones suas, Mat. 15. c.*

13 Audientes autem. *Hic vltimo ponitur ipsius Stephani lapidatio iniusta, & secundo eius patientiæ perfecta, ibi.* Et lapidabant. *Circa primum dicitur* Audientes autem hæc disse. cor. suis. *quia non habebant rationem interficiendi eum, & tamen omnibus modis interficere volebant & sic dissecabantur interius, quia passio pualēs discrepat rōne*

14 Et stri. den. suis *sicut canes rabidi.*

15 Cum autem esset ple. spi. *Hæc enim plenitudo fuit augmentata in martyrio. quod est actus charitatis perfectæ.*

16 Intendens in cœ. *vbi fiduciam suam collocauerat.*

17 Vidit gl. Dei, *ad confortationem suam ex gratia speciali.*

18 Et Iesum stan. *Hoc dicit. ad affirmandam eius resurrectionem. Et quia tales visiones fiunt secundum conuenientiam eius quod significatur vt predictum est, ideo Stephanus vidit Iesum stantem, ad designandum quod erat paratus ad eius roborationem, quia stare proprium, adiuuantis in prælio, sedere vero proprium est iudicantis vel regnantis propter hoc Mar. vl. d. vbi describit regnū Christi, dicitur sedere a dextris Dei.*

19 Ecce vi. *De conditione huius uisionis plenius dicetur in fine huius ca* ✱ Excla-

MORALITER.

✱ 1 Du. cer. Hic excusat se de blasphemia contra legem, dicēs eam esse bonam & sanctam, sed a Iudæis non custoditam, sed magis dissipatam, & sic contra eos replicat recusationē de se ✱ ipso

Digitized by Google

purum hominem crucifixerunt, quē Deū credere noluerunt.
a *Exclamantes.* ✱ CHRYS. Profectò si mentitus esset, vt insaniens, relinquendus erat, ille autem sic loquens, volebat illos doceri. Ex postquam dixit de morte solū, & de resurrectione nondum dixit, etiā hoc postea opportunè addidit dogma. Ista autem dicit sibi apparuisse, sicuti alibi tractat, vt & sic accipiāt sermonem, qui quoniam dixerat illum sedere, molestū illis erat, nunc istum de resurrectione sermonem mouet, & inquit illum stare. Ab hoc tempore coniecto, & faciem illius glorificatam. Deus enim quum sit misericors, per quæ insidiabātur illi, iisdem volebat prouocare, siquidē nihil amplius factum esset. Et post, Quamuis alias accusatione hæc digna sint, nihilominus cogita quomodo eum qui talia signa fecerat, qui omnes sermone vicerat, qui talia dixerat, suscipientes, sicut volebant, furorem suum impleruut.

a ¶ Quem Stephanus inuocabat. a ¶ Ne blasphemantem audirent.

a Dei. Exclamantes autem voce magna continuerunt aures 1

b ¶ Omnis turba culpatur, quia vnanimis in malo. b ¶ Quasi abominabilem.

b suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eiicientes 2

a ¶ Et Christus extra ciuitatem passus est. b ¶ Falsi qui lapidabant, secundum legem dicentem, prima manus testium lapidabit eum. b ¶ Vel præ nimio furore, vel ne cum vestimentis pollutum tangerent.

c eum extra ciuitatem, lapidabant. † Et testes deposuerunt ve- 3 4

d stimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Sau- 5

a ¶ Hoc nomen proprium ponitur, vt causa nominis aperiatur, hic enim verbo coronatus.

e lus. Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem, Do- 6

a ¶ Quasi præsentem præcatur. b ¶ In cælum. c ¶ Corpus tribuens lapidationi, spiritum præcatur conseruari. d ¶ Secutus pro se genua non flexit. e ¶ Apud Deum vox magna pro inimicis orantium.

f minē Iesu, suscipē spiritum meum. Positis autem genibus, cla-

a ¶ Christum imitatur, dicentem, Pater ignosce illis, &c. ¶ Vt sit insolubile, sed pœnitentibus dimitte.

g mauit voce magna dicens: Domine nē statuas illis hoc pec- 7 8

h catum, † quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, ob- 9

i dormiuit in domino. 10 11

e *Domine Ie. in cælum quod vidi apertum.* Christus dixit patri, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, Stephanus quasi seruus domino.

Domine Iesu suscipe spiritum meum.

f *Et lapidabant Stephanum.* ✱ TERTVL. Cæterum supra Deū diligere nec animam licebit. *& cæ. paulo post,* quod Petrus cæditur, quod Stephanus opprimitur, quod laco bus immolat, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt.

g *Posi. autem ge.* BED. Pro se stans orauit, pro inimicis genu flectit, quorum maior iniquitas maius supplicandi remedium postulabat. Et mira virtus martyris, qui ex zelo eis à quibus tenebatur, perfidiæ culpam exprobrans ardore charitatis in morte orabat pro occisoribus suis.

h *Quia nesciunt.* RAB. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebāt hoc & Christus prædixerat, *Veniet, inquit, hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.*

✱ AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor.

✱ TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat.

✱ CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vsque permissum erat animabus in inferno esse.

i *Obdormiuit.* Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

b *Et eiicien.* RA. In hoc se implere legem glorificabant. Moyses enim de blasphemante dixit, Educ eum foras extra castra, & lapidet eum populus.

✱ CHRYS. Iterū ext. ciuitatem mors, quemadmodū de Chro. Et ipsa morte confessio, Et prædicatio diuulgatur.

c *Extra ci.* BE. Et dominus ext. portam passus est, qui nos elegit de mundo ad cælum. Et Stephanus quasi aduena mundi ext. ciuitatem lapidatur, non enim hic habens manentem ciuitatem, futuram tota mente quærebat, & dum martyr mundi ad cælos intuitum dirigit, persecutor duræ ceruicis ad lapides manum mittit.

d *Qui vocabatur Saulus.* ✤ CHRYSOS. Vide quàm diligenter ea quæ ad Paulum pertinent, narrantur, vt tibi monstret opus Dei, quod postea factum est cum illo, &c.

Domine

Margin: Homil. 18. — Luca. 24. f — acu. Gnos cap. vlt. — † so. dis c. si post. 78. di. c. præsbiter. — † hoc non ē de textu. — Leui. 24. e — Ioh. 16. a. — de pœnitē. lib. 6. ca. 9. — Ibidem. — li. de patiē. cap. 14. — Diuisio. — Visio Sertphani qualis fuit.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Exclamantes autem voce ma. *ne audiretur Stephani verba.*
2 Conti. au su. *ac si essent blasphematoria.*
3 Et impetum fe. *non ratione, sed furia.*
4 Et eiicien. *tanquam blasphemum.*
5 Et te. ve. *vt expeditius & celerius eum interficerent.*
6 Et la. *Hic consequenter ponitur beati Stephani perfecta patientia, & primo ex eius intentione ad Deum, ibi,* Inuocantem & dicen. Domine Iesu suscipe spiritum meum *secundo ex eius benigna condescensione ad proximum actu interficientem ipsum cum dicitur.*
7 Positis autem genibus. *vt in orando modus esset deuotus.*
8 Clamau. voce. magna. *quia procedebat ex affectu magno ad proximorum salutem.*
9 Ne statuas il; hoc pec. *reseruando eis pœnam æternam, sed da eis pœnitentiam. In aliquibus libris subditur,* Quia nesciunt quid faciūt. *Istud non est de textu, nec est in libris correctis. Isti enim saltem pro parte magna magis fuerunt moti passione, quàm ignorantia. Ignorantia autē multorum causata erat ex præcedente malitia. s. ex odio & inuidia contra ipsum, vt dictum est supra. ca. 4.*
10 Et cum hoc di. *ex feruore charitatis Matt. 5. g.* Orate pro persequentibus & calumni.
11 Obdormiuit in do. *Nam eius anima sanctissima absorpta fuit in abysso superna claritatis.*

Circa prædicta dubitatur, vtrum visio beati Stephani præmissa fuerit mentalis aut imaginaria vel corporalis. Et dicunt aliqui quòd fuit tantū mentalis. ita quod ex speciali gratia fuit concessum Stephano videre non solum humanitatem Christi, sed etiam diuinitatem, sicut & Paulo. De quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit cōcessum uidere diuinam essentiam, eo quòd erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc uidetur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, munda to cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non uidetur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quòd talis visio non est concessa alicui in uita præsenti vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē uidetur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit uisio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad repræsentandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaias vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis repræsentationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mētalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritusancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. *Circa quod aliqua dixerunt, quod visus Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. s. existentem in cælos empyreo, cælo àcuties visus penetrando. Sed hoc non uidetur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio uidetur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in* ✱ *cælo*

MORALITER.

✱ 1 *Excla. autem vo. ma.* non. potentes veritatem audire, sed tāquàm furiosi statim duxerunt eū ad lapidationem, & ipse econtrario fudit ad dominū pro ipsis orationem secundū doctrinā Christi. Mat. 5. g. Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentib. & calumniantib. vos. MORALITER. per excusationem beati Stephani constantē docemur contra falsas accusationes constanter declarare veritatem. Patet autem inspicienti textum, quòd beatus Stephanus in suæ excusatiōis processu reperit plures historias vet. Testa. quarum expositiones mysticæ positæ sunt in locis suis superius ordinatæ.

Digitized by Google

NICOLAVS DE LYRA.

*cælo fuit immutatus oculus Stephani ad visionē humanitatis Christi. Nam in potestate eius est, quod corpus suum sic uideatur à longe sicut de prope. Et forte idem est de alio corpore glorioso, quia totaliter est animæ subiectum. Propter quod videtur, quod ad nutum eius possit immutare uisum indifferenter à longe & prope, sicut in potestate eius quod immutat visum in propria vel alia effigie, sicut dicitur de corpore Christi glorioso Luc. vl. Deitatem vero non potuit videre isto modo, sed sicut in visione imaginaria formatur in virtute imaginatiua aliqua effigies ad repræsentandum Deum vt dictum est, ita exterius potest diuinitus formari ad immutationem corporalis oculi, sicut suo modo fit in apparitione angelorum quando apparent in corporibus assumptis quæ corporaliter videntur, ita aliqua effigies corporalis non à Deo assumpta, sed formata potest ipsum repræsentare oculo corporali. & sic probabiliter absque aliqua assertione potest dici, quod sic fuit in uisione beati Stephani. mentaliter tamen cognouit, quod illa effigies non erat ipsa deitas, nisi tantum repræsentatiue. & huic modo dicēdi concordat litera cum dicit. Ecce video cę. aper. & f.ho.stan.à de. Dei. non sic intelligendo, quod cæli fuerunt diuisi cum sint incorruptibiles, sed quia sic clare vidit, ac si nullum esset obstaculum intermedium. vnde dicit quædam gl. quod hæc visio non fuit facta per reserationem elementorum. & sub elementis hic intelliguntur etiam corpora cælestia.

CAP. VIII.

a Saulus autem erat. Non quidem lapidauit, sed lapidātib. cōsensit. vnde periret, nisi gratia Dei & pęnitētia ei subueniret. quia qui faciunt & consentiunt digni sunt morte.

*Chryso. Non temere contigit hæc persecutio, sed singulari dispēsatione. Vides quomodo iterū tentationes permittit Deus fieri? &c. Si enim non facta esset neque discipuli dispersi essent.

*Evseb. Interea persecutio prima aduersus ecclesiā Dei quæ est Hierosolymis facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos exceptis duodecim, per vniuersam Iudæam, Samariamque dispersit, seu potius vt sancta scriptura iudicat disseminauit. Et quibus nonnulli vsque ad Phænicem, & vsque ad Cyprum, atque Antiochiam deuenerunt. Qui gentibus quidem credere misterium fidei nōdum audebant. Iudæis tamen prædicabant. (lib. 2. hist. cap. 2.)

b In illa die. Rab. Qua Stephanus occisus est, non quia tunc solum facta, sed quia ab illa die cœpit persecutio magna, occiso vno de principibus ecclesiæ.

c Eccl. collectio vel congregatio, siue vocatio.

d Dis. sunt. Hoc est quod dominus præcepit: Cum persequentur vos in ciuitate ista fugite in aliā, Eius enim nutu gerebatur, vt occasione tribulationis fieret seminarium euangelij. (Matt. 10. c.)

*Chrys. Vel nondum erant perfecti, vel quòd tanta gratia pditus erat, ideo & plangunt illum. Simul autem hic ostendit illos homines fuisse, non solùm metus, sed etiam luctus & plāctus. Quis enim non plorasset videns illum mansuetum agnū lapidari, & iacere mortuum, iustum illi epitaphium statuit euangelista. Et positis genibus. &c.

e Timora. Deum timentes, siue Christiani qui postea sunt dispersi, siue Iudæi timentes Deum, & si nondum Christiani.

f Saulus. Rab. Saule persecutore, qui rex Israel fuit de tribu Beniamin, de qua & Paulus, sed iuxta antiquorum consuetudinem à maioribus posteri nomina trahunt.

✠ Chrys. Magna insania, & quod ille sol⁹ erat, & quod in domus ingrediebatur ita animam suā pro lege dabat. Rapiens, inquit, viros ac mulieres. Vide & licētiam, & contumeliā, & insaniam. Omnes quos assequebatur, plurimis malis afficiebat, ut pote à cæde fact⁹ audacior. († aduersus ecclesiam.) (* singulis.)

g Deua. Rab. Quasi lupus gregem iuxta prophetiam Iacob, Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, sero diuidet spolia. (Gen. 49. d.)

h Trahens. Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus eius custodiebat dominus, ne sanguine innocentum polluerentur.

i Disper. Rab. Quamuis timore dispersi, tamen stabiles erant in prædicatione euangelij.

*Evse. Philippus qui erat vnus ex septem cum Stephano diaconus ordinatus, descendit Samariam, virtute Dei repletur, & prædicabat primus uerbum Dei Samaritanæ genti. (lib. 2. hist. cap. 1.)

K Philippus. Bed. De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum prædicauit Samariæ. Diaconus secundus à Stephano. Secundus post ipsum narratur, quasi hæres & eiusdem gradus.

CAP. VIII.

1 Saulus autem erat consentiens neci
a ¶ Qua Stephanus occisus est.
2 eius. Facta est autem in illa die persecutio
a ¶ Non alibi, secundum illud, Et eritis mihi testes in Ierusalem, &c.
magna † in ecclesia, quæ erat Ierosolymis,
a ¶ In similitudinem granorum seminis, vt ex ipsis magna seges fidei multiplicaretur.
3 & omnes dispersi sunt per regiones Iu-
a ¶ Quis vt pastores gregis constantiores erant cæteris.
a ¶ i. fecerunt morem sepulturæ.
4 ¶ Curauerunt, etc. ad hoc quod dimiserat, ... sed non ad sideret de sepultura corporis, quod modo tacet.
5 dææ & Samarię præter apostolos. Curauerunt autem Stepha-
a ¶ Timore persecutorum.
6 num viri timorati & fecerunt planctum magnum super eum.
7 a ¶ Discurrebat impiger ad vastandum. b ¶ More vastantium nulli sexui parcebat.
8 † Saulus vero deuastabat ecclesiam, * per domos intrans, viros
¶ Carceris.
9 ac mulieres trahens in custodiam. Igitur qui dispersi erant
10 pertransibant euangelizantes verbum Dei. Philippus autem
11
12

Inde-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

*a Saulus autem. Postq̄ descripta est Stephani persecutio singularis, hic consequēter describitur ecclesię persecutio generalis. & quia habuit ortum ex persecutione Stephani, ideo ad ipsam fit continuatio cum dicitur, Saulus autem erat consentiens neci. & per consequens peccati particeps, secundum quod Rom. j. d. Quia qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et subditur de persecutione ecclesiæ, cum dicitur.

2 Facta est autem in illa die. idest in illo tempore, quia persecutio pluribus diebus durauit.

4 Et omnes discipuli dispersi sunt. Secundum quod dixerat Saluator. Mat. 10. c. Cū vos persequntur in ista ciuitate, fugite in aliā.

4 Præter apo. Isti erant principales & firmiores, propter quod remanserant in persecutione, ne ex fuga eorum crederetur fidem catholicā non habere firmum fundamentum. consequenter interponitur, beati Stephani sepultura, quæ supra fuerat omissa, cum dicitur.

5 Cura. autem Ste. decenter sepelierunt.

6 Vi. ti. i. timentes Deum, inter quos Gamaliel fuit principalis, ut habetur in legenda de inuentione corporis sancti Stephani.

7 Et fe. plan. ma. super eum. secundum morem Iudæorum, vt habetur Gen. vlti. de morte Iacob, & in libro Nu. de morte Aarō & Marię, & Deu. vl. de morte Moysi, & in multis alijs locis de morte notabilium personarum. Illi autem qui sepelierunt Stephanum erant conuersi de Iudaismo & ideo tenuerunt morem paternum. Cōsequenter reuertitur Lucas ad scribendum persecutionem ecclesię dicens.

8 Sau. ve. de. ec. nitens eam annihilare.

6 Trahens in custodi. idest in carcerem. Non dicitur quod interficeret, quia sicut dicit Glo. Deus manus ipsius preseruabat, ne sanguine innocentium polluerentur. Et quia sicut dicit Augu. Deus adeo omnipotēs est & bonus, quod de malis elicit bona, ideo de ista persecutione elicuit bonum disseminationis fidei catholicę. propter quod subditur.

10 Igitur qui dispersi erant, pertransibant. diuersas ciuitates.

11 Euangelizan. verb. Dei. Iudæis habitantibus in ciuitatibus illis, vt habetur infra. 11.

12 Philippus aut. Postquam Lucas prosecutus est de primo diacono. s. de

MORALITER.

*1 Saulus autem erat consentiens neci eius, &c. Sequitur

2 Curauerunt autem Stepha. viri t. Non hominum timore, sed Dei. quòd patet ex hoc, quòd tūc erat magna persecutio fidelium in Ierosolymis, & tamen constanter curam egerunt de sepultura corporis beati Stephani. Patet etiam ex hoc loco & pluribus alijs sacræ scripturæ locis, quòd sepelire mortuos est apud Deum meritorium tanquā opus pietatis. propter quod sanctus Tobias de hoc opere commendatur.

10 Igi. qui dis. erant. Ex hac dispersione duo sunt notāda. Primū est, quòd tempore persecutionis contra ecclesia illi qui sunt firmiores debēt remanere, ne fuga omniū fides destibilis videat. & sic Apostoli remanserūt in Ierusalē tanquā firmi, cęteri uero recesserūt & erat eis licitū. Vñ dicit Aug. Si fortis es, cōtemne mortē, si autē debilis, fuge. Secundū est, q Deus adeo potens est & bonus, qd de malis elicit bona. nā ex malo Iudæorū ecclesiā psequentiū facta est discipulorū dispersio, & ex hoc per eorū prædicationem fidelium multiplicatio. unde subditur.

12 Philippus autem descen. in ci. Et concluditur postea.

*Factum

Digitized by Google

☞ *Intendebant.* RAB. Credebant audientes verba & videntes signa. Duę causę fidei, propter verba pręedicationis, & signa virtutum. Ex præsenti c. & Samaritanę mulieris historia probatur animos huius gentis ad credendum promptos fuisse. (Io.4.)

b *Et factum est ergo magnum gaudium.* ✱ CHRYS. Ita semper facere solet Deus, & tristibus lætam efficere, ut in maiori admiratione sint.

c *Mag.* RAB. Magi de singulis philosophātur, de natura mūdi, cursu siderum & moribus.

d *Seducens.* Seorsum & à veritate ducens, vel in excessum siue stuporem & admirationem conuertens per prestigias.

e *Dicens se esse aliquem magnum.* ✱ TERTUL. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio heretici esse voluerunt, ex quibus est primum omnium Simō magus, qui in Actis apostolorum cōdignam meruit ab Apostolo Petro, iustamque sententiam. Hic ausus est, summam se dicere uirtutem, idest, summum Deum. Mundum autem ab angelis suis institutū, à demone seoberrāte qui esset sapientia descendisse quęrēdum apud Iudæos, se in phantasmate Dei non passum, sed esse quasi passum. († demen- tās de pre- scri. adue. here.c.46.)

f *Demen.* Dementare est rationalem mentem absentare.

g *Phi.* RA. Dicunt quidam istum Philippum fuisse apostolum, & vnum de duodecim, sed non videtur verum secundū seriem huius libri.

(a Secundum situm loci, vel quia cum ciuitas illa inferior erat.)
descendens in ciuitatem Samariæ prędicabat illis Christum. 1
(Hominem esse verum Deum.)
a Intendebant autem turbæ his quæ á Philippo dicebantur v- 2
(Verba. — Miracula.)
naniminter, audientes & videntes signa quæ faciebat. † Multi 3 4
(Dæmones.)
enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes 5
(s. dæmones. — Dissoluti.)
voce magna exhibant. Multi autem paralytici & claudi cura 6 7
(a Cognita veritate lętati sunt se de tenebris liberatos esse.)
b ti sunt. Factum est ergo magnum gaudium in illa ciuitate. 8
(a Quasi ignobilis. — b Non merito, quia opere inobediens erat. — c Semper bonis mala contraria aduersantur.)
Vir autē quidam nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate 9
(a Pręstigiosus.)
c magus, † seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem 10 11
(a Prophetam, vel angelum, siue Deum vel Dei filium. — Seruo vel iuniore. — Regem vel decrepitum senem.)
d e magnum, cui auscultabant omnes a minimo usque ad maxi- 12
(Simon. — Christus. — Non angeli. — a Ignorabant Christi nomen.)
mum, dicentes: Hic est virtus Dei quæ vocatur magna. At- 13
(a Hoc s. quod. — b Artibus vel falsis uirtutibus.)
tendebant autem eum, propter quod multo tempore magi- 14 15
(a Fallendo.)
f cis suis dementasset eos. Cum vero credidissent Philippo e-
(Vt est illud, Pœnitentiam agite, appro.n.regnum cæ. &c.)
g h uangelizanti de regno Dei in nomine Iesu Christi baptiza- 16
(a In Christo Iesu non est masculus vel fœmina, &c. — b Simulate, & ficte, ne credentibus resistens despectus haberetur.)
i bantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum 17
(a Corpore non corde. uolebat.n. potestatem habere, vt cuicunque, &c. vt infra sequitur.)
K baptizatus esset, adherebat Philippo. Videns etiam signa

h *Iesu Chri.* RA. Cuius erant ignari; vel vt prædictum est, in nomine Iesu trinitatem prædicauit, qui tantum vnam personam de trinitate perfecte credit, credulitate aliarum duarum carere non potest. († Spiritus .n. immun di ... qui ... s habebant)

i *Tunc Simon.* BEDA. Credidit verbis Philippi, & uirtute deuictus vere credidit, vel quod magis credibile, simulauit se credere, quo ad vsque baptisma susciperet, vt qui adeo auidus laudis erat, ut Christus credi vellet, artē addisceret, qua miracula facere posset. Quod etiam leguntur fecisse successores eius, qui malignis instructi artib. ecclesiā fraudulenter ingressi baptisma furantur. (Beda ibid.)

K *Baptizatus esset.* ✱ CHRYS. Quomodo autem illum & bapti- ☞ za-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ de Stephano, hic consequenter prosequitur de Philippo, qui ponitur secundus. 6. c. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur prædicatio Philippi. secundo conuersio Sauli, c. seq. Prima adhuc in tres, quia primo describit sanctus Lucas eius prædicationem in Samaria. secundo describit prædicationem Aethiopi in via, ibi, Angelus autē. tertio in terra maritima, ibi, Philippus autem. Prima adhuc in duas. Nam ad prædicationem Philippi primo ponitur multorum conuersio uera, secundo, unius ficta, ibi, Vir autem quidam. Circa primum dicitur, Philip. au. qui cum alijs propter persecutionem exierat de Ierusalem.

1 Descendens in ci. Sam. *Quia tempore regum fuerat metropolis in regno decem tribuum.*

2 Prædica. il. Chri. H*abitantes .n. ibi erant partim Iudæi. receperant enim quinque libros Moysi, sicut & Saducæi.*

3 Intende. au. tur. h. quæ à Philip. dic. *de Christo.*

4 Vnanimi. au. *i. reuerenter & deuote. & subditur ratio.*

5 Et uiden. sig. quæ fa. *i. miracula diuinæ uirtutis declaratiua in testimonium ueritatis a Philippo prædicatæ.*

6 Multi e. eo. qui hab. spi. im. *i. obsessi a demonibus.*

7 Clama. v. m. exi. *s. dæmones, coacti uirtute Christi. Et ne diceretur, quod hoc fieret virtute superioris dæmonis, sicut dictum fuit de Christo Luc. 11. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. ideo subduntur alia miracula, quæ non possunt fieri nisi uirtute diuina, cuiusmodi est curatio paralyticorum & claudorum subdita, cum dicitur, Multi autem.*

8 Factum est ergo gaudium ma. in ciuit. illa: *de uirtutis cognitione, & dictorum curatione.*

9 Vir autem. *Hic consequenter describitur unius conuersio ficta cum dicitur,* Vir autem quidam erat. n. Simon. *Communiter dicitur à doctoribus quod iste fuerit Simon Magus qui postea multum resistebat Petro & Paulo Romæ prædicantib. & ideo dixit, quod eius conuersio fuit ficta, quia si & ad horam uera fuit, tamen ad uomitum redijt.*

10 Qui ante fu. in ciuit. ma. *i. Philosophus, ut dicunt aliqui, à magnitudine scientiæ sic dictus, sicut & illi qui uenerunt adorare Christū natum, Matt. 2. Sed huic dicto contrariatur quod subditur.*

11 Seducens. *i. extra uiam ueritatis ducens, quod non Philosophi, cuius est proprium amare ueritatem & docere. 1. Ethic. sed est propriū hominis arte magica utentis.*

12 Dicens se esse ali. ma. *s. prophetam, uel Christum. Vnde & Io. 4. dicitur, quod Samaritani sicut & Iudæi expectabant Christum. vnde dixit illa mulier Samaritana.* Scio quia Messias uenit, qui dicitur Christus *Cum ergo uenerit ille annunciabit nobis omnia. ideo subditur.*

13 Dicen. h. est uirtus Dei. *Et sic loquitur Apostolus de Christo. 1. Corint. 1. c.* Prædicamus Christum Dei uirtutem, &c.

14 Attendebant autem eum. *credentes ei.*

15 Propter quod multo tempore magicis suis artibus dementasset eos. *i. mentes eorum à ueritate alienasset.* Ex *quo patet, quod supradictus est magus à magicis artibus.*

16 In nomine Iesu Christi ba. *Hac .n. forma utebatur ecclesia primitiua rationib. dictis supra. 2. c.*

17 Tunc Simon & ipse credidit. *s. ficte, uel si uere, hoc tamen fuit tantum ad horam.* Et cum ba. essent, adhæ. Philip. *Et subditur ratio.* Videns etiam signa & uirtutes maxi. fieri. *Dicitur .n. ab aliquib. & probabiliter, quod ad hoc familiaritatem Philippi quęrebat, ut per hoc consequi posset uirtutem seu artem similia faciendi. Vnde & infra dicitur, quod obtulit pecuniam apostolis, ut per impositionē manuū posset dare donum spiritussancti signo uisibili. Ex quo uidetur quod non fuit conuersus verè, sed ficte tantum.*

✱ Cum

MORALITER.

† 8 *Factum est ergo gau. ma.* de uerbi receptione & miraculorum operatione.

9 *Vir au. qui. no. Simon.* De conuersione istius dicunt communiter doctores, quod fuit ficta. vnde postea obtulit pecuniam pro potestate dandi spiritumsanctum in signo uisibili sibi concedenda. propter quod ab ipso denominatur uitium Simoniæ. per hoc etiam significatum fuit, quod in ecclesia semper sunt aliqui mali admixti bonis. Etenim sicut sagena nondum ad litus tracta, quæ pisces malos habet cum bonis admixtos. Per hoc autem quod beatus Petrus dixit Simoni.

ptizauit, quemadmodum Christus & Iudam elegerat.

A a *Stupens admirabatur.* ✠ CHRYS. Hic videns signa quæ fiebāt, obstupescit quidem, non audet autem gratiam signorum petere, quandoquidem videbat etiam alios non accepisse.

b *Miserunt ad e. Pe. & Io.* Petrus Ioannem sociat sibi, quia virginitas ecclesiæ grata est & placet.

c *In nomine Ie.* Non est sic legendum, in nomine Iesu tātum, vt aliæ personæ excludantur.

d *Iesu.* Quia ante in patrem credebāt, & spiritumsanctum, sicut alij Iudęi. Vel plena fides vnius personæ fidem trinitatis confirmat.

† illapsus fuerat.

✠ CHRYS. Et quare non acceperunt spiritumsanctum, ij qui baptizarētur? vel forsan quia Philippus in hoc Apostolos breui venturos honorabat, vel quod hoc donum non habebat. Erat.n. ex septem illis, id quod magis videtur dicendum. Vnde mea sniā hic Philippus vnus ex septem erat secundus à Stephano. Ideo & baptizans spiritum sanctum non dabat, neque.n. facultatem habebat. Hoc enim donum solorum apostolorum erat. Et ibidem, *paulum ante*, Spiritum acceperant remissionis, spiritū autem signorum non receperant. Et quod hoc sit quod spiritū signorum non acceperant, vide quomodo hoc cernens, Symon accessit & petiit, &c.

B † De cōse. di. 5. c. manus.

† 27. dist. c. quod ... interrogasti, & ... 1 q. 1. Petr. & ... Simo. c. consuluere.

Cupiens se talia posse.

a & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. Cum autem

a De quib. non fuit Philippus, de quo prædictum est. b Nunc apparet quæ fuit ciuitas Samarię quam prædixit, s. ipsa Samaria.

audissent apostoli qui erāt in Ierosolymis, quia recepisset Sa-

a Qui erant columnę, Non vnum sed duos, sicut & Christus binos misit, vt in ore duorum stet omne verbum.

b maria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem,

a Iam enim sola aqua baptizati erant. Visibiliter.

qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent spiri-

a Spiritussanctus.

1 tumsanctum. Nondum enim in quenquam illorum † vene-

a Id est, Tincti erant in aqua tantam, non autem in spiritussancto.

c rat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. 2 3

a Ecce exemplum confirmationis.

d † Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiri-

e a Quod monstrabant, quia loquebatur.

tumsanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositio- 4

nem manus apostolorum daretur spiritussanctus, obtulit eis

f pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, vt cuicun-

a Quasi princeps loquitur primus.

g que imposuero manus, accipiat spiritumsanctum. Petrus au-

Quæ pecunia tua tecum pereat.

h tem dixit ad eum. † Pecunia tua tecum sit in perditionē, quo- †

mulare ac lucrari posset.

D ✠ CHRYS. Vides scelus Simonis? pecunias attulit, quāuis non vidisset pecuniarum gratia illum hoc facere, vnde non ignorantiæ opus erat, sed tentantis, & volentis accusationem quærere, propter hoc & audit. *Non est pars, &c.*

f *Potestatem.* RABA. Non baptizandi tantum in aqua & prædicandi siue virtutes faciendi quam habebat Philippus, sed vt cuicunq; imposuero manus, &c.

BE. Ad pecuniā non poterant apostoli potestatē illā dare, quib. dictum est, Gratis accepistis, gratis date.

✠ CHRYS. Quō illū non occiderūt, sicut Ananiam, & Saphiram, quia etiam olim is qui in Sabbatho ligna colligerat, occisus est, vt alij erudirētur, neque postea alius idem passus est. Sic & nunc Petrus facit, & punitis illis, hunc non punit, sed dicit ad eum, *Pecunia tua, &c.*

E

Nam virtutem quidem acceperant faciendi signa, non aūt dandi aliis spiritumsanctum. Igitur hoc erat in Apostolis singulare. Vnde & pręcipuos, & non alios videmus hoc facere.

e *Imponebant ma.* RAB. Philippus qui Samarię euāgelizabat, vnus de septē fuit. Si.n. Apostolus esset, manus imponere posset, vt spiritum acciperent, quod solis episcopis licet. Nā presbyter siue præsente siue absente episcopo cum baptizat, crismate ungit, quod ab episcopo consecratum est, non tamen frontem oleo signat, quod solus episcopus facit cum tradit spiritum paraclitum baptizatis.

✠ EPIPH. Nam cum Philippus diaconus esset, non habebat ptātem imponendi manus, vt per hoc daret spiritum sanctum. Cum autem, Simon non haberet rectum cor, nec intētionem rectā, sed turpi lucro ac studio pecuniarum intentus esset, offerebat pecunias Petro Apostolo ut daret sibi ptātem exhibendi spiritumsanctū p manuum impositionem, ita rōne secum inita, quod dare vellet multis pro modica pecunia, atq; sic per exhibitionem spiritussancti multas pecunias cumulare

cōt. Simo.

C

✠ TERTVL. Vt quid ergo de homine Christum redimis in homine in quo Christus est? Non aliter & Simon facere tentauit, quum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo & ille, qui se redimēs, Christi spiritum redemit, Pecunia tua tecum sit in interitum, quoniam gratiā Dei pretio consequendam putasti, &c.

de fuga in persec. 10.

✠ IDEM. Nam exinde & Simon magis iam fidelis quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, ut s. inter miracula professionis suæ ēt spirituū sanctū p manum impositionē enundinaret, maledictus ab apostolis de fide eiectus est, &c.

de Idololatria. cap. 9.

✠ IDEM. Simoniacæ autem magiæ disciplina angelis seruiens, vtique & ipsa inter idololatrias deputabatur, & à Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.

de prescr. cap. 33.

g *Pecunia.* Non nostra, qui non cupimus, sed tua, quam spiritui comparas, ut illam pro eo uendas, & illam spiritui emas. Ideo spiritum emere uolebat, ut aliis uendens eum plus accipere posset.

Matt. 15. a

Pecunia. RAB Ex hoc exemplum capitur, ut perditorum eleemosyna non recipiatur.

BE. Apostoli nolentes pecuniam, dicunt, sit tecum, i. tuam retine, & hoc in perditionem, ut pecunia iniustè congregata, pœnam æternam luas.

h *In perditionem.* BE. Iusti cum sententiam maledictionis proferunt, non ad hanc ex vitio ultionis, sed ex iustitia erumpunt. Iudiciū enim Dei intus aspicientes, quo maledicto ma☞la

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Cum autem. *Descripta prædicatione Philippi hic consequenter describitur collatio spiritusancti. Circa quod sciendum quod Philippus erat tantum diaconus, propter quod licet posset baptizare, non tamen manus imponere, nec per consequens donum spiritussancti in signo uisibili dare. hoc.n. pertinebat ad Apostolos. Vnde & soli episcopi qui sunt successores eorum 21. dist. in nouo Test. manus imponunt. propter quod Philippus significauit apostolis, ut aliqui eorum uenirent in Samariam, & supplerent illud quod ad eius officium non spectabat, & hoc est quod dicitur.* Cum autem audiss. Aposto. *Et patet litera usque ibi.*

2 Nondum enim in quemquam illo ue. *s. signo uisibili, uenerat tamen in eis inuisibiliter, sicut & modo in baptismo.*

3 Sed Baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. *Hec dictio* tantum. *non est determinatio huius quod est.* in nomine domini Iesu. *excludendo alias duas personas, sed magis includuntur in eo ut dictum est supra. propter quod ly* tantum, *est magis determinatio huius, sed baptizati erant tantum, sed non receperant impositionem manuum ideo subditur.* Tunc imponebant, &c.

4 Cum uidisset. *Hic consequenter ponitur Simonis increpatio. Volebat n. emere potestatem dandi spiritumsanctum intentione lucri inde recipiendi, propter quod ab ipso nominatur uitium Simoniæ, quo aliquis vendit & emit spiritualia. Et patet litera usque ibi.*

✠ Non

MORALITER.

† *Pecunia tua tibi sit in perditionem, quo. do. Dei existi. pe. possideri.* Dedit exemplum ecclesię prælatis extirpandi totaliter vitiū Simoniacæ prauitatis, ita q᷑ non habeant oculum ad potentiam temporalem promouendorum in ecclesia, sed ad idoneitatem eorum in scientia pariter & in uita.

† En-

Digitized by Google

la debeant foris feriri cognos[illegible], & in maledicto non peccant, in quo a in licito D[illegible] dissidebant. Cum enim & maledicēti innocentia permanet, & reum maledictio absorbet, ex vtraque parte colligitur quia a summo iudice sententia perferetur. Hac Simon a Petro maledictus æternaliter perit.

mone septempliciter opprimitur. Frustra ergo gratiam emere tentat qui se non exuit mente corrupta.

✻ CHRYS. Vide quomodo quamuis scelestus ille esset, redargutus tamen credit, quemadmodum & humilis factus, quando iterum redargutus est, &c.

a *Pœnitentiam age.* pro cupiditate, & prauo sensu quo putasti de spiritu commercium fieri posse.

✻ AVG. Iam etiā post aduentū de cœlo spiritussancti, quidam Simon pecunia voluit eundem spiritū emere, sceleratissimū & impium mercimonium, cogitans, iā baptizatus in Christo, tamen pænitentiæ cōcilium ab ipso Petro correptus accepit.

✻ IDEM. Habemus etiam in actis apostolorum Simonem iā baptizatum cum pecunia uellet emere, vt ei per impositionem manus daretur. Spiritus sanctus admonitū a Petro, vt de hoc graui peccato ageret penitētiam. Est enim penitentia bonorū & humiliū pæna, in qua pectora tūdim⁹, dicētes, *Dimitte nobis, &c.*

Marginal notes: Sermone hæc Tom. 9. de pen. med. c. 15. — † colligatione. — Et to. 10. hom. 50. — † vicis — To. 2. epistol. 8. ad Seleucianum.

(Spiritum sanctum, qui est Deus & donum Dei.)
niam donum Dei existimasti pecunia possideri. non est tibi
(a In quo dictum est, quod per manus eius acciperetur spiritus.)
pars neque sors in † sermone isto. Cor enim tuum non est re-
(a Idest, duplici malo cupiditatis, s. & praue fidei.)
a ctum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia
(a Non affirmatiue, sed dubitando loquitur, ne desperemus.)
b tua, & roga Deum si forte remittatur tibi hæc cogitatio cor-
(a Perfidiæ. b Funiculis quibus peccatorum quisque constringitur. c Peccati.)
c dis tui. In felle enim amaritudinis & † obligatione iniquitatis
(a Quamuis celes, tamen mihi non est occultum.)
d tis video te esse. Respondens autem Simon dixit: Præca-
(a Præsentes plagas timens vult vitare.)
mini vos pro me ad dominum, vt nihil veniat super me
(Petrus & Ioannes. a Firmius testimonium perhibentes Verbis vel signis.)
e horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati & locuti
(a Secundum modum consuetudinis. Non solum in Samaria.)
f verbum domini redibant Ierosolymam & multis † re-
(Ad distinctionem angelorum Sathanæ.)
g gionibus. Samaritanorum euangelizabant. Angelus au-
(a Perfectionis est indicium in vtroque.)
tem domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, &
(a De metropoli Iudæorum in ciuitates Gentium, quæ desertę sunt.)
h vade contra meridianum ad viam quæ descendit ab Ierusa-
(a Gaza Philistinorum metropolis. id est, Aphricam. b Non vi, sed Gaza dicitur deserta, c In altero perfectio, in altero obedientia. d Propter virilem animum.)
i K l lem in Gazam, hęc est deserta. Et surgens abiit, & ecce uir-

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

d *Præcamini.* Causa desperationis non audet ipse præcari, sed Apostolos rogat, vt pro se præcentur, nec pro se audet orare, qui non credit se exaudiēdū esse. Apostolis etiam ficte loquit.

e *Quæ dixistis.* Non quę credidi, sed quasi infidelis eis imputat quę ventura sunt.

f *Qui redibant Ierosolymam.* ✻ CHRYS. Quare iterum abeunt illuc, ibi tyrannis, ibi principium malorū, ibi qui maxime clamabant. Sicut in bellis duces faciunt, & non relinquunt laborantem belli partem, idem & illi faciunt.

g *Angelus au.* Post reditum apostolorū de Philippo historia texitur.

h *Contra me.* BEDA. Bene in meridie quæritur, inuenitur & abluitur ille qui deuotione ardēs, uelut gētium primitiæ Deo meruit consecrari. In quo illud completum est, Aethiopia præueniet manus eius Deo.

Peniten. RA. Vt omnes videant quod es. Non quod ignoret Petrus eum pęnitentiam non acturum, sed quia omnibus iustū est prædicare, suum facit officium, vt ille sit inexcusabilis Coram omnibus etiam arguitur, ne amplius ab eo fallantur.

✻ CHRYS. Ita erat cogitans malum quiddam, propter hoc & dixit, Si forte remittatur tibi, quia sciebat incorrigibilem esse. Propterea procul postea abiit, nempe Romam, eo quod apostoli illuc non pręuenerant. Non punit autem illum, vt ne postea necessitatis sit fides, ut ne res crudelis esse videatur, vt ea quæ pęnitentiæ introducat, vel etiam quod sufficiebat ad correptionem, arguisse & dixisse ea quę in corde erant.

b *Roga De.* cui paret cor, de quo propheta. Quam bonus Israel Deus, quem fallere non potes, quia spiritussanctus disciplinæ effugiet fictum.

c *In fel.* BED. Ideo spiritus in columba descendit, vt a simplicibus doceret se suscipi. nam qui amaritudinem in corde seruat, quis baptizatus videatur, non est a vinculo peccati solut⁹ sed quasi ad pūctum hora baptizādi purgat⁹, mox acrio re dæ mode

Marginal notes: Ps. 72. a — Sapien. 1. b

MVST ad meridiem Philippus exit, id est, apostoli ad Gentes vbi calor fidei est.

i *Ad.* Nā via descēdit, sed per viam descendit ex natura loci.

K *In Ga.* BED. Vetus Gaza, quæ terminus quondam Chananæorum erat iuxta Aegyptum funditus est destructa: & loco eius alia ædificata.

ALLEG. Gentes designat a cultu Dei desertas. Via quæ ab Ierusalem descendit, & viam salutis aperit, Christus qui est veritas & uita, de superna enim Ierusalem ad ima descēdit & nigredinem peccati unda baptismi dealbauit.

✻ CHRYS. Magnis laudibus pręlicatur ille, quando quidē & ille in Aethiopia manēs, & tantis occupatus negotiis, & cū non esset festus dies, ageretque in superstitiosa ciuitate, venit adoraturus Hierusalem. Magnaque diligentia erat, quia etiā in curru sedens legebat.

l *Vir, &c. po.* BED. Merito dicitur qui in scriptura tātum studebat

Marginal notes: Io. 14. a — Ho. 19.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Non est tibi p. neque s. in serm. isto. *idest, in hac potestate, scilicet, vt spiritussanctus detur, vt per impositionem manus tuæ.*

2 Cor enim tu. non est rectum coram Deo, &c. *Virtute enim Dei reuelantis videbat intima sui cordis.*

3 In felle enim ama. *idest, in nequitia intentionis, quæ facit amaritudinem culpæ, & ducit ad amaritudinem gehennæ.*

4 Pręcamini vos pro me. *hoc dixit magis timore ductus pænæ quā amore gratiæ.*

5 Et illi quidem testi. & lo. verbū. *ad confirmationem credentium*

6 Redi. Ie. *non ociosi: sed in via per ciuitates prædicando uerbum Dei.*

7 Angelus. *Posita prædicatione Philippi in Samaria, hic consequenter ponitur eius prædicatio in uia, & hoc Aethiopi de Ierusalem in terram suam reuertenti. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Philippi prædicatio, secundo Aethiopis conuersio, ibi.* & dum irent. *Circa primū dicitur.* Angelus au. domini, & c. va. contra mer. *Aethiopia enim est in plaga australi respectu Ierusalem.*

8 Ad uiam quæ descendit ab Ieru. *Ierusalem enim est in loco altiori quam sit illa Gaza.*

9 Hęc est des. *Gaza enim vetus fuit omnino destructa, & postea alia eiusdem nominis fuit ædificata in alio tamen situ. Via autem illa transibat per Gazam desertam, & non per Gazā de nouo ædificatam, ideo ad differentiam illius dicitur,* Hæc est d.

10 Et ecc. vir. *Per hoc autem quod dicitur vir designatur, quod non dicebatur eunuchus ex præcisione membrorum genitalium, sed a castitate & honestate morum secundum quod dicit Saluator Matth. 21. b.* Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cęlorum.

✻ Qui

MORALITER.

✻ 7 *Angelus au. d. locu.* Philippus os lampadis interpretatur & iō per ipsum quilibet bonus prædicator euangelii significatur: nam lampas habet in ore splendorem, & interius olei liquorem. prædicator autem bonus habet veritatis splendorē in ore, & oleum pietatis interius in corde.

10 *Et ecce vir Aethiops.* per istum significatur homo desideriū

✻ habens

Digitized by Google

bat, vt nec legere cessaret in uia, intantum religionem amabat, vt de vltimis partibus mundi veniret ad templum domini. Vnde merito dum quęrit interpretem lectionis. Christū quę quærebat, inuenit, & secundum Hiero. plus reperit in deserto fonte ecclesiæ, quam in aurato templo synagogę. Hic Aethiops mutauit pellē, quia sordes peccati in lauacro deposuit.

a *Aethio*. natura & merito. Aethiops enim tenebrosus, vnde. *Aethiopia præueniet ma. eius Deo.*

b *Potens Ca. re. &c. suo* BEDA. Regina Aethiopum thesaurum præmittens in Ierusalem, ecclesia est Gentium fidei & uirtutū dona largitura, cui cōuenit interpretatio nominis. Candacis enim interpretatur cōmutata, de qua in Ps. scribitur, pro his qui commutabuntur. Et alibi. *Aud. fi. & ui. incl. au. tu. &c.*

c *Canda. re.* mos erat illius regionis a fæminis regi, & eas Candaces vocari.

d *Reuertebatur*. Incipiebat reuerti legens in Isaiā. Vbicunque in no. Te. salutis narrat principium, de Isaia sumitur testimonium, qui interpretatur salus domini.

e *Dixit spiritus*. ✻ CHRYSOS. Et quare non ipsi apparet angelus, & ipsum ducit ad Philippum. Quia fortassis non obedisset, sed solum perterritus fuisset. Vide Philippi philosophiam. Non calumniatus est, non dixit, ignota, ego te docebo, nō dixit. Ego hæc accurate scio, nec adulatus est, dicens. Beatus es hoc legens, ita a temeritate ac adulatione verbum alienū erat sed curam se gerere, & misericordem esse declarabat, oportebat enim, illum interrogare, oportebat illum desiderare.

f *Tanquam ouis, &c.* BED. Ouis cum ad victimam ducitur, nō reluctatur, & Christus passus est voluntate propria. vel sicut agnus in Pascha immolari solebat, sic Christ⁹ immolatus est nostrum pascha, & sicut agnus coram tondente non solū nos sanguine redemit, sed lana operuit, vt algentes infidelitate ca lefaceret sua veste, vnde dicit Apostolus, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

g *Putasne intelligis, &c.* Et quomo. RAB. Suas inuicem linguas agnoscunt, vel per doctrinā eunuchi, vel per spiritū Philippi.

h *Quomodo possum si non*. Hic arguit illorum audaciam, qui existimant sine doctore scripturam diuinam intelligere.

i *Locus autem scripturę quam*. RAB. domino præparante. ita legendum, locus scripturæ erat hic. Vel sic, tāquam ouis ad occisionam.

k *Rogau.* ✻ CHRYS. Vidisti diligentiam? Vidisti desiderium? orat, ut ascendat, ac secum sedeat. Sic nesciebat quid esset ille dicturus sed simpliciter putabat se prophetiam quādam auditurum. Maior autē honor est, quod nō simpliciter ascendere facit sed etiam orat.

l *In humilita. iu. eius*. BEDA. Quia iudex omnium ueritatē iudicii non repetit, sine culpa seditiōe Iudęorum & uoce Pilati damnatus.

Humilitate. RABB. Passione qua humiliauit se factus obediens vsque ad mortem.

✻ TRIPART. HISTORIA. Hoc enim sciendum solum patrem nosse quemadmodum filium generauerit. Et rursus filium, quomodo ipse de patre sit genitus.

✻ FVLGEN. Ideo eius generatio inenarrabilis est vtraque. Prima enim, quia de patre sine matre, secunda quia de matre sine patre.

m *Generationem eius qui enarrabit. Quoniam, &c.* BEDA. Generatione diuinitatis impossibile est cognosci, de qua dicitur. *An. lucife. genuite.* Partus etiam virginis quomodo potest exponi cuius rationem quærenti Marię dictum est. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus al. &c.*

n *Tolletur*. Secundus homo de cęlo cælestis, sanctitate segregatus a terrenis. Vel de uita in mortem transiuit.

Marginalia: † præfect⁹ Ps. 67. — † Nūquid — † dux viæ fuerit. — Ps. 44. Ibidem c. — † Isa. 53. d. — * ipsius. — Isa. 35. b. — Galat. 5. — Scripturæ intellectus doctorem postulat. — Philip. 2. a — Li. 5. a. c. 8. — Li. 2. ad trasi. num. — Ps. 109. a — 2. Cor. 15. f — Luc. 1. d.

---

a Typus Gentium, quę in Christo carnalib. desideriis circumciduntur. *b Virtutis & mentis integritate.* *c Regina Austri venit a finib. terræ audire sapientiam Salomonis.*

Æthiops eunuchus † potens, Candacis reginæ Æthiopum,

a Consuetudo eunuchorum custodire thesauros potentum. *Diuitias.* *b Antequam Philippo loqueretur.*

qui erat super omnes gazas eius, venerat adorare in Ierusa-

a Propter vrbis celebritatem & templi famam mos Gentium famosi adire loca cultui deorum dicata.

lem, & reuertebatur sedens super currum suum, legensque

Sanctus vel angelus.

Isaiam prophetam. Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus audiuit eum legentem Isaiam prophetam, & dixit, † Putasne in

a Linguam non ignorabat qui librum legabat.

telligis quæ legis? Qui ait: Et quomodo possum, si nō aliquis

a Vnde Propheta agat. *b In figura doctorum qui Gentib. assumpti sunt.*

† ostenderit mihi? Rogauitque Philippum, vt ascenderet &

a In hoc profectus. *Cum sedente. & reuoluit librum eunuchus, vel Philippus.*

sederet secum. Locus autem scripturæ quem legebat erat hic:

a Innocens *b Passionem crucis.* *c Vt crucifigeretur.* *d Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

† Tanquā ouis ad occisionē ductus est, & sicut agnus corā tō

a Pilato, & Iudæis. *b Pauca Pilato & pontificib. sed Herodi nihil respondit.*

dente se sine voce: sic non aperuit os suū. In humilitate * iudi

a Quia in passione se humiliauit non iudicauit, sed se iniuste iudicari permisit. *b In barrabam latronem, quem quasi iustum petierunt.* *c Generatio eius cælestis non potest enarrari, quam Ioannes ex parte dixit.* *Generationem etiam carnalem quis explicare posset, quomodo de virgine natus sine fœmine.*

ciū eius sublatum est. Generatiōnē eius quis enarrabit? Quo-

a Vt in cælo, non in terra viuat.

niam tolletur de terra vita eius. Respōdens autem eunuchus

Aperi.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Qui erat sup omnes Gaza. eius. *Erat enim eius thesaurarius, & sic Gaza est hic nomen appellatiuum, supra vero est nomen propriū ciuitatis existentis in terra Philistinorum, vt habetur. 1. Reg. 6.*

2 Venerat adora. in Ie. *multi enim Gentiles ex deuotione veniebāt adorare Deum in Ierusalem, vt habetur Io. 12. Vel forte iste erat conuersus de Gentilitate ad iudaismum, quod uidetur ex eo quod subditur.*

3 Legensque Isaiam pro. *sicut erat edoctus a Iudæis. Sicut & multi laici ex deuotione dicunt horas canonicas in Latino, quamuis non intelligant. Cætera patent usque ibi.*

4 Tanquam ouis ad occisionem ductus. *quod scribitur Isa. 43. c. Et intelligitur ad literam de Christo, sicut ibidem diffusius dictum fuit, quia cum uerbo vno posset aduersarios omnes prosternere, permisit se ad occisionem duci.*

5 Et sicut agnus coram tondente se si. *quia uerba iniuriosa pro iniuriis nō reddidit, & cum false accusaretur corā Pilato, tacuit Ma. 27.*

6 In humi. *Isa. 43. c. sic, habet. De angustia & de iudicio sublatus est. Quod sic ibidem fuit expositum, de angustia, scilicet, mortis, & de iudicio quo omnes decedentes ex diuina sententia detinebantur in limbo, sublatus est per potentiam suæ resurrectionis, Et eodem modo exponenda est hæc litera.* In humi. *id est, per mortem quam humiliter sustinuit in humanitate assumpta. Phil. 2. a.* Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.

7 Iudicium e. *id est, sententia diuina, quæ sua erat inquantum Deus.*

8 Sublatum est. *quia Christo resurgente sancti, qui erant in limbo detenti inde fuerunt sublati.*

9 Ge. e. *i. multiplicationem fidelium qui regenerantur in Christo per baptismum,* 10 Quoniam tol. *scilicet, per mortē. Et in hoc redditur causa multiplicationis fidelium, io. 12. d. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, &c. Cætera patent usque ibi.*

✻ Et

MORALITER.

✻ habens suę salutis, quod patet ex hoc ꝙ dicitur, quod venerat adorare Deum in Ierusalem de partibus valde remotis, & per consequens quod reuertens legebat Isaiam prophetā, ꝗuis nondum haberet ipsius intelligentiam. Per hoc autem ꝙ Philippus a Deo missus est ad docendum ipsum, & baptizandum, significatur omnis desiderās recte saluari per fidem domini nostri Iesu Christi. Mittit ei doctorem uel sibi reuelat immediate ueritatem, namque natura non deficit in necessariis, & multo minus actor naturę, qui potētiæ & bonitatis est infinitæ, fides aūt est necessaria ad salutem Hebr. 11 b. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Propter quod q facit quod in se est, conuertendo se ad Deum per mentis deuotionem, Deus illi reuelat fidei ueritatem, uel mittit ei doctorem. Exemplum habetur infra c. 10. de Cornelio centurione.

✻ Ibat.

Digitized by Google

a ¶ Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.

Philippo dixit: Obsecro te de quo ꝓpheta dicit hoc? De se,

a ¶ Quod nomini suo congruit.

b an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suũ, & inci-

a ¶ Tanquam ouis ad occisionem ductus est.

c piens a scriptura ista euangelizauit illi Iesum. Et dum irent

d per viam, venerunt ad quandã aquã, & ait eunuchus: Ecce

¶ Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.

aqua: Quis prohibet me baptizari? Dixit autẽ Philippus: Si

¶ Baptizari. ¶ id est, filium esse hominis.

credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo filiũ Dei

a ¶ Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.

e Iesum esse. Et iussit stare currum, & descenderũt vterque in

¶ Tinxit.

f aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eũ. Cùm aũt

a ¶ Proficiendo. b ¶ Quæ est quasi fundamentum.

c ¶ Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.

ascendissent de aqua, spiritus domini rapuit Philippum, &

a ¶ Quia perfectus factus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omnia. b ¶ Ad patriam, vel ad regnum cælorum.

g h amplius non vidit eum eunuchus. Ibat enim per viam suam

a ¶ Vna est quinque ciuitatum Philisthinorum.

gaudens. Philippus autẽ inuentus est in Azoto, & pertrãsiẽs

¶ Non discernens personas.

euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream

(1 2 3 4 5 6 7 8)

A a *Aperi. Phi.* BE. Qui interpretatur, os lãpadis, pulchre os suũ aperit, dum obscuritatem prophetiæ profert in lucẽ scientiæ. Vel hæc circumlocutio designat longiorem sermonem.

Aperuit. RA. Thesaurum scientiæ aperuit, vel aperuit os vt spiritus loquatur in eo, secundum illud: Dilata os tuum, & implebo illud.

ps. 80. c. Mystice. Mystice os ecclesiæ Philippus aperuit, vt ex hoc Gentibus prædicetur quem prius nesciebant.

B ✱ AVGVST. Si autem scriptura tacuit, atque intelligenda admisit cetera, quæ cum illo Spadone baptizando Philippus egit, atque in eo quod ait, Baptizauit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in scripturis gratia breuitatis, tamen serie traditionis scimus implenda: Pari modo etiam in eo quod scriptum est, euangelizasse Philippum Spadoni dominum, nullo modo dubitandum est, & illa in cathechismo dicta esse, quę ad vitam moresque pertinet eius qui credit in dominum Iesum: Hoc est enim euangelizare Christum non tã tum dicere quæ sunt credenda de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei, qui accedit ad compagem corporis Christi. (Tom. 4 de f. & op. c. 9.)

C b *Euangeli.* Soluit quæstionẽ illius interrogantis de quo prophetia dixit. Demonstrat autem quod de Iesu prophetatum est.

c *Ad quandam aq.* Ad hoc enim prædicatio duxerat, vt aqua indigeret, quæ de baptismo in via audierat.

d *Sicre.* RA. Non ignorabat eius fidem, sed volebat manifestam confessionem, vt baptizaturis & baptizandis daretur exemplum interrogandi & confitendi.

✱ CHRYS. Bene, vt diuinum ostendatur quod factum, & vt ne putetur homo vulgaris.

e *Spiritus do.* RA. Vel spiritus irruit in eum fortiter, sicut & in apostolos venit, quanto fides fortior, tanto spiritalis impetus maior. Ex hoc quòd spiritus irruit in eunuchũ, dicitur Philippum Apostolum fuisse, à quo tñ nec manus impositione nec inuocatione spiritussancti missionem legimus factã. Vnde apparet in primitias Gentium nõ manus impositione nec inuocatione sed sponte spiritumsanctum descendisse: et Apostoli excusationem haberent contra Iudæos accusantes eos, quia Gentes baptizabant. Quis enim posset prohibere spiritum domini? aut quis arceret ab aqua, in quos spiritus descenderat. D

f *Et baptizauit eum.* ✱ TERTVL. Si Philippus tam facile tinxit eunuchum, recogitemus manifestam & exertam dignationem domini intercessisse. Spiritus Philippo præceperat in eam viam prætendere. Spado & ipse inuẽtus est non ociosus, nec qui subitò tingi cõcupisceret. Sed ad templum orãdi gratia profectus, scripturæ diuinæ impressus. Sic oportebat deprendi, cui vltro Deus Apostolum miserat, ad quem rursus spiritus vt se curriculo Eunuchi adiungeret, iussit. Scriptura ipsius fidei occurrit, in tempore exortatus assumitur, dominus ostenditur. Fides non moratur, aqua non expectatur, Apostolus perfecto negotio eripitur. (Sañ. de bap.) E

F ✱ CHRYSOST. Multum hinc & Philippus lucratus est. Nam id quod audiuit de prophetis, de Abacuh, Ezechiele, ac de aliis, vidit in se quoque fieri, qui in minimo tempore expertus sit multum itineris se confecisse, quandoquidem in Azoto inuentus est, & illic postea stat, vbi etiam illum euangelizare oportebat.

g *Inuentus.* RA. ab hominibus, qui in raptu non inueniebatur quia ambulauit in solitudine, vel nimia velocitate.

h *Cæs.* BE. Cæsaream Palæstinæ dicit vbi infra domum habuisse describitur, quæ vsque hodie demonstratur, nec non & cubiculum filiarum quatuor eius prophetantium virginum. (infr. 21. b)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et incipi. a scrip. ista. *quæ de Christo ad literam est intelligenda, vt declaratum fuit diffusius Isa. 43.*

2 Et dum irent. *Hic consequenter describitur ipsius eunuchi vera cõuersio, per hoc quod baptismum deuote petijt & fideliter suscepit, & patet litera vsque ibi.*

3 Spiritus do. *idest, spiritußanctus, vel angelus, qui in scriptura frequenter nominatur spiritus. per hoc autem quod dicitur. Spiritus domini, absolute intelligitur spiritus bonus. Quando aũt fit sermo de spiritu maligno, exprimitur, sicut patet.* 1. Reg. 16. Spiritus domini malus arripiebat Saul.

4 Rapuit Philip. *ab aspectu eunuchi, ad confirmationem suæ fidei. Per hunc raptum cognouit, Philippum à Deo missum specialiter ad ipsum informandum de fide, & baptizandum, ideo subditur.*

5 Ibat per viam. *de veritatis cognitione & baptismi susceptione.*

6 Philip. au. *hic consequenter describitur prędicatio Philippi in terra maritim. a. Terra enim Philistinorum in qua est Azotus, clauditur mari mediterraneo in parte occidentali.*

7 Et pertran. euan. ciui. *idest, Iudæis habitantibus in Israel, qui fuerant dispersi a tempore regis Antiochi.*

8 Donec ve. Cæ. *quæ est ciuitas supra mare mediterraneum, sita, sicut patet in descriptione terræ sanctæ.*

MORALITER.

✱ 5 *Ibat enim.* p quod significatur quòd illuminatus de veritate fidei, & baptizatus in nomine Christi debet ire gaudens in domino per viam huius mundi, eo ꝙ est in itinere paradisi.

7 *Phil. & c. p. e.* p qđ significatur ꝙ pdicator euangelicus non dẽt esse ociosus: sed postq̃ sufficienter profecit in vno loco, debet ad proficiẽdũ alio ptrãsire sicut ẽt dominus dixit Lu. 4. quia & aliis ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.

ADDITO I.

In c. 8. vbi dicitur in Postilla. Et seruient mihi in loco isto.

Quod dicitur, Exo. 12. Et seruient mihi in loco isto. *fuit impletũ tempore Moysi, sub quo populus Israel post exitũ de Aegypto accessit ad montem Sinai vbi legem a Deo recepit, vt habetur Exo. 19. & 20.*

ADITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in Postil. Sed Hiero. dicit de sancta Paula, ꝙ ipsa pertransiuit vsque in Sichem, & vidit ibi sepulchrum. 12. patriarcharũ

Ex hoc quod Iosephus longo tempore fuit ante Hiero. &c. non sequitur quod non sit magis credendum Hie. *quam Iosepho. Tum quia sancti qui sunt in no. Testa. diligentius & deuotius ista perscrutantur, quam antiqui historiographi. Tum quia possibile fuit, quod ossa patriarcharum postquam fuissent translata ab Aegypto in Hebron, sicut dicit Iosephus consequenter post lapsum temporis inde fuissent traslata in Sichem, & sic dicto Hier. non repugnant dicta Iosephi.*

ADDITIO III.

In eo. c. 9. *vbi dicitur Postil. Cum autem, appropin. temp pro. &c.*

Non *legitur. Ge. 15. Deum promisisse Abrahæ, quod semen eius seruiret ei in terra* Iudææ, *sed quod semen eius, hæreditaret terram Chananæorum, &c. vt patet ibidem litera.*

ADDITIO IIII.

In eo. c. *vbi dicitur in Postil.* Cum esset Stephanus ple.

Visio Stephani non videtur fuisse corporalis ex modo loquendi. Quod *patet discurrendo particulas literæ hic positas. nam ex hoc dicit.* Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto. *non habetur quod visio illa quam tunc vidit esset corporalis, ex plenitudine enim spiritußancti quãdoque hominibus reuelantur aliqua supernaturalia, etiam sine aliqua visione imaginaria vel corporali, vt dicitur de Dauid. 2. Regum. xxiij. a.* Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus reuelat. *Item nec ex hoc quod dicitur, intendens in cœlum hoc habetur. Nam hoc potest plane intelligi de rectitudine intentionis Ste-*

Digitized by Google

phani qui solum in Deum qui in cœlis habitat, tendebat, sicut 1. Macha. 4. dicitur. Sed nunc clamemus in cœlum. ad designandum quòd affectio orantium seu clamantium solum dirigebatur in Deum habitantem in cœlis. Nec etiam ex hoc quod sequitur. Vidit gloriam Dei. habetur quòd visio illa fuisset corporalis, sicut nec visio Ezechielis, in qua legitur. Aperti sunt cæli & vidi visiones Dei. Ezech. 1. a. Quę quidē visio apud omnes communiter dicitur fuisse imaginaria, cum mentali tamen perceptione, prout est in prophetijs. Vnde probabilius videtur dicendum hic, quòd visio Stephani fuit imaginaria, cuius significatum mentaliter perfectè cognouit. Sed attendendum, quod altitudo gradus visionis Stephani respectu visionum aliarum prophetalium ex multis potest cōsiderari: primo ex vi luminis mentem illustrantis. Nam sicut maior vis prophetici luminis est, qua animam occupatam circa sensibilia in vigilando abstrahit ad supernaturalia, quam illa quæ animam abstractam a sensibilibus in dormiendo inuenit, vt in secunda secundæ. q. 154. art. 3. in cor. q. sic maior vis supernaturalis luminis est, quę animam maxime afflictam in tormentis nihilominus ad supernaturalia abstrahit, quam illa quę animam tantum circa sensibilia occupatam, sed afflictam inuenit sicut in vigilijs. Item quanto signa in reuelationibus propheticis visa magis sunt expressiua veritatis, tanto altiora sunt in gradu prophetico, sicut signa Ieremiæ ostensa de incendio ciuitatis, Ierem. 1. altioris gradus fuerunt quam signa Pharaonis de spicis. Genes. 41. vt in prædicta quęstione. Vnde quia visio Stephani maxime fuit expressiua dignitatis Christi ad dexteram patris stantis, ideo altior consideratur, & eius mens magis videtur appropinquare ad causam reuelantem. Item eius altitudo cōsideratur ex conditione Christi visi ad dexteram Dei stantis, quod est magis quam Deum videre sedentem super solium, &c. cum seraphin astantibus, vt Isa. 6. Sicut maior est dignitas Christi ad dexteram Dei sedentis, quam angelorum, vt Apostolus probat ad Hebr. 1.

CAP. IX.

a Saulus aut. Redit ad hoc quod supra dixerat: Saulus adhuc deuastabat ecclesiam.

✱ GREGORIVS. Qui minis & cædes spirabat quum non bene æmulabatur ecclesiam non solum non affligebat, sed etiam augebat.

✱ IDEM. vbique electos affligebant, lapidantium prothomartyrem Stephanum vestimenta seruabat, & velut omnium manibus lapidabat, qui expeditos ad lapidandum omnes reddebat.

c *Minar. &c.* Ministerens absentes, cæde afficiebat præsentes, dubitatur vtrum occideret seu flagellaret, vel vtrumque faceret.

b *Spirans.* Spirat in modum ignis, non ab alio incitatus ipse alios accendebat.

d *Accessit ad principem.* ✱ CHRYS. Nondum satiatus cæde Stephani, neque persequutione ecclesiæ impletus ac dispersione, accedit ad principem sacerdotū, vbi impletur quod a Christo ad discipulos dictum. Quia venit hora, quod omnis qui occidit vos arbitratur se obsequium Deo offerre. Hic igitur sic faciebat non vt iudæi. Absit: Nam quod zelo faciebat manifestum ex eo quod exteras ciuitates adibat. Illi autem etsi ea q̄ in Hierosolymis erāt curabant: solum vt gloriam obtinerent.

e *In Damascum.* ✱ CHRYS. Quare autem in Damascum ibat; ciuitas erat ac regia; timebat igitur ne & illa ciuitas præueniretur. Et videre licet desiderium ac ardorem quomodo legitime operatus est; Nā accedit ad principem, petit epistolas ab illo, vt quotquot inueniret, esse in via, viā eos qui credebant vocat, qui apud omnes sic tunc nominabantur, fortassis ob hoc quod viam secabant, ferentem in cœlum.

f *Vinctos perducer.* ✱ CHRYSOST. Quare autem non accepit potestatem illic puniē di illos, sed in Hierusalem ducit; vt ita cum maiore potestate ibi pœnam de illis sumat.

g *Circumfulsit.* ✱ BERNAR. Magnificè si quidem in hac vna conuersione, & misericordiæ magnitudo, & efficacia gratię commendatur. Subito, ait Lucas. *Circumfulsit.* &c. O vere inæstimabilis diuinæ dignatio pietatis. Illustrat cęlesti fulgore vel a foris intus adhuc luminis incapacem, Qui nec dum infundi poterat anima saltem circumfunditur claritate.

✱ AVG. Paulus prostratus est vt excæcaretur, & excæcatus est vt mutaretur, mutatus est vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore talia pro veritate pateretur.

h *Et ca.* Territus ad terram refugit, vel quasi adorans in faciē cadit.

i *Quid me.* BE. Non ait membra, sed me, quia ipse in mēbris adhuc inimicos patitur. & beneficia membris collata sibi facta denunciat, num ait. *Esuriui & dedisti mihi man.* Et exponendo subiūxit. Q̄ãdiu vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.

✱ AVGVST. Non dixit quid persequeris seruos meos; nec hoc

Marginalia: B — ✝ inf. 22. a. ✝ minas & cędes. — Li. 4. expo. 1. re. c. 10. — ✝ circūful gurauit. — inf. 22. b — C — Io. 16. — E — Sermo 1. in cōuer. san. Pauli — F — to. 2. epist. 204. ad D. — Mat. 25. d — Sermo de san. Paulo

CAP. IX.

Saulus autē adhuc spirans ✝ minarū [a Nondum deuastare & persequi dimittebat. b In verbis.] & cædis in discipulos domini [a In opere. Quia ita tunc vocabantur Christiani. Non vocatus, sed sponte, zelo concitāte eum.] accessit ad principē sacerdotū [Non ingeruntur ei, sed sponte petiit.], & petiit ab eo epistolas in Damascū ad synagogas [a Epistola missiua. b Syriæ ciuitatem remotam, quia in proximis iam exercuerat persecutionem. Iudeorum. Quia pauci erant.], vt si quos inuenirèt huius viæ viros ac mulieres [a Qui ita viuebant discipuli domini. b Vtrumque persequitur sexum, Non ait, vt occideret.], vinctos perducerèt Ierusalē. Et cū iter faceret [a Contingere dicitur de bonis. b Prohibendus erat cum appropinquaret ciuitati. c Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.], cōtingit vt appropinquaret Damasco [a Vt terreretur. b Vt prius apostolis ignis apparuit, ita Paulo lux fulsit.]. Et subito circūfulsit eū lux de cælo, & cadens in terrā, audiuit vocem [a Increpando iteratur. Increpando, non nesciendo interrogat. b In membris.], dicentem sibi: ✝ Saule Saule, quid mē persequeris? Qui dixit

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 Saulus autem. *Præmissa prædicatione Philippi, hic consequenter describitur conuersio Sauli de quo mentio facta fuerat breuiter in principio præcedētis ca. Et diuiditur in tres partes: quia primo describitur eius cōuersio miraculosa, secundo cōuersi regeneratio gratiosa, ibi.* Erat autē. *tertio regenerati prædicatio virtuosa, ibi.* Fuit autem. *Conuersus autem fuit in actu persequendi Christum, & Christo ipsum claritate excessiua excæcante corporaliter, & ad terram prosternente, in voce sensibili eum vocante, propter quod hęc conuersio fuit miraculosa, & eam solennizat ecclesia. Non sic autem conuersionem aliorum sanctorum, quæ fit tantum per inuisibilem gratiam. Primo igitur ponitur persecutionis actus, cum dicitur.* Saulus autem adhuc spi. *idest ex vehementi spiritu ignem persecutionis in se & in alijs accendens cōt. ecclesiā*

2 Minarum. *in verbis iniuriosis.*

3 Et cædis. *idest, in verberibus & flagellis.*

4 In discipulos domini, &c. *idest, contra credentes in Christum, quia tunc dicebantur discipuli, quia nondum nominabantur Christiani, vt habetur infra 11.*

5 Accessit ad principem sacerdotum. *non vocatus, sed se ingerens voluntate nocendi inflammatus.*

6 Et petiit ab eo epistolam. *vt ex eius autoritate magis posset fidelibus nocere.*

7 In Damascum. *vt ibi persequeretur credentes sicut fecerat in Ierusalem. Cætera patent vsque ibi.*

8 Et sub. *Vbi ponitur eius illustratio & prostratio, & excæcatio & vocatio, cum dicitur.* Et subi. cir. eum lux de cæ. *sicut solet fieri in coruscatione & fulgore.*

9 Et ca. in ter. *præ stupore & admiratione.*

10 Audiuit vocem. *auditu corporis & mentis.*

11 Saule Sau. *Hæc duplicatio fit ad magis mouendum eius attentionē.*

12 Quid me persequeris, &c. *in membris meis, quæ persequebatur Paulus, & nō Christum in propria persona, qui sedebat ad patris dexteram gloriosus, ideo subditur.*

✱ Du-

Marginalia: Diuisio. — Conuersio Pauli cur solennizata.

MORALITER.

✱ 1 *Saulus autem.* Per atrocitatem Sauli cōtra discipulos domini docemur de nullius salute desperare, quia nescimus quid Deus ordinauerit de quocunque, sicut Saulum lupum atrocē fecit ouium pium pastorem.

11 *Saule Saule quid me persequeris.* Christus enim reputat sibi

✱ factum

Digitized by Google

hoc dixit, Quid persequeris membra mea, sed hoc dixit, *Quid me persequeris?* Iā quasi pede calcato, lingua clamat, calcasti me, cum vtique lingua calcari non possit. Sed per cocordiam charitatis caput pro omnibus membris clamat.

✠ CHRYSOST. Non dicit illi, crede, neque aliud tale quippiam, sed crimen obiicit. Quid mali, quod aut magnum, aut par uum tibi feci, quod hoc facias.

✠ BERNARDVS. Verè deprehensus es Saulus, non est dissimulandi locus, non facultas vlla negandi. In manib. sunt epistolę crudelissimæ legationis auctoritatis execrādæ, potestatis iniquæ. An non persequebatur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? &c.

a Vtrum Deus, vel angelus? ¶ Deum legis quærebat, dominum nominat qui de cælo vocem dabat. b ¶ Ego Deus de cælestibus loquor, quem mortuum putabas. ¶ Saluator. ¶ Vt hominem.

a Quis es domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Durū est tibi contra stimulum calcitrare: Et tremens ac [1]

a ¶ Verbum & potentiam Dei. b ¶ Fulgore.

a ¶ Stupebat, non putans Iesum in cælo esse. ¶ Propter vocem, quæ fuit cum stupore. b ¶ Indica voluntatem tuam, & ego obediam, intellexit, quod stimulus compellebat eum ad opus. [2]

b stupens dixit: Domine quid me vis facere? Et dominus ad [3] c eum: Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, [4] d quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur [†] e

a ¶ Non cecidenunt. b ¶ Lumine charitatis.

f cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem,

¶ Faciem loquentes non viderant. ¶ Modo sponte.

g neminem autem videntes. Surrexit autem Paulus de terra, [5]

¶ Manuseius mani bus suis tenentes.

h apertisque oculis ✠ nihil videbat. † Ad manus autem il-

i lum trahentes introduxerunt Damascum. Et erat trib. die- [6] K

inueniuntur in hac perfectæ obedientiæ forma, qui suam ita abiecerint voluntatem, ut ne ipsum quidem cor proprium habeant ut non quid ipsi, sed quid dominus velit, omni hora requirant, dicētes, Domine quid me vis fa cere? & illud Samuel: Loquere domine quia audit seruus tuus, &c.

c *Surge.* BE. Impiger operare vt bos, & esto doctor ecclesiæ. In lege scriptum est: Non alligabis os bouis triturantis.

d *Ingredere.* RAB. Ingressurus ciuitatem terretur, ne sanctis tristitiā inferat, dehinc domatus iubetur ingredi, vt fidem discat quam impugnauerat.

e *Et dicetur.* Exēplum discendi datur, & superbia increpatur, vt nullus alium indignū existimet, à quo doceatur quod ignoret.

a *Ego sum Iesus.* BED. Non Deum vel Dei filium se vocat, sed humilitatis meæ inquit, infirma suscipe, & superbiæ tuę squamas depone.

✠ BER. Ignotum enim persequebatur, & ideo consequutus est misericordiam, quia ignorans hoc in incredulitate fecit. Discite ex hoc fratres iustum iudicem Deū, non modo quid fiat, sed & quo animo fiat, considerate, & cauete deinceps ne quis parua reputet, quamlibet parua scienter delinquere con uincatur. Nemo dicat in corde suo. leuia sunt ista, non curo corrigere: nō magnum si in his maneam venialibus, minimisque peccatis. Hęc est enim dilectissimi, impœnitentia, hęc blasphemia in spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. Paulus quidem blasphemus fuit, sed nō in spiritum sanctum, quia ignorans fecit in incredulitate, non in spiritum sanctum blasphemans, ideo consequutus est misericordiam.

✠ CHRYSOSTOM. Q. d. Ne putes tibi cum hominibus solis esse certamen.

✠ GREG. Non à domino respondetur, Ego sum vnigenitus patris, ego principiū, ego verbum ante secula. Quia enim Saulus incarnatum dominum credere contemnebat, & eius humanitatis infirma despexerat, de cęlo hoc quod cōtempserat, audiuit: Ego sum Iesus Nazarenus, &c. q. d. hoc à me audi de superioribus, quod in me de superioribus despicis. Authorem cæli venisse despexeras in terram, ex terra ergo hominē cognosce de cælo, vt tanto in me amplius sacramenta infirmitatis metuas, quantò & hęc perducta in cælestibus ad excellētiam potestatis venisse probas.

✠ BER. Ego sum saluator, quem tu persequēdo petis. Ego sum de quo tu in lege tua legis prędictum quod nescis impletum, quia Nazarenus vocabitur.

b *Dom. quid me vis fa.* ✠ BERN. O verbum breue, sed plenum, sed viuū, sed efficax, sed dignum omni acceptione. Quā pauci inue-

BED. Non continuo quæ facienda sunt monstrat, sed in ciuitate prædocet esse audienda, vt tanto post in bono solidius staret, quanto prius euersus a pristino errore cecidisset.

✠ CHRYS. Meritò: nam illos minorum rerum fecit auditores. Nam si vocem illam audissent, nec sic credidissent, & Paulum videntes respondere admirati sunt.

f *Audientes quid vo.* RAB. Vocem Pauli, vt infra legitur, dicente Paulo? Qui mecum erant, lumen quidem viderūt, uocem aūt non audierunt eius qui loquebatur mecum.

✠ BERN. Fœlix cæcitas, quæ male quondā illuminati in prævaricatione, tādē in conuersione oculi taliter excęcantur.

g *Apertis ocu.* RAB. Ostenditur ei in corpore quod prius patiebatur in anima. Sicut enim apertus oculus sine visu, sic lex inutilis sine fide Christi.

Aper. oc. vi. BE. Oculis non posset rursus bñ uidere, nisi prius cęcatus: sapientia quæ turbatur exclusa, fidei se committeret.

h *Ad manus.* ✠ Spolium diaboli, vasa eius quasi capta ciuitate, ac metropoli quadam introducunt. Et quid hoc mirum? illi hostes & inimici introducunt illum omnibus uidentibus. Et trahebant illum, qui sperabat se alios tracturum.

i *Et erat.* RAB. Hic datur forma pęnitentibus, vt ex triduo incipiant, hoc etiam triduo cathecumenorum gradus dedicatur.

K *Trib. dieb.* BED. Apparet, quòd per triduum cœcatus lucem gratiæ expectabat non torpens ocio; sed illustratus à Deo cœlestia rimabatur. Credibile est, quòd etiam eo tempore dispēsationem euāgelii edoctus sit, de quo gloriatur ad Gal. j. c. Neq; ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi & paulo post, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus, &c.

✠ DIONYS. Tanta fuit in eo eleuatio mentis in Deū, quod vires sensitiuæ ac uegetatiuæ à suis actibus fuerint suspensæ.

☞ a Non

Marginalia: Homil. 19. — † domini dixit. — Sermone I. in conue. S. Pauli. — † neminē — Ibidem. — lib. 33. mo. c. 19. in 40. cap. Iob. — Ibidem. Mat 2. — Vbi supr. — I. reg. 3. — Deut. 25. a — a Sed manuducent. illum. — infra. 22. b — ser. 1. 10 amissione sancti Pauli.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Durum est ti. con. sti. cal. *idest, potentiori incomparabiliter resistere, ideo subditur:*

2 Et tre. ac. stu. *de cognita Christi potestate, quem ante non credebat in cœlo regnare, sed magis vt falsum prophetam cum damnatis esse.*

3 Domi. quid me vis fa. *q. d. ex nunc paratus sum tibi in omnibus obedire.*

4 Et ibi dicetur tibi quod te. *Non statim perfectè eum docuit. Nam sicut cognitione naturali fit processus de imperfecto ad perfectum, vnde & pueri primo vocant omnes viros patres & omnes fœminas matres: postea distinguunt proprium patrem ab aliis viris, & matrē ab alijs mulieribus, vt dicitur. j. Physicorum. Ita frequēter fit in cognitione supernaturali. hoc tamen non prouenit ex impotentia Dei, quia posset totum simul in vno instanti reuelare.*

5 Stabant stupefacti audientes quidem vocem. *scilicet, Pauli, non autem Christi, vt habetur, vt infra. xxij. cap. Et qui mecum erant, lumen, quidem viderunt, vocem autem eius non audierunt qui loquebatur mecum, sed quia audierunt Paulum dicentem: Quis es domine, quid me vis facere? & non videbant aliquam personam cui dirigeret sermonem, ideo stabant stupefacti. Cætera patent vsque ibi.*

6 Et erat tribus diebus non vi. *scilicet, visu corporali: videbat tamen visu mentali, quia secūdum doctores communiter in isto triduo fuit raptus vsq. ad tertium cœlum, & habuit illam excellentem visionem quæ habetur. ij. Cor. xij. quam exposui ibidem diffuse.*

✠ Et

MORALITER.

✠ factum quod fit mēbris suis, tam prospera, quā aduersa. Et hic habetur exemplū in aduersis, de beato Martino in prosperis, de quo dixit dominus: Martinus adhuc cathecumenus hac me ueste contexit. Et de utrisque simul Matt. 25. d. *Quod vni de minimis meis fecistis, &c.*

4 *Domine quid vis fa.* q. d. paratus sum obedire, quia uere pœnitens quanto plus Deum offendit rebellando, tāto magis se subijcit obediendo.

† *Surge & ingre. ci. & tibi di. tibi quid te op.* Licet enim Deus possit per se totum facere, tamē vult homines, habere coadiutores, vt eis communicet influxum bonitatis suę. Et in hoc habent exemplū doctores & alię personæ in aliquæ gratia excellētes, illam aliis liberaliter communicandi. j. Pe. 4. b. *Vnusquisque prout accepit gratiam, illam in alterum administrantes sicut boni dispensatores multiformæ gratiæ Dei.*

✠ 6 Ecce

Digitized by Google

a *Non uidens.* Quia non credebat Deum tertia die resurgendo A morte vicisse, suo exemplo instruitur, qui tenebras tridui luce reuersa mutauit.

✱ CHRYSOSTOMVS: Quare autem non bibit, neque comedit compungebat, se propter ea quæ fecerat, confitebatur, præcabatur, orabat Deum,

b *Non mandu.* RAB. Hoc animæ suæ acciderat, quæ cibum interiorem non habuerat & potum. Ex inedia autem corporis & siti ostenditur animam indigentē satiari oportere.

Homil. 10. ✱ CHRYSOSTO. Quare nam per nullum ex præcipuis apostolis, hunc vocauit, neque misit ad illius institutionem aliquē ex his? quoniam non oportebat illum per B homines, sed p Christum erudiri. Quoniā & hic docuit quidem illum nihil, baptizauit antem solum. Simul autem cum baptizauit, accepit magnam spiritus gratiā, ob zelum & alacritatem plurium. Quod autem & Ananias valde insignis fuerit, manifestū fit ex his quæ ad illum dicit, & quæ ille respondet, dum dicit, *Domine audiui ex multis, &c.*

c *Anania.* RAB. Indicium familiaritatis aliquem vocari suo nomine.

d *In vicum.* RAB. Vici dicuntur agri, aut ciuitatibus, aut sibi intrinsecus in ciuitate proximi.

e ✱ *Ecce enim orat.* CHRYS. Iam autem metum illius minuit, & dicendo, *Ecce orat.* quasi hoc dicat, Cæcus est, & tui metuis? Ita & Moses timet, unde magis verba sunt timentis, quàm non credentis.

lib. 1. de pœ. cap. 7. f *Domini audiui.* ✱ CHRYS. Quid dicis? Deus dicit, & tu dubi C tas? Sic nondum sciuerunt potentiam Christi,

✱ AMBR. Et cum ipse reddere posset vsum videndi, eum tamen ad Ananiam discipulum suū misit, ut eius benedictione Saulo refunderentur oculi, quos amiserat. D

✱ BE. Saulus ob superbiam de sede doctrinæ legalis depositus est, sed mox ob humilitatis subiectionem ad euangelizādum Christi fidem leuatus est.

HIER. Cur autem vas electionis dicitur? Nempe, quia legis, & sanctarum scriptu ad Paulin. rarum armarium.

✱ CHRYSOSTO. Non solū fi delis erit inquit, sed & doctor, & magna dicendi libertate vtetur. Ita crescit doctrina, inquit, vt & populos & reges vincat omnes.

g *Vade.* BE. Non est timēdus quasi persecutor, sed amplexandus vt frater, q̄a mala quæ sanctis tulit, paratus est sustinere.

h *Introiuit.* Impleta est prophetia Isaię di Isa. 11. b. centis, Habitabit lupus cū agno, id est, Saulus cū Anania.

i ✱ *Dominus Iesus.* CHRYSOST. Statim illum familiarem facit nomine, Iesus, inquit, qui apparuit tibi in via. Porro hoc nō dixerat illi Iesus, sed à spiritu sancto didicerat.

k *Ceciderunt squa.* BE. Serpētis corpus squamis tegitur. Iudęi serpentes sunt, & genimina uiperarū, quarum perfidiam Saulus secutus, quasi pelle serpentis oculos cordis texerat, sed cadentibus squamis sub manu Ananiæ monstratur in facie q̄ lumen recepit in mente.

RA. Quòd cadunt squamæ, similitudo est interioris visiōis renouatæ de legis velamine. F

✱ GREG. Carnalis videlicet, tegumenti illū duritia presse li. 33. mor. c. 19. in 40 cap. Iob. rat, & idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquā superbę repugnationes eius uictæ sunt. Defensionū eius squamæ ceciderunt corporis, sed ante iam sub dominica increpatione ceciderant ab oculis cordis. Cum enim altæ inuectionis iaculo cōfossus iaceret, humili iam & penetrato corde requirebat

---

a ¶ Vt sciat quàm opportunum sit animæ liberari à cæcitate.

1 bus non videns, & non māducans, neque bibens. Erat autem

a ¶ Christi. b ¶ Merito vocatur gratia Dei, cui à Deo data est illuminatio Pauli.

2 quidam discipulus Damasci nomine Ananias: & dixit ad illū

a ¶ Confitetur se seruum & obedire paratum.

in visu dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego domine. Et do-

a ¶ Nihil aliud intueatur, sed surrexe. is vade.

minus ad illum: Surge, vade in virum qui vocatur rectus, &

a ¶ In tribu Iuda, id est, inter Iudæos qui ibi erant. b ¶ id est, de Tharso Ciliciæ: vnde cum parentibus migrauerat.

3 quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensem. Ecce e-

a ¶ Mitem eum feci, nulli timendus est. b ¶ In uisu. c ¶ De tribu Iuda. ¶ Vterque in visione ostenditur alteri, & nomen eius indicatur, vt prius fiant sibi inuicem noti quam se videant.

4 5 nim orat. Et vidit virum Ananiam nomine introeuntem, &

¶ Interiorem & exteriorem.

6 imponentem sibi manus, vt visum recipiat. Respondit autem

¶ Ouis lupum timet.

7 Ananias: Domine, audiui á multis de viro hoc, quanta mala

a ¶ In sanctis ciuitate sanctis mala fecit: & ideo in cæteris locis timendus est. ¶ Et voluntas non deest.

8 9 f sanctis tuis fecerit in Ierusalem: Et † hic habet potestatem à

¶ Persequendi, non occidendi.

principibus sacerdotum, alligandi omnes qui inuocant no-

10 men tuum. Dixit autem ad eum dominus: † Vade, quoniam

a ¶ Probandus multitudine tribulationum, vel integer est carne. b ¶ Nomen illud portabit cuius inuocatores alligare venit.

11 g vas † electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram

a ¶ Iudæis. b ¶ Non tu eum docebis, sed baptizabis.

Gentibus & regibus & filiis Israel. Ego enim ostendam illi,

a ¶ In tentatione probatur electum vas, vasa enim figuli probat fornax.

12 quanta oporteat eū pati pro nomine meo. Et abiit Ananias, &

¶ Ad Saulum. ¶ Vt cathecumini adhuc ligantur sale.

13 h introiuit in domum, & imponēs ei manus dixit: Saule frater,

a ¶ Cui dixisti: domine quid vis me facere. b ¶ Signum dicit, vt sciat à domino sciat esse missum.

14 i dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via in qua venie-

a ¶ Vnoque modo. b ¶ In baptismo. ¶ Ne putetur ea lu factum.

15 bas, vt † videas, & implearis spiritusancto. Et confestim ceci- 16 K

Marginal notes: † 21. di. c. quamuis. 22. di. c. 2. in princ. † electum. † vsum recipias. Hoc loco.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et non manducans, neque bi. *sustentatus illa visione, sicut Moyses .xl. diebus in monte.*

2 Erat autem quidam disci. *Hic consequenter ponitur Sauli cōuersi regeneratio per baptismum, ad quod agendum mittitur Ananias, cum dicitur,* Erat autem quidam disci. *de Iudaismo ad Christum conuersus: scientia & vita famosus, vt habetur infra. 22. cætera patēt vsq; ibi.*

3 Et quære in domo Iudæ Saulum, &c. *hospes enim Pauli Iudas vocabatur.*

4 Tharsensem, &c. *id est, de Tharso oriundum. illuc enim peter Pauli translatus fuerat de Iudæa, & ibi creuerat in potestate & fama sicut dictum fuit supra. 2. Timo. vl.*

5 Ecce enim o. *Est enim oratio mentis eleuatio in Deum. fuerat autem vsque ad tertium cælum raptus, & ex illo raptu egressus gratias Deo agebat.*

6 Et uidit, *in reuelatione domini.*

7 Virum Ananiam nomine. *ita quòd reuelatio fuit sibi facta non solum de persona, sed etiam de proprio nomine.*

8 Introeuntem & imponen. sibi ma. *Hæc autem impositio non fuit similis illi, de qua dicitur cap. præceuen. quòd per impositionem manuum apostolorum dabatur spiritussanctus in signo sensibili, sed erat ad curationem corporalem. Sicut de beato Laurentio legitur, quod ponebat manus super cæcorum oculos, & illuminabantur. Non enim erat Apostolus iste Ananias.*

9 Respondit Ananias. *se excusando, eo quod Saulus erat famosus in persecutione credentium in Christo.*

10 Vade, quoniam vas ele. est. *id est, speciali vas electorum gratia & scientia contentiuum.*

11 Vt portet nomen meum. *opere & prædicatione, sicut patebit in sequentibus huius libri.*

12 Ego enim ostendam illi. *per effectum.*

13 Quanta oporteat eum pro nomine meo pati. *quia per multas tribulationes oportet transire ad regnum, vt habetur infra.*

14 Et abiit Ananias. *ad exequendum domini mandatum.*

15 Et implearis spiri. *per augmentum gratiæ in baptismo.*

16 Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ. *id est, maculæ albæ & duræ, sicut sunt squamæ piscium, quæ causatæ fuerant in eo à lumine excessiuo ipsum excæcante.*

✱ Et

MORALITER.

✱ 6 *Ecce enim orat.* quia pęnitens debet orare Deū pro peccatorū suorū remissione, & pro adipiscenda virtutū perfectiōe.

16 *confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ.* Per quas significantur peccatorum maculæ, quibus amotis per verā contritionem peccator, statim recipit gratiæ lumen.

16 Et ✱ Et

Digitized by Google

rebat dicẽs:domine qd &c. Repulsis videlicet squamis, iã ad cordis viscera veritatis sagitta peruenerat quando disposita elatione superbiæ eum,quem impugnauerat dominum cõfitẽs,& ageret nesciens requirebat. Intueri libet vbi est sæuus ille psequutor vbi lupus rapax. Ecce in ouem iã versus est q persecutatur pastoris semitam, quam sequatur.

a ✠ *Et cum accepiss.* CHRYSOST. Igitur infirmus factus erat,& ex itinere,& ex metu, & ex ieiunio,& ex tristitia. Volens igitur illius augeri tristitiam, cæcum manere permisit, donec venit Ananias, vt ne quis putet cæcitatẽ phantasiam esse, propter hoc erãt squamę. Igitur non opus habebat alia doctrina, sed quod acciderat, doctrina erat.

✠ PROSP. Cæcatus quippe prostratusque in via captiuus Dei dum fuerat,reddito lumine qui fuerat persequutor, factus est prædicator.

b *Et contin.* Implet sermonem domini dicentis: Qui vult venire post me,abne. se. &c.

c *Nonne.* RA. Exemplum dat non erubescendi.vbi potest veritas mutare sententias suas.

✠ CHRYS. Vide statim doctor factus est in synagogis,nõ erubescebat mutationẽ neq; formidabat destruere ea in quib.antea clarescebat. Non simpliciter erat doctor, sed ẽt in synagogis. Ita ab initiis homo erat & occidens,& ad cedes compositus. Vides vt manifestum signum in illo factum.

d *Paulus.&c.* BED. Petrus & Paulus Latina vel Græca sunt nomina:& non Hebræa:quia Hebræi, non habent.

✠ TERTVL. Paulus vero apostolus de persequutore, qui primus ecclesię sanguinem fudit, postea gladium stylo mutans & conuertens machęram in aratrum, Lupus rapax Beniamin, de hinc adferens ipse etiam escam secundum Iacob qualiter martyria iam,& sibi optabilia cõmendat, q̃ de Thessalonicens. gaudens, vti,inquit,gloriamur in vobis in ecclesiis Dei pro tolerãtia vestra,& fide,in omnib. persequutionib. & pressuris,&c,

+corroboratus. / *De pmiss. cap. 54.* / *Luc. 9. c.* / *Scorp. aduer. gnost. c. 13.*

(Quia & ante viderat.)
ciderunt ab oculis eius tãquã squamæ,& visum recepit. Et surgens baptizatus est. Et cũ accepisset cibum,+ cõfortatus (Duplicem.) est. (Dupliciter.) Fuit autem cum discipulis,qui erant Damasci,p dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas prędicabat dominum, (Iesum Christum hominem esse.) quoniam hic est filius Dei. Stupebant autẽ omnes q audiebant, (a Infideles qui ignorabant mysterium.) & dicebant: Nõne hic est qui expugnabat in Ierusalẽ eos, (a Iesu,quod modo prędicabat.) qui inuocabant nõmẽ istud? & huc ad hoc venit (b Non ad hoc venit quod facit tantam diligẽtiam adhibuit persecutioni.) vt vinctos illos duceret ad principes sacerdotum. (a Tale exordium habuit vasis probatio.) † Paulus autem magis conualescebat,& confundebat Iudęos,qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. (Iesus homo est Christus Deus.) Cùm autem implerentur dies multi, (A baptismo.) concilium fecerunt (Vel consilium.) in vnũm Iudæi vt eum interficerent. (a Vtrum in Damasco dubitatur,sed tamen magis videtur ibi factum esse. Aut per iudicium hominum.aut per spiritum,&c.) Notæ autem factum de persequutione,quæ adhoc tempus erat præcepti, idẽ iam in clausula officij,& in consummatione præcepti discipulis magnopere depręcantib. ne se Hierosolyma committeret passurus illic quę Agabus prophetauerat, solicitudini eorum non subscripsit,sed econtrario. Quid,inquit,facitis lacrymantes & conturbantes cor meum? Ego non modo vincula pati optauerim,sed etiam mori Hierosolymis,pro nomine domini mei Iesu Christi.

✠ CHRYS. hoc est,ora eorum obturabat.

e *Quoniam hic est,&c.* ✠ CHRYS. Non quod surrexit, prædicauit:neque quod viuat. Sed quid: vãlde euidenter exponebat hoc dogma,quod hic est filius Dei,& docebat,inquit,doctor enim statim erat.

f *Concilium fecerunt.* ✠ CHRYSOSTOM. Iudæi ad validum syllogismum redeunt. Non enim iam sycophantes, & accusatores & falsos testes inquirunt. Neque enim illos vltra ferunt. Postea illi per seipsos hoc faciũt. Nam quoniam videbant rem augeri, neque iudicium adhibent.

✠ CHRYSO. Quare? quia signũ hoc,iam factum, præ omnibus intollerabile erat,etiã & quod quinq; & tria millia crediderant, & in summa omnibus. Et vide illum iam non gratia seruari, sed, humana sapientia, vt discas virtutem viri etiã absque miraculis clarescentis.

✠ TERTV. At quin & Paulus, qui se permiserat expediri per murum de persequutione, [as above]

✠ CHRYS. Et quomodo ille fugit. Non erat opus timoris, sed custodiebat seipsum uerbo. Si timidus fuisset, non uenisset Hierusalem,neque statim suscepisset doctrinam, remisisset alacritatem. Atque non erat timidus,sed prudens,& temporis obseruator, edoctus passione Stephani. Proinde non putabat magnum mori pro prædicatione, nisi cum magno luchro hoc fiat:homo neque Christum uidere uolens,quem maxime omnium videre cupiebat,quoniam nondum suum erga homines ministerium impletnm erat.

2. Thess. 1. / *+Saulus.* / *lib. de fuga in persec. c. 6.*

IDEM.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et surg.ba.est.*in nomine Christi.*
2 Et cum acce.ci.con.est.*duplici confortatione, scilicet, spiritu & corpore.*
3 Fuit autem.*Hic consequenter ponitur ipsius Sauli baptizati constans prædicatio, & secundo ex hoc insurgens contra eum persecutio,ibi. Cum autem. Circa primum dicitur.*
4 Et continuo ingres.*Ex quo patet quod doctrinam euangelicam non habuit ab homine,sed à Deo,sicut ipse dicit Gal. 2.*
5 Stupe.autem,&c.*ex tanta mutatione subita, per quam atrocissimus fidei catholicę persecutor factus fuerat cõstãtissimus eius pdicator.*
6 Paulus autem.*procedens semper de bono in melius.*
7 Affirmans quoniam hic est Chri.*id est,quod Iesus Nazarenus est uere Christus in lege & prophetis promissus,quod declarabat perscripturas veteris Test. quas primo didicerat à Gamaliele, & postea multo perfectius à Deo illustrante.*
8 Cum autem im.*Hic consequenter ponitur orta contra eum persequutio,cum dicitur:* Cum aut.imp.di.mul *Notandum ad intellectũ sequentium,quod iste Saulus non statim post baptismũ suum iuit de Damasco in Ierusalem sicut ipse dicit Galat. 1. sed prius abiit in Arabiam, qua lustrata prędicando reuersus est Damascum, deinde post annos tres ascendit in Ierusalem videre Petrum, & mansit apud eum diebus quindecim. Vtrum aũt persecutio mota contra Saulum in Damasco, de qua fit hic mentio,fuerit facta quando primo fuit in Damasco post eius baptismum uel quando ibidem rediit Arabia perlustrata, Glo. non determinat,uidetur tamen magis declinare ad hoc quod fuerit quando de Arabia rediit in Damascum & hoc rationabiliter,primo quia dicitur hoc.* Cum autem implerentur di.mul.&c.*ex quo uidetur,quod nõ fuit cito post baptismum eius sed postea per magnum tempus,s.in reditu de Arabia,secundo quia post istam persecutionem immediate subditur eius aduentus in Ierusalem cum dicitur.* Cum autem ue.in Ie.&c.*Iste uero aduentus fuit post reditum eius de Arabia in Damascũ ut dictũ est. His dictis exponatur litera.* Cum au.imp.di:mu. *qui fluxerunt à baptismo Sauli vsque ad eius reditum de Arabia in Damascum.*
9 Concilium fe.*tractando de morte eius,eo quod per eum fides Christi multum conualescebat.*

MORALITER.

✠ 1 *Et surgens baptizatus est.* Quia post contritionem debet sequi lotio confessionis,& postea sacrę communionis.ideo subditur.
2 *Et cum accepisset cibum confortatus est.* & consequenter probatio sanctæ conuersationis,quod notatur cum subdit.
3 *Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per aliquot.* & vlterius uerbum ædificationis in illis qui sciunt & possunt proponere unde subditur.
4 *Et continuo ingressus in synagogas prædicabat dominum:* Iesum.
† *Notę autem fa.* Ex eius fuga docentur prędicatores ecclesię fugere

Digitized by Google

✻ ID. Sic dispiciebat vniuersa quæ cernimus, vt solet herba iam putrefacta cōtemni. Tyrannos vero ipsos, ac populos spirantes furorem, velut esse quosdam calices existimabat. Martyriū vero, & cruciatus & mille supplicia, quasi ludū putabat esse puerorum, dūmodo propter Christū aliquid sustineret. Tunc enim, & tunc amplectebatur libe-ter, & decorabatur, vinctus cathena magis quā diademate coronatus. Etenī co arctus carcere habitabat cœlum ac libētius verbera excipiebat, & vulnera, quā alii brauia diripiūt: & dolor est non minus, quā præmia diligebat, cum ipsos vtique dolores loco duceret p̄emiorū: ꝓpterea enim illos & gratiam nominabat, &c.

(Margin: Ho. 2. de laudib. sā. Pauli. — + 1. Co. 11. g. — * Saulus. — † libere. — † loquens.)

a *Custo.* Non Iudæi, sed ciues cum rege suo Aretha, vt ipse scribit ad Gal. Iudeis enim concordabant Gentiles in persecutione Christianorum.

a ✻ Custodiebant autem portas die ac nocte, vt eum interficerent. † Accipientes autem eum discipuli eius nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Cum autem * venisset in Ierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes, q̄ esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, & narauit illis quommodo in via vidisset dominum, & quia locutus est ei, quomodo in Damasco † fiducialiter egerit in nomine Iesu. Et erat cum illis intrans, & exiens Ierusalē fiducialiter † agēs in nomine dn̄i. Loquebatur quoq. Gētibus, & disputabat cum Græcis. Illi autē quærebant occidere eū. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & miserunt Tharsum.

(Interlinear glosses: Non solum concilium fecerunt sed, &c. — Christi vel ecclesiæ. — Leuites. — a Barnabas de Paulo, siue Paulus de seipso. — a Quando vt prædixit historia prædicabat Iesum. — Iudæis inter Græcos natis. — Ipse non timuit, sed fratr b. consensit. a Palestinæ. Vnde dominus, In quacunque ciuitate persecuti vos fuerint, fugite in aliam. b Quasi ad amicos eccl. sie.)

(Margin: 1 cōsilium fecisse Iudæos. 2 e *Tē.* Hoc est quod 3 ipse in epistola ait: 4 Eram ignotus facie ecclesiis Iudææ que 5 erant in Christo, tamen auditum habe 6 bant de me. — Gal. 1. d.)

✻ CHRYS. Barnabas ille mitis quidā & māsuetus homo erat. Filium autem consolationis interpretari quis posse ex nomine: vnde & amicus Paulo fact' est.

f *Bar.* BED. Hic fuit Cyprius genere Leuites, q preciū agri ad pedes Apostolorū supra memoratur attulisse. (Sup. 4. g.)

b *Acci. au. & c. dis.* BED. Christi vel ecclesię. In Græco non est additum eius, vt generaliter discipuli Christi vel ecclesię intelligantur, nondum. n. Paulus discipulos habuit.

c *Murum.* BED. Genus effugii in ecclesia seruatur, qn̄ aliquis insidiis diaboli vel seculi laqueis circumfusus fidei & spei munimine saluatur: Murus. n. Damasci (quæ sanguinem bibēs interpretatur) aduersitas est seculi. Rex Aretha diabol' est, sporta quæ iuncis & palmis conficitur vel texitur, fidei & spei cōiunctio est. Iūcus viriditas fidei, & palma spes æternitatis. Qui ergo muro aduersitatis se cinctum videt, sportā virtutis ascendat & euadet. Greg. In morem militis fecit, qui obsessus in angusto in latitudinē cāpi erumpit, vt plures hostium occidat: post ea multis acquisitis ꝓ Christo mortē subijt, qa nō timore mortis fugit qui dixit: Mihi viuere Christus, & mori lucrū. (2. Cor. 11. g. Gal. 1. c. — Phil. 1. c.)

✻ CHRY. Venit autem post tres annos à conuersione sua primo Ierusalem. Cōuersus. n. Damasci & baptizat' abiit in Arabiam prædicaturus verbum Dei, deinde reuersus Damascū euasit manus Arethæ regis, & inde abiit Hierusalem. Et vide illum non ad Apostolos euntem propter modestiam, sed ad discipulos, vt pote discipulum existentem, nondum enim fide dignus putabatur. (Hom. 21.)

d *Cum au. ve.* Non quam cito baptizatus est venit in Ierusalē ad apostolos, sed (sicut Galathis scribitur) primo abiit in Arabiam & inde reuersus est Damascū, deinde post annos tres venit Ierusalē videre Petrum, & c. deinde vt Lu. testatur, venit in partes Syriæ & Ciliciæ, vtrum autem prima aut secunda vice Damasci insidias pertulerit, non facile patet. Nam & secunda intelligi potest ex eo quod dicitur multis diebus impletis (Galat. 1. d.)

g *Appre.* BED qn̄ hoc factum est, & ad quos Apostolos duct' sit, ipse ostendit ad Gal. scribens. *Cum placuit ei qui me segregauit ex vtero mat. & postea. Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum dieb. quindecim.* Alium autem apostolorum neminem vidi, nisi Iacobū fratrem domini. Quod ergo subsequenter ait. *Et e. c. illis in & ex.* hoc est per dies quindecim quib. cum Petro & Iacobo moratus est, Et quod epistola sua dicit. Deinde veni in partes Syrię & Ciliciæ, hoc est q̄ Luc. ait. *Loquebatur & disputabat cum Græcis* (Gal. 10.)

h *Cū.* Greci Iudęi dicūt, q inter Græcos dispersione sunt nati. BED. Græcos in Ierusalē, Iudęos in Damasco ciuitate Gentiū docuit, quia in ciuitate Dei Gentiles adunandi sunt, Iudæi vero in perfidia Gentium permansuri.

i ✻ *Illi au.* CHR. Magnæ alacritatis victoriæque potentis hoc indiciū erat, ēt illos valde męstos factos ob id quod acciderat

K *Cæsaream.* Cęsarea Philippi ciuitas est Syriæ, Tharsus, ciuitas est Ciliciæ.

l ✻ *Quod cum cognouis.* CHRYSOST. Licet propter metum, at tamen emittant, simul & prędicaturum, & securiorem futurū in sua patria. Vide aūt oro, qūo non omnia gratia fiunt, sed permittit illos Deus, etiam propria sapientia multa moderare ac facere, humano more. Si enim ab ipso factum est hoc, multo magis ab illis. Permittit hoc vt ignauorum prętextum auferat.

Ec-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Custodi. *ne ab aliis perciperetur.*

2 Per murum di. *& ipse tanquam miles strenuus consensit, ut ab obsidione liberatus pro fide catholica utilius & efficacius certaret, & impleto suo cursu martyrium Romæ constanter sustinuit sub Nerone.*

3 Cum au. ue. in Ie. *immediate post dictam euasionem.*

4 Tanta se iunge. *idest, credentibus in Christum, quia tunc adhuc nō nominabantur Christiani.*

5 Et omnes ti. eum. *refugiendo eius societatem & familiaritatem, & subditur causa.*

6 Non cre. quod esset di. *s. Christi uerus. Nam post baptismum eius in Damasco abierat longe in Arabiam, ut prædictum est & sic ignorabant facta aius, & per consequens quod esset Christi discipulus uerus, saltem de hoc multi dubitabant.*

7 Bar. autem. *aliis constantior, & quia forte plus aliis audiuerat de conuersione Sauli.*

8 Appre. il. *familiaritatem & societatem contrahendo cum illo, unde & infra 13. simul uocantur ad apostolatum.*

9 Duxit ad ap. *scilicet. Petrum & Iacobum fratrem domini, ad Ga. i.*

10 Et nar. il. quomodo in uia ui. do. *scilicet, eundo de Ierusalem in Damascum ad capiendum credentes in Christum.*

11 Et quomodo in Dam. *s. primo & secundo, ut prædictum est.*

12 Et erat cum il. *idest, habitans cum illis. 15. diebus, & tunc mansit apud Petrum.*

13 Loque. quo. Gen. *Gentilibus, quorum plures ueniebant in Ierusalem adorare, quibus prædicabat Christum.*

14 Et dis. *Isti erant Judæi in Græcia tamen nati per dispersionem Iudæorum factam tempore regis Antiochi, uidetur tamen glo. dicere, quod hęc disputatio cum Græcis non fuit in Ierusalem, sed in uia eundo uersus Syriam & Ciliciam, sed textus magis ostendit quod in Ierusalem, ideo de dicta glo quæ est magistralis, parum est curandum.*

15 Quę re. oc. eum. *quia non poterant resiste re uerbis eius.*

16 Quod cum eo. f. *id est, in Christum credentes.*

17 Ded. eum Cæ. *quæ est ciutas sita super mare mediterraneum.*

18 Et di. Thar. *per nauigium enim iuit in Tharsum, quæ est ciuitas Ciliciæ.*

✻ Ec-

MORALITER.

✻ fugere persecutionē quando est personalis, sicut fuit in ꝓposito, ut sic ualeant pficere in alio loco. Et sic Christus dicit Mat. x. d. Cū uos persequentur in ista ciuitate, fugite in aliam.

3 *Cum autem ue. & c. & omnes ti.* quia refugiebant eū recipere propter mala quę prius fecerat, quousque fuerunt assecurati per Barnabam de sua conuersione uera. Et in hoc docemur homines infamatos fugere, donec constet de sua emendatione.

14 *Et dis. & c. quæ. oc. eum.* propter quod abiit in Tharsum, quia persecutio personalis.

✻ Fac

Digitized by Google

A ✱ CHRYSOST. Vt igitur ne quis ex timore hoc factum putet, prius vt habuerunt ecclesiæ, narrat, ostendens, quod persequutionis tempore Hierosolymis erat vbi autem res ecclesiæ, ubique in pace, tunc postea in Hierusalem relinquit: ideo feruens & alacer erat. Non enim, quoniam pax erat, putabat nihil opus suo aduentu. Et propter quid, inquit hoc facit & nouit, cum esset pax, & postquã Paulus abiit? Quia illos oblectabantur maxime, vtpote sæpius cõmendatos & multitudini admirabiles, Illum autem contẽnebant, & magis du B ri in eum erant. Vidisti quomodo bellũ pax secuta? Imo vidisti quid fecerit bellũ istud? dispersit pacẽ facientes per Samariam: confusus est Symon in Iudæa, Saphora punita est. Igitur nõ quia pax erat remissiora erant negotia, sed talis erat pax, vt & consolatione haberet opus.

Non solum Ierosolymis. a Vnde dominus. Fritis mihi testes in Ierusalem, Iudæa siue Samaria, &c.

a sum. Ecclesia quidem per totam Iudæam & Galilæam & Sa- 1

a In seipsa. b In vnum sanctum templum Dei. c Conuersando vel crescendo per gradus sermonis.

b mariam habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timo- 2

Quia paracletus est. Siue multiplicabatur.

c e domini, & consolatione spiritus sancti replebatur. Factum 3

Discurrendo, prædicando.

est autem vt Petrus dum pertransiret vniuersos, deueniret 5

ad sanctos qui habitabant Lyddę. Inuenit autem ibi homi- 6

Non nouem, vt virtus sit gloriosior.

d nem quendam nomine Æneam ab annis octo iacentem in gra 7

a Frater. Aeneas interpretatur frater. b Non ego domini sui non suam quærit gloriam.

bato, qui erat paralyticus. Et ait Petrus: Ænea, sanet te domi

a Impletur illud faciet sicut seruus claudus. b Tu. Non alius tibi sternat. c Sine mora. d Quis pars operis ponitur pro omni opere.

e nus Iesu Christus. † Surge & sterne tibi. Et continuo surrexit. 9

f Et viderunt illum omnes qui habitabant Lyddę & Saronæ, 10

xit. Insignis enim erat vir, vnde argumentum dat signi, vt tollat lectum. Etenim non solum ab infirmitatibus liberauit, sed etiam cum sanitate viresque contulit. Et aliter: Et tunc condum iudicia suæ virtutis tribuerat, & ita merito non erigebatur à uiro fides. Itaque quemadmodum Christus, incipiens signis non erigebat fidem, sic neque illi. Nam in Hierosolymis quidem, merito fides illorũ prius erigebatur, vnde & propter fidẽ quotquot morbis obnoxii erãt in viã exponebantur nempe vt venientis petri vel vmbra, quẽpiam illorũ obũbraret, multa. n. facta erant illic signa. Illic autem hoc primum contigit. Nam signa E quædam fiebãt, ut alliceerentur alii, quædam vero pro credẽtium consolatione.

d Nomine Aeneam. RABAN. Aeneas signat genus humanũ languens amoré terrenorũ, sed Apostolorum opere & ore sanatum, quia. n. mundus quatuor plagis distinguitur, & cursus seculi quatuor temporib. variatur, qui pœnitentia amplectitur quasi octo annis grabato sternitur. Grabatum est segnities in qua quiescit animus eger, qui infirmatur uoluptate carnis & delectatione seculi.

a *Ecclesia*. Talia vt supra dictum est, in fine narrationum, & principio interseruntur sępe ad laudem apostolorum & ecclesiasticę fidei.

b *Et consol*. Consolatio in labore datur, vnde patet quod ecclesia tentabatur.

c *Factum est autem*. ✱ CHRYS. Quemadmodum dux in exercitu obambulans considerabat, quæ pars sit adnata, quæ suo ad multa egerat fide ubique illum circuncursare & primum inueniri. Quando eligendus apostolus, hic primus, quando loquendum Iudæis, apostolos non esse ebrios: quãdo curãdus, Claudus, quando concionandum, hic prę aliis est, quando agendum contra principes, quando contra Ananiam, quando ab vmbra sanationes fiebant, hic erat. Et vbi quidem erat periculum, hic & vbi moderatio, vbi autem tranquillitate res erãt plenæ, communiter omnes. Sic non erigit maiorem honorem. Iterum quando fieri miracula opus erat, ille prosilit. Et C hic iterum ipse per se laborat, at iter facit.

✱ CHRYSOST. Et quare non expectauit viri fidem, neque interrogauit vis sanus fieri? Maxime igitur ad multorum consolationem factum est hoc miraculum. Bene sic dixit.

† sup. 3. a.

✱ GREGORIVS. Quid est dicere, surge, nisi mala quæ perpetrasti derelinque? Et quid est dicere, sterne tibi, nisi mercedis causas in quib. requiescere debeas operare, vt & deserat resurgendo quæ fecit, & inueniat sternẽdo quod fecerit. Quod vtrumque propheta comprehendit breuiter dicens: Declina à malo & Declinare quippe à malo est ab eo quo iacuit surgere: Bonum verò facere, est mercedis opera in quibus requiescere debeat, præparare. Qui. n. declinat a malo sed bona adhuc non facit, surrexit quidem ab eo quo iacuit, sed ubi requiescere debeat, nondum statuit.

Li. 23. moral. c. 15.

Psal. 33.

e *Surge*. Quem de paralypsi curauerat, surgere & sternere sibi pręcepit, insinuans ut qui fidem in corde pręceperat, non solum torporem discutiat, sed etiam opera paret, in quibus quiescat. F

f *Lyd. & Sa*. Duæ ciuitates fuerunt conuersæ ad Deum, ideo enim fiebant virtutes in eis.

☞ Nomine

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Eccle. *Hoc additur ad reddendum causam quare fratres potuerũt sic deducere Saulum de Ierusalem vsque ad Cæsaream, & ad ostendendum pacem ecclesiæ redditam in Iudæa post persecutionem occasione sancti Stephani motam.*

2 Et ædi. *Per multiplicationem fidelium, quæ quidem multiplicatio non erat tantum numero, sed etiam merito, ideo subditur.* Am. in tim. domi.

3 Factum est au. *Superius descripta est prædicatio euangelij per Petrum in Ierusalem, & incidenter prædicatio Stephani & Philippi, & similiter conuersio Pauli, & hic consequenter reuertitur Lucas ad principale propositum, s. ad describendum euangelij publicationem per Petrum, & hoc extra Ierusalem, Iudæis tamen. Et diuiditur in duas secundum duo miracula per Petrum facta, ad quæ credidit multitudo magna, secundum ponitur, ibi:* In ioppe. *Circa primum dicitur:* Factum est au. ut Pe. ut dum transi. uni. *s. in Christum credentes in diuersis locis Iudææ habitantes, ad quorum confirmationem in fide discurrebat Petrus tanquam bonus pastor.*

Diuisio.

4 Deueniret ad san. *i. in Christum credentes, qui sunt sanctificati per baptismum.*

5 Qui ha. Lyddę *Est nomen ciuitatis.*

6 Inue. autem. *Exprimitur autem nomen eius ad maiorem historiæ certificationem.*

7 Ab an. oc. *Et sic ex infirmitatis diuturnitate & eius incurabilitate sequens curatio subita mirabilior declaratur, cum subditur.*

8 Surge & ster. *Quasi dicat, de cætero non indigebis leuante te de lecto, nec parante tibi lectum, sed ista poteris per te facere.*

9 Et conti. sur. *Virtute Christi, quæ est infinita.*

10 Et vi. illum *Subito perfecte curatum quem cognouerant infirmitate longa & incurabili per naturam detentum.*

✱ Qui

MORALITER.

† 3 *Factum est, &c. pertr. uni.* In hoc dedit exemplum discurrendi prælatis & prędicatoribus per loca fidelium ad confirmandum eos in bonis, & sanandum eos ab infirmitatibus peccatorum. Vnde subditur.

6 *Inuenit autẽ, &c.* Aeneas pauper & miser interpretatur, ideo per ipsum peccato diuturnus significatur, qui pauper est, ga bonis gratiis spoliatus. Per hoc autem quod ad uocem Petri surrexit sanus uirtute Christi, significatur sanatio peccatoris per bonam monitionem prędicatoris uel confessoris, operante principaliter gratia Saluatoris.

10 *Et uiderunt, &c. qui con.* Per quod significatur, quod ex euidenti conuersione bona peccatoris noti emendantur plures alii.

Digitized by Google

a *Nomine Tha.* RAB. Thabita de Hebræo in latinum Dorcas transfertur, vel damula, vt in exemplaribus inuenitur.
b *Dor.* ALLEG. Id est, damula vel caprea, significat animam studio virtutis sublimem sed hominum opinione contemptibilem. Interpretationem enim nominis Lucas ponens, mysterium inesse significat, hæc animalia morantia in montibus acute uident, vnde ab acumine visus dorcades Græcè uocantur. Sic meritis operum excelsi superius intendunt, & sibi circunspectè inuigilant simpliciter viuunt, discreto gradu operis quasi fissa vngula incedunt, uerbum Dei assidua meditatione ruminant.

✠ CHRYSOS. Quare expectauit ut moreretur? quare non & ante hoc ægrotæ rogatus? Indignum censebant, pro talib. discipulos solicitos esse, & à prædicatione auellere. Quoniã & propter hoc dicit quod prope erat, & ita monstrat quod utrem superuacaneam hoc petiissent. Discipula enim erat,
c *Factum est au.* BEDA. Sancti cum per fragilitatem naturę delinquunt, quasi in dieb. bonorum subita infirmitate occũbunt. Sed cũ mox lachrimis insistunt, spẽ recuperandę virtutis ascendunt, sanctorum auxilia inuocant, & bona intermissa recogitant, faciunt quod sequitur. *Quam cum la.* Quæ de Petri vocatione, & eleemosynarum Dorcadis ostensione narrantur.

BEDA. Si sancti ignorantia vel infirmitate mortem animæ incurrunt, pro rectæ intentionis integritate suscitari merentur sicut Petro contigit, cui rectè, quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.
d *In cæna.* RABAN. In loco superiori ponitur, vel propter altitudinem meriti, vel propter sublimitatem miraculi, quod faciendum erat de ea.
e *Et cum aduenisset.* ✠ CHRYSOSTOM. Non orant, sed illi permittunt, vt à seipso vitam illi concedat ita hic impletur, quod eleemosina liberat a morte.
f *Vidua flen.* BEDA. Sunt piæ cogitationes animæ pœnitentis quæ pristinum vigorem quasi viri regimen ad tempus obmiserant: hę pro anima delinquente suppliciter exorant. Opus misericordiæ illius ostendunt, vt pateat quod merito fleat & ideo Petrus eis compatitur.
g *Et uestes quas, &c.* ✠ CHRYST. Magnum mulieris encomium qunadoquidẽ vtraque sic faciebat, vt verisque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quę fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communiter omnes erant: magnã eleemosinæ faciebat rationem.

✠ EVSEB. *Emis de initio quadr. Hom.* 1. Cum iam omnibus & operationis & vitæ renunciasset officiis flẽtes accurrunt viduæ, pauperes aggregantur, tunicas & vestes quæ faciebat illis Dorcas cœlo ostendente conueniunt Deũ testimonia meritorum clamant, de functa opatrice, hoc operum bona quę in seculo gesserat consequuntur & reuoluuntur, reditque de loco mortis ad vitam præstitam.

✠ CHRYSOS. Cur nam omnes eiecit? planè ne lachrymis conturbetur, nec confundatur.
h *Eiectis.* RAB. Iuxta exemplum Christi filiã Archisynagogi, principis resuscitantis hoc factum est, ad vitãdam elationem vel ne indigni signum viderent. (Mat. 9.d)
i *Aperuit.* BEDA. Rectus ordo resurgentium, prius oculos mẽtis aperuit, postea agnita voce Petri resedit, lumen suæ circunspectionis amissum recepit, vt ad doctrinam eorum qui adiuuant, viuant *Aperuit occu.* Isti sunt tres gradus resuscitationis.

✠ CHRYSOST. Illic ostendit per partem vitam deinde virtutem quæ inducebatur: Illam per verbum, hanc per manum data autem Illi manu excitauit illam, & vocatis sanctis, ac uiduis commendauit illum uiuentem: Aliis quidem ad consolationem, quod accepissent honorem, & quod uidissent miraculum. aliis autem ut præesset.
k *Dans autem.* Contacta Manu Petri Thabita resurgit, quia animam

Cum prius essent aduersi. qui conuersi sunt ad dominum. [1] In Ioppe autem fuit quædam [2] *Christiana,* discipula nomine [3] Thabita: [4] quæ interpretata dicitur [*a Nihil imperfecta habens.*] † Dorcas; hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis [*Non accipiens personas.* *a Quib. Petrus venit Lyddam,* *b Non subita mors fuit.*] quas faciebat. Factum est autem in diebus illis, vt infirmata [*a In quibusdam codicib. inuenitur. Cum lauissent vnguentis.*] moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cœnaculo. Cum autem prope esset Lydda † ab Ioppe, [*a Numerus testium quem dominus mittebat.* *b Sexum prudentiorem.*] discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt ad eum duos viros: [*Causam non indicant, ne venire recuset propter humilitatem.* *a Impiger & humilis nulla excusatio ne est vsus.*] rogantes, ne † [5] pigriteris venire vsque ad nos: Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt [6] illum in cœnaculum, [*a Sancte pro sua&sanctorum precantur.*] & [7] circunsteterunt illum omnes viduæ [*a Miserię suæ misericordem, & flent coram eo qui erat misericors.* *b Non suis vocib. pro defuncta sed ipsius opeib. precantur, quia eleemosyna non solum a secunda, sed etiam à prima morte liberat.*] flentes, & [8] ostendentes ei tunicas & vestes quas faciebat † illis Dorcas. [*a Orat vt seruus, Iesus autem implet vt Deus.*] [9] Eiectis autem omnibus foras, [10] Petrus ponens genua [11] orauit, [*a In nomine Iesu, non in meo.*] & [12] conuersus ad corpus dixit, [13] Thabita surge. [*Facta oratione.* *Ex visione Petri resedit.* *a Auxilium.*] † [14] At illa oculos aperuit, & viso Petro resedit, [15] Dans autem illi manum erexit eam. [*a Boni operis exemplum.* *Quib. præbuerat beneficia.*] Et cũ vocasset sanctos & viduas, † assignauit [*Hęc erat præcipua causa virtutum.*] eã viuã. Notum autẽ factũ est per vniuersam Ioppen; & [16] cre-

Marginal notes: † Caprea. † grauaris † cũ esset. cum ipsis † i.q.t.e.te neamus. † exhibuit

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Qui con. *Petro declarante eis virtutẽ, & diuinitatem Iesu Christi.* 2 In Ioppe. *Hic ponitur secundum miraculum de suscitatione mortua, cum dicitur.* In Ioppe au. *Credens in Christum, vt prædictum est.*
3 Nomine Tha. *Sic vocabatur in Hebræo.*
4 Quæ interpretata, &c. *Et hoc in Græco sermone, in quo scripsit Lucas librum & vtrumque nomen in Latino habet eandem interpretationem, s. capra, vel damula. Cætera patent vsque ibi in litera.*
5 Ne pi. ue. usque, &c. *Sperabant enim eam resuscitari per orationem Petri, quod & factum fuit.* 6 Duxerunt illum in cœna. *Vbi erat funus positum.* 7 Et circunsteterunt illum, &c. *Vt mouerent Petrum ad pietatem, & ad deprecandum dominum pro suscitatione defuncta.*
8 Et ostenden. *Dicunt aliqui quod ipsa multum laborauerat in consuendis vestib. pauperum. Sed quoniam conijcere videtur esse modicum, & tamẽ supra dicitur, quod erat plena operib. bonis, & eleemosynis, ideo melius exponitur:* Quas facie. *Id est, fieri faciebat de suis sumptib. quãtum ad pannum. & suturam.*
9 Eiectis autem, &c. *Vt in opere miraculoso elationem vitaret, & vt Deum secretius & efficacius exoraret.*
10 Petrus ponens ge. *In terra*
11 Orauit. *Deuote Deum quousque intellexit se exauditum.*
12 Et con. ad cor. *Examine dixit. In Christi virtute.*
13 Thabita sur. *A somno mortis.*
14 At il. &c. resedit. *Exercens duo opera vitę, s. videndo & seipsam mouendo.*
15 Dans autem illi manum, &c. *Et sic apparuit perfecte viua.*
16 Et cre. mul. *Videtes virtutem Christi in hoc facto. Cætera patent.*
✠ NI-

MORALITER.

2 *In Ioppe autem fuit.* MORALITER. Per mortem corporalem Iustis quæ erat intẽta bonis, significatur mors spiritualis cuiuslibet personę prius bonis operib. intentę, sed per fragilitatem humanam & diaboli suggestionem in peccatum lapsę, quę tamen propter pristinam uitam bonam & fidelium orationem refugit ad pristinam bonitatem, sicut ista fuit, à morte corporis suscitata.

✠ MO-

Digitized by Google

anima lãguẽs in peccatis nullo melius ordine quam sanctorũ exemplis conualescit a *Factum est aut. &c.* insignẽ, sed apud coriarium, p omnia nos in humilitatem inducens, & neque viliores confundi permittens, qui & propter hoc censuit transeundum, quoniam illius doctrina opus habebant credendos.

a diderunt multi in domino, Factum est autem, vt dies multos moraretur in Ioppe apud Simonem quendam coriarium

a Pulchra vel pulchritudo. b In domo obedientis moratur. c Coriarium à curia, uel coriarium a corijs.

✻ CHRYSOST. Vide humilitatem ac mansuetudinem Petri, quod non apud hunc manet, neque apud alium quendam insignem

A D D I T I O.

In ca. 9. *Vbi dicitur in Postil.* Ego enim ostendam illi, per effectũ quanta oporteat, &c.

Hoc *quod dicitur.* Ego enim ostendam quanta oporteat eum pro nomine meo pati. *videtur impletum quando raptus fuit in paradisum, vt habetur 2. Cor. 11. In hac enim visione intelligitur præmia beatorũ vidiße, quæ excedunt totã humanã facultatem, nã quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. 1. Cor. 2. b. & sic ostensum fuit sibi, ꝙ non sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam &c. ad Ro. 8. d. Ex quo ostenditur manifeste quanta oporteat pati pro amore Christi.*

C A P. X.

a VIr *autem.* ✻ CHRYSOS. Hic non erat Iudæus, neque iuxta legem viuebat, sed prius nostro more vitam egerat. Et vide duos credere nũc, nẽpe Eunuchum a Gaza & hũc cũ ambo sint in dignitatib. magnãq; pro illis habitã curã. Verũ ne putes, quod electi sint propter has dignitates. Minime, sed propter pietatem: Sane propter hoc dignitates positę sunt, vt maior pietas ostendatur. Mirabilius etenim, quando quis in diuitiis & potentia agens talis fuerit. Iã magna illius laus, qui tã tã peregrinationẽ susceperat, & neq; per illud tempus lectionem intermittebat. Et Philippum, cum in curru veheretur, orabat & multa alia: magna autem & huius laus est, quod facit eleemosynas ac preces, & pius est in tanto principatu. vnde & ab dignitate hac virum notum reddit. Et merito, neqs dicat scripturarum historiam fallere.

RAB. Meritò perfectionis & opere virili, secundum illud Vir erat in terra Hus nomine Iob.

b *Cor.* BE. Nõ virtutib. ad fidẽ, sed fide ptingebat ad virtutes.

GREG. ait. Cornelius cuius eleemosynæ ante baptismum angelo testante laudantur, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim ante baptismum Deo nõ credebat, quõ orabat aut quõ hunc Deus exaudiret, si profectum boni ab ipso non peteret. Sciebat igitur Deum creatorem omnium, sed ignorabat filium incarnatũ: fidem habuit, cuius eleemosynæ & orationes Deo placuerunt: bono opere promeruit, vt Deũ cognosceret, & mysterium incarnationis credens ad baptismum veniret, per fidem ergo venit ad opera, in fide verò soli datur per opera.

✻ CHRYSOSTO. Ex cohorte, inquit, quę uocabatur Italica σπεῖρα cohors est, quæ nunc vocatur numerus.

c *Religi. & ti. &c.* RABAN. Et hæc omnia bono naturę & Iudęorum familiaritate, ac spiritali inspiratione collata creduntur: qa Iudęi quamuis disperʃi in synagoga per omne sabbatum legis mandata legebant: tamen hoc plus deputatur diuinæ inspirationi quã bono naturali, vt ecclesia Gentiũ primitiua in similitudinem Mariæ virginis de spiritù sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

C A P V T X.

a A. Cęsare sic uocata in honorem cuius ædificata est.

1 VIr autem quidam erat in Cæsarea nomine 2

a Principes perfecti numeri centum habens sub se. b Militum Romanorum.

Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur 3 4

a Missa a Roma, quæ est in Italia. b Supra gradum timoris. c Infra gradum religionis. d Domus suæ.

Italica, religiosus, & timens Deũ cũ omni familia sua, faciens 5 6

Hic apparet gratia, quia religiosa & timorata erat omnis familia. a Sine discretione personarum. b Iuxta apostolum dicentem. Sine intermis. orate.

eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. 7 8 9

✻ CHRYS. Hæc dicit, ne putes quòd pp dignitatem illius talia facta sint. Itaque quando Paulum adduci oportebat, minime angelus, sed ipse dominus apparet, neque mittit illum ad aliquem duodecim apostolorum, sed Ananiam. Hic autem secus fit. Præcipuum adducit, sicut & Philippum, attemperans se illorum infirmitati, & docens quomodo talibus uti oporteat. Quoniam & Christus, ipse, qui abiit, apparet sępe ijs qui grauiter patiuntur, & per seipsos accedere nõ possunt. Vide autem oro, hic iterum aliud eleemosynæ encomium, sicut illis in Tabetha. Vir, inquit, pius & timens Deum cũ oĩ domo sua. Audiamus nos quotquot domesticos negligim'. Hic autem & militum curam gerebat, & faciebat eleemosynam omni populo. Sic & dogmata, & uita illius recta fuerunt.

Is uidit

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P V T X.

✻ 1 VIr autem quidem. *Postquam sanctus Lucas descripsit publicationem euangelij per Petrum inter Iudæos, hic consequenter idem facit de prædicatione Petri inter Gentiles. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hæc prędicatio, secundo subditur Petri persecutio, c. 12. Prima in duas, in partẽ principalem & incidentalem, ca. sequentis, ibi.* Et illi quidem. *Prima adhuc in duas quia primo per prędicationem Petri describitur conuersio Corneli & plurimorum aliorum, secundo ex hoc oritur disceptatio Iudęorum, ca. sequenti. Prima adhuc in tres, quia primo ponitur apparitio angeli, secundo bona uocatio Petri. ibi.* Et cum discessisset, *tertio conuersio Cornelii, ibi.* Aperiens autem. *Circa primum sciendum, ꝙ apparitiones angelicę fiunt illis qui hoc merentur ex bonitate vitę, & ideo primo ponitur Cornelii uirtus, cum dicitur.* Vir autem quidam. *sic dictus a corporis uirtute & mentis.*

Diuisio.

2 Erat in cæsa. *Quę erat ciuitas fortis ex situ, nam erat supra mare mediterraneum & etiam ex fortitudine murorum, propter quod in ea habitabant milites Romani pro terrę custodia, quę Romanis erat subiecta.*

3 centu. *Id est, habens centum milites sub se.*

4 Cohor. quæ dici. Italica. *Erant enim illi milites de Italia, cuius caput est Roma, & sic uidebantur esse de principalibus militibus ad terrę custodiam deputatis.*

5 Religio. *Vnum Deum colendo sicut & multi alii Gentiles legem Moysi non habentes.*

6 Et timens Deum. *Offensas eius cauendo.*

7 Cum omni do. sua. *Quam sic erudierat.*

8 Faciens eleemosy. mul. plebi. *Id est, pauperibus Iudæis.*

9 Et depre. Deum semper. *Id est, omnibus temporibus ad hoc aptis vt eum dirigeret in uiam salutis. Ex hoc loco dicunt doctores communiter, quod si aliquis paganus conuertat se ad deprecandum primam causam cuius per seipsum potest habere notitiam aliquam, rogando ut dirigat eum ad salutem suam, & caueat a peccatis. Deus reuelabit sibi de fide catholica quantum necessarium est ad salutem, uel mittet sibi doctorem.*

✻ Is uidit

M O R A L I T E R.

✻ 1 *Vir au. quidam erat in Cæsa. nomi. Corne.* Qui sicut dicitur in textu, uiuebat deuote erga Deum, & piè ac iuste erga pximũ tñ mysterium incarnationis ignorabat, in quo est salus omnium, propter quod Deus qui vult omnes saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis uenire, prouidet sibi de doctore bono. s. beato Petro. Et ex hoc dicitur cõiter a doctoribus, quòd si quis deuote se habeat ad Deũ & iuste & piè erga proximum, ignoret tamen aliquid de necessariis ad salutẽ, Deus reuelabit sibi per se, uel per doctorẽ, & propter hoc dixit Petrus inf. eo. cap. In veritate cõperi, ꝙ non est personarũ acceptor Deus, sed in omni gẽte q timet eũ, & operatur iustitiam, acceptus est illi.

Digitized by Google

a *Is vidit.* RAB. Non in nocte, non in somnis, quia Gentiles grosso sensu spirituales & mysticas visiones videre non consueuerant. In hoc etiam declaratur mysterium diuinum Gentibus sine figura & ænigmate manifestandum esse.

b *In no.bo.* BED. Bene oraculum baptismi petendi nona hora accepit, quia in morte illius baptizandus erat qui spiritum tradidit nona hora.

RAB. Gentiles in fine seculi credentes nonæ horæ operarii sunt, hęc etiā hora dedicatur orationi, sicut prius in Petri & Ioannis exemplo ostensum fuit.

c *Ang.De.* CHRYSOST. Quare videt angelum? Etiam hoc faciebat ad confirmationem maiorem Petri, imò nō illius sed aliorū infirmorum. Nona autem hora quando curę dimittebātur, & quies erat, qñ in precibus & compunctione.

a Is vidit in visu manifeste quasi in nona hora diei, angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli. At ille intuens eum timore correptus dixit: Quis es domine? Dixit autem illi. † Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. † Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius est domus iuxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset angelus qui loquebatur illi, vocauit duos † domesticos suos, & militem † metuentem dominum ex his qui illi † parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen. Postera autem die

(Interlinear: a Quia homo inferior angelo. Non tamen in faciem cecidit. b Ad quid venisti? a De valle Gentilitatis cuius obliuiscitur Deus. a Vt retribuat in cœlo tibi. Quia omnibus beneficia præbueris. b Ne differas iussa implere. c Sexum principalem. a Hactenus ignotum tibi. b Ad distinctionem coriarii, in cuius domo hospitabatur. a Ad cuius differentiam Petri cognomen positum est. Tyrrhenum. a Non distulit obedire. a Ampliorem numerum mittit testium, & testes idoneos. a Ex centum militibus subditis sibi. Quæ sibi angelus dixerat. Post visionem Cornelij.)

BED. Cum eleemosynis precibusq; susceptis mox doctor salutis accersiri iubetur manifeste innuitur, quod eleemosynis & precibus plenam notitiā suæ salutis quærebat a Deo.

h *Et n.m.* RAB. Hic incipit retributio vt qui misericors est, misereatur tui De⁹ quia. *Beati misericordes, quoniam misericordiam, &c.*

i *In Iop.* CHRYS. Ne ad alium veniat non a solo cognomine, sed etiam, a loco manifestat uirum.

BED. Non ipse Cornelius ad Petrū mittitur, quia baptizanda erat tota familia eius.

RAB. Non sathanæ. In hoc excusantur apostoli Gentibus prædicantes & eas baptizantes; quomodo enim zelaretur ab homine quod manifestabatur ab angelo?

d *Introeun.ad se,* RAB, ad se forsitan vocantem eum, & datur excusandi occasio Petro Iudæis contra eum disceptantibus & dicentib. Cur introistis ad viros præputium habentes, &c.

e *Corneli,* Familiaritas ostenditur, qua nomen Gentilis hominis notitiæ angelorum est insertum.

f *At ille intuens.* CHRYSOS. Vide angelum non statim dicere, ad quæ dicenda venerat, sed prius soluere metum, & mentem illius sublimia contemplantem. Etenim aspectu territus erat, sed metu moderato, & solum animaduertentem faciente. Mox verba metum soluunt, imò laus in illis dicta, quæ formidinis asperitatem mitigabat.

Bona opera & elemosynæ angelicum temperauerunt fulgorem, vt posset sustinere.

g *Oratio.tuæ & ele.* GREG. Cornelius Centurio cuius eleemosynæ ante baptismum angelo testante laudatæ sunt, non operibus venit ad fidem: sed fide venit ad opera. Nam & ei per angelum dicitur. Orationes tuę, & eleemosynæ ascenderunt, in conspectum Dei. Si enim Deum vere, & ante baptismum non crediderat, quid orabat? Vel quomodo hunc omnipotēs Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis pfici petebat? Sciebat igitur creatorem omnium Deum, sed quod eius omnipotens filius incarnatus esset, ignorabat: neque enim poterat bona agere, nisi ante credidisset. Scriptum namque est. Sine fide impossibile est placere Deo. Fidem ergo habuit, cuius operationes & eleemosynæ placere potuerunt. Bona autem actione prouenit vt Deū perfectè agnosceret, & incarnationis eius mysterium crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis perueniret. Per fidē ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide. Vestibulum itaque ante gradus est, quia qui prius credidit, ipse post virtutum gradibus ad portæ aditum ascēdit.

Iopp. RAB. Ciuitas est terræ promissionis mari Tyrrheno proxima, & in ipsius orientali littore sita, in quam Ionas descēdens intrauit nauem, vt fugeret.

K *Hospitatur, &c.* BED. Hospitatur Petrus in domo Simonis, id est, obedientis, qui est coriarius quia doctor ecclesię ibi libenter habitat, ubi sunt obedientes, qui castigant corpus & serui tuti subiiciunt, transgressi fluctus sæculi libertate mentis: constantia enim fidei fluxam gloriam mūdi, & terrores cōtēnūt.

l *Et cum dis.* RAB. Non ait, cum euigilasset Cornelius, cui nec pro somnium nec in extasi, sed manifeste angelus uisus est.

m *Duos dome. &c,* BED. Tres misit Cornelius ad Petrū, quia credens Gentilitas apostolicæ fidei, Europam, Asiam, Aphricamq; subegit, partim studiis militaribus, hoc est instantia pdicandi, partim domesticis negociis occupando. Notandum autem, quod unus miles & duo domestici mittuntur, quanto enim fortiores tanto pauciores in ecclesiæ membris. Inuenies plures, qui audire quam qui sciant verbum dicere.

n *Militem.* RA. Non dicit domesticos metuētes dñm, quia dixerateū religiosū fuisse timētē dominū, cum domo omni sua.

o *Quib. &c.* CHRYSO. Vide quam alienus est a fastu, non dixit, vocate mihi Petrū, se ita ut persuaderet narrauit omnia. Idque singulari ratione faciebat. Non enim uolebat id sola authoritate pręcipere, & accersere, idcirco nunc narrat, tam moderatus erat vir, tametsi nihil magnum cogitari poterat de viro, qui apud coriarium diuerterat.

CYRIL. ALEX. Bene autem, quòd Petrus apud coriariū maneret, illum fortasse, de quo dicit Iob, quia pelle carne induisti me.

Appro.

(Marginalia: Mystice. — † Tob. 12. c. 26. dist. c. deinde in fi. 2. q. 7. c. non omnes. — De con. dist. 4. non dubito. — † familiares. — † adhærebant, inseruiebant. — Hom. 19. super Ezechiel. — Hebr. 11. — † Inf. 11. a Mat. 5. a. — † religiosum pium — Li. 7. in Letu.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Is uidit. *Hic secundo ponitur angeli apparitio, cum dicitur.* Is uidit in uisu. *Corporali scilicet quia angelus apparuit sibi in corpore assūpto, ut patet ex hoc quod dicitur hic.*

2 Ange. Dei intro. ad se, & dicen. *Voce sensibili.*

3 Corne. *In hoc excitat eius attentionem.*

4 At ille intuens eum timo. correptus. *Propter fulgorem insolitū procedentem de vultu angeli.*

5 Dixit, quis es domi. *Videbatur enim maior homine.*

6 Dixit autem illi. *Non respondit autem ei quis esset, sed quid Cornelio vtile foret, unde videtur fuisse angelus custodiæ Cornelij deputatus.*

7 Oratio. tuæ, & eleemo. tuæ, &c. *Sūt coram Deo acceptæ, propter quod prouidit tibi de salutis tuæ doctore. Ideo subditur,* Et nunc mitte &c. *& patet litera.*

8 Et cum dis. *Hic consequenter describitur uocatio Petri, & secundo eius receptio in domo Cornelij, ibi.* Altera autem die. *Prima autem diuiditur in duas, quia primo ponitur missio nunciorum, secundo diuina reuelatio, ibi.* Postea autem. *Circa primum dicitur.* Et cum discessit. ange. *Disparendo ab eo. Nam sicut in potestate angeli est formare corpus ut appareat, ita & dissoluere ut non appareat, uel subito transferre ipsum ad alium locum, unde uideri non possit.*

9 Vocauit duos domesticos &c. *De duobus domesticis non exprimitur hic quod essent timentes dominum, quia supra in principio istius capituli erat expressum, quod Cornelius erat timens Deum cum omni domo sua, sed in isto milite exprimitur qui non erat de domo sua, sed de istius stipendiis in propria domo uiuebat.*

10 Ex his qui il. pa. *Erat enim de illis centum militibus qui erant ei subiectis.*

11 Quibus cum nar. omnia. *Ab angelo sibi dicta.*

12 Misit il. in ioppen. *Ad querendum Petrum.*

14 Postera au. *Hic consequenter ponitur reuelatio facta Petro, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur uisio Petri secundo visionis expositio, ibi.* Et dum intra se. *Circa primum dicitur.* Postera au. die. *Id est, immediate sequenti, quia nuncii Cornelii recesserunt in die uisionis sibi factæ, & secunda die uenerunt in Ioppen.*

(Marginalia: Diuisio. — Diuisio.)

Ascen-

Digitized by Google

a *Appro.* BEDA. Alia litera. Apparentibus illis scilicet qui a Cornelio missi sunt, id est, tantum propinquantibus, ut uideri possent a domo Simonis coriarii.

b *Insupe.* ✱ CYRILLVS ALEXANDRI. Petrus vero apostolus, cum esset in Ioppe, & orare vellet, ascendit in superiora. Ergo statim & hoc ipsum, quod noluit in inferioribus orare, sed ascendit ad superiora, nō frustra dici accipio. Neque enim tanti apostoli consilium ex superfluo superiora delegit ad orandū, sed quantum ego arbitror, vt ostēderetur quod Petrus qa mortuus erat cum Christo, quæ sursum sunt quærebat, vbi Christus est ī dextera Dei sedens: & non quæ super terram. Illuc ascendebat ad illa tecta, ad illa fastigia, de quibus dicit & dominus. Qui in tecto est, non descendat tollere tunicam suam.

(Margin: Li.7. in Lc. — Origines ho.4. in Leui.c.10. — *domus 10.4 a. — Coloss.3. — Mat.24.)

culi quærere & saluare venit, quod indicauit cum eadem hora super puteum Samariæ sedit.

d *Cum esu.* RABA. Salutem Gentium compatiendo esurit, q̄ nunc in visione ostenditur, quæ ideo sexta hora est visa, quia sexta ætate seculi est facta.

Ioppe. a Superiora mysteria visurus quasi obuiam ascendit visioni.

iter illis facientibus & ciuitati appropinquantibus, [a]ascendit

a Datur exemplum orandi illa hora.

Petrus in superiora. *vt oraret circa horam [a]sextam, & cum e-

Ieiunii & orationis simul dantur exempla. a Historice, vel Gentib. prædicare. b Ministris prandium paran tib. c De sursum de cœlo, vel a Deo. d Humanam naturam.

surirer voluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eū

a Eleuatio a terrenis. b Esuriens corpore spiritu satiatur, salute Gentium quas conuertere iubetur. c Non reseratione clementi, sed diuina reuelatione & spiritali. Corpus Christi.

mentis excessus, & uidit cælum apertum, & descendens vas

a Quia sine semine conceptum candorem castitatis custodit. Quia mortuum. b Quia resurrexit. Propter deitatis consortium. Euangelius, quæ de Christo sunt scripta. Id est quatuor angulis, c Quia de cœlo descendit.

quoddā velut lintheū magnū quatuor initiis* submitti de cę

a Quia ecclesia gratia superuenientis spiritus conseruatur. b Animalium genera. Tria gentium genera quæ in vnitatem redacta fiunt ecclesia. Hærentes terrenis.

lo in terrā, in quo erāt omnia quadrupedia & serpētia terrę, &

Vitulenti & dolosi. a Superbi. b Ad euangelizandum. Ite baptizate om. &c. c In Gentib. quod fuerant. & fac quod es. Recipe in Vnitatem corporis ecclesiæ, cuius Petrus princeps.

volatilia cęli. Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide-

(*ligatum.)

e *Cecidit super eum mētis, &c.* CHRY. Quid est ἐκστασις. Spiritualis, inquit, contemplatio facta est in illo qua si diceret quis aīa excessit e corpore.

f *Cęlum aper.* BEDA. Apertio cęli reuelatio est sacramentorum cęlestium proximo futura Gentibus. Designat in hoc cęlos Gētibus esse apertos, & introitum esse pandēdum.

g *Vas quod.* BEDA. Ecclesia incorruptibili ueritate & fide prædita. Lintheum autem tinea non consumit, quę uestes alias corrūpit, iō fidelis excludit de corde corruptionē malæ cogitationis, sic incorruptibiliter firmatus fide, ut praua cogitatione, quasi a tinea non rodatur in mente. Aliter, Tinea hæreticus vestem domini corrūpere volens, sed non ualens, q̄ in illa tunica domini est significatum, quā milites nō diuiserūt. Quatuor initia quibus lintheū dependebat, quatuor sunt plagæ orbis qb. extendit ecclesia. Vel quatuor initia 'Euāgelistæ quatuor sunt, p quos ecclesia cælesti dono imbuta sublimat. ff *Lintheum.* Pro ecclesia, pro candore sanctitatis, & mortificatione carnis.

✱ HIE. In actibus quoque Apostolorū linteū illud quod quatuor principiis tertio Petro Apostolo demōstratur, varietatem credētiū significat, quæ in arca quoq; diluuii cōtinet.

(Margin: Li.11. in Ezec.c.38.)

i *De cæ. in ter.* RAB. Inde monemur. vt vbi caput nostrū est & radix cuius rami sumus, illuc penetret ancora spei nostræ.

K *Omnia qua.* BED. Omnes Gentes crediturae & in vnitatē corporis Christi assumendæ, vt omnes efficiantur membra eius.

Omn. qua. & ser. BED. Animalia illa Gentes sunt in erroribus immundæ, sed trina submissione, id est, mysterio trinitatis in baptismo mundatæ, quæ relicta hominis imagine bestiarum & serpentium figuras sumpserunt.

BED. De omnibus malis dicitur. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iu. in. Virum autem id est, corruptum hominem Salomon ostendit dicens. *Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.*

(Margin: Ps.48.d. — Eccl.12.d.)

l *Occide.* Munda mortifica, & macta, vt hostia Deo facias, ut eruti de vetustate in nouitatem transeant.

c *Circa horam sextam.* ✱ CRYSOS. Vide quomodo spiritus connectit tempora, neque citius, & neque tardius facit hoc, ascendit, inquit, Petrus in superiorem partem domus, vt oraret circa horam sextam, hoc est seorsum, & in quiete quasi in cænaculo.

✱ TERTVL. At qui facilius inuenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa, prius in superiora ad orandū ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem videbatur. Porro cum in eodem cōmentario Lucæ, & tertia hora orationis demonstretur, sub qua spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta, qua Petrus ascēdit in superiora, & nona qua templum sunt interrogressi, cur non intelligamus salua plane indifferentia, semper, & ubiq, & oī tempore orādum, tñ tres istas horas vt insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distingūt, q̄ publice resonant, ita & solemniores fuisse in orationibus diuinis, quod etiam suadet Danielis quoque argumentū terdie orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde Apostolicarum, tertiæ, sextæ, nonæ.

(Margin: Li. aduersus Psychicos.c.10. — Act.2. — Act.10. — Act.3. — Daniel.)

RAB. Alia litera. In cænaculum etiam videtur, quia Gentilis populus est quasi superior domus, synagoga uero est infra quia mundo immersa. *Insu.*

BED. Significans ecclesiam relicta cupiditate terrenorum conuersationē in cęlis habituram. Sexta hora Petrus inter preces esurit, salutem utique mundi, quem Iesus sexta ætate seculi

☞ Man-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Ascen. Pertus in su. *Vt ibi secretius* ✱ *deuotius oraret ante comestionem, sicut, etiam de beato Fancisco legitur.*
2 Et cum esu. v. gu. 1. *Oratione tamen præmißa, vt dictum est.*
3 Paran. au. il. &c. excel. *Id est raptu a sensib. exteriorib.*
4 Et uidit. *Visione imaginaria,*
5 Cælum apertum. *Sicut fieri solet in coruscatione.*
6 Et descen. uas. quoddam, ue. lin. ma. *Dicit velut, quia totum erat imaginaria visione.*
7 Qua. ini. *Id est, angulis.*
8 Submitti de cœ. in ter. *Per chordas in angulis ligatas.*
9 In quo e. omnia qua &c. *Id est animalia immunda secundum legem Moysi per quæ intelligebantur Gentiles, quos Iudæi abominabantur vt immundos, nec etiam cum eis conuersabantur. Per quadrupedia tamen in speciali intelligebantur auari. Per serpētia inuidi & veneno pleni. Per volatilia superbi, quæ vitia in Gentilib. abundabant.*
10 Et fa. est uox ad eum. *De cælo.*
11 Surge Pe. occi. *Interficiendo in eis vitia.*

✱ Et man.

M O R A L I T E R.

✱ 3 *Paran.* Sequitur.
6 *Et de v. &c.* Per illud uas literaliter significatur ecclesia, & p animalia immunda in uase existentia Gentiles significantur qui propter idololatriam & alia vitia immundi dicebantur, & tamē pęnitentes recipiendi erāt in ecclesia, sicut Deus ostendit beato Petro in visione ista, prout plenius dixi in expositione literali.
MYSTICE uero per istud vas religionis status pōt designari. Per quatuor initia per quæ vas de cœlo submittebatur, quatuor religionū patroni instinctu spūssancti, s. B. Aug. Benedictus, Dominicus, & B. Franciscus. Per immunda animalia significantur illi qui pęnitentes de contractis immunditiis, ad religionem transeunt de statu seculari. Per Petrum uero qui ceremonias legis nimis tenens abominabatur comedere, significantur religiosi nimis ceremoniales, qui horrent tales recipere, & sibi p professionē incorporare, cum tñ aliqñ magis proficiant in religione q̄ aliqui alii qui uidebantur in seculo deuoti, vnde dr̄ in collationib. patrum collatione Pafuncii abbatis, q abbas Moyses qui metu mortis necessitate cōpulsus fugit ad monasterium, multo plus profecit ibidem q̄ alii multi qui nulla necessitate, sed sola deuotione fuerant ingressi, ideo dicitur Petro, i. Prȩsidenti monasterio.
11 *Surge.* Ad peccatorum contritorum receptionem.
† *Occide.* Eos q̄tum ad insolentiā secularē, & *manduca* eos, incorporando per obseruantiam regularē. Et sic de ipsis pōt dici.

Digitized by Google

a *Mandu.* BEDA. Qui manducat cibum foris positum, in suũ traicit corpus; precepit ergo Gentes per incredulitatem foris positas, societati ecclesiæ quam Petrus significat inseri.

b *Mandu. omne con. &c.* ✠ CHRYS. Quidnam hoc est? Symbolum totius orbis fit. Homo ille præputium habebat, & nihil commune cum Iudæis. Quoniam igitur accusaturi erant omnes Petrum, tãquam preuaricatorem, & hoc ualde illis frequẽs erat, necessario & tempestiue inquit nunquam comedi. Nunquid ipse timuerat. Absit Sed spiritus ita moderabatur eũ, vt dissensionem habeat contra eos qui reprehensuri erant, quod & contradixerit, nam magna cura illam legẽ seruabãt. Ad gentes mittebatur, vt igitur & hæ illum non accusent, sicut iam dixi, hæc singulari dispensatione contigerunt, uel etiã ne uideatur spectrũ quoddam esse, dixit. *Nequaquam domine, quia nunquam edi commune uel immundum*, Iudæi cibos communes uocant, quibus omnes homines utuntur. Et ista animalia immunda quæ vngulam non finduut, nec ruminant, squam ota in piscibus sunt. Immundi uero cibi dicunt bestiarum uel reptilium carnes nulli hominũ comestibiles. Vngulam non diuidit, qui literam a spiritu, uel trinitatis personas non distinguit. Non ruminat qui uerbum Dei quod audit in memoria non retractat, nec opere seruat.

BED. Congrue Petro ostensa sunt hæc, cum Cornelius Gẽtilis ad eum misit, ne dubitaret incircunciso tradere fidem, erat enim de animalibus in uase ostensis, unde & spiritusancto ad faciendum confirmatur.

BEDA. Gentiles Petrus immundos putabat, sed prouisio Dei iam inter mundos cõputat. Commune pro immũdo ponitur, quia qui variis seruit illecebris, mundus non est, secundum illud. *Nemo potest duobus dominis seruire Deo & mammonę* (Matt. 6. c.) qui mundus esse desiderat, mentem non diuidat, sed in sola Dei dilectione constringat.

BEDA. Quia per quatuor partes mundi mysteriũ trinitatis a duodecim apostolis erat prædicandũ, ideo quatuor lineę tertia vice de cœlo sunt emissę. Vel iuxta Ambrosium, tertio repetita figura operationẽ trinitatis expressit, & ideo in ministeriis interrogatio trina defertur, & cõfirmatio trina celebratur, nec aliquis nisi trina confessione purgatur. Ideo & Petrus tertio interrogatus de dilectione Dei, trina correxit responsione, quod ter negando peccauit.

c *Et uox iterum secundo, &c.* ✠ CHRYSOS. Hoc uidetur quidem ad illum dici, totum autem Iudæis dicitur, nam si magister increpatur multo magis hi.

d *Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* ✠ AMBROS. (Lib. 7. in Luc. c. 10.) Et ad uertit dictum esse de gentibus, quę corporeæ magis generationis successionem, quã spiritalis gratię sequebantur. Hos mundauit dominus, & passionis suæ fecit hæredes.

e *Statim rec. est.* ✠ CYRILLVS ALEXANDRI. (Li. 7 in Leuit. Origenes ho. 4. in Leui.) Tertio dicitur, & per illum omnib. nobis. Quod Deus mundauit, tu commune ne dixeris. Quę enim mũdantur, nõ sub una appellatione mundantur, neque sub secunda, sed & nisi tertia appellatio nominetur nemo mundatur. Nisi enim in patre, & filio & spiritusancto fueris mundatus, mundus esse nõ poteris. Propterea ergo quæ pro emũdatione ostendebantur, non semel, neque iterum, sed tertio ostenduntur, & tertio pręcipiuntur.

BED. Post trinam emissionẽ lintheũ cælo recipitur, quia post seculi cõuersationẽ, qua fide & baptismo mũdata ecclesia peregrinatur, ad cæle stẽ habitationẽ feliciter suscipietur.

f *Vas in cæ.* BE. Corpus Christi in ascẽsione, uel ecclesia ĩ extremis ascensura est, qñ congregabuntur electi a quatuor vẽtis.

g *Et dũ intra se hæsitaret Petrus, &c.* ✠ CHRYS. Quoniã admiraretur, & dubitaret Petrus, ueniunt viri tẽpestiue dubitationẽ soluentes. Quoniã & Iosephum prius permisit turbari, & tũc Archangelum mittit. Facile enim anima solutionẽ accipit, quę prius dubitauit. Itaque non diutius permittitur hæsitare neque antea, sed cõmodissimo tempore.

h *Petro autem cogitante, &c.* ✠ CHRY. Est hic & alia defensio Petri ad discipulos, vt discat. quod & hæsitarit, didiceritq. non hæsitandũ. *Quia ego. inquit, illos misi.* Vide quanta spiritus facultas. Quod autem facit Deus, hoc spiritus dicitur facere. Verũ angelus non sic. Sed primum diceris, preces tuę ac eleemosynæ tuæ, tunc, inquit, mitte, vt ostendat quod illuc missus sit. Spiritus autem, quoniam Dominus. *Ego illos misi*

i *Descendens.* BEDA. Descendere de tecto, & ad prædicandũ ire

---

[Interlinear gloss: a Significat fastidium contra Gentes futurum. b Designat metum eundi in Gentes propter scandalum Iudæorum, vel propter immunditiam & crudelitatem Gentium.]

a & manduca. Ait autem Petrus: Absit domine, quia nunquã [1] [a Apud gentes. b Apud Iudæos. c Facta est Gentib. dicendo. Occide & manduca.]

b manducaui omne commune & immundum. Et vox iterum [2] [a Prius in vete. secundo in no. Te. præcipitur salus predicari in Gentib. b Per crucem Christi purificantur salui de Gentib.]

c d secundo ad eum: Quod Deus purificauit, tu ne commune di [3] [4] [a Id est vas ostensum pro commendanda veritate visionis, vel pro fide trinitatis in qua Gentes baptizandæ sunt.]

e xeris. Hoc autem factum est † per ter, & † statim receptum [5] [6] († tertio ter. † rursum)

f est vas in cœlum. Et dum intra se hæsitaret Petrus, quid nam [7] [Quasi ad reserationem occulti mysterii.]

g esset visio quam vidisset, ecce viri qui missi erant a Cornelio [8] [Coriarii. Quendam.]

inquirentes domum Simonis astiterunt ad ianuam. Et cum vocassent. interrogabãt, si Simõ qui cognominabatur Petrus

h illic haberet hospitium. Petro autem cogitante de visione, di [9] [a Sanctus interius loquens, vel angelus qui Cornelio visus fuerat. In mente non ore carnis. In figura horum trium tibi fuerat ostensa visio. Numerus testium & principalis sexus. c Explanat quod dictum est, Surge, occide, & manduca.]

xit spiritus ei: Ecce uiri tres quærũt te. Surge itaque, & descen [10] [11] [12] [a Ad hoc respicit quod dictum erat, absit domine. b Propterea dictum erat Quod Deus purificauit &c. c Quia spiritus dixerat, descende, non expectat nuncium ad se ab illis mittendum.]

i de, & vade cũ eis, nihil dubitans, quia ego misi illos. Descen- [13] [14]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et man. *Incorporando eos ecclesiæ per fidem & sacramenta. Quia tamen Petrus hoc tunc non intellexit, ideo respondit.*

2 Absit &c. immu. *Id est, cibum in lege prohibitum, quod apud Iudæos dicebatur immundum & etiam commune, eo quod a Gentilibus communiter comedebatur, sicut carnes porcinæ & huiusmodi.*

3 Et vox iterũ secundo ad eum. *Ad repellendũ eius responsionẽ.*

4 Quod Deus puri. tu. ne commune. *Id est, immundum.*

5 Dixeris. *Christus enim passus est non solum pro salute Iudæorum, sed etiam pro salute Gentilium, propter quod non sunt reputandi immũdi. Similiter per suam passionem euacuauit legis ceremonialia, sicut supra declaratum est in principio epistolę ad Hebręos, & in pluribus aliis locis ad quæ pertinet prohibitio ciborum, & sic eos purificauit licitos fa faciendo, & hoc etiam dicit Rab. Moy. in glo. magna super Gen. Omnis bestia quæ immunda reputatur in hoc seculo, Deus sanctus & benedictus faciet eam mundam in futuro seculo, sicut primitus fuit, filiis Noe, Genesis nono, a.* Omne quod moritur, aut viuit, erit vobis in cibum &c. *Præsens autem seculum uocat usque ad aduentum Messiæ, futurum autem a tempore Messiæ & ultra. Et eodem modo accipit Ra. Sa. & alii doctores Hebræi loquentes de præsenti seculo & futuro.*

6 Hoc autẽ factum est per ter. *ad maiorem expressionem.*

7 Et statim receptum est uas in cęlum, *Ad significandum, quod Gentiles per fidem Christi habent ingressum ad cęlestia, sicut & Iudæi.*

8 Et dum intra se hæsita. &c. *Hic consequenter aperitur intellectus dictæ uisionis, quia nondum Petrus intelligebat, propter quod dicitur,* Et dum intra se hæsitaret Petrus &c. *Et patet litera usque ibi.*

9 Petro autẽ cogitante de uisione. *Quid significaret.*

10 Dixit spiritus ei. *Reuelando intellectum.*

11 Ecce viri tres quærunt te. *Qui sunt Gentiles.*

12 Surge itaque: *De oratione.*

13 Et descende. *Ad eos. Orauerat enim in superioribus domus, ut dictum est.*

14 Et uade cum eis nihil dubitans. *De communicando cum ipsis,* Et tunc intellexit Petrus uerbum Dei dicentis. Quod Deus purificauit

---

MORALITER.

4 *Quod Deus puri. tu. ne commu. dixe. &c.* ✠ Sequenti

Digitized by Google

ire iubetur, vt ecclesia dominum non solũ alta subeundo speculetur, sed etiam in infirmis, & quasi adhuc exterius positis si in ostium Simonis, i. obedientiæ pulsantib. ad actiuam redeundo velut ex lecto surgendo prædicet. Domus Simonis iuxta mare esse dicitur, i. fluctus seculi & furores, vbi improbi homines quasi pisces se deuorant. *Sanctorum vero conuersatio est in cęlis.*

Philip.3 d

a *Ecce ego, &c.* Ostendit se scire aduentum illorum humilitatis etiam dans exemplũ, dimittens circumitũ verborum.

b *Quæ causa est, &c.* Spũs adesse humiliter dixit, & qua causa venerant tacuit, quia ad conseruandam humilitatem aliquando prophetiæ spiritus ex parte animum tangit, & ex parte non tangit.

† Petrus.

c *Cornelius Centurio vir iustus, & timens Deum, &c.*

✱ CHRYS. Dicunt laudes, vt persuadeãt quod & angelus apparuit illi. Intro vocatos igitur eos excepit hospitio. Vides vnde initium fit gentium? A viro pio qui operibus dignus est habitus. Nam si ostenderetur Iudæi cum talis fuerit si non fuisset talis, quid non dixissent? Introductos inquit illos hospitio excepit. Vide quanta securitas. Intus vocat, ne quid graue eis accidat, & fidenter victitat cum illis.

a Descendens autem Petrus ad viros * dixit. Ecce ego sum quem

a Non quod ignoret interrogat, sed vt confiteantur, & iactantiæ vitandæ relinquit exemplum.

b quæritis. Quæ causa est propter quam venistis? Qui dixerunt

c Cornelius Centurio vir iustus & timens Deum, & testimo-

a Vestra quia & tu Iudæus es hoc additum est ad persuadendum.

d nium habens ab vniuersa gente Iudæorum, responsum ac-

a Non à spiritu immundo.

e cepit ab angelo sancto accersiri te in domum suam, & au-

a Obedire iubenti. b In his verbis apparet quia visionem narrauerat eis Cornelius. c Nocte illa manserunt.

f dire verba abs te. Introducens igitur eos recepit hospitio.

Sequenti autem die † surgens profectus est cum illis, & quidã

a Quia spiritus in Cornelium & suos ante baptismum descendit. b Nocte illa manserunt in via.

ex fratribus ab Ioppe comitati sunt eum. † Altera autem die

a Desiderium & diligentiam eius ostendit.

g introiuit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos conuo-

a Necessarii dicuntur inseparabiles amici, qui nec in necessitate discedunt.

catis cognatis suis & necessariis amicis. Et factũ est cũ introis-

a Promptus obedire. b Gestu corporis demonstrat deuotionem quam intus habebat.

h set Petrus, obuius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes

a Iuxta consuetudinem orandi. b Vt Deum quod fuit imperitia non nequitia non.n.angelus eum Deum docuit, sed doctorem demonstrauit, vt de Saulo dictum est. c Vt tu.

i eius adorauit eũ. Petrus verò eleuauit eũ dicens. Surge, & ego

a Verus & non Deus. Domum. b Cognatos & amicos quos conuocauerat.

K ipse homo cũ. Et loquẽs cum illo, introiuit, & inuenit multos

*Qui missi erant a Cornelio ad ipsum.

Quod fuerunt Centuriones, & Chiliarchi, & reges, & nullus horum assequutus est quæ ille, audite omnes qui ĩ militia estis q regib. assistitis. Pius erat inquit ac timens Deũ. Et quod maius, talis erat cum omni domo sua.

h *Obuius ve.* BEDA. Doctori obuiam venit auditor, qui mundo corde & intenta aure cum desiderio verbum fidei suscepit. Nam qui ad credendum pertrahitur quasi à doctore iacẽs erigitur. Si quis maculas suas erubescens procidendo in faciem humilitatis & pudoris indicia profert iure à suo præceptore meretur erigi.

† Postera.

i *Surge & ego ipse homo sum, &c.* ✱ GREG. Primus pastor ecclesiæ cum adorante se Cornelio super se sibi honorem videret oblatum ad æqualitatem conditionis suæ, citius recurrit dicens, *Surge, & ipse ego homo sum.* Quis.n. nesciat quod conditori suo homo debeat, & non homini prosterni. Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit proximum vidit ne vltra humanitatis metas mens intumesceret esse se hominem recognouit quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex considerata æqualitate conditionis. Ex eo ergo colligendum est quanta communis naturæ memoria in corde deprimi debeat terrenæ potestatis timor, si ex humanitatis vocabulo agitur, ne cogitationis elatio ex secretis cœlestibus generetur.

li. 21 expo. moral. in Iob. c. 10.

d *Responsum.* Eleemosynis & orationibus eius per angelum respondit dominus.

e *In domum.* Per hoc suadent quia angelus iussit introire in domum eius, quamuis Gentilis.

f *Introdu. agi. &c.* Hic incipit communio apostolorum cum Gentibus, quia descenderat ad eos, qui audierant ab angelo præceptum vt intrarent in domũ Gentilis ideo Gentiles hospitio recepit.

g *Conuo. cognatis, &c.* Duplex causa conuocationis proximitas cognationis & amicitia.

✱ CHRYS. Merito: non enim iustum fuisset etiam cognatos, & amicos non simul adduci. Et aliter, & illic præsentes magis quam illi audissent. Vidistis quanta eleemosynæ virtus, & in priore, & in præsenti sermone, illic à temporali morte liberat, hic ab æterna & ianuas aperit cæli. Vide etiam quanti fecerit, quod credat Cornelius, vt & angelus missus, & spiritus operatus, & princeps apostolorum accersitus, visio neque talem vidit, & nihil omnino intermissum est.

✱ CHRYS. Hoc faciens humilitatem suam ostẽdit, & alios docuit, deoq; gratias agit, ac declarat quod licet iussus, tamen & per se multam habeat promptitudinem. Quid igitur Petrus? Surge, nam & ego homo sum. Vides quomodo præ aliis alios docet, nihil de se magnum sentire.

K *Et loquens cum illo, introi. &c.* BED. Communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, sicut in Ananię & Saphyræ culpa zelus vltionis ius aperuit potestatis:

Supra 5. a.

Vos

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *ficauit, &c. intelligendum esse de Gentilib. principaliter, & de cibis lege prohibitis consequenter. Cætera patent ex supradictis vsque ibi.*

1 Introducens igitur eos recepit hospitio. *Communicans eis ex domini uerbo.*

2 Sequenti autem die surgens. *Absque dilatione.*

3 Profectus est cum illis. *Obediens diuinis mandatis.*

4 Et quidam ex fratribus. *i. credentibus de Iudaismo.*

5 Ab Ioppe comitati sunt eum. *Quod autem subditur in aliquibus libris. Vt Petro testes sint, non est de textu, nec habetur in libris correctis, sed primo fuit quædam glo. interlinearis, postea textui inserta per ignorantiam scriptorum sicut & in multis alijs locis veteris ac noui testamenti.*

6 Altera autem die. *Hic consequenter describitur receptio Petri in domo Cornelij cum dicitur.* Altera autem die. *id est, In crastino recessus Petri ex Ioppe.*

7 Cornelius vero expectabat illos. *Cum magno desiderio audiendi uerbum.*

8 Conuocatis cognatis suis. *Vt omnes essent participes gratię Dei.*

9 Obuius ei venit Cornelius. *Vt reciperet eum reuerentius.*

10 Et procidens ad pedes eius ado. eum. *Adoratione duliæ sciebat enim eum non esse Deum, sed eius nuncium.*

11 Surge & ego ipse homo sum. *Non, sicut ille qui apparuit tibi propter quod non decet tantam reuerentiam mihi fieri. Cætera patent vsque ibi.*

Altera ✱ Vos

MORALITER.

† a *Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, &c.* Per hoc ostenditur quod prædicator euangelicus sine dilatione debet ire ad laborandum pro animarum salute.

† *Et factum est cum introisset Petrus, obuius uenit ei Cornelius, &c.* Ostendens quod reuerentia doctori debetur maxime cum pro animarum salute mittitur.

a *Vos scitis quomodo abominatum sit uiro Iudæo,&c.* ✠ CHRYSOS. Vide ut statim de diuina misericordia differit monstrans quod magna illis bona Deus concesserit. Non solum autē hoc admirabile hic est quod talia differit, sed quod aliquo modo simul sublimia loquitur & modestiæ rationem habet nō enim dixit non dignamur accedere ad aliquos homines, & uetamus ad te. Sed quid? Vos scitis quod Deus hoc iussit, inquit, iniustum esse adhærere uel accedere ad alienigenam.

b *Ostendit.* RAB. Vbi dixit Vade cum illis nihil dubitās, uel ibi, quæ Deus purificauit, tu ne condixeris.

✠ CHRYS. Hoc apponit ne uideatur adulari homini.

c *Neminem communem aut immundum dicere hominem.* ✠ CYRIL. ALEXAND. Videtur ne tibi Petrus Apostolus quadrupedia illa omnia, & reptilia, & uolatilia diiudicade ad hominem transtulisse, & homines intellexisse ea quæ sibi in linteo cælitus lapso fuerant demonstrata? Sed fortasse dicat aliquis. De quadrupedibus quidem & reptilibus, & auibus reddisti rationem quod homines intelligi debeant da etiam de his quæ in aquis sunt, quandoquidem lex etiā de ipsis munda esse quædam & alia designat immunda. Nihil in his ut uerbis meis credatur exposco nisi testes idoneos dedero ipsum uobis dominum & saluatorem nostrū Iesum Christum testem horum autorē dabo, quomodo pisces homines esse dicantur. Simile est inquit regnum cęlorum sagenę missæ in mare, quę ex omni genere piscium colligit, & cum repleta fuerit, sedentes supra littus condunt eos qui boni sunt in uasis qui autem mali foras mittuntur. Euidēter docuit eos qui retibus colligi dicuntur pisces, uel bonos homines esse, uel malos.

d *Propter quod sine dubitatione veni accersitus.* ✠ CHRYSOSTO. Quod quamuis in hoc legem præuaricaretur, quia ueniat totum Deo imputat. Non solum non adhærere, sed neque accedere liceat inquit. Obedio igitur sermoni quo me uocastis. Sciebat .n. Petrus totum ex uisione, sed primum uult illos confiteri & fidei mancipare.

e *Ad nudius quar. die,&c.* BED. In Græcis, & in quibusdam codicib. ita scriptum est. A quarta die vsque in hanc horam ieiunans & adorans à sexta usque ad nonam. Et ecce uir, &cæ. Decebat illum exaudiri qui instantiam deprecandi tribus horis continuis a sexta properabat vel protrahebat ad nonam, quo tēpore dominus (qui rogabatur) pro salute mūdi orauit exetēsis in cruce manibus.

RA. Prima die uidit angelum, & misit nuncios secunda nuncii peruenerunt Ioppem tertia profectus est cum eis quarta uenerunt Cæsaream.

✠ CHRYSO. Et nona hora, inquit, orās. Quid est hoc? mihi videtur, & tempora vitæ religiosæ sibi constituisse. Et in aliquot diebus propter hoc enim dixit. *A quarto die.* Vide quanta sit oratio quantum se indulserit pietati. Tunc apparet illi angelus illevnus dies erat & quando abierunt missi iterum unus, & quando uenerunt, iterū unus & quarto die apparuit ita ut sit secundus dies post quē orauerat.

---

a Interrogatio, est ve' affirmatio.

a conuenerant, dixitq. ad illos. Vos scitis quomodo abomi[1] natum sit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienige-

a In vase. b sine dubitatione. c Hominem. Intellexit Petrus de omnib. Gentib. dictum esse. d Quia nullus homo discernendus est.

b nam. Sed mihi ostendit Deus, neminem cōmmunē, aut [2]

a Quia nullus homo discernendus est cum apud Deum non sit personarum acceptio.

c immundū dicere hominem propter quod † sine dubita-[3]

d Non interrogabat pro ignorantia, sed propter confessionem eorum. [4]

e tione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam ac [5]

f cersistis me. Et Cornelius ait. A nudius quarta die vsq. ad [6]

a Ieiunium & oratio digna opera sunt visione angeli.

hanc horam * orans erā hora nona in domo mea: Et ecce [7]

In forma viri semper angeli pene videntur propter excellentiam sexus. b State angeli est non cadere. c Qui nunciabat prospera. Instantia tanti & orationis promeruit obtinere quod quærebat. [8]

g uir stetit ante me ī veste † cādida & ait Corneli exaudita est oratio tua, & eleemosynæ tuæ † cōmemoratæ sunt in

Qui loquetur necessaria tibi.

conspectu Dei. Mitte ergo in Ioppen, & accersi Simonē qui cognominatur Petrus: hic hospitatur in domo Simo

a Quasi obediens.

nis coriarii iuxta mare.* Confestim igitur misi ad te, & tu

a Sicut & ego ad te mittendo. Non male vt Iudæi putabant. b Dum bene fecisti veniendo. c Ego & amici & cognati mei quos ante aduentum tuum collegi.

bene fecisti veniēdo. Nunc ergo omnes nos † in cōspectu [9]

a Obedire. b Nihil addemus. Nihil demittemus. c Doctus a petro non putat eum Deum sed Dei apostolum.

tuo assumus audire omnia quæcunque pręcepta tibi sunt [10]

a Gentibus. b Qui patienter audierat quasi clauso ore.

a domino. Aperiens autem Petrus os suum dixit.† In ve [11] [12]

a Non solum in visione, sed manifestis signis Cornelio narrante quæ ei angelus reuelauit. b Non discernit inter Gentiles & Iudæos. [13]

h ritate comperi, quoniam non est personarum acceptor

---

f *Et ecce uir stetit coram me in uestitu splendido.* Non dicit angelum, adeo alienus erat a fastu & inquit.

✠ CORN. Exaudita est oratio tua, & eleemosinæ tuæ in memoria habitæ sunt coram Deo.

✠ CYRIL. HIEROSO. Poterit sanè aliquis etiam per pecunias iustificari. Exuriui, inquit, & dedistis mihi manducare omnino id per pecunias. Et uis nosse quod bona & opes possunt esse ostium regni cælorum. *Vende omnia quæ habes, inquit, & da pauperib. & habebis thesaurum in cælis*

g *In con. Dei.* RAB. In Græco, In conspectu Dei assumus quod rectè dicitur ab eo qui Deo promptus erat obtemperare, credens eum ubique præsentem esse.

h *Non est per ac.&c.* BED. Patet Deum non esse personarum ☞ accep-

Marginalia: Sedebā ieiunans. — † Splendida. — li. 7. in Le. — * Qui vbi aduenerit loquetur tibi. — Matth. 13. — † Sine contradōne in cunctāter. Fines Iudæorū & Gentiliū. — † in memoria habitæ — † Teste de adsumus. — † Ro. 2. d. Eph. 6. b. Col. 3. d. — Catech. 8.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vos scitis quo abomi. sit uiro Iudæo con. aut accedere ad alienigenam. *Hoc .n. sciebant per experientiam, quia Gentiles erant et inter Iudeos habitabant.*

2 Sed mi. osten. *s. in visione prædicta & eius expositione.*

3 Nemi *Cuiuscumque nationis.*

4 Commu. aut immun. dice. ho. *i. quod licet alicui homini dicere de quocunque alio, quod sit immundus.*

5 Propter quod sine du. *alicuius transgressionis.*

6 Veni accer. *A nobis Gentilibus.*

7 Inter er. quam ob cau. &c. *licet aūt audisset causam in generali a nuncijs Cornelij, tamen adhuc magis uolebat audire in speciali.*

8 A nu. quar. die usque ad hanc ho. *Eadem .n. die qua Corneluis circa horam nonam uidit uisionem, misit nuncios, ut dicit Gl. & secunda die uenerunt Ioppem quæ distat Cæsarea per 34. milliaria, ut habetur, in descriptione terræ sanctæ. Tertia uero die Petrus iuit in Ioppem & die quarta intrauit Cæsaream. Cætera patent ex supra dictis usque ibi.*

9 Nunc er. omnes in con. tuo. assu. *Parati cum magno desiderio, & deuotione.*

10 Audi. omnia quæ. præ. ti. *pro nostra salute.*

11 Ape. au. *Hic consequenter describitur ipsius Cornelij, & eorum qui cum eo erant conuersio, & secundo eorum baptizatio, ibi. Adhuc loquēte Conuersio autem eorum facta est per prædicationem Petri ideo dicitur.* Ape. aut. Petrus os suum di. *incipiens per modum breuis præmij a iustitia & bonitate diuina.*

12 In uer it. com. *i. experimento probaui.*

13 Quoniam non est pers. acce. Deus. *i. discernens inter Gentiles & Iudæos quantum ad salutem æternam quia vult omnes saluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire. 1. Timor. 2. b. ideo subditus.* Sed

MORALITER.

12 *Aperiens autem Petrus os suum,&c.* Per hoc ostendens quod doctor catholicus habens in promptu beneuolos auditores attentos & dociles, quales erant isti statim procedere debet ad actum docendi, & bonus effectus subditur cum postea dicitur.

MO-

Digitized by Google

acceptorem, quia filium vnigenitum qui omniũ conditor & Dominus est, misit facere pacem humano generi, in cuius nomine testantibus prophetis remissionem peccatorum, non Iudæi tantum sed omnes credentes acciperent.

Li.1.in ep.ad Galat. c.2.

✠ HIERONYMVS. Petro quoque dicente: In veritate cognosco, quia non est acceptor personarũ Deus, sed in omni loco, qui timet eum, & operatur iustitiam acceptus est illi, quo ita que argumento ipse sanctus Apostolus Petrus aduersum eos qui in Cornelio ex gentibus baptizato, nec circuncisio scandalum sustinebãt vtitur, & placat eos, se non potuisse negare aquam his qui spiritum sanctum acceperant, eodem sanctus Apostolus Paulus aduersum ipsum Petrũ disputat, quod personarum non sit acceptor Deus, sed vnumquemque pro veritate iudicet.

† 32.q.4.c. 1. curr.at.§ licentiam De insti.c. ad decoré.

a Tam Iudæo quam Gentili. b Vt tu times. c Elemosynas orationes, ieiunia, quæ tu operatus es.

Deus, † sed in omni gente quæ timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Verbum misit Deus filiis Israel,

a Sicut & te accepit. b Euangelii. Filium incarnati fecit, qui est verbum patris. c Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt do. Israel.

a Deus per verbum suum Iesum Christum. Id est reconcilians. b Non per alium nuncium. c Quia. Iesus qui verbum patris, & verbum caro factum est. d Non vnius gentis.

annuncians pacem per Iesum Christum hic est omnium dominus. Vos scitis, quod factum est per vniuersam Iudæam

Vel quod. a Non alibi prædicauerat Iesus.

a Prædicatio Euangelii. b De hoc Mathæus ait. Exinde cœpit Iesus prædicare. c Qui baptizatus est Iesus.

verbum. Incipiens enim a Galilæa post baptismum quod prædicauit Ioannes, Iesum a Nazareth quomodo vnxit eum Deus Spiritu Sancto & virtute qui

a Non habens, vbi caput suum reclinaret.

a Impiger & humilis. b Mores instruendo. c id est, per signa. d Corporali vexatione, quam sæpe permittitur sathanas inferre.

pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in Regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno

Qui a maligno spiritu vexabantur. a Pater cum filio. Deitas cum vero homine. b Vt ipse ait & eritis mihi testes &c. Nos testes sumus in regi &c. vel omnium quæ fecit in regione.

a Et hoc patet quod merito reprobantur Iudæi Gentilib. electis. Vt maledictum & reum hominem.

Quia ad hominem loquebatur eximium iam factum, & alacriter suscipientem omnia quæ à se afferebantur. Deinde præparans sermonem, quomodo dominus omnium addit ac dicit. *Quem misit euangelizantem*, Hoc est, ad bona vacantem, non iudicium intentantem.

b *Vos scitis, &c.* BE. Omnia quæ in symbolo dicuntur breuiter complectitur, quod Iesus sit Christus, quod omnium dominus ad reconciliationem mundi missus, Ioannis voce præconizatus spiritu sancto perunctus, Deo inhabitante per miracula declaratus, crucifixus, mortuus, suscitatus, suis manifestatus, iudex omnium venturus per ecclesiam per totam orbẽ dilaturus fide.

RABA. Sic legendum: Scitis Iesum vt prædicauit Ioannes, Iesum a Nazareth, quomodo vnxit eũ, &c. Vel: hoc prædicauit Ioannes, quod vnxit eum, sed non terreno more, sed spiritu & virtute signorum.

†Sup. 1. a.

✠ CHRYSOSTOMVS. *Sed in omni gente, &c.* Hoc est, siue præputiatus sit, siue circũcisus. Hoc & Paulus manifestans, non enim est personarum acceptio apud Deum, dicit. Nunc igitur. Assumus omnes, inquit corã Deo. Vide quanta fides, quanta pietas. Sciebat Petrum nihil humani dicturũ, cum dixisset, Deus monstrauit mihi. Ideo & assumus vt audiamus omnia quæ præcepta sunt tibi a Deo, dicit. Quid igitur. Nũquid acceptus illi est is qui in Perside agit? Si fuerit dignus, hac ratione acceptus erit, vt assequatur fidẽ. Hinc etiam Eunuchum ex Aethiopia non despexit. Et qui dicet quis, dicis de his qui Deum colunt, & despecti sunt? Absit. Nullus qui Deum colit, despicitur. Nõ enim possibile est, vt quis vlla in gẽte despiciatur vnquam. In omni enim, inquit, gẽte, qui timet Deum, & operatur iustitiam. Iustitiam vocat omnem virtutem. Vides vt deprimat illius arrogãtiam ne sublime de se sentiat, dicendo, In omni gente qui timet Deum, acceptus est illi. Quasi dicat, nullum repellit, omnes admittit credentes.

a *Verbum misit Deum filius Israel, &c.* CHRYSOSTOMVS. Primum de dominatione illius disserit, multũq; sublimiter. Quia

BE. Alia editio sicut unxit eum Deus prædicauit ergo Ioannes Iesum sicut unxit eum Deus spiritusancto, dicens, ipse baptizabit in spiritu sancto. Et iterum, uidit spiritum descendentem super eum sicut columba, &c.

c *Vnxit eum, &c.* BEDA. Non oleo visibili sed dono gratiæ, quod significat oleum visibile quo inunguntur baptizati. Nec tunc inunctus fuit spiritusancto, quando colũba descendit super eum, tunc enim ecclesiã præfigurabit, in qua baptizati spiritũ sanctũ accipiunt. Sed mystica & inuisibili vnctione perunctus est, quando verbũ caro factũ est, id est, humana natura verbo Dei in vtero virginis copulata, facta est cũ eo vna persona, & ideo confitemur eũ natũ de spiritu & virgine Maria. Melius est enim sic intelligere, quam diuinitatem filii cũ homine quem assumpsit cohabitantẽ significare, ne Christi personam geminemus, cadentes in doctrinam Nestorii.

d *Qui pertran. &c.* BE. In græco additur, per xl. dies, non quod quotidie cum illo mãducarent & biberent: nam esset contrarium Ioanni, qui octo dies interponit quibus eis visus non est vt

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Sed in omni gen. &c. *Declinando a malo.* 2 Et ope.iu. *Faciendo bonum.* 3 Acce. est il. *Sed contra hoc videtur quod dicitur ab omnibus doctoribus, nullum vnquam fuisse saluatum, nisi per fidem mediatoris, nec per consequens gratiam habuisse, quæ facit Deo acceptũ quam non habebant Gentiles, Dicendum, quod fides mediatoris semper fuit necessaria ad salutẽ, non tamen vniformiter omni tempore & omnibus populis. Post publicationem enim Euangelij omnes tenentur habere fidem explicitam de mediatore, quantum ad articulos incarnationis natiuitatis & huiusmodi, quæ communiter in ecclesia omnibus proponũtur credenda, Ante declarationem vero natiuitatis Christi maiores Iudæorum quibus data est lex & prophetæ, de istis facientes mentionem tenebantur habere fidem de mediatore, minus tamen explicitam quam in no. Testa. in quo veritas est magis elucidata. Minores vero Iudæorũ adhuc minus explicite. Et sufficiebat eis ad salutem credere Messiam futurum, sicut lex & prophetæ nunciabant, in quodam tamen generali licet significatione legis & prophetarum, non intellexerunt in speciali. Ante vero legem & prophetas scilicet tempore legis naturæ, sufficiebat omnibus credere vnum Deum remuneratorem bonorum per modum ab eo cognitum, ideo dicitur. Heb. 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Et in hoc implicite continetur fides mediatoris, per quem fit remuneratio bonorum & punitio malorum, secundum quod dicitur Io. 5. d.* Pater omne iudicium dedit filio. *Et quia Gentilib. non fuit data lex, nec prophetiæ. ideo talis fides sufficit eis vsque ad publicationem Euangelij, talem autem habuit. Cornelius & eius domestici, vt satis patet ex textu.*

4 Verbum. *Præmisso per modum præmii de iustitia & bonitate diuina, hic consequenter Petrus accedit ad propositum annunciando Christum, d.* Verbum. *scilicet euangelicum.* 4 Misit Deus fi. Isr. *Primo.* 6 Annun. pa. *Internam gratiæ & supernam gloriæ.* 7 Per Ie. *qui in persona ꝓpria filijs Israel prædicauit. & ne creatur homo purus, subditur.* 8 Hic est omnium do. &c. *Per consequens verus Deus.* 9 Vos sci: *Quia inter Iudæos habitastis.* 10 Quod fa. est per. *Id est res verbo significata. Et quæ sit illa subditur post:* Iesum à Nazareth. *scil. venisse ad prædicandum salutem.* 11 Incipiens. n. à Ga. *Ibi enim incepit prædicare, vt patet.* Lu. 4. 12 Post baptis. *Scilicet Ioannis, quia ante non legitur publice prædicasse.* 13 Quod prædica. &c. *Id est quod mysterium Christi futuri Ioannes prædicauit, vt patet ex decursu euangelij.* 14 Quomodo. vnxit eum, &c. *Scilicet Iesum in humana natura.* 15 Spiri. *Id est, plenitudine gratiæ.* 16 Et vir. *In operatione miraculorum in quibus humanitas Christi erat instrumentum coniunctum.* 16 Qui pertrans. be. *Quantum ad informationem morum, & sanationem languidorum.* 17 Et sanando omnes oppressos a dia. *Mente & corpore.* 18 Quoniam Deus erat cum illo. *Per plenitudinem gratiæ, & per vnionem personalem in supposito verbi.* 19 Et nos te. su. *Per visum & auditum.*

est, vt tertio manifestaretur & totidem diebus ieiunauit ante mortem cibo indigens, quot manducauit post resurrectionē iam cibo non indigens. Ieiunauit ante mortem, vt nos abstineremus à desiderijs huius seculi. Manducauit docēs in hoc quod nobiscum est vsque ad consummationem seculi. Ieiunium est in certamine quia qui in agone est, ab omnibus se abstinet. Cibus est in spe pacis quæ perfecta erit cum mortale hoc induerit immortalitatem nos autem cū viam domini carpimus, a ueritate seculi ieiunamus, & futura repromissione reficimur.

RAB. Per 40. dies, non assidue, sed quibusdam vicibus in illo quadragenario dierum numero factis.

a *Et bi.* BEDA. Hic exponit Petrus quod in euāgelio tacetur post resurrectionem se bibisse cum Christo, nisi illic credamus indicatum, ubi ait. Donec illud bibam uo. in regn. pat. mei.

Nobis, qui manducauimus, & bibimus cum illo postquam surrexit a mortuis.

✱ CHRYS. Quare autem non resurgēs fecit signum. sed comedit ac bibit. Quia & resurrectio ipsa, per se magnum signum erat. Nihil autem ad ostendendam illam maius, quam comedere ac bibere.

b *Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, &c.* ✱ CHRYSO. Testificari, inquit, Hinc etiam cum terrore dixit ne possent ad ignorantiam confugere, Et nō dixit, Hic est filius Dei, sed quod maxime illos terrebat. Hic est præfinitus a Deo iudex viuorum ac mortuorum. Deinde valida est argumentatio à prophetis, illi enim in magna existimatione habebantur, huic omnes prophetæ testimonium dant. Postquam timore concussit, tunc & addit veniam, non ab illo à prophetis dictam & hoc quod terrebat, ab illo dictum quod autem blandius erat à prophetis sumptum.

c *Cecidit, &c.* ✱ CHRYSOSTOMVS. Vide dispensationem Dei, non permisit absolui sermonem neque ex præcepto Petri, fieri baptismum, sed vbi exhibuerant se mente admirabili, quamuis doctrinæ principium esset & crediderunt omnino baptisma esse remissionem peccatorum tūc aduenit spūs. Hoc autem fiebat Deo magnam defensionem Petro hac dispensatione afferente. Non simpliciter autem spiritum accipiūt, sed linguis loquebantur, id quod & obstupefecit eos qui simul venerant. Iam cur nam res hęc sit constituta? Propter Iudæos etenim illis hoc valde molestum erat Ideo hoc totum Deus agit & Petrus fere simpliciter ad est ut discat quod oporteat post hac illos accedere ad gētes. Et quod propter hęc oportebat illud fieri ne mireris, ubi.n. post tanta etiam in Cæsarea & in Hierosolymis controuersia fit quid non factum esset mihi hęc simul accidissent idcirco hæc cum excellentia quadam fiebant.

BEDA. Repente descendit. Vel de monte Iudæorum cecidit in vallem Gentium secūdum illud. Valles abundabunt frumento.

d *Spi.* BEDA. Spiritus donum Dei est inquantū eis datur qui per eum diligunt Deū apud se autem Deus est, etiam si nulli datur, primi & filio coæternus nec quia illi dant sicut donum Dei, vt seipsum det sicut Deus. Spirtus enim vbi vult spirat.

BED. Ne baptisma dubitet tradere Gentib. spiritussancti testimonio confirmatur, Et hoc sanctum est, ne reprehendatur Petrus & ut obstupescerent comites eius testes futuri cōtra Iudæos & ideo ante baptismum, nec per inuocationem Petri descendit spiritus & nouo ordine præcurrentis spiritus in testimonium fidei Gentium nunquam uero in Iudæis euenisse reperitur.

c *Nunquid aquam, quis.* Deus qđ maius est prius dedit, & ordinem præposterauit, nunquid qđ minus est pōt prohibere? Vos uenistis ad hoc ut testes sitis ergo iudicate. *Num aquam* ✱ CHRYS.

Margin: †Sup. 2. c. 1. Corint. 15. g. — † Quotquot. — †Donum. — Matt. 26. c — †Exhibuit eum vitam manifestissime. — †Delectis. — † Gentes. — †De cō. d. 4. c. cos. de bapt. c. 1. Psal. 64. c. — Ioan. 3. a. — Luc. 24. g.

Pater vel diuinitas. a Visita uit nos post biduum.

†Hunc Deus suscitauit tertia die, & † dedit eum manife- 1

a Post resurrectionem. b Quos elegerat Deus & in multis præfigurauerat.

stum fieri non omni populo, sed testibus † præordinatis 2

a Piscem panem & fauum mellis, quæ veri signa sunt corporis.

a á Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo post- 3

b quam resurrexit á mortuis. Et præcepit nobis prædicare 4

a Quod figurauerunt ciborum reliquiæ. b Non Iudæis tantum, sed etiam Gentilibus.

populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est á 5

a Patre qui omne iudicium dedit filio. b Iustorum, vel qui viui in aduentu Christi inuenientur. c Peccatorum, vel qui ante mortui dormierunt. d Non nos soli testes sumus.

Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes prophe- 6

tæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum acci- 7

a Qui inuocauerit nomen domini saluus erit. b Tam Iudæi, quàm Gentiles. c Fide cum operib. d Necdum finitis verbis.

pere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Adhuc 8

a In eum cadit spiritus super quem humilem requiescit. b Cornelium cum suis.

c loquente Petro verba hæc, cecidit spiritussanctus super om

a Nescientes gratiam peruenire ad Gentes.

d nes † qui audiebant verbum. Et obstupuerunt ex circun- 9

cisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in † natio-

a Gentes. b Dona. c Secundum Iohel Effundam de spiritu meo, &c.

nes †gratia spiritussancti effusa est. Audiebant enim illos lo

a Signum est in linguis quod spiritus descenderit. b Quia non inania loquentes linguis, sed magnalia Dei. Stupor sociorum.

quētes linguis & magnificantes Deū. Tūc respondit Petrus. 10

e Nūquid aquā quis prohibere potest, vt nō baptizētur hi qui 11

a A sociis suis, vel à seipso.

sanctū spiritū acceperūt, sicut & nos? † Et iussit eos baptzari 12

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et de eum ma. fi. *Per multa argumenta suam resurrectionem declarantia quæ posita sunt supra 1. c.*

2 Nemo omni po. sed te. *Secundum enim quod dicit Dion. li. cœlestis hierar. hęc est lex diuinitus instituta, ut ea quæ transcendunt cognitionem naturalem primo superioribus reuelentur, et per superiores alijs manifestentur, sicut patet in spiritibus angelicis in ordine hierarchiæ. Nam superiores immediate a Deo illuminantur, medij vero a superioribus & inferiores a medijs. Resurrectio autem Christi est de transcendentibus & ideo primo manifestata est apostolis, & cum ipsis manentibus per quos tanquam per testes idoneos alijs manifestata est de qua idoneitate subditur.*

3 Nobis quia man. & bi. cum ii. past. re. a mor. *Ad declarandum veritatem sua resurrectionis, ut dictum est supra 1. c.*

4 Et præ. no. &c. *Vt habetur supra 1. c. Et eritis mihi testes, &c.*

5 Quia ipse est qui con. est a Deo. *Patre.*

6 Iudex viuo. & mor. *i. iustorum qui viuunt vita gratiæ & iniquorum qui mortui sunt morte culpę propter quod dicitur Io. 5. Pater omne iudicium dedit filio.*

7 Huic omnes pro te. per. *Q. d. nos soli non sumus eius testes, sed etiam omnes Prophetę antiqui diuinitus inspirati. Vnde dicit Ra Sa. Hebræus super Zachar. quod vniuersi psopbetæ non sunt locuti nisi ad dies Messię, s. de principali intentione.*

8 Adhuc lo. Hic *consequenter ponitur Cornelij & cū eo existentiū baptizatio et primo receptionē spiritussancti in signo sensibili, quæ dicitur quædam baptizatio, c. seq. & sup. 1. c. de qua suaditur.* Cec. spi. &c.

9 Et obstu. ex cir. fi. *Admirantes quod tanta gratia daretur Gentilibus sicut & Iudæis nutritis in lege & prophetis. Consequenter ponitur baptizatio in aqua sub inuocatione nominis Christi cum dicitur.*

10 Tunc respon. Pe. *Illis qui cum eo venerant admirantibus.*

11 Nun. aquam quis pro po. &c. *Q. d. non ex quo spiritussanctus nō distinxit inter nos & ipsos Gentiles sicut uidetis.*

12 Et iussit eos bap. in no. Ie. Chri. *In hac. n. forma dabatur baptismus in primitiua ecclesia rationibus dictis c. 2. supra.*

✱ Tunc

MORALITER.

8 *Adhuc lo. Petr. uerba hac ceci. spir. super omnes qui au.* Et per hoc ostenditur quod illi qui deuote & attente audiunt verbum Dei recipiant gratiam spiritussancti, licet non recipiant in signo visibili.

MO-

Digitized by Google

A ✠ CHRYS. Vidisti quod causam retulit? & quomodo laborauit vt hoc enunciaret hanc dudum sibi mentem fuisse. *Nunquid agam*, inquit, quis prohibere poterit? Ferè enim, hoc est, contradicentis, prohibentibus, & dicentibus quod non oportet hoc fieri. Totum factum est, inquit, quod magis necessarium fuit baptisma quo & nos baptizati sumus. *Et iussit eos baptizari.* Post quam pro se rationem reddit tunc præcepit baptizari, docens illos reipsa, Adeo molestū erat Iudæis, & propter hoc prius se defendit, quamuis res ipsę clamarent, & tunc præcepit.

a *In nomine Christi.* Cum sit regula ecclesię, baptismum tradi in nomine Trinitatis: Lucas tñ testatur in nomine Iesu Christi illum dari. Quod Ambr. soluens, dicit per vnitatem nominis mysterium plenum fieri, quia qui Christum dicit, & patrem à quo filius & spiritum sanctum ēt designat, qui ēt patrem dicit, & filium & spiritum pariter ostendit, & qui spiritum nominat patrem à quo procedit spiritus, & filium cuius etiam spiritus est, nuncupat. Vnde vt rationi copuletur autoritas etiam in spiritu baptizatur, secundum illud. *Vos autem bapti.* in spiritu sancto, & *Apostolus. In uno spiritu baptizati sumus.*

a in nomine Iesu Christi. Tunc rogauerūt eum vt maneret 1 apud eos aliquot diebus.

D BE. Pręcipuè congruit nos in nomine Christi baptizari, secundum illud. Quicunque baptizati sumus, in Christo Iesu, morte ipsius batipzati sumus.

sup. 1. a. 1. Cor 12. b Gal. 3. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc rogauerunt eum. *Vt plenius instruerentur in fide & solidarentur.*

E

ADDITIO.

B In cap. 10. *Vbi dicitur in Postilla.* In veritate comperi. *i. experimento probaui.*

Hoc quod dicitur. In veritate comperi. *non uidetur referendum ad experimentum sensibile seu corporale, quia scire, quod Deus non est acceptor personarum, non cadit sub sensu. Referendum est igitur ad veritatem rationis, secundum quem comperitur, quod* Deus *qui summe bonus & summè iustus est, non debet esse personarum acceptor. Si autem dicatur, ex hoc, quod Gentiles qui in primitiua ecclesia baptizabantur, prophetabant, & habebant dona linguarum sicut & Iudęi baptizati, per hoc experimento probatur quod Deus nō discreuit inter Iudæos & Gentiles quantum ad salutem æternam. Dicendum quod prophetare & linguis varijs loqui sunt gratiæ gratis datæ tantum, & non gratum facientes, & ideo per talia non probatur propositum.*

CAPVT XI.

a Præter Apostolos. a Propter Eunuchum & Cornelium. a Non comites, sed credentes ex Iudæis qui erant in Ierusalem. Duo contra legem fecisti. A principio visionis, vel incipiens salutem Gentibus nunciare. a In qua hora Deus me falli non fineret. a Non ab alio nunciatum est mihi. a Solerter & sine negligentia.

a AVdierūt aūt Apostoli & fratres q̄ erant 1 in Iudęa, q̄m & Gentes reccperūt verbū 2 3 4 Dei. Cū aūt ascendisset Petrus Ierosolymā, 5 disceptabāt aduersus illū q̄ erāt ex 6 circūcisione dicētes: Quare introisti ad 7 viros pręputiū habentes, & manducasti cum illis? Incipiens 8 aūt Petrus exponebat illi ordinem dicens: † Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & vidi † in excessu mentis meę visionem, descendens vas quoddam velut lintheum magnum quatuor initiis submitti de cœlo, & venit vsque ad me. In b quod intuens considerabam, & vidi quadrupedia terræ &

† sup. 10. a † in raptu.

CAP. XI.

a *AVdierunt autem Apostoli, &c.*

C ✠ CHRYSOS. Posthæc contendebant hii qui ex Circuncisione erant, non Apostoli. Quid est διεκρίναντο, expostularunt. Offendebantur, inquit non parum, & vide quid prętexant, non dicunt. Quare annunciasti, sed quare simul edisti? At Petrus non in hoc frigido dicto morabatur. Re uera enim frigidum erat, sed in magno illo dicens. Si spiritus particeps fuerunt & illi, quomodo hoc non erat communicandum? Quomodo igitur in Samaritanis hoc non factum est: Sed contrarium? Etenim non solum antea baptisma factum non est, sed neque post baptisma, & non indignati sunt, sed magis rē audita miserunt aliquos in hoc opus. Verum neque istud obiiciunt, sciebant. n. quod diuinæ gratiæ esset, sed quare simul edisti dicunt. Et aliter, Magnum & fere infinitum discrimen erat inter Samaritanos & Gentes. Vel etiam singulari dispensatione accidit illum reprehendi, vt hi discant, non enim rem obiter Petrus narrauit. Vide autem quam alienus sit à fastu & uana gloria. Incipiens enim Petrus inquit exposuit illis p ordinem dicens. *Ego eram in ciuitate Ioppe orans.* Et non dicit quare, vel qua occasione. *Et uidebam in raptu mentis uisionem, descendere uas quoddam, &c.*

E d *Quadrup. terr. &c.* RABBA. Miror quosdam hoc interpretari super escis quibusdam lege prohibitis, cum nec serpentes, nec reptilia edi possint, nec Petrus sic intellexit, sed omnes homines ad euangeliū æqualiter vocari, & nullum secūdum naturam

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XI.

1 AVdierunt autem Apost. *Postquam descripta est Cornelij conuersio, hic consequenter ponitur ex hoc orta disputatio. Circa quam primo quęstio proponitur, & secundo soluitur, ibi.* Incipiens. *Circa primum dicitur.* Audite autem Apost. *undecim, similiter.*

2 Fratres. *i. alij fideles cum eis existentes.*

3 Qui erant in Iud. *Cæsarea enim ad quam iuerat Petrus erat in terra Philistinorum.*

4 Quoniam & Gen. receper. uerbum Dei. *Scilicet Cornelius & amici sui.*

5 Cum autem ascen. Pet. Ie. *Hoc dicitur quia Ierusalem erat in altiori situ quam Cæsarea, quæ est super mare mediterraneum sita.*

6 Disceptabant aduersus illum qui erat, &c. *Id est, conuersi de Iudaismo.*

7 Quare intro. &c. *Q. d.* Non est licitum communicare cum incircumcisis.

8 Incipiens autem, &c. *Hic consequenter soluitur quæstio, & hoc per reuelationem factam Petro, quia fuit sibi ostensum neminem reputari debere immundum, & per uerbum spiritussancti dicentis, quod iret cum* Gentibus *& communicaret cum eis sine dubitatione. Et patet litera ex dictis capite præcedentis, quia repetitio est illius quod dictum est ibi, usque ibi.*

Cum ✠ Sicut

MORALITER.

† 6 *Disceptabant autem, &c.* Ex hoc habetur argumentum quod quando superior facit aliquid insolitum, licet sit bonum, tamen ostendere debet illud esse rationabiliter factum ad pacem aliorū, & illi debent acquiescere audita super hoc ratione, sicut fecerunt isti audita narratione Petri, vnde subditur postea.

† His

Digitized by Google

naturam esse pollutum. Non enim quia bestias comederit, sed quia Gentibus communicauerit increpatus mysterium huius visionis exposuit.

a *Commune uel immundum nunquam introiuit in os meum.* HIERONYMVS. Populus Iudæorum partem Dei esse se iactitans, communes cibos uocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia suillam carnem, lepores, & istiusmodi animantia, quæ un gulam non findunt nec ruminant, nec scammosa in piscibus sunt, unde & in Actibus Apostolorum scriptū est. *Quod Deus sanctificauit, tu ne commune dixeris.* Commune ergo quod cæteris hominibus patet, & quasi non est de parte Dei, pro im, mundo appellatur. Sciendū tamen quod ipsi quidem cibi, & Dei creatura, per se omnis munda sit, sed idolorum, ac dæmonum inuocatio ea faciat immunda.

B ✱ CHRYSOSTOM. Narrat ea quæ necessaria erant: alia uerò obticet, immò per hæc & illa probat, & uide quomodo ratio nem reddit, & non vult doctoris authoritate uti, scilicet, enim, quod quo modestius loqueretur, hoc magis eis prodesset: *Nunquam ingressum est inquit, in os meum commune, vel immundum.* Et sic totum negotium defendebatur.

b *Et sex fratres, &c.* BEDA. Quia sex diebus factus est mūdus, per sex fratres opera perfecta monstrantur, quę doctorem comitantur, quando auditoribus inter uerba exhortationis demonstratur exemplum perfectionis.

c *Et annunciauit nobis quomodo vidert angelum in domum suā missum dicentem sibi, Mitte in Ioppem uiros, &c.* ✱ CHRYSOS. Et non dixit ea, quæ ab angelo dicta erant Cornelio: *Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriale coram Deo.* Ne scilicet illis tribuat, utpotè nihil magnum habentibus. *Loquetur verba ad te per quæ saluus eris, tu, & omnis domus tua.* Vides quomodo festinat, propter id quod dixit. Et nihil de humanitate viri dicit, Igitur cum spiritus missus sit, & Deus miserit, & illinc per angelum euocatus sit, hinc urgeat, & soluat differentiam rerum quid faciendum erat. At nihil horum dicit sed à posteriore cōfirmat, quod & iuxta illud testimonium fit, omni controuersia carens, & quare dicit? Non hoc factum est solum ex superabundantia Deo, ut demonstretur etiam initium nō ab apostolo. Si autem sua sponte motus illuc profectus esset, nihilque horum accidisse, plurimum perculsi, ac attoniti fuissent. Et sic iterum illorum mētem capit, dicens ad illos, *qui scilicet spiritum sanctum ac ceperunt sicut, & nos.*

d *Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & nobis, &c.* ✱ CHRYSOST. Vt ex abūdātia illorū obturet ora, pp hoc adiecit, p donum. Vides quomodo eos qui semel crediderunt non sinit minus habere. Per donum dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credimus in dominum Iesum. Et ita ipse purgat illos, & non dicit uobis, sed nobis, mitigās etiam hac ratione sermonem. Quod igitur indignum passi estis, quando nos illos socios dicamus?

e *His auditis ta. &c.* ✱ CHRYSOSTOM. Vides quomodo ex concione Petri bene omnia narrantis totum fuit? Ideo & glorificarunt Deū, quod penitentiam illis dedit. Ita humiliati sunt ab his sermonibus, hinc postea apertum est ostium ueniendi ad gentes. Sic & nos oportet in bonis proximum glorificare Deum, & non insultare.

f *Ergo & Gen. &c.* Hoc est quod in Iob legitur. Ab Aquilone aurum ueniet, & ad Deum formidolosa laudatio quia prius frigido Gentium in pectore splendor fidei exortus est, & pro eadem inopinata fide Iudæa Deum tremendo glorificat.

g *Et illi quid. &c.* Reuertitur ad id quod dixerat, igitur qui dispersi

To. 6. li. 2. in Mat. c. 15.
† 33. q. 2. c. interfecto res. §. in hoc omnes, nihil.
† Ioan. 1. b. sup. 1. a. inf. 19. a.
† cū credidissemus.

Ego, & non alius.

bestias, & reptilia & volatilia cœli. Audiui autem & vocem

a Familiaris ostenditur ex nomine. b Ecce prima excusatio.

dicentem mihi: † Surge Petre: occide & māduca. Dixit autē:

a Sicut & vos modo refutatis.

a Nequaquam domine: quia ✱ commune aut immundum

Ecce secunda excusatio.

nunquam introiuit in os meum. Respondit autem vox secundo

a Facta. b Non alius. c Id est, præcepit mundari. d Non solum facto, sed & verbo refutare noli.

cundo de cœlo: Quæ Deus mundauit, tu ne commune dixeris.

a Quod est firmitatis indicium, vnde tertia excusatio nascitur. b Ex hoc significatur Gentes in cœlum esse recipiendas.

xeris. Hoc autem factum est per ter, & recepta sunt omnia

Et ecce quarta excusatio. a Ne pro alia causa visio extimetur ostensa. Quinta excusatio numero testium veniente & se xu principali. b Non ego primo illos adij.

sursum in cœlum. Et ecce viri tres confestim astiterunt in

Ecce excusatio sexta.

domo in qua eram, missi á Cæsarea ad me. Dixit autem spiritus

a Prohibuit me facere, quæ facit., & iussit quæ arguitis. Septima excusatio, testimonium factum.

titus mihi, vt irem cum illis nihil hęsitans. Venerunt autem

b mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum viri.

a Excusatio octaua, narratio, scilicet fidelis viri de visione angeli in domo sua ob cuius ingressum Petrus vocabatur.

c Narrauit autem nobis quomodo vidisset angelum in domo

a Solito more angelus stare dicitur.

sua stantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus: qui loquitur tibi verba [1]

a Decima excusatio, quia angelus salutem nunciat quam negatis.

in quibus saluus eris, tu & vniuersa domus tua. [2] Cum autem [3]

a Vndecima excusatio, descensio spiritus. b Eodem modo & non inferius.

cœpissem loqui, cecidit spiritussanctus super eos, sicut & in [4]

a Duodecima excusatio, sermo domini de spiritusancto ad ipsos factus qui completus est in Gentibus.

nos in initio. [5] Recordatus sum autem verbi domini, sicut di- [6]

cebat: † Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem bapti- [7]

d zabimini spiritusancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis [8]

Deus, sicut & nobis † qui credidimus in dominum Iesum [9]

a Nolite conari. Si. n. ego non potui, nec vos poteritis.

Christum, ego quis eram, cui possem † prohibere dominum, [10] [11]

a Ab increpatione Petri. b Gratias egerunt saluatori.

e f His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deū dicentes. Ergo [12] [13]

a Vt nobis. b Quod apparet in descensu spiritus.

g & Gentibus pœnitentiam Deus dedit ad vitā. Et illi quidem [14]

† desistere Deo.
Ioan. 17. d

NICOLAVS E LYRA.

✱ 1 Sicut & in nos in initio. *i. in die Pentecostes.*

2 Recordatus sum, &c. *Ex quo patet quod talis datio spiritussancti in signo sensibili, dicitur quędam baptizatio & in fi. concludit Petrus.*

3 Si ergo eandem gra. *i. signo sensibili.*

4 Dedit il. *Incircuncisis.*

5 Sicut & no. *Circuncisis.*

6 Qui credi. in do. Ie. Chri. *Q. d. Circuncisio aut præputium nihil facit ad hoc, sed fides Iesu Christi.*

7 Ego quis eram. *Qui sum puluis & cinis.*

8 Cui possem prohibe. domi. *Scilicet dare gratiam suam secundū suum beneplacitum. Quod autem in aliquibus subditur. Ne daret spiritumsanctum credentibus in nomine Iesu Christi, non est de textu, nec habetur in libris correctis, sed fuit quædam interlinearis gl. per scriptores textui inserta.*

9 His au. di. *Rationabilibus & ueris.*

10 Tacuerunt. *Ab increpatione Petri eius factum approbantes.*

11 Et glorific. Deum. *Gratias agendo de hoc quod gratiam suam extenderat ad Gentiles, ideo sequitur.*

12 Ergo & Gent. pœniten. *i. tempus & locum pœnitentiæ.*

13 Ad uitam. *s. æternam consequendam.*

14 Et illi quid. &c. *Hæc est pars incidentalis, & diuiditur in duas.* ✱ *secundum*

Diuisio.

MORALITER.

✱ 9 *His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicen. Ergo, &c. Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, &c.* Hic adhuc ostenditur bonū quod Deus eliciut ex † disper-

Digitized by Google

✻ persi erant, pertransibant euangelizātes verbum Dei. Interserta est.n.narratio de Philippo, Petro, Ioanne, Paulo.

a *Erant autem qui.* RABANVS. Non de illis qui fuerant dispersi ab Ierusalem, sed de Cypro & Cyrene fuerant. Aut excepta Antiochia, in ceteris, id est, in Cypro & Cyrene ad Græcos sunt locuti. Aliter Græci illi quibus locuti sunt, Iudæi fuerant genere, sed inter Græcos conuersati sunt in dispensatione.

✻ CHRISOST. Vides quod ea quæ apud Cornelium acta omnia sunt singulari dispensatione gesta sunt. Hoc autem & ad defensionē Christi, & ad accusationē Iudæorum pertinet. Itaque quando Stephanus interemptus est, quando Paulus bis periclitatur, quando Apostoli flagellati sunt, quando sæpius latuerunt, tunc Gentes receptę sunt, tunc & Samaritani, quod & Paulus clamat dicens, Vobis erat necessarium primum dici sermonem Dei: quoniam autem repulistis illum, & nō dignos iudicastis vos ipsos, Ecce conuertimur ad Gentes. Accesserunt itaque & gētes allocuturi.

ecclesia crescere, cum per exteras prouincias, insulas & ciuitates non solum Iudæis, sed etiam Gentibus euangelium prædicatur.

d *Et miser. Barnab.* RABAN. Barnabas virilis in bonitate. Barnabas sæpe in hoc libro laudatur, ne ob indignitatem meriti apostolatu caruisse credatur, qui postea ab apostolis Gentiū apostolus est ordinatus.

† ob Stephanum

✻ CHRYSOST. Quare nam, tanta ciuitate suscipiēte verbum, non venerunt ipsi, sed miserunt Barnabam? Propter Iudæos. Verumtamen nō paruum quiddam geritur, etiam quod Paulus huc aduenit neque simpliciter sed & valde magna cum dispensatione illum auersantur, vt ne includatur in Hierosolymis vox prædicationis, tubaque cœlorum. vidisti quomodo vbique maliciis illorum vt opus erat & quemadmodum volebat, vsus est Christ' etiam odio quo persequebantur Paulum in ædificationem ecclesiæ ex gentibus cōgregandæ.

qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat † sub Stephano, perambulauerunt vsque ad Phœnicem & Cyprum & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur ad Græcos, annunciantes dominum Iesum. Et erat manus domini cum eis. Multusque numerus credentium conuersus est ad dominum. Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ quæ erat Ierosolymis super istis, & miserunt Barnabam vsque ad Antiochiam. Qui cum peruenisset, & vidisset gratiam domini, gauisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in domino quia erat vir bonus & plenus spiritusancto & fide: & apposita est multa turba domino. Profectus est autem Tharsum, ✻ vt quæreret Saulum. Quem cum inuenisset, perduxit Antiochiam, & annum totum conuersati sunt in ecclesia.

[Interlinear glosses: a A morte eius incepta. b Prouinciam Syriæ occidentalem. a Syriæ ciuitatem. Præter in Antiochia in qua loquebantur, vel non erat de his qui loquebantur in Antiochia. b Exemplo Christi dicentis, non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Quod etiam Græcis locuti sunt. a De istis Græcis in Antiochia credentib. b Ad probandum eorum fidem. Virtutem. a Postquam multus numerus conuersus est. a Sicut proposuerant & inceperant. b In fide domini, vel vt sint membra domini. a Bonus bona hortatur. In aduentu Barnabę. Ad priorem numerum credentium. a Ad fideles à quib. non erat timendum. b Non ociose.]

[Marginal numbers 1–22; marginal note: Barnabas]

b *Et erat manus domini cum illis.* ✻ CHRYSOSTOM. Hoc est signa operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit vt credant.

c *Multusq. numerus creden.* BEDA. Iam post reuelationem syndonis, in qua sancta animalia superna spe quiescerent, cœpit

e *Et hortabatur omnes in proposito cordis.* Nihil mutauit vel addidit, sed perseuerantiam docuit, quia vera plena fides erat in eis.

f *Tharsum.* Dictum est.n.sup. quod fratres deduxerunt eum nocte Cæsaream, & dimiserunt Tharsum.

g *Vt quære. Saulum.* Ecce bonitas Barnabæ, qui non solus præsumit docere plebem, sed apostolatus quærit consortem.

☞ ✻ CHRY-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *secundum duplex incidens, secundum ibi.* In his autem dieb. *Primum autem incidens, est de publicatione euangelij per fideles qui recesserunt de Ierusalem propter persecutionem ecclesiæ in morte Stephani ortam vt habetur sup. in prin. 8. cap. & hoc est quod dicitur:* Et il. quidem qui dis. fuer. à trib. *Id est, propter tribulationem.*

1 Quæ fact. fue. sub. Steph. *id est, in morte eius.*
2 Per ambu. vsque ad Phœ. *Quæ prouincia est Syriæ.*
3 Et Cyprum. *Insula est maris, satis nota.*
4 Et anti. *Ciuitas ab Antiocho magno denominata.*
5 Nemini lo. ver. *Euangelicum.*
6 Nisi so. Iu. *Postea etiam locuti sunt Gentibus, audientes quòd Petrus prædicauerat Cornelio & alijs Gentilibus, ideo subditur.*
7 Erant autem qui. *Id est, ex dispersis de Ierusalem.*
8 Viri Cyprij & Cyrenæi. *De Cypro & Cyrene nati. Et dicunt hic aliqui doctores & satis probabiliter, quod isti fuerant Gentiles, conuersi tamen primò ad Iudaismum, deinde ad Christum, & de istis subditur.*
9 Qui cum intro. An. *Per aliquod spacium temporis ibi manendo.*
10 Loqueban. ad Græ. *Id est, ad Gentiles.*
11 Annun. do. Ie. *Vt sicut Iudæi natione agebant ad conuersionem Gentium.*
12 Et erat ma. do. *Id est, virtus Dei in operibus miraculosis.*
13 Cum eis. *Ad confirmationem suæ doctrinæ, cuius subditur effectus, cum dicitur.* Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. *Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur profectus fidei.*
15 Et mise. Bar. &c. *Ad informandum plenius credentes & confirmandum.*
16 Qui cum, &c. gra. Dei. *In multiplicatione fidelium.*
17 Gauis. est. *Valde propter honorem Dei & salutem proximi.*
18 Et hor. &c. *Quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, Matth. 10. c.*
19 Quia erat vir bo. *Per virtutes acquisitas.*
20 Plenus spiri. & fi. *Per infusas.*
21 Et appo. &c. *Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem quæ prius crediderat.*
22 Profe. est autem Thar. *Vbi Saluus fuerat, vt dictum est sup. præceden. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam, & regendam sine Sauli societate.*

✻ Et do. tur.

MORALITER.

✻ dispersione discipulorū propter tribulationē occasione beati Stephani motam: nam ex hoc publicata fuit fides ad aliā gētem, & per hoc significatum fuit ꝙ maior ecclesiæ fructus foret tempore persecutionis Tyrannorum, quam tempore pacis sub dominio principum catholicorum. Vnde beatus Bern. exponit, illud Esa. 38. d. *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.* vt sit verbum ecclesiæ propter insolentias insurgentes tempore pacis amaricatæ, tempore vero persecutionis Tyrannorum valde creuit ecclesia numero & merito fideliū, sicut đ filiis Israel dicitur Exod. 1. quod quanto opprimebant eos Aegyptii, tanto magis multiplicabantur & crescebant.

14 *Peruer. aut. ser. &c.* Ex hoc ostenditur quod ecclesia Romana quæ nunc superior est, quādo dilatationem fidei audit in aliqua regione remotiori, debet illuc mittere viros idoneos ratione vitæ & scientiæ, ne procuratione demonis aliqua zizania misceatur: & illud quod est ibi de bono, multiplicius augeatur sicut isti miserunt Barnabam de quo dicitur hic. *Qui erat verbo, & ple. spiritusan. &c.*

22 *Profe. est autem Thar. vt quære. Saul.* Vt per eius societatem fieret in ecclesia Antiochensi maior profectus fidelium: qui secutus est tantus vt ibi fideles primo nominarentur Christiani, ꝑ hoc autem arguuntur illi qui in quacunque communicatione volunt magisterium habere soli.

✻ In his

Digitized by Google

✠ CHRYSOSTOMVS. Valde vtilis erat vir ille, etiam frugi ac Paulo familiaris. Ideo & venit ad Athletam, ad ducē belli, ad certātem singulari duello, ad leonē, nec habeo quo nomine digne vocem illum, uenit ad canem uenaticū, leonem occidētem, ad tantum fortem, ad faciem clarā, ad os orbi sufficiēs tio hoc fieri, sed propter mala quæ in Apostolos facta quę cū & fierent, longanimiter ferebat Deus. Quum autē in peccatis pseuerarent, fames magna facta est, significans Iudęis euentura mala. Dicis: Si propter illos erat, propter alios quum esset oportebat cessare. Quidem enim iniuste egerant Gręci, vt ꝑpter illos malorum fierent participes, qui nihil mali fecerant? Si autem non propter Iudęos, & probari illos magis oportebat, eo quod Iudęi faciebant pro sua virili, occidebāt, puniebant, mulctabant, vbique persequebantur. Et vide quomodo fit fames quando & Ethnici iam suscepti erant. At dicis: Si propter mala hęc fiebant, oportebit illos ab aliis separari. Quare dic mihi? Nonne prius dixit Christus In mūdo tribulationem habebitis? Tu autē hęc dicēs, forsan & hæc dices, quopor tebat neque flagellari. Sed vide vt illis etiam fames salutis fiat causa, & eleemosynæ occasio multa concilians bona, atq; ita etiam uobis factum esset, si quidem uoluissetis, sed noluistis. Prędicatur autem ut post hac, magis præparati sint ad eleemosynā, quia grauiter affligebantur, ij qui in Ierosolymis. Ante hoc non erat in fame, & mittitur Barnabas & Paulus qui ministrarunt.

a *Vt cognomin. &c.* RABANVS. Omnes sectę nomen trahebāt de suo auctore, ideo fundata fide & firmitatem obtinente, primum in Antiochia, vbi prę cæteris locis fides florebat: sumptum est a Christo nomen Christianum.

b *Discipuli Christ.* BEDA. Videntur discipuli in hoc non seruasse mādatum Dei dicentis; Nolite solliciti esse de crastino. Sed constat nō hoc eum improbare si quis humano more ista procuret, sed nō pro eis Deo militet, ut in opere suo non regnum Dei, sed tēporalia intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc pręceptum redigitur, vt in horum prouisione regnum Dei attēdamus, sed in militia Dei ista non cogitemus.

† subsidiū Matt. 6. d.

c *Prophetæ.* RABAN. De quibus dictum est. Et prophetabunt filii vestri. Laus est Antiochię quo multi pfecti cōueniebāt.

Iohel. 2. g.

d *Agabus.* BEDA. Nūcius tribulationis interpretatur, qui secundum nomen suum, & hic famē generalē, & infra Paulo vincula prophetat.

infra. 21. c.

✱ CHRYSOST. Necessario hic famem magnam futuram significat, quæ sane sicut prędicta est, cōtigit. Vt enim ne putent quidam propter hoc factam famē quod Christianismus ingressus est, vel quod dæmones deiecti fuerint, prędicit spiritussanctus quod eventurū, sicut & Christus prędixit multa, & euenerunt. Non igitur ꝑpter hoc, quoniam oportebat ab initio hoc

Et docuerunt turbam multam, ita vt cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani. † In his autem diebus superuenerunt ab Ierosolymis prophetæ Antiochiam, & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. Discipuli autem prout quisque habebat, proposuerunt in † ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabę & Sauli.

[Interlinear glosses:] a Quam prius dixerat dominicę appellationem coepit habere qui per annum augebantur. a Hoc nomine prius vocabantur Christiani. b Illo anno quo ibi conuersi fuerunt. a Quasi de eminentiori loco tam situ quam merito. Gratia. Corpore, quoniam multitudini loquebatur. a Grauem vel quia per totum orbem. b Non per locorum interualla. a Tempus dicitur & locus & vt certior fit prophetia. b Non iuxta voluntatem, sed subitam uæ qualitatem. Collectione eleemosynæ. Non sibiipsis. Qui probati sunt, vel erant fideles ministri.

+inf. 21. b

e *In Iudæa, &c.* BEDA. Sciebant in Iudæa & maxime Ierosolymis famem acrius seuituram, ubi erant pauperes sanctorū qui reb. suis, domibus & agris uenditis ptecia apostolis detulerant, pecuniæque acquirendę vlterius non multū vacabāt. Nonnulli etiam pro fide à Iudęis ablata substantia mulctabantur, de quibus Apostolus: Et rapinam bonorum vestrorū cum gaudio suscepistis.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et do. tur. mul. *Quæ creuit in aduentu Sauli.*
2 Ita vt cog. pti. An. di. Chri. *Ante enim credentes in Christum vocabantur tantum discipuli. sed tunc cœperunt nominari Christiani à Christo, sicut Platonici à Platone.*
3 In his autem diebus. *Hic ponitur secundum incidens de prænunciatione futuræ famis cum dicitur.* In his autem diebus super pro. ab Ie. Anti. *Tunc enim in ecclesia erant multi habentes spiritum prophetiæ, secundum quod prædixerat Iohel propheta, & allegatum est sup. 2. cap.*
4 Et sur. vnus. *Vt in tanta multitudine melius audiretur.*
5 Signi per spi. *Id est, denunciauit in spiritu prophetico.*
6 Famem ma. &c. *Quæ facta est, & sic apparuit veritas prophetiæ.*
7 Sub Claud. *Id est, tempore Claudij Imperatoris.*
8 Disci, au. &c. *Id est, Christiani qui erant Antiochiæ.*
9 Prout quisque hab. *Secundum suam facultatem, non voluntatē quia libenter plus fecissent si potuissent.*
10 Propo. in mini. mit. ha. in Iudęa fra. *Id est, in Ierusalem, illi enim tanquam magis religiosi renunciantes proprietati vendiderunt possessiones vt inde prouideretur communitati, vt habetur supra 4. capitu. Fuerant enim bonis mobilibus spoliati in persecutione, quæ mota fuit in morte Stephani, propter quod indigebant ab alijs credentibus auxiliari, maxime tempore famis, quod & fecerunt, suum bonum propositum adimplendo.*
11 Mitten. ad se. *Curam multitudinis habentes.*
12 Per ma. Bar. & Sau. *Qui erant ad hoc fideles & apti nuncij.*

MORALITER.

✱ 3 *In his aut. &c.* Per hoc autem quòd fideles qui erant Antiochiæ disposuerūt mittere de facultatib. illis qui erant in Ierusalē, qui vendiderant possessiones suas ut viuerent magis religiose, vt habetur sup. 4. c. prouidentes eis contra famem, quę prophetice dicebatur futura, docentur illi Christiani qui hēt proprias facultates, vt ex illis adiuuent illos qui propter Christum omnia reliquerunt maximè tempore necessitatis.

CAPVT XII.

CAP. XII. a *Eodem autem tempo.* ✱ CHRISOS. Quale nam tempus dicit? omnino quod mox sequebat. Et hic quidē sic intelligere conuenit, alibi autem aliter. Quando enim Matthæus dicit; In diebus illis, adest Ioannes prædicans, non mox sequentes dies intelligit sed illos, in quib. futura mox erant ea quæ narrabat. Mos enim scripturę est hoc tropo vti, & aliquando quid exponere per ordinem iuxta quem eueniunt, aliquando autem quæ posterius contingunt enarrare, quasi mox fierent.

Matth. 3.

Eodem autem tempore misit Herodes

[Interlinear glosses:] a Quo Paulus & Barnabas missi sunt in ministerium. b Per ministros. Quod quis iubet, ipse facit. c Qui passioni Christi interfuerat, filius Herodis sub quo natus est Christus.

BEDA. Non famis tempore, quam quarto Claudij

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

✱ 1 Eodē au. &c. Postq̄ superius discripta est Petri prædicatio, hic interpositis incidentib. dictis describitur cōtra eū orta persecutio. Et diuiditur in 2. partes, quia i. ponitur persecutio Petri, secundo punitio aduersarij, ibi: ✱

Diuisio.

MORALITER.

✱ 1 *Eodem aut. temp. misit He. &c.* Doctores aliqui exponētes moraliter incarcerationē Petri, dicunt q̄ p ipsā significatur lōga ✱ detentio.

Digitized by Google

anno factam historiæ referunt, cum Hærodes tertio eiusdem anno sit defunctus, sed illo tempore quo oblationes deferebantur Ierosolymam.

BED. Non est putandum Herodem qui tetrarcha erat, postea regem factum, hoc capitulo designatū. Refert Iosephus: Gaium imperio suscepto, continuo Iudæorum principatum Herodi filio Aristobbli (quem tamen ille Agrippam nominat) quarto anno, id est, vltimo imperij sui anno eidem & sedem pariter cōtulisse. Ipsum verò Herodem qui Ioannem occiderat, vel in passione Christi interfuerat grauiter cruciatū, exilio perpetuo damnasse. Porrò hunc Herodem siue Agrippam tertio Claudii anno, sui vero regni 7. ab angelo percussum, regnū Agrippæ filio reliquisse. Aristobolus (quem dixi) a patre perfido id est, Herode sub quo natus est Christus, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

✠ CHRYSOST. Bene autem dicit Herodes rex, hic non erat sub quo Christus passus est. Ecce alia tētatio, & uide quomodo per relaxationē & afflictionem contexantur in apostolorum successibus omnia. Non iam Iudęi neque Concilium, sed rex immittit manus ut affligat. Maior potestas, difficilius certamē & hoc magis quo gratificari Iudæis magis studebat.

a *Occidit au. Ia.* ✠ CHRYSOS. Simpliciter & quasi fortuito. Si autē quis rogarit, quare Deus permiserit? dicemus, quod pro illis ipsis primum quidem persuadebat illis, quod præualeat, licet occidantur, id quod & de Stephano actum est. Secundo dabat Iudæis postquam implessent furorem, vt reducatur ab insania, & tertio ostendebat quod hæc permissione fierent.

b *Videns autē quia placeret Iudæis, apposuit vt apprehenderet & Petrum.* ✠ CHRYSOST. Omiram inhumanitatem, quia in re gratificatur illis & sine causa & simpliciter faciens. *Erant autem dies azymorum.*

a ¶ Ad tenendos & ligandos quosdam de ecclesia. b ¶ Tormentis. c ¶ Quasi inferiores de ecclesia.

a rex ma[a]nus, vt affli[b]geret quosda[c]m de ecclesia. Occidit autem

a ¶ Non solum aliquos afflixit, sed etiam occidit. b ¶ Zebedæi.

b Iaco[a]bum fratrem Ioa[b]nnis gladio. Videns autem † quia place-

a ¶ Afflictioni quorundam, & occisioni Iacobi. b ¶ Quia plus placeret: vbi Princeps occideretur. ¶ Ideo non est occisus, sed apprehensus, vt & de Christo dixerunt, Non licet in Pascha occidere quenquam.

ret Iudæis, [a]apposuit apprehendere & Pe[b]trum. Erant autem 1

a ¶ Quandiu non licet occidi licitum putant in angustia cruciari.

dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in ca[a]rce- 2

a ¶ Non sufficiebat solius carceris custodia.

c rem, tra[a]densque quatuor quaternionibus militum ad custo- 3
d diendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Pe- 4

a ¶ Exemplum orandi pro periclitantibus, & maxime pro ecclesiæ pastoribus. ¶ Sic enim orandum est secundum illud. Multum valet deprecatio iusti assidua.

e trus quidem seruabatur in carcere, ora[a]tio autem fiebat sine 5
intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cum autem 6

a ¶ Qua opportuna erat solutio.

f producturus eum esset Herodes, in ipsa no[a]cte erat Petrus 7
8

† quod gratum esset.

✠ IDEM. Iterū superflua Iudæorum curiositas. Occidere quidem non prohibebant, in tempore autem tam sacro talia committebant.

BED. De hoc Iacobo Clemens Alexandrinus historiam refert: Et is (inquit) qui obtulerat eū iudici ad martyrium, Iacobum, scilicet, & ipse confessus est se esse Christianum, & cū duceretur in via rogauit Iacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans, pax tibi inquit, & osculatus est eum, & ita ambo capite simul puniti sunt.

c *Quatu. qua.* Quaternio dicitur princeps quatuor militum sicut enim Centurio centū, ita quaternio quatuor sub se milites habet.

| Quaternio Bedæ.

d *Produce.* RAB. Amplior enim gratia esset si ipsi eum occiderent Iudæi, quia princeps erat, non ipse Hærodes, sicut & Iacobus.

e *Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia, &c.* ✠ CHRYSOST. Erat enim grauissimum certamen, meticulosque illos faciebat, & quod ille in carcere coniectus erat, & quod iste interfectus esset. Magni amoris indicium oratio. Patrem omnes quærebant patrem mansuetum, continua inquit, oratio fiebat pro illo. Audite quomodo affecti erant erga præceptores, nō cōminantur, non tumultuati sunt, sed ad preces cōuersi, præsidium reuera inexpugnabile, ad illud confugiebāt. Nō dicebant, humilis ego & nihili homo pro illo orarem. Quoniam dilectio erat nihil tale cogitabant. Vis scire quanta fecerint Iudæi, etiam non voluntariè? Illos clariores reddiderunt, hos diligentiores fecerunt.

f *In ipsa sancte erat Petrus dormiens, etc.* ✠ CHRISOSTOM. Vide per illam noctem illum eripuit, & lux fulsit in habitaculo, ne putet spectrum esse. Et lucem nemo vidit præter illum. Nā licet etiam hoc factum sit, & nihilominus putabat esse phātasiam,

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *aduersarij, ibi:* Descendensque. *Prima in duas, quia primo ponitur persecutionis occasio, secūdo ipsa persecutio, ibi:* Quem cum, &c. *Ad intellectum primi sciendum, quod tres Herodes fuerunt in Iudæa, de quibus scriptura facit mentionem. Primus fuit institutus rex Iudææ a Romanis, cuius pater fuit Idumæus, iste uocatus fuit Herodes Ascalonita & tempore ipsius natus fuit Christus, Matt. 2. propter quem iste occidit innocentes. Secundus fuit vocatus Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ non tamen primogenitus, & iste nunquam fuit rex, sed tetrarcha Galileæ, Luc. 3. & iste decollauit Ioannem Baptistam, tandem accusatus apud imperatorem Romanum, missus fuit in exilium apud Lugdunensem. Tertius uocatus fuit Herodes Agrippa filius Aristoboli Herodis Ascalonitæ & frater Herodis Antipæ, & licet iste in principio fuerit pauper, tamen postea fauentibus sibi duobus imperatorib. Romanis scilicet Gaio & Claudio fuit eleuatus ad regnum, & iste de Roma ueniens in Iudæam honorifice ualde receptus fuit a Iudæis, propter quod in fauorem eorum occidit Iacobum fratrem Ioannis & incarcerauit Petrum, vnde versus Ascalonita necat pueros, Antipa Ioannem. Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum, & secundum hoc patet sententia huius partis usque ibi.* 1 Et

Herodes tres.

1 Erant au. dies azy. *Scilicet, quando apprehendit Petrum, & additur hoc ad significandum causam quare statim non occidit Petrum sicut fecerat de Iacobo, uolebat enim expectare trāsitum solennitatis paschalis, in qua Iudæi septem diebus vescuntur panibus azymis.*

2 Quem cum ap. *Posita occasione persecutionis Petri, hic consequenter describitur ipsa persecutio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius incarceratio iniuriosa, secūdo eius liberatio miraculosa, ibi.* Cum autem. *tertio cū suis associatio gratiosa, ibi.* Cōsideransque. *Circa primum dicitur.* Quem cū ap. mi. in c. *ne posset effugere.*

Diuisio.

3 Tradensque quat. quater. mi. *Dicitur autem quaternio qui habet quatuor milites sub se: & sic quater quatuor sunt sexdecim, qui eum custodiebant.*

4 Volens post P. pro. e. *i. exponere morti ad voluntatem populi.*

5 Ora. au. fi. *Christus suum vicarium adhuc seruaret in uita.*

6 Cum au. *Hic consequenter describitur liberatio Petri miraculosa cum dicitur,* Cum pro. au. *scilicet, de carcere vt occideretur.*

7 In ipsa. n. *Immediate præcedente.*

8 Erat P. dor. in d. mi. c. *Ita custoditus, quod non patebat vlla euasio uia humana. Sed quia deficiente humano subsidio solet adesse diuinum, ideo subditur.* ✠ Etecce

MORALITER.

✠ detētio peccatoris hominis in peccato. Sed ꝙ per hominē sanctissimum significetur peccator, mihi videtur extraneè dictum, cum sensus mysticus fundari debeat super literalē Propter quod aliter expono, scilicet, ꝙ per Herodem, significatur quilibet tyrannus persecutor fidelium. Et post vnius occisionem alium incarcerat, expectans tempus occisioni ipsius opportunum. Per incecarationem autem eius potest intelligi quælibet afflictio iusti. Per custodes vero satellites tyranni in malorum executione ministrantes sibi. Per duas vero catenas quibus iniustè ligatur & tenetur: tyrāni potētia & eius neqtia significantur, significant ꝙ simul existentes prolongant iustorū afflictiones Nam potentia sine neqtia nō nocet bonis, nequitia verò sine potentia non multū pōt nocere eis. Per angelum verò liberātem à carcere, intelligi potest quilibet agens pro bonorum liberatione, nam in hoc est Dei minister. Per hoc autem quòd Petrus æstimabat se visum videre, cum per angelum educeretur, significat ꝙ oīs liberatio à pœna corporali non est nisi sōnium, vel res modica respectu liberationis a pœna purgatorii. Per hoc aūt ꝙ Petrus liberatus ad aliū locū trāsiit vbi poterat facere fructū aīarum, significatur quod prædicator euangelii in personali persecutione dēt alibi vbi proficere valeat ✠ se

Digitized by Google

A siam, eò quòd sic inexpectatum erat, si hoc non fuisset factū, multomagis suspectius fuisset te illud. Ita ornarat aciē contra mortem faciebat hoc quod multis aduersus illic māserat, & non seruatus erat. Et quare dicit quis, non permisit illū Deus ne caderet in manus Herodis, & mox tunc eripuit? Quia illud quidē attonitos eos fecisset, hoc autem pro illis factum est. Nunquid habiti fuissent homines, si omnia diuino more fecisset? Circa Stephanū nihil tale cōtigit. Nonne vt angeli faciem illius ostendit?

a *Mil. vin. &c.* RA. quatuor difficultates eminuerant custodiā, milites, catenæ, carcer, custodes.

b *Lumen*, Signum præsentiæ angeli dei cuius præsentia soli Petro lumen præbebat, nec aliis refulgebat.

c *Percussoque.* BEDA

B Percussio lateris cōmemoratio est passionis Christi, de cuius latere lancea nostra profluxit, & nobis etiam pressura catenarum retentis, tale solatium Petrus reddit di. *Christo igitur in carne passo & nos eadem cogitatione armamini. Percussoque.* RABA. Tactum corporalem corpore ex aere sumpto potuit habere angelus.

d *Precinge.* ✠ CHRYSOSTOMVS.

† subligasandalia tua.

1.Pe.4.a.

a dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus: † & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus b domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussoque c latere Petri excitauit eum dicens: surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum: d Præcingere, & † calcea te caligas tuas. Et fecit sic, & dixit illi Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat, quia verum esset, quod fiebat e per angelum. Existimabat autem se visum videre. Transeun- f tes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum, & continuo discessit g angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus dixit; Nunc scio verè, h quia misit dominus angelum suum, & eripuit me de manu i Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Considerānsque venit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui K cognominatus est Marcus, vbi erant multi congregati, & orantes, Pulsante autem eo ad ostium ianuæ, processit

(Interlinear: a Non habens spem euadendi illa hora. — a Quatuor hæc custodiam exaggerant mil. [illegible] carcer. — a Ex præsentia angeli. Tactu corporali. — a Prima soluitur angustia. — a exemplum datur non ambulandi sine calceamentis, angelo iubente, & [illegible]. b Caliga genus est calceamenti. — Timor non [illegible]. — a Non putabat fieri, id est ostendi imaginarie. — a Duos milites, Primum quaternionem cum suis. Custodes carceris. Secundum quaternionem cum suis. c Quæ putatur fuisse in atrio carceris. — a Patet extra ciuitatem fuisse carcerem, vel in exteriore parte ciuitatis. b A seipsa. — a Vt sciret verum esse quod fiebat, & non visionem. — Ostendit prius, quia hoc nesciuit. — Vbi esset. — a Causa orationis pro Petro vel ex euentu.)

SOST. Vbi sunt heretici, quomodo transierit dicant nunc, sed non poterunt, quamuis propter hoc illum accingi iubeat, & calciari, & hac ratione persuadet ei, quod non sit phantasma, & vt excutiatur somnus, & sciat quod verum sit. Idcirco statim etiam *catena eius de manibus eius ceciderunt.*

f *Vene. ad p. fer.* BED. Angusta imo ferrea erat porta, quę ducit ad Ierusalem cœlestem, sed apostolorum vestigiis nobis est facta meabilis, qui sāguine proprio ostium ferreum vicerunt, Ferrea enim ostia Petro cedunt custodi aulæ cœlestis, qui ecclesiæ retinens cacumen infernum superat.

g *Ad se reuersus.* A culmine contemplationis ad hoc reuersus est, quod in intellectu communi prius fuit.

h *Nunc scio vere, &c.* ✠ CHRYSOSTO. Nunc, non tunc quādo in carcere eram.

i *Considerānsque venit ad domum Marię matris Ioannis, &c.* ✠ CHRYSOST. Quid est conscius? hoc reputans ubi esset. Vel igitur huius rei sibi conscius, uel quod non simpliciter abire oportet, sed remunerare benefactorem, quod & conscius uenit ad domū Mariæ. Quis est hic

† sup. 5.d. infra.16.c.

C sostomvs. Iterum hoc loco ostendit, quod non ex idolis euasit. Nullus enim festinans & euadere effodiendo volens tantam diligentiam adhibet, ita vt etiam sandalia accipiat, & se præcingat.

Bed. Prophetas & apostolos cingulis vsos fuisse legimus, sed Petrus propter rigorem carceris, ligamenta ad horam laxauerat, vt tunica circa pedes diuissa, frigus noctis vtcumque tēperaret. Exemplum præbēs infirmis, vt cum molestia corporis vel iniuria tentantur humana, liceat aliquid laxare de propositi rigore, & quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calciati pedes in præparatione euangelii pacis.* Spiritualium virtutū verbique prædicandi resumere iubemur insignia.

e *Transeuntes autem primam & secundam custodiam,* ✠ CHRY-

Ioannes? Forsan ille qui semper cum eis erat, nam propter hoc etiam cognomen eius ponit. Vide quantum bonum est persecutio, quantum precantes in nocte perficiūt, quomodo alacres, & excitatos illos efficit. Vidisti quantum lucrum cædis Stephani? Vidisti vinculi huius quanta vtilitas? Deum enim dum non apud iniustos illos, tanquam reos conuinci suos, magnum ostendit & efficax Euangelium, sed iniustis ipsis facit apparere tribulationes per se magnas, dum nihil horū patiuntur, ne liberationem eorum quæramus omninò, neque vltionem.

F k *Processit puella, &c.* Et dominum de tumulo egressum prima omnium mulier discipulis nunciauit, vt vbi abundauit delictum, superaret, & gratia.

✠ CHRY-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Et ecce an. do. a. *Ad Petri liberationem.*

2 Et lu. refal. in ha. *Ad eius consolationem.*

3 Percussoque la. pe. *vt excitaret eum a somno.*

4 Et ce. ca. *Diuina virtute, vel angelica, cui natura corporalis obedit ad motum localem, propter quod potuit illas catenas statim dissoluere.*

5 Præcin. *Vt sit aptus ad ambulandum resoluerat enim Petrus cingulum suum, vt vestis posset cooperire pedes contra frigiditatem carceris. hoc enim sibi erat licitum, & maxime contra imminens periculum.*

6 Et cal. te ca. *Est autem caliga genus calceamenti non habens coriū super pedem, vt dicit gl. In Gręco in quo scripsit sanctus Lucas, habentur sandalia, propter quod aliqui dicunt quod uera litera est, calcia te caligas, Gallice gallo chem.* 7 Existima. au. se ui. vi. *Fortitudo enim carceris & diligens custodia fecerunt sibi imaginationem de euadendi impotentia, propter quod rem gestam somnium ęstimabat.*

8 Tran. au. pri. & se. *Scilicet, militum qui erant oppressi somno uel quia vigilantes erant acrisia percussi, sicut 4. Re. 6. dicitur de militibus qui capere volebant Elyzeum.*

9 Vene. ad por. fer. *Illa erat exterior porta carceris.*

10 Quæ ducit ad ci. *Ex quo videtur, quod illic carcer erat extra ciuitatem sicut fit in pluribus locis.*

11 Quæ vltra aperta est eis. *virtute diuina vel angelica modo prędicto de catenis.*

12 Et exeuntes processerunt vicum unum. *Ad maiorem Petri asseccurationem.*

13 Et conti. discessit angelus ab eo. *Subito disparendo sicut dictum est supra. 10. c.*

14 Et Petrus ad se. reuer. &c. *Et tunc percepit quod non erat somnum, sed res gesta.*

15 Considerānsque. *Hic ponitur consequenter restitutio Petri ad fideles, cum dicitur,* considerānsque. *scilicet, ubi esset, & quo diuertere posset. ne a custodibus inueniretur, non timore passionis ductus, sed quia per uisitationem angeli circa prolongationem uitæ suę sciebat uoluntatem Dei esse.*

16 Venit ad domum Mariæ. *Quæ non solum erat fidelis, sed etiam hospita fidelium.*

17 Pulsante autem eo ad ostium ia. *Quę clausa erat de nocte, & pro infidelium persecutione.*

10 Quæ ✠ Præ-

MORALITER. se transferre. ✠ MO-

Digitized by Google

✻Chrys. Vide autem quomodo ancillæ cum illis iam in pari honore sint. *Præ gaudio*, inquit, *non aperuit*. Bene etiam hoc factum est, vt ne etiam illi statim videntes nimium obstupescant, & minus credant, sed vt exerceatur illorum mens, & qui nobis mos est, vt faciamus, inuenta est laborans, & illa; nam vt illa ferat Euangelia studuit. Sic enim erant Euangelia.

†ancillula

a *Angelus eius est.* Hierony. Magna dignitas animarum, ut unaquæque ab ortu natiuitatis habeat Angelum in custodiam sibi deputatum.

Lib.3.com. in Matt. †ostiolum

Lib.18.comm. in Esa. cap. 6. Matt.18

HIERONYMVS. Quod autem unusquisque nostrum habeat Angelos multæ scripturæ docent, ex quibus illud est. Nolite contemnere vnũ de minimis istis, quia Angeli eorum, vident quotidie faciem patris, qui est in cœlis. Et puella Rhode Petrum Apostolum nunciante, alii Angelum ipsius esse credebant. Sin autem hoc de minimis dicitur, & de vno homine quanto magis de omnibus sanctis, & præcipue de Apostolis sentiendum est quorum Angeli quotidie uident faciem patris, iuxta illud quod scriptum est. Circũdat Angelus Domini in circuitu timentium eum. Et Iacob de se loquitur. Angelus qui liberauit me. Isti sunt qui ascendunt, & descendunt super filium hominis.

†examinatis custodibus

†Herodes

Psal 33. Genes. 48.

a Videns, vel fortis, uel uisio fortitudinis, vel visionis fortitudo.

†puella ad videndũ, nomine Rhode. Et vt cognouit vocẽ

Ex impatientia, & nunciandi aduentum Petri.

1 Petri, præ gaudio non aperuit ianuam, sed introcurrẽs nun-
2 ciauit stare Petrum ante †ianuam Et ille dixerũt ad eam. †

a Quia sciebant Petrum incarceratum esse. Rem.

3 Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dice-
4 a bant, angelus eius est. Petrus autem perseuerabat pulsans.

Quia certum habebant quod ab omnibus non dimitteretur.

5 Cum autẽ aperuissent ostium, viderunt eum, & obstupuerunt.

Silentium indicendo.

b runt. Annuens autem eis manu, vt tacerent, narrauit quo-

a Non homines non sua calliditas, vel fortitudo. b Virtutem donatam precibus eorum.

6 modo dominus eduxisset eum de carcere. Dixitque: nũcia-

a Iusto, scilicet, filio Alphæi, alter Iacobus decollatus erat. b Orantibus pro me, c Eadem nocte in alium locum timore Herodis & Iudæorum.

7 c te Iacobo, & fratrib. hæc. Et egressus abijt ĩ aliũ locũ. Facta

a Crastina post eductionem Petri de carcere. b Et custodes. c Apparet quod clausum reliquit Petrus carcerem, quo aperto non esset ambiguum eum euasisse.

8 autẽ die erat non parua turbatio inter milites, quidnã fa-

In carcere.

9 d ctũ esset de Petro. Herodes autem cum requisiuisset eum

a Inquisiuit vtrum custodes nossent quid de eo factum esset.

10 & nõ inuenisset, †inquisitione facta de custodib. iussit eos
11 duci.

a Ad se, vt in eos vindicaret.

12 Descendensque a Iudæa in Cæsareã, ibi cõmoratus
13 est.

a Ideo finibus eorum proximauit. Tyrus, & Sidon ciuitates sunt prouinciæ Phœnicis b Tyrij, & Sidonij.

14 Erat autẽ †iratus Tyriis, & Sydonijs. At illi vnanimes
15 venerunt ad eũ.

a Quasi thesaurorum custos.

Et persuaso Blasto, qui erat sup cubiculũ

a Amicus enim eorum erat, & patronus, & forte præses.

16 e regis postulabãt pacẽ, eo quod alerẽt regiones eorũ ab illo.

pulis, non solum quod seruatus est sed etiam quod astitit, & statim accessit. Dicunt postea, & familiares omnia manifeste, & extranei didicissent, si voluissent credere. Hoc & in Christo euenit. *Annũciate*, inquit. *Iacobo, & fr. hæc.* Vide quõ, non est vane gloriosus, non enim dixit. Vbique manifesta facite hæc, sed fratribus.

c *Facta autem die erat turbatio non parua, &c.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Adeo insensatus est, quod etiam iniuste punire attentat. Ecce sermo ne pro illis suscipio. Vincula erant, custodes intus, carcer clausus, nusquam perfossus paries, omnes eadem dicebant, vir rapi non potuit, quare illos condemnas? Si voluissent soluere, antea hoc fecissent, uel simul exissent. Num pecunias acceperũt? vnde? Qui neque pauperibus quod daret habebat, his dabat? Neque enim detritæ sunt catenæ, neque solutæ. Oportebat videre esse rem diuinam, non humanam.

†infra 16

d *Herodes autem cum requisiisset eum, & non inuenisset inqu. & cætera.* ✻ Idem. Quamuis audiuisset ab illis, examinauerat enim, & quod uincula soluta, & quod sandalia accepit, & quod vsque ad noctem illam cum eis fuerit. Sed quid simul ne occultati fuerunt? quare non ergo, & ipsi effugerunt? Certe illum oportebat admirari, oportebat obstupescere atqui postea manifestum est omnibus per mortem illorum, & Dei miraculum, & illius malitia.

†insensus

Ticonius. Videtur Angelus hominis esse homo interior, qui Deum semper fide contemplatur.

Matt.18. b Gen. 48. c

Beda. Quòd vnusquisque habeat Angelum scriptura testatur: vnde Dominus: Angeli inquit eorum semper vident faciem patris: Et Iacob; Angelus qui eruit me de cunctis malis. Et hic discipuli Angelum Petri venire credebant.

b *Tacerent.* Donec narraret virtutem; Vel tacere iubet, ne clamore gaudentium aduentus eius in ciuitate cognoscatur.

C ✻ Chrysostomus. Desideratior multo posthac fuit discipulis,

e *Descendensque.* Raba. Vt Petri solutio nulli noceret, non permittitur Herodes vindicare in custodes.

f *In Cæsaream.* Beda. Quamuis iuxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, ideo quod hæc, sicut Tyrus, & Sidon ciuitas sit Phœnicis, tamen Iosephus dicit hæc in Cæsarea Palestinæ gesta, quæ olim turris Stratonis dicta est in confinio Phœnicis, & Palestinæ in litore maris magni sita.

Iosephus.

g *Alerentur.* Bed. Necessariã habebãt amicitiã vicini regis, ideo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Præ gaudio. *Scilicet, liberationis Petri, & eius aduentus.*
2 Sed intro cur. *Vt bonos rumores velociter nunciaret.*
3 Insanis. *Propter fortitudinem enim carceris, & custodiam diligentem credebant euasionem Petri impossibilem esse.*
4 Angelus eius est. *Ex hoc loco, & ex hoc quod dicitur Matth.* 18.b. Angeli eorum semper vident faciem patris, *dicunt concorditer sancti, & Doctores, quod singuli homines habent singulos angelos ad suam custodiam deputatos, & aliquando apparent in specie illorum, sicut Angelus in specie Beati Ambrosii Mediolani existentis apparuit Turonis in sepultura Beati Martini, & Beatus Franciscus in remotis agens apparuit in Capitulo Arelatensi.*

Angelus cuique proprius.

5 Et obstupuerunt. *Præ admiratione videtes Petrum liberatum, & ignorantes liberationis modum, propter quod Petrus cœpit narrare ipsum, cum dicitur:* Annuens autem, &c.
6 Nunciate Iacobo, & fra. *Vt reddant gratias Deo qui exaudiuit petitionem eorum pro me factam, vt dictum est supra. Oratio autem fiebat, &c.*
7 Facta autem die. *In qua ordinatum erat occidi Petrum.*
8 Erat non par. tur. inter. mi. *Quia timebant negligentiæ eorum imputari, & per consequens puniri, sicut & factum est. Vnde subditur.*
9 Herodes autem cum re. eum. *Scilicet, Petrum.*

10 Et non inue. *Et portæ carceris inuentæ fuissent apertæ, sicut expresse dicitur de porta ferrea.*
11 Iussit eos du. *Scilicet, in carcerem, tanquam suspectos de liberatione Petri, vt post ea punirentur, sed Herodes fuit impeditus celeri morte præuentus, vt habetur parte sequenti.*
12 Descendensque. *Hic consequenter describitur Herodis punitio. Et primo ponitur eius pœna. Secundo ponuntur duo corollaria, ibi:* Verbum Domini. *Circa primum dicitur:* Descendensque a Iudæa. *id est, a Ierusalem, quæ est in altiori situ Iudææ.*

Diuisio.

13 In Cæsaream. *Non Philippi, vt dicit glo. quæ est in Prouincia Phœnicis, sed in Cæsaream Palestinæ, quæ antiquitus dicebatur Turris Stratonis, & est in confinio Palestinæ, & Phœnicis. Et causa subditur, cum dicitur.*
14 Erat autem iratus Tyrijs, & Sido. *Qui erant de prouincia Phœnicis: propter quod terminus eorum appropinquauit, vt eos debellaret, & puniret.*
15 At illi vnanimes venerunt ad eum. *Ad placandum per oblationem emendæ, & vt hoc melius facerent, rogauerunt eius cubicularium qui erat eius secretarius, vt esset huius negocii mediator pro eis. Et subditur causa cum dicitur.*
16 Eo quòd alerentur regiones eorum ab illo. *Id est, ab Herode. Non enim terra eorum poterat habere victualia sufficienter de terra Herodis accepta, vel per eam transportata.*

Digitized by Google

A ideo quod regio eorum valde angusta esset Galilææ, & Damasci finibus pressa.

a *Confestim, &c.* IOSEPH. Dum impietatem illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem tem capiti suo, vidit Angelum eumque sensit continuo exitij sui ministrum quē prius nouerat prouisorem bonorum, inde continuis septem diebus ventris dolore cruciatus, vitam violenter abrupit.

Li. 19. antiq. Iud. c. 10 & li. 2. de bello Iudaico, cap. 10.

a Præfinito ad condictum. b Describitur gloria, vt postea maior sit miseria c In uel super. d Vbi locus erat iudicii.

Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, & a Blandiendo, & adulando. b Adulatio, & prauitas fidei ostenditur. concionabat ad eos. populus autem acclamabat, Dei voces, & nō hominis. a Cōfestim autem percussit eum Angelus Domini, eo quod non a Persequendo Apostolos, & nomen Dei respuendo. Paulatim non subito. b Falso domino mortuo Dei uerbum crescit. dedisset honorem Deo, & consumptus a vermibus expirauit. Verbū a In fidelibus. b In his qui quotidie augebantur. c Redit ad id quod dixerat. Mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Saulis. autem Domini crescebat, et multiplicabatur. Barnabas autem, & † Saulus reuersi sunt Ierosolymis expleto ministerio, assumpto Ioanne qui cognominatur Marcus.

† gloriam † Paulus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Statuto autem die. *Ab Herode, vt, Tyrii, & Sydonii eius audirent sententiam.*
2 Herodes vestitus veste regia. *i. insigniis regalibus decoratus ad suam magnificentiam ostendendam.*
3 Sedit pro tribunali. *Magnifice.*
4 Et concionabatur ad eos. *Loquens valde egregie.*
5 Populus autem acclamabat. *Adulando Herodi.*
6 Dei voces, & non hominis. *Dicebant.n.quod talis eloquentia non erat hominis puri, sed deitatem habentis.*
7 Confestim autem percussit eum Angelus domini. *Vehementi dolore ventris, vt dicit Iosephus in libro antiq.*
8 Et quod non dedisset honorem Deo. *Considerando propriā fragilitatem, sed magis congaudens de hoc, quod populus attribuebat sibi diuinum honorem.*
9 Et consumptus a vermibus expirauit. *Computrescentibus.n. intestinis generabantur ibi vermes eum interius corrodentes.*
10 Verbum autem domini crescebat, &c. *Hic ponuntur duo corollaria. Primum est de multiplicatione fidei mortuo Herode ipsius persecutore, & patet ex dictis. Secundum est de reditu Sauli, & Barnabæ in Antiochiam.*
11 Expleto ministerio. *Pro quo venerant Ierusalem, vt habetur in fine capituli præcedentis.*

MORALITER.

1 *Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, &c.* Per hoc autem quod acceptans diuinos honores adulatorie sibi impensos, per Angelum fuit percussus, & miserabiliter mortuus doceri debent prælati, & principes, vt non acceptent, sed magis impediant inconuenientes sibi honores.

CAP. XIII.

Erant autem in ecclesia, &c. prophetæ, &c. doctores, &c. Idem erāt prophetæ, & doctores. Vel, alij eorum prophetæ, alii doctores fuerunt.

b *Niger.* Rab A colore si Latinum est. Vel ascendens interpretatur, si Hebreum.

c *Dixit illis spiritus sanctus, &c.* * Chrys. Quis non tantæ authoritatis existens, ausus esset hęc dicere, atque ita eum non essent communiter congregati? Vidit illos habere maiorem uirtutem, & quum multū valerent cōtentos esse. Quomodo autem illis dicit per prophetas forsan, idcirco prę occupans dixit, *Et prophetæ erant ieiunabantque, & ministrabant.* Vt scias magna sobrietate opus esse. In Antiochia ordinatur, ibi prædicat. *Segregate mihi, &c.* * Idem quare non dixit Domino segregate. sed mihi? Ostendit vnam esse potestatem, ac virtutem. Vides quanta res sit ieiunium? ostendit quod spiritus omnia faciebat.

† Simeon. † simul cum eo educatus. † Sacrificātib.

a Præter illos, qui veniebant ab Ierosolymis.

Erāt autē in ecclesia, q̄ erat Antiochiæ a De futuris. b Idest. c preteritis. pphetæ et doctores, i quib. Barnabas a Exaudibilis, audiens mærorem, aut nomen habitaculi, b Ipse eleuans, uel consurgens. & † Simeō q̄ vocabat Niger & lucius a De Cyrene ciuitate supradicta; Cyrenēsis, & Manahē, q̄ erat Hero a Qui eodem lacte alitur collactaneus dicitur. Qui nunc nominati sunt. dis Tetrarchæ † collactaneus, & Saulus † Ministrantibus au Prophetis. tem illis domino, & ieiunantibus, dixit illis spiritussanctus,

Segregate.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

Divisio.

Erant autem. Supius descripta publicatione euangelij facta per prædicationē Petri, cum aliquibus tamē incidentibus, hic consequenter describitur eadē publicatio p prædicationē Pauli. Et diuidit in duas partes, quia primo describitur ad Apostolatū vocatio. Secūdo huius officii executio ibi. *Et ipsi quidem.* Circa primum dicitur.

1 *Erant autem in ecclesia quæ erat Antiochiæ prophetæ.* denunciātes futura per donum prophetiæ, vt dictum de Agabo, supra. 11. c. plures alii erant similem gratiam habentes.
2 *Et doctores.* sacram scripturam exponentes per dona sapiētiæ & scientiæ, & interpretationis sermonum.
3 *In quibus Barnabas,* Iste secundum Hieronymum, in libro illustrium virorum est ille qui supra. 4. c. vocatur Ioseph, Leuites Cyprius genere.
4 *Et Simon qui vocatur Niger.* ad differētiam Simonis Petri.
5 *Et Lucius Cyre.* i. natus de Cyrene.
Et Manahen qui erat Herodis tetrarch. Ille est qui dictus est Herodes Antipas, & decollauit Ioannem Baptistam, vt dictum est in prin. cap. præced.
6 *Collactaneus.* i. de eodem lacte nutritus.
7 *Et Saulus.* de cuius vocatione ad Apostolatum principaliter hic agitur.
8 *Ministrantibus autem illis domino.* in bonis operibus secundum suos gradus, & officia.
9 *Et ieiunantibus.* vt mens esset eleuatior ad diuina.
10 *Dixit illis spiritussanctus.* vtrum autem hoc fuerit verbo mentali tantum in reuelatione, vel verbo sensibili diuinitus formato, vel vtroque modo, non habetur ex textu. Glos. tamen interlinearis dicit quod dictum fuit prophetis, & per consequens in reuelatione, tamen illa glo. non est multum autentica.

Segregate

MORALITER.

1 *Erant aūt in ec. &c.* Hic aūt exprimuntur personę solennes vt promotio Barnabæ, & Sauli ad Apostolatum ondatur solennius celebrari, Nam hęc electio autoritatiua, & imperatiue fuit a spiritu sancto, propter quod dicitur.
8 *Ministrantibus autem illis dom. & iei. dixit illis spiritus sanctus. Segregate mi. Bar. & Sau. &c.* Fuit autem executiue per homines sanctos, & prophetas, vnde subditur.

Tunc

Digitized by Google

a *Segregate mihi Bar. & Sau.* Beda. Videt Saulus iuxta ordinē historiæ 13. anno post passionē apostolatum cum Barnaba, & Pauli vocabulū accepisse. quartodecimo autē anno iuxta condictum Iacobi Cephæq; & Ioannis ad magisterium Gētium profectum esse. Et historia ecclesiastica consentit; dicēs apostolis fuisse præceptum, vt 12. annis in Iudæa prædicarent.

b *Imponentesque illis manus, &c.* IVSTI. Hæretici ad rectam opinionem venientis delictum corrigitur prauæ quidem opinionis mutationem sententiæ, baptismatis autem, vnctione sancti, vnguenti; suffragiorum autem impositione manuum; neque quicquam manet eorum, quæ ante fuerāt; quin saluātur.

c *Missi a spiritu sancto.* RABANVS. Ab hominibus dimissi mox a spiritusancto mittuntur ad Seleuciam, Dux itineri eorum fuit, qui eos separauit à cæteris.

d *Abierunt Seleuciam,* RABANVS. In quibusdam exemplaribus inuenitur: Abierunt Seleuciam quæ est Salamina, duo autem nomina vnius ciuitatis.

✱ Chrysostomus. Simul abierunt ordinati, & in Cyprum nauigarunt, eo quod illic non esset persecutio, & verbo Dei iam sparso, in Antiochia quidem sat plures erant. Et Phœnicea prope Palestinam erat. Cyprus antem non item. Vltra non quærit quare? quando spiritu mouentur. Non enim solum ordinati sunt a spiritu, sed etiam emissi.

e *In synagogis Iudeorum.* BEDA. Propter ignaros locorum semel annotandū credidi, vbicunque synagogam Iudæorum videris, scito in ciuitate gesta, quæ dicuntur.

✱ Chrysosto. Vides illos omnium diligentiam facere, & illis primum annunciari verbum vt ne contentiosiores efficiantur? Et illi non loquebantur nisi Iudæis solis. Et hi in Synagogas abierunt.

f *Bariesu.* BEDA. Corrupte legitur. Bariesu, vel, vt alij Barihen.

✱ CHRYSOSTOMVS. Iterum Magus Iudæus sicut Simon, & vide hunc, quando aliis quidem prædicabant, non valde indignantem quando autem accesserunt Proconsulem, tunc indignati sunt. Miraculum autem est in Proconsule, quod præoccupatus illius Magia voluit audire apostolos. Ita, & Samaritani fecerant, & a comparatione victoria apparet, dum Magia vincitur. Vbiquæ vana gloria, & amor principatus causæ sunt malorum.

g *Sergio Pau.* Duo vnius nomina sunt Sergius, & Paulus.

h *Elymas.* Raba. Elymas secundum quosdam interpretatur Dei mei mensura, vel Magus, & ideo resistebat.

✱ Chrysostomus. Hinc nomen illius mutatur cum ordinatione, id quod, & Petro accidit.

i *Auerte.* Raba. Eum qui inceperat conuerti, a fide ad transgressionem volebat conuertere iuxta nomen suum.

i *Saulus.* Raba. interpretatur tentatio respicientis, vel securitas, vel mirabilis.

(Marginalia: Gala. 2. b. — † 11. dist. e. q. 1. de domin. — † Bariesu — † Accersiui)

[Interlinear gloss: a Separate, ut soli seruiant doctrinæ. b Patet eos a Ierosolymis Antiochiam redisse. a Apostolatus. d Ideo uas electionis Paulus dicitur, & segregatus in euangelium Dei; Assumam futura enim Deo sunt quasi præterita.]

1 † Segregate mihi Barnabam, & Saulum in opus ad qđ assumpsi eos. 2 [a Vt prædicatio eis præparetur. b In modum ordinandorum.] 3 Tunc ieiunātes & orantes imponentesque illis [a In opus ad quod assumpti sunt. Saulus, & Barnabas.] manus dimiserunt eos, & ipsi quidem missi a spiritu sancto 4 [a A Seleuco rege uocatam.] abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. 5 Et cū 6 [a Propter reuerentiam, hic auriciam Iudæorum.] venissent Salaminā prædicabāt verbū Dei in synagogis 7 [a Qui dicebatur Marcus. b Prædicationis.] Iudæorum. Habebant autē, & Ioannem in ministerio. 8 Et cū perambulassent vniuersam insulam vsq; ad Paphū, † inuenerunt [Maleficum.] quēdā virū magū pseudoprophetam Iudēū, 9 cui 10 [a Filius in malo, vel filius maleficij. Ideft, maleficus. b Proconsul nomen dignitatis, secundus a consule. c Qui ex bono naturæ uerbum Dei desiderabat.] nomē erat † Bari, 11 q erat cū pcōsulē Sergio Paulo viro prudēte, hic accersitis Barnaba, & Paulo desiderabat audire [a Maleficus quod aliis commune est, et est proprium.] verbū dei. 12 Resistebat aūt illis Elymas Magus, sic.n. inter- 13 [a Ideft, Magus quod ad transgressionem respecit, quæ semper Deo resistit.] pretatr nomē ei, 14 qrēs auertere pcōsulē a fide. † Saulus autē

NICOLAVS DE LYRA.

1 Segregate mihi Bar. & Sau. *Vt procedant ad conuersionem Gentium, tunc enim isti duo fuerunt ad apostolatum vocati.*

2 In opus ad quod assumpsi eos, *Ideft, in opus publicationis euangelii sicut, & alij apostoli adhoc sunt assumpti.*

3 Tūc ieiunantes & orantes imponentesque illis manus *In morem ordinandorum, vt dicit inter linearis glo. Propter quod aliqui expositores dicūt, quod hic breuiter inculcantur duæ historiæ, &c. quod illi qui erant Antiochiæ ieiunauerunt, & orauerunt pro ipsis, & tunc miserunt eos in Ierusalem, vbi erant apostoli, ad quos solum manuum impositio pertinebat. Sed textus hoc non videtur innuere, propter quod melius dicitur vt videtur, quod iam in Antiochia in qua notabiliter creuerat ecclesia, vt dictum est supra in fine. 11. cap. ad regimen ipsius fuerant ab apostolis aliqui episcopi ordinati, & illuc missi, & illi imposuerunt Barnabæ, & Saulo manus, quod spectat ad officium episcoporum, eo quod sunt successores apostolorum, 21. di. c. in no. Testamēto.*

(Marginalia: Diuisio)

4 Et ipsi quidem missi a spiritusancto. *Hic consequenter describitur officij impositi executio. Et primo publicatio euangelij per Saulum cū Barnaba. Secundo cum Syla, ca. 15. ibi. Post aliquot dies. Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur prædicatio Sauli, & Barnabæ in Cypro. Secundo in Iconio, sequenti cap. Tertio ponitur cuiusdam subortæ quæstionis determinatio, c. 15. Prima adhuc in duas quia primo ponitur apostolorum prædicatio. Secundo Iudeorum contradictio, ibi.* Videntes autem, *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur persecutio apostolorum in Cypro insula. Secūdo in Antiochia, ibi,* & cū a Papho. *Circa primum dicitur:* Et ipsi quidem missi a spiritu sancto *vt patet ex dictis.*

5 Abierunt Seleuciam, *Quæ est ciuitas ædificata a Seleuco rege Asiæ, de quo fit sermo 2. Machab. 3.*

6 Et inde nauigauerunt Cyprum. *Quæ est insula famosa.*

7 Prædicabant verbum Dei in syna. Iudæorum. *Quia debebāt eis denunciare verbum euangelicum, vt habetur inf. eod. cap.*

8 Habebant autem & Ioannem in ministerio, *Scilicet, prædicationis, & hic est qui cognominatus est Marcus, in fine capituli præcedentis.*

9 Inuenerunt quendam virum Magum pseudo, *Quia sua malitia deceperat proconsulem, & populum.*

10 Cui n. e. Bar. *Sic est in Græco & in libris correctis, & tantum valet sicut filius Iesu.*

11 Qui e. cum pro. Ser. Pau. *Ab isto mutatum est nomen Sauli in Paulum, vt communiter doctores dicunt, quia fuit prima persona notabilis, quę legitur conuersa per prędicationem Sauli. Antiquitus enim homines ex aliquo facto notabili sortiebantur nomina noua, sicut Ioannes filius Simonis Machabæi ex victoria quam habuit de Hircanis, Ioannes Hircanus vocatus fuit, vt habetur in histo. scholasti.*

12 Resistebat au. il. Ely. *Iste est qui vocatus est Bar Iesu. Elymas enim interpretatur Dei mei mensura vel censum, sic enim faciebat se vocari, vt crederetur nuncius Dei.*

13 Quærens auer. *Vt eum magis in sua familiaritate possct tenere.*

14 Saulus au. & c. *Hic est ille qui prius Saulus vocabatur, & modo Paulus ratione dicta.*

MORALITER.

3 *Tunc ieiunantes & orantes imponentes. illis ma. dimi. eos.* Per hoc autem significatur, quod promotio episcoporum qui sunt apostolorum successores, (vt dicitur in decretis di. 21. in no. testa.) debet fieri instinctu spiritussancti, & per personas Deū præ oculis habentes, & non per potentias seculares, vel per misericordias aut promissiones.

4 *Et ipsi quidem mis. a spiri. abi. &c.* Ex hoc patet quod eorū itineratio, & nauigatio non erat a casu, sed spiritussancti dictu secundum illud Ezech. 1. c. *Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebātur.* Contra illos prædicatores qui secundum carnis impetū gradiuntur, scilicet, vbi credūt habere lautum conuiuium, vel temporale lucrum alia loca declinando, in quibus esset maior necessitas prædicandi.

† *Et cum per, &c.* Sequitur,

† *Saulus autem, &c. O plene omni dolo, &c.* Ex hoc patet, quod contradicentes fidei vel eius multiplicationem impedientes non sunt blandiendi, sed acriter arguendi.

Qui — mel — Papho, — Repletus — secundum — Et

Digitized by Google

a *Qui, & Pau.* Beda. A Sergio Paulo proconsule quem fidei A su... fortitus est nomen Pauli.

B da. Apte Gentium apostolus de Gentili nomen sortitur.

RABA. A Sergio Paulo sic dictus cum meritis mutantur & nomina. Saulus filius doloris erat cum ecclesiã persequeretur, filius autẽ dexteræ Paulus, quando non se tantum, sed etiam plures ad dexteram vocauit. Sicut enim Barnabæ mutatum est nomẽ, vt pro Ioseph vocaretur Barnabas, id est filius consolationis, sicut Saulus post gradum apostolatus Pauli nomen accepit, qui de superbo humilis factus, pro Saule vocatus est Paulus. Saulus a Saule impio, & persecutore, Paulus a modico, & humili spiritu vocatur. Vnde & nomẽ suum interpretãdo dicebat. *Ego sum minimus apostolorũ, qui non sum d. &c.*

✠ CHRYSOSTO. Et vide non hic contumeliis locus est, sed stupori. Impudẽtes enim, & emarcesce re nescientes sic appellare conuenit. *O plene omni dolo.* inquit, *& omni versutia fil. diaboli, host s omnis iustitiæ.* Hic reuelat quæ in mente eius erant, prætextu salutis perdente proconsulem *Non cessas.* inquit. *peruertens vias domini.* & credibiliter, Non nos, inquit impugnas, sed vias domini subuertis rectas, & cum laude hoc dicit.

b *Et nunc, &c. eris cæcus.* Beda. Oportuit Paulum miracula agere ad consummationem apostolatus. quem diu contra stimulum calcitrantem dominus elegerat.

✠ Tertullianus. Apostoli mortuos suscitauerunt, quod Deus solus, & debiles redintegrauerunt, qđ nemo nisi Christus, imo & plagas inflixerunt, quod noluit Christus. Non enim decebat eum sæuire qui pati venerat, Percussus est Ananias, & nias, & Elymas. Ananias morte, Elimas cæcitate, vt hoc ipso probaretur Christum, & hæc facere potuisse.

✠ Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & huc voluit adducere. *Vsque ad tempus*, non punientes erat verbũ, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autẽ nõ hoc agit, sed ad tempus, vt procõsulem lucrifaciat.

c *Et confestim. cecidit, &c.* RABANVS Hic impletur quod in Canticis legitur: *Capit. n. vul. per., quæ domo. vi.* quia Paulus pseudo prophetam cepit; exterminãte rudem vineã id est, proconsulis mentem. Sciebat Apostolus sui memor exẽpli, de tenebris oculorum posse lumen mentis surgere. Non enim merebat habere oculos carnis, qui mentis oculos laborabat auferre aliis.

d *Tunc Proconsul cũ vidisset, &c.* ✠ Chrysosto. Merito cum enim qui preoccupatus erat Magis, hac pœna edoceri conueniebat, ita, & in Aegypto Magi a musicis instituebantur.

e *Venerunt An.* Beda. Duæ sunt Antiochiæ. Vna in Syria a Seleuco rege condita, quæ Reblata ante vocabatur, in qua primo cognominati sunt discipuli Christiani. Altera de qua modo dictum est, in prouincia Pisidiæ.

✠ Chrysostomus. Vide autem illos non diu moram trahentes, vtpote consule iam credulo facto, neque emollitos adulatione, & honore, sed statim operi incumbentes, & in diuersam regionem festinantes.

f *Antiochiam Psi.* Raba Ad differẽtiam alterius Antiochiæ vt creditur, sed a multis eadem esse putatur.

g *Sederunt.* Raba Quasi audituri legem, non prædicaturi. Ecce exemplum humilitatis.

✠ Chrysost.

Margin: 1. Cor. 15. b. — Li. de pudi. — Cant. 2. d. — † Syriæ. — Duæ sũ Antiochi.

(Interlinear gloss:) a Olim vel nunc viuacius. b Per spiritum. c Elymam.

a qui, & Paulus repletus spiritusancto, intuens in eum dixit:

a plenã non recipiunt augmentum. Non nascendo sed imitando.

O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, & inimice

a Dei & legem eius. b Fidem & pœnitentiam. Mundata.

omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias domini rectas Et

✠ Idest, potestas. a Extra fiunt, & intra es.

b nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus non videns

a Sicut non uides solem iustitiæ. b pœnitentiæ vel mortis. c Non fortuitu, sed delusisum a Deo. d Cæcitatis initium. Ipsa cæcitas.

solem vsque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo

a In circuitum se vertens in modum cæcorum. b Ad se ducendum.

c & tenebræ. Et circumiens quærebat qui ei manum daret.

a Idest, cum doctrinam Christi uirtutem miraculi

Tunc proconsul cum uidisset factum credidit, admirans su-

d per doctrina domini. Et cum a Papho nauigasset Paulus, &

a Ex quibus erat Barnabas. b Ciuitatem illius. c Illius regionis.

qui cum eo erant, venerunt in Pergen Pamphyliæ. Ioannes

e Hæc est causa futuri dissidii. b Vnde cum eis venerat. e Paulus & Barnabas cum suis.

autem discedens ab eis reuersus est Ierosolymam. Illi vero

a Pedibus non nauigantes.

e pertransseuntes Pergen, venerunt Antiochiam † Pisidiæ. Et in-

a Qui conueuerant conuenire, & legem legere, & prophetas ad modum domini cæ diei.

f gressi synagogam die sabbatorum sederunt post lectionẽ au

a Non potest ciuitas abscondi supra montem posita

g te legis et prophetarũ miserunt principes synagogæ ad eos,

a Quia Iudæi erãt. b Quasi dicerent hoc est opus diei huius quo nihil aliud operamur. Dubitando dictum quod est perfidiæ signum c Non prædicationis, non elections.

dicẽtes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 Repletus spi. *Cuius virtute videbat ea quæ erant aliis occulta.*
2 Intuens in eum di. *Pronuncians Dei sententiam.*
3 O ple. om. dolo. *In agibilibus.*
4 Et om. fal. *In credibilibus.*
5 Fili diabo. *Per imitationem in operibus.*
6 Inimice omnis iu. *Acquisitæ, & infusæ.*
7 Non desinis sub. *Quantum est in te.*
8 Vias domini re. *Idest, fidem, & mores.*
9 Ecce manus domini. *Idest, eius vindicta.*
10 Et eris cęcus. *Vt pœna respondeat peccato, scilicet, cæcitas corporis cæcitati suæ mentis.*
11 Et confestim, &c. *Idest, in instanti, ad ostendendum, quod cæcitas illa non fuit a causa naturali, sed supernaturali.*
12 Tunc procon. cum vi fa. *Procedens ex diuina virtute in testimonium doctrinæ per apostolos prædicatæ.*
13 Credidit. *Cognoscens, quod deus, qui veritas est prima non potest esse testis falsitatis.*
14 Admirans super do. *Quod esset tantæ excellentiæ, quod confirmaretur operibus diuinæ virtutis factus.*
15 Et cum a Pa. *Hic consequenter describitur apostolorum prædicatio in Antiochia. Circa, quam primo ponuntur quędam præambula, scilicet, de recessu Ioannis, & accessu ad Antiochiam. Secundo ponitur ipsa prædicatio, ibi. Surgens autem Paulus. Circa primum dicitur.* Et cum a P. na. *Scilicet, Barnabas, & Ioannes.*
16 Venerunt in Per. *Nomen est ciuitatis in regno Pamphyliæ.*
17 Ioannes au. dis. *Huius autem recessus causam non exprimit textus. Non videtur tamen fuisse rationabilis, quia propter ipsum Paulus iudicauit eum non esse iterum recipiendum in societate eorum, vt habetur infra 15. cap.*
18 Illi vero, &c. venerũt Antiochiam Psidiæ. *Hoc dicitur ad differentiam Antiochiæ ædificatæ, & denominatæ ab Antiocho magno, de qua dictum est in prin. huius ca.*
19 Et ingres. sy. *In qua congregabantur Iudæi.*
20 Sederunt. *Ad audiendum, ideo subditur.*
21 Post l. &c. *Ex quo patet, quod eorum prædicatio fuit efficacior ex hoc, quod se non ingesserunt ad prædicandum, sed rogati fuerunt.*

14 Admirans — Surgens

MORALITER.

9 *Et nunc ecce, &c.* Per hoc designatur, quod impedientes prędicationem verbi Dei incurrunt tenebras culpæ, & nisi pęniteant incurrent tenebras gehennæ.

19 *Et ingressi synagogam.* Quæ est locus orationis.

† *Die sabbatorum.* Quæ est tempus prædicationis, ideo sequitur.

Surgens

Digitized by Google

A ✱ Chryso. Et ita viam parant sermonibus, sed non priores loquuntur, sed admoniti, & tanquam hospites prouocati. Nisi autem expectassent, non habitus fuisset sermo. Bene autem in sabbatho ingressi sunt in synagogam, quando omnes fuerunt congregati.

a *Surgens autem Paulus & manu silentium indicens ait: Viri Israelitæ, &c.* * Chrysostomus. Vide Barnabam vbique cedentē Paulo sicut & Ioannes vbique Petro. Ille abduxit eum a Damasco, quamuis venerabilior esset, sed ad communem vtilitatem spectabant. *Et surgens*, inquit, ac innuens manu. Mos hic Iudæis erat. Ideo & ipse iuxta illum eis loquitur dicens, *Viri Israelitæ, &c.* Vide quomodo sermoni viā parat, prius illos laudibus extollit, & monstrat magnam Dei erga illos curam, per hoc quod dicit. *Timētes Deum.* Sic incipit sermonem, & non dixit, aduenæ. id quod erat calamitatis nomē. *Deus plebis Israel.* Vide quomodo Deū illis vt proprium tribuit, qui omnium cōmunis est Deus. Et ostēdit olim maxima ab illo beneficia populo concessa, sicut & Stephanus. Hęc autem faciunt, vt doceāt illos, quod nunc quoque eodem modo filium suum mitit. Sicut & Christus dixit de vinea, ita & ille dicit. *Et plebem exaltauit, &c.*

† circiter

† Et post hæc annis circiter quadringētis quinquaginta dedit

B

† vt esset rex

* Idem. Sane contrarium euenit, priusquam in multitudinē creuissent, sed miracula propter illos facta sunt & prophetæ

C

a Non ad nos qui non indigemus. b Iuxta consuetudinem legentium propter multitudinem audientium. c Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium [1]

a Iudæi. b Gentiles. c Timentes segregat, quia non omnes timebant Deum. d Vtique,

indicens ait: Viri Israelitæ, & qui timetis Deū, audite. Deus [2]

a Præ cunctis plebibus, quæ alios Deos colebant. Elegit, ex omni genere hominum. b Non patres eorum. Abraham, &c. c Non vestros, quod dicitur ad persuadendum. d De seruitio.

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum [3] [4]

a Seruientes in luto & latere. b Potestate qua Aegyptios plagis multis percussit. c Christo, qui est brachium patris.

essent incolæ in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit [5] [6] [7]

a Longam Dei signat patientiam.

eos ex ea, & † per quadraginta annorum tempus mores eo- [8]

a Grauitas eorum ostenditur. b Vitia septem, vel innumerabilia.

b rū sustinuit in deserto. Et destruens Gentes septem in terra [9] [10]

a Pacem designat & diuisionis qualitatem.

c Chanaam, sorte distribuit eis terram eorū, † quasi post qua- [11]

a Idest, post quadringentos annos & quinquaginta, & diuisionem terræ. [12]

dringentos & quinquaginta annos. Et post hoc dedit iudi- [13]

a Contra voluntatem Dei.

ces vsque ad Samuel prophetam. Et exinde postulauerunt [14]

a Cumulatur patientia Dei. b Malum de nouissima tribu, quod vindictæ genus est. [15]

d † regem, et dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Ben- [16]

a Cum tempore Samuelis, sic enim est in Chronicis Samuel & Saul annis 40. b Propter humilitatem radicis & personæ, vel in figura Christi suscitati.

e iamin, annis quadraginta. Et amoto illo suscitauit illis [17]

a Continua ostenditur patientia. b Nisi ego quærerem nulli appareret. [18]

Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit. Inueni [19]

a Paruæ stirpis. b Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. [20] c Hoc Christo maxime conuenit.

Dauid filium Iesse virum, secundum cor meum, qui faciet

a Ad hoc tendebant prædicta.

omnes voluntates meas. Huius Deus ex semine secun- [21] [22]

a Non subito, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. Illam, qui faciet omnes voluntates meas. De fructu ventris tui po super se tuam. a Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus saluator interpretatur. Spiritualiter.

dum promissionem eduxit Israel saluatorem Iesum,

D

tæ memores sunt vbique eorū quæ in Aegypto acciderūt. Et vide, vt tempora calamitatum præterit, & nusquā crimina in medium affert, sed magnam Dei misericordiam, relinquens illa ipsis cogitanda.

Rom. 6 b.

b *Terra Chanaam, &c.* Rabanus. Scilicet repromissionis, quæ ideo (vt plerisq; videtur) Israeli est data, quia in prima diuisione post diluuiū hanc prouinciā semē Sem sortitū est, sed postea a Chananæis violenter est possessa. Et iō iure prælij pristinis habitatoribus redditur, merito autē Chananæi delentur, de quorum stirpe dicitur. *Maledictus Chanaā, seruus seruorum erit.* cuius pater Cham in patrem ipsius fuit, & ideo maledici meruit.

Gen 9. d.

c *Quadringen.* Beda. Dixerat Deus ad Abraham. Erit semen tuum ac. inter. &c. & itē ait, quia in Isaac vocabitur tibi semē, ab exortu ergo illius seminis vsque ad exitum Israel ex Aegypto, fuer. ūt iuxta Exodū anni quadringenti quinque. His adde quadraginta annos in deserto, & quinq; in terra Chanaā, quibus peractis vtatur terra quieuisse a prælijs & sors fuisse missa super eam, & inuenies annos quadringentos quinquaginta.

Ibi. 16 cap. Ibi 21. b.

E

† De pę. di 2. c. vt cognouerunt circa medium.

d *Dedit, &c.* Tēpus iudicū trāsit ad probādā patiētiā Dei.

e *Annis quadraginta, &c.* Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit

F

☞ Chronica

NICOLAVS DE LYRA.

1 Surgens autem, &c. *Hic consequenter ponitur ipsa prædicatio, in qua Paulus ad eorū conuersionem facit talem rationē. Ille Deus qui tot beneficia patribus antiquis contulit, redemptionē vobis in semine Dauid promisit, sed hanc in Iesu Nazareno impleuit, ergo ei adhærendum est tanquam vero redemptori. Primam autem propositionem concedebant, & adhuc concedunt omnes Iudæi, sed secundam negabāt & adhuc negāt. Sic ergo procedit Apostolus, quia primo tāgit beneficiorū collationem, & benedictionis promissionem. Secundo eius adimpletionē ibi. Huius Deus. Tertio infert conclusionem intentam, ibi: Videte ergo. circa primum dicitur.* Surgens autem Paulus, *vt melius audiretur in tanta multitudine.*

2 Viri Israel. *Qui habetis legis & prophetarum notitiam.*

3 Qui time. Deum. *Vitātes eius offensam, hoc enim dicit captando eorum beneuolentiam, & vt melius recipiant eius exhortationem.*

4 Deus plebis Israel elegit, &c. *In Abraham.*

5 Et plebem exal. *Per ipsum Ioseph.*

6 Cum essent incolæ in terra Aegypti. *In qua post mortem Ioseph subiecti fuerunt graui seruituti, vt patet Exod. 1.*

7 Et in brachio excelso. *Idest, in signis mirabilibus.* Eduxit eos ex ea, *vt patet in Exod.*

8 Et per quadraginta annorum tempus mores eo. *Malos.*

9 Sustinuit in deserto. *Quia multotiēs rebellauerūt domino vt patet in lib. Exod. & Num.*

10 Destruens, &c. *Scilicet Chananæos, Amorrhæos. Eueos, Iebusæos, Pheresæos, Gergezæos, & Ethæos, vt patet in libro Iosue.*

11 Sorte dist. &c. *Vt patet Iosue 13.*

12 Quasi post quad. & quin an. *Scilicet a natiuitate Isaac, a qua vsque ad exitū de Aegypto fluxerunt anni quadringēti, vt ostensum fuit Gen. 15. & sup. 7. ca. & quadraginta vsque ad ingressū terræ promissionis, et inde decem quibus pugnauit Iosue cōtra gētes prædictas ante diuisionē terræ, vt dicitur Iosue 11. ca.* Multo tempore pugnauit Iosue contra reges istos.

13 Et post hoc ded. &c. *Ad regimen populi, Iudic. 1.*

14 Vsque ad Sam. prop. *Inclusiue, quia fuit vltimus iudex.*

15 Et exinde postulauerunt regem. 1. *Reg.* 8.

16 Et dedit illis Saul filium Cis. 1. *Reg.* 10.

17 Annis quad. *In hoc numero includitur tempus quo Samuel populum iudicauit quia Saul tantum annis viginti regnauit.*

18 Et amoto il. *Propter peccata sua.*

19 Susc. il. Dauid. 1. *Reg.* 16. Tunc. n. vnctus fuit per Samuelē.

20 Cui & testimo. perhi. dix. &c. 1. *Reg.* 13.

21 Huius Deus. *Hic consequenter Apostolus declarat diuinæ promissionis impletionem. Secūdo ad hoc inducit scripturæ testificationē, ibi.* Et nos vobis. *Circa primū dicit.* Huius Deus. *Scilicet Dauid.*

22 Ex semine secundum promissio. &c. *Quod enim fuerit de* ✠ semine

MORALITER.

1 *Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait, &c.* Vbi ponitur prędicatio Pauli, in qua plures historias tangit veteris & noui Testamēti, quarū mysticus sensus positus est in locis suis, propter quod nunc pertranseo. Et postea sequitur huius prædicationis fructus, cum dicitur.

Chronica vero testantur, quod Samuel & Saul annis quadraginta Israeli præfuerunt. a *Vobis.* Rabanus. Iudæis. Non veni nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Vel vobis qui estis dispersi, quia vt sequitur, habitatores Ierusalem repulerunt illud. * Chrysostomus. Hic dicens, vobis, non separatim Iudæis dicit sed dat illis potestatē auellendi se ab his qui cædem patrarunt. b *Iudicantes.* Rabanus. Iesum esse reum mortis. Vel iudicantes voces prophetarum, id est, non credentes, qui enim detrahit fratri, detrahit legi, & iudicat legē, quāto magis Christo detrahentes. c *Et nullā cau. mortis inuenient.* &c. * Chry. Id quod nō erat ignorantię. Ponamus.n. quod non habuerunt cū pro Christo, cuius gratia etiam occiderunt. d *Et petierunt a Pilato vt interficerent eum,* &c. * Idem. Vide quanta illi cum sedu-

prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius baptismum pœnitentiæ omni populo Israel. Cum impleret autem Ioannes cursum suum, dicebat: † Quem me arbitramini esse, non sum ego, sed ecce venit post me, cuius non sum dignus calciamenta pedum soluere. Viri fratres, filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis huius missum est, qui enim habitabant Ierusalem, & principes eius hunc ignorantes, † & voces prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur iudicantes impleuerunt. † Et nullam causam mortis inuenientes in eo, petierunt a Pilato vt interficerent eum, Cumque consummassent omnia quæ de eo scripta erant deponentes eum de ligno posuerunt in monumento. Deus vero suscitauit eum a mortuis tertia die, qui visus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Ierusalem, qui vsque nunc sunt testes eius ad plebem. Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filiis

(Interlinear glosses: a Non dante quod Christo seruabatur. b Cuius auctoritas magna. c In modum lucernæ, vnde parati lucernam Christo meo. a Remissionis, quia per pœnitentiam peccatum remittitur. a Præcursoris officium ante faciem Christi. b Ecce quæ de eo prophetata sunt. Interrogando, uel non sum ego Christus quem me arbitramini. c Esse prope. a Quia eius præcursor sum. b Ioannes non erat sponsus ille de quo, Tanquam sponsus illi, &c. calciamento, id est, incarnatione Christi, quæ scilicet ... aperire. non dignus. c Mysterium incarnationis aperire. a Sermo humilis. b Iudæi, scilicet. a Vel de Gentibus potest accipi. b Iudæis. c Euangelium uel Christus uerbum patris. a Iesum ignorantes esse saluatorem. a Quia iudices plebis erant. Iesum. b Prophetiam nescientes. a Quamuis inquirerent. b Tolle tolle, crucifige eum. Per manus militum. a Ipse in cruce dixit, Consummatum est. b Quia per eos omnia facta, si manus mentis, ... Quæ impleuerunt ut dictum est. a Quæ de passione prophetata erant. b Non Iudæi fideles, sed Ioseph, quia fuit Iudæus genere, & propter eum Iudæi dicuntur hoc fecisse. Deponi permittentes propter sabbatum, ne longius corpora in cruce, remanerent contra legis præceptum. c Hoc de Iudæis dicitur propter Ioseph, licet ... prius, vel quia Iudæi sepulchrum munierunt. a Diuinitas sua, quæ cum patre & spiritu una est. b Secundum hominem. a Quadraginta. b Notis uel certis cognitoribus. c Ad montana proxima Ierusalem. a Non eorum successores. b Idonei. a Et filiis uestris. b Scilicet repetita istic, enim. a Quod suscitauit eum. b Prophetiam quæ dicitur, genui te, ut infra.)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

sedulitate hoc fecerint, modum dixit mortis, & Pilatum in medium affert, partim quidē vt manifesta passio fiat tribunali, partim autē vt illi grauius accusentur, qui tradiderūt illum viro alienigenæ. Et non dixit, *Obtinuerūt, sed, petierunt* etiam ne vna quidem mortis causa in illo inuenta occidi, ita vt manifestum, quod gratiam acceperat, illo non volente. Id qđ manifestē Petrus dicit, *Iudicante illo dimiti.* Valde amabat illos Paulus, & qđ non moratur in ingratitudine Patrū, sed ipsis mittit metū Sane Stephanus quidē merito hoc facit, vt pote occidendus, & nō docens, & ostendens quod iā lex destruebatur. Hic autē nō item, sed minatur, & terret solum. e *Hanc Deus ad.imp.* Beda. In Græco. Quoniā hanc Deus adimpleuit filiis eorum nobis. * Chryso. Hoc est, Patres quidem acceperunt promissionem, vos autem rem ipsam. Sicut

Matth. 15. e. Ioan. 1. d. † inf. 15. d. † Luc. 23. b.

NICOLAVS DE LYRA.

* semine Dauid, patet Mat. 1 hoc est continet in annalibus Iudæorū. Intelligendū tū est, Christū a Dauid descendisse secundū corpulentam substantiam tantū, & non secūdum rationē seminalē. Quod autē Iesus Nazarenus sit Saluator Israel, declarat primo per prædicationē Ioannis Baptistæ, quę fuit sic authentica, quod Christus esse credebatur, non solū a vulgaribus, sed etiam a maioribus vt patet Ioan. 1. Et ideo subditur,

1 *Prædicante Ioanne.* Denunciando Christum venturū de proximo, & ipsum ostendendo cū digito, dicens. *Ecce Agnus Dei,* &c. Ioan. 1. d.

2 *Baptismum pœ.* Vt populus esset dispositus ad Christum recipiendum, & vt baptismus Ioannis esset dispositiuus ad baptismum Christi.

3 *Quem me arbitramini esse,* &c. Per hoc apparet Ioannis humilitas & etiam veritas.

4 *Cuius non sum dignus cal. ped.* Idest, officium sibi etiam minimum impendere. Non. n. intelligitur per hoc q. Christus calciatus incesserit, sed q. Ioannē improportionabiliter excesserit Hic. n. modus loquēdi nō solū ad homines, sed ēt ad inanimata applicat, sicut de vino multū debili comparādo ipsum ad vinū optimum dicitur, q. nō est dignū illud discalciare, significando quod nullius est momenti respectu illius.

5 *Vobis ver.* Scilicet incarnatum.

6 *Salutis huius mis. est.* Scilicet principaliter. Tū quia in propria persona Iudæis prædicauit. Tum quia in medio Iudææ scilicet in Ierusalem operatus est salutem. Ideo subditur.

7 *Qui enim ha. Ie.* Quantum ad vulgares.

8 *Et principes eius.* Quantum ad maiores.

9 *Hunc igno.* Scilicet Iesum Nazarenum esse Christum verum. Alia tamen fuit ignorantia principum, alia vulgarium, sicut dictum est supra cap. 8. tamen neutra excusabat a toto: immo primo aggrauabat, quia procedebat ex malitia.

10 *Et voces Prophetarum.* De Christo loquentium quas sacerdotes & Scribæ per inuidiam excæcati male interpretati sunt, & sic populum deceperunt.

11 *Iudicantes.* Scilicet Iesum morte esse dignum.

12 *Impleuerunt.* Prophetias de eius passione prędictas, secūdum quod dicitur Esaiæ. 53. c. *Tanquam ouis ad occisionem ductus,* &c. & in multis alijs prophetarum dictis.

13 *Et nullam causam mortis inuenien. in eo.* Sicut patet in euangelio & Pilati testimonio.

14 *Petierunt a Pilato, vt interficerent eum.* Per milites ipsius. & licet primo restiterit, tamen finaliter petitioni eorum acquieuit Iudæorum fauore, & Cæsaris timore.

15 *Cumque consummassent omnia quæ,* &c. Iudæi mali.

16 *Deponentes eum de lig.* Scilicet boni Iudæi, Ioseph & Nicodemus, habetur Ioan. 19. g. Sacra enim scriptura sub vno contextu frequenter transit de bonis ad malos, & e conuerso, sicut Psal. 77. d. Cum occideret eos quærebant eū, occisi non poterant eum quærere, & ideo cum dicitur. *Cum occideret eos.* intelligitur de obstinatis in peccato. Et quod subditur. *Quærebant eum.* intelligitur de pœnitentibus & reuertentibus a malo, & hoc secundum illum modum exponendi sacram scripturam, qui dicitur de corpore domini vero & simulato, prout plenius dixi in principio Genesis.

17 *Deus ve susci. eum.* Scilicet hominem Christum.

18 *Qui visus est.* Est viuens.

19 *Per dies mul.* Scilicet 40. vt dictum est supra 1. cap.

20 *His qui simul ascen.* Idest Apostolis, *qui vsque nunc sunt testes eius.* Per visum & auditum & operationem miraculorum in nomine ipsius.

21 *Et nos.* Hic consequenter inducit sacram scripturam ad suum propositum, dicens. *Et nos vobis annun.* &c, *re. fa. est.* De verbi incarnatione, & eius a mortuis resurrectione. Sicut

Digitized by Google

a *Sicut & in psal. secundo.* Quidam codices habent in primo quod ita exponitur primum & secũdum apud Hebręos in vnum psalmum esse compositos, quia & a beatitudine incipiat, & in eadem finiat.

b *Filius meus. &c.* Beda. Non est putandum hoc exemplum psalmi ad resurrectionem Christi (cuius proxime meminit) pertinere, sed ad incarnationem de qua supra locutus fuit. nam sequens versus manifeste testatur de resurrectione. Cum enim supra de incarnatione passione, resurrectione egerit veraque testimonijs prophetę astruit qui ergo inquit Aeternus es ante secula filius, nunc in tempore natu s apparebis.

c *Sancta Dauid.* Rabanus. Idest, templum sanctum ex Dauid semine natum, idest, corpus Christi resuscitatum in incorruptionem.

Sancta D. f. Beda. Esaias noui Testamenti mysteria prærogans ait. Constituam vobis testamentum ęternum sancta Dauid fidelia in Hebræo. Et feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias Dauid fidelis.

d *Non dabis, &c.* Rabanus. Post resurrectionem non moritur, mors vltra non dominabitur, & ideo dicit sancta fidelia, idest, incorrupta & æternaliter permansura.

e *Dauid enim in sua generatione, &c.* ✣ Chrysostomus. Sicut & Petrus eius memor dicebat licet dicere cum fiducia de patriarcha Dauide. Et non dicit quod mortuus est, sed, *appositus ad patres suos*, id quod clarius erat, & vide, quod nusquam illorum pont correctiones, sed ea quæ habent accusationem. Nam quod petiuerunt & accepe runt maxime accusatio illorum mox beneficia dei enumerat Elegit, dicens exultauit, mores tulit. Hæc autem non illorum erant laudes, sed Dei Dauidem autem solũ commendat quoniã ex illo Christus.

f *Videte contem.* In Græco: Audite contẽ ptores, & respicite & disperdimini.

g *Admiramini.* Raba. Sic iunge. *Admiramini & dispergi.* ab Assyrijs & Chaldæis, nouissime a Romanis quia opus ope. vtriusque vindictæ.

h *Non creditis, &c.* Rabanus. Vel propter vtriusque vindictæ magnitudinem non credere dicuntur donec completæ fuerint.

Marginalia: † Illorum. — sup. 2. c. — † Psal. 2. b. — Esa. 55. a. secundum 70. — Rom. 6. b. — † Psal. 15. b. — Cum suę ætati inseruisset, consilio. — † Abacuh. 1. b. — † Euanescite

(a Ostendit hanc esse repromissionem.) † vestris resuscitans Iesum. Sicut & in psalmo secundo scriptum est: † Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem resuscitauit eum a mortuis, amplius iam non reuersurũ in corruptionẽ, ita dixit. Quia dabo vobis sancta Dauid fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuũ videre corruptionem. Dauid enim † in suã generatione, cum administrasset volũtati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictũ est in prophetis † Videte cõtẽptores & admiramini, & dispergimini, quia opus operor ego in dieb⁹ vestris opus quod non creditis, si quis enar-

Interlinear glosses: a Non seruus vt cæteri. b Consubstantialis. c Hoc proprium deitatis. In diuinitate vbi nec heri nec cras. d De virgine ex qua illa natiuitas est a Deo. — a Impleuo quæ Dauid promisit, scilicet, Christum de eo nasciturum. c Idest Christi qui verus Dauid manu fortis. — a Sine mendacio. Corpus Christi. — a Putrefactionem. b Ideo hæc prædicta de Christo sunt & non de Dauid. c Quarta decima generatione ab Abraham. — a Fecisset voluntatem Dei supra Qui faciet omnes voluntates meas. b Vt nascentium ita & morientium numero appositus. — Experimento. Vermium. — a Respondet ad id quod dixerat Deus uero suscitauit eum. — a Iesum saluatorem. — Peccatis. a Hoc dicitur ne legi confidant. b Quæ fuit virtus & augmentum peccati. — a Quia iustus ex fide est. b Dom credens iustificatur. — a Contingat vos contemptores esse. In vno libro multorum prophetarum. b Cauete infideles. — a Incarnationem Christi, cui non credendo contemptores estis. — a Negantes incarnationem uerbi

Exeun-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut & in psal. &c. *Qui ad literam intelligitur de Christo, sicut ibi plenius dictum fuit.*

2 Filius meus es tu. *Naturalis & per consequens eiusdẽ substantiæ, quia natura diuina non est multiplicabilis: alij vero sunt filij adoptiui.*

3 Ego hodie genui te. *Idest, æternaliter. Aeternitas enim per præsens significatur, eo quod in æternitate nihil transit in præteritum nec aliquid expectatur futurũ. Et sic ex auctoritate psalmi declarata est diuinitas Christi, humanitas vero eius apparuit ad sensum inter homines conuersando & in ea moriendo. Consequenter declarat eum resurrexisse ad vitam immortalẽ, inducens ad hoc auctoritatem Esa. 55. a. vbi enim nostra translatio habet.* Feriam vobiscũ pactum sempiternũ misericordias Dauid fidelis. *translatio. 70. habet quod hic dicitur.*

4 Dabo. vo. sancta Da. fide. *Idest, adimplendo vobis verba Dauid firma & verissima. Et quæ sunt illa subdit.*

5 Non dabis san. tuum &c. psal. 15. c. *Quod intelligitur de corpore Christi sanctissimo, quod non fuit putrefactum, nec incineratum, sed virtute diuina celeriter resuscitatum, vt dictum est supra plenius. 2. ca. Et quod hæc scriptura non intelligatur de Dauid sed de Christo consequenter ostendit di.*

6 Dauid enim in sua ge. *Idest, in suo tempore.*

7 Cum admi. *Regnum Israel.*

8 Voluntati Dei. *Supple obediens.*

9 Dormiuit. *Somno mortis.*

10 Et vidit cor. *Idest, putrefactionem & incinerationem.*

11 Quem vero Deus suscitauit. *Homo Christus.*

12 Non vi. *Idest non est passus.*

13 Corruptionem. *Nam accelerata fuit eius resurrectio, & ad vitam immortalem.*

14 Notum igitur sit vo. *Absque aliqua dubitatione.*

Quia

15 Quia per hunc. *Tanquam per saluatorem.*

16 Vobis remissio, &c. *Facta per eius humanitatem meritorie, & per eius diuinitatem effectiue.*

17 Quibus non potuistis in lege Moysi iu. *Secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est enim sanguine hircorum aut taurorum auferri peccata.*

18 In hoc. *Scilicet in Christo.*

19 Omnis qui cre. *Fide formata charitate.*

20 Iustificatur. *Vnde Gen. 15. b. dicitur. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.*

21 Videte ergo. *Hic consequenter Apostolus infert conclusionẽ intentam, videlicet quod nõ debent esse increduli Christo, ne super eos veniat pœna & maledictio dicens.* Videte. *idest, diligenter cauete.*

22 Ne super vobis quod dic. est in prophetis. *Idest, in lib. 12. prophetarum Abacuch enim primo secundum trãslationẽ nostram dicitur, Aspicite in Gẽtibus & videte & admiramini & obstupescite qa opus est factum in diebus vestris quod nemo credet, cum narrabitur secundum vero translationem. 70. quam allegat hic Lucas dicitur.*

23 Videte contem. *Diuinæ promissionis per Christum adimpletæ.*

24 Et admirami. *De magnitudine mali super vos venturi. Ideo subditur.*

25 Et di. *Per Romanos qui in pœnam mortis Christi destruxerũ ciuitatem & templum, & populum Iudæorum partim occiderunt & partim captiuauerunt, dispergentes eos per diuersas partes orbis. Et ista captiuitas quæ maxima est irreparabilis fuit figurata per captiuitem Babylonicam de qua loquitur Abacuch per illam tanquam per figuram dans intelligere captiuitatem factam per Romanos, & tunc futuram de qua loquitur hic Paulus.*

26 Quia opus ope. *Scilicet opus incarnationis Christi passionis & resurrectionis.*

27 Quod non creditis, &c. *Licet enim ad prædicationẽ Christi & apostolorum plures de Iudæis crediderunt, vt patet ex prædictis, tamen illi fuerunt pauci respectu non credentium.*

Digitized by Google

A a *Exeuntibus autē illis rogabāt vt sequēti sabbato &c.* ✱ Chrysostomus. Vidisti Pauli sapientiam? non tunc solum in admiratione fuit, sed etiā desiderium immisit illis, vt secundo audire cuperent cū dixisset semina quædam, & nondum absoluisset ac consummasset sermonē, ita vt illos sibi conciliaret ac familiares redderet, & non congerendo simul omnia in illorū animos minus idoneos faceret.

b *Et colentium.* Rabanus. Melius legitur colentium deū sicut in Græco habetur. Significat autem eos qui natura Gentiles erant, sed religione Iudæi Grece vocat proselyti.

✱ Chrysostomus. Sequebātur illos inquit. Quare illos non B baptizauit statim? Nō erat tempus persuadere oportebat, vt sic firmi maneant.

c *Videntes autem turbas Iudæi, &c.*

✱ Chrysostomus. Vides quomodo contentione facta magis propagarunt prędicationem, & ratione reddita se contulerunt ad gentes.

d *Primum.* Rabanus. Primo filiam principis curare venit Iesus, sed mulier fluxū sanguinis patiens prępipuit sanitatē.

e *Aeternæ vitæ.* Ra. Nō quia scirent vitā æternam esse quā respuebant, sed ex suo sensu & fide sua locuti sūt Apostoli.

f *Ecce conuertimur ad gentes.* ✱ Tertullianus. Vt ergo perciperetur prędicatio, apud quos priores eam perfici oportebat vti panē ante filij quam carnes sumerent, ideo illis fugere tūc ad tēpus præcepit, non propter eludendum periculum proprio nomine persecutionis (atqui psecutiones eos passuros predicabat, & tolerandas docebat) sed propter profectum annunciationis, ne statim oppressis. Euangelij quoq; disseminatio perimeretur. *Itaque Paulus & apostoli ipsi.* memores pręcepti Dñi constanter illud apud Israel quē iā doctrina sua impleuerāt, vobis oportuit in primis sermonem tradi, Sed quoniā repulistis eum nec dignos vos ęterna vita existimastis, ecce cōuertimur nos ad nationes. Atq; exinde cōuersi & ipsi sicut antecessores instituerant, & in viam nationum abierunt, & in ciuitates Samaritanorū introierūt vt in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in terminos orbis voces eorum.

C ✱ Gregorius. Cum tot sacrę fidei assertionibus Iudæi victi non credant, quid aliud nisi hoc quod in sancta scriptura de eis legimus, & etiam per experimentum tenemus, quia videlicet proiecti sunt, non solum vt non videant, sed etiam vt videre non possint. Vnde & Apostoli superfluū laborē reputantes eorum qui videre non poterant in Actibus suis dicunt. Quia indignos vos fecistis ęternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.

✱ Hierony. Istos duodecim apostolos elegit Iesus quos & Apostolos nominauit qui post seruitutē prædagogę legis electi sūt in euangelio, & semē Abrahā amici Dei esse meruerūt in illo enim apprehēdit eos ab extremo terræ, & a lōginquis eius finibus vocauit Israel de vniuersis na E tionibus cōgregans. primū populū Iudeorū de quibus & Paulus Apostolus dicit Vobis oportebat primū prędicari sermonē: quoniam autē auertitis nos, imus ad gentes.

✱ Idem. Si cui aūt scrupulū facit quare dixerit. Disponā domui Israel, & domui Iuda pactū nouū non secundum pactū quod pepigi cū patribus vestris, intelligat primū ecclesiā Christi ex Iudæis, & ad illos venisse dominum saluatorē atq; dixisse non veni nisi ad oues perditas domus Israel, & idipsum Apostolos confirmasse, Vobis quidem primum oportebat loqui verbū Dei, sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternę vitę, ecce conuertimur ad gentes. Non.n. oportebat panē filiorū dare canibus, sed quia filij patrē in sua venientem suscipere noluerunt, dedit omnibus potestatem, vt qui receperunt eum, fiant filij Dei.

g *Si enim, &c.* Ra. Prophetia pręceptū immobile est: nobis primum dicitur deinde infertur prophetę testimonium ad personam patris loquentis ad filium.

h *Posuit te.* ✱ Chrysost. Nam vt gentes non contristētur, quasi ex illorū diligentia bona non assequantur, addit prophetiam dicens. Posuit te in lucem gentium hoc est vt sis in salutem vsque ad extrema terræ. *Audientes autem gentes, &c.*

✱ Idē. Hoc & illos alacriores reddebat, quia quibus auditis hil debebant frui, hi si illi fruuntur. Et istos magis mordebat.

Rabanus. Non ait posui vos, quia quod Christo dicitur hoc ad apostolos qui membra eius sunt, pertinet.

F Beda.

Margin: † e synagoga Iudæis. — Matt. 6. c. — † Supra fiducia. — Hi. de fuga in persc. c. 6. — Tom. 3. lib. 3 ies. 3. c. 1. Re — ✱ Gentes — Tom. 4 li 11. in Esay. c 41. † Solutus esset cœtus — † Religiosi proselyti. — † 12. q. 1. c. futuram ecclesiā Derenunca nisi § propter autem. — Esa. 49. b. — Lib. 6. in. Hieren. ca. 31. — Matt. 15. — Supra. 6. c

Text:

a rauerit vobis. Exeuntibus autem † illis rogabant, vt sequen- (1, 2)
a Impletur illud quod dictum est. Non credetis si quis enarrauerit vobis. b Ab apostolis vel cum inciperent ad domos redire

ti sabbato loquerentur sibi verba hæc. Cum que † dimissa (3, 4)
a Non principes b Deum. Hoc de Iudæis intelligendum.

b esset synagoga, secuti sunt multi Iudæorum & † colentium (5, 6)
a Qui adiunctiur Gentiles fuisse, vel Iudæi venientes de dispersione.

Deum aduenarum Paulum & Barnabam. qui loquentes (7)
a Vt non solum auditores, sed factores essent tam incipientes quam perfecti. Perseuerando. b Quam acceperant sed adhuc rudes erant.

suadebant eis vt permanerent in gratia Dei. Sequenti vero
a Habitatores ciuitatis. b Secundum consuetudinem Iudæorum.

sabbato pene vniuersa ciuitas conuenit audire verbum
a Conuenire ad Apostolos. b Non parum. c Inuidiæ.

c Dei. Videntes autem turbas Iudæi repleti sunt zelo, & con (8, 9)
a Inuidia veritati. b Qui contradicit ueritati blasphemus est.

tradicebant his quæ a Paulo dicebantur blasphemantes. (10)
a Non timentes Iudæorum principes. b Ex zelo Dei.

Tunc † constanter Paulus & Barnabas dixerunt. † Vobis (11, 12)
a Secundum illud. Non ueni nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Quia promissum.

d oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniā repellitis (13)
a Vt sanetur Emorrhois mulier. b Transferuntur montes in cor maris.

e illud, & indignos vos iudicatis ęternę vitę, ecce cōuertimur (14, 15)
Prædixit. a Iam factus erat Christi aduentus. Post tenebras perfidiæ.

f g h ad Gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. † Posui te in (16, 17, 18)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Exeunti.au.il. *Scilicet Paulo & Barnaba.* 2 Roga. *Scilicet principes synagogæ.* 3 Vt sequenti sab.lo.sibi ver.hæc. *Dicūt expositores, & gl. videtur innuere quod rogauerunt hoc maliciose, Iā enim moti erāt cōtra Barnabā & Paulū, eo quod Paulus dixerat quod in lege Moysi non poterant iustificari, & ideo volebāt hoc iterū audire ex ore eius, vt sic haberent maiorem occasionem eos magis persequēdi, sicut postea fecerunt.* 4 Cumque dimissa esset.s. *Quolibet redeunte ad domum suam.* 5 Secuti sunt mul.Iu. *Vulgariū Christo credentium, non autem principum synagogæ contra apostolos machinantium.* 6 Et co.Deum ad. *Idest, conuersorum de Gentilitate ad Iudaismum.* 7 Qui lo.su.eis vt per.in gr.Dei. *Et firmiter starent in fide Christi, ad quam erant vocati per gratiam Dei. Cætera patent.* 8 Videntes au. *Posita Pauli prædicatione, hic consequenter ponitur contradictio principum synagogæ cum dicitur.* Videntes au.tur. *fauentes apostolis.* 9 Reple.sunt zelo, & cōtra, his quæ a Pau.di. *Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.* 10 Blasphemantes. *Dicendo quod erant populi seductores.* 11 Tunc constan.Pau.& Bar.de. *Postposito timore.* 12 Vobis opor.pri.lo.verbum Dei. *i. verbum euangelicum.* 13 Sed quo.re.il. *veritati cōtradicendo.* 14 Et indignos.vos.iu. *Facto.* 15 Aeternę vitæ. *quæ datur a Christo.* 16 Ecce conuer.ad Gen. *Prædicando eis euangelicā veritatem.* 17 Sic enim præ.no.do. *Sicut habetur supra ca.1.a. Eritis mihi testes in Ierusalē, & in oī Iudæa & Samaria & vsq; ad vltimū terræ. Mar. vlti.d. Euntes in mundum vniuersum &c. Inducit etiam ad hoc auctoritatem Esaiæ 49. quæ ad litera intelligitur de Christo, vt ib idem dictum fuit.* 18 Posui te in lumen Gentibus. *Quæ per apostolorum prædicatione*

MORALITER.

4 *Cunque di.&c.se.sunt mul.* s. ad fidem conuersi, iō subditur. 7 *Qui loquen.&c. vt per.* Quia pręd icatores non solū debēt laborare ad conuersionem peccatorum, sed etiam ad perseuerantiam ipsorum. 8 *Videntes au.tur.&c.re.sunt zelo.* Idest, inuidia, quæ tātum malum facit quod bonam doctrinam peruertit. Nam Paulum quē ante rogauerant de iterata prædicatione, per inuidiam impedierunt obstinate. Et istis sunt similes illi qui bonam doctrinam alicuius doctoris deprauare nitūtur, in ipse inferiores videantur.

Vi- Iudæi

Digitized by Google

Beda. Quod dictum est specialiter Christo hoc sibi dictum esse arbitrantur apostoli, quia membra ipsius sunt, sicut propter eiusdem corporis vnionem dictum est, Saule, Saule quid me perse. &c.

a *Praeordinati.* Ordo est, vt post labores praesentes, & mortificationem carnis vita sequitur.

b *Religio. mul.* RABANVS. Siue de Iudaeis, qui legis religionem seruabant, siue de Gentibus religionem saluare incipientes.

c *Excusso pul, &c.* Secundum praeceptum euangelij excutitur puluis in testimonium quod manem facerent laborem. (Mat. 10. c. Mat 6. b. Luc. 9. a.)

Beda. Puluis excutitur in testimonium laboris sui, qui ingressi sunt ciuitatem illorum & predicauerunt eis. Vel excutitur puluis, vt nihil accipiant ab eis qui euangelium spernunt, nec etiam necessaria victui. Rabanus. Quia in iudicio sic a Christo eiicientur, sicut puluis quē proiicit ventus a facie terrae. Si vero apostolos reciperent, pedes suos, id est, sensus, a puluere, i. vitiis soluerent ✠ CHRYSOSTOMVS. Hic terribile hoc faciebant quod praeceperat Christus dicens, Et si qs vos nō acceperit egressi excutite puluerem a pedibus vestris, illi autem non simpliciter hoc fecerūt, sed postquā abacti sunt ab eis. Veruntamen neque hoc discipulis nocuit, sed multo magis perseuerarunt in verbo; id quod manifestat ad. iens. *Discipuli autem implebantur gaudio, & spiritu sancto.* Passio enim praeceptoris fiduciā illorū nō minuebat, sed alacriores reddebat discipulos. (Mat. 10)

d *Discipu. quoque* BEDA. Iudaeis fidem persequentibus discipuli e contra spirituali gaudio ditantur.

a In manifesto: b Non in vna tantum sicut prius in gentes Iudaeorum. c Quae necessaria est contra peccat infirmitatem. a Per omnes terminos. b Post tenebras de lumine, post languorem de sanitate a Euangelium, vel Christum verbum patris confitebantur, & gratias agebant. Adeo, a Quia se indignos iudicauerunt Iudaei. b Quia verum semen est. Reprobatis Iudaeis seminatur inter Gentes, sed tamen vtrisque praedicabatur. a Principes primarios. b Anthiochiae illius de qua diximus. a primarij quia non credebant. a Idest Christiani vt saepe dictum est. b Gaudium est de fructibus spiritussancti.

a lumen Gentibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terrae. Audientes autem Gentes, gauisae sunt, & glorificabant verbum domini, & crediderunt quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam. Disseminabatur autem verbum domini per vniuersam regionem. Iudaei autem concitauerunt b religiosas mulieres & honestas, & primos ciuitatis. Et excitauerunt persecutionem in Paulum, & Barnabam, & eiecerunt c eos de finibus suis. † At illi excusso puluere pedum in eos venerunt Iconium. d Discipuli quoque replebantur gaudio, & spiritu sancto.

NICOLAVS DE LYRA.

catione deuote receperunt fidem Christi.

1 Vt sis in sa, &c. *Quia fides Christi diuulgata est vbique etiam a tempore apostolorum sicut declaratum fuit Psal. 18. a. super illud in omnem terram, &c.*

2 Audientes. &c. *De sui illuminatione & salutis consecutione,*

3 Et glo. ver. *Idest. Christum qui est verbum patris.*

4 Et cre, quot. *Scilicet a Deo cuius ordinatio non potest frustrari.*

5 Dissemi. au. v. do. *Vtitur autem tali modo loquendi, eo quod semen est verbum Dei, vt dicitur Luc. 8,*

6 Iudaei au. *Idest, principes synagogae,*

7 Concitau. re. mu. &c. *Fauentes apostolis, eis administrantes necessaria de bonis suis.*

8 Et pri. ci. *Qui habebant regere communitatem.*

9 Et exci. perse. *Inuidia moti, vt supra dictum est.*

10 At illi ex. pul. pe. *Sicut dixerat Saluator Matt. 10. & hoc in testimonium proprij laboris ad conuersionem infidelium, & obstinationis recipere verbum Dei nolentium.*

11 Ven. Ico. *Sicut dixerat Saluator Matt. 10. c.* Cum vos per. fu. in vna ci. fugi. in aliam; *non timore supplicij, sed amore publicationis euangelii.*

12 Disci. quoque. *Idest. credentes in Deum.*

13 Replebātur gau. *De cognitione veritatis & assecutione salutis.*

14 Et spiritusancto. *A quo huiusmodi gaudium causatur,*

MORALITER.

6 *Iudaei. conci. mu. reli.* Istae sustentabant apostolos de suis facultatibus secundum consuetudinem apud Iudaeos existentem, & isti hoc ex inuidia nequiter impediebant. Et istis sunt similes illi qui in testamentis vel in aliis piis operibus impediunt eleemosynas elargiri religiosis pauperib⁹ maxime circa studium, & praedicationem laborantibus.

8 *Et pri. ci.* Sic faciūt illi qui per superiores procurant pauperes religiosos in pdicationibus, & cōfessionib⁹ impediri.

10 *At illi excusso pulue. &c.* Per quod designatur, quod si aliqua culpa leuis dictis praedicatoribus adhaereat, vtpote impatientiae ex humana fragilitate cōsurgentis pro tali impugnatione debent eam statim per poenitētiam detergere ne increscat.

a Et

CAP. XIIII.

a *Factum est autem in Iconio, &c.* ✠ Chrysostomus. Iterum in synagogas ingrediuntur. Vide quā non fuerint meticulosi facti. Quum dixissent. *Conuertimur ad gentes* ex abundantia tamē suam defensionem tollunt, ita vt crederet Iudaeorum Graecorumque magna multitudo. Verisimile enim illos, & cum Graecis disseruisse *Qui vero increduli fue. Iudaei, &c.* ✠ IDEM. Simul iam etiam gētes concitabāt quasi non satis esset quod ipsi obsisterent. Cur igitur illuc non exierunt? Non ferebant persequutionem, sed impugnabant solum.

CAPVT XIIII.

Ciuitas est. a Paulus & Barnabas. Graeci sunt Gentiles vel Iudaei dispersi. a Qui credebant.

a Factum est autem in Iconio, vt simul introirēt synagogam Iudaeorum, & loquerentur ita vt crederet Iudaeorum, & Graecorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Iudaei, suscitauerunt, & ad iracundiam concitauerunt animas Gentium aduersus fratres.

Multo

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XIIII.

Factum est au. in Iconio. *Descripta praedicatione apostolorum in Cypro & Antiochia, hic consequenter ponitur eorum praedicatio in Iconio & quibusdam aliis locis propinquis. Et primo, circa hoc ponitur progressus ad praedicandum. Secundo regressus ad confirmandum, ibi.* Cumque euangelizasset. *circa primum describitur eorum praedicatio in tribus ciuitatibus. Et prima fuit Iconium de qua dicitur.*

1 Factum est autem in Iconio vt simul. *Scilicet Paulus, & Barnabas.*

2 Introirent synagogam Iudaeorum. *Vbi conueniebant, & maxime diebus sabbatorum.*

3 Et loquerentur. *Eis verbum euangelicum, et consequenter subdit Lucas huius praedicationis effectum.*

4 Ita vt cre. Iudaeo. & Grae. &c. *Et dicuntur hic Graeci secundum aliquos Iudaei in Graecia nati, sed ad Iudaismum conuersi.*

5 Qui vero increduli fuerunt Iudaei. *Scilicet natione, isti enim magis contradicebant euangelicae veritati.*

6 Aduersus fr. *Idest, aduersus credētes in Christū. Vel aduersus Paulū, et Barnabā, cui expositioni magis videtur sequens litera cōcordare*

Fiducia

Digitized by Google

A a *Multo igitur tempore demorati sunt, &c. Et dabat signa ac prodigia, &c.* ✲ CHRYSOSTO. Hoc faciebat fiduciam, imo fiduciā faciebat illorum alacritas: nam propter hoc aliquādiu nusquam signa faciebant. Quod autem credebant audiētes, ex signis habebant. Itaque conducebat aliquid, & dicendi libertas.

b *Diuisa est autem multitudo ciuitatis.* ✲ CHRYSOSTOMVS. Nō parum facit ad accusationem etiam istud scindi. Hoc erat quod dicebat Christus. Non veni mittere pacem sed gladium.

c *Confugerunt.* RABANVS. Fuga apostolorū non plus fuit ex timore quā amore verbi Dei. ✲ CHRYSOSTOMVS. Iterum quasi

B dedita opera propagare volentes prędicationem postquā creuissent, illos iterum expellunt. Vide vbique persequutiones magna bona facere, & persequētes vinci: eos autem qui persequutionem ferunt clariores apparere. Nam vt venit in Lystra facit magnum miraculum etiam claudo sanato & magna voce.

† Vim adferrent.

† Re in tellecta.

a Iconii. b Cum fiducia prędicantes.

a Multo igitur tempore demorati sunt † fiducialiter agen- † 1

a In signis, & prodigiis. b Baptismi in quo per spiritumsanctum datur remissio,

tes in domino, testimonium perhibente verbo gratiæ 2

b suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. Di- 3

uisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem 4

erant cum Iudæis, quidam vero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus Gentilium, & Iudæorum cum 5

Tormentis:

principibus suis, vt † contumeliis afficerent, & lapida-

a Secundum illud Si vos perse. fue. In vna ci. &c

c rent eos, † intelligentes confugerunt ad ciuitatem Li- 6

a Regionis. b Duæ ciuitates sunt.

d caoniæ, Lystram, & Derben, & † vniuersam in circumitu

a Ad hoc fugerant, ut ibi euangelizare possent.

e regionem, & ibi euangelizantes erant. † Et quidam vir 7 8

a Quia nec stare, nec ambulare poterat. b Maior virtus in sanatione illius qui ab vtero claudus nunquam ambulauerat.

f Lystris infirmus pedibus sedebat claudus ex vtero ma- 9

tris suæ, qui nunquam ambulauerat, hic audiuit Pau- 10

a Spiritusancto monstrante, vel signis infirmitatis, & fidei apparentibus.

lum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fi- 11 12

a Tanta erat fides vt per eum saluari posset, uel hoc credidit ut saluus fieret: b Qui hucusque sedisti.

g dem haberet vt saluus fieret, dixit magna voce * Surge su- 13 14 15

In nomine domini. Bonus seruus, dominum glorificat. a Non vt ante alienos. b Velocitas ostenditur sanitatis. Vt saliat sicut ceruus claudus. c Consuetudine diuturna, ne ad horam tantum exiluisse putetur. d Quarum sensus turbatus.

per pedes tuos rectus. Et exiliuit, & ambulabat. Turbæ autē 16 17 18

D multitudo in doctrina eorum. Paulus autem, & Barnabas morabantur in Lystris. Et hi etiam versus in quibusdam nostris codicibus non habentur.

f *Claudus.* Beda. Sicut claudus ille quem Petrus & Ioannes ad portam templi curauit, præfigurat Iudæorum salutē ita hic Licaonius æger Gentes a legis templi religione remotas, sed Pauli prædicatione collectas. Dexteras inquit dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gentes, ipsi autē in circuncisionem. Sed, & tempora expositioni conueniūt, quia ille primo fidei tēpore cū nec dum Gentibus verbum crederetur hic vero Iudæis ob perfidiā repulsis, & damnationis puluere respersis, inter noua cōuersæ Gentilitatis gaudia saluatur

E g *Dixit magna vo. &c.* ✲ CHRYSOSTOMVS. Quare magna voce? Vt turbæ credant vide autem, attendebat diligenter, quę a Paulo dicebantur, hoc enim est, quod audiuit. Vidisti sapientiæ studium, nihil impediebat claudicatio, quin diligenter audiret verbum.

† Fortiter.

† Finitum.

† Super.3.ac

* Tibi dico in nomine domini Iesu Christi.

d *Et vniuersam, &c.* Beda, quod in Græco sequitur Deus autem pacem fecit, quidam latini codices minus habent.

e *Et ibi euan. erant.* Sequitur in Græco: Et cōmota est oīs multitudo

C

Beda. In Græco. Dixit magna voce. Tibi dico in nomine domini nostri Iesu Christi surge super pedes tuos rectus.

F ☙ Leuauerunt

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Fiducia. agen. in do.* Humana timore postposito. Et subditur causa.

2 *Testimonium perhi.* Scilicet domino.

3 *Verbo gratiæ suæ.* Idest verbo euangelico, quia gratia & veritas per Iesum facta est, Io. 1. b. Et subditur modus testificandi cū dicitur.

4 *Dante signa, & prodigia fieri per manus eorum. Diuisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem erant. &c.* Scilicet apostolorum. Cætera patent.

5 *Cum autem.* Hic secundo ponitur publicatio euangelij per Paulum in locis Licaoniæ. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur hæc prædicatio. Secundo prædicationis confirmatio, ibi. *Et quidam vir.* Tertio erroris remotio, ibi. *Turbæ autem.* Et quarto insurgens persecutio, ibi. *Superuenerunt autem.* Circa primum dicitur *Cum autem factus esset im. &c.* quia non mouebantur contra apostolos ratione, sed passione iræ, & iracundiæ.

Diuisio

6 *Confugerunt ad ci. &c.* Secundum verbum Christi allegatum ca. præcedenti.

7 *Et ibi. euan. erant.* Officium sibi iniunctum fideliter & diligenter exequentes.

8 *Et quidam vir.* Hic consequenter ponitur dictæ prædicationis confirmatio per opus miraculosum. hoc enim modo confirmanf illa quæ transcendunt intellectum humanum, cuiusmodi sunt ea quæ sunt fidei cum dicitur. *Et quidam vir.* notus quantum ad personam, & infirmitatis incurabilitatem.

9 *Hic au. Pau. lo.* Et credidit.

10 *Qui.* Scilicet Paulus.

11 *Intuitus eum.* Visu corporali & mentali. Ideo subditur.

12 *Et videns quia fidem habe.* Fides enim oculis corporalibus videri non potest.

13 *Vt saluus fi.* Mente & corpore.

14 *Dixit magna vo.* Vt magis attenderetur miraculum ad honorem diuinum.

15 *Surge super pe. tu. re.* Coram omnibus astantibus.

16 *Et exili.* Idest, agiliter surrexit.

17 *Et ambulabat.* Ad declarationem subitæ & perfectæ curationis.

18 *Turbæ autem.* Hic cōsequenter ponitur erroris remotio quia primo

4 Et

MORALITER.

† *Multo igitur tempore demorati, &c.* Videntes quod ibi proficiebant in conuersione infidelium per doctrinam signis, & virtutibus confirmatam, vt patet literam intuenti. Et per hoc docentur prædicatores euangelii, vt quamdiu proficere possint in vno loco vel diœcesi, sitüm insurgat persecutio personalis, per quam sua præsentia esset in periculum suum, & profectus impedimentum, debent alibi se transferre, vbi valeant fructificare.

8 *Et quidam vir Lystris infirmus pedi. &c.* Per istum qui claudus erat ex vtero matris suæ significatur quilibet descendens ab Adam seminali virtute, quia nascitur cum fomite peccati, qui facit eum a rectitudine rationis declinare, Genesi. 6. a. *Sensus, & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua.* Sed per vocem Pauli, id est, doctoris euangelici

Digitized by Google

a *Leuauerunt*, Rabanus. In quo notatur petulantia. Vel altior erat sententia q sua lingua Barbara, & vnius Dei ignara.
b *Vocabant Barnabam Iouem. Paulum vero Mercurium.* Chrysostomus. Mihi videtur etiam ab aspectu venerabili fuisse Barnabas. Etiam hæc tētatio non parua, ab immodica obseruādi nimietate prodiit, verum, & hinc apostolorum virtus ostenditur. Et vide quomodo vbiq; omnia tribuunt Deo. Hoc, & nos imitemur. Nihil nostrum esse putemus, quandoquidem, & ipsa fides non est nostrum opus. Quod autem non sit nostrum, sed magis Dei, audi Paulum dicētē. Etiā hoc non ex nobis sed Dei donum, Ne igitur sublime sapiamus, ne inflemur cum simus homines, terra ac cinis, fumus, & vmbra.

Beda. Qui eloquens, & literatus fuisse traditur, & linguam & eloquium hominibus præstare putatur. Vnde Mercurium, quasi medio currentem, id est, inter aures, & linguas latini vocant Græci vero, ἑρμῆν, id est, interpretem.

c *Coronas*. RABA. Vt faciem templi iuxta ritum Gentium ornaret, vel eis quasi diis immolaturus imponeret,

Beda. Mos erat Gentilium, vt deorum suorum honori sacrificantes sumerent coronas, victimis simul coronatis.

d *Conscissis*. Beda. Pauentes scindunt vestimenta, quia deorū cultu honorātur: hoc faciebant Iudæi quotiens aliquid blasphemum contra Deum audiebant. Herodes qui nō dedit honorē Deo, sed acquieuit immoderato fauori populi, ab angele percussus est.

Chrysost. Vide illos vbique a gloriæ studio mūdos. quā non solum non desiderabant, sed & quū daretur repellebāt sicut & Petrus dicebat. Quid in nos respicitis, quasi propria virtute, vel pietate fecerimus ambulare illum? Et illi idem dicunt. Ioseph autem dicebat de somniis. noui a Deo manifestator somniorū. Et Daniel similiter, & mihi nō in sapientia, q est in me, reuelatū est. Et Paulus vbique hoc dicit, vt quando dicit, & ad hæc q̄s sufficit. Et iterum. Nō sufficimus a nobisipsis cogitare, quasi ex nobisipsis, sed sufficientia nostra Deo est.

e *Implens cibo*. &c. Ra. de carnalibus loquitur, q a lætitia de cibis, & vino qd lætificat cor hominis.

f *Supe*, &c. Chrisostomus. Vide non vult accusationem eorum exaggerare, sed magis docet eos, vt totū in Deū referant. Didicerant enim non tantam habendam dicendi curā dignum

Margin: † in specie hominum. † iisdē qbus vos obnoxii malis sumus. † nobis. † nostra. Genes 40. Daniel. 2. 2. Cor. 3. † Psa. 145. a Inf. 17. f.

[1] a cum vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocem suam
a Hoc dicunt ex traditione Gentilium inter quos dij in diuersis formis sæpe apparuisse referuntur Stultus error Gentilium, qui omne quod supra se vident deos esse putant
[2] Licaonice dicentes: Dij † similes facti hominibus descende-
a Qui prior esse videbatur. b Deorum patrem & hominum regem. c Qui erat dux verbi.
[3] [4] b runt ad nos. Et vocabant Barnabam, Iouem: Paulum vero,
a Sermo vel eloquentis interpretatur.
[5] [6] Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quoque
Lystris. a Ad immolandum. b Ad ornandum caput Dei, aut aliquo religionis modo nobis ignoto obtulit.
[7] [8] c Iouis q erat ante ciuitatem, tauros & coronas ante ianuas af-
a Barnabæ quasi Ioui. b Scilicet: quod vellent sacrificare. c Non morantur, nec patienter ferunt iniuriam, Dei honorem sibi deferri.
[9] [10] ferens cum populis volebat sacrificare. Quod ubi audierunt
a Signum magni doloris. b Commoti animo.
[11] [12] d apostoli Barnabas, & Paulus conscissis tunicis suis exilierunt in turbas, clamātes, & dicentes, Viri quid hæc facitis? & nos
a Mortalibus. Non dij.
[13] [14] † mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vo-
a Ioue, mercurio, & cæteris diis. b Quia æterni estis. c Non mortalem, vt nos & dii vestri d Nomine cœli. terræ maris omnes creaturas comprehendit
[15] [16] bis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, † qui fecit cœlum & terram mare, & omnia quæ in eis sunt, qui præteritis ge-
a Liberi arbitrii. b Non quiam propter errorum diuersitatem. c Non Dei.
[17] [18] [19] [20] nerationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas Et qui-
a Sed per creaturas & beneficia se Deum testatus est. b Non ex toto reliquit sed benefaciens &c.
[21] dem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciēs de
a Ventri & voluptati carnis satis faciens
e cęlo † dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lę-
Ad offensionem infirmitatis suæ
[22] titia corda † eorum. Et hæc dicentes vix sedauerūt turbas, ne
[23] f sibi immolarent. Superuenerunt autem quidā ab Antiochia

NICOLAVS DE LYRA.

primo describitur. Et secundo remouetur ibi. Quod vbi. Circa primum dicitur. Turbæ autem. *Idololatriæ dediti*.
1 Cum uidissent quod fecerat Paulus. *Credentes hoc eū fecisse propria virtute*.
2 Leuauerunt vocem suam Licao. *Idest, proprio idiomate*.
3 Dicen. Dij simi. fa. de. &c. *Credebant enim eos de cęlo descendisse in humana effigie*.
4 Et vo. B. Io. *Eo quod videbatur senior ætate*.
5 Pau. vero. M. quo. ipse. e. d. ver. *Idest, proponēs ędificationis verbum, vt patet in textu. Mercurius enim dicitur fuisse eloquentissimus, et propter hanc excellentiam dicebatur a Gentibus Deus eloquentiæ, & quod eam daret hominibus*.
6 Sacerdos quoque Io. *Idest, eius cultui deputatus*.
7 Tauros. *Ad immolandum*.
8 Et coronas. *Ad templum ornandum, sicut dicitur. 1. Mach. 4. g.* Ornauerunt faciem templi coronis aureis.
9 Cum populis volebat sacrifica. *Barnabæ & Pau.*
10 Quod vbi. *Hic consequenter dictus error remouetur per apostolos, facto & verbo ipsum detestantes. Ideo dicitur*.
11 Conscissis tuni. *In signū doloris, eo quod homines volebant eis impendere honorem diuinum, quem exhibere & recipere erat nefarium. Ideo subditur*.
12 Et dicentes. Viri quid hæc fa. *idest facere vultis, quod est blasphematorium diuinæ maiestatis*.
13 Et nos mor. su. *Et non dii*.
14 Annuncian. vo. ab his va. con. *Supple recedere, quæ dicuntur vana quia nulla veritas aut vtilitas est in idololatria, sed magis damnabilitas maxima*.
15 Conuerti ad Deum vi. *Idest, qui est ipsa vita per essentiam. Et dicitur hoc ad distinctionem eorum qui sunt mortui & erronee putāntur dii, vt Iupiter, Mercurius & huiusmodi*.
16 Qui fe. cę. & ter. &c. *Creando de nihilo sua potentia infinita*.
17 Qui in præte. g. *Vsque ad publicationem euangelii*.
18 Dimisit omnes Gen. *Idest, Gentiles*.
19 Ingredi vias suas. *Idest, agere secūdum libertatem arbitrii, quia non dedit eis legem re... gentem & prophetas sicut dedit Iudæis*.
20 Et quidem non sine testi. se reli. *Scilicet ostendit se esse verū Deum omnium gentium, sed ostendit hoc testificans per multiplicem effectum. Ideo subditur*.
21 Benefa. de cęlo, &c. *Vnde & philosophi naturali ratione ex effectibus multipliciter probauerunt vnitatem Dei vt patet 12. Metaph. & in pluribus alys locis*.
22 Vix seda. tur. *Propter pronitatem earum ad idololatriam*.
23 Superuenerunt. *Hic consequenter ponitur contra Paulū persecutio, cū dicitur.* Superuene. au. quidam ab An. *Quæ est in regione* Per-

Margin: Mercurius dicebatur Deus eloquentiæ.

MORALITER.

† euangelici vel prędicatoris erigitur, cū ad eius persuasionē per boni operis exercitiū ad virtutis rectitudinē reducitur, & tunc per pedes suos, idest, affectus rectus stabilitur.
3 *Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos.* Per istos signicantur adulatores diuinos honores, prælatis vel principibus seu quibuscumque hominibus impendentes.
10 *Quod vbi audierunt apostoli Barnabas & Paulus, et conscissis etc.* In signū doloris, eo quod sibi vellent homines exhibere id quod est proprium diuini honoris. Et per hoc docētur principes & prelati & quicumque in dignitatibus constituti, vt non permittant sibi honores excessiuos exhiberi, ne puniantur a Deo, sic fuit Herodes, prout habetur sup. 11. c.
23 *Superuenerunt autem qui ab Antioch. etc.* Sequitur

Digitized by Google

dignum aliquid de Deo, quatenus vt auditoribus vtilia dicātur. Vide quam latēter accusationem ponit, quamuis etsi palam taxasset, probe egisset. Oportebat enim puniri illos, qui tantis bonis fruebantur, & nutritorem suū non agnoscebāt. Nō dicit autē manifeste, sed insinuat. Cęlitus nobis pluuias, inquit, dans. Ita, & Dauid dicebat. A fructu frumenti, & vini, & olei sui multiplicati sunt. Et sæpe de cōditione differens, hæc in mediū affert. Quin, & Hieremias de primo opificio, & deinde de pluuiis narrans prouidentiam Dei commendat. Atque ille inde edoctus, inquit, implens alimento & lętitia. Cum largitate alimentum, & nō solum ad frugalitatem ac vsum. Et hæc dicentes vix compescuerunt turbas, ne sibi immolarent. Et hoc maxime admirati sunt. Vides quod hoc contenti sunt, quod turbam ab hac insania liberarunt?

Beda. In Græco sic incipit hæc narratio. *Demorantibus eis, & docentibus superuenerunt quidam, &c.*

Psal 4. — † 2.Co.11.c — * denuo — † suffragiis eis legissent — 2.Corin.

b *Surgens, &c. profectus est cum Bar. in Der.* Beda. Prius anticipādo dixerat: fugerat ad ciuitates Licaoniæ, Lystras, & Derben: & postea per partes narrauit primo quod factum est in Lystris, modo quod in Derben.

* Chrysostomus. Vides alacritatem? vides desiderium feruens, & succensum? Iterum in illā ipsam ciuitatem ingressus est, & vt monstretur quod si alicunde, & secesserit, velle per hoc seminari verbū, & non extinguendū propterea eorū desiderium. Hæc nō minus claros reddebāt, quam signa, magisq; gaudere faciebant. Nusquam autem dicit quod reuersi sunt vbi signa fecerunt, sed vbi metuerant pro nomine illius ignominiosi haberi. Nam etiam hoc a Christo didicerant dicentes, ne gaudere quod dæmonia vobis subiiciuntur. Etenim reuera gaudiū, & purum est, pari aliquid propter Christum. Deinde in ciuitates omnes redierunt, in quibus periclitati fuerunt.

† 1.q.3 salutor in prin.

In occisionem Pauli.

1 & Iconio Iudæi, † & persuasis turbis, lapidantesque Paulum

a Vt abominabilem. b Ne Videretur a Iudæis, & sic eum defendere volebant.

2 a traxerunt extra ciuitatē, æstimantes mortuū esse. Circundāti
3 b bus autē eū discipulis, surgens intrauit ciuitatē, & postera die
4

Verbum Dei.

5 profectus est cū Barnaba in Derben. Cumque euāgelisassent
6

a Quia non omnes recipiebant. b Per eadem vestigia, per quæ venerant.

7 ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Ico

a Non fidem destruentes, sed confirmantes fundatam.

† nium, & Antiochiam, * confirmantes animas discipulorum,
8

a Exorantes pro eis dominum, vel ipsos discipulos exhortantes vt permanerent.

9 c exhortantesque, vt permanerent in fide. † & quoniam per
10 d multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et
11 cum † constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros,

a Cum discipulis ieiunantibus, vnde & manifestum est & ipsos ieiunasse.
b Oratione ut feruores essent. Discipuli,

12 & orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos do-

a Regionem in qua erat alia Antiochia.

13 mino in quem crediderunt. Transeuntesque Psidiam vene-

a Regionem in qua erat ciuitas Pergen.

14 runt in Pamphyliam, & loquentes domini verbum in Per-

a Ciuitatem vt plures dicunt.

15 gen, descenderunt in Athaliam, & inde nauigauerunt

a Illam priorem ex qua exiuerant, segregati a spiritu in opus euangelii. b A fratribus.
c Spiritusancto dicenti Separate mihi Paulum, &c.

16 Antiochiam, vnde erant traditi gratiæ Dei in opus
17
18

a *Traxerunt.* Rab. Ad lapidandum sicut cadauer, de hoc ipse ad Corint. Semel lapidatus sum, &c.

* Chrysost. Reuera diaboli filij. Non in ciuitatibus suis, solum, sed etiā extra illas hæc faciebant, tantoque studio anhelabant tollere prædicationem, quanto apostoli erigere moliebātur. Et cum persuasissent, inqt, turbis, & lapidassent Paulum, traxerūt foras portam. Hic impletur, sufficit tibi gratia mea. Virtus enim mea in infirmitate pficitur. Maius hoc erat quam claudum sanare. Gentiles quidem vt deos putabant, hi autem traxerunt persuadētes turbis. Nō.n. verisimile erat admirari illos Et vide, in ciuitate illa, in qua tam admirabiles fuere, in eadem grauia patiebantur, idquoque videntibus pderat. Quod autem etiam propter hoc permittebanť pati, audi hoc illuc ipsum manifestatem ac dicētem, ne quis me putet esse supra id quod videt me, vel audit aliquid ex me.

b *Surgens*

c *Vt permanerent.* Raban. Contra multas tribulationes, quia multitudo tribulationum fidei poscit perseuerantiam.

* Chrysost. *Confirmantes*, inquit, *animas discipulorum*. Atque ita confirmati fuerunt, imo appositi sunt. Prædicabant igitur, ne offendantur. Atque tā discipuli quam apostoli opam dant, vt discāt statim a principio prædicationis virtutem, & quod etiam ipsas oporteat talia pati, & vt generose stent non solū signa stupentes, sed multo magis tentationes. Idcirco & ipse dicebat: Eundem agonē habentes sicut vidistis in me, & audistis, vbique prælia, pugnæ, lapidationes. Qualis adhortatio statim ab initio afflictiones proponere?

d *Quoniam per mul.tri.* Raban. Labor præmittitur, de hinc regni introitus prædicatur, q̃a spes præmii solatiū est laboris.

Raban. Quamuis tribulationum difficilis sit via, appetendum est tamen regnum cœlorum quo itur ad vitam. Hanc exhortationem

NICLAVS E LYRA.

Perside, vel Psidiæ secundum aliam literam.

1 Et Icon. *Vbi prædicauerat Paulus vt patet in huius capituli principio.*
2 Et persuasis tur. *Quæ de facili ad malum mouentur.*
3 Lapidantes Pau. trax. ex. ci. *Tanquam vile cadauer indignum sepultura, sed a canibus, & bestiis deuorandum.*
4 Circūdantibus au. eū dis. *Ne perciperetur adhuc viuus a Iudæis.*
5 Surgens intra. ci. *Scilicet Lystram a Deo curatus, quod patet ex eo quod subditur.*
6 Et postera die, &c. *Non enim virtute naturæ post dictam lapidationem posset ita transire in aliam ciuitatem.*
7 Cumque euang. *Hic consequenter describitur apostolorum regressus ad confirmandum illos qui crediderant in Christum. Et patet litera vsque ibi.*
8 Et Antio. *Quæ est in regione Psidiæ.*
9 Confirmantes animas dis. *In moribus & fide dicentes.*
10 Et quo. per mul. tri. etc. *Quasi dicat nō debent vos retrahere persecutiones, & mala temporalia sine quibus non habentur bona cęlestia, & æterna quæ temporalibus bonis sunt incomparabiliter meliora.*
11 Et cum cōsti. il per sin. ec. pres. *Et nomine presbyterorū hic intelliguntur etiam alij ecclesiæ ministri, vt episcopi, diaconi, & huiusmodi.*
12 Et orassent cum ie. *Quia per ieiunium caro refrenatur, & p orationem mens in Deum eleuatur.*
13 Commen. eos do. *Sine cuius custodia speciali nō possent perseuerare in bono Psal. 126.a.* Nisi dominus custodierit ciuita, &c.
14 Et loquentes do. verbum in Per. *Quæ est ciuitas in regione Pamphyliæ.*
15 Descenderunt Atha. *Secundum aliquos est nomen ciuitatis, secundum alios vero regionis.*
16 Et inde naui. Antio. *Quæ est in Syria, & ab Antiocho magno nominata.*
17 Vnde erant tra. gratiæ Dei. *Vt dictum est supra in principio præce. ca.*
18 In opus. *Prædicationis euangelij.*

* Quod

MORALITER.

6 *Et postera dei profectus est cum Barnaba in Der.* Fugiendo propter persecutionem personalem vt alibi proficerent per suā prædicationem, in hoc dantes exemplum in casibus consimilibus aliis ecclesiæ prædicatoribus.

† *Reuer.*

† *Reuer. sunt Ly. & Ico. & An. con. a. &c.* Per hoc dātes formā prædicatoribus ecclesiæ, vt sint solliciti non solū de peccatorum conuersione a malis, sed etiam de eorū confirmatione in bonis, sicut bonus hortulanus post arboris plantationem solicitus est eam rigare quousque bene firmauerit radicem.

MOR-

Digitized by Google

exhortationem sic concludunt,quasi incertum habentes vtrum ad eos amplius sint reuersuri.

In regula monach. de tribulatio. & opprobriis p.f.

✱ Hieronymus. Futuræ vitæ gloria præsentis vitæ incommodis comparatur,præcipue qui non qui patitur sed qui facit iniuriã miser est. Vnde & Christianis vexilla crucis sunt deliciæ,trophæa nostræ vitæ non pompis, sed miserijs reportantur. In nostra classe viri fortes opprobria sciunt portare,non munera. Nã Christi vincula volũtaria sunt & vertuntur in amplexus.

Ibidem.

✱ Idem. Inde Paulum Apostolum proferam, quem quoties lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua, qui oculo mẽtis futura cõtẽplãs dicebat. Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames?an nuditas?an periculũ? an gladius? Illos pericula nõ separant,nos vero voluptates. Illi catenas baiulant innocentes,nos aurũ circunferimus criminosi. Illi in carceribus vincti,nos in triclinijs delicati. Illi in neruo positi, Deũ puro corde,& sincera cogitatione laudãtes,nos forte in ipsa ecclesia,de forensibus calũnijs cogitamus. Et cũ oĩbus legis æqualiter data sit gratia gehenna seu regula promissa sint alij de diuitijs,alij de virtutib. meditãt. Mercenari⁹ sęculi nõ põt accipere Chri mercedẽ. Oĩs miles in castris iure spectat annonã,q fortiter in prælia pro ciuibus laborauerit. Et dignus est quidẽ mercenarius mercede sua. Nemo tñ militãs Deo implicat se negotijs secularib. vt placeat ei cui se pbauit. Vox Apostoli, Amplectanda est igit̃ tristitia quæ gaudiũ parit,nec eius cõsiderãda materia,q sæpe p dulcedinẽ fruct⁹ placẽt quorũ animarũ horruit in radice,& qui literarum scientiam habere desiderat, si discendi non susceperit tędia, peritiæ gaudia adipisci non poterit,nec cuiusquam eruditionis quisquã habere sufficienter gloriam nisi ęstus fuerit ante perpessus. Cũque nos Dei auxilio destitutos hostis inuaserit,duxeritq; captiuos, nõ desperemus salutẽ, sed iterũ armemur ad pręliũ. Põt fieri vt vincamus,vbi victi sumus,& in eodẽ loco triumphemus.vbi fuimus aliqñ captiui. Nam si iuuat dñs miseros,habemus salutẽ. Si despicit peccatores,habemus sepulchrũ. Multo grauior expectata mors,quã illata. Ad hoc.n.laboremus,& in seculi periclitemur militia,vt in futuro sęculo coronemur. Magnæ miserię consolatio est, quando in tormentis quis positus, scit prospera secutura.

Et hoc est. *Cum constituissent.* Idest, ordinassent pro se qui erant migraturi. Illo autem tempore eiusdem nominis erãt episcopi & presbyteri.

quod compleuernut. [a Assignauerunt fructum sui laboris.] Cum autem venissent [Antiochiam.] & congregassent [b In doctrina & signis.] 1 ecclesiam,retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, [c Cooperatus est obedientiæ illorum.] 2 quia aperuisset Gentibus [a Christum vel fidem quæ est omnium.] ostium fidei. 3 Morati sunt autem tempus [a In Antiochia.] 4 non modicum cum discipulis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod com. *Idest,fideliter sunt executi.* 2 Retulerunt,&c. *In doctrina & miraculis.* 3 Et quia aper.&c. *Vocans per gratiam suam sine qua non sufficeret doctrina & miracula. Nam audientium eãdem prædicationem,& videntium idem miraculum,vnus credit, alter non. Ideo dicit Saluator Ioan.6.e.* Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. *Et Io.15.a.dicit Apostolus.* Sine me nihil potestis facere.

4 Morati sunt autem ad tempus non modicum cum discipulis. *Confirmando eos in fide,vita & doctrina pariter.*

CAP. XV.

a ET *quidam descendentes,&c.* ✱ Chrysostomus. Vide vbique transitum ad gentes, necessarium initiũ a Iudæis habere. Ante hoc q obiurgabat,rationẽ reddebat, & ad dissensionẽ omnia loquebatur, id quod sermonem magis gratum reddebat, quod Iudæis auersantibus venit ad gentes. Hic iterum videns alium excessum oriri, legem statuit. Quoniã enim vt pote a Deo edocti apostoli, sine discrimine omnibus loquebantur, & hi qui ex Iudæis erant, ad zelum prouocabantur,nec docebant simpliciter circuncisionem, sed sine illa saluari non posse. Cuius contrariũ tempestiue nunc dicitur. *Si circuncidimini,nõ potestis seruari.* Vides cõtinuas tẽtationes int⁹ & foris? Pulchra autẽ dispensatione hoc agit. Paulo pręsente vt contradicat. Et non dixit Paulus. Quid?non merebor fidẽ a tantis signis Sed differit propter illos. Et vide vt iam omnes discunt,quę contigerant inter gentes, etiam Samaritani & gaudent.

† Gal.5.a. Gal.2.a.

† disceptatio

b *Seditione.* A Paulo & Barnaba, contra illos,qui hęc dicebant.

c *Statuer.* Rabanus. Scilicet,hi qui descenderant de Iudęa,& fratres quos docebãt circuncidi, & etiam ipsi Apostoli.

d *Vt ascende.* Beda. De hac ascensione sua Paulus scribit ad Galathas: Deinde post annos.14.ascendi Ierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito, & contuli cum eis euangelium quod prædico in Gẽtibus, vbi numerus annorũ quem posuit recensendus est. Petrus & Paulus post passionẽ domini anno.30.idest, vltimo Neronis passi sunt martyrium. Petrus Romę.25.annis in cathedra episcopali sedit. Sed 25.& 14. trigintanouem faciunt. ergo & Petrus eodem 14.anno post passionẽ domini quo

CAP· XV.

De Iudęis, Christiani, quidem,sed adhuc Iudaizantes. [a Ad literam secundum situm loci vel paruitatem sensus. b Ad literam. Vera confessionem. c De Gentibus credentes.]

a ET quidã descẽdẽtes de Iudęa docebãt 1 fratres: † qa nisi circuncidamini secũdũ 2 [a Non sufficit sola spiritualis circuncisio & fides Christi.] 3 morẽ Moysi,nõ potis salui fieri. Facta 4 [A Iudæis. a Contra Paulum, Contra Barnabam.] 5 b autẽ seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos [a Situ loci,vel altitudine sensus. Ex vtrisque dissentientibus.] c d statuerũt vt ascẽderent Paulus & Barnabas & quidã alij ex 6

† saluari

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XV.

Diuisio

1 ET quidam descendentes,&c. *Descripta Pauli,& Barnabę prædicatione, hic consequenter ponitur determinatio cuiusdam quæstionis suborta,scilicet.de legalium obseruatione,quam quidã credentes de Iudæa imo dicebant esse necessariam ad salutem,etiam Gẽtilibus conuersis. Paulus autẽ & Barnabas asserebant cõtrarium,quia per legem nouam Iudæi sunt absoluti a debito obseruandæ legis, Gentiles vero nunquam fuerunt ad eam obligati,quia nõ fuit eis data,nisi quantum ad moralia, quæ sunt de dictamine legis naturæ, quæ omnes obligãt,sicut plenius declaratur in Epistolis Pauli ad Ro.& Gal.& in pluribus alijs locis. Primo igitur pro determinatione huius dubij ad apostolos in Ierusalem recurritur,secundo hoc dubium soluitur,ibi.* Surrexerunt. *Circa primum dicitur.* Et quidam conuersi. *De secta Pharisæorum.*

2 Descendentes. *Quæ est in altiori situ quam sit Antiochia.*

3 Docebant fratres. *De Gentilitate conuersos.*

4 Quia nisi. *Et per consequens seruetis, omnia legalia, quia circuncisio est quædam protestatio & obligatio vniuersæ legis seruandæ, vt dicitur Gal.5.*

5 Facta au.se.&c. *Quia asserebant contrarium,nam hoc dicere erat euacuare euangelium.*

6 Statu.&c. *Et patet litera.*

Surre-

MORALITER.

1 *Et quidam descendentes de Iudæa,docebant fratres,quia nisi circuncidamini secũdũ morẽ Moysi non potestis sal. &c.* Per istos q nimis Iudaizantes circũcisionem & aliorum obseruãtiã vo- † lebant

Digitized by Google

A quo eum Ierosolymis alloquitur Paulus. i. quarto Claudij Cesaris Romam venisse creditur: simulque hac expositione Paulum eodem anno quo dominus passus est & resurrexit, ad fidem venisse probatur.

a *Cum autem venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab ecclesia, & ab apostolis, & senior. &c.*

✱ Hieronymus. Prima quippe ecclesia ex Iudæis & apostolis congregata est, & in fine Iudæi qui Antichristũ pro Christo suscepturi sunt, non lętabuntur in Christo.

Comment. in c. 5. ecclesiast.

✱ August. Euangelio non crederem, nisi authoritas ecclesiæ me commoueret.

Tom 4. contr. epist. fund. c. 5.

✱ Idem. Teneamus ergo ecclesiam ex ore domini designatam, vnde ceptura, & quousque peruentura esset, ceptura scilicet ab Hierusalem, & peruentura in omnes gentes. Hic iam quisque dixerit, Hierusalẽ non illam visibilem ciuitatem intelligẽdam sed figurate positam vt spiritaliter accipiatur tota ecclesia æterna in cęlis, & ex parte in terris peregrina potest dicere etiam illud figurate dictũ. Quia oportebat Christũ pati, & resurgere tertia die. Quod quisquis dixerit, nec quomodo Christianus habendus est. Sicut ergo illud proprie positũ est, ita & quod adiunctũ est, de omniũ gentium ecclesia incipiente ab Hierusalem. Exposuit. n. dominus hęc de se dicta esse in lege, & prophetis, & Psalmis, & vtiq; ipsa expositio non potuit esse figurata alioquin non esset expositio. Deinde cum Hierusalẽ figurate posita, & spiritaliter intellecta vniuersã ecclesiã significet, quomodo vniuersa ecclesia, incipit ab vniuersa ecclesia, tanquã Hierusalem incipiat ab Hierusalẽ? Manifestum est ergo proprie positum de illa ciuitate, vnde et cœpisse probatur ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante, & nullam insidiarum latebram calliditati hereticæ relinquente.

tom. 7 libr. de ciuitate eccle. cap. 10.

Luc. 24.

✱ Lactancius Firmian. Sola Catholica ecclesia est intra- querit, vel a quo si quis exierit, a spe vitę, ac salutis eternę alienus est. Sed tamen quia singuli, quique cętus hæreticorum se potissimum Christianos & suã esse catholicam ecclesiam putant, sciendum est illam esse, veram, in qua est confessio & pœ-

Lib. 4 de vera sa. eqat. c. 30.

& pœnitentia, quæ peccata, & vulnera quibus subiecta est imbecillitate carnis, salubriter curat.

b *Quia op.* Hoc errore decepti Galathæ circuncisionem legisque obseruantias cum gratia baptismi miscebant.

c *Conuenerũtque apo.* Rab. Hic datur exemplum faciendi conuentus, ad discernẽda ea quæ fidei sunt necessaria.

d *Viri fratres vos, &c.*

✱ Chrysost. Vide Petrum hactenus separatum a negotio & Iudaizantem. Vos scitis, inquit. Aderant forsan ex his qui vocauerant illum ad Cornelium olim, & ingressi cum illo, & propterea adducit illos testes. A diebus antiquis in vobis elegit Deus. Quid est in vobis? Hoc est in Palestina, inquit, vel presentibus vobis.

✱ Chrys. Vide vt ostẽdit Deum per illum loqui, & nihil esse humanum.

✱ Iustinus. Mar. Consilium quod in cõmune confert omnibus, per vnum proferendum est.

e *Teros meum.* Rab. Non alterius ex apostolis: quasi dicat, qui primus predicaui Gẽtibus primus ab eis iugum legis excutiam, nam Eunucho nullus apostolorum prędicauit: sed Philipp⁹ diacon⁹, & gratuito impletus est dono.

f *Et qui nouit corda Deus.* ✱ Chrys. Ad spiritus testimoniũ ducit illos. Dans illis spiritum sanctũ, sunt & nobis. Vide quomodo vbiq; æquat gẽtes, & nihil diiudicat inter nos & illos.

g *Fide pu.* ✱ Chrys. A sola fide, inquit, illa assequuti sunt & non operibus vel incircuncisione & non operibus vel circucisione. Etenim hęc non dicunt solum pro gentibus rationẽ reddentes, sed etiam illos a lege abducere cupientes: Verũ iam hoc nondum dicunt.

Bed. Non ergo circuncisione carnis illos mũdari opus est, quorũ tanta fides corda purificat, vt etiã ante baptisma spiritum accipere mereantur. Sed per gratiã Christi credimus saluari sicut & illi. Si ergo illi. i. patres portare iugum legis non valentes, per gratiam saluandos se crediderunt, tunc hęc gratia antiquos iustos viuere fecit ex fide & ideo sacramenta etsi temporibus diuersa, ad vnitatem tamen eiusdem fidei concorditer concurrebant.

tillis.

† secta.

Epist. ad zen. & Seren.

† vt displiceret de hoc negotio. † disceptatio.

(a Aetate uel gradu.) † aliis ad apostolos & presbyteros in Ierusalem super hac (a Vtrum credendum esset de Gentibus. b Qui statuerunt vt ascenderent. b In principium itineris. c Antiochiæ quam dixit esse congregatam.) quæstione. Illi ergo deducti ab ecclesia pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conuersationem Gentium, & (a Charitas congaudet ueritati.) faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autẽ venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab ecclesia & ab apostolis & senioribus, annunciantes quanta Deus fecisset cum (a Corpore uel incontinentia animi. b Quia prius Pharisæi, modo in Christum credebant.) illis. Surrexerunt autem quidam de † hæresi Pharisæorum, [1] [2] (a In Christum. b Oportet vos, o iudices.) qui crediderũt, dicentes: Quia oportet circuncidi eos: præcipe quoque seruare legem Moysi. [3] (Gentiles credentes. a Ad uidendum utriusque partis sententiam post eorum annunciationem.) Conuenerũtque apostoli (a Vtriusque partis quæstio inter iudices.) & seniores Iudææ † de verbo hoc. Cũ aũt magna † conquisitio (a Surgere frequenter dicitur, & præ omnibus quasi princeps loquitur. Ex quo Cornelius baptizatus est.) [4] fieret surgẽns Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis, quoniã ab [5] antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meũ audire Gen [6] [7] (a Veram fidem eorum. b Sine eius testimonio, non auderem) [8] tes verbũ euangelii & credere. Et qui nouit corda Deus, testi [9] (Linguis loqui.) monium perhibuit, dans illis spiritum sanctũ sicut & nobis, [10] [11] (a Quia eundem spiritum dedit & eadem dona. b Circuncisos. c Incircuncisos. d Non circuncisione. e Per spiritum) [12] & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificãs corda eorũ [13] [14]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Surrexerunt.* Hic consequenter ponitur solutio dubitationis et diuiditur in tres partes, quia primo pro vtraq; parte fit allegatio secundo veritatis determinatio, ibi *Et postquam ta.* Tertio veritatis determinatę publicatio, ibi *Tunc placuit.* Circa primũ primo allegatur pro parte affirmatiua, cũ dicitur. *Surrex. etc. de hæ.* Idest secta. 2 *Pharisæorum.* Erant. n. tunc apud Iudæos tres sectæ. Vna Saduceorũ, qui negabant resurrectionẽ & spiritum & angelũ. Altera Pharisæorũ, qui vtrumq; confitebantur: Tertia vero Essenorũ qui confitebantur resurrectionẽ, spiritum & angelum sicut Pharisęi sed viuebãt religiosius habẽtes omnia in cõmuni, vt dicit Iosephus antiquitatũ, li. 18. 3 *Dicentes quia.* Et patet litera vsq; ibi. 4 *Surgens Pe.* Vbi allegatur pro parte altera cum dicitur.

Tres Iudæorũ sectæ.

5 *Viri fratres vos.* Quia factum fuit notorium. 6 *Quoniam ab a.* Idest, satis prope tẽpus missionis spiritus sancti in die Pẽtecostes in signo visibili, vt habetur. 2. ca. 7 *Deus in nobis.* Quasi dicat, nõ iui ad prædicandum Cornelio & alijs Gentilibus existẽtibus cũ eo propria voluntate, sed ex diuina missione, vt patet supr. 10. c. 8 *Et qui nouit cor. de.* Homo enim videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. b. 9 *Testimonium perhibuit.* Quod erant iustificati, licet essent incircuncisi. 10 *Dans illis spiritum sanctum.* Idest, signo sensibili, scilicet in dono linguarum. 11 *Et nihil discreuit, &c.* Circuncisos. 12 *Et illos.* Incircuncisos. 13 *Fide.* Iesu Christi. 14 *Purificans corda eorum.* Et non secundum circuncisionem carnis & obseruationem legalium, & ex hoc concludit propositum di.

MORALITER.

† lebant imponere, quasi necessariam super conuersos de Gentilitate ad fidem Christi significantur illi qui super populum catholicum statuta nimis grauia ponunt, & sic libertatem Christianæ religionis in seruitutem nimis onerosam conuertunt, de quibus dicit August. ad inquisitiones Ianuarii: Ipsam religionem nostram quam in paucissimis & in manifestissimis celebrationũ sacramentis Dei misericordia voluit esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, & non humanis præsumptionibus subijciuntur. Et sicut Beatus Petrus & apostoli apposuerunt conueniens remedium, vt patet in sequentibus huius ca. sic summus pontifex cum suo collegio remedium adhibere debet non solum statutis prælatorũ inferiorum, sed etiam in suis si nimis grauia videantur. Pro cæteris huius capituli sufficit expositio literalis.

Digitized by Google

a *Quid tentatis Deum.* ✻ Chrysostomus. Quid est tentari Deum? cur increduli estis, inquit Deo? qui tentatis illum quasi nō possit seruare fidem? Itaque infidelitatis est legem inferre.

✻ Iustinus Martyr. Nos certe qui huius (Christi) ope ad Deum accessimus, non carnalem istam circuncisionem assumpsimus, sed spiritualē illam, quam Enoch & similes obseruauerūt, hanc nos per baptisma, vtpote peccatores nati, a Deo miserante accepimus, cum licet omnibus accipere.

✻ Idem. Nouate vobis noualia clamat Ieremias ad populum, & nolite in spinas sementem iacere. Circuncidimini domino, sed circuncidimini cordis vestri præputio, cauete igitur ne in spineta, & arua inculta iaciatis semen vnde nullus vobis fructus proueniat, noscite Christum, & ecce nouale pulcherrimū, & pingue in vestris cordibus. Ecce enim dies veniūt dicit Dominus, & visitabo omnes circūcisos in Aegypto. Iudæa, Idumæa, terraq; Moabitarum, quoniam gentes omnes incircūcisę sūt, & tota domus Israel, incircuncisum cor habet. Videtis nō hanc circūcisionem, quæ in signum data est, Deū requirere: nam nec Aegyptijs prodest, nec Moabis it, nec Idumęis, sed sit vel Scytha quis, aut Persa, mō habeat notitiā Dei, & Chri eius, nec is illud æternū violet, circūcisus est circūcisione optima vtilissimaq; & vt amicus Dei donis fruitur, vicissim illi offerēs.

Beda. constat multipliciter intelligendum quod dictum est. Non tentabis dominum Deum tuum. Ille ergo tētat qui aliter quam ipse præcipit facere laborat. Qui præcepta eius sine gratia se posse seruare confidit. Sed Petrus graue iugū legis a ceruice discipulorum tollere quærit, vt imponat sua ue iugum libertatis.

b *Neque nos ne.* Rabanus. Vel non potuimus prę intolerabili grauitate, sed per gratiam Dei, & non per circuncisionem nos circuncisi etiam credimus saluari.

✻ CHRYSOSTOMVS. Postea ostendit etiam illis non fuisse vtilem, & totum in legē, non illos reij cit, & accusationem nē sistit, ac morat' Quod non potuimus nos & Patres nostri portare, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus seruari, quēadmodum, & illi, quanta virtute plena sūt verba hęc quę sane Paulus multus in epistola ad Romanos dixit, hæc est hic. Si enim Abrahā, inquit, ex operibus iustificatus est, habet gloriationem, sed non apud Deum. Vides quod magis hæc docet, quā quod gentes defendit? At liquidē absq; occasione hæc dixisset forsan minime obseruatus fuisset. Initio autem sum pto hinc deinde intrepide loquitur. Et vide vbique, quod omnia, quæ inimici noue runt, illis profiat. Nam si illi non nouissent, hæc nequaquam dicta fuissent, neque etiam ea quæ postea. Hinc discunt quod si gentes adducere voluissent, non tamen despicere debuerint.

---

1 Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorū, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum, & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabā, & Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa, & prodigia in Gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Iacobus, dicens. Viri fratres audite me. Simon narrauit, quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex Gentibus populum nomini suo, & huic concordant uerba prophetarum sicut scriptum est,

a Quia testimonium perhibuit. b Quasi testimonio non credentes. c Non nos. Qui dedit spiritum incircuncisis. d Grauitatem circuncisionis, & legis. a Robur fidei credentium. Quia non potuimus per legem omnia implere, vel omnia quæ erant in lege obseruare. a Gratuitum in donum Dei sine operibus legis. Gentiles credunt. a Quia præputium, uirtutes non impedit. a Quia infirmæ. b Vt uocetur populus Dei. a Simoni. b Agentia de salute Gentium. c In prophetis.

---

* Cyrillus, Hierosо. Spiritus sanctus in vnitate Patris & filij nouum testamentum in ecclesia Catholica constituens, liberauit nos a graui iugo legis, de communibus, & immundis cibus dico, sabbatisque, & noui lunijs, atque circuncisione, de aspersionibus, & sacrificijs, quæ ad tempus quidem data, vmbram habebāt futurorum bonorū. Adueniente autem veritate, cohibita sunt merito. Nam ꝓpter eā, quę fuit Antiochię questionē, q dicebāt necessarium esse circūcidi, & legē Moysi seruare, Paulo & Barnaba missō Hierosolimā, Apostoli qui hic erant Hierosolimis, oībus legalibus & typicis rebus per scriptā epistolam vniuersū orbē liberarūt.

c *Tacuit autem omnis mul.* Notandus ordo loquendi vel loquentium, quia singulis loquentibus tacent primum Petro.

d *Et postquam &c.* Chrysō. Hic erat episcopus ecclesię Hierosolimitanæ. Et impletur nunc quod in duorū vel trium testium consistat omne verbum. Vide autem, & huius sapientiam, ex prophetis nouis veteribusque consummantis sermonē. Non enim poterat ostendere aliquid sicut Petrus, vel Paulus. Et bene constitutū est, vt per illos hęc facta sint, qui nō habitaturi in Hierosolymis, hic aūt doceat, ne esset reus neve sententia eius cōfutet'. Et quid inquit? *Viri fratres audite me,*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunc ergo quid, &c. *Vt enim dicitur in glo. ille Deū tentat, qui aliter quam ipse præcepit facere laborat. Sic faciebāt illi qui dicebant legem Euangelicam sine obseruatione legaliū non sufficere ad salutē.*

2 Quod neque nos, &c. *Hic dicitur de iudicialibus præceptis, & cæremonialibus propter iudicialiū seueritatem & cæremonialiū multitudinem. Moralia vero præcepta quæ sunt de dictamine legis naturalis, obseruabilia sunt, & remanent in lege noua. Sciendum tamē quod iudicialia, & cæremonialia non fuerunt simpliciter inobseruabilia. Vnde dicit Hieron. in expositione fidei catholicæ: Anathema sit qui dicit Deum aliquid impossibile præcepisse. Sed dicuntur inobseruabilia, quia de difficili obseruabilia, sicut dicitur aliquid intransibile, quod est de difficili transibile. 5. metaphysicæ.*

3 Sed per gratiam, &c. *Et non per opera legis.*

4 Quemadmodū & illi. *Scilicet, patres veteris Testamenti. Vnde de Abraham dicitur Gen. 15. b. antequā esset circūcisus, credidit Abraham Deo, & reputatū est ei ad iustitiā. Ex quo patet, quod non fuerat iustificatus ex circuncisione, sed ex fide circuncisionem præcedente, secundum quod deducit Apostolus. Ro. 4.*

5 Tacuit autem, &c. *Consentiens Petro.*

6 Et audiebant, &c. *Vbi ponitur aliud argumentum, pro parte ista Nisi Deus cōuersionem Gentium incircuncisarum approbasset, signa & prodigia in eis per apostolos non fecisset.*

7 Et postquam. *Hic consequenter ponitur veritatis determinatio, cum dicitur.*

8 Respōdit Iacobus. *Erat enim episcopus Ierosolymitanus, & ideo licet Petrus esset principalis inter apostolus, tamē detulit ei in sua dię cesi, vt determinationem dubij proferret dicens.*

9 Viri fratres. *Fide, licet non carne.*

10 Audite me. *Idest, in quæstionis determinatione.*

11 Simon nar. *Et patet ex dictis litera.*

12 Et huic. *Scilicet, dicto eius.*

13 Concor. ver. pro. *De Gentium vocatione loquētium. Inducit tamen in speciali vnam auctoritatem ad propositum, cum dicitur.*

14 Sicut scriptum est. *Amos. 9. quæ sicut ibidem dictū fuit, intelligitur ad literam de reędificatione ecclesiæ per vnionem Iudæorum, & Gentium in vna fide Christi. Et ad intellectum huius auctoritatis, quæ allegatur hic secundum translationem. 70. aliqua breuiter repetenda sunt, quæ dicta fuerunt Amos. 9. c. Primum quod Christus nominatur Dauid in scriptura veteri, Oseæ. 3.* Post hęc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regē suū. *Vbi translatio Chaldaica apud Hebræos auctenticos sic habetur.* Post hęc reuertent filij Israel, & quærent cultum Dei, & obedient Messiæ filij Dauid regi suo. *Et similiter Iere. 30. b.* Seruient domino Deo suo, & Dauid regi suo. *Vbi trāslatio Chaldaica sic habet,* Colent coram domino suo, & obedient Messiæ filio Dauid. *Secundum est, quod vna est ecclesia quæ incepit a primo Abel iusto, vsq; ad vltimum electum qui in fine mundi est nasciturus, vt dicit beatus Greg. homil. 7. Tertium est quod ista ecclesia vocatur tabernaculum Dei, siue Christi, Isa. 4. b.* Et tabernaculum in vmbra diei, &c. *Et Apoca. 21. a.* Ecce tabernaculum dei cum hominibus. *His præmissis exponatur litera cum dicitur in persona Dei.*

Post

Digitized by Google

me, Simeon narrauit. Quidam hunc esse dicunt illum a Luca dictum, alii autem alium eiusdē nominis, siue autem hic siue alius est, non opus est sermone exquisitiore, sed solum quod susceptu necessaria, quæ narrauit. *Viri, inquit, fratres* Magna æquitas viri, & perfectior ista cōcio, vbi scilicet & finē impo mit operibus.

a *Reuertar, & reædi.* MYSTICE. reuertar ad Gentes quas prius dixerat ingredi vias suas, cui sensui firmando Iacobus testimonium intulit. Hoc aperte testimonium concordat verbis Simonis.

b *Tabernaculum Da.* ✱CHRYSOSTO. Quid igitur? suscitata est Hierusalem, an non magis diruta est? Sed non de hac ab illo dicta sunt hęc. Et quam dicit suscitationem? Eam, quę est post Babylonē. Si quis diligenter considerarit, nūc regnū Dauidis stare inueniet regnāte illo qui ex eo prognatus. Vt autem dixisset: Et reædificabo, addit causam illius quare dicat. *Vt requirant qui reliqui sunt homines Domi num.* Si igitur propter hoc, erecta est ciuitas propter illum, q ex ipsis, manifestū quod ędificare ciuitatē fuit gētiū vocatio.

Rabanus. Vmbra legis, quæ traditionibus Pharisæorum corrupta, domino reuelante, idest, Domino in carne apparente per gratiam est erecta, vt non tantum Iudęi, sed etiam Gentes nomen eius requirant.

c *Super quas in.* Rab. Secundum illud. Inuocabant sacerdotes super Israel. Et inuocabitis nomen meum super filios Israel. Et alibi. Moyses, & Aron sacerdotibus eius, &c.

d *Inuocatum est.* Pro futuro more prophetico.

e *Notum a se. &c.* * Chrysost. Postea ponitur quā dignus fide sermo, qa nihil nouū, sed ab antiquo hęc pfigurata fuerūt.

f *Quod ego iudico.* Rab. Recte iudicandum erat, quod trium testimonio firmatur, duorum apostolorum, & prophetarū.

✱ Chrisost. Quid est iudico ego, idest, cum potestate dico esse scribendum illis, & bene dixit his qui ex gentibus conuertuntur, manifestam supernam Dei erga illos curam, & obedientiam, ac credulitatem illorum in vocatione.

g *Et suffocatis.* Beda. Suffocatum est morticinum, de quo Ezechiel dicit: *Omne morticinum, & captum a bestia de auibus & pecoribus sacerdotes non comedant.* Hoc præceptum conuenit seruare illis, q vncti sunt oleo spirituali, ne comedant illud cuius sanguis non est effusus, quod epistola apostolorum seruandum decreuit.

Et suf. & san. Beda. Idest, a fundendo sanguinem, vel manducando cum sanguine. Hæc quidem venientibus de Gentilitate pro rudimentis fidei, & inueterata Gentilitatis cōsuetudine concessa sunt, sed ne putarentur eadem, & perfectioribus sufficere, vigilanter adiunxit, Moyses, &c.

h *Et sanguine.* RABANVS. Effusione humani sanguinis, & quæ non vult sibi fieri, alteri ne faciat. Hoc est pręceptū dilectionis proximi, quod est inferius. Alterum est superius: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita, & vos illi facite.* Per vnum malitia compescitur, per aliud benignitas propagatur. Quasi vero adhuc rudibus superius non imponitur, sed vt casti sint & abstineant, &c. Et sequitur.

i *Moyses enim, &c.* Beda. Id est. Etsi præceptorum acerbitate non grauentur a nobis procedente tamen tempore dum frequētius ad lectionem legis, & prophetarum conuenerint, paulatim vitę instituta, & seruandæ inuicem dilectionis iura suscipient. Primitiuam enim ecclesiam adhuc iudaizantem hæc sabata celebrasse constat.

✱ Clemens Romanus. Cum homines naturę legem labefactarent, & creaturam aliquādo fortuitam ducerent aliquādo plusquam oporteret in honore haberent, & eā sibi Deo æquarent, non permisisti illos errore, sed excitato sancto seruo tuo Mose, per eum in subsidium naturalis, scriptam legē dedisti, & creaturam ostendisti tuum opus esse, Deorumque multitudinem exterminasti.

K *Vbi per omne sabbatum legi.* ✱ Clemens Romanus. Operentur serui quinque dies, in Sabbato, et Dominica die quiescāt in ecclesia propter doctrinam pietatis, Sabbatum enim diximus creationis habere rationem, Dominum resurrectionis.

l *Tunc pla. a.* Rabanus. Dicente Petro, narrantibus Barnaba & Paulo, iudicante Iacobo Ierosolymorum episcopo, merito placuit sententia.

m *Placuit mit. Ap.* Rabanus. Missi a Christo legati suos possunt mittere legatos.

Marginalia: † Am. 9. c. — † obturbandum esse illis. — Nume 6 d. Psal. 98. b. — Ezech. 4. d. — Mat. 7. b. — L. 8. constit. Apost. c. 16. — L. 8. constit. apost. c. 39.

(Text)

† Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud, vt requirant cæteri hominum dominum, & omnes Gentes super quas inuocatum est nomē meum, dicit dominus faciēs hęc. Notum a seculo est domino opus suum. Propter quod ego † iudico non inquietari eos qui ex Gentibus conuertuntur ad Deum, sed scribere ad eos, vt abstineant se a contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. Tunc placuit apostolis, & seniori-

(Interlinear glosses)

a Quia iratus & auersus eram. b Historice, post transmigrationem. c Restaurabo. In prophetis. d Ierusalem ciuitatem Dauid. Ecclesiam quæ est in manu fortis, quæ cecidit in valle Gentilitatis. a Illi qui ex Gentibus. a Præter Israel, idest, pręter Iudæos Christo credentes. b Qui benefecit Israeli se conficienti. Idest. a A sacerdotibus in baptismo. b Complens quæ prophetata erant. a Præsciuit ab æterno quod facturus erat in Gentibus. a Concordans Petro. b Quod dominus ædificat homo non inquietet. a Iudico. b Hæc sit eorum circuncisio. Cultibus. a Vt casti sint. b Ne infirmiores se suffocent. Carnibus, ne comedant. a Ne bibant. b Ideo iudico scribere, quia scriptura Moysi qua mandatur circuncisio. per omnia sabbata legitur, sic etiam ferenda est sententia scripturę ne sit dubia. a Commendare legatis, & fidelibus idoneis testibus.

Apostoli

NICOLAVS DE LYRA.

1 Post hæc. *Idest, post cursum veteris Te.* 2 Reuertar. *Ad genus humanum naturam humanam assumendo.* 3 Et reædi. ta *Idest, ecclesiā Dei siue Christi per prædicationē Christi, & apostolorū.*

4 Quod deci. *Per multa peccata, & maxime per idololatriam.*

5 Et diruta eius reęd: *Quia Gentiles erant diuisi per idololatriam multiplicē, aliquibus Iouē, & alijs Dianā colentibus, & sic de aliis diis Gētiū. Similiter, & Iudæi erant diruti, & diuisi per varios errores. Nā aliqui negabant resurrectionem, spiritum, & angelum, vt dictū est supr. & aliqui irrita faciebant mandata Dei propter traditiones suas, quod est valde erroneum, quæ omnia sunt amota per prædicationem Christi, & apostolorum.*

6 Et erigam il. *Per magna & multa miracula ad exaltationem fidei catholicæ facta.*

7 Vt requirant cę. ho. *Idest, Gentiles.*

8 Dominum. *Quod patet per orbem impletum.*

9 Notum a se. est domino. *Idest, ab æterno est sibi notum.*

10 Opus suum. *Quod disposuit operari in tempore de vocatione Gentium.*

11 Propter quod ego iu. non. *Idest, dicendo quod oporteat eos circuncidi, & legalia obseruare.*

12 Sed scri. &c. *Propter vnitatem societatis eorum, & Iudæorum.* Vt

13 Vt absti. se a con. *Idest, a comestione de idolothitis, quia per hoc de facili possent Iudæi suspicari, quod Gentiles vellent ad idololatriam reuerti, si comederent de illis.*

14 Et fornicatione. *Quam Gentiles communiter credebant esse licitam, propter quod necessarium fuit eam prohibere.*

15 Et suf. & san. *Hunc enim cibum conuersi de Iudaismo ab horrebant, & ideo licet esset cibus licitus, tamen propter amicabilem societatem scriptum fuit Gentilibus, vt abstinerent a talibus sicut frequenter contingit quod aliquis abstinet a cibo quem scit abominabilem socio suo. Procedente autem tempore cessante causa cessauit effectus, manifestata euangelicæ doctrinæ veritate, quod Saluator dixit Matth. 15. b.* Quod nihil quod per os intrat, coinquinat hominem. *Et quod nihil est reiiciendum, Quod cum gratiarum actione recipitur, vt dicitur 1. Tim. 4.*

16 Moy. *Idest, scriptura Moysi habet.*

17 A tem. an. *Illo enim tempore euangelio nondum publicato poterant Iudæi obseruare legalia, sicut frequenter dictum est supra in epistolis Pauli.*

18 Tunc d. *Hic consequēter ponitur veritatis determinatæ publicatio cum dicitur, Tunc pla. apost. Ista sic explicantur ad ostendendum quod hæc determinatio erat ab omnibus approbata absque dissensione.*

Eligere

Digitized by Google

A

a *Apostoli & se.* APostolorum communis titulus præponitur, ne aliqua dissensionis relinquatur occasio.

b *Fratribus ex Genti.* Raban. Primum filij beneficium est, q; apostoli Gentiles vocant fratres, id est, vnius Dei filios.

c *Salutem.* Eclypsis est. Vel latitudine charitatis omne verbum angustius est, & ideo nullum verbum ponitur, vt omnia simul bona eis velle intelligantur.

d *Euertentes animas.* Beda. In Græco: Euertentes animas vestras dicentes, circuncidi oportet & obseruare legem, quibus non mandauimus.

e *Visum est.* Id est, placuit.

f *Spirituisancto.* Qui arbiter suæ potestatis vbi vult spirat & quæ vult loquitur.

Spirituisancto. Rabanus. Et nobis humano quidem sensu, sed sano.

g *Et no.* Non solum voluntate nostra sed instinctu eiusdem spiritus.

B

* Gregorius. Ecclesia est oculus cæco, quia per verbum lucet, ipsa pes claudo: quia per adiutorium continet. Cæcos enim prædicando illuminat, claudos vero opitulando sustentat, cæcus quippe est, qui adhuc quo pergat nō videt. Claudus autem est, qui non potest ire quo videt Sancta itaque ecclesia extremis tribulationibus deprehensa, antiquorum reminiscitur temporum, quando & docendo illuminare consueuerat, & adiuuando formare.

* Tertullianus. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ ecclesiæ, vna est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primę, & omnes Apostolicæ, dum omnes, vnam probant vnitatem. Cōicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & cōtesseratio hospitalitatis, quę iura non alia rō regit, quam eiusdem sacramēti vna traditio. Hanc igitur dirigimus præscriptionē. Si Dominus Iesus Christus Apostolos misit ad prædicandū, alios nō esse recipiēdos prędicatores, quam quos Christus instituit, quia nec alius patrem nouit nisi filius, & cui filius reuelauit, nec alijs vr̄ reuelasse filius quàm Apostolis quos misit ad prædicandū, vtique quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, i. quid, illis Christus reuelauerit, & hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdē ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderūt, ipsi eis prædicando, tam viua (quod aiūt) voces, quam per epistolas postea. Si hæc ita sunt, cōstat proinde omnem doctrinam, quę cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, veritati deputandum, id sine dubio tenentem, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Chro, Christus à Deo suscepit: reliquā vero omnem doctrinā de mendacio præiudicandam, quę sapiat cōtra veritatem ecclesiarum, & Apostolorū, & Christi & Dei.

C

Margin: Ioan. 3. a. † labefactantes. † hæ. Lib. 19. expos. moral. in 29. cap. Iob. Lib. de præscript. aduers. hæres. cap. 20. & 21.

D

* Hieronymus. Hoc etiam nunc intelligendum, quod prouocetur Apostolorū chorus & prima Christi ecclesia de Iudæorum populo congregata, vt intelligat creatorem, & factorem suum, qui animæ & corporis eius sit conditor. Nec timeat persequutores, quia redemptus sit Christi sanguine, qui vocauerit eū nomine suo, & ob familiaritatem specialiter appellet populū suū, sed prædicet incunctanter, & nulla pericula reformidet.

* Bernardus. Magna ecclesię charitas, quæ ne æmulæ quidē Synagogæ suas delicias inuidet. Quid benignius quam vt quē diligit anima sua ipsum communicare parata sit inimicæ? Nec mirum tamen quia salus ex Iudæis est.

E

* Cyrillus Alexandrinus. Christus præcepit Apostolis, vt baptizarent omnes gentes, in nomen patris & filij & spiritussancti, docerentque eas seruare quęcumque illis pręceperat. Hi autem hoc factitare volentes, methodo, & arte docendi vbi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spūi sancto, & nobis, nullū onus vobis imponere, nisi vt abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quę vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Vt abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam vtraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorū conditionis vnius est, dum mortui & dij vnū sunt, vtraq; Idololatria abstinemus, nec minus tēpla quàm monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificato & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam dęmoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamentis liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum munditia magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* Idem. Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quęcūq; necessitas minor est periculo tāto cōparata. Propterea Spiritussanctus cōsulentibus tūc Apostolis vinculū & iugū nobis relaxauit, vt Idololatriæ deuitādæ vacaremus. Hęc erit lex nr̄a, quo expedita, hoc

F

Margin: Libr. 12 comment. in Esaiam cap. 43. † fese. Serm. 79. super Cantic. * iubentes vos circuncidi & seruare legē. † vnanimiter. Matth 7. b. Lib. de spectaculis. c. 14. Lib. 6. in Esay. Lib. de Idololatria cap. 24.

Textus:

bus cum omni ecclesia eligere viros ex † eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba Iudam, qui cognominabatur Barsabas, & Sylam viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum: * Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutē. Quoniam audiuimus quia quidam ex nobis exeuntes turbauerunt vos verbis euertentes animas vestras: * quibus non mandauimus: placuit nobis collectis † in vnū eligere viros, & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine dn̄i nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim spirituisancto & nobis nihil vltra imponere vobis oneris quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum,

Interlinear glosses: Præter apostolos & seniores. — Qui non erant de apostolis. — Barnabæ & Pauli. — Ex Iudæis. — De quibus supra Et quidam descendentes de Iudæa docebant. — Qui etiam à nostra dissentiunt sententia. — Non recto sensu. — Vanis. — A veritate euangelij. — Ideo dictum est, exeuntes à nobis. — Dicentes quæ non audiuimus. — Nec coacti sumus hęc scribere, sed decreuimus ex voluntate. — Vt maior sit auctoritas. — Commendantur, vt credatur eis. — In omnem tentationem. — Vitas. — Pro nominis sui annunciatione. — Quia placuit nobis misimus. — Cum Barnaba & Paulo. — Quæ in epistola continentur. — Quæ Barnabas & Paulus. — Quibus nihil visum est sine spiritu. — Sobrietatem & temperantiam docet talis institutio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Eligere vi.* Vt sic manifestaretur determinatio scripto vel verbo.

2 *Viros pri. in fratribus.* Quia licet non essent apostoli, tamen erant de notabilioribus post apostolos, vt sic eis magis crederetur, & eorum legatio solemnior redderetur.

3 *Quoniam audiuimus.* Quia quidam ex nobis exeuntes, à nostra societate discedentes.

4 *Turbauerunt vos verbis.* Volentes vobis imponere importabile onus legis.

5 *Euertentes animas vestr.* A veritate euangelij.

6 *Quibus non mandauimus.* Talia dicere, sicut ipsi finxerunt. Cætera patent vsque ibi.

7 *Qui tradiderunt animas suas.* Id est, exposuerunt se periculo mortis.

8 *Pro nomine domini.* Id est, pro prædicatione nominis Christi.

9 *Qui & ipsi re. vobis verbis.* Hæc eadē quæ scribimus in epistola, vt cū epistola quæ est vox mortua, concurrat etiam vox viua.

10 *Visum est enim spirituisancto.* A quo non potest egredi nisi verum & sanctum.

11 *Et nobis.* Qui scribimus secundum eius instinctum.

12 *Nihil vltra imponere nobis oneris.* Legalium obseruantiarū.

13 *Quam hæc necessaria.* Ad viuendum communiter cum Iudæis in ecclesia primitiua.

14 *Vt abstineatis uos ab immolatis simulachro.* Rationibus prædictis.

Digitized by Google

hoc plenius administranda, propria Christianorũ, per quam ab ethnicis agnoscimur, & examinamur, hæc accedentibus ad fidẽ proponenda, & ingredientibus in fidem inculcanda erãt, vt accedentes deliberent, obseruantes perseuerent, non obseruantes renuncient sibi. Videmus.n. in Gen. archetypũ, & coruus, & miluus, & lupus, & canis & serpens in ecclesia erit, certe Idololatræ in archetypo non habentur. Nullũ animal in Idololatrem figuratum est, quod in arca non fuit, in ecclesia non fit.

Catech. 17. ✱ Cyrillus Hierosolim. Per hoc scriptũ hoc aperte declararunt, quod tametsi ab hominibus Apostolis hoc erat scriptũ, sed ex spiritu sancto. Oecumenica est constitutio. Quod ij accipientes, qui erant cũ Barnaba & Paulo, in vniuersum orbem deuexerunt.

a *Visum est autem Sy.* Rabanus. Materia est futuri sermonis: solus autem Iudas abijt Ierusalem.

b *Demorabantur An. &c. Post aliquot aut.* Beda. His autem diebus impletũ est quod Apostolus ait: *Cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem eius restiti.* Gal. 2. c.

c *Reuertentes visitemus fratres per vniuer. &c.*

a Iustitia est à malis abstinere, & bona agere. Declina à malo & fac bonum. Secundum quod dictum est supra, placuit apostolis & senioribus &c.

& sanguine suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes [1] vos, bene agetis. Valete. Illi igitur dimissi descenderunt An-

a Barnabas & Paulus. Antiochiæ fidelibus ex Gentibus.

tiochiam & congregata multitudine tradiderunt epistolam.

a Quia dictum est, visum nobis est nihil imponere oneris.

Quam cum legissent, gauisi sunt super consolatione. Iudas [2] [3]

Excepto Paulo & Barnaba. a Doctrina & futurorum denunciatione. b Vt in epistola dixerunt. Vobis referent eadem.

autem & Sylas cum & ipsi essent prophetæ, verbo plurimo [4]

a Consolatione illa quam diximus. b In fide euangelij præter legem.

consolati sunt fratres, & confirmauerũt. Facto autem ibi ali- [5]

a In Antiochia. b Iudas & Sylas. ‡ Abire permissi in Ierusalem. c Apostolos.

quanto tempore, dimissi sunt cum pace à fratribus ad † eos

a qui miserant illos. Visum est autem Sylæ ibi remanere: Iudas [6] † apostolos.

b autem solus abijt Ierusalem. Paulus autẽ & Barnabas demo- ‡ Iudas autem solus abiit in Ierusalem.

a De moribus perfectis. b Christum & regnum cœleste.

rabantur Antiochiæ, docentes & euangelizantes cum alijs [7]

a Doctoribus. b Non solum.

pluribus verbũ domini. Post aliquot autẽ dies dixit ad Bar- [8] [9]

c nabã Paulus: Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ci- [10]

a Vtrum firma sit fides eorum, an non.

uitates in quibus prædicauimus verbum domini, quomodo [11]

In comitatu suo.

se habeant. Barnabas autem † volebat secũ assumere & Ioan- [12] [13] † consulebat.

a Dicens non debere assumi uel suscipi.

nem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem † rogabat [14] † censebat.

a Barnabam. b Ioannes à Pamphylia discedens reuersus est Ierusalem.

eum (vt qui † discessisset ab eis de Pamphylia, & non isset [15] † deseruisset.

Ne rudes adhuc grauarentur.

d cum eis in opus) non debere recipi. Facta est autem † dis- [16] † exacerbatio, disceptatio.

a Non vitio commoti, sed spiritu instigati separantur, ut pluribus prædicent.

e sensio, ita vt discederent ab inuicem. Et Barnabas qui- [17]

Et alij magis opus habebant teneritudine, alij vero seueritate.

d *In opus non.* Beda. Quoniam in fronte aciei se constituens nimis tepide steterat, merito Paulus eum abijcit, ne illius quasi contagione aliorum vires corrumperentur.

e *Dissensio.* Non in hoc delinquebant, quia non omnis commotio est peccatum, sed irrationabilis, & quæ iuste non fit.

✱ Chrysostomus. Exacerbatio non fuerit mala quando pro talibus vnusquisque contendit, idque iusta cum ratione. Itaque si quis illorũ exacerbatus quod suum, & quod in suam gloriam quæsiuisset, bene si autem vterque volebat, docere, & instituere, & hic quidem hanc, ille autem aliam viam ingressus est: quale hoc fuerit crimen? Multa etiam humana ratione faciebant. Non enim fuerũt lapides, vel ligna.

✱ Chrysost. Vide iterum, quanta humilitate cum alijs sermonem communicant. Et iam quidem reliquorũ Apostolorum consuetudinem describit Lucas, ostendens quod vnus quidẽ tenerior, et ad condonandũ propensior, alter autem exactior, et austerior. Varia enim sũt dona. Quod aũt et hoc donum sit, sed illud quidẽ alijs hominũ moribus congruit, hoc aũt alijs, et si commutentur inutilia futura sunt. Et videtur quidem esse exasperatio: omnia autẽ singulari dispensatione contingunt, ita vt vnusquisque congruum locũ sortiatur, quod & factũ est. Et aliter: Etiam oportebat non oẽs in æquali honore esse, sed aliũ quidem præesse, alium vero subditum esse, & hoc suam dispensationem habet. Nam Cyprij nequaquã se tales exhibuerant, sicut Antiocheni & reliqui. Et vide Paulum etiam accusantem, et causam dicentem. Reuerebatur enim Barnabam præ magna modestia, vt pote, quia in talibus sibi communicarat, et cum ipso fuerat, sed non sic reuerebatur, vt propterea quod oportebat curare negligeret. Vter igitur melius consuluerit, non est nostrum pronunciare, sed quod magna fuerit Dei ordinatio, quando quidem hi quidem secundam visitationem assequuti sunt, illi autem nullam.

Assumpto

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et fornicatione.* Quam erronee licitã esse putatis, & ideo abstinendum est ab ea, non solum propter amicabilem societatem cum Iudæis, sed propter necessitatem salutis. Cætera patent vsque ibi.

2 *Gauisi sunt super consolatione.* Eo quod expediti erant à legis onere.

3 *Iudas autem & Sylas cum & ipsi essent prophetæ.* Id est, illuminati à Deo prophetiæ dono.

4 *Verbo pluri. consolati sunt fratres.* Referendo ea quæ erant in epistola ad maiorem affirmationem.

5 *Confirmauerunt.* Eos in fide. Cætera patent vsque ibi.

6 *Visum est Sylæ ibi remanere.* Tota ista litera vsque ibi: Paulus autem, exclusiue, non est in Græco, nec in libris correctis, sed primo fuit apposita per modum glossæ, eo quod postea subditur, quod Paulus existens in Antiochia accipit Sylam in socium, & postea inserta est textui per imperitiam scriptorum.

7 *Docentes & euangelizantes cum alijs pluribus verbum domini.* Ad pleniorem instructionem & confirmationem credentium.

8 *Post aliquot autem dies.* Superius descripta est publicatio euãgelij per Paulum in societate Barnabæ, hic consequenter ponitur eadem publicatio per eum in societate Sylæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Pauli & Barnabæ separatio, secundo ipsius & Sylæ associatio, ibi: Paulus vero. Circa primum dicitur.

9 *Dicit Barn. ad Paulum.* Qui de salute hominum erat valde sollicitus.

10 *Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuita.* Et sic sequitur.

11 *Quomodo se habeant.* Vt videamus si firmiter stent.

12 *Barnabas autem.* In hoc consentiens.

13 *Volebat secum assumere & Ioan.* Eo quod sibi familiaris erat.

14 *Paulus autem rogabat eum.* Scilicet Barnabam, vt abstineret à societate Ioannis.

15 *Vt qui discessisset ab eis de Pamphylia.* Vt habetur superius 13. cap. Discesserat enim timore periculorum imminentium, vel amore nimis carnali ad matrem manentem in Ierusalem, vel forte causa vtriusque, propter quod Paulus eum renuebat. Nam illi qui vadunt ad prædicandum debent esse valde firmi, & ab amore carnali segregati, & maxime quando vadunt inter infideles & persequutores, sicut erat in proposito.

16 *Facta est autem dissensio ita vt discede.* Non tamen contraria charitati: quia quilibet eorum respiciebat ad bonum, tamen alia & alia motus ratione, & hoc etiam contigit, quia per hoc maior fructus prædicationis factus est, eo quod prædicauerunt in pluribus locis.

17 *Et Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret in Cyprum.* Vnde erat oriundus, vt habetur supr. 4. capit. vt confirmaret eos in fide.

9 Dicit Paulus

Digitized by Google

dem assumpto Marco nauigaret Cyprum,† Paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam & Ciliciam, confirmans ecclesiam præcipiens custodire pręcepta apostolorum & seniorum.

a Dimissus vel commendatus. b Spiritu sancto.
a Breuiando narrationem non ponit nomina singulorum locorum.
b Quæ iam fundata erat.

A a *Assumpto Mar.* Beda. Qui affinitate sibi coniunctus erat. leguntur enim fuisse consobrini. Barnabas a Paulo dimissus patriam insulam repetijt & nihilominus opus euangelij sibi iniunctum exercuit.

b *Electo Si.* Raban. Adhoc remanere eum fecit dominus, juxta illud: Visum est autem Silæ ibi remanere, vt Paulo cooperaretur sicut Marcus Barnabę. fuit enim in hoc diuinū consiliū. (sup. eod.)

✠ Chrysostomus. *Paulus vero electo Sila, &c.* Admirabilis est hic vir, et valde magnus, plurimumque profuit Marco pugna hæc. Seueritas enim Pauli conuertit illum, benignitas vero Barnabæ fecit, ne porro relinqueretur et ita certat quidem, ad vnum autē finem tendebat vtilitas. Etenim videns Paulum velle diuelli, valde territus est, et condēnauit seipsum. Et iterum videns Barnabam sic sibi opitulantem, valde illum dilexit: corrigebaturque discipulus præceptorum pugna: tantum abfuit ne offenderetur. Etenim si propter honorem suipsorum fecissent, merito offensus fuit: quum autem propter alterius salutem, et propter vnum contendunt, ita vt declaretur eum, qui eum honorarit bene cōsuluisse: quid absurdum? Vide sapientiā Pauli, non prius transit ad alias ciuitates, priusquam eas quæ acceperunt verbum, visitasset. (præcipiens custodire præcepta apostolorū & seniorum.)

B c *Præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* * Clemens Romanus. Omnia secundum tradita nobis mandata perficere possitis, scientes quod qui nos audit Christum audit, et qui Christum audit, is Deum et patrem ipsius audit. (Libr. 8 const. apostolic. c. 2. q. 17. ad orth.)

✠ Iustinus Martyr. Quærere vero cur non dixerit propheta causam horum, (asportationis scilicet ossium Iosephi, et præcepti de non tangendo mortuo) perinde est, ac si quæras, cur non omnia scripta, explicata tradita sint ab his qui ea tradiderunt, cum in rei narratione aperte contineatur rei sensus, ideoque non visum est scripturę cum enucleate declarare.

✠ Cyrillus Hierosolimit. Videte itaque fratres, vt seruetis traditiones quas nunc accepistis, et in latitudine cordis eas describite, vt cum pietate illas custodiatis. Ne quando vacillantes aliquos inimicus dissoluat, ne quis hæreticus ex his quæ tradita sunt, aliquid euertat. (Catha. 5.)

* Chrysostomus & Theophylactus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine litteris, eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditionem quoque ecclesiæ fide dignam putamus. Traditio est, nihil quæras amplius. (Homil. 4. & cō mem. in 2. cap. 2. Thess.)

✠ Tertullianus. Et quamdiu per hanc lineam serram reciprocabimus, habentes obseruationem inueteratam, quæ præueniendo statū fecit. Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, q̄ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditū C prius nō est? Etiā in traditionis obtentu exigēda est, inquit, D authoritas scripta. Ergo quęramus an et traditio non scripta non debeat recipi? Plane negabimus recipiēdā, si nulla exēpla præiudicent aliarū obseruationū, quas sine vllius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique vt à baptismate ingrediar. Aquam adituri, ibidem, sed et aliquāto prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, et pompæ, et Angelis eius. Dehinc termergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis, & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die, lauachro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistię sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam ante lucanis cœtibus, nec de aliorum manu q̄ presidētium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalicijs, anima die facimus. Die Dominico ieiuniū nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadē immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsq; gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum, atq; promotum, ad oēm aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legē, expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi pretendetur auctrix, cōsuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix. Rationem traditioni, consuetudini, fidei, patrocinaturā aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim nonnullam esse credes, cui debeatur obsequium. (Lib. de corona militis cap. 3. † sup. 15. 8. E Idem cap. 4.)

✠ Cyrillus Alexandrinus. Fundamenta proxima & viciniora nobis intelligi possunt Apostoli, & euangelistæ oculati testes, & ministri sermonis, facti in confirmationem fidei. Nam vbi cognouerimus ipsorum traditiones esse sequendas, rectam & minime alienam aut deuiam à Christo seruabimus. (Libr. 4. in Esay.)

* Gregorius. Hęc sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, & nouas constitutiones omnibus mittit, & oīum personarum seruitio caret, ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, Iudicum, exemplum diuinæ religionis & honestatis cęteris exhibeat monasterijs, & super ea plena gaudeat libertate. Cuius rectores, & filij præsentes et successuri tantum sub regum custodia positi admonitionē sancti Petri, et successorum suorum, huius sanctæ Romanæ sedis pontificum authoritate proclament, et si incumbit necessitas adeant. (Lib 12. epist. ex registro. Indict. 7.)

* Idem. Sciens quippe eam Apostolicę sedi reuerentiam à fidelibus exhiberi, vt quę eius fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitę vsurpationis molestia quaterentur. (Lib. 7. epist. epist. 115. indict. 2.) F

CA-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Paulus vero.* Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli cū Sila. Circa quam primo ponitur multiplex Pauli discursus per orbem ad prędicandum, secundo eius recursus in Ierusalem ad tolerandum, vt vbi persecutus fuerat ecclesiam, ibi pro ea sustineret persecutionem, secunda incipit 19. cap. ibi. *His autem ex.* circa medium cap. prima in duas: quia primo ponitur discursus Pauli ad confirmandum conuersos, secundo ad conuertendum nondum conuersos. se. cap. ibi. *Transeuntes autem.* Prima adhuc in tres quia primo discursus ad confirmandum incipitur, secundo associatio Timothei interponitur, in principio seq. cap. tertio discursus ad conuertendum resumitur, ibi. *Cum autem pertransiret.* Circa primum dicitur. *Pau. v. e. Si.* in socium pro Barnaba, profectus est ad prædicandum. (Diuisio.)

2 *Trad. gra. Dei.* Id est, recommendatus.

3 *Afra.* Pro eo deuote orantibus.

4 *Peram. autem Sy. & Ci. con.* Quos ante cum Barnaba instituerat.

5 *Præcipiens cu. præ.* Posita cap. præc. ad vnionem Gentilium & Iudæorum.

NICO-

ADDITIO.

In cap. 15. Vbi dicitur in Postil. *Et suffocatis & sanguine, &c.* hunc enim cibum conuersi de Iudaismo abhorrebant.

Carnes animalium suffocatorum Hebræi credūt esse illicitas ad esum, & hoc habēt per traditiones Thalmudicas, & ideo per decollationes ea interficiūt. In quo etiam Saraceni eos sequuntur, vnde non abstinent à talibus carnibus, quia eas abhorrent, sed quia eas æstimant illicitas.

Digitized by Google

CAPVT XVI.

a *Peruenit.* Sequitur.
b *Viduæ fi.* Rabanus. Vel Iudææ, & Iudæam eam fuisse apparet ex hoc quòd ait patre Gentili.
c *Et circumcidit eum.* * Chrysostomus. Dignum est vt obstupescamus Pauli sapientiam, qui tantopere pugnauit propter circuncisionem qui omnia mouerat, & non prius destitit, quam correxisset confirmatum dogma. Circuncidit discipulum, non solum alios non prohibet, sed etiam ipse hoc facit, & ita omnino ad vtilitatem spectabat, & nihil cum animi præcipitatione agebat.

Lib. de præscript. aduer. hæret. c. 34.

* Tertullianus. Sed quoniam peruersissimi isti (hæretici) illam reprehensionem ad hoc obtendunt, vt suspectam faciat doctrinam superiorem, respondebo quasi pro Petro: ipsum Paulum dixisse, factum se omnibus esse omnia, Iudæis Iudæum, non Iudæis, non Iudæum vt omnes lucrifaceret. Adeo pro temporibus, & causis, & personis quædam reprehendebat, in quæ & ipsi æque pro temporibus, & personis, & causis committebant, quemadmodum si & Petrus reprehenderet Paulum, quod prohibens circuncisionem, circuncideriт ipse Timotheum. Viderint qui de Apostolis iudicant.

Non quod figura legis post veritatem euangelij aliquid vtilitatis afferrent, sed ne per occasionē Gentiū Iudęi à fide recederent, quibus vmbra vetus paulatim tollēda erat, sicut Gentibus idololatria. Legales vero vmbræ, quia à domino institutæ interdum ab apostolis illo tempore sunt vsurpatæ pro declinanda Iudæorum perfidia: Gentilis autem institutio a sathana reperta, à sanctis nunquam est recepta.

Raban. Timotheum circuncidit pro scandalo Iudęorū, ne legem Moysi videretur dānare, sed eam quasi nō necessariā Gentibus non imponere. Titū nō circuncidit, ne occasionem circuncidendi acciperent Gentes ab eo. Et hoc est quod dicit: Sed propter subintroductos fratres falsos &c.

Rabanus. *Propter Iudæos,* ne ipsum persequerentur, vel Timotheum, vel ne offensi a fide alienarēt.
d *Custodire dog. quæ erant.* Rabanus. Non prędicabāt quod ipsi fecerant, sed quod propter voluntatem Dei apostoli decreuerant. Et est exemplū recte docendi etiam quod non feceris.

Rabanus. In figura huius facti feminalibus induebātur sacerdotes, velut seminaturi opus non facturi.

Exod. 28. g. Ezec. 44. e. f decreta.

e *Et eccle. q. ide. &c.* Rabanus. Hoc est de sępe dictis capitulis, quæ narrationibus inseruntur.
f *Vetati sunt.* Beda. Terribilis Deus in cōsilijs super filios hominum. Quidam se magistrum sequi per omnia promittit, nec permittitur. alter sequi iussus, sepelire patrem prohibetur. Inuitus ac repugnans trahitur Saulus. Cornelio precibus & eleemosynis insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur. Et Deus qui nouit corda, beneficij gratia doctorem remouit ab Asia, ne sanctum detur canibus, & eo iniquum de cōtempta prædicatione grauius iudicetur.
g *Tentabant ire.* Rabanus. Permittuntur apostoli velle, sed non ire, vt appareat infirmitas humana, quod diuino consilio sit subdita di. Fiat voluntas tua. Referuntur prouinciæ à quibus apostoli vetantur, vt alij prædicent in eis vt Ioannes & Philippus in minori Asia euangelizauerunt, Lucas in Bithynia, &c.

CAPVT XVI.

a [1] Peruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce [2] discipulus quidam erat ibi nomine Timo-(a Beneficus interpretatur.) b [3] theus, filius mulieris viduæ fidelis, patre gē-[4] tili. Huic testimonium bonum reddebant, [5] qui in Lystris erant & Iconio fratres. [6] Hunc c [7] voluit Paulus secum proficisci, & assumens circuncidit eum (a Ra. Iudæis factus sum Iudæus vt eos lucrifacerem. b Lystris & Iconio.) [8] propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, (a Et filius eius incircuncisus non traderet dogma circuncisionis, & non voluerunt circuncidi.) quod pater eius erat Gentilis. Cum autem pertransirent ciuita-(Statuta.) d [9] tates, tradebant eis custodire dogmata, quę erāt decreta ab e apostolis & senioribus qui erāt Ierosolymis. Et ecclesiæ qui-(a In his qui ante crediderant. b In his qui conuersi ad fidem baptizabantur.) dem confirmabātur fide, & abundabāt numero quotidie. [10] (a A qua sunt Galathæ, sic nominati à candore corporis, & interpretantur lactei.) f Transeuntes autem Phrygiam & Galathiæ regionem, vetati (a Qui præsidebat Asiæ homines non modo credituros. b Maiore, quia fere omnes prædictæ ciuitates & regiones in maiore Asia sunt.) sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent au-(a Quæ est Europæ, tunc enim de Asia transierunt in Europam. b Id est, rursus in Asiam. c In qua non erat fidei ostium apertum.) g tem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit (a Saluatoris, quia non erant salutem recepturi. b In qua erat apertum fidei ostium.) eos spiritus Iesu. [11] Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. † [12]

Vir Maced.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 *Peru. au.* Hic ponitur associatio Timothei, cum dicitur.
2 *Ecce d. s.* Scilicet notabilis in fide & moribus.
3 *Mulieris v. fidelis,* Id est credentis in Christum.
4 *Huic te. bo. r. d.* De fide & moribus. Ex quo patet, quod in sanctitate erat famosus.
5 *Hunc vo. Pau. se. p. cf.* Ad prædicandum verbum Dei.
6 *Et assu. c. eum. pro. Iu.* Id est, ne scandalizaret eos ducendo secum hominem incircuncisum de matre Iudæa natum. Nec ista circuncisio fuit ficta, vt dicit Hieron. sed vera, vt dicit Aug. quia illo tempore nati de Iudaismo & conuersi ad Christum, poterāt licite legalia seruare proles enim sequitur ventrem, & quia maior est certitudo de matre quàm de patre, & ideo quamuis pater eius esset Gentilis, reputabatur tamen Iudæus.
7 *Sciebant e. o. q. p. e. e. Gen.* Hoc autem dicitur, quia simpliciter erat notum quod pater non permiserat eum circuncidi. Sic igitur Paulus cū circuncidendo non male fecit, quia per hoc quod erat licitum vitauit scandalum Iudæorum. Titum qui Gentilis erat ex patre & matre non circuncidit, vt habetur Gal. 2.
8 *Cum au.* Hic resumitur prędicatio ad confirmandum credentes, & patet litera vsque ibi.
9 *Et ec. qui. c. f.* Ita quod augmentabantur fideles, & merito & numero.
10 *Trans.* Hic consequenter describitur prædicatio Pauli ad conuersionem infidelium, & primo ostenditur in quibus regionibus prohibiti sunt prędicare; & hoc ex diuina reuelatione scilicet in Asia & Bithynia quia pro tūc maior fructus imminebat in alijs locis prædicando, & patet litera.
11 *Cum au. pert.* Hic consequenter ostendit in quibus regionibus prædicauit Paulus, quia primo prędicauit in regno Macedoniæ, secundo in quibusdam alijs partibus Græcæ, secunda incipit ca. se. ibi. *Qui au. deducebant* Prima in duas, quia primò describitur vocatio Pauli ad Macedoniam, secundo eius prædicatio ibidem, ibi: *Eramus aut.* Circa primum dicitur. *Cum au. per. My. de. t.* Nomina sunt ciuitatum extra Macedoniam.

Psal. 118. b.

12 *Et visio &c. ostensa est.* A Deo.

Vir Maced.

MORALITER.

1 *Peruenit, &c.* 4 *Huic te.* Ex hoc patet, quod socius pdicatoris euangelici debet esse boni nominis, & idoneus in scientia & vita vt possit eū adiuuare, propter quod in huius figura dicit Deut. 22. b. Nō arabis simul in boue & asino, quia prædicatori in agro dominico collaboranti, non debet socius stolidus aut insufficiens assignari. 10 *Transf. au. &c. v. s. à s. l. v.* Idem dicitur cōsequenter de Bithynia. Verbum enim Dei subtrahitur dupli ci causa. Vna est, quando populus est obstinatus in malo, & sic dicitur Ezech. 3. g. Et eris mutus, nec quasi vir obiurgās, quia domus exasperans est. Et hoc significatur per Asiam, quæ interpretatur suffollens, id est, repellens Dei verbum. Alia est quando populus est sufficienter instructus, & labor prædicantis est alibi necessarius, & sic Saluator Luc. 4 g. dixit turbis eū detinere volentibus, quia & aliis ciuitatib. opor et me euāgelizare regnum Dei. Et hoc significatur per Bithyniam, quæ interpretatur virtutis filia, talis autem est plebs sufficienter instructa.

Subtrahitur verbum Dei propter duo.

† *Descenderunt Troadem. &c.*

Vir Maced.

Digitized by Google

a *Vir Macedo.* Angelus illius gentis assimilatus viro Macedoni, proprietate linguæ, vel forma speciali, vel iudicio verbi.
b *Erat stans & deprecans eum.* ✠ Chrysost. Non dixit imperans, sed obsecrans, hoc est pro illis qui indigebat hac cura.
c *Adiuua nos.* Rabanus. Hoc ex persona hominis dictum, non enim angeli humano auxilio indiget, Vel hoc dicit angelus propter illos quibus præsidet, vt baptizentur & salui fiant. Dicendo.
Adiuua nos. Ostendit. Macedones vel angelos à Deo inspirari, vel aliquos doctores cœpisse doceri.
d *Samothraciam.* Thracia, Neapolis, & Philippi ciuitates sunt.
e *Colonia.* Beda. Est quæ defectu indigenarum nouis cultoribus impletur, vnde à cultu agri colonia dicta est.
f *Aliquot conferentes.* In quibusdam libris inuenitur. Conferentes verbū domini die sabbati.
g *Die autem sabbathorum egressi sumus, &c.*
✠ Chrysostomus. Vide iterum Paulum Iudaizantem, tempo risque ac loci rationē habentem. Vbi putabatur, inquit, *oratio esse*: non enim solum vbi Synagoga erat, sed etiam foris precabantur, ita vt locum segregarent, quoniam crassiores erant Iudæi: die autem Sabbathorum quando verisimile erat & turbam concursuram.

h *Purpuraria.* Beda. Regina induta regali purpura, vel purpuræ textrix, vel purpuram vendens, significat ecclesiā, quę purpuram vendit, dum sanguinem pro Christo fundit, vt vitam mercari possit. Purpura recte sanguinem colore & natura designat quia de sanguine conchyliorum est confecta.

a Angeli semper stare dicuntur. b Ex forma humana.

a b Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, dicens: [1] Hinc patet Macedonem hominem fuisse.
c Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vi- [2] [3]
a Velox obedientia per statim notatur. b Hic Lucas ostendit se fuisse comitem Pauli.
di, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus euangelizare eis. Nauigantes autem
Plenis velis.
d à Troade recto cursu venimus Samothraciā, & sequenti die
a Venientibus à mari prima occurrit.
e f Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima pars Macedo- [4] [5]
g niæ ciuitas colonia. Eramus autē in hac vrbe diebus aliquot [6]
Consiliando vel cogitando.
† conferentes. Die autem sabbatorum egressi sumus † foras [7]
a Id est, locus aptus locutioni prædicantium vel prædicationi orantium.
portam iuxta flumen, vbi † videbatur oratiō esse, & se- [8]
a Ostendit quod orationem vocauit locutionem.
h dentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quæ- [9] [10]
a Plebis illius ciuitatis.
i dam mulier nomine Lydda †purpuraria ciuitatis Thyathirē- [11] [12]
a Natura, vel lege audita à Iudæis. b Verum. c Ostium fidei. d Diabolus corda claudit, sed Deus aperit.
norum colens Deum audiuit, cuius dominus aperuit cor [13] [14]
intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem ba- [15] [16]
a Id est, si digna sum, vt in me habitet Deus & maneat, introite & manete.
ptizata esset & domus eius, deprecata est dicens: Si iu- [17]
a In domos Gentilium non consueuerant intrare causa Iudæorum.
dicatis me fidelem domino esse, introite in domum meam, [18]
a Mansione alicuius interualli.
k & manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus [19] [20]

Lydda apostolum, cū sociis suis domum intrare coegit, quia repulsam prædicationē à Iudæis ecclesia deuoto corde suscepit.
i *Cuius Dominus aperuit cor.* ✠ Chrysostō. Itaque aperire, Dei est, attēdere autem illius, & ita erat diuinum ac humanum. *Cum autem baptizata esset & domus eius, &c.*
✠ Idem. Vide, & baptizatur, & accipit apostolos cum tanta supplicatione, multo maiore quam Abraham. Et non dixit vllam aliam coniecturā, sed illud per quod seruata fuit. Non dixit, si magnam mulierem, si piam iudicaueritis me. Sed quid? *Fidelem domino.* Si domino multomagis vobis, nisi dubitetis. Et nō dixit apud me, *sed in domum meam manete*, ita vt ostendat hoc cū magna faciendum alacritate. Reuera fidelis mulier.
K *Coegit nos.* Rabanus. Hic datur exemplum, vel duo exempla dantur: vnum hospites cogendi, alterum ad nuper conuersos intrandi.

Margin: † consistentes. cōmorantes. † solebat. † purpurarū venditrix. † è ciuitate.

h Purpu- ✠ Puellam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vir Mace.* Id est, similitudo viri habentis habitum & effigiem Macedonis.
2 *Transiens &c. ad. n.* Annunciando nobis viam salutis.
3 *Vt autem &c.* Quia Paulus fuit certificatus, quod non erat visio vana, sed à Deo immissa: & de hoc socios suos certificauit. Cætera patent vsque ibi.
4 *Et inde Phi.* Ciuitas est denominata à Philippo rege Macedonum patre Alexandri magni.
5 *Quæ est pri.* Est enim prima ciuitas occurrens exeuntibus de mari, ex illa parte qua Paulus cum suis sociis exiuit.
6 *Ciuitas colonia.* Dicitur autem colonia, quia defectu indigenarum repletur colentibus alijs, ideo sic nominatur à cultura agri.
7 *Eramus autem.* Descripto accessu ad Macedoniam, hic consequenter describitur prædicatio facta ibidem, & primo in Philippis ciuitate: secundo in Thessalonica, quæ etiam est ciuitas Macedoniæ, vt dicit Hierony. in prologo super primam epistolam ad Thessalonicenses, secunda pars incipit se. cap. Prima in duas, quia primo ponitur Pauli prædicatio, secundo insurgens persecutio ibi. Factum est autem. Circa primum dicitur. *Eramus autem in hac ur.* Scilicet Philippis.
8 *Diebus ali. con.* Volebat enim Paulus considerare conditionem populi priusquam proponeret verbum.
9 *Die autem sabba. &c. por. iu.* Quietis ab operibus in quo magis congregatur populus.
10 *Vbi v. o. esse.* Id est, locus aptus ad orandum & predicandū.
11 *Loqueba. mul.* Solent enim magis esse deuotæ quam viri.
12 *Et quæ m. n. Lyd.* Exprimitur autem eius nomen ad maiorem historiæ certitudinem.
13 *Purpuraria.* Quia purpuram vendebat quæ est res preciosa, erat enim diues, vt patet in sequen.
14 *Ciuitatis.* De hac ciuitate dicit Apoc. 2. e. Et angelo Thyathiræ ecclesię scribe. De hac enim ciuitate erat hęc mulier oriunda, sed manebat in Philippis, quæ repleta erat alijs colonis vt dictum est.
15 *Colens Deum.* Iam enim ante conuersa fuerat de Gentilitate ad Iudaismum, in quo colitur vnus Deus.
16 *Cuius dominus.* Homo enim non potest nisi exterius credenda proponendo, sed Deus docet interius mentem illuminando, ideo dicit prædicatoribus, Ioan. 15. a. Sine me. n. p. f.
17 *Cum autem ba. e. s. d.* Id est, familia quæ erat magna, ideo subditur postea.
18 *Introite & ma.* Vt ibi quiescatis & reficiamini, non tantum vna die, sed pluribus hoc enim importat mansio, & sic patet eam diuitem fuisse, & etiam valde deuotam, ideo subditur.
19 *Et coegit nos.* Precibus valde efficacibus.
20 *Fact. est.* Hic consequenter describitur insurgens persecutio, cuius primo ponitur occasio cum dicitur. *Factum &c. ado.* id est, ad locum orationis.

Margin: Diuisio.

Puellam

MORALITER.

1 *Vir Maced.* Quæ interpretatur orientalis, & ideo significat personam, vel gentem quæ cognoscere incipit fidei lumen, & desiderat amplius edoceri, propter quod Paulus, id est, prædicator euangelicus debet ad talem gentem vel personam accedere & eam docere, sicut & Petrus ad Cornelium accessit & eum instruxit, vt dictum est sup. 10. cap.
12 *Et quæ m.* Sequitur,
17 *Cum autem.* Per hoc enim quod precibus suis coegit Paulum domum suam intrare & sibi cum socijs suis necessaria ministrare, significatur quælibet persona Christiana, quæ de suis facultatibus ministrat Christi membris, & illis potissime qui annunciant verbum salutis.
20 *Factum est, &c.* Per hoc aūt, quod Paulus prohibuit se & socios laudari à dęmone in illa loquente, sicut etiam Christus Mar. 1. c. dæmoni dicenti. Scio quod sis sanctus Dei, silentium imposuit,

17 Cum

Digitized by Google

A a *Puellam quan. h. s. phy.* * Chrysostomus. Dic oro mihi, quis hic est dæmon? Deus, inquit, Phyton, à loco sic dicitur. Vides quod & Apollo dæmon est?

Rabanus. Phyton nomen maligni spiritus, per quem Phytonissæ hoc agunt, vt mortuos ad locutionem & diuinationem per incantationem suscitent.

Beda. De phytonica diuinatione in libro Regum inuenitur, vbi rogante Saule Phytonissa vel animã Samuelis, vel pro ea potius spiritũ immundum innocauit ab inferis, quod genus magicæ ab Apolline Phytio repertum, & ab eius cognomine dicitur sic vocatum, cui Hebræum etiã nomẽ congruit: quia Phytona os abyssi dicitur. (1. Reg. 28.e.)

B Beda. Qui purpurariam ecclesiam adunauit, ipse Phytonissam immundo ore magnalia Dei prædicantem districte puniens arte sua priuauit. Hæc est enim potestas apostolorum, vt quæ ligauerunt super terram, sint ligata & in cœlo, & è conuerso. (Matth. 16.c.)

b *Subsecuta Paulum.* Rabanus. Quamuis obuiasset, non in facie, sed post eos clamat fœmineam seruans pudicitiam.

c *Isti homines.* Beda. Non est voluntatis ista confessio, sed timore spiritussancti cogente vera spiritus mendax loquitur: non ausus luce præsente suas tenebras celare.

d *Præcipio &c. exiuit.* Beda. Barieu. Qui fidẽ impugnabat arte priuatum excæcauit. Hanc quæ (peruersa licet mente) vera loquebatur, arte solummodo priuauit: quia indignum erat vt verbum euangelij spiritus immũdus nunciaret. Exire & silere præcepit: quia dæmones & cum tremore debẽt Deum confiteri, non laudare cum gaudio.

* Chrysost. Quid? nunquid & dæmon hæc loquebatur, & Paulus prohibuit? & ille maligne agebat, & hic prudẽter.

C Volüit enim hunc non esse dignum fide. Si.n. admisisset illius testimonium Paulus, multos & fideles decepisset, vt pote ab illo approbatus. Propterea sustinet quæ per se dicũt, vt finẽ illi faciat. Et ipse permissione quadã visus ad illius intentum. Igitur primũ quidẽ admisit Paulus, & respicit non volens simpliciter misecere signis. Vbi autẽ perseuerauit hoc dicere diebus multis, & opus monstrabat. *Hi homines, inquit, serui Dei altissimi sunt qui sane annunciant nobis viã salutis.* Tunc præcepit illi vt exiret. (D)

a nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum phytonem obuiare nobis, quæ quæstum magnũ præstabat (1)
 a Diuinationis precio.
b dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulum & nos, cla- (2)
 a Quamuis sint humiles, tamen excelsus est eorum Deus cuius serui sunt.
 b Seruos Dei & Deum eiusque doctrinam breuiter laudat.
c mabat dicẽs. Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annun-
 a Id est, clamabat, aut per bonum naturæ, aut Deo cogente per spiritum phytonicum.
ciant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus.
 a Illam à diabolo possideri. Quia post eum clamabat.
d Dolens autem Paulus & conuersus dixit spiritui: Præci- (3)
 a Potestate, non adiuro oratione. b Non meo.
pio tibi in nomine Iesu Chri exire ab ea, Et exijt eadẽ hora.
 Puellæ.
e Videntes autem domini eius, quia exiuit † spes quæstus eo- (4) († spiritus.)
rum apprehendentes Paulum & Silam perduxerũt in forum (5)
ad principes, & offerentes eos magistratibus dixerũt: Hi ho- (6, 7)
 a Qui mali sunt, vel captiui, vel alterius legis.
mines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi, & an- (8)
 a Fidem Iesu Christi, in cuius nomine Phytonicus exierat spiritus. Auditu.
nunciant morem, quem non licet nobis suscipere, neque fa
 Actu. a Qui meliores Iudæis, vel domini, vel dissimilis legis.
f cere, cũ simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos, & ma (9)
g Alterum ad abominationem, alterum ad pœnam spectat. (10)
gistratus, & scissis tunicis eorum iusserunt † virgis eos cędi. (11) († 1. Cor. 11.)
h Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerẽ, (12)
præcipiẽtes custodi vt diligenter custodiret eos. Qui cũ tale (13, 14)
pceptum accepisset, misit eos in interiorẽ carcerem, & pedes (15)

e *Videntes autem domini eius quod exiuit spes quæstus eorum apprehendentes Paulum &c.*

* Chrysostomus. Vbiq; malorum causa pecuniæ. O paganorum inhumanitatem, vt augeant pecuniam, puellam à dæmonijs vexari volũt. Arrepto Paulo & Sila dixerunt, inquit, Hi homines turbarunt ciuitatem nostram. (E) Quidnam fecerunt? Quare igitur ante hac non attraxistis? Iudæi, inquit, quum sint. Ita nomẽ cauillabantur. Et annunciant nobis mores, quos non licet nobis suscipere neq; facere quum Romani simus. Maiestatis læsæ crimen dicunt.

f *Cum simus Ro.* Beda. Iam decretum erat à Romanis, ne quis Deus reciperetur, nisi approbante senatu.

g *Et cucurrit plebs aduersus eos.* * Chrysost. O inconsiderantiam, non exquisierunt, neque communicarunt sermones, quamuis tanto miraculo facto adorare oportebat vt seruatores, & benefactores habere, nam si pecunias volebatis, quare his diuitijs inuentis non accurristis? Posse dęmones abigere clariores reddit, quam ipsis credere. Ecce & hic signa, sed pecuniarum cupiditas plus valuit.

h *Miserunt eos in car.* Rabanus. Et per hoc maior virtus est liberantis. Ad idem spectat & quod sequitur. Misit in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.

* Chrysost. Itaque Paulus quidem totum fecit, & miracula & doctrinam, periculorum autẽ & Silas particeps fuit. (F)

Media

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Puel. &c. Phy.* Id est, diuinantem: non enim ista puella erat Phytonissa sicut illa mulier Phytonissa, de qua habetur 1. Reg. 28. a. Illa enim non erat obsessa à dæmone, sed per artem magicam faciebat apparere dæmonẽ in similitudine alicuius mortui ad dandum responsum de occultis, vt dictum fuit ibidem: ista vero (imo dæmon) existens in ea dabat responsa, quia multa sunt à dæmonibus cognita quę hominibus sunt occulta, & hoc modo respondendo, *præ. ma. quæ.*

2 *Clama.* Dicit hoc glo. quod timore spiritussancti cogente spiritus mendax vera loquebatur. Sed hoc non videtur verum, quia subditur.

3 *Dolens &c.* Non doluisset de hoc si spiritusancto cogente factum fuisset, nec illud impediuisset. Propter quod videt melius dicendum, quod Paulus imposuit illi puellæ silentium eijciendo ab ea dæmonium eo modo quo Christus homini habenti spiritũ immundum & dicenti ei: scio quia sis sanctus Dei, dixit. *Obmutesce, & exi de homine,* Marc. 10. hoc enim fecit Christus, ne veris falsa misceret, sicut venenum sub melle propinatur, & quia nolebat testimonium sanctitatis à dæmone, ne per hoc daretur apparentia dicto Pharisæorum, qui dicebant eum facere miracula in Beelzebub principe dæmoniorum. Et eisdem causis Paulus hoc eiecit dæmonium, quia imponebatur sibi & alijs apostolis quod vterentur magicis artibus.

4 *Videntes autem.* Posita occasione, hic consequenter subditur persecutio, & secundo diuina liberatio, ibi. *Media autem nocte.* Circa primum dicitur. *Videntes autem &c.* Et per consequens dolentes de damno temporali.

5 *Apprehendentes Pau. &c. perdu. in forum.* Vbi tractabantur lites.

6 *Ad princi. ci.* Vt punirent eos tanquam malefactores, ideo subditur, eos accusando.

7 *Hi homines contur. ciuit.* Ideo sunt digni morte tanquam aduersarij reipublicæ.

8 *Et an. morem &c.* Scilicet Iesum Christum esse Deum.

9 *Cum si. Ro.* Iam enim erat decretum à Romanis, ne quis reciperetur Deus, nisi approbante senatu.

10 *Et cucurrit plebs aducr.* Moti impetu passionis, & non ductu rationis.

11 *Et magistratus, & scissis tunicis.* Scilicet Pauli & Silæ contemptibiliter.

12 *Iusserunt virgis eos cæ. cru.* Et ad augmentum crudelitatis subditur.

13 *Et cum mul. &c.* Et patet litera.

14 *Miserunt eos in carcerem.* Qui erat fortior & grauior.

15 *Et pedes eorum strin. lig.* Ad maiorem securitatem, ponens eos in cyppo.

Media

4 Vi-

Digitized by Google

a Media nocte surgebam ad confitendum tibi.

a eorum strinxit ligno. Media autẽ nocte Paulus & Silas† ado 1

Alias hymnum dicebant. a Paulum & Silam. b Vincti.

rantes laudabãt Deũ, & audiebant eos qui in custodia erãt.

a Ad timorem incutiendum, & ad ostia carceris aperienda.

b Subito vero terræmotus factus est magnus, ita vt moueren- 2

a Magna virtus orationis, qua omnis ostia interiora scilicet & exteriora aperiuntur.

tur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, &

a Non solum Pauli & Silæ, sed & aliorum vinctorum. Ex terræmotu magno.

vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem cu- 3
stos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato 4
c gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. Cla- 5
mauit autẽ Paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi ma-

a Vincti quos custodiebas. b A ministris.

li, vniuersi enim hic sumus. Petitoque lumine † introgressus 6 7
d est, & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes, & produ- 8

a De carcere. b Honorare eos incipit plus quam decuit. c Sentit se hactenus male fecisse.

cens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere vt saluus 9.

a Non in multos dominos, vt de nobis dixisti. b Saluatorem nunc aut illi qui quærebant salutem.

fiam? At illi dixerũt. Crede in dominum Iesum & saluus eris

a Non tu solus, sed etiam. b Credens in Iesum. c Non vnus tantum, sed ambo præ gaudio, quia ostium fidei apertum erat illa hora noctis. Vel ostenditur æquitas benefaciendi.

tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omni
bus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis,

a De quibus dixerat. Et cum multas plagas eis intulissent. Lauans lauatus est.

e f lauit plagas eorũ, & baptizatus est ipse & omnis domus eius
g cõtinuo. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit 10 11

a Baptismate accepto spiritualis fructus sequitur, id est, lætitia.

eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua, † cre- 12
dens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus li-

a Hoc custodi dicitur. b Ne plures credant. c Quasi despectos.

ctores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autẽ cu- 13
stos carceris verba hæc Paulo, quia miserunt magistratus vt 14
dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. Paulus aũt di- 15 16

a Sine reatu certo à iudicibus prolato.

xit eis: † cæsos nos publice † indemnatos homines Ro- 17

a Censum professos. b Occulta displicebat eiectio, quia publica fuerat flagellatio.

manos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eijciunt?

A a *Media autem nocte, &c.* Orandum est media nocte & in periculis seruanda diligentia orationis.

✠ Chrysostomus. Quid illis animabus conferendum? Multis plagis acceptis flagellati sunt, contumelijs affecti sunt, extreme periclitati sunt, in neruum coniecti sunt, inque carcerem interiorem, & neque sic dormire poterant, sed tota nocte vigilant. Videtis quantum bonum sit afflictio? nos autẽ & in mollibus lectis, & metu territi, totas noctes dormim⁹, fortassis propterea in- B somnes manserunt, quoniam in periculis fuerunt. Nunquid somni tyrannis illos cœpit? nunquid dolor inflixit: nunquid metus consternatos reddidit? Atqui hæc * quæ illos excitabant alacresque faciebant etiam magna voluptate implebant. Media autem nocte, inquit, orantes laudabant Deum, audiebant autem illos vincti. Nouum enim videbatur esse, ac admirabile.

* quod

† Io. di. e. si iu adiutorium.

b *Terræ motus factus est ma. &c.* Beda. Deuotio orantiũ & virtus orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eorũ terram mouet: carceris fundamenta cõcutit, ostia aperit, catenas vinctorum soluit.

✠ Chrysost. Terræmotus factus est, ita vt custos è som- C no excitaretus, & ianuę apertę sunt, vt factũ fieret mirabile. Hæc

D Hæc vincti non videbãt, alioqui fugissent omnes.

† orantes.

Alleg. Qui omne gaudium extimat cũ in tentationes varias inciderit, libenterque gloriatur in infirmitatibus suis, vt in eo habitet virtus Christi, hic cum Paulo & Sila in carcere Deum laudat, di. cũ propheta: *Tu es refugium meum à pressura quæ circundedit me, exul. mea. &c.*

Iaco. 1. a.

Psal. 31. c.

c *Cla. autem Pau. Nihil fe. &c.* Rabanus. Magna vox est, qua scientia occultorum declaratur: nouerat E enim etiam in tenebris illum qui volebat se interficere, & inimico custodi pepercit.

† irrupit.

d *Procidit, &c.* Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræmotu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus Paulo & Silæ procidit ad pedes.

† credidisset.

e *Lauit plagas eorum.* Beda. Pulchra varietas: quibus plagas vulneris lauit per eos plagas criminis amisit.

† indicta causa cum simus Romani.

f *Continuo.* Rabanus. Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritussancti gratia.

g *Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c.* Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensę appositio. F

Non ita,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Media autem nocte.* Hic consequenter ponitur eorum liberatio, & primo miraculo diuino, secundo humano mandato ibi: Et cum. Circa primũ dicitur. *Media autem nocte Paulus & Silas adorantes.* Secundum illud psal. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.*

Psal. 118. b.

2 *Subito vero &c.* Ad ostendendum orationis eorum virtutẽ, & ad incutiendum hominibus domini timorem.

3 *Expergefactus autem custos carceris.* Ex terræmotu.

4 *Euaginato gladio vo. se. in. &c.* Ne propter euasionem Pauli & Silæ de quorum diligenti custodia habuerat præceptum strictum & speciale, puniretur graui & contemptibili morte.

5 *Clamauit autem Paulus.* Sciens per spiritum causam quare volebat se interficere.

6 *Et tremefactus.* Cognoscens terræmotum diuina virtute factum.

7 *Procidit Paulo & Silæ ad pedes.* Ad quorum orationem fuerat factum miraculum; & quia à morte fuerat liberatus per Pauli verbum.

8 *Et producens eos foras.* Carcerem.

9 *Ait domini, quid me oportet facere.* Quasi dicat paratus sum viam salutis audire & fideliter obedire. Cætera patent vsque ibi.

10 *Et lætatus est cum omni domo.* De euasione mortis corporalis per verbum Pauli: etiam spiritualis per susceptionem fidei.

11 *Et cum dies.* Hic consequenter ponitur eorum liberatio mandato humano, cum dicitur.

12 *Dimitte homines illos.* Transeunte enim passionis impetu, aduerterunt magistratus, quod Paulus & Silas iniuste fuerunt verberati & incarcerati ideo volebant eos liberare.

13 *Paulus autem dixit illis.* Id est, lictoribus, qui venerant pro eorum liberatione.

14 *Cæsos nos publice.* Quod non debet fieri, nisi publicis malefactoribus.

15 *Indemnatos.* Quia puniti fuerunt impetu passionis, & non iudicio rationis.

16 *Homines Romanos miserunt, &c.* Quibus magis debet deferri quam aliis, eo quod Romani habebãt dominium orbis. Quod autem Paulus esset ciuis Romanus, habetur infr. 22. cap.

17 *Et nunc occulte eiiciunt.* Volentes crimen suum occultare.

9 *Ait*   *Non*

MORALITER.

ostenditur quod prædicator verbi diuini vitare debet laudes malorum hominum qui sunt membra diaboli, quia sicut dicit Seneca libro de virtutibus. Idem est laudari à turpibus & ob turpia.

1 *Media*

1 *Media autem nocte Paulus & Silas adorantes laudabant domi.* Per terręmotum ipsis orantibus factum, significata fuit sequens liberatio Pauli & Silæ de carcere & custodis carceris, & familiæ suæ ab infidelitate.

Digitized by Google

a *Non ita, sed veniant & ipsi nos eijciant.* * Chrysostomus. Etiam principibus militum denunciantibus, Paulus non exit, forsan propter Lydiam, & alios fratres, vel etiam terret illos ne putentur digni esse qui perirent. Et vt etiam alios confidentiores facerent. Triplex delicti crimen erat, quod Romanos, & non audita causa, & publice conieceraunt in carcerem.

a Non ita, sed veniant, & ipsi nos † eijciant. Nunciauerunt autem magistratibus lictores verba hęc (Ad hoc quod dixerat Paulus.) Timueruntque audito quod Romani essent, & venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, (Regionem. a Christianus in Lydia commorantibus.) & visis fratribus (b Apostoli.) consolati sunt eos (Aduentu suo, exemplo & doctrina. a Post verbum consolationis.): & profecti sunt.

† educant.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non ita.* Supple erit.
2 *Sed veniant, & ip. n. eii.* Facto confitentes quod iniuste nos verberauerunt & incarcerauerunt, & ita factum est, vt patet ex litera sequenti.
3 *Exeun. au. de car.* Quem reintroierunt, ne custos carceris post eorum recessum inculparetur propter eorum eductionem.
4 *Intr. in Ly.* Nomen est regionis secundum glo.
5 *Et vi. f.* Id est, Christianis ibidem habitantibus.
6 *Consolati sunt e.* Sua præsentia, & sancta doctrina.
7 *Et profecti sunt.* Alibi, ad prædicandum verbum Dei.

ADDITIO I.

B *In cap. 16. vbi dicitur in post. Nec ista circumcisio fuit ficta vt dicit Hier. sed vera.* Simulatio quam hic ponit Hieron. non sic intelligenda est, quasi illos actus secundū rei veritatem non fecisset, sed qui ante faciebat tanquam legis ceremonias obseruans, sed solum quadam pia simulatione, ne scandalizaret Iudęos, & eorum conuersionem impediret, sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circuncisionis obseruandæ, vt in prima secundæ. q. 103. art. 4. in responsione primi argumenti.

ADDITIO II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Dicit hic Glo. quod timore spiritus sancti cogente spiritus mendax vera loquebatur.* E Paulus non intelligitur hic doluisse de hoc quod spiritu sancto cogente factum erat, sed de hoc, quod puella à diabolo possidebatur, vt in glo. interlineari, & ideo glo. quam reprobat Postillator, non videtur reprobanda.

CAP. XVII.

a *Cum autem &c.* * Chrysost. Iterum paruas ciuitates transeunt, & ad maiores festinant, vnde quasi ex fontibus quibusdam, in vicinas diuulgandus sermo. *Pro more autem suo intrauit.* Paulus in Synagogam Iudæorum, quamuis dixerat. Conuertimur ad gentes: non relinquebat illos, magno enim amore psequebatur eos. Audi enim illum dicentem, fratres expectatio quidē cordis mei, & oratio ad Deum pro Israel est, vt seruetur, & orarui anathema esse à Christo pro fratribus meis. Faciebat autem hoc propter promissionem Dei, ac gloriam. Et ne offendiculum esset gentibus.

b *De scriptu.* Beda. Vtrunque pariter de scripturis insinuat, s. quia Christum pati & resurgere oportuit, & quod passio ac resurrectio ad nullum alium nisi ad Iesum pertineret. Iudæi enim qui passionem & resurrectionem negare non poterant, Antichristū expectantes ea ad Iesum pertinere contradicebant, & ideo Paulus non modo Christi mysteria prędicat, sed docet in Christo Iesu omnia esse consummata.

* Chrysostomus. Bene, quando vocabant, hoc & Christus faciebat, multum de scripturis disserēs, & non semper signa faciens, quoniā enim illi aduersabantur, & eum vt impostorem & incantatorem calumniabantur, ideo & ipse de scripturis disserit. Qui enim solis signis attentat persuadere, merito suspectus est. Qui autē ex scripturis persuadet, non venit in eam suspicionem, & vbique inuenimus illum doctrinis persuadere.

† Luc. 24. g. Ioan. 19. c. Rom. 9.

CAPVT XVII.

a Cum autem perambulassent Amphipolim & Apolloniam (Nomina sunt ciuitatum.), venerunt Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum. Secundū consuetudinem autem * Paulus introiuit ad eos (Iudæorum vel Pauli.), & b per sabbata tria disserebat eis de scripturis adaperiens & insinuans, † quia Christum oportuit pati: & resurgere à mortuis: & quia hic est Iesus Christus, quem ego annuncio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti

* suam.

b *Adaperiens & insinuans quia Christum oportuit pati.* * Idem. Vides quod ante omnia passionem prædicat, sic de illa non confundebantur, sed prædicabant, vt salutarem. F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVII.

Divisio. Cum au. peramb. Hic cōsequenter ponitur prædicatio Pauli in alijs locis Macedoniæ, & primo in Thessalonica secundo in Beroe, ibi: *Fratres vero.* Prima in duas: quia primo ponitur prędicatio, secundo insurgens persecutio ibi: *Zelantes.* Circa primum dicitur.
1 *Cum au. peram. Amphi. & Apol.* Ciuitates sunt in quibus non contraxerunt moram.
2 *Vene. Th. vbi erat sy.* In illa enim ciuitate cum gentilibus habitabant multi Iudæi.
3 *Secundum, &c. in ad. e.* Scilicet, Iudæos, quibus Paulus consueuerat prius prædicare quam gentilibus, vt patet ex præcedenti.
4 *Et per, &c. de scr.* Legis & prophetarum.
5 *Ada. & in.* Ex eis.
6 *Quia Christum.* In lege & prophetis promissum.
7 *Opor. p.* sicut patet Isa. 54. & Osee 6. & in pluribus alijs locis, sicut declaraui exponendo dicta prophetarum.
8 *Et quia hic est Chri.* scilicet, Iesus Nazarenus.
9 *Quem ego an. vo.* Ita quod non solum declarabat ex supra dictis passionem Christi, & eius resurrectionem, sed etiam ista esse completa in Iesu Nazareno, & sic non esse expectandum alium Christum sicut expectant Iudæi, huiusmodi vero scripturas per quas ista probantur, ergo posui saltem in parte in quadam quæstione de aduentu Messiæ.
10 *Et qui. exe.* scilicet, Iudæis.
11 *Cre.* In Christum.
12 *Et adiun.* Fide & societate.

MORALITER.

1 *Cum au. perambu.* Hic describitur fructus prædicationis ipsius Pauli in Thessalonica, & Beroa, & eius recessus ab vtraque propter personalem persecutionem, & eisdem rationibus quibus dictum est supra ipsum de alijs locis recessisse, & eadem moralitas est hic & ibi.

Digitized by Google

a *Et de colen,Gen.* Id est,& de his,qui Gẽtilem ritum Iudaismo mutauerunt, & de his, q Gentiles p manserant multi ad Christũ confluebāt. Rabanus. Prima causa malitiæ, quod de vulgo. Secunda, quod & mali erant præ vulgo.

b *Zelantes autē,&c.* ✠ Chrysost. Ita cũ plures essent Greci assumebant quosdã. Quoniam non putauerunt Iudæi se sufficere ad seditionẽ mouendam, nec iustam causam habebāt, tumultu semp talia perficiunt,idq; assũptis viris malis.

c *Trahe. Ia.* Beda. In Græco, Iasonem & quosdam alios fratres,vnde intelligendum est, Iasonẽ fratrẽ,& fidelẽ fuisse. ✠ Chrysostomus. O tyrannidem ab ędibus sine causa illos extrahũt. Hi omnes contraria decreto Cæsaris faciunt, Regem inquit dicẽtes esse Iesum. Quoniam nihil cõtrariũ dicebāt decretis, neque commouebant ciuitatẽ, in aliud crimen illos dicunt, & læsæ maiestatis, ac reipublicæ accusāt.

d *Regem ali.* Raba. Pręter Cęsarẽ,quod contra decretũ Cæsaris erat, vnde in euangelio: *Omnis,qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Apostoli vero contradicebāt Christum regem esse Iudæorum, id est, confitentium, vnde & Iudęi ipsum Christum accusabant.

e *A Paulo.* Qui erat dux verbi, & ideo postea solus dimissus est,vt iret de Macedonia ad mare.

f *Statimque, &c cæt.* ✠ Chrysost. Hic iã Paulũ solum mittũt. Metuebant ne quid ipsi mali accideret, qui caput illorum omniũ erat. Sic non vbique gratia operabatur, sed sinit illos etiam humano consilio agere exsuscitās illos, & in sollicitudinem immittens.

g *Profecti.* Rab. Ab Athenis fratres illi, qui duxerunt Paulũ. Quidã de Sila dictũ putāt,& Timotheo, q de Macedonia ad Paulũ profecti sint.

h *Paulus autem, &c.* ✠Chrysosto. Vide quod maiores tentationes habet apud Iudęos, quam apud gẽtes. Athenis enim nihil tale patitur, nihil enim præter risum passus est. Apud Iudęos autẽ multę difficultates,adeo erāt irati. Iõ & dicit. *Paulo aũt expectātẽ eos Athenis*

† religiosorũ Græcorum. † primariæ. † qui, qui non credebant. † clanculum. † animi promptitudine. † virorum. † velut

a sunt Paulo, & Silæ, & † de colentibus gentilibusque magna [1] b multitudo, & mulieres † nobiles non paucæ. † Zelantes au- [2, 3] tem Iudęi assumentesque de vulgo viros quosdam malos, [4] & turba facta concitauerunt ciuitatem, & † assistentes do- [5, 6] mui Iasonis, quærebant eos producere in populum. Et cum [7] c non inuenissent eos, trahebant Iasonem, & quosdam fratres [8] ad principes ciuitatis clamantes, quoniam hi,qui vrbẽ con- [9, 10] citant, & huc venerunt, quos * suscepit Iason, † & hi omnes [11, 12] d contra decreta Cæsaris faciunt regem alium, dicentes esse [13] Iesum. Concitauerunt autem plebem, & principes ciuitatis audientes hæc: Et accepta satisfactione a Iasone, & a cęteris, [14] dimiserunt eos. Fratres vero confestim per noctẽ dimiserũt [15] Paulum,& Silam in Beroeam. Qui cum venissent,in synagogam Iudæorum introierunt. Hi autem erant nobiliores eo- [16, 17] rum,qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cũ om- [18] ni † auiditate, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ita se ha- [19, 20] berent. Et multi quidem crediderunt ex eis, & Gentilium [21] mulierum honestarum, & † viri non pauci. Cum autem co- [22, 23, 24] gnouissent in Thessalonica Iudæi, quia & Beroe prædicatũ [25] e est a Paulo verbum dei, venerunt, & illuc commouentes, & f turbantes multitudinem. Statimque tunc Paulum dimise- [26] rũt fratres, vt iret † vsque ad mare. Silas autem, & Timotheus [27] remanserũt ibi. Qui autẽ deducebāt Paulũ, perduxerũt eum [28] vsq; Athenis, & accepto mãdato ab eo ad Silã, & Timotheũ [29, 30, 31] g h vt quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. Paulus au- [32]

(Interlinear glosses: a ¶Deum Iudæis,scilicet,religiosis. b ¶Qui prius non colebant. a ¶Ideo mulieres prius credunt, vt viros facilius trahant. b ¶Illos,qui crederent. a ¶Propter turbatum sensum b ¶Ad consensum commouent. c ¶Thessalonicam. ¶Viri fidelis. ¶Paulum,& Silam. ¶Putantes eos esse occultatos. a ¶Apostoli,& eorum susceptores. ¶Ipsi prius concitati concitant plebem. a ¶Etiam concitauerunt cum plebe principes. a ¶Quod negauit se suscepisse,vel pœnitentiam professus est. b ¶Qui descendebant,& excusabant. ¶Iasonem,& cæteros. a ¶Ciuitas est. b ¶Fortitudo fidei ostenditur, quia nec pro Iudæorum persecutione loqui cessant. a ¶Qui susceperunt eos in Beroeam. b ¶Genere,vel animo, qui verbo audiendo, & scrutando instabant. ¶De Beroensibus. ¶Qui erant. Qui erat dux verbi. Beroe. a Quæ est ciuitas Africæ, vel Achaiæ. b Vel solo verbo,vel per epistolam. Paulo.)

† Zelo autem commoti. † circumforaneos. † adorti domum. † Ioan 18.g.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et de col.* Gentilib. prius conuersis ad Iudaismum,& sic colebant vnum deum. 2 *Gentili.* Idest,de eis,qui vsque tunc permanserunt in Gentilitate. 3 *Zelan.au.* Hic consequenter ponitur insurgens persecutio,cum dicitur. *Zelan.au.Iu.* Inuidia moti. 4 *Assu.de.&c.mal.* Qui proni sunt ad facienda mala.

5 *Et tur.fa.conci.* Contra Pau & Silam,& secũdum,quod dicit Ioan Chryso. A veritate se esse vacuos professi sunt,qui multitudine se armauerunt. 6 *Et assi.* In qua Paulus,& Silas fuerāt hospitati. 7 *Et cum non in.e.* Quia iam alibi transierant.

8 *Trah.&c.fra.* Idest,Christianos cum eo. 9 *Ad prin.ci.* Vt punirentur. 10 *Clam.quo.hi.* Idest, scilicet, Paulus, & Silas.

11 *Quos sus.Ia.* Et ideo particeps est maleficii eorum.

12 *Et hi omnes contra,&c.* Et suadetur in quo. 13 *Regem alium,dicentes,&c.* Scilicet,non subiectum Cæsari,sed magis eius dominum. Imperatores enim Romani bene permittebant alios reges esse,dũ tñ eis essent subiecti,& redderēt eis tributum.

14 *Et ac.* Per rõnabilẽ excusationem,vel emendæ solutionem, vel alio conuenienti modo,quia non habetur in tex. modus huius satisfactionis. 15 *Fratres.* Hic consequenter describitur prædicatio Pauli,& Silæ in Beroe, & patet litera vsque ibi.

16 *Hi autem.* Scilicet,Iudæi manentes in Beroe.

17 *Erant nobi.* Genere,vel animo,vel vtroque modo.

18 *Eorum,qui sunt,&c.* Idest,magis nobiles,quam illi,qui habitabant in Thessalonica.

19 *Qui susceperunt ver.* Euangelicum a Paulo, & Sila propositum. 20 *Cum omni auidi.* Idest ardenter, & deuote.

21 *Quotidie scrutantes scripturas.* Legis,& prophetarum.

22 *Si hæc se haberent.* Scilicet,quod essent impletæ in Iesu Nazareno,sicut Paulus,& Silas asserebant.

23 *Et multi quidem credide.ex eis.* Scilicet, Iudæis.

24 *Et gentilium,&c.* Scilicet,iam ante conuersarum ad Iudaismum. 25 *Cum autem cognouissent in Thess.* Hic consequenter mouetur quæstio contra Paulum, & patet litera vsque ibi.

26 *Statimque,&c.* Vt alibi posset prædicare euangeliũ Christi. 27 *Silas autem, & Timotheus re.* Idest,ad plenius instruendum, & confirmandum in fide conuersos ad Christum.

28 *Qui autem deducebant,&c.* Hic consequenter prædicatio Pauli describitur,in aliis partibus Græcæ, & primo in ciuitate Atheniensi secũdo in Corinthio.ca. sequen. tertio in Epheso,ibi; Paulus vero. Circa primũ primo describitur eius ad Athenas peruentio, secũdo cum philosophis disputatio, ibi: Paulus autẽ tertio prædicatio eius, ibi. Stans autem. Circa primum dicitur, *Qui autem ded.Paulum.* Vt per mare iret alibi ad prędicandum.

29 *Perduxerunt e.* Consolati eius societate,& doctrinæ veritate. 30 *Et ac.* Et per illos, qui deduxerunt eum vsque ad Athenas. 31 *Profe.sunt.* Instructis plenius,& confirmatis Beroensibus, ad quod remanserant.

32 *Paulus autem.* Hic consequenter describitur Pauli disputatio cum philosophis, cuius primo ponitur motiuum, cũ dicitur, 1 *Incitaba.*

MORALITER.

18 *Qui,&c.* Vt Pauli sapientia a deo sibi data coram philosophis manifestaretur, & eorum aliqui ad Christum conuerterentur,sicut & factum fuit, vt habetur infr.

32 *Paul.&c.ex.* Silam,& Timotheum,licet enim esset plenus sapientia acquisita,& infusa, tamen expectabat eos ad conferendum cũ eis publice qđ prædicaret. Et nos multo magis,qui nihil sumus respectu ipsius,debemus cum sapientibus conferre antequam aliquid notabile proferre, maxime coram personis notabilibus præsumamus.

Digitized by Google

Athenis exacerbabat spiritus illius in ipso, quum spectaret ciuitatem idolis obnoxiam. Merito. Vix enim alibi tot videbantur idola. *Disputabat igitur in synagoga*, & in foro quotidie cum his, qui forte ipsum adissent.

✠ Idem. Vide iterum disserit apud Iudæos, vndique obstruens ora eorum, qui dicebant, quod Iudæos reliquisset, propterea, quod ad gentes se conuertisset. Mirum est, quod Philosophi sic illo loquente, non statim deriserunt eum, cum contumeliis, neque a prædicatione resilierunt, dicentes. Procul a Philosophia abest, quia nihil fastus habebat. Et aliter, quia neque cogitabant, neque intelligebant ea, quæ dicebantur. Quomodo enim cum alij ex eis corpus dicebant deû alij vero voluptatem fœlicitatem.

Et Stoici. ✠ Lactan. Firm. Quod si neq; cœlû, neq; terra, neque mare, q̃ mundi partes sunt dij esse non possunt, ergo nec mundus quidem totus deus est, quê idem ipsi Stoici, & animantem, & sapientem esse contêdunt, & propterea deû in quo tam inconstantes fuerunt, vt nihil dictum sit ab his, quod non ab iisdem fuerit euersum.

Differebant cum eo. ✠ Chrysostomus. Non iã legibus suis vtebantur Athenienses, vtpote Romanis iam subiecti. Et vnde voluerunt hi confictare? Quoniam vi debant, & alios conferentes, & hominê existimationis cuiusdam.

b *Quid vult semin.* Seminiuerbius est, qui verbû seminat. Vel seminiuerbius, id est, spermologus, quia semen est verbum dei vnde. Si vobis seminauimus spi. &c.

†religiosis, vel diuino cultui deditis.

†spermologus idest, verbisitor, qui nouos rumores spargit in vulgus.

vbi supra. c.

tem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis, & †colentibus, & in foro per omnes dies ad eos, qui audierant. Quidam autem Epicurei, & Stoici philosophi disserebant cum eo. Et quidã dicebant: Quid vult † seminiuerbius hic dicere? Alii vero dicebant, nouorum dæmoniorum videtur annuntiator esse quia Iesum, & resurrectionê annûciabat eis. Et apprehêsum eû ad Ariopagû duxerunt, dicentes: Possumus scire, quæ est hæc noua, q̃ a te dicitur doctrina? Noua enim quedã infers auribus nostris. Volumus ergo scire quidnã velint hæc esse.

¶ Inspirante spiritu. ¶ Cum gentibus. ¶ Qualia sint, & ad quid tendant.

a *Epicurei.* Rabanus. Vocantur ab auctore suo, qui dr̃ voluptatis assertor. Stoici Græcê Latinê elementa, qui contendebant paria esse peccata, i. omne peccatum vniforme esse.

Beda. Epicurei præceptoris sui traditionem secuti, felicitatem hominis in sola voluptate corporis, Stoici in sola animi virtute posuerunt. Qui inter se dissidentes, apostolû vna nimirum impugnant, quia hominem docebat beatum esse in anima, & corpore, non in præsenti, nec ex se, sed ex gratia dei per Iesum Christum in resurrectione.

✠ Lactan. Firm. Denique a primis illis sapientibus, (Pythagoricis, Stoicis, Peripateticis) a Socrate vsque ad Platonem pro confesso, & indubitato habitum est. Donec vnus multis post seculis extitit delirus Epicurus, qui auderet negare, id quod est euidentissimum, studio, s. inueniêdi noua, vt nomine suo constitueret disciplinam. Et quia nihil noui potuit reperire. Vt tamen dissentire a cæteris videretur, vetera, voluit euertere, in quo illum circumlatrantes Philosophi oês coarguerunt. Certius est igitur mundum prouidentia instructum, quam materiæ prouidentia conglobatum.

Lib. 2. de origine erroris cap. 8.

Aug. Legimus Paulum apostolum dictum fuisse seminatorem verborum, quod dictum est ab irridentibus, sed non respuendum a credentibus, erat quippe seminator verborû sed messor morum. Et nos licet paruuli, nec illi comparãdi in agro dei, (quod est cor vestrum) seminamus verbum dei expectantes vberem frugem, vel fructum de morib. vestris.

Luc. 8. b. 1. Cor. 9. b. Tom. 10.

c *Alii vero.* ✠ Chrysosto. Vide, statim cum contumelia aggrediuntur, animalis enim homo non capit ea, q̃ sunt spiritus. *Nouorû dæmoniorû videtur*, inquit, *annunciator esse*, Demonia deos suos appellabãt. Erant. n. ciuitates illæ idolis plenæ.

Rabanus. A Iudæis audierunt vocabulum dæmoniorum esse abominabile, & ideo huic abominationi côparant doctrinã Pauli. Vel Iudæi sunt, qui hoc dicunt, id est, Saducæi.

d *Ad Ariopagum.* Raban. Nomen est curiæ apud Athenas, dictum ab idolo Martis, quod apud eos Arios vocatur.

Chryso. Duxerunt illum ad Ariopagum, non vt disceret, sed vt punirent, ibi erant iudicia sanguinis. Vide igitur quomodo etiam sub spe discendi vbique, nouã doctrinam obiiciunt, loquacium ciuitas, ciuitas illa erat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Incitabatur spiritus eius. *Nã & ex zelo fidei moleste ferebat idololatriam, quæ vigebat in ciuitate, & alios errores, ideo subditur.*

2 Disputa. igi. in sy. &c. *Scilicet vnum deum, & isti erant Gentiles conuersi ad Iudaismum, & isti cum Iudæis errabant contra Christum, dicentes eum esse venturum. Paulus autem asserebat contrarium ostendens per scripturas Iesum Nazarenum esse Christum.*

3 Et in foro, &c. *Idest, in loco communi vbi conueniebant Philosophi, & disputabat cum eis.*

4 Quidam autem Epicurei. & Stoici, &c. *Idest, disputabant.*

5 Cum eo. *De fœlicitate hominis, quã Epicurei dicebant consistere in corporis voluptatibus. Stoici vero in animæ virtutib. tamen in præsenti vitã vtrique, s. Epicurei, & Stoici negabant resurrectionê, & per consequens aliam vitam. Paulus autem asserebat eam esse in anima, & corpore, & hoc in vita futura, nam beatitudinem animæ dicebat esse in aperta dei visione, & fruitione 1. Corin. 13. d.* Videmus enim nunc per speculum, & in ænigmate, tunc aût facie ad faciê. *Beatitudinê vero corporis ex dotibus claritatis, subtilitatis, agilitatis, & impassibilitatis, quæ causabuntur in corpore ex redundantia gloriæ animæ, quæ fiet in resurrectione, & hoc ex Christi virtute Philip 3. d. Saluatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Et quia ista videbantur eis impossibilia. ideo subditur.*

Fœlicitas vera hominis.

6 Et qdã dicebant. Quid vult, &c. *Idest, seminator verborum.*

7 Dicere. *Q. d. Nô est, nisi multiplicator verborû friuolorum. Alii vero supple dicebãt, qđ nô est de textu, licet in aliquib. libris ponatur.*

8 Nouo. dæ. &c. *Dicit glo. ꝙ Philosophi illi audierût a Iudæis inter eos habitantib. ex dispersione eorû facta têpore Antiochi regis, nomê dæmonii esse abominabile, & iõ doctrinã Pauli vocabant annûciationê dæmoniorû, tanquã iisdê abominabilê. Sed istud nô videtur verû quia subditur, ꝙ duxerunt Paulum ad Ariopagum, vbi erat locus studii, volentes plenius audire, quæ esset eius doctrina, ꝙ non fecissent si esset eis abominabilis. Item hoc nomen dæmon, vel dæmoniû, nô est nomen Hebraicû, sed Græcû, vt dicit Isido. 8. Etymol. & ideo hoc vocabulû nô didicissent Græci ab Hebræis, sed magis e conuerso, & secûdû, ꝙ ibidê dicit Isidor. dæmon Græce interpretatur sciens, aut peritus Latine, & per consequens dæmonium interpretatur scientia, vel peritia. Sic ergo videtur hæc litera exponêda. Philosophi enim disputantes cû Paulo non erant eiusdem conditionis, vel opinionis, vt satis patet ex textu, & iõ illi, qui doctrinã eius reputabant friuolam, vocabant eum seminiuerbium. Illi autem, qui volebant cû audire plenius tanquã bonam reputantes eam, licet nô intelligerent ad plenum dicebant Paulû annunciatorem nouorum dæmoniorum, id est, nouarum scientiarum, propter quod.* 9 Eum ad Ariop. *Vbi erat locus docendi.*

MORALITER.

4 *Quidam au. Epicurei.* Epicurei tamen, qui fœlicitatem hominis ponebant in voluptatibus corporis, erant magis longinqui a doctrina Pauli, & isti dicebant de eo.

† *Quid vult sem.* Reputantes eius verba friuola.

† *Alii, &c. dæmõ.* Idest, sciẽtiarû, dæmõ. n. in Græco î quo Lucas scripsit hûc librû, idê est, qđ sapiês, vnde iris dr̃ arcus dæmonis, idest, sapientis libr. meteoro. in antiqua translatione.

Moraliter per hoc significatur, ꝙ sapientes sapientia mundana, quæ terrena est, & animalis, & diabolica, reputant ecclesiæ p̃dicatores verborum inanium seminatores. Illi vero, qui de Deo incipiunt aliquid sentire, volunt perfectius audire dicentes.

† *Possumus, &c. no. d.* Prædicatio enim euangelii bene dicitur noua doctrina, scilicet formaliter, & effectiue, formaliter quia est doctrina noui testamenti: effectiue, nam inducit effectiue ad nouitatem gratiæ, & finaliter ad gloriæ nouitatem.

Digitized by Google

Athenienses autem omnes, & † aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Stans autem Paulus in medio Ariopagi, ait: Viri Athenienses, per omnia † quasi superstitiosos vos † iudico. Præteriens enim, & videns simulacra vestra, inueni, & aram in qua scriptum erat: Ignoto deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis. † Deus, qui fecit mundum, & omnia, quę in eo

a ¶Non vt firmiter crederent, sed tantum mirarentur.
¶Ideo, quam pauci de doctrina interrogabant qualis sit, vt crederent.
a ¶Vel hominum genera, vel per omnia dogmata.
b ¶Ideo superstitiosos vos iudico, quia præteriens, &c.
a ¶Deorum, qui vobis sunt noti. b ¶Præter aliorum Deorum aras.
c ¶Singulis aris titulus ponebatur indicans cui dedicatæ essent.
a ¶Q ignoto dedicata est hæc ara. b ¶Vt ara confitetur. c ¶Quia aram eius habetis. d ¶Non noua, vt dicitis, sed hoc idem illud, scilicet ignotum.
a ¶Vt non sit ignotus deus. b ¶Per creaturas creatorem notificat.
c ¶Fructus, & habitatores cœli, & terrę.

a *Viri Athenienses, &c. Quod igno. c. h. an.* Respondet ad hoc, quod dixerant, vel præmiserant. Noua quædam infers, q. d. Noua quæ infero inter vetera vestra habetis. Hoc autem dicit ad persuadendum, ne quasi noua refutent sua verba.

b *Ignoto deo.* Rabanus. Id est, vero deo, quem nemo nouit, vt est. Nemo enim nouit filiũ, nisi pater, neque patrem nisi filius, & iuxta hunc sensum, a Paulo ignotus deus dicitur: Aliter autem ex eorũ sensu ignoto deo dedicata est hæc ara, id est, illi deo quem Gentiles ignorant. Ergo vel scriptum erat, ignoto deo dedicata est, siue aliquid simile, quod tacet, vel simpliciter scriptum erat, ignoto deo.

†qui illic versabantur. — Matt. 11. d — † fere — Psal 75. a — 1. Cor. 14. g

Beda. Notus in Iudæa deus, sed nõ receptus. Ignotus Achaiæ deus quãuis per multa quæsitus. Et qui ignorat ignorabitur. Præuaricator damnabitur, neuter immunis a culpa, sed excusabilior, qui fidẽ nõ obtulit Christo quem nesciebat, quam qui manus intulit Christo quem sciebat.

✠ Chrysosto. Quid est hoc? Athenienses, quia per multa tẽpora acceperant deos etiam extraneos, vtpote templũ Mineruæ, & Panem, & alios aliunde, timentes nec forsan, & alius quispiam esset, quem ignorarent, ipsis quidem nõdum cognitus, qui tamen alibi colatur, propter maiorem igitur securitatem, etiam illi altare erexerunt, & quoniam non erat manifestus deus, inscriptum est. *Ignoto deo.*

Libr. 1. aduer. Marcion. c. 9.

✠ Tertul. Inuenio plane ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis: sed superstitio Romana est.

c *Deus, qui fecit mundum.* Nota ordinem huius disputationis quia primo vnũ deum auctorem mũdi omnium docet esse in quo viuimus mouemur, & sumus, cuius & genus sumus, vt nõ solũ pro luce, & vita, sed etiã pro cognatione generis diligendus ostendat. Postea opinionẽ, quæ est de idolis ratione destruit, quod mundi conditor, & dominus templis factis non includatur quod largitor omnis beneficij sanguine victimarum non egeat, q. hominum creator, & omnium gubernator non possit manu hominis causari. Postremo docet deum, ad cuius imaginem est factus homo, non esse similem metallis. Erroris remedium dicit pœnitendi studiũ. Si autem primo destrueret ceremonias idolorum, Gentes non audirent eum. Dum ergo vnũ deum persuaderet, adiunxit per Christũ salutem nobis datã, magis tñ cum nominans hominem, quam deum, incipiensque ab illis, quæ gessit in corpore, supra hominem ostendit esse, qui victa morte resurrexit, paulatim enim fides crescit, vt cũ supra hominem esse monstraretur, deus credatur. Non interest quo quisque credat ordine. Non in primis perfecta quæruntur, sed de initijs ad perfecta ascenditur.

† video — † Psalm. 145. a Supr. 14. c. Apoc. 14. b.

✠ Chrysosto. *Deus, qui fecit mundum, &c.* Et vide, quæ erant, q̃ auribus illorum ingerebat, nempe quod deus mundũ fecerit. Quæ et plebei nunc sciunt, hoc ignorabant Athenienses, & Atheniensiũ sapientes. Si. n. fecit, manifestũ est, quod dñs. Vide quid dicit deitatis esse iudicia, nempe esse conditorem, id quod, & filius habet. Etenim prophetæ vbiq; hoc dicunt, dei esse creare mundum. Non sicut illi alium quidẽ esse

NICOLAVS DE LYRA.

1 Athenienses. *Idest, de terra illa natiui.*
2 Et aduenæ hosp. *Qui aliunde illuc venerant ratione studii, sicut modo conueniunt Parisiis.*
3 Ad nihil aliud vac. *Principaliter.*
4 Nisi aut dice. *Quantum ad magistros,*
5 Aut audire. *Quantum ad discipulos,*
6 Aliquid noui. *Et in hoc eis assimilantur Parisienses multi.*
7 Stans autem. *Hic consequenter describitur primo Pauli prædicatio, & secundo auditorum distinctio, ibi:* Cum audissent. *Prima in duas, quia primo incipit Paulus a quodam, quod erat Atheniensib. notum, & concessum, secundo prosequitur intentum, ibi,* Deus, qui fecit mundum. *Circa primum dicitur.* Stans autem Paulus. *Vt melius audiretur a multitudine.*
8 Ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superst. *Idest, idolorum cultores.*
9 Vos iudico. *Hoc patebat ad sensum, quia in ciuitate illa erant idola multa, ideo subditur.* 10 Præteriens enim, &c. Ignoto deo. *In qualibet enim ara erat titulus superscriptus illius cuius erat honori consecrata, vt Ioui, Mercurio, & hmõi. In hoc autẽ altari erat talis titulus.* Ignoto deo. *Supple cõsecratum est hoc altare. De cuius consecratione varie dictum est. Aliqui. n. dixerunt, quod fuit consecratum, & institutum a posteris Herculis, qui post eius mortem eiecti de regno suo, & potestate, recurrerunt ad auxilium Atheniensium, per q̃ restituti fuerunt ad statum pristinum, propter quod dixerunt misericordiam in Athenis posuisse sibi sedem, cui consecrauerunt aram, scilicet quia misericordia non erat aliqua persona, quæ fuisset nota hominib. sicut Iupiter, & Mercurius, & huiusmodi fuerant, quos Gentiles ad deos translatos esse dicebant, vnde & 2. Mac. 11. e. dicitur.* Patre nostro inter deos translato, &c. *Ideo illud altare intitulatum fuit Ignoto deo, & determinatum, quod non fierent oblationes, & sacrificia, nisi de gemitibus, lachrymis, & precibus miserorum ibidem misericordiam postulantium. In scholastica vero historia dicitur, quod Philosophi Athenis existentes, & tenebras factas in die passionis Christi cõsiderantes, quod non poterant esse virtute naturæ, eo quod non factæ fuerunt per interpositionem lunæ, vt dicit Dionysius se vidisse lunam retrocedentem ab oriente, & supponentem se soli, tunc enim erat quintadecima, & iterum eam redeuntem ad locum suum versus Orientem talis autem motus lunæ erat contra cursum naturæ, propter quod illa eclypsis non fuit naturalis. Item quia illa eclypsis solis incœpit a parte Orientis, & in eadem parte fuit determinata, vt patet ex dictis. Eclypsis autem naturalis ipsius solis semper incipit a parte Occidentali & in parte opposita terminatur. Item quia in illa eclypsis durauit tribus horis, scilicet ab hora sexta vsque ad horã nonã, vt habetur Matt. 27. e. Eclypsis autem solis naturalis non tantum durat, sed modico tẽpore. Hæc igitur, & similia attendentes Philosophi consecrauerunt altare deo, qui talia mirabilia faciebat, quem vocauerunt ignotum, et bene si consideretur eius excellentia, quæ incomprehensibilis est a quacunque creatura etiam beata, & per consequens aliquo modo sibi incognita, & multo magis non beata. Dixerunt etiam, quod iste deus nolebat sacrificium de animalibus, sed de precibus deuotis, & orationibus. Consequenter apostolus applicat ad propositum, dicens.*

Aræ Atheniẽsium consecratio

11 Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annũcio vobis. *Iesum verum deum, & hominem. Et hæc applicatio patet secundum vltimam institutionem dicti altaris. Conuenit etiam Christo secundũ primam institutionem, quia dicitur consecratum misericordiæ, quia Christo proprie nomen misericordiæ conuenit, proprium enim eius est misereri, & parcere, propter quod misericordia vocatur, Psal. 84.* Ostende n. d. mi. t. & sa. tu. da no.
12 Deus, qui fecit mundũ. *Hic consequenter apostolus prosequitur intentum, ostendens primo conditionem Christi, quantum ad diuinitatem, secundo quantum ad humanitatem, ibi.* Et tempora. *Circa primum dicit,* Deus, qui fe. mun. & om. quæ in e. s. *Hæc propositionẽ concedebant cõmuniter Philosophi, vocantes deũ primam causam omnium.*

MORALITER.

7 *Stans autem Paulus, &c.* Hic ponitur prædicatio Pauli, in qua constanter, & intrepide declarat diuinitatem Christi, & Philosophorum stoliditatem, quia cum essent literati, erant tamen idololatrię dediti, propter quod Dionysius, & quidam alii magis intelligentes eius doctrinam diuinis testimoniis cõfirmatam, crediderunt, vt dicitur in fine huius cap. Per constantiam vero Pauli significatur constantia prædicatoris euangelici, qui constanter debet fidem, & mores prædicare, & sapientes mundana sapientia, quæ stultitia est apud deum, confutare, de quibus dicitur Romanorum prim. c. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

MORA-

Digitized by Google

esse factorem, sed non dominū ponentes materiā ingenitā.

a *Non in manufactis templis habitat, &c.* ✠ Chrysost. Nam habitat quidē in templis, sed non in talibus, sed in anima humana. Vide, corporalē sustulit cultum. Quid igitur? Non habitat in tēplo, qđ in Hierosolymis? Minime, sed operabat. Quomodo igitur colebatur manibus humanis apud Iudæos? Non a manibus, sed a mentibus. Quia illa nō quærebat, quasi opus illis habeat. Nunquid, inquit, comedam adipes taurorum, vel sanguinē hircorum potabo? Alioqui, neque hoc sufficeisset, quod nullo indigeat, id quod affirmabat.

✠ Augustin. Deus autem in ipsis rationalis animæ secretis, qui homo interior vocatur, & quærendus, & deprecandus est. Hæc enim sua tēpla esse voluit. Quare non opus est locutione cū oramus, id est, sonantibus verbis, nisi forte, sicut sacerdotes faciunt, significandæ mentis suæ causa, nō vt deus, sed vt homines audiant, & consensione quadam per commemorationem suspendantur in cælū.

b *Cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem.* ✠ Chrysost. Duas coniecturas deitatis ostendit, & q̄ ipse nullo egeat, & q̄ omnia cunctis suppeditet. Confer cum his omnia, quę de deo Plato Philosophatus est, quæcunque, & Epicurus, & nugæ apparebunt. Dans, inquit, vitam, & spiritum. Ecce ēt animæ opificem illum facit, non genitorem. Vide iterum quomodo destruit sermonē de materia. Fecitque ex vno sanguine omne genus hominum, vt habitet super omnem faciem terræ. Hæc meliora sunt, quam quæ illi tradunt, & confundunt atomos ac hylen. Hic etiam ostēdit, quòd non est portio, neque anima hominis deus, quod etiam illi dicunt.

c *Ex vno omne gen. ho.* Bed. In Græco ex vno sanguine, quia sanguis propaginem carnis designat, & per carnem homo intelligitur.

d *In ipso enim vi.* Aug. Quia id operatur in nobis, quòd viuimus, mouemur, & sumus, & hoc opus est quo continet omnia, quia eius sapiētia *pertingit a fine vsque ad fi. fortiter, et dis. o. s.* Per hanc dispositionem in illo viuimus. mo. & su. Quod si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus.

Augusti. In his, quæ creauit ostenditur deus indesinenter operari. Neque enim tanq̄ eius substantia sic in illo sumus, sicut dicitur vitam habere i semetipso. Sed cum aliud sim⁹ quam ipse, nō aliud in ipso sumus, nisi quia id operatur, q̄ viuimus, mouemur, & sumus. Et paulo post. Non cęlum, & terra, & omnia, quę in eis sunt vniuersa, scilicet spirituali corporali, & creatura i seipsa manet, sed in illo de quo dicitur, in illo viuimus, mouemur, & sumus, q̄a si pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum totum nō est nisi in illo a quo cōditum est. Neq; hoc secūdum corpus dr̄ quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, moue. & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quodammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

✠ Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam omnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & simus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquā significare, quia quāuis simus homines, in substantia tamē patris, (vt isti negantur) siti simus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, vt hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

✠ Chrysos. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existētem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quòd propius fuerit, in illo.

e *Sicut, & quidam vest. Poeta.* His q̄ prophetas nō recipiebāt, non

Marginalia: * sanguine. | Psal. 49. | † vt quæreret. | Tom. 1. lib. de Magistr. | † 23. q. 1. § 1. in fi. 26. q. 7. c. non obserue-tis in fi. | Sap. 8 a | † Vestratium. | Rom. 11 d. Li. 9. in Ioan cap. 11.

---

a ¶ Mundi, qui significatur cœli, & terræ nomine. ¶ Non paruo loco clauditur, nec variis coloribus distinguitur, sicut simulachra.

a sunt, hic cœli, & terræ cum sit dominus, non in manufactis [1] templis habitat, [2] nec manibus humanis colitur [3] indigens ali- [4] quo [b] cum ipse det omnibus vitam, [5] & inspiratione, [6] & omnia [c] fecitque ex vno * omne genus hominum, [7] inhabitare super [8] vniuersam faciem terrę, [9] definiens statuta tempora, [10] & termi- [11] nos habitationis eorum † [12] quærere deum, si forte [13] attrectent eum, aut inueniant, [14] quamuis non longe sit ab vno- [15] quoque nostrum. † [d] [16] In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus, [e] sicut, & quidam † vestrorum Poetarum dixerunt. [17]

Interlinear glosses: ¶ Fid. ¶ Qua si facientium cum. ¶ Ad hoc, vt colatur, vt deus. ¶ Animam, quam inspirat. ¶ Aerem. ¶ Ex homine. ¶ Adam. ¶ Aetatum, & regnorum. ¶ Idest, fines Gentium singularum. ¶ Fide. ¶ Ad hoc fecit genus humanum, ut quærant deum. ¶ Charitate. ¶ Quæritur ab homine quamuis sit prope. ¶ Vtraque vita. ¶ Vtroque modo, scilicet motu membrorum, & discursu locorum. ¶ Corporaliter, siue spiritualiter.

NICOLAVS DE LYRA.

omnium. Et licet Auerrois neget deum habere rationem causæ efficientis, dicit eum tamen habere rationem causæ finalis, & imponit Aristoteli, hoc sensisse, hoc tamen non habetur ex dictis Aristote. expresse sed magis oppositum, vt dicunt alii expositores Aristotel. Plato autē dixit Deum causam efficientem mundi, & etiam ex tempore, vnde dicitur 8. Physicor. quod solus Plato generauit tempus. Alii vero Philosophi, qui ponebant mundum æternum, ponebant tantum vnam causam efficientem omnium, vt patet de Auicenna, & multis aliis, & ex hoc consequenter declarat, quod deus non concluditur aliquibus locis determinatis, di.

1 Hic cęli, & ter. cum sit dom. *Vt patet ex dictis.*

2 Non in mani. tem. ha. *Tanquam ibi contentus, sed magis continet omnia tanquam causa, dans eis esse, & conseruans, & ex hoc concludit vlterius, quod non indiget sacrificiis humanis, & oblationibus, dicens.*

3 Nec manibus human. colitis. *Idest, sacrificiis humanis manibus sibi oblatis.*

4 Indigens aliquo. *Cum sit per se sufficiens, & omnia alia eo indigentia, ideo subditur.*

5 Cum ipse det om. vi. *Quantum ad spirituales creaturas, cuiusmodi sunt angeli.*

6 Et inspirationem. *Quantum ad animalia, quæ viuunt per respirationem aeris ad refrigerium cordis, in quo consistit vita. Vel per aliquod supplens vicem respirationis, vt sunt pisces, & huiusmodi, & per hoc intelliguntur homines viuentes vita spirituali quantum ad animam, & corporali, ad respirationem.*

7 Et omnia. *Quia quidquid boni est in creatura quacunque, totum est a dono dei.*

8 Fecitque ex vno. *Scilicet ex Adam homine primo.*

9 Omne genus hominum. *Per generationis continuationem.*

10 Inhabitare super vni. fa. ter. *Quia multiplicato genere humano cœperunt inhabitari diuersæ partes terræ.*

11 Defi. sta. te. *Nam ante diluuium vixerunt homines maiori tempore, quam post.*

12 Et term. hab. eor. *Nam in vna regione diutius viuunt, quā in alia, sicut in regione Pigmæorum viuunt homines 9. annis tantū, vel circiter. Potest etiam aliter exponi, quia determinauit quantum qualibet gens debeat in terra sua manere, & postea ab ea expelli, sicut Chananæi fuerunt expulsi de terra promissionis per filios Israel, & sic de multis aliis, vnde dicitur, Dan. 2. c. Ipse mutat tempora, et ætates, trāsfert regna, atque constituit. Consequenter ostendit ad quid fiant ista prædicta, di.*

13 Quærere deum. *Idest, ad hoc ista fiunt, vt homines quærant deum per cognitionem.*

14 Attrectent eum, aut inue. *Per amorem.*

15 Quamuis non longe. *Immo prope, quod ostendit consequenter, di.*

16 In ipso enim. *Sicut in causa efficiente. Nam causat in nobis viuere moueri, & esse, & sic est intimior nobis, quam nosipsi, quia coniungit principia intrinseca. Sciendum tamen, quod viuere hominis est intelligere, nam homo est homo per intellectum, propter quod dicitur 1. Metaphy. Animalia imaginationibus, & memoriis viuunt, homo autem ratione, & intellectu. Viuere etiam viuentibus est esse, & sic intelligere est esse humanum. Est etiam moueri ipsius inquantum cæteræ potentiæ mouentur per voluntatem, & intellectum, & secundum hoc inducit auctoritatem Poetæ Arati, dicens.*

17 Sicut, & quidam vestr. Poetar. dix. *Scilicet Aratus, & eius sequaces,*

8 Fecit-

Digitized by Google

A non Moysi, non Isaiæ, vel alicuius prophetarum, sed auctorum suorum loquitur testimonium, versum Arati ponens, & de falsis eorum quibus contradicere non poterant, suam veritatem conseruat, & confirmat.

Hieronym. li. 15. comment. in Esaiam, & l. 2. in epistol. ad Gala. c. 4.

a *Ipsius enim, &c.* De Arato Poeta hoc sumptũ est testimonium, non de diuina pagina, ne noua videatur inferre.

† progenie.

Lib. 10. in 30. c. Iob.

✠ GREGOR. Genus videlicet dei dicimur, non ex eius natura editi, sed per spiritum illius, & voluntarie conditi, & adoptiue recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque B erigitur, quanto per acceptã imaginẽ ad similitudinem illius ex imitatione renouatur.

b *Gentes ergo, & cæt. non debemus.* Raban. Homo in medio est, habens deum superiorem, aurum, & argentum cum cæteris huiusmodi inferiora, quæ non debent ei comparari.

c *Despiciens deus.* Rabanus. Id est, ignoscens, vt venialia, & tunc despiciens, id C est, indigna iudicans sua notitia.

d *Fidem præbens omnibus.* Rabanus Resurrectionis suæ exemplo: Vel statuit iudicare, & post sic iungendum est fidẽ præbens omnibus, quòd resurgent.

e *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, &c.* ✠ Tertullianus. Talem Paulus prædicabat resurrectionem qualẽ, & Pharisæi susceperant, & dominus ipse, defenderat, & Saducæi ne talẽ quoque crederent, in totũ esse noluerant. Sed nec Athenienses aliã intellexerant a Paulo portendi, deniq; irriserant, non irrisuri omnino, si animæ solius restitutionem ab eo audissent. Susscepissent enim vernaculæ suæ Philosophiæ frequentiorem præsumptionem. At vbi inauditæ retro ipsa nouitate cõcussit, & digna incredulitas rei tantæ, quæstionibus fidem torquere cœpit, tunc & apostolus per totum pene instrumentum fidem huius spei corroborare curauit, & esse eam ostendens, & nondum transactam, & corporalem & quod insuper dubitabatur, non aliter corporalem.

D Lib. de Resur. carnis. ca. 39.

† arte sculpto, & inuento.

† cõ hactenus dissimulant.

E

a ¶ Non natura, sed spiritu eius editi, voluntate creati, & adoptione recreati, & ideo rectissime dictum est genus ips.

a Ipsius enim, & † genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, [1] [2]

b ¶ Opus dei non debet adorare opera hominum.

b non debemus æstimare auro, aut argento, aut lapidi † sculpturæ artis, & cogitationis hominis diuinum esse simile. [3] [4]

¶ Præterita. ¶ Quibus ignoratus est deus.

c Et tempora quidem huius ignorantiæ † despiciens Deus, [5] [6]

a ¶ Per apostolos. b ¶ Prudentibus. c ¶ Personæ. ¶ In omni loco.
¶ Nulla persona, nullus locus excipitur, vel retellitur. d ¶ Ad hoc omnia dicta sunt, vt pœnitentiam, quæ est in corde agant in opere.

nunc annunciat hominibus; vt omnes vbique pœnitentiã [7] [8]

a ¶ Quia deo nihil futurum est. ¶ Dies statutus causa pœnitentiæ est.
b ¶ Introducit, quod oderant illi, qui resurrectionem mortuorum non credebant.

agant, eo quod statuit diem in qua iudicaturus est orbem in [9] [10]

a ¶ Non secundum personarum acceptionem. b Homine ero, vt filii, vel forte.
¶ Christo. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio.

d æquitate in viro, in quo statuit fidem præbens omnibus, su- [11] [12]

e scitans eum a mortuis. Cum audissent autem resurrectionẽ [13]

mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixe- [14] [15]

a Quasi id dicent, modo non credimus, nec respuimus. b Quasi excommunicans eos.

runt: Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exiuit de medio

a Non remanentes, ex timore.

eorum Quidam vero viri adhærentes ei crediderunt, in qui-

a Iudex curiæ illius cui nomen Ariopagus.

f bus, & Dionysius Ariopagita, & mulier nomine Damaris, [16] [17]
& alii cum eis.

f *Dionysius.* Beda. Hic est Dionysius, q postea episcopus Corinthiorum ordinatus bene rexit ecclesiam, ad cuius vtilitatem etiam multa reliquit volumina, cognomẽ a loco cui præerat accipiens. Ariopagus est Athenarum curia, nomen trahens a Marte, qui Græcè Arios dicitur, pagus, villa.

F

e Cum CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

sequaces, cuius auctoritas erat Athenienſibus nota, & autentica, non sic autem sacra scriptura, propter quod non allegauit eam, & subditur auctoritas, cum dicitur.

1 Ipsius enim, & genus sumus. *Id est, propinquitatem seu affinitatem ad ipsum habentes, inquantum sumus intellectuales natura, sicut & ipse, in qua facti sumus ad imaginem eius. Veruntamen, quia ista intellectualitas non est eiusdem rationis in ipso, & nobis, ideo non dicimur eius imago, sed ad imaginem eius facti. Filius autem, qui est eiusdem naturæ cum patre dicitur imago eius, in quo apparet excellentia Christi respectu nostri.*

2 Genus ergo, &c. *Posita deductione sua, hic infert conclusionem intentam, dicens.* Genus ergo. *Id est, intellectualis naturæ, tamen infinitis gradibus distantibus ab eius perfectione.*

3 Non debemus æstim. *Iungatur sic litera, nõ debemus æstimare diuinum, distans auro, &c.*

4 Esse simile auro, & argento. *Nam ista sunt infra hominem, quia sunt irrationabilia, & etiam insensibilia, deus autem supra hominem, vt dictum est, propter quod latria, quæ est cultus deo debitus, non est talibus idolis adhibenda.*

5 Et tempora. *Hic consequenter declarat cõditionem Christi quãtum ad humanitatem, in qua inter homines apparuit, annuncians eis viam salutis primo per seipsum, postea p apostolos, & discipulos alios, et hoc est, quod dicitur.* Et tempora quidem huius ignoran. *Qua cultus diuinus impenditur idolis.*

6 Despiciens deus. *Id est, nolens vltra deos durare.*

7 Nunc. *Id est, tempore gratiæ.*

8 Annunciat hominibus. *Per filiũ suum, & per credentes in eũ.*

9 Vt omnes vbique, &c. *De idololatria, & aliis peccatis.*

10 Eo quòd sta. diem in qua iud. est orbem in æqui. *Reddendo debitas pœnas pro peccatis, & præmia pro meritis.*

11 In viro, in quo sta. *Id est, per virum per quẽ diffiniuit iudicare seculum, s. hominem Christum, qui iudicabit in forma hominis gloriosa sicut dictum est sup. 1. cap. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet, scilicet ad iudicium, sicut fuit ibidem expositum, & de hoc iudicio dicitur Ioan. 5. d* Pater non iudicat quẽquam, sed omne iudiciũ dedit filio. *Et quoniam hoc iudicium erit in resurrectione generali, quam præcessit resurrectio Christi, sicut eius exemplar, & causa, ideo subditur.* 12 Fidem præ. *Ordinetur sic litera.*

13 Suscitans eum. *Scilicet hominem Christum.*

14 A mortuis. *Quam mortem sustinuit pro salute omnium, ex maxima charitate ad genus humanum, & obedientia ad patrem deum.* Fidem præbens omnium. *Resurrectionis futuræ, quia resurrectio Christi causa est, & exemplar resurrectionis nostræ.*

15 Cum autem. *Postquam descripta est prædicatio Pauli, hic cõsequenter ponitur auditorum distinctio, et diuiditur in tres partes, quorum aliqui resurrectionem mortuorum reputabant impossibilem, de quibus dicitur. Quidam quidem irridebant. Alii vero volebant considerare, & isti dixerunt.* Audiemus te de hoc ite. *Tertii vero crediderunt, inter quos nominantur.*

Diuisio.

16 Dionys. Ariop. *Tanquam famosior.*

17 Et mulier no. Da. *Quæ ab aliquibus dicitur fuisse vxor eius.*

7 Nunc

ADDITIO I.

In cap. 17. Vbi dicitur in postilla. *Item quia eclypsis durauit tribus horis.*

Eclypsis solaris bene durat quinque tribus horis crescẽdo, & minuendo in obscuritate, licet in mora obscuritatis valde modico tempore duret.

ADDITIO II.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. *In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, &c.*

In hoc dicit apostolus. In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, possunt intelligi tria, in quæ Philosophi principaliter intẽdebant, s. ens in quod principaliter aspiciunt Metaphysici, qui tractant de ente inquantum ens, & de hoc dicit apostolus, sumus. Secundũ principale, est motus de quo tractant Physici considerantes corpus inquantũ mobile, vt in libris Physicorum, & hmõi de quo apostolus dicit mouemur. Tertiũ est vita de qua tractant in libris de aĩa, & de animalib & plantis, & hmõi. & de hoc dicit in ipso enim viuimus, q. d. apostolus Philosophis Atheniensibus. Quamuis non longe sit ab vno quoque vestrũ, i. non est, nec debet esse longe ab vnoquoque vestrum. Quod dicitur. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, i. ab ipso habemus vitã, & motũ, & esse circa quorũ triũ cognitionem communiter laboratis.

Digitized by Google

CAP. XVIII.

A a Post hæc egr.&c. ✠ Chryso. Merito in Corinthum a spiritu ducitur, in qua manere oportebat, Athenienses enim quãuis nouę doctrinę amatores essent, attamẽ nõ attẽdebãt neque.n.hoc curabant, sed vt semper haberẽt noui aliquid, quod fabularentur, studebant.

Eo quod præcepisset. Claudius discedere om. BEDA. Hoc Ioseph' 9. anno Claudij factum narrat. Suetonius dicit, quod Claudius Iudæos Roma expulit.

Et mansit apud illos. ✠ Chrysostomus. Pape, quam iustitiã inuenit, vt cohabitaret? quoniam illic potissimum non oportebat accipere. Et in quo gloriantur, inueniantur, sicut etiã nos. Vide quomodo lex incipit iam solui Iudæus enim cum esset rasus postea in Cenchreis in Syriã proficiscitur cũ Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia cõmodum diuersoriũ nact' erat, & quauis regia magis idoneũ. C Nec rideas dilectè. Sic .n. palestra pugili magis vtilis, quam molles lecti, & militi ferreus gladius magis, q̃ aureus p̃bat. D

b *Scenofactoriæ artis.* Beda. Quasi exules, & peregrini tentoria sibi quibus in via vtantur ędificant.

Beda. Scenę, vel scenomata obumbracula, quę sagis, vel arborum frondibus, vel virgultis veteres componebant.

MYSTICE. Sicut Petrus a fluctibus seculi per retia fidei extraxit, sic Paulus vmbracula protectionis erigendo ab vmbra criminis ardore tentationis, & a ventis insidiarũ verbo, & opere defendit.

c *Sanguis ve.* Raba. Annunciaui vobis iniquitatem vestrã. Si iniquo non annũciaueritis iniquitatẽ suam, sanguinẽ eius de manu tua requirã. E

✠ Chrysostomus. Hoc facit, vt non solo verbo terreat, & vehementius differrit, vt pote multis persuasis.

d *Titi iusti.* BEDA. Aut propriũ nomen viro fuit. Aut merito iustitię sic cognominatus est. Nõ fuit hic Titus discipulus Pauli, cui ipse epistolam scripsit, & Cretę episcopum ordinat, cum quo, & Barnabas ascendens Ierosolymam, contulit euangeliũ cum apostolis, inquirens in consilio eorum an recte prædicaret per ☞ baptisma F

Paulus. | interponens nomen domini Iesu. | † constabatur spiritu. | † post hæc. | † pro illorum texere tabernacula. Ephes. 3. e.

CAPVT XVIII.

a Post hæc * egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quẽdam Iudæũ nomine Aquilã ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillã vxorem eius, eo quòd præcepisset Claudius discedere oẽs Iudæos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdẽ erat artis manebat apud eos, & operabatur. b Erant autem † scenofactoriæ artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudæis, & Gręcis. Cum venissent autẽ de Macedonia Sylas, & Timotheus, † instabat verbo Paulus, testificans Iudæis esse Iesum Christum. Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos. c Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego † ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, d intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogæ. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omni domo sua, & multi Corinthiorum audientes credebant, & ba-

[Interlinear glosses:] Paulus. — a Faciendo tabernacula, vel funes, quia scenos Græcè, Latinè funis. Scenæ tabernacula dicuntur, quæ obumbrant. — Euangelii. Deum esse, vel Iesum hominem, illum esse Christum, id est, Deum. — a Christum non esse. — a Euangelii complet præceptum, excutire puluerem, &c. b Reatus vestræ mortis cadat. — a Animam. b Ad designandam munditiam ab hoc sanguine excussit vestimenta. — Gentilis. — a Hoc non fuit ita dicitur, ideo deum colebat, quia de proximo legem audiebat. — a Hic est qu m a se baptizatum Paulus ait. Neminem baptizaui, nisi Crispum, & Gaium. b Princeps illius synagogæ cui domus coniuncta erat.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

1 Post hæc egressus ab Ath. *Hic consequenter describitur prædicatio Pauli in Corintho, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc prædicatio, secundo aduersariorum insurrectio, ibi.* Gallione aũt *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur quoddã prædicationi præuium, s. eius aduentus ad Corinthum, cum dicit.* (Diuisio.)

2 Venit Co. *Quæ est ciuitas in prouincia Achaiæ, vt patet infra eo.cap.* 3 Et inuen.&c.Aq. *Qui tamen in Christum credebat, cum Priscilla vxore sua, vt manifeste patet in seq.* 4 Eo q̧ præ. Clau.dis.o.Iu.a Ro. *Huius aũt imperialis præcepti causa non exprimitur. Sed in scholastica historia dicitur, q̧ hæc fuit causa, quia Iudęi habitantes Romæ familiaritatem contraxerant cũ Agripina eius vxore, & faciebant eam Iudaizare.* 5 Acces. ad eos. *Tũ quia erant Catholici, tũ quia erant eiusdem artis scenofactoriæ, a scena, quod est tabernaculũ, siue tentorium. Operabatur enim Paulus in hac arte pro victu suo habendo, ne grauaret eos quibus prædicabat, sumptus ab eis accipiendo, & vt per hoc repellerentur Pseudo apostoli propter quęstũ prædicantes.* 6 Et disp.in synag.per om.sab. *Hic ponitur Pauli prædicatio, cũ dicitur.* Et disp.in.syn.per om.sab. *Aliis aũt dieb. intendebat operi manuali.* 7 Cum veniss.au.&c.inst.ver. *Prædicationis. Quod autem subditur in aliquib. libris euangelii non est in libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentũ autem Sylæ, & Timoth. prædicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eorũ aduentum cœpit prædicare frequentius.* 8 Testifi.Iud. Iesum esse Christ. *In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonia legis, & prophetarum.* 9 Contradic.autem, & blasph. *Ipsum Iesum.* 10 Excutiens vest.sua. *In signum, quod fecerat debitũ suum de annunciando eis verbum veritatis.*

11 Sanguis vester super caput vestrum. *Idest, pœna debita veniet super vos ex rebellione vestra.*

12 Et migrans inde. *Non transiens ad aliam ciuitatem, vt patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur.*

13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. *Prius autem manebat in domo Aquilæ, & Priscillæ.*

14 Cuius domus erat coniuncta synagogæ. *Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in prædicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur.*

15 Crispus autem. *Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribit 1.Corint.1. Cætera patent vsque ibi.*

1 Sedit

MORALITER.

1 *Post hæc egressus, &c.ve.Co.* Vbi inuenit Aquilã, & eius uxorem Priscillam, qui erant Christiani, ut patet ex sequentibus in hoc capitulo.

† *Et quia eius.e.ar. &c. & opera.* Licet autem posset accipere sumptus ab illis quib. p̃dicabat, tñ operabatur manibus ne grauarentur. Vnde dicit 2. Thessal. 3 b. *Memores enim fratres estis fratres laboris nostri, & fatigationis nocte ac die operãtes, ne aliquem vestrum grauaremus.* Et inf. 20. g. dicit. *Argentum autẽ, & aurũ, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis, quoniã ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* In hoc aũt Paulus apostolus dedit exẽplum episcopis, qui sunt successores apostolorum, ne grauent in expensis abbatias, & prioratus, qñ visitant suas diœceses, & similiter archidiaconibus, & quibuscũque aliis visitantibus suos subditos. Item operabatur in faciendis tabernaculis, sicut dicitur in textu.

† *Erant autem scenof. &c.artis.* Tabernacula vero sunt domus portatiles ad protegendum habitantes in eis ab ardore solis, & pluuiis, & a ventis. Per quæ moraliter significatur doctrina Pauli, per quam protegimur ab ardore cupiditatis, & a pluuiis carnalitatis, & a ventis superbiæ, & vanitatis, sicut patet suas epistolas intuenti.

9 *Contradicentibus.* Segregauit se, & suos ab illis propter eorum obstinationem, & iũxit se illis in quibus poterat proficere p̧ doctrinam, & ibi diu mansit secundum diuinam monitionem, vt in textu patet. Et hoc faciens dedit exemplum aliis prædicatoribus in simili casu similiter faciendi,

Gallione

Digitized by Google

baptisma fidei Gentes sine circumcisione saluari, nō quia ipse de hoc dubitaret, sed vt mentes dubitantium apostolorum auctoritate confirmaret.

a *Dixit autē dominus Paulo nocte per visionem. Noli timere, sed loquere, & ne taceas.* * Chrysostomus. Ea propter multo tēpore manet illic. Nam persuasit quidem illi, & multitudo, & familiaritas Christi amplior. Maius enim periculum fuit postea etiam pluribus credentib⁹ & Synagogę principe. *Ne timeas*, inquit. B Hoc ad excitandum sufficiebat, quia redargutus est timens, vel non redargutus, sed cōfortatur, quasi nihil passurus. Non enim semper illos affligi sinit, ne infirmiores fiant. Nihil enim, ita contristabat Paulum, atque increduli quasi contradicentes. Hoc etiam periculis eis grauius fuit. *Et ne sileas*, inquit, *eo quod mihi populus multus est in hac ciuitate.* Fortassis etiā propter hoc illi apparet Christ⁹.

b *Incipiente autem Paulo.* Rabanus. Implendo illud: Ne taceas, propter qđ ego sum tecū. Et ex hoc apparet deum cum eo fuisse, di.

C c *De verbo.* Q.d. de verbo declarato, nūc & narrato, id est, euangelio, *& nomini.* Iesu, & Dei, vel Dei patris. In Græco, apprehendētes omnes Græci Sosthenem,

† adorietur te. † iniuria aliqua. † merito. † abegit. † deinde commotus fuisset.

a ptizabantur. Dixit autem dominus nocte per visionem Pau-
a ¶Proximam ostendit tentationem. b ¶Euangelium. c ¶Veritatem propter timorem.
lo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas. Propter quod ego
a ¶Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.
sum tecum, & nemo † apponetur tibi, vt † noceat te, quoniā
populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi an- 1
num, & sex menses docens apud eos verbum dei. Gallione 2
a ¶Regionis, in qua est Corinthus.
autem proconsule Achaiæ insurrexerunt vno animo Iudæi
a ¶Vbi Proconsul sedebat.
in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal dicentes: Quia 3
a ¶Alterum Iesum, vel deum Iudæorum, sed aliter cœli præcipit, id est, quasi patrem.
b contra legem hic persuadet hominibus colere deum. Inci- 4
a ¶Iuxta illud, ne taceas, propter quod ego sum tecum.
piente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos: Si 5
a ¶Scelus manifestum etiam Gentibus, & magnum. b ¶Ad Iudæos enim loquitur. 6
quidem esset † iniquum aliquid, aut facinus pessimum o viri 7
a ¶Iudex inter vos essem.
c Iudæi, † recte vos sustinerem. Si verò quæstiones sunt de ver- 8
a ¶Non nostræ, nec nobis notæ. b ¶Iudicetis. 9
bo, & nominib. legis vestræ, vosipsi videritis: Iudex ego ho- †
a ¶In Christum credentes.
d rum nolo esse. Et † minauit eos a tribunali. Apprehendentes 10
a Infidelem. b Iudæis, cum ignominia expulsis a tribunali Gentiles principem eorum maiore contumelia verberantes afficiebant. 11
autem omnes Sosthenem principem synagogæ percutiebāt
a Cura pro ablatiuo, vel curæ pro datiuo.
eum ante tribunal, & nihil eorum Gallioni curę erat. Paulus 12
a Persecutionem maiorem, vel moram. b Annum, & sex menses. c Christianis. d Benefaciens.
vero cum † adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefa- 13
a Rediit de Europa in Asiam, sed breuiter anticipat. b Fides mutauit ordinem. Vnde, Non est masculus, vel fœmina.
e ciens nauigauit in Syriam, & cum eo Priscilla, & Aquila, q 14
f sibi totonderat in Cenchris caput, habebat enim votum. 15
a Eundo. Priscillam, & Aquilam. b In Epheso. 16
Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit, ipse vero ingressus 17

d *Apprehendentes autem omnes Sosthenem, &c.* * Chrysosto. D O confusionē qua confusi sunt. Et nihil horū, inquit Gallioni curæ erat, quia is hoc totū in ipsius contumeliam fuerit sed quasi inde prāte accepta percutiunt, ipsi facientes indiscreti furoris per confusionem opus. Et quare ille non repercussit? quum & ipse potestatem habuerit, sed docebatur modeste, & patienter viuere, & non referire, vt & Iudex discat quis sit mansuetior. Nō parum hoc profuit præsentib⁹. E Docuit enim horū æquitas, & illorum temeritas, quòd talia iudiciariam sententiam postulāt. At hi omnia citra ordinē faciunt.

e *Qui sibi totonder.* * Chrysostomus. Vide quomodo lex soluta est, vide quomodo conscientia detinebatur: Iudaicum erat capita radi ex voto, veruntamē oportebat etiam sacrificium fieri, quod non est factum post verberatum Sosthenem.

Rabanus. Paulus, vel Aquila. Vt multi putant, Paulus vel timore Iudęorū, vel auiditate conuertendi eos. Ambigue dictum est, sed secūdum Hieronym. de Paulo est intelligendum.

f *Cenchris.* BEDA. Portus est Corinthi, F vbi nauem ascensurus caput ex voto totondit iuxta legem, qui se deo vouerant comam

† affligat. Num. 6.2.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sedit autem ibi. *Idest, mansit, sicut dicitur Deuteron. 1. g. Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore, id est, mansistis.*
2 Gallione autem. *Hic consequenter describitur aduersariorum insurrectio contra Paulum, & patet litera vsque ibi.*
3 Dicentes: Quia contra legem hic persuadet. *Scilicet contra legem Moysi docet, quia lex Moysi docet colere deum per cęremonias legis quas Paulus debere cessare dicebat, vt patet in epistolis suis in pluribus locis.*
4 Incipiens au. Pau. ape. os. *Ad respondendum.*
5 Dixit Gal. ad Iud. *Respondens pro Paulo.*
6 Si quidem esset ini. ali. *Inferendo nocumentum alteri in rebus suis furto, rapina, vel aliquo huiusmodi.*
7 Aut fa. pes. *Nocendo alteri in persona propria, vel sibi coniuncta, vtpote in vxore, vel prole, quod est peius, quam ferre nocumentum in rebus.*
8 Recte vos sustin. *Audiendo quærimoniam vestram, & faciendo iustitiam.*
9 Si verò quæst. *Erat enim Gentilis, & ideo non curabat, nec ad eum pertinebat discutere quæstiones Iudaicæ legis.*
10 Et minauit eos, &c. *Tanquam deterentes tempus in friuolis.*
11 Apprehend. au. om. *Scilicet ministri proconsulis, qui tales repulsos a iudice solent percutiendo expellere.*
12 Paulus vero. *Hic consequenter describitur Pauli in Ephesō prædicatio, & hoc dupliciter, primo in suo aduentu, secundo in suo reditu cap. seq. Prima in duas, s. in partem principalem, & incidentalem, quę incipit ibi.* Videns autem. *Circa primum dicitur,* Paulus vero cum adhuc sustinuisset. *Idest, expectasset dies multos in Corintho.*

Diuisio.

13 Fratribus valef. nauig. in Syr. *Idest, versus Syriā, quia tunc venit Ephesum, vt patet ex sequentib. q̄ non est in Syria, sed in Asia.*
14 Qui sibi toton. in Cench. *Qui est portus Corinthiorum.*
15 Caput. *Secundū ritum Nazarenorum completo tempore voti sui. Hoc n. fecit Paulus, qui erat natione Iudæus ad euitandum Iudæorum scandalum, vt dictum est sup. 16. cap. de circuncisione Timothei, ideo vero voluit spiritussanctus, vt in primitiua ecclesia non statim inhiberetur his, qui ex Iudæis cōuertebātur obseruatio legaliū, sicut inhibebatur his, qui ex Gentilib. conuertebantur Gentilitatis ritus, vt inter hos ritus differentia ostenderetur. Nā Gentilitatis ritus reputabatur tanquā omnino illicitus, & semper a deo prohibitus. Ritus autem legis cessabat, tanquam impletus per Christi passionem vtpote a deo in figurā Christi institutus, quę cessat adueniente veritate. Sed nō statim omnino cessare debuit, ne ab aliquibus crederetur semper fuisse illicitus, sicut Gentilitatis ritus, propter quod conuersis de Iudaismo licebat legalia obseruare tempore medio inter passionem Christi, & publicationem euangelii, sic tamen, quod non ponerent fidem credentes, quod sine tali obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem.*
16 Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit. *Scilicet Aquilam, & Priscillam.*
17 Ipse vero ingressus synagogam disputabat. *Ostendens per scripturas in Iesu Nazareno promissiones patrum esse completas.*
1 Rogan...

MORALITER.

2 *Gallione autem procon. Achaiæ.* Sequitur.
† *Iudex ego.* In hoc dedit exemplū alijs iudicibus, vt nō intromittant se de impertinentibus ad ipsos.
14 *Qui sibi toton. &c.* Moraliter autem tōdere, & superflua deponere, & hoc prædicatoribus euangel. j necesse ...

Digitized by Google

synagogam disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis vt ampliori tempore maneret, * non consensit, sed valefaciēs & dicens, * iterum reuertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. Et descendens Cęsaream ascendit, & salutauit ecclesiam, & descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore, profectus est perambulans ex ordine Galathiam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, deuenit Ephesum potens in scripturis. Hic erat edoctus viam domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quæ sunt Iesu, sciens tantum baptisma Ioānis: Hic ergo cœpit † fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres scripserunt discipulis, vt susciperent eum. Qui cum venissent, contulit multum his, qui crediderunt. * Vehementer enim Iudæos reuincebat, publicè ostendens per scripturas esse Christum Iesum.

a ¶Secundum illud, Si deus voluerit, etsi diximus. &c.
a ¶Cappadociæ, vel Palæstinæ. ¶A Cæsare Augusto sic vocatam. b ¶Pro loco, vel merito. ¶Fideles.
¶Syriæ. ¶Vt ante solitus erat.
a ¶Quia prius crediderant. b ¶Suos uel Christianos. c ¶Supra dictum erat deuenit Ephesum, & illos ibi reliquit.
a ¶De Alexandria natus.
¶Veteribus.
a ¶Fidem Christi. b ¶Suo, uel sancto. c Prædicabat Iesum.
a Quod solum in aqua sine spiritu erat.
a Cum fiducia Iudæis prædicare. Prædicantem.
a Ad hospitium, uel priuatum colloquium.
a Dicentes spiritum esse necessarium.
a Ad Corinthios. b Priscilla, & Aquila, & cæteri fideles. Qui erant Corinthi. c Ne timerent quasi Iudæum.
a Consolationem Ego plantaui Apollo rigauit, deus incrementum dedit. b Prius Paulo prædicanti.
a Sic consolabatur, quia uincendo Iudæos consolabatur Christianos.

comā nutriebāt, dū Nazarei fieri volebant, & post eam tōdētes igni tradebāt. Hoc ergo fecit Paulus, non oblitus quid de abolitione legis cum alijs apostolis statuerant Ierosolymis, sed ne scandalizaret credentes ex Iudæis, simulauit se Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret. Quidā codices habent, totonderunt caput Priscilla, & Aquila, sed Aug. & Hieronym. singulari numero de Paulo interpretatur. Hieronym. sic ponit: *Nauigabat Syriā, & cum eo Priscilla, & Aquila, & totondit caput in Cenchris, votum enim habebat.*

a *Cæsaream.* Raban. Cæsarea metropolis est Cappadocię. Nōdum in Syriam Phęnicis venerat.

b *Sciens tantum baptisma Ioannis, & cæt.* ✠ Chrysostomus. Si ad baptisma Ioannis solū crediderat hic, quomodo spiritu feruebat? Nondū enim datus erat sic spiritus.

* Oportet omnino me festū, quod instat, agere in Ierusalem, sed.
† libere loqui.
* per gratiam.

spiritus. Si autem qui post illum opus habuerunt baptismate Christi multo magis ille. Quid igitur dicēdum, neque enim vtrumque simpliciter ponit scriptor? Mihi videt ille esse vnus ex centū viginti, qui cum apostolis baptizati. Vel si non est hoc, factum est idem cū hoc, quod & cum Cornelio, sed non baptizatur, antequam diligentius ei exposuerunt. Hoc autem esse mihi verū videtur, quia & baptizari illum oportebat, quoniam duodecim alij nihil perfectum sciuerūt, neque ea, quæ de Iesu. Merito autem, & ille baptizabat. Veruntamē si illi post baptisma Ioannis iterum baptizabantur oportebat etiam discipulos hoc facere.

Contulit mul. Alia translatio, profuit multum credentib9 per gratiam, hoc est quod apostolus scribit: *Ego plantaui, Apollo rigauit, & c.*

* apud se.
1. Cor. 3. b.

¶ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore maneret. *Ad maiorem informationem.*

2 Non consensit *Volens alibi proficisci, vbi nondum prædicatū erat euangelium, ordinauit tamen ibi ministros ecclesiæ ad fidelium instructionem.*

3 Sed valefaciens, & dicens. *Ad sui excusationem, & eorum consolationem.*

4 Iterum reuertar ad vos. *Quod etiam fecit, vt patet ca. seq. Qđ autem in aliquibus libris interponitur* Oportet me diem solemnem aduenientem facere Ierosolymis, *non est de textu, nec est in libris correctis, quia nec tunc Paulus iuit in Ierusalem, sed postea per magnum tempus.*

5 Et descendens Cæsaream. *Quæ est metropolis Cappadociæ, vt dicit glo. Alia autem est Cæsarea Philippi in prouincia Phœnicis, & iterum alia in Palæstina de quibus habitum est supra. Cætera patet vsque ibi.*

6 Confirmans omnes discipulos. *Id est, Christianos in fide Christi.*

7 Iudæus autem. *Hæc est pars incidentalis, in qua occasione prædicationis Pauli de qua sanctus Lucas locutus fuerat, facit mentionem de prædicatione, quam Apollo fecit ibidem, dicens.* Iudæus autem qui. nomine.

8 Apollo nomine. *Exprimitur eius nomen, quia erat famosus.*

9 Alexandrinus genere. *Id est, in Alexandria natus per dispersionem Iudæorum, quam fecerat Antiochus.*

10 Potens in scri. *Legis, & prophetarum.*

11 Hic erat edoctus vi. *Id est, Euangelium Christi, imperfecte tamen, ideo subditur.*

12 Sciens tantum. *Sed Aquila, & Priscilla, qui remanserant Ephesi hanc imperfectionem suppleuerunt. Ex quo patet, quod dictum est sup. in prin. cap. eos esse Christianos.*

13 Qui cum venisset. *Scilicet in Achaiam in qua est Corinthus*

14 Contulit. *Prius per prædicationem Pauli, propter quod Paulus 1. Corinth. 2. b. dicit.* Ego plantaui, Apollo rigauit.

MORALITER.

7 *Iudæus autem quidam Apol.* Qui interpretatur mirabilis, ideo significat prædicatorem, qui debet esse mirabilis in bona vita, & etiam in doctrina sana, ideo subditur.

10 *Potens in scri.* Id est, deuotus, ideo subditur.

† *Et feruens, & c. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila.* Per hoc autem, quòd vir tantæ excellentiæ doctrinam simpliciū personarum suscepit humiliter, & deuote, arguuntur illi, qui ex sua præsumptione dedignantur ab alijs discere veritatem.

MORA-

Digitized by Google

CAP. XIX.

A **F**Actum est. sequitur.

b *Si spiritum sanctum accepistis.* *Chry. Sciebant. n. quod non habebant, & vult illos fateri, vt agnoscāt quid ipsis desit, & petant.

c *Sed neque si spiritus sanctus est audiuimus. Ille vero ait. In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt. In Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus Ioannes baptizauit, & cætera.*

*Tertu. Adeo postea in Actis Apostolorū inuenimus, quoniam qui Ioannis baptismum habebant, non accepisse spiritum sanctum, quem ne auditu quidem nouerant, ergo non erat cœleste, quod cœlestia non exhibebat, quum ipsum quod cœleste in Ioāne fuerat spiritus ꝓphetię, post totius spirit⁹ in dominum translationē vsque adeo defecerit vt quem prædicauerat, quem aduenientem designauerat, postmodum, an ipse esset miserit sciscitatum. Agebatur itaq; baptismus pœnitentiæ, quasi candidatus remissionis, & sanctificationis, in Christo subsecuturæ. Nam quod prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem delictorū; in futuram remissionem enuntiatum est. Siquidem pœnitentia antecedit, remissio subsequitur, & hoc est viam pparare, qui autem præparat, non idem ipse perficit, sed alii perficiēdum procurat. Ipse profitetur sua non esse cęlestia, sed Christi, dicendo. Qui de terra est de terra loquitur, qui de super nis venit, super omnes est. Item sola se pœnitentia tingere, venturum mox qui tingueret, in spiritu, & igni. Scilicet quia vera, & stabilis aquæ fides, quæ tingitur in salutem, simulata autem, & infirma igni tingitur in iudicium.

Lib. de baptis. c.10

† postea quam credidistis

Matth. 3. c.

† De cons. dist. 4. ca quedam

B

d *Iohannes baptizauit.* Beda. Non peccata remisit, sed pœnitentiam docuit. Nam sicut circuncisio in patriarchis signaculum fidei, quam habebant fuit, ita & hoc lauacrum populus pœnitens, quasi signaculum suæ deuotionis accepit, qđ Christi baptisma, in quo fit remissio, figurabat.

Rab. Non est baptisma quod non datur in noīe trinitatis Baptizati a Iuda non rebaptizātur, quia in fide trinitatis, sed baptizati a Iohanne, quia Iohannes in aqua tantum. Christus in spiritusancto baptizat. Cū ergo bonus vel malus minister baptizat, si plena est trinitatis fides, domin⁹ baptizat. In aqua vero sola a Iohāne baptizati, a Paulo sunt baptizati.

Quæstio.

C Be. Quæstio est si ille qui per ignorantiam forte a non baptizato, sed tn̄ rectę fidei baptizatus est debeat rebaptizari? Quā hoc capitulo exposita reor. Quid. n. differt, an tunc ante initium baptismi Chri, an nūc a quopiam sine susceptione eiusdē quisquā baptizaretur? cū quo Iohannes in fide, & nomine Christi venturi baptizauit, iterū baptizādos pdicauit, dicens. Ego baptizo in aqua, ille baptizabit in spū sancto.

D

e *Et cum imposuisset Paulus illis manus, &c.* *Chrys. Ab ipso baptismate prophetant, Hoc autem Ioannis baptismus non habebat, Ideo & imperfectus erat, vt autem talibus digni fierent, prius illos præparauit, atque hoc uolebat Ioannes baptizans, vt crederent in eum, qui post se venturus erat. Hinc ostēditur dogma magnū quod perfecte purgātur a peccatis, qui baptizantur. Nisi. n. purgarentur; non accepissent illi spiritum, non tam statim consequuti essent charismata. Et unde quod duplex donum fuerit & linguæ, & prophetiæ, Bene autē dixit: baptismo pœnitētiæ, quod Ioannis est, & nō remissionis adducens illos, & faciens, ꝙ absque eo sit illud. *Hic Sacerdotes quoque qui dant baptismū, & ad Eucharistiā dn̄i imprecantur aduētū faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, cathecumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

comme in Soph. c.3

E

dignantur nobis, hæc exponentibus, & prophetis vaticinantib. quam dominum deprecentur, & studiose agant, ne de sacerdotibus, qui violant sancta domini, esse mereantur. *Greg. Monophisitas vero & alios ex sola vera confessione Ecclesia recipit, quia sanctum baptisma quod sunt apud hæreticos consequuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illis per impositionem manus spiritum sanctum acceperint, vel illi propter professionem verę fidei Sanctę, & vniuersalis Ecclesię visceribus fuerint vniti.

f *Erant autem omnes.* Rab. Iudicia Dei abyssus multa Ecce Asia Apostolorū visitatione indigna, nunc apostolico numero ficrata, & ꝓphetię munere est sublimata. Et notādum, ꝙ spūssanctus hic in duodecim discipulos & sup in c. 2. (q nu merus pficit duodenario decies ducto) aduentus sui signa monstrauit illud in Ierusalem, hoc in Epheso, q̄ est ciuitas Gręcorum, in quo ostēditur illos tm̄, siue de Iudęis, siue de Gentibus spiritum replere, qui sunt in catholica vnitate.

Ioan. 1. c. psal 5. b.

infra 2. 4. f.

g *Introgressus autem, &c.* *Chrys. Vide vbique, vt seipsum in Synagogas intrudit, & sic egreditur. Semper. n. ab illis volebat occasionem sumere, vt dixit. Nam & gentes extimulabāt iam, & alacriter suscipiebant ipsum. Iudęi autem suscipientibus fidem gentibus, penitudine ducebantur. Volebat discipulos illius abstrahere, & inde facere initium, magis q̄ congregentur illic. Et non simpliciter hoc faciebat, propter hoc differebat illis continuo, quia persuadebat. Ne igitur quoniam libertatem dicendi audisti, asperitatem putes. De vtilibus rebus disputat, de regno. quis non audiuit?

F

CAP. XIX.

Dictum est Apollo, venit Ephesum, illuc etiam Paulus redit, vbi Priscillam requirit.

FActum est autem cum Apollo esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam de discipulis. Dixitque ad eos. Si spiritum sanctum accepistis† credentes. At illi dixerunt ad eum: Sed neque si spiritussanctus est audiuimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt. In Iohannis baptismate Dixit autem Paulus: Iohannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum, vt crederēt, hoc est in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit spūssanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabāt. Erāt āt oēs viri fere duodecim. Introgressus

(Interlinear glosses: a Baptizatos forsitan ab Apollo, vel Iohanne, secundum Aug. — a Si post baptisma manus impositionem, qua spiritus datur accepistis? — Baptismate s. pœnitentiæ, vel indulgentiæ. — Pœnitentiæ scilicet. — Baptizando. — a Quasi dicatur, credere in spiritumsanctum non est Iohanni contrarium ratione cuius ipse præcursor fuit. — b Dicentem. Ite baptiz omnes gentes in nomine patris, & filii, & spiritussancti. — c Non rebaptizati quod audierant Iohanni congruere. — Consummat onis. — a Signum consuetum spiritussancti suscepti. — a Docendo, vel futura prædicando.)

Quo-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIX.

Diuisio.

FActum est. Hic consequenter describitur prædicatio Pauli apud Ephesum in suo reditu. Circa quam primo ponitur prædicatio hæc. secundo quorundam præsumptionis reprehensio ibi. *Tentauerunt autem.* prima in duas, quia primo describitur doctrina Pauli, quantum ad ueritatem baptismi. secundo quantum ad prædicationem euangelii, ibi. *introgressus autem.* prima patet, vsque ibi.

2 *Si spiritum sanctum accepistis.* s. in signo sensibili, quia tunc sic dabatur baptizatis per impositionem manuum Apostolorum.

3 *Sed neque.* Hoc modo datus, uel dandus.

Audiuimus.

4 *Audiuimus.* licet audiuissent quod Deus esset trinus, & unus. cætera patent vsque ibi.

5 *Iohannes baptizauit.* Erat. n. baptismus Iohannis quædam ꝓtestatio faciendi pœnitentiam, & disponendi se ad baptismum Christi, in quo datur gratia iustificans.

6 *Dicens in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, &c.* hoc. n. prædicabat Iohannes, vt patet Matt 3. & Io. 1.

7 *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu.* In hac. n. forma dabatur baptismus in primitiua ecclesia. rationibus dictis sup. 3. c. Cætera patent.

8 *Introgressus autem synagogam.* Hic consequenter ponitur doctrina Pauli, quantum ad publicationem euangelii, cum dicitur.

Cum

MORALITER.

1 *Factum est autem.* Sequitur. 2 *Dixit, &c.* s. Paulus.

Si

3 *Si spiritumsanctum accepistis credentes, &c.* per hoc ostenditur ꝙ bonus prælatus, & curatus debet esse solicitus circa neophytos,

Digitized by Google

a *Quotidie disputans in scho.* Beda. Ab hora quinta, vsque ad horam nonam, & decimam, sicut traditur a quibusdã, quia horas operi quinque, alias quinque doctrinæ, duas dabat cibo, & orationi, quod nulla tamen autoritate firmatur.

b *In schola tyran.* Rab. pro dignitate. Vel proprium nomen & interpretatur continens, vel cõfirmans.

c *Per biennium.* Bed. Hoc tempore Paulus in Ephesο scripsit primã epistolã ad Cor.

d *Virtutes non quaslibet, &c.*

*Chry. Non ferentes tangebant solum, sed & accipientes apponebant. Idcirco Christus non permittit illum abire in Asiam, obseruãs, vt equidem opinor tempus hoc.

*Damasc. Christus dominus sanctorum reliquias, velut salutiferas fontes præbuit, ex quibus plurima ad nos beneficia manãt, suauissimumque vnguẽtum profluit. Nec vero quisquam huic sermoni fidem detrahat. Nam si aqua in deserto ex solida, & aspera rupe, atque ex asini maxilla ad sedandam Sampsonis sitim, Deo ita uolente, prosiliit, eritne, cur cuiquam incredibile videatur ex martyrum reliquiis suaue vnguentum scaturire? Minime certe, iis quidem quibus Dei potẽtia, honorque, quo sanctos suos afficit, perspectus, & exploratus est. Atque illud quidem veteri lege comparatum erat, vt quisquis mortuum contigisset, immundus censeretur. verum hi in mortuorum numero minime habendi sunt. ex quo.n. ipsamet vita, ac vitæ author inter mortuos ascriptus est, eos qui in spe resurrectionis, fideque erga eum, diem extremam clauserunt, mortuos haud quaquam appellamus. Qui.n. mortuum corpus miracula edere queat? qui itaque modo per ea dæmones expellũtur, morbi profligant, ægroti sanantur, cæci prospiciunt, leprosi mundantur, tentationes, ac mœrores discutiuntur, ac denique omne donum optimum a patre luminum eorum opera ad eos, qui fide minime dubia, descendit? quid nõ laboris suscipias, vt patronũ quendam nanciscaris, qui te mortali regi offerat, ac tuo nomine ad eum verba faciat? An non igitur ii honorãdi sũt, q totius humani generis patronos se profitentur, ac Deo nostra causa supplicant? Honorandi certe, & quidem ita, vt eorum nomine templa Deo extruamus, dona offeramus, eorũ memoriam colamus, atque in ea spiritualiter oblectemur, quo nimirum lætitia nostra iis, a quibus imitamur, cõgruat, ac non dum eos colere, ac demereri studemus, offendamus potius, & irritemus. Quibus.n. reb. Deus colit, iisdem quoque serui eius oblectatur. Quib. autẽ Deus offenditur iisdem ipsius etiã milites offenduntur.

(Lib. 4. de fide ortho. c. 16. — Exod. 17. — Iud. 15 — Num. 19. — Matt. 11. — Iacob. 5)

autem synagogam [¶ Breuiando tacet quid loquebatur.] cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans & suadens de regno Dei. Cum autem quidã [a Non solum non credentes.] indurarentur, [b Doctrinam.] & non crederent [† male loquentes de via] maledicentes viam domini coram multitudine, [a Hæreticum hominem post primam, & secundam correctionem deuita.] [b Ne inficerentur infidelium blasphemiis.] discedens ab eis segregauit discipulos, [a id est, in ædificio in quo tyrannius docebat. In illo loco prædicat, vt vbi abundauit perfidia, fides floreat.] quotidie disputãs in schola tyranni cuiusdam. [Disputatio in schola.] Hoc autem factum est per biennium, ita vt omnes qui habitabãt in Asia [Minore.] audirent verbum Domini, [* Iesu] Iudæi, atque Gentiles. [a Nulla erit impossibilis Deo, qui nullo impeditur loco.] [b Non modicas. Nulla virtus Dei modica est.] Virtutesque non quaslibet faciebat Deus [Faciebat. Suo more narrationes breuiat] per manum Pauli, [† vulgares] ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore eius, [a Quibus laborantium sudor tergitur.] [b Zonæ, vel genus vestis: vel sudarij.] sudaria, & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Tentauerunt autem quidam, [a ¶ Inconstantibus.] & de circumeuntibus Iudæis exorcistis [a ¶ Exorcista adiurator.] [Quibus ars erat exorcizandi.] inuocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Ie-

(1 Cum fiducia, 2 disputans, 3 suadens, 4 regno Dei, 5 Cum autem, 6 maledicentes, 7 coram multitudine, 8 discedens, 9 segregauit, 10 quotidie, 11 in schola, 12 tyranni, 13 Hoc autem, 14 ita vt omnes, 15 Virtutesque, 16 non quaslibet, 17 ita ut etiam, 18 Tentauerunt)

e *Semicinctia* Rab. vestes ex uno latere pendentes. vel zonæ, siue vestes nocturnæ, uel genus sudarii, quo Hebræi vtuntur in ca.

f *Exorcistis.* Bed. Iosephus. Excogitauit Salomon, & docuit suos modos exorcismi. i. coniurationis, quibus immundi spiritus expulsi non audebant ad homines reuerti. Fit autem hoc per reprobos ad condemnationem ipsorum, & utilitatem eorum, qui vident, & audiunt, quia licet illos despiciant, qui signa faciunt, tamen Deum honorant, ad cuius inuocationem fit.

*Augu. Vera pietate homines Dei, aeream potestatem inimicam contrariamque pietati exorcizando eijciunt.

*Idem. Qui præsunt, manum obsesso imponere, & exorcizare dicuntur. & per diuina dæmonem adiurando expellere.

*Ignatius. Saluto Subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas confessores.

g *Inuocare super eos qui habebant spiritus malos.* *Tertull. Operatio dæmonum est hominis euersio, sic malitia spiritalis a primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem, & valetudines infligunt, & quosdam casus acerbos, animæ vero repentinos, & extraordinarios per uim excessus.

*Iustinus. Nunc quoque nos qui in crucifixum sub Pontio Pilato Iesum Dominum nostrum credimus, dæmones omnes, & spiritus malignos adiuratos eiicimus, & imperata facere cogimus.

(Lib. 10. de ciui. Dei, c. 22 — Lib. de vita beata. — Epistola ad Antiochenses — Apologeti. aduers. gentes. c. 22. — Colloquio cũ Tryphone Iudæo)

Erant

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum fiducia loquebatur.* postposito timore humano.
2 *Disputans.* cum contradicentibus.
3 *Et suadens.* audientibus voluntarie.
4 *De regno Dei.* i. de superna felicitate, quæ consistit in aperta Dei visione. s. deitatis principaliter, & humanitatis secundario. suadebat etiam de modo veniendi ad hanc beatitudinem, quæ est per fidem charitate formatam.
5 *Cum autem quidam indurarentur.* in sua infidelitate.
6 *Maledicentes viam domini.* i. doctrinam Christi.
7 *Coram multitudine.* quod erat signum obstinationis eorum.
8 *Discedens ab eis.* Paulus.
9 *Segregauit discipulos.* i. credentes, ne inficerentur verbis obstinatorum.
10 *Quotidie disputans.* ad declarationem euangelicæ veritatis.
11 *In schola.* i. in ædificio de quo Paulus scholam fecerat. Tyran-
12 *Tyranni cuiusdam.* Dicunt aliqui quod tyranni est propriũ nomen illius cuius erat ædificium. Alij vero dicunt, quod est appellatiuum, & accipitur tyrannus hic pro homine potente, & fecerat ibi Paulus scholam, vt obstinati timerent eum impedire, propter domini loci potestatem. Ideo subditur.
13 *Hoc autem factum est per biennium.* pacifice.
14 *Ita vt omnes, qui habitabant, &c.* i. audire poterant libere.
15 *Virtutes.* ad confirmationem huius doctrinæ.
16 *Non quaslibet faciebat Deus.* i. non modicas, vel communes, sed multas, & excellentes, vnde subditur.
17 *Ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore eius.* qđ est maius, q̃ si per tactum Pauli, vel per eius orationẽ fierent talia.
18 *Tentauerunt autem.* postquam descripta est prædicatio Pauli, hic consequenter ponitur præsumptio nis quorundam repressio, qui volebant dæmones expellere ab obsessis virtute nominis Christi a Paulo prædicati, in quem tamen non credebant. & patet litera vsque ibi. Sceuæ

MORALITER.

tos, vtpote ne forte circa eos aliquid sit omissum de necessariis ad salutem, vel ecclesiæ sacramenta, vt sic modo debito suppleãtur omissa, sicut in proposito Paulus fecit.

5 *Cum autem.* ne a dictis maledicis interficerentur.

10 *Quotidie disputans.* Tyrannus dicitur a tyro Græce, quod ẽ fortis Latine. Paulus.n. accepit domum per locationem a quodã viro potenti, cuius timore aduersarii Pauli non auderent molestiam facere sibi, & ibi fecit scholam, secũ sensum literalem. Moraliter autem per illum fortem, & potentem significatur Christus, qui dicit de se ipso Mat. vl. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Domus autem eius est ecclesia, in qua doctor catholicus habet scholam, quando docens tenet Christi, & apostolorũ doctrinam, quod non faciunt hæretici, hanc doctrinam deprauãtes, nec doctores vaneglorioisi curiosa, & inutilia docentes.

18 *Tentauerunt autem.* per illos qui abutebantur nomine Christi cum essent increduli significantur ecclesiæ ministri indigne sacra ministrantes, in quibus fit inuocatio nominis domini. Et sicut illi fuerunt a dæmoniaco nudati, & vulnerati corporaliter, vt dr in textu, sic & illi indigne sacramẽta ministrantes denudantur

Digitized by Google

Ecce exorcismus. a Nos non prædicamus, ecce signum infidelitatis.
su, dicentes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat.
a Erant autem cuiusdam Sceuæ Iudæi principis sacerdotum
Similiter.
b septem filii, qui hoc faciebant. Respōdens autem spiritus
a De hoc Arat. ver. dicit. Cognosce furorem Gens inimica tuum Dæmon regnare fatetur, Quem venisse negas, atque hoc convinceris ipso. Quo titubante ruis.
c nequam dixit eis. Iesum noui, & Paulum scio. Vos autem
a Tentantes inuocare nomen Iesu Christi.
d qui estis? Et insiliens homo in eos in quo erat dæmonium
a Graue ad nocendum. b Non ipsi eis dominati sunt. c Duorum exorcistarum.
pessimum, & dominatus† amborum, inualuit contra eos,
a †Scilicet quod inualuit. b idest, diuulgatum.
e ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc āt nōtum factū est omnibus Iudæis, atque Gentilibus q habitabant Ephesi, & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Iesu. †Multique credentium ve-
¶ Propter hoc factum.
¶ Philosophi.
f niebant confitentes, & annunciantes actus suos. multi aūt ex eis, qui† fuerant curiosa sectati, cōtulerunt libros, & cō
a ¶ Exemplum relinquentes. b Quæ inde possent haberi si venderentur, vel quibus comparati erant.
busserunt eos coram omnibus, & computatis pretijs illorū
Hoc dicitur, vt maior sit fides illorum.
g inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta milium
a Quod combusserunt libros, vt prædictum est.
h Ita fortiter crescebat verbum Dei, & confirmabatur. His
Biennio. Sancto, vel suo. b Quia iam ibi prædicatum fuerat: & ideo transitus sufficiebat.
autem expletis proposuit Paulus in spiritu transire a Macedonia, & Achaia ire Ierosolymam, dicens. Quoniam

(1–18)

a *Erant autem*. Be. in Græco. Erant autem eiusdem Sceuæ. A proprium nomen sacerdotis, interpretatur vero vulpecula clamans, vel loquens.

b *Septem filij, &c.* Bed. Quoniam sathanas transfigurat se in angelum lucis, ministros etiam suos eadem simulatione colorat. vnde quia per septenarium gratia spiritussancti designatur in qua figura Christ* post resurrectionem, cum septem discipulis ē epulatus, filii Sceuæ quasi spiritus malos expulsuri, septenario censentur, qui quia non credendo, sed tētando Christi, & apostolorum nomen inuocant, non tm̄ a Deo sed ēt a dæmonibus, subdolæ falsitatis merito condemnantur. Et bene filii Sceuę dicuntur, qui vulpecula clamās interpretatur. Quod animal doli, & B astutiæ sagacissimum Iudęos, Gētiles, & hęreticos ecclesię īsidiātes & garrula voce ꝑstrepentes ondit, de quib. custodib. ecclesię pręcipitur. Capite nobis vulpeculas quę deuastant vineas.

[margin: *Ioan. vl. d.* † *eis.* † *curiosas artes sectati fuerant.* *Can. 2. d.*]

c *Iesum noui, & Paulum scio.* ✱Chryſ. Q. d. Vos nō creditis, sed abutentes hoc nomine, talia dicitis. Igitur desertum, & facile expugnabilia arma estis, & ita non estis pręcones, sed mei inquit, estis. Magnus furor dęmonis. Potuissent hęc illis facere Apostoli, sed non faciebant nunc. Nam qui imperabant illis, qui hęc faciebāt, mul to magis, & ipsi facere potuissent.

d *Et insiliens homo in eos, &c.* ✱Chryſ. Fortassis disrupit illorum vestes, & dedolauit illorum capita. hoc. n. manifestauit dicendo, Insiliēs, atque adeo satis erat hoc facere. Addit ita ēt ne postea ausit, quis nomen illud nominare tā temere, terrentur alii, & magnum argumentum habent Deū scire omnia, maximum argumentum erat, priusquam a dęmonib. arguerentur, seipsos accusabant, terrentur ne eadem patiatur.

e *Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis, atque gentibus, qui habitabant Ephesi, &c.* ✱ Chrysostomus. Nonne hoc etiam eos, qui obdurescebant conuertere debuit? Dic oro. Sed nō D conuertit, & ne mireris. Malitię. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, vbi. s. ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dęmonia cum dicunt filiū Dei. An non videtis etiam nūc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infesti fiunt.

f *Multi autem, &c.* Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno ęstimatos quia dęmones quibus seruierant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

[margin: † *De pœn. di. 1. c. voluissent* *Luc. 7. f.*]

g *Quinquaginta miliū* Beda. Et in euangelio E debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi pręcepta transgredimur, hic autē propter enormitatem magici sceleris millenarius F est adiectus. Aliter quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentię psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h *His autem expletis, &c.* Chryſ. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheū ac Erastū in Macedoniam. Ipse vero manet in Ephesο. Quo aūt ab initio volens in Syriā abire, iterū reuertit in Macedoniam, oñdens q oīa non sua virtute faciebat. iam prophetat dicēs. *Oportet me etiam Romam videre.* Hoc aūt dicens, fortassis consolatur eos, q non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videt scribere Corinthiis ab Ephesο; ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, q accidit nobis in Asia. qm̄. n. ꝓmiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, q moretur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sceuæ iudæi principis Sacerdotum.* Est autē Sceuæ nomen proprium illius principis sacerdotum.

C 2 *Iesum noui, & Paulum scio.* i. virtutem eorum cognosco.

3 *Vos autem qui estis?* q. d. ad vos non pertinet virtutes eorum inuocare, cum sitis increduli.

4 *Et dominatus amborum.* i. duorum de septem filijs principis Iudæorum. Consequenter ponitur fructus huius repressionis, cū dicitur.

5 *Hoc autem notum factum est omnibus.* per diuulgationem eorum qui uiderant.

6 *Et cecidit timor super omnes illos.* vt nullus auderet talia attentare.

7 *Et magnificabatur nomen domini Iesu.* tanquam magnæ uirtutis existens.

8 *Multique credentium veniebant.* ad Paulum.

9 *Confitentes, & annunciantes.* peccata sua, & relinquentes idola.

10 *Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati.* id est, artes magicas.

11 *Contulerunt libros.* i. apportauerunt ad Apostolum.

12 *Et combusserunt eos.* in contemptum diaboli, & honorem Iesu Christi.

13 *Et compu.* Hoc additur ad ostendendum quod hoc fecerunt ex magna voluntate, comburentes libros quos emerant ita care. Sciendum etiam, quod denarius valebat decem nummos vsuales, ideo sic denominatur a numero denario.

14 *Ita fortiter crescebat verbum Dei*, per multiplicationem fidelium.

15 *Et confirmabatur.* per augmentum fidei credentium.

16 *His autem expletis.* Superius positus est multiplex Pauli ꝓgressus per orbem ad prædicandum, hic consequenter ponitur eius regressus in Ierusalem ad tolerandum pro fide catholica, quam persecutus fuerat ibidem, vt dictum est, sup. 8. c. & 9. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur propositi inspiratio, secundo remotio impedimenti, ibi. *Facta est autem.* tertio prosecutio inspirati, sequ. cap ibi. *Nos vero.* Circa primum dicitur. *His autem expletis*. scilicet discursibus Pauli pro prædicatione Euangelii.

[margin: *Diuisio.*]

17 *Proposuit Paulus in spiritu.* i. non propria voluntate, sed magis spiritussancti reuelatione, & ordinatione.

18 *Transire a Macedonia.* ad confirmandū credentes, & accipiēdam collectam, portandam fidelibus pauperibus, qui erant in Ierusalem.

Oportet

MORALITER.

tur bonis gratuitis, & in bonis naturalibus vulnerantur.

10 *Multi autem, &c. curiosa sectati.* i. magica, cognoscentes virtutem Christi, artem magicam dimiserunt, & libros cōbusserunt & hoc modo fecit Cyprianus magus, vt habetur in legenda Cypriani, & Iustinæ.

Digitized by Google

retur Et dicit, Vltra tentationem: narrans quæ cum Demetrio acta sint. Quam hic insinuat tumultum non paruum, dicens de via hac factum esse. Iterum, periculum, iterum, tumultus. Vides clamitudinem? facta sunt signa duplicia, illi autem contradicebant. Ita vbique contexit opera.

runt, donec nouissimo tempore, insequente, virtus crucis Dei viui eos disperdidit, & ibi illusionibus, quibus ante nos lædebant, coercuit.

d *Qui manibus fiunt.* Bed. Mira Gentilium stultitia talia colere, quæ ab homine constitui, vel destrui posse cognoscunt.

a *Romam ui lere.* Rab. Quam prius non viderat forsitan, vel quia leuem ducebat tribulationem, quã ibi passurus erat. Videre tantum dicit, non multa pati.

b *In Macedoniam.* Rab. transire volebat de Asia, in qua est Ephesus, in Europam, vbi Macedonia, & Achaia sunt, & sic rursus ire in Asiam, i. Ierusalem cum eleemosyna, de qua scripsit Corinthiis.

c *Demetrius.* Beda. Iste dum viam domini turbare nititur, nomẽ proprium factis exequitur. Interpretatur enim, nimium persequens. vnde tẽpla Dianæ argento ædificat. Argentum quippe eloquiũ significat, & Gentilis vero sua religionẽ suam nudo sermonis nitorestylet astruere. Sic ipso faciebat, inquit, delubra argẽtea.

a ¶ Præponit futuram in orationem. b Quamuis proposuerat transire tamen interim mittit legatos ad præparandam eleemosynam, quã Ierosolymam erat allaturus, cum ipse veniret, tunc fierent collectæ.

a postquam fuero ibi oportet me, & Romã videre. Mittens [1] autẽ in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timo- [2] b theum, & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta [3] ¶ M noce. a ¶ Dissensio inter Paulum cum fidelibus, & Demetrium cum infidelibus. est autem illo tempore turbatio non minima de via † Do- [4] c mini. Demetrius enim quidam nomine argentarius fa- [5] ¶ Eadem operantibus. ciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non mo- [6] dicum quæstum. Quos conuocans, & eos qui eiusmodi a ¶ Quia de pretio artificii luca habebant. erant opifices, dixit. Viri, scitis quia de hoc artificio est no- [7] ¶ Vbi est. bis acquisitio, & videtis, & auditis, quia non solum Ephesi sed pene totius Asiæ Paulus hic suadens auertit multam [8] a ¶ Ore proprio se condemnant. d turbam, dicens, quoniam nõ sunt dii qui manibus fiunt. a ¶ Venditoribus, & emptoribus. b ¶ Acquisitio lucri. e Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redar- [9] a ¶ Quia inculpabitur. gutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nihi- [10] a ¶ Sic enim dicebat Paulus, dicens idolum nihil esse. lum reputabitur, sed & destrui incipiet maiestas eius, f quam tota Asia, & orbis colit. His auditis repleti sunt ira, [11] ¶ Destrui non poterit. g & exclamauerunt dicentes. Magna Diana Ephesiorum.

e *Non solum autem hæc periclit.* Chrysost. Deinde etiam periculum exaggerat, addẽs *Periclitatur nobis portio hæc*, ne reprobet. Hæc s. fore manifestat, quod periculum sit famem passuros huius artis opifices. Et quamuis hæc dicta sufficiebant illos ad impietatem adducere, sed miseri quidam, ac viles cum essent, insistunt magis, & non considerat quod si homo hic valet tantum, vt omnes conuertat, & periclitentur dii, qualis illius Deus. Et quod multo magis illa nobis dabit, propter quẽ timem⁹. Deinde ne videatur lucri gratia dixisse vide quid apponit *Quam orbis colit.* Vides quod ostendit maiorem Pauli virtutem, omnes miseros, & ærumnosos illos vocans? siquidem homo qui fugabatur hinc inde, & tabernaculorum factor tanta potest; Vide ab inimicis testimonia dari Apostolis, Illic quidem dicebant. Ecce implestis Hierusalem doctrina vestra. Hic quod destruenda est Dianæ maiestas. Tunc dicebant conuenisse orbem terrarum, quod hi & hic peribant. Nũc quod *periclitatur nobis portio nostra, ne reprobetur, & abeat.* Sic & Iudæi de Christo dicebant, videtis quod mundus post illum vadit. Et, venient Romani, & tollent nostram ciuitatem.

Et quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassis ædiculas, & coopercula, quæ Ciboria vocant. Magnus. n. erat honor illius in Epheso, vbi etiam templum illorum successerunt. ita contristauit eos, vt etiam qui successerunt, ne nominari quidem vellent. vide vbique idololatriam a diuitiis fieri. Et illi propter pecunias. Et hic propter pecunias dolent, non quod illis pietas periclitetur, sed quod materiam lucri non habituri sint.

Epistola ad Tosianos. Martialis. Bene igitur facietis, si abominamini idola. Hæc autem sunt opera manuum hominum, non videntia, neque audientia, quia nec flatum habent, quę nec se nec vos quicquã iuuare possunt. Quin potius cultores suos in militia æternæ tribulationis submerserunt, quia in ipsis manufactis dæmones damnati spũs erroris subintroierunt, qui hactenus per lõga secula creaturã ad imaginem Dei factã in morte deceperunt

f *His auditis repleti sunt ira.* Idẽ. Vnde furor factus est? Quando de Diana audierunt, quando de lucri iactura, tales. n. vulgarium mores sunt, facile corripi, & accendi solent. Beda. i. non solum opera nostra vana, nec mercede digna redarguẽtur, verum & religio nostra dehonestabitur, si Pauli doctrina præualuerit idola Deos non esse.

Io. 12. Io. 11.

g *Magna Diana Ephesiorum.* Beda. quia Demetrius perituram dixit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Oportet me.* Tunc. n. fuit sibi reuelatum, quod de Ierusalem iret Romam, modus tamen eundi, & causa non fuerunt tunc sibi reuelata, ed infra 23. c.

2 *Mittens autem in Macedoniam.* hoc fecit, vt collecta esset facta, antequam illuc veniret, quod erat sibi honestius, & expeditius, quia non sic oportuit eum contrahere moram propter dictam collectam.

3 *Facta est autem.* Hic consequenter ponitur remotio impedimenti, & diuiditur in duas partes, secundum duplex impedimentum. Secundum ponitur c. se. ibi. *Postquam cessasset.* Prima in tres, quia primo impedimentum ponitur, secundo tollitur ibi. *Et cum sedasset*, tertio iter Pauli resumitur, in prin. seq. c. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur impedimenti motiuum principium, secundo eius exercitium, ibi. *His auditis.* Demetrius n. fecit illud impedimentum commouens ciuitatem contra Paulum, & eius socios, motus propter damnum temporale, & cultum Dianæ. Et patet litera, paucis exceptis quæ exponentur.

4 *De via domini.* i. de fide Christi.

5 *Faciens ædes argenteas.* Luna autem vocatur Diana, a Dian quod est lux Græce, & neos quod est nouum, quia eius lux renouatur omni mẽse. Dicebatur etiam a Gentilibus præses viarum, quia eas ostendit de nocte, & quia illis nihil crescit, pingit Dianam in virginis figura tenens sagittas, eo quod radios suos emittit vsque ad terram, tales ergo imagines Dianæ faciebat de argento iste Demetrius, & tabernacula argentea pro reponendis imaginibus, sicut frequenter fit in ecclesia de imaginibus sanctorum.

6 *Præstabat artificibus.* inter quos erat principalis.

7 *Scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio.* magni lucri.

8 *Paulus hic suadens auertit multam turbam.* ab emptione talium imaginum, dicens in eis nihil esse numinis, aut virtutis.

9 *Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire.* quia redarguimur de falsitate faciendo imagines nullam virtutem habentes.

10 *Sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur.* i. cultus eius totaliter deficiet, quem seruauerunt patres nostri.

11 *His auditis repleti sunt ira.* Hic consequenter ponitur cõmotionis exercitiũ contra Paulũ, & socios eius, quos volebant interficere p ciuitatis cõmotionẽ contra eos, & patet litera vsque ibi. *Et*

MORALITER.

† *Demetrius enim.* Iste faciebat idola argentea, propter quod p ipsum figuratur promouens in ecclesia minus idoneos propter argentum. Nam taliter promoti idola debent dici, sicut Zacharias dicit, *O pastor, & idolum derelinquens gregem.* Et nomẽ Demetrii conuenit taliter promouenti. Interpretatur. n. nimium persequens. Taliter autem promouens maximam persecutionem in ecclesia facit, quia per vitium Simoniæ idonæi officiis ecclesiasticis priuantur, & inutiles, & nociui promouentur. Per Scribam vero qui seditionem sedauit significatur bonus prælatus, & constans, qui Simoniæ vitium dissipat, & repellit.

Digitized by Google

a Huius clamoris, vel duarum partium.

Et impleta est ciuitas tota confusione, & impetum fecerunt vno 1

a Spectaculum vbi rei puniebantur, ibi & Paulum cum suis punire voluerunt.

a animo in theatrum, rapto Caio, & Aristarcho Macedonib. comi

a Theatrum, quia non timebat puniri.

tibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum non permi

a Sui, vel fideles amici Pauli.

serunt discipuli. Quidam autem, & de Asiæ principibus, qui erat

a Vbi conuentus populi.

b amici eius, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrū. Alij

a Catholica. b A cultoribus Dianæ.

c autem aliud clamabant. Erat.n. ecclesia confusa, & plures nescie 2

a ¶ Pro reuerentia.

bant qua ex causa conuenissent. De turba autē detraxerunt Ale- 3 4

a ¶ Ne occideretur, vel ne Paulum defenderet. b ¶ Dum trahitur manu silentium postulat.

xandrum, propellentibus eum Iudæis Alexander autem manu si

a id est, vt populus redderet causam concilij, vel ipse pro Paulo, & suis. b Alexandrum.

lentio postulato volebat rationem reddere populo. Quem ut co-

a Contra Deum Iudæorum.

d gnouerunt Iudæum esse, vox facta est vna omnium quasi per ho-

a Vix. Ad silentium.

ras duas clamantiū: Magna Diana Ephesiorum Et cum sedasset 5

a Fortasse hæc est ratio. b Nullus vero clamori contradicit.

Scriba turbas dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominum qui ne- 6

sciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ †Iouis 7

que prolis? Cum ergo his contradici non possit, oportet vos seda

a In Paulum, & suos. b Ex industria communiter loquitur, ne Paulum defendere videatur.

tos esse, & nihil temere agere. Adduxistis. n. homines istos, ne- 8

e que sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Quod si De- 9

Christianorum

metrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem 10 11

a In foro vbi causæ ventilantur, non theatrales vbi damnati puniuntur. b Vt iudicent. c Demetrius & sui

causam, conuentus forenses aguntur, & proconsules sunt, accu- 12 13 14

¶ Coram consulibus disceptent. a Præter causam artificum. b Vbi de legibus agitur, non de occisione

sent inuicē. Si quid aūt alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia 15 16

a Ideo agimur, nam. b Putabimur seditionem aduersus aliquos concitare.

poterit absolui Nam & †periclitamur argui seditionis hodiernæ 17 18

a Reus & occidi dignus. b Causam conueniendi.

cum nullus †obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem cō- 19 20

a Alexander, deseruit, vel dimitti fecit.

f cursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit ecclesiam. 21 22

---

dixit Dianam, & A illi ecōtrario magnam esse mirantur.

a *In theatrum.* obsecrant quia populus incompositus irrationabili impetu, omnia audet. Et Paulus obtemperat, non enim erat vanæ gloriæ cupidus, neque arrogans. Scientes eius promptitudinem obsecrant sic omnes illum amabant fideles. B Beda. Locus semicirculi formam habens in quo populus stās ludos scenicos inspiciebat. vnde & a spectaculo Græce theatrum nomen accepit. De hoc Aratus. Non alio decuit causas me ritumque Dianæ. Quam Latio tractare foro, capit area turpis Cōcilii de formis opus, &c.

b *Alij autem aliud clamabant.* Rabanus. Vt ueniant in theatrū. C vel Deum alium dicebant Magnum

†præcipitāter.

periculum est & simus rei. sit in culpa

D gnum, siue aliud idolum. Vel in Paulum opprobia.

c *Confusa.* Rabanus. idest, collectio ill: quæ theatro affuit; erat permixta fidelibus similiter, & perfidis diuersa clamantibus.

d *Vox facta est vna omnium quasi per horas duas clamantium. Magna Diana Ephesiorum.* Merito extrahūt Iudei Scribam Alexandrum de turba illa, quæ tota Dianam adorabat.

e *Neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram.* Rabanus. E Sacrilegi dicuntur a prophana diligentia. Sacrumenim mundum, & prophanum significat.

f *Et cum hæc dixisset.* Rabanus. Hoc ait quasi Iudæus, nolens Iudæos ab idolorum cultoribus occidi. Aut quasi Christianus locutus est.

CAP. F

†protraxerunt vel prius instruxerunt.

† etiam Ioue delapsi simulacri.

†concione dirimetur

† concionem

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et impetum fecerunt uno animo in theatrum.* locus erat vbi puniebantur rei, & dicitur a theoro, idest specto, eo quod multi veniebant ad talia speculandum, illuc.n. violenter traxerunt comites Pauli. Cætera patent vsque ibi.

2 *Erat.n. ecclesia confusa.* i. congregatio populi.

3 *Confusa.* quoniam pro magna parte ignorabat causam illius commotionis.

4 *De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem manu silentio.* quia volebat excusare Paulum, sed non habuit auditum, sed magis clamoris tumultum.

5 *Et cum sedasset Scriba turbas dixit.* Hic impedimentum dictæ commotionis tollitur, cum dicitur. *Et cum sedasset Scriba turbas.* Hic.n. habebat officium publicum in ciuitate, propter quod poterat populum magis sedare.

6 *Quis enim est hominum.* q.d. non oportet hoc proclamare, cum sit notum omnibus.

7 *Dianæ Iouisque prolis.* i. Dianæ progenitæ a Ioue de Latona eius concubina, vt scribunt Poetæ. Cætera patent vsque ibi.

8 *Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem.* istorum hominum.

Causam.

9 *Causam.* aliquam rationabilem.

10 *Conuentus forenses aguntur.* in quibus causæ ventilantur.

11 *Et proconsules sunt.* s. præsentes ad iudicandum.

12 *Accusent inuicem.* coram iudicibus si habent rationabilem causam.

13 *Si quid autem alterius rei quæritis.* propter causam Demetrii, & qui cum eo sunt artificum, & in hoc alloquitur populum per artifices commotum.

14 *In legitima ecclesia.* i. in congregatione proconsulum legitime iudicantium.

15 *Poterit absolui.* i. declarari.

16 *Nam & periclitamur.* i. in periculo sumus.

17 *Argui seditionis hodiernæ.* a præside, vel imperatore, tanquam negligentes de custodia ciuitatis in pace.

18 *Cum nullus obnoxius sit.* s. nostrum sit obnoxius, i. reus.

19 *De quo nos possimus reddere rationem.* nostris superioribus.

20 *Concursus istius.* i. commotionis populi.

21 *Et cum hæc dixisset.* ille Scriba.

22 *Dimisit ecclesiam.* i. congregationem populi, præcipiens, ut quilibet iret in pace ad domum suam.

Digitized by Google

CAP. XX.

A *Postquam,&c.* sequitur. *Chrys.* Ab hoc tumultu,multa consolatione opus erat. Hoc sane,& facit, & vt consoletur discipulos,vadit in Macedoniam, deinde in Græciam. a *Ad Græciam.* Bed. Quę est prouincia Achaiæ, ad hanc uenit Paulus post Macedoniã,q̃ sic ppofuerat, B vt supra dictũ est,trãsita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem. b *Sosipater.* Bed.Antiqui sic distinguebãt Sosipater Pyrrhi:ac si di.Sosi.qui erat pater Pyrrhi,quasi Pyrrhus filius clarior fuerit, q̃ pater. Aliter comitatus est eum Sosipater vt sit vnum nomen. Pyrrhi, subaudi filius In Hebræo Sosipater interpretatur, narrãs dispersionem,vel saluans dispersos. c *Nos vero nauigauimus post dies azymorum,etc.* *Chry.* Etenim mihi C videtur dies festos celebrasse in magnis vrbibus.

† vsque ad Asiam Sosipater
† expectauerũt
† die sabbatorũ
† postridie

CAP. XX.

Postquam autem cessauit tumultus [1] vocatis Paulus discipulis, & † exhortatus eos,valedixit, & profectus est, vt iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas,& exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam. Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Iudæis nauigaturo in Syriam,habuitque cõsilium, vt reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum † Sosipater Pyrrhi Beroensis. Thessalonicẽsium vero Aristarchus,& Secundus & Caius,Derbeus & Timotheus. Asiani vero Tichicus,& Trophimus. Hi cum præcessissent † sustinuerunt nos Troade, nos vero nauigauimus post dies azymorum a Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, vbi demorati sumus diebus septem. Vna autem † sabbati, cum † conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus † in crastinum, protraxitque sermonem vsque ad mediam noctem. Erãt autem lampades copiosæ in cęnaculo,

(Interlinear glosses: a Vt proposuerat. a Suo more historiam breuiat. a Obsederunt Iudæi viam expectantes nauigaturum. b Ad Ierusalem. a Fugiendo insidias. a Narrans dispersionem, vel saluans dispersos. b Dissolutus, vel dissolutus. c Nominatiuus. a Nomen proprium, interpretatur eleuatus, vel elatio, vbi habent alij Secundus. b A ciuitate. a Recto itinere, non enim timebant insidias. b Paulum, & Lucam, & cæteros in circuitu venientes. Quæ est prima pars Macedoniæ. a Idest, die dominico, qui est primus a sabbato. b idest, ad mysteria celebranda congregati essemus. a Corporalem, vel spiritualem. b Ideo in nocte disputat, quia in crastino profecturus erat.)

bibus. A Philippis abnauigat, vbi facta ea quę de carceris custode habes. Tertio autẽ nũc in Macedoniam venit, & magnum testimonium dat Philippensibus, ideo & demoratur illic. D d *Vna autem sabbati.* Nomen diei dicitur, vt sit preparatio virtutis faciendæ, & dicendę. Beda. Alleg. cœnaculum altitudo E charismaton. Nox obscuritas scripturarũ. Lampades expositiones secretorum. Dies dominica recordatio resurrectionis Christi vel nostrę. Hęc mouetur doctor spiritualis, dulcedine resurrectionis, & vitæ gaudio illectus, auditores ad summa prouocare, & prolixa disputatione secreta scripturarum attingere,& eadẽ, propter infirmos lampade plenę expositionis illustrare, iuxta Apostolum qui cum dixisset. Abraham duos filios habuit &c. subiunxit. Hęc autem sunt duo testamenta. *Chrys.*

† complexus
Allegori.
† conuenissent discipuli
Gal.4.c. F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

Postquam. Hic consequenter resumitur iter Pauli, cum dicitur.

2 *Vocatis Paulus discipulis.* i. Catholicis.
3 *Exhortatus eos.* vt in bono inchoato permanerent.
4 *Valedixit.* recedens ab eis.
5 *Et profectus est vt iret in Macedoniam.* sic.n. per spiritum sanctum ordinatum fuerat, vt prius transita Macedonia iret versus Ierusalem, vt dictum est ca. præcedenti.
6 *Cum autem perambulasset partes illas.* s. Macedoniæ.
7 *Et exhortatus eos fuisset multo sermone.* vt firmiter permanerent in fide.
8 *Venit ad Græciam.* i. ad aliam partem Græciæ, nam & Macedonia est in Græcia large dicta.
9 *Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ.* Hic ponitur secundum impedimentum sibi factum ex insidiis Iudęorum in via disposita ab eis eum occidere volentium.
10 *Habuitque consilium vt reuerteretur.* ad euadendum illas insidias, & sic fuit retardatus ab itinere.
11 *Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi.* s. filius.
12 *Beroensis.* i. de ciuitate Beroe.
13 *Hi cum præcessissent sustinuerunt nos Troade.* i. expectauerũt. Lucas n. qui loquitur remanserat cum Paulo, a recta via propter insidias, declinante.

14 *Nos vero naui. &c.* Remotis impedimentis itineris Pauli, hic consequenter ponitur prosecutio itineris inchoati. s. versus Ierusalem, & primo ponitur per viam processus, secundo ad terminum accessus, ca. sequenti, ibi. *Post dies autem istos.* prima diuiditur in quatuor partes secundum quatuor loca in quibus Paulus fecit aliquam moram, quę patebunt prosequendo. primus vero locus fuit ciuitas Troade, ad quam primo describitur Pauli peruentio, cum dicitur. *Nos vero nauigauimus post dies azymorum* i. solennitate Paschali transacta.
15 *A Philippis* quæ est ciuitas Macedoniæ, quam primo Paulus intrauit, vt habetur sup. 16. c. & ab ea. uit. recessit, ut habetur hic. 16 *Et venimus ad eos Troadem in diebus quinque.* ubi habitabant comites Pauli, qui eum præcesserant, ut dictum est.
17 *Vbi demorati sumus diebus septem.* ad credentium confirmationem.
18 *Vna autem sabbati.* Hic secundo ponitur Pauli prædicatio, cum dicitur. *Vna autem sabbati.* i. die dominica, quæ est prima post sabbatum.
19 *Cum conuenissemus ad frangendum panem.* pro refectione corporali.
20 *Paulus disputabat cum eis.* prius reficiens eos pane uerbi diuini.
21 *Profecturus in crastinum.* ut uerba quæ recedens dicebat, arctius in cordibus audientium impressa remanerent.
22 *Protraxitque sermonem, vsque ad mediam noctem.* multum sollicitus de cibo spirituali, & parum de corporali.

Diuisio.

Nos ... Sedens.

MORALITER.

1 *Postquam autem cessauit tumultus.&c.* Sequitur.
9 *Factæ sunt illi insidiæ.* s. Paulo. per hoc autem quod Paulus ad euadendum insidias retrocessit per Macedoniam docuit nos in periculis non omittere ea quę possunt fieri, secundum prouidentiam humanam. Nam hoc esset tentare Deum, nisi diuina reuelatio esset ad oppositum.
† *Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo.* s. in quo Paulus docebat, per quod significatur quod euangelica doctrina in luce doceri debet, tanquam verissima. per hoc autem quod Paulus docebat in tertio cęnaculo, ut ex sequentibus patet, significatus fuit ipsius raptus, vsque ad tertium cœlum, vt habetur 2. Corin.
12 Item s̃m gl. per tria cenacula significantur tres virtutes theologicæ. s. Fides, Spes, & Charitas, de quibus Paulus docebat efficaciter, & deuote. per Eutichum homo qui obdormiuit Paulo protrahente sermonem significatur homo negligens audire, quæ necessaria sunt ad salutem, & sic permittente Deo cadit a tertio cęnaculo. i. de charitate, committendo peccatum mortale. per Paulum vero descendentem ad ipsum, & complexantem, significatur prædicator, vel confessor, qui per charitatem ad eum descendit, & per sacras monitiones ipsum refouet, & instruit, & sic Deo miserante lapsus ad vitam gratiæ redit.

Festina-

Digitized by Google

*Chrys. Vide vt omnia adiuncta sunt prędicationi. Penteco ste tunc erat, & dies dominicus, & vsque ad noctis dimidiũ sermonem extendit, adeo salutem discipulorum cupiebat, quod neque per noctem silebat, sed tunc propter silentium magis differebat, & ad ipsum cœnæ tempus. imo neque tunc, neque nunc Paulus, sed Christus, & nullus audit, non fenestra nunc, non fames, non somnus interturbat, attamen non audimus, nõ angustia loci, non aliquid horum. Et hoc sane miraculum, quod etiam ille cum esset adolescens, non erat ignauus, & cum somno grauaretur non recessit, neque timuit periculum, ne delaberetur. Ne mireris, nõ. n. ab ignauia dormitauit, sed a necessitate naturæ. Tu autem, vide, oro, promptitudinem, quod etiã in tertio cœnaculo erant. Nondum. n. erat ecclesia. *Ne turbemini*, inquit, anima illius in ipso est. Non dixit, resurget, excitabo. n. illum sed quid, ne turbemini. Vide vt fastu caret, & prompte consolatur. *Et vt ascẽdit fregitque panem*, inquit, *ac gustauit*. Hoc sermonem interpellauit, non omisit. Vides sine superfluitate cœnam. *Et vt gustauit*, inquit, *Deo collocutus est vsque ad diluculum, & ita exiit*. Vides quomodo pernoctarint, quales mensæ fuerint? quam sobrie iterum auditores abierint, quam studiosi ad audiendũ fuerint. Quid nos a canibus distamus? Videtis quantum discrimen. *Adduxerunt autem puerum viuum, & consolationem habuerunt non vulgarem*. magna hęc consolatio, & quod uiuum recipiunt, & quod miraculum factum est.

a *Eutichus*. Beda. Hebraice amens, Græce fortunatus interpretatur, quorum unum ei qui per adolescentiæ voluptatem de virtutum culmine ceciderit, alterum ei qui per condescensionẽ prædicatoris ad uirtutum summa redierit, congruit.

b *De tertio cœnaculo*. Beda. Tria cœnacula in quorum supremo Paulus disputat. Fides Spes, Charitas, maior autem his est Charitas, quoniam qui per ignauiam deserendo inter Apostoli uoces dormitare cœpit, iam inter mortuos cõputatur. In vno. n. offendẽs, omnium reus est.

c *Sublatus est mor*. Beda. Inter verba prædicationis occurrit, vt dulcedine miraculi, & doctrinæ sermo firmetur, & vigiliarum labor arceat, memoria etiam magistri iã discessuri arctius menti infigatur.

vbi eramus congregati. [1] Sedens autem quidam adolescens (a: Historice, vel mystice fidem.) nomine Eutichus super fenestram, cum mergeretur som- (a: Carnali, uel spirituali. b: Præ infirmitate fidei. c: Hæc est causa somni, longitudo disputationis) nõ graui, disputante diu Paulo, † ductus somno ceci- (a: Historice, uel aliquem errorem Trinitatis indicat. b: De terra uel de prauitate sensus.) dit de tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mor- (a: Carne, uel spiritu. De cœnaculo, vel compatiendo.) tuus. [2] Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, & cõplexus dixit: [3] Nolite turbari: Anima enim ipsius (Cibum parum) in ipso est. [4] Ascendens autem [5] frãgensque panem, & gustãs, [6] satisque allocutus est [7] vsque in lucem, & sic profectus est. (Passiue est legendum.) [8] Adduxerunt autem puerum viuentem, & † consolati sunt (Paulo per terram iter agente) non minimè. [9] Nos autem ascendẽtes nauem [10] nauigauimus (Ciuitas est, uel insula.) in Asson, inde suscepturi Paulum. Sic enim disposuerat ipse, per terram iter facturus. Cum autem conuenissemus (a: Insula est quæ est contra Asiam, interpretatur enim declinans siue transmigrans, uel ciuitas in Cypro insula.) in Asson, [11] assumpto eo [12] venimus Mytilenen. [13] Et inde nauigantes sequenti die venimus contra Chium, (Ciuitas, uel insula.) & [14] † alia die (a: Insula est.) applicuimus Samum & [15] † sequenti die venimus Miletum. (Ad uel præter.) Proposuerat enim Paulus † transnauigare Ephesum: [16] ne † qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim si possibile (a: Vel, stes, idest, quinquagesimæ.) sibi esset, [17] vt diem Pentecosten faceret Ierosolymis.

† magis depressus.

† De conse. di. 5 cap. pe. in fi. loi miraculo.

† refocillati sunt non mediocriter.

† commorati Trogilii

† prænauigare.

† postridie.

† tempus tereret;

d *Cũ descendisset Pau. incu*. Beda. Descendit, & incubuit, complexus est. Hoc est quod Paulus di. Filioli quos iterũ parturio, donec Christus formetur in vobis. Operosior. n. est suscitatio eorum qui per negligentiam, quam qui per necessitatem, & infirmitatem peccant, & hæc per Eutichum, illa per Thabitam a Petro suscitatam exprimitur. Ideo illa in die moritur. hic in media nocte. Illa post mortem in cœnaculo ponitur, hic tertio cœnaculo delapsus moritur. Iste pñte, & docente, illa magistro absente, illa mox viso Petro resedit, hic nocte defunctus tandẽ mane resurgit, & sole iustitiæ afflante rediuiuus adducit.

e *Anima enim*, Rab. Non ex toto discessit, vel rediit, hoc propter incredulos dixit, ut non est mortua puella, sed dormit, sic. n. desperatio tollitur.

*Chrys. Vide oro spectaculum, vt erant coadunati. Congregatis. n. discipulis, inquit, etiam signum. *In fenestra*, inquit, sedebat, & intempesta nocte. Tm̃ erat audiendi desiderium. Confundamur nos, qui neque in die hoc facimus. Sed Paulus, dicis, differebat tunc. Quid dicis Etiamnũ Paulus differit, imo

f *Nos autem ascendentes nauem, nauigamus in Asson*, *Idem. vbique a discipulis segregatur Paulus. Ecce, n. ipse quidẽ pedes viam ingreditur, illi autem nauigio vadunt, permittit illis qđ leuius, eligens sibi qđ molestius. pedes vadit, partim multa gerens sapienter, partim docens illos a se non separari. *Et inde nauigantes, &c*. Idem. Vides quõ festinante Paulo pergunt, & non morã trahunt, sed prætereunt insulas. proposuerat. n. Paulus prænauigare Ephesũ, ne tp̃s tereret i Asia.

g *Pentecosten*. Beda. Constat Paschæ tempus, & Pentecostes temporibus Apostolorum celebratum esse. Beda. Præcepto legis omnes Iudæi ter in anno. i. in Pascha, Pentecoste, & Scenophegia Ierosolymam conueniebant, & Apostolus ruptis sæculi nexibus diem quinquagesimum. i. remissionis, & spiritussancti agere festinat.

* Chrysostomus. Non erat propter festum, sed propter

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sedens*. Hic tertio ad confirmationem doctrinæ Pauli ponitur suscitatio mortui. Et patet litera vsque ibi.

2 *Incubuit super eum*. ex magna compassione Deum orans pro eius suscitatione.

3 *Nolite turbari*. Sciebat enim per spiritum adolescentem resuscitandum.

4 *Ascendens autem*. ad cœnaculum, vnde iuuenis deciderat.

5 *Frangensque panem*. i. modicum accipiens.

6 *Satisque allocutus est*, circunstantes verbis ædificatoriis.

7 *Vsque in lucem*. diei, & sic profectus est, ex quo patet solicitudo Pauli pro salute proximi, quia profecturus in crastinum per totam noctem non dormiuit, intentus prædicationi, vsque ad mediam noctem, & tunc resuscitato Euticho, & modico pane gustato, sermonem resumpsit vsque ad diem clarum, & sic iuit viam suam. 8 *Adduxerunt au*. de uita pueri, & facto miraculo ad gloriam Dei.

9 *Nos autem ascen*. Hic consequenter ponitur secundus locus in quo Paulus contraxit moram, in. f. apud Miletum, ad quẽ primo describitur accessus secundo consequens fructus, ibi. A Mileto autem tertio flebilis recessus, ibi Et cum hæc dixisset. Circa primum dicitur. *Nos autem ascendentes nauem*. sine Paulo.

10 *Nauigamus in Asson*. Asson est nomen loci, ad quem Paulus venit per terram.

11 *Assumpto eo*. s. Paulo.

12 *Venimus Mytilenen*. Mytilene est nomen insulæ.

13 *Et inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium*. Aliqui dicunt quod sunt duæ dictiones, alij quod vna tantum.

14 *Alia die applicuimus Samum*. Samum nomen est portus.

15 *Et sequenti die uenimus Miletum*. ubi proposuerat Paulus aliquantulum pausare. Et reddit rationem quare nauigando transierat Ephesum absque applicatione ad locum, quæ tamen erat ciuitas metropolis, in qua Paulus frequenter prædicauerat, cum subditur.

16 *Ne qua mora, &c*. Si. n. declinasset illuc, oportuisset eũ diutius morari propter multitudinem credentium, & solennitatem loci. Et causa festinationis Pauli subditur, cum dicitur.

17 *Vt diem pentecost. fa. Ier*. idest, solennizaret. erat autem dies illa

MORALITER.

† *Festinabat enim, si possibile esset, vt diem Pente. fa*. Per hoc docentur Catholici generaliter, & ecclesiæ ministri, & religiosi specialiter, ut in diebus festiuis sint in sacris locis.

Digitized by Google

A A Mileto autem mittēs Ephesum, vocauit maiores natu ecclesiæ. Qui cum venissent ad eum, & simul essent, dixit eis. Vos scitis a prima die qua ingressus sum in Asiā, qualiter vobiscum, per omne tempus fuerim seruiens Domino cum omni humilitate, & lachrymis, & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum, quomodo uobis nihil † subtraxerim vtilium, quominus annunciarem vobis, & docerem vos publice, & per domos, testificās Iudæis, atque Gētilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum. Et nunc ecce alligatus ego spiritu vado in Ierusalem, quæ in ea ventura sunt mihi ignorans, nisi quod spiritussanctus per omnes ciuitates, † protestatur mihi dicens. Quoniam vincula, & tribulationes Ierosolymis me manent. Sed nihil horum † vereor, nec † facio animam meam pretiosiorem, quam me, dummodo ego consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi a Domino Iesu, † testificari euangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes per quos trāsiui prædicans regnum Dei. Quapropter cōtestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium.

a Non nauigans ad Ephesum. b Vt presbyteros, vt in Græco habetur. a Non gloriatur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur. b Vt dictum est, deuenitque Ephesum &c. supra ca. 18. Non vestris. Verborum. Verbo. Facto. Contra hæreticos. In occulto. a Quasi coactus ad illud iter. b Sancto præsciente, vel mente mea. Vbique, non semel in uno loco. Et per me, & per alios. Vt vbi aliquando persecutus est ecclesiam, ibi nunc pro pace ecclesiæ doceret. a Vitam quæ inspiratur ab anima temporaliter, quam pro nihilo ducit, qui æternæ vitæ gaudia expectat. Id est, animam meam. Morte militari. Vnde cu sum consummaui. a Remissionis peccatorum, vel ipse talis gratiæ. Qui alis in prouinciis quibus prædicaui. Ideo quia non videbitis faciem meam vel testamenta relinquo, quia mundus sum, &c. a Quia non peperci uitiis eorum

propter multitudinem, interim hoc Iudęis dabat quasi colat se A stipitatem, & rapere volens inimicos, festinabat sermonem annunciare. Vide igit quantum lucrū omnib. præsentibus? Et aliter, ne Ephesii negligantur, interim dispēsat, & curat. b *Alligatus ego &c.* Bed. Aperte ostendit, quod ea quę futura erant, non sibiipsi, sed aliis de se reuelata cognouit, ex quib. erat Agab. propheta, & illi discipuli qui eū a Tyro monebant per spiritum ne ascenderet Ierosolymam.

a *A Mileto autem mittēs Ephesum vocauit maiores natu ecclesiæ, &c.* ✠ Chrys. Vide vt ille vrgeat quo pri⁹ adnauigetur, & non despiciat, sed totum probe dispenset accersens B principes, & cum illis quæ dicta sunt tractās & admiratione dignū est, quod quando necessitas adigit, tā eximia de seipso dicere attentat, omni modestia vtens. Sicut. n. Samuel traditurus Sauli principatum de ipso dicit. Nūquid a vobis accepi, vos testes, ac Deus. Et Dauid, quū fides non haberetur ei, dicit. In ouili eram pascens oues patris mei, & quando venit vrsus, manibus illum discerpsi. Et ipse Paulus Corinthijs dicit. Insipiens fui, uos me coegistis. Et Deus quoque istud ipsum facit, non simpliciter de se ipso dicens, sed quando ei non creditur beneficia profert. Vide C igitur & hic qd facit? Primum ipsorū testimoniū offert, ne putes superba esse verba, et auditores adhibet in testes eorū D quæ dicuntur, quod minime ipsis mentiatur. Hæc doctoris virtus est, quando suorum operum testes habet discipulos.

c *Testificans Iudæis, atque Gentibus, &c.* ✠ Chrysost. Non vobis solum, sed etiam Græcis. Hic est illa dicendi libertas, etiam licet nihil profuerimus dicere oportet. Hoc ē enim proprie, testificor, quando non attēdentibus loquimur. ita Moses ait, Testificor cęlum, ac terram. Et nunc ille. Testificās Iudęis simul, ac Gręcis pœnitentiam agant, & conuertantur ad Deū. Neque. n. Iudęi illum fuerunt, eo quod filiū ignorarint, & opera ac fidem non habuerint erga Iesum Christum.

d *Mundus sum a sanguine, &c.* ✠ Greg. O q̄ E liber a commissorum sibi sanguine fuerat prędicator egregius, q dicebat. Mundus sum a sanguine omniū, non. n. subterfugi quominus annunciarem oē consilium Dei vobis. Si. n. non annunciasset, mūdus a sanguine non esset. Sed qui bus omne consilium Dei annunciare studuit, ab eorū sanguine mundus fuit In qua voce nos conuenimur, nos constringimur nos rei esse ostēdimur, qui sacerdotes uocamur, qui super ea F mala, quę propria habemus, alienas quoq; mortes addimus, quia tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi, & tacentes uidemus.

Margin: infra 20.c; † animi. † subterfugerim eorum quæ essent in rem vestram. † testificatur. 1. Reg. 10. 1. Reg. 17. 2. Cor. 17. † uita mea chara est mihi ipsi † verbi; 3. Reg. 3. f; lib. 3. const. tu apostol. c. 31.; † curo, uel me mouet; † ad testificandum.

Attendite

NICOLAVS DE LYRA.

illa solennis propter dationem legis quantum ad Decalogi præcepta, Exod. 20. quæ manent in lege noua, & propter dationem spiritussancti credentibus in signo visibili, sup. 10. c.

1 *A Mileto autem.* Hic ponitur consequens fructus, quia Paulus mandauit ibi conuenire ministros ecclesiæ de tota Ephesina diœcesi, exhortans eos ad bonum regimen ecclesiæ Dei, informans eos primo contra sæuitiam persecutorum, secundo contra fraudulentiam deceptorum, ibi. Attendite. tertio contra concupiscentiam temporalium bonorum, ibi. Argentum autem, & in omnibus ponit se pro exemplari, docens facto, ac uerbo. prima pars patet vsque ibi.

2 *Et tentationibus.* i. periculis mortis.

3 *Quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum.* pro quibus nihil omisi de contingentibus ad vestram salutem.

4 *Et docerem vos publice, & per domos.* i. priuatim.

5 *Testificans Iudæis, atque Gentilibus.* indifferenter.

6 *In Deum pœnitentiam, & fidem, &c.* i. annunciando eis pœnitentiam in Deum ordinantem.

7 *Et nunc ecce ego alligatus spiritu.* i. ex reuelatione spiritussancti ad hoc astrictus, cui tamen uolo promptus in omnibus obedire.

8 *Vado in Ierusalem quæ in ea ventura sunt ignc.* in speciali, sciebat tamen ea generaliter, ideo subditur.

9 *Nisi quod spiritussanctus per omnes ciuitates.* i. frequenter.

10 *Protestatur mihi dicens, quoniam vincula, & tribulationes Ierosolymis me manent.* i. ibi me expectant.

11 *Sed nihil horum vereor.* idest, timeo sustinere propter Christum.

12 *Nec facio animam meam.* i. vitam meam sensibilem.

13 *Pretiosiorem, quam me.* i. quam animam meam intellectiuā, quæ dicitur ipse homo, eo modo loquendi quo totum nominatur a parte nobiliori. Cætera patent vsque ibi.

14 *Quapropter contestor uos hodierna die.* i. hac vltima vice pro omnibus.

15 *Quia mundus sum a sanguine omnium.* s. vestrum, etsi de cætero incurratis aliquod graue peccatum, & subditur causa.

16 *Non enim subterfugi.* propter quæcunque pericula imminentia mihi.

17 *Quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.* de pertinentibus ad salutem.

Atten-

MORALITER.

1 *A Mileto autem mittens Ephesum vocauit maiores natu ecclesiæ &c.* docens eos, & exhortans, ut essent soliciti de bono regimine gregis sui, ponens exemplum suæ sollicitudinis, quam fuerant multipliciter experti, & hoc facit per totum residuum huius ca. & in hoc dedit exemplum omnibus ecclesias regentibus similiter faciendi.

Digitized by Google

a ¶Non dimisi, uel subterfugi aliquem sermonem doctrinæ. b ¶Maxime de incarnatione.

Nõ^a enim subterfugi, quo minus annũciarem omne cõ^b-

a ¶Hoc dicit maioribus natu. b ¶Id est, vos, & vniuersum gregem vobis commissum custodite ab hæreticis.

a silium Dei vobis. † Atten^a dite* vobis, & vni^b uerso gregi, in quo 1

b a ¶Speculatores. b ¶Non propter solum nomen, vel honorem, sed vt regatis. c ¶Non nostram. 2

c vos spiritussanctus posuit^a episcopos, reg^b ere ecclesiã ^c Dei 3

d a ¶Non paruo pretio. b ¶Ideo attendendum. c ¶Qui de foris sunt & extra Ecclesiam 4

e quam acqui^a siuit sanguine suo. Ego^b scio, quoniam intra^c bũt 5

a ¶De mundo, quando nunc timendi vobis cum absens ero. b Hæretici callidi in fide, fortes in disputatione, crudeles in occisione.

post disce^a ssionem meam l^b upi † rapaces in vos non parcen-

a ¶Præter eos qui de foris intrabunt. b ¶De his Ioannes dicit: Ex nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt. ¶In superbiæ elatione.

tes gregi. Et ex vo^a bisipsis exurge^b nt viri loquenses peruersa, 6

¶Quia intrabunt, & exurgent.

f vt adducant discipulos post se. Propter quod vigilate, me- 7

g moria retinentes: quoniam per triennium nocte, & die nõ 8

cessaui eum lachrymis monens vnum quemque vestrũ. Et 9 10

a ¶Fragiles designat Episcopos. b ¶Vt vos custodes suorum custodiat Deus. c ¶Spiritussancti qui in Paulo loquebatur: vel verbo gratiæ, quod præstat gratiam audientibus.

h nunc commendo vos* De^b o, & verbo gr^c atiæ ipsius, qui po- 11

a ¶Vos in vnam domum, id est, Ecclesiam. b ¶Cœlestem, id est vt ædificet, & sibi hæreditatem det in Sanctis, vt ipsi sint hæreditas eius.

tẽs est [ædifica^a re, & dare hæredit^b atem in sanctificatis om- 12

¶In hoc cognoscuntur lupi quod hoc concupiscunt. 13

nibus. Argentũ, & aurum aut vestẽ nullius cõcupiui, † sicut 14

& ipsi scitis, quoniã ad ea quę mihi opus erant, & his qui me-

a *Attendite vobis, &c.* ✠ Chrysost. Videt, duo præcepit igitur, neq, alios corrigere solum habet quiddam lucri. Timeo enim, inquit, ne alijs prædicans ipse reprobus efficiar: neque sui solius curam habere. Qui enim seipsum amat, & quæ sua sunt quærit, similis est ei, qui talentum defodit; non quod præeligenda sit nostra salus gregi, sed quia quãdo nobisipsis attẽdimus, tũc & grex lucrum habet.

b *In quo vos Spiritussanctus posuit.* ✠ Clemẽs Rom. Cõstituite Episcopos dignos Domino, psbyteros quoque, & diaconos, homines pios, iustos, mites, non cupidos, veritatis studiosos, probatos, sanctos non acceptores personarum, qui valeant docere sermonem veritatis, recte procedentes in placitis Domini.

*[Lib. 7. constit. apost. c. 31. 95. di. c. ecce 7. q. 1. c. suggestum. *igitur]*

c *Posuit Episcopos.* Beda. Dictum est supra psbyteros Epheso Miletum vocatos, quos nũc Episcopos, id est, super inspectores vocat, non enim vna ciuitas plures Episcopos habuit, sed eosdẽ presbyteros nomine Episcopo. significat, coniunctus est enim gradus, & in multis pene simillimus.

*[*fratres]*

✠ Hieron. Sicut presbyteri sciunt se ex Ecclesię consuetudine ei, qui sibi prępositus fuerit esse subiectos, ita Episcopi nouerint se magis consuetudine, quàm dispositionis dominicę veritate, presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere, imitantes Moysem: qui cum haberet in potestate solus pręesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret.

[Lib. 1. com in epist. ad Tit. c. 1.]

d *Regere Ecclesiam Dei.* ✠ Hierony. Seculares viros ad ministerium non assumas Ecclesiæ; sic enim legis. Manus temere nemini imposueris. Et iterum. Hi primum comprobentur, & sic ministrent sine crimine constituti. Sunt enim multi, qui sequentes vota populorum, disciplinam Ecclesiæ non obseruant, ac sine experimento bonæ vitæ eligunt non conuersos. Atque vt consuetudinem reprehendam, peccantes nobilitatem potius, quam mores optimos benedicunt; & ante regni cœlestis gubernacula tradunt, quàm de terrena conuersatione securi sint, quasi vero Deo deficiant sacerdotes, aut Clericatus officium possit implere, qui necdum castus didicit esse abstinendo. Taceo de reliquis vitæ documentis, quòd ignorat libros, quod consuetudinem nescit, & prius doctor gentium dicitur, vel minister, quàm discat aliquid imperitus, alieno iudicio in posterum viuens non Dei, sed cuiuscunque facit in omnibus voluntatem. Dum enim instruenti se obedientiam debet, cedit ad tempus, & inuitus nomen discipuli accipit in magistro, minorque fit minimo. Concurrunt ad Ecclesiam populi, a sacerdote nouo aliquid audituri, quod ædificet cunctos, quod saluet vniuersos, & vltra solitum morem forte nihil dicitur, ceteras nectit, paginas ignotas cunctis versat in pectore, & delicta omnia recognoscens, sola impudentia vtitur excusantis, & hoc ipsum quod rogatur, irascitur. Quale tunc erit quæso, Episcope, iudicium tuum, cum interrogatus, nihil dixeris, ac mulieres laicosq; pro scientia agnitionis vitæ intrare Ecclesiam recognoueris?

[Tom. 9. ad Ruffin. Narbon Episc. de 7. ordin. Eccl.]

c *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam.* ✠ Clemens Rom. Impios hæreticos qui impœnitentes fuerint, segregatos a fidelibus eijcite, atque a Dei Ecclesia exterminate, præcipiteque fidelibus, vt ab eorum cõsuetudine omnibus modis se abstineant, nec sermonis cum ijs, neq; precum communionem habeant vllã, ij enim aduersarij, insidiatoresq; sunt Ecclesiæ qui gregem labefactant, & hæreditatem contaminant.

*[Lib. 9 cap. 17 const. apost. *domini † graues]*

Optatus Mileuit. Hęretici veritatis exules, sani, & verissimi symboli desertores de sinu Ecclesiæ sanctæ impijs sensibus deprauati contempto quod bene fuerant geniti, vt ignorantes, & rudes deciperent de se nasci voluerunt. Et qui iamdudum in talibus pasti fuerant cibis, corruptela malæ digestionis, in pernicie miserorum disputationibus impijs venena mortifera vomuerunt,

[Li. 1. aduersus Parm. Donatist. † inter sanctificatos omnes timo]

✠ Hippolytus. Diuini loqui qui confirmant aduentũ Domini Nostri Iesu Christi, sigillatim innuerunt istorum detestandorum, ac exitialium hominum demonstrationem, ac palam prædicarunt nefarias illorum actiones.

[De consum. mund. i.]

✠ Cyrillus Hierosf. Fuge hæreticorum impietatem. Et omnes oderis hæreticos, neque aue dixeris talibus, ne communices operibus infructuosis tenebrarum, neve sis curiosus, nec in sermones illorum deuenire velis.

[Catechel. 6.]

Dei quam acquisiuit sanguine suo. Beda. Non dubitat sanguinem Dei dicere propter vnionem personæ in duabus naturis Iesu Christi, pro qua est in cœlo; Cesset Nestorius filium hominis a filio Dei separare, & duos facere Christos.

f *Memoria retinentes.* Rab. Quod dixerat memoria retinendum, non enim parua est custodia diuini præcepti memoria.

g *Quoniam per triennium nocte, & die non cessaui cum lachrymis meis vnumquemque vestrum.* Hæc Aratus breuiter exponit, dicens: Qui clam Ecclesiæ, tria dogmata sæpius edit. Historicum morale sonans, typicumque volumen. Hinc Iudæa vocans, sterilis quæ dicitur arbor, Expectata, tribus fructum non attulit annis.

h *Nunc commendo vos Deo, &c.* ✠ Chrysostom. Quod in epistolis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Attendite vobis. *Hic consequenter informat eos contra fraudulentiam deceptorum, dicens*; Attendite vobis. *in personis propriis.*

2 Et vniuerso gregi. *Commisso vestro regimini.*

3 Vos Spiritussanctus posuit Episcopos. *Id est, ministros: sub nomine enim Episcoporum intelliguntur alii Ecclesiæ ministri. Vnde Episcopus Græcè superintendens est Latinè. Ex huiusmodi vigilantia subdit causam di.*

4 Ego scio. *Per reuelationem Spiritussancti.*

5 Quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos. *id est, falsi Apostoli ad decipiendum vos.*

6 Et ex vobisipsis exurgent viri loquentes peruersa. *id est, hæretici corrumpentes articulos fidei.*

7 Propter quod vigila. *Super custodia gregis vobis commissi.*

8 Memoria retinentes. *Ea, quæ solicite vos docui, ideo subditur,*

9 Quoniam per triennium. *Et quia nisi Dominus custodierit ciuitatem, fr. vi. qui cu. eam. Psal. 126. ideo subditur.*

10 Et nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, *Id est, facto, vel effectui. Verbum enim in scriptura frequenter accipitur, pro facto. 2. Regum 1. a. Quod est verbum quod factum est. & maxime in Deo, cuius est facere: Psal. 148. a. Ipse dixit, & facta sunt.*

11 Qui potens est ædificare, *Per gratiam in præsenti.*

12 Et dare hæreditatem. *Gloriæ in futuro.*

13 In sanctificatis omnibus. *Nam ibi nullus admittitur, nisi sanctus.*

14 Argentum, & aurum. *Hic consequenter informat eos contra concupiscentiam temporalium per suiipsius exemplum, quod erat eis per experientiam notum.*

Ministrauerunt manus. *Apud eos enim vixerat de proprio labore. Et subdit causam, dicens.*

9 Quoniam

Omnia

Digitized by Google

A epistolis,hoc & in cōsilijs agit ab admonitione in pces desinit. Qm enim illos valde terruit,dicēs.Lupi graues ingredie tur ad vos,ne cōsternatas reddat aīas,ac perdat. Vide cōsolatione. *Et nunc*, inquit,Sic dixit manifestans per hoc, q, quasi semper hoc agat. *Commendo vos fratres Deo,& verbo gratiæ eius.* hoc est gratiæ illius,& bene sic dixit; Sciebat enim quod gratia saluat. Subinde illos memores facit gratię,qua si debitores studiosiores faciens,& confidere suadens; *Qui potens est vos superstruere. Non dicit extruere, sed superstruere*, ostēdens quòd extructi essent. B Demde spei futuræ meminit dicendo. *Et dare vobis hæreditatē.* inter omnes sanctificatos. Subditur iterum admonitio. *Argentum*,(inquit) *vel aurum*,vel vestem nullius concupiui .Radicem malorum auaritiam sustulit. Argentum, inquit, vel aurum non dixit, non accepi, sed neque concupiui. *Quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* Omnia ostendi vobis, q, sic laborantes oportet suscipere infirmos.

✠ Idem. Vide illum opere manuario vsum,& nō simpliciter,sed cū fatigatione. Necessitatibus meis, & his q mecum sunt,ministrauerunt manus istę Hoc p admonitionē dixit. Et vide quā merito.Nō.n.dixit,pecunijs fuisse meliores,sed q,oportet suscipere infirmos,nō simplr oēs. sed infirmos. C a *Omnia ostendi vobis*.Bed.i.nō solū doctrinę inter pressuras, & lachrymas insistendum, & ne quis infirmorum grauetur D manibus esse laborandum,hoc est,quod alibi dicitur: *Quodcunque supererogaueris,cum rediero reddam tibi.* Euangelium,scilicet prædicare,& ex Euangelio sumptus non quærere.

Luc 10 E

b *Beatius est.* Rab.Hoc in Euangelio non legitur,non enim omnia scripta sunt,sed Paulus forsitan hoc ab Apostolis audiuit, vel a Spiritusancto accepit, vel potest dici q, si nō verba, sensum istū Iesus indicauit di.Omni petenti da. Et alibi; Nolite accipere aurum,&c.

1.Cor.9.a.

✠ Clemens Rom. Vere beatus dicendus est is, qui cum posset sibi in sumptus ministrare, orphani,viduæ, & aduenæ locum non occupat, quoniam & Dominus beatiorem esse dixit eum qui dat,quàm qui accipit.

Lib. 4. cap. 1. cōstit. Apostol.

E

Bed.Nō illis q relictis oībus secuti sunt Dnm diuites eleemosynarios pręponit,sed illos maxime glorificat,qui cū illis q possidēt in semet renūciantes, nihilominus laborant operādo manibus,vt habeāt vnde tribuant necessitatē patienti.

Ephes 4 g. superstruere.

c *Et factus est.* ✠ Chrysost. Dixerat, Ingressuri sunt lupi rapaces, Dixerat, mundus sum a sanguine omnium. Hæc vtraque terribilia,& ad contristandum sufficientia. Maxime autem omnium dolebat,quòd vltra illum visuri non essent; & hinc agonis istius difficultas. Deducebant autem illum ad nauem,sic diligebant eum,sic affecti erant erga eum. F

a ¶Exemplum operandi etiam Episcopis.est signum quo discernuntur a lupis.
b Exempla,maxime operandi.

a cum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia [b] ostendi vo- 1
a Vt ego cuius manus ministrauerunt. b Ad ministrandam infirmis,sicut ego feci his qui mecum sunt. 2
bis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac 3 4
b meminisse verbi domini Iesu (quoniam ipse dixit) Beatius 5
est magis dare,quam accipere. Et cum hęc dixisset,positis 6
a ¶Commendando illos Deo.orauit etiam pro se qui profecturus erat,maxime propter suum discessum, & luporum aduentum. 7 8
genibus suis orauit cum omnib9 illis. Magnus autē fletus 9
c factus est omnium. Et procumbentes supra collum Pauli, osculabantur eum, dolentes maximè in verbo quod dixerat: Quoniam amplius faciem eius non essent visuri:& deducebant eum ad nauem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnia ostendi vobis. *Pro exemplo perfectionis.*
2 Quoniam sic laborantes. *Id est,proprio labore viuentes.*
3 Oportet suscipere. *Ad doctrinam fidei.*
4 Infirmos. *Qui sunt auari,ad dandum tardi. Licet enim Paulus posset accipere sumptus ab illis, quibus prædicabat, tamen frequenter abstinebat,ne fructus prædicationis impediretur in illis: quoniam propter auaritiam suam ab auditu prædicationis retraherentur, subdit etiam causam dic.*
5 Ac meminisse. *Supple oportet.*
6 Quoniam ipse dixit. *Licet hoc non habeatur in Euangelio, tenendum tamen est firmiter propter verbum Apostoli quod dixit, quia non omnia eius facta sunt scripta Ioā.vlt.gl. & multo minus eius verba, sed per reuelationem Paulus habuit hoc Christi verbum, sicut & etiam Euangelium, Galat. 1.*

7 Beatius est. *Ex hoc voluerunt aliqui dicere,quod maioris perfectionis est diuitias proprias in seculo erogare pauperibus,quam in religione mendicare, sed hoc reprobatur li.de Ecclesiasticis do.vbi dicitur: Bonum est cum dispensatione bona pauperibus erogare, sed melius est intentione sequendi Christum totum simul dare, & absolutum a solicitudine cum Christo egere. Et Hieron.contra Vigilantium.dicit,quod asserit melius facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt,&c. Sequitur. Non a me.sed a Deo respondetur, Vade,& vende omnia quæ hab.& da pau.& ve.& seq.me. propter quod verbum istud: Beatius est, &c. Intelligendum est cæteris paribus,quæ non sunt in proposito.*
8 Et cum hæc dixisset. *Hic vltimo ponitur Pauli flebilis recessus, eo quod dixerat; quod non viderent amplius faciem eius: Et patet litera hoc excepto.* 9 Orauit cum omnibus. *Pro conseruatione eorū a quib.recedebat,& directione sui,& eorum,quos secum ducebat.*

ADDITIO I.

In cap. 20.vbi dicitur in Postil. Verbum enim in Scriptura frequenter accipitur pro facto.

Verbum gratiæ in hoc loco secundum Glo. intelligitur verbum quod præstat gratiam agentibus.

ADDITIO II.

In eo.c.vbi dicitur in postil. *Beatius est magis dare quā accipere.*

Hæc conclusio Apostoli, s. q, beatius est magis dare quā accipere, vr habere nō modica in rōnis dictamine fundamēta. Potest enim primo in similitudine.seu participatione diuinæ beatitudinis fundari.sic Nā diuina beatitudo cōplectit oēs beatitudines,sicut & diuina pfectio cōplectitur oēm pfectionē, vt in 1.par.q. 26. Constat aūt q Deo maxime cōpetit dare oibus creaturis tā in esse naturæ,qua in esse gratiæ,& gloriæ, put cōiter scriptura testatur,nō aūt cōuenit sibi accipere, qa bonorū nostrorū non eget,vt in Psal. ergo Beatius est dare, secundū q, Deo assimilamur,quā accipere:p quod a participatione diuinæ similitudinis deficimus. Itē quia dans acqrit in datione bonū honestū,sed recipiēs nō acquirit in receptione.nisi bonū vtile,Bonum autē honestū melius est,quā bonū vtile,secundū Philosophū. Item ad dantē pertinet agere, ad recipientē autē pertinet pati,& sic habetur intentū. Itē excellētius est agere quā pati,& p cōsequēs virtuosius, qa virtus circa difficile cōsistit,q quidē tres vltimæ rōnes possunt haberi a Philosopho. 9 Ethic. vbi tractat de amore beneficiatoris ad beneficiatū,& ecōtra,His aūt dimissis,qa Apostolus fundat se in auctoritate diuina,di. *Quoniam ipse dixit*, s.Christus: *Beatius est magis d.&c.* Attēdendū est, q licet ista verba nō cōtineātur sic sub eadē forma in Euāgelio,cōtinētur tā virtualiter. Loquēdo enim de datione, put ptinet ad eleemosynā,vel ad beneficiū,de qbus, vel saltē de altero eorū Apostolus ad psens agit, vt in litera patet. Cōstat quod Christus in multis locis Euāgelij dationē cōmēdauit,pcipiēs,seu cōsulēs actū ad hoc pertinens. De eleemosyna enim patet,cū dicit Luc. 11.f. *Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Abscōdite eleemosynam in sinu pauperis &c. & sic in multis alijs locis. De datione vero q ptinet ad beneficētiā, Mat. 5.g.dr: *Benefacite his qui ode.vos, vt sitis fi.pa.ve.qui Solem suum facit oriri,&c.* Nō tā legitur cōmēdasse,pcepisse,seu cōsuluisse receptionē,mēdicationē. Similiter in hoc q dicit: *Vade & vend.om. quæ ha.& da.paup.&c.* manifeste ostēdit,q, pfectio cōsistit in dādo oīa pauperibus,& sequēdo Christū,& licet sequela Christi sit pfectior:tā datio illa, seu erogatio a Christo pcepta, seu cōsulta est dispositio ad illā pfectionē, non tā acceptio ei opposita, vnde acceptio eleemosynarū,seu beneficiorū non pcipitur, nec cōsulitur, seu cōmendatur, vnde nec habet rōnē beatitudinis, seu virtutis, necessitas tā ad eā qnq; compellit,q necessitas rōnē meriti ab ea excludit, iuxta illud Apostoli. 1.Corin.9.c. *Si euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas tamen mihi incumbit* Auctoritas autē quæ allegatur in Post.de Ecclesiasticis dog.nō ob. nā ibi cōmendatur egestas nō ppter seipsam, sed ppter solutionē a solicitudine. Si enim aliqs abūdans diuitijs tātę pfectionis esset, vt ex earū solicitudine,nō impediretur a Dei dilectione, nihilominus esset pfectus quantū ad statū vitæ ptinet. De Abrahā enim q magnis abundabat diuitijs, legitur Genes. 17.a. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Similiter patet de Dauid,& de multis alijs. Idē dicendū de auctoritate Hieron. quia in ratione diuina quam allegat, tota perfectio principaliter dependet a sequela Christi, cum dicitur: *Veni & sequere me.* Ex quibus omnibus potest concludi, q simpliciter loquendo, Beatius est dare quam accipere, prout sonant verba Apostoli, nihil eis addendo licet quandoque secundum quid egere sit perfectius, sicut egere propter sequelam Christi.

Digitized by Google

CAP. XXI.

A

a *Vm autem, &c. Choum,* Rhodum, *inde Patha.* Rab. Chous, & Pathara insulæ sunt.

CAP. XXI.

a Vm autem factum esset, vt nauigaremus abstracti ab eis recto cursu venimus Choum, & sequenti die Rhodum, & inde Patharam. Et cum ¶ Prouinciam Syriæ vbi Tyrus, & Sidon. inuenissemus nauem transfretantem in Phœnicem, ascendentes nauigauimus. Cum † apparuissemus autem Cypro, a ¶ Propinquaremus vt videri possemus. relinquentes eam a ¶ Ad occidentem retrorsum euntes consueto more nautarum. ¶ i. Phœnicen. B ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & venimus Tyrum: ¶ Vrbem Phœnicis. ibi enim nauis expositura erat onus. Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem. Qui Paulo dicebant per spiritum, a ¶ Suum vel propheticum, scientes eum esse alligandum. ne ascenderet Hierosolymam. Et expletis diebus a ¶ Septem prædictis. b ¶ De Tyro. profecti ibamus, a ¶ Hierosolymam. deducentibus nos omnibus cum vxoribus, & filijs vsque foras ciuitatē: & positis genibus in littore orauimus. Et † cum valefecissemus inuicē, ascen- ¶ Alterutrum. dimus in nauem: Homines ciuitatis. illi autem redierunt ad sua. Nos vero nauigatione a ¶ Ita usque mari vehuntur. † expleta, a Tyro descendimus Ptolæmaidā, ¶ Ciuitas est. & salutatis fratribus mansimus die vna apud illos. † Alia autē die ¶ Per terram. profecti venimus Cæsaream. Palæstinæ. Et intrantes domum Philippi a ¶ Non Apostoli, sed prædicatoris, qui in Samaria eu angelizauit eunucho. c euāngelistæ, ¶ Diaconibus. qui erat vnus de septē, † māsimus apud eum. d Huic autem erant filiæ quatuor a ¶ Vt Iohel: Et prophetabunt filij, & filiæ vestræ, &c. virgines prophetantes. † Et cum moraremur per dies aliquot, superuenit e quidam vir à Iudæa propheta, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit: f Hæc dicit Spiritussanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi, & tradent in manus Gentium.

Marginal verse numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

† autem cepissent nobis apparere Cypr.

b *Deducentibus, &c.* Bed. Hic est impleta pphetia q̄ dicit: *Filij Tyri in muneribus vultum tuum depreca. omnes di. ple. &c.* vsque ad finē Psal. Nulla enim ciuitas cū maiori dulcedine Apostolū suscepit, tenuit, dimisit. Psal. 44. b.

C

Denique hodie monstratur locus in arenis vbi pariter orabant. D

† complexi alius alium.

† explicita.

c *Philipp Euangelistæ.* Beda. Ob promptum prædicationis officium Euangelista meruit vocari.

d *Huic autem erant filiæ.* Rab. Alibi filiæ Philippi Apostoli prophetissę leguntur fuisse, sed veritati huius loci non est contradicendū, nisi fortassē vterq; filias prophetissas habuisse intelligatur. E

† Postridie vero nos qui eramus cū Paulo, venimus Cæsar.

e *A Iudæa.* Beda. Hoc ideo dicitur, quia Cesarea in qua morabatur ad Samariā pertinet in cōfinio Phœnicis, & Palæstinæ sita.

† supr. 11. d.

f *Hæc dicit Spiritussanctus.* Bed. Prophetas veteres imitatur, qui dicere solebant, Hæc dicit Dominus Deus, quia Spiritussāctus ęque, vt pater, & filius, dominus, & Deus est, nec eorum separari operatio potest, quorum natura, & voluntas vna est. F

Quieui-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXI.

1 Cum autem. *Hic ponitur tertius locus, in quo Paulus fecit aliquam moram, s. ciuitas Tyri, ad quod primo ponitur accessus, & exprimuntur hic aliqua per quæ transiuit Paulus sine mora, Et patet litera. Sciendum tamen, quòd illud quod ponitur in aliquibus lib. Deinde Myrrham, non est de textu, nec est in libris correctis.*

2 In Phœnicen. *Nomen est Prouinciæ.*

3 Et veni Tyrum. *Et subditur causa cum dicitur:* Ibi enim nauis, *in qua ivamus.* expositura erat onus. *q. d. propter hoc necesse fuit, quòd ibi applicaremus.*

4 Inuentis autem discipulis. *Id est, Christianis.*

5 Mansimus ibi diebus septem. *Ad consolationem nostram corporalem post nauigationem, & ad credentium ibi manentium spiritualem consolationem.*

6 Qui Paulo dicebant. *Per spiritum Prophetiæ.*

7 Ne ascenderet Hierosolymam. *Sciendum quod hoc non dicebant immediate per Spiritumsanctum, qui Paulo dicebat illuc ascendere, & sic contraria diceret, sed per spiritum prophetiæ habebant, q̄ si Paulus ascenderet in Ierusalem, ibi sustineret persecutionem: propter quod ei compatientes ex suo spiritu suadebant, ne illuc ascenderet, Est enim Ierusalem in situ altiori quam Tyrus. Cætera patent.*

8 Nos vero. *Hic ponitur quartus locus, vbi moratus fuit aliquantulum Paulus, s. in Cæsarea, ad quam describitur accessus, cum dicitur:* Nos vero nauigatione expleta. *id est, disposita, & præparata.*

9 A Tyro descēdimus Ptolæmaidā. *Quæ nūc dicitur Achon.*

10 Et salutatis fratribus. *Id est, Christianis ibi manentibus.*

11 Mansimus die vna apud illos. *Ista mora propter sui breuitatem non additur ad numerum aliarum quatuor.*

12 Alia autem die profecti venimus Cæsaream. *Palæstinæ quam Herodes nomine Cæsaris appellauit, quæ prius turris Stratonis dicebatur.*

13 Et intrantes domum Philippi Euangelistæ. *Aliqui dixerunt, quòd iste fuit Philippus Apostolus, eo quòd dicitur hic Euangelista, id est, annunciator Euangelij, quod proprie pertinet ad Apostolos, sed illud remouetur per hoc quod subditur.*

14 Qui erat vnus de septem mansimus. *Scilicet Diaconibus, de quibus habetur 6. cap. Si enim esset Philippus Apostolus, diceretur vnus de duodecim, dicitur enim iste Euangelista, quia tempore persecutionis verbum Euangelicum prædicauit feruenter, sup. c. 8.*

15 Superuenit quidam vir à Iudæa propheta. *Habens spiritum prophetiæ, vt habetur sup. 11.*

16 Tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit. *In hoc imitabatur modum Prophetarum antiquorum, qui prophetizabant aliquando non solum verbis, sed etiam sensibilibus factis, sicut etiam Ieremias posuit catenas ligneas in collo suo, Ierem. 27. ad significandum, quod illi de quibus prophetizabat, ducerentur in captiuitatem catenati. Cætera patent.*

Post

MORALITER.

1 *Cum autem.* Hic ostenditur feruor prædicandi in Paulo: nam ad hoc per loca varia nauigauit, cuius processus describitur vsque ibi.

12 *Alia autem die, &c. Et intrantes domum Philippi Euangelistę.* Iste erat vnus de septem Diaconibus electis ab Apostolis, vt habetur sup. 6. b. Et iste prædicauit Samaritanis, & pluribus alijs gentibus, vt habetur sup. 8. c. propter quod Paulus mansit ibi septem diebus ad conferendum de profectu Christianæ religionis, & ad quiescēdum post laborem nauigationis.

† *Huic autem, &c.* Per Philippum qui os lampadis interpretatur prædicator Euangelij significatur: nam in ore lampadis est luminis splendor quem fouet existentis interius olei liquor: nam in ore prædicatoris debet esse splendor veritatis, quem fouet, & nutrit dulcor pietatis, Per quatuor virgines significantur quatuor virtutes Cardinales, quas verus prædicator nutrit verbo, & exemplo, sicut charissimas sibi filias.

15 *Superuenit quidam vir.* Alias pluribus vicibus significatum fuerat Paulo per Spiritumsanctum, q̄ alligandus foret in Ierusalem: sed ista prophetia expressius hoc significauit non solum verbo sed etiā sensibili signo, propter q̄ assistentes Catholici rogabant Paulū, vt nō ascenderet Ierosolymā, sed ipse non acquieuit, sed magis constantiam ostendit di-

Ego

Digitized by Google

a *Quod cum audissemus,* ✠ Tertull. Quum vincula Paulo Agabus gestu quoq; prophetasset, discipuli flêtes, & orâtes, ne se Hierosolymę cōmitteret, frustra orauerūt. Ille.n. quod semp docuerat animatus: Quid fletis, inqt, & cōtristatis cor meū? *At ego non modo vincula,* Hierosolymis pati optauerim, verum etiam mori pro nomine Domini mei Iesu Christi. *Atque ita cessauimus dicendo, fiat voluntas Domini,* sidentes, scilicet, passiones ad voluntatē Dei pertinere. Non enim dehortationis cōsilio, sed dilectionis retinere tentauerant, vt Apostolū desiderantes, non vt Martyrium dissuadentes. Quod si iam tunc Prodicus, aut Valentinus adsisteret, suggerens; non in terris esse confitendum apud homines, q. nec Deus humanum sanguinem sitiat, nec Christus vicem passionis, quasi & ipse de ea salutem cōsecuturus exposcat, statim audisset a seruo Dei, quod audierat diabolus a Domino, *Recede Sathanas, scandalum mihi es.* Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Sed & nunc audire debebit, quatenus multo post venena ista suffudit, nulli infirmorum facile nocitura, si quis hanc nostram ex fide præbiberit, vel etiam superbiberit potionem.

b *Quieuimus dicente.* eat Paulus Ierusalem, sicut dixerat. Ecce alligatus spiritu vado Ierusalem.

c *Domini voluntas fiat.* ✠ Tertul. Quæ erat voluntas domini? vtique non fugiendi iam persecutionem. Ceterū poterant, & priorem dni voluntatem proposuisse, qua fugere mandauerat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igit̃ cum et sub Apostolis tp̃ile fuerit fugæ præceptū, sicut & reliquorum præscriptorum, nō potest apud nos perseuerare, quod apud doctores nostros concessauit, etsi non proprie ad illos fuisset emissum. Aut si perseuerare illud dominus voluit, deliquerunt Apostoli, qui non vsq. in finē fugere curauerunt.

d *Hunc apud quem.* Rab. Vel hunc, i. Philippum Euangelistā adducentes. Vel hunc, i. Iasonem adducentes ad hoc. ✠ Chrysostom. Igitur non in Ecclesia. Nam tunc quidem quando pro dogmatibus ascenderunt in Ecclesia manserunt; nunc autem apud discipulum quendam antiquum. Ostendit iam longum fuisse prædicationis tempus.

e *Ad Iacobum.* Bed. Iacob. iste frater dni, filius Mariæ sororis matris domini fuit, qui post passionem statim ab Apostolis Episcopus ordinatus 30. ann. Ecclesiam rexit. i. vsque ad 7. Neronis annū, qui iuxta templū, vbi precipitatus fuit, sepultus est. ✠ CHYSOS. Hic frater erat domini, & episcopus Hierosolymitanorum ad hoc tp̃s, vir magnus & mirabilis, ad hūc ingreditur Paulus, sicut & ante ad illum mittebatur. Et quomodo audi. *Sequenti autem die, inquit, Ingrediebatur Paulus nobiscum ad Iacobum.* Vide quam alienus est a fastu. *Omnesque presbyteri aderant, quibus salutatis.* Narrabat per singula quę fecisset Deus in gentibus per ministerium illius. Iterum illi quæ apud gentes facta sunt, quomodo audientes etiam glorificarint Deum, non Paulum extulerunt, neque admirati sunt, sed Deum glorificarunt. Sic.n. narrauit, vt potē Deo acceptum ferens.

a Quod cum audissemus, rogabamus & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam. Tunc respondit Paulus & dixit. Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego autem non solum alligari, sed, & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Et cum ei † suadere non b possemus, quieuimus dicentes: Domini voluntas fiat. Post c dies autem istos præparati ascendebamus Ierusalem. Venerunt autem* quidam ex discipulis à Cæsarea nobiscum, d adducentes hunc apud quem hospitaremur Iasonē quendam Cyprium antiquum discipulum. Et cum venissemus Ierosolymam libenter exceperunt nos fratres. Sequēti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnes- e que collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gētibus per ministerium illius. At illi cum audissent, † magnificabant Deū, dixerūt- f que ei. Vides frater, quot milia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes † æmulatores sunt legis? Audierunt aūt de te quia discessionem doceas a Moyse, eorum qui per Gentes g sunt Iudæorum, dicens non debere eos circuncidere filios

[Interlinear glosses: a ¶ Per hoc fortitudo fidei in Paulo monstratur. — a De vita Pauli, vel de morte. — a Ad voluntatem domini, siue mori siue viuere — Olim fidelem. — a Apostolum filium Alphei, qui erat Episcopus Ierosolymorum. — Paulus. — ¶ Gratias ei agentes. — ¶ Interrogando dicunt. — a ¶ Zelatores legis aduersum te. — b ¶ Inde est zelus. — ¶ i. à Moysi lege.]

[Margin: † persuadere. — † sublatis sarcinis. — * vna — † glorificabant — † studiosi sectatores. — supra 20. c. — Lib. de fuga in persequut. c.]

f *Vides frater.* ✠ Chrys. Vides, & illi cum quanta submissione loquuntur? Non quia episcopus cum magna authoritate loquitur, sed illum in consilij socium assumunt, quasi statim, & ab initio rationem reddentes. Te renuente non vellemus, sed vides negotij necessitatem? *Vides* (inquit) *Quot sunt millia Iudæorum qui crediderunt?* Et non dixerunt, Quot millia à nobis edocta sunt. Nec dicit audiuimus esse, sed, sunt, *Et hi omnes,* inquit, zelotæ sunt legis, hoc est studiosi sectatores. Duæ causæ sunt, & multitudo, & propositum. Neque.n. si pauci fuissent contemnendi erant, neque si multi, & nō omnes legem amplexi essent, multitudo erat curanda valde.

g *Dicens non debere.* Bed. In doctrina.n. Christi dānas velut sacrilega, nec Deo mādāte scripta q̃ à Moyse sunt ministrata. hoc dicebāt de Paulo, nō q. sciebāt qūo fideles Iudæi hęc obserua-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Post dies, *Postquam descriptus est progressus Pauli per viam, hic consequenter describitur eius accessus ad terminum, scilicet, Ierusalem, vbi per spiritum veniebat ad tolerandum persecutionem, sicut ibidem persecutus fuerat Ecclesiam. ideo diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eius benigna receptio a Christianis, secundo eius maligna persecutio a Iudæis, ibi;* Cum autem septem dies. *Prima in duas; quia primo describitur Pauli receptio. secundo sibi facta persuasio, ibi:* Dixeruntque ei. *Circa primum dicitur.* Post dies, & cæt. *mansionis in Cæsarea.*

2 Ascēdebamus Ierusalem. *Quæ est in altiori situ quā Cæsarea.*

3 Venerunt autem, &c. *Volentes prouidere Paulo, & suis socijs de habitatione.*

4 Cyprium antiquum. *Id est, a longo tempore in fidelitate probatum. iste Iason videtur habuisse domicilium inter Cæsaream, & Ierusalem, vbi charitatiue recepit Paulum.*

5 Et cum venissemus. *Christiani in Ierusalem habitantes.*

6 Sequenti autem, &c. *Episcopum Ierosolymitanū. Cætera patēt.*

7 Dixeruntque ei. *Hic consequenter describitur persuasio facta Paulo. Circa quam sciendum, quod aliqui detrahentes Paulo seminauerunt discordiam in Ierusalem, quod ipse prædicans Iudæis per alias partes dispersis affirmabat illicitum eis esse etiam illo tempore circuncisionem, & alias legis ceremonias seruare, quod non erat verum, immo ipsemet Timothæum circuncidit, vt dictum est supra 16. & in Cenchris sibi caput totondit, supra 18. cap. Propter quod ad remouendum scandalum Iudæorum Ierusalem habitantium persuaserunt Paulo Iacob. & alii seniores, vt purificaretur in templo cum quibusdam Nazaræis, vt sic omnibus appareat falsum quod de ipso dictum fuerat: & ipse consensit, vt per hoc quod erat sibi licitum illo tempore, amoueret scandalum infirmorum, primo ergo circa hoc ponitur persuasio Iacobi, secundo assensus Pauli, ibi:* Tunc Paulus. *prima pars, & secunda patent ex dictis paucis exceptis quæ discurrentur.* [Margin: Diuisio.]

8 Et omnes æmulatores legis. *seruandæ, ne statim dimittatur, tanquam illicita, sicut ritus Gentilium.*

9 Audierunt autem. *Quod tamen non est verum.*

Oportet

MORALITER.

9 *Audierunt autem de te.* Iudæi qui habitabāt in Asia odiebāt eū, vt patet ex supradictis, propter quod diffamauerant eū in Ierosolymis dicētes q. docebat publice Iudęos legalia statim dimittere, tanquā illicita eis seruari, quod erat falsum; immo factō ostēdit contrariū, qn̄ Timothæū circuncidit. sup. 16 & quando

A obseruarent, s. pro cõmodanda authoritate Dei, & illorũ sacramẽtorũ sanctitate, nõ pro adipiscẽda salute q̃ in Christo reuelata per baptismũ dabatur. Sed illi hoc sparsei ãt, qui sic leg. ha obseruabãt quasi necessaria credẽtibus. Paulus enim vehemẽs gratiæ prædicator eis aduersabatur, dicens nõ per illa, sed per gratiã Christi hominẽ iustificari, quæ pronũciabãtur in vmbra legis. Ideoque persecutionẽ in eũ suscitare molebãtur, tanquam inimicum legis & mandatorum Dei, hanc falsam etiam nationem cõgrue deuitauit eadẽ celebrãdo, quæ dãnare videbatur sic ostendens nec Iudæos tunc ab eis, sicut nefarijs prohibẽdos, nec Gentiles ad ea, tanquã necessaria cogendos. Iam tñ Apostoli decreuerant, ne quis cogeret Gentes Iudaizare, sed Iudæi non prohibebantur.

B a *Neque secundum.* Bed. Non sunt prohibiti eo tempore Iudæi in Christũ credentes secundum legem ingredi, stante adhuc templo, & sua religione, quãuis in sacris no. Test. salutem habituri, sed credentes ex Gentib. prohibebãtur ad legem cõuerti, qui tñ legis mandata ad mores, & munditiã corporis pertinentia, vt est, Non cõcupisces, & c. diligẽter obseruare iubebãtur. Quarta Synodus Hierosolymis hæc habita est. Prima fuit de electione alterius Apostoli pro Iuda. Secũda de electione septẽ diaconorũ. Tertia de circũcisione nõ imponẽda illis qui credebãt de gẽtibus. Quarta hæc de Iudæis illo tempore non prohibendis, vbi necessitas exigeret, legalibus ceremonijs initiari propter scandalum eorum qui putabant apostolos legem Moysi, sicut idololatræ dogmata damnare.

C b *Quia quæ de te, &c.* Bed. Non enim ita reprobas legalia, sicut dictum est: si autem ideo celebraret, vt actione simulata suam occultaret sententiam, non hoc diceret Iacobus.

c *De his autem, &c.* ✲ Chrysost. Hic reuerenter loquitur. Vult autẽ sic dicere, Quẽadmodũ nos illis imperabamus, tametsi Iudæis prædicantes, ita tu quãuis gẽtibus prædicãs cooperare nobiscũ. Vide Paulũ: nõ dicit, possũ vtiq; & Timothæũ adducere quẽ circũcidi, & possũ hoc persuadere sermonibus, sed obtemperauit eis, & oĩa fecit, sic enim conducibile erat. Non enim idem erat sermõe verbis reddere; & nullo cõscio hæc facere, Suspicione carebat etiam impendij.

D d *Tunc Paulus, &c.* ✲ Tertul. Ita res exigebant, vt omnib. omnia fieret, quo omnes lucri faceret quãdoq; faciens quæ aduersus formã regulæ suæ pro cõditione tẽporũ gessit, circumcidẽs Timotheum, propter super inductitios falsos fratres, & rasos quosdã inducẽs in tẽplũ propter obseruationẽ Iudæorum, parturiens illos donec formaret Christus in ipsis, & ca efaciẽs tanquam nutrix paruulos fidei docẽdo quædã per veniã, non per imperium.

E ✲ Chrys. Hic Paulus non obnititur, sed obtemperat: vnde manifestum, quod non necessario hoc erat faciendum, ideo & persuadent ei, sed quia per dispensationem, & attemperationem morum, non fuit ad remoramẽtum prædicationis, vbi, s. etiam ipsi eiusmodi legem illis tulerant.

e *Cum autem septem dies.* Bed. Nondum consummati erant, sed eorum cursus agebatur adhuc vnde in Græco expressius dr: Cũ incipiebãt septẽ dies cõsummari, alioquin non staret q ipse post quinq; dies aduentus sui in Cæsareã prædi dixit; q nõ sunt plus dies mei quã 12. ex quo ascẽdi adorare in Ierusalẽ. Si enim 7. his, & illis quinq; dieb. cõcilij dies quo ipse Phariseos, & Saducæos dissociauit, & ille quo Iudæi eũ occidere voluerũt, adijciant, plus quã duodecim dies inueniunt.

F f *Concitauerunt, &c.* Bed. Quia videbãt Gẽtiles gratiæ sectatores minus cæremonias legis, & tẽpli solennia frequẽtare timebant ne venirent Romani, & tollerent locũ, & gẽtem. Cum

---

a ¶Antiquam. b ¶In synagogam, vel versari in lege. c ¶In concilio eorum. ¶Quid audierunt de te? ¶Vel quid ibi fiet ni lum est?

a suos, neq; secundũ †consuetudinem ingredi. Quid ergo est?

a ¶Necesse est, vel opportunum.

1 †Vtique oportet conuenire multitudinem: audient enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sũt nobis viri quatuor votum habentes super se: his assumptis † sanctifica-

Iunge te illis.

2 te cum illis, & impende in illis, vt radant capita: & sciant om-
3 b nes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt; sed ambulans, &

a Q. d. non contra legem nos dicimus modo.

4 c ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex

a ¶Non tantum dicentes. b ¶Nihil tale custodire eos, nisi vt obseruent se ab idoloth. tis, &c.

5 Gentibus nos scripsimus † iudicantes, vt abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

a ¶Quatuor habentibus votum. b ¶Radens caput.

d Tũc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis

¶Donec offerretur, &c. ¶Finem.

6 intrauit in templum, annuncians expletionem dierum pu-
7 rificationis donec offerretur pro vnoquoq; oblatio eorum.
8 ¶Minore.

9 e Cum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia
10 f erant Iudæi, cum vidissent eum in Templo, concitauerunt
11 omnem populum, & iniecerunt ei manus clamantes:
12

Marginalia: † consuetudines ambulare. † Omnino. † decernentes ne quid huiusmodi obseruent nisi vt. Apostolorum synodus duplex. Lib. de monog. c. 14. † purifica. Galat. 2.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Oportet conuenire. *De te verbis falso scandalizatam,*
2 Et impende. *i. fac oblationem cum illis quæ solet fieri in talibus,*
3 Sed ambulans, &c. *Tanquam adhuc seruari licitam, dum tamen ibi non ponatur fides, tenendo quòd sine tali obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, ideo dicitur,*
4 De his autem. *Quos saluari credimus per fidem Iesu Christi sine circuncisione, & alijs legalibus, vt habetur supra 15.*
5 Scripsimus iudicantes. *Pro Iudæorum, & gentium communi societate seruanda, vt dictum est supra 15.*
6 Annuncians, &c. *Hoc enim denunciabat factus purificatus cum illis Nazaræis qui purificabantur termino sui voti expleto, Num. 6.*
7 Cum autem. *Hic consequenter describitur Pauli persecutio a Iudæis, & primo ponitur hæc persecutio, secundo subditur Pauli appellatio, cap. 25. ibi:* Festus autem. *Prima in duas, quia primo ponitur persecutio Pauli in Ierusalem, secundo apud Cæsaream, cap. 24. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur illa persecutio, secundo persequentium dissensio, 23. c. ibi:* Sciens autem Paulus. *Prima adhuc in duas, quia primo interfectio Pauli quæritur, secundo eripitur, ibi:* Quærentibus. *Circa primum dicitur:* Cum autẽ septem dies consummarentur. *Consummatio istorum dierũ accipiẽda est a principio ascensus Pauli in Ierusalem. Dicit tamen Gl. nõdum erat ista consummatio: sed appropinquabat, ita quòd secundum veritatem erat dies quinta, & hoc dicit Gloss. ad verificandum verbum quod dicit Paulus infra 24. Non sunt mihi plus dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem, quia cum istis quinque oportet addere diem in qua dissoluit Paulus Saducæos, & Pharisæos ab inuicem, & iterum aliam in qua ductus fuit in Cæsaream, vt patet in textu, & iterum quinque post quos princeps sacerdotum accusauit Paulum in Cæsarea, vt habetur infra 24. quibus simul iunctis sunt duodecim dies præcise. Sed hic modus loquendi videtur extraneus, s. q pro quinque diebus dicatur septem. Ideo aliter potest dici, s. q dies illa purificationis fuit septima ab ingressu Pauli in Ierusalem, vt textus innuit, & quinque dies quibus princeps sacerdotum venit Cæsaream accusare Paulum, incipiunt a Pauli purificatione, & captione exclusiue, & sic habentur 12. dies præcise. Dies autem in qua soluit ab inuicem Pharisæos, & Saducæos, & alia in qua ductus fuit Cæsaream, simul concurrerunt cum duobus primis illis quinque quibus princeps sacerdotum venit Cæsaream,*
8 Hi qui de Asia erant Iudæi. *In Iudaismo obstinati qui ibidem Paulo contradixerant.*
9 Cum vidissent eum. *Vbi erat Iudæorũ obstinatorũ multitudo.*
10 Concitauerunt omnem populum. *Contra Paulum.*
11 Et iniecerunt, &c. *Eum morte dignum. Ideo subditur.*
12 Hic est. *Hoc dicebant, quia Paulus præferebat Gentiles verbum Dei deuote recipientes, Iudæis ipsum repellentibus, vt patet in pluribus locis supra, & quia legem nouam præferebat veteri, & quia dicebat verum sacrificium, s. Eucharistiam vbique posse offerri, & non solum in Ierusalem, vbi tantummodo licitum erat offerri sacrificia Iudæorũ,* Insuper

Marginalia: Diuisio.

MORALITER.

quando caput totõdit sup. 18. & sic in tẽplo purificatus fuit, ad repellẽdũ de ipso falsum seminatũ, prout in expõne literali diffusius fuit dictũ. Per q ostẽdit, q doctor falso notatus de mala doctrina, dẽt istã notã remouere, tũ per se vt ab infamia liberet: tũ pro alijs q̃b. sua doctrina sana odibilis redderet.

† *Sunt nobis viri quatuor.* Per istos quatuor viros, cum quibus Paulus dicitur hic purificatus, possunt intelligi quatuor Euãgelistæ, cum quibus Paulus fuit veraciter purificatus, eadẽ fidem, & charitatẽ predicãdo, quam ipsi docuerunt scribẽdo, Et

Digitized by Google

¶Quia credentes docebat esse veram Ierusalem, & nouam legem præferebat, & locum esse Dei dicebat totam Ecclesiam.

Viri Israelitæ adiuuate: Hic est * homo qui aduersus populum, & legem, & locum hunc omnes vbique docens: insuper & Gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesum in ciuitate cum ipso: quem æstimauerunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. Commotaque est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulũ trahebant eum extra templum, & statim clausæ sunt ianuæ. † Quærentibus autem * eum occidere, nũciatũ est Tribuno cohortis, quia tota confunditur Ierusalem. Qui statim assumptis militibus, & centurionibus decurrit ad illos. Qui cũ vidissent tribunũ, & milites, cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certũ cognoscere præ tumultu, iussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit vt portaretur a militibus propter uim populi. Sequebatur eum multitudo populi clamans. Tolle eum. Et cum cœpisset duci in castra Paulus, dicit tribuno. Si licet mihi loqui aliquid ad te? qui dixit ei. Græce nosti? Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia virorum sicariorum? Et dicit ad eum Paulus, ego homo sum quidem Iudæus a Tharso Ciliciæ, non ignotę ciuitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradib. annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est Hebræa lingua dicens.

Interlinear glosses: a ¶Ciuitatem Ierusalem, vel Templum. ¶Ierusalem, non in Templo. ¶Ne in templum refugeret. a Qui parati erant, vel iam incœperant. a Vel ascendens. a Donec causa eius iudicaretur. a Diuersi diuersa dicebant: quia certam causam non habebant. b Quæ turbidam profert sententiam. a Suorum militum, ne Iudæi occiderent eum. a Quibus ascenditur in templum. b Ideo fortius portabatur. a Ad mortem, noli inquirere causam. Hoc dictum est de isto quod, & de Christo dictum est. a Cum pararetur eius inductio nondum tamen a gradibus exierat. a Gladiatorum, sica enim gladius dicitur. a Non Aegyptius. b Quidam sibi pro municeps habent ciuis. Munia capiens, i. censum. a Q. d. Romanus censum professus. Quia vester sum. Vt totus populus intelligeret, vel vt plus taceret.

a *Cum venisset ad gradus*. Beda. Gradus descensionis de tẽplo, sed ascensionis in castra significat.

b *Græcè nosti?* Ra. interrogatio vel affirmatio, quia vt putatur Tribunus Græca lingua loquebatur, vel ne Iudæi cognoscerent.

c *Nonne tu es Aegyptius?* Beda. Quidam Aegyptius venerat in Iudæam, qui fidem sibi prophetiæ magica arte conficiens, 30. milia Iudæorum cõgregauit, quos ducens per desertum, venit ad montem Oliueti, paratus irruere in Ierusalem, & eam sibi subiugare. Sed occurrens ei Felix cum armatis, Aegyptio cum paucis fugato alios occidit.

✻ Chrysostom. Vide malignitatem diaboli. Impostor erat, & magus ille Aegyptius, & attentabat per hoc adumbrare, & suorum criminum socios facere Christum, & Apostolum, sed non potuit.

* illis

d *Quatuor milia*. Bed. Non est de hoc numero satellitũ inter Tribunũ qui hæc locutus est, & Iosephum qui de Aegyptio scripsit, habenda controuersia: potuit enim primo cum paucis tyrannidem exercentib. adueniens postea plures publica fraude coniunxisse. Tempore autem Felicis hoc genus latronum surrexit, qui ficas. id est, gladios breues manu gestantes, populo permixti occulte vulnerabant, vt querelam mors præueniret, & percussor lateret.

e *A Tharso, &c.* Rab. Quo captus cum parentibus commigrauit.

f *Paulo stans in gradibus, & cæt.* ✻ Chrysostom. Quid huic spectaculo par videre Paulum duab. catenis ligatum concionantem? Quomodo non turbatus est, quo modo non confusus est, tantum populum videns astante Præside? Primum sistit furorem illorum, deinde narrat.

* ille. Ioseph. li. 20. Antiq. c. 7. 13. q. 3. cap Maximianus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Insuper & Gentiles induxit in templum. *Licet aũt Gẽtiles possent ingredi templum, quantum ad aliquam partem in qua orabant homines immũdi, tamen ingredi non poterant vbi purificabantur Nazaræi, ad quem existimabant Paulum Gentiles induxisse.*

2 Et apprehendens Paulum. *Vt ibi occideretur. Sicut Ioiada Pontifex fecit educi Athaliam extra septa templi, vt interficeretur 2. Paralipom. 23.*

3 Et statim clausę sunt ianuę. *Ne templum contaminaretur ex eius morte.*

4 Querentibus aũt eũ occidere. *Hic consequenter Paulus de Iudæorũ manibus eripitur, & primo Tribunus eripit illis, secundo Paulus petit alloqui populum, ibi: Et cum cœpisset. Circa primum dicitur.*

5 Nunciatum est tribuno. *Cui erat imposita custodia ciuitatis.*

6 Et iussit alligari catenis. *Ne posset euadere, donec inquisisset de eo. Cætera patent vsque ibi.*

7 Tolle eum. *s. de vita præsenti tanquam viuere indignum.*

8 Et cum cœpisset duci. *Hic cõsequenter Paulus petit alloqui populum. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur allocutionis executio, ibi:* Et cum ille. *Circa primũ dicitur.* Et cum cœpisset duci in castra. *id est, intra fortalitiũ vbi manebat Tribunus cum militibus.*

Diuisio.

9 Si licet mihi loqui. *Humiliter, vt citius impetraret quod quærit.*

10 Qui dixit ei: Grece nosti? *Ex hoc videtur, quod iste Tribunus fuit Græcus propter quod petebat, si Paulus sciret linguam Græcam, vt sibi loqueretur in idiomate magis sibi noto, & Iudæi assistentes non intelligerent.*

11 Nonne tu es Aegyptius qui ante hos dies, &c. *De isto dicit Iosephus 20. lib. Antiquitatum, q venit in Iudæam fingens se prophetam, & congregauit sibi multitudinem educens eam extra Ierusalem, dicens q ad eius iussum muri Ierusalem, corruerent, & sic intrarent subito, & bona raperent ciuitatis, sed Felix præses præueniens cum multis armatis multos ex eis occidit, & aliquos viuos cepit. Ille vero falsus propheta per fugam disparuit: & probabile est quòd multi cum eo sic euaserunt, licet Iosephus non dicat.*

12 Et eduxisti in desertũ. *Primo enim illos induxit in desertũ, & postea reduxit prope Ierusalẽ, vt deprędaretur ciuitatẽ modo prędicto.*

13 Quatuor milia virorũ, & sicariorũ. *Est aũt sica gladius breuis, quo tũc vtebãtur latrones, & homicidæ, & inde sicarij dicebãtur.*

14 Et dicit ad eum Paulus. *Se excusando,*

15 Ego homo sum quidem Iudeus a Tharso Ciliciç. *Et non sum ille Aegyptius.*

16 Non ignotę. *Immo famosæ.*

17 Municeps. *Id est, inhabitator.*

18 Rogo aũt te. *Volebat enim p narrationẽ suę cõuersionis annũciare Iesum Christũ, & incredulitatẽ Iudæorũ, vt patet ex sequẽtibus.*

19 Et cum ille permisisset. *Hic consequenter ponitur allocutionis executio, in qua Paulus primo ad hoc disponitur, secundo propositum exequitur, sequenti cap. Circa primum dicitur;* Et cum ille. *scilicet, Tribunus Paulo permisisset loqui.*

20 Paulus stans in gradibus. *Vt melius audiretur ab existentibus inferius.*

21 Annuit manu ad plebem. *Vt facerent silentium.*

MORALITER.

8 *Et cum cœpisset duci in castra Paulus dicit tribuno: Si licet mihi.* In hoc apparuit feruor Pauli circa fidem Christi, qui percussus, captus, & ligatus, vt patet ex textu; quærebat publice dicere modum suę conuersionis ad laudem Domini Iesu, per hoc ostendens quod prędicator Euangelij non debet cessare a prędicatione, & Dei laude, si tamen patiatur impedimentũ, põt alibi se trãsferre ex causis de Paulo supradictis.

Digitized by Google

CAP. XXII.

a Viri, &c. ✠ Chrysostom. Vide ab adulatione liberum sermonem, iustitiamque habentem. Non enim dixit domini, neque heri, sed fratres quod maxime amabat, quasi diceret, Nõ sum alienus a vobis, nec contra vos. *Viri fratres, ac patres*, inquit, Hoc honoris, illud germanitatis est, sequitur,

b *Cum autem audissent, &cæt.* ✠ Chrysost. Vt capit illos, vocis patriæ agnitio. Habebant enim reuerentiã quandam linguæ illi. *Ego quidem sum*, inquit, vir Iudæus quod maxime omnium auditu illis erat gratum.

c *Natus Tharso.* Natus in oppido Galileæ Giscali nomine fuit Paulus, quo capto a Romanis cum parẽtibus suis Tharsum Ciliciæ migrauit, ob studium autem legis Ierosolymã veniens a Gamaliele, est eruditus. Non vocat se ciuem, sed municipem, a municipio, id est, territorio illius ciuitatis in qua nutritus est. Dicitur municipium, quòd tantũ munia, i. tributa debita, vel munera reddat q̃uis ergo Giscali natus, tamen se Tharsensem dicit, sic Christus in Bethleem natus, Nazarenus est appellatus.

Natus in Tharso. Ciliciæ: ne putent ob gentem aliam religionem addit, *Educatus autem in ciuitate hac ad pedes Gamalielis*, ostendit sibi ingẽs erga religionem fuisse studium, quãdoquidem tam clara patria quæq; tantum distat relicta, amore legis ibi voluit educari. Vide quomodo iterũ in honore habet legem. Hæc aũt ad illos loquitur, non solum vt se defendat, verũ ẽt vt ostendat se non humano more, sed diuina virtute ad prædicationẽ adductũ. Non enim sic eruditus factus esset, nisi fuisset eximius quidã, verisimile erat hoc suspicari. Quia autem doctissimus erat in lege minime verisimile, nisi maxima necessitate illum mutatum fuisse.

d *Aemulator legis.* Beda. In Græco, æmulator legis Dei existens, secundum illud: Testimonium illis perhibeo, quòd æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

e *Saule, Saule.* Rab. Quædam exemplaria habent: Saul, Saul, vt ostendatur de nomine Saulis Saulum nominatum esse.

f *Lumen quidem viderunt.* Bed. Supra de hac visione narrat historia, quòd comites illius starent stupefacti, audiẽtes quidem vocem neminem autẽ videntes, vnde colligitur eos sonum vocis confusæ, non, discrimen verborum audisse.

✠ Chrysostom. Non est tãtum operata lux erga illos, quantum erga hũc. Etenim excæcauit illius oculos. Quo euẽtu, illi si voluissent, illustrari poterãt. Itaq; mihi videtur, etiã singulari ordinatione illos non credere, & ita esse testes fide dignos.

g *Audierunt.* Rab. Intellexerunt, sed solum sonum vocis Pauli, vel eius qui Paulo loquebatur.

✠ Chrysostom. Non sunt hęc contraria? Voces enim duæ erant, vna Pauli, altera Domini, vocem igitur illic Pauli dicit hic vero etiam addidit, dicens. *Vocem non audierunt loquentis mihi.* Igitur dum dicit: Nullum videntes, significat non videre, sed audire. Non eni dicit: vocem non videbant; sed, nullum vidẽtes, steterunt; hoc est loquentem. Merito autem hoc factum est. Illum enim oportebat vocem illam obtinere. Si enim audissent etiam illi, non tantum fuisset miraculum; quoniam igitur crassiores visione magis persuadentur, propter hoc lucem illi viderunt solum, id quod satis erat ad persuadendum illis, vnde etiam exterriti sunt.

h *Et ibi tibi.* Ra. Exemplum humilitatis, cõtra Doctores nõ disputãdi, nec de nobis p̃sumẽdi, quasi a Deo simus edocti.

Margin: Supra 9.a — Rom. 10.a — Supra 9.a defensionem excusationẽ. — § institutus accurate in patria lege sectator Dei. — Supra 8.a — † circiter meridiem — * & exterriti sunt. — † gloria — * qui erant mecum

CAP. XXII.

a [1] Viri fratres, [2] & patres audite quam ad vos nunc reddo [3] rationem. Cum audissent autẽ, quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis [4] præstiterũt silentiũ. Et dixit: Ego sum vir [5] Iudæus [6] natus Tharso Cilicię, [7] nutritus autem in ciuitate ista [8] secus pedes Gamalielis, † eruditus iuxta veritatem paternæ legis, [9] æmulator legis, sicut & vos omnes estis hodie; [10] qui hanc viam persecutus sum vsque ad mortem, [11] alligans & tradẽs in custodias viros, ac mulieres, [12] sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes maiores natu, a quibus, & epistolas accipiẽs ad fratres Damascum pergebam, vt adducerem inde vinctos in Ierusalẽ vt punirentur. [13] Factum est autẽ eunte me, & appropinquante Damasco, † media die subito de cęlo circumfulsit me lux copiosa, & decidẽs in terrã audiui vocẽ dicẽtẽ mihi: Saule Saule, quid me persequeris? Ego aũtẽ respõdi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris, Et qui mecum erant lumen quidem viderunt * vocem aũt eius non audierunt, qui loquebatur mecũ. Et dixi: Quid faciam Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præ † claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus * veni

Interlinear: Coæui. ¶Seniores. — ¶In Ierusalem. ¶Ad obsequium, vel quia puer, & humilis sedebat ad pedes magistri. — ¶Imitator, vel zelator aduersus Christianos. — ¶Christi quam nunc prædico. — ¶Christianorum, vel Stephani, vel mori paratus pro lege. ¶Carceris. — ¶Expertum vocat in testimonium. ¶Verborum in præsenti, vel epistolæ testimonium pontifex reddiderit. — ¶Vt sciatur sola esse lucidior: lux quæ circumfulsit eum. ¶A Deo. — ¶Increpando nomen iteratur. ¶Deum esse credebat qui desursum loquebatur. — ¶Non faciem. — ¶Te cognoscens tibi obediam. — ¶Quæ excæcauerat me. ¶Non ad oculum.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

Diuisio. Viri fratres. *Hic consequenter Paulus propositum exequitur, primo ponitur eius narratio, secundo plebis acclamatio, ibi:* Audiebant autem. *tertio causæ discussio, ibi:* Vociferantibus autem. *Prima in tres, quia primo Paulus narrat suam Iudaicam conuersationem, secundo suam ad Christum conuersionem, ibi:* Factum est autem, *tertio sibi factam in templo visionem, ibi:* Factum est autem mihi. *Circa primum dicit.*

1 Viri fratres. *Quantum ad minores.*
2 Et patres. *Quantum ad maiores.*
3 Audite. *Diligenter quæ sequuntur.*
4 Magis præstiterunt silentium. *Tum quia per hoc sciuerunt ipsum esse Iudæum; Tum quia linguam suam melius intelligebant, quam aliam.*
5 Ego sum vir Iudæus. *Natione, & Religione.*
6 Natus Tharso Ciliciæ. *Vbi pater Pauli translatus erat.*
7 Nutritus autem in ciuitate ista. *Scilicet, Ierusalem vbi fuerat missus a patre pro studio sacræ scripturæ; quia vigebat ibi.*
8 Secus pedes Gamalielis. *Id est, in doctrinam eius qui erat doctor valde famosus, vt habetur supra 5. cap.*
9 Aemulator legis. *Id est, Zelans pro eius obseruatione, quod declarat per effectum, dicens.*
10 Qui hanc viam. *Scilicet, doctrinam Christianam.*
11 Persecutus sum vsque ad mortem alligans, & tradens in custodias viros, ac mulieres. *Intendens annihilare ipsam, vt habitum est supra 8. & 9. cap.*
12 Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit. *Reseruauerat enim literas sibi datas a principe sacerdotum de consilio maiorum supra 9. cap. quæ sibi erant in testimonium eorum.*
13 Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco, media die subito de cœlo circumfulsit, &c. *Hic consequenter narrat suam mirabilem conuersionem, & patet sententia ex dictis supra 9. cap. vsque ibi.*

MORALITER.

1 *Viri fratres, & patres audite.* Hic Paulus declarat suam innocentiam ex natione, ibi, § *Ego sum vir Iudæus natus, &c.* Et ex legis cognitione, ibi. † *Eruditus iuxta veritatem paternæ legis, &c.* & hoc dicit vt magis audiatur sequentia, quod & factũ est, vnde sequitur postea.

Digitized by Google

A a *Ananias autem quidam vir,&c.* ✱ Chrysost. Ecce iterũ alius testis, & vide quomodo illum etiã fide dignum facit. *Ananias autem,inquit, vir pius secundũ legẽ testimonio probatus ab omnibus Iudæis,ingressus ad me adstans dixit mihi.* Vide sic nihil sine testimonio. Et ego eadẽ hora vidi. Iungitur testimoniũ a rebus ipsis. Et vide, quomodo personę & actiones pulchre inter se nectantur, personæque propriæ, & extraneæ. Personæ, sacerdotes, presbyteri, comites, opera quæ fecit, quæque passus est,& opera operibus testimonia dant,non personæ solum.

B b *Saule frater respice.* Rab. Duo erant in oculis Pauli, excæcatio, & illuminatio: & ideo merito credidit.

c *Præordinauit te.* Ra. Conueniens ordo primo præordinatus in præsentia Dei. Deinde cognoscit veritatẽ: videt iustum,audit ex ore ipsius: postea fit testis eorũ quę cognouit,vidit,audiuit.

d *Fieri me in stupore mentis.* Beda. Hoc non narrat ad elationem, sed propter necessitatem,vt videatur idoneus euangelizare gẽtibus.

e *Consentiebam.* Bed. Confitendo φ consensi, notat,quia non occidit, nisi cædens accipiatur pro occidens.

C ✱ Chrysostom. Vide iterum quo sermo desinat,nempe in validum caput. Mõstrat enim φ ipse fuerit persequutor, & non persequutor solum, sed etiam multis manibus occidens Stephanum; memoriæ illorum suggessit graue homicidium. Quod sane minime ferebant sic de illo reprehendi. Et iam prophetia implebatur. Zelus igitur magnus,& accusatio vehemens,& testes veritatis Christi fidenter loquentes erant valde,sed Iudæi non permittebant vltra audire totam concionem, sed vltra accesi furore clamabãt. D

a Damascum. Ananias autem quidam uir,[*] secũdum legem testimonium habens ab omnibus cohabitantibus[*] Iudæis b veniens ad me, & stans dixit mihi: Saule frater † respice. Et ego eadem hora [*] respexi in eum. At ille dixit: Deus [1] c patrum nostrorum † præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & audires vocem ex ore [2][3][4] eius: quia eris testis illius ad omnes homines eorum quę uidisti,& audisti: [5] Et nunc quid moraris? Exurge, & baptizare, [6] & ablue peccata tua inuocato nomine † ipsius. [7] Factum est [8] d autem reuertenti mihi in Ierusalem, & oranti in tẽplo, † fieri me in stupore mentis, [9] & videre illum dicentem mihi. [10] Festina, & exi velociter ex Ierusalem, [11] quoniam non recipiet [12] testimonium tuum de me. Et ego dixi: [13] Domine ipsi sciunt, quia ego eram concludens in carcerem, & cædens per synagogas eos, qui credebant in te. † Et cum funderetur sane guis Stephani testis tui,ego astabam,& † consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum. Et dixit ad me: [14] Vade quoniam ego in nationes longe mittam te. [15] Audiebant autem eum vsq; ad hoc verbum, & leuauerunt vocem suã, dicẽtes: Tolle de terra huiusmodi: non enim fas est f eum viuere. [16] Vociferantibus autem eis, [17] & proijcientibus g [18] vestimenta sua, & puluerem iactantibus in aerem; [19] iussit

Interlinear: a ¶Idoneus. — a ¶Testimonium habebat a Deo:sed plus credebatur Iudæis. — a ¶Non recens Deus,vt Iudæi putabant. — a ¶Christum,vel Euangelium. — a ¶Christi,non Apostolorum: non enim ab hominibus,vel per hominem, &c. b ¶Per scripturam,& famam suam:vel ad omnes ætates,conditiones,linguas,sexus. c ¶In luce fulgenti. — a ¶In voce vocante. — a ¶Locum,& tempus præterit. — a ¶Post magnum circuitum de Damasco red.t. b ¶Sanctam ciuitatem. c ¶Ne Sathanas illuderet. d Domo Dei. — a Extasi. Alij ponunt,in pauore:alij,alienatione. b Christum. c Necessitate, & admonitione Dei omnia fecit. — a Sufficeret eis exemplum meæ conuersionis. — Martyris. Etiam. — a Quasi diceret,quamuis sciam, tamen non recipient. b Non Iudæos. c Tam fide quam loco. — a Mittam te ad nationes. — Tribuno. — Vt occiderent eum,vel in signum mœroris. — Vel in errore, vel more brutorum animalium.

Margin: [*] Damasci. [*] recepto visu. † præparauit. — Matth. 26.f † timoratus, pius, vel religiosus. † recipe visum. — Psal. 73.d † Domini. † vt raperet extra me. — ¶Supra 7.g 50.dist. cap.si post. §. & vt prætereamus. † comprobabã interfectionẽ eius.

f *Proijcientibus vestimenta sua, & puluerem.* Bed. In passione Christi solus sacerdos de throno exiliens vestimenta scidit,quia tũc sacerdotium vetus erat immutandũ. Nũc vero, quia tota gens gloria regni spolianda erat, omnes indumenta proijciunt, & clamorẽ puluere mixtum ad cœlum tollunt secundum illud: Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. E

g *Iussit Tribunus induci eum in castra, &c.* ✱ Chrysost. Oportebat hic Tribunum etiam illos ipsos rogare, an ita se res habeant. At ille nihil amplius faciens flagris illum præcipit examinari. Iussit enim illum, inquit, induci in castra; & deinde vt dixit, flagris examinandum eum, vt sciat propter quam causam sic contra illum clamarent, id quod ab inclamantibus discere oportebat, & rogare, an aliquem ex dictis apprehenderint, sed simpliciter vtebatur potestate, & faciebat in gratiam illorum. Nõ enim hoc quærebat, quomodo iustè aliquid faceret, sed quomodo illorum iniustum furorem placaret. F

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus patrum nostrorum. *Sua benignitate.*
2 Vt cognosceres. *De mea conuersione.*
3 Et videres iustum. *Scilicet,Christum hominem,& Deum,quem vidi in raptu,non oculis corporis,sed mentis.*
4 Et audires vocem ex ore eius. *Dicentis: Saule,Saule,quid me persequeris, &c.*
5 Quia eris testis illius. *Scilicet,Christi ad omnes homines,Iudæos scilicet,& Gentiles.*
6 Baptizare,& ablue peccata tua. *Per virtutem baptismi,qui est sacramentum fidei.*
7 Inuocato nomine ipsius. *Tunc enim in nomine Christi dabatur baptismus rationibus dictis.2.cap.*
8 Factum est autem reuertenti. *Hic consequenter narrat visionem sibi factam di.* Factum est autem reuertenti mihi in Ierusalem. *Hoc non fuit immediate post suam effusionem, sed cum lustrata Arabia redijt Damascum,& inde Ierusalem, vt dictum est supra 20.cap.& habetur ex Epistola ad Galat.1.* [Supra 9.a]
9 Fieri me in stupore mentis. *Id est,raptu.*
10 Et videre illũ. *s. Christum in visione imaginaria intellectuali.*
11 Festina,& exi velociter ex Ierusalem. *q. d. inutiliter sibi remaneres, & subditur causa.*
12 Quoniam non recipiet testimonium tuum de me. *Admirans Paulus respondit.*
13 Domine ipsi sciunt,&c. *Quasi diceret: per ea quæ feci contra te,& fideles tuos,debent esse certi,quod nullo modo prædicarem,nisi de veritate certus essem.*
14 Vade quoniam, &c. *q. d. Gentiles verbum meum recipient, quod Iudæi in Ierosolymis impugnant.*
15 Audiebant autem eum. *Hic consequenter ponitur ortus clamoris contra Paulum, quia per verbum eius vltimum insinuabatur, quod maxime habitantes in Ierusalem a Deo essent reprobati,& Gentiles,quos Iudæi viles reputabant, esse a Deo electi. Ideo clamabant Paulum debere mori.*
16 Vociferantibus autem eis. *Hic consequenter inquiritur causa dicti clamoris. Et diuiditur in duas partes: quia primo attentatur indebitus inquirendi modus,secundo subditur alius debitus,ibi;* Postera autem. *Circa primum dicitur;* Vociferantibus autem eis. *vt per clamorem obtinerent quod per rationem non poterant.* [Diuisio.]
17 Et proijcientibus vestimenta sua. *In signum doloris.*
18 Et puluerem,&c. *In detestationem verborum Pauli.*
19 Iussit tribunus eum induci in castra. *Vt causam dicti clamoris inquireret per tormenta.*

Et

MORALITER.

15 *Audiebant autem eum.* Quia non solum Christum commendabat,sed & eorum reprobationem, & electionẽ Gentium asserebat: quas tamen Iudæi viles reputabant: propter quod cum eis non communicabant, & ideo quando audierunt Gentiles sibi præferri, fuerũt terribiliter concitati,eius mortem clamoribus,& signis horribilibus postulantes. Ipsis aũt sunt similes mali clerici,& mali religiosi,qui cũ audiunt in prædicationibus, vel lectionibus sua vitia recitari, & vitã simpliciũ Christianorũ cõmendari, turbantur, sicut furiosi.

Dic

Digitized by Google

a *Si hominem Romanum, &c.* ✠ Chrysosto. Non est mentitus Paulus se dicens Romanum hominem. Absit. Roman⁹ enim erat. Iō & tribunus eo audito territus est. Et cuius, inquit, gratia, timuit? Si ēt nihil aliud, timuit ne capiat, & maiorē pœnā det. Et vide Non simpliciter inquit, nūquid licet vobis? Duo crimina, & absque iudicio, & hominē Romanū. Magnum habebant priuilegium, qui sic merebantur appellari, & nō omnes hoc assequebant. Ab Hadriano enim aiunt oēs Romanos esse dictos. Hoc autē vetus non sic habebat. Vel etiā Romanum vocabat, vt pœnam effugeret. Cōtēptior enim fact⁹ fuisset flagellatus, nūc autem hoc dicto, maiorem illis intulit metum. Si aūt flagellassent, & aggrauassent rē, vel etiā occidissent illū, qđ nūc effugit. Vide quomodo de⁹ concedit etiā humano more multa fieri, & in illis, & ī alijs.

† ro. dist. ca. si in adiutoriū.

Tribunus autem respondens, quòd multa summa ciuilitatem illam compararit, ostendit esse suspicionem prætextus, quòd Paulus diceret se esse Romanum, & forsan hoc suspicabatur ob vilitatem, quæ in Paulo apparebat.

b *Ego multa summa.* Be. Alia editio manifestius insinuat qd dixit tribunus. Dixit tribunus, tam facile dicis ciuē Romanū te esse. Ego.n. scio quāto pretio ciuilitatem possedi istā.

c *Ciuilitatem.* Beda. idest, socialem inter ciues cōuersationē, vel reipublicæ administrationē. Non.n. tribun⁹ ciuitatis Romanæ ciuis esse non posset, sed cōsortiū ciuitatis emerat, vt esset particeps. Paulus eo magis erat ciuis Romanus, q̄ nō cōparando, sed hoc nascendo habebat.

d *Ego autem.* Beda. Idest, ī hoc sum Romanus plus, quā tu quia non alibi natus Romanū nomen emi, sed in ipsorū ciuitate sū progenit⁹.

a ¶Quia peius præparatum fuerat, nunc impletum. b ¶Vt eius tormentis satiarentur.

tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & † torqueri

a ¶Ideo iussit non occidi.

eum, vt sciret propter quā causam sic acclamarent ei. Et cū 1

a ¶Ad flagellandum.

astrinxisset eum loris, dixit astanti sibi Centurioni Paulus: 2

a ¶Iudiciario ordine nullo reatu conuictum.

a † Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare? 3 Quo audito centurio accessit ad tribunum, & nunciauit ei, dicens: Quid acturus es? Hic enim ciuis Romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi: Dic mihi, si tu Roma† nus es? b At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa c summa ciuilitatem hanc consecutus sum. 4 Et Paulus ait: Ego d autem, & natus sum. 5 Protinus ergo discesserunt ab illo, qui † eum † torturi erant. 6 Tribunus quoque timuit postquam resciuit, quia ciuis Romanus esset, & quia alligasset eum. 7 8 Postera autem die volens scire † diligentius, qua ex causa accerseretur a Iudæis, soluit eum, & iussit † sacerdotes conuenire, & omne concilium, & producens Paulum statuit † inter illos.

† examinari eum, vt
† ciuis Rom. 12. c. Luc. 6. d.
† comparaui
† examinaturi
† certum
† principes
† coram illis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum astrinxisset eum loris. *vt flagellaretur, & torqueretur.* 2 Dixit astanti sibi Centurioni. *qui præerat tortoribus ne modum consuetum torquendi exciderent, vel diminuerent.*

3 Si hominem Romanum, &c. *quasi diceret, certum est, quòd non: Ciues enim Romani reputabantur nobiles per totū orbem, eo quòd ciuitas Romana dominabatur toti orbi. Nobiles autem non quæstionabantur tunc temporis, & adhuc non quæstionantur in multis locis. Cætera patent vsque ibi.*

4 Ego multa summa. *scilicet pecuniæ.*

5 Ciuilitatem istam. *vt ciuis Romanus essem. q. d. Quo ciuē Romanum, ita te faciliter dicis, quia pauper, & abiectus videris.*

6 Et Paulus ait: Ego autem, & natus sum. *ciuis Romanus. q. d. pinguius ius habeo in hac ciuilitate, quam tu. Pater enim Pauli insigne nobilitatis habuit a Romanis, vt dictum fuit supra 2 Timo. 4. & sic Paulus eius filius natus fuit ingenuus. omnes autem ingenui erant ciues Romani.*

7 Tribunus quoque timuit. *ne ex applicatione Pauli ad tormenta accusaretur superioribus, & puniretur.*

8 Postera autem die. *Hic consequenter ponitur alius inquirendi modus, & licitus, partes, scilicet vocando, & eas diligenter audiendo. Et patet litera vsque ibi.*

MORALITER.

Dic mihi si tu Romanus es? Per ciuitatem Romanam, quæ tūc toti mundo dominabatur, ciuitas cælestis vnde procedit regimē omniū, bene significatur. Cuius ciues sunt aliqui a sua natiuitate, scilicet illi, qui sunt nobiles moribus & fide, si omnes ingenui erant ciues Romani. Propter quod dicit Paulus.

Ego autem natus sum. Et sic nobilitas fidei, & morum facit homines ciues cœlorum, Ephes. 2. d. Iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues, & domestici dei. Aliqui verò sunt ciues cœlestes per pecuniam, de qua faciunt eleemosynas pauperibus quibus merentur ascribi cœlestibus ciuibus. & de talibus fuit Zachæus, qui dixit domino, Luc. 19. b. *Ecce dimidium bo. meo. domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Et sic Felix iste fuit ciuis Romanus. ideo dicit. *Ego multa summa. ciuilitatem hanc consecutus sum.*

CAP. XXIII.

a *Intēdens autem, &c.* b *Viri frat.* ✠ Chrysostomus. Vult dicere, nō sum mihi ipsi conscius, quod vos læserim, nihil dignū hisce vinculis commisi.

Percutiet te. Raba. Non percutiat, quia prophetia est, nō maledictio: Paulo dicēte: Benedicite, & nolite maledicere. Et iterū: Bñdicite maledicentib⁹. Hoc autem nō solū de Anania, sed & de sacerdotio Iudæorum accipiendū est, quod pro veteri lege, & ficta superficie dealbato parieti comparat. Alia exēplaria habēt, percutiat, quod non ex iracundia, sed inspiratione diuina dixit apostolus.

c *Percutiet te.* Beda. Nō pturbatione animi motus hoc dixit, quia illud pōtificium simile parieti dealbato percutiē iū erat, et

CAP. XXIII.

a Intendens autem in concilium Paulus 1

a ¶Quia ignorans persecutus sum.

b ait. Viri fratres, ego omni conscientia

a ¶Reus non sum.

bona cōuersatus sum ante deum vsq; in hodiernū diem. Princeps autem sacerdotū Ananias præcepit astantibus 2

¶Quasi impudenter gloriantis.

sibi, percutere os eius. Tunc Paulus di-

¶Destruet. a ¶Quia videris esse, quod non es. b ¶Super cathedram Moysi.

c xit ad eum, † Percutiet te deus paries dealbate. Et tu sedens 3

a ¶Prauo iudicio, & ficto a superficie ex tuo sensu. b ¶Quæ dicit. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus. c ¶Dicentem. Innocentem, & iustum non opprimes, vel maledices.

iudicas me secundum legem, & cōtra legem iubes me per-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIII.

INtendens autem, &c. Ego omni conscientia bona, &c. *& non solum ante homines, sicut faciunt hypocritæ. quasi dicat sine causa persequimini me q. d.* Princeps autem sacerdotum, &c. *dolens enim de hoc, quòd Paulus se iustificabat.*

2 Præcepit astantibus. *& per hoc insinuans, quòd falsum dicebat.*

3 Percutiet te deus. *id est, habens tantum apparentiam iustitiæ sed non existentiam.*

Summum sacerdotem. *quasi dicat si non esset aliud crimen, ex hoc tamen incurristi grauem pœnam.*

MORALITER.

1 *Intendens autem, &c. Ego omni conscientia bona.* idest, hoc veritatem dicebat, tamen propter hoc fuit percussus, & idem frequenter contingit, quod propter veritatem dictam homines patiuntur calumniam.

3 *Percutiet te Deus.* nam illi, qui propter veritatem dictam aliquem

Digitized by Google

destruendum superueniente Christi sacerdotio, quod prędicantibus apostolis est reuelatum. Et ideo ait percutiet, futurum esse significans. Quòd tranquillo autem animo hoc dixerit, sequens responsio ostendit.

✱ Ambro. Paries quædam eminentia delictorũ est. Vnde ad pōtificē Iudæorũ dicit Paul⁹. Percutere te incipiet de⁹ paries dealbate. Paries.n. luto cęmētisque cōstantur. Hinc ædificabāt Aegypti ciuitates, quando Iudęi lateres facere cogebātur. In Aegypto lutum cōficiebatur, & popul⁹ dei peccatũ illic operabatur.

a *Nesciebam fratres.* Beda, id est, non cognoscebã esse Ananiam. Vel subtiliter dicit se nescire principem, quia sacerdotium Iudæorum reprobatum est. Beda. Etsi hunc vere nouerat in nouo testamento, principem non esse sacerdotum, tamen erudiens alios modestius se habere erga eos, quorum sunt in potestate, temperate respondet.

✱ Chryso. Itaque quidã dicunt, q̃ sciens irriserit. Mihi aũt videtur, quod neque omnino scierit, q̃ esset princeps sacerdotũ, alioquin, & honorasset. Iõ & defendit quasi accusatio sit. Et addit. Principi populi tui non dices male. Quid igitur dicit? Nã si non princeps esset, aliũne simpliciter contumelia notare oportuerat? Minime. Sed ẽt is, qui contumelia afficit, magis ferendus est. Digna aũt qõ est, Quomodo idē alibi dicens. Cũ maledicimur, benedicimus, dum persequutionē patimur, sustinemus. Hic sane contrarium facit, & nõ solũ conuicijs lacessit, sed ẽt maledicit. Absit, neutrũ horũ fecisse apparet, sed rē exactius consideranti, magis verba sunt libere loquētis, q̃ iracundi. Et aliter: Non volebat contēptibilis videri tribuno. Si.n. ille quidē tribuno pepercisset flagellari Iudæis expositurο, q̃ a seruis cæderetur magis illũ audacē fecisset. Propter hoc non ad ministrũ sermonē vertit, sed ad eũ, qui iusserat adornans. Et valdē credo, q̃ nescierit eũ esse principē sacerdotũ, eo q̃ post longum tempus redierit, neque continuo fuerit cũ Iudæis, sed viderit illũ ẽt cũ multis. Non.n. iam manifestus erat princeps sacerdotum. Quũ igitur multi essent ac varij, ita mihi ẽt hæc in alios torsisse videtur, ostendens, q̃ legi credat, & per hoc rationem reddit.

b *Sciens autem Paulus.* Bed. Sicut vnitas bonorũ vtilis est, sic malorũ vnitas semp bonis est nociua. Iõ Paulus psecutores suos dissociare satagit, vt quē vniti cinxerāt, dissociati laxarēt. Sic mare rubrũ, qđ soli filios Israel arctauerat, diuisũ ab Aegypto liberauit. Q̃ aũt se filiũ Pharisæorũ, siue iuxta Grecũ, filiũ Pharisæi testat̃, hoc est, qđ sup. gloriabat̃ se ante pedes Gamalielis, q̃ Pharisęus erat pphetas, & legē didicisse.

(Supr. 22. a.)

c *Viri fratres ego.*

✱ Chryso. Iterum humano more disserit, & nõ semper gratia fruitur, sed ẽt per mittitur a seipso aliquid afferre, quod & facit. Et in hoc, & in sequenti sermone rationem reddit, volēs scindere multitudinē in malum conspirantē. Et non mentitur etiam hic, Pharisæum se dicens. Pharisæus enim erat ex progenitoribus, propter hoc, & sic rationem reddit. Pharisæus ego sum, Pharisæi filius, & de spe ipse ac resurrectione mortuorum ego iudicor. Quoniam enim illi nolebant dicere, quare non iudicant illum, cogitur iam ipse enuntiare. Pharisæi autē, inquit confitetur vtraque. Sane cum tria sint, quomodo dicit vtraque, vel quòd spiritus, & angelus vnum sit, vel quod non solum dictio illa de duobus, sed etiam de tribus accipitur. Itaque abusiue sic loquutus est, & non proprie.

(† Exo. 22.) (Phil. 3. 4.)

---

a ¶ Hoc dicunt, vt reum percussionis eum esse ostendant.

euti? Et qui astabant dixerunt: Summum sacerdotē dei maledicis? Dixit aũt Paulus: Nesciebam fratres quia princeps est

a ¶ Ideo dico nesciebam, quia si scirem principem esse, tenus essem.

sacerdotũ. Scriptũ est enim: † Principem populi tui non maledices. Sciens autē Paulus, quia vna pars esset Saducæorum, & altera Pharisæorum, exclamauit in concilio: † Viri fratres ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum. De spe, & resurrectione mortuorũ ego iudicor. Et cum hæc dixisset facta est

a ¶ Dimissa, vt rediret ad sua loca.

dissensio inter Pharisæos, & Saducæos, & soluta est multitudo. Saducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum: Pharisæi autem

¶ Sanctum.

vtraque confitentur. Factus est autem clamor magnus,

✱ Tertul. Habes Paulum apud summos sacerdotes, sub tribus inter Pharisæos, & Saducæos fidei suæ pfessorem. Viri, inquit, fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisęorũ, de spe nunc, & de resurrectione iudicor apud vos, vtiq; cõi, ne quiã trāsgressor legis videbat̃, de pcipuo fidei totius articulo, idest, de resurrectione, ad Saduceos sapere existimaret̃. Ita q̃ nolebat videri rescindere fidem resurrectionis, vtiq; confirmabat ẽm Phariseos, respuens negatores eius Saducæos.

(Libro de resurrectione carnis ca. 39.)

d *Et cum hæc dixisset, &c.* ✱ Gregor. Vnitatem reproborũ perniciosam sibi Paulus conspexerat, cum in medio Saducęorum, Phariseorũque deprehensus dicebat: De spe, & resurrectione mortuorũ ego iudicor: Qua nimirũ voce pulsa protinus contra se vicissim audientium turba dissiliut. Cumque in duas partes tumultuātiũ multitudo diuiditur, Paulo via ereptionis aperit̃, quia quem turba persequentium vnita constrinxerat, diuisa laxabat. Eripiuntur ergo iusti, dum diuiduntur iniusti, & electorum, vota ad perfectum perueniunt, dum reproborum agmina per discordiã cõfundunt̃.

(Lib. 14. moral. cap. 4.)

a *Nihil*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixit autem Paulus. *se excusando.* 2 Nesciebam. *de longinquis.n. partibus venerat, vt patet ex prædictis, & parũ in Ierusalem steterat, propter quod personã summi sacerdotis non cognoscebat.* 3 Scriptum est. Exod. 22. d. 4 Sciens autem. *Superius descripta est Pauli psecutio, hic consequēter describitur psequētiũ dissensio. Sicut vnitas bonorũ vtilis est, sic vnitas malorũ nociua est bonis, propter quod dissentio eorũ expediens est, vt per hoc eorũ militia impediatur, propter hoc Paulus eorũ dissensionē procurauit. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius dissensionis procuratio. secũdo oritur cõtra Paulũ noua machinatio, ibi.* facta autem die. *Circa primũ dicitur.* Sciens autem Paulus. *quia per magnũ tempus ante inceperant istæ sectæ, vt dicit Iosephus antiquitatis Iudaicæ libr. 18.* 5 Exclamauit in concilio. *vt ab omnib. audiretur.* 6 Ego Pharisęus sum. *quantum ad hoc, quod credebat resurrectionem mortuorum, spiritum, & angelum.* 7 Filius Pharisęorum. *Pater enim suus spiritualis, qui eum instruxerat, s. Gamaliel Pharisæus fuerat, vt patet supra. 5. c. & similiter pater suus carnalis, qui eum posuerat sub disciplina Gamalielis.* 8 De spe, & resurrectione. *i. propter spem vitæ futuræ, quæ est expectatio, &c. quam expecto, & resurrectionem mortuorum, quam prædico.* 9 Ego iudicor. *idest, ad mortem condemnari queror.* 10 Et cum dixisset. *nã Pharisæi eius dictũ approbant, Saducæi vero reprobant, & causa subditur cum dicitur.* 11 Saducęi autem dicunt. *& sic negabant resurrectionem futuram, nihil enim immortale dicebant in homine esse.* 12 Neque angelum. *Negabant.n. omnem creaturam spiritualē.* 13 Neque spiritum. *generaliter, nam & ipsum deũ dicebant esse corporeum propter quod de libris sacræ scripturæ recipiebant tantum quinque libros Moysi, qui minus expresse loquuntur de istis, quã libri prophetarũ. Et hic error processit ex hoc, q̃ intellectus humanus semper intelligit cum phantasmate, quod non potest corporalia transcendere. vnde cogitans angelum, format sibi phantasma hominis alati, & cogitans deum, format sibi phantasma cuiusdam regis magni omnib. præsidentis. Processit etiam ex falso intellectu scripturæ, quæ deo attribuit formam corpoream, vt manus, oculos, aures, & cætera corporis membra, per quæ virtutes eius spirituales intelliguntur, vt dicit Greg. in moralibus. Habere namque oculos dicitur, quia cuncta videt: manus quia omnia operatur, & sic de aliis. Et ex eisdem causis processit error quorũdam simplicium monachorum Deum esse corporeum existimantium, propter quod vocati sunt anthropomorphitæ, vt dicitur libro de collationibus patrum.* 14 Factus est autem. *Pharisæorum cum Saducæis disputantium.*

1 Ec

MORALITER.

quem persequuntur, a Deo grauiter punientur. Item per parietē dealbatum bene significatur hypocrisis vitium, quod est a Deo grauiter puniendum. nam sicut dicit Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

2 *Nesciebam fratres.* Ex hoc patet, q̃ superiori etiam malo debetur reuerentia quandiu toleratur a deo, & hoc modo sanctus Dauid reuerentiam exhibebat Sauli, sicut patet. 2. Reg. in pluribus locis.

4 *Sciens autem.* Sequitur. *Et cũ hæc dixisset, &c.* Glossa. Sicut vnitas bonorũ vtilis est, sic malorũ vnitas semp bonis est nociua. Iõ Paulus persecutores suos dissociare satagit, vt quem vniti vinxerant

Digitized by Google

¶Pro Paulo contra Saducæos.

& exurgentes[1] quidam Pharisæorum, pugnabant dicentes: 1 a Nihil mali inuenimus in homine isto. † Quid si spiritus lo- 2 b cutus est ei, aut angelus[*]? Et cũ magna dissensio facta esset, 3 4

¶Conuelleretur.

c Timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit mi- 5 lites descendere, & rapere eum de medio eorũ, ac deducere eum in castra. Sequenti aũt nocte assistens ei Dominus ait:

a ¶Opportuna adhibetur consolatio. b ¶Significat eum de cætero laboraturum, vel solatium est uolentis eum testificari coram multis.

†Constans[a] esto. Sicut[b] enim testificatus es de me in Ierusalẽ, sic te oportet & Romę testificari. Facta aũt die collegerũt se 6 7

a ¶Maledictione adstrinxerunt.

d quidam ex Iudæis, & deuouerũt[a] se, dicentes neque mandu- e caturos, neq; bibituros, donec occiderẽt Paulum. Erant autem plus quàm quadraginta viri qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principem sacerdotum, & seniores, & dixerunt: Deuotione deuouimus nos, nihil gustaturos,

a ¶Non quod coniurauimus, sed ut producat eum: & hoc totum facite cum calliditate Concilij ex communi consensu ad cælandum coniurationem.

turos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum fa- 8 cite tribuno cũ consilio, vt * adducat illum † ad vos tanquã 9

a ¶Id est, causã eius, & reatu.

aliquid certius † cognituri de eo[a]. Nos vero priusquã appropiet, parati sumus interficere illum. Quod cũ audisset filius 10 sororis Pauli insidias, venit & intrauit in castra, nunciauit- 11 que Paulo. Vocans autem Paulus ad se vnũ ex Centurioni- 12 bus, ait: Adolescentẽ hunc perduc ad tribunũ. Habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum duxit ad Tribunũ, & ait: Vinctus Paulus rogauit me, hunc adolescẽtem perducere ad te, habentẽ aliquid loqui tibi. Apprǽhendens autem Tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogauit illum: Quid est quod habes indicare mihi? Ille autem dixit: † Iudæis conuenit rogare te, vt cra- 14 stina die Paulum producas in concilium, quasi aliquid cer- 15

A a *Nihil mali inuenimus.* ✠ Chrysost. Et quare non anteà rationẽ pro illo reddiderũt? quia illis nõdũ cõmixtus erat, neq; manifestũ erat priusquam rationẽ redderet fuisse Pharisæũ. Vides quando affectiones abscedũt, quõ veritas inuenitur.

b *Quid si spiritus.* Rab. Hic apparet iuxta Hieron. Saducæos spiritum non confiteri, & angelos, & ideo spiritum nominant, & angelum, quia hoc nouerant contrarium esse illis.

†Scribę de secta.

*, ne repugnemus Deo.

c *Ne discerperetur.* Rab. Saducæis volentibus eum rapere, vel ab vtrisque simul contendentibus.

✠ Chrysostomus. Timetq; nunc Tribunus, ne discerpatur, quoniã dixerat quod Romanus sit. Vnde & non carebat res periculo. Vide quod iuste confessus est se esse

†Bono animo esto Paule.

B Romanum. Nonne etiã nunc non timuisset Tribunus, & milites Paulũ rapuissent? Iudæi vero quicquid reliquum perpetrassent, quum voluissent quidem & antea, licet prohiberẽtur. Ita non subsistit malitia, tametsi tanta remoretur, quamuis ẽt adeo multa dispensata sint, vt & furor diuulgaretur, & discerent per quæ resipiscant: nihilominus instant, vnde magna est defensio illa, quod discerpturi hominem, qui raptus

*eras

†cogniturus

C est, vt tanta pericula effugeret.

†23.q.3. cap. Maximianus.

d *Deuouerunt se dicentes.* Beda. Græcè: anathematizauerunt, hoc verbũ quantæ sit auctoritatis norũt qui anathemate sacerdotali à societate Christi, & ecclesiæ alienantur. D

✠ Chrysostomus. Anathematizauerunt seipsos, inquit. Vide vt sunt vehementes, & vltionis cupidi in malitia. Quid est anathematizarunt? hoc est, dixerunt se esse extra fidem in Deum, nisi quod decreuerant contra Paulum implerent. Talis autem gens est, vt quando in bonũ conueniendum, neque duo concurrunt: quando autem in malum populus totus, & accipiunt socios, ac principes.

†quód

e *Neque manducaturos, neque bibituros.* Beda, cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iusti. Illi contra iniquitatem esuriunt, & iusti sanguinem sitiunt: adeo vt etiam cibos a E se abdicent, donec morte iusti satientur: sed non est sapientia, non est prudentia, vel consiliũ contra Deũ, eripitur enim Paulus ab eorum insidijs, vt seruatus Romæ testimonium reddat Christo.

†ad nos

✠ CHRYSOSTOMVS. Cõsidera, quomodo illi necessitatem quandam sibijpsis iniungant per anathematismum. Ecce ieiunium homicidij mater, sicut & Herodes etiam iuramento necessitatem sibijpsi iniunxerat, ita & F illi. Tales sunt venandi artes diaboli, qui prætextu pietatis laqueos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et exurgentes quidam Pharisæorum, &c. *Pro Paulo.*

2 Dicentes. Nihil mali. *Quem prius persequebantur ad mortem, modo dicunt innocentem.*

3 Quid si spiritus. *Scilicet diuinus.*

4 Locutus est ei, aut Angelus. *Quasi diceret: nihil est mirandum: quia vtrunque legitur in libris Moysi, quos recipiebant Saducæi. Nam Deus legitur locutus cum Abraham, & etiam Angelus in pluribus locis in Gen. & in hoc arguebant contra Saducæos, ex scriptura ab eis recepta.*

5 Timens Tribunus ne discerperetur Paulus. *Scilicet a Saducæis. Cætera patent in litera vsque ibi.*

6 Sic te oportet & Romæ testificari. *Et ex hoc motus fuit ad Cæsarem appellare. infra 25.*

7 Facta autem die collegerunt. *Hic consequenter noua machinatio contra Paulum cogitatur. & secundo dissipatur, ibi: Quod cum audisset. Circa primum dicitur:* Facta autem die sequenti collegerunt se quidam ex Iudæis. *dolentes quòd Paulus sic euaserat sapienter. Cætera patent vsque ibi.*

8 Nunc ergo. *Vt cito expediamur a ieiunio, et vos bẽatis intentũ.*

9 Vos notum facite Tribuno cũ concilio. *Iungatur sic litera.* Vos cum concilio. *Id est, vos simul conciliati Pharisæi, & Saducæi ne per vestram dissensionem impediatis Pauli mortem:* Notum facite Tribuno. *rogantes eum:* Vt adducat illum ad vos tanquam. *& patet litera.*

10 Quod cum audisset filius sororis. *Hic consequenter dicta machinatio frustratur. Circa quod primo ponitur dictæ machinationis reuelatio; secundo eiusdem frustratio, ibi: Tribunus igitur. Circa primum dicitur:* Quod cum audisset filius sororis Pauli. *qui erat pro eo sollicitus inquirendo quid pro eo, vel contra eum posset fieri.*

11 Venit & intrauit in castra. *Non enim sic tenebatur Paulus, quin amici sui ad eum possent ingredi, & ministrare ei, tum quia non erat per iudicium condemnatus, tum quia ciuis Romanus.*

12 Vocans autem Paulus ad se vnum. *Dicitur autem Centurio qui habet centum homines in armis sub se, & sic misit minorem ad maiorem. Cætera patent vsque ibi.*

13 Apprehendens autem, &c. secessit cum eo seorsum. *Vt loqueretur ei secretius, & forsitans credens quòd Paulus ad eum aliquod xenium mitteret in secreto.*

14 Ille autem dixit: Iudæis conuenit rogare te. *Id est, fecerunt conuentionem interrogandi te.*

15 Vt crastina die Paulum. *Volentes proditorie occidere eum.* Expectantes

MORALITER.

vinxerant, dissociati laxarent. Sicut mare rubrum quod solidum filios Israel arctauerat, diuisum ab Aegypto liberauit. Et sic dicitur Isaias 58.b. *Dissolue colligationes impietatis.*

Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, &c. Per hoc autem quod Dominus dixit Paulo, quòd post testificationem eius de Christo in Ierusalem quæ metropolis erat Iudæorum oportebat eum testificare Romæ. quæ metropolis erat omnium Gentium, significabatur fructus prędicationis Pauli futurus in conuersione Gentium, & Iudæorum.

7 *Facta autẽ die collegerunt se quidam ex Iudæis, &c.* Glossa. Cũ Dñs dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. illi contra iniquitatẽ esuriunt, & iusti sanguinẽ sitiunt: adeo, vt ẽt cibos a se abdicent, donec morte iusti satiẽtur. Sed nõ est sapiẽtia.

Digitized by Google

A bliqueos legit. Hæc nõ sint sacerdotum, sed latronum, hæc non principum, sed facinorosorum. Et vide malitiam excellentẽ, non sunt contenti, quod se mutuum corrumpant, etiam principem, vnà cum ipsis corrumpere attentant. Et ideirco hæc ita acciderunt, vt ille disceret insidias illorum; isti autem non solum ex eo quod nihil poterant dicere, sed etiam ex eo quod clam molichantur arguerunt sese nihili esse. Verisimile autem est illos, postquam Paulus amandatus est summos Sacerdotes accessisse, & sic confusos esse, & re infecta dimissos.

a *Parate milites ducentos, &c.* Rab. Hec, ne ideo Iudæi auferrent, & ipse Tribunus criminis accusaretur apud præsidem, tanquam accepturus pecuniam a Iudæis, & pretium mortis Pauli.

b *Nihil vero dignum morte aut vinculis, &c.*

✲ Chrysostom. Vide & epistolam habere excusationem pro illo. Multum enim, inquit inueni habere crimen, & accusationem contra illos, & contra hunc, sic anxius erat. Et primum quidem, inquit, quod interficiendum a Iudæis eripuerit, deinde addit, quod deduxit illum ad eos, & neque sic inuenirent illi quod obijcerent. Et oportebat ob priora territos fieri, & confundi, & iterum attentant occidere, vt iterum pro illo clarior sermo fiat. Et cur nam accusatores mittit? vt pro Tribunali ibi hæc diligentius exquirantur, & innocens fiat.

c *Milites vero secundum præceptum assumentes Paulum, &c.*

✲ Chrysostom. Deducunt quasi Regem quendã lancearijs stipatum, cũ tanta multitudine, & in nocte, timentes iram, & impetum populi. Igitur postquam eiecerũt illum è ciuitate, tunc desistunt. Non autem Tribunus cum tanta illum securitate emisisset, nisi & ipse in nullo eum condemnasset, & illorum sanguinariã sciuisset mẽtem.

CAP.

tius inquisituri sint de illo: tu vero ne † crediderís illis. Insidiantur enim ei ex eis viri amplius quàm quadraginta, qui se deuouerunt non manducare neque bibere, donec interficiant eum: & nunc parati sunt expectantes promissum tuum. [1] Tribunus igitur dimisit adolescentem, [2] præcipiens ei ne cui loqueretur, [3] quoniam hæc nota sibi fecisset. Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, vt eant vsque Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, a tertia hora noctis, & iumenta † parate, vt imponentes Paulum, saluum † perducerent ad Felicem præsidem. * Timuit enim ne fortè raperent eum Iudæi, & [4] occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam: scribens ei epistolã continentẽ hæc: [5] Claudius Lisias, optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum a Iudæis, & incipientem interfici ab eis, superueniẽs cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est. [6] Volensq; scire causam quã obijciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accusari de quæstionibus legis ipsorum: nihil vero dignum morte, aut vinculis habẽtem crimen. Et cum mihi † perlatum esset de insidijs quas parauerant illi * misi eum ad te, denuncians & accusatoribus vt *, dicant apud te; Vale. Milites vero secundum præceptum assumentes Paulum, duxerunt illum per noctem in [7] Antipatridem, & postera die dimissis equitibus, vt irent [8] [9] cum eo, reuersi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsareã, [10] & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum, & Paulum. Cum legisset autem *, & interrogasset de qua prouincia esset, & cognoscens quia de Cilicia esset, audiam te, [11] (inquit) cum accusatores tui venerint. Iussitq́ue in prætorio [12] Herodis custodiri eum. [13]

Interlinear glosses: Quid promittas. — Tribuno. — Pede tres. — Paulo & comitibus eius. — a Tribunus ad præsidem, quasi minor ad maiorem mittit causam. — a Ciuitatem de nomine Antipatris dictam. — Septuaginta — a Pede tres. b Ab Antipatride. — Equites. — Antiqui præsidis.

Marginal variants: *Iudæi * quæ habent aduersus eum — † morem gesseris — † præbere — † perducant *Timuit enim ne forte raperent eum Iudæi, & occiderent, & ipse postea calumniã sustineret, tanquam accepturus pecuniã. — † indicatum — *præses

NICOLAVS DE LYRA.

1 Expectantes promissum tuum. *Id est, quòd tu promittas eis eductionem Pauli ad eos, & impleas opere.*

2 Tribunus igitur. *Hic consequenter describitur reuelatæ machinationis frustratio, per hoc quòd iterum ductus fuit Cæsaream ad præsidem qui erat iudex superior, & hoc quod dicitur:* Tribunus igitur dimisit adolescentem. *vt iret viam.*

3 Præcipiens ei ne cui loqueretur. *Ne fortè per hoc deductio Pauli in Cæsaream impediretur. Cætera patent vsque ibi:*

4 Timuit enim ne forte raperent eum Iudæi. *Totum istud vsque ibi inclusiue.* Tanquam accepturus pecuniam. *non est de textu, nec est in libris correctis: sed fuit quædam glos. reddens rationem quare Tribunus mittebat Paulum cum securitate tanta, quæ postea per scriptores fuit textui inserta.*

5 Scribens ei epistolam continentem hæc. *Scilicet causam missionis, & cum sumptibus tantis, & patet litera, hoc excepto.*

6 Eripui: cognito quia Romanus est. *Hoc dicit ad acquirendam præsidis beneuolentiam, quasi habens magnum zelum de ciuibus Romanis: quia quando eripuit eum de manibus Iudæorum, non cognouit quòd esset ciuis Romanus; sed postea cognouit, quando eum quæstionari voluit, vt habetur in fine cap. 22.*

7 Duxerunt illum. *Vt euaderet insidias Iudæorum.*

8 In Antipatridem. *Nomen est cuiusdam ciuitatis existentis inter Ierusalem, & Cæsaream, tamen magis prope Cæsaream.*

9 Et postera die dimissis equitibus, &c. cum eo. *s. Paulo.*

10 Reuersi sunt ad castra. *Scilicet ad munitionem quæ erat in Ierusalem: ideo autem reuersi fuerunt milites, & lancearij qui erant pedites, quia Paulus erat extra periculum insidiarum.*

11 Audiam te inquit. *Melius enim inquiritur veritas in præsentia partium, quam in absentia alterius.*

12 Iussitque in prætorio Herodis. *i. quod fuerat Herodis.*

13 Custodiri eum. *Herodes enim Ascalonita renouauit, & ampliauit ciuitatem illam, vocãs eam Cæsaream in honorem Cæsaris quæ prius dicebatur turris Stratonis: & ibi ædificauit prætorium quod adhuc retinebat nomen autoris.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. XXIIII.

A a Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus dicens, &c.

✻ Chrysostomus. Profecto vos hoc fecistis, oratore quid opus erat? Vide quomodo hic statim ab initio, quasi rerũ nouatorem, & seditiosum calũniari vult, & iudicem laudibus præoccupat. Deinde quasi multa possit dicere, prætercurrit, & vnum hoc dicit. Vt autẽ ne diutius te detineam, vide quomodo iudici puniẽdi desideriũ immittit, vt pote comprehensuro orbis turbatorẽ, & quasi ĩ magno bono opere gloriatur.

b *Nazarenorum, &c.* Beda. illo tempore Christiani ꝑ opprobrio Nazareni vocabantur. Postea inter Iudæos surrexit hæresis, q̃ dicta est Nazarenorũ, qui Christum filium dei credunt de Maria natũ passum etiã, & resurrexisse, omnia veteris legis mandata cu stodientes, sed dum volũt Iudæi, & Christiani esse, neutrum sunt.

C c *Quem, & apprahensum.* In hoc loco quidam nostri codices minus habent aliquos versus, qui in Græco, ita legũtur: Quem apprehendimus, & secundũ nostram legẽ volumus iudicare. Transiliens aũt Lysias Tribunus cum multa vi de manibus nostris eduxit, iubens eius accusatores ante te venire, quos possis ipse diiudicans de omnib⁹ istis cognoscere, &c.

✻ Chrysostomus. Vt pestilentẽ iam, & vt cõmunem hostẽ gentis accusant, & præsidem sectæ Nazarenorũ, videbatur hoc ignominiosum, quod. Nazarenorũ. Ideo, & hoc allegarunt, & ob hoc iterũ accusant eum. Nazareth. n. contemptior erat, Et inuectum, inquit. Vide maligne quo, vt fugientem calumniatur, & vix se illum assequutos, quasi septem diebus fuerit ĩ templo.

E d *Apprehẽdimus, & secundum legem nostram iudicare volumus.* Vide & quomodo legẽ cõtumelia affecerũt. Neque enim hoc legis erat, percutere, occidere, insidiari.

d *Superueniens autem tribunus Lysias.*

✻ Idem. Non conueniebat illi rẽ hanc facere, quam tamen fecit. Ex quo poteris diiudicãs de his omnib⁹ cognoscere, de quibus nos accusamus illum. *Adiecerunt autem, & Iudæi dicentes, hæc sic habere.* Quid igitur, Paulus, nunquid ad hæc tacet? minime, sed libere loquitur iterũ, & respondet, idque volente Præside. Addidit enim.

F e *Respondit autem Paulus annuente sibi præside dicere. Ex multis annis*

[Marginal glosses: † recte geruntur in populo hoc. † comprobamus. † prophanare. Nazarenorũ hæresis. † inquisitione facta. † causam dicã. † paucis. seditionis.]

CAP. XXIIII.

1 POst quinque autem dies descendit [a ¶ Ad accusandum Paulum.] princeps sacerdotum Ananias cum senioribus quibusdam, & Tertullo [a ¶ Qui loqueretur contra Paulum.] quodam oratore, qui adierunt præsidem [¶ Ad collocutionem.] aduersus Paulum. 2 Et citato Paulo, 3 cœpit accusare Tertullus, dicens: 4 cum in multa pace agamus per te, & † corrigantur 5 multa [¶ Opera.] [a ¶ Multa opera.] per tuam prouidentiam, 6 semper, & vbique 7 † suscepimus optime Felix cum omni gratiarum actio-8 ne. 9 Ne diutius autem te protraham, oro † breuiter au-10 dias nos pro tua clementia. 11 Inuenimus hunc hominem pe-12 stiferum, & concitantem seditiones omnibus Iudæis in vni-13 uerso orbe, & auctorem seditionis [a ¶ Nazareno, idest, Iesu.] sectæ Nazarenorum, qui 14 etiam templum [a ¶ Inducendo in illud Gentiles.] † violare conatus est, 15 quem & appræhensum 16 volumus secundum legem nostram iudicare. Superueniens autem Tribunus Lysias [Tribuno.], cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, iubens accusatores eius ad te venire, a quo poteris ipse † iudicans [Veritatem eorum.] de omnibus istis cognoscere de quibus 17 nos accusamus eum. Adiecerunt autẽ, & Iudæi, dicentes hæc ita se habere. 18 Respondit autem Paulus [a Signum faciente manu.] annuente sibi Præside dicere. 19 Ex multis annis esse te iudicem genti huic [quasi dicat amicitiam vestram noui.] sciẽs, [Cum fiducia.] bono 20 animo pro me † [Excusabo me.] satisfaciam. 21 Potes [A testibus.] enim cognoscere, quia nõ [Non est antiquum tempus.] 22 plus sunt dies mihi, quam duodecim, ex quo ascendi adorare [Non violare templum.] 23 24 in Ierusalem, & neque in templo inuenerunt me cum aliquo

annis

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIIII.

1 POst quinque autem dies. *Superius descripta est persecutio Pauli in Ierusalem, hic consequenter ponitur eius persecutio apud Cæsaream. Et diuiditur in tres partes, qa primo ponitur Pauli accusatio. secundo eius defensio, ibi:* Respondit autem Paulus. *tertio iudicis responsio, ibi:* Distulit autem. *Circa primum patet litera vsque ibi.*

2 Et citato Paulo. *Per viam iudicii, vt responderet ad obiecta.*

3 Cœpit accusare. *orator ad hoc adductus. Et primo secundum modum boni oratoris captat beneuolentiam iudicis.*

4 Dicens cum in multa pace. *idest, vitam istam transeamus.*

5 Et corrigantur multa. *ad conseruationem pacis communis.*

6 Per tuam prouidentiam. *idest, per tuum regimen.*

7 Semper, & vbique suscepimus. *regimen tuum.*

8 Cum omni gratiarum. *Deo, et tibi de tali regimine.*

9 Ne diutius autem. *detinendo tempus in verborum prolixitate.*

10 Oro breuiter audias. *quasi diceret, quæ petimus sunt exaudiri digna. Consequenter accusat Paulum, dicens.*

11 Inuenimus hunc hominem pestiferum. *Nomen eius non exprimit, quasi præ nimia malitia nominari indignum.*

12 Et concitantem seditiones omnibus Iudæ. *cum tamẽ esset prædicator Euangelicæ pacis.*

13 Et auctorẽ sedit. *i. Christianorũ, a Iesu Nazareno sic dictorũ.*

14 Qui etiam tẽplum, *inducendo ibi Gentiles, hoc enim imponebant sibi falso, vt patet ex prædictis supra 21. cap.*

15 Quem, & appræhensum. *in templo.*

16 Volumus secundum legem. *quasi dicat istud pertinet ad nos, sicut & cultum templi custodire. Cætera patent vsque ibi.*

17 Adiecerunt autem, & Iudæi, *ad approbandum, & confirmandum verba Tertulli.*

18 Respondit autem Paulus. *Hic consequenter ponitur Pauli defensio, & primo captat beneuolentiam dicens.*

19 Ex multis annis te esse. *rebelli, & male regibili.*

20 Sciens. *q. d. per hoc manifeste patet bonitas tui regiminis, quod tandiu habuisti regimen huius Gentis, & hoc ego sciens.*

21 Bono animo pro me. *fidens de tua iustitia, & mea innocentia. Consequenter respondet ad obiecta, & primo ad primum, scilicet de concitatione seditionum in Ierusalem, di.*

22 Potes enim cognoscere *per multos testes fidedignos.*

23 Quia non plus sunt. *sicut declaratum est supra 21. cap.*

24 Et neque. *q̃ disputatio facit aliquando cõmotionẽ audientium.*

1 Ant

MORALITER.

1 *Post quinque.* Per istos, qui ad accusandum Paulum descẽderunt Cæsaream, significantur illi, qui nituntur impugnare veritatem, iõ dicitur. *Et Descendit.* s. a culpa in culpam, quia primo cogitauerunt homicidiũ, & nunc deducere volebant ad effectum. Item quia venerunt in multitudine, scilicet principes sacerdotũ & seniores, & cum eis multi satellites, & sic faciunt veritatis impugnatores. Ioannes os aureum. A veritate se esse vacuos professi sunt, qui multitudine se armauerunt.

Et

Et Tertullo. Sic impugnatores veritatis secum habent, qui falsitatem sciant verbis colorare.

11 *Inuenimus hunc.* immo secundum veritatem salutiferum, sicut patet per responsionem Pauli dicentis infra. *Post annos autem, &c.* Item proposuit Tertullus contra Paulum.

12 *Et concitantem seditiones.* quod patet falsum per responsionem Pauli dicentis infra, *Inuenerunt me purificatum in templo, &c.* Item proposuit.

13 *Et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum, qui etiam, &c.* i. Christia-

Digitized by Google

annis esse te Iudicem, &c. * Chrysostom. Non sunt hæc adulationis verba, testificari iustitiã iudici, sed illa magis, q̃ multa pace potiatur per eũ. Cur igitur iniuste seditiosi? Obseruauit ad iniustitiam impellebant, hic quod iustũ, q̃rebat. Iõ & dicebat. Aequiore aĩo de rebus meis satisfacio. Deinde & a tempore confirmat.

Sciens te multis annis, &c. iudic. Et quid hoc ad demõstrationẽ conducebat? Qñdit sane, quod & ipse sciat, nihil se eorum fecisse quorũ accusabatur. Si autem concursum turbæ vnq̃ cõcitasset, vtique iudex ipse cognouisset nec ei, qui tantus erat, occultũ fuisset.

a *Sectam, quã dicũt.* Beda. Melius in Greco habetur, secundũ viam, quã dicunt hæresim. Sic deseruio pr̃i deo. non.n. cõuenit eũ, q Grece locutus est dicere sectam quã dicunt heresim, cum idem sit Latine secta, quod Grece heresis. Sed ait, Sic deseruio patri deo secũ dũ illã viã, quam increduli hæresim, i sectã vocant, quasi magis habeant pertinaciam quælibet sectãdi, quã industriã recta dignoscendi.

b *Patri, & Deo meo.* Raban. Cuius filius demonstror, nõ seruus, vt in alijs codicibus habetur.

c *Nisi de vna hac.* Raba. Hoc per antiphrasim, sciebat enim hoc eis placere, quasi dicat nihil commisi, nisi quia prædicaui, quod & ipsi credunt.

* Chryso. Hæc erat abundans iustificatio, non fugere ab accusatoribus, sed paratum esse, ad reddendam rõnem omnib⁹. De resurrectione mortuorũ ego hodie, iquit iudicor. Et nihil dixit eorũ, quæ merito poterat dicere, q̃ insidiati sint, q̃ comprehenderũt illum, quòd insidias struxerint, hęc enim ab illis dicũtur facta esse, ab hoc autẽ nihil periculi erat, sed tacet, & tãtũ ratione reddit, quã is plurima dicere potuisset.

d *Distulit autem illos, Felix certissime.*

* Chrysostomus. Vide quanta probatio, primum quidem a multis, deinde mul to tempore probat, ne dicere possint sub lata iudicia, nã quoniã orator meminerat Lysię, dicẽs quòd vi abduxerit illũ, subdit tẽpestiue Felicis verba, & inquit, Distulit aũt Felix illos probe tenẽs, quę de via illa, hoc est, dedita opera distulit non opus habẽs, vt discat sed volens repellere Iudęos, noluit dimittere propter illos. Punire iterũ nõ poterat impudens. n. fuisset.

a *De suis*

¶Quæstionantem.

1 disputantem, aut cõcursum facientẽ turbæ, 2 neq; in synagogis, neque in ciuitate, 3 neque probare possunt tibi 4 de quibus nunc me accusant. 5 Confiteor autẽ tibi hoc, 6 quòd secũdum

a ¶Nazarenorum. b ¶Dicentes: Inuenimus auctorem seditionis. c ¶Scissionem.

a b sectam, quã dicunt hæresim, 7 sic deseruio patri, & deo meo.

a ¶Vt Pharisæi, non vt Saducæi, reprobantes quædam de his, quæ in lege, & prophetis.

8 credens omnibus, quæ in lege, & prophetis scripta sunt,

a ¶De resurrectione mortuorum.

9 spem habens in deum, 10 quã & hi ipsi expectant resurrectionem futurã iustorũ, & iniquorum. 11 In hoc, & ipse studeo sine

¶Credens.

offendiculo, conscientiam habere 12 ad Deum, & ad homines semper. 13 Post annos autem plures 14 eleemosynas facturus in

¶In Ierusalem.

gentem meã 15 veni, 16 & oblationes, 17 & vota, in quibus inuenerunt me purificatũ in templo, 18 non cum turba, neque cum tumultu. 19 Et apprehenderunt me clamantes, & dicentes, Tolle

¶Rasso capite seruantem legem. ¶Me inuenerunt in templo. ¶Asianos.

inimicũ nostrum. 20 Quidam autem ex Asia Iudæi, 21 quos oportebat apud te præsto esse, & accusare si quid haberent ad-

a ¶Ananias cum senioribus, & Tertullo.

uersum me, 22 aut hi ipsi dicant, si quid inuenerunt in me ini-

¶Modo.

c quitatis 23 cum stem in concilio, 24 nisi de vna hac solummodo voce, qua clamaui inter eos stãs: Quoniam de resurrectione

a ¶Iudicare inter illos.

d mortuorũ ego iudicor hodie a vobis. † 25 Distulit autem illos

a ¶Veritatis, quæ in Paulo erat, uel de uia, quam faciebant Paulo. b ¶Hoc dicit, ut iudicium differat, & quia Paulus dixerat: A quo poteris ueritatem cognoscere.

Felix, 26 certissime sciens de viã hac, dicens: 27 cũ tribunus Lysias

¶Paulum.

descenderit, † 28 audiam vos. 29 Iussitq; Centurioni custodire eum,

Margin: apprehenderunt ... — † per nos eam causam vestrã — figura viam. — & vota. — † Auditis autem his distulit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut concursum facientem. *quod est seditionis signum.*
2 Neque in synagogis. *supple, inuenerunt me prædicta facientẽ.*
3 Neque probare possunt tibi. *illa supple.*
4 De quibus nunc. *& tamen debent probare cum sint actores.*
5 Confiteor. *Hic respondet ad secundum, scilicet de secta Christianorum, quam confitetur se tenere tanquam sanctam, & bonam, di.* Confiteor autem tibi hoc. *tanquam iudici.*
6 Quod secundum sectam. *Christianorum,* quã dicunt hæresim. *id est, magis teneri ex pertinacia, & ignorantia popularium, quã ex testimonis scripturarum. Vnde dicebant Ioann. 7. c. Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non nouit legem maledicti sunt.*
7 Sic deseruio patri, & deo meo. *omnium.*
8 Credens omnibus. *& in Iesu Nazareno adimpleta sunt.*
9 Spem habens in deũ. *de beatitudine consequenda per ipsum.*
10 Quam, & hi ipsi expectant. *quantum ad Pharisæos, quæ et secundum eos non habebitur, nisi in resurrectione mortuorum, in qua iusti æternaliter præmiabuntur, & iniqui damnabuntur.*
11 Et hoc, & ipse studio. *idest, sine scandalo actiuo.*
12 Ad deum, & ad hominẽ semper. *non solum cauens offensam dei, sed etiam hominum quantum est ex me, & sic offensa accusatorum meorum procedit ex eorum mera malitia.*
13 Post annos autem. *Hic consequenter respondet ad tertium, scilicet de violentia templi, di.* Post annos autem plures. *a conuersione mea ad Christum.*
14 Eleemosynas facturus, *idest, in fideles in Ierusalẽ manẽtes, q suas vendiderant possessiones, vt habetur supra. 3. cap. propter quod Paulus pro eis faciebat collectas in gentibus aliis, vt habetur supra in epistolis suis.*
15 Veni. *in Ierusalem,* 16 Et oblationes, *facturus.*
17 Et vota. *Deo redditurus,* 18 In quibus. *Et sic ipsum non violaui. sed magis honoraui.*
19 Non cum turba. *inuenerunt me. sed offerentẽ oblationes meas deuote. Consequenter ostendit, qui fuerunt illi, qui in templo eum inuenerunt, & tumultum fecerunt di,*
20 Quidam autem. *vt patet ex supradictis. 21.*
21 Quos oportebat. *Sed eorum absentia ostendit eos magis culpabiles esse de concitatione in templo facta, quam fecerant sine causa.*
22 Aut hi ipsi. *qui sunt hic præsentes.*
23 Dicant, &c. in concilio. *id est, in iudicii loco.*
24 Nisi de vna hac. *quasi dicat ego non fui causa dissensionis eorum, sed ipsimet inuicem pro defensione sectarum suarum.*
25 Distulit autem. *Hic consequenter ponitur responsio iudicis, et secundo sui successoris ca. se. Prima in duas, quia primo ponitur iudicis responsio, secundo prædicationis Pauli auditio, ibi.* Post aliquot. *Circa primũ dicitur.* Distulit aũt illos. *differendo dare sententiam.*
26 Certissime sciens. *veritatis pro Paulo. formidabat tñ turbare Iudæos motus timore humano, sicut & Pilatus sciens innocentiã Christi tradidit eum tamen Iudæorum voluntati, ne contra eum aliquid machinarentur erga Cęsarem di. pro excusatione dilationis.*
27 Cum tribunus. *de Ierusalẽ in Cęsareã, quæ est in inferiori situ.*
28 Audiam vos. *Hanc autem excusationem accepit ex verbis Tertulli, qui in allegatione sua dixerat, quod de omnibus, quæ dicebat Felix poterat a Lysia cognoscere veritatem.*
29 Iussitque Centurioni custodire eum. *scilicet Paulum.*

1 Et habere

MORALITER.

Christianorum. quæ non est secta seditionis, sed vnionis populi ad deum. ideo ad hoc dicit Paulus.

Secundum sectam, quam dicunt hæresim. falso tamen.

7 *Sic deseruio deo patri credens omnibus.* Item proposuit.

Qui etiam templum violare. quod ex responsione Pauli patet falsum, quia non est conatus ipsum violare, sed honorare per orationes, & vota, vt patet in litera.

25 *Distulit autem illos Felix.* Per istũ iniquus iudex designatur, qui differt dare sententiã pro innocẽte in fauorẽ partis aduersæ, & per

Digitized by Google

a *De suis ministrare.* Rab. Discipulis, & socijs. Aliter iussit nō prohibere quēquā ministrare ei de suis rebus, vel facultatib. Luc. 8. a.

b *Tremefactus, &c. & sperans.* Rab. Sic iunge. tremefactus, & sperans pro his duobus dimisit eum liberæ custodiæ, præ timore dei, & spe pecuniæ.

c *Sperans, quod &c.*

✱ Chrysostomus. Vide quomodo non occultat hic iudicis mentem, quamuis si condēnasset, nō hoc fecisset, neque si voluisset audire, accusatorem, & maleuolū.

✱ Tertullianus. Apostoli tractantes, persequutionibus agitati, quando se pecunia liberauerūt? quæ illis vtiq; nō deerat, ex prædiorū pretijs ad pedes eorum depositis, recte multis locupletibus credentibus viris ac fœminis, qui his etiā refrigeria subministrabant. Quādo Onesiphorus, aut Aquila, aut Stephanus, hoc modo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo a discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cum ipso, neque ipse pro se, neque discipuli pro eo numerauerūt. Lib. de fuga in persequu. c. 12.

d *Biennio autem expleto accepit, &c.* Beda. Biennium dicitur conuersationis Pauli in Cæsarea, & non præsidatus Felicis, cū su pra dictum sit, quod multis annis iudex fuerit illi genti, præsertim cum historię narrēt, secūdo Neronis anno missum Romā Apostolū: Claudium vero Cęsarē eo, quod tempore quo Agrippam filium Herodis quem angelus Cęsareę percussit, Iudęorū regē constituerit, Felice m quoque totius puincię Samariæq; & Galilææ procuratorem misisse.

e *Reliquit.* Raban. Vtrum viuēs an moriens reliquerit incertum est, sed tamen melius videtur, quod viuens Iudæis gratiam præstiterit.

a & habere † requiem, nec quenquam prohibere de suis ministrare ei. * Post aliquot autem dies veniens Felix cū Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Iesum Christum. Disputante autem illo de b iustitia, & † castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: † Quod nunc attinet vade, tempore autem opportuno c accersam te, simul & sperás, quod pecunia ei daretur a Paulo, * propter quod, & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. d Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festum. Volens autem gratiam præstare e Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

† relaxationē. * aut adire eū. † temperātia. † In præsentia. * vt solueret ipsum. a ¶ Seruili timore territus. a ¶ Liberam ostendit custodiam. ¶ Quia sperabat pecuniam. a ¶ Paulum. a Præsidatus Felicis, uel ex quo Paulus ad Felicem est adductus, & hoc melius uidetur. Non soluendo Paulum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et habere. *scilicet a catenis, vel infestationibus suis.*
2 Nec quemquam prohibere de suis. *amicis.*
3 Ministrare ei. *necessaria victus, & vestitus.*
4 Post aliquot. *Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli, Felici & eius vxori, cum subditur.*
5 Et audiuit. *vxore sua Iudæa ad hoc inducente virum suum.*
6 Disputante autem illo. *idest, prædicante.*
7 De iustitia. *seruanda ad proximum.*
8 Et castitate. *ad seipsum.*
9 Et de iudicio futuro. *cuius cōsideratio induxit timorē diuinū.*
10 Tremefactus Felix. *ex auditu talium.*
11 Respondit: Quod nunc. *tunc enim liberauit eum a clausura carceris, dans ei libertatem eundi per ciuitatem, ita tamen, quod rediret ad mandatum ipsius.*
12 Simul, & sperans. *quasi dicat non solum dedit hanc libertatē Paulo diuini iudicii timore, sed etiam cupiditate pecuniæ.*
13 Biennio autem expleto. *Illud bienniū non est tēpus præsidatus Felicis, aliter non videretur verū, quod dixit ei Paulus supr. eo. ca. Ex multis annis te esse iudicem huic genti sciens, &c. sed est tempus moræ Pauli in Cæsarea. Tempore enim Felicis resurrexerunt in Iudæa multi latrones, & falsi prophetæ populū seducētes, & communicantes, & communitatem perturbantes, vt dicit Iosephus, in quibus capiendis, et reprimendis Felix fuit occupatus, ita quod causam Pauli non determinauit, & quia eius determinationē differre volebat, vt patet ex prædictis.* 14 Accepit successorem. *Ita scribitur in libris correctis, & ita nominat eum Iosephus. 20. libro Iudaicæ Antiquitatis.* 15 Volens aūt gratiam. *timens ne accusaretur ab eis de malo regimine terræ.* 16 Reliquit Paulum vinctum. *reuocās libertatem, quam dederat ei, tamen per hoc non euasit accusationem Iudæorum apud Cæsarem, non pro Paulo, sed propter malam terræ gubernationem, vt dicit Iosephus libro prædicto, & idem contigit Pilato, qui in fauorem Iudæorum condemnauerat Christum, nam accusatus a Iudæis fuit relegatus in exilium.*

MORALITER.

& per hoc credens pecuniā obtinere, sicut dicit hic de isto Felice, quod sperabat habere pecuniam a Paulo, quā tamē non habuit, propter quod volens gratiam præstare Iudæis, Paulum vinctum reliquit, vt dicitur in fine huius capituli.

CAP. XXV.

a *Festus autē cū venisset in prouinciam, &c.* Raban. Palæstinę, sicut Palęstinæ præsides alij sem per alijs succedentes a Romanis mittebantur.

CAP. XXV.

a FESTVS autem † cū venisset in prouinciam, post triduum ascendit Ierosolymam, Cæsarea. † Adieruntque eum principes sacerdotum, & primi Iudæorum † aduersus Paulum, & rogabant eum postulantes gratiam † aduersus eum, vt iuberet eum perduci in Ierusalem, insidias tendentes, vt eum interficerent in via. Festus autē respondit, seruari quidem Paulum in Cæsarea, se autē † maturius profecturū. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendētes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem inter eos dies non amplius, quam octo, aut decem, descendit Cæsaream, & † altera die sedit pro Tribunali, & iussit Paulum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descēderant Iudęi,

† In sceptra prouincia. a Ex quo venit. † Significat itaque illi. Locuturi. † de Paulo. Paulum. Celerius. † breui illic. † postera.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXV.

Festus autem cum venisset. *Posito tractatu Felicis circa Paulum hic consequenter ponitur tractatus sui successoris erga eum. & primo in Pauli absentia. secundo in eius præsentia, ibi. Et altera die. Circa primum dicitur.*
1 Festus ergo cum venisset in prouinciam. *Iudææ.*
2 Post triduum ascendit Ierosolymam a Cæsarea. *eo quod erat metropolis terræ. Cætera patent vsque ibi.*
3 Insidias tendentes, vt eum interficerent in via. *idest, tendere disponentes.*
4 Festus aūt respōdit seruari quidem Paulum in Cęsarea. *Quia in causis maxime arduis, sicut est mors, vel vita hominis, non est procedendum leuiter, sed mature.*
5 Et altera die sedit pro Tribunali. *Hic consequenter ponitur tractatus in Pauli præsentia. Et patet litera vsque ibi.*
6 Circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descende. Iudæi. *vt eorum multitudine, & circundatione terreretur.*

MORALITER.

1 *Festus autem cum venisset in prouinciam.* Sequitur. *Postulantes gratiam aduersus eum.* scilicet Paulum. *Vt iuberet eum perduci in Ierusalem.* Prius enim petierunt eū interfici, vt patet ex hoc, quod dicitur infra in eodem capit.

Digitized by Google

a Cæsarem appello.
A Beda. Quod Cæsarem appellat, quod Romam ire festinat, ideo facit, vt diutius insistendo prædicationi, multis credentibus coronatus eat ad Christum.

✻ Chrysostomus. At hic dixerit quis. Et quare cum audierit, quod etiã Romę debebat testificari de me quasi nõ credẽs hęc faciebat? Absit, B sed valde credens. Imo magis tẽtantis fuisset fidere illa sententia, & innumeris se ipsum immittere periculis, & dicere. Videamus num possit deus etiam sic eripere me, non facit autem hoc Paulus, sed affert quicquid ipse poterat, ac totum pmittit deo. Ex cuniculis autem, & principem interim perstringit sic se defendens. Quasi hoc dicat, Si quidẽ iniustè ago, tene, si autẽ nõ iniustè ago, quid me exponis? Nullus me inquit, põt dãnare. Metum ei incutit, vt non possit etiam si C vellet donare. Quin etiam contra illos valuit dissentio ob appellationem.

b Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Vidisti quomodo gratificetur?

† ubi. † de quibus. † significauerunt mihi. • ob gratiam.

multas, & graues causas obiicientes, quas nõ poterant probare, Paulo rationem reddente, quoniam neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in cæsarem quicquam peccaui. Festus autem volens Iudæis gratiam præ- ¶ Optione̅ n dat, quia ciuis Romanus erat. stare, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri- a ¶ Quod Cæsari factum erat in Cæsarea. ¶ Locus est iudicij. b ¶ Hoc dicit, vt appellaret Cæsarem. ¶ Quia hic est locus iudicij. bunal Cæsaris sto, † ibi me oportet iudicari. Iudæis † non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum, a ¶ Etiam si tu velis gratiam præstare Iudæis. b ¶ Ad nomen eius confugio. a † quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit: b Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot a ¶ Vxor eius secundum quosdam, vel vir quidam. c transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsaream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi morarentur, Festus regi indicauit de Paulo, dicens. Vir quidam est derelictus a Felice vinctus, de quo cum essem Ierosolymis, † adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iu- a Mortis, secundum leges Romanas. dæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad ¶ Damnatio Pauli grata erat Iudæis. quos respondi, quia non est consuetudo Romanis * donare aliquem hominem, * priusquam is, qui accusatur, præ- ¶ Spacium excusandi. sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ¶ Cæsaream. ad abluenda crimina, quæ ei obiiciuntur. Cum ergo huc conuenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tribunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

cetur? Gratia enim D erat colloqui cũ accusatoribus. Quod corruptæ sẽtẽtię est, & ordinis iudiciarij cõfusi. Vide iterum illius prorogari iudicium, & insidias fieri, occasione prædicationis. Hæc enim dispensantur, vt ita cum facultate, & custodia abducatur, in Ierusalem, quasi nullus insidietur, non E enim idẽ fuerit, simpliciter venire, & in tali lite venire. Hoc etiam conuenire fecit Iudeos illuc. Deinde iterũ mora fit, dum ille versatur Ierosolymis, vt discas quod licet tempus sit nihil insidiæ, illi, præualent, deo non concedente.

c Agrippa rex. Hic Agrippa, qui cũ vxore venit Cæsaream, filius Herodis Agrippę, quem angelus interfecit, qui vsq; ad subuersionẽ regnũ Iudææ tenuit.

✻ Chrysostomus. Hic Agrippa, qui & Herodes, alius mihi esse videtur, vt sit F quartus ille post eũ, qui Iacobũ occidit. Vide inimicos inuoluntarios simul operari, vt ita magnum fiat auditorium.

† nullam iniuriam feci. • vt pereat.

a De quibus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Multas, & graues causas obiicientes quas non poterant probare. *quæ non exprimuntur hic, sed ex responsione Pauli patent in parte cum dicitur.*

2 Paulo rationem reddente. *ad excludendum excusationes eorum.* 3 Quoniam, neque in legem Iudæorum, neque in templum. *vt patet ex responsionibus Pauli cap. præce.*

4 Festus aũt volens Iudæis gratiam præstare. *Superius est de scripta multiplex persecutio Pauli a Iudæis in Ierusalem, & in Cæsarea, hic consequẽter ponitur eius appellatio, per quam exiuit de Iudæa & iuit Romam, sicut Dominus dixerat ei supra 23. cap. Et diuiditur in tres partes, quia primo Pauli appellatio interponitur, secundo de appellante consulitur, ibi. Et cum dies aliquot, tertio Romam mittitur cap. 28. Circa primum dicitur.* Festus autem volens gratiam Iudæis. *quia timebat accusari ab eis; sicut & plures alii, qui in eodem officio præcesserant.*

5 Respondens Paulo. *Non ad eius verba, propter quæ debuisset eum dimittere tanquam sine culpa.*

6 Dixit autem Paulus. *volens eum inducere, vt cõsentiret in Ierusalem duci, & ibi iudicari, quod erat Paulo periculosum, propter quod habuit causam appellandi. ideo subdit.*

7 Ad Tribunal Cæsaris sto. *quia Festus non habebat auctoritatem iudicandi, nisi a Cæsare. Cætera patent vsque ibi.*

8 Nemo põt me illis donare. *cum sim innocens, quod patet ex prædictis, quia Iudæi nihil poterant de grauibus probare in quibus eũ accusabant. ideo format suam appellationem, dicens.*

9 Cæsarem appello. *tanquam iudicem superiorem, ad quem licet appellare ab inferiori.*

10 Tunc Festus cum consilio locutus. *id est, habito consilio cum sapientibus sibi assistentibus.*

11 Respondit Cæsarem appellasti. *deferendo appellationi, sicut iustum erat, & dignum.*

12 Et cum dies. *Hic consequenter de Paulo appellante quæritur consilium quantum ad missionis eius modum, & primo in eius absentia, secundo in eius præsentia, ibi.* Altera autem die. *Circa primum dicitur.* Et cum dies aliquot transacti essent. *ab appellatione Pauli.* 13 Agrippa rex. *Iste fuit filius Herodis Agrippæ quem percussit Angelus domini, vt habetur sup. 12.*

14 Et Bernice. *soror eius, vt dicit Iosephus, Libro primo, de Iudaico bello.*

15 Descenderunt Cæsaream. *Tenebat enim iste Agrippa regimen suum a Cæsare, ideo voluit salutare Festum, qui in Iudæa tenebat Cæsaris locum. Cætera patent vsque ibi.*

16 Postulantes aduersus illum damnationem. *mortis.*

17 Ad quos rñdi, quia nõ est consuetudo Romanis donare. *quibuscunque personis, & quantumcunque magnis aliquem hominem puniendum ad mortem.*

18 Priusquã is, q accusat, psentes habeat accusatores, &c. *Aspectus enim, & auditus partium præsentialiter multum conferunt iudici ad cognitionem veritatis. Cætera patent vsque ibi.*

1 Nullam

MORALITER.

16 *Postulantes aduersus illum damnationem.* Sed quia non potuerunt hoc obtinere, vt ibidem dr, tunc petierunt, vt in Ierusalẽ duceret, intẽdentes eum occidere per insidias in via. Sic igitur per Paulũ vinctum, significatur quilibet innocens iniuste grauatus. Per Iudæos autem iniqui persequentes iustum. per Festum autem potest intelligi iudex malus fauẽs parti fortiori, vnde de ipso dicitur hic. *Festus autem vol.* A tali verò iudice potest, & debet quilibet innocens grauatus exẽplo Pauli appellare, non solum propter suum periculum euitandum, sed etiam ne iustitia pereat, & conculcetur.

MORALI-

Digitized by Google

a *De quib. &c.* Raba. His causis vel reb. sue verbis: de quib. ego suspicabar. i. ab accusatoribus expectabā, vel mala de quibus suspicabar. Aliter de quibus, id est, accusatoribus suspicabar malum qui nullam causam dignā morte deferebant.

b *Sua superstitione.* Rabanus. Amborū, id est, Pauli & Iudæorum, legem vocabat superstitionem.

c *Cum multa ambitione.* Raban. id est, multa turba ambiēte eos: vel cum multo desiderio Paulum audiendi.

Beda. Pro ambitione in Græco ponitur, phantasia, id est, multiplex apparatus & pompa regalis officij: qua illam am-

† nullum crimen intentabant super his ac rebus de quibus ego suspicabar.

† Iniquum. † Crimina de quibus accusatur.

tores, † nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu (a Secundum sensum Iudæorum) defuncto, quem affirmabat Paulus viuere. Hæsitans autem ego de huiusmodi (Quam ignorabam) quæstione, dicebam, si vellet ire Ierosolymam, & ibi (Vbi sapientiores) iudicari de istis. Paulo autem appellante, vt seruaretur Augusti (Neronis) cognitioni (Iudicio), iussi seruari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam (Ego, vellem nunc) & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die cum venisset Agrippa & Bernice, cum † multa ambitione, & introissent in auditorium (a Domum vbi causæ audiuntur coram iudicibus) cum tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo, adductus est Paulus. Et dixit Festus: Agrippa rex & omnes (a Iudæ) qui simul adestis (b Ananias & præsentes Iudæi) nobiscum viri, videtis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me Ierosolymis (a Non solum Ierosolymis, sed etiam in hoc loco id est, in Cæsarea), petentes & acclamantes, non oportere eum viuere amplius. Ego vero comperi nihil dignum eum morte admisisse. Ipso autem hoc appellante, ad Augustum iudicaui mittere. De quo quid certum (n De testimonijs alicuius pro quo vinctus) scribam domino, non habeo: propter quod perduxi eum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, vt interrogatione facta, habeam quid scribam. † Sine ratione enim mihi videtur mittere vinctum, & † causam eius non significare.

ambiente vndique stipabatur.

d *Videtis hūc hominē de quo omnis multitudo &c.*

✱ Chrysostom. Postquā omnes contra illum sententiā dederunt, tunc adijcit pœnam Deus. Obserua autem. Cōdēnabat Lysias, cōdemnabat Felix, cōdemnabat Festus, & hi gratificabantur eis, cōdemnabat Agrippa. Quid vltra? Condemnabant illū & Pharisæi: & quod cōdemnabat, Audi illum dicentem, nullam causam attulerūt, quam ego suspicabar. Etiam attulerūt, sed non conuicerunt. Nam insidiæ quidē & flagitium hanc suspicionem pariebant. Inquisitio autem tollebatur prorsus.

† multo apparatu.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nullam causam.* scilicet causis.
2 *Ego suspicabar.* vt de homicidio vel huiusmodi.
3 *Quæstiones vero.* i. de religione Iudaica, quam bene nominat superstitionem, quia superstitio proprie loquendo est vana vel superflua religio, quæ tunc vigebat apud Iudæos, magis curantes de traditionibus hominum quam de mandatis diuinis, Mat. 7.
4 *Hæsitans autem.* quia Gentilis erat nihil sciens de eorum ritu vel lege.
5 *Paulo, &c. Aug.* i. imperatoris. Sicut enim imperatores Romani vocati sunt Cæsares à Iulio Cæsare primo imperatore, ita nominati sunt Augusti & adhuc nominantur ab Augusto Cæsare, eo quod multum auxit imperium.
6 *Volebam & ipse.* quam Agrippa Iudæus erat & multa de Paulo audierat.
7 *Altera autem.* Hic consequenter quæritur consiliū in p̄sentia. Et Primo consiliū quæritur, secundo Paulo locus loquendi conceditur c. 27. Prima pars patet, paucis exceptis quæ discurrent.
8 *Cum multa ambitione.* id est, cum multo apparatu, & cultu vestium & societatis.
9 *Petentes, &c.* vt ex magnitudine clamoris inclinaretur animus Festi, ad concedendum mortem Pauli.
10 *De quo, &c.* quia sicut dictum est Gentilis, ignorans quæstiones & discordias, quæ sunt inter Iudæos & Christianos.
11 *Et maxime, &c.* qui es Iudæus.
12 *Vt interrogatione facta.* à Paulo per te.
13 *Habeam quid scribam.* scilicet de ipso. & subditur causa. *Sine ratione enim.*

CAP. XXVI.

a *Permittitur tibi pro te lo. &c.* ✱ Chrysost. Magno audiendi desiderio, vt dicat adhortatur Rex. Paulus autem nunc magna libertate loquutur non assentans, sed propter hoc beatum se dicēs quod loquatur ei qui omnia sciat & qd propter hoc; nam hoc prætendit, dicens.

b *Tunc Paulus extenta manu rationem reddebat, &c.* Profecto si male sibi cōscius fuisset, turbari oportebat, quod loqueretur apud eum qui oīa sciat, sed hoc à pura cōscientia proficiscitur non declinare iudicem probe omnia scientem, quæ facta sunt, & gaudere. Proinde & cum magna libertate loquitur, vt pote iam in ipsum nullum dominium traxerant, & quamuis non essent vltra domini, sed præualebat appellationis vis, de omnibus tamen copiose rationem reddit.

c *De omnibus quibus.* Beda. Hunc versum alia translatio sic habet: Aestimo meipsum beatum apud te, incipiens rōnem redde-

CAP. XXVI.

Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu (a More concionantium, uel ad faciendum silentium) † cœpit rationem reddere. De omnibus quibus accusor à Iudæis Rex Agrippa, æstimo me (Esse dicendum à te) beatum apud te, cum

† pro se dicebat.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

1 *Agrippa vero.* Hic consequenter Paulus inquiritur. Et diuiditur in duas partes: quia primo auditur Pauli responsio, secundo super eam habetur collatio ibi: *Et surrexit.* Prima adhuc in duas: quia primo ponitur responsio Pauli ad Agrippam, secundo ad Festum præsidem, ibi: *Hæc loquente.* Circa primum Paulus captat Agrippæ beneuolentiam, dicens.
2 *De omnibus quibus accusor, &c.* i. innocentem, à te iudicari.
3 *Cum sim,* in tua præsentia.

Maxi-

MORALITER.

1 *Agrippa.* Per Agrippam vero volentem Paulum audire loquentem significatur curiosus auditor, qui magis desiderat audire doctorem ductus curiositate, quam pro discenda veritate. Residuum autem huius cap. est narratio Pauli de conuersione sua mirabili, de qua dictum est supra cap. 9. Sequitur.

Festus

Digitized by Google

reddere hodie. quod Hiero. cum sua expositione sic ponit. A De oībus quibus accusor à Iudæis ô rex Agrippa, æstimo me beatum, cū apud te sim hodie defendēdus, qui nosti omnes Iudæorū consuetudines & quæstiones: legerat. n. illud Esaiæ: Beatus qui in aures loquitur sapientis, & nouerat tū orationis verba pficere quātum iudicis prudentia cognouisset.

a *Et quidem vitam.*
✠ Chrysostomus. Vult dicere, Quomodo seditiosus fuissem, qui talis sui adolescēs taleque testimonium habeo ab oībus Deinde & à secta probationem addit. Secūdum exactissimam, inquit, sectam religionis vixi. Et quoniam iterū verisimile erat quædam dicere: Quid si secta quidem admirabilis, tu autem malus? B Vide quomodo obiectionem castigat, testes dicens omnes Iudæos, qui ipsius vel vitam, vel conuersationem norunt.

b *Quid incredibile.* Raban. Vel sic: Rex quid dicis? Incredibile iudicatur apud vos &c. interrogādo, quasi dicat, nō est incredibile. Suscitauit quidem ante mortuos in exemplum futuri, vel suscitat.

✠ Chrysostomus. Duas rationes de resurrectione ponit, vnam quidem à prophetis, & non adducit prophetam, sed illam Iudæorum esse C opinionem dicit, alteram autem & fortiorem, quæ à rebus ipsis. Qualis igitᵉ hęc quia dicebat Christū D à mortuis resurrexisse, & instruit etiā illam ronibus enarrās primū suam insaniam diligēter, deinde etiam cum laude Iudęorū. Nocte & die seruiendo sperāt, inquit se peruenturas. Et ita licet non essem vitæ irreprehensibilis, ppter hęc non oportebat iudicari ô rex Agrippa Subditur & alia ratio: Cur incredibile iudicatur apud vos, si Deus excitet mortuos? An non hæc opinio viget? Si. n. in hoc dogmate nō educati fuissent, nunc autem intētaretur vt crimen, forsan quidē iure sermonem nō recepisset Mox dicit, quomodo persequebatur, habet etiam hoc artificium. Et sacerdotum, principes adducit testes, & externas ciuitates, & qđ audierit dicentem sibi: Durum est tibi cōtra stimulum calcitrare. E Deinde ostendit etiam misericordiam Dei, quia etiam cum persequeretur ipsum Saulus, ei apparuit, & non mihi soli benefecit sed etiam alijs misit doctorem. Ostendit etiam & prophetiam quā audiuit. In hoc apparui tibi eripiens te ex populo & Gentibus ad quas te mitto. Hæc omnia ostendens dicebat. Et ego quidem existimatam me aduersus nomen Iesu, &c.

c *Cum occiderentur detuli sent.* Raban. Alia æditio: Occidendisq; F ✠ detuli

a Aestimo me beatum. b Quia peritus es Iudaicæ consuetudinis.
† sim me defensurus hodie, maxime te sciente omnia, quæ [1]
Bonæ. Malæ.
apud Iudæos sunt; consuetudines & quæstiones: propter [2] a quod obsecro, patienter me audias. Et quidem vitam [3] meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Iero-
Ante vos Gentiles.
solymis, nouerunt omnes Iudæi, † præscientes me ab initio, si velint testimonium perhibere, quoniam secundum [4] † certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisęus. Et [5]
Resurrectionis.
nunc in spe quę ad patres nostros repromissionis facta est [6] [7]
a Ante tribunal. Tuo. Spe resurgendi.
à Deo, sto iudicio subiectus, in qua duodecim tribus no- [8] [9]
a Deo propter illam spem. b Inueniri viri vel perfecti. c Id est, quia Christum prædico resurrexisse.
stræ † nocte ac die seruientes sperant deuenire. De qua spe [10] [11]
b accusor à Iudæis Rex. † Quid incredibile iudicatur apud [12] [13]
a Sicut isti modo existimant.
vos, si Deus mortuos suscitat? Et ego quidem existimaueram me aduersus nomen Iesu Nazareni † debere multa [14]
a Non tantum existimani.
contraria agere: quod & feci Ierosolymis, & multos sanctorum ego in carceribus inclusi, à principibus sacerdo- c tum potestate accepta. Et cum occiderentur, detuli [15] sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens [16]
a Quam prius. b Ad similitudinem lupi.
eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens [17] [18]
a Ex magno affectu. b Non solum ad proximas in Iudæa sitas. c Ciuitatibus vel operibus illius insaniæ.
in eos, persequēbar vsque in exteras ciuitates. † In qui- [19] [20]
a Metropolim Syriæ Phœnicis.
bus dum irem Damascum, cum potestate & permissu principum sacerdotum, die media in via vidi rex, de cœlo supra splendorem solis circunfulsisse me lumen, & eos

Marginalia: † fis. — † exactissimā, diligentissimam. — † instanter. — Agrippa. † Cur. — † qui prius nouerant. — † multa repugnando factorum. — † Quarum iterum studio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Maxime te, &c.* & sic intelligis verba mea legis & prophetis consona.

2 *Propter quod obsecro.* hoc autem dixit, quia intendebat plura dicere, vt ex sequentibus patet.

3 *Et quidem.* Hic consequenter prosequitur suam intentionē. Circa quam Apostolus primo narrat suam conuersationem in Iudaismo, secundo persecutionem quam intulit populo Christiano, ibi. *Et ego quidem.* tertio suam conuersionem ab errore pristino, ibi. *In quibus, &c.* Circa primum dicit. *Et quidem vitam meam à iuuentute, &c.* in Ieroso. quia Paulus fuit eo missus & traditus doctrinæ Gamalielis, vt dictum est, supra 22.

4 *Quoniam secundum.* Secta enim Saducæorum quæ in credendis diuidebatur contra istam nulla erat, cum negaret generaliter spiritum & resurrectionem mortuorum.

5 *Et nunc.* id est, pro spe.

6 *Quæ ad patres nostros.* scilicet de Christo venturo & resurrectione & beatificatione per eum fienda.

7 *Facta est.* Patriarchis & prophetis.

8 *Sto iudicio.* tanquam malefactor & reus.

9 *In qua.* scilicet spe.

10 *Duodecim tribus.* Deo.

11 *Sperant deuenire.* Nam Pharisæi non credentes Christo sperabant ipsum venturum & resurrectionem mortuorum facturum. Saducæi vero sperabant ipsum venturum hominem tamen purum, sed potentem & temporaliter regnaturum, & Romanorum potentiam ablaturū. negabant tamen resurrectionem mortuorum. Iudæi vero in Christum credentes tenebant aduentum eius primum in Iesu Nazareno impletum: sperabant tamen ipsum secundo venturum ad iudicium & suscitaturum mortuos, pœnas & præmia eis secundum merita & demerita redditurum.

Pharisæorum, Saducæorum & Iudæorum discretio.

12 *De qua spe accusor.* à Pharisæis ostinatis: de hoc quod Paulus dicebat Iesum Nazarenum esse Christum in lege & prophetis promissum, à Saducæis vero de spe resurrectionis mortuorum, ideo subdit.

13 *Quid incredibile.* Q.d. non est ratio, quia Deus legitur mortuos suscitasse in veteri testamento ad preces Eliæ. 3. Reg. 17. & ad preces Elisei. 4. Reg. 4.

14 *Et ego.* Hic consequenter narrat persecutionem quam fecerat credentibus in Christum & patet sententia ex supradictis. 8. & 9. cap. vsque ibi.

15 *Et cum.* Ex quo videtur quod illa persecutione non solus Stephanus fuit occisus, sed etiam plures alij.

16 *Detuli sententiam.* non tamen sicut iudex, quia Paulus tunc non erat iudex, sed adhuc iuuenis, sed quia sententiam datam à principe sacerdotum & alijs senioribus deferebat executoribus vnde supra in fine. 7 cap. dicitur, quod testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus, & lapidabant Stephanum, &c.

17 *Compellebam blasphemare.* id est, negare Iesum Nazarenum esse Christum.

18 *Et amplius insaniens in eos.* nam non faciebat sana mente, sed errore.

19 *Persequebar vsque ad exteras ciuitates.* quæ sunt extra Iudæam sicut patet de Damasco quæ est in Syria, sicut dicitur Esa. 7. b. *Caput Syriæ Damascus.*

20 *In quibus.* Hic consequenter narrat conuersionem suam mirabilem. & primo eam narrat. secundo ad propositum applicat, ibi. *Hac ex causa.* prima pars patet ex dictis supr. 9. vsque ibi. Diuisio.

Omnesque nos cum decidissemus in terram. Hic suppletur quod supra

Digitized by Google

detuli sententiam. i. qualiter occiderentur ipse sententiam dedi. *Detuli sententiam.* Rab. iudicaui illos occidendos non ait occidi, nisi forte ad occisionē pertineat quod sequitur: Puniens eos, &c, & amplius insaniens &c.

a *Contra stimulum.* Rab. Hucusque sine stimulo restitisti, sed nūc ei resistis, contra stimulum calcitrabis, quod satis durum est. Stimulus est ipsa correctio.

Non fui incredulus cœlesti. * Hieronymus, Voluntate Dei vocatur quisque ad fidem, sed sua parte & suo arbitrio credit, sicut ait in Actibus, non fui incredulus cęlesti visioni. *Insanis.*

† sup. 9. a. & 22. b.

qui mecum simul erant; omnesq; nos cum decidissemus in terram, audiui vocem loquentem mihi Hebraica lingua; † Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ego autem dixi: Quis es domine? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris: Sed exurge & sta supra pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, vt constituā te ministrum & testem eorum quę vidisti, & eorū quibus apparebo tibi, eripiens te de populis & Gentibus, in † quas nunc mitto te aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate sathanæ ad Deum, vt accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter † sanctos per fidem quæ est in me. Vnde rex Agrippa, non fui † incredulus cœlesti visioni, sed his qui sunt Damasci primum & Ierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, & Gentibus annunciabam, vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa me Iudæi cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere. Auxilio autem adiutus Dei, vsque in hodiernum diem sto testificans minori atque maiori, nihil extra dicens quam ea quæ prophetæ sunt locuti futura esse, & Moyses: † si passibilis Christus: si primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus est populo, & Gētibus. Hæc loquente eo, & rationē reddēte, Festus magna voce dixit: Insanis Paule;

(Interlinear: a In qua olim Deus patribus loqui consueuerat, vt magis credatur quod dicitur. — a Proprium nomen ingeminat, vt ad ipsum visionem pertinere ostendat. — In membris. — a In hac prima visione. — a Postea in multis visionibus. — a Cæci enim sunt. b Interiores. — Hæ sunt tenebræ. — Idest, lucem. — Hæreditatem. — a Quia de cœlo est ostensa visio. — a Perseuero, vel in mortem non cado. — Aetate vel persona. — Si pro quia. a Erit. — a Hic sensus eorum quæ prophetæ prædixerant & Moyses. — a Quia primus resurrexit, non iterum moriturus. Si pro quia. — a Mutabilis es de doctrina in doctrinam.)

† in quos ambos. — † sanctificati — b † inobediens — † in passurus.

c *Insanis Paule.* Be. Insaniam putat, quod homo vinctus loco defendendi accepto, nō de calumnia qua premitur, sed de conscientia qua gloriatur sermonem facit, & reuelationem qua de persecutore mutatus est in apostolum percurrit. Insuper dispensationem redemptoris, resurrectionem mortuorū cōcionantis habitu differit. Sicut vero stulta amentia est, q filius patrem deserens porcos pascit, sic spiritualis est amentia. de qua Paulus ait: Siue mēte excedimus, siue sobrij sumus Deo. Et propheta: Non respexit in vanitates & insanias falsas. *Multa*

Luc. 15. c. — 2. Cor. 5. c. — Psal. 39. a. — † supr. 22. c

NICOLAVS DE LYRA.

supra 9. & 22. omittitur scilicet de casu sociorum Pauli cum eo. non tamen ibi, dicitur quod solus Saulus cecidit, sed casus aliorū non exprimitur, Cætera patent ex dictis supra. 9. c. vsque ibi.

1 *Ad hoc enim.* in raptu. 2 *Vt constituam te ministrum, &c,* quæ vidisti & audisti. Istud enim est efficax testimonium scilicet per visum & auditum. 3 *Et eorum.* sicut in hoc libro leguntur plures apparitiones diuinæ & reuelationes Paulo postea factæ. 4 *Vt conuertantur.* à tenebris errorum. 5 *Ad lucem,* fidei Christianæ, 6 *Et de potestate.* in qua detinentur captiui per idololatriam. 7 *Ad Deum.* per latriam, 8 *Vt accipiant.* per gratiam in præsenti. 9 *Et sortem,* per gloriam in futuro. Et quia hæc acquiruntur per veram fidem, subditur.

10 *Per fidem quæ est, &c.* tanquam in redemptorem hominum & glorificatorem. 11 *Vnde rex.* quod est nefarium. Omnia vero prædicta narrauit Paulus, vt Agrippa magis sibi crederet.

12 *Sed his qui sunt.* vt patet supra 9. 13 *Et Ierosolymis.* Non immediate post Damascum, sed prius lustrata Arabia rediit Paulus Damascum, & inde venit Ierusalem annuncians ibi Christum, vt dictum est supra cap. 9. & 22. 14 *Digna pœnitentiæ,* vt secundum quantitatē delictorum sit quantitas bonorum operum. Vnde dicit Greg. homilia. 4. Tanta debet quisque à se licita rescindere, quantum se meminit illicita perpetrasse.

15 *Hac ex causa.* Hic consequenter narrationem suam applicat ad suam intentionem, scilicet quod captus fuerat ligatus propter suam iustitiam di. *Hac ex cau.* scilicet quia annunciabam Iudæis & Gentibus conuersionem ad Deum per pœnitentiæ opera. 16 *Me Iudæi cum, &c.* in loco deuotionis & non contentionis. 17 *Comprehensum.* volentes me interficere, vt habetur. 21. cap. 18 *Auxilio.* me protegentis. 19 *Vsque.* firmus & constans in sancto proposito. 20 *Festus, &c.* id est, indifferenter omnibus fidem Christi. 21 *Nihil extra.* qui prædixit de Christo futuro, & impleta sunt in Iesu Nazareno.

22 *Si passibilis.* Hic accipitur si pro quia, hoc enim dixerūt prophetæ; sicut declaraui in pluribus locis exponendo libros eorum. Et vnum replico quod habetur Esa. 53. quod totum intelligitur ad literam de Christo, sicut ibi fuit declaratum. & ibi dicitur de ipso; *Tanquam ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, &c.* Similiter Moyses hoc prędixit per sacrificia legis: & potissime agni Pascalis, significans Christum pro salute mundi immolandum. propter quod Ioannes Baptista Iesu Nazareno dixit: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, Ioannis. 1. d. Similiter Moyses scribens prophetiam patriarchæ Iacob, Gen. 49. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c.* quæ prophetia dicitur ad literam de Christo, vt ibidem fuit declaratum, & sic Moyses scripsit ipsum de tribu Iuda secundum carnem nasciturum, & per consequens carnem passibilem habiturum. Item Deut. 32. *Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui,* secundum doctores antiquos Hebræos hæc litera: *Deū qui te nasci fecit debilitabis & obliuisceris Deum doloratum tuum.*

23 *Si primus.* si pro quia, quia primus resurrexit ad vitam immortalem sicut manifeste prædixit propheta Dauid Psal. 15. c. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, &c.* sicut expositum est supra, 2.

24 *Lumen.* Israel. 24 *Et Gentibus.* Hoc enim fuit prædictum Esa. 49. b. quod ad literam intelligitur de Christo, sicut ibi fuit expositum. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas. dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.

25 *Hæc loquen. &c.* Hic consequenter ponitur responsio Pauli ad Festum præsidem, qui Paulo loquenti de resurrectione mortuorum dixit.

26 *Insanis.* quia resurrectionem mortuorum credebat impossibilem tanquam Gentilis, propter quod dictum Pauli vocauit insaniam.

MORALITER.

† *Festus, &c.* Homines enim excellenter contemplatiui, qualis fuit Paulus, frequenter reputati sunt à mundanis hominibus amentes & insani. Tum quia contemnebant mūdana. Tum quia multum ardēter loquebantur quæ mundanis aliena videbant vnde. 4. Reg. 9. c. ille propheta qui venit ad unguēdū Iehu, fuit reputatus insanus, pp quod illi qui cū Iehu erāt dixerunt ei. *Quid venit iste insanus ad te?* Et de dño nostro Iesu Christo dicitur: Mar. 3. cap. *Et exierunt sui tenere eum dicentes, quia in furorem versus est.*

Digitized by Google

a *Multæ te.* Rab. Philosophi Gentium multa legendo sectas commutabant.
b *Ad insaniam.* Rab. Mutabilitatis. Vel insaniam dicit resurrectionem mortuorum, quam annunciat.
c *Neque enim.* * Chrysost. Hic dicit de cruce & de resurrectione, & quod hoc dogma in totum orbem emanarit.
d *Scio quia credis.* Beda. Hoc non adulando, sed vere locutus est. Agrippa enim ritu Iudæorum & legibus imbutus credebat ad Christū illā ueritatē pertingere: quā uis in concione quadam cum Iudæis habita dixisse legatur. Sed de religionis auxilio præsumitis, cum iam orbem discipuli Iesu repleuerit, haud sine Dei nutu putamus illam crescere religionem?
e *Opto apud Deum omnes qui audiunt, &c.* * Chrysostomus. Vide q gloriatur vinculis, qui profert illas sicut cathenā aureā, is ea nunc deprecatur

† Parum abest quin persuadeas vel modica ex parte persuades. † non solum modica ex parte, verum etiā magna.

Ephes. 3. a. 2. Tim. 2.

multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus: Non insanio (inquit) optime Feste, sed veritatis & sobrietatis verba loquor. Scit enim de his rex, ad quem & † constanter loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror, neque enim in angulo quicquam horum gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum: † In modico suades me fieri Christianum. Et Paulus: Opto apud Deum † & in modico & in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie, fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his. Et exurrexit rex & præses & Bernice, & qui assistebant eis. Qui cum secessissent, loquebantur ad inuicem dicentes. Quia nihil morte, aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

(a Falsitas & petulantia insaniæ sunt propria. — Quæ de me ipso & de Christo narraui. — a Quæ de me, uel de Christo narraui. — a Hoc ad persuadendum loquitur. — b Quicquid dictum est de prædictis vel de Christo. — Idest, deprecor Deum vel Christum. — a Aetate vel persona, ut & supra. — Non enim opto uinctos esse uos. — Christianus scilicet. — Solui à uinculis.)

ctor. Vide non solum vincula, sed etiam q, vt malefactor habitus proposuit amplificans vinculorū gloriam. Duplex aūt pœna, & q, ligatus, & quod vt impostor. Nam siquidem vinctus esset, vtpote bene agens, consolationē quādam habuisset, nunc aūt vt malefactor, & in malis deprehensus, attamē nihil hæc curabat. Talis est anima cœlesti amore sublimis: nam quum hi qui fœdis amoribus capiūtur, nihil putant vel gloriosum, vel pretiosum quam quod ipsorum concupiscentijs, seruit, id enim solū gloriosum ac honestum putant, & amasia fit eis omnia: multo magis qui tali amore flagrant nihili faciunt pretiosa.
f *Et exurrexit rex & præses & Bernice, &c.* * Chrysostomus. Vide quomodo iterum pro illo suffragia ferunt, Etiam postquam dixit, Insanis: absoluunt illum, dicētes nec morte, nec vinculis dignum, & omnino dimisissent, nisi Cæsarem appel-

† liberè.

Et ne mireris, infirmiores adhuc erāt, & attēperabat illis sermonem, aliqui q, vincula magnifacit, audi quoniam semper in epistolis oībus ea ponit alijs dicens: Paulus vinctus Iesu Christi. Et iterū: Huius gratia circumposita est cathena, sed *Sermo domini alligatus non est.* Et vsq; ad vincula quasi malefactor, lasset, sed hoc singulari dispensatione contigit, non hoc autem solum, sed etiam quod cum vinculis vadit. Propter hoc dicebat, vsque ad vincula, quasi malefactor: Nam si Christus cū impijs reputatus est, multo magis ille, sed quemadmodum ille gloriam non curauit, ita nec hic. Admirabile enim est, quod mixtus inter illos, nihil damni ab eis accipit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Multæ literæ.* homines enim circa multas scripturas continuè intendentes vehementer suum studium habent aliquando cerebrum turbatum & organum phantasiæ læsum, & per consequens intellectum impeditū, qui in actu suo indiget phantasmate necessario. 2 *Non insanio.* Non dixit hoc ex adulatione, sed quia talis erat modus loquendi cum reuerentia locum imperatorum tenentibus. 3 *Sed veritatis.* euangelicæ. 4 *Et sobrietatis verba.* quia non excedebat modum debitæ locutionis. 5 *Scit enim.* Agrippa, qui erat instructus in lege & prophetis. Cætera patent vsque ibi. 6 *In modico suades me fieri.* Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo negatiue. In modico, id est, in nullo, sicut frequenter dicitur in cōmuni sermone. Alio modo affirmatiue. In modico suades, id est, aliquantulum inclinas me ad hoc, sed nō perfectè. & hic sensus magis congruit sequenti literæ, vt videtur. Cætera patent. 7 *Et exurrexit.* Hic consequenter super verba Pauli habetur collatio, cum dicitur. 8 *Qui cum secessissent loquebantur,* ad partem vt secretius loquerentur. 9 *Dicentes, &c.* Et inter istos sic dicentes fuit Agrippa primus & principalis, tam propter dignitatem regiam, quam propter eius sapientiam, fuit enim sapiens valde & eloquens, vt refert Iosephus, 1. libro de Iudaico bello, propter quod contulit conclusionem consilij, di. Festo. 10 *Dimitti poterat.* sicut innocens. Et hoc modo patet inclinatum fuisse aliquo modo ad credendum Christo, aliter nō dixisset Paulum innocentem, sed magis morte dignum tanquam pseudo Christi prædicatorem. Vnde legitur in historia scholastica, quod imminente destructione Iudeæ & Ierusalem per Romanos, Christiani qui erant ibi moniti angeli transierunt in regnum Agrippæ, qui erat confœderatus Romanis, vt patet per Iosephum Iudaico bello, & ibi fuerūt pacifice recepti. 11 *Si non appellasset.* Ex quo enim ad superiorem erat appellatio interposita & recepta, & Paulum insequebatur vt morte dignum pars aduersa, non poterat eum præses absque suo periculo dimittere liberum.

ADDITIO.

In cap. 26. vbi dicitur in Postil. Et constituam te ministrum & testem eorum, quæ vidisti & audisti. Licet in rebus humanis efficax testimonium principaliter est per visum non per auditum, tamen, in his quæ pertinent ad fidem testimonium efficax est etiā per auditum: Fides enim ex auditu, vt ad Rom. 10. cap. præsertim cum illa quæ habentur ex auditu, scilicet, auctoritate sacræ scripturæ, proprie applicantur ad ea quæ videntur, tunc enim testimonium redditur magis efficax. Sicut cum illa quæ credebantur de Christo in lege, psalmis & prophetis, implebantur in eo, tunc auditus & visus similiter verum testimonium tribuebant & Christo, vnde Luc. 24. f. *Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege, psalmis & prophetis de me.* de qua concordia, scilicet visus & auditus psal. dicit. *Sicut audiuimus, ita vidimus, &c.* & de tali visu & auditu reddebat Apostolus testimonium.

CAP. XXVII.

Vt autem iudicatum, &c. Beda. In græco: Vt iudi-

† 7. q. 1. cap. aduersitas. 2. Cor. 11. f

CAP. XXVII.

Vt autem † iudicatum est eum nauigare in Italiam, tradiderunt Paulum & quosdam alios vinctos centurioni.

(Decreuit Agrippa.) † decretum

Hadru-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXVII.

1 *Vt autem iudicatum est eum nauigare in Italiam, &c.* Habito cōsilio de missione Pauli ad Cæsarē, hic cōsequenter describit Lucas huius cōsilij executionē. Et primo describit Pauli pro-

MORALITER.

Et similiter illi qui contemptis terrenis vacant diuinæ contemplationi à multis fatui reputantur.
1 *Vt autem indicatum, &c.* Sequitur,

Hora

Digitized by Google

a *Hadrumetinam.* Ra. A id est, ad Romam nauigantem secundum quosd im. sed melius deriuatur de nomine ciuitatis Aphricæ quæ Hadrumetis dr. b *Perseuerante nobiscum &c.* ✠ Chrys. Vide quousque comitatur, & Aristarchus. Bene etiam vtiliter adest ille, qui B in Macedonia omnia quæ acta erant annunciaturus. c *Humanè autem tractans Iulius Paulũ, &c.* ✠ Idem. Bene faciebat hoc permittẽdo, vt profectus ad notos curaretur. Verisimile enim erat illum valdè afflictum à vinculis, à metu, & circum ductione. Vide quomodo neque hoc occultat quod voluit curam habere. Iterum tentationes iterũ vẽti contrarij: vide per omnia vitam sanctorum sic contexi. Effugerant tribunal, & faciunt naufragium, ac ferunt tempestatem, quod & manifestat subdens, *Tunc pelagus quod est inter Ciliciam, &c cat.*

C d *Venimus Listram.* Beda. Pro Listra in Græco Smyrna scriptum est. Hiero. vero Myrrham ponit.

e *Et ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam. &c.* ✠ Chrysost.

†soluimus · †vt ab illis curaretur · †iuxta · †Migram. · †pulchri. · †ultra tẽpus iam sustinuissent inediam.

Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodijs Centu- 1 2 rioni nomine Iulio, cohortis Augustę. Ascẽdentes aũt 3 a nauẽ Hadrumetinam incipiẽtes nauigare circa Asiæ b loca† sustulimus: perseuerãte nobiscũ Aristarcho Ma- 4 5 cedone Thessalonicense. Sequenti aũt die venimus Si- 6 c donem. Humanè aũt tractans Iulius Paulum, permisit 7 ad amicos ire & curam sui agere. Et inde, cũ sustulisse- 8 mus, subnauigauimus† Cyprũ, propterea quòd essent 9 venti cõtrarij. Et pelagus Ciliciæ, & Paphyliæ nauigã- 10 d tes, venimus† Listram quæ est Lydiæ. Et ibi inueniens 11 e Centurio nauem Alexandrinam nauigantẽ in Italiã, transposuit nos in eã. Et cum multis diebus tardè naui- 12 13 f garemus, & vix deuenissemus contra Gnidũm prohi- 14 15 bẽnte nos vento, adnauigauimus Cretæ iuxta Sal- 16 17 monem. Et vix iuxta nauigantes, venimus in locum 18 quendam qui vocatur† Boniportus, cui iuxta erat ciuitas Thalassa. Multo autem tempore, cũm iam non es- 19 20 g set tuta nauigatio, eo quòd † ieiunium iam præteris-

Interlinear glosses: a ¶ A nomine Augusti, qui mili es miserat. · a ¶ Non ad Italiam, sed iuxta Asiæ loca ad Aquilonẽ nauigare incipiebant. · ¶ Præside. · ¶ Egressi sumus Cæsarea. · a Ad Aquilonem. · ¶ Cogitans. · ¶ In Sidonem vrbem Phœnicis. · a Procurationem nauigationis. · ¶ A Sidone. · a Ad occidentem. · b Ideo Cypro approximauimus. · ¶ Ciuitas. · a Sicut hæc Alexandrina dicitur, ita illa Hadrumetina. · ¶ De naui in nauem. · a Insulam. · a Ideo tardè nauigauimus. · ¶ Insula est. · ¶ Nomen loci. · ¶ Salmonem. · ¶ In Creta. · A bonitate, vel proprium est.

✠ Chrys. Meritò infertur, ita ut & illi annuncient in Asia, quid Paulo acciderit, & hĩ in Lycia. Vide Deum nihil inouare, neque mutare, sed permittere illum nauigare ventis in portunis. Sed etiam sic miraculum operatur, nam vt securè nauigent, non permisit illis in mari, sed semper iuxta terram nauigabant.

D †vinctis.

f *Gnidum prohibente nos vento, adnauigauimus Cretæ iuxta Salmonem.* Beda. Vel contra Chium, sed melius in quibusdam legitur contra Gnidum, quæ est insula contra Asiam. g *Ieiunium.* RAB. Fames magna in nauigio, infirmiores reddens nautas. Alij dicunt quadragesimam ante natale Domini. quod non est probabile. Melius ieiunium septimum putandum est in quo occisus erat Godolias. Vel dies ieiunij decimi in Ianuario, quando cognouerunt in Babylone captiui templum esse destructum.

E · 4. Re. vl. g. 4. Re. 25. g.

✠ Chrysost. Ieiunium hic, opinor dici quod Iudæi seruant. Nam post Pentecosten exierunt illinc post multum tempus, ita ut in ipsa fermè hyeme venerint in partes Cretę. Et hoc quoque non paruum miraculum, quòd illi propter hunc seruati fuerint. F

Portum

NICOLAVS DE LYRA.

progressus, secundo ad Romam eius accessus, ibi. *Post menses autem tres*: c. se. Prima diuiditur in tres par. quia primo ponitur Pauli per mare nauigatio. secundo eius naufragatio, ibi. *Multo autem tempore.* tertio post naufragium recreatio, in principio sequentis ca. Circa primum sciẽdum, quod multa nomina ponuntur hic de quibus aliqui dicũt, quòd sunt nomina insularum, alij ciuitatum maritimarũ. Vtrũque tamen in pluribus habet certum de certitudine. Tum quia ex longitudine temporis multa sunt mutata villarum, terrarum, & insularum, sicut Parisius antiquitus Lutetia dicebatur, Tum quia nomina sunt æquiuoca, sicut Babylonia ad illam, quæ est in Aegypto, & ad illam quæ fuit antiquitus in Chaldæa. dicitur autem. *Vt autem, &c.* per consilium prædictum.

1 *Et tradi.* i. vinctis, vel custodia detentis.
2 *Centurioni nomine.* Cohortes autem militum habebant propria nomina, vt quælibet citius congregari posset ab alijs distincta. vnde & illa cui præerat Cornelius uocabatur Italica, vt habetur supra 10. c.
3 *Ascẽdentes.* sic dictam à ciuitate Hadrumes nomine, quę est in Aphrica, vt dicit gl.
4 *Sustulimus.* i. à terra retraximus ad altitudinem maris.
5 *Perseuerante.* alijs qui cum Paulo venerant Ierusalem, ut habetur supra 20. reuertentibus ad loca sua.
6 *Sequenti autem die venimus.* in qua ciuitate Paulus ante prædicauerat.
7 *Permisit.* ad eos saluandum, & in fide firmandum.
8 *E curam sui.* accipiendo ab eis necessaria nauigantibus pro se, & suis sociis.

Sub

9 *Subnauigauimus.* appropiando insulę. sed non ibi descendendo, propterea quia venti essent contrarij, qui non permittebant nauem currere versus Italiam, & sic declinabãt ad latus.
10 *Et pelagus.* hinc & inde euagando.
11 *Venimus.* nomẽ est ciuitatis quę est in prouincia Liciæ.
12 *Transposuit nos in eam* vt citius, & expeditius veniremus Romam.
13 *Et cum multis.* propter defectum venti.
14 *Et vix de. contra Gnidum.* nomen est insulæ secundum glos.
15 *Prohibente.* qui mutatus erat debili, pro eis tamen in cõtrarium, & fortiorem.
16 *Adnauigantibus.* i. prope Cretam, quæ est insula.
17 *Iuxta Salmonem.* quæ est ciuitas maritima dictæ insulæ opposita.
18 *Et vix iuxta nauigantibus, &c.* in Creta. non tñ sic dictus à bonitate, vt patet infra vbi dicitur quòd non erat aptus ad hyemandum, sicut aliquando aliqua villa nominatur bona villa, quæ tamen est multum defectiua.
19 *Multo autem tempore.* Hic consequenter describitur naufragatio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur periculi denunciatio. secundo nauigantium aliqualis consolatio, ibi. Et cũ multa. tertio, naufragij perpessio, ibi. Cum autem dies. Circa primum dicitur. *Multo autem tempore peracto.* non in portu, quia ibi non manserunt, vt infra, dicitur.
20 *Cum iam non esset, & cæter.* Aliqui dicunt quod istud ieiunium fuit Christianorum ante natiuitatem Domini, vel Iudæorum pro morte Godolhæ, vel pro templi destructione, sed nullum istorum videtur verum, quia Centurio, & milites, & etiam nautæ, saltem pro maiori parte erant Genti-

Diuisio.

MORALITER.

7 *Humanè autem tractans, &c.* per hoc ostenditur q. Deus condescendit sustinentibus propter ipsum; & hoc patuit in Daniele, & socijs suis, & in pluribus alijs veteris, ac noui Testamenti personis.
10 *Et inde cum sustulissemus subnauigauimus.* per mare quod procellis concutitur præsens seculum designatur. per Paulum

lum vero doctor, uel confessor prudens, & animarum zelũ habens. per hoc ergo quod nauigantes contra eius consilium incurrerunt damna magna, ut patet ex sequentibus, & etiam suarum periculum personarum, significatur quod illi qui transeunt per uitam huius mundi in qua debent ad portum salutis nauigare, si deserant, uel contemnant consilium boni doctoris, uel confessoris incurrunt magna damna spiritualia, & periculum submersionis in gehennam.

Et

Digitized by Google

Portum, &c. Rab.
A portus Cretæ dicitur qui est in Phœnice e regione Cretæ. portū autem Cretæ petebant, quia Cretam nauigabant.
b *Ad Aphricum, &c.* Beda. Aphricus flat inter meridianā plagam, & occidentalē, magis vergens ad oc
B cidentalē. Corus inter septentrionalem & occidentalē, plus deflexus ad occidentē. Et prouincia Phœnicis Cretā habebat ad occidentem.
c *Asson.* Rab. nomē loci sic vocati, quia inde soluebantur naues in mare progredientes.
d *Typhonicus.* Alia translatio, vêtus tempestiuus.
e *Euro.* Rab. Idest, Boreas ventus inter aquilonem, & orientem. hic uentus erat contrarius naui nauigaturæ in Phœnicen.
f *Cunque.* Beda. Alia translatio manifestius dicit. Arrepta naui cum nō possent vento occurrere, cōmodata naui fluctibus colligere vela cœperunt. Tunc transcurrimus insulam, quæ dr̄ Cauda, q̄ oc-

C

ꝉis est portus Cretæ respiciens. *ꝉdeuenti*

¶Hortabatur. a Ex signis tempestatum, vel spiritu prophetico.
set, consolabatur eos paulus, dicens eis: Viri video, quo- 1
niam cum iniuria, & multo damno non solum oneris & 2
nauis, sed etiam animarum nostrarū incipit esse nauiga- 3
a Domino nauis. b Inuentulario, qui dominus erat nauis. ¶Nauclero quod etiam dominum nauis significat.
tio. Centurio autē gubernatori, & nauclero magis crede 4
¶Bonus.
bat, quam his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus por 5
tus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consi- 6
a Retro vnde venerant
lium nauigare inde, si quo modo possent † deuenientes 7 8
a Insulam, vel ciuitatem in Creta.
a Phœnicem hyemare, ꝉ portum Cretæ respicientem ad A- 9 10
b a Ad meridianam occidentis plagam, quæ de Aphrica nomen accepit. b A Creta. c Quia a Borea portus erat Cretæ
phricum, & ad Corum. Aspirante autem Austro æstimā 11 12
a Ad portum Cretæ peruenire.
c tes propositum se tenere, cum sustulissent de Ason, le- 13 14
gebant Cretam. Non post multum autem misit se contra 15 16
a A nomine regionis. ¶Typhos, inflatio.
d ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euro aquilo. Cū 17 18
e ¶A uento. ¶Contra.
f que arrepta esset nauis, & non posset conari in ventū, da 19 20
¶Cessante remigio.
ta naue flatibus ferebamur. In insulam autem quandam 21 22
g †decurrētes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere 23
a Fere euasimus scapha. ¶Be Leuis nauicula est etiam de vna arbore cauata. b A fluctibus. c Scaphæ. d In procinctu tempestatis armantes.
scaphā. Qua sublata adiutorijs vtebantur, accingētes na 24
¶Vase quodam facientes eam grauiorem. vnde sequitur submisso vase. a Nauis, & scaphæ b i. scaphæ
h uē, timentes ne in Syrtim inciderent, submisso vase, sic 25
i a Vento contrario.
ferebantur. Valida autē nobis tempestate iactatis, sequē 26 27
a Eiectionem eorum quæ erant in naui. Vtensilia.
ti die iactum fecerunt, & tertia die suis manib. armamen 28
ta nauis proiecerunt. Neque sole autem, neque sideribus 29
apparentibus per plures dies, & tēpestate nō exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cū 30

cupa

cupare nō potuerunt. D Sed scapha missa, ad iuuare cœperunt nauē, præcingētes eam. Trahebant autem, & anchoras, timētes ne incurrerent in Syrtes. Ex quo patet quòd funibus à medio nauis latere utrinque circa eiusdem anteriora demersis, anchoras his, quæ traherentur adiunxerūt, quod fiebat E ad retardandum nauigium, ne præpropero incursu inciderent in Syrtes solo auditu terribiles, quia omnia rapiunt ad se.
g *Scapham.* Beda. Est leuis nauicula ex uimine facta, crudo corio contecta dicta Græcè à contemplādo, quod per eam nautæ, vel piratæ terras, & littus ꝓspiciant. Hanc ergo cum pro adiuuanda maiore naui deposuissent in mari, uix fluctu feruente potuerunt obtinere ne laberetur.
h *Timentes ne, &c.* Beda. Alia translatione: timentes ne in Syrtes inciderent, laxantes antemnam, nam ita ferebantur.
i *Syrtim.* Rab. Angustia, siue tribulatio.

ꝉperueni

F

Oper-

NICOLAVS DE LYRA.

Gentiles hæc ieiunia non seruantes, ideo magis videtur, quod hoc ieiunium fuit in mari, vbi propter tempestatem non uacabat nautis comedere, nisi parum, propter nauis regimen, & alijs propter timorem, propter quod nautæ debiliores erant facti.
1 Consolabatur eos. *dans eis bonum consilium si accipere voluissent.*
2 Viri video. *spiritu prophetico, qui certior est experientia nautica.*
3 Quoniam cum. *idest, cum periculo magno rerum, & corporum nostrorum.*
4 Centurio autem. *propter nauticam scientiam. Est autem nauclerus dominus nauis possessiuè, vel conductiuè, & dicitur à naue, & cleros quod est sors.*
5 Et cum. *cum tamen hyems immineret,*
6 Plurimi statu. *i. firmiter deliberauerunt.*
7 Nauigare inde. *contra Pauli consilium.*
8 Si quomodo. *quæ est prope locum vnde recesserant. Phœnices. n. propinqua est Palæstinæ, in qua est Cæsarea de qua recesserant, vt patet ex prædictis.*
9 Hyemare. *ibi enim scilicet in Phœnice erat portus ad hyemandum.*
10 Portum cretæ. *vnde volebant recedere, vt patet ex prædictis, & ex sequentibus.*
11 Respicientem. *sy respicientem refertur ad Phœnicem quæ respicit Cretam, siue portum Cretæ ad partem occidentalem. Aphricus. n. & Corus sunt venti occidētales laterales, tamen Aphricus ex parte meridiei, Corus autem ex parte Aquilonis. Glo. vero aliter ordinat literam dicens quod portus Cretæ, de quo fit hic sermo, est in Phœnice: sed dicitur portus Cretæ, eo quod respicit Cretam ad occidentem. Sed prima expositio melior videtur, & magis consona consueto modo loquendi.*
12 Aspirante. *qui est ventus meridionalis.*
13 Aestimantes. *s. nauigare in Phœnicem per ventum lateralem quo frequenter vtuntur nautæ: volebant enim nauigare versus orientem, vt patet ex prædictis.*
14 Cum sustulissent. *Locus est vnde soluuntur naues mare ingredientes, qui in latino dicitur statio.*
15 Legebant Cretam. *idest, nauigio transibant ab ea recedentes, legere enim est æquiuocum, quia significat furari, colligere, nauigare, transire, & literas sonare, vnde versus.* Fur aurum virgo flores, mare nauita, libros Clericus, æquiuoce singula quisque legit.

Legere æquiuocum.

16 Non post. *s. nauem.*
17 Ventus. *i. maris inflatiuus, & tempestuosus, dictus a Typhos quod est inflatio.*
18 Euro aquilo. *sic nominatur ille ventus, & est lateralis aquiloni, ex parte tamen orientis, & sic opponitur Aphrico, non tamen directe omnino ex qua parte nauigabant.*
19 Cumque *violentia venti.*
20 Et non posset. *i. contra ventum.*
21 Data naue flatibus ferebamur. *i. amotis velis ibamus secundum flatum venti.*
22 In insulam. *i. iuxta eam currentes, quia non ibi poterant applicare propter vim venti.*
23 Potuimus vix obtinere scapham. *i. ea vti ad muniendum nauem. Scapha. n. est nauicula qua nautæ vtuntur ad eundum circa nauem, & agendum ea quæ sunt necessaria pro nauis tuitione, ideo subditur.*
24 Adiutorijs. *ne ligna soluerentur a vi maris, & vt tardius incederet nauis, ideo subditur.*
25 Timentes autem ne in Syrtim inciderent. *ex nimio veloci cur. Est autem Syrtis, vel Syrtes locus periculosus ex arena.*
26 Submisso vase. *s. scapha.*
27 Sequenti die iactum fecerunt. *eorum quæ in naui erant necessaria.*
28 Et tertia die. *i. vtensilia.*
29 Nauis proiecerunt. *retinentes ea tantum quæ necessaria erant ad nauigandum. Cætera patent.*
30 Et cum. *Hic cōsequēter describitur Pauli cōsolatio, & primò ponitur*

Digitized by Google

a *Oportebat quidem,&c.* Rab. Quasi dicat. Deum non audistis, vnde supra hortabatur eos Paulus. Vel oportebat me audito: id est vt audiretis me.

* Chrysost. Vide post tantam tempestatem nec importunus, nec insolens illis loquitur, sed volens, vt vel in posterum credant, vnde & quæ facta erant in testimonium assumit veritatis dicẽdorum. Et duo prædicit, & quod in insulam excundum illis, & quod nauis peritura, qui autẽ in illa saluandi sint, id quod non erat coniecturæ sed prophetiæ, & quod Cæsari assistendus esset.

† nec accersere nobis.

† hortor.

b *Astitit enim.* Beda. Non dicit hoc iactando, sed ad fidem prouocat illos: nã & ideo mare turbatum est, vt per id quod auditus est, specialis in eo gratia appareret.

† meo.

a Voluntaria pro periculo, vel necessaria pro penuria.

multa ieiunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum 1

a dixit: Oportebat quidem ò viri audito me non † tollere à 2 3

a Et &c. Vitare, per Antiphrasim. b Tempestatis. c Vasorum.

Creta, † lucrique facere iniuriam hanc & iacturam. Et nunc 4

a Quamuis me non audistis. Sano & forti.

† suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius a- 5 6

a Amissionem nauis, vel præterquam erit amissio nauis.

b nimæ erit ex vobis, præterquam nauis. Astitit enim mihi 7

a Apostolus. b In euangelio.

hac nocte angelus Dei, cuius ego sum, & cui deseruio 8

a Periculum maris. b Non fructibus mergeris, sed Romæ periclitaberis.

dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere. 9

a Non est timendum etiam comitibus tuis.

c Et ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum. 10 Propter quod bono animo estote viri. Credo enim Deo, † quia sic erit quemadmodum dictum est mihi.

B c *Ecce donauit tibi Deus omnes qui,&c.* * Chrysostomus. Quod autem dictum Paulo donauit tibi eos, tantundem est, Digni quidem erant qui perirent, quoniam inobedientes fuerũt, veruntamen in tui gratiam hoc fit.

* Hieronymus. Si apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cęteris, quãdo pro se adhuc debent esse soliciti, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorũ impetrat à Deo veniã, & Stephanus imitator dñi sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniã deprecatur: & postquã cũ Christo esse cęperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducẽtas septuaginta sex aĩas sibi dicit in naui cõdonatas: & postquam resolutus esse, cęperit cũ Christo, tũc ora clausurus est, & pro ijs, qui in toto orbe ad suum euangeliũ crediderunt, mutire non poterit? Meliorq; erit Vigilantius canis viuens, quã ille Leo mortuus. Recte hoc de ecclesiaste proponerẽ, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Deniq; sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Vñ & Lazarus, qui resurrecturus erat dormisse perhibetur. Et Apostolus vetat Thessalonicẽses de dormiẽtib⁹ cõtristari.

aduers. vigilantium. Exod. 32. Act. 7.

Eccles. 9.

Ioan. 11. Thess. 4.

* Bernardus. Si in terra adhuc positi omnia poterant: nõ quidẽ in se, sed in Christo, quid nõ poterũt hodie viuẽtes in æterna fęlicitate cũ ipso? Mortales adhuc & morituri, imperiũ vitæ & mortis videbant habere, solo minorũ verbo mortificantes viuos, & mortuos suscitãtes: quãto magis nũc, cũ honorati sunt nimis, nimis cõfortatus est principatus eorũ?

Serm. 2. in die Apostol. Petri & Pauli. Act. 5. & 9. homil. 10. in 40. martyres.

* Basilius. Hi sunt qui nostrã obtinentes regionem, quasi quædam turres contra aduersariorum incursus refugiũ exhibent. Beneficium hoc fratres charissimi gratiam hanc minime deficiẽtem ex Deo obtinemus. Paratum est hic Christianis auxilium, ecclesia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deum.

Oratio de laudibus Athan.

C * Gregorius Nazianzenus. At vir mihi chare, & sacrosancte, nos vtinã ipse benignus è cęlis aspicias, atq; hunc populũ gubernes, perfectũ perfectę Trinitatis, quę in patris, & filij, & Spiritussancti contemplatione percipitur, & colitur, adoratorem mequc, siquidem res pacatę futuræ sint, in vita retinens, gregemque mecum pascas, sin aũt ecclesia bellis flagratura est reducas, aut assumas, tecũque, & cum tui similibus colloces, tametsi magnum sit quod postulo, in Christo Domino nostro.

D

† egredi.

* Ambrosius. Vnde te euocem, Petre, vt doceas me q̃d flẽs cogitaueris? Vnde, inquam te euocem? De cęlo, vbi iam choro insertus es angelorum, an etiam de tumulo? Quia non putas iniuriam & ibi esse, vnde Dominus resurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymæ tuæ.

com. cap. 22.

* Ephrem. Precamur beatissimi martyres, qui pro Domino saluatore, proque illius charitate sponte & impigre tormenta subistis, atque ideo familiarius Domino coniuncti estis, vt pro nobis miseris & peccatoribus, & negligentiæ squallore sordentibus Dominum interpellare dignemini, vt superueniat in nos gratia Christi, quæ corda nostra radio sanctæ charitatis illustret, vt ipsum toto corde diligere possimus. Vos nempe vere beati atque gloriosi estis, quos angeli & homines pari consensu beatos prædicant.

In ser. de sanctis Martirib.

E

PRVDENTIVS.

Illitas cruore sancto nunc arenas incolæ
Confrequentant, obsecrantes voce, Votis munere,
Exteri, necnon & orbis huc colonus aduenit:
Fama nam terras in omneis pręcucurrit proditrix
Hic patronos esse mundi, quos pręcantes ambiant
Nemo puras hic rogando frustra congesserit preces:
Lætus hinc tersis reuertit supplicator fletibus
Omne quod iustum poposcit, impetratum sentiens.
Tanta pro nostris periclis cura suffragantium est,
Non sinant, inane vt vllus voce murmur fuerit:
Audiunt, statimque ad aurem Regis æterni ferunt.
Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt.
Supplicum causas petitis quæ medelis irrigant.
Nil suis bonis negauit Christus vnquam testibus.

Septima Sinodus generalis, quæ est secunda Nicæna: Cũ timore Dei oĩa agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ & semper virginis Dñæ nostrę Mariæ, item sanctorum angelorum, oĩumque sanctorũ, Salutantes & venerandas eorũ reliquias, vt nos sanctitudinis eorũ fiamus participes. Sic

Act. 6.

F

NICOLAVS DE LYRA.

ponitur causa cum dicitur. *Et cum multa,&c.* partim ex timore, partim ex naturarum continua occupatione, propter quod multum indigebant consolatione.

1 *Tunc stans.* constanter & intrepide.

2 *Dixit.* eos arguendo de contemptu sui consilij.

3 *Oportebat quidem,&c.* non tollere nauem à Creta, sed ibi hyemare.

4 *Lucrique.* id est, per hoc euitare ista pericula & damna. Consequenter consolatur eos dicens.

5 *Et nunc.* quamuis me non audieritis.

6 *Bono animo.* id est, consolatos, quia nauis sola peribit, personis saluis. hoc prædicit, vt cum venerit prophetico spiritu eum locutum sciant fuisse, & de pertinentibus ad salutẽ sibi credant.

7 *Astitit enim.* tales enim reuelationes magis fiunt de nocte quietatis sensibus, quam de die.

8 *Cuius sum,* apostolus & minister.

9 *Ne timeas.* à periculo maris.

10 *Et ecce donauit tibi Deus,&c.* quantum ad salutem corporalem, nam omnes euaserunt, vt patet in fine ca. Vtrum autem dederit eos quantũ ad salutẽ spiritualem, non hr̃ expresse, sed probabile est q̃ visa impletione sui dicti & miraculis q̃ fecit in insula, viperam sine sui læsione cõburendo, & infirmos oratione curando crediderunt Christo. vnde & cẽturio qui erat principalior, prohibuit vinctos interfici volens seruare Paulum. vnde videbatur ex tunc inclinatus ad credendum. cętera patent vsque ibi. Sed

MORALITER.

5 *Et nunc suadeo vobis,&c.* Per hoc autem quod dñs dedit personas eorum Paulo qui nauigabant cum eo, significatur quod homines frequentes salutem animæ consequuntur per bonitatem illorum cum quibus conuersantur, sicut per oppositum per malorum consortium multi peruertuntur. Psal. 17. *Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris, & cum electo electus eris & cum peruerso peruerteris.*

Et cę-

Digitized by Google

Insulam autem quandam oportet nos deuenire. Sed postea-quam quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. Qui & submittentes bolidem inuenerunt passus viginti, † & pusillum inde † separati, inuenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor optabant diem fieri. Nautis vero quærentibus fugere de naui, cum misissent scapham in mare sub † obtentu quasi inciperent à prora anchoras extendere, dixit Paulus Centurioni & militibus: Nisi hi in naui manserint vos salui fieri non potestis. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, † rogabat Paulus omnes sumere cibum dicens: Quartadecima hodie die expectantes ieiuni permanetis nihil accipientes. Propter quod † rogo vos accipere cibum pro salute vestra, quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumens panem gratias egit Deo in conspectu omnium. Et cum fregisset cœpit manducare. † Animæquiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum. Eramus vero vniuersæ animæ in naui ducentæ septuagintasex: Et satiati cibo alleuiabant nauem, iactantes triticum in mare Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quendam considerabant, habentem littus, in quem cogitabant si possent, eijcere nauem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes iuncturas gubernaculorum. Et leuato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. Et cum incidissemus in locum † bithalassum, impegerunt nauem. Et prora quidem fixa manebat im-

Interlinear: a Forsan plumbi quo maris profunditas explorabatur. a In profunditate maris. b Propinquante terra. c Quia adhuc nox erat. a Qui in naui semper fuerant. Id est, dimisissent. Occasione. a Vt nauem secarent. Ne occasionem darent fugiendi. Vt fortiores essent ad laborem sustinendum. a Serenitatem, vel absque cibo, quia forsitan in die non edebant. a Vt aliis esset exemplo. b Iuxta morem solitum in comedendo, & pro salute nauigantium. Exhortationis verbo, & operis exemplo. a Fortiores facti & non indigentes tritico. a Leuiorem faciebant. a Non rupem sed aditum facilem. a De naui in nauem. b Sine conatu nauigij. a Velo. b Secundum quod ventus ducebat. a Id est, bimaritimum. a In illud dorsum mari iniectum.

pes. Sic enim reddemur perfecti in omne opus bonum in Christo Iesu Domino nostro.

a *In insulam.* Raban. Quasi pro signo est prophetia veritatis de insula, vt cum ad illam venerint de salute sua certi sint.

b *In adria.* Rab. Regio ad quam nauigabant. Vel nomen cuiusdam freti in Tyrreno terre de qua Adriaticus sinus vocat. Aliter Adria pluraliter accipitur pro scopulis & ideo putabant nautæ regionem apparere. In libro Hebræorum nominum Adria continens mala, vel locus malorum dicitur.

c *Nisi in naui.* Beda. Quia in naufragio magis nautarum scientia, qui gnari erant maris, quam militum arma proderat: ideo melius ferebant scapham quam nautas excidere.

d *Sumere cibum.* Bed. Nemo seculi tempestates euadit, nisi qui pane vitæ pascitur, & qui in nocte tribulationum, sapientiæ, fortitudini, temperantiæ & iustitiæ innitur, auxilio domini coruscante portum salutis consequitur, ita vt seculo expeditus flamma dilectionis, qua calescunt interiora quærat.

e *Eramus vniuersæ.* Raban. Non ait, viri, quia fortasse erant & mulieres. Vel propter confusionem Christianorum: militum & nautarum ita dicitur. ✠ Chrysostomus. Et vnde manifestum quod tot erant qui simul nauigabant? Verisimile erat illos rogasse causam propter quam nauigant, & dicisse omnia; qui & nihil edebant, quia nulla eis erat cura cibi, eo quod non erat vulgare periculum.

f *Artemone.* Beda. Artemo modicum velum, directionis nauis potius accommodatum quam celeritati.

g *Bithalassum.* Beda. Græci Thalassan vocant mare Bithalassum vero significat litus in mare protentum eodemque mare se diuidente, hinc & inde circundatum. Raba. Bithalassum in terræ intercedu duplex mare conuenit. Quod mare Græce vocatur Thalassu.

h *Et prora quidem.* Beda. Ideo nauis ista perijt, quia non leui cursu fluctibus superlapsa est, sed æquoris fundo violenter infixa, partim solo retinetur, partim impetu fluctuum fertur, vnde frangitur. Talis est casus animi seculo dediti, qui non calcans desideria mundi, proram intentionis terræ infigit, & ita sequentis operis compagem vndarum fluctibus soluit. Sed qui fracta naui euaserunt terram petunt, quia percuntium exemplo alij cautius agunt.

Marginalia: † altitudinis. † digressi, rursumq; demissa bolide. Artemo. † prætextu, ve luti e prora anchoras extenderi. † hortatur. † hortor. Bithalassum. † Animis iam recreatis omnium.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed postea.* ab ortu tempestatis.
2 *Nauigantibus nobis in Adria.* id est, in mari Adriatico prope montem Garganum, vt dicunt aliqui. Alij autem dicunt, quod Adria est nomen appellatiuum, & significat mare petrosum, sic dictum ab Adros Græce, quod est petra Latine. Et huic magis consonat litera sequens cum dicitur.
3 *Suspicabantur nautæ apparer, &c.* ex scopulis apparentibus de longe.
4 *Qui submitten. bolidem.* instrumentum est, ex quo tentatur profundum maris per plumbum vel stannum pendens ad chordam.
5 *Timentes.* quia non inuenerant profundum maris æqualiter distans in breui spacio.
6 *De puppi.* id est, vltima parte nauis.
7 *Mittentes anco.* vt facerent nauem stare, ne inciderent in aspera loca.
8 *Optabant diem.* vt magis viderent à longe si essent ibi aliqui scopuli.
9 *Nautis vero.* in scapha quæ magis euitare potest talia loca quam nauis magna.
10 *Sub obtentu.* id est, simulatione.
11 *Quasi inciperent.* id est, à prima parte nauis.
12 *Anchoras extendere.* ad nauem magis arctandum. Quod percipiens Paulus spiritu diuino.
13 *Dixit Centurioni.* quia nauis sine nautis & in mari procellosa periclitatur cito.
14 *Tunc absciderunt.* ne per eam possent fugere nautæ. Cætera patent vsque ibi.
15 *Ieiuni permanetis.* id est, modicum accipientes quod quasi nihil reputatur. 2. Physicorum, & etiam communi modo loquendo de homine modicum comedente dicitur, quod nihil comedit. non enim tanto tempore vixissent, sine aliquali comestione.
16 *Propter quod.* vt fortiores sitis in naufragio imminenti ad euadendum de mari.
17 *Animæquiores autem facti sunt omnes.* verbo Pauli & exemplo.
18 *Eramus vero.* id est, homines denominando totum à parte nobiliori.
18 *Cum autem.* Hic consequenter describitur naufragij perpessio, cum dicitur.
20 *Terram.* scilicet in littore maris.
21 *Sinum.* id est receptaculum in quadam insula.
22 *Et cum.* id est, de mari leuassent.
23 *Committebant.* quamuis viderent ibi periculum nauigando, maius tamen periculum erat ibi manere quam ad sinum tendere prædictum.
24 *Et leuato.* id est, est paruo velo, quod magis deseruit directioni nauis quam celeritati motionis.
25 *Et cum.* locus est altus in fundo maris habens mare profundius ex vtraq; parte, sic dictus à bis, & thalassa, quod est mare in Græco.
26 *Impegerunt.* ad terram illam altiorem.
27 *Et prora.* quia mare non erat ibi tam profundum, quod nauis posset ibi natare.

14 Tunc ... Tap.

Digitized by Google

A mobilis, puppis vero soluebatur a vi† maris. Militum autem consilium fuit, ut custodias occiderent, ne quis cum enatasset fugeret. Centurio autem volẽs seruare Paulum,† prohibuit fieri, iussitque eos qui possent natare, emittere se in mare primos, & euadere, & ad terram exire. Et cæteros alios in tabulis †ferebant, quosdam super ea quæ de naui erant. Et sic factum est, vt omnes animæ euaderent ad terram.

Dirumpebatur. Vinctos. Ante vinctos. Non natantes. Præter tabulas.

† vndarum. † tẽpesceuit eos a consilio. † alios in quibusdam nauis fragmentis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Puppis ve. solue. a vi ma. *Ex impetu.n. fluctuum a parte posteriori irruentium soluebatur compago lignorũ. Cætera patent vsq; ibi.* Iussitque eos, &c. *isti erant milites. Dicit.n. Vegetius in libro de re militari, quod tyrones Romani a principio addiscebant artem natandi quæ frequenter est necessaria in exercitibus. Cætera patent.*

MORALITER.

B 2 *Et &c. alios in t. &c.* Per hoc aũt quod plurimi per tabulas fuerunt corporaliter saluati, significatur, quod p pœnitentiã, quæ est secunda tabula post naufragium spirituale, multi saluantur, & ad portum salutis æternæ feliciter deducuntur.

ADDITIO I.

E In cap. 27. vbi dicitur in postil. *Et cum iam non esset tuta nauigatio, eo quod Iesu.*

Hoc quod dicitur, *Cum iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præterisset.* non uidetur referendum ad debilitatem nautarum propter paucitatem comestionis præteritæ. Tum quia propter hoc non proprie diceretur non esse tuta nauigatio, sed quod nautæ erant debiles, nauigatio.n. tuta fuisset cum fortioribus nautis. Tum quia nautæ propter tempestatem, & timorem non desinunt sustentationem cibi sumere, intantum quod dicantur ieiuni. Vnde melius uidetur dicendum, quod ratio huius quod dicitur. *Cum iam non esset tuta nauigatio* est propter temporum differentiam, quia iam tempus autumnale incipiebat, in quo non sunt tutæ nauigationes, præsertim longinquæ, quod autem iam incipiebet autumnale tempus declarat cum subdit. *Eo quod ieiunium præterisset.* Ad quod sciendum, quod ieiunium principalissimum, & celeberrimum Iudæorum, est festum expiationis quod est decima die mensis 7. ut habetur Leu. 16. qui quidem mensis concurrit communiter cum mense septembri & sic eius decima dies communiter est prope æquinoctium autumnale a parte ante, uel post, & sic iam incipiebat tempus ineptum ad nauigandum. Nec obstat quod obiicit postillator, dicens quod centurio, milites, & nautæ talia ieiunia non seruabant. quia hæc ratio non dependet ex obseruantia ieiunii, sed ex mutatione temporum ab æstate in autumnum. F

CAP. XXVIII.

Et cum euasisse, &c. Chrysos. vides quãtum bonũ factum est ex tempestate? non igitur erat ex derelictione. Et quo, inquit, ferebant, quum nihil ederent, nullumque cibum sumerent? Timor tenebat illos, & appetitũ cibi negabat extreme periclitaturis. Igitur quod factum est a tempore erat, maximum aũt miraculũ, quod in tali tempore a periculis medius seruati sunt, & ipse, & ppter ipsum cæteri.

a *Pyra.* Rab. quidam dicunt pyram nomẽ ligni esse.

b *Cum cong.* Beda. Egressus de mari Apostolus ignem accẽdit. quia corda quæ vndis tempestatũ docendo eripit amoris igne calefacit. Sarmẽta sunt exhortationes charitatem accẽdentes, decerpta integritate scripturarum, quasi frondibus excisis ramorum.

c *Super ignem.* Beda. eodem igne quo suos fouet bestiam combu rit, quia eisdem virtutibus, & sancti proficiunt, & impij cũ suo autore inuidendo deficiũt. vnde propheta *Zelus apprehendit populum incruditum, & nunc ignis aduersar. comedit.*

d *Vip. &c.* Bed. quia spũs immundus flamma virtutũ de cordibus fideliũ pulsus, doctoribus veritatis venenum persecutionis infundit.

CAP. XXVIII.

1 ET cũ euasissemus, tũc cognouim⁹ qa 2 Mytilene insula vocabaẽ. 3 Barbari vero 4 pstabãt non†modicã humanitatẽ nobis. 5 Accẽsa.n. pyra^a reficiebãt nos 6 oẽs, pp imbrẽ, q imminebat &†frig⁹ 7 Cũ congregasset autem Paulus sarmẽtorũ aliquãtã multitudinem, & imposuisset super ignem, 8 vipera a calore cũ 9 processisset, inuasit manum eius. 10 Vt vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu eius, adinuicem dicebant, 11 † Vtique homicida est homo hic, qui cũ euaserit de mari 12 vltio eum non sinit uiuere. 13 Et ille quidẽ excutiẽs bestiam in ignem, 14 nihil mali passus est. 15 At illi existimabant† eum in tumorem conuertendum, & subito casurum, & mori. Diu autem illis expectantibus, & videntibus nihil in eo

a Habitatores insulæ. Igne. Calore. a Sarmenta sunt uinearum.i.ramusculi sustentantes uuas, qui arefacti comburebantur. Fugiens calorem. a Intrauit, non destruxit. a Quia sciebant homicidam debere mori. Diuina. a Secundum morem percussorum à serpentibus. a i. sperantibus mori Paulum.

† Mytilenẽ. vulgarem. † Omnino. Mystice Sarmenta. † recipiebant. † 2. Cor. 11. Esa. 26. b. secũdum 70 † siuuram vt incẽderetur.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXVIII.

ET cum eua. Hic consequenter post naufragium ponitur passorum recreatio, & secundo huius beneficij recompensatio, ibi. *Contigit autem.* Circa primum dicitur,

2 *Et cum euasi. &c.* per habitatores insulæ.

3 *Barbari uero.* i. habitatores insulæ qui dicuntur barbari, eo quod non loquebantur Hebraice, Grece, nec Latine. alia.n. idiomata barbarica dicuntur. 4 *Præstabant, &c.* cõpatiendo naufragis. 5 *Accen.* i. cõgeriẽ lignorũ ardẽtiũ, q dr pyra, a pyr, qđ est ignis. 6 *Refic.* q de mari exieram⁹ aqua totaliter madefacti, vt patet ex dictis, & cum hoc erat frigiditas tpis. 7 *Cũ cong.* In quo apparet eius charitas, q totus madefactus nõ stati cucurrit ad ignẽ, sed collegit sarmẽta ad ignis augmẽtationẽ. 8 *Vip.* serpẽs est venenatus, sic nominatus, eo qđ vi pariat. Nã catuli existẽtes in vẽtre matris qñ crescũt, latera eius rodũt, & sic exeũt matrem interficiendo. 9 *A calore, &c.* fugiens ignis calorẽ. 10 *Inuasit, &c.* ipsum mordendo. Cætera patent vsque ibi. 11 *Vtique, &c.* sciebant.n. quia commune est apud omnes gentes, quod homicida debet mori. 12 *Vltio.* i. iustitia diuina. 13 *Non &c.* mortẽ sibi debitã q euaserat in mari supplens per aliã viã. 14 *Et ille, &c.* scdm Saluatoris missionẽ, Luc. 10. d. *Dedi vobis virtutẽ calcãdi super serpẽtes, & scorpiones, et nihil vobis nocebunt.* 15 *At il. &c.* scdm morem consuetũ taliter percus. Con-

MORALITER.

2 *Et cum eua. &c.* quæ transmigratio interpretatur, & iõ significatur per hoc, quod euadentes de spũali naufragio per tabulã pœnitentiæ debent ad virtutes efficacius transmigrare, ut sic tempus amissum valeant recuperare.

3 *Barb. &c.* Ex hoc habetur argumentum, quod homines alii, qui ciuiliter sunt nutriti, multo magis debent naufragis, & quibuslibet alijs angustiam passis affectu, & effectu compati.

7 *Cum cæt.* In hoc dedit superioribus, & prælatis, exemplum compatiendi, non tantum spiritualiter, sed etiam corporaliter inferioribus suis.

8 *Vipera a calore cum processisset, inuasit manũ, &c.* Per viperam quæ

Digitized by Google

infundit, quo manum A faciet .i. bonum opus impediat.

a *In locis autem illis erant prædia primatis insulæ, cui nomen Publio, &c.*

* Chrys. Ecce iterum alius hospitalis Publius, & diues, & abundantissimus nihil de religione Christi sciens sed ob solam calamitatem misertus illorum est, hospitioque benigne tractauit.

B b *Dysenteria*, vel dysin. Bed. est passio intestinorum.

c *Et cum be.* Cur infidelem infirmum prece saluat qui Timotheum Trophimumque infirmos fideles, vnum curat, alterum relinquit? Nisi quia ille per miraculum foris sanandus erat, qui interius non viuebat, hoc autem non indigebant, qui intus salubriter uiuebant.

a idest facies suas inuicem conuertentes inter se.

mali fieri, † conuertentes se dicebant eum esse Deum. In 1 2 a locis autem illis erant prædia principis insulæ nomine Pu 3 (Vineæ, vel agri.) blii, qui nos suscipiens, triduo benigne † habuit. Contigit 4 5 (A febre. a Profluuio uentris.) b autem patrem publii febribus, & dysenteria vexatum ia 6 7 cere. Ad quem Paulus intrauit. Et cum orasset, & imposuis 8 set ei manus, † saluauit eum. Quo facto, & omnes qui in in 9 sula habebant infirmitates, accedebant, & curabant. Qui 10 etiam multis honorib. nos honorauerunt, & nauigantibus im 11 (a Ex quo primum, venerant de Asia, vel ex quo in insulam deuenerunt.) posuerunt quæ necessaria erant. Post menses autem tres na 12 (Altera. Mytilene. Insulæ.) uigauimus in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat; (Alias castrorum.) c cui erat insigne † Castorum. Et cum uenissemus Syracusam, 13 (Circumnauigantes, circa Siciliam. Ciuitatem Siciliæ.) d mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes deuenimus Rhe 14 15 (a Quo indigebant Romam nauigaturi.) gium, & post unum diem flante Austro secunda die veni 16 17 (a Insulam. Multi legunt, Puteolos.) e mus Puteolos, vbi inuentis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem, & sic venimus Romam. Et inde cum au 18 19 (a Ab Appio Claudio constructum, proximum mari.) f dissent fratres, † occurrerunt nobis vsque ad Appij forum, & † tri 20 (a Tribus domibus in littore positis ex uno fundamento ædificatis. Minus timuit.) bus tabernis. quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo acce 21 22 23 perunt.

[Margin: fimu tata men te. — † sanauit — † Castor, & Pollux. 1. Timo. 5. d 2. Tim. vl. d — † de nobis — Prodigia Castorum — † tuetatur — Puteoli — † tres tabernas]

D rum, idest pleb.

Insigne Castorum. sine, r, Bed: Gemini autem Castores sunt Castor & Pollux, quos ob id gentiles in mari Deos inuocant, quia in prodigiis nautarum si solæ stellæ in naui, vel antennis apparuerint, periculosi, si vero geminæ, prosperi cursus sunt nunciæ. Alia translatio, Cui erat signum Iouis filii, quia ferunt fabulæ Castorem, & Pollucem Iouis filios fuisse.

e *Puteolos.* Puteoli locus est vltra Romam vbi vergilius fecit balnea medicinalia, singula propriis inscripta titulis (vt dicitur) contra quam .s. valerent egritudinem. vnde Salernitani inuidia ducti superuenientes in manu forti titulos destruxerunt, & ædificata mutila- F

d *Insigne Cast.* Rab. Quia aliqua forsitan, castra ibi antiquitus fuerant ædificata. Vel Cui naui, quia sub forma castrorum insignia velis erant intexta nautarum. Vel castrorum, C

f *Audissent fratres.* Rab. Christiani Romæ habitantes, vnde patet Paulum non primo prædicasse Romanis.

* Chry-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Conuertentes se.* Vnus alteri colloquendo.
2 *Dicebant eum esse Deum.* credentes cum immortalem. Deos.n. dicebant Gentiles homines immortalitatem consecutos, secundum suam æstimationem, vt Saturnum, Iouem, & sic de aliis.
3 *In locis au. &c prædia.* i. possessiones, & domicilia.
4 *Qui nos sus.* charitatiue.
5 *Triduo benig. hab.* victualibus reficiendo.
6 *Contigit autem.* Hic consequenter describitur dictorum beneficiorum recompensatio, charitatiue tamen, quia bona Dei non cadunt sub pretio, sicut dictum est, sup. 8. & hoc est quod dicitur *Contigit au. pa. Pu.* principis insulæ.
7 *Febrib. & dy.* i. fluxu ventris & excoriatione intestinorum.
8 *Vexatum iacere.* His.n. duabus infirmitatibus simul concurrentibus est homo morti propinquus.
9 *Ad quem Pau. intra.* visitando eum charitatiue.
10 *Saluauit eum.* statim ab utraque infirmitate.
11 *Qui etiam mul. ho. nos ho.* de beneficiis grati, & in Paulo cognoscentes Dei virtutem operari.
12 *Post menses.* Descripto multiplici processu per viam, hic consequenter describitur prius accessus ad terminum. s. Romam. Et primo describitur accessus. Secundo commorandi modus, ibi *Cum autem.* Circa primum dicitur. *Post men. au. tres.* Vtrum autem hoc tempus incipit a principio nauigationis de Cæsarea, vel aduentus ad hanc insulam, textus non dicit. Videtur tamen magis probabile, quod computetur ab aduentu in insulam, nam ut patet ex prædictis intendebat hyemare alicubi, nec videtur hyemasse alibi quam in hac insula.

[Margin: Diuisio]

13 *Cui erat in. C.* sic est in libris correctis. Duo.n. germani. s. Castor, & Pollux, qui dicuntur hic Castores in plurali sunt a primogenito sic nominati, audientes Helenam sororem suam esse raptam, insecuti sunt per mare, & orta tempestate nunquam comparuerunt propter quod Gentiles crediderunt illos immortales esse factos, vocantes eos deos maris, & propter hoc eorum insigne habebat illa nauis. 14 *Et cum uen. Sy.* Siciliæ ciuitatem, vnde fuit beata Lucia. 15 *Inde cir.* i. circa insulam nauigantes.
16 *Deuenimus Rheg.* villa est in Calabria.
17 *Secunda die ve. Pu.* hic est locus vltra Romam, vbi vergilius ædificasse dicitur balnea, supponens titulos singulis contra quaslibet infirmitates valerent, quæ Salernitani postea destruxerunt.
18 *Et sic veni. Ro.* i. prope Romam.
19 *Et inde cum audis. fra.* i. Christiani Romæ habitantes. Ex quo patet, quod Paulus non fuit primus qui prædicauit Romæ Christum.
20 *Occurrerunt v. ad Appii fo.* sic nominatum a quodam consule Claudio Appio, a quo est via Appia nuncupata.
21 *Et tribustabernis.* Est nomen vnum compositum ex duobus integris, & est indeclinabile, propter quod est hic accusatiui casus. est autem proprium nomen cuiusdam notabilis domus tres fontes consimiles habentis, in qua vendebantur venalia pro transeuntib. & vbi hospitabantur. 22 *Quos cum vidisset, &c.* De inuentione Christianorum. 23 *Accepit fid.* proficiendi in prædicatione euangelii. Cum

MORALITER.

quæ species est serpentis, diabolus significatur, qui serpens in sacra scriptura frequenter nominatur. Per manum Pauli bonum opus doctoris, vel confessoris significatur, quod diabolus veneno spirituali corrumpere conatur, sed ex hoc in ignem deicitur. nam eius pœna in igne gehennæ per hoc augmentatur.
6 *Contigit au. pa. Pu.* Per calorem febrium, ardor cupiditatis, per dysenteriam, quæ attenuat corporis substantiam, vitium prodigalitatis designatur. per hoc igitur, quod pater Publii febrib. & dysenteria vexabatur, significatur quod prodigalitas, & cupiditas frequenter in eodem homine sociantur. Nam sicut dicitur 4. Ethico. Omnis prodigus est etiam cupidus. nam vitium prodigalitatis non potest diu continuari de propriis bonis, & sic ex habitu malo procedit ad continuandum de alienis. per alias sanitates quas fecit Paulus in insula, significantur spirituales curationes quas doctor bonus, vel prædicator facit in ecclesia.
11 *Qui etiam, &c.* quia spiritualia bona conferentibus debent exhiberi corporalia. 12 *Post men. &c.* per hanc autem nauigationem versus Romam illorum, qui euaserant de naufragio, significatur processus debitus ad cœlestem patriam illorum qui euaserant de naufragio per pœnitentiæ tabulam. Nam Mytilone, sicut supra dictum est, transmigrationem ad virtutes significat, quæ quidem transmigratio est virtutis exercitatio. Hanc autem exercitationem sequitur habitus virtuosi generatio, quam comitatur operis delectatio. Signum enim habitus generati est delectatio in opere, & hoc significatur, cum subditur. 14 *Et cum, &c.* quæ interpretatur materia lætitiæ. 15 *Inde cir. &c.* quod interpretatur pascens eos. Habens.n. habitum virtutis delectabiliter operatur virtuosus, & sic alios reficit refectione bona quantum est in se. Sed quoniam ex opere bono procurante diabolo surgit aliquando elatio, ideo debitus processus uirtuose operantis est, vt se muniat contra uitium elationis, quod fit per considerationem suæ fragilitatis, quod significatur cum subd. f. 17 *Syrac. &c.* Cuius interpretatio est, declinatio. per humilitatem.n. declinat unusquisque ad considerandum propriam fragilitatem, Mic. 6. *Humiliatio tua in medio tui.* Et quia secundum dictum Saluatoris Luc. 14. c. *Qui se hum. exal.* ideo subditur.
18 *Et sic, &c.* quæ sublimitas interpretatur.

Post

Digitized by Google

* Chrysost. Propter Paulum vide oĩa hec fieri vt credant vincti, milites ac Centurio, nã etiã si lapides fuissent, & propterea quæ cõsuluerant, & ipsi audierãt, & quę prędixerat, & pp miracula quæ fecerat, & propter beneficia quibus educati erãt, de illo magna vtique cogitassent. Vide quando rectum iudicium fuerit, & à nulla affectione præoccupatum, quando statim recta iudicia recipit, & probatas sententias. Porro prædicatio etiam vsque in Siciliam peruenit. Videquando & Puteolos inuenis quibusdã transit mihi accurrerunt & alij, tanta fratrũ erat alacritas: non turbauit illos qđ Paulus erat in vinculis. Vide etiam illum iterũ humana quadam affectione teneri. *Visis .n. fratribus*, inquit, *fiduciam sumpsit*. Quamuis tanta miracula fecisset, attamẽ ab aspectu augmentum sumpsit. Et hoc discimus, quod humano more etiam consolationem accepit, & contra.

a *Cum autem venissemus Romam, &c.*

* Chrysost. Non paruum etiam hoc argumentum est illum fuisse per omnia admirabilem, non enim iam cum alijs numerabatur.

b *Post tertium autem diem, &c.*

* Chrysost. Volebat & seipsum & alios à crimine liberare, sequidem, ne accusent ipsum, & hoc illis nocceret, illos aũt ne videatur totum esse illorum. Verisimile enim erat percrebuisse famã, quod à Iudæis traditus esset, idq; sufficiebat ad terrendum illos. Statim igitur hoc vrget, & pro seipso rationem reddit. Quomodo igitur rationem reddit. *Quod simpliciter tradiderint ipsum, testantur Romanorum principes, quia volebant*, inquit, me dimittere. Quare igitur non dimiserunt, inquit, contradicentibus Iudæis? Vide quomodo minuit illorũ crimina. Si enim voluisset exaggerare, potuisset maiore impetu vti. Ideo inquit, *coactus sum appellare Cæsarem*. Et ita veniam impetrare. Quid igitur? vt illos accuses fecisti? Non, inquit, non quasi habeam aliquid quo gentem meam accusem, sed vt effugiam periculum, *Propter vos enim hac catena circundatus sum*. Tantũ abest vt hostili aĩo in vos sim affectus.

c *Qualiter spiritussanctus locutus est per Isaiam*. Beda. Hanc pphetiam quam Apostolus à spiritusancto, propheta à domino dictam esse pronunciat. Ex quo ostẽditur vna esse & voluntas & natura domini & spiritussancti, & in nomine spiritus etiam nomen domini intelligi.

[a] Principe peregrinorum, cui commendabantur peregrini.

a pit fiduciam. Cum autem venissemus Romam † permissum est Paulo permanere † sibimet cum custodiente se milite[a]. Post tertium autem diem conuocauit primos Iudæorum. Cumque conuenissent, dicebat eis: Ego viri fratres nihil aduersus plebem faciens aut amorem paternum, vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum. Qui cum † interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla causa esset mortis in me. Contradicentibus autem Iudæis coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. Propter hanc igitur causam † rogaui vos videre & alloqui. Propter spem enim Israel catena hac circundatus sum. At illi dixerunt ad eum: Nos neque literas accepimus de te à Iudæa, neque adueniens aliquis fratrum nunciauit, aut locutus est quid de te malum. † Rogamus autem à te audire quæ sentis, Nam de secta hac notum est nobis, quia vbique ei contradicitur, Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium † plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Iesu ex lege Moysi & prophetis, à mane vsque ad vesperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur, quidam vero non credebant. Cumque inuicem non essent consentientes, discedebant dicente Paulo vnum verbum; quia bene spiritussanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos; † Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis & non perspicie-

Interlinear glosses: a Non cum cæteris peregrinis. — a Idest cum viro vel militibus Lysiæ tribuni, & præsidum Felicis & Festi. — Scilicet quid commiserim. — a Coram Cæsare. — a Quia nulla causa mortis est in me. — Resurrectionis. — Christianorum — Iudæi, vel illi Paulo. — a Fideles & increduli. — a Mystice Christo & vnicuique doctori hoc dicitur. — Signa.

Marginal notes: † examinassent. — † aduocaui. — † conductione — † Volumus. — † plures. — † centurio tradidit uinctos principi exercitus, &c. — † apud semetipsum. — † Isaie

a In-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum autem. *Hic consequenter describitur manendi modus. Et primo quantum ad Pauli conditionem, cum dicitur.*
2 Permissum est Paulo per. &c. *idest, vbi voluisset,*
3 Cum custo. se milite. *ita quod non habebat carcerem clausum,*
4 Post ter. *Hic secundo ponitur modus manendi quantum ad accusationem Pauli. Circa quam primo ponitur narratio causæ suæ appellationis. Secundo ponitur ab eo verbum ædificationis, ibi, Cum constituissent, Circa primum dicitur.* 5 Conuocauit primos Iudeo. *In quib. alii virtualiter consistunt.* 6 Nihil aduer. ple. fa. *Nã in templo inuentus sum oblationem faciens secundum modum Iudæorum.* 7 Vinctus ab. *vt patet sup. 21.* 8 Qui. *s. Romani.*
9 Cum inter. &c. *vt patet sup 24. & 26.* 10 Contradicẽtibus autem Iudæis. *Quia volebant me occidere insidiis, vt patet supra 24. & 26.* 11 Coactus sum ap. Cæ. *quia videbam iudicem inclinatum ad faciendum omnium Iudæorum petitionem iniustã.*
12 Non qua. gen. meam. *scilicet, Iudaicam.* 13 Habens ali. ac. *erga Cæsarem.* 14 Propter hãc igitur causam rogaui vos videre, &c. *Ad ostendendum vobis innocentiam meam.*
15 Propter spem enim Israel. *De Christo promisso in lege, & prophetis, quæ in Iesu Nazareno impleta est, & de resurrectione mortuorum, quæ in eius aduentu secundo implebitur.*
16 Catena hac circum. sum. *eo quòd ista prædicaui, & prædico. Cætera patent vsque ibi,* 17 Rogamus aũt a te au. quæ sen. *De Iesu Nazareno.* 18 Nam de secta hac, *s. Christianorum.*
19 Notum est nobis. *a principibus Iudæorum, vt patet ex supradictis in multis, & diuersis locis.* 20 Cum consti. *Hic consequẽter Paulus ad eorum petitionem proponit verbum euangelicæ prædicationis, prout subditur.* 21 Quibus expo. *scripturas veteris Testamenti.* 22 Testificans. *idest, ianuam beatitudinis, apertã per passionem Christi.* 23 Suadensque eis de Iesu. *Nazareno, q est vere Christus.* 24 Ex lege Moysi, & prophetis. *i. ex eorum scripturis.* 25 A mane vsque ad vesperam. *in quo apparet eius solicitudo circa prædicationem.* 26 Et quidam. *A Deo interius tracti, Io. 6. c. Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eũ.* 27 Quidam verò non cre. *A deo pp sua demerita reprobati.* 28 Discedebant, *s. nõ credentes.* 29 Dicente Paulo vnũ verbũ. *obstinatis.* 30 Quia bene spiritussan. lo. *est per Esa. pro.* 31 Vade ad po. istum, & dic ad eos. *quæ auctoritas allegata secundum translationem. LXX. refertur ad tempus Christi secundum sensum literalem, vt ibidem plenius dictum fuit, prænuncians Iudæorum obstinationem pro parte maiori in primo aduentu Christi.* 32 Aure. *scilicet, corporali.*
33 Audie. & non intel *quia Iudæi audierunt prædicationẽ Christi, & eius apostolorum, & pro maiori parte veritatem ab eis dictam non receperunt credendo,*
34 Et vi. vi. & non per. *quia viderunt miracula Christi corporalibus oculis, & non cognouerunt virtutem suæ diuinitatis,*

1 In-

MORALITER.

4 *Post tertium, &c.* Supra 23. c. dixit dominus Paulo: Esto constans, sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic & Romæ oportet te testificari, & ideo Paulus post aduentum suum ad ciuitatem Romanam, voluit Dei mandatum exequi, loquendo constanter primo Iudæis, & postea Gentilibus fidẽ Christi, propter

Digitized by Google

A a *Incrassatum.* Bed. Ne putetur crassitudo cordis, & grauitas aurium naturæ esse non voluntatis, subiungit culpam liberi arbitrij dicens, compresserunt, ne forte vi. ocu.

b *Ne forte vid. ocu.* Bed. ipsi præcedētib. meritis causa fuerunt, vt deus eis oculos clauderet. Vel ad superiora iūgendū est dicente domino ad pphetā. Vade ad populum, & peccata quibus cecitatē meruerunt illis impropera, si forte, vel sic audiant, & ad me cōuertantur.

✠ Cyril. Alexand. Excæcationē ex parte factā Israeli, diuinus Paulus scribit, interpretans fere quēadmodum illis excæcationem pati contigerit. Ad hodiernū enim vsque diē, quādo legitur Moses, velum cordi eorū imponit. Etenim qui ad

a tis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus gra- [1] [2]
¶ Quia surdi erant.
b uiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte vi- [3]
deant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & con [4]
a ¶ Q.d. & si intelligerent, & conuerterentur, & sanarem eos.
uertantur, & sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam [5] [6]
a ¶ Christus, vel euangelium. b ¶ Non vt Iudæi. ¶ Intus.
Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. Et [7] [8]
cum hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes [9] [10]
inter se quæstionem. Mansit autem biennio toto in suo con- [11]
a ¶ Hospitio, quod ipse conduxerat. b ¶ Non solum Iudæos, sed etiam Gentes, quas dixerat saluandas reprobatis Iudæis. [12]
c ductu, & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eū, præ- [13] [14]
dicans regnum dei, & docens, quæ sunt de domino Iesu [15]
a ¶ Quia nullus prohibebat, vel prohibere poterat, [16]
d Christo, cum omni fiducia sine prohibitione. [17] [18]

D hæc faciunt suis ipsorū capitib. insidiari, & ptinaciæ morbo laborātes, nec audire velle, nec videre posse. Ne videāt oculis, & aud ant aurib. & cōuertant se, & sanē eos. Auctores itaque sui ipsorū interitus fuerunt, cū nec a Chro acutè dictis aurē adhiberent, nec suæ ipsorū mentis oculū aperirēt. Si. n. hoc fecissent cōuersi fuissent, & si cultū quem oportuit reliquissent, saluam ac sanam suam mētem reliquissent.

c *Conductu.* Ra. in libera custodia, p quā conducebatur, vel in sua concione qua contra Iudęos dispu tabat.

d *Sine prohibitione.* ✠ Chryso. Prædicatur aliquando liberè sed cū prohibitione. Libertatē illius in loquendo nihil phibebat, vel morabat. Vides dispēsationē dei,

B istam demum morū feritatem delapsi sunt, vt effrenes plane, neque Mosaicis scriptis, neque sanctis prophetis, addo etiam, neque ipsi Christo obedire voluerint, eos nebulæ intelligibilis circunfundi tenebris, & minimo minus a lapidibus sensu carentibus abesse, cōsentaneum est. Hoc proinde vaticinium instituit vniuersorum deus, & iubet prophetam denunciare illis. Auditu audietis, & non intelligetis. Erant nimirum ipsi auriti testes, auditoresque vocis seruatoris, docuit in Synagogis, clamauit Hierosolymis, ac proinde erant, ac si nihil omnino audiuissent. Erant spectatores rerum admirabiliter supra fidem gestarū. Spectarunt. n. leprosos morbo releuatos, exilientes claudos, cæcos videntes, mortuos è monumentis resurgentes, at illis hæc minimè profuerunt, miseri homines perpetuo quasi orbati ipsis oculis extiterūt. Hac de causa voce sanctorum p.obro illis vertitur, q semper præfractę ceruicis fuerint, ac corde immorigeri, sanctosque occiderint. Datam vero illis esse obdurationem dicit, ne videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Hoc demum erat planè, quod Christus dixit his, qui nolebant credere. Ne murmuretis inter vos, Nemo pōt venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eū, & rursus:

C Omnis, qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me. Itaque ad agnitionem Christi per reuelationem dei, & patris, vocati non sunt, quod salute ipsius, & vita digni non fuerunt. Si cui placeat alium sensum his verbis apponere, hunc ad modum intelliget. Prædicit enim vniuersorū deus, vt qui sciat occulta, & futura, atque omnino eos visuros, & audituros, māsuros aūt ac si non audijssent, neque contēplati fuissent, idque ipsis pp mentis suæ malitiam accidisse. Addit deinde dum hæc

Dimittit sitibundum auditorem: Hoc & exteri faciunt. Omnia enim scire ignauum ac negligentem facit. *Loquebatur,* inquit, *de regno Dei.* Vide nihil sensibile, nihil de præsentibus loquitur, sed spe illos pascebat, quum non posset ostendere a suo statu. Beda. Non solum enim Romæ non est prohibitus prædicare, sed necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, est dimissus in occidentis partibus prædicare. Postea vero, idest, vltimo Neronis anno retentus, ab eo martyrio coronatus est.

E HIERONYMVS. Paulus Romam vinctus ingreditur, vt vinctos superstitionis erroribus liberaret. Manens in hospitio conducto per biennium, vt nobis vtriusq; instrumenti donum reddat æternum. Hac expositione docemur, cætera, quæ in hoc volumine de Paulo, vel de alijs scripta sunt, non solum fructum ecclesiasticæ doctrinæ præmonstrare, sed etiam medullam spiritualis sensus, & virtutem habere.

RABANVS. Post passionem domini vigesimoquinto anno, idest, secundo Neronis, eodem tempore quo Festus Iudææ procurator successit Felici, Paulus Romam vinctus missus est, & per biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputabat. Sciendum vero nōdum roborato Neronis imperio ab eo Paulum dimissum esse. ut euangelium in occidente prædicaret, cuius permissionis tempus decennium fuisse putatur, quando bienij illius finis in 27. annis post passionem domini, id est, Neronis quarti completionem incurrit. 27. anno passionis domini, id est, Neronis. 14. Petrus & Paulus F martyrio coronati sunt.

Matth. 13. b Matth. 4. b Luc. 8. b Ioān. 12. f

NICOLAVS DE LYRA.

1 Incrassatū enim, &c. *metaphorica est locutio. quia sicut crassitudo circa cor congregata suffocat vitam corporalem, ita malitia Iudæorum exaggerata in mente eorum extinxit in eis vitā spiritualem.*

2 Et auribus gra. au. *dicentes Ioan. vi. e. Durus est hic sermo, quis potest eum audire?*

3 Et oculos suos. *scilicet, mentales.*

4 Compresserunt. *id est, à veritate declinauerunt.*

5 Ne forte vi. &c. *Et hoc dicitur propter libertatem arbitrij, per quam poterant à veritate auerti & ad eam conuerti: ad quam si conuersi fuissent, gratiam sanantem diuinitus habuissent.*

6 Notum er. sit vo. *Iudæis.*

7 Quoniam, &c. *Iudæis repellentibus ipsū: nam apostoli ex ordinatione Dei prædicauerunt Gentibus euangeliū Christi Iudæis repellentibus, sicut dixerūt Barnabas & Paulus supra 13. a* Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternę vitæ, ecce conuertimur ad Gentes, sic enim præcepit nobis dominus.

8 Et ipsi audient. *sicut patet impletum per orbem terrarum.*

9 Et cum hæc. di. exi. &c. *indignati quia Gentiles eis præferebat.*

10 Multam. *Nam aliqui credebant Paulo, aliqui discredebant.*

11 Mansit autem. *Hic secundo ponitur prædicatio Pauli indifferenter omnibus Iudæis & Gentilibus, cum dicitur:* Mansit autem biennio toto. *scilicet, Romæ.*

12 In suo con. *id est, in hospitio ab eo locato.*

13 Et suf. omnes. *indifferenter.*

14 Qui ingre. ad eum. *ad audiendum Dei verbum.*

15 Prædicans reg. Dei. *id est, beatitudinem æternam.*

16 Et docens. *ea quæ sunt necessaria ad salutem.*

17 Cum omni fiducia. *de adiutorio Saluatoris.*

18 Sine prohi. *imperatoris. Ex hoc autē quod hic dicit,* Mansit autem biennio toto. &c. *& quod dicebat de Iesu:* sine prohibitione. *innuitur verisimiliter, quod iuit ad prædicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, sicut scripserat Romanis. 15. Per vos proficiscar in Hispaniam. Paulus enim anno secundo Neronis fuit adductus Romam, & biennio mansit ibi, vt dicitur hic. Nero vero imperauit. 12. annis: in quorum vltimo interfecit Petrum & Paulum. & sic videtur quod tempore intermedio Paulus iuerit ad prędicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, & postea redijt Romam vt circa finem imperii Neronis & ipse cum beato Petro per martyrii palmam transiret ad gloriam. Ad quam nos perducat qui cum patre, & spiritusancto viuit & regnat in secula seculorum. Amen.*

MORALITER.

pter quod dicitur in fine huius capituli. 3 *Et suscip. omnes, & c. prædic. &c.* & in hoc dedit exemplū prædicantibus euangelium, vt sine personarum acceptione doceant omnes qui volūt audire cum omni fiducia de adiutorio dei in præsenti, & eius præmio consequendo. Quod nobis concedat, &c.

Incipit

Digitized by Google

☙ Incipit Poſtilla Nicolai de Lyra ſuper Epiſtolas Canonicas ſanctorũ Iacobi, Petri, Ioannis Euangeliſtę, & Iudæ, & primo præfatio.

A

QVatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. *Prouerbior. 30. a. Septem epiſtolæ quæ Canonicæ, i. regulares nuncupantur editæ ſunt a quatuor Apoſtolis, Iacobo, Petro, Ioãne, & Iuda, & in vno libro collocantur. Ideo debentur his authorib. ſed miniſterialiter tantum, nam autor principalis eſt ſpiritusſanctus. ideo poteſt conuenienter dici verbũ propoſitum.* Quatuor ſunt minima terræ, &c. *in quo circa iſtos apoſtolos tria notãtur. numerationis typus, ibi.* Quatuor ſunt. *humiliationis actus, ibi.* minima terræ *Contemplationis exceſſus ibi.* Et ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus.

B C D

Circa primum ſciendũ quod quaternarius eſt primus numerus quadratus, quia conſurgit ex ductu primi numeri. ſ. binarii in ſeipſum, bis. n. duo quatuor ſunt. quadratura vero perfectionem virtutis figurat, vt Philoſophus. 1. Ethicorum virtuoſum vocat quadratum, dicens Qui vtique vere bonus, & quadratus ſine vituperio. Nam ſicut corpus quadratum in quolibet latere optime ſedet, ita virtuoſus in quolibet caſu, & fortuna bene ſe habet. Iſti vero quatuor Apoſtoli fuerunt virtute perfecti, propter quod in multis quaternarius ſunt figurati. Iſti enim ſunt quatuor fluuii Paradiſi aqua ſapientiæ militantem Eccleſiam irrigantes:

E F

Quatuor Apoſtolorum in canonicorum figura.

Incipit Prologus Sancti Hieronymi in ſeptem Epiſtolas Canonicas.

NON ita ordo eſt apud Græcos, qui [1] integre ſapiunt, & fidem rectam ſectantur, epiſtolarum ſeptem quæ ca [2] nonicę nuncupantur, ſicut in Latinis [3] codicibus inuenitur, [4] vt quia Petrus eſt primus in ordine Apoſtolorum, [5] primæ ſint etiam eius epiſtolæ in ordine cęterarum. [6] ſed ſicut euangeliſtas dudum ad veritatis [7] lineam correximus, ita has proprio ordini [8] Deo iuuante reddimus. Eſt. n. prima earum vna Iacobi, duæ Petri, tres [9] Ioannis, & vna Iudæ. Quæ ſi ſic, vt ab eis [10] digeſtæ ſunt, ita [11] quoque ab interpretibus fideliter in Latinum eloquium [12] verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, [13] nec ſermonum ſeſe varietas impugnaret, illo præcipuo loco [14] vbi de Trinitatis unitate in prima Ioannis Epiſtola poſitum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum eſſe a fidei veritate comperimus: trium

Expoſitio prologi in Canonicas Epiſtolas incipit.

NOn ita ordo eſt apud Græcos, &c. In iſto prologo tria tangit Hieronymus, quæ reddũt auditores dociles beneuolos, & attentos. Primo tangit ordinem, & numerum canonicarum epiſtolarum, per quod auditor docilis redditur. Dicit. n. Tullius, quod dociles auditores habere poterimus, ſi ſummam cauſæ breuiter exponamus. Secundo tangitur vtilitas, & difficultas operis, per qđ auditoris attentio excitatur. Dicit. n. Tullius. Attentos habebimus, ſi pollicemur nos de rebus magnis, nouis, & inuſitatis verba facturos. Tertio conuertens ſermonem ad Euſtochium, tangit incommoda quę eum circunſtant propter interpretationem ſacræ ſcripturæ. per quod beneuolentia captatur. Dicit quidem Tullius. Beneuolos auditores facere poſſumus, ſi noſtra incommoda referimus, inopiam, ſolicitudinem, calamitatem, &c. Secũda pars incipit ibi. Quæ ſi ſic, vt ab eis digeſtæ ſunt, &c. Tertia ibi. Sed tu uirgo Chriſti, &c. In prima parte duo tanguntur. Primum eſt, quod Latini non ità ordinant iſtas epiſtolas, ſicut Græci. Secundum eſt, quod earum rectus ordo habetur ſecundum traditionem Hieron. quod notatur ibi. Sed ſicut Euangeliſtas. Dicit ergo.

1 *Non ita ordo eſt ſep. epiſtolarum.* Glo. ſeptem ſunt propter ſeptem dona ſpiritusſancti. Vel propter fidem ſanctæ trinitatis, quam continent, quæ per quatuor mundi partes diffuſa eſt. Ordo, & numerus, & autores iſtarum epiſtolarum habentur per iſtum verſiculum. *Vna Iacob. Pe.* duæ, tres ſunt Io. vnica Iudæ.

2 *Quæ Canonicæ nuncupantur.* i. regulares, ad differentiam earũ quas fecerunt pſeudo, ſub nominibus apoſtolorum. Vel Catholicæ. i. vniuerſales a fide vniuerſalis eccleſiæ, quia non vni populo, non vni ciuitati ſcriptæ ſunt, ſed vniuerſali eccleſiæ. Catholicon Græce, vniuerſale Latine.

Non eſt (inquam) *ita ordo apud Græcos qui integre ſapiunt.* quantum ad cognitionem credendorũ. *Et fidem rectam ſectantur.* quantum ad opera fidei, quaſi dicat, habent cognitionis perfectionem in credendis, habent fidei directionem in agendi. vnum. n. iſtorũ non ſufficit ſine reliquo, vnde Iac. 2. *Fides ſine operibus mortua eſt.* Et conſequenter dicitur ibi de Abraham. *Fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt.*

3 *Sicut in Latinis codicibus inuenitur.* ſ. qui ſcripti ſunt ante tranſlationem Hieronymi, vt. ſ.

4 *Quia Petrus eſt primus in ordine Apoſtolorum.* cui principaliter datæ ſunt claues ligandi, atque ſoluendi, Mat. 16. c. *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Vnde eccleſia cantat de eo. Tu es paſtor ouiũ, princeps Apoſtolorum.

5 *Primæ ſint etiam eius epiſtolæ in ordine cæterarum.* Hic quæritur quare ab Hieronymo aliter ordinantur? Reſpondeo, poſſunt ordinari ſecundum ordinem, & dignitatem ſcribentium, & ſic primæ ſunt epiſtolæ Petri. Vel ſecundum ordinem temporum quibus ſcripſerunt, & ſic prima eſt epiſtola Iacobi, qui primus ſcripſit inter Apoſtolos. Iacobus. n. triginta annis rexit eccleſiam Ieroſolymitanam poſt paſſionem domini. ſ. vſque ad ſeptimum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus vero 38. i. vltimo anno Neronis. Et certum eſt, quod in vltimo tempore vitæ ſuæ ſcripſit. Vnde dicit 2. Petri. 1. e. *Certum eſt quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei.* Ex quo patet, quod ſcripſit poſt Iacobum. Ioannes vero multum poſt euãgelium, & epiſtolas ſcripſit. ſ. poſt mortem Domitiani, quia reuerſus de exilio inuenit eccleſiam per hæreticos perturbatam, & tunc ſcripſit euangelium, & epiſtolas contra ipſos.

Canonicarum ordo duplex.

6 *Sed ſicut euangeliſtas dudum.* Hic oſtenditur, quod ſecundum translationem Hieronymi recte ordinantur. Litera plana eſt. Hic quæritur quid eſt quod dicit hic, Euangeliſtas correximus? Reſpondeo, Correxit quod pertinebat ad euangelii veritatem, quod per pſeudo, fuerat deprauatum, & quod per tranſlatorum imperitiam fuerat immutatum.

7 *Ita has epiſtolas proprio ordi. reddidi.* ſ. ſecundum quod ordinatę ſunt apud Græcos, & non ſecundum Latinos antiquorum codices qui rectum ordinem non habebant.

8 *Deo iuuante reddidi.* ſine quo nihil poſſumus facere bene, nec etiam cogitare bonum. 2. Cor. 3. b. *Fiduciam talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.*

9 *Quæ ſi ſic ab eis, &c.* In hac parte tria tanguntur. Primum eſt vtilitas tranſlationis debitæ, ſecundum eſt error tranſlationis antiquæ, ibi. *In qua etiam ab infidelibus, &c.* Tertium eſt periculum incidens, vel imminens ex huiuſmodi errore, ibi. In quo maxime &c. Litera eſt plana.

10 *Digeſtæ.* i. ordinatæ, eo. ſ. ordine quo ſunt ſcriptæ. Nota ꝙ digero, ris. dicitur ordinare, vel explicare, vel ordinem deſcribere, vel in numerum ordinare, vel exponere, vel diuidere ordinatim, vel euacuare, vel ebrietatem deponere cum cibaria, & potus diuiduntur, & quędam pars purior tranſmittitur ad membra ad alimentum vitæ, quædam groſſior emittitur in ſeceſſum, & inde dicitur digeſtus. ta. tum. 11 *Ab interpre.* Latinis.

12 *Ambiguitatem.* i. dubietatem in ordine.

13 *Nec ſermonum uarietas.* Propter diuerſitatem litteræ.

14 *In pri, Io. epi.* 1. Io. 5. b. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, verbum, & ſpiritusſanctus.* & illud omiſerant Latini interpretes.

A gentes, Genes. 2. b. Quatuor aurei circuli in arca Testamenti, quæ est Christus in eius lateribus existentes, Exod. 25. b. Quatuor venti cœli mortuos vivificantes, Ezech. 37. b. Quatuor viri in fornace tribulationis illæsi permanentes, Daniel. 3. c. vbi dicitur, quod species vnius, quasi species filij Dei, quia beatus Iacobus Dei filio Iesu Christo in forma, & figura corporis fuisse dicitur simillimus. Hi sunt quatuor fabri cor vna peccatorum deiicientes, Zach. 1. & alii plures quaternarii possent ad propositum induci de sacra scriptura, sed isti sufficiant.

Circa secundum sciendum, quod humilitas est decus, & custos omnium B virtutum, Gregor. Qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, quasi puluerem in ventum portat. Isti vero quatuor Apostoli, sicut ex eorum actibus, & doctrina patet; C fuerunt humillimi, quod notatur, cum dicitur. Minima terræ. Inde quilibet eorum potuit dicere illud 1. Corint. 15. b. Ego sum minimus Apostolorum. Fuerunt enim Apostoli de natura principiorum, quæ sunt minima quantitate, & maxima virtute, sic isti Apostoli per veram humilitatem minimi fuerunt in sua reputatione, & maximi per suam prædicationem in fide lium multiplicatione, secundum illud Esa. 60. d. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam.

Circa tertium considerandum, quod sicut dicitur Pro. 11. a. Vbi humilitas, ibi sapientia, propter quod circa istos Apostolos post actum humiliatio

tantummodo vocabula, hoc est aquæ, sanguinis, & spiritus in ipsa sua æditione ponentes, & patris, verbique, ac spiritus testimonium omittentes, in quo maxime, & fides [1] Catholica roboratur, & patris, & filij, & spiritussancti [2] vna diuinitatis substantia comprobatur. [3] In cæteris vero E- [4] pistolis quantum a nostra aliorum distet æditio, lectoris [5] prudentiæ derelinquo. Sed tu virgo Christi Eustochium, [6] dum a me impensius scripturæ veritatem inquiris, [7] meam [8] quodammodo senectutem inuidorum dentibus, vel mor- [9] sibus corrodendam exponis [10] Qui me falsarium corrupto- [11] remque sanctarum scripturarum pronunciant. Sed ego in [12] tali opere, nec æmulorum meorum inuidentiam pertimesco, nec sanctæ scripturæ veritatem poscentib. denegabo.

miliationis notatur excessus cōtemplationis, cum dicitur. Et ipsa sunt D sapientiora sapientibus. Sapientes autem huius mundi reputati sunt Philosophi, qui tamen ad veram sapientiam, quæ Christus est, non attigerunt, secundum quod dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris. Hoc doctus Plato nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. Isti autem Apostoli hanc scientiam attigerunt, & sic sapientiores sapientibus fuerunt. De quo potest exponi quod dicitur. primo Corinth. 1. d. Quod stultum est Dei. idest, quod dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, sapientius hominibus, idest, continet maiorem sapientiam, quam ab hominibus possit capi E ad plenum. Dei autem fuerunt, & sunt isti Apostoli tanquam membra principalia corporis eius mystici. Et licet stulti, ac stolidi fuerint a mundi sapientibus reputati, tamen fuerunt sapientissimi. Sapientia enim Philosophorum fuit deorsum descendens ex cognitione istorum sensibilium & corruptibilium, & ducens in amorē terrestrium, propter quod dicitur. terrena animalis, & diabolica. Iacob 3. d. Sapientia vero Apostolorum fuit desursum descendens a patre luminum eorum mentib. impressa per spiritumsanctum, propter quod fuit pudica, pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & bonis fructibus quibus perfecte fruentur electi in aula cœlestis gloriæ. Ad quam nos perducat qui sine fine viuit, & regnat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In quo*. s. testimonio patris, verbi, & spiritussancti.
2 *Fides Catholica maxime robo*. i. confirmatur contra hæreticos impugnantes.
3 *Vna diuinitatis substantia comprobatur patris, & filii & spiritussancti*. i. quod sit vna substantia trium personarum, quod negat Arrius, sicut Sabellius negat earum trinitatem, vnde versus. Arrius horret idem dicit, quod Sabellius idem.
4 *In cæteris vero epistolis quantum a si*. scilicet, a prima Ioannis.
5 *Sed tu virgo Christi*. Hic tanguntur duo. Primo enim tanguntur incommoda occasione interpretationis sacræ scripturæ ipsum circunstantia. Secundo fortitudo ipsius, siue constantia, ibi, Sed ego in tali opere, &c. Dicit ergo. *Sed tu virgo Christi Eustochium*. Vide supra. versus finem prologi super Iosue, & inuenies satis de Eustochio.
6 *Impensius*. i. instantius, idest frequenter, & cum magna instantia.
7 *Meam quodammodo senectutem*. i. me senem.
8 *Dentibus*. i. mordacibus detractionibus. Ecclesiast. 10. c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detraxit, Prouerb. 30. b. Generatio quæ pro dentibus gladios habet. Psalm. Lingua eorum gladius acutus. Psalm 59. 8
9 *Falsarium*. intermiscendo falsa.
10 *Corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant*. Damnando vera ab aliis scripta, & hoc contra asteriscos, & obelos, F quibus supplebat diminuta, iugulabat, & damnabat superflua in tali opere, tam vtili.
11 *Nec æmulatorum meorum inuidentiam pertimesco*. Prouerbiorum vigesimooctauo a. fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
12 *Nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo*. hoc. n. esset inuidere, imo communicabo ex charitate, & maxime poscentibus. Sapien. 7. b. Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico.

HVic operi Hierony. præmittit prologū, in quo ostendit, quia ad certum ordinem digestionis secundum Græcos epistolas redegit, & veritatem in translatione seruauit quod non alii ante se. Canonicæ dicuntur hæ epistolæ, vel ideo, quia in canone ecclesiasticæ scripturæ receptæ sunt, vel quia regulam supplent. Docent namque custodiam in fide, tolerantiam in persecutione. Instruunt etiam ad alias virtutes multas.

Incipit Argumentum in Epistolas Canonicas.

IAcobus, Petrus, Ioannes, & Iudas septem Epistolas æddiderunt, tam mysticas, quam succinctas, & breues pariter, ac longas. Breues in verbis, longas in sententiis, vt rarus sit qui non in earum lectione cæcutiat.

Prologus Hieron. in Epistolam Sancti Iacobi ex libro de illustribus viris.

IAcobus qui appellatur frater domini, cognomento iustus, vt nonnulli existimant Ioseph ex alia vxore, vt autem mihi uidetur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, post passionem Domini & resurre-

a *Catholicæ*. Catholicæ dicuntur hæ epistolæ, scilicet, vniuersales, a fide vniuersalis ecclesiæ nō discordantes, vel canonicæ, idest, regulares ad distantiam earum quas fecerunt pseudo, sub nominibus Apostolorum. Septem sunt hæ epistolæ, propter septem dona sanctispiritus, vel propter fidem sanctæ trinitatis quam continent, quæ per quatuor mundi partes diffusa est. prima ponitur epistola Iacobi, non quia primum scripta fuerit, sed propter dignitatem,

Digitized by Google

ctionem statim ab apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tantum scripsit epistolam quę de septem catholicis est, quæ & ipsa & alio quodam nomine eius ædita asseritur, licet paulatim procedente tempore obtinuerit autoritatem. Egesippus vicinus Apostolorum temporum in quinto commentariorum libro, de Iacobo narrans ait. Suscepit Ecclesiam Ierosolymæ post Apostolos frater Domini Iacobus, cognomento iustus, hic de vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic soli licitum erat ingredi Sanctasanctorum. Vestibus laneis non vtebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur templum, & fixis genibus pro populo precabatur, intantum, vt camelorum duritiam traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro antiquitatum, & Clemens in septimo hypotipos on, idest, informationum, dicunt mortuo Festo, qui Iudæam procurabat, Albinum successorem eius missum a Nerone, qui cum necdum ad prouinciam venisset, Ananus pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta actione concilium congregauit, & compellens publice Iacobum, vt Christum negaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus semianimis, diceret. Domine ignosce illis: quid enim faciant, nesciunt: fullonis fuste cerebro percussus interiit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, vt propter eius necem subuersam Ierusalem creditum sit. Testantur Acta Apostolorum multa de eo. Triginta annis Ierosolymam rexit, vsque ad septimum Neronis annum. Iuxta templum, vbi præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi, & vltimam Adriani notissimum habuit. Quidam è nostris putauerunt eum in monte Oliueti conditum: sed falsa eorum opinio est.

A tem, quia scripta est Iudæis, qui digniores erant, quia Dominus in propria persona prædicauit illis, & propter eos fuerat missus, & ipsi primum fidem susceperant, quorum episcopus Iacobus iste fuerat ordinatus. Secunda Petri ponitur, quia electis aduenis Græce proselytis scripsit. i. de Gentilitate ad Iudaismum, de Iudaismo ad euangelicæ electionis gratiam conuersis. Legimus occiso beato Stephano, quia facta est persecutio magna in illa ecclesia, quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apostolos. His ergo dispersis qui propter iustitiam passi sunt, mittit hanc epistolam.

Beda.

B Scribit etiam illis, qui percepta fide Christi nec dum operib. perfecti esse curabant, Necnon etiam, & eis qui fidei exortes durabant, qui & ipsam in credentibus quantum ualuere persequi & pturbare curabāt, Qui tamen omnes in dispersione fuerunt variis casibus, a patria profugi, & innumeris cędibus mortibusque & ærumnis vbicunq; erant ab hostibus oppressi. Itaque iustos hortatur ne in tentationibus a fide deficiant, peccantes castigat, & admonet, vt a peccatis se contineant, virtutibus proficiant. Ne infructuosum sibi sit, immo etiam damnabile, q̄ fidei sacramenta percepissent. incredulos admonet, vt pęnitentiā

C de nece Saluatoris cęterisque quib. implicantur scelerib. gerāt antequam vltio cęlestis, vel inuisibiliter, vel ēt visibiliter irruens percellat. q̄a in circūcisione ordinatus erat Iacob. Apostol⁹, curauit eos qui ex circuncisione erant, sicut præsentes loquendo docere, sic & absentes per epistolam consolari, increpare, instruere, corrigere. Hieron. in martyrologio. Iacob. Zebedæi ab Herode Agrippa decollatus gladio interiit. Alphei autem filius

D in Perside defunctus. Tertius autem qui est frater domini, qui de pinna templi præcipitatus interiit. idem in expositione Isaiæ. Duæ oliuæ, & tres, & quatuor, & quinque, quatuordecim Apostoli intelliguntur. i. duodecim qui a domino electi sunt, & tertiusdecimus Iacobus qui appellatur frater Domini. Paulus quoque Apostolus vas electionis quartusdecimus est.

Apostoli quatuordecim.

Pro inuestigatione de quinq; Mariis quas agiographia sępe cōmemorat. Notādum tres fuerunt sorores, Maria. s. mater domini, & Maria mater Iacobi Alphei, & Ioseph, & Maria mater filiorum Zebedæi. s. maioris Iacobi, & Iohannis Euangelistæ. Maria mater domini fuit filia Ioachim, & Annæ. quam Cleophas frater Ioseph accepit vxorē Ioachim defuncto, & generauit ex ea filiam quam vocauit Mariam

Mariæ quinque.

E deditque eam cuidam nomine Alpheo, vnde ille Iacob. minor, qui cognominatus est iustus, & frater domini, dictus dicitur Iacobus Alphei. i. filius Alphei a patre. despōsauit etiam Cleophas filiam suam. s. Mariā virginem matrē domini Ioseph fratri suo, cuius virginitatis custos, & solatium partus extitit, & nutritor. Maria autē uxor Zebedæi, & ipsius Annę, & cuiusdā Salome fuit, qui post

quid enim faciant, nesciūt

Matth. 16. Luc. 7. f.

F Cleophā habuit eā. vnde legitur in euangelio. Maria Iacobi, & Salome. Maria Magdalenæ soror Lazari, & Marthæ fuit, quæ domini pedes lachrymis suis lauit, & capillis suis extersit. Quapropter ei ipse peccatorum veram ablutionem, & spiritalem vnctionem retribuit, de qua dn̄s septem dæmones eiecit. Quinta vocatur Aegyptiaca, cuius prosapia ad pręsens non inquiritur.

Incipit

Digitized by Google

Hanc D. Iacobi epistolam vere Canonicam esse.

A Canon. 84. *Apostol. Sunt omnibus vobis clericis simul, & laicis venerandi, ac sacri libri, veteris quidem testamenti, Mosis quinque, Genesis, Exodus, &c. Nostra vero, hoc est, noui testamenti, euãgelia quatuor, Pauli epistolę quatuordecim, Petri duę, Ioannis tres, Iacobi vna; Iudæ vna.

Canon. 59. Conc. Laodic. Quę oporteat legi in Ecclesijs, & in authoritatę recipi, hæc sunt Gen. Exod. &c. Noui testamenti euangelium secundũ Matthæum, &c. Canonicæ epistolæ septem, Iacobi vna, Petri duæ, Ioannis tres, & cætera.

Can. 7 Conc. Mileuit. Sanctus enim, & iustus erat Iacobus Apostolus, cum diceba, In multis offendimus omnes.

Cęl. hier. c. 1 *Dion. Areopag. Omne datum optimum, & omne bonum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.

B Epist. 1. *Ana. Martyr. Quicunque (vt ait Iacobus Apostolus) totam legem seruauerit, defecerit autẽ in vno, factus est oĩum re⁹.

Epist. 1. *Alex. primus. multum enim (vt ait beatus Iacobus Apostolus) valet deprecatio iusti.

Epist. 1 l. 4. com. ad Romanos. *Vrb. primus. Quid prodest fratres mei, Iacobus Apostolus ait, Si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?

*Orig. Nec solus hæc Paulus, in suis epistolis scribit, audi & Iacobum fratrem Domini similia protestantẽ, cũ dicit, qui voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei cõstituetur.

In hynopsi. *Atha. Epistolæ catholicæ septem ab authoribus suis, & ipsę nomina sortitę sunt. Hanc (primam) D. Iacobus ad dispersas duodecim tribus in Christum credentes scripsit.

C l. in Po. *Cyr. Alexand. Beatus quoque Iacobus in epistola sua, Estote, ait, factores verbi, & non auditores tantum, &c

*Damas.

D l. 4. cap *Damas. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor Euangelia, Acta Apostolorum, septem catholicæ epistolæ, vna Iacobi, duæ Petri, &c.

l. 2. c. 83. l. 2. c. 45. *Nicep. Huius (Iacobi Apostoli) esse creditur prima inter catholicas, epistola, magnificè cum multa libertate scripta.

* Idem. Porro duus Iacobus frater Domini, duodecim tribub. unã Catholicam scripsit epistolam, duas itidem Petrus, tres diuinus Ioannes: unam Iudas Iacobi frater; quas numero septem vniuersas, vt germanas, atque natiuas dudum Ecclesia recepit; & in numerum noui Testamenti vernaculorum librorũ, q̃ maxime retulit.

Argumentum in epistolam Iacobi.

Iacobus Apostolus sanctum instituit clerum, de cultura cœlestium præceptorum, & regula catholicæ obseruantiæ, & de inuictæ patiētię maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mandatione magistrorum.

Epist. 2. l. de voca. gēt. *Corn. primus. Summopere ergo sanctus Iacobus Apostolus prohibens sacramentum, loquitur dicens. Ante omnia fratres mei, nolite iurare.

l. 2. de doct. Christi, c. 8 *Amb. Iacobus Apostolus ita loquitur. Nolite errare fratres mei dilecti, &c.

E *Aug. Totus canon scripturarum his libris continetur, quinque Moyseos, &c. His quadraginta quatuor libris veteris testamenti terminatur authoritas. Noui autem quatuor libris euangelii, quatuordecim epistolis beati Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, &c.

Epist. 1. c. 8 *Innoc. primus. Adiecit etiam filius meus Cęlestinus in epistola sua, esse a tua dilectione positum illud, quod in beati Iacobi epistola conscriptũ est, Infirmatur quis in vobis? &c.

Ser. 11 de quadragesima. *Leo primus. Dicente beato Apostolo Iacobo. Si quis uestrum indiget sapientia,

l. 1. mor. c. 3 *Greg. primus. Hinc Iacobus attestatur dicens. quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est, omnium reus, & cętera.

INCIPIT EXPOSITIO IN Epistolam beati Iacobi Apostoli Canonicam.

CAP. I.

a Iacobus. Iste Ecclesię Ierosolymitanę, post apostolos ad prędicandum missus cũ ram, & regimen suscepit.

l. 2. hist. c. 1 *Euseb. Hunc ipsum Iacobum, qui dicebatur frater Domini, qui & iustus cognominatus est ab antiquis, virtutum merito, & insignis vitæ priuilegio, primum historiæ tradiderũt suscepisse Ecclesiæ, quæ in Hierosolymis est, Sedem, sicut Clemens in sexto dispositionum libro asserit, &c.

l. 8. const. apo. c. 41 *Clem. Rom. Et ego Iacobus frater (i. consobrinus) Christi, sc̃dm carnem, seruus autem tanquam Dei vnigeniti, Eps ab ipso Domino, & ab Apost. Hierosol. ordinatus hæc dico, &c.

l. 7. hist. c. 15 *Euse. Denique & Iacobi cathedra, qui primus in terris eps ab ipso Saluatore, & ab Apostolis in Hierosolymis est elect⁹, quemque fratrẽ Dñi volumina diuina designant, vsq; in hodiernum ibi conseruatur, atque in ea sedent oẽs qui usque ad pręsens tempus sedis illius sacerdotium sortiuntur. Seruatur

INCIPIT EPISTOLA CANONICA beati Iacobi Apostoli.

CAP. I.

a Supplantator vitiorum, vel luctator. Celebris persona.

a Officium celebre. b Non omnibus, sed aliquibus de omnibus.

a Fidem, & constantiam, vel vitam æternam optat. b Tribulatio in præsenti, iustitiam, in futuro auget coronam. Nihil est vnde doleatis, vnde dubitetis.

1 Iacobus Dei, & Dñi nostri Iesu Christi ser- 2 uu's duodecim tribubus quę sunt in dispersio- 3 ne, salute'm. 4 Omne^b gaudium existimate 5 6

uatur ergo cum ingẽti studio velut a maiorib⁹ tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habet, vel vetustatis, vel primę sacerdotij sanctificationis obtentu.

Comment. rerum gest. D. Iacobi *Metap. Cum ei liceret seipsum uocare Apostolum, Episcopũ, fratrem Domini, &c. consulto magnificis titulis abstinuit, tũ quia delectabat humiliorib. exẽplo Chri, tũ vt pharisęorum fastum, & arrogantiam coargueret, &c.

Beda b *Duodecim trib.* Præcipuam solicitudinem de istis habere ad 12. pertinebat Apostolos qui legatione pro domino in circuncisione fungebantur. Vnde & Paulus dicit, *Iacobus, & Cephas, & Ioannes qui videbantur columnæ esse dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in Gentibus, illi autem in circuncisione, &c.* idcirco eis scribit pręcipue, & quia ipse a cęteris Apostolis super eos ordinatus erat Episcopus.

Gal. 2. b F c *Omne gau.* Ne indignemini si mali in mũdo floret, si vos patimini, q̃a nõ est Chrianę veritatis in tpalib. exaltari, sed potius deprimi, Mali nihil habẽt in cęlo, vos nihil in mũdo, Spe illius boni ad qd̃ tẽditis q̃dq̃d in via contingat gaudere debetis.

Cum

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam sancti Iacobi Apostoli Canonicam.

1 Iacob. d. &c. Liber iste diuiditur in quatuor Apostolos huius libri scriptores, sicut dictum fuit de lib. 12 Prophetarum, qui diuiditur secundum numerum 12. scriptorum, partes autem libri patebunt prosequendo. Prima pars continet epistolam beati Iacobi, quæ diuiditur in duas partes. s. in procemium, & in tractatum. Secũda incipit ibi. *Omne gaudium.* in prima parte primo describitur persona salutans ex nomine, cum dicitur. Iaco. iste est Iacobus minor frater Iudæ Apostoli, & filius Alphei. Alius vero Iacob. qui dicitur maior fuit frater Iohannis apostoli, & euangelistæ, & filius Zebedæi. Scdo ex religione, cum dr. 2 *Christi s r.* Non aũt dicit apostolus, quia scribebat cõuersis ex Iudaismo q̃ pferebãt se cõuersis ex Gẽtilitate, vt patet Act. 6. Et in epistolis Pauli in pluribus locis, pp qd̃ vt eos induceret ad humiliationẽ exẽplo sui nõ nominat se Apostolum, quod nomen est dignitatis, sed seruum, quod nomen est subiectionis. Consequenter describuntur persona salutata cum dicitur. 3 *Duod. trib.* Ex quo patet quod scribebat conuersis de Iudaismo. Populus enim Iudaicus in duodecim tribus diuidebatur.

4 *Quæ sunt in di.* i. extra terram Iudææ. Illos enim qui erant in Iudæa poterat informare verbo, qui modus informandi efficacior est, quam scripto, erat. n. Episcopus Ierosolymitanus, & sic illi qui erant in Iudæa, cuius metropolis est Ierusalem, erant de diœcesi sua. Consequenter exprimuntur bona optata, cum dicitur. 5 *Salu.* s. per gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. 6 *Omne gau.* Hic incipit tractatus, in quo beatus Iacobus informat credentes bene se habere. Primo respectu sui. Secundo respectu proximi, ca. se. Tertio respectu Dei, c. 4. ibi, *Adulteri.* secundum ordinem doctrinæ a magis notis ad minus nota procedendo, ista tamen diuisio non est sic præcisa quin in vna parte ponatur aliquid de pertinentibus ad alias, & econuerso, & hoc propter connexionem virtutum.

Circa primam partem considerandum, quod respectu sui homo bene se habet per hoc quod tẽtationibus viriliter resistit, & per hoc quod veritati humiliter acquiescit. Quia p primũ vitant vitia, & acquiruntur virtutes morales. Per scdm vero expellitur ignoran-

Digitized by Google

a *Cum in tentationes varias incideritis.* A perfectioribus incipit A de extrinsecis tentationibus.

Beda. b *Scientes.* Ideo tentamini aduersis, vt per hoc probare possitis, quàm firmam fidem futuræ retributionis in corde gesteris, quod est intelligere virtutem ipsius patientiæ.

c *Probatio fidei vestræ patientiam operatur.* Eadem sententia, sed cõuerso ordine in Paulo legitur; *Scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem.* (Rom. 5.a) Patientia enim operatur ꝓbationem, quia cuius patiẽtia per tribulationes non vincitur, perfectus probatur, quæ sententia B hic quoque dicitur; Patientia opus perfectum habet, & probatio operatur patientiam, quod est, tribulatio quæ datur ad ꝓbationem fidei, facit per patientiam exerceri, per quod fides perfecta probatur.

d *Si quis autem ve. indi. sa.* ✠ Irenæus. (lib. 4. c. 14.) Deũ scire nemo potest, nisi Deo docẽte, hoc est, sine Deo, non cognosci Deum. Hoc ipsum autem cognosci eum, voluntatem esse patris. Cognoscunt enim eum quibuscunque reuelauerit filius, & ad hoc filius reuelauit patrẽ, vt per eũ omnibus manifestetur, & eos q̃ credunt ei, iusti in incorruptelam, & in æternum refrigeriũ recipiat.

✠ Augustinus. (lib. 1. cont. Academic. cap. 8.) Sapientia mih. videtur esse rerum humanarum, diuinarumque, quæ ad beatam vitam pertineant, non scientia solum, sed etiam diligens inquisitio.

✠ Idem. (lib. de sancta virginitate, cap. 41.) Sed forte continentia Dei donum est, sapientiam vero sibi ipse homo præstat, qua illud donum non suum, sed Dei esse cognoscat. Immo Deus sapiẽtes facit cæcos, & testimoniũ Dei fidele sapiẽtiã pstat paruulis. Et si qs indiget C sapientia,

Interlinear: a Quia ex eodem patre sunt idem habituri. b Vel a persecutione, vel a concupiscentia. c Quæ varie tentant. d Quæ si ex alto vestræ fidei.

a b **fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes,** 1 2 3

a Id est, tribulatio quã fides probatur. b Quam exigit fides nostra. c Facit intelligere, & habere virtutem patientiæ. d Id est, perfecte operantes facit, propter hoc quidem sequitur, vt sitis perfecti non deficientes in tormentis, & in futuro integri plenam beatitudinem suscipientes.

c **quòd † probatio fidei vestræ patientiam † operatur. † Patientia autem opus perfectum habet, vt sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget** 4 5 6 7 8

a Quæ possit intelligere, quàm vtilis sit tribulatio. b Spiritum illuminatorem. c Pie petentibus. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: nec omni iusto dat quod petit, si contra suam salutem petat, sicut & Paulo cui dictum est, dum peteret stimulum tolli: Sufficit tibi gratia mea. d Quia dona eius non sunt ad mensuram.

d **sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus † affluenter,** 9

a Fragilitatem. b Ipsa sapientia, quæ de cœlo venit. c Sic credat, & sic viuat, vt dignus sit exaudiri, quia qui obdurat, vel declinat aurem, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

& non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in 10 11 e **fide nihil hæsitans. Qui autem hæsitat, similis est flu-** 12

a Quia a vento tentationis mouetur, vt fluctus.

ctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur. 13 14

a Quoniam quidem qui hæsitat, similis est fluctui maris. b Carnalis qui hæsitat. c Ex merito. Vel hic, vel in futuro.

Non ergo existimet homo ille, quòd accipiat ali- 15 16

pientia, postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, & D non improperat, & dabitur ei, &c.

Tanta est vtilitas tribulationum, quam si quis ignorat, (Beda.) nõdum illuminatur per Spiritumsanctum, petatur igitur, vt per Spiritumsanctũ aperiatur sensus tuus, & cognosces quã pietate pater corrigit filios quos recipit. Nec quisquam cõscius suæ fragilitatis diffidat, qã dat omnibus. *Bene dicit enim omnes timentes se, pusillos cum maioribus.* (Heb. 11. b) Et quia multi petunt, qui non merentur accipere, subdit qualiter petere debent; *Postulet autem in fide nihil hæsitans,* († efficit; † Rom. 5. a)

E e *Qui autem hæsitat,* (Beda. † simpliciter, pure.) Qui conscientia peccati pressus dubitat de præmijs cœlestibus superueniente vento tẽtationum facile deserit fidei statum, & secundum tentantis voluntatem distrahitur ad errorem, & fit a Deo alienus.

✠ Damascenus. (Orat. 3. de imaginibus.) Fratres, Christianus fide censetur. Quare qui cum fide accedit, multa lucratur. Qui aũt hæsitat, maris fluctui similis, qui vẽto iactatur, & circumflatur, is nihil accipiet. Oẽs enim sancti per fidem placuerunt Deo, Proinde in cordis rectitudine, non aũt in multis argumẽtis, Ecclesię suscipiamus instituta.

✠ Augustinus. (Serm. 36. de verbis Dom.) Si fides deficit, oratio perit. Vnde & Apostolus cum ad orandum exhortaretur, ait: *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit,* Et vt ostenderet fidem esse fontem orationis, nec posse ire riuum vbi caput aqua siccaretur, adiunxit. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* (Rom. 10.) Ergo vt oremus, credamus, vt & ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei F impetrat firmitatem, &c.

Oecume-

NICOLAVS DE LYRA.

ignorantia, & acquirũtur virtutes intellectuales. Secũda incipit, ibi: *Scitis fratres mei.* Prima diuiditur in tres. Nã Beatus Iacobus primo ponit suã informationẽ. Secũdo infert intentã cõclusionẽ, ibi: *Glorietur autem.* Tertio remouet erroneã opinionẽ, ibi; *Nemo cum tentatur.* Prima adhuc in duas: quia primo inducit ad resistendum tentationibus in casibus certis. Secundo in dubijs, ibi: *Si quis autem.* Ad euidentiam primi considerandum, ꝙ tentationes metum inducentes de amissione boni iam habiti, sunt vehementiores, quàm illæ quæ inducunt appetitum de acquisitione non habiti. Vnde dicit Aug. Terrena diliguntur arctius adepta, quàm concupita constringant. Nam illa velut incorporata, præscinduntur, ista vero velut extranea repudiantur, & quanto sunt magis intrinseca, tanto metus de amissione est vehementior, sicut metus de amissione vitæ, vel membrorum aliquorum, quàm de amissione bonorum possessorum, & ideo qui bene resistit tentationibus istis, bene potest resistere, & alijs. Quia secundum ꝙ dicit quidã, non est consentaneum rationi, cupiditate eum vinci qui metu nõ frangitur. Et ideo Beatus Iacobus docens resistere tẽtationibus, ponit exemplum de tentationibus metum inducẽtibus de amissione boni iam habiti, cuiusmodi sunt persecutiones in personis, vel rebus iam possessis. Dicit ergo:. *Omne gaudium.* i. cęleste gaudiũ, quod includit in se perfectionẽ eminentius oĩs boni gaudij.

1 *Existima. fratres mei.* Finaliter consequi.

2 *Cum in tentationes varias incideritis.* Si fortiter eis restiteritis.

3 *Scientes quòd probatio fidei vestræ.* In persecutionibus, per quas declaratur homo fideliter adhærere Deo, quando per aduersa quæcunque non separatur ab eo.

4 *Patientiam operatur.* Nam per eam sufferentiam frequentatam virtus patientiæ acquiritur, per quem quidem habitum sufferentia fit talium, quæ primo erat sibi difficilis.

5 *Patientia autem opus perfectum habet.* In persecutionibus enim illud quod primo occurrit sustinenti, est tristitia, ex hoc vlterius insurgit ira, quæ est appetitus vindictæ contra persequentem, & tertio odium. Virtus autem patientiæ aufert tristitiam istam, vt patet ex dictis, & sic præscindit radicem duabus alijs, quia qui non irascitur contra persequentem, nec odit eum, ideo bene dicitur ꝙ in hoc habet opus perfectum, propter quod subditur.

6 *Vt sitis perfecti, & integri.* Quia qui bene resistit tentationibus istis, de facili resistit alijs, vt supra dictum est.

7 *In nullo deficientes.* Quia sicut supra dictum per hoc euitantur vitia, non solum, sed etiam acquiruntur opposite virtutes.

8 *Si quis.* Hic consequenter docet resistere tentationibus in casibus dubijs: tentatur enim quis aliquando de aliquo perpetrando quod ignorabat esse illicitum, & aliquando de malo sub specie boni, propter quod ad resistendum tentationi in huiusmodi casibus necesse habet ab alio dirigi. Infallibile vero directiuum, est ipse Deus, qui non deficit ad se veraciter recurrentibus, qã si natura nõ deficit in necessarijs, multo minus auctor naturæ, propter quod tales dirigit per seipsum, vel per ministerium, sicut patet Act. 10. de Cornelio: ad cuius directionem misit Petrum. Ideo dicit Beatus Iacobus: *Si quis autem vestrum indiget sapientia;* Quod contingit in dubijs.

9 *Postulet a Deo, &c.* Nam omnibus hominibus dat bona naturæ, quæ sunt magna valde, & super hæc se disponentibus dat bona gratiæ, quæ sunt maiora, & perseuerantibus bona gloriæ, quæ sunt maxima.

10 *Et non improperat.* Scilicet, gratis: nam frequenter ingratis Iudæis improperauit per Prophetas beneficia eis exhibita in exitu de Aegypto, in deserto, & in terra promissionis.

11 *Et dabitur ei.* Nam petitio semper exauditur, quando fit pie, pro se, & perseueranter.

12 *Postulet autem in fide.* Iesu Christi.

13 *Nihil hæsitans.* De diuina potestate, ac etiam voluntate dandi petentibus debite, scilicet, pie pro se, & perseueranter.

14 *Qui autem hæsitat.* De potestate, vel voluntate diuina.

15 *Similis est fluctui maris.* Quia est instabilis non habens mentem in Deo stabiliter fixam.

16 *Non ergo existimet homo ille, quòd accipiat aliquid a Domino.* De pertinentibus ad bona gratiæ, quia naturæ bona sunt bonis, & malis communia, Matt. 5. g. Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, &c. Si autem aliquis hæsitet de proprio defectu in petendo, dubitans ne petat insufficienti modo, pro tali hæsitatione non impeditur suæ postulationis exauditio: sed hæsitans de Deo impeditur. De quo adhuc subditur.

6 Vt … Vir

Digitized by Google

A ✠ Oecumenius. Aufer igitur a teipso omnem animi duplicitatem, neque omnino cum aliquid a Deo petis, animo vacilles dicendo, apud teipsum. Quo possum a Deo quippiā petere, & accipere, q totus in ipsum peccauerim? Ne hec cogites, sed ex toto corde conuertere ad Dñm, & pete ab ipso sine hæsitatione, & cognosces multitudinē misericordiæ eius, quod nequaquam te deserat, sed petitionem animæ tuæ complebit; Non est enim Deus: sicut homines, qui munuarum iniuriarū meminerūt; sed ipse obliuiscitur iniuriæ, & miseretur creaturæ suæ.

d *Quoniam sicut flos fœni. Iustus vt palma floret.* Iniustus vt fœnum: quia ille manet, hic cito transit. Flos iusti spes quæ fructum expectat, radix iusti charitas quæ immobilis manet. Mali radix cupiditas, flos delectatio temporalium. (Psal. 91. c.)

e *Exortus enim Sol cum ardore, &c.* ✠ Ambrosius. In germinum specie, & in virentis herbæ munere, imago est vitæ humanæ, & naturæ nostræ speculum elucet. Viret enim gloria hominis in carne, tāquā flos fœni, & quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est: præ matura vt flos, caduca quasi fœnū. Hodie videas adolescentem validum, pubescētis ætatis virtute florentem, gratia specie, suaui colore: crastina die tibi facie, & ore mutatus occurrit. Qui pridie tibi lautissimus decore formæ gratia visus est, alio die miserādus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpunt, aut senectus debilitat, aut delitiæ eneruant, aut luxuria decolorat, &c. (l. 3. hexam. cap. 7.; † Eccl. 14. c.; † Iob 5. c. De renunc. c. nisi. §. verum.; † iis quibus fuerit dilectus)

a ¶Qui hæsitat non accipit, qui hæsitat duplex est. & duplex non accipit.
b Facile aduersis terretur: & prosperis irritatur, vt a veritate diuertat.

a quid à Domino. Vir duplex animo inconstans est in omni (1)
a ¶Factus pauper, & depressus inter malos, hanc humiliationem intelligat apud Deum exaltationem. (2)
b bus vijs suis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione (3)
a ¶Cito gratiam suam amittit. (4)
c sua, diues autem in † humilitate sua: quoniam † sicut flos (5)
a ¶Hæc gloria. b ¶Vere est flos cito transit, quia. c ¶Iustitiæ Christus. (6)
d † fœni transibit. Exortus est enim Sol cum ardore, & arefe (7)
a ¶Tunc. b ¶Decidente flore tota pulchritudo fœni perit. ¶Honor seculi, amici, & talia. (8)
e cit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius depe-
a ¶i. in actibus peribit, quia iter Domini rectum neglegit. b ¶Vere debetis pati tentationem.
f rijt. Ita & diues in itineribus suis marcescet. † Beatus vir (9)
a ¶Quia per exercitium tentationum probatur in fide perfectus: propter quod etiam tentatur. (10)
g b ¶Vere fidelis per tentationem. (11)
qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit ac- (12)
a ¶Vt triumphatores. ¶Per Prophetas, & Apostolos. ¶Non mundana. (13)
cipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus † diligenti- (14)
a ¶Cum tentatione interiori capiatur. b ¶Quasi Deus immittat malas cogitationes. (15)
h bus se. Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tente- (16)
i (17)

Vir duplex quis dicatur. a *Vir duplex.* Duplex est, qui genu ad preces flectit, & mordente conscientia de impetratione diffidit. Duplex qui vult gaudere cum seculo, & gaudere cum Deo; qui de bonis quæ agit, nō Deum, sed fauorem quærit; vnde dicitur; Væ ingredientibus terram duabus vijs. (Beda.; Ecclesi. 2. c.)

B ✠ Athanasius. Hæretici Eusebiani mutato animo, tāquam ad vomitum regressi sunt. Et quomodo non odio digni sunt, qui nunc tandem contradicunt (decretis Concilij Niceni, de consubstantialitate Filij cum patre,) eosque quos prodiderunt, duces suæ hæresis habere volunt: homines nimirum tales, quales Diuus Iacobus duplices corde, & instabiles in omnibus vijs appellat, nunquam vnam eandemque sententiam, sed alias aliam fouentes, dictaque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur, vt quod iam probarint, a vestigio damnent? (Epist. quod Nicena syn.)

✠ Irenæus. Cum sint duo, vel tres (hæretici) de eisdem non eadem dicunt, sed & rebus, & nominibus contraria respondent. (Lib. 1. c. 5.)

✠ Tertull. A regulis suis variant inter se, dum vnusquisque pro suo arbitrio modulatur quæ accipit, &c. (præscrip. Apolog. c. 39.)

b *Glorietur autem frater humilis, &c.* ✠ Tertull. Quod fratres nos vocamus, non alias infamant (ethnici) quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnius. Fratres dicuntur & habentur, qui vnum spiritum biberunt sanctitatis, qui de vno vtero ignorantiæ, eiusdem ad vnam lucem expauerunt veritatis.

✠ Clemens Alexandrinus. Fratres nos omnes esse, vtpote vnius Dei, & vnius Magistri, alicubi Plato docere videtur hoc modo. Qui in ciuitate estis, omnino fratres estis, & cæt. (l. 5. strom.)

C c *Diues autem.* Diuitem vocat qui terram spem in diuitijs ponit. non necet habere diuitias, sed amare. *Diues autem.* glorietur ironice. Q. non debet gloriari in sua gloria qua superbit, & alios opprimit, quia tinienda est, & humilianda in inferno. Vel, *Glorie. in humil. sua.* id est, non superbia, sed humiliet se subseruiendo alijs de diuitijs.

f *Diues in itiner.* Viæ diuitis temporalia, quibus beatificari quærit, quæ cito destruentur. Ardor Solis, aduentus seueri iudicis; vel in morte cuiusque improuisus, vel in iudicio communiter. In quo iustus, vt arbor fructifera manebit.

g *Beatus vir.* Quia difficile est hortari ad contemptū mundi, subdit de magnitudine premij; *Beatus vir, &c.* Non solum verbera, & carceres debetis pati, sed & amissionem rerū tēporaliū q sunt viles, & trāsitorię, & amatores earū puniēdi. (Esa. 40. b; 1. Petri 1. d)

✠ Athanasius. Memores quomodo Arriani sese primum aduersus Beatum martyrem Petrum, deinde contra magnū Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserit, modo persequendi mei, occidendique occasiones solertius aucupantur, id enim sitiunt nec quiescere possunt, (tanta est auiditas sanguinis nostri effundendi) verum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & præmium his qui sustinent retribuendum esse a Saluatore, & quod vos vbi sustinueritis, habebitis gloriam, qua dicere licebit; Fidem seruauimus. Recipietis aūt coronā vitę, quā repromisit Deus diligentibus se. (Orat. 1. cont. Arrianos.)

h *Nemo cum tentatur.* Hactenus de tentationibus exterioribus, nunc de illis quas interius instigante diabolo, vel etiam fragilitate naturę toleramus. Vbi etiam illorū errorem destruit, qui dicebant malas cogitationes sicut & bonas a Deo nobis inspirari, & hominem quasi ex necessitate peccare. (Beda.)

F i *Quoniam a Deo tente.* Exteriorem tentationem immittit Deus ad probationem suorum, interiorem vero qua sępe concipitur furtū, adulteriū, homicidiū, non immittit Deus.

✠ Augustinus. Est tentatio adducens peccatum, qua Deus neminem tentat: & est tentatio per fidem, qua Deus tentare dignatur. Ioan. 6. *Hoc autem dicebat tentans eum.* (Serm. 11. de verb. Dom.)

d *Quoniam* ✠ Idem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vir duplex animo.* Nunc Deo adhærens, nunc mundo.

2 *Inconstans est in omnibus vijs suis.* Id est, operibus suis, nihil ducens ad perfectum.

3 *Glorietur.* Postquam Beatus Iacobus induxit ad resistendum persecutionibus: hic consequenter concludit intentum, scilicet quòd non solum sunt sustinendæ patienter, sed etiam gaudenter propter præmium secundum quod dicit Saluator Matt. 5. a. Beati estis, cū maledixerint vos homines, & persecuti vos fuerint, &c. Sequitur: Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Et hoc est quod dicitur: *Glorietur autem frater humilis*, id est, abiectus, & depressus.

4 *In exaltatione sua.* In cœlestibus futura.

5 *Diues autem in humilitate sua.* Ironica est locutio, vt dicit Glosa, cui concordat sequens litera, cum dicitur.

6 *Quoniam sicut flos fœni transibit.* Ita cito deficiet eius potentia. Et ponit exemplum sensibile, dicens.

7 *Exortus est enim Sol cum ardore.* Existens in Cancro, vel Leone.

8 *Et arefecit fœnum.* Quia deficit eius viror, & decor. Et applicat ad propositum, dicens.

9 *Ita & diues in itineribus suis.* Scilicet potentia, & gloria.

10 *Marcescet.* s. in morte, & etiam aliquando ante mortem.

11 *Beatus vir.* In spe.

12 *Qui suffert tentat.* Ita quòd non vincitur ab ea, sed vincit eā.

13 *Quoniam cum probatus fuerit.* Sicut aurum in fornace.

14 *Accipiet coronam vitæ.* Et tunc erit beatus in re.

15 *Quam repromisit Deus diligentibus se.* Quia nihil est acceptum Deo, nisi fiat ex charitate. 1. Corinth. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, &c. Sequitur: Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

16 *Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentetur.* Hic consequenter circa prædicta remouet errorem duplicem. Secundum remouet, ibi: Nolite itaque: Circa primum sciendum, quòd quia potentiæ animæ sunt a Deo, & actus earum, ideo dixerunt aliqui, quòd tentatio inducens ad malum est a Deo, ita quòd Deus est actor mali culpæ, volentes per hoc peccata sua excusare, propter quod remouet hoc, dicens: *Nemo cum tentatur.* id est, per tentationem ad peccatum inducitur.

17 *Dicat quoniam a Deo tente.* Quoniam hoc est falsum.

Deus

Digitized by Google

A ✠ Idem. Est tentatio quæ probat, de qua dicitur. Tentauit Deus Abraham. Tẽtatio vero illa de qua Iacobus loquitur, non intelligitur nisi qua quisque peccato implicatur.

a *Vnusquisque tentatur.* Duo sunt genera tentationũ. Vnum quod ꝓbat, secundũ quod tẽtauit Deus Abrahã, Aliud quod decipit, secundũ quod Deus neminem tentat. Cum super fundamentum, lignum, fœnum, stipulam ædificamus, diabolus superponit incendiũ. At cũ ædificemus aurum, argentum, lapides preciosos; & tentare non audet, nec tamen omnino desistit, sed sedet in occultis, vt interficiat innocentem.

Aug. Tribus modis tentatio agitur suggestione hostis, delectatione, vel etiam consensu nostræ fragilitatis. Quòd si suggestioni non consentimus, tentatio nobis ad victoriam prouenit. B Si suggestio illicit delectando offendimus, sed nondum mortem incurrimus. At si delectationem concepti facinoris in corde sequitur partes prauæ actionis, iam nobis mortis reis victor hostis abscedit.

Diuersa intentione tentat Deus, & diabolus; Diabolus tentat, vt tentatum in tristitiam mittat, in amaritudinem, in murmuratione contra Deũ, & in desperatione. Deus tentat, vt homini suam infirmitatẽ agnoscenti, & confitenti, in sola spe diuinæ misericordiæ constare fortitudinẽ ostẽdat. vnde; *Nam virtus in infirmitate cognoscitur, siue perficitur.* Et in Psal. *Infirmata est, tu vero perfecisti eam.* In tentationibus tristitia repellitur gaudio. In successibus aũt superbia timore deprimitur.

✠ Bernardus. Quod scriptum est, vnusquisque tentatur a propria concupiscentia abstractus, & illud: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & illud Apostoli, Inuenio legem in membris meis, &c. Putari possunt cogere voluntatem, & præripere libertatem. At vero quantislibet quis intus foris ve tentationibus vrgeatur, libera profecto semper quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit: libere quippe de suo nihilominus consensu iudicabit.

✠ Cyrillus Alexandrinus. Voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta solet illicere, quę ante peccandi actum insidet, & mentis consensum arripit, persuadens facile hac via veniendum nobis esse quo gliscimus. Quod discipulus Christi verum ostendit, dicens; Vnusquisque a sua cupiditate distractus, atque seductus tentatur. Cupiditas deinde postquam conceperit, parit peccatum. Vides quomodo ex cupiditate improbitas ortũ ducit, Vides quomodo ex voluptatis semine delicta producuntur.

✠ Augustinus. Mortem sine, si peccatum non finas. Noli cõsentire cõcupiscẽtiæ tuæ. Nõ est vnde cõcipiat nisi de te, C consensisti: Quasi concubuisti in corde tuo. Surrexit cõcupiscentia, parit peccátũ, quod generat mortẽ. Ergo ne abstra- D haris a cõcupiscẽtia tua, negãte illi. Noli ea [illegible] lasciua est, turpis est, alienat te a Deo. Noli huic [illegible] amplexũ, ne plangas partũ: quia si cõsenseris, concipis. Nondum times peccatum? Time quo perducit peccatum. Dulce est peccatum, sed amara est mors, &c.

ser. 11. de ver. Dom. Gen. 22. a. — † Vt malis tentari non potest, ita ipse nem. — Beda in hunc locum. Tentatio tribus modis fit. † 1 q. 1. quampio — 2 Corin. 12. c. Psalm. 37. b — l. de gratia, & lib. arbitrio — 4. in Io. c. 25. — l. 5. Hom. Hom. 42

---

1 Tentatur. Deus enim † intentator malorum est. 2 Ipse enim neminem tentat. 3 Vnusquisque vero tentatur a concupiscentia 4 sua abstractus, 5 & illectus: 6 Deinde concupiscentia cum conceperit, 7 parit peccatum, 8 peccatum vero cum consummatum fuerit 9 generat mortem. 10 Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi. 11 † Omne † datum optimum, 12 & omne donum perfectum, 13 desursum est descendens a patre luminum 14 apud quem non est transmutatio, nec † vicissitu-

a ¶Non est immissor. b ¶Tentamentorum. c ¶Nullum in tentationem inducit.
a ¶A Deo nullus, sed potius. ¶Vel cum caro suauia sibi quærit, vel cum diabolus incentiua immittit.
a ¶A recto itinere. b ¶Ad malum.
a ¶Delectando, vel consentiendo. ¶Facinus in corde. b ¶Perducit ad actum manifeste. c ¶Peractum, & in consuetudinem prauæ vitæ perductum.
a Et quia peccata non sunt a Deo. b Existimando quod tentamenta vitiorum a Deo procedant.
a Quibus nihil inutile persuaderem. Quasi diceret, a nobis dissentire non debetis. b Mala non a Deo, potius bona. Quia prima gratia, & eius augmentum a Deo est. c Vt castitas, & aliæ virtutes.
a ¶Executiuum ipsarum virtutum, vel vita æterna quæ est perfecta. b Quasi radius Solis a Sole.
a In cuius natura nulla mutabilitas, sed identitas, & non solum in natura, sed etiam in distributione donorum: quia sola dona lucis, & non tenebras errorum immittit.

---

b *Generat mortem.* Sicut qui tentatus superat præmia vitæ, ita qui concupiscentijs illectus superatur, merito ruinam mortis incurrit.

c *Omne datum optimum, & omne donum perfectum,* Ostenso, quod vitia non a Deo nobis, sed a nobis sunt, econtra ostẽdit, quia quicquid boni agimus, nõ a nobis, sed a Deo est. vnde patrem luminũ vocat, id est, authorẽ omnium spiritualium donorum. Datum refertur ad naturam, donum ad gratiã, & datum ipsi homini donum gratię solet ascribi. Sed & bonum naturæ a Deo est. In baptismo gratiam datum optimum, & in datione Spiritussancti donum perfectum potest intelligi.

✠ Cyrillus Alexandrinus, Quoniam diuini ingenij est Deũ cognoscere, ad id nemo peruenturus est qui a Deo patre cognitionem non acceperit, nec id iniuria. Si enim omne datum optimum desursum est, &c. quomodo cognitio Christi dexteræ patris munus non erit? Aut quomodo veritatis perceptio, summa gratiarum omnium non erit?

✠ Idem. Quemadmodũ ramis arborũ a radice qualitas nutrimẽtumq; præbetur, sic spiritualium virtutẽ fructuũ ab eo nobis cõcedi. Omne namq; bonũ, non a nobis, sed diuinitus datum habemus; Deo aũt nihil datur. Ipse enim origo oĩum est, ideo radix, & quasi vitis est Christus, nos autẽ palmites.

✠ Fulgentius. A Deo emanat totius bonę voluntatis non tantum principium, sed & perfectio. Neque enim Iacobi Apostoli prędicatio potest aliqua argumentatione cassari, D. Omne datum optimum, &c. Nec quisquam hominum, siue ad cogitandũ, siue ad operandũ quodcunque bonũ põt eẽ idoneus, nisi fuerit munere gratuito diuinę opitulationis adiutus, Deus est enim q operatur in suis, & velle, & pficere.

d *Nec vicissitudinis.* Lumen eius aliqua vmbra non intercidit, ut aliqua mala immittat, sed semper bona lucis dona in nobis aliquando sunt dona Dei, quę superuenientia obumbrant peccata, quod non in Deo.

✠ Aug. Cognoscimus nihil natura est immutabile, nisi solũ Deũ patrẽ, & filiũ, & spiritũ sanctũ, q mutari nõ põt a bono.

✠ Hieron. Nec Angeli, nec animę ex seipsis perfectam habent immortalitatem, quia per gratiam eam possident.

✠ Gregor. Natura angelica, & si contemplationi authoris inhęrendo in statu suo immutabilis pmanet, eo tñ ipso quo creatura est, in semetipsa vicissitudinẽ mutabilitatis habet.

† donum — † conuersionis E — l. 4. in Io. c. 25 — l. 10. in Io. c. 25 — Epist. 4. quę est ad Probam. — Philip. 2. — l. de dog. Eccle. c. 58 — Dialog. 2. cont. Pelag. l. 5. Moral. c. 27. F

BOE-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus enim intentator malorum est. *Sed bonorum tamen, sicut dicitur Genes. 22. a.* Tentauit Deus Abraham. *vt eius obedientiam innotesceret alijs, & daretur eis in exemplum.*

2 Ipse enim neminem tentat. *Inducens eum ad peccandum.*

3 Vnusquisque vero tentatur. *Tali tentatione ad peccatum inducente.*

4 A concupiscentia sua. *Inordinata, propter quod dicit August. 14. de ciuit. Dei; quod amor sui vsque ad contemptum Dei facit ciuitatem diaboli, ad quã pertinet homo per peccatum generaliter, ideo amor sui tendens ad contemptum Dei, qui est idem quod concupiscentia inordinata, est causa omnis peccati, & subditur processus cum dicitur.*

5 Abstractus, & illectus. *Quia primo insurgit complacentia, seu delectatio absque consensu perfecto, & tunc adhuc stat in terminis peccati venialis.*

6 Deinde concupiscentia cum conceperit. *i. inualuerit.*

7 Parit peccatum. *Inducens ad consensum perfectum.*

8 Peccatum vero cum consũ. *In opere exteriori:*

9 Generat mortem. *Nam inducit ad reiteratione, & consuetudinẽ, ad quã sequitur obstinatio, quæ est mors animæ. Nec argumentũ inductum, quod Deus sit actor peccati valet, quia actus peccati inquantũ actus est aliquod bonum, & ideo reducitur in Deum, sicut in causam primam efficientem, Sed inquantum malus, est priuatio, nec habet causam efficientem, sed deficientem, s. malitiam voluntatis, vel eius defectum, sicut motus claudicationis est a virtute gressiua effectiue, deformitas autem talis motus est ex curuitate tibiæ.*

10 Nolite. *Hic remouet secundũ errorẽ; Quia sicut dixerunt aliqui Deum esse authorẽ peccati, vt dictum est, ita alij dixerunt bonum meriti eße ab homine, s. Pelagiani, dicentes hominem sine gratia posse vitam æternã mereri, quod remouet di.* Nolite errare. *Et subdit in quo.*

11 Omne. *Quod est bonum meritorium, faciens hominem vita æterna dignum.*

12 Et omne donum perfectum. *i. bonum gloriæ.*

13 Desursum est. *Et non est ab homine, quia bonum meritorium excedit proportionem naturæ creatæ, sicut & finis ad quem ordinatur, secundum illud. 1. Corinth. 2. b.* Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.

14 Apud quem. *Immutabiliter enim facit mutabilia, sicut noster intellectus immaterialiter intelligit materialia, vnde dicit Boethius de consolat. immobilis manens dat cuncta moueri, & idem declarat Philosophus 8. Physicorum.*

Nec

Digitized by Google

BOETHIVS.

O qui perpetua mundum ratione gubernas
Terrarum, cœlique sator, qui tempus ab æuo,
Ire iubens, stabilisque manens, das cuncta moueri, &c.

a *Voluntariè.* Omne bonum est a Deo, & non meritis vestris ad hoc accessistis, sed sola gratia diuinæ voluntatis.

b *Vt simus initium, &c.* Nec per hanc genituram putemus nos esse quod ipse est, sed quendam principatum in creaturis adoptione nobis concessit. Vnde alius translator, vt simus primitiæ creaturarum eius.

c *Sit autem omnis homo velox ad audiendum.* Supra monuit ad tolerantiam tentationum, deinceps instruit moralibus præceptis. Primo admonet aurem accommodare docenti, sero os aperire ad docendum, quia stultum est quod non didicit homo alijs prædicare. Qui ergo sapientiam diligit, primo hanc a Deo postulet, deinde magistrum veritatis inquirat, & linguam non solum ab otiosis sermonibus coerceat, sed etiam a veritate prædicanda quam nuper acceperat. vnde Salomon; *Tempus tacendi, tempus loquendi.* Quia tutius veritas auditur quam prædicatur.

d *Tardus ad iram.* Non temere, & sine causa irascatur, vel contra subditos peccantes, vel contra quoslibet fratres, vel contra felicitatem malorum, quia maturitas sapientiæ non nisi tranquilla mente percipitur. Et qui iratus iudicat, etiam si iustitiam iudicat, tamen diuini examinis iustitiam, in qua perturbatio non cadit, non potest imitari.

✠ Gregorius. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, Spiritussancti splendor reuoluitur, iræ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur amici.

✠ Seneca. Vt furentium certa indicia sunt audax, & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color varius, crebra suspiria, ita irascentium eadem signa sunt. flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, æstuans ab imis præcordijs sanguis, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, subrigūtur capilli, spiritus stridens, articulorū sonus, gemitus, mugitusque, sermo præruptus, cōplosæ manus, humus pulsata pedibus, & totum concitum corpus, &c.

e *Propter quod abijcientes omnem immunditiam.* Monuit ad inquirendā doctrinā, ad quam suscipiendam, & vt in ea possint proficere, hortatur ad munditiam corporis, & animæ. Qui non declinat a malo, non potest bonum facere.

f *Insitum verbum.* Quod vestris cordibus prædicando imponimus, vel verbum quod insitum, & seminatū est in die redēptionis, quādo vos genuit Deus; nūc perfectius suscipite, & operib. implete, quod in mysterio tenetis.

g *Estote factores verbi, &c.* ✠ Augustinus. Scopus Christianæ Religionis est, vt quæ ex doctrina veritatis didicimus, opere impleamus. *Beati enim qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* Sic & Paulus ait. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Et in Apocalypsi, Ioannes cum dixisset; *Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius.* Protinus adiunxit; *Et seruat ea quæ in illa scripta sunt.*

h *Consideranti vultum.* Alleg. Qui proponit in animo suo considerare in scripturis quasi in speculo vultum natiuitatis, qualiter homo sit natus, quam fragilis, vel quid futurus, quam breuis æui, in quantis miserijs positus: compunctionem magnam, & voluntatem pœnitendi contraxit, & statim aliqua tentatione seductus, obliuiscitur compunctionis, & ad peccata redit. Cuius inconstantiæ comparat, qui libenter verbū audit, & implere negligit. Et est similitudo inter illum qui sponte sua sine doctore se ad scripturas complicuit, & illum qui ab alio scripturas audit cum neuter impleuerit.

Puer cum nascitur, vagit. per quod indicatur dolor animæ quod in vita intrat ad miserias carnis, quem dolorem postea obliuiscitur, consueta illecebris carnis.

✠ Augustinus. Mandata Dei siue cum leguntur, siue cum memoria recoluntur, tanquam speculum intuendum est secundum Apostolum Iacobum dicentem, *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in spec. &c.* Talem se Dauid vult esse, vt inspiciat tanquam in speculum mandata Dei, & non confundatur, quia non auditor eorū tantum vult esse, sed factor: propterea optat dirigi vias suas ad custodiendas iustificationes Dei.

✠ Bernardus. Euangeliū, speculū veritatis nemini blanditur, multū seducit, talem in eo se quisque reperiet qualis fuerit, vt nec ibi timore trepidet vbi nō est timor, nec lætetur cū male fecerit. Sed qd dicit scriptura? *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur, &c.* Nos aūt frēs, cōsideremus nosmetipsos in ea quam audiuimus sacri Euangelij lectione, vt proficiamus ex ea, & corrigamus si qua in nobis deprehendimus corrigenda.

Marginalia: primitiæ quędam suarum creaturarum. — Aug. in Ps. 118. — Hugo a S. Vict. de instit. nouit. cap. 6. — Ro. 2. d — Eccl. 3. b — 15. Moral. c. 30. — l. 1. de ira. — Itaque Ser. de Blas. in spi. Ilan. — Luc. 11. — Rom. 2. — † 11 q. 3. c. ira enim. — † superfluitatem — Apoc. 1 — Allegorice — Concione. 4. in psal. 118 — Ser. 1. in Euāg. de quinque panibus.

[Text]

a dinis obūbratio. Volūtariè enim genuit nos verbo verita- 1
b tis, ut simus † initium aliquod creaturæ eius. † Scitis fratres 2, 3
c mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audien- 4, 5
d dum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. 6, 7
e Ira enim viri iustitiam Dei non operatur. † Propter quod 8, 9
abijcientes omnem immunditiam, & † abundātiam mali- 10, 11
f tiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod po- 12
g test saluare animas vestras. † Estote aūt factores verbi, & nō 13
auditores tantū fallētes vosmetipsos. Quia si quis auditor
h est verbi, & nō factor, hic cōparabitur viro cōsiderāti vul- 14

[Interlinear glosses] Per quam regenerati in filios lucis. Prius filios tenebrarum. Doctrina Euangelij. — Ad hoc. Quod a vobis habuistis ad vitia labi, a Domino superna gratia illustrari. — Et vt initium creaturæ ad quod genuit est in vobis perseueret. A Doctoribus veritatis. — Ne ante tempus præsumat docere. — Iracundus, & si apud homines, apud Deum non est iustus. Quia. Quia attenti debetis esse ad audiendum. — In exterioribus. Animæ, & corporis. Secundum malos homines abundantes in diuitijs. Malitia propriæ ad interioris hominis prauitatem respicit. — Contra iram. Cum magno honore. Et non solo auditu suscipite, sed etiam opere implete; quia non auditores legis iusti sunt, sed factores. — Et si in corpore tentationes, vel etiam mortem patimini. Opere. — Sine operibus. Si per solum auditum saluandos vos putatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec vicissitudinis obumbratio. *Nam in eo sunt plures actus intelligendi, & volendi sibi succedentes, sed vnico actu simplicissimo, & æterno intelligit, & vno se, & omnia alia.*

2 Voluntarie enim genuit nos vir. *Id est, per verbum incarnatum, quod est ipsa veritas, Ioan. 12. a.* Ego sum via, veritas, & vita.

3 Vt simus initium aliquod creaturæ eius. *Quantum ad esse gratiæ quod hic inchoatur, & in cœlo perficitur, quia gloria est gratia consummata.*

4 Scitis fratres. *Postquam Beatus Iacobus induxit fideles ad resistendum tentationi, hic consequenter eos inducit ad acquiescendum veritati, & primo eam deuote audiendo, secundo opere adimplendo, ibi:* Estote autem. *Circa primum dicit;* Scitis fratres mei dilectissimi. *Id est, scire debetis quod subditur.*

5 Sit autem omnis homo velox ad audiendum. *Veritatis verbum.*

6 Tardus autem ad loquendum. *Nam hoc pertinet ad Doctoris officium, ad quod se ingerere est præsumptuosum.*

7 Et tardus ad iram. *Nam ira quæ est per vitium, oculum mentis excæcat, & ira quæ per zelum, ipsum aliquando perturbat, vt dicit Gregorius in quinto Moralium.*

8 Ira enim viri. *Quæ est per vitium.*

9 Iustitiam Dei non operatur. *Minus dicit, & plus significat; nam ira quæ est per vitium, non solum iustitiam omittere facit, sed etiam frequenter ad faciendum iniustitiam inducit. Consequenter propositum concludit, dicens.*

10 Propter quod abijcientes omnem immunditiam. *Corporis, & animæ, quæ intellectum hebetat.*

11 Et abundantiam malitiæ. *i. iræ processum, & augmentum vsque ad opus iniustitiæ, quod intellectum excæcat, vt dictum est.*

12 In mansuetudine suscipite. *i. verbum fidei, quod debet mentibus inseri humanis. Est autem mansuetudo quædam tractabilitas mentis, propter quod est debita dispositio ad recipiendum impressionem verbi diuini, sicut ceræ tractabilitas impressionem sigilli.*

13 Esto. *Hic consequenter inducit ad acquiescendum veritati, ipsam opere adimplendo. & primo facit propositum, secundo remouet oppositum, ibi;* Si quis autem. *Circa primum dicit;* Estote autem factores verbi, & non auditores tantum. *Præcepta enim diuina saltem in pluribus sunt de operabilibus, & ideo non sufficit auditus, sed requiritur opus. Propter quod dicit Philosophus 1. Ethic. quod illi qui attente medicos audiunt, sed nihil faciunt eorum quæ dicunt. Et sicut isti non habent corpus bene curatum, sic nec illi animam. propter quod de tali auditore subditur.*

14 Hic comparabitur viro cōsideranti vultum natiuitatis. *Id est, vultum suum corporalem in quo natus est.*

Marginalia: Ira duplex. — Mansuetud.

Digitized by Google

a Corporali, vbi sola vmbra relucet.

tum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim se, & 1

a Quia non rem, sed solam umbram uidit, sic & ille qui habet uerborum umbram, non corpus operis. b Qui solo auditu putat se saluari, fallitur, sed. c Audiendo uerbum Euangelij.

abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspe- 2

Continuatione operis.

a xerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in 3 4

a Non in auditu. b In futuro, & si hic miser. c Non solum sitis factores uerbi, sed & linguam refrenate.

b facto suo erit. †Si quis autem putat se religiosum esse, non 5

a Per fidem quam habet per opera fidei. b Non intelligens se puniendum pro peccato linguæ. c Inutilis, non munda.

c refrenãs linguam suam, sed†seducens cor suum, huius vã 6 7 8

a In cordis inuentione. b Operis executione. c Qui non fallitur in discernendo, sicut homines, & qui filiis pie consulit, & retribuit.

d e na est religio. Religio munda, & immaculata apud Deum 9 10

a Succurrere. b Qui carent præsidio patrum & maritorum, de quibus dicitur quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

& patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribula- 11

a In tempore necessitatis. b Qui mundum diligit, immaculatum se a seculo non custodit.

tione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

a *In lege perfectæ.* Legem perfectæ libertatis, gratiam uocat A Euangelii, quæ perfecte liberos facit a seruitute timoris. qui *(Beda.)* legem tenebant in timore seruiebant. Quisquis eam transgrediebatur, sine miseratione lapidabatur. Hęc lex neminẽ ad perfectum perduxit. quia etsi cogebat timore seruire, nõ dabat gratiam, ut cõpleretur amore, & a pœnis inferni non poterat liberare. sed charitas quæ datur in Euangelio. *Mittit foras timorẽ.* *(1.Ioh.3.d.)* & ducit ad vitã.

b *Si quis autem putat.* *(Beda.)* monuerat vt verbum Dei non solum audirent, sed etiam implerent: nunc vt vndique munitos reddat, addit nil valere hæc omnia, nisi etiam lingua refrenetur a detractionibus, mendacijs, blasB phemijs, stultiloquijs multiloquio. *Quia corrumpunt bonos mores colloquia praua.* *(15.q.4.c. in loco. libertare finit. 1.Co.15.d. L.4.c.28.)*

* Lactantius. Hac cõditione gignimur, vt generanti nos Deo, iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur. hoc vinculo pietatis obstricti, Deo religati sumus, vnde ipsa religio nomen accepit, &c. Diximus nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod hominem sibi Deus religauerit, & pietate constrinxerit, quia seruire nos ei, vt Domino, & obsequi, ut patri necesse est. *(In c.9. Amb.)* ✠ Hier. ipsa religio a religando, & in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

C ✠ Beda. pulchre addidit, *apud Deum, & patrem,* quia sunt qui hominibus religiosi videntur, cum a Deo habeantur prophani. Vnde & Salomon ait. *Est via quæ videtur homini recta, nouissima* D *autem eius deducunt ad mortem.* *(Prou.14.)*

c *Non refrenans linguam suam. &c.* ✠ August. Verbositas quid aliud est, quam semen quod fructum non facit? O verbose, erubesce, & considera tuam miseriam. Quid. n. aliud es, quam sal infatuatum, quod ad nullum valet condimentum? Vere infructiferus es, & facis infructiferos, qui te libenter audiunt. O verbose, mendax, qui veritatem raro dicere voluisti. O loquax, cognosce teipsum, nam loqui nunquam erubescis, nec consideras quid, sed quantũ dicere possis, &c. O artifex mendaciorum, o faber fabularum, lege quod dr. *Quia uir linguosus non dirigetur super terram.* O monache, & tu diligẽ E ter attẽdas. Qui nõ refrenat linguã suã, huius vana ẽ religio &c. *(Ser.3. ad frat. in eremo. Beda.)*

d *Religio mũ.* Quia dixerat factorẽ operis beatũ, nũc q̃ facta maxime placeant dicit. s. misericordia, & innocentia. Nã in eo quod pupillos, & viduas visitare iussit, cuncta quæ erga proximum agere debemus insinuat. Quod immaculatos a seculo nos iubet custodire, vniuersa in quibus nos castos obseruare decet, ostendit. In quibus sunt, & ea quæ supra obseruare monuit, vt tardi ad loquendum, tardi ad iram. *(supra eo. c. 1.)*

e *Et immaculatum se custodire, &c.* ✠ Bed. per seculum intelligit mundum, seu omnia quæ sunt in mundo, vt sunt cõcupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uitæ. *(Io.1.)*

☞ Nolite.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In speculo. *In quo videtur vmbratice, & imperfecte propter quod talis consideratio paruam, aut nullam facit impressionem. Sic est de auditu præceptorum Dei sine operatione.*

2 Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis. *i. in lege Euangelica, quæ dicitur lex libertatis: Tum quia est lex amoris. lex autem vetus fuit lex timoris. Aug. in lib. contra Adamantium. Differentia legis, & Euangelij, timor, & amor. timor autem respicit conditionem seruilem, amor autem liberam. Tum quia lex noua liberat a seruitute legis veteris, & onere, vt frequenter dictum est supra.*

3 Et permanserit in ea. *Secundum eam viuendo.*

4 Hic beatus in facto. *Id est, in opere suo.*

5 Si quis. *Hic consequenter remouet oppositum, quia aliqui volebant viuere ociosi, credentes quod eis sufficeret ad salutem susceptio fidei propter quod hoc improbat di.* Si quis autem putat se religiosum esse. *Id est, perfectum Christianum.*

6 Non refrenans linguam suam. *Iactando se quòd hoc credere sibi sufficit ad salutem.*

7 Sed seducens cor suum. *Per falsam opinionem.*

8 Huius vana est religio. *Quia non inducit ad finem debitum, sicut medicina vana quæ non inducit sanitatem.*

9 Religio autem. *Scilicet, Christiana.*

10 Munda, & immaculata apud Deum. *id est, accepta apud Deum.*

11 Hæc est: visitare pupillos. *i. exercere se in operibus misericordiæ erga proximum, & in operibus munditiæ erga seipsum.*

ADDITIO I.

In cap. 1. vbi dicitur in postil. *Omne gaudium.* i. cœleste gaudiũ.

Ratio autem huius dicti: *Omne gaudium æstimate fratres, &c.* Declaratur in glo. vbi sic dicitur: Non est Christianæ dignitatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in cœlo, boni nihil in mundo. Sed spe illius boni ad quod tenditis quidquid in via contingat, gaudere debetis. hæc in glo.

ADDITIO II.

In eo. cap. 2. vbi dicitur in postil. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, &c.*

Licet hoc quod dicitur. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum.* Satis proprie intelligatur de auditu a docente, & hmõi, tñ vr̃ ẽt hoc documẽtũ se extẽdere ad alias collocutiones humanas, in qbus homo prius dẽt audire, q̃ loq, iuxta illud Prou. 18. c. *Qui ant respondet quã audiat, stultũ se demonstrat, & confusione dignũ.* Et hæc expõ magis cõcordat lr̃æ sequenti, cũ dicit. *Et tardus ad irã.* Ex locutionibus enim inordinatis cõsueuit ira prouocari magis quã ex hoc q̃ qs se ingerat officio doctoris.

ADDITIO III.

In eo. ca. 3. vbi dicitur in postil. In speculo in quo videtur vmbratice, & imperfecte.

Super illud: *Hic cõparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo.* Gl. Sicut talis cõsiderãs non rem, sed solũ vmbram videt, sic ille qui habet solũ vmbram verborũ, non corpus operis.

CAP. II.

a Et vt possitis esse immaculati.

FRATRES MEI 1

CAP. II.

Fratres mei. Ostendit, quòd hi quibus scribebat, fide imbuti, sed operibus vacui erãt: & eleemosynam quam prædicabat, non pauperibus propter æterna, sed diuitibus propter temporalia commoda faciebant. vnde eos redarguit.

☞ No-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Fratres mei. Postquam Beatus Iacobus informauit fideles ad bene se habendum respectu sui: hic consequenter idem facit respectu proximi. Et diuiditur in duas partes. *(Diuisio.)* quia primo inducit fideles ad bene se habendum erga proximum in collatione boni. secundo in euitatione mali, capit. sequen. Prima in duas: quia primo facit propositum in collatione boni honorabilis. secundo in collatione vtilis, ibi: *Sic loquimini.* Ad euidentiam autem primi, duo sunt præmittenda. Primũ est, quod sit personarũ acceptio. Secundũ qualiter hẽt locũ in exhibitione bonorũ. Circa primũ sciendum, q̃ æquitas distributiuæ iustitiæ

Digitized by Google

a Quicunque diuitem propter diuitias elegit,& propter paupertatem abiicit,vtrobique peccat.

a b nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. 1 2 Etenim ſi introierit in conuen- 3 tum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida, introierit autem, & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis 4 c ei:tu ſede hic bene, 5 pauperi autem dicatis,tu ſta illic, aut 6 ſede ſub ſcabello pedum meorum: nonne iudicatis apud d vosmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationum ini- 7 e quarum? Audite fratres dilectiſſimi. 8 Nonne Deus ele-

(Interlinear: Alias, in conſpectu veſtro. — In honeſto loco. — a Quod eſt,nonne peccatum operamini. — a Non a Deo. b Id eſt iudicare debetis apud vosipſos,quod praue cogitatis in acceptione perſonarum. — Id eſt humanarum.)

a *Nolite*. Q. Dñs diuites inuitaret ad fidem, & pauperes deſpiceret. Non ita eſt,quia Dñs pauperes elegit in hoc mũdo,& eos fide donauit. Mundus pauperem abiicit,diuitẽ colit,fides Chriſti econtra docet,quia omnis gloria diuitũ tanquam flos fœni,miſericordia in pauperes floret in æternũ.

b *Domini gloria*. Dominum gloriæ nominat,vt eius iuſſis obediatur, qui ſempiterna gloria remunerat, quid quid pro eius amore pauperib. datur.

* Oecumenius. qui cum reſpectu perſonarum aliquid facit, multa macula, multoque ꝓbro ſeipſum repl et,proximum dedecore afficiens,ac ſeipſum etiam ante illum.

* Cyrillus Alexand. Cum nos hominem a Deo cognitum,& virtutibus rutilantem, in ſolam carnem reſpicientes,ex arrogantia plerumque parui faciamus, quomodo regi omnium contrarii non erimus? quomodo acerbas pœnas non dabimus,ſublimia quantum in nobis eſt deprimentes,& lucem tenebras,& dulce amarũ nominantes? Conſideranda eſt igitur in ſanctis gloria ſua, conſiderandi.n.ſunt non carne,ſed intrinſeca gloria. verum plurimi noſtrum humilem in hoc mundo virum, etiam ſi virtutibus excellat,in ſolam tamen caducam diuitiarum gloriã iniquis oculis reſpicientes non recte iudicant,quos Chriſti Diſcipulus non inuria reprehendit,dicens. *Si introierit in conuentu veſtro vir,&c.* ſed a rebus etiam ipſis cognoſcere poſſumus,quam amentes, atque inſani ſint, qui exteriori habitu,non intrinſecis bonis hominem admirantur,&c.

c *Tu ſede,&c.Tu ſta*. Aug. Si hanc diſtantiã ſedendi,& ſtandi ad honores Eccleſiaſticos referamus, non eſt putandum leue eſſe peccatum in perſonarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis.n.ferat elegi diuitem ad ſedem honoris Eccleſiæ,contempto paupere inſtructiore, & ſanctiore? Si autem de quotidianis conſeſſibus loquitur, quis non hic peccat? Non tñ peccat,niſi cum apud ſemetipſum intus ita iudicat, vt ei tanto melior, quanto ditior videatur. hoc.n. videtur ſignificaſſe,ſubdẽdo, *Nonne iudicatis apud vosmetipſos, & fa. eſtis. iudices,&c.*

d *Audite*. Diligentius attendite,quia non qui ditiores in ſeculo hi meliores in examine diuino, & ideo nõ ſunt præferendi. nam Deus non diuites,ſed pauperes elegit. i. humiles pro contemptu rerum viſibilium,fide autem inuiſibilium diuitiarum,mundo deſpicabiles apparent,ſed hos tamen expectatione futuri regni præclaros reddidit,& nobiles.

* Cyrillus Alex. Diuitiarum omnis ſplendor aduentitiam atque caducam hominibus gloriam adfert. Virtutis autem, & interioris hominis fulgor, proprias,atque naturales adducit diuitias quæ non ſimul cum iſta carne cadere ſolent,ſed animo inſunt,& cum ipſo euolãt apud patrem, apud quem multæ ſunt manſiones. Non ergo diuitiis elatos, nec terreſtri gloria quaſi floſculos rutilantes,ſed eos quos ſplendore opertum ad inextinguibilem gloriam currere cognoſcimus in quibus interior pulchritudo omni virtutis numero lucet, honorare debemus.

e *Non Deus*. pauperes elegit Deus.di. *Nolite timere puſillus Grex quia*

(Marginalia: 1.Pet.1.d — 1 glorioſi,vel, ex opinione ex Beda. — 1.4.in Io.c.4. — Iſa.5.c — Auguſt. apud Bedam. — Lucæ.12.b. Beda.)

NICOLAVS DE LYRA.

Aequitas iuſtitiæ diſtributiuæ.

iuſtitiæ in hoc conſiſtit quòd aliqua diuerſis tribuuntur ſecundum proportionem, vel dignitatẽ vniuſcuiuſque. Propter quod ſi in tali diſtributione attendatur ad cauſam propter quam aliquis proportionatur ad tale donum,fit ſecundum æquitatem iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ſi Cancellarius Pariſienſis promoueat aliquem ad magiſterium,attendens ad ſuam ſufficientiam ſcientiæ per quam efficiatur proportionatus, vel dignus reſpectu talis honoris. Si autem attendat ad perſonam tantum,vel ad aliã quamcumque cauſam, quæ non facit ad hoc quòd proportionetur ad talem honorem, vt quia eſt conſanguineus, compatriota, vel ciuis, vel aliquid huiuſmodi facit contra æquitatem iuſtitiæ diſtributiuæ, & per conſequens peccat: quia non opponitur virtuti niſi vitium, & tale peccatum vocatur acceptio perſonæ, ſeu perſonarum. Contingit tamen aliquam cõditionem perſonæ facere eam dignam reſpectu vnius rei, non tamen reſpectu alterius, ſicut conſanguineitas facit aliquem dignum, vt inſtituatur hęres patrimonij,non autem vt detur ei magiſterium, vel prælatio Eccleſiaſtica. Circa ſecundum ſciendum, quòd honor datur alicui in teſtimonium virtutis.4. Ethic. Et ideo ſola virtus eſt cauſa debita honoris exhibendi:& hoc contingit dupliciter. Vno modo virtus propria, & ſic virtuoſo debetur honor. Alio modo virtus aliena,& ſic principes,& prælati ſunt honorandi:etiam ſi ſint mali, inquantum gerunt perſonam Dei, & communitatis cui præſunt. Et eadem ratione parentes,& Domini propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam Deus eſt omnium pater,& Dominus. Similiter ſenes propter ſignum virtutis quod eſt ſenectus. Et Similiter diuites quia maiorem locum obtinent in communitatibus. Si autem ſolo intuitu diuitiarum honoratur, eſt acceptio perſonarum:& ſic peccatum.& ſic loquitur Greg.homil.28. Superbia noſtra retunditur, quæ in hominibus non naturam qua ad imaginem Dei ſunt facti,ſed diuitias honoramus. His igitur præmiſſis accedamus ad literam, in qua Beatus Iacobus excludit a fidelibus perſonarum acceptionem, per quam indebite honor exhibetur, & ſic eos reducit ad debitam honoris exhibitionem. In qua ſic procedit: quia primo proponit intentum. ſecundo inducit exemplum,ibi: *Etenim*. Tertio probat aſſumptum,ibi: *Audite fratres*. Quarto excludit falſum intellectum, ibi: *Si tamen*. Circa primum dicit.

Honoris exhibitio va.

1 *Nolite in perſonarum*. Inducendo ad fidem,vel recipiendo ad eam per adminiſtrationem ſacramentorum, vel nutriendo in fide per bonam exhortationem cum perſonarũ acceptione. Quod fit quando in iſtis debita cauſa non attenditur,vt patet ex prædictis,ſed indebita, ſcilicet attendendo ad proprium quæſtum, vel ad alia huiuſmodi,propter quæ prædicta non debent exerceri. Si autem attendatur ad honorem diuinum, & Eccleſiæ bonum, & deuotionem recipientis fidem, vel exhortationem, non eſt acceptio perſonarum in talibus, ſi prædicta magis exhibeantur aliquibus quàm alijs, ſecundum maioritatem deuotionis eorum, uel honoris diuini, & Eccleſiæ: Sicut conuerſio Conſtantini ad fidem: ex cuius exemplo ualde multi uenerunt ad fidem, & ex eius facto eſt Eccleſia promota, & honorata quaſi per totum orbem. Sic etiam laborare ad conuerſionem,& nutritionem in fide diuitum,& potentum magis quàm pauperum, non eſt perſonarum acceptio, attendendo ad bona quæ ex ipſis prouenire poſſunt magis,quàm ex pauperibus.

2 *Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ*. Id eſt, fidem Chriſti qui eſt Dominus,& dator glorię,non ſecundum perſonarum acceptionem,ſed ſecundum meritorum gradus,& proportionem.

3 *Etenim ſi introierit in conuentum*. Hic conſequenter ponit exemplum ad propoſitum,de diuite, & paupere ingredientibus congregationem fidelium in Eccleſia, & poteſt dupliciter intelligi. Vno modo de paupere,& diuite infidelibus, qui ſunt ad fidem inducendi. Alio modo de paupere,& diuite fidelibus, qui ſunt in fide nutriendi. Si igitur pauper infidelis, uel fidelis ſic contemnatur,ut de eius cõuerſione,& nutritione in fide parum, aut nihil curetur,ſemper eſt peccatum. Similiter ſi diues propter diuitias tantum in iſtis præponatur. quia utrobique eſt acceptio perſonarum.& in his duobus caſibus uidetur loqui Beatus Iacobus. Si autem diues præhonoretur in prædictis pauperi non habendo reſpectum ad diuitias præciſe,ſed ad bonum quòd ex eius conuerſione,uel nutritione in fide probabiliter ęſtimatur prouenire,non uidetur eſſe perſonarum acceptio, non peccatum. Et ſic intelligenda eſt iſta litera,cum ſubditur.

Diſcretus honor diuitis. Act.10.f.

4 *Et dixeritis*. Scilicet,diuiti.

5 *Tu ſede hic bene*. Attendendo ad diuitias præciſe.

6 *Pauperi autem dicatis*. Ipſum contemnendo,uel propter paupertatem præciſe ipſum minus honorabilem, & amabilem Deo iudicando, ideo ſubditur: *Et fact. eſtis iudices cogitationum iniquorum*.

7 *Audite*. Hic conſequenter probat ſuppoſitum,ſcilicet,quòd diues propter diuitias pręciſe non eſt magis honorabilis,nec pau per propter paupertatem contemptibilis.& hoc dupliciter. Primo diuina auctoritate,cum dicitur.

8 *Nonne Deus*. Vt patet de Apoſtolis,tamen a principio elegit aliquos diuites,ut Zachæum,& Lazarum.

Diui-

Digitized by Google

quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Pauperes etiam parentes quorum nutriretur officio, elegit.

Beda. a *Nonne diuites.* Apertius ostendit quos diuites superius dixerit, s. illos qui diuitias Christo præferũt, & ipsi alieni a fide eos q credũt, per potentiã opprimũt, & ad iudicia potentiorum trahũt. Et est alia causa, quare non sunt eligendi, quia mala inferunt fidelibus.

✠ Ambrosius. Neque omnis sancta paupertas, aut diuitiæ criminosæ, sed vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commendat sanctitas.

✠ Idem. Scias non omnes diuites auaros; nec in facultatibus crimen hærere, sed in ijs qui vti nesciunt facultatibus. Nam diuitiæ vt impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis.

Beda. b *Blasphemant.* Hæc Apostolorum temporibus plures Gentiliũ, & Iudæorum maxime priores fecisse inueniuntur.

a ¶Inopes rerum temporalium, sed.

git pauperes in hoc mundo, diuites autem in fide, & heredes

Non mundana.

des regni, quod repromisit diligentibus se? Vos autem

Alias in. Dicendo, tu illic sta.

a † exhonorastis pauperem. † Nonne diuites per potentiam

a Auferendo bona verberando. b Et sine culpa faciunt vos condemnari.

opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad † iudicia? Nonne

Etiam. Salutiferum Christi.

b ipsi † blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est

Ad protectionem vestram. Gratis. a Excellentem inter alias.

c super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum

d Id est, secundum quod scriptura testatur. a Scilicet, hanc.

scripturas: † diliges proximum tuum, sicut teipsum, bene-

Id est, pauperes propter paupertatem abijcitis, & diuites ad honores propter opulentiam promouetis.

facitis. † Si autem personas accipitis, peccatum operami-

e ni, † redarguti a lege quasi transgressores. † Quicunque au-

a Seruare in animo proposuerit. b ¶Non ex humana fragilitate, sed reputando leue esse.

f tem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, fa-

g ctus est omnium reus. Qui enim dixit: non mœchaberis: di-

xit, & nõ occides. Quod si nõ mœchaberis, occides autẽ, fa-

a Et ita contemptor legislatoris. b Proximis. c Ita estote misericordes proximis, sicut Deus vobis.

h ctus est trãsgressor legis. Sic loquimini, & sic facite, sicut p

c *Si tamen legem.* Quia aspere, & de contemptu diuitum locutus erat, & quodammodo contrarius legi diuinæ, quæ omnes diligi præcipit, ne omnino contemnendi diuites putentur, subdit; Quasi propter prædictas causas non sunt eligendi. Sed tamen si perficitis hãc legem quæ dicit; *Diliges proximum.* Benefacitis, quia etsi diuites propter diuitias non sunt eligendi, non tamen propter Deum minus sunt diligendi.

d *Regalem.* Id est, excellentem, vel quia communis est omnibus, & omnes complectitur. Vel quæ dicit; *Non confundas personam pauperis, nec honores vultum potentis,* & alibi; *Nulla erit distantia personarum.* Ita paruum vt magnum audietis, quia iudicium Dei est.

e *Quicunque autem.* Ne putarent contemptibile esse peccatum in hac vna re legem transgredi, addit; Quicunque.

f *Offendat autem.* Vere qui in vno offendit est transgressor totius legis, quia qui peccat, contra authorem legis facit quẽ in sua lege negligit, & contra charitatem, quæ est causa, & mater totius legis. Hanc sententiam ex simili videamus. Si quis me offenderet, omnes fratres, & amicos meos in me offenderet, & quodammodo contra omnes peccaret. Sic qui vnum mandatum negligit, cætera quæ completa videbantur adiuuare, sibi inutilia reddit.

Vel aliter; *Charitas est plenitudo legis.* In cuius pceptis tota lex pẽdet. Qui autẽ contra charitatẽ facit, merito oĩum reus est. Nemo aũt peccat, nisi contra charitatem faciat; quia nec Deũ vere diligit cuius legẽ negligit, nec proximũ in quem delinqt. Quia ergo superius ostẽderat eos in charitate peccare, qui a dicũt pauperi, tu sta illic competẽter subdit; Qui in vno, i. charitate offendit (quæ est radix oĩum præceptorum) ab omnibus præceptis quæ sunt quasi filij charitatis, accusatur. Reconciliato autem illo vno in quo offenderat, cætera omnia reconciliantur. Cur ergo non dicũtur paria peccata, nescio, nisi forte quia magis facit contra charitatẽ, & magis offendit Ecclesiam qui grauius, & minus qui leuius peccat.

g *Omnium reus.* Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui scit quàm necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.

✠ Augustinus, Defleat pœnitens, quoniam in vno offendẽs factus est omniũ reus. Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus Deo omnino non timuit. In hoc enim quisque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium: quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniæ, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

✠ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore prætulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mœchaberis, dixit &, Non occides; quod & si non occidis, mœcharis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

Beda. h *Sic loquimini.* Quando quidem malum est diuitem propter diuitias eligi, pauperem abijci, & quia bonum est propter Deum etiam diuites diligere, pupillos, & viduas visitare; ergo sic loquimini, & facite. Hoc loquendo, & faciendo curate, vt proximos diligendo, a Deo diligi mereamini, misericordiam impendentes misericordia digni existatis. Lex libertatis lex charitatis, quam superius regalem vocauit, qua dicitur; *Diliges proximum tuum, sicut teipsum,* Qua lege vos Deus iudicat, cum magnam misericordiam donat; quia non iudicamini per legem pœnarum, & seruitutis, sed per legem gratiæ, quæ spontaneos vocat ad pœnitentiam, & peccata dimittit.

Aliter; Grauius iudicatur qui legem Moysi, quàm qui naturalem contemnit. Grauius etiam qui legem gratiæ, quàm legem Moysi despicit.

Margin notes: Iac. 6. c. Lu. † contemptui habuistis. † diseretus ho nor diuitis. Iac. 19. Lu. † male loquũtur de bono nomine. † Leuit. 19. c. † Deut. 3. c. † & redargui mini. Matth. 22. d. Leuit. 19. c. Rom. 13. e. Aug. epist. 29. † tribunalia. lib. de vera, & falsa pœnitẽt. cap. 14. † De pœnitet. dist. 5. c. h. Dialogo. 1. adu. Pelagianos. Supra eo. b.

Q. Bene

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diuites in fide. *q. d. ei debetis conformari, & sic debet in Ecclesia fieri: quia pauperes in temporalibus, diuites tamen in spiritualibus diuitijs magis prouenit honor diuinus, & bonum Ecclesiæ, diuitibus in temporalibus sunt honorandi. Secundo hoc idem probat ex diuitum austeritate, dicens.*

2 Nonne diuites per potẽtiam. *In bonis possessis damnificãdo,*

3 Et ipsi trahunt vos ad iudicia. *Vt condemnemini ad mortem in personis, hæc enim frequenter fiebant in Ecclesia primitiua. Tertio hoc probat de diuitum malignitate, dic.*

4 Nonne ipsi blasphemant bonum nomen. *s. Iesu Christi, quod sicut Bern. dicit; Est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.*

5 Si tamen legem. *Hic remouet falsum intellectum circa præcedentia. Ex his enim quæ dixit de diuitibus, posset aliquis credere, quia essent a fidelibus odiendi, quod remouet di.* Si tamen legem perficitis. *id est, a rege regum datam.*

6 Secundum scripturas. *Veteris, ac Noui Testamenti.*

7 Diliges proximum. *Id est, ad eandem beatitudinem consequendam. Et nomine proximi intelligitur omnis homo; quia ad imaginem Dei factus, & ad beatitudinem aptus.*

8 Si autem personas accipitis. *Modo prædicto,*

9 Redarguti a lege. *Deut. 1. c. Ita paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam. Et subdit malum quod inde sequitur, cum dicitur.*

10 Quicunque autem. *Quod est intelligendum de pœna damni, quæ est carẽtia diuinæ visionis, quam incurrit homo p vnam trãsgressionem legis diuinæ; quia peccatum mortale est transgressio legis diuinæ, sed pœnam sensus incurrit grauiorem qui plures transgressiones facit. Et quòd de pœna damni intelligatur, litera sequens ostendit, cum dicitur,*

11 Qui enim dixit non mœchaberis. *Ab vno enim Deo sunt omnia, propter quod per vnius transgressionem offenditur, & per consequens eius visio tollitur.*

12 Sic loquimi. *Hic consequenter Beatus Iacobus informat fideles de collatione boni vtilis, quæ consistit in operibus misericordiæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo remouet oppositum, ibi:* Quid proderit. *Circa primum dicit:* Sic loquimini, & sic facite. *Vt opera vestra sint verbis conformia, & qualiter, subdit.*

13 Sicut per legem. *Id est, legem Euangelicam.*

8 Si

Incipien-

Digitized by Google

A Q. Bene loquimini, & bene facite; quia si negligitis, grauius damnabimini quam qui fuerunt in tempore Moysi, quia cui plus committitur plus ab eo exigitur. Quo plus maiorem quis misericordiā a Dño consequitur, eo iniustius indigēti pximo misericordiā negat, & iustius luit pœnas impietatis.

a *Iudicium sine misericordia.* ✱ Beda. Sine misericordia iudicabitur ille, qui cum facere posset, nō fecit misericordiam antequā iudicaretur. Quod cum de omnibus misericordibus recte sentiatur, cōstat quia quo maiorem quisque à Domino misericordiā consecutus est, eo iniustius indigenti pximo misericordiam negauit, eoque iustius impietatis suæ pœnas luet. Vnde Dominus. *Date, & dabitur vobis, dimittite, & dimittetur vobis.*

† Iudicandi.
† i. gloriatur misericordia aduersum iudicium.
Matth. 6.
1. q. 1. c. fertur.
De sacra vnct. c. vnico.

B ✱ Augustinus. Dicitur in quadam Epistola Apostolica. *Iudicium, sine misericordia, &c.* Et alibi. *Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus.* Ergo in illo iudicio erit, & misericordia, sed non sine iudicio. Sed non in quemlibet, sed in eum erit misericordia, qui prærogauit misericordiam, & ipsa misericordia iusta erit, quia confusa non erit.

Conc. 1. in Psal. 32.
Matth. 5.

✱ Idem. Parua putatis opera misericordiæ? Attēdite istam sententiam de sancta scriptura deprompt am. Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Sine misericordia iudicabitur, qui misericordiam non fecit antequam iudicaretur. Quid deinde sequitur? *Superexaltat autem misericordia iudicium.* i. superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiæ. Et si habuerit aliquid forte in iudicio quo puniatur, tanquam vnda misericordiæ, peccati ignis extinguitur.

In Psal. 143.

b *Superexaltat autem.* Sicut iudicio dolebit q non fecit misericordiā, ita qui fecit remuneratus exultabit, atq; gaudebit.

Beda.

Aliter. *Superexaltat.* Superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiæ, & si habuerit aliquid in iudicio quo puniatur, tanquam unda misericordię, ignis peccati extinguitur.

Aliter. *Superexaltat.* i. plures per misericordiam colliguntur, s. qui misericordiam præstiterūt. *Beati n. misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

August.
Mat. 5. a.

C Hic latius disputat de op b. misericordiæ, vt quos pcedēte sententia terruerat, consoletur, docendo quib. remedijs expientur quotidiana pctā, sine quibus nō agitur vita, ne illi qui non in vno tantum, sed in multis offendunt, in iudicio inueniantur rei omnium.

a Debetis misericorditer agere. Nam qui potuit, & non fecit misericordiam antequam iudicaretur, sine misericordia iudicabitur.

a legem libertatis† incipientes iudicari.† Iudicium enim sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Superexaltat autem misericordia iudicium. Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid fides poterit saluare eum? Si autem frater, & soror nudi sint, & indigeāt victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis. Ite in pace, calefacimini, & saturamini, non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? †Sic fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam †sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. †Tu credis

[Interlinear: a Superponitur iudicio, & quasi illuminat iudicium, quod est cum misericordia, per ipsum enim misericordiam commendabilius est, magis placet. b Velo. c Debetis bene agere, quia falluntur qui solam fidem sufficere credunt. — a Cum habeat tempus operandi. — a Fides sine operibus mortua est sed quæ per dilectionem operatur, saluat. — a Illis charitas vestra. Vel sine operibus. b Quibus reuiuiscat. — a Contra seipsam, quod enim uerbis promisit, non implet. b Irridendo. Vobis. Aliquis. Sine operibus. — a Fides. b Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidelem sed non poteris, cum desint opera. — a Sed ego per opera quæ habeo, possum probare me esse fidelem.]

D c *Quid prod. fratres, &c.* ✱ Augu. Excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum nō intellectis quibusdam subobscuris sententijs Apostoli Pauli hoc quidem eum arbitrati sūt dicere, &c. Cum dicit Apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem, sine operib. legis, non hoc agit, vt præcepta ac professa fide opera iustitiæ cōtemnantur sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari, et si legis opera non præcesserint. Sequuntur. n. iustificatū non precedunt iustificādum. Qm ergo hec opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apostolicę epistolæ Petri, Ioan. Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer astruant, fidem sine operib. nihil prodesse, sicut et ipse Paulus nō quālibet fidē, sed eā salubrē definiuit, q per dilectionem operatur. Aliam ita nihil prodesse ad salutem asseuerat, vt dicat. *Si habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil sum.* &c. Iacobus quoque vehemēter infestius est eis qui cupiunt fidem, sine operibus valere ad salutem, vt illos et dæmonib. cōparet, dic. *Et dæmones credunt, & contremiscunt.* Quid verius, breuius, vehementius dici potuit, cum & in Euāgelio legamus, hoc dixisse dæmonia, cū Christū filiū Dei cōfiterētur, qd in Petri cōfessione laudatū est? *Quid proderit,* ait Iacobus, *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, *Quia fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur, qui fide mortua, sibi vitam perpetuam pollicentur?

Tome 4. lib. de fide, & operibus, c. 14. & 15.
† 2. q. 7. c. plerumque.
§ his itaque.
E
† Ex operibus tuis
† meis Rom. 5.
Gal. 5.
1. Cor. 13

d *Sic, & fides.* Sicut sola verba pietatis nudum, vel esurientē nō recreāt si nō & cib9 pbeat, & vestis, ita fides verbo tenus seruata nō saluat. Qd legit. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* De fide q p dilectionē operat, est intelligēdū.

Mat. 16. d

e *Sed dicet quis.* Non solum propter prædictas rationes debetis ad bene operandum incitari, sed etiam propter hoc, ne improperium ad aliis patiamini, quia aliquis assumpta fiducia de suis operibus, vt ostendat solam fidem non valere improperando dicet, tu fi. &c.

f *Tu c.* probauit eos q opa n hēnt verā fidē n hēre, nūc cuius modi

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Incipientes iudicari, *idest ad iudicium futurum debite disponi, vbi dabitur sententia beatitudinis consequendæ pro operibus misericordiæ. Matth. 25. c.* Venite benedicti patris mei, &c. *& subditur.* Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. &c.

2 Iudicium enim sine misericordia. *Matth. 25. d.* Ite maledicti in ignem æternum, *Sequitur.* Esuriui eni m & non dedistis mihi manducare, &c.

3 Superexaltat autem misericordia iudicium. *Nam in casibus dubiis inter iustitiā, & misericordiam, semper declinandum est ad partē misericordiæ. Vn de dicit Ra. S. sup Exo. quod apud Hebræos fuit antiquitus constitutū, quod si maior pars iudicium in uno condemnet, aliquem ad mortem, non propter hoc est interficiendus, sed expectanda est maior deliberatio. Si autem maior pars in uno liberet eum, est liberandus.*

Diuisio. 4 Quid proderit. *Hic consequenter remouet oppositum. s. quod fides, sine operibus misericordiæ valeat ad salutem. Et remouet primo p rationem. secundo per exemplum, ibi.* Vis autem scire. *circa primum ponitur quadruplex ratio, Prima accipitur ex defectu talis fidei, et est talis. Illud quod est mortuum spiritualiter, non potest saluare æternaliter. Fides sine operibus est huiusmodi, quia uiuificatur per charitatē. Amor autem Dei nunquam est otiosus. Operatur. n. magna si est, si autem operari renuerit, amor non est, ut dicit Greg. Homel. 30. Et hoc est intelligendum habita opportunitate operandi, propter quod fides quæ per dilectionem non operatur, mortua est, & sic inefficax ad salutem, & hoc est quod dicit.* Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat. *q. d. nihil proderit ad salutem.*

5 Si autem. *Hic ponitur secunda ratio quę accipitur ex simili. Fides. n. sine operibus similis est verbo sine intellectu. Sed tale verbum nihil prodest. sicut si aliquis dicat famelico, vade, & comede, & non det ei aliquid ad comedendum, tale verbum nihil prodest, sed magis est frustratorium, & derisorium, & hoc est quod dicitur.* Si autem fratres, & soror nudi sint. *Et patet ex dictis litera.*

6 Sed dicet quis. *Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex opprobrio, quod potest inferri alicui sic credenti, quia non potest ostendere fidem suam si requiratur, quæ non verbis, sed operibus vere ostenditur, & hoc est quod dicitur.* Sed dicet quis. *i. potest dicere rationabiliter improperando sic credenti.*

7 Tu fidem habes: *Secundum dictum tuum.* 8 Ostende mihi fidem tuam sine ope. *Quasi dicat, non potes, sed ego potero, qui opera habeo.* 9 Tu credis. *Hic ponitur quarta ratio, & accipitur ex dæmonibus, qui credunt ex euidentia signorum, & contremiscunt timore pœnarum, & tamen hoc non valet eis ad salutem,* quia

Digitized by Google

a Non improbo, sed non sufficit. b Ne putes quod aliquid magnum facias: nam & dę. c Vnum esse Deum.

a qm̄ est vnus Deus, benefacis. Et dæmones credunt, & con

a Quod plus est. Non solum rationibus, sed etiam exemplo, & auctoritate utar. Sine operib.

b tremiscunt. Vis autem scire o homo inanis, qm̄ fides sine 1

a Licet Abraham per fidem, quam habebat iustus erat, tamen per opera, quę habebat, & addidit, amplius est iustificatus, quæ nisi fecisset, meritum præcedentis fidei amisisset. 2

c operibus † mortua est? Abraham pater noster nōne ex ope 3

a Ex his.s. Idest, offerre uolens. b Arbitratur.n. quod & mortuos potens est suscitare Deus. 4

d ribus iustificatus est, offerens filium suum Isaac sup altare? 5

a Per fidem ante erat iustus, & fides duxit ad opera, & per opera fides ipsa est augmentata, & comprobata, & ita per illam fidem, quæ duxit ad opera apparet ueritas scripturæ credidit filium promittenti, & eundem immolare iubenti.

e re? Vides qm̄ † fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est? Et † suppleta est scriptura dicens. † Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iu- 6 7 8

a Quia sic est in Abraham.

f stitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex 9

a Fidei. b Qui habet tempus operandi. c Sine operibus. d Non solum Abraham per maiora opera, sed etiam Raab per minora opera est iustificata.

g operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum † Simili- 10 ter & Raab meretrix, nonne ex opibus iustificata est, susci-

a Iosue. b Ne à uiris ciuitatis occiderentur. Vere Abraham per opera fidei iustificatus est, quia sine operibus non fuisset iustus etiam ipse Abraham nedum alii.

h i piens nuncios, & alia via eiiciens? Sicut.n. corpus sine spiri- 11 12 tu mortuum est, ita, & fides sine operibus mortua est. 13

modi fidē habeāt, patefacit, ne illā talē fidem magnifaciāt.

A a *Et dæmones credunt, & contremiscunt.* Scriptum est. *Exibant* (Beda.) *dæmonia ab hominibus clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei*, sed & legio, quæ hominem obsidebat, timens clamabat. (Luc.8.d. Matt.5.a) *Quid mihi, & tibi fili Dei summi? Adiuro te per Deum ne me torqueas.* Qui ergo Deum non credunt, vel creditum non timēt, dæmonib. tardiores, & proteruiores sunt.

b *Vis autem scire o homo inanis.* (Beda. fotiosa) Probato, qđ fides sine operibus mortua est, vt euidentius ad bonam operationem inuitet eos, elegans exemplum bonæ operationis Abrahā patriarcham proponit illis, qui de circuncisione crediderant, vt bonum patrem quasi boni filii imitentur in tentatione, & in operatione. (†De pœ. dis.2. c. si ei. vltera princ.) (†Gen.15.b Rom.4.a Gal.3.a) B

c *Abraham pater noster, &c.* Qđ Abraham per fidem sine operibus iustificatus dicitur, de operibus, quæ præcedebant intelligitur, quia per opera, quæ fecit iustus non fuit, sed sola fide, hic de operibus agitur, quæ fidem sequuntur, per quæ amplius iustificatur, cum iam per fidem fuisset iustus, vnde Paulus. (Hebr.11.d) *Fide Abraham obtulit Isaac cum tentaretur.* (Beda) Hæc oblatio est opus, & testimonium fidei, & iustitiæ. Paulus in Abraham fidei constantiam. Iacobus laudat operum magnificentiam, quia vtroque fuit perfectus Abraham, & de vtroque in exemplum proponitur.

(De sacrificio Isaac vide Augu.to.9.Trac. de 4.virt.2. & Ser.72.181.de temp. Ambro. de patriarc. Abra. & lib. de Isaac Serm.181. de temp. & apud Bedam in hoc loco.)

d *Offerens filium suum Isaac super altare?* Magna tentatio cum filium iubebatur occidere, magna fides, cum etiam de mortuo credebat se posse semen accipere. Magnum opus, cum dilectissimum non dubitaret offerre.

e *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex ope. &c.* Quia obtulit illum, in quo acceperat promissionem, apparet magna virtus fidei, quia etsi eum offerret, credebat pro- C missionem implendam, quia potentem credebat Deum, etiam suscitare mortuum.

f *Credidit Abraham.* (Credere Deū, Deo & in Deū) Augustinus. Aliud est credere in Deū, aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere illum, est credere, quod sit Deus. Credere illi, est credere vera esse quæ ille dicit. Credere in illum, est tendere cum charitate in illum. primum & secundum, dæmonum & multorū malorum esse non dubitatur. Tertium.n. est bonorum. D

g *Similiter.* (Beda) Ne causarentur opera tanti patris se imitari nō posse, præsertim cum modo nullus cogat filios offerre, addit exemplum peccatricis mulieris, quæ per opera misericordiæ, & hospitalitatis soluta est a peccatis, & ascripta ciuis Israelitici populi, & annumerata in generationibus Saluatoris.

h *Raab meretrix, &c.* (†impleta) Latitudo, quæ significat ecclesiam fide dilatatam. Huius exemplo monet patriæ pereuntis interitum cauere, per opera misericordiæ nūcios Christi suscipere, & seruare, & ad Iesum remittere, sicut legitur beatus Gamaliel fecisse. (†Iosu.2.b 32.q.1.c. integritas) E

i *Sicut.n. corpus, sine spiritu, &c.* ✠ (Com. in hunc locum) Didymus Alex. Quoniā sicut spiritus cohærēs corpori viuificat eum, & opera fidei coaptata viuam eam esse procurant, cogitandum est, vt fides habeatur cum operibus virtute dignis, vt non mortua, sed viua consistat. Nam & qui habet corpus animale non mortuum, sed viuum, illud per societatem spiritus vult habere. Notandum.s. quia cum fides mortua sit præter opera, iam neque fides est, nam neque homo mortuus, homo est, &c.

* Ephrem Syrus. (lib. de vita spirit.§.88.) Cum de fide disputas, considera vtrum habeas opera fidei congruētia. Nam si dicēdi tm̄ & audiendi studiosus es, illud in te iacietur, fides sine operibus mortua est. profecto.n. mortui sunt omnes, qui Deum se nosse profitentur, factis autem negant, cum sint (vt ait apostolus) abominati, & increduli, & ad omne opus bonum reprobi.

✠ Bernardus. (Ser.2. de resurrect. Dom. Galat.5.) Sicut corporis vitā ex motu dignoscimus, ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem in corporis est anima, vita vero fidei est charitas, quia per illam operatur, sicut in Apostolo legis. Vnde & refrigescente charitate, fides moritur, sicut anima recedente. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

quia non possunt agere opus meritorium, & similiter suo modo fides, quæ non operatur per dilectionem non proficit ad salutem.

1 Vis autem scire. *Hic consequenter dictum errorem remouet per exemplum duplex. Secundum ponitur, ibi:* Similiter autem. *Primum est ipsius Abrahæ quod proponit inuehendo contra aduersarium di.* Vis autem scire. *per exemplum.*

2 O homo inanis. *Dicitur autem res inanis, quæ non consequitur finem debitum sicut medicina, quæ non inducit sanitatem, & eadem ratione homo qui per opera bona non consequitur beatitudinem.*

3 Quoniam fides sine operib. &c. *q.d. ostendam tibi per exemplum patris nostri Abrahæ: ideo sequitur.*

4 Abraham pater noster nonne ex operibus. *q.d. sic. Sed contra hoc videtur dictum apostoli Rom.4.a.* Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum, *Et ibidem.4.d.* Ex operib⁹ legis non iustificabitur omnis caro. *Dicendum, quòd Apostolus loquitur ibi contra illos qui opera cæremonialia legis dicebant esse necessaria ad salutem: quæ tamen iam cessauerant in morte Christi quantum ad efficaciam.*

5 Offerens. *Hic consequenter ponit exemplum de obedientia Abrahæ ad Deum, procedente, ex magna Dei dilectione, quæ semper manet efficax ad salutem, cum dicitur;* Offerens filium suum Isaac super altare. *Genes.22. paratus illum immolare ex fide, & dilectione ad Deum, vt habetur Hebræ.11.* credens quòd a mortuis posset eum saluare Deus. *ideo subditur.*

6 Vides quo. fi. co. ope. illius. *quæ non essent meritoria sine fide, sine qua impossibile est placere Deo, Heb.11.*

7 Et ex operibus fides consummata est. *Habitus.n. firmatur, & manifestatur per opera. Et similiter magnitudo fidei Abrahæ apparuit ex eius obedientia offerendo filium, propter quod dictum fuit sibi a domino. Nunc cognoui, quod timeas dominum. i. cognoscere feci alios. Notitiæ.n. Dei nihil accrescit de nouo.*

8 Et sup. est sc. d. Cre. Ab. d. *Hoc.n. dictum fuit Abrahæ Gene. 15. non solum antequam offerret Isaac, sed etiam antequam natus esset. Sed ex oblatione Isaac scriptura illa dicitur esse suppleta, inquantum per hoc magnitudo fidei Abrahæ fuit aliis declarata, vt dictum est, & sic concludit intentum.*

9 Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo. *ita quod vtrunque est necessarium ad iustificationem. Nam si fides, quæ non operatur per dilectionem, mortua est, & informis, & iterum opera sine fide non sunt Deo placentia, vt prædictum est.*

10 Similiter, & Raab. *Hic ponitur secundum exemplum de Raab quæ ex fide vnius veri Dei saluauit exploratores Iudæorum, vt habetur Iosue 2. & per hoc apposita est ad populum Israel, Iosue 6. & consecuta est salutem ex fide simul & operibus, & hoc est quod dicit.* Simili. & Raab. *& patet litera ex dictis vsque ibi.*

11 Et al. v. *Recepit.n. eos per ianuam, & emisit per fenestram, & persuasit eos declinare ad montana, ne reperirentur a persecutorib. in strata publica. Et sic infertur conclusio intenta cum dicitur.*

12 Sicut enim corpus. *qui dat uitam corpori.*

13 Ita, & fi. sine ope. *i. sine dilectione operante; quæ est vita animę 1. Io.3.c.* Trāslati sumus de morte ad vitā, qm̄ diligimus, &c.

ADDITIO I.

A In cap 2. vbi dicitur in postilla. *Quicunque autem totam legem seruauerit, offenderit autem in vno, &c.*

In hoc quod dicit Apostolus. *Quicunque offenderit in vno factus est omnium reus.* non videtur loqui de pœna damni tantum, cum de distinctione inter pœnam damni, & pœnam sensus nulla fit mentio in hoc loco, nec in præcedentibus, nec in sequentibus. in hoc etiam quod sequitur. *Qui.n.dixit, non mœchaberis, dixit & nō occides.* non habetur nec innuitur talis distinctio, vnde expositio postil. de hoc quod dicitur. *Qui offenderit in vno, &c.* non videtur propria. seu literæ consona, licet quod præsupponit verũ sit, & ideo aliter videtur dicendum. Ad quod sciendum, quod pcepta diuinæ legis præsertim negatiua, quæ obligãt ad semper, & pro semper, de quibus hic agitur, copulatiue sunt intelligenda, sic quod ad omnia seruanda omnes obligantur. Vnde qui in vno offendit, manifestum est, quod nō omnia seruat, ad quorum omnium obseruationem tenetur, & ideo factus est omniũ reus. i. reus tanquam ille, qui non omnia seruauit, vt tenetur. Et hoc videtur dicere glo. vbi sic. Reus est apud Deum, qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credidit illud inaniter a Deo datum, hæc in glo. Ex quo habetur, quod qui offendit in vno, ostendit suo facto non esse necessariam totam legem, & sic totius legis est reus. Et notandum, quod beatus Iacobus in hoc docet contra falsam doctrinam Pharisæorum, qui legem diuinam falso interpretantes communiter tenent, quod ille, qui piura mandata numero seruat, & tamen in paucis transgreditur, nihilominus est iustus apud Deum, eo quod Deus (vt dicunt) iudicat hominem secundum pluritatem, vel paucitatem meritorum, & demeritorum, D ita quod ille, qui plura opera meritoria fecit, etiam si pauca aliqua numero demeritoria postea committat non propter hoc est iniustus apud Deum. Quod manifeste ponit Ra. Moy. in suo Deuteronom. in tit. 1. de pœnitentia, & sic alij tenent communiter. Quæ quidem doctrina falsissima est & erronea. legitur enim Deuteronom. 27. d. inter maledictiones, quæ ibi ponuntur contra transgressores legis vltima. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis, huius nec eos perficit.* Ex quo patet, quod per transgressionem vnius præcepti non perficitur lex, & sic incurritur illa maledictio. Idem habetur expresius Ezech. 23. c. vbi sic. *Etiam si dixero iusto, quod vita viuat, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur.* Et sic patet, Pharisaica doctrina in hoc, sicut in alijs, quam pluribus deuiat a veritate sacræ scripturæ. & de hoc docet nos Apostolus in dictis verbis, vt prædictum est, &c.

ADDITIO II.

In eodem ca. vbi dicitur in postil. *Superexaltat autem misericordia, &c.*

Hoc quod dicitur. *Superexaltat autem misericordia, iudicium.* aliter, & magis proprie exponitur in glos. vbi sic supraponitur, misericordia iudicio, quia iudicium, quod est cum misericordia, per ipsam misericordiam commendabilius est, & magis placet, hæc in Glo. Quod autem postil allegat de Ra. Sa. est vna de iniquitatibus Thalmudicis quibus irritum faciebant mandatũ Dei propter traditiones suas, vt largius fuit dictum in additione super Isa. 33. & Zach. 5.

CAP. III.

a Nolite. Sicut monui uos ad opera facienda, sic moneo ad vitanda stulta magisteria.

Prologo libri 1. Retractat. B ※ Aug. Magistros tunc plures fieri existimo, cum diuersa & inter se aduersa sentiunt. cum vero idipsum dicunt, & verum dicunt, ab vnius veri magistri magisterio non recedunt. Offendunt autem non cum illi multa dicunt sed cum adhuc sua. Sic quippe incidunt a multiloquio in falsiloquium.

Quæst. 4. ad orthod. ※ Iustinus Martyr. Cum damnant hæretici alii alios, ob dissensiones opinionum, pspicuum est occasionem hæreseon ex ambitione, & mutua inuidia heresiarcharum esse, propter quam causam lupi graues ab Apostolo nominati.

CAPVT III.

a Nisi tantum discreti, & in scripturis edocti. b Vel in pluribus Ecclesiis, uel plures in una ne ualitis esse magistri. c Quibus bona cupio.

†Mat. 23. a Prou. 14 a b 1 †Olite plures magistri fieri fratres *Vsurpando magisterium.*

†sumpturi sumus. b 2 mei, sciẽtes qm̃ maius iudicium †sumitis: *a Quia & in uerbo, & in cæteris, & ita non sumus perfecti, quia ille tantum est perfectus, qui in uerbo non offendit.*

c 3 mitis: In multis.n. offendimus oẽs. *Non alius.*

d e 4 Si qs in verbo nõ †offendit, hic pfe-

Beda. *Nolite plures.* Multi fuere temporibus Apostolorum, qui descendentes de Iudæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex Gentibus debere circuncidi, & alios errores inducebant, quæ veris prædicatorib. non paruum laborem quæstionis contulerunt. Hos ergo ab officio verbi remouet, ne impediant veros prędicatores.

b *Maius.* Qui indoctus officium docendi vsurpat, & Chr̃m non sinceriter nunciat, maiorem damnationẽ meretur, quã si solus suo scelere periret. Sicut contra, qui bene ministrat, gradum sibi bonum acquirit.

Hom. 20. in Num. C ※ Origenes. Vides, quæ sit conditio principum populi, nõ solum pro suis arguuntur delictis, sed & pro populi peccato coguntur reddere rationem, ne ipsorum sit culpa quod populus deliquit, ne forte nõ docuerint, ac monuerint, neque solliciti fuerint arguere præuaricatores, & cæt. Hæc si cogitarent homines, nunquam ambirent principatum. Sufficit mihi pro meis proprijs argui delictis, & pro memetipso rationem reddere.

c *In multis.* Vere periculosum est, quia non tñ vos minus eruditi, sed nos omnes prædicatores etiam maiores in multis offendimus, alij male docendo, alij male uiuendo, & alijs modis. Se illis connumerat, vt liberius arguat. Aliter iustus, *Beda.* aliter malus offendit. Iustus carnis fragilitate, nec iustus esse definit, vnde Salomon. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Sicut quotidiana est offensio, ita quotidiana est medela orationum, & bonorum operum. Sed impij corruunt in malum.

lib. de eccles. dogm. c. 35. & 36. ※ AVGVSTINVS. Quod ait sanctus Ioannes. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, &c.* quisquis sic accipiendum putauerit, vt propter humilitatem dictum sit, non propter veritatem, anathema sit. qui *†Habitur. E Matt. 6* cunque dixerit, in oratione dominica dicere sanctos, *Dimitte nobis debita nostra*, pro alijs potiusquam pro seipsis, anathema sit. Sanctus.n. & iustus erat Apostolus Iacobus, cum d. *In multis offendimus omnes.* Nam quare additum est, *omnes*, nisi *Psal. 142 Dan. 9* vt ista sententia conueniret cum Psalmo, vbi legitur. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens?* Vnde etiam sanctus Daniel in oratione pluraliter dicit. *Peccauimus, iniquitatem fecimus, &c.*

d *Si quis.* Vult ostendere ineuitabilem verbi offensionem vt imperitos deterreat, ne cupiant prælationem, quia, qui cupit præesse, oportet alijs perfectiorem esse, ne offendat dum debet prodesse, sed imperiti non possunt in prædicando non offendere.

e *In verbo non offendit.* illo videlicet, cuius offensionem humana potest vitare fragilitas. Vt verbum doli, detractionis, superbiæ, iactantiæ, sed, & otiosæ, & superfluæ locutionis.

lib. 22. moral. c. 2. ※ Gregorius. Quis inueniri potest, qui quamlibet perfectus sit, de otioso tamen sermone non peccet? Iacobo attestante, qui ait. *Linguam nullus hominum domare potest.* Cuius cul F pas redarguens per semetipsum veritas ait. *Omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, &c.*

Ber-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Noli. plu. ma. Postquam beatus Iacobus docuit fideles bene se habere ad proximum in collatione boni, hic consequẽter idem facit in euitatione mali, & primo in uerbo, & secundo facto, cap. seq. Prima in duas, quia primo ostendit mala ex vitio linguæ prouenientia, propter quæ debet ab omnib. refugi. Secundo bona ex taciturnitate sequentia, propter quæ debet ab oĩbus captari, ibi. *Quis sapiẽs.* Prima in duas, quia primo declarat malũ loquacitatis in doctrina, secũdo in cõi vita, ibi. *in multis.* Circa primum sciendum, quod ex loquacitate prouenit, q aliqui præsumptuose docere volũt quod nesciant. Contra quos dicit. 1 *Nolite plu.* Nam docere est opus sapientis, quorum paruus est numerus stultorum autem infinitus, Eccl. 1. d. 2 *Scien. quo. ma. iu. i. maiorem* damnationem incurritis, quia tales magistri faciunt alios errare, & per hoc multipliciter damnationem incurrit, Mat. 15. b *Si cæcus cæco ducatum præstet ambo in foueam cadunt.*

3 *In mul.* Hic consequenter ostendit malum loquacitatis in cõi vita, & hoc ex quatuor. s. quia inficit communiter, multipliciter incurabiliter, & innaturaliter. secundum ponitur, ibi. *Potest etiã.* Tertium, ibi. *Omnis.n. natura.* Quartum. ibi. *In ipsa benedicimus.* Circa primum dicit. *In multis offen. om.* & maxime in verbo, quia lingua sita est in lubrico, propter quod citius mouetur ad malum, quam alia membra, ideo subditur. 4 *Si quis in ver. non offendit, hic perfectus est vir.* quia facilius custodiuntur alia membra. Et quia pauci sunt valde perfecti, Eccl. 7. d. *Virum de mille vnum repperi.* ideo vitium linguæ inficit communiter.

Potest

Digitized by Google

✠ Bernardus. Si de omni verbo otioso reddituri sunt rationem, quanto districtius de verbo mendaci, mordaci, iniuriose, elato lasciuo, adulatorio, aut detractorio iudicabuntur? Nemo vestrũ fratres, parui ęstimet tempus, quod in verbis cõsumitur ociosis, Volat quidẽ verbum irreuocabile. Leuis quidẽ res est sermo, quia leuiter volat, sed grauiter vulnerat, leuiter transit, sed grauiter vrit, leuiter penetrat animum, sed non leuiter exit, profertur leuiter, sed nõ leuiter reuocatur, facile volat, atque ideo facile violat charitatem, &c. *Vide Cassianum l. 1. institut, monastic. c. 10. & 15.*

Ser. de tripli ci custodia.

a *Si autem frænos equis in ora mittimus.* subaudis, & in ora nostra multo magis debemus mittere. Quidam libri habent. *Sicut autem frænos equis, &c.* & coniungitur ad sequentia. *Si autem frænos equis in ora mittimus, &c. ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna ex.* Similitudo de equis ad linguam, conuenientiã & facultatem refrenandę linguę ostẽdit. Similitudo de manibus, etiam pręmium continentiæ vel pœnam incontinentiæ proponit, dum dicit linguam magna exultare.

Allegorice. Magnæ naues in mari, mentes hominũ in mũdo, venti a quibus minantur, appetitus mentium, per quos naturaliter coguntur aliquid agere, per quod perueniant ad bonum finem, vel ad malum. Gubernaculum, cordis intentio, qua boni transgressis seculi fluctibus salutis portum petunt, reprobi quasi Scylla vel Charybdi intereunt. *Et quia ex abundantia cordis os loquitur,* recte subiungit. *Ita & lingua modicum.*

b *Et magna exultat.* Scilicet, præmia, si in petus dirigẽtis bene eã gubernat. Si male, sibi suisque magna perditionis exultat vñ Salomon. *Mors & vita in manibus linguæ.* Vitã exultat, si bene docet ecclesiam Mortem, si male. Agitur namque cõtra illos, qui & vita & scientia destituti docere præsumebãt.

Magna exultat. Quidam libri, & magnam exultat, quia cæterorum verba & sensus despiciens, singulariter se sapientẽ iactat & facundum. Contra quod. Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.

c *Ecce quantus ignis.* Sic & lingua incontinens magnã materiam bonorũ operũ perire facit. Et cum fere sit impossibile vitari peccatum etiam linguæ a perfectis, non quiuis debet appetere magisterium.

d *Vniuersitas iniquitatis.* Quia per eã cũcta fere facinora, aut concinnantur, vt latrocinia, stupra, aut patrãtur, vt periuria, falsa testimonia, aut defendũtur, vt cũ quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulat bonũ quod non fecit.

e *Quæ maculat totum corpus.* Et quia talis est lingua totũ corpus maculat, & immũdum facit reputari in cõspectu Dei, & ideo graue est subire magisterium quia consti. i. in m. no. vna est de membris nostris nimis propinqua nobis.

f *Inflammat rotam.* Contaminat totum procursum vitæ tẽporalis quousque ad mortem, vel ut currente rota agimur. Vel *rotã natiuitatis nostræ.* quia merito primæ præuaricationis ab interna felicitate proiecti, huc illucque vaga mẽte raptamur, vt vbi periculum, vbi sit salus igno remus. Inflammatur enim hæc rota igne linguæ, cum vitium naturæ perturbationis ineptis etiam noxijs sermonibus accumulatur.

g *Gehenna.* Diabolus, propter quem facta est Gehenna. Sicut gehenna semper ardet, sic diabolus vbicunq; sit, vel in aere, vel sub terra secum fert tormenta suarum flammarũ, & hac pœna commotus flammã vitiorum suggerit hominibus, & ea, quæ eis inuidẽdo suggessit, per linguæ incontinentiam aperit, per cætera membra ad effectum perducere cogit.

a Qui potest offensionem verbi cauere, potest omnia membra corporis, quæ facilius corriguntur ad bona opera circundu cere, ne a recto itinere diuertantur.

ctus est vir. Potest etiam fræno† circũducere totum corpus. 1

a Conuenit, ut in ora nostra frænos continentiæ immittamus ad consentiendum nostro creatori, ut per linguæ custodiam operum quoque rectitudinem obtineamus, quia ita est in hoc simili.

a †Si autem frænos equis in ora mittimus ad consentiendum

a Aliam similitudinem ad idem probandum induce.

nobis, omne corpus illorum circunferimus. Et ecce naues

Alias ualentibus.

cum magnæ sint, & a ventis validis† minentur, circunferuntur autem a modico gubernaculo † vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & 2

a Quam paruus uel exilis. Vel ecce modicus ignis.

b magna† exultat. Ecce† quantus ignis quam magnam siluã 3 4

a Virtutum siluam male loquendo deuorat. Ipsa est.

c d incẽdit. Et lingua ignis est, †vniuersitas iniquitatis. Lingua 5 6

Inter membra.

a Peierando & aliis modis.

e constituitur in membris nostris, quæ maculat totũ corpus 7 8

a Idest, suggestione diaboli.

f & inflammat rotã natiuitatis nostræ, inflammata a gehen- 9

Et uere mala lingua.

g h na. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpen- 10 11

Quotidie. Iam antea.

tium & cæterorum domantur, & domita sunt a natura hu-

Margin: moderari. † Ecce. † istas. † quantulus exiguus. † mundus, idest, cumulus. B Beda. Matt. 12. d. Prou. 18. d. 3. Reg. 2. a. D Beda. fatigantur. † quecunque Beda. E

h *Omnis enim.* Legimus in Plinio immanissimam aspidẽ in Aegypto a quodã patrefamilias domitã quotidie de cauerna sua egressam, & a mensa eius annonam percipere solitã. Legimus in Marcellino, Tigridem mansuetam factam ab India Anastasio principi missam.

Beda. Plin. lib. 8. cap. 17.

Omnis enim natura bestiarũ & volucrum, &c. Lingua prauorũ bestijs ferocitate, volucribus leuitate, serpentibus virulẽtia præcellit. Sunt bestiales, qui exacuerunt in gladium linguas suas. Sunt volatiles *qui posuerunt in cælum os suũ, & quorũ os locutum est vanitatem.* Sunt serpentini, de quibus dicitur. *Venenum aspidum sub labijs eorum.*

Psal. 143. Ibid. 13. b.

Aliter. Aliqui bestiales sensu, & opere. Aliqui volucres instabilitate. Alij serpentes astutia nocendi, facilius possunt conuerti quam lingua a magistro refrænari.

✠ Augustinus. Quod apostolus Iacobus ait, *linguam hominum nullus domare potest,* non quasi id esset facilius, quam mansuefactio bestiarum, illam sententiam pronuntiauit, sed potius ostendens quantum sit in homine linguæ malum, ut a nullo homine domari possit, cũ ab hominibus domentur & bestię Neque hoc ideo dixit, ut huius in nos mali per negligentiã permanere patiamur, sed ut ad domandam linguam diuinæ gratię poscamus auxilium. Nõ enim ait, linguã nullus domare post, sed, nullus hominum, ut cũ domatur Dei misericordia, Dei adiutorio, Dei gratia fieri fateamur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur poscat auxilium, & oret lingua, ut dometur lingua, domante illo, qui dixit ad suos. *Non vos estis, qui loquimini, &c.*

Lib. de natura & grat. ca. 15. Matt. 10. F

4 Ex

NICOLAVS DE LYRA.

1 Potest etiam fræno circunducere totum corpus. *Hic cõsequenter ostendit, quod inficit multipliciter, præmittens ad hoc triplex exemplum. Primũ est animale, nam equus, qui est animal magnum circũducitur cum freno paruulo. Secundum artificiale, quia nauis magna mouetur cum paruo gubernaculo. Tertiũ naturale, quia modicus ignis magnam siluam incendit. Et eodem modo lingua, quæ est modicum mẽbrum multa mala facit per contentiones, detractiones, seditiones, & huiusmodi, ita quod fere omnia mala proueniunt ex vitio linguæ. Et ex dictis patet litera paucis exceptis, quæ discurrentur.* Potest etiã fræno circunducere totũ corpus. *totum corpus, scilicet, animalis magni.*

2 Et magna. *scilicet, mala.*

3 Exultat. *idest, prouocat.*

4 Ecce quantus ignis, &c. *i. quam modicus.*

5 Et lingua. *scilicet, mala.*

Ignis

6 Ignis est. *accẽdẽs cõtẽtiones, seditiones & alia mala, iõ subditur.*

7 Vniuersitas iniquitatis. *supple est mala lingua virtualiter.*

8 Quæ maculat totum corpus. *nam in alia membra redundat malum eius.*

9 Et inflammat rotam. *idest, cursum vitæ nostræ, quæ assimilatur, rotæ, quæ incipit & terminatur in eodem puncto, & sic nascitur homo impotens & ignorans, & si moritur naturaliter, redit ad eundem statum de communi cursu.*

10 Inflammata a gehenna. *idest, a diabolo, qui sic nominatur, eo quod Gehennæ deputatur.*

11 Omnis enim natura bestiarum, &c. *Hic consequenter ostẽditur, quod inficit incurabiliter, quia lingua mala non est domabilis sicut cætera membra, quæ possũt ligari, & a suis actibus impediri, nõ sic autẽ lingua, nisi præscindatur, & hoc est qd dicitur.* Omnis enim na. *Hoc videmus ad sensũ, ꝙ multa animalia ferocia domantur ad hoĩe.*

Digitized by Google

A a *Ex ipſo ore proc.* Alij videntes quod agimus, exemplo noſtro inducuntur, vt ſimiliter benedicant & maledicant.

b *Non oportet.* Vere non oportet, vt eodẽ ore benedicamus de capite, & maledicamus de membris, qa amaritudine maledictionis conſumitur dulcedo benedictionis. Qđ p ſimile, Si ſimul miſces dulcem & amarã aquam per idem foramẽ exeant, dulcis cõmixtione amaræ in amaram côuertitur, nõ amara in dulcem commixtione dulcis. Sic non placet dulce do linguę, ſi mixta eſt amaritudini. *Modicum enim fermentum totam maſſam corrũpit.* Et, *non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.*

c *Nunquid fons.* Aliter, Oportet prædicatorẽ aliquando amara prædicatione vti, attrahendo, increpãdo. Quod ſatis difficile eſt, vt diuerſis verbis ad idem tendentibus vtrunque facere poſſit.

d *Nũquid pôt.fr.* Nũquid oportet, vt doctor ſit ficus dulcedine beatitudinis ad quam monet, & dulcibus vtatur verbis, & vt ſit vitis, faciẽs obliuiſci omniũ tẽporaliũ, in quo oportet aſperis vti? Sed nunquid idẽ doctor poteſt eſſe ficus dulcibus attrahẽdo, & poteſt eſſe vitis aſperioribus ab amore terrenorũ retrahendo. Q. difficile eſt. *ſic neque ſalſa dulcem poteſt facere aquam.* ideſt aliquis prædicator acriter mordens mores aliorum, in eadem doctrina non poteſt eſſe dulcis eiſdem.

e *Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos:* Cõfutatis illis, q nec vitæ ſanctitatem, nec linguæ continentiam habent, monet illos, qui ſibi ſapientes videbantur, vel etiam erant, vt ſapientiam magis oſtendant diſciplinate viuendo, quam alios docendo, quia qui procliuior eſt ad docẽdum quam faciendũ, aliquando iactantiam, vel contentionem incurrit, vel inuidiam contra alios doctores, & alia multa mala,

C Non

imagin. &. 1. Cor. 5. b. Eccle. 15. b. — *† ſcientię prædit⁹.*

D Nõ debetis citò effici doctores, qa quis ex vobis eſt adeo ſapiẽs cognitione & diſciplinatus exercitatione, vt audeat magiſterium ſibi aſſumere? Prius diſcat bene operari quam alios docere, vt conuerſando inter vos exemplum aliorum poſſit eſſe, & hoc in mãſuetudine, ne propter ſuã ſapientiã & bonam operationem alios deſpiciat.

* Lactantius. Omnis ſapientia hominis in hoc vno poſita eſt, vt Deum cognoſcat & colat. Hoc noſtrũ dogma, hæc ſentẽtia eſt, Quanta itaq; voce poſſum, teſtificor, proclamo, denuntio. Hoc eſt illud quod philoſophi oẽs in tota ſua vita quęſierũt, nec vnquã tamen inueſtigare, comprehẽdere, tenere valuerũt, quia religionem, aut prauã tenuerũt, aut totã penitus ſuſtulerũt, &c. Qui vult ſapiẽs ac beatus eſſe, audiat Dei vocem, diſcat iuſtitiam, ſacramentum natiuitatis ſuæ norit, humana contemnat, diuina ſuſcipiat, vt ſummum illud bonum ad qđ natus eſt, poſſit adipiſci.

* Auguſtinus. Diſciplina eſt lex Dei, quæ in ſapientes animas transfunditur, vt tanto ſe melius viuere ſciant, quanto perfectius eum contemplantur intelligendo, & diligentius uiuendo cuſtodiant.

f *Quod ſi zelum amarum, &c.* * Beda. Zelum amarum dicit, quia eſt zelus dulcis, a quo & Simon Apoſtolus merito perfecti cordis nomẽ accepit. Quem & Helias habuit, cum ait: *Zelo zelatus ſum pro domino, &c.* Et Apoſtolus: *Aemulor vos Dei æmulatione.* Eſt & bona contẽtio, quam dominus nos habere præcepit dicens: *Contendite intrare per anguſtiam portam.*

g *Et mendaces eſſe aduerſus.* Et nolite mentiri Deo, cui in baptiſmo promiſiſtis abrenunciare pompis diaboli, quod non facitis cum de bonis ſuperbitis,

Non

Lib. 3. ca. vlt. — *† Inrecebibile.* — *temittit* — *† oleas.* E — *† nullus fons ſalſa ac dul.* — *Lib. 2. de ordin. c. 8.* — *3. Reg. 19. 2. Cor.* — *Matt. 7.* F

a Nullus doctor poteſt cohibere linguam verboſam ſubditorum. Nullus eſt, qui aliquando in lingua non delinquat.

mana, linguam autem nullus hominum domare pôt. † Inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipſa benedicimus Deũ & patrem, & in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginẽ & ſimilitudinẽ Dei facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Nõ oportet fratres mei hęc ita fieri. Nũquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Nũquid poteſt fratres mei ficus † vuas facere, aut vitis ficus? Sic † neque ſalſa dulcem poteſt facere aquam. Quis ſapiens & † diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in mãſuetudine ſapientiæ. Quod ſi zelum amarum habetis, & contentiones ſunt in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe

a Non quieſcit in vno, vt ſolus linguoſus peccet, ſed more veneni ſerpit de vno in alium tranſeundo. Qui detrahit fratri, prouocat illum ad maledicendum. De cuius veneni atrocitate plura ſubnectit. Non poteſt domari, quia eſt. b Gratias agendo vel laudando.

a Detrahendo. b Rationales, vt ipſe eſt. Vel ſicut ipſe principaliter præeſt omnibus, ita & homines præſunt cæteris creaturis. In vituperio creaturæ creatorem offendimus. Et quia Deum benedicimus & homines in.

Quod eſt inconueniens. Sed. Non eſt vtile.

a Sicut arbor amiſſo naturali fructu alterius arboris non fert fructum, ſic maledictus, & ſi bene loqui videatur fructum benedictionis non habet.

Quo ad Deum, & quo ad proximum. a Si zelum Dei habentes bona facitis, & ex conſcientia bona tacitis, & ex conſcientia bonorum operum amari erga proximos eſtis, & eos deſpicitis, & indignantibus verbis deturpatis. b Quod minus eſt.

a Et ſi non prorumpunt in verba. b Ne putetis vos habituros gloriam pro his, quæ fiunt ex ſuperbia & ad depreſſionem aliorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Linguam autem.* maliloquam.
2 *Nullus hominum,* quantumcunque ſapiens,
3 *Domare poteſt.* & ſubditur ratio. *Eſt enim.*
4 *Inquietum malum.* quia ſita eſt in lubrico vt dictum eſt,
5 *Plena veneno.* detractionis.
6 *Mortifero.* Nam detractor interficit eum de quo detrahit p infamiam, & eum, qui libenter audit, & ſeipſum per culpam.
7 *In ipſa benedicimus Deum, &c.* Hic conſequenter oſtendit, q vitiũ linguæ inficit innaturaliter, contra enim curſũ naturę eſt, q ex eodem principio procedat cõtraria, nã cõtrariorũ cõtrariæ ſunt cauſæ, & tamen ex eadem lingua procedũt contraria. ſ. benedictio & maledictio, & hoc eſt, quod dicitur. *In ipſa enim benedicimus Deum.* pro beneficijs ſuis.
8 *Et in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt.* qui frequenter ſunt innocentes qui ad *ſimilitudinem Dei facti ſunt.* & ſic maledictio redundat in Deum, ſicut vituperium factum imagini regis redundat in ipſum.
9 *Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Quia videntur naturæ contrariari. Et ſubdit ad hoc exemplum de fonte, & patet litera de ficu, quæ non producit nuces, quia hoc eſſet cõtra eius naturã. Et ſimile eſt quodammõ de lingua, quæ creata eſt ad benedicendũ, & maledicere eſt ei innaturale. Et de aqua ſalſa, quæ non fit dulcis, ſed manet in proprietate naturæ ſuæ, lingua autem maledica transmutatur a natura ſua, vt dictum eſt.
10 *Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos.* Poſtquã beatus Iacobus oſtẽdit mala ex loquacitate prouenientia, pp quæ eſt fugiẽda. hic conſequenter oſtendit bona ex taciturnitate prouenientia, pp quæ eſt ap petenda. Hæc autẽ bona ſunt, ſapiẽtia, & diſciplina, & eis annexa, quæ beatus Iacobus primo proponit, ſecũdo ſapiẽtiã diſtinguit, ibi. *Quod ſi zelum.* Circa primum ſciendũ, quod ex taciturnitate quæ cõſiſtit in bona audiẽdo prouenit diſciplina, nã diſcipuli boni propriũ eſt audire, ex auditu vero ſapiẽtia acquiritur, & acquiſita augmentatur. Prouerbio. 1. a. *Audiens ſapiens ſapientior erit.* & ſic vlterius ſapientia in bonis operibus manifeſtatur, & hoc eſt, quod dr. *Quia ſapiens & diſciplinatus, &c,* ſecũdũ habitũ acquiſitum vel infuſum, vel vtroque modo, quia ſapiẽtia acquiſita bene diſponit ad ſapientiã infuſam, ſicut patet de Daniele & ſocijs eius Daniel. 1.
11 *Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam.* ideſt, per effectum exteriorem.
12 *In manſuetudine ſapientiæ.* quæ opponitur loquacitati & vitio linguæ.
13 *Quæ au. Quod ſi zelum amarum.* Hic conſequẽter diſtinguit ſapiẽtiã in mundanã, & diuinã. Secũda deſcribitur. ibi. *Quæ autem deſurſum eſt.* Circa primũ ſciendũ, q ſapiẽtia humana hæc dicit, quę p cautelas & mendacia tendit ad finẽ indebitũ, & hoc procedit ex paſſionibus inordinatis maxime inuidiæ & odij, & hoc eſt quod dicitur. *Quod ſi zelum* ideſt, inuidiam.
14 *Habetis.* ad inuicem,
15 *Et contentiones ſunt in cordibus veſtris.* i. intentiones inferendi nocumentum proximo.
16 *Nolite gloriari.* ſi deducatis ad effectũ tãquã ſitis ſapientẽs.
17 *Et mendaces eſſe aduerſus veritatem.* quia non eſt vera ſapiẽtia, ſed magis ſtultitia, ideo ſubditur.

Non

Digitized by Google

A a *Non est enim ista sapientia, &c.* * Bed. Paulus frequenter animalē appellat hominem, qui nil gratiæ spiritualis habens, ea tantūmodo, quę naturaliter carnis siue animæ sensibus insita sunt, cogitare uel facere nouit. Merito ergo contentiosa, & superba sapiētia esse terrena, & diabolica memorat: quia dum terrenā gloriā aīa quærit, dum expers animæ spiritalis, remanēs sola ea, quæ sibi naturaliter post reatum primæ præuaricationis sūt insita, cogitat, iure à maligno delusa spiritu, ad agēda se illa, quę sunt vesana & noxia conuertit.

æmulatio

b *Quæ autem.* Hæc est māsuetudo, quā superius habendam esse præcepit zelo amaritudinis, & contētionibus aduersa.

B c *Primum quidem pudica est deinde.* Nisi primū pudicitia sedeat in mente, nulla perfectio sequetur in opere.

d *Suadibilis bonis.* Si, quominus agit, vel propter ignorātiam vel pp negligentiam bonorum suasioni assensum præbeat.

Sermo. 1. de nat. Dom.

* Bernard. Sapientia carnis voluptuosa est, non pudica: tumultuosa est, non pacifica: Sapientia vero, quæ ex Deo primū pudica est, non quærens, quæ sua sunt, sed quę Iesu Christi: vt non suam quisque faciat voluntatem, sed consideret, quæ quę sit voluntas Dei: Deinde, pacifica, non abundans in suo sensu, sed alieno magis acquiescens consilio vel iudicio.

Lib. 5. confess. c. 4.

* Augu. Infęlix homo domine, qui sciat omnia, te autem nescit. Beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat.

e *Fructus autem.* Postquam sapientiam per singulas virtutes distinxit: vt facilius inuitet ad hanc, fructum eius subiūgit.

f *In pace.* Non postulat videri doctior vel sanctior quā est: nō lacerat proximū ad cōmendationem sui, quod contentiosa facit sapiētia Non solum propter prædicta det huiusmodi sapientiam appetere, sed etiā ideo: quia à facientibus pacem quasi iacētibus hoc semen seminatur, & præparatur in pace æternæ beatitudinis fructus, idest merces E iustitiæ, quæ pro iustis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cordis sui operibus pacis quasi semente aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius seminis.

Lib. 13. in Leuiticum.

* Cyrillus. Alex. Idcirco (credo) etiam tradebat suis discipulis fidele depositum dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nec enim accepta esse possunt Deo opera nostra, nisi in pace peragantur.

a Inflata & indignans.

a aduersus veritatē. Non est enim ista sapiētia de sursum de- 1

a A Deo, qui est spiritualium bonorum dator. b Terrenæ gloriæ cupida. c Non spiritualis, sed more animalium sola sensibilia quærens. d Id solum sapit & agit, quod diabolus in natura humana per præuaricationem infudit, scilicet, quia ad vesana & noxia se conuertit.

scendens a patre luminum: sed terrena, animalis, diabolica. 2

a Vere non est a Deo, quia vbi est zelus Dei & contentio contra proximos. b In animo. c In verbis. d Mentis huc illucque fluctuantis, quia se ad vnam superni intuitus anchoram figere neglexit. e In conspectu Dei & si hominibus rectum videatur. 3 4

Vbi enim † zelus & contentio, ibi inconstantia, & oē opus

b prauum. Quę autem desursum est sapiētia primum quidem 5

c a Caste intelligit & operatur. b Per elationem se a Deo vel proximorum societate non disiungit. c In quibuscunque, non vltra modum nec infra subsistit. d Quod bonis placere, videt, sibi non displicet. 6

d pudica est, deinde pacifica, modesta, † suadibilis, bonis con-

tractabilis:

a In animo. b Operibus misericordiæ, ieiunijs, vigilijs, orationibus.

e sentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, † iudicans si- 7

nihil discernens, & nihil simulans.

f ne simulatione. Fructus autem iustitiæ in pace seminatur fa- 8 9

¶ Opera pacis.

cientibus pacem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non est enim ista sapientia desursum descendens a patre luminum.* à quo est omne bonum.

2 *Sed terrena.* inquantum procedit ex concupiscētia oculorum.

3 *Anima.* procedens ex concupiscentia carnis.

4 *Diabolica.* procedens ex superbia vitę, ideo dr̃ sapientia mundana, quia omne quod est in mundo reducitur ad ista tria. 1. Io. 2.

5 *Quæ au.* Hic cōsequēter describit sapientiam diuinam, siue à Deo data & ordinata Primò quātū ad terminū, à quo facit recedere quòd est malum, cum dicitur: *Quæ au. de. est sa.* i. à Deo data.

C 6 *Primum qui pu. est.* i. faciens recedere ab omni turpitudine. Secundò quantū ad terminū ad quē facit tendere qui est beatitudo in qua quietatur appetitus: ꝙ notatur cū dr̃. *Pacifica.* Tertiò quātū ad illa per quæ sapiētia perducit ad pacē siue finē, vbi post recessū à corruptela turpitudinis primò occurrit homini, q, in omnib. modū debitū teneat, ideo dr̃: Modesta. secundo vt in his in quibus ipse si sibi non sufficit aliorū monitis acquiescat, & quātū ad hoc subditur: Suadibilis. & hæc duo pertinent, ad hoc, ꝙ homo pacē habeat in seipso. Sed vlterius ad hoc ꝙ sit pacificus etiā alijs: primo requiritur vt eorū bonis nō repugnet. ideo dr̃. *Bonis consentiens.* Secunda q, defectibus proximi cōpatiatur in affectu, & subueniat in effectu, & quantū ad hoc subditur: *Plena misericordia & fructibus bonis.* Tertiò requiritur, vt defectus aliorum emendare charitatiuè satagat. & hoc est quod dicitur.

F 7 *Iudi. sine simu.* f. ne correctionē exerceant ex odio præcedenti charitatis ostensione. Hæc autē hominis purificatio in se & cum alijs in via, est quædam prælibatio perfectæ pacis in patria: & hic est finis sapientiæ prout habetur in via. ideo subditur.

8 *Fructus au. in.* i. beatitudo æterna quæ per iustitiam acquiritur, & in fruitione beata consistit.

9 *In pa.* quia semen continet fructum futurum potentialiter & imperfecte, sic pacificatio in via de qua dictum est, continet pacem æternæ gloriæ.

CAP. IIII.

a *Vnde bella, &c.* Prohibuerat zelū & contentionem, vnde et latius disputat, addens etiam alia vitia, quæ inde sequuntur. Ex contentione concupiscentia, ex concupiscentijs bella & lites. Qui enim cupit præferri vel temporalibus abundare, odit, inuidet, occidit.

b *Propter quod.* Propter hæc, scilicet, quod Deū digne postulatis, si enim illū pia intercessione postularetis, etiam temporalia ad vsum necessaria, non solum sempiterna daret.

Et quia possent dicere, dicis nos non postulare, certe quotidie petimus.

Rabb. Petitis quidē aliquando, & non accipitis eo, quod male pe.

-hinc? nimirum.

* Bed. Possunt autē concupiscentiæ & terrestrium bonorū in hoc loco dictæ intelligi, regni videlicet appetitus, diuitiarum, honorum, dignitatum. Propter hæc

CAP. IIII.

a Q. ex sapientia pax & hic & in futuro, sed econtra in uobis. Ni a zelo & contentione. 1

a V Nde^a bella & lites in vobis? Nonne * ex 2

a Quia quod mens praua suggerit manus & lingua intemperanter obedit. 3

concupiscentijs vestris, quæ militant in 4 5

a Vere ex concupiscentijs, nam hoc ordine. 6

membris vestris? Concupiscitis & non 7

a Quod cupitis. ¶Et vt habeatis. ¶Tamen. 8

habetis, † occiditis & zelatis, & non po- 9

Etiam pro temporali gloria. 10

b testis adipisci. Litigatis & belligeratis, & nō habetis, propter 11

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

Vnde bella. Postquam B. Iacobus monuit ne proximo malum inferatur verbo, hic consequenter inducit ad. hoc quòd non inferatur facto, cuius radicem volens præscindere dicit.

1 *Vnde bel.* quibus infertur nocumentum corporis.

2 *Et lites.* in iudicijs, quib. infertur nocumentū in reb. possessis.

3 *Nonne ex con. ve.* supple talia oriuntur.

4 *Quæ mili.* i. dominantur.

5 *In mem. ve.* quia membra mouentur in talibus malis à concupiscentia contra dictamen rectæ rationis.

6 *Concu. & non ha.* quia frequenter tales non assequunt intentū.

7 *Occiditis.* innocentes.

8 *Et zelatis.* bonis inuidentes.

9 *Et non po. adipi.* satisfactionem concupiscentiæ vestræ, quæ semper ad malum accenditur.

10 *Litigatis & bel. & non ba.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem.

11 *Pro. quod non po.* aliquid à Deo, pręsumentes obtinere quod concupiscitis vestra fortitudine.

Digitized by Google

haec.n,& eiusmodi innumera, lites frequẽter inter malos & bella cõmittuntur. *Litigatis*, inquit, *belligeratis*, pro temporali.s.gloria,neq, hanc obtinere valetis, pp hoc nimirum quia dñm postulare non curastis, vt ipse vobis salutaria quæque conferret. Si enim illum pia intentione postularetis,& terrena vobis necessaria ad vsum temporalem,& ad fruendũ perpetuò superna bona tribueret.

* Cyril. Alex. Quod non omnibus simpliciter Dei dona parata sunt, Discipulus Christi ostendit, dicens: *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis*. Omnibus.n, qui non ad studiose agendum, sed ad replendas cupiditates, carnalesque, voluptates suas quicquam à Deo petunt, aures Deus penitus obstruxit. Nã quę ipse odit, quoniã turpia sunt, ea quomodo cęteris largietur? Quomodo dulcedinis fons, amarum aliquid scaturire poterit?

ib.9.in Ioanlem.

† propter qd dicit Deus superbis resistit humilibus dat gratiam.

¶ Digre. Deum.

quod non postulatis. Petitis & non accipitis, eo quod male

a Deo datori ingrati. ¶ Quia magis illa quam Deum amatis. ¶ Ad superfluitatem.

a petatis, vt in concupiscentijs vestris insumatis. † Adulteri * nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei cõ-

a Concupiscit ad inuidiam idest, cupit, vt inuideatis? non.

b stituitur. An putatis, quia inaniter scriptura dicat? Ad inuidiã

c a Sanctus qui datur in baptismo.

d concupiscit spiritus, qui habitat in vobis. Maiorem autẽ dat

e In parabolis Salomonis iuxta antiquam translationem.

f gratiã. Propter quod dicit: † Deus superbis resistit: humilibus

a Vitam æternam, bonam operationem. b Quia humilibus dat gratiam voluntatem Dei implere. c Mala suggerenti.

autẽ dat gratiã. Subditi ergo estote Deo, resistite autẽ diabo-

a *Adulteri nescitis, &c.* Dixerat, supra de apertis inimicis Dei: *Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? &c.* Sed ne putentur hi soli esse inimici, qui aperte blasphemant & persequuntur, agit hic ẽt de omnibus amatoribus mundi, quod inimici sunt Dei. Non dẽtis in concupiscentijs insumere, quia per hæc probamini amatores mũdi,& ita adulteri, quia relicto amore sapientię cęlestis, ad amplexus mundi declinatis,& per hoc inimici Dei.

b *An putatis, & c. sp. qui h.* Non debetis litigare: nam spiritus, qui in vobis est, non cõcupiscit ad inuidiam, sed potius facit concordes,& hoc dicit scriptura,& an putatis, quod inanis sit scriptura?

c *Scriptura dicat?* quę à malorum societate fideles coercens, ita per Moysen loquitur, *Non inibitis cum eis fœdus, nec cum dijs eorum*. Et rursus: Non facies opera eorum, sed confringes statuas eorum.

Deut. 7.a. Exod. 23.d.

d *Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis*. Vel spiritus concupiscit, i, contra inuidiam, id est, hoc desiderat, vt inuidia tollatur. Vel cupit, vt inuideatis mundo, nec ametis eũ. Vel spirit⁹ cuiuslibet hominis cupit temporalia ad inuidiã, quia inuidet alijs, qd non habet.

Is. 9 4.c. hæc autẽ § ex his hominibus. † & adulteræ.

e *Maiorem autem dat gratiam, Propter quod dicit: Deus.* Spirit⁹ gratiæ non facit inuidere immo dat gratiã, idest, gratuita dona maiora quã sunt diuitiæ seculi. Propter quod, idest, vt sciamus dat, & quibus non dat, dicit scriptura.

1. Pet. 5.b.

f *Superbis resistit humilibus autem dat gratiam, &c.* Malos omnes punit De⁹, sed superbis specialiter resistere dicitur, quia maiori pęna plectuntur, qui Deo subdi pęnitendo negligũt. Sed humilibus dat gratiam, qui in suorum plagis vitiorum manibus veri medici se subdunt.

✲ Augustinus. Quanta sit veræ humilitatis virtus, facilè ex verbis domini agnoscitur, qui vt superbiam Pharisæorum damnaret, dixit: Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Humilitatis quippe passibus ad cęli culmina conscenditur, quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur. De hoc dictum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Vnde & in Psalmis dicitur, *Excelsus dominus, & humilia respicit, &c.* Discamus ergo humilitatem per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Euangelio dicit: *Discite a me, quia mitis, &c.*

Serm. 213. de scrip.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Petitis & non accipitis*. q.d. si aliquando aliqua petatis à Deo, non accipitis,& subditur ratio.

2 *Eo quod male petatis*. petendo ea, quæ sunt saluti vestræ contraria: vt inimici mortem, vel passionem, vel aliquid huiusmodi, ideo subditur.

3 *Vt in concupiscentijs vestris insumatis*. i. concupiscentias vestras impleatis. Insumo insumis est verbum compositum ab in & sumo,& sic insumere est intus sumere, quod est concupiscentiam malorum adimplere.

4 *Adulteri*. Superius B. Iacobus docuit fideles bene se habere respectu sui & proximi, hic consequẽter idem facit respectu Dei. Et primo facit hoc ratione diuinæ bonitatis, quæ debet homines attrahere. Secundò ratione suæ seueritatis, quæ debet recedentes ab eo terrere, c. seq. Prima in duas, nam primò monet à mundo & diabolo recedere, recessus.n. ab vno contrario concedit accessum ad aliud. Secunda incipit, ibi. *Appropinquate Deo*. Circa primum primo monet recedere à mundo, secundò à diabolo, ibi. *Resistite*. Prima in duas, quia primò monet relinquere mundum. Secũdò inducit scripturam ad suum propositum, ibi: *An putatis* Igitur primò monet recedere à mundo. i. ab inordinata concupiscentia delectabilium huius mundi di, *Adulteri*. à propria sponsa, quæ est lex diuina, Sap. 8.a. *Exquisiui eam a iuuentute mea, & quæsiui eam sponsam assumere*. Fornicariè adhærentes. s. concupiscentiæ mundanæ.

5 *Nescitis*, q.d. bene deberetis scire ex rationis dictamine,& ex frequenti vobis admonitione.

6 *Quia amicitia huius mundi*. i. inordinata adhęsio delectabilibus huius mundi.

7 *Inimica est Deo*. quia facit recedere ab ipso.

8 *Quicunque ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur*. hoc sequitur ex primo,& patet. Consequenter inducit scripturam ad suum propositum, dicens.

9 *An putatis quia inaniter scriptura dicat*. q.d. hoc non est putãdum, quia non continet aliquod falsum aut superfluum.

10 *Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis*. Hęc litera dupliciter exponitur. Vno modo de spiritu humano,& sic legitur depressiuè:& intelligitur assertiuè. Et est sensus, quod spiritus humanus tendit ad inuidiam. i. ad tristitiã de bono alterius, quod inordinatè concupiscit: quod pertinet ad amicitiam huius mundi, vt patet ex prædictis. Et secundũ hunc sensum hæc litera accipitur de Gen. 8. vbi dicitur. *Sensus enim, & cogitatio cordis humani prona sunt in malum ab adolescentia sua*. Apostoli namque non semper allegant verba scripturæ, sed frequenter sensum tãtummodo. Et secũdum hunc sensum quod immediatè subditur: *Maiorem autem dat gratiam*. dicitur de alio spiritu. s. diuino. Alio modo legitur dicta litera interrogatiuè,& intelligitur negatiuè *Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis*. q.d. non. Et est sensus. Spiritussanctus, qui habitat in vobis, qui datus fuit vobis in baptismo, non concupiscit. i. non facit vos concupiscere ad inuidiam. i. non inducit vos ad tristitiam de bono proximi, quod facit amicitia huius seculi. Et secundũ hoc ista litera sumitur ex primo capitulo Sapiẽtiæ: *Benignus enim est spiritus sapientiæ*,& sic nõ inducit ad inuidiã, sed magis ad mutuam charitatẽ, iõ subdit.

11 *Maiorem autem dat gratiam*. qui dat dona spiritualia, quę sunt maiora et meliora. Et hęc expositio melior videtur quã prima, quia magis continuat literam vt patet,& quia in libris correctis punctatur interrogatiuè modo dicto,& per consequens intelligitur negatiuè.

12 *Propter quod*. i. propter maiora bona quæ dat spiritus diuinus *Dicit*. s. scriptura. Prou. 3.

13 *Deus superbis resistit*. denegando eis gratiæ dona.

14 *Humilibus autem dat gratiam*. nam humilitas est debita dispositio ad eam. hęc enim litera habetur Prou. 3. secundum translationem Septuaginta, vbi nostra litera habet: Ipse deludet illusores,& mansuetis dabit gratiam propter hoc concludit.

Prou. 3.d. & 29.di. secundum LXX.

15 *Subditi ergo estote Deo*. tanquam vere humiles, vt det vobis gratiam suam.

16 *Resistite autem diabolo & fugiet a vobis*. Hic cõsequẽter monet à diabolo recedere. Circa q, sciẽdũ, q diabolus est superbus secũdum quod dr de eo Iob 41. *Ipse est rex super omnes filios superbiæ*. Quanto autẽ aliquis est superbior, tanto magis abhorret superari. propter quod diabolus volens aliquem fortiter resistentem,

Per superbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de cælo, per humilitatem dei fragilitas humanæ naturæ ascendit in cælum, &c.

* Chrysostomus. Non dixit superbos dimittit, sed resistit superbis. Nō qđ instructa acie, aut pugna Deo sit opus aduersus superbū. Quid.n. esse possit, superbo infirmius? Nā vt q orbat' est oculis, omniū appositus est iniuriæ, ita & superbus, q nō videt dominum (nā superbia, vt inqt scriptura, nō nosse dominum) etiam ab hominibus facile superat'. Qđ si etiam valid' ac potēs esset superbus, nihil op' esset deo exercitu aduersus illū, quādoquidē & voluntas illi sufficit ad inuertēda oīa, multomagis ad tollēdos illos. Cur igit' resistit? Quo uehemēs odiū declaret erga superbū.

Hom. 3 de verbis Isai. cap. 6. *† Affligimini* *† vobis inuicem* *lib. de recti cathol. conuersat.* *lib. 50 hom.*

a Ita. b Per bona opera, per humilitatem. c Dando gratiam, vt promoueamini melius. & liberando ab angustiis.

1 lo, & fugiet a vobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit 2

b Et ideo vos, qui hucusque fuistis peccatores. Emundate innocentiam manuum habete, & ne sitis duplices animo, ut æterna, & temporalia simul diligatis. b Innocentiam manuum habete.

a vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda du- 3 4

a Memores scelerum, quæ miseri fecistis. Al as. qui miseros fecistis, miserias huius mundi, & paupertatem tolerantes b In animo pro commissis c Qui fuit de leuicate seculi.

5 b plices animo. † Miseri estote, & lugete, & plorate, † risus ve- 6

a Animi pro perpetratione alicuius peccati.

7 ster in luctum couertatur, & gaudium in mœrorem. † Humi- 8

a Et ita omnibus modis humiliamini paupertatem, & tribulationem eius amore ferendo, uosipsos obiiciendo. b In uita æterna. c Non solum erga Deum ita uos habeatis, sed etiam erga fratres boni sitis. Vicium detractionis ad uenenum linguæ respicit.

9 liamini in conspectu domini, & exaltabit vos. Nolite detra- 10

a Propter aliquod leue peccatum, uel propter aliquam scientiam, ue! aliquid tale.

11 here † alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iu- 12 13

a Neputarent leue peccatum detrahere legi addit esse puniendos sicut transgressores.

14 dicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem 15

c Vituperator Et non debes iud care, qui a Deo iudicareris, quia qui dedit legem, ut impleretur, iudicat non implentes, & ipse potens est,

16 17 iudicas legem, non factor es legis, sed iudex. Vnus est enim 18

quare non potius erigitur ad Deum?&c.

* Hieronymus. Ostendit Diuus Iacobus quomodo resistere debeamus diabolo, si utiq; sumus subditi Deo eiusq; faciēdo voluntatem, vt diuinā mereamur gratiā, & facilius nequam spiritui, auxilio sancti Spiritus resistamus. Neq; vero apta cōtra nos vtit' voluntate, de cōsensu nostro aduersarius vires accipit, nostroq; nos iugulauit gladio. Infirm' hostis est, q nō potest vincere, nisi volentē, &c.

Epistol. ad Demetriad. *† Pro. 14. b Hier. 31. c. Ioan. 16. d † 1 Per. 5. d*

a *Emūdate man' peccatores, & purificate corda duplices, &c.*

*Beda. Hoc ē veraciter nos appropinquare dño, operis videlicet munditiā, & cordis simplicitatē habere. Innocens inqt manib' et mūdo corde, accipiet benedictionem a domino. Sanctus quoq; Spiritus discipl nę effugiet fictum.

b *Miseri estote, &c.*

*Resistite autem diabolo, & fugiet a uobis, &c.** Augustin. Scitote quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet lædere potest inimicus nisi quantum Deus permiserit. Permittit autem hoc Deus duabus de causis, quia peccata hominum exigunt. Aut vt probet, si boni estis, aut castiget si peccatores.

* Idem. Suadere diabolus & sollicitare potest, cogere omnino non potest. Et ideo cum per Dei adiutorium, in potestate tua sit, vtrum consentias diabolo, quare nō magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas?&c. Est enim a dextris quodam modo præcipiens Deus, a sinistris seducens satanas, homo in medio cōstitutus. Cor quod inclinatur ad diabolum, quare

* Beda. Nolite amore locupletari, & gaudere in hoc seculo, sed memores scelerū, quę fecestis, hoc potius procurate, vt p breues vitę huius miserias paupertatem, ac lamentationem trāsitoriam ad sempiterna gaudia cælestis regni pertingatis

In psal. 85.

* August. Fratres, qui vobis dicunt, Felices estis seducunt vos, sicut, & de epistola Iacobi Apostoli, Miseri estote, inquit & lugete, risus vester in luctum conuertetur. Videtis, quæ audistis, quando vobis hæc dicerentur in regione securitatis. Vtique regio ista scandalorum est, & tentationum, & omnium malorum, vt gemamus hic, & mereamur gaudere ibi, hic tribulari, & consolari ibi, &c.

c *Detrahit legi, et iudicat legem.* Quæ detractionem prohibuit quasi

NICOLAVS DE LYRA.

tem, dimittit eum tentare, timens ne ab eo superetur, propter qđ recedit ab eo ante faciem belli Vnde dicit Ambros. super Lucam, quod diabolus instare formidat, quia frequentius refugit triumphari, & hoc est, quod dicitur. *Resistite autem diabolo* viriliter repugnando. Et fugiet a vobis.

1 *Appropinqua. Deo*. Hic consequenter beatus Iacobus monet accedere ad Deū ratione suæ bonitatis, quæ debet attrahere, qa ab eo procedit esse gratiæ, & esse naturæ. Primo ergo inducit ratione primi, secundo ratione secundi, ibi. *Et nunc*, Circa primum sciendum, quod ad Deum accedimus per dilectionem, dilectio vero Dei includit dilectionem proximi, propter quod inducit primo ad diligendum Deum. secundo proximum. *Nolite detrahere*, Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad Dei dilectionem secundo ad quædam habentia ad ipsum connexionem, ibi. Emundate. Circa primum dicit, *Appropinquate, &c.* quæ appropinquatio terminatur ad dilectionem, quæ est vnio amantis cum amato.

2 *Et appropinquabit nobis*. dona gratiæ suæ conferendo, & etiā augmentando. Sed contra hoc videtur, quod dr. 1. Ioan. 4. d. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Dicendum, quod diligere est velle alicui bonum. Si igitur consideretur actus diuinæ dilectionis qui est in ipso præcedit omnia temporalia cum sit æternus, & sic loquitur Ioannes in authoritate inducta. Si autem consideretur huius dilectionis effectus. qui est temporalis, sic aliquid est præcedens ex parte Dei, et aliquid ex parte hominis. Sicut enim Deus influxu generali conuertit omnia ad seipsum, sicut ad finem vltimum secundum esse naturæ, sic influxu speciali conuertit humanam naturam ad se, sicut ad finem supernaturalem, & hic influxus specialis, nō est aliqua gratia habitualis, sed est motio diuina siue instinctus quæ mouet naturam humanam ad bonum meritorium, nec denegatur alicui quamdiu est in hac uita præsenti. Sed homines diuersimode ad hunc instinctum se habent, quia aliqui acquiescunt, & sequūtur, & sic ad gratiā habitualem de congruo disponunt qbus dispositis Deus dat gratiā habitualē p quā meritorie operant. Alii vero resistunt instinctui diuino, & sic merito eis habitualis gratia denegatur, Patet igitur, qđ dispositio ad gratiam de congruo, quæ est ab homine modo prædicto, præcedit collationē gratiæ habitualis, quæ est a Deo, & sic dicitur hic. *Appropinquate Deo.* Verūtamē hanc dispositionem de congruo præcedit diuinus instinctus seu motio ad bonum meritorium: ad quod natura humana de se non potest assurgere, & sic dicit Saluator Ioā. 6. e. *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, &c.* & sic patet, quod principium meriti simpliciter est a Deo, & non a libero arbitrio.

3 *Emundate*. Hic consequenter inducit ad quędam annexa diuinæ dilectioni. *Emundate ma.* idest, opera.

4 *Et purificate corda.* quia, qui diligit cordis munditiam, *propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem, Pro. 21. b.*

5 *Duplices animo* .idest, qui prius fuistis duplices animo, nunc Deo, nunc diabolo, nunc mundo adhærendo.

6 *Miseri estote.* idest, statum miseriæ assumite recurrēdo ad eum cuius proprium est, misereri, & parcere.

7 *Risus vester.* per dissolutionem.

8 *In luctum.* per contritionem. Est autem risus lætitia exterior, Gaudium mentem respicit interiorem, vt sit mutatio integra, in facie. s. & mente.

9 *Humiliamini in conspectu.* qui videt omnia, quęcunque latentia, & non solum in conspectu hominū, qui tantū vident patētia.

10 *Et exaltabit.* in cęlo vbi est perfecta dilectio.

11 *Nolite de.* Hic consequenter inducit ad dilectionem proximi remouendo dilectionis impedimēte, di: Nolite det. per quod infertur famæ detrimentum, & per hoc innuit oppositū. s. conseruationē bonæ famæ, & eius augmentum, quod est opus dilectionis proximi. 12 *Qui detrahit*, in ore.

13 *Aut qui iudicat.* esse malum in corde.

14 *Detrahit legi.* quę prohibet hoc fieri, Leuit. 19. *Non eris susurro, nec criminator in populo*

15 *Et iudicat*. facto dissignans eam esse malam, quia facit tanquam licitum, quod ipsa dicit illicitum.

16 *Si autem* obediens ei, vt superiori.

17 *Sed iu.* tanquā superior ipsi, qđ tamē est falsum, ideo subdit.

18 *Vnus est enim.* scilicet, Deus.

Digitized by Google

A quasi dicat lex non recte fecit. Vel qui detrahit fratri legem facienti, detrahit, & iudicat legem quare talia iussa dederit, quæ iniurias fratrum iubet obliuisci,

a *Tu autem quis.* Non solum ideo debes vitare detractionē ne vt transgressor a Deo iudiceris. Sed ideo etiam, quia fer in nullo præcellitis illos quos vitupiratis.

¶ Hieronymus. Nulli vnquā omnino detrahas nec aliorum vituperatione te laudabilem videri velis; magisque vitam tuam ordinare disce, quam alienam carpere. Semper scriptutæ memor esto dicentis: Noli diligere detrahere, ne eradiceris. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequā. est sane hoc vitium, quod omnino extingui debeat. Nihil tam inquietat animū, nihil ita mobilem aclenem mentem facit, quam facile credere, & obtrectatorum verba temerario mentis assensu sequi. Hoc sæpe de amicissimis etiam inimicos facit. Hinc crebræ dissensiones, hinc odia iniusta nascuntur, &c.

- & iudex. Epi. ad Celāt. *† quod dicere debueratis.*

B

a Non implentes. b Implentes. Forsitan nequior es ipso, & tuipse in maiora potes præcipitari peccata, & ille potest surgere ad bona

1 a legislator, & iudex, qui potest perdere & liberare. † Tu autem 2

a Dixi vitandam detractionem, ecce aliud iudicium. Ecce vos estis, qui dicitis. 3 Stulta leuitate anni spacium vitæ proponentes

b quis es, qui iudicas proximum? Ecce nunc, qui dicitis, hodie 4 † aut crastino ibimus in ciuitatem illam, & faciemus ibi qui-

c dem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus (qui igno- 5

a Alias, quid erit in crastino. b Hæc non debetis vobis promittere. c Breuis: Famus: 6

d ratis quid erit in crastinum. Quæ est enim vita vestra? Vapor 7

a Et hæc omnia dicc uobis pro eo: ut uos spe longioris uitæ non promittatis uobis lucra futuri temporis, sed potius dicatis. Si d, 8

est ad modicum parens, & deinceps † exterminabitur) Pro

a In uoluntate & potentia Dei omnia relinquatis.

eo † vt dicatis, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus 9

a Non solum spacium, uitæ, & lucra futuri temporis uobis promittitis, sed etiam b Idest, in diuitiis, que faciunt superbos,

hoc, aut illud. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. 10

Quasi ueris bonis. a Quæ est ad depressionem aliorum. b Quia exultatis, & superbitis, igitur grauiter puniemini, quia scitis bonum, & non facitis.

e Omnis exultatio talis maligna est. † Scienti igitur bonum fa- 11 cere, & non facienti, peccatum est illi. 12

b *Ecce nunc qui dicit.* Post increpationem detractionis arguit illorum temeritatem, qui non habentes certitudinem vitæ, cupiditate temporalium vitam & lucrum promittunt sibi in futurum.

c *Faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, &c.* Multimodā stultitiam notat, quia, & de lucrorum augmento agunt, & se multo tempore victuros arbitrantur, & suæ potestatis æstimant, vt annum faciant, & in his omnibus superni iudicis examen ad mentem reuocare contemnunt.

C d *Quæ est enim vita vestra, &c.* Non consentit illis, qui dicūt post mortem nihil esse, & mortem ipsam nihil esse. Sed vt doceat, quia vita prauorum breuis est in præsenti, quam tamen in futuro mors æterna sequetur.

D ¶ NAZIANZENVS. Ne tota quidem hominum vita longa est, si cum diuina, & sempiterna natura comparetur, nedum hæc vitæ reliquiæ, halitusque (vt ita dicam) humani solutio, vitę que temporariæ finis extremus. Quantum nos anteuertit Cæsarius? Quandiu eius discessu angemur? Nonne ad eandem sedē concitato cursu tendimus? Nonne idem puluis propediē erimus? Talis vita nostra est fratres, q̄ fluxam, & caducam vitam agim'. Tale terre ludibrium, vt cū nō simus, nascamur: cum nati sumus, rursum dissoluamur. In somnium sumus, instabile, spectrū, quod teneri nō potest, auis pertransientis volatus, nauis in mari vestigium non habens, puluis, vapor, ros matutinus, flos tempore nascens, atque marcescens. Homo sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorebit, &c.

Orat in laudem Cæsarii. *† Ro. 14. a.*

E *† euanesc.* *† De pœ. di. 1. ca. si enim*

e *Scienti igitur bonū facere, &c.* Per totum epistolæ textū ostendit, quod hi quibus scribebat scientiam boni faciendi habebant, & rectam fidem didicerant, ita vt aliis se magistros fieri præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neq; mētis humilitatem, neque sermonis continentiam adepti erāt. Propter quod inter alia increpationis, & exhortationis verba, modo eos multum terret, quia scientes benefacere, & nō facientes, maius peccatum habent, quam si nescirent, licet ipsa boni ignorantia magnum sit peccatum, cum scriptum sit: *ignorans ignorabitur.*

Beda. *1 Cor. 14. g.* F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui potest perdere. *transgressores.*
2 Et liberare. *legis factores.*
3 Tu autē quis es, qui iudicas proximum? *quasi dicat tu vsurpas tibi officium diuinum, ad cuius maiorē intellectum sciendum, quod iudicare propria authoritate soli Deo conuenit, hominibus autē ex diuina commissione, tam in foro ecclesiastico quam in seculari. Ista tamen commissio non se extendit ad ea, quæ sūt omnino occulta, sed diuino iudicio reseruantur. De his autem, quæ aliquo modo patēt, vel per facta vel p signa possunt homines iudicare. Et hoc potest esse dupliciter. Vno modo cum processu ad punitionē, et hoc solum pertinet ad iudices. Alio modo sine tali processu, & hoc etiam pertinet ad alios homines. Sciendum tamen, quod iudicium importat sententiam firmam de aliquo, si ergo procedat ex euidentia facti, nullum est peccatum, vt si quis iudicet aliū homicidā, quia vidit eū homicidiū committentē. Et idē videtur, si procedat ex vehementibus signis, vt si quis videat solum cū sola, nudū cum nuda in eodem lecto; nisi appareat aliquid vnde possit hoc excusari in toto vel in parte, vt consanguineitas multum propinqua, sicut est matris ad filium, vel infirmitas grauis, seu aliquod huiusmodi, & sic videns iudicat psonas esse fornicarias si ambę sint solutæ, vel adulteras si ambæ vel altera sint ligatæ. Si autem procedat iudiciū ex probabilibus seu leuibus signis, et est iudiciū de graui peccato, peccatum est mortale, quia tale iudiciū est cōtra charitatem proximi, & ex peruerso affectu. Si autem non sit iudicium vel firma sentētia, sed magis suspicio qua quis incipit dubitare de bonitate proximi, sic est veniale peccatum, graue tamen, vel minus graue secūdum maioretatem vel minoritatem suspicionis, & probabilitatis, & leuitatis signorum.*

Iudiciū hominū quādo peccatū & quādo non

4 Ecce nunc, qui dicitis, &c. *Hic consequenter inducit ad amorem Dei ex bonitate eius, quā dat, & conseruat esse naturale, inducens ad hanc considerationem, & remouens oppositum, di.* Ecce nūc qui dicitis, hodie, &c. *quasi vestrum esse, & operari sit totaliter in vestra ditione, cum tamen non sit ita, ideo subditur.*
5 Qui ignoratis quid erit in crastin. *id est futurum, quia Deus poterit interim opus vestrum, & vitam subtrahere, ideo subditur.*
6 Quæ est enim vita vestra? *& respondet.*
7 Vapor est ad modicum parens, & de. &c. *id est, valdè cito transiens.*
8 Pro eo, vt dicatis. *idest, propter hoc debetis dicere tanquam coacti à veritate.*
9 Si dominus voluerit, & si vixerimus faciemus hoc, aut illud, *id est proponentes suppositionem diuinæ voluntatis omnibus factis vestris, ex qua dependet vita, & omnis operatio vestra.*
10 Nunc autem exultatis in superbiis vestris. *Quasi diuino adiutorio non indigeatis.*
11 Omnis exultatio talis maligna est, *i. male igne ignita, quia à dæmone procedēs, & ad ignem gehennæ disponens, & maximè homines literatos, & scientes, secundum quod dicitur Luc. 12. f.* Seruus qui cognouit volūtatem domini sui, & non facit vapulabit multis. *scilicet, plagis, & hoc est quod dicitur.*
12 Scienti igitur bonum facere, & non facienti, &c. *Et si sit bonum necessitatis, eius omissio est peccatum mortale. Si autem sit bonum supererogationis, peccatum est veniale, & aliquando nullum.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. V.

A *Gite nunc.* Tempore accepto in die salutis futuras pœnas fletibus, & eleemosynis redimite.

b *Et ærugo.* Nō solum immisericordes diuites visibilis gehennæ ignis cruciabit, sed etiam memoria inaniū diuitiarū quibus suas culpas redimere potuerunt, & ante iudicium animas eorum, & post resurrectionem etiam carnes exuret, cum sibi irasci cœperint quare culpas eleemosynis non redemerint. Vnde dicitur diuiti: *Fili recordare, quia recepisti bona in v. &c.* Ecce ærugo pecuniæ uertitur in testimonium nequitiæ & augmentum pœnæ, quia intelligit se male congregasse ea, quibus non indigebat ad usū vitæ, & propterea grauius punietur.

Beda.

† fasta sunt tineis obnoxia.

† ærugine vitiatum est

✱ Aug. Væ illi qui tales sunt. Auarus misericordiā nō habet. Cupidus similis est inferno. Infernus quātumcunque plus deuorat, tantomagis cupit & desiderat, sic & auar⁹ nūquam satiabit. Crescit & desiderat: sic & auarus nūquā satiabitur. Crescit vana potentia, crescit & pœna. Potētes potēiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculū comparatur. Isti tales sūt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quā Deo. Hi sunt seipsos amantes, gulæ seruientes, magis quam spiritualibus intēdentes, corpus ornantes, & animam fœdantes. Foris ornati, intus tabefacti. Colligentes amicitias seculares, prudentes æternales, &c.

Serm. 62. ad fra. erem.

CAP. V.

a Hucusque ita peccastis, sed iam pænitentiam agite. b In pecunia. In peccatis. c In corde. d Manifestatione operis & vocis.

a Gite nūc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. (1, 2, 3)

a Respectu futurarum miseriarum.

a In quibus confiditis & superflue congregatis. b Quæ ad ornamentu corporis, quibus indigentes vestire potuistis.

Diuitię vestrę putrefactę sūt, & vestimenta vestra † a tineis comesta sunt. (4, 5)

a Non vsu necessario attrita.

a Magis preciosa inter diuitias, & magis durabilia. ¶ Quod non congregastis propter vsum vitæ, deficiet ex sua infirmitate. b Superflua congregatio earumquæ cum non erant necessaria congregata putrescebant.

b Aurum & argentū vestrum † æruginauit, & ærugo eorum (6, 7)
c in testimoniū vobis erit, & manducabit carnes vestras si- (8)
d ¶ Reuelandam.
e cut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus. (9)
f a Nec solum damnabimini, qui vestra non datis, sed etiam qui aliena retinetis. (10)
b Qui collegerunt messes.
g Ecce merces operariorū, qui messuerunt regiones vestras, (11)
h quę fraudata est a vobis clamat: & clamor eorū in aures do- (12)
a i. exercituum. Ad terrorem illorum qui pauperes putant nullum habere tutorem, sed dominus omnipotens causas singulorum intuebitur. (13)
i K mini sabbaoth introiuit. Epulatis estis super terram: & in (14)
a Omni voluptate vsi estis, & nullam de pauperum nutrimento curam habetis. b Cum data esset vobis facultas occidendi c Ad iudicium. (15)
luxuriis enutristis corda vestra. In die † occisionis adduxi- (16, 17)

✱ Aug. Cogitate fratres charissimi, vbi sunt reges, vbi potentes, ubi amici, ubi parentes. Ecce quomodo de tanta potentia vel lætitia, tanta prouenit miseria & angustia, de tātis diuitijs, tot inopię, de tantis satietatibus, tāta fames, de tam leui delectatione, tā longa infirmitas, de tā breui luce, tam longæ tenebrę, de tā parua suauitate odoris vel luxuriæ, tanti dolores ac fęteros dānationis perpetuæ, & de uestimentorū abūdantia, tanta nuditas, &c.

Vbi supra

g *Ecce m.* Magna iniquitas cum pauperes nolunt suscipere, etiā mercenarijs, & famulis debitam laboris mercedem nolunt reddere. vnde Iob: *Si aduersū me terra mea clamat, & sulci eius deflent, si fructus eius comedi absque pecunia?*

h *Merces.* Et si pauperes patienter omnia ferentes non clamant, merces tamen retenta clamat.

Beda.

vbis iram

i *Epulati.* Nec tantū peccastis superflue cōgregādo, aliena rapiēdo, sed et superflue expendendo. Neglectis gaudijs cælestibus, ad

† lasciuistis

† mactationis, idest, die festo quo imolātur victimæ

q p ieiunia & afflictiones venire oportet, carnales epulas diligitis, quas tāta fames & sitis in futuro sequit, vt nec gutta aquę inueniri possit, per quā ardēs lingua possit refrigerari. Apparet, qa illos diuites alloquit, ex quo ait, *Agite nunc diuites,* qui in necē domini cōiurauerant, & nec dum fidē eius qua saluarentur, acceperant. De quibus & supra loquitur ad credētes. *Nonne diuites per potentiā opprimūt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Nonne blasphemant bonum nomen quod inuocatū est super eos?* Et quia 12. tribubus scribit, quę sūt in dispersione, ita fideles monet opera fidei facere, vt eos etiā qui necdum crediderāt, ad fidē, & eius opera conuerti suadeat. Improperās illis mortē filij Dei, & quasi nihil mali fecisset, luxuriose & auare viuebāt, quibus proprie conuenit qđ ait. Auaritiam carnes eorum instar ignis manducaturam, & quia thesaurizauerunt sibi in nouissimis diebus iram: hoc enim in eis post occisionem Iacobi completum est, cum Ierusalē, imo omnis Iudæa expugnaretur, & vastaretur a Romanis in vltionem dominici sanguinis, & cęterorum scelerum quæ fecerant.

c *In testimonium,* i. ad augmentum pœnarum. i. vt hanc visibiliter intuendo maiores cruciatus sustineatis.

d *Manducabit.* Corpora vel carnales concupiscentias, quia luxuriosas animas, & exterius sæuiens flamma cruciabit, & interius pungens dolor suę tenaciæ accusabit.

Beda.

e *Sicut.* Qui consumit metalla & cæteras res, sic ærugo vestras carnes.

f *Thesauri.* Vere ita patiemini, quia quādo neglecta cura pauperū thesauros pecunię cōgregabatis, irā interni iudicis vobis cumulastis, quæ si nondum apparet, in nouissimis diebus iam certissima restat.

Aug.

K *Et in luxurijs enutristis.* ✱ Bernardus. Quid ad hęc locuti

Serm. 2. de his verb. apost. Nō est dignū Dei esca & potus.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. V.

A *Gite nunc.* Postquā beatus Iacobus induxit ad adhærendū Deo ex consideratione suæ bonitatis, hic cōsequenter idē facit ex consideratione suæ seueritatis, quæ maxime in iudicio apparebit. Sciendum tamen, quod illud iudicium sicut erit terribile malis, sic erit consolabile iustis. vnde Saluator de ipso loquēs Luce. 21. f. dixit apostolis. *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra.* i. exhilarate corda vestra, vt exponit Grego. home. 1. Ideo beatus Iacobus malis primo incutit iudicis terrorem, vt a peccatis resiliant. secundo iustis eius fauorem, vt ei inseparabiliter adhæreant, ibi. *Patientes igitur.* Circa primum primo incutit timorem iudicis cupidis & auaris di.

1 *Agite nunc di.* s. vestras voluntates, & est ironica locutio, quæ est intelligenda per contrarium. ideo subditur.

2 *Plorate vlu.* Est autem vlulatus sonus confusus, qui est signū magni doloris.

3 *In mise. vest.* idest, pro miserijs vestris.

4 *Quæ aduc. vobis.* in iudicio futuro. Vt patet ex sequētib. Et subditur duplex causa, prima est indebita bonorum temporalium congregatio & conseruatio, cum dicitur.

5 *Diuitiæ vestra.* naturales, vt bladū in horreo, & vinū in cellario, & huiusmodi. cōsequēter loquit de diuitijs artificialibus dicens. 6 *Aurum & arg. ve.* in terra absconditum.

7 *Et æru. eorum in te. vo. erit.* idest. contra vos.

8 *Et mandu. ca.* i. affliget, quia erit causa afflictionis ī gehenna post iudiciū, quia tūc anima cū corpore affligetur igne gehennæ.

9 *Thesaurizastis vobis.* idest, congregastis vobis Dei vindictam.

10 *In no. die.* Tunc erit finale iudicium: Consequenter ponitur causa secunda, quæ est pauperum defraudatio, cum dicitur.

11 *Ecce mer. ope.* vestrorum. 12 *Clamat.* vos accusando. Et sciendum q, ista sunt peccata, quæ specialiter dicuntur clamare ad Deum. s. innocentis occisio, Gene. 3. b. *Vox sanguinis fra. tui, &c.* Vitij cōtra naturam perpetratio, Gen. 15. c. *Clamor Sodo. & Gomor. &c.* Et pauperum defraudatio, vt dicitur hic.

13 *Et clam. & c. sab.* idest, exercituum.

14 *Introiuit.* Ad faciendam vindictam per angelos, qui dicuntur eius exercitus, quia sunt diuinæ iustitiæ executores.

15 *Epulati estis.* Hic secūdo incutit terrorē carnalibus & lasciuis. Et hoc ordinate, quia diuitię prębant fomentum huiusmodi vitijs. dicit igitur. *Epu. estis su.* hoc est in præsenti vita, sed esurietis postea, sicut patet de diuite epulone, qui positus in tormentis guttam aquæ non potuit impetrare, Luc. 16.

16 *Et in lu.* in illis delectando. Et bene de luxuria loquit post gulā quia ministrat sibi materiā, quia semen est de superfluo alimenti. 2. de anima. 17 *Et in die.* Hic tertio incutit terrorē crudelibus & malignis, qui ex diuitijs suis & potētia mouent persecutionē iustis, eo q sunt dissimiles eis, secūdū quod dr Sapien. 3. c. in persona eorum. Circumueniamus ergo iustū, quoniā inutilis est nobis, &c. Ideo dicit. *In die.* i. tēpore primitiuæ ecclesię, in quo fideles ducebantur ad iudicia, & occidebantur sine sui resistentia, & sic ponitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.

Occi-

Digitized by Google

dicitis gulosi & luxuriosi, quorum Deus venter est, quorũ omnis usus aut in ventre, aut sub ventre est, qui (vt ait Iacobus Apostolus) in luxurijs enutristis corda & corpora vestra: Audite, audite, *quia esca ventri, & venter escis. Deus autẽ & hunc & has destruet. Væ vobis qui lasciuistis in stratis vestris.* Vt qd diligitis vanitatẽ, & veritatẽ negligitis? Pinguedo carnis, saturitas ventris, deliciæ corporis, aut ante mortẽ vos deserent, aut vos in morte illas relinquetis.

1. Cor. 6. Amos 6.

A

Epist. ad furia. * Hieronymus. Nihil sic inflammat corpora, & titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus, ructusque conuulsus.

Iulius in aliis.

Beda. a *Patientes.* Increpatis superbis & incredulis, rursus conuertitur ad eos, qui talium improbitate fuerant oppressi, inuitans ad patientiam, quia cito finientur pressuræ, vel iustis raptis ad dominum, vel persecutoribus priuatis potestate.

B

b *Temporaneum, &c.* Sic vos accipietis temporaneum .i. vitam animæ post mortem. *Et serotinum.* i. carnis incorruptionem. Vel temporaneum in operibus iustitiæ. Serotinũ in laborũ retributione. vnde Apostolus: Habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam.

Rom. 6. d

Ad vtrunque autẽ firmum, & immutabile subiungit exemplum, de Iob quantum ad labores, de domino quantum ad exitum mortis.

D

c *Sufferentiam Iob.* Nõ dicit finem Iob, cui temporalia sunt restituta, sed patientiã Iob. Et finem Domini, quia ad patiẽdum exẽplo Iob inuitat, & tamẽ non vt temporalia recipiant, sicut Iob vetus homo, sed æterna sicut Christus nouus homo.

* Augustinus. Iob quanta pertulerit, legitur, & horretur, expauescitur, contremiscitur. Et quid recepit? Dupla quam pdiderat. Ergo ne homo propter tẽporalia pmia velit habere patientiam & dicat. Si tolero damnũ reddet mihi Dominus filios duplos. Iob omnia dupla recepit, & tot filios genuit, quot extulerat. Nõ ergo dupla sunt? Prorsus dupla, quia & illi viuebãt. Ne qs dicat. Feram mala & reddet mihi Deus, vt reddidit Iob, vt iã nõ sit patientia, sed auaritia, &c.

† pluuiam temperaneam & vespertinam. L. 1. de symbolo ca. 3.

E

† exitus mali, & longanimitatis &

---

a Dominum Iesum. b Sed. c Quia tanquam ouis ad occisionem du. est. d Quia videtis illos puniendos.

a stis & occidistis iustum, et non restitit vobis. Patientes igitur [1]

a Qui incipit in fine cuiusque. b Si ille pro fructu terræ quem sperat tam patienter laborat, quanto magis vos pro cælesti.

estote fratres vsque ad aduentum domini. Ecce agricola expectat preciosum fructum terræ, patienter ferens, donec ac- [2] [3] [4] [5]

a Primitias. b Ergo. Si moram facit.

b cipiat † temporaneum & serotinum. Patientes igitur estote [6] [7]

a Sicut agricola. b Et si grauia inferuntur.

vos, et confirmate corda vestra, quoniam aduentus domini

a Vt vos ad gloriam, illi ad pœnam rapiantur. b Quasi uos maiora meritis patiamini, & persecutores vestri cum mala fecerint, nihil videantur ferre aduersi.

c appropinquabit. Nolite ingemiscere fratres † in alterutrum, [8] [9]

a Damnemini, eo quod iudicem iustum quasi inique iudicantem vituperetis. b Quia. c Qui vobis præmia dabit, inimicis pœnam. d Quia uel proximus est ad cognoscenda quæ geritis, vel cito veniet ad retribuendum & vobis & illis.

vt non † iudicemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis & † labo [10] [11] [12] [13] [14]

a Inuocatione nominis, vel ad ampliandum nomen.

d boris & patientiæ, prophetas qui locuti sunt in nomine [15] [16]

a Quia illos magnos reputamus & ueneramur. b Illos. c Iob sicut veteri homini restituta sunt temporalia.

e domini. Ecce † beatificamus eos qui sustinuerunt. Suffe- [17] [18] [19]

a Christo nouo homini omnia aducta in mundo, sed in fine datur resurrectio. Ideo debetis imitari.

f rentiam Iob audistis, & finem domini vidistis, quo- [20] [21]

a In natura. b In exhibitionibus gratiarum.

g niam misericors est dominus & miserator. Ante omnia [22] [23]

† condemnemini. † mea afflictio nis. † beatos dicimus.

---

c *Nolite ingemiscere.* * Beda. Quasi vos maiora meritis aduersa patiamini, & persecutores vestri cum maxima scelera fecerint nihil ferre videantur aduersi.

L. de patiẽtia. * Tertullianus. Natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo iam tunc cum Dominum Deum vniuersa opera sua homini subiecisse impatienter tulit. Decepit hominẽ, quia inuiderat, inuiderat, quia doluerat, doluerat, quia patienter non tulerat, &c.

Beda. d *Prophetas.* Prophetæ qui tam sancti erãt, vt Dei spiritus per eos sua mysteria loqueretur, exitum malum habuerũt, mortẽ patiẽdo ab infidelibus, vt Zacharias, & alij in veteri, & in no. Testa. Iohannes, Stephanus & alij. Nec p hoc exitu ingemueiũt, sed longanimiter ferre volebãt. Alij longos sustinuere labores sine murmuratione, vt Noe in ędificatione arcę. Moyses i increpatione, & ducatu populi, Dauid Ioseph. Ad

C

Epist. Ioa. * Idem. Non ait, Sustinentiam & finem Iob audistis, sed, *finem Domini vidistis*, tanquam diceret. Mala temporalia tanquam Iob sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quę in Domino præcesserunt.

f *Et finem dom.* Audistis lectione, uidistis oculis in cruce longanimiter patientem, sed & gloriam resurrectionis, & ascẽsionis euangelica prædicatione didicistis.

Beda. g *Et miserator.* Vt vel in præsenti suos a tẽtationibus liberet, & pro constantia fidei etiam coram hominibus viuẽtes glorificet, vel post mortẽ in occulto coronet. Et ne sic quidẽ ab hominibus memoriam quã meruere laudis auferat.

Mat. 12. c. h *Ante omnia.* Quia lætiferum linguæ virus ad integrũ in suis auditoribus exhaurire desiderat, qui detrahere alterutrum vetuit, qui iudicare proximum interdixit, qui in aduersitatibus ingemiscere prohibuit, quę sũt aperta peccata, addit etiam hoc, quod quibusdam leue uidetur, ut iurandi cõsuetudinem tollat, quoniam omne ociosum uerbũ quod locuti

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Occidistis. *i. iustos quod frequenter fit in scriptura. Aliqui autẽ exponunt hoc de occisione Christi, qui dicitur iustus antonomastice, quia non solum est iustus formaliter, sed etiam effectiue alios iustificãdo, nec restitit suis occisoribus cum tamen posset resistere.*

2 Patientes. *Consequenter consolatur iustos ne in tribulationibus deficiant, & primo inducit eos ad patientiam, secundo ad reuerentiã Dei, ibi.* Ante omnia. *Circa primum dicit.* Patientes igitur. *in tribulationibus.*

3 Vsque ad ad. *qui reddet vobis mercedem laboris vestri. Et ponit exemplum, di.*

4 Ecce agri. *vsque ad tempus debitum.*

5 Patienter fe. *laborem in cultura terræ suæ.*

6 Donec accip. te. *idest, primitiuum fructum. Terra enim promissionis, de qua loquitur, reddit duplicem fructum in anno .s. in Aprili & Septembri.*

7 Patien. ig. *Repetitio est premissæ sententiæ ad maiorẽ impressionẽ.*

8 Nolite in. fr. *videntes mutuas pęnas, sed magis cõfortate alterutrum ad fortiter tolerandum, sicut sex fratres cum matre videntes cruciatum primum, inuicem se hortabantur fortiter mori. 2. Mach. 7.*

9 Vt non. i. *condemnemini si per mutuam querelam, & luctum frangamini per impatientiam.*

10 Ecce iu. *scilicet Christus.*

11 Ante ia. *ad vos roborandum velociter, vel præmiandum, & inducit ad hoc exemplum sanctorum, dic.*

12 Exem. ac. fra. *s. quantum ad malum pęnæ & nõ culpæ, quia* preciosa est in conspectu domini mors sanctorũ eius, Ps. 115. b.

13 Et longanimitatis. *in expectatione promissi.*

14 Et laboris. *quotidiani.*

15 Et patientiæ. *in aduersitate.*

16 Prophetas. *vobis datos in exemplum ad talia sustinendum.*

17 Qui lo. sunt. *cõstanter cõtemptis persecutionibus quas propter hoc passi sunt sicut patet de Michea, Zacharia, Isaia, Ierem, & pluribus alijs.*

18 Ecce beatifi. *idest, beatos dicimus.*

19 Qui sustinuerunt. *tribulationes patienter. Et inducit duo notabilia exempla dicens.*

20 Sufferen. Iob. *qui exemplar patientiæ datus est vobis.*

21 Et finem. *quia in sua passione sustinuit dolorem acerbissimũ patientissime. Et dicit vidistis, quia multi adhuc viuebant qui passionem domini nostri Iesu Christi viderant.*

22 Quoniam. *in affectu, & mi. in effectu. Ex maxima. n. Dei misericordia processit, quod daret nobis filium suum in redemptionis nostræ precium, & fortitudinis exemplum.*

23 Ante omnia. *Hic consequenter inducit fideles ad Dei reuerentiã, & hoc in quatuor. Primo in iuramẽti deuitatione. Scdo in feruẽti* ✠ deuotio

Ante

locuti fuerint homines, reddent rationē de eo in die iudicij.

A ✠ Augustinus. Hoc peccatum quem non reum teneat, si iurare peccatū est? Nam periurium peccatū esse, & grande peccatū nemo dubitat. Sed non ait Apostolus, Nolite periurare, sed, *Nolite iurare*. Præcessit similis in euāgelio admonitio. *Nolite iurare neque per cælū, quia sedes Dei est, &c.* Huic admonitioni, Apostoli omnino sic congruit, vt nihil aliud iussisse videatur, nisi quod addidit. *Ante omnia*, ex quo multum fecit intentos, auxitque difficultatē quæstioni. Inuenimus enim iurasse sanctos, & primitus ipsum Dominum in quo non est

Matth. 11.c. Serm. 28. de verb. dom. — Matth. 5. — †Matth. 5. f. † vestrum. † in simulatio nem.

autem fratres mei nolite iurare, neq; per cęlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. † Sit autem† sermo, vester, est est, non non, vt non † sub iudicio decidatis, † Tristatur aliquis vestrum? oret: Aequo animo est? psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, vt orent super eum, vngentes eum oleo ī nōmine domini. Et oratio fidei saluabit infirmum,

a Vel pro illata iniuria, vel pro aliqua culpa, vel domestico damno, vel quolibet re.

b a Non ad iuniores minusque doctos causam suæ imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis, vel consilij nocentis accipiat.

c a Consecrato, vel quando inungitur. b Nomen domini inuocetur. c Fratrem.

omnino peccatum. *Iurauit dominus, & non pœnitebit, &c.* Per memetipsum iuro, dicit Dominus. Non est ergo peccatum iurare, sed durum malū est hoc dicere. Forte quis dicat, non esse de Domino Deo iurationis exemplū. Deus enim est, & forte illi soli competit iurare, qui nō potest peierare. Homines enim falsum iurant, vel cū fallunt, vel cum falluntur. Aut putat homo verū esse qđ falsum est, & temere iurat, aut scit vel putat falsum esse, & tamē ꝓ vero iurat, & nihilominus cū scelere iurat, &c. Videtis quam ista detestāda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda? Reā linguam nō facit, nisi mens rea. Quia ergo graue peccatum est peierare, compendium dedit tibi scriptura: *Noli iurare &c. Vide Chrysost. homil. 13. & 25. ad populum Antiochenum.*

Psalm. 109. Gen. 22. — B

Beda. a *Neque ali. quod.* Ideo a iurationis culpa compesco, ne frequēter iurando vera, aliquando etiā in periurium incidatis. Sed eo lōgius a periurio stetis, quod nec vero iurare velitis, nisi necessitas cogat. Sed & ille sub iudicium reatus decidit, qui etsi nunquam peierat, crebrius tamen quā opus est verū deierat. Sicut dederat cōtristato, sic dat & infirmāti cōsiliū. qualiter se a murmurationis stultitia tueatur, iuxtaq; modū vulneris modū ponat medelæ. Tristatus pro se oret. Infirmatus corpore vel fide: quia maiorē sustinet plagam, plurimorum se adiutorio, & hoc seniorum curare meminerit.

Beda. *Tristatur*. Quia in pressuris ingemiscere prohibuit, nunc quid econtra gerendum sit, ostendit.

1. Cor. 7. c. b *Oret.* Ne murmuret, nec iudicia Dei vituperet, sed ad ecclesiā currat flexis genibus, vt Deus consolationem mittat. *Oret.* ne seculi tristitiam quę mortem operatur absorbeat, & crebra psalmodiæ dulcedine nociuam tristitiæ pestem de corde pellat.

In hunc loc. c *Infirmatur quis in vobis?* * Bed. Sicut dederat contristato, sic dat consilium & infirmanti qualiter se tueatur. In euangelio legimus fecisse Apostolos, & nunc Ecclesiæ consuetudo

C

tudo tenet, ut infirmi oleo cōsecrato ungant a Presbyteris, & oratione comitante sanentur. Hoc tamen oleū non nisi ab Episcopis licet confici. Nam quod ait, *oleo in nomine Domini*, significat oleum cōsecratum in nomine Domini. Vel certe quia etiam cum vngunt infirmum, nomen Domini per eum inuocare debent.

D

✠ IDEM. Dicit Apostolus Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? Inducat, &c.* Vnde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctum Ecclesiæ morē esse traditum, vt energumeni, vel alij quilibet ægroti vngantur oleo, pontificali benedictione consecrato.

In cap. 16. Marc. — † affligi.

* Petrus Damian. Tertium sacramentum est vnctio infirmorum. Infirmātibus nobis, & vsque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus, spiritus pietatis assistit, & recordatur quoniam puluis sumus. Ait enim diuus Iacob⁹, *Infirmatur quis, &c.* Solemnis vnctio, liquor excellēs, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini. Videsne qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleuiet, & illecebrosum sēsuum motionem sacratissima mitiget vnctione? Vnde & sancti patres hanc vnctionē sacramentum esse sanxerunt.

Serm. 1. in dedic. eccle. — E

* Bernar. Sed & Malachias gratias agens (pro suscitatione matronæ cuiusdam à mortuis,) benedixit Dominum. Et vnxit eam nihilominus, sciens in hoc sacramento remitti peccata, & quod oratio fidei saluet infirmum.

In vita Malachię episcopi

✠ Innocent. Primus. Non est dubium (quod scriptum est à D. Iacobo, ca. 5.) de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligere debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto, omnibus Christianis licet vti in sua aut suorū necessitate inungendo. Nā idcirco de presbyteris dictū est, quia Episcopi occupationib⁹ aliis impediti ad oēs languidos ire nō possunt. Cæterū si Episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandū & benedicere & tāgere chrismare, sine cunctatione pōt, cuius est ipsum chrisma cōficere. Nam pœnitentibus illud infundi nō potest, quia genus est sacramēti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur posse concedi?

Epist. 1. ad Decentium Eugubinum episco. ca. 8.

✠ Augustinus. Quoties aliqua infirmitas superuenerit, corpus & sanguinē Christi ille qui ęgrotat accipiat, & deinde corpusculū suum vngat, vt illud quod scriptum est impleat: *Qui infirmatur, inducat presbyteros ecclesiæ qui vngant eum, &c.*

Serm. 215. de temp.

* Idē. In īfirmitate nō quęrant pcātatores, nō diuini, nō sortilegi, nō carcarij, neque ꝑ fontes, arbores, aut biuia phylacteria

Tract. de recti cathol. cōuersati. — F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ deuotione, ibi. Tristatur autem. *Tertio in sacramenti susceptione, ibi.* In firmatur. *Quarto in proximi correctione, ibi.* Fratres mei. *Circa primū dicit.* Ante o. fra. mei. *i. non præponatis iuramentum omnibus verbis & promissis. Hoc dicitur ad remouendum errorem illorum qui dixerunt iuramentum esse frequentandum, eo quod dicitur Deut. 2. d.* Dominum Deum tuum time, & illi soli ser. ipsique adhæ. iurabisque, in nomine illius. *propter quod dixerunt, quod frequentatio iuramenti facit ad reuerentiam Dei, & sic est exercenda. Sed hoc patet falsum per dictum Christi Mat. 5. f.* Ego autem dico uobis, nō iura. omnino, &c. *& per dictum beati Iacobi in hoc loco. Hoc etiam patet per rationem, quia illud quod non requiritur nisi ad subueniendum defectui, non est per se appetendum seu frequentandum, sicut patet de medicina, quæ non quæritur nisi ad subueniendum infirmitati. Et sic est de iuramento, quia non quæritur nisi ad subueniendum defectui, quo vnus homo non credit alteri, in quo casu subuenitur per iuramētum, in quo inducitur veritas Dei infallibilis in testimoniū in se, sicut eum iuratur per Deum, vel in aliqua creatura, inquantum relucet in ea veritas diuina, vt per cælum qui thronus Dei est, vel per terram, quia scabellum pedum eius est, Mat. 5. f. Iurare vero per creaturam, secundum se est illicitum. Et sic patet quod iuramentum non est inducendum, nisi in casu, in quo est necessarium, ad confirmationem veritatis. Et sic intelligenda est auctoritas inducta, Deuteron. 10. in tali enim casu iurandum per nomen Dei, & non per nomina idolorū, secundum quod dicitur Exod. 23. b.* Per nomina deorum extraneorum non iurabis, *quia per ea non est confirmanda veritas, hoc enim. pertinet ad infidelitatem, &c.*

1 Sit autem sermo vester. *extra casum prædictum.*

2 Est est, non non. *simpliciter veritatem affirmando, & negando falsitatem.*

3 Vt non sub iudi. *idest, condemnatione.*

4 Decidatis. *ex frequenti iuratione cadendo in falsam fidem. Eccle 33. b. Vir multum iurans replebitur iniquitate.*

5 Tristatur. *Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiam in feruenti deuotione, di.* Tristatur quis, *i. patitur acidiam, quæ est quædam tristitia in obsequys diuinis.*

6 Oret, Aequo an. est? *i. nitatur spiritum erigere ad orandū Deo deuote tam secure, ideo dicitur,* Oret. *quam publice. Et psal. Oratio enim & psalmodia sunt contra dictam tristitiam optima remedia.*

7 Infirmatur. *Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiam in sumptione sacramenti, & primo facit propositum, secundo declarat quoddā dictum, ibi.* Multum enim. *Primum facit in duplici sacramento. s. vnctionis extremæ, & pœnitētiæ. Quantum ad primū dicit.* infirmatur. *q. Infirmitate de qua probabiliter dubitatur mori, nam istud sacramentum est exeunti de hac vita.*

8 Inducat presby. *Licet istud sacramentum fuerit ad Christo insti tutum, tamen per beatum Iacobum fuit hic expressius publicatum.*

9 Et oratio fidei. *corporaliter & spiritualiter. ideo subditur.*

Et

Digitized by Google

ctoria exerceantur, sed qui ęgrotat in sola misericordia Dei cōfidat, Eucharistiā cū deuotione accipiat, oleūque benedictū fideliter ab Ecclesia petat, vnde corpus suum vngatur, & secundum Apostolum, oratio fidei saluabit infirmum.

✠ Theophyl. Quod vnxerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater Domini Iacobus in catholica epistola dicit. *Infirmatur quis in vobis? &c.* Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significat quę misericordiā Dei, & gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, & lucem ac gaudium, hilaritatemque spiritualem accipimus.

✠ Chrysostomus. Sacerdotes non solum cū nos regenerant, sed postea etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtinēt. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? Accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo, &c.

✠ Origenes. Est septima dura & laboriosa per pęnitentiā remissio peccatorum, cum lauat peccator lachrymis stratū suum, & fiunt ei lacrymæ panes die ac nocte, cum nō erubescit Sacerdoti indicare peccatū, & quærere medicinam. In quo impletur & illud quod Iacobus Apostolus dicit. Si quis infirmatur, vocet presbyteros ecclesiæ, &c.

✠ Clemens. Rom. Benedicat Episcopus aquam & oleum hoc modo. Domine sabbaoth, Deus virtutū, creator aquarū, & dator olei, misericos & benigne, qui dedisti aquam ad potum, & ad munditiem: oleum ad exhilarādum faciem, ipse quoque nunc per Christum sanctifica hāc aquam, & oleum, & da virtutem sanitatis effectricem, ægritudinum expultricem, dęmonum fugatricem, omnibus insidijs aduersariam, per Christum, &c.

✠ Concilium. Vuormatiense. *Infirmatur quis in vobis? &c.* non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi, vel intelligi debere. Pęnitentibus istud fundi non potest, quia est genus Sacramenti, &c.

✠ Concilium. Meldense. Presbyter in cęna Domini ampullas tres secum deferat, vnam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta Apostolicam sententiam, ut quando quis infirmatur, inducat presbyteros, &c.

✠ Concilium. Florentinum. Quintum sacramentum est extrema vnctio, cuius materia est oleum oliuæ, per episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo, de cuius morte timetur, dari nō debet, qui in oculis, auribus, naribus, in ore, in manibus, in pedibus, in renibus, vngendus est. Forma huius sacramenti est. Per istam vnctionem, & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid peccasti per visum, &c. Effectus vero est mentis sanatio, in quantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento, inquit, beatus Iacobus Apostolus. *Infirmatur quis in vobis? &c.*

Margin: In ca. 6. Marc. — † eriget. — † De pe. di. c. quis aliquan. do § cuncta. — † 3 Reg 17. a. 3. 4. cap. si ibi ... obij ... — Li. 3. de sacer dotio. — Homil 2. in Leuitic. — Lib. 8. constit. Apost. ca. 35. — Can. 72 — Can. 1. apud Iuonem & Burchard. — In decr. de sa cram.

Ab infirmitate corporis. Etiam si contigerit mori.

a & alleuiabit eū dominus. Et si in peccatis sit, remittentur ei. † Confitemini ergo † alterum peccata uestra, & orate pro inuicē ut † saluemini. Multū enim ualet deprecatio iusti assidua † Elias hō erat † similis nobis paßibilis, & oratione orauit, vt nō plueret super terram, & nō pluit annos tres, & menses sex. Et rursū orauit, & cęlū dedit pluuiā, & terra fructū suū. Fratres mei, si quis ex vobis errauerit a ueritate, & cōuerterit quis eū, scire debet, quoniā q conuerti fecerit peccatorē ab errore viæ suæ, saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum. [1–15]

Interlinear: Coęqualibus. a Quotidiana & leuia grauioris lepræ immunditiam sacerdoti pandamus, & quanto iusserit tempore purgare curemus. — Nota, iusti & assidua. Origine carnis. Quamuis nulli hominum virtute secundus. Nondum translatus. a Vt nos mentis & carnis fragilitate. — a Ad conuincendam superbiam regis, & idololatriæ gentis duritiam. — a Vel, bene monendo, vel tacente lingua exempla bonæ actionis ostendendo. — a A conspectu interni iudicis suppositione vitæ melioris abscondit.

Margin: † alius alij. — † sani fitis. Beda. — † similiter affectus vt nos. — Beda. 3. Reg. 17. a. 4. Reg. 2. b. — 3. Reg. 19. ca. — Beda.

a *Et si in peccatis.* Multi propter peccata etiam corporis plectuntur morte. Si ergo infirmi in peccatis sunt, & hęc presbytero confessi perfecto corde reliquerint, & emendare fategerint, dimittuntur eis. Neque enim sine confessione emendationis queūt peccata dimitti, vt recte subditur. *Confitem.*

b *Elias homo.* Ne trepidaret nostra fragilitas reputans se non posse facere similia tanto prophetæ, qui curru igneo rapi meruit ad cęlos, consulte de eius oratione locuturus ab humilitate inchoauit. Similis nobis paßibilis Elias carne infirmus a uidua pascitur, mente infirmus, unius mulierculæ minis exterritus fugit per deserta.

c *Oratione ora.* Astruit exemplo quantū ualeat iusti deprecatio assidua, cum Elias tantum una oratione orando tā longo tempore cōtinuerit cęlos, terris imbres auerterit, fructus mortalibus negauerit.

d *Et rursum.* Vbi tempus perspexit, vbi tabe longæ inediæ cor superbi regis & gentis idololatræ ad pœnitentiam inflexum uidit, vna oratione orauit, & fructus & aquas quas negauerat terris restituit. Tanta unus Elias, una oratione impetrauit, quid ergo multi fideles multis orationibus?

e *Si quis ex vobis.* Ostensa efficacia orationis, ostendit quāti sit meriti pro fratribus orate, & ad sospitatē reuocare, ut qui in superiori parte a lingua nostra malignam & ociosam locutionem remouit, in fine epistolæ quid loqui debeamus ostēderet. Oremus, & psallamus quoties aduersis pulsamur, peccata confiteamur, pro inuicem oremus ut saluemur, pro salute proximorū nō solū tēporali, sed potius æterna. Si enim magnę mercedis est a morte eripere corpus quandoque moriturum, quanti meriti est a morte animam liberare in cęlesti patria sine fine victuram?

f *Saluabit.* Quidam codices habent saluabit animā suam a morte. Et uere qui errantem corrigit, per hoc ampliora gaudia uitæ cælestis sibi conquirit.

Si-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et alle. eum do.* Ab infirmitate, si expediat ei.

2 *Et si in pec. si. re. ei.* virtute huius sacramenti. Consequenter inducit ad reuerenter sumendum pęnitentiæ sacramentum quo remittuntur peccata mortalia, dicens.

3 *Confitemini ergo alte.* Ex quo patet quod confessio debet fieri non solum deo, sed etiam homini. Vnde & in lege veteri sacrificia quæ offerebantur deo pro peccatis, offerebantur per manū sacerdotis. 4 *Et orate pro inu.* Nam confessor tenetur orare pro confitente, & econuerso.

5 *Multum enim.* Hic consequenter declarat quoddam dictū. s. quod oratio sit magnę efficaciæ, quia dixerat, quod valet contra tristitiam & ad dei reuerentiam in sacramentorū perceptione. iō dicit. *Multum enim va.* Nam econtra de iniusto dicitur, Ecc. 15. b. *Non est speciosa laus in ore peccatoris.*

6 *Assidua.* Nā vna de cōditionibus quę faciūt orationē semper exaudibilem est quod sit perseuerās. Aliæ vero duę, quod sit pia, & pro se. 7 *Elias ho. erat simi. nobis passi.* Nam timore mortis fugit a facie Iezabelis, 3. Reg. 19.

8 *Et oratione ora. vt non plu. r.* 3. Reg. 17.

9 *Super ter.* scilicet Israel. Nam propter malitiam Achab fuit illa plaga inducta, vt dictum fuit ibidem.

10 *Et rursum ora. & cæ. de. pl.* 3. Re. 17.

11 *Fratres mei.* Hic vltimo inducit ad dei reuerentiam in fraterna correctione, quæ est actus dilectionis proximi, & per cōsequens ordinatur ad dilectionem & reuerentiam dei, dicens.

12 *Si quis ex vo. erra. a verita.* fidei vel morum.

13 *Et conuerterit quis.* Ab infidelitate ad fidem, vel a vitijs ad virtutes.

14 *Saluabit ani. ei. a mor.* s. culpæ & gehennæ.

15 *Et operit multitudi. pec.* Vt nō videantur a deo punienda pęna æterna, & sic ab eo recipietur in gloria, ad quā nos pducat q cū patre, & spiritusancto viuit & regnat in secula seculorum. Amē.

Incipit

ADDITIO.

In ca. 5. vbi dr̄ in Postil. Donec accipiat tēporaneū & sero. &c. Nō memini legisse de terra promissionis, qđ duplicē fructū in anno redderet, nec de hoc cōmendatur Deu. 13. vbi de alijs ptinētibus ad fertilitatē, seu fructificationē terræ laudat, multi et peregrini ibi transeunt, qui hoc nō referunt. Hoc autē quod dr̄. *Donec accipiat temporaneum & serotinum*, potest intelligi de hoc qđ communiter cōtingit in omnibus regionibus. s. qđ aliqui fructus eiusdem speciei veniunt magis tempestiue, quam alij, quorum primi dicuntur temporanei, secundi vero serotini.

Digitized by Google

Prologus beati Hiero. in epist. sancti Petri ex libro de illustrib. viris.

A

Simon Petr. filius Ioan. prouintiæ Gali. Sequitur.

b *A plerisque eius esse negatur propter, &c.* Sed ad repellendum eorũ opinionẽ qui negant secundã Petri esse epistolam, sãcti Hyeronymi offerenda est sententia, vbi dicit confligens contra Iouinianum: Nolui omnẽ locum secundæ epistolæ Petri

B

a SImon Petrus filius Iohannis, prouinciæ Galileæ, vico Bethsaida, frater Andreæ apostoli, & princeps apostolorum, post episcopatum Antiochensis ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum, qui de circuncisione crediderant, in Ponto, Galathia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit. Ibique vinginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, id est quartum decimum. A quo, & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum quod sic crucifigeretur, vt dominus suus. Scripsit duas epistolas: b quæ canonicæ nominantur, quarũ secunda a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius, e quibus vnus actorum eius scribitur, alius euangelii, tertius prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romæ in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis veneratione celebratur.

D

Petri ponere & euangelii iuxta Marcũ, qui interpres eius dicitur.

Tempore quo cœpit ecclesia quidam de Gẽtilitate qui transierãt ad Iudaismũ crediderant Deo, qui propter fidem patiebantur, & dispersi erant hos confortat Apostolus. Scribit autem a Roma tempore Claudij

E

Argumentum in easdem.

DIscipulos saluatoris inuicti, toto orbe diffusos, & peregrinos, in hoc seculo monstrat, & præteritæ vitæ pœnitere suadet, & in nouam vitam proficere, tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Iohannis, prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida, frater Andreæ apostoli.

Incipit epistola prima Petri Apostoli.

Comment. in hãc epistu.

PEtrus, &c. ✠ Didymus, Alexandr. Positus Petrus circuncisionis Apostolus, omniũque Iudæorum habens studium, scribit eis qui in totius orbis dispersione morabantur, tanquam aduenis ciuitatum extraneorũ, cum vtique nequã plures eorum in Iudæa consisterent.

In Synopsi.

✠ ATHANAS. Ista epistola ab eo denominata est, a quo est scripta. Petrus enim docendi gratia epistolam hanc Iudæis ad Christianismum conuersis, in dispersione cõstitutis scripsit. Postquã enim multi ex illis crediderũt, confirmat eos. Et primum quidẽ declarat quod fides in Christũ a prophetis prænunciata, & per eosdẽ significata sit redemptio quæ est per sanguinem eius, & qđ ipsis ac gentibus omnia sint per Euangelium annuntiata, in quæ angeli quoque prospicere desiderant. Deinde postquam cõsuluit, vt digne conuersent eo qui ipsos vocauit, admonet vt regem honorent, & mulieribus simul ac viris denunciat, vt vnanimes sint. Et vbi ad mores honestos adhortatus est significat illis, q & inferis innotuerit a Domino prædicatio salutis, & resurrectionis, vt & ij q antea mortui sunt, resurgãt, & iudicentur quidem in corpore, gratia vero resurrectionis persistant. Et quod finis omnium appropiauerit, omnesque parati esse debeant ad dandam iudici rationem.

C

Li 3·hist·lea. 3. & 4.

✠ Euseb. Petrus Apostolus prædicationis suæ monimenta nobis pauca dereliquit, Vna enim eius epistola est de qua nullus omnino dubitauit. In quibus autem prouinciis prædicauerit Christum, propris vocibus in ea epistola quam ipsius absque ambiguitate claruit esse, designat, in qua ad eos qui in dispersione erant Iudæos scripsit.

b *Electis.* Ad hoc, vt per dationem spiritus sanctificarentur mundati ab omnibus peccatis, vt obedire inciperent Christo qui per inobedientiam perierant, vt aspersi sanguine Christi diaboli potestatẽ vitarent, sicut Israel per agni sanguinẽ de Aegypto exiuit. In veteri lege quæcumque sanctificanda sanguine hostiarum solebant aspergi.

Exod. 12.

Incipit epistola prima beati Petri apostoli.

CAPVT I.

Celebre nomen.

a PETRVS. Apostolus Iesu Christi ele-1
b ctis aduenis † dispersionis Ponti, Ga-2
c lathiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithy-3
d niæ, secundum præscientiam Dei 4 5 6

a Non meritis, sed quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri ima. fi. sui.

† sparsim incolentibus Pontum, &c.

c *Aduenis.* Aduenæ Latine, Græce, proselyti. Sic appellabant Iudæi illos qui de gẽtibus nati in Deum credere, & circũcisione accepta Iudaico more viuere iuxta legem Dei voluerunt. Electos ergo aduenas dicit, qui de gentilitate ad susceptionem legis, & postmodũ ad acceptionẽ fidei peruenerunt. Sed & nos si veraciter cũ propheta dicere possum⁹. *Quoniam in cælo nos sumus apud te in terra, & peregrini sicut oẽs patres nostri.* ad nos quoque epistolas beati Petri scriptas credere, & vt nobis missas legere debemus. Denique in ipsis epistolis admonet nos quasi alibi patriã habẽtes, *Charissimi obsecro vos tanq̃ aduenas, & peg. a. v.*

eds.

F

† præscitio nem.

Psal. 118. c.

✠ August. Vnusquisque hic, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transitus est, velit, nolit, hospes est. Nam dimittit illam filiis suis, hospes hospitibus. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis, &c.

infr. 2. b. Act. 8. 2 Serm 12. de verb. Dom.

✠ Idem. Omnis homo aduena est nascendo, quoniam cõpellitur migrare moriendo. Vel.

Aduenis. i. aduenis dispersis ab Ierosolymis persecutione quæ facta est sub Stephano, & aliis multis persecutionibus, tum a Iudeis, tum a gentibus pro fide Christi afflictis, & sæpe a sedibus suis expulsis.

Quæst. 91 in Leuit.

d *Dispersionis.* Anno ascensionis mortuus est Stephanus, & multi timore dispersi.

Beda

e *Ponti.* Omnes hæ prouintiæ Græcorũ sunt in Asia, sed est et alia

Incipit postil. Nicolai de Lyra super primam epistolam canonicam beati Petri.

PEtrus Apost. *Hæc est secunda pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistolæ beati Petri. Et diuiditur in duas secundum duas eius epistola. Epistola vero prima in tres partes diuiditur. s. in præfationem, prosecutionem, conclusionem. secunda incipit, ibi.* Benedictus. *tertia, ibi.* Per Siluanum fidelem, *prope finem. In præfatione primo describitur persona salutans, & hoc ex nomine, cum dicitur.* Petrus. *primo enim vocatus fuit Simon, sed postea cognominatus Petrus a Petra, qđ est Christus. propter fidei firmitatẽ. vnde dicit Au. In omnibus ardentissi. x fidei inuenit Petrus. Et ex officio, cum subditur,* Apostolus Iesu Christi, *secundo scribuntur personæ salutatæ, cum dicitur*

2 Electis. *s. a Deo ad fidem catholicam.*

3 Aduenis. *Aduenæ dicebãtur illi qui de Gentilitate conuertebantur. & illis videtur beatus Petrus specialiter scribere.*

4 Dispersionis. *i. existentibus extra terram Iudææ. quod patet ex hoc quod subditur.*

5 Ponti. Ga. *& nominat ista loca, quia Siluanus per quem scripsit, qui est Silas, forsitan volebat ire ad illa loca ad confirmandũ fideles eo qđ ibi fuerat in prædicatione cũ Paulo ut patet in Actibus apostolorũ.*

6 Secundum. *istud refertur ad illud q supr. dicit, electis. hæc. n. electio includit*

Digitized by Google

& alia Bithynia in Europa, de qua illi qui in Asia sunt Bithynii originem habuerũt. Illa autem quæ in Asia Bithynia & maior Phrygia vocatur, quæ Hiera flumine a Galathia disterminatur.

a *Gratia*. Sine gratia Christi ad pacem recociliationis eius nũq̃ venit, nihil pacificũ nisi per gratiam eius habere valemus.

b *Et pax*. Nulla aduersitas retrahat vos a laudibus Dei, omnis tribulatio inuitet vos ad laudem, quia omnia ad fœlicitatẽ multiplicantur, vt quod bene cœpistis, perfecte compleatis.

c *Regenerauit*, cum nostri meritis generati essemus ad mortem, sua misericordia nos regenerauit ad uitam. Sic dilexit vitam nostram, vt pro hac filium disponeret mori, & morte per resurrectionem destructa spem nobis exẽplumq; resurgendi ostenderet. Mortuus est ne mori timeremus, surrexit, vt resurrectionẽ speraremus. Si de præsenti ad hoc regenerauit, vt essetis hæreditas eius, quos possideret, sicut aliqs homo hæreditatẽ. *Incorruptibilem*. ne corrumpamini criminalibus. *Incontaminatam*. ne etiam mediocribus contaminemini. *Immarcessibilem*. ne etiam quotidianis, & venialibus marcescatis. *Conseruatam in cælis*. vt ita seruemini in anima & corpore, vt per munditiã sitis cæli, & sedes Dei

d *In hæreditatem incorruptibilem*. ✠ Didymus. Vt ostendat quomodo in infinitũ beatorum permanebit hæreditas, incorruptam, & immarcescibilem eam dixit, per hoc manifestans, & diuinam & puram hæreditatem, eo quod sit incõtaminabilis eius perceptio apud eos, qui proprietatis præmio diuitiarũ præsentiuam bona dispiciunt, scientes se habere meliorem & perpetuam facultatẽ. Quam cum dicit mãsuram, perpetuitatem eius aperit; & dum probat meliorẽ, diuinitatem repositæ hæreditatis ostendit. Si ergo in cœlis fidelibus hæc reseruatur hæreditas, friuola quedã & tepida pferunt aliq, putãtes eã se percipere ĩ terrena Hierusalẽ mille annis.

e *In corrupti*. Naturaliter non est anima incorruptibilis, sed gratia Dei per fidem & iustitiam ad intellectum perficitur incorruptibilis.

f *In vobis*. Qui dedit vobis credẽtibus potestatẽ filios Dei fieri, posuit in vobis illam perseuerãtiam, per quam hæreditatem in cælis accipiatis, quia qui non seruauerit disciplinam patris, non meretur hæreditatem eius.

g *In vir*. Nullus suę libertatis potentiã custodire valet in bonis, nisi ille perficiat a quo initium bonæ actionis habetis. Laborate de fide per fidem venturi in salutem eternam, quæ & si modo non apparet, tamen parata est reuelari, si nos fuerimus parati.

h *In quo exultabitis*. Didymus Probatur fides eorum, qui propter Deum in tentationibus diuersis tribulãtur, vsq; ad finem in huiusmodi probata fide persistunt, Quos vtique conuenit exultare, licet aliquis labor eorum voluntatibus importunus esse videatur. Hunc enim laborem hic tristitiæ nomine designat. Certum est enim quoniam qui tristis est laborando dum pro fide decertat, neque secundum mundi tristitiam tristatur, neque secundum pœnitentiam. Illa namque pro amissione delectabilium rerum, hæc autem pro honore transactorum geritur peccatorum. Vtriusque vero harum tristitiarum extraneus esse cognoscitur, qui tẽtatur, &c.

Marginalia: † per satisfactionem. † 1. Cor. 1. a. Beda. † erga vos pro vobis. † in patefaciendo. † in contaminabilem.

Text:

1 patris † in sanctificationem spiritus in obedientiam & asper-
2 sionem sanguinis Iesu Christi, gratia vobis, & pax multipli-
3 cetur. † Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi,
4 qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit
5 nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mor-
6 tuis, in hereditatem incorruptibilem, & † incontaminatam, & immarcescibilem, conseruatam in cælis † in vobis,
7 qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam † reuelari in tempore nouissimo. In quo exultabitis

Interlinear: a Vt quod bene cœpistis perfecte compleatis. a Hominis in mundo nati. a Prius nos genuit de materia, postea secundum profectum, vitæ regenerauit. a Vel vitæ. b per fidem resurgit in nobis sicut per infidelitatem moritur in nobis. a Vbi nec senio, nec morbo, nec alia mœstitia tangemur. b In quam nullus immundus post intrare. a Quia nec in ipsis beatorum hominum mentibus ex longo usu cælestis illa conuersatio ualet aliquando uilescere, sicut luxus præsentis seculi solet aliquando in fastidium uerti ex solo, siue longo usu. b Non in præsenti danda, sed tempore præstituto reddenda in cœlis nobis. a Quando nouissima destruetur inimica mors. b Tempore. c Sicut triumphatores.

NICOLAVS DE LYRA.

tio includit aliquid aeternum s. scire & velle diuinum. & quantum ad hoc dicitur. Secundum p. d. *Et accipi ut hic præscientia pro prædestinatione, quæ includit etiam aliquid temporale s. collationem gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro, & quantum ad hoc dicitur.*

1 In sancti. *talis enim sanctificatio appropriatur spiritui sancto.*

2 In obedientia. *i. per obedientiam Iesu Christi, qui fuit.* obediẽs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Phil. ij. b. *Ab hac autem passione habent efficaciam sacramenta nouæ legis, quæ sunt instrumenta nostræ sanctificationis. tertio describuntur optata bona, cũ dicit*

3 Gratia. *in præsenti.*

4 Et pax. *in futuro.*

5 Multiplicetur. *quia tunc quietabitur totus hominis appetitus.*

6 Benedictus. *Hic incipit prosecutio siue tractatus, in quo beatus Petrus informat fideles, & primo generaliter quantũ ad aliquos status speciales, ibi.* Serui subditi estote, *post medium secundi cap. Prima in duas, quia primo fideles informat de spirituali regeneratione. secũdo de renatorum educatione, se. ca. Prima ad huc in duas, quia primo de regenerationis beneficio Deo regratiatur, secundo renatos ad vitę munditiam exortatur, ibi.* Propter qđ succincti, *Prima adhuc in tres quia primo regratiatur de regeneratione baptismali. secundo respondet tacitæ quæstioni, ibi,* In quo exultabitis: *tertio propositum confirmat oraculo prophetali, ibi,* De qua salute. *Circa primum sciendum, quod beneficium regenerationis baptismalis est commune fidelibus cunctis: propter quod de hoc beneficio regratiat beatus Petrus pro se & aliis, & vt eos inducat ad similes gratiarum actiones, dicit igitur,* Benedictus Deus. *quantum ad totam trinitatem.*

7 Et pater do. *quantum ad patris personam.*

8 Qui secundum miser. *& non secundum merita nostra.*

9 Regenerauit nos. *s. in sacramento baptismi, per quod efficimur filij filii Dei adoptiui.*

10 In spem viuam. *idest, certam.*

11 Per resurrectionẽ Iesu. *per quam habemus certitudinẽ futuræ glorificationis, quia cum esset passibilis homo sicut, & nos, ad vitam immortalem resurrexit. & quia filii adoptiui habent ius in hæreditatis partic patione, ideo subditur.*

12 In hæred. *idest, ad consequendum hæreditatem.*

13 Incorrupti. *nam hæreditas cælestis nunquam deficit.*

14 Et incontaminatam. *quia nihil immundum recipit.*

15 Immarcescibilẽ. *nam suum decorem nunquam minorauit. Sed quia non omnes renati per baptismum hanc hæreditatem consequũtur sed solum perseuerantes in bono, secundum quod dicitur Mat.* 10. c. Qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit, &c. *ideo subditur.*

16 Conseruatam in cælis. *non omnibus renatis, sed.*

17 In vobis. *idest, pro vobis.*

18 Qui in vir. Dei cu. *perseuerantes in bono, quæ perseuerantia principaliter est a Deo.*

19 per fidem. *charitate formatam.*

20 In salutem. *scilicet consequendam.*

21 Paratam in ve. in tempore. *idest, in finali iudicio. tunc enim reuelabitur manifeste. nã electi apparebunt gloriosi in anima. & corpore*

22 In quo. *Hic consequentur beatus Petrus respondet cuidã tacitæ quæstioni, quæ posset ex predictis oriri. Nam ex hoc quod dictum est baptizatos esse filios Dei adoptiuos, & cohæredes regni cælestis, posset aliquis infirmus fidelis quærere. Igitur quomodo dimittit nos Deus filios suos, tot & tantas tribulationes sustinere? Nã in ecclesia primitiua credentes sustinebant multas tribulationes. Ad quod respondet Petrus dicens: quod hoc non est ad malum credentium, sed ad bonũ eorũ: sicut aurum in fornace proiectum inde non deterioratur, sed purius & melius efficitur, & hoc est quod dicit,* In quo exultabi. *æternaliter.*

Modicum

Digitized by Google

A a *Nunc si oportet.* Si.i. quamuis oportet. Vel si oportet contristari, subauditur ne deficiamus.

Vel ita, si non oportet contristari, inueniatur probatio vestræ fidei in laudem, & tunc non erit in libro, sic.

b *Vt probatio, &c. in lau.* Cũ iudex laudans eam dicat; *Esuriui, & dedisti mi. man. &c.* (Matth. 25. c)

fit, sanctificauit eos, quibus semetipsum decẽter irradicauit. D Igitur licet prophetæ perscrutati sint in quod, vel quale tẽpus, finem acciperet animarum salus, & Christi fierent passiones, & gloriæ, cognouerunt tamen per reuelationem, quam non sibi, sed eis qui post aduentum eius erant futuri ministrabant, &c.

a Vbi æterna merces tribuitur breue, & leue videbitur, quod in tribulationibus sæculi æternum videbitur, & graue. b Quia non nisi per tristitiam potest in gaudia perueniri.

a †modicum nunc si oportet contristari in varijs † tentationi- 1 2

a Non conueniunt vobis tribulationes ad malum: sed ideo vt probatio, i. vos probati fideles in camino tribulationis excocta omni rubigine vetustatis. b Plus placet Deo summo artifici vestra fides, quàm alicui artifici aurum.

b bus, vt probatio vestræ fidei multo preciosior sit auro, quod 3

c a Tandem.

d *per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam, & 4

e In die iudicij. a Quia quamuis non videtis, modo eum corporaliter, nec etiam spiritualiter, sicut est, tamen per fidem diligetis.

f honorem in reuelatione Iesu Christi, quem cum non vide- 5

a Remuneratorem. 6

ritis diligetis. In quem nunc quoque non videntes creditis, 7

a Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen. &c.

credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorifica- 8

a Ipsum Deum. b Nullam infirmitatem passuri.

g ta, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestra-

h rum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophe- 9 10

a Illi qui tantam cognitionem de Deo habuerunt. b In occulto a Domino, vel ab Angelis. Vnde & vnus eorum pro magno scientiæ salutaris amore vir desideriorum a Domino, vel ab Angelo meruit appellari. c Quotidiano vsu.

i tæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes

a Quamuis in eis esset spiritus,

k in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, 11

l a Capite, & membris. b Non tantum aduentum eius, sed etiam passiones. 12

Quæ per crucem finiendæ.

prænuncians eas quæ in Christo † sunt passiones, & † poste- 13

a Tardas, & diu desideratas præcedentibus tribulationibus. b Scrutantibus inter cætera occulta hoc etiam intimatur. Sicut enim stella a stella differt in claritate. c Istud. 14
d Ipsi non erant domini nostræ salutis, sed ministri: vnde vobis, &c.

m riores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibimetipsis, 15

a Non diebus ipsorum ea salus, sed in vestris potius, qui in fine seculorum nascimini est ventura. b Omnia mysteria Redemptoris quæ modo sunt impleta, & nunciata, quæ multos latent.

n vobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vo- 16 17

c *Preciosior sit auro.* (Beda.) Patientia sanctorum auro cõparatur, quia sicut in metallis aliquid auro preciosius non est, ita hæc apud Deum omni laude dignissima est. Sicut enim aurum in fornace examinatum, prolatũ foras cuius sit fulgoris apparebit, ita fidelium constantia inter pressuras contemptibilis videtur; sed finito certamine in iudicio quantæ sit gloriæ o- B stendetur. vnde dicitur; *Preciosa in conspe. do. m. sanctorum eius.* (Psal. 115. a) vnde & subiungit; *Inueniatur, &c.*

[margin: † nunc ad breue tempus affecti, si opus sit. * perit, & tamen]

d *In lau.* Vt laudabiles, & gloriosi sitis per constantiam *In reue.* i. in die iudicij, quando reuelabitur quàm magnæ potentiæ sit Deus. *Et ho.* vt dicatur vobis; *Venite benedicti patris mei.* (Matt. 25. e)

[margin: † futuræ erant]

e *Et gloriam.* Cum glorificans eam dicet; *Venite benedicti patris mei, &c.* (Ibidem.)

f *Honorem.* Quando dicet; *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei;* & tunc iusti ibunt in vitam æternam. vnde; *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cælis.* (Isa 26. b. Matt. 25. d. Ioan. 12. d)

g *Salutem ani.* Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. (Matt. 13. e)

h *De qua salute.* ✠ Didymus. Quoniam quidam minorem asserunt promissionem, & salutẽ sanctorũ, qui ante aduentũ Saluatoris fuerunt, existimantes plus aliquid habuisse posteriores, eo quod viderunt Iesum sensibiliter, signa ab eo facta, & doctrinam audierunt, ostẽdendum est, quoniam huiusmodi opinio falsa est. Duo aduentus sunt Christi; vnus quidem intelligibilis, secundum quem recipitur tãquam Deus Verbum. Alter sensibilis secundũ quẽ videtur ex Maria progressus. Sed diuinior intelligibilis, q̃ sensibilis qui etiã prauis C hominibus est collatus. Omnibus itaq; sanctis qui post aduẽtum fuerunt, & ante aduentum, intelligibiliter adueniens Deus Verbum, proportione actuum quos vnusquisque gessit,

✠ Eusebius. (Li. 1. hist. c. 1.) Omnes illos qui ab Abraham sursum versus vsq; ad primum hominem generationis ordine conscribuntur, etiam si non nomine, rebus tamẽ & religione Christianos fuisse, si quis dicat, non mihi videtur errare. Cum enim nomen Christiani hoc indicet, quòd Christo quis credens, per eius doctrinam, fidem, pietatem, ac iustitiam teneat, hoc erant etiam illi sancti viri, quod Christiani nũc E esse profitentur, &c. Quid igitur obstat, vt non vna, atque eadem religionis obseruantia deputetur in his, in quibus eandem fidei, atque operum esse constitit formam? Et ideo nõ nouella, neque peregrina est Christianorum Religio, vel nuper exorta; sed si fas est libere inuocare quod verum est, prima omnium, atque ex ipsa simul mundi origine descendens, eodem Christo Deo Doctore, & institutore, iam inde ab initio speciem formamque suscipiens, &c.

[margin: † tribulationibus. † consecuturas]

Irenæus lib. 4. cap. 13. August. tract. 45. in Io. lib. 19. contra Faustum, cap. 13. 16. 17. Et in Psal. 73. & 77. &c.

i *Prophetauerunt, scr.* Palam hoĩbus loquendo, & exponẽdo quæ in occulto internæ contemplationis ipsi cognouerunt.

K *Quod vel, &c.* Quod tempus, quo anno, vel sub quo principe. Quale, bellicosum, vel pacificum; vel quo ordine, per partum virginis, vel quo alio modo.

l *Spiritus Chr.* Archangelos, & propinquos vocat spiritus, per quos operatur Dominus, qui Christo sunt subiecti. (Beda.)

m *Posterior. glorias.* Duæ sunt glorificationes Domini, secundum suscepti hominis formam. Vna qua resurrexit a mortuis, & alia qua ascendit in cœlum ante oculos Apostolorum. Restat tertia, & ipsa in conspectu hominum, cum in maiestate venerit, vt reddat cuique secundum opera sua. (Domini sunt duæ glorificationes. Act. 1. a. Matt. 16. d) F

n *Vobis autem.* Hoc ideo, vt moneat illos curam gerere salutis oblatæ, quam sic amauerunt priores sancti.

a *Spiritu-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Modicum si opor. contr. *temporaliter.*

2 In varijs tent. *Persecutionem in rebus possessis, aut in amicis, vel etiam corporibus proprijs omnes enim pœnæ temporales modicæ sunt, respectu æternitatis.*

3 Vt prob. ve. fi. *In tribulationis fornace.*

4 Inueniatur. *Id est, cedat vobis.*

4 In lau. &c. *Sempiternam.*

5 In reue. Iesu Chr. *Id est, tempore iudicij in quo manifestabit gloriam electorum, vt prædictum est.*

6 Quem cum non. *Licet enim aliqui adhuc viuerent, qui humanitatem Christi viderant, tamen eius diuinitatem non viderant, de qua est fides: ideo subditur.*

7 In quem nunc quo. non vi. cre. *Fide formata charitate, quæ facit credentem dignum vita beata, ideo subditur.*

8 Credentes, &c. sa. a. u. *Et patet litera ex prædictis.*

9 De qua salu. *Hic consequenter confirmat prædicta oraculo prophetali di.* De qua salu. *fienda per Christum.*

10 Exquisierunt, atque. *Non naturali lumine, aut ratione, sed supernaturali illustratione.*

11 In quod, vel quale. *s. Christi mysterium impleretur, tempore propinquo, vel longinquo: etsi impleretur tẽpore pacifico, uel bellicoso; de vtroque enim prophetauerunt. Nam Genes. 49. Patriarcha Iacob prophetauit, quod esset implendum tempore quo deficeret regnum Iudæorum, dicens;* Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittẽdus est. *Similiter prophetauerunt, q̃ tempore pacis esset implendũ, Isa. 2. b.* Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. *Christus enim omnibus regnis pacatis sub Imperio Romanorum natus est; Luc. 2. b.*

12 Spiritus Chri. *Qui loquebatur in Prophetis, qui dicitur spiritus Christi, sicut patris, quia procedit a patre, & filio.*

13 Prænuncians. *Quæ in Christo sunt impletæ.*

14 Passiones, & po. *Sicut patet Isa. 53. vbi multipliciter loquitur de passione Christi, & glorificatione ipsius in fine capituli. Dicit tamen passiones, et glorias in plurali; quia non solum est passus in se, sed etiam in membris suis. similiter eius gloria deriuatur ad membra.*

15 Quibus reuel. est, quia non sibi. *Mysterium enim Christi, quod fuit eis reuelatum, non fuit eorum temporibus adimpletum, sed tempore Christianorum. ideo subditur.*

16 Vobis autem ministra. *Prænunciando futura.*

17 Quæ nunc nunc. sunt vob. *Impleta.*

In Per

Digitized by Google

a *Per tam valentes nuncios discipulos.* b *Non mendose, non phantastice, sed spiritusancto dictante.*

bis per eos qui euangelizauerunt uobis spiritusancto misso de cælo, † in quem desiderant Angeli prospicere. propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecti sperate in eam quę † offertur uobis gratiam † in reuelationem Iesu Christi, quasi filii obedientiæ non † configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed † secundum eum qui vocauit vos sanctum, vt & ipsi sancti in omni cõuersatione sitis, quoniam scriptum est. † Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. † Et si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat, secundum vniuscuiusque opus,

(Interlinear: a *Vt etiam superfluas cogitationes resecetis a mente.* — *In vita.* a *Constanter perseuerando.* — a *Manifestatur gratis a Christo, & a sanctis.* *Dandi.* — a *Ne sitis canes redeuntes ad vomitum.* — a *Per hoc quodammodo prius eratis excusabiles, sed iam nostis ueritatem.* *Exemplo Christi.* — a *Ad hoc uocauit.* *Filii eius.* b *Firmi contra vitia, contra tribulationes.* — a *Pater vester, qui tales uos uolo qualis sum.* — a *Dicendo in oratione Pater noster qui es in cælis.*)

(Margin: † in quę, s. quę de Christo sunt — † defertur ad vos — † accommodátes — † quemadmodũ is qui vocauit vos sanctus est. — † Leu. 19. a — † Col. 3. d — Beda — l. 31. Moral. cap. 2 — † dum uobis patefit Iesus Christus — Ho. 13. in Ez. — L. de conneti. cap. 7 — L. de cõtemptu mundi secundo, ca. 18 — Lib. 4. cap. 67 — L. 18. Moral. cap. 28 — Matt. 5. g — Beda)

a *Spiritusancto.* Spiritus in prophetis, spiritus in Apostolis, ita apparet, quod prophetæ, & Apostoli eandem salutẽ nunciant. Illi venturam, isti impletam. Vna itaque ecclesia, cuius pars præcessit aduentum Christi, pars sequitur.

b *In quem.* Tanta est eius, qui passus est pro nobis hominib. gloria posterior, vt etiam angelicæ in cælo virtutes, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed assumptæ humanitatis eius claritatem semper aspicere gaudeat. Sed cur cernere desiderant, cuius faciem nunquam cernere cessant? Nisi quia cõtemplatio diuinæ præsentiæ, ita Angelos beatificat, vt eius semper visa gloria satientur, & semper eius dulcedinem, quasi nouam insatiabiliter esuriant. vel in quem spiritumsanctum, qui tantę maiestatis, & gloriæ, vt semper eius visio, sicut etiam ipsius patris, & filij, desideretur ab Angelis, quem gratia diuinæ pietatis ad terras causa humanæ salutis misit, & illustrandis fidelium mentibus infudit.

✻ Didymus. Notandum quod apud Græcos, *in qua*, legatur, *non in quem*, & sic exponitur; Si quis existimauerit quæsitam a prophetis salutem in fine esse mundi, quod in omnibus, & in summo est appetitu, quando ipsius quidem causa alia cuncta fiunt. ipsum vero cuius causa nullus agitur. Non absque re est etiã intelligi de sanctis Angelis, & simpliciter cunctis beatis rationalibus hoc dictum, cum omnes appetitum habeant, prospicere ea quæ in fine seculi sunt agenda.

✻ Ireneus. Si subit vos huiusmodi sensus, vt dicatis. Quid non attulit Dominus veniẽs? Cognoscite quoniam omnem nouitatẽ attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annunciatus, &c. Semetipsum attulit; & ea q prædicta sunt bona, in q concupiscebant Angeli intendere, & donauit hominibus.

* Origen. Cum hæc Christi mysteria fieri inciperent, ex abũdanti gaudio angeli cecinerunt; *Gloria in excelsis Deo, &c.*

* Greg. Quia de Deo per primum ecclesię prędicatorem dicitur. *In quem desiderant angeli prospicere*, sunt nonnulli qui suspicantur angelos nequaquam Deum videre, cum tamen alibi aperte dictum sit. *Angeli semper vident faciem patris.* Deũ itaque angeli & vident, & videre desiderant, et sitiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur, & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant sine labore; quia desiderium satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque, & nos erimus, quando ad ipsum fontem vitę venerimus, erit nobis delectabiliter impressa sitis simul, atque satietas, &c.

c *Propter quod.* Quia tanta gratia vobis est promissa, vt reuelate videatis illã, quã nunc vident Angeli, tanto amplius digni esse curate, ut eam percipere valeatis.

d *Succincti lumbos.* ✻ Gregor. Lumbos carnis succingere, est luxuriam ab effectu refrenare. Lumbos vero mentis succingere, est hãc etiam a cogitatione restringere.

* IDEM. Lumbos præcingimus, cũ carnis luxuriam per continentiam coarctamus.

* AVGVSTIN. Quid est lumbos accingere? Libidines coercere, quod est opus continentiæ.

e *Sobrii, &c.* * Innocent. Tertius. Gula paradisum clausit, primogenita Esau vendidit, suspendit pistorem Pharaonis, decollauit Baptistam, Balthasar cum imperio perdidit, Israël ad vituli idolum venerandum impulit, & diuitẽ quotidie splendide epulantem in inferno sepeliuit. Quid turpius ebrioso? Cui fœtor in ore, tremor in corpore, qui promittit multa, prodit occulta, cui mens alienatur, facies transformatur, &c.

f *Sperate.* Securi expectate mente, & corpore casti. Nam qui domino se placere non nouit, merito spe bonorum carens, ne citius adueniat, metuit.

g *Filij.* Et vt secure possitis expectare, sitis filij obedientes patri corripienti.

h *Qui vo. vos san.* i. sanctificatum, & sanctificantem uos, ut in omni conuersatione sitis sancti. Vnde. *Estote, & vos perfecti sicut, &c.* * Didymus. Cum Deus qui per euangelium euocauit ad salutem, sit sanctus, necesse est obedientibus vocationi omni conuersatione, atque prudentia fieri sanctos eius, præcipue dum is qui vocat ad hæc inuitet, & tribuat sanctitatem. Ait. n. Quomodo ego fons sanctitatis sum, per substantiam sanctus existens, vos studete participari sanctitate quos diligo, vt sitis sicut & ego. Et vide dispẽsationem. Se namque sanctum esse dixit, accedentes autem ad eum fieri, vel futuros sanctos indicat.

i *Sine acceptione pers. iud. &c.* non vt carnalis pater, qui filiis peccantibus indulgentius, quam seruis parcere consueuit. Sed Deus pater, & seruos obedientes imo, & hostes

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per eos qui. *id est, prædicauerunt Euangelium.*

2 Spiritusancto mis. *in signo visibili, in die Pentecostes. Tunc. n. fuerunt illuminati, & constantes effecti ad prædicandum Euangelium in omnibus linguis, propter quod eis non minus credendum est, quam prophetis: quia eodem spiritu locuti sunt; imo magis, in quantum per eundem spiritum fuerunt magis illuminati.*

3 In quem desider. *Nam eadem est visio, & fruitio trium personarum. istud tamen desiderium non importat expectationem non habiti, sed continuationem habiti.*

4 Propter quod. *Hic consequenter inducit renatos ad munditiã vitę, & primo ponit suam monitionem, secundo inducit ad hoc multiplicem rationem, ibi.* Et si patrem. *Circa primum dicit.* Propter quod *i. quia estis filij Dei per adoptionem, vt prædictum est.*

5 Succincti lum. *i. casti corpore, & mente.*

6 Sobrij *in victu, & vestitu.*

7 Perfecti. *in omni virtutis actu.*

8 Sperate in eam. *i. sperate ad consequendam gloriam, quæ est gratia consummata, quæ offertur quando gratia in præsenti datur, quæ est arra gloriæ.*

9 In reuela. Iesu. *i. per eius reuelationem, quando aperte facie ad faciem videbitur.*

10 Quasi filij obedientiæ, &c. *in mandatorum Dei adimpletione.*

11 Non configurati. *i. non conformati.*

12 Prioribus ignorantiæ vestræ. *i. carnalibus vitijs, quibus eratis dediti antequam de tenebris ignorantiæ vocati essetis ad lumen fidei.*

13 Sed secundum eum qui vocau. *vt ei conformemini, propter quod subditur.*

14 Vt & ipsi sancti. *imitantes eum prout poteritis.*

15 Quoniam scriptum est. *Le. 19. a.* Sancti eritis.

16 Et si patrem. *Hic consequenter inducit ad suum propositum multiplicem rationem. prima accipitur ex Dei timore, qui facit ab immunditia recedere, Prou. 15. d.* Per timorem declinat omnis homo a malo. di. Et si patrem inuocatis. *Et accipitur hic si, pro quia; quia fideles inuocant Deum tanquam patrem suum.*

17 Qui sine acceptione personarum iudicat &c. *in ęquitate iustitiæ.*

18 Secundum vniuscu. *reddens ei pœnam vel præmium propter hoc est magis timendus.*

Digitized by Google

stes manum sibi dantes in filios sibi adoptabat, & qui filiorum nomine videbantur honorabiliores pro inobedientia hæreditatis reddit exortes.

a *In timore, &c.* * Hieronymus. Ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctib. operior cū tremore reddere nouissimum quadrantem. Et tempus quo mihi dicatur, Hieronyme, veni foras.

b *Incolatus ve.* Et vt possitis esse sancti, conuersamini tempore vestri incolatus quādiu in huius mundi exilio estis, timore. *Beatus enim qui semper est pauidus*. hoc dico si inuocatis, quasi: Aliter autem non inuocatis, nisi solliciti & timidi sitis.

c *Scientes quod non cor.* Quanto maius pretium quo redempti estis à corruptione vitæ carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo ad corruptelā vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis.

d *Sed pr. sang.* Ordo: Sed precioso sanguine Christi, quasi agni incontaminati & immaculati. Hic tangit Leuiticas, & sacerdotales celebrationes. Significat autem animam mundam per iustitiam quę offertur Deo.

e *Agn.* Mansueti, non aperientis os suum, lana sua vestientis nos in prædicatione sua.

f *Simpl.* Non aliquo commodo, vel incommodo. *Non ex sanguinibus, neque ex volun. vi. &c.*

g *Non ex se.* Sicut ex semini corruptibili caro quæ corrūpitur nascitur, sic per aquā verbo Dei cōsecratam vitā quę finē nesciat, tribuetur quod etiā apte prophetico testimonio astruitur, quia omnis caro fęnum. Sicut incorruptibile est preciū dominicę passionis quo redēpti sumus, ita & incorruptibile est sacrm sacri fontis quo renascimur. Quæ ita sibi inuicem inuicē connectuntur, vt vnum sine altero vt salutem cōferre nequeat. Ita. n. vos dominus tempore incarnationis suæ sanguine suo omnes redemit, vt nos quoq; nostro tempore viritim pro generatione baptismi ad consortium eiusdem regenerationis peruenire mereamur.

(Epist. 5. — Beda. — † qui prȩordinatus fuerat. † manifestatus — † purificastis obediendo veritati per spiritum. — † nō simulato. — Iere. 11. d. — Ioh. 1. b. — Beda. — Isa. 40. b.)

a Ne per negligentiam & desideria tanto patre sitis indigni, & dum tempore exilij vestri securi sitis, ad patriam beatitudinis peruenire non possitis. b Ideo ita conuersamini vos dico Scientes.

1 in timore incolatus vestri tempore cōuersamini. Scientes,

c His precijs solent peccata redimi inter homines.

2 quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis

a Etiam a præuaricatione legis.

de vana vestra conuersatione † paternæ traditionis, sed pre-

a Qui immunis ab omni peccato. b Ab actuali. c Ab originali.

3 cioso sanguine, quasi agni incontaminati & immaculati

a Præordinati a Deo quod per eum fieret redemptio.

Christi, † præcogniti quidem ante constitutionem mūdi,

a Per assumptam humanitatem. b Saluandos.

4 † manifestati autem nouissimis temporibus, propter vos

a Per institutionem eius. Vt vmbra.

5 qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitauit eum a mor

a In ascensione. ¶ Vt eandem gloriam vos speraretis habere per ipsum. b Hoc totum non ideo, quod ipse indigeret sed vt fides vestra. c Vt eandem gratiam per ipsum speretis vos habere.

6 tuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra & spes esset in Deo.

a Ergo inuicem diligite, uos dico castificantes animas v. vt uni sponso seruent fidem. b Ex dilectione Dei obedientes sitis ad omnia ferenda.

7 8 Animas vestras † castificantes in obedientia charitatis, in

a Etiam si fratres uobis noceant. ¶ Quam hucusque.

9 10 fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite † at-

a Ideo hoc agite. b Carnis, non ex lege quæ in multis desicit, sed euangelio immutabili.

11 12 tentius. Renati non ex semine corruptibili, sed incorrupti-

a Verbum. i. filius Dei, uel euangelium corrumpi non potest. b Hanc natiuitatem dico incorruptibilem, quia alia natiuitas est corruptibilis.

13 14 15 li, per verbum Dei viui & permanentis in æternum, † quia

a Transitoria. b Omnes delectationes carnis. c Quia aliquid promittunt ex se, & nullum tamen afferunt fructum.

16 17 omnis caro vt fęnum & omnis gloria † eius tanquam flos

h *Quia omnis caro vt fœnum & omnis gloria.* * Hieronymus. Reuera si quis fragilitatum carnis aspicit, & quod per horarum momenta crescimus atque decrescimus, nec in eodem manemus statu: ipsumque quod loquimur, dictamus, & scribimus de vitæ nostræ parte prȩteruolat, non dubitabit carnem fœnum dicere, & gloriam eius quasi florem fœni: qui dudum infans, subito puer, repente iuuenis, & vsque ad senectutem per spatia mutatur incerta, & ante se senem intelligit, quam iuuenem amplius non esse se miratur. Pulchra mulier quæ adolescentum post se trahebat greges, arata fronte contrahitur: & quæ prius amori, postea fastidio est.

* AVGVSTINVS. Lætitia seculi vanitas est: cum magna expectatione speratur vt veniat, & non potest teneri cum venerit. Iste dies qui lætus est, cras vtique non erit. Transeunt omnia, euolāt omnia, & sicut fumus vanescunt. Omnis quippe caro fęnum.

* Greg. Iniquorum potētia fęni floribus comparatur, quia dum nitet, cadit: dum extollitur, repente terminatur. Sic in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima reuocatur. Sic nubila ab infimis se erigit, sed exortus solis radius hanc abstergit ac si non fuerit. Sic spumosæ aquarum bullæ inchoātur pluuijs, sed celerius diruptæ pereunt. Sic omnis caro fęnum, &c.

(In 40. c. Isa. — † quam ex patrum acceperatis traditione. — † vehementer. — Isa. 40. f. Eccl. 14. c. Iaco. 1. b. — Tract. 6. in Io. — Li. 16. Moral. ca. 5.)

Ver-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Incolatus ve. tempore. *i. tempore præsentis vitæ.* in timore. *qui facit offensam Dei patris cauere.*

2 Scientes. *Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex hominis valore, quæ patet ex hoc, quod redemptus est tanto precio. scilicet sanguine Christi precioso, propter quod non debet se paruipendere vitijs carnalibus maculando, vnde dicit Hugo libro de arra sponsæ. Amplius mihi esse vilis non debeo, quia tantum Deo placui, vt mori pro me eligeret ne me perderet. ideo dicitur.* Scientes, quod non corrupt.

3 De vana vestra. *Conuersi enim de Gentilitate a parētibus erāt informati idolis seruire, quod est valde vanum.* nam idolum nihil est. 1. Corinth. 10. *Sicut conuersi de Iudaismo erāt informati a parentibus spiritualibus. i. sacerdotibus relinquere mādata Dei propter traditiones hominum, vt habetur Mat. 15. quod erat etiam valde malum. Potest etiam hoc intelligi de cæremonijs veteris legis, quæ dicuntur vanæ. Tum quia non conferebant gratiam. Tum quia cessauerunt in morte Christi quantum ad obligationem.*

4 Præcogniti qui. an. *nam ab æterno mysterium Christi fuit prȩordinatum a Deo.*

5 Propter vos. *idest, ad vilitatem vestram.*

6 Qui suscit. eum. a. *Suscitatio vero Christi facta fuerit a tota trinitate, attribuitur tamē patri, sicut & potentia per quam facta est.*

7 Et dedit ei g. *scilicet corporis quam accepit in sua resurrectione. nam ab instanti conceptionis habuit gloriam animæ.*

8 Vt fides ue. & spes. *de beatitudine consequenda.*

9 Esset in d. *idest, ab ipso recipienda.*

10 Animas ve. *Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex fraternitatis amore qui turbatur quando aliqui vitijs se maculant, quæ alij abhorrent, ideo dicit.* Animas ve. casti. *i. vosmetipsos, totum a digniori parte nominando.*

11 In ob. ch. *i. ex charitate mandata Dei seruando in quibus prohibetur adulterium, & etiam concupiscentia vxoris alienæ.*

12 In fra. a. *idest, sicut vere fratres in fide.*

13 Simpli. cor. *i. sine plica dolositatis seu falsitatis.*

14 Inuicem dili. atten. *quia si homo diligit fratrem suum carnalem, quanto magis debet diligere spiritualem fratrem suum?*

15 Renati non ex semine. *Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex originis honore. homo enim attendens nobilitatē suæ originis, etiā secundū carnē abhorret vitijs fœdare eam, & multo magis debet abhorrere fœdationem suæ spiritualis originis, quæ incomparabiliter est dignior, & hoc est quod dicitur.* Renati non ex se. cor. *debetis supple vosmetipsos castificare. vnde refertur ad id quod prædicitur.* *Animas vestras castificantes.* Per uerbum Dei uiui. *expressum in sacramento baptismi, in quo fit regeneratio. Accedente enim verbo ad elementum fit sacramentum.*

16 Et permanentis in æter. *in suo effectu. Character enim baptismalis est indelebilis gratia, etiam ibi data est arra vitæ æternæ.*

17 Quia omnis caro. *& hoc accipitur de Isaiæ. 40. per quod ostenditur, quod omnis nobilitas carnalis originis nihil est respectu spiritualis.*

Es- Tom. 6. T De-

Digitized by Google

a *Verbum autem domini manet in æternum. Hoc est autem verbum quod euangelizatum est in vos, &c.* Sicut ergo corruptibilis corruptibile generat, ita verbum quod manet in æternum, dat vitam æternam renatis ex aqua & spiritusancto.

agri. Exaruit fœnum, & flos eius decidit: verbum autem domini manet in æternum. Hoc est autem verbum quod euangelizatum est in vos.

a Vel fœni. b Infirmitate, vel morte. a Per me & alios apostolos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hoc est autem verbum quod euangelizatum est in vos, &c.* idest apud. Nam primo prædicatur regeneratio baptismalis, & postea cætera sacramenta.

ADDITIO.

Prima Petri in cap. 1. vbi dicitur in Postil. Aduenis, aduenæ dicebantur illi qui de Gentilitate conuertebantur.

Aduena in sacra scriptura non accipitur pro illo qui de Gentilitate conuertitur, & huiusmodi, sed pro illo qui aduenit de alia regione ad cohabitandum cum indigenis alterius terræ, sicut erant Iudæi qui Ierosolymis propter aliquas persecutiones ad alias terras transibant. Vnde Gen. 23. a. Abraham dicebat Aetheis: *Aduena ego sum apud vos*. quod nō potest intelligi ex hoc, quod Abraham conuerteretur ab eorum Gentilitate, sed solum propter hoc, quod ab alia regione venerat ad habitandum cum eis. Illi autem qui conuertebantur de Gentilitate dicebantur proselyti. Et cum hoc concordat prima glo. in hoc loco, licet secunda videatur discordare, prima tamen est tenenda. Nec etiam est verisimile, quod beatus Petrus, qui apostolus circuncisionis erat, specialius scriberet circuncisis proselytis, quam circuncisis fidelibus antiquis, &c.

CAP. II.

a Deponentes ig. o. ma. Augustin. Quid est malitia? nisi nocendi amor. Quid dolus? nisi aliud agere aliud simulare. Quid adulatio? nisi fallaci laude, seductio. Quid inuidia? nisi odium felicitatis alienæ. Quid detractio? nisi mordacior quā veracior reprehēsio. Malitia malo delectatur alieno. Dolus duplicat cor. Adulatio linguam. Detractio vulnerat famam.

Lib. 50. Homi. Homil. 20. † Eph. 4. f Col. 3. b Heb. 12. a

CAP. II.

a Voluntatem nocendi aliis.

† Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones: sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac cōcupiscite, vt † in eo crescatis in salutē, si tamē gustatis quoniam † dulcis est dominus. Ad quem accedētes, lapidem viuū ab hominibus quidē reprobatum, à Deo autem

a Deceptionem. b Cum aliud in corde, aliud in ore. a Cordis contra successus aliorum. b In verbis. a Sine ruga duplicitatis. a Simplicia rudimenta fidei de vberibus matris ecclesiæ quærite idest de virtute veteris testamenti doctoribus qui diuina eloquia scripserunt vel viua voce prædicant. Fide & imitatione. a Cum dicerent, Non habemus regem nisi Cæsarem. b Qui non fallitur in sua dispositione. Ne timeatis reprobari.

† per illud: † benignus.

Beda. b *Sicut mo. ge.* Quia sic renati estis, & filij æterni facti, tales estote per studium bonæ conuersationis, quales sunt infantes recenter nati per naturam ætatis.

c *Rationabi.* Etsi infantes per malitiam remotam, rationabiles tamen per sapientiam: nec ratio aliqua ad versutias seculi vos trahat, sed sine dolo sitis. Vnde: *Estote prudentes, &c.*

Matth. 10. b Beda. d *Lac. con.* Tāgit illos qui ad audiēdas sacras lectiones tasti diosi adueniunt ignari illius sitis, & esuriei, de qua dñs ait: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* ideoq; tardius ad perfecta salutis incrementa perueniūt, quo possint solido cibo verbi refici, arcana cognoscere diuina, vel maiora facere bona.

Ibidem. 5. b. e *Vt in eo cre.* Vt et bene discendo per fidem dñicæ incarnationis perueniatis ad contemplationem diuinæ maiestatis.

Epist. 253. ✠ Bernardus. Vera virtus finem nescit, tēpore non clauditur. Charitas nunquā excidit, nunquam est ociosa. Timor dñi sanctus permanet in seculū seculi. Nūquā iustus arbitratur se comprehendisse: nunquam dicit, satis est, sed semper esurit, sititq; iustitiā: ita vt si semper viueret, semper iustior esse contenderet: semp de bono in melius proficere conaretur. Indefessum proficiendi studium, & iugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni, esse perfectum est; profecto nolle proficere deficere est. In scala Iacob nullus angelorum residet, sed vel ascendere vel descendere videbantur vniuersi, vt palam daretur intelligi inter profectum & defectum nihil medium inueniri.

Beda. f *Si ta. g.* Hoc pacto purgata cordis malitia, vitalem Christi alimoniam concupiscite, si quanta sit diuina dulcedo sapitis. Nam qui nihil de eius dulcedine gustat, non est mirum si hunc terrenis stibus de fidei ijs sordidare non curat.

- in salutem.

1. Cor. 3. c g *Ad q. ac.* Q. Accedite ad eum, quia accedentes per fidem super ædificamini, *quia fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.*

In psal. 4. ✠ Chrysostomus. Nihil est quod prohibeat, quo minus prope Deum simus. *Deus enim appropinquans ego sum, aio, & non Deus procul. Non longe est ab vnoquoque nostrum.* Nō adsistit miles qui expellat, non satelles qui tēpus interrumpat. Non est qui dicat: non est tempus accedendi, veni postea. Sed quando veneris, stat audiens, etiam si tempore prandij, etiā si tempore cœnæ, etiam si nocte intempesta, etiam si in foro, etiam si in via, etiam si in cubili fueris, & cum vocaueris, nihil vetat quo minus tuam petitionem audiat, &c.

Beda. h *Lapidem.* Super quem fundatur æterna ciuitas, non materialem lapidem, sed viuum, qui nullis concussionibus potuit deijci, sic nec illi qui fundati sunt in eo.

a *Tanquam*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Diuiso. DEponentes. Postquam beatus Petrus instruxit fideles de regeneratione spirituali, hic consequenter instruit eos de educatione cōsequenti, sicut opere naturę nutritio sequitur, & diuiditur in duas partes: quia primo inducit ad hanc educationem, secundo ad consequendam perfectionem, ibi: *Ad quem accedentes.* sicut in naturalibus perfectio sequitur educationem, nutritio vero in fide & moribus præsupponit vitiorum abiectionem, ideo dicit.

1 *Deponentes ig. om.* id est, malam cogitationem contra proximum adhuc in corde latentem.

2 *Et om. dolum.* idest verbum proximi deceptorium.

3 *Et si.* bonitatis apparentis tantum.

4 *Et in.* idest, tristitias de bonis proximi.

5 *Et o. de.* quibus infertur nocumentum proximo in eius fama, quæ est preciosior pecunia.

6 *Sicut m. o. ge.* Regenerati enim per baptismum debent esse similes infantibus quantum ad innocentiam, sed non quantum ad ignorantiam.

7 *Lac. con.* scilicet facilioris doctrinæ, secundum quod dicitur. 1. Cor. 3. a. *Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi.* Non enim de nouo baptizatis debent ardua, & difficilia fidei proponi, quę non sunt ab eis captibilia, sed tantum leuia, sicut nec pueris corporaliter dantur statim cibaria solida, vt carnes & pisces, sed de facili conuertibilia, vt lac & huiusmodi.

8 *Vt in eo, &c.* id est, per notitiam facilium ascendatis ad notitiam magis difficilium, & proficiatis in augmento fidei, & morum.

9 *Si ta. gu.* Sicut enim cibus corporalis non proficit nisi sapiat, sic nec spiritualis.

Diuisio. 10 *Ad q.* Hic cōsequenter inducit fideles ad perfectionis adeptionem, secundo adeptæ diffusionem, ibi: *Vos autem.* Prima in tres, quia primo facit suam admonitionem, secundo inducit scripturæ confirmationem, ibi. *Propter quod.* tertio infert suam conclusionem, ibi. *Vobis igitur.* Circa primum sciendum, quod Christus est fundamentum ecclesiæ, secundum quod dicitur. 1. Cor. 3. c. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* huic autem fundamento adhærent fideles per fidem charitate formatam, & sic proficiunt ad augmentum fidei & morum. & hoc est quod dicit. *Ad q.* scilicet Christum.

11 *Acced.* fide formata charitate.

12 *Lapi. vi.* non tantum formaliter, sed etiam effectiue, quia causat in alijs vitam spiritualem.

13 *Ab h. &c.* idest, à Iudæis perfidis humana tantum sapientibus, & non diuina.

14 *A Deo a.* ad salutem mundi fiendam per ipsum.

1 Et

Digitized by Google

a *Tanquam la. vi.* Per infidelitatem duri & insensibiles, sed per discretionem eruditi viuificantur & apti sunt, vt in Dei ędificio charitate compingantur.

✠ Augustinus. Deus qui vbique præsens est, & vbique totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit templū suum, eruens eos à potestate tenebrarum. Aliter autem dicitur templum eius in significatione, cū fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum lignis, velis, pellibus atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis cōstructum: aliter vero reipsa vera q̄ illis significationibus figurata est, vnde dicitur. Tanquam lapides viui ædificamini domus spiritalis. Et vnde item scriptum est: *Nos enim templa Dei viui sumus, sicut Deus dicit: Quoniam inhabitabo in illis, inambulabo, &c.*

b *Aedificamini.* Ad offerendum bona opera, eleemosynas, preces & vosipsos.

c *Per Ie. Chr.* hoc ad omnia refertur. ædificamini sacerdotes estis, offertis, & hoc totum per Iesum Christum cuius gratia omnia habetis.

d *Propter quod.* Confirmandum, quod dominus propter firmitatem suam iure sit lapis vocatus.

e *Vobis igitur cre. est ho. non cr. &c. quem re. ed.* ita reprobatus ab istis sicut ab illis, & ille lapis his, i. credentibus est factus in ca. an. & infidelib⁹ factus est lapis offensionis & pe. scan.

f *Non cre.* quia sicut ipsi in sua ædificatione eum reprobauerunt, sic & ipse in suo aduentu reprobabit illos accipere in ędificationem domus suæ quæ est in cælis.

* Didymus. Sicut Iesus cum sit lumen, venit in mūdum, vt illuminaret eos qui cęci erant, ante eius aduentū, & excęcaret qui male viuebant: sic etiā positus est ad ruinam & resurrectionē multorū in Israel, excitans eos qui peccato corruerant, & corruere faciens qui in peccatis statū firmissimū possidebant. Sic & cū lapis electus & honoratus sit, honorē præstat eis qui per fidē super ædificantur in eo, fundamētū eorū robustissimū vehementer existens. Apud eos qui non credūt, nō honorabilis, sed offensionis est lapis, & petra scādali, cum similes existant ędificatoribus qui despexerūt eū, scribis, & Pharisæis. Ad hoc eni, hoc est, ad non credendum, & offendendum, in eo positos dicit eos, qui ab eius doctrina dissentiūt. Est autem positio hæc voluntaria, initium non credendi gerens. Sicut enim mundus qui in maligno positus est, non ex natura, sed ex passione propria positionem habuit in maligno, ita & de quibus sermo est, ad non credendum à semetipsis sunt positi, cognati existentes eorum qui traditi sunt in reprobum sensum, &c.

g *Et lapis of.* cum lapis sit in quo sustententur & tuti quiescant boni, incredulis erit causa offensionis in præsenti non credentibus in eum, & ideo cadentes sunt de vitio in vitium. Est in futuro petra scādali, quia ad illud quem humilem conculcauerunt, colliduntur gressus eorum & cadent in ignem æternum, qui par. est dia. & an. eius.

h *Offendunt ver.* Offendit verbo, qui eo quod verbū audiuit, offendit animo, dum quod audiuit, nō credit, cuius stultitiā exaggerat. *Nec cre. in q. p. sunt.* per naturam ad hoc sunt facti homines, vt credant Deo, & voluntati eius obtemperent.

i *Vos autem g. ele.* hoc testimonium laudis quōdam antiquo populo per Moysen datum, Gentibus dat Apostolus qui in Christum credunt, qui veluti lapis angularis in eam quam in se Israel salutem habuerat, Gentes adunauit.

K *Electum.* per fidem electi & distincti ab illis, qui reprobantes lapidem facti sunt reprobi.

l *Regale sa.* summi sacerdotis corpori vniti, q̄ regnū sperare, & hostias immaculatæ cōuersationis Deo offerre debebāt.

m *Acquisitionis.* in sanguine redēptionis eius, qua erat quōdā populus Israel redēptus sāguine agni de Aegypto. Vnde & in

---

a electum & honorificatum. Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domos spirituales in sacerdotium sanctum, offerentes spiritales hostias acceptabiles Deo per Iesū Christum. Propter quod continet scriptura. † Ecce ponam in Sion lapidem † summum, angularem, probatū, electum, preciosum, & qui crediderit in eum non † confundetur. Vobis igitur credentibus † honor: non credentibus autē † lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scādali his qui offendūt verbo, nec credūt in quo & positi sunt: † Vos autem genus electum: regale sacerdotiū, Gēs sācta, populus acquisitionis, vt virtutes

(Interlinear glosses: a Vt faceret vtraque vnum. b In miraculis in ascensione. c Etiam vos tanquam lapides, i. solidi in fide, viui in virtutibus. a Contra pluuias, ventos, flumina. b Vos dico existentes sacerdotes digni oleo lætitiæ inuncti. Non sicut in veteri lege. Isaiæ. Quia in Iudæa natus. a Solidum. b Perfectionem omnibus. c Duos populos coniungentem. d Ex omnibus. e Redemptionis precium. Qui in precium datur. a Imitando eum. b Neque in præsenti de casu erubescet, neque in futuro vacuus erit præmio. c Ab auctoritate prophetæ. Credentes in filium honorabit pater, & in aduentu eius non confundentur. a Quem noluerunt ponere in fundamento cordis sui Iudæi carnaliter legem suam tenendam confirmantes, & omnem suam iustitiam constituere volentes. Et tamen. a In Christiana ædificatione. Factus est. a Verbo, quia qui male loquuntur de Deo erubescent cum viderint tantam gloriam eius. a Quia in ipso viuimus, mouemur & sumus. b Per fidem. Quantum ad se. a In sanguine redemptionis eius. b Non iam viuentes in passionibus & desiderijs, sed sancte & iuste viuentes.)

(Marginalia: Epist. 57. Coloss. 1. — † in summo ponendum angulo. — † preciosus est. — 2. Cor. 6. — Isai. 8. c Beda. — Ioan. 9. Luc. 2. — † Isai. 28. d — † pudefiet. — † Psal. 117. c Matth. 21. d Mar. 12. a Luc. 20. c Act. 4. b. — † Exod. 19. a)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et h.* in miraculorum operatione, & in sua gloriosa resurrectione, & ascensione & spiritussancti missione.
2 *Et ipsi.* id est vosipsi.
3 *Tanquam l.* per fidem charitate formatam.
4 *Super ædi.* id est in domos spirituales.
5 *Sacer.* Circa quod sciendum quod sicut homo Christus est Dei templum, quia in eo habitat diuinitas, & sacerdos & si hostia, inquantum obtulit semetipsum Deo patri pro salute mundi, sic fideles ei conformati sunt Dei domus, vel tēplum, inquantum Deus habitat in eis per gratiam. sunt etiam sacerdotes & hostia, inquantum seipsos offerunt Deo per deuotionem & sanctam operationem. ideo subditur.
6 *Offerentes sp. h.* non carnales sicut in le. vete.
7 *Accepta e. per Ie. Ch.* per quem sumus Deo patri reconciliati, propter quod in fine oblationum, & orationum ecclesiæ ponitur. Per dominum Iesum Christum. vel aliquid simile, quia per ipsum nostræ oblationes & orationes sunt acceptæ.
8 *Propter q.* Hic consequenter ad propositū inducit scripturā di. *Propter quod con. sc.* Isa. 28. secundum translationem. 70.
9 *Ecce po. in.* i. ecclesia per Sion figurata, eo quod ibi Christus prędicauit, & apostolis spiritumsanctum misit.
10 *Lapi. sum.* i. Christum. sicut ibidem declaratum fuit etiam per dicta Hebraicorum doctorum.
11 *Angularem.* Quia Christus coniunxit Iudæos & Gentiles in vna ecclesia tanquam duos parietes.
12 *Electum.* à Deo ad opus nostrę redemptionis.
13 *Preciosum.* per inhabitationem deitatis.
14 *Et qui cre.* tanquā in saluatorē oīum fide formata charitate
15 *Non conf.* sed magis honorabitur cęlesti honore.
16 *Vobis igitur.* Hic ex dictis infert conclusionem, di. *Vobis igitur cre. ho.* erit supple, in cęlestibus.
17 *Non cre. autem. &c. ædi.* i. Iudęorum Scribę & sacerdotes.
18 *Hic fa. est c. an.* cōiungēs Iudęos & Gētiles in vna ecclesia dei.
19 *Et lapis of.* hoc accipitur de Isa. 8. & intelligitur ad literam. de reprobatione Iudæorum, vt ibidem dictum fuit. ideo subdit.
20 *His qui of. ver.* i. Iudæis obstinatis blasphemātibus Christū.
21 *Non cre. in quo & po. sunt.* Ad hoc enim fuit eis data lex, vt disponerent ad Christū, sm̄ quod dr̄ Gal. 2. *Lex pædagogus noster fuit in Christo,* & ipsi pro maiori parte remanserunt increduli.
22 *Vos.* Postquam induxit fideles ad huius perfectionis sequendam, hic consequenter inducit eos ad huius perfectionis diffusionem. tunc enim dicitur aliquid perfectum, cum potest alterum facere quale ipsum est. 4. Meteororum. Et primo inducit ad hanc diffusionem faciendam verbo prædicationis. secundo exemplo sacræ conuersationis, ibi. *Charissimi.* Circa primum dicit, *Vos autem genus ele.* supple estis per baptismum, in quo facti estis filij Dei adoptiui, & per consequens de genere eius.
23 *Regale sac.* i. conformati Christo, qui est rex & sacerdos secūdum ordinem Melchisedech. qui fuit rex & sacerdos, Gen. 14. Et sic est de veris Christianis, qui sunt reges per subiectionem passionum, sacerdotes per orationis deuotę sacrificium, ideo dicitur Apoc. 5. c. *Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, &c.*
24 *Gens sancta.* id est, per baptismum lauata & mundata.
25 *Popul. acquisi.* pretioso sanguine Christi; vt dictū est c. prec.
26 *Vt vir. an. eius.* verbo sanctæ exhortationis.

Digitized by Google

A & in sequenti versu mystice recordatur veteris historiæ, & hanc specialiter in uno populo impletam docet. *

✠ Didymus. Secundũ veterem dispositionem legis, aliud erat regnum, & aliud sacerdotale genus, sacerdotale nanque à Leui, regale ex Iuda genere succedebat. Post illã itaq; successit euãgelium, unum & eundem sacerdotem regemque constituens. Christus nanque utrunque est, cui dictum est, *Tu es sacerdos in æternum*. Et iterum: *Ego suscitaui eum regem cum iustitia*. *Ego constitutus sum rex ab eo, &c.* His itaque dispensatis necessarium erat, dispersos ab eo qui simul rex & sacerdos est, electum esse genus & regale simul & sacerdotale. Patre siquidem eorũ utrũq; habente principatum, necesse est eos tanquam ex rege B regale, & tãquam ex sacerdote esse sacerdotale genus. Quapropter gens sancta dicitur, vocati ab eo qui sanctus est, ut sancti sint. Hi namque super hoc quod sancta gens vocantur, etiam populus acquisitionis existunt, extranei ab omni perditione facti, acquisitionem, quæ fit ex his qui suscipiuntur, non qui proijciuntur.

Psal. 109. Isai. 35. Psal. 2.

---

a annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile [1] [2]
(a Sicut illos duxit in columna ignis.) (Id est sicut erat is à conuersatione populi Dei.)

b lumen suum. Qui aliquando non populus Dei, nunc au- [3] [4]
(Tempore gratiæ. Populo eius vnito. Qui nec misericordiam sperare noueratis.)

tem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nũc au- [5] [6]
(a Quia estis misericordiam consecuti, ergo.)

c tem misericordiam consecuti. Charissimi obsecro vos, tan- [7] [8]
(a Sunt aduenæ qui commanent in alieno loco addit, peregrinos: qui semper de loco ad locum transeunt. Non in hoc mundo, sed alibi patriam habentes.)

d quam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus de- [9]
(Dum concupiscentijs blandientibus caro eneruiter subiugatur, inde vitiorum exercitus firmiter aduersus animam armatur.)

siderijs, quæ militant aduersus animam: conuersationem ve- [10] [11]
(a Bene operando.)

stram inter gentes habentes † bonam, ut in eo quod detra-
(a Putantes, vos stultos: qui Deos eorum reliquistis: & propter peccata vestra vos in mundo affligi credunt. Ex vestra casta conuersatione.)

e ctant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operi-
(Vestram dignitatem.)

f bus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. [12]
(Et fidelibus & incredulis.)

g † Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter [13] [14]
(a Ne vel in hoc sibi Christianæ religionis possit detrahi, quod per eam trahuntur iura conditionis. Rege vel Deo.)

h Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquã ab eo

---

qui amentur, iure charissimi nuncupantur: non eo quod natura D tales fuerint, sed quia esse meruerũt. Dicit ergo. Quoniã præcipuo circa vos affectu cõstringor, obsecro ac inuito, ut abstineatis à carnalibus desiderijs, quę inimicitias multas habent aduersus aiam; qm̃ alia animæ, & alia carnis substantia est. Illa siquidem incorrupta & immortalis, incorrupta, immortaliaque desiderat: hæc autem cum sit corrupta atq; diffusa, turpia & languentia concupiscit. Nam quando subtrahit se anima à passionibus corporalibus munda & splendida conseruatur, operationes dignas perficiens, memoriam habens boni, diligens Deum & scientiam eius habere volens. Quando vero passionibus carnis implicatur, his aduersa reperiuntur, ob liuionem Dei, amo- E rem libidinis potius quam Dei dilectionẽ habens, ita ut pene tota putetur conuerti in carnem, &c.

† honesta. Beda.

d *Tanquam aduenas*. Eo minus animum terrenis rebus supponite, quo vos patriam in cœlis habere meministis. Reprobi hic habent patriam, cuius desiderijs inhiant, ideo relegabuntur in perpetuum exilium, carentes voluptatibus.

† Rom. 13. a

✠ Clemens Alexand. Quod electum genus sumus, Dei electione, abunde clarum est. Regale autem dixit, quoniam ad regnum vocati sumus, & sumus Christi. Sacerdotium autem propter oblationem quæ fit orationibus & doctrinis, quibus acquiruntur animæ quæ offeruntur Deo.

Beda.

a *Annuncietis*. Sicut liberati de Aegypto, triumphale carmen domino cantauerunt, ita nos post tenebras dissolutas, post acceptam remissionem per Christum ducendi ad patriam supernæ claritatis, debemus Deo rependere gratias dignas cælestibus beneficijs.

b *Qui ali*. Hinc probatur quia hãc epistolam scribit his qui de Gentibus ad fidem venerant. Assumuntur hi versus de prophetia Oseæ in qua agitur de vocatione Gentium.

Oseæ 1. Beda.

c *Charissimi*. Huc usque generaliter instruxit ecclesiã, explicans vel beneficia quibus nos Deus ad salutem vocare, vel dona quibus aliquando Iudæos, nunc aũt nos honorare dignatus est, hic diuersas fideliũ personas solerter hortat̃, ne carnaliter viuendo se reddant indignos tãta gloria spiritus, ne degenerẽt à gloria nobilitatis sibi ꝓmissæ. & primo liberos & seruos, dehinc mulieres & viros, tandẽ seniores & adolescentes qualiter sese hẽre debeãt docet, & aperte liberos abstinere à carnalib. desiderijs admonet, q̃a solet libertas vitę remissioris maiora illecebrarũ titillantiũ tolerare pericula.

C ✠ Didymus. Qui propter diuinam pietatem digni sunt qui

Beda.

e *Ex bo. op. con.* Plerunque contigit, ut pagani qui vituperabant fidem Christianorum, postea considerãtes bonam eorum conuersationem, Christum laudare inciperent.

f *In die vi.* In tempore visitationis, quanta sit vobis gloria donanda per Deum, iam nunc recognoscunt increduli, cum vos instanter illum per omnia pericula sequi perspexerint. Vel, visitationis, quando visitabit dominus illos conuertendo.

g *Subie. igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum siue regi, &c.* Et ut conuersatio vestra omnibus placeat, non resistatis alicui dignitati hominum, alicui personæ, alicui principatui, cuius Deus vos subdi voluit, quia nõ est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et creaturam per partes exponit.

* Didymus. Præcones veritatis omnem malitiæ occasionem auferentes à nobis scribunt quatenus tales simus apud eos qui in potestatibus degunt, ne per nos Euangelium aut doctrina eius impediatur, nolentes nos eis officium debitæ deuotionis exoluere, & eorum actibus esse subiectos: quando tamen rectis legibus aliquid agere comprobantur. Paulus enim ait. *Omnis anima potestatibus subiecta sit, &c.*

Rom. 13. b

h *Tanquam ab eo missis*. Multoties Deus aliquem malum tyrannidem exercere permittit, ut & mali confundantur, & boni magis probentur.

a *Ad vin-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui de te.* ignorantiæ.

2 *Vos vo. in ad. lu. su.* s. fidei & gratię & finaliter ad lumẽ glorię.

3 *Qui ali. non pop. Dei.* ante conuersionem. Hæc autẽ scriptura accipitur de Oseæ. 1. & intelligit̃ ad literã de vocatione Gẽtium ad fidẽ, ut ostensum fuit ibidẽ. & hic inducitur. Quia sicut dictũ est in principio huius epist. beatus Petrus vr̃ eã specialiter scripsisse conuersis de Gentilitate. Gentiles autem dicebantur nõ populus Dei eo q̃ erãt idololatrię dediti. Iudęi vero dicebant̃ eius populus, ut patet in multis locis ve. Test. eo q̃ erãt cultores vnius Dei. 4 *Nunc au. po. Dei.* q. d. nunc aũt econuerso est. nam Iudæi obstinati facti sunt non populus Dei. Gentiles vero conuersi populus eius, quia Christo incorporati.

5 *Qui non conse. mi.* quia Gentiles non habuerunt prophetias & legem diuinitus datam sicut Iudæi.

6 *Nunc au. mi. con.* per legis euangelicæ susceptionem.

7 *Charissimi.* Hic consequenter inducit fideles ad diffusionem fidei per exemplum sanctæ conuersationis: secundo per exemplũ debitæ subiectionis, ibi, *Subiecti estote.* Circa primũ dicitur.

8 *Obse.*

8 *Obse. vos, &c. ad. per.* à ciuitate cælesti. Hebr. 13. *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus*: ideo peregrini sumus.

9 *Abstinere vos à carna. desi.* Peregrini enim non quærunt in delitijs manere, sed festinant ad patriam transire. & hoc potissime competit prædicatoribus secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 9 d. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar*, deuictus à delitijs carnalibus. ideo subditur.

10 *Quæ mi. ad. animam.* à culmine virtutis ipsam deijciendo.

11 *Conuersationem ve. inter Gen. ha. bo.* Non ad laudem propriam, sed ad Dei gloriam & proximi ædificationẽ. ideo sequit̃.

12 *Glori. Deum in die vi.* diuinæ gratiæ eos ad fidem conuertendo.

13 *Subiecti.* Hic consequenter inducit eos ad dandum exemplum debitæ humiliationis quæ est fundamentum & custos omnis virtutis dicens. *Subiecti estote.* vera humilitate.

14 *Omni humanæ creaturæ propter Deum.* Inquantum eius imago relucet in ea, & potissime superioribus personam dei repræsentantibus. ideo subditur: *Siue regi, &c.* & sequitur.

1 *Ad*

Digitized by Google

A a *Ad vindictam.* Non qd semper ita fiat, sed qd esse debeat actio ducis simpliciter narrat, qui etiã si bonos dãnat: non minus ad laudem eorum pertinet quod agit, si patienter improbitatẽ eius tolerant boni, & sapiẽter eius astutię resistũt.

Beda.

b *Laudem vero bo. Quia sic est.* Vere qui quidquid duces agũt, boni laudem consequũtur: quia hoc vult Deus qui etiam malis vtitur in bonum, vt vos vtentes etiam illis in bonũ siue boni, siue mali sint *fa. obmu. impru. bo. igno.* Vt illi duces ignorantes, quomodo eis in bonũ vtamini, & per eos laudẽ mereamini, nõ inueniant quid in vobis vituperent, dum etiam ipsos honoratis & patimini, quamuis sint immundi.

† veluti praetextum.

† Rom. 12. c

† 18. di. c. quo iure:

† prauis. aspe ris.

c *Non qua. uelamen.* Non habentes libertatem vestram in velamen malitiæ. Libertas vestra non obuelet corda vestra vt tãto licentius peccetis, quanto minus seruitute deprimimini, & ne culpam vestrã nomine libertatis praetexatis. Vult aũt liberos eos esse à seruitio culparũ, vt permanãt serui creatoris boni & fideles. Vñ addit *Sed sicut serui Dei.*

B

† affligamini, & sufferis.

† De celebr. mis. cap. cum Marte. §. Christus.

Beda.

d *Fr. d.* Et inter oĩa fratres, amate etiam illos qui conditione tẽporali subiecti sunt vobis, vt fratres in Christo diligite.

e *Deũ timete.* * Didymus. Consequens est vt per hæc verba disciplinabiliter, & sicut oportuit oẽs qui in sublimitate sunt honorentur, & diligant recta voluntate fraternitatis. Omnium enim qui laudabiliter agunt, Deus timor & fundamentũ est.

✠ Oecumenius. Considera diligentiam, quomodo Deo timorem dicit distribui, regi vero honorem, vt timor Deo reddendus sit, qui potest animam & corpus perdere, nequaquam regibus obtemperemus, cum nos ad aliquid absurdũ exhortantur. Dei namque timor vincere nouit etiam honorem qui regibus exhibetur: magis autem ipsos honore priuabit qui ab ipsis ad mala cogitur, iuxta sanctum qui dixit: Contemnitur coram ipso is qui maligne agit.

C f *Ser. sub.* Hucusque exhortatus est liberos ad subiectionẽ, nunc seruis loquitur vt & ipsi subiecti sint dominis.

Non

Pœnam. Remunerationem.

a missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. [1]
b Quia sic est voluntas Dei vt benefacientes obmutescere fa- [2][3]
a Et hæc bona facite. Quasi liberi.
ciatis imprudentium hominum ignorantiam. Quasi liberi: [4]
a Quo maiori libertate vtimini apud homines, eo liberius diuino famulatui sitis subiugati. [5]
c et non † quasi velamẽ habentes malitiæ libertatem, sed sicut [6]
a Seruitus Dei humilitatem requirit. b Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Vnum. c Obsequio. [7][8]
d e serui Dei. † Omnes honorate, fraternitatem diligite. Deum [9]
a In omni obsequio timor domini præcedat. b Quasi præcellentem ampliori honore veneremini. c Vt nec Deum offendatis, nec dominis obedire recusetis.
f timete, † regem honorificate. † Serui subditi estote in omni [10][11]
a Fide, vita, moribus. b Modeste imperantibus & condonantibus.
g timore dominis, non tantum bonis & † modestis sed etiam [12][13]
a Id est, per hoc efficitur homo gratus Deo: & hoc exigit gratia fidei. [14]
h i † discholis. Hęc est enim † gratia, si propter conscientiam [15][16]
Leues reputet tristitias.
k Dei sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ est enim gra- [17][18]
Quamuis benefacientes. [19]
tia, si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si benefacien- [20][21]
Mala illata à dominis. [22]
l tes † patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum. In hoc [23]
a Vt patiamini. b Et hoc exemplo Christi. c Quia vides quia pro te mortuus est Christus, attende quod sequitur, vobis relinquens. [24][25]
m enim vocati estis. † quia & Christus passus est pro nobis, [26]

g *Non tantum bo.* Alia translatio: *Non tantum bonis & modestis, sed etiam difficilioribus.* D

h *Discholis* i. indisciplinatis. Schola Grece, Latine locus, in quo ad audiendos magistros liberaliũ artiũ cõueniebãt, vñ schola vacatio interpretat', quia ibi vacabãt studijs. Scholastici igitur sunt eruditi. Discoli indocti & agrestes. Ecce quomodo supra monebat subdi humanæ creaturę ppter Deũ.

Beda.

✠ Didymus. Non passibilem timorem seruos habere præcipit apud dominos. Hic enim irrationabilis & ad irrationabilia constitutus est, sed eum qui cum disciplina & recta ratione consistit, cuius proprium est reuerentia. Qui enim propter Christum & doctrinam eius Deum timet, cũ reuerẽtia ei subiectus est, cum ille qui per verbera aliaque tormenta timet Deum, passibilem timorem habere videt.

† Ephe. 6. a Col. 3. d Tit. [illegible] † humanis.

E

i *Si propter con. Dei.* Si propter Deũ seruantem bonam intentionem aliquis patiens à domino verberatur iniuste, cum ei bene seruiat, sustinet i. leues reputat tristitias, hæc est gratia, & per hoc efficitur gratus Deo, & hoc exigit gratia fidei.

K *Patiens in.iuste.* Si iniuste patimini, grãm Dei acquiritis. Nã si vos suffertis patienter pęnas illatas à dñis, vos dico peccãtes nolendo obedire eis & colaphizati ab ipsis dñis. i. sæpe correcti ab illis, vt per colaphos ad obediendũ inducamini, quę gratia erit vobis inde? Nihil, ppter hoc accipietis à Deo.

✠ August. Multotiens disputando & scribendo monstrauimus nõ eos posse habere martyrũ mortẽ, qui Christi membrorũ non habẽt vitã: cum martyrẽ non faciat pęna, sed causa.

Epist. 61.

* Idem. Hæretici qui propter iniquitates, errores, seditiones, sacrilegia, molestias patiuntur, nomine martyrum se iactant, vt hoc pallio dealbati facilius fallantur, quia lupi sunt.

Ser. 50. de verb. dom.

l *In hoc enim vo.* Multum glorificat conditionem seruorũ, quos benefacientes & absq; culpa vapulantes à dominis crudelibus improbis affirmat imitatores dominicæ passionis.

Beda.

m *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc totã ecclesiam F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ad vindictam malefactorum.* Sicut sunt extirpatores vitiorũ, & conseruatores virtutum, propter quod eis debetur honor qui exhibendus est alicui ratione virtutis in se, vel in alijs, vt dictum est, supra Iac. 2.

2 *Quia sic est vo. Dei.* quam implere debetis.

3 *Vt benefa. obmu. fa.* Quia per hoc ab eis auferetis materiam loquendi de vobis.

4 *Quasi liberi.* secundum veritatem, quę est libertas à vitijs.

5 *Et non quasi v. ha. mali.* i. q. d. libertas vestra sit ad bonum, & non ad malum. Quod dicit contra aliquos, qui dicebant se esse liberos à tributo, eo quod erant filij Dei per baptismum. quod non est verum & sic retinendo illud quod debebatur dominis temporalibus, committebant furtum.

6 *Sed sic. ser.* qui reddunt vnicuique quod est sibi debitũ Mat. 22. b. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.*

7 *Omnes honorate.* inquantum relucet in eis imago Dei.

8 *Fraternitatem diligite.* q. d. licet omnes sint charitate diligendi, tamen specialiter Christiani, qui sunt fratres vestri ex Christo & ecclesia sicut & vos regenerati.

9 *Deum timete.* timore filiali.

10 *Regem honorate.* inquantum gerit personam Dei.

11 *Serui subditi estote.* Postquam beatus Petrus informauit omnes generaliter, hic consequenter informat existentes in aliquibus statibus specialiter. & primo in statu seruili. secundo in statu coniugali. seq. cap. 3. in statu pastorali, in princ. 5. cap. 4. in statu iuuenili, ibi: *Similiter adol. scentes.* Prima in duas quia primo ponit suum documentum. secundo confirmat per exemplum, ibi.

In hoc

In hoc enim. Circa primum dicit: *Serui subditi estote in omni timore dominis.* Hic accipitur omne, pro toto, totum autem & perfectum idem sunt 5. Metaph. est igitur sensus.

12 *In omni timore.* id est perfecto timore. Est autem timor perfectus, quando quis cauet non solum offensam Dei, sed etiam hominis propter Deum. ideo subditur.

13 *Non tantum boni.* i. bene morigeratis.

14 *Et modestis.* i. operantibus secundum moderamen rationis.

15 *Sed etiam discholis.* id est discordantibus ab istis moribus & imperandi modo.

16 *Hæc est enim gratia.* id est res gratiosa coram Deo, quia est supererogationis.

17 *Si prop. con. Dei.* i. propter conscientiam timorosam. quam aliquis habet de Deo, quia non solum, vult implere mandata, sed etiam consilia.

18 *Sustinet quis tristitias.* i. illatas à dominis pœnas.

19 *Patiens iniuste.* idest patienter sustinens quod infertur iniuste. quod declarat consequenter di.

20 *Quæ est enim gratia.* supererogationis.

21 *Si peccantes & col. p. suffertis.* q. d. nulla. sed est magis iustitia.

22 *Sed si benefa.* i. bene seruientes dominis vestris.

23 *Patienter s.* propter Deum pœnas ab eis illatas vobis.

24 *Hæc est gra. a. d.* vnde reddet supererogationis præmium.

25 *In hoc enim.* Hic consequenter dictum suum confirmat per exemplum, di. *In hoc enim vo. estis.* vt iniuriam patienter toleretis.

26 *Quia & Christ. &c.* similia & maiora. & patet litera vsque ibi.

Digitized by Google

ecclesiam instruit, vt etiam dominis in memoriã reuocet, quid pro eorũ salute vel liberatione suus auctor pertulerit. * August. Petrus dicit animæ humanæ. Sequere sponsa, sequere vestigia sponsi tui, nullus te metus reuocet à cõsortio dilecti tui. Ama amantem, quia primus ille amauit non amantem: require requirẽtem, quia prius ille quæsiuit non quærentem.

* Idem. Ira dicit, Quæ erga te aguntur, æquanimiter ferri nõ possunt, imò tolerare peccatum est: quia si non eis cum magna exasperatione resistitur cõtra te deinceps sine mensura cumulantur. Patientia respondet. Si passio redemptoris ad mentẽ reducitur, nihil tam durum quod non æquo animo toleretur. *Christus enim, ait Petr. passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius.* Ipse enim dicit, *Si patrem familias Beelzebub vocauerũt, quãto magis domesticos eius? Si me persequuti sunt, & vos persequentur.* Sed quanta sunt in comparatione passionum eius, quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit, & nos miseri ad nostram cõfusionem vno sermone fatigamur, vno verbo deijcimur. Et quid agimus de eo quod dicitur: *Si non compatimur, non conregnabimus?*

a *Qui cum malediceretur, &c.* * Occumenius. Quomodo ait dominum non regessisse maledicta, cumq; malis afficeretur, non fuisse minatum? Atqui videmus eũ & quosdam Iudæos vocasse canes, & cæcos Pharisæos, & comminantem Iudæ, *Bonũ esset ei si natus non fuisset.* Et *Tolerabilius erit Sodomis quam ciuitati isti.* Et, *Vermis eorum non moritur:* aliaque innumera? Dicemus ergo quod non dicit, dominum non fuisse loquutum maledicta, aut non fuisse minatum, sed cũ maledictis incesseretur, non regerebat maledicta. Sed licet proferret aliquod maledictum, non erat opponendo se maledicentibus, sed obiurgans ac carpens eos qui non conuertebantur. Quum autem opprobrijs affect⁹ esset, & audisset: *Dæmonium habes: In Beelzebub principe, &c.* Illis tantum dixit. *Si ego in Beelzebub, &c.* Crucifixus autem & male affectus pœnis, orabat potius, at non minabatur, &c.

b *Tradebat autem iniuste iudi.* Illis iudicantibus secundum iniustam legem, vt pote iustus existens. Siue tradebat Deo patri iniuste iudicantes, ideircos qui eum nequissime condemnabant, & neci eius instabant, vt supplicia sumentes erudiant. Tangit euangelicã parabolã, vt pius pastor relictis nonaginta nouem ouibus in deser. venit visitare vnam quę perierat.

c *Et episc. animarum.* Vel visitatorem, quod idem est. Episcopus enim .i. superintendens, quia *oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum,* Et. *Visitauit nos oriens ex alto.*

[Margin: Ser. de 4. feria 4. 5. 10. 9. — Lib. de conflictu virtutum & vit. cap. 9. — 45. dist. c. ap. † episcopum de pœnit. dist. 2. c. si enim. — † vindicta ei qui iuste iudicat. — † vibice. — Matth. 10. Ioan. 15. — 2. Tim. 2. — Matth 8. 10. 15. 16. Mar. — † De pœn. di. 2. c. si enim vltra me. — † 10. di. Iesus. — † curatorem. — Luc. 11. Matth. 11. & 12. — Clemens Alexan.]

[Text with interlinear gloss:]
a Contumeliarum, tribulationum, flagellorum, crucis & mortis.

vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.
Licet pateretur. — a A Iudæis & Pharisæis obseruantibus eum. — b Nec verbo peccauit.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore
a Quasi seductor & dæmoniacus. — b Non improperabat illis mala quæ in eis vera erant.

eius. † Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem † iudicanti se iniuste.
a Id est, pœnam pro peccatis debitam. — b Omnium communiter.

† qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super
a Posito. — b Sicut ipse corporaliter mortuus est. — c Sicut ipse viuit noua vita. — d Sola dilectione vel carne eius facta liuida in passione: vel quia pro sola inuidia Iudæi eum morte adiudicauerunt.

lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore
a Per vitia dilacerati spinis vitiorum. — b Sine pastore. — c In passione Christi, corpore & anima reuersi ad eum qui vos pascit verbo ueritatis.

Nam infirmi eratis.
sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes; sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopũ animarum vestrarum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tradebat autem iudicanti se iniuste.* id est Pilato, qui Iudæorum fauore & Cæsaris timore condemnauit eum iniuste, Ioan. 18. Tradidit autem se Pilato, quia tradidit se Iudæis eum quærentibus ad mortem. Quibus obuiauit, dicens. *Ego sum, si ergo me quæritis sinite hos abire.* sciens, quod traditurí erant eum Pilato. Hæc autem traditio ex parte Christi processit ex obedientia ad patrem, & maxima charitate ad nos, ex parte vero Iudæ ex maxima cupiditate, ex parte Iudæorum ex maxima malignitate. propter quod in Christo fuit summe meritoria, in alijs autem damnabilis & iniqua.

2 *Qui pecca. nostra ipse per. in corpore suo.* pœnam pro ipsis debitam sustinendo.

3 . *Super lignum.* sanctæ crucis.

4 *Vt peccatis mortui.* id est, vt amplius non peccemus, sicut mortui.

5 *Iustitiæ viuamus, &c.* id est Christo, qui est nostra iustitia effectiue.

6 *Cuius liuore, &c.* quem habuit in corpore ex colaphizationibus & percussionibus.

7 *Sanati estis, &c.* à peccatorum infirmitatibus. quod declarat vlterius, di.

8 *Eratis enim.* ante conuersationem.

9 *Sicut oues errantes.* per deuia vitiorum.

10 *Sed conuersi estis nunc ad pastorem.* i. Christum, qui pascit vos corpore & sanguine suo in eucharistiæ sacramento.

11 *Et episcopum animarum vestrarum.* saluti super intendendo. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latine, ab epis. quod est supra, & scopos, quod est intentio.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 2. vbi dicitur in Postil. *Et regale sacer.* id est confortati Christo qui est rex & sacerdos.

Notandũ quòd populus Dei sub antiquo Testamento existẽs dicebatur regnum sacerdotale, Exod. 19. Vnde regnum apud illos ponebatur in substantiuo tanquam principale, sacerdotium vero in adiectiuo tanquam minus principale. sacerdotium enim illius temporis erat imperfectum, non enim offerebatur ibi nisi sanguis hircorum & vitulorum, & huiusmodi. Sed genus in no. Test. existens dicitur regale sacerdotium, vt hic, in quo ponitur sacerdotium in substantiuo tanquam principale, & regale in adiectiuo sicut minus principale, quia sacerdotium nouæ legis est perfectissimum, per quod Christus immolatur. de ecclesia tamẽ superiori vbi hæ dignitates cessant, dicitur. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacer.* Apoc. 5. cap. quia ibi nulla est præeminentia ratione dignitatis sacerdotalis seu regalis, nisi secundum propria merita personalia.

ADDITIO II.

In eo cap. vbi dicitur in Post. Qui aliqñ non populus Dei, &c. Hoc quod dicit beatus Petrus. Qui aliquando non populus Dei, potest bene dirigi ad conuersos de perfidia Iudaica, in qua existentes non erant populus Dei, & nunc per gratiam baptismalem facti sunt populus Dei. Vnde ex hoc non habetur, quod beatus Petrus epistolam istã specialiter scripsisset conuersis de Gentilitate, prout vult Postillator. nec obstat quod auctoritas ista sic sumpta ab Osee 2. vbi agit ad literam de vocatione Gentium. nam etsi ibi sic accipiatur, hic tamen allegatur per simile ad vocationem Iudæorum ad fidem Christi recipiendam & eius sacramenta. vnde in hoc loco dicit glo. quod in hoc versu. s. aliquando non populus, mystice recordatur veteris historiæ, & hanc in nouo populo impletam spiritualiter docet. hæc in glossa.

ADDITIO III.

In eo. cap. vbi dicitur in Post. *Et non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem.*

In hoc quod dicitur. *Velamen malitiæ.* potest intelligi ignorãtia, quæ est quasi velamen occultans factum, vnde cum aliquis ignoranter vult vt excusationem peccati habeat secundum illud Iob. 21. b. Scientiam viarum tuarum nolumus. talis ignorantia affectata proprie dicitur velamen malitiæ libertatis, quia per illam quis vult liber esse à iustitia, &c.

Digitized by Google

CAP. III.

Sicut serui dominis propter Deum. a Patientes cum sponsi: vel ab ipsis sponsis.

a † Imiliter & † mulieres subditæ sint viris [1] Non adulteis. a Mariti. b Euangelij.
b suis, vt † etsi qui nō credunt verbo, per [2] [3] a Bene se habentium & humiliter patientium omnia. b Prædicationis. [4]
mulierum cōuersationem sine verbo, [5] a Conuertantur ad fidem. b Tantummodo. [6]
lucrifiant, cōsiderātes † in timore san- [7] a Habitam in timore Dei conseruato. [8]
c ctam conuersationem vestram. Quarum non sit extrinse- [9] [10]
d cus capillatura, aut circundatio auri, aut induméti vestimen- [11] [12]
torum cultus: sed qui absconditus est homo cordis in incor- [13]
ruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu [14] [15] a Etiam ante tempus gratiæ. [16]
e Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres speran [17] a Non in ornatu vestium.
tes in Deo ornabant se subiectæ proprijs viris. † Sicut Sara [18] [19]

† Col. 3. e Ephes. 5. c
† vxores?
† etiam qui?
† cū reuerētia
† Gen. 18. b

CAP. III.

A a Similiter & mulieres. * Oecumenius. Per hæc omnia concludens sermonem de moribus: nempe per reges, per præsides, per dominos, per seruos, &c. trāsit etiam deinceps ad cętum mulierum, & ait. Hæc duo curent mulieres siue vxores, subijci proprijs viris, & ab omni ornatu & cultu seipsas ostēdere alienas, imitantes sanctas mulieres, quoniam & illæ solū hunc cultum nouerant, nempe obedientiam erga viros suos. Et quod lucrū sequetur ex his? Bona ęmulatio eorum qui à fide alieni sunt: & Dei laudatio propter nos ab ipsis profecta.

B Videtur quod mulieres eorū qui in tribulatione erant, contemnebāt viros suos, & etiam vt alijs placerent, se pulchre ornabant: hoc fieri prohibet.

Beda. b *Vt & si qui, &c.* Ita bonas mulieres vult viris incredulis subdi, vt non solum nihil mali ad imperium eorum faciant, sed etiam in tam sanctam conuersationem persistant insuperabiles, vt ipsis viris etiam exemplum sint charitatis, castitatis, & fidei.

c *Quarum non sit.* Quare cultus non sit capillatura, aut aurū circundans. aut non sit cultus vestimentorum indumenti. i. non sint festiua vestimenta quibus induantur. Sed sit vobis ornatus homo cordis interior soli Deo notus, incorruptibilitate spiritus: spiritus dico quieti ab impugnatione vitiorum & modesti, ne superbiat, qui talis spiritus etsi hominibus nō patet, tamen in conspectu Dei est diues.

Beda. Cyprian. libr. de disciplina & habitu virginum. d *Aut circundatio.* Sicut Cyprianus ait: Serico & purpura indutæ, Christū induere nō pñt. Auro & margaritis & monilibus adornatæ ornamenta cordis & corporis perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quoq; admonet coercendas & ad ecclesiasticā disciplinā religiosa obseruatione moderādas, quæ excusare cultus suos possunt per maritum: quanto magis id obseruare virginē fas est, cui nulla ornatus sui competit venia, nec diuertere possit in alterū mendaciū culpę, sed sola ipsa remaneat in crimine. Quia exterior hō vester corruptus est & beatitudinē integritatis quæ proprie est virgi-
C nitatis, habere destitistis. imitamini incorruptionē spiritus per abstinentiam, & quod corpore non potestis: mente pręstate. D Has enim Christus diuitias, & hos vestræ coniunctionis quærit ornatus. Apud Pythagoram naturali scientiæ legi dictante eadem sententia inuenitur. Vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes.

Lib. de cultu fœmin. ✠ Tertullianus. Vos (vxores) solis maritis vestris placere debetis. In tātum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. Securæ estote benedictæ. Vxor nulla deformis est marito suo. Satis placet, cum electa est, seu moribus seu forma commendata. Ne quæ vestrum putēt, si temperauerint à compositione sui, odium & auersionem maritorum prosecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est. Formam fidelis E non expectat. In dominum delinquunt, quæ cutem medicaminibus vngūt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt. Displicet illis nimirum plastica Dei, in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium, &c. Video quasdam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod nō ī Germania aut Gallia sint procreatæ. Pessime sibi auspicantur flammeo capite.

lib. 2. pædagogi, cap. 10. ✠ Clemens Alexan. Si Christus de veste & delitijs, rebusque superuacaneis, tanquam non necessariam oīno curam tollit, Matth. 6. quid censendum est eum dicere, de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarū, auri elaboratione, capillis artificiosis, & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulsionibus, purpurissi ac cerussę fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiusmodi fraudibus? Laudo ergo & admiror veterem Lacedęmoniorū ciuitatem, quę solis meretricibus floridas vestes, & aureū mundum gestare permisit: à probis mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare cōcederet, &c. *Vide eundem lib. 3. pedagogi, cap. 2. Et Hieronymum epist. ad Marcellam, ad Lætam, ad Furiam, ad Eustochium, &c.*

e *Sic enim aliquando, &c.** Didymus. Inuitat fęminas, vt imitentur sanctas, & pręcipue Saram, suadēs eis, sic subijci viris F sicut

---

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 S*Imi. & mu.* Hic consequenter informat existentes in statu coniugali. & secundo reuertitur ad informandum omnes in generali ibi: *In fide autem omnes vnanimes.* Prima in duas, quia primo informat sexum muliebrem. secundo virilem, ibi: *Verisimiliter.* Prima adhuc in duas, quia primo mulieres informat de debita subiectione. secundo de honesta compositione, ibi. *Quarum sit.* Circa primum dicit. *Simil. & mu.* In hoc continuat se ad partem præcedentem, in qua agitur de subiectione seruorum ad dominos suos.

2 *Vi. su.* in quibus magis viget ratio quàm in mulieribus, propter quod ad eos pertinet regimen & administratio domus.

3 *Vt & si qui.* scilicet viri.

4 *Non cre. ver.* prædicationis.

5 *Per mulierum conuersationem.* id est per vxorum suarum conuersationem sanctam.

6 *Sine verbo.* prædicationis communis.

7 *Lucrifiant.* i. conuertantur ad fidem secundum quod dicitur. 1. Cor. 7. c. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.*

8 *Considerantes sanctam conuersationem vestram, &c.* O vos mulieres.

9 *In timore.* filiali ipsius Dei, & mutatur hic modus loquendi de tertia persona ad secundam, quod fit frequenter in sacra scriptura.

10 *Quarum non sit extrinsecus, &c.* Hic consequenter agit de mulierum compositione, quæ debet esse honesta & non curiosa. ideo dicitur. *Qua. non sit. e. c.* id est, non sit extrinsecus apparens videntibus, quia hoc est ad prouocationem incontinentiæ.

11 *Aut cir. au.* id est ornamenta aurea circa caput suum, sicut coronæ aureæ, & huiusmodi.

12 *Aut in ve.* Iungitur sic litera, Aut cultus id est, ornatus indumenti vestimentorum id est, indumenti nimis preciosi aut curiosi, propter quod dicitur indumentum, vestimētorum, per excellentiam, sicut rosa dicitur flos florum.

13 *Sed qui ab. est. homo c.* id est, mens ipsa quæ dicitur homo interior. 2. Cor. 4. d. *Licet is qui de foris est, homo noster corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.* nam incorruptibilis. & dicitur homo interior in muliere sicut in viro, quia communis generis est homo. vnde versus. Est communis homo pariter cum virgine latro.

14 *In in. &c. spi.* dicitur autem spiritus humanus quietus, quando non perturbatur à passionibus concupiscibilis & irascibilis. & dicitur modestus, quando in actibus humanis tenet modum debitum secundum moderamen rectę rationis: primum fit per virtutes morales quæ sunt circa passiones, secundum autem per virtutes circa operationes, sicut iustitia, liberalitas, & huiusmodi, & quia istæ sunt veræ diuitiæ, sicut dicit Greg. hom. 8. Veræ diuitiæ sunt quæ nos diuites virtutibus faciunt. ideo subditur. *Qui est in con. Dei lo.*

15 *Sic enim.* Hic consequenter inducit exemplum ad suum propositum de ornatu & subiectione mulierum, di. *Sic enim ali.* id est, tempore præterito.

16 *Et sanctæ mu. spe. in Deo.* & hoc in labili mundo.

17 *Ornabant se.* ornatu virtutum interiori, & parum curabant de exteriori.

18 *Subiectæ pro. vi.* eis obediendo in licitis & honestis.

19 *Sicut Sa. ob. Ab.* vnde Gen. 18. ad eius dictum celeriter commiscuit similam, faciens inde panes.

Digitized by Google

A sicut illa subdita erat Abrahã: cuius & filias eas factas dicit per operationes bonas. Sicut enim quis faciens opus Abrahæ, & habens eius fidem, filius eius fit: ita bona facientes fideles fœminæ matrem habent Saram.

a *Viri.* Sicut præcepi vxoribus, vt per sanctã conuersationẽ suam lucrifaciãt maritos, & seruiant illis. Similiter præcipio vobis o viri, vt per vestram conuersationẽ lucrifiant mulieres, & custodite eas, vos dico cũ illis, reddẽdo debitum; cohabitantes. Et hoc secundum conscientiam, non in passionibus desiderij sed sicut Deum intelligimus velle, scilicet vt genereris filios in cultum vnius Dei, vos dico impertientes honorem vasculo muliebri, quasi infirmiori, & in vestibus, & in alijs necessarijs eis prouidentes. & si aliquando placet illis à coitu cessare, impendite honorem, quia infirmiores sunt. Impendite etiam tanquam cohæredibus gratiæ in præsenti datæ à Deo, & vitæ dandæ in futuro, vel vitæ pro gratia dandæ.

† territæ vllo pauore.

† In summa.

† affabiles. † humiles.

B

a Etiam in his quæ grauia videbantur. Ex reuerentia. Honorando maritos.

obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cuius [1] estis filiæ [2]

Non inde perturbemini si aliquid mali inferatur à maritis.

benefacientes, & non † pertimentes vllam perturbationem. [3]

a Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infir- [4] [5]

b miori vasculo muliebri, impertientes honorem tanquam [6]

a Ideo ita modeste vos habete cum vxoribus, ut non in o.ve. [7]

Si enim discordes eficiis, orationes uestræ non placerent.

c cohæredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes ve- [8]

a Vt nec cogitatione discrepetis.

b Vt alter alterius onus & infortunium suum putet.

d stræ. † In fide autem omnes vnanimes, compatientes, frater- [9] [10] [11]

a Ne destruatis fraternitatem, ne per hoc à fide liberius recedatis.

b Condonando peccata, impendendo eleemosynas, & de his ne superbiatis.

c Omnia cum modo facientes.

e nitatis amatores, misericordes, † modesti, humiles, † nõ red- [12] [13]

a Quod secundum iustitiam seculi iuste uidetur posse fieri.

b In actu. c In uerbis.

dentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed [14] [15]

f econtrario benedicentes, quia in hoc vocati estis, vt benedi- [16]

g a Qui uult ostendere se benedictionem habere. [17]

h ctionem hæreditate possideatis. † Qui enim vitam vult di- [18] [19]

a Cum in hoc seculo sint dies mali.

Interius non remurmuret. [20]

ligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, [21] [22]

a Exterius ne proferat aliquid dolosum. b Si etiam occasio exterius datur ut peccet. [23]

& labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem à malo, [24]

D hæc est lex dilectionis oĩbus constituta, vnde virtus omnis procedit, pęne animi modestia, cõpassio, misericordia, cæteręque similiter virtutes quas enumerauit. Harũ vnanimitas quidem est consensus sine discrimine circa aliquid cũ propenso animo. Cõpassio est miseratio circa eos qui affliguntur, tãquã ad seipsos. Fraternitas, debitus erga propinquos affectus tanquam ad fratres. Misericordia est motus ab anima procedens ad benemerendũ de ijs, qui eiusdem sunt cõditionis. Affabilitas, siue beneuolentia est benignitas ac comitas erga omnes, quæ etiam erga illos fit, qui similium sunt morum, & erga amicos. Humilitas vero siue animi modestia est alium cõtumeliosum ferre, peccatum agnoscere, & accusationes sustinere. His, inquit ornati virtutibus, insuper quoque malitia non facile capiamini: præterea, æmulatores etiam estis diuino viuẽdi modo directi.

† factæ.

† Pro. 20. e Rom. 12. d

E

† Psal. 33. e Luc. 6. d.

b *Impertientes ho.* Si abstinemus nos à coitu, honorem tribuimus, si non abstinemus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

Beda.

c *Vt non im. o. v.* Impediri orationes officio coniugali cõmemorat, quia quotiescunq; vxori debitũ reddo, orare nõ possum. Quod si iuxta Apostoli sermonem sine intermissione orandũ est, nunquã ergo mihi coniugio seruiendũ est, ne ab oratione cui semper instare iubeor, vlla præpedıar hora.

Beda.

d *In fi. autem omnes vna.* Diuersas personas, diuersas conditiones, diuersos sexus docui, iam nunc omnes communiter admoneo in causa dominicæ fidei, vnum cor & vnam animam habeatis.

Act. 4. f.

✠ Occumenus. In summa hoc est. Quid opus est articulatim disserere? Oĩbus simpliciter Dico, Nam hoc significat τέλος: & ad hoc respicit salutis scopus oĩbus propositus, & hæc

C

e *Non red.* Non solum cessetis reddere malum pro malo, sed etiam pro maledicto date benedictionem.

Rom. 12. c

f *Quia in hoc.* quia prohibuerat malũ pro malo reddere, sed potius maledicẽtibus benedicere iusserat, recte prophetico testimonio astruit fraterna inspectione, & bonos semp & malos videri, vt meminerimus, & patientiã nostrã qua patimur malos, nostrã beneuolẽtiã qua psequẽtibus bona optamus, æterno præmio munerandã, & persecutores digno plectendos supplicio, si vero pœnituerit, nos quoque pro ipsorum salute quam precabamur, coronam accepturos.

Beda.

g *Vt be.* Dicente iudice: Venite benedicti p. m. po. r. Vel benedictio, qua sancti in futura vita benedicent Deum. Quod ergo quisque in futuro venire desiderat, hoc in præsenti meditari & agere satagat, conditorem & fratrem benedicat, & se dignum fraterna benedictione reddat.

Matth. 25. c

h *Qui enim vult vitam, &c.* Occumenius. Qui ab omnibus

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dominum eum vo.* vnde & ibidem dicitur. Postquam consenui & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo.

2 *Cuius est fi. bene.* quia sic eam imitamini tanquam matrem.

3 *Et non per. vl.* per. q d. sic eam imitando non habetis timere, quod per vos erga virum vel familiam veniat aliqua turbatio.

4 *Vt sim.* Hic consequenter instruit viros di. *Viri simi. co. secundum scientiam.* Aliqui exponunt hanc cohabitationem de redditione debiti, quæ debet fieri secundum conscientiam, vt vir non moueatur ad hoc libidine, sed prolis amore ad Dei cultum educandæ. Potest etiam exponi vt magis consonet præcedentibus & sequentibus, vt videbitur de cohabitatione domestica, in qua mulier debet esse subiecta, vt dictũ est. & eodem modo vir qui preest debet præesse secũdum scientiam, ita, quod non tractet vxorem sicut ancillam, sed sicut sociam, vnde & mulier facta est de latere viri, Gen. 2. 2. ideo subditur.

5 *Quasi in.* Nam mulieres infirmiores sunt viris corpore de cõi cursu. & etiam mente, quia minus vigent intellectu & ratione.

6 *Imp. ho.* eis prouidendo de victu & vestitu sufficienti, & honeste secundum statum & proprias facultates.

7 *Tanquam c. g.* vitæ beatæ ad quam per gratiam peruenitur, ex quo enim vir & vxor sunt cohæredes vitæ futuræ, debent in præsenti socialiter & amicabiliter conuenire. ideo subditur.

8 *Vt non o.* Nam cum vir & vxor non sunt bene concordes, minus possunt orationi vacare, & eorum orationes sunt minus exaudibiles.

9 *In fi.* Apostolus hic reuertitur ad informandum omnes communiter ordinando primo eos ad proximum. secũdo ad Deum, ibi, Dominum autem, tertio, ad seipsum. cap. seq. Prima in duas, quia primo ordinat eos in collatione boni, secundo in perpessione mali, ibi. *Non reddentes.* Circa primum dicitur. *In fide.* Fides autem accipitur vno modo, vt est virtus theologica. & sic inducit eos ad vnitatem ecclesię, vt non sint inter eos schismata. Alio modo, vt

Fides dupliciter accipitur.

do, vt est virtus moralis. & sic fides idem est quod fidelitas & hoc modo inducit eos ad vnitatem fidelitatis mutuæ. & quod subditur in aliquibus libris, In oratione estote. non est de textu, nec in libris correctis.

10 *Compa.* adinuicẽ sicut mẽbra vnius corporis mystice ipsius Christi. per hoc enim alleuiatur ille qui patitur, cũ percipit alios sibi compatientes, sicut sustinens graue pondus corporale, quando alij cũ eo oneri se supponunt, vt dicit Philosophus. 2. rhetor.

11 *Fraterni. ama.* idest communitatis fidelium, quia licet quilibet per se sit diligendus, tamen magis est cõmunitas diligẽda.

12 *Misericor.* eleemosynas indigentibus tribuendo.

13 *Modest.* in omnibus modum debitum tenendo.

14 *Humiles.* vt non de prædictis bonis per superbiam eleuemini, sed totum attribuatis gratiæ Dei,

15 *Non red.* Hic consequenter ordinat fideles in perpessione mali, in quo quis potest dupliciter deordinari, vno modo per audaciam vicem rependendo, alio modo per timorem in pusillanimitatem decidendo. Igitur primo remouet primum. secundo secundum ibi. *Et quis est.* Prima in duas, quia primo monet vicem non rependere. secundo inducit ad hoc auctoritatem scripturæ, ibi. *Qui enim,* Circa primum dicit. *Non re. ma.* in factis iniuriosis.

16 *Nec ma, pro mal.* id est, verbis contentiosis.

17 *Sed. econ. be.* huius rationem assignat di.

18 *Quia in ho. vo. est.* ad fidem catholicam.

19 *Vt bene.* Dei. hæ. p. quæ non datur maledictis, propter quod dicit Saluator Luc. 6. d. *Benedicite male. vobis.*

20 *Qui enim vi.* Hic consequenter inducit ad propositum auctoritatem scripturæ, Psal. 33. di. *Qui vult vitam diligere.* s. beatam in qua nullus moritur. 21 *Et di. vi. bo,* in beatitudine calesti, vbi dies noctibus non interrumpuntur, faciat supple quod sequit.

22 *Coer. lin.* vt non reddat maledictũ pro maledicto in aperto.

23 *Et la. lo.* contra maledicentem sibi machinando malum in occulto. 24 *Decli. autem à ma.* in opere,

Digitized by Google

A nibus benedicitur, vtique et æmulator esse debet. Et horum teste inducit David dicentem: Quis est, qui cupit videre vitã? Vitã inquam, non qua etiam irrationalia, sed qua homo ſm deum viuit, & dies non malos, sed bonos. Nam dies huius seculi iuxta patriarcham Iacob, pauci sunt, & mali.

a *Quia oculi domini, &c.* ✠ Beda. Quia malũ nos ꝓ malo reddere vetuerat, imo maledicentib. benedicere iusserat, recte prophetico testimonio astruit superna inspectione, & bonos semper videri, & malos, quatenus meminerimus, & nostram patientiã, qui toleramus malos, & nostrã beneuolentiam qua persequẽtibus bona optamus, æterno pręmio remunerãdam, & persecutores nostros si pœnitere noluerint digno plectẽdos esse supplicio. Si vero pœnituerint, nos quoque pro ipsorum salute, quam deprecabamur, a domino coronam iustæ congratulationis accepturos.

Gen.48.

† respectus.

B

† respondendũ cuilibet percuti, vt loquamur de ea.

† mansuetudine, & reuerentia.

tegram perfectionẽ habuerimus, non tantũ eum ore sanctificamus, sed & in cordib. nostris. Sic a nobis sanctificat' nomen dei, qñ induti eo, ea quæ sunt sanctitatis impleamus. Et sicut sanctificat' Christus ab eo, qui imitatur eũ, sic animaduertendum est, qñ qui transcendit mãdatum præsens, quomõ maculet Christũ, qui confitetur eũ ore, & negat operibus. Sic ad quoidã dicit. *Per vos blasphematur nomen meum.*

c *Omni pos.* Volẽti mutuo accipere rationabiles pecunias non negem⁹. Vnde Paul⁹. *In sapientia ambulate propter eos, qui foris sunt, scientes quomodo oporteat singulis respondere.* Foris enĩ existentes, i. nõdum fideles volũt aliquid cognoscere de spe, q̃ in vobis est. Qui ergo ecclesiastico præest magisterio, doceat patientes, ob struat resultantes.

D

Rom.2.

Beda.

† Matt.5.

Col.4.a.

† 35. dist. c qui ecclesiastici.

E

* tanquam maledictoribus.

a ¶ Vt rem absconditam. b ¶ Cum deo, cum fratre. c ¶ Vt rem fugitiuam.

a & faciat bonum, inquirat pacem, & persequatur eam, quia 1

a ¶ Respectus misericordiæ. b ¶ Propter celerem effectum.

oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, 2 3

a ¶ Iudicium, vel manifestatio. b ¶ Vel primo loco, vel reddendo alijs.

b † vultus autem domini super facientes mala. Et quis est, qui 4 5 6

a ¶ Non solum non nocet, quod a malis irrogatur, sed etiam prodest, quia patientiam exercet.

vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed etsi quid pati 7 8

a ¶ Tenendam, uel assequendam. b ¶ Recedendo a fide, & dilectione.

c mini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne ti- 9 10

d mueritis, vt non conturbemini. Dominum autem Christum 11 12

sanctificate in cordibus vestris, † parati semper ad † satisfa- 13

e ctionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis 14 15

f a ¶ Et nõ tantum doctrinam, sed etiam in doctrina modestiam habeatis, quæ est mater omnium virtutum. ¶ Vel secundum modestiam, & timorem, vt quod exterius ostenditis, intus habeatis.

g est spe, & fide, sed cum † modestia, & timore, conscientiam 16

¶ Qui fidem, & spem cœlestium, quam videre non possunt in verbis irrident per uestra bona opera confundantur, quæ bona esse negare non possunt.

h habentes bonam, vt in eo, quod detrahunt de vobis con- 17 18

Beda.

b *Et quis est.* Ideo debetis a malo declinare, & facere bonũ quia nemo potest vos retrahere a bono, nec a corona, si persistere volueritis, imo prosunt dum nocere volunt.

Et quis. Si verba contumeliosa, si rerum damna, si inferũt tormenta, non nocent, sed patientiam vestram exercent. Si quis autem his victus deficit, non ille, qui malum intulit, sed ipse, qui malum non pertulit, nocuit. Tẽtatur omnis dom⁹, & ea, quæ super petram, & ea, quæ supra arenam fundat', sed vniformitas fundamenti coronam perseuerantiæ tribuit, alteram fragilis structura strauit.

c *Timorem au.* In futuro eritis beati, in præsenti autem ne timueritis timorem eorum, id est illa, quę in eis possunt videri timenda, vt regia potestas, & huiusmodi.

d *Dominum autem.* Sanctitatẽ Christi, q̃ sit incõprehensibilis gloriæ intimo cordis affectu intuemini, & sic ipsum Christũ sanctificate in vobis, vt nõ a memoria, nõ ab amore recedat. Qui hãc sanctitatẽ nõ cõsiderat, deficit ad isidias hostis.

✠ Didymus. Sicuti dũ magnificatur deus, non augmentũ magnitudinis ei proferri significatur, sed neque dum glorificat', ei extrinsecus culmen sublimitatis affert', sic neq; dũ sanctificatur dñs, ei titul' sanctitatis augetur, vnde & in cordib. nostris hoc facere iubemur. Si enim sanctitatis eius integram

C

f *Rationem.* Duob⁹ modis de spe nostra, & fide rationem debemus reddere, vt quærentibus fideliter, vel infideliter rectas causas spei, & fidei intimemus, & ipsam fidem, & spem inter pressuras illibatam teneamus, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam conseruandam didicimus, pro cuius amore, nec aduersa pati, nec mortem subire formidamus.

✠ Oecumenius. Præterea et qñ de varijs nefandis rebus nos accusabant, sed & spem nostram inanem esse ostendebant, dicit vt de his meditatas responsiones feramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiã vocat. Id autem mansuete facientes, inquit, & cum benignitate, confirmabitis tunc bene vobisipsis esse conscios, & eos, q̃ prauas de vobis habent suspitiones, pudefacietis.

✠ Didymus. Propterea, qui præsidere ecclesiastico magisterio deputatur, super hoc, quod debet habere doctrinam, debet etiam resultantes obstruere, &c.

g *Sed cum mode.* In ipsa doctrinæ scientia qualitatem docẽdi monet obseruari, vt humilitas, & viuendo, & loquendo monstretur.

h *Vt in eo, quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo, &c.* Vel curate benefacientes, vt qui vestræ bonæ conuersationi detrahunt, veniente tempore retributionis confundantur videntes vos cum Christo coronari, se cum diabolo damnari.

F

a Melius

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fa. bo. *Hæ sunt enim duæ partes iustitiæ.*

2 Inquirat pa. *cum proximo, etiam iniurioso, Ro. 12. d.* Quod ex vobis est, pacem cum omnibus hominibus habentes.

3 Et perse. eam. *i. perfecte sequatur, & subditur ratio cũ dicitur.*

4 Quia o. &c. iust. *sicut super spiritualiter dilectos, oculus enim dirigitur, ad id quod specialiter amatur.*

5 Et au. eius in pre. e. *tanquam parata ad exaudiendum.*

6 Vultus autem do. *scilicet iræ, et indignationis, vnde in Hebræo sic habetur. Ira domini.*

7 Super fa. ma. *ad eos puniendum, vnde in psal. subditur. Vt perdat a terra, scilicet viuentium memoriam eorum.*

8 Et quis est. *Hic consequenter remouet timorem inordinatum, per quem homo cadit in pusillanimitatem, & frangitur per inconstantiã.* Et quis est, qui vo. no. *vos persequendo.*

9 Si boni æmu. fu. *quasi dicat nullus est. hic boni genitiui casus, et neutri generis. amatoribus enim boni, & imitatoribus, quod importatur per æmulari, (vnde versus. Aemulor inflatur amat, inuidet ac imitatur) persecutiones non sunt ad detrimentum, sed magis ad virtutis augmentum. ideo subditur.*

10 Sed & si quid pa. &c. beati. *supple estis in spe, & postea eritis in re si perseueretis. ideo concludit.*

11 Timorem autem, &c. ne ti. *timore deiiciẽte a bono virtutis.*

12 Vt non contur. *impatienter aduersa sustinendo.*

13 Dominum aũt. *Hic consequenter ordinat fideles ad deum, & secundo inducit exemplum, ibi.* Quia Christus. *Ad deum autem bene ordinatur homo per fidem charitate formatam, & hoc in trib. Primum est, quòd hæc in eius corde firmetur, & quantum ad hoc dicit.* Dominum autem Chri. sanctifi. *id est firmate. Sanctum enim in vna significatione idem est, quod firmum.*

Homo per fidem ordinatur ad deum in tribus.

14 In cordib. ve. *sibi firmiter adhærendo, quia firmus est in seipso Secundũ est vt hæc fides ad alios deriuetur, & quantũ ad hoc subdit.*

15 Parati semper ad satisfactionem omni poscen. *quæ fit dupliciter. Vno modo fideli simplici, qui petit a magis prouecto in fide plenius erudiri. Alio modo infideli fidem irrationabilem reputãti. Prima satisfactio est per doctrinam charitatiuam, secunda vero per fidei rationabilem defensionem, ostendendo quòd continet omnẽ sanctitatem, & quia per miracula a deo confirmata est, qui non potest esse testis falsitatis, & huiusmodi. secundum a domino datam ipsi defendenti. vnde & ille promittit Luc. 21.* Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. *verumtamen ista defensio debet carere præsumptione, & iactantia, ideo subditur.* Sed cum modestia. *idest modo debito, & honesto.*

16 Et ti. &c. bo. *ita quod sit bona dispositio interius, & exterius.*

17 Vt in eo, quòd de. &c. *reputantes vos fatue, & male credere.*

18 Confundantur. *in seipsis ex bona vestra responsione, & sancta conuersatione. Tertium est, quod propter quacunque aduersa homo a fide non euellatur, & quantum ad hoc subditur.*

13 Do- 1 Melius

Digitized by Google

a *Melius est.* Ita debetis calũniatores pati, & cõfundere, quia tutius est vobis pati pro benefactis, q̃ pro malefactis. Hic illos arguit, qui cum pro culpis arguuntur a fratrib. vel etiam pœnis coercentur, patienter tolerant, sed si absque culpa aliquid eis infertur a fratrib. mox prorumpunt in iracundiã, et qui hactenus videbantur innoxij per impatiẽtiam, & murmurationem, reddũt se noxios. Vult fuit Tobiæ percuti cæcitate sine culpa, vt probaretur eius patientia, quam Elymæ mago, qui pro perfidia percussus a creditorum dementatione remouetur, & æternæ vltioni pparatur.

✠ Chrysost. Ob id martyres amamus, non quod cruciãtur, sed quod non ob malefacta puniãtur. Prædonibus raduntur latera, & monumentorum persossoribus, maleficisque: idẽ patiũtur, & martyres. Facta quidem sunt eadem, cæterum causa cur hæc fiant, non est eadem.

† mortificatos quidem carne viuificatus.

† Matt. 24. c Lucæ 17. f

a ¶ Q de hoc confundantur, quod calumniantur.

fundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo cõuersationem.

a ¶ Quæ maior est, præparat retributionem.

Melius est enim, vt benefacientes si voluntas

a ¶ Si non semel morimur, i. temporali morte pro qua reddetur merces æterna.

Dei velit, pati, quam malefacientes, † quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos

a ¶ Offert nos Christus deo patri, i. vitam nostram laudabilem in conspectu patris ostendit, cum per mortificationem carnis pro illo gaudemus immolari, vel offert nos deo, cum absolutos carne nos in æternum regnum introducit.

offerret deo, † mortificatos quidem carne, viuificatos au-

a ¶ Sancto, vel nostro.

b ¶ Tenebrarum, & infidelitatis, vel in carcere, i. in carnalibus desiderijs viuens.

tem spiritu. In quo, & his, qui in carcere erãt, spiritu veniens

a ¶ Per Noe. b ¶ Non credebant deo per Noe comminanti,

prædicauit, qui increduli fuerãt aliquando, † quando† expectabant dei patiẽtiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca,

a ¶ Crediderunt Deo.

b ¶ Per illos, qui submersi sunt in diluuio, significatur mortificatio carnis. per illos, qui saluati sunt, significatur viuificatio spiritus. ¶ Qui spem octauæ habebant.

in qua pauci, idest, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam.

b *Quia, & Ch.* Qui ergo iustus patitur, Christum imitatur, qui flagellis corripitur, latronem imitatur, qui cum Christo in cruce cognito paradisum intrauit, qui nec flagellis corrigitur, sinistrum latronem imitatur, qui propter peccata ascẽdit in crucem, & post crucem iuit in Tartara.

c *Offerret deo.* Quia etiam tunc, si qui ad prædicationem domini, quam per vitam fidelium prætendebant, credere voluissent, & ipsos offerre deo patri gaudebat. Si qui autem detrahebant de bonis quasi de malefactoribus, imminente diluuio confundebantur.

In 54. cap. Isaiæ.

d *Mortificatos quidem carne, viuificatos autem, &c.* * Hier. Dñs iuxta Petrum, occisus est carne, viuificatus spiritu, & prædicauit spiritibus constitutis in carcere, quando dei patientiã expectabat in diebus Noe, diluuium impijs inferens.

Epistola ad August.

* Euodius. Interrogo, qui sunt illi spiritus, de quibus in Epistola sua ponit Petrus, Mortificatus carne, viuificatus autem spiritu, in quo, & eis, qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit?

Epist. 99. ad Euodium.

* Aug. Ipsa scripturæ verba satis indicant, eis qui diligenter attendunt, quia Christus mortificatus carne, viuificatus aũt spiritu. In quo spiritu adueniens pdicauit illis spiritib. q increduli fuerant, aliqñ in diebus Noe, quoniam priusquam veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sępẽ antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonẽs sicut volebat vtique in spiritu, quo spiritu, & viuificatus est, cum in passione esset carne mortificatus, &c.

Sermo. 14. de verbis Apost.

✠ Idem. De Christo dictum est, Mortificatus carne. viuificatus spiritu, sic de homine dici potest, Tabefactus carne, iustificatus spiritu. Qđ nascitur de carne, caro est, &c.

† Rom. 5. b Heb. 9. g De consecr. dist. 2. cap. sufficit. & dist. 1. c. semel & c. iteratur in prin.

* Oecumen. Christus mortuus quidẽ liberauit nos a morte, & corruptione, in nouando nobis resurrectionem, & dando per suum exemplum, ne deinceps sine spe resurrectionis morientes subeant mortem. Viuificat autem, hoc est resurgens ex mortuis virtute diuinitatis, simul vitæ restituit omnes, qui in inferno erant, vna resuscitans secum. Multa namque corpora sanctorum, qui dormierant, excitata sunt, &c.

† expectabatur dei leuitas.

Matt. 27.

Beda Aug. epist. 99.

e *In carcere.* Qui habẽt sensum obscuratũ tenebris, merito ẽt in hac vita dñr carcere inclusi, & in hoc interiori carcere mentis operibus iniustis grauãtur, donec carne soluti in exteriores tenebras proijciantur æternæ damnationis. Habẽt & iusti hic carcerẽ, sed tribulationum, reprobi vero vitiorũ.

f *Spiritu ve. prædi.* Qui nostris tẽporib. carne veniens iter vitæ mundo prædicauit, ipse ẽt ante diluuium eis, qui tunc increduli erãt, vixerãtq; carnaliter, spiritu veniẽs pdicauit, g spiritũ. n. sanctũ erat i Noe, & in cæteris bonis, p quorũ bonã conuersationẽ alijs malis pdicabat, vt cõuerterent ad bona.

g *Quando expe. dei pa.* Cum patiẽtia dei inuitaret illos ad pœnitentiam, parcens illis per centum annos quibus Noe ędificabat arcam, per quam ostẽdebatur quid futurum esset in mundo, ipsi non vtebantur patientia dei ad pœnitentiam, sed expectabant eam quasi esset duratura semper.

h *Noe.* Qui interpretatur requies, significat Christum, qui dat suis fidelibus requiem animarum.

i *Cum fabri. ar.* Sicut arca fabricata est de lignis leuigatis, sicut ecclesia de collectione fidelium animarum, sicut pereũte mundo pauci saluantur per aquam, sic ad comparationẽ pereũtium paruus est electorum numerus, quia angusta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inueniunt eam.

a Quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 Melius est enim. *Et iungatur sic litera.*
2 Benefacientes. *fide per dilectionem operante.*
3 Pati. *aduersa quæcunque.*
4 Si volun. dei ve. *pro fidelium probatione.*
5 Quam malefa. *idest indebite resistentes.*
6 Et quia Christus. *Hic ad propositum inducit exẽplum de Christo, in quo non potuit poni exemplum quantum ad primam fidei conditionẽ. s. eius confirmationem in corde credentis. nam in eo non fuit fides, sed clara visio ab instanti conceptionis. sed quantum ad fidei derivationẽ in alijs, & sufferentiam aduersorũ propter eius veritatẽ, ponit exẽplũ de Christo, & primo quãtum ad vltimam, vt continuet se literæ immediate præcedenti, di.* Quia & Chri. semel pro peccatis.
7 Mortuus est. *q. d. dedit nobis exemplum in hoc. Et dicit semel, quia resurrexit ad vitam immortalem, & quia vna mors eius sufficit ad omnia peccata delenda.*
8 Iustus pro iniustis. *vt ipsos iustificaret. ideo subditur.*
9 Et n. offer. deo. mor. q. ca. *i. insensibiles factos ad desideria carnis.* 10 Viuifica. au. spiritu. *idest sensibiles, & mobiles factos ad sequendum instinctum spiritussancti.*
11 In quo. *Hic consequenter ponit exemplum de alia conditione, s. de deriuatione fidei, & prædicatione. & primo ponit exẽplũ, secundo infert corollariũ, ibi,* Quod, & vos. *Circa primũ sciendum, quòd prædicatio Noe vocando ad pænitẽtiã peccatores sui temporis ne perirẽt in diluuio, fuit figura pdicationis Christi per se, & discipulos vsque ad finẽ mundi, vocando peccatores ad pænitentiã; ne pereant in iudicio finali. propter quod de hoc ponit exẽplum per locum a minori faciens argumentum, quia si illos vocauit ad pænitentiam, multo fortius vocauit, & vocabit alios, & hoc est, quod dicitur.* In quo. *i. ad figurandũ peccatorũ mortificationẽ in carne, & viuificationẽ in spiritu modo dicto.* 12 Et his, qui in car. *e. ligati consuetudine peccandi. secundum illud Pro. 5 d.* Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringetur, *quod erat tempore Noe. secũdum quod dicitur Gen. 6. b.* Omnis caro corruperat viam suã.
13 Spiritu ve. præ. *s. per Noe, cui inspirauit facere arcã, & prædicare pænitentiã, licet enim non fuerat adhuc humanitas Christi, tñ suppositum est æternum. Heb. 13. b.* Iesus Chri. heri, & hodie, ipse & in secu. 14 Qui incre. fue. aliquañ. *ipsi deo loquenti per Noe, quia non credebant, quòd diluuium deberet inundare.*
15 Quando expe. dei pa. *peccatores ad pænitẽtiam. cxx. annis secundum, quod dicitur Gene. 6. a.* Eruntque dies illius cxx. annorum. 16 Cum fabri. ar. *per Noe, & filios eius.*
17 In qua pau. i. octo ani. *scilicet Noe, & tres filii eius, & vxores eorum, Gen. 7.*
18 Saluæ factæ sunt per aquam. *inquantũ eleuauit arcã in sublime a terra, Gen. 7. Isto modo exponit glossa, & doctores communiter passum istũ. Sed quia hæc expositio accipit mystice carcerem pro consuetudine peccandi, iõ aliter potest dici absque præiudicio tamen, q accipitur carcer pro limbo inferni, in quo detinebantur patres antiqui sic exponendo.* In quo. *s. vt plures offerret deo patri.* Et his, qui in c. e. *i. in limbo.* Spiritu ve. *quia in anima descẽdit ad detentos in limbo corpore iacẽte in sepulchro.* Prædicauit. *quia tũc eis mysterium suæ incarnationis, & redẽptionis impletũ esse declarauit, inter quos erãt aliqui, qui perierãt in diluuio corporaliter, & põt dici probabiliter, quod videntes*

Digitized by Google

* August. Noe cum suis per aquam & lignum liberatur, sic & familia Christi per baptismum, & passionem crucis. Præter arcã, omnis caro, q̃ terra sustentabat consumpta est, sic præter Ecclesiæ societatẽ aqua baptismi, quãuis eadem sit, non solũ non valet ad salutẽ, sed valet potius ad perniciem. Per aquam, & arcam Noe cũ suis sublimatus est sic familia Christi p baptismũ, & passionem, conuersationẽ habet in cælis, & sedet cum Christo in cœlestibus. Pauci admodum, id est, octo homines saluati sunt in arca, alijs innumeris pereuntibus, sic valde pauci per crucem, baptismum, vitamque Christianis dignam ad vitam æternã perueniunt. Omne genus animalium etiam immundorum erat in arca, sicut in Ecclesiæ sacramentis, & boni, & mali versant, &c.

Lib. 12. cont. Faust. cap. 14. 15. 16. 17. &c.

† Cuius figuræ nunc respõdes baptismus nos quoque saluos reddit, quo non carnis sordes abiiciuntur, sed quo fit, vt bona conscientia bene respondeat apud deũ per. &c.

a ¶ Non sufficit habere baptizando bonam conscientiam nisi ad interrogationem ecclesiæ fidem suam ostendat.
a ¶ Et hoc per resurrectionem, vt sicut Christus surrexit a mortuis per gloriam patris ita, & nos purgati a vitiis per aquam regenerationis in nouitate vitæ ambulemus.
a ¶ Qui potest, quia est in d. &c.
a ¶ Et post destructam mortem. b ¶ Angeli primus.
c ¶ Potestates secundus. b ¶ Virtutes tertius ordo.

a † Quod, & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma, nõ [1]
b carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interroga- [2] [3] [4]
tio in deum, per resurrectionem Iesu Christi a mortuis, qui [5] [6]
c est in dextera dei, degluttiens mortem, vt vitæ æternæ hære- [7]
d des efficeremur, profectus in cælum, subiectis sibi angelis, & [8]
e potestatibus, & virtutibus.

a *Quod & v. nunc si. f.* Baptisma facit saluos, baptisma dico similis formæ, idest per omnia assimilatum illi arcæ, q̃a quicquid ibi carnaliter, hic spiritualiter geritur.

Quod aqua diluuij nullos saluauit extra arcam positos, sed occidit, significabat omnem hæreticum, licet habẽtem baptismi sacramentum, non alijs, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca subleuatur ad celum.

Beda b *Non car. de. sor.* Non dico illũ baptisma saluare, vbi tantũ est depositio sordiũ carnis, i. vbi caro tantũ abluitur exterius, qđ hæretici habuerunt, sed vbi est interrogatio puræ cõsciẽtiæ, i. vbi interrogat, & exigitur a baptista bona conscientia baptizandi, q̃a tale baptisma saluat, aliud occidit: Interrogatio facta, & tendens in deum, vt per bonam conscientiam vnum efficiatur cum deo.

*Aug. Quia visibilia sacramenta pietatis inesse possunt et impijs, sicut habuisse baptisma Simonẽ magũ legimus, tunc tales quales apostolus ait. *Habentes formã pietatis, virtutem aũt eius abnegantes.* Virtus autem pietatis est finis præcepti, i. *charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Vnde Apost. Petrus cum de sacramento arcæ, in qua Noe domus a diluuio liberata est, loqueretur, *Sic, & vos*, inquit, *similis formæ baptisma saluos facit.* Et ne tibi sufficere putarent visibile sacramẽtum, per quod habebant formam pietatis, & per malos mores perditẽ viuendo, virtutem eius abnegarent, continuo subijcit: *Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in deum, per resurrectionem, &c.*

Lib. 19. contra Faust. c. 12. & 13. Act. 8. 1. Tim. 3. 1. Tim. 1.

Beda c *Deglutiens mor.* Quod deglutimus, agimus vt in corporib. nostris assumptũ nusquã pareat. dominus sic mortem funditus consumpsit, vt nihil contra se valeret, & manente specie veri corporis, abesset labes priscæ fragilitatis. Quod etiam nobis promittitur. vnde addit, vt & nos vi. æter. hæ. effi.

d *Profectus.* Sicut Christus resurgens ascendit in celum, & sedet ad dexteram dei, sic etiam nobis per baptisma viam salutis, & regni cęlestis patrię introitum signauit.

Beda e *Subiectis si. an.* Semper angelos subiectos fuisse filio Dei non dubitamus, sed hic ideo subiectionis meminit, vt assumptam humanitatem, ita in resurrectione sublimatam monstraret, quod omni angelicę dignitatis potentię pręferatur. Vnde, Omnia subiecisti sub pedibus eius.

Psal. 8. b.

NICOLAVS DE LYRA.

videntes diluuium increscere, secundum q̃ prædixerat Noe, crediderũt multi, qui prius erant increduli, & pœnituerunt, de peccatis suis, & sic descenderunt ad limbũ cum patribus aliis. Si autem cõtra hoc dicatur, quod diluuiũ venit sic subito, q̃ non potuerunt pœnitere, secundum q̃ videtur Saluator dicere Luc. 17. f. Edebãt, & bibebãt, &c. & venit diluuiũ, & perdidit oẽs. *Dicendum, q̃ licet subito venerit in vallibus, & plana terra, non tñ sic in montibus, quia aquæ in augmento suo posuerunt. 40. dies. & 40. noctes, & sic habitantes in locis arduis, videntes aquas increscere, sicut dixerat Noe, potuerunt pœnitere. Et forte de aliis, sicut de istis dicitur.* Qui incre. fue. ali. q. ante inũdationẽ *diluuii, sed tũc crediderũt, vt dictũ est. Cætera exponãtur, sicut prius.*

1 Quod & v. *Hic ex prædictis infert corollarium. dixerat. n. paucos per aquam fuisse saluatos in diluuio, inquantum arca eleuauit eos a terra. Ideo dicit, quod simili modo aqua baptismalis saluat spiritualiter, per gratiam ibidem datam eleuat mentes a terrenis desideriis ad petendum cælestia, & hoc est, quod dicit.* Quod & vos nunc similis formæ sal. fa. *spiritualiter. Iungatur sic litera.*

2 Baptis. si. for. *i. modo simili, tũ quia pauci saluãtur per baptismũ respectu non saluatorũ, tum quia eleuat a terrenis ad superiora modo dicto, sicut aqua diluuii saluauit Noe, & qui cum eo erant corporaliter, eos eleuando ad superiora.*

3 Non c. de. s. *q. d. virtus baptismi non est solum in lotione corporis, sed principaliter in lotione mentis. ideo subditur.*

4 Sed con. b. inter. *Nam a baptizando quæritur. Credis in deũ, & respondet. Credo, per se, si est adultus, vel per patrinos si est paruulus. Fides autem charitate formata facit conscientiam bonam in deum tendentem. & ideo coniungitur cum eo, quod prædicitur,* Consci. b. *supple tendentis in deum.*

5 Per re. Ie. Chri. *per quem habemus introitum ad cælestia secundum, quòd dicitur in collecta Paschæ: Deus qui hodierna die per vnigenitum tuum æternitatis nobis aditum deuicta morte reserasti, & cæte.*

6 Qui est in dex. d. *per suam ascensionem, Mar. vl. d.* Assumptus est in cælum, & sedet a dextris dei.

7 Deglutiens m. *quia resurrexit ad vitam immortalem, & quia abstulit a nobis mortem culpæ.*

8 Subie. si. *Hic angelorum tres ordines exprimuntur. vnus de inferiori Hierarchia, cum dicitur.* Angelis. *& duo de media, ibi.* Et potestatibus, & virtutibus. *& per hos omnes alii intelliguntur quibus homo Christus præficitur.*

CAP. IIII.

¶ Quia deglutiuit, quia hæredes erimus.
a ¶ Non in deitate. b ¶ Sicut ipse sponte, & nos sponte, sicut tolerauit omnia, & nos toleremus, vnde venit vtilitas.
a ¶ Confirmando se in bonis operibus.

a CHristo igitur passo in carne, & vos eadem cogita- [1] [2] [3]
b tione † armamini, q̃a q̃ passus est in carne desijt a peccatis, vt [4] [5]
non iã desideriis hominũ, sed volũtati dei, quod reliquũ est [6]

† armemini

CAP. IIII.

a *Christo igitur passo. &c.* Postquam exemplum dominicæ resurrectionis, & nostrę ablutionis de arcę, & diluuij sacramento astruxit redit ad hoc, q̃ inceperat, vt imitãtes Saluatorem inter bona, quæ agimus patienter malorum nequitiã toleremus. Quisquis iustorum martyrio corpus subijcit, nihil in mũdo habens vbi peccet, hoc tantũ desiderare cogitur, vt finito certamine percipiat coronã vitæ. Taliũ mẽtes cupit Petrus semper imitari cum proposito dominicæ passionis exẽplo. Nos eadem cogitatione contra nequitiã prauorum, contra eblectamenta vitiorum præcipit armari, volens intelligi, quòd etiam nos in pace ecclesiæ quiescentes, si habitum patientis induimus facile iuuante deo lapsus vitamus peccatorum.

b *Quia qui passus.* Qui timore iudiciorũ cælestium carnales in

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

CHristo igit. pas. *Hic beatus Petrus ordinauit fideles respectu sui & secundo reuertitur ad ordinandum eos respectu proximi ibi,* Ante omnia. *Talis enim reuersio maxime fit in moralibus propter connexionẽ virtutũ. vnde & Philosophus. 1. Ethico. tractat de felicitate, & iterũ redit ad tractandũ de ea in fine libri. Respectu vero sui bene se habet homo, qñ caro subditur spiritui. hoc autem fit per macerationẽ, & concupiscentiarum repressionem, & per diuinæ punitionis appropinquationem, quæ ponitur ibi,* Omniũ finis. *Cir. primũ dicit*

1 Christo igi. pas. & vos ea. co. a. *quia talis cogitatio inducit ad macerationẽ carnis, & repressionẽ cõcupiscentiæ carnalis. iõ subditur,*

2 Quia qui pas. est in. c. *idest redegit carnem suam in obedientiã animæ.* 3 Desijt a p. *carnalibus.* 4 Vt n. iam. *id est voluptatibus carnis quas cõmuniter desiderant homines.* 5 Sed v. d. *Iungatur sic litera, Sed voluntati dei viuat, ei obediendo.*

6 Quod reli. est in carne vi. *i. residuum præsentis uitæ.*

1 Sufficit

Digitized by Google

A in mente concupiscētias extinguit, iā similis Christo crucifixo, quasi mortuus existens peccatis, dei tantū seruitio viuit.

a *Blasphemantes.* Et si blasphemant vos segregatos a perfidia sua, tamen in conuersatione vestra opera iustitiæ, & pietatis videntes mirantur, & fidem quodammodo venerant.

a ¶Vere iam cessat a peccatis, quia considerata immanitate sceleris, sufficit impendisse præteritū tempus.

in carne viuat temporis. † Sufficit enim præteritum tempus [1]

a ¶Secundum. b ¶Ita consummandam, quod sicut Gentes ambulauerunt de vitio in vitium, non stabiles in vno vitio.

ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambulauerunt in luxurijs, desideriis, vinolentiis, comesationibus, potationibus, ebrietatibus, & illicitis idolorum cultibus. † In [2–5]

a ¶Quia carnem crucifixistis cum vitiis, & concupiscentiis,

quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem lu- [6–8]

a ¶In quam prius currebatis.

b ¶Ideo minus curate si benefacientes blasphemamini a reprobis, quia etsi vos taceretis, non tacebit iustus iudex, qui & illis blasphemiæ, & vobis patientiæ præmia restituet.

a xuriæ confusionem, blasphemantes, † qui reddent ratio- [9–11]

b nem ei, qui paratus est iudicare viuos, & mortuos. Pro- [12–13]

a ¶Ideo non debetis curare, quia.

pter hoc enim, & mortuis euangelizatum est: Vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant [14–16]

c autem secundum Deum in spiritu. Omnium autem [17]

Beda b *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est.* Tāta cura est deo nos mortificari carne, viuificari spiritu, vt his quoque, q maioribus criminibus inuoluti, inter mortuos erāt numerandi, verbum fidei euangelizare præceperit, vt iudicentur quidem, i. condēnentur a seipsis secundū homines, i. secundū hoc, quòd ad mortē peccatorum vixerūt in carne, i. in carnalibus desiderijs, & abiectis vitijs viuant in spiritu, i. spiritualiter iuxta voluntatē dei, vel iudicentur secundum homines, idest secundum rationē quam deus dedit hominibus, vt ratio ipsorum damnet mala in impijs.

† Sat enim est nobis, quòd ante acto vitæ tempore volūtatem Gentiū patrauerunt, cum versaremur in lasciuiis, vinolentiis, &c.

†De con. dist. 2. c. omnia in fine.

B ⁂ Oecumenius. Ordo talis est. Hi qui vos calumniantur reddent rationem ei, qui oēs iudicat viuos ac mortuos. Nā iudicātur, & mortui, quod manifestū est ex aduentu dñi ad inferos. Quum.n. eo quoque venisset, prædicauit, sicut & ijs qui in terra viuebant, non quidē sermone, sed opere. Et quēadmodum in mundū aduenicns, ijs qui parati erāt, vt ipsum cognoscerent ad iustificationē venit, ignorare aūt cupientibus, ad condemnationē, ita & his, qui apud inferos erāt. Nā his, qui secundū carnem humano more vixerāt, ad iudiciū aduenit, illis vero, qui secundum spiritum vixerant, ad gloriā, & salutem. Itaque, & viuorum, & mortuorum iudex merito dici potest. Itaque quod dicitur, *Vt iudicentur carne*, ita accipiendum est, quod cum accessisset dñs ad eos, qui apud inferos erant, illi qui in mundo carnaliter vixerant, condēnati sunt, qui vero spiritualiter, reminiscēdo cum domino, aut per spem bonam vixerūt. Porro, *iudicentur, ac viuant*, dictum est, sumendo tempus pro tempore, nempe futurum pro præterito, quod frequens est in sacra scriptura.

Libro de recta fi. ad Theodo. imperat.

⁂ Cyril. Alex. Anima Christi vnionem ad verbum sortita descendit quidem in infernum, diuina autem virtute, & potestate vtens, etiam spiritibus, qui illic erant apparuit, dicēs illis: Egredimini, & his, qui in tenebris: Reuelamini. Et tale quiddam etiam Petrus dixisse videtur de verbo dei, & anima ipsius secundum dispensatiuam vnionem Neque enim nuda, & per se deitas vnigeniti descendit in infernum, & prædicauit ijs, qui illic spiritibus, sed neque admittimus, qđ

C ipsa in animæ speciem transformata sit, sed quemadmodum cum ijs, qui adhuc in carne, conuersatus est cum carne, ita & animabus in inferno prędicauit, animam habens sibi vnitam, in qua fuit.

In capi. 19. Io.

* Idem, Cū tempus iam esset, vt etiam spiritibus apud inferos prędicaret, (venit.n. vt tam viuorum, quam mortuorū dominaretur) mortē pro nobis suscepit, cū inclinato capite tradidit spiritum.

D

Cont. heresim 46.

⁂ Epiphanius. Christus venit, vt ijs quidem, qui olim ipsum cognouerūt, & ab ipsius deitate nō aberrauerunt, verū propter errores in inferno detēti sunt, indulgentiā largiret, his quidē, qui adhuc in mundo sunt per pęnitentiā, q vero in inferno, p misericordiam, & salutem.

Cont. hæresim 77.

⁂ Idem. Ex Athanasio. Corpus erat in monumento positū quando ipse iuit ad prædicādum etiam spiritibus in carcere velut Petrus dixit, id quod maxime ostendit demētiam eorū, qui dicunt in ossa, & carnem mutatū esse Verbum. Si enim hoc esset, non fuisset opus monumēto, ipsum enim iuisset p seipsum corpus ad prædicandum spiritibus in inferno.

- ebrietatibus † Atque id absurdum illis videtur, quod non accurratis vna cum ipsis in eandem luxus effusionem, qui de vobis male loquuntur, qui reddent, &c.

libr. de incarnat. Verbi.

⁂ Athanasius. In morte Christi corpore non vltra sepulchrum delato, anima ad inferos penetrauit, locis ingēti interuallo discriminatis, vt animarum quas infernus tenebat, vincula, sua anima disrumperet, &c.

E

libr. 6. stromat.

Iob 28.

⁂ Clemens Ale. Prędicauit dominus ijs quoque, qui erāt apud inferos. Dicit quidem certe scriptura. *Dicit infernus perditioni: Eius speciem non uidimus, eius autem uocem audiuimus.* Nō locus vtique voce accepta, dicit ea, sed ij, qui sunt collocati apud inferos, &c. Operatur aūt existimo, Seruator, q̄nquidē eius est opus seruare, quod quidē certè fecit, vt qui eos, qui in ipsum voluerint credere, per prædicationē, vbicunque essent, traxerit ad salutē. Si ergo dominus nulla alia de causa descendit ad inferos, quam vt annunciaret euangelium, sicut descēdit, vt annūciaret omnibus, aut solis Hebræis? &c.

Epist. 99.

⁂ Aug. Fuisse Christum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium prę̄stitisse non dubito, vt ab eisdem doloribus saluos faceret.

In capi. 4. ad Ephes.

* Ambro. Christus triumphato diabolo, descendit in cor terræ, vt ostensio eius prædicatio esset mortuorum, vt quotquot cupidi eius essent liberarentur.

In psa. 118.

* Hilarius. Scit Dauid exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare, scit testante Apostolo Petro, descendente in inferna domino, etiam his, qui in carcere erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuisse.

libr. 4. cap. 45.

* Irenæus. Ea propter dominum in ea, quæ sunt sub terra descendisse, euangelizantem, & illis aduētum suum, remissionem peccatorum existentem his, qui credunt in eū. Crediderunt autem in eum omnes, qui sperabant in eum, idest, qui aduentum eius prænunciauerunt, & dispositionibus ei9 F seruierunt iusti, & prophetæ, & patriarchæ, quibus similiter vt nobis remisit peccata, &c.

c *Omnium.* Quia dixerat in iudicio iudicādos viuos, & mortuos, ne quis blandiretur sibi de longinquitate futuri iudicii, consulte admonet, quia etsi incertus aduentus est extremi discriminis, tamen certum est omnibus, quòd in hac vita diu subsistere nequimus.

a *Vigilate*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sufficit enim præ. tem. *i. debet pænitenti sufficere, q̄ præterito tempore vixit carnaliter, quam vitam Gentes volunt communiter, & appetunt. Et per hoc, quod dicit.* Sufficit. *non intelligenda est approbatio vitæ præteritę, sed magis reprobatio. Potest etiam aliter exponi, vt hæc litera. Sufficit enim præteritum tempus, iungatur cum eo, quod subditur.* 2 Ad voluntatem Gentium consummandam. *Quoniam aliqui se laxant ad peccata carnalia per aliorum monita.*

3 Qui ambulauerunt in luxurijs. *quantum ad actum exteriorē.*

4 Desiderijs. *quantum ad affectum interiorem. Consequenter tangit vitium gulæ, quod est incitamentum luxuriæ, di.*

5 Vinolentijs. *per excessum in vino.*

6 Comesationibus. *in cibo.*

7 Potationi. *inebriatiuis quibuscunque, quarum aliquæ sunt aliæ a vini potatione.*

8 Et il. id. c. *qui cultus frequenter oriuntur ex prædictis.* Exo. 32. b. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. *idest idololatrare.*

9 In q. ad. *infideles, & luxuriosi.*

10 Non c. n. in eā. lu. c. *quia non concomitamini amplius eos in prædictis vitiis.* 11 Blas. *Christum in quem creditis.*

12 Qui re. ratio. *in iudicio finali.*

13 Prop. h. e. & m. *idest, in fidelibus, secundum illud Matt. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.*

14 Euange. est vt iu. *idest, vt credentes condemnentur.*

15 Se. h. in c. *ab hominibus carnaliter viuentibus.*

16 Vi. autem se. D. *Ex conuersione enim ad fidē ista duo consequūtur, sed primū occasionaliter, secundum autem ex intentione euangelizantium fidem.* 17 Omnium au. *Hic ponitur secundum repressiuum carnalium vitiorum, cum dicitur.* Omnium a. f. a. *Quia de die iudicii nemo scit. Propter quod est cogitanda tanquam semper propinqua, & talis cogitatio reprimit carnalia vitia, ideo subditur.*

1 Estote

Digitized by Google

A a *Vigilate in or.* Ne animus aliquid cogitet præter id solum quod precatur. Cum ad orãdum stamus omnis carnalis cogitatio absistat, intentio cordis sincera deum non sono vocis, sed sensu animi oret.

Beda b *Charitatem conti. haben.* Qui per charitatem proximũ monet, increpat, castigat, per charitatem operit multitudinẽ peccatorum, *quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum.* (Iaco.5.d)

c *Quia char. op.* Ex fragilitate carnis nõ semper orationi, & hospitalitati, vel alijs virtutib. insistere possumus, quas p officiũ corporis, & opportuna tempora fieri necesse est. Ipsa autẽ charitas cuius instinctu hęc foris agũtur, quæ interiori homini præsidet, sẽper ibidem haberi, quamuis in publicũ non semper ostendi potest. (†vehementẽ. †Rom.12.c Heb.13.a Phil.2.b)

B

Beda d *Si quis lo.* Si quis habet scientiam loquendi, non sibi, sed deo imputet. timeat ne præter voluntatẽ dei, vel auctoritatẽ sanctarum scripturarum, vel prętcr vtilitatem fratrem doceat, nec quod dicẽdum est taceat. († dũ per ignẽ exploramini, quæ res ad experimentũ vestri fit. Matt.5. †probris afficimini.)

e *Si quis mi.* Cum omnia bene, & secundum voluntatem eius feceritis, non vestris meritis, sed gratiæ eius attribuatis vt alij videntes vestra bona opera, glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

C

Beda f *Cha. no.* Si patimini feruorẽ tribulationum, quæ contra rationem inferuntur ad vestrã probationẽ, & gloriã, non ideo putetis vos esse exules a membris Christi, & nolite mirari de illatis malis, vt per illa tentet vos deus, & probet, quia antiquum, & frequens est electos dei pro æterna salute in præsenti aduersa pati.

D

* Cyprianus. Ne quisquam miretur nos assiduis persecutionibus fatigari, & pressuris augentibus frequenter vrgeri, quando hæc futura in nouissimis temporibus dominus ante prædixerit, & militiam nostram magisterio, & hortamẽto sui sermonis instruxerit. Petrus quoque Apostolus eius docuerit, ideo persecutiones fieri, vt probemur, & vt dilectioni dei, iustorum precedentium exẽplo, nos etiã morte, & passionib⁹ copulemur. Posuit enim in epistola sua dicens: Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec excidatis tanquam nouum vobis contingat. (Epist. 56 quæ est ad Thibaritan. †sobrii. †22.q.4 c.quæ sacramento & 23.q.7.c. quẽ admodum. De pœ.dist.3. c.intantum. De bapt. & ei⁹ effe.c.maiores ecclesiæ. †1.q.3.c. non solum)

E

* Idem. Ad hoc pressuras, & persecutiones fieri, vt probemur, in Deuteronomio: *Tentat vos dominus vester, etc.* Et apud Salomonem. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Et Petr⁹ in epistola: Nolite mirari ardorem, &c. Timendas non esse iniurias, & pœnas persecutionum, quia maior est dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum, Ioannes in epistola probat. *Maior est, qui in vobis est, quam qui in isto mundo, & cætera.* (Libro de exhortatione martyrũ.ca.9. & 10. Deuteron.13. Eccle.27.)

F

g *Beati eritis, &c.* Qui patitur pro nomine Christi, beat⁹. nõ enim (1.Io.4.)

---

a finis appropinquabit. Estote itaque † prudentes, & vigi- (1, 2) late in orationibus. Ante omnia autem mutuam in vobis- (3) b metipsis charitatem † continuam habentes, † quia charitas (4) c operit multitudinem peccatorum. † Hospitales inuicem, si- (5) ne murmuratione. Vnusquisque, sicut accepit gratiam in al- (6) terutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores (7, 8) d multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, † quasi sermones (9, 10, 11) e Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat (12, 13) Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christũ (14, 15) f cui est gloria, & imperiũ in secula seculorũ, amẽ. charissimi, (16) nolite peregrinari † in feruore, qui ad tẽtationẽ vobis fit, qua- (17) si noui aliquid vobis contingat. Sed communicãtes Christi (18, 19) passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudea- (20, 21, 22) g tis exultãtes. Si † exprobramini in nomine Christi, beati eritis (23, 24, 25)

Interlinear glosses: a ¶Non deficientes a fide. a ¶Et ut intelligatis modum orandi, & impetrare possitis, quod oraueritis, habete charitatem inter uos, non propter uestra exteriora, sed in uobisipsis uosipsi sitis causa dilectionis. a ¶Cum per alias uirtutes culpæ diluuntur, maxime per charitatem, per quam proximis debita dimittuntur, ut a deo nobis nostra dimittantur. a ¶A Deo gratis. a ¶Quodlibet donum spiritussancti ad seruiendum aliis, tam secularibus, quam spiritualibus. a ¶Formatæ secundum desiderium uniuscuiusque, sicut in manna sapiebat secundum cibos quos uolebat. a ¶Vel eleemosynam, uel aliquod bonum opus, humiliter impendat, quia nihil habet a seipso, quod impendat, sed a solo deo. ¶Actibus uestris. ¶Adiutorem, & mediatorem. ¶Fama. ¶Potestas. a ¶Hæc bona facite, & pro nulla tribulatione cessate. a ¶Ab amore dei ne æstuetis deficientes a fide. ¶Vel, mirari. ¶Repræsentando. a ¶Quando omne uelamen auferetur. b ¶Alio. ¶Corpore. ¶Quia. ¶Permanentes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Estote itaque pru. *i. dest vobis prouidentes, vt appareatis mũdi.*
2 Et vigi. in ora. *vt deus vos dirigat, sine cuius directione non potestis viuere munde.*
3 Ante omnia. *Hic consequenter reuertitur ad ordinãdum fideles respectu proximi, & primo in communicatione bonorum, secundo in perpessione malorum, ibi.* Charissimi. *Circa primum dicit.* Ante omnia, &c. in vo. cha. *quia charitas excellentior est cæteris virtutibus.* 1.Cor.13.d. Maior autem horum est charitas. *ideo subditur.*
4 Quia cha. ope. m. p. *ne videantur tanquã diuino iudicio puniendæ. Sed quia charitas debet ostendi in opere, aliter non esset vera, secũdum quod dicit Greg. home. 20. Amor dei nunquam est ociosus, operatur. n. magna si est, si aũt operari renuit, amor non est, ideo subditur.*
5 Hospitales inui. sine murmur. *i. sine expensis hospitum.*
6 Vnusquisque, sicut ac. gra. *a domino liberaliter.*
7 In alterutrum illam admi. *aliis communicando gratis, & benigne.* 8 Sicut boni dispensa. *domino vestro conformes, quia dat gratis, & liberaliter.*
9 Multiformis gratiæ dei. *Videtur. n. hic beatus Petrus loqui de gratia gratis data, quæ datur ad vtilitatem ecclesiæ dei, & hæc est multiformis, sicut dicit apostolus, 1. ad Cor. 12.* Alij quidẽ per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c. *in fine cõcludit.* Hęc autẽ omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. *Sed quia in vsu talis gratiæ requiritur intentio recta. ideo subditur.*
10 Si quis loquitur. *exhortationis verba.*
11 Quasi sermones dei. *idest totum bonum attribuat deo, & nõ sibi.* 12 Si quis ministrat. *egentibus temporalia bona.*
13 Tanquam ex virtute, quam administrat. *id est, attribuat hoc deo, qui dedit sibi voluntatem, & facultatem hoc faciendi. ideo subditur.*
14 Vt in omnibus honorificetur deus. 1.Cor.10.g. Omnia in gloria dei facite.
15 Per Iesum Chri. *qui est mediator dei, & hominum.*
16 Charissimi. *Hic ordinat fideles in perpessione mali pœnæ ab aduersariis fidei. Vnde hic inuitat eos ad gloriam martyrii. Circa quod primo inducit ad confidentiam, secundo tollit erubescentiã, ibi.* Si exprobramini. *Circa primũ dicit.* Charissimi, noli. peregr. *i. a fide alienari.* 17 In feruore. *persecutionis, sic exponitur communiter. potest etiam aliter exponi magis literaliter sic.* Nolite peregrin. *i. corpore elongari timore mortis imminentis.* In feruore. *persecutionis, licet. n. licitum sit fugere, tamen perfectius est remanere, nisi in casu, vtpote quando persecutio est personalis, & quando ex fuga apparet maius bonum ecclesiæ, propter quod fit elongatio ad tempus, & nõ timore mortis, sicut Paulus fugit de Damasco, & de Ierusalẽ Act. 9.*
18 Qui ad tẽtationem vobis fit. *i. ad probationem fidei vestræ.*
19 Quasi noui aliquid vobis contingat. *idest nolite peregrinari dictis modis, quasi persecutio ad mortem sit aliquid nouum, quia multi ante vos sustinuerunt martyrium.*
20 Sed communicantes Christi pas. *per tolerantiam martyrii* gaudete. *spiritu.*
21 Vt in re. gl. eius. *id est in aperta visione ipsius, ad quam per martyrium peruenitur.*
22 Gaudeatis exultan. *æternaliter cum angelis.* 23 Si exprobramini. *Hic consequenter tollit erubescentiam, & primo in verbis, dicens.* Si exprobramini. *per verba ignominiosa vobis illata.*
24 In nomine Christi. *idest, propter confessionem nominis eius.*
25 Beati eritis. *primo in spe.*

1 Quoniam

Digitized by Google

A enim debetis credere, q, sine remuneratione patiamini, sicut illi, qui pro suis sceleribus patiuntur, & inuiti puniuntur. Vel nemo erubescat pati pro nomine Christi, sed erubescat cõmittere scelera, ꝓ quib. iuste puniatur. Quod si patitur, vt Christianus ꝓ fide, & cõfessione nominis Christi, nõ erubescat, sed potius glorificet deum, permanens in hoc nomine vt possit dici, bonus est dominus iste, qui habet tam fideles seruos.

quoniam, † quod est honoris, gloriæ, & virtutis dei, & qui est [1] eius spiritus super vos requiescit. [2] Nemo autem vestrum pa- [3] tiatur quasi homicida, aut fur, aut † maledicus, aut alieno- [4] rum appetitor. Si autem, vt Christianus, non erubescat, glo- [5] [6] rificet autem Deum † in isto nomine, quoniam tempus est [7] [8] vt incipiat iudicium de domo Dei. Si autem primum a no- [9] bis, quis finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? Etsi [10] [11] [12] iustus quidem vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt? [13] Itaque, & hi, qui patiuntur secundum voluntatem dei, [14] [15] † fideli creatori commendent animas suas in benefactis. [16]

a ¶ Christi. b ¶ Qui corpore laboratis, spiritu requiescitis. c ¶ Hic vbi nulla remuneratio expectatur, sed forsitan initium est pœnæ.

a ¶ Tanquam maledicus patitur, qui passionis suæ tempore in sui salutem iniuria persecutoris efferatur. ¶ Patitur.

a ¶ Vnde: Absit gloriari, nisi in cruce domini nostri, &c. ¶ Q. Christiano.

a ¶ Vnde. Iustitia, & iudi. præpa. sedis eius. b ¶ Vel a. c ¶ i. a fidelibus. ¶ Ex quo cœpit esse domus dei. d ¶ Si primum fit iudicium a nobis si hic cruciat quos amat, si flagellat filios, quid debent sperare serui nequissimi?

a ¶ Qui verba Dei audit, suscipit, & amplectitur, non conscius sibi alicuius mali. b ¶ Aestuando, decertando cum magno certamine. c ¶ In Deum. Qui verbo Dei contradicit omnino extra deum. d ¶ In proximum. Qui etsi verba recipit, tamen ipsum contemnit, & membra eius affligit. e In fœtido loco.

† gloria, & spiritus dei super vos recreatur

† in parte hac

† vt fideli possessori

† facinorosus

a *Spi. e. super vos re.* Quia requiescent super vos patientes, & in præsenti ex parte ad bene operandum & in futuro perfectè ad remunerandum. Quod est honoris, vt & in præsenti sitis honorabiles in bonis operibus, & in futuro participes honoris Christi. Et quod est gloriæ, in præsenti pura conscientia, B in futuro sine omni corruptione, tam in anima, quam in corpore. Et quod est virtutis, & in præsenti, & in futuro super diabolum, & membra eius. Et vnde hæc omnia subiungit: Et requiescet super vos spiritussanctus, qui est eius Christi. Ipse enim pleniter accepit, & membris suis dedit, & in futuro maxime dabit.

lib. 3. ad Quirinum, ca. 37.

b *Nemo vestrum patiatur, &c.* * Cyprianus. Fidelem non oportere ob alia delicta, nisi ob nomen solũ puniri, in epistola Petri ad Ponticos: *Nec quisquam vestrum tanquam fur, aut homicida patiatur, aut tanquam maleficus, aut curas alienas agens, sed tanquam Christianus.*

c *Quoniam tempus, &c.* Ideo patiendũ est pro nomine Christi. quia cum nullũ malũ sine pęna possit transiri, & deus sit in vltimo malos iudicaturus, aspere in pſenti flagellat, & corripit oẽs quos vult recipere ad salutem. Vnde Salomon. *Fili accedens ad seruitutem dei, præpara cor tuum ad tentationẽ.* Duo sũt iudicia eius, vnum occultum, & aliud manifestum. Occultũ pœna qua nunc vnusquisque hõ, aut exercetur ad purgationem, aut monetur ad conuersionem, aut si contemnit vocãtem, excæcatur ad condẽnationem. Alterum manifestum, q venturus est iudicare viuos, & mortuos, & nunc est tempus vt ecclesia p exercitia seculi ad gloriã præparetur. Reprobi vero nũc *ducunt in bonis dies suos, & puncto ad inferna descendent.*

Eccle. 2. a

Iudicium dei duplex

Iob 21. b

* Oecumenius. Solicitos eos reddit ac terret, a desidia ipsos repellens & vita remissa, ideoque subiũgit. Qđ si primũ a nobis, qui sumus domus dei, incipit rerum in vita peractarum indagatio. quẽ existimare oportet finẽ eorũ, qui nõ D crediderunt? Iudiciũ nunc non intelligimus condẽnationẽ, sed indagationẽ, scrutationẽ, discussionem ad eligendum, quod melios est. Incipit aũt primum a domo dei, quoniam iuxta nostrũ magnum Basiliũ, naturaliter his, qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur quũ in nos peccauerit: deo autẽ non alij familiariores sunt, quam fideles, qui complẽt domum dei, siue Ecclesiã. Iudiciũ autẽ hoc loco dicit afflictiones, quę ab impijs infliguntur fidelibus, quarum etiam inductionẽ prænunciabat dominus. *Tradent vos ad cõcilia, etc.* Deinde, quasi consolando eos subiungit. Si ergo nobis, qui adeo familiares ipsi sumus nõ parcit, cõsiderate quis sit futurus finis impijs. E

Matt. 10.

† Pro. 11. d

d *Etsi iustus, &c.* De prouerbijs assumptũ est iuxta veterẽ editionem. In nostra, quæ secundum Hebraicam veritatem, ita est. *Si iustus in terra recipit, quanto magis impius, & peccator.* idest, si tanta est fragilitas mortalis vitę, vt nec iusti quidem, qui in cęlo coronãdi sunt, hanc sine tribulationibus ꝓpter innumerabilem vitiatæ naturæ labem trãseunt, quanto magis his, qui cælestis gloriæ sunt exortes certum damnationis suæ perpetuæ exitium spectat?

Pro. 11. d

Aug. Quæritis causam quare iustus vix in dei iudicio saluus esse possit, & quare? nisi quia dei iustitiam tantam esse certũ est, vt interdum, quæ videntur in hominibus nostro iudicio esse iusta, iudicio dei inueniuntur iniusta, secundum illud: *Homo videt in facie, deus autem intuetur cor.*

Quare iustus vix saluabitur

1. Regũ 16. g

Non est laboriosum deo liberare iustum: Sed vt ostendatur, quòd merito fuerit damnata tota humana natura, non vult facile de tanto malo, nec ipse deus liberare, propter qđ & peccata procliuia sunt, & laboriosa iustitia, nisi amãtibus: Sed charitas, quæ homines amantes facit, ex deo est.

Act. 14. d

e *Commendent animas suas, &c.* Et quia incipit iudicium a domo domini, & per multas tribulationes oportet ingredi in regnum dei, itaque hoc restat illis passuris, vt quando patiũ F tur secundum, quòd deus vult, idest, propter iustitiam, commendent animas suas deo, nil de se præsumentes, vt & hic secundum, quòd vult purget, & in futuro beatificet, quia fidelis est bona reddendo illis quos creauit. Patiuntur dico in benefactis, non propter peccata.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniã, quod est honoris, & glorię, & virtutis dei. *ita quod honor refertur ad opus virtuosum gloria ad conscientiæ bonum testimonium, virtus vero ad triumphum de diabolo habitum.*

2 Et qui est eius spiritus. *idest, spiritussanctus, qui dicitur spiritus filii, sicut & patris, nam ab vtroque procedit.*

3 Super vos requiescit. *in vobis spiritualiter habitãdo. Vel aliter.* Super vos requiescit. *sicut sessor super equum ducens eum secundum suum libitum, sic spiritussanctus inducit tales secundum suum instinctum, ad Roman. octauo c.* Qui spiritu dei aguntur hi filii dei sunt. *& per consequens, quod est honoris, & gloriæ meritorium, & virtutis operatiuum habitat in eis.*

4 Nemo autẽ, *Hic secundo tollit erubescentiam in factis, dicens.* Nemo aũt vestrum patiatur quasi homicida. *Illi enim, qui patiuntur pro suis criminibus, rationabiliter erubescunt.*

5 Si autem, vt Christianus. *idest, pro fide Christi patiatur, non pro crimine.*

6 Non eru. *quia hoc est opus virtuosum, quod non est erubescibile, sed magis honorabile. ideo subditur.*

7 Glorificet autem deũ in isto no. *i, quod non solum vocabitur Christianus, sed etiã fidelis Christi per martyrium. Martyr enim Græce, testis dicitur Latine.*

8 Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium. *idest, condemnatio ad mortem.*

9 A domo dei. *idest, a fidelibus Christi. in primitiua enim ecclesia multi transibant per martyrium, sicut prædixerat Saluator Ioa. 16. a. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare deo.*

10 Si autem primum a no. *incipit talis condemnatio.*

11 Quis finis eorum, qui non cre. *quasi dicat incomparabiliter durior, scilicet condemnatio ad mortem æternam.*

12 Et si iustus quidem vix saluabitur. *quia per multas tribulationes oportet eum ingredi regnum cælorum, Actu. 14.*

13 Impius, & peccator vbi parebunt. *quasi dicat nusquam. nam in inferni profundo absconditi erunt, & sic concludit propositum de iustis patientibus di.*

14 Itaque, & hi, qui pa. *martyrium.*

15 Secund. vo. dei. *qui sic fieri ordinauit.*

16 Fideli c. com. animas suas in benefa. *& sic secure eos conseruat, & cum angelis gloriose coronat.*

CAP.

Digitized by Google

CAPVT V.

A a SEnio. Cum supra distincte monuisset liberos, & seruos, viros, & ipsas mulieres, post interpositam communẽ exhortationem hic alloquitur senes, & iuuenes.

* Oecumenius. Cum de animi modestia differere proponat; quam etiam obiter tetigit, cum d. Benefaciendo, &c. et nunc seipsum vocās sympresbyterum, id est, simul, & vna presbyterum. Per hoc autem ipse, vel ætatem designat, vel episcopi honorem. Quod enim, & episcopi dicātur presbyteri, nouit, & Actorū liber.

B Deinde volens, & eminentiam suam demonstrare, & quòd modestiæ causa seipsum sympresbyterū, subiungit suam dignitatem. *Testis afflictionum Christi.* Hoc per ista significare volens. Si ego, qui taliū visionū vobis interpres sum, non dedignor meipsum appellare sympresbyterum, neque vos, qui iusti estis extollamini aduersus eos, qui vobis iferiores sunt. *Communicator gloriæ, quæ reuelanda est.* Vt demōstret modestię animi excellentiam, quemadmodum, & Paulus dicit: Cum Christus manifestatus fuerit, tūc & nos manifestabimur.

† presbyteros

† compresbyter

† consors, particeps.

† curam illius agentes.

† aduersus eleos

Ioan. vlt. c.

† sic vt omnes alius alii inuicem subiiciamini, humilitatem animi vobis alligatā habete.

Coloss. 3.

Beda. b *Pascite.* Sicut dominus Petro totius gregis curam habere iussit, ita Petrus sequentibus ecclesiæ pastoribus iure mandat, vt eum quisque, qui secum est, gregem dei solicita gubernatione tuteatur.

C c *Non coa.* Non prædicate euangelium pp inopiam tēporalium rerum, vt de euāgelio viuere possitis, *sed sponte, secundum deum.* s. tantum intuitu supernæ mercedis. Non tantum propter inopiam vitandam nolite prædicare. Nullus quęstus vos impellat, quia cuncta opera religionis debent esse volūtaria, sicut in constructione tabernaculi, quæ præsentem ecclesiæ cōstructionem significat, omnis multitudo filiorum Israel mente deuota primitias domino ad faciendum opus tabernaculi, & ipsi artifices spōte se obtulerunt.

D d *Similiter adolescentes.* Postquam seniores quomodo preessent, docuit, etiā minores paternæ eorū prouisioni ad obediendum instruit. Nihilque aliud monet, nisi vt senibus quos prius instruxerat subditi sint, & exempla eorum respiciant, & imitentur. Sed ne placi hoc audientes putarent subditis suis, & non sibi humilitatis iura esse seruanda, continuo generaliter admonendo subdit.

Beda.

† quantum in vobis est.

secundum Deum

E

ex animo

e *Omnes autem inuicem humilitatem insinu.* & senes docendo & iuuenes subsequēdo.

f *Humiliamini.* Quę sit gratia, quam confert humilibus, subdit, vt quo magis humiliati fuerint propter ipsum tempore certaminis, eo gloriosius exaltentur tēpore retributionis.

† Iaco. 4. c.

Beda.

† cum erit opportunum.

† Luc. 11. c.

Roman. 12. c.

Humilitatē dicimus, vel quando aliquis pro abluendis peccatis incipit salubriter atteri, vel quando spontanea mentis deuotione perfectiores deo, & hominibus humiliantur, vel quando contra persecutores per patientiæ virtutem inuictus animus armatur. Et ad omne genus humilitatis sequitur congrua merces exaltationis.

Humilitatis genus triplex

F

a *Tanquam*

CAPVT V.

¶ Et quia oportet pati, & qui patiuntur animas commendant deo, igitur patimini, & laborate pro eo. a ¶ Senes sunt obsecrandi.

a SEniores ergo, qui in vobis sunt obsecro† consenior, & testis Christi passionum, qui & eius, quæ in futuro reuelanda est gloriæ † communicator: b Pascite, † qui est in vobis c gregem dei, † prouidentes non coacte, sed spontanee secundum deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessi- d bilem coronam gloriæ. Similiter adolescentes subditi estote e senioribus. † Omnes autem inuicem humilitatem insinuate, f quia deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiā. † Humiliamini igitur sub potenti manu dei, vt vos exaltet † in tēpore visitationis, † omnem solicitudinem vestrā proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrij estote, &

a ¶ Simili ætati consanete. b ¶ Qui præsens illo patiente asliti, pro nomine eius carcorem, & vincula pertuli, & quæ vidi de eo scripsi. a ¶ Cum in sancto monte cælestem gloriam vultus eius cum Iacobo, & Ioanne vidit, cuius etiam sperat se participem fore siue cum resurrectionis, & ascensionis eius potentiam cum aliis apostolis, qui affuerunt, vidit. a ¶ Inter vos, vel vosipsi, qui estis. a ¶ Illis subditis de omnibus necessariis. ¶ Nihil prædicetis, nisi secundum deum. a ¶ Humilitatem, scilicet, quam subditos habere uultis, ipsi prius, & actu monstretis, & animo intento seruetis. a ¶ Per vos informetur grex ad humilitatem. a ¶ Et inde hoc consequemini præmium. b ¶ Qui prior humiliatus est. ¶ Scilicet ex animo. ¶ Et senes, & iuuenes debent humilitatem habere, quia deus superbis, &c. a ¶ Alus ostendite uerbo, & exemplo. ¶ In sinu semper habete. a ¶ Auctoritate Salomonis deterret a superbia, quæ diabolum deiecit. Sicut hominibus pœnitentibus. a Qui hic estis in peregrinatione. Iudicii. Corporis, & animæ. a Sicut anchoram in mari. b Ita proiicite, ut & uos collaboretis adiutrici gratię. Non intenti delectationibus seculi.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

NICOLAVS DE LYRA, CAPVT V.

SEniores ergo, qui. *Postquam beatus Petrus informauit fideles generaliter, & seruos, & coniugatos specialiter, & postea interposuit informationes aliquas in communi, hic informat specialiter existentes in statu pastorali, di.*

1 Seniores ergo. *Dicuntur autem seniores episcopi, presbyteri, & doctores. vnde 1. de anima. vbi translatio nostra habet.* Si senex haberet oculū iuuenis, videret vtique, vt iuuenis. *antiqua habet.* Si presbyter haberet oculum iuuenis, &c. *debent enim esse ministri ecclesiæ maturi moribus, & ætate.*

2 Obsecro. *humiliter, & charitatiue.*

3 Consenior. *idest, consimilis eis ætate, & officio.*

4 Et testis Chri. passionū. *quas ego vidi. Vel aliter.* Testis Christi passionum. *quia pro eo fuit paratus ad martyrium in carcere Herodis. Actu. 12.*

5 Et eius, &c. communica. *id est, ad horam particeps factus visionis gloriæ Christi in transfiguratione. vbi se tunc ostendit Petro, Ioanni, & Iacobo in forma humanitatis gloriosa, in qua apparebit manifeste in iudicio. Vel aliter.* Communicator. *idest, prædicator* gloriæ, Christi, *quæ reuelanda est in futuro modo prædicto. Consequenter ponit formam suæ obsecrationis, dicens.*

6 Pascite, qui in vobis est gregem dei. *idest, populum commissum vestro regimini.*

7 Prouidentes. *populo de dei verbo, & eucharistia sacramento.*

8 Non coacte, sed spon. *idest non amaro animo, sed libero.*

9 Neque turpis lucri gratia. *idest propter quæstum temporalem.*

10 Sed voluntarie. *propter honorem diuinum.*

11 Neque, vt dominantes in cle. *idest non eleuati per superbiā ratione prælationis.*

12 Sed for. f. gre. *ly facti, est nominatiui casus, & pluralis numeri idest tenentes debitam humilitatem ad subditorum informationem.*

13 Ex animo. *ita, vt humilitas sit vera, & non ficta.*

14 Et c. ap. p. pa. *scilicet, Christus in iudicio.*

15 Perci. immar. *idest, indeficibilem.*

16 Coronam glo. *in anima simul, & corpore.*

17 Simili. *Hic vltimo informat existentes in statu iuuenili, & primo de humilitate, quæ debet esse in iuuenibus, di.*

18 Omnes a. inui. hu. insi. *idest, verbis, & operibus demonstrate vt excitetis vos mutuo ad opera humilitatis.*

19 Quia deus su. re. *vt patet in electione angelorum superbientiū & in electione hominum humilium ad loca angelorum. propter quod concludit. Humiliamini, & c.*

20 Omnē solicitudinem vestram proijcientes in eū, quoniam ipsi cura est de vo. *non quod omittant facere, quod in se est, nam hoc esset tentare deum, sed quòd ipsi credant assequi omne bonū per virtutem dei.*

21 Sobrij esto. *Hic secundo informat eos de vigilantia, et sobrietate, quæ sunt multum necessariæ, dicens.* Sobrij estote. *in victu, & vestitu.* 22 Et vigi. *idest diligenter a peccatis præcauete.*

Digitized by Google

a & vigilate, quia aduersarius † vester diabolus, tanquam leo b rugiens circumit quærens quem deuoret, cui resistite † for- c tes in fide[a], scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est vestræ fraternitati † fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam gloriam suam in Christo Iesu modicum passos, † perficiet, confirmabit, solidabitque. ipsi gloria, & imperium in secula seculorum, amen. Per Silua- d num fidelem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter scripsi, † obsecrans, & contestans hanc esse veram gratiam dei, in qua sta- e tis. Salutat vos ecclesia, quæ est in Babylone † collecta, & Marcus filius meus.

(Interlinear: a Fides sit quasi murus. — Quod ex vobis est facite. — a Fidei spei, & aliarum. — Dator. — Existentes, vt membra. — a Illis virtutibus quas iam habetis superaddet alias virtutes. — b Ad perferendas tribulationes. — c Membra timore, & errore dissoluta in vnitatem ecclesiæ reducet. — a Qui mihi necessarius erat, sed causa vestræ salutis eum dimisi. — Vt cito possitis intelligere. — Quod ego dico uobis, dicunt & alii. — a Euangelista a me baptizatus, a me doctus.)

(Margin: † firmi — † instauret vos fulciat roboret, stabiliat. — † adhortans. — † vestræ consors electionis.)

A a *Tanquam leo rugiens, &c.* Sicut rugitus leonis impedit aures, ne alium sonum excipiant, sic diabolus fidelium mentes terrendo, & illicita suggerendo a via veritatis, ne vocem Christi audiant, auertit.

lib. de zelo, & liuore. 73 quæ. 1. ca. nulli.

* Cyprianus. Excubandum est fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, vt inimico sæuienti, & iacula sua in omnes corporis partes, quibus vulnerari possimus, dirigenti, solicita & plena vigilantia repugnemus, secundum quod apostolus premonet, dicens. *Sobrij estote, & vigilate, quia & cæte.*

† perfici.

In euange. de pass. & cruce domini.

* Athanasius. Olim serpens deceperat Euam, & eius inuidia mors in orbē venit, nunc aūt conculcatur, & volēs decipere audit, *Vade retro Satana.* Olim aduersarius noster diabolus, vt leo circui- B bat, sitiens nostram animam, nunc autem cum dracone cōculcatur, ac deinceps breui dominus conteret Satanam sub pedibus nostris.

libr. 4. in Iob.

*Origenes. Circuit omnem terram non carnalibus vestigijs, sed circuitionibus iniquitatis, non terrenis gressib⁹, sed spiritualib. seductionib. Circuisti terram, celerrime omnia, quæ sub cælo sunt peragrasti, & omnia, quæ in aere sunt peruolando, cuncta quæ sub cælo sunt inspiciendo, subito ab oriente ad occidentē transeundo, & a meridiano ad aquilonem peruolando, & ea, quæ per quatuor terminos orbis in omnib. gentib. & prouincijs, & regionib. atque linguis fiunt, vel dicuntur, videns, & audiens, & sciens, ea vero, quę in corde atque intra animū tractantur nesciens, &c. Terrā circuis o diabole ad desolandū, ad exterminādū. Et quæ sub cælo sunt peragras, ad perturbandū, & peruertendū, & ad furorem concitādas atq; exacerbandas gentes aduersus gentes, & regiones, &c.

Tractat. 10 in Ioan.

* Aug. Non cessat inimicus persequi, & si non aperte sæuit, insidijs agit, inde dict⁹ est leo, & draco, leo propter apertam iram, draco propter occultas insidias. Draco eiecit Adā de paradiso, idem ipse leo persecutus est ecclesiam, dicente Petro: *Aduersarius vester diabolus, sicut leo, &c.*

Cyprianus vbi supra.

b *Circuit.* Tanquā hostis obsidēs muros clausos explorat, an sit pars aliqua murorū minus stabilis, cuius aditu ad interiora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles volu- C ptates, vt visu destruat castitatē, aures per canora, vt emolliat Christianū rigorē, linguā conuitio prouocat, manum iniurijs lacessentib. ad cędē instigat, honores terrenos promittit, vt cælestes adimat. Et cum latenter non potest fallere, addit a- D pertos terrores. In pace sub dolus, in persecutione violētus, contra quem animus debet tantum esse paratus ad resistendum, quantum paratus est ille ad impugnandum.

Beda

c *Scientes.* Tanto maiorē habete fiduciam, quanto constat quia non vos soli tēmini, sed ipsa passio, quæ vos fatigat est eadem, & cōmunis nostrę fraternitati, i. fraternæ ecclesiæ, quæ est per totum mundum, & quia a cōstitutione mundi semper passi sunt iusti, pudeat vos solos prę omnibus non posse pati.

d *Scripsi.* Vobis nō vt imperans, sed obsecrans, & contestās auctoritate scripturarum hanc esse verā gratiam, quam scribendo predico, quia nō est in alio aliquo salus, in quo oportet vos saluos fieri. Vel obsecrans vos, vt faciatis hanc gratiam in qua statis, qua imbuti estis, esse veram gratiam vestram, & proficientem vo- E bis. Qui gratiam spernit, non gratiam minuit, sed hanc non suam, idest, non sibi vtilem reddit.

Beda

e *In Ba.* Romā vocat Babylonem propter confusionem multiplicis idololatriæ, in cuius medio sancta ecclesia adhuc rudis, & parua iā fulgebat, sicut plebs Israelitica paruo numero, & captiua sedēs super flumina Babylonis absentiā sanctæ terræ deflebat. nec canticum dñi in aliena terra cantabat, & benedum auditores hortatur ad patientiā aduersitatum præsentium, dicit ecclesiam, quę secum est in Babylone constitutam, i. in confusione tribulationum, quia sancta dei ciuitas a permixtione, & pressura diaboli non potest esse immunis.

Psal. 136.

* Oecumenius. Babylonem vocat Romam, eo quod adeo insignis ac præclara esset, quod & Babylon multo tēpore habuit.

In catalogo.

* Hierony. Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans, Salutat vos Ecclesia, quę est in Babylone collecta, & Marcus filius meus.

libr. aduersus Iudæ. & lib. 3. aduers. Marc.

※ Tertullian. Babylon apud Ioannem portat figuram Romanę vrbis, & ob magnitudinem, & ob Monarchiā, & quia non minus tunc persequebatur sanctos, quam olim Babylon persequebatur Iudæos vnum deum confitentes.

libr. 2. histor. cap. 15.

* Eusebius. Papias Hierapolites episcopus dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de vrbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropice Romam Babylona nomina- F rit, cum dicit, Salutat vos ea, quę in Babylone est collecta ecclesia, & Marcus filius meus.

a Incipit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia aduer. &c. rugi. *per sæuitiam.*
2 Circumiuit. *per malitiam.*
3 Quærens quem de. *incorporando sibi per mortalem culpam.*
4 Cui re. fortes in fid. *formata charitate, quæ est armatura sufficiens ad sibi resistendum.*
5 Scientes ea. pas. *idest, dæmonis insultum, & tentationem.*
6 Et qui in mun. *idest, fratribus vestris per mundum dispersis, quasi dicat resistite diabolo, sicut & ipsi. Et quia talis resistentia indiget diuina assistentia, ideo subdit.*
7 Deus au. o. gra. *scilicet, dator.*
8 Qui vo. n. *per fidem.*
9 In æter. gl. suam. *finaliter.*
10 In Chri. Ie. *consequendam, idest, pro Christo Iesu.*
11 Modi. pas. *Omnis enim pœna temporalis est modica respectu æternæ vitæ, & etiam respectu mercedis expectatæ.*
12 Ipse per fi. *scilicet, ad quod vestra virtus non sufficit.*
13 Confirma. *vestram fragilitatem.*
14 Solidab. *gratiam vobis datam.* Ipsi gloria, & imp.

15 Per Siluanum. *Hæc est vltima pars, siue conclusio huius epistolæ, in qua primo ostendit per quem scribit, vt recipientes eam sint magis certi, quod emanauerit a Petro, & non ab aliquo pseudo apostolo. di.* Per Sil. fide. f. vo. vt arbitr. breui. scripsi. *vt melius possitis retinere, & opere adimplere.*
16 Obsec. *idest, obsecrando monens, & non imperans de prædictorum adimpletione.*
17 Et con. &c. gr. *scilicet, fides catholica.*
18 In qua sta. *firmiter radicati. Secundo eos salutat ex parte fidelium, qui cum eo erant Romæ, vnde scripsit hanc epistolam, di.*
19 Salutat vos eccl. *idest, congregatio fidelium.*
20 Quæ est in Ba. *i. Roma. quam figuraliter Babylonem vocauit, secundum quod dicit Hierony. in lib. illustrium vi. quia sicut Babylon fuit ciuitas maxima, & idololatriæ dedita, sicut patet in Daniele. sic Roma fuit postea ex simili opere, vnde dicit Leo Papa in sermone de sanctis Apostolis Petro, & Paulo de ciuitate Romana, quod magnam credebat fecisse religionem, si nullius respueret falsitatem, idest, idololatriam.* 21 Collecta. *scilicet, ad fidem Christi, sicut & aliæ ecclesiæ.* 22 Et Marcus filius meus, &c. *scilicet spiritualis in baptismo, & doctrina.*

15 Per — 1 Salu-

Digitized by Google

a ¶In signum communis fidei. b ¶Pacifico et lumbino, non ficto, non subdolo.

A †charitatis

cus filius meus. Salutate inuicem in osculo † sancto,

1 2

a ¶A gratia incœpit, in gratia finit. b ¶Quod præminatis ecclesiis scribo, omnibus per orbem terrarum ecclesiis scribo.

3 4 5 cto, Gratia vobis omnibus, qui estis Christo Iesu, Amen.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Salutate in. *in signo mutuæ charitatis.*

2 In oscu. san. *non adulterino, sicut Absalon osculabatur populũ. 2. Re. 15. a. Non simulatorio, sicut Ioab Amasam, 2. Regum 20. capi. Non proditorio, sicut Iudas dominum. Matt. 26. e. Non impudico, sicut mulier adultera iuuenem. Prouerb. 7. a. Sed osculo sancto, quod est charitatis signum, & eius fomentum.*

Osculum quintuplex

3 Gratia. *scilicet dei.*

4 Vobis omnibus. *scilicet, sit.*

5 Qui estis in Christo Iesu, Amen. *incorporati sibi per fidem.*

Argumentum in secundam epistolam canonicam beati Petri.

Simon Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat, eisdemque pietatis quanta sit magnitudo luce ipsa clarius manifestat.

Incipit epistola secunda Petri.

Incipit epistola canonica secunda beati Petri apostoli.

CAPVT I.

a ¶Obediens, scilicet, fidei. b ¶Agnoscens veritatem, firmus in fide. c ¶Humilis. d ¶Nuncius saluatoris, & regis nostri.

Simon Petrus seruus, & apostolus Iesu Christi, his qui † coæqualem nobiscum

¶Diuina electione a ¶Non in circuncisione legis æquati estis antiquæ plebi dei, sed fide, quæ sine operibus legis saluat.

sortiti sunt fidem, † in iustitia dei nostri saluatoris Iesu christi, gratia vobis, & pax † adimpleatur in

¶Vel ag. a ¶In quo est vitæ æternæ consummatio. unde sunt confirmati in unum.

cognitionem dei, & Iesu Christi domini nostri. † Quomodo

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

† æque precio sam

† per iustitiam

† multiplicetur

† Sicut eius diuina virtus omnia nobis largita est, quæ ad vitam, & pietatem pertinent.

CAP. I.

a Simon. Istam eisdem quibus, & b primã scribit epistolam, electis proselitis c dispersionis Põti, Galathiæ, Cappadociæ d Achaiæ, & Bithyniæ, confirmans eos ad e uersus pseudo, qui veram doctrinam auer f tentes, suos inducebant errores, vt qui persecutoribus non cesserunt, hæreticis non cedant.

B

In Synopsi

*Athanasius. Pari modo, & ista epistola ab eodem (D. Petro) conscripta, eiusdem nomen præfert. Nam idem Petrus, & hanc ad eos scripsit, qui iam crediderant. Est autem hæc epistola refricatio priorum. Cum enim cognouisset cito futuram corporis sui resolutionem, diligenter hoc egit, vt omnes admonerentur eorum de quibus antea per Euangelij doctrinam erant instructi.

Epist. 150. quæ est ad Hedi. q. 11.

*Hieronymus. Duæ epistolæ, quæ feruntur Petri stylo inter se, & charactere discrepant, structuraque verborum, ex quo intelligimus pro necessitate rerum, eum diuersis interpretibus vsum.

In ca. 2. epi. 2. ad Tim.

*Ambros. Vnde dicit beatus Petrus Apostolus omnis scriptura indiget interpretatione.

Epi. ad Hom. C

*Idem. Quid illa attexam, & quasi toto studio te vrgeam, quod hominem deus diuinæ consortem fecit naturæ, sicut in epistola Petri legimus.

Episte. ad Demetriadem.

*Idem. Beatus Petrus in epistola secunda, *Gratia*, inquit, *vobis adimpleatur in recognitione domini nostri Iesu Christi.*

Epist. ad Demetri.

* Prosper. Idem Petrus in epistola secunda, Gratia vobis inquit adimpleatur, &c.

Lib 2. morali 2. cap.

* Gregorius. Hinc Petrus magnis laudibus Loth extulit, quia bonum inter reprobos eum inuenit, &c.

b *Seruus, & Apost.* Commendatur per sona scribentis.

c *Coæqualem.* Coæquales sibi cognoscit, non pro circuncisione, sed quia eãdem, quam ipsi acceperãt Christi gratiam, & fidẽ, & hãc p opera exercebãt.

Beda E

d *In iusti.* hanc iustitiam non humana prudẽtia reperit nec legis institutio docuit, sed noster saluator in euangelio oñdit. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis regnum cœlorum.*

Matthæ. 5. c.

e *Gra. vo.* In prima multiplicetur, in hac adimpleat, qa illã incipientib. hanc perfectiorib. scribit. Multiplicatur gra bene proficientib. in hac vita per fidem, adimplebitur peruenientibus in alia vita per spem. Vnde addit, *in cogni. d.* idest, vt noscatis vnum verũ deum, & quẽ misit Iesum Christũ.

Beda

*Athanasius. Primum quidem de fide disserit, & ostẽdit quod a prophetis illa sit annunciata, & quod prophetiæ de Saluatore, non sint humanæ, sed a deo prænunciatæ.

In Synopsi.

*Oecu. Longo quidem tractatu reddita est series, porro, hæc est intelligentia. Tanquã innumeris acceptis bonis per Christi apparitionem, per q possumus diuinæ naturæ cõsortes effici, & ad vitam ac pietatem reduci, ita conuersari debemus, vt fide subministremus virtutem, & per hanc viam gradiamur ad promotionem in pietate, donec ad bonorũ perfectionem, quæ est dilectio, veniamus. Diuinæ autem naturæ consortes facti sumus per Dominici ac dei aduentum, qui nostræ naturæ primitias in seipso assumpsit, & assumendo sanctificauit. *Quod si primitiæ sanctæ, sancta est & massa.*

Rom. 11.

f *Quomodo o.* Ita adimpleatur, vt per eũ cognoscatis quõ, id est, quã perfecte sunt nobis donata per gratiam eius omnia dona nõ ifirmitatis, sicut in veteri lege. *quæ neminem duxit ad*

Hebr. 7. c. Ioh. 17. a. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT I.

Simon Pe. *Hic incipit secunda Petri epistola, quam scripsit eisdem quibus, & primam. & diuiditur in duas partes, s. in salutationem, & prosecutionem. secunda ibi.* Vos autem. *In prima parte primo describitur persona salutans ex nomine primo, cum dicitur.*

1 Simon. *quod nomen habuit antequam vocaretur a Christo, et ab adiuncto, cum dicitur.*

2 Petrus. *Hoc nomen sibi imposuit Christus a firmitate fidei, & ad discretionem alterius Simonis, qui dictus est Zelotes. Act. 1. Describitur etiam ex humilitate, cum dicitur.*

3 Seruus. *& ex officii dignitate. ibi.* Et apostolus Iesu Christi.

4 His, qui coæqualẽ nobiscum sortiti sunt. *Hic secundo describuntur personæ, cum dicitur.* His, qui coæqua. nobiscũ sor. f. fi. *per ly coæqualem, non excluduntur diuersi gradus in fide circa obiectum, nã ad fidem in quolibet requiritur, quod articuli fidei credantur. si quis enim vnũ solum articulum discrederet, nullius fidem proprie dictã haberet. tamen in fide sunt gradus quantum ad explicationem. licet. n. omnes fideles credant omnes articulos saltem implicite, tamen habentes maiorem notitiam plura credunt explicite, similiter quantum ad intentionem, quia vnus credit feruentius, & firmius alio, sed per ly coæqualem, excluditur distinctio Iudæorum, & Gentilium, quia Gentiles credentes æqualiter receperunt dona dei, inter quæ est fides, sicut et Iudæi. vnde Ro. x. c.* Nõ est distinctio Iudæi, & Græci. nã idem dominus omniũ diues in omnes, qui inuocant illũ. *vnde et Act. x. Cornelius, & alij Gentiles, qui erant cum eo spiritumsanctum receperunt, eodem modo, sicut Iudæi receperunt in die pentecostes, & hoc est, quod dicitur.* His. *i. Gentilibus conuersis quibus scribebat Petrus, vt dictum est in prin. epistolæ præcedentis.*

5 Coæqual. no. *Iudæis de quibus erat Petrus.*

6 Sortiti sunt f. *& etiam alia dona dei. ideo subditur.*

7 In iusti. dei. *data per eum. & accipitur hic iustitia prout est omnis virtus, sicut accipit philosophus vno modo. 5. Ethi. sed ibi loquitur de iustitia acquisita, hic autem agitur de infusa.*

8 Gratia. *Hic tertio describuntur optata bona. cum dicitur.* Gra. vo. *in præsentii*

9 Et pax. *in futuro vbi quietabitur totus hominis appetitus.*

10 Adimpleat. c. dei. *idest, per cognitionem eius in præsenti, qui dirigit illam cognoscendo de Christo, quæ sequuntur,* Quomodo omnia, *& c. totum est sub vno verbo vsque ibi.* Vos autem. *exclusiue, & ideo est de salutatione in qua exprimuntur optata bona, & est litera intricata, propter quod sic iungatur.*

11 In co. dei, &. *idest, vt cognoscatis: quam benigne, & perfecte donata sunt nobis omnia, quæ ad vitam gratiæ pertinent.*

Digitized by Google

ad perfectum. sed dona virtutis suę quæ sunt sufficiẽtia ad vitã & pietatẽ, *quia omnia quæcunque audiuit a patre, nota fecit*. Vel si legatur, quæ ad vitã & pietatem donata est: ita exponitur vt cognoscatis, quomodo dominus nobis omnia virtutis suæ dona iuxta modum nostræ capacitatis præstiterit, quæ virtus donata est ad vitam & pietatem cõsequendam.

Ioh. 15. b.

Beda. a *Propria g.* Non angelum, non archangelum ad saluãdum misit, nõ in nobis aliquid boni per quod saluaremur, inuenit, sed infirmos & igloriosos sua virtute reparauit & gloria.

b *Maxima & p. no. promis. do.* id est: vitã æternam, quam per eius cognitionẽ consequamur. Vel quæ promisit nobis de cõuersione aliorũ per nos, vel aduentu spiritussancti, vel de potentia miraculorum donauit.

c *Nob. promis. de.* Vel ideo nobis, qui natura sumus Iudæi, qui magisterio ipsi' corporaliter vsi sumus omnia sacramẽta reseruauit, & ideo maxima & pretiosa spiritussancti promissa donauit, vt per hoc & vos qui ex Gẽtibus estis, qui carnaliter Christũ non vidistis, diuinæ suæ naturę donaret esse participes, vt sicut nos promissa ab illo vel accepimus vel accepturos confidimus, sic & vos credentes de donis eius sitis indubij.

† si fugeritis a corruptione quæ est in mũdo per cõcupiscentiã. † Sed & hoc ipsi om ni adhibito studio † tẽperantiã.

Ora. 2. con. Arrianos.

* Athan. Integre & solide impertiri patrem, (filio suã substãtiam), idem est, ac si dicas, ex patre gigni. Iam genitum esse, quid aliud significat, quam filij naturam? Filij autem participarum sentiunt omnia, ex eius per Spiritũ gratia. Atq; inde clarũ & euidẽs fuerit, filiũ nullius rei extraneæ, diuersæq, a Patre participatu attingi, sed id ipsum, quod ex patris participatu existit filiũ esse, ac proinde ij qui filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicũtur, & hoc est quod Petrus dixit: *Vt diuinæ naturæ efficiamur communicatores.*

m. 4. in Leuitum.

* Orig. Nũc requiramus quæ sit etiam societas spiritus, Audi de his Apostolum Paulum dicentem: *Si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, &c.* Et iterum Petrus dicit: Cõsortes facti estis diuinæ naturæ, quod est, socij. Igitur si nobis cum patre & filio & spiritu sancto societas data est, ne sanctã istã diuinamque societatem peccando abnegemus.

d *Ministra. in fi.* Non solũ fugiatis concupiscentiã mundi, sed etiã ministrate in fide vestra virtutem quasi seruili & humili modo ostendite fratribus virtutem id est, constantiam vestrę bonæ conuersationis, quæ fidei ingerẽda est, ne sine operibus fides ociosa sit, vt alios vestro exemplo in bona conuersatione confirmetis, *Vos*, dico, *o. cu. sub. fe.* In solo Deo fit oĩs vestra cura in occulto cordis: ne sitis molles & dissoluti.

e *In s. au. ab.* Cum bona facere didiceritis, spe vitę æternę mox a malis abstinete, & in cogitatione & in opere, ne in vacuum scientia cælestiũ cedat, si se ab illecebris seculi aliquis non coerceat.

f *In pieta. au.* Non alterius rei intuitu pietatis opera aduersarijs vestris impendatis, nisi fraternæ dilectionis, vt pro eis oretis vt conuertantur, qui doctrina vestra vel increpationibus nolunt conuerti.

g *Charitatem.* Dei, quæ merito amori fraternitatis adiungitur, quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo perfecte diligitur.

* Oecum. Gradus autem tradit ad promotionem. Primum quidem fidem quæ fundamentum est ac basis seu principiũ bonorum. Deinde secundo gradu, virtutem siue opera, nam sine his fides mortua est, vt dicit Iacobus. Post hæc vero, sciẽtia, quæ est cognitio secretorum Dei mysteriorum, quæ nõ cuiuis contingit, sed exercitato in habitu meliorũ operum, Post hæc temperãtia, nam & hac opus est ei qui ad mensurã peruenit, ne doni magnitudine lasciuiat. Quoniam autẽ non contingit eum qui modico tempore vtitur tẽperantia, firmiter donum possidere, subingressa tolerantia rẽ omnẽ peragit, & pietatẽ conciliat, perfectiorem in Deum confidentiã efficiens: ñõ quoque ex pietate quæsita est fraterna charitas, quæ nequaquam accedit nisi benignitas ad omnia tribuerit aditũ pietatis. Et super omnia bonorum omniũ complementum

---

(a Dona. ¶ Obtinendam. ¶ Conseruandam.)

omnia nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitam & pietatem [1]

(a Et hoc. Per cognitionem saluatoris omnia mysteria diuinitatis quibus saluaremur. cognouimus.)

a donata sunt per cognitionem eius qui vocauit nos propria [2] [3] [4]

(a Quando transfiguratus est in monte. b Miraculorum. c Vel per quem Christum, vel per quæ dona. Cognitionem. d Quanto perfectius quis Deum cognoscit, tanto plus promissorum eius magnitudinem sensit.)

b gloria & virtute, per quã maxima & preciosa nobis promis- [5]

c (a Gratia sit vobis & pax vt per hæc. b Cohæredes filij Dei, non per naturam, sed per gratiam ita tamen vt sitis fugientes, ne corrumpamini, a concupiscentia)

sa donauit, ut per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ, [6]

†fugientes eius, quæ in mundo est concupiscentiæ corrup- [7] [8]

d tionem. †Vos autem curã omnem subinferentes, ministrate [9]

(a Bonæ operationis. b In bona conuersatione discite benefacere spe æternorum non temporalium. c Discretionis sciendi quid, qui, quando vel quomodo, sed quia sub specie discretionis solet blandiri voluptas ideo in scien. ministra. absti.) [10] [11]

e in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in sciẽtia [12]

(a A malis. ¶A voluptatibus. b Abstinentiam patientia sequitur, vt quia voluptatibus mundi se continet, aduersa eius sustineat.) [13] [14]

autem † abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, [15]

(a Vt erga eos quos toleratis pie, solicite ex charitate sitis.) [16]

f in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem [17]

(¶ Dei.) [18]

g fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. [19]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diuitiæ vi. *i. per virtutem diuinam, quæ est in eo. s. Christo, Veruntamen quia cognitio Christi & donorum eius deriuata est ad prædicationem apostolorum immediate illuminatorum, ideo subditur.*

2 Et pio. *i. cultum latriæ, quæ pietas, a Tullio & doctoribus catholicis nominatur.*

3 Per co. eius. *s. Christi nobis donatam ab eo.*

4 Qui vo. n. per vo. & vir. *cum essemus simplices & idiotæ. Act. 4. propter quod totum est ab ipso.*

5 Per quam. *s. gloriam & virtutem Christi.* Maxi. & pre. no. per. *spiritum sanctum signo visibili, & donum linguarum, sicut promiserat Luc. 6. g. Vos autẽ manete in ciuitate: donec induamini* virtute ex alto. *& Ioh. 15. b.* Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos. *Et subditur ibidem*. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit omnem veritatem.

6 Vt per hæc. *dona spiritussancti vobis data.*

7 Efficiamini. *credentes nostræ prædicationi.*

8 Diuinæ con. natur. *per dona gratiæ sicut & nos, sicut enim perfectiones naturales sũt quædã diuinæ naturæ participationes in esse naturali, sic dona gratiæ in esse supernaturali, & quoniã accessus ad terminum ad quem includit recessum a termino opposito. ideo subditur.* Fugi. e. *& patet.*

9 Vos autem. *Hic incipit prosecutio epistolę, in qua primo credẽtes inducit ad tenendum fidei veritatem, secundo ad prçcauendum oppositam falsitatem. c. seq. Prima in duas, quia primo ponit dictam inductionem, secundo inductionis rationem, ibi.* Hæc enim.

Circa primum, sciẽdum quod fides sine operibus mortua est, vt dictũ est supra. Iaco. 3. propter quod non est perfecta vsquequaque, non propter aliquam falsitatẽ, nam fidei formatæ non subest falsum, sed propter operis defectum, ideo credentes inducit ad fidem operatam per dilectionem & alias virtutes annexas di. Vos autem. *supple sitis.*

10 Curam omnem sub. *ad implendum quod subditur.*

11 Ministrate in fi. ve. v. *s. bene operandi, vt appareat viua.*

12 In vir. autem scientiam. *i. discretionem operis directiuam.*

13 In scientiam abstin. *non solum ab illicitis, sed etiam ab aliquibus licitis, peruenientes ad consiliorum perfectionem.*

14 In abstinentia autem patien. *sicut dicitur Matth. 6. b.* Cum autem ieiunatis, *temporibus non iniũctis, scilicet,* nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.

15 In pa. au. pieta. *hoc est enim perfectionis, quod homo sit sibi durus per abstinentiam, & alijs pius per co descensionem.*

16 In pieta. au. *circa aliquas personas singulares.*

17 Fraternitatis *i. communitatis fidelium.*

18 Amo. *quia bonum commune est diuinius, & melius.*

19 In amo. au. fra. cha. *idest, vnionẽ ad Deum, quæ est vinculũ perfectionis, Col. 3. c. & per consequens omnium prædictorũ perfectiua.*

Vos

Hæc

A tũ est dilectio, quemadmodum & Paulo, & veritati videtur.
a *Hæc enim si vobiscum, &c.* Iõ hęc tenere & alijs ministrate quia hæc omnia si assint vobis in affectu cordis, & etiã superent .i. aduersum vitiorum bella prævaluerint, non vacuos vi[r]tutibus cõstituent in hoc seculo, & sine fructu in futuro. Vt nõ vacuos in vobis ipsis sicut vas boni bono liquore vacuũ, nec sine fructu, in alijs quos exemplo vestro conuertitis.

b *Cæcus est & ma[nu]ten.* Oculus scientiam, manus operationem designat. Cæcus est & manu tẽtans, qui scientiam rectæ operationis non habens, quidquid sibi rectum videtur, operatur, & lumẽ veritatis ignorãs quasi manu ad opus quod nõ videt extendens gressus in iter quod non prævidet extollit, ideoque miser in ruinam perditionis quã prævidere nequibat, incidit.

c *Obliuionem ac.* Quãdo homo de peccato in peccatũ cadit, videtur oblitus pacti quod in baptismo cum Deo iniit.

d *Quapropter fratres magis satag. te, &c.* Oecumen. Date operam inquit, vt permanentem atque immutabilem ostendatis vestram vocationem atque electionẽ, hoc est, sermonẽ institutionis vestrę, quem ad electionem ac vocationẽ vestram audistis, vt irreprehensibiles sitis, ne quasi muneris Dei obliti iudicemini, sed perpetuo firmam habentes vocationem vestram.

e *Certam vo. ve.* Multi vo. pau. ele. Certa ergo est vocatio cũ ctorũ qui ad fidem veniunt. Qui vero fidei sacramentis quæ perceperunt, bona opera quoq; perseueranter adiungũt, isti suam vocationẽ, etiam electionem certã intuentibus faciũt.

C Sic & qui post vocationẽ ad vitia vertuntur, cũ in his vitijs ex hac vita migrauerint, iã omnibus certum redditur, quod reprobi fuerint.

f *Non peccabitis aliquan.* i. ad vitam æternam attingetis, vbi amplius nõ peccabitis, vel criminalia vitabitis, quę qui egerit, nõ habet hęreditatẽ in regno Christi, a quibus immunis manet in dño permanet, qui supradictis virtutibus se mancipauerit. Sine venalibus vero nullus esse potest.

g *Sic enim.* Ezechiel loquens de ædificio in monte cõstituto, ait: *Et in octo gradibus ascensus eius.* Et hic Petrus octo virtutũ gradus numerat. fidem, virtutem, scientiam, abstinentiam, patiẽtiam, pietatẽ, fraternitatis amorem, charitatẽ, quibus fugientes mundialis concupiscentiæ corruptionem, ad habitationẽ regni celestis ascendere debemus, de quibus Psal. *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum in hoc loco quem posuit.* Et infert. *Et ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus Deorum in Sion.*

h *Incip.* Vt sit vobis introitus patens ad sanct. sanctorũ iterũ & iterũ monebo in vos, & semper ero in inceptione, quia nũquam erit finis monitionis. Quod ergo nõ est mihi pigrum sępius iterare, vobis non sit onerosum sæpius audire.

i *Et qui. sci.* Quare vult monere illos qui sciũt, & cõfirmati sunt: Ideo scilicet vt scientiã quam habent operibus exerceant, & veritatem cuius præsentia con firmati sunt fixa mẽte custodiant, ne quando per magistros erroris excidant a simplicitate & castitate fidei.

k *Iustum autem, &c.* Ideo monebo, quia iustũ arbitror (per hoc q̃ dominus benigne vocauit me, & cõfirmauit, & alios cõfirmare monuit dicens, *Confirma fratres tuos*) suscitare vos quasi dormientes ad hæc prædicta, semper existens in commonendo solicitus.

Marginalia: superabundant. Mat. 20. b. — Beda. — obliuionem accipiens [purgationis veterum suorum delictorum] — firmam — non negligã — Beda. — Ezec. 40. d. — Gradus virtutum octo. Beda. — operam date — per bona opera vestra — Psal. 83. b.

a Hæc enim si vobiscũ assint & [1] superent, non vacuos, nec sine fru[ctu vos cõstituent in domini nostri Iesu Christi cognitio]ne. [2–6]
Glosses: Quo ad vos ipsos. Non apparebitis in conspectu meo vacuus. — Bella vitiorum. In præsenti. — In futuro. Quo ad alios. Virtutum. Mercedis. In die iudicii, quando cognoscetur Iesus, vel in cognitione, id est, propter hoc quia cognouistis.

b frũctu vos cõstituent in domini nostri Iesu Christi cognitione. Cui enim nõ prẽsto sunt hęc, cęcus est, & manu tentans, [7–8]
Glosses: Vere hęc tenenda sunt, quia. A lumine diuini solis alienus. Non habens ducem bonum itineris.

c obliuionem accipiens purgationis veterum suorum deli- [9–10]
Glosses: Per baptismum uel per pœnitentiam. Originalium uel in quibus diu consueuerat. Actualium.

d ctorum. Quapropter fratres magis satagite, vt per bona o- [11–12]
Glosses: Qui cæcus est qui hoc non habet. Maiori studio ad hæc retinenda laborate. — Ostendatis uos certe uocatos a Deo & electos, benefaciendo faciatis uos certos de premio uestræ uocationis.

e perat certam vocationem † vestram & electionem faciatis, [13–14]
Glosses: Hæc ministrate, quia. Mortaliter. In futura uita.

f g hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternũ regnum [15–18]
Glosses: Ministrando hæc. — Ideo virtutes per quas introibitis ad uitam. — Quia adeo utilia.

domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Propter quod vos [19]
Glosses: Vel super his. Octo gradibus. Quod in præsenti de his potestis.

h i incipiam semper commonere de his. Et quidem scientes & [20–22]
Glosses: Quamuis confirmati sitis. — In futuro melius uidebitis, & melius confirmati eritis, nec erit opus moneri.

k confirmatos vos in prẽsenti veritate. Iustum autem arbitror [23]

Depo- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hęc e. *Hic consequenter ponitur inductionis dictæ ratio, & prima ratio sumpta ex parte inductionis, secundo ex parte inducentis, ibi.* Propter quod. *Prima ratio, quia si sic acquiescatur inductioni dictę, prouenit inde magnum bonum, & euitatur magnum malum, & hoc est quod dicitur.* Hęc e. *prædicta.*
2 Si vobis assint. *inseparabiliter,*
3 Et super. *opposita vitia.*
4 Non vacuos, nec sine fructu. *imo plenos meritis & præmijs.*
5 Vos constitu. *finaliter.*
6 In domini nostri Iesu Christi co. *i. eius aperta visione Iohan, 17. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*
7 Cui e. & c. cęc. est. *in intellectu.*
8 Et manu ten. *i. dubius in effectu.*
9 Obliuionem ac. *i. per effectum videtur oblitus.*
10 Purgationis. *per baptismum, in quo accepit nouam vitam per fidem charitate formatam, & alijs virtutibus operantem.*
11 Quapropter fra. mag. satagi. *procedendo de bono in melius.*
12 Vt per bona opera cert. vo. *ad fidem catholicam.*
13 Et electionem. *ad beatitudinem.*
14 Faciatis. *Quasi dicat, si essetis a bonis operibus ociosi videtur vocatio & electio vestra magis esse secundum præsentem iustitiã quam secundum ęternã Dei prædestinationem. Sciẽdum tamen quod hic accipitur certitudo pro probabili cõiectura, quę certitudo est in moralib. & humanis agibilibus requirenda, secundũ qđ dicitur. i. Eth. Disciplinati enim est intantum certitudinẽ inquirere secundũ vnum quodque genus inquantũ natura rei recipit, proximum enim videtur mathematicum persuadẽtẽ acceptare, & rhetoricum demonstrationes repetere.*
15 Hęc enim fa. *i. opera bona continuantes.*
16 Non peccabitis aliquando. *scilicet mortali peccato, quia venia lę non potest vitari omnino.*
17 Si enim abun. *i. per multa merita.*
18 Ministrabitur vobis introitus in æter. reg. *quod est summe desiderandum.*
19 Propter quod. *Hic consequẽter inducitur propositũ ratione sumpta ex parte inducentis, & hæc est duplex, secunda ponitur ibi.* Nõ. n. *Prima vero accipitur ex cura pastorali quæ monere debet pastorẽ ad informandum subditos in bono & confirmandum & maxime quãdo scit obitũ suũ propinquũ. & sic erat in Petro pastore fidelũ, & hoc est quod dicit.* Propter quod v. incipiam semper cõmo. de his. *id est, de operibus bonis, & dicit.* Incipiam. *i. ita frequenter hoc faciam, ac si semper essem in principio.*
20 Et quidem scientes. *bonum facere.*
21 Et confirmatos. *vos.*
22 In præsenti veri. *supple desidero esse, propter quod ponitur in aliquibus libris. Volo. quia subintelligitur, licet non sit de textu.*
23 Iustum autem arbitror. *ratione officii mihi impositi.*

Digitized by Google

A

a *Depoſitio taber. mei.* Pulchre non mortem, ſed depoſitionē vocat, quia ſic eſt famulis Dei carnis retinacula exuere, ſicut viatorib. confecto itinere domū propriā pro habitatione tabernaculi adire, & ſicut poſitis in expeditione pro ſtrato hoſte ad patriam redire.

* Clemens. Rom. Petrus breui moriturus dicebat Clemēti: Certus eſto quod neceſſe eſt, te ſuſcipere omne periculū, quia nec ego pro ſalute omniū ab obſecrando ceſſabo. Quāto ergo mihi citius acquieueris, tanto me citius laboris & triſtitię meę mœrore releuabis.

D

Epiſt. 1. ad Iacobum.

Lib. 3. ca. 2.

✠ Hegeſippus. Plebs Romana lacrymis quęrens Petrum, ne ſe relinqueret, & fluctuantē inter procellas gentium deſtitueret, victus precibus ceſſit, promiſit ſe vrbe egreſſurum. Proxima nocte ſalutatis fratribus, & celebrata oratione, proficiſci ſolus cœpit. Vbi ventum eſt ad portā, videt ſibi Chriſtum occurrere, & adorans eum dixit: Domine, quo venis? Dixit ei Chriſtus: Iterum venio crucifigi. Intellexit Petrus de ſua dictum paſſione, quod in eo Chriſtus paſſurus videretur, qui patitur in ſingulis, non vtique corporis dolore, ſed quadam miſericordiæ cō paſſione, aut gloriæ celebritate. Et conuerſus in vrbem redit, captuſque a perſecutoribus cruci adiudicatur, poſcit vt inuerſis veſtigijs cruci affigetur, quod indignus eſſet qui ſimili modo crucifigeretur, vt paſſus eſt dei filius, &c. *Vide Ambroſ. epiſt. 33. &c.*

† ſemper ut nos poſt exitum meū horū mētionē facere poſſitis.

† Præſentiam aduentum.

a Ideſt, corpore in quo iter huius vitæ agitur, & contra aduerſarios veritatis certamen agitur.

quandiu ſum in tabernaculo, ſuſcitare vos in commonitio
a Ideo magis in lo, quia cito remouebor a vobis, & multi pſeudo ſubintrabunt contra quos vos oportet armari.

a ne, certus quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecundū
a Vt venio Romam iterum crucifigi & alibi. Extendens manus tuas, & alius te cinget, &c.

b quod & dñs noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. Dabo
Volo.

c autē operā † & frequēter habere vos poſt obitum meum, vt
a Habeatis. Ideo adeo ſum ſolicitus, quia magna res eſt quam doceo.

d horum omnium memoriam faciatis. Non enim † indoctas fabulas ſecuti, notam fecimus vobis dñi noſtri Ieſu Chriſti
a Qua omnia operatur & continet. b Qua omnia futura ab æterno præuidit.
c Potius docemus vos ea magna quæ vidimus de illo transfigurato in monte.
d Sumus.

virtutē & † præſcientiam, ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis.
a Quia hoc magnum fuit. Quod accepit a Deo ſecundum quod homo.
b Quando facies, & veſtimenta eius fulſerunt.

Accipiens enim a Deo patre honorem, & glo-
a Per uocem delapſam gloria pietatis eius claruit. Clarificandum.
b A patre glorioſo magnificante filium. c Conſubſtantialis.

riā, voce delapſa ad eū huiuſmodi a magnifica gł'ia. † Hic
Quia, nullus ei ſuccedet.

eſt filius meus dilectus, in quo mihi bñ complacui, ipſū au
a Petrus, Iacobus, Ioannes.
b Ad comprobandum eius diuinam naturam.

dite. Et hāc vocē nos audiuimus de cælo allatā cū eſſemus cū
a Thabor. vel ſimile & eam audiuimus in alio monte, ideſt. oliueti quando orabat.

f g ipſo in monte ſancto. Et habemus firmiorem propheticū

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

d *Non enim indoctas fabulas, &c.* Hic & paganos tangit & hereticos. Pagani quidquid eos delectabat, Deus appellare non timuerunt. Hæretici acceptis dei veri myſterijs, de cætero non diuinis ſcripturis attendere, ſed potius ad ſenſum erroneum has male interpretando transferre ſtuduerunt.

Beda.

† arte compoſitas

Beda.

e *Sed ſpe. fa. il.* Transfiguratio domini & claritas eius, ſignum erat reſurrectionis ſuæ & noſtræ. Per Eliam qui cum eo apparuit, intelligitur reſurrectio eorum qui fuerunt ante legem. Per Moyſen eorum qui ſub lege, Petrū & Iacobum & Iohannem eorum qui ſub gratia. Vel, per Moyſen mortuum mortuorū, per viuos viuorum.

† Mat. 17. a. Mar. 9. a. Luc. 9. d.

E

f *Et habe. fir.* Quod dixi vobis non eſt fabuloſum, ſed certū, & non tantum his ſignis declaratū, ſed etiam ad confirmationē noſtræ prædicationis habemus propheticum ſermonē Dauid. *Dominus dixit ad me filius meus es tu, &c.* firmiorē inter alios prophetas, quia clarius alijs de Chriſto prophetauit.

Pſal. 2. b.

B

b *Dabo, autem op.* Quia cito tranſiturus. iō interim dū viuo dabo operam, vt vos frequenter. ſ. quoties inſtabunt pſeudo & volēt vos abſtrahere, habeatis hæc in memoria poſt obitum meum, quando me præſentem non habebitis doctorē, non quolibet modo habere, ſed ita vt horum memoriam faciatis opere adimplendo, & alios docendo.

c *Poſt obitum, &c.* Obitus dicitur ſanctorum quando exeūt obuiam ſponſo.

✠ Oecumenius. Nonnulli per hyperbaton intelligūt hoc modo: Dabo autem operam, & poſt meum exitum, vos habere ſemper, ſiue in dies, & continue horum memoriam, volentes ex hoc oſtendere, quod etiam poſt mortem Sancti eorum meminerunt quæ hic pro viuentibus perfecerunt.

g *Firmio.* Si quis teſtimonio noſtro minus credit, quia in ſecreto gloriam redemptoris conſpeximus, certo ſermoni prophetico nullus audebit contradicere.

✠ Augu. Quis noſtrum non miretur, delata voce de cælo certiorem propheticum ſermonem ab Apoſtolo dictum eſſe? Certiorē a certe dixit, nō veriorē, non meliorē. Tā enim verus ille ſermo de cęlo, quam propheticus, tā bonus, tā vtilis. Quid eſt ergo certiorē, niſi in quo magis confirmetur auditor? Quare hoc? Quia sūt homines infideles, qui ſic detrahunt Chriſto, vt dicant eum magicis artibus feciſſe quæ fecit. Poſſent ergo etiā iſtam vocē delatā de cęlo, p coniecturas humanas & illicitas curioſitates ad magicas artes referre.

Ser. 26 de uerbis apoſto.

C Cle- Sed F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quamdiu ſum in hoc ta. *ideſt, viuens in hoc corpore, quod dicitur tabernaculum animæ.*
2 Suſcitare vos in commo. *ideſt, excitare vos ad bonum.*
3 Cer. quod velox eſt depoſito taber. *ſciebat enim mortē ſuam propinquam per Chriſti reuelationem.*
4 Dabo autem operam. *i. efficaciter & frequenter hoc faciam.*
5 Habere vos. *ſupple memoriam de commotionibus meis.*
6 Poſt obitum meum. *Paſtor enim bonus deſiderat & quærit ſalutem ſui gregis non ſolum pro tempore ſuo, ſed etiam pro futuro.*
7 Vt horum memoriam faciatis. *i. opere impleatis. Ex dictis patet, quod hanc epiſtolam ſcripſit Romæ ſicut & præcedentem, nā ſicut dicitur hic, propinquus erat paſſioni ſuæ, quam ſuſtinuit Romæ.*
8 Non enim indoctas fa. *Hic ponitur ſecūda ratio, quæ accipitur ex doctoris certitudine, qui tanto magis mouetur ad docendū, quanto ſcit ſuam doctrinam eſſe veram. Erat autem Petrus de veritate ſuæ doctrinę duplici via certus. ſecūda ponitur ibi,* Et habemus. *Prima via fuit per auditum immediate a Deo patre, a quo nulla falſitas poteſt eſſe, ideo dicit,* Non enim indoctas fabulas ſecuti. *ſicut ſequuntur Poetæ & doctores fali.*
9 Notam feci vo. do. no. Ie. Chir. vir. *vobis prædicādo & ſermonem miraculis Chriſti nomine factis confirmando ad ſuæ diuinitatis oſtenſionem.*

10 Et præſcientiam. *nam inquantū Deus nouit omnia ab ęterno, & inquantū homo, ab inſtanti conceptionis nouit quæ cognoſcit Deus ſcientia viſionis, quę reſpicit habentia eſſe ſecundum quamcunque differentiam temporis.*
11 Sed ſpe. fa. il. mag. *i. magnificæ trāſfigurationis, quā viderūt Petrus, Iacobus, & Ioannes, in qua trāſfiguratione apparuit eis in forma humanitatis glorioſæ.*
12 Accipiens e. a patre ho. & glo. *i. teſtimonium honoris & gloriæ diuinę.*
13 Voce delapſa. *de cælo.*
14 Ad eum. *ſenſibiliter.*
15 Ad magnifi. glo. *i. a Deo patre.*
16 Huiuſcemodi. *i. quæ vox fuit talis.*
17 Hic eſt fi. me. di. *ſ. naturalis, & per conſequens eiuſdem gloriæ mecum.*
18 In quo mihi compla. *vt per eum perficiam ſalutem generis humani.*
19 Ipſum audite. *aure cordis & mentis, credentes eius doctrinæ.*
20 Et hanc vo. nos. audi. *ſenſibiliter & intelligibiliter.*
21 Cum eſſemus cum ipſo in mon. ſan. *qui dicitur ſanctus ratione huius apparitionis ſanctæ, quæ deſcribitur Mat. 17.*
22 Et habemus. *Hic ponitur ſecūda via certitudinis quā habuit Petrus ex ſcriptura prophetica, cuius intellectū habuit p Chriſtū, Luc.*

Et ✠ vlti.

Digitized by Google

Sed prophetę antea fuerunt, non dico ante istam vocem sed ante Christi carnem. Nondum homo erat Christus, quando misit prophetas. Quisquis dicit eum magum fuisse, si ergo magicis artibus fecit, vt coleretur & mortuus, nunquid magus erat antequam natus? Ecce quare ait Apostolus Petrus, ad comparationem futuræ vitæ lucerna indigemus.

c *Hoc pri. intel.* Attendite prophetico sermoni, nam a Deo est. Quod potest probari per hoc, quod prophetia non est talibus verbis, & tali modo locutionis scripta, quali vtuntur homines in locutione sua, & quali seculares scripturæ sunt compositæ, & interpretatæ. Et vere non est locutio prophetarum secundum suam vel audientium voluntatem, sed secundum voluntatem spiritussancti, qui loquebatur in illis.

Habemus certiorem propheticum sermonem. vox de cælo qua fideles admoneantur, propheticus sermo quo infideles conuincant.

a *Cui benefacitis attendentes quasi lucern.* Vt lucem possitis habere scientiæ, hoc intelligentes, quia nullus sanctorum prophetarum propria sua interpretatione populis dogmata vitæ prædicauerit, sed quæ a Deo didicerant in secreto, hæc plebi Dei obseruanda tradebant. Diuini Gentium de corde suo fingebant. Sicut ergo prophetę non sua, sed Dei verba scribebant, ita lector non sua interpretatione vti debet ne a fide exorbitet. Sed laboret attendere, quomodo verba sua voluerit intelligi ille qui scripsit.

¶ Operando. ¶ Vel ardenti.

a sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernę lucen- 1 ti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oria- 2 3 tur in cordibus vestris. Hoc primum intelligentes, quod 4 a ¶ id est, propria prophetantis voluntate, sed spiritu sancto in eo loquente. 5 omnis † prophetia scripturæ propria interpretatione non 6 fit. Non enim voluntate humana allata est † aliquando pro 7 8 phetia, sed spiritusancto † inspirati locuti sunt sancti Dei homines.

† prophetia scriptura † olim † impulsi

Hoc primum intelligentes, &c. ✣ Occum. enarrando subiungit, quare prophetę sua dicta non fuerint interpretati, simul autem discernit quoque veram prophetiam a dæmoniaca, & ficta, quæ in hæreticis operari deprehendit, & ait. Omnis prophetica scriptura propriæ, siue priuatæ nõ est interpretationis. Hoc est, Prophetiam quidem a Deo accipiunt prophetę, at non vt illi volunt, sed sicut diuinus Spiritus ipsos mouendo operatur, & nouerunt sane, ac intellexerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, attamen ipsius interpretationem non faciebant. Id autem non habuerunt pseudo prophetæ, aut Græcorum vaticinia, neque. n. cognoscebant dum agitarentur, sed insania vecordes effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii.

Beda. b *In calig. lo.* In huius seculi nocte plena tentationibus, & uitiis, & erroribus vbi difficile inuenitur quisquam qui nõ offendat, contra quæ necessaria est hæc lucerna. Sed nunquid sp erit necessaria? Nõ vtique, sed *do. di. illu.* in futuro appareat claritas Dei. *& lu.* i. clarus intellectus noster, vel ipse Christ' *oriatur in cor. no.* Dilectio erit qualẽ nunc optamus, & q̃a non est, suspiramus, & qualis erit, singuli in singulis videbimus, quo nunc facies nostras alterutrum uidemus. interim ad nocturnam lucernam pertinet, quod filii Dei sumus, & nondũ apparuit q̃d erimus. Ad cõparationẽ impiorũ dies sumus ad comparationem futuræ vitæ lucerna indigemus.

Beda. d *Non e. vo. hu.* Sicut in potestate prophetarum non erat semper habere spiritum, semper futura prædicere, ita non erat potestatis eorum, vt quæcunque vellent dicerent, sed ea sola dicebant quæ a spiritu didicerant. Hæc ideo dicuntur, ne quis ad libitum suum scripturas exponat.

¶ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

vlt. g. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, *s. prophetarum, & hoc est quod dicit.* Et habemus firmio. pro. ser. *quæ firmitas potest ad duo referri. s. ad sermonem Petri, & sic sermo propheticus non est firmior sermone eius simpliciter, sed magis econuerso, nã Apostoli magis fuerunt illuminati a Deo, quam prophetæ antiqui. erat tamen firmior aliquo, vtpote Iudæorum prophetali doctrina nutrito, homines. n. magis credunt consuetis dici apud eos, sicut dicit philosophus. 2. Metaph. quod aliqui magis assentiunt fabulis, & dictis poetarum, quam rationibus certis philosophorum. Inter Gentiles autem quibus Petrus specialiter scribebat, erant aliqui de Iudaismo conuersi, eo quod fiebat vna ecclesia ex Iudæis, & Gentibus.*

Potest etiam dicta firmitas referri ad sermones aliorum prophetarum a Dauid, cuius sermo firmior est, quam aliorum, eo quod fuit eximius prophetarum, vt dicitur in principio Glossæ libri Psalterij, eo q̃d alij prophetæ veritatem sibi reuelatam in visionibus imaginariis viderunt, vt ibi dicitur. Dauid autem per intellectum sine talibus imaginibus. Sicut clarius videt qui demonstrationes geometricas capit sine descriptione figurarum, quam illi qui non capiunt sine tali descriptione, vt plenius dixi cum tractarem de gradibus prophetiæ in principio libri Psalmorum. Et hoc modo videtur Petrus loqui, cum dicit. Habe. firmio. proph. ser. *nam secundum Glo. intelligit de sermone Dauid, qui habetur in Psal. 2. b.* Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodię genui te. *qui ad literam intelligitur de Christo, sicut fuit ostensum, etiam per antiquos doctores Hebræorum. Hanc autem autoritatem non exprimit hic beatus Petrus, quia eadem est sententia cum prius allegata. Hic est filius meus dilectus quantum spectat ad propositum.*

1 Cui benefacitis atten. *s. sermoni prophetarum.*
2 Quasi lucer. ar. *i. in hoc mundo ignorantiæ tenebris obscurato.*
3 Donec di. elu. *i. clara visio veniat.*
4 Et lucif. *i. diuina claritas.*
5 Oriatur in cor. v. *quia non est visibilis oculis corporalibus, sed tantum mentalibus.*
6 Hoc primum intel. *Hic reddit rationem sui dicti. s. quod sermoni prophetico debet attendi, quia procedit ex diuina reuelatione, & nõ ex humana fictione, & hoc est quod dicit.* Hoc primum intellig. quod omnis proph. script. *i. in sacra scriptura posita, quod dicit ad excludendum prophetias, quæ non sunt alicuius firmitatis.*
7 Propria interpretatio. *i. non fit sensu humano, ideo subditur.*
8 Non. n. voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritusancto inspirati. *a quo non potest nisi veritas inspirari, & in uirtute eius pronunciari.*

ADDITIO I.

Secunda Petri. 1. cap. vbi dicitur in postil. *His*, i. Gentilibus conuersis.

Hoc est quod dicit beatus Petrus. *His qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem.* non solum intelligitur de conuersis a Gentilitate, prout postillator dicit, sed etiam a Iudaismo, specialiter de illis Iudæis qui per tempus postquam Apostoli acceperunt spiritumsanctum in die pentecostes, fuerunt ad fidem conuersi, & iõ de illis dicitur, quod fuerunt sortiti fidem cum Apostolis primitiuis, intelligendo coæqualitatem non secundum gradum, sed prout in postill. Et sic hæc epistola sicut, & præcedens utrisque conuersis dirigitur.

ADDITIO II.

In eodem cap. ubi dicitur in postil. *Et habemus firmiorem propheticum sermonem, &c.*

Per hoc quod dicit Apostolus. *Habemus firmiorem propheticum sermonem*, satis habetur quod loquebatur conuersis de Iudaismo principaliter, q̃ prophetica uerba recipiebant ab antiquo. de hoc autem quod dixit postillator, quod Dauid fuit eximius prophetarum, vt dicitur in principio Glossæ libri, in additione super principium libri Psalterii habetur plenius.

Digitized by Google

CAP. II.

A a Fuerunt,&c. * Oecumenius. Cum prophetæ nomen commune sit, quod & ad prophetas refertur, confirmat nunc non esse pseudo prophetis attendendum. Et ab hoc paululum differt Paulus, dum docet quod nemo dicit Dominum Iesum nisi per spiritum sanctū. Hinc autem auspicatur hæresi obuiam ire aduersus Nicolaitas, duplicem dicens ipsorum malitiam. sunt .n. dogmate quidem impiissimi, quod sua in Christum blasphemia demonstrarunt, uita autem maxime obscœni.

1.Cor.12

† meretatus est

Ideo ita vos commoneo,& tot autoritatibus vtor, ne decipiamini per pseudo, B qui fingūt Christum nondum venisse. Vel si venisse fatentur, aliquos errores interserunt. qui grauiter punientur pro mendacijs suis cum suis sequacibus. Sicut in populo Israel fuerunt pseudo prophetę, qui falsa nunciabant, & iudicium perpetuę damnationis sustinuerunt. sic & isti.

Beda. b Sectas. Sectæ Latine, hæreses Græce, cum quis stulta obstinatione errorem quem semel concepit, semper sectari nullatenus cessat, quod proprium hæreticorum est.

c Perditionem. Merito perditionem sibi inducunt, qui redemptorem suum negant, vel non qualem veritas ostendit sed qualem sibiipsi fingunt, & prædicant, & propterea alieni a redemptore nil certius quam foueam expectant.

Beda d Via veri.blas. per hæreticos, non solum in eis quos suæ hæ C resi seductos associant, sed in eis quoque quos per impurissima facta sua, & sacrificia, vel mysteria execranda, quę faciūt in odium Christiani nominis concitant, existimantib. imperitis omnes Christianos huiusmodi flagitiis mancipatos.

e Et in auaritia fictis verbis,&c. * Oecum. Particularius se loqui ostendens addidit, negotiabuntur. penitus autem alienans ipsos à diuina doctrina, dixit eos fictis vti sermonibus. Sed habebunt inquit, impietatis suæ stipendia, nempe mortem. Porrò iam olim. præscientiæ Dei significatiuum est. Quemadmodum enim per præscientiam bonis præparauit bona, D ita,& malis congruum ipsis locum.

f Si.n.Deus au. Si apostatas Angelos traditos pœnis inferni ad maiores cruciat⁹ reseruat in die iudicij, sed etiam mūdū ppter scelera deleuit, si Sodomitas deleuit,& Noe, & Loth

Beda. infra eodem

CAPVT II.

a 1 F Verunt vero,& pseudo pphetę in po-
a Iam sunt, sed timore comprimuntur, sed post obitum meum manifestabuntur.

2 3 pulo, sicut & in vobis erunt † magistri
a In corda vestra. b Doctrinas, quæ secant,& separant a Deo, vnde peribunt.

b 4 mendaces, qui † introducant sectas p
a Christum. b Sanguine. c Esse.

ditionis, & eum qui emit eos, Deū
a Negata veritate inducunt falsitatem pro qua cito periclitabuntur. b A quibus graue est caueri, quia multi, &c. Nullam spem uitæ futuræ habentes, concupiscentias prædicant, quibus carnales facile consentiunt.

c 5 6 † negāt, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi
a Castitatis,& cætera bona opera.

d 7 8 sequentur eorum † luxurias, per quos via veritatis blas-
a Non causa religionis, sed auaritiæ, ut aliquid lucrentur fingunt nouas doctrinas, nec uos emunt Deo, sed de uobis sibi aliquid commodi acquirunt.

e 9 10 phemabitur: & in auaritia fictis verbis de vobis nego-
a Magistris,& sequacibus. b Pœnæ æternæ iam olim apud Deum, eis promissæ non cessant, prælentialiter excruciant, nec fine carebunt. Præbat a maiori.

11 12 ciabuntur. Quibus iudicium iam olim non † cessat, &
a Diabolus modo decipiens, postea tormentaturus. b Qui dignioris naturæ.

13 14 perditio eorum non dormitat. † Si.n. Deus angelis peccan-
f a Alia translatio. Et carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in iudicio puniendos seruari.

g 15 16 17 tibus non pepercit, sed † rudētibus inferni detractos in tar-

saluauit; constat quia nouit domin⁹ pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem iudicij cruciandos reseruare. Quamuis hūc inferiorem aerem quasi carcerem acceperint, qui quantum ad cælū infernus dicitur: restat adhuc pœna vltimi iudicij, quia paratus est ignis diabolo & Angelis eius. non enim permittit illos Deus conterere, sed seruat, vt grauius puniantur cum suis membris, sicut Christus glorificandus est cum suis.

† falsi doctores

† clam inducent

† nas.

E Mar.25.d

† negantes

† texitia

g Rudentibus. Rudentes sunt funes quibus nautę vela suspendūt, vt flante aura portus tranquillitatem deserāt, seque semper ambiguis fluctibus credant. Quibus rudentibus conuenienter immundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, vt flante superbia impulsi, se aduersus creatorem erexerunt, ipsis elationis suæ conatibus in abyssi profunda sunt rapti.

† tardat

† Iob.4.d

† catenis

✣ Aug. peccasse quosdam angelos,& in huius mundi ima detrusos, qui eis velut carcer est vsque ad futuram in die iudicii vltimam damnationem, Apostolus Petrus apertissime ostendit, dicens, quod Deus Angelis peccantibus non pepercerit.

lib. 11. de ciu. c.33

* Idem. prorsus nec alia causa, nec iustior, nec manifestior inueniri potest, cur verissima pietate teneatur fixum,& immobile, nullum regressum ad iustitiam, vitamque sanctorum diabolum,& Angelos eius habiturum, nisi quia scriptura, quæ neminem fallit, dicit eis Deum nō pepercisse,& sic ab illo esse inter impios prædamnatos, vt carceribus caliginis inferni retrusi traderentur seruandi, atque vltimo iudicio puniendi, quando eos æternus ignis accipiet, vbi cruciabuntur in secula seculorum. F

li. 21.c.23

* IDEM. Quia mali Angeli non a Deo mali sunt conditi sed

libr. de natur. bo. adu. Mani.c.33.

NICOLAVS DE LYRA, CAPVT II.

FVerunt ve. Postquam beatus Petrus induxit fideles ad tenēdum fidei veritatem, hic consequenter inducit eos ad præcauendum oppositam falsitatem,& primo circa aduentum Christi in mundum, secundo circa aduentum eius ad iudicium ca.se. prima falsitas est hæreticorum fidem Christi corrumpentium, quorum primo ostendit malitiam & secundo pœnam, ibi. Quibus iudicium. Circa primum dicit.

1 Fuerunt ve.& pseu.pro.in po.s. Iudæorum ante Christi aduētum, sicut patet in libris Paralip.& Regum in pluribus locis.

2 Sicut & in vo. Christianis.

3 Erat ma. quales fuerunt pseudo apostoli,& hæretici.

4 Qui intro.se.per. sicut Libon,& Cherintus negantes diuinitatē Christi etiam a tempore apostolorum, propter quod beatus Ioannes in principio euangelii sui declarauit diuinitatem Christi di. In principio erat verbum,&c. secundum quod dicit Hier. in prologo super Ioannem,& postea Arrius,& multi alii errauerunt circa fidem Christi.

5 Superdu.si.ce.per. i. causam perditionis,& non solum sibi, sed etiam aliis, ideo subditur.

6 Et mul.se.eo.lu. ad hoc.n. quod plures eos sequerentur, concedebant carnales delitias, ad quas homines sunt proni,

7 Per quos via ve. i. fides Catholica.

8 Blasphe. a paganis,& Iudæis, tanquam mala, per hoc.n. datur in fidelibus occasio deridendi,& contemnendi fidem Catholicam.

9 Fictis v. id est ad decipiendum compositis,

10 De uo.ne. bona vestra temporalia subtrahendo,

11 Quibus iu. Postquam ostendit hæreticorum maliciam, hic consequenter declarat eorum pœnam,& secundò pœnæ grauitatem. Magis autem. Prima diuiditur in duas: quia primo facit propositum, secundo inducit ad hoc triplex exemplum ibi. Si.n.angelis. Circa primum dicit: Quibus iu. id est pœna ad quam condemnabuntur.

Diuisio.

12 Iam o.non ces. quia superdurabit, vt exponunt aliqui. sed hęc expositio videtur excludi per hoc quod præmittitur. Iam o.& sic loquitur de præterito duratio illa sempiterna,& de futuro. ideo melius sic exponitur vt videtur. Iam olim non ces. i. à principio mundi est præparata. Nā à principio distinctionis rerū locus inferni est ab alius distinctus,& sic dicitur Isa.30.g. Præparata est ab heri Tophet, a rege pręparata profunda & dilatata, nutrimentū eius ignis,& ligna multa, flatus domini sicut torrēs sulphuris succēdēs eā.

13 Si e. D. Hic consequenter probat propositum per triplex exemplum. primum est de Angelis peccantibus de quibus dicit. Si.e.an.pec. non pe. à pœna debita.

14 Et ru. id est funibus.

15 Inferni. qui funes sunt peccata, q̄ sunt cā detractionis ad infernū, secundum quod dicitur Prouer.5.d. Iniquitates suæ capiunt impium,& funibus peccatorum suorum constringitur.

16 Detractos. à societate Angelorum sanctorum,

17 In tar.tra.cru.in iu. id est post iudicium.

Rescr.

Digitized by Google

sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: A *Si Deus angelis peccantibus non pepercit, &c.* Hinc Petrus ondit adhuc eis vltimi iudicij pęnam deri, de qua Dñs dicit. *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius,* Quãuis iã pęnaliter hunc infernũ, hoc est inferiorem caliginosum aerem tanquam carcerem acceperint, qui tamen aer quandoque & cælũ dicitur, vbi aues volitãt, &c.

a *Original. mun.* Idem mundus est post diluuiũ qui & ante. Sed tamẽ ille quasi alius fuit, quia ille mũdus aqua perijt, & tota facies terræ & totus illeaer altitudine aqua rum mutatus est.

b *Octauum.* Sex sunt ętates seculi, septima B est illa vita vbi animę sanctorum fęlici sabbatho. i. æterna requie perfruuntur. Octaua cõmunis resurrectio. Occulte ergo insinuat per tẽporalis diluuij discrimen futuri iudicii diem, 'qñ damnatis reprobis omnibus, iusti gloriam vitæ perpetuę accipient.

Margin: cruciandos. † seruatos. † Gen. 7. a. Beda. † Gen. 19. Beda. † De pen. dis. 3. cap. si enim yeib. rurius. Beda.

a Idest, tradidit vt reseruarentur in iudicium, idest, damnationem. b Idest, hominibus secundum originem primi peccati viuentibus.

a tarum tradidit cruciandos in iudicium † reseruari, & † origi- 1 2

a Quia iustitiæ opera faciens qualiter coram Deo viuendum esset ostendit.

b nali mundo non pepercit, † sed octauum Noe iustitiæ præco- 3

a Inducens mundo diluuium, idest, submersionem impiorum. b Si.

c nem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens, et ci- 4 5

d uitates Sodomorum & Gomorræorum in cinerem redigens e- 6 7

a Patenter significans omnino perituros qui similes istis forent.

uersione damnauit, exemplum eorum qui impie acturi sunt 8 9

a Si.

e ponens, † & iustum Loth oppressum a † nefandorum iniu- 10 11

riosa ac luxuriosa conuersatione eripuit. Aspectu enim & au- 12

a Quod erat difficile, inter tales iustitiam seruare.

ditu iustus erat habitans apud eos, qui de die in diem ani- 13 14

a Etsi hoc & illud & omnia ista. ergo.

f mam iustam iniquis operibus cruciabant. † Nouit Deus 15 16

a Sicut Noe & Loth. b Sicut diabolum, originalem mundum, Sodomitas;

g pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudi- 17 18
h

a Reseruabit.

i cii reseruare cruciandos. † Magis autem eos qui post car- 19 20

c *Et ciui.* Hæ ciuitates dupliciter in ignem sunt reductæ, quia & primo eas per incendium cum adiacentib. terris in cinerem redegit. Et cum loca incendii postmodum mortui maris vndæ contexerint, seruare adhuc voluit regionẽ circa positam speciem priscæ pœnæ. Nascũtur enim poma pulcherrima, quæ & edendi cupiditatem spectantibus generent. Si carpas fatiscunt, & resoluuntur in cinerem, fumumque excitant quasi adhuc ardeant.

d *In cine.* Ignis qui Sodomitas semel puniuit, significat q. impii sine fine sunt passuri. Quod terra fumigabunda, q. fructus pulcherrimi cinerem intus habent & fœtorem, innuit quis C dilectio carnalis etsi stultis arridet, nil tamen in inuisibilibus

bus nisi incendium sibi reseruant, vel vt fumus tormentorũ D eis in secula seculorum ascendat.

e *Loth oppressum*, Cruciabãt iustũ iniqua proximorũ facta & dicta, qui cernẽs corrigere nõ valebat, ipse autẽ in bonis actibus se reseruabat. Nec visis, vel auditis flagitijs se fuscabat, vel visu, vel auditu iustus, quia nihil in illo videbant, nihil de eo audiebat, nisi qđ pertinebat ad iustitiam.

f *Nouit dominus pios.* * Oecum. Epiphonemate vtrorumq; meminit, & piorũ & impiorũ, & salutis & supplicij. Cupit aũt vt illorũ qui dem abominentur malitiam, horũ aũt E æmulentur salutẽ. Is enim oculis & auribus iustus. Cũ multa haberet quæ ad impudicitiam inflãmarent & extimularent, ac initarent, oculos, aures, cõuersationem inter malos, nullo inquit inductus est ad ipsorum æmulationem.

g *Iniquos.* Pseudo & eorũ sequaces, & ideo nolite eos sequi.

h *In diem iudic.* Et ante diem iudicij soluti corpore pęnas luunt, & in iudicio grauiora expectant quando corpore & anima cruciabuntur.

i *Magis autem eos qui post carn. &c.* * Oecumen. Dicit de impuris Nicolaitis, Gnosticis, Naasenis, vel Cerdonianis: varie enim nomina sortita est eorum iniquitas, & quemadmodũ sceleratis factis, ita & nominibus confusa esse deprehendit. Nã hi ad omnem carnalem impudiciam intrepide peruenerunt. Quod si quispiã de his discere velit, sumpto in manu libro a beato viro Irenęo, Gallo, cõposito, quẽ aduersus falso dictã sapientiã inscripsit, inueniet horũ immunditias, po- F

Margin: Beda. † antiquo. † nefariis per libidinosam conuersationem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Reser.* primo enim ceciderunt in hunc aerem caliginosum, vbi sunt ad exercitium bonorum, habentes tamen suam pœnam & supplicium. Post iudicium vero detrudentur in inferno deficiente sanctorum exercitio, & crescet eorum pęna accidentalis ex his quos induxerunt ad peccatum & damnationẽ, sicut gloria sanctorum angelorum ex his quos induxerũt ad bonum & salutẽ. Et ex dictis supplendũ est, quod similiter Deus non parcet hæreticis.

2 *Et ori.* Et ponitur secundum exemplum de submersis in diluuio propter peccata eorum, di. *Et ori. mũ. non pe.* Dicitur autẽ hic originalis mundus homines qui fuerunt ante diluuium, eo quod tunc currebat prima ætas mundi, quæ terminata fuit in diluuio.

3 *Sed octa.* quia cum eo fuerunt septẽ personæ à diluuio saluatæ.

4 *Iustitiæ præ.* quia prædicauit hominibus illius temporis pœnitentiam, vt dictum est supra epistola 1. 3. c.

5 *Diluuium mun. impio. in.* dicit autem mundo quia tunc omnia caro corruperat viam suam, Gen. 6.

6 *Et ciui.* Hic ponitur tertium exemplum de ciuitatibus tempore Loth, vt habetur Gen. 19. e. dicens. *Et ciuitates Sodomor. & Gomorræo. in cin. re.* quia pluit super eas ignem & sulphur, vt habetur ibidem.

7 *Exemplum eo. qui impie acturi sunt po.* i. ostendens quod sic punientur nisi pœniteant.

8 *Et iustum Loth oppressum a nefan. iniu.* secundum quod dicitur Gen. 19. d. *Vimque faciebant Loth vehementissime, &c.*

9 *Ac luxuriosa conuersatione.* Nam vitium contra naturam volebant exercere.

10 *Eripuit.* per angelos, qui eum cum vxore ac filiabus extra ciuitatem duxerunt, vt habetur ibidem. Et subditur causa.

11 *Aspectu enim & auditu iustus erat.* i. quasi ex vita & fama eius iustitia apparebat.

12 *Habitans apud eos qui de die in diem.* idest, quasi continue.

13 *Animam iustam.* ipsius Loth.

14 *Iniquis operi. crucia.* Nam emendare non poterat, & sic cũ dolore portabat. Concludit ergo.

15 *Nouit Deus pios de tentatione.* idest, de morte.

16 *Eripere.* quando expedit eis, vt patet de Loth, & Noe.

17 *Iniquos vero in diem iudicij* s. extremi.

18 *Reseruare cruciandos.* quia tunc cruciabuntur non solũ in anima, sicut añ iudicium, sed etiã in corpore. Et ex dictis exẽplis concludendem vst, q. similiter hæreticis de pęna debita nõ parcetur.

19 *Magis autem eos.* Hic consequenter ostendit huius pęnę grauitatem, de qua primo ponitur duplex ratio, secũdo primę rationis declaratio. ibi, *Hi vero.* Prima adhuc in duas secundum dupli cem rationem, secunda ibi. *Angeli.* Prima vero ratio accipitur ex parte culpæ pęnam merentis. Ex quantitate enim culpæ accipitur quantitas poenę Deuter. 15. a. *Secundum mensuram peccati, erit & plagarum modus.* Secundum autem expositores beatus Petrus dicit hic hæreticos grauius puniendos, quam dæmones & alios de quibus posuit exempla, ita quod nõ solum hoc est argumentum a simili, sed etiam a maiori negatiue, cum dicitur. Si deus angelis peccantibus non pepercit, & alijs de quibus consequenter prosequitur, multo minus hęreticis, ex hoc sequitur peccatum eorum esse grauius. Ex hoc satis patet de peccato mortuorum in diluuio & subuersione Sodomæ & Gomorræ. Nam peccata propter quę principaliter inductę fuerunt punitiones illæ, fuerunt carnalia vt patet ex prædictis. Hæresis vero est peccatũ infidelitatis, quod est directe contra deum, & sic secundũ suum genus grauius est peccatis carnalibus. Iterum hęresis est grauior species infidelitatis, nam grauius est fidem susceptam corrumpere vel negare, quod faciunt hęretici, quam non susceptam quod faciunt Iudęi & pagani, sicut apud homines peius est promissum denegare, quam promissum nõ facere, & sic sequitur quod pęna hęreticorum sit grauior, & maxime quando sunt inuoluti cum hoc peccatis carnalib. quales describũtur hic per beatũ Petrũ, vt patet ex pręcedentib. & sequentibus, de peccato vero & pęna dęmonum magis est dubiũ. Veruntñ idem potest dici probabiliter de ipsis saltem quantũ ad multos eorũ, quia doctores catholici dicunt concorditer, qđ homines boni per merita sunt assumendi ad singulos ordines angelorũ, & sic ad ęqualẽ gloriã. Et eadẽ ratione vř vt homines mali p sua demerita secundũ plus vel minus puniendi sunt in similibus gradibus pęnalibus dæmonum. Cum igitur hæresis sit pessima species infidelitatis, quæ est valde graue peccatum, sequitur quod eorum pęna sit grauior quam multorum dæmonum, & maxime quando sunt hæresiarchæ & alijs vitijs irretiti, quales describuntur isti saltem eorum aliqui. His dictis patet prima ratio grauis punitionis hæreticorum quę accipitur ex grauitate culpæ eorum, cũ dicitur. *Magnis autem eos.* scilicet hęreticos reseruat Deus cruciandos.

20 *Qui post carnem.* ei obediendo.

Margin: Diuisio. Hæretici dæmonibus grauius punientur.

A tissimum propter Marcũ virum obscenissimum, & eos qui ab ipso seducti fuerunt, ac corruptas miseras mulieres, &c. *Ire. lib. 1. ca. 1. 8. 9. &c.*

a *Dominatio con.* Superbos dicit & arrogantes, qui & ipsi grauiora generalibus luituri sunt supplicia.

b *Sectas non me.* hæreticos dicit qui blasphemãtes fidem vel vitam orthodoxorũ sectas sui nominis, id est, hæreses inducũt, quibus etiam grauior instat tributatio.

c *Vbi.* id est, in quibus malis, quia contemnunt dominationem: quia audaces, & cætera quæ sequuntur. Hæc namque faciẽdo angeli dæmonia fieri, ac pœnas suæ superbię soluere meruerunt, & quod natura eorum nõ patitur vt faciant vt polluti carnalibus concupiscentijs: ad illud homines alliciũt, & pro illis etiam damnabuntur.

† præfecti. i. sui sensus & capitis.
† Cum.
† Gen. 19.
† ferunt.
† muta.
B
† perditione.

a Fornicatores dicit, qui pro reatu fœdæ corruptionis maiora in iudicio patientur tormenta, quam generales iniqui. b ¶ i. qui more animalium brutorum luxuriantur. c Dominum Iesum iudicem talium cognoscere nolunt.

a nem in cõcupiscentia immunditię ambulãt, dominationem
a Ad maiora crimina. b In perpetratis. c Sine timore vltionis separant homines a Deo, & instruunt ad blasphemandum.

b que contemnunt, audaces, † sibi placentes † sectas nõ metuũt
a Omnes hi reseruantur ad maiora, vbi tanta vis est pœnarum, quod & angeli mali qui sunt maiores fortitudine, & robustiores ad perferendum quam homines, nod portant quasi onus intolerabile.

introducere, blasphemantes. † Vbi angeli fortitudine & vir-
c a Quantum ad patientes. i. maiores pœnas.

d tute cum sint maiores, non † portant aduersum se * execrabile
¶ Magistri erroris.

iudicium. Hi vero velut † irrationabilia pecora, † naturaliter
¶ Tendunt. ¶ Sic isti. ¶ Quare blasphement.

e in captionem & perniciem in his quæ ignorant blaspheman
¶ In corrupto sensu. a A consortio sanctorum. b Vt qui in sordibus est, sordescat adhuc.

tes, in † corruptione sua peribunt, percipientes mercedem

f iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delitias, coinqui-
g a ¶ Et secundum malam existimationem. ¶ Vt ibi vos decipiant.

nationes & maculæ: delicijs affluentes in conuiuijs suis:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

d *Vbi ange.* ibi cruciabuntur iniqui, vbi angeli mali qui prius cõtra Deũ superbierant, & inde puniti sunt; iam non portãt, sed potius abijciunt iudicium superbiendi contra Deum, quod est execrabile aduersus seipsos, quia pro illo grauiter puniũtur, & territi magnitudine pęnarum, iã ab illo iudicio præsumptionis desistunt: sed isti iniqui nõdũ desistunt. Vel torquebuntur ibi idest, apud Deum, vbi angeli boni non sustinent sed vindicant si quid execrabile contra illos dicitur sicut subuerterunt Sodomitas, sic & apostoli aliquando vindicabant, vt cum Petrus occidit Ananiam.

* Didym. Angeli manentes in sanctitate quã habent à Deo, sunt potiores hominib⁹, licet excellẽter beati sint homines. siquidem custodiunt sanctos viros, & eis auxiliantur, dum homines nequaquam valeant angelis præbere solatia. Sic & illud vtiq; quod in Euangelio de Ioanne dictũ est, Quia nul-

C lus inter natos mulierum maior sit eo: cum potior illo inueniatur, qui in regno sit minor, interpretati sunt sapientes viri, dicentes quia cũ sit perfectus inter homines, nullo mortalium minor est, qñ qui inferior est omnium supernorum ratio-nalium maior est eo: quia non solum virtutis scientiæq; differentia potiores sunt angeli, sed etiam quod non sint grauibus ac passibilib. perplexi corporibus. Vnus denique angelus percussit regis Assyriorum sub vno momenti tempore exercitum centum octoginta quinque millia. Et alter pene omnem populum Israelitarum vastauit, nisi cito Dauid rex eorũ rogasset Deum, vt iracundiæ finem daret.

D

† qui gloria præcellentes non verentur conuitiis iacere.
† apud dominum blasphemum iudicii ferre.

e *Velut irratio. pe.* Sicut irrationabilibus animantibus naturale est causa pabuli sæpius in captionem & perniciem ignoranter incidere, ita hæretici comparati iumẽtis insipientibus, propter appetitum suæ corruptionis explẽdum incorruptam catholicæ ecclesiæ doctrinã blasphemantes & vitam, sibi perditionis laqueos nectunt, de quib⁹ cum dixisset: blasphemantes in corruptione sua, recte addidit & & peribunt.

Beda. E

* Oecum. Velut irrationabilia pecora, hoc est solo sensu viuentia, non autem mente & vita intellectuali: propter quod etiam facile capiuntur corruptibilibus: id est, circumactione in vita corrupta; animi excandescentia & concupiscẽtia acti & tracti, in his quæ ignorant, siue in spontanea sua ignorãtia ingerẽtes maledicta, digna sibi perditione peribũt, referẽtes mercedẽ iniustitiæ, quã cupiebant. i. idquod sibi conciliarũt

f *Mercedem iniustitiæ.* i. pęnam pro malis operibus, & maxime illi qui cum corruptioni carnis seruiant, & vesanis tenentur erroribus, conuersationem iustorum blasphemãt, & eis qui sapiunt, detrahere non cessant.

Beda.

g *Voluptatem.* Voluptas bona vel mala. Voluptas bona recte dies

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In concu. immun.* idest, luxuriæ quæ fœdat totum hominẽ, & maxime in peccato contra naturam, quod frequenter in scriptura nominatur immunditia.

2 *Ambulant.* sic viuendo.

3 *Dominationemque contem.* idest, Christum, qui non solum dicitur dominus in cõcreto, sed & dominatio in abstracto pp excellentiam dñij, quia est rex regum & dñs dominantium. Apo. 19. c.

4 *Audaces* affirmando falsum pro vero.

5 *Sibi pla.* de seipsis magnam sapientiam æstimantes, quod est argumentum insipientiæ.

6 *Sectas.* hæresum.

7 *Non metuunt face.* eas adinueniendo & docendo.

8 *Blaspheman.* fidei veritatem, & per consequens eius auctorẽ.

9 *Vbi.* Hic ponitur secunda ratio grauitatis pęnę hereticorũ, quæ accipitur ex parte subiecti pęnam sustinẽtis. Nam dęmones qui sunt fortiores ad sustinendum vix possunt sustinere pœnam inferni, & multo minus hæretici qui sunt debilioris virtutis, & sic ex hac parte grauius affligũtur, & hoc est quod dicitur: Vbi, idest in pęna inferni. 10 *Angeli.* s. mali.

11 *Fortitudine & virtute cum sint maiores.* quia naturalia remanserunt in eis integra, vt dicit Dionysius.

12 *Non portant.* i. vix sustinẽt, sicut enim impossibile dicitur qđ est de difficili possibile. s. metaphysices, ita importabile dicitur quod cum difficultate portatur.

13 *Execrabile iudi.* idest, pęnam quę non dicitur execrabilis inquãtum est a Deo, quia sic est iusta, sed ex parte dæmonum qui execrantur eam tanquam iniustam.

14 *Hi vero.* Hic declarat primã rationẽ de grauitate pęnę hereticorũ, pp grauitatẽ culpę ipsorũ. & primo ponitur hæc declaratio, secũdo intenta cõclusio, ibi: Si enim. In ista vero declaratione notatur de luxuria, insipientia, & superbia, & supra in principio ca. de auaritia. iõ ista quatuor declarat in quatuor partibus, quę patebunt prosequendo. Primo declarat eorum insipientiam. *Hi vero.* hęretici supple, sunt.

15 *Velut irrationabilia pecora.* carentes intellectu veritatis.

16 *Naturaliter in capti.* i. ex impetu naturę brutalis ad pabulũ, & sic incidunt in laqueum & capiuntur & necantur, & sic ducuntur in perniciem, quę dicitur a per, & neco necas.

17 *In his quæ ignorant blaspha.* i. sic hęretici blasphemantes. *In his quæ igno.* idest, articulis fidei, contra quos ex errore latrant.

18 *In cor. sua.* idest, in sensu suo corrupro, quo corrupti sunt & alios corrumpunt.

19 *Peribunt.* pęna gehennę.

20 *Percipien. mer.* idest, pęnam debitam suę malitię.

21 *Volupta.* Hic consequẽter declarat hęreticorũ luxuriã di. *Volupta. exi. diei deli.* Circa qđ sciendum, quod voluptas idẽ est qđ delectatio, quę põt esse bona & mala, bona, si sit de operibus virtutũ intellectualiũ vel moraliũ, mala aũt, si sit de actibus venereis. Voluptas igitur quę idẽ est qđ delectatio, põt esse bona & honesta, mala & turpis, licet autẽ frequẽtius accipiatur pro delectatione carnis quę turpis est maxime in venereis, tñ hic accipitur pro delectatione honesta in operibus bonis, iõ dicitur voluptas diei, quia qui facit veritatẽ venit ad lucẽ, Ioh. 3. c. Est igitur sensus, quod hęretici luxuriosi delectationes carnis reputant esse voluptatẽm diei, idest, eas esse licitas & honestas, & sic iungatur litera. *Volupta. diei.* idest, delectationem honestam.

22 *Existiman.* supple esse.

22 *Deli. coin.* idest, luxuriç, vbi est coinquinatio ex duarum personarum coniunctione.

24 *Et ma.* idest, gulę, ideo subditur.

25 *Delitijs affluen. in conui. suis.* in quo notatur excessus in qualitate & quantitate cibi & potus.

Lo-

Digitized by Google

†luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos † adulterii & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filii derelinquentes viam rectam errauerũt, †secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionẽ vero habuit suę vesanię. Subiugale mutum animal in hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam. † Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum * reseruatur. Superbia enim vanitatis loquentes pelliciunt†in desideriis carnis luxuriæ eos qui paululum

a Etiam in gestu corporis profitentur nequitiam animi, uel oculos, idest anima quæ debet prouidere, uel oculos magistar eorum cupit adulteria, uel cum uxoribus, uel cum diabolo.
a Vel incessabilibus delictis. b A quibus non facile cessatur, quia sunt quasi naturalia, ut saturitas, ebrietas, somnolentia. c Vel excæcatum.
a Quia quicqiud agunt, causa auaritiæ faciunt. b Iam possessi a maledictione æterna. c Ex ratione enim cognoscere debebant quid credere, & quomodo viuere debebant.
A statu mentis. Ad idem tendentes, ad quod ille tetendit, qui ueniebat maledicere, populo Israel contra uoluntatem Dei, sed continget illis sicut Balaam contigit, quem corripuit asina sua de sua uesania.
Quia asina.
a Non lauantes, sed potius coinquinantes.
Obscurantes instinctu diaboli. a Pseudo, uel hæreticis. b Obscuritas peccatorum seruatur vt sordescant amplius vel infernales pœnæ.

dies vocatur, qua sancti in domino delectãtur. Voluptas mala, nox: cũ reprobi ad perficienda opera tenebrarũ peruerse delectantur. Iniusti ergo delitias coinquinationis & maculę existimant voluptatẽ dici, quia cum vacẽt delicijs impurissimis & execrãdissimis has optimas & quasi lucifluas iudicãt.

† de singulari tate clericorum. † qui conuiuãtes in errori bus suis, insultant vobis.

* CIPRIAN. Insaniunt prorsus, ardent desidero feminarũ quotquot huic interdictioni non cedunt, & obscœnitatibus instantes, malunt mori quam contenti sint a lateribus mulierum aliqua disiunctione diuelli, & ad explendum suę auiditatis ingluuiem etiã puncto temporis non sine fœminæ voluptate, & hunc habent in mulieribus fructum, vt in illis semper defixa intentione, desideria satient oculorum, ne vel momentum aliquod trãseat, quãdo indigeant qđ affectant. Sic inter eos integritas emoritur, vbi omnis commoratio, siue cõuiuendo, siue cõmanendo corruptionis affectionibus inquinat. Quos sanctus Petrus Apostolus designauit dicens, *In conuiuijs suis luxuriantes, oculos habentes plenos mę chationibus, &c.*

Meretrices quare pellices vocentur.

a *Pellicientes.* Pellices dicuntur meretrices, a pollutione vel a pellis formositate qua incautos illiciunt. Pelliciunt ergo animas instabiles variorum dogmatum erroneis sectis, quasi constupratium luxibus.

b *Cor exercitatum.* ✻ Oecumen. Cor ipsorum ad nihil aliud quam ad cupiditatem exercitatum est siue impudicitia, siue et possessionum, propter quę ambo derelinquẽtes viam quę eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerunt, idemque illis contigit quod Balaã filio Bosor, quoniã & ille ob munerum largitionẽ dilexit mercedem iniquitatis. Et hinc ergo disci mus, quod Balaam propter suæ cupiditatis affectum, quẽ insana sua vaticinatione alebat, semel a Deo prohibitus, rursũ ad Balac pertinaciter proficisci properabat, sed Dei pauore prępeditus ac terroribq; in via cõtigerunt, verba benedictionis nõ immutauit, quod diuinationis nõ erat, sed prophetiæ.

Beda.

c *Secuti viam Balaam.* Aliquando hęretici tã execrãda dogmata proferũt, vt etiam pagani stulti, diuina cognitione carentis, illorũ detestentur insaniam, illorũ distorta & Deo cõtraria itinera sapiendo sanius redarguant. Et quod peius est multi catholicorum intantũ amant mercedẽ iniquitatis, vt etiam docti clerici ab indoctis laicis merito lacerentur. Qui comparantur prophetę qui verbis asinæ contra naturam loquentis corripitur. Nec tamẽ a proposito praui itineris retardatur. Qui veniũt de Bosor. Bosor carneus, siue in tribulatione dicitur, quia nulla alia causa magis adulterant verbũ veritatis, quã pro concupiscentia carnis. Vnde & in tribulatione sunt positi, non quod pro domino patiãtur, sed animos infirmorum suis doctrinis & peruersis exemplis opprimunt ne resipiscere possint. Balaam vanus populus, vel præcipitans eos, quod illi conueniunt. Qui enim agnitã veritatem sponte deserunt, vanus populus sunt & in præcipitium suos mittunt auditores, quibus nõ salutaria quæ corrigãt, sed erronea quæ delectent prædicant, de quibus subditur, *Hi sunt fontes sine aqua.* promittunt imbrem doctrinarum quem non habent, velut nubes prophetiçæ ad quas perueniat veritas Dei, & turbinibus dęmonum & vitiorum agitantur, loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est.

Nu. 22. d.

† adulteru. & quia peccando cessare ne sciant.

† Nu. 22. d. 2. q. 7. c. secuti.

† Iude d. De pę. dis. 2. c. sic enim §. rursus.

* in æternum.

† per concupiscẽtias carnis, voluptatibus.

d *Hi sunt.* Non sunt imitandi pseudo, quia licet videantur vtiles, nihil tamen in eis est nisi vanitas & immunditia.

e *Superbia.* Superbe dicentes se esse iustos quamuis sit vanũ, carnaliter desiderantes, & luxuriose viuentes, pelliciunt qui parum effugiunt, qui cum similes eis sunt, tamen aliquatenus declinant eorum societatem, & a peccatis aliquatenus abstinent.

✻ Augustinus. Quidam putauerunt hoc esse libere viuere, vt tanquã de redẽptione securi, quicquid liberet, licere sibi arbitrarentur, non intuẽtes quod dictũ est. *Vos in libertatẽ vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionẽ detis carnis.* Vnde & ipse Petrus dicit, *Liberi nõ sicut velamentũ malitiæ habẽtes libertatem.* Ait de illis & in secunda epistola sua. *Hi sũt fontes sicci, & nebulæ a turbine exagitatę, &c.* Quid adhuc promittitur contra istam manifestissimã veritatẽ conditio melior, ijs qui cognouerunt viam iustitię, hoc est dominũ Christũ, & perdite viuunt, quasi omnino non cognouissent, cũ apertissime dicatur, *Melius erat illis non cognoscere, &c.* Ideo et fontes siccos eos appellat, fontes, videlicet, qđ acceperint agnitionem Domini Christi, siccos autẽ, quia non congruenter viuunt. De talibus quippe Iudas etiam Apostolus loquitur.

I. de fide & operibus, cap. 24. Galath. 5. 1. Petr. 2.

Ibi, c. 25.

Beda.

In deside. car. &c. Immundus est omnis qui exaltat cor suũ, vt

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Luxuriantes vo.* i. vos ad hoc pertrahentes.
2 *Oculos haben. ple. adul.* i. signis adulterij.
3 *Et inces. del.* i. gulæ quæ satisfactionem repetit quotidie.
4 *Pellicien.* id est, decipientes.
5 *Animas instabiles.* i. quæ non sunt in fide firmatæ.
6 *Cor exerci.* Hic consequenter declarat eorum auaritiam di. *Cor. exer.* quia frequenter cogitant qualiter bona simplicium ad se trahant.
7 *Maledictionis fil.* i. maledictione diuina digni, sicut dicitur mortis filius ille qui est morte dignus. 3. Reg. 12.
8 *Derelinquentes viam re.* iustitiæ.
9 *Errauerunt.* per deuium auaritiæ.
10 *Secuti viam Ba.* qui cupiditate ductus iuit ad maledicendum populo Israel. Nu. 22. quod erat iniquum. ideo subditur.
11 *Qui merce. ini. ama.* tanquam cupidus, & auarus.
12 *Correptionem vero ha. suæ vesaniæ.* i. asinam suam quæ corripuit eum a via declinando, & pedem eius parieti allidendo, & etiam diuina virtute loquendo, vt habetur Nu. 22.
13 *Prohibuit pro. insipien.* ostendendo per hæc signa, quod ibat ad Balach mente peruersa.
14 *Hi sunt.* hic declarat hæreticorum superbiam di. *Hi sunt fontes sine aqua.* nam ab eis non emanat fons sapientiæ.
15 *Nebulæ, propter obscu.* erroris.
16 *Turbinibus exa.* i. ventis tempestuosis superbiæ.
17 *Quibus cali. tene.* inferni.
18 *Reserua.* vt pęna respondeat culpæ.
19 *Superbia enim vani. loquen.* erroneam doctrinam.
20 *Pelliciunt.* i. decipiunt.
21 *In deside. car.* i. luxurię carnalis, ad distinctionem idololatrię quę est luxuria spiritualis.
22 *Eos qui paulu. effu.* i. aliquantulum se subtrahunt a doctrina ecclesiæ, tales enim cito ab hæreticis decipiuntur.

Cor- Qui

Digitized by Google

vt qui paululum refugerint à peccatis, ad suum reuertantur errorem & studeant in luxuria.

a *Si enim &c.in cognitione domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. &c.* Refugientes coinquinationes & animę & corporis quas mūdus immittit: rursus implicati his sicut ante baptismū superantur ab illis coinquinationibus, apparet quod facta sunt posteriora dteriora prioribus: quia magis offendunt Deum quam ante baptismum, & maiores pœnas patientur, quia mēdaces sunt promissiones factæ in baptismo.

b *Melius enim erat illis &c.* ✻ Saluian. Massil. Nunc quia iam Christum agnouisti, & negligis quem agnouisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per fidei agnitionem proiiceris per teporem. Quod quidem etiam beatus Apostolus Petrus euidenter exposuit, dicens de vitiosis & tepidis, id est, male viuentibus Christianis; *Melius erat illis non cognoscere veritatem, quàm &c.* Quod vt euidenter de his dictum intelligamus, qui sub Christiano noīe in fordibus mundi atq; impuritatibus viuunt, audi quid eisdē in eodē loco dicat, *Si enim* inquit, *refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Dñi nostri, hi rursus impliciti superant, facta sunt illis nouissima peiora prioribus.*

c *Contigit enim illis.* In prouerbijs cum expositione positum est, Sicut canis qui reuertitur ad vomitū suū, ita stultus qui iterat stultitiā suā. Et post Apostolus addit de suo, *& sus lota in vo.lu.* Canis cū vomit profecto cibū, qui pectus deprimebat proijcit, sed cū ad vomitū reuertitur, vnde leuiatus fuerat rursus occupatur. Sic qui nequitiā quę mentis intima pmebat, confitendo proijcit, post cōfessionē dum repetit, resumit. Sus dū in luto lauat sordidior reddit. Sic qui peccatū plangit, nec tñ deserit, pœnæ grauiori se subijcit, qui & ipsam quam impetrare potuit veniam contempsit, & quasi in lutosa aqua semetipsū voluit: quia dum fletibus suis vitæ munditiā subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiā lachrymas facit.

✻ Cęsarius Arelaten. Sicut gaudedum est de illo, qui ad monasterium veniens, mansuetudinem, obedientiam, & patientiā voluerit mitis & humilis exhibere: ita econtrario lugendum est de eo, qui corpore tātum de seculo exisse videtur, corde tamen in mūdo remansisse infideliter, aut infeliciter redijsse cognoscit, & pro humilitate profert superbiam, pro patientia iracundiam, contemptum pro obedientia: pro charitatis medicamento, malitiæ effundet venenum, Talibus cōuenit illa beati Petri vera & multum timenda sententia; *Melius fuerat illis non cognoscere, &c,* & iterum, *Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti.* Sed nec de talibus desperandum est, fratres, quia potens est Dñs orationibus vestris scintillam compunctionis accēdere, & omnem seculi voluptatem salubri igne consumere, &c. Vide Augustinum libro de bono perseuerantiæ, cap. 15. & initio com. in Psalm. 83. &c.

(Marginalia: † De pœn.di. 4.cap. si refugientes. — † per cognitionem. — lib.4.de prouidentia. — † cognouisse. — † ad volutabrum cœni. — Beda. — Prou. 26.b — Homil. 18. — † 15.q.8.fin.hi qui 33.q.2.c. de is. De pœn.di.3.c.in ser.)

a Errant & alios errare faciunt. b Vel conuersari. c In sua secta promittunt esse libertatem comedendi & bibendi & dormiendi & regnandi in æternum.

effugiunt, qui in errore conuersantur libertatē illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. † Si enim refugientes coinquinationes mundi † in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non † cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsùm conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illud eis veri prouerbij: † Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota † in volutabro luti.

(Interl.: a Id est serui corrupti vel serui diaboli corrumpentis. Et vere sunt serui, quia. — Et vere sunt serui acquisiti, quia cum prius liberi essent modo coguntur seruire grauius quàm antea. — Vere deteriora. a Minus malum. — a Quia præter mala quæ sicut prius agunt, præuaricatores promissionis sunt. — Probat auctoritate sub specie canis, quod sunt nequam serui. — Illis conuenit illud verum prouerbium, vel illa pars libri quæ continet illud prouerbium.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui.* scilicet hæretici.
2 *In errore con.* id est, indurati.
3 *Liber. illis promit.* dicendo quod licite possint vti delectabilibus carnis, vt sic citius decipiant laxantes ea ad quæ sunt homines proni.
4 *Cum ipsi.* scilicet hæretici,
5 *Serui sint corrup.* quod probat consequenter di.
6 *A quo enim quis supera. est, hu. & ser. est.* ipsi vero superati sunt à corruptione vitiorū, vt patet per prędicta. ergo. &c.
7 *Si enim.* hic infert conclusionem intentam. s. quod hęretici sint alijs peccatoribus grauius puniendi, quia recidiuum ad infidelitatem & alia vitia, eorum culpam aggrauat per ingratitudinem. & hoc est quod dicitur. *Si enim refugien. coin. mun.* id est vitia luxuriæ, gul. & auaritiæ, & superbiæ.
8 *In cog. domini, no.* id est, per receptionem fidei quæ talia prohibet.
9 *His rur. impli.* per recidiuum.
10 *Separantur.* per consuetudinem.
11 *Facta sunt eis posteriora dete. priori.* propter aggrauationem prædictam. ideo subditur.
12 *Melius enim erat illis non cognoscere viam ius. &c.* quia per recidiuum ingratitudo diuini beneficij percepti aggrauat peccatum. Cætera patent.

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in Postilla. Sed rudentibus. i. funibus. Super illud verbum, rudentibus. Glo. Rudentes sunt funes quibus nautæ vela suspendunt.

CAP. III.

a *Hanc ecce vo.* Iam aliam epistolā scripsi ad repellendos pseudo, Et vt meam magnam sollicitudinem vobis ostendam, ecce pro eadem causa hanc etiam secūdam scribo epistolam.

b *Vt memo.* Vt per illas epistolas sitis memores eorum verborum quæ ego ipse pręsens prædixi vobis. *Verborum,* dico acceptorū, *à san. pro.* quæ auctoritate sāctorum prophetarum confirmantur, & sitis memores præceptorum sanctorum *apostolorum:* ne præcepta quæ sancti apostoli dederunt, vobis, dimittatis pro prędicatione illorū pseudo, & quæ *præcepta* sunt etiam *do. & sal.* quia ipse dominus qui venit saluare nos, hæc præcepta instituit & seruare pręcepit.

(Marginalia: Beda. — † Iam — † prędicta sunt. — † mandati nostri, qui sumus apostoli domini & saluatoris.)

CAP. III.

Hanc † ecce vobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus vestrā excito in commonitionem sinceram mentem, vt memores sitis eorum quę † prędixi verborum à sanctis prophetis & † apostolorum vestrorum, præceptorum dñi & saluatoris.

(Interl.: a Epistolis. Vobis quibus scribo epistolam. — a Vt vos commoneam, & vos alios commoneatis.)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 *Hanc ecce vo. cha.* Postquam Apostolus remouit errorē circa primum Christi aduentum contingentem, hic consequenter docet pręcauere errorem futurū circa secundum eius aduentum. Circa quod sic procedit, quia primo fideles inducit ad tenendum suam doctrinam, di. *Hanc ecce vo. cha. se. scri. ep. in qui.* scilicet primam & secundam.
2 *Vestram exci. in com.* id est, per monitionem charitatiuam.
3 *Vt memo. sitis eo. quæ præ. ver.* sanctorum, vt ea retineatis in mente, & impleatis opere. Et subditur cuius sunt verba dicens.
4 *Prophe. & Apo. ve. præ. do. & sal.* quæ verba sunt dñi præcepta, nos aūt sumus eius ministri denunciando vobis ipsa.

Hoc

Digitized by Google

a Tempore Antichristi,cuius iam sunt isti praecones.

†Hoc primum scientes,quod venient in nouissimis diebus (a) in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias am(b)bulantes,dicentes,Vbi est promissio,aut aduentus eius? Ex

a Ex parte stultorum non est promissio.aut aduentus,quia ex quo antiqui patres mortui sunt,nihil uidemus mutatum in mundo,neque aliquid inmutabitur,nisi sicut modo est.

quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab

a Hic Apostolus ex sua parte. b Nullum iudicium esse futurum

(c) initio † creaturæ. Latet enim eos hoc volentes, quòd

a Alia translatio cœli erant olim de aqua,& per aquam constituti. b Alterius modi.

cœli erant †. prius, & terra de aqua, & per aquam

A a *Illuso.* Illudentes fidei,& spei Christianorum, quod tempus resurrectionis futurum sibi frustra promittant,non iuxta catholicam fidem,sed secundum proprias concupiscẽtias ambulantes;nouis peccatis gaudentes,& dicentes. *vbi est p.* Hoc volunt vobis inducere,vt omnes promissiones de Christo vanas credatis. Q. non sunt impleta in Christo, quæ de illo prædicta sunt in prophetis. *Aut ubi est adu.e.* Q. quod signum de aduentu eius potestis ostendere? Q. nullus aduentus est futurus. Ideo non credunt futurum aduentum, quia *ex quo.pa.no.dor.* idest a tempore resurrectio- B nis,& patres fessi eum expectando requierunt,vbi primum cœpit prædicari resurrectio mortuorum,*omnia* cursus,& ordo omnium creaturarum *sic perse.* sicut modo,& nihil mutatum est, ad testimonium aduentus eius, & hoc *ab ini.creatu.* Sicut fuit in principio mundi,sic adhuc est,& ideo non credunt vllum aduentum futurum. ✲ Aug. nunc videamus quid etiam Apostolus Petrus de iudicio scripserit. *Venient*, inquit,*in nouissimo dierum illusione illudentes,&c.* Nihil hic dixit de resurrectione mortuorum,sed sane de perditione mundi huius satis, vbi etiam commemoratur factum ante diluuium,videtur admonuisse quodammodo, quatenus in fine huius seculi mundum istum periturum esse credamus.

✲ Oecum. Quare hanc memoriam Petrus excitari iubeat, subiungit.qm̃ hi qui affectionib. addicti viuunt iuxta ꝓprias concupiscentias,videntes quosdã Dei aduentum formidãtes,quem vna cum aliis diuinitus inspiratis,ipse quoque dñs prænunciauit,& propterea suam inhonestam vitam parui- C pendentes,deinde etiam videntes,quod sermones non statim sortirentur effectum, sed propter multorum salutem differentur,fideles adoriuntur tanquam illusores,& dicunt, D Vbi est promissio aduẽtus eius? Hæc aũt illis tpib. nugabant Gnostici,aut Naazeni,q & ipsi Lãpetiani, & Euchitæ erãt.

b *Vbi est pro.* Paulus scribens Thessalonicensib. coercet eos qui diem domini instare autumabant. Petrus reprehendit illos qui aduentum,& promissa domini tardare asseuerant. vnde constat omnibus, qui diligunt aduentum eius,mentem in hac opinione temperãtius cohibendam, vt neq; vicinum citiusq; aduentum diem dñi, neque rursum tardius hunc aduentare suspi- E cemur,sed hoc solum procuremus, vt siue ocius, siue sero adueniens paratos nos possit inuenire,dum venerit.

c *Latet.* Ideo dicunt omnia eodem modo perseuerare, qa vel vere nesciunt, vel fingunt se nescire, vt vos decipiant. Duo Dei iudicia,alterum per aquam quod præteriit, alterũ per ignem quod restat. Hoc dicit latet eos quod cęli. i. iste humidus aer,& turbulentus de quo dicitur. *Miluus in cælo cognouit tempus suum.* Erant prius,idest inter priores creaturas mundi, vel prius, idest ante diluuium. Et quod terra erat prius consistens de aqua, idest per remotionem aquæ, quæ operãte verbo Dei congregata est in vnum, & ita apparuit arida,& consistens per aquam,quia diuina dispositione venis aquarum est tota plena,sicut corpus animalium sanguine,ne ariditate deficeret,si irrigatio aquæ deficeret, ꝑ quæ duo.i.in quibus duabus partibus aere,& terra,quæ tunc erat mundus alterius modi quam iste,periit, inundatus aqua diluuii.Nam superiores partes non attigit diluuium.Cęli autẽ qui nunc sunt, & terra eodem verbo Dei, repositi in eam F formam, quam modo habent,sunt reseruati igni in melius commu-

Marginalia: 1.Tim.4.g | secrationis 2.Timo.3.a solim | lib.20.ciu.c.18 | Beda | -in deceptione -aut | Ier.8.c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hoc pri.* Hic consequenter inducit ad præcauendum errorẽ, qui error primo ponitur, & eius motiua ratio, secundo rationis exclusio,ibi *Latet.n.eos.* tertio veritatis determinatio,ibi. *Adueniet autem.* Circa primum dicit,*Hoc pri.sci.quod ve.in dic.no.* potissime circa Antichristi tempora. (Diuisio)

2 *In dece.illu.* i.illusores veritatis habentes verba composita ad decipiendum.

3 *Iuxta pro.cõ.* i.scd̃m delectabilia mundi, & carnis uiuentes.

4 *Dicen.&c.* Circa quod sciendum, quod circa futurum iudicium fuit vnus error a tempore Apostolorum. s.quod illud iudicium erat valde propinquum. Quem remouet Paulus Apostolus.2.Thessal.2.a.dicens. *Rogamus autem vos fratres, vt non cito moueamini a vestro sensu,neque terreamini quasi instet dies domini.* Alius autem error est totaliter contrarius. s.illorum qui negant iudicium futurum, & est error illorum qui dixerunt diuinam prouidentiam non se extendere ad actus humanos,& etiam illorum qui negant immortalitatem animæ humanæ,ad vtrumque .n.errorem sequitur iudicium non esse futurum. Errores autem isti renouabuntur,& inualescent circa tempora Antichristi,& ꝑ consequens conclusio sequens de generali iudicio non futuro. Ratio uero motiua ipsorum est, propter cursum naturæ, qui a temporibus,de quibus non est memoria processit per reuolutiones dierum,& annorum. ita quod non fuit mundi notabilis mutatio,nec similiter erit,vt dicunt,& hoc est quod dicitur. *Dicentes:vbi est pro.aduen.eius.* q.d.non potest ostendi per aliquod apparens,quod sit Christus venturus ad iudicandum,nec per consequens quod impleturus sit illas promissiones, quas Christiani dicunt in eis implere, secundum quod dicitur Luc.21.e. *His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Et subditur dicti confirmatio, cum dicitur.

5 *Ex quo e.pa.dor.* antiquissimi.

6 *Omnia sic p.* in suo cursu,& eadem ratione sic perseuerabunt sine tali mutatione,quæ dicitur in iudicio futura.

7 *Latet e.* Hic consequenter ponitur rationis exclusio. In hac .n.ratione duo implicantur. Vnum est,quod non fuit de præterito notabilis mutatio,ex quo concluditur,quod nec erit de futuro. Aliud est quod promissiones factæ Christianis non sunt impletæ,nec implebuntur, & ex tali retardatione impletionis arguitur iudicium nõ esse futurum. Propter quod beatus Petrus primo excludit primũ,secundo secundum,ibi. *Vnum vero.* Primum autem excludit tanquam falsum per diluuium,quod notabiliter mutauit mundum submergendo omne viuum,præter illa quę saluata fuerunt in arca,Gen.7. Terra etiã fuit notabiliter immutata. nã ãte ꝓferebat fructus plures & meliores ꝓpter qđ esus carnium & piscium,concessus est post diluuium, Gen.9.& pro debilitatione humanæ naturæ.igitur per hanc mutationem primo dictum aliorum excluditur, & secundo propositum concluditur ibi.Cæli autem.

Circa primum sciendum,quod litera dupliciter est exponenda secundum duas expositiones de formatione rerum, & earum distinctione, quas diffuse posui in principio Gen. Vna est quod materia omnium corporalium,excepto cęlo empyreo: producta fuit primo sub vna communi forma,propter quod vocaĩ plurib. nominibus.s.terra.Gen.1.a.*In principio fecit Deus cælum, & terram.* secundum Bedam.n.& Strabo, & alios sequentes hunc expositionis modum,per cælum intelligitur cælum empyreum,quod statim factum Angelis est repletum. per terram vero materia corporalium. Vocatur etiam abyssus,& aqua.ibidem,*Tenebræ erant super faciem abyssi, & spiritus Domini ferebatur super aquas:* sicut voluntas artificis super materiam de qua vult aliqua distincte formare. ita quod de illa prima die formata est lux,secunda die cælum stellatum,& crystallinum super ipsum.tertia die quatuor elementa.Sciendum etiam quod beatus Petrus non loquitur hic de aliquo cælo nisi de aereo eo quod fuit purgatum per diluuiũ, ascendens 15.cubitos supra cacumina montium. de qua purgatione loquitur hic beatus Petrus. Igitur secundum hunc modum sic exponitur litera. (Formationis rerum expositio duplex)

Latet enim eos. i. illos qui dicunt mutationem notabilem mundi non esse factam in præterito,*Hoc*,s quod sequitur postea.

8 *Volentes.* quasi di.hæc ignorantia est affectata, quia poterant scire per sacram scripturã quæ loquitur de diluuio,vnde subdit.

9 *Quod cęli erant prius.* i.quod ante diluuium erat cęlum aereũ, quod dicitur cæli in plurali propter eius duas partes. s. superiorem,quæ transcendit cacumina montium, quæ cum cælo reuoluitur motu diurno, vt habetur primo Meteororum, & inferiorem,quæ non sic reuoluitur propter impedimentum montium

10 *Et terra.* i.elementum terræ.

11 *De aqua.* i. de informi materia,quæ nominatur aqua vt dictum est:& de illa facta sunt elementa,vt dictum est.

12 *Et per aquam com.* quia partibus terrę admiscentur aquæ,vt terra habeat continuationem & consistentiam.aliter enim reuolueretur in puluere.

Dei.

Digitized by Google

commutanda, in die iudicij, & perditionis impiorũ hominũ.

A ✱ Oecumen. Porro quod huius vniuersi fiat corruptio, nõ solum Christianis, sed etiam Græcorum sapiẽtibus videtur, quemadmodũ Heraclito Ephesio, & Empedocli Æthnæo. Sed dicet aliquis. Et quæ fuit ratio, vt conderetur, si rursum oportebat ad nihilũ redigi mundum? dicemus quod non penitus ad nihilum tendet mundus, sed ad renouationem, propterea Propheta dicit, *Et renouabis faciem terræ.* (Psal. 103)

(l. 3. recen.) ✱ Clemens Rom. Necesse est testam ouorũ quamuis pulchre facta, & diligenter formata videatur, frangi, & resolui, vt inde pullus procedat, sic & huius mundi necesse est transire statum, vt status ille sublimior regni cœlestis effulgeat.

B

a †consistens Dei verbo, per quę ille tunc mundus aqua inundatus perijt. Cœli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo †repositi sunt igni, reseruati in diem iudicicij, & perditionis impiorum hominum. b Vnum vero hoc non lateat vos charissimi, † quia vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni, sicut dies vnus. c Nõ tardat Dominus promissionẽ suam, d sicut quidã existimãt, sed † patiẽter agit propter

(† consistentes)

a ¶Duo. i. in quibus partibus aere, & terra.

a ¶Pollutus peccatis hominum per aquam purgatus est. b ¶Post diluuium, & coinquinantur peccatis, reseruati sunt ut purgentur per ignem cum suis malis habitatoribus in die iudicij.

(Bedai.) a *Per quæ il. t. m. a. inun. per.* Perijt terra, quia submersa tanto tempore fructificare destitit, postea etiam dissimilem plerisque in locis ab ea quam prius acceperat faciem recepit, perierunt & cœli secundum species huius aeris. Occupauit enim aqua totam istam capacitatem, vbi aues volitant. Sunt & cœli superiores, sed vtrum & ipsi perituri sunt igni, an hi soli qui etiam in diluuio perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos.

(li. 20. de ciuit. Dei, cap. 24.) ✱ Augustinus. In Epistola Petri Apostoli, vbi aqua inundatus qui tunc erat perisse dictus est mundus, satis clarum est, & quæ pars mundi a toto significata est, & quatenus perisse dicta sit, & qui cœli repositi igni reseruandi in diem iudicij. Possunt intelligi illi cœli perituri, & elementa arsura, qui in hac ima mundi parte subsistunt procellosa, & turbulenta, in qua eosdem cœlos dixit esse repositos, saluis illis superioribus, & in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt sydera constituta.

C

(Beda.) b *Vnum ve. hoc.* Probato quòd iudicium vere erit, ostendit q̃ efficax fuerit. Si dicitur vobis a pseudo, quod vultis potestis facere, quia tantum tempus restat vsque ad diem iudicij, quòd ex longinquitate temporis iudex scire multa nõ poterit, non credatis eis, quia quicquid põt fieri mille annis, ita videt, sicut illud quod fit vna die. Si dicunt, mille annis pœnitendo non assequimini veniam delictorũ, non credatis; quia vnus dies veræ pœnitentiæ tantũ valet quantũ mille anni, sicut latroni. Si dicũt; non oportet tãdiu laborare, vna die potestis resipiscere, non credatis, q̃a mille anni laboris nõ plus sufficiunt ad vitã quàm vnus dies. Et quando quidem futurum est iudiciũ, ergo nolite seduci per pseudo, q̃ dicũt vobis, quòd & si sit futurũ iudiciũ, non tamen vobis timendum. quia cum sint tot cogitationes, & tot actus hominum, si sigillatim debeant discuti, nõ sufficient millia annorũ, cũ in vno solo die dicatur futurũ iudiciũ, & sic multa poterũt latere iudicem. Sed non lateat vos istud, quòd tantum valet apud Deum vnus dies ad agendum aliquid, quantum mille anni hominibus ad solam rem faciendam.

D

(Luc. 23. f) († Psal. 89. b) († longanimis est)

E

c *Sicut mille anni.* In agnitione diuinæ virtutis, & præterita, & pręsentia, & futura ęqualiter potẽtia cõstant, & quę longa nobis, vel breuia videntur temporum curricula, ęqualis sunt spacij apud conditorem temporum, & omnia ęqualiter, & magna, & parua conspicit. Ideo hoc cõmemorat Apostolus, vt conuincat eos qui dicebant, vbi est promissio, aut aduentus eius? ostẽdens Deum nequaquam oblitum suæ promissionis, aut aduentus. Sed cum ita vnumquemq; diem seculi nostri æterna sua memoria cõtempletur, vt annorum mille circumitus, & ita mille annos, vt vnius diei spacium sine labore circumspiciat, manifeste intelligendum est, q̃ ipsorum quoque dierum, & annorum omnium finem certissime nouerit, & absq; vlla dubitatione hoc quoq; prænouerit, quãdo aduentus ipsius claritas reuelanda, quando promissa sanctis sint reddenda præmia. Vnde & recte subiungitur.

F

d *Non tar. do.* Et quia omnia videt, potestis credere, q̃ Dominus non tardat promissis implendis, q̃a nondum est tempus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dei ver.* Supple facta sunt ista, vt patet Genes. 1.
2 *Per quæ.* s. tria elementa prædicta, aerem, aquam, & terram.
3 *Ille tunc mun.* i. tempore Noe.
4 *Aqua.* s. diluuij.
5 *Inun.* a sordibus factis in mundo sensibili.
6 *Perijt.* Quia omnia viuentia fuerunt mortua, exceptis saluatis in arca. Elementa etiam fuerunt deteriorata. Quod autem diluuium processit ex tribus elementis prædictis, patet Genes. 7. b. vbi dicitur, *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ.* i. Oceani, quia cauernositates terræ, intra quas continetur mare, ruptę fuerunt, & sic aquæ maris effusæ fuerunt super terram habitabilem. Ex quo patet, q̃ per aquam, & terram factum est diluuium. Similiter per aerem. nam ibi subditur. *Et facta est pluuia super terram 40. diebus, & 40. noctibus,* & sic magna pars aeris conuersa fuit in aquam. Alia vero expositio accipitur secundum dictum Hebræorum, & plurium Doctorum Catholicorum, qui dicunt a principio creationis omnia corporalia, quantum ad principales mundi partes, s. corpora cœlestia, & quatuor elementa fuisse simul producta sub formis suis substantialibus ad inuicem distinctis, & formatio, seu distinctio eorum quæ describitur in principio Genes. facta prima die, secunda, tertia, & quarta non accipitur, nisi secundum proprietates, & qualitates accidentales. sicut dicitur aliquis homo fieri, quãdo peruenit ad ætatem adultam, & hoc propter debitam quantitatem, & robur corporis, & similia, quę tunc attingit, & tamen non sunt, nisi proprietates accidẽtales, quia secũdum suam substantiã factus est homo a principio vnionis animæ cum corpore. & sic lux quæ dicitur facta prima die est ipsa claritas Solis, quæ est eius qualitas. Quod autem dicitur Sol fieri tertia die, hoc est secundum motum eius proprium ab Occidente in Orientem. Cœlum vero quod dicitur factũ secunda die, i. corpora cœlestia, hæc factio accipitur secundũ soliditatem, tunc eis datam secundum Hebræos, secundũ alios vero est virtus influendi in inferiora quæ tunc fuit eis data. Similiter formatio elementorũ, seu distinctio facta fuit tertia die secundũ proprietates accidentales; nam ante diem tertiũ elementũ aquæ non habuit debitam dẽsitatem, sed vaporaliter eleuabatur per totũ aeris spaciũ, & sic vnũ elementũ non videbatur ab alio distinctũ, nec similiter terra, quia erat aquis cooperta, sed tũc aquę fuit debita densitas, & sic occupauit minorem locum, & factæ fuerũt concauitates in terra, vbi recepta fuit vna pars elementi aquæ, & sic remansit discooperta vna pars terræ aquis pro habitatione hominũ, & animaliũ, & aer apparuit in sua transparentia, sicut plenius dixi in principio Genes. Et secundũ hoc exponenda est sic litera hæc, cũ dicitur. *Cœli erant prius.* i. duæ partes aeris, superior, & inferior. *Et terra.* i. elementũ terræ. *De aqua formata,* modo dicto, quia per densitatem aquæ, & receptionem eius intra concauitates terræ apparuerunt elementa distincta. Cætera exponantur sicut prius.
7 *Cœli.* Hic ex dictis concludit propositum, arguens a simili, q̃ vt mũdus fuit immutatus per aquam tempore Noe, sic adueniẽte iudice immutabitur per ignem conflagrationis, qui secundum Doctores Catholicos tm̃ ascendet, quantũ aquę diluuij ascenderũt. & hoc est quod dicit; *Cœli an.* i. superior pars aeris & inferior.
8 *Et terra.* Idest elementum terræ. p quod etiam intelligitur elementum aquæ, eo q̃, non est totaliter separatum a terra, sed partes aliquæ aquæ commiscentur partibus terræ, & aliquæ in terræ concauitate continentur, vt dictum est.
9 *Eodem ver.* diuino.
10 *Reposi. s.* i. conseruati. quoniam si virtus Dei conseruans ab eis retraheretur. in nihilum redigerentur.
11 *Igni, re. in diem iu.* i. per ignem purgandi.
12 *Et per. im. ho.* tunc enim corpore, & anima damnabuntur.
13 *Vnum ve.* hic excludit secundum motiuum de retardatione impletionum diuinorum promissorum, quia non est retardatio ex parte Dei, licet nobis videatur. propter quod dicitur.
14 *Quia vnus di. a. do. si. mil. an.* sic autem loquitur Petrus secundum quod dicitur Psal. 89. b. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præterijt.* Per millenarium annum intelligitur quantacunque reuolutio temporum, quę modica est, & nullius momenti comparata diuinæ ęternitati. propter quod respondendo eorum argumento subdit.
15 *Non tar.* i. in redditione promissorũ nõ tardat vltra debitũ.
16 *Sic. q.* erronee propter hoc negantes futurum iudicium, vt prædictum est.
17 *Sed pa. ag.* iudicium differendo.
18 *Propter vos.* vt iusti, s. in merito pficiant, & mali per pœnitentiam

Digitized by Google

pus impleda i implebit. Sed iõ differt, vt electorum summam A quã præuidit prius adimpleat, vnde in Apoc. *Et dictum est illis, vt requiescerent adhuc modicum tempus, donec compleantur conserui eorum.* (Apoc.6.c.)

(Allego.) a *Cæli maligno.* Alleg. *Cæli*, i. sancti si quid in eis purgandum est per ignem purgabuntur.

(†recipere.) b *Elementa.* Quatuor, quibus mundus consistit, ille maxim⁹ ignis absumet. Nec cuncta intantum absumet vt non sint, sed duo in totum consumet, duo verò in meliorem restituet faciem. Vnde in sequentibus, *Nouos cælos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus, &c.* Vel: Elementa sancti, qui fuerunt alijs materia bene operandi, per temporale suppliciũ soluentur in melius. (†1.Thes.2.a.)

c *Nouos ve.cæ.* Non ait alios, sed veteres & antiquos in melius commutandos. Vnde David: *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestis veterascent. Et sicut opertoriũ muta.eos, & muta. &c.* Quæ mutabũtur? Cõfiat pro certo, quia cõsumpti per ignem, mox abeũte igne gratiorem resumunt speciem. De igne & aqua nihil tale habemus, quin potius habemus in Apoc. ipsi. *Et mare iam non est.* Habemus & in prophetis. *Lux lucernæ non lucebit ibi amplius.* (Psal.101.d. †irreprehensiones. C Apoc.21.a. Esa.65.c. B)

Et

d *Et pro.ipsius expe.* Alleg. Nolite credere illis qui dicunt nihil esse impletum de omnib. q̃ de natiuitate Christi promissa sunt, dicentes, vbi noui cæli & noua terra quæ promissa sũt: Nouos cælos credimus illos in quib. iustitia inhabitat, & nouam terram illos, qui ferũt fructũ nouitatis, & hos dicimus promissa Dei, vel nos in quibus iustitia habitat. & veritatem scimus. Cælos. i. sanctos expectamus nouos futuros, & terram nouã quia promisit. (D Apoc.14.g. Allego.)

e *In qui.* id est qui tempore futuri seculi. *iustitia habitat.* quia tunc cuique fidelium pro modo certaminis corona reddetur iustitiæ, quod in hac vita fieri non potest. (†accelerantes aduentum. E)

f *Satagite imma. & in.* Hæ sunt vigiliæ de quibus dicitur, *Beati serui illi quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes.* Vigilat qui se à sordibus immunem custodit qui quãtum in se est, cum omnibus hominibus pacem habet, qui omnes illecebras carnis spiritus regimini subdit, in seipso pace felicissima vtens. (Luc.12.e. †Apoc.21. †iuxta promissum. †date operam Rom.12.d.)

g *Et in.* i. à domino. Ille solus perfecte mũdus est, qui diuino iudicio mundus est, humana sæpe falluntur iudicia.

h *Fra.no.* Paulũ illis scripsisse dicit. In quo oñdit, quia q̃ Paulus quibusdã specialiter ecclesijs scripsit, omnibus ecclesijs, quæ (F) (etiam in omnibus fere epistolis loquens de his.)

Interlinear glosses: a Vt vos in uirtutibus crescatis. b Et ut alij qui conuertendi sunt conuertantur. c Vel resipiscere. ¶Non tardat, sed potius. a Improuisus, rapiens ad iudicium. b Qui in diluuio transierunt, quia tantum ascendet iudicij ignis quantum ascendit aqua diluuij. a Inuoluentis ignis. b In aliam formam. a ¶Quandoquidem in tanto iudicio mali in peius, boni in melius sunt mutandi. ¶In nobis. ¶Ad alios. a Per spem. a Bene agendo, ut tales sitis propter quos saluandos dominus ueniat ad iudicium. b Iudicij. ¶Priora deficient, sed. ¶Quia dies domini uenit. a A venialibus in corpore. b A criminalibus in mente. c Ab eo, vel ad honorem eius venientis & pulsantis. d Pacificati remissis peccatis. a Ne putetis quod tardet promissionem dominus, sed intelligite quod ideo longanimiter expectat dominus, ut plures saluentur. ¶Ipse Paulus. a Epistolis. b Quæ ego prædixi, ut hæc faciatis quæ docui.

vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam †reuerti. †Adueniet autem dies domini, sicut fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluẽtur, terra autem & omnia quæ in ipsa sunt exurẽtur. Cum igitur hæc omnia dissoluẽda sint, quales oportet vos esse in sanctis cõuersationibus & pietatibus: expectantes, & †properantes in aduentum diei domini per quẽ cæli ardentes soluẽtur: & elementa ignis ardore tabescent? † Nouos vero cælos & nouã terrã † & promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat propter quod charissimi hæc expectãtes, †satagite immaculati & †inuiolabiles ei inueniri in pace, & domini nostri Iesu Christi longanimitatem & salutem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, † sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his

---

NICOLAVS DE LYRA.

* tiam redeant. ideo subditur.

1 *Nolens ali.per.* quantum ex se.

2 *Adue.* Postquã exclusit errorem circa iudicium futurũ, hic consequenter determinat veritatem, & primo ponitur hæc determinatio, secundo subditur vtilis monitio. *Cum igitur hæc.* tertio doctrinæ Pauli approbatio, ibi. *Sicut & charissimus.* quarto cõcluditur intenta conclusio ibi. *Vos igitur.* Circa primum dicitur. *Adueniet au.dies do.* i. dies iudicij: quæ dicitur dies domini quia tũc in omnibus fiet voluntas eius in punitione malorum & præmiatione bonorum. & subditur modus veniendi, cum dicitur.

3 *Sicut fur.* i. repente & ex improuiso, sicut dicitur. Matth.24.c. *De die autem illa & hora nemo scit, &c.*

4 *In quo cæli.* i. superior pars aeris & inferior.

5 *Magno im.tran.* a statu in quo nunc sunt per impetum ignis cõflagrantis.

6 *Elementa vero ca.sol.* q.d. non solum aer, sed elementa igne purgabuntur.

7 *Terra au.& o.&c.* Non solum terra, sed etiam omnia quæ in ipsa sunt facta, & de ipsa producta exurentur.

8 *Cum igi.hæc.* Hic ex dictis subditur vtilis monitio, quia si tanta districtio iudicis apparebit in sensibilib. elemẽtis, homines meriti & demeriti boni & mali capaces debent esse soliciti, quod sint in aduentu iudicis præparati, & hoc est quod dicitur, *Cum igi.hæc omnia ele.dissol.sint.* modo dicto.

9 *Quales oportet vos esse in san.con.* vosipsos.

10 *Et pieta.* ad proximos. q.d. oportet vos esse multum in talibus præparatos.

11 *Expectan.* cum securitate.

12 *Et pro.* cum hilaritate.

13 *In aduen.diei.* s. extremi iudicij, sicut dicit Saluator Luc.21.f. *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra.* i. exhilarate corda, vt exponit Greg. homil. 1. Per quem scilicet aduentum diei iudicij.

14 *Cæli arden.* exponatur vt supra.

15 *Nouos ve.cæ.&c.* Non dicit alios, sed nouos. i. eosdem substãtia, in melius tamen immutatos, & sic innouatos.

16 *Et pro.ipsius.* Esa.65.ca. *Ecce ego creo cælos nouos & terram nouam.*

17 *In quibus iusti.habitat.* i. habitabit, & loquitur de futuro per modũ præteriti, propter certitudinem prophetiæ, quia tunc omnia ad lineam iustitiæ reducentur. ideo concludit.

18 *Propter quod charissi.ex.* s. iustam retributionem pro meritis vel demeritis.

19 *Satagite imma.* à peccatis carnalibus.

20 *Et inuio.* à spiritualibus.

21 *Inueniri in pa.* conscientiæ.

22 *Et do.no.lon.* i. remunerationis vestræ ab ipso dilationem.

23 *Salutem arbi.* i. reputate ad augmentũ præmij vestri & meriti.

24 *Sicut & ch.* Hic consequenter ponitur doctrinæ Pauli approbatio, cui pseudo apostoli detrahebant, dicentes, quod non erat apostolus, eo quod non fuerat cum Christo sicut alij, & ideo dicebant doctrinam eius non esse recipiendam vt apostolicã, secundo dicebant eam continere erronea, peruertentes eius intellectum. Verbi gratia. Ex eo quod dicit Ro.5.d. *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia*, dicebant eum inducere homines ad frequentationem peccati, vt consequerentur augmentum gratiæ. Quod non est verum, sed intendit ibi dicere, quod sicut tempore legis Mosaicæ peccatum abundabat, eo quod ipsa ostendebat peccatum, sed non sanabat, sic per Christum sub lege factũ gratia abundat. ideo dicitur, Ioh.4.ca. *quod salus ex Iudæis est.* Igitur Petrus Apostolus vtrumque remouet. Vnde primo ostendit Paulum esse verum apostolum, nominans ipsum fratrem charissimũ, dicens, *Sicut & charissimus, &c.* secundo ostendit eius doctrinam esse sanctam, dicens.

25 *Secundum datam sibi sapien.scripsit vobis*, non instinctu proprio, sed diuino. Ostendit etiam ipsum esse conformem suæ doctrinæ, dicens.

26 *Sicut & in omnibus epistolis loquens in eis.* s. epistolis.

27 *De his.* i. de eisdem de quibus scripsi vobis. s. de veritate fide catholicæ, & de præparatione ad futurum iudicium, sicut patet in epistolis Pauli in pluribus locis.

In

Digitized by Google

q sunt per orbem generaliter scripsit. Petrus sapientiã Pauli laudat. Paulus de se dicit. *Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vo.&c.* Paulus pro priori se infidelitate humiliat, & aliorum apostolorum innocentiã prefert. Ecce primus apostolorũ oblitus sui primatus, & datarum sibi clauium, datam Paulo miratur sapiẽtiã, quia mos est electorum, vt magis aliorum quam suas mirẽtur virtutes, & per has se ad profectum excitent.

* Oecumen. Quemadmodum illi qui prophetas & Apostolos occiderunt, ita & qui sermones eorum peruertendo sustulerunt, eidem iudicio sunt obnoxij, quãdoquidem & illi occiderunt eos: ne hi qui ab ipsis salutaria docebãtur, possent ab eis iuuari: & isti similiter detorquẽt sermones, ne aliqui per ipsos salutem operarentur.

* Irenaeus. Cũ ex scripturis arguuntur hæretici, in accusationẽ conuertuntur ipsarum, quasi nõ recte habeant, neque sint ex authoritate, & quia varie sunt dictæ, & quia non possit ex his inueniri veritas, ab his qui nesciant traditionem.

* Tertul. Ista heresis, nõ recipit quasdã scripturãs, & si quas recipit, adductionibus, adiectionibus, & detractionibus ad dispositionẽ instituti sui interuertit: & si recipit, non recipit integras: & si aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit.

a *Difficilia.* In epistolis Pauli quæ deprauantur ab hæreticis dicit, maxime illa quib. de gratia Dei loquitur, quę iustificat impios. i. ex impijs facit iustos. Dicit. n. *Vbi, abũdauit peccatũ, superabundauit gratia.* Ne quis desperaret de commissis peccatis, hæretici ita interpretantur, quod suadeat plura facere peccata, vt potiora per hæc recipiant bona. Contra quos Petrus subiũgit, *Vos igitur fratres præscientes q: insipiẽtes multifarios introducẽt errores.* Quidam iudicium futurum negantes, quidam diuina eloquia falsantes, quidam male interpretantes, quidam luxuriẽ frena laxantes, & alia multa.

b *Deprauant.* Nullus veteris vel noui Testamẽti liber in quo hæretici aliquid nõ peruerterint, vel demẽdo, vel addendo, vel mutando. Vnicũ remedium indoctis, humili stabilitate verbis doctorum auditũ præbere, quam stabilitatẽ quia hæretici non habent, vento superbiæ quasi palea leuis de ecclesia tolluntur, vnde ad suam ipsorum perditionem.

Marg.: † detorquẽt. † dãnatione. † nefariorum. l.3.c.21. l.de præsc. † dilecti post aquam præmoniti estis, cauete.

1 a ^[a Epistolis Pauli.] In quibus, sunt quædam difficilia intellectu ^[b Sine lumine iustitiæ.], quæ indocti &
2 b ^[a Mente, quia inter doctos donec erudiantur non permanent.] instabiles, † deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suã ipsorum † perditionem. Vos igitur † fratres præscientes custodite ^[¶ Hæc.], ne † insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate ^[¶ Fidei.]. Crescite vero ^[¶ Sed potius.] in gratia ^[a Inter quotidianas aduersitates.] & cognitione domini nostri & Christi Iesu saluatoris. Ipsi gloria & nunc & in diem ^[b Et maxime cum diu desideratus videbitur.] æternitatis, amen.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In quibus sunt quædam diffici. intel. *maxime rudibus, ideo subditur.*
2 Quæ indocti. *in sacris scripturis.*
3 Et instabiles. *in fide & moribus.*
4 Deprauant. *male interpretando.*
5 Sicut & cæteras scripturas. *s. euangelij & prophetarum, quas Iudæi & hæretici corrumpunt.*
6 Ad suam ipso. perditionem. *vt dictum est supra capitulo præcedenti.*
7 Vos igitur fratres præsci. *Hæc est vltima pars, in qua concluditur intentum.* Vos igitur fratres præscien. *iudicem esse venturũ, & fallacias hæreticorum.*
8 Custodite. *i. diligenter cauete. Quod sequitur in aliquibus libris, Vos. etc. ipsos, non est de textu.*
9 Ne insipientium erro. tradu. *i. extra regulam fidei ducti.*
10 Excidatis a prop. *fidei & morum.*
11 Crescite vero in gratia. *merendo eius augmentum per opera bona.*
12 Et in cognitione domini nostri & Christi Iesu saluatoris, *id est, vt magis explicite cognoscatis articulos fidei & beneficia Iesu Christi.*
13 Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis. *id est, sine fine: Amen.*

ADDITIO.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. Circa primum sciendum, quod litera hæc dupliciter est exponenda, &c.

Sicut dictum fuit in additione super Gen. 1. propter varietates opinionum circa formationem rerum & earum distinctionẽ, non est variãda expositio literalis sacræ scripturæ de productione rerum quæ in illo capitulo traditur: idem dicendum est de expositione verborum B. Petri in hoc loco, cum dicitur: Latet enim eos, &c. quod non dependet ex varietate opinionum prędictarũ, sed propria expositio huius satis habetur in Glo. vbi super illud verbum. Latet enim eos hoc volẽtes quod erant cęli prius, &c. sic dicit. Ideo dicunt omnia perseuerare eodem modo, quia vere nesciunt vel fingunt se nescire, vt vos decipiant, duo Dei iudicia alterum per aquam quod preterijt. alterum per ignem quod restat hoc dicit: Latet eos, quod cęli. i. iste aer humidus & turbulentus, de quo dicitur: *Miluus in cælo cognouit tẽpus suum*, erant prius. i. inter priores creaturas mundi. Vel prius. i. ante diluuium. Et quod terra erat prius consistens de aqua. i. per remotionem aquæ, quę operante verbo Dei cõgregata est in vnum, & ita apparuit arida & cõsistens per aquam, quia diuina dispositione venis aquarum est tota plena: sicut corpus animalis venarum sanguine, ne ariditate deficeret si irrigatio deficeret aquarum: per quæ duo. i. duabus partibus, aere & terra qua tunc erant mundus alterius modi quam iste, perijt inundatus aqua diluuij. Nã superiores partes attigit diluuium. Cæli autem qui nunc sunt & terra, eodem verbo Dei repositi: in eam formam quam modo habent, sunt reseruati igni in melius commutandi in die iudicij. Hęc in Glo. quæ propria est & consona literæ, nec indiget introductione variarũ opinionum vt patet bene consideranti.

Digitized by Google

Præfatio Hieronymi in epistolas canonicas Iohannis, ex libro de illustribus viris.

IOhannes apostolus quem Iesus dilixit plurimum, filius zabedęi, frater Iacobi apostoli, quem Heredes post passioné domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit euangelium, rogatus ab Asiæ episcopis aduersus Cerinthum aliosque hæreticos. Et maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde etiam compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quod cum legisset Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probauerit quidé textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantum anni in quo passus est post carcerem Ioannis, historiam texisse. prætermisso itaque anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse potest his, qui quatuor euágeliorum volumina legerint, quæ res diaphoniam quæ videbatur Iohannis esse, cum cæteris tulit. Scripsit autem vnam epistolam, cuius exordium hoc est, Quod fuit ab initio, quod audiuimus, & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ tractauerunt de uerbo vitæ quæ ab vniuersis ecclesiasticis, & eruditissimis viris comprobatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est, Senior, electe, dominæ & natis eius. & sequens, Senior, Caio charissimo, quem ego in veritate diligo, &c. Iohannis præsbyteri asseruntur, cuius, & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdem Iohannis euangelistæ esse. b Super qua re cum per ordinam ad papiam auditorem eius ventum fuerit, differemus. quartodecimo igitur, anno, secundá post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Pathmos insulam relegatus scripsit Apocalypsim. quam interpretantur Iustinus martyr, & Iræneus. Interfecto auté Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu relcissis, sub Nerua principe rediit Ephesum, ibique vsque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit, & rexit ecclesias. Confectusque senio, sexagesimo octauo anno post passionem domini, mortuus, & iuxta eádę vrbem sepultus est.

A a IOan. a, &c.
b Super qua re cum per or. ad Pa. De quo sic loquitur Hier. Papias Iohannis auditor Ieropolitanus episcopus, in Asia quinque tátum scripsit volumina, quæ prænotauit explanationum sermonum domini. In quibus cum se in præfatione asserat non varias opiniones sequi, sed apostolos habere autores, ait, Cõsiderabam quid Andreas, quid Petrus dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Iohannes, quid Matthæus, vel quid alius quilibet discipulorum domini, quid etiam Aristion, & senior Iohannes discipuli Christi loquebatur: Non enim tantũ B mihi libri ad legẽdũ prosunt, quantum viua vox, & vsque hodie in suis autoribus personãs. Ex quo apparet in ipso catalogo nominum alium esse Ioannem qui inter apostolos ponitur, alium esse seniorem Ioãnem, quem post Aristioné enumerat. Hoc auté diximus propter priorem opinioné, quam a plerisq; retulimus traditam in duas posteriores epistolas Ioannis, non apostoli esse, sed presbyteri.

Eusebius lib. 5. hist. c. 29. ex Rufini trãslat.

In principio epistolæ ad commendationem sermonis diuinitatem, & humanitatem Christi designat, in quo charitaté Dei ad homines, & suam ad illos quibus scribit, insinuat.

C Scripserat Ioãnes euangelium aduersus D dogmata hæreticorum, qui de Verbi ęternitate male sẽtiebant, & male prædicabant. Scribit etiam epistolá aduersus eorundum hæreticorum stultitiã, in qua de fidei, & charitatis perfectione agit, vt intelligamus qd credere, qd diligere debeamus. Multi enim prauis dogmatib⁹ inducti, de sinceritate fidei, & charitatis nõ bene intelligebãt. Dicebãt enim opera esse charitatis, crebro conuiuari, luxuriari, consentire vitiis alienis, contradicentes commũicare passionibus Christi, & cæteris, quæ implentur E per charitatem Dei & proximi:

In Synopsi

* Athanasius. Hoc nomine (Ioannis) vocatur istá epistola, propter quod a Ioanne euangelista scripta est, vt commonefaceret eos, qui iam in Dominum crediderant. Et primum quidem perinde atque in Euãgelio, ita, & in hac epistola de Verbi diuinitate disserit, ostẽdẽs in Deo illud semper esse, ac docens Patrem esse lucem, vt Verbũ ita cognoscamus ex Patre esse tanquam fulgorem e luce. Disserens autem de diuinitate Verbi, exponit fidei nostrę mysterium non esse rem nouitiã, sed esse sempiternum ab initio, nunc vero manifestatum in domino, qui vita est sempiterna & ver⁹ Deus, &c.

F

Argumentum in primam epistolam canonicã beati Iohannis.

RAtionem verbi, & quòd Deus ipse sit charitas manifestat, & susurrones fratrum nec Deum scire, nec pios fieri posse eousque dissertat, vt esse comprobet homicidas, eo quod odium sit interfectionis occasio.

nes

Digitized by Google

A

Incipit epistola beati Iohannis apostoli.

CAPVT I.

Incipit epistola prima beati Iohannis apostoli.

CAPVT I.

In principio erat verbum, & verbum erat. &c. a Idest ab initiali. i. a patre. b Et uerbum caro factum est.

QVod † Fuit ab initio quod audiuimus, qd vidimus oculis nostris, q perspeximus, & manus nostre cotrectauerũt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quod vidimus, & audiuimus annunciamus vobis,

a Cum hominibus conuersantem. b Et vidimus gloriam eius.

a Vitam. s. eius. & etiam spiritualibus oculis diuinam uirtutem eius in monte cognouimus. b Verum corpus, non phantasma.

a Viuificante in anima & in corpore. b Panis angelorum assumptione hominibus innotuit, miraculis claruit, surrexit, & alios secum surgere facit, per hæc vita manifestata est.

Esse cum fidelibus. In æterna diuinitate.

a Ex tempore in humanitate. Repetit.

a In carne. b Verba ore eius. c Q debetis credere illis qui viderunt & audierunt. d Qui non vidistis.

a QVod fuit ab ini. In vero esse deitatis, quod audiuimus, per legem & prophetas, quod vidimus sensibiliter hominem venientem, quod perspeximus, diuinitatem aduertentes in homine, & manus contrectauerunt, de verbo vitæ, non fortuita consentientes ei qui in carne visus, sed cum multa contrectatione scripturas perhibentes testimonium de ipso verbo. Quod vidit aliquis nunciare potest alijs, quod perfecte conspexerit aliquando non potest explicare verbis.

B

b *Initio*. Fuit ab initio Dei filius, sed eundem in carne viderũt & audierunt discipuli.

✱ Athanas. Quod filius principium existendi non habuit, sed semper, & ante susceptum hominem, in patre erat, declarat Ioannes in prima epistola dicens. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod contemplati sumus, &c.

✱ Oecum. Hoc dicit & aduersus Iudeos, & aduersus Græcos, quoniam mysterium quod apud nos est, tanquam recentius calumniantur. Ostendit ergo quod etiam antiquum sit, quia ab initio. hoc est, simul cum cõcepto principio. Aut. qd non solũ lege, sed & ipsa visibili creatura hoc sublimius est: illa enim initium habuit, hoc autem erat etiam ante hoc initium. Quum igitur Græcorum mysteria aut nudiustertius orta sint, quid poterit quispiam dicere.

C

D

✱ Beda. Laudat deuotionẽ eorũ qui in vnitate Ecclesiæ perseuerabant, illorum impietatem coarguens, q eius pacẽ vesano idiomate turbabant. Cerinthi maxime, & Marcionis, qui Christum añ Mariam non fuisse contendebant. Vnde mox diuinitatem simul, & humanitatem verã eiusdem domini nostri Iesu Christi designat dicens, *Quod fuit ab initio*. fuit enim ab initio filius Dei, quod in euangelio dicit, *In principio erat Verbum*, sed eundem filium Dei in homine apparentẽ audierunt, quod subdidit, *Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, &c.* & hoc est quod in euangelio dixit. *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, &c.*

E

Et ma. Magna familiaritate ei coniuncti veram carnem habere palpando probauimus, & ante, & post resurrectionem, quibus dicitur, *Palpate, & uidete.*

c *Vidi.* manifestatam, quod non infideles, & testes sumus. Vidimus, & incredulis annũciantes martyres effecti sumus.

d *Annuncia. uo.* Sic per eos audiuimus nos, sed non vidimus minus ergo felices, quam illi.

e *Quod uidimus, & audiuimus, annunciamus uobis.* ✱ Oecumenius. Quodnam illud, est? Quod is qui est vita æterna, nobis manifestatus est, inspectores ipsius facti sumus, & ante passionem, & post resurrectionẽ. Ipse enim in carne clauis affixus fuit cruci, & in eadẽ carne resurrexit. Et quod lucrum vobis ex hac annunciatione afferimus? Nempe illud quòd quemadmodum vos cõsortes assumimus p sermonẽ eorũ q vidimus & audiuimus ita & cõsortes patris ac filii ipsius Iesu Chri.

Aug

F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

QVod fuit, &c. *Hic incipit tertia pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistolæ beati Ioannis apostoli & euangelistæ. Et quia secundum ordinem doctrinæ communia debent spiritualia præcedere, ideo ponitur primo ad informandum homines generaliter, secũdo ad informandum aliquas personas specialiter, in principio epistolæ secundæ. Præsens in duas partes diuiditur. s. in proœmium, & tractatũ, qui incipit, ibi*, Et hæc est annunciatio. *In prologo tria facit, quia primo reddit auditores attẽtos, secũdo, dociles siue doctos, ibi*, Et vita. *tertio beniuolos, ibi*, Quod vidimus. *Circa primum sciendum, quod difficultas materiæ reddere debet auditores attentos, nam ad capiendũ talia requiritur maior attentio. Inter illa vero quæ spectant ad doctrinam catholicam maxima difficultas est circa emanationẽ filii a patre in diuinis, de qua tractat infr. 5. ca. dicens*, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, verbum, & spiritussanctus, *Similiter maxima difficultas est circa incarnationẽ personæ filii assumentis naturam humanam in vnitate suppositi, de qua dicit, infra. 4. a.* Omnis spiritus, qui cõfitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. *& hoc est, quod dicit.*

1 Quod fuit ab ini. *Constructio est suspensiua vsq; ibi*, Annunciamus vo. *& ideo sic construenda est litera*, Annunciamus vobis quod fuit ab initio. *i. verbum quod processit æternaliter a patre, qui est principiũ, seu initiũ totius emanationis personarũ, secundum, q dicit Aug. 3. de tri. Pater est principiũ totius trinitatis. principiũ. n. significat id a quo aliquid procedit, verbũ, siue filius: nam ex eodẽ verbum quo & filius procedit a patre. Ideo pater dicitur principium, siue initium filii, siue verbi. Et q ille sit intellectus huius literæ, patet per hoc quod subditur, aliquibus tamen interpositis, de verbo vitæ. Consequenter procedit ad mysterium incarnationis, dicens.*

2 Quod audi. *s. a Bea. Iohanne Baptista incarnati verbi præcone, cuius discipulus fuit ille Iohannes apostolus, & euangelista. Et dicunt communiter doctores, quod ipse & Andreas fuerunt illi duo discipuli qui audito a Iohanne baptista de Christo*. Ecce agnus Dei, secuti sunt Iesum, Ioh. j. d. *Sed Iohannes expressit nomem Andreæ, & suum tacuit, quia nolebat se commendare.*

3 Quod vi. oc. no. *cum ipso conuersando, secundum quod dicitur Io j. a.* Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vidimus gloriam eius. *Oculis enim corporalibus viderunt eius humanitatem, & diuinitatem eius oculis mentalibus per fidem, & non solum modo per fidem communem quæ est ex auditu, sed etiam per illustrationẽ specialem, quæ est quodammodo ex visu. ideo subditur.*

4 Quod per spe. *i. perfectius inspeximus. Viderunt enim apostoli Christũ cæcos illuminantem, mortuos suscitantẽ, & huiusmodi, quæ non possunt nisi diuina virtute fieri, & talia frequẽter faciebat imperando tanquam propria virtute, & sic virtus diuinitatis videbatur quodammodo in operibus illis sicut causa in effectibus suis suo modo.*

5 Et ma. no. contre. *ad declarationẽ veritatis suæ resurrectionis, Lu. vl. f.* Palpare, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.

6 De verbo vitæ. *quia verbum incarnatum est vita per essentiam, & etiam per efficaciam. Est enim autor uitæ, gratiæ, naturæ, & gloriæ.*

7 Et v. *Hic reddit auditores dociles. Illa enim quæ clarius cognoscũtur, clarius proferuntur. unde Hiero. in prologo super Pẽtateuchũ dicit, Quod melius nouimus, & melius & proferimus. Apostoli vero de diuinis fuerunt magis illuminati, quam alij præcedentes uel futuri. propter quod clarius potuerunt docere de diuinis. & hoc facit auditores dociles. ideo dicit*, Et vita. *i. uerbum quod est uita per essentiã, ut dictũ est.*

8 Manifest. est. *per opa diuina in humãitate assumpta exercitata.*

9 Et vi. *nos apostoli cæteris clarius.*

10 Et testamur. *de uisu & auditu.*

11 Et annuncia. vo. *ut edocti sitis.*

12 Vitam æter. *i. uerbũ incarnatũ, ut dictum est Ioh. 17. a.* Hæc est vita æterna. vt cognoscant te solum Deum verũ, & quem misisti Iesum Christum.

13 Quæ e. apud pa. *ut persona distincta ab eo per æternam generationem in diuina natura.*

14 Et appa. no. *temporaliter in humanitate assumpta.*

15 Quod vi. *Hic ultimo reddit auditores beniuolos ex bonitate finis huius doctrinæ. nã per eam habetur uita gratiæ in præsenti, & uita gloriæ in futuro. & hoc est quod dicit*, Quod vidi. &c. *iam expositum est supra.* 16 Annunci. v. vt & vos so. h. n. *per charitatẽ quæ est eadem cum gratia, uel ei inseparabiliter annexa.*

Quod

Et

Digitized by Google

a Non pro aliquo temporali quæstu, sed ut bene uiuendo, bene credendo, patienter omnia ferendo.
b Et per nostram societatem transeatis ad Dei societatem.
Vt simus hæredes Dei, cohæredes Christi.

a ut & uos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit 1

a Non transitorie nunciamus, sed memoriæ commendamus.

cum patre & filio eius Iesu Christo. Et hanc scribimus vobis 2

a In hoc seculo in unitate ecclesiæ, & in futuro in angelorum societate.
b Vt multos ad eandem societatem ducamus. c Vel nostrum.

vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est an 3

Credendam. 4

b nunciatio quam audiuimus ab eo, & annunciamus vobis, 5

a Quia pellit tenebras peccatorum. b Idest, ignorantia, uel nequitia 6
Ergo.

c d quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Si di- 7 8

a Per fidem & charitatem, quæ Deo sociant. b In peccatis

e f xerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tene- 9 10

a Peccatum peccato addentes. b In nobis. Ore, & opere 11
c Dum alios ad idem mendacium exemplo nostro inducimus
Si eadem causa dicimur lux, quia Christus dictus est lux, idest, exemplo eius illuminantes alios 12

g bris ambulamus, mentimur & veritatem non facimus. Si au 13

Per charitatem.

h tem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem 14

A * Aug. illi uiderūt Dominum præsentem in carne, et verba ex eius ore audierunt, & annunciauerunt nobis, & nos non uidimus. Minus ergo sumus fœlices, quam illi? Audi quod adiungit. *Vt & uos societatem habeatis nobiscum.* Socii sumus, quia fidem communem tenemus. Nam Dominus cōsolans nos qui ipsum iam in cœlo sedentem manu (cum Thoma) contractare non possumus, sed fide contingimus, ait. *Beati qui non viderunt, & credunt.* Nos descripti sumus, nos designati sumus, fiat ergo in nobis beatitudo, quam Dominus prædixit futuram. Sed quid magnum est societatem habere cum hominibus? Noli contemnere, audi quid addat. *Et societas nostra sit cum Deo patre, & filio eius, & cætera.*

Ioan. 20.

gaudeatis, &

B * Beda. manifeste ostendit, quod quicunque societatem cum Deo habere desiderant, primo Ecclesiæ societati debet adunari, illamque fidem addiscere, eiusque sacramentis imbui, quam discipuli perceperunt a Domino. Nec in aliquo minus ad Deum pertinent, qui per Apostolorum doctrinam credunt, quam illi, qui per ipsum prædicantem in mundo Dominum credebant, & cæt.

* Oecumenius. Animaduerte quod propter summam unionem, Filium Patris etiam uocet assumptam a nobis natu ram, cuius naturæ sanguis est omnino, non Dei. An non ergo delirus est, & impius Nestorius, qui Filii carnem separans, matrem ipsius non patitur θεοτόκον, idest, Dei matrem appellari?

a *Vt & vos soc.* Quicunque uult socius Dei fieri, prius debet societati Ecclesiæ adunari. Nec minus habent qui per Apostolos, quam qui per ipsum crediderunt. Vnde dicitur. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Et iterum. *Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me.*

Ioan. 20. & ibi. 17. c.

b *Et hæc est an.* Quare uerbum caro factum, qd noui attulit mundo? Cur uenit pati? Non frustra fuit, vide quid voluit docere, quia Deus lux est. Hæc sententia diuinæ puritatis excellentiam monstrat, quam imitari iubemur. Hinc Manichæi

Contra Manichæos.

D Manichæi confutantur qui Dei naturam a principe tenebrarum dicunt bello uictam, & uitiatam.

c *Annunciamus uobis, quoniam.* Applicuimus nos ad lucem, & lux nobis irradiauit. Tenebræ eramus, modo per lucē lux sumus, & alios illuminamus, dū peccata dimitti, & tenebras expelli nunciamus.

d *Deus lux est, &c.*

* Oecumenius. his dictis rursus sermonem resumit, explanans quæ sit annunciatio, quam audiuit, & ait hanc esse, *Quod Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt.* Audiuit enim ab ipso Christo. *Ego sum lux mundi* Et. *Lux in mundum veni.* lux. n. est spiritualis agitans animæ nostræ oculos ad sui susceptionem, & ab his omnibus materialibus auertens, atque ad solum sui desiderium amatorio affectu urgens.

E Tenebras autem, uel ignorantiam, dicit vel peccatum, quæ in Deo non conspiciuntur.

* Didymus. Lux vere est Deus intelligibilis, atque perpetua. Huic contrarias esse tenebras intelligendum est. i. ignorantiam, & nequitiam, quæ in Deo non sunt. Quia. n. malitia in Deo non est, constat ex eo. *Deus fidelis, & non est iniustitia apud eum.* Et iterum. *Nunquid iniustitia apud eum? Absit.* Quia vero, nec ignorantia apud eum est, manifestat Daniel, dicens. *Qui cognoscit quæ in tenebris sunt.* Et illud. *Occultorum agnitor Deus cognoscens omnia antequam fiant.*

Deut. 32. Rom. 11. Dan 2. & 13. Sap. 8.

Qui ergo uult habere societatem cū luce, pellat tenebras peccatorum, quia tenebræ cum luce societatem habere non possunt. vnde sequitur. *Si di.* hoc est, cur verbum caro factum est, ut hoc annunciaret mundo.

e *Si dixerimus.* Hactenus commendatio epistolæ, hic ostendit qualiter charitas sit habenda.

f *Et in tenebris amb. men.* persistentes in peccatis, & alios obscurantes non computantur in membris eius, unde. *Quæ conuentio Christi ad Belial? quæ societas lucis ad tenebras?*

August. 2. Cor. 6.

F g *Si autem in lu.* ita sumus mundi, sed tñ non debemus putare nos quādiu uiuimus omnino posse a peccatis mundari.

h *Sicut, & ipse, &c.* Deus in luce esse dicitur, quia sūma bonitas

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et soc. nost. sit cum pa. & fi.* Et per hoc intelligitur spiritussanctus qui est tertia in Trinitate persona, per charitatem. n. tota Trinitas inhabitat mentes iustorum, sicut amans habitat in amato, & è conuerso, propter quod dicitur inf. 4. c. *Qui manet in charitate in Deo manet, &c.* Sic autem non est in peccatoribus, licet sit in eis per præsentiam, essentiam, & potentiam, per quem modum etiam est in cæteris creaturis. Et quia societas gratiæ est dispositio ad societatem gloriæ, ideo subditur.

Deus in bonis, & malis diuersimode.

2 *Et hæc scri. &c.* De gloria iam habita in spe.

3 *Et gau. ue. sit ple.* Quando habebitis in re.

4 *Et hæc est an.* Finito procemio, hic acceditur ad tractatum, in quo agitur de his quæ in procemio sunt breuiter prælibata. Sunt autem tria, ut patet ex prædictis. s. æternalis verbi generatio, tēporalis eius incarnatio, fidelium adinuicem, & cum Deo associatio, & de his tractat in processu huius epistolæ, non tamen eodem ordine. Nam ut continuet dicenda dictis, immediate primo tractat de ultimo, scilicet de Dei, & fidelium associatione, secundo de uerbi incarnatione cap. 4. tertio de eius generatione, cap. 5. Circa primum sciendum, quod societas Dei, & hominum in charitate inchoatur in uia, & consummatur in patria, igitur primo tractat de ea, vt in via habetur, secundo prout in patria expectatur, cap. 3. prima diuiditur in tres partes, nam primo excludit huius societatis impedimentum, secundo inducit ad eius promotionem, ibi. *Et in hoc scimus.* tertio vt euitetur prædictæ societatis factæ dissipatiuum, ibi. *Nolite diligere.* Prima adhuc in duas, quia primo declarat propositum, secundo concludit intentum, in principio cap. sequ. prima adhuc in duas, quia primo facit propositum, secundo remouet quoddam falsum dictum, ibi. *Si dixerimus.*

Diuisio.

Circa primum sciendum, quod similitudo facit associationem, Ecclesiast. 13. *Omne animal diligit sibi simile. Omnis caro ad sibi similē coniungetur, & omnis homo sibi simili associabitur,* & p oppositum dissimilitudo impedit eam 2. Corinth. 6. c. *Quæ. n. participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras?* peccatum autem tenebra est, & ideo facit dissimilitudinem ad Deum, quæ est lux uera, & per consequens impedit societatem cum eo. Dicit ergo. *Et hæc est annun.* Idest, res annunciatione digna.

5 *Quam audi. &c.* i. a verbo incarnato.

6 *Et annunciamus uobis.* Tanquam eius Apostoli, & ministri, & quid sit, illud subdit.

7 *Quoniam Deus lux est.* Hoc audierunt ab eo. Ioan. 9. a. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Lux enim habet rationem manifestatiui, in verbo autem diuino omnia declarantur, propter qđ proprie lux dicitur. Vnde August. 3. super Gen. Christus non dicitur, sic lux, sicut lapis, sed illud proprie, hoc figurate.

8 *Et te.* Ignorantiæ, & culpæ.

9 *In eo non sunt ul.* Nullus. n. defectus in eo potest esse, ideo subdit. *Si dixerimus, &c.*

10 *Et in teneb. amb.* s. culpæ, & per consequens ignorantiæ, quę semper concomitatur culpam 3. Ethic. Ignorat omnis malus, & Prou. 14. *Errant qui operantur malum.*

11 *Mentimur.* Verbo, quia sumus conscii malorum nostrorum.

12 *Et veritatem non fa.* Mentiendo facto, & non solum verbo, hypocrisis. n. mendacium est in facto.

13 *Si autem in luce ambul.* Viuendo in meritoriis operibus

14 *Societatem habemus adinuicem.* propter similitudinem ad ipsum.

Digitized by Google

A tas vbi proficere valeat non inuenit, homo in luce ambulat, quia virtutum operibus ad meliora proficit.

Aug. Deus lux est, quam non capit locus, uox quam non capit tempus, odor quem non spargit flatus, cibus quẽ non minuit edacitas, amplexus quem non diuellit satietas.

a *Si dixerimus, &c.* Illi etiam non habẽt charitatem, qui de meritis superbientes se dicunt esse mundos.

†Heb. 9. c. †De pœ. di. 1. c. si. n. inquit. De consi. di. 2. c. iteratur. 1. Pet. 4. b.

b *Habemus.* Non ait non habuimus. Ne forte de præteritis dictum uideretur.

c *Si confiteamur pec.*

* OECVMENIVS Repetit sermonem, abundantius eo vtẽs, vt frequentia productæ redargutionis, & B ipsos peccati magnitudine coerceat, & ad confessionem inuitet. Quantum autem bonum a confessione oriatur, significauit Deus, qui dixit. *Dic tu primum peccata tua, ut iustificeris,*

Esa. 43.

* Aug. Ergo si te confessus fueris peccatorem, est in te veritas. Nam ipsa veritas lux est. Nondum perfecte splenduit vita tua, quia insunt peccata tua, sed tamen iam illuminari cœpisti, quia inest confessio peccatorum. Expauesce quãdo numeras etiam leuia peccata tua, nam leuia multa faciunt vnũ grande. Multæ guttæ implent flumen, multa grana faciunt massam. Et quę spes est? ante omnia, confessio, ne quisquam se dicat iustum, & ante oculos Dei qui uidet id quod est, erigat ceruicem suam homo, qui non erat, & est, &c.

Lib. de orat. Dominica.

* Cyp. Salubriter admonemur quod peccatores sumus, q pro peccatis rogare compellimur, ut dũ indulgentia de Deo petitur, conscientiæ suæ animis recordetur. Ne quis sibi quasi innocens placeat, cum innocens nemo sit, & se extollẽdo C plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic Ioannes in epistola sua monet, dicens. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. Si autem confessi fuerimus, &c.* Vtrumque complexus est, quod D & rogare pro peccatis debeamus, & impetremus indulgentiam cum rogamus. Ideo & fidelem dixit dominum ad dimittenda peccata, fidem pollicitationis suæ reseruantẽ, quia orare pro debitis, & peccatis docuit, paternam misericordiã promisit, & ueniam secuturam. Quia sine peccato in hac vita esse non possumus, prima salutis spes est ipsa confessio, plus ex humilitate, quam ex necessitate, deinde dilectio qua diligimus eum cui humiliamur, & charitas operit multitudinem peccatorum. Superbia extinguit charita E tem, charitas extinguit peccata, ergo roboret humilitas charitatem humilitas ducat ad confessionem

Textus:

a Et hoc merito. Sacramentum dominicæ passionis omnia peccata originalia, & actualia laxauit

habemus adinuicem, & sanguis Iesu Christi filii eius emun- 1 a dat nos, ab omni peccato. + Si dixerimus, quoniam pecca- 2

Elati de nostra aliqua iustitia. Ad maiora peccata. a Quia Deus ab elatis se subtrahit, sed Ex humilitate.

b tum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis nõ 3

a Deus qui promisit gratiam humilibus fidelis est exequendo, & iustus, quia vere confessioni iuste dimittit.

c est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis, & iustus est, vt re- 4 5

a Vt reis. b Sine quibus non uiuitur. c Post dissolutionem carnis. In æterna uita. Vt nec peccare uelimus, nec possimus.

mittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniqui 6 d

a Si confiteamur, mundamur, sed si nosipsos honorare uolumus. b Quasi non egemus absolui. c Iob. Qui dicit. Nec infans unius diei sine peccato est.

7 8 e tate. Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem fa 9 10

a Christus per quem remissio, non manet in superbis, uel uerbũ quod dixit. Quanto maior es, humilia te in omnibus.

f cimus eum, & verbum eius non est in nobis. 11 12

d *Remittat nobis peccata nostra.* Vel peccata maiora, iniquitatem minora.

e *Mendacem.* Solus Deus ex se uerax, homo ex Deo uerax, ex se mendax. Impossibile est quemlibet sanctum aliquando non cadere in minimis peccatis. Nec iusti esse desistunt, quia ocius opitulante Deo resurgunt.

f *Et ver. eius non est, &c.* Aug. In 15. de Trin. c. 11. Voces quas proferimus signa sunt rerum quas cogitamus. proinde verbum quod foris sonat signum est verbi, quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud quod profertur ore carnis uox uerbi est, uerbumque & ipsum dicit, pp illud a quo, ut foris appareat assumptum est. Ita uerbum nostrum uox quodammodo corporis fit, assumendo eam formam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum, sicut uerbum Dei caro factum est, assumendo eam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum. Et sic uerbum nostrum fit uox, nec mutatur in uocem, ita uerbum Dei caro factum est, nec mutatur in carnem.

Verbi diuini, & humani cõparatio.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sanguis Iesu Christi filij eius emun. nos ab omni pecc.* Quia sacra nouæ legis de quibus est baptismus, & pęnitentia, quibus aufertur omne peccatum, efficaciam habent a passione Christi.

2 *Si dixerimus.* Hic remouet quoddam falsum dictum quo aliqui iactabant se immunes esse a peccato, ostendens quod aliquis non potest hoc dicere de peccato præsenti, nec de præterito, nisi sibi reuelatum fuerit a Deo. Dicit igitur. *Si dixerimus quoniam pec. non ha.* De præsenti.

3 *Ipsi nos se.* i. extra societatem Dei ducimus per falsitatem, q si de peccato veniali fit sermo, illud non potest in præsenti uita totaliter vitari. de illo enim dicitur Prouerbio. 24. b. *Septies in die cadit iustus,* & sic nullus potest ueraciter affirmare se illo carere. Sed quia peccatum veniale non separat a Dei societate, ideo melius uidetur quod de peccato mortali loquatur, nullus. n. potest scire se peccato carere, nisi Deus sibi reuelauerit, Ecclesiast. 9. a. *Nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit.* propter quod si absque Dei reuelatione asserat se omni peccato mortali carere, iam incurrit peccatum iactantiæ, & superbiæ, & etiam falsitatis, asserendo quod nescit, ideo subditur. *Et veri. in no. non est.*

4 *Si confitea. pecca. no.* Humiliter, & uere.

5 *Fidelis.* in reddendo promissa.

6 *Et iustus est.* Quia promissum est aliquo modo debitum, & sic reddere est iustum. Vt

7 *Vt remit no. pecca, no.* Sic, n. promisit. Mat. 3. a. *Pœnitentiam agite, ap. enim reg. &c.*

8 *Et emun. nos ab omni iniquitate.* per ecclesiæ sacramenta, vt dictum est.

9 *Si dice. quo. non pec.* De præterito.

10 *Mendacem fa. eum.* s. Deum dicentem contrarium, si quæratur. Vbi dicunt doctores aliqui, quod hoc dixit Iob. 15. b. *Quis est homo vt immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?* Translatio alia habet. *Nemo mundus a sorde, neque infans cuius est vnius diei vita super terram.* sed isti non videntur bene dicere, quia verbum allegatum non est ipsius domini, nec sancti Iob ex spiritu Dei loquentis, sed est verbum Eliphaz Themanitis, qui licet in processu libri multa uera dixit, tamen falsam conclusionẽ nititur sustinere, ut patet per sententiam Dei in fine libri, propter quod dicere, quod verbum eius sit verbum domini non videtur conuenienter dictum. Sed alibi dicit de peccato originali per os Dauid prophetæ Psal. 50. b. *In iniquitatibus conceptus sum. & in peccatis concepit me mater mea.* Et de actuali dicit Mat. 6. b. Vbi docet omnes orare pro peccatorum suorum remissione. *Dimitte nobis debita nostra,* quod est friuolum ei qui non haberet peccata, & per Apostolum Roman. 3. a. *Est autem Deus verax: omnis homo mendax.*

11 *Verbum eius.* i. Christus qui est verbum Dei patris.

12 *Non est in no.* per gratiam sanctificantem.

ADDITIO I.

In canonica prima Beati Ioannis, cap. 1. Vbi dicitur in postilla, *Quod audiuimus, scilicet a Beato Ioanne Baptista.*

Hoc quod dicitur a beato Ioanne. Quod audiuimus potest referri ad illa quæ in antiquis scripturis sacris de Christo traduntur; quæ per fidem quæ ex auditu est intelliguntur, vt ad Rom. 10. c. *Quod uidimus oculis nostris.* refertur ad illa quæ Apostoli uiderunt in conuersatione Christi, quæ proprie erant conformia illis, quæ audierunt in prænosticis prophetarum, eo modo quo Christus dixit Lucæ septimo d. *Ite renunciate Ioanni: quæ audistis, & uidistis.* prout fuit expositum in additione super illud uerbum. *Quod prospeximus.* in transfigurationem, in qua gloriam humanitatis Christi diligenter inspexerunt. *Et manus nostræ contrectauerunt,* in resurrectione, prout in postilla.

ADDITIO II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt doctores aliqui quod hoc dicit Iob 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit.*

Quod autem autoritate diuina testetur, quod omnis homo peccator est habetur expresse Eccles. 7. c. ubi dicitur. *Non est enim homo iustus in terra qui faciet bonum, & non peccet.* Similiter in Ps. *Omnis homo mendax.*

Psal. 115.

Digitized by Google

CAP. II.

a Quibus debeo prouidere,& uos mihi obedire. b Vt memoria teneatis. c Dicendo,non peccauimus.

Filioli mei hęc scribo vobis,vt nō peccētis. Sed & si qs peccauerit, aduocatū habem⁹ apud patrē, Iesū Chr̄m iustū.

a Propitians nos Deo prædicatione,& intercessione. Qui modo in carne uiuimus,sed pro omni ecclesia noli dicere, ecce hic Christus,ecce illic Christus,ubique est Christus,ubique propitiat.

Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum,sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus

a Hoc est nosse Deum quod amare. b Charitatem.

quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus.

a Qui mandata seruat,ille scit,nam qui non seruat,nescit. b Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem,sicut dilexi uos.

†Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit,

a Vel in hoc. b Christi,qui dicit Ego sum uia ueritas,& uita

mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat uer-

Quasi dicat,ille noscit enm. Si mandata eius non seruat.

bum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc sci-

a Viuimus uera uita,non morimur. b Vere obseruanda sunt mandata, quia post baptismum dicimus nos in ipso manere.& Qui dicit se.

mus,quoniam in ipso sumus. qui dicit se in ipso manere, de

a In uia iustitiæ,& charitatis,& patientiæ. Qui pro inimicis orauit b Qui dicit,qui uult uenire post me,abne semetipsum,& tollat crucem suam,& seq.me. c De uirtute in uirtutem. Pro modo suo. d Et attendenda sunt hæc mandata,quia non in.

bet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Charissimi,

A Filioli mei hæc scribo vobis,vt non pec. ne malam securitatem assumatis, audientes vos a Deo mundari, sed vtilem timorem habeatis.

* Oecumenius. Naturæ nostræ instabilitatem,& procliuitatem ad peccandum sciens, quodq; nobis familiare semper sit,ut ad deteriora labamur,cumque insidietur præterea nostræ saluti inuidiosus dæmon, necesse est eos qui Deo iam familiares effecti sūt peccare,nisi caute viuant,hæc subiungit, quod si etiam post remissionem labamur,ne de nobisipsis desperemus. Concussi namque rursum salutem consequemur per mediatorem Dominum Iesum.

†De pœn.d.2. c.si.n. inf.4.b

B b *Si quis peccauerit.* Si ex humana fragilitate non potestis omnia uitia cauere, date operam,vt saltē maiora, & apertiora caueatis, ut non apprehendat uos tentatio, nisi humana. Quod si quis etiam post admonitionem meam ceciderit,non desperet.

August.

c *Aduocatum.* Non est aduocatus,nisi eum uocantibus. Displiceant peccata tibi,clama,& ipse audit,& liberat.

d *Habemus.* Ioannes vir iustus contemperans se infirmis nō dixit, habetis, sed habemus. Ponit se de numero peccatorum,vt habeat aduocatum.

e *Iustum.* iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, q̄ tñ iustos nos defendet in iudicio,si nos accusamus iniustos.

* Oecumenius. Humano modo,& dispensatione quadam hæc dicta sunt,ut ostendens eandem filij cum patre naturā, eandemque potentiam & quod quidquid faceret una trium sanctarum personarum,commune esset,& reliquis.

✠ Aug. Si de infirmitate uitæ surrepserit peccatum, continuo uide,continuo displiceat,continuo damna,& cum dānaueris,securus ad Iudicem uenies. ibi habes aduocatum. noli

C

D noli timere ne perdas causam cōfessionis tuæ,&c. Sed vide ipsum Ioannem seruantem humilitatem, certe uir iustus erat,& magnus,qui de pectore Domini mysteriorum secreta biberat,non dixit. *habetis,sed aduocatum.* inquit, *habemus*, maluit se ponere in numero peccatorum,vt haberet aduocatū, quam ponere se pro Christo aduocatum, & inueniri interdam nandos superbos. sed dicet aliquis Ergo sancti non petūt pro nobis? Sed attendite scripturas, & uidete quia & præpositi cōmendant se populo. Nam Apostolus dicit plebi. *Orantes simul & pro nobis.* Orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo,oramus pro uobis fratres,sed & uos orate pro nobis. Inuicem pro se omnia membra orent, caput pro omnibus interpellet.

Coloss.4 b

f *Et in hoc sci. quoniam cognoui eum.* Scire, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur,sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando vnimur ei, qui sic noscit, mandata eius seruat. *in hoc sci.* i. notitiā habemus,quoniam cognouimus uniti,& adhærentes ei.

g *Si mandata eius.* Debemus fragilitatem nostram attendere,debemus in peccatis aduocatum quærere,quod ut impetremus de custodiendis mandatis laboremus, per quæ ad cognitionem ipsius venitur.

* Cypr. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cunctis quæ præceperat Christus) memor, in epistola sua postmodum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hæc præcepta cū custodieritis suggeritis,diuina,& cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorem Dñi,hoc est esse martyrem Christi,seruare uocis suæ inuiolatam circa omnia,et solidam firmitatem,etc.

Exi.15.quę est ad Moysen, & cet.confess.

E

h *Qui dicit se nos.&c.* Non est magnum unum Deum nosse cum et dæmones credant,et contremiscant.

* Cyprianus.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 Filioli mei. Hic ex prædictis infert conclusionem intentam,quod scilicet debemus peccatum vitare, dicens. *Filioli mei hac.* prædicta.

2 *Scribo vo.ut non pec.* Ne societati diuinæ impedimentum ponatis.

3 *Sed,& si quis pec.* Ex humana fragilitate.

4 *Aduoca.hab.apud pa.&c.* Ostendentem patri pro peccatoribus uulnera.

5 *Iustum.* Q.d. Non interpellat pro quibuscunque peccatorib. sed solum pro uere pœnitentibus.

6 *Et ipse est pro.pro pec.no.* Actiue,& passiue. Nam seipsum obtulit pro nostra expiatione.

7 *Non pro no.au.tan.sed pro.to.mun.* s.quantum ad sufficientiā, sed pro electis tantum quantum ad efficaciam, nam alii ponunt obicem.

8 *Et hoc sci.* Hic consequenter ponitur dictæ societatis promotiuum, quod est opus meritorium, per quod charitas, per quam Deus in nobis habitat, & nos in ipso, meretur augeri, ut aucta mereatur,& perfici,sic igitur procedit beatus Ioannes,quod primo ad opus meritorium inducit omnes generaliter. Secundo aliquos specialiter,ibi. *Scribo vobis filio.* prima in duas, quia primo inducit ad opus meritorium. Secundo confirmat suum dictum, ibi. *Charissimi.* Circa primum dicitur. *Et in hoc sci.* probabili tamen coniectura.

9 *Quoniam cogno.eum.* Notitia amatiua, quæ est practica,prout praxis extenditur ad effectum.

10 *Si mandata eius ob.* Quia sicut dicit Greg. Ho.20. Amor Dei nunquam est otiosus,operatur.n.magna si est,si autem renuit operari,amor non est. Ideo subditur.

11 *Qui dicit se nosse Deum.* Notitia charitate formata.

12 *Et man.e.&c.* Facultate habita.

13 *Mendax est.* Quia veritas non subest dicto eius.

14 *Qui autem ser.ver.eius.* Corde retinēdo,& opere adimplēdo.

15 *Perfecta est.* perfectum dr̄ cui nihil deest.5.Meta. sed hoc potest intelligi dupliciter,quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat verbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quæ potest habere,& sic charitas non est perfecta in via, quia semper potest quilibet quantumcunque perfectus in merito crescere, vnus tamen dicitur alio perfectior inquātum non solum seruat mandata,quæ sunt necessitatis,sed etiam cum hoc consilia,quæ sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis quærenti. Mat. 19.a. *Si vis perfectus esse vade,vende omnia quæ habes,& da pauperib.& veni,& sequere me.* Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat,& strictius,tanto dicitur magis perfectus. & quia per charitatem Deus habitat in nobis,ideo subditur. 16 *In hoc sci.quo.in ipso su.* Tamen hic accipitur scientia large pro coniectura probabili,vt dictum est c.præc. nisi super hoc habeatur reuelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. *Si in ipso perfecti fuerimus*, non est in libris correctis. 17 *Qui dicit se in ipso ma.* per charitatem. 18 *Debet si.il.am.* inter homines cōuersando 19 *Et ipse am.* ipsum imitando non solum in obseruatione præceptorum,sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatē, quamuis ad hoc non teneatur de necessitate.

Perfectū dicitur dupliciter

20 *Charissimi.* Hic consequenter confirmat dictum suum. s.q. præ-

Digitized by Google

A * Cyprianus. Grauior nunc, & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta, & uirtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicē sanguinis Christi bibere, ut possint, & ipsi propter Christum sā guinem fundere. Hoc est, n. velle cum Christo inueniri, id quod Christus, & docuit, & fecit imitari, secundum Ioannem Apostolum dicentem, *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare, & cætera.*

Epist. 56. quę est ad Thibaritanos.

* Idem. Si non est maior Domino suo seruus, & liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus Christiani debemus, quod Christus fecit imitari, scriptum est, & legitur, & auditur, & in exemplum nostri Ecclesiæ ore celebra- B tur. *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo, &c.* ambulandum est igitur uestigiis

De discip. ha. virg.

Dei, & proximi.

* Cyprian. Qui odit fratrem, in tenebris ambulat, & nescit quo eat, it. n. nescius in gehennam, ignarus, & cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine dicentis. *Ego sum lumen mundi, &c.* Sequitur autem Christum, qui præceptis eius insistit, qui per magisterii eius viam graditur, qui itinera eius sectatur, qui id quod Christus, & fecit, & docuit imitatur, &c.

D Serm. de zelo & liuore.

Ioan. 13. d.

a Et inauditum. Vsitatum ab Abel, & sanctis patribus, non quia ad ueterem hominem pertineat.

a **non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus,**

a Fidei vestræ. b Hoc & verbum illud, quod audistis a me, & ab aliis prædicatoribus, est illud uetus mandatum, ideo uetus, quia audistis.

quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod

a Et hoc mandatum debetis tenere. quia non tantum semel prædico, & commendo, sed quia multum utile uideo, iterum & iterum illud quasi nouum replico. b Quod innouat. c Non umbratile

b **audistis. † Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod ve-** 1 2

In hoc apparet esse nouum, & etiam verum quia. a Nox præcessit, dies autem appropinquabit. b Liquide omnibus loquitur ueritas, sed non omnes liquide audiunt.

rum est, & in ipso, & in vobis, quia tenebrę transierunt & ve- 3 4

c a Christianæ fide, uel bonæ operationis. b Quem Deus præcipit diligi.

d **rum lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrē suū** 5 6

e a Idest, deputatus tenebris inferni. Trabem in oculo habens.

f In peccatis in quibus natus erat. Etiam postquam per baptismum ad Deum accessit. b Sed.

odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, 7 8 9

g A a Bonorum operum, quia tunc ei bona opera, & lux fidei prosunt. b Vnde turbatur oculus.

in lumine manet & scandalū in eo non est. Qui autem odit 10 11

h Ignorantiæ. a De uitio in uitium. b Quia reatum suum non intelligit.

fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia 12 13

a Ita turbat oculum, odium excæcat. b Inuisibiles quibus Deus uidetur.

c Obedientes patri, uel nuper geniti. Paruuli non ætate, sed scientia

i K **tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo vobis filioli** 14

* AVGVSTINVS. Eia fratres mei, quamdiu dicemus vobis, diligite inimicos? Respondeat unusquisque cor suum non teneat odium contra fratrem pro aliquo uerbo duro, E pro contentione terræ, ne fiat terra. quisquis enim odit fratrem suum, non dicat, quia in lumine ambulat, quia in tenebris est. Hoc exponere necesse non est, sed gaudere si non fiat, aut plangere si fiat.

paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis, sectatio veritatis, & credenti præmium datur, si quod creditur, & geratur.

a *Non mandatum nouum scrib.* Eadem charitas mandatum vetus est, quia ab initio commendata. Eadem nouum mandatum, quia tenebris eiectis desiderium nouæ lucis infundit.

Iacob. 2. d.

* Iunilius Afric. Quomodo dicit. *Non mandatum nouum scribo vobis:* cum Dominus in Euangelio nouum appellet? quod mandatum uetus dixit, quod habebatis inquit, ab initio. Ideo ergo vetus, quia iam illud audistis, alioqui contrarium erit Domino, ubi ait. *Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem,* ideo ergo vetus, quia iam audistis, & ipsum nouum con tendit iterū, dicens. *Mandatum nouum scribo uobis.* non alterum sed idem ipsum quod dixi uetus, idem est nouum.

b *Quod uerum est.* Secundum quod promisit per obseruationem mandatorum Dei ad ipsius cognitionem, & dilectionem perueniri.

c *Et in ipso.* Christo impletum, quia obediuit patri usque ad mortem, & ideo glorificatus.

Philip. 2. b.

d *Et in uo.* Quorum quidam iam per hoc cum Deo gloriantur, & vere est nouum, quia tenebræ iam trans. Tenebræ ad veterem hominem pertinent, lux uero ad nouum hominē.

C e *Tenebræ trans.* i. corpus passibile, & miseriæ carnis in Christo transierunt, & uerum lumen immortalitatis iam lucet in eo quo illuminat etiam alios, qui fuerunt vetus homo, & tenebræ, nunc autem lux in domino.

f *Qui dicit se in.* Determinat quod mandatum accipiat. i. charitatem, & qualiter charitas ipsa habenda sit. s. dilectio Dei, &

g *Qui diligit fratrem suum.* Est in lumine scientiæ, & operationis, sed *qui odit est in ten.* ignorantiæ, & per ipsam ignorantiam ambulat de uitio in uitium. *& nescit.* i. non prouidet, *quo eat:* ad quam pœnam recipiendus sit. Vel, *nescit quo eat,* i. ignorat viam qua conuertatur, ad melius, & hoc non ideo, quia via aperta sit, sed *quia tene. obcæca. ocu. eius.* Qui a lumine Christi recedens peccatis, & carnali voluptate ita præpeditur, ut etiamsi bonum uideat, non tamen exequatur.

Qui dilig. fra. Tolerat omnia propter unitatem charitatis etiam si fratri adhibet correctionem, non irascitur, non ignominiosa infert. *Pax. n. multa diligen. ibus legem tuam.* i. charitatem. *& non est illis scandalum.*

Psalm. 118. g

h *Qui autem odit fratrem &c.* * Oecumenius. Hoc est. Qui dicit se esse Christi, & fratrem suum odit, mentitur, & non est Christi. Si. n. Christus illum ita dilexit, ut animam suam pro eo poneret, quomodo is quis se dicit esse Christi, odit fratrem suum pro quo Christus mortuus est? Aut etiam hoc modo. Qui dicit se esse Dei, & odit fratrē suum qui est Christus (ipse namque dicit. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis) hic non est Dei, sed diaboli. Nam si Dei esset, diligeret utique fratrem suum, & ita etiam Christum.

i *Scribo vobis filioli.* præponit causam quæ posset eos abstrahere ab amore mundi, quia baptizatis in nomine Christi, & inuocantibus nomen Christi, dimittuntur peccata. Ergo Christo magis adhærendum est quam mundo. F

K *Filioli.* Hoc etiā modo potest haberi charitas si diligitis Deū, & mundū, & omnia quæ sunt eius ne cogitetis. Et hæc scribo

NICOLAVS DE LYRA.

præceptum de dilectione Dei, & proximi, ex quo procedunt opera bona, est ab antiquo datum, dicens. *Charissimi non mā. nouum scri. uo. &c.* Est. n. hoc mandatum de dictamine legis naturalis, quod homo diligat Deum a quo habet esse, & viuere, & hominem sibi similem in specie. Vnde & bruta animalia hoc faciunt, Eccl. 13. c *Omne animal diligit sibi simile,* & sic est insertum menti humanę a sua prima conditione. Est etiam de lege scripta diuina. Deut. 6. c. *Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo. &c.* & de dilectione proximi dicitur Leu. 19 d. *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* & sic est datum ab initio legis.

1 *Iterum man. nouum scr. vo.* Quia idem præceptum de dilectione renouatum est in Euangelio, quod dicitur lex amoris.

2 *Quod verum est.* i. uerificatum.

3 *Et in ip.* s. Deo humanato, qui ex charitate maxima passus est pro nobis.

4 *Et in vo.* Quia per hoc dedit hominibus maximum incentiuum amoris, propter quod imminente sua passione dicit Ioann. 13. d. *Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos.*

5 *Quia tene.* i. figura, & vmbra veteris Testamenti.

6 *Transierunt.* in passione Domini, in cuius signum *velum templi tunc fuit scissum, Luc. 23.*

7 *Et verum lu. iam lu.* i. veritas Euangelii.

8 *Qui di. se in lu. es.* i. in veritate Euangelica viuere.

9 *Et fratrem suum odit in teneb. est.* Culpæ, & ignorantiæ. Et per oppositum.

10 *Qui di. fra.* In Deo, & secundum Deum, quod est charitatiue diligere.

11 *In lu. ma.* s. gratiæ, & per consequens in lumine increato, in quo manet per gratiam, sicut amans in amato.

12 *Et scan. in eo non est.* s. actiuum, & passiuum. Scandalum. n. est dictum, vel factum minus rectum, alteri prębens occasionem ruinæ. Manens autem in lumine dicto modo, ex facto, uel dicto suo non præbet alteri occasionem peccandi, nec ex facto alterius vel dicto ruit in peccatum.

13 *Qui autem odit fratrem suum, & cætera.* patet ex dictis sententia.

14 *Scribo vo.* Hic cōsequēter ad opa meritoria inducit aliquos specialiter. Et primo baptizatos ab eo, de quorū salute erat specialiter

Digitized by Google

A scribo vobis,vt rem vtilem. Omnibus scribo quibusdam,vt filiis,quibusdam,vt patribus,aliis vt iuuenibus.

Filioli. Patres,adolescentes,iuuenes. Ideo filii,quia remittuntur peccata. Ideo patres,quia cognouistis antiqua. Ideo iuuenes,quia fortes,quia vicistis.

a *Adolescentes.* Adolescentiæ tempus propter incentiua carnis lubricū,sed propter robur ætatis habile certamini, & hi tentamenta voluptatum verbi Dei amore vicerunt,& persecutiones contempserunt.

† filioli

b *Infantes.* Humiles spiritu, qui quo magis humiliantur sub potenti manu Dei,eo sublimius norunt arcana diuinitatis, vnde. Reuelasti ea paruulis.

B

Matt. 11. d.

c *Scribo uo. iu.* Considerate etiam , atq; etiam quia iuuenes estis,pugnate vt vincatis,vincite vt coronemini,humiles estote,ne in pugna cadatis.

* Oecumenius. Quoniam dixerat, præceptum nouum scribo vobis,significat etiam dispositionem illorum,qui literas essent accepturi,id autē designat per progressum iuxta corporale augmentum. Nouerat.n.quod non in æquali honore sermonem essent omnes accepturi, neque æquali studio,sed hi quidem veluti pueruli magis per modum instructionis,quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alii vero sicut qui promouerunt in virum perfectum ætatis plenitudinis Christi,quib. etiam testificatur quod cognitionem habeant illius,qui ab initio est,is autem est Deus Verbum. porro alii quasi adolescentes sunt,quibus tanquam iuueniliter, ac robuste se gerentibus aduersus affectus, & afflictiones, attestatur quod accepturi sint palmam victoriæ,&c.

C d *Et uicistis.* Trahebantur tunc temporis ex consuetudine ad lupanar,sed isti viriliter resistendo vincebant.

Rom. 13. d

e *Nolite dil. m.* Vtimini mundo ad necessitatē,sed non diligite ad superfluitatē. Et carnis curā ne feceritis in desideriis.

a Non Pauli,non Donati.

quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius. 1

a Non ætate,sed sapientia. Venerandi senes quibus iam debet amor mundi frigescere. Quorum est meminisse antiqua,& iunioribus pandere. 2

b Scitis Christum cum patre,& spiritusancto semper fuisse,& hoc aliis nunciatis.

Scribo uobis patres,quoniam cognouistis eū qui ab initio 3 est. Scribo vobis adolescentes,quoniam vicistis malignū. 4

a Humiles spiritu.

b Scribo vobis infantes,quoniam cognouistis patrem. Scri 5

a Commendat,& repetit. Mementote vos esse patres si obliuiscimini eum qui ab initio est,perditis paternitatem.

bo vobis patres,quoniam cognouistis eum q ab initio est

a Qui in uirtute animi,& amore verbi Dei incentiua carnis vicistis,& diabolo uiriliter restitistis. b Non ex vobis,sed quia uerbum Dei est c Filius Dei,prædicatio filii Dei.

c Scribo vobis iuuenes, quoniā fortes estis, & verbum Dei 6

a Et turpe esset uinci ab illo quem uicistis. b Vobis omnibus hoc scribo. c Abundantiam mundi,uel pulchritudinem eius.

d in vobis manet,& vicistis malignum. nolite diligere mun 7 8

a Vt aurum,& argentum,& omne fluxum diuitiarum. b Quia.

e Sicut per odium proximi,ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c. 9

dum,neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mūdum, 10

f non est charitas patris in eo. Qm̄ omne quod est in mundo 11 12

riis. *Nolite diligere mundum,* Vnum cor duos sibi aduersarios D amores non capit. Radicati in charitate, sup hāc radicē nihil ædificetis,nisi qđ conuenit charitati, quia non potestis duobus dn̄is seruire. Sicut dilectio Dei fons omnium virtutum,ita dilectio mundi omnium vitiorum. vnde sequitur.

Matt. 6. c

f *Quoniam omne quod est in mundo.* Omnes dilectores mundi, nihil habēt nisi hęc tria, quibus omnia vitiorum genera comprehenduntur. Concupiscentia carnis est desiderium omniū,quę ad voluptatem & delitias corporis pertinent, vt cibus, potus, concubitus, & huiusmodi. Concupiscentia oculorum, est omnis curiositas, quæ fit in discendis artib. magicis,in contemplandis spectaculis, in superuacuis acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis carpendisque vitiis proximorum. Superbia uitæ, cum quis se iactat in honoribus, magnas familias expetit. Per hæc tria victus est Adam, quia cibum vetitum concupiuit,voluit esse sciens bonum,& malum,voluit esse sicut Deus. Hęc tria vicit Christus, quia non est captus amore panis corporalis,non descendit de pinna quod esset tentare Deum,noluit extolli super regna mundi.

Mundi tria.

E

Gen. 3. a

Matt. 4. a

* AVGVSTINVS. Pompæ diaboli sunt quæque illicita desideria,quæ torpent, non exornant animam, vt sunt desideria carnis,desideria oculorum,ambitiones seculi. Ad cō cupiscentiam carnis pertinent illecebræ voluptatum , ad concupiscentiam oculorum nugacitas spectaculorum , ad ambitionem sæculi insania superbię,vbi fumus inflatus, ut homo positus in aliqua potestate hominem se esse non agnoscat,cum de homine iudicat. Qui ergo vult mundū vincere, tria ista vincat, quæ sunt in mundo, & per hæc illum vincit etiam qui suadendo per superbiam decepit mundū. Postquam autem homo renunciando diabolo excludit pessimum inuasorem,introducat optimum possessorem,credat in Deum patrem omnipotentem,&c.

Lib. 2. de symbolo.cap. 1

F

Concupiscentia.

NICOLAVS DE LYRA.

cialiter solicitus, non.n.omnes eiusdem ciuitatis vel patriæ baptizauit vel conuertit,nam in partibus illis Paulus prædicauit, & Timotheus & plures alii,vt patet ex epistolis Pauli,& Actibus Apostolorum. Dicit ergo. *Scribo vo. fil.* Illi filioli proprie dicuntur alicuius à quo baptizati sunt,vel de baptismo leuati.

1 *Quoniam rem. vo. pec.* Id est,remissa sunt in baptismo,qui delet totam culpam,& pœnam.

2 *Propter nomen eius.* s. Christi in cuius nomine dabatur baptismus in primitiua ecclesia,vt habetur Act. 2. Q.d. de cætero non debetis inquinari per peccatum. Secundo inducit conuersos moribus,& scientia de quibus est multū curandum, eo quod bonum ipsorum redundat in totam Ecclesiam,propter quod vocat eos patres,dicens.

3 *Scribo vobis,&c. qui ab ini.* Id est,verbum incarnatum procedens a patre,vt dictū est in principio huius epistolę. Q.d. eis: Ex quo habetis maiorem scientiam aliis debetis esse aliorū exēplum virtutis. Tertio inducit adolescentes,in quibus incipiunt concupiscentiæ carnis vigere , propter quod laudat eos de castitate,vt ad eam magis animentur, nam virtus laudata crescit. Ideo dicit.

4 *Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum.* Id est, maligni incentiuum, qui est ignis cōcupiscentię carnalis. Q.d. de cætero non debetis permittere vos vinci a carnalibus desideriis. Quarto inducit infantes, tamen aliquo modo rationis capaces, qui licet pauca cognoscant de diuinis , tamen recognoscunt Deum esse patrem iustorum. Dicit igitur.

5 *Scribo vobis infantes,quoniā cognouistis patrem.* Q.d. Ex quo cognouistis eum debetis eū venerari, & put possibile vobis est imitari. Quito inducit iuuenes,q iā habēt robur corporis dicēs.

6 *Scribo vobis iuuenes,quoniam fortes estis.* Q.d. Sicut estis fortes in corpore , ita sitis mente, vt non deficiatis in quacunque tribulatione. Et subditur ad hoc ratio.

7 *Et vicistis malignum.* Id est, diabolum renunciando ei , & pompis eius in baptismo. Q.d. debetis firmiter stare,ne de cætero vincamini ab ipso.

8 *Nolite diligere.* Hic ponitur diuinæ societatis cum hominibus dissipatiuum , ut euitetur,quod est duplex , scilicet cupiditas,quæ est venenum charitatis, in qua charitate consistit dicta societas , & hæresis peruersitas , quæ dictam societatem dissoluit. Ergo primo docet cauere primum. Secundo secundum, ibi; *Filioli.* Circa primum dicit. *Nolite diligere mundum.* Non accipitur hic mundus pro vniuersitate creaturarum, sicut dicitur Ioan. 1. a. *Mundus per ipsum factus est.* Creaturæ enim diligendæ sunt, inquantum per eas ascendimus , tanquam per scalam ad cognitionem Creatoris, Rom. 1. c. *Inuisibilia enim ipsius , id est, Dei a creatura mundi.* Id est, ab homine per ea quæ facta sunt , *intellecta conspiciuntur: Sempiterna quoque virtus eius , & diuinitas.* Sed accipitur hic mundus pro hominibus delectabilia huius mundi inordinate quærentibus, de quibus dicitur Ioan. 1. a. *Mundus eum non cognouit* , quia occupatio circa delectabilia mundi impedit cognitionem Dei. Licet autem natura sit in ipsis diligenda, uitium tamen est odiendum, & fugiendum . *Nam amicus stultorum similis efficietur.* Prouerbiorum 13. d. Nominatur autem hic mundus ratione uitiorum. Ideo subditur.

9 *Neque ea quę in mun. sunt.* Id est,uitia eorum.

10 *Si quis diligit mun.* Hoc modo dictum.

11 *Non est cha. pa. in eo.* Nam amor delectabilium huius mundi retrahit ab amore diuino.

12 *Quoniam omne quod est in mundo.* Id est,in hominibus mundanis.

Digitized by Google

a Concupiscentia. Quæ cõcupiscẽtia,& superbia non est ex pa A tre, pugna vitiorũ nõ ex Deo est patre,& conditore, sed ex mũdi amore quem Deo præferimus. Fecit Deus homines rectos, ipsi se miscuerũt infinitis q̃onib. Deus intẽtator malorum est, sed vnusquisque tentatur a propria cõcupiscẽtia

b Qui autem facit uolun. hoc etiam modo potest haberi charitas, si nullo instinctu hæreticorum deuicti estis a fide,& ceteris quæ sunt Dei. Et ut eam teneatis permaneant in vobis, quæ audistis ab initio, proponit causas. Filioli, quia nouissima hora.

c Filioli mei nouiss. hora est. Et propter hæc debetis persistere, quia multi Antichristi q̃ vos volunt B seducere, sicut audistis quia Antichristus ven. Cum quanto.n. impetu,& errore audistis venturum Antichristum, cũ tanta violentia,& isti veniunt. In vndecima hora sumus, venit Saluator in carne,& secutura est pestis Antichristi, quę precõnia salutis impugnet, quæ vineam quam Christus excolit, extirpet,& huius nequissimi capitis iam multa membra præmissa sunt, a quibus cauendum est, quia iam imminet finis sæculi. Vel, Nouissima hora, i. similis nouissimæ. Similis est hæc persecutio illi futuræ.

d Nunc Antichristi mu. Antichristi omnes hæretici, omnes qui fidem quam confitentur verbis destruunt actib. omnes Christo contrarij, qui venturo suo capiti testimonium reddunt, quia mysterium iniquitatis iam operatur.

e Antichristi mul. Quia baptizati,& chrismate vncti per q̃ melius possunt decipere, sunt Chro,& ecclesię eius cõtrarij

* Augu. Ad mysterium iniquitatis pertinere arbitrantur multi, quod ait in epistola sua Ioannes. Sicut audiuistis quod Antichristus sit venturus, nunc autem Antichristi multi facti sunt, &c. Sicut ergo ante finem in hac hora, inquiunt, quam Ioãnes nouissimam dicit, exierunt multi hæretici de medio Ecclesiæ, quos multos dicit Antichristos, ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum, sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt,& tunc reuelabitur.

* Origenes. Generaliter vnus est Antichristus, species autem illius multæ, tanquam si dicamus. Mendacium generaliter vnum est, secundum differentias autem falsorum dogmatum, inueniuntur multa esse mendacia. Si.n. menC dacium non differt a mendacio, puta aut Basilidis, aut Marcionis, aut Valentini, aut aliquorum similium, vnum videtur esse mendacium. Si autem secundum diuersa dogmata mentiuntur, multi sunt qui exurgunt. Hi.n. sunt Antichristi,& quicunque post eos surrexerint, Similiter dices de prędicatoribus singularum hæresum.

Lib. 20. de ciu. Dei. — a 3. q. 4. c. Nabuchodonosor. — fastus — 1. 24. c. Matth. — 1.

a Cum per tactum, vel gustum caro delectatur: b Quando visu delectatur, ut in pulchris vestibus,& auro,& talibus.

concupiscentia carnis est,& concupiscentia oculorum,&

a Omnis ambitio sæculi. b Non est ex Deo creante,& paterne nobis præuidente, sed ex Deo quod nos applicamus ad mundum.

†superbia vitæ quæ non est ex patre, sed ex mundo est, †&

a Patri debemus adhærere, non mundo quia. b In nouam formam. c Quia in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. d Non qui tantum dicit, Dñe Dñe.

mundus transibit,& concupiscentia eius. Qui autem facit

Quia æterna quæsiuit. Prope est finis vniuscuiusque.

voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli mei, nouissi-

Deo & ecclesiæ eius contrarius.

ma hora est, & sicut audistis, quia Antichristus † venit,

Et quia multi Antichristi sunt

nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus, quia

a Absque dilatione uenier dies iudicii. b Ab unitate Catholica recedentes.

nouissima hora est. † Ex nobis prodierunt, sed ex nobis

* Didymus Alex. Non de omnibus qui fallacem doctri- D nam habent, hæc scribuntur, sed de solis declinantibus ad falsam sectam post instructionem Euangelicam, qui tãquã ex Christianis facti noscuntur Antichristi, quoniam quantum ad hoc, quod aliquando susceperunt doctrinam Christi, ex discipulis Christi extra eos facti sũt eligentes fallacibus inesse doctrinis. Quapropter licet annuncient scripturas, non sunt recipiendi, cum ab earum sensu recesserint, & ad impios sensus accesserint, recedentes ab vnctione, quam habebant a Spiritusancto,& ostẽtantes quod sint Antichristi.

* Irenæus. Marcus quidam hæresiarcha magicæ imposturæ peritissimus, per hanc uiros multos, & fœminas seducens ad se conuertit, uelut ad scientissimum, & perfectissimum, & habentem uirtutem maximam præcursor uere existens Antichristi.

E * OECVMENIVS. Nam si Antichristum inquit, expectamus, nunc autem Antichristi multi uersantur in hac uita (dicit autem Cherintum illique similes) manifestum est quod tempus consummationis immineat, dum multi Antichristi unum præcedunt, iterque illi parant.

* Cyprianus. Beatus Ioannes multam hæresim, aut schisma discreuit, sed uniuersos qui de Ecclesia exissent, Antichristos appellauit. Vnde apparet aduersarios Domini Antichristos omnes esse, quos constet a charitate atque ab vnitate Ecclesiæ Catholicæ recessisse.

f Ex nobis prodierunt, &c. Sed licet sint multi Antichristi, non tamen uos terreat si ad Iudaismum, uel paganismum redierunt, ne putetis ecclesiam ex hoc pati aliquod damnum, quia si ex nobis exierunt, tamen non erant ex nobis ueraciter. Non potuissent egredi nisi essent Christo contrarii, qui non est Christo contrarius, in corpore Christi manet. Sic sunt ficti in Ecclesia quomodo humores mali in corpore, quando euomuntur releuatur corpus, sic quando exeunt mali, releuatur ecclesia.

* AVGVSTINVS. Ex duobus piis, cur huic donetur perseuerantia vsque in finem, illi autem non donetur, inscrutabiliora sunt iudicia Dei. Illud tamen fidelibus debet esse certissimum, hunc esse ex prædestinatis, illum non esse. Nam si fuissent ex nobis, ait unus prædestinatorum, qui de pectore Domini bibebat hoc secretum, mansissent; vtique nobiscum. Sed nonne vtrique a Deo creati, vtrique ex Adam nati, utrique de terra facti erant,& eiusdem naturæ animas acceperant? Nonne vtrique vocati, vtrique ex impiis iustificati,& p lauacrũ regenerationis vtriq. renouati?

2. q. 4. c. recede ha. & his ita — venturus sit Lib. 1. c. 8 — Epist. 76 quæ est ad Magnum — August. — Lib. de bono perseuerantiæ. c. 8.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Concupiscentia carnis est. Quæ viget in voluptuosis.
2 Et concupiscentia oculorum. in cupidis,& auaris.
3 Et superbia vitæ. in ambitiosis.
4 Quæ. Scilicet triplex concupiscentia.
5 Non est ex patre. Quia nihil vitiosum est a Deo, licet res cõcupitæ sint ab eo,& etiam potentia concupiscibilis, & eius actus quantum ad ens, non autem inquantum deordinatus.
6 Sed ex mundo est. Quia peruenit ex defectu, seu malitia hominum mundanorum.
7 Et mundus. i. homines mundani.
8 Transibit. De hoc mundo per mortem, vita enim præsens non est nisi quidam transitus, Sap. 2. b. Vmbræ transitus est tempus nostrum.
9 Qui autem facit vol. Dei, ma. in æternum. Quia de statu gratiæ transit ad statum gloriæ, quæ est gratia consummata.
10 Filioli. Hic consequenter docet primo præcauere hæreticorum peruersitatem. Et secundo firmiter tenere Catholicam veritatem, ibi. Vos quod audistis. Tertio circa dicta facit breuem recapitulationem ad maiorem dictorum firmitatem. Hæc scripsi vobis. Prima in duas, quia primo monet hæreticos cauere. Secũdo docet eos cognoscere, ibi. Sed vos. Circa primum dicit. Filioli Hic accipitur filioli largius, quam supra scilicet pro omnibus fidelibus, qui dicuntur filioli beati Ioannis, eo quod erat Apostolus in illis partibus.

Diui. sio.

F 11 Nouissima hora est. idest sexta ætas,& vltima huius mundi, quæ simul currit cum septima, quæ est ætas quiescentium in cœlo a tempore passionis Christi, per quam aperta est ianua cœlestis. Aliter exponitur de tempore Antichristi, quod dicitur hora nouissima, eo quod est futurum circa finem mundi, tamen aliquo modo incœpit a tempore Apostoli in quo Ebion,& Cherintus surrexerunt, & plures alij hæretici, qui fuerunt figura Antichristi, sicut beatus Ioannes Baptista dicitur venisse in spiritu Heliæ, Luc. 1. Et huic expositioni magis concordat litera sequens, cum dicitur.
12 Et sicut audistis, quia Antichristus venit. idest, venturus est tempore suo.
13 Nunc Antichristi mul. facti sunt. f. hæretici corrumpentes veritatem Euangelii, sicut faciet Antichristus.
14 Vnde sci. i. ex hoc perpendimus.
15 Quia nouissima hora est. i. quod tempus Antichristi quodam modo incœpit in eis.
16 Ex nobis prodierunt. Id est, ex societate nostra. Nam hæretici proprie dicuntur, qui fidem Catholicam susceptam corrumpunt.
17 Sed ex nobis, &c. Secũdum eternam Dei prædestinatione.

Didy- — Vera — Nam.

Digitized by Google

a Inde probatur quod non erant ex nobis. ¶Prædestinatione & electione domini, b Qui enim vsque in fidem perseuerauerit, hic saluus erit.

a nō erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtiq. no- 1
biscum. Sed vt manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex 2

¶ Vos debetis permanere, quia habetis baptismum vel spiritumsanctum, per quem omnis dolor ignorantiæ & peccati pellitur. a Qui sint boni, qui mali, nec est opus, vt doceamini, quia vnctio vos docet. b Quæ tenenda sunt de fide.

b nobis. †Sed vos vnctionē habetis a sancto, & nostis omnia 3 4

a Vere nouistis omnia, nam. b Si ignoraretis quæ tenenda essent de fide, possem vobis quasi paruulis lac ministrare, sed quia perfecti estis in scientia, sicut perfectis scribo.

c Non scripsi vobis, quasi ignorantibus veritatem, sed quasi 5 6 7

¶ Et hæc etiam scientibus; nullum mendacium ex veritate, & qui mentitur non est ex Christo.

d sciētibus eā. Et qm̄ omne mendacium ex veritate non est,

a Sed specialiter. ¶Proprium nomen. ¶Messias in lege promissus.

quis est mēdax? nisi is qui negat, qm̄ Iesus est Christus. Hic 8 9
e est Antichristus, qui negat patrē & filiū. Omnis qui negat 10

a Iesum esse. b Nec filium, nec ipsum patrem habet placatum. c Corde, voce, & opere. d Iesum esse Christum.

f g filium nec patrem habet. qui confitetur filium & patrem 11 12

¶ Vera sunt hęc oīa, ex nobis erant, veruntamen secundū aliā A quandam discretionem non erant ex nobis. *Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Non erant ex eis, quia non erant secundū propositum vocati, non erant in Christo electi ante constitutionem mundi, non erant in eo sortem consecuti: non erāt prędestinati secundum propositum eius, qui vniuersa operatur.

Li. de vnitate eccl. * Cypria. Cohærere nō pōt amaritudo cū dulcedine, caligo cū lumine, pluuia cū serenitate, pugna cū pace, cū fœcunditate sterilitas, cū fontibus siccitas, cū tranquillitate tēpestas. Nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborē solida radice fundatam procella subuertit. Inanes paleę tēpestate iactātur, inualidæ arbores turbini sicursione euertū- B tur. Hos execratur & percutit Ioānes Apostolus, dicēs: *Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis,* Hinc hæreses factæ sunt frequenter, & fiunt dum peruersa mens non habet pacem, dū perfidia discordans non tenet vnitatem. Fieri verò hæc dominus permittit, manente propriæ libertatis arbitrio, vt dū corda & mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fides integra, manifesta luce clarescat, &c.

† De sacra vnct. c. vnico.

Augustinus, a *Sed ut manifesti.* Multi qui nō sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta Christi, sed tentatio probat, quia non sunt ex nobis, qñ illis tentatio venerit, quasi occasione venti volant foras, quia grana non erant. Omnes tunc volabunt cum area dñica cęperit ventilari in die iudicij. Ideò permittente Deo quidam ante vltimam dissentionem exeūt de ecclesia, ostendentes se non fuisse de corpore Christi, vt per hoc manifestē clarescat, quoniam non sunt omnes ex nobis, qui nobiscum intra positi sacramenta Christi recipiunt, & ideo nō debet vos grauare eorum separatio.

b *Sed uos unctionem.* Cum de hęreticis loqueretur, repentè ad suos conuersus dicit eos habere vnctionem à sancto, vt è cōtratiō ostendat, quod hæretici & omnes Antichristi sint gratiæ spiritualis munere priuati, nec pertinent ad eum qui sanctus vocatur à prophetis.

* Oecum. Tanquam diceret. Sed quid ego vobis hæc narro quasi ignorantibus? Non est apud vos horum ignorantia. Sacram. n. vnctionē per sanctum baptisma accepistis, & per C hanc diuinum spiritum, qui vos ducit in omnem veritatem. D Qm̄ hoc ita est, scitis quod non scribā vobis hæc tanquam ignorantibus, sed tanquā scientibus. Quę nā hæc? Nouissimū tempus, Antichristi aduentum, omnia esse plena mendacio. Propterea igitur quod abundet mendacium, ait: Dico etiam Antichristos multos factos esse.

c *Nostis om.* Nostis veritatē fidei & vitę, docti per vnctionē spiritus, nec opus habetis doceri, nisi vt persistatis in eo qd̄ cœpistis.

d *Et quoniam omne mendacium* Dixerat: omne mendaciū non est ex veritate: Sed quia multa sunt genera mendaciorum inter se dispa-ria, nunc singulare ponit mēdaciū negationis Christi cuius comparatione cætera aut parua, aut nulla videātur. Hoc propriū est Iudæorū vt dicāt, Iesus nō est Christ⁹, sed & omnium qui Christi mandatis obtemperare cōtemnunt.

Qui confitetur filium patrem habet.

e *Hic est Antichristus qui negat pa.* Ecce admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum, scilicet, quicunque negat Christum.

⁂ Oecum. Hoc impius Simon delirans nugabatur, aliū esse Iesum, & alium Christum, Iesum quidem eum qui erat à S. Maria: Christum verò qui in Iordane è cœlo descenderat. Qui igitur huic applaudit mendacio, inquit, is est Antichristus. Quod dupliciter accipiendum est, & de eo qui negat Iesum esse Christum, & de eo qui negat patrem & filium. Nam is etiam mendax est & Antichristus.

f *Qui negat patrem.* Frustra confitetur Deum patrem qui negat filium qui ex Deo procedit.

g *Omnis qui negat filium.* Ne quis dicat, Christum non colo, sed Deum patrem colo, addit: *Omnis.*

⁂ Cyprian. Quid est aliud quam participem blasphemantibus hæreticis fieri, defendere velle, quod remissam peccatorum accipere in Christi nomine possit, blasphemans grauiter & peccans in Patrem & Dominum & Deum Christi? Quid deinde illud quale est, vt qui filium Dei negat, neque patrem habeat, & qui negat patrem filium habere videatur, cùm filius contestetur & dicat. *Nemo potest ad me venire, nisi fuerit illi datum a patre.* vt manifestum sit nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi à filio posse; quam constet patrem non dedisse, &c.

Epis. 73. quæ est ad Iubaianum.

Ioan. 6.

¶ Quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nam si fuissent ex nobis.* Hoc modo.
2 *Permansissent vtique nobiscum.* Quia diuina prædestinatio non frustratur effectu suo.
3 *Sed vt manifesti.* Scilicet, supple exierunt de societate nostra, vt sic à fidelibus euitentur.
4 *Sed vos.* Hic consequenter docet modum cognoscendi hæreticos, qui aliquando aliunde veniebant ad subuertendum fidem simplicium. Et primo tangit à parte fidelium, dicens. *Sed vos vnctionem.* gratiæ.
5 *Habetis a sancto.* Supple spiritu, quę data est vobis in baptismo.
6 *Et nostis omnia.* s. ad salutem necessaria. Natura enim non deficit in necessarijs, & multo minus auctor naturæ, veritas autem fidei necessaria est ad salutem, tamen magis vel minus explicitè, secundum statum credentium. Nam sacerdote plura tenētur explicitè cognoscere de his quæ sunt fidei, quam simplices laici. Et ideò si veniat hæreticus ad corrumpendum fidem, & fidelis se cōuertat ad Deum ad habendum eius vnctionem dirigentem, non deficiet quia eum dirigat per se vel per alium, secundum ea quę pertinent ad statum suum, & sic in potestate est habere vnctionem docentem de omnibus necessarijs ad salutem. Illud autem habe dicimur, quod est in potestate nostra habendi.
7 *Non scripsi quasi ignorantibus veritatem.* Hoc dicit specialiter F pro maioribus qui sciebant falsitates hæresum, & veritatem articulorum discernere. Secundò dat modum cognoscendi ex parte hæreticorum, dicens.
8 *Quis est mendax.* Scilicet in fide.
9 *Nisi is qui negat.* idest, negationem quæ sequitur affirmat esse veram scilicet.
10 *Quoniam Iesus non est Christus.* Hoc enim affirmant Iudęi obstinati, dicentes quod Iesus Nazarenus nō est Christus in lege & prophetis promissus, hoc etiam affirmabant hæretici qui iudaizabant post susceptionem baptismi.
11 *Hic est Anti.* idest, Christo contrarius.
12 *Qui negat patrem & filium.* Sunt. n. correlatiua, quæ posita se ponunt & perempta se perimunt, ideò qui negat vnū, negat & alterum, & similiter qui confitetur vnum, confitetur & alterum.

Vos

Digitized by Google

A

a *Quod audistis ab initio, &c.* Si quis dixerit, ecce hic Chrs, ecce illic, ne credideritis, quod ab apostolis audistis tenete.

b *Et vos in filio & patre.* Ita eritis mēbra patris, & filii, vt a memoria, & protectione patris & filii non excidatis & hoc debetis appetere vt sitis in patre, & filio, quia inde mercedem consequimini.

c *In fi. & pa.* Filium primo ponit, quia *nemo venit ad patrem, nisi per filium.* (Ioan. 14. a.)

d *Hæc est repromissio.* Memoria promissæ mercedis perseuerantem te faciat in opere.

e *Doceat vos.* Nemo docenti tribuat quod ex ore docentis intelligit, nisi intus qui doceat sit, lingua doctoris exterius, in vacuum laborat nec tamen doctor taceat quod potest, agat. († vos unct. o. nem.)

B

f *Sed sicut vnctio .e.* Idest, spiritus sanctus, cuius sacramentum est in vnctione visibili, vel vnctio charitatis quę diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui ad. est no. Quæ ad obseruanda Dei mandata cor quod implet, inflammat. (Augustin.) (Rom. 5. a.)

Piacatum. propitium. a Ergo. b Per prædicatores. c Conuersationis vestræ. d Per obseruationem memoriter teneatis.

habet. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. qa si in vobis permanserit qđ ab initio audistis, & vos in filio

a Hic per fidem, in futuro per spem. b Qui non mentitur. c Per se, & per suos prædicatores.

& patre manebitis. Et hæc est repromissio, quā ipse polli-

a Non aurum nec aliquid terrenum. Q attenti sitis ad hæc quæ dico, quia propter illos malos vitandos scripsi hæc.

citus est nobis vitam æternam. Hæc scripsi vobis, de his q

a Vel peruersis dogmatibus, vel per alias illecebras, vel per aduersa sæculi a vita æterna vos retrahunt. b Et vt doctrinam quam exterius ficto bene tentatis, curate vt spiritus sancti gratia quam in baptismo consecuti estis, integram in corpore, & corde seruetis.

vos seducunt. Et † vnctio quā accepistis ab eo † maneat in

Et sic fit, vt docente vos interius spiritu minus indigeatis extrinsecus hominum institutione doceri.

vobis. Et nō necesse habetis, vt aliquis doceat vos, sed sicut

a Quæ tenenda sunt. Quod predico qui aliter prædicant falsi sunt, nec inuenietis vitam æternam, nisi sequamini charitatem illam quam per me audistis. b Et ideo quia verum est Idest, non est mutabile, ut uetus lex.

vnctio eius docet vos de omnibus. Et verum est, non est

Vnctio.

mendaciū. Et sicut docuit vos manete in eo. Et nūc filioli

a Hoc commodum habituri. b Ad præmium bonorum, & malorum damnationem.

manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciā, & nō

a Pro eo neglecto uel negato. b Si hoc constat. principaliter autor & natura totius iustitiæ.

confundamur ab eo in aduētu eius. Si scitis, quoniā iustus

a Et hoc q Ministrante. c De malo in bonum.

est, scitote quoniā, & oīs q facit iustitiā, ex ipso natus est.

g *Et ve. est & non est menda.* Alia translatio. Et verax est scilicet vnctio, non est mendax.

h *Manete in eo. Et nūc fi. ma.* Crebra iteratiōe inculcat, vt mētibus arctius infigat. *Manete in eo.* Et si quid boni habetis, illi totum

C

& nō vobis imputare, mala vobis, & diabolo imputate.

D

i *Filioli ma. in eo.* Qui inter persecutiones in domino manet non cōfusus spem habet in eius aduentu, sed qui hic erubescit confundetur in eius aduentu, cuius præcepta neglexit.

✱ Oecumenius, Manete in eo. Quare? Vt habeamus fiduciam in ipso cum apparuerit. Quid enim clarius aut desiderabilius fiducia, qua exhibituri sumus Christo nostros in vita peractos labores, facientes hoc cū fiducia, & in nullo pudorem sustinētes in aduentu eius? Et quoniam verisimile erat quosdam interrogaturos, quibus operibus gratiei fieri possent, docet etiam hoc, & ait: *Si scitis quoniam iustus est.* Quantum sit hoc ad gloriationem, & fiduciam nostrā nullus ignorat, sicut neque illud nempe, quanta, & qualis sit dilectio, & benignitas quam erga vos exhibuit. († manet)

E

K *Omnis q. f. i.* Iustitia perfecta vix est in angelis vel in sanctis viris qui semper manent in contemplatione Dei. In nobis iustitia incipit ex fide. Initium iustitię cōfessio peccatorum. Perficietur iustitia, quando nō erit lucta cum carne, sed triumphus de hoste.

l *Ex ip.* Iā nati sumus ex iusto iustitiā iusti patris seq oportet

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vos quod.* Hic consequēter monet eos tenere fidei veritatem dicens. *Vos quod au. ab ini.* vestræ conuersionis.

2 *In vo. p.* Sine hæsitatione, & deuiatione.

3 *Quia si in uo. p.* Scilicet, fides charitate formata quam recepistis in baptismo.

4 *Et uos in fi. & pa. ma.* In præsenti per gratiam.

5 *Et hæc est re. quam ip. pol. est no.* Dare in futuro, scilicet vitam æternam. Ioan. 6. d. *Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam.*

6 *Hæc scripsi.* Hic ponit circa prædicta recapitulationem ad maiorem affirmationem, dicens, *Hæc scripsi uo. de his qui uos sedu.* idest, conantur vos decipere.

7 *Et uos unctionem.* Gratiæ.

8 *Quam ac. b eo.* Idest, a Deo in baptismo.

9 *Maneat in uobis.* In potestate enim hominis est illam gratiam cōseruare, quia Deus non subtrahit gratiam suam ab aliquo, nisi ipse prius subtrahat se a Deo per malam voluntatem.

10 *Et non ne. habetis ut ali.* Homo.

11 *Doceat uos.* Non est non per hoc intelligendum, quod fideles simplices contemnere debeant doctrinam superiorum, vel etiam negligere cum eam possunt habere, quia doctrina Dei est, sed hoc dicitur, quia si humana doctrina deficeret, Deus suppleret, vt supra dictum est.

F

12 *Sed sicut unctio eius.* Idest, Dei quæ est sufficiens.

13 *Docet uos de omnibus.* Necessariis ad salutem, maxime in casu in quo deficit humana doctrina. Vnde frequenter inueniūt aliqui simplices nutriti in campis clarius videntes in his quæ sūt necessaria ad salutem, quam illi qui quasi quotidie audiūt sermones in ciuitatibus magnis.

14 *Et ue. est, & non est mendacium.* Nam ab eo. qui est regula veritatis non potest procedere nisi verum.

15 *Et sicut do. uos manete in. eo.* Per bonam voluntatem.

16 *Vt cum ap.* In iudicio.

17 *Habea. fi.* Idest, certitudinem de beatitudine nostra.

18 *Et non con. ab eo in ad e.* Audiendo illam terribilem sententiam quæ habetur Matth. 25. d. Ite maledicti in ig. æter. &c.

19 *Si sci.* Idest, quia cuilibet fideli hoc notum est de Deo.

20 *Scitote, & c. f. iu.* Id est, opera iustitiæ.

21 *Ex ip. natus est.* Idest hoc facit inquantum habet esse ab eo, & si loquitur de operibus iustitiæ quæ est uirtus politica, verum est, quia ab ipso est omne bonum naturæ, & multo fortius est verum de operibus iustitiæ infusæ, quæ datur cum gratia, per quā homo constituitur in quadam participatione supernaturali esse diuini, secundum q dicitur 2. Pe. 1. Maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt p hęc efficiamini diuinę cōsortes naturæ.

NICOL.

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in postilla. Carissimi, non mandatum nouum scribo nobis,

Pręcepta de dilectione Dei, & pximi, in qbus tota lex, & prophetæ pendēt, vt dicit Matt. 22. inquātū sunt de necessitate salutis implenda, in veteri lege ad plenū continent scilicet, Leuit. 19. Deut. 6. Sed inquantū ad perfectionē impletionis dictorū pręceptorū pertinēt tanq consilia non in lege veteri, sed in lege noua continentur. Qđ de primo patet Mat. 19. c. *Si uis pfectus esse, &c.* De secundo vero Ioan. 13. *Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos.* Modus, enim dilectionis Christi ad discipulos seu ad humanū genus, qui quidē modus declarat cū dicit, Sicut ego dilexi vos, attingit summum gradum perfectionis dilectionis proximi, prout fuit plene declaratū in additione sup euangelium Ioan. ca. supradicto. Vnde prædicta præcepta quantū ad ea quæ sunt de necessitate salutis in veteri lege continentur, & ideo non sunt noua, quantū vero ad ea quę pertinent ad perfectionē per modum consilij, tantum in lege noua continentur, & secundū hoc dicuntur noua Et sic proprie intelliguntur verba beati Ioannis, cū dicit, Nō mandatum nouum scribo vobis, sed mandatū vetus, scilicet, quantū ad ea quę sunt de necessitate pręcepti. Et cū dicit. *Iterum mandatum nouum scribo uobis, &c.* intelligendum est quantum ad ea quæ pertinent ad perfectionem impletionis. Et de hoc vide amplius in additione prædicta.

Digitized by Google

CAP. III.

A a Videte qua.cha. Quantis & qualibus donis ostenderit Deus erga nos paternam charitatem. Dedit enim vt hoc seculo nomine & actu nominaremur filij Dei, & in futuro simus, possidendo hæreditariam beatitudinem.

b *Dedit no.pa.* Vt cum amare nouerimus & possimus, nō tamē vt dominum serui, sed etiam ut patrē filij. Vnde dicitur. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po.fi.Dei fieri.*

Ioan.1.de.

c *Filii Dei su.* Quasi dicat, esse & dici filios Dei, quæ dignitas est? Respondet *Charissimi nunc filii Dei se.* Nunc per miracula quæ facimus B & per puritatem uitæ apparet quod sumus filij Dei, sed quidquid est in præsenti parum est ad respectum futuri.

d *Similes eri.* Cum immutabilis æternę diuinitatis contēplatione pfruemur nos quoq; immortales & æterni in illo erimus, nō idē qđ ipse sed similes quia creatura & ad similitudinē eius facti sumus.

† Isa.54.cap.

e *Quoniam vid.* Secundū quod uerbum caro factū est videbunt mali, & in iudicio sunt uisuri, sed quomodo uerbum in principio erat apud patrem, uidebūt soli iusti, & tolletur impius ne uideat gloriam Dei,

Didymus Alex. Per ea quæ scribit excitat auditores, ut agnoscant quales ex Deo sint facti dicens: O confideles nostri digni qui diligamini, filij Dei sumus iam a præsenti seculo, quia constat in nobis sicuti possibile est in præsenti uita filiorū adoptio. Sicut.n.ex parte cognoscimus, & arras spiritus nunc habemus, sic & particulā (ut ita dicā) filiorū adoptionē possidemus, dum ad plenum eam in futuro percipia- C mus.

CAP. III.

Etsi non intelligitis, quod omnis iusticia sit ex Deo, per hoc probare.

a Gratis. b Indignis.

Videte qualem charitatē dedit[a] nobis[b] pater 1

a In hoc seculo. b In futuro possidendo. c Quod filii Dei dicimur, amatores mundi non diligunt nos, non percipiunt nostram dignitatem, non nos uenerantur, sed affligunt.

vt filii Dei nominēmur[a] & simus[b] propter 2 3

Patrem.

hoc mūdus non nouit nos, quia non nouit eum. Charissimi, 4 5

a Cum despecti sumus mundo. Non ascendit, in cor hominis quæ præparauit Deus di.se, 6

c nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Sci- 7 8

a In secundo aduentu. b Secundum corpus immortales & impassibiles sicut ipse filius.

d mus, quoniam cum apparuit, similes[b] ei erimus, quoniam vi 9

e a Sola enim visio beatificat. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. 10

b Quod ad similitudinem Dei peruenturus sit. 11

debimus sicuti est, & omnis qui habet spem[b] hanc in eo, 12

a In præsenti sanctitatem Dei imitatur pie viuendo, secularia desideria abnegando. Sancti estote sicut & pater uester. b Qui habet spem sanctificat scilicet. Omnis qui.p.f.

c Voluntate & actu.

f sanctificat[a] se[b] sicut & ille sanctus est. † Oīs qui facit[c] peccatū 13

a Nemo dicat, ergo ego homo peccator sum, sed iniquus non sum. Qui peccet contrarius nimirum ęquitati diuinę legis existit. 14 15

g h & iniquitatē facit, peccatū est iniquitas. Et scitis quia ille ap 16

a Primo aduentu. b Ecce agnus Dei.ecce.&c. c Et potuit quia peccatum in eo non est si esset in ilo peccatum illi esset auferendum. d Vere immunis ipse, est a peccato, quia etiam illi qui adhærent ei ex hoc quod adhærent uitant peccata. 17 18

i K paruit, vt peccata[b] tolleret. & pecca[c]tū in eo nō est. Omnis[d] 19

mus. Nōdū vero manifestum est, & operatio eius aperta, attamē scimus dū apparuerit, similes ostēdemur patri nostro visuri eū perfecte. Dum ergo sit expectatio, & sperat vnusquisque se similem fore Deo, ut excellēter uideat eum, castificet semetipsum. Castificat autē se quisque actus & sapientiam inculpabilem habens. D

f *Sanctificat se.* Nō aufert liberum arbitrium, dū dicit qđ homo se sanctificat, nec tamen cōsentit Pelagianis, q dicūt hominem non indigere grā. Sed sicut gloriā diuinæ similitudinis pro nō nostro præcipimur sperare, sic mūditiā diuinæ sanctitatis pro nostra capacitate iubemur imitari ut p euntẽ grā, uitarẽ mala laborem⁹ dicētes Deo. *Adiutor meus es tu, ne derelinquas me.* E

Isa.26.secundum aliā translationem

Aug. & da. & simus.

Psal.2.cap.

† De pe.d.3.c. ille rex tātus.

g *Et peccatum est iniqui.* Græce, nomos ex ide anomia.i.iniquitas quę est cōtra legē uel sine lege, in de dicit, *Peccatum est iniqui.* Quidquid peccamus cōtra legem facimus, uñ. *Prçuaricantes reputaui omnes peccatores terræ* Non solum qui scriptam legem contemnunt, sed etiam qui innocentiam naturalis legis corrumpunt.

Psal.118.

h *Et scitis.* Ne nos qui peccatis & iniquitatibus carere nō possumus, de salute desperemus, subdit, quod per Christū a peccatis soluimur. Non solū p gratiā facti sumus filij Dei, & speramus q ei similes, sed et ab iniqtate liberamur, quia iō apparuit, vt pctā tolleret, de qua iniqtate nemo se excuset.

i *Peccata tolleret.* Tollit dimittendo facta, adiuuādo ne fiant, ducendo ad vitam vt fieri omnino non possint.

K *Omnis qui in eo ma.* Quasi, Et quid prodest nobis, qa sine peccato venit? Responsio. Oīs qui in eo manet, non peccat. F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Videte qua.fi. Postquā beatus Ioannes tractauit de societate Dei & hominum quæ habetur in via: hic consequenter tractat de illa quæ in patria expectatur. Et diuiditur in duas partes. quia primo declarat eius perfectionem. Secundo debitam ad ipsam dispositionem. ibi. *Et omnis.* Circa primum dicit.

Diuisio.

1 *Videte.* Idest, diligenter attendite.

2 *Qualem cha.* Cælestis, nos in filios adoptando, Io.1.c. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Ideo subditur.

3 *Vt fi.Dei nomine,&c.* In veritate, ita quod hoc nomen in nobis non est vacuum, nec inane, & per consequens habemus ius in cęlesti hęreditate,

4 *Propter hoc mun.non.* Notitia approbationis. Homines enim mundani non approbant sed reprobant illos qui terrenis contemptis tendunt ad hæreditatem cęlestem, eos miseros & stultos reputantes. Et subditur causa cum dicitur.

5 *Quia non nouit.* Per hoc enim quod homines mundani sunt terrenis totaliter intenti, auertuntur a cognitione Dei patris, inquantum est dator cęlestis hęreditatis, quod non approbant, sed reprobant contemptores terrenorum, & appetitores cęlestium, Et si quæratur quę sunt ista cęlestia? Respondet.

6 *Charissimi nunc fi.* Per gratiam adoptionis.

7 *Et non ap.* Quia illa bona cęlestia non sunt cōprehensibilia, quasi dicat, non possunt sufficienter exprimi ab hominibus vitę præsentis 1.Corin.2.ca. Oculus non vidit, & auris non au. & in cor.&c.

8 *Sci.* Quasi, dicat, hoc tantū scimus in generali de cęlestibus.

9 *Quoniam cum ap.* i.cum nobis se patrem ostenderit, in possessione cœlestis hæreditatis nos ponendo.

10 *Similes et eri.* In ipsum quantum possibile est transformati, & ei coniuncti. Et subditur modus huius coniunctionis, & transformationis, cum dicitur.

11 *Quoniam videbimus enim sicuti est.* Videndo ipsum clare trinum, & vnum. Cognitio enim secundum omnes prophetantes fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, hæc autem visio est perfectissima cognitio, quæ potest haberi a creatura intellectuali, & per consequens est ibi assimilatio perfectissima ad Deum, & transformatio per amorem annexum, in hoc consistit societas Dei, & beatorum.

12 *Et o.* Hic consequenter declarat debitam dispositionem ad hanc societatem consequendam, quæ duplex est. Secunda ponitur, ibi; *Omnis qui non est iustus.* Prima in duas; quia primo facit propositum. Secundo remouet quoddam dictum erroneum, ibi; *Filioli.* Prima vero dispositio ad visionem Dei consequendam est puritas mentis, secundum dictum Saluatoris, Mat.5.a. *Beati mundo cor. quoniam ipsi Deum vide.* Ideo dicit. *Et o.* Hoc est in Deo sperans ipsum videre facie ad faciem clare.

13 *Sancti.se.* Conscientiam emundando.

14 *Sicut & il.san.est.* Propter quod nō admittit ad sui visionem, nisi sanctos. Et quia ab ea repelluntur immundi, consequenter ostendit cum dicitur.

15 *Omnis qui facit.* Nam peccatum est transgressio legis diuinæ, lex autem diuina est ipsa æquitas, & ideo in omni peccato mortali est æquitatis corruptio, & per consequens iniquitas.

16 *Et sci.* In carne assumpta.

17 *Vt peccata tol.* Quæ sunt diuinæ visionis impedimenta,

18 *Et peccatum.* Id est, esse non potest. Ideo subdit,

19 *Omnis qui.* Fide formata charitate.

Non

Digitized by Google

A a *Qui peccat, non vi. eum.* Et qui manet in eo nō peccat. Et in hoc nemo vos seducat, dicendo qđ vel iustitia sit ex homine, vel quod cū peccato possit aliquis in Deo manere, quia & omnis iustitia ex Deo, & omne peccatum ex diabolo.

b *Qui facit iustitiam.* Idest, qui habet actum iustitię & intentionem, iustus quidē est, sed non ex se, sed sicut ille est ab eadē radice procedit. Iustitia in illo principaliter, in isto secundarie, in illo naturaliter, in isto per adoptionem. Quod est, qui iustus est, ab illo iustus est.

c *Sicut & il. &c.* Sicut nō super in ęqualitate dici solet verbi gratia vt multū interest inter faciē hominis & imaginē de B speculo, quia hic corpus, ibi tantū imago & tamē hic & ibi oculi, & hic & ibi aures, ita nos habemus imaginē Dei, iustitiā Dei, sanctitatē Dei, sed nō imaginē qua filius est æqualis pari, nō iustitiam Dei qua ille iustus est incommutabili perpetuitate. Nos credendo in eum quē non videmus vt aliquando videamus, non sanctitate qua ille sanctus est æternitate nos sancti fide.

Aug. Beda. d *Ex diabolo est.* Nō carnis originem ducendo, sicut Manichæus voluit de cunctis hominibus, sed imitationem & suggestionē peccandi sumendo ab illo, sicut filij Abrahę dicuntur imitando fidem eius, & Iudæi deserentes fidem Abrahę facti sunt non filij Abrahę, sed diaboli.

e *Vt dissoluat.* Idest, destruat illam natiuitatē quam a diabolo traximus. Adam a Deo factus, sed peccando a diabolo natus, tales genuit qualis fuit. Cū cōcupiscentia nati sumus antequā nostra debita addamus. De illa damnatione qa nascimur, morimur. Sed natus est Christus homo, vt soluat peccata hominum vt reducat ad vitam.

f *Pecca. non fa.* Non de omni peccato dicit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus.* Sed de violatione cha- C ritatis, quā qui semen Dei, & verbum Dei quo renatus est in se

a Fide. In humanitate.
a qui in eo manet, non peccat. Et omnis qui peccat, non uīdit [1]
a Alias sciuit. In deitate. b Gustando suauitatem eius. Si enim gustet quam suauis dominus non peccando a videnda eius gloria se remoueret. Sed. [2]
eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo vos seducat. qui facit [3] [4]
Per participationem. [5]
c iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui facit peccatum [6]
Imitator eius. a Suæ creationis incipiens peccare peccat continue vsque in præsenti. b In veritate non stetit, [7]
d ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. † In hoc [8]
Per carnem. a Quibus ligatur homo. b Ita, sciuit, quia Omnia. [9]
e apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. † Omnis qui [10]
a In baptisino. Per hoc vitat peccata, quia verbum per quod generatur manet. Non. potest arbor bona ma. fru. facere. Iniquitatem odio habui, &c. [11]
f natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius [12]
Nec tantum non peccat, sed nec potest peccare qnandiu uerbum retinet. a In quo peccatum non est. [13] [14]
g in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus [15]
a Quod non peccant. b A fructibus eorum cognosceris eos. c In hoc quod peccant. d Quia quod ex Deo est non peccat, ergo quod peccat ex Deo non est. [16]
est. In hoc manifesti sūt filii dei, & filii diaboli. Omnis qui nō [17] [18]
a Non rependens Deo quod debet. b Vel de. c Non est ex Deo. d Vere est habenda dilectio. [19]
h est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrē suū, quoniā [20]

se habet comittere non potest, & ad hoc sequentia spectant D de quolibet criminali potest accipi.

g *Quoniam semen ipsius est.* Verus filius patris non potest legem dimittere. Lex patris est. Diligite inuicem.

✻ AVGVSTINVS. In hoc multum falluntur Pelagiani minus considerādo scripturas. Nō enim aduertunt eo quosque fieri filios Dei, quo esse incipiunt in nouitate spiritus, & renouari i interiorē hominem secūdum imaginem eius qui creauit eos. Non enim ex qua hora vsque baptizatur, omnis infirmitas eius absumitur, sed renouatio incipit a remissione omnium peccatorum. Et inquantū quisque spiritualia sapit, qui iam sapit, intātum renouatur. Cætera vero in spe facta sunt, donec etiā in re fiant, vsq; ad ipsius corporis renouationē in meliorem statum immortalitatis & incorruptionis, qua induemur in resurrectione mortuorum.

Lib. 2. de pec. meritis & remiss. ca. 7. † Ioan. 8. cap. † De pe. di. 1. c. porro §. Ioan. E

h *In hoc manife. sunt.* Dilectio est certū signū quo discernūtur filij Dei, & filij diaboli. Alia sunt communia bonis & malis. In hoc fonte, non communicat alienus. Quicquid vis habe, hoc solum nisi habeas, nihil tibi prodest. Alia nō habeas, hoc habe implesti legem, quia plenitudo legis Charitas. Ioan. 15. a. Rom. 13. cap.

✣ Cyprianus. Discordans & dissidens, & pacem cum fratribus non habens, secundum quod Apostolus testatur nec si pro nomine Christi occisus fuerit, crimē dissensionis fraternę poterit euadere, quia sicut scriptum est, qui fratrē suū odit, homicida est, nec ad regnū cęlorum peruenit, aut cum Deo venit homicida. Nō potest esse cum Christo, qui imitator Iudæ maluit esse, quam Christi. Quale delictū est, quod nec baptismo sanguinis potest ablui. L. de oratione Dominica.

* Idem. Homicidij facinore constringi eum quisquis zelauerit, & odio habuerit fratrem suum declarat Ioannes apostolus in epistola sua, &c. Serm de zel & liuore. F

Quo-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non pec. *Quamdiu sic manet, quia contraria simul esse non possunt in eodem subiecto.*

2 Et omnis qui pec. non vidit eum. *Videt enim Deum clare, cum videat ipsum summum bonum, nullo modo potest auerti ab eo per peccatum.*

3 Nec co. e. *Fide formata charitate. Nec per hoc est intelligendum quod habens fidem charitate formatam, non possit peccare, vt aliqui dixerūt & male. Apoca. 2. a.* Charitatem tuam primam reliquisti. memor esto itaque vnde excideris, &c. *Sed sic est intelligendum, quod nullus vtens actu inde formata charitate, vel existēs in ea peccat Ideo dicitur.* Nec cog. e. *Scilicet, actu peccando.*

4 Filioli. *Hic consequenter remouet quoddā dictum erroneū, erant enim aliqui dicentes, quod cognitio fidei sine operibus sufficiebat ad salutem, contra quem errorem scripsit beatus Iacobus vt visum est supr. in epistola sua, & sic contra ipsum dicit beatus Ioannes.* Filioli (mei) nemo vos sedu. *Prædicto errore.*

5 Qui facit iusti. *Idest, opera iustitiæ.*

6 Iustus est. *Et non ille qui credit sine operibus.*

7 Qui facit pec. ex dia. est. *Licet dicat se esse Christianum.*

8 Quo. ab initio. *Non est per hoc intelligendum quia creatus fuerit malus, vt dixerunt aliqui quia scribitur Gen. 1. d.* Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. *Sed quia ex quo primo peccauit semper in peccato perseuerauit, nam peccatum eius est irremediabile, & ad peccandum homines induxit.*

9 In hoc apparuit fi. Dei. *in humanitate assumpta.*

10 Vt dissoluat opera diaboli. *Per mortem suam, & ecclesia sacramenta ab eius mortis efficaciam habentia. Idem concludit.*

11 Omnis qui natus est ex Deo. *Per sacramentum baptismi quod est sacramentum fidei formatæ.*

12 Peccatum non facit. *Inquantum sic natus, quia fides formata charitate non stat cum peccato mortali. Ideo subditur.*

13 Quoniam semen ipsius in eo manet. *Scilicet, gratia quę non compatitur secum tale peccatum.*

14 Et non potest peccare. *Inquantum habens gratiam, quę non potest esse ratio peccandi, sicut sedes inquantum sedes non potest ambulare, & in hoc sensu, sedentem ambulare est impossibile, potest tamen peccare per vertibilitatem liberi arbitrij, quod non confirmatur in bono per gratiam in præsenti, nisi in aliquibus ex gratia speciali, propter quod infert distinctionem filiorum Dei & diaboli, dicens.*

15 In hoc manife. sunt filij Dei *Scilicet, quia non peccant mortaliter.*

16 Et fi. diabo. *Per operationē peccati. Et sic patet, quod nō sunt aliqui filij Dei per fidem sine operibus, quod concludere intendebat.*

17 Omnis. *Hic ponitur secunda dispositio ad beatitudinē, quæ est charitas fraterna, Mat. 5. a.* Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. *Et diuiditur in duas partes. nā primo inducit ad fraternæ charitatis actum. Secundo declarat debitum modū ibi.* Filioli. *Circa primam partem primo continuat se ad prędicta dicens.* Omnis qui non est iu. *Iustitia infusa.*

18 Non est ex Deo. *Quia illa sola facit dignum æterna vita.*

19 Et qui non diligit fratrē. *Similiter non est dignus vita beata.*

20 Quoniam hęc est annunciatio. *Idest, res annunciata.*

Vt ✻ Quam

a *Quoniam ope. eius maligna erãt.* Vbi est inuidia, nõ est fraternus amor. Opera Cain mala non dicit, nisi inuidiã, & odium fratris. Opa Abel iusta non dicit, nisi p charitatẽ, hinc discernuntur homines, Nemo attẽdat linguas, vel facta. Cor si non benefaciat pro fratribus suis, ostẽdit quid in se habeat. Cain recte offerebat, creatura creatori, sed non bene diuidebat, quãdo credebat placere munera quæ offerebat cum odio fratris Abel cum dilectione obtulit, & placuit.

Aug.

†Genes.4.b

b *Nolite mirari frat.* Didymus. Non est mirandum si praui homines, qui nominantur mundus, odio habent eos qui secundum Christum pie viuunt; tũc enim esset magis mirabile, si diligerent eos. Quapropter etsi nos odit mundus, inquit, Ioannes veruntamen disciplinabiliter nouimus, quod relinquentes mortem, in vita sumus, fraternã charitatem habentes in pectore. Mortem, & uitam in his, non illa quę communiter dicũtur percipere debemus, quibus etiam irrationalia animalia participantur, sed vitam æternam quæ ex fide Saluatoris, & virtute generatur, & contrariam ei sequentem mox peccatorum. Quoniam qui in hac morte est, non habet Dei memoriam; quia nec respexit intelligibilem lucem.

16.q.1.c.summa. De pen.dis.1. c. homicidiorum.

*nostras

C Non miror si amator mundi fratrem odit separatum ab amore mundi, & cœlestibus intentum desiderijs. Religio peccatori est abominatio.

c *Nos scimus, &c.* Nemo de virtutib. se extollat, nemo suarũ virium paupertatem metuat, qui fratrem diligit, apertum dat iudicium, quia ad sortem iustorum pertineat.

d *Manet in morte.* Vita carnis anima, vita animæ Deus. Corporis mors amittere spiritum, animæ mors amittere Deum. Qui ergo per odium fratris amittit Deum, amittit vitam.

Hoc est præceptum meum, vt dili. inuicem.

1 hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, vt diligatis al-
a Existentes. b Diabolo qui inuidit Deo, & cecidit, inuidit homini, & deiecit.
2 terutrum. 3 † Non sicut Cain, 4 qui ex maligno erat, & 5 occidit
Vide unde processit homicidium.
a fratrem suum. 6 Et propter quid occidit eum? 7 Quoniam ope-
Quia inuidebat fratri. a Iusta per charitatem. b Dilectionem habete, nec propter mundi odium, vel persecutiones dilectionem dimittere, quia tentationibus probamini.
b ra eius maligna erant, fratris autem eius bona. 8 † Nolite mi-
a Mundi amatores. b Propter mundum non debet minui dilectio: Quia.
c rari fratres, si odit vos mundus. 9 Nos scimus, quoniam trans-
Aeterna. Per hoc.
10 lati sumus de morte ad vitam, 11 quoniam diligimus fratres. † 12
Sed. Fratrem. a Non tantum uenturus est in æternam mortem, sed iam manet. b Anima. c Diligere debemus, non odisse, quia, qui odit.
d 13 Qui non diligit manet in morte. 14 † Omnis qui odit fratrem
e a Qui uel ferro percutit, uel odio insequitur.
15 suum, homicida est. 16 Et scitis, quoniam omnis homicida
a Etsi per fidem hic inter sanctos uiuere cernitur.
f non habet vitam æternam in se manentem. 17 † In hoc
g a Multis modis habendam esse charitatem probaui, ut uero ad finem ueniam, ex charitate debemus animam pro fratribus ponere, sicut Christus animam posuit pro omnibus nobis.
cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis
animam suam posuit: 18 & nos debemus pro fratribus a-
h nimas * ponere. 19 Qui habuerit substantiam huius mundi,

e *Qui odit fratrem.* Qui ex odio insequitur fratrem, puocat ad irã, & discordiã, & sic quantum ad se occidit cũ in anima. Si quis contemnat odium fratris non con temnet in corde suo homicidium? Non mouet manus ad occidendum, & homicida iam tenetur, viuit ille, & iste interfector iudicatur.

†Ioan.15.c

†De pę.dis.1. c.porro.§.cũ ergo.

E

f *Non habet vitam æternam.* In perpetuo cum Cain damnabitur, qui hoc genere homicidij tenetur, vt discordet a fratribus.

†Ioan.13.b

g *In hoc cogno. chari. Dei.* Præpositis multis rationibus de habenda charitate, tandẽ supponit de charitatis perfectione sub exẽplo passionis dominicę. Hanc Petrus monetur habere cum Domino, interroganti profiteretur se amare, cui dicitur. *Cum autem senueris extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis.* In quibus verbis, vt animã pro ouibus poneret, docebatur. *Maiorem enim charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis.*

Ioan.21.e Ibi.15.b

h *Qui habuerit, &c.* Si vel ex tpis opportunitate, vel ex humana infirmitate nõ ɔtigerit aĩas ponere, debemus saltẽ res nostras p fratrib. deponere, & hoc est nutrimẽtũ charitatis. Qui didicit rẽ suam dare, qñque poterit seipsum deponere. Cyprianus.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quam audistis ab initio.* Conuersionis vestræ.
2 *Vt diligatis alterutrum.* Charitatiue.
3 *Non sicut Cain.* Supple sitis.
4 *Qui ex malig. erat.* Id est, diabolo.
5 *Et occidit fratrem suum.* Abel. Genes. 4.
6 *Et propter quid occidit eum?* respondet.
7 *Quoniam opera eius maligna erant fratris autem eius, &c.* Ista fuit occasio prauia. Nam munera Abel propter eius iustitiam erant accepta Deo: in cuius signum ignis descendit de cœlo, & consumpsit eius sacrificium, vnde Genes. 4. a. vbi dicitur. *Et respexit Deus ad Abel, & munera eius,* interpretatio Theodotionis habet. Inflammauit Deus super Abel: talis enim inflammatio signum est acceptationis diuinæ, vt patet 6. Iudicum de oblatione Gedeonis, & 13. in oblatione Manue. & 3. Regum 18. in oblatione Heliæ, & 2. Paralipomenon 4. de oblatione Salomonis. Quod videns Cain concepit odium contra fratrem, & inuidiam: ex quo odio, sicut ex causa propinqua occidit eum. Dicuntur autem opera Cain fuisse maligna, quia licet offerret Deo, tamen de peioribus, & ex voluntate peruersa. Ideo dicitur Genes. 4. a. *Ad Cain autem, & ad munera eius non respexit.* Quasi dicat, propter malitiam Cain munera eius non acceptauit, & ex hoc concludit, dicens.
8 *Nolite mirari fratres si odit vos mun.* Quia opera eius maligna sunt, vestra autem bona. Et subdit causam bonitatis, dicens.
9 *Nos scimus.* Certitudinaliter, si referatur ad Apostolos qui receperunt spiritumsanctum in signo visibili, & in gratia fuerunt confirmati, & de hoc per diuinam reuelationem fuerunt certificati. Si autem ad alios referatur, tunc hoc scire accipitur pro probabili coniectura.
10 *Quoniam trans. su. de m.* Culpæ.
11 *Ad vitam.* Gratiæ.
12 *Quoniam di. fr.* Opera vero ex charitate facta sunt meritoria, ideo subdit per oppositum.
13 *Qui non dil. ma. in m.* quia caret charitate quę est vita animæ.
14 *Omnis qui od. fra. su.* Quod est peius quàm non diligere eum.
15 *Hom. est.* Suijpsius spiritualiter, & fratris sui corporaliter, dispositiue tamen; nam odium est dispositio ad homicidium, sicut dictum est de Cain.
16 *Et sci. qu. omnis h. non ha. vi.* Quia non habet gratiam quæ est in nobis quædam inchoatio vitæ æternæ, quæ consummatur in gloria, quæ est gratia consummata.

Ordo dilectionis.

17 *In h. c.* Hic consequenter inducit ad actum fraternæ charitatis per exemplum Christi, qui mori voluit pro nostra salute. Et primo facit suam inductionem. Secũdo aliquorum exclusionem, ibi; *Qui habuerit, &c.* Circa primum patet litera vsque ibi.
18 *Et nos de. pro fr. animas p.* Id est, vitam corporalem pro salute eorum spirituali exponere. Et hoc debitum patet ex ordine charitatis secundum quem Deus super omnia diligendus est, & post ipsum anima propria, & tertio loco anima proximi, quarto, & vltimo proprium corpus, secundum August. 1. de doctrina Christiana. Bonum vero minus diligibile, secundum ordinem rectum debet exponi pro salute magis diligibilis; propter quod vita corporalis est exponenda pro spirituali salute proximi. Non tamen omnes semper adhoc tenentur, nec vniformiter. Cuius ratio est, quia cuilibet semper imminet cura sui corporis, non autem cura de salute spirituali proximi, sed solum in casu necessitatis, vt si quis videat periclitari proximum spiritualiter, & non possit sibi aliter subuenire, nisi per hoc q; talis videns exponit se morti corporali, in tali casu tenetur hoc facere, & non alius. Et hoc modo videt Beatus Vitalis martyr Vrsinum medicum in articulo mortis positum pro fide Christi, & expauescentem suis exhortationibus roborasse, pro quo ad mortẽ fuit cõdemnatus. Illi vero qui curam animarũ habẽt, vt sacerdotes Curati, Episcopi, & alij prælati, non solũ in hoc casu, sed ẽt in alijs tenentur pro salute subditorũ suorũ vitã exponere corporalẽ, vtpote si lupus inter gregẽ ad corrumpendum eum in fide, vel moribus, aliter non esset pastor, sed mercenarius, secundum testimonium Saluatoris Io. 10.
19 *Qui ha.* Hic consequẽter ostẽdit in aliquibus defectũ huius charitatis dicens. *Qui ha. sub. h. m. i.* diuitias. Hic tangit duplex casus in quo eleemosynã facere necessitatis est, & pcepti. Vnus accipit ex parte facientis. s. qñ habet superfluum victui, & vestitui, consideratis necessitatib. personæ, & status, & non solum sm præsentem statum, sed etiam secundum ea quæ probabiliter possunt

Digitized by Google

A * Cyprianus. Ioannes ponit charitatem Dei nō esse apud eos, quos videamus operari in paupere nolle. Si enim Deus eleemosynis pauperum fœneratur, & cum datur minimis, Christo datur, non est quod quis terrena cœlestib. præferat, nec diuinis humana præponat. Sic vidua cum in siccitate, & fame consumptis omnibus de modico farre, & oleo, quod superfuerat, fecisset sub cineritium panē, quo assūpto cū liberis moritura esset, superuenit Helias, & petiit sibi prius ad edendum dari, inde illam cum filiis vesci, nec obtemperare illa dubitauit, aut Heliæ filios mater in fame, & egestate præposuit, & cæt.

Serm. de opere, & eleemosyna. Matth. 25. 3. Reg. 17.

B a *Filioli.* Quia non est perfecta charitas in illo, qui non ponit animam pro fratrib. vel qui saltem non dat pecuniam, ergo vt perfectam charitatem habeatis filioli eiusdem patris, non dili. &c.

† Ioan. 15. b.

b *Non diligamus verbo, neque lin.* In verbo pura locutio, nō opus in lingua multiplex oratio intelligitur, sicut quidam sæpe repetitis sermonibus affectum suum uolunt commendare.

c *Sed opere.* Quia etiamsi fallimur in dilectione ex humana infirmitate, non fallimur in mercede, quia maior est corde nostro, & nouit quo zelo fiant omnia.

d *Et veri.* Vt simplici intentione beneficia præstemus non propter iactantiam, uel propter aliquod temporale commodum, sed respectu solius Dei.

C e *In hoc, &c. s. c. no.* in hoc quod veritatem diligimus scimus ꝙ ex ueritate sumus. i. scimus nos ex Deo (qui est ueritas) hanc ueram dilectionem habere, & ex hac dilectione scimus nos esse in conspectu, i. promereri eius conspectum, & in hac etiam suademus corda nostra ad meliora opera excogitanda. D

f *Et in consp. &c.* i. tales cogitationes corda nostra habere suademus, quæ diuinis sint dignæ conspectibus. Omnes. n. q aliquid facere disponunt ad idem factum meditandum corda sua se conuertere suadent. Sed qui mala cogitat, si posset Deo occultaret, qui uero bona, hi facilime cordibus suadent ut conspectui Dei patefieri desiderent, qđ est indicium magnæ perfectionis, cum sua operatio, uel cogitatus a Deo gaudet uideri, *quia qui facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur eius opera, quia in Deo facta sunt.*

E † condemnet Io. 3. c † condemnet

a Victus, uel uestitus. b Vt non compatiatur miseriæ illius, vel nihil det etiam si compatiatur. Si superflua non potes dare fratri, animam tuam non potes ponere pro fratre.

1 & viderit fratrē suū necessitatem patiētē, & clauserit viscera 2 sua ab eo, quō charitas Dei manet in eo? 3 Filioli mei, non di- 4 ligamus verbo, 5 neque lingua, 6 sed opere, 7 & veritate. 8 In hoc

a Contra uerbo, & lingua.

a Cum opera pietatis in veritate facimus, patet quod ex Deo, qui est ueritas sumus, cum eius perfectionem pro modo nostro imitamur.

9 cognoscimus, quoniam ex veritate sumus, & in conspectu

a Ad meliora excogitanda.

10 eius suadebimus† corda nostra. 11 quoniam si † reprehenderit nos 12 cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & nouit omnia.

a In dilectione, sed certi sumus, quod putam dilectionem fratrum habemus salutem fratrum, quærentes, non aliud emolumentum. Item si non reprehenderit in oratione Dominica, dum dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos, &c.

13 Charissimi, si cor nostrum non †reprehenderit nos, 14 fiduciā

a Ex radice charitatis. b Etsi aliquando non ad uoluntatem, semper tamen ad salutem.

15 habemus ad Deum, & 16 quicquid petierimus accipiemus ab

a Charitatis. Animo. Opera charitatis.

17 eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt pla-

a In abscondito ubi ipse uidet. b Quasi aliquis quæreret, quod est illud mandatum, fides, & dilectio.

18 cita coram eo facimus. †Et hoc est mandatum eius vt cre-

a Quia non est aliud nomen in quo oporteat saluos fieri. b Hoc est man. meum, ut diligatis inuicem sicut & dilexi uos. Amate uos ad hoc ad quod uos diligo, idest, ut ad beatitudinem pertingatis.

damus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus al-

a Ita puro amore, non sicut latrones, uel quilibet scelerati se diligunt, sed non caste. Amant se inuicem mali, sed amor iste tartareus est, & peior quam discordia.

b Non amas regem, cuius contemnis legem.

19 terutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat

g *Quoniam si re.* Et hoc magnum est, qđ per dilectionem, ita mundas habemus cogitationes, quod Deo eas uolumus ostendere, quia etiamsi cōscientia accusaret nos intus, & vellet latere Deum, quia non bono animo bona nostra faceremus, tamen Deo latere non possemus, quia maior est corde nostro, & nouit omnia, valet ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

h *Et quic. pe.* Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut cœlestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod ē contrario sapientia terribiliter intonat. *Qui euertit aurem suam, vt non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.*

Prou. 28. b.

i *Et hoc est man.* Mandatum singulari modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

k *Et qui. ser. m.* Qua mercede hæc mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

F

NICOLAVS DE LYRA.

Diuitī nihil pro prium

* possunt occurrere & frequenter occurrunt. Et secundū hoc dicitur Luc. 11. f. *Quod superest, date eleemosynam.* Vnde Basilius. Famelici panis est quem tu tenes, nudi tunica, quam in cōclaui conseruas, discalciati calceus qui apud te marcescit, indigentis argentum quod possidemus inhumatum, quocirca tot iniuriaris quot dare valeres. Et hoc idem dicit Amb. in decretis di. 47. c. sicut hi. Et hoc notatur cum dicitur. *Qui habue. substan. huius mundi.* i. diuitias superfluas modo dicto. Secundus casus accipitur ex parte recipientis, scilicet quando patitur vrgentem necessitatē, & non apparet vnde sustentari possit nisi per eleemosynam istius, & tūc iste tenetur dare nō solū de superfluo, sicut in casu prædicto, sed etiā de necessario, non personę suę secundū indiuiduū consideratæ, (quia plus quilibet tenetur sibi quā alteri, si sit in necessitate simili) sed de necessario sui status, nam quilibet debet se restringere vt proximū adiuuet in vltima necessitate. Et secundum hoc subditur.

1 *Et vi. fra. su. ne. pa.* Scilicet, vltimam.

2 *Et clause. visce.* Subuentionem ei deneg ando.

3 *Quomodo chari. &c.* Quasi dicat nullo mō, in tali enim casu est transgressor præcepti diuini, propter quod dicit Amb. Pasce fame morientem, si non pauisti occidisti.

4 *Filioli.* Hic consequenter inducit ad debitū diligendi modum, dicens. *Filioli mei, si non dili. ver.* Scilicet tantum, sicut illi qui verbo dicunt se fratribus, compati, sed de facto nihil, & hic est amor fictus siue vanus.

5 *Neque lin.* Scilicet fallaci, sicut Ioab dicit Amasæ. 2. Re. 20. c. *Salue mi frater.* Et statim interfecit eum, & hic amor non solum est fictus & vanus, sed etiam proditorius.

6 *Sed oper.* Contra primum.

7 *Et veri.* Contra secundum.

8 *In hoc.* s. efficaciter, & ueraciter.

9 *Cognosci. quo. veri. su.* i. ex Deo qui est ipsa ueritas.

10 *Et con. eius sua. cor. nostra.* Ad ueræ charitatis opera.

Vel aliter. *Suadebimus cor. no.* i. confidenter præsentare poterimus coram eo corda nostra, quod si aliter diligeremus. s. uane, uel false, hoc facere non possemus. ideo subditur.

11 *Quoniam si repre. nos cor. nostr.* De uana, uel falsa dilectione.

12 *Maior, &c. no. omnia.* propter quod talis uanitas, uel falsitas non latebit eum.

13 *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos.* De uana, uel falsa dilectione.

14 *Fiduciam ha. ad Deum.* in nostris necessitatibus recurrendi ad ipsum.

15 *Et quicquid pe.* De pertinentibus ad nostram salutem, & perseueranter.

16 *Accipiemus ab eo.* Non tamen semper statim, sed tempore opportuno, nam aliquando differt petitiones fidelium implere, ut non sic uilescat quod præstat, & ut prolixiori desiderio, & postulationis repetitione meritum eis accrescat, & subditur ratio impletionis, cum dicitur.

17 *Quoniam man. e. cu. &c.* ipse autem custodientibus mandata eius uitam æternam promittit. Mat. 19. c. *Si uis ad uitam ingredi, ser ua mandata.* Et fidelis est adimplendo promissa, & quæ sint eius mandata, subdit dicens.

18 *Et hoc est man. eius, &c.* Hic accipitur singulare pro plurali, quia omnia mandata eius continentur in fide per dilectionem operante. Ro. 13. c. *Plenitudo ergo legis est dilectio.*

19 *Et qui ser. man. eius,* per dilectionem adimplendo

Digitized by Google

a *In illo manet, &c.* A Primis temporibus crescentis Ecclesiæ, cadebat spiritus super credentes, & loquebantur linguis, & faciebant miracula. Sed nunc nō eget ecclesia exterioribus signis. Ois q̄ hēt fidē, & charitatē, testatur in se spiritum manere.

a ¶Deo, vt in domo, vt in tuto refugio. b ¶Vt in mundo vase, & in præsenti, & in futuro.

mandata eius in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus, 1

a ¶Si seruamus charitatem manet in nobis, & si dubitamus an in nobis habitet, manifestis signis hoc possumus ostendere, quia dedit nobis genera linguarum, gratiam sanitatum, & cætera charismata. ¶Sancto. 2 3

quoniam manet in nobis de spiritu quem dedit nobis. 4

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In illo manet.* Sicut amans in amato, & etiam econuerso, &c.
2 *Et in hoc scimus quoniam ma. in nobis.* Dicto modo.
3 *De spiritu.* Hoc est, per spiritum.
4 *Quem dedit nobis.* Si hoc intelligatur de Beato Ioanne, & alijs Apostolis, istud scire est per certitudinē diuinę reuelationis, si aūt de alijs, est per probabilem cōiecturam, vt dictum est sup. eo. cap.

De

CAP. IIII.

a *CHarissimi nolite, &c.* ✻ Oecumenius. Postquā sermonē absoluit de dilectione erga proximū, & hāc indicium esse demōstrauit permāsionis Spiritus quē accepimus, subiūgit nunc eorum quoq; dijudicationem qui vere fratres sunt & proximi, vt hanc habentes, non incidamus occasione precepti de dilectione in falsos fratres, falsos apostolos, falsosq; pphetas, maximū inde nobis dānū comparātes. Siquidē complectēdo illos, tanquam similiū essent morū, primū nobisipsis nocebimus, dum sermone communicamus cum his qui fide impij sunt, & sancta canibus pponimus; deinde & his qui vna nobiscum versantur. Nostra namq; erga illos dilectio suadebit multis, vt ipsos assumant preceptores, credātq; his quę ab ipsis dicuntur, dum non obseruantes veluti furto subducti sunt propter illorum conuersationem, quam habent nobiscum. Et quod sit horum indicium, dicit hoc esse quod sequitur.
Omnis spiritus qui confitetur, &c.

✻ Augustinus. Quisquis hæc præcepta contempserit, & omni spiritui credendū putauerit, necesse est, vt incurrat in pseudoprophetas, & quod peius est blasphemet veros pphetas. Hic iā ex isto pcepto homo cautus effectus, dicturus est mihi obtemperare desidero, qa & ego in pseudoprophetas nolo incurrere, & a mēdacibus decipi. Sed vnde probo spiritus? O si Sāctus Ioānes dicere dignaretur, quomodo probentur qui ex Deo sunt. Hoc sequitur. Cum enim nos propterea faceret solicitos, & cautos, ne oī spiritui credamus, sed probemus spiritus q ex Deo sunt, quia multi pseudoprophetæ exierunt in hunc mundū, continuo vidit quid desideremus.

C Hinc cognoscitur spiritus Dei. *Omnis spiritus qui confitetur, &c.* Ergo repellite Manichęos a domibus, ab auribus a cordibus vestris, qui Christū in carne venisse apertissime negant, &c. Constat enim eos non esse ex Deo, inquantum errant, inquantum peccant, inquantum blasphemant.

✻ Idem. Arrianus qui non confitetur Christum esse æqualem Deo, & natura, æternitatéque coæternum gignenti, æqualem patri, qui se metipsum exinaniuit formam serui accipiens, non formā Dei amittens, non cōfitetur Christum in carne venisse. Sic & Eunomius par ei, socius ei non multū diuersus, & iste negat Christum. Sic Sabellius, Photinus, Donatista qd? Qui cōfitetur quod nos, vnigenitum filium ęqualem patri eiusdem substantiæ, æterno coæternum, dicamus eis. Verbis confitemini, factis negatis. Quid est negare factis? Superbire, & schismata facere, non in Deo, sed in homine gloriari, &c.

Multi hæretici, multi schismatici confitentur Iesum in carne venisse, sed factis negant, non habendo charitatem, charitate verbum caro factum est, qui nō habet charitatem, negat eum venisse in carne, & hic conuincitur spiritum ex Deo non habere, spiritus Dei non sono linguę, sed amando, & faciendo dicit Iesum in carne venisse, Iesus venit vt colligat, hæreticus spargit, hic non habet spiritum Dei.

b *Quon. mul.* Charitatē nō habētes, & vnitatē ecclesię prauo dogmate scindētes, nihilominus spiritū sanctū in se cōtendūt esse, subdit, vt per fructus probentur si sunt pseudo, vel veri prophetę, *quia non colliguntur de spinis vuæ, neque de tribulis ficu.*

c *Omnis spir. &c.* Multi hæretici qui vnitatem Ecclesiæ separare prauo dogmate volebant, hunc versiculum ex Epistola rasserunt, ne per eum errores conuincerentur.

d *Soluit.* Qui Deum ab homine distinguit, qui membra a Deo diuidit, qui verba Dei male interpretatur, qui a Deo male viuendo recedit.

Sermo. 33. de verb. Apost. — Aug. serm. 33 de verb. apost. — Matth. 7. c — †non confitetur Christum in carne venisse

CAP. IIII.

a ¶Spiritualiter loquenti, vt eum eligatis ad imitandum, quia quædam dona spiritus sunt communia tam bonis quam malis, præter charitatem.

a CHarissimi nolite omni spiritu^a^ credere, sed 1

a ¶Si secundum Deum, sunt spirituales si charitate nitantur, quia si mysteria omnia nouer. charitatem autem non ha &c. 2 3
b ¶Ideo præmunio vos, quoniam, &c.

b probate spiritus si ex Deo sint: quo^b^niā multi 4

a ¶Qui sub obtentu fidei errores prædicant, & malis exemplis corrumpunt. ¶Charitatem non habentes.
b ¶Quomodo probare possumus, hoc signo noscitur spiritus Dei, scilicet quod omnis spi.

pseudo^a^prophetæ exierunt in mundū. In ho^a^c cognoscitur spiri- 5

a ¶Voce, & operatione, & ea charitate instruit auditores, qua charitate Deus factus est homo. 6

c tus Dei. Omnis spiritus qui co^a^nfitetur Iesum Christum in carne 7

a ¶Et huic credendum. b ¶Qui diuinitatem, vel animam, vel carnem negat, vel præcepta negligit.

d venisse, ex Deo^a^ est. Et omnis spiritus, qui † solu^b^it Iesum, ex Deo 8

¶Præambulus. a ¶Imminente Dei iudicio. 9

non est. Et hic est Antichristus: de quo audistis, quoniam venit 10

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 *CHarissimi.* Hæc est secunda pars principalis tractatus huius Epistolæ; in qua Beatus Ioannes agit de verbi incarnatione, & primo veritatem declarat. Secundo declarationem confirmat, ibi: *Et nos vidimus.* Prima in duas, quia primo determinat veritatem. Secundo inducit ad charitatem, ibi: *Charissimi.* & quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo determinando veritatem ponit iuxta oppositam falsitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo determinat veritatem in comparatione ad docentes. Secundo ad audientes, ibi: *Ipsi de mundo sunt, &c.* Circa primum dicit.

Diuisio.

2 *Nolite omni spiritui credere.* Id est, omni loquenti de spiritualibus, inter quæ incarnatio verbi est de maioribus.
3 *Sed probate Spiritus.* Modus autem probandi postea ponitur, sed primo ponitur, ratio probandi, cum dicitur.
4 *Quoniam multi pseudoprophetæ.* Id est, multi Doctores falsi de incarnatione.
5 *Exierunt in mun.* Scilicet Ebion, & Cherintus, vt dictum est supra. Et subditur modus probationis, cum dicitur.
6 *In hoc cognoscitur Spiritus Dei.* Id est, loquens de spiritualibus ex inspiratione diuina.
7 *Omnis spiritus, &c. ex Deo est.* Id est, loquitur ex inspiratione diuina, Christus enim est nomen suppositi in duplici natura, scilicet diuina & humana. In diuina, ab æterno in humana, ex tempore. Venit igitur in carnem humanam naturam assumendo in Virgine, sed venit in carne nascendo de ea in carne assumpta. Et sic patet, quod venisse in carne, includit venisse in carnem; quia secundum præsupponit primum, propter quod Apostolus magis expressit secundum quam primum.
8 *Et omnis spiritus qui soluit Iesum.* Sicut Ebion, & Cherintus negantes eius diuinitatem, & omne malum sentientes de incarnatione verbi.
9 *Ex Deo non est.* Id est, non loquitur ex spiritu diuino, sed maligno. Ideo subditur.
10 *Et hic est Antichristus.* Non solum in persona, sed in figura, vt dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.

Vos

Digitized by Google

a *Et nunc iam in mundo est.* ✻ Occumen. In mundo ait iam esse Antichristũ, non corporaliter, sed propter eorum pẽentiã qui viã illi præparant, nempe pseudoprophetas, pseudoapostolos, & hæreticos. Hic aũt Antichristus homo erit, qui Satanam circunferet, elatus aduersus omnem qui dr̃ Deus, aut numẽ. Ideo quoque idola colere aspernabitur, quos dici Deos significauit. Porro per hoc quod addit, *Omne numen*, ẽt Christianismum significat; & seipsum solum conabitur ostendere Deum.

1. Thessal. 2.

b *Maior est qui in vobis, quàm qui in mundo.* ✻ Occumen. Verisimile erat quosdam horum ęgre ferre dum illos quidem viderẽt a multis eos haberi in pretio, sese autem despici. Ideo ait. Ne mœrore afficiamini, si vos a multis contemnimini, illi vero ab his assumuntur.

†Deum

✻ Cyprianus. Ad gerẽdum certamen animatos esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorruptã fidei firmitatẽ non blanditiæ decipiãt, non minæ terreãt, non cruciatus, atq; tormẽta deuincãt, qa maior est qui in nobis est, q̃ qui est in hoc mũdo.

Epist. 9 quæ est ad confes. de Mappalico.

✻ Idem. Timendas non esse iniurias, & pęnas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum, Ioannes in Epistola probat, dicens; *Maior est qui in vobis est, &c.*

c *Ipsi de mundo.* Hi spiritus non sunt diligendi, non sunt audiendi. Quia etsi Christi nomen inuocant, & signo Christi se notant, tamen sunt de illorum numero qui mundana cupiunt, qui cœlestia ignorant.

d *Ipsi de mundo lo.* Ratione mundanæ sapientiæ probantes, non posse Deum hominem mortuum suscitare, hominem mortalem in cœlis habere mansionem, & alia huiusmodi.

e *Charissimi dili. nos.* Commendauit charitatem multis modis, iam ad eius singularem laudem accedit, in quo eum maxime debemus audire, scilicet qui diligit ex Deo natus est, & Deum nouit, quia Deus charitas est. Dixerat, charitas ex Deo est, hic superaddidit, Deus charitas est.

Augustinus. Charitas est affectus animi ad diligendum Deum propter Deum, & proximum propter Deũ. Item alibi; Tu autem Domine neq; affectus animi, neq; animus es, sed Dominus Deus animi tu es. Qui facit contra charitatẽ, contra Deum facit; facile quamquam vi deatur cuiuis facere cõtra hominem, sed contra Deum facere quis non timet?

Charitas.

f *Char. ex d. est.* Filius Deus est ex Deo, Spiritussanctus Deus est ex Deo, & non tres Dij, sed vnus Deus, Pater, Filius, & Spiritussanctus, & ille diligit in quo habitat spiritussanctus; Ergo dilectio est Deus, sed Deus qui ex Deo, & ita vere dicitur, & dilectio ex Deo, & Deus dilectio est. Cum dicitur, ex Deo, aut filius intelligitur, aut Spiritussanctus. Cum Apostolus dicat; *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritumsanctum qui datus est nobis*, intelligimus dilectionem Spiritumsanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiæ communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

† Ioan. 3. f
† Ioan. 3. b
11. q. 3. c. abiit
Rom. 5.

g *Quoniam Deus chari.* Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia nõ trãsnominatiuẽ a iustitia dicitur iustus, vel diligẽs dilectione, quia iustitiã, vel dilectionẽ habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

h *In hoc apparuit.* Probando, q̃ Deus charitas est, & q̃ nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligeremus, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligeremus, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

---

a ¶Habitans in mentibus eorum qui Christo verbo, vel opere repugnant, nam iam operatur mysterium iniquitatis. b ¶Amatoribus mundi. c Illi non sunt ex Deo, sed vos. d ¶Confitendo Iesum venisse in carne habendo charitatem.

a & nunc iam in mundo est. Vos ex Deo estis filioli, & vicistis[1][2]

a ¶Antichristum. b ¶Sed non virtute liberi arbitrij, sed quia maior est Deus ad protegendum quàm diabolus ad impugnandum. ¶Docet habere spem, & charitatem.

b eum, quoniam maior est qui in vobis est, quàm qui in mundo.[3][4] Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.[5][6][7] Nos ex Deo sumus. † Qui nouit Deum, audit nos: qui non ex Deo, non audit nos.[8][9][10][11] In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.[12][13] Charissimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est.[14] Et omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.[15][16][17] Qui non diligit, non nouit Deum, † quoniam Deus charitas est.[18][19][20] In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum[21][22]

a ¶Sed spiritualium corda non possunt auertere. ¶Quia charitatem habemus. a ¶Per charitatem.

a ¶Prædicatores veritatis. b ¶Qui charitatem non habet. c ¶Carnalis non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. d ¶Qui audit nos, habet spiritum veritatis, qui non audit, habet spiritum erroris.

a ¶Quia ex Deo sumus non ex mundo, ergo. b ¶Verbo, & opere.

¶Quia permanent apud Deum. a ¶Et hic, & in futuro plenius.

a ¶Ad notitiam Dei non venitur, nisi per charitatem, quia in maliuolam animam non intrat sapientia. ¶Fraterna dilectio ducit ad notitiam Dei, qui est summa dilectio.

¶Inuisibilem in se.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vos ex Deo estis fil. ol.* Per baptismum regenerati.

2 *Et vicistis eum.* s. figuralem Antichristum, confitendo Iesum Christũ esse Deũ, & verũ hominem, vel. *Vicistis eum.* i. mundum, deuincendo concupiscentiam oculorũ, & carnis & superbiam vitæ quæ nomine mundi intelliguntur, vt dictum est sup. 2. cap.

3 *Quoniam ma. est qui in vo. est.* Spiritus Dei in quo vicistis concupiscentias mundi, & non virtute propria.

4 *Quam qui in mundo.* i. quam spiritus malignus qui habitat in hominibus mundanis, & excitat concupiscentias prædictas.

5 *Ipsi* Hic cõsequenter determinat veritatẽ ex parte audiẽtiũ. Circa q̃ sciẽdũ, q̃ qlibet libẽter audit illud ad quod pronitatẽ habet, & oppositũ abhorret: iõ hæretici in doctrina sua laxabãt hoĩbus mũdanis delectabilia, vt sic facilius puerterẽt eos circa credibilia. Et hoc est qd̃ dicit. *Ipsi.* i. hæretici q̃ sunt figura Antichristi.

6 *De mun. l.* i. quærentes huius mundi delectabilia; vnde dicit Aug. in lib. de vtilitate credendi. Hæreticus est qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque sui gratia falsas, ac nouas opiniones gignit, vel sequitur.

7 *Ideo de mun. lo.* Nam ex abundantia cordis os loquitur.

8 *Et mun. eos au.* Nam ad ea quæ prædicant afficitur.

9 *Nos ex Deo su.* Regenerati. 10 *Qui no. Deum.* Fide formata charitate. 11 *Audit nos.* Acquiescendo doctrinæ nostræ.

12 *Qui non est ex Deo, non au. n.* Sed magis abhorret doctrinam nostram. 13 *In hoc cog. spir. ve. & spiri. erroris.* Doctorem, & discipulum veritatis, & doctorem, & discipulum erroris falsi.

14 *Charissimi.* Declarata veritate de verbi incarnatione, hic reuertitur ad tractandum de charitate, de qua in hoc libro principaliter intendit, vt patet ex processu libri, propter quod tractãdo de alijs, intermiscet de charitate. Ad quã inducit hic quadruplici ratione. Prima sumitur ex filiatione Dei, quam per charitatẽ consequimur; nã ipsa diuidit inter filios regni, & perditionis, iõ dicit.

14 *Diligam. nos inuic. quia charitas ex Deo est.* i. a Deo infusa est.

15 *Et omnis qui diligit fratrem suum ex Deo natus est.* Quia charitas est quædam participatio diuinæ naturæ in nobis.

16 *Et cog. Deum.* Hic ponitur ratio secunda, quæ accipitur ex Dei cognitione, quam debemus appetere, & sic hanc habemus per charitatem. Nam sicut malitia voluntatis per habitum vitiosum peruertit rationis iudicium, ita econuerso bonitas eius quæ est per charitatem, causat in intellectu iudicium rectum; propter quod dicitur 1. Cor. 2. d. *Animalis homo non sapit ea quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem iudicat omnia.* Et hoc est quod dicitur.

17 *Et cog. Deum.* s. habens charitatem.

18 *Qui non diligit.* Dilectione charitatiua.

19 *Non nouit Deum.* s. notitia meritoria.

20 *Quon. Deus cha. est.* Non est per hoc intelligendum, q̃ Deus sit charitas mouens immediate volũtatẽ humanã ad actũ diligẽdi sine habitu medio, vt videtur sentire Magister sententiarũ in 17. dist. primi libri, quia sic tolleretur ratio delectabilis ab actu diligendi. Nã habitus perficiens potentiã facit actum delectabilem, 5. Ethic. Deus aũt nõ põt esse forma perficiẽs potentiã volũtatis creatæ, ergo &c. Similiter ratio meriti; nã sic in actu diligẽdi volũtas eẽt tantũmodo mota, & sic nõ diligeret libere, nec p̃ consequẽs meritorie. Iõ tenet ab oĩbus doctoribus, q̃ Deus monet ipsã volũtatẽ ad actũ diligẽdi meritoriũ p̃ habitũ charitatis infusum, sicut intellectũ ad actũ credẽdi p̃ habitũ fidei. Est igit̃ sic intelligẽdũ. *Quon. Deus, &c.* s. increata, sicut est bonitas, & sapientia ad cuius cognitionẽ rectã inclinat charitatis habitus, vt dictũ ẽ sup. Obiectũ. n. huius cognitionis nõ est verũ absolute, sed verũ cõfuse se habẽs appetitui recto, iõ subtracta dilectione charitatiua, q̃ facit appetitũ intellectiuũ rectũ, maxime circa Deũ, nõ remanet talis cognitio. 21 *In hoc apparuit.* Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex Dei imitatione quæ ex dilectione Dei ad nos.

22 *Quoniam filium suum vnigenitũ mi.* i. in humanitate assumpta.

14 Dili- Vt

Visibilem ex carne. a Mori pro mundo. b Quia prius mortui. c Resuscitantem, In hac missione.

vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. 1

a Manifesta.

a In hoc est charitas, non † quasi nos dilexerimus

a Amauit iniquos, sed non iniquitatem. b Experimentum dilectionis.

Deum, † sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium 2

Destruendis. a Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. 3

b suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si 4

Sed non iniquitatem. a Non enim videbit me homo, & viuet. 5

c d Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrũ diligere, † Deũ ne- 6

a Sed tamen. b Sincera, & disciplinabili charitate non remissa, & desidiosa mansuetudine.

e mo vidit vnquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis ma- 7 8

a Inspirando bona. b Habitando in te. Deus faciet te perfectum. c Si diligamus, manet in nobis quod tali experimento probamus, quoniam de spiritu, &c.

f g net, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus 9 10

Subtiliter de diuinitate sua facit scire, & loqui.

h quoniã in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritusancto 11 12

a Per hoc probamus, quòd de Spiritusancto dedit, quia vidimus, id est, per inspirantem spiritum fide nouimur, & per testificantem spiritum testificamur, quod non hi qui Spiritum sanctum non acceperunt. b Quia in mundo erat, & mundus eum non cognouit.

suo dedit nobis, & nos vidimus, & testificamur, quoniã pa- 13 14

A a *Non quasi nos.* Non prius dileximus, vt quasi merito nostræ dilectionis ipse diligeret nos, sed & ipse prior dilexit nos, vt præeunte gratia eius nos eum diligamus.

✻ Oecumenius. Hoc est. In hoc ostenditur quod Deus sit charitas. Deinde extollens bonitatem charitatis Dei, ait: Nõ quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit Deus, dans filium suum pro nobis, quã si dilectis debuisset, vt diligentibus rependeret æqualem affectum, sed per charitatem prior auspicans beneficium erga nos, misit filium suum, nec solum misit, verumetiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placatus est. Si sic ergo dilexit nos Deus, quamquam in natura nihil nobis commune esset cum illo multo magis debemaus, & nos diligere

B eos, qui eiusdem nobiscum sunt naturæ; & cognito bono, quod a charitate procedit, inuicem illud admnistrare. Quemadmodum enim culpa est illi, qui non eligit quod eligendum est, ita & laudi datur ijs qui diligunt dignos dilectione, eo quòd chari sint. Ita autem affecti, vtrumque habemus, & ἀγαπητοὶ, id est, charissimi, & ἀγαπητικοὶ hoc est, amore prosequentes per dilectionem erga proximos.

De consti. dis. c. iteratur in fin.

b *Propitiationem.* Alia translatio litatorem, id est, sacrificatorem pro peccatis nostris.

c *Et nos debemus alterutrum diligere.* Dilige, & quod vis fac, Siue taceas, dilectione tace; siue clamas, dilectione clama. De hac radice non potest, nisi bonum exire.

d *Deum nemo vidit vnquam.* Sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, sic non videtur Deus. Sed & si aliquando hoc modo videndi visus est, non sicut istæ naturæ videntur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura, & incommutabiliter in se permanente. Eo autem modo quo videtur sicut est, nunc fortasse videtur ab Angelis, a nobis tunc videbitur cum æquales Angelis erimus. Sed nec tunc videbitur, sicut ista visibilia, quæ corporali visione cernuntur, sed vnigenitus qui est in sinu patris

C ipse narrabit; quod non ad oculos, sed ad mentium visionem pertinet. Sicut ergo si Solem istum videre vellemus, oculum corporis purgaremus; sic volentes videre Deum, oculum mentis purgemus. Sed quia hæc visio in futuro speratur, quid agendum est, quo solatio vtendum, dum adhuc peregrinamur in corpore?

✻ Didymus.

✻ Didymus. Cum inuisibilis sit Deus, nullus eum sensibiliter vidit vnquam, quando non potest videre aspectus corporalis incorporalia. Interrogemus, vnde affirment quidam visum ab aliquibus creatorem? Et siquidem Moysen protulerint, sciant quia præter quàm quòd diu rogauit, intelligibiliter non sensibiliter ei Deus apparuit. Dicẽdum namque est, quia faciem non vidit, sed postrema Dei. Hęc autem sunt creaturę, quarum generationes conscripsit; hęc namque postrema, & post Deũ sunt. Si Esaiã in medium deduxerint, dicentes eum vidisse Deum, & pedes sedentis in throno. Dũ Esaiæ dicta, multa expositione egeant, hoc in tempus aliud differamus, &c. Dicẽdum quoque est, hũc sermonem, *nunquam*, significat tempus aliquod certum, quia videre disciplinabiliter Deum proueniet eis qui tempus mundumque transcendunt.

D

Exod. 33

† quod

Isa. 6. † Ioan. 1. b. 1. Tim. 6. c

E

e *Diligamus inuicem.* Sic Deus in nobis manet.

f *Et char. eius, &c.* Incipe diligere, cœpit Deus in te esse; cresce in dilectione, & amplius habitando in te Deus faciet te perfectum, vt diligas, & inimicum, sicut & ipse inimicos dilexit.

g *In hoc cogno.* Vnde sciemus si habeamus spiritum Dei? Interroga viscera tua, si sint plena charitate, habens spiritum Dei. *Quia charitas Dei dif. est in cordibus nostris per Spiritumsanctum qui datus est nobis.*

Rom. 5. a

h *Quoniam in eo manemus.* Deus in nobis manet, & nos in Deo, & nemo de salute desperet, quia etsi morbi scelerum nos deprimunt, omnipotens est medicus qui saluet. Gaudeamus in spe, vt veniamus ad rem.

✻ Oecumenius. Multa ex his quæ nobis inuisibilia sunt, ex actionibus esse deprehendimus. Certe quemadmodum neque animam quispiam vidit, sed tamen ex actionibus, & motionibus in nobis esse deprehendit; ita & dilectionem Dei erga nos, veluti per quandam motionem, ac operationem deprehendimus. Et quæ est operatio? Pura, ac syncera dilectio erga proximum. Hoc indicium est, & nos in ipso, & ipsum in nobis manere, quod etiam de spiritu suo dederit nobis. Quoniam ergo per puram dilectionem cum eo communicamus, ex hoc etiam nos, inquit, qui secundum carnem eum vidimus, cognouimus eum, & testificamur quod pater miserit eum Saluatorem mundi.

F

Quisquis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt viuamus per eum. *Vita gratiæ quam influit nobis, sicut caput influit sensum, & motum membris suis.*

2 Sed quoniam ipse prior dilexit nos. *Diligere enim est velle alicui bonum. Quidquid autem boni naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ in nobis est, vel potest esse, totum est a Deo agente voluntarie.*

3 Et misit filium suum propitia. *Id est, hostiam per quam Deus pater nobis propitius redderetur.*

4 Pro peccatis nostris. *Scilicet tollendis. Ex hoc concludit intentum dic.*

5 Charissimi, &c. *Et patet litera.*

6 Deum. *Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex diuina mansione in nobis, quam debemus appetere summe, & hanc facit charitatiua dilectio, non autem visio quæ non habetur in præsenti vita. Et hoc est quod dicit:* Deum nemo vidit vnquam. *Exod. 33. d.* Non videbit me homo, & viuet. *Dicit tamen Augustin. quòd concessum fuit Paulo, & Moysi videre diuinam essentiam, sed hoc fuit in raptu, & transitorie, & non mansiue, de qua mansione est hic sermo, vt patet ex litera.*

7 Si

7 Si diligamus in. *Charitatiue.*

8 Deus in nobis manet. *Sicut amatus in amante; quæ quidem mansio est aliqualiter eadem cum mansione patriæ. Nam habitus charitatis non euacuatur adueniente statu patriæ, sed manet, & perficitur, sed cognitio viæ euacuatur.*

9 Et charitas eius in no. perfe. est. *Exponatur sicut supra 2. c.*

10 In hoc cog. *Exponatur vt supra in fine cap. præced.*

11 Et nos. *Supra in principio huius cap. tractauit de incarnatione verbi hic confirmat dictam determinationem, & primo facit propositum. secundo inducit ad dilectionis actum, ibi:* Deus charitas est. *Determinationem verò suppositam de incarnatione verbi confirmat per hoc, quòd conuersatus fuit cum verbo incarnato, & opera eius vidit, & hoc est quod dicit.* Et nos. *& alij Apostoli.*

12 Vidimus. *Viderunt enim eius humanitatem oculis corporalibus, et eius diuinitatẽ oculis mentalibus, non in se, sed in effectibus suis, sicut videtur causa in effectu; viderunt enim eum facientem miracula virtutem totius naturæ creatæ transcendentia, & non solum orando, sicut alij Sancti, sed etiam imperando, tanquam virtute propria.*

13 Et testifi. *De visu dicto modo.*

14 Quoniam pater. *Eiusdem naturæ, & potestatis cum eo.*

Salua-

Digitized by Google

A

a *Quisquis con.* Supra dixerat, si diligamus, Deus manet in nobis: hic dixit, qui confessus fue. quoniam Ie. fi. Dei, in Deo manet, & Deus in eo. Insinuãs, quod quisquis habet dilectionem in fratres, ille vere testatur Iesum esse Dei filium. Quarũ enim causarum effectus conueniunt, & ipsæ causæ conueniunt.

b *Deus in, &c.* Vicissim in se habitãt, qui continet, & qui continetur. Habitat in Deo, sed vt contineaeris, habitat in te Deus, sed vt contineat ne cadas, quomodo cadet quem continet Deus?

✠ Didymus. In Euangelijs legitur. Quisquis confessus fuerit me, & ego cõfitebor eum; quo intellectu hęc quoque dicenda sunt. Non enim Deus permanet in eo, qui voce tantummodo confitetur, quia Iesus est filius Dei, & operibus eũ negat. Quapropter hæc confessio oportet, vt coniuncta sit rectis dogmatibus, & bonis operibus. Sic enim quilibet filium Dei confitendo Iesum, in Deo per participationis eius modum manebit, vt & Deus quo participatur, in eo permanet.

B

c *Et nos cog.* Nos vidimus, & testamur quod Deus misit filium suum, & cognouimus qua causa hoc fecit; non quia indigeret, non quia aliquid deberet, sed sola charitate, cum haberet vnicum, noluit illum esse vnum, sed vt fratres haberet, & adoptauit illos qui cum illo possiderent vitam æternam.

d *Deus charitas est.* Idẽ superius dixerat, ecce iterũ dicit, vt amplius cõmendet, & vt aliũ effectũ charitatis adiungat. Supra dixit per charitatẽ factũ esse primũ aduẽtum filij Dei in mundũ ad salutem mundi; hic per eandem charitatẽ annunciat salutem fideliũ in secundo aduentu in iudiciũ. Dũ dilectionẽ cõmendat, dilectionẽ Dei, nec penitus tacet, nec frequenter nominat: dilectionẽ inimici omnino tacet; fraternæ charitatis frequentissime meminit. Cur hoc? Cum dicat non esse magnũ, si diligamus eos qui nos diligunt, nisi etiã ad inimicos dilectio pertingat. Sed qui vsq; ad dilectionẽ inimicorũ peruenit, nõ transilit fratres; oportet enim vt (sicut ignis) prius occupet proxima, & sic in lõginquiora descendat. Qui optat de inimico, vt frater fiat, fratrẽ diligit. Non enim amat in illo quod est, sed quod vult esse; sicut faber amat lignum de sylua recisum, de quo aliquid est facturus, non amat quod est, sed quod facturus. Non minus ergo monuit de charitate. In mutua dilectione est perfectio charitatis diuinæ.

C

✠ Augustinus. Vtrum ad solam Sancti spiritus personam pertineat, charitas, dum dicitur. *Deus charitas est*, qui dilectio patris, & filij esse legitur? Responsio. Nullatenus ita Spiritus sanctus charitas intelligitur, quin non sit pater, & filius charitas, Sicut Spiritus sanctus est charitas, ita & pater est charitas, & filius est charitas; nõ tñ tres charitates, sed vna charitas. Sed quia Spiritus sanctus donum Dei proprie dicitur, & nullum donum Dei charitate maius est, immo sine eo nullũ donum Dei ad perpetuam beatitudinẽ hominem deducere poterit, proinde Spiritus sanctus dicitur Charitas.

D

In quæst. de Trini. tom. 3.

a ¶Ad cognitionem hominum. b ¶Non modo Saluatorem, sed & iudicem.
c ¶Nos per spiritum datum credimus, & testificamur, & exemplo nostro quisquis per eundem spiritum confessus verba confessione cordis, vt nec hæreticorum fraudibus, nec persecutorum tormentis, nec carnalium fratrum exemplis, nec propria fragilitate titubet.

a ter misit filium suum Saluatorem mundi. Quisquis confessus 1
a ¶Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in spi. &c. 2
b fuerit, quoniam Iesus est filius Dei: Deus in eo manet, & ipse 3
a ¶Christiana fide, ac si viderimus. ¶Quæ neminem fallit. 4
c in Deo. Et nos cognouimus, & credimus † charitati, quam 5
d habet Deus in nobis, Deus charitas est, & qui manet in cha- 6
¶Per hoc ostenditur perfecte Deum diligere, si aduentum iudicij eius non timemus, qui timet non est perfectus in charitate. 7 8
e ritate, in Deo manet, & Deus in eos. In hoc perfecta est cha- 9
a Non timentes apparere iudici. 10
f ritas nobiscũ, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut 11
¶Per hoc habemus fiduciam, quia imi[...]ur perfectionem dilectionis eius in mundo, amando etiam inimicos, sicut ille pluit super iustos, & iniustos in cœlo. 12
a ¶Quæ pro merito iustitiæ fiduciam habet, sed & præsentes tribulationes facit non timeri charitas. 13
g ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charita- 14
a ¶Seruilem. b ¶Quia torquet cor conscientia peccatorum, cum nondum facta est iustificatio. 15 16
h te, sed perfecta charitas foras mittit timorẽ, quoniam timor 17
¶Vt perfecti simus diligamus. 18
pœnã habet. Qui autem timet; non est perfectus in charitate. 19

†charitatem

e *In hoc perfecta est.* Hoc signo potest probare quicunque quantum fecerit in charitate. Interroga cor tuum, & respondebit tibi. Credit aliquis diem iudicij, sed quia non est perfectus in charitate, cœpit timere, sed si perfectus esset, fiduciam haberet, etsi desideraret, non timeret. Quando conuertitur aliquis ad pœnitentiã, incipit timere, sed processu bonæ cõuersationis discit nõ timere, sed optare, vt veniat; sicut Paulus; *Cupio dissolui, & esse cum Christo.*

E

Phil. 1. d.

f *Quia sicut ille est, &c.* Vt expositum est, sicut non semper ad æqualitatem, sed ad quandam similitudinem dicitur: sicut aures habeo. Sic & imago, si ad imaginem Dei facti sumus, quare non sicut Deus sumus?

g *Timor non est in charitate.* Per hoc intelligitur perfecta charitas, quia in tali charitate quę ad imitationem diuinæ bonitatis etiam inimicis benefacit, non est timor.

✠ Augustinus. Præmissus timor in cor nostrum pellit inde cõsuetudinem, malorum operum, & seruat charitati locum, qua tanquam domina veniente, vt illa insideat abscedit.

Epistola 110 cap. 18.

✠ Idem. Timor seruus est, charitas libera est, & vt sic dicamus, timor seruus est charitatis. Ne possideat diabolus cor tuum, præcedat seruus in corde tuo, & seruet venturæ dominæ locum. Fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. Veniet domina, & seruus abscedet, quia charitas consummata foras mittit timorem.

Serm. 13. de verb. Apost.

✠ Idem. Timor iste quo gehennam times, & ideo mala nõ facis, continet te, & sic volentem peccare animo, non sinit. Est quidam custos timor, quasi pædagogus legis, litera est minans nondum gratia iuuans. Custodiat tamen timor iste, dum non facis timendo, & veniet charitas.

Serm. 18. de verb. apost.

F

h *Foras mittit timorem.* Illũ de quo dr; Initiũ sapientiæ timor Domini; quo timet quisq; incipiens opera iustitiæ, ne veniat districtus

Prou. 1.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Saluatorem mun. *Per suam passionem in humanitate assumpta, ideo concludit.*
2 Quisquis con. fu. *Corde, & ore confessione charitatiua.*
3 Quoniam Iesus. *Homo verus.*
4 Est fi. Dei. *Ita quòd idem est suppositum vtriusque naturæ diuinæ, scilicet, & humanæ.*
5 Deus in eo ma. *Per gratiam.*
6 Et nos cog. *Verbum incarnatum modo prædicto.*
7 Et credimus, &c. *Id est, & credimus ipsum specialiter habitare nobiscum per charitatem.*
8 Deus cha. est. *Hic inducit ad charitatem, & vt magis moueat, primo commendat eam, secundo ad eam inuitat, ibi:* Nos ergo. *Circa primum commendat eam de tribus, primo: quia facit nos participare deitatem, & hoc est quod dicit.* Deus cha. est. *Scilicet increata.*
9 Et qui ma. in cha. *Creata quæ est quædam participatio charitatis increatæ quæ est Deus.*
10 In Deo ma. *Sicut participans in participato.*
11 Et Deus in eo. *Sicut participatũ in participante. Secundo quia contra horrorem futuri iudicij dat securitatem, & hoc est quod dicitur.*
12 In hoc, perfe. est char. *Amor enim facit confidere de præsentia amati, ideo subditur.*
13 Quia si. il. est. *Scilicet benefaciens de cœlo iustis, & iniustis.*
14 Et nos su. *Pro amore eius amicos, & inimicos diligendo secundũ quod dicitur Mat. 5. g.* Diligite ini. vest. &c. *& subditur.* Vt sitis fi. pa. ve. qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. *Tertio, quia excludit timoris seruilitatem, ideo dicit.*
15 Timor non est in ch. *Quod intelligitur de seruili timore, & inquantum seruilis est.*
16 Sed perfe. &c. *Charitas autem quæcumque excludit timorem seruilem, & ideo quod dicitur hic: Charitas perfecta est, id est, perfectio charitatis etiam minime habet timorem excludere.*
17 Quon. ti. p. h. *Id est, timori seruili debetur pœna, quia facit cauere peccatum solummodo ne puniatur: non propter detestationem vitij, nec propter vitandam offensam Dei; sicut mulier habens voluntatem adulterandi, abstinet aliquando timens a viro puniri.*
18 Qui autem ti. *Hoc modo.*
19 Non est perf. in ch. *i. non habet charitatem ipsum perficientem. Alio modo exponitur de timore initiali; qui facit cauere peccatum partim propter pœnã, & partim propter offensam, tamen principaliter propter offensam Dei, & hic timor Dei, inquantũ respicit pœnam; semper minuitur crescente charitate, & ideo cum dicitur. Timor non est in charitate*

Digitized by Google

districtus iudex & se minus castigatum damnet. Perfecta charitas perfectam facit iusticiã, nec habet vnde timeat, sed desiderat. Aliud est timere Deum ne mittat in gehennam qui timor nõdum castus cessabit. Aliud timere ne te deserat qui timor castus permanet in seculũ seculi, quia desiderat aduentum sponsi.

a *Quoniam Deus prior dil. nos.* * Augustin. Quæ merita bona tunc habere poteramus, quomodo Deũ non diligebamus? Vt n. acciperemus dilectionem qua diligeremus, dilecti sumus cũ eam nondum haberemus. Hoc Ioannes apertissime dicit non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. Optime omnino atq; verissime. Non. n. haberemus vnde illũ diligerem⁹ nisi hoc ab illo cũ prior nos diligeret, sumerem⁹. Dilectio Dei dedit nobis vt diligeremus eum, vnde dicit. *Nos vos me elegistis, sed ego elegi vos.*

Ib. de gratia Christi. c. 26.

Ioh. 15. c.

b *Deum quem non videt.* * Occumenius. Sub iungit autẽ hũc efficacissimum quoque sermonem ad conuincendum eos qui diuinam charitatem corrumpere conantur, tale quippiam, dicens. Dilectio siue charitas coit, ac formatur omnino ex mutua conuersatione. cõuersatio autem comitem habet fratris aspectũ, & ex hoc maxime olligatur ad eius dilectionẽ. Si quidem attractiuus est aspectus ad dilectionẽ. Qđ si hoc verum est, qui id quod fortius attrahit ad dilectionẽ nihili facit, & fratrem quem uidit non diligit, si Deum quem non vidit dicat se diligere, qui neque cum eo conuersatus est neque vllo sensu capi potest, quomodo verare esse deprehendetur? Si quis igitur impudenter dicat se Deum quidem diligere fratrem vero odio habere, nonne is non solum diuinam corrumpit charitatẽ sed, & præcepti eius trã gressor inuenitur. Cuius? Eius de quo dicit. Per hoc cognoscent omnes qđ mei sitis discipuli, si charitatem habueritis inter vos mutuam. Qui ergo deum diligit, & huius discipulum se esse asserit, diligat, & fratrem iuxta illius preceptum.

Ideo non videt Deum quia non habet dilectionẽ ideo nõ habet dilectionem quia non diligit fratrẽ, quia si haberet dilectionem, videret Deum, ergo purgato oculo p dilectionẽ tendamus ad contuendã incõmutabilem Dei substantiam.

c *Et hoc man.* Ne quis audeat dicere, diligere possum Deũ, etiam si non diligam fratrem addit. *Et hoc man. &c.* quasi dicat, quomodo diligis eum cuius negligis mandatum?

a Nulla necessitate, sed ut de inimicis amicos, &c.

a Nos ergo † diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit [1] nos. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum [2] oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quẽ [3] videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? [4]
b Et hoc mandatum habemus a Deo, vt qui diligit Deum di- [5] [6]
c ligat, & fratrem suum.

a Quia multi uerbo tenus dicunt diligo, subditur. Si quis
a Quia res incognita amari non potest
a Quia si fratrem non diligit nec Deum diligit cuius natos non diligit.

†Diligam⁹ cg

NICOLAVS DE LYRA.

charitate subintelligitur perfecta.

1 Nos er. *Præmissa charitatis commendatione, hic consequenter inducit ad charitatem habendam, & primo ad charitatem Dei di.* Nos ergo dili. &c. *Exponatur vt supra eo. ca. consequenter inducit ad charitatem proximi di.*

Aliquid est causa dilectionis duplicıter.

2 Si quis dixe, &c. mendax est. *Quia dilectio proximi includitur in dilectione Dei, & ad hoc inducit rationem. di.*

3 Qui enim non di. *Ad cuius intellectum sciendum, qđ dupliciter est aliquid causa dilectionis. Vno modo sicut id quod est ratio diligendi & hoc modo bonum alicuius est causa diligendi ipsum: nam. vnũ quodque diligitur inquantum bonum. Alio modo sicut id quod est via quædam ad acquirendum dilectionem, & hoc modo uisio alicuius est causa dilectionis eius, non tamen sic quod ea ratione sit diligibile, quia est uisibile, sed quia per uisionẽ huiusmodi ducitur quis ad dilectionem eius. igitur non oportet quod illud quod est magis uisibile sit magis diligibile, uel quod magis diligatur, sed bene est illud quod prius nobis occurrit ad diligendum. Et hoc modo arguit Apostolus quod proximus eo quod est magis nobis cognitus, occurrit magis nobis diligendus, propter quod si aliquis proximum non diligit arguit potest quod Deum non diligat, non quia proximus sit magis diligendus, sed quia nobis primo occurrit diligendus vt dictum est. Vnde dicit Gregorius homel. 37. Ex his quæ animus nouit, surgit ad incognita quæ non nouit, ut per hoc quod sit notum diligere discat, & incognita amare. Et sic intelligitur quod dicitur hic.* Qui e. non di. fra. su. quem vi. *Et sic occurrit sibi primo diligendus ratione similitudinis in specie.* Eccl. 13. c. Omne animal diligit sibi simile, &c.

4 Deum quem non vi. *Et sic primo non occurrit diligendus.*

5 Quomodo potest di. *Quasi dicat non est probabile, quia dilectio proximi est quædam via ad dilectionem Dei, non tamen sequitur propter hoc ꝙ sit maior uel perfectior, sed magis e conuerso. Nã illud ꝙ est prius in uia generationis, est posterius ordine perfectionis, sicut patet de pueritia, & de statu uirili.*

6 Et hoc man. ha. a Deo. *Mat. 22. ubi præceptum de dilectione proximi coniungitur mandato de dilectione Dei.*

ADDITIO.

In ca. 4. vbi dicitur in Postil. *Quoniã Deus charitas est.* Non est p hoc intelligẽdũ, ꝙ De⁹ sit charitas mouens immediate volũtatẽ. Quamuis rationes quas tangit Postilla ad ostendum qđ non est intelligendum Deũ esse charitatem mouentẽ immediate volũtatem ad actũ diligẽdi meritoriũ sine aliquo habitu medio sicut efficaces, & cõmuniter a doctoribus teneant: tamẽ uidendũ est qđ dicendũ sit ad autoritates sanctorũ præcipue Aug. ex qbus videt. ꝙ Deus est illa dilectio qua hõ diligit proximũ, vt in. 8. de trin. dicit, & in. 15. de tri. Quod ita dictum est. *Deus Charitas est.* sicut dicit. *Deus spiritus est.* sed mãifestũ est ꝙ Deus essentialiter dicitur spiritus. ergo, & charitas est ipse Deus essentialiter. Ad quas autoritates respondendũ est secundũ sanctũ Tho. secundæ. q. 23. ar. 2 in respõsione primi argumenti, quod ipsa essentia diuina charitas est, sicut, & sapientia est, sicut, & bonitas est. Vnde sicut boni dicuntur bonitate quæ Deus est & sapientes sapient a quæ Deus, quia bonitas qua formaliter boni sumus est participatio quædam diuinę bonitatis. & sapientia qua formaliter sapientes sumus, est participatio diuinę sapientiæ. Ita etiam charitas qua formaliter diligimus proximum est participatio quędam diuinæ charitatis. Hic enim modus loquendi consuetus est apud Platonicos quorum doctrinis Augustinus fuit imbutus, ꝙ quidã non aduertẽtes, ex verbis eius sump serunt occasionẽ errãdi, hęc ille.

Deus quo-do charitas

CAPVT V.

O *Mnis qui credit.* Credit qui sic viuit quomodo Christus præcepit, aliter, & dęmones credunt. Opera autem præter fidem, vel nulla, vel etiam si bona videantur, sunt inania, quia pręter viam Christum.

a Omnis

CAPVT V.

a OMnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex [1] [2] [3] Deo natus est. Et omnis qui diligit eum, qui [4] [5]

a In hac fide. Deum. Messias.

a *Omnis qui cre.* Vere qui diligit Deum, diligit fratrem. Nam qui diligit Deum patrem, diligit Deũ filium a patre genitum & ꝙ diligit deũ filiũ, diligit etiã dei filios mẽbra illi⁹ capitis. Ergo diligamus filios dei vt diligamus filiũ dei cuius mẽbra sunt.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT V.

O Mnis qui cre. *Hæc est tertia pars principalis tractatus huius epistolæ, in qua tractat beatus Ioannes de æterna verbi emãatione. Et diuiditur in duas partes quia primo continuat se prædictis immediate de dilectione proximi secundo tractat de emanatione verbi, ibi* Hæc est victoria. *Circa primum dicit.*

1 Omnis qui cre. *Fide charitate formata.*
2 Quoniam Iesus. *Nazarenus.*
3 Est Christus *In lege, & prophetis promissus.*
4 Ex Deo na. est. *Per regenerationem baptismalem.*
5 Et omnis qui di. cũ qui. *Idest, Deũ qui fideles filios suos fecit,*

Digitized by Google

In fide. Hominem. In fide. Eo. Ille recte probatur diligere proximum qui etiam Deum diligit. Et ne quis seipsum de amore Dei falleret verbo tenus dicens se amare Deum addit & mandata eius facimus. Probatio dilectionis exhibitio est operis

genuit diligit, & eum qui natus est ex Deo. In hoc cogno- 1 2

a Hoc est præceptum me. ut di. inui.

scimus, quoniam diligimus natos Dei cum Deum diligamus

a Per hoc probatur charitas Dei esse in nobis, si mandata eius custodimus diligendo filios dei. Ideo coniungo ut Deum diligamus, & mandata eius faciamus, quia aliter non est dilectio. Non diligit regem Dei eius legem non diligit. Ex amore regis lex eius debet impleri.

& mandata eius facimus. Hæc est enim charitas Dei, vt 3

¶ Quasi dicat libenter custodienda sunt, quia. 4

a mandata eius custodiamus, & mãdata eius grauia non sunt. 5

quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: 6

a Demonstratiue, quasi digito ostendit fidem tanquam consistentem & permanentem. 7

¶ Quis possit contemptum mundi habere nisi qui credit Iesum esse eum qui prophetatus est Christus & qui iungit digna opera fidei. 8

b † & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides 9 10

c nostra. quis est autem qui vincit mundum, nisi qui 11

A sunt, & diligendo filium integrum, diligamus patrẽ dilectio enim compaginat corpus Christi, vt sit vnus Christus. Ita qui amat fratrẽ, amat seipsum. Cũ illo enim ipse vnum est. Nec potest nõ diligere Christũ qui mẽbra Christi diligit. Sic qui filium diligit qui est idẽ cum patre, necessario, & patrem diligit. Omnis qui cr. Et verè qui diligit Deum, diligit & fratrem. Nam qui diligit Deũ qui genuit, diligit eum qui genitus est, secundũ qđ genitus est ab eo. Et quis natus? Qui credit, &c. & quis est qui genuit Deus pater, Qui ergo diligit Deum generantem in fide, diligit generatum in fide. Et cõuenienter loquens de dilectione, meminit fidei quia si quis adeò est durus, vt negligat amare hominem propter hoc quod homo est, quod in eodem exilio est monendus est vt saltem ideo diligat quia ex Deo natus est quia particeps eiusdem gratiç est. Sed quia multi diligũt proximos propter consanguinitatem, vel propter temporale commodum, determinat quis verus amator est proximi.

† 23. q. 5. c. 6.

Lib. de recta fide ad reginas.

✲ Cyrillus Alexandrinus. Itaque qui non credit neque inter filios Dei computabitur. Si enim omnibus potestatem filios Dei fieri dedit qui filium acceperunt, sicut dicit B Euangelista qui non susceperunt eum neque in filijs Dei connumerantur, cum per quem hoc existit non agnoscentes.

Lib. aduersus Praxeã, c. 28.

✲ Tertullianus Et habes tota instrumenta eius, quæ in hunc modum pronuntiant, & duo proponunt, Deum patrem, & dominum nostrum Iesum Christum filium patris, & Iesum ipsum esse Christum in altero quoq; nomine Dei filium. Nam exinde eo iure quo vtrumque nomẽ vnius est, id est Dei filius etiam alterum sine altero eiusdem est. Siue solummodo Christus idem est & Iesus quia vnct⁹ est Iesus. Quorum nominum, alterum est proprium, quia ab Angelo impositum est. Alterum accidens quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater.

Matth. 11.

a *Grauia non sunt.* Non trahunt deorsum vt talentum plũbi, sed sursum vehit, & excelsos facit custodia mandatorũ Dei. *Grauia non sunt.* Iugum .n. Dei suaue, & onus leue. Quæ enim natura sua dura sunt & aspera, amor Dei & spes prçmij facit leuia Si quis grauia esse dicat, infirmitatem suam accusat, q a forti sunt leuia, & verè non sunt grauia quia omne quod nascitur, nascitur ex Deo. Qui diligit Deum, & proximũ. Qui de mandatis Dei ita se instituit, vt ea ad actionem perducat & hic vincit mundum contemnit blandimenta vel aduersitates seculi, etiam ipsam mortem corporis quærit quæ sursum sunt non quæ super terram. Et ne quis sua virtute confidat se posse vincere mundum subdit

Col. 3. c.

Tom. 7. li. de natu. & grat. ca. 69.

✲ Augustinus. Et præcepta eius grauia non sunt: vt, cui grauia sunt, consideret non potuisse diuinitus dici, grauia non sunt nisi quia potest esse cordis affectus, cui grauia non sunt & petat quo destruitur, vt impleat quod iubetur. Quo- C modo est enim graue cum sit dilectionis mandatum? aut enim quisque non diligit, & graue est, aut diligit, & graue D esse non potest.

✲ Oecumenius. Non sicut dixit Christus iugum meum leue est, hic & ipse, quod prçcepta leuia sunt, sed quod grauia non sunt. Apud eum namque quia ad virtutem adducit etiam quæ leuia sũt admodum grauia reputantur. Quemadmodum apud eũ qui robur ac sanitatem perdidit quæ omnia bona efficit, etiam quæ admodũ leuia sunt, grauia videntur. Siquidem quia videbatur quibusdã præcepta Dei esse grauia, vtpote quæ Dei essent: propterea dicit quòd præcepta eius grauia non sunt. Quid enim grauitatis habet diligere fratrẽ. Præterea quid grauitatis habet visitare eum qui in carcere est? neque enim liberare iubet eũ qui est in carcere, quod difficile esset, sed tantum visitare, neque eum qui ægrotat liberare ab ægritudine, sed tantum visitare neque esurienti mensam opiparam iubet apponere, neque nudo suppeditare vestimentum superflua variegatione prçparatum, sed quæ necessarium vsum tribuant, quem is qui esurit aut nudus est requirit.

✲ Didymus Alexandrinus. Non enim sicut peccatum E comparatum talento plumbi significat onus maximum vergens deorsum, Ita virtus quæ ẽ diuerso consistit eius. Hæc nanque volentes se eleuat, & excelsas facit. Sic itaque etiam mandata Dei dũ fiunt, leuia sunt, & nullo onere deprimunt. Si quis autem accedens ad ea non sicut oportet, ea grauia esse dicat, suam infirmitatem magis accuset. His namque qui robur omninò non habent grauia iudicantur, & ea valde leuissima vnde non scripsit mandata eius leuia sunt. Sed ait, grauia non sunt. Illud solum assumens quod deorsum non trahit & sursum vehit, vt iuste sectemur quod iustum est, experimentum vtiq; cognoscẽtes quia Christi iugum leue est suauitatem obtinens copiosam.

Matth. 11.

b *Et hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra.* Illa fides quæ per dilectionem operatur, quæ Dei auxilium flagitat.

✲ Didymus Alexandrinus. Hæc est victoria quæ vincit seculum, id est, fides quam habemus credentes Iesum esse eum qui prophetatus Christus. His igitur infert (quia necessario consequens est) vt qui credidit Iesum esse filium Dei victoriam habeat contra mundum. Vincit autem seculum, qui malo non vincitur: sed in bono deuincit eum. Vincitur autem quod malum est, quando virtutem & ipsam bonitatem habet, quæ semetipsam ad hæc informat. Cum hoc vtique opere bonitatis & conuersatione non grauium mandatorum qui credit viuam fidem habet secundum quã & ex qua erit filius Dei credens vnigenito Dei filio ita vt etiam participetur eo.

c *Quis est autem qui vincit mun. &c.* Determinat quæ fides vincit, scilicet fides Christi. Quasi verè per fidem vincit mun- F dum quia per aliud non vincitur. *Fides nostra.* Ecce quę fides vincit, quæ credit verum hominem & verum Deum.

Hic est

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diligit, & eum qui natus ex Deo. *Idest, quemcunque fidelem aliter non diligeret sufficienter Deum, nisi cum eo diligeret membra eius. Ideo subditur.*

2 In hoc co. quoniam diligit natos Dei cum Deum diligamus. *Nam dilectio Dei includit dilectionem proximi, vt dictum est. Sed quia amor Dei non est otiosus operatur enim magna si est vt dicit Grego. Homil. 30. ideo subditur,*

3 Et mandata eius faciamus, *Probatio enim dilectionis exhibitio est operis.*

4 Hæc est enim chari. Dei. *Idest, exigit Dei charitas.*

5 Vt manda. eius custodia. *Corde retinendo & opere adimplendo. Et ne aliquis se excuset propter defficultatem hoc remouet di.*

6 Et manda. eius grauia non sunt. *Scilicet amati. Nam illa quę de natura sui dura sunt & aspera, amor Dei, & spes præmii facit leuia ideo subditur.*

7 Quoniam omne quod natum est ex Deo. *Per fidem charitate formatam.*

8 Vincit mundũ. *Idest, tentationis diaboli mundi, & persecutiones.*

9 Et hæc. *Posita continuatione dictis de dilectione proximi, hic consequenter determinat de emanatione verbi. Et primo ponitur determinatio, secundo determinationis manifestatio, ibi.* Et spiritus est. *tertio manifestationis intentio, ibi.* Et hoc est testimonium, *Circa primũ continuando se ad hoc quod dixerat immediate.* Omne quod natũ est ex Deo, vincit mundus. *ostendit quid sit illud quod facit vincere dicens.* Et hæc est victo. quæ vin. mũdum. *i. facit vincere.*

10 Fides nostra. *De verbo Dei ideo subditur.*

11 Quis est au. qui vin. mun. nisi qui credit. *F. de formata.*

Quoniam

Digitized by Google

a Hic est qui venit per aquam. Quod quia sola fides, & confessio diuinitatis non sufficit ad salutem ad vincendum mundum, addit & de humanitate.

✠ Oecumenius. Quoniam, & propagationis filiorum meminerat, dicens, Omne quod natum est ex Deo, hæc autem per sacrum baptisma nobis contingunt, ꝓpterea dicit, Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus. Et cuius gratia venit? vt nos regeneret, ac filios Dei efficiat; nam & hoc tanquam sermonem consequens subintelligitur, vt sit hic sensus. Et omne quod natum est ex Deo vincit mũdum. Quomodo autem natum est? per aquam, inquit, & sanguinẽ. Siquidem Iesus Christus qui venit per aquam regenerat, & sanguinem. Addit autem rursum repetẽdo sermonẽ, dicẽs: Non per aquã solũ, videlicet regenerans, sed per aquã, & sanguinẽ. Vult enim primũ designationem ostẽdere Christi, q nos adoptauit, qm homo q in ipso erat primus a Deo adoptatus, nobis quoq; per suã adoptionẽ dedit huiusmodi dignitatem, quod etiã tribus temporibus demonstratum est, nempe in baptismo in Iordane, cũ pater superne testificaretur eũ qui baptizatur suum esse filiũ dilectũ. Quis autẽ ille erat? is ne qui ingressus est aquam, an homo qui vna cum Deo verbo assumptus est? is certe qui in occulto apparebat, nam huic opus erat testimonio. Per aquam ergo, hoc est in baptismate, quod fit per aquam, demõstratus est filius Dei esse Iesus per testimonium patris. Per sanguinem vero quando crucifigendus dicebat, Glorifica me tu pater, & delata est vox. Et glorificaui, & rursum glorificabo: quam etiã tonitruum esse existimabant hi qui audierãt. Per spiritum autem, quando tanquam Deus surrexit ex mortuis. Nam soli Deo hoc relinquitur, vt seipsum suscitet.

[margin: † spiritus] [margin: Matth. 3]

a credit, quoniam Iesus est filius Dei? Hic est qui venit per aquam, & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed

¶Qui erat æternus venit ad salutem, & peccatorum remissionem per aquam baptismi, & sanguinem passionis, & non solum dignatus est baptizari propter nostram ablutionem: & vt baptismi sacramentum nobis consecraret, sed & sanguinem pro nostra redemptione dedit.

b in aqua, & sanguine. Et spiritus est qui testificatur, quoniam †Christus est veritas. †Quoniã tres sunt qui testimonium dant in cœlo: pater, verbũ, & spiritussanctus, & hi tres vnum sunt.

¶Et licet secundum hominem sit passus, tamen spiritus visus super eum baptizatum in specie columbæ, vel spiritus, id est, omnis spiritualis Doctor testatur hoc quod Christus est veritas, verus Dei filius: non phantasma, verus mediator & reconciliator: immuni a peccato, & sufficiens ad auferenda omnia peccata mundi.

a Vnus Deus de eadem re testantes.

c Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, &

¶Et quia ita certa testimonia habemus, ergo debemus hæc accipere, quia etiam testimonia hominum quæ mentiri possunt solemus accipere.

d sanguis: & hi tres vnum sunt. Si testimonium hominum

b Spiritus. Id est, humana anima quam emisit in passione. Aqua, & sanguis quæ fluxerũt de latere, quod fieri nõ posset si verã carnis naturã non haberet. Sed & ante passionẽ sudor q factus est, sicut guttæ sanguinis, ostẽdit veritatẽ carnis. Hoc autẽ quando de latere iam mortui contra naturã aqua & sanguis viuaciter fluxit, testabatur quod corpus Domini post mortem melius esset victurum, & mors eius vita in nobis daret. Quod vero sudor, sicut sanguis in terram fluebat, signabat quod suo sanguine Ecclesiam toto orbe lauaret.

✠ Oecumenius. Porro dictione Spiritus, significat Deus, quandoquidem, & Spiritus est Deus. Quoniam igitur tribus testificãtibus Iesu adoptionem, nempe baptismo, passione, & resurrectione, nihil ambiguitatis habet Domini adoptio, per quam adoptionẽ nobis quoque, vt qui essent primitiæ totius humanæ massæ, donauit vt filij Dei essemus.

[margin: Ioan. 4.]

c Quoniam tres sunt. Per hoc apparet, q Iesus est veritas, verus Deus, verus homo, qui de vtroque habemus certum testimonium, de Deitate per Patrem, & filium, & spiritussanctum, de humanitate per animam, aquã & sanguinem. Pater dedit testimonium deitatis quando dixit: *Hic est filius meus dilectus.* Ipse filius dedit, quando in monte transfiguratus est, & potentiam diuinitatis, & spem æternæ beatitudinis ostendit. Spiritussanctus dedit, quando super baptizatum in specie columbæ requieuit, vel quando ad vocationem nominis Christi corda credentium impleuit.

[margin: † De sum. tri. c. damnat°, de eccl. missa. cap. in quadam.] [margin: Matt. 3. d. Ibid. 17. a]

✠ Bernardus. Tres in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Similiter in inferno, vt in Esaia legimus. Vermis eorum non morietur, & ignis eorũ non extinguetur. Duo mala sunt vermis, & ignis, altero roditur conscientia, altero concremãtur corpora. Tertium additur desperatio, quæ in eo vtique intelligitur quod dicitur, non morietur, & non extinguetur. His q in cœlo sunt datur testimonium beatitudinis, his qui in terra, iustificationis, his qui in inferno sunt, damnationis. Primũ testimonium est gloriæ, secundum gratiæ, tertium iræ.

[margin: In paruis & varijs serm. ser. 16. Isay. 66.]

✠ Tertullianus. Venerat per aquam, & sanguinem, sicut Ioãnes scripsit, vt aqua tingueretur, sanguine glorificaretur. Proinde vt nos faceret aqua vocatos, sanguine electos, hos duos baptismos de vulnere perfossi lateris emisit. Quia qui in sanguinem eius crederent aqua lauarẽtur, qui aqua lauissent, etiam sanguinem potarent. Hic est baptismus qui lauacrum, & non acceptum repræsentat, & perditum reddit.

[margin: Li. de baptis. c. 16.]

d Si testi. Magnũ est testimonium Dauid hoĩs quod de filio Dei

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam Iesus est fi. Dei. *Naturalis: & per consequens eiusdem naturæ cum eo, non deitate specifica, quia natura diuina non est diuisibilis, sicut humana, sed identitate numerali, distinctus tamen in persona, quia natura non patitur, nec ratio, quod gignens, & genitus ab eo sit vnum in supposito.*

2 Hic est. *Scilicet, Dei filius æternaliter a patre genitus.*

3 Qui ve. *In mundum ad nos saluandum.*

4 Per aquam. *Baptismalem, quia per tactum suæ sacratissimæ carnis in baptismo dedit vim regenerativam aquis.*

5 Et san. *Effusum in pretiũ nostræ salutis.*

6 Iesus Chri. *Verus homo.*

7 Non in aqua solũ. *Sicut Ioãnes Baptista, cuius baptismus solũ lauabat corpora, sed nõ auferebat peccata, sicut facit baptismus Christi.*

8 Sed in aqua & san. *i. in baptismo virtutem regeneratiuam habẽte, & sanguine ad infinitas animas si essent redimendas sufficiente.*

9 Et spi. est. *Hic consequenter ponitur dictæ determinationis manifestatio, & est quadruplex, non tamen ponuntur hic secundum ordinem temporis. Vna fuit per spiritus sancti missionem super Apostolos in signo visibili in testimonium quod Iesus ad dexteram patris glorificatus est eius naturalis filius, vnus cum ipso Deus. Et hoc testimoniũ prædixit Saluator Ioan. 15. d.* Cum autẽ venerit paracletus quẽ ego mittã vobis a patre spiritũ veritatis, qui a patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me, *& hoc est quod dicitur,* Et spi. *s. sanctus.*

10 Est qui testi. *Cuius testimonium non potest esse falsum.*

11 Quoniam Chri. est ve. *i. Dei patris filius qui procedit a patre per modum intellectus, & sic est eius verbum, idem enim est verbum, & filius, propter hoc illa quæ pertinent ad intellectum, vt veritas, & sapientia, & huiusmodi, appropriantur filio in diuinis.*

12 Quoniam tres. *Hic ponitur secunda manifestatio, quæ est per apertam visionem, nam ipsa beata trinitas manifestat se beatis quantum ad personarum distinctionem, & verbi emanationem a patre, & spiritus sancti ab vtroque, & hoc est quod dicitur:* Quoniã tres sunt qui testi. dant, &c. *veritatem manifestando, nam testimonium dare est veritatem manifestare.*

13 Pater. *Ingenitus.*

14 Verbum. *Ab eo genitum.*

15 Et spiri. *Procedens a patre, & verbo.*

16 Et hi tres vnum sunt. *in essentia, & sic vnus Deus super omnia gloriosus.*

17 Et tres sunt. *Hic ponitur tertia manifestatio, quæ est per Christi passionem in qua anima Christi fuit a corpore separata, & a corpore mortuo fluxerunt sanguis, & aqua, Ioann. 19. f. Dicit igitur;* Et tres sunt qui testi. dant in terra, *veritatem filij Dei manifestando.*

18 Spiritus. *i. anima Christi, in qua ad limbum patrum descendit, & eis se manifestauit ostendendo suam deitatem, & paternalem proprietatem, extunc enim Deum clare viderunt. Propter quod Dominus dixit latroni, Luc. 23. f.* Hodie mecum eris in paradiso.

19 Aqua & san. *Quia veritatem manifestant in Ecclesiæ sacramentis habentibus efficaciam ex ipsis, quæ quidem sacramenta conferuntur in fide, & confessione Trinitatis.*

20 Et hi tres vnũ sunt. *Quia conueniũt in assertione vnius veritatis.*

21 Si tes. *Hic ponitur quarta manifestatio quæ fuit per sensibilem vocem. Nam in baptismo Christi, & eius transfiguratione audita fuit vox sensibilis patris dicentis de Christo.* Hic est filius meus dilectus. *hic singulariter dicitur; per hoc ostendens quod ipse solus est eius naturalis filius, & per consequens vnus cum ipso in natura, & persona distinctus, cæteri vero qui plurificantur sunt eius filij adoptiui. Dicitur ergo;* Si testi. ho. acci. *Accipitur hic si pro quia, nam testimonium hominum recipimus, tanquam sufficiens in rebus humanis.*

Digitized by Google

Dei perhibet; *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis.* Qui etiam inducit filium loquentem, *Dominus dixit ad me filius meus es tu.* Maius testimonium præcursoris, qui ait; *Ego baptizo vos aqua, ille baptizabit vos Spiritu sancto.* Sed maius est testimoniũ patris qui spiritum quo semper plenus erat, in eũ visibiliter misit, quasi dicat. Si creditis hominibus prenunciantibus aduentum, credite patri testificanti aduenisse Christum.

Psal. 2. b. Matt. 3. c.

✠ Cyrillus Alexandrinus. Testimonium autem pater perhibuit filio per spiritum, & per vocem. Quia enim est filius eius secundum veritatem, testificatus est quod potuit ipse spiritum suum sanctis suppeditare, & propter illum virtutes operari, quapropter dicebat; Ille me clarificabit. Testatus est autem, & alio modo. Glorificauit enim eum in Iordane, dicens; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Quicunque igitur separant illum, dicunt non esse filium verum eum qui ex muliere: referunt autem filiationis nomen ad nudum, & solum filium ex Deo, mendacem faciunt patrē. Incarnatum enim verbum monstrauit in Iordane, & tunc testimonium perhibuit ei spiritus, quod & Deus sit, & filius, & vere.

† Ioann. 3. d. Lib. de recta fide ad regin.

✠ Idem. Porro pater cœlestis nihil, nisi salutē petens, & homines ad fidem adducere, ne credatur illi Christus esse contrarius, & alienus, voce cœlo delapsa testimonium illi perhibet.

Lib. 8. in Ioan. c. 15.

a *Qui credit in filium Dei.* Intelligit patrem veracem in testimonio filij, qui non credit dicit patrem mentitum. Frustra igitur dicunt Iudæi se credere in patrem, qui contemnunt Christum.

b *In filium.* Quia pater testatur de filio, credamus in filium, quia qui credit in filium, ita vt bene operando tendat in ipsum filium, habet testimonium Dei in se, quasi de eo etiam testatur Deus, quod ipse sic credens, erit in numero filiorum Dei, ipso filio suis ita pollicente; *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit illum pater meus.* Si ergo Deum testem tuæ fidei habueris, quid te hominum infamia, vel persecutio lædit? *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

Ioan. 12. d. Rom. 8. f.

✠ Hilarius. Scribendi Euangelij non aliam (Ioannes) pertulit causam, quàm vt omnes crederēt Iesum esse Christum filium Dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, ea demũ fides est non Christum tantũmodo, sed Christũ filium Dei credidisse, non est nomen filij in Christo vnigenito Deo ex adoptionis cõsuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in nominis cõfessione est, quæro cur in nomine veritas non sit, quod si in nōie veritas est, qua auctoritate creatio esse dicitur, cum nō creationis confessio salutem sit præstatura, sed filij: Hæc igitur salus vera est hoc perfectæ fidei meritũ, Iesum Christum filium Dei credidisse. Nō enim est in nobis dilectio ad Deum Patrem, nisi per filij fidem.

Lib. 6. de Trinit.

a ¶Melius accipiendum. ¶Per quod probo. ¶Scilicet, quia test. est.

accipimus, testimonium Dei maius est. Quoniam hoc est te-[1]

a ¶Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.

stimonium Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio[2] suo. † Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.[3]

a ¶Sed. ¶Dicit non esse filium, vel minorem patre. b ¶Dicendo, Ego & pater vnum sumus. ¶In hoc mendacem.

b Qui vero non credit in filium, mendacem facit eum, quia nō[4][5]

a ¶Tu es filius meus dilectus: in te complacuit mihi. Et in passione: Clarificaui, & iterum clarificabo.

credit in testimonio quod testificatus est Deus de filio suo.[6]

c Et hoc est testimonium: quoniam vitam æternam dedit no-[7]

¶Credendo, & imitando.

d bis Deus, & hæc vita in filio eius est. Qui habet filium[8][9]

¶Sed.

Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non ha-[10][11]

¶His debetis adhibere fidem, quia. a ¶Vt certi sitis futuræ vestræ beatitudinis. ¶Ne seducamini fraudibus eorum, qui negant Christum esse filium Dei, quia merito fidei vitam habebitis.[12][13]

e bet. Hæc scribo vobis, vt sciatis: quoniam vitam habetis[14]

*credentibus in nomen filii dei

maius est, quia

c *Et hoc est testi.* De filio testatus est, & etiam de nobis filijs adoptiuis, quod per filium suum vnicum etiam nobis iam in spe, quãdoque in re vitã æternam daret.

d *Et hæc est vita.* In fide, & confessione nominis, in perceptione sacramentorum eius; quia nemo venit ad patrē, nisi per eum. *Et non est aliud nomen in quo oporteat nos saluos fieri.* Et ne parum videretur dixisse vitam esse in filio, addit, ipsum filium esse illam vitam. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in se, qui dat suis vitam æternam.

Ioan. 14. c. Act. 4. c.

✠ Tertullianus. Viderint igitur Antichristi, qui negant patrem, & filiũ. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, & negãt filium, dum eundem patrem credunt, dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Qui vero confessus fuerit Christum filiũ Dei (non patrem) Deus in illo manet, & ipse in Deo. Nos credimus testimonium Dei, quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet, nec vitam habet. Non habet autem filium, qui eum alium quam filium credit.

Lib. aduersus Praxeam cap. 30.

e *Hæc scribo vobis, vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, &c.*

✠ Oecumenius. Tanquam in epilogo summatim prædicta repetit, & ait, Scripsi vobis hæc, tanquam hæredibus vitę æternæ, nequaquam enim hæc scriberentur his qui non viuet ent secundũ spem vitæ æternæ; qa neq; sancta dare canibus, neq; margaritas spargere coram porcis, laudem promeretur. Tanquam hæredibus ergo vitæ æternæ scribens, repetit breuibus, vt diximus. Primum ꝙ firmiter credere oporteat in nomen filij Dei, hoc est in traditum nobis ab illo diuinum cultum. Nam hoc significare vult nomē filij Dei, sicuti diximus, cui videlicet viam parat ipsa sacri baptismatis gratia. Deinde quod huius indubitatæ fidei, nullum sit aliud signum, nisi fiducia, quam per irreprehensibilem fidem, reperimus apud ipsum, sicut etiam in superioribus diximus.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Testimonium Dei maius est *Id est, certius, nam ei non potest subesse falsum, sicut subesse potest testimonio hominum, & per consequens est magis credibile in rebus diuinis, quam testimonium hominum in humanis.*

2 Quoniam testificatus est de filio suo. *In transfiguratione, & baptismo, vt prædictum est.*

3 Qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se. *Id est, effectum illius testimonij.*

4 Qui non credit filio. *Doctrinæ eius acquiescendo.*

5 Mendacem facit eum. *Scilicet, Deum patrem, qui dixit testificando; hic est filius meus dilectus, & adiunxit, Ipsum audite, vt habetur Matth. 17. ideo subditur.*

6 Quia nō credit in testimonio quod testificatus est Deus de filio suo. *Et patet ex dictis.*

Diuisio.

7 Et hoc est testimonium. *Hic consequenter ponitur prædictæ manifestationis intentio, & primo ex parte Dei testificantis, secundo ex parte Ioannis scribentis, ibi;* Hæc scribo vobis. *Circa primum sciendum, quod prædictæ manifestationis intentio ex parte Dei est, quod homines per hoc consequantur æternam vitam, & hoc est quod dicitur:* Et hoc est testimonium. *id est, intentio eius, siue finis.*

8 Quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. *Si enim accipiatur vita beata formaliter, quæ est visio, & fruitio diuina, sic dedit eam in præsenti in spe, & in futuro in re, & de præsenti illis qui iam sunt in beatitudine, si autem accipiatur vita beata obiectiue, sic filius Dei ratione Deitatis est ipsa visio beata principaliter, in cuius aspectu Beati reficiuntur interius, & ratione humanitatis secundario, in eius aspectu reficiuntur exterius, sicut dicit Augustinus super Ioannem. Et sic quodammodo dedit nobis vitam beatam, quoniam dedit nobis filium suum verum Deum, & hominem, ideo subditur.*

9 Et hæc vita in filio eius est. *Scilicet, obiectiue.*

10 Qui ha. fi. *Per fidem charitate formatam.*

11 Habet vi. *Scilicet, beatam in spe, & si habet filium per visionem, & fruitionem, habet eam in re.*

12 Qui non ha. fi. Dei. *Hoc modo, vel illo.*

13 Vitam non ha. *Consimiliter, quia sicut affirmatio sequitur ad affirmationem, ita negatio ad negationem.*

14 Hæc scri. *Hic consequenter ponitur intentio Ioannis scribentis, & primo quantum ad bonum habendum, secundo quantum ad iam habitum, ibi;* Scimus quia. *Prima in duas, secundum duplex bonum consequendum, secunda ibi;* Et hæc est. *Circa primum sciendum, quod voluntas Beati Ioannis conformis erat voluntati Dei testificantis, & ideo intendebat, quod illi quibus scribebat, per hoc vitam beatam consequerentur, ideo dicit;* Hæc scri. vo. &c. *qui creditis fide per dilectionem operante.*

Diuiso.

Digitized by Google

a *Et hæc est fidu.* Multipliciter eadem quę supra promiserat, inculcat, vt nos ad orandum viuacius excitet.

Ioan.3.d b *Secundum volun.* Vt quod velit rogemus, vel quales nos eē desiderat ad rogandum veniamus. Si volumus nostrā salutē, & proximorū, non discordemus a voluntate Dei. Si volūtas nostra per ignorantiam a volūtate Dei recedit: bona voluntas Dei nostram stultam corrigit, vt Apostolo Paulo cōrigit. *Secundum volun.* Non secūdum nostra carnalia desideria, quia quid oremus, sicut oportet, nescimus, nisi ipse suam ostendat voluntatem, qui melius quam nosipsi nostram intelligit vtilitatē. Si petimus secundum voluntatem eius, impetramus, sicut quando petimus pro fratre pro quo est petendum.

c *Scimus quon. &c.* Quia scimus quoniā habemus ab eo petitiones quas petimus, nihil petamus, quod ei sit aduersum, nihil nisi quod nos docuit, quod nobis inspirauit, petamus; & si in aliquo erramus, statim corrigimur.

†& vt credatis | †De pęn. dist. 1. c. importuna. in fi. | †De pę. dis. 3. c. ille rex tantus. | †De pę. dis. 2. cap. si enim. in prin.

a ¶Et non tantum in futuro bona cœlestia sperare debetis ex fide Christi, sed etiam in hac vita est fiducia, quod impetrabimus, quicquid salubriter petierimus.

a æternam, † qui creditis in nomine filij Dei. Et hæc est fiducia 1
b quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus se- 2 3

a Qui dixit. Primum quærite reg. Dei, & o a.vo. b Et non modo in futuro tempore audiet, sed etiam scimus quod quotidie audiuit, & audit, & per hoc quod modo audimus sumus certi de futuro. Et non tantum in futuro tempore, dando effectum petitioni.

c cundūm voluntatem eius, audit nos. Et scimus, quia audit 4
nos quicquid petierimus. Scimus, quoniam habemus peti- 5 6

Per confessionem, vel alio modo. Non criminaliter, vel non vsque ad mortem.

d tiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum pecca- 7

Pro eo. A Deo. a Pro oratione sua. b Et dico.

re peccatum non ad mortē, petat, & dabitur ei vita peccanti 8

a Non criminaliter. Sed. b Vsque ad mortem vitæ. b Quia quod in hac vita non corrigitur, eius venia post mortem frustra postulatur potest, & de omni criminali accipi quicquid ab æquitatis ratione discrepat inter peccata numeratur, sed minima iustis non obsunt, sed quædam ab omni iustitia ita discordant, ut nisi corrigantur mergant in pœnam. 9 10 11

e nō ad mortē. † Est peccatū ad mortē, nō pro illo dico vt roget 12
f quis. † Omnis iniquitas peccatū est & est peccatū ad mortem. 13

Qui semen Dei habet in se, non potest peccare ad mortem, simul enim non potest operari iustitiam, & peccatum. 14 15

g h † Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, 16

separat animam a corpore.

✠ Oecumenius. Hoc solum peccatū ad mortem est, quod ad pœnitentiam non respicit: quo cum ægrotasset Iudas in sempiternam mortem abductus est. Sed & illi peccant ad mortem, qui iniuriarum sunt memores. Nam viæ eorum, q memores sunt iniuriarum tendunt ad mortē, ait Salomon. Neque hi enim respiciendo conuertūtur, iniuriæ memoriam retinentes, & seruantes iram aduersus proximum, sed sine pœnitentia peccant.

Est peccatum ad mortem. Dominus pro persecutoribus orare iubet, hic dicit nō orādum pro quibusdam, quia sunt in fratribus peccata quæ inimicorum persecutione sunt grauiora. Peccatum fratris est ad mortem cum post agnitionē Dei quæ per gratiam data est, aliquis oppugnat fraternitatem, & aduersus gratiam, qua reconciliatus est inuidiæ facibus agitatur. Est peccatum non ad mortem, si quis amorem a fratre non alienauerit, sed per aliquam infirmitatem animi officia fraternitatis non exhibuerit, vnde Christus; *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Nondum enim per gratiam spiritus participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Sic & Stephanus orauit pro illis qui gratiam Dei non acceperant. Paulus pro Alexandro non orat, quia cum iam frater erat, fraternitatem impugnabat. Pro illis qui timore succubuerant, orat. vnde: Omnes me dereliquerunt, sed non illis imputetur.

Luc.23.e | Act.7.g | 2.Tim.4.c

✠ Didymus. Qui experimento artis agnoscunt, quomodo operis alicuius quæque necessaria corrigantur, spem habent optimam, vt dum opus fuerit, hæc adimplere possint. Quia igitur etiam sacri viri, Ioannes, & qui cum eo Apostoli ipsis operibus agnouerunt, quoniam crebro postulantes Deum quod ei esset gratum, & acceptabile, perceperunt præsumunt, quia quoties ita petierunt, quæ cupiunt Deo annuente merebuntur. Habentes enim scientiam, munificentissimus, atque largissimus Deus est, & petitiones secundum voluntatem suam habitas confert, multam fiduciam conceperunt apud eum, tanquam filij apud patrem. Quapropter confidunt se percipere pro quibus rogantur, certe scientes, quoniam audit eos cum præstari sibi poscunt quæ illi grata noscuntur.

d *Qui scit fratrem.* Loquitur de quotidianis, & leuibus peccatis, quæ sicut difficile vitantur, ita facile curantur; Si dicto, vel cogitatu, vel obliuione, vel ignorantia peccasti, confitere fratri, sicut Iacobus docet, *Postula vt pro te interueniat.* Et si ille iterum tibi confitetur, tu etiam pro illo interueni. Hic sufficit Dominica oratio, & mutua confessio leuis est pœnitentia. Porro si graue peccatum fuerit, induc presbyteros Ecclesiæ, & ad illorum examen castiga te.

Iac.1.a | Iac.5.e | Peccatum ad mortem.

e *Est peccatum ad mortem.* Quod separat a Deo, sicut mors separat

f *Omnis iniquitas peccatum.* Omnis. Q. Vere orandum est pro peccantibus non ad mortem, quia multis peccatis occupantur omnes, & nemo potest esse sine peccato, quia omnis iniquitas est peccatum. Sed supra alia est peccatum ad mortem, quod non humana fragilitate committitur, & ideo oratione iustorum non purgatur; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Iob 15.b secundum al literam. supra 3.a 1.Cor.15.f

g *Omnis qui natus est.* Qui natus est ex Deo, non peccat ad mortem: qui non est natus, peccat. sed nos sumus de illis qui nati sunt ex Deo, ideo non peccabimus, non tangemur ab hoste, sed mundi amatores sunt subiecti maligno hosti.

h *Non peccat.* Dauid grauiter peccauit, sed quia ex Deo natus est, ad societatem filiorum Dei pertinebat, non peccauit ad mortem, sed veniam pœnitendo meruit.

✠ Didymus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In nomi. fi. Dei. *Si tamen perseueretis.*

2 Et hæc est fidu. *Hic ponit secundum bonum consequendum, scilicet, orationum suarum effectum, & primo illud ponit, secundo circa hoc quandam distinctionem facit ibi:* Qui scit. *Circa primum dicit:* Et hæc est fidu. quam ha. ad de. *Scilicet, ad Dei filium.*

3 Quia quod pe. secun. vo. *Scilicet, beneplaciti.*

4 Audit nos. *Non tamen semper statim, sed tempore competenti.*

5 Et sci. quia au. &c. *Quod est intelligendum quando petitio est pia pro se, & perseuerans. his enim concurrentibus semper exauditur, & sic est intelligendum quod subditur.*

6 Scimus, & cæt. *Quia repetitio est eiusdem ad maiorem assertionem.*

7 Qui scit. *Hic consequenter circa petitionem pro peccatoribus facit quandam distinctionem, dicens;* Qui scit fra. suum peccare pecca. non ad mortem. *id est, excludendo impœnitentiam finalem, qua quis moritur, & in peccato mortali peccat.*

8 Petat. *Orando pro eo.*

9 Et dabi. ei vita. *Scilicet, gratiæ, quia talis peccator in gratia moritur, de quo hoc scitur, tamen quod sit peccator non ad mortem, sciri non potest, nisi per diuinam reuelationem.*

10 Est pecca. ad mor. *Scilicet, finalis impœnitentia, qua quis in mortali peccato moritur.*

11 Non pro illo di. vt ro. quis. *Quia non est orandum pro damnatis. Et si ipso viuente sciretur, quod esset de præscitis, similiter non esset pro eo orandum, vt pœnam æternam euaderet, prout dicunt aliqui. Posset tamen orari pro eo, vt minus peccaret; & per consequens minus puniretur in inferno, sed quia hoc nescitur, quia quilibet peccator quandiu viuit potest redire ad gratiam, ideo pro omnibus peccatoribus adhuc viuentibus est orandum.*

12 Omnis iniquitas. *Id est, transgressio diuinorum præceptorum, quæ continent æquitatem iustitiæ.*

13 Peccatum est. *Mortale.*

14 Et est peccatum ad mortem. *Si quis in eo perseueret vsque ad finem vitæ inclusiue.*

15 Scimus. *Hic ponitur intentio Beati Ioannis circa bonum iam habitum: & est duplex, secundum ponitur ibi;* Et scimus. *Intentio vero Beati Ioannis est assecurare filios Dei per adoptionem de vitatione peccati mortalis, si voluerint per donum gratiæ quod iam habent, ideo dicit:* Scimus quod omnis qui natus est ex Deo; *per gratiam baptismalem.*

16 Non peccat. *Quandiu in ea stat, & intelligitur de peccato mortali quod non potest stare cum gratia.*

10 Est

Digitized by Google

A ✠ Didymus. Quoniam qui nascitur ex Deo, semen eius habens in semetipso peccare nō potest, dum hoc primitus scripsisset, nec erronee nunc ait, sciendum quod non peccat, qui natus est ex Deo. Si enim faciendo iustitiam habet, vt sit ex Deo, simul autem esse peccatum, & iustitiam impossibile est. Palam est igitur, q̄ dum sic operatur, homo iustus est, & non delinquit.

a *Sed generatio Dei conseruat eum.* Quia voluntarie, & nō naturaliter filius est Dei homo huiusmodi, competenter adiecit, *Sed generat. &c.* Qui in generatione Dei perseuerant, peccare nō possunt, neque a maligno contingi. Quō dies, & nox misceri nequeunt, sic iustitia, & iniquitas, malignus & generatio Dei. Tangit ergo aliquos malignos lædens, & affligens, sed non ad malum eorum.

(margin: † qui genitus est ex Deo seruat seipsum; * Iesu Christo)

Gratia quā renati sunt secundum propositum quo vocati sunt Sancti, seruat ne committat peccatum ad mortem, etsi in quibuslibet humana fragilitate delinquerit, ne a maligno hoste possint tangi, defendit.

a sed † generatio Dei conseruat eum, & malignus non tanget 1 (Renati in baptismo.)
b eum. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in 2 3 (a Per carnem, non nisi propter nostram salutem.)
c maligno positus est. Et scimus quoniam filius Dei venit, & 4 5 (a Credentibus. b Credendo verum Dei filium. c Amando.)
d dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus 6 7 8 (Vt membra. a Per hoc erimus Dei in Deo viuentes sine fine, in viuente sine initio, vel termino.)
e in vero filio eius. * Hic est verus Deus, & vita æterna. Filioli, 9 10 (a Sicut vasa sancta.)
f custodite vos a simulacris. 11 12 13

b *Et malignus non tanget eum.* ✠ Didymus. Deinceps dum præmonuisset, quoniam voluntarie, & non naturaliter filius est Dei homo hmōi cōpetenter adiecit. *Sed seruat semetipsum, & malignus non tangit eum.* Si ergo propterea malignus non tangit eum, quod seruat semetipsum, nō ex natura, sed accidenter habet, vt non delinquat. Si quis autē semetipsum seruat orat diuinitus custodiri, vt intactus pmaneat a maligno. Præceptum namq; custodiæ, quæ studio nostro fit, hoc est, quo ait; custodi cor tuum, & post pauca custodite vos ab idolis. Custodiæ vero diuinæ exemplum est quo ait; Domine seruabis nos, & custodies nos. Et illud; Sub vmbra alarum tuarū protege me. Et illud; Pater sancte custodi eos. Tangit autem aliquem malignus lædens, & affligens eum, quod manifestū est, ex eo quod ait; Non continget te malum, & ex eo quod dictum est a Deo benefactoribus: Qui tetigit vos (vel vt alij qui tetigerit) tangit pupillam oculi mei. Quibus & illud concordat, Nolite tangere Christos meos.

(margin: 1. Ioan. 5; Psal. 16.; Ioan. 17.; Zachar. 2; Psal. 104)

c *Et mundus totus.* Non solum mundi amatores, sed etiam nuper nati, qui non habent discretionem boni, & mali, propter primam præuaricationem pertinent ad regnum diaboli, nisi gratia Dei eruantur a tenebris.

C ✠ Oecumenius.

D ✠ Oecumenius. Dicit autem mundum eos qui bonis operibus non tradiderunt seipsos in adoptionem Dei.

✠ Cyrillus Alex. Illuminat enim filius, repellit autem gratiam creatura, quæ intelligendi acumine, vt natura Deū cognosceret, sibi dato abusa est, & vt prodiga ad creaturas vim inspiciendi cōuertit.

(margin: Lib. 1. in Ioan. cap. 11.)

✠ Didymus. Non enim per hæc arbitrandum est, dum arguit vtrq; opera maligna, & scandala manifestat, & odiri dicit discipulos suos a mundo, quod de cōstitutione terræ, & cœli, & q̄ in his sunt hæc dicat. Maligni namque, & venefici, & concreptores odij homines sunt, qui per Dominica verba significantur. Hos igitur arguit p malignis operibus, quos etiam notans, dicit esse de scandalis, & habentes odio sanctos viros.

E d *Et scimus quo.* Nemo sine diuina cognitione ad vitam eternam peruenire, nemo cognoscere sine gratia Dei potest, q nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, & patrem, & filium. Vtrumque enim filius reuelat, qui carne visibilis apparens, diuinitatis arcana per Euangelium mundo patefecit.

(margin: Matt. 11. d)

e *Filioli.* Et quia verum Deum, & verum hominem cognoscitis, & vitā æternā expectatis, custodite vos a doctrinis hereticorū, qui speciē sanctitatis sibi assumunt, qui prauis dogmatibus gloriā incorruptibilis Dei in similitudine corruptibilium rerum mutant. Auaritia enim est simulacrorum seruitus, qui etiam mundum Deo præponunt, idololatræ sunt.

(margin: Ephes. 5. b)

f *Custodite.* Cum testimonium perfectionis in multis perhibuerit illis, potest tamen timeri, ne aliquis nuper conuersus reliquias superstitionis mente retinuerit.

✠ Oecumenius. Interrogarunt nonnulli. Si ad perfectos hæc scribit, quam ob causam nunc iubet, vt sibi caueant ab idolis? Dicimus ergo quòd quia vniuersæ Ecclesiæ hæc scripsit, quæ non tota constabat ex populo selecto, sed etiā erant aliqui in ipsa, qui segnioribus afficerentur, his ergo præcipit omnia respiciens ad eorum lubricitatem. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed generatio Dei. *Id est, ipsa gratia per quam constituitur in quodam esse animo supernaturali.*
2 Conseruat eum. *Quantum est de se.*
3 Et malignus non tanget eum. *Inducendo ad mortale peccatum, nisi voluntarie declinet a statu gratiæ, subijciendo se maligno per peccatum mortale ex liberi arbitrij defectibilitate.*
4 Scimus quoniam ex Deo sumus. *Si hoc referatur ad Apostolos qui erant in gratia confirmati, & de hoc per reuelationem certificati, istud poterant scire per certitudinem. Si autem referatur ad alios iustos, est per probabilem coniecturam, sicut dictum est supra.*
5 Et mundus totus. *Id est, homines in delectabilibus mundi finem suum ponentes.*
6 In malig. *Id est, in malo igne concupiscentiæ,* positus est.
7 Et scimus. *Hic ponitur secundum bonum habitum, scilicet Dei cognitio, cum dicitur;* Et scimus quo. filius Dei ven. *in mundum.*
8 Et dedit no. sen. vt co. ve. Deum. *Hoc enim dedit apostolis quando aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, Luc. vlt. g. Alijs autem fidelibus dat sensum cognoscendi Deum per fidem, quam habens scit se habere illam: saltem illam quæ est ex auditu, quamuis nesciat se habere charitatem.*
9 Et si in ve. fi. eius. *Ei adhærentes per fidem. Apostoli vero cognouerunt se esse in eo per fidem charitate formatam, & hoc certitudinaliter: alij vero iusti coniecturaliter.*
10 Hic est ve. Deus. *Scilicet, filius, qui est vnus Deus cum patre. In hoc excluditur error omnium negantium Christi veram Deitatem.*
11 Et vita æterna. *Scilicet, obiectiue, vt prædictum est eod. cap. Vltimo dicit.*
12 Filioli custo. vos a simu. *Id est, a cultu idololatriæ, per hoc insinuans, quod diligenter studeant in cultu vnius veri Dei inseparabiliter permanere.*
13 Amen. *Hoc dicitur ad præcedentium confirmationem.*

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Omne quod natum est ex Deo, &c.
Circa hoc quod dicitur hic: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra: attēdendum est, quod Apostolus supra Hebr. 11. f. dicit de Sanctis, quod per fidem vicerunt regna. Vnde consideranda est differentia inter istas duas victorias quæ fiūt per fidem, quia per vnam dicuntur vinci regna: per aliam dicitur vinci mundus. Ad quod sciendū, quod antiqui, scilicet, patres sub vet. Testa. existentes per fidem vincebant regna, sicut Moyses Aegyptū, Iosue Chananæam, Dauid Idumæam, & huiusmodi, quę sunt regna particularia, & hoc patet in historijs vet. Testa. Sed Sancti sub no. Test. in primitiua ecclesia existentes, nō solum per fidem vicerunt regna, sed & mundū, & ideo de eis dr: Hæc est victoria quæ vincit mundū, fides vestra. Cuius ratio est; nam ille iustus q tormenta mundi vsque ad mortem patiēdo inuiolabiliter in fide manet, non solum vnum regnum, vel plura regna vincit, sed mundum. Mundus enim congregatus non posset amplius facere contra vnum hominem quam ipsum multipliciter torquere. & finaliter interficere, & ideo Sancti qui ista sustinuerunt per fidem totum mundum vicerunt, superando omnia quæ mundus cōtra illos posset facere: iuxta illud Luc. 12. a. Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Antiqui tamen qui huiusmodi doctrinam non habuerunt explicitam verbo, nec exemplo expertā, licet per fidem vicerunt regna aliqua, vt dictum est, non tamen mundum per hoc vicerunt, quia forte diceretur, quod si plura regna fuissent cōgregata cōtra eos, nō potuissent ea vincere, sicut illa pauca vicerunt, vnde notanter dicitur de illis, quod per fidem vicerunt regna, non mundum, de nouis vero dr, Hęc est victoria quæ vincit mūdum, fides vestra. Et de ista materia vide plenius in additione supradicta ad Hebr. 12.

Digitized by Google

Incipit argumentum in secundam epistolam eiusdem.

Usque adeo ad sanctam fœminam scribit, ut eandem dominam non dubitet literis appellare, eiusdemque filiis testimonium, quod ambulet in ueritate, perhibet.

Incipit epistola secunda Ioannis apostoli.

A Senior Elc. &c. De Auctoritate trium sequentium epistolarum.

Canon. Apostolorum. Sūt omnibus uobis clericis simul & laicis venerādi, ac sacri libri, veteris, quidē testamēti, Mosis quinque &c. nostra vero, hoc est, noui testamenti, euangelia quatuor, Pauli epistolæ quatuordecim. Petri epistolæ duæ. Ioannis tres Iudæ vna, &c.

B * Hie. Iacobus, Petrus, Ioānes & Iudas Apli septem epistolas ediderunt tā mysticas, quā succinctas & breues pariter & longas, breues in verbis, longas in sententijs, ut rarus sit qui non earum lectione cæcutiat.

* Aug. Totus canon sacrarum scripturarū his libris continetur quinque Moyseos, &c. noui autē testamenti, quatuor libris euangelij, quatuordecim epistolis Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, &c.

* Damascenus. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor euāgelia, Acta Apostolorum, septem catholicæ epistolæ, vna Iacobi, duæ Petri, tres Ioannis, Iudę vna, &c.

* Concilium Laodicenum. Non oportet psalmos ab idiotis compositos & vulgares in Ecclesiis dici, neque libros qui sunt extra canonem legere, nisi solus canonicos noui & veteris testamenti. Quæ autē oporteat legi, & in auctoritatem recipi hæc sunt, Genesis, Exodus, &c. noui testamenti quatuor Euangelia, &c. canonicę epistolę septem, Iacobi vna, Petri duæ, Ioannis tres, Iudæ vna, &c.

* Concilium Carthaginense. Placuit vt præter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem scripturæ canonicæ. Genesis. Exodus, &c. noui Testamenti, euangeliorum libri quatuor, &c. Pauli epistolæ quatuordecim, Petri apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iudæ Apostoli vna, & Iacobi vna, &c.

* Augustinus. Hanc epistolam senior factus Dominę scribit & liberis eius. Cum enim videret liberos huius recte in fide conuersari, multos autem seductores circuire qui dicerent, aduentū Christi in carne non esse factū, epistolam hāc C scribit, & principio quidē laudat quod liberi eius bene conuersaretur, deinde docet fidei nostræ mysterium nō esse recēs. Hortatur iterū ad dilectionē, & vt maneāt in doctrina quæ ipsis erat tradita. Deinceps docet eos Antichristū esse, qui Christū in carne nō venisse dicat. Denūciat aūt illis, ne eos qui huiusmodi sunt, in domū suā quisquā recipiat, neq; salutē illis dicat, atq; ita terminat epistolam.

Canon. 84. — 15. dist. cap. legimus — Epist. ad Paulinum. — †nobis, & nobiscum — L. 2. de doc. Christi. cap. 8. — Lib. 4. orthod. fid. cap. 18. — Cap. 59. — Tertiū. ca. 47. — In Synopsi

Incipit epistola secunda beati Ioannis apostoli.

SEnior [a] Electæ [b] dominæ & natis eius; quos [a] ego diligo in veritate, e[b]t non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt veritatem, propter veritatem quæ permanet in † [a] uobis, & uobiscum erit in æternum. Sit [a] uobiscum gratia [b] & misericordia [c], pax a deo patre, & a [d]

> a Ego senior tam ætate quam moribus vel sapientia scribo. b Proprium est. c Tam natura quam fide.
> a Vero amore vel quia perseueratis in veritate. b Vt sit maior auctoritas.
> a Qui Deum eligunt ad imitandum, & solum Deum operibus charitatis quærunt. b Non ob aliam causam uos diligimus, nisi propter veritatem fidei, quæ inexpugnabilis perdurat.
> a Vsque in finem vitæ, uel durans in æternum.
> a Perseuerans. b Remissio peccatorum. c Si post baptismum in aliquo lapsi estis. d Ne amplius Deum uel fratres offendatis.

Cū quidā dubitēt, vtrū hę duę epistolæ sint Ioānis apostoli. Per hoc autē quod sunt similes primæ, & in verbis & in simili assertione fidei & charitatis aduersus hereticos, probātur esse apostoli, non Ioannis presbyteri. Presbyterū autem scribit hic seipsū & nō apostolum, neq; seruū Iesu Christi, quēadmodū reliqui apostoli. Siquidē apostolū nō scribit se, eo fortassis quod nō primus in Asia prædicasset euāgeliū, sed post Paulum, neque in trāsitu, sicut ille, qui percurrebat Euāgelij circuitū sed manēs ibi, & pręsens pręsentibus exponebat sermonē. Sed neque seruum Iesu Christi. confidebat enim, eo quod plurimum diligeretur, se extra seruitutis esse timorē. solum autē voluit se appellare presbyterum, siue quod iam senior esset, dum has scriberet (nā id significat Presbyter) aut etiam episcopum vocans seipsum nomine presbyteri, cū illo tēpore nomen presbyteri solitū esset et de episcopis dici, quemadmodum & ex Actis manifestum est, quæ scripsit beatus Lucas, & ex epistola Petri.

Oecumen. — Act. 20. 1. Petr. 5.

Scribit autē ad quādam Babylonicā quę proprio nomine Electa vocabatur, monens ipsam & natos eius, ne propter hæreticos discedāt a proposito fidei. Per hanc Electā significatur vniuersalis mater ecclesia. Per filios eius, minores ab ecclesia geniti in fide. Scribit ergo vniuersali ecclesiæ, non esse fidei perfectione extra charitatem, & hęreticos detestatur qui diuidunt Iesum Christum.

b *Non ego.* Scripturus cōtra hæreticos qui a veritate exciderunt, dicit omniū qui veritatem nouerunt vnam dilectionē in sanctos esse, vt similitudine catholicorū ab hęreticorum deterreat societate. Omnes fideles in veritate consentiunt, hæretici in erroribus displicent.

c *Et a Christo.* Erant tunc temporis hæretici qui negabant dominum Iesum verum Dei filium, quos confutat.

Expositio venerabilis fratris Nicolai de Lyra in secundam epistolam Ioannis apostoli.

1 SEnior Ele. do. *Postquā beatus Ioannes in epistola prima instruxit fideles generaliter, hic consequenter in duabus epistolis instruit aliquas personas specialiter. Diuiditur autē hæc epistola in tres partes scilicet, salutationem, prosecutionem & conclusionem, secunda, ibi.* Gaudsus sum. *tertia ibi.* Plura habens scribere. *In prima parte notatur primo persona salutans, cum dicitur.* Senior. *& hoc ratione ætatis prouectæ & status seu officij, illi enim qui tunc regebant ecclesias, senes vel seniores dicebantur ratione discretionis & maturitatis in moribus, inter rectores vero ecclesiarum qui tūc erāt in Asia, Ioannes erat principalior, ideo dicitur hic.* Senior. *Secundo notantur personæ salutatæ, cum dicitur.*

Diuisio.

2 Electæ do. & na. eius. *Erat enim magna & nobilis domina nomine Electa habens prolem & familiam fidelem, & ministros ecclesiæ sustentabat.*

3 Quos ego dili. in veri. *Idest, charitatiua dilectione absque fallacia & simulatione.*

4 Et non ego solus, sed omnes qui co. ve. *Idest, omnes fideles qui cognouerunt Christum, qui est ipsa veritas.*

5 Propter veritatem. *Scilicet, fidei & bonæ vitæ.*

6 Quæ permanet in vobis. *Per gratiam.*

7 Et vobi. erit in æter. *Per gloriam, quæ est gratia consummata. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.*

8 Sit vobi. gra. *Iustificans.*

9 Misericordia. *Pœnam peccatis debitam relaxans.*

10 Pax. *Idest, æterna beatitudo appetitum totaliter quietans.*

11 A Deo patre. *A quo sunt ista bona.*

12 Et a Christo Iesu filio pa. in ue. & cha. *Per quā intelligitur spiritus sanctus, cui charitas appropriatur, & sic tres personæ exprimuntur, eo quod indiuisa sunt opera trinitatis. Aliter etiam pot dici, quod per expressionē patris & filij subintelligitur spiritus sanctus qui est amborum nexus, & cum subditur.* In ue. & cha. *supplendum est, vt proficiatis in charitate & veritate, idest, in dilectione & eius cognitione.*

Digitized by Google

A a *Gauisus sum valde*. Quasi dicat q tenetis tenere, nihil aliud ab hæreticis recipite, quia in his quę hētis gaudeo nihil aliud ad salutē vobis superaddi expeto. Cum ergo gaudeā de vestro bono principio ne faciatis dolere de defectu vestro, qa vt solicitus custos omnia quæ circa vos fiunt cognosco.

* Oecumenius. Nam maximi certè causa gaudij est inuenire aliquem qui sine offendiculo gradiat recto cursu in fide Christi iuxta illius preceptum Quod est autē præceptum? Illud quod ait in euangelio Christus. Qui me diligit præcepta mea seruabit. Patrem autem vocat nunc Christum quādoquidem & ipse pater est filiorum, qui à patre suo dispēsatione quadam sibi dati sunt iuxta id quod dictū est (Ioan. 14.) B ecce ego & filij quos dedit mihi Deus. (Isa. 8.)

b *Ambulantes in ve.* Positus est Adam in paradiso, vt operaretur & custodiret illud. Operatio effectus prouectionem: custodia perfectionis ipsius statum atque constantiam designat. (Gen. 2. c.) (I 24. q. 1. c. omnis.)

* Oecumenius. Idem est ambulare iuxta præcepta, & ea seruare. Operātur namque virtutes & esse habent iuxta suā operationem. Itaque qui cessat in his progredi, neque eā seruat, aut custodit. Ambulare verò dictum est secundum profectum & augmentum. Etenim quantum quis secūdum virtutem operatur, tantum vlterius graditur maiorem honesti habitum sibi acquirens. Infinita est enim & nūquam deficiens via virtutis.

C c *Non tanquam man.* Arguit hæreticos, qui relictis quæ ab Apostolis audierant noua inducebant, & per hoc fraternæ charitatis fędera dissipabant. D

d *Quoniam mul.* Hoc de hęreticis pōt accipi, qui confitentur Iesum incarnatum. Sed vel veram eius carnem, vel veram diuinitatem, vel verum eius patrem Deum, aut aliquid tale negant. Vel potest de Iudæis accipi, qui Iesum nondum ad salutem mundi venisse denegant sed expectant venturum Antichristum.

e *Videte vos. &c.* Istis talibus ne consentiatis, sed potius attendite qualiter sitis perfecte instructi ad fidem & constantiā.

f *Mercedem.* Deum plenum cum iocunditate capiatis, perseuerando in doctrina vobis tradita, & nō consentiendo eorum errori.

E g *Et non*. Si quis separat se à diuina doctrina, vt extra rectā fidem conuersationemque mandatorum Dei sit, separat se à Deo, ne habeat Deum. Per actualem & cōtemplatiuam vitam fit alicuius Deus, qui est creator omnium.

h *Qui permanet*. Manet in euāgelica doctrina, qui secundum eā sapit & agit. Separat se ab illa qui aliter sapit & agit.

(a Qui coæternus & coæqualis patri, idest, cum patre potest & operatur. b Fidei quam in baptismo promisistis. c Dei & proximi. d In domino de uestro bono principio.)

a Christo Iesu filio patris in veritate & charitate. Gauisus sum (1)

(a Aliquos fortasse non omnes. b Quotidie proficiendo. c In vera fide.)

b valde, quoniam inueni de filijs tuis ambulantes in veritate (2)

(a Tam perfecte. b ¶ Et per ea quæ habes certificatus iam de cætero confidenter rogo vt rem debitam.)

sicut mandatum accepimus a patre. Et nunc rogo te domi- (3, 4)

c na, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod (5, 6)

(a Fidei uel à prioribus patribus. b Vt antiqua fides & dilectio illibata permaneat.)

habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum. Et hæc est (7)

(a ¶ Idest, seruemus mandata, non exeamus ad aliquos errores non cessemus ab opere uirtutum. b Idest, de ea charitate data.) (8)

charitas, vt ambulemus secundum mandata eius. Hoc enim (9)

est mandatum vt quemadmodum audistis ab initio, in eo (10, 11)

(a Et necesse est, ut perseueretis. b Prius Christiani nominis confessores. c De nostro consortio. d Ad amorem & doctrinam mundi.) (12)

ambuletis. Quoniam multi seductores exierūt in mundum (13)

d (a Nec doctrina nec uita. b Magistrum & normam sanctitatis.)

qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne: Hic (14)

(a A quibus cauete, nam hi tales sic, & qui eis consentiunt. Et ideo.) (15)

e est seductor: & Antichristus. Videte vosmetipsos, ne † per- (16)

(a Deficiendo illam mercedem quam operando meruistis: b Nitimini. ¶ In futuro, uel hic gratiam. ¶ Qui simulant se alios præire sapientia & doctrina, & ex superbia discedunt ab humili prædicatione Christi.) (17, 18)

f datis quæ operati estis, sed vt mercedem plenam † accipiatis (19, 20)

(a Per aliquam seductionem uel timorem.) (21)

g † Omnes qui recedunt, & non permanent in doctrina Chri- (22)

(a Sed si perseuerauerit usque in finem saluus erit. b Vnus enim uerus Deus sunt pater & filius, non est filius posterior non est minor patre.) (23)

h sti Deum non habent. Qui permanet in doctrina *, hic et (24)

(a Quandoquidem per hanc doctrinam & hic & in futuro Deus habetur & non per doctrinam illorum ergo. Si quis.)

patrem & Filium habet. Si quis venit ad vos, & hanc do- (25)

i (a Non tantum non assentiatis, sed nec ad horam recipiatis, ne dum hospitales esse uultis, per mala eorum colloquia corrumpantur boni mores uestri.) (26, 27)

ctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum (28)

(Marg.: † Perdamus quæ operati sumus. † Recipiamus. * Christi.)

---

i *Si quis venit ad vos, &c.* Cum Ioānes apud Ephesum balneas lauandi gratia intraret, & videret Cherinthum, exiuit, dicēs, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsę corrūpant nos in quibus Cherinthus lauatur veritatis inimicus. Fecit ergo quod docuit. Tāta n. Apostoli atque eorum discipuli tunc in religione cautela vtebantur, vt nec verbi quidem communionem cum aliquo eorum qui a veritate deuiauerant, habere paterentur. F

Nec

NICOLAVS DE LYRA.

1 Gauisus sum val. *Finita salutatione, hic incipit prosecutio, in qua primum hortatur dominam prædictam & eius domum ad bonum prosequendum secundo ad malum præcauendum, ibi.* Quoniam multi. *Circa primum sciendum, quod virtus laudata crescit, ideo beatus Ioannes vt incitet ad proficiendum in futuro laudat bonum de præterito dicens congratulando.* Gau. sum val. *domino.*

2 Quoniam inueni de filijs tuis ambulantes. *Idest, proficientes.*

3 In veritatem. *F. dei & morum.*

4 Sicut mandatum accepimus à patre. *Idest, a Christo qui est pater omnium Christianorum. Consequenter inducit ad proficiendum in melius, di.*

5 Et nunc rogo te domina. *De profectu in mandato dilectionis in qua tota lex impletur. Ro. 14. c. Plenitudo legis est dilectio.*

6 Nō tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio. *Quia sicut dictum est supra. 2. ca. mandatum de dilectione est de dictamine legis naturalis, & sic a principio conditionis humanæ, & de lege Mosaica, & sic est ab initio legis datæ, & renouatum est in lege noua, & sic ab initio legis euangelicæ.*

7 Vt diligamus alterutrum. *In Deo & propter Deum.*

8 Et hæc est charitas vt ambulemus. *Semper proficiendo.*

9 Secundum mandata eius. *Ea opere adimplendo.*

10 Hoc enim est mandatum. *Scilicet dilectionis Dei & proximi in quo implicite continentur omnia mandata quæ sunt quædam explicationes mandati dilectionis.*

11 Vt quemadmodum au. ab ini. *Vestræ conuersionis.*

12 In eo ambuletis. *Semper proficiendo.*

13 Quoniam mul. *Hic consequenter inducit ad præcauendum malum, & primo ostendit ipsum, & inducit ad cauendum, secundo tradit cauēdi modum, ibi.* Si quis. *Circa primum dicit.* Quoniam multi sedu. *Quasi dicat ad hoc monui vos in bono proficere, quia multi seductores inducunt ad contrariū, a quibus est cauendū & qui sunt illi subd. t.*

14 Qui non confi. Iesum Chri. ue. in car. *Idest, ipsum esse verum Deum ab æterno, & homi em in tempore sicut sūt Iudæi obstinati, & hæretici peruerse sentientes de Christo.*

15 Hic est sedu. *Qui sic de eo peruerse sentit.*

16 Et Antichristus. *In figura, licet non in persona.*

17 Videte vosmetipsos. *Idest, diligenter considerate & cauete.*

18 Ne perda. *Omnia opera bona.*

19 Quæ ope. estis. *Nam perduntur per corruptionem hæresis.*

20 Sed. *supple sic in bono perseueretis.*

21 Vt merce. ple. ac. *In patria, vbi totaliter satiatur appetitus.*

22 Omnes qui re. *Idest, in primo bene incedit per viam iustitiæ.*

23 Et non per. in doc. Chri. *A via iustitiæ recedendo.*

24 Deum non ha. *Per gratiam quæ perditur per vnum peccatum mortale.*

25 Si quis. *Hic consequenter tradit præcauendi modum di.* Si quis ue. ad vos. *sub specie religiositatis.*

26 Et hanc doc. *Scilicet Christi.*

27 Non adfert. *Sed magis contrariam.*

28 Nolite reci. eum in do. *Idest, nolite communicare cum eo in potu vel cibo, seu habitaculo, ne seducamini ab eo.*

In　　　　Nec

Digitized by Google

a *Nec aue ei di.* Quia signum videtur consensus erroris, hoc enim dicimus amicis quorum opera nobis placent, & vos si forte decepti non essetis, alii forsan per talem vestram familiaritatem possent decipi, qui crederent illos placere vobis, & sic crederent illis.

* CONCILIUM CARTHAGINEN. Ioannes apostolus in epistola sua posuit. *Si quis ad vos venit & doctrinam Christi non habet nolite eum admittere in domum vestram, &c.* Quomodo admittit tales temere in domum Dei possunt, qui in domum nostram priuatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine Ecclesiæ baptismo communicare possumus quibus si Aue tantum dixerimus, factus eorum, malis communicamus?

Apud Ciprian. epist. 87. hæreticis baptizandis.

Ecce prædixi vobis vt in die domini nō cōfundamini.

1 Io. 16. e. 1 Io. 4. b

a Secundum quod uox est instituta, communem se ostendit cum illo aliquin simulatio est quæ in Chrestianis esse non debet.

a nec aue ei dixeritis. qui enim dicit illi aue, cōmunicat operibus eius malignis. Ecce prædix vobis, vt in die domini

a De commonitione eiusdem rei. vel forsitan etiam de aliis.

b non confundamini. Plura habens vobis scribere, nolui per

a Per scripturam, que non adeo vos commouebit, quantum vita, & præsentia magistri.

chartam, & atramentata scribere. Spero enim me futurum

a Instruendos. a Meum. c Vestrum instruendum. uel ad os illorum peruersorum obstruendum. Illis confessis uestra fide confirmata.

apud vos, & os ad os loqui, † vt gaudium † vestrum plenum

Vel ad literam forsitan filii alterius metropolis ecclesiæ. Quod ego ex parte mea dico. † Nostrum.

c sit. Salutant te filii sororis tuæ Electæ. Gratia tecum.

Clemens Alexandrin. Tales salutare prohibet & in hospitium suscipere. Hoc enim in huiusmodi non est inhumanū, sed nec conquirere, vel condisputare cum talibus admonet qui non valent intelligibiliter diuina tractare, ne per eos trahantur a doctrina veritatis, verisimilibus inducti rationibus Arbitror autem quia, & orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quæ fit in domo postquam ab orando surgitur, salutatio gaudij est, & pacis iudicium.

Epist. ad Philipp.

* Polycarpus Abstinete a scandalis, & falsis fratribus qui in uanum portant nomen domini, qui oberrare faciunt inanes homines. Omnis enim qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, hic Antichristus est, Et qui non confitetur misterium crucis, ex diabolo Et qui detorserit eloquia domini ad propria desideria, & dixerit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primo genitus Sathanæ est. Propter qđ relinquentes vanitates multorum, & falsas doctrinas, ad illud quod traditum est nobis, a principio verbum reuertamur. Clemens

* Clemens Roman. Ipsos hæreticos qui impœnitentes fuerint segregatos a fidelibus eiicite, atq; a Dei ecclesia externite, præcipiteque fidelibus, vt ab eorum consuetudine omnibus modis se abstineant, nec sermonis cum iis, neque precum communionem habeant vllam. Ij enim aduersarii insidiatoresq; sunt ecclesiæ, qui gregem labe faciant, & hereditatē contaminant.

Lib. 7. const. apostolis. 32.

*Ignatius. Fugite impias, & Deum abnegantes hæreses, diaboli enim sunt adinuentiones, serpentis illorum auctoris, qui per mulierē seduxit Adam patrem generis nostri, fugite vero malas quoque eius soboles.

Epist. ad Tralliu.

* Athanasius. Omnia hereticorum verba suspecta sunt, & vt scriptum est impij insidias tendunt, dictaque impiorum dolosa. etiam si vel solum innuant, non tamen id faciunt sine peruersitate animi.

Serm. 4. con tra Arianos epistol. ad Tolosan.

* Martialis. Obseruate eos qui in hypocrisi loquuntur mendacium, vt vos de uia veritatis, quam cum Deo elegistis auertant in semitas incongruas iniquitatum negligentiæ. Et quāto magis per ipsos pulsat ostium mentis vestræ, Satanas volens irrumpere intro, & germen in vos pietatis obruere, eo magis solidi in charitate, & firmi in fide, & alacres in spe Dei glorię, talibus resistite viriliter, scientes quod præstabit sub omni celeritate quę vobis cōtraria sunt, Deo pro vobis pugnante: permanebunt autem in æternum, quæ per gratiā spiritus Dei constituta sunt vobis.

b *Plura ha.* Intelligite hanc admonitionem vobis fore perutilem, quia ad confirmationem illius decreui etiam venire ad vos, nec tamen ex toto interim potui silere.

c *Salutant te.* Sicut aduersariis veritatis Aue prohibet dicere, ita ē contra electos ex persona electorum salutat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nec aue ei dixeritis.* Communicando ei in verbo, & hoc est similiter propter periculum corruptionis.

2 *Qui enim di. il. aue.* communicando ei in verbis.

3 *Communicat operi. eius ma.* Idest, exponit periculo communicandi cum eo in opere maligno. Aliter etiam exponitur ista litera de hereticis ab ecclesia præcisis per excommunicationem, quia participans sciēter cum talibus incurrit excomunicationem saltem minorem, nisi in casibus concessis.

4 *Ecce prędi. vo.* Ea quæ dicta sunt, scilicet perseuerantiam in bono, & declinationem a malo.

5 *Vt in die do.* Idest, iudicij.

6 *Non confunda.* Cum reprobis, sed magis honoremini cum electis. 7 *Plura habens vo. scri.* Hęc est conclusio huius epistolæ, in qua primo se excusat de breuitate scripturæ, dicens. *Plura habens vobis scribere,* quę non continentur in hac epistola.

8 *Nolui per chartam, & atramentum scribere.* Quæ est vox mortua.

9 *Spero enim me futu. &c. & os ad os loqui.* Per vocem viuam quę habet maiorem efficaciam. Vnde dicit Hierōymus ad Paulinum de omnib. sacræ scripturæ libris. Habet nescio quid latentis energiæ viuæ vocis actus, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat.

10 *Vt gaudium vestrum plenum sit.* Ex mea præsentia, & efficaciori doctrina. Vel aliter. *Vt gaudium vestrum ple. sit.* Idest, vt per meam doctrinam perueniat finaliter ad patriam, vbi est gaudij plenitudo.

11 *Salutant te filii sororis tuæ Ele.* Habebat enim ista domina sororem eiusdem nominis cum ea, cuius filij erant cum beato Ioanne euangelista.

12 *Gratia tecū amen.* Hæc est confirmatio epistolæ, in qua Apostolus optat isti dominæ confirmationem in gratia adoptionis, tamen iste versus non est in libris correctis.

ADDITIO. I.

Secunda Ioānis. vbi dicitur in Postil. *Senior.* & hoc ratione ætatis prouectæ, & status seu officij, &c.

Beatus Ioannes tantæ humilitatis fuit, quod in libris suis, nō nominat se apostolum, nec de se dicit aliquod nomen dignitatē designans, sed nominat se in euāgelio discipulū quem diligebat Iesus non exprimens nomen suum proprium ex humilitate. Similiter in prima sua canonica non exprimit nomen suum, nec officium, nec aliquid huiusmodi, quæ omnia ad magnam pertinent humanitatem. Vnde ex hoc videtur, quod cum hic dicitur. Senior, referendū est solum ad ætatē, quæ non importat aliquā dignitatem nec statum altiorem, sed solum quandam maturitatē quæ communiter in senibus debet inueniri, iuxta illud. In antiquis est sapientia, &c. & sic non cōmendat se ex rectoria seu prælatia, sed solum ex antiquitate dierum secundum quam suis sermonibus deberēt acqescere, & sic intelligēdū est in sequēti canonica.

ADDITIO. II.

In ea. epistola. vbi dicitur in Postil. *Non tanquam mandatum nouum.*

Qualiter intelligatur, quod mandatum de dilectione Dei, & proximi nō est nouum, & qualiter debet intelligi esse nouum, habetur supra additione prima. 2. ca. vide ibi.

Digitized by Google

A

Argumentum in tertiam epistolam eiusdem.

Caium pietatis causa extollit, atque vt in ipsa pietate maneat, exhortatur: Diotrepem impietatis, & superbiæ causa obiurgat. Demetrio autem bonum testimonium perhibet cum fratribus vniuersis. D

Incipit epistola tertia eiusdem.

In Sinodo. a Senior Gaio, &c. * Athanasius. Ista quoque epistola Ioannis est, vt & inscriptio habet. Missa est autem ad Gaiũ. Et primum quidem laudat eum propter testimoniũ hospitalitatis quod habebat ab omnibus, hortaturque eum vt in proposito persistat, ac fratres recipiat, ac deducat. Accusat autem Diotrepem, quod is non solum nihil præbebat pauperibus, sed etiã alios prohibebat, ac multa nugabatur. Tales alienos dicit esse a ueritate, neq; cognoscere Deum. Demetrium vero laudat, optimum illi testimonium impendens.

B

† 93. dist. c. legimus

† vt prospere agant, & recte valeant

† Maius his non habeo gaudium

* Oecumenius. Epistola est de hospitalitate. Et primum quidem commendat Gaium pro quo ferebatur a multis testimoniũ de hospitalitate. Et exhortatur vt in eodem maneat proposito, deducendo ac humaniter recipiendo fratres. Rursum quoque ipsius commendat oblationem, & accusat Diotrepen quod nec ipse tribuat quicquam pauperibus, & alios prohibeat id facere multaque deblateret. Huiusmodi autem dicit alienos esse a veritate, & Deum ignorare. Demetrium vero commendat, optimum de illo ferens testimonium.

Gaius fide Christi suscepta, bonus in actibus prædicatores & auditores verbi Dei suscipiebat, & de facultatibus ministrabat, sicut in epistola declaratur. Commendat autem hospitalitatem, & ne ab ea desistat exemplo, & instinctu Diotrepis inuitat. Diotrepes enim asserebat inutilem esse hospitalitatem. Videtur Gaius fuisse Corinthius, vnde Paulus, *gratias ago Deo meo, quod neminem uestrum baptizaui nisi Chrispum, & Gaiũ*, Et alibi, *Salutat uos Gaius hospes meus et totius ecclesie*.

1 Cor. 1. d. Rom. 16. d.

b *Quem ego, &c.* * Oecumenius. In veritate diligit, qui secũdum Dominum diligit affectuo sa charitate. Sicut prospere agit anima tua.

* Idem. Prospere autem agit, nempe in politia, quæ est secundum euangelium.

c *De omnibus ora. &c.* Sicut nunc abundat tibi, & bona volũtas largiẽdi indigentibus, & facultas operum, ita semper virtutibus plenam domino adiuuante vitam ducere possis.

d *Gauisus sum val.* Indecẽs esset, si deficiente fide modo dolerem, de quo hactenus gaudebam & io nõ tantũ propter salutem tuam sed etiam propter meam autoritatem insiste hospitalitati.

† opto

e *In veritate ambulas.* * Oecumenius. In veritate ambulat qui iuxta simplicitatem Euangelicã ambulat. Ambulare autem nõ dicit motionem tibiarum, quũ huiusmodi gressus de loco ad locum transiens, vnus sit vniuersis animalibus pedes habẽtibus, sed ordinatum, ac temperatum progressum iuxta actem animi affectum quem pauci assequuntur etiam eorum qui intellectu non carent.

E

Incipit epistola beati Ioannis apostoli tertia.

a Senior Gaio carissimo quem ego (*Ego.*) diligo (*Non temporalium bonorum gratia, sed propter æterna.*) 1 2
b in veritate. Charissime de omnibus † orationem facio (*a Hoc a domino crebris precibus exopto, ut bene quod agis, bene perficias. b Corpore & animo.*) 3 4
c † prospere te ingredi, & valere, (*Proficit eleemosinarum operibus. Vt sicut anima ualeas, & corpore. a Interna mentis intentio. A te.*) sicut prospere agit anima tua. 5 6
d Gauisus sum valde venientibus (*Peregrinis. a Vere charitati, quæ non cessat ab opere. a Tam studiose reddunt. testimonium, quam studiosus tues ad bene operandum.*) 7
fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut 8 9
e tu in veritate ambulas. † Maiorem horum non habeo gratiã (*Secundum fidem. Vera fide.*) 10 11
f quam vt filios meos audiam in ueritate ambulantes. Charis- 12 13
g sime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc 14 15

f *Maiorem ho.* Ideo Gauisus sum quia horum fratrũ venientium non habeo maiorem gratiam idest, quando fratres veniunt ad me, in nullo facto vel verbo eorũ magis gaudeo, quã annunciant filios meos quos prædicando vel baptizando genui, veritatem recte fidei, & bonæ operationis obseruare.

* Oecumenius μειζοτέραν iuxta Græce linguæ proprietatem, non est apta dictio comparatiua, sed posuit illam tanquam exaggerationi quærens vehementiorem exaggerationem, & ita comparatiuum formauit a comparatiuo.

g *Charissimi fi.* Ideo non debes deficere ab hospitalitate, & eleemosynis, quidquid enim operaris in fratres fideliter, id est sicut fidelis, idest sicut decet fidelem facis non pro vana gloria sed fidem tuam operibus ostendis.

* OECVM. Fideliter facis hoc est vt fidelẽ decet virum. Pro

C F

Expositio Nicolai de Lyra in tertiam epistolam Ioannis.

Diuisio.

Senior Gaio. Hæc epistola sicut & præcedens diuiditur in tres partes, scilicet, salutationem, prosecutionem, & cõclusionem, secunda, ibi, *Charissime*. Tertia. ibi, *Multa*. In prima parte describitur primo salutans ex ætate & officio cum dicitur.

1 *Senior.* Sicut dictum est in epistola præcedenti. Secundo persona salutata ex nomine, & familiaritate, cum dicitur.

2 *Gaio charissimo*. Ille erat Corinthius, ille de quo dicit Paulus 1. Co. 1. b. Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum, & Gaium, de quo dicit Ro. 16. *Salutat uos Gaius hospes meus*. recipiebat enim, & sustentabat prædicatores verbi diuini, propter quod erat Apostolo charissimus. Tertio notatur affectus salutantis ad salutatum, cum dicitur,

3 *Quem ego*. Non verbo solum aut lingua.

4 *Charissime*. Hic incipit prosecutio huius epistolæ, in qua beatus Ioãnes primo monet Gaiũ de perseuerantia in bono, secũdo de declinatione a malo, ibi. Scripsissẽ, Circa primũ, vt Gaius efficacius recipiat suam monitionem, primo gratias agit de suis bonis operibus præteritis, deprecans pro futuris. di. *Charis. de omni.* Scilicet bonis operibus, quæ facis.

5 *Orationem fa. &c.* Idest, de bono in melius semper proficere.

6 *Sicut pro. agit ani*, Quasi dicat, ista, non sunt opera ficta, sicut sunt hypocritarum opera, quæ non procedunt ex conscientia & intentione recta, ideo subditur.

7 *Gauisus sum ual. ue. fra.* Idest, prædicatoribus, & peregrinis fidelibus.

8 *Et te. perhi. v. tuæ.* In fide & operibus misericordiæ.

9 *Maiorem ho. non.* idest, nihil mihi est gratiosius audire.

10 *Quam vt fi.* Non carnales, quia virgo in æuum permansit, sed spirituales.

11 *In veritate.* Per viam fidei & morum. ideo consequenter in bono confirmat eum di.

12 *Charissime.* Erga Deum & proximum.

13 *Quicquid.* Boni.

14 *Operaris.* Per baptismum regeneratos nobiscum.

15 *Et hoc.* Supple maxime est acceptum Deo. dicuntur autem hi peregrini fideles de suis ciuitatibus propter fidem Christi ab incredulis eiecti.

Qui

Digitized by Google

a *Pro no.n.eius, &c.* Qui vere sunt honorandi, non.n.pro suis sceleribus expulsi sunt a patria, sed sponte profecti sunt pro nomine Christi ampliando, & pro nomine eius patiendo.

b *Nos ergo de.* Ioannes omnia dimiserat, & se diuitib.cõmunerat. ut alacriores reddat, & promptiores ad communicendum pauperibus: Psal.16.

* OECVMENIVS. ἀπολαμβάνειν sumitur pro ὑπολαμβάνειν, i. suscipere, ueluti cum dicitur, Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam. per hoc autem instruit nos, ne egenos expectemus, donec ad nos veniant, sed accurramus, & insequamur illos, sicut Abraham, & Lot. Gen.18.16.

a *Scripsissem forsitan &c.* perseuerare debes in eleemosyna, quia utilitatem tantam in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti ecclesiæ scripsissem de commendatione eleemosynæ, sed hac necessitate dimisi, quia Diotrepes non curat nostram autoritatem. Diotrepes hæresiarcha illius tẽporis noua docendo principatum sibi usurpabat. Diotrepes speciose insulsus, siue decor insaniens interpretatur, ut perfidiam cordis etiam nomine signet. Eleemosynę cõmendatio.

d *Ecclesiæ.* illi ecclesiæ. *Quæ forsitan*, i. dubitatiue est ecclesia & ut per obseruationem eleemosynæ mereretur perfecta fieri ecclesia scripsissem.

e *Commonebo.* i. in omnium notitiã manifestius arguẽdo pducam, quorum exemplar nusquam habet, sed facit ea; & noua inuenit, garriens falsis rationib. vtens in nos confutandos & sic ad vos a fide retrahendos. Nota sicut linguas detrahentium nostro vitio non debemus excitare, ne pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt meritum nobis crescat, aliquando etiam compescere, ne dum de nobis disseminant, eorum qui audire bona poterant, corda corrumpant.

✲ Oecumenius. Si præceptum est non reddendum esse malum pro malo, quomodo iste nunc hæc comminatur? Dicimus ergo quod hoc præceptum est, ne illi reddamus malum, qui in nos ipsos solos delinquit. Nam si peccatum est aduersum nos, & fidei adfert impedimentum, referendum est tali, sicut & Paulus Ehnie, qui peruertebat uias Domini. † 24.dist.siquis

f *Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene, &cæt.* † iudicaao

✲ Didymus. Cum nulla communio sit luci ad tenebras, aut concordia Christo, cum Behal, qui bonum facit actualiter, atque contemplatiue Deum Christum habens qui est, vera lux procul est a tenebris, & Behal. quoniam contrarium est benefacienti male facere, qui malefecit per hoc ipsum opus, cum sit Behal, & tenebrarum, is non videt Deum, nec secundum qualitatem aliquam agnitionẽ habet eius. Omnis enim qui peccat, non uidit eum, nec agnouit eum, quod uero aspectu uti, vel non vti constat, cum aliquod sensibile videatur etiam ab eo, qui male facit, si aspectum habeat? Et si non uideat, qui aspectu priuatur, licet sit bonus, indubitanter ostenditur Deum non esse corpus, quando benefaciens, eo quod cor habeat mundum, uideat Deum, licet aspectu carnali priuatus sit, cum non uideat eum malefaciens, quamuis acie uehementer acuta consistat. Et ex hoc ergo (hoc est benefaciendi, & malefaciendi sermone)

---

1 *a* A quibus nihil expectas temporale. Quos non noscis. *b* Operibus misericordiæ. in peregrinos qui testimonium reddiderũt charitati tuæ in *a* Et ita exemplo tuo alii incitantur ad hospitalitatem. *b* Dum apud te sunt. Ad alia loca ad quæ uolunt ire. *c* In ministris Deum honoras.

2 conspectu ecclesiæ: quos benefacies deducens digne Deo. *a* Alienati rebus proprijs. *b* Vt anxietate famis cogerentur negare fidem *c* Suis contribulibus.

4 Pro nomine.n.eius profecti sunt, nihil accipientes a Gentili *a* Qui possimus supplere indigentiam eorum. *b* Idest, domesticos fidei. *c* Qui non sufficimus prædicare

7 bus. Nos ergo debemus suscipere hmõi, vt cooperatores si- *a* Prædicandæ fidei.

9 mus veritatis. † Scripsissem forsitan ecclesiæ: † sed is qui a- *a* Appetit. Dominari. *a* Nostram autoritatem. Nostram epistolam.

11 mat primatum gerere in eis Diotrepes, non recipit nos Pro- Quia deprauat nos, & nostra scripta. *a* Patefaciam. Mendacia, & errores asserentibus.

13 pter hoc si venero, †commonebo eius opera quæ facit, ver- *a* Quod mihi detrahit, quod hospitalitatem dissuadet. *b* Ad damnationem

15 bis malignis garriens in nos. & quasi ei ista non sufficiant ne- *a* Quod prædicat agit. Indigentes. *b* Ne impendant curam humanitatis.

18 que ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiũt phibet, & de ec- *a* Tam suscipientes, quam susceptos. *b* Non de consortio fidelium, sed de loco ubi conueniunt *c* Quicquid ille dicat, tu.

20 clesia eiicit. Charissime noli imitari malũ, sed quod bonũ est Quia.

22 Qui bene facit, ex Deo: qui autẽ male facit, nõ videt Deum

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui testimonium reddiderunt charitati.* Quam eis exhibuisti.

2 *In conspectu ecclesiæ.* Et pro hoc multi moti sunt ad simile faciendum exemplo tui.

3 *Quos benefa.* Iungatur litera. Quos.s. peregrinos cum ad te venerint. Deducens.i.tuis eleemosynis prouidens, vt inde transeant ad alia loca. Benefacies digne Deo.i.ad honorem Domini, & subditur ratio.

4 *Pro nomine enim.* i. pro fide vnius veri Dei, & non pro criminibus suis.

5 *Profecti sunt.* i. compulsi sunt exire de locis suis spoliati bonis propriis.

6 *Nihil accipientes.* i. a suis contribulibus, & ciuibus, ut dicit Glossa. non quia non possent accipere, sed quia illi nolebant dare, vt egestate compulsi redirent ad idololatriam Gentilitatis, & concludit.

7 *Nos er.&c.* Cum expensis nostris. Hoc autem dicit Ioannes, non quia haberet diuitias, sed quia de consilio eius diuites talia faciebant, & quia bona ecclesiæ data pro pauperibus ipse dispensabat in Epheso, sicut Apostoli alii in Ierusalem, ut habetur Act.4.

8 *Vt cooperatores si.* Ministrando necessaria illis qui ueritatem prædicant, & illis qui pro ueritate fidei tribulationes, & exilia sustinent.

9 *Scripsissem.* Hic consequenter instruit Gaium de euitatione malorum, & associatione bonorum, di. *Scripsissem f.ec.* i. communitati fidelium in tua ciuitate.

10 *Sed is.* i. cupit inordinate.

11 *Primatum, &c. Dio.* Nomen est cuiusdam hæresiarchæ, qui vsurpabat sibi primatum illius ecclesiæ.

12 *Non recipit nos.* i. epistolam nostram.

13 *Propter hoc.* ad locum illum.

14 *Commonebo eius op.&c.* i. arguam in palam, & puniam Apostoli.n. tales rebelles tradebant aliquando Sathanæ ad vexãdum corporaliter, vt habetur 1.Cor.5.

15 *Verbis ma.* i. malo igne ignitis, scilicet, igne superbiæ, & inuidiæ.

16 *Garriens in nos.* i. inaniter, & irrationabiliter loquens contra nos veros Christi discipulos.

17 *Et quasi.* pro nimia pietate.

18 *Neque ip.* i. pauperes fideles, & veritatis prædicatores non recipit hospitio.

19 *Et eos qui sus.pro.* Sub comminatione pœnæ ne de cætero recipiant.

20 *Et de ec.* Si contra prohibitionem eius faciant, iniustissime tamen cum opera charitatis faciant, propter quod de isto, & suis sequacibus, subdit.

21 *Charissime, &c. sed quod bo.* & subditur ratio.

22 *Qui bene facit ex Deo est.* Nam omne bonum procedit ab eo.

23 *Qui au.ma.fa.non vi.de.* Cognitione formata charitate.

Demetrio

Digitized by Google

A sermone) demonstrat, quæ simul non subsistunt esse contraria. Item ex eo quod dictum est. *Declina a malo, & fac bonum*. Et huiusmodi uerbis in scriptura diuina relatis. (Psal. 33.)

a *Demetrio testimon.* B Quod bonum illum uelit imitari aperit, ut imitetur Demetrium, ut simili laude omnium possit, & ipse dignus existere. D

b *Pax tibi*. Amicis gratiam pacis, & salutis mandat, ut ueritatis inimicos a salute monstret extraneos.

Quod suscipiat. a Ad [illegible] uenientibus, & recedentibus

a Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa ueritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nosti quoniam testimonium nostrū verum est. Multa habui scribere tibi, sed nolui per atramētum, & calamum scribere tibi. Spero autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi. b Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

a A Deo. b Ad commendationem hospitalitatis. c Illi. d Per alia testimonia mea quæ probasti uera.

a De commendatione eiectionis, & de alijs etiam

a Meum loqui ad os tuum. Vel os Diotrepis obstruendum. b Ab illo Diotrepe, & ab omnibus malis sit tibi pax.

a Quod te doceo, doce alios. b Vel per nomen.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Demetrio te. red.* Bonum de operibus charitatis.
2 *Ab omnibus.* ipsum cognoscentibus.
3 *Et ab ip. ve.* i. a Deo qui est ipsa veritas.
4 *Et nos testi.* Quia experti sumus.
5 *Et nosti.* Similiter per experientiam.
6 *Quoniam te. no. ve. est.* Q. d. istum debes imitari, & associare Diotrepem autem, & eius sequaces deuitare.

7 *Multa habui &c.* Hic ponitur conclusio epistolę, & exponatur, sicut conclusio epistolæ præcedentis, vsque ibi.
8 *Pax tibi.* In quo optat Caio pacem internam conscientiæ, & pacem fraternam amicitiæ, & pacem supernam gloriæ.
9 *Salutant te amici.* i. fideles qui sunt apud me.
10 *Saluta tu ami.* i. fideles qui sunt apud te,
11 *Nominatim.* Ad maiorem charitatis expressionem, quæ est inchoatio futuræ fœlicitatis. Ad q nos perdu. qui ui. & reg. &c.

Multa

Prologus in Epistolam Canonicam Iudæ.

IVdas frater Iacobi quæ de septem Canonicis est paruam Epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch qui apocryphus est, in ea assumpsit testimonium, à plerisque reiicitur: tamen autoritatem vetustate, etiam & vsu meruit & inter sanctas scripturas computatur. C

Incipit Argumentum in Epistolam Beati Iudæ Apostoli.

IVdas Apostolus fratres de corruptoribus viæ veritatis ita informat, vt illicitum esse dissertet de subiugo semel erutos seruitutis denuo operam suam officijs nauare seruilibus. F

Incipit

Incipit Epistola Iudæ Apostoli.

CAPVT I.

a IVdas. * Athanas. Hanc Iudas epistolam quemadmodum, & inscripta est illis scripsit, qui iam crediderant. Est autem argumentum eius tale. Cum quidam subingressi docerent, adiaphorum esse peccatum, etiam eorum, qui dominum negant, necesse habuit, ut scriberet, & cautos reddere fratres. Et initio quidē hortatur eos, ut certent, atque tradita sibi fide maneāt. Deinde abiicit tales, tanquam seductores, & denunciat ne prorsus communionem haberent, scientes non est satis uocatos esse, nisi etiam digne ambuletur ista uocatione, eo quod & priorem populum Dominus ex Aegypto eductum, cum in fide uideret, non persistere, perdiderit, & angelis ordinem suum non custodientibus non pepercerit. Hac ratione secedendum esse è talibus. Et Michaelem namque Archangelum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaque perditionem istorum, sicut Sodomitarum futuram. post hæc adhortatur ad bonos mores fidei stabilitatem a domino apprecatus, claudit epistolam. (In syn. ipsi.) (Sanctis tatis)

Qui & Thaddæus contra eosdem fidei corruptores scribit, quos Petrus, & Ioannes in suis damnant epistolis. Intendit autem commonere fideles ne consentiant peruersoribus, qui a fidei & castitatis gratia retrahebant.

b *Seruus, & c. fra. Iaco.* * Clemens Alex. Iudas qui catholicam scripsit epistolam frater filiorum Ioseph extans valde religiosus cum sciret propinquitatem Domini, non tamen dixit fratrē eius esse, sed quid dixit? Iudas seruus Iesu Christi. * Oecumenius. Satis fuit huic, inquam præsenti Apostolo, ad gloriæ splēdorem quum seipsum Christi seruum nominasset, etiam a Iacobo celebris reddi. Siquidem quum Iacobus, apud omnes ob uirtutem maximis efferretur laudibus, effectum est vt hic apud auditores facilius reciperetur ad doctrinam sermonis, quoniam natiuitatis, ac sanguinis communio nequaquam alienata uideretur moribus ab eo cum quo cognatione communicauit, & maxime si sub vno Domino Christo degens, seruitutis iugum equaliter cum fratre trahere proponitur.

Non displicet Christo, nec discordat a Iacobo mea prædicatio.

c *Cō. & u.* vocat, cōseruat, diligit filios, & mēbra Dei facit.

d *Misericordia uobis.* si Deus cępit misereri vobis condonando delicta, impleat, misericordiam super addenda bona ducendo

Incipit Epistola Canonica Iudæ Apostoli.

CAPVT I.

a Confitens tam verbo, quam facto. b Commendatio personæ. c Natura, fide, doctrina, uita. d Qui sunt membra Dei, qui Deum habent patrem, & patronum.

a b c d IVdas seruus Iesu Christi, frater Iacobi, his qui sunt in Deo patre dilectis, & Christo Iesu conseruatis & vocatis, Misericordia uobis, & pax, & charitas 1 2 3 4 5 6 7 8 9

a Propter fidem, & opera. b Qui per filium habent accessum ad patrem.

a Contra peruersores. b Ad hanc diuinitatem, ad æternam gloriam.

Postil. Nicol. de Lyra super Epistolam Iudæ.

CAPVT I.

IVdas Iesu Chri. ser. Hic incipit epistola beati iudæ apostoli, quæ sicut duæ præcedentes diuiditur in tres partes. I. salutationem, persecutionem, & conclusionem, secunda ibi *Charissimum omnem*. Tertia ibi: *Ei autem qui potens est.* in prima parte notificatur persona salutans ex nomine, cum dicitur. *Iuda*. Secundo ex religione, cum dicitur. 2 *Seruus, & c.* i. fidelis Christianus, & ex cognomine, cum subditur. 3 *Frater.* Sic autem fuit cognominatus, ad destructionem Iudæ proditoris Secundo ponuntur personæ salutatæ, cum dicitur. 4 *His qui.* Fide formata charitate. (Diuisio.)

5 *Dilectis.* A me, & fidelibus cunctis. 6 *Et Christo.* i. Christo Iesu adunatis, & congregatis, sicut membra vniuntur capiti, & hoc per vocationem ad fidem, & conseruationem in eadē, quæ sunt ex gratia diuina. Et licet vocatio ponatur hic posterior conseruatione, tamen prior est tempore, nec est vis in hoc faciēda, quia transpositio nominum non variat significationē eorū. Tertio ponuntur optata bona cū dr. 7 *Misericor.* pctā vestra relaxans. 8 *Et pax.* Conscientiam quietans. 9 *Et cha.* Deo cōiūgēs.

Admu-

Digitized by Google

cendo ad æterna. Si est reconciliatus inimicis, æternam pacem det factis amicis in qua in nullo ab eo dissentiatis.

✻ Oecumenius. Misericordiam vero, pacem, & charitatē, ipsis multiplicari precatur. misericordiam quidem quoniam propter uiscera misericordiæ Dei reuocati sumus, & assumpti ab eo in ministros: pacem autem qa, & hanc ipse Deus pater nobis donauit, reducens nos qui offenderamus ad suam amicitiam per filium suum Iesum Christum: charitatem vero quoniam propter charitatem, quam erga nos habuit vnigenitus filius suis expositus est pro nobis in mortem. Hæc igitur abunde tribui ipsis precatur consonnia dicens, cum Beato Dauid, qui ait. Extende misericordiam tuam cognoscentibus te.

multiplicetur

† ut uestris laborib. adium & solitis fidei. quæ semel data est sanctis

filius

a †adimpleatur. Charissimi † omnem solitudinem faciens scribendi uobis de communi uestra salute, necesse habui scribere uobis, deprecans † super certari semel traditę sanctis fidei.

Vos. Vobis a sanctis.

a Ideo necesse habui, quia. Sub specie religionis quasi fidem Iesu prædicent. b Humanæ sapientiæ. c Ignoti Deo, & sanctis. d Ab æterno in præscientia Dei præuisi sunt iusto Dei iudicio, ut sordescerent, & alios in sordes præcipitarent, & inde iudicabuntur ad mortem.

subintroierunt enim homines quidam, qui olim proscripti erant in hoc iudicium impii, domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem, & Dominum nostrum Iesum Christum negantes. Commonere autem vos volo scientes semel † omnia, quoniam † Iesus

Vel Dei. a Ipsi dico impii diuina scriptura quodam dolo utentes ad destruendum cultum Dei.

a Tam uolentium, quam nolentium. b Singulariter Christianorum.

a Cum patre, & spiritusancto. b Saluatorem nostrum. Regem nostrum. c Et quia illi negant, & volunt uos inducere, ut negetis contra illos uolo uos commonere.

a Non filius Naue, sed Dominus noster, qui non a partu uirginis initium habuit, sed erat Deus æternus, qui natus de uirgine nomen Iesus accepit.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

immundis tenebrarum, magis autem etiam arguite, ea.n.quæ occulta ab eis fiunt turpe est etiam dici. Turpia namque, & vehementer turpia faciunt, quasi mystico modo, qui sectam Symonis Magi sequuntur. post hoc autem, & Marcionistæ, atque valentiniani, & Sithiniani nephanda committunt. Vnde & alia Epistola de eis scribit, dicens, isti sunt, qui ingrediuntur in domos, & captiuant mulierculas peccatis inuolutas, & libidinibus uariis ductas, & sub occasione religionis agunt turpia. Quapropter in luxuriam transtulisse eos dicit gratiam domini, per quam luxuriam, & effectus eius negant solum dominatore, & dominū nostrum Iesum Christum.

✻ Oecumenius. quod autem ait, *transferunt ad lasciuiam*, hoc est deprauant detorquentes a temperantia ad lasciuiam, unde & negare cōtingit ipsos dominum nostrum Iesum Christum. An non negant qui uitæ impuritate doctorem omnis temperantiæ ueluti clamosa, ac sonora voce abiurant? Quæ.n. communio est luci cum tenebris.

2. Tim. 3

† tantum mihi studium fuit scribendi uobis de communi salute, vt non potuerim non scribere vobis

† Domino

✻ Aug. Omnes hæretici generaliter scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendunt eos quos simpliciter credentes inuenerunt, quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, vt interior oculus excæcatus. ✻ Optatus Mileuit. Hæretici veritatis exules sunt, & verissimi Symboli desertores, de sinu ecclesiæ sanctæ iam piis sensibus deprauati, cōtempto quod bene fuerant geniti, ut ignorantes, & rudes deciperent, de se nasci uoluerunt. Et qui iamdudum in talibus pasti fuerāt cibis, corruptela malæ digestionis, in pernicie miserorum disputationibus impiis venena mortifera uomuerunt.

1. 2. de Genes. contra Mani. c. 25

l. 1. adu. Parmenianum

c *Solum*. pater cum filio, & spiritu sancto solus dominator filius cum patre, & spū sancto solus dñator, spūs sanctus cum patre, & filio solus dñator. Quicumque ergo hæreticus patrē Christi verum Deum bonum, & iustum negat solum dominatorem, & dominum nostrū negat. Qui Iesum filium Dei esse negat, & hic dominatorem solum, & Dominum nostrum negat. qui spiritussancti potentiæ detrahit, & hic solum dominatorem, & dominum nostrum negat,

d *Omnia*. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, idest, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.

e *Quoniam Ie*. confutatis hæreticis deinde vt reuocet eos q crediderant

a *Charissimi*. Ego qui vestræ saluti prouidere habui necesse, propter pseudo qui vobis se ingerunt, scribendi uobis admonitiones de vestra salute communi. i. de fide quę est tā mea salus, quam vestra, & omnium fidelium. s. fides quæ per dilectionem operatur, ego dico faciēs omnem solitudinem scribendi vobis. i. omnia quæ pertinent ad solicitum. Oro pro vobis, disputo contra seductores vestros, & ut uobis scitis prouidere scribo uobis de illis, detego nequitias eorum, ostēdo uobis qualiter fidem, & dilectionem debeatis tenere, & cum sim ita solicitus pro uobis, admonitionem meam recipere debetis. Ego dico, deprecans non superaddi aliam fidē vestræ fidei, sed sanctæ fidei semel traditæ uobis, & omnib. sanctis ab apostolis super certari, usque ad mortem, ut pro ea si necesse est moriamini, & ideo scripsi, ut scirem statum vestræ fidei, & meam solicitudinem ostenderem uobis, & sic in fide confirmaremini.

Deu. 19. d

b *Gratiam trans*. Duritiam, & districtionem legis, quæ dicit oculum pro oculo, dentem pro dente, temperat gratia euāgelii, in quo purgantur scelera commissa per pœnitentiam, & eleemosynæ fructus. Sed hanc gratiam transferunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius peccant, quanto minus uident se asperitate legis de facinoribus examinari. ✻ Didymus. puto autem quia & de multis hæresib. quæ cœperūt temporib. Apostolorum dicitur hoc & authoribus eorum, qui. s. impudentiam, multamque luxuriam sunt sectati ita, ut ipsam spurcitiam suam, atque luxuriam idolorum sacrificiis permiscerent, Nam & Paulus de huiusmodi hominibus, ita dicit. Et nolite communicare operibus immundis

Eph. 5

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adimplea*. in cęlesti gloria, vbi & nō alibi charitas pficitur. 2 *Charissimi*. Hic incipit epistolæ prosecutio, q̄ diuiditur in duas partes, quia primo Iudas Apostolus proponit intentum, secundo prosequitur propositum, ibi. *Commonere*. Est autem propositum apostoli confirmare fideles contra hæreticorum deceptiones, & hoc est quod dicit *Charissimi*. Quia pastor debet esse solicitus de ouib. 3 *Scribendi uo. &c.* in hac.n. epistola instruit beatus Iudas omnes fideles generaliter, & non personas aliquas specialiter, sicut facit beatus Ioannes in duab. epistolis præc. 4 *Necesse ha.* pp hæreticos insurgentes, vt postea subdif. 5 *Deprecans*. supple vos. 6 *Super certari*. i. fortiter certari a uobis. 7 *Semel tra. san*. Q d. istud certamen est fidei. i. pro fide tradita. *Sanctis*. s. Apostolis a Christo. *Semel*. i perfecte quando aperuit sensum eis, vt intelligerent scripturas. L. u. vl. Dicitur etiam *semel* pp vnitatem fidei, & autoris ipsius Eph. 4. a. *Vnus dominus, una fides, unum baptisma*. Et subditur dicti certaminis causa, cum dicit. 8 *Subintroierunt enim*. i. sub specie pietatis introierunt. 9 *Homines quidam, &c. impy*. s. Hæretici. pietas.n. uno modo signat diuinum cultum: hęretici vero sub specie religiositatis, & diuini cultus introduxerunt contrarium, propter quod dicuntur impii. 10 *Qui o*. i. ab ęterno præscitia Deo. 11 *In hoc*. i. condemnationem. Aliter potest dici. Qui olim præsciti sunt. i. a longo tempore præfigurati & hic sensus videtur magis concordare sequentibus. Et ponuntur plures præfigurationes illorum hæreticorum.

Diuisio.

hæreticorum. 12 *Domini no*. i. fidem catholicam nobis gratis datam. 13 *Transferentes in l*. Vt.n. traherent homines ad suā sectam, concedebant peccata carnalia tanquam licita, ad quæ pni sunt homines, ac etiam ipsi exercebant, vt frequenter dictum est supr. 14 *Et so. do*. per hoc autem quod Iesus Christus dicitur hic solus dominator, & Deus, non excluduntur pater, & spiritus sanctus, quia dictio exclusiua adiuncta vni personæ in diuinis respectu prædicati essentialis, non excludit alias, & sic est in proposito. Solus.n. idem est, quod non cum alio, propter quod excludit solum id quod importat alietatem. pater autem, & spiritus sanctus non sunt alius Deus, & dominator a filio, sed vnus. 15 *Negantes*. Falsa doctrina, & vita mala. 16 *Commonere*. Hic consequenter prosequitur propositum. s. confirmando fideles contra versutiam hæreticorū. in quo sic pcedit, qa primo multipliciter eorum prauitatem declarat, secundo fideles in veritate confirmat. ibi. *Vos autem*. primū vero facit dupliciter primo p scripturas figurales, scdo per similitudines naturales, ibi *Similiter hi sunt*. prima adhuc in tres partes, qa primo inducit tria de scriptura. Scdo ad propositū applicat ipsa, ibi. *Similiter & hi carnē*. Tertio inducit alia tria, ibi. *Væ illis*. primū aūt est punitio iudæorum, pp incredulitatem suam rebellantium in deserto, vt patet Ex. 16. & Nu. 14. & in plurib. aliis locis. Dicit ergo. *Commo*. & nō docere denouo, & subdif rō. 17 *Scien*. Vos. s. 18 *Semel*. i. pfecte ita q nō oportet vos iterū docere, sed de scitis in habitu cōmonere. 19 *Omnia*. s. ad salutē necessaria. 20 *Quoniam*. s. Chrs

Populum

Digitized by Google

A crediderant malignis, & impiis, ostendit quanta sit magnitudo domini quem negant, ostendens, quod ipse est qui eduxit populum Israel ex Aegypto. *Quoniam te.* Sicut filii Israel clamantes ad dominum ex Aegypto habuerant, diffidentes de potentia Dei in eremo puniti sunt, sic & isti magistri immunditiæ, & eorum sequaces, q. p aquas baptismi de tenebris ignorantiæ exierunt credentes si ad prioris vitæ concupiscentias mente redeunt, damnantur. Sicut prius per fidem, & bona opera merētur saluari, sic secundo per murmuratione, & immūditiam merentur damnari. Vel secundo. i. bis perdidit, quia malos, & nunc & postmodum punit. Nam qui præsentia mala non corrigunt ad sequentia perducunt.

B

populū de terra. Ægypti saluans, secundo eos qui nō crediderūt perdidit: Angelos vero qui non seruauerūt † suū principatum, sed dereliquerunt suū domiciliū in iudiciū magni Dei vinculis æternis sub caligine reseruare. † Sicut Sodoma & Gomorra & finitimę ciuitates simili modo exfornicatę, & ab eūtes post carnē alterā facti sunt exēplū ignis æterni pœnam sustinentes. Similiter & hi qui carnem quidē maculant

a Primo humiles. Postea murmurantes. b Verbis Moysi in eremo. a Per serpentes, & aliis modis. Quorum natura, & potentia maior. b Per humilitatem per obedientiam. a Quo per gratiam Dei aliis p[ræ]i[...] c[...]pabantur subiectis spiritibus. b per superbiam. Cælestem habitationem, spiritualem Dei visionem. c Venturos ad iudicium, cui resistere, uel aliquid occultare non poterunt. a Huius aeris iam damnatos reseruat grauioribus pœnis. b Ideo etiam non sunt imitandi, quia ex eorum imitatione mors æterna sequitur. Sodomæ, & Gomorræ. a Extra naturam. Masculorum. a Non debitam concubitui. Temporalium. Sunt Sodomitæ. Sunt damnandi. a Suam, uel aliorum.

✱ Oecum. Postquam impurorum Nicolaitarum, Valentinianorum, ac Marcionistarum dixit lasciuiam, & velut inustione quadam insignes eos ab ipsorum feculenta turpitudine reddidit, etiam hac subiungit. posteaquam Dñs populum ex Aegypto, & c. simul quidem per hæc ostendens qđ idem Deus veteris, ac noui testamenti sit author, & non sicut dicunt hi scelerati, aliū fuisse veteris vindicantem, ac sæuum, alium vero noui mitem, ac humanum præsidē esse Deum.

✱ Didym. Animaduertendum est solum dominatorem esse Christum, eo quod solus uerus sit Deus. Sic. n. cum solus sit dominator, & Dominus Iesus non expellit authoritate patrem dicens ei Domine cœli, & terræ. Sic neque pater cū solus sit verus Deus extraneum facit a veritate deitatis filiū. Dictum namque est ante hæc de eo quod sit uerus Deus iste solus Dominator, & Dominus Iesus Christus, qui eduxit populum ex Aegypto per Moysen, quibus ita dictis consequēs est, vt non sit alter Deus Moyseos, neque. n. est alius præter Trinitatem. Vnum etiam Moyses monstrare dignoscitur, secundum quod dictum est, ille de me scripsit. & illud quod ser pser Moyses inuenimus Iesum impleuisse. quapropter & ipse præuidens prophetiæ uirtute crucem maximas habere diuitias se putauit improperium Christi, & non aliter, quam ille qui dixit. Mihi gloriandum est in cruce Christi. Cum ergo Iesus sit, qui ex Aegypto Hebræos eduxit, constat quod non de humanitate ex Maria procedente, secundum quod de Deo verbum dictum est Iesus, sicuti proxime dixit, nobis autem unus dominus Iesus Christus per quem omnia.

Matt. 11.

a *Angelos ve.* Et uere non sunt imitandi, qui Iesum non uerum Deum, sed hominem de vtroque sexu genitum mentiuntur. Si n. angelis peccantibus non pepercit, nec hominibus superbientibus parcit.

b *Non seruauerunt su. prin.* Sic homines, qui nō seruant principatum quo per gratiam adoptionis filii Dei sunt effecti. Sed relinquunt domicilium. i. unitatem ecclesiæ, in qua renati sunt, vel sedes regni cœlestis quas accepturi erant, si fidem seruarent, & ante iudicium grauiter, & grauius in uniuersali iudicio damnabit.

2. pe. 2. a.

C ✱ Greg. Ius peruersæ libertatis appetiit, vt præesset cæteris, nullisque subesset.

L. 24. moral. c. 13.

✱ Orig.

D ✱ Orige. ipsa est lex, quæ etiam diabolum, & angelos eius in ignem æternum, qui eis præparatus est pertrāsijt. Et sicut certum est, quia neque illi Angeli æternis astricti vinculis ad iudicium seruarentur, neque isti in ignem æternum, qui eis præparatus est mitterentur, nisi quia positam sibi a Deo legem non seruauerunt, neque ad iudicium uenirent, nisi cōtra legem aliquid cōmisissent, ita certum uideretur, quia si custodissent positā sibi legem neque isti in ignem æternum, neque illi sub ęterna caliginis uincula decidissent. ✱ Oecu. Qui angelicæ dignitatis honorē sortiti fuerant, quum præ segnitie non permāsissent in sua origine sed corrupissent datū sibi ex bonitate cęlestie vitæ institutū, ad iudiciū, siue cōdemnationē supplicio Magni, & intolerabilis diei reposuit, & conseruauit. Nā hoc ēt nunc significat τετηρηκε iuxta illud qđ ait Chrs. qui præparatus est diabolo, & Angelis eius. Et certe. Sodomitæ in signum proponuntur ignis æterni, qui ipsos excepturus est

L. 1. in 5. e. epi. ad Rom.

† suam originē

† Gen. 19. f.

✱ in somnis de Iud.

c *Dei vincu.* i. superbia, & cordis impœnitenti. Vel sententia diuina quæ eos in perpetuum coarctabit. Vel uincula cupiditas infimarum rerum, qua uincti ad superiora reuerti non possunt. ✱ Clemens Alex. vicinum terris locum, hoc est caliginosum aerem significat. Vincula uerò dixit amissionē honoris in quo constiterant, & cupiditatem infimarum rerum, cupiditate quippe deuincti propria cōuerti nō queunt.

d *Sicut So.* Dederat exemplum damnationis eorum, qui solum dominatorem negāt commemorato interitu infidelis populi, uel angelorum exigentium se contra Deum, dat etiā exemplum pœnæ illorum, qui domini gratiam transferunt in luxuriam, commemorans incendium Sodomorum.

E e *Et abeuntes.* Oecum. Ex fornicatę, hoc est declinantes, qđ πορνεύειν significat. Carnem vero alienam dicit masculinam, quod ad congressum, qui fit generationis gratia non prosit. Caro. n. ad congressum faciēs caro fęminę est, iuxta illud q, a primo parente dictū est. Os ex ossib. meis, & caro ex carne mea. masculorum aūt caro aliena est inquā a coitu. quāquā in fęmina quoque, vna quidem legib. vni iuncta, sua & ppria caro est, quæ aūt effusa est, & publica extranea, & aliena est, ac relicta ad piaculum propemodum masculini generis.

f *Exemplum.* i. significatio æternæ cōbustionis. sicut exarserunt igne libidinis, arserunt igne temporali, qui temporalis non fuit purgatorius, sed initium pœnæ, & signum futuri.

g *Carnem quidem, &c.* ✱ Hier. difficile in hæreticis inuenitur, qui uirgam castitatis habeat. ✱ Oecumenius. Admiratione dignum est, quod adeo verecunde sermonem protulerit, multam, ac lasciuiam, & impudentiam de ipsis testatur dicens, quod & uita sunt impuri, & lingua maxime lasciui, vehementem autem operis turpitudinem recte comprehendit per hoc verbum ἐνυπνιαζόμενοι (id est, somniantes, uel agitati in somnis) quod nos paulum, & quantum decens erit denudabimus sumpto intellectu ex opere, quod de his edidit Beatus Epiphanius, Cypri Episcopus, & Panarion appellauit, dicit enim hic quod

Comment. in A osee.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Populum.* per veritatem suæ diuinitatis quæ ab æterno est, ideo dicitur Heb. 13 b. Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula. 2 *Secundo.* i. post.

3 *Eos qui.* i. destruxit in deserto, vt dictum est.

4 *Angelos.* Hic ponitur secundum, scilicet casus angelorum, de quo habetur Isa. 14. & Ezech 28. qui propter suam superbiam deiecti fuerunt in hunc aerem caliginosum ad bonorum exercitium, sed finito hoc exercitio in iudicio finali retrudentur in inferno, & hoc est quod dicitur. *Angelos ve.* i. suæ conditionis nobilem statum. 5 *Sed de.* Glos. interlinearis, cœlestem habitationem spiritualem visionem Dei. Si per visionem Dei intelligit ipse glossator visionem apertam essentiæ diuinæ, non dicit verum, quia nullus videns diuinam essentiam potest peccare. Si autem intelligit cognitionem naturalem angelorum de deo, adhuc non videtur bene esse verum, quia naturalia remanserunt in eis integra. ideo melius dicitur, vt videtur. *Sed de.* i. cœlum empyreum, in quo creati fuerunt tanquam in loco conuenienti suæ naturæ, &

6 *In iudi.* Cōstruatur sic litera. *Reseruauit.* s. Deus peccantes angelos. *Sub cal.* i. in hoc aere caliginoso ratione prædicta. *In iudi.* i. usque ad tempus extremi iudicii. *Vinculis æternis.* datiui casus est, quia tunc tradentur uinculis æternis. i. in inferno retrusi.

7 *Sicut So.* Hic ponitur tertium exemplum, quod habetur Ge. 19. de ciuitatibus subuersis, & igne sulphureo combustis propter habitantium fœditatem, in quibus uigebat uitium contra naturam, & hoc est quod dicitur. *Sicut So.* i. propinquæ duabus dictis.

8 *Simili.* i. eodem uitio infectæ.

9 *Et abeun.* i. inconuenientem, masculi in masculos turpitudinē operantes. 10 *Facti.* i. similitudo, & figura. 11 *Pœnā.* incendii sulphurei. 12 *Ignis.* s. gehennæ. 13 *Simili.* Hic cōsequenter tria prędicta applicat ad malitiam hęreticorum, & primo facit propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. *Cū Michael.* Circa primum di. *Sim.* s. hæretici. 14 *Carnem.* Et sic sunt similes Sodomitis, & in hoc notatur non solum de fornicatione, uel adulterio, sed etiam de uitio contra naturam.

Domi-

Digitized by Google

quod scelesti illi borboritæ (.i. fętulenti ac cęno oppleti) quū sęde mulieribus ne miscerentur, non in vulua semē effundebant, sed imperfecta abominatione, suis manibus illud suscipientes statim illud in os immittebant mulierū cum quibus corrupti erant, & ita a se mutuo discedebāt impuri magnū quiddā se peregisse putantes. Hoc impurum facinus propter imperfectionem appellat insomniū quoniam eiusmodi sunt qui in insomnijs aguntur. Inquinantes ergo per fœtulantem hanc assumptionē suā carnem amplius adhuc insaniūt inquit aduersus diuinā naturā dñm huius asperantes, & dominationē quam ipsa in vniuersum habet.

† Dominos. Isa. 53. cap. † Ecce. 51. d. Zacha. 3. a. 24. q. 3. cap. si igitur. Zacha. 3. a.

¶ Sicut populus non credens. a Idest, angelos sanctos.

a † dominationem aut spernunt, † maiestatem autem 1

a Sicut angeli apostatæ. b Vos non debetis blasphemare, quia nec Michael, &c. 2

b blasphemant. † Cum Michael archangelus cum dia- 3

¶ Contendens.

bolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est 4

a Vt male diceret ei quasi malæ creaturæ. ¶ Vt quiescas.

ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit. † Impe- 5

a Ille non est ausus blasphemare, sed Hi, &c. b Blasphemanda esse. 6

c ret tibi Deus. Hi autem quæcunque quidem igno- 7

a Ex superbia non aliqua causa. b Solo appetitu carnis sicut bruta animalia. 8

rabant blasphement, quæcunque autem naturaliter 9

a *Domin. aut sper.* In minorib. peccatis maiestatem blasphemātes, in criminalibus nolendo humiliter confiteri & pęnitere, nullum habentes timorem, nec fidem venturi iudicis.

* Ireneus Mart. Hi sunt qui exurgunt contra veritatem, & aduersus Ecclesiam Dei.

B * Cyprianus. Non aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur.

* Oecum. Aut dominationem spernunt, hoc est perfectionem mysterij quod est secundùm Christum in ordine, & vice mysteriorum angelicorum suas impudicitias perficiētes. Aozas autem .i. splendores dicit vetus ac nouum testamentum, queādmodum Paulus ait. Etenim si id quod aboletur per gloriam fuit, multomagis quod permanet in gloria est. Et rursum. Nam si administratio condemnationis gloria, multomagis administratio iustitiæ gloria, Aut etiam splendores dicit Ecclesiasticos principatus, in quos maledicta cōgruunt quemadmodum discere licet etiam a tertia Ioannis dilecti epistola inter quos ait esse Diotrephen qui malignis sermonibus aduersus ipsos garriret.

b *Cum Mi.* i. Moyses, qui vt Deus erat constitutus Pharaoni, & qui erat princeps & nuncius, quantum ad alios, disputans cum Pharaone, altercaretur, idest, signa faceret alterna contra signa magorum, de corpore Moysi, idest, populo Israel, vt permitteret illos sacrificare Deo suo, non est ausus inferre pœnam blasphemiæ huius seculi. Sed dixit, Imperet tibi dominus. Vel aliter. Cum dominus Iesus altercaretur cum Pilato, de corpore Moysi, idest, de ecclesia, noluit aliquam blasphemiam inferre, sed tanquam ouis ad occisionem ductus.

Cum Mi. De quibus scripturis hoc testimonium assumpserit, non patet. Sed allegorice planū est. Corpus Moysi populus Israel, quia Moyses illius populi portio fuit ideoque qd' de populo factū legitur in Zacharia, recte de Moysi corpore factum forsan dicit Apostolus. In Zacharia legitur. *Ostendit* C *mihi dominus Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo domini, & Sathan stabat a dextris eius vt aduersaretur ei, & dixit dominus ad Sathan Increpet dominus in te Sathan & increpet dominus in te, qui elegit Ierusalem.* Quia Iesus sacerdos desiderabat Israel de captiuitate liberari, & in terram propriā redire, resistebat ei Sathanas, nolens populum liberari, sed hostibus Gētilibus mācipari. Iō angelus, q populi adiutor erat increpabat atq; ab iniuria populi remouebat. Sed vbicunque, vel quādocunq; hęc altercatio angeli cum diabolo facta fuerit, hoc diligenter intuendum est. Quia Michael archangelus, si diabolo sibi aduersanti blasphemiam dicere noluit, sed modesto cum sermone coercuit, quanto magis hominibus omnis blasphemia est cauenda, & maxime in creatorem. Diabolus in substantia bonus, sed voluntate malus & ideo ab angelo nō blasphematur, quia aliquid pro ferre aduersus bonam naturam blasphemiam reputat archāgelus, & si mala esset natura diaboli dominus nō increparet pro bono opere quod in mala natura non posset esse. Sed cum dñs increpat aliquid boni, ex bona natura peruenire posse ostēdit. Pōt fingi angelū egisse altercationē cū diabolo de corpore Moysi, quasi nollet sepulturā Moysi Iudęis reuelatā esse, ne eū quasi Deum adorarent, ad quod efficiendū conabatur diabolus, sed nō inuenitur in auctoritate. Aliter legit', quia abscondit dominus corpus Moysi. Et ob hoc forsitan, ne populus Israel more Gentilium, qui amicos sibi reges, & principes post mortē factis eorum statuis colebant vt deos, corpus Moysi adorarent, & per idololatram huiusmodi a Deo præuaricaretur. Potest ergo videre quasi fuerit certamen, & altercatio Michaelis cum diabolo volēte corpus Moysi reuelare, vt populum per idololatriā deciperet. Michael autem prohibente ne populus cuius princeps erat peccaret. Quod etsi nunquā in ve. Te. legitur, propter auctoritatem tamen Apostoli, qui secretiora quædam nouerat quæ nobis occulta sunt, non debet a quopiam refelli.

† in potestate prædictos maledicta congerunt. † At. † Increpet. Dydimus. E Deu. 34. b.

Vel sic. Mortuo Moyse subtrahit dominus misso angelo corpus Moysi, ita vt nullus de populo cui præfuerat sciret sepulturam. Præuiderat enim dominus Moysen post mortem a Iudæis adorandum, & sic corpus haberent pro Deo habendum, & ideo diabolus cultum legis desiderās verti in idololatriam, altercatus fuisse dicitur cum illo angelo, quia qui a Deo missus fuerat, Michael dicit', idest quis vt Deus?

Deut. 10. d. Dan. 34. b. Oecumeni.

c *Hi autem quæcunque quidem ignorabant blasphemantes, &c.*

* Oecumenius. Michael quidem ita fecit neque aduersus virum siue Mosen tulit cōuitium: hi vero de dogmatis quæ non nouerunt, maledicos componunt sermones: quæ vero naturali motu siue iudicio, tanquam animantia rationis expertia nouerunt, hæc persequuntur tanquam equi insanientes in fęmellas, aut veluti porci.

Va F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dominationem aut spernunt.* Idest, ipsum Christum, qui non solum dicitur dominus in concreto, sed etiam dominatio in abstracto propter excellentiam domini sui Apoca. 19. ca. Habet in vestimento & in femore suo scriptum rex regum & dominus dominātium, & sic assimilantur hæretici angelis de cęlo eiectis propter suam superbiam.

2 *Maiestatem autem blasphemant.* Idest, sanctam trinitatem, quia blasphemia eorum contra Christum redundat in totam trinitatem, & in hoc assimulantur Iudæis existentibus in deserto de quibus dicitur. Nume. 14. b. *Vsquequo detrahet mihi populus iste? & sic merentur condemnari & puniri sicut prædicti.*

3 *Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore.* Hic consequenter declarat vltimo dictum scilicet quod blasphemia sit valde graue peccatum, per hoc quod Michael non fuit ausus blasphemare dæmonem propter eius naturam bonam. Et per hoc patet, quod blasphemare Deū cuius natura est excellentior in infinitum, est grauissimū peccatū, Dicit ergo. *Cum Mi.* volebat n. diabolus reuelare corpus Moysi Iudæis ad idololatriam pronis vt eum adorarent tanquam Deum, Michael autem tunc princeps synagogæ hoc volebat impedire.

4 *Non est ausus iudicium inferre blasphemiæ.* Ipsi diabolo ratione dicta.

5 *Sed dixit Imperet tibi Deus.* Vt desistas a dicta reuelatione. Licet ante hoc non sit scriptum in fine Deut. vbi agitur de sepultura Moysi, tamen credendum est firmiter sic fuisse, propter dictum Apostoli loquentis ex spiritu Dei.

6 *Hi autem.* Scilicet hæretici.

7 *Quæcunque quidem ignora. blasphe.* Circa articulos fidei, & maxime circa trinitatem personarum in vnitate essentię & vnionem naturæ diuinæ & humanæ in supposito verbi.

8 *Blasphe.* Asserentes esse falsas.

9 *Quæcunque autem naturaliter tan.* i. cognouerunt sensuali cognitione esse carni delectabilia quæ cognotio dicitur esse naturalis prout natura diuiditur contra rationem, ideo subditur. Tan-

Digitized by Google

A a *Væ illis.* Quia p oīa hæretici monstrati sunt a verbo veritatis cecidisse, ostēdit eos diuersis malis subiectos *Væ illis qui in via Cain.* Viā Cain abeunt qui pp inuidiā meliorū sibi doctorū nomē vt honorificetur assumunt, qui nō tristantur si a Deo repellūtur, iustos fratres nolūt imitari, sed eos ex inuidia spiritualiter, aliqñ & corporaliter occidūt. A vultu ēt Dei expellunt, nihil iā putantes in se Dei prouidētia prouenire, sed omniū quæ habēt se auctores credunt. Errore Balaam pereūt, qui pro amore terrestrium commodorum, veritatē quam nouerunt impugnāt.

† Quoniā in.

†In charitatibus vestris. i. conuiuijs pauperum

a Nulla ratione ab aliis discreta. Implendis. b Totum affectum ad hoc inclinant.

tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur. † [1][2]

a Damnatio erit. b Gladio malæ doctrinæ armantur in fratres vt Cain malo consilio decipiunt, vt Balaam, contra doctores se erigunt, vt Chore.

Væ illis † qui in via Cain abierunt, & † errore Balaam mercede effusi sunt, & contradictione Chore perierunt. Hi [3][4][5][6]

a Ideo etiam cauendi. b Vbi deberent honestati & utilitati suæ vel comedentis in prouidere. c Studentes gulæ ultra modum. d Omnia mala cum multo contemptu faciunt [...]es.

sunt † in epulis maculæ conuiuantes, sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ a ventis circunfe- [7][8][9][10][11]

a Non pauperes Christi. Non sunt sub uero pastore. b Quia alios obscurant. c Quia ad suggestionem spirituum immundorum in diuersos uitiorum errores raptantur.

b *Contradi. Cho. per.* Qui increpatione sanctę ecclesiæ nolūt emendari, sed appetitu indebiti primatus ab vnitate ecclesię se diuidunt, & scientes quantum mali gerant, ad scelerum tamen tartara descendunt.

* Oecumenius. Viam Cain hoc est per fratris occisionem nam & ipsi talia docentes fratres, siue eiusdem sortis homines, occidunt illos prauis doctrinis. Aut etiam semen absorbentes, fratrem in virtute interimunt. quem seminis fructificatio proferret in vitam. Viam autem Balaā, eo qd' & ipsi sicut ille lucri gratiam hæc faciunt. Porro viam Core, quoniam & ipsi sicut ille præceptoris officium, quum sint indigni rapuerunt.

B * Dydimus. Quoniam per omnia declarati sunt recidisse a verbo veritatis hæretici ostēdit eos diuersis subiectos malis. dicit enim eos in viam Cain ambulare, qui propter inuidiā, & impietatē necauit fratrē. Qui dum contristari debuisset eo quod sacrificium eius susceptum non erat, quod impie indubitāter obtulerat. & imitari fratrē, vt & iste pie deo munus offerat, inuidia magis corruptus aduersus eū, homicida primus apparuit. Et nō in hoc solo quieuit, sed extendens impietatem suam peccator circa Deum factus voluntarie, a vultu eius expulsus esse, nihil iā putans in se dei prouidentia prouenire secūdum omnia quæ habebat se auctoritatē esse credebat, & volūtatē suam. Prædicentes igitur hæreticos ambulare inquit in viā eius, & extra vultum dei propter ignorantiā factos, sed etiam præponentes semetipsos creatori, illi siquidē animalis naturæ se autem spirituales esse dicētes. Qua propter nō recte diuidunt ea, quæ volunt immolantes offerre se putant, quoniā primitias sibimet secūdas vero partes offerunt deo: dicit igitur eosdē similes esse Balaam præponētes pietati mercedē oblatam ei a Rege Madianita, vt malediceret eis qui dei benedictione fruebantur. Qui etiam iniustitiæ mercede diffusi sunt: vaticinantes. n. inueniūtur & pro Sancto spiritu spiritū erroris habentes, vnde etiam dant & isti consilium fornicationis, & idolorum culturæ, sicut ille proditione populi dei. Hi namque Chore contradictione scilicet errauerūt. Ille siquidē restitit. Sacerdotio Aaron dei voluntate collato, & propter contradictionem noua morte mutilatus est ipse, & qui cum eo esse videbantur.

Gene. 4. c.

Numer. 22.

Nume. 16.

C *Macu-*

D c *Maculæ.* Nō solū in comessationibus, & ebrietatibus carnalibus pereunt & maculantur, sed ēt sunt maculæ aliorū & alios secum perdunt domini gratiā in luxuriā transferentes.

* Tertul. Cena nostra de nomine rationē sui ostēdit vocat. n. ἀγάπη id qd dilectio penes Græcos est. Quātiscūq; sumptibus cōstet lucrum est pietatis nomine facere sumptū. si quidē inopes quoque refrigerio isto iuuamus, non quā penes vos parasiti affectant sub auctoramēto ventris inter contumelias saginādi, sed quā penes Deum maior est cōtemplatio mediocriū. Si honesta causa est conuiuij reliquum ordinem disciplinæ de causa æstimate, quid sit de religionis officio, nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. nō prius discumbitur quam oratio ad deū prægustetur, editur quam esurientes capiūt, bibitur quā tum pudicis est vtile ita saturantur, vt qui meminerint ēt per noctem adorandum deum sibi esse. ita etiā fabulantur, vt qui sciant domi num audire. Post aquam manualem & lumina vt quisq; de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest prouocatur in mediū deo canere hinc probatur quo modo biberit. Aeque oratio conuiuiū dirimit. inde disceditur non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationū, nec in eruptiones lasciuiarum, sed ad eandē curam modestiæ, & pudicitiæ, vt qui nō tam cęnam cęnauerint, quam disciplinam.

Apologetic. aduers. gētes cap. 39.

†Nume. 17 & 22. c. & 26. b. 2. Petr 2. d.

†In seductione mercedis quæ deceptus fuit Balaam.

E d *Conuiuantes sine timore, &c.* * Clemens Alexandr. Ad cęnas conuenientes simul viros & mulieres postquam saturitate venerē excitante exsatiati fuerint lumine amoto coeunt quomodo volunt, & cum quibus volunt canum, suum, & hircorum libidines imitati.

Li. 3. Stromat. de carpocrat.

* Epiphanius. Quum mentem suam licenter insaniæ exposuerunt, innumeris voluptatū affectibus seipsos tradunt degunt autē hi in luxu, & omnia ad corporum voluptatem operantur: nos autē omnino nō accedunt, nisi forte ad inescandas animas instabiles maligna sua doctrina. In nulla. n. re nobis similes sūt, sed nomine nostro solū appellari gloriātur, quo p confictum nomen improbitatem suā operentur.

Lib. 1. tom. 2. heres. 27.

c *Semetipsos pascentes.* * Oecumenius. Hoc est absque timore seipsos componentes nihil veriti inquit iudicium quod ipsis imminet eo qd' regere nesciāt, sed cęci cęcos ducētes & in foueam iuxta domini verbum vna cum his qui reguntur incidentes.

* Gregorius. Studeamus cor nostrum terrenorum pastorum imitatione succendere, qui hyemales noctes imbribus geluque constricti ducunt sæpe peruigiles, ne vel vna ouis, & non forte vrtis pereat.

Lib. 2. epis. Columbo Episcop. Mundię. c. 33

f *Nubes.* Comparat se prædicatoribus pluentibus iustitiā, coruscantib. per miracula, sed ipsi sunt nubes obscurantes solem, ponentes in cęlum os suum peruersa superbē docendo sine aqua sapientiæ.

F *Arbo-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tanquam mu. a. *Quæ sunt ratione carentia.*

2 In his cor. *Per sensum. i. consensu voluntatis & per abusum consuetudinis.*

3 Vę il. *Hic iterum inducit tria de scriptura contra hæreticos. Primū est de Cain, qui ex inuidia fraterna, & odio interfecit Abel: sic hæretici ex inuidia, & odio veros apostolos & fideles persequebantur ad mortem. Propter quod imprecabatur eis non optando, sed prænuntiando ipsius Cain maledictionem dicens.* Vę illis qui in via caim ab. *Est autem væ comminatio maledictionis æternæ. Secundum est de Balaam qui cupiditate ductus voluit maledicere filijs Israel, vt habet Nu. 22. et 23. & quoniā nō potuit a Deo prohibitus, docuit Balach ponere scādalum coram filijs Israel per meretrices eos ad idololatriam prouocantes, Nu. 25. Sic hæretici propter quęstū prædicātes, veris ministri Christi maledicebāt, & eos quantū poterant scandalizabāt ideo subditur.*

4 Et errore Balaam mercede effusi sunt. *i. propter quæstum tēporalem se malis exposuerunt. Tertium, est de Chore qui ex ambitione sacerdotii seditionem mouit, propter quod a terra cū sibi adhærentibus absorptus fuit. Nume. 17. Sic hęretici pro ambitione honoris & gloriæ sectas erroneas finxerunt, & per consequens pęnam Chore, meruerunt, ideo dicitur.*

5 Et in contradictio. *Idest, & væ illis qui contradictione Chore idest, propter seditionem in ecclesia motam ad similitudinem Chore.*

6 Perierunt. *Idest, perire meruerunt.*

7 Hi sunt in epulis suis. *Postquam declarauit malitiā hęreticorum per scripturas figurales, hic consequenter idem facit per similitudines naturales & diuiditur in tres partes, quia primo facit propositum, secundo inducit ad hoc propheticū dictum, ibi.* Prophetauit autem. *tertio apostoli dictum, ibi.* Vos autem *Circa primum dicit.* Hi sunt in epulis suis maculę cōuiuātes. *Et notantur hic de excessu notabili in cibo & potu, quia non solum dicuntur maculati in concreto, sed etiam maculę in abstracto, ideo subditur.*

8 Sine timo. *Dei & bonorum hominum.*

9 Semetipsos pascentes. *Superflue in quantitate, & qualitate.*

10 Nubes sine aqua. *Sapientię salutaris.*

11 Quę a ventis circunferun. *Superbię motibus & vanitatis.*

Arbo-

Digitized by Google

A a *Arbores autum.* Comparant ſe arboribus bonũ fructum ſe rentibus, ſed ſunt arbores autũnales, tarde ferunt bonũ fructum, ſicut arbor in autũno plantata, vel quia tunc folia cadunt, & fructus, vel ſi ſupercreſcit fructus, adulterinus eſt, & inutilis. Si quid.n.faciunt, quod bonũ videatur, non bona intentione agunt, ſed vt bona, quæ ſunt in alijs extirpent.

b *Bis mortuæ.* Semel moritur, quæ non facit fructum bonum: Bis moritur, quæ facit fructum malum. Vel bis mortuę quia ante tẽpus fidei mortui, ſed inde viſi ſurgere per fidem, rurſus redeũt ad impietatem, & ideo eradicati ab hæreditate, q̃ ſperabant ſe habituros, vel a ſoliditate charitatis in qua ſancti dicuntur radicati.

¶Nullam vtilitatem, vel ſibi, vel alijs ficientes. a ¶Nunc in anima, poſtea in corpore.

a b runtur, arbores †autũnales, infructuoſæ, bis mortuę, eradica- 1 2 3

¶Omittendo, & committendo. a ¶Semper inquieti, tumidi, tenebroſi, amati, ſtabilitatem eccleſiæ impugnantes. b ¶Ad ſimilitudinem tumentium vndarum ſuperbientes altius ſe attollunt, ſed tanto amplius confuſi quaſi in ſpumas leuiſſimas diſſoluuntur, & pereunt.

c tæ, †fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſidera 4 5

a ¶Non ad tempus, vt hæretici dicunt.

errantia, quibus † procella tenebrarum conſeruata eſt in æ- 6 7

d ternum. Prophetauit autem de his ſeptimus ab Adã Enoch 8

e f a ¶Patienter, & terribiliter. ¶Exiſtens. b ¶Sanctorum, qui cum eo iudicabunt,

dicens: † Ecce veniet dominus in ſanctis milibus ſuis facere 9 10

a ¶Pœnas inferendo. b ¶Malos. c ¶Conuincere eos, qui prius latebant, oſtendendo opera impietatis eorum, quæ prius occultabant.

iudicium contra omnes, & arguere omnes impios 11 12

de omnibus operibus impietatis eorum, quibus im- 13

¶In actu operis. ¶Blaſphemantes maieſtatem. 14

g pie egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti ſunt 15

† antũno marceſcentes

† vnde efferæ.

† caligo.

† Apoc.1.b.

c *Sidera.* In hoc apoſtatas ſignificat, quia in ſimilitudinem diaboli, de ſedibus angelorum ceciderunt, quibus propter apoſtaſiam tenebræ reſeruantur. *Sidera.* Lucem veritatis promittunt in hoc mari vitiorum. Sed nunquam in eodem ſtatu docendi, vel vitæ perdurant, & alijs cauſa naufragij ſunt, B & ipſis pro tenebris quas in eccleſias dei inducebant, tenebræ inferni parantur, & qui pacem fidei mundana tempeſtate turbabant, procella tormentorum percellentur.

* Oecumen. Marinis autem ſaxis ipſos comparat, & nubibus aqua carentibus, ac arboribus autũnalibus, vndiſque efferis ac ſtellis erraticis. Nã quæ his natura conueniunt, hęc illi libera voluntate habent. Siquidẽ, & ſaxa maris nauigantib⁹ perniciosa ſunt, quum ex improuiſo occurrunt, ſicut & ipſi his, qui vna commuantur imminẽt, vt inopinatum malũ, & nubes aqua carentes, quæ a ventis circumaguntur ad quęcunque loca peruenerint, non refrigeria ex imbre, quẽ non habent, ſed caliginem ipſis inducũt. Similiter, & hi ſalutari ſermone non irrigant animas eorum quos aſſequuntur, ſed obſcurãt potius ſceleſtiſſimis ſuis doctrinis, vecti prauis dęmonũ inſtitutis. Sed & arbores autũnales ſunt bis mortuę, nẽpe & fructus ſui amiſſione, & foliorũ defluxu. Tunc.n. aridę videntur, pulchritudine priuatæ, ſiue venuſtate, q̃ fructum ſequebatur, & iucundo foliorũ ornatu. His conſentaneũ eſt, quod iſtis contingit, nã & ipſi bis moriuntur, ſuum fructum abijcientes ſeminis abſorptione, & caſtæ conuerſationis ornatu ſeſe priuantes. Ideo quoque a paradiſo eccleſię dñi eradicantur, & extra ipſam proiecti, colliguntur ad ignem ęternũ. Quem.n.ſtatum, aut radicẽ habebit, qui propter feruorẽ voluptatum ab omnibus abijcitur? Porro ſtellæ erraticæ appellentur, & ipſi, non quod firmamentum fidei noſtrę exornantes, Chriſtũ iuſtitiæ ſolẽ habeant per ipſos procedentẽ, & virtutum horas perficiẽtem, ac fideles, qui iuxta ipſas ordinarentur viuificãtem, ſed quod videantur in angelũ lucis transformari, quemadmodũ, & malignus dæmon, qui ipſis C prædominatur, id ſolũ habentes, quod cõtrarijs dogmatis ferantur ad dñi dogmata, per quę & illis, qui appropinquant tenebras effundunt, & ſibiipſis caliginẽ æternam conciliãt.

d *Prophetauit.* Non ſolũ mea auctoritate probo, q̃ puniendi ſunt, ſed & auctoritate Enoch, quòd iam olim præſcripti D ſunt in tale iudicium impij homines, qui noſtris temporib⁹ ſubintroierunt ad ſubuertendam fidem priorum.

e *Enoch.* In ſtirpe Cain Enoch, qui dedicatio interpretatur, primus naſcitur. In electorũ vero progenie Enoch ſeptimus memoratur, quia reprobi in hac vita, q̃ ante eſt, ſeipſos ędificando dedicant, electi vero ędificationis ſuę dedicationẽ in fine temporis, i. in ſeptimo expectant.

* Tertullian. Scio ſcripturam Enoch, quæ hunc ordinem angelis dedit, non recipi a quibuſdam, quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante cataclyſmum æditã, poſt eũ caſum orbis omnium rerum abolitorem, ſaluã eſſe potuiſſe. Si iſta ratio eſt recordentur pronepotem ipſius Enoch fuiſſe ſuperſtitem catachlyſmi Noe, qui vtique domeſtico nomine, & hæreditaria traditione audierat, & meminerat de proaui ſui penes deum gratia, & de omnibus prædicatis eius, cum Enoch filio ſuo Matuſalem nihil aliud mandauerit, quam vt notitiã eorum poſteris ſuis traderet. Igitur ſine dubio potuit Noe in E prædicationis delegatione ſucceſſiſſe, vel quia, & alias non tacuiſſet, tam de dei cõſeruatoris ſui diſpoſitione, quam de ipſa domus ſuæ gloria. Hoc ſi non tã expedite haberet, illud quoque aſſertionem ſcripturæ illius tueretur, proinde potuit abolefactã eã violentia catachlyſmi, in ſpiritu rurſus reformare quẽadmodũ, & Hieroſolymis Babylonia expugnatione deletis, omne inſtrumentũ Iudaicæ literaturæ per Eſdram cõſtat reſtauratum. Sed cum Enoch eadẽ ſcriptura et de domino prædicarit, a nobis quidẽ nihil omnino reijciendum eſt, quod pertinet ad nos. Et legimus omnẽ ſcripturã ædificationi habilem diuinitus inſpirari, a Iudæis poſtea iã videri propterea reiectam, ſicut & cætera fere, quæ Chriſtũ ſonant. Nec vtique mirum hoc, ſi ſcripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipſum coram loquentem non erant recepturi. Eo accedit, quod Enoch apud Iudam apoſtolum teſtimonium poſſidet.

Lib. de habitu muli. c.3.

f *Ecce veniet dominus.* Vera ſententia, q̃ dñs arguet impios, & de operib. & de verbis. Sed notandum, q̃ liber Enoch de quo hoc aſſumpſit teſtimonium apocryph⁹ deputatur ab alio quodam, ſub nomine Enoch compoſitus, in quo libro multa †credibilia continentur, vnde & hæc epiſtola Iudæ, quę de apocrypho teſtimoniũ habet, priſcis temporibus a pleriſq; reijciebatur. Sed tamen auctoritate iam, & vetuſtate, & vſu meruit, vt inter ſanctas ſcripturas cõputetur. Maxime, quia tale teſtimonium de apocrypho ſumpſit, quod non apocryphum, & dubium, ſed vera luce eſſet perſpicuum. Licet enim de apocryphis teſtimonium veritatis ſumere.

† incredibilia.

Beda.

g *Quæ locuti ſunt contra deum peccatores impii.* * Oecumen. F Impius a peccatore differt, in eo, quod impius peccatum habet circa deum, peccator vero circa ea, quæ aguntur in vitę conuerſatione a iuſtitię ſcopo aberrat.

a *Hi ſunt.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Arbores au. *Apparentiæ, folia tantum habentes, ideo ſubditur.*
2 Infructuoſæ. *Ideſt, bonis operibus carentes.*
3 Bis mortuæ. *Semel ante conuerſionem per mortale peccatum, et iterum poſt lapſum in hæreſim.*
4 Eradicatæ. *A radice charitate.*
5 Fluctus feri maris. *Ideſt, inquieti, & bonorum turbatiui.*
6 Deſpumantes ſuas confuſio. *Ideſt, cum magno faſtu, & ſuperbia ſuas hæreſes pronunciantes, ex quibus deueniunt ad confuſionem æternam.*
7 Sidera erran. *Per varios errores.*
8 Quibus procella tenebrarum. *Ideſt, tempeſtas pœnarum.*
9 Conſeruata eſt in æter. *Scilicet ĩ inferno, vbi nulla eſt redẽptio.*
10 Prophet.aut. *Hic ad propoſitum inducit dictum propheticum di.* Prophetauit autem de his. *Scilicet hæreticis futuris.*
11 Septimus ab Adam Enoch. *Ambobus aũt computatis, vt habetur Gen. 5. & 1.Parali.1.di.*
12 Ecce ue.in ſan.mi. *Scilicet angelorum ſibi aſſiſtentium, & miniſtrantium, ſecundum quod dicitur Da.7.c. Throni poſiti ſunt, & anti.dierũ ſe.& c.et ſubditur.* Milia milium miniſtrabant ei, & decies mi.cen.&c.
13 Facere iudicium. *condemnationis.*
14 Contra omnes. *Scilicet reprobos, iudicium enim electorum non erat contra eos, ſed pro eis.*
15 Et arguere omnes impios de omnibus. *Sicut dicit Saluator Matth.25.d.* Ite maledicti in ignem æternum. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, &c.
Hi. *Scilicet hæretici.*

Digitized by Google

A a *Hi sunt.* Si fratribus aliquid boni contigit, murmurant, & conqueruntur, quasi sua fœlicitas in illorũ prosperitate minuatur. Auari. n. quibus nihil sufficit, etiam alijs inuident.

b *Murmurantes, & querulo.* Tanto ampl us quisque murmurat, & conqueritur de psentib. ecclesiæ laborib. quanto minus in se desideria carnis extinguit. Sed contra sancitus Daniel, & cæteri sancto rum desideriorum viri, quãto obnoxius sola superna desiderant, tanto magis despiciunt transitoria, & cuncta, quæ videntur aduersa.

* Oecumen. Post hæc autem ab horũ impiorum assimilatione absolutus, iam rem quoque ipsam, aggreditur accusans ipsorum vitia, vocansque eos, murmuratores, & cauillatores. Est autem proprie γογγυσ̃ς, qui sub dentibus, & apud se indignatur ostendẽti μεμψίμοιρος vero, qui semper studet omnes cauillari, & dicterijs lacessere. Porrò hi murmuratores ac cauillatores scelesti sunt, inquit, quum libere, & palam non possint sua doctrina vti propter fœditatem: nõ enim careret periculo publicare impudicitiã iuncta impietate ac blasphemia. Cauillatores vero, vt qui ea, quę sunt alia, imo quę veritatis sunt calumniantur, quo videlicet sua mala suasque lasciuias stabiliãt.

[margin: semetipsos]

[margin: aliquosdam autem per timorem.]

a ¶In homines. ¶In deum. ¶Etiam, ¶ Contra dei dispositionem.

a contra deum peccatores impij. Hi sunt † murmurantes que-
a ¶Vel queruli. ¶ Quæcunque sibi contingant. b ¶ In nullo carnis desideria frenantes.
c ¶De vitio in vitium. d Iactant se nullo timore dimissuros, quod agunt, se solos deum cognoscere.

b rulosi, secundum desideria sua ambulantes. & os illorum lo-
a Honorantes. b Diuitum. Pauperes contemnunt.
c Non causa dilectionis. d Sed quicquid illi dicant, vel faciunt.

quitur superbiam, mirantes personas quæstus causa. Vos au-
a Corde, & opere.

tem charissimi memores estote verborum, quæ prædicta
a Quibus credendum, quia nuncii domini, & præteritorum etiam prophetæ futurorum. b Illuminati spiritusancto.

sunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebãt vo-
a Tempore Antichristi, cuius isti iam sunt præambuli. b Non missi a deo. c Veritatis.

bis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores se-
a Quos tali signo potestis cognoscere, quod gulosi, auari.
b Vel secundum desideria impietatum. Diuini cultus.

cundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt
A sorte iustorum. Animæ concupiscentias sequentes.

c qui segregant semetipsos, animales † spiritum non habentes.
a Sed vos hoc modo ab illis dissentiatis. Vt sitis templum dei.

d Vos autem charissimi superædificantes † vosmetipsos san-
Dei, vel vestro sanctificato.

e ctissimæ nostræ fidei, in spiritusancto orantes, vosmetipsos
f in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domi-
Conuincite ad vtilitatem, non illorum, sed ecclesiæ.

ni nostri Iesu Christi in vitã æternã. Et hos quidem † arguite
a Certissime damnatos diuino iudicio. b Vitiorum, & sic de igne tormentorum.
c Quidam vi. d Vel quos in peccato obstinatos videtis, miseremini, dolentes, quòd non potestis eos saluare.

g iudicatos: † illos vero saluate de igne rapiẽtes. Alijs aũt mise-
a Pœnitentibus proximis. b Qua concupiscentiis carnis polluitur.
c Corpus mortale, & passibile quo velatur anima.

h i remini in timore, odientes eam, quæ † carnalis est maculatã

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

D nis operibus super fundamentum fidei, vt lapides viui ponamini in domo dei.

c *In spiritusancto orantes.* Vt de vestris viribus non psumatis sed in diuinæ tuitionis adiutorio speretis, non p vos saluari putantes, sed aduẽtũ spiritussancti in vos petite, quo inspirati ardẽtius oretis ne cum his, qui spiritũ non habent, ab ecclesia segregemini.

[margin: † murmuratores]

f *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.*

* Oecumenius. Hoc est vosipsos custodite, suscipientes a domino misericordiam, conciliantes vobis ad extremum vitam æternam.

* Augustinus. Si non vacat omnes paginas scripturarũ reuoluere, tene charitatẽ, & in ea inuenies omnem scientiam dicẽte Apostolo. Plenitudo legis est dilectio, finis pręcepti est charitas de corde puro, & sicut radix omnium malorum est cupiditas ita & radix omniũ bonorum est charitas.

[margin: Sermo. 39. de tempore. Roman. 13.]

[margin: † 24. q. 3. c. de illis E]

[margin: † vos inuicem]

[margin: † commiserantium diiudicantes.]

g *Illos vero saluate.* Qui non sunt dãnati apud deum, sed etiam prope cadunt in ignem, docete vt seipsos liberent.

[margin: Alias autem miseremini in timore † ex carne]

h *In timore.* Hoc ad tria illa adiungendum est. Nam & apostatas cum quisque arguit, & damnabiles ostendit, in timore debet arguere, ne forte sibi suisque aliquid tale contingat, & qui de incendio vitiorum alium castigans eripit, timeat ne, & ipse tentetur, & qui pœnitenti proximo miseretur, circunspiciat ne forte pius iusto, vel seuerus existat, vel pius.

i *Odientes eam.* Non corpus, sed maculatum esse odisse debemus

c *Spiritum, &c.* Quia spiritumsanctũ, quo cõgregatur ecclesia, & spiritualis efficitur non habẽt, iõ animales, inscij, nõ prudentes, iõ defluunt, quia coagulum charitatis non habent.

C d *Superædificantes vosmetipsos, &c.* Aedificãtes vosipsos in bonis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sunt murmu.* Contra veros apostolos, & dei ministros.

2 *Querulosi.* De defectu simulato victus, & vestitus, vt pecuniam extorqueant ab illis, quibus prædicant, vt lautius viuant, ideo subditur.

3 *Secundum desideria sua ambulantes.* Pecunia namque præbet facultatem viuendi voluptuose, secundum illud Eccle. 10. d. *Pecuniæ obediunt omnia.*

4 *Et os illorum loquitur superbiam.* De suis operibus, & doctrina falsa, & inaniter se iactando, & prædicatores veritatis contẽnendo.

5 *Mirantes.* Id est, mirabiles dicentes.

6 *Personas.* Diuitum, & potentum.

7 *Quæstus causa.* Adulando enim diuitibus, & potentibus dicebant eos facere mirabilia facta ad honorem dei, communis boni, & sic ab eis dona, & pecunias extorquebant.

8 *Vos autem.* Declarata hæreticorũ prauitate per dictum propheticum, hic consequenter idem facit per apostolicum di. *Vos autem charissimi me. estote.* Corde, & opere.

9 *Verborum, quæ prædicta sunt ab apostolis.* De hæreticis.

10 *Qui dicebant vobis.* Ad cautelam contra falsos doctores.

11 *Quoniam in nouissimis temporibus venient illusores.* Per doctrinam erroris. Licet enim a principio ecclesiæ aliqui venerint, tamen imminente Antichristi tempore plures venient, qui erũt eius nuncii de propinquo.

12 *Secundum de. sua ambu.* Idest, carnaliter viuentes, & hanc vitam hominibus laxantes, ad quam sunt proni.

13 *In impietati.* Idest, vt per hoc auertant eos a vero cultu diuino, qui pietas nominatur.

14 *Hi sunt, qui segregant semetipsos.* Ab vnitate fidei catholicæ.

15 *Animales.* Id est, sensualitatem sequentes, sicut animalia bruta.

16 *Spiritum non hab.* Scilicet sanctum, sed magis spiritum erroneum.

17 *Vos autem.* Declarata multipliciter hæreticorum prauitate, hic consequenter fideles solidat in fidei firmitate dicens. *Vos autem charissimi superædifican. vosmet.* In sanctis operibus, & meditationibus. 18 *Sanctissimæ nost. fi.* Id est, superaddentes ista fidei nostræ sanctissimæ, sicut firmo, & stabili fundamento.

19 *In spiritu. orantes.* Qui eleuat fidelium mẽtes. Oratio enim secundum Damascenum, est ascensus mentis in deum.

20 *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.* Opera charitatis continuando. Nam ista dilectio non subtrahitur ex parte dei, nisi primo deficiat ex parte hominis, & sic in eius potestate est hanc dilectionem conseruare.

21 *Expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi.* Et hoc in spe, quæ certa expectatio est futuræ beatitudinis, ex gratia, et meritis proueniens.

22 *Et hos quidem.* Scilicet hæreticos obstinatos.

23 *Arguite iudic.* Idest, arguendos ostendite tanquam condẽnatos. 24 *Illos vero.* Qui non sunt adhuc obstinati.

25 *Saluate.* Per bonam doctrinam, & vitam.

26 *De igne rapi.* Idest, ne descendant ad ignem gehennæ.

27 *Aliis autem.* Scilicet peccatoribus, qui non sunt hæretici.

28 *Miseremini.* Eis compatientes, & ad emendationem eorum laborantes.

29 *In timore.* Ne forte contingat vos similiter peccare.

30 *Odientes, & eam, quæ car. est macu. tu.* Idest, conuersationem.

14 Hi Illud

Digitized by Google

debemus,& arguere, vt immaculatū reddamus, vt de carnali spūale efficiat. Qđ q̄a non nostri arbitrij potestate,sed dei gratia proficiendum est,recte subiungitur: Ei autem,&c.

* Hieronymus. Absque vitio, quod dicitur Græcè κακια idest,malitia hominum esse posse,aio, ἀναμαρτητον, idest,sine peccato esse nego,id enim soli deo competit, omnisq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei.

Dialogo 2. aduers. Pela.

* Idem. Qui statim de Christi fonte procedunt iubentur dicere. Debita nostra dimitte nobis, non humilitatis mendacio,sed pauore fragilitatis humanæ suā conscientiam formidantes.

Dialogo 3. in aduentu domini nostri Iesu Christi. *sapienti.

* Tertul. Soli dei filio seruabatur sine delictis permanere.

Libr. præscr. adu. hæretic.

a In exultatione. Quos superius monebat in timore deo seruire,dicit constituendos in exultatione, quia quanto magis trepidi de actibus in præsenti fuerimus,tanto amplius in futuro de percepta mercede lætabimur.

b Gloria magnificen. Si habetis gloriam puræ fidei,& cōsciētiæ, & magnificentiā in operatione, & imperiū super infirmitatem, vel super dæmones, & potestatem resistendi vitijs, vel tortoribus, deo non vobis imputare,qui ante tempora in præsenti, & post omnia tempora est gloriosus in essentia, magnificus in operibus, imperans tam volentibus, quam nolentibus, & potens cui nihil resistit.

a ¶In omnibus vestris operibus. ¶In præsenti. a ¶In futuro. b ¶Coram angelis,qui contemplantur dei gloriam. ¶Ab omni sorde. a ¶Ei. b ¶Qui solus est creator,& saluator,mittendo filium. ¶Impleuit.

tunicam: Ei autem, qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione, in aduentu domini nostri Iesu Christi, soli deo saluatori nostro, per Iesum Christum dominum nostrum, gloria, magnificentia, imperium, & potestas ante omnia secula, & nunc, & in omnia secula seculorum: Amen.

per Iesum Christum dominū n. ū. ante omnia secula.

NICOLAVS DE LYRA.

Istud additur eo, quod dixerat. Alijs autem miseremini. Quia licet peccatoribus sit compatiendum, tamen eorum vitium est detestandum.

1 Ei autē. Hæc est vltima pars,& cōfirmatio huius epistolæ,quam terminat beatus Iudas in diuina laude, dicens. Ei autē, qui potens est vos conseruare sine peccato. Scilicet deo,sine cuius gratia homo non potest a peccato resurgere, nec in bono meritorio perseuerare.

2 Et constituere. Scilicet vos.

3 Ante conspectum glo. suæ. Per apertam visionem.

4 Immaculatos in exultatione. Quia nullus habens maculam admittitur ad eam, Apoca. 21. g. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.

5 In aduentu domini nostri Iesu Christi. Ad iudicium,tunc enim dabitur electis gloria perfecta in corpore, & anima.

6 Soli deo saluatori nostro. Ipse solus potest nos saluare æterna salute.

7 Per Iesum Christum dominum nostrum. Nam humanitas Christi est humanæ salutis instrumentum diuinitati coniunctum, vt frequenter dictum est supra.

8 Gloria. Inquantum apparet dignus omni laude. Est enim gloria clara cum laude notitia.

9 Magnificentia. Ex diffusione suæ bonitatis super omnia.

10 Imperium. Ex obedientia totius creaturæ ad ipsum.

11 Et potestas In punitione malorum, & præmiatione bonorum.

12 Ante omnia secula. Licet enim prędicti actus circa creaturas sint temporales, tamen virtus diuina quæ talia facit, est æterna Amē.

Prefatio Nicolai de Lyra in Apocalypsim Ioannis incipit.

Oportet te iterum prophetare populis, & Gentibus. Apo. 10.d. Sicut dixi in principio Genesis vetus,& nouum testamentum ad inuicem correspondent, nam se habent,sicut rota in medio rotæ, Ezechie. 1. d. Et hoc patet per libros vtriusque. In veteri n. Testamento sunt libri legales,historiales,sapientiales, & prophetales. In nouo vero legi respondet euangelium, libri historialibus, Actus apostolorum,sapientialib. vero epistolę Pauli cum septem canonicis, prophetalibus aūt Apocalypsis. Vnde bene dicitur beato Ioanni verbum propositum. Oportet te iterum prophetare populis, & Gentibus. Et dicitur iterum, idest,post prophetas veteris testamenti. Vnde in verbo proposito possunt notari quatuor conditiones huius libri. Prima est eius necessitas,quæ notatur ibi. Oportet. Secunda est ipsius veritas,ibi. Te prophetare. Tertia ordinis,qualitas,ibi. Iterum. Quarta eiusdem generalitas,ibi. Populis & gentibus.

Apocalypsis conditiones quatuor

Circa primum considerandum, quod sicut dicit apostolus Hebræo. 10. g. Patientia vobis necessaria est, quam facilius habemus, si tribulationes futuras aliquo modo præcognoscamus secundū, quod dicit bea. Grego. Home. 35. Minus iacula feriunt,quæ præuidentur, & nos tolerabilius mūdi mala suscipimus,si cōtra hæc per prouidētiæ clypeum munimur. Beatus vero Ioannes in hoc libro prophetico describit tribulationes ecclesiæ futuras a suo tempore vsque ad finem mundi secundum catholicos doctores, vt contra ipsas patientiæ clypeo necessario muniamur,& sic pater necessitas huius libri. Propter quod dicitur Ioanni infra 1. d. Scribe ergo, quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri cito. Q d. scribe in hoc libro, quæ vidisti, i. reuelationes diuinitus factas tibi. Et quæ sunt,quia tribulationes ecclesiæ iam incœperāt. Et quæ oportet fieri cito,secundum diuinam ordinationem ad patientiam fidelium probationem. Post hæc,nam licet a principio nascentis ecclesiæ surrexerint tribulationes contra cœtum fidelium, vt patet in actibus apostolorum, tamen maiores surgent circa finem mundi tempore antichristi.

Circa secundum considerandum, q in cognitione habita inuestigatione humana frequenter falsitas contingit, nam licet prima principia sint per se nota, tamen in deductione ipsorum ad conclusiones maxime remotas contingit frequenter errare. Sed in cognitione habita reuelatione diuina non potest esse falsitas, cum ipse sit regula veritatis. Cognitio vero prophetica qualis est in hoc libro contenta, non pcedit ex inuestigatione humana, sed reuelatione diuina. 2 Pe. 1. d. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto locuti sunt sancti dei homines. Propter quod in hoc libro non est falsitas aliqua, sed veritas mera. Ideo dicitur ei vlti. ca. b. Et dixit mihi, scilicet angelus loquens Ioanni. Hæc uerba fidelissima, & uera sunt, & dominus deus spirituum prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri cito.

Circa tertiū in quo notatur ordinis qualitas, cū dicitur, Iterū, idest, post prophetas veteris testamenti, considerandū, q, sicut libri prophetales in veteri Testamento sunt vltimi, secundum ordinē quē habent in biblijs nostris cōiter, (nam apud Iudæos est aliter,) licet aūt libri Machabæorū ponātur in biblijs nostris post libros prophetarū, tñ non sunt de canone Hebræorum, secundum quod dicit Hieron. in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regū, & ideo inter libros canonicos veteris Testamenti libri prophetales sunt vltimi, sicut dixi, & similiter inter libros noui test. liber Apocal. est vltim. Vnde pōt exponi illud, quod d citur Io 21. a. Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis. Ad cuius intelligentiā sciendū, quod locus aliquando accipitur pro habitantibus in ipso, sicut dicitur cōiter, Parisius fecit tale festū, vel spectaculū, i. populus habitans Parisijs. Beatus vero Ioannes prope mare Galilææ, quod altero nomine dicitur mare Tyberiadis fuit natus, & in eodē piscationibus fuit occupatus, & inde a Christo vocatus, vt habetur Matt. 4 propter quod conuenienter potest nomine Tyberiadis designari, vt sit sensus. Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis, idest, ad Ioannem euangelistam. Iterū, i. post prophetas veteris testamenti. Item aliter. Iterum, i. semel in euangelij descriptione, & alias in Apocalypsis reuelatione.

Circa quartum considerandum, quod prophetæ veteris Testamenti, licet prophetauerint de pluribus populis, & Gentibus, vt patet libros intuenti, tamen prophetauerunt tantum vni populo, siue genti, scilicet Iudæorum, Iona tamen excepto, qui fuit missus ad prophetandum Niniuitis, cæteri vero ad prophetandū Iudæ, Ioannes vero prophetauit in hoc libro omnibus Gentibus & populis, quia prophetauit vniuersali ecclesiæ ex omnibus Gētibus, & populis, & linguis constitutæ, vt magis videbitur in libri prosecutione, propter quod de ipso potest dici illud Isa. 55. Ecce testem populis dedi eum ducem, ac præceptorem Gentibus. Dicit testem, quia protestatus fuit vniuersali ecclesiæ de futuris tribulationibus. Ducem ac præceptorem, vt per eius vitam, & doctrinam omnes Gentes (si sequantur ipsum) ad cœlestem gloriam deducantur, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & spiritusancto viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

Digitized by Google

A

Incipit præfatio Gilberti Pictauiensis in Apocalypsim Ioannis.

†2.Timo.3.c. O†Mnes, qui piè volunt viuere in Christo, (sicut ait Apostolus) persecutionem patientur. Iuxta illud: † Fili accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. † Tentatio namque est vita hominis super terram. Ne autem fideles in his deficiant, consolatur eos dominus, atque confirmat dicens: † Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, † & nolite timere pusillus grex. Propterea videns Deus pater tribulationes, quas passura erat ecclesia, ab apostolis fundata super petrã Christum, vt minus timeantur, disposuit vna cum filio, & spiritusancto eas reuelare. Reuelauit autem tota Trinitas Christo secundum humanitatem: Christus vero Ioanni per angelum, Ioannes ecclesiæ: De qua reuelatione hunc librum composuit. Vnde & liber iste Apocalypsis dicitur, id est, reuelatio, quia hic continentur, quæ Deus reuelauit Ioanni, & Ioannes ecclesiæ, quanta scilicet ecclesia passa sit in tempore primitiuo, & nunc patiatur, & in nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri potest, etiam moueantur electi, & quæ pro his, & nunc, & in futuro præmia sit susceptura vt quos denunciata supplicia terrent, promissa præmia lætificent. Ideo iste liber inter reliquas scripturas noui Testamenti prophetiæ nomine

(Marginalia: †Ecc.2.a. † Iob 7.a. †Matth.28.d. † Lucæ.12.d.; section letters B, C, D, E, F; line numbers 1–34)

Eiusdem in præfationem Gilberti super Apocalypsim Ioannis expositio.

OMnes, qui pie uolunt uiuere. Quoniam effectus efficienti, & opus artifici conuenienter respondet Artificum autem quidam est artifex auctoritate, quidam ministerio, sic etiam de efficiente, Gilbertus huic operi præmittens præfationem istam, primo ipsam determinat in relatione ad artificem, siue efficientem auctoritate, secundo in relatione ad artificẽ, siue efficientem ministerio, ibi: *Vidit autem Ioannes, & scripsit &c.* Quoniam autem artifex non est operans cum impetu, sed præcedente dispositione, quam quidem consequitur operatio circa materiam, & ipsam operationem informat intentio ex parte agentis, & motus ex parte operis, ad quem, vel quæ sequitur ipsum operatum in effectu, primo determinatur de efficiente, siue artifice inquantum est disponens, secundo inquantum est agens, ibi. *Reuelauit autem tota trinitas.* tertio de materia actionis, ibi. *De qua reuelatione hunc librum scrib. &c.* quarto de intentione agentis, ibi. *Vt quos denunciata supplicia terrent.* quinto de ipso operato, ibi. *Ideo iste liber ne in reliquas scrip. &c.* sexto de modo actiõis, ibi. *Cum autem Ioanni hæc in uisione fuerunt reuelata.* Et in his sex tanguntur quatuor causæ vna cum causato. Efficiens autem inquantum est de duplici differentia, scilicet disponentis, & agentis. Præmittens igitur expositor huius, scilicet Gilbertus in prima parte istius præfationis, breuem fidelium cõsolationem ex verbis ipsius consolatoris Christi, subiũgit qualiter deus disposuit tribulationes futuras ecclesiæ reuelare. Et quia dispositioni rationabili respondet ratio conueniens, interserit rationem quare de9 sic disposuit, ibi. *Propterea uidens deus pater tri.* Tria igitur in hac particula primo tanguntur, scilicet consolatio fidelium, ratio dispositionis diuinæ, & ipsa dispositio. Dicit ergo.

1 *Omnes, qui pie, & iuste.* Idest, religiose.

2 *Volunt uiuere in Christo.* Sicut dicitur 2.Timo.3.c. *Persecutionem patientur.*

3 *Iuxta illud.* Eccl.2.a. Fili accedens ad seruitutem dei, cui seruire regnare est.

4 *Sta in iustitia.* Firmus, & paratus ad opera iustitiæ exercẽda, Tob.5.a. *Ingressus Tobias inuenit iu. stan. splendidum præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.*

5 *Et timore.* Vt nihil, quod faciendum est negligas, Ecc.7.c. *Qui timet dominum nihil negligit.*

6 *Et præp. a. tu.* Idest, voluntatem tuam.

7 *Ad tenta.* Sustinendam Iaco. 1. *Beatus uir, qui suffert tentationem.* supple sponte. Et quare hoc sit faciendum, subiungit dicens. *Tentatio namque est vita hominis super terram.* Iob 7.a. Alia litera. *Militia est vita hominis super terram.* Quasi dicat homo ad hoc positus est super terram, vt tanquam miles fortis, & strenuus sit in tentationibus.

8 *Ne autem fideles in his.* Iam dictis, persecutione, scilicet, & tentatione.

9 *Deficiant.* Quasi fatigati.

10 *Consolatur eos do.* Vt hilares reddat, & alacres.

11 *Atque confir.* Vt fortes efficiat, & stabiles. Consolatur inquam atque confirmat, dicens.

12 *Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Matt.vlti.d. scilicet ad tuendum vos.

13 *Et nolite ti. pusi. grex.* Lu.12.

14 *Propterea vi. deus pa.* Posita fidelium consolatione tangit causam quare tribulationes ecclesiæ reuelare disposuit, videlicet, vt præuisæ a fidelibus minus timeantur. Greg. Minus iacula feriunt, quæ præuidentur. *Propterea.* Scilicet, quia consolatur, & confirmat fideles.

15 *Videns deus pater tribulationes, &c. super petram Christum.* 1.Cor.10.b. *Petra autem erat Christus,* & Matt.16.c. *Super hanc petram,* scilicet me Christum, *ædificabo ecclesiam meam.*

16 *Vt minus timeantur.* Scilicet tribulationes.

17 *Disposuit.* Deus pater.

18 *Vna.* Id est, pariter, *cum filio, & spiritusancto eas reuelare.*

19 *Reuelauit autem tota trinitas.* Hic tangitur de artifice inquantum est operans, siue agens. Et quia hæc actio non solum requirebat materiam in qua, sed cui, subiungit dicens.

20 *Christo secundum humanitatem.* Idest, Christo inquantum est homo, & inquantum est deus, ipse etiam sibi homini reuelauit. Sed nonne anima Christi a tempore conceptionis sciuit omnia, quæ deus? Responsio. Licet omnia sciuit, non tamen, ita limpide, sicut deus, propter quod circa ea, quę sciuit aliquid poterat a deo reuelari sibi.

21 *Christus vero Ioanni, per angelum. Ioannes.* Reuelauit.

22 *Ecclesiæ.* Scilicet Asiæ specialiter, Ioannes septem ecclesijs, quæ sunt in Asia, sed generaliter vniuersæ.

23 *De qua reuelatione.* Idest, de quibus reuelatis, vel, aggregatiue, id est, de quibus reuelationibus.

24 *Hunc librum composuit.* Scilicet Ioannes.

25 *Vnde.* Idest, quia de hac reuelatione.

26 *Apocaly. dicitur.* Id est, reuelatio, ab apo, quod est re, & calypsis, quod est velamentum, quasi reuelamentum, vel reuelatio, quia ibi multa reuelantur.

27 *Quæ deus reuelauit Ioanni, & c. in tempore primitiuo.* Idest tẽpore fundationis, & plantationis suæ. Et quanta,

28 *Nunc.* Idest, tempore moderno, *patiatur.* Et quanta.

29 *In nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri potest, etiam moueantur electi.* Matthę.24.

30 *Et quæ pro his, & nunc.* In aliquibus membris.

31 *Et in futuro.* In omnibus, *præmia sit susceptura.* Vel: Nunc quãtum ad dona gratiæ. In futuro, quantum ad dona gloriæ.

32 *Vt quos denun. supp. terrent.* Hic tangitur intentio reuelantis.

33 *Promissa præmia lætificent.* Quia secundum Bernardum: Consideratio præmij minuit vim flagelli. Seneca: Spes præmij solatium fit laboris.

34 *Ideo iste liber inter re. &c.* Prophetiæ nomine censetur. Hic declaratur de ipso operato, & primo simpliciter, secundo eius excellentiam in respectu aliarum prophetiarum manifestat, ibi. Quæ alijs est excellentior, tertio eius auctoritatem declarat, ibi: *Ad cuius confirmandam auctoritatem.* Determinatur igitur quare iste liber dicitur prophetia, cum dicitur. Ideo, quasi dicat, quia hic prænunciantur tribulationes præcedentes, & præmia, quę sequuntur, ideo iste liber, &c.

I Quæ

Digitized by Google

A nomine censetur; quæ aliis excellentior est [1] prophetiis. Sicut enim nouum Testamentum [2] præstat veteri, euangelium legi, ita hæc prophetia prophetiis veteris Testamenti, quia de [3] Christo, & ecclesia magna ex parte iam adimpleta sacramenta denunciat. Vel etiam ideo, quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est pro B phetia simul, scilicet de præterito, & præsenti, & futuro. Ad cuius confirmandam auctoritatem [4] concurrit etiam auctoritas mittentis, deferentis, & accipientis. Mittentis, scilicet trinitatis, & deferentis angeli, & accipientis, scilicet Ioannis. Cum autem Ioanni hæc in visione [5] fuerunt reuelata, & sunt tria genera visio- C num, sub quo genere contineatur videndum est. [6] Visio enim alia corporalis, quando videli- D cet corporalibus oculis aliquid videmus. Alia [7] spiritualis seu imaginaria, cum videlicet dormientes, vel etiam vigilantes, imagines rerum cernimus, quibus aliquid aliud significatur. Si- [8] cut vidit Pharao spicas, & [9] Moyses rubum ardere, [10] ille dormiens, iste vigilans. Alia intellectua- [11] lis, quando videlicet spiritusancto reuelante, E intellectu mentis veritatem mysteriorum, si- [12] cut est, capimus. Quomodo vidit Ioannes, quæ in libro referuntur. Non enim figuras tantum vidit spiritu, sed & earum significata mente in [13] tellexit. Vidit autem Ioannes, & scripsit in Pathmos insula relegatus a Domitiano in exilium principe impiissimo. Hac eũ ad scribẽdũ cõpel- F lente

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ aliis ex.* Hic declaratur de eo in comparatione, & determinatur primo, quòd excellit alias prophetias, secundo hoc pluribus de causis, siue rationibus ostenditur, ibi. *Quia de Christo, & ec. &c.* Dicitur ergo. *Quæ aliis excel. est prophetiis.* Et modus excellendi subiungitur.

2 *Sicut enim no. Test. &c.* Quomodo autem præstat nouum Testamentum veteri? Nonne dicitur Eze. 4. quòd rota erat in rota? & vetus test. in no. & e conuerso, ergo vnum alteri præstat. Responsio, vetus est in nouo per explicationem, sed nouum in veteri per implicationem. Præterea vetus est in nouo materialiter, nouum in veteri formaliter, & ideo nouum præstat veteri, quasi forma præstantior, & elegantior materia.

3 *Quia de Christo, & ec. mag. ex parte, &c.* Hic tanguntur rationes duæ quare hæc prophetia est excellentior aliis. Vna est, quia multa de mysteriis Christi, & ecclesiæ iam completa prophetat. Alia est, quia illi data est trifaria prophetia, aliis vnifaria. Nota quòd for, taris componitur cum vnus, & dicitur vnifarius ab vni idest, de vno loquens, vnde vnifarius dicitur propheta, qui tantum prophetat de vno tempore, bifarius, qui de duobus. Et quinque bifarius ponitur pro bilingui, trifarius, qui de tribus. In aliquibus vero libris scribitur vnipharia per ph. & tunc componitur ab vnus, vna, vnum, & phares, quod est diuisio, vnde vnifaria, id est, simplex dei prophetia, trifaria triplex.

4 *Ad cuius con. au.* Hic declarat auctoritatem. Quasi dicat, ex his habet auctoritatem liber iste, quia trinitas ea, quæ ibi dicuntur, reuelauit, & reuelationes angelus apportauit, & Ioannes apostolus eas ecclesiæ nunciauit. His tribus testibus credendum est, *quia in ore duorum, uel trium testium stabit omne uerbum,* Deut. 19.d. & Matt. 18.b.

5 *Cum autem Io. hæc in ui. fuer.* Primo determinatur modus actionis. secundo subiungitur distinctio visionum, ibi. *Visio enim alia corporalis, &c.* tertio determinatur sub quo genere visionis fiebat hæc reuelatio, ibi. *Quomodo uidit Io.* quæ in hoc li. re. &c. Dicit ergo.

6 *Visio enim alia corpo. &c. aliquid uidemus.* Sicut Balthasar vidit manum scribentem in pariete, Dan. 5. Et Elisæus currus igneos, in quibus Elias raptus fuit 4. Reg. 2. b.

7 *Alia spiritualis.* Imagines rerum cernimus quibus. *aliquid aliud sig.* quam cernitur, supple. Sicut.

8 *Vidit Pha. spi.* idest, spicarum imagines, Gene. 41.

9 *Et Moy. ru. arde.* Exod. 3.

10 *Ille dor. iste ui.* Sed contra, corporalibus oculis vidit Moyses & hoc corporale erat, quod videbatur, ergo visio rubi non erat spiritualis visio. Responsio, referendo visionem ad illud, quod erat corpore, vel corporaliter visum, erat visio corporalis, referendo autem ad signatum per id, quod sic videbatur, imaginaria seu spiritualis dici potest. Vel forte, vt quidam dicunt, videbatur qui reuera non erat ignis. Visio autem imaginaria fuit visio Petri. Act. 10. b. quando scilicet positus in extasi vidit quadrupedi, & serpentia, & dictum est ei. *Macta, & manduca.*

11 *Alia intel. &c. sicut est capimus.* Hac. n. visione res intellectuales, quæ sunt sine imagine videmus, vnde Glo. 2. Cor. 12. a. dicit. Hac enim visione, quæ dicitur intellectualis, ea cernuntur, quæ nec sunt corpora, nec vllas gerunt formas eorum similes velut ipsa mens, & omnis affectio bona.

12 *Quomodo uidit Ioan. &c. earum significata mente intel.* Contra quædam glossa dicit. Ioannes in mente imagines vidit. Responsio secundum diuersos respectus imaginaria fuit, & intellectualis, quia mentis intellectu illuminato a spiritu sancto veritatem cognouit, per hoc patet, quòd verissime fuit prophetia. Nota, quòd non dicitur visio, nisi cõtineat aliud mystice, quod deo reuelante sciatur, & ideo triplex visio dicitur triplex cœlum.

13 *Vidit aũt Io. & scrip. in Path.* In hac secunda parte pſtitionis determinatur de ipso opere secundùm, quòd refertur ad efficientem, siue ad artificem ministerio, qui est Ioannes. Progreditur igitur in hac parte sic. Primo exponitur quis est iste artifex, & quæ sit eius actio. Et quia hæc actio cum sit materialis, requirit locum, & tempus, subiungitur de loco, & tẽpore. ibi. In Pathmos insula, vbi tangitur quo loco scripsit, & quo, scilicet tempore exilii sui, quod datur intelligi per hoc, quod dicitur, Relegatus, participium enim tempus consignificat. Et quia artificiose operans operatur aliqua causa motus, consequenter subditur de causa mouente eum ad scribendum, quæ est duplex, vna est pullulatu errorum, quæ tangitur ibi. Hac eum ad scribendum compellent causa, etc. Alia causa est instructio ecclesiarum Asię, & ecclesiæ generalis. Vnde prima causa fuit extirpatio malorũ secunda informatio, siue instructio bonorum, quæ tangitur ibi. Scribit autem Ioannes septem ecclesiis Asiæ, &c. generalem ecclesiam docens, scilicet per Asiam minorem. De qua dicit Isidor. etymol. 13. Asia minor ab oriente Cappadocia angitur, ab aliis partibus vndique mari circundatur, nam a septentrione potestatum Euxinum habet, ab occasu Propontidem, a meridie Aegyptum mare, & cę. Alia est Asia maior dicta a nomine cuiusdam mulieris, quæ apud antiquos imperiũ tenuit orientis, hæc in terra parte orbis disposita, ab oriente, ortu solis, a meridie oceano, ab occiduo nostro mari finitur, a septentrione Mæotide lacu, & Thanai fluuio terminatur, &c. Et quia actio huiusmodi requirit materiam, consequenter subditur de materia huius operis, cum dicitur. Est itaque materia Ioannis in hoc opere status specialiter Asianæ ecclesiæ, necnon & totius videlicet. Quæ idest, quãta mala in præsenti patiatur, & præmia in futuro receptura sit. Et quia intentio regit agentem, siue informat, & modus operationis, consequenter tangitur intentio scribentes, cum dicitur, Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est. Tum quia breuis labor. Tum quia præmium magnum. Deinde subditur modus, cum dicitur. Modus tractandi talis. Primo præmittit prologũ, & salutationem, vbi reddit auditores benignos, & attentos, &c. Sex igitur sunt particulæ istius partis, & sic ordinatæ. Primo enim tangitur de efficiente inquantũ est efficiens, ibi. *Qui scilicet Ioannes scribens.* Secundo de loco, & tempore quibus scripsit. Tertio de causa motiua ad scribendum. Quarto de materia. Quinto de intentione. Sexto de modo. Dicit ergo. Vidit aũt Ioannes, & scripsit in Pathmo. Apoc. 1. c. *Fui in insula, quæ uocatur Pathmos.* Et nota, ꝙ dicitur hic Pathmos. & hic Pathmus, mi, in eadẽ significatione, & vtrunque habet Pathmo in datiuo, & ablatiuo, sicut Claros, Claro, Tenedos Tenedo, Delos Delo.

Asia duplex.

Digitized by Google

A lente causa, quia dum exul teneretur a Domitiano in Pathmos insula, in ecclesijs quibus 1 præerat, multa pullulauerunt 2 atque inoleuerunt 3 vitia, atque diuersæ hæreses. Erant enim 4 quidam hæretici ibi dicentes, Christum non fuisse ante Mariam, quia temporaliter de ea natus erat. Quos Ioannes in principio euangelij sui redarguit, dicens: In principio erat B verbum. Et in hoc libro cum dicit: Alpha, & o, 5 id est, principium, & finis. Dicebant etiam 6 quidam, ecclesiam pondere tribulationum 7 ante finem sæculi desituram, & pro labore non 8 præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christum principium esse, & finem, vnde Isaias: † Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Et ecclesiam per exercitium tri- 9 bulationum non desinere, sed proficere 10 & pro 11 C his brauium æternum recipere, vel suscipere. 12 Scribit autem Ioannes septem ecclesiis Asiæ & earum septē episcopis, de prædictis instruēs, D & per eam totam generalem ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere; status specialiter Asianæ ecclesiæ, nec non, & totius videlicet, quæ in præsenti patiatur, & in 13 futuro receptura sit. 14 Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnū. E 15 Modus tractandi talis, primo præmittit prologum, & salutationem, vbi reddit auditores benignos, & attentos, quo præmisso accedit ad narrationem. Ante narrationem vero ostendit christum esse ab æterno sine principio, & fine, inducens ipsum loquentem. Ego sum alpha, & o, id est, principium, & finis. Postea accedens ad narrationem distinguit septem visiones, quibus terminatis, iste liber consummatur. Præmittit autem prologum, dicens, Apocalypsis Iesu Christi, subaudis, hæc est. Sicut in F alijs: Visio Isaiæ hæc est, & parabolæ Salomonis hæ sunt.

† Isa. 43. b.

NICOLAVS DE LYRA.

Vide textum supra in alio latere.

1 In ec. quibus prę. *Asiæ minoris, cuius metropolis erat Ephesus, præfuit enim Ioannes septem ecclesiis illius Asiæ.*

2 Pullularunt. *Inchoatione. Pullulo las, dicitur germinare, vel multiplicare.*

3 Atque inoleuerunt. *Idest, creuerunt consuetudine, vitia quæ mores corrumpunt, atque diuersæ hæreses, quæ violabant fidem.*

4 Erant enim quidam. *Manifestat cuiusmodi hæreses pullulabant ibi, scilicet in Asia.*

5 Alpha. *Principium elementorum Græcorum O, finis, quod bene conuenit ei, de quo dicitur Isa. 44. b. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.*

6 Dicebant. *Non credentes veritati, quæ dicit Matt. vlt. d.* Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sęculi.

7 Ante fi. se. desi. *Idest, defecturam, a desino nis, desij, vel desiui, desinere, desitum desitu. Hæc autem.*

8 Et pro labore non pręmium ęternum suscepturam. *Cum tamen dicatur Sap. 10. d.* Reddet deus mercedem laborum sanctorum suorum.

9 Et eccle. per ex. tribula. *Supple ostendit.*

10 Non desinere, sed proficere. *Quod facit Apoca. 12. vbi dicit,* quòd mulieri datę sunt duę alę aquilę magnę, vt volaret in desertum locum. Sed profice. *Sicut aurum in igne non deficit, sed proficit. Sap. 3. dicitur de iustis.* Tanquam aurum in fornace probauit illos.

11 Et pro his. *Scilicet modicis tribulationibus.*

12 Brauium ęternum recipere. *Idest, vitam æternam 2. Timo. 2.* Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinemus, & conregnabimus. *Hoc erit quando sponsa ducta in thalamum sponsi, dotabitur dote bona, dicens cum Lya illud Genes. 30. c.* Dotauit me dominus dote bona.

13 Quę in pręsenti seculo patiatur, & quę in futuro receptura sit. *Scilicet pręmia æterna pro modica, & leui tribulatione 2. Cor. 4. d.* Id quod in pręsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

14 Intentio vero eius. *Hic tangitur intentio scribentis, quæ est monere ad patientiam. Intentio enim Ioannis fuit supra, scilicet subditos instruere, quantum ad intellectum, hic autem intendit eos informare quantum ad effectum.*

15 Modus tractandi talis. *Hic tangitur formalis causa, secundum quod attenditur penes modum agendi, primo præmittit Ioannes prologum, cum dicitur.* Apocalypsis Iesu Christi, &c. *& salutationē, ibi.* Ioannes septem ecclesijs, &c. *Quo præmisso accedit ad narrationē ibi.* Ego Ioannes frater vester, &c. *cap. 7. scilicet secundum septem ecclesias quibus scribit secundum septem status ecclesiæ generales.*

Prothemata in Apocalypsim.

Sicut in secularibus libris, ita quæruntur. Intentio scilicet, vtilitas, & cui parti philosophię supponatur. Sic quoque in hoc libro diuino tria quęrūtur, materia, intentio, vtilitas, & cui parti humilitatis, id est, vitę subiaceat. Vita enim alia philargyca, alia practica, alia theorica, idest, cōtemplatiua, cui liber iste subiacet. Intentio est auctoris huius ponere signa, per quę cōmendet nobis patiētiam, id est, faciet nos patiētes pro nomine Christi, vt de patientia eundo ad contēplationem cęlestis gloriæ peruenire possimus ad vtilitatē, ad remunerationem, scilicet patientiæ nostræ, id est, ad duplicem stolā animæ, scilicet ac corporis beatitudinem. Et notandum quomodo patientiam cōmendat, ostendendo, scilicet per varias similitudines, vt p equos & similia, psecutiones psentis, & futuræ ecclesiæ in tēpore Antichristi, i. diuersas tribulationes diuersorū statuū ecclesiæ præmunit nos referendo, vt fortiores simus ad sustinēdū. Nam leuius lædit quidquid præuidimus ante. Illud quoque sciendum, ꝙ potius cōmendat patiētiā, ideo videlicet, qm̄ fundamētū est omniū virtutū. Prudētio teste, q ait. Vidua vel debilis est virtus, q̄ nō patiē. firmat. Deus

Item alius prologus Hier. in eadem.

IOannes Apostolus, & Euangelista, a Christo electus, atque dilectus, in tāto amore dilectionis vberior habitus est, vt in cœna super pectus eius recumberet, & ad crucem astanti soli matrem propriam commendasset, vt quem

Digitized by Google

nubere volentem, ad amplexum virginitatis asciuerat, ipsi etiam custodiendam virginem tradidisset. Hic itaque cum propter verbum dei, & testimonium Iesu Christi in Pathmos insulam sortiretur exilium, illic ab eodem Apocalypsis præ ostensa describitur, vt sicut in principio canonis, idest libri Geneseos, incorruptibile principium prænotatur, ita etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicentis: Ego sum alpha, & o, initiũ, & finis. Hic est Ioannes, qui sciens superuenisse sibi diem egressionis de corpore, conuocatis in Epheso discipulis descẽdit in defossum sepulturæ suæ locum, orationeque completa, reddidit spiritum tam a dolore mortis factus extraneus, quã a corruptione carnis noscitur alienus Cuius tamen scripturæ dispositio, vel libri ordinatio, ideo a nobis per singula non exponitur, vt nescientibus inquirendi desiderium collocetur, & quærentibus laboris fructus, & Deo magisterij doctrina seruetur.

Deus pater præuidens tribulationes quas passura erat sancta ecclesia postquam ab apostolis fuit fundata, disposuit cum filio, & sancto spiritu eas tribulationes, & earum præmia reuelare, Iacula enim, quæ præuidentur minus lædũt, Ita Chr̃o manifestauit secundum humanitatem Christus Ioanni, & Ioannes ecclesię reuelauit, qui excellebat omnibus priuilegio castitatis, & q̃ gratia dei interpretatur, qui omnia bona, quę agebat gratię dei ascribebat, & q̃ oia immania tormẽtorũ ęquanimitate mẽtis sustinebat. Sed quia constat hanc reuelationem factam esse visione, videndum est sub quo genere visionis est. Visio enim alia corporalis est alia spiritualis, alia intellectualis. Visio corporalis est, qua videmus cœlum, & terram, & cętera talia. Visio spiritualis est quando in eo, quod videtur, aliud prætenditur, sicut fuit de Moyse, qui vidit rubum non ardentem ardere, quod aliud significabat. Intellectualis vero quando spiritusancto intimante aliquis conspicit aliquid mysticum, sicut sanctus Ioannes in hoc libro fecit. Nam non realiter ista vidit, sed diuino flamine inspirante cõuenientia signa passionũ d: signatiua intellectui suo configurauit. Nunc q̃ sit materia illius, videamus. Materia illius sunt septẽ signa, idest, genera tribulationum. Intentio vero est nos inuitare ad patientiam, vt per patientiam veniamus ad cõtemplationem, per cõtẽplationem ad reuelationem, inde ad beatitudinẽ in qua habemus finalẽ causam huius operis. Et quia non quæritur in diuinitate de philosophia, sed de vita, videamus cui vitæ supponatur.

Visionum tria genera.

Materia huius operis.

Vita alia theorica id est, contemplatiua. Alia practica, id est, actiua, sed practica ad theoricam constat referri.

Et notandum est quare nos magis ad patiẽtiam, quam ad alias virtutes inuitet. Ad quod dicendum est, quod sicut fides est fundamentum omnium virtutum, sic patientia quodammodo est sustentamentum, vnde Prudentius. *Vidua est virtus, quam non patientia firmat.*

Notandum uero est quãdam partem huius libri pro pœmio, vel pro prologo accipi, scilicet vsque ad illũ versum. *Ego Ioannes fui, & cætera.* In qua parte nos inuitat ad legendũ, & ad audiendum, & ad seruandum, quia si hoc fecerimus, beatitudinem consequemur, & sic commendat opus suum. Legendus est iste liber, quia est Apocalypsis Iesu Christi, id est reuelatio non cuiuslibet, sed Iesu Christi. Vel legendus est liber hic, quia beatus est, qui legit, & qui audit verba prophetiæ lectionis huius Apocalypsis, idest reuelationis Iesu Christi.

Incipit Argumentum in Apocalypsim Beati Ioannis.

APOCALYPSIS Ioannis tot habet sacramenta quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

Apocalypsis hæc inter Reliquos noui testamẽti libros prophetia vocatur, sed alijs excellẽtior prophetijs quia de Christo, & ecclesia magna ex parte adimpleta iam sacramenta denunciat. Vel etiam, ideo quia cum alijs vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito de præsenti, & de futuro. Et sicut euangelium legis obseruantias sic ista prophetia excellit veteres a longe prospicientes vẽturas prophetias. Ad cuius roborandam firmitatem occurrit etiam auctoritas mittentis, deferentis, & accipientis: hanc enim deus, idest, tota trinitatis misit. Nam de patre dicitur. *Mittens per angelum suum.* Filius autem dicit. *Ego Iesus misi angelum.* Sed & de spiritusancto hoc scriptum est. *Dominus deus omnipotens.* Sciendũ itaque, quia cũ sine additamento spiritus ponitur, tota Trinitatis frequentius intelligitur. vnde est. *Spiritus est deus.* Et. *Qui ha. aur. audien. au. quid spiritus dicat ecclesiis.* Et quamquam angelus solius Verbi incarnati personam gesserit, tota tñ Trinitas in angelo operata est. Quod autẽ Ioãnes in exilio ista vidit manifestat Christũ fidem in terrenis pressuris cœlum vendicare. Et sciendum, quod cum dicit Apocalypsis subaudiendum est, hæc est litera, sed hunc modum locutionis, qui diminutione verbi fit, frequẽter inuenimus in diuinis scripturis vnde Salomon ait sine adminiculo verbi. *Parabolæ Salomonis.* Et Isaias. *Visio Isaiæ.*

Alpha principium Est elementorum Græcorum, & o finis, quod bene conuenit illi de quo dicit Isaias. *Ante me non est formatus deus, & post me non erit.* Causa, quæ beatum Ioannem scribere mouebat, quia interim dũ ipse exul teneretur a Domitiano in ecclesijs quib. præerat, nequitiæ multæ inolcuerunt, ad quorum correctionẽ ipse commonetur per angelũ in visione, siue dormiẽs, siue spiritualiter raptus. Per hoc, quod Ioannes omni humano eloquio, & auxilio destitutus, diuinitus est visitat⁹ innuitur nobis, quod quanto magis ab hoc tumultu recedimus tãto magis diuina visitatiõe digni iudicabimur. Et est materia in hoc libro Ecclesia de qua omnes fiunt visiones. Quidquid autem inducitur de Antichristo, & dæmonibus ad cõprobationem ecclesiæ fit. Hoc autem modo tractat de hac materia, scilicet ostendendo conditiones ipsius Ecclesiæ secundum præsentem, & futurum statum. Secundum præsentem, quod multas persecutiones oporteat hic pati Ecclesiam. Et item in præsenti etiã multas dignitates, vt remissionem peccatorum, illuminationem animarum, & talia. In futuro autem obtinere vitam, & interminabilem lætitiam. Finalis causa est, vt sibi subditos quibus principaliter scribit, deinde cæteros admoneat ad sustinendas tribulationes cum patientia, nisi diffidentes de remuneratione magna.

Nomen etiam auctoris quæritur, quod gratia dei dicitur, quod est Ioannes. Quod bene conuenit intentioni, omnes enim pro Christo patientes gratia dei, id est, auxilio dei patiuntur, aliter enim deficerent, sicut dicit apostolis, *Gratia dei sum, id quod sum.* Locus quoque in quo composuit notatur. Pathmos videlicet insula, in qua positus in exilium fuerat a Domitiano Cæsare propter verbum dei, quod prædicabat. Per quam insulã designatur Ecclesia, quæ quotidie assultus huius seculi patitur, immobilis tamen existens. Pathmos enim ebullitio, vel fretum interpretatur. Vidẽdum quomodo visionis Ioannes talia vidit. Tres namque modi visionũ sunt. Vnus cũ cęlum, & terrã, & similia corporeis oculis videmus. Alius cum dormientes, vel etiam vigilantes aliquid

A videmus, p quod aliud figuramus, sicut Pharao vidit crassas vaccas, vel boues macras. Alius modus est intellectualis, cũ aliquid mente concipimus non per imagines, sed sicut est, vt Dauid in Psalmis, dicens: *Audiam quid loquatur in me dominus deus*, Ioannes vero imagines in mente vidit, & in eis veritatem intellexit.

Materia, status Asię, & totius presentis ecclesię. Litera sic ac si ita commoneret. Attendite hanc visionem, quia visio reuelata est in Christo Iesu. Qualitas, idest, modus, tribulationes intus, & exterius, e contrario consolationes, locus breuis labor, & certa præmia. Intentio, patienter ferre omnia.

DE AVTHORE ET AVTHORITATE LIbri Apocalypsis.

Sententia Patrum Græcorum.

Lib. eccl. hierar. cap. 3. parte 3. * Dionysius Areop. Siue arcanam illam (scriptura sacra) ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamq; domini Iesu, & altissimam theologiam eis, qui dij fieri merentur exponit, eosque per mysteria sacra, & diuina sustollit atque confirmat, &c.

Dialogo. * Iustinus Martyr. Apud nos vir quidam nomine Ioannes vnus ę Christi Apostolis in reuelatione sibi facta prophetauit, mille annos habituros Hierosolyma quotquot Christo nostro crediderint, ac mox sequuturam vniuersalem resurrectionem omnium, atque iudicium.

Apocal. 10. Libr. 4 ca. 37. * Irenæus Martyr. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem, & gloriosum regni eius videns aduentum. Conuersus sum (inquit) videre vocem, quæ loquebatur mecum, &c.

Lib. 5. cap. 26. B * Idem. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi edisserens, quæ fuerint decem bestiæ cornua, quæ a Daniele visa sunt, manifestauit de decem regnis nouissimo tempore futuris, &c.

Lib. 5. cap. 30. * Idem. His autem sic se habentibus, & in omnib. antiquis & probatissimis, & veteris scripturis numero hoc, 666. posito, & testimonium perhibentibus his, qui faciem Ioannis viderunt, & ratione docente nos, quoniam numerus nominis bestiæ secundum computationem Græcorum per literas, quæ in eo sunt, sexcentos habebit, sexagintą, & sex, &c. Neque enim ante multum temporis visum est, (id quod in Apocalypsi continetur,) sed penę sub nostro seculo, ad finem Domitiani imperij.

Libr. 7. histo. cap. 23. * Eusebius. Dionysius Alexandrinus veniens ad Apocalypsim Ioannis, hæc de ea scribit. Nonnulli ex prædecessoribus nostris penitus libellum hunc refutandum, & a canone scripturarum abijciendum esse putauerunt, &c. ego vero (quantum ad meam sententiam pertinet) spernere, aut abijcere scripturam libri huius nullatenus audeo, maxime cum multi ex fratribus, ita mecum sentiant. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedant atque emineant, quæ in eo scripta sunt humanæ auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam, & re C conditus atque admirandus omnibus sensus, quem & ego admiror ac veneror, etiam si non intelligo. Et ita sentio, qđ diuina aliqua sacramenta sermonibus cõtegantur humanis, non tam iudicio meo discernens, quam fide credẽs, & ideo non reprobo, quæ non intelligo, sed tanto magis admiror, quanto minus assequor, &c.

D Lib. 2. pædag. cap. 12. Apocal. 21. * Clemens Alexandrinus. Ex sanctis lapidibus supernam Ierusalem fuisse constructam accipimus, & duodecim portas cęlestis ciuitatis lapid bus pretiosis assimilatas suscipiendam apostolicæ vocis gratiam significare admittimus.

* Origenes. Sacerdotali tuba primus Matthæus in Euangelio suo increpuit. Marcus, Lucas, & Ioannes postea suis tubis cecinerunt, addit nihilominus adhuc, & Ioannes tuba canere per epistolas suas, & Apocalypsim.

Homil. 7. in Iosue. In Synopsi. * Athanasius. Hoc nomine (Apocalypsis) vocatur hic liber, propterea quod hanc reuelationem ipse Ioannes euangelista, & theologus in Pathmos insula dicta, dominico die vidit iussusque conscripsit, vt ad septem ecclesias mitteret.

Contr. hæres. 51. * Epiphanius. Alogi vocentur (quidam hæretici.) Habuerunt enim sectam libros sancti Ioannis reijcientem. Quum enim alieni sint a prædicatione verbi per Ioannem, & neque Ioannis euangelium, neque Apocalypsim admittant, alogi vocantur, &c.

Sententia Patrum Latinorum.

Lib. 4. adu. Marc. * Tertullianus. Si Apocalypsim Ioannis Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensens in Ioannem stabit auctorem.

* Idem. Nam, & Ioannes apostolus in Apocalypsi, ensem describit ex ore dei prodeuntem bis acutum, præacutum.

Libr. de bono patient. * Cyprianus. Dominus in Apocalypsi loquitur dicens. *Ne signaueris verba prophetiæ huius, &c.* In Apocalypsi angelus Ioanni volenti adorare se resistit dicens. *Vide ne feceris, &c.*

Prolog. in ps. E * Hilari. Nequaquam psalmorum librum, nisi per fidem aduentus Christi posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. *Hæc dicit sanctus, & verus, qui habet claues Dauid, &c.*

Epist. 37. * Ambros. Sicut euidenter in Apocalypsi Ioannis euangelistæ scriptum est. *Habes illic tenentes doctrinam Balaam, &c.*

Lib. de viris illust. * Hieronymus. Quartodecimo anno secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, Ioannes in Pathmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretatur Iustinus martyr. & Irenæus.

Tractat. 37. in Io. * Augustinus. Dixi vobis fratres, quia Ioannes iste euangelista multum alte volat, & mysterium alte volantis quid est, vt commemorem charitati vestrę Et apud Ezechielem prophetam, & in Apocalypsi ipsius Ioannis, cuius est hoc euangelium commemoratur animal habens personas hominis vituli, leonis, aquilæ, &c.

Sententia Conciliorum.

Can. 14 * Concilium Ancyranum. Et Ioannes Apostolus Apocalypsis sacramentum in spiritu, non in corpore vidit, & audiuit, sicut ipse dicit. *Statim fui in spiritu, &c.*

Can. 16 * Toletanum. Apocalypsim librum multorum Conciliorum auctoritas, & synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta Ioannis euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros suscipiendum constituunt. Si quis eum non receperit, aut a pascha vsque ad pentecostem Missarum tẽpore in Ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sen F tentiam habebit, &c.

Clemens

Prolog.

Digitized by Google

Prologum præmittit: salutationem in vtroque captat.

CAPVT I.

a **A**Pocaly. Iesu Christ. Præparat auditores beneuolos & attentos, sicut & ibi Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia.

Incipit liber Apocalypsis beati Ioannis Apostoli.

CAPVT I.

Hoc est reuelatio.

APOCALYPSIS. Iesu Christi quam [a] dedit illi Deus † palā facere seruis suis quæ oportet fieri cito, & significauit, mittēs † per angelū suum seruo suo Ioāni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi in his quęcunque vidit † Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ

(Interlinear: a Deus pater vt nihil debens. Christo. b Verbo & exemplo. c Non Iudæis, non philosophis. a De his. b Vel in breui. c Id est per signum ostendit. a Personam Christi habentem. b Non superbo, sed humili. Vt literati. Vt laici & addiscentes. Libri.)

(Margin: † Vt palam facerei. † Mandatum: † Infra. 22. b, Iaco. 1. d.)

b *Quam de.* Secundū hominem accepit eā à patre & verbo sibi cognito & spiritusancto.

c *Quæ oportet fieri.* Quasi dicat, & ineuitabile est quin fiant, & vtile vt fiāt. Oportet vt patiantur tribulationes cito.

d *Cito.* Dicit, vt se parent ne sit graue pati, cito finiendi sunt labores & præmia danda. Breuis labor, festinata gloria.

e *Et sig.* Deus pater filio, & filius Ioanni sub sigillo, id est, sub scripto, ne locus sit furibus peruertendi, & vt gratius sit fidelibus si cum exercitio consequentur.

f *Qui testim. perhib:* Qui testatur verba ipsius Christi habita tam de verbo, id est, diuinitate, quam de humanitate Iesu Christi.

g *Verbo Dei.* Filius vocatur verbum Dei, quia per eum manifestatus est in mundo pater.

h *In his quæ vidit.* In his quæ corporaliter vidit, vt passium, vel sola mente, vt fuisse cum patre ante omnia.

❊ Primasius. Post exortū Ecclesiæ, quæ iam fuerat Apostolorum prædicatione fundata, reuelari oportuit, qualiter fuisset latius propagāda vel quali ēt fine contenta vt prædicatores veritatis huius cognitionis fiducia freti indubitāter aggrederent pauci inermes multos armatos, humiles superbos infirmi nobiles viui tamē spiritaliter mortuos. Ideo nec reuelatio dicitur Iesu Christi, quā propterea pater dedit ei, quod inseparabile patris & filij opus omne probetur: imo etiam Spiritus sancti cuius nomen hic frequenter insinuatur. Cito autem apud Deum fieri dicitur quantiscunque in hac vita morulis aliquid protcletur. *quoniam mille anni ante oculus eius tanquam dies hesternus qui præterijt.* Dicendo. *significauit seruo suo Ioanni*, aliquid etiam futurorum & mysteriorum ostendit. nec superficie literæ nos voluit remanere contentos quos ad mysteria altius perscrutanda significationis verbo fecit intētos. Ideo dicit, *palam facere seruis suis*, non solum vni ex multis, sed per vnum potius vniuersis, id est ecclesiæ quam in vnitate fundauit. Recte adiecit, *per angelum suū* à Christo fuisse discipulo demonstrata cū per assumptam creaturam non per diuinitatis essentiam Christum semper clareat apparuisse mortalibus & ante incarnationē & post ascensionem.

(Margin: Psal. 89.)

❊ Andreas Cæsareæ Cappadociæ Episcopus. Christus inquit, hæc mihi qui diserte illum professus sum, tāquam seruo suo per angelum manifestauit quo & ea quæ sunt, & ea quæ notitiam hominum adhuc fugiunt & ea rursum quæ olim futura sunt mihi per visionem ostensa, palam ad audientium conuersionem contester publiceq; prædicem. Vtraque enim prophetico spiritu hausi. Atq; hic sensus ex orationis tenore colligitur: quando quidem verba hæc, *quæ sunt, & quæ fieri oportet.* præsentis futurique tēporis notionem manifeste præ se ferunt.

i *Beatus.* Christus dedit mihi, beatus autem qui à me acceperit. *Bea.* quia hæc Apocalypsis est Iesu Christi. &c.

K *Qui le.* Id est narrat alijs quæ audiuit: quia plures ab vno legente possunt audire. Vel audient, & in hoc notat auditores, quia plures. Illi soli beati qui audiunt vt mente recondant, & mente recondunt, vt opere compleant; & opere implent, vt vitam æternam possideant.

Seruat

Incipit Postil. Nicolai de Lyra super librum Apocalypsim beati Ioannis apostoli.

CAPVT I.

1 **A**Pocal. Iesus Christ. Liber iste in duas partes diuidit, in proœmium, & tractatum, qui incipit in cap. seq. In proœmio vero tria facit, quia primo reddit auditores attentos, secundo beneuolos, ibi: *Ioan. septem ecclesiis.* tertio dociles siue doctos, ibi. Ego Ioannes, quæ tria in prologis fieri consueuerunt. Primum facit dupliciter primo ex auctoritate & arduitate huius doctrinæ, secundo eius vtilitate, ibi: *Beatus qui legi.* Ad hæc enim duo solent homines attendere. Circa primum sciendum quod sicut dictum fuit in principio libri psal. reuelatio prophetica quæ fit cum imaginaria visione, qualis est ista quæ describitur in hoc li. (nam Ioannes habuit imaginarias visiones, & quid significarent intellexit) altioris gradus est quando apparet aliqua persona de occultis, quam si fieret sine tali apparitione personæ, & quanto persona sic apparens est altior, tanto reuelatio est gradus altioris sicut persona angelica altior est quam humana, & diuina quam angelica. Licet autem angelus apparuerit Ioanni eum instruens in Apocalypsi, tamen apparebat tanquam representans personam filij Dei humanati, & in eius persona loquens, vt postea magis apparebit. propter hoc reuelatio in hoc libro contenta est valde ardua & autentica, & hoc est quod dicitur. *Apocal. Ies. Christ.* reuelatio facta in persona Iesu Christi modo dicto.

2 *Quam de.* Pater. nam filius deitatem habet à patre.

3 *Palam fa.* idest manifestare.

4 *Ser. su.* idest deuotis fidelibus & studiosis.

5 *Quæ opor. fi. ci.* scilicet tribulationes ecclesiæ, quas oportet fieri. nam hoc procedit ex diuina ordinatione, quæ non potest frustrari, & hoc fit ad probationem fidelium & augmentum gloriæ ipsorum.

6 *Et sig. mit. an.* Dicto modo apparentem.

7 *Ser. suo.* idest euangelistæ.

8 *Qui test. perh. ver. dei.* In principio euangelij sui quantum ad emanationem eius æternam dicens. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* & quantum ad eius incarnationem temporalem dicens. *Et verbum caro factum est, &c.* Ideo subditur,

9 *Et test. Ies. Christ.* idest de Iesu Christo.

10 *Quæcunque vidit.* In eius conuersatione, miraculorum operatione, morte & resurrectione, sicut patet in euangelij sui prosecutione.

11 *Beat.* Hic consequenter reddit auditores attentos ex huius libri vtilitate, quæ consistit in beatitudinis consecutione, dist. *Beatus qui le.* quantum ad doctores.

12 *Et qui audit.* Quantum ad discipulos studiosos.

13 *Verba proph. huius.* Mente attendendo.

Et ser-

MORALITER.

1 *Apocal. Ies. Christ.* Sicut dictū fuit in expositione literali, beatus Ioānes in principio libri huius reddit auditores beneuolos, dociles, & attentos. Per librum autem istum qui dicitur Apocalypsis, id est, reuelatio, potest intelligi tota scriptura sacra quę est diuinitus reuelata. Ad quam redduntur auditores dociles per fidem quæ aperit ipsius intelligentiam, sicut dicitur Isa. 7. b. secundum aliam translationem. *Nisi credideritis non intelligetis.* & ad Hebræ. 11. b. dicitur. *Credere enim oportet, &c.* & sic est etiam in alijs scientijs in quibus oportet discipulum in multis credere doctori quæ postea intelliguntur ab ipso. Attenti vero redduntur auditores per spem, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis, cuius viam ostēdit sacra scriptura. quilibet autem attentus est ad considerandum viam quæ ducit ad terminum desideratū. Beneuoli vero redduntur auditores per charitatem quæ facit ad Deum conformitatem. 1. Ioan. 4. c. qui manet in cha. &c. propter quod talis est beneuolus ad audiendum Dei verba, quę traduntur in sacra scriptura.

Digitized by Google

a *Seruat ea.* Ita dico si seruat. *Non enim auditores legis, sed factores iusti sunt. Seruat ea.* qui fidem Christi & ecclesię non violat, & timet minata & quærit promissa, vere beatus, qa nec longa mora laboris, & præmia vicina.

✱ Andreas. Beatos prædicat non quosuis promiscue qui hæc legunt vel audiunt, sed qui bonorum operum studio intenti legunt vel audiunt. Cæterum tempus quo beatitudinē hanc comparare licet quodque oibus vt studiose operetur in propinquo esse admonet. Notum est enim illud Christi. *Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est venit nox, &c.* Alio quoque sensu tempus quo meritorum præmia distribuentur propinquum est: siquidem vitę huius spatium cum æternitate comparatum breuissimum est.

a huius & seruat ea quæ in ea scripta sunt. † Tempus enim prope est. Ioannes septem ecclesijs, quæ sunt in Asia. Gratia vobis & pax ab eo qui est & qui erat, & qui venturus est: & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt: & à Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ. † Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit

(Interlinear: a Lector & auditor. — Autem. — a Remissio peccatorum. — a Quies à vitijs. b Id est à Christo. — a A septiformi spiritu qui quidem vnus natura gratiarum distributione multiplex. b Vt illuminet eos in quibus sedet Deus. — a Plura dicturus repetit de Christo secundum humanitatem. b Qui se esse Deum nec pro imminente morte negauit. — a Vel testis fidelis. Operum nostrorum in die iudicij quando dicet. Vidistis me esurientem & si. &c. venite benedicti patris mei, &c. Regentium terrenitatem. a Specialiter prædicatores. — a Quia sola dilectione lauit nos. b Originalibus vel actualibus. c Non vituli, non arietis sicut in veteri lege.)

B b *Septem ec.* principaliter illis quibus magister erat constitutus, & per simile alijs Deus dedit Christo, Christus Ioanni, Ioannes autem ecclesijs, vel per septem vniuersæ ecclesiæ quia septem vniuersitatem significant, vel quia septiformi spiritu illustrantur.

✱ Ambrosius. Perpende quia totus hic liber in septenario numero consistit sicut sunt septem Ecclesiæ ad quas hęc scripta diriguntur. Sunt septem candelabra, septem stellæ, septem lampades, septem cornua, agni septem oculi, septem sigilla, septem angeli tubis canentes, & totidem phialas habentes septem tonitrua, & draconis septem capita. Et si diligenter aduertas totus liber in septem visiones distinctus est.

c *In Asia.* Asia est elatio, Ecclesia ergo nunc est in elatione virtutum, vel olim vitiorum. Asia est ista non magna illa scilicet quæ dicitur tertia pars mundi, sed quædam prouincia vbi erant septem ciuitates, & septem ecclesię cum septem episcopis.

Asia minor est pars maioris Asię continens septem ciuitates quarum Ephesus est metropolis. In hac minori euangelizauit Paulus, sed postea in diuisione apostolorum Ioannes eam obtinuit Ephesus metropolitana sedes totius Asię in qua Ioannes pręfuit.

d *Gratia vobis.* Preparat auditores in salutatione beneuolos & attentos, sicut & in prologo.

e *Qui est & qui erat.* Aeternaliter quamuis natus ex tempore iam, immutabilis per humanitatem, & olim corruptibilis talis venturus est, & si mundo non apparet talis.

C ✱ Ambrosius. Hic tota Trinitas demonstratur. Per eum namque, *qui erat, & qui est, & qui venturus est.* pater designatur. Erat namque ante constitutionem mundi, sine vllo initio: est modo per constitutionem mundi regens omnia D quæ creauit: venturus est post finem mundi cū filio & spiritu sancto vt regnet cum sanctis in secula seculorum. Per septem aūt spiritus, spiritus sanctus eo quod sit septiformis intelligit. *Et à Iesu Christo qui est testis fidelis.* Ille veraciter testis fidelis est, qui nescit mentiri: qui quod electis suis repromisit sine dubio implebit. Qui nec eum qui calicē aquæ frigidæ egenti dederit à mercede vacuum derelinquit. Cuius verba ita fixa permanent vt facilius sit cœlum & terram in nihillū redigi quā aliquid immutari ex omnibus quæ se facturum esse prædixit.

f *Et à septem spiritibus.* Spiritus idem sonat quod charitas, vnde attribuitur spiritui remissio peccatorum, & alia dona quę sunt dona totius Trinitatis, vt intelligamus Trinitatem ex sola dilectione operari. E Personam patris tacet, quia de Deo creatore nemo male intellexerat, ponit personam filij & spiritussancti de quibus omnes nascuntur in ecclesijs hęreses.

f *Throni.* Sunt angeli eius & sancti homines, in quibus nunc sedet Deus & iudicat ne in futuro iudicet.

g *Primogeni.* Dicit pp desperātes de morte Christi vt illi q dixerunt. Nos putabamus quod ipse esset redēpturus Israel.

h *Mortuorum.* Qui vos non terreat, quia surrexit & est impassibilis vel prius mortificantiū se quia peccatū non fecit.

i *Princeps regum terræ.* Princeps terrenarum potestatum potens eas remouere & ad vtilitatem suorum vel sanctorum permittens impios seruire.

K *Qui dile.* Commendat personam filij qui hanc reuelationem per angelum fecerat Ioanni quasi dicat, Credite huic reuelationi & potenti adhortationi, quam Christus manifestauit qui pro nobis passus est & resurrexit.

l *A pec. no.* Originalibus vel actualibus, non suis, sed nostris quia non peccauit.

Regnum potentes vitijs resistere & pro nobis & pro fratribus nosmetipsos Deo offerentes.

✱ Ambrosius. Regnum Dei ex hominibus Christus fecit quando eos tales constituit in quibus ipse cum patre & spiritu sancto inhabitare & regnare dignaret. Sacerdotes Dei electi dicuntur eo quod membra sunt summi sacerdotis de quo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum,* Possunt & aliter sacerdotes dici eo quod semetipsos quotidie per compunctionē cordis, & orationes cęteraque bona opera offerant Deo sicut dicit Psal. *Sacrificium deo spiritus contribulatus.* Est et sacrificiū laudis quod quotidie offerre Deo sancta Ecclesia consueuit de quo idem. *Immola sacrificium laudis.* F

(Margin: † Infra. 11. e — Asia duplex. — † Hebr. 9. c. 1. Ioan. 1. d. — Luc. vlt. d. 1. Pet. 2. d — Psal. 109 — Psalm. 50. — psalm. 49.)

Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ser. ea.* Tribulationes futuras patienter sustinendo & subditur ratio.

2 *Tempus enim prope est.* Id est, cito transiens quasi dicat labor patientiæ breuis est, & præmium beatitudinis æternum.

3 *Ioannes.* Hic consequenter reddit auditores beneuolos. Et diuiditur in duas partes quia primo propositū facit, secundo quęstionem tacitam soluit, ibi. *Ecce venit.* Primum facit ex hoc, quod eis optat bona spiritualia & æterna, dicens. *Ioannes. se. ec.* Per hūc septenarium intelligitur consequenter vniuersitas ecclesiarum in orbe constitutarum. Vnde dicit Grego. homel. 25. Quia septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero vniuersitas figuratur.

4 *Gratia vo.* In prę̄senti vita.

5 *Et pax.* In futura nam, ibi quietabitur totaliter humanus appetitus.

6 *Ab eo qui est.* Id est à Deo æterno. Aeternitatis enim secundum Boetium de cōsolatione, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, sed à nobis qui intelligimus cum continuo & tempore simplicitas eius non apprehenditur nisi per comparationem ad tempus. Nam assistit omni tempori, etiam infinito si esset, propter quod nobis hoc exprimitur per differentias temporis præsentis præteriti & futuri.

7 *Et à septem spiritibus.* Id est, vniuersitate angelorum, qui ministri sunt nostræ salutis.

8 *Qui in conspectu &c.* Scilicet, Parati eius exequi voluntatem.

9 *Et à Iesu Christo qui est testis fi.* Paternæ gloriæ & maiestatis, vt patet in euangelio.

10 *Primoge. mor.* Id est primus inter resurgentes à mortuis licet ante ipsum Lazarus & plures alij fuerint à morte resuscitati: hoc tamen fuit ad vitam mortalem, quæ magis proprie dicitur mors quam vita, secundum quod dicit beatus Greg. hom. 25. propter quod vera resurrectio fit ad vitam immortalem ad quam Christus resurrexit primus: nam eius resurrectio est causa resurrectionis aliorum.

11 *Et princeps regum ter.* Propter quod dixit in sua resurrectione. Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. Mat. vlt. d.

12 *Qui di. nos & la. nos.* Id est sola dilectione sua & non meritis nostris nos lauit.

13 *A peccatis nostris.* Originalibus & actualibus.

14 *In sanguine suo.* Sacramentum enim baptismi & pęnitentiæ quibus deletur originale peccatum & actuale habent efficaciam à sua passione benedicta.

15 *Et fecit nos regnum.* Id est, ascribi ciues cęlestis regni.

(Margin: Diuisio. — Aeternitas quid.)

Et sacer-

Digitized by Google

a *Ecce venit,&c.* Et vere debetis glorificare, quia ipse est qui venturus est ad remunerandum. *Cum nubi.* i. cum sanctis, qui nubes fuerunt, cõpluendo alijs doctrinã, & miracula faciendo. Vel sicut in nube ascendit, in nube veniet, per quã Dei clementiam intelligimus, q̃ bonis est refrigerium & illuminatio: malis vero terror & excęcatio, quod & significatũ est per nubem, qua educti sunt filij Israel de Aegypto.

Exod. 13. d.

b *Et vide. eum.* Alia translatio habet, vide bit omnis terra talẽ. Q. d. Talem videbunt qualem impij venturum non credebant.

† reges.

-super eum.

c *Omnis ocu.* Boni vt lætentur, mali vt confundantur, videbunt.

d *Plangent.* Seu collident super eum, impotentes eius imperio resistere, ad similitudinem lapidis & fictilium, vel *Plangent se.* Idest, dolebunt respicientes eos qui fundati sunt super eum, quia non tantum dolebunt de ipso tormento, quam quod repellentur à tali consortio.

Secundum quod homo. Secundum quod Deus. Ideo vt laudetur.

nos † regnum & sacerdotes Deo & patri suo. Ipsi gloria & [1][2]

Vt e. obediatis.

a imperium in sæcula sæculorum, Amen. † Ecce venit cum [3]

Tam bonus quam malus.

b nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum † pupu- [4][5][6]

Vt magis crucientur. Et omnes terreni & vi... dediti. Quod omni lingua fi... andum.

c d gerunt. Ergo plangent se super eũ omnes tribus terræ, etiam [7][8]

Et Amen.

e f Amẽ. Ego sum alpha & o, principium & finis, dicit dominus [9][10]

Dominus dico. More Prophetarum hoc dicit. A persona.

g h Deus, qui est, qui erat, & qui venturus est omnipotens. Ego [11][12][13]

Humilitas magistri. Vel socius.

i k Ioannes frater vester & particeps in tribulatione & regno [14][15]

In exemplo Christi.

& patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur [16][17][18]

Locus. Causa.

l m Pathmos, propter verbum Dei & testimonium Iesu Christi. [19][20]

✣ Andreas. Qui velut agnus fuit iugulatus, is paterna gloria & maiestate exornatus, iudex olim in nubibus est venturus. Siue nubium vocabulo radiantem angelorum splendorem accipias, siue nubes eiusmodi cuiusmodi ipsum vna cũ discipulis in monte Thabor operuere. E cœlo porrò cum gloria & maiestate descendentẽ omnis quidem oculus conspicabitur, ij autem soli qui eum pupugerunt, deniq; tribus terræ quæ in perfidia ad finem vsque persistere, plangent & lamentabuntur super eum.

* Ambrosius. Qui eum pupugerunt, velint, nolint, videre compellentur, impij videlicet Iudæi qui eum crucifixerunt, sicut scriptum est: Videbunt in quem transfixerunt. Plangent autem se cur præcepta Dei contempserunt, cur propter breue gaudium perpetuam tristitiam acquisierunt.

e *Etiam amen.* Per hæc duo aduerbia, quorũ vnum est Grecum scilicet etiam, significantur Gentes, per amen quod est Hebrẹum, Iudęi, qui omnes Deum videbunt in iudicio.

f *Ego sum.* Vere veniet, & quia ipse promittit se venturum, vel præmissa salutatione reddit attentos. Q. d. Ne à me hoc dictum, sed ab ipso Christo credatis.

g *Alpha. prin.* Ante quem nullus, vel à quo omnia cęperũt.

h *O, finis.* Post quem nullus, vel in quo oĩa terminabuntur.

* Athanasius. Vnus Deus est, & non est alius præter eum. Cum igitur solus pater dicitur Deus, vel cum vnus Deus esse pronunciatur, aut cũ illud: *Ego sum, & præter me nõ est Deus:* aut cum illud: *Ego sum primus, & post hæc futurus.* Recte oĩa illa dicuntur. Vnus enim solus Deus, & primus est. Neque ea ad demolitionem filij referũtur, absit, est enim ille ipse in vno primo & solo, vt vnius solius & primi vnicum Verbum, Sapientia, & Splendor.

Ser. 4. cont. Arrian.

Deut. 3.

† Mat. 24. d Luc 24. c

† compunxe-runt.

✣ Arethas. Per hoc quod ait, *primus,* intelligitur non habere initium: quemadmodũ etiam per id quod ait, *postremus,* carere fine. Quoniam enim apud homines non contingit vt aliquid initio careat ac fine, vsus est principio ac fine quæ apud nos sunt pro eo quod est, perpetuus.

✣ Ambrosius. Potest Saluator ideo principium dici, eo quod ipse sit principium, id est, creator generis humani, & auctor salutis. Finis autem potest dici, quia ipse est finis Legis, finis mortis, omnisque prævaricationis. Est autem modo in mundo Ecclesiam suam regens, erat ante constitutionem mundi æternaliter cum patre permanens, venturus est ad iudicium, vt iudicet mundum.

i *Ego Ioãnes.* Finita salutatione progreditur ad narrationem imponendo quatuor, personam, locum, causam ipsius loci, tempus, quæ valent ad commendationem ipsius reuelationis. *Ego Ioan.* Q. d. Scio quia tribulamini, sed exemplo Christi patienter sufferatis, vt sitis participes regni ipsius.

K *Frater vester, &c. in Christo.* In fidei vnitate, & propter illam fidẽ tribulatus fui, sicut & alij, per quod ad regnũ peruenire patienter sustinui, habendo Christum in oĩbus exemplum.

l *Pathmo.* Id est, fretum, scilicet tribulatio, in qua magis cęlestia à fidelibus aperiuntur. Ecclesia comparatur insulæ, quia sicut insula marinis procellis illiditur, ita ecclesia persecutionibus marinorum, id est, mundanorum affligitur.

Ecclesia insulæ maris.

m *Propter uerbum Dei.* Id est, propter testimonium diuinitati & humanitati exhibitum.

✣ Ambrosius. Discipulos vocat fratres, quia vno Christi sanguine redẽpti, & vna matre Ecclesia generati erãt. Socius se eorum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sacerdotes.* Offerentes hostias laudis acceptabiles per ipsũ.
2 *Deo.* Id est, toti Trinitati.
3 *Et patri suo.* Ad cuius gloriam omnia ordinat.
4 *Ipsi gloria.* In seipso.
5 *Et imperium.* Super omnia alia.
6 *In sæcula sæculorum, amen.* id est, æternaliter.
7 *Ecce venit cum nu.* Hic consequenter respondet cuidam tacitæ quæstioni, qua posset quæri, quando dabitur fidelibus vita beata quam Ioannes eis optat? Et respondetur, quod in iudicio finali, quando in corpore & anima erunt totaliter beati, cuius expectatio breuis, & nulla est comparata æternitati, ideo dicit: *Ecce venit.* De propinquo.
8 *Cum nubibus.* Sic enim veniet ad iudicium, Matth. 24. Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & maiestate.
9 *Et videbit eum omnis oculus.* Quia in iudicio apparebit in forma humana, quæ est visibilis omnibus, ideo subditur.
10 *Et qui eum pupugerunt.* id est, Iudæi, qui eum lingua crucifixerunt, & milites manu, & Pilatus iudicando. Visio tamẽ ipsius erit valde delectabilis iustis, nam veniet eis Saluator, propter quod loquens de suo aduentu ad iudicium, Luc. 21. e. His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhilarate corda, vt exponit beatus Gregorius Homilia prima. Quoniam appropinquat redemptio vestra. Sed erit terribilis, impijs, quia veniet eis punitio, ideo subditur.
11 *Et plangent se super eum omnes tribus terræ.* id est, omnes quorum corda in terrenis affectibus sunt defixa.
12 *Etiam amen.* Etiam est aduerbium affirmandi in Latino, & similiter amen in Hebræo, & per hanc duplicem affirmationem insinuatur, quod est irretractabilis veritas: Et subditur ratio cum dicitur.
13 *Ego sum alpha.* Q. d. Non potest frustrari vel immutari mea sententia. Dicitur autem alpha & o, nam alpha est prima litera Græcorũ & o vltima, & per hoc insinuatur, quod Deus est principium omnium effectuum & finis ad quem omnia ordinantur, Prouerb. 16. a. vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, & ideo quod subditur: *Principium & finis.* Est expositio literæ duplicis pręcedentis.
14 *Qui est & qui erat & qui ventu. &c.* Exponatur vt supra.
15 *Ego Ioan.* Hic consequenter reddit auditores dociles per hoc, quod modum & materiam reuelationis in hoc libro contentę tangit sub quadam breuitate, quod in librorum proemijs fieri consueuit. Et diuiditur in duas partes, quia primo tangitur huius reuelationis locus & tempus secundo materia & modus, ibi: *Et audiui.* Circa primum dicitur: *Ego Ioannes frater vester.* Non carnali cognatione, sed spirituali regeneratione per sacramentum baptismi.

Diuisio.

16 *Et particeps in trib.* Nam propter Christum fuit mersus in feruentis olei dolium.
17 *Et regno.* Cęlesti, ad quod oportet per multas tribulationes intrare, Act. 14.
18 *Et patien. in Christ. Ies.* id est, propter Iesum, quia dat patientiam in tribulationibus.
19 *Fui in insula quæ appel. Path.* De feruentis enim olei dolio non adustus exiens, sed vt fortis athleta perunctus ad insulam Pathmos fuit in exilium relegatus, in qua domino reuelante Apocalypsim conscripsit, & sic tangitur locus.
20 *Propter verb. Dei, &c.* In quo tangit cãm suæ relegationis, pp hoc enim q̃ nolebat Christũ negare, nec à prędicatione nominis

Digitized by Google

se eorum in persecutione etiam dixit, quia omnes Ecclesias Domitiani persecutio turbauerat. Socium in regno, quia & se membrum Ecclesiæ, sicut & ipsi erant, fatebatur. Socium se eorum etiam in patientia testatus est, quia & ipsi æquanimiter aduersa tolerabant, sicut & ipse qui pro amore Christi in Pathmos insula relegatus tenebatur.

* Andreas. Quando inquit, & vester frater, & vestrarum afflictionum socius sum, merito apud vos fidē & auctoritatem obtinere debeo. Igitur ꝓpter testimonium Iesu Christi ad insulam Pathmon relegatus, & vt ibi ætatem agerem condemnatus, mysteria & arcana quæ in illa vidi, vobis denuncio.

✠ Eusebius. Multa erga multos crudelitate Domitianus exercita, plurimisque in vrbe Roma & illustribus viris, nullo iure, nullaque ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium trusis, & bonorū direptione mulctatis, ad vltimum Neronianæ Theomachię & impietatis successor efficitur, cum pater suus Vespasianus nihil prorsus nostris irrogauerit iniuriæ. Quo in tēpore Apostolus & Euangelista Ioannes, ob prędicationem verbi diuini, & testimonium veritatis, in insulam Pathmos traditur relegatus.

a *In dominica die*. Solet rerum qualitas ex tēpore notari, vt Abrahā in feruorem fidei, angelū in meridie vidit: Loth in perditionē Sodomę vespere. Adā post meridiem au.vo.domini. Salomon non reseruaturus sapientiam nocte suscepit.

✠ Iustinus Martyr. Conuentus nostros sacros die Solis facimus, q̄m hac die primum Deus depulsis tenebris, formataque materia mundū creauit. Festus Christus quoque seruator noster eadem die resurrexit à mortuis: & conspiciendū se Apostolis & discipulis ꝓbuit, eisq; suā doctrinā impartijt.

✠ Augustinus. Dominicum diem Apostoli, & Apostolici viri ideo religiosa solennitate habendum sanxerunt, quia in eodem redemptor noster resurrexit à mortuis.

* Idem. Dies Dominicus non Iudęis, sed Christianis Domini resurrectione declaratus est, & ex illo habere cępit festiuitatem suam. Animę quippe omnium sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione qua corpora recepta vegetantur. Talem quippe actionem significat dies octauus, qui & primus, quia non aufert illam requiem, sed glorificat.

✠ Idem. Sabbathum nostrum, cuius finis non erit vespera, erit Dominicus dies velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, verum etiam corporis requiem præfigurans.

b *Audiui post me uoc.* Post se audiuit, quia dum de præsentibus eductus in anteriora veræ contemplationis se extenderet, & alios respicere admonitus est. Vel post se audit, quia à lege & prophetis prędictum est hoc, id enim intelligit.

c *Quod ui. scri.* Communis admonitio fit Ioanni, quæ monuit communiter mittere Ecclesiæ Asiæ, & per eas intelligendæ sunt omnes aliæ Ecclesiæ. Hęc communis admonitio fit vsque ibi. Et angelo Ephesi, &c. Siue simul & vno intuitu, siue per tempora diuersa hanc visionem vidit Ioannes, angelus vtrumlibet ei conferre potuit.

d *Epheso*. Voluntas mea intrepretatur, vel lapsus profundus, vel consilium.

* Arethas. Vocem tanquam tubam à tergo auditā fuisse scribit, eo q̄ aderat penetratiuus sonus opportune missus sit ad oēm Ecclesiam. Porrò septem tantū Ecclesijs mittere iubetur quę vidit, nō q̄ totidē sint in Asia ciuitates: sed illis iubetur hæc mittere, vt quę euangelicā prędicationē susceperant. Aut etiam eo q̄ numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili seculo, respondens etiam requiei futuri seculi. Ideo quoque septem cęlos, ac septem Angelos cęteris superiores scripsit magnus Irenęus Lugdunensis Episcopus.

e *Et conuersus sum*. Et ideo, quia audiui vocem, conuersus sum. &c.

f *Septem can.* id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

g *Aurea*. Sicut aurum per ignem probatū, percussionibus extensum cādelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationū ictibus in longanimitatem extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

h *Similem filio hominis*. id est, angelū in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesię.

(Marginalia: † inf. 4. a. — ✠ 93 dist. c. diaconi. sunt in principio. — Lib. 3. hist. c. 17. & 18. — Gen. 18. a. — Ibid. 19. c — Ibid. 3. b — 3. Reg. 3. b — Apolog. 2. — Serm. 251. de temp. — Epistolæ 119. cap. 13. — Lib. 22. de ciuit. Dei, c. 30. — * Ego sum alpha & o, primus & nouissimus.)

---

a In excessu mentis. b In spe resurrectionis futuræ per resurrectionem Christi. Tempus. c Cognoui. d Quia de futuris vel de magnis, manifestationem.

a † Fui in spiritu ī dominica die, & audiui post me vocem ma- b

a Qua incitatur ad bellum. b Quod visurus es, vel iam vides. c In mente reconde, vel ad literam.

c gnam tanquam tubæ dicētis: * quod vides, scribe in libro

Vel Asiæ, Ephesum, & Smyr. &c.

d & mitte septem ecclesijs quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyr-

Canticum. Diuisio cornuum. Illuminata. Principium pulchritudinis. a Seruans, vel saluans.

næ, & Pergamo, & Thiatyræ, & Sardis, & Philadelphiæ, &

a Tribus amabilis. Ideo. b Id est, memoriam habui de subditis. c Vt intelligerem.

e Laodiciæ. Et conuersus sum, vt viderem vocem quæ loque-

Quia conuersus sum.

f batur mihi. † Et conuersus vidi septem candelabra aurea, & g

a Id est, in communi, quia omnibus se offert Deus id est, præsto est subuenire.

h in medio septem candelabrorum aureorum similem filio ho-

* Podere.

NICOLAVS DE LYRA.

minis eius cessare, fuit in exilium relegatus. Consequenter tangitur reuelationis tempus, cum dicitur.

1 *Fui in spi.* id est, in extasi mentis.

2 *In dominica die*. Quæ deputata est contemplationi diuinæ, & per consequens apta est reuelationi fiendæ.

3 *Et audi.* Hic consequenter tangitur in breui reuelationis materia & modus. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponitur reuelantis descriptio, secundo audientis trepidatio, ibi: Et cum vi. tertio timentis consolatio, ibi: Et posuit, quarto scribentis informatio, ibi: Scribe ergo. Circa primum dicitur: *Et audiui post me vocem magn. tanq. tub.* in quo designatur virtus & auctoritas angeli loquentis in persona Christi.

4 *Dicentis*. Mihi.

5 *Quod vi. scri. in lib.* Ad instructionem fidelium.

6 *Et mitte septem eccles. &c. Ephes. & Smyr.* His enim septem ecclesijs primo scripsit: & consequenter alijs vniuersis, vt prædictum est, & in persecutione amplius apparebit.

7 *Et conuersus sum*. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinæ oportet mentem à terrenis auerti, & ad cęlestia conuerti.

8 *Vt viderem uoc.* id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. *Vt ui. uo.* id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

9 *Et conuersus uidi septem cand. aur.* Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

10 *Et in medio septem candelabro. au. simil. filio hominis*. id est, angelum repręsentantem Christum, qui filius hominis frequenter in Euangelio nominatur, vt patet intuenti, & vt ostendatur quod ille qui apparebat erat angelus & non Christus: ideo non dicitur hic quod Ioannes viderit filium hominis, sed similem filio hominis. Per hoc autem quod dicitur. *In medio septem candelabrorum*, intelligitur quod Christus est in medio ecclesiarum in nomine eius consecretarum, secundum quod dicitur Matth. vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

(Marginalia: Diuisio.)

Vestitum

MORALITER.

9 *Et conuersus vidi septem candelabra aurea, &c.* Secundum sensum literalem per similem filio hominis existentem in medio candelabrorum, intelligitur Christus existens in medio ecclesiarum per orbem diffusarum ad conseruationem & consolationem earum, sicut promisit Matthæi vltim. d. *Ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c.*

Moraliter autem per Christum potest intelligi quilibet bonus prælatus, eo quod est eius vicarius: propter quod dicitur Luc. 10. c. Qui vos audit me audit, ideo prælatus debet esse similis filio hominis, id est, Christo, cui debet eius vicarius conformari quantum potest fragilitas nostra pati.

Vestitum

Digitized by Google

a *Podere.* Id est, sacerdotali veste, id est, carne in qua se obtulit, & quotidie offert, repræsentans se Deo patri. Vel poderis est ecclesia, qua vestitur Deus vt tunica quæ est talaris, quia vsque ad finem mundi duratura.

Lib. 4. c. 37.

* Irenęus. Ioannes Domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem & gloriosum regni Christi videns aduentum, *Conuersus sum*, inquit, *videre vocem quæ loquebatur mecum, & vidi septem candelabra, &c.* In his enim aliquid à Patre clarum ei significat, vt caput: aliquid sacerdotale, vt poderem, aliquid vero ad finem, quemadmodum calcholibanum in camino succẽsum, quod est fortitudo fidei, & perseuerabile orationum, propter adueniens in fine temporum succensionis incendium.

† veste ad pedes vsque demissa.

† infr. 2. c. & 19. c.

† calcholibano.

a Caput in se ostendit quod à suis exigit. b Cingulo charitatis, quia dilectionem seruat.

a minis vestitum † podere, & præcinctum ad mamillas zona b c aurea. Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam 1 2 3

a Id est vestimenta contra frigus & vitia. b Immortalitas cum gloria, gloriosior est omni creatura. c Et fideles in ecclesia, qui ex vtraque parte videre debent.

d e f lanâ alba, & tanquam nix. † Et oculi eius velut flamma ignis, 4

a Non cuilibet, sed.

g h & pedes eius similes † auricalcho, sicut in camino † ardenti. 5 6

† ardenter.

* Augustinus. Siue filius hominis, siue septem candelabra, siue septem stellæ, Ecclesia intelligitur cum capite suo Christo. Duas mamillas duo testamenta intellige, quę de pectore Saluatoris, tanquã de perenni fonte accipiũt vnde Christianum populum nutriant ad vitã ęternã. Zona aurea chorus est siue multitudo sanctorum. Sicut enim de cingulo pectus stringitur, ita sanctorum multitudo Christo adhęret.

Dan. 10. a.

b *Præcinctum ad mamillas.* Daniel cinctum renes vidit in veter. Testamen. quia ibi carnalia constringuntur, hic mamillas, quia in nouo Testamento, etiam cogitationes iudicatur.

c *Capilli erant cand.* Id est, sancti extenuati, & adhęrentes ipsi capiti, vel cogitationes eius.

d *Tanquam lana.* Vel, sicut lana alba apta est ad quoscunque colores accipiendos, sic sancti ad tribulationes.

e *Nix.* Nix candor immortalitatis, quia candidior omni creatura.

f *Oculi.* Id est, dona spiritussancti. Qui sunt Christi habentis & dantis, sunt ecclesiæ accipientis, qui illuminant & faciũt ardere. Vel oculi sunt ipsi spirituales in ecclesia, vel diuina præcepta.

g *Et pedes.* Id est, vltimi fideles, qui multis concussionibus non retinebunt priorem naturam, sicut aurichalcum, quod sępe incenditur, & meliorem accipit colorem.

h *In camino ardenti.* In alia translatione habetur: aurichalco Libani, per quod ostenditur, quod in illa regione vbi dominus crucifixus est, maxime illa tribulatio est valitura.

* Augustinus. Capillos albos multitudinem albatorum, id est, neophytorum ex baptismo prodeuntium dicit. Lanam dixit, quia oues Christi sunt. Niuem dixit, quia sicut nix vltro de cęlo descẽdit, ita & gratia baptismi nullis pręcedentibus meritis venit. *Oculi eius velut flamma ignis.* In oculis præcepta Dei dicit, sicut scriptũ est: Lucerna pedibus meis verbum tuũ. In pedibus ignitis Ecclesia intelligitur, quę imminente die iudicij, nimietate pressurarũ probanda, & igne examinanda est. Ideo aurichalco similauit, quod ex ære & igne multo ac medicamine perducitur ad auri colorem: sic Ecclesia per tribulationes & passiones purior redditur.

* Ambrosius. Per caput lex. per capillos qui ex eo nascunt designant qui per legẽ salui facti sunt. Qui capilli tãquã lana alba, & tanquã nix esse dñr, quia populus ille à tenebris vitiorũ per legẽ est emundatus. Oculi cũcta quę circa se sunt, longe lateq; perspiciunt. Per oculos igit prophetę designantur, qui ea quæ ventura erant, longe ante pręuidere meruerunt. Qui sicut flãma ignis esse dñr, quia Spiritu sancto illuminati mysteria cęlestia cõtẽplati sunt. Per pedes Apostoli designãtur, & cęteri qui ex Iudęis crediderunt. Aes in aurichalcum est conuersum, qñ ex Iudęis Apostoli sunt electi. Per fornacem aũt, siue mundus, siue tribulationes quas Christus in eo passus est, possunt designari. In hac ergo fornace per doctrinam Euangelij splendorem auri accipere meruerunt.

* Andreas. Vocat Iesum non absolute hominem, sed homini similem, quia nõ tantũ homo, sed simul quoque Deus erat. Vidit & podere, hoc est, talari veste indutũ, vt pontificem secundũ ordinem Melchisedech. Zona aurea pręcinctum, non circa lumbos vt cęteri mortaliũ, ad comprimendas carnis illecebras, sed circa mãmillas, tũ vt hinc ostendat opus nobis esse clementia, quę iustã Dei iram intolerabilẽ, contineat: tum etiã vt veritas, quæ duo testamenta, per quæ fideles tanquã per duo domini vbera nutriuntur, vndequaq; cingit, hoc symbolo cõmonstretur. Dicitur autem aurea, ad designandam singularem eius excellentiã & castimoniã. Et si nostra causa carnem indutus recens in medium prodijt, secundum se tamen antiquus, imo oĩbus modis sempiternus est, atq; in eius rei argũ canis capillis opertus cernitur. Oculi aũt eius ignitæ flammæ speciem præ se ferunt: quamuis enim sanctos illustrant & recreant, sceleratos tñ incendunt direque excruciant. Per pedes Nazianzenus Christi secundum carnẽ Oeconomiam significatam existimat, siquidem sacrosancta caro diuinitati illius pedũ loco quodãmodo extitit: nã & per illã ad nos venit, & nostram salutẽ patrauit.

Et vox.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vestitum podere.* Est autem poderis vestis sacerdotalis linea quę communiter dicitur alba, & dicitur à pos quod est pes, & hęreo hæres, quasi pedibus hęrens: nam attingit vsque ad pedes.

2 *Et præcinctum ad mamillas.* Per pręcinctionem ad renes intelligitur restrictio carnis, quę pręcipitur in veteri Testamento. Per eam autem quę est ad mamillas circa pectus intelligitur restrictio mentis, quæ pręcipitur in nouo; vnde Matth. 5. c. *Audistis quia dictum est antiquis: non mœchaberis, ego autem dico vobis. Quicunque viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam est mœchatus ea in corde suo.* Apparitio vero angeli fiebat ad designandum continentiam, quæ debet esse in ministris Christi pro statu noui Testamenti. Sciendum tamen, quod lex vetus prohibebat concupiscentiam alienæ vxoris Exod. 20. c. *Non concu. vxo. proximi tui.* Tamen quia non puniebat, nec puniendam aperte dicebat, ideo dicitur in gloss. Philip. 2. Quod lex vetus prohibebat manum, non animum: quia non ita expresse & efficaciter prohibebat sicut lex noua, & quod modicum est, quasi nihil reputatur, lib. 2. Physicorum.

3 *Caput autem eius & capilli erant candid.* Apparebat enim angelus in specie sacerdotis, quia vestitus podere, & etiam iudicis, in hoc quod gladius ex vtraque parte acutus procedebat de ore eius, ut habetur infra: maturitas autẽ ætatis & morum, quę per caniciem designatur, decet iudices & sacerdotes, propter quod in canicie apparebat, e contrario vero indecens est iuueni canicies, & ideo Christus Can. 5. vbi describitur vt iuuenis sponsus, dicuntur *eius capilli nigri, comæ capitis eius sicut elata palmarum, nigræ quasi coruus.*

4 *Et oculi, &c. ve. flam. ignis.* Nam acuties sui visus pertingit vsque ad intima rerum cognoscẽda. *Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius, Heb. 4.*

5 *Et pedes eius sim. aur.* Ignito, ideo subditur.

6 *Sicut in camino ardenti.* In quo designatur ardor tribulationis Christi fidelibus imminentis.

Et vox

M O R A L I T E R.

1 *Vestitum podere.* id est, tunica linea alba vsque ad talum pertingentem, per quam significatur castitas perseuerans vsque ad finem vitæ.

3 *Et præcinctum ad mamillas zona aurea.* Per zonam auream significatur charitas, quæ pretiosior est virtutibus alijs sicut aurum cęteris metallis. Et bene dicitur zona, quia iungit & stringit hominem cum Deo & proximo dilectione firma & dicitur esse circa mamillas, id est, prope cor, quia quod charitate diligitur, corde habetur.

3 *Caput autem eius & capilli erant candidi.* Per quod significatur maturitas mentis & ętatis.

4 *Et oculi eius velut flamma ignis.* Per quod significatur viuacitas intellectus in cognitione veritatis.

5 *Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti.* Per quod significatur feruor affectionis ad procurandum honorem Dei & salutem proximi.

Et vox

Digitized by Google

a *Et vox.* Id est, prędicatio eius obtinet vim aquę, quia mundat, vel, quā vocem receperunt iā multi populi, qui comparantur aquæ pp fluxum, tanto magis constare debetis. Vel vox datrix multarū aquarum, i. gratiarū, vnde vox sequitur.

b *Stellas.* Stellę Epi, qui debent alijs lucere verbo & exemplo vitæ, qui etsi peccauerunt, stellæ vocantur, secundū quod instituti sunt: quos habet in dextera, id est, in potioribus donis, quæ per dexteram significantur.

c *Et ex ore.* Id est, de insinuatione exiuit prædicatio, quæ vtrunque secat, in veteri Testamēto, carnalia opera, in nouo concupiscentias: vnde: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.*

d *Sicut sol luc. in uir.* Id est, in meridie sine nubibus. Vel sicut ipse Christus in resurrectione. Vel, qñ fixus erit in æternum.

* Andreas. Haud iniuria vox illius aquarum multitudini assimilatur: nam vna eademq; illius & spiritus vox est. Ast spiritus fit, vt aquæ viuæ torrentes é fidelium ventre fluant, clareque per terrarum orbem personent. Porrò autem quos hic stellas, illos paulo post septem Ecclesiarum angelos appellat. Per gladium autem vtrinque acutum condemnationis sententiæ, quam contra impios fulminabit, insinuatur. Ea enim quouis ancipiti gladio penetrabilior erit, aut certe de gladio spiritus, quo interior homo circumciditur est hic sermo. Quod vero facies eius instar Solis lucida dicatur, ad mentis illustrationem referri debet: quando quidem hic sol iustitiæ vi propria & potestate lucet & illuminat.

* Cyprianus. Quod cum resurrexisset Christus, acciperet à Patre omnem potestatem, & potestas eius æterna sit, scribit apud Daniele: *Videbam nocte, & ecce in nubibus, &c.* Et apud Esaiam: *Nunc exurgam, nunc clarificabor, &c.* Item in Apocalypsi: *Habeo claues mortis, & inferorum, &c.*

e *Et cum uidissem.* Ecce Ioannes qui stare videbatur, viso domino cecidit tanquā mortuus, quia vnusquisque vir sanctus quanto se ad contemplandū diuinitatem altius erexerit, tanto apud se introrsum inferius cadit, quia in cōparatione Dei eius magnitudo quam per suasit, facile despicitur. Hinc est, quod Abraham viso domino se puluerem & cinerem cognouit. Itē Iob: *Auditu auris audiui te, &c.*

f *Cecidi.* Qui proieci curam humanitatis ad similitudinem vltimorum fidelium.

g *Tanquam mortuus.* Mortuus mundo, viuus Deo, vel nil terrenitatis cupiens.

h *Dexteram suam.* Scilicet sanctum spiritum confortantem, id est, auxilium suum.

i *Noli timere.* Pati pro me tribulationes & mortem, quia ego qui non indigebam propter me, cum sim primus & nouissimus, fui mortuus & viuus.

K *Sum uiuens.* Sed non ideo terreamini, quia manifeste surrexi, nec amplius moriar.

* Andreas. Idem passus est Apostolus quod Iosue, & propheta Daniel, quem proinde Christus ob naturę imbecillitatem corroborauit, taliq; oratione compellauit: Nihil metues, neq; enim ob id huc veni, vt morti te dedā. Etenim cū principij finisq; expers essem, mortem hominū caussa vltro subire nō dubitaui. Quin mortis quoq; & inferni claues, hoc est, absolutā in animę & corporis morte potestatem habeo.

l *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

Margin: † De priui. c. ex ore i prin. inf. 19. a. — † Mat. 17. a — Matth. 10. c — † Isa. 44. a. — Inf. 22. c. — Lib. 2. adu. Iudæi. c. 26. — Dan. 7. — Isa. 33. — Ambros. Gen. 15. — Iob 42. a. — † Isa. 22. f — Iob 12. a — Inf. 3. b. — Iosue 5. — Dan. 10.

a Et vox illius tanquam vox aquarum multarum, & habebat (Per prædicatores vel scripturas.) b c in dextera sua stellas septem. † Et ex ore eius gladius vtraque (Iusti similes ipsi lucebunt, id est, fient similes illi.) d parte acutus exibat, † & facies eius sicut sol lucet in virtute (Quia.) e f sua. Et cum vidissem eum cecidi ad pedes eius tanquā mor- (a Id est, super vires humanitatis meæ. Ideo.) g tuus, & posuit dexteram suam super me dicens: Noli timere (Aeternaliter. Secundum carnem.) h i † Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, & (Propter vos.) k ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo claues l

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multa.* In quo notatur virtus & auctoritas loquentis, sicut supra per vocem tubæ, est enim eadem significatio replicata per illam similitudinem ad maiorem expressionem.

2 *Et habebat, & c. stel. sep.* id est, episcopos, vt exponitur in fine cap. qui dicuntur stellæ, quia debent ecclesiam illuminare vita pariter & doctrina, Daniel. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Dicuntur autem esse in dextera Christi: sine quo non possunt recte operari, Ioan. 15. a. *Sine me nihil potestis facere.* Hoc dicit apostolis, quorum successores sunt episcopi in ecclesia Dei, vt dicitur in decretis dist. 21. cap. *In nouo Testamento.*

3 *Et ex ore eius gla. vtraque parte acu. exi.* id est, sententia iusta.

4 *Et facies eius sicut sol lucet in uirtute sua.* Nam est *lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, Io. 1. a.*

5 *Et cum uidissem eum cecidi ad pedes eius.* Hic consequenter ponitur Ioannis trepidatio, cum dicitur. *Et cum uidissem eum cecidi ad pedes.* Hoc autem factum est, ad declarandum fragilitatem humanam iuxta virtutem angelicam. Simile legitur de Daniele in angeli visione, Dan. 10. hoc tamen magis habet locum in proposito, in quo angelus apparebat vt reprętentans personam diuinam, vt prædictum est, quæ incomparabiliter excedit angelicam.

6 *Et posuit dexteram suam super.* Hic consequenter ponitur timentis consolatio, cum dicitur. *Et posuit dexteram suam super me.* Ad confortandum fragilitatem meam. Ideo subditur, *dicens.*

7 *Noli timere.* Et subdit rationem.

8 *Ego sum primus & nouissimus.* Per hoc idem signatur quod supra dicitur. *Ego sum alpha, & o, &c.* Similiter exponatur quasi dicat, potens sum te saluare, ideo non debes timere.

9 *Et fui mortuus.* In humanitate assumpta pro generis humani salute, propter quod non debes timere.

10 *Et ecce sum uiuens in sæcula sæculorum.* Quia Christus homo resurrexit ad vitam immortalem.

11 *Et habeo claues mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem æternum.*

MORALITER.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Per quā significatur efficacia verbi tam in prædicando quam in corripiendo, quæ debet esse in prælato.

2 *Et habebat in dextera sua stellas septem.* Per stellas significant sapientes alios dirigētes, Daniel. 12. b. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Item quia septē diebus omne tempus reuoluitur, recte septenario numero vniuersitas designatur. Prelatus igitur septē stellas habet in sua dextera, quādo sapiētes suæ diœcesis sunt de cōsilio ac familiaritate sua.

3 *Et ex ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.* Per quod ostenditur, quod sententia pręlati debet esse sic iusta, quod non faueat iniuste vni parti vel alteri.

4 *Et fa. eius sicut sol lucet, &c.* Nam aspectus talis superioris est delectabilis omnibus bonis. De quo potest dici illud Eccl. 11. c. *Dulce lumen & delectabile est oculis videre solem.*

5 *Et cum vidissem, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.* Per hoc significatur reuerentia quæ bono prælato debetur.

6 *Et posuit dexteram suam super me dicens: Noli timere.* Quia sicut subditus debet prelatum reuereri, sic versa vice prælatus debet subditum consolari.

8 *Ego sum primus & nouissimus.* Quia bonus prelatus debet esse primus ad laborem, & nouissimus ad requiem temporalem. Vnde super illud Apostoli: *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Dicit quedā Glossa, hoc dictum fuit quando is qui populis pręficiebatur primus ad tormenta ducebatur, & hoc patet per effectū, si tēpus ecclesię primitiuæ ad memoriā reducatur.

† *Et viuus.* Vita gratię. Nam etsi bonus prelatus de hoc non habeat certitudinem, habet tamen probabilem coniecturam, & aliquando certus est per reuelationem diuinam.

9 *Et fui mortuus.* Saltem morte originalis culpę.

10 *Et ecce sum viuens in sæcula sæculorum.* Quia iustus proprie non moritur, sed transit de vita gratię ad vitam glorię sempiternam. Propter quod obitus sanctorum natale dicitur ipsorum.

11 *Et habeo cla. mor.* Quia prelatus habet potestatem malignos excommunicandi.

Margin: 1. Tim. 3. a

MORA-

Digitized by Google

Qui clauem alicuius domus habet, quẽ vult intromittit, & quem vult ab ingressu domus repellit. Claues igit mortis & inferni possidet, quia quos vult, à damnatione perpetuæ mortis liberat, quos vult autẽ eodem damnationis periculo iuste remanere sinit.

1. Cor. 10. c. Ambrosius.

a *Mortis & inferni.* Diabolus est mors, quia causa est peccati, id est, mortis, ministri eius infernus, in quibus habet locum.

b *Quę oportet fieri post hæc.* In vltimis fidelibus, per quorum exẽplum isti multum debent animari.

✠ Arethas Cappadox. Quę à sancto visa sunt, partim quidem iam facta sunt, quę etiam iuxta tempus iam terminum sortita sunt, non tamen ita vt etiam in interitum iam abierint, ideo quoq; de ipsis dixit, Scribe quę vidisti, & quę sunt: rursumq; de nonnullis futurum est vt fiant. *Mysteriũ septem stellarum.* Quoniam ipsi significauit quęnã sint septem stellæ & lucernæ, ac candelabra, huius quoque gratia ipsum erudit quænã singulis dicturus sit ecclesijs. Stellas autem vocat angelos Ecclesiarum prẽfectos, vt pote lucem sortitos ab ipso sole iustitiæ, quod etiã opinatus est quispiam eorum qui forinsecus sunt sapientes. Lucernas vero siue candelas, viros sacros ad hoc ordinatos, vt Christi illuminationẽ locupletarent, & ignorãtiæ tenebras quę in pñti vita sunt, disperge rent. Porro candelabra ipsas ecclesias tanquã ferentes luminaria, qui sunt pceptores, iuxta Paulũ, sermonẽ vitę cõtinentes, vniuersa vero aurea, propter sinceritatem ac dignitatem latentis in ipsis fidei. Quod etiam cuique Ecclesiæ præfectus sit angelus, etiã Gregorius Theologus, citata authoritate confirmauit.

a Sicut passionem & resurrectionem. b Præsentes tribulationes & præsens auxilium. Vel mysterium.

a mortis & inferni. Scribe ergo quæ vidisti, [b] & quę sunt, & quę [c] oportet fieri post hæc. Sacramentum septem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: Septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum, & septem candelabra, septem ecclesiæ sunt.

✠ Andreas. Probabile quoq; fit, per septẽ stellas septẽ vel angelos, quos Irenæus, & Epiphanius intelligentium cęlorum nomine alicubi exprimunt, totius vniuersi gubernationem, quæ in dextera Christi sicut omnes quoque terræ fines sita est, hoc loco significari. Siquidẽ is est, qui iuxta promissionem suam in medio Ecclesiarum ambulat, mundum que per sanctos angelos administrat.

c *Sacramentum.* Scilicet mysterium, vbi aliud videtur, & aliud intelligitur.

Hęc prima visio est de correptione ecclesiarum. Angelus Allegoriam in parte aperit, vt doceat vbiq; debere requiri.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scribe ergo.* Hic consequenter ponitur scribentis informatio, in quo etiam tangitur materia huius libri in quodam generali, cum dicitur: *Scribe ergo quæ vid.* id est, apparitionem iam dictã.

2 *Et quæ sunt.* id est, tribulationem ecclesiæ iam inchoatam, & circa finem mundi magis ingrauescentem, ideo subditur.

3 *Et quæ oportet fieri.* In futuris tribulationibus ad probationem electorum.

4 *Sacramentum septem stellarum.* id est, secretum per ipsas significatum. Quod consequenter exponitur cum dicitur.

5 *Septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum.* Id est, episcopi ipsarum, vnde angelus qui interpretatur missus, est hic nomen episcopalis officij, sicut Malach. 2. b. dicit: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, angelus enim domini exercituum est.* Episcopus enim est sacerdos principalis in aliqua diœcesi, vnde & in lege supremus inter ministros Dei vocatur sacer dos summus.

6 *Et septem candel. aur.* Nam sicut candelabra sustentant luminaria, sic ecclesiæ doctores qui sunt luminaria ecclesiæ, de bonis ecclesiæ debent sustentari. Et dicuntur aurea, nam hoc debet ex charitate fieri, quæ per aurum signatur, quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, sic charitas alia Dei dona 1. Cor. 13. d. *Maior autem horum est charitas.*

CAP. II.

a ET *angelo.* Id est, episcopo scribit, de manu cuius peccata subditorum requirit, & sine cuius consensu subditos iudicare non præsumit ipse Ioannes.

* Richardus a Sancto Victore. Facta superius instructione generali de eo qui similis filio hominis apparuit, ad singulares admonitiones, quę singulis Episcopis, siue Ecclesijs factæ sunt, describendas accedit. In quibus vniuersales episcoporum atque pastorum Ecclesiarũ Christi exhortationes continentur, & per has rectores significantur. Scriptum quippe est: *Quod vni dico, omnibus dico.* Ac primum quidem de Episcopo Ecclesiæ Ephesi agit qui cæteris & prælatione & dignitate sublimior extitit, vt dum ille qui in ciuitate metropoli residebat, increpatur, omnibus alijs emendatus in exemplum correctionis proponatur.

CAPVT II.

Ioannes. Nota quod in omnibus his non soli episcopo, sed & commissis loquitur.

a E [b] T angelo Ephesi ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui

✠ Andreas. Ephesiorum Ecclesiam de duobus aut tribus summatim commendat, de vno autẽ incusat, idq; in medio collocat. Etenim tolerantiam laboremq; quem pro fide susceperat, tum odium quoque quo improborum scelera & imposturas persequebatur, laudat. Laudat æque quod non omni spiritui fidem habeat, verum in eos qui se pro apostolis venditabant, diligenter inquirat, falsosque compertos prudenter repudiet.

b *Ephesi.* Ephesus secundũ bene persistentium partem volũtas interpretatur, quorũ operibus Deus delectatur, de quibus proponit, vt per horum exemplum qui lapsi fuerãt corrigantur, secundũ q, Ephesus interpretatur consiliũ, id est, indigens

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Diuisio.

ET *angelo Ephesi.* Finito proœmio, hic incipit tractatus. Et diuiditur in duas partes, nam primo informantur septem ecclesiæ in speciali, secundo tota ecclesia in generali 4. cap. Prima diuiditur in septem partes secundum septem ecclesias, quæ patebunt prosequendo. In prima vero parte informatur ecclesia Ephesina, cuius præmittitur commendatio, vt melius recipiatur sequens correctio quæ ponitur ibi: *Sed habeo aduersum te.* In prima parte dicitur.

1 *Et a t. Ephesi ec.* id est, eius episcopo, sicut prædictum est, & ita accipiatur in sequentibus. Et informando episcopum qui est caput illius ecclesiæ informat populum sibi subditum, vt ex sequentibus apparebit. Dicunt autem expositores communiter, quod iste fuit Timotheus Pauli discipulus quem constituit episcopum ecclesiæ Ephesinę, sicut dictum est supra 1. Timoth 1. tamen beatus Ioannes apostolus erat super omnes episcopos Asię, cuius ecclesias fundauit & rexit, vt habetur in libro illustrium virorum, tamen communiter manebat Ephesi.

2 *Hæc di. qui te. sep. stel.* Exponatur vt supra.

MORALITER.

n *Et angelo Ephesi.* Ephesus consilium meum interpretatur ideo hæc scriptura moraliter dirigitur illorum congregationi, qui non solum ad pręcepta decalogi, sed etiam ad euangelij consilia saltem aliqua sunt obligati, cuiusmodi proprie sunt religiosi.

2 *Hæc dicit qui te. &c.* id est, Christus secundũ sensum literale.

Digitized by Google

indigens consilio, siue lapsus profundus, vel voluntas mea.

a *Septem.* Incipit singulares admonitiones, quę singulę & vniuersales esse possunt secundum diuersa membra cuiuslibet ecclesię.

b *Non potes sust.* Vi humanitatis. Vel, *non po. sustin.* Malos quos emẽdes vel expellas.

✠ Ambrosius. Cũ scriptura pręcipiat, vt toleremus malos, cur hic laudatur quod non potuerit sustinere malos? Sciẽdum quod de hęreticis dictum est. Nam proximorum mala aliquãdo reprehendendo corrigere debemus tempore oportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correptio nõ emendat, patientia ad emendationem prouocet. Omnis enim qui pastor est Ecclesię, societatem hęreticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno suę malitiæ corrumpãt. Sicut enim lupus quietus inter oues sine laceratione earundem versari non potest, sic nec hęreticus inter simplices.

c *Tentasti eos.* Non tentantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

*Ambrosius. Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiã nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientiũ plãtarent, quos & Paulus damnat, & dominus cauendos insinuat, dicẽs: *Attendite à falsis prophetis.* Hos ergo ille falsos, eorumque doctrinam falsam esse comprobauit.

d *Sustinuisti propter nomen meum.* Vel hoc non fecisti pro humana laude, sed propter nomen meum glorificandum.

e *Et non defecisti.* Notat causam humani defectus fuisse nisi auxilium pręuenisset.

f *Sed habeo aduersum te.* Vel episcopus in psona sua, affectus tędio vitiorũ in subditis, vel subditi amore terrenorum. Eli sacerdos fuit bonus, & tamen damnatus est, quia filios corrigere nolebat.

*Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiẽtiam remissius quã par erat, exerceret, id vitio vertit. Ad quam denuo reuocare contendit, huc namque pertinet commihatio, quam mox subiungit, & verba illa: Age pœnitentiam, & prima opera fac.

✠ Ambrosius. Multi enim sunt qui initio conuersionis suæ in seruitio Dei feruentes existunt, sed processu temporis tepescunt, quod huic Præsuli ecclesiæ Ephesi contigisse manifestum est.

*Primasius. Vel alius est qui dilectionem deserit inchoatam inter Ephesos, alius qui propter nomen Dei circa malos dicitur seruare patientiam: sicque mixtos optimis pessimos peregrinantem habere docet Ecclesiam.

Margin: *& tulisti* — *pauca.* — 2. Cor. 10. 11. Matth. 7. — 1. Reg. 2. 4.

a Licet peccauerint, adhuc non dimittit eos: b Sicut dona diuidens vel nondum quietus. b Quia nondum tales, vt in eis quiescat.

tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuã, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces. * Et patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, * quod charitatem tuam primam reliquisti.

(Interlinear: Id est, approbo. — a Tribulationem. — a Quia non murmuras de dilato præmio. — b In humanæ contra te agentes. — Id est, probasti doctrinam eorum. — Missos à Deo, vt facilius deciperent. — a Mala prædicatione eorum, & mala vita. — b In malis quæ ipsi coniuncti ingerunt per terrenas potestates. — Id est, per. — a Hoc ad consilium pertinet. — Contrarium coronæ.)

Memor esto

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scio opera tua.* id est, approbo.

2 *Et laborem tuum, &c.* id est, tribulationem ab aduersarijs fidei.

3 *Et patientiam tuam.* in tribulatione tibi suscitata.

4 *Et quia non potes sustinere malos.* Cum eis communicãdo, sed magis eos reijcis à consortio fidelium, ne corrumpatur malis eorum.

5 *Et tentasti eos.* Experimentum accipiendo de ipsis per vitam eorum & doctrinam.

6 *Qui se dicunt apostolos esse.* id est, à Christo missos ad docendum populum.

7 *Et non sunt.* Sed magis subuersores fidelium, quales erant Ebion & Cherinthus & cæteri hæretici, qui tunc in Asia surrexerunt, & similiter Pseudo apostoli qui dicebant se missos ab apostolis in Ierusalem manentibus, scilicet Petro & Iacobo, & sub hoc prætextu, falsò tamen docebant obseruationem legaliũ simul cum Euangelio esse necessariam ad salutem, vt patuit supra in Epistolis Pauli in pluribus locis.

8 *Et inuenisti eos mendaces.* Non solum in doctrina, sed etiam in vita, quia exterius sanctitatem simulabant, vt simplices magis deciperent.

9 *Et patientiam habes.* In tribulationibus, quas excitauerunt contra te.

10 *Et sustinuisti propter nomen meum.* Non propter inanem gloriam.

11 *Sed habeo aduersum te.* Hic consequenter subditur correctio & vt melius portetur commendatio, subditur ibi: *Sed hoc habes.* circa primum dicitur. *Sed habeo aduersum te.* Defectum corrigendum, quod subditur cum dicitur.

12 *Quod charitatem tuam primam.* id est, opera charitatis, quæ habuisti in principio tuæ conuersionis.

13 *Reliquisti.* Ex hoc apparet quod supra dictum est, scilicet quod verbum domini dirigitur ad episcopum non solum pro se, sed etiam pro populo sibi subdito. Nam cum Timotheus esset Pauli specialis discipulus, & prædilectus, non est verisimile, quod processerit in spiritualibus deficiendo, sed magis proficiendo, propter quod illud intelligitur de populo sibi subdito. Consueuerunt enim sustentare pauperes Christianos feruenter & deuote, & eleemosynam mittere fidelibus in Ierusalem habitantibus, qui suas possessiones vendiderant ad sustentationem Christo credentium, vt patet Act. 4. & refrigeratus erat ab hoc feruore ideo non dicitur quod reliquerit simpliciter charitatem, sed primam. id est, feruoris gradum prius habitum, ad quem reducitur, cum dicitur.

Memor

MORALITER.

1 *Scio opera tua.* id est, approbo, nam bonorum religiosorum opera à Deo sunt approbata.

3 *Et patientiam tuam.* Quæ religiosis est necessaria, nam in religione quacunque sunt aliqua grauia sustinenda.

4 *Et quia non potes sustinere malos.* Nam in religione bene disposita seruatur disciplina regularis, qua puniuntur.

5 *Et tentasti eos qui se dicunt Apostolos.* Per istos intelligi possunt hypocritæ, qui sub specie maioris sanctitatis quærunt latenter peccare, & quando de talibus experimentum habetur, deijciuntur, quia mendaces inueniuntur. Quia tamen tales habent aliquando potentes defensores, inde est, quod arguentes eorum malitiam aliquando sustinere habent iniuriam, propter quam tamen non debent deficere à veritate.

11 *Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.* Id est, feruorem deuotionis ad Deum, & pietatis ad proximum. Omnis enim religio quantumcunque bene steterit in obseruantijs regularibus, tamen multum declinasse videtur à paternis traditionibus, propter quod non dicitur hic charitatem reliquisti absolute, sed charitatem primam, id est, aliquem perfectionis gradum à primis patribus obseruatum, vnde debemus recordari, & ad primum gradum quantum possumus reuerti, ideo subditur.

Memor

Digitized by Google

a *Memor esto vnde excideris.* * Aug. Miror quosdam sic obstinatos esse, vt dandam non putent lapsis pœnitentiā, aut pœnitentib. existiment veniam denegandam, cum scriptū sit: *Memento vnde excideris.* Vtique ei dr̄ quem constet excidisse.

Ser. 181. de tēpore. Epist. 28. quæ est ad clerum de Caio.

* Cyprianus. Lapsis omni humilitate consultū cupimus, & quorum saluti nō adulatione cōposita, sed sincera fide prospicimus, vt vera pœnitētia, & gemitu dolore pleno dominū deprecētur, quia scriptum est. *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam.* Et iterum loquitur scriptura diuina. *Cum cōuersus gemueris, tunc saluaberis & scies vbi fueris.*

† 50. distin. ca. quia sanctitas tua c. domino. De pœ. dist. 1. ca. sunt qui arbitrantur. cap. miror. † 24. q. 3. cap. quidam vir. Nicolaitæ.

Eze. 18. & 33. l. ad Nouatianum.

* Idem. Et quidē ad septem Ecclesias scribens singulis sua quoq; facinora, & delicta ingerens, pœnitemini dicebat: Omnibus? nisi illis, s. quos pretio magno sui sanguinis redemerat? O te impiū scelestumque hæretice Nouatiane, qui post tot, & tanta in Ecclesia, a quibusdam retro voluntarie commissa crimina, quæ & tu ipse in domo dei priusquam apostata esse cognoueras, & hæc posse aboleri de memoria, succedente bono vtique docueras, tu hodie retractas an debeant lapsorum curari vulnera.

In psal. 118. octon. 19.

* Ambros. Vult se præueniri sol iustitiæ, & vt præueniatur expectat. Audi quemadmodum expectet, & cupiat præueniri. Dicit angelus Pergami Ecclesiæ: Age pœnitentiam.

b *Mouebo candelabrum.* Auferam virtutes, & dona spiritussancti, per quæ sunt constituta candelabra.

*Richardus. a sancto Victo. Post admonitionem addit cōminationem, vt si admonitionē contemneret, saltem cōminationē formidaret. Adiecit, cito, vt ex certa designatione, & festinatiōe aduētus sui maiorē timorē incuteret negligēti. *Mouebo candelabrum de loco suo.* i. auferā ecclesiam tibi commissam de manu tua, ne eā amplius manu teneas, nec custodias, sed alteri gubernandā tradā. Ex hoc ppendite quāta sit culpa post acceptam gratiam negligenter agere, nec in ipsa proficere sed magis deficere. Vnde Paulus admonet. *Hortamur vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis.*

* Haymo. Mouebo candelabrū, i. mouebo te de loco virtutis tuæ, & de societate fidelium. Non dicit. Ejiciā candelabrū tuū de loco suo, sed tantū, *mouebo*, quia licet quis peccet, tñ si pœnitentiam egerit perfectā, non amittet pristinam dignitatem gnitatē suam, aut gradum. Vnde Petrus licet negauit Christum, non perdidit apostolicum gradum.

c *Sed hoc habes bonum.* Quamuis hoc est aduersum te, tamē non desperes, quia habes bonum.

d *Facta.* i. cōem vsum mulierū, & comestionē idolothitorū.

a ¶Quoniam quidem aduersum te est.

a † Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, ¶Dignos fructus pœnitentiæ. a Primis similia opera. Sed. Vt animæ, & corpore interficiam.
b & prima opera fac. Sin autē, venio tibi, & mouebo candela- a Idest, in hoc, quod interpretatur voluntas. Hic iterum voluntas.
c brū tuū de loco suo, nisi pœnitentiā egeris. Sed hoc habes a Quæ ideo odisti, & me odisse vides.
d bonum, †quia odisti facta Nicolaitarū, quæ & ego odi. Qui a Quæ vni dico, omnibus dico. b Diuinum intellectum. c Id est Trinitas.
e f habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vin- a In horto deliciarum, id est ecclesia.
centi dabo edere de ligno vitæ, quod est † in paradiso Dei

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

e *Nicolaitarum.* Nicolaus stultus popul' idest, Gentiles deum ignorantes, publicē vxoribus vtentes, q idolothita cōmedūt & Ioue regnare credūt. Heretici quoq; stulti deum, quib. error idolorū cultura imputat, & fornicātur, immūditię carnis seruiētes, stultiq; Iudæi, stulti et falsi Christiani, q. terrenis dediti colūt mundū.

Haimo. † medio paradisi dei.

Lib. 1. c. 27.

*Ireneus. Nicolaitę magistrū habent Nicolaū, vnū ex septē, qui primi ad Diaconiū ab apostolis ordinati sunt, q indiscrete viuunt. Plenissime aūt per Iohānis Apocalypsim manifestantur, qui sint, nullam differentiā esse docentes in mœchando, & idolothyton edere: qua propter dixit de eis sermo: Sed habes, quod odisti opera Nicolaitarū, q & ego odi.

li. de præscri.

* Tertul. Hic Nicolaus dixit tenebras ī cōcupiscētia luminis, & qdē fœda obscœna fuisse, ex hac pmixtione, pudor ē dicere, q fœtida, & immūda. Sūt & cætera obscœna. Oēs. n. refert quosdā turpitudinis natos, & cōplexus, & pmixtiones execrabiles, obscœnasq; cōiūctas, & qdā ex ipsis adhuc turpiora. Satis est nobis, q totam istā hęresim Apocalypsis dñi grauissima sentētię auctoritate dānauit dicēs. *Odisti doctrinā Nicolaitarū, quā & ego odi.*

lib. strom.

* Clemēs. Alex. Cum formosam vxorē heret Nicolaus, & fuisset ei ab apostolis exprobata zelotypia, in mediū adducta muliere, permisit cui vellet eam nubere. Eius factū, & dictum inconsiderate sequentes, qui eius hæresim psequuntur, impudenter effuseque fornicant.

f *Qui habet aurem.* Cur audiendum? quia perseueranti Christus est lignum vitæ, quia vmbraculum, & robur, & dans fructum, i. corpus, & sanguinem, & hic maxime in futuro.

prouerb. 3. 1. Ioh. 5.

* Andreas. Aurē corpoream nullus nō mortaliū sortit', spiritalē aūt spiritalis tm̄, cuiusmodi Esa. obtigit. Hominiitaq; ex pb'o, q cōtra dęmones gerit, victoriā referenti, esca de ligno vitę decerpta pmittit, nēpe ęternorū bonorū cōcatio. Vtrunq; aūt, vt Salomō, & p̄sens Euangelista alicubi diserte affirmat, est Christus. Si igit' ęterna illa bona consequi desideramus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Memor esto.* idest a quanto gradu charitatis.
2 *Age pœnitentiam.* de omissione tanti boni.
3 *Et prima opera fac.* i. sic feruenter, & deuote, sicut prius. Et hoc patet, q nomine angeli non intelligitur hic angelus sanctus custos ecclesiæ Ephesinæ, vt voluerunt aliqui dicere, nā angeli sancti non possunt ab aliquo gradu suæ perfectionis excidere.
4 *Sin autem.* supple te corrigas.
5 *Venio tibi.* ad te puniendum.
6 *Et mouebo candelabrum.* subtrahendo subditos tuos ab obedientia tua, vt exponunt aliqui. Sed hoc non videtur bene dictum, quia sic culpa principaliter retorqueretur in Episcopum, & non in populum, quod est improbatum. posset etiam dici, q in frigidatio dicta primæ charitatis non contigit tempore tanti doctoris, s. Timothei, sed alterius sibi succedentis, nam illo tēpore Episcopi sancti, qui populo præficiebantur, primi ad tormenta ducebantur, & sic frequenter mutabantur. Illi enim, qui dicunt. quòd Timotheus hic intelligitur angelus Ephesi ecclesiæ, mouentur ex hoc, q circa illa tempora nullus eo excellentior inuenitur rexisse ecclesiam Ephesinam, & hoc magis mouet ad oppositum, quia tempore prælati excellentioris minus contingunt defectus in ecclesia sibi commissa, propter quod saluo meliori iudicio magis videtur, quòd fuerit alius a sancto Timotheo.
7 *Sed hoc ha.* Hic cōsequēter subditur cōmēdatio, vt more boni Samaritani post vinū mortificatiuū infundatur oleū lenitiuū. cum dicitur. *Sed hoc habes.* s. bonum, & commendatione dignū.
8 *Quia odisti facta Nicolaitarum.* non dixit, Nicolaitas, sed facta, quia personæ sunt ex charitate diligendæ, sed eorum vitia odio sunt habenda. Iste Nicolaus fuit in primitiua ecclesia habēs valde pulchram vxorem, & impositum fuit sibi, quòd nimis zelabat eam, propter quod ad ostendendum contrarium cecidit in peius vitium, secundum illud Poeticum, Decidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Exposuit enim vxorem suam aliis christianis, dicens erronee sic vxores esse communicandas, sicut & alias res. Dicitur in Scholastica historia lib. 3. c. 19. Idē docet Clemens Ale. li. 3. strom. quòd Nicolaus ipse vixit sancte, & caste, sed alii incontinentes hoc dixerunt.
9 *Qui habet aurem.* idest intellectum capacem.
10 *Audiat.* idest, mente capiat.
11 *Quid spiritus.* Ex hoc patet, quod licet sermo dirigatur hic primo ecclesiæ Ephesinæ, tamen consequenter dirigitur omnibus aliis per orbem constitutis, vt dictum est supra.
12 *Vincenti.* mundum, & carnem, & diabolum.
13 *Dabo edere de ligno vitæ.* istud lignum Christus est, vt habetur in fine huius libri, quo fruuntur beati. nam eius diuinitate reficiuntur interius, & eius humanitate exterius, secūdum quòd dicit Aug. super illud Iohan. 10. b. *Ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.*

1 Et

MORALITER.

1 *Memor esto, &c.* idest, non habebis coram deo tātum meritum, sicut si redires ad statum pristinum.
7 *Sed hoc habes.* Isti s̄m sensum literalem dicebāt, q vxores debēt esse cōes aliis, sicut aliæ res, de q̄b. dr̄ Act. 4. g. *Erāt illis omnia cōia.* Et ideo per istos Nicolaitas significantur illi, qui sunt nimis ad luxuriā relaxati, & in oī religiōe isti sūt exosi.
9 *Qui habet aurem.* scilicet cordis, & corporis, *Audiat.* scilicet cō effectu impletionis, & subditur premium, cū dicitur.
12 *Vincenti.* scilicet tentationes mundi carnis, & diaboli.
13 *Dabo edere de ligno vitæ.* dabo ei fruitionē bonitatis Christi, qui est vere lignum vitæ.

Digitized by Google

sideramus, contra animi perturbationes carnisque voluptates acre certamen ineamus victoriaque potiri studeamus. Quandoquidem per domini nostri gratiam atque clementiam istiusmodi labores sua mercede nunquã frustrabuntur.

*Primas. Paradisus Ecclesia dicitur. Lignũ vitæ, sapia dei dominus Iesus Christus, q in cruce pepẽdit, q & in ecclesia, & in spũali paradiso vitale alimentũ cęlestisq; panis pbet fidelib. sacramẽtum.

a *Smyrnæ.* Smyrna cãticũ interpretat, vel quasi myrrha, ẽt canticũ in quib. delectatur, myrrha sic ẽt amara, vt ẽt corpora a putredine seruet.

*Richardus a sancto Vict. Ad episcopũ Smyrnę ea, q in p̃senti c. continẽtur dirigens, cum de bonis actib. laudat, & laudãdo ad meliora prouocat, futuras tribulationes pdicit, & fideliter pugnãti coronã promittit. In principio autem Christũ describit, qui in tribulationib. subuenire possit: Et si contingat pro ipso occumbere, speremus p ipsum ad vitã redire.

b *Hæc dicit primus.* Talẽ describit Christum, q valeat ad consolationẽ eorũ, quib. tribulationes ingeruntur. *Hæc dicit primus.* q. d. ne deficiatis vos, quia ego tãtus propter vos passus sum mortẽ, de qua resurrexi, quod idem expectetis, & vos.

Scio tribulationem. * Ambr. Potest fieri, vt Smyrnæorum Ecclesia eandẽ persecutionẽ a contribulatorib. suis in rapina bonorũ suorũ pertulerit, quam & illa, quę apud Hierosolymã erat, ideoq; tribulatio, & paupertas eius a dño, q̃ pro ipsis sustinuit, laudatur. Põt & p hoc voluntaria paupertas intelligi, de qua dñs. *Beati pauperes spiritu.* Sed diues es, pauper videlicet rebus, diues virtutib. Iudęi, qui in Christũ blasphemabãt, non Iudęi, id est, cõfitẽtes, sed synagoga Sathanę nõ inconuenienter vocantur.

*Haymo. Ad horum societatem pertinent etiã falsi Christiani, qui Christianum quidem nomen habent, sed opera Christianitatis non habent, de quibus Paulus: *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.* (1.Tim.1.)

(¶ Secundum humanitatem.) mei. Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus, & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit. Scio * tribulationem (¶ Ad literam. a ¶ In spe remunerationis. ¶ Nulla pestis efficacior, quam domesticus hostis. ¶ Cumulus miseriæ tribulatis si infamantur.) tuam, & paupertatẽ tuam, sed diues es, & † blasphemaris ab (¶ Confitentes. ¶ Si filij Abrahæ essent, opera Abrahæ facerent. ¶ i. congregatio sathanæ, i. aduersarii.) his, qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga (¶ Sed tamen. ¶ Aa patiar.) sathanæ. Nihil horũ timeas, quæ passurus es. † Ecce missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerẽ, (¶ Carcerem ponit pro omni tribulatione.) vt tentemini, & habebitis tribulationẽ dieb. decẽ. (a ¶ Sed quicquid illi ingerant, tu esto.) Esto fidelis vsq; ad mortẽ, & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem † audiat, quid Spiritus dicat ecclesijs. † (Quia.) qui vicerit, non lædetur a morte

(† blasphemium eorum. † De pœ. dist. 2 cap. si enim verb. Ioannes. † audiendi. † infra.3.b.)

*RICHARDVS. Habuit iste aduersarios, falsos Iudæos, sicut rector Ephesi apostolos falsos Pater aũt ex istis, quod antiquus hostis bonum quod non potest impedire, ac malũ, qd non valet efficere p suæ superbię cõplices dæmones, hoc conatur perficere p suæ prauitatis imitatores homines.

c *Aliquos ex vobis.* Hic patet, quòd non de vno solo, sed de plurib. intelligatur.

d *Vt tentemini.* id est, vt pbemini, vel despecti habeamini in diabolo, & mẽb. ei⁹.

e *Diebus decem.* idest, tempore illius belli, deus enim suos ad bella mittens Decalogo armat. Vel x diebus, idest, toto hoc tempore in quo per septem dies contra tria principalia vitia pugnatur, auaritiam, cupiditatem, vanam gloriam.

f *Esto fidelis.* * Richardus. Predicta persecutione, hortatur ad longanimitatem patientię, & obtinenti victoriã, spõdet coronam. Quasi diceret. Quicquid mali ingerant, tu patienter sustine Tolerantia namque transitoria, corona ęterna, pugna modica, merces immensa, pęna leuis, gloria inęstimabilis. Dabo tibi post mortem, pro morte vitę ęternitatẽ.

g *A morte secunda.* Prima mors animę in peccatis, secunda in pœnis, prima mors corporis quando dissoluitur, secunda, quando damnabitur in iudicio.

*Haym. In sacra scriptura tres mortes frequẽter ponunt. Vna peccati. Altera carnis, tertia supplicii ęternę dãnatiõis. Quę

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et angelo.* Hæc est secunda pars principalis, in qua informatur ecclesia Smyrnensis. cuius ponitur hic commendatio, cum dicitur. *Et angelo Smyrn. ecc.* iste fuit sanctus Policarpus secundum doctores communiter. 2 *Hæc dicit primus.* Exponatur, vt sup. 3 *Scio tribulationem tuam.* i. approbo in ea tuam patientiam. 4 *Et paupertatem tuam.* in temporalib. 5 *Sed diues es.* in spiritualibus. 6 *Et blasphemaris, &c.* secundum veritatem.

7 *Sed synagoga Sathanæ.* quia sunt obstinati in sua infidelitate contra Christum, secundum enim, quòd dicitur Ecclesiasticæ historiæ. lib. 4. c. 12. in ciuitate Smyrnæorum multi Iudæi habitabant, qui incitauerunt Gentiles ad persequendũ grauiter Christianos, in qua persecutione plurimi non solum fuerunt suis rebus spoliati, sed etiam martyrio coronati, inter quos beatus Policarpus fuit in ignem proiectus, & cum ignis eum non læderet, gladio percussus migrauit ad Dominum, ideo subditur.

8 *Nihil horum timeas.* quasi dicat me protegente per martyrii palmam transibis ad gloriam.

9 *Ecce missurus est, &c.* quia ad hoc faciendum incitabit infideles. 10 *Vt tentemini.* i. probemini, sicut aurum in fornace, ista tamen probatio non est ex intentione diaboli, quia non intẽdit tribulatorum bonum, sed ex intentione dei, qui ex malis elicit bona, & sic ex sæuitia tyrannorum elicuit patientiam martyrũ, & coronam.

11 *Et habebitis.* Istud exponitur multipliciter. Vno modo referendo ad tribulationem ecclesiæ generaliter, cuius a doctorib. dicuntur esse decem tribulationes, quæ signantur hic per decẽ dies. Alio modo, vt per decem dierum tribulationem intelligatur tribulatio perfecta, quia denarius est numerus perfectus, & primus limes numerorum, quia numeri sequentes sunt replicationes denarii, & partium eius, vt dicitur. 3. Physicorum, vndecim enim vnum, & decem, duodecim duo, & decem, & sic vsque ad viginti, quæ sunt bis decem, triginta ter decem, & sic consequenter. Alio modo applicando ad decem præcepta Decalogi. quasi dicat tribulatio ecclesiæ durabit quamdiu obseruatio præceptorum Decalogi, quod est vsque ad finem mundi. Posset etiam aliter saluo meliori iudicio exponi, vt per decem dies intelligantur decem anni, secundum illud Ezechiæ. quarto b. *Diem pro anno dedi,* forte tantum durauit persecutio Smyrnensis ecclesiæ.

12 *Esto fidelis.* idest, firmus in fide.

13 *Vsque ad mortem.* pro ipsa toleranda.

14 *Et dabo tibi coronam vitæ.* idest, vbi mors non habet locum.

15 *Qui habet aurem.* exponatur, vt supra vsque ibi.

16 *Non læditur a morte secunda.* id est, ab inferno, qui dicitur mors secunda. infr. 21.

1 Et

MORALITER.

1 *De angelo Smyrnæ ecclesiæ.* Smyrna interpretatur canticum, & myrrha, propter quod moraliter hæc scriptura dirigitur illis, qui tribulationes patienter sustinent, nec franguntur per impatientiã, sed magis aliqñ de virtute cõstantiæ gloriantur, sicut dr, Act. 5. g. *Ibant gaudẽtes a conspectu cõcilii, quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* & talibus dicit Christus,

3 *Scio tribulationem tuam.* idest, approbo.

4 *Et paupertatem tuam.* in temporalibus.

5 *Sed diues es.* idest, in spiritualibus.

7 *Et blasphemaris ab his.* Hoc nomen ad Christianitatem est trãslatũ, sicut dicitur Ro. 2. d. *Non enim, qui in manifesto Iudæus est neque, qui in manifesto est in carne circuncisio, sed qui in abscõdito Iudeus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus nõ ab hominibus, sed ex deo est.* Igitur per illos, qui dicũt se esse Iudæos, & non sunt significantur mali Christiani, qui Christum verbo cõfitentur, sed moribus non sequuntur, de quibus dicitur ad Titum. 1. d. *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.* Et tales pessimi frequenter blasphemant innocentes afflictos, dicẽtes, quòd meruerunt maiora pati, & procurant aliquando pænas eorum augmentari. Ideo subditur.

9 *Ecce missurus est diabolus.* Hoc enim facit diabolus per malos homines, qui sunt eius membra.

11 *Et habebitis tribulationem, &c.* Per quos significatur totũ tẽpus vsque ad finẽ seculi, eo quòd oẽs numeri sequentes denarium sunt replicationes ipsius, & partiũ suarũ. vndecim. n. sunt decem, & vnum, & sic consequenter vsque ad viginti, quæ sunt bis decem. Et pro tali persecutione bonorum a malis dicitur. 2. Tim. 3. ca. *Omnes, qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur.* Et præmiũ patiẽtiæ subditur, cũ dicitur: Esto fidelis, &c.

Et angelo

Digitized by Google

Que mors hic secunda, non tertia nominatur, quia de his tātummodo agitur sermo, quæ nocent, de morte .s. peccati, & morte ęterni supplicij ad quarum comparationem ista quæ communis est, mors non est dicenda.

a *Et angelo pergami.* ✠ Richardus. Ad episcopum Pergami sermonē diuertit, quem quidem de bono laudat primum: deinde de malo increpat, more prudentis agens medici, qui timentis infirmi apostema primū suauiter circūquaq; tractat postea ferrum infigit, & latentem putredinem educit, & locum sanū reddit.

✠ Andreas. Idololatriæ dedita erat Pergami ciuitas ad q̄ Euangelista hæc scribit. Interim fideles qui in illa degebant, propter tolerantiam quā in tentationibus ostenderant, commendat.

¶Quæ est gehenna. a Pergamus diuisio cornuum interpretatur. Vt sint diuisi a malis, seruantes vnitatem ecclesiæ. ¶Per cornua pugna aliqua significatur, vt in hac ecclesia pars mala impugnabat bonam.

a secunda. Et angelo Pergami ecclesiæ scribe: Hęc dicit qui 1

¶Rhomphæa est bis accuta sententia domini qua condemnabit malos in corpore & in anima. 2

b habet rhomphæam ex vtraque parte acutam. Scio * vbi 3

a In medio prauæ nationis. b Ibi scilicet. .i. congregatio sathanæ .i. aduersarij. ¶Contra disputantes. ¶Tribulatio est illuminatio iustis.

c habitas, vbi sedes est sathanæ, & tenes nomen meū, & nō 4 5

¶Pro aliqua tribulatione. a Quibus hoc fecisti. b Qui est. c Martir scilicet fuit. 6

d negasti fidē meā. Et ī diebus illis Antiphas testis meus fi- 7

¶Eius exemplo laborate. ¶Quasi conclusio, quia illum occiderunt. ¶Sed quamuis in hoc constans. 8

e delis, q̄ occisus est apud vos, vbi sathanas habitat. Sed ha 9

a Si corrigaris. ¶Vel in paucis. ¶Pateris, non expellis. 10

f beo aduersum te pauca, † quia habes illic tenentes doctri- 11

a Vanus populus. ¶Elidens. b Delectari cum variis rebus.

g nām Balaām, qui docebat * Balaac mittere scandalum co-

a Cum dæmone corporaliter uel spiritualiter. b Similiter.

ram filiis Israel, scilicet ederet & fornicari: Ita habes & tu 12

a Contra impugnantes. b In plerisque additur quam ego odi. c De isto sicut de illo.

h tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter pęnitētiam 13

q̄ in fide mea perseuerasti. Sed caue ne te solidū esse credas & in hoc vel in illo deficias: sed memēto Antiphę serui mei fidelis, & ꝓ me vsq; ad mortē sustine illius exēplo ꝑsecutionē prauę nationis. Nec de merito glorieris, si in alterutro ꝓfeceris: q̄a Antiphas q̄ maiorē pęnā q̄ tu sustinuit, in virtute meriti te longe præcessit. Nunc tibi propono huius imitationem: admoneo vt huius exemplo vires colligas, & ad patientiæ coronā pertingas. *Huius martyrij historiam descripsit Metaphrastes extatque apud Surium, tomo. 2. Aprilis. 11.*

e *Sed habeo aduersum te pauca.* * Amb. legimꝰ quod Balac rex Moabitarū ad suggestionē Balaam posuerit speciosas mulieres in conspectu filiorum Israel, dijs suis sacrificantes. Quarum pulchritudo non solum ad perpetrādam libidinem eos accendit, sed ēt vt de sacrificiis eorum comederent, perduxit. Nicolaitæ vero erant hæretici nuptias detestantes, docentesque fideles, vt quibuscunq; vellent miscerentur more bestiarum. Sicut ergo per doctrinā Balaā filii Israel in fornicationis malum dilapsi sunt, & multi inde perierūt, ita & Nicolaitę quosdā ex fidelib. Pergamēsib. sua praua doctrina in fornicationis malū deiecerūt. Qđ aūt dicit, *Habeo aduersum te pauca,* sigñat paucos ex fidelib. ab hæreticis esse deceptos.

g *Balaam,* idest hæretici qui docent terrenos principes qualiter subuertant videntes Deum. Vel Balaam, idest, dæmones, qui docent carnem decipere animas videntes Deum.

f *Doctrinam Nicolaitarum.* Ideo enim repetit de Nicolaitis, vt ad pœnitentiam inuitet, quod non fecit.

h *Similiter pęnitentiā age.* ✠ Ambr. Hoc videtur mihi ad Angelum Ephesi Ecclesiæ respicere q. d. Sicut præcepi angelo Ephesi, vt pęnitentiā ageret, eo q̄ charitatem primam reliquisset

Porrò autem per gladium ancipitem, aut Euangelij doctrinam, credentium corda circuncidentem, fidelesque ab infidelibus secernentem insinuat, Aut peremptoriam iudicis contra impios sententiam.

b *Romphæam.* Exigit vt isti hunc gladium habeant in electione bonorum, & reprobatione malorum.

c *Non negasti fidem meā.* Tribulatio iustis illuminatio, contumacibus correptio, obstinatis excæcatio.

d *Antiphas testis meus.* * And. Quidā Antiphas nomine fortissimus cōstantissimusque martyr Christi extitit Pergami, cuius ego martyrium olim legi Facit autem Euāgelista peculiarem illius hoc loco mentionē, tum quò fidelium ciuitatis illius virtus atque constantia plana fiat: tum etiā quo seductorum eiusdem immanitatem ob oculos nobis ponat.

* Richardus. Eum per Antipam corroborando, patenter dicit: Laudo quidem qđ inter malos vsq; modo bene vixisti quod

Marginalia: † Nu. 24. cap. — * in — † ex his quæ simulacris immolantur — * opera tua & — † meis — * quod odi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et angelo. *Hæc est tertia pars, in qua ponitur informatio Pergamensis ecclesiæ, cuius primo ponitur commendatio de bono vt melius recipiatur correctio de malo, quæ ponitur ibi.* Sed habeo. *Circa primū dicitur* Et angelo Pergamensis. *i. Beato Polycarpo, vt dicunt communiter doctores.*

2 Hæc dicit qui habet rompheam .*i. gladium ex vtraque parte acutum, sicut dictum est. 1. c. & expositum.*

3 Scio vbi habitas. *s. in bono tribulationis, ideo dicitur.*

4 Vbi sedes est sathanæ. *i. eius potestas, infideles inducēdo ad persecutionem ecclesiæ.*

5 Et tenes nomen meum. *moribus & fide.*

6 Et non negasti fidem meam. *in persecutionibus & tormentis.*

7 Et. *pro idest.*

8 In diebus illis Antipas. *Ille martyr specialiter nominatur, quia verbo suo & exemplo alios ad martyrium animauit.*

9 Sed habeo. *Hic consequenter ponitur correctio de malo cum dicitur.* Sed habeo. *s. peccata corrigenda.*

10 Habes illic. *idest in ecclesia Pergamensi.*

11 Tenentes doctrinā. *Balaā. Hæc historia habetur. Nu. 25. vbi dicitur quod Balac rex Moabitarum ex doctrina Balaam misit puellas pulchras prope castra Hebræorum, vt earum pulchritudine Hebræi qui erant luxuriosi, allicerentur ad idololatriam: & sic Deus offenderetur contra totum populum. Dicunt ergo hic aliqui expositores, quod in ecclesia Pergamensi tunc erant aliqui verbo & exemplo alios inducentes ad fornicationem tanquam licitam, & ad comedendum de idolorum sacrificijs ad eorum venerationem. Dicunt etiam, q̄ cum hoc erat aliqui tenentes, & docentes errorem Nicolai supra positum. Sed hoc non videtur verum, quia si sic fuisset, non diceretur in textu:* Habeo aduersum te pauca, *sed multa propter quod melius videtur dicendum, quod in ecclesia Pergamensi erat tantum error Nicolai apud aliquos, vt dicitur in textu, & doctrina Balaam inducitur tantum pro similitudine vel exemplo. Et secundum hoc saluo meliori iudicio sic est exponenda litera:* Habes illic tenentes doctrinā Balaam, &c. *non re, sed similitudine, sicut homo largus per aliquam similitudinem dicitur Alexander. Et quod iste sit intellectus, videtur ex hoc quod sequitur infra.*

12 Ita habes, &c. *quasi dicat manifeste Balac tenuit doctrinam pestiferam Balaam, sic apud te sunt aliqui tenentes doctrinam Nicolai erroneam, sicut dictum est supra.*

13 Similiter pœnitentiam age. *sicut dictum est supra Ephesinæ ecclesiæ derelicta prima charitate.*

Si quo-

MORALITER.

1 *Et angelo Pergami.* Pergamus interpretatur diuisio cornuum. Est autē duplex cornu moraliter loquendo scilicet cornu constantię & cornu superbiæ. propter qđ hæc scriptura potest dirigi ad congregationem in qua sūt aliqui constantes pro veritate sustinenda, & aliqui arrogantes pro sua ambitione promouenda. ideo subditur.

Cornu duplex

2 *Hæc dicit qui habet rompheam, &c.* quia Christus sui gladii sententia protegit constantes, & deiicit arrogantes, & quantum ad arrogantes subditur.

3 *Scio vbi habitas, &c.* quia Sathanas est *rex super omnes filios superbiæ.* vt dicitur Iob. 12. d. & pro constantibus subditur.

5 *Et tenen* Et ponitur exemplum in particulari, cum dicitur.

7 *Et in diebus illis Antipas,* qui interpretatur dans transitū: nā ille qui pro veritate constanter moritur, ipse dat aliis exemplū transeundi per eundem passum.

9 *Sed habeo aduersum te pauca.* Balaam, idest, habes & aliquos illis similes, de quibus subditur.

12 *Ita habes, &c.* qui nimis laxabant carnis vitiū, & per istos de quibus hic dicitur, significatur q̄ inter stantes pro fide fuīt aliquando aliqui lubrici in carne, sicut de sancto Bonifacio martyre dicitur. Ecce homo quem quærimus adulter est, ebriosus, & tamen erat constantissime passus.

13 *Similiter pęnitentiam age.* de hoc quod est peccatum.

Et Vin-

Digitized by Google

A quisset: similiter & tu pęnitętiā age, eo quòd à charitate deuiaueris, vt aliquos tuorū per taciturnitatē amitteres. *Si quominus, veniam tibi cito.* Solet per aduentum Dñi mors intelligi: vnicuiq; enim Dominus tunc venit, quādo per mortem aīam à corpore separat. Est igitur horū sensus. Si pęnitētiam nō egeris, veniā tibi citò, vt te per mortē quā pręuidere negligis, dissoluam. *Et pugnabo in gladio oris mei.* Id est, aliū in loço tuo ponā gladium verborū meorum in ore eius, in quo deijciam aduersarios veritatis.

B * And. Manna absconditum est cælestis vitæ panis, qui nostra cā ē cœlo delapsus ad manducandum apprime est idoneus. Quin bona illa quæ in altero sæculo sanctis reposita sunt, manna quoq; appellantur, vt quæ & cæli tus veniant, & in cælo tantū plenè obtingāt. Horū tuta possessione illi demū potiuntur, qui diabolum & mundū vicerūt. Accepturi quoq; sunt candidum victoréque calculum: vt poté qui ad iudicis dexteram collocentur digni habebūtur. Accipient & nomen nouum præsenti vitæ prorsus incognitum. Oculus enim non vidit, nec auris audiuit, quæ quātaque in futuro æuo præparata sunt iustis.

a *Manna.* Aeternā gloriam de qua omnes dicent. Quid est hoc? *quoniam nec oculus vidit, nec auris audiuit.*

Exod.16.c. 1.Cor.2.b.

C

a In aliquo feceris minus quam debeas. b Qui non corrigis. c ¶ i. conuincam illos fornicarios peccasse, dicendo. Ite in ignem æternum.

age: si quominus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in ¶ Cordis. gladio oris mei. Qui habet aurem audiat, quid spiritus di- a Alia translatio habet, margaritam. ¶ Vel memetipsum qui fui in manna absconditus. ¶ Interim. cat ecclesijs. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo ¶ Alias lucidum. ¶ In tali corpore. ¶ Ad quid per hoc nomen inuitetur. ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum scrip- a Illuminata interpretatur, vel uiuens hostia. tum quod nemo scit nisi qui accipit. Et angelo Thiatyræ ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei qui habet oculos tan- a Quos necesse est imitari. ¶ i. ultimi fideles. ¶ Idest recepi quam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco: No- ¶ In eleemosynis. a Quia ex his tribulatio. ui opera tua, & fidem & charitatem, & ministerium, & pa- a In omnibus aduersis. ¶ Quia rudis ecclesia à leuioribus ad perfectionem uenit. tientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus. ¶ Non excommunicas. ¶ Mollem & lasciuam. Sed habeo aduersum te pauca, quia permittis mulierem

D b *Et dabo ei.* In Daniele: Abscissus est lapis sine manib. In prouerbijs. *Gēma gratissima expectatio præstolantis.* Idē corp⁹ splēdidū vel per seipsū lucidū, cādidū virtutib. & spe immortalitatis.

Dan.2.e. Prou.17.b.

c *Et in calculo.* Vel super baptismo addo martyriū cuius vim non intelligit hypocrita qui pro laude hominum patitur.

d *Scriptum.* Quinque literis. s. quinque vulneribus ostēsum fuit in corpore ei⁹ in cruce, quòd martyr fuit.

e *Nisi qui accipit.* qui opere cōplet, quia *qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit, mendax est.*

1.Ioh.2.a.

f *Et angelo Thiatyræ.*

* Richard. More solito authoritatē Saluatoris anteponit: & titulum describit qualem sequentis capituli sententia rationem deposcit. Quia enim erāt in Thiatyra quidam falsi Christiani qui semetipsos cum mulieribus seu dæmonibus fornicando polluebant, & alios exemplo vel verbo ad eadē scelera pertrahētes seducebant: rectè eum dixit habere oculos sicut flamma ignis, vt eum ostenderet oīa quæcunque gererent per suam sapientiam penetrando contemplari, & pedes eius similes aurichalco, vt eum significaret illos admonere de prauitatibus suis exire debere: & vel infirmos electos debere viriliter imitari.

† chalcolibano.

E

g *Noui opera tua, &c.* Filius dona spiritussancti habet. i. dat cui vult vel aufert: Ideo videāt isti qui iam receperūt illa dona, ne

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si quominus. *i. si in aliquo neglexeris hæc corrigere.*

2 Veniam tibi cito. *in finali iudicio, quod est valde propinquum æternitati comparatum. Propter quod dicitur. 1. Ioh. 2. c.* Nouissima hora est.

3 Et pugnabo cum illis. *in errore obstinatis.*

4 In gladio oris mei. *i. in sententia illa horribile.* Ite maledicti in ignem æternum, &c. Matth. 25. d.

5 Qui habet aurem audiat. *Exponatur vt supra vsque ibi.*

6 Vincenti dabo manna. *Manna figurale, corporale & manifestū datum fuit filijs Israel in deserto, Exo. 16. Sed verum manna est ipse Christus secundum, quod dicit Joh. 6. d.* Amen dico vobis nō dedit vobis Moyses panē de cęlo, sed pater meus dat vobis panem de cęlo verum. *Et subditur.* Ego sum panis vitæ, &c. *hoc est manna cæleste quod beatos reficit interius & exterius, vt prædictum est, & dicitur absconditum hominibus vitæ præsentis, secundum quod dicitur, Psal. 30. e.* Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.

7 Et dabo ei calculum candidum. *i. corpus dote claritatis decoratum, quod dicitur calculus siue lapillus, quia est terreum a domino, sicut & lapis.*

8 In calculo nomen nouum. *quia tunc quilibet beatus manifeste & corporaliter per dotes corporis gloriosi erit ascriptus ciuitati cælestium.*

9 Quod nemo scit nisi qui accipit. *secundū quod dicitur. 1. Cor. 2. b.* Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. *Immēsitas enim illius dulcedinis non est cognoscibilis a viatoribus, sed a comprehensoribus qui iam acceperunt.*

10 Et angelo. *Hæc est pars principalis, in qua informatur Thiatyrēsis ecclesia. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius commendatio, secundo malorū repræhensio, ibi.* Sed habeo. *tertio bonorū a malis discretio, ibi.* Vos autem. *Circa primum dicitur.* Et angelo Thiatyræ. *qui ab aliquibus dicitur fuisse S. Ireneus: qui non solum istam ecclesiam, sed & multas alias vita & doctrina illustrauit, & vsque ad Lugdunum, quæ est Gallorum ciuitas peruenit. Sed hoc non videtur probabiliter dictum, primo quia non fuit contemporaneus B. Iohanni, qui videtur scribere episcopis sibi contemporaneis, floruit autem Irenæus sub Commodo Aurelio, vt dicit Hiero. in libro illustriū virorum, qui cœpit imperare anno domini. 182. Secundo, quia non est verisimile, quod episcopus tantæ vitæ & doctrinæ in ecclesia sua permitteret illa quæ infra scribuntur, Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod fuerit alius minoris excellentiæ & Iohanni cōtemporaneus, tunc regens ecclesiam Thiatyranensem.*

11 Hæc dicit filius Dei. *naturalis, qui est Christus, Cæteri sunt filij adoptiui.*

12 Qui habet oculos tanquam. *Exponatur, vt supra. 1. ca.*

13 Noui. *per approbationem.*

14 Opera tua. *in affectu.*

15 Et fidem. *in intellectu.*

16 Et charitatem. *in affectu.*

17 Et ministerium. *seruiendo Deo deuote.*

18 Et patientiam tuam. *in tribulatione.*

19 Et opera tua nouissima plura priorib. *procedendo scilicet de bono in melius.*

20 Sed habeo. *Hic consequenter arguit suos defectus, qui notantur cum subditur.*

21 Quia permittis. *Certum est, quod non est illa, quæ. 3. Reg. dicitur idololatra & fornicaria, quia quadringentis annis & amplius ante fuit pedibus equorum conculcata. 4. Reg. 9. Et dicunt aliqui, quod erat vxor episcopi, Sed hoc non est verisimile, quod vir tam bonus sicut præmissum est talem haberet vxorem. Et ideo dicendum, quod fuit alia falsa prophetissa, vel forte aliquis hæreticus qui figuraliter designatur nomine muliebri propter molliciem carnalis vitij, vnde & frequenter homo mollis & effeminatus fœmina nominatur.*

Quæ

MORALITER.

6 *Vincenti.* tentationem carnis.

† *Dabo manna, &c. i.* fruitionem bonitatis diuinæ, quæ abscōdita est hominibus præsentis vitæ.

7 *Et dabo ei calculum candidum.* i. Christum qui dicitur lapis. Psal. 117. c. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, &c.* & est cādidus ex forma corporis gloriosa.

8 *Et in calculo nomen nouum scriptum.* s. Emanuel, quod interpretatur, Deus nobiscum.

10 *Et angelo Thiatyræ ecclesiæ.* Quę interpretat illuminata, & ideo significat ecclesiā aliquam particularē fide Christi illuminatam, & bonis operibus adornatam, de quibus subditur.

13 *Noui opera tua & fidem, & charitatem.* Sed ignorātia seu negligentia præsidentis seu præsidentiū permittuntur aliqua mala: de quibus subditur.

20 *Sed habeo aduersum.* per quā significantur diuinatrices & † forti-

Digitized by Google

ne per consensum malorum perdant ea. Vel, charitatē & fidem ordo retrogradus, nō quod prius sit charitas quā fides. Prius fides, ex fide charitas, ex charitate bona opera.

* Andr. Etsi, inquit, vestram, in fide constantiam, vestramque erga egenorum & pauperum ministerium charitatem, & vestrā denique patientiam commēdo, acceptāq; habeo: attamē hoc nomine iure vos reprehēdo, quod Nicolaitarū hæresim (quæ propter impiā impuramq; lasciuiā Iezabel p tropū hoc loco appellatur) palā obtinere permittitis, hactenusque permiseritis. Hæc enim res seruis meis ob ingenij ruditatem, mentisque simplicitatem magnam offensionis occasionē offert imò verò ad earum rerū vsum quæ idolis immolatę fuerant à quo pulchrè iā ante ablactati videbantur, denuò attraxit, & quotidiè adhuc pertrahit. Hanc proinde Iezabel quàm primùm compesce, osque eius obstrue. Siquidem maligno spiritu agitata, prophetā se se iactare non dubitat.

¶Secundum quod dicitur. a In re.

a Iezabel quæ se dicit propheten docere, & seducere ser- 1

a Sese imitantes. ¶Cum mulieribus, vel cum dæmone. 2

b uos meos, fornicari & manducare de idolothitis. † Et dedi 3

c illi tempus, vt pęnitentiam ageret, & non vult pęnitere a 4

a Et quia non vult pęnitere. b Excæcando. c In securitatem peccandi. 5

d Idest eam cum suis operibus, mittam in perditionem. 6

d fornicatione sua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui 7

¶i. conformes sibi fiunt per opera pro quibus punientur. 8

mœchantur cum ea in tribulatione maxima erunt, nisi pœ- 9

a Aeterna. s. pœna condemnans omnes sequaces. 10

nitentiam egerint ab operibus suis, & filios eius interficiam 11

a In futuro scient in re quod tantum hic in fide. 12

e in mortem: Et hæc scient omnes ecclesiæ, † quia ego sum 13

a Puniens carnales concupiscentias & malis cogitationes. b Et scient, quia. 14

scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrum secun- 15

¶Bonis bona, malis mala. a Hoc illis facio. b Commutatio personæ, interpositio sententiæ.

f dum opera sua. Vobis autem dico & cæteris qui Thiatyræ 16

a Ex vobis. b Quod sine lege non fit salus. 17

estis, quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non 18

* Aug. Dicit præpositis Ecclesiarum qui luxuriosis & fornicantibus, & aliud quodlibet malum agētibus seueritatē disciplinę Ecclesiasticæ non imponunt. Et potest hoc ēt de hæreticis intelligi, qui Christiano nomine sibi blandiuntur.

Beda. a *Iezabel.* Fluxus sanguinis, vel fluens, vel sterquiliniū. Vt mulieres tempore menstrui fluxum sanguinis patiuntur, sic reprobus qui male concipit, mox vt tēpus est perficit: & cum post flamma augetur, totus fluens dicitur, dū verò in consuetudinē ducit, fętorē latè spargit. Et hi sunt tres mortui suscitati, vnus in domo, alius extra portam, tertius in sepulchro. (Mat. 5. d. Luc. 7. c. Ioh. 11. f.)

3. Reg 16. g. *Iezabel.* vxor Achab, vel huius episcopi, & per hanc intelliguntur hæretici, qui fingunt se bonos, sed ad molliciem & lasciuiam inducunt.

Haymo. Mat. 5: d. b *Fornicari.* Fornicatio dicitur quadriformis in animo, *si videris mulierem ad concu. eam, &c.* In actu ipso, in amore terrenorum, in cultu idolorum.

c *Et dedi illi tempus.* * And. Quia maligna illa hæresis, tempore quod ad pœnitentiam agendā commodum nacta erat, bene vti non voluit: Ecce deijciam illam in ægritudinem & mortē. In tropo prestans nefariā illam Nicolaitarum pestē propter versipellem hæreticorū versutiā mulieri adulteræ cōparat. Comminatur vero non illam tm̄ in ægritudinem & mortē se directurū, nisi resipuerit; verum cęteros quoq; omnes, qui Deo per mysticā fornicationem deserto, cum illa se se contaminauerunt, nisi tamen per veram pęnitentiam ad ipsum se denuò conuerterint.

✠ Richard. Mira Dei pietas, mira clementia. Quando committimus culpam, non statim infert pęnam, sed confert medelā: & reuocat ad integritatē iustitiæ, vt perducat ad iucunditatem gloriæ. Sed quando contemptus pęnitētiæ generat incrementum culpę, & prouocat iram vindictę rectē post increpationem, adiecit comminationem. Sed & diligēter est intuēdū & gratāter amplectēdū, quod diuinæ pietatis miseratione nequaquā absolutè & simpliciter dixit, *mitto eā in lectum.* sed temperauit comminationem dicens: *Nisi pœnitentiam egerint.* Noluit. n. per effrenatum terrorē peccatores præcipitari in desperationem: sed per tēperamentum comminationis eos reuocare, si pęnitere vellēt ad confidentiam suæ miserationis. (Iob. 24 d. / Ib. 1. Iere)

d *In lectum.* In securitatē peccādi, vel lectū doloris. Alia trāslatio ponit luctū pro lecto, quo ęternā miseriam designauit.

e *Quia ego sum scrutans.* * Amb. per renes qui intra corpus cōtinentur & ex quib. libido procedere dicitur, peccata abscondita, per corda aūt cogitationes occultæ designātur. Et est sensus. Et scient in die iudicij, quando & ipsa mulier, & omnes qui decepti sunt ab ea, damnabuntur omnes Ecclesiæ. i. omnes qui Christiano nomine censentur, non solum electi, sed etiam reprobi, quia ego sum scrutans renes, & corda: Idest non solum peccata quę patent, verumetiam & quę latent, sed & ipsas cogitationes intueor: & in illa die dabo vnicuique vestrum secundum opera vestra.

f *Vobis autem dico qui Thiatyræ.* ✠ Haym. Superius increpauerat reprobos, nūc autem ad electos verbū vertit Ideoque bene dicit: *Vobis dico, & cæteris.* i. iustis, qui supra non estis cōprehensi in numero reproborū. *qui non habent doctrinam hanc,* idest, quos praua psuasio Iezabelis nō inclinat ad malā operationē, vt malos videlicet imitentur, *qui non cognouerunt altitudinem Satanæ.* i. superbiam illius nō sunt imitati, qua voluit similis fieri altissimo: pro qua ruēs ad terrā multas angelorū legiones sibi cōsentiētes secū defecit. Huius altitudinē tunc hō cognouit, cū hanc imitando Deo similis fieri cōcupiuit. Hāc altitudinē illi quoq; cognouerūt qui turrim vsq; ad cęlū erigere gestiebāt. Sed electi notitiā altitudinis Satanę nō hēnt quia in cūctis semetipsos humiliāt vestigia redēptoris sequentes, qui dicit. *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* (Gen. 2. Isa 14. Gen. 11. Matth. 11.)

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ se dicit propheten.* falsè tamen.
2 *Docere.* errorem.
3 *Et seducere seruos meos.* i. simplices Christianos.
4 *Fornicari.* Dicēs, hoc esse licitum, multi etiam dixerūt erroneè fornicationem simplicem esse licitam. Vel hoc intelligitur de errore Nicolai qui tunc vigebat, vt supra dictum est.
5 *Et manducare de idolothitis.* in veneratione idolorum, aliter nō esset licitum nisi ratione scandali simplicium, secūdum quod docet Apostolus. 1. Cor. 8.
6 *Et dedi illi tempus, vt penitentiam age.* Et sic erat obstinata, propter quod subditur pęna.
7 *Ecce ego mitto eam in lectum.* infernalis pęnæ, de quo dicitur Isa. 14. c. *Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum, subter te sternetur tinea & operimentum tuum erunt uermes.*
8 *Et qui mœchan.* communicando malis ipsius.
9 *In tribulatione.* in inferno cum ea.
10 *Nisi penitent.* in præsenti vita.
11 *Et filios eius.* Idest imitatores ipsius.
12 *Interficiam in mortem.* scilicet gehennam.
13 *Et scient omnes ecclesiæ.* Tunc manifeste quod est modo occultum.
14 *Quia ego sum scrutans.* examinans & puniens concupiscentias & malas cogitationes.
15 *Et dabo vnicuique vestrum.* pęnam impijs & gloriam iustis.
16 *Vobis dico, &c.* Hic ponitur discretio bonorū a malis, & primo eos specialiter informando, secundo præmium promittēdo, ibi. *Et qui vicerit.* Circa primum dicitur. *Vobis autē dico, & cæteris qui Thiatyræ estis.* Et qui sunt illi, subditur.
17 *Quicunque non habent doctrinam hanc.* i. non recipiunt doctrinam Iezabel.
18 *Et qui non cognouerunt altitudinem Sathanæ.* i. nō approbauerūt superbias Ebionis & Cherinti, qui superbia elati dixerunt contra reuerentiam personę Christi, eius diuinitatem negantes.

✠ pro-

MORALITER.

† sortilegę, quę decipiunt simplices, & frequenter sunt mediatrices luxuriæ, & ideo dicitur.
4 *Fornicari, &c.* Idolum autem luxuriosi est mulier cōcupita, propter quod idolothitum dicitur illud quod pro eius cōcubitu donatur.
6 *Et dedi illi tempus.* Quia tales vetulæ in malis veteratæ vix aut nunquam volunt ad bonum redire.
26 *Vobis autem dico, &c.* idest qui doctrinam talem pestiferam non recipitis.

Digitized by Google

A a *Non mittam.* Quidā pseudo terrebant eos, quia adhuc missurus erat domin⁹ maiores tribulationes quã iam passi essent, contra hoc dicit, quod non mitteret, vel legales obseruantias.
b *Et qui vicerit.* * And. Qui suum talentum bene collocauerit, & opera mea fecerit, ait in Euangelio Dominus, dabo illi potestatem supra quinque aut decē ciuitate: aut per potestatem, cuius hoc loco fit mentio illud iudiciũ insinuatur, quo seducti vel increduli ab ijs iudicabuntur, & veluti virga ferrea cōterentur, qui ex gentibus & infidelibus per fidem promptamque obedientiam Christo se adiunxerunt. Notũ est enim illud Christi seruatoris. Viri Niniuitæ surgēt in iudicio cum generatione hac & condemnabũt eã. Cũ aũt subdit, sicut ego à patre accepi, assumptę carni humanęq; naturę orationis filum attēperat. Da-

†profunditates

a .i. non approbauerunt. b Superbiam. c Quidam egressi de Iudæa. ¶ Me misserum.
cognouerunt † altitudinem sathanæ quemadmodũ dicunt 1 2
a Veteris legis. b Quamuis illi hoc dicunt, tamen. ¶ Quasi d. Laborate ne perdatis quæ iam dedi, sed ad maiora nomini. 3
a non mittam super vos aliud pondus, Tamen id quod ha- 4
¶ Retribuere. ¶ Non credens eis. ¶ Et cum hoc. ¶ Vitæ suæ, vel vsque ad perfectionem. 5 6
b betis tenete, donec veniā. Et qui vicerit, & custodierit vsq; 7
¶ In hoc seculo. Cent. liter viuentes. 8
in finem opera mea, dabo illi potestatē super Gentes, † & 9
a Iustitia inflexibili. Quidam ut omnino pereant, quidam vt in melius immutentur. 10
reget illas in virgā ferrea, & tanquam vas figuli cōfringen- 11
¶ Secundum humanitatem. ¶ In futuro.
c tur, sicut & ego accepi a patre meo, & dabo illi stellam ma 12 13
tutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ec- 14
clesijs.

c *Dabo illi stellam.* Stella matutina lucifer, qui ortus diē nũciat, D idest, Christus qui resurgens fidei lucē & immortalitatis intulit mundo, dabit ergo stellam matutinam seipsum & gloriam resurrectionis, vel stella matutina resurrectio prima.
* And. Aut stellam matutinam eam hoc loco vocat, de qua Esaias dicebat: *Quomodo cecidisti de cælo lucifer?* cuiusmodi stellā Dominus sub credentium pedibus se pro culcandam daturum promittit: aut de ea hic est sermo, quam Apostolus Petr⁹ in fidelium cordib. veluti luciferum nasci in sua canonica scribit: quæ vtiq; aliud nihil est q̃ lux quedā à Christo ĩ credētiũ corda dimanãs. Quin & Iohānes baptista, & Elias Thesbites, luciferi nomine à quibusdā quoq; appellantur: cũ quib. eos quinq; partē habituros credibile sit, qui strenue pugnando Diabolũ vicerunt.

†Psal. 1. c. inf. 16. c.

NICOLAVS DE LYRA.

* *propter quod B. Iohannes in principio euangelij sui eius diuinitatē declarauit secundum quod dicitur in libro illustrium virorum.*
1 Quemadmodum. *Hic tangitur vitatio alterius erroris. s. pseudo apostolorum, qui cum euangelio dicebant esse necessariam obseruationem legalium, quæ dicitur* pondus importabile. *Act. 15. et quantum* B *ad hoc dicit Iohannes vel potius angelus apparens ei in persona Christi:* Quemadmodum dicunt. *pseudo apostoli.*
2 Non mittam super vos aliud pondus. *i. obseruationem legis, quod pondus falsi apostoli dicunt vobis esse imponendum.*
3 Tamen id quod habetis. *i. veritatem euangelicam vobis per veros apostolos prædicatam.*
4 Tenete. *firmiter.*
5 Donec veniam. *ad iudicium.*
6 Et qui vicerit. *Hic consequenter prædictos informat præmium promittendo dc.* Et qui vicerit. *tentationes mundi carnis & diaboli.* Et
7 Et custodierit vsque in finem opera mea. *id est, vsque ad mortem.*
8 Opera mea. *Hoc dicitur quia Iesus cœpit facere & postea docere, Act. .*
9 Dabo illi potestatem. *in finali iudicio, in quo perfecti iudicabũt cum Christo, & sic habebunt potestatem super gentes iudicandas.* E
10 Et reget illas in virga ferrea. *i. inflexibili iustitia.*
11 Et tanquam vas figuli confringentur. *quia tunc peccatores in infernum retrudentur.*
12 Sicut & ego accepi. *Omnia enim quæ habet filius: habet à patre.*
13 Et dabo illi stellam matutinam. *idest corpus gloriosum dote claritatis refulgens.*
14 Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. *exponatur vt supra.*

MORALITER.

2 *Non mittam super uos aliud pondus.* per quod significatur pœna gehennæ grauissima.
3 *Tamen id quod habetis tenete.* idest, in bono quod habetis perseuerate. *Et qui vicerit, &c.* sequitur. Dabo
9 *Dabo illi potesta.* super gentes, qui interpretãtur geniti, tales significantur motus carnales, qui sunt confringendi uirga ferrea, idest pœnitentia dura.
13 *Et dabo illi stellam matutinam.* i. Christum in prēmiũ qui dicit de seipso. inf. vlt. d. *Ego sum radix & genus Dauid, stella splēdida & matutina.*

CAP. III.

a *ET angelo ecclesię Sardis.* Sardis principiũ pulchritudinis qui primum nihil vel parum virtutis haber, deinde turpis per vitia, vel hypocritæ qui extra pulchri, intus deformes Vel principium pulchritudinis est de mundo exisse.
∴ Ricardus. Quinto loco singularium admonitionem, Episcopus Sardis nō sicut cęteri premissi, de aliqua virtute, vel bona opatione laudat, sed de ficta & simulata iustitia graui & dura animaduersione p sacrā visionē redarguit, & vt C pęniteat misericorditer admonet. Et q. ĩ cōspectu hominũ quarundā virtutum & bonorũ operũ simulatione palliatus de foris apparebat, sed intus in cōspectu Dei nulla ueritate iustitiæ fultus erat, talis ĩ principio describitur ei

*quæ est

CAP. III.

Principium pulchritudinis vel apta principio pulchritudinis. 1
a ET angelo ecclesiæ * Sardis scribe. Hæc dicit qui 2
Christus qui omnia occulta possit cognoscere, & qui potens sit eum qñ reliquerit de peccato punire. Ait ergo. *Hæc dicit qui habet septē stellas.* quasi diceret. Tu qui corā hominibus p hypocrisim bonũ facis, sed in occulto me cōtemnēdo malus existis, dũ audis habere septē spiritus Dei, me habere animaduerte, me p meã sapiētiã nō solũ manifesta, sed occulta nō solũ opera sed & cogitationes spiritualiter penetrãdo videre. Et dũ me audis habere septē stellas, intellige me ad puniendũ te, & alios Episcopos si deliquerint, potentem esse. F Scio

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 ET angelo ecclesiæ Sardis. *Dicunt expositores aliqui, quod iste fuit sanctus Melito, quem asserunt circa tempora illa fuisse Sardensem episcopum, & ibidem martyrio consummatum, hoc allegantes ex ecclesiasticæ historia. 5. libro. 24. cap. Sed salua eorum reuerentia hoc non habetur ibi, sed quod fuit eunuchus, propter regnum cęlorum castitatem conseruando, & quod plenus spiritusancto in ciuitate Sardensium requiescit expectans aduentum domini. Et dabo quod cum istis quæ ibi dicuntur de ipso, quod fuerit martyr & episcopus, hoc tamen non est affirmandum eorum dictum sed magis ad contrariũ, nam in textu subditur. Nomen habes quod viuas, & mortuus es, qd' de tam sancto episcopo nō videtur verificari, nec etiam de populo sibi subdito, quia culpa subditorum redundat in prælatum. & tempore sancti prælati solent in populo subdito vitio magis euitari, propter quod videtur melius dicendum, quod fuerit alius episcopus Sardensis, qui non fuit tantæ sanctitatis, nam tunc temporis sicut dictum est supra, frequenter episcopi mutabantur. Sic ergo proceditur, quia primo ponitur peccatorum reprehensio, secũdo paucorum commendatio, ibi.* Sed habes. *Circa primum dicitur.*
2 Hæc dicit qui habet septem spiri. *i. vniuersitatem angelorum sibi assistentem.* Et

MORALITER.

1 *Et angelo ecclesiæ.* quæ interpretatur princeps pulchritudinis, & significat hypocritam qui gloriatur in exteriori pulchritudine virtutis apparentis, ideo subditur, Quia

Digitized by Google

a habet septem spiritus Dei, & septẽ stellas. Scio opera tua, b quia nomẽ habes quod viuas, & mo[a]rtuus es. Esto[b] vigilãs, c & confirma cætera, quæ moritura erãt. Nõ enim inuenio d opera tua plena coram Deo meo. In mente ergo habe qua e liter acceperis & audieris,& se[a]rua,& pęnitẽ[b]ntiam age. † Si f vero nõ vigilaueris, veniam ad te tanquam fu[a]r, & nescies g qua hora veniã ad te. † Sed habes pauca nomina in Sardis h qui nõ inqui[a]nauerunt uestimenta sua,& a[a]mbulabunt me cu[a]m in albis, quia digni sunt. † Qui vicerit sic, vestietur ve i stimentis albis, & no[a]n delebo nomẽ eius de libro vitæ, & k l confitebor nomen eius corã patre meo, & coram angelis

¶i.nosco. a Quia qui in vno offendit omnium reus est. b Idest sollicitus de salute. ¶Vel reliqua. ¶Vigila d eo,non enim. Et ideo non sunt in beneplacito. ¶Et qu a non sunt plena. ¶Incępisti, a Opere comple. b De hoc quod dimiseras. ¶Excęcando te. a ¶Vel spoliem & occidam. ¶Contra te. ¶Quasi paucos nominatos.i.bonos qui nominatione digni sunt. a Criminali macula,vel factam maculam lachrymis deleuerunt. Ideo. a De uirtute in uirtutem. a Sicut ego præcipi uel præuidi. ¶Et similiter de imitatoribus horum. ¶i.similiter vestie.ue.al. a Non subtraham gratiam. Minus dicit & plus intelligit. ¶In beneplacito. ¶Et in gaudio angelorum.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

A a *Scio opera tua*. Et scio,quòd in omnibus operibus tuis quęris humanam laudem.

* August. Audiuimus B.Iohannem, peccatorẽ hominem terribiliter increpantẽ:& nõ cũ ingenti timore cõsideremus, & cũ tremore timeamus quod dictũ est: *Noui opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es*. Nõ moritur nisi mortale crimen cõmiserit, secundum illud quod dictũ est, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*. Quod peius est, multi in corporibus viuis animas mortuas portare noscuntur. (Ezech.18.)

b *Esto vigilans*. Vel ideo vigila, quia licet sis mẽte immotus, vel in mente laudabilis, non es tamẽ perfectus nisi ceteros excites, vel non est satis Christum confiteri, nisi etiam opera feceris. (De pę.d.2.c. si enim. ver. Iohannes.) († Sup.2.c.)

B * Ambrosius. Vigilat qui semper bona opera exercet. Præcipitur ergo huic vt vigilet, id est, vt in charitatis operib. semetipsũ exerceat: ne parua bona q̃ adhuc videbatur habere deperirẽt. Quia sicut mortuũ est sine aĩa, ita & nos si q̃libet bona videamur hr̃e, mortua sunt si charitas defuerit. Opera eius non erant plena, sed vacua, quia charitate non replebantur: vnde & quinque virgines fatuæ a cõsortio sponsi cœlestis repulsæ sunt, quia oleũ charitatis in vasis suis habere noluerunt. (Matth.25.)

c *Non enim inuenio*. Dum sine charitate, vel pro laude, vel quia committit criminale.

d *In mente ergo habe*. Idest, recordare qualiter fidem Christi in baptismate perceperis: vbi promisisti renunciaturum te diabolo & omnibus pompis eius. Recordare etiam quod a doctoribus fidei Christianæ qualiter te viuere oporteat, audiuisti: & serua quod audisti, & pęnitentiam age, eo quod a bonis operibus tandiu torpuisti.

e *Audieris*. a sanctis patribus, quia, *qui in vno offendit, omnium reus est*. Vel receperunt mercedem suam. Vel *charitatem autem non habeam, nihil sum*. (Iacob.2.b. 2.Cor.13.b.)

f *Si vero non vigilaueris*. * Ambr. Idest ad bona opa agẽda, temetipsũ non excitaueris, *veniam tanquam fur*. Illi Dñs tanquam fur superuenit, vt eum per mortẽ ab hac mundana habitatione subtrahat, qui in prauitatib. suis requiescens, neq;

C a vitijs vult abstinere, neq; ipsam mortem ob oculos ponĕre: sicut Dominus dicit in Euãgelio: *qua si sciret paterfamilias qua hora fur veniret*. (D) (Matth.24.)

g *Sed habes*. * Ambr. Ecce, discipuli pastori negligenti prępon̄ũtur, vt saltẽ in eorũ imitatione proficeret. Sed mirũ cur pauca nomina habere dicatur, & non paucos homines. Sed hoc ad excellentiam magnam alicuius sancti pertinet, cum eum Deus nominatim scire dicitur, sicut Moysi perfecto viro dicitur, *Noui te ex nomine*. Et in euangelio, Dominus proprias oues vocat nominatim. Illi ergo pauci q. voce Dei laudari merentur, nõ inquinauerunt vestimẽta sua, idest, mũditiam quam in baptismo perceperunt, sordibus vitiorũ non inquinauerunt. *Et ambulabunt in albis*, idest in bonis operibus. *Qui vicerit, sic vestietur*. idest qui per pœnitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad pęnitentiam prouocet. (Exod.3. Ioh.10. II.The.3.c. 2.Petr.3.c.)

h *Non inquinauerunt vestimenta sua*. vestem immortalitatis & innocentiæ, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

i *Non delebo*. Delet reprobos, secundum illud: *Indurauit dominus cor Pharaonis*.

K *De libro vitæ*. Liber vitæ præscientia Dei est, in qua omnia continentur.

l *Confitebor nomen eius*. dicens: *Venite benedicti patris mei*. Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere*. (Exo.10.g. Mat.25.c.)

* Richardus. Epm Philadelphiæ visio cœlestis alloquens in hoc sermone laudib. iustitiæ attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec epm Smyrnæ reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiæ ad prædicandũ, & aduersarios Iudæos se illi submissurũ: & in hora tentationis suæ perfectionis auxiliũ. Ad vltimum hortatur eũ ad patientiã, ne perdat coronã. Ait aũt, *Hęc dicit sanctus & verus*. Sãctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quòd sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem Dauid*, cui vult (F)

mystę-

MORALITER.

1 Et septem stellas. *idest, vniuersitatem episcoporum, vt dictum est supra. 1.ca.*
2 Scio opera tua. *quia nihil latet me.*
3 Quia nomen habes. *i. sanctitatem apparentem, & famam.*
4 Et mortuus es, *spiritualiter secundum veritatem.*
5 Esto vigilans. *ad cognitionem defectuum in te & tuo grege.*
9 Et confirma cætera. *i. tibi subditos verbo & exemplo.*
7 Quæ moritura erant. *Populus enim de facili ad peccata labitur, nisi exemplo & verbo prælatorum sustentetur.*
8 Non enim inuenio opera tua plena. *idest perfecta, sed magis defectiua.*
9 In mente ergo habe. *scilicet doctrinam Christi per eius apostolos veros.*
10 Et serua. *opere adimplendo.*
11 Et pęnitentiam age. *de omissione bonorum, & commissione malorum.*

Si

12 Si vero non vigilaueris. *i. diligens fueris circa dicta.*
13 Veniam ad te. *in morte.*
14 Tanquam fur. *quia nihil incertius hora mortis.*
15 Sed habes pauca. *Hic consequenter ponitur commendatio paucorum, cum dicitur*. Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt. *q.d. multitudo subditorum tuorum maculata est per peccatum.*
16 Et ambulabunt me. *s. illi qui non sunt per peccatum maculati, & per albedinem vestis intelligitur stola gloriæ & immortalitatis. Et quia non est acceptio personarum apud Deum. ideo subditur.*
17 Qui vicerit sic. *q.d. non solum isti, sed quicunque vicerit mundum, carnem, & diabolum, stola gloriæ vestietur:*
18 Et non dele. &c. *Est autẽ liber vitæ Dei prædestinatio, in quo nullius scriptus simpliciter deletur, quia finaliter saluabitur, dicitur tamẽ deleri secundum quid, quando cadit a iustitia, & rescribi, gratia recuperata.*
19 Et confitebor nomen eius. *i. quod vere sit Christianus.*

Qui

MORALITER.

3 *Quia nomen habes, &c.* vita gratiæ.
4 *Et mortuus es.* morte culpæ.
5 *Esto vigilans.* vt possis resurgere.
8 *Non enim inuenio.* sed vacua merito, nam de talibus dicitur. Mat.6.a. *Amen dico vobis receperunt mercedem suam.*
9 *In mente ergo habe.* s. a Deo bona naturæ & bona gratiæ, gratis datæ, & bona fortunæ. q. d. ista non accepisti vt inde seruias mundo, carni, vel diabolo.
12 *Si vero non vigilaueris.* oppressus graui somno peccatorum.

Ve-

13 *Veniam ad te.* i. subito te auferam de præsenti mundo. & tũc nõ poteris mundari de peccato. Sed quia inter malos sunt semper aliqui boni, nam ecclesia est quasi sagena nondum ad litus maris tracta, habens pisces malos cum bonis admixtos. ideo sequitur.
15 *Sed habes pauca nomina Sardis.* idest paucas personas ab hypocrisi mundas.
16 *Et ambul.* impugnatores.n. eiusdẽ ambulabunt simul. Christus autẽ vitium hypocrisi multipliciter impugnauit vt patet ex euãgelij decursu, propter q̃ illi qui impugnant hoc vitiũ a seipsis vel alijs repellendo, digni sunt ambulare cum Christo.

Et

Digitized by Google

mysteria sapientiæ aperit & largitur. Crede ergo potentem in exhibendis promissis.

* Andreas. Dauidicæ clauis appellatione eiusdem regnum designat quandoquidē clauis inter potestatis symbola censeri solet. Clauis rursum libri psalmorū, omnisque prophetię, est Spirit⁹ sanctus. Per hūc enim omnes cogitationis thesauri aperiuntur. Et quidem priorem clauem accepit Christus vt homo, posteriorem autē vt sempiternus Deus naturaliter obtinet.

a *Hæc dicit.* Quasi dicat, labora de conuersione fratrū sicut cœpisti, quia in eo quod promisi, *quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* sum verax in promissis, vnde scire potestis quod multos congregabo vobis sicut desideratis.

b *Claudit.* Vt quæramus, *aperit*, vt inueniamus, vt inquisitor fructum accipiat sudoris sui, & largitor gratias suę bonitatis habeat.

c *Ecce dedi coram te.* Merito dedi, quia aperte non poteras habere per te, quia modicam habes virtutem.

d *Ostium.* Corda hominū prius dura. Vel scripturas obscuras. Vel, meipsum qui sum verum ostium ad vitam, vnde discipuli prohibiti loqui & cæsi dixerūt. *Non possumus quæ vidimus non eloqui.*

* Primasius. Ostiū quod Christus aperit tunc reserari Ecclesię cępit, qñ discipulis sensum aperuit, vt intelligerēt scripturas. Hoc nullius unquam vi precluditur, quod illi predicantibus per totū mundum iam panditur. Vnde Apostolus, *Ostium nobis*, inquit, *apertum est magnum in Domino, & aduersarij multi.*

e *Ecce dabo de synagoga.* * Andreas. Confessionis mercedem, cedē, qua confessus es nomen meū Iudæorum conuersionē & pœnitētiā feres inquit, Procidēt hi namq; ad pedes tuos, existideq; vt ad me adducātur, mētisq; illuminationē consequantur abste petent, de cætero non iam in aperto, sed abscondito cordis Iudæi futuri.

1 eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.
a Amor fratris, vbi salutans hæreditatem.

2 Et angelo philadelphiæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus
a Carnem de Dauid, sed & de Adam non nouam, merito cuius omnia bona. a Contra ad haeres vel scripturas. b Ante peccatos qui conculcauerunt. Subtrahendo gratiam.

3–4 & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo clau-
Approbo. Bona. Ecce scilicet.

5–6 dit, claudit & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi corā

7 te ostium apertum, quod nemo potest claudere, quia mo-
a Non superbam, uel modicam comparatione futuræ ubi nullius labor. In angustiis.

8–9 dicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & nō ne-
Et quia talis es, a In sexta visione loquitur de conuersione angelorum.

10–11 gasti nomen meum. Ecce dabo de synagoga sathanæ qui
Quomodo dabo.

12–13 dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce fa-
a Ad fidem. b Veneretur ut Ioseph adorauerunt fratres sui.

14–16 ciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient

17 quia ego dilexi te. Quoniā seruasti verbum patientiæ meæ,
Quia seruasti.

18 & ego seruabo te ab hora tentationis quæ ventura est in orbis & quibusdam simulationibus.

* Primasius. Hoc nouū ecclesiæ tamū Philadelphię tūc promisit, reliquū .n. tempus & præcipue illud circa finē mundi prænunciat, qñ Iudæi in Christum credentes eius ecclesiæ subiugātur, quæ veraciter dicit. *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Nam & de Iudæis Apostolus dicit. *quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium subintroiret, & sic omnis Israel saluus fieret.*

f *Iudæos.* Hoc nomē perdiderunt dum de Christo dixerūt. *Hūc nescimus.*

g *Mentiuntur.* Nituntur comprobare ver-

h *Ecce faciam illos vt veniant.* Parati imitari opera tua per similitudinem humiliatis suæ.

i *Scient.* Extra positi non crediderunt Deū diligere ecclesiā quā permittebat affligi, quod nunc facit fidem dilectionis, idest, certitudinē ne succumbatis, quia venio ad remunerādū.

K *Seruasti verbum patientiæ meæ.* Præceptum de patientia quod in me ostendi, orans pro persecutoribus.

l *Ab hora tentationis, &c.* scilicet vel generalis persecutionis in Christianos statim post Neronē futuræ, vel vltimo tempore Antichristi.

* Andreas. Tentationis horam aut sæuam impiorum tyrannorum Romanorum aduersus Christianos persecutionē appellat: (ea enim iam tū pre foribus vrgebat) a qua se illum liberaturum respondet, aut eam certe tempestatem, quam Anti-

Marginalia: Ioh. 14. b. — Act. 4. b. — Luc. 24. — 1. Cor. 16. — Ioh. 12. cap. — Isa. 22. f. — Psal. 58. — Ioh. 9. b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. *exponatur vt supra.*

2 Et angelo Philadelphiæ. *Dicunt expositores communiter quod iste fuit Quadratus, de quo dicitur. 4. Ecclesiastica historiæ lib. 3. cap. quod fuit homo sacris literis valde intelligens, & multa scripsit ad fidei Christi declarationem & infidelium cōfutationem. Sic ergo proceditur, quia primo ponitur eius commendatio, secundo per ipsum infidelium conuersio ibi.* Ecce dabo. *tertio promissio, ibi.* Qui vicerit. *Circa primum dicitur.*

3 Hęc dicit sanctus & verus. *i. Christus qui est sanctus sanctorū, Dan. 9. & ipsa veritas Ioh. 14. a.* Ego sum via veritas & uita.

4 Qui habet clauem Dauid. *idest, potestatem aperiendi intellectum scripturarum, Luc. 24. g.* Aperuit illis sensum, &c.

5 Qui aperit & nemo claudit. *quia nullus potest impedire ab intellectu scripturarum eos quos vult erudire, nec aliquis potest eas intelligere, nisi ipso reserante.*

6 Scio opera tua. *idest approbo.*

7 Ecce dedi coram te ostium apertum. *ad scripturas intelligendum, vt prædictum est.*

8 Quod nemo potest claude. *i. te impedire a doctrinæ veritate.*

9 Quia modicam habes virtu. *q. d. quia non dedi tibi gratiam miraculorum sicut multis aliis episcopis illius temporis, recompensaui tibi in intellectu sacrarum scripturarum excellenti.*

10 Et seruasti verbum meum. *opere & doctrina.*

11 Et non negasti nomen meum. *in persecutione fidelium.*

12 Ecce dabo. *Hic ponitur consequenter infidelium cōuersio per ipsum, in diocesi enim sua multi habitabant Iudæi, quorum plures per eius doctrinā fuerunt cōuersi, & hoc est quod dicitur.* Ecce ego dabo de synagoga Sathanæ. *idest, aliquos de Iudæis quorū congregatio dicitur synagoga Sathanę pro illo tempore, quia post resurrectionē Christi & ascensionem ad cælos, & prædicationem apostolorum manebant in infidelitate.*

13 Qui dicunt se Iudæos esse. *Hebræi enim vocati sunt Iudæi a patriarcha, a quo descendit Christus secūdum carnē & ideo postquā negauerunt Christum, non remansit in eis res huius nominis, sed in Christianis confitentibus Christum de tribu Iuda venisse, circuncisi spiritu, & non carne, secundum quod dicitur R. 3. d.* Non enim qui in manifesto Iudeus est, neq; quę in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudęus est & circuncisio cordis in spiritu, non litera.

14 Ecce faciam illos vt veniant, &c. *quia plures de Iudæis, vt dictum est, conuersi fuerunt ad Christum humiliantes se coram eo, & eius ministro Quadrato.*

15 Et scient. *per illuminationem fidei.*

16 Quia ergo dilexi te. *promouendo non solum ad fidem catholicam, sed etiam ad episcopalem dignitaten.*

17 Quoniam seruasti verbum patientię meæ. *verbo & opere.*

18 Et ego seruabo te ab hora tenta. *per imperatores Romanos* * *domi-*

MORALITER.

2 *Et angelo Philadelphiæ.* quæ interpretatur saluas adhærente domino, idō per ipsam significatur humilitas vara, quę est custos virtutū, & per cōsequens salus Deo adhærentium, propter quod humilibus dicitur. *Hæc dicit & sanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit.* humilibus sua secreta. *Et claudit.* ea arrogantibus, Mat. 11. d. *Confitebor tibi domine pater cæli & terræ, quia abscondisti hæc, &c.*

6 *Scio opera tua.* idest approbo.

7 *Ecce dedi coram te ostium apertum.* scilicet gloriæ, quod superbis clauditur.

9 *Quia modicam habes virtutem.* secundum tuam opinionem, sed realiter magnam, quia vere humiles parum aut nihil virtutis sentiunt de seipsis, Luc. 17. c. *Cum omnia bene feceritis, dicite, serui inutiles sumus.*

12 *Ecce dabo de synagoga Sathanæ* i. de malis Christianis & superbis eos ad tuam humilitatem conuertendo. Ideo sequitur.

14 *Ecce faciam illos vt veniant, & adorent, &c.* & tam venit. † nam

Digitized by Google

Antichristus sub fine seculi, contra Christi fideles p vniuersum mundū excitabit. Ex qua Christus Dñs sectatores suos, ne supra vires tententur, sese erepturum promittit, siue per corporis dissolutionē ante illud tempus ē medio illos tollat, siue alia via & rōne ab impendenti periculo eosdem eripiat.

* Ambrosius. Vel hora tentationis diē iudicij significat. Tentationem autem pro manifestatiōe posuit, quia singulorū facta omnibus manifestabuntur. A qua hora tētationis, nos & omnes electos suos Dominus saluabit.

a *Tentare habitantes in terra.* Sicut in sequētibus sexto sæpius ordine, sic & hic in sexto angelo nouissima designatur persecutio in qua quidam Iudæorum sunt decipiendi: quidam Eliæ monitis legē spiritualiter impleturi, hostem creduntur victuri.

b *Ecce venio cito.* Tentatio verò veniet, sed ne succumbatis, quia venio ad remunerandum.

c *Tene quod habes &c.* * Richard. Quia in tribulatione positus erat, vt potè, in medio nationis infidelis prauæ & peruersæ, & tentationē esse vēturam audiebat, rectè ne in pressuris deficiat, se citò venturū, videlicet ad remunerādū denūciat quasi dicat. Viriliter oēm sustine tribulationē pro me: quia ecce citò venio ad remuneratonē. *Tene quod habes.* fidem. s. & bona opera: & in eis perseuera: ne si nō habueris perseuerātiam, alius accipiat coronam tuam. Cum. n. sit Deo certus suorum numerus, quando alius per culpam labitur, alius per misericordiam subinducitur: vt in loco vnde lapsi sūt dæmones ascendant homines: & in cultum diuinum quem Iudæa reliquit, Gentilitas introiuit.

* Primas. Hic electorum numerum stupenda consideratione cognoscimus: ostēdens huic numero nec addi quemquā posse, nec minui, cùm sic istum propriam coronā dicit amittere, vt alius eā percepturus accedat. Vnde intelligitur nec alium posse succedere, si quod ille tenuit, perseueranti fide custodiat. Sic etiam Iudæorum elatio est frustrata, qui de stirpe Abrahæ gloriabantur, *Potens enim est Deus*, inquit, *de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*, certa promissio maneret ex munere, & gloriatio carnalis vacuaretur in genere. (Matt. 3.)

* Haymo. In hac sententia ostenditur, quoniam remuneratio quæ superbiētibus aliquibus iusto Dei iudicio aufertur, alijs misericorditer retribuitur. Ideo vidēdū est vnicuiq; qui stat ne per superbiendo, vel alio quolibet mō cadat, ne alius coronam eius accipiat.

* Cyprian. Quamdiu Salomon in vijs Domini ambulauit, tandiu gratiam Domini obtinuit: postquā dereliquit Domini viam, perdidit & gratiam. Et ideo scriptum est: *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Quod vtique Dominus non minaretur, auferri posse coronam iustitiæ, nisi quia recedēte iustitia, recedat necesse est & corona. (L. de vnit. Eccle. 3. Reg.)

(Text:) a bem vniuersum † tentare habitantes in terra. b Ecce venio [1] cito. c Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. [2] ¶ Quia [3] d qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, [4] e & foras non egredietur amplius. f Et scribam super eum [5][6][7] g nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ie- [8][9] h rusalem, quæ descendit de cœlo a Deo meo, & no- [10] men meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid spiri- [11] i tus dicat ecclesiis. Et angelo Laodiciæ ecclesiæ scribe: [12]

(Interlinear:) a Et ideo tene interim quod habes scilicet fidem & opera. — ¶ Non patiar eum amplius discedere. — a Plus quam mens hominis capiat. — a Quodammodo erit Deus. — Ciuitas Dei vocabitur munitus virtutibus. — a Quia Deus mittit omnes virtutes. — b Idest, Christianus, idest, vnctus gratia. — a Quia nihil habet de Adam. — a Laodicia interpretatur vomitus, uel tribus amabilis.

d *Columnam in templo.* Firmum in se & sustētantem alios verbo & exemplo.

e *Non egredietur.* Cū sit Deo certus numerus suorum, si quis labitur, alius misericordia eius subinducitur, sicut per superbiā Iudæorum Gentilitas subintrauit. Filius iunior. i. Gentilium populus exierat, sed morte vituli saginati. i. cruore Christi reconciliatus non exibit amplius.

f *Et scribam super eum, &c.* * Andr. In corde inquit, eiusmodi columnæ, diuini nominis supernæque Hierusalem notitiam inscribam: quo pulchritudinem, quæ in ipsa existit, spiritalib. oculis consideret. Et nomen itidem nouum meum, quod in futuro seculo inter sanctos percelebre erit. Verbū aūt posteaquam citra vllam sui mutationē caro semel nostra causa effectum est, suscepræ humanitati sermonē admetiēs, humanoq. more loquens, cęlestem patrem Deū appellat suum. Hierusalem autem à supernis descendere dicitur, siquidem diuina cognitio ab Angelis exorsa, certo quodam ordine ad homines vsque pertingit. Per Christum namque caput nostrū hi & illi inter seinuicem apti sunt.

g *Nouæ.* Vbi nihil vetustatis, sed plena visio pacis.

h *De cælo.* de conformitate cælestium creaturarum.

i *Et angelo Laudiciæ, &c.* * Richar. Episcopū Loadiciæ se primo loco singularum admonitionum, & visionis primæ sacra visio ponit, & eum de lepore, & arrogantia, & iactantia, & pe ria virtutum & operum iustitiæ grauiter reprehendit, admonens ad pęnitentia: & pęnitenti de scelere promittit indulgētiam. Rectè igitur Christus à quo de omnibus his redarguitur, fidelis & verus in principio sermonis illi præscribitur, qui non possit mentiri: & principium creaturæ Dei conuenienter denunciatur, sine quo iustitia non possit haberi, vt eū fidelem, & verum principium boni increpantem se audiret, ad semetipsum citius rediret.

Hæc

NICOLAVS DE LYRA,

dominantes toti orbi & vbique fidem catholicā persequentes. Sed contra hoc videtur, nam ista persecutio iam fuerat sub duobus imperatoribus, scilicet Nerone & Domitiano, ut habetur in legenda beati Iohannis euangelistæ. qui de præcepto Domitiani fuit missus in exiliū in insulam quæ dicitur Pathmos, in qua scripsit hunc librū, & eodem anno Domitianus interfectus fuit. Dicendum, quod licet persecutio Christianorum per istos imperatores transisset, tamen maior erat futura per aliquos alios sequentes, de qua loquitur hic Iohannes per modum futuri, & antequam veniret iste fuit assumptus a domino. Ideo subditur.

1 Ecce uenio cito. *ad te accipiendum,*

2 Tene quod habes. *idest, gratiam tibi datam,*

3 Vt nemo accipiat. *Cadentibus enim aliquibus a iustitia, in præsenti alij eis surrogantur, sicut patet in legenda. 40. martyrū, quia vno ex eis cadente, clauicularius surrogatus fuit, & eius coronā accepit,*

4 Qui vicerit. *Hic consequenter ponitur præmij promissio, istud tamen præmium videtur esse augmētum gratiæ in præsenti tempore. Dicit igitur.* Qui uicerit. *malignum.*

5 Faciam illum columnam. *i. fortem & potentem in fide, non solum pro se, sed etiam pro alijs confortandis & sustentandis, secundum hunc modum Petrus & Iohannes & Iacobus columnæ dicūtur, ad Galath. 2. b.*

6 In templo Dei mei. *idest, in ecclesia militante, vt patebit ex sequentibus.*

7 Et foras non egredietur amplius. *per apostasiam, nec per excommunicationem.*

8 Et scribam super eum nomen Dei mei. *quia tales in scriptura dicūtur dij. Psal. 81. b.* Ego dixi dij estis. *quod exponens Saluator Iohan. 10. g. dicit.* Illos ad quos factus est sermo Dei deos dicit. *repræsentat enim in ecclesia personam Dei.*

9 Et nomen ciuitatis, &c. *idest, ecclesię militantis, quod patet ex hoc quod subditur.*

10 Quæ descendit de cęlo. *Nam ecclesia militans regitur & ordinatur a spiritussancto. Notandū vero, quod Christus inquantum homo loquitur hic nominans Deum suum, & nomen meū nouum, quia dicitur Christianus a Christo, quod nomen non habuit a principio, licet vocatus fuit Iesus in circūcisione. Luc. 1. sed post baptismū inter homines vocatus est Christus. Et similiter eius fideles a principio non fuerūt vocati Christiani. sed tantum discipuli, postea fide diffusa vsque in Antiochiam fideles ibi multiplicati, primo vocati Christiani, vt habetur Act. 1.*

11 Qui habet aurem audiat. *exponatur vt supra.*

12 Et angelo Laodiciæ. *Hæc est septima pars principalis, in qua* * *scribit*

MORALITER,

† nā omni hora diabolus insidiatur fidelib. ut eos peruertat.

4 *Qui vicerit faciā illū columnā in templū Dei mei.* i. firmū & stabilē in gloria de cuius ratione est securitas. Ideo subditur.

7 *Et foras non egredietur amplius. Et scribam.* quia conscriptus erit inter ciues cęlestes.

12 *Et angelo Lao.* q̄ interpretat̄, fuit in vomitu, & significat acidiosū, q̄ ingressꝰ religionē ex hoc reputat se saluādū. Sicut † ille

Digitized by Google

A a *Hæc dicit amen,&c.* ✠ Iustinus Martyr. Post preces,& cum christiani totus cœtus Christianorum accinit. Amē Et uox Hebraica lingua significat idem quod Fiat. (Apolog. 2)

* Ambros. Amen, vere, siue fideliter interpretatur. Quod est amē, hoc est,& testis fidelis & uerus. Nō iō se principiū creaturæ Dei dicit, qđ ipse sit creatura, sed quod ab ipso omnia sunt creata, ut pote architectus fecit domū, si interrogaueris, quis fuerit principium domus, dicetur tibi. Artifex, qui eam prius mente cōcepit,& post ea ædificauit.

B b *Testis.* eorum quæ audiuit a patre intrepidus. Vel, cui fides est adhibenda in omnibus. Vel, testis operum nostrorum apud patrē.

c *Et verus.* Veritas est, quia per eum promissa patris cōplentur.

a Hæc dicit Amen testis fidelis & verus, qui est principiū creaturę Dei. Scio opera tua, quia neq; frigidus es, neq; calidus: vtinā frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidꝰ, incipiā te euomere ex ore meo: quia dicis quod diues sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser & miserabilis & pauper & cæcus & nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum † probatum, vt locuples fias, &

(Interlinear: a In omnibus verbis. a Primæ creationis vel recreationis. b Non me latent. ¶ Non iugi desiderio. a Qui spes est de frigidis maior. b Torpens. a Excommunicando. b ¶ De consortio sanctorum remouere. a Per prædicatores meos in quibus loquor. b Et ibi repletus virtutibus. a Et ego ex parte mea addidi. b Cum per ignorantiam tuam pereas. a Ab operibus virtutis. b Quia vitia non recognoscis. c A virtutibus in animo. d Sed misericordiam non denego. e Fructum pœnitentiæ. a Meipsum uel charitatem. b In igne positum uel ignitum. c Igne tribulationis. d Operibus uirtutum.)

d *Neque frigidus es neque calidus.* quia neque omnino fidem ignoras, neque aperte negas acceptam.

e *Vtinam frigidus.* Non optat eum frigidum simpliciter, sed talem de quo maior spes habetur.

* Ambrosius. Frigidus non erat, quia quamuis opera fidei nō haberet, sola fide se iustū existimabat. Calidus non erat, quia charitas illi deerat, *Vtinam frigidus esses, aut calidus.* i. vtinā aut charitate ferueres, aut te peccatorē sicut es, existimares, vt per timorem ignis æterni pœnitentiam ad bona opera agenda impelleres. C

Saluianus. Vel hoc est dicere. Vtinam aut calorem, ac fidē bonorū habéres Christianorū, aut certe frigus & ignorantiā paganorum. Aut. n. fides te calida Deo insinuaret, aut certe ad præsens adhuc legis ignorātia te excusaret. Nūc āt quia Christū iā agnouisti,& negligis quē agnouisti, qui susceptus es quasi intra os Dei p fidei agnitionē, proijcieris per teporē. (D — Lib. 4. de prouid.)

* Hieronymus. Qui inter uitia atque uirtutes, medius fluctuat, & duplici corde accedit ad uirtutem Dei, iste rectissime uocatur beta semicocta, ad quē & in Apocalypsi Ioannis loquitur Deus. *Vtinam aut calidus esses, aut frigidus, nunc autem quia tepides es, euomam te.* Qui tepidi & dormientes, pleni sunt furoris Domini,&c. (Isaiæ c. 51.) E

f *Incipiam te euomere.* Rem mirabilem dictu rus, quod tepidi excommunicandi essent, quia ab hominib. boni credebātur, dicit se veracem in omnibus vt in hoc sibi credatur,& si illi resipiscere voluerint, promittit conseruationem, quia dedit primam fidem.

g *Ex ore meo.* De ore euomitur qui in deteriora præcipitatur, vel qui impœnitens moritur.

h *Diues sum.* purgatus in baptismo. Vel, diues scientiæ diuinæ. Vel secularis.

i *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum.* Quia talia opera non perducunt ad salutem. F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ scribit episcopo Laodicensi, quem aliqui expositores asserunt fuisse sanctū Sagarim, hoc allegantes ex 5. libro Ecclesiasticæ historiæ. 23. ca. Sed salua eorum reuerentia non ibi nominatur ibi episcopus, sed sacerdos & martyr. & ibi dicitur quod Laodiciæ requieuit, plures autem alij ibidem nominati sub nomine episcopi exprimuntur. Dato tamen, quod fuerit Laodiciæ episcopus, non habetur propter hoc propositum, sed magis vt videtur oppositum, nam illud quod sequitur in textu, Quia tepidꝰ es & nō calidus, nec frigidus, incip ā te euomere ex ore meo, non videtur conuenienter sibi applicari, quia ex feruore charitatis obtinuit palmam martyrij, nec etiam populo sibi subiecto, rationibus prædictis in consimilibus articulis. Ideo saluo meliori iudicio dico, quod fuit alius minoris perfectionis existens. Tunc enim vt prædeclaratum est, sancti episcopi frequenter occidebantur, vel in exilium mittebantur, & succedebant eis alij minus deuoti. Sic ergo proceditur, quia primo ponitur culpæ reprehensio. secundo salubris monitio, ibi, Suadeo tibi. tertio præmij promissio, ibi. Qui vicerit. Circa primum dicitur. (Eus. eb. l. 5. cap. 24. vocat Sagarem.)

1 Hæc dicit Amen. *aduerbium est Hebraicū, & signat idē quod vere, propter quod attribuitur Christo, qui dicit de seipso Iohan. 14. a.* Ego sum via veritas & vita.

2 Testis fidelis. *paternæ maiestatis, secundum quod dicitur Iohan. 3. b.* Quod scimus loquimur,& quod vidimus testamur.

3 Qui est principium creaturæ Dei. Nam omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil. Iohan. 1. a.

4 Scio opera tua. *esse supple, imperfecta. ideo subditur.*

5 Quia neque frigidus es. *deuitans transgressiones pœnæ timore.*

6 Neque calidus. *idest implens præcepta mea feruore charitatis.*

7 Sed quia tepidus es. *idest, tardus ad bonum, acidiosus & otiosus.*

8 Incipiam te euomere. *idest, a me te eijcere, sicut quid abominabile. nam ociositas omnium vitiorum est sentina.*

9 Quia dicis. *te falso iactando de meritis.*

10 Quod diues sum. *scientia & virtute,*

11 Et locupletatus. *ex exercitio doctrinæ.*

12 Et nullius egeo. *idest, doceri ab aliquo.*

13 Et nescis quia tu es miser. *per carentiam gratiæ.*

14 Et miserabilis. *per reatum pœnæ.*

15 Et pauper. *bonis spiritualibus.*

16 Et cæcus. *quia non vides tuos defectus.*

17 Et nudus. *idest, virtutibus spoliatus.*

18 Suadeo tibi. *Hic consequenter ponitur salubris monitio, cum dicitur.* Suadeo tibi emere. *operibus bonis.*

19 Aurum ignitum. *idest, sapientiā charitate accensā, aliter inflaret per superbiam. Sed contra hoc dictum videtur Apostolus dicere Rom. 11. a.* Si autē gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. *Charitas autem idem est cum gratia, vel ei inseparabiliter annexa, & per consequens non emitur per opera. Dicendum, quod gratia vno modo accipitur pro habitu animam gratam faciēte Deo. Alio modo pro motione diuina, qua mouet animam ad bonum supernaturale, sicut motione generali mouet omnia ad bona sibi connaturalia. Similiter meritum dupliciter accipitur, vno modo pro merito condigni, alio modo pro merito congrui. Si autē accipiatur gratia primo modo & omnino prima, sic non cadit sub merito condigni, & sic intelligitur dictum Apostoli præallegatum, tamen habens gratiam primam ex operibus meretur de condigno eius augmentationem. prima tamē gratia bene cadit sub merito congrui, quia si homo faciat quod in se est se disponendo ad gratiam, congruum est quod Deus illi infundat eam, si autem accipiatur secūdo modo, sic non cadit sub merito, sed præcedit omne meritum condigni & congrui, talis enim influxus diuinus communiter fit omnibus hominibus, quandiu sunt in vita præsenti, sed aliqui sequuntur hunc influxum per conatum liberi arbitrij se disponentes ad supernaturale bonum, & sic merentur de congruo gratiam habitualem sibi infundi a Deo, & per eam eius augmentationē de condigno, alii vero non sequuntur, propter quod demerentur sibiipsis relinqui vlterius & in peccata labi per defectibilitatem liberi arbitrii. Sequitur.*

20 Vt locuples fias. *diuitiis spiritualibus.*

MORALITER.

† ille episcopus Laodicensis dicebat fidē sine operibus sufficere ad salutem, & sic nec frigus timoris, nec calor charitatis excitant ad bonum opus, propter quod abominabilis est Deo & angelis eius, & per consequens de consortio sanctorum euomendus.

10 *Quod diues sum & locupletatus.* in spiritualibus, eo quod habes habitum religiosum.

13 *Et nescis quia mi. es.* priuatus bonis spiritualibus, magis quam secularis etiam malus, cæteris tamen paribus.

18 *Suadeo tibi a me emere.* per exercitationem in bono opere.

19 *Aurum ignitum.* idest, charitatis incendium.

Digitized by Google

a *Non appareat cõfusio*. Melius est hic erubescere coram paucis, quam in futuro coram omnibus. Vel non dimittam pro erubescentia.

✠ August. Sicut magnam arborem virere, & fructum non reddere nihil prodest, sic nihil prodest Chrianũ dici, & Christiana opera non habere, & ideo dicit. *Consulo tibi a me emere aurum conflatum*, id est, cõtende, vt pro nomine Christi aliquid patiaris. *Et collyrio vnge oculos tuos*: vt quod libenter per scripturas cognoscis, opere impleas.

✠ ANDREAS. Si ditescere lubet, a me, inquit, qui veras stabilesque opes largior, fernẽti desiderio, volentique animo ignitum aurum emit, ne pe sacræ doctrinæ verbum igne exploratũ splẽdidumque redditũ. Per hec enim cordi tuo eiusmodi thesaurus obtinget, qui nec violari, nec diripi facile poterit. Vestierisque splendida virtutum stola, qua nuditas quam ex peccato contraxeras, contegetur Per collyrium autem innuere videtur externarum rerum penuriam, munerumque despicientiam. Nam si dona videntiũ oculos excæcant, omnino munerum contemptio hos aperiet.

b *Collyrio*. Oculi, vt videamus inungentur, cum ad cognoscendum veri luminis claritatem, intellectus nostri aciẽ medicamine bonæ operationis adiuuamus. *Collyrio in. Præceptum domini illuminas oculos*. Vel inunge dono spiritus sancti mentem quam terrena concluserant. (Psal. 18. c.)

c *Ego quos amo, &c.* * Andreas. Papę quanta Dei clemẽtia? quanta suauitate & benignitate reprehensionem temperat?

* Cyprianus Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitẽ subministrat nec comprimit delicta, ille, sed nutrit, At qui cõsiliis fortioribus redarguit, simulatq; instruit fratrẽ, promouet ad salutẽ. *Quos diligo*, inquit Dominus, *redarguo, & castigo*. Sic oportet, & Dei sacerdotem non obsequis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus prouidere (L. de lapsis.)

✠ Hieronimus. Magna ira quando nobis peccantibus non irascitur Deus. (Epistol. ad Castrutium)

a Ipsis virtutibus;
a b & vestimentis albis induaris, † vt non appareat confusio 1 2
A virtutibus
nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.† 3 4
a Causa præmissa. b Facio cognoscere peccatum. c Castos reddo. d Quos vides pati aduersa.
c Ego quos amo, arguo, & castigo. Æmulare ergo, & pœni- 5 6
De tepiditate. Et debet agere. b Cor clausum. c Increpo.
d tentiam age. Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit 7 8
Intelligendo. Ad opus faciendum. a Per veram fidem. In secreto cordis.
vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, introibo ad il- 9 10
a Per gratiæ infusionem. b Quia fide & opere eius delectabor. Per eiusdem iustificationem.
c Quia ip se lætabitur de meo auxilio. s. per bonæ conscientiæ iucunditatem. d Quid plura?
lum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. qui vicerit, dabo 11 12 13
a Per quem iudiciaria potestas. scilicet non solum priuilegiali dignitate, sed etiam charitatis, & voluntatis conformitate.
e ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cũ 14 15 16
f patre meo in throno eius. qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs. 17

* Haymon. Multis modis Deus omnipotens arguit, & castigat quos amat, ideoque libenter eius tolleranda sunt verba, & verbera. Hinc per Salomonẽ dicitur, *Quem diligit Dominus corrigit. flagellat autem omnem filium quem recipit*. Econtrario reprobos in suis voluptatibus remanere permittit, iuxta illud: *Dimisi eos secũdum desideria cordis eorum*. († 49. dist. c hinc etenim. † Pro 3. b. Gene. 12. Prouer. 3. Psal.)

d *Ecce ego sto ad ostiũ & pulso. Si quis audierit, &c.* Expecto vel inspiro, vel per prædicatores voco.

✠ Ambrosius Pulsat Dominus ad ostium nostrum, cum per scripturam diuinam quotidie nos admonet, vt vitia relinquẽtes ad bona opera agenda conuertamur. Vocem eius audimus, & ianuam aperimus, cum mandata eius tota mentis intentione suscipimus Ad nos vero intrat, cum de nostris profectibus gaudet. Cenamus nos cum illo, cum de spe cęlestis glorię exultamus.

e *Sedere mecum in throno meo*. Iudicare in illis in quibus sedeo, & iudico. Hæc de prælatis, & per prælatos de subditis.

* Primasius. Consessorem, participem potestatis dicit atq; iudicij, de qua Ioannes. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius*. Et, *Sedebitis mecum in duodecim thronis, iudicantes duodecim tribus Israel*. (Iohan. 1. Matth. 19.)

f *Sicut, & ego vici, & sedi, cum patre meo in throno eius*. Quia victoria, & sessio eius est causa victoriæ, & sessionis eorum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vestimentis albis induaris, *id est, virtutibus.*
2 Et non appareat confusio nuditatis tuæ. *coram Deo & angelis sanctis.*
3 Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas, *id est, gratia spiritus sancti qui illuminat oculos mentis. Dicunt autem.* Inunge. *quia licet gratia sit a solo Deo data, tamen in potestate hominis est vt sibi detur, quia potest se ad eam disponere modo dicto.*
4 Ego quos amo arguo, & castigo. *sicut pater filios dilectos.*
5 Aemulare ergo, *id est, emitare bonos.*
6 Et pęnitentiam age. *de peccatis perpetratis:*
7 Ecce sto ad ostium. *cordis humani.*
8 Et pulso. *ad bonum superuaturale monendo.*
9 Si quis audierit vocem meam. *monitioni meæ consentiendo.*
10 Et aperuerit mihi ianuam, *per conatum liberi arbitrii ad bonum*
11 Introibo ad illum. *scilicet per gratiam gratum facientem habitando in illo.*
12 Et cenabo cum illo, & ipse mecum. *Nam Deus in tali homine delectatur, & ipse in Deo.*
13 Qui vicerit. *Hic vltimo ponitur præmii promissio, cum dicitur* Qui vicerit. *insultus mundi, carnis, & diaboli.*
14 Dabo ei sedere mecum in throno meo. *idest, quietem in cælesti regno.*
15 Sicut, & ego vici. *per passionem meam.*
16 Et sedi cum patre meo in throno eius. *Marci vltimo d. Assumptus est in cęlum, & sedet a dextris Dei.*
17 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis, *Exponitur vt supra.*

CAP.

MORALITER.

2 *Vt non appareat confusio.* in iudicio finali.
3 *Et collyrio inunge.* idest studio sacræ scripturæ, quod illuminat intellectum.
5 *Aemulare ergo*, idest, imitare bonos, Cætera patent.

MORA-

CAP. IIII.

A P*Ost hæc vidi.* ⁎ Richardus. Præcedens visio maiora,& pleniora quã reliquæ,continet documẽta, vt potè q̃ ad vni⁹ regionis videlicet Asię specialiter missa est correctionẽ. Istæ vero quę sequũtur longe maiora, obscuriora, & sublimiora continent sacramenta,sicut quæ ad vniuersã generaliter Ecclesiæ pertinent eruditionẽ. Vnde in huius sanctæ visionis ingressu sancto Theologo recte dicitur. *Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* Liquet ex eoquod dicitur, *Ascende*, Excellẽtiora esse ea,quæ visurus erat,quam ea quæ viderat. Agit autẽ ista visio de Sedente in throno, De libro septem sigillis signato,& de agno librum aperiente. Describit etiam multiplices sanctæ Ecclesiæ vsque in finem tribulationes,& sequentes beatitudines,vt electi ex auditu tribulationum,contra eas præmuniantur,& ex promissione retributionum robustiores efficiantur,

B Hæc visio de reuelatione mysteriorũ,Correctos enim cõpetẽter sequitur secretorum reuelatio. Hęc visio potest appellari reuelatio mysteriorum, quæ spiritu aperiuntur.

a *Post hæc vidi*. Inhac secunda visione agit de sedente in throno, & de ornatu eius,& de agno aperiẽte librum,id est, diuinam dispositionem de reparatione humani generis, & de soluente.7. sigilla .i. obscuritates vt cum viderimus Deũ tantam intelligentiam scripturum impendisse hominibus, grati ei simus,nec pro ea pati formidemus.

Visio hæc non prima, sed secunda ponitur,quia iam suos inuitat ad tribulationes, quas non valent pati, nisi neglecta prius corrigantur,quod fuit in prima correctione. Fere hæc tota visio de fidelibus ultimis agit, quod multum valet ad animationem præsentium, pauca etiam de his inducit qui ante incarnationem Christi passi sunt quod ad idem valet.

b *In cę.i.* scriptura q̃ est uia ad uitã, uel Chr̃s est ostiũ cuius mysteria ante clausa,modo aperta his q̃ fide,& ope sũt cęlũ. (Iohan.10.)

⁎ August.& Primasi. Ostium apertum Christum dicit natum,passum,ac suscitatũ,qui est ianua,ipso dicẽte. *Ego sum ostium.* Cœlũ Ecclesiam dicit, eo quod sit habitaculũ Dei ubi cęlestia geruntur, Hoc est,quod sicut in cęlo uoluntatẽ Dei, ita fieri postulamus in terra. Aliquando autem cęlũ,& terrã

C & ecclesiam dicit.propter terram quę & cęlũ cõsistit,siue cũ in fideles rectis fideliũ prædicationibus acquiruntur, siue cũ caro spiritui subditur, siue cum terrena cęlestibus reconciliata iunguntur. D

⁎ AMBROSI. Ostium apertum esse dicitur,quia omnibus ad se venire desiderãtibus,quãuis scelerib⁹ deprimãt̃ Christus ostiũ misericordię suę aperire non dedignatur, sicut ipse dicit in euãgel, *venite ad me omnes qui laboratis. &c.* (Matth.11.)

CAP. IIII.

Non tempore,sed ordine. *Videre potuit.quia.*

a P*Ost hæc vidi, & ecce ostium apertum*

a Quantum ad ea quæ in hac uisione uidi, s.uetus Testamentum,quod pręcedit nonum

b *in cœlo, & vox prima^a quam audiui,*

a Hortantis ad bellum.tum quod ad idem ualet ut pati debeam.

c *tanquam tu^a bæ loquentis mecum, di-*

a Reddens rationem culpati doceat.

b Tu correctus amplifica animum ad ista alia.

d *cens,Ascẽ^b nde,huc, & ostẽdã tibi quæ*

Et quia ita desiderabam.

e *oportet fieri cito. Post hæc statĩ fui in spiritu. Et ecce sedes*

f

c *Tanquã tis*Nõ dissentientis a rationalitate mea dando rationes.

d *Ostendam ti.* Quæ iam præterierut dicit,quę ad huc oportet fieri, ut potè in eodem statu quo cęperint,permansura. Vel post correctionẽ oportet uidere secreta per quæ animẽtur in prælia. Vel quę oportet fieri cito post hęc,idest,in ultimis fidelibus. Vel,post hęc fui in spiritu.

e *Statim fui in.* Nõ repugnaui,sed abieci curã toti⁹ terrẽitatis

f *Et ec.sedes.* Maiores in quibus sedet Deus,& indicat,sed, etiã in subditis vbi alij. Vel quidam ita erant apti, vt competenter Deus sederet,& quiesceret in eis. (E; Supra a.c.)

* August. Solium positum est sedes iudicantis, super quam vidit similitudinem iaspidis, & sardij. Iaspis aquæ colorem habet,& sardius ignis. In his duobus lapidibus duo iudicia intelliguntur, vnum quod iam per aquam factum est in diluuio, aliud quod erit per ignem in consummatione sęculi, Potest etiã hoc loco vita seruorũ Dei intelligi, quia ad similitudinem aquæ & ignis interdum in hac vita omnes sancti habent prospera,interdum patiuntur aduersa.

⁎ Andreas. Per hanc sedẽ, Christi in sanctis requies designãtur,siquidẽ in illis velut in throno quodã insidet. Cęterũ patri,quẽ hoc loco visũ inducit, nullã omnino corporeã figurã affingit, vt in prima visione Filio affinxerat, verũ pretiosis tantũ lapidibus illũ comparat, Iaspidi quidẽ q̃d is viridis existat, suaq; viriditate Diuinę nature,quę semp̱ floret, & viret,& escã viuentibus pręstat,symbolũ pręse ferat Assimilatur Sardio ob terrorũ quem hostibus incutere natus est. Aiunt namq; Sardium feris,spectrisque terribilẽ videri, prætereа, vi naturali ęgra corpora sanare solitum. Sane vt magno Epiphanio placet,non modo tumoribus,si commode adhibeatur,medetur,verum etiã ferro illatis vulneribus. F

Sedens

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

P*Ost hæc vidi.* *Descripta visione beati Iohannis, quæ respicit informationem septem ecclesiarum Asiæ specialiter, licet ex consequenti respiciat aliarum ecclesiarum informationem vt prædictum est,hic consequenter ponuntur visiones eiusdẽ respiciẽtes directe informationẽ totius ecclesiæ generaliter. Nã in spiritu sub quibusdã imaginibus vidit decursum ecclesiæ ab apostolorũ tẽpore vsque ad finẽ mũdi,quantũ ad tribulationes, consolationes & immurabilitates notabiles quarũ tamẽ aliquę iam precesserunt, & aliquę sunt futuræ. Visiones ante istas imaginarias beatus Iohannes scripsit,intellectum tamen earum non expressit, licet ad plenum intellexerit, aliquando tamen interposuit per quæ datur via ad reliqua aliqualiter capienda,sicut supra i.ca.dixit. Septem candelabra aurea, septẽ ecclesiæ sunt,& septẽ stellæ septẽ angeli.i.episcopi earum. & similiter in sequentibus aliqua dicit, licet raro ad aperiendum aliqualiter intellectũ occultorum,vt patebit in locis suis,domino concedente. propter quod intellectus literatus non est ille,qui per voces significatur immediate,sed ille qui per imagines significat, sicut Iudic.9.b. dicitur,* q̃d ligna dixerant ad arborẽ rhamnum,veni, & impa nobis. *sensus literalis non est de arboribus vel lignis, sed de viri Sichem per ligna significatis,cui fecerunt super se Abimelech regem. Sciendũ etiã, quod istæ visiones nõ distinguũtur ex parte tẽporis in quo factæ sunt, quia Iohannes totum vidit vna die. quod patet pro hoc quod dicit j.c.* Fui in spiritu,in dominico die. *sed distinguntur a parte temporũ in quibus partim impletæ sunt, & partim implendæ, vt magis videbitur inferius persequendo. Residiuum igitur huius libri in duas partes diuiditur, quia primo ponitur modus huius visionis,secundo cursus impletionis, ta.6. Circa primum secundum, quod tota Trinitas reuelauit Apocalypsim homini Christo, Christus autem Iohanni per Angelũ in eius persona loquentem, Christus enim homo superior est angelis, propter vnionem ad suppositum diuinum,& plenitudinem gratiæ, licet sit minor angelis ratione naturæ humanæ,secundum quod dicitur Heb,2. Igitur primo ponitur maiestas Dei reuelantis, secũdo dignitas hominis Christi reuelationem recipiẽtis,cap.se. Primum declaratur ex tribus.s. ex imperiali throno,& ex nobili consortio,ibi,* Et in circuitu sedis. *& reuerenti obsequio,ibi.* Et requiẽ non habebant: *Circa primum dicit beatus Iohannes.* Post hæc vidi, *Sic enim videbat imaginarie ac si ostium cœli aperiretur,per quod designabatur quod decursus ecclesiæ sibi reuelabatur,quæ cęlum in scriptura nominatur, secundum quod dicit Gregorius homil.36. Regnum cœlorum præsentis temporis ecclesia dicitur, in qua doctor qui mandatum soluit minimus vocatur,&c.* (Diuisio.)

2 Et vox prima. *In quo notatur autoritas angeli loquentis, vt dictum est supra j.cap.* 3 Ascende huc. *ad videndum ecclesiæ decursum.ideo subditur.* 4 Et ostendam tibi. *secundum ordinationẽ Dei, quæ non potest frustrari. Et.* 5 Statim fui in spi. *visionem imaginariam intelligendo.* 6 Et ecce sedas posita erat in cęlo. *Per quã sedem intelligitur autoritas,& potestas Dei ecclesiam regentis.*

Et su-

MORALITER.

1 *Post hæc vidi,& ecce ostiũ apertum.* Per q̃d intelligitur Christus,qui dicit de seipso Iohannis .x.b. *Ego sum ostium.* Et istud ostiũ dicitur apertum, q̃a Chr̃s paratus semp̱ ad recipiendũ misericorditer pęnitentes. Sed quoniã eius misericordia nõ est sine iustitia,ideo sequitur.

6 *Et ecce sedes posita.* scilicet Christi iudicantis. hoc debet pręcator qui per Iohannem significatur,attente videre,& populo nunciare,ne de Christi misericordia nimis confidat vel de rigore suæ iustitiæ desperet.

Et in

a *Sedens.* Christus supra inter candelabra ambulans, nunc sedens, idest, iudicās merita singulorum, de quo digne facit hic memoriam, quos hortatus est ad pugnam.

b *Qui sedebat.* Vbi tantum boni sunt, non est opus iudicare, idest, discernere, vbi boni & mali, ibi discretione opus est.

c *Similis erat aspectui.* Prius incognitus per carnem mūdo apparuit, cōfringens inimicos, robur suis tribuens.

d *Iaspidis & sardinis.* Per colorem duorū lapidum notat deum & hominem.

e *Et iris.* * Andreas. Porro Iris quæ Smaragdi colorem æmulatur, varia & florida cœlestium virtutum & ordinū ornamēta, diuersaq; eorundem munia & ministeria adūbrat.

a posita erat in cælo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat b similis erat aspectui lapidis iaspidis & sardinis. Et iris erat in circumitu sedis similis † visioni Smaragdinæ. Et in circumitu sedis sedilia viginti quatuor, & supra thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorū coronas aureas, & de throno procedebant fulgura, & voces & tonitrua, & septē lāpades ardentes ante thronū, quæ sūt septē spiritus Dei. † Et in cōspectu sedis

(Interlinear glosses: Vt excedens. — Paratus ad iudicandum. — Diuinitas intrat & suis dat pascua. — Caro in passione rubet. — Idest pax. — Smaragdus viridis & rubeus. — Vt appendicia & in iudicio eius consentientia. — Minor ecclesia tam in veteri quam in nouo Testamento. — Vidi. — Vel vestimentis. — Quæ in baptismo induerunt quibus amiciuntur electi. — Idest, in mentibus. — Vel næ. — Vel rex. — Comminationes.)

Cum in medio senum fuerit glorificatus. Viginti quatuor seniores, præpositi & populi sunt. In duodecim Apostolos, præpositos, & in alijs duodecim, reliquam Ecclesiam intellige.

* Ambros. Viginti quatuor seniores in hoc libro, aliquando patres veteris testamenti, aliquando noui aliquando simul vtriusque significa nt. Quando sedemus, a labore quiescimus. Per sedilia igitur viginti quatuor, viginti quatuor libri veteris testamēti designātur. Super. 24. igitur thronos. 24. seniores sedisse visi sūt, quia patres veteris testamenti a laboribus & curis huius seculi in lectione & meditatione diuinorū librorum quodammodo quiescebāt. Per alba vestimenta, vitæ puritas, per coronas aurem aureas, opera bona designantur.

(Margin: Psal. 24. — † De elec. c. scriptu. in prin. — † misit in omnem terram.)

* August. Iris græca latinaque lingua arcus vocatur, qui in die pluuiæ apparere videtur. Et quid per hanc, nisi recōciliatio mundi designatur, quæ per incarnati Verbi dispensationem facta cognoscitur?

Quasi, vidi præparantes se ad hoc, vt acciperet Deū sessorē, & ne deficerent, vidi auxiliū. Hoc est, iris erat in circuitu sedis similis visioni, &c. idest, pax. i. propitiatio Dei quæ est in circuitu, vt protegens. Quam & baptismus qui est viridis color, & sanguis Christi facit qui est rubeus color. Vel his coloribus notatur iudicium, aqua præteritum, ignis futurum, in quibus suos saluabit.

f *Smaragdinę.* Per colorē viridē Smaragdi, q color est aquaticus baptismus intelligitur Per ruborē eiusdē, dona spiritussancti in baptismo accepta, per quæ comburuntur peccata.

g *Viginti qua. seniores.* Duodecim prophetæ. 12. apostoli, quamuis plures vtriusque ordinis.

(Margin: Doctorum numerus.)

Doctores alias dicūtur. 24. alias 12. Omnes doctores veteris siue nouæ legis dicūtur 12. propter fidē Trinitatis quā annunciant. 4. partibus mūdi. Vel. 24. fiunt per sexies. 4. Sex referuntur ad opera. quę. 6. diebus fecit, quatuor ad euāgelia, idest, hęc quę in nouo & in veteri Testa. opera Dei colit.

* Augustin. Seniores totam Ecclesiā dicit, sicut & Esaias *Cum*

h *Circun. sto. al.* Peccata teguntur & albent virtutibus.

i *Coronas.* idest, victoriam per sapientiam & charitatem etiam ad inimicos.

k *De throno.* idest, ecclesia, idest, aqua pluit fulgura, idest, miracula quę terrent, & illuminant.

* Ambros. Per fulgura, miracula quę operatur Deus per Sanctos suos, per voces, prędicatio, per tonitrua vero, terror gehennę ignis designat. Quia sancti prędicatores eos quos amore cęlestis patrię a vitijs reuocare nequeūt, eis tormenta ęterna quæ impijs præparata sunt opponunt, vt quos blanditijs nequeunt, saltem terroribus a vitijs compescant.

l *Septem spiritus.* Lampades dona spiritussancti, quæ accendunt & illuminant, parata omnibus illis qui sunt sedes Dei.

m *In conspectu.* Quia intelligunt sacramentū & rē sacramēti, nec recipiunt nisi quos idoneos viderint & cognouerint.

* Andreas. Per septē hos spiritus, aut septē angelos cæteris præstantiores cū Irenæo accipere oportet, aut septē viuifici illius Spiritus charismata, quorū mentionē facit Esaias propheta. Haymon. Septem spiritus dicuntur, cum vnus sit, propter septiformem gratiam, quę super Dominum, requieuisse narratur. Bene autem lampadibus comparat. *Spiri-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et supra sedem sedens. *scilicet Deus trinus & vnus.*

2 Et qui sedebat similis erat aspectui iaspidis & sardinis. *Tales apparitiones fiunt secūdū cōuenientiam ad id quod reuelatur. Deus autem sic apparebat, vt gubernans ecclesiam militantem. Circa quam se habet vt consolator & charitatis incensor, propter quod in primitiua ecclesia super apostolos misit spiritumsanctum in similitudine ignis. Ideo dicitur hic coloris iaspidis, idest, viridis, color est confortatiuus visus, & sardinis, idest, rubei coloris, qui propter similitudinem ad ignem signat incendium charitatis.*

3 Et iris erit in circ. *Per quam. designatur fędus Dei ad ecclesiam suam. Nam iris signum est fœderis inter Deum & terram, vt dicitur Gene. 9.*

4 Similis visioni Smaragdinę. *Simaragdus autē est viridis coloris, & hic est vnus de coloribus iridis, & sic apparebat ille iris imaginarius, quod color viridis intensior cæteris videbatur. In quo designatur consolatio Dei suis electis affutura, maxime in tribulationibus ecclesiæ futuris, eo quod viridis color est confortatiuus visus.*

5 Et incircumitu sedis. *Hic cōsequēter describitur Dei maiestas ex nobili cōsortio, cum dicitur.* Et incircumitu sedis. sedi. viginti. *Per quæ designantur vniuersæ cathedrales ecclesiæ, quæ licet sint multæ, tamen sub tali numero designantur, propter concordantiam noui Testamenti ad vetus, in quo legitur. 1. Paralip. 25. quod sanctus Dauid volens augmentare cultum diuinum, statuit viginti quatuor sacerdotes in templo per Hebdomadas successiue ministrantes, in sacra scriptura frequenter ponitur determinatus numerus pro indeterminato, sicut supra dictum est. 1. ca. quod per septem spiritus Dei intelligitur multitudo angelorum sanctorum, & sic dicit Greg. Homil. 25. quod per septem dæmones vniuersa vitia figurantur.*

6 Et supra thronos viginti quatuor. *Per quos designantur vniuersi episcopi, in quibus debet esse ætatis & morum maturitas.*

7 Circumamicti albis. *Nam in ipsis debet refulgere castitas.*

8 Et in capitibus eorum coronas aureas. *Nā in mētibus eorū quæ dicūtur capita respectu virium sensitiuarū, debet refulgere sapiētiæ claritas, quæ per aurū frequēter in sacra scriptura designatur.*

9 Et de throno. *scilicet Dei.*

10 Procedebant ful. vo. & tonitrua. *i. coruscatio miraculorū, & denunciatio præmiorum pro bonis operibus, & terror suppliciorum pro malis: ista vero tria in primitiua ecclesia & post temporibus multis concedebantur a Deo ecclesiæ prelatis.*

11 Et septem lampades ardentes ante thronum. *s. Dei.*

12 Quę sunt septem. *Et exponendo quid per lampades septem intelligatur, aperit aliqua aliter ad alia capienda. Dicuntur autem hic septem spiritus Dei, septem dona spiritussancti, parata dari disponentibus se, ideo dicuntur ante Dei thronum esse. Vel per septē spiritus intelligitur vniuersitas sanctorū angelorum parata ad Dei beneplacitum exequendum, secūdum illud Heb. 1. d.* Omnes administratorij spiritus sunt, &c. *Qui dicuntur lampades ardentes. quia illuminant & accendunt fideles ad cognitionem & amore cęlestium.*

13 Et in conspectu sedis. *idest, baptismi sacramentum.* Simi-

MORALITER.

5 *Et in circumitu sedis sedilia*, i. societas electorum ad tres angelorum Hierachias assumptorū, secūdum tres octonarios. in 24. contentos. Octonarius vero quietem beatitudinis significat.

11 *Et septem lampades.* i. angelorū societates, ideo subditur *Quæ*

12 *Quę sunt septem spiritus Dei.* idest, vniuersitas angelorum nam per septenarium numerum vniuersitas sicut frequenter dictum est, figuratur.

13 *Et in conspectu sedis*, i. baptismi sacramentum, sine quo nō est accessus ad Dei conspectum, Iohan. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in re. Dei.* † *Et*

Digitized by Google

A Spiritus sanctus, quia ad Dei amorē sanctos accedit, & lumine fidei illuminat, ne foueā erroris incurrāt. Neq; alibi nisi ante thronū lucet, quia Spiritū sanctū habere non possunt, quicūque extra Ecclesiā sunt heretici. Vñ & in Canonibus dicitur, vt si tales iterū Ecclesię cōiungi per rectam fidē voluerint, accipiāt manus Episcopi impositionem, quatenus sic possint recipere Spiritum sanctum quē perdiderunt.

a Ideſt, dediti contemplationi celestium, & accipientes curam uel recordationem de subditis.

a tanquam mare vitreum simile crystallo, & in medio sedis 1 b c d & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante 2 e & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum † f animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quag si hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti. Et 3 h i quatuor animalia singula eorum habebant alas senas,

a Circumquaque uelut excubia. Animata & inanimantia. b Propter officium.

a *Mare vi.* Baptismus sinceritate fidei lucidus post quem tribulationis igne electi ducūtur ad firmitatē bonorum operū, sicut ex aqua durescit Crystallus.

b *In me.* Planiciē quandā ad similitudinem iudicis, qui habet plateā latam & spaciosam, vbi sedet & iudicat iudicia.

c *Sedis.* Ierusalem velut sustentatores, vt homo, vt vitulus, vt leo, vt aquila.

d *Quatuor.* propter officium quadrifariæ prædicationis.

e *Anima.* Christus, qui natus est, passus, resurgēs, ascēdēs. Fideles quoque rationales, mãsueti, vt homo: Sine terrore ferentes aduersa, vt leo. Sese mortificantes, vt vitulus. Cælestia petentes, vt aquila.

f *Plena ocu.* Memores præteritorū peccatorū, & cauentes sibi in futurū, vel habētes cognitionē de his quę Deus fecit, B vel facturus est in fine mundi, vel vete. & no. Testamento vel placent Deo & hominibus.

✻ Ambro. Quatuor animalia, non solū quatuor Euangelistas, sed & omnes doctores Ecclesiæ qui eorum sequitur doctrinā, designāt. In circuitu vero sedis stant, qa doctores Ecclesię populū sibi cōmissum, & a visibilibus, & ab inuisibilibus hostibus, quāta virtute possūt defendūt. In medio sedis consistunt, quia vnumquęque eorū vt in virtutib. omnibusque bonis operib. proficiāt, admonere nō desinūt. Quatuor hęc igit animalia an & retro oculos habuisse visa sunt, quia prędicatores sancti & futura & preterita inspiciūt. An, oculos habēt, quia d. ē iudicij damnationeque impiorum, gloriamque iustorū dum inspiciūt, auditorbus suis qd cauere, & quid appetere debeāt, ostēdunt. Retro oculos habent, qa vitā pręcedentium patrum dum intuenť & ipsi in eorū imitatione proficiunt, eorūque vitā atque doctrinam auditoribus suis anteponunt, vt & ipsi in eorū imitatione proficiāt.

g *Leoni.* Leo mortuus nascit die tertia voce patris viuificatur. Sic & Chrs die tertia resurrexit, & resurgere oportuit, quia mortuus fuit, & mori potuit, quia homo, & cū homo & mortuus resurgere oportuit, quia aquila, idest, Deus.

C Quia Ezechiel qui quod futurū erat pręuidit, prius hominem nē posuit, post leonē, quia Christus in prædicatione leo fuit D post vitulus, quia sacrificatus fuit, tandē aquila, quia ascēdit in cælos, Iohannes impleta videns, leonem præponit quasi fundamentum totius fidei.

* Ambros. Figuras quatuor animalium non omnes auctores vno modo exposuerunt: Sed ab antiquioribus nobis traditum est, vt per leonē, Marcum intelligeremus, per vitulū, Lucā, per hominē, Matthæū, per aquilam vero Ioannem.

✻ Andreas. Eiusmodi animalia propheta Ezechiel contemplatus quoque legitur.

* Ireneus. Neque plura numero quam quatuor, neque rursus pauciora cupit esse Euangelia. Quoniā. n. quatuor mūdi regiones sūt, & quatuor principales spiritus, columna autē Ecclesiæ est Euangeliū, cōsequens est quatuor eā habere columnas. Ex quibus manifestū est quoniam Verbū quadriforme nobis dedit Euāgeliū, quod in vno Spiritu continetur. Etenim Cherubim, quadriformia, & formæ ipsorum, imagines sunt, dispositionis Filij Dei.

* Haymo. Matthæus idcirco per hominē intelligitur, quia humanitatē filij Dei describit in tēpore, dicens. *Liber generationis Iesu Christi.* Marcus p leonē intelligit, quia a clamore inchoat, veluti leo, dicēs. *Vox clamantis in deserto.* Tertiū ponit scriptura vitulū, quia a sacerdotio cœpit dicēs. *fuit in diebus Herodis regis, Sacerdos quidam.* Quarto loco ponit aquilam, E quæ vtiq; Ioannē significat, qui a Diuinitate cœpit &c. Hęc quatuor animalia significabāt quatuor flumina Paradisi, de vno fonte Christi in Ecclesia manantia Similiter & quatuor circuli arcæ, quib. portať Ecclesia. Significāt quoq; hęc quatuor animalia Dominū nostrū Iesum Christū, qui natus est vt homo, passus est vt vitulus, resurrexit vt leo, ascendit super omnes cælos vt aquila.

h *Et quatuor animalia singula eorum habebant.* Quasi, ad hoc vt ista de Christo prædicarent bene instructa erant.

i *Alas senas.* Prima ala lex naturalis, secūda lex Moysi, tertia prophetę, quarta euāgeliū, quinta institutiones apostolorū, sexta quorūcunq; vt Au. Gre. Ambro. p quos ecclesia alta petit, & a quib. prędicatores accipiūt, totius pdicationis fundamentū. Vel sex alę cognitio operū Dei factorū. 9. diebus, quorū notitia in altum subleuant qui in eis bene operātur.

* And. Quatuor hęc animalia, vt magno Dion. visū est duabus alis ob id facies suas tegebāt, duab. rursū pedes, & duabus tādē medijs volabāt, quo hinc cōstaret quanto cū metu & reuerētiā i sublimiorū rerū theoriā & inquisitionē ferāť, F quan-

Margin: L. 3. cap. 11. — Matt. 1. Mar. 1. Luc. 1. Ioan. 1. — Ezech. 1. — Gen. 2. — Ezech. 1. b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Simile crystallo. *Quia non est mobile vel fluidum, sed imprimit characterem indelebilem: propter quod non est reiterabile.*

2 Et in me. se. &c. qua. *quatuor euangelistæ, vt dicunt aliqui. Sed litera sequens videtur in aliquo dissonare, vbi dicitur:* Et animal primū simile leoni &c. & tertiū animal habens faciē quasi hominis. *nam per faciem hominis intelligitur Matthæus, vt dictum fuit supra In principio euangelistarum, & in hoc concordant sancti doctores. Matthæus verò non est tertius in ordine euangelistarū, sed primus, & primum scripsit euangelium, vt dicit Hiere. in prologo super Matthæum. Ideo videntur alii probabilius dicere, scilicet quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor patriarchales ecclesiæ, quarum prima est Hierosolymitana, nam ibi incœpit ecclesia, et assimilatur leoni, propter constantiam ibi existentium, vt patet de Petro & Ioanne. Act. 5. qui constanter dixerunt principibus Iudæorum.* Obedire oportet Deo magis quàm hoībus. *& iterum.* Si melius est in cōspectu Dei vos potius audire quàm Deum, iudicate, non enim possumus quæ audiuimus & vidimus non loqui. *Secunda est Antiochena, quæ assimilatur vitulo: quia fuit parata obedire mandatis Apostolorum in Ierusalem existentium, vt patet Act. 15. & quia primo in ea vocati sunt discipuli christiani, Act. 11. Tertia est Alexandrina, quæ assimilatur homini. nam in ea a principio fuerunt doctores docti non solum in literis diuinis, sed etiam humanis, vt Pierius, Therichesis Philosophus, & Athanasius, & plures alii. Quarta est Constantinopolitana, quæ assimilatur aquilæ volanti. nam in ea fuerunt viri per contemplationem eleuati, vt Gregorius Nazianzenus, & plures alii.*

Margin: Ecclesiæ patriarchales quatuor.

3 Et quatuor animalia &c. alas senas. *Ala prima est lex naturalis: secunda lex Mosaica, tertia prophetarū oracula, quarta euāgelium consiliorum, quinta doctrina apostolorum, sexta statuta generaliū conciliorum. Istis enim alis sex viri ecclesiastici debent ascendere sursum per contemplationem diuinorum, & descendere deorsum ad ædificationem proximorum, & volare ad dexteram pro gratiarum actione in prosperis, & ad sinistram per patientiam in aduersis.*

Et in

MORALITER.

2 *Et in me se. & circū. se qua. ani.* scilicet quatuor euāgelistæ.

† *Et aai. pri. si. leo* Nam euangeliū Marci, qui per leonē significatur, euāgelium Petri dr, quia Marcus scripsit euāgelium sicut Petrum referentē audiuit, vt habeť libro virorū illustriū. Et similiter ibidē dicitur, quod cū Paulus in epistolis suis euāgeliū suū nominat, intelligit de Lucæ volumine, vt dixerūt doctores aliq. Et qa Petrus & Paulus sūt apostoli præcipui, ideo euāgeliū Marci & Lucę hic primo ponunť. Iohan. autē vltimo scripsit euāgeliū, vt in prædicto libro dicitur, iō ponitur hic in quarto loco sub similitudine aquilæ. & per consequens euangelium Matthæi, tertium tenet locum in facie hominis.

3 *Et quatuor animalia sin. eorū habe. alas senas.* Prima ala est lex, secūda prophetæ, tertia agiographa, quarta euangeliū, quinta doctrina Apostolorum, sexta instituta patrum. Istis autem alis debent ecclesię prædicatores & doctores volare ad præ-

Digitized by Google

quantaq; cautione haustos diuinitatis radios, ad alios inter A iectos ordines & sedes non absq; Dei iussu transmittere soleant. Porro sanctę istæ virtutes ob id requię habere negantur, q à diuinis laudibus nũquam cessent. Ceterum per sanctitatis nomen tertio repetitũ diuinitati, quæ in tribus hypostasibus ex ęquo subsistit, laudē deferunt, illud autem, *Qui est, qui erat, & qui venturus est*, sacrosanctæ Trinitatis mysterium, ob oculos nobis ponit.

✲ Primasi. Animalia erant plena oculis ante & retro: vel, sicut alia translatio dicit intus & foris. Intus co quod indignis lumen euangelij sit occultum. *Si enim opertum est Euangelium nostrum* (inquit) *in his qui pereunt est occultum.* Aliter, *ante & retro*, B quod vbicunque fructificans dilatetur Ecclesia, in lumine vultus Dei ambulat, *& reuelata facie gloriā Domini speculatur.* Aliter, *ante & retro alas senas*, quæ si viginti quatuor subsumātur, veteris testamenti libros insinuāt, quos eiusdem numeri canonica authoritate suscipimus, tanquā viginti quatuor seniores tribunalia presidentes. Ideo aūt est noui testamenti prædicatio fructuosa, quia testimonijs veteris fulta firmat. Hoc tenet Ecclesia ante & retro, i. & tūc sub lege, & nunc sub gra.

2. Cor. 4. — 2. Cor. 3. — Esai.

a *In cir. & in.* Vel per literam simplices per allegoriā perfectiores instruūt. Vel q̃ in medio in finibus terræ illumināt.

b *Plena sunt oculis.* Quia se mundos seruant & alios exemplo informant. Vel *plena sunt oculis in.* i. conscientia mundi: *& in cir.* i. in conspectu hominum irreprehensibiles.

c *Et requiem non habebant.* ✲ Augustinus. Pro eo vt diceret. Non cessabant hæc decantare. Nam maxima & vnica est sanctis requies in cęlo, laudem summę Trinitatis, quę Deus est, indefessa voce dicere.

Lib. 4. de Genesi.

*Ambrosius. Ter sanctũ Dñm vocantes, demonstrant Patrem & Filium, & Spiritū sanctum. Quod autē dicunt, *Dominus Deus omnipotens*, a pluralitate trāseuntes ad singularitatē, ostendunt Patrē & Filium, & Spiritum sanctũ vnius esse Dominationis, vnius Deitatis, vnius Oĩpotentię. Indesinenter aũt & quatuor Euāgelistæ, & oēs doctores Ecclesiæ, qui quatuor animalibus designātur, sanctam Trinitatē inuocare C dicuntur, quia dū fidem sanctæ Trinitatis & mente retinēt, & ore profitentur, dum opera fidei adimplent, dum eandem D prædicant, dum in gratiarum actionibus ipsum Deum trinum & vnum exorant & laudant, dum siue manducant siue bibunt, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi faciunt, Trinitatem sanctam indesinenter inuocant.

---

b & in circuitu & intus plena sunt oculis. Et requiem non c habebant die ac nocte, dicentia: † Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & d qui venturus est. Et cum darent illa animalia gloriam, & e f honorem & benedictionem sedenti super thronum, viuen- g ti in secula seculorum, procidebant viginti quatuor seniores h ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, i ac honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam † erant, & creata sunt.

(Interlinear: a Non cessabant. — a In prosperis vel in aduersis, vel continue. b Quia Trinitas in personis. — Semel, quia vnitas in maiestate. a Sine principio. b Immutabilis. — a Idest, quia. b Attribuerent & profitentur & prædicarent. c Prædicatores vbique. d Fidei suæ in resurrectione, vel in ascensione. — a Operationis. Honore operationis vel in ascensione. — a Humiliabant se. Omnes iudices ve. & no le. b Qui superius prædicatores, hic iusti iudices. — In beneplacito. — a Exemplum alijs dantes. Dignus es cui referamus. — a Quod supra benedictionem. b Iuxta. — a In mente, id est, in sapientia Dei viuebant.)

(Margin numbers: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12)

---

d *Qui venturus est.* Filius corporaliter apparebit, tota Deitas Fidelibus se manifestabit.

e *Et cum darent illa animalia &c.* ✲ Ambros. Quatuor aīalia gloriā, & honorem & benedictionem sedenti super thronum dant, quia doctrina Euangelij in toto orbe legitur & prædicatur, per quam gloria, & honor, & benedictio Patri & Filio & Spiritui sancto datur. Ad vocem eorũ omnes cadunt & adorant, quia sancti per vniuersum orbem constituti audientes doctrinā Euāgelij, humiliant se in cōspectu Dei, vt cum ipso viuant in E seculorum. Coronas autem suas ante thronum mittunt, dū quicquid boni agunt, Deo tribuunt, non sibi, secundum Apostoli præceptum, *Qui gloriatur, in Domino glorietur.*

† Esa. 6. b — Deus noster. — 1. Cor. 10. — Lib. 22. Moral. c. 10.

✲ Gregor. Coronas ante thronū Dei mittere, est certaminũ suorũ victorias nō sibi tribuere, sed auctori: vt ad illū referāt victoriā laudis à quo se sciūt accepisse vires certaminis.

* Andreas. Hinc discimus seniores in diuinę laudis decantatione virtutibus cęlestibus cōsociari: victoriamque de hostibus nulli alteri quā Deo, acceptā ferre. Tu (inquiūt) Dñe, victricium coronarum auctor & largitor exstitisti, quā ob rē ab vniuersa creatura, gloria, & gratiarũ actio iure tibi debet.

f *Et bene.* Supernæ remunerationis, vel in exaltatione, *vt ei omne genuflectitur cęle. ter. &c.*

Phil. 2. b

g *Et ado.* Qđ à se nō habebāt, ab illo reqrebāt voce et opere.

h *Dicentes.* In secreto cordis attribuentes Deo victoriam vitiorum vel tribulationum.

i *Creasti omnia.* Ideo omnia ad te referenda, quia omnia à te habent initiũ. Inuisibilia et vel angelos & animas, vt spiritua les esse dicit, cum de impijs facit pios spiritualiter creatos.

K *Pro. vo. tuā.* Et nō de subito. *& quod factũ est in ipso vita erat.*

l *Erant.* In mente priusquam formarentur in opere.

m *Creata sunt.* Visibiliter existendo, quædam secundum F spiritualem intelligentiam vel creationem.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in circuitu & intus plena sunt oculis* considerando præsentia præterita & futura.

2 *Et re. non ha.* Hic consequenter ostenditur Dei maiestas ex obsequio reuerenti, & primo in Patriarchalibus ecclesijs, cum dicitur. *Et requiem non habebant.* scilicet quatuor animalia quatuor Patriarchales ecclesias signantia.

3 *Die ac no. di. san.* Nam in illis ecclesijs primo valde deuote celebratum fuit diuinum officium diurnum pariter & nocturnũ. Et ponitur hic ter sanctus, ad designandum Trinitatem personarum. & subditur.

4 *Dominus Deus omnipotens.* ad designandum vnitatem essentiæ. nam tres personæ sunt vnus Deus, & dominus omnipotens.

5 *Qui erat & qui est.* per hoc exprimitur eius æternitas, quæ non apprehēditur à nobis in via, nisi per comparationem ad differentias temporis, vt supra dictum est. 1. cap.

6 *Et cum da.* Consequenter describitur obsequium diuinę laudis, quantum ad alias cathedrales ecclesias per orbem constitutas, quæ in diuinis officijs celebrandis sequi debent ordinationē quatuor ecclesiarum Patriarchalium, cum ecclesia tamen Romana quæ principalis & caput est omnium, & hoc est quod dicitur. *Et cum d. illa ani. glo.* ei seruiendo & ipsum collaudando in pluribus modis officiorum & ministrationibus sacramentorum.

7 *Proci. vi. se.* i. aliæ Cathedrales ecclesię se eis conformantes.

8 *Et mittebant coronas suas ante thronum.* in signũ reuerentiæ, per hoc confitentes, quod habent à Deo claritatē virtutis, & sapientiæ, quæ per coronas aureas designantur, vt dictũ est supra.

9 *Dicentes Dignus es domine Deus no. ac. glo.* Non est per hoc intelligendũ, qđ Deus accipiat aliquid de nouo, vel qđ ei aliquid accrescat ex operibus & laudibus humanis, sed quod homines ex beneficijs ab eo receptis tenent assurgere ad laudandũ & glorificandum excellentiam ęternæ suę maiestatis.

10 *Quia tu creasti omnia.* de nihilo producendo.

11 *Et propter voluntatem tuam erant.* in dispositione tua ab ęterno antequam crearentur sicut domus materialis antequam fit in effectu, præexistit in dispositione artificis. & secundum hoc dicitur 7. Metaphysicæ, quod domus in materia fit à domo quæ est in anima. omnia vero creata se habent ad Deum sicut artificiata ad artificem, Sap. 7. cap. *Omnium enim est artifex omnem habens virtutem &c.*

12 *Et creata sunt.* id est, producta in effectu in tempore, & hoc ex diuina voluntate, non ex naturæ necessitate.

CAP.

MORALITER.

prædicādũ & docendũ. de quibus dicitur Esa. 60. b. *Qui sunt isti qui vt nubes volant &c.* Et assimilari debent quatuor animalibus prędictis, leoni per constantiā, vitulo per patientiā qui est animal immolaticiũ, homini per mansuetudinem, & aquilæ per cōtēplationis altitudinē. 6 *Et cum da.* quatuor *anima. glo. & ho.* Sequit. 7 *Procidebant viginti se.* nam ex eorum doctrina sancti Ecclesię militantis adorant Deum viuentem in secula seculorum.

MORA-

Digitized by Google

CAP. V.

A **E**T *vidi in dex.* In filio per quem omnia fecit, ad quem totius libri intentio.

b *Librum.* Id est, duo Testam. quæ idem sunt, foris scilicet vetus significans, vel quia forinseca promittat. Intus scilicet nouum significatum, vel quia interdum p̄mittit beatitudinem. Vel intus, id est, in occultioribus scilicet, p̄fectiores. foris in simplicioribus verbis, scilicet minus perfectos. Vel liber dispositio diuina de reparatione hominum, qui est scriptus, id est, manifestatus intus, id est, obscure, in veteri Testamento vt Moyses. *Ad vesperum immolabitis agnum*, ibi manifestans in vltima ætate futuram nostram reparationem per Christi immolationem, & foris euidenter, i. in nouo Testamēto.

† Exod. 12. & Exod. 12.

B * Primas. Liber scriptus intus & foris est vtrumque testamentum. A foris, vetus quod videbatur, ab intus nouū quod intus latebat. Vnus autem liber dicitur, quia nec nouum sine vetere, nec vetus sine nouo. Nam vetus nuncius est & velamen noui, & nouum adimpletio veteris, quia & vetus quamuis à foris esset, non totum apparebat, non totum latebat. Vel vt clarius exprimatur, omnis dispēsatio Saluatoris, libri hic nomine frequentatur, quæ in vtroque testamento vel promissa legitur, vel peracta. Signatus dicit' signis septē, quia multifaria mysteriorum latentium plenitudine lectus.

Psal. 148.

✠ Andreas. Vel, per hunc librum tenacissimam sapientissimamq; Dei memoriā accipimus, in qua iuxta Dauid, omnes homines descripti sunt, operūq; diuinorum abyssum. Libri huius intima pp spiritum in eo inclusum, captu sunt difficilia, extrema vere, nēpe ea quę per literā offeruntur, minori negotio capiunt. Septem autem sigilla, certā huius libri fidem, nullīq; mortalium satis perspectam eiusdemq; firmitatem significant. Aut per librū Prophetia ipsa vniuersa intelligitur, quam Christus in euangelio impletā asserit. Quę aūt adhuc reliqua sunt, ea nouissimis diebus certo implebūtur.

C

D

Luc. 24.

c *Signatum.* Factę sunt scripturæ Prophetarum clausæ, & obscurę, sed per eum post apertæ.

d *Sigillis.* id est, vniuersis obscuritatibus, vel clausus septiformi spiritu, per quem fides aperitur.

e *Septem.* Dicit, quia vt sequentibus determinabit illa septem sigilla, scilicet album equum & ruffum & nigrum &c. quæ aperta & nota fuerūt in exordio ecclesiæ, quæ fuit albus equus supra quē sedit Christus, & doctrina & exemplo muniuit, quam ruffus equus impugnauit.

E

CAP. V.

a **E**T vidi in dextera sedentis supra ¹ *Diuinam dispositionem.*
b thronum librum scriptum intus & ³ *a Id est, munitum. Id est, vniuersitatibus.*
c foris, signatum sigillis septem. Et vi- ⁴ ⁵ *Audiui. a Quemlibet priorum patrum.*
d e di angelum fortem prędicantem uo- ⁶ ⁷ *Implere vel accipere.*
f ce magna: quis est dignus aperire ⁸ *Verba Ioannis. Vt angelus.* ⁹
g h librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat, neque ¹⁰ *Vt homo. Animæ exutæ à corpore. Implere. Perfecte intelligere. vnde generationem eius quis enarrabit?*
in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire li- ¹¹
i brum, neque respicere illum. Et ego flebam multū, quoniā ¹²

f *Ange.* Sācti patres intellexerūt aliqā à Deo dispositā reparationē Ierusalē, & qā fieret videre exoptabant, sed quō fieret ignorabāt, donec. s. reuelauit antequā fieret quibusdā.

✠ Ambrosius. Angelus fortis patres veteris testi significat, qui voce magna prædicauerunt, qā Christum ad redemptionem generis humani venturū esse prædixerunt. Interrogatio aūt desiderium sanctorū significat, desiderabant enim Christū videre in carne, & audire sermones eius, eo q, scirēt oia mysteria veteris testamēti ab eo esse reuelāda: sicut ipse dixit Apostolis: *Multi prophetæ & reges voluerunt videre &c.*

Luc. 10.

g *Prædicantem.* Inquirentem & alijs annunciantem, & prę nimio desiderio tandiu differri conquerentem.

h *Aperire librum & soluere.* Diuinam dispositionem vel vniuersas obscuritates scripturarum tollere.

i *Flebam multum quoniam.* Hoc in persona priorum patrum quod non intelligebant, vel dilatam reparationem dolebāt vnde: Multi reges & prophetæ voluerūt videre quę vos etc.

Luc. 10.

F

Et nemo

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. V.

ET *vidi in dextera.* Hic consequenter describitur dignitas Christi hominis reuelationem accipientis. Circa quam primo pręmittitur profunditas diuini secreti, secundo difficultas aperiendi ibi. *Et vidi.* tertio infertur dignitas Christi ibi. *Et vnus.* Circa primum dicitur.

2 *Et vidi in dex.* Iste sedēs est Deus trinus & vnus, vt dictū est.

3 *Librum.* Liber iste est diuina scientia, in qua omnia sunt scripta. Sciendum tamen quod in Deo ponitur duplex scientia, vel potius vna duplici modo dicta, scilicet scientia simplicis notitiæ, quæ se extendit ad omnia possibilia, quæ nunquam fuerunt nec erunt. Et scientia visionis, quæ respicit existentia pro quacūque differentia temporis, scilicet præteriti vel præsentis vel futuri, & ista sunt in virtute Dei operatiua, inquantum operatur ipsa in aliquo tempore. Talia vero sunt illa quæ reuelata sunt homini Christo, & ab eo Ioanni Apostolo, virtus vero Dei operatiua metaphorice dicitur manus eius dextera: quia per manum dexterā operamur, & ideo liber qui dicitur Dei notitia de dispositis ab eo fieri, conuenienter dicitur esse in dextera manu Dei.

Scientia Dei duplex.

4 *Signa.* Signatio ista designat clausionem diuinæ scientiæ de dispositis ab eo fieri, quousque sint ab eo reuelata fieri, vel in effectu producta.

5 *Sigillis septem.* i. omnimodis obscuritatibus, vt exponunt aliqui, & secundum hoc ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, s. septenarius pro obscuritatum multitudine, sicut dicit Greg. homil. 25. Maria ergo septem dæmonia habuit, quæ vniuersis vitijs plena fuit. Sed hoc dictum non bene consonat his quæ sequuntur cap. sequenti de apertione sigillorum procedendo à primo sigillo usque ad septimum determinate. ex quo patet, quod septenarius sigillorum non ponitur ibi pro indeterminata multitudine obscuritatum. Ideo uidetur melius dicendum, quod sigilla ista nō sunt aliud nisi Dei uoluntas claudens & aperiens suum secretum, prout & quando & quomodo sibi placet, quæ licet sit una in se, dicitur tamen multiplex ad uarios effectus relata, secundum illud Psal. 110. a. *Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius.* Septenarius igitur sigillorum est septenarius reuelationis diuinæ uoluntatis ad reuelanda Ioanni distincta reuelationibus septem, uel fienda in septem temporibus.

6 *Et vidi.* Hic consequenter describitur difficultas aperiendi, cum dicitur. *Et vidi angelum fortem.* Iste uidetur fuisse Gabriel qui interpretatur fortitudo Dei.

7 *Quis est dignus aperire librum.* id est, manifestare Dei secretum.

8 *Et soluere signacula eius.* id est, sigillatum ostendere qualiter singula de quibus dicetur procedunt ex diuina uoluntate.

9 *Et nemo po. in cœlo.* quantum ad Angelos.

10 *Neque in terra.* quantum ad homines.

11 *Neque subtus terram.* quantum ad dæmones, in quibus remanserunt naturalia integra.

12 *Aperire librum.* Quia nullus istorū pōt ad secreta diuina attingere, nisi Deo reuelāte, qui primo reuelauit Chr̄o hoī & Christus Ioanni. 12 *Et ego flebam mul.* Per hunc fletū designatur Ioannis

MORALITER.

1 *Et vidi in dextera.* Secūdū sensum literalem hic liber est Dei præscientia eorum quę futura erant in ecclesia. Moraliter autem hic liber est sacra scriptura quæ deriuata est à scientia diuina. Et dicitur hic liber scriptus intus & foris. foris quantum ad sensus historicos, & patentes, intus autem quantum ad mysticos & latentes, & signatus sigillis septem. Circa quod sciēdum, quod ad hoc scriptura sigillatur, ut magis authētica reddatur. Septem autem sunt quæ sacrā scripturam prę cæteris authēticam reddunt, quę sunt, agentis auctoritas, q̄ est spiritussanctus, subiecti nobilitas, quod est ipse Deus, formę tractandi ueritas, quia nullum patitur falsum, finis bonitas, quod est ineffabile gaudium. sententiæ multitudo: nam sub una litera plurimos habet sensus, continentiæ latitudo, nam hæc scriptura quodāmodo se extendit ad omnia inquantum habent habitudinem ad Deum, qui est eius subiectum, ipsius, singulis aptitudo. Vnde Greg. in prologo Moralium: Diuinus sermo sicut in mysterijs prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices resouet. Habet in publico unde paruulos nutriat, seruat in secreto unde mentes sublimium admiratione suspendat. Est enim quasi quidam fluuius planus & altus, in quo agnus ambulet, & elephas natet.

Scriptura sacra authentica propter septem.

7 *Quis est dignus aperire librum, & soluere signacu. eius.* Quasi diceret,

Digitized by Google

a *Et nemo dignus.* AMB Nullus angelus cœlum inhabitans, nulus iustus in terra consistens, nullus etiam ex iis qui mortis debitum soluerant, in mundo vnquam apparuit, qui genus humanum de potestate diaboli redimeret. quæ redemptio, apertio, est veteris testamenti.

* PRIM. Nullus sanctorum etiam defunctorum, librum aperire dignus inuentus est sed neque perspicere illum, id est comprehendere. Vnde Paulus incomprehensibiles dicit diuitias. Christi, se gentibus prædicare, de quib. Dominus dicit, id est, charitatem noui testamenti, quæ in lege latebat, & quã Christus suæ præsentiæ lumine reseruauerit, nullus sic idoneo potuit visu conspicere vt valeret actu quoque peragere, eo quod eam sua Christus dispensatione potuit adimplere. Ab illis tantum præuideri potuit, non etiam perfici. flebat autem in Iohanne Ecclesia, grauata oneribus peccatorum, implorans redemptoris sui auxilium, quod in illius apertione libri consistere demonstrauit.

Eph. 3. †& legere.

(Quia omnes inquinati. Per incarnationem. Perfecte intelligere.)
nemo dignus inuentus est aperire † librum, nec videre il-a lum. Et vnus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce (Diabolum. a Procedens à Dauid, vel firmamentum Dauid. b Ad hoc vt aperiat.) b vicit leo de tribu Iuda radix Dauid, aperire librum & sol- (a Sicut ille prędixerat. b Exequitur quomodo vicit leo, & vbi.) c vere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio thro- (a Christum qui fuit victima. b Certantes adiuuantem.) ni & quatuor animalium, & in medio seniorũ agnum stan- d tem tanquam occisum, habentem cornua septem, & ocu- e los septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in om- (agnus. Homo Christus. a Ad cognitionem hominum per carnem. b A Verbo sibi vnito.) f nem terram. Et venit & accepit de dextera sedentis (Vel de. Et quia.) in throno librum. † Et cum aperuisset librum, qua-

a *Et vn. de se.* Qui libet propheta qui Christi aduentum annunciando consolatur alios.

* AMB. Hic senior prophetas designat, qui dixerunt quomodo & quo tempore Christus venturus esset. Per leonem igitur de tribu Iuda, Christus intelligitur, qui ex tribu Iuda, & progenie Dauid ortus est. Leo autem propter fortitudinem vocatur qua diabolũ vicit, & electos suos ab eius potestate eripuit. Vicit ergo diabolum, vt aperiret librum & solueret signacula eius, quia liber non posset aperiri, nisi prius vinceretur diabolus, quæ victoria apertio fuit veteris testamenti.

Leõi Christus cõparatur.

b *Vicit Leo.* Leo dum fugatur per montes fugit, & nodo quẽ habet in cauda, vestigia delet ne inueniatur: Ita Christus fugit per montes. i. diuinitas Iudæos latuit assumpta carne diuinitatẽ texit, ne posset agnosci. Leo dormit apertis oculis, ita Christus expirauit diuinitate viuente.

c *Et ecce in me. thr.* Ecclesia quæ à Christo tanquam thronus possidetur, tanquam animalia pascitur, tanquam seniores in iudicio potestatis honoratur, ipsa super Christũ ędificata in septẽ cornibus fortitudinis regno exaltatur, in septẽ oculis signis & virtutibus illuminatur.

* AVG. Throni, animalia, seniores & agnus qui occisus est, Ecclesia est cum capite suo quæ pro Christo moritur, vt cum Christo viuat. Possunt & martyres in Ecclesia quasi agnus occisus accipi.

* AND. Septem oculi, totidemque agni cornua, significant septem spiritus Christi, quorũ Esaias & Zacharias meminere. Quod aũt agnus ille cernitur veluti occisus, hoc vitam & speciem illius post mortem & immolationem exprimit. In illa nãq. tanquã vere occisus manifesta perpessionis suę vestigia ostendit: quæ post suam quoque ex mortuis resurrectionem, in corpore suo reliqua esse voluit.

Isa. 11. Zach. 3.

* AMB. Tanquam occisus visus est, quia mortem in transitu gustauit, & paulo post resurgens nunquam moritur, mors illi vltra non dominabitur.

Rom. 6.

d *Tanquam occasum.* Quia & si mortuos, ex virtute Dei viuit. Vel inter suos tãq. iã occisus est, in quib. quotidie mortificatũ.

e *Cornua septem, &c.* Quia dat regnum, quod in cornib. notatũ. Oculos, quia illuminat. Vel cornua eminẽtiores sancti in capite Christo fundati carnem excedentes.

f *Et venit, & accepit librum.* * PRIM. librum de dextra Dei ipsum

NICOLAVS DE LYRA.

Iohannis desiderium de sciendo ecclesiæ futurum possessum.

1 Et vnus. *Hic consequenter infertur dignitas Christi, qui solus inuentus est dignus, dicta secreta primo accipere, & alijs per Ioannem nunciare, cum dicitur.* Et vnus de senioribus *Consolando me de desiderij mei impletione. Quis autem erat iste senior non dicitur: Et dicunt aliquo quod fuit Matthęus euangelista. qui dixit in persona Christi Mat. ult. d.* Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. *ideo dicitur.*

2 Ecce vicit leo de tribu. *Nam Christus victor fuit in sua resurrectione. Sed quicquid sit de veritate. ratio tamen non videtur valere, quia Iohannes nõ accepit hanc notitiam per Matthæi scripturam, sed per reuelationem specialem. Et autem dictum supra quod per seniores intelliguntur ecclesiæ prælati: & ideo videtur melius, quod iste, senior fuerit Petrus, & dicitur vnus, id est primus inter Apostolos, & modo loquendi quo dicitur Gene. 1. c.* Factum est vespere & mane dies vnus *id est, primus transierat enim iam beatus Petrus per martyrium ad gloriam, quia sub Nerone passus fuit. Iohannes autem postea tempore Domiciani hãc reuelationem accepit & sic anima Petri assistens Christo, uel aliqua effigies Petrum repræsentans dixit Iohanni:* Vide ne fleueris &c.

3 Ra. Da. *i. de radice Dauid descendens secundum carnem, secundum quod prædixerat Isa. xi. a.* Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius, &c.

4 Aper. lib. *manifestare ecclesiæ decursum à Deo præordinatum.*

5 Et ui. & ecce in medio throni, &c. agnum. *id est, Christum in medio ecclesiarum per orbem in nomine, eius constitutarum. sicut ipse dicit Matth. ult. d.* Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *qui sicut dictus est leo ratione resurrectionis, ita dicitur hic agnus ratione immolationis, propter quod etiam dicitur stans, quia resurrexit ad uitam immortalem, Roma. vi. b.* Christus resurgens ex mortuis iã non moritur. *Et tãquã occisus, quia quotidie in ecclesia immolatur non secundum carnem, qua resurrexit ad uitam immortalem, ut dictum est: sed secundum effectum & repræsẽtationem, quia per oblationem eucharistiæ communicatur nobis effectus suæ passionis. Ipsa etiam est similitudo repræsentatiua ipsius, secundum quod dicitur Luc. xxii. b.* Hoc facite in meam cõmemorationem. *Illud enim quod repræsentat aliquid, nominatur nomine ipsius, sicut imago Petri nominatur Petrus; & eadem ratione eucharistię agnus immolatus. & ad hoc designandum non dicitur hic agnus occisus simpliciter sed tanquam occisus.*

6 Habentem cornua septem, *id est potestates.* Et *idem designatur per septem spiritus, quia septem dona sancti spiritus sunt quasi septẽ cornua siue potestates, ad reprimendum uirtutem inimici.*

7 Missi in omnem terram. *Quia Christus paratus est dare dona spiritusancti omni homini ad ea se uel ite disponenti.*

8 Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. *Non est per hoc intelligendum, quod Christus tunc acceperit notitiam de processu ecclesiæ: Nam anima Christi ab instanti suæ creationis diuinitati coniuncta, habuit notitiam omnium quę Deus cognoscit scientia uisionis, interque est processus ecclesiæ, ut patet ex prędictis. Et ideo per hoc quod Iohannes uidit accipere eum librũ, designatur acceptio notitiæ à principio creationis animæ Christi, sed de nouo Iohanni reuelandæ, & per eum uniuersali ecclesię.*

9 Et cum aperuisset librum. *Hic consequenter describitur assistentium Christo iucunditas, & primò sibi assistentium in ecclesia militante. secundo in triumphante, ibi: Et uidi & audiui. Circa primum dicitur.* Et cum aperuisset librum. &c. *ad reuelandum ecclesiæ processum.*

* 1 Quatuor

MORALITER.

* ceret, nullus, nisi Christus. Vnde Hiero. in epistola ad Paulinum. Quanti hodie putant se nosse literas, tenent significatũ librũ nec aperire possunt, nisi ille reseruauerit qui habet claue Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, propter qđ multi legũtur magis profecisse in intellectu sacræ scripturæ per orationem, quam per studii exercitationem.

Digitized by Google

ipsum dispensationē a patre & à seipso dispositā, accepisse filius hoīs dr, quia vterque cum spiritu suo, in throno habitat. Dexterā hic ēt pro fœlicitate victoriæ debemus accipere, nec carnaliter intelligi debet, tanq̃ de alia patris dextera librū dicatur accipere, cum idem filius patris, idemque ipse sit dextera. Sed cū semper vincit, in suis, q dicit, *Gaudete, quia ego uici sæculū*, suamque ecclesiam victricem fecit existere, de ipsa declaratur librū accipere.

✻ AMB. Vel agnus de dextera sedētis in throno librum accepit; q a homo Christus a sua diuino tritu accepit, vt sacramenta diuinarū scripturarū reseraret.

a *Cecid. co.* Humilia de se senserunt, q ipsum imitantur vnde sequitur. *Haben. sin.*

b *Citha.* Mortificationes vitiorum & concupiscentiarum. In cithara lignū & chordæ, per lignum crux Christi, p chordas caro sanctorū quæ tenditur in ligno, dum diuersis tormentis eundem sonū reddentes crucem Christi imitantur.

✻ AMB. Christus quādo ex Virgine natus est, qn passus est, & resurrexit, & in cælū ascendit, librum vet. test. aperuit, quia quæ ibi significantur, opere adimpleuit. Postea, quæ in illo obscura erant & in nouo. Doctorib. Ecclesiæ per inspirationem Spiritus sancti aperuit, quæ apertio, reseratio est sigillorum. Quod aūt cadant oēs corā agno, ad eosdem doctores ecclesiæ pertinet. Quoties. n. natiuitatē, passionem, & resurrectionem Dñi ad memoriam reducunt, & hęc præfigurata & prędicta recolunt & in euangelio inuestigare non desinūt, toties eis liber signatus aperitur. Cadūt vero coram agno, cum per meditationem diuinarum scripturarum considerantes immensam clementiam Dei, humiliant se in conspectu creatoris sui, & quanto se magis per humilitatem deiiciunt, tanto plus in amore eius exardescunt. Per citharas autem mortificatio carnis designatur, sicut dicit Apostolus. *Mortificate membra uestra, &c.* Phialæ uero aureæ, corda sunt sanctorum spiritali sapientia repleta, quę odoramentis plena fuisse dicuntur, videlicet orationibus, quæ ad Deum ascendunt, ut Psalmista sibi precatur. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo Domine.* (Coloss. 3. Psal 140.)

c *Canticum.* Cum exultatione nouum Testamentum ecclesia opere profitetur, dum in morte eius baptizat:

a tuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt co-[1] ram agno habentes singuli citharas & phialas aureas plenas[2] odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & canta-[3][4] bant canticum nouum, dicentes: Dignus es domine ape-[5] rire librum & soluere signacula eius † quoniam occisus es.[6][7][8] Et redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu & lin-[9] gua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro + regnū[10] & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-[11][12][13] ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisus[14][15] est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-[16] Ktionem. Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quę[17]

(Interlinear glosses: i. prædicatores omnes. Omnes iudices. a Læta corda etiam ad dilectionem inimicorum. a Suauiter redolentium. a Sine peccato. Quia immunis a peccato. Vel accipere. a Spiritualiter regnantes. Nos ipsos offerentes, & pro aliis orantes. b Super terrenitatem, vel super terram viuentium. Existentium. i. multa millia. a Quasi non erubescimus prædicare de te, quia. a Immunitatem peccato. b Quia Deus fuit, & ō visus mortuus. a Quia uicit diabolum constans in Passione. b In resurrectione. c Impassibilitatem & immortalitatem. d In exultatione. a Et accipere. b Vt in nomine Iesu omne ge. flec. cę. &c.)

d *Tribu.* Dicitur à tribus ordinibus, in quibus. 72. linguæ in singulis, quarum multi populi, in populo nationes. Tres ordines saluandorum, Noe, Daniel, Iob. Vel tres ordines Gentiū, Græci, Hebræi, Christiani.

e *Vidi & aud.* Non solum animalia & seniores ex officio suo id, ēm attestātes, sed etiā ei audiui.

f *Angelo.* i. super norū spiritū, qui ecclesiā muniunt & custodiūt, qui de reparato sanctorū consortio gratulantur, qui testimoniū perhibēt Christo, & in natiuitate, quando apparuerunt pastoribus, & in passione, & in resurrectione & ascensione testati sunt iudicem venturum. Vel angeli minores subditi in ecclesia, angelicam vitā ducentes, qui circundant & honorant suos prædicatores & suos iudices testimonio eorū consurgentes & se cōformantes. (Ezech. 14. † sup 7. † reges. † Dan. 7.)

g *Multorum in circuitu throni & animalium & seniorum, &c.* Quanto plures, tanto maior attestatio, & maius gaudium.

h *Millia millium dicentium uoce, &c.* quia finitum est apud Deum, quod hominibus infinitum.

i *Sapientiam & fortitudinem, &c.* Cognitionem omnium rerū sicut uerbum sibi unitum.

K *Et omnem creaturam quæ, &c.* ✻ AND. Ab omnibus siue ea viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus, tanquam omnium principium & causa laudatur & glorificatur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui homini totique creaturę, quæ per ipsum facta est, nouitatem impertitus est. Et si interim secundum naturam assumptam, tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in terra, accepisse scribatur.

✻ HAY. Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, resurgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur, atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, i. in angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quę sunt in eo. ✻ AMBR. Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat sub tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designātur. Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus intelligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui apud

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Quatuor animalia. *i. quatuor ecclesiæ patriarchales.*

2 Et viginti quatuor seniores, &c. *id est, uniuersæ cathedrales ecclesiæ per orbem diffusæ, & per hoc etiam subintelliguntur aliæ ab eis constitutæ.*

3 Ceciderunt coram agno. *nam ex hoc habuerunt materiam uenerandi ipsum.*

4 Habentes singuli ci. *quod exponitur cum subditur.*

5 Quæ sunt, &c. *metaphorice. & per hoc & similia aperitur aliquo modo uia ad exponendum reliqua, vt prædictum est.*

6 Et cantab. can. *i. pertinens ad nouum Testamentum.*

7 Dign. es do. *& patet ex supradictis sententia.*

8 Qu. oc. es. *Meritum procedit illud quod cadit sub merito. propter quod acceptio notitiæ processus ecclesiæ quæ præcessit mortem Christi, ut dictum est, non cecidit sub merito ipsius, sicut nec gloria animę Christi, sed gloria corporis quæ secuta est sub merito bene cecidit. meruit. n. sui corporis glorificationem & exaltationem Et eodem modo potest dici de reuelatione dicti processus facta Ioanni, & per eum uniuersali ecclesiæ ad declarationem bonitatis & maiestatis Christi, nam hęc reuelatio facta est post passionem.*

9 Ex omni trib. *nam ecclesia est ex omnibus Gentibus collecta.*

10 Et fe. nos Deo. *i. regni eius participes.*

11 Et sa. *hostias laudis Deo offerentes.*

12 Et re. su. *non dicitur. In terra ubi sancti conculcantur, sed super terram. i. in cęlo ubi sancti cum Christo nominantur.*

13 Et vi. H *c consequenter ponitur iucunditas assistentium Christo in ecclesia triumphante, cum dicitur.* Et vi. & au. vo. an. *in hoc notatur ipsorum multitudo maxima, secundum illud Iob 25. a. Nunquid est numerus militum eius? Et idem designatur in hoc quod subditur.*

14 Et e. nu. e. mi. *Sicut. n. corpora cælestia totam regionem elementarem excedunt, quæ, quasi incōparabiliter in quantitate continua, sic angeli omnia corporalia in quantitate discreta, accipiendo quantitatem discretam pro qualibet multitudine numerali uel numerata.*

15 Dig. est agn. *Omnia ista habuit uel saltem plura ante passionē. quod dico propter gloriam corporis & huiusmodi quæ secuta sunt. & ideo acceptio talium hic accipitur pro manifestatione eorum ad laudem & honorem nominis Christi. Et consequenter ponitur laus Christi in omnib. creaturis, cum dicitur.*

16 Et omnem creaturam, quæ in cælo, *quantum ad homines, qui iam sunt in patria.*

17 Et quæ su. *quantum ad existentes adhuc in uia.*

Digitized by Google

apud inferos cruciantur, Deum laudare credendi sunt. Per oem A quę in terra, & quæ subtus terram est, solos electos debemus intelligere, qui & in terra bonis operib. & verbis Deũ laudare non desistunt: & in cœlis cum Domino positi à laudibus eius nunquam cessant.

a *Benedictio.* id est, augmentatio quam habemus in bonis operibus, & honor qui inde sequitur, & gloria de virtutibus quas i baptismo accipim, & potestas qua concupiscentiis resistimus, non nobis, sed tibi attribuatur.

b *Et quat. ani.* Omnes seniores & animalia testimonio angelorum assensum præbent, omnes similiter.

Terrestrium. a Infernorum. b Ad literam, vel mundum. c Et omnia.

super terram, & subtus terram, & mare, & quæ in eo sunt, a Trinitati. b Secundum humanitatem.

a omnes audiui dicentes: sedenti in throno & agno. Bene- a Exaltatio. b Impassibilitas. c In resurrectione. c Quia omnipotens.

b dictio & honor & gloria, & potestas in secula seculorum. a Ad prędicatores ex officio conuenit alios confirmare. b Hora confirmationis.

c Et quatuor animalia dicebant: amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, In corda sua. Mente, ore & opere. & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.

c *Cecider. in facies, &c.* Non superbiunt quod alios iudicant, sed humiliant se. D

✱ AND. Et hinc quoque demonstratur per Iesum Christum qui diuulsa coniunxit, maceriæ que interstitium dissoluit, vnũ ex omnibus hominib. ouile, & vnam rursum ex hoĩbus & angelis Ecclesiam factã esse. Ecce enim 24. seniores, per quos saluã 1 dorum plenitudo adumbratur, digni hoc loco prædicantur, qui consona voce cum quatuor mysticis animalibus, quæ inter cęteros angelos primatum tenent, Deũ laudent & adorent, quo laudationis munere nos quoque in ipso Christo Domino nostro pacisque datore digni habeamur.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et sub. ter. *Nam omnes creaturę & irrationales & vita carentes dicuntur laudare Christum, inquantũ sunt materia & occasio laudandi ipsum, quia intellectuales creaturæ per eas ascendunt ad cognoscendũ Deum, & per consequens ad ipsum laudandum & glorificandum. Cętera quę sequuntur patent ex prædictis.* E

GLOS. ORD.

B Et ui. Postquã agnus quę de se prædicta erant, impleuit, & ecclesiam suã testimonio prophetarum, & angelorum in fide solidauit, aperuit eis sensum, vt intelligãt scripturas, & p prædicatores exterius denunciat, quòd pro hac fide pati deceat, & quę auxilia, vel quas coronas suis præferat, quia facta memoria de reparatione, si de tribulationibus taceret, iam possent deficere, si de improuiso tribulatio insurgeres.

✱ QVAE sequuntur, & septem sigillorũ apertione distingunt, ad sequentis tẽporis redemptionẽ, & ordinem referuntur. In quibus electorum virtutes, & reproborum in electos persecutiones, & patientium tribulationes ab exordio nascentis Ecclesiæ vsq; in finem mundi describuntur: & non simul & semel, sed secundum dispositionem & apertionẽ sigillorũ paulatim prędicta compleri, & occulta manifestari multiformiter ostenduntur. In hoc aũt capitulo agit de ortu & primo statu Ecclesiæ renascẽtis, & de vetustatis per baptismũ disposi C tione. Primũ igitur scripturę sacræ signaculum Christus aperuit, dũ mundũ redimẽdo, & primitiuę Ecclesiæ dona Spiritus in fundendo, paternæ promissionis primordia vsq. ad illud tẽpus latentia, in se & per se completa & exhibita manifestauit.

CAP. VI.

a Et vidi quòd aperuisset agnus vnum de se- a Iohannem. i. primitiui sequentem inuitant ecclesiam. 1 ptem sigillis, & audiui vnum de quatuor b animalibus dicens: tanquam vocẽ toni- Quia terret. 2 c trui: Veni, & vide. Et vidi: & ecce equus 3 4 †

a *Quod aperuisset.* Signatus erat, quia omnia Christus vel in se, vel in suis aperuit. Ipse. n. suis aperuit sensus, vt hęc sigilla in scripturis ĩtelligerẽt. In primo sigillo aperto, vnde egressus est equus albus, intelligitur ecclesiæ dealbatio per baptismum. In secundo equo ruso aperta persecutio fundentiũ sanguinem, vnde baptizatis insurgunt tribulationes. In tertio nigro, hæreticorum persecutio occulta. In quarto pallido, falsorum reatuum aperta, & occulta.

✱ RICHA. Primum animal in hac visione est Marcus, qui in principio Euangelii sui de resurrectione Christi mentionẽ fecit, & eiusdem resurrectionis prædicatores figurauit. Hui vox quasi tonitrui sonuit, quia subitò, noua, mirabilia, grãdia coruscantibus miraculis pronunciauit. *Veni,* inquit, *& vide.* Veni per maiorem intentionem, & vide per intelligentiam spiritalem, iam aperire mysticam promissionem Dei per regenerationem generis humani. F

c *Veni & vid.* Et à mysterio transi, & completam vide veritatem vel iustitiam.

d *Ecce equus.* Ecclesia in baptismo dealbata, vel maxime prædicatores qui vbique Deum ferunt.

✱ AMB.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

Et vi qu. a. *Postquam descriptus est modus diuinæ reuelationis, hic consequenter describitur decursus impletionis, & hoc sub septem sigillorum apertionibus, quibus sigillis liber diceba tur signatus, & ideo secundum septem sigilla diuiditur in septem partes, quæ patent in litera. Igitur in prima parte dicit.*

1 Et ui: qu. a. ag. vnum. *s. primum, eo modo loquendi quo dicitur Gen. 1. a.* Et factum est vespere & mane dies unus. *i. primus, unde & consequenter ibi dicitur.* Factum est vespere & mane dies secũdus *& sic consequenter usque ad septimum eodem modo. Consequẽter describitur apertio secundi sigilli & tertij vsque ad septimum.*

2 Et au. un. *i. primum eadem ratione qua & de sigillis dictum est, nam consequenter agitur de alijs tribus animalibus. Et secundum illos qui p animalia dicunt signari quatuor Euangelistas, iste fuit Marcus in similitudine leonis designatus, quæ similitudo ponitur prima supra, c. 4. Sed quoniam illud dictum non consonat ordini euangelistarum, in quo Mattheus ponitur primus & Marcus secundus, ideo dixi supra. c. 4. qu d per quatuor animalia quatuor patriarchales ecclesiæ designantur, & sic habeo consequẽter dicere quod ille qui per primum animal designatur, fuit patriarcha primę ecclesiæ patriarchalis, scilicet Ierosolymitanę, qui fuit beatus Iacobus appellatus frater domini, eo quod fuit similimus sibi, & hic ante iam transierat per gladium sub Nerone, vt patet per Iosephũ. 20. li. antiquitatũ. hęc aũt reuelatio facta fuit Ioãni tempore Domitiani.*

3 Ve. *& ui. decursum ecclesię primitiuæ.* 4 Et ec. equ. *Per quem (vt dicũt expositores aliqui) designatur Caius imperator, qui successit immediate Tyberio, sub quo passus Christus fuerat. Et designatur per equum album. eo quod non fuit Christianis molestus, sed magis consolabilis, nam Pilatum misit in exilium, qui Christum iniquè iudicauit & similiter Herodem, qui decollauerat Ioh. & Christum in passione spreuerat, Luc. 23. ideo subditur.* Et exiuit vincens vt uinceret. *s. aduersarios Christi vt dictum est. Sed hoc non uidetur mihi conuenienter dictũ. Nã iste Caius intantum fuit elatus & peruersus quod per orbem misit statuã suã, ut in illa adoraretur ut deus, & quia habitantes in Iudæa renuerũt hæc facere misit Petronium cum exercitu in Iudæã, ut in téplo poneret dictam statuam, & renuentes interficeret, ut dicit Iosephus libris antiquitatum, & de Iudaico bello. Tamen Petronius non dedit hoc executioni, quia Caius fuit morte præuentus. Et in illo tempore apostoli & alii Christiani habitabant in Ierusalẽ, & Iudæa, & sic patet quod Caius nõ fuit eis cõsolabilis: sed magis horribilis, eo quod prę cæteris habitatoribus Iudææ horridũ erat eis mandatũ Caij de dicta adoratione. Licet aũt ipse miserit in exiliũ Herodẽ & Pilatum, hoc tamen non fuit propter Christũ, sed pro alijs causis totaliter desperatis, ut refert Iosephus, quas cã breuitatis omitto. similiter quod subditur.* Exiuit uincens vt vinceret. *non uidetur sibi conuenienter applicari, quia Romæ fuit turpiter interfectus propter suas malitias, & uxor eius gladio confossa, & eius unica filia parieti allisa, propter quod videntur alii melius dicere. s. quod per equum albũ intelligitur cętus Apost. dealbatus sanctitate uitæ, & quia beatus Iacobus Ierosolimitanę ecclesiæ episcopus, ut dicit Hier. in libro illustriũ uirorum dicitur vsus fuisse tunc nõ uestibus laneis, sed lineis, & per consequens albis. & idem æstimari potest probabiliter de alijs apostolis, unde & Mahumetus uocat eos viros dealbatos. Per sedentem super equum illũ intelligitur Christus sessor, & ductor eorum, secundum illud ad Ro. 8. c.* Quicũque spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt. *& secundum hoc sic est litera exponenda.* Et ecce equ. alb. *scilicet, Apostolorum senatus.*

✱ 1 Et ecce

MORALITER.

✱ † *Et ecce equus albus, & se. super eum, &c.* Per equum album significatur homo castus candore castitatis dealbatus, per sessorem aũt eius, angelus bonus custos ipsius, per viã mũditiæ

Digitized by Google

a *Arcum*.id est, Christus habet scripturam quę illuminat suos, & occidit inimicos.
b *Et exiuit vin*. Quod prędicatores faciunt, Deo attribuunt.
✱ AVG. Equus albus ecclesia est: sessor Christus, q cũ arcu bellico per Zachariam promissus est. Zach. 10. Vel, equũ albũ intelligimus prophetas & Apostolos: equitem coronatum, habẽtem arcum, cognoscimus non solũ Christum, sed etiam Spiritum sanctum. Posteaquam enim Dominus ascendit in coelum, & aperuit vniuersa, misit Spiritum sanctum, cuius verbo prędicatores tãquam sagittę ad cor hominum pertingerẽt & vincerent incredulitatem. Coronę super caput, promissa per Spiritum sanctum intelligenda sunt, &c. *Sic Primasius & Haymo.*

✱ AND. Nos Metodii sententiæ libenter astipulamur, scribentis in hunc modum. Primi sigilli solutio ad Apostolorum generationem haud incommode transfertur. Hi namque Euãgelii prędicationem velut arcum infractum cõtra dæmones intẽderunt, salutaribusque sagittis vulneratos ad Christũ adduxerunt. Coronã ob id sortiti, quod per veritatis arma erroris ducẽ deuicerunt, scœæ q victorię spe vsq; ad violentã mortem, nomẽ Dñi professi sunt. Ea pp hoc loco exiuit victor vt vinceret. Prima itaq; victoria q per Apostolos Christus nactus est, Gentium fuit conuersio: secunda autẽ spontaneus à corpore exitus, non absque cruciatu eius rei causa susceptus.
c *Et cum*. Videns diabolus ecclesiam institui ad locũ supplendum vnde ipse ceciderat, eã subuertere nititur prius apertè.

a albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data b est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. Et cum aperuisc set sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens: Veni, & vide. Exiuit alius equus rufus, & qui sedebat sud per eum, datum est ei vt sumeret pacẽ de terra, & vt inuicem e se interficiant, & datus est ei gladius magnus. † Et cum apef ruisset sigillum tertium, audiui tertiũ animal, dicens: Veni,

(a Diuinam scripturam. a Deus in sanctis coronatur, uel secundum humanitatem. i. potestas. b In Iudæis uel in se. Gentes cum membris. Ordine videndi, non tempore. a Quia quod in corde habet, opere complet. ¶ i. diabolus. Auferret. Gladio materiali, uel persuasionis.)

d *Equus rufus*. Superiori contrarius, s. aperti persecutores & sãguinolenti.
e *Sumeret pacem de terra. & vt inuicem, &c.* id est, concessum est à Deo, vt auferret omnem quietem animi ab his qui sunt terrenis dediti.

1 ✱ AVGVSTIN. Contra victricem vincentemque Ecclesiã exiit equus rufus, id ẽ, populus sinister & malus ex sessore suo diabolo sanguinolẽtus. Cui datus est gladius magnus vt tolleret pacem de terra, scilicet suã pacem, hoc est mundanã. Nam ecclesia ęternam pacem, quam sibi Christus reliquit, habet.
✱ HAYMO. Per equũ rufum, debemus intelligere omne corpus diaboli, hoc est, omnes reprobos, quia caput omnium reproborum est diabolus, vt Christus electorum. Hoc corpus est peccatis cruentatum, & animarum interfectionibus sanguinem. Data est autem diabolo potestas, vt sumat pacem de terra, quando permittitur iusto Dei iudicio, vt hoc possit facere. De terra verò sumit pacem, id est, de terrenis hominibus, cũ facit eos discordes & Zizanorum diuortia inter eos seminat. De quo adhuc subiũgitur. *Et vt inuicem se interficiant, datus est illi gladius magnus.* Gladium non corporeum debemus intelligere, sed spiritualem, quo non tantum corpora, quantũ animę iugulantur. Gladius enim hic intelligitur, mala persuasio, locutio praua, deceptio iniqua.
f *Interficiant, & datus est ei gladius magnus, Et cum aperuisset, &c.* Magna potestas interficiendi, quia non solum in minores, sed etiam in maiores, vt in Petrum.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et qui se. super il. *scilicet, Christus.*
2 Habebat ar. in ma. sua. *id est, verbum prędicationis in manu operationis* qui cœpit facere & docere, Act. 1. *& sic fecerunt apostoli per instinctum & ducatum ipsius.*
3 Et data est. *In sua resurrectione & ascensione.*
4 Et exiuit. *Per effectum suum dando Apostolis in signo visibili spiritum sanctum.*
5 Vincens. *Aduersarios suos in Iudæa primo, nam eodem die cõuersi sunt ad cum prædicante Petro tria millia, Act. 3. & altera die quinque millia, Act 3.*
6 Et vin. *Per totum orbem subijciendo suæ fidei iugo colla gentium nã in breui tempore per prædicationem Apostolorum & aliorum Christi discipulorum, Christo cooperante & sermonem eorum signis sequẽtibus confirmante, Mar. vlt. prædicatum fuit euangelium. Nam viuente adhuc beato Petro fides catholica diffusa fuit vsque ad fines terrę habitabilis, prout declaraui super illud Ps. 18. a.* In omnem terram, &cæt. *& super Epistolam, Rom. 10.*
7 Et cum aperuisset sigillum secund. *Hæc est secũda pars, in qua describitur status ecclesiæ a tempore Neronis vsque ad Titum imperatorem, cum dicitur.*
8 Audiui secundum ani. *Secundum prædicta iste fuit primus patriarcha ecclesiæ Antiochenę, scilicet beatus Petrus, qui primo rexit illam ecclesiam: vt habetur libro illustrium virorum, qui tempore huius visionis iam transierat per martyrium, dicens.*
9 Veni & vide. *statum ecclesiæ sub Nerone.*
10 Et exiuit alius equus ru. *i. Romanus populus, qui dicitur rufus tẽpore Neronis dupliciter. Vno modo accipiendo rufedinem pro rubedine, sicut in pluribus alijs locis accipit scriptura, eo quod Nero multos Romanorum occidit ex sua crudelitate, nam etiam matrem propriam, uxorẽ fratrem, & sororem ac etiam Senecam suum preceptorem dicitur occidisse. Alio modo magis proprie pro ipsa rufedine, quia Nero ciuitatem Romanam incendi fecit in magna parte, vt videret qualis fuerit antiquitus incendium Troię. In tali vero incendio ex commixtione fumi & flãmę apparentia rufedinis causatur.*
11 Et qui se. super eum. *s. Nero habens domininium.*
12 Datum est ei. *Id est, a Deo permissum.*
12 Vt sumeret. *id est, ferret.*
13 Pacem de ter. *Quia turbata fuit ciuitas per Romanum imperium propter sua maleficia.*
14 Et vt inuic. se. interfi. *Nam ex occasione suæ perfidię, ipso interfecto. Otto, Galba, Vitellius voluerunt vsurpare imperium, & ex eorum pugna ad inuicem valde multi fuerunt interfecti.*
15 Et datus est ei gla. ma. *id est, potestas interficiendi, Christianos, nam ipse primam persecutionem mouit contra ecclesiam, loquendo de persecutionibus motis per imperatores Romanos, nam antea persecutionem sustinuerat per Iudæos. Mandatum vero crudele Caij suprapositum, nõ fuit recte contra ecclesiam, sed contra habitantes Iudæam, quorum pauci comparatiue erant Christiani, nec etiam mandatum illud fuit datum executioni, & ideo prima persecutio ecclesiæ attribuitur Neroni. Claudius etiam imperator qui fuit medius inter Caium & Neronem, non legitur fecisse Christianis aliquam persecutionem. Nero autem Apostolorum principes, scilicet, Petrum & Paulum occidit, & alios multos Christianos Romę & per imperium occidi fecit.*
16 Et cum aperuisset sigillum, &c. *Hęc est tertia pars in qua describitur ecclesiæ status subtito, cum dicitur.*
17 Audi. ter. animal. &c. *id est patriarcham primum ecclesiæ Alexandrinę, sc. licet, beatum Marcum, secundum quod in libro illustrium uirorum habetur.*

MORALITER.

✱ ducens eum sicut sessor equum, vnde dici potest illud Ro. 8. c. *Qui spiritu Dei aguntur, hi fiii Dei sunt.*
2 *Habebat arcum.* id est, uirtutem repellendi spiritum malignũ impellentem ad luxuriæ casum.
3 Et data est ei co. Nam angelis custodibus ex salute traditorũ suę custodię augetur gloria.
4 *Et exiuit uin.* Sunt enim prompti ad protegendum traditos suæ custodię secundum voluntatem Dei.
7 *Et cum aperuisset sigillum, &c.* Sequitur.
10 *Et exi. ab. equ. ru.* Per quem moraliter significatur homo carnalis igne luxuriæ adustus.
11 *Et qu.* Per hunc sessorem significatur spiritus malignus impellens ipsum ad hoc vitiũ. Et quoniam ex hoc uitio frequenter oriũt dissensiones homicidia, & guerrę graues, sicut patet de bello Troiano famosissimo, quod ortum fuit de raptu Helenę, & simile ꝯtingit multotiẽs de vitio luxurię. pp qđ sequitur.
12 *Da. est. ei.* Permissum est dicto maligno spiritui. *ut su. pa.*
16 *Et cum aperuisset.* Sequitur.

Digitized by Google

A a *Et ecce equus ni.* Videns diabolus se per apertas persecutiones non profecisse, immittit hæreticos, qui falsis rationibus cõtendant, vt facilius decipiant.

✱ RICHAR. Cernens diabolus per apertam se persequutionem nequaquam profecisse contra Ecclesiã, ad nocendũ alia argumenta quæsiuit, & seruorũ Dei numerum quem per manifestam impiorum persequutionem principum minuere nõ potuit, per occultam hæreticorum malitiã infirmare tẽtauit. Equus ergo niger occultam hæreticorũ versutiã q̃ busdã sacræ scripturæ verbis palliatam, & non manifeste videatur, obfuscatam designat. Sessor autem stateram in manu habuisse dicitur, quia discretio & intelligentia quam hæretici sese habere dicunt, diabolo ascribitur, qui malitiam aduersus fideles conceptã, dũ super equum rufum sedemus, implere non potuit, sup nigrũ equum perficere seducens tentauit. Quod non valuit per primum furorem, hoc efficere voluit per hæreticorũ prauitatẽ. Principes alienos contra Ecclesiam prius inflammauit, domesticos deinde diuersis hæresibus corrupit: vt post quã exterius bella cessarent, bellum interius ebulliret. Cuius vndelicet hæreticę prauitatis impietas, maximè a duobus Constantiis magni, & sequentium imperatorum, temporibus pullulauit. Sed autoritate sanctæ Ecclesię, & ecclesiasticorum doctorum cõpressa tandem cessauit.

a Offuscans sua vitia quibusdam operibus bonis. b Ipsi diabolo, quod sui operantur per eum, tribuimus.

1 a & vide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum ha-
2 b bebat stateram in manu sua. Et audiui tanquam vocem
3 c in medio quatuor animalium dicentium: † Bilibris tri-
4 d
5 e tici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno:

a Quæ prædicant, opere attestantur. ¶ Angeli existentis.
i. vas capiens duos sextarios, quod est ecclesia ex duobus populis vel habens fidem & operationem.
a Emptam sanguine Christi. b Nam ad minus oportet habere fidem sanctæ Trinitatis.

† Chœnix. i. mensura tritici aut leguminis i. cibũ diurnum.

b *State.* Quia dicunt se habere verã discretionẽ in scripturis.

c *Et audi. tan.* Quia hic in pugna hæreticorum est magis periculum, prętenditur auxilium.

d *Bilibris.* Volo fideles ne timeatis, qui ante vos poterant lędere, & vos diaboli ne lędatis istos, quia non proficietis, quia bilibris tritici.

✱ RICHAR. Quia diuina miseratio circa maiorum periculorum illationem, maiorem solet adferre consolationẽ, rectè dicitur. *Audiui vocem dicentem: Bilibris tritici denario vno, &c.* In medio quatuor animalium, id est, in medio cõmuni testimonio quatuor Euangelistarum, & omniũ prędicatorum. Bilibris tritici denario vno, &c. Quasi diceret. Ne timeatis ò fideles, quãuis videatis persecutioni succedere diuersas hæreses: quia non poterunt vos lędere, nec annonã sacræ scripturæ minuere, si in pfecta fide volueritis stare. Quid enim per denariũ, aptius

C accipimus, quàm fidei perfectionẽ? Quid per triticum, nisi sacrũ Euangeliũ? Quid per hordeũ, nisi vetus testamẽtũ? Quid per bilibrem, nisi noui vel veteris testamenti intelligentiã historialẽ & spiritualẽ? Pullulantibus igitur hæreticis & hęresib. in medio Ecclesiæ, proclamatur fidelibus contra hæreticorum prauitates disputantib. perfecta & duplex in vtroque testamẽto intelligentia, q̃ p fidei integritate & perfectione donat. Bilibris aũt vas, duos capiens sextarios esse dicitur, in quo duplicis intelligentiæ historialis videlicet & spiritualis perfectio figurat. Sed tritici vnum bilibrem denario posuit, propter vnitatẽ euangelii sacramenti: & tres bilibres hordei, propter qd in veteri testamento continentur lex, Psalmi & Prophetæ. Interdicit autẽ sessori nigri equi, diabolo videlicet hæreticorũ dominatori ne vinum & oleum lædat, id est, ne pfectos doctores malos arguentes, neque pios consolantes hæretica prauitate corrũpere præsumat. Non ergo debẽt fideles equum vel sessorẽ formidare, dũ eis & plenitudo & perfectio diuinæ sapiẽtię pmittit

D ✱ AMBR. Magna sunt quæ protulit, & valde obscura. Per triticum namque ex quo panis optimus conficitur, diuinã scripturam possumus accipere, quæ est panis animarũ, duæ uerò libræ tritici, duo testamenta designant, ex quibus magnã cibo rum copiã nobis sancti patres præparauerunt, qui eã multipliciter expoluerunt: denarius autem Dominũ Iesum designat. Binæ ergo libræ tritici denario copulãtur, quia quod scriptura loquitur, ad vnius Dei omnipotentiam, magnitudinẽ, bonitatẽ, atq; seueritatem pertinet. Per asperitatem ordei opera sanctorũ designantur, quę denario cõiunguntur, quia quicqd boni in hoc munus electi operantur, aut aduersi patiuntur, pro amore vnius Dei agunt & patiuntur, &c.

E e *Tritici.* Triticũ perfectiores qui per tribulationẽ attriti igne decocti sunt, Deo cibus suauis. Hordeũ minores in eodẽ genere. Vinum, prælo quidem attriti, sed non ita excocti acres tãtum in se. & alios ad bene operandum inebriantes: Oleũ sunt non alios inebriantes, sed puris orationibus vngentes.

Vel uinum, & oleum confessores pro feruore charitatis, & dulcedine misericordię, quam habent in se & in alios. Per triticũ intelligimus maiores martyres, qui sunt bilibres: habent. n. prǽter martyrium operã, & dilectionem Dei & proximi, vel fidẽ & opera. Per hordeũ minores martyres. s. qui solã fidẽ habent trinitatis sine operib. & sine ulla dilectione, sed sola fide saluant in sanguine. Qui sunt tres bilibres, p fidem trinitatis.

Vel aliter: sicut enim triticum prius multum teritur, & postea optimus panis efficitur, sic Christus multum iustus diuersis psecutionibus factus est nobis panis vitę, dando nobis corpus suũ & sanguinem. Et ita fideles multis tribulationib. terũt & cibus optimus Deo effecti, imitatores tritici. i. Xpi efficiunt.

Vel sunt pleni tritici. i. triticeę prędicationis quia pdicatio fidei ita audientium corda reficit, sicut triticum super oẽs segetes gustũ. Et qui sunt imitatores tritici prędicatio pcipit in uno denario, id est, qui unanimes obediunt denario. i. Decalogo, id est, decem preceptis legis. Libra cõstat ex. 12. uncijs, per q̃ notantur 12. apostoli, per bilibrẽ uero bina dilectio Dei & proximi. Vel, bilibrẽ dilectionẽ Dei & pximi habẽtes atque fidẽ trinitatis, & quatuor euangelijs obediẽtes ter eũ quatuor

F sunt

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et ecce. equ. ni. *id est, exercitus enim Romanus, qui dicitur niger effectiue, sicut sol dicitur calidus. Exercitus enim Romanus sub Tito intantum afflixit habitantes Ierusalem, quod fuerunt fame denigrati & alijs afflictionibus, sm quod refert Iosephus libro de Iudaico bello.*

2 Et qui se. super. e. *scilicet, Titus regens illum exercitum.*

3 Habebat sta. &c. *id est, diuinam iustitiam, quam opere exequebatur, nam ex ordine diuinę iustitiæ processit, quod exercitus Romanus Iudæos partim occidit & partim captiuauit in vindictam mortis Christi, sicut manifeste prædixit* Luc. 21. Ecce uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui, &c. *quia tamen erat pręter intentionem Titi & exercitus sui, qui propter aliam causam uenerunt contra Iudæos, sup ple propter rebellionem ipsorum contra imperium Romanum vt patet per Iosephum libro de Iudaico bello, ideo dicitur quod habebat stateram in manu, & non in mente, nam exequebatur opus diuinę iustitiæ modo prædicto, per manũ enim opus intelligitur, quia per eam efficitur.*

4 Et auditam uo. in me. *id est, de throno Dei in cuius circuitu erant quatuor animalia. vt dictum est supra, c. 4. & per hoc designatur quod factum Titi contra iudęos procedebat ex ordinatione diuina, a qua procedit malum pœnæ, secundum quod dicitur Amos. 3. Non est malum in ciuitate, quod non fecerit dominus.*

5 Bili. tri. pen. *Ad intellectum huius sciendum, quod dicit Hugo Florĩ, censis de fine belli Romanorum contra iudæos. Fessi denique Romani multa cęde quærebant quibus mancipia captiua venderent: sed quia plurimi venales & pauci inueniebantur emptores, non defuere qui triginta mancipia uno nummismate mercarentur, vt sicut Dominum emerãt triginta denarijs, sic econuerso denario vno triginta uęderẽtur. Sunt autem nummisma & denarius unum & idem, Math. 22. b. dicente domino.* Ostendite mihi nummisma census, *subditur* Atilli obtulerũt ei denarium. *dicebatur autem denarius, eo quod ualebat decem nummos vsuales. Item notandum, quod bilibris est nomen compositum ex bis & libra, quia continet duas libras, quinque uero iudęi hic per vnam libram designantur, eo quod quinque libri Moysi ab omnibus iudæis recipiuntur, alios autem libros iudęi non recipiunt, qui Saducei dicuntur. Est igitur sensus.* Bilibris tritici denario uno, &c. *quia sicut de uenalibus iudęis vilioribus qui per hordeum quod est uile granum designãtur, triginta pro uno denario dabantur, ut dictum est, ita decem de fortioribus & aptioribus ad seruiendum pro uno denario uendebantur.*

✱ 1 Et

MORALITER.

✱ 1 *Et ecce equ. ni.* Per quem significatur prælatus de uitio simonię notatus, & sic fama denigratus,

2 *Et qui se de &c.* per quem significatur dæmon ipsum impellens ad hoc uitium, & cuius sequitur instinctum.

3 *Habebat state.* Nam inducit ad ponderandum multum temporalia, & modicum æterna.

4 *Vt au. tan. &c.* i. infamiam currentem de simonia.

5 *Bilib. tri.* quia prælatus simoniacus secundum ualorem temporalem uult habere maius uel minus pretium.

Digitized by Google

A sunt.12.qui numero libra constat.per tres fidem sanctæ trinitatis,p 4 quatuor euangelia habentes per bilibrẽ, dilectionẽ Dei & proximi.Per triticum possumus intelligere nouũ Te. p hordeum vetus.Bilibre dicitur triticum, id est, nouũ Test. ppter duplicẽ intelligentiam,id est,historialem & spiritualẽ, Qu. Ne timeatis vos fideles: dabitur enim vobis perfectio, per quam poteritis resistere hęreticis.

a *Et vi.& ol.* id est, istos qui sunt refecti: & ideo vino,id est, sãguine meo,&oleo,id est,spiritusãcto vncti. Vinum similiter emitur denario vno.

B b *Et cum ap.si.quar.* Videns diabolus, nec p apertas tribulationes nec per apertas hęreses posse se proficere, præmittit falsos fratres, qui sub habitu religionis obtinent naturam,& rufi equi, & nigri peruertendo fidem.

✻ AVG. In equo pallido homines intelliguntur mali qui persecutiones excitare non desinunt. Isti tres equi vnum sunt,q exierũt post album,& contra album,& sessorem habent diabolũ,qui est mors.Tres ergo equi,fames, & bella & pestis intelliguntur:quod etiã Dominus in euangelio suo prædixit,q & iam fiunt,& imminente die iudicii amplius futura sunt.

✻ HAYMO. Designantur per pallidum equum omnes reprobi,ad pallorem ęternæ mortis venturi: sessor mors dr̃,quo nomine diabolus intelligitur,cuius inuidia mors intrauit in orbẽ terrarũ.Super eos sedet qui pallidi sunt,hoc est, qui opera mortis habent;& cum ipsi sint mortui,etiam alios extinguere

C quærunt. Vnde & sequitur. *Infernus sequebatur eum.* Ipsi.n.bñ ideo infernus appellantur,quia sicut infernus nequaquã dicit Sufficit,sed semper ad recipiendas animas sinum laxat, ita illi mẽtẽ dilatant ad ambienda terrena, nec tantum acquirere possunt,quantũ cupiunt. Vnde sequuntur diabolũ,id est,imitantẽ illũ,qui est caput omnis malitię. *Data est illi potestas super quatuor partes terræ,interficere gladio, &c.* Id est, super omnes reprobos, qui in quatuor partibus morãtur, oriente, occidente aqlone, & meridie. Vel in quatuor regnis prĩcipalibus, Caldæorũ Medorum & Persarum,Macedonum,atque Romanorũ. Super has partes terræ habet potestatẽ diabolus,& cum his cõtra vnam Christi pugnat Ecclesiam, quã ideo scindere non potest,quia fide Christi vnita est,& illi,diuisi. Interfecit vero has partes gladio malæ suggestionis, fame audiendi verbi Dei, morte spirituali atque interiori,& bestiis terrę,id est,efferatis hominibus,sicut Nerone,Domitiano, & cæteris persecutoribus sanctorum.

D c *Et qui.se.* i. mors,quia per eum mors accessit vel ad literam quia occidit quosdam in carne,quosdam in anima.

d *Et in.* i. insatiabiles terrenis,eum imitantur, vel in inferno

e *Super qua.* i. super omnes malos,vbique morantes, vel super Iudæos & Gentiles,hæreticos & falsos christianos.

f *Et cum.* Ostensis tribulationibus,quæ in pręsenti imminent fidelibus;ne deficiant aliquatenus certificans de præsenti corona patientes consolatur.

E g *Vidit sub.* id est, capiti suo humiliantes se, uel *sub*, in abscõso: quia

---

a Ideo. b Aliquem istorum. Secreta quarti sigilli.

1 & vinum & oleum ne[a] læseris.[b] Et cum apperuisset sigillum
Quartus status.
2 b quartum: audiui vocem quarti animalis, dicentis: Veni, &
a i.mortui,vel affligentes se hypocritæ. Diabolus,s.
3 c vide. Et ecce equus[a] pallidus, & qui sedebat super eum
4 d nomen illi mors, & infernus sequebatur eum. Et
a Vel mundi.
5 e data est illi potestas super quatuor partes terræ[a] inter-
a Quæ potestas. b Materiali,vel persuasionib. c Diuini verbi. d Veneficis verbis. e Bestialib. mi nistris vel ad literam.
6 f ficere, gladio[b], fame[c], & morte[d], & bestiis terræ. Et
a i.cum reuelasset secreta ecclesiæ quantum ad statum vltimum.s.te pore Antichristi.
7 g cum[a] aperuisset quintum sigillum, vidi subtus altare a-

---

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et vi & ol. *per vinum,quod est lætificatiuum, intelliguntur Christiani,qui replebantur gaudio spirituali secundum quod dicitur Act.13.* g: Discipuli vero replebantur gaudio & spiritussancto. *Et similiter per oleum propter pietatis & mutuæ charitatis obsequium secundum quod dicitur Act.4 g.* Quotquot enim possessores domorũ & agrorũ erant,vendebant afferentes pcia eorum, & ponebant ad pedes Apostolorum,qui diuidebãt singulis prout cuique opus erat. *Et isti fuerunt læsi per exercitum Titi, nam ante eius aduentum Christiani habitantes in Ierusalem & in Iudęa monitu angelico transierunt vltra Iordanem in ciuitatem nomine Pellam, in regno Agrippæ existentem,qui confœderatus erat Romanis.*

2 Et cum aperuisset quintum. *Hic incipit pars quarta vbi describitur status Ecclesiæ tempore Domitiani,qui secundam persecutionem mouit contra Ecclesiam,& multa alia mala fecit in imperio Romano, dicitur igitur:*

3 Audi uo.quar.ani. *i: Patriarchæ seu Episcopi Constantinopolitani iam defuncti,sicut dictum est de aliis tribus.*

4 Et ec.equ.pal. *i.populus Romanus.Domitianus enim magnam partem senatorum & aliorum nobilium in exilium misit & interfecit imponens eis crimina,vt sic raperet eorum bona, propter quod cęteri Romę & alibi erãt in magno timore positi,ne similiter eis fieret. Timor autẽ facit, exteriora membra pallida,& potissime faciem, propter quod Romanum imperium pro tempore illo significatur per equum pallidum.*

5 Et qui sede.spo.su. *s.Domitianus Imperator.*

6 Nomen illi mors. *Actiue & passiue,quia multos innocentes interfecit (vt dictum est) potissime Christianos,contra quos mouit secundum persecutionẽ,& finaliter interfectus fuit a Senatu Romano propter suã crudelitatem,ut habetur in Legenda beati Ioannis Euangelistæ.*

7 Et in se,eum. *Quia post cursum uitę præsentis statim captus est ad pœnam Gehennæ.*

8 Et data est illi po.su.qua. *In quibus dilatatum erat Romanum imperium.*

9 Interfi.gla. *Nam in omnibus istis partibus multi Christiani gladio interfecti fuerunt de mandato eius.*

10 Fame. *Quia multi in carceribus fame cruciati mortui fuerunt.*

11 Et bestiis ter. *quia plures eorum deuorandi bestiis tradebantur,sicut patet in legendis plurium martyrum. Et quia pluribus aliis modis aliqui martyrizabantur.s.suspensione submersione combustione & huiusmodi, ideo interponitur.*

12 Et morte, *vt omnis modus affligendi martyres includatur. Ex prędictis vero patet,quod sicut Zacha.vi.per equos quadrupliciter in colore variatos designata fuerunt quatuor regna,ut dictum fuit ibidem, sic in isto loco per equum album designatur regnum Christi prout fuit in cętu apostolorum & credentibus primis, per alios tres equos Romanum imperium,cuius status fuit uariatus in tribus temporibus.*

13 Et cum aperuisset quintum. *Hic incipit quinta pars,in qua describitur ecclesiæ persecutio a Traiano imperatore, qui Domitiano successit,usque ad Diocletianum. Iste enim Traianus tertiam persecutionem exercuit contra ecclesiam. Marcus Antonius quartam, Seuerus quĩtã, Maximus qui est Maximianus sextam, Decius septimam, Valerianus octauam, Aurelianus nonam. Licet autem multi imperatores intermedij fuerint inter istos,quorum temporibus christiani fuerunt martyrizati,isti tamen specialiter dicuntur Christianorum persecutionem exercuisse,quia fecerunt & renouauerunt edicta contra Christianos. Alij vero non sic,& ideo quod aliqui temporibus suis fuerunt martyrizati, hoc fuit ex dictis præcedentium imperatorum,quæ non erant renouata. Temporibus igitur istorum imperatorum non erant ecclesiæ nec altaria stabilia,sed in locis occultis,& potissime in martyrum criptis,in quibus sunt corpora eorum ibidem sepulta,portabatur & erigebatur altare ligneum pro celebratione missarum. Et hoc est quod dicitur.* Et cũ aperuisset,&c. animas inter. *i.martyres interfectos,eo quod erant ibi corpora eorum. Et est similis modus loquendi sicut* Exo.1.a. Omnes animę *quę egressę sunt de femore Iacob.i homines,quamuis animę eorum non fuerunt egressę de femore Iacob,quę non sunt ex traduce,sed a Deo per creationem infusæ corporibus egressis de Iacob per generationem.*

MORALITER.

✻ 1 *Et ui.&c.* Per vinum quo conficitur sanguis eucharistię sacramentũ,per oleum vero quod ponitur in plurib.sacramẽtis,significantur cætera sacramẽta. Per hoc igitur quod dr̃, *& ui.& ole,ne.læ.* significatur quod prælatus simoniacus semp dicit,qcõtra ecclesię sacramẽta & eius ordinationes nihil fiat.

2 *Et cum ape.quar.sigil,* Sequitur.

4 *Et ec.equ pal.* per quẽ homo significatur vitio inuidię liuid.

5 *Et qui se.su.eum.* i.diabolus,cuius sequitur instinctum.

6 *No.illi mors.* Vnde Sapien.2.d. Inuidia diaboli mors intrauit in or.ter.

7 *Et infernus sequebatur eum.* i.inferni pœna,ad recipiẽdum deceptos per eum.

8 *Et data est illi potestas.* Nam hoc vitio iugulantur spiritualiter multi in omnibus terrę partibus, & aliqui etiã corporaliter.

13 *Et cum aperuisset,&c.* Interfector alicuius dicitur non solum auferens ei uitam corporalẽ,sed etiã substantiam de qua dẽt uiuere. Propter quod per animas hic clamãtes cõt.suos interfectores

Digitized by Google

quia nemo in hac vita percipit quomodo ibi sint.

A ✽ RICHAR. Persecutionib. superius descriptis, ne audietium, mentes deficerent ex tot tribulationib. prędictis solatur diuina misericordia lachrymabilem sanctorum martyrum querimoniā dono primę stolæ, & promissa conseruorū & fratrū eorum saluatione. Igitur apertio sigilli quinti est secūdum successionē temporis euidētior declaratio sacri eloquii. Altare Dei b Christus est: super eum nāq; offerimus patri bona per fidem quę cogita c mus, loquimur, aut ope d ramur. Bene ergo animę sanctorū interfectorum subtus altare Dei e visę sunt quia Christo se per humilitatem submittant: & per ipsum à Patre iudicium & vin- f dictam de persecutoribus ex amore iustitiæ requirunt.

†Iesu christi. † inf. 19. a. †complerentur.

Ecce locus. i. sub protectione Christi est altare. a i. Propter præceptum Dei, quod impleuerunt. b Quod coram aliis attestatur.

a nimas interfectorum propter verbum Dei, & propter te- 1 stimoniū, † quod habebant. Et clamabant voce magna, 2

a i. opere ostendebant, Christum imitando. Magno desiderio. a Ratione potentiæ. b Sanctitatem amans. c In promissis. d Vacat in plerisque.

dicētes: † Vsquequo domine sanctus & verus, non iudicas 3 4

a Scilicet inferendo pœnam effusoribus sanguinis nostri. Pœnas inferendo. Amori.

& non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant

In terrenis. a Beatitudo animæ. A Deo inspiratum.

in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictū est 5 6

a Patienter expectarent.

illis vt requiescerent tempus adhuc modicum, donec 7

Scilicet, quia habent eundem dominum.

† compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui in- 8 terficiendi sunt sicut & illi. Et vidi cum aperuisset sigil- 9

dicii, fiet, & dies iudicii damnatio erit impiorum, sancti de inimicis suis vltionem postulant, quando petunt vt dies Domini veniat. D

✽ ANDR. Qui receptiorem doctorum Ecclesię sententiam sequuntur, hæc tanquam futurorum accipiunt, & præsentis loci quærelas atque clamores in eos conuenire statuūt qui propter Christum occisi, contra persecutores vindictam expetunt, quatenus qui inter ipsos Dei clementia non prorsus indigni inuenientur, ad Dominum cōuertantur. Obstinate autem impii per vniuersalem totius orbis consummationem exci- dantur, ne iusti ad iniquitatem extendant manus suas.

✽ HAYM. Non autem putandum est quod illi corporeo modo vocē emittāt, sicut & nos, qui aereū flatū in folle ventris traximus p organū gutturis. sed vox illorū desiderium est ipsorum. Et tanto magis quisque illorū clamat quanto magis desiderio flagrat. Petunt autem de reprobis vindictam, qua optant venire diem Iudicii, & resurrectionem corporum suorum. Ps. 124.

e *Et datæ sunt illis singulę stolę, &c.*

✽ AMBR. Stolæ albæ, gloria est sanctarum animarum: stolas albas singulas sancti Dei nunc possident, quia corporib. in terra quiescentib. stolis animæ beatitudinis ęternæ perfruntur. Binas stolas tunc percipient, cum post resurrectionem, animæ cum corporib. gloriam cælestis patrię sine fine possidebunt. E

f *Conserui eorum.* Serui causa ipsius domini, fratres ex dilectione debent expectare.

SANCTORVM ANIMAE ANTE IVDIcium Deo fruuntur. Greci patres.

✽ DIONYS. Areopag. norunt profecto se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cum ad præsentis vitæ finem peruenerint, viamq; ad immortalitatē suam è vicino iam intuentes clarius Diuinitatis laudant munera, diuinaq; lętitia gestiunt, non iam ad deteriora conuersionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoque habituros probe noscentes. ✽ IVST. MART. Vt post animi à corpore excessum statim fit bonorum malorūque distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab angelis, bonorum quidem animi in paradisum, vbi consuetudo est, & aspectus angelorum, visio vero etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari à corpore, & prę sentes esse ad dominum: improborum autē ad loca inferorum, &c. ✽ IREN. Iustus & æquis & pręcepta eius seruātibus & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam autem ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco numeris cō- F

li. de eccle sia Heras. c. 7. p. 1. a. quest. 75. a gētib. proposita. li. 1. c. 2. ad uersus hęreses.

✽ AVG. Vel aram, Dei Ecclesiam dicit, sub cuius oculis martyres effecti sunt, tn̄ quia sanguis sanctorum super terram funditur, subara clamare dicuntur, sicut est illud *Sanguis fratris tui clamat ad me de terra.* B Gen. 4.

✽ AMBR. Vel animæ sanctorum sub altare quiescunt, quia sicut capiti supposita sunt membra, eique cohærēt, ita & animæ sanctorum in cælesti gloria constitutę, Christo saluatori subiectæ sunt, eique per connexionem membrorum nectuntur.

a *Alio.* Christus super quem se offerunt, & quem habēt munimentum. Vel ipsæ animæ altare sunt de quib. fumus procedit Deo delectabilis, & quia fuerunt sanguine liniti, modo existentes subtus, i. in minori dignitate quam sint futuræ, quia nondū nisi vnam stolam acceperunt.

b *Interfectorum propter verbi.* Vel aperto martyrio, vel aliquibus anxietatibus.

c *Vsquequo.* Desiderant maius gaudium & cōsortium sanctorum, & iustitiæ Dei consentiunt in damnatione impiorum.

d *Iudicas & non vindicat sanguinem.* Faciendo discretionem bonorum & malorum.

✽ AMB. Cum scriptura præcipiat, malum pro malo non reddere sed contra, diligere inimicos, quid est quod sancti in cœlestibus constituti, vltionem de inimicis suis expetunt. Sed scimus sanctos Dei diem vltimū desiderare, in quo & corpora, & mercedem plenam laborum suorū a Domino percipiēt. Nā hūc diē desideralem esse discipulis suis Dn̄s manifestauit dicens. *Leuate capita vestra quoniam appropinquat redemptio uestra* Et in oratione dominica assidue petimus. *Adueniat regnum tuū* C Verum quia sanctorum resurrectio atq; glorificatio in diē iu- Matth. 5. Luc. 21. Mat. 6.

NICOLAVS DE LYRA.

✽ 1 Propter verbum. *quantum ad doctores qui fuerunt martyrizati propter prædicationem verbi diuini-*

Et propter test. *quantum ad simplices Christianos qui martyrizabantur. vt quod nolebant negare Christum, sed magis protestabantur se credere in ipsum.* 2 Et clamabant voce. *Iste clamor non est aliud quam manifestatio nequitiæ tyrannorum coram Deo merito punienda, & innocentiæ martyrum præmiandæ, sicut dixit dominus ipsi Cain. Gē. 4.* Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. *i. eius innocentia declarat tuam nequitiam puniēdam in mortis eius vindictā. Ideo subditur*

3 Vsquequo do. *supple quies.*

4 Sanctus & verus non iudi. &c. de his qui ha. in ter. *i. de tyrannis dominantib. super terram.*

5 Et datæ sunt, &c. *quia cuilibet data est gloria animæ.*

6 Et dictum est, &c. *corpora eorum in monumentis.*

7 Temp. adhuc. *s. vsq. ad iudicium, quod dicitur modicum æternitati cōparatū, propter quod Ioh. 1. can. 2. c. dicitur* Filioli nouissima hora est. *tunc. n. resurgent in corporib. gloriosis, & sic habebunt secundam stolam quæ est gloria corporis.*

8 Donec compleantur. *Nam postea propter nomen Christi multi sūt interfecti, & adhuc plures interficientur in persecutione Antichristi.*

9 Et vidi cum. *Hic consequenter describitur status ecclesię sub Diocletiano qui decimam persecutionem mouit contra ecclesiam cum collega suo Maximiano. Et ista persecutio fuit atrocior pręcedētib. in tantum quod infra 20. dies 18. millia promiscui sexus legātur martyrio coronati. Et hoc est quod describit Iohannes sub apertione sigilli sexti. Et diuiditur in duas partes. quia primo scribitur immanitas persecutionis. Secundo suauitas diuinæ consolationis, ibi: Post hęc vidi. Circa primum dicitur.* Diuisio.

† 1 Terrę

MORALITER.

✽ fectores, significantur animæ existentes in purgatorio, q clamant ɔtra bona executionū suarū detinentes, de quib. debent refici per orationes bonorū, & eleemosynas in sustentationem pauperum, & sic animæ transferentur ad vitā gloriæ, pp quod tales fraudatores punięntur sicut animarū homicidę. Ad hoc habetur exemplum in historia Caroli, in cuius exercitu cū esset ī Hispania, erāt duo milites adinuicem propinqui, quorū vnus moriens commisit alteri bona vt venderentur, & preciū paupe rib. pro eius anima distribueretur. Ille autem cōsiderans quod equus mortui erat bonus & fortis, illū sibi retinuit, nec pro eo aliquid pauperib. dedit. Postea vero anima defuncti apparuit ei arguens eum de infidelitate, & quod pro ipsa diuitius fuit detēta in graui pena, & ei denuncians quod grauius puniretur. Et tunc auditæ sunt voces horribiles, quasi vrsorum, & ferociū bestiarum, & ille miserabiliter expirauit.

9 *Et vidi, &c. terręmotus.* In morte vero pręlati notabilis in scientia & virtute fit spiritualiter terræ motus, quando succedit ei malus prælatus.

Digitized by Google

fert,& calamitatem æternam circumunit.

✱ BASIL. Vos non terra occuluit, sed cœlum suscepit, apertæ sunt vobis paradisi portæ.

✱ GREG. NAZIAN. Tu obiter celo nos respice, & datam mihi rerum debilitatem, & articulorum dolorem, vel iube discedere, vel adiuua, vt hinc demum discedentem me in eterna tabernacula recipias, & beatam trinitatem eo, quo est modo, tecum pariter contemplari valeam.

✱ GREG. NYC. In celestibus tabernaculis animus illius consedit, vbi sunt ordines angelorũ patriarcharum populi, vbi chori prophetarum, vbi sedes apostolorum, vbi gaudium martyrum, vbi piorum lætitia, doctorum splendor, celebres primogenitorum cętus, vbi puræ lętantium voces.

✱ IDEM. tu vero diuino assistens altari, vitaque principi, & sacrosanctæ vna cum angelis sacrificans trinitati, omnium nostrum recordare, nobisque peccatorib. veniam impetra.

✱ CHRYS. Peccatores vbi fuerint, procul à rege sunt, atq; ideo digni qui fleatur, Iusti vero siue hic, siue in futuro sęculo fuerint, cum rege sunt, illic tamen magis, & proprius non per ingressum, ac fidem, sed facie ad faciem.

✱ EPIPH. Sancti sunt in honore, quies ipsorum in gloria, perfectio hinc in perfectione, sors ipsorum in beatitudine, in mansionib. sanctis, tripudium cum angelis, diæta in cælo, gloria in honore incomparabili, brauia in Christo.

Ponul. ite Mat. Vrat in Basiliũ. Vrat in S. ephrem, paulo post

† Mat. 27.

† abiicit.

Hom. 3. in epi. ad Philipenses.

Heresi 78.

LATINI.

✱ CYPR. Quis non omnib. virib. elaboret, vt cum Christo statim gaudeat, vt post tormenta, & supplicia terrena ad præmia diuina perueniat claudũtur oculi in persequutionib. terræ, sed patet coelũ, mors infertur, sed Immortalitas sequit. occiso mũdus eripitur, sed rediuiuo paradisus exhibetur, vita tẽporalis extinguitur sed eterna reparatur, quanta est dignitas, & quanta securitas, exire hinc lętum, claudere in momento oculos quibus homines videbantur & aperire eosdem statim, vt Deus videbatur & Christus, tam velociter migrandi quãta fęlicitas, vt terris repente subtraharis vt in cęlestib. regnis reponaris? ✱ HYL. quomodo possumus montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi, iam in Dei reb. exultant?

✱ HIER. nunc pro breui labore, æterna beatitudine fruitur, excipitur angelorum choris, christum sequitur.

✱ AVG. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iã lætamini, de cuius immortalitate, iã immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis.

✱ GREG. Papa. Beatitudo animabus sanctorũ ante resurrectionem tribuitur, & corporib. nihilominus post resurrectionem conferetur. Beda singulas modo stellas habent animæ de sua immortalitate gaudentes, resurgentib. autem corporib. in terra sua duplicia possidebunt.

lib. de exhort. mar. c. vltimo.

In psa. 124

Ad Marcellam de obitu leæ. li. meditat c. 24.

In Ps. poenitent.

✱ ANSEL. Prædicatores ecclesiæ, postquam exeunt de corporis, nequaquam per morarum spacia, sicut antiqui patres, celestis patrię perceptione differunt, sed mox vt a carnis colligatione exeunt, in coelesti sede requiescunt.

6. Apocal. In 2. ad corinth. c. 5. Richard. Haym. &

(In persecutione Antichristi.) a gillum sextum: & ecce terræmotus magnus factus est. [1] Et (Aliquis fidelis. a In tribulationib. b Qui doctores viles reputabuntur.) b sol factus est niger, tanquã saccus cilicinus, & luna tota facta [2] (i. eccl.sia. a Quia vbique patietur. b i. prius luce diffundentes terrenis.) c est sicut sanguis, & stellæ celi de cœlo ceciderũt super terram, [3] (a i. Fructus leues & vacuos propter defectum caloris digerentis. b Scilicet antequam veniant ad maturitatem.) [4] d sicut ficus † emittit grossos suos, cum à vento magno moue- [5]

a *Sol factus est*, id est, illi in quib. lucet reputabuntur rei & peccatores claritatem suã se retinentes, vel quia quidam ad tenebras decident, vel Christus sol verus, & modo clarus Antichristi tempore erit obscurus id est, nullis miraculis coruscans.

b *Tanquam saccus.* Lux in sacco posita extra non lucet, fideles lucẽ prædicationis non effundent.

✱ AMB. Per solem idem populus Iudeorum designatur, *Hoc* igitur factus est niger tãquam saccus cilicinus, quia populus Iudeorum qui propter cognitionem vnius Dei, & propter custodiam legis, velut sol in mundo refulgebat, inter ceteras gentes factus est omnib. hominib. odiosus, propter iniquitates suas. Sacco namque pęnitentes vestiunt, vt indicent se esse peccatores. Sol ergo nigredinem sacci habuit, quia omnib. gentib. Iudeorum fact mora patuerunt.

✱ HAYM. Vel, sol, ipse prædicatores significat, quib. Dominus dicit. vos estis lux mundi qui vtique fient tunc tanquam saccus cilicinus, quia cęlabant coram impiis, quicquid habebant luminis, & virtutis. In illis quoque obscurabitur sol, qui timore concussi, aut blanditiis deliniti, negabunt Christum, & ad tenebras erroris deuoluentur.

c *Stelle cœli de cœlo, ceciderunt super terram, &c.*

✱ AMBR. per stellas principes sacerdotum designantur, scribę & pharisæi, per ficum autem, terram Iudęorum possimus intelligere. Grossi vero eiusdem arboris fructus inutiles vocantur, qui cęlo labuntur, cum arbor eadem vento concutitur. Ficus igitur vento commota est, & inutiles fructus à se emisit, qa terra Iudæorum à Romanis inuastata est, & gentem inutilem & Deo odibilem à se expulit, ut habitatio fieret fidelium. Stellæ itaque more grossorum, in terram ceciderunt, quia eos qui per doctrinam legis uelut stellæ in populo refulgebant, eadem pęna conclusit, & cæteram multitudinem.

✱ RVPER. Ceciderunt, qui sibi uidebantur esse stellæ coeli, ceciderunt, non ut ueræ stellæ cæli, sed sicut grossi immaturi fructus fici, magno uento mouente agitati spiritu diabolico exagitati. Congrua sane similitudo ab arbore fici & grossis eius caducis quia uidelicet illi quoque qui tũc temporis in Christum crediderant ex Iudæis, & erant quasi primi fructus crucis Christi, exciderunt magno uento mouente, uento inuidiæ s. gentiũ salutem odientes, & contra fidem Euangelij suam æmulantes plerique circuncisionem,

✱ HAYM. Vel. Stellæ cęli, Sancti sunt qui in tenebris istius uitę lucent, ueluti in firmamento Stellæ. qui tunc utique de cęlo cadent, quando sub illa persequutione ualidissima: fide recedũt, q prius fide recta & operib. iustis uidebantur lucere.

d *Grossos su.* i. inanes fructus nullum enim permittit Deus cadere, qui ei seruit uero amore.

a *Cęlum*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Terræmotus magnus factus, &c. *quia in omnib. partib. imperij Romani ex imperio Diocletiani & Maximiani, moti sunt iudices & potentes ad interfectionem populi Christiani.*

2 Et sol factus est. *i. Christus qui est sol iustitię denigratus est, quantum ad famam nominis, & etiam in membris suis, quib. imponebatur q essent malefici & Magi, & in hoc à Christo edocti per apostolos aliosque discipulos quos docuerat de talib. vt dicebant infideles, & sic quantum erat in se, nomen Christi denigrabant.*

3 Et luna tota facta est, &c. *quia tunc ecclesia tota fuit sanguine martyrum rubricata.*

4 Et stellæ celi de cœlo ceciderunt super terram, &c. *i. multi eminentes in ecclesia timore mortis inclinati fuerunt ad idololatrandum, Vnde & Marcellus Papa tunc timore mortis idolis thurificauit, & per hoc conijcitur quod plures alij similiter fecerũt. Verumtamen beatus Marcellus pęnitentia ductus, postea martyrium pro Christo sustinuit, & cessauit episcopatus Romanus septem annis & sex mensib. propter immanitatem persecutionis illius.*

5 Sicut ficus emittit, &c. mo. *Dicuntur autem grossi ficus primi temporis & immaturi, qui de facili cadunt a magno vento concussi. Tunc autem emanauit in ecclesia turbo tempestuos§ persecutionis.*

✱ 1 Et

MORALITER.

✱ 2 *Et sol factus est, &c.* propter defectum luminis, scientiæ, & uitæ,

3 *Et luna tota, &c.* Nam ecclesia, cui præsidet, repletur a consanguineis simpliciter indignis.

4 *Et stellę celi de cęlo, &c.* Quia bonæ personę non habent locum in illo collegio.

✱ 1 *Et*

Digitized by Google

a *Cælum*.i. Ecclesia recedet à malis fide & opere. Vnde: Exite de c. i. de Babylone populus meus, & immundũ ne tetigeritis. ✠ AMBROS. Per cælum, vetus Testamentum designatur, liber verò quando innoluitur, eius scriptura ab oculis intuentium absconditur. Liber ergo Iudæis inuolutus est, quia spiritualē intelligentiam inveteri testamēto, quæ Christũ demonstrabat intelligere noluerunt. Cœlũ itaq; sicut liber inuolutus recessit, quia vetus Testamentũ Iudæos dereliquit, & ad gentes transiuit.

✠ RVPERTVS. Cœlum in quo sibi quasi Stellæ lucere *uidebātur scientia legis erat*. in qua despectu gentium omnium quasi alti & nitiduli Iudæi gloriabantur. Sed auferetur a uobis regnum Dei. Cœlum ergo recessit, quia sensus illorum coangustati sunt, & disparuit illis: imò non data est illis, propter inopiam cordis, spiritualis sacræ legis intelligentia, quomodo recessit? Sicut liber inuolutus inquit. Pulchre satis innuit quid per cœlum recedens intelligi voluerit, qui recessum illum libro inuoluto similauit. Quid namque est dicere, quia cœlum sicut liber &c. nisi ac si diceretur, quia & clausa est illis omnis scriptura diuina & cœlestis? Et illis quidem a quibus hoc cœlum recessit, hic cęlestis liber inuolutus imo & signatus est; nobis aūt ad quos venit recedendo ab illis, reseratus & apertus est. ✠ PRIM. Rectè cœlum (id est Ecclesiam) vt euolutũ, & non inuolutum librum insinuat recessisse. Quicquid enim fuerit inuolutum, agnosci a quoquā nullatenus potest, nam quod euoluitur, detectum protinus declarat. Ita & hæc cũ manifesta fuerit persecutione discreta, euitans recedit, vt ab extraneis abdita non videatur, (sibi tantũ (.i. q b. se credere pōt) per vnitatem spũs cognita, incognitos & alienigenas præcauet, seque per discretionis spiritũ, ne intellecta pdatur, occultat. ✠ AND. Vel. Cœlũ instar libri innolui, sin Christi aduentũ incertum esse indicat, si quidem libri subito & absque vllo pene strepitu aperiunt. Aut virtutes cælestes, dũ eos qui ex fide decidũt, ex cōmiseratione lugent, molestā quādā animi ægritudinē, & quasi torturā præ se laturũ. Quin ēt aliud quoque significatur, nēpe cœlum nō subiturũ aliquē interitum aut abolitionem, sed tantum quandā innolutionē, & ad meliorem statum mutationem. Vel montes superbi: Insulæ negociis sęculi agitati mouebuntur a fide.

b *Reges ter.* Secundum diuersos honores sęculi, quos nolentes perdere, delerent fidem.

Margin: A; inf. 18. b.; ' Quatuor persecutiones Ecclesiæ.; B; C

[a .i sacra scripturæ: quia occultabitur. b Cœlantes prædicationes impiis.]

tur. Et cœlum recessit sicut liber inuolutus, & omnis 1

[a Virtute eminentes. b .i. persecutionibus tusi. c A malis fide & opere separabuntur. d .i. carni resistentes maiores & minores.]

mons & insulæ de locis suis motæ sunt. Et reges terræ & 2 3

[a Terræ. b Qui iura tribuunt. c Operibus. d Contra tentationem diaboli.]

principes & tribuni, & diuites & fortes & omnis ser-

[a .i. coniugatus uel seruus Dei. b A peccato vel coniugio. Ad literam.]

uus, & liber, absconderunt se in speluncis & in petris 4

[a Implorabunt auxilia sanctorum. Affectione.]

montium: † & dicunt montibus & petris: Cadite super 5

[Orationibus. .i. à præsentia. a Patris & Filij & spiritussancti.]

nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & 6

[a .i. Christi hominis. b Necesse vt cadatis. c Reproborum. Nisi adiutu. uestris precibus.]

ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et 7 8

quis poterit stare?

c *Diuites*. Quicquid male volunt implentes.

d *Fortes*. In subuertendis aliis. Seruus peccati, liber iustitiæ. Hi desperantes à sanctis, auxilia dęmonum quęrunt, vt se illi liberent in quibus confidebant.

✠ AMBROS. Per reges terræ, principes & tribunos, eos qui hanc terram regere videbantur, possumus intelligere per diuites & fortes, seruos & liberos, cæteram multitudinem.

✠ AND. Reges terræ hi hoc loco dici videntur, quorum studium & Dominium circa terram præcipue occupatur: nihilque commune cum cœlo habent. Quia in re conspirant cum omnibus terrenis principibus, & diuitibus, rerumque terrenarũ seruis & liberis, hoc est, a Christi seruitute absolutis. ✠ HAYMO. Reges autē, principes ac tribuni, iuxta qualitatem gradus, oēs reprobos significant, maioris scilicet dignitatis homines, mediocres, & minores, qui timentes amittere regna, & honorem, dum viderint Antichristum regnare & membra illius, transibunt ad eos, & mouebuntur ad malum, vt eis parcant, & diuitias non amittant.

e *Et di. mō.* Petāt vel suffragia Angelorũ, q sūt mōtes emīētiores, & petrę firmitate: vt eorũ pcib. misericordiā iudicis īpetrēt. Rogāt boni sanctorũ intercessionib. se protegi a facie Dei irati. Iratus dicitur quando suos sic affligi permittit. Et illa talis tribulatio à Deo permissa quasi facies irati dicitur. Vel rogāt mali dęmōes quos īitati sūt, vt eos defendāt ab ira iudicis.

✠ AMB. Qualiter aūt se in speluncis & Petris montium abscondetunt, Iosephus manifeste narrat, qui euersionem Hierusalem describit. Tanta enim fuit afflictio, vt cum fame diutina consumerentur, & ab hostibus exterius, & multo deterius a prædonibus intrinsecus affligerentur, absconderunt se in puteis, in cloacis, & in quibusdam terræ abditis locis, cupientes mori, vt prolixam miseriam, mortis cōpendio terminarēt. Qui ēt sciētes se pro sceleribus suis ista pati, & post mortē se inferni pœnas esse passuros, cupiebant vt montibus sub quib. delitescebant, opprimerentur & absconderentur a facie Dei & Christi eius, quem grauiter nouerant se offendisse.

✠ AND. Ex quibus cladib. & incommodis, multa in Vespasiana obsidione Iudeis, qui Christum in crucem egerunt, euenerunt. At vero subsecuti finem, nempe sub Antichristi aduētum multo plura multoque seueriora & crudeliora mala totum ut ita dicam orbem oppriment.

Margin: D; De bello iud. lib. ca. 11.; F

¶ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et cœlum recessit sicut liber. *Cœlum hic dicitur Ecclesia pſentis temporis sicut & Mat. 12. f.* Simile est regnum cœlorum thesauro abscōdito in agro &c. *prout exponit Greg. hom. 7. quod Christiani tunc se occultabant quantum poterant, exceptis valde paucis, qui ex maximo feruore se martyrio offerebant.*

2 Et omnis mons &c. *Nam super montes & rupes quasi inaccessibiles, & insulis maris clausi ubi fuerant* Christiani *quærebantur & exterminabantur, & sic dicuntur ista loca mota propter motionem habitantium, sicut dicitur Parisius facere uel pati quod populus inhabitans agit vel patitur.*

3 Et reges. *In omnibus enim partibus orbis iam diffusa erat fides Catholica, vt supra dictum est, & de omni statu hominum malorum, minorum, & mediocrium aliquid crediderunt, qui rabiem persecutionis motæ per Diocletianum & Maximianum nō ferentes, quærebant se abscondere in locis cauernosis sub mōtibus.* Ideo *subdit.*

4 Absconderunt. &c. *Et aliqui etiam eorum timentes ibi capi & lōgo cruciatu ad mortem deduci, desiderabant mori breuiter, supposita tamen Dei voluntate, ne ui tormentorum inclinarentur ad Christum negandum. Et boc desiderium exprimitur, cum dicitur.*

5 Et dicunt monti, &c. & abscondite. *Irati contra nos, licet in Deo non cadat ira proprie, dicitur tamen irasci metaphorice contra aliquos, qn flagellat eos. qui ad modum irati se habet. Tamen quando flagellat electos hoc facit magis ex sua benignitate ad augmentum meriti ipsorum ac præmii.*

6 Et ab. *i. hominis Christi qui uidebatur irasci contra suam Ecclesiam modo dicto.*

7 Quo. ue. *i. tempus persecutionis magnæ ab eis permissæ*

8 Et quis po. *q. d. ualde pauci, Ceciderat enim Marcellus Papa qui caput erat Ecclesię, vt prædictum est, propter quod videbatur difficile quod alii inferiores possent stare.*

Aliter autem exponitur ab aliquibus illud. Et dicunt modo &c. *Quod per montes & petras intelliguntur sancti, qui iam erant in patria qui dicuntur montes propter suam exaltationem ad cœlestia, & petræ propter cōfirmationem in bono, quorum suffragia postulabant fideles in persecutione positi. Et sic est sensus,* Et dicunt montibus. *id est, sanctis.* Cadite super nos. *id est, condescendite nobis.* Et abscondite nos a. *id est, protegite nos orationibus uestris erga Deum & agnum, ut cesset a nobis rabies huius persecutionis. Sed alia expositio uidetur magis literalis.*

Et ✠ CAp.

MORALITER.

✠ 1 *Et cęlum recessit sicut.* Nam & de studio sacræ scripturæ nō curat talis prælatus.

2 *Et omnis mons & insula &c.* Per montes contemplatiui, p insulas impulsu maris circundatas, actiui significantur. Et dicūt de loco suo moueri, quia tempore mali prælati a suis bonis aliquo modo impediuntur.

3 *Et reges terræ.* i. homines laici cuiuscunque status pro cōsilio animarum suarum recurrunt ad loca claustralium, quia non inueniūt in Ecclesia propter presidentis malum. 6 *Quoniā uenit dies.* Permissio. n. mali prælati, signũ est iræ Dei ꝯ populum Iob 24. d. pp peccata populi facit regnare hoīē hypocritā

✠ Post

CAP, VII,

A Post hæc &c. Multiplici Ecclesiæ bello desfripto, subiicit tempore huius belli diabolum nocere paratum, sed à Deo refrenatum, ne sui aliqua tenus torpeant vel desperent.

CAP. VII.

Non notat diuersitatem visionum, sed ordinem.
a Propter quatuor regna quibus dominantur.
b Quia missos a Deo. b Immorantes.

Post hæc vidi quatuor angelos stantes
Etiam in remotissimis locis,
super quatuor angulos terræ, tenentes
a Propter quatuor prædicabilia, uel propter Euangelia,
b Priori contrarium & ab eo diuersum.
quatuor ventos terræ, ne flarent
Habitantibus in terra, uel terrenis deditis. super.
super terram, neque super mare, neque in vllam arborem. Et vidi alterum angelum ascendentem
a .i. qui iam excessisset terrenitatem, uel qui iam paratus fit ad fructificandum
Quia noua gaudia mundo nunciauit.

a *Quatuor*. Pro quatuor partib. mūdi, I quibus nocent.

c *Angelos*. Diabolus angelus dicit i. missus, & à Deo ad probationē bonorū & deceptionē malorū, & prīcipe diabolo ad subuersionē cunctorum.

✻ AMBROSIVS. Per quatuor Angelos quatuor regna designāt, Assiriorū scilicet, Persarum, Macedonum, atque Romanorū. Sed qa potestas quatuor regnorū ad solos Romanos trāsierat p quatuor āgelos, soli Romani intelligūtur; qa sibi potestatē quatuor regnorum vendicauerāt. B Per quatuor āgulos vniuersæ gentes, quæ intra quatuor mundi plagas cōtinentur, designātur, quas sibi Romani subiecerant.

✻ PRIMASIVS. In quatuor. angelis istis regna quatuor designari Ecclesia in Ioanne cognoscit Assiriorū, Medorū, Persarum, Rom, quæ suo quodamodo potētatu omnia pfocanstia, nullum pro libito iure sui finerent respirare.

e *Tenetur*. In tempore tribulationis nihil magis est necessariū quā prędicatio, & ideo nititur diabolus detinere aīam oī loco

e *Ventus*. Ventus nubes excitat, terram rigans fructiferam facit, faciē eius hilarem reddit, sic prædicatio mentes hominū.

f *Super mar*. Habitātibus in insulis vel diuersis vitiis affluentib.

✻ AMBROS. Quatuor ergo Angeli quatuor uentos tenebant ne flarent super terram, quia Romani qui per angelos quatuor designantur, omnem terrā cædibus & rapinis, & mortalitatib. hoīū replētes, nō finebāt genus humanū esse pacatū.

✻ RVP. Quatuor angeli stantes super quatuor angulos terrę, tenebant quatuor ventos, id est omnia regna mundi prohibebant prædicatores. Venti quippe hoc loco in bonam partem accipiūtur, & Apostolos Christi, siue uniuersos prædicatores C Euāgelii significant. Quatuor hi angeli id est vninersa terrarū regna, vētos pdictos tenebant, id est, tenere volebāt, ne flarēt super terra, neque super vllā arborē, hoc est, ne prædicarēt D fidē Christi in ullis Prouīciis in aliquib. insulis, ī ulla qualitate hominū. Nec vero leuiter, aut parua intentione tenebāt sed legibus ac proscriptionib. publicis. & cūctis pęnarum generibus aduersus veritatis præcones propositis.

✻ HAYMO. Ipsi angeli tenebant quatuor vētos ne flarēt super terrā, qa quatuor dæmōes singulis regnis plati, ita tenebant omnē subiectū populū, ut nullus alicuius flatū religionis auderet cō eos emittere, aut mutire, & verbū veritatis flare aduers' idola, vt doceret: nō sunt dii q hominū E efficiuntur manu, sed sunt simulacra, ad nihilum vtilia.

✻ RIC. Quatuor venti, sunt quatuor euangeliorum libri. Isti venti tunc super terram, mare, & arbores flant, quando perfecti doctores Euangelici Sacramenti plenitudinē terrena diligentibus, prædicant. Quos prædicti apostatæ angeli tunc ne amplius super terrā, mare vel in arborē flēt, se tenere putabūt qa ne verbū sacri euāgelii malis vel bonis pdicetur, laborabūt.

✻ AND Et si Ilthæc ad incommoda illa a quibusdam referātur, quæ Iudæi quondam a Romanis perpessi sunt. Arbitrantur enim per quatuor mystica animalia effectum, vt neque mari, neque vlla alia via iram diuinam, impendentēque cladē euitare potuerint, multo tamen rectius ad Antichristi aduentum hic locus refertur: Tunc enim sęua illa tēpestas furibūde desæuiet nō in vna aliqua terræ parte solum, sed in vniuersa terra. Quare ēt super quatuor eius angulos stetisse narrātur, q implerent ministeriū diuinitus quidē sibi demandatū, nobis aūt īcognitū. Est vero vētorū cohibitio legitī dissolutionē ordinis, īestabilēq; cōmīatorū malorū euētū haud dubiè īsinuat. Dan. 2. c.

g *Et vidi alterū*. Hic angelus est ille lapis sine manib. pcisus. q statuā q̄tuor metallis cōflātē cōfregit, hic q̄tuor vētos soluit.

h *Ascenden*. Ex quo Christus expirauit, ascendit, dū diabolum ligauit, & per prædicatores mūdū illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, *Ascendit ab ortu*. i. à Patre, proficiens sapientia & ætate. Vel à se descendit, quia non per concubitum viri, carnem Ambros. F assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VII.

✻ Post hæc vidi, *Postquam descripta est acerbitas persecutionis, hic consequenter describitur suauitas consolationis quæ facta est in Ecclesia Dei tempore Constantini ex Helena nati. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur* Diuisio. *hæc consolatio quantum ad existentes in Ecclesia militante. Secundo quantum ad existentes in Ecclesia triumphante, ibi*: Post hęc vidi- tur. *Prima adhuc in duas, quia primo præmittitur persecutionis breuitas. scil. quatuor tyrannorum in diuersis partibus imperij Romani dominantium. Secundo eorum repressio per Constantinum, ibi*: Et vidi alterum. *Circa primum sciendum, quòd sicut dicitur in Ecclesiastica historia 9. lib. postquam Diocletianus & Maximanus deposuerunt insignia imperij, constituti sunt imperatores duo. s. Galerius & Constantinus. Galerius autem duos Cæsares instituit. scil. Seuerum in Italia, & Maximianum in oriente. Constantinus autem ex* Helena *genuerat filium nomine Constantinum, qui mortuo patre factus est imperator, & assumpsit in consortium imperij* Licinium, *qui licet primo fuerit pacificus Christianorum, tamen cito postea factus est persecutor. Maxentius verò Romæ tyrannizabat, & sic erant quatuor persecutores Ecclesiæ in quatuor* Nota. *partibus imperij. s. Maximianus in oriente, Seuerus in Italia, Maxentius* Romæ, Licinius *Alexandriæ, quæ est in Aegypto. Item notandum, quòd homines maxime potentes & in dignitate constituti in hoc libro frequenter nominantur angeli, sicut dictum est supra cap. 1. de Episcopis septem Ecclesiarum qui* Angeli *nominantur, & si sunt boni, sunt Angeli Dei, & si mali magis sunt Angeli Sathanæ, saltem pro illo tempore quo sunt mali, sicut dictum est. supra 3. cap. de Angelo Sardis*. Nomen habes quod viuas, & mortuus es. *Hoc ergo modo quatuor persecutores Ecclesię dicti nominantur hic Angeli, cum dicitur*: 1 Post hęc, &c. *i. damnantes.* 2 Super quatuor. *quatuor partes imperij, vt dictum est.* 3 Tenentes quatuor. *i. impedientes doctores Ecclesię, ne verbum Dei prædicarent. De quo flatu dicitur Cant. 4. d.* Surge *Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, quia per flatum prædicationis fœcundatur hortus Ecclesię militantis.*
4 Super terram. *Christianorum enim aliqui habitabant in arida, aliqui in insulis malis, & aliqui in siluis persecutionem fugientes, & omnes isti designantur nominibus locorum istorum. Sicut habitantes Parisiis designantur nomine ipsius, vnde communi modo loquendi dicitur: Parisius fecit tale festum, id est. populus habitans ibi.*
5 Et vidi. *Hic consequenter describitur dictorum, quatuor tyrannorū repressio. Circa quam primo ponitur repressionis actus. Secundo subditur sequens fructus, ibi*: Et audi. *Circa primum pręmittitur reprimentis conditio, cum dicitur.* Et vidi alterum Angelum. *Id est imperatorē Constantinum.*
6 Ascendentem ab ortu solis. *Nam ex ordinatione solis iustitia ascendit ad dignitatem imperialem, ut daret pacem Ecclesię.*

MORALITER.

Hominis status quadruplex. ✻ 1 *Post hoc*. Hoc literaliter exposui de quatuor tyrānis Moraliter aūt exponi pōt de quatuor vitiis impediētib. salutē hominis. Circa quod sciēdū, quod natiuitas hominis potest dici eius Auster, & aduersitas eius Aquilo, secundū illud Iere. 1. c. *Ab Acquilone panditur omne malum.* Ortus autem hōis vilis est, pp quod inde flare dēt spiritus humilitatis quē impedit superbia. Mors aūt vel eius occasus est cū Angustia & incertitudine, propter quod inde flare dēt vētus timoris, quē impedit fatua spes lōgæ vitæ. Ab austro vero prosperitatis debet flare gratiarum actio, quē flatū impedit ingratitudo. Ab aquilone aduersitatis debet flare patiētia ex cōsideratione beneficiorū diuinorum, exemplo beati Iob dicētis: *Si bona suscepimus de manu Domini mala autem quare non sustineamus?* Sed hunc flatum impedit contemptus diuinorum iudiciorum. Iob. 2. c.
5 *Et vidi. alterum angelum ascenden. ab ortu solis, habentem signum.* Per quē gnaliter significari potest pdicator, qui tanquā alter angelus est annūciator verbi diuini, & in principio prædicationis suę signat se signo crucis. Spiritualiter aūt significari pōt beatus Franciscus stigmatib. Christi cōsignatus. Ipse verò & alii pdicatores prædicare debent contra quatuor vitia prædi

✻ cta &

Digitized by Google

A a *Signum*.i.Crucem qua suos signaret, vel potentiā patri ęqualem, vel immunitatem à peccato per quam Deus apparet, qa omnis hō peccator. Hoc signū & si non re, fidei tamē antiqui patres pertulerunt. Signū geritur in frōte ne celetur in tribulatione, nā signatio pectoris, cōfessio est cordis. Cum cathechizatur infans, iniungitur in pectore, vt fidē cordis habeat: in fronte ne erubescat, sed confiteatur. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confes. fi. ad sa.* In scapulis, vt onus Christi portet. In vertice, vt rationem conseruet, quę est vertex & caput hominis interioris.

Innōcētio infantis. Ro. 10. ca. † sigillum. † Inf. 9. a.

B ✻ AMBROSIVS. Signū autē Dei viui, est Christi diuinitas. Nam in carne posit⁹, signum Dei viui habuit: quia ea opera gessit, quę demonstrabāt eum esse vnicum filium Dei, sicut ipse dicit: opera quæ ego facio &c.

a Vexillum crucis, vel potestatem faciendi miracula & dimittendi peccata. b Clamare Dei est facere. Quando dæmones in passione refrenauit.

a ab ortu solis habentem † signum Dei viui: & clamauit voce 1

a i. magno imperio. b i. permissum. c Non tantum quantum volunt d i. quantis: sed tamen conuertendis.

magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & 2 3

a Qui ne laboretis.

mari, dicens: † Nolite nocere terræ & mari, neque arbori- 4

Donec ego interius & mei exterius signo crucis discernamus.

bus quo adusque signemus seruos Dei nostri in frontibus 5 6

a i. intellexi quales essent signandi.

b eorū. Et audiui numerū signatorū cētū quadragīta quatuor 7

Propter perfectionem.

c millia signati. ex omni tribu filiorū Israel. Ex tribu Iuda, duo

a Filium videns i. opera hoc ad reseruatos ad operandum.

d decim millia signati. Ex tribu Rubē, duodecim millia signa

a Accinctus si tribulatio immineat. b i. beatus, mundanis non intentus.

e ti. Ex tribu Gad, duodecī millia signati. Ex tribu Aser, duode

Id est latitudo i. ex charitate sua aliis largiens.

cī millia signati. Ex tribu Neptali, duodecī millia signati. Ex

✻ HAYMON. Vel. Signum hoc quo signantur omnes serui Dei in frontib. suis, ipsum signum est sanctæ crucis, quòd fideles in Ecclesia dupliciter, in corpore s. & anima, portāt. In corpore, quia signantur in fronte, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: In anima vero, quia Christi passionē imitant, crucifigētes se cum vitiis & concupiscentiis. Non prodest. n. hoc signum exterius quicquā, nisi & ipsum quis accipiat interius

Ia. 10.

✻ ANDREAS. Hoc autem & si his quondam ex parte accidit, q̄ ii ex Iudæis in Christum credentes deputationem illam, quæ ciuitati &c. Hierosolymorū à Romanis illata est, admirabiliter euaserūt, qui s'm magnum Iacobum, qui illorum multitudinē Apostolo Paulo allegabat, aliquot miryades efficiebant. Veruntamē aduentus Antichristi tēpore maxime hoc, locū habebit, qn̄ nimirum viuificæ crucis signum fideles ab infidelib. secernet. Hi n. intrepide citraq. vllum ruborem crucis Christi signaculum in conspectu impiorum deferent.

✻ RVPERT. Signum uocationis atq; iustificationis, meritumque & spes magnificationis futuræ est, signari seruos eiusdē Dei in frontib. eorū signo crucis, quod olim fuit opprobrium & pęna damnatorum, nunc autem decus & salus iustorum.

C b *Centum quadraginta.* Finitum ponit, quia Deus sibi sub certo numero omnes comprehendit.

D ✻ AMB. Per centum quadraginta quatuor milia præsentis Ecclesiæ electi designantur. Duodecies namque duodeni fiūt centum quadraginta quatuor. Omnes igitur qui fidem duodecim Apostolorum custodiūt, actusq; imitantur, in hoc numero consistunt.

✻ RVPERTVS. Hoc numero finito, innumerabilis significatur totius Ecclesiæ, multitudo, quæ de Patriarchis, vel prosapia carnis, uel fidei imitatione progenita est.

✻ PRIMASIVS. Euidenter agnoscitur, hoc mystici numeri indicio, innumerabilem electorum multitudinem præsignari, tanquam numerum finitum pro infinito significatiuè commendari.

E ✻ HAYMO. Ecclesia igitur, quia Trinitatis notitia ex vniuersis generationib. aggregatur, quatuorq; fluminib. paradisi irrigatur, & in quatuor partes mūdi distendit, rectè in duodenis milib. figuratur: sed si in eo quod crediderit perficiat, necesse est vt duodenarius milliū numerus quadra soliditate iūgatur Nam & centenarius numerus, qui à leua transfert ad dexterā generalem significat sanctorū numerū, qui in perfectione operis inuenti, in dextera sunt collocandi.

c *Ex omni tribu*. i. ex omnib. fidem Iacob imitantib.

d *Ex tribu*. i. pueris qui nati & baptizati sola cōfessione patrū spiritualium saluantur. *Iuda*. Confitens, hoc sufficit, his qui nō reseruāt, hic vt viuāt. Iudas q̄ primus ordine generationis fuit quartus, per quē innuitur spiritualis prosapia attendēda. Ex genere Dan nascetur Antichristus, Ideo hic prętermittitur, vt ex omni numero sanctorū ostēdatur Antichristus eiiciēdus Vel Dan, transiliens iudiciū Hebręorū, quia postquā veritas venit, legalia transierunt, & Gentilis populus idolorum oblitus, in veritatem surrexit Christo nato in sexta ętate.

Haymon. rima fius.

e *Duodecim*. Per duodecim habemus eos qui fide Trinitatis in quatuor mundi partib. sunt signati, & vt hos pfectos ostendamus duodecim, per quatuor multiplicamus, & fiunt quadraginta octo, vt vero ad Trinitatē hęc perfectio referatur. 48. multiplicamus, & sic fiunt 164.

Haymon. F

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Habentem signum. *Id est signum Crucis Christi. Scribitur enim Ecclesiastica historia lib. 9. q̄ Constantinus veniens Romā contra Maxentium ibi tyrannizantem, & frequenter cogitaret de dispositione belli, & pro victoria exoraret Deum cęli, quamuis nondum esset baptizatus, aspiciens in cælū, vt sit signum Crucis vtilans, & cum miraretur de insolita visione, vidit angelos assistentes & dicentes sibi.* In hoc signo vinces. *Tunc de victoria futura securus, signum Crucis sicut viderat, depingi fecit in militarib. vexillis, & sic procedens contra Maxentium, obtinuit plenum triumphum.* 2 Et clamauit voce ma. qua. ang. *i. quatuor tyrannis prędictis.* 3 Quib. da. est. *i. permissum, est.*

4 Nocere terræ & mari. *Christianis habitantib. in terra arida, & in insulis maris, dicens.* 5 Nolite nocere, &c. *Nam istos quatuor tyrannos repressit à nocumēto Christianorum, aliquos debellando, sicut dictum est de Maxentio & idem postea accidit de Licinio contra Christianos crudeliter, insurgente, in Alexādria & Aegypto, alios autē duos suo mandato deterrendo, & hęc habentur Ecclesiasticæ historię lib. 9.*

6 Quoadusque sig. *Constantinus. n. a beato Siluestro baptizatus honorauit, & exaltauit Ecclesiam, & potissime sacerdotes & alios Ecclesiæ ministros, & multa priuilegia Christianis dedit, & sic exemplo & verbo multos ad baptismum induxit, & sic per mysterium sacerdotum prius seruos Christi consignauit. Sciendum autē, quod hæc dictio quoadusque, non tenetur hic finite, sic intelligendo, quod signatis fidelibus tempore Constantini, quatuor tyranni prædicti deberent redire ad persecutionem Ecclesiæ, sicut cum dicitur.* Sedeas hic quoadusque ueniam. *Per quod designatur, quod me adueniente non debeas amplius sedere, sed tenetur in definite, sicut cum dicitur: Iste non pœnituit quoadusque vixit. i. nunquam pęnituit, quia post mortem pœnitere non potuit.*

7 Et audiui. *Hic consequenter describitur dictæ repressionis fructus, quæ est multiplicatio credentium Christo. Et dicunt expositores, quod hic primo ponitur numerus conuersorum ad Christum de Iudaismo, & ideo subditur.* Ex omni. tri. *Et postea cum subditur.* Post hęc uidi. *Ponitur multitudo conuersorum de Gentilitate, quæ fuit multo maior quasi incomparabiliter, quam de iudaismo sed saluo meliori iudicio, primum non videtur rationabiliter dictum, quia ante tempora Constantini Iudæi iam erant in sua infidelitate obstinati, propter quod non uidetur q̄ tempore Constantini tot fuerint baptizati, sicut dicitur hic. s. 144. mill. Item quia ex qualibet Tribu excepta Tribu Dan, loco cuius nominatur tribus Ioseph, dicuntur. 12. millia signati, & tamen secundum Hebræos & Latinos decem Tribus fuerunt captiuatę & inclusæ ultra montes Caspios, & sic de illis non uidentur tunc aliqui fuisse baptizati. Siluester secundum de conuersione Gentilium non*

MORALITER.

cta, & clamare cū oratione pt. malignos spiritus de quatuor vitiis prędictis tentantes. 7 *Et aud.* Per istos signatos, significantur illi qui per prędicationem ad bonum cōuersi, nō solū operantur bonū qd̄ est necessitatis, sed et illud quod est supererogationis. 7 *Ex tri.* Per hoc significantur eminentes in laudibus diuinis, quia Iuda cōfitēs interpretatur, siue laudās. Per tribum Ruben, eminentes in contemplatione, quia Ruben interpretatur filius vrsionis. Per tribum Gad, eminētes in bello cōtra dæmones, qa Gad interpretatur accinctus. Per tribū Aser, qui interpretatur beatus, sentiēs dulcedinē beatitudinis. tribum Manasse, qui interpretatur obliuio, illi qui obliuiscuntur mundanę conuersationis. Per tribum Symeon, qui interpretatur audiēs, auditores deuoti diuini sermonis. Per tribū Leui, qui interpretantur additus, illi qui student ad Iere bonis Per tribum Isachar, qui interpretatur merces, habentes oculū ad mercedem æterne retributionis. Per tribum Zabulon, qui interpretatur habitaculum, preparantes Domino habitaculū suæ mentis. Per tribum Ioseph qui interpretatur accrescens, perficientes in augmento virtutis. Per tribum Beniamin, q̄ interpretatur filius dexteræ, illi qui dicuntur filii Christi, ratione alicuius specialis assimilationis.

Post hæc

Digitized by Google

A ✱ PRIMASIVS, omnium tribuum nomina decursurus, mirum non est, quod à Iuda orsus easdem nominatim reuolue rit de tribu.n.Iuda nasci voluit Dominus Iesus Christus, neq; n.de terrenis generationib. hic ordo cōtexitur, vt maiores natu ex maiore proferēs. ad Iudā qui quartus est, perueniret: sed decreto numero redemptorum quo plenitudinem electorum significare voluit, ad quam volens intentionem nostram necessaria consideratione dirigere, in cæteris quoque fratribus nominandis non natiuitatis ordinem reseruauit, ita vt & post Ruben maiorib. natu inferiores præponeret.

B ✱ RVPERTVS. Porro, & in ordine isto nominum duodecim filiorum Israel, ratio ministra non deest, quia videlicet non secundum ordinem suæ generationis, quo secundum carnem geniti vel nati sunt, hic dispositi inueniuntur, quod vtique non per ignorantiam accidit, sed certi causa mysterii. Conuenienter a Iuda inchoat, & Dan prætermisit: quia non ordinem terrenę generationis sed iuxta nominum interpretationem virtutes Ecclesiæ exponere decreuit, quæ a confessione præsenti & laude, ad dexteram vitæ festinat ęternæ.

a i.oblitus nec prouidens quæ ad vsum pertinent vitæ.

a tribu Manasses duodecim millia signati. Ex tribu Symeō b duodecī millia signati. Ex tribu Leui, duodecim millia si c gnati. Ex tribu Issachar duodecī millia signati. Ex tribu Za d bulon, duodecī millia signati: Ex tribu Ioseph, duodecim e millia signati. Ex tribu Beniamin duodecī millia signati.

f a Sicut erat quasi prædictum, sic vidi adimpletum b Numerus Deo certus, hominib. est incognitus.

g Post hęc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo

i. de barbaris, etiam. a In vnaquaque gente. b In vna vrbe.

h poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis & lin

a In eodem populo sunt diuersæ linguæ. vt conspiciant. b i. Christi hominis. c Prius in baptismo. & post lachrimis hoc in pręsenti.

i guis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti sto

a i. victorię quæ sequuntur ex operib. hoc de futuro. b Et in præsenti clamabant, & maxime futurum.

lis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce

D quod per illum numerum vniuersi fideles, & per 12. trib. accipiendę sunt omnes Gentes.

✱ AMBROS. Per turbam superiorem quo numero comprehēditur, electi qui in ecclesia singulis tēporib. laborant, designatur. Et quia multi sunt vocati, pauci vero electi, & in cōparatione reproborū exigua est turba electorum, non immerito, numero centum quatuor millia, electi, qui singulis temporibus in Ecclesia Dei laborant, designantur. In cœlesti vero beatitudine, vbi singulis temporib. ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis congregantur, tanta eorum efficitur multitudo, vt nullo numero comprehendi possit.

✱ RVPERTVS. Numerus sanctorum in scripturis bifariam intelligitur, alias quidem pro multitudine ipsorū alias autem pro multiplici profectu virtutum. Secundum vtrumq; modum turbā illam dinumerare nemo poterat. Nam & plura itate sua hi qui iam sunt, cum eis qui nouissima persequutione Antichristi martyrii stolas atque victorię palmas accepturi sunt, soli Deo numerati, uel numerabiles sunt, & quam multorum dierum sint, ęstimari non potest, quippe ubi numerus infinitus est.

✱ HAYM. Numerus electorum apud homines finitus.

✱ RICH. Superius posuit iustos qui passionem Christi præcesserūt, modo subiungit eos qui tempore gratię fidei signū acceperunt. Quorum numerum ideo non ponit, ut aperte significet, quòd cum humanus sensus capere possit,

a *Simoni.* Tristitiæ siue mœroris exauditio i. super de pręteritis peccatis dolens ad virtutis conuersationem.

b *Leui.* i. additus. i. etiam non inuncta sibi faciens.

c *Isachar.* i. mercer, i. ad remunerationem tendens, vt *Cupio dissolui, & esse cum Christo,* Phili. 1. c.

d *Zabulon.* i. habitaculū fortitudinis. i. laborē non recusantes, sed aliqñ ꝓ necessitate fratrū de Maria ad Marthā descēdētes

e *Ioseph.* i. augmētū. i. Ecclesiā numero sanctorū locupletātes.

f *Beniamin.* i. filius dexteræ. id est à propitiatione Dei omnia & nihil à se reputantes.

g *Post hæc.* Cum secundum figurā designandos sub certo numero vidisset, & tantūmodo de filiis Israel, nūc aperte docet

h *Stātes.* s. parati deo obedire iudici, ut ēt suis plat̄s, hoc ī pñti.

i *Amicti stolis albis, &c.* ✱ AMB. Per stolas albas, animarum munditia designatur. Palmæ vero in signum uictoriæ ponuntur. Palmas igitur non solum sancti Martyres, quib. uictoria specialiter adscribitur, sed & omnes electi qui in hoc seculo positi ꝯ uisibiles & inuisibiles fortiter dimicarūt ī cœlesti beatitudine possidēt. Palmæ aūt præmia sunt uictorię sanctorū. F

☞ HAYMO.

NICOLAVS DE LYRA.

videtur probabiliter dictum, quia textus dissonare uidetur in pluribus, quod magis uidebitur persequendo. Sic igitur quantum mihi uidetur ad præsens, in hac prima parte describitur multitudo conuersorum ad Christum tempore Constantini de quacunque gente uel natione, qui per baptismum rem nominis Israel consequuntur, secūdum quod prædixit Isa. 44.a. Effundam spiritum meum super semen tuū & benedictiones meas super stirpem tuam, et germinabunt. *Et sequitur,* Iste dicet. Domini ego sum, & ille inuocauit ī nomine Iacob & hic scribet in manu sua Domino, & in nomine Israel assimilabitur, *Quod intelligitur de Gentib. conuersis ad Christū, sicut ibidem plenius fuit dictum. Hoc etiam dicit Apostolus Ro. 2. d. Non. n. qui in manifesto Iudæus est, neque qui in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in absċondito Iudęus est. s. per fidem Christi, & circuncisio cordis in spiritu. s. per recisionem vitiorum. Et sic patet, quod nomen Israelis secundum rem & veritatem transit ad populum in Christo regeneratum, & per consequens nomina duodecim tribuum Israel ad duodecim Apostolos noui* Testamenti, *qui correspondent duodecim patriarchis ve. Te. Trib. vero Dan hic omittitur, eo ꝙ de ipsa dicitur Antichristus nasciturus. Sciendum ēt, quod cum dicitur hic. 12. millia signati, ponitur numerus determinatus pro indeterminato, nam multo plures temporib. illis per diuersas partes orbis fuerunt baptizati, sicut sup. 4 c. Per viginti quatuor seniores intelligitur vniuersitas prælatorū Ecclesiæ, quæ est multo maior, sicut dictum fuit ibidem His vero dictis patet litera.*

1 Post hæc. *Hic consequenter describitur consolatio quantum ad existentes in Ecclesia triumphante: Nam sicut post persecutionem acerbissimam temporib. Diocletiani & Maximiani facta est consolatio magna in ecclesia militante per Constantinum pacem ei attribuentem, sic in triumphante de martyrib. illius tēporis facta est lętitia magna per Christum animas eorum suscipientem. I gitur hæc letitia primo describitur. Secundo Ioannes de hoc plenius ostenditur, ibi.* Et respondit. *Circa primum dicit.* Post hęc uidi turbam magnam *martyrum.*

2 Quam dinumerare nemo poterat. *Temporib. enim Diocletiani & Maximiani tot fuerunt martyrizati, quòd per homines non poterunt ad certum numerū reduci, nam infra triginta dies leguntur. 17. milia martyrizati, ut dictum est. Vna etiam vice Maximianus interfecit legionem Thebeorum, in qua erāt sex millia, & 67. milites Christiani. Iudices etiam in diuersis partibus de mandato istorum Imperatorum tot interfecerunt Christianos, quot non poterant sub cēteno numero redigi. Nam Diocletianus legitur viginti annis imperasse.*

3 Ex ominib. Gentib. & tribub. & populis & linguis. *Ex hoc videtur, quod non agitur hic de conuersis ex Gentilitate tamen, sicut dicunt aliqui, sed de martyrizatis per Diocletianum & Maximianū, inter quos fuerunt aliqui de Iudaismo conuersi ad Christum, & de omni populo & gente.*

4 Stantes ante thronum. *Per clarum diuinitatis aspectum.*

5 Et in conspectu. *Quia sicut beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis, ita exterius in aspectu humanitatis Christi, secundum quod dicit August. super Ioh.*

6 Amicti stolis albis. *Per gloriam animę, qua per stolam albam designatur, vt dictum est c. præce.*

7 Et palmæ, &c. *In signum perfectæ victoriæ, quæ non habetur in præsenti vita in qua homines quantumcunque sancti sunt semper impugna, & sic non loquitur hic, vt videtur de baptizatis existentib. in via, sed de martyrizatis in patria.*

8 Et clamabant uoce magna. *Nam in cœlis est laus Dei continua.*

✱ Dicentes

MORALITER.

1 *Post hæc vidi.* Per istos significant illi qui cōuersi ad ad bonū seruant ea quæ necessaria sunt ad salutem. Sciendum aūt, ꝙ cum dicitur hic. *De tribu Iu. duo.* Ponitur numerus determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in libro isto.

Digitized by Google

Magno desiderio. — a i.nosipsos in quib.iudicat.

a magna, dicẽtes: Salus Deo nostro, qui sedes sup thronũ, 1

Vt iuuantes. — i.in protectione eius.

b & agno. Et omnes angeli stabant ĩ circuitu throni & 2

a Prædicatorum noui & veteris testamenti. — b Humiliauerunt se coram Deo. — c Ad hoc vt inspicerentur.

seniorum, & quatuor animaliũ, & ceciderũt in conspe- 3 4

Rationabiliter.

ctu throni in facies suas, & adorauerunt Deum dicentes 5

a i.veritas sit Deo, & benedictio. — b Qua omnia scit, vel nos scientes facit. — Quod habet in se & dat aliis.

c Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum 6

a i potentia resistendi. — Effectus virtutis,

d actio, honor, & virtus, & fortitudo, Deo nostro ĩ secula 7

a Fiat fiat. b Desiderio satisfaciens. — c Omnes seniores vnus, qui aidem docent. Exponunt. 8

e seculorum: amen. Et respondit vnus de senioribus, & 9

Quoniam digni.

dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui 10

Q. Nescio. sed doce me, quia tu scis.

sunt, & vnde venerunt? Et dixi illi: Domine mi tu 11

Veniunt, & venturi sunt.

f scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribu- 12

A ✱ Haym. Per stolas albas accipe puritatẽ baptismi, purgationẽ occulti & aperti martyrii, ablutioneq; fontis lachrymarũ. Ante mediatoris aduentũ corda humani generis maculis peccatorum erant repersa, sed dealbata sunt modis supra nominatis. Palmas in manib. habent electi, dũ quolibet modo triũphant de antiquo hoste & huius sæculi voluptatibus.

✱ Rupertus. Palmę ergo in manibus eorum, quia nimirum quatuor principalia regna mundi, vicerunt; & ipsis volentib. nocere reluctãtib. & omni conatu resistentibus. Nihilominus signati sunt, & signum Dei viui in frontib. acceperunt.

✱ Gregorius. Palmas in manib. tenere: est victorias in operatione tenuisse. Cuius operationis palma ibi tribuetur. vbi iam sine certamine gaudebit. *Lib.2. sup Ezech. ho. 17.*

a *Salus Deo nostro q sedes.* Non per nos, sed p agnũ habemus salutẽ. i. remissionem peccatorum & bonam operationem & æternam gloriam.

B b *Et omnes.* Per supradictos angelos intelligi possunt maiores prælati, per istos minores prælati, vel subditi tantum sicut sũt angeli & Archãgeli, & tñ omnes angeli. i. nũcii. Sed & modo sunt maiores & minores prælati, id est Archiepiscopi & Xpi.

Angelos inducit de consortio sanctorũ gaudentes, & testimoniũ eorũ confirmantes, vtpote illos quorum officio turba quam viderat, in hac fide perstiterat. Vel p supradicta ĩtelligamus iudices in Ecclesiis, hic vero de subditis eorum subditur. ✱ Ambros. Superius millia millium Angelorum Deum laudare dicuntur: hic autem nullo numero comprehẽdunt, sed oẽs in circuitu throni stare dicũt. Possumus p superiores eos ĩtelligere: qui ad diuersa officia ĩ mũdo destinant, eos aũt qui sine numero ponunt illos qui ĩ cęlestibus cum Domino conuersantur. ✱ Andr. Ecce vna ex Angelis & hominibus Ecclesia constituitur. Et quidem priscis, sanctis, tametsi angelis non dissimilibus, formidabiles apparebant angeli, quomodo ex Daniele & aliis cognoscere licet: tũc aũt vna cũ hominib. ministrabũt, siue corpore vestiti, locoq; circumscripti, vt eruditis qbusdã placet, ĩter ipsos cõpareãt; siue vt aliis magis pbãt, trina illa lõgitudinis latitudinis & pfunditatis ĩtercapedine (vt q corporũ sit propria) destituti, nõ in propria natura conspiciant, sed in ea figura q̃ Deo illis tribuere visum fuerit, ut vt sit, circuitu animaliũ & seniorum consistere cernemur.

c *Amen.* Q. si attribuitis Deo, benefacitis.. Vel *amen*, ad sequẽtia legetur. *Amen.* i. veritas in pręmissis, *& benedictio.* i. exaltatio quam habet super omnem creaturam, vel nostra exaltatio in virtutib. *& claritas:* id est impassibilitas, vel vestra in operib.

Amen benedictio, &c. Q. numetat omnia beneficia, de quib. sunt habendæ grates.

C d *Benedictio & claritas, &c.* ✱ Primasius. Enumerato septenario virtutum numero, illa potissimũ ratione mouemur aliquid

D aliquid quærere, q eas hic nominauerit, quarum suam Deus Ecclesiam voluit esse participem vt cum illa Deo in laudibus dantur, ab ipso se ea percepisse singuli fateantur. Considerandum namque est, nõ hic nominari illa quæ soli cõpetunt Deo, sed etiam quæ fidelibus donare dignatur. Non hic omnipotentia, maiestas, sempiternitas sonuit, quã solus Deus semper iure possedit, sed illa septem in qbus vniuersę possunt fidelibus concessę virtutes intelligi ab illo, qui eis dedit potestatem filios Dei fieri. *Ioan. 1.*

✱ Rupertus. Septem sunt voculę, benedictio, &c. Solet autem septenario numero designari vniuersitas, tam apud seculares philosophos, quàm apud Ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, glorificationis, aut iubilationis, concipere potest mens aut proferre quęcũque est illa lingua angelorum, sub istis voculis non dubitamus ab illis beatis spiritib. Deo declamari, pro sanctis omnib. quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant & inuenti sunt.

E ✱ Haymo. Hæc omnia cum ad trinitatẽ. quæ vnus & verus est Deus, pertineant, specialiter tñ ad incarnati verbi personã *referuntur, & infidelium ora.* Iudæorum hac autoritate clauduntur. Ipsi. n. dicunt, maledictio congruit crucifixo, quia maledictus homo qui pendet in ligno. Nos ecõtrario, quod nulli melius conuenit benedictio quam illi, qui maledictum legis abstulit à nobis, & benedictionem Abrahę ad gentes peruenire fecit. Dicunt iterum non conuenit homini mortuo claritas, sed soli Deo viuo. Nos vero, nemini magis quam illi adscribẽdam claritatem, quia in diuinitate manẽs, autor est lucis ęternæ, & humanitate *mortuus ad horam, tertia die surrexit.* & est illa claritate comparticeps. Non est, inquiunt, vester Christus illi sapientia, quæ attingit à fine vsque ad finẽ fortiter, quoniã paruulus ex nostra sorore natus est, & per incrementa tẽporũ sapientia, vt homo profecit: nos vero, nõ est illa sapientia passa detrimentũ in assumpto hõe, sed magis hæc ab illa assumpta mansit vna sapientia, qua mũdus est factus & restauratus homo de terra creatus, & ad cęlũ subleuatus. Ipsi dicũt, nulla ei debetur gratiarum actio pro salute animarũ, quia suã ipse liberare non potuit. Nos contra, nulli quàm illi cõueniẽtius, q vt afferret salutẽ animarũ nostrarũ, propria potestate, voluit animã ponere, quod si nolet, nunq poneret. *Ipsi iterum dicunt, nõ fuit Christus.* æterna virtus & fortitudo, qa lassari potuit ex itinere. Nos eõt. qa q infirmũ est Dei, fortius est hoĩb. Illius enim infirmitas totã mũdi fortitudinem ac virtutẽ pstrauit. *Sap. 8.* *1. Cor. 1.*

e *Et respondit unus.* Visa turba in tanta dignitate, monetur attẽdere qua via potuit illuc ascẽdere, ut idẽ alios doceat ĩspicere. *Richard.*

F f *Hi sunt qui uenerunt ex magna tribul. &c.* ✱ Ambros. Hic demonstrat non ad electos, qui in hac uita laborãt, sed ad eos q in cœlesti uita cum Domino requiescunt, hæc pertinere. Nõ em sãcti de magna tribulatione, sed ad magnas tribulationes perse-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Dicẽtes salus, &c.. *i. salus quã habem⁹, inest nobis à Deo & agno.* 2 Et omnes angeli stabãt in circuitu thro. *Tãquã parati ad exequendum voluntatem Dei.* 3 Et seniorum & quatuor animaliũ *i. Episcoporum & Patriarcharum iam in cælo regnantium.* 4 Et ceciderunt in conspe. *Gratias agentes Deo de triumpho martyrum.* 5 Dicentes. Amen. *Post laudem Martyrum suprà positam:* Salus Deo nostro. *Et subditur eorum laus, cum dicitur:* 6 Benedictio. *i. laus.* 7 Et clari. *i. diuulgatio nominis, & cætera quæ sequuntur, supple, attribuantur.* 8 Deo nostro in secula. *Non est per hoc intelligendum, quod ex creaturis aliquid accrescat Deo in seipso sed tantum in effectibus suis.* 9 Et respondit vnus. *Hic consequenter Iohannes de dictis martyribus instruitur plenius, cum dicitur.* Et respondit vnus. *Secundum illos qui dicunt, quod litera immediate præcedens loquitur de conuersis ex gentilitate tempore Constantini. Iste senior fuit beatus Siluester. Sed hoc non uidetur conuenienter dictum, quia Iohannes non fuit instructus a beato Siluestro per multa tempora post nascituro, quia floruit tempore Constantini, qui cœpit imperare anno Domini. 319. Et ideo videtur melius, quod iste senior fuerit beatus Petrus, qui dicitur vnus senior. i. primus inter prælatos Ecclesiæ, sicut dictum est. supra cap. 6.* 10 Hi qui amicti sunt. *q. d. tu debes scrire.* 11 Et dixi illi. Domine mi. tu. *Qui regnas in secula cum eis, nam ante reuelationem Iohanni factam per martyrium transierat ad gloriam vt ostensum est supra, c. 4. d. Iohannes.* Tu qui scis potes me docere de ipsis. 12 Et dixi mihi. Hi sunt. *Exeuntes de mundo per martyrium tempore Diocletiani & Maximiani imperatorum, quia tunc fuit tribulatio maxima, vt dictum est. Ex hoc etiam uidetur, quod non loquitur de conuersis ad fidem tempore Constantini, quia tunc non fuit Ecclesiæ tribulatio, sed maxima consolatio, propter quod loquitur sicut dixi de martyrib. temporis præcedentis. Ideo subditur.*

✱ Et

perferendas in mundum venit. Hic.n.est tempus tribulationis, illic tepus pacis. Sancti itaque de magna tribulatione venerunt qui ab hac vita subtracti, vbi tribulationis tempus est, in æterna quiete collocantur.

✱ ANDREAS. Beati plane, qui per temporarios labores exiguasque corporis molestias sempiternam requiem compararunt, quique ob id quod vna a cum Christo impigre certarunt, crucemque b pertulerunt, simul cum illo regnant, & perpetuo ministrant.

✱ PRIMASIUS. Cum c autem fidelium numerus ex magna, dicitur, tribulatione venisse, quid aliud demonstratur, nisi quod alibi legimus, oportet nos per multas tribul.&c. sic enim per exercitia pressuratum fidelium numerus reliquatur, sicut pondere prælorum adhibito, oleum diligenti cura cogitur, & per trituram tribulæ recondendum horreo frumentum tritum colligitur.

a Stol. suas. &c. Innocetiam in baptismo acceptam, vel corpora sua

b Et serui. i. die ac nocte. ✱ ANDREAS. Per diem & noctem quædam temporis perennitas actionisque continuitas hoc loco designatur, quandoquidem ibi nulla nox est, sed vna tantum dies, non sole hoc, quod sensib. obiicit, illustrata, sed sole iustitiæ quod mente cernitur, illuminata. Vel, forsan per nocte profunda pr lusq. abdita cognitionis mysteria denotantur, per diem autem quædam euidentia captuque facilia.

(a Quia nemo sine peccato, propter Christum. b Quia non tantum pertinet ad Martyres. c Per nouam operationem.)

latione magna, & lauerunt stolas suas, † & dealbauerunt 1 eas in sanguine agni. (In fide passionis. a Ante Dominum iudicem, vel in consortio Angelorum.) Ideo sunt ante thronum Dei, & ser- 2 uiunt ei die ac nocte in templo eius: (a Continue vel hic. b In Ecclesia vel in cœlo.) & qui sedet in throno, 3 habitabit super illos. (Quia fruentur vino pane & fonte vitæ.) † Non esurient, neque sitient am- 4 5 plius, (a Maior vel minor tribulatio.) neque cadet super illos sol, neque vllus æstus, quo- 6 niam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet 7 8 eos ad † vitæ fontes aquarum, (De virtute in virtutem in præsenti.) & asterget Deus omnem la- 9 10 chrymam ab oculis eorum.

Act. 14. † Isa. 25. c. infra. 21. a † viuos.

✱ RUPERTUS. Die ac nocte, id est, in æternitate seruiunt, no vtique laborioso aut seruili ministerio, sed iucundo atque liberali amoris tripudio.

c Non esurient, neque sitient, &c. Qui dedit cognitionem angelis, dabit etiam eandem illis cognitionem.

✱ AMBROSIUS Cum Dominus dicat in Euangelio: Beati qui esuriunt & sitiunt, &c. Cur hic sancti non quam esurire dicuntur Sed non ad eos qui in hac vita sunt positi, loquitur. Qui videntes iniustitias hominum, esuriunt & sitiunt iustitiam, cupientes omnes homines esse, sicut ipsi sunt. Esuriunt etiam, vt sua iustitia quotidie crescat, esuriunt vitam æternam. Animæ vero sanctorum non esurient, quia iam esurierunt, & vitam æternam percipere meruerunt.

Matth. 5. † sup. 5. c.

✱ HAYMO. Famem quippe sancti iam non patiuntur, quia presentia illius saturabuntur, qui est panis viuus. Sitim quoque non sustinebunt, quia ipse est fons vitæ.

✱ ANDR. Qui ad saluos non Testamento istud: habituri sunt enim panem illum cœlestem, vitæque fontem.

d Deducet eos ad vita, &c. Et per hoc in futuro deducet ad omnimodam refectionem.

e Absterget Deus omnem lachrymam.. Omnem dolorem siue pro delictis suis, siue pro aduersis, vel exilio vel cæteris huiusmodi.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et lauerunt, &c. sanguine. *Propter quod eorum sanguis fuit effusus, & ideo merito dicitur sanguis agni, quia est sanguis membrorum ipsius, in quib. dicit se persecutionem pati, Act. 9. 1. Saule Saule, quid me persequeris? Martyres autem prædicti acceperunt primam stolam. i. Animæ gloriam, vt supra dictum est, per effusionem sui sanguinis.*

2 Ideo sunt. *Videntes eum facie ad faciem.*

3 Et ser. &c in. *Quia ibi est laus iugis. Ps. 83. a.* Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt, te.

4 Et qui sedet. *Scilicet Deus.*

5 Habitabit super. *Quia non possunt ab eo euelli.*

6 Non esurient. *i. nullam tribulationem aut inquietudinem patientur amplius, nam in beatitudine quietatur appetitus.*

7 Quoniam agnus qui est in medio thro. *s. Christus.*

8 Reget illos. *Immediate, fideles autem in terra existentes reguntur ab eo per ministros Ecclesiæ.*

9 Et deducet eos ad vitæ fontes aquarum. *Continuando in eis gloriam animæ quousque cum hoc accipiant gloriam corporis in futura resurrectione, & tunc erunt in frontib. aquarum vita per duplicem gloriam s. corporis & animæ.*

10 Et absterget Deus omnem. *Nam vltra non habebunt aliquam tristitiæ materiam, sed plenam & perfectam consolationem. Contra hanc expositionem quam posui ex textu posset argui. Primo quia dicitur.* Post hæc vidi turbam magnam, &c. *Ex quo videtur quod non loquitur de martyrib. tempore Constantini precedentib. de quo ante fecerat mentionem, sed magis de conuersis ex gentilitate tempore ipsius, sicut dicunt expositores aliqui. Secundo quia inf. 21* Iohannes loquens de ciuitate cœlesti dicit. Et templum non vidi in ea, *Hic autem dicitur.* Et seruient die ac nocte in templo eius. *Ex quo videtur, quod non loquitur de martyrib. existentib. iam in patria, sed de fidelib. qui sunt adhuc in via.*

Ad primum dicendum quod cum dicitur. Post hæc vidi, &. c. ly. post *non refertur ad ordinem rei gestæ sed ad ordinem visionis seu descriptionis. Illa. n. quæ sunt prius facta, frequenter sunt posterius ostensa prophetis & descripta, sicut manifeste patet in scriptura veteris ac noui Testamenti: propter quod non valet argumentum.*

Ad secundum dicendum, quod post illud verbum Io. subditur immediate: Dominus enim Deus omnipotes templum illius est & agnus. Ex quo patet, quod verbum Iohannis non excluditur a ciuitate cælesti templum omnimode, sed tamen templum materiale & figurale, quale fuit in veteri Testamento respectu noui, & in nouo respectu cæli. Cultus enim Dei in nouo Testamento est quædam figura & repræsentatio cultus ipsius siue laudis ab Angelis sanctis & beatis in cælo, quia cultus cæli non est ad aliud ordinatus, ideo nullo modo est figuratiuus, quia ibi Deus colitur & laudatur, vt clare & præsentialiter visus sine figura & ænigmate, & sic negatur ibi templum figurale, & Dominus omnipotens dicitur templum eius sicut plenius ostendetur quando erimus ibi Domino concedente.

✱ CAP.

ADDITIO.

In cap. 7. vbi dicitur in Postilla. Et dicunt expositores aliqui, quod hic primo ponitur numerus conuersorum &c.

Licet opinio expositorum quam reprobat Postillator rationabiliter videatur impugnari, posset tamen sustineri. Nam secundum Isi. in primo lib. de summo bono, septem regulæ sunt seu claues circa expositiones sacræ scripturæ, quas etiam Postil. id est secundo prologo super Gen. repetit, quarum quarta regula seu clauis est de parte & toto. s. quod sacra scriptura tractans de parte, quandoque transit in totum, & econuerso, vt idem exemplificatur de quadam prophetia, Isa. 13 Vbi propheta tractans ad literam de ciuitate Babylonica, dicens: Onus Babylonis: *Transit ad intelligendum verbum de toto mundo, & postea reuertitur ad loquendum contra Babylonem spiritualiter, prout ibidem plenius continetur. Vnde & in proposito beatus* Iohanes *tractans de conuersis ad Christum de Iudaismo tempore Constantini, transit ad loquendum de tota synagoga antiqua quæ fuit sub fide Christi futuri, quam propriè designat per numerum signatorum de. 12. Tribubus Israel, quia a tempore Abel iusti a quo incæpit synagoga fidelium, multi fuerunt sub fide Christi, & de qualibet tribu, quia in hoc spacio includitur tempus ante transmigrationem decem tribuum, & ideo de qualibet tribu facit mentionem, præter tribum Dan, quæ omittitur ex ratione contenta in postil. Similiter sequitur.* Post hæc vidi tur. mag. &c. *Per hoc intelligitur multitudo conuersorum de gentilitate, quæ fuit multo maior quam multitudo fidelium filii Israel. Et ideo dicit de ea, quod numerari non potest. Fuit etiam sine distinctione tribuum, de qua multitudine beatus* Ioannes *loquens transit ad multitudinem cœlestis* Ecclesiæ, *quæ est mater omnium, & secundum prædictam expositionem lector potest applicare singula singulis competenter, non obstantib. obiectionibus Postillatoris.*

Digitized by Google

CAP. VIII.

A Et cum aperuisset. In hac tertia visione sunt materia septem Angeli canentes tubis ad destructionem inimicorum & ad similitudinem illorum qui canentes tubis destruxerunt mœnia Iericho. In quo satis patet. Quasi dicat cum intellexissem saluationem iustorum, ex alia parte intellexi damnationem impiorum per officium prædicationis bonis iniunctum.

Iosu. 6. b.

✲ AMB. Apertio septimi sigilli ad natiuitatem Christi pertinet. Sed quærendũ nobis est, cur in septimo, non in quinto loco ponatur. In Genesi scriptum est, quia

B sex diebus fecit Deus cuncta quæ ex cœlo & terra originẽ sũpserunt, septimo autem requieuit, & idcirco vocauit diem se ptimũ Sabbatũ, id est, requiem. Quæ autem requies nostra, nisi Christus? nõ inconuenienter ergo in sigilli septimi apertione natiuitas Christi ponitur, quia ipse est requies omniũ Sanctorum, quæ per septimum diem figuratur. ✲ AND. Frequẽter & familiariter admodum hic sanctus, numerum septenariũ assumit, vt qui præsentis sæculi Symbolum præ se ferat, & ad Sabbatismum sanctorũque, requiem rectà tendat. Quare hoc quoque loco per septimi sigilli solutionem nihil aliud denotari putandum est, quàm impendentem regni terreni, terrenæque vitæ & conuersationis finem & dissolutionem.

b Factum est, silentium, &c. ✲ AMBR. Per silentium pax quæ ab

C Octauiano Augusto, Christo nascente per vniuersum orbem facta est, designatur. Media autem hora silentium factũ est, quia, pax quam Ecclesia in initio fidei apud paganos habuit, pauco tempore mansit: Nam à Nerone imperatore interrupta est, & Petro Pauloq; interfectis, pcepit oẽs Xpianos pleq. ✲ HAY. Vel, Cœlum iustorũ Ecclesia vocatur, quæ dũ a frequentia rerũ corporaliũ, contemplatione intima cuiusdã secreti, secessum petit, & cogitationum tumultus reprimens, internæ quietis secretũ penetrat, quasi quoddã silentiũ Deo in mente præparat. Sed quia in hac vita nequaquam cõtẽplatio perfecte agitur, animóque renitenti cogitationũ tumult⁹ se ingerũt, recte silẽt.ũ quasi media hora factũ dr̃. Quasi ergo media hora fit silentium in cælo, cum electorum animus in hac mortali vita, & aliquid de superna quiete percipit, & tamen in eo quod perceperat, diu stare non valet.

c Septem ang. Vniuersos, vel septiformi spiritu imbutos.

d Et datæ sunt. Quia non displicet Dei damnatio impiorum.

CAP. VIII.

Et cùm aperuisset sigillum septi- 1 mum, factum est silentium in cœlo 2 quasi media hora. Et vidi septem an- 3 gelos stantes in conspectu Dei, & 4 datæ sunt illis septẽ tubæ. Et alius an- 5 gelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum: 6

(a Quia post mortem Antichristi pax erit in Ecclesia. a Quia cito veniet ad iudicium. i. laborantes non timore curui. a A quoa. i. officium prædicandi. b i. maior. Christus. i. humanitatem sibi vniuit. i. Apostolos.)

✲ RICH. Septem angeli stantes in conspectu Dei, sunt prædicatores vniuersi, p omne tempus, quo septẽ dierũ numero voluitur, cooperãte Spiritus sancti gratia pdicãtes verbo Dei Qui idcirco dicti sũt angeli, quia a Deo missi, stantes in conspectu Dei, quia ad diuinũ obsequium 7 parati. Dantur illis septẽ tubæ, quia attribuitur eis vniuersale officiũ pdicationis diuinę, vt canãt ad electorũ munitionẽ, & repborũ destructiõẽ

e Et alius an. Stetit angelus ante altare paratus immolare ad similitudinẽ sacerdotis, vel Christus altare qui se obtulit, & sup quẽ Ecclesia offert Deo preces. Stetit (ergo) ante altare. i. ante se ipsum, quia non habet mediatorem per quem placeat. Vel, stetit ante al. i. antequã esset altare. i. offerret se: stetit. i. adiuit suos

E a tempore natiuitatis. Vel, altare: Ecclesia quę charitatis igne accensa, Deo per Christum sua mittit munera.

✲ AMBR. Iste angelus Christum significat. Venit autem qa per incarnationis mysterium apparuit. Per altare aureum Ecclesia designatur. Ante altare ergo stetit, quia Apostolis & cœteris credentibus, ex quibus Ecclesia tũc cõstabat, quod Deus esset, manifestauit. ✲ RICH. Alius angelus Christus, qui bene dicitur alius, qa ab aliis angelis. i. vniuersis prædicatoribus, & gratia sanctitatis, & excellẽtia dignitatis, & potentia uirtutis lõge remotus. Qui venit, dũ naturæ nostræ fragilitatẽ assũpsit.

f Habens. Dicturus ex prædicatione iustorũ euenturam damnationem impiorum, præmittit quasi excusationẽ, ne eis culpa de damnatione impiorum imputetur, quia quantum ad ipsos prædicatio eorum bona, & a bono doctore iniuncta.

F g Thuribulũ. i. Aposto. qui sunt vasa ignis. spiritus sancti, & de quibus exeunt orationes quæ eleuantur coram Deo.

✲ AMBROS. Per thuribulum quod in manu tenebat, corda Apostolorũ cæterorũq; credentiũ demonstrantur, qd aureũ fuisse

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VIII.

Et cum aper. Postquam superius in apertione sex sigillorum descripta est. Ecclesiæ pugna contra tyrannos, vt patet ex prædictis. hic consequenter describitur Ecclesiæ pugna contra hæreticos sub apertione septimi sigilli. Ista tamen diuisio non est præcisa, nam a tempore Apostolorum contra ecclesiam insurrexerunt hæretici, vt patet ex supradictis in Apostolorum epistolis, & post tempus Constantini fuerunt, & erunt aliqui tyranni, sed hæc distinctio accipitur secundum illud quod principaliter describitur in præcedentibus. Hæretici vero futuri sunt inter Christianos vsque ad finem mundi sicut ostendit Saluator Matt. 11. Per parabolam Zizaniæ seminatæ in medio tritici, quam noluit eradicari usque ad messem, per quam intelligitur tempus iudicii, propter quod pars ista in generali durat usque ad finem seu terminum huius libri. Et diuiditur in tres partes, nam primo describitur status Ecclesiæ iudicium præcedens Secundo iudicium comitãs, 19. c. ibi: Et vidi thronum magnum. Tertio subsequens, ibi. Et ego Iohannes. Prima pars diuiditur in duas partes. Nam primo describitur pugna inter Ecclesiam & hæreticos dictos proprie. Secundo inter ipsam & hæreticos dictos extenso nomine. c. 12. Prima adhuc in duas. Nam primo agitur de inuentoribus hæresim. Secundo de fautoribus eorum, c. si. Prima adhuc in duas, quia primo continua se prædictis. Secundo exequitur de hæreticis, ibi. Et septem angeli. In prima ediuisione vero parte duo sunt dicta de statu Ecclesiæ, s. persecutio tyrannorum, & consolatio sequens per Constantinum. Primo ergo se cõtinuat primo. Postea secundo, ibi. Et angelus. Circa primũ ponitur qdã breuis persecutio post tẽpus Constantini excitata per Iulianum apostatã qui interfecit Paulum & Iohannem & plures alios, & multa mala & damna intulit Christianis, & de ipso dicitur hic.

Diuisio.

2 Factum est silentium in cœlo. i. in Ecclesia militante, quę frequẽter in libro hoc cęlũ nominatur vt prædictum est. Iste enim Iulianus pręcepit Ecclesias claudi prohibens diuinum officium solenniter celebrari & sic factum est silentium in cælo. Quia tamen Iulianus apostata parum imperauit. s. anno vno & sex mensibus, secundum Hiero. ideo subditur.

3 Quasi me. Nam ipso in bello Persarum interfecto apertę fuerunt Ecclesiæ & cæpit religio Christiana gaudere, vt habetur in legenda sanctorum martyrum Iohannis & Paul. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum dicitur.

4 Et vidi. se. De istis vero septem, angelis & eorum tubis c iniis dicitur in sequentibus sigillatim.

5 Et alius ang. Hic ponitur continuatio ad secundum præcedens quod fuit Ecclesiæ liberatio per Constantinum, ad quam secuta fuit ecclesiarum ædificatio, & diuinorum solennis celebratio. Ad hanc autem celebritatem addit Damasus Papa, qui satis cito post tempus Iuliani apostatæ præfuit Ecclesiæ Romanæ, & ordinauit per omnes Ecclesias psalmos die noctũque canere, & ut in fine psalmorum diceretur. Gloria patri & filio &c. Propter quod de ipso dicitur: Et alius angelus. Scilicet Papa Damasus, qui fuit alius a septem prædictis.

6 Venit & stetit ante altare. Quia præfuit Ecclesiæ Romanę.

7 Habens thuribulum aureum. Id est cor Deo deuotum. secundum illud Psal. 140. a. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

MORALITER.

✲ 1 Et cum aper. Literaliter hoc exposui de tempore Iuliani apostatæ. qui claudi fecit Ecclesias, ne solẽniter celebrarent diuina per quẽ quantũ ad hoc significatur prælatus, qui terram supponit interdicto sine ratione bona.

✲ Et 5 Et alius an. uenit & ste. ante. Qui ad literam dicitur fuisse Damasus papa, qui ordinauit vt clerus die & nocte caneret Psalmos in Ecclesiis, & per ipsum significatur quilibet superior religiosus vel secularis, qui sollicitus est de diuinis deuote celebrendis. Ideo subditur.

✲ Et da-

Digitized by Google

A fuisse dicitur, quia corda discipulorum per fidem purificata, & per sapientiam quam a Christo didicerant inaurata erant.

✻ RICHA. Thuribulum sunt Apostoli, qui ad electorum preces summæ diuinitati offerendas, in Ecclesia sunt principaliter instituti. Qui apte aurei sunt, & auri fulgorem habent, quia diuinam in se sapientiam continent: & per eam cunctis in mundo lucent. Istud thuribulum in manu angelus habuit, ex quo Christus duodecim Apostolos elegit.

✻ HAYMO. Quid per thuribulum aureum, in quo ignis ponitur, nisi corpus Domini intelligere debemus? Tūc enim accepit thuribulum, quando suæ diuinitati nostrā coniunxit mortalitatem: quod thuribulum bene aureū dicitur, quia in ipso sūt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscōditi. Possum⁹ & per thuribulum aureum, in quo cremantur aromata, intelligere Ecclesiam, quæ igne amoris diuina accensa, mundas ad Deum dirigit orationes. Nam & ipsa sapientia repleta est, quā ab ipso suo percipit capite.

(† in manu sua.)

a A Sanctis offeruntur Christo. b Orationes Deo delectabiles. Repræsentaret eas patri.

a † & data sunt ei incensa multa, b vt daret de orationibus c sanctorum omnium super aureum altare quod est ante d thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationi- e bus sanctorum de manu Angeli coram Deo. Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & f voces & fulgura, & terræmotus magnus, & septem Angeli qui habebant septem tubas præparauerunt

(a i.in beneplacito sedentis in throno. Quia ita illi sunt data. Procedens. a Operatione. Vnde ascendit. Christo exeunte. Vel Christus est manus Dei, per quem omnia fecit. Vbi. a De eodem spiritu quo ipse plenus erat. a i.in illos qui erant apti ferre fructum. b Ab illis. c Mittit. a Suasiones. b Miracula. c Quibusdam ad bonum, quibusdam ad malum. a Vniuersi prædicatores Apostolos imitantes. Officium prædicandi.)

D d *Fumus*. Compunctio pocreata, orationis studio, igne visionis Dei interius accensa.

✻ AMBROS. Per fumum aromatum, non solum orationes fidelium, sed & fragrātia bonorum operum designatur, quę ab Ecclesia indesinenter ascendit in cōspectū Dei. Qui fum⁹ de manu angeli conscendere dicitur, quia quicquid boni fideles faciūt, operante Deo faciunt.

✻ RVP. Fumus incensorum suauissima est affectio sāctarum precum, quæ sic ex fide p dilectionem operante, dulcessit, & coram Deo consurgit, quomodo ab igne cremāte dū liquescit incēsum, fumū creat odoriferum sursum naribus patulis tensum in spirans insitæ suauitatis. Illuc vsq; pulchra gradatione huiuscemodi fumus ascendit. De orationibus Sanctorum, ad manū angeli, de manu angeli corā Deo ascendit.

✻ HAYMO. Sicut fumus ex crematis aromatibus procreatur, sic virtus compunctionis ex studio orationis gignitur. Sed de manu angeli coram Deo ascendunt, quia per redemptorem nostrum, quæ à fidelibus cōmittūt, ad Deū patrē perueniūt.

✻ RICHAR. Illa sola oratio in cœlestibus est acccepta, quàm filius offert patri.

B ✻ PRIMAS. Thuribulum, hoc est, immaculatum corpus, Spiritu sancto superueniente conceptum, quod pro mundo vniuerso redimendo obtulit oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.

a *Incensa multa*. ✻ AMBR. Incensa multa, præcepta sunt Euangelii. Incensa enim in thuribulo ponuntur, vt calore ignis accepto, fragrantiam odoris sui circumquaque spargant. Similiter & christus doctrinam Euangelij in cordibus discipulorū suorum posuit, qui igne charitatis succensi, odorem fidei suæ per omnes gentes sparserunt.

✻ RVP. Vel, orationes Sanctorum patrum, siue patriarcharum, quæ hic incensa vocari meruerunt, illę fuerunt, quas effundebant propter Christum, propter eius adipiscēdum, magno patri Abrahę promissum, vt in ipso benedicerentur cum oībus gentibus, siue cognationibus terræ, atque absoluerent ab illa primæ pręuaricationis maledictione.

(1.Co.12.b.) b *De orationi*. Dixit, non orationes, quia non oēs repræsentat patri, sed eas exaudit quę ad salutem p̄tinent. *De orationibus*. Quia illi aliquando petunt qđ petendum nō esset, vt Paulus.

c *Super aure. altare*. i. illi qui est supra se secundum humanitatem, secundum quam est altare S. Trinitatis.

✻ AND. Altarē hoc, est Christus in quo omnis Sancta & ministratoria vis posita est, omniumque martyrum victimæ & sacrificia immolantur & offeruntur. Thymiamata autem sunt orationes sanctorum, quæ Deo grati odoris loco sunt.

✻ RICHAR. Ipse namque est altare, quia super eum offeruntur patri omnia vota humanæ Iustitiæ.

C ✻ AMBR. Super altare aureum de orationibus Sanctorum dedit Deus, quando super corda credentium, fidem doctrinam, actusque apostolorū, cęterorumque prędicatorum posuit, vt haberent vnde erudirentur, & quod imitarentur.

e *Et accepit & impleuit*. Quos acceperat ad illuminandum, christus accipere dicitur ad illud officium.

✻ AMBR. Angelus, id est, Christus, thuribulum. i. corda discipulorum de igne altaris, id est de Spiritu Sancto impleuit: qn̄ post ascensionem suam in cœlos, decimo die Spiritu sancto misso de cœlo, corda discipulorum impleuit, ac scientiā omniū linguarum dedit. Misit ergo angelus ignem, quē in thuribulo posuerat, in terram, quia doctrinā in fidei quam in cordibus Apostolorum effudit. ✻ HAYMO. Tunc angelus thuribulū accepit, cum Dominus intra vterum virginis naturam humanā coniunxit, vel cum primū in Iudea discipulos elegit qa nec de alio spiritu, sed ex seipso de quo impleta est Ecclesia, ipse impleuit corpus suum, verū cęteros ad mensuram, ipsū aūt plenitudine Spiritus impleuit. *Et misit in terrā*. Hoc dupliciter pōt intelligi. *Primum enim misit Spiritum*. Sanctū in terram, hoc est, in Apostolorum corda, quando surgēns a mortis insufflauit dicens. *Accipite spiritum* S. Deinde misit eundem in corda gentilium, qui crediderunt in eum per prædicationem Apostolorum. Primū per se fecit, secundum per Apostolos. (Ioan.20.)

✻ AND. Huius angeli typum gerit vnus quilibet pontifex, vt pote mediator inter Deum & hominem cōstitutus. Nam & & huius preces sursum euehit illius autem gratiam & propitiationē deorsum reuehit. Alios rursum suaui blādoq; ad mōtionis uerbo, a peccatis auertit. Alios seueriori quadā castigatione, ad sanam mentem reducit.

E f *Præparauerunt*. Id est prius impleuerunt opere quæ dicturi erant ore. Vel, *Præparauerunt*. id est præuiderunt quid conueniret vnicuique personę. (Richard⁹.)

☞ HAYMO.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et data sunt ei incensa mul. *Quæ sunt orationes sanctorum, nam per autoritatem Apostolicam a Deo sibi datam orationes sanctorum augmentatæ, & multiplicatæ sunt per orbem.*

2 Vt daret de orationibus sanctorum omnium, &c. *Ad summum, enim pontificem pertinet referre deuotionem populi in Deum, cū sit caput vniuersalis Ecclesiæ.*

3 Et acccepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne alta. *Nam a Deo accepit donum feruide charitatis.*

4 Et misit in terram. *Quia ex feruore charitatis a Deo acceptæ, induxit ad feruorem deuotionis habitatores terræ, ut dictum, est.*

5 Et facta sunt tonitrua. *sanctæ prædicationes.*

6 Et uoces. *Diuinæ laudis.*

7 Et fulgura. *Coruscationum in miraculis. Nam illo tempore multi prælati & alii deuote habuerūt gratiam miraculorum in Ecclesia Dei.*

8 Et terræmotus magnus. *Nā per ista mota fuerūt corda terrena ad operationē boni. Consequēter ponitur continuatio ad sequētia, cū dr:*

9 Et septem angeli. *De quibus statim dicitur postea.*

(Et tertia pars terræ cōbusta é.)

✻ Et primis iudiciis & punitionibus.

MORALITER.

† 1 *Et data sunt ei incē. mul.* Per se & alios deuotos. Et quia nō solū sollicitus est de celebratione officii, sed etiam de prædicatione verbi diuini, ideo subdit. 3 *Et acce. ange. thurib.* Sequitur: 5 *Et facta sunt toni.* i. prędicationes terrentes, quę sunt de diuinis

6 *Et uo.* i. prædicationes demulcentes, quæ sunt de diuinis promissionibus.

7 *Et fulgu.* i. prędicationes ab amore mnndi diuidentes.

8 *Et terræmotus.* i. prædicationes ad timorem Dei inducētes.

✻ Et

Digitized by Google

a se, vt tuba canerent. Et primus angelus tuba cecinit. Et facta est grando & ignis mixta in sanguine, et missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustum est.

(Interlinear: s. chorus apostolorum in Iudæa. a Terribiliter malis, suauiter bonis. a Ideo irati sunt contra prædicatores. i. flagellum persecutionis exterius. Interius. b Quia hæc duo fuerunt causa vt interficerent eos. c Etiam istud totum. i. grando, ignis, & sanguis missus est. s. per iram Dei. s. omnes reprobi. Terrenis deditorum. Malorum præponderat. a i. maiorum. s. quantum ad prælatos, qui nec contemplatiui, nec actiui, sed terrenis dediti. a A Deo excæcata & a ministris eius damnata. b i. omnes in flore mundi requiescentes, & cito ardentes. i. luxuriosi. Tempore martyrum.)

† & tertia pars terræ combusta est.

A ✻ HAYMO. Duobus modis se præparant electi ad prædicandum: Primo quia antequam prædicationis verbum ad publicum proferant, cogitant quemadmodū singulis personis verbum aptent secundum qualitates singulorum, quomodo seruis, quō Dominis, quomodo Prælatis, quomodo subiectis, quomodo simplicioribus, quomodo per fectioribus. Vel certe præparant se, quia quę prędicaturi sunt, prius ipsi faciunt primūq; ea in se ostēdunt factis: deinde etiam verbis, vt simplices erudiantur exemplo operis, perfectiores vero, verbo exhortationis.

✻ AMBROSIVS. Prędicatores quippe sancti ad hoc parati semper existunt, vt quoscumque possunt, per doctrinam suę prædicationis domino acquirant.

✻ RICHAR. Magnum est officium prædicationis, vnde necesse est, vt qui illud exercere debent, & firmentur virtute sanctitatis, & vtantur libra discretionis.

a *Et primus angelus.* Ordine narrationis, vel quia hæc cæcitas Iudæorum prius contingit prædicantibus apostolis.

B ✻ AMB. Per primum angelum prædicatores qui ante legē fuerunt, designantur, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt, quamuis nullam legem haberent, nisi naturalem, hoc quibuscunque poterant suasisse conati sunt, vt Deum creatorem suum timerent atque diligerent, & quod quis pati non vellet, alteri non faceret.

✻ RVPER. Vel, primi angeli vel primę tubę cantus, clamor ille fuit, de quo ad Abraham Dominus locutus est. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, &c.* Denique ab angelis nobis deputatis, die noctuque Domino factori nostro opera nostra nuntiantur. Si ergo magnum sit opus quod agimus, dum annuntiatur, ipsa annuntiatio quasi cantus tubæ est, qua si magnus clamor. Siue pergrande peccatum, siue oratio sit vehemens, ante Deum clamor est.

b *Et facta est grando.* id est, prædicatio aliis suauis, visa est eis cōdensa & grauis.

c *In terram.* Iudæi terra exculti per legem & prophetas.

Haymo. d *Et tertia pars.* Duę partes iustorum perfecti & minus perfecti, omnes vero reprobi in tertia parte intelligendi sunt.

D e *Arborum.* Arbores maiores Iudęi, qui in lege sine querela conuersabantur.

✻ ANDREAS. Isthæc, vt quibusdam placet, denotant supplicia impiis apud inferos cōstituta, variis metaphoris per res sensibiles, pœnam inferre aptas, adumbrata. Nos autem arbitramur non tertiam tantum moralium partē, ex tota hominū multitudine in futuro seculo pœnas daturam, sed longe maximam. *Lata namque est & spaciosa via, quæ ducit ad perditionem*, adeoque per hæc significari tormēta & cruciatus, qui ante seculi consummationem hominibus inferentur. Et quidem grandinem indicare, Deum ira iusta prouocatum, eiusmodi flagella immittere. Ignem autem sanguine mixtum, quotidianas depopulationes, incendia itidem & cędes per barbarorum manus illatas, à quibus nimirum tertia pars rerum, quę in terra exstant, absumetur. Bellum enī non tantum homines, sed humi quoque nascentia, vt videmus, lædere & consumere solet.

Math. 7.

✻ HAYMO. Cum dictum est, quod *tertia pars terræ combusta est.* Sic videntur hæc verba sonare, quasi in duabus partibus electorum plures remanserint, quam in tertia perierint. sed nō est ita: *multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* In duabus itaque partibus, omnes boni comprehenduntur, qui diuisi sunt in duali numero, id est in prælatis & subiectis, in prædicatoribus & auditoribus. In tertia autem parte omnes reprobi. Super hos omnes venit grando. i. ira Dei, & ignis ęternę damnationis.

E Math. 10. & 22.

✻ AMBROSIVS. Vel, Ea quæ septem angelis canentibus facta fuisse visa sunt, in bonam partem, sicut mihi videntur accipienda sunt. Per grandinem igitur quæ percutit, verba sanctorum virorum, quę corda prauorum hominum arguendo percutiebant, designantur. Per ignem spiritus sanctus designatur, qui in sanctis inhabitans minister verborum eorum extitit, &c.

f *Omne fœnum viride, &c.* ✻ AMBRO. Per fœnum viride, ij qui fideles erant viri, designantur: qui omne quod in se reprobū fuit,

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et primus ang. *Hic consequenter exequitur de hęresiarchis, & licet multi fuerunt, tamen de quatuor tantum facit expressam mentionē contra quos quatuor generalia concilia principalia fuerunt congregata. Et secundum hoc diuiditur in quatuor partes quæ patebunt prosequendo. In hac prima fit mentio de Arrio. qui superbia inflatus errorem asseruit contra articulum sanctę trinitatis, dicens, quod sicut pater & filius & spiritussanctus sunt distincti in personis, ita etiam in essentiis. Et sic solus pater esset verus Deus, filius & spiritussanctus creaturę, & neuter posset dici Deus nisi tantum participatiue. Contra hunc errorem congregatum est generale concilium. 318. episcoporum in Nicæa ciuitate Bithinię, & condemnatum est ibi dogma peruersum Arrij. Non tamen ab errore destiterunt plures eius discipuli sed eum renouantes infecerunt etiam plures principes & Imperatores persecutionem contra catholicos mouentes, vt in sequentibus apparebit. De hoc igitur Arrio dicitur.*

C Et primus. *idem Arrius. Nam homines malitia nominantur in hoc libro angeli sicut boni, vt dictum est in principio cap. præcedentis.*

2 Tuba ceci. *Cum magno boatu & superbia dictam hęresim publicando.*

3 Et facta est. *i. grandis tempestas, quę nominę grandinis frequenter & vulgari locutione designatur in ecclesia, quę per hoc fuit intra se diuisa, vnde dicitur 10. lib. ecclesiasticę historię. Ea tempestate facies ecclesiæ fœda & admodum turpis erat. non enim sicut prius ab externis, sed à propriis vastatur, fugabat alius, & alius fugabatur, & vterque de ecclesia esse se dicebat.*

4 Et ignis mixta. *id est, ignis æmulationis, ex qua secuta est effusio sanguinis, & potissime tēpore Valentis imperatoris, qui lapsus in hæresim Arrianam persequebatur catholicos, eorum aliquos comburendo, & alios gladio occidendo, & aliis modis affligendo.*

F 5 Et tertia pars terræ. *Dicitur autem hic tertia pars terrę Christiani, aliæ duæ partes Iudęi & Pagani qui legem Moysi non habuerunt, nec fidem Christi receperunt. Igitur de tertia parte quæ Christianitas dicitur, loquitur hic Ioannes, quę igne Arrianæ perfidiæ fuit corrupta in laicis, qui per terram designantur eo quod terrenis actibus sunt intenti & in prælatis & clericis, qui signantur per arbores, eo quod per cognitionem scripturarum sunt super alios eleuati. Per fœnum viride intelliguntur nouelli ad Christianitatem dispositi, & hi fuerunt populus Gothorum, qui volens Christianus fieri, misit ad Valentem imperatorem pro sacerdotibus Christianis habendis, qui docerent eos de fide catholica & ecclesiasticis sacramentis, & ipse misit eis presbyteros Arrianos sicut ipse Arrianus erat, qui corruperunt eos hęresi Arriana. Ideo dicitur.* Et tertia pars ter. combusta. *Et patet ex dictis litera.*

✻ 1 Et

MORALITER.

✻ 1 *Et primus ang. &c.* Per septem angelos qui dicuntur tuba canere secundum literalem sensum, significantur septem hæresiarchæ, qui fuerunt angeli Sathanæ, & per ipsos moraliter significantur homines maliciosi & maligni. Primus fuit Arrius, qui diuisit vnitatē essentiæ in diuinis personis. Ideo per illū moraliter significatur diuisor personarum pacem ad inuicem habentium. De quo dicitur Eccle. 28. b. Susurro & bilinguis maledictus, multos turbauit pacem habentes.

3 *Et facta est grando*, i. tempestas grandis, quæ sequitur ad turbationem pacis.

4 *Et ignis mixta.* scilicet iracundiæ. Nam ira est accensio sanguinis circa cor.

† *Mixta in sanguine, et mi.* Nam ad ista sequitur sanguinis effusio.

5 *Et tertia pars.* id est laici, qui sunt tertia pars populi. Alię duæ partes sunt clerici & religiosi: In turbatione verò pacis laici percutiuntur corporaliter, quia pugnant manualiter.

† *Et tertia pars arbor.* id est, religiosorum.

† *Et omne fœnum.* i. clerici generaliter. In turbatione namque pacis omnes isti læduntur:

Digitized by Google

a Ordo prædicatorum. Gentibus. b s.ratione tumoris. c Diabolus mons pro elatione.

a Et secundus angelus tuba cecinit, & tanquã mons magnus † 1

a Inuidia. b Adnocendum. c s.permissione diuina. d .i.in Gentiles qui sunt tumidi per superbiam, fluctuantes per idololatriam. e Qui nec aperte, nec occulte receperunt doctrinam. f i.peccatorum.

igne, ardens missus est in mare. Et facta est tertia pars maris 2 3

a Effundentes sanguinem. b Exiccata. c i.sapientes mundi uel philosophi qui nec dictu rationis, nec prædicatione sunt conuersi.

b sanguis, & mortua est tertia pars creaturæ eorum, quę habe 4 5 6

i.discretionem. b i.alios gubernantium. s.tempore hæreticorum.

c bant animas in mari, & tertia pars nauiũ interiit. Et tertius 7 8

a i.ecclesia, uel ad literam b i hæresiarcha. c i.diabolus inuidens, uel sapiens hæreticus.

d e angelus tuba cecinit, & cecidit de cęlo stella magna ardẽs, 9 10

Incendit & consumitur.

f tanquam facula. Et cecidit in tertiam partem fluminum, & 11 12 13

A fuit, igne charitatis combusserunt.

✻ Richard. Fœnum significat homines, quia debent quemadmodum fœnum viride per virtutem perseuerantię semper uirere. Fœnum autem totũ comburitur, quia quisqs solum credulitatis vitorem habet, & uirtutum & operum bonorum fructu caret veniente tentatione, vel persequutione, malignitatis incendio facilè concrematur.

a *Et secundus angelus*. secundum ordinem narrationis, & secundum quod impletum fuit. Iudæis enim excæcatis, & apostolis ad Gẽtes conuersis.

✻ Andreas. Cæterum per montem magnum diabolum designatum arbitramur.

Esa. 14. ✻ Haymo. Mons magnus, est diabolus, qui extollit in altitudinem superbiæ. vnde in initio suæ creationis voluit similis fieri altissimo, vel etiam propterea mons appellatur, quia in nouissimo tempore aggredietur hominem perditum, & ipse Deo similem se esse ostendet.

B Homil. 6. in Apocal. ✻ Richar. Mons magnus, i. diabolus, mons per tumorem, magnus per tumoris magnitudinem.

✻ Aug. Mons ille diabolus, mare mundus iste intelligitur.

✻ Amb. Vel, Per montem magnum, lex Mosis designatur. Quæ propter grauitatem ponderis sui, monti assimilatur, & propter spiritalem intelligẽtiam, quę in lege fulgebat, igne ardere dicitur.

b *In mare*. Gentiles sunt mare, i. fluentes in multa vitia. in quibus cum ante esset diabolus, vere tamen missus dicitur, quia quibusdam recedentibus alios retinere nititur.

✻ Richa. Collectis ad fidem in prædicatione ex Iudæa fidelibus, secunda statim prędicatio in Gentibus, quæ maris nomine designantur, personuit, & ex eis vtique saluandos cõuocauit. Sed diabolus qui in prima prędicatiõe aliquos ex Iudęis sibi aufferri doluerat, & idcirco in Iudæa persequutionem excitauerat, vt prædicationem ad gentes transferri vidit, statim in Gentibus persequutionem ad eiusdem impedimentum excitauit; dicit ergo: *Missus est in mare*, id est, in Gentiles, per permissionem diuinam. Gentiles bene mari comparãtur, quia fluctuabant per diuersorũ culturam idolorum, & multorum amaritudinem vitiorum.

✻ Haymo. Missus est in mare: hoc est in mundum, & in cordibus reproborum habitare cœpit. Prędicante itaque ecclesia in suis doctoribus, exclusus est ab his diabolus, qui ad vitam ęternam erant prę ordinati, & compulsus est redire ad suos, non quod in eis non fuerit, sed quod abiectus ab istis, eo amplius reprobis dominari cœpit.

✻ Andreas: Interim minus fortassis à scopo aberrabimus, si præsentem vitam, quę metaphoricos mare appellatur, isthæc in E commoda subituram, tertiamq;, quæ in ipsa viuit, partem plagis istis exercendam consumendámq; dixerimus, si quidem ob diuinorum iudiciorum abissum fit, vt alii quidem scelerati è vestigio puniantur, alii verò ad conuersationem & pœnitentiam diu multumque expectentur. Rom. 1. d

c *Mortua est ter.* Duæ partes. i. boni omnes crediderunt. tertio. i. reprobi dati sunt in reprobum sensum.

d *Quæ ha. ani. &c.* i. illorum Gentilium qui ab aliis digniores re putabantur pro quibusdam bonis operibus.

e *Et tertius.* ordine narrationis. & quia istud post illa duo contigit. Postquam enim diabolus omnes Iudæos & Gentiles excæcare non potuit, immisit eis hęreticos, & quosdã subuertit.

f *Cecidit de cælo.* ✻ Haymo. Ipse designatur per stellam, qui & per montem, antiquus videlicet hostis, qui inter cętera cęli clara lumina creatus, primum adhuc tantum nomen retinet, non quod luceat, sed quia in lucis angelum se trãsfigurat. Nã & in cęlo stella magna lucifer appellatur, quæ præ cæteris lucet. Et quia ętiam præ cęteris sideribus, id est, angelicis spiritibus luxit, rectè non simpliciter stella, sed cum aditamẽto magna stella vocatur.

✻ Aug. Homines mali intelliguntur, qui malis moribus & iniquis actibus de ecclesia tanquam de cælo cadunt.

✻ Amb. Vel, Eandem habet significationem stella quam & angelus, significat namque prophetas. a Fontes

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et secundus angelus. *Hic consequenter agitur de secundo hæresiarcha. s. Macedonio, qui differebat ab Arrio, dicens filium esse eiusdem naturæ cum patre, sed conueniebat cum eo, dicens spiritum sanctum esse creaturam & seruum filij. Ideo de ipso dicitur,* Et secundus ange- C lus. *i. Macedonius, qui dicitur angelus Sathanæ:*

2 Tuba cecinit. *id est, statu superbia motus errorem docuit.*

3 Et tanquam mons. *id est, hæresis magna.*

4 Igne ardens. *s. perfidię,* Missus est in mare. *id est, in ecclesiam ratione baptismi per mare designatam, eo quòd mare est receptaculum omnium aquarum, & ecclesia vnica est per baptismi sacramentum.*

5 Et facta est ter. pars. *i. deturpata est tertia pars aquæ baptismalis, accipiendo partem tamen valde large. Baptismus enim confertur in nomine trinitatis, cum tertia persona est spiritussanctus, qui secundum errorem Macedonij dicitur deturpari, per quem asseritur creatura esse seruilis conditionis, vt dictum est.*

6 Et mor. est. *in eo. i. in errore dicto.*

7 Tertia pars crea. *quia multi per baptismum regenerati & noua creatura facti, corrupti fuerunt per errorem Macedonij.*

8 Et ter. pars na. interiit. *quia maxima pars prælatorum & curatorum per quas duci debent alij ad salutis portum, corrupti fuerunt per errorem dictum. Contra hunc verò Macedonium congregata fuit secunda vniuersalis synodus in Constantinopol. 150. episcoporum, in qua dictus error fuit condemnatus.*

9 Et tertius angel. *Hic consequenter agitur de tertio hæresiarcha. s. Pelagio, qui tempore Arcadij Honorij errauit circa gratiam spiritus. E sancti, asserens quod sine ea poterat homo ex puris naturalibus mereri vitam æternam. Dicebat etiam, quòd pueri nascuntur sine culpa originali, & per consequens quod à culpa non purgantur aqua baptismali, de hoc ergo dicitur;* Et tertius ange. *i. Pelagius.* Tuba ceci. *Exponatur vt prius.*

10 Et ceci. de cælo. *id est, de ecclesia militante quę frequenter cęlum nominatur in scriptura noui Testamenti, vt supra dictum est. De hoc enim zelo cecidit Pelagius in errorem prædictum, de quo subditur.*

11 Stella mag. *Fuit enim homo literatus & religiosus. s. monachus.*

12 Ardens tanquam. *Multos enim corrupit ratione literaturæ, & ratione apparentię sanctitatis in habitu religioso & conuersatione.*

13 Et ceci. in ter. *Per fontes & flumina designatur ecclesia baptismalibus aquis congregata & sanctificata.*

MORALITER.

✻ † *Et secundus angelus.* Iste fuit Macedoni⁹ qui dixit spiritũ sanctũ non esse Deũ, & sic ipsum repulit à deitate. & ideo per ipsum significantur illi qui repellunt viam spiritussancti electione prælatorum. & sic procurant litigia aduocatorum.

3 *Et tanquam mons.* Per hoc significatur talis repulsus spiritussancti, qui dicitur mons magnus per elationem, & ardens per ambitiõem, & missus in mare pręsentis seculi per diaboli procurationem.

5 *Et facta tertia pars m.* quia per talia litigia proceditur aliquando ad effussionem sanguinis.

7 *Tertia pars creatura eor.* Ista creatura ad literam sunt pisces per quos significantur in aquis voluptatum viuentes.

8 *Et tertia pars nauium.* Per quas intelliguntur habentes curã animarum, qui alios debent deferre ad portum salutis. & plures talium pereunt in contentionibus prædictis.

9 *Et tertius angel.* Iste fuit Pelagius, qui dixit beatitudinem posse haberi sine gratia. ideo per istum moraliter significatur præsumptuosus. ideo sequitur,

10 *Et ceci. de cælo stell. &c.* præsumptuosus enim est quasi stella secundum suam præsumptionem, tamen cadit propter suam præsumptionem, & ardet per ambitionem.

† *Flu. & in fon. aqua.* Per quę significantur magistri & scholares, qui inficiuntur eius doctrina peruersa.

Digitized by Google

a *Fontes.* Dicuntur in quibus summa & quasi totius fidei origo comprehenditur, sicut est euangelium. Flumina, quę inde trahuntur, sicut expositiones eorum sunt, in quib. sunt duo sensus fidelium, historialis & allegoricus. Tertius est hæreticorum, cum hæreses suas confirmant prauis expositionibus scripturarum.

Richard.

b *Et nomen stellæ absynthium, &c.*

✱ RVPER. Absynthium Græcum est nomen herbæ, quæ gustu amarissima est, suauis odore, temperamentum corpori præstans, cuius contusa folia succo suo vomitum extorquent, & aufferendis doloribus vel contusionibus corporum vtilissima comprobatur.

a in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur absinthium. Et b facta est tertia pars aquarum in absinthium, & multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. Et quartus angelus tuba cecinit, & tertia pars solis percussa est, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarū, ita ut obscuraretur tertia pars eorū, & diei nō luceret pars tertia, & noctis similiter. Et vidi,

(Glosses: Amaritudo. — c. tempore hypocritarum. — a i. maiores doctores. — b i. excęcata. — Subtractione gratiæ. — a Minores prædicatores. — i. clericorum. — b Simpliciores. — i. religiosorum. — c Vt amitterent cognitionem & bonam operationem. — a Illuminati a maioribus. — b Illuminati a minoribus.)

d *Et percussa est pars tertia solis, &c.*

canti. 6. & Philip. 2.

✱ HAYMO. Per Lunam, solem & stellas in hoc loco intelligere debemus, quę obscurata in tertia parte duabus remanentibus in claritate, in bonis prælatis & subditis, in doctoribus & auditorib. Ipsa enim ecclesia solis & lunæ nomine nūcupatur. Quandiu itaque hæretici in ecclesia erant, quasi lux esse putabantur, sed statim vt error illorum deтectus est, & à catholicis fides eorum explorata, agnita est eorum cæcitas, & sunt obscurati, quia ab ecclesia eiecti sunt. Verbi gratia, Cęcus si ponatur in radio solis, quia lipientes oculos habet, statim cęcitas illis manifestatur, quoniam ipsum modicum lumen quod videbatur habere, perdidit, ita illi statim vt in conspectu examinantium positi sunt, cognitus est eorum error, & qui prius videbantur lucere per fidem, ceperunt obscurari, & ab ecclesia expulsi sunt propter suam infidelitatem.

✱ HAYMO. Per absynthium, quæ amarissima est herba, doctrina hæreticorum intelligitur peruersa, qui per suam falsitatem dulcedinem fidei conuerterunt in amaritudinem perfidię & erroris, & operationis, quia omnis operatio illorum & doctrina in amaritudinem versa est. Electus enim ab electis antiquus hostis, dum reprobos inuadit mendacio, illos veneno inficit. Quod enim sancta ecclesia in sacris paginis rectæ fidei congruere docet, hoc hæretici, Iudæi atque philosophi in prauum dogma conuertunt, & quo illi ad incrementa virtutum, hoc praue viuentes catholici ad incitamenta vitiorum vtuntur.

✱ RICHAR. Nomen stellæ, id est, turbę hæreticæ dicitur absynthium: quia quisquis ab hæretica prauitate seducitur, ad prauæ intelligentię, & spiritalis mortis amaritudinem perducitur.

✱ AMB. Vel, Per absynthium comminationes prophetarū intelliguntur, quas populo peccanti ingerebant, prædicentes eis, quod nisi pœnitentiam agerent, in prędam & captiuitatem darentur hostibus suis. Et quod si nec sic pœniterent, morte perpetua damnarentur.

c *Et quar. an.* Quartus ordine narrationis, & ordine rei. Cum enim diabolus quosdam de Iudæis & Gentilibus excæcasset, tandem ipsos filios ecclesiæ expugnare aggressus est, & quosdam rapuit tam maiores quam minores. Has quatuor dānationes vt preteritas narrauit, vtpotè quę quotidie sūt in ecclesiis. Tres verò futuras prænunciari facit, vt doceat in nouissimis temporib. & grauiores preteritis imminere, quod etiam ad consolationem præsentium potest redigi.

✱ PRIM. Aptius sane quarto angelo memorato, horum voluit facere mentionem, quæ quarto die in conditione mundi facta narrantur, vt præessent diei & nocti, vt cum isti mali, quorum vnum est corpus exterius apertum intusque latens ab ecclesia separatur, minusque lucere transgressionibus suis ecclesiæ faciunt dignitatem, quasi tertiam partem solis, lunę, & stellarum, suis obscuritatibus adimentes, contra ordinationem communicantur facere creatoris, qui sicut solem, lunā, stellas in eo vel specie cæteris eminere voluit visibiliter conditis, ita ecclesiam suam, dignitate & gloria per totum mundū dominari præcepit, velle obscurare notantur.

✱ ANDR. Arbitramur hæc cognata illis esse, quæ de sole, luna, vtriusque obscuratione apud Ioelem leguntur, quæ multo

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et nomen stel. dicitur absin. *quia contra dulcedinem gratiæ spiritussancti prædicabat.*

2 Et facta est ter. pars. *quia magna pars ecclesiæ corrupta fuit per eius dogma peruersum.*

3 Et multi ho. mor. sunt. *spiritualiter.*

4 De aquis. *id est, de eius dogmatibus peruersis.*

5 Quia ama. fa. sunt. *i. contrarię dulcedini spiritussancti, & spiritualiter viuificanti.*

Quartus angelus.

6 Et quartus ang. *Hic consequenter agitur de quarto hæresiarcha. s. Eutice, qui in domino nostro Iesu Christo asseruit esse vnam naturam sicut & vnam personam, di. quòd ex natura diuina & humana in incarnatione facta est vna natura per quandam confusionem seu commixtionem sicut elementis suo modo resultat vna mixti natura. Quod est impossibile, cum natura diuina non sit alteri commiscibilis, nec aliquo modo transmutabilis, igitur de ipso dicitur.* Et quartus angel. *s. Eutices.*

7 Tuba cecinit. *Exponatur vt supra.*

8 Et ter pars so. percu. *i. deitatis, quæ dicitur sol, Sap. 5. b. Et sol intelligentię non luxit nobis. tamen hic pars accipitur valde large, inquantum filius est vna de tribus personis in diuinis, qui secundum errorem Eutici s dicitur percussus, quia secundum ipsum non esset homo, neque Deus, sicut mixtum non est aliquod elementorum, sed alia natura ex eis resultans.*

9 Et tertia pars lū. *i. ecclesiæ, cuius multi simplices infecti & percussi fuerunt dicto errore.*

10 Et tertia pars stel. *i. episcoporum, quorum aliqui Eutici consenserunt & subscripserunt, & sic obscurati tenebris erroris fuerunt.*

11 Et diei non luceret pars tertia, & noct. sim. *Per diem intelligitur nouum Testamentum, & per noctem vetus, Ro. 13. d.* Nox præcessit, dies autem appropinquauit, &c. *Est igitur sensus quod ille Eutices cum suis sequacibus obscurauerunt scripturas veteris & noui Testamenti, quæ loquuntur de natura diuina & humana Christi, tanquam de distinctis & inconfusis eas exponendo peruerse.*

12 Et vidi. *Postquam beatus Iohannes locutus est de hæresum inuentoribus, hic consequenter loquitur de earum fautoribus, & primo præmittit breuem præfationem. secundo prosequitur intentionem, c. sequen Circa primum dicit,* Et uidi & audi. uocem unius aquilæ, *ie est, ipsiusmet Iohannis qui per aquilam designatur.* Loquitur enim hic de se metipso tanquam de alia persona, sicut communiter loquitur in euangelio suo. Vnde ca. vlti. dicit de seipso. *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, &c.*

✱ 1 Volan-

MORALITER.

† 6 *Et quartus ang.* Iste fuit Eutices, qui dixit vnam naturam factā in Christo ex diuinitate & humanitate, quod est impossibile. & ideo per ipsum moraliter significatur ille qui coniungit ea quæ non debent coniungi, s. fideles simplices cum infidelib. nam per hoc de facili corrumpuntur. Ideo dicitur secundo ad Corinthios 6. c. *Nolite iugum ducere cum infidelibus, quę. n. participatio iustitiæ cum iniquitate.*

8 *Et tertia pars solis percussa est, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum.* quia per dictam coniunctionem simplicium cū infidelibus diminuitur fides & deuotio ad Christum, qui est sol iustitię, & ad B. Virginem, & alios sanctos, per lunam & stellas figuratos. Et eadem sententia significatur per hoc quod subditur.

† *Et diei non luceret tertia pars, & noct. similit.* quia nox & dies nō habent lucem, nisi ex sole & luna & stellis.

12 *Et uidi & audiui, &c.* Per quam significatur prędicator constans contra peccatores, & dicens.

Digitized by Google

multo ante dominicam de sæculi consummatione sententiam prædicta fuisse constat.

✱ AVG. In his ecclesiã intelligitur, in qua quotidie qui mali vel ficti sunt, persuadente diabolo peccatorum vulneribus percutiuntur in anima.

a *Vnius aqu.* Aquila oẽs prędicatores, qui mente longinqua cõspiciunt, & ecclesiã circumeuntes prædicando futura muniunt, qui oẽs vnus, quia ad idem tendũt.

vnum angelum volantẽ per mediũ cęli, dicentẽ voce.

a & audiui † vocem vnius aquilę volantis per medium cęlum, [1] dicentis voce magna: Væ væ væ habitantibus in terra. De cæteris vocibus * trium angelorum, qui erant tuba canituri. [2] [3]

(a i. Ecclesiæ quæ in se celat secreta diuina. Velli. a Quia in toto mundo, vel magna stabilitate. b Non filiis ecclesiæ. a Accipietis hæc tria væ.)

✱ AMB. Per cęlum in hoc loco ecclesia designatur, aquila verò Christum & eius apostolos demonstrat. Aquila ergo per medium cęlum volabat, & clamabat, quia Christus primum per Iudæam: Apostoli vero eius per vniuersas gentes euangelium prędicauerant.

✱ AVG. Ecclesiam intelligi voluit uolantẽ in medio cæli, i. in medio sui, & per assiduitatem prędicationis plagas nouissimis tpis annunciãtem. Quando.n. sacerdos in ecclesia Dei diem iudicii annunciat, aquila in medio cæli volat.

✱ RICHAR. Aquila quæ irreuerberatis oculis contra solem ad sublimia uolat, vniuersitatem diuinorum scriptorum & prędicatorum significat, qui ceteris fidelibus cælestia secreta subtilius scrutantur, altius & clarius contemplantur. Qui bene dicuntur aquila una, quia magna est eorum in sacræ scripturæ contemplatione & prędicatione concordia. Qui totiens per medium cælum volantes clamant, quotiẽs magna autoritate in communi totius ecclesiæ audientia sublimiter & recta prædicant.

b *Vę va va.* ✱ AMB. Tria væ posuit, ex quib. primum ad hæreticos pertinet, qui ecclesiam Dei multis modis impugnare conati sunt. Secundum ad paganos, qui eandem ecclesiã Dei persequuti sunt, maximamque fidelium multitudinẽ interfecerunt. Terriũ ad Antichristum, qui populum Dei in fi. mundi debellaturus est. Nec putare debemus, quod tria væ, ad electos pertineant, qui diuersas calamitates ab impiis pertulerunt, sed potius ad eosdem impios, qui easdem calamitates intulerunt. Vnde & *Væ, habitantib. in terra*: dicit. Impii namque qui nihil aliud quàm terram quærunt habitatores terrę iustè vocantur. Iusti autem qui semper desiderant cęlestia, cæli habitatores rectè vocantur.

† Tuba.

✱ AMB. Ex his quoq; discimus, quanta diuinorum angelorum sit miseratio, quantaq; eorundem erga hoĩes humanitas. Etenim ad Dei imitationem miseret eos hoĩum, qui durius pp peccata excipiuntur, multo verò magis illorum, qui ne plagis quidem suauiter admoniti, emendantur. In quos vel maxime ipsum væ quadrat, vt qui in terra degant & terrena tantum sapiant, & cęnum vetus & puluerem, quam suaue vnguentum, quod nostri causa Christus effudit.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Volantis per medium cęlum. *quia uidit ecclesiæ decursum, ut prædictũ est. quæ quidẽ ecclesia in hoc libro frequẽter cælũ nominatur.*

2 Dicens uoce magna. *Per quod designatur magnitudo tribulationis futuræ.*

3 Væ væ væ. *Per quod designatur, quod sub tubicinio trium angelorum sequentium describitur maior tribulatio quam sub tubicinis quatuor præcedentium. Dicit autem.*

4 Habi. in ter. *quod est commune bonis & malis. nam vtriq; sunt habitatores terræ secundum cursum uitæ præsentis. Tribulationes.n. descriptæ sub tubicinio trium angelorum sequentium, partim fuerunt catholicorum, & partim hæreticorum, vt videbitur prosequendo. Potest autẽ pars ista aliter exponi, vt vox aquilæ de qua dicitur hic, fuerit uox cuiusdam sancti patriarchæ Constantinopolitani per aquilam designati, vt dictum est supra c. 4. quem assistentem Deo vidit Ioannes, & dicentem quæ hic ponuntur. Cæterum expositio non mutatur.*

MORALITER.

3 *Væ væ væ.* s. corporalis miseriæ, culpæ & gehennæ.

4 *Habitan. in terra.* i. in terrenis affectibus habentibus corda defixa.

CAPVT IX.

ET quin. an. Ordine narrationis & ordine temporis. Hic est enim damnatio eorum quos diabolus immittit ad præparandas vias ante faciem Antichristi.

b *Et uidi stel.* flamma hęreticorum de qua pauca dixerat quo fomite crueit, exponit.

c *Stellam.* i. diabolum cadentem, & ne quis in locum suum. i. in paradisum eat laborantem:

✱ AMB. Per stellam heresiarchę designantur, quia sicut stellæ in cælo refulgent, ita & isti antequam caderent doctrina & sapientia refulgebant in ecclesia. De cælo in terram cecidit, quia ab ecclesia præcisi, corpori reproborum, qui per terram designantur, sociati sunt.

✱ RICHAR. Postquam diabolus vidit quod per singula mala, persecutorum crudelitatem, hæreticorum prauitatem, hypocritarum simulationem, sacram impedire prædicationẽ nõ potuit, uniuersa malorũ genera induxit, & qđ per singula sigillatim no valuit, pomnia pariter efficere tẽtauit. Vidi stellã. i. uidi quod diabolus qui lucifer dictus est, qui de cęlo cecidit, in terrenis & terrena diligentib. dominationẽ accepit.

✱ HAYMO. de cælo cadit quotidie, qñ ex Gentilitate quidam conuertuntur ad fidem, siue ex parentibus Christianis nati, fonte baptismatis regenerantur, diabolo renunciant, & omnibus operibus & pompis eius. In terram cadit. i. in eos qui terreni sunt, nam in cælo (hoc est in sanctis) potestatem nõ habet.

† inf. 20. a.

CAPVT IX.

Hic prædicat angelus quod diabolus cecidit. De ecclesia, vel ad literam.

a **E**T quintus angelus tuba cecinit, & † vidi stellam [1] de cælo cecidisse in terram, & data est illi clauis [2] [3]

(a Damnatione. b Dominantem terrenis.)

✱ RVPER. Stella ista quæ de cælo cecidit, diabolus est. Et notandum quod huiusmodi stellã non dixit, vidi cadere, sed cecidisse Iam dudũ quippe ceciderat, & per terrã repetebat, qñ hæc fieri ceperunt, quę pñti loco ista visio mystica replicat. Qñ ille cecidit, nullus hoĩum erat qui uideret, præter illum qui dici. *Videbam sathanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Qui.n. hoc dicit homo Christus, prius erat Deus, quã fieret homo, priusquam angelus ille, stella siue lucifer ille caderet, imo priusquam angelus aut creatura aliqua fieret.

Luc. 10.

d *Et data est.* Abyssus. i. tenebrosi. Puteus. i. profundiores hæretici, quia alios mergunt prauis sententiis. In hos clauem. i. potestatem accipere dicitur, quia tunc nõ sicut modo a Deo

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IX.

EEt quintus angelus. *Hic beatus Ioannes prosequitur i stantũ de hæresum auctorib. qui dicuntur proprie hæretici. Et diuiditur in tres partes. quia primo agit de hæreticis dictis proprie quantum ad Vandalos. secundo quantum ad Italicos, ibi.* Ex sextus angelus. *tertio quantum ad Gothos. 11. c. ibi.* Et in illa hora. *Prima in duas, quia primo Ioannes exequitur propositum. secundo declarat quoddam dictum, ibi.* Et similitudines. *Circa primum sciendum, quod Valens imperator ad terram Gothorum uolentium recipere fidem Christi misit sacerdotes Arrianos, ut supra dictum est, per quos infecta est gens illa hæresis Arriana, & similiter gens Vandalica quæ magnã tribulationem fecit in Aphrica & postea in Italia, & etiam in Gallia ut habetur. 21. lib. speculi historialis, & in pluribus Chronicis dicitur. Dicit igitur.*

Diuisio.

1 Et quintus ang. *i. Valens, qui cœpit imperare anno domini. 367.*

2 Et vidi stel. de. *i. Valentem, qui ex persuasione vxoris suæ de altitudine fidei catholicæ cecidit in hæresim Arrianam, ut dictum est, qui dicitur angelus hic & stella, sicut supra. 1. c. ijdem homines stellæ dicuntur & angeli. Septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum.*

3 Et data est. *potestas releuandi & exaltãdi hæresim Arrij condemnatam.*

MORALITER.

1 *Et quintus.* Scđm literalẽ sensum iste fuit Valens imperator Arriani perfidia deprauatus, à quo Vãdali petierũt, ut mitteret eis sacerdotes Christianos, q eos instruerẽt, & baptizarẽt: & ipse misit eis sacerdotes Arrianos qui eos hæresi Arriana corruperũt. Et ideõ p ipsum significatur eps malus, qui ad regimẽ ecclesiarũ mittit sacerdotes morib. & sciã deficientes, per quorum exempla mala subditi peiorantur. & sic dicitur.

2 *Et vidi ste.* i. epm malum, qui stella dicitur ratione officii, ut hr̃ sup. i. c. stellę septem angeli sunt ecclesiarum. i. episcopi.

† *De cælo cecidisse.* Per terrenorum cupiditatem.

3 *Et data est il.* quia permittitur ei abuti potestate episcopali.

Digitized by Google

putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi, † & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ, & obscurat⁹ est sol, & aer de fumo putei. † Et de fumo putei exierunt locustæ in terrã, & data est illis potestas, sicut habent † scorpiones terræ. Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines qui nõ habent signum Dei in frontibus suis. Et dictum est illis,

a Multos subuertit doctrina eorum excæcans. a i. similis doctrinæ antichristi. a Per totum mundum. b i. Discipuli Antichristi & hæreticorum. a Rudes in fide & decipi faciles. b Et si quosdam. a Iam prouectos. b Iam fructificantes. c Nullum penitus. In veritate. In mente. a i. qui non audent in aperto confiteri.

refrenabitur. Vel clauis illa principes per quos hæretici operabantur.

A

✻ HAYMO. Per puteum hæretici intelliguntur, qui sua praua doctrina & profunda, homines in ima terræ demergunt. Clauis vero putei abyssi, potestas intelligitur diaboli, qui dominatur hæreticis, paganis, & cæteris infidelib. Legimus enim quod B. Petro datæ sunt claues. i. potestas ligandi & soluendi, ita ergo in hoc loco, clauis quæ data est diabolo, potentia intelligitur, quam exercet in reprobos, quæ illi data esse dicit, propter hoc quod non est ablata, sicut induratum est cor Pharaonis. i. non emollitum. Vel per clauem, possumus intelligere potentiam carnalem, id est, reges & principes huius sęculi, quos sibi coniungebant hæretici, quia non auderent tanta & talia loqui, nisi essent temporali fulti potentia.

† infra 14. c. & 19. a | † sup. 7. a | † potestatẽ

B

✻ AMB. Vel, Per clauem, liberum arbitrium hæreticorum quod habuerũt in malo, designatur, per abyssum vero corda eorum, per puteum autem, ora eorũ designatur. Data est ergo hæreticis clauis abyssi, quia permisit Deus hęreses esse.

a *Aperuit pu. abyssi.* Hæreses quæ latebant in cordibus eorum proferre fecit.

b *Fumus for.* similis doctrinæ Antichristi, qui est fornax purgans bonos, & in cinerem redigens malos.

✻ AMB. Per fumum doctrina hęreticorum designatur, quia sicut fumus vento impulsus cito euanescit, ita & doctrina hæreticorum, per doctrinam sanctorum patrum, velut fumus euanuit.

✻ HAYMO. ascendit fumus, id est, prauorum hæreticorum, doctrina manifestata est. Quæ bene fumo comparatur, quia lumine veritatis caret, & quod sanctis in scriptura sacra lumẽ præbet, hoc hæreticis cæcitatem infundit, qui etiam aliis, fidei lumen obscurare non cessant. Fornax magna, est nouissima vexatio, tempore antichristi futura, de qua fumus egredietur, id est, aduersa doctrina, quæ mentes pereuntium, in caliginẽ vertat, cui fumus putei comparatur, quia sicut nunc, & eo amplius error, ita nunc seminabitur ab impiis, vnde dicit: *erit tribulatio qualis non fuit.*

✻ RVP. Fumus dicitur fornacis magnæ, quia, fumus non nisi ex subiacenti igne fit, sic non nisi ex præcedente causa cupiditatis, siue concupiscentiæ nascitur cæcitas mentis, siue obscuratio cordis insipientis.

C

c *Obscura est sol. & aer.* Et per hoc percussi sunt quidam illuminantes alios, & quidam illuminati ab eis.

Richard. | Matth. 5.

✻ AMB. Per solem Christus sæpe intelligitur: in hoc autem loco, membra eiusdem, id est, prædicatores sancti designati sunt, per aerem vero populus fidelis, qui eis subiectus erat. Sed quõ electi obscurati sunt, quos prauitas erratica decipere non valuit? Sed obscurati sunt eos, quos hęretici decipere potuerunt, qui & in sequentibus per locustas designantur: verum claritas eorum cæteris fidelibus latere non potuit, sicuti lucerna sub medio abscondi non potest.

✻ AVGVST. Obscuratum dixit solem, non occidisse. Peccata enim malorum & superborum hominum, quæ passim cõmittuntur per orbem, obscurant solẽ. i. ecclesiam, & sanctis ac iustis interdum faciunt obscuritatem. quia tantus est malorum numerus, vt aliquotiens vix inter eos iusti appareant: sed lumen eorum extinguere non possunt, quia illis ad malum consentire non acquiescunt.

D

d *Exierunt lo.* Discipuli eorum locustis comparantur, quia neq; volant in altum vel in cõtemplationem per cognitionem, nec firmiter gradiuntur per bonam operationem: sed superbia saliunt, & in pęnis recidunt, & quia sunt corrosores bonorum.

1 † 2 3 4 5 6 7 8 9

✻ AMBROSI. De fumo, idest, de doctrina eorũ, qui hæresiarchæ appellati sunt, magna multitudo hæreticorum generata est. In terram exierunt, quia à societate electorum separati, eis qui terra vocant, id est, infidelibus coniuncti sunt.

✻ HAYMO. Locustę exierunt in terram, id est, discipuli erroris nati sunt, qui terrena corda hominum deciperent. Nam locustæ neque rectos gressus habent, vt quedam animalia, neq; volatum, vt aues, quia discipuli hæreticorũ, vel ipsi hæretici, neq; fidem rectam habent vt volent, & cęlestia cum sanctis appetant, neq; gressus rectos operationis.

✻ RICHAR. Quid accipitur per locustas, nisi malorum vniuersitas? qui ad modum locustarum, ad alta satiunt per elationem, & ad terram recidunt per cupiditatem.

E

e *Sicut ha. sc.* Scorpius, blandus facie, cauda pungit occulte. Vel scorpioni comparat, quia sicut scorpius cauda, sic hæretici decipiunt per temporalia, quæ debent post esse, sicut cauda posterior pars in animali. Vel ideo comparat, quia qñ scorpius pungit, non sentitur, postea diffundit venenum. sic decepti ab hæreticis non sentiunt, sed tandem perimuntur.

✻ RVP. Scorpio vermis potius quam animal, aut serpens armatus aculeo, & ex eo Græce vocatur, ꝙ cauda figat, & arcuato vulnere venena diffundat. Idcirco dixit scorpiones terræ, quia scorpio vermis terrenus est, ore vel capite innoxio præblandiens, & tunc demum cauda conuersa infcautũ feriens.

✻ RICHAR. Scorpio facie blandus apparet, cauda nocet. Sic prauorũ vniuersitas, quod non potest per apertam seuitiam, hoc adimplere nititur, per occultam malitiam.

F

✻ HAYMO. Potestas nocendi scorpionis in cauda est, per hãc enim percutit, & venena diffundit. Tales sunt hæretici, qui falsis vera permiscent, vt facilius auditores decipiant. Sicq; veneno malæ doctrinæ decipiunt simplices.

✻ AMB. Sæpe Deus dicitur dedisse, quod permittit. Per scorpiones vero, possumus dæmones accipere Qui sicut scorpiones cum non preuidentur, corpora hominũ suo veneno inficiunt & extingunt, ita & dæmones incautis hominib. venena malarum persuasionum ingerunt. Et dum ad perpetrãda scelera pertrahunt, eorũ animas veneno suæ malitiæ infectas occidunt. Potestas ergo locustarum, id est, hæreticorum, similis est potestati scorpionum, id est, dæmonum, quia sicut dęmones in hoc semper insistunt, vt quoscunque possunt decipiãt, ita & hæretici tota virtute laborãt, vt quoscunque possunt. in foueam suę perditionis demergant.

f *Præcep. est il. ne. læ. &c.* quia dolos istorum refrenat Deus

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *natam. nam per potestatem imperialem misit sacerdotes Arrianos ad inficiendum populos multos. ideo subditur.*

1 Et aperuit, &c. & as. fu. *i. doctrina erronea veritatem obscuratiua, ideo subditur:* 2 Et obscu. est sol. *i. Christus, qui secundum hæresim illam negatur esse verus Deus, vt dictum est cap. præce.*

3 Et aer. *i. ecclesiæ quæ illuminatur à Christo sicut aer à sole visibili. Temporibus autem illis ecclesia errore Arrij fuit obscurata. intantum quod maior pars ecclesiæ facta fuit* Arriana.

4 Et de fu. pu. exi. *Vandali hæresi Arriana infecti, qui dicuntur locustæ, quia sicut locustæ saltant de loco ad locum, sic Vandali de Hispania transierunt in Aphricam, & inde postea intrauerunt* Italiam *& Galliam eas vastando. ideo subditur.*

5 Et da. est il. p. *s. nocendi hominibus cautelis, deceptionibus, et armis. hoc enim permissum est eis à Deo suo iudicio occulto.*

6 Et præce. est il. *id est, prophetatum à Deo.*

7 Ne lęde. &c. *Ad cuius intellectum sciendum, quod Aphrica ante ingressum Vandalorum erat habitata partim a Christianis, & partim à Paganis, sicut & multæ terræ temporibus illis. Paganos autem occiderunt, non autem Christianos, qui Christiani quantum ad minores significantur per fœnum terræ, quantum ad mediocres per omne viride, quantum ad maiores per arbores.*

8 Nisi tantum ho. *i. Paganos, qui non sunt signo crucis consignati.*

9 Et di. est i. &c. *Istud refertur ad Christianos, de quibus prædixerat.*

MORALITER.

1 Et *aperuit.* aperiendo viam Simonię quæ est abyssus culpę.

† *Et ascen fu.* s. infamię. *& obscura. est sol.* i. Christus, in quem quodammodo iste fumus redundat. nam homines aliquando murmurant contra eum, eo quod permisit talem pręlatum promoueri.

4 *Et de fu. pu.* s. sacerdotes & ministri simoniacè promoti.

5 Et *da. est.* s. lædendo populũ subditũ malis verbis & exẽplis.

6 *Et pre. est il. ne læ. &c. omne vi.* i. homines virentes sancta conuersatione, & radicatos in fide. tales enim non ledunt malis eorum, quia scandalizari est pusillorum. ideo subditur:

8 *Nisi tantum ho.* i. qui non sunt firmi in fide formata charitate, ad confitendum constanter Christum opere & sermone.

Digitized by Google

licet ipsi non intelligant.

a *Ne occiderent*. Cum per dolos nequeunt heretici, in aliqua subuertere volunt, contra quos Dei præceptum est, vt corpora occidant, sed animas non decipiant.

b *Mensib. quinque*. Alia litera dicit mensib. sex, propter sex ętates, quibus hęc vita distinguitur.

✲ AVG. Quia duæ partes sunt in ecclesia, bonorum scilicet, & malorum, vna pars sic percutitur, vt corrigaf, alia suis voluptatibus relinquitur. Pars bonorũ humiliationi traditur ad cognitionem iustitiæ, & commemorationem pœnitentiæ.

a ne occiderent eos, sed vt cruciarent mensibus quinque. Et b c cruciatus eorum, vt cruciatus scorpii, cum percutit hominem. Et in diebus illis quærent homines mortem & non inueniẽt eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab illis. Et si d e f militudines locustarum similes equis paratis in prælium, &

(Interlinear: a i. in corporibus quinque sensibus indigentibus. — Per hoc insinuatur grauitas tribulationis. — Timentes lapsum. — Vt probatiores reddantur. — a Et non qualitercunque quærent, sed desiderabunt vel cupient. — b Hoc dicitur de prælatis & subditis. — a i. imaginariæ locustæ. — b i. hæreticorum. — Erant. — c Super doctores.)

✲ AMB. Quod dicit præceptum est illis, vt mihi ad demones pertinere. Tanta est nequitia demonum, vt si hoc Deus permisisset, statim vt homo mortale facinus admisisset, eum interficerent. Sed expectat Deus homines impios, vt aliquãdo penitentia ad eum redeant, & saluentur, siue vt iusti per eos probentur. Præcepit ergo, id est, non permisit.

✲ RICHARD. Præcipitur hæreticis, & principalibus diaboli ministris, ne non verè bonos non lædant, sed nec terrenis deditos occidant, quia cohibentur ne libertatem audiendi verbum Dei, vel rectam fidem suscipiendi, anferant.

✲ AMB. Per menses quinque, omne tempus uitæ præsentis, quod in quinque ætatibus consistit, possumus intelligere. Prima namque ætas est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta senectus. In quinque ergo mensib. i. omni tempore uitæ præsentis, non solum hæretici, sed omnes impii cruciantur. Nam uelint nolint, cum ad memoriam mortem pœnamque, quę mortem sequitur, reducunt, quamuis de prosperitatibus sæculi uideantur exultare, tamen cruciantur intrinsecus, eo quod sciant se pro sceleribus suis æternaliter esse cruciandos. Possumus etiam per menses quinque omne tempus huius mundi intelligere. Primus nãque mensis est ab origine mundi vsque ad diluuium. Secundus à diluuio usque ad Mosem, Tertius à Mose vsque ad Dauid. Quartus à Dauid usque ad Christum. Quintus à Christo, usque ad sæculi consummationem. In iis ergo quinque mensibus omnes fabricatores errorum cruciantur, siue eo modo quo superius diximus, siue quod falsas adinuentiones suas, uident a veritate superari.

c *Vt cruciatus scorpij*. Cum data sit potestas cruciandi, non apertè tormentant, sed apud seculi principes accusant.

d *Et fugi. mors*. quia cura gregis eos astringit labori.

Haymo. ✲ AND. Per hæc ingens suppliciorum magnitudo subindicatur: solent enim qui magnis cruciatibus detinentur, mortem inuocare & exportare. Quod autem ad eos, qui in tormentis uitam degunt, uocata non accedat, illud ex occulto Dei iudicio prouenit. Indicat enim is mortalium generi vtile ac salutare esse peccatum, quod parens est, & tormentorum conciliator, pœnarum quę inferuntur amaritudine, & grauitate exosum illi reddere.

✲ AMB. In dieb. illis, quib. euangelii gratia per vniuersum mundi refulget, quærent homines mortem. Quęrebat Paulus mortem persequendo ecclesiam Dei, & non inuenit eum, quia Christus qui est murus impenetrabilis, se illi obiiciens a morte quam quęrebat, cum retraxit, & ad vitã, quod ipse est, violenter reduxit. Nos quosdam vidimus, qui quæsierunt mortem & nõ inuenerunt eam, & cupierunt mori, & mors fugit ab eis. Scimus n. quosdam, qui amplius quam oportebat seculum diligẽtes, multo tempore laborasse, vt carnis suæ desideria perficerent. Sed cum ad id quod optabant peruenire non possent respuentes seculi falsa promissa, ad diuitias cælestes acquirendas se contulerunt. Vidimus & quosdam reliquisse monasteria & in seruitio quorundam potentium se posuisse, ut diuitias quas per se habere non poterant, eorum suffragiis obtinerent. Sed cum id non possent, sæculum reliquisse, & ad monasteria sua rediisse atque in bonis operibus vitam terminasse. Hi ergo mortem quæsierunt & non inuenerunt eam.

✲ HAYMO. Dies isti quibus electi quærent mortem, intelliguntur ab ascensione Domini usque ad consummationem seculi. Specialiter autem fiet hoc temporib. antichristi. Homines in hoc loco accipimus sacerdotes, & ecclesiarum prępositos, qui cum uiderint tempore illo tantum prauitatis dogma insurgere, sicut iam ex parte factum est temporibus hæreticorum, quærent mortem, quia optabunt in Dei contemplatione consistere, ut sunt mortui mundo, & Deo uiuant. Sed non poterunt tunc gregem sibi commissum relinquere in ora luporum, ne fortè damna gregum, super eos reuertantur, & illis in peccatum reputetur, si eos errare aut perire pro sui quiete permiserint. *Sed mors fugiet*. Nolentes itaq; sancti uiuunt, propter aliorum lucra, & dilatam mortem propter aliorum salutem æquanimiter ferunt.

e *Similitudines lo. &c.* Cum ostendisset qualiter nocerent, & per dolos & per occultam impugnationem & in utroq; Dei refrenationem, nunc ostendit quales ipsi sint per quos operari possunt.

f *Similes equis*, Quia ueloces ad discurrendum, & feroces ad impugnandum, & non prouident quos incurrant, siue in uicinos, siue in hostes.

✲ AMB. Per equos sæpe predicatores designantur. Locustæ uero similes equis paratis in prælium esse dicuntur, quia sicut predicatores sancti tota uirtute laborant, ut quoscunque possunt de laquei diaboli eripiant, ita & hæretici ad hoc semper armantur, ut quoscunque possunt decipere, in baratrum suę damnationis inuoluant.

✲ HAYMO. Equis assimilantur omnes hæretici propter uelocem ubique cursum, quia totum subito replebunt mundum. Locustis uero propter uacuitatem. In prælium uadũt, quia contra fidem electorum rectam pugnant.

✲ ANDREAS, Quidam putant per locustas angelos esse diuinæ

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *Sub vno n. contextu literæ sacra scriptura transit aliquando de aliquib. personis ad alias loquendo, ac si essent eædem, ut patet Psal. 77. d. Cum occideret eos quærebant eum. & tamen certum est, quod alij erãt occisi, & alij quærentes eum pœnitentia ducti. Et eodem modo loquitur hic de habitatorib. Aphricę, qui partim erant Christiani, & partim Pagani, & sic de una parte transit ad aliam sub eodem contextu.*

1 Sed ut cru. &c. *Licet n. non occiderent Christianos, ut dictum est, tamen affixerunt eos multipliciter, & specialiter episcopos & doctores repellendo & aliquos corporaliter affligendo. unde* Honorificus *Vandalorum rex multos episcopos in exilium misit, & similiter Transcemundus qui post eum regnauit. & Gillorine, qui aliquib. episcopis orthodoxis linguas fecit extrahi, & radicitus amputari, qui tamen postea dono Dei loquebantur & prędicabant, secundum quod dicit Gre. dial. lib. 3.*

2 Mensi. quinque. *Per hoc designatur quod regnum Vandalorum durauit temporibus quinque regum, & tunc fuit exterminatum per Belisarium patricium a Iustiniano imperatore in Aphricam missum.*

3 Et crucia &c. *Nam aliqui istorum regum primo simulauerunt beniuolentiam Christianis, & eos postea grauiter afflixerunt intantum quod multi eorum magis uellent mori quam uidere talem conculcationem ecclesiarum & ministrorum eius, sicut dicitur 1. Matt. 3. g. Melius est nobis mori in bello, quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum, ideo subditur.*

4 Et in diebus illis quærent homines mortem, &c.

5 Et similitudines. *Hic consequenter declarat quoddam dictum, Vandalos enim dixerat locustas, ideo conditiones aliquas Vandalorum* exprimit

MORALITER.

† *Et dic. est il. ne oc.* s. corporaliter, ut dicit gl. interlinearis.

1 *Sed ut cru. eos.* mensis dicitur a mene quod est defectus. Et per hoc significantur quinque defectus qui sunt in malis sacerdotibus. s. scientiæ, uitæ, eloquentiæ, misericordiæ, & iustitię. per quos subditis bona debita subtrahuntur, & opposita mala inferuntur.

4 *Et in dieb. illis.* Nam, homines zelum Dei habentes uidentes talia, dicunt aliquando turbati: Vtinam non uidissemus talia mala, sicut 1. Machab. 3. g. dicitur: Melius est nobis mori in bello quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum.

5 *Et similitu. locu. &c.* quia tales sacerdotes parati sunt ad faciendum malum.

† MORA-

Digitized by Google

diuinæ punitionis administros. Nobis autem vero similius fit, per prædictas locustas malignos dæmones significari. Hi enim semper accincti sunt, ad bellum nobis inferendum.

a *Tanquam coro.* id est, victoriæ de præcipitatis acquisitæ, non per veram sapientiam.

✱ AMBRO. Per coronas locustarum, sapientia secularis ostenditur. Coronę igitur locustarum, aurum ipsæ non erant, sed similitudinē auri habebant, quia sapiētia secularis, in qua hęretici maxime confidebant, aurum non erat, id est, sapientia, sed potius stultitia.

✱ HAYMO. Heretici non habent coronas, sed quasdam figuras, quasi coronas, nec sunt aurea, sed auro similes, quasi. s. quoddam falsitatis figmentum, quia ipsi se victores simulant, & dignos remuneratione, sed nec coronas, nec ex auro habent, quia habentes formam pietatis virtutem eius abnegant.

a i. in mentibus vbi in se & coram aliis superbi sunt. b Quia non veræ coronæ. c Non devero auro. i. sapientia. b Vultus.

1 super capita earum tanquam coronę similes auro, & facies

a Quia demonstrant se homines pios cum intus sint feri. b Sicutmores mulierum sunt. molles & flexibiles in omne vitium.

2 earum sicut facies hominum. Et habebant capillos sicut ca-

a i. ipsi alios laniantes.

3 pillos mulierum, & dentes earum sicut dentes leonum erant.

a i. tumultus sententiarum quem faciunt postquam deficiunt.

4 Et habebant loricas sicut loricas ferreas, & vox alarum earum,

5 sicut vox curruum equorum multorum currentium in bel-

a i. peccatum, quia peccare faciunt.

6 lum. Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant

a Q. d. sed tantum vos. oni ne timeatis, quia. b Malis, secundum quinque sensus tantum.

7 in caudis earum, & potestas earum nocere hominibus men-

a Diabolum dominantem in terrena.

† sibus quinque. Et habebant super se regem angelum abyssi,

8 cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollion, &

9

b *Et habe. ca.* i. mores lapsos & effeminatos, qui eis ad hærent, & ab eis ad deceptionem aliorum dependent. Vel capilli minores, quos adhærentes sibi decipiunt.

c *Dentes leo.* Laniatum habent & fœtorem.

✱ AMBROS. Locustæ faciem hominis habere videbantur, sed similitudo erat, non veritas, quia hæretici videntur quidē scientiam habere diuinarum scripturarū, sed procul à veritate distant, quia eam recte non intelligunt. Habebant & locustæ capillos mulierum, quia sicut sancti ecclesiæ Dei habebāt turmas suas, quæ certis temporib. ad diuina officia celebranda confluebant, ita & hæretici habebant populos insanos, qui in diuersis locis conueniebant, non ad ministeria diuina, sed ad diabolica officia celebranda. Dentes leonum dentes hæreticorum sunt, quia sicut Pagani ecclesiam Dei persequebantur & quoscumque poterant terroribus in perditionis voraginem implicabant: Ita hæretici quosdam potentes homines sibi sociantes ecclesiam Dei persequuti sunt, multósque more dentium, minis & impressionibus afflictos in ventrem suæ malitiæ demerserunt.

✱ RICHARDVS. Tria ponit, facies hominum, capillos mulierum, dentes leonum. Quæ tria mali & maxime hæretici habere describuntur, primum, quia se cuncta secundum rationem agere fingūt, & deinde fraudulenter ad mollitiem vitiorum pertrahunt, ac demum per actionis prauæ suggestionē, & perpetrationem crudeliter laniant.

✱ HAYMO. Locustæ facies humanas, & capillos mulierum habent, vt in hæretica perfidia vterque sexus sibi nequius applaudat, tueatur, atque defendat.

d Loricas. i. corda obstinata, quę sagitta veritatis non penetrat. Vel sentētias deceptionibus munitas, quas infringit veritas.

e *Sicut vox cur. &c.* Diuersi curr⁹ diuersis viis & à diuersis equis ad idem bellū rapiuntur, sic istis licet diuersis hæresibus vnanimiter ecclesiam impugnāt.

✱ HAYMO. Vox hæreticorum bene similis dicitur curribus equorum currentium in bellum. Nam currus quando à stabulis prodeunt, diuisi ab inuicem & seiuncti incedere solent, vsquequo ad locum certaminis venientes coniungantur, & pari voto pugnent: Ita & hęretici se metipsos diuidunt, & contrarios sibi errores proferunt. Sed quamuis inter se dissideant, tamen vnanimiter contra ecclesiæ vnitatem pugnant.

✱ ANDR. Strepitum alarum intelligentium locustarum ob id militarium curruum strepitui assimilatum putamus, quod fastu sint elatæ, ingeniiq́ue celeritate præditæ.

f *Et habebant cau.* Postquam non valet ratio vel tumultus eorum, quærunt auxilium principum, qui caudæ dicuntur, quia vt astringant, terrent & blandiuntur. Vel caudæ, dolosæ sentētiæ, quibus coram blandiuntur & latenter pungunt.

g *Et habebant.* Ostenso quales in se sint, monstrat per quem hæc possunt.

h *Cui nomen.* q. d. Ad hoc cauete vobis Hebręi, Gręci & Latini, omnis ecclesia, quia Christi euangelium aliqua harum trium linguarum est scriptum & receptum.

✱ RVPER. Anhelus iste abyssi, manifeste contrarius est angelo magni consilii, rex contrarius regi, rex filiorum superbię aduersus vel oppositus regi filiorum sapientiæ. Nam & scriptura nominis huius, & scriptura nominis illius, Hebraicè Grecè & Latinè deposita, illum malum, istum bonum omnibus gentibus agnoscendum prædicat.

✱ RICHARD. Angelus abyssi diabolus est, qui est rex & princeps

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *exprimit nomine locustarum di.* Et simili. locu. si. equis para. in *præ. per hoc designans, quod Vandali fuerunt homines bellicosi.*

1 Et super ca. *Per aurum in scriptura signatur fulgor sapientiæ. Vandali vero inter cæteros barbaros plus habere videbantur de fulgore naturalis industriæ. quæ si ordinetur ad bonum, sortitur nomen sapientię, quæ dicitur scientia sapida, si autem ad malum sortitur nomen cautelæ. Sic autem erat in eis. & ideo non dicitur quod haberent coronas aureas, sed similes auro, nam per quandam similitudinem bonum ad malum transferimus. 5. Metaph. sicut dicitur sapiens latro vel bonus, qui procedit in furtis suis cautelosè.*

2 Et facies earum sicut. *quia ratio qua distinguitur homo à cæteris animalib. plus vigebat in eis quam in cæteris barbaricis gentibus, vt dictum est.*

3 Et habebant capil. sicut capil. mu. *quia nutriebant capillaturam, sicut fit adhuc in aliquibus gentibus.*

4 Et dentes earum sicut de. le. *in quo designatur ferocitas eorū.*

5 Et habebant lo. fer. *nam armati erant ad gentes alias impugnandum.*

6 Et vox ala. ea. sicut vox cur. *quia cum magno strepitu processit eorum exercitus per Italiam & Galliam, ut prædictum est.*

7 Et habebant cau. *Patet sententia ex dictis supra vsque ibi.*

8 Et habebant super. *Ad cuius intellectum sciendum quod secundum Diony. in dæmonibus naturalia remanserunt integra, & per consequens remanserunt in eis ordines distincti, prout sequitur distinctionem naturæ. Tenetur autem communiter à doctoribus, quod aliqui ceciderunt de singulis ordinibus, & sic nomina singulorum dæmonum remanent in dæmonibus. Primus autem ordo inferioris Hierarchiæ nominatur ordo principatuum, qui præsunt diuersis regnis. Et sicut angeli sancti promouent diuersa regna sibi commissa ad bonum, sic per oppositum sunt angeli mali ea impellentes ad malum. igitur de angelo malo præsidente regno Vandalorum dicitur hic:* Et habe. super se re. an. abyssi. *compellentem eos ad vastationem bon. ideo subditur:*

9 Cui no. He. Abad. *dispergens vel exterminans. Et ponitur hoc nomen in tribus linguis principalibus, quia plures homines de linguis istis exterminauerunt. Vel quia Ioannes scribebat vniuersali ecclesiæ quæ fundata est in omnibus linguis per tres principales hic significatis.*

✱ 1 Væ

MORALITER.

✱ 1 *Et super ca. earum tan.* quia propter tonsuram clericalem & ordinem homines deferunt eis honorem.

3 *Et habebant capillos sicut capil.* eis vtendo prout possunt ad ornatum illicitum.

4 *Et dentes earum.* per quod significatur crudelitas ipsorum.

5 *Et habebant loricas.* i. falsas excusationes malorum suorum.

6 *Et vox ala.* Istæ sunt alę, potentia temporalis & superbia, ex quibus procedunt verba iactatiua & contumeliosa.

7 *Et habe. caudas, &c.* id est, familiares malos eos sequentes.

† *Et potestas earum.* & exponatur sicut prius.

8 *Et habe. super se regem.* scilicet diabolum, cuius sequuntur instinctum.

Digitized by Google

princeps super profūditatem & obscuritatem totius peccati. Qui propterea sub triplici litera describitur, vt sancta ecclesia ubiq; terrarum diffusa, quancunq; litera vtatur, versutias diaboli in eius fraudulentis satellitib. cauere doceatur. Diabolus vero exterminans vocat, quia & per se, & suos, electos quoq; extra terminum spiritalis conuersationis a eiicere conatur.

Apatria vita.

Latinè habens nomen † exterminans. Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ post hæc. Et sextus angelus tuba cecinit. Et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei quod est ante oculos † Dei, dicentem sexto angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli qui

a Vel, post hunc sextus angelus.
a Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.
a i. prędica esse solutos vt caueant sibi electi.
Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.
a E. ira illis damnatis.

† Domini

✻ Andreas. Per harum denique regem, diabolum ne rito accipimus, vt qui verè illos perdat, qui fidem ipsi habent. Cōtra quem proinde irreconciliabile bellū geram° oportet, quo illa, quæ post hæc ventura comminatur, minus sentiamus.

✻ Haymo. Rectè exterminans dicitur, quia sicut Christo cōgregandi, sic diabolo congruit nomen exterminandi.

✻ Amb. Certum est omnib. hæreticorum principem esse diabolum, & exterminator vocatur, eo quod exterminator sit totius bonitatis.

a *Væ vnum abijt.* ordine narrationis & ordine temporis, hæc est enim damnatio malorum quæ erit tempore Antichristi.

b *Ex quatuor cor.* Per quatuor quę de Christo prędicantur, quę sunt natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio. circa quæ alia sunt.

c *Altaris aurei.* Altare Christus, cornua altaris prædicatores Christum subleuante, & pro eo mori parati, sicut sanguis ponebatur in cornib. altaris Vel aliter. Ecclesia. s. seimmolans, in qua cornua. i. defensores aliorū, qui omnes ad idē tēdūt. Vel quatuor cornua euāgelica q docēt detegi fraudes antichristi.

d *Vocem vnam.* Præcones præteriti temporis premonēt illos qui erunt tempore antichristi.

e *Solue. qua.* Pro quatuor partib. mundi, vel quia quatuor de Christo prędicata impugnant. *Solue.* quia Euphrates fluuius circumiens Babylonem. i. principes mundani per quos diabolus cū in ipsis esset occultè operabatur, hos iubet excōicari, vt qui in eis erat quasi ligatus, per eos sibi traditos apertius operetur. Vel quatuor angeli immundi spiritus in quatuor partib. mundi regnantes, qui fuerunt refrenati in passione Christi.

✻ Andr. Sunt qui hosce angelos quatuor ex primariis & illustriorib esse putant, nempe Michaelem, Gabrielem, Raphaelem, & Vrielem, qui hactenus quidem diuinę contemplationis iucunditati & vbertati allegati tenentur, tunc verò, nimirum sub diem Iudicii, cum innumerabilium angelorū multitudine, ad impiorum condemnationem soluentur, ac tanquam Dei ministri tertiam mortalium partem internecioni dabunt. Ego vero hosce etiam non angelos, sed pessimos dæmones esse existimo, quos iuxta diuinū mandatum è sublimi cęlo rum altari (cuius exemplum in veteri tabernaculo extabat) eiectos, & per Christi in carnem aduentum ad certum locum ablegatos & alligatos vnus quispiam ex angelorum numero liberos eo tempore dimittet, quo gentes conturbent & vexent, easdemq; non tātum aduersus Christianos, sed contra se inuicem quoq; instigent. Si autem quatuor plurésue demones Euphrati verè alligati asserantur, nihil noui aut insusitati asseritur. Constat namque alios in abyssum sæpe amandatos, alios in porcos eiectos, alios aliò pro Dei voluntate ad tempus ablegatos fuisse, in omne, post quū, vbi primum bellum, quod aduersus hominem gerunt, integre absoluerint, apud inferos cruciandos. Credibile sit quoq; Euphratis ob id mentionem fieri, quod antichristus ex illis locis exoriturus credatur. De ingenti dæmonum multitudine non est dubitandum, cum omnes sancti aerem hunc dęmonibus refertum asserant.

✻ Richard. Quatuor angeli sunt vniuersi dęmones per quatuor partes mundi in diebus antichristi seuientes: & reprobos quoq; ad electorū persequutionem commouentes. Qui ab electis prędicatorib. tunc solui prędicuntur: quia ab eis soluendi, aut soluti, ad bonoru m cautelam prædicabuntur. Qui modo in flumine magno Euphrate alligantur. quia ne contra genus humanum pro libito seuiant per baptismum refrenantur.

✻ Haymo. Dæmones modo ligati sunt, quia non possunt nocere, quantū volunt, ex quo Dominus veniens, eis potestatem abstulit. Quo in loco considerandum est, quantum seuirent, si soluti essent, qui modo ligati tm̄ seuiunt. Per flumen Euphratem, in quo angeli alligati sunt potentia sęcularis intelligitur, quia in principibus huius sæculi maxime diabolus habitat, & in eis regnat.

f *Soluti sunt, &c.* Soluto diabolo multi precipitantur, qui ad alios excæcandos moliuntur.

☞ a In

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Væ vnum abiit. *id est vna g a tis persecutio. s. Vandalorum.*

2 Et ecce ve. adhuc. *id est, duæ graues tribulationes aliæ.*

3 Et sextus ange. *Hic consequenter agitur de fautoribus hæresum, quantum ad Italicos & principes Constantinopolitanos. Ad cuius intellectum sciendū, quod Anastasius imperator hæresi Euticiana corruptus, cępit imperare anno domini. 493. & imperauit annis. 25. tunc regnabat in Italia Theodoricus rex Arrianus. Et tunc temporis electi sunt duo Papæ in contentione. s. Symmachus, & Laurentius. pro quibus facta est contentio magna in populo Christiano & in clero procedens vsque ad homicidia multa. Finaliter tamen ecclesia Laurentium repulit, & Symmachum approbauit. Paschasius autem diaconus cardinalis, licet alias esset sanctus & deuotus tamen in hoc errauit, quia Laurentium quantū potuit, sustinuit, propter quod post mortem suam inuentus fuit in pœna purgatorij à Germano episcopo Capuano, vt refert Grego. dialogorum lib. 4. Ex hoc autem mota est tribulatio magna in ecclesia per quatuor homines prędictor s. Laurentium & Symmachum pro papatu, & Anastasium & Theodoricum pro zelo hæresum suarum. Nam videntes clerum catholicum contendentem vsque ad homicidia, reputauerunt eum peiorem quam ante, & similiter doctrinam catholicam propter quod incitati fuerunt ad eius persecutionem. Et isti quatuor prædicti nominantur hic angeli, quia nomen angeli in hoc libro indifferenter attribuitur bonis, & malis, vt patet ex supradictis. His igitur præmissis sic proceditur, quia primo ponitur ecclesiæ tribulatio. secundo eius consolatio, ca. se. Prima adhuc in duas. s. in partem principalem & incidentalem, quæ incipit, ibi: Et cæteri hominu m. Circa primum dicitur:* Et sextus angelus tuba cecinit. *s. Laurentius, qui conatu improbo & verbo superbo ad papatum anhelauit.*

4 Et audiui vocem. *s. vocem Paschalij cardinalis de collegio ecclesiæ Romanæ existentis, qui in electionem dedit vocem suam* Laurentio, *& eius partem sustinuit contra ecclesiæ immunitatem.*

5 Dicen. sex. an. *id est,* Laurentio.

6 Solue. qua. an. *i. in Romano imperio, quod vocatur flumen magnum propter multitudinem populorum inexistentium, secundum quod dicitur infra 17. d.* aquę multę populi multi. *Nominatur etiam* Euphrates, *quia sicut Euphrates est quartus fluuius paradisi. Genes. 2. cap. sic inter quatuor regna principalia regnum Romanū dicitur quartum, Dan. 2. f. In hoc autē imperio quatuor angeli. s. Laurentius, Symmachus, Anastasius, & Theodoricus, tenebantur ligati ante electionem Laurentij, in quantum cessabant ab ecclesiæ turbatione, qui per eius electionem ad turbationem ecclesiæ excitati fuerunt modo prædicto. ideo subditur.* Et sol. sunt. &c.

7 Qui para. erant. *s. continue ecclesiam perturbare. Sciendum tamen, quod Paschasius stans pro Laurentio non intendebat hanc turbationem: sed quia secuta fuit, licet præter eius intentionem, ad electionem Laurentij cui vocem suam dedit, ideo dicitur hic dixisse* Laurentio, Solue quatuor an. &c. *quia per eius ambitionem ipse & alij tres processerūt ad ecclesię turbationem.*

✻ 1 Vt

MORALITER.

✻ † *Post hæc & sextus ange.* Hic ad literam dicitur fuisse Laurentius, qui per cōtentionem conatus est papatum obtinere, ex quo secuta fuit turbatio ecclesiæ. & per ipsum significatur quilibet ambitiosus qui per contentionem iniquam obtinere nititur ecclesiæ dignitatem, & per hoc soluuntur quatuor angeli Sathanæ, quib. nititur propositum obtinere. s. falsitas aduocatorū malignorum pro eo loquentium, malignitas detractorum contra impedientes ipsum, duplicitas adulatorum falso ipsum commendantium, & cupiditas magnatorum ipsum muneribus sustinentium. de quibus dicitur.

5 *Solue. qua. an. &c.* Euphrates frugifer interpretatur. & ideo significat cumulationem diuitiarū, cuius appetitu ligati sunt, prędicti quatuor, & ideo quatuor dantur eis munera, soluuntur ad loquendum pro malitia promouenda.

6 *Qui parati erant in horam.* id est, continuè.

✻ Vt

Digitized by Google

parati erant in horam & diem, & mensem & annũ, vt occiderent tertiam partẽ hominum. Et numerus equestris exercitus, vigies millies dena millia, & audiui numerum eorũ. Et ita vidi equos in visione, & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas, & capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore ipsorum procedebat ignis & fumus & sulphur. Et ab his

(Interlinear glosses: Continuè & diu. Diu & diu. Reprobos omnes. — a Diaboli vel homines super eos fundati — a Propter ignem iræ & libidinis. b Lapis fumidi coloris. b i. maiores inter ministros diaboli. — a Quia ore laniant & fœtent. b i. de prædicatione aperte mala.)

a *In horam & diem.* Vel per horã accipe medietatẽ anni, per diẽ vnũ annum, per mensem alium annum, & per annum tertiũ: nã per tres annos & dimidiũ durabit persecutio Antichristi.

b *Vigies millies.* Sancti decẽ præceptis legis perfecti, ɔtra quos duplex numerus ponit malorũ, quia mali plures sunt bonis.

c *Et audi. &c.* Et benene pono sub certo numero, quia *audiui*, i. intellexisse, quod plures essent mali quam boni.

d *Et ita vi.* id est, sicut intellexeram, quod ad destructiõem aliorum equitabant, sic intellixi quod per diabolũ hoc faciebant, quem sicut equi portabant, vel equi diaboli, super quos mali fundantur.

✻ AMBR. In hoc loco per equos, insani populi, per sessores autem equorum, principes terræ designantur, per loricas vero, quæ ictus gladiorum à se repellunt, duritia cordium reproborum designatur, quæ ad corda eorum gladium spiritus accedere non sinit.

✻ AND. Per equos hoc loco designari arbitramur homines veneri luxũque deditos, belluinàmque vitam ducentes, Aut dæmones sanè, qui aliorum imperio veluti serui subiacent, quorum vectores sũt spiritus, qui principatum inter reliquos tenent. Dæmones namque, vt cepto apud eos more non modo mutuas sibi inuicem operas præstant, verum, prauis quoq; hominib. famulari iisdèmque vicissim tanquam organis ad aliorum cognatorum hominum fraudem & insidias vti solẽt.

e *Habebant loricas igneas.* id est, muniebant eos sententiis de quib. sequitur ęterna pæna, vbi est ignis & fœtor & fumus. *Vel habe. lori. ing.* id est, ęternam pęnam, quę nunquam dimittit quos accipit.

✻ AND. Per igneas, hyacinthinas & sulphureas loricas, aereas sceleratorum spirituum naturas, igneasque eorundem vires & operationes insinuari credimus.

✻ RICHARD. Habent dæmones loricas, per perplexam astutiam, igneas, per ardentem inuidiam, sulphureas, per fętorem infamię, hyacinthinas per fucum & simulationem iustitię. Hyacinthus namque cæli habens similitudinem, cælestem vitam significat: & angelus sathanæ nonnumquã in angelum lucis se transfigurat, & sub specie virtutũ, vitia palliat, vt quos non potest vi, simulatione decipiat.

✻ AMBROS. Loricæ, igneæ, hyacinthinæ, & sulphureę esse dicuntur. Per ignem plane crudelitas persequutorum mẽtis, per hyacinthum, qui cæli figuram habet, honor deitatis, quem diis referant, designant. Per sulphur vero, quod fœtet, blasphemiæ quas in Christum proferebant, designantur. Persequutores igitur loricas igneas, &c. habuisse dicuntur, quia partim propter crudelitatem mentis, corda sua indurauerant, vt non solum in Christum non crederent, sed etiam seruos eius persequerentur.

f *Tanquam ca. leo.* Superius in plaga locustarum vidit faciem hominum, hic leonum, quia heretici aliquid humanitatis ostendunt, ministri Antichristi, quod docẽt dictis & signis, hoc etiam pęnis cogunt confiteri.

✻ HAYMO. Per capita equorum authores intelliguntur errorum, qui & fortes sunt, ad conterendos infirmos, & cum se simulant esse bonum odorem, fœtorib. inueniuntur repleti. Os enim leonum & corpora dilaniat, & naturalẽ fœtorẽ egerit.

✻ AMB. Per capita equorum imperatores Romani designãtur, quia capita esse videbantur omnium persequutorum, qui etiam ob insatiabilem rabiem leonib. assimilantur.

g *Procedebat ignis.* cã æternæ pęnæ. *Vel ignis*, id est, cupiditas, *fumus*, id est, superbia, *sulphur*, id est, fœtor malorum operum.

h *Fumus & sulphur.* Propterea quia cæci & in tenebris positi, propter fœtorem vitiorum & malorum operum.

✻ AND. Per ignem deniq; qui cũ fumo & sulphure ex ore illorũ egressus tertiam hominũ partẽ non absq; cõminatione asseritur interempturus, aut peccata, quę per lethiferos dęmonum insultus, versutiasq. illorũ suggestiones in animũ ingrediuntur, cordisq. fructus incendũt, aut vastitatẽ & depredationem illã, quæ per barbarorum manus ciuitatib. inferetur, aut frequentes certe cædes sanguinisq. effusiones, quę iuxta diuinam interminationem tertiam hominũ partẽ è medio tollẽt.

✻ AMBR.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Vt occiderent tertiam partem. *Hæc tertia pars dicitur populus catholicus, vt dictum est supra. 4. cap. qui in magna parte fuit occisus, partim per malos adhærentes Laurentio, & similiter per adhærentes Symmacho, & partim per Anastasium imperatorem hæreticũ, qui multos episcopos in exiliũ misit, & multos catholicos afflixit, & partim per Theodoricum regem Arrianum, qui totam Italiam quantum ad ortodoxos gladio perdere voluit, & sanctum Ioannem papam, & Symmachum & Boetium viros præclarissimos & consules martyrizauit, ut habetur in legenda sancti Ioannis papæ & martyris.*

2 Et nume. equest. exer. *id est, adhærentium prædictis quatuor, & mouentium eos ad turbationem Christianorum.*

3 Vigies millies. *Hic ponitur numerus determinatus pro numero indeterminato, sicut supra 4. cap. & designatur, quod ibi erat magna multitudo.*

4 Et ita vidi equos in vi. *id est, subditos prædictos quatuor & obedientes eis in malo, & specialiter Anastasio & Theodorico.*

5 Et qui sedebant super eos. *scilicet, quatuor prædicti angeli eos docentes.*

6 Habebant loricas. *Sicut in bonis hominibus iustitia dicitur eorum lorica, Ephe. 6. c. Induite loricam iustitiæ, sic per oppositum iniustitia dicitur hic lorica malorum.*

7 Ignea. *per appetitum feruidum nocendi,*

8 Et hyacinthinas. *id est, cælestis coloris, in quo designatur apparens zelus fidei. Nam hæretici asserentes se habere fidei veritatem, ex hoc excitant contra verè catholicos persecutionem.*

9 Et sulphureas. *propter fœditatem vitiorum existentem in eis, & procedentem extra in operibus malis.*

10 Et capita equorum. *id est, principes malorum ei obedientium.*

11 Erant tanquam capita. *in quo notatur crudelitas eorum.*

12 Et de ore ipsorum. *scilicet, æmulationis, quantum ad Symmachũ & Laurentium.*

13 Et fumus. *vanitatis, quantum ad Anastasium.*

14 Et sulphur. *fœtoris, quantum ad Theodoricum Arrianum.*

15 Et ab his, &cæt. tertia pars hominum. *id est, magna pars Christianorum modo prædicto.*

✻ 1 Potestas

MORALITER.

✻ 1 *Vt occiderent tertiam partem hominum.* ad inuicẽ litigantiũ quorum una pars habet iustitiam, & alia pars oppositũ, & tertia pars est iudicantium, partem vero iustam parati sunt pro muneribus quantum possunt impugnare.

2 *Et numerus equestris, &c.* Per hoc designatur multitudo magna talium, & ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato.

4 *Et ita vidi equos, &c.* Per hoc intelliguntur prędicti quatuor, qui dicuntur equi, eo, quod sequũtur instinctum dæmonis, sicut equus sessoris, ideo sequitur.

5 *Et qui sedebant super eos habebant loricas ignis.* quia dæmones inflammãt eos igne cupiditatis, quod significatur per loricas igneas, & colorant eos fraudulentia iustitię apparentis, quod per hyacinthinas significatur, eo quod hyacinthus est coloris cælestis, & fœdant eos fœtore luxuriæ & carnalitatis, quod per sulphureas significatur.

10 *Et capita equorum, &c.* Per hoc designatur crudelitas istorum, qui sequuntur habenas dæmonum.

12 *Et de ore eorum proce. ignis.* dissensionis inter homines.

13 *Et fumus.* vanitatis.

14 *Et sulphur.* fœditatis infamię.

15 *Et ab his tribus pla. occi. est ter. pars ho.* scilicet, iustorum modo prędicto.

MORA-

Digitized by Google

A ✱ AMB. Per ignem, impia præcepta imperatorum designantur, quibus populus Dei interfici iubebatur, Et recte per fumum, idololatriæ falsitas designatur, quia sicut fumus à facie venti euanescit, ita & cultura idolorum in conspectu prædicationis euangelicæ deperiit.

D audacter inconcessa egit, & iuste perdidit, quod accepit, sicut capita draconum, id est, mundi principes.

✱ AND. Recte illorum caudas serpentibus assimilat, si quidem omnium diabolicarum suggestionum scopus est, infundere virulentum peccatum, quod est mors animæ.

a tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne & de (Vere de ore. quia.) 1

b fumo & sulphure, quæ procedebant ex ore ipsorum. Pote- (a .i. mala prædicatione. b .i. in occultis deceptionibus si aperte nequeunt.) 2

stas enim † equorũ in ore eorum est, & in caudis eorũ. Nam (a Et verè in caudis habent potestatem. b Alios maiores, qui mordent.) 3

c caudę eorum similes serpentibus habentes capita, & in his (Peribunt.) 4

d nocent. Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, (a Quia ideo pereunt, quia non egerunt pœnitentiam.) 5 6

neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, (a Non egerunt ita quin adorarent. b Quod turpius.) 7

vt non adorarent dæmonia & simulachra aurea & argentea 8

& ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiam †

ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque á furtis suis.

a *Occisa est tertia pars.* id est, omnes reprobi de ecclesia, & similiter omnes Iudæi vel pagani, qui nunquam fuerunt baptizati, nec ab ecclesia separati.

B b *Potestas equorum in ore eorum.* ✱ AMBROSIVS. Superius capita equorum, vt leonum esse dicuntur. In ore verò leonum dentes consistunt, quib. conterunt omnia & dilaniãt, quæ ceperint. Post sumus itaque per dentes, carnifices intelligere, qui in ore leonum, id est, in potestate persequutorum positi, eorum imperio diuersis cruciatibus corpora cruciabant sanctorum. Corpora igitur sanctorum persequutores in ore, id est, in potestates habebant, sed animas nõ habebant, occidere poterant, quos vincere nõ valebant

✱ RICHARD. Os significat suggestionem manifestam, cauda occultam fraudulentiam, & mali dum non possunt ore cauda nocent, quia conantur occulte perficere, quod non valent apertè.

c *Similes serpentibus.* Qui blandiuntur facie, & occulte immittunt venenum.

✱ PRIMAS. Bene hic in similitudinem præuaricationis antiquæ, serpentum meminit, cuius sibilo mulier seducta, audacter

✱ HAYMO. In Genesi legimus, quod diabolus serpentem indutus, mulierem decepit fraude malę suasionis. Tales sunt & errorum magistri, qui sua peruersa doctrina decipiunt quos possunt, & quia eos, quos subuertere nequeunt per prauitatem erroris, per potentiam seculi opprimunt, bene caudæ illorum similes serpentibus dicuntur.

E ✱ AMBROSIVS. vel. Recte doctrina philosophorum, serpentibus assimilatur, quia plena erat mendaciis & fallaciis, potestas ergo equorum in caudis erat, quia persequutores ecclesiæ per doctrinam philosophorum, volebant euertere religionem Christianam.

d *Et cæteri homines, qui non sunt occisi.* ✱ ANDR. Hæc cum præcedentibus coherent: nam cum paulo ante dixisset, tres illas plagas tertiã hoĩum partẽ absumpsisse, & quædam interea interposuisset, hic nunc subiicit homines cæteros quibus parcitum erat, hoc est quibus prædictæ plagæ illatæ non fuerant, pœnitentiam repudiasse, neque ab idololatria, cedibus, scortationib. furtis, neque veneficiis, quibus assueuerant, sese continuisse, adeòque easdem reliqui vel grauiores calamitates & miserias prope diem subituros esse.

☞ CAP.

C NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. *id est, quatuor principalibus prædictis, sicut & os est prima pars capitis.*

2 Et in caudis eorum. *id est, ministris sequentibus eos ad malum.*

3 Nam caudæ eorum similes serpentibus. *propter astutiam serpentinam, quæ erat in eis ad catholicos persequendum.*

4 Habentes capita. *Nam in exercitibus sunt tribuni & centuriones & huiusmodi, qui sunt capitanei respectu subditorum sibi.*

5 Et in his nocent. *incitabant enim suos subditos ad persequendum verè Christianos.*

6 Et cęteri homines. *Hæc est pars incidentalis, nam Ioannes in hoc libro describit statum ecclesiæ, tempore vero Theodorici regis, de quo immediate ante dixerat, contigit quedam occisio magna in paganis, qui nõ sunt de ecclesia, & sic describitur hic incidentaliter, tunc enim Saxones contra Thuringos pugnauerunt, & plures eorum fuerunt occisi hinc & inde quam de Christianis in prædicta Anastasij & Theodorici persecutione, & hoc est quod dicitur.* Et cæteri homines. *scilicet, Saxonum & Thuringorum, qui non confitebantur Christum.*

F 7 Qui non sunt occisi in his plagis. *id est, pro fide Christi, supple sunt occisi morte corporali & æterna, & hic est modus loquendi, qui apud Hebræos dicitur decurtatus, sicut 2. Reg. 5. b.* Proposuerat Dauid in die illa præmium ei, qui percussisset Iebuseum, &c. *& tamen non dicitur quale sit illud præmium, sed est supplendum, quod esset princeps militiæ, sicut suppletur 1. Paral. 11. & sic subintelligendum est hic, quod isti non solum erant mortui morte corporali, sed etiam gehenna, & subditur causa cum dicitur.*

8 Neque pœnitentiam egerunt de operibus. *id est, de peccatis commissis, & notantur quinque genera peccatorum, scilicet, multiplex idololatria, multiplex homicidium, multiplex veneficium, & luxuria, & furtum. Et patet litera.*

☞ CAP.

MORALITER.

1 *Potestas enim equorum, &c.* nam aduocati, detractores, & adulatores & iniuste sustentantes verbis suis dicta mala.

2 *Et in caudis eorum.* id est, familiis eorum, quę eis assimilantur in malitia.

6 *Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis.* Quia prædicti mali & etiam alii, vt frequenter prosperantur in vita presenti, possent, autem per hoc aliqui credere, quod euaderet punitionem Dei, ideo hoc remouetur cum dicitur: *Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis.* id est, qui non sunt per impugnationem malorum tribulati.

8 *Neque pœnitentiam egerunt de operibus, &c.* de malis suis, quæ consequenter magis explicantur cum dicitur.

† *Vt non adorent dæmonia & simulachra, &c.* sed magis eis obstinati permanserunt, & subintelligitur, grauius in inferno punientur, quæ quidem grauitas explicari non potest verbis humanis, ideo ad hoc significandum hic tacetur.

✱ MORA-

Digitized by Google

CAPVT X.

A a ET vidi ali.an. Quia fortis armatus fortem diabolū exuperauit.

✱ RVPER. Quis.n.ille est angelus alius, nisi angelus magni consilii, angelus testamenti Dei, verè alius & longè dissimilis omnib.angelis. Hūc angelum fortem dicit, nam verè est fortis imo & fortitudinis princeps.

✱ RICAR. Alter angelus Christus, alter, quia à supradictis angelis sathanæ longè diuersus, angelus, qa paternę voluntatis nuncius, fortis quia virtus Dei.

✱ AMB. Quia superius narrauerat aduersitates ecclesiæ quas ab hæreticis, & paganis passa est, restat, vt de prosperitate eius, qualiter inter persecutiones creuerit, narret. Constat namq; ecclesiā in persequutionib.creuisse, & quanto amplius opprimebatur, tanto amplius cōfortabatur & crescebat, sicut de filiis Iacob in figura eiusdē ecclesiæ scriptum legimus. Angelus fortis, dñm nostrum Iesum Chrm designat, de quo: *Dominus fortis & potens.* (Exod. 2. Psal. 23.)

B b *De cælo*.i.cognitione angelorum.

✱ HAYMO. Cum dominus ubique sit, quomodo descendit de cælo? ad quod proculdubio dicendum, quia descensio illius, nihil aliud fuit nisi humilitatis eius incarnatio.

✱ RVPERT. De celo, uidelicet, ubi erat prius. Nam quo descendat de cælo, nisi in uterum uirginis? nō.n. de illo uirginis utero initium habuit existendi, sicut quidā dixerunt blasphemantes hęretici, sed in illum uterum de cęlo descendit cum de sinu patris aduenit. Et qui Deus erat, homo factus, quodque erat uerbum in principio, uerbum caro factum est, non mutata in carnem diuinitate, sed carne assumpta.

c *Amict. nu*.i. se humiliantem assumptione carnis, uel quia cognoscibilem fecit. Latentem in carne, quæ est nobis refrigerium contra uitia.

✱ AMB. Qui descendens de cælo amictus nube esse dicitur, quia dominus noster ueniens in mundum, carnem, quæ per nubem designata est, induit, ut per carnis assumptionem, se hominibus conformaret, quos redimere ueniebat.

✱ RVPER. Nubes hic, in plerisque scripturarum locis mystice carnem illam significat, pulchra nimirum & considerata similitudine, quia uidelicet sicut sol, cum nube tegitur & latet, tamen scitur, quia pręsens est dum suum orbem non ostendit, & tamen orbi vniuerso diem facit, sic in illa carne Deus & latuit & præsens dignosci potuit, dum diuinitatem suam, ut semper erat, tenuit inuisibilem, & tamen per opera visibilia uniuersum mundum illuminauit.

C ✱ HAYMO. Nube amictus apparuit angelus, nimirum, quia carne induta, inter hoīes apparuit dñs, de qua: Ecce *Dominus ascendit super nubem, &c.* Super nubē quippe leuem dñs ascendit, quando carnem, sine grandine peccati assumpsit. (Isaiæ 19.)

D d *Et iris in ca.* Qui veram de Deo habet cognitionem, reputat eum Deum.

CAPVT X.

ET vidi alium angelum fortem descendentem de cęlo amictum nube, et iris in capite eius. Et facies eius erat, vt sol, & pedes eius tanquam columna ignis. Et habebat in manu sua libellū apertum, & posuit pedem suum dex-

(a Illis contrarium. a Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. a Quia spiritu sancto accensi, & alios illuminantes. a i.peccatores firmiores.)

✱ AMB. Iris misericordiam designat. Irim in capite habebat, quia eius diuinitas ante incarnationem suam tātam misericordiam assumpserat, vt homo fieri pro hominibus non dedignaretur, & ad vltimū, pessima morte damnari.

✱ HAYMO. Caput angeli, intelligitur diuinitas filij Dei: Iris aūt Græcè, Latinè arcus dr, quia diuersis coloribus in nube apparere vr, in & signum propitiationis à tpe diluuii positum inter Deum & hoīes. Tuncq; fit arcus in cælo, cum radiis solis imbrifera nubes fuerit illustrata, quia dum claritas lucis æternæ carnem assumpsit, reconciliatio facta est mundo. In arca quoque duo sunt colores principales, ceruleus & igneus per quos duo iudicia signantur.

e *Tanquam columna ignis.* Illi in quibus verè lucet imago Dei, vt in contemplatiuis, vel prædicatio.

E ✱ RVPER. Hęc descriptio nō nihil a priore differt, vbi primū ipse, q nunc describit Ioanni visus est. Illic namq; filius hoīs manifeste scribit, hic in loco angelus fortis. Alia aūt fuit huius & istius descriptionis cā & intentio: illic nāq; cōtra Cherintū & Hebionē, qui Christū ante Mariā fuisse negare cœperant, ostēdebatur eidē tali schemate, quale de Christo oporteret eum perhibere testimonium. Hic aūt oīb. significabatur, quantum vel quale orbi vniuerso impendeat negotium, propter quod venerit Christus in hunc mundum, &c.

✱ HAYMO. Per pedes angeli, prędicatores intelliguntur, in quibus p totum mundū, incarnata Dei sapiētia ambulauit. Qui bene ēt colūnæ, & igni cōparantur, quia & more colūnarum sup impositū ecclesię ędificiū portant, & spiritu sancto accensi, corda auditorū ad amorē Dei prędicando inflāmant.

✱ RVPER. Hic pedes eius dicitur tanquam columna ignis, quo dicto significatur pdicatores eius, p quos venit ad nos. Sūt.n. pedes eius, oēs euangelii eius portitores atq; ministri. Illi pedes ex eo facti sunt tanq columna ignis, ex quo uenit super eos spiritus sanctus tanq ignis. Ex tunc.n. qui prius frigidi fuerant, imbecilles, & pauidi, idiotæ & sine literis, facti sunt fortes & securi facundi, & omnium scripturarum periti.

F f *Et hab. in ma. sua, &c.* omnes scripturas operatione sua completas, partim prædicando, partim, quæ de se dicta erant complendo, tandem suis sensum aperiendo.

g *Pedem suum.* i. portatores firmi in fide & alios sustinentes.

a Sini-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

ET vidi, &c. *Postquam descripta est ecclesię multiplex tribulatio, hic consequenter describitur eius initialis consolatio, & primo ponitur actus consolationis, secūdo fructus deuotionis, c.seq. Prima in duas quia primo ponitur dicta consolatio per imperatorē Iustinū. secūdo eius cōtinuatio per Iustinianum nepotē suum, ibi.* Et audiui uocem. *Circa primū sciendū, quod Iustinus senior post Anastasium hęreticū imperauit annos 10. & cœpit imperare anno domini quingentesimo 18. qui amore religionis Christianæ feruēs uoluit in partib. oriētis ecclesias Arriano rū eis auferre, & per epos catholicos consecrari, sed non perfecit impeditus precib. Ioannis Papæ, ne occasione huius oēs Christiani de Italia occiderentur gladio per Theodoricum regem Arrianū, qui tamē postea interfecit S. Ioannem, ut prædictum est. Igitur de Iustino dicitur hic.*

1 Et uidi alium angelum for. *propter imperialem potestatem.*

2 Descē. de cælo. *s. militatis ecclesiæ per regenerationē baptismalē.*

3 Amictum nube. *baptismalis gratię.*

4 Et iris in ca. eius. *quia nunciauit pacem ecclesiæ. Est enim iris signum fœderis, Gen. 9.*

5 Et facies eius erat, vt sol. *propter fidei suæ splendorem.*

6 Et pedes eius, &c. *Per pedes intelliguntur affectiones, quia sicut corpus mouetur pedibus, sic animus affecti. Habuit autem iste Iustinus affectiones accensas igne charitatis ad promotionem Christianitatis.*

7 Et habe. in manu sua li. aper. *quia scripsit & misit epistolas per totum imperium suum in fauorem Christianorum.*

8 Et posuit pedem suum dex. sup. ma. sini. au. super ter. *quia scripsit habitantibus in terra & in insulis maris. vel aliter. Per mare, quod est locus aquarum, intelligitur populus Christianus, per aquam baptismi regeneratus, per terram uero pagani in terrenis desideriis fixi, de utrisque uero multi erant de Imperio Iustini, sed fuit magis fauorabilis Christianis, propter quod dicitur.* Et posuit pedem suum supra mare, &c.

3 Amict. ✱ 1 Et

MORALITER.

† 1 *Et uidi an. for.* Hoc ad literā exposui de imperatore Iustiniano. MORALITER autem potest exponi de summo Pontifice bono, qui imperiali pileo coronatur, & dicitur angelus fortis propter magnitudinem potestatis, & descendens de cęlo, quia datur à Deo.

3 *Amictum nube.* i. diuina protectione.

4 *Et iris in capite eius.* Sicut enim iris est signum diuini fœderis, sic Papa bonus à Deo datus, signum est, q Deus est ecclesiæ pacificatus.

6 *Et pe. e. tan. co.* nā eius affectiones accēsę sunt igne charitatis.

7 *Et ha. in ma. sua li.* quia ptā tem coercendi malos per bullā.

8 *Et posuit pedem suum dextrum, &c.* quia potestas se extendit ad habitantes in terra & nauigantes in mari.

4 Et † MORA-

Digitized by Google

a *Sinistrum autem super ter.* Id est, super eos, qui quoquo modo sustentabant, etsi nō credebant. Hoc est, posuit maiores & firmiores prædicatores super maiores peccatores, minores sup minores.

✲ RICHARDVS. super ponit dextrum pedē supra mare, sinistrum super terrā, quia suæ potestati subdidi populum gentilem in cultura multorum deorū, & in amaritudine multorum vitiorum, quondam fluctantem, & gentem, Iudaicam in vnius Dei fidem quondam firmiter solidatam. Super gentes enim ponit dextrū, quia eos elegit ad beatitudinem, super Iudæos sinistrum, quia eos reliquit ad damnationem. Item posuit primo dextrum supra mare, deinde sinistrum super terram, quia primò gentes vocat ad iustitiam: & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit.

trum supra mare, sinistrum auem super terram, & clamaui voce magna, quemadmodum cū leo rugit. † Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, & ego scripturus eram. Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere. † Et angelus quem vidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam ad cælum, & iurauit per viuentem

(a i. in peccatum fluxiores. b i. minus firmos. — a De magnis agente. b Tam terrib liter. — Id est, quia. — a Vniuersi successores terrorem inferentes. b Tempori eorum congruas vel aquæ. — a Intellexi. b i. sigilla, vt amicis pateat, & inimicos lateat. — a i. manifestare infidelibus in quibus locum non habent. — a i. exaltauit. b i. humanitatem quam operatus erat.)

vt non ad aliorum manifestentur vtilitatem. Verum dicēdum quia quod nos sub sigillo signamus omnib. notum esse columus, sed solum modo de familiaribus, & quibus credere nos, pro certo, posse scimus. Quod autem palam dicimus, & non sigillamus ad notitiā multorum dicimus. Dicitur autem Ioāni & omni doctorum ordini in illo, *Signa*, quia non omnib. sunt manifestanda eloquia diuina.

✲ ANDREAS. Per hec significatur multa hoc tempore incerta esse, quæ per experimētum certūmq; rerum euentū olim patefient. Mouetur namque per celestem vocē Euangelista, vbi tonitruorum voces meriti nunc tantum imprimat, perfectam autem illarum comprehensionē plenamque intelligentiam, nouissimis temporib. asseruet.

✲ PRIM. Iubetur ne sicut audiuit, in aperto scriberet, sed discrete signa modificans temperaret, ne aut oīb. indiscrete paterent, aut facili intellecta fastidium generarent.

✲ AMB. Vox de cælo, vox de ecclesia: scribere, & prædicare, sicut scriptor attramento in volumine scribit, ita & doctor verba Dei scribit, cū ea prædicando in cordibus audientium plantat. Signare autem quędam iubetur, nam initio fidei, doctores non ausi gentibus austeriora Christi præcepta committere, ne forte duritia præceptorum territi, non auderent ad fidem Christi suscipiendam accedere sic dicit Paulus: *Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non solidum cibum.*

e *Et ange. &c.* Cum tanta desolatio erit in ecclesia, quod etiam prędicatio erit ablata, ne fideles desperent, accipiunt consolationem, non ad detrimentū suæ salutis prędicationē subtrahi.

f *Iurauit, &c.* Et per hoc firmiter statuit, quia Deus erat, nam si Christus resurrexit, & nos resurgemus.

✲ AND. Cum Deus nullum se maiorem habeat, per quem iurare possit, per semetipsum iurare solitus est. Angeli autem tanquam res creatę per creatorem iurant, eàque quæ dicunt, propter nostram diffidentiam & incredulitatem, cælestis attestatione confirmant.

✲ HAYMO. Cum dn̄s in Euangelio iurare prohibeat, quid est, quod ipse ad cælum manum leuans, iurat per viuentem in secula seculorum? Sed sciendum quia homines rectè iurare prohibentur, quia sępe iuramento falluntur, non enim homines, à iuramento cohibuisset Deus, si in eo peccatū deesse cognouisset. Deus itaq; iurare potest, qui nonmentitur aliqn̄. Iuramentum autem eius, est omnis sermo illius, quia quicquid loquitur, absque vlla ambiguitate completur.

✲ AMB. Nos quando iuramus, volumus, vt firmum fit, quod loquimur. Dixisse ergo dn̄i iurasse est, quia fieri non potest, vt quod loquitur Deus, irritū fiat. Iurauit autem, non in quibusdam verbis se obligando, sed dicendo ea, quę ventura erant,

✲ RVP. Pedem suum dextrum posuit super mare, sinistrum autem super terram, id est, prędicatores suos iam confirmatos in vniuersitatem gentium misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in Iudæa illos prædicare iussit, nam plerunq; nomine terræ, Iudæa, maris vocabulo gentes significantur.

✲ AMB. Possumus autem per mare populum gentium designare, ob profunditatem errorum & ignorantiæ, per terram vero, quæ excolitur, vt fructum ferat, Iudęos. Pedem ergo suū dextrum, dominus super mare posuit, qn̄ specialius gentibus doctrinam euangelii, quàm Iudęis tradidit, pedem sinistrum, super terram posuit, quando legem Iudæis specialiter tradit.

b *Quemadmo. cum leo. ru.* Vox leonis ostendit eius virtutum & infert terrorē. Cum leo cauda circa siluam sulcum fecerit & rugit, nulla ferarum audet exire, ita Christus suos in fide concludens, rugit ne aliquis exeat

c *Scripturus eram.* Hic fert personam eorum, qui Antichristi tempore volent prædicare ex præcedentium imitatione.

d *Signo qua lo.* inspirationē diuinā, vel angelicā admonitionē.

✲ RICHARD. Præcepit vox diuina signari, prohibet scribi voces septem tonitruorum, quia sic debemus electis propalare, vt reprobis abscondamus dicta & facta sanctorum. Signa, vt amicis pateant & inimicis lateant.

✲ RVP. Signa quæ, quod est dicere, mysteria scripturarum, quę datum tibi nosse, & exponere promptū est, signa, id est, vt signata sunt & causa posteris quærenda relinque, vt nō sunt velut merces vltroneæ, de quibus vulgo dicitur, quod soleat putere.

✲ HAYMO. Quia audierat Ioannes superius: *quod vides scribe.* voluit ēt ea, quæ a tonitruis audiuit scribere, sed dictū est ei signa. Vbi merito quæritur quare illi hoc dicatur; cū Ioanne omnes doctores figurentur, q non dēt eloquia diuina sigillare, vt

Marginalia: † 93. dist. ca diaconi sunt quos in prin. — † Dā. 12. c. De i urei. c. & si Christus. — 1 Cor. 3.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et clama vo. magna, *dans imperiali authoritate mandata.*

2 Quemadmodum cum leo rug. *ad terrorem Arrianorum, vnde dicit Pro. 20. a.* Sicut rugitus leonis, ita & terror regis. *Et sicut clamor iste fuit terribilis Arrianis, ita fuit cōsolabilis catholicis, io subdit.*

3 Et cum cla. lo. sunt se. to. vo. suas. *i. vniuersitas ecclesiarū septenario numero designata, eo ꝙ vniuersitas septenario designat, vt dicit Grego. homil. 25. Et clamauit in voces laudum diuinarum. Veruntamē, quia Iustinus non perfecit contra Arrianos quod intendebat ratione prędicto, ideo prohibetur Ioannes ea scribere. vnde subditur,* Signa, quæ locuta sunt, &c.

4 Et ange. *Hicc consequenter describitur ecclesiæ consolatio promissa per angelum Iustin. Circa quod sciendum, quod imperatores & reges habent duos angelos custodes, vnum ratione singularis personæ, sicut & cęteri hominēs, Matt. 18. a.* Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorū semper vidēt faciem patris mei, qui in cælis est. *& isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero ratione dignitatis seu officii: Singulis enim regnis præsūt angeli, qui dicuntur principatus, & sunt de superiori ordine inferioris hierarchiæ, & isti sunt custodes specialiter regum, inquantum in eis virtualiter consistunt regna., propter quod nominantur principes in scriptura, Dan. 10. d.* Nemo est adiutor meus in omnib. his, nisi Michael princeps vester. *Et ibidem: Cum egrederetur apparuit princeps Græcorum veniens, & ideo isti angeli aliquando accipiuntur pro regibus seu regnis quibus præsunt, & sic est in proposito, vt magis videbitur præsequendo. Dicit igitur:* Et angelus, &c. *id est, angelus Iustiniani ratione imperij.*

5 Leuauit, &c. & iu. *ad maiorem rei futuræ assertionem.*

MORALITER.

✲ 1 *Et cla. vo. ma. &c.* excōmunicando hæreticos & rebelles.

3 *Et cum cla. lo. sunt sep. to.* septenarium tonitruorū significatur vniuersitas prelatorum, qui potestatem habent excommunicandi suos subditos contumaces. Per hoc aūt, quod Ioānes prohibetur hoc scribere, significatur, ꝙ huiusmodi censurę nō multiplicādę, sed solū vtēdū est eis in magna necessitate

† *Et iura. per viuen. in sec. secul.* id est, firmiter disposuit.

Digitized by Google

a *Et ea quæ in il.* Cum dicit: *crea. ea quæ in eo sunt,* hæresim quorundam destruxit, qui astruunt res quasdam non creatas à Deo, sed à demone, ut bufonem.

b *Tempus am. non erit.* id est, nulla varietas, sed æterna stabilitas animarum immortalitas. Hoc illi ultimi considerantes patiẽtur libenter.

✻ ANDREAS. Iurat autẽ nullum amplius tẽpus post hac fore, atque hoc vel in futuro seculo, in quo nullum extabit tempus, quod sole hoc sensibili mẽsuretur, sed vita tantũ æterna, quæ temporariũ numerum excedit. Aut certe tempus lõgum post sextã angeli vocem nõ futurum, eo quod iam tũ ad exitum tendant, quæcunque ante prædicta erant.

a in secula seculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in illo sunt, (a Quia de nihilo omnia fecit suos & in melius recreare potuit.)
b & terram, & ea, quæ in ea sunt, & mare, & ea, quæ in eo sunt,
c (a Quia immortales & impassibiles efficientur; cum econtra tempus malorum sit in secula.)
d quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi [1]
(a Cum prædicauit, quod diu non durabit.)
e angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium [2]
f Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: Et audiui [3]
(a Diuinam admonitionem. De eisdem. b Rationem reddentem.)
g
h vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentẽ. Vade, [4]
(a i. per eam intellige. i. promerere Dei gratiam. b i. parati adiuuare omnes accedentes.)
i & accipe librum apertũ de manu angeli stantis supra mare, & [5] [6]
(a Sicut obediens, & ampliaui mentem. b Operatione & oratione.)
K super terram. Et abii ad angelum dicens ei, ut daret mihi li- [7]

✻ RUPERTUS. Tempora quippe circa vel intra cælũ terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, variantur, sibique decedendo succedunt, ac perinde, qui illa creauit, sine dubio tempora quoque illorum præfixit, eademque finire potens est cum voluerit.

✻ RICH. Tempus amplius non erit, i. vanitas mutabilitatis non erit. Credi namque potest, quod nec firmamentum voluetur amplius, nec planetæ mouebuntur, nec nubes concrescent, nec flumina current, nec ventus spirabit, nec terra germinabit, nec animal generabit. Potest ẽt æstimari omnia corpora ex elementis composita in iudicii cõflagratione dissolui, & in elementa reuerti, nec amplius corpus ex elementis confici, sed elementa in æternum, in sua puritate perseuerare. Possumus quoque opinari aerem istũ, qui modo ex agitatione continua nebulosus est & spissus, purgari, clarificari, solemque in eo nullum exercere calorem posse præ nimia subtilitate, sed & mirabilem habere fulgorem.

✻ HAYMO. Cum tempus impiorum sit in secula, quomodo tempus amplius non erit? ad quod dicendum, quia iustis non erat tempus, i. mutabilitas aliqua, quia erunt immutabiles in mente, & incorruptibiles in corpore. Tempus quippe est vicissitudo dierum ac noctium. Ideoque ibi iam tempus non erit, vbi nulla uarietas cuiuslibet rei.

c *Consum. myste.* quia tẽpore Antichristi tanta erit destructio, prohibetur illis, qui erunt tempore ipsius, prædicatio, quãuis prædicare uelint, cum & ex antecessoribus suis habeant officium prædicandi. Illi autem ideo prædicauerunt, quia à Christo ad hoc instituti fuerunt. Christus vero eos instituit, quia tũc tẽpus pdicandi erat, & ipse ad hoc venerat, sed modo vide destructionem tẽporis Antichristi cõtrariã constructioni quam Christus fecit, & per hoc perpende prædicationẽ merito subtrahi Vel aliter. Descripta sæuitia Antichristi, consolationem subdit quam habebunt tunc tẽporis, scilicet, quod fideles considerabunt talia de Christo in ordine suo, quod erit eis consolatio. Cor. 2. b.

d *Mysterium Dei*. id est, remuneratio sanctorum, quod est secretũ quod nec oculus vi. nec au. au.

✻ ANDREAS. Per hæc significari arbitror post absolutam sex seculorũ periodũ, in dieb. septimi seculi (quod tps per tubam septimam exprimitur) ea oĩa, quæ per sanctos prophetas dicta erant, & ante expleta non erant, tũ demum, nẽpe ad seculi finem, certo euentura. Harum aũt rerum expletionem ob id Euangelium, lætumve nuntium appellat, quod æterna requies sanctis iam tum parata erit.

✻ HAYMO. Consummabitur, i. perficietur quidquid modo latet, quia consummatio hic non abolitionem, sed perfectionem significat.

e *Sicut euang.* Intentio prophetarum fuit prima de aduentu domini, & de consummatione seculi.

f *Et audiui.* q.d. Ostenta destructione quæ erit tpe Antichristi, & inde ẽt prædicatione subtracta, & ob hoc fidelib. consolatione adhibita, monetur quæ vidit interim prædicare, quasi dicatur apertè sibi: Ecce reuelaui tibi oĩa, modo uade & prædica, nec q̃ sunt aspera deuita, nec terrearis pro tribulatione aliqua, quia non tanta patieris quanta patientur qui perseuerabunt tempore Antichristi, hoc ad consolationem præsentis ecclesiæ hic apponitur ubi maior tribulatio pronunciatur.

g *Vade.* Quod bene sciebat intelligere monetur, ut per admonitionem alii prædicaturi informentur.

h *Stantis sup. ma.* quia implere graue est humanitati, quæ est mollis & fragilis.

i *Et abij.* quia Deus si quem paratũ uidet, quod necessarium est sponte offert.

k *Ad ang.* id est, ad scripturam a Deo completam & fidelib. intimatam.

☞ a *Acci-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia tẽ. am. non erit. *Non est per hoc intelligenda cessatio temporis simpliciter, quia post tubicinium septimi angeli in hoc libro descributur magnus decursus temporis usque ad fin. mundi. sed cessatio temporis quantum ad uirtutem hæresis Arrianæ, ut uidebitur c. seq. quod fuit impletum Iustini iunioris tempore qui fuit tertius imperator ab isto Iustino seniore. Ex quo patet, q̃ illud, quod dicitur hic de angelo stante supra mare & super terram, quod leuauit manum suam, & iurauit, &c. non potest intelligi de Iustino seniore, quia nõ habuit notitiam de fiendis post mortem suam, sed angelus suus cognouit per diuinam* reuelationẽ, *quod uoluntas Iustini senioris de destructione Arrianæ hæresis, quæ tamen fuit impedita ratione prædicta tempore Iustini iunioris, foret complenda. & sicut præcognouit, sic iurauit.*

2 Cum cœ. &c. *nam in principio imperij Iustini iunioris hoc fuit cõpletum, ut uidebitur.*

3 Consum. m. *id est, secretum a Deo prouisum.*

4 Sicut euang. per ser. *qui prædixerunt dominum Iesum Christum cum suis fidelib. regnaturum, & sicut tempore septimi angeli præualuerũt Christiani contra hæreticos infideles, & tunc audiuit Ioannes de cælo uoces, di.* Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, *ut habetur ca. seq.*

5 Et au. v. *Hic consequenter ponitur consolationis ecclesiæ continuatio per imperatorem* Iustinianum, *qui in principio sui regni fuit uere catholicus, & cœpit imperare anno domini quingentesimo 20. Fuit autem homo literatus, & leges Romanas abbreuiauit, & in uno uolumine cõpilauit, quod dictum est. Codex Iustiniani, in quo multas leges Christianis fauorabiles posuit, de quo loquitur hic Ioannes dic.* Et au. vo. *Ista fuit uox angeli, per quẽ* Christus *loquebatur Ioanni, ut habetur in principio huius libri.*

6 Vade & ac. li. *i. Codicem Iustiniani, qui dicitur hic accipiendus a Ioanne, quia fauorabilis erat ecclesiæ, ut dictum est.*

7 De ma. an. *Hic fuit angelus Iustiniani ratione imperij, ut uidebitur.*

Sicut ✻ 1 Et

MORALITER.

1 *Quia tempus amplius non erit.* Sicut dixi in expositione literali, hoc non intelligitur de cessatione temporis simpliciter, sed quantum ad hæresim Arrianam, & similiter Papa debet destruere omnem hæresim & erroneam doctrinam.

6 *Vade, & accipe librum, &c.* Hoc fuit dictum Ioanni per quem prædicator significatur, qui habet a Papa potestatẽ exercendi officium prædicandi, & sic illud officium dulce est pp spẽ præmii, sed cum postea prædicator percipit, q̃ secundum suam prædicationem non viuitur, amaricatur eius conscientia, nam arguitur propria culpa, & sic dicit poeta.

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

† MORA-

Digitized by Google

a *Accipe librum,&c.* ✱ HAYMO. Acceptum librum deuorare est cum auiditate, scripturam decretis recôdere visceribus. Vel ... quia non dicit, accipe & bibe illum sed, deuora, id est, auide manduca. Scriptura enim sacra in quibusdam locis potus est, in quibusdam verò cibus. In rebus obscuriorib. quæ sine expositione intelligi non possunt, cibus est, quia veluti mandendo, legendo, ruminando sumitur. In apertioribus verò, quæ intelligi sine expositione possunt, ibi potus est.

b *Faciet amaricare.* ✱ AMBRO. Per os in quo sapores discernuntur, corda apostolorum intelligere possumus. Per ventrē autem, in quo oēs spurcitiæ commorantur corporis, memoriam peccatorum intelligere debemus. Liber igit dū deuoratur, vt mel dulce fuisse dicitur, quia diuina scriptura dū in mēte reuoluitur, & vitam æternā Dei mandata custodientib. repromittit, dulcis vt mel in corde efficit, cū verò mente à superiorib. ad inferiora, i. à contemplatione cælestis patriæ, ad peccata sua intuēda deducit, pœnasq; quas impii pro peccatis suis passuri sunt, ostendit, quę antea fuerat dulcis in demonstratione cælestis gloriæ, amara efficitur, in peccatorum ostensione.

✱ AND. Suauis sanè & iucunda futurorum cognitio accidet tibi, attamen amarum reddet vētrem, hoc est, cor tuum. Aliter cū euangelista vir magnæ sanctitatis esset, improba facta per experientiā non gustauerat. Verū vbi librum, qui improborum & nequam hominū facta continebat, deuorauerat, edoctus est dulcedinem, q̄ peccatū initio offert, post opus patratū in amaritudinem, hoc est, penā & cruciatū conuerti.

✱ PRI. Erit mel in ore, id est, cum perceperis, oblectaberis eloquij diuini dulcedine, & spe salutis promissę, sed profectò amaritudinem senties, cū hoc & deuotis cęperis prędicare. Audita.n. prędicatione diuini iudicii, alii pœnitentię amaritudine in melius conuersi mutantur, alii offensi in super indurantur, & odia circa prædicatores acriter gerunt.

c *Et di. mi. Opor. te. &c.* Cum ego reciperem, licet amara intelligerem, monuit, vt nec pro morte dimitterem.

brum. Et dixit mihi: accipe librum, & deuora illū, & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. † Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illū, & erat in ore meo tāquā mel † dulce. Et cū deuorassem eum, amaricatus est venter meus. Et dixit mihi. Oportet te iterum prophetare populis & Gentibus & linguis & regibus multis.

Interlinear: a i. tractatum inquirendo & operando. a Sed placebit cogitando & prædicando. a i. operatione Christi subsequendō. a Quia exibis de carcere.

Margin: † Ezec. 3. a. 23. d. ca. exercita. &c. lector. † dulcis.

RICHAR. Ne sanctus Ioannes ab officio prędicationis suspensus, & in exilio relegatus, de liberatione exilii, recuperatione amissi officii desperaret, sed semetipsum de vtriusque beneficio confortaret, librum de angelo, id est, scientiam de Christo accipere pręcipitur, & ei, quod fidem prædicationē populis & regibus multis ministrare debeat declaratur.

✱ ANDREAS. Per hæc alterutrum insinuatur nēpe, quę per diuinā Apocalypsin ostensa sunt Euangelistæ, ea nondum finem sortita, neq; statim quoque sortitura, sed oportere beatum illum virum partim per Euangelium, q̄ scripsit, partim et per præsentem hunc librum vsq; ad seculi finem, quæ futura sunt lectorib. annunciare. Aut sanctum certè apostolum mortem necdum gustasse, sed sub seculi finem venturum, vt impostura rum Antichristi impetum sistat atque coerceat.

✱ RVP. Oportet te iterum prophetare: Ac si dicat: iamdudū quidem scio, quod absolui velis à corpore, ex toto corde desiderans faciem meam videre, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties rogasti me, vt venires ad me, dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico, expecta, vt populū hæredes crediturum mihi. Ob hanc etiam oportet te iterum prophetare populis multis, id qđ cum summa reuerentia legant & audiant populi multi, &c. Nam ecce dū exulas tu, interim, Cherinthus insanit, furit Marcion, Hebion blasphemare incipit, præterea venturus est Arrias perfidax satelles diaboli, persuasurus populis & regib. multis filium Dei esse creaturam, in tpe esse cepisse. Propter istos oportet te iterū prophetare, vt ab his pestibus populum Christianum liberes.

✱ AMB Prędicitur ei, quod ab exilio ad prędicandum rediturus sit. Sed cum sancti patres tradant, quod post reuersionem de exilio in Epheso tantummodo, & circa adiacentia loca prędicauerit, ibique mortuus sit, & corpus eius requiescat, quō gentibus ei prophetare dicitur? sed prophetauit, id est, prædicauit per Euangelium suum, quod postea scripsit omnib. & in meditatione eius multi proficiunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dixit, &c. *tanquam rem in ore delectabilem.*

2 Et faciet amaricari, &c. *quia Iustinianus in fine vitæ suæ fuit hæresi deprauatus: & sic eius memoria in libro contenta facta fuit fidelib. ... quæ in principio vitæ fuerat dulcis. Ex hoc patet, quod angelus iste, qui tradidit librum Ioanni, non fuit Iustinianus, quia lapsum suum in hæresim non præuidit, sed angelus eius, qui etiam addidit loquens Ioanni.*

3 Oportet te iterum, &c. *quia postea de multis gentibus & populis Ioannes prophetice scripsit in hoc libro.*

CAPVT XI.

a *ET datus est mihi.* ✱ RVP. Calamus similis virgę facultatem scribendi significat, cū magisterij authoritate. Calamus namque scriptorum, virga magistrorum est. Et sunt qui fuerunt, quibus calamus datus est, sed non similis virgę, id est, similis facultas ... non cum illa magisterij dignitate, vt de mala ... sententia vel dictione, liceat cuiquā ecclesiastico dubitare. Hoc namq; magisterium tantummodo prophetarū & apostolorum est, & illis solis hęc virga data est.

✱ HAYMO. Per calamum, id, quod calamo efficitur, intelligere debemus, id est, diuinam scripturam, quia antiqui calamo scribebant. Vnde ipse calamus non inanis, sed similis virgæ dicitur. In virga enim rectitudo sacræ scripturę intelligitur, in qua nullum est mendacium, nullus error, sicut in philosophorum libris, Iudæorum & hæreticorū, quorum doctrina, plena est mendacio. Sacra autem scriptura ex omni parte est recta.

✱ PRIMASIVS. Euangelium arundinis scribitur officio. Verum ne in arundine aliqua inanitas putaretur, rectæ virgæ similis dicitur, in qua propter naturale robur, soliditas designatur, quæ ad fidei referenda est firmitatem, siue pro rectæ credulitatis intransgressibilem regulam.

✱ RICHARDVS. Prædicatio calamus similis virgæ esse dicitur, calamus, quia sonat, similis virgę, quia rectitudinem seruat.

b *Metire.* id est, ita secundum vniuscuiusque capacitatem prędica, vt constituas ecclesiam & in ea altare.

CAPVT XI.

ET datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge & metire templum Dei,

Interlinear: a Scriptura calamo scripta. b i. sceptro, quia reges constituit admonens. Erige ad prædicandum.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

1 ET datus est. *Post actū ecclesiasticæ consolationis, ponitur hic fructus deuotionis, & secundo reuertitur Ioannes ad describendū ponaus cuiusdam ecclesiasticæ tribulationis, ibi,* Et ciuitatem sanctā. *Circa primum sciendum, quod Fœlix Papa qui temporibus illis præfuit ecclesiæ Romanæ, instituit festiuitatem dedicatiōis ecclesię per annos singulos celebrari. In dedicatione verò episcopus circumit ecclesiā dedicandam, & sic se habet per modū mēsurātis muros eius exterius, & in pauimento ecclesię ab angulo in angulū transuersaliter scribitur alphabetū Græcum, & sic quodammodo mensuratur spacium interius. Et ſm hoc dicit Ioannes in persona ecclesiæ loquens prophetice:* Et da. est mi. ca. si. virgę. *nam dedicans templum in manu sua portat aspersorium.*

2 Surge & meti. tem. *Verbum est Fœlicis papæ ad quemlibet episcopum pro dedicatione ecclesiæ.*

MORALITER.

✱ 1 *Et da. est mi. ca. &c.* Hoc literaliter exponit de Fœlici papā, qui festū dedicationis ecclesię solēniter instituit celebrandū.

MORALITER aūt templū Dei mens est cuiuslibet boni Christiani. 1. Cor. 3. *Templum Dei sanctum est, q̄ estis vos.* Hoc autem tēp'um metiendū est per diligentē conscientiæ discussionē, ne ibidē aliquid lateat, qđ oculos diuinæ maiestatis offendat. Per altare, quod est quadratum significatur quadratura virtutum cardinalium. Per adorantes in eo, bonæ conceptiones in animo, & ista disponi debent à quolibet Christiano.

✱ Atri.

☞ RICHA.

Digitized by Google

✠ RICHAR. Vt adhuc certior de ædificanda per ipsius prædicationem sancta ecclesia efficiatur, surgere & metiri templum Dei iubetur. Quod.n.vox illi diuina facere tunc præcepit in reuelatione, hoc postmodum egit in prædicatione. Sancta.n.ecclesia incrementum accipit, secundum quod se in se ipsa per prædicationis verbum extendit, quod ergo in reuelatione metiẽdo egit, signum ei futuræ prædicationis fuit. Templum infirmiores, altare sanctiores significat. Templum ad bonã actionem dilatatos exterius altare, interius contemplationi deditos, & intentos. Hoc templum sine altare metiri præcipitur, quisquis actiuis siue contemplatiuis verbum eruditionis administrare monetur, secundum vtrorumque capacitatem.

a i.Christum. b i.constituas qualiter ibi adorent.

a & altare, & adorantes in eo. Atrium autem quod est † foris 1 templum eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam da- 3

a Excommunicando ostende te esse foris. b Omnino subtrahe prædicationem. c i.conformes facti sunt Gentilibus. Et ipsi Gentiles.

b tum est Gentibus. & ciuitatem sanctam calcabunt men- 4
c sibus quadraginta duobus. Et dabo duobus testibus meis 5 6

a i.tribus annis & dimidio, sicut ipse Christus prædicauit. b i prædicantes pœnitentiam & exemplo ostendentes.

d e & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti 7 8

a In spiritusancto inianti.

f saccis. Hi sunt duæ oliuę, & duo candelabra lucentia, 8

† intra.

✠ AND. Nos arbitramur Dei viui templum ecclesiam appellari, in qua rationales hostiæ Deo offeruntur.

a *Atrium*.i.falsos Christianos, qui se ecclesiam simulant, sed factis abnegant.

✠ RICHAR. Atrium vero falsi Christiani sunt, qui videntur consecrati eo, quod baptizati sunt, sed pleni sunt cadaueribus, i.vitiis & prauis operibus, qui quamuis iuncti sint fidelibus nomine, longe tamen ab eis sunt actione. Isti denique non comprehenduntur sub mensura calami, quia non subduntur verbo Dei.

✠ PRIMAS. Credulitatis malę doctrinam, & consuetudinis infaustæ contagia in hęreticis Iudæis & Gentilibus foris iubentur expelli, quoniam ad sancta sanctorum indignũ est tales properare.

✠ ANDR. Atrium autem exterius, gentium & infidelium Iudęorum synagogam arbitramur appellari, vtpote propter impietatem, qua obstricta tenetur, quę ab angelo mensuretur, indignam, nouit.n.dominus, qui sunt, iniquos autem & pręuaricatores, is qui alias omnia nouit, ignorare dicitur, quia illorum facta non probat.

✠ RVP. Quod est illud atrium, quod iam foris est, nisi quodcunque conuenticulum hęreticorum, qui & si sese esse intus contendunt, nihilominus tamen foris sunt, & in templum Dei nequaquam perueniunt, aut pertinent.

✠ AMB. Si foris erat, quo foras eiici poterat? Per atrium ergo Iudæi designantur, qui foris erant per incredulitatem.

✠ AVG. Ipsi atrium sunt, qui videntur in ecclesia esse, & foris sunt, siue hęretici siue malè viuentes catholici.

b *Ciuita.san.* i. ecclesiam ad iustè viuendum congregatam, & virtutibus imbutam persequentur mensibus 42.i.tribus annis & dimidio, quibus regnabit Antichristus.q.d. sciatis omnes persecutiones, quę sunt in præsenti, & quæ fuerunt in prçterito ab Antichristo procedere, sicut illas, quæ erunt tempore suo.

✠ ANDR. Quod autem sancta, siue nouam Hierusalem, siue ecclesiam catholicã per eam accipias, menses quadraginta duos a gẽtib. calcanda asseritur hoc loco, illud subindicat, nisi fallor, fideles probatosq; viros, tres annos cũ dimidio, qui bus antichristus inquiet, magnam persequutionẽ perpessuros.

✠ HAYMO. Ciuitas sancta olim appellabatur Hierusalẽ. Veruntamen non hic de illa dicitur, sed potius de ecclesia. Hanc ciuitatẽ calcant hæretici, Pagani, Iudęi, & falsi fratres sed sicut silex calcata pedibus hominum, eliminari potest, cõminui non potest, & tanto magis elimatur, quãto calcatur, ita sancta ecclesia ex persequutione perfidorum redditur perfectior & luculentior.

✠ RVP. Notum est historiis ecclesiasticis, quia ciuitatem sanctam, i. ecclesiam hæretici cum gentib. simili furore persequuti sunt, non tantum mensib. quadraginta duobus, sed mensib, & annis multo plurimis. Cur ergo dixit mensib. quadraginta duob. qui non sunt amplius quã tres anni & semissis? videlicet propter intimandam magnitudinem persequutionis Antichristi, quę tanta erit, vt penè sola debeat agnosci & prænosci, & pro cũctis persequutionib. sola computari, quasi cæterę persequutiones illi comparatæ, persequutiones non sint aut fuerint.

✠ PRIMAS. Omnes Iudęi hęretici atque gentiles ecclesiam diuersis modis indesinenter oppugnando, quasi conculcant: numerus autem mensium, nouissimam tantam persequutionem significat, sed etiam Christianitatis omne tempus, propter sex mundi ætates, & septem dies, quibus prætermeantibus & remeantibus, omne tempus euoluitur.

c *Et da.du.*q.d.cum minor est tribulatio non debetis cessare quia tempore ipsius cũ grauior fuerit, faciam illos prædicare.

c *Duobus te.* De Elia & Enoch agitur, per quos prędicatores alij intelliguntur,

✠ AMBR. Subito saltum facit ad Eliam atque Enoch, qui temporibus Antichristi uenturi sunt. Et pulchro satis ordine uidelicet, vt qui Iudæorũ deiectionem per figuram atrii protulerat, eorum restaurationem subnecteret tacite. Constat enim, Iudæos in fine mundi prędicatione Eliæ & Enoch, ad fidem Christi esse reuertendos.

✠ ANDREAS. Per hos testes plerique doctorum acceperunt Enoch & Heliam.

✠ PRIMASIVS. Quod est Ioannes, hoc duo testes: id est, ecclesia duobus testamentis prædicans, & prophetans.

✠ HAYMO In his testibus omnis ecclesia comprehẽditur in suis prædicatoribus, quæ per omne tempus uitæ præsentis prophetat & prædicat mysteria filii, siue nũc, siue in externis temporibus.

e *Diebus mille.* Notat, quod hi dies non perficiunt tres annos & dimidium, sicut & Christus non compleuit dimidium annum prædicationis suæ.

f *Hi sunt duæ oli.* Et ad exẽplũ horũ debetis prędicare, nã isti.

✠ HAYMO.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Atri.au quod est fo.&c. *Ipse enim instituit, quod non celebraretur missa, nisi in loco consecrato.* 2 Quoniam da.est Gen. *quę offerunt sacrificia sua non solum in locis consecratis, sed etiam in prophanis.* 3 Et ciui.san. *Hic consequenter reuertitur B. Ioannes ad describendã tribulationem quandam ecclesię excitatam per Arthemium patriarchã Constantinopolitanum, qui propter hęresim Euticianam qua erat corruptus, per Agapitũ papã fuit depositus, & loco eius Mennas seruus Dei monachus institutus. Sed Theodora imperatrix infecta eadẽ hæresi, petijt à Siluerio papa Arthemiũ institui, sicut patet in legenda sancti Siluerij, & quia renuit hoc facere. Theodora indignata, & Iustinianus eius maritus hęresi Euticiana per Arthemiũ deprauatus, mouerunt persecutionẽ contra ministros ecclesię, ita φ Siluerius fuit depositus & in exiliũ relegatus per Belisarium patriciũ, & Mennas seruus Dei in carcere afflictus. Et hoc est φ dicit Ioannes.* Et ciui.san. *i.ecclesiã, quæ est ciuitas sancta, nã est vnitas ciuiũ spiritusancto congregata.* 4 Calca. *Arthemius. Iustinianus, Theodora & Belisarius, ecclesię ministros grauiter opprimendo.* 5 Mensibus quadra. *Tanto enim tẽpore vel circiter dicit illa persecutio durasse. s. per tres annos & dimidiũ.* 6 Et dabo duob. testi.&c. *i. constantiam & sapientiam supp. Et isti fuerunt Siluerius & Mennas Dei seruus, qui constanter steterunt contra fautores hæresis Euticianæ veritatẽ prædicando, ideo subditur.* 7 Et prophe.di. &c. *quę faciũt idẽ tempus, φ prius. s. tres annos & dimidiũ, vel circiter.* 8 Amicti fac. *i. vilibus vestimentis, nã Siluerius papa spoliatus fuit veste papali, & indutus veste monachali.* 9 Hi sunt d. oli. *propter plenitudinem pietatis.* 10 Et duo cande. *propter ardorem charitatis.*

✠ 1 In

MORALITER.

1 *Atrium, &c.* Per hoc significatur, φ nullũ sacrificiũ extra vnitatẽ ecclesiæ factũ est Deo acceptũ, cũ oĩ sunt infidelium oblationes & hæreticorũ, qui quantũ possunt calcant ecclesiam oĩ tpe, quod significatur & menses quadraginta duos, accipiẽdo numerũ determinatũ pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro. 6 *Et dabo duo. te meis.* s. prædicatoribus potestatẽ arguẽdi falsitatẽ hęreticorũ & ĩfideliũ. Et dicunt duo, quia sicut dicit Greg. hom. 39. Dñs binos misit discipulos ad prædicandũ, vt per hoc insinuaret, φ q charitatẽ erga alterum non habet, prædicationis officiũ nullatenus suscipere debet. 8 *Amicti fac.* per quod significatur asperitas vitæ, quæ in prædicatoribus esse debet. 1. Cor. 9. d. *Castigo corpus meum, & infer. ne forte cum aliis prędicauerim, ipse reprobus efficiar.* 9 *Hi sunt duæ oliuæ.* Per affluentiam pietatis. 10 *Et duo cand.* Per refulgentiam honestatis.

✠ 1 In

Digitized by Google

A ✱ HAYMO. Ipsi specialiter duo, s. Enoch & Elias, duæ oliuæ appellantur, propter vnctionem spiritus sancti, qua sunt imbuti: dicuntur & candelabra, quia lucebunt, aliisque veritatis lumen ostendent, & verbo & opere.

✱ ANDREAS. Hi duo apud Zachariam sub duarum oliuarum, totidemque candelabrorũ schemate delineantur, ob id forsan quod bonorum Deoque placentiũ operum oleo cognitionis lumini fomentũ suggerent, ueritatisque uehicula existent.

✱ RVPERTVS. Erunt oliuę, id est, causa misericordię tunc accelerandę. Candelabra uero in quo sunt? In eo uidelicet, quod in illis diebus tam nigris, tam tenebrosis, clara prophetia sine prędicatione lucebunt, ita ut fieri non possit, ut in errorem inducatur quispiam electorum.

B ✱ AMB. Duo isti sancti modo oliuę sunt, cum in aliquo loco terræ positi, ubi eos maiestas diuina commorari percipit, per contemplationis gratiam Deo deseruiunt, candelabra tunc fient, cum ad explendum prædicationis officium uenerint, quando uidelicet omnibus fidelibus & infidelibus uerbum Dei annunciabunt.

(Quod Deo placeat attendentes. a Dantes lumen aliis. A proposito reuocare.) 1 in conspectu domini terræ stantes. 2 Et si quis voluerit eos nocere, 3 ignis exiet de ore illorum (Spiritualis sententia), 4 & deuorabit (Deuorabit) inimicos eorum. 5 Et si quis voluerit eos lædere (Corporali morte), 6 sic oportet eum occidi (i. spirituali sententia). a Hi habent potestatem (a i. scripturas, quæ celant arcana) 7 claudendi cælum, ne pluat (b Qua non prędicabunt, nisi congruo tempore) 8 diebus b prophetiæ ipsorum (a Quantum ad hos quos reprobatos viderint), & 9 potestatem habent super aquas (a i.) 10 conuertendi eas in sanguinem (b i. terrenos), 11 & percutere b terram (c Memor esto plagarum Aegypti) 12 omni plaga, quotiescunque voluerint (a Quod erit per tres annos & dimidium). 13 Et cum finierint testimoniũ suũ, 14 bestia (Antichristus), quæ ascendit de abysso (Ad regnum. Per tenebrosos.), 15 faciet aduersus eos bellum, & 16 vincet illos (a Vt quicunque viderint timeant eis conformari), & occidet eos. 17 Et corpora eorum iacebunt in 18 plateis (a Ierusalem) ciuitatis (b Olim in virtutibus, nunc in malitia) magnę, 19 quæ vocatur spiritualiter (c i. muta, quia nemo prædicabit) Sodoma 20 & Ægyptus, 21 vbi & dominus (a Christus) illorum (b Eliæ & Enoch) 22 crucifixus est. Et videbunt (c Contradicendo veritati) 23 de populis & tribubus & linguis & Gentibus, & (d Quidam oculis, quidam fama) 24 iacebunt corpora eorum per tres dies & dimidium, & 25 corpora

† nostri. & iacebũt

3. Reg. 17. & 18. Exod. 7.

a Hi habent potestatem, &c. RICH. Quantam potentiam in rebus corporalibus habituri sint, etiam secundum sensum literæ manifestatur, magnam igitur habebunt potestatem, sed tamen magis studebunt seruare patientiam, quam irrogare uindictam.

✱ AMB. Legimus Eliam oratione clausisse cælum & iterũ aperuisse, sed & Moysen aquas in sanguinem conuertisse, non ergo putandum est Eliam minorem uirtutem habere, cum ad explendum suę prędicationis officium uenerit, quam habuit eo tempore, quo inter homines conuersatus est, sed C potiorẽ. Possumus etiam per cęlum ecclesiam, per pluuiam, uerba sanctorum spiritaliter intelligere. Clauditur namque cælum impiis, cũ Deus suo iudicio corda eorum ita obdurari sinit, ut nullo modo uerbi Dei aditum accedendi ad cor suum tribuat, ut saluentur.

D ✱ AND. O immensam Dei benignitatem, qui vulneri inflicto efficacem statim medicinam, infusoque veneno salutare mox antidotum adhibet. Cum enim Antichristus in omnib. prodigiis veneficorum omnium princeps, omniumque præstigiatorum coripheus futurus sit, vtpote vniuersa diaboli fraude & energia perfectè imbutus: Deus opt. max. sanctos illos verorum signorum atque miraculorum virtute armabit, quo veritatis ostensione mendacium, lucisque patefactione, tenebras redarguant, & seductos ad ueritatis lucem conuertant.

b Super aquas. id est, super doctrinas, quæ sũt fidelibus aquæ irrigantes.

E c In sanguinem, &c. in peccatum, vel cum audita negligitur, ue! cũ auditur etiam contemnitur.

d In plateis ciui, &c.

✱ AMBR. Si per ciuitatem magnam, Hierusalem terrestrem uoluerimus intelligere, propter hoc quod dicit; Vbi & dominus eorum crucifixus est, a ueritate non aberrabimus, eo quod illa Hierusalem usque ad solũ sit destructa, & ista, quæ pro ea ædificata est, non in eo loco, sed in alio sita esse dicatur.

✱ AND. Postea quam impostoris fraudem detexerint, eamque modis omnibus vitandam palam ostenderint, Antichristus, secundum permissionem diuinam interficiet illos, ipsorumque corpora per plateas veteris & iam euersę Hierosolimæ, in qua dominus noster passus est, vltro citroque iactata insepulta relinquet.

✱ HAYMO. Ciuitatem magnam quantum ad literam, appellant Hierusalẽ, quæ ciuitas Dei magna dicebatur, sed post quam dominum suum interfecit, iam non dicitur ciuitas magna, sed Sodoma. In cuius platea specialiter dicit iacere corpora sanctorum, tanquam, s. vt vbi principale certamen erit, ibi mortuorum corpora multipliciter pereãt. Aliter autem, per ciuitatem magnam in qua iacebunt corpora sanctorum, totus mundus intelligitur, quia in omnibus mundi partib. tunc temporis, sancti interficientur.

c Aegyptus. i. tenebrosa sine cognitione Dei.

An-   a Et

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 In con. do. ter. stan. *pee constantiam veritatis.*
2 Et si quis uo. eos no. *sicut factum fuit per prædictos persecutores ecclesiæ.* 3 ignis exiet de ore eo. *i. verba ex feruore fidei procedentia.* 4 Et de. ini. eorum. *eos feriendo sententia excommunicationis, ideo subditur.* 5 Et si quis uo. eos lę. *gladio materiali. s.*
6 Sic opor. eum oc. *gladio spirituali.* 7 Hi ha. pote. clau. cæ. *per claues ecclesię.* 8 Ne plu. die. pro. ip. *nam beneficia ecclesię non proficiunt excommunicatis iustè.* 9 Et po. ha. su. aquas. *i. hæreticorum doctrinas, de quibus dicitur* Prou. 9. d. Aquæ furtiuę dulciores sunt.
10 Conuertendi eas in san. *ostendendo eorum falsitatem.*
11 Et perc. ter *i. hæreticos terrenis fixos, vnde dicit. Aug. Si terram diligis terra es.* 12 Omni ple. *sententia excommunicationis aggrauando.* 13 Et cum finie. testi. suum. *veritatem constanter descendendo.*
14 Bestia, quæ as. de aby. *i. Belisarius patritius, eo modo loquendo quo crudelis homo dicitur leo, vel canis rabidus.*
15 Faciet aduer. e bel. *modo prædicto.* 16 Et occidet e. *a orte ciuili per religionem exilij* 17 Et cor. eo. iace. *i. reputabuntur vilia, sicut cadauer iacens in terra.* 18 In pla ciui. ma. *i. in fidelium congregatione, quæ tunc erat ualde magna.* 19 Quæ uo. spiri. Sodo. *propter vitiorum vilitatem.* 20 Et Aegy. *propter errorum tenebrositatem.*
21 Vbi & do. illo. *s. Christus.* 22 Cruci. est. *ex hoc enim, quod prædicabat contra vitia Scribarum & Pharisæorum conceperunt inuidiam & odium contra eum, ex quo consequenter obscurata est illa cognitio, quam habebant de Christo per scripturas prophetarum, sicut planius declaraui super illud Matt. 21. d.* Agricolę autẽ dixerunt, hic est hęres, &c. *& sic obscurati processerunt ad eius occisionem.*
23 Et uide. de po. & tri. &c. *nam mors eorum ciuilis & eiectio multis populis & diuersarum linguarum fuit nota.* 24 Per tres di. &c. *Hic accipitur dies pro anno secundum illud* Ezech. 4. b. Diem pro anno dedi tibi *Tantum enim durauit deiectio eorum, vt prædi um est.*
25 Et cor. eo. non si. po. in mo. *i. principes Euticiani non permittẽtes*

15 Faciet   ✱ es

MORALITER.

✱ 1 *In con. do. ter stan.* per constantem prędicationẽ veritatis.
2 *Et si quis vo. eos no.* prędicationem eorum impediendo.
3 *Ignis exiet de ore eo.* i. feruens prædicatio. 4 *Et deuo.* i. deuorandos eos in igne gehennali denunciabit.
5 *Et si quis vo. eos læ.* corporaliter, 6 *Sic opor. cum oc.* spiritualiter & æternaliter. 7 *Hi ha. po. clau. cæ. &c.* hoc fit quando prædicatores cessant prędicare ꝓpter malitiam populi, sicut fuit dictum Ezec. 3. g. *Eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est.* 9 *Et pot. hab. s. p. aq.* i. hæreticorum doctrinas, de quibus dicitur Prou. 9. d. *Aquæ furtiuæ dulciores sunt.* 10 *Conuertendi eas in san.* i. ostendendi eorum falsitatem. 11 *Et percute. ter.* i. cupidos & auaros 12 *Omni plaga.* s. inferni, qua prædicatores percutiunt peccatores, quando denunciant ipsam super vos venturam. 13 *Et cum fini. test. su.* i. prædicatione, quæ terminabitur circa mũdi finem ideo subditur. 14 *Bestia quæ as.* i. Antichristus

Digitized by Google

Ne memoria eorum habeatur.

a eorum non sinent poni in monumentis. Et inhabitantes 1

a Iustorum afflictio impiorum est epulatio.

terram gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera 2

a Contradicendo iniquitatis.

b mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt 3

Alias habitabant. a Id est, annos tres & dimidium, s. post mortem Antichristi.

c eos, qui habitant super terram. Et post dies tres & dimidium 4 5

a Omnia æternaliter viuificans. b Vidi intraturum. c Iam immortales, impassibiles.

spiritus vitæ à Deo intrauit in eos. Et steterunt super pedes 6

a i. pœna infernalis, vel reuerentia Dei. a Alias contigit.
Vt pondus opprimens. c Alias alios. Ita glorificatos.

d suos, & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos. 7

a Magnæ potestatis. b A Christo, vel archangelo.
c i. hæc operantem. d i. ad consortium sanctorum.

Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cœlum in nube, & viderunt illos 8 9

A a *Et munera mittent.* Dona ad literam, vel congratulationes & confabulationes ad inuicem de eis loquentes.

✠ ANDR. Qui mendacibus Antichristi prodigiis præoccupati, nomen illius Deo exosum cordibus suis semel inscripserūt, siue illi, ex Iudæis originē duxerint, siue ex gentium natione venerint, illi sancta illa corpora in monumentum inferri non sinent: Verum quod à flagellis, quæ ad illorum salutem & cōuersionem intulerāt, liberatos se videant, lętum festumq; diem agenti haud cogitantes B quem dominus amat, & castigare quoque solere; camoque & frœno illorum maxillas cōstringere, qui se ad ipsum adiungere cunctātur, quo vel necessitate coacti, ad viam rectam, à qua aberrarant, aliquandò reuertantur.

Heb. 12. & Psal. 31. ✠ AVG. Hoc semper factum est, & nunc inuicem mittunt & nouissime gaudebunt & epulabuntur, quoties enim iusti affliguntur, exultant iniusti & epulantur.

✠ RVP. Peccatum peccatorum omnium deterrinum est, impios lętari, cum malè fecerint, & merito talibus, multus & inexhaustus thesaurus repositus est iræ Dei viuentis.

✠ HAYMO. Rectè inhabitantes terram vocantur, qui de interitu & necè Sanctorū gaudentes, mētē ad præmia cōtinēda electos, vel ad sua consideranda supplicia erigere nō nouerūt.

b *Et post dies,* Ostensa tribulatione eorum, per quorum exēplum istū inuitabat ad prædicandum, etsi necesse fuerit ad cō patiendum

D patiendū, ostendit & ipsorū coronas, vt similiter istū Ioannē, s. vel quemlibet aliū de corona sua pro modo suo certū faciat.

✠ RVP. Cum dum prophetarent testes isti, tempus Prophetiæ illorum diebus mille sexaginta pręfinitum est, postquam autem bestia occidit corpora, trib. annis & dimidio, tres dies, & dimidium dicere complacitū est: nimirum, quia sanctis Dei testibus, in agone per molesta certantibus, dum instat, dum pręsens est angustiæ tempus, longum videtur, postquā autē abierit tempus illud, tunc in æternitate beata positis post tergum, respicientibus breue videbitur fuisse quod pertulerunt.

✠ AMBRO. quod post tres dies & dimidium spiritus vitæ à E Deo in eos intrare dicitur, resurrectionis tēpus accipere possumus, quod post tria tēpora & dimidium, quāuis nō statim, in proximo tamē fiet.

d *Super pedes.* id est, super seipsos qui prius fuerunt non indigētes aliquo quo nitantur, sed erunt firmi.

✠ HAYMO. Bene stare dicuntur sancti quia iàm in commutabiles erunt in mente, & incorruptibiles in corpore.

✠ AMB. stabunt quippe super pedes suos, quando post resurrectionis tempus, quanta sit eorum virtus atque magnificentia, omnibus impiis manifestabitur.

d *Vocem magnam.* quæ illos refrigeret, & inimicos terreat.

✠ HAYMO. Vox ista, quæ eos vocat vt cælos ascendant, ipsa est de qua apostolus dicit: Ipse Dñs in voce archangeli ascen- Ad Thessal. 4.

☞ a dite huc,

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *eis exhibere, aliquod beneficium humanitatis.*

1 Et inhabitantes. I. *Euticianam quæ tunc dominabatur in terram.*

2 Gaudebunt super illos. *de eorum detectione.*

3 Et munera mittent inuicem. *in signum lætitiæ.*

† Quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt, &c. *excommunicationibus & aggrauationibus.*

5 Et post dies tres, &c. *id est, post tres annos & dimidium.*

6 Spiritus vitæ a Deo. *quia restituti fuerunt ad statum pristinum, et sic viuificati fuerunt à morte ciuili. Siluerius enim anno domini quingentesimo. 36. sedit iterum in sede papali.*

7 Et timor magnus cecidit super eos. *scilicet,* Euticianos.

8 Et audierunt vocem magnam. *id est, de militante ecclesia eos re*C*stituente ad gradum pristini honoris. Verum tamen beatus Siluerius in exilium remissus ibidē mortuus fuit, & sic per palmam martyrij ad cælum ascendit, & idem tenendum de seruo Dei Menna. & sic aliter potest exponi quod dicitur:* Et audierunt vocem magnam. *scilicet Dei vocantis eos ad gloriam.*

9 Et viderunt illos inimici eorum *per miracula suam glorificationem testificantia. Scribitur enim in legenda beati Siluerii, quod ipso mortuo in loco exilij, occurrit multitudo male habentium, & salui fiebant.* Passus *autem iste supra positus communiter exponitur de Enoch & Elia, qui dicuntur futuri testes Christi ad prædicandum contra presidiam Antichristi, tribus annis & dimidio. Amicti saccis, id est, in habebitu abiecto, qui dicuntur duæ oliuę per exuberantiam pietatis, & duo candelabra per ardorem charitatis, & stantes in conspectu Dei, per constantiam, contra Antichristi malitiam. Dicitur etiam hic quod ignis exiet de ore eorum, id est, verbum feruidæ prædicationis, quo malitia Antichristi & suorum detegetur. & verbum deuotæ orationis, quo meritoriè Antichristus & magna pars sui exercitus fulminabitur, sicut dictum fuit plenius. 2. Thessal. 2. Facient & tunc miracula vera contra signa Antichristi mendacia, quibus Antichristus cum suis affligetur ideo subditur.* Hi *habent potestatem, &c. finaliter tamen Antichristus, qui dicitur hic bestia propter suam crudelitatem. Ascendens de abysso, propter dæmonis sibi priuati potestatem. Occidet eos, & iacebunt corpora eorum insepulta ad terrorem Christianorū.* In *medio ciuitatis magnæ, id est, congregationis Antichristo adherentis, quæ erit valde magna, Et dicitur Sodoma & Aegyptus, id est, vilis & tenebrosa & videbūt de populis & tribus, quia de cunctis Gentibus multi adhęrebunt Antichristo.* Per *tres dies, scilicet naturales, & partem quartidiei. Et inhabitantes terram gaudebunt, id est, adhærentes Antichristo. Et post tres dies & dimidium spiritus vitæ, & cæt. quia resuscitabuntur, & ad cælestia transferentur in testimonium veritatis suę prædicationis. Et hæc expositione magis concordat literę quam præcedens: vtraque tamen potest dici literalis. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd illud quod est alterius* F *figura necessario est in se res aliqua, quia quod nihil est, non potest aliquid figurare vel significare, propter quod figura tripliciter potest accipi. Vno modo vt res in se tantum. Alio modo vt figura tripliciter potest accipi Vno modo vt res in se tantum. Alio modo vt figura alterius tantum Tertio modo vt res in se & figura alterius, & hic triplex modus inuenitur frequenter in sacra scriptura, verbi gratia quod de Salomone dicitur 3. Reg. 11. a.* Deprauatum est cor eius per mulieres, &c. *dicitur de eo secundum se tantum, & nullo modo vt fuit figura Christi, & sic sensus literalis est tantum de Salomone, & illud quod de eo dicitur Psalm. 71. d.* Ante solem permanet nomen eius, *non potest intelligi de Salomone secundum se, sed tantum vt fuit figura Christi: propter quod sensus literalis tantum est de Christo, sicut ibidem plenius fuit declaratum, illud autem quod dominus dixit de eo. 2. Reg. 7. b.* Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, *intelligitur* de. *Salomone secundum se, & secundum quod fuit figura Christi, quia fuit filius Dei per adoptionis gloriam saltem principio regni sui, vt patet. 2.* Reg. *& fuit figura Christi, qui est Dei filius per naturam, quæ filiatio perfectior est quam aliæ, & sic est ibi duplex sensus literalis, vnus de Salomone ratione filiationis adoptiuæ, alius de Christo ratione filiationis naturalis per illam figuratæ, & hoc secundo modo inducit Apostolus dictam autoritatē Heb. 1. vd probandū diuinitatē Christi, quæ probatio non fit per scripturam efficaciter, nisi accipiatur in sensu literali, sicut dicit Aug. contra* Donatistas. *Sic autem est in proposito duplex sensus literalis. Et vnus est impletus in Siluerio* Papa, *& Menna Dei seruo. qui fuerunt figuræ Enoch & Elia, & alius implebitur in Enoch &*

MORALITER.

† tichristus qui per se & suos satellites interficiet prout poterit ecclesiæ prædicatores, & aliqui eorum dimittentur insepulti in contemptum Christi.

1 *Et inhabitantes terram.* i. dominantes in ea, cuiusmodi erat Antichristus & exercitus eius.

2 *Gaudebunt super illos.* quia nullus audebit prędicare cōtra eos.

5 *Et post dies tres & dimidium.* i. persecutionem Antichristi quæ tribus annis & dimidio durabit.

6 *Spiritus vitę a Deo.* i. intrabit. nam aliqui timore Antichristi se occultantes manifeste apparebunt & prædicabūt. Vel est hic similis modus loquendi, sicut Psal. 77. d. *Cum occideret eos quærerent eum,* non iidem numero sed in spem, quia occisi non quærebant. sic potest hic dici de predicatoribus pręd ictis.

8 *Et audierunt uocem, &c.* quod potest intelligi de uoce Christi qua dicet. *Venite bene. pa. m. &c.* vt habetur Math. 25.

Digitized by Google

dite huc, id est, ad Deũ, & ad caput vestrũ, quia mẽbra estis illius, qui modo singulis redditurus est secundum opera sua. Ideoq; nolite morari in terra, ne inuoluamini i per miserorũ.

a *Terræmotus magnus.* id est, terreni moti sunt, vt puniantur in inferno. Vel ad destructionem ecclesię occisis magistris.

✻ RVPERT. Nihil verius quã quod in illa hora quãdo mortui resurgent, fiet terrę motus magnus vt cui gilẽt omnes, cum tali tamque profundo somno sopiantur.

✻ ANDREAS. Ishæc forsan sensili modo eueniet: subtiliori autẽ sensu, per terremotũ rerũ mobilium atque fluxarũ adstabiliorem firmioremque statum trans latio designatur.

a Id est, in ipso tempore glorificationis horum, vel in illa hora, cum Elias & Enoch occisi sunt.

a inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, b & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræmo- c d tu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem e f sunt missi, & dederunt gloriam Deo cœli. Væ secũdum abiit, g h & ecce væ tertium veniet citò. Et septimus angelus tuba i cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes: † Factũ est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, & re-

In pœna de ecclesia. a Quos Deus præsciuit ad mortem, vt terræ amat, quoquo modo fideles. b Omnes perfecti in malicia. c Quãdo illi ceciderunt in pęnas vel in peccatum. d Id est, in reuerentiam Dei, vel timent ne cadant. a Nihil sibi attribuentes. a Ordine narrationis & temporis.

est. Aut septem millia illos forte denotant, qui ex Iudæis Antichristo crediderant.

d *Reliqui verò in timorem &c.* ✻ AMBROSIVS. Reliqui qui in timorem sunt missi, electos designant. ✻ RVPER. Qui sunt vel erunt reliqui, nisi omnes electi qui stabunt à dextris? nun 1 quid autem isti time- 2 bũt, quãdo diabolus videntibus cunctis, 3 præcipitabitur? time- bunt plane. Tanto 4 quippe pondere ter- 5 roris excutietur, vt 6 sanctorum etiã fortitudo turbet. Erit au- 7 tem in eis aliquo mo 8 do tremor lætus, & ti 9 mor securus, quia& celesti regno se remu 10 nerari certi erunt, & 11 pro carnis infirmita- 12 te cõtremiscent, per 13 tanti turbinis metũ.

† Facta sũt regna.

✻ AVG. Vel in illo terræmotu persecutio intelligitur, quam diabolus per malos homines exercere consueuit.

b *Et decima pars.* id est, homo, qui ad hoc constitutus videtur vt decimus ordo restauretur.

✻ HAYMO. Hic locus in Euangelio exponitur, vbi Dominus dicit, quod mulier quædam habens Decem perdiderit vnam ex illis, nouẽ quippe sunt ordines angelorum, sed homo decimus est creatus, qui locum à diabolo euacuatum repleret. Ista decima pars perit in illis qui consenserunt & crediderunt Antichristo non autem tota decima pars perit, sed pars tantum, in hæreticis scilicet, Iudæis, Paganis, & falsis fratribus.

✻ AND. Quod autem de decima ciuitatis parte eiusdemque ruina hic dicitur, hoc ad impietatis casum referri uidetur, qp pe quæ nec admonitione, neque sanctorum ad cœlum raptu ad sanam mentem redire animum aliquando induxerit.

c *Occisa sunt in terræmotu.* omnino destructa in inferno, vel postea non resipuerunt.

✻ AND. Septem denique milia occisa, eos significare arbitramur, qui in septima præsentis vitę ętate obtorpescentes, ad octauam resurrectionis non anhelant, quos proinde mortem secũdã, hoc est, ęternum gehennę supplicium subire necessũ est,

✻ AND. Infidelibus cęsis, Christique quod martyribus gloria donatis, quotquot salute non indigni comperti sunt, omnes Deum laudibus extulerunt.

✻ AVG. Ideo autẽ dixit, timuerunt, quia videns Iustus peccatoris interitum, plus accenditur in obseruatione præceptorũ.

e *Gloriam Deo.* id est, laudes Deo de iustorum saluatione & & malorum damnatione.

f *Et septimus Angelus, &c.* BE. Sex tubę priores, sęculi præsentis ętatibus coaptatæ, varios bellorum ecclesiæ denunciauere concursus. Septimo vero sabbati æterni nuncia, victoriã tantum & imperium veri regis indicat.

g *Factæ sunt voces.* ✻ AMB. Possumus per cęlum ecclesiam, per voces vero magnas, sanctorum verba intelligere, qui in aduentu Domini, ad iudicorum venientes, exultabunt.

✻ HAYMO. Voces magnæ nihil aliud sunt, nisi magnorũ sanctorũ verba intelligere, qui in Deum, & gratiarũ actiones prorũpũt.

✻ RVPE. Voces istæ magnæ beatorum angelorum & sanctorum omnium non conticescent in æternum.

h *Factum* Qui prius vilis erat & abiectus, iam regnat, coronãs bonos, malos condemnans.

i *Et regnabit.* id est, permanebit regnum ipsius in se, scilicet nõ aut

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *Eliæ: cui magis concordat litera, vt visum est, & persecutus in eis im plebitur: propter quod de ipsis est sensus principaliter intentus.*

1 Et in illa hora. *Descripta persecutione ecclesię à Vandalis & principibus Constantinopolitanis & Italicis, hic cõsequenter ponitur eiusdem persecutio a Gothis qui fuerunt Arriani, vt dictum est supra c. 8. & diuiditur in tres partes nam in prima ponitur Gothorum persecutio, secundo eorum destructio, in* 10. Et septimus an. *tertio deuotionis augmentatio, ibi* Et apertum est temp. *Circa primum est sciendum, quod eo tempore quo Iustinianus & Theodora & Anthemius persequebantur ministros ecclesiæ, Vigilius Papa tunc in exilio eius missus fuit tractus per ciuitatem Constantinopolitanam, & clerus qui cum eo erat, adauctus fuerat damnatus ad metalla scindenda per diuersa loca. Propter quod Dei iudicio Totila rex Gothorum collecto magno exercitu inuasit imperium, & multas prouincias peruagatus Italiam vastauit, & sanctum Herculanũ Episcopum Perusinum cum populo ciuitatis interfecit, & multos alios Christianos per diuersas prouincias, & hoc est quod dicitur.* Et in illa hora. *id est, tempore Iustiniani hæresi Arriana deprauati, et post mortẽ Silueri & Menne serui Dei, de quibus mentione facta ante fecerat mentionẽ*

2 Factus est, &c. *id est, commotio magna habitantium in terra Totila regem, vt dictum est.*

3 Et decima pars. *id est magna pars populi Christiani, ita vt ad decimam partem vel circiter posset æstimari.*

4 Et occisa, &c. *id est hominum nominatorum.*

5 Septem millia, *id est in magno numero, quia ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut supra 4. c.*

6 Et reliqui, *scilicet populus Romanus, qui multum timuit quando Totila ciuitatem cępit. Veruntamen, quia populum non occidit nec ciuitatem incendit, ideo subditur* 7 Et dederunt gloriam Deo. *de sua curatione*

8 Vę secundum abiit *id est, tribulatio prædicta.*

9 Et ecce væ tertium. *scilicet Gothorũ destructio, propter quod istud væ non fuit super catholicos. Idem dictum fuit supra c.* Vę væ vę habitantibus in terra. *quod est commune catholicis & Arrianis.*

10 Et septimus. *Hic consequenter describitur Gothorum destructio. Iustinus enim iunior successit in imperio ipsi Iustiniano, & cœpit imperare anno domini 566. Hic autem constituit Narsetem patricium Romanorum virum in armis strenuũ, mittens eum ad reprimendum gentem Gothorum, qui collecto exercitu magno Gothos expugnauit, & regem eorum occidit, & sic Italia, ab eis liberata, Christo absque timore seruiuit, & hoc est quod dicitur.* Et septimus Angelus. *id est, imperator Iustinus.* 11 Tuba cecinit. *auctoritate imperiali Narsetem in Italiam misit.* 12 Et factę sunt *id est, ecclesia militante, quia Gothis occisis ecclesia prorupit in voces diuinæ laudis.*

13 Dicentes factum est, &c. *Tunc enim Italia in qua est Roma quę* ✻ caput

MORALITER.

1 *Et in illa hora.* Illud literaliter exposui de persecutione Gothorum qui persecuti sunt ecclesiam. Et per eos mystice possunt intelligi spiritus maligni qui spiritualiter eam persequũtur & continue ... ditur. *In illa hora.* id est, quacunque.

2 *Factus est, &c.* nã instinctu dæmonũ mouetur corda terrenorũ

3 *Et decima pars.* Nam per impulsũ dęmonũ multi Christiani qui erãt de ciuitate Dei cadũt à statu gratię & fiũt de ciuitate diaboli, & hęc multitudo cadentiũ per decimã partẽ ciuitatis & per 7. milia occisorũ in terræmotu significatur, eo quòd vterque numerus, scilicet denarius & septenarius vniuersitatẽ significat, ut supra dictũ est in pluribus locis, & sic ponit hic nume-

numerus determinatus pro indeterminato, nam per hoc significatur magna multitudo.

6 *Et reliqui in timorem sunt missi.* Nam illi qui non ceciderunt à statu gratię, debent sibi de casu timere.

7 *Et dederunt gloriam Deo cæli.* quia suum statum attribuere debent gratiæ diuinæ.

10 *Et septimus, &c.* Istud literaliter exposui de Iustino imperatore, qui per principem ab eo missum Gothos debellauit.

Mystice potest exponi de Deo patre, qui per filium ab eo missum de malignis spiritibus triumphauit, ideo quia triũpho magna fit solennitas in ecclesia triumphante, ideo subditur.

12 *Et factæ sunt voces magnæ.* sicut dicitur Mat. vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* ✻ *Et iratæ*

Digitized by Google

vt quidam hæretici putant sanctos post diffinitum tempus in mundi vitam redituros.

✠ RICHAR. Factum est regnum huius mundi, id est, vniuersitas fidelium quæ adhuc in mundo per tribulationes exercetur, & preparatur ad cœlestium mansionum retributiones, quoquomodo nondum perfectè est Dei: quandiu sub mutabilitate temporis & corruptibilitate mortalitatis eum tentando & persequendo affligit versutia hostis Antichristi. Tunc enim perfectè Dei & Christi, id est, diuinitatis & humanitatis conregnantis erit, quando de præsenti seculo sublata, solis diuinis laudibus in cœlis vacabit, & perfidus hostis nihil de suę potestatis dominio in eam amplius exercebit.

a gnabit in secula seculorum, amē. Et viginti quatuor senio- 1
a Id est, considerantes quod Deo placeat. b Id est, iudicant quod est in præsenti. c Id est sibi commissis. d Id est, tunc humiliabunt se.

b res, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt,
a Id est, in corde suo. b Eo scilicet quod hic conseruasset eos. c Ideo, quia saluasti nos, & inimicos damnasti.

c in facies suas, & adorauerūt Deum, dicētes: Gratias agimus 2
a Immutabilis. b Olim cum despiciebaris.

tibi Domine Deus noster omnipotens qui es & qui eras,
a Resurgendo spiritum tuis dando, ecclesiam congregando.

d & qui venturus es, quia accepisti virtutē tuam magnam, &
a Tuos diabolo defendisti. b Et pro tuo regno. c Contra illos. d Et aduenit oportunitas tam bono rum quam malorum.

e regnasti. Et iratę sunt Gentes, & aduenit ira tua & tempus 3
a Aduenit tempus. b Vt diuidantur boni a malis, vel iudicare vt iudices.

mortuorum † iudicari, & reddere mercedem seruis 4
a Prouidentib. sibi & aliis. b In fide confirmatis.

tuis prophetis & sanctis, et timentibus nomen tuum, 5 6
a Et non tam maioribus sed quibuscunque fidelib. b Et aduenit tempus.

f pusillis & magnis, & † exterminandi eos qui corrupe 7
a Hic in plerisq. 12. capitulum inchoatur. Id est, in ecclesia.

g runt terram. Et apertum est templum Dei in cœlo, 8 9

† vt iudicetur & reddas.

† perdas.

✠ AMBROSIVS. Nunquid antea non erat Domini, & Christi eius regnum huius mundi homines vocauit, in quorum mentibus aut regnat Deus, aut diabolus. Regnum igitur huius mundi, Domini & Christi eius tunc fiet, cum diabolus cum omnibus quos decepit, in infernum demersus fuerit.

✠ RVP. Nunc quidem regnat Dominus & Christus eius, & presens quoq; ecclesia regnum eius dicitur, & est, sed adhuc rebellis ex magna parte recalcitrat mūdus & sanctos eius ministros persequitur, & sunt adhuc in regno eius multa scandala, quæ canente septimo angelo colligentur.

a *Et vigintiquatuor seniores.* non tantum minores ita glorificant Deum, sed etiam maiores.

✠ AND. Hic rursum docet sanctos Angelos & homines, qui angelicam vitam ducunt vna quasi uoce atq. consensu Deū laudare, & gratiam eidem persoluere.

✠ AMBROS. Per vigintiquatuor seniores in hoc loco, animas omnium sanctorum quæ in cœlesti beatitudine cum Domino cōmorantur, possumus intelligere. Sedes vero, requiē ęternā designat. Viginti igitur quatuor seniores in conspectu Dei sedent in sedibus suis, quia sanctorum animæ, sine corporib. in cœlesti beatitudine, modo cum Domino requiescunt.

b *Ceciderunt in facies.* In faciem cadit, qui in hac uita culpam agnoscit, eamq. pœnitendo deflet. Retro cadit, qui in hac uita repente decidit, & ad quæ supplicia ducatur, nescit.

✠ AMBR. Ceciderūt in facies suas, & adorauerūt, quia sancti cū viderint iustissimum Dei iudicium peragi, inenarrabilemque eius potentiam, deijcient se per humilitatis subiectionē in conspectu creatoris sui, scientes nihil esse quicquid est, in comparatione illius, qui Deus est.

c *Gratias agimus.* ✠ HAYMO. In his gratiarum actionibus duos Domini aduentus comprehendunt, primum humilem & occultum, quō surgens à mortuis, mundū sibi substrauit, sc̄m verò, excelsum & manifestum, quando impiis irascetur, & seruos suos vindicabit non aūt gaudent electi, quia reprobi damnantur, sed ideo gaudent, quia aduenit tempus, quando mali iustam damnationē, & ipsi recipiēt bonorū operū iustā remunerationem. Ante enim damnabuntur impii, & sic remunerabuntur pij, nec poterunt peruenire ad regnum corpora piorum, nisi precesserit damnatio reproborum.

d *Accepisti uirtutem.* ✠ RVPERTVS. Quomodo vel quādo illam virtutem suam Christus accepit. Imo quę est illa virtus nisi spiritus, vnde notandū quod non dixerūt tantum, *quia accepisti uirtutem*, sed, virtutem tuā. Et enim homofactus Dei filius, in ipsa quidem conceptione sui, virtutem ipsam accepit, sed ante quam fieret homo, uirtus eadem sua erat, quia suus & patris vnus spiritus erat. Itaque nō sine magno pondere dictum est, *accepisti uirtutem tuam*, quia quę fideliter credimus uirtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem uirtutē, eundem spiritum, priusqam mundus fieret, unus idemque Dei filius, in natura diuinitatis consubstantialem sibi habuit.

✠ AMBR. Accepit virtutem suam magnam quando per passionem suam, diabolum uicit.

e *Tempus mortuorum.* ✠ ARETHA. Cæsarien. Tempus autem mortuorum dicit, tempus uniuersalis resurrectionis, in quo unicuique cōuenientia dabūtur præmia. Eadem habet AN.

✠ AMB. Adueniet tempus mortuorum, iudicari uidelicet, vt mortui iudicentur. Illi scilicet mortui, qui in hac uita positi, animas suas male uiuendo interficere non timuerunt.

f *Qui corruperunt terram.* Id est, seipsos per malam operationē, & alios per malum exemplum.

✠ AMBR. Corruptores terræ, impios uocat. Sed quam terram corruperūt impij? Semetipsos vtique male viuendo corruperūt, quando in luxuriis & cęteris vitiis corpora sua enutrierūt. Corruperūt & aliorū terram, eorum videlicet quos & verbis & malis exemplis ad mala opera peragenda pertraxerunt.

✠ RVPER. Qui aūt sunt corruptores terræ, nisi corruptores corporum & animarū, seruientes omnimodæ cupiditati suę? neq. enim in iudicio Dei exigitur causa corruptionis, nisi eius qua corrūpitur anima rationalis, quę cū terra Dei esse deberet & afferre fructū sanctimoniæ, ita corrupta est in semetipsa ut amaras incredulitatis & omnium libidinum spinas afferat, ac perinde maledictionis deputata sit.

g *Et apertum est.* In hac quarta uisione habet materiam bene ornatam & bona auxilia habentem, scilicet de pugna ecclesię quæ

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *caput est regni Christi in terra, libere Christo seruiunt, à Gothis & cæteris Arrianis liberata.*

1 Et viginti quatuor &c. *vniuersitas episcoporum & ecclesiarum suarum, vt dictum est supra 4.c.* 2 Gratias agimus tibi, *de liberatione ecclesiæ, ad quos rumor huius facti deuenit.*

3 Et iratæ sunt gentes. *id est, Gothi de regis eorum interfectione & sua debellatione.* 4 Et aduenit ira tua. *id est, punitio tua super Gothos quando enim Deus punit, ad modum irati se habet vt frequenter dictum est supra.* 5 Et tempus mortuorum. *i. tempus punitionis Gothorum pro catholicis interfectis ab eis.*

6 Et reddere mercedem. *quia inter illos interfectos a Gothis fuerunt aliqui prædicatores magni, qui dicuntur prophetæ annunciantes pœnas & præmia futura, & aliqui valde sancti, & aliqui in seculo magni, & alij mediocres, & parui.* 7 Et exterminandi eos. *i. Gothos & alios Arrianos.* 8 Qui corruperunt terram. *nostram corporaliter armis, & spiritualiter falsę doctrinę verbis.*

9 Et apertum est. *hic tertio ponitur deuotionis augmentū, nam illis temporibus contigit magna mortalitas in Constantinopoli, ad quam reprimendam institutum fuit festum Purificationis beatę Mariæ virginis secunda die Februarij solenniter celebrari in qua beata virgo obtulit filiū suum in tēplo, quod dicitur arca Testamēti, nam in eo est plenitudo scientiæ & veritatis per tabulas designata, & potestatis per vrnam, & pietatis per manna, quæ tria fuerunt in arca & tunc cessauit mortalitas, & hoc est quod dicitur.* Et apertum est, &c. *id est, in ecclesia militante in qua templum materiale fuit apertum ad dictum festum solenniter celebrandum.*

Festi purificationis Mariæ institutio.

MORALITER.

✠ *Et iratæ sunt Gentes.* id est, dæmones qui Gentes dicūtur eo quòd a Gentib. in idolis colebant. Vel ad literam Gentes, id est, Romani imperatores q multū conati sūt destruere fidē Xpi

1 *Et apertum est.* Hoc literaliter exposui de institutione festi Purificationis in qua Christus fuit oblatus corporaliter. Mystice potest exponi de institutione festiuitatis Eucharistiæ in qua Christus offertur sacramentaliter, & sic dicitur. *Et apertū est templum Dei.* id est, materialiter ecclesia ad congregandum in hac solennitate populum Christianum.

Digitized by Google

quę à diabolo impugnatur & aperte & occulte, & in omnib. his ostendit eam superare, per quod maxime armat fideles ne deficiant in aliqua tribulatione De pugna ecclesiæ pēdet, ex tertia visione, q̄ est de iniūcto officio pdicandi. Apertum est templū Dei, id est, d itus est spiritus sanctus, per quem mysteria ecclesiæ quę per secundū tabernaculum figurabātur, reuelata sunt fidelib.

a Arca. Christus arca in quo omnes thesauri sapientiæ absconditi, qui compleuit vetus testam. & instituit nouum.

a Id est, ecclesia quæ est in cælo per bonam vitam. b Et data intelligentia.

a & visa est arca testamenti eius in templo b eius. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.

a Miracula. b Exhortationes. Quidam ad fidem, quidam ad iram.

✲ Rich. Quid aptius sic in cœlo accipimus per templum, quam redemptionis nostrę mirabile sacramentum, in quo salutis humanę gratia quasi in templo quodā cōtinetur, & p cuius administrationē electis fideliter & sanctè quotidie dispēsatur. Templum autē apertum est in cœlo, quando mediatore Dei & hominū aduenïente in mundum, nostræ redemptionis mysterium in pagina sacrę loquutionis est cognitū.

Ambr. Vel Possumus per templum, Dei, B. Mariam intelligere, per arcam vero testamenti, Christum qui ex ea carnē assumpsit. Templum autem non ideo dicitur apertū, quod venterus B. virginis Marię in pariendo Dominū, apertus sit, q̄ fuit ante partū virgo, virgo ī partu, virgo post partū. Sed iō apertū dicitur, quia per ipsam visibilis nobis factus est Dominus noster Iesus Christus.

And. Vel, Per cœlum patefactum, & arcam testamenti in cœlo visam, bonorum quæ sanctis illic præparata sunt, manifestatio designatur; ea autē omnia in Christo sunt reposita.

1 ✲ Aug. Id est, in ecclesia, incarnationis Christi mysteria patefacta sunt, vnde ostenditur ecclesia cœlum esse.

✲ Ambrosius. Quia quando terram solet percutere, possumus per grandinem comminationes ignis æterni, quę in Euangelijs sæpe inueniuntur, intelligere, quibus corda prauorum percutiuntur ut resipiscant ab iniquitatibus suis.

✲ Haymo. Vel, Grando eos qui persequutionem cōmouēt significat. Grando quippe, & fruges terrę cōminuit, & ipsa cōminuitur, fitq; vt q̄n funditus deficiat, & denuo terra fructificet. Sic nimirum principes huius sæculi, dum persequebant̄ sanctos, & ipsi confringebantur, aut viribus, aut mutatione in melius. Plures etenim de his qui ecclesiam Dei persequuti sunt, ad fidem Christi conuersi, cœperunt pati, quę prius alijs inferebant. Eadem habet Primasius.

b Et grando magna. quibusdam visa est pdicatio intolerabilis;

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Et visa est. *id est, Christus, de cuius oblatione in templo, & manifestatione per sanctum Symeonem & Annam prophetissam fit memoria in purificationis festo, quod festum à Constantinopoli ad alias ecclesias per orbem est deriuatum, ideo subditur.*

2 Et facta sunt fulgura. *id est, accensa luminaria ad modum fulguris lucentia, quæ a fidelibus portantur in festiuitate dicta.*

3 Et voces. *diuinę laudis.*

4 Et tonitrua *sanctæ prædicationis.*

5 Et terræmotus. *quia multi terreni ad deuotionem fuerunt moti.*

6 Et grando magna. *quia potestas dęmonis dictam pestilentiam procurantis, fuit repressa,*

MORALITER.

✲ 1 *Et visa est arca.* id est, Christus modo sacramentali, qui dr̄ arca Testamenti, quia sicut arca Testamenti cōtinebat manna, tabulas testimonii, & virgam Aaron, sic Christus cōtinet dulcedinem misericordiæ, plenitudinem scientiæ, celsitudinem dignitatis sacerdotalis & regiæ.

2 *Et facta sunt fulgura.* id est, luminaria refulgentia, quæ debēt adhiberi in tanta solemnitate.

3 *Et voces.* multiplicis laudis diuinæ.

4 *Et tonitrua.* prædicationis authenticæ.

6 *Et grando magna.* quę propter sui frigiditatem significat timorem, ne aliquid omittatur de debitis in tanta festiuitate.

CAP. XII.

Et signum. Et ex his vidi istud procedere. scilicet fidei gratiā id est, quoddam magnum significantem. Hic facit mentionē de reuelatione mysteriorū q̄ fuerūt in secunda visione, & de iniūcto officio pdicationis, quod habuimus in tertia, vt istam quartam quæ de pugna ecclesię & diaboli est, ex his duabus, id est, secūda & tertia ostendat pēdere.

Figuram significantem. Id est, in ecclesia. a Id est ecclesia. b Quia induit Christum qui eam illuminat.

Et signum magnum apparuit in cœlo. Mulier a amicta b sole, & c luna sub pedibus eius, & in capite eius corona

a Omnia terrena quæ non eodem statu permanent. b In Christo, vel in primordio ecclesię.

b Luna sub pedibus. Licet mūdanis sustētet, tamē nō affectat.

c Et in capite eius corona, &c. id est. 12. Apostoli quibus mundus credidit, vel in quibus mundum vicit.

✲ And. Hanc mulierē nonnulli Dei genitricem virginemque matrem per oīa sanctissimam interpretati sunt, quam ea omnia quæ ordine hunc consequuntur, prius perpessa autumāt, quam diuinus illius partus pfecte cognosceretur. At magnus ille Methodius ad ecclesiā retulit, cuius verba hæc sunt. Mulier sole induta, est ecclesia: qd̄ aūt nobis vestis est, hoc illi lux est. Pari mō qd̄ nobis est aurū, & pretiosi lapides, hoc illi sunt stellæ, & quidem cęteris præstātiores & illustriores. Ascēdit aūt super lunam, quia synagogam sub pedib. prostratā hēt.

1 ✲ Gregor. Sancta ecclesia quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia vero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit.

✲ Ambros. Hæc mulier ecclesiam designat, sol Christum mulier itaque amicta erat sole: quia fideles ex quibus ecclesia constat, in Baptismate Christum induunt. Per lunam autem quam sub pedibus suis habuisse visa est, quæ crescit & decrescet, mundum istum possumus intelligere, quem ecclesia despiciendo calcat, vt liberius ad cœlestia tendat.

✲ Rup. Significat mulier illa sanctam ecclesiam, quam & in pluribus locis scripturarum inuenimus appellari mulierem viro suo, id est, Deo, dilectum, & nonnunquā pro parte præuaricatorum, vitiis & idololaria peccatis seruientium redargui vt adulteram. In capite huius mulieris corona stellarum duodecim Patriarchæ, itemq; in initio renascentis eiusdem duodecim Apostoli notissimi ac splendidi dinumerantur.

✲ Haymo. Quæcunq; hic narrāntur f̄m literam, Beatę uirgini specialiter congruere non possunt, sed electorū ecclesię, a secun-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

Et signum magnum. *Descripta impugnatione ecclesiæ ab hæreticis dictis propriè, hic consequenter describitur eiusdem impugnatio ab hæreticis large dictis, per quem modum pagani, Saraceni, schismatici discipuli Antichristi & infideles alij hæretici dici possunt, & secūdum hoc partes principales huius libri in sequentibus apparebunt. Igitur primo agitur de impugnatione a paganis, & primo sub Cosdroe Persarum rege, secundo sub eius successore, 2. Prima adhuc in duas, quia primo describitur ecclesiæ dispo. secundo Cosdroe persecutio: ibi.* Et visum est aliud signum. *Circa primum sciendum quod Phoca imperante, qui cœpit imperare anno Domini 605. Persæ sub Cosdroe rege grauissima bella gerentes, multas Romanorum prouincias & ipsam Iero. inuaserūt, & destructes ecclesias sanctaq; loca prophanantes, inter ornamenta sacramenta abstulerunt, uexillum dominicę crucis exportauerunt ut habetur in legenda exaltationis sanctæ crucis. Igitur ecclesia sic afflicta cruciabatur donec pareret filium Christianum qui liberaret eam ab afflictione Cosdroe & suorum, & hoc est quod dicitur.* Et signū magnum, &c. *militantis ecclesiæ.*

2 Mulier. *id est. ecclesia generaliter & ierosolymitana spiritualiter, quæ coniuncta est Christo, sicut mulier uiro.*

3 Amicta sole. *i. Christo, qui est sol iustitię. Gal. 3. d.* Quicunque in Christo baptizati estis. Christum induistis. *ipse enim est sponsus & paranymphus ecclesiæ.*

4 Et luna sub, &c. *id est omnia mutabilia & defectiua per lunam significata, quorum dispositio pertinere debet ad ultima ecclesiæ mēbra. 1. Cor. 6. a.* Sæcularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia. illos constituite ad iudicandum.

5 Et in capite, &c. *id est, prædicatio 12. Apostolorum, quæ resplenduit in primitiua ecclesia, quæ dicitur caput eius, eo modo loquendi quo* na quæ numero & merito membrum ecclesię, ideo dicitur.

MORALITER.

✲ 1 Et *signum magnum.* hoc literaliter fuit expositum de ecclesia quæ fuit afflicta tempore Cosdroe.

Moraliter autem potest exponi de qualibet deuota persona

2 *Mulier amicta sole.* per appetitum cęlestium.

4 *Et luna sub pedibus, &c.* per contemptum bonorū mutabiliū.

5 *Et in capite corona stellarum.* per quas significantur 12. fructus

Digitized by Google

secundum mysticam narrationem generaliter conueniunt: Ipsa est amicta sole,i. Christo. Aliter. In hac muliere possumus intelligere perfectiores in ecclesia qui omnia relinquũt per lunam simplices,qui laborant ad aliorum vsus.

Ser. de B. Mariæ qui incipit, signum magnũ app.

✱ BERN. Vehementer quidem nobis dilectissimi vir unus & mulier una nocuere ,sed gratia Dei, per vnũ nihilominus virũ & mulierem unà omnia restaurantur,nec sine magno feruore gratiarum,post. Dignum plane stellis coronari caput, quod & ipsis longe clarius micans, ornet eas potius quam ornetur ab eis. Quidni coronent sydera quam sol vestit?

a Id est,in virgine Maria. b Verbum Dei. Prædicabat. Id est,cupiens alios generare.

stellarum duodecim. Et in vtero habens, & clamabat par-

a Parit cum suos in lucem emittit.

a turiens,& cruciatur vt pariat. Et visum est aliud signum in

a i.in ecclesia expugnanda. b Pro fortitudine magnæ potestatis. c Quia homicida. d i.vniuersos principes per quos operatur.

b c cœlo. Et ecce draco magnus rufus habens capita septem,&

a Id est,vniuersæ victoriæ de subuersis.

d cornua decẽ, & in capitib. suis septem diademata,& cauda

a De fide ad infidelitatem. b Omnes reprobos. c Id est,illos tractos amore terrenorum illexit.

e f eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in

a *Cruciatur vt pariat.* Prædicando aduersa patitur:vel cruciatur a seipsa,i.carnem suam macerat, vt prædicatio sit idonea.

✱ AND. Ecclesia vnumquemlibet, qui ex aqua & spiritu sancto regeneratur, tantisper parturire dicitur,donec Christus in illis formetur, comperiuntur.n. abortiui nonnulli, cuiusmodi sunt qui a vera luce,Christo, exciderunt,qui vna etiam cum vita infidelitatis mortem sustinent.

✱ AMB. Quomodo infans in vtero coagulatur, humanamque formam accipit atque spiramẽtum, similiter & ecclesia infideles quosque, quos in vtero gestat, dum eos prędicãdo tandiu nutrit, vsque dum formam humanam recipiant, i.vsquedum in Christum credant atque aĩam spiritalem accipiant,quę datur in baptismo,cum efficiuntur Dei filii. Clamat ecclesia prædicãdo,clamat ẽt pro auditorum suorum salute. Cruciatur,cum luget eos,quos in peccatis iacere conspicit.

✱ HAYMO. Hæc iuxta literã B. Mariæ aptari nequeunt,que sicut sine delectatione ↄcepit, ita sine dolore peperit,nullũq; cruciatũ hr̃e in partu potuit,q̃ nullum peccatum libidinis,in ↄceptu cõtraxit. Sed iuxta mysteriũ ĩtellectũ hoc ad ecclesiã refert,q̃ mulier vocatur, non pp effeminatũ aĩum, sed quia prędicatione & lauacro,spũales filios gignere quotidie nõ desistit. Et sicut mulier cruciatur,dũ parturit:ita & sancta ecclesia,dũ in hoc seculo est, & videt suos affligi, affligit & vexat.

b *Draco mag.* Nõ de effectu,sed de potẽtia draconis loquitur.

✱ AND. Cęlum hoc loco aerem significare arbitramur, draconem autem rufum serpentem illum, qui ob id conditus dicitur, quo ab Angelis Dei deludatur, vocat autem illum rufum, quod cędi & sanguini deditus sit, aut quod Angelorũ natura ignea habeatur, etiamsi peccato contaminata.

✱ METHOD. Draco magnus, Rufus, & septiceps, qui tertiam stellarum trahit,diabolus est.

✱ AMB. Draco iste diabolũ significat. Rufus aũt color talis est,ac si croceo colori sanguinem admisceas. concordat vero pallidus color,i.croceus cũ sanguine. Recte ergo diabolus habere dr̃ colorem mortis, *quia illius inuidia mors intrauit in orbem terrarum.* Per septem capita reprobi quibus diabolus ad decipiendum genus humanũ,vsus est, designantur. Primũ caput draconis,reprobi,qui ante diluuium fuerũt. Scd̃m,ij qui post diluuiũ vsq; ad legem, inuentores,s.idolum. Tertium, ii qui postquam lex data est populo Dei, idola colere suadebant. Quartum falsi prophetæ regesque impii. Quintum,impii Iudæi qui Christũ occiderunt,& Apostolos persecuti sunt. Sextum,persequutores ecclesiæ. Septimum vero caput diaboli erit Antichristus.

Sap.2.

✱ HAYMO. Per draconem diabolus intelligitur, qui aperte quoscũque potest, deglutire non cessat, & quia diu est ex quo hominibus nocet, propter multiplicitatem insidiarum, magnus vocatur. Rufus vero propter homicidium, quia ille homicida erat, ab initio, ex quo primum hominẽ interfecit. Per septem autem draconis capita,omnes intelligũtur reges, illi subiectis, qui contra septiformem ecclesiam pugnant.

c *Cornua decem,&c.* id est, regna diuitiæ quibus principes decalogum legis impugnant.

✱ AND. Decẽ porro cornua, decẽ peccata, decẽ legib. præceptis cõtraria denotare putamus. Aut mũdani regni diuisione ipsi tanq̃ seditionib. gaudenti voluptatẽ parit nõ vulgarem.

d *Et in capitib.&c.* ✱ RVPER. Si decem cornua decem reges sunt, quo non totidem sunt diademata, quot cornua? nonne omnes illi quoque reges quatuor, in quos regnũ Alexandri diuisum est, habuerunt diademata? Quo ergo dictum est nõ decem sed septem diademata,cum fuerint cornua decem? ni mirũ quia quamuis unius capitis cornua quatuor, vno tantũ ex illis aduersus mulierem draco usus est, posteritate s. Seleuci, ex quo originem traxit Antiochus Epiphanes.

e *Et cauda.*i. deceptiones, quibus celant vitia, ut cauda celantur turpia.

f *Stell arũ.*i. illorũ qui illuminant ecclesiã doctrina, non vita.

✱ AMBR. Per caudam quæ finis est corporis, Antichristus designatur. Tertiã igitur stellarũ cęli partẽ cauda draconis traxisse uisa est, qa Antichristus multos ex his ab hoĩb. electi putabuntur, & qui in ecclesia velut stellæ in cęlo lcia & intellectu refulgẽt decipiet, atq; in perditionis foueam demerget.

✱ RICH. Cuius cauda tertiã partẽ stellarũ cęli trahit, quia diabolus damnandã partẽ aĩarum, ẽt illarũ, quæ sicut stellæ cæli per conuersionem in alto manere, & alis per bona opera vñe lucere, dum non ualet per apertam sęuitiam, per occultã fraudulentiam quæ figuratur in cauda, seducit. Quas denique in terram mittit, dum delectationib. terrarum accendit.

✱ PRIMAS. Cauda prophetæ iniqui sunt, per quos suã inimicus nequitiã implet, qui eorũ doctrinis inhærent, in terrã pręcipitari dñr. Tertiam porro stellarum cęli partem illud commemorat omne corpus malorum, siue in angelis quos de cęlo secum pari ruina detraxit, siue in hominibus quos seduxit. Stellas autem, quos de bonis diabolus reprobos facit.

Lib. 32. moral.c.2.

✱ GREGOR. Cęlum namque est ecclesia, quæ in hac nocte vitę

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *principium alicuius rei communiter caput ęius.*

1 Et in utero, &c. *nam in angustia posita clamabat ad eum, ut cito daret sibi filium, qui liberaret eam ab oppressione infidelium.*

2 Et uisum est. *Hic consequenter describitur Cosdroe persecutio et secundo ecclesiæ liberatio, ibi. Et peperit. Circa primum dicit.* Et uisum est aliud, &c. *i. Cosdroe rex* Persarum, *qui dicitur in cælo militantis ecclesiæ fore uisus tanquam grauis persecutio ipsius de quo subditur.*

3 Et ecce draco: *propter astutias eius & dolositatem.*

4 Magnus. *propter potestatis magnitudinem.*

5 Rufus. *i. reb. propter multi sanguinis effusionẽ. Quod aũt rufus accipiatur aliquãdo pro rubeo, patet* 1. *Reg.* 16. *ubi dr̃ de Dauid, q̃ erat rufus & pulcher aspectu. i. rubicundus secundũ expositores. Dr̃ ẽt Cosdroe rufus propter incendium ecclesiarum & locorum sanctorum.*

6 Habens capita septem. *i. sex reges sibi subditos, & ipse erat septimus, unde postea subditur.*

7 Et in capitib. *quæ sunt signa regia.* 8 Et cornua decẽ. *i. decem acies in suo exercitu. unde* 1. *Machab. Acies ordinatæ ad bellandũ uocatur cornu. ubi dr̃.* Bacchides aũt erat in dextro cornu, &c. *Aliter exponitur ab aliquib. ut per septẽ capita intelligatur uniuersitas principũ sibi subditorũ, per decẽ cornua uniuersitas suorũ bellatorũ. nã per septenariũ uniuersitas aliquãdo intelligitur, q̃ totum tẽpus septẽ diebus replicando cõprehenditur, & similiter per denariũ, eo quod sequentes numeri sunt replicationes denarij & eius partium, ut dicitur* 3. *Physic.*

9 Et cauda eius. *i. exercitus sequens eũ.* trahebat tertiam partem stellarũ. *fideliũ qui dicuntur stellæ in scriptura Deu* 1. *b.* Estis hodie sicut stellę plurimi. *Exercitus. n. Cosdroe de Aegypto & Lybia & terra sancta et alijs locis, multos ualde Christianos interfecit, & alios captiuos duxit intantum, ut æstimarentur quasi ad tertiam partẽ Christianorum in terris illis existentium. Consimili modo loquitur Dan.* 8. *de Antiocho Epiphane, quod deiecit de stellis et conculcauit eas. i. de filijs Israel colentibus Deum, quos interfecit in Iudæa et Ierusalem.*

MORALITER.

† *spiritus sancti,qui ponuntur Gal.*5.

1 *Et in utero habens.* i. in animo conceptum boni propositi.

† *Et cruciatur, ut pariat.* per quod significatur intensum desiderium implendi in opere quod concepit in mente.

3 *Et ecce draco magnus.* i. diabolus superbus & maleficiosus.

6 *Habens capita septem.* i. inferiorum dęmonum uniuersitatẽ.

8 *Et cornua decem.* i. uniuersos modos impugnandi hominem humanã, qa per septenariũ & denariũ uniuersitas designatur.

† *Et in capitibus eius septem diademata.* i. multa quia per spiritus malignos sibi subiectos frequenter debellat plurimos.

9 *Et cauda eius, etc.* quia magnã partẽ angelorũ traxit secum.

A vitę p̄ntis dum in se innumeras sanctorū virtutes cōtinet, quasi radiantib. desuper syderib. fulget. Sed draconis cauda stellas in terrā deiicit, quia illa Sathanæ extremitas per audaciā assumpti hoīs erecta, quosdam quos in ecclesia velut electos inuenit, obtinendo, reprobos oñdit. Stellas itaq; in terrā de cęlo cadere, est relicta non multos spe cælestium illo duce ad ambitum glorię secularis inhiare.

✱ AND. Per hæc alterutrū ē duob. significari opinor, vel primū luciferi ē cælo casū, quo angelos, qui per extremum inuidię motum vna cum ipso a Deo desciuerunt, deorsum traxit, aut post caput illius contritum caudæ eiusdem agitationē. Hæc B enim homines animo instabiles, ex cęlesti sensu & conuersatione deorsum ad terrena abripuit. nominantur hi autē methaphoricos stellę, propter splendorem, quem ex baptismo sacro hauserunt.

a Id est, diabolus tali potestate confisus. b Non horarie sed laborans. c Contra ecclesiam.

a terram. Er draco stetit ante mulierem quę erat paritura, vt 1

Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret.

b cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit filium ma- † 2

a In potentia vel iustitia. b inflexibili.

c sculum qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Et 3

a Caro vt diuinitatis. b Aequalitatem Dei. c Vt cum patre iudicet. d Per auxilium huius filii.

raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius, & mulier 4 5

a A voluptatib. mundi. b Mentis desertum spreto mundi tumultu, vel iucunditate. c Deserens mundum, contegitur a Deo.

fugit in solitudinem vbi habebat locum paratum a Deo, vt 6 7

a Deus. Doctrina prædicationis.

d ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum 8

Ecce aliud auxilium. a Maiores. b Minores.

e est prælium magnum in cælo. Michael & Angeli eius præ 9 10

f liabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius, 11

a *Stetit ante mulier.* Quę patiebatur dolorem, per quod credebat cito cessuram. Per passionem credebat diabolus ecclesiā sibi subiugaturam.

b *Deuoraret.* Paratus erat draco ad deuorandum, sed non potuit, quia natus est qui prohibuit.

✱ AMB. Possumus p mulierē in hoc loco & B. Mariā intelligere, eo qđ ipsa sit mater ecclesiæ, quia eū peperit qui caput est ecclesiæ. Draco stetit ante eā ut filiū eius deuoraret, q in exordio natiuitatis Christi, eū per Herodem ministrū suū interficere voluit. stat etiam ante mulierem, i. ecclesiam, vt eos quos per baptismum Deo generat, mala suadendo pdat.

✱ AND. Continuo namque apostata aduersus ecclesiam in armis consistit, illos qui pro tempore in illa regenerantur, in escam suam vertere enixè contendens.

c *Et peperit.* Carnali generatione Christus de Abraham & Dauid processit. Vel peperit ecclesia filium, i. fidem Christi in cordibus auditorum.

Mulier fugit.

✱ RICH. Et mulier in solitudinem fugit, ubi hēt locū a Deo paratū, qa sancta ecclesia adiuuāte gratia, ad spūalē conuersa C tionē, vbi solis diuinis intendat persequente diabolo recedit.

✱ PRIMAS. Solitudinem ponit huius vitę peregrinationem, in qua singulari spe beatæ remunerationis vt passer singula- D ris viuit ecclesia, quę à rege suo potestatem accepit calcandi supra serpentes & scorpiones.

✱ AND. Qñ diabolus qui in Antichristo efficax erit, aciē per ipsum contra ecclesiam direxerit, tunc illius electi, summaque eiusdem capita ciuilibus tumultib. mul 1 danisque voluptatib. † contemptis, in desertum ab omni malitia 2 alienum, vitęque con 3 suetudinem omnigenere virtutum lucen 4 tem sese recipient, iux 5 ta Methodii sententiam, ibidemq; impu 6 gnantium dęmonum 7 malignorumque hominum impetus atq; 8 insidias subterfugiēt. 9 Probabile sit quoque 10 sensilem eremum eos E conseruaturos, qui in 11 montib. speluncis & cauernis terrę, propter apostatæ & Antichristi insidias ꝯfugiēt.

d *Dieb. mille,* i. toto tempore quo subsistit ecclesia prędicatione Christi tribus annis & dimidio facta.

e *Præliabantur.* Ecclesiā sustentātes, orando auxilium ferēdo.

✱ AND. Istis hęc primo diaboli lapsui, quo ex angelico ordine, ꝓp superbiam & inuidiam proscriptus est, accōmodari possunt, & rursus secundæ eiusdem ruinę, quia per dn̄icam crucem fractus, atque deiectus est, quando nimirū princeps huius mundi a tyrannide quam exercebat depulsus est.

✱ RVP. Factum est prælium. Vbi? In cælo. Per quod significabatur ecclesia, terra longe altior, terrenis hominib. & terram sapientibus longe superior, cuius est in cęlis conuersatio. Ioan. 12.

✱ HAYMO. Non tunc solūmodo factū est prælium, qñ in initio tpis diabolus per superbiam, deiectus est ē cęlo, sed & qñ à Dñi passione, eiectus de cordib. fidelium, cœpit amplius sæuire contra omnes, & hęc pugna perseuerat vsque ad finem F sæculi, Cęlum sancta ecclesia est, in qua fit hoc prælium.

✱ AMB. Prælium factum est in cælo, i. propter cælum, pro salute videlicet omnium fidelium, præliatus est Michael cū dracone, quia Christus prędicando & moriendo, pro salute generis humani præliatus est.

f *Et draco pugnabat.* ✱ HAYMO. Angeli Michaelis vel draconis dicuntur, illis subditis & ad obediendum missi, non tñ ab eis

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

✱ Et draco stetit, &c. *quia Cosdroe omnibus modis insidiabatur ad interficiendum quemcunque principē Christianum insurgentem ad ecclesiam defendendum.* 2 Et peperit filium. *Hic consequenter describitur ecclesiæ liberatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundò declaratur quoddam dictum, ibi:* Et datæ sunt. *Prima adhuc in tres, quia primo ponitur imperatoris Eraclij creatio, secundo Cosdroe debellatio, ibi;* Et factum est prælium. *tertio subditorum oppressio. ibi,* Vę terrę & mari. *Circa primum dicitur:* Et peperit filiū. *s. Eraclium Catholicum quo Phocam imperauit annis. 30. & cœpit imperare anno Domini* 613. 3 Masculum. *hoc additur ad denotandum, quod erat vir strenuus & armis exercitatus, vt dicitur in legenda exaltationis sanctæ crucis.* 4 Qui recturus erat omnes *quia rexit imperium Romanum, qui rebellantes domauit per gladium.*

5 Et raptus est filius eius *i. in protectione Dei positus qui protexit Eraclium contra machinationes & dolos Cosdroe quibus quærebat occidere eum.* 6 Et mulier fugit. *nam ecclesia quę erat in Asia timore Cosdroe transito mari, quod dicitur Brachium sancti Georgij fugit in Graciam. quæ dicitur hic solitudo, quia esset inhabitata, sed dicitur solitudo fugitiuis, eo modo loquendi quo fugitiui ad aliam terram dicuntur ibi esse quasi in exilio seu deserto,* 7 Vt vbi pascat. *Christiani habitantes, ibi.* 8 Diebus mille, &c. *qui faciunt tres annos & dimidium, & infra eod. ca. dicitur de hac muliere, vbi aliter per tempus & tempore & dimidium temporis, id est, per tres annos & dimidium. Tempus enim sumptum singulariter in scriptura significat unū annum: pluraliter vero absque numero significat duos annos, sicut dictum fuit plenius Dan. 12. Ista tempora simul iuncta septem annos faciunt & tm̄ durauit bellum inter Persas & Eraclium.* 9 Et factum est. *Hic consequenter describitur Cosdroe debellatio. & secundo ex hoc gratiarū actio. ibi.* Et audiui vocem. *Circa primū dicitur.* Et factum est prælium. *inter Persas & Eraclium.* 10 Magnum *intensiue, quia multi bellatores erant ex utraque parte. & extensiue, quia durauit tempore longo, ut dictum est.* 11 Michael & Angeli eius. *Quod exponunt aliqui de Michaele archangelo, qui est princeps ecclesię sicut tempore vet. Test. fuit princeps Synagogę, Dan. 10. propter quod cū Angelis suis astabat ad protectionē & directionē Eraclij & exercitus eius, qui pugnabat pro ecclesia. Sed quia per draconem et Angelos eius intelligitur Cosdroe & suus exercitus secundum oēs expositores, conuenientius est ut similiter per Michaelem & Angelos eius intelligatur Eraclius & bellatores eius. Michael. n. interpretatur quis ut Deus: Eraclius. n. in hoc bello pro ecclesia erat Dei uicarius. ex supradictis etiam patet, quod in hoc libro boni & mali homines frequenter nominantur Angeli.*

✱ 1 Et

MORALITER.

† 1 *Et draco stetit, &c.* nam insidiatur cuilibet personæ ad impediendum sanctum eius propositum.

† *Vt cum peperisset, &c.* quia qñ impedire non pōt conceptum animi bonū, quin exeat in opus, nititur illud per vanā gloriā deuorare. 2 *Et peperit filium masculum, &c.* s. Christū nam ipse dicit Matt. 12. d. *Quicunque fecerit uoluntatem patris mei, hic meus frater & soror & mater est.* Qui vero bonū ꝯceptū producit ad effectū, ipse facit voluntatē Dei patris, & sic est mater Christi spiritualis ipsum spiritualiter patiēdo. 5 *Et raptus est, &c.* quia bonum opus per angelos pñtatur ad Dñm. similiter Christus corporaliter assumptus est in cęlum. 6 *Et mulier fugit,* i. extra peccatorū multitudinem, 7 *Vt ibi pascat, &c.* i. Christi doctrina quā docuit trib. annis & dimidio, qui continent dies 1260. 9 *Et factū est prælium, &c.* per hoc significatur repressio dęmonum per Angelos sanctos, ne impugnent bonos homines & deuotos supra id quod possunt. sic dæmones ab eis deiiciuntur, de qua deiectione dominus est laudandus, ideo subditur,

† Et

Digitized by Google

eis creati, sicut quidam uaniloqui dixerūt, uel ēt quoniā sub uno rege, in una ciuitate, militare credūtur. Omnes angeli bo ni dicūt Angeli Michaelis, quia ad eius societatē ptinent. Angeli uero draconis dicunt omnes quotquot ei consentiūt. Pugnant itaq. Michael & Angeli eius, in cęlo, hoc est, in ecclesia, & pugnat draco cum suis dæmonib. quia quomodo dæmones semper sunt parati ad impugnādum, ita & sancti Angeli ad resistendum.

De pæni d. 2. c. si ei ante finem

✻ PRIMASIUS. Non hic putandū est ut Angelos Dei in cęlo ausus fuisset impugnare diabolus, cum nec Iob hic posset nisi Deo permittēte, tētare. Sed cęlum hic manifestius ecclesiā declarauit, ubi cōtra spiritalium nequitias ab uno quoque fideliū iugiter dimicatur. Ideo aūt Michaelem hic cum suis ꝯtra diabolum confligere dicit, quia secundum uoluntatē ꝓ peregrinante ecclesia orando & adiutoriū ministrando, recte intelligitur ꝓ ea confligere. Diabolus aūt & Angeli eius intelligendi sunt, qui ei natura & uoluntate similes sunt, sed & homines qui eorum laqueis irretiti, talium fuerint sectatores.

✻ RUP. Quomodo prælium hoc gestum? quibus aut qualibus armis illæ acies utuntur. Et quidē in illa uisione Ioannis armorum materialiū quasdā similitudines uideri potuisse nō putamus, sed Angeli siue boni, siue mali, cum sint spiritus, corporali armatura nō induuntur. Attamen draco ille quod natura nō habuit maligna arte sibi assumpsit, s. omne genus armorum, quibus bella geruntur inter homines. At uero Michael & Angeli eius econtra prēliantes nihil de huiusmodi genere armorum aut habuerunt, aut quæsierunt.

a *Non ualuerunt.* Remouere auxilia angelorum, quia non poterunt ecclesiam ducere in peccatum.

✻ RICH. Non ualuerunt sanctorum Angelorum remouere suffragia, neque locus inuentus est eorū in cælo, i. in sancta ecclesia, ut ei uel auferre iustitiam, uel eam possent pertrahere ad culpā, nam & si aliquis de fidelibus ecclesiæ, permittente diuina prouidentia, & diabolica suggerēte malitia, aliqn̄ ad tēpus labatur in culpam, nequaq̄ tn̄ in hoc uincit diabolus, sed uincitur, quia prædestinatis ad uitam, etiam malū in bonum cooperatur, nec hoc tam sæuientis aduersarii uiribus agitur, q̄ permittentis Dei prouida dispositione, ad resurgētis lapsi cautelā ordinat, nullatenus ergo diabolus uel angeli eius locū amplius hēnt, quia nequaq̄ illos expugnare ualent, q cęlestia bona uero corde sitiūt. & ad illa ꝯsequēda ꝓdestinati sunt. ut uel eos ꝓ libitu suo ī peccatū trahāt, uel quādiu uelīt ipso detineāt

✻ RUO. Quid nō ualuerunt? nimirū ꝯ fortioris Michaelis fortitudinem diutius stare, quin foras eijcerentur neque ei relictus est locus in quo exhiberetur ei diuina & cœlestis religio.

✻ PRIM. Bipartito corpore diabolus in suis traditur, uictus autem ab eis dicitur expelli, qui post renunciationem eius, fide Christi percepta, errores ultra non expetunt, aut quando ab oī malorū coniunctione iā separata ecclesia, & futura beatitu d ne glorificata, diabolo & Angelis ei' null' neq. seducēdi malos,

a & non ualuerunt, neq. locus inuentus est eorum amplius in 1
a Id est, in ecclesia quantum ad bonos. b Auxilio horum. c Pro uiolentia. d Pro calliditate. c Q. d. a quo cauete omnes.

b cœlo. † Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus 2 3
a Id est, seorsum fluens a bonis ad malos. b Id est, aduersarius. c Id est reprobos.

qui uocatur diabolus & Sathanas, qui seducit uniuersum 4
a Cadens de fidelib. acrius impugnant amantes terrena.

orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo 5 6
a Id est, exultationem. b In angelis, uel animabus sanctis.

c missi sunt. Et audiui uocem magnam in celo dicentem: 7
a A tempore Christi, quod non est in natura hominis. b Remissio peccatorum in baptismo. c Et regit suos de uirtute in uirtutem diligens.

Nunc facta est salus & uirtus & regnum Dei nostri, & po- 8 9
Et hæc omnia per Christum operatus est.

testas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum no- 10
a Quia Deum nihil latet, per quod maxime errat.

d strorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri

malos neque probandi bonos locus amplius tribuetur.

✻ AMB. Non ualuit diabolus, neq; ministri eius sincere Christum, nec Apostolos eius, quia unde putauerūt uincere, uicti sunt: putauerunt namque per mortem se Christum uicisse. sed ex morte eius nomen illius claruit in mundo.

b *Et proiectus est draco.* ✠ AMBROSI. Recte diabolus serpens uocat̄ siue quod per serpētem, primū, hominē deceperit, siue quod ueneno suæ malitiæ genus humanum perdiderit. Diabolus, interpretatur deorsum mēs, Sathanas autem aduersari' & contrarius.

✻ ANDREAS. Porro quod nomen hoc Sathanas articulū hoc loco adiunctum habet. id non arguit esse alium sathanam, alium diabolum, ostendit autem serpentem illum antiquum duo nomina sortiri. Alterum diaboli, quod uirtutes & uirtutū studiosos, & ipsum etiam Deum apud homines calumniētur, si quidem apud Adamū inuidiæ illum insimulare non dubitauit. Alterū uero sathanæ, tanq̄ pertinax Christi Dn̄i & seruorum eius aduersarius. Obseruādū autem casū diaboli post Christi crucē non fuisse localem, ut fuit primus, dicitur tamē post Christum passum cecidisse, quia pristinæ illius uires, post illud tēpus sunt diminutæ & quasi fractæ. Igitur ruina illius nihil aliud est, quam malignorum conatuum illius infirmatio, posteaq̄ semel e cœlo dominioq; quod obtinebat, decidit.

Genes. 3.

✻ AUG. Diabolus & omnes immundi spiritus cum suo principe de sanctorum cordibus expulsi sunt in terram, id est, in hoīes qui terrena sapiūt, & totā spem suā in terra cōstituūt.

c *Et audiui uocem.* Cum ostendisset diabolum in hoc certamine occulto ab ecclesia uictū ab auxilio filii & Angelorū, subiungit exultationes angelorum ipsorum, uel sanctorum animarum de uictoria fratrū, ut laborent uincere qui de uictoria sua Angelos uel sanctas animas audiunt exultare.

✻ AMB. Vox magna de cęlo, uox est Angelorū pro salute generis humani gaudentiū, Deumq; laudantium sicut Dominus dicit in Euangelio, gaudium est Angelis.

✻ AND Lætantur autem angeli de illius eiectione, quia nulla est pars fideli cum infideli.

Luc. 15.

✻ RUP. Ergo ne anteq̄ ille proijceretur in terram nō erat salus, & nō erat uirtus? nō erat regnū, nō erat pōtas Dei nostri & Chri eius? nō utiq. salus erat, sed pditio & mors: nō erat uirtus sed īfirmitas, nō erat in hoīb. regnū Dei nostri, sed regnū peccati & mortis, nō erat pōtas Christi, sed principis tenebra

d *Accusabat illos ante.* Officium diaboli est recusare, id est, per peccatum accusabiles reddere.

✻ RUP. Quare aūt uel unde ille sathanas accusator fratrum dici debet, quia uidelicet tenebat chyrographū decreti aduersum nos, in quo peccatū Adæ scriptū erat, cuius nos recitatione semper accusabat, confidēs ac iactabundus, quod illo chyrographo teste, genus humanum esset possessio sua. Verū ubi proiectus est, ibi chyrographum illud perdidit.

Coloc. 2.

✻ AMBRO. Accusantur noxij homines apud iudices cum eorum

NICOLAUS DE LYRA.

✻ 1 Et nō ualuerūt. *s. Cosdroe & uiri eius, sed pluries debellati fuerūt.*
2 Neque locus, & c. *i. in ecclesia, nam Eraclius persequens Cosdroe, fugauit eum de Aethiopia & Lybia & terra sancta in quibus ante uigebat ecclesia, & compulit eū turpiter redire in terram suā iō subditur.*
3 Et proiectus est, & c. *tamen quia ipsemet Cosdroe erat antiquus ętate, propter quod postea satis cito tradidit regnū filio suo, ut postea dicetur.* 4 Qui uocatur diabolus, & c. *præ nimia eius nequitia, sicut de homine nequam dicitur communiter, quod est unus diabolus uel sathanas.*
5 Qui seducit, & c. *nam ab illis quos subijciebat faciebat sicut Deum adorari: propter quod dicitur in legenda exaltationis sanctę crucis: Fecerat turrem argenteam, in qua interlucentibus gemmis thronum extruxerat aureum, ibi solis quadrigam & lunę & stellarum imaginem collocauerat atque per occultas fistulas atque meatus adduxerat, ut quasi Deus pluuiam desuper infundere uideretur, per hoc autem quod dicitur uniuersum orbem, non est intelligendum, quod ipse sibi totum orbem subiecerit, sed est locutio hyperbolica, ad designandū q̄ magnam partem orbis sibi subiecit & dicto modo seduxit, sicut communiter dicitur, tota ciuitas currit ad tale spectaculum, licet maior pars remaneat.*
6 Et proiectus est, & c. *quia cum exercitu suo cōpulsus fuit in terrā suam refugere.* 7 Et audiui uocem. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio a filijs ecclesiæ pro Cosdroe deiectione, cum dicitur.* Et audiui uocem magnam. *ad gratiarum actionem.*
8 In cœlo. *id est, ecclesia militante.* 9 Nunc facta est, & c. *quia fideles potuerunt Christo libere seruire liberati a Cosdroe oppressione.*
10 Quia proiectus est, & c. fratrū nostrorum. *Id est. Christianorum* ✻ quos

MORALITER.

✻ 7 *Et audiui uocem magnam de cælo dicentem, & c.* Id est, in ecclesia triumphāte & militante. Et de malis hominib. quæ subijciuntur dæmonib. subditur.

Digitized by Google

rum scelera eis manifestantur. In conspectu vero Dei, q non solum facta, sed & cogitata considerat, quo diabolus aliquem accusare pōt? Sed accusamur in cōspectu Dei, cum peccam⁹, accusat & diabolus, cum in peccatis malè suadendo deiicit.

✠ HAYMO. Accusatio diaboli nihil aliud est, nisi ad malum præcipitatio. Tunc enim accusat, quando dignos accusatione reddit, non loquendo exterius sed ostendo interius.

a *Die ac nocte*. Vel in prosperis delectando, vel in aduersis contristando.

✠ GREGO. In die ac nocte accusare non cessat, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die enim accusat cū prosperis nos male vti insinuat, in nocte accusat, cum in aduersis nos nō habere patientiam demōstrat.

Lib. 2. moral. c. 9.

b *Descendit diabolus*. De cœlo, vel de minoribus sanctis, in quib. iam non habet locum tentatio.

✠ RICH. Terra illos significat malos qui in vno aliquo vitio pertinaciter stāt, mare vero eos qui per diuersorum amaritudinem vitiorum fluxerunt. Ad quos vtrosque diabolus descēdit, quia in ipsis dominandi potestatem accepit.

✠ AND. Væ his annunciantur, qui inhabitant terram & mare, hoc est, illis qui non conuersantur in cœlo, sed in terra animum defixum habent.

✠ AMB. Vel. Possumus per terram Iudæos, & mare Gentes & Paganos intelligere. Væ igitur Iudæis, cæterisque gentibus incredulis; quia propter iram quam habet diabolus eo quod maximam multitudinem amiserit, tam atrociter reprobis dominatur, & in tantis flagitiis deiicit, vt nullo modo digni sint, quatenus ad vitę vias reuertantur. Dicit ēt diabolū scire, quia modicum tēpus habeat, qui quāto appropinquare cernit diē iudicii, tanto callidior efficitur ad decipiendos homines.

✠ GREG. Vnde & extrema mundi atrocius tentaturus aggreditur, quia tanto fit feruentior ad sęuitiam, quanto se sentit viciniorem ad pœnam.

Li. 32. moral. c. 19.

c *Sciens quod modicum tempus habet*. Quia videt multos sibi subtrahi, & in locum substituit.

---

a Continue. b Liberum arbitrium apponentes. c Id est, suggestionem eius. a Quem imitantur.

a die ac nocte. Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni, 1

a Quia non tacent vbi necesse est. b Id est, fidei quam testatus est Christus. c Id est, non sic souerunt carnem suam, vt animæ perirent.

& propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas 2

a Angeli, vel sancti, b In maioribus habitant minores sancti, vel omnes in angelis.

suas vsque ad mortē: Propterea lætamini celi, & qui habitatis 3

a Id est, in vitia fluentib. & in eodem vitio stabilibus. Occidendum.

b in eis: Væ terrę & mari, quia descendit diabolus ad vos ha- 4

a Vnde ferueneius grassatur.

c bens irām magnā, sciens, quòd modicum tempus habet. Et 5

d postquā vidit draco, quòd proiectus esset in terram, persecu- 6

e tus est mulierem quę peperit masculū. Et datæ sunt mulieri 7

a Duo testamenta, vel duæ dilectiones, vel duæ vitæ.

f alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertū, in locum suum †

Id est, per tres annos & dimidium. a A præsenti impugnatione.

g vbi aliter per tēpus & tempora & dimidium temporis à facie 8 9

Et quamuis ita parata esset. a Ex inspiratione. b Quia ad eam non attingit.

serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem a-

a Tribulationem inundantem. b In peccatum.

quam tanquám flumen, vt eam faceret trahi à flumine. 10

---

d *Et postquam vidit*. Cum vidit diabolus se p occultā fraudē nō posse pficere, aperta tribulatione aggreditur expugnare.

e *Et data sunt mulier, &c.* Quę etiam contra apertam tribulationem habet auxilium ab eodem filio à quo habebat cōtra occultam impugnationem.

f *Aquilæ*. Qui per conuersationem vitæ cœlum petunt, & iō in Deo fixum habent intuitum.

✠ RICHA. Duæ illę, duo sunt testamenta, vel vita actiua & cōtemplatiua: vel dilectio Dei & proximi. His enim alis mulier in desertum locum, in quo alitur, volat.

✠ PRIMASIVS. Ecclesia in modum aliarum duobus vtitur testamentis, quibus edocta, insidias inimici, defugere studet, & exemplis superat informata. Cōgruè autem hic aquilæ similitudinem memorat, qui cum præ ceteris auib. cognoscatur altius euolare, viso tamen eminus cibo, indigētia naturali subacta, mox ad ima descendit, sicut ecclesia, cum eaque sursum sunt mente petat, infirmitate tamen corporis aggrauata, necessitatibus subiacet indigentiæ corporalis.

g *Per tempus & tempora, &c.* Si accipitur illius ecclesię status quę erit tempore Antichristi, dicetur aliter per tempus & tēpora & di. pro prędicatione Eliæ & Enoch, Si generalis Ecclesiæ accipiatur, dicitur per tempus & t. & di. taliter pro prædicatione Christi facta tribus annis & dimidio quia Christi prædicatione pascitur ecclesia quotidie.

h *Et misit serpens, &c.* ✠ RICHAR. Videns diabolus sanctam ecclesiam ad spiritualis vitę latibula recessisse, & ad sui nominis prædicatorū documēta, & Angelorū habere auxilia, & se deiectū è cælo in electis dominādi ius amittebat & se in terrā proiectū in in eo quod nō nisi sola pai damnādorū sibi remanebat, in maiorem persecutionem aduersus eam exarsit, & totum flumē uitiorum post eam misit, & illā mergere tētauit.

✠ AMB. Flumen aquę, desideria sunt carnalia. Videns autem diabolus ecclesiā nō posse deiici persecutionibus, sed potius crescere & roborari, multitudinē desideriorum carnalium ei immittere voluit, quibus decepta ad mala opera traherentur.

☞ AN-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *quos faciebat accusabiles coram Deo ad malum eos impellendo, cogens eos ad latriæ cultum sibi impendendum, vt dictum est,*

1 Et ipsi vicerunt, &c. *Istud non refertur ad eosdem Christianos in numero sed ad illos qui non acquiescebāt ei magis eligentes mori. & sic erant victores per palmam martyrij ideo subditur.*

2 Et non dilexerunt *id est, vitam suam corporalem simile habetur.* Ps. 77. d. Cum occideret eos, quærebant eum. *non enim de eisdē numero potest intelligi, quod essent occisi, & quærerēt eū pœnitentes, cū pœnitentia non sit post mortem, sed de alijs eiusdem populi.*

3 Propterea lętamini. *de martyrum glorificatione, & de Cosdroe deiectione.* 4 Væ terræ. *Hic consequenter describitur subditorum Cosdroe oppressio, qui compulsus redire ad terrā suam fuit valde iratus, & cœpit grauare subditos suos per exactiones & extorsiones multiplices, ad multiplicandum sibi bellatores vt regnum suum posset defendere ab Eraclio imperatore, & hoc est quod dicitur.* Væ terrę & mari. *qa non solum dominabatur in arida, sed etiam in pluribus insulis maris, & quia de mercimonijs per mare portatis augmentauit exactiones & pedagia.* 5 Quia descendit, &c. *id est, Cosdroe fugatus, qui nominatur diabolus in parte præcedenti, sicut visum est.*

6 Sciens quod modicum. *erat enim iam senex & sic non habebat tempus vitæ in quo se posset de Eraclio vindicare, propter quod tradit regnum filio suo.*

Et

7 Et postquam uidit. *Licet enim ante persecutus fuisset ecclesiam maxime extra terram suam, tamen tunc cœpit grauamen eius augmentare in terra sua, in qua habitabāt multi Christiani eius tributarij, quos cœpit non solum in rebus, sed etiam in personis grauius persequi. Sicut. Sennacherib fugiens de Iudæa propter percussionem exercitus sui tempore regis Ezechię, cæpit grauius affligere Iudæos habitantes in sua terra quam ante, vt habetur, Tob. 1.*

8 Et datę sunt. *Hic declarat quoddā superius dictum, scilicet qualiter mulier amicta sole fugit in solitudinem, nā hoc fuit per auxiliū Eraclij, ideo dicitur.* Et datæ sunt mulieri, &c. *Aquila vero signum est imperij Romani, ideo per ipsam intelligitur Eraclius. Alę vero eius sunt acies sui exercitus, vnde & ala vna significatione est acies militaris. Et dicuntur hic duæ, propter metaphoram seruandā. nam auis non volat vnica ala, sed duabus. Dicitur autem exercitus Eraclij iuuisse ecclesiam sub rege Persidis commorantem, quia Eraclius misit milites ex parte Græcia ad recipiendum Christianos fugientes de Perside. Vel quia regnum Persidis sic fortiter inuadebat in extremitatibus suis, quod Cosdroe bellatores erant ibi totaliter occupati, q Christiani de Perside facilius potuerūt in Græciam transire, uel utroque modo.* 9 Vbi aliter per tempus, &c. *id est, per tres annos & dimidium, ut dictum est supra.*

10 Et misit serpens. *i. gentem multam ſm quod dicitur inf. 17. d. Aquę multæ populi multi ad interficiendum Christianos fugiendes.*

✠ Et

MORALITER.

† 4 *Væ terræ & mari*, id est, cupidis bonorum terrestrium & demersis in aquis carnalium uoluptatum.

† *Persecutus est mulierem, &c.* quia nititur patientes bonum cōceptum quantum potest perturbare.

8 *Et datæ sunt mulier alæ duæ*. quę sunt amor Dei & proximi, per quas euolat a facie diaboli.

10 *Et misit serpens ex ore suo, &c.* quia diabolus fugientibus ab eo mouet persecutionem temporalem, vt per impatientiam eos frangat.

✠ Et aperuit

Digitized by Google

A ✻ And. Draco ex ore suo aquam instar fluminis, a tergo mulieris eructauit, hoc est, ingentem impiorum virorū aut malignorum dæmonum, aut infestarum tentationum multitudinē aduersus illā armauit, quo hac rōne ea si queat, in seruitutem redigat. ✻ Haymo. Post mulierem in desertū volantem serpens ex ore suo flumen emisit, quia maxime post aduentū filii Dei, & post quam ecclesia cęlestia petiit, infidelium multitudinem diabolus in necē sanctorum cōmouit.

B ✻ Rup. Aliter. Aqua instar fluminis ex ore draconis corruptio est scripturarum. nota aūt, qđ non dixit, misit ex ore suo flumen, sed aquam tanquam flumen. Aqua denique quam serpens ille de ore suo mittit, similitudinē fluminis habere potest, sed vere flumen esse non potest. nam flumen verum sancta scriptura, veraque doctrina Catholica est, quam ecclesia, quæ est mulier ista, mittere consueuit de fonte veritatis. Serpens aūt de ore suo, aquas putridas doctrinæ nequam emittit, & quia de scripturis eisdem vsurpat, vere flumen videri vult.

✻ Aug. Aqua emissa de ore draconis, exercitum persequentiū significat, absorpta aqua, de persecutorib. facta vindictā.

a *Et adiuuit terra.* s. Christus ecclesiæ suæ dedit vires patiendi.

b *Et aperuit.* i. præparauit, & idoneam se fecit, vt reciperet quicquid sibi inferrent ad similitudinem os aperientis, qđ in passione sua fecit, in quo suis exemplum patiendi se posuit.

c *Absorbuit.* i. omnes pœnas in se destruxit, factus immortalis & impassibilis, quod idem facit in suis.

✻ Rich. Terra mulierem contra flumen adiuuat, quia perfectorum & in fide stabilium collectio contra tentationē diabolicam fideles ecclesię persequentem, vnanimiter orat, & quasi ore absorbet flumen, dum orando vincit tentationem.

✻ Aug. Terram sanctam dicit, i. sanctos quoties. n. persecutiones ecclesiæ irrogantur, Sanctæ terræ precib. i. omniū sanctorum orationibus, aut amouentur, aut temperantur.

✻ Amb. Possumus per terram Christum intelligere. Adiuuitque terra mulierem, i. Christus ecclesiā, & aperuit os suū, id est, sinum misericordiæ suæ aperuit, flumenq; vitiorū eius potestas funditus extinxit.

d *Iratus est, &c.* i. quia licet non possit deuincere, non tamen desistit inuidere, & locum inuadendi quærere.

✻ Amb. Reliqui de semine, ecclesiæ electi sunt qui in flumine mundi nascituri sunt.

✻ Rich. Quanto diabolus vincitur, quanto magis irascitur, & tāto deterius nocere conatur, & dum electos superare minime valet, infideles ad persecutionem commouet.

a Vel sancti orando. b Sancti stabiles vt terra.

a Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & ab- 1 b sorbuit flumen, quod misit draco de ore suo. Et iratus est † c

a Cum minoribus de eadem ecclesia.

2 d draco in mulierem, & abiit facere prælium cum reliquis de 3

a Opere complent. b Qui eum credunt & timent præ ceteris.

semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testi- 4 c monium Iesu Christi. Et stetit super arenam maris. 5

✻ Haymo Fecit quidem prælium draco cū his qui fuerunt ante Domini aduentū, sed amplius post aduentū filii Dei cœpit seuire cum reliquis qui erant de semine mulieris, i. cum apostolis & martyribus quos neci tradidit.

✻ Primas. Vidēs nō posse cōtinuari persecutionem, neq; ad effectum noxia vota perduci, quib. ecclesiam Christi de mundo posse auferri putabat uel affectabat, s. dñi corporis tropheo in cælestib. præualentē, & in terrestrib. dominantē atq; inferis imperantē. hoc inquā videns bellū quidē cū reliquis de semine ecclesiæ per singulas generationes indesinenter molitur ingerere, q̄ se iam nouit de mundo eradere omnino non posse, quia portę inferni non præualent aduersus eam. Matt 16.

e *Et stetit.* Non tñ oēs illos vicit minores, sed tm̄ super arenā. i. in fructuosos moram fecit, in quib. apparent signa vestigij.

✻ Rich. Quid conuenientius per arenā maris intelligimus, quam gentilitatem ab oīb. diuinæ cogitationis & boni operis fructib. infecundam, & diuersorum idolorum cultib. & vitiorum amaritudinib. agitatam? quæ bene arena dicitur, quia sterilis in bono, maris, quia instabilis & amara in malo.

✻ Ambr. Per arenam maris, multitudines reproborum, qui eo tempore futuri sunt designantur.

✻ Haym. Notandum aūt quod idem draco non sup. petrā, sed super arenam stetisse dr, cunctis. n. liquet quia serpens in petra vestigium habere non ualet. In arena uero, quæque loca tetigerit, in eis signa sui corporis relinquit. In petra nō stat draco, quia in cordib. sanctorū q̄ uoluptates nullę emolliūt, locū diabolus nullū inuenit. Eō in arena gressū figit, qa mentes quas humor ɔcupiscentię carnalis emollit, inhabitat. hinc Iob dr: sub vmbra dormit in secreto calami, &c. quē ergo dñs in locis humentib. dormire perhibent, hunc Ioannes super arenam stare affirmat.

✻ Rup. Cum super arenam ruina contingere soleat, hic autem super arenam stetisse dicatur, quid per hoc innuitur, nisi temporis illius difficultas & tribulationi nimietas. F

NICOLAVS DE LYRA.

C ✻ 1 Et adiuuit. *s. habitatores Gracia, vel milites Eraclij mō prædicto.*
2 Et absorbuit. *quia tunc gens a Cosdroe missa, fuit debellata.*
3 Et iratus est. *i. contra Catholicam plebem.*
4 Et abiit, &c. *i. cum illis Christianis qui non potuerunt fugere cum alijs, vel cum Eraclio & eius exercitu, ne intrarent regnum Persidis.*
5 Et stetit. *Per mare quod est congregatio aquarum intelligitur Cosdroe regnum quod erat valde populosum, Aquę enim multæ populi multi. Per arenam quæ est in litore maris, intelligitur extremitas regni Persidis, in qua stetit exercitus Cosdroe, ne Eraclius cum suo exercitu posset transire.*

MORALITER.

† *Et aperuit.* hoc est V. Maria de qua dr Isa. 65. Aperiatur terra & germinet saluatorem. ipsa namq; sibi deuotos adiuuat contra dæmonem. Bernardus super missus est. in periculis, in angustiis, & in reb. dubiis respice stellam inuoca Mariam.
4 *Et abijt, &c.* quia quādo diabolus ab vno sancto deuincitur vadit ad alium impugnandum. 5 *Et stetit.* per quam significatur steriles in bono super quos stat tanquā in proprio loco.

CAP. XIII.

Et vidi, &c. Bestia vel spiritualiter Antichristus, vel generaliter tota collectio malorum, uel integer Antichristus caput & corpus.

✻ And. Quidam per hanc bestiam accipiunt virtutem quādam virib. & nequitia Sathana inferiorem, cæteris autem dęmonib. vtroque genere eminentiorem. At Sanctus Methodius & Hippolytus & alii veteris, de ipso Antichristo præsentem locum interpretati sunt, ut qui ex turbulento, plurimumque vndoso uitæ huius mari regressurus sit.

✻ Amb. Hæc bestia Antichristum significat. De mari autem visa est concendere, quia de societate reproborum Antichristus exurget.

CAP. XIII.

a .i. de collectione malorum.

a Et vidi de mari bestiam 1 2

✻ Rup. Ille draco, ille diabolus, nūc alio quidem sed vicino noīe bestia dr, nō ab re, sed pro rei nouæ magnitudine, qa qui prius erat diabolus draco dicebatur, in hoīe erit, & hoīe armabitur. De mari, i. de seculo præsenti nequam de fluxu generis humani nascendo bestia talis ascendit, de multitudine impiorum, de vndosa populositate malignantiū. ✻ Haym. Vbi in sacro eloquio singulariter bestia ponitur, ipsi malignorum spirituū principes per illū designantur, vbi vero pluraliter, vel conuersa dæmonum portenta, uel bestiales hominum motus exprimuntur.

☞ a Capi-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

Et vidi, &c. *Descripta persecutione ecclesiæ sub Cosdroe, hic idem describitur sub eius filio sibi succedete. & diuiditur in tres partes, quia primo describitur successio regni. secundo processus prælij. ibi.* Et uidi. *Tertio terminus belli Persarum & Eraclij. ibi.* Si qui habet aurem. *Circum primum dicit Ioannes.*
1 Et uidi, &c. *i. de regno Persidis ratione prædicta.*
2 Bestiam. *i. filium Cosdroe bestialiter viuentem.*

✻ 1 *Ascen-*

MORALITER.

1 *Et uidi de mari bestiam ascendentem habentem capita, &c.* Hic ad literam describitur persecutio ecclesiæ sub filio Cosdroe, qui capitulo præcedenti uocatus est draco, ideo per eius filiū

† signi-

Digitized by Google

a ascẽdentẽ habẽtẽ capita septem & cornua decẽ, & super
b cornua eius decem diademata, & super capita eius noĩa
c blasphemiæ. Et bestia quam vidi similis erat pardo, & pe
d des eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et
dedit illi draco virtutem suam, * & potestatem ma-
e gnam. Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum

(Interlinear: a Quod principium, uel alios malos se extollentem. b .i. principes. c Vniuersos malos. d .i. eos per quos principes impugnant decalogum. a Quia non est aliquod præceptum, quod per principes non infringatur, & de quo ipsi non coronẽtur. b .i. prin. a Quia dicunt Christum non Deum, sed magum fuisse. Missa a principibus. Maiores in sermone. a Quia deuorent & fœtent. a Aliud per quod nocent. b Faciendi miracula. c Seducendi multos. Antichristum. a Fingentem se tanquam mortuum.)

a *Capita*. Ad hoc vt ut bene posset istos vincere, talem familiam sibi instituit.

✱ Amb. Draco similiter superius septẽ capita habuisse dictus est, & in capitib. septem diademata, per quæ oẽs reprobos q. bus diabolus ad decipiendũ genus humanũ vsus est, diximus fuisse designatos. Hec aũt bestia nõ in capitib. sed in decẽ cornib. decẽ diademata habuisse describitur. Ideoq; per decẽ cornua gẽtes quas sibi Antichristus subiugaturus est, designãtur, septẽ uero capita, septẽ principalia uitia.

✱ And. Per decẽ cornua totidẽ diadematis exornata, & septẽ capita, familiaritatem illam intelligi uolunt, quæ inter ipsum & diabolum intercedet, regnique terreni in decem partes sectiones, & regnum præterea septenarium mundi huius cursui conformatum, septem quidem dierũ spatio dimensum, & in septem rursum successiones distributum.

✱ Haym. Per septem capita, omnes reges intelliguntur, per decem cornua omnia regna, multas .n. potestates huius seculi habebit sibi subditas, quib. & honorem dabit, & mundi regna domino permittente.

b *Nomina blasphemię*. Variis hæresib. erat plena, vel uariis simulationibus occultans uitia.

✱ Amb. Blasphemia Antichristi plura nomina habebit, quia multis modis Christum blasphemabit.

✱ And. Nomina aũt blasphema in capitib. hoc est, in satellitibus & administris illius comperiuntur quam plurima. nam quotquot iam inde ab initio tyranni vsq; ad Cõstãti magni imperium extiterunt, omnes certatim blasphemauerunt.

✠ Rich. Sunt nomina blasphemiæ, quia gentium principes Christum blasphemauerunt negantes eum Deum & dicentes eum fuisse magnum.

✱ Rvp. Super capita bestiæ, noĩa blasphemiæ, qa singula regna regib. suis nomen, quod est Deus, adscripserunt, uel ipsi reges ultro præripuerunt, quod nimirum est blasphemare.

c *Et bestia, &c.* ✱ Amb. Per pardum qui fertur diuersos colores habere, hypocrisis Antichristi designatur. Qui cũ sit futurus homo neqssimus, variis virtutib. se decolorabit, vt facilꝰ stultos quosq; decipiat. Per vrsum vero, qui callidissimũ est animal, eius astutia ad decipiẽdos homines demõstrari põt. Per leonem nihilominus eius crudelitas, ad dilacerandum populum Dei designatur.

✱ Avg. Pardo propter varietatẽ gentiũ similauit, Vrso propter malitiã & uesaniã, leoni pp uirtutẽ corporis, & linguæ superbiã. Et quia tpibus Antichristi cũ uarietate gentiũ & populorũ regnũ illius erit cõmixtũ pedes tanquã ursi, duces eius, os eius, iussio eius.

✱ And. Vel. Per pardũ Græcorũ, p ursum Persarũ per leonẽ Babyloniorũ regnũ denotatur, q̃ oĩa unus obtinebit Antichristus.

*& sedem suam.

✱ Haym. Pardus, bestia est sæuissima ĩpatiẽtissima, atque uarietatis discolor cutis. Vrsus rapacissima est, primũ pedib. cõculcat & comminuit, & sic oĩa deuorat, leo uero rugitu terrorẽ oĩb. bestiis immittit, & cũ sit fortissimus bestiarũ, atq; ad nullius audet occursũ, tñ insidẽdo sibi pdã pripit. Tales utiq; sũt heretici, pagani, & cæteri, qui ad corpus Antichristi pertinẽt.

d *Et dedit illi*. ✱ And. Spiritalis draco est Sathanas, qui suam signis & mendacibus prodigiis potestatem impertietur Antichristo, idque ad instabilium hominum ruinam & interfectionem.

✱ Amb. Virtutem suam diabolus quę tota mala est, Antichristo dabit, quia in illo habitabit, & per eum quidquid nequitia diaboli potest excogitare, operabitur. Sed quomodo diabolus potestatem Antichristo dabit, cum non sit potestas, nisi a Deo? Deus dabit Antichristo potestatem, sed ipsum in tãto permutabitur in malum, ut tota diabolica esse credatur, & fit. ✱ Haym. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis requiescit, ita in illo plenitudo nequitiæ. Et sicut Christus per uirtutem uerbi, omnia sua facit opera, ita & ille perditus, per diaboli potestatem qui in eo habitat omnia opera sua faciet.

e *Quasi occisum*. Simulabit se Antichristus mortuum, & per triduum latens, post apparebit dicens se suscitatum.

And.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ascendentem. *regni Persidis potestatem.*
2 Habentem, &c. *exponatur sicut præcedenti capitulo de patre suo.*
3 Et super, &c. *quia capitaneis suarum acierum impendit quasi honorem regium, ut fortius decertarent contra Eraclium.*
4 Et super capita. *quia dicti capitanei prorumpebant in blasphemiã Christi, sicut & principes eorum, ut habetur parte seq.*
5 Et bestia, &c. *propter uarietatem uitiorum, in quib. obstinatus erat secundum illud Jere. 13. d.* Si potest Aethiops mutare pellem suã & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.
6 Et pedes eius. *habentes plantas magnas ad calcandum, sic iste anhelabat ad calcandum ecclesiam.*
7 Et os eius. *propter crudelitatem.*
8 Et dedit illi. *quia Cosdroe pater eius tradidit illi regnum suum sedens in turre sua argentea, ut dicitur in legenda exaltationis sanctæ crucis.*
9 Et potestatem. *i. exercitum fortem ad pugnandũ contra Eracliũ.*
10 Et uidi, &c. *Hic consequenter describitur processus prælij. Circa qđ sciendum, quod expositores aliqui dicunt hic, quod exercitus Eraclij, & exercitus filij Cosdroe occurrerunt sibi extra Danubium, & ex consensu utriusque partis Eraclius & Cosdroe filius pugnauerunt ad singulare certamen, tali pacto quod uictus subijceretur uictori cũ toto populo suo. Eraclius autem uictor extitit, & sic filius Cosdroe cum toto suo populo ei se submisit. & secundum hoc dicit* Io. Et uidi unũ, &c. *i. primum et principale caput. Vnum. n. in scriptura sacra aliquando ponitur pro primo, Gen. 1. a.* Et factum est uespere & mane dies unus. *i. primus. & istud caput unum fuit filius Cosdroe. qui fuit unum de septem capitib. bestiæ, sicut prædictum est capitulo præcedẽti, de patre eius Cosdroe.* Quasi occisum, &c. *i. deuictum et subiectum Eraclio. Et quia per hoc non fuit mortuus simpliciter, ideo non dicitur occisum absolute, sed quasi occisum.* Et plaga mortis, &c. *quia postea rebellauit Eraclio. & sic curatus fuit ab eius subiectione. Sed illud quod sequitur.* Et adorauerunt eum, &c *q. d. nullus, nõ concordat cum dicta expositione. quod. n. deuictus ab Eraclio rebellaret, non est argumentum quod esset inuincibilis, sed magis ad oppositum, sicut ipse iam fuerat deuictus ab Eraclio, & pater eius pluries debellatus. Item quia quod isti expositores dicunt, quod hæc rebellio fuit post recessum Eraclij de Perside, interfecto Cosdroe & reportato uexillo crucis dominicæ, hic autem dicitur.* Et admirata est, &c. *propter eius curationem.* Et adorauerunt draconem. *per quem intelligitur Cosdroe. non. n. adorauerunt eum post mortem suã sed ante, ut dictum est, sup. Propter quod aliter exponitur hæc litera de vulneratione læthali filij Cosdroe in uno conflictu contra spem humanam fuit satis cito curatus, propter quod gentes sibi subditæ crediderunt in eo esse aliquid numinis, cuius uirtute fuerat sic sanatus, sicut & patrem suum adorauerant, ut dictum est. secundum hoc dicitur.* Et uidi unum, &c. *i. filium Cosdroe ratione iam dicta.*
11 Quasi occisum, &c. *i. lethaliter vulneratum.*

Et

MORALITER.

✝ significatur tyrannus qui est diaboli filius per eius imitationem. Et dicitur hic bestia habens septem capita, per quæ significatur septem uitia capitalia.
✝ *Et cornua decem.* uniuersos modos impugnandi bonos.
3 *Et super, &c.* i. omnem spem subiiciendi sibi iustitiam.
4 *Et super capita, &c.* quia semper paratus est Deum, & eius membra blasphemare.
5 *Et bestia, &c.* qa cõfirmatus est in malo. Iere. 13. d. *Si mutare potest Aethiops pellem suam, & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.* 6 *Et pedes eius, &c.* q sunt lati ad calcandum, sic tyrannus studet calcare populum.
7 *Et os eius, &c.* quia quærit deuorare bona aliorum.
8 *Et dedit illi, &c.* quia tales diabolus adiuuat ad perficiendum malitiam suam. 10 *Et uidi, &c.* Quia propter infirmitatem uel aliud malum superueniens tyrannus territus aliquando incipit emendationem, sed illo malo transeunte reuertitur ad pristinam nequitiam uel maiorem.

Et

Digitized by Google

✱ ANDREAS. Caput quod hic veluti iugulatum in mediū proponitur alterutrum innuit, ni mirum aut vnum aliquē è principib. ab Antichristo occisū, prǣstigiis eiusdē imposturis q; actum, denuo excitatum apparuisse. Qua arte cum Simō magus familiariter vteretur, ab apostolorum corypheo est reprehensus. Aut certe Romanorum regnum diuisio ne illa in decem partes interfectionem quodammodo passum, ad monarchiæ formam (cuiusmodi Augusti Cęsaris ætate extabat) ab Antichristo redactum, rursum conualuisse, & quasi in integrum restitutum denuo visum esse.

✱ AMBROS. Per caput quod non occisum, sed quasi occisum visum est blasphemia intelligitur. Blasphemia ergo quasi occisa est modo, quia quamuis sint multi, qui multas blasphemias mente concipiant, malum quod mente conceperint, non audent proferre. Hoc igitur caput, temporibus Antichristi mortuum videbitur, sed à diabolo in Antichristum resuscitabitur, quem ad blasphemandum Christum in tantum accendit, vt blasphematores omnes in suis blasphemiis antecedat.

✱ AVGVS. Quod dicit quasi occisum, Hæretici sunt qui simulant se confiteri Christum, & dum non sic credunt, vt fides Catholica habet, blasphemant, cum eum & occisum prædicent, & resurrexisse, quia ipse sathanas transfigurat se in angelum lucis.

✱ HAYMO. Tanta temeritas erit in illo damnato homine, vt ad deludendos animos paruulorum, imitatione veri capitis Christi, occisum se dicat, & resurrexisse post mortem: ideoque ne forte veritas, sed illusio putetur, nequaquam affirmādo dicitur, occisum, sed, quasi occisum.

a *Et plaga mortis.* Arte magica ascendet in area ferentib. eum demonibus, & sic curabitur, plaga mortis. e. quia prius mortuus credebatur, post viuens reputabitur.

b *Et admirata est, &c.* ✱ ANDR. Miracula q Antichristus prǣstigiis suis operabitur, ad diabolum qui per ipsum & in ipso erit efficax, referri debēt. Per ipsum enim draco imposturas suas exercens publice adorabitur.

✱ AMBR. Per terram peccatores homines designantur sed quomodo diabolum adorabunt, quem non videbunt? Sed adorabunt Antichristum, & in Antichristo diabolum.

✱ HAYMO. aperte demonstratur quid sit admirari vniuersā terrā post bestiā, i. reprobos & terrena sapientes. In eo itaque draconem adorauīt, quod bestiam. i. Antichristum, nō solū diuitiis & potentalibus, verum etiā electorū signis & virtutibus fultum: Christum esse putauerunt.

✱ RVPER. Hæc illa generatio maxime culpatur, quę talem illū hoīem susceptura est. In hoc culpatur, quia nisi terra essent, si quid eorū q sursum sunt saperēt, nō admirarent eius altitudinem, terrenā gloriam, q̄ verus Christus nihili pēdit.

(Per ascensionem.) a in mortē. & plaga mortis eius curata ē. Et admirata ē 1 (Imitans bestiales. a i. Antichristum. b i. diabolum.) b vniuersa terra post bestiā. Et adorauerūt draconē, q 2 (a Resurgendi vt videbatur. Antichristum.) dedit potestatē bestiæ, & adorauerunt bestiā dicētes 3 4 (Cum resurrexit. a Volunatri eius resistere. b Permissione Dei.) Quis similis bestię, & q̄s poterit pugnare cū ea. Et datū 5 (a Magni loquio se extolens. b Quia dicet se filium Dei.) c est ei os loquēs magna, & blasphemias, & data ē ei po 6 (i. operari per menses.) d testas facere mēses quadraginta duos. Et aperuit os suū 7 (a Negando Deum esse. b i. contra Deum, vel vsque ad Deum.) e in blasphemias ad Deū, & blasphemare nomē eius, & (a i. omnes illos qui a b illis maioribus protegantur. Permissum.) tabernaculū eius, et eos qui in cęlo habitāt. Et datū est (Corporaliter. Vel eos.) 8 illi bellū facere cū sāctis & vincere illos. Et data est ei 9 potestas in omnem tribum, & populū, & linguā & (a i. deditis terrenis.) gentē, & adorauerunt eā omnes qui inhabitabāt ter (i. Reprobi tantum. a Quilibet est agnus, ipse enim idem est agnus & liber.) f rā, quorū nō sunt scripta nomina ī librō vitę agni, q 10

c *Et data est ei, &c.* ✱ ANDREAS. Triennii spatio cum anni dimidio Deus sinet illum conuitiis, verbisque blasphemis, celeste nomen impetere, sanctosque affligere.

✱ HAYMO. In tribus annis & dimidio, quadraginta duo menses sunt, atque idcirco specialiter in his mensibus, vltimum tempus, & persequutio Antichristi significatur. Generaliter autem omne tempus huius seculi, à domini prædicatione vsque ad seculi finem.

✱ AMBROSIVS. Sicut mihi videtur, in tribus annis & dimidio, tempus persequutionis tantummodo comprehenditur, in quo per se, & per discipulos suos, & per ostensionem signorum mirabilium totus laborabit: vt culturam Deitatis omnes sibi impendant.

✱ PRIM. His mensibus tres anni cum dimidio adimpletur, quibus superius quidem præsentis, nunc autem specialiter nouissima persequutionis prænunciatur asperitas.

d *Et aperuit os suum.* In tātam fiduciam prorupit, vt quod occulte ante, iam tunc publicè audeat blasphemare. Primasius.

✱ AMB. Blasphemabit nomen Dei, dicens Christū non esse Deum: blasphemabit ecclesiam Dei, dicēs, nihil prodesse Christianam religionem fidelibus, sed interitum magis afferre quam salutē. Blasphemabit & eos qui in cælo habitāt, i. martyres & cæteros sanctos dicens, nihil prodesse cuiquàm falsumque esse quicquid de eis à fidelibus asseritur.

✱ HAYMO. Ipse qui nunc aperit ora reproborū ad blasphemandum Deum vel Dei seruos, ipse tūc aperiet os corporaliter, cum in illo damnato homine habitare inceperit.

✱ AVG. Hic manifestum illos significari qui de ecclesia recesserunt Catholica, vt qui ante occulte intra ecclesiam quasi fidem rectam tenere videbantur, in persequutione aperto ore in Deum proferant blasphemiam.

e *Et taber.* i. oēm institutionē eius per q̄ laudabilis apparet.

f *Quorum, etc.* ✱ AMB. Liber vitę prędestinatio est Dei omnipotentis. Reprobi non sunt scripti in libro vitę, quia non sūt prædestinati ad vitam æternam.

✱ RVPER. In libro vitæ, id est, in cælo. Vbi ergo scripta sunt nomina eorum qui eum adorabunt, in terra.

AVG.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et plaga mortis. *inopinabiliter.*

2 Et admirata est, &c. *propter talem curationem.*

3 Et adorauerunt draconem. *i. Cosdroe quia dedit potestatem bestiæ tradendo regnum filio suo.*

4 Et adorauerunt bestiam. *i. filium Cosdroe credentes in eo aliquid numinis esse.*

5 Dicentes, &c. *q. d. nullus. quia si in prēlio vulneraretur, curabitur sicut prius.*

6 Et datum est, &c. *per iactantiam & blasphemias contra Christum & ecclesiam.*

7 Et data est, &c. *qui faciunt tres annos & dimidium dictum enim est supra, quod bellum Eracly contra persas durauit septem annis, & sic medietas illius temporis ascribitur Cosdroe, & alia medietas filio eius.*

8 Et datum est illi. *quia sanctum Anastasium cum 70. monachis & multos alios, interfecit.*

9 Et data est, &c. *quia multæ gentes & diuersarum linguarum erant sub potestatem suam & est hic hyperbolica locutio, accipiendo omnem populum & gentem pro multo populo & gente sicut frequenter fit in scriptura, & in communi modo loquendi, sicut dicitur, tota ciuitas est in tali festo, ad denotandum, quod sunt ibi multi de ciuitate, & similiter quod subditur.* Et adorauerunt eam omnes, &c.

10 Quorum non sunt, &c. *i. in libro prædestinationis diuinæ, qui dicitur liber vitę agni, ratione deitatis, & etiam ratione humanitatis, in quantum omnes prædestinati saluantur in fide mediatoris.*

✱ 1 Qui

MORALITER.

✱ 2 *Et admirata est, &c.* de tali euasione mali. quia communiter bonis hominibus, non contingit.

3 *Et adorauerunt draconem.* Quia reuerendo tyrannum reuerētur diabolum, cuius est membrum.

6 *Et datū est, &c.* id est, permittitur loqui superba & blasphematoria.

7 *Et data est, &c.* Mensis dicitur à mēne quod est defectus, & ideo facere menses, id est, defectus est deficere: tyrannus aūt deficit in obseruantia decalogi & euangelii, & duplicis dilectionis præcepti, quod significatur per menses 42. nam quadraginta sunt quater decem, & sic significat decalogum & euangelium quadrupliciter descriptum, & per duos superadditos duplex charitatis præceptum.

9 *Et data est illi. &c.* id est, super multos bonos & est hic hyperbolica locutio.

✱ 2 Si

Digitized by Google

A ✱ Avg. De diabolo dixit, vel eius populo, quia non est scriptum nomen eius in libro vitæ.

✱ Haymo. Quis est autem liber vitæ agni, in quo Iustorum nomina numerentur adscribi, nisi vis quædam diuina, q̃ ante mundi constitutionem, ad vitam æternã sanctos p̃destinauit futuros. Qui liber prę destinationis sicut æternitate fixa electos tenet adscriptos, ita nequaquam vlla ratione reprobos admittit scribendos.

Haymo. a *Occisus*. In suis vt in Abel. Vel quia ante omnia dispositũ est q̃ in fine temporum occideretur. Vel occisus.i. in agno mystice, quem Abel obtulit, vel in ipso Abel à fratre occiso præfiguratus est.

q.d. cauete omnes. Intellectum. Intelligit.

a occisus est ab origine mundi. Si quis habet aurẽ, audiat,. Qui

In pœnas infernales.

b in captiuitatẽ † duxerit, in captiuitatem vadet: † qui in gladio

i. in respectu pœnarum & remunerationis.

c d occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patiẽtia & fides

a Priore minorem. b Pseudo apostolos. c In superbiam vel perditionem proficientem. d Peccamantes terrena.

e f sanctorũ. Et vidi aliam bestiã ascẽdẽtẽ de terra: & hẽbat cor

† ducit.

✱ Ambr. Sed quærendum nobis est, quomodo agnus, id est Christus, ab origine mundi occisus esse dicatur. Vbicunque in diuinis scripturis ponitur hęc oratio, qui habet aures, &c. obscurum esse quod pręcessit, demonstrat. Aures quippe cordis & intelligẽtiæ requirit. Agnus igitur ab origine mũdi occisus est, q̃a eius mors ab exordio generis humani in sãctis p̃rib. p̃figurata est. In primo hoĩe dormiente, & Eua ex eius costa facta. figurata in Abel, Isaac, Ioseph, & plurib. sacrificiorũ ritib. B Quoties ergo mors Chri à patrib. p̃figurata aut p̃dicata, quasi toties agn⁹ occis⁹ est. Quãuis hæc simpliciter possit itelligi, vt nõ dicat agnũ occisũ ab origine mũdi, sed noĩa sctõrũ scripta ab origine mũdi in libro agni q̃ p̃ eorũ salute occis⁹ ẽ.

Haymo. b *Qui in capti*. Qui captiuat homines nunc a fide, tandem a salute, scilicet Antichristus, vel ipse diabolus.

✱ Andr. Vnusquisq; præmia factis suis digna recipiet, qui igitur ad vexandum & affligendum proximum prompti expeditique fuere, ij à diabolo captiui abducẽtur, eius iuxta magnum Iacobum, mancipia effecti, cui per praua opera seruierunt, sathanæque gladio icti, æternam mortem sustinebunt.

✱ Amb. Antichristus qui populum Christianum à creatore suo captiuabit, ipse a præsenti vita captiuabitur, & in infernũ detrudetur. E- qui gladio malitiæ suæ multorum animas interempturus est, gladioque corporali iustorum corpora occisurus, ipse gladio mortis perpetuæ damnabitur.

✱ Haymo. Hęc verba sicut p̃tinẽt ad oẽ corpus Antichristi, ita & ad ipsum principẽ malorum Antichristum, qui duob. C modis homines captiuabit, nimirũ à fide Christi mẽte eos separans, deinde ab æternorum societate fidelium, quia qui ei D obaudierint, perpetuo captiuitatis exilio damnabuntur.

c *Qui in*. Antichristus & sui occidunt gladio materiali & persuasionis & peribunt gladio æterni iudicii.

d *Hic est*. i. patiẽtiã & fidem tenebũt, quia illo destructo sciũt 1 se remunerandos. Re 2 spiciendo pęnam ma 3 lorum & remunera 4 tionem bonorũ patiã 5 tes fiunt & fidẽ tenẽt. 6 e *Et uidi*, Descripta 7 tribulatione quę erit 8 per Antichristum, & suos participes, subiũgit aliam quæ fiet per suos apostolos, quos ipse per totum mundum sparget.

† Gen. 19. a Mat. 26. c.

✱ Richar. Videns diabolus sanctam ecclesiam donis cælestibus, multis virtutibus & auxiliis munitam, & supra petram quę Christus est, firmiter fundatam, non vno modo nocendi sed diuersis aggreditur, & eam expugnare conatur. Vnde qui p̃ bestiam ascendentẽ de mari impugnari eam superius legitur, & per bestiam ascendentem de terra eam impetere nũc perhibetur: quia non solum per crudeles gentium principes verum & per falsos falsorum christianorum ministros & reges, quietẽ eius frequenter pulsat, & per illos nonunq̃ turbat. E

✱ And. Sunt qui per hanc bestiam Antichristum intelligant, aliis magis placet quempiam è diabolorum numero esse, nos autem putamus per bestiam hoc loco pseudo prophetam denotari, quæ sententia Irenæo probatur.

✱ Amb. Hęc bestia aut vnum ex discipulis Antichristi designat, deteriorem cæteris, aũt multos, q̃ eũ p̃dicaturi sunt, quę de terra ascẽdere visa est, q̃a de societate reproborũ exurget.

✱ Ruper. Quæ est hæc bestia alia quam vidit ascendentem de terra? Aut quomodo duę sunt bestiæ, cum vnum sit corpus generationis prauæ, sicut econtra vnum est corpus generationis sanctæ & electæ? Ad hæc sciendũ, quia generatio neq̃ cum vna sit, alia tamen & alia dicitur bestia, propter geminã vim bellicam, scilicet siue regiam, atque magicam.

✱ Gre. Priorem quippe bestiam. i. Antichristũ superiore iã descriptione narrauerat, post quẽ ẽt hæc alia bestia ascẽdere dr̃, q̃a post eũ multitudo prædicatorũ illius ex terrena potestate gloriat. De terra q̃ppe ascẽdere, est de terreã gloria supbire

Primasius Haymo.

f *Cornua*. Quia simulabunt se habere innocentiam, & purã uitam & verã doctrinã & miracula, quæ Christus habuit, & F suis dedit. Vel duo Testamenta sibi vsurpabunt.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Qui occisus. *quod dupliciter potest intelligi. Vno modo dispositiue, quia sic Deus ab æterno disposuit mundum facere, quæ quidem dispositio potest dici quædam mundi origo, in quantum ad exemplar mũdi præconcepti ęternaliter à Deo productus est mundus temporaliter in effectu vnde Boetius libro de consolatione. Tu cũcta superno ducis ab exemplo, Mundum mente gerens similem que imagine formans, Alio modo figuratiue, & sic ab initio mundi Christus in Abel, fuit occisus, nam occiso Abel innocente fuit figura occisionis huius agni. vnde dicit Aug. quòd fuit in Abel occisus, & in prophetis exhonoratus.*

2 Si quis. *Hic vltime describitur finis belli Persarum & Eraclij, cũ dicitur. Si quis habet. i. intellectum.*

3 Audiat. *supple finem belli Eraclij & Persarum, quia Persæ qui multos Christianos duxerant captiuos, ab Eraclio & eius exercitu fuerunt captiuati.*

4 Qui in gla. *quia Cosdroe q̃ multos occiderat, ab Eraclio est occisus*

5 Hic est. *quia Zacharias patriarcha Ierosolymitanus qui cũ alij pluribus sanctis ductus fuerat in Persidem captiuus, habuit meritum patientiæ, & per Eraclium cum eis fuit in Ierusalem reductus.*

6 Et vidi. *Descripta ecclesiæ persecutione a Cosdroe & eius filio hic cõsequenter idem describitur sub Mahumeto & eius populo, & diuiditur in tres partes. nam hæc persecutio primo incipitur, secundo alia intercipitur se. c. ibi.* Et uidi & ecce nub. *tertio primo resumitur. 16. c. ibi.* Et sex. *Prima adhuc in tres, quia primo ponitur conditio sectæ Saracenorum, secundo persecutio Christianorum, in principio se. c. tertio punitio persecutorum, ibi.* Et alios angelos. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur dictę sectę conditio, secundo cuiusdam sententię secretę velatio, ibi.* Hic sapientia est. *Circa primum sciendum, quod licet de inchoatione secta Mahumeti varia dicantur à diuersis, tamen cõuenientius tenetur, quod incœpit circa finem temporis Eraclij, de quo dictum est in parte pręce. hic autem Mahumetus de paupertate ad diuitias eleuatus cogitauit fieri rex Ismaelitarũ, de quo populo erat qui proprie dicuntur Agareni, nam Ismael fuit filius Agar ancillę Saræ, † Gen. 16. dicuntur tamen vsurpatiue Saraceni à Sara libera. Ad obtinendum vero propositum vsus fuit consilio, & auxilio cuiusdam monachi hæretici, nomine Sergij, condendo legem falsam & carnalem, & quibusdam autoritatib. vete. ac no. Test. coloratam, vt sic non solum a Gentibus ad carnalia pronis, sed etiam a simplicib. Christianis & Iudæis, de quib. aliqui habitabant cum Ismaelitis, facilius reciperetur. finxit etiam legem illam à Deo reuelatam tanquam propheta Dei summo. Igitur de ipso dicitur:* Et vidi, &c. *i. Mahumetum vitam voluptuosam ducentem, quæ bestialis dicitur 1. Et homo nam fuit luxuriosus & libidinis ardore succensus super omnes homines orientalis regionis, iactans se solum super quadraginta homines ex diuino munere virtutem generatiuam & coeundi potestatem habere, vt scribitur historiæ orientalis ecclesię. li. 1. ca. 5. qui aliter nominatur I. liber episcopi Aconensis: quia fuit auctor huius libri.*

7 Ascendentem. *quia per mercationes & rapinas ascendit de paupertate ad diuitias, vt dicitur ibidem.*

8 Et habebat. i. *Christi cuius duo cornua dicuntur hic prophetia inquantum fuit viator, prout declaratũ fuit Luc. 7. super illud:* Propheta magnus surrexit in nobis, ✱ c. & *lator legis nouæ. Mahumetus vero finxit se esse prophetam, & legis diuinæ latorem, vt dictum est. propter quod dicitur habere duo cornua similia cornib. agni, quia non fuerunt talia secundum veritatem, sed secundum humanam fictionem.*

✱ 1 Et lo-

MORALITER.

† 2 *Si quis*. q. d. sicut tyrannus bonos captiuat & occidit temporaliter, sic æternaliter captiuabitur, ad mortẽ gehennæ ducẽt

6 *Et vidi*. hoc literaliter exponitur de Mahumeto q̃ legẽ falsam dedit Ismaelitis, iõ mystice põt exponi de quolibet hęresiarcha, qui doctrinã erroneã dat discipulis suis, iõ subditur, 7 Et

8 *Et habebat*, &c. i. Christi, cuius duo cornua sunt duo testamẽta, quorũ vetus dedit per prophetas, nouũ aũt per semetipsũ, sicut dicitur Heb. 1. a *Olim Deus loquens patribus in prophetis*, &c. Hęresiarcha vero suam doctrinã nititur defendere per scripturam veteris & noui Testamenti, quia tamẽ male allegat eam non dicitur habere cornua agni, sed similia cornib. agni.

† Et lo-

Digitized by Google

D ✻ AND. dicitur habere duo cornua agni cornib. similia, ob id fortassis quod sub ouina pelle cædis studiū occultiq; lupi ferociam cælare studeat tum etiam quod initio aliquam pietatis formam pręse feret, qua de re Irenæus fere ita scribit de sathanæ satellite (quē pseudoprophetam vocat) loquebatur ait vt draco.

dicatores antichristi, semper in pñtia manere poterunt? non, quin potius discurrent per vniuersas mundi partes prædicando, sed vbicunq; sint, ita ea facere studebunt, quę illi sciūt placita, quasi semper ab eo videantur, & in eius conspectu consistant. Intantum quippe illū honorabunt, vt quidquid acturi sunt corā ipso se agere dicant, tāquam nihil eum latere possit. Sicut.n. sancti quia iugiter eius voluntatem custodiunt, in conspectu Dei se manere tatentur, ita & illi. D

Li. 31. moral. c. 26. ✻ GREG. Habet duo cornua agni similia, quia per hypochrisim sanctitatis, eam quam in se veraciter dominus habuit singularē, sibi inesse sapientiā mentitur & vitam. Sed qa sub agni specie auditorib. reprobis serpentium virus infundit, recte subditur. Et loquebatur vt draco. Ista ergo bestia, i. prædicantium multitudo, si aperte vt draco loqueretur, agno similis non appareret, sed assumit agni speciem, vt draconis exerceat operationem.

a Quia si quid boni in eis videbitur, simulatio erit. b i. omnes modos decipiendi quib. Antichristus decipit.

a nua duo similia agni. Et loquebatur sicut draco. Et pote-
b statem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius, (Antichristum.)
c & fecit terram & inhabitantes in ea adorare bestiam pri-
d mam, cuius curata est plaga mortis. (Ad consummationem prædicationis.) Et fecit signa ma-
e gna, vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et seduxit habitantes in ter-
f ra, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem

a Permissione Dei. b Id Inuocatione nominis Antichristi. Præcipiens. a Se conformans illi. Vel ad literam. i. aliquod statuam.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

c *Terram*. i. terrenos, & in amore terrę perseuerātes, vel terra secundum corpus, habitantes in ea secundū animam.

d *Adorare*. Quia & hi simulata resurrectione prædicationis suæ faciunt fundamentum sicut & apostoli Christi, fecerunt.

e *Ignem*. i. malignū spiritū super suos facit descendere, vt loquatur variis linguis. Vt apostolis datus est spūssanctus in specie ignis, & sic illi dabunt spiritum malignum in specie ignis. Haymo.

✻ AMB. Legimus in libro Iob, diabolum ex permissione Dei ignem de cęlo fecisse descendere, & oues Iob pueroſq; consumpsisse quod ergo illic per semetipsum fecit, hoc per Antichristum & sequaces eius extremo tempore faciet. E

✻ AND. Non est aūt mirum, aut nouum, si in oculis hominū iam errore excæcatorum de cælo ignē descendere faciat impostor postea q̄ ex historia Iob cōpertum habemus, ignē diaboli virtute incensum, superneq; dilapsum iusti viri armentum, Deo id permittente tpis, quasi puncto absumpsisse.

✻ AVG. Vel. Et quia ecclesia cęlum est, quid est ignem de cælo descendere in terram, nisi hæreses de ecclesia cadere? Ignis enim de cælo descendit, quando hæretici, qui de ecclesia velut ignis recedunt. ecclesiam ipsam persequuntur.

✻ PRIMAS. Et ideo fortasse hoc excellens de ignē signum, quo spiritussanctus figuratur voluit specialiter nominare, q̄ potior illo inueniri non poterat nam cum multa, hæreses nobiscum videantur habere communia, hoc specialiter donum sola se habere Christi gloriatur ecclesia.

f *In conspectu*. Vt omnes videre possint, cum apostoli in conclaui acceperunt. Act. 2. a.

✻ AVG. Hæc est illa quæ sub nōie christiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat. Hęc est heretica ecclesia: agni.n. similitudinem non imitaretur, si aperte loqueretur, nunc Christianitatem tāgit, quo securius incautos decipiat.

✻ RICH. Falsi christiani duo habēt cornua, agni similia, quia habent duo testamenta, vnum per significationem, aliud per exhibitionem Christum prædicantia, habent, inquam, per scientiæ cognitionem, non per vitę sanctitatem.

a *Et loquebatur*. i. pseudoapostoli ita loquentur sicut diabolus in Antichristo erat locutus.

b *Et potestatem*. Quia in omnibus caput suum sibi præponebant, s. Antichristo.

✻ AMB. Quod dicit in conspectu eius, significat in nōie eius, non.n. præsens poterit Antichristus in omnib. locis, vbi fuerit prædicatus a suis, faciet namque miracula Antichristus arte diabolica, facient & discipuli eius, sed eorum miracula, falsa erunt, non vera, non.n. credibile est, vt eos quos Deus excæcauerat, sanitati possint restituere, sed eos tantūmodo quos ipsi deseruit, lædentes in occulto, sanantes in aperto.

✻ HAYMO. Quia sicut Antichristus fraude, blandimentis, & doctrinis, terrorib. & tormētis decipit, ita & oēs ministri eius. C Quid est autem quod dicit, in conspectu eius? nunquid.n. prędicatio

a Vt

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et loquebatur. *s. astute, mendaciter, & dolose.*

2 Et potestatē. *Quod exponunt aliqui de potestate filij Cosdroe qui supra nominatus est bestia, nam Mahumetus & eius sequaces potestatem regni Persarum transtulerunt ad Saracenos & sic dicitur hic fecisse omnem potestatem prioris bestiæ. Sed huic expositioni videtur contradicere quod sequitur.* Et fecit terram, &c. *nam auferendo potestatem à Persis non fecit adorare regem eorum, sed magis contrariū. Propter quod mihi videtur, saluo iudicio meliori, q̄ hic prior bestia sit ipse Mahumetus, qui dicitur bestia ratione vitæ bestialis, vt dictum est, & prima, quia primus rex fuit Saracenorum bestialiter viuentium. Modus autem primi regis in aliquo regno est regimen suum firmare & dilatare quantum potest, quod fecit ipse Mahumetus, ideo dicitur.* Et potestatem, &c. *quia quicquid solet facere primus rex ad firmandum & dilatandum suam potestatem, diligentius habebat.*

3 In conspectu eius. *i. prout sibi ad finem intantum expediens videbatur.*

4 Et fecit terram, &c. *s. seipsum, qui dicitur bestia prima ratione dicta, non tamen fecit se adorare tanquam Deum, sicut fecit Cosdroe, sed sicut prophetam Dei summum.*

5 Cuius curata. *Mahametus enim in quodam bello fuit grauiter vulneratus sed postea curatus, ut dicitur primo libro Historiæ orientalis ecclesiæ c. 5.*

6 Et fecit signa. *falsa tamen.*

Vt

7 Vt etiā. *Hic accipitur igne metaphorice sicut & alia quæ dicuntur hic. Mahumetus, n. postquam iam magnus erat effectus, cœpit cadere epilatica passione, propter quod ne ex hoc vilificaretur dixit se hoc pati ex apparentia Gabrielis archangeli, utpote homo purus non potens sustinere refulgentium ipsius, sicut Dan. 10. d. dixit angelo sibi apparenti.* Domine mi in uisione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium *angeli uero ignis uocantur*, Psal. 103. a. Qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignē vrentem, *et quia istud erat falsum nunc subditur.* F

8 In conspectu. *i. in opinione falso sibi credentium. Dixerunt etiam sui discipuli, quod lunam a se uocatam fecit descendere, quæ ratione luminis conuenit cum igni, & sic secundum opinionem hominum fecit ignem descendere.*

9 Et seduxit. *per se & discipulos suos.*

10 Propter signa. *quæ falso dicta sunt de eo:*

11 In conspectu. *i. suspicus, sciebant. n. quod erant signa mendacia, Vel aliter.* In conspe. be. *i. populi bestiali, & de facili seductibilis, qualis erat populus Ismaelitarum habitans in desertis.*

12 Dicens habitantib. *sibi subiecta.*

13 Vt faciat, &c. *Hoc additur ad designandū q̄ bestia hic accipitur pro ipso Mahumeto, & nō populo per ipsū decepto. Dr̄ aūt eius imago lex ab eo data, in qua repræsentatur eius condō & uita, q̄ pręcepit firmiter custodiri. Et hoc est qd̄ dr̄.* Vt faciat, &c *i. ope adimpleat eius legē.*

✻ Et

MORALITER.

† 1 *Et loquebatur*. i. sicut diabolus suggerit ei.

2 *Et potestatem*. per quam significatur tyrannus, ut dictū est, cuius amicitiam & familiaritatem quærit hæresiarcha, vt ad defensionem suæ hæresis utatur eius potestate, sicut legitur de Arrio & pluribus aliis, & sic potestatem eius facere dicitur inquantum ea ad malum utitur.

4 *Et fecit terram, &c.* i. tyrannum inducens populum ad eius.

6 *Et fecit signa, &c.* Hoc fuit in Pelagio cuius discipuli dixerunt q̄ fuit spiritussanctus, qui est ignis diuinus. Et quia hoc erat falsum, ideo subditur

8 *In conspectu hominum*. i. secundum falsam æstimationem credentium.

12 *Dicens habitantib. &c.* i. vt facerent reuerentiam filio tyranni, qui est eius imago naturalis, vt sic ad defensionem suę hæresis succederet patri.

† Et

Digitized by Google

a *Vt loquatur imago.* Qui magica arte faciet statuam loqui & futura prædicere.

✲ ANDR. Narrat Apollonius, & alii confirmant, dęmones incantationum & præstigiarum ui, per imagines & statuas arbores rursum & aquas, per quę alia eiusmodi ſępenumero locatos, arbitror & per mortuorum cadauera loqui posse: nam & Simon magus in B. Pet. Apostolorũ coriphei, multorumq; Romanorum præsentia, mortuum hactenus exsuscitauit, quatenus se se palam mouere videretur, & si interim Apostolus imposturã, hoc est uirtutem, qua falso eum excitauerat, aperuerit, & vim, qua mortui verè resurgunt, publicè declarauerit. Ad eum itaque modũ probabile fit, Antichristũ prodromum & administrum dæmonum vt impulsum, bestiæ imaginem facturum, arte & fraude diaboli illi loquendi facultatem communicaturum.

✲ AMB. Sed & hoc quosdã magos fecisse legimus, faciebant quippe per artem necromanticam, vt statuæ viderentur moueri, & loqui aliter. Imago spẽm habet hoĩs, sed non est homo. Similiter & Antichristus propter operationem signorũ putabitur esse Deus, sed hoc falsissimum erit: imaginem autem Antichristi facient qui eum Deum existimabunt.

✲ RICH. Aliter faciet imaginem Antichristi materialem, sicut nos corpoream saluatoris, & illam per incantationes faciet loqui,

b *Habere characterem, &c.* In manu & in fronte ponent signa, vt omnes Deum confiteantur suum, uerbo & opere.

m AMB. Potest fieri vt sicut nos habemus caracterem Christi. i. crucem, qua signamur, ita habeat antichristus proprium charecterem, quo signentur ii qui in eum crediderint. Aliter sæpe per manus, opera intelligitur: characterem ergo Antichristi in dextera manu habebũt, quia opera maligna doctrinæ antichristi congruentia exercebunt, habebunt & in fronte, per quam mẽs sæpe discernitur, qua ex prauis operib. quas pessimas mentes gerant. dignoscitur.

✲ HAYMO. Quid per dexteram manum reproborum intelligitur nisi operatio illorũ? & qd per frontẽ nisi fides exprimitur? Hñt ergo characterẽ in dextera manu & in frontib. qa vbi debuerint hr̃e pura ora uirtutũ, & fidei ibi inueniuntur maculæ criminis deturpati. In manib. Iudæi hñt characterem eius, quia diaboli opera faciunt; in fronte, quia in eum credent & illũ recepturi sunt.

c *Nullus possit emere, etc.*

✲ ANDR. Quin bestię quoque calculum ad omnes ubique contractus, & negotiationes extendet, ita ut nihil emere aut uendere liceat, qui eum recipere detrectet, quo ea saltẽ ratione fideles ob rerum ad uitæ vsum necessariarum penuriã, ad violentam mortẽ adigat.

✲ AMB. Scimus humanam uitam non posse subsistere, nisi aut vendant aliquando homines, aut emant. EO itaque antichristi persecutio erga fideles crudelius grassabitur, quo eius interdictũ fuerit, sine quo viuere non poterunt. Faciant aũt hoc antichristi ministri, ut in tempore necessitatis eos, qui christianitatis fidẽ occulte seruare voluerint, deprehendant. PRIMAS. In hanc mercandi & uendendi mentione docuit ꝙ sicut in bono symbolum tradit ecclesia profuturũ nostrę saluti, ita & illi in malo se definitione quasi noluerint coarctari atq; vinciri, ut nec mercandi aut uendendi sinantur habere licentiam, sicut mercatores, qui una uidentur naue portari, uniformi cognoscuntur signo teneri.

d *Numerum.* i. qui expectant ab eo remunerationem minorem, uel mediocrem, uel maximam.

e *Qui habet.* Cũ liber Græcè sit editus scd̃m Græcos numerus est quærendus, apud quos oẽs literæ numerũ significant. nomen eius Antemos qd̃ ei cõpetit, q Christo ꝯrius dr̃. a. vnum. n. quinquaginta t. ccc. e. quinq;. m. quadraginta. o. septuaginta. s. cc. Vel Arnoyme, i. nego q Christũ negat Deũ in quo idẽ numerus a. unũ. r. cc. n. quinquaginta o. lxx. y. cccc. m. xl. e. quinq. Vel Titę. i. sol, gigas, qd̃ vere Christo, usurpatiue cõuenit antichristo. T. ccc. e. quinq. i. x. iterũ t. ccc. a. unũ. n. l. Vel latinis. Diclux, qa ipse se lucẽ esse dicet. D. quinquaginta. i. cẽtum. l. quinq;. v. quinq; x. decem & sic eadem summa.

Primas. Haymo. Richard.

a Mortis. b Resurrexit. c A diabolo permissione Dei.

bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit. Et datum est illi, [1]

a Conformibus Antichristi. b Diuersis linguis. c i. conformes eius.

a vt daret spiritum imagini bestiæ, & ut loquatur imago be- [2] [3]

a Per principes seculi. b i. confirmantes sei ei, vel ad literam.

stiæ. Et faciet, ut quicunque non adorauerit imaginem be- [4] [5]

a Morte corporis. b Quia dicent Deum suum, & omnes recipere & neminem abiicere.

stię, occidatur. Et faciet eos pusillos & magnos, & diuites et [6] [7]

b pauperes, & liberos & seruos, habere characterem in dex- [8]

a Ad literam, vel seruos Dei acquirere, vel ad spiritualem sensum.

c tera manu, aut in frontibus suis, & ne quis possit emere, aut [9] [10] [11]

a Quia signati sunt nomine eius, & eum fatebuntur.

vendere, nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiæ, [12] [13]

a Vel nomen. b Quia res obscura, attentos facit.

d aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet [14] [15]

a Vel nomen. b Licet per hoc Deus videatur, sapienti purus homo apparebit.

e intellectum computet numerum bestiæ. Numerus enim [16]

☞ Sex

NICOLAI DE LYRA.

✲ Et datum. *i. permissum a Deo.*

2 Vt daret. *i. uigorem suę legi. Lex. n. dicitur viua quamdiu viget, et mortua cum abrogatur.*

3 Et ut loquatur. *i. sniam suam ostendat, sicut dicitur. Lex talis loquitur in tali casu. nam omnia fere accipiuntur hic metaphorice.*

4 Et faciet. *Nam præcepit sub pœna mortis legem suam haberi in magna reuerentia.*

5 Et faciet, &c. *i. omnes homines cuiuscunque conditionis.*

6 Habere characterẽ. *i. circuncisionem, ut dicunt aliqui, nam Saraceni sunt circuncisi sicut & Iudæi. Sed litera sequens dissonare videtur, cum dicitur.* In dextera manu, &c. *quia circuncisio non fit in partib. istis. Et ideo per characterem uidetur hic intelligi determinatus modus viuendi secundum legem Mahumeti, quo Saraceni ab aliis gentibus distinguuntur. Ideo dicitur,*

7 In dextera manu. *quantum ad operationem.*

8 Aut in, &c. *per apertam confessionem.*

9 Et ne quis. *i. cum Saracenis in suis legalib. communicare.*

10 Nisi qui habeat. *i. modum uiuendi dictum.*

11 Aut nomen. *Sicut Saraceni ficti, nam sicut inter Christianos sunt aliqui ficti, propter quod permittuntur communicari Christianis ueris, sic est inter Saracenos.*

11 Aut numerum. *sicut serui Saracenorum, alterius tamen legis, qui communicant cum eis in humanis, eo quod sint de numero familiæ domus Saraceni.*

13 Hic sapientia. *Hic ponitur uelatio cuiusdã secretæ sniæ, s. numerus annorum respiciens Mahumetum. ideo dicitur.* Hic sapientia est. *i. res occulta ad intelligendũ, quã capere proprie est sapientum.*

14 Qui habet. *viuacem & penetratiuum occultorum.*

15 Computet. *i. Mahumeti, qui bestia dicitur, ut patet ex prædictis.*

16 Numerus. n. *s. anni. & ad quid referatur determinate iste numerus patet, quod non refertur ad numerum annorum uitæ ipsius quia non tãtum uixit, sed 63. annis, ut habetur in historiali speculo. Propter quod aliqui dixerunt, quod refertur ad durationem legis ipsius, quæ tantũ debet durare. Sed hoc non uidetur uerũ, nam lex illa fuit data circa finẽ tẽporis Eraclii, ut prędictum est, qui cœpit imperare anno domini sexcentesimo. 13. & imperauit. 30. annis a fine autem huius temporis usque ad præsentem annum qui est annis domini 1329. fluxit maius tempus, ut patet consideranti & tamen adhuc durat lex Mahumeti. Propter quod aliqui dicunt, quod post mortẽ Mahumeti lex eius fuit correcta per sapientes Saracenos, & ab illa correctione debet incipere numerus annorum durationis illius legis. Sed hoc non uidetur probabiliter dictum. Tum quia non diceretur lex Mahumeti, sed sapientum. Tum quia illi sapientes dicuntur fuisse discipuli Mahumeti & sic illa corectio non fuit post eius dationem a Mahumeto per tempus notabiliter magnum & sic ab illa correctione iam fluxerunt secxenti. 69. uel de ualde propinquo sunt complendi, & tamen lex Mahumeti non uidetur hic propinqua cessationi, nam a paucis annis multum inualuit. Tartari enim qui sunt in maximo numero, legem illam perceperunt pro maiori parte illius populi, sicut audiui assertiue a quodam episcopo ordinis nostri, qui per plures annos inter Tartaros habitauit. Propter quod saluo meliori iudicio uidetur quod iste numerus annorum sit incipiendus ab incarnatione Domini, & terminandus in morte Mahumeti. de quo prophetice loquitur hic Ioannes. Quod sic potest declarari. nam ab anno*

✲ incar-

MORALITER.

† *Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestię, & ut loquatur, ma-* go, *&c.* id est, voluntatem filio tuẽdi suum hæresim uerbis & factis.

✲ MO-

Sex primus perfectus numerus est, & significat illos minus perfectos qui coniugati sunt, & pro modo suo decē præcepta seruāt. Sexaginta significat mediocriter perfectos, q dimissis legalib. coniugiis in castitate permanent, & iterū decē præcepta pro modo suo cōplent. Centum significat perfectissimos qui mentis & corporis integritatem non violant & decē præcepta perfectissime seruant. *Hi reddunt fructum, alij tricesimum, alij sexagesimum, alij centesimum.* Et discipuli Antichristi tunc dicent neminē posse saluari, nisi Antichristo obtulerint aliquem de fructibus illis.

hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

a Vel antemos, vel diclux.

L. 5. c. 29. Ge. 5. & 7. Da. 2. & 3.

✻ IREN. Congruenter nomen bestiæ habebit numerum, sexcentos sexaginta sex, recapitulans in se omnem quæ fuit ante diluuium malitiæ commixtionem, quæ facta est ex angelica apostasia. Sexcenti namque anni Noe sub quo fuit diluuium & numerus cubitorum idoli Nabuchodonosoris propter qđ iusti in caminum ignis missi sunt, numerum nominis significat. Illius (inquam) recapitulabitur sex millium annorum apostasia, & iniustitia, & nequitia.

L. 5. ca. 30.

✻ IDEM. Certius aūt est sustinere adimpletionem prophetiæ, q̄ suspicari & diuinare nomina quælibet habentia numerum hunc, quod ex ipsis portabit qui ueniet, quādo multa nomina inueniri possunt habentia prædictum numerum.

✻ EVANTHAS enim nomen, habet numerum de quo quæritur sed nihil de eo affirmamus.

Sed & LATEINOS nomen habet sexcentorum sexaginta sex numerum, sed non in hoc gloriabitur.

Sed & TEITAN omnium nominum quæ apud nos inueniūtur magis fide dignum est. Etem prædictum numerum habet in se. Nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseuerantes pronunciabimus hoc eum nomen habiturum, scientes quoniā si oporteret manifeste præsenti tempore præconari nomen eius, per ipsum vtique editum fuisset qui & Apocalypsin viderat. Hunc autem numerum nominis ostēdit, vt caueamus illum venientem, scientes quis est, nomen autem eius tacuit, quoniam dignū est præconari à Spiritu sancto, &c.

Com. in hunc locū

✻ AND. Cappadox & ARETHAS. Per modum exercitationis multa secūdum B. Hippolytum & alios, confingi pōt nomina, quæ numerum illum cōplectantur cum propria tum et appellatiua, idque in omni prope modum lingua. Propriū exēpli gratia Græce sit λαμπέτις, Latinè Benedictus, Persicè Sarmnæus. Similis in cæteris linguis efformatio fiat. Appellatiua vero, ut κακὸς ὁδηγὸς, dux improbus, ἀληθῶς βλαβερὸς, verè noxius, πάλαι βάσκανος, iam olim inuidus, ἀμνὸς ἄδικος, agnus iniquus, quib. ab illis præcipue appellabitur Antichristus qui errores illius auersantur, si quidem is gloriam suam in flagitiis probro dignis constituet vel maxime.

✻ AMB. De hoc numero multi multa dixerunt, pluraque nomina reperierunt in quorum literis hic numerus inuenitur. Tamen si aliquod ex iis Antichristus possideat, prçuidere nō potuerunt. Sed de re tam incerta nihil audeo definire. Quis enim scit, si nomen quod ei a parentib. imponetur, hunc numerum contineat.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *incarnationis domini, vsq; ad fin. imperij Eraclij fluxerunt anni sexcenti. 44. ut patet ex prædictis. & Mahumetus vixit. 63. annis, ut dictū est. & isti numeri simul iuncti faciunt septingentos sex annos, a quibus oportet subtrahere annos quib. Mahumetus vixit cum Eraclio, aliter illi anni bis cōputarentur, ut patet intuenti. Isti uero anni estimantur probabiliter fuisse quadraginta, quia Mahumetus primo fuit pauper, & postea inuaduit per mercationes, & postea per rapinas & fraudes, antequā attentaret se regem facere, & legem dare, quam dedit circa mortē Eraclij. & sic de uita Mahumeti uidentur probabiliter fluxisse. 60. anni ante ipsius mortem Eraclij, quib. demptis a septingentis sex, remanent præcisè sexcenti sexaginta sex anni ab incarnatione domini usq; ad mortē Mahumeti & secundum hoc pōt litera exponi. Numerus. n. hoīs. s. Christi qui fuit homo perfectus scientijs, & uirtutib. ab instanti incarnationis.*

1 Numerus eius. *Mahumeti sexcenti. 66. quia tantus numerus annorum fuit anno quo dominus factus est homo vsque ad terminum uitæ Mahumeti, ut prædictum est. Sciendum aūt, quod liber Apocalypsis fuit scriptus in Græco, in quo habetur hoc nomen antemos, ubi dicitur hic, sexcenti. 66. cuius significatum proprium est, contrarius, quod propriè conuenit Mahumeto, qui fuit contrarius Christo negans eius diuinitatem, ut prædictum est, & persequens Christianos, ut dicetur in parte sequenti. Significatum aūt dictæ dictionis accommodatum est huic numero sexcenti. 66. Ad cuius intellectum sciendū, quod sicut in latino aliquæ literæ accommodatæ sunt ad significandum numeros, sicut litera c. ponitur pro centum, & 50. pro quinquaginta, & sic de aliquib. alijs, ita similiter in græco literæ aliquæ ponuntur pro numeris, & illæ quib. scribitur hoc nomen antemos in græco, significat hoc modo latinè sexcentos. 64. propter quod in aliquib. biblijs ponitur sic Numerus. n. hominis & numerus eius est diclux, quæ dictio significat apud Latinos numerum prędictum per literas quib. scribitur, quia litera d. ponitur pro quingentis l. pro uno c. pro centum l. pro quinquaginta, v. pro quinque, x. pro decem, & hęc simul iuncta faciunt sexcentos sexaginta sex, qui numerus competit Mahumeto modo dicto, & quia ista ponuntur ualde obscure, ut patet, ideo pręmittitur. Hic sapientia est, &c.*

✻ CAP.

ADDITIO.

In c. 13. ubi dicitur in Postil. Et uidi aliam bestiam. *Descripta ecclesię persecutione sub Cosroe & eius filio, hic consequenter, &c.*

Circa sectam Saracenorum, & eius sacrilegum autorem, de quibus B. Ioannes secundum Postillatorem incipit agere ab ista uisione, ubi dicitur. Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo, &c. *quędam occurrunt attendenda, quæ ad maiorem informationem fidelium pręsertim simplicium sunt notanda. Primum eius sectæ initium seu inchoatione, secundum de falsis, & fictitiis huius sectę fundamentis, tertium de erroribus, & aliis multiplicibus, in ea contentis, quartum de ratione & causa quare multitudo Gentium ad tantos errores confluxit, quintum de diuturnitate durationis eius. Circa primum sciendum, quod licet omnes historiographi conueniunt in hoc quod tempore Eraclij imperatoris hanc sinem uitę suę hęc secta nefanda habuit initium, non tamen homines conueniunt de modo, causa seu occasione huiusmodi initij. Et forte ideo Postillator prætermisit huiusmodi causam seu occasionem declarare, uidetur tamen quod hoc traditur sufficienter in quadam historia breui fratris Ptolemęi de luca, qui de historiis Isidori & Richardi & Martini multa collegit ad hoc pertinentia, in qua quidem historia habetur, quod causa seu occasio ex qua huiusmodi error sumpsit principium, fuit magna tyrannis Eraclij imperatoris, qui post uictoriam de Persis habitam, in superbia eleuatus et nimia cupiditate accensus, nimis premebat Persas et Arabes et Chaldæos et alios confines eius sem, in tributis et aliis exactionib. grauibus et incidimat, ex quo popul. illorum regionum inclinati fuerūt ad resistendum exactionib. imperatoris, quod tamen non audebant committere, timentes eius tyrannidem et magnam potestatem. Sed Mahumetus qui maximæ audaciæ et uersutię erat, et etiam magnis artibus eruditus se eis adiunxit, qui inueniens dispositionem gentium predictarum, ad rebellandum Romano imperio eos incitauit ad committendam prędictam rebellionem, specialiter in denegandis tributis sub colore liberandi illas gentes a predictis exactionib. Vnde gentes illæ acceperunt eum in ducē & caput suo quo sępe debellauerunt collectores, et gentes imperij, de quib. prædictus Mahumetus obtinuit multas uictorias. Et ut firmius huiusmodi principatum seu ducatū sibi usurparet, conatus est dare eis nouum cultum & ritum, sub quo in dicta rebellione perseuerarent, unde consilio seu suggestione cuiusdam heretici mona. hi Sergij nomine accepit quædam quasi prima sacramenta legis Mosaicæ & euangelij Christi, ut inf. patebit, ut sic crederetur a rudio. populis ipse in eis conseruatorem utriusque legis seu Testamenti. Vnde recte considerati hęc secta nefanda proprie assimilatur sectæ et idolatriæ Ierobo. am in suo initio de quo agitur. 3. Reg. 12. b. ubi habetur, quod propter fatuitatem Roboam, qui reprobans consilium seniorum minatus est populum aggrauare in suis exactionib. Ierobo. am capit occasionem rebellandi regi, & deinde peruertendi populum a cultu diuino, qui quidem error perseuerauit in decem trib. usque ad eorum totalem transmigrationem seu perditionem, ut planius habetur. 4. Reg. Post uero huiusmodi initium in prædictis regionib. habitum, multæ aliæ gentes sunt commotæ ad adhęrendum prædictis sub colore prędictę libertatis. Et specialiter de radice montis Caucasi egressa est gens perfida contra Eraclium, quę quidem gens Nabathea uocatur, quę secundum Isido. a Nabaioth primogenito Ismael descendit, quę quidem gens deuastauit regiones imperij usque in Syriam & Iudæam, deinde permittente Deo & malitia humana crescente, totam Aphricam, & deinde Hispaniam fere occupauerunt, & licet ab Hispania diuina miseratione opitulante, & probitate regū Hispanię pro Deo militantium pro maiori parte sunt eiecti, adhuc tamen hodie ad exercitium bonorum aliqua radix germinans sel. remanet.*

Origo, occasio, & principium sectæ Mahumetanę.

Circa secundum. s. de falsis & fictitiis huius sectę fundamentis sciendum, quod seductor prædictus attendens, quod tempore illo tam idolatria

Digitized by Google

latria fuerat ab orbe exclusa per doctrinam apostolorum & discipulorum Christi prout prophetatum fuit Esa. secundo, de tempore Christi. Et idola penitus conterentur, similiter & Cosdroe qui se fecerat vt Deum adorare, cum eius sequacib. fuerunt per Eraclium deuicti & suppressi, non inuenit alium modum introducendi ritum & cultum nouum, nisi fingendo se legis diuinæ hactenus approbare conseruatorem & executorem, & quia lex diuina ædificata est super fundamentum apostolorum & prophetarum, vt dicitur ad Eph. 2. ideo finxit se esse prophetam & apostolum. Vnde his duobus nominibus communiter apud omnes, qui hunc errorem fatentur, seductor ille appellatur. Vocant enim eum prophetam, simpliciter quasi antonomasice, vt intelligatur eximius prophetarum. Vocant etiam eum nuncium seu apostolum Dei communiter in suis orationibus execratis, vt vtriusque legis conseruator atque eruditor æstimaretur, per prophetiam s. respectu antiqui Testa. per apostolatum vero respectu noui. Recte igitur in reuelatione facta Beato Ioanni figuratur per bestiam ascendentem de terra quia bestialiter viuens, vt infr. patebit, de Gentilibus & cogitationibus terrenis ad sublimem potentiam mundanam ascendit.

Dicitur etiam habere duo cornua similia agni quia sicut veritas euangelica per duo cornua fuit diuulgata, s. propheticum & apostolicum, per propheticum. s. pronunciantem, & apostolicum declarantem, seu testificantem, sic falsitas Saracenica fuit ampliata per dictum seductorem fingentem se habere prædicta duo cornua simul, vt dictum est. Vnde notanter dicuntur duo cornua similia agni, ad ostendendum, quod non erant vera agni cornua scilicet prophetia & apostolatus, sed similia, idest, ficta seu simulata.

Et notandum quod Saraceni hæc duo cornua falso nituntur fundare in dictis vtriusque Testamenti. De cornu enim prophetico allegant illud Deut. 18. ca. Prophetam suscitabo eis, &c. quod dicunt de prædicto adimpleri. De secundo vero allegant illud Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritussanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Sed falsitas vtriusque allegationis euidenter habetur. Nam in prima manifeste habetur. De medio fratrum tuorum. quod nõ potest de prædicto seductore intelligi quem ipsi confitentur fuisse Ismaelitam. In secunda autem manifeste habetur, quod ille qui mittendus erat, habebat docere omnem veritatem & suggerere omnia quę Christus præcepit; constat autem quod doctrinam euangelicam prædictus seductor quantum in se fuit subuertit, vnde de illo non possunt aliquo modo verificari verba prædicta. Similiter illud quod legitur Luc. 21. cap. Ego enim dabo vobis & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarii uestri. non potest intelligi de prædicto seductore qui nullo modo docuit veritatem, nec ipse & eius sequaces per sapientiam resistunt, sed solum per violentiam, & armorum potentiam vt per experientiam habetur, & in suo Alchorano expresse traditur quod Deus mãdauit sibi, vt per gladium cogeret populos ad recipiendum fidem suam. Ad designandum autem seu fingendum, quod ipse erat vtriusque Testamenti conseruator, & sic haberetur tanquam propheta & apostolus, præcepit seruare primum sacramentum antiqui Test. s. circuncisionem, & primum noui. s. baptismum, omnes enim sub prædicta secta errantes masculi circunciduntur, & tam viri quàm fœminæ baptizantur aqua. In vtroque tamen errauit manifeste ab vtroque Testamento. Nam circuncisio quæ in octaua die præcipitur fieri, vt Leui. 12. a. in ætate adulta inuenili, & vltra per ipsos fit & sic prædicta circuncisio non est Mosaica, prout voluit fingere, sed Ismaelitica seu Nabaotica. Baptismus autem qui secundum veritatem apostolicæ doctrinæ non iteratur, cum sit generatio spiritualis correspondens generationi carnali non est nisi vnica. vnde ad Ephe. 4. a. Vna fides vnum baptisma. nam secundũ gl. vna Christi mors vnum baptismum consecrauit. Ipsi uero fatuizantes sæpe & sæpissime baptizantur, seu aqua abluuntur pro immunditijs tamen corporalib. nam de spiritualib. immunditijs minime curant, & sic dicentes se conseruare vtrãq; legem, vtriusque manifestant corruptores, et sic patet quod huius sectæ fundamenta sunt falsissimæ fictiones.

Circa tertium. s. de errorib. & uitijs multiplicib. in ea contentis. Sciendum quod prout habetur in quodam tractatu fratris Nicolai de ordine prædicatorum, qui incipit Quot sunt dies serui, & c. qui quidem frater in ciuitate famosissima Saracenorum, quæ dicitur Baldacum, in partibus orientalibus remotis sita, vbi generale studium Saracenorum habetur, linguam & literam Arabicam didicit, & legem seu sectam eorum diligentissime studuit, & cum magistro ipsorum frequenter conferens magis ac magis peruersitatem prædictæ legis apprehendit. Iste. n. seductor vt plurimum secutus est in credendis errores famosorum hæreticorum, unde negat trinitatem in diuinis, in quo sequitur Arriani, & Sabelliani errores. Negat etiam deitatem Christi, licet concedat ipsum fuisse creaturam supereminentem omnibus alys creaturis, & sanctissimum & virtuosissimum super omnes homines, intantum quod ipsum nominat verbum Dei & spiritum Dei & animam Dei. Negat etiam Christum esse Deum per unionem personalem. Similiter concedit quod fuit sine patre, & de uirgine natus, asserit etiam quod Iudæi non occiderunt Christum, sed quendam similem, & quod Deus transtulit ipsum ad se, sed apparebit circa finem mundi, & occidet Antichristum, & postea Deus faciet ipsum mori. Tradit etiã, quod dæmones possunt saluari per Alchoranum, & quod multi ex eis facti sunt Saraceni. Ponit etiam in Deo corporeitatem. Narrat. n. quod cum ipse iusset ad Deum, qui eum vocauerat per Gabrielem, quod Deus imposuit ei manus, & sensit tantam frigiditatem tactus a Deo inter humeros, quod peruenit frigiditas usque ad medullam spinæ dorsi. Quę quidẽ supradicta & multa alia falsa & etiam absurda, quę in suo Alchorano traduntur credenda, prout in prædicto tractatu habetur causa breuitatis omittuntur, quæ omnia contradicunt euangelicæ ueritati, & aliqua etiam rationi naturali, ut patet intuenti. Circa speranda etiam falsa & hæretica tradidit.

Vnde prout in prædicto habetur tractatu, prædictus seductor perniciosus asserit, quod ultima beatitudo hominis consistit in comedendo & luxuriando & in uestib. preciosis, & hortis irriguis & huiusmodi. Quod etiam ueri philosophi fide catholica carentes minime concedunt ex dictamine. n. naturalis rationis coguntur concedere, quod fœlicitas humana nedum contemplatiua, sed etiam politica, consistit tantummodo in bono honesti, quod est bonum rationis. Nam secundum Boe. in 3. de consol. Si uoluptates beatos efficere possent, nihil causæ est, quin pecudes beatæ dicerentur, de quo plenius in 1. Ethic. Iste uero fatuus intantum attribuit ueram & ultimam beatitudinem delitijs carnalibus, quod in præmium ultimum hoc promittit beatis, asserens, quod in paradiso cœlesti habent edere & bibere epulenter, & uti uirginibus & huiusmodi, quod ridiculum est dicendum inter sensatos.

Circa uero agenda concedit pluralitatem uxorum, & concubinarum & ancellarum quantas quisque cœpit in bello, & potest nutrire, accepit etiam ipse indifferenter uxores aliorum. In quo videtur conuenire cũ Nicolaitis hæreticis. Videtur etiam concedere Sodomiam tam cum viro quam cum muliere, licet ipsi pallient quibusdam expositionib. extortis. De virtutib. autem, vt de humilitate, patientia, misericordia, vel de pace vel de charitate Dei & proximi nihil dicit dignum relatu, nisi quod ipse multum commendat psalterium, & alios prophetas, & Iob & legẽ Moysi, & super alia commendat euangelium Christi. Et dicit quod Christus in euangelio prophetauit de ipso filys Israel dicens: Annuncio vobis ac nuncio Dei qui post me venit, & nomẽ eius est Mahumetus quod quidem nomen asserit esse scriptum ab æterno in throno Dei in superiori parte ad dexteram, quæ & multa alia fabulosa & derisione digna in sua Alchorano ad literam continentur.

Sed quia nihil horum in lege diuina antiqua nec noua continetur, vt est manifestum, & ipse præcepit frequenter legem & Euangelium omnino obseruari, ideo finxit aliam falsitatem notoriam, scilicet quod Iudæi corruperunt legem Moysi & Prophetarum, & Christiani corruperunt Euangelium, & quod non remansit de ueritate legis & Euangelij nisi tantum in Alchorano. Falsitas autem huius fictionis satis est manifesta. Sed ad hoc possunt adduci rationes quæ prædictam falsitatem clarius demonstrant. Prima est, nam talis corruptio scripturarum prædicta non potuit esse generalis & manifesta, quia sic alienationes sciuissent, & illa corruptio fuisset notoria, quod est falsum notorie. Nec potuit esse particularis & occulta, quia sic aliqui codices incorrupti remansissent, quod est falsum. Nam in omni lingua & in regione inuenitur lex Euangelium vniformiter scripta. Item textus veteris legis apud Hebræos est in lingua propria & litera qua fuit in monte Sinai data patribus per Moysen. Et postquam fuerunt expulsi a terra promissionis, & per orbem dispersi eandem legem tenent vbique terrarum sine aliqua variatione. Et quod amplius est, tempore templi secundi post transmigrationem decem tribuum per regem Assyriorum, & duarum tribuum per regem Chaldæorum, de quibus habetur in 4. Regum, fuerunt congregati in Aegypto. LXX. interpretes de peritioribus eorum, qui iussu Ptolomæi regis Aegypti fecerunt. lxx. translationes, vnusquisque eorum seorsum vnam, quæ qdem lxx. translationes fuerũt vniformes, ac si vno ore & calamo fuissent scriptæ vt habetur in historia scholastica. & apud Hebræos qui hanc translationem Chaldaicam habent, est nouissimum. Vnde talis corruptio non potest veteri Testam. applicari, & multo minus nouo testamento. Nam quatuor sacra Euangelia, quæ per orbem terrarum fuerunt diuulgata, & aliqua Hebraice, & aliqua Græce, & aliqua Latine scripta postea fuerunt a pseudoapostolis & hæreticis multipliciter impugnata, suffragantibus nonnullis imperatoribus, & alijs viris potentissimis varijs hæresibus infectis, quæ tamen sacra Dei Euangelia diuina gratia opitulante, per sacra quatuor generalia concilia fuerunt firmiter approbata non sine signis uel diuinis miraculis. Vnde & hodie non solum apud Latinos, sed etiam apud Græcos, qui nobis aduersantur, textus Euangeliorum vniformis habetur nemine discrepante. Ex quo patet quod prædicta fictio non solum est euidenter falsa, sed potius contra eum facit. Quomodo enim mandat obseruari legem & Euangelium? Nam non illa quæ apud nos sunt cum ipsa dicit esse corrupta, nec etiam alia ab istis, cum nulla talia inueniantur in toto orbe, vt est manifestum. Item quomodo Christiani poterunt cum Iudæis conuenire in tali corruptione a quibus tam antiquo odio diuiduntur? Quomodo etiam conuenirent Christiani & Iudæi in corruptione

ptione eius in quo maxime discordant, scilicet in Christo, quem Iudæi dicunt non esse Deum, nec bonum hominem, Christiani vero non solum dicunt eum esse sanctissimum hominem, sed etiam verum Deum. Multę etiam aliæ rationes ponuntur in prædicto tractatu, ex quibus habetur manifeste, quod prædictum Alchoranum est plenum erroribus & vitijs, unde & proprie figuratum fuit in reuelatione beati Ioannis per bestiam & meretricem, vt per bestiam intelligantur errores in cognitione, quia sicut bestia caret cognitione rationis, & solum sensibilibus adhæret, ita & isti. Per meretricem vero intelligitur, quod illa congregatio pessima in libidinibus carnalibus effronte & inuerecunde implicatur, vnde Ier. 3.b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et ideo licet Postillator hoc quod dicitur, bestia & meretrix, applicet diuersis rationibus eorum. s. Turcis & Aegyptijs, tamen vtraque natio secundum magis & minus vtrunque participat vitium modis prędictis, & ho de tertio.

Circa quartum quærendum uidetur quomodo ad sectam quæ tot errores & vitia enormia continet, tanta multitudo hominum & gentium diuersitas confluxit, & ei tam firmiter adhæret, cum ratio naturalis hominum, prout in 1. Ethic. semper ad optima deprecatur, per consequens homines ex ductu rationis huiusmodi falsitates & errores abhorrent.

Ad quod dicendum, quod prout potest haberi a sancto Thom. in summa contra Gentiles libro 1. c. 6. Mahumetus introducendo errorem suũ processit via contraria illius viæ quæ veritas euangelica per Christum & eius discipulos fuit in orbe introducta. Veritas enim euangelica non humano modo seu mundano, sed solum diuino fuit in mundo introducta, secta vero huius Mahumeti modo totaliter opposito, quod sic patet. Nam in veritate euangelica omnem humanum intellectum excedentia prędicantur, vt trinitas personarum cum vnitate essentiæ in diuinis, & natura diuina & in Christo couiunctæ in vnitare personæ, & huiusmodi quæ cognitionem naturalis intellectus humani excedunt. In secta vero prædicta nihil traditur credendum, nisi quod de facili a quolibet mediocriter intelligente naturali ingenio cognosci possit vt unitas Dei, & excellentia Christi hominis. Et quia multi homines substantias spirituales separatas non cognoscunt, ideo asseruit eße corporeitatem, vt dictum fuit in 3. art. Item in veritate euangelica voluptates carnis maxime cohibentur, & omnia quæ in mundo sunt, contemni docentur, & quę a tota humana multitudine fere appetuntur, ut sunt libidines & delectationes gulæ, honores, & principatus, & huiusmodi quibus animi mortalium maxime afficiuntur. In secta vero prædicta voluptati carnalium habenæ relaxantur, vt etiam fastus & pompę humanæ tanquam maxime virtuosa docentur, vt patet ex dictis superius. In veritate etiam euãgelica promittuntur & præmia non solum inuisibilia, sed etiam ab hominibus mortalibus incomprehensibilia, vnde Isa. lxiiij. Oculus non vidit. & Apostolus. 1. Cor. 2. b. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. Ad ista enim non inclinantur naturaliter corda humana quæ tantum sibi cognita secundum naturam potius amplectuntur. In secta uero prędicta bona sensibilia, immo & carnalia pro primę finali promittuntur vt iam dictum est, ex quibus patet ratio quare multitudo magna immo maxima hominum huic sectę adhæsit. Stultorum enim infinitus est numerus: Eccl. 1. a. Et secundum considerationem ad maximum miraculum euangelicæ legis reputandum est, quod animi mortalium per fidem euangelij ad tantum deueniunt, vt contemptis visibilibus sola inuisibilia finaliter capiant.

Excellentes differentia euangelij a secta Mahumeti.

Et attendendum etiam, quod secta prædicta in armorum potentia tanquam per signa a Deo data fuit introducta, cum tamen talia sæpe latronibus & tyrannis non desunt, cuius contrarium fuit in ueritate euangelica, quæ non per armorum coactiuam potentiam, sed per terribilium persecutionum patientiam, per apostolos & alios discipulos est introducta.

Notandum etiam, quod non sapientes in rebus diuinis seu humanis a principio prædictam sectam receperunt, sed homines bestiales in desertis morantes, omnis doctrinæ diuinæ prorsus ignari, per quorum multitudinem alios armorum violentia ad hanc legem coegerunt, vnde licet processu temporis aliqui philosophi in Arabia, & in aliis partibus huic sectę subiectis surrexerunt, vt Alpharabius. Algazelus, Auicenna, Auerois, & alij. isti tamen non fuerunt in prima receptione, sed post magnum tẽporis processum, qui licet in publico timore humano consenserint prædictę sectę, sicut multi philosophorum idola publice exterius colebant, tamen intus ea vana esse crediderunt.

Sed contra hoc quod dicitur, quod secta prædicta delectationis habenas relaxauit, forte posset dici oppositum nam prohibitum est eis vinum omnino, quod est de vehementioribus delectabilibus gulę, similiter fuit eis iniunctum ieiunium. xxx. dierum, in anno quod videtur satis afflictiuum.

Quare Mahumetus in lege sua uinũ prohibuerit.

Dicendum ad primum dupliciter, primo, quia secta ista initium habuit & fundamentum in regionibus calidissimis, ubi vinum non est tantum desiderabile propter æstum, ied in illis partibus frigida sunt magis appetibilia, & ideo Mahumetus fingens quod manus domini corporaliter eum tetigit, asserit quod fuit a Deo infrigidatus usque ad medullã dorsi volens Deo attribuere frigiditatem quæ maxime appetitur ab æstuatis. Secundo dicendum, quod seductor ille sicut & alij tyranni timebant gentes sibi subditas, ne contra eum tumultuose insurgerent: & quia per vinum consueuerunt rixæ & multa oriri turbationum scandala, præsertim inter homines brutales, sicut erant gentes illarum regionum, vt dictum fuit supra, idcirco ad talia præcauendum vinum prohibuit omnino. & simili etiam ratione finxit, quòd Christus non fuit occisus a Iudæis, ne populus crederet quòd possent suum prophetam occidere, cum iam Christus quem confitetur excellentiorem se, occisus fuerat ab aliis.

Ad secundum vero dicendum, quod ieiunium illud ab eo institutum potius facit ad repletionem vẽtris & crapulam procurandam quam ad abstinentiam sustinendam, comedunt enim tempore ieiunij vt communiter semel prope auroram, & iterum post solis occasum, & de omni comestibili, & sic manifestum est, quod non est ieiunium ad abstinentiam pertinens, sed potius ad gulæ obsequium, & hoc de quarto.

Circa quintum de duratione illius sectę attendendum, quòd nonnulli mirantur de hoc quod secta ista tam erronea & vitiosa, vt dictum est, tã diuturne durat, cum ex decursu veteris ac noui Testamenti vsque ad ipsam exclusiue nulla secta falsa seu ritus erroneus tantæ fuit durationis. Videmus enim quod Assyrij & Chaldæi Persi & Gręci qui populũ Dei per internalla temporum afflixerunt, fuerunt paruæ durationis respectu durationis istius sectę. Similiter Romanorum & idololatrarum secta modicum durauit respectu istius. Quod si dicatur quod huiusmodi durationis non est causa quęrenda, cum sit ex uoluntate diuina hoc permittente, cuius voluntatis causa non est quærenda, hoc non videtur sufficere, nam licet de voluntate Dei quę est eius essentia non est causa quærenda, cum sit prima causa omnium, nihilominus tamen de eius effectibus a sanctis & iustis uiris quęruntur causæ specialiter in similibus, vnde Ierem. 12. a. Deo dicit. Quare via impiorum prosperatur? & inf. Plantasti eos & radicem miserunt & proficiunt, &c. Abacuh Deum alloquens in 1. c. sic dicit. Mundi sunt oculi tui ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicies super iniquè agentes, & taces deuorante impio iustiorem se?

Durationis sectæ Mahumetanæ inquisitio.

Quæ uerbo proprie possent applicari ad hoc propositum. Nam Deus videtur tacere permittendo, quod populus tantis erroribus & vitijs implicatus populum iustiorem se deuorat, scilicet Christianum, & hoc per tam insuetam durationis diuturnitatem. nam vt dicit Postillator infra eod. cap. iam transierant plusquam septingenti triginta anni ab initio huius sectæ usque ad tempus in quo hanc Postillam scripserat, & hodie, scilicet anno domini Millesimo quadringentesimo trigesimo primo, iam transiuerunt octingenti & quatuor fere anni ab initio huius sectæ vsque nunc, nec tamen adhuc apparent signa consummationis ipsius, de quo non solum multi mirantur tantę durationis causam non inuenientes, sed etiam quidem alij claudicant murmurantes de Dei prouidentia & eius ęquissima iustitia.

Ad cuius aliqualem responsionem, salua semper incomprehensibilitate iudiciorum Dei & uiarum eius inuestigabilitate, uidetur dicendum, quod inter sectam Saracenicam & sectas aliorum paganorum præcedẽtium sunt aliquæ differentię.

Nã licet omnes tam ista secta quam pręcedentes conueniunt in ratione infidelitatis, omnes enim tam isti quam illi carent fide vera, differunt tamen in multis, & specialiter in tribus, quæ ad propositum faciunt.

Quorum primum est, quod hæc secta licet mala & pessima, vt dictum est, non tamen est idololatrica, nec cultum idolorum publice in suo dominio permittit sicut aliæ sectę pręcedentes communiter faciebant, vt est manifestum.

Differentiæ triplicis sectæ Mahumetiæ a præcedentib. ratio prima

Nam a tempore Assyriorum & Chaldęorum vsque ad tempus Cosdroe inclusiue, cuius dominum propinquum fuit ipsi Mahumeto, semper viguit cultus idolorum inter Gentes qui populum Dei vexabant, ut patet in veteri Testamento & in historiis ecclesiasticis & in legendis sanctorum.

Constat autem quod inter omnia peccata quibus Deus offenditur, peccatum idololatriæ est potissimum, intãtum, quod Deus se ostendit feruentius seu ardentius illud punire quam alia peccata. unde Exo. 10. solum super præceptum de prohibitione idololatriæ, & non super alia Deus dicitur zelotes, nam cum dixisset. Non adorabis ea. scilicet idola. nec coles. subdit, Ego sum dominus Deus tuus fortis zelotes. & ibidem 34. cum dixisset. Non adorabis Deum alienum. statim subdit. Quoniam dominus zelotes nomen eius, &c. Deuteronom. 31. loquens de homine idololatra, dicit, Tunc quam maxime furor eius & c. id est, Dei, fumet, & zelus contra hominem illum, & sic in multis aliis sacrę scripturę locis.

Psal. 85. b

Cuius ratio est, nam zelus importat intentionem affectus, ex quo qui vehementer quęrit excludere illud quod sibi repugnat, secundum Augustinum lib. lxxxiij. q. & quia cultus idolorum inter cętera peccata magis repugnat cultui diuino, ideo circa hoc peccatum dicitur Deus zelotes & zelare singularius quam in alijs peccatis, unde & non tantum tolerat durationem eius sicut aliorum peccatorum.

Eo modo quo uiri dicuntur zelare vxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam in uxore quærunt, unde non tamdiu tole-

Digitized by Google

runt zelotypiam sicut alia vitia quę de vxoribus suspicantur. Et quia ista secta non incurrit peccatum idololatrię committendo, nec permittendo, ideo nimirum si Deus ea longiori tempore tolerat quàm alias sectas pręcedentes, quarum qualibet publice idololatrabat. Si autem dicatur de hoc, quòd idololatriam multo maioribus temporibus Deus pmisit. incępit enim secundum quosdam a tempore Enos, qui fuit tertius ab Adam, de quo Ge. 4. secundum vero alios a tempore Nemroth, de quo Genes. 10. & quidquid sit de hoc manifestum est, quòd tempore Moysi Aegyptij idola colebant, vnde in Exod. In diis Aegypti faciam iustitiam.. & in tempore Dauid legitur in psal. Omnes dii gentium dæmonia, &c. vnde ratio prędicta non videtur habere locum, cum sit manifestum, quod Deus per multa maiora temporis spacia idololatriam in Gentibus permisit. Ad hoc dicendū quod idololatria est nomen generis sub quo continentur multæ & variæ species idolorum & cultus eorū vnde diuersæ gentes seu nationes diuersa idola colebant sub diuersis ritibus, vnde Iudicum. 10. filijs Israel dicebatur, quod seruierunt dijs Aaram & dijs Sidon & dijs Moab & dijs Amon & dijs Philistijm & huiusmodi.

Cum autem aliqua gens aliam superabat deos illius gentis deuictæ destruebat & cultum eorum, vnde & Isa. 36. d. Rapsaces in nomine Sennacherib qui multas gentes deuicerat, dicebat. Vbi sunt dii Emath, & Arphath, & vbi sunt dii † Sephar & Vain, &c. quasi diceat, quòd sicut vicerat gentes illas, ita & deos eorum. Ex quo patet, quod sicut nulla fuit potestas mundana quę tantum durasset sicut potestas huius sectæ de qua loquimur, prout in historijs potest haberi, ita nec fuit aliqua idololatria intantum durans, nam vna specie idololatriæ superatæ seu destructa per aduersarios suæ gentis alia species idololatrię scilicet alterius gentis superantis insurgebat. Et sic licet Deus multo tēpore idololatriam sub ratione generis permitteret, nullam tamen speciem idololatriæ diu tolerabat, sed vnam per aliam puniebat. Et ideo quādo Romanum imperium, vt omnes nationes sibi subiugaret, omnes species idololatrię recepit, vt in historijs Scholasticis legitur de phano Panteon. tunc Deus omnes huiusmodi idololatriæ species per Christum & eius doctrinam destruxit, prout fuit prophetatum Dan. 2. quod lapis s. Christus abscissus sine manibus, id est, absque humana potestate, statuā, id est, idololatriam diminuit, quo ad omnes eius species, prout largius fuit declaratū in additione Danielis c. supradicto, in qua responsione ad primum argumentum.

† Sepharuaim.

Et sic patet ratio quare ista secta nefanda, de qua loquimur in propria specie & ritu in temporibus prædictis plusquam aliqua species idololatriæ toleratur nam ista est infidelitas sine idololatria, in aliis vero præcedentibus fuit idololatria cum infidelitate, idololatrię autem punitio zelo diuino subiacet, quo Deus feruentius & celerius punit quam alia peccata, vt dictum est.

Secunda ratio.

Secundum vero in quo differt ista secta ab aliis pręcedentibus, est, quod præcedentes vt communiter cogebant fideles ad adorandum seu thurificandum idolis, vt patet in Daniele de tribus pueris, & libris Machabeorum, & multo frequentius & clarius in legendis apostolorum & martyrum, qui per tyrannicam potestatem multipliciter torquebantur, vt cultum idolis præstarent, super quæ innumerabilia tormenta patiebātur vsque ad sanguinis effusionem.

Tenentes vero istam sectam Saracenicam communiter, vt in pluribus non cogunt fideles ad apostatandum Nam in Alchorano præcipitur, prout habetur in prædicto tractatu, quod omnes homines non recipientes legem suam occidantur, nisi soluant tributum. Ex quo patet quod per solutionem tributi soluuntur ab hac coactione, solutio autem tributi superioribus, etiam si sint infideles licita est, dicente Christo Luc. 20. Reddite quę sunt Cæsaris Cæsari. Quod autem Saraceni non cogunt fideles ad apostatandum in fide est manifestum per experientiam, nam in partibus Aegypti & Iudęa & in cæteris confinibus commorantur fideles Christiani, & etiam in partibus Turciæ & aliis regionibus orientalibus permittuntur fideles Christi non solum ad habitandum, sed etiam ad habendum parua monasteria & aliqua oratoria.

Manifestum est enim, quod in sancto sepulchro Ierosolymis, & in ciuitate Bethleem sunt monasteria fratrum minorum deuote viuentium, & in Turcia & aliis partibus orientalibus sunt monasteria prædicatorum religiose viuentium, & in monte Sinai vbi lex Mosaica fuit data, & corpus beatę Catherinæ requiescit, sunt multi monachi Deo seruientes sub regula sancti Basilij, & ego vidi aliquos habentes breuiaria, & aliquos libros canonis in lingua Chaldaica, & celebrantes missas suas sub ritu ecclesiæ, licet cum aliquibus aliis ceremonialibus differentiis, quæ nō variant substantiam celebrationis. Patriarcha etiam Alexandrinus qui fidem catholicam tenet, licet ab ecclesię vnitate per viarum discrimina aliqualiter demet, est tamen in illa ciuitate magna quæ dicitur Alchayra fugens officio patriarchatus, prout omnes venientes ab illis partibus testantur, cū tamen in illa magna ciuitate communiter pręsidet Soldanus qui maximus inter Saracenos, & non solum permittit patriarcham prædictum in prædicto officio, sed etiam ipsum honorat & permittit quod regat omnes fideles commorantes in partibus Aegypti, Alexandriæ & Damasci & Ierusalem, qui quidem fideles sunt in magna multitudine. Et sic patet ratio quare ista secta licet mala & perniciosa, non tamen fidelibus nociua nec periculosa sicut aliæ sectæ pręcedentes, quę conabantur cogere Christianos ad apostatādum de fide & negando Christum, unde nimirum si diutius toleretur quam sectæ erroneę præcedentes.

Sed forte contra prędicta dicetur, quod licet ista secta communiter non cogat fideles ad recedendum a veritate fidei, tamen supprimit eos vehementer, ita quod viuunt inter eos quasi subiugo captiuitatis & seruitutis.

Item prædicti quotidie mouent bella contra Christianos, & multos occidunt & captiuant, & terminos eorum & terras deuastant, ex quib. videtur, quod pro honore nominis Dei non tantum debuissent tolerari.

Ecclesiæ proprietates.

Ad primum dicendum, quod viuere abiecte & sub iugo seruitutis nō diminuit aliquid de veritate ecclesiasticæ dignitatis, nam vt ait Hilarius in 7. de trini. Hoc habet proprium ecclesia, vt dum persecutionem patitur, floret, dum opprimitur, crescit, dum contemnitur, persistit: dum læditur, vincit, dum arguitur, intelligit, tunc stat, cum superari videtur, hæc ille.

Ex quo patet manifeste, quod veritatis ecclesiasticæ dignitatis non cōsistit in prosperitatibus mundanis, dicente Christo Io. 18. g. Regnum meum non est de hoc mundo sed potius in aduersitatibus mundanis pro nomine Christi tolerandis Quod etiam ex processu primitiuæ ecclesiæ in bonis spiritualibus potest haberi. Manifestum est enim, quod in ecclesia primitiua a tempore apostolorum usque ad tempus Siluestri papæ, quando nulla potestas mundana erat apud fideles, tunc ecclesia maxime prosperabatur, in spiritualibus, florebat enim in frequentibus triūphalibus martyriis, quando pro fide Christi sustinenda summi pontifices & alij prelati & viri religiosi & etiam simplices vtriusque sexus pro Christi nomine gaudenter tormenta & rabiem tyrannorum ad mortem acerbissimam sustinebant.

Ex quibus manifestabatur, quod virtutes diuinæ, scilicet fidei & spei & charitatis pro tunc in ecclesia, quæ sunt vera & maxima bona spiritualia, maxime abundabant, quando autem in processu temporis fideles magnas potestates seculares obtinuerunt, tunc prædictæ virtutes & si per misericordiam diuinam non ex toto defecerunt, non tamen sub eodem uigore communiter reperiuntur sicut in primitiua vt est manifestum.

Inter infideles etiam commorantes his temporibus in partibus vltramarinis, multi reperiuntur deuotiores quam in istis partibus, quod satis patet ex magna patientia eorum in tolerandis opprobriis & iniuriis Saracenorum frequenter pro Christi nomine.

Ad secundum vero dicendum, quod secundum Augustinum in 13. de trini, c. 16. & allegatur a magistro 1. d. st. 56. Mala quæ ab iniquis infidelibus fideles pie perferunt, ipsis scilicet fidelibus vtique proficiunt ad emendanda peccata, vel exercendam probandamque iustitiam: hęc ille. Vnde in huiusmodi debellationibus Saracenorum quandoque Deus operatur infligendo pœnam Christianis propter multa peccata quæ ab eis committuntur: in talibus Saraceni reputandi sunt vt flagellum Dei & virga furoris eius, prout Isa. 10. & sic talia proprie fiunt ad emendanda peccata.

Quandoque vero ad exercendam probandamque iustitiam, nam qui sine testimonio suæ bonitatis nullum tempus reliquit languentibus seu tabescentibus prædictis principalibus virtutibus prouidit ecclesiæ suæ dans ei & reges principes, qui viriliter & fortissime sepe contra aduersarios fidei per motum bellicum & militarem strenue pugnant, prout patet in historiis Germanorum & Gallorum, & aliorum orthodoxorum Europæ principum, & præsertim in historiis Hispanię, in quibus habetur quod serenissimi reges antiqui bonæ memoriæ multa certamina & uaria bella domini contra Saracenos huiusmodi exercuerunt, & multas ciuitates & regiones de manibus hostium crucis recuperauerunt ad laudē Dei & honorem ecclesię.

Christianorum uictoria.

Vnde & hodiernis temporibus, scilicet in prima Iulij, scilicet anno domini M.cccc.xlj. anni præsentis suprascripti, illustrissimus rex noster Ioannes cum magna potestate regni sui, licet non totam intrauit terram Saracenorum vsque ad ciuitatem metropolim s. Granatæ, vbi rex eorum residebat, ibi prope illam bellum inuit cum magna multitudine Saracenorum, in quo bello suffragante diuina clementia & beata uirgine intercedente cum beato Iacobo patrono nostro, totam illam multitudinem deuicit, & usque ad portas ciuitatis fugauit, occisis de inimicis crucis Christi plusquam quinque millibus, & nisi solis occasus superuenisset multo maior fuisset eorum ruina. Ex quo magnæ Deo laudes referendæ sunt, & gratiarum actionem superantes Dei sui clementia circa hæc maiora & victoriora saluti per serenissimum regem nostrum præfatum fienda. Ex quib. patet, quod sicut olim contra idololatras feroces, qui cogebant fideles ad recedendum a cultu diuino, & ad idola adorandum Deus disposuit martyrum constantiam, per quam ostenderetur firmitas fidei ecclesiæ erga Deum, sic contra falsos Saracenos in armorum potentia confidentes, prouidit de potentibus & fortissimis principibus pro Deo strenue militantibus, in quo diuina prouidentia quæ in sui dispositione non fallitur, se ostendit fidelium iuste & pie gubernatiuam.

Tertium

A Tertia ratio. *Tertium uero, in quo differt ista secta a præcedentibus est, quod præcedentes sectæ idololatrarum dignitatem Christi in omnib. & per omnia denigrabant, negantes non solum eius ueram deitatem, sed etiam eius bonitatem seu uirtuositatem humanam, asserentes ipsum fuisse seductorem & maleficum & huiusmodi. unde cum viros iustos & fideles ad recedendum ab eius fide cogebant, deridebant eos per crucem & passionem Christi dicentes, quomodo inter deos debet computari & tanquam Deus coli, qui seipsum non potuit saluum facere. In quo conueniebant cum Iudæis Christo improperantibus, quæ quidē blasphemia Christi communiter inuenitur in legendis sanctorum martyrum, qui sub tyrannica potestate Romanorum & Persarum & aliorum tyrannorum post passionem Christi martyrio sunt coronati. Secta uero ista hoc nō facit. Nam ut dictum est supra. in 3. art. licet deitatem Christi negat, quæ est summa & ineffabilis excellentia diuinæ personæ, concedit tamen ipsum fuisse excellentissimum super omnes creaturas mundi, ut dictū est. Vnde non mirum si contra istā sectam tolerabilius se habeat diuina iustitia, diutius eam sustinendo, quam alias præcedentes Christum hominem uituperantes. Et attendendum, quod circa fin. mundi Antichristus surget; prout 2. Thess. habetur. 2. c. qui omnes persecutiones omnium sectarum prædictarum excedet. nam fideles non solū coget ad recedendum a cultu Christi, sed et ad adorandum ipsum Antichristum tanquam Deum, ut ibidem. & ideo non solum dicitur Antiapostolus & Antipropheta, sicut Mahumetus, ut dictum est, sed et Antichristus tanquam cæteris magis Christo contrarius. Et ideo sicut Deus disposuit contra persecutionem idololatrarum quę maior fuit quam Saracenorum, ut dictū est, martyres qui fortissimi fuerūt in fide, intantum ꝙ mundū vicerunt,* B *omnia mundana tormenta pro fide Christi sustinendo iuxta illud. Hæc est victoria quæ uincit mundum. s. fides nostra. 1. Ioann. 5. a. Sic contra* D *persecutionem Saracenorum disposuit reges, qui licet in fidei firmitate non tantum gradum attingerent sicut martyres sancti, fuerunt tamen in fide stabiles, & in armorum potentia Deo strenue militantes, in tantum quod de ipsis potest dici, quod per fidem uicerūt regna, licet nō mundum, ut habetur in additione ad Heb. 11. & 1. Ioan. 5. & hæc fuit sufficiens prouisio ad Saracenorum malitiam refrenandam, sic etiam disposuit contra maximam persecutionem Antichristi secundum aduentum suum perficiendum, ut contra summum persecutorem summum insurgeret liberator. Quib. consideratis patet ratio maioris & minoris durationis harum sectarum, quæ sumenda est ex maioritate seu minoritate persecutionum earum. Nam quia persecutio Antichristi erit maxima, ideo erit breuissima, iuxta illud Marci 13. c. Et nisi breuiasset dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro. Et pari ratione, quia persecutio Saracenorum inter cæteras est minor, ut patet ex prædictis tribus differentijs, ideo eius duratio est ualde longior cæteris. Et persecutio idololatrarum fuit quasi media inter eas. ideo eius duratio est quasi media inter durationes prædictas, & hoc loquendo de duratione in communi, non attingendo ad mensuram temporum exquisitam, quia hoc esset inquirere de temporibus & momentis, quæ pater posuit in potestate sua, Act. 1. a. in quibus omnibus maxime relucet sapientia diuina, quæ uincendo malitiam diabolicam pariter & humanam, attingit a fine usque ad finem* E *fortiter, & disponit omnia suauiter, Sapien. 8. a. quæ quidem sapientia dignetur suauiter disponere nunc per gratiam, & in futuro per gloriam, Amen.*

Additiones Pauli episcopi Burg. ac Replicæ magistri Matthiæ DorinK super Apocalypsim finiunt.

CAP. XIIII.

E T vidi, & ecce agnus stabat supra montē Sion, & cum illo centū quadraginta quatuor millia, habētes nomen eius, & nomē patris eius scriptū in frontibus suis, ... [a Christus pro nobis immolatus. b Vt adiuuans. c i. ecclesiam uirtutib. celsam & Deum contemplantem. — a Tales quales fuerunt. b Quia Christiani vocabuntur. c Quia dij dicentur. d Indelebiliter. e Quia in manifesto confitentur.]

CAP. XIIII.

a E*T ui. & ecce agnus stabat*: Ostensa grauissima persecutione, quam patietur ecclesia ab Antichristo & eius apostolis, ad consolationem ostendit qualem habeat adiutorem, & qualem ipse habeat familiam.

✻ RICH. *Et uidi* per spiritalem intelligentiam, & *ecce agnus* per innocentiā, *stabat* quasi paratus ad adiuuandum, *supra montem Sion*, quia transcendit excellentiam fidelium contemplantium. *Et cum eo*, quia ei per iustitiam conformes *stabant* subaud:, quia & ipsi sunt auxiliatores, 144. *millia*, i. omnium martyrum carne incorruptorum agmina, &c.

nomen eius &c.

✻ AND. Agnus qui hic cernitur, Christus est. Consistit autem supra montem Sion non ueteris illius ciuitatis, sed nouę uiuentis Dei. Ipsa autem millia vberem multiformemque Apostolici seminis gratiam denotant, ut qui per unumquemlibet duodecies millesimum, hoc est, perfectum fidei fructum in iis qui salui fiunt, reddiderit.

✻ ARETHAS. Numerus horum millium non illorū est de quib. prædictum est quod de unaquaq; tribu crediderunt in Christum, sed qui ex Gentibus crediderunt, quibus attestatur quod uirginitatem præstiterint, quæ apud Hebręos rara fuit quod autem habeat *nomen patris eius & nomen eius scriptum in frontibus*, significat quod diuina luce ipsius diuini uultus obsignentur, per quod æmulus in hoc & perniciosis dęmonibus terrori sunt.

b *Centum quadragintaquatuor millia habentes nomē eius, & nomen patris eius, &c.* In uirginitate perfectissimos, in fide trinitatis ex quatuor mundi partibus collectos.

C

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

Diuisio. E T uidi & ecce agnus. *Hic consequenter describitur præmiū persecutionem Mahumeti sustinentium. Et diuiditur in duas partes. s. in partem principalem & incidentalem, quæ incipit ibi. Et vidi alterum angelum. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur, in chronica Hugonis Floriacen. circa finem imperij Eraclij, Agareni qui & Saraceni dicuntur Mahumeto duce cęperunt Ægyptū & Æthiopiam grauiter inuadere. Similiter Homarus Mahumeti discipulus Damascum & regionem Phenicis, & Ierusalem totamque Syriā occupauit & Antiochiam comprehendit, & in his terris erant multi religiosi Christiani in cęnobiis magnis ducentorum trecentorum & amplius monachorū in castitate viuentium quorum maior pars vel multi erant virgines, & in illa persecutione per gladium Saracenorum transierunt ad regnum cęlorū*

1 Et uidi & ecce agnus, &c. *id est, Christus qui dicitur agnus Dei, Ioan. 1. b.*

2 Stabat sup. mon. Sion. *i. in ecclesia triūphante, quæ dicitur mons Sion. Hab. 12. qui describitur hic stans, eo quod adiuuit dictos martyres in tolerantia martyrij, sicut Act. 7. dicitur de Stephano in agone posito, quod vidit Iesum stantem, quia stare proprium est adiuuantis in prælio, sedere vero proprium iudicantis. propter quod Mar. vlt. d. describitur vt sedens a dextris Dei.*

3 Et illi cum centum quadragintaquatuor millia. *In tanto. n. numero vel circiter æstimantur prædicti occisi probabiliter.*

4 Habentes nomen eius, &c. *& per consequens spiritussancti, qui est nexus amborum.*

5 Scriptum in frontibus suis, &c. *Per apertam & liberam confessionem.*

MORALITER.

†1 *Et uidi.* Istud exponitur de Christo suscipiente animas interfectorum ab Homaro successore Mahumeti.

MORAL. potest exponi de pio pontifice Christo uicario, qui dulciter fouet & nutrit obseruantes castitatem, quæ est quoddam martyrium specialiter in iuuenibus, & maxime quando firmatur per uotum solenne, & sic dicitur. *Et uidi & ecce agnus.* i. pastor pius.

2 *Stabat supra montem Sion.* id est, ecclesiam militātem de qua dicitur Psalm. 86. a. *Diligit dominus super omnia tabernacula Iacob.*

3 *Et cum illo centum quadragintaquatuor millia.* i. uniuersi continentes uoto solenni. ideo subditur.

4 *Habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontribus suis, &c.* in quo designatur firmitas continentiæ per uotum solenne.

Digitized by Google

a *Et audiui vocem,&c.* ✻ AND.& ARETHAS. Aquarum tonitrui, & citharæ vox significat claritatem auditui peruiam hymnidici, canori, suauis, ac consoni Sanctorum cantus, qui vniuersam complectitur primogenitorum in cælis descriptorum Ecclesiam, cætumque publicum, a quibus laude celebratur primogenita vocatio.

b *Tonitrui*. Quia terret eos quia ad consortium suum venire suffugiunt.

c *Citharœdorum*. Quia ipsi, qui ad hoc se instituerunt, vt extenderent sua corda deuota super lignum crucis.

d *Citharizantium*. Quod ex officio habebant, opere implebant.

e *Et cantabant*. Id est, de integritate animæ & corporis exultabunt. quod gaudium nunquam eis veterascet, sed semper est eis vt nouum.

f *Et nemo poterat, &c.* ✻ AMBR. Hic magna est obscuritas. Scimus enim quosdam ex Apostolis atq; martyribus vxores habuisse. Nunquid in laudibus Dei muti existunt? Vidimus etiam quosdam peccatis obnoxios virginitatem corporis vsque ad mortem seruasse, quos credimus per ignem purgatorium esse purgandos, vt in iustorum numero quandoque ascribi mereantur. Nunquid illos præferre audebimus, vt illud canticum Deo offerant, a quo Petrus eiusque similes alieni existant? Nam quemadmodum Sancti saturari nequeunt uisione Dei, ita nec laudibus. Inuenimus ergo non de solis virginibus, sed de omnibus sanctis animabus, hęc esse dicta, quæ in cælesti beatitudine Deum assiduè laudare nō desinunt. Habent quidem & fideles in hac uita positi cantica sua, sed in his confessio sæpe fit peccatorum, sæpe commemoratio tormentorum, ideoque fletus sæpe cantantes excitant. In illo uerò cantico cælestium spirituum nihil triste, nihil quod mentem perturbet, resonat. Hoc canticum sancti adhuc in terra positi dicere non possunt, *quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Animæ autem Sanctorum sacro lauacro, sanctiq; Spiritus gratia lauatę virgines dicūtur. Quicquid.n. in eis fuit reprobum, charitatis remediis est purgatum.

Isa.64. 1.Cor.2.

✻ AVG. Virgines hoc loco non solum corpore castos intelligamus, sed maximè omnem Ecclesiam, quæ fidem purā tenet, sicut dicit Apostolus. *Desponsaui enim vos vni virginem castam exhibere Christo.* Id est, nulla adulterina hæreticorum commixtione pollutam, nec in male blandis & mortiferis huius mundi voluptatibus vsque ad exitum vitæ suæ absque remedio pœnitentiæ infœlici perseuerantia colligatam.

2.Cor.11.

a Desiderium vel admonitionem. b Ab his qui eum eo erant. c Id est, multorum populorum, quia de multis populi congregati sunt.

a tibus suis. Et audiui vocem de cælo tanquam vocē aquarum 1 b multarum, & tanquam vocem tonitrui magni, & vocem 2 (Vel, erat) c quam audiui sicut citharœdorum citharizantium citharis 3 d (Non alienis.) (a Id est, in præsentia eorum in quibus sedet.) suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem & an- 4 5 e (a i. prædicatores. b i. Iudices. c i. de integritate sua gaudere.) f te quatuor animalia & seniores, & nemo poterat dicere can- 6 (a Nisi illi virgines.) g ticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui em- 7 (a Ideo quia de terra estis ne desperetis. b Cum aliquibus sordibus mundi, vel ad literam.) 8 pti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coin- 9 (a i. imitantur Christum. In integritate animæ & corporis.) h quinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocun- 10 (a Patri. Christo.) i que ierit. Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno 11 12 (a Et aliquando fuit. b In illis inuenitur in quibus manet. Verbi. Operatione.) & in ore eorum nō est inuentum mendacium. Sine macula 13 14

g *Qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt.* Id est, quos ad hoc vt essent sanguis Christi eleuauit.

h *Hi sequuntur agnum, &c.* RICHARDVS. Virginitatis adiungit meritum passionis illi nimirum agnum, quocunque ierit sequūtur, qui eum in vtroque, (i. virginitate & martyrio) imitantur, quique mentis incorruptione probantur.

✻ AMB. Sed quo vadit qui omnia implet, & totus vbique est? Vadit miserando quibusdam, & a quibusdam misericordiam suam auferendo. Sequuntur vero Sancti, quia quibus ille misericordiam suam largitur, largiuntur & illi, & a quib. abscindit, abscindunt & illi.

✻ RVPER. Duobus modis sequuntur agnum quocunque ierit, videlicet inuestigatione iudiciorum eius, & imitatione exemplorum. Sequuntur ergo dum iudicia eius & spiritum intelligunt, & per charitatem laudant, & iustificant eum in eisdem omnibus iudiciis eius, & dum exemplum charitatis eius imitantur.

i *Et omnibus primitiæ Deo & ag.* Vt ex grege optimus equus, vel ex fructibus primitiæ.

✻ Et

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et audiui uocem, &c. a mul. *id est, multitudinis sanctorum, secundum quod dicitur infra 17.d.* Aquæ multæ populi multi. *multitudo. n. centum quadragintaquatuor millium magnifice laudat Deum de sua victoria & gloria adepta.*

2 Et tanquam vocem tonitrui magni. *in quo designatur magnitudo laudis, non solum ex laudantium multitudine, sed etiam ex modo laudis & qualitate.*

3 Et vocem quam audiui sicut citharœdorum citharizantiū &c. *Nam hæc laus est coram Deo & angelis gratiosa.*

4 Et cantabant quasi canticum nouum. *quia dicti laudātes sunt de numero sanctorum noui Testamenti.*

5 Ante sedem. *scilicet Dei.*

6 Et ante quatuor animalia & se. *id est, in præsentia sanctorum Patriarcharum & episcoporum in cælis existentium, sicut dictum est supra 4.cap.*

7 Et nemo poterat di.can. *ex voto enim continentiæ habuerunt aliquid speciale in merito & similiter habent in præmio, sicut & de quolibet sancto confessore canit ecclesia. Non est inuentus similis illi, ratione specialis meriti.*

8 Qui empti sunt de ter. *sanguine Christi.*

9 Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, &c. *Vel simpliciter integritatem carnis tenendo, uel saltem post uotum castitatem seruando.*

10 Virgines enim sunt. *Virginitas enim in scriptura aliquando accipitur stricte pro integritate carnis. aliquando magis large pro continentia, maxime uoto consecrata.*

11 Hi sequuntur agnum quocunque ierit. *quia sequuntur Christum non solum per uiam mandatorum, sed etiam consiliorum.*

12 Hi empti sunt ex omnibus primitiæ. *i. gratiosi, sicut primi fructus sunt magis delectabiles.*

13 Et in ore eorum non est inuentum menda. *Nam ueritatem fidei confessi sunt omnino & constanter.*

14 Sine macula. n. sunt ante thronum Dei. *Nam si aliquam maculam contraxerant, purgata fuit uirtute sui martyrij.*

✻ Et

MORALITER.

† 1 *Et audiuit uocem de cęlo, &c.* per quod significatur laus Deo accepta.

3 *Et uocem quam audiui quasi citharœdorum citharizantium in citharis suis.* Est autem cithara figuræ triangularis, per quod significatur fides trinitatis, sine qua laus non est Deo grata.

4 *Et cantabant quasi canticum nouum.* i. pertinens ad nouum Testamentum.

5 *Ante sedem.* id est, ad honorem Dei, & omnium sanctorum, & non ad laudem hominum.

7 *Et nemo poterat dicere canticum nisi, &c.* quia continentes habent aliquod meritum speciale, quod non habent alii.

9 *Hi sunt qui cum mu.* Hoc pōt intelligi simpliciter secundum omne tempus, & sic est virginitas proprie. Alio modo a tēpore voti continentiæ, & sic potest dici uirginitas large.

11 *Hi se. ag.* s. mente & corpore, fide, & opere.

Hi empti sunt ex omni. pri. i. gratiosi in conspectu Dei, sicut primi fructus sunt aliis magis grati.

† Et

Digitized by Google

A Richard. Haymo.

a *Et vidi.* Descripta impugnatione facta per duas bestias, suppositoque auxilio agni & dignitate familiæ eius ostensa, subiungitur admonitio vt ad hanc familiam accedant, & comminatio vt ab illa alia declinent.

b *Alterum.* Id est, prædicatores qui sunt alterius a Christo. i. vicem eius exequẽtes.

✻ AMBROSIVS. Iste angelus Christũ & Apostolus eius, cęterosque Christi prædicatores significat. Qui euangeliũ æternum habuisse dicitur, quia doctrina Euangelii à Christo Apostolis cęterisque prædicatoribus data est, quam Gentibus prædicarẽt. Aeternũ autem dicitur, quia æternitatem præstat omnibus facientib. illud.

B c *Per medium cæ.* Per communẽ ecclesiã, quam verbis & exemplis secum trahunt.

d *Euangelium æter.* Id est, prædicationem æterna promittentẽ complentes ad æternitatem ducentem.

e *Timete dominum & da.* Bene operando, & benedicendo eo annunciando, vt per vos gloriosus appareat.

f *Quia uenit.* Q. non deficiatis, quia non longo tempore patiemini.

g *Et alius an.* Quia prædicatores sibi inuicem succedunt.

h *Cecidit.* Bis positum infinitatem significat, vel valet, in quo omnimodo destructio intelligitur.

✻ AMBROSIVS. Alius angelus doctores Ecclesię qui finitis persecutionis Ecclesiam Dei gubernauerũt, designat. Per Babylonem autem ciuitas diaboli significatur, quę ex omnib. C impiis constat, ceciderat autem, quia omnis cultura dæmonũ per fidem Christi deleta fuerat. Et bis cecidisse dicitur, quia ex parte persecutorum, & ex parte culturæ diabolicæ cecidisse dicitur. D

✻ AVGVSTIN. Babylonem ciuitatem, impiam diaboli congregationem dicit, id est, populum ipsi consentientem, & omnem concupiscentiam & corruptelam quam in perniciem sui & humani generis exquirunt. Nam sicut Ecclesia ciuitas Dei est & omnis conuersatio cœlestis: ita ciuitas diaboli Babylon in omni mundo Ecclesia ergo dicit. *Cecidit, cecidit Babylon, &c.* iam quasi perfectum dicens, quod adhuc futurum erat.

✻ ANDREAS. Per vinum porrò iræ fornicationis, nõ idololatricã furiam mentisque à Deo alienationem tantum designat, sed quamuis quoque temulentiã E animique insaniam ex quouis peccato natam, propter omnes qui fornicantur à Deo exterminabũtur. Hæc autem Babylon tum demum perfecte euelletur, quando iniquitatis operariis in æternum ignem missis, Hierusalẽ illa quę sursum est, apertè ostendetur.

i *Vino iræ for.* Id est, vitijs, & præcipue idololatria quę est dulcis potus peccantibus, quibus alios inquinant, & ne recto tramite gradiantur, inebriant, vnde debetur eis ira Dei. Purum vinum bibitur dum flagellat Deus hic ad emendationem, turbidum dum infertur æterna damnatio.

K *Et ang. ter.* Tres ponit pro fide trinitatis, cum tria hæc in eadem persona possint considerari.

✻ AMBROS. Angelus tertius, prædicatores sunt qui temporibus F

---

(1) a ^a Ante Deum iudicem. enim sunt ante thronum Dei. (2) b Et vidi alterum ^b Minorem. angelum ^A terrenis se remouentem. ^Ex coniuncto officio. volantem per medium cœli, (3) c habentem ^a Et hoc ideo habebat. euangelium ^b i. morantib. in contemptu mundi. æternum (4) d vt euangelizaret ^c Scilicet omnimodam diuersitatem illorum, qui in terrenis demorantur. sedentibus super terram, (5) & super omnem gentem & tribum, & linguam, & populum, (6) e dicens magna voce: ^a Persuasione. Timete ^b Casto amore. dominum, & ^c Non illas bestias. date illi honorem, ^d Vel charitatem. (7) f quia venit hora ^a Faciendo vos sibi conformes. iudicii eius, (8) & adorate ^b Et si timetis defectum, petite ab eo subsidium. eum qui fecit cœlum & terram, (9) mare † ^a Secundum diuersam annunciationem. & fontes aquarum. (10) g Et alius angelus secutus est eum, (11) h dicens: ^a i. omnes consulti in vitiis. † Cecidit cecidit Babylon ^b Pro multitudine vel superbia. illa magna, ^c Prauo dogmate munita. (12) i quæ à vino iræ ^Gentilitet viuentes. fornicationis suæ potauit omnes Gentes. (13) K Et angelus tertius ^Non mundus. (14) secutus est illos, (15) dicens voce magna. (16) Si quis adorauerit

† omnia quæ in eis sunt.

+Ps. 145. a Act. 14. c. † Isa. 21. c Iere. 51. a. Infra 18. a

---

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et vidi alterum angelum. *Hæc est pars incidentalis, in qua describitur quædam infidelium conuersio mirabilis quæ contingit circa illa tempora. Sanctus enim Bonifacius missus fuit a pontifice Romano ad prędicandum fidem catholicam Gentibus Thuringiæ, Austrię, Frisię, in qua legatione multos valde conuertit ad Christum. & hoc est quod dicitur,* Et vidi alterum angelum. *i. sanctum Bonifacium, nam angelus interpretatur nuncius ipse vero fuit nuncius verbi diuini, vt dictum est.*

2 Volantem per medium cæli. *Nam uelociter & prompte executus fuit officium sibi iniunctum.*

3 Habentem. *in corde & ore.*

4 Euang. æter. *i. euangelium Christi quod dicitur æternum, nam ei aliud non succedet.*

5 vt euang. se. super. ter. *i. populis prędictis in quibus diuersificantur linguę saltem in aliquo. Et quia non solum paratus erat prędicare dictis populis, sed omnibus gentibus generaliter eum audire volentibus, ideo subditur.* Et super omnem gen. &c.

6 Dicens ma. vo. *in quo notatur efficia prædicationis suæ.*

7 Timete do. *timore filiali.*

8 Et dare illi hono. *sicut filij parui.*

9 Quia venit ho. iu. eius, *generaliter in fine mundi, & singulariter in morte cuiuslibet, nam in quali statu quis moritur, in tali iudicio præsentabitur.*

10 Et adorate eum. *qui est creator omnium, & non idola vana.*

Diuisio. 11 Et alius. *Hic consequenter describitur punitio persequentium Christianos. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur eorum punitio, secundo huius occasione bonorum præmiatio ibi,* Et audiui vocem *Circa primum sciendum φ Constans nepos Eraclij cœpit imperare anno domini dcccccxliij. & per suasus a Paulo Constantinopolitano episcopo incidit in hæresim Monothelitarum duplicem naturam in Christo negantium, & multos ecclesiæ ministros non assentientes hæresi dictæ grauiter afflixit, & in exilium relegauit. Propter quod sanctus Martinus papa conuocato concilio dictam hęresim cum suis fautoribus damnauit, propter quod in Cõstantinopolim fuit ductus vt assentiret dictę hæresi, quod renuens in exilium fuit missus & ibidem mortuus, & de hoc exponũt aliqui locum istum, cum dicitur.* Et alius ange. *i. papa Martinus.*

12 Secutus est d cens. *dictam hæresim condemnando.*

13 Cecidit ce. Ba. *i. imperium Græcorum quod fuit magnum, nam imperatore in hæresim cadente, ut dictum est, multi alii similiter ceciderũt & quia hoc erat confusibile, ideo uocatur imperium illud Babylon. i. confusio, dicitur autem hic bis. cecidit, propter duplicem casum, scilicet patriarchę & imperatoris.*

Item sciendum, quod sic dicitur in chronica Sigisberti. Leo qui post Theodosium sumpsit imperium cœpit imperare anno domini septingentesimo. 18. & imperauit annis 23. & anno imperij eius. 13. papa Grego. 3. prefuit ecclesiæ, & Leonem hæresi deprauatum redarguit, & de consilio Romanorum ei vectigalia denegauit, & ne percussura sui numismatis reciperetur, ordinauit, & quod eius effigies de ecclesia tolleretur, & ne nomen eius in missarum solennijs recitaretur, & secundum hoc exponitur ab eis quod subditur, 14 Et an. ter. *Id est, papa Grego.*

In Leonẽ ecclesiasti ca cẽsura.

15 Dicens vo-ma. *in quo notatur ordinationis suę autoritas.*

16 Si quis. *Leonẽ bestialiter uiuentem, deferẽdo ei honorẽ imperialem.*

✻ Et

MORALITER.

✻ 1 *Et ui. al. an.* hoc ad literam dicitur de sancto Bonifacio, qui missus à papa prædicauit populo Thuringiæ, & Austriæ, & Frisiæ, & multos conuertit ad dominum.

MOR. autem potest exponi de quolibet prædicatore magnum fructum faciente, ideo subditur.

2 *Volantem per medium cæ.* i. prompte discurrentem ad prædicandum verbum Dei.

2 *Habentem euan. æter.* id est, prædicationem ad æternitatem gloriæ perducentem.

5 *Vt euangelizaret se. super ter.* nam prædicatio debet esse communis omnibus.

7 *Dicens ma. uo. Ti. d.* quia prædicator primò & principaliter debet inducere populum ad cultum diuinũ, & p consequens ad destructionem idololatriæ, & omnium ad ipsam pertinentiã. ideo subditur. 11 *Et alius an. se. est eum di. Ceci. ce. Ba.* quæ interpretatur confusio. ideo significat idololatriam & pertinentia & quia non solũ debet idololatriam destruere ostẽdendo uilitatem culpæ, sed etiam grauitatem pęnæ. ideo sequitur.

14 *Et angelus tertius secutus est illos, dicens uoce magna. Si quis ado*

Digitized by Google

A poribus Antichristi futuri sunt. Prędicabunt.n.vt nullus Antichristum adoret,neque ad eius pessimam doctrinam aures cordis accōmodet,neque opera eius imitetur. Quod si quis fecerit perpetua pœna eum esse damnandum testabūtur. Per vinum iræ Dei dānatio vltima,quę in die iudicij impijs irrogabitur,designatur. Vinum autem mero mixtum est in calice Dei, quia damnatio vltima mixta erit cū iustitia, quia iustissimo Dei iudicio perficietur. Bibent igitur impij vinum iræ Dei,cum illis dicetur: *Ite maledicti in ignem æternum,* (Mat.25.)

a *Quod mixtum.* Q.qui non corrigitur vindicta eius ad correctionem data,punietur ęterna pœna. († Infra 19.a)

b *In calice.* Calix vindicta Dei vbi desuper merum quod ad correctionem hic vindicat, imbrus fex.i.damnatio in vltimis.bibent impij,de vino ergo.i.de fece, quod vinum quia vult ad comparationem meri ostendere turbidum addit quod mixtum est.

c *Et cruciabitur igne.&c.* ✠ AMBROSIVS. Ignis exurit, sulphur autem fœtorem pessimum de se emittit.Igne autem corporaliter cruciabuntur,qui ignem vitiorum in se extinguere noluerunt,fœtore sulphuris torquebūtur,quibus dulcis fuit fœtor luxuriæ.In conspectu sanctorum angelorum cruciabunt & in conspectu agni,videlicet vt in eorum conspectu crucientur,in quorum cōspectu nō timuerunt multa mala pperrare.

d *Et fumus tor.* Quod quædam de damnatione malorum numerat,non dicit pro damnatione describenda, sed tantum ꝑ terrore inferendo illis quos deterret ab eorum consortio.

[Interlinear glosses: a Id est, Antichristum. b Id est, se sibi conformem fecerit. c Signum nominis eius. d Qui eum confitentur.]

a bestiam & imaginem eius, & acceperit charactere in fronte 1 [a Qui opere mutatur. b Sicut Babylon. c De æterna damnatione. d Quod iratus Deus propinat.] 2 sua aut in manu sua, hic bibet de vino iræ Dei,quod mixtū 3 [a furore.] b est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure 4 c [a Vt visa eorum claritate tabescat.] 5 in conspectu angelorum sanctorum,& ante conspectū agni: [i.tenebrositas. Perseuerabit.] d † & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculo- 6 e rum. Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt be- 7 f [a Similiter non habet re. b Indiscrete aliquod signum de prædictis.] stiam & imaginem eius: & si quis acceperit characterem no [i.pro contuitu æternę pœnæ. a Et eorum. b Opere complent.] g minis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt 8 [a De gemina dilectione. b Quia enim Deum confitentur. c Quasi illi miseri,sed isti fœlices.] h mandata Dei & fidem Iesu Et audiui vocem de cœlo dicen- 9

e *Ascendet in se.* Cum dicit,ascendit in secula: notat æternam D pœnam continuari,vbi addit.

ANDRAEAS. Aut per fumum hunc intelligere oportet inflammatum halitū,quem in tormentis constituti ex imo pectore ꝓtinuò nō absq; suspirijs dānati emittunt, aut illū certè quem ignis qui eos punit & incendit,sursum emittit. Dicitur autem in secula seculorum ascendere quo hinc discamus, vt iustorum gloria finem nescit,ita nec peccatorum quoque supplicia vllo vnquam tempore finem habitura.

f *Nec habent re.* Q. Non mirum, si illi qui Antichristū adorauerūt,tempore ipsius punientur, quia sui etiam præcedentes ministri eandem E pœnam habebunt.

g *Hic pa.san.* Id est, hic debēnt patienter pati sancti, ne veniant ad æternam pęnam.

h *Et audiui uocem de cælo,&c.* ✠ RICH. Quia superius descripsit grauissimam persecutionem ab Antichristo inferendam, nunc consolatur per quietem beatitudinis eos qui pro Christo & in Christo gustant amaritudinem mortis. *Audiui uocem de cælo,* id est, de cælesti visione. *dicentem mihi Scribe.* non solum scilicet in code tuo,sed & in pergameno,& in audienti populo. *Scribe,* ne cito transuolet,quod ad consolationem electorū vsque in finem perseuerare debet. Quasi ergo superiora recolligens dicat: Audistis in superioribus capitulis grauissimam ꝑsecutionem,sed nolite formidare pro Christo sustinere mortem,quia per hanc attingetis ad beatitudinem.

✠ ANDRAEAS. Vox de cęlo lapsa nō omnes mortuos bea F tos

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et ima.eius. *quam fecit de ecclesia remoueri,ut dictum est.*
C 2 Et acce.cha. *confitendo eum manifeste imperatorem.*
3 Aut ma.sua. *accipiendo numisma eius charactere figuratum.*
4 Hic bi.de vi.iræ Dei. *pœnam excommunicationis & aggrauationis incurrendo,licet autem hæc expositio probabilis uideatur,quia tamē ante imperatorem Constantem fuerunt im.peratores alii tantum uel magis hæresi deprauati,vt patet ex supradictis,uidetur minus conuenienter expositum quod dicitur supra s.de eius casu.* Cecidit Ba.i. *imperium Græcorum prædicto maxime cum eius filius Constantinus ecclesias diruptas reparauerit,& contra hæresim Monothelitarum insurrexit,vnde & uniuersalem synodum in Constantinopoli congregauit ducentorum octoginta nouem episcoporum qui duas naturas esse in domino Iesu Christo comprobauerunt & ostenderunt. Similiter quod subditur de Grego,papa & Leone imperatore,quòd accipiens Leonis numisma.* Bi. de vi.iræ Dei *excommunicationem incurrendo,uidetur minus conuenienter dictum. quia subditur.*
5 Et cru.ig.& sul. *per quod intelligi uidetur pœna gehennæ, quæ est æterna,unde subditur.*
6 Et fu.t. *& sic non uidetur loqui de pœna excommunicationis,seu corporalis incendij,quam contigisse dicunt Constantino filio Leonis, qui ministrorum ecclesiæ fuit maximus persecutor,propter quod salua meliori iudicio uidetur litera ab illo loco* Et alius ange.&c *de Mahumeto & eius sequacibus exponenda,de quorum persecutione contra Christianos ante fecerat mentionem,& eorum pœnam non dixerat,& ideo Ioannes describit hic consequenter eorum punitionem, & primo quantum ad pœnam temporalem,secundo quantum ad pęnam æternam, ibi.* Et tertius angelus. *Circa primum dicit,* Et ang. *i.sanctus Ioannes loquens,* Secu. est. *hoc non refertur ad partem immediate pręcedentem,sed ad precedentem in qua locutus fuerat de centum quadraginta quatuor millibus interfectis pro Christo a Saracenis,dicens eorum punitionem temporalem.* Cecidit Ba.i. *gens Babylonica, nam lex eius est confusionibus plena,quia ibi laxatur uita voluptuosa,quæ vita pecudum dicitur.i.* Et bi. *& etiam propter confusum procedendi modum,nam inordinate traditur & diem frequenter & inutiliter repetitur,nec ratione vel scriptura autentica fulcitur,ut patet illam intuenti.* Illa magna. *nam gēs illa in breui fuit multum multiplicata & dilatata. Dicitur autem cecidisse, quia circa tempora illa conflixit cum Romanis,in quo conflictu tres Amirei Saracenorum cum multis alijs sunt perempti, ut habetur in Chronica Sigisberti.* Quę a ui.irę forni.suæ po.o.Gen. *Hyperbole est, ad designandum magnam multitudinem Gentium errore Mahumeti infectā, concedit enim carnis delectabilia,ad quæ multitudo hominum est prona.* Et t.an. *hic consequenter describitur pœna eorum æterna, cum dicitur.* Et ter.an. *f.ad literam,vel aliquis prædicator sanctus contra Mahumeti sectam.* Si quis ado. be. *i.Mahumetum,vt dictum est ca. præcedenti vbi dictum est de eius characteris acceptione.* Hic bi.de vi.iræ Dei. *i. punietur a Deo grauiter.* Quod mixtū est mero. *Dicitur autem punitio Dei vinum merum,quando quis punitur temporaliter ad eius correctionem,mixtum uero,quando post punitionem tēporalem sequitur æterna,sicut est in proposito,quia Saraceni puniti fuerunt morte temporali. ut prædictum est,& cum hæc æterna,ideo subditur.* Et cru.ig.& sul. *i pœna gehennę.* Et fumus tor. *Nam illa pœna est æterna a parte post*
7 Nec habent re. *Nam est continua,ut patet ex dictis ca.praced & quia secundum quod dicit Aug. vna causa quare permittuntur mali in hoc mundo est exercitium bonorum in uirtute patientiæ,ideo subditur.*
8 Hic patientia san.est. *quia patientia Christianorum multoties & multipliciter exercitata est per Saracenos.*
9 Et au. *Pars ista ab aliquibus exponitur de morte qua quis moritur* ✠ *mundo*

MORALITER.

✠ *rauerit bestiam,&c.* id est, exercuerit idololatriam vel aliquid pertinens ad ipsam.
4 *Hic bibet de uino iræ Dei quod mixtum est mero in calice iræ ipsius.* idest,valde grauiter & ęternaliter punietur,vt patet per literā sequentem. Licet autem hic nominentur tres angeli, tū istæ tres denūciationes vel prædicationes possunt vni & eidē prædicatori conuenire,sicut dicit Glo.super locum istum.
9 *Et audiui voce* Quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt: ideo post denunciationem punitionis peccatorum, hic ponitur pręmiatio sanctorum,cum dicitur.

✠ *Scribe*

Digitized by Google

tos prædicat, sed illos duntaxat qui in Domino finem vitæ faciunt: cuiusmodi inter ceteros sunt qui iam ante mũdo mortui, Christi Iesu mortificationem in corpore suo portabant, vnamque cum illo crucem circunferebant. Talium namque ex corpore exitus veram à laboribus requiem adfert.

2. Cor. 4.

✠ AMBROSIVS. Sed quis mortuus, mori potest? Nullus nisi prius animã recipiat, vt iterum mori possit. Sed illi sunt beati, & in Domino moriũtur, qui prius moriuntur seculo, postea carne, q prius veterem hominẽ, id est, omnes nequitias spiritales & carnales in se extingunt, vt possint dicere cum Apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.*

Gal. 6.

In corde tuo & auditorum. a Seculo. b In confessione domini. c Quando corpus & anima resoluuntur.

rem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino † moriuntur.

a A tempore resurrectionis. b i. tota trinitas. c Amplius non patiantur. d Eorum quæ huc usque passi sunt.

a Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant á laboribus suis.

a i. sanctos, uel dominicam carnem.

b Opera enim illorum sequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem

a Christus super sanctos sedet, vel diuinitas super humanitatem. b Dico. c Qua iam impassibilis & immortalis.

c d candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis,

a In seipso vel in diuinitate. b Ad similitudinem triumphantis. Quia vicit diabolum per sapientiam.

habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua

A Christo. In hoc quod seruus.

c f falcem acutam. Et alius angelus exiuit de templo, clamans

a Amodo iam dicit, &c. ✠ ARET. Literę ordinatio ita habetur. Spiritus dicit. Scribe amodo, tanquam attrahens eos qui certant, promissione quod cessabunt quæ ipsis laboriosa sunt, & assequentur bona in quibus conquiescant. Simul enim vt sublati fuerint e medio labores, inducetur operum retributio.

B

✠ AMBROS. Vel, Amodo, id est, a tempore mortis suæ requiescent sancti a laboribus suis.

b Opera Id est, mercedes operum quæ sequuntur. Q dum in mũdo erant maiores tribulationes ad maiorem coronam ingruebant, vnde adeo abiecti reputabuntur, sed iã nihil patiẽt.

✠ AMBR. Sed quomodo opera sequuntur. Nonne Cornelium præcesserant opera sua, cui ab angelo dictum est. *Orationes tuæ & eleemosynæ commemoratæ sunt in conspectu Dei;* Sed *sequi pro comitari* posuit. Nam & exercitus qui regem comitatur, cũ sequi dicitur, eum alii præcedãt, alii sequantur, alii ad dexterã siue ad sinistram incedant. Opera igitur Sanctorum sequũtur illos, quia merces operum illorum sequũtur illos in perpetuũ Possumus & hoc de illis intelligere, qui temporibus Antichristi pro nomine Domini nostri interficiẽdi sunt. Beati quippe erunt illi, & in Domino morientur, qui pro fide Domini morientur,

Act. 10.

C

✠ IVLIA. TOLET. Quibus sanctis animabus iam datæ sũt stolæ albæ, id est, ipsa illa beatitudo patriæ cælestis, in qua nunc gaudentes exultant, dictum est eis, *Requiescite adhuc modicum &c.* Regnum tamen animarũ eorũ iã cũ illo est nunc, dũ isti mille anni decurrunt. Vnde & in eodem libro legitur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur, &c.* Regnat itaq; cum Christo nũc primũ Ecclesia in viuis & mortuis, sicut Apostolus dicit. *Mortuus est Christus, vt & viuorũ & mortuorum dominetur.* Sed ideo martyrum tantum animas Ioãnes

Lib. 2. pro gnosticó. c. 37. Apoc. 6.

D

Ro. 14.

1 cõmemorauit, quia
2 ipsi præcipue regnãt
3 mortui: qui usq; ad
4 mortem p veritate
5 certauerunt. Sed à
6 parte totum, etiam
7 cæteros mortuos in
8 telligimus pertinen
9 tes ad Ecclesiam, q̃
10 est regnum Christi.
11 ✠ PASCHASIVS.
12 Corbeiẽsis. Summo
13 pere cauẽdũ, ut nul-
14 lus Christianorum
15 hũc fine viatico exe

† moriuntur post hac. Etiã.

Li. de corpore & sã. Domini, ad finẽm.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, vt christũ in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino moriemur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorũ, per terrorem ducat ad idem propositum.

d *Similem fi. ho.* Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

✠ ANDR. Per nubem, sensilem accipere licet, cuiusmodi modi fuit illa quę christum ex oculis Apostolorum suscepit. An aliquam certe angelicam virtutẽ, sunt enim suapte natura puræ, & instar nubium sublimes. Per eum qui super nubem sedere visus est, christum denotatum arbitramur. corona autẽ capiti imposita, Regem, rerumque omnium dñm esse ostẽdit. Additur porro fuisse aureã, propterea quod materia hęc apud nos illustris splendoris, eximiique ualoris existit. Falx denique quam manu tenebat, consummationis est symbolum Nã ipse quoque Dominus seculi consummationem per messem designat.

Mat. 13.

e *Angelus.* Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cũ desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f *Exiuit de tem.* Exire dicũtur sancti de templo, cũ iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in æternum mãsuri.

Mit-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *mundo per religionis ingressum.* Nam illis temporib. quidam vir potens deuotione ductus reædificauit cœnobium sancti Benedicti apud castru Cassinum, quod p Longobardos per multos annos ante fuerat destructum, & ibidem seruiens suo exemplo multos induxit ad seruiendũ Christo. Tunc etiam temporis multi nobiles in diuersis partib. relicta pompa seculari ad seruiendum Christo habitum religionis assumentes fuerunt mundo mortui. de quib. secundum istos dicitur. Beati m. & etiam quod subditur. Iam di. sp. vt re. à la su. *Nam à labore vitę actiuę transierũt ad requiem contemplatiuæ, sed quia sic morientes mundo non moriũtur in domino proprie, sed magis incipiunt viuere in ipso, nec a laboribus bonis quiescunt, sed magis eos amore Christi assumũt. s. vigilias, orationes ieiunia & consimilia, ideo melius videtur dicẽdum, quod hic post punitionem malorum æternam, describitur retributio bonorum æterna, sicut dictum est supra, vt sic opposita iuxta se opposita magis elucescant. ideo dicitur hic Ioanni.* 1 Scribe. *tanquam rem notabilissimam.*

2 Beati mortui qui in do. *i. in confessione domini nostri Iesu Christi per palmam martyrij, quales fuerunt centum quadraginta quatuor millia. de quib. dictum est c. præcc.*

3 Amodo iam di. spi. *s. sanctus qui cum patre & filio est vnus Deus exprimitur tamen hic specialiter: nam opera sunt meritoria per charitatem per quam spiritussanctus habitat in nobis, & sic retributio mercedis quodammodo speciali attribuitur ei.*

4 Vt requi. à la. suis. *nã in beatitudine appetitus totaliter quietatur,*

5 Opera enim illorum. *meritoria vitæ æternæ.*

6 Sequuntur illos. *in beatitudine quam recipiunt pro ipsis.*

7 Et vidi *Inchoata persecutione Saracenorũ, hic interponitur alia. s. Longobardorum, & hoc propter successionem temporis, cuius ordinem Ioannes prosequitur in hoc libro. Et diuiditur in duas partes, nam primo ponitur à Longobardis, ecclesię liberatio, secundo plurium aliorum eam persequentium percussio, ibi.* Et post hæc vidi. *Circa primum sciendum quod anno domini septingentesimo quinquagesimotertio, Astruphus Lõgobardorum rex in Italia multum afflixit ecclesiam, propter quod Stephanus papa transit in Franciam quærens auxilium contra dictum regẽ quod impetrauit, & hoc describitur in hac parte. Quæ diuiditur in duas partes, quia primo describitur auxilium tempore Pipini, secundo tẽpore Caroli magni filij sui, ibi.* Et alius angelus. *Circa primum dicitur* Et vidi, & ec. nubem can. *per quam intelligitur regnum Franciæ cũ dilatum præ cæteris moribus & fide.*

Diuisio.

F

Afflictio Christianorum p Astruph. Logobardo. regem Diuisio.

8 Et super nubem sedentem. *scilicet Pipinum regem.*

9 Similem filio hominis. *i. conformatum Christo in fide & iustitia. licet hęc assimilatio fuerit valde longinqua.*

10 Habentem in capite suo coron. au. *nam reges Franciæ ad literam aurea corona coronantur.*

11 Et in manu sua. *i. potestate sua.*

12 Falcem acutam. *i. exercitum ualde bellicosum, per quem Pipinus multas & magnas victorias habuit.*

13 Et alius angelus. *id est, papa Stephanus.*

14 Exiuit de templo. *Romanæ ecclesiæ.*

15 clamans uo. mag. *i. deprecans ex magno affectu.*

✠ Ad

MORALITER.

✠ 1 *Scribe, beati mortui qui in domino moriuntur.* Est enim beatitudo status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicitur libro de consolatione.

p *Opera enim illo. sequun. illos.* Quia secundũ quantitatem meritorum sequitur quantitas præmiorum.

7 *Et uidi: et ecce nu.* Hic literaliter per duas falces describuntur duæ punitiones tyrannorum.

MORAL. autẽ significantur duo modi, quibus puniuntur mali Christiani, primus est per excommunicationem, qua præscinduntur a communione ecclesiæ propter suam contumaciam, ideo dicitur. *Mitte fa. tuam.* & sequitur.

Modi duo punitionis Christianorũ.

Digitized by Google

a Mitte falcem. Id est, iudiciariam sententiam à bonis malos separantem.

✠ ANDRAEAS. Vox ista angeli communes angelicarū virtutum preces, & sanctorum omniū desiderium significat. Omnes namque honorem & gloriā, peccatorumque & iniquorū excisionum videre gestiunt, quo illa tandem desinant, succedant autem stabilia, fixeque consistentia. Cum verò messem aruisse clamat, cōsummationis tempus pre foribus vigere indicat, &c.

b Quia venit ho. &c. Quia iam est opportunum, cum completus sit numerus taorum.

f Et alius an. etc. Cum ostendisset Deum potestatem iudicandi habentem à sanctis implorari, & sic iudicium fieri, ostendit eundem potestatem in sanctos habere, & Christum vt iudicent imperare, & illos imperio obedire, Alius angelus exiuit id est, Christus qui occultus & vilis fuerat, in fidelibus clarus apparuit, & veniens de altari, i. de loco secretiori, qd nunquā alij sancti, scilicet cognitus ab omnio. Deo consubstantialis.

a voce magna ad sedentem super nubem: † Mitte falcem tuā & mete, quia venit hora vt metatur, quoniā maturuit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, & messuit eam. Et alius angelus exiuit de templo quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem, & clamauit voce magna ad eū qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vuæ eius. Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiauit vineā terræ. Et misit in lacum Dei magnum. Et calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

(Interlinear glosses: Ad Christum. — a Exerce iudicium. — a i. collige tuos. — b Quoniam consecrata est nequicia malorum, & iam non habet locum. — c Vel venit. Vel aruit. — a i. separauit bonos à malis. — b Sancti alias offerunt, sancti aliud officium habentes. — c Qualis esset, apparuit. — a i. de secreto loco. — b Sicut Christus. — a De superiori tioni in quo fuerit. — b Q. ... potest ... quia poterat etiam dare. — c ... Potestatem iudicandi. — a Vel super dæmones & malos homines. — b i. ad sanctos. — a ... — b i. separa maturos in ne... — a Quia malitia eorum completa est. — b Et tali imperio. — c Et licet bonorum coetus. — a In terrenos qui in heredi ... — a i. in infernum, vbi multi iram Dei patientur. — b ... sunt in ferno ... — c Quia ... non erat purgatoria. — a Ecclesiam & congregationem bonorum, quæ ... — b ... rectores subditorum. — a Per omnes ... — b ... in malo — c Mediocres & etiam minores.)

d Mitte fal. Per messem terræ & vuas vineæ eorundem malorum damnatio intelligitur, sed tamen per vineam illos determinatius habemus qui maiori studio mala operabantur, sicut vineæ, vt fructificet maior cura quam terræ adhibetur.

e Extra. Vnde prophe ta: Lacus vbi non erat aqua, i. refrigerium.

f Et ex. san. Aeterna pœna pro peccato sanguinis, non uinum quod in cellario Dei ponitur.

g Vsque ad fre. i. vsque ad ipsos rectores iniquorum puniendos, s. diabolos.

h Per sta. Omnes ludus mundi, i. uitus detentos, qui uel simpliciter in hoc sunt perfecti, quod per sex habemus, uel perfectiores, quod per centum uel pfectissimi, quod per mille.

(Margin: † Iohel 3. — Zach. 9. c. — †& aqua. — vineæ.)

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Ad se. super nubem. id est, Pipinum regem.

2 Mitte fal. tuam & mete. dirigendo exercitus tui potentiam cōtra Astruphum tyrannizantem.

3 Quia ue. h. ut meta. id est, vt eius tyrānis per tuam potentiam tollatur.

4 Quoniam suæ maturæ sunt, &c. id est, ipse & exercitus obdurati sunt in sua iniquitate.

5 Et misit qui se. super nub. falcem suam in terram. Nam Pipinus valida manu intrauit in Italiam, & messuit terram, nam contra Astruphum viriliter pugnauit & reddere compulit beato Petro quęcunque sui iuris erat.

6 Et alius angelus. Hic consequenter describitur auxilium ecclesiæ cōtra Longobardos tempore Caroli magni. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur auxilium Caroli. secundo dilatatio cultus diuini. ca. seq. Circa primum sciendum, quòd anno domini septingesimo septuagesimo quinto Carolus rex Francię ad preces Adriani papę intrauit Italiā cum exercitu forti contra Desiderium Longobardorū regem ecclesiam multipliciter affligentem, quem impugnans tandem cepit & secum in Franciam duxit, in quo Longobardorum regnum defecit, & hoc est quod dicitur hic. Et alius angelus. s. Carolus magnus.

7 Exiuit de templo. scilicet Romoniensi, in quo coronatus fuit, vt habetur in Chronica Sigisberti.

8 Quod est in cœlo. militantis ecclesia, quæ frequenter cœlum nominatur in scriptura.

9 Habens & ipse falcem a. id est, exercitum fortem, immo exercitu patris sui fortiorem.

10 Et alius an. i. Papa Adrianus.

11 Exiuit de altari. ad quod accesserat pro missæ celebratione, ut Deus vellet ecclesiam protegere.

12 Qui ha po. su. ig. i. ad inferendum & excommunicationis & aggrauationis pœnam. Quęlibet enim pœna nomine ignis aliquando designatur. Aliqui libri habent, Et aquam, sed non est de textu, nec habetur in libris correctis.

13 Et cla. uo. ma. ex affectu magno, deprecans Carolum ut ferret sibi auxilium.

14 Mitte falcem tuam acutam. i. exercitus tui potentiam.

15 Et uindemia botros. id est, Longobardos, eorum auferendo potentiam.

16 Quoniam ma. sunt uuę eius, id est, Longobardi sunt destructione digni.

17 Et misit an. i. Carolus.

18 Falcem suam. i. exercitus potentiam. Aliqui libri habent acutam, in terram, sed non est de textu.

19 Et uindemiauit uineam ter. auferendo potentiam Longobardorum de terra Italię.

20 Et misit in lacum iræ Dei magnum. Nam regem deduxit captiuum.

21 Et calcatus est lacus extra ciuitatem. quia regem cum uxore duxit in exilium extra terram suam, ut dictum est.

22 Et exiuit sanguis de lacu, &c. Nam in regis captione multi Lōgobardi fuerunt occisi.

23 Vsque ad frenos equorū. nam ex sanguine occisorum sicut multitum Caroli fuerunt rubricati, sicut in talibus bellis solet fieri.

24 Per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victorię Caroli fuit longe lateque diffusa, scilicet per quatuor orbis partes, per numerum dictum designatas, eo quòd est numerus quadratus qui consurgit ex ductu numeri in seipsum, sicut quaternarius qui consurgit ex ductu binarij, in seipsum, nam bis duo sunt quatuor, & similiter nouenarius qui consurgit ex ductu ternarij, nam ter tria sunt nouem: Et sic est in proposito nam mille sexcenta est numerus consurgens ex ductu quadragenarij in seipsum, quadragesies enim quadraginta faciunt mille sexcenta, vt patet computanti, & sic per numerum prædictum designantur quatuor orbis partes.

(Margin: Diuisio.)

✠ CAP.

MORALITER.

✠ † Quoniam aruit messis terræ. Per istam ariditatem significatur induratio siue contumacia, propter quam est communicatio ferenda. Secundus uero modus est per exterminationem siue gladium materialem, & pertinet ad iudicem secularem, & de ista subditur. Et exiuit sanguis de lacu.

✠ Et

Digitized by Google

CAP. XV.

i. figuram aliud significantem. — a Quia qui significatur, in cælo conuersantur.

1 ET vidi aliud signum in cælo magnum 2 & mirabile, angelos septem habentes 3 plagas septem nouissimas, quoniam in 4 illis consúmata est ira Dei. 5 Et vidi tan 6 quam mare vitreum mixtum igne, 7 & eos qui vicerunt be- 8 stiam & imaginem eius, & numerum nominis eius stantes 9 supra mare vitreum, habentes citharas Dei & cantan- 10 tes canticum Moysi serui Dei, & canticum agni dicentes: 11 12 Magna & mirabilia sunt opera tua domine Deus om- 13 nipotens, iustæ, & veræ sunt viæ tuæ domine rex † san-

a Prædicatores. — a i. iniunctas a Deo sibi. — a Et cum illis angelis. — a Quia in eo baptizatis Spiritus sanctus datus est. — a Antichristum. b i. conformitatem eius imitantes, vel vitam. — c Qui per hos non sunt decepti. — d Stant qui gratiam baptismi seruant integram. — Cum exultatione adimplentes. — a i. nouum Testa. b Alios admonentes. — a In prima creatione. b In recreatione. — a Quia vnicuique pro merito reddunt. — b Quia perducunt quo promittunt.

†seculorũ

A a ET *vidi, &c.* In his trib. visionibus supradictis. i. reuelatione mysteriorũ, & datione tubarũ, & in pugna mulieris contra diabolũ à principio redemptionis prosecutus est ordinem vsq; ad diem iudicii, in his vero tribus sequentib. circa vltima tépora immoratur, quia de his præcedentib. in aliis diuinis scripturis dictum enucleatius, de illis vero parum & occultius. In hac ergo quinta visione materia sunt septem angeli tenentes phialas, in quibus continentur plagæ. i. destructiones iniquorum qui tépore Antichristi erunt, quæ destructio maximè hortatur præsentes ad patiendum. In his trib. visionib. tres dicit, cũ quatuor sint supradictæ. Sed omissa prima, quæ fuit de correctione ecclesiarũ de aliis trib. dicit, B cõsideratione tamen.

b *Et mirabi.* Mirũ est hominem habere tã tam potestatem, ut alios possit damnare.

✠ ARETH. An non hoc magnum est, quod vniuersalem designat subuersionem? An non admirandum est mundũ esse consummandum ab angelis, qui eodem sunt numero cum dieb. hebdomadæ a quib habuit initium, & in eundem finire numerum cum angelis quid muneris sortiti sunt ut ipsum perdant, & ad perdendum habent plagas?

✠ AND. Vbique ferè septenarium numerũ assumit Euangelista. Docet aũt hic fore vt per septem angelos totidemq. plagas, iniquitates quæ intra septenarium numerum in præsenti hoc seculo temerè perpetrantur, comprimantur & coherceantur. Post has autem illatas, sanctorum vitam & gloriam per mare vitreum designata, exordium facturum.

c *Plagas se.* i. omnem excæcationem & destructionem illorũ qui tempore Antichristi erant.

d *Quoniam in il.* Verè plagas habebunt, quia iram Dei super C iniquos exercebunt, & vere nouissimas, quia in mundo post eas non inferet Deus alias.

e *Tanquam m.* i. baptismum, vbi fidei puritas exigitur & homi D nes à vitiis mundantur.

✠ AND. Mare vitreum eorum multitudinem qui salui fiũt, futuræque quietis puritatem, tum ipsorum quoque sanctorum splendorem significare arbitramur. Hi enim virtutum radiis ornati, instar solis lucebunt. Quod autem ignem admixtũ habere perhibeatur, ad apostolicum illud referri potest. Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit, & si internum ignis ille eius naturę exstat, vt puris syncerçq; fidei & vitæ hominibus nihil quicquam noceat distenditur. n. vis eius citra vllam confusionem in diuersas vires & operationes. Enim uerò quod in eo adurendi virtutem fortitum latet, hoc peccatoribus tribuitur, qđ verò illuminare natum est, hoc ad iustos E vti magnus Basilius interpretatur, transmittitur. Per citharas verò membrorum mortificationem, beneq. compositã vitę rationem, diuini Spiritus plectro per virtutum cõcentum ritè moderatam, insinuat. Per Moysi canticum eam laudationem & cultum accipimus, quib. Deum prosequebantur, qui ante effusam Christi gratiã, in vetere lege iustificationis gratia potiebantur. Per agni aũt carnem indefessam illorum prædicationem & gratiarum actionem, qui post Christi aduentũ sanctè integreq; vixerunt. Hinc de beneficiis & donis, quæ à Christo in genus nostrum dimanarunt, continuo gratias agunt: maxime verò de eo quod gentes per Apostolos ad sui agnitionem uocare dedignatus non fuerit.

f *Habentes ci.* i. mortificantes carnem, quod Deus eius iniunxit, vel quod prior ipse fecit.

g *Canticum Moy.* i. veterem legem. & est exultatio bene intelli gentib. i. spiritualiter.

h *Via.* i. institutiones Dei, per quas non ad Deum, vel ipse ad nos venit, sunt iustæ, quia unicuiq; pro merito reddunt, & veræ, quia perducunt quo promittunt.

Tanquam — ☞ a *Iudi-* F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XV.

Diuisio. ET vidi aliud signũ. *Descripta* Longobardorum *destructione, hic consequenter describitur persecutio plurium persecutorum ecclesię. Et diuiditur in duas partes, quia primo proponitur hæc persecutio, secundo subditur psecutionis executio, ibi.* Et post hęc vidi. *Prima in duas quia primo describitur persecutio dicta, secundo subditur ex hoc laus diuina, ibi.* Et vidi. *Circa primum dicitur.*

1 Et uidi aliud si. *Nam erat rei futuræ signatiuum*

2 Magnum & mirabile. N*am persecutiones inimicorum ecclesiæ per hoc signatæ, factæ fuerunt diuina uirtute.*

3 Angelos septem. *de quib. postea singulariter dicetur c. seq.*

4 Habentes septem plagas. *i. virtutes a Deo inferendi eas.*

5 Nouissimas. *Non simpliciter, sed respectu tpis preteriti, sicut in Gen. 49. a. dicitur. Congregamini, ut annunciem quæ uentura sunt uobis in nouissimis dieb. & tamen illa sunt iã completa a magno tempore.*

6 Quoniam in illis consummata est ira Dei. *i. per illos posita est vindicta Dei reprobis in effectu. Ira. n. est appetitus vindictæ, ideo nunc consummatur cum in effectu ponitur,*

7 Et vidi tanq̃ mare vitreũ. *Hic cõsequẽter describit laus diuina, q̃ licet secuta fuerit persecutiones reproborũ, tñ hic premittitur executioni earũ immediatè, frequenter. n. prius facta ponũtur post in scriptura et quia sancti in cælo præuidentes persecutiones istas locuti sunt anteq̃ essent in effectu. Dicit igitur Ioannes.* Et uidi tanq̃ mare vitreũ. *i. ecclesiã militantẽ, quæ sic nominatur rõne baptismi, ut dictum est supra 4. c.*

8 Mixtum igne. *sancti spiritus qui datur in baptismo.*

9 Et eos, qui, &c. *i. gentem Saracenicam hic per bestiam designatã, eo quod Mahumetus cuius sectam tenent, sic nominatur sup. c. 12.*

10 Et imaginem eius. *i. similes Saracenis.*

11 Et numerũ nois eius. *adhærẽtes eis. Vel per numerũ nois eius intelligũtur infideles quicunq; Christo contrariantes, & ecclesiæ. Nã nomen numeri eius sup. positũ est antemos, quod de principali significato signat contrariũ, s. Christo, ut dictũ est supr. c. 13. in fi. Septem n. plagæ seu persecutiones sequentes sunt Saracenorũ & eis similium, & Christo & ecclesiæ contrariantium, ut patebit inferius prosequendo.*

12 Stantes. *per vitæ sanctitatem.*

12 Habentes citharas Dei. *Et per hoc intelliguntur gratiarũ actiones in uniuersa ecclesia de uictoriis seqq. contra reprobos & infideles. Et quia ecclesiæ orationes partim accipiuntur de ueteri Testa. & partim de nouo. ideo dicitur.*

13 Cantantes canticũ Moysi serui Dei, & canticũ agni di. *Ma. & m. l. o. t. Nam dictas uictorias attribuerunt potentiæ diuinæ.*

14 Iustæ & veræ sunt viæ tuæ. *obstinatos puniendo, & pœnitentes suscipiendo. ideo sequitur.*

✠ 1 Quia

MORALITER.

✠ 1 *Et uidi.* Sequitur.

3 *Angelos septem h plagas septem nouissimas, quoniam in illis cõsummata est ira Dei.* per quas significantur oẽs pœnæ in generali quæ sunt peccatorib' infligendæ, eo q septenario numero vniuersitas figuratur. Et magis explicantur capitulo seq. Premittitur tamen laus iustorum de euasione dictarum pœnarum & de diuinæ iustitiæ impletione, cum dicitur.

7 *Et vidi tanquam mare uitreum mixtum igne.* Per quod significatur baptismus, eo quod cõfertur in aqua & spiritusancto qui est ignis diuinus.

12 *Habentes citharas Dei & cantantes canticum Moysi serui* Dei, & *canticum agni dicentes.* i. laudes diuinas de sua euasione & diuinæ iustitiæ impletione in malorũ punitione. Et patet litera.

† Mo-

Digitized by Google

a *Iudicia tua ma.* Quod quosdam eligis, quosdam reprobas, ut cognoscant fideles esse ex iustitia.
b *Et post hæc.* Cũ ostendissent illos angelos habere ptātē plagādi, dicturus quas plagas illi sunt illaturi, prius proponit causam qua ostendit illos dignos esse qui plagas sunt p assuri.i.qa omnia mysteria ecclesiæ sunt reuelata omnibus uolentibus intrare, quæ isti malo merito suo non possunt intelligere.
c *Apertum est tem.* i. reuelata sunt mysteria ecclesiæ, in qua Deus habitat, & ad honorem Dei militant.
✠ AMB. Per tabernaculum præsens ecclesia designatur, per tēplum cælestis Hierusalem, quę ex uiuis lapidib. quotidie ædificatur. Quid igitur dicit, apertū est templū ecclesię? Templū uero ecclesię, quid est aliud nisi cælestis patria? Hoc templū per Christū apertū est, qa aditus regni cælestis per eum oīb. fidelib. patefactus est. Sed quō ex hoc templo prædicatores exisse dicit? Nunquid sancti ab illa cælesti patria, ad prædicandū descendūt? Quasi de cælesti patria prędicatores exeunt, cũ ab illo mittuntur, qui gloria est sanctorũ, & a quo oīs doctrina procedit. Habent aūt septem plagas in ptātem, & non in pœnam suam. Per septē plagas septem uitia principalia ex quib. oīa mala oriuntur, designantur. Omnes.n. operatores malorum ita in ptāte habebunt in die iudicii, ut eorum iudicio perpetua pœna plectantur. Dñs.n. dicit, *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim trib. Israel.* Per lapidē uero mundum atq; candidum, quo septem angeli uestiti dnr Christus designatur de quo dicit Apostolus. *Omnes qui in Christo bapt. zati estis, Christum induistis.* Per Zonas autem aureas, prædicatorum sapientia intimatur, quæ corda sanctorum intra se ita concludit, ut extra ipsam per diuersos errores euagari non sinat.
d *Et exierunt.* Et quia ita aperta erant, exibunt prędicatores & reprehendent malè operantes.
e *Et unum.* quia quod illi prædicabunt ex institutione priorum patrum habebūt, qui omnes vnus dicuntur, quia vnum docent.

Ieremiæ 10.a

ꝺorum. † Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Quia solus pius es, quoniam omnes Gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniā iudicia tua manifesta sunt. Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cęlo. Et exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo vestiti † lapide mundo & candido, & precincti circa pectora zonis aureis. Et vnum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de virtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

(Interlinear glosses: a Ergo. b i. ex timore tibi seruiet. Opere & prædicatione. a Et vere timebunt. b Quia gratis saluas. c Etiam magnificabunt. d Aliqui de omnibus. a Fide. b In spiritu & ueritate. c In beneplacito. Et vere magnificabunt. a s. quæ prædicta sunt. a i. actu reuelante cognoui. c i. occulta vel sacramenta Christi. a Ecclesiæ militantis. b Id est quæ continet in se vetus & nouum Test. c Id est uniuersi prędicatores. a Id est plenitudinem intelligentiæ scripturarum quæ sunt plagæ. b Postquam illos qui sunt ecclesiæ confirmauerant. Iesu Christo missi. c Id est Christo in baptismo. d Quia sine peccato. Firmitate. a A vitiis. Propter conuersationem. b Virtutibus. Signum ministerii prælatorum. c Etiam malas cogitationes. d Retinaculo charitatis. a Id est prædicatores primitiui, uel ipse Christus, qui fuit quatuor animalia. b i. prędicatoribus. c i. fecit eos uasa etiam Dei continentia. Illuminatos diuina sapientia. a Scilicet & potentis punire. b Id est in æternum. a i. scriptura, s. quantum ad malos. b Obscuritate. c Præsentia Dei. d Quia cui claudit nemo aperit. a De reprobis. b Super uer. in intelligentiam, quia excæcauit eos malitia eorum. a In pœna oculos aperit, quos culpa claudit.)

f *Iracund.* i. irę, quia corrigunt, corripiunt irā Dei peccantibus minantur, aliquando etiā excommunicant.
✠ AMB. Phialæ septē angelorum plene fuerunt iracūdiæ iræ Dei, quia quantum ad reprobos pertinet, prædicatio sanctorū irā Dei in se continuit, quia pro eo quod prædicationem eorū contempserunt, iram Dei meruerunt.
✠ ANDR. Quod spectat ad hasce plagas & phialas, quisquis illas iis accommodauerit, qui sub seculi finem inter uiuis inuenientur, is à scopo non multum aberrauerit. Nā cū sit Deus benignus & clemēs, quo supplicia quę in futuro seculo sine fine inferentur nonnihil diminuant, in præsenti vita pœnā p̄meritos per Enoch & Eliam Prophetas, per elementorum intemperiem & clades quæ per bella contingunt, per incōmoda quæ Antichristus inferet, puniri & flagellari permittet, sicut subinde quoque permittit, siquidem hæc omnia eo spectant, ut mitigetur pœna sceleratis apud inferos constituta. At nos paternè a Deo castigati, submisse precemur, domine, ne in furore tuo flagelles nos, &c.

† lino.

g *Fumo a ma. &c. ne.* Quamuis tunc omnia erunt ita aperta fidelibus, tamen ipsa erunt clausa & obscura infidelibus.
h *Introire.* i. intelligere illud occultum Dei iudicium, quare alios eligit, alios reprobat, donec in fine mundi aperte cognoscent sancti. Vel, introire interim in ecclesiam, donec completa sit omnimoda damnatio malorum in iudicio, quia postea constat non intraturos.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Quia solus pius es. *peccatores reuocando. ideo subditur.*
2 Quoniam oēs Gentes ve. *s. ad finem Christi non mundi, multi etiam infideles uidentes victorias Christianorum mirabiles quæ infra describitur uexatione intellectum eis dante, crediderunt in Christum, ut dicetur in c. seq. specialiter de Saxonibus & huiusmodi.*
3 Et p. h. *Hic consequenter describitur septem plagarum executio. et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur persecutionis dispositio, secundo ipsa persecutio, c. seq. Circa primum dicitur.* Et po. hæc uidi, & ecce apertum est templ. *id est diuinum secretum per impletionem in effectu.*
4 Et exierunt sep. an. *id est Dei nuncij, qui postea nominabuntur prosequendo.*
5 Habentes septem plag. *id est habentes potestatem infligendi septem uindictas.*
6 Vestiti lapide mundo. *i. Christo, qui dicitur lapis abscissus de monte sine manibus. Dan. 2. Et mundus, quia peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. 1. Petri 2. d. quo dicuntur indui homines sancti. Rom. 13. d.* Induimini dominum nostrum Iesum Christū. *per imitationem operum suorum. Et hoc patet, quod per istos septem angelos de quibus sigillatim postea dicetur, homines catholici & sancti intelligentur.*
7 Et pr. c. p zo. au. *per hoc designatur castitas mentis, quæ percipitur in nouo Test. sicut per renes accinctos castitas corporis pertinens ad uetus Testam. Matth. 5. d. Audistis quia dictum est antiqui. Non mechaberis. Ego autem dico uobis, quicunque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mæchatus est in corde suo.*
8 Et vnum de quatuor anima. *i. de quatuor euangelistis, vt dicunt aliqui, dicentes quod iste fuit Lucas, qui magis loquitur de punitione reproborum. sed secundum ea quæ dicta sunt sup. c. 10. iste magis videtur fuisse Marcus, vt dictum fuit, quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor ecclesiæ patriarchales siue quatuor patriarchę eis præsidentes Marcus vero fuit vere patriarcha Alexandrinus.*
9 Dedit septem angelis septem phialas. *i. potestatem puniendi reprobos ex ordinatione diuina.*
10 Et impletum est tem. Dei fu. *per quod signatur diuina condescensio, sicut, 3. Reg. 8. dicitur quod nebula impleuit domum domini, ad designandum Dei præsentiam, acceptando deuotionem Salomonis & populi. sic in proposito Deus percutiendo reprobos condescendit electis.*
11 Et nemo poterat introire in templum. *quod exponunt aliqui de ecclesia Ierosolimitana, quam fideles nō introierūt, donec septē plagę sequentes consummatæ fuerūt, quod completum fuit tēpore Godfredi ducis Lotharingię capta Ierusalem per Christianos. Sed hoc dictū non uidetur verum, nam ante cōpletionem septē plagarū habitata fuit Ierusalē à Christianis vt videbitur ca. se. Propter quod aliter est dicendū. s. quod Ioannes dicendo, quod nemo poterat, &c. alludit ei quod dicitur. 3. Reg. 9. b.* Nebula impleuit tēplum domini. *Et subdit ibi.* Et nō poterant sacerdotes stare, *quia retraxerūt se propter reuerētiā præsentiæ Dei, ut diffusius dictū fuit ibidē. Per hoc ergo quod dr.* Et nemo po. in. *designatur, quod ministri ecclesiæ reuerentius solito se habēt ad Deū, ut impleatur plagæ super inimicos ecclesiæ, ut sic liberius possint ecclesias ingredi ad celebrandū officiū diuinū sublato impedimēto infideliū.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. XVI.

A a ET au. &c. Sequitur. *Ite & effundite.* ✻ AMB. Vox de templo vox domini est præcipientis prædicatorib. vt verbū Dei non solum electis, sed etiam reprobis annuncient, quatenus habeant isti vnde corrigantur, & illi vnde deterius damnentur. Prædicatores itaq; phialas suas super terram effundūt, cum verbum Dei peccatoribus annunciant.

Vos qui boni estis quantum ad uos proficite, & in malis damnationem exercete. proficite, ad effundite. exercete, ac effundite. Cū isti iam prædicent, & aperta sint q̄ prædicant, & tamen quidā intrare recusant, habent plagandi opportunitatē, & in hoc diuinam admonitionem.

In sexto sigillo & in sexto angelo sæpe locutus est de eisdē malis, sed hoc respectu, q̄d ostendebat quales & quantas tribulationes inferrent sanctis. quod si ēt ibi erat aliquod verbum de damnatione malorū, & hoc incidenter ponebat ad confirmationem patiētium. hic vero tantum loquitur de plagis quas ibi sancti inferent malis.

C b *Et abijt primus angelus, &c.* ✻ AMBROSIVS. Prædicatores, qui ante legem fuerunt, hic angelus designat. Effudit autem phialam suam in terram, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt, admonitionis verba impijs impenderunt, ut eos corrigerent. Sed vulnus pessimum in eos factum est, quia ex prædicatione sanctorum deteriores effecti mandata Dei contempserant. Vulnus autem pessimum est, contemptus mandatorum Dei. Per characterem bestiæ, superbiam incorrigibilem eorū qui ut diabolus, pœnitere renuunt, intelligimus.

CAP. XVI.

a i. diuinam inspirationem, vel aliquam admonitionem. b Id est ecclesia, vel cælo.

ET audiui vocem magnā de templo [1]
a Non. n. nisi mittantur debent prædicare. b i. annunciate peccatoribus pœnas debitas.
dicentē septē angelis: Itē, & effundite [2] [3]
In terrenos.
septem phialas iræ Dei in terrā. Et a- [4]
i. primus ordo prædicatorum. a Suam. prædicationem.
biit primus angelus, & effudit phia- [5]
a Ad literam, apostoli primo Iudæis prædicauerunt. i. in Iudæos terrena amantes. b i. damnatio nociua. f. quantum ad intellectum excæcati.
lam suam in terrām, & factum est vulnus sæuum ac [6]
a Quia Christum recipere nolunt. f. quantum ad effectum. b f. qui pro Christo recipient Antichristum. c i. fidem.
† pessimum in hominēs qui habebant characterem be- [7]
a Antichristi, uel signantur auari, qui uiuunt ad similitudinem bestiæ. b Psal. Simulacra Gentium argentum & aurum. c i. in illos qui conformes erunt prædicatoribus eius.
stiæ, & in eos qui adorauerunt bestiām & imaginem e- [8]
a In officio. b Prædicationem diuinæ vltionis. c In illos sanctos contendunt. In luxuriosos. [9]
dius. Et, secundus angelus effudit phialam suam in mare [10]

† nox un

✻ AND. vel, vlcus malignum in iis qui adorauerant bestiam, illū dolorem & cruciatū exprimit, qui in corde illorum infixus instar latentis morsus scorpionis, animos desertorum assidue pungit & rodit, dum nimirū variis plagis diuinitus immissus acriter cæsi, nullam ab Antichristo opem consequi se posse animaduertunt. Sed & verisimile fit quoque externa vlcera eorumdem corpora grauiter excarnificaturaidq. cum ob alia, tum maxime ad ostendendum vlcerosæ animæ illorum statum vulneraque diabolicis imposturis Antichristi & erroris iaculis inflicta.

c *Vulnus.* Inobedientia est causa, quare vulnus illud fiat.

d *Et se. ang. &c.* ✻ AMB. Iste doctores legis significat. Totum autem mare versum in sanguinem, vindicta est criminalium scelerum secundum legem, quæ sanguinis effusione fiebat.

✻ AND.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

1 ET au. *Descripta dispositione ad septem plagas inferendas, hic consequenter describitur executio earum, & primo in generali, cū dicitur.* Et audiui uo. ma. *in quo denotatur magnitudo authoritatis diuinæ.*

2 De tem. *f. gloria Dei.*

3 Dicentem sep. an. *ad exequendum diuina mandata de reproborū punitione.*

Diuisio.

4 Et abiit. *Hic consequenter ponitur executio in speciali. Et potest diuidi in septem partes, secundum numerum septem plagarum, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Constantinus, qui cæpit imperare anno domini septingentesimo quadragesimo fuit pessimus. Nam sicut dicit Sigisbertus, imaginē Christi & sanctorum ab ecclesiis remouit, eosq; qui Dei genitricē inuocabant, & qui uigilias in ecclesiis agebant, & qui a iuramentis & ab immundis abstinebant, patrimoniis priuauit & multipliciter cruciauit, Monachos ēt & moniales contrahere matrimonia coegit. quod multi uitantes ab eo martyrizati sunt. Postea uero imperante Hirene uxore Leonis cū filio suo Constantino, quorum imperium incæpit anno domini septingentesimo octuagesimo secūdo, Adrianus Papa ad instantiā patriarchæ Constantinopolitani cōgregauit synodum in Nycea, in qua condemnauit hæresim execrantiū imagines Christi, & sanctorum. quia sunt libri laicorum mouētes eos ad deuotionem. Vnde & beatus Lucas imagines Christi & beatæ Mariæ virginis primo dicitur depinxisse. Condemnauit ēt hæresim Feli ianā, quæ ponit in Christo duplicem Dei filiationem, s. veram in natura diuina, & adoptiuam in humana. Ad quod sequitur in Christo duplicem esse personam, vnam in natura diuina, aliam in humana, sicut dixit Nestorius, & ad hoc sequitur quod beata virgo non sit mater Dei, sed tantum hominis istæ vero hæreses habent similitudinem cum perfidia Mahumeti. nā Saraceni imagines execrantur. dicunt etiam Iesum filium Mariæ virginis esse hominem purū. igitur de damnatione huius duplicis hæresis dicitur.* Et abiit primus angelus. *id est Papa Adrianus sanctus & bonus.*

Cōstātini malitia.

5 Et effudit phi. suam in ter. *proiciendo excommunicationis sententiam in terrenos homines dictas hæreses tenentes.*

6 Et factum est vul. sæuum ac pes. *nam excommunicatio quæ est spiritualis plaga peior est quam temporalis pœna in obstinatis.*

7 In ho. qui ha. cha. b. *similitudinem Mahumeti modo prædicto.*

8 Et in e. qui ad be. & ima. e. *reuerendo principes Mahumeto conformes.*

9 Et secun. *Hic ponitur plaga secunda. Circa quod sciendum, quod aliqui ciues Romani contra Leonem Papam, qui præfuit ecclesiæ anno. v. Hirenæi, & Constantini eius filij, cōiurauerunt et linguam bis præcindentes & occulos eruentes, & eum in suo sanguine uolutatum quasi semimortuum reliquerunt. De hoc igitur exponunt aliqui literam istam dicentes, quod ille ciuis Romanus, qui alios induxit ad dictam enormitatē dicitur hic angelus secundus, qui effudit phialam suam in mare. i. ecclesiam ratione baptismi mare nominatam. Ille namque ciuis effudit malitiam suam & iram in Papam, qui erat caput ecclesiæ, & factus est sanguis tanquam mortui, quia Papa fuit cruentatus suo sanguine, & quasi mortuus relictus, sed istud non uidetur rationabiliter dictum, quia sicut patet ex prædictis, per septem angelos intelliguntur uiri septem catholici & sancti. Iste uero ciuis Romanus fuit pessimus. Item quod subditur. Et omnis anima uiuens mortua est in mari, non bene cōsonat prædictis: nam alij de ecclesia non fuerunt occisi cum Leone Papa, quia persecutio illa fuit personalis. Ideo aliter potest exponi & melius, ut videtur de Carolo magno Rege Franciæ, qui tempore illo Saxones debellauit, qui per mare hic designatur propter multitudinem illius populi, ex modo loquēdi quo dicitur infra se. c. Aquæ multæ populi multi. Mare nanque est congregatio aquarum multarum. Item quia Saxones per mare nauigantes plures terras Christianorum afflixerunt. Dicit igitur Ioannes.* Et secun. ang. *i. Carolus Rex Deo & ecclesiæ deuotus.*

10 Effudit phia. suam in ma. *exercendo diuinam uindictam in Saxones.*

✻ I Et

MORALITER.

✻ 4 *Et abiit primus angelus & effudit phialam.* per quam significatur punitio cupidorum, qui defixi sunt in amore terrenorū Vnde dicit Aug. Si diligis terram, terra es.

6 *Et factum est vulnus sæuum.* id est punitio grauis, quæ est infernalis.

7 *In homines qui habebant characterem* id est, tyranni, vt supradictum est & isti sunt cupidi. quia sicut tyrannus aliorū bona rapit violenter, ita cupidus fraudulenter per usuras & calumnias falsas & alias fraudes falsas & exquisitas.

9 *Et secundus angelus effudit phialam,* per quod significatur punitio inuidorum. Nam sicut mare est amarum, sic inuidi amaricantur de bono aliorum.

✻ MO-

Digitized by Google

A ✻ AND. Aut sic. Non est magnum aut difficile diuinę virtuti, vt Pseudochristi infirmitas, eorumq; quos seduxit facilitas & inconstantia plana fiat, per sanctos prophetas Enoch & Eliam transmutare mare. ita vt mortui hominis speciem præ se ferat: tum interitum ijs adferre, qui vitam in ea degunt. Nā illud olim per Moysem in Aegypto fecisse certo nouimus. Forte cędes quoque quæ sub Antichristi aduentum propter bella & seditiones passim euenient, per hæc denotantur. Nam Gog & Magog contra se inuicē concitabuntur & in quatuor orbis partes præliabuntur. Quin Reges quoque qui Antichristi imperium detrectabunt, cum in toto exercitu in partes concidentur.

a *Et fa. est san.* id est damnatio eius illata est pro sanguine quem effuderunt.

B b *Sanguis.* id est damnatio illa erit *tanquam mor.* i. irreuocabilis. Sicut enim mortuus non redit ad vitam, sic illa sentētia damnationis non reuocabitur.

c *Omnis anima ui.* Omnes consentientes, qui viuere videntur, quia aperte non persequuntur, sed propter consensum damnabuntur.

C d *Et tertius angelus, &c.* ✻ AMB. Iste prophetas designat: per flumina vero fontesque aquarum duodecim trib. cum suis familiis designātur. Phialam autem suam super hęc angelus effudit, quando sancti prophetę impio populo verbum Dei annunciauerunt. Sed illi deteriores effect., non solū mandata Dei contempserunt, sed & ipsos verbi Dei ministros occiderunt. In sanguinem vero versi sunt, quia ipsi sibimetipsis mortem perpetuam intulerunt.

D ✻ ANDR. Ostendit quoque per hæc, permultos quando Antichristus bacchabitur, passim occursuros, qui propter singularem in fide constantiam prophetiæ donum consequentur: qui ea ēt de causa a diaboli satellitio trucidabuntur, &c.

a .i. vltio sanguinis quem effuderunt. b Quia non resurgens ab illa damnatione. c In qua videbatur viuere.

a & factus est sanguis tanquam mortui, & oīs aīa viuens 1
.i. in amaritudine Gentilitatis.
b mortua est in mari. Et tertius angelus effudit phialā suā 2
c a .i. contra pseudo Apostolos Antichristi, qui scripturas vel maiores vel minores deprauabunt. 3
b .i. vltio & vindicta de peccatis eorum.
d super flumine, & sup fontes aquarū, & factus est sāguis. 4
e a Custodem. b Scripturarum, vel populorum. c .i. interiori effectu laudantem. 5
d .i. æquitatem tenendo. e .i. omnibus prædendo.
f Et audiui angelū aquarū dicentē: Iustus es domine qui 6
g a .i. immutabiliter. b .i. essentialiter. c .i. formaliter & affectiue. 7
d Qui per nos illos malos damnasti.
ēs & qui erās sanctus, q hoc iudicasti, quia sanguinē san 8
a Minorum. Maiorum.
h ctorum apostolorū & prophetarū effuderunt, & sangui 9
a .i. pęnam æternam, & horribilem sicut sanguis. 10
i nem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et audiui alte- 11
a Id est discipulum eorum.
b Id est approbantem.
c Quod dicitis est verum.
K
l rum angelum dicentem: Etiam domine Deus om- 12
Quod promittunt efficientia.
mnipotens, vera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus 13

e *Superflu. &c. & fa. est. s.* Quia similiter isti damnabuntur pro sanguine quem fuderunt, vel corporaliter vel spiritualiter.

f *Audiui.* id est intellexi ipsos prædicatores qui hanc vindictam facient non sibi sed domino attribuentes & iuste fieri confirmantes.

g *Qui es, & qui eras.* Venturum non ponit, quia in proximo venturum intellexit.

E h *Et sa. e.* æternam pœnam pro effusione sanguinis, in qua promerēda sunt delectati.

i *Et audiui.* Quod magistri dicunt, discipuli confirmant.

K *Etiam domine Deus omnipo. &c.* Ex magna affectione conuertnnt sermonem ad Deum.

l *Iusta.* Iustum enim est, ut qui sanguinem fudit, bibat vindictam sanguinis.

F m *Et quartus angelus, &c.* AMBROSIVS. Quartus angelus Christum & Apostolos eius, cæterosque prædicatores significat: is autem phialam in solem effudit, quia Christus & Apostoli, quod impii Iudæi à Romanis delendi essent apertis uocibus prædixerunt. Nam sicut quilibet seruus accipit à domino suo gladium, non unde ipse iuguletur, sed vnde reum iuguletur; ita & Romani effusione phialæ in qua ira Dei continebatur, non ad hoc susceperunt vt ipsi in

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et factus est san. tanq. mor. *quia multi ualde de Saxonib. fuerunt occisi, sed quia de remanentibus aliqui uidentes victoriam Caroli factam virtute Dei, baptismum susceperunt, ideo non dicitur. Et factus est sanguis mortui simpliciter, sed tanquam mortui. Cæteri uero obstinati fuerunt occisi. nam de illis una die Carolus quatuor millia & quingentos fecit decollari, ideo subditur.*

2 Et omnis anima vi. *quia qui capti fuerunt viui in infidelitate Saxonum obstinati occisi fuerunt, ut dictum est.*

3 Et tertius. *Hæc est tertia pars, quæ similiter exponitur de Carolo magno imperatore tamen facto, & ideo nominatur hic bis angelus. s. secundus & tertius, eo modo quo dicitur. 1. Reg. x. de Saule facto rege, qd mutatus fuit in uirum alterū. Carolus. n. 30. annis regnauit super Francos, & post imperator fuit factus. 30. annis, ut dicitur in chronica Sigisberti. & anno. 3. imperij sui Mauros qui & Hunni dicuntur, & multas terras Christianorum affligentes depopulauerant, totaliter debellauit, & eos qui remanserunt fidei catholicę subiecit. ideo dicitur.* Et tertius. *s. Carolus imperator iratus.*

4 Effu. phi. su. *i. Dei uindictam.*

5 Super flumina. *i. super Mauros siue Hunnos, qui sic nominantur, eo qd habitabant primitus iuxta paludes Meotidas, ubi sunt multæ ebullitiones aquarum per modum fontium. Et quia cum ante paludes illæ putarentur immeabiles, Hunni eas transierūt, & Gothos qui ultra illas paludes habitabant in Scythia debellauerunt, ex qua uictoria eleuati alias terras usque in Galliam sub Athyla rege ferro & igne uastauerunt.*

6 Et fa. est san. *quia Caroli exercitus multos interfecit Hunnos.*

7 Et audi. an. *Ad intelligentiam huius sciendū, quod angeli boni qui sunt de ordine principatuū, præsunt diuersis regnis & gentib. et ideo procurant bonum gentium sibi commissarum, propter quod uidentur sibi inuicem resistere quando contrariantur ad inuicem gentes sibi commissæ antequam sciant determinationem diuinæ uoluntatis de futura illius gentis uel illius subiectione, & hoc modo Dan. 10. dicit Gab. Dan.* Princeps regni Persarum restitit mihi. 21. dieb. *sicut ibidem fuit expositum diffusius. Sed quando sciunt diuinam uoluntatem per reuelationem, uel effectus positionem, concorditer approbans diuinam sententiā. Nam uoluntates eorum semper sunt concordes diuinæ uoluntati, & secundum hoc dicitur.* Et audiui angelum aquarum. *i. Hūnorum per fontes & flumina significatorum, ut prædictum est.*

8 Dicentem iustus es. *approbando diuinam sententiam de commissa sibi gente deuicta.*

9 Quia sanguinem sanctorum, &c. effud. *Hunni namque antequam debellarentur per Carolum multos Christianos interfecerant, inter quos erant aliqui præditi sanctitate & dono prophetiæ.*

10 Et sanguinem eis dedisti bi. &c. *eos puniendo simili pęna. Vnde vulgariter dicitur de sic punito, iste bibit cum tali scypho cum quali alios potauit.*

11 Et audiui alterum. *s. angelum Francorum.*

12 Dicentem etiam do. *nam ambo angeli diuinam sententiam approbauerunt concorditer.*

13 Et quartus, &c. *Hic ponitur quarta plaga. Quam exponunt aliqui* ✻ quo

MORALITER.

✻ 2 *Et omnis anima uiuens mortua est in mari.* quia licet inuidus viuat corporaliter, tamen mortuus est spiritualiter, & morti secundæ quæ est mors inferni, deputatus ęternaliter.

3 *Et tertius angelus effudit phialam suam super flumina, &c.* Per quod significatur punitio carnalium, qui delectātur in aquis voluptatum.

6 *Et factus est san.* quia delectatio uoluptatum uertitur eis in amaritudinem pœnarum. vnde dicitur, inf. 18. Quantū se glorificauit & in delitiis fuit, tantum date ei tormentum & luctū.

9 *Quia san. san. apo.* i. nunciorum tuorum.

10 *Effud.* Voluntate etsi non opere. nam homines uoluptuosi illos odiunt qui eorum uitia reprehendunt.

13 *Et quartus ang. ef.* per quod significatur punitio malorum.

† MO-

Digitized by Google

in ea perirent, sed ad vindicandum Christi sanguinem. Vnde & sequitur. *Quia datum est illi æstu afficere homines & igni* Possumus pæstum, obsidionem: per ignem, famem & gladiū quibus Iudæi consumpti sunt, intelligere. Datum est ergo Romanis à Deo, vt impios Iudæos diuersis calamitatib. afficerēt, occiderent, à terra sua euellerent.

✠ ANDREAS. Fortassis, sensili solis ardore homines (tēpore Antichristi) incendentur: Deo clemēte camo & freno maxillas eorum constringente, & vi quadam impellente qui cūctantius ad illum accedūt: quo hac sal tem ratione excitati, tandem aliquādo ad pœnitentiā spectēt. Fieri quoque potest, vt per solem diei cursum adumbret, adeo que variarum tentationum ardore hunc eos adusturum, sub iudicet, qui flagellis digni comperti fuerīt, quatenus pœnarū sensu admoniti, earum rerum, parentum nempe peccatum, odio habere incipiant, &c.

a Antichristum, qui se dicit solem mundi. In vanam gloriam. b A Deo permissum. Antichristo. i. ambitionis. c Maiori tribulatione.

effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu affligere

a Minore. b i. defecerunt, quidam in illa tribulatione. c fideles. Fatidici. f. corde & ore.

a homines & igne. Et æstuauerunt homines æstu magno, &

Quia quib. vult dat, & quib. vult amouet.

blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has

a i. resipuerunt, neque peccatum suum confessi sunt. b Etiam si corde dolerent, non sunt ausi proferre.

b plagas, neque egerunt pœnitentiā, vt darēt illi gloriā. Et quintus

a i. super omne corpus. i. ministros, b Antichristi. ci. ipsius sedes.

c d angelus effudit phialā super sedem bestiæ, & factū est regnum

a i. magis excæcatum. b i. refecti sunt alter malo sermone alterius. Detrahendo veritati. c i. præ inuidia, quam habent erga sanctos.

e eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolo-

sedem autem bestiæ, heretici designantur, bestia autē, diabolum significat. Iure igitur sedes bestiæ dicuntur, quia in eorū cordibus diabolus inhabitat. Phialam ergo super sedē bestiæ effudit, quia sancti viri errores hæreticorū detegentes, quæ pena illis instaret, manifestare studuerunt. *Factum est uero regnum eius tenebrosum*, quia illis quibus doctrina hæreticorum fulgida videbatur, per doctrinam sanctorum patrū, quod misera & tenebrosa esset, demonstratum est: *Commanducauerūt linguas suas præ doloribus*, quia singuli singulorum errores reprehendebant.. *Qui etiam Deum præ doloribus blasphemarunt*, qa odolebāt, quòd à catholicis viris semper conuincerētur. Vulnera verò eorum erant errores singulorum. Blasphemabant verò Deum, quia quanto amplius à catholicis viris separabantur, tanto amplius blasphemias inueniebant ad eos reuincendos. *Qui etiam sine pœnitentia* fuisse dicuntur. Vix enim aliquem ex inuentoribus hæreseon inuenies, qui pœnitentiam egerit ex suis erroribus.

a *Et æstua.* Vel afflicti afficient tortores æstu iracundiæ, dum inuenientur inseparabiles, & sic æstuauerunt inuidia & ira.

b *Neque egerunt.* interius pœnitentes dolebāt, extra confiteri non audebant.

c *Et quintus Angelus, &c.* ✠ AMBR. Quintus angelus orthodoxos patres, qui contra hæreticos dimicauerunt, significat: p sedem

d *Super se.* Quia corpora tantum sunt, & non spiritus, super quos sedebit, quia corporalia & non spiritualia dabit.

e *Commanducauerunt, &c.* mutua detractione in se omnes reficientes.

☞ a Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *de quodam nomine, Crescetius, qui factus patricius Romanus debuit ecclesiam protegere, sed eam econtrario impugnauit, Gregorium Papā sanctum deiiciendo, & loco eius quendam nomine Iohannem, nullius aut parui meriti hominem intrudendo, & secundum hoc dicitur hic.* Et q. an. *i. Crescentius.*

1 Effu. p. *s. id est indignationem & iram.*

2 In solem. *id est in Gregorium Papam Christi vicarium, & sic locū solis iustitiæ tenentem. Sed hoc dictum non videtur verum, quia sicut dictum est, suprà per hos septem angelos intelliguntur septem homines iusti & sancti. Crescentius autem iste fuit pessimus, propter quod melius exponitur de Leone Papa sancto. qui redditis sibi diuinitus visu & loquela misit nuncios ad Carolum magnum petendo eius auxilium, & secundum hoc dicitur.*

Et quar. an. i. *Leo Papa bonus & sanctus, vt patet ex prædictis.* Effu. p. *denunciando animi sui amaritudinem Carolo imperatori, eo quod iniustè & in Dei contemptum fuerat excæcatus & lingua priuatus, & de Petri sede deiectus. Dicitur autem Carolus Imperator sol, quia sicut sol præcellit planetas alios. sic Carolus fide & magnanimitate refulgēs præcellebat cunctos reges terrenos.*

3 Et d. est il. est. af. h. &c. *quia data sibi à Deo virtute Romam adiit, causas examinauit, & Deo rebelles & ecclesiæ grauiter afflixit & puniuit, & Leonem Papam in sede sua iterum collocauit, vt habetur in Chronica Sigisberti.*

4 Et æstua. h. *s. mali.*

5 Aestu. ma. &c. *doloris & iracundiæ, eo quod non poterant Carolo resistere.*

6 Et blas. no. d. &c *hoc dicitur quātum ad obstinatos, qui tunc in peccatis suis fuerunt mortui.*

7 Et quin. an. &c. *Hic ponitur quinta plaga, in qua reuertitur Iohannes ad persecutionem Saracenorum & punitionem eorum, vt dictum est supra, tamen aliqui exponunt partem istam de Ottone imperatore, qui vt dicunt Gregorium Papam eiectum per Crescentium in Papatū exposuit, Iohannem intrusum expellendo, & secundum hoc dicitur hic:* Et quintus an. *i. Otto. dictus.*

8 Effudit phialam suam super sedem be. &c. *id est Ioannis Papæ intrusi viuentis vita bestiali. sed quia in superioribus nomine bestiæ intelligitur Mahumetus ut patet ex prædictis, ideo pars ista melius exponi videtur de Saracenis. Circa quod sciendum, sicut dicit Helmandus patriarcha Ierosolimitanus de ciuitate depulsus a Carolo Imperatore petiit subsidium, denuncians eius terre sanctæ discidium, qui collecto exercitu maiori quam ante vnquam habuisset, adiit terram sanctam, & infidelibus partim occisis, partim fugatis patriarcham in sede sua collocauit, & terram sanctam Christianis restituens in bono statu formauit, & secundum hoc dicitur hic.* Et quin. an. *id est patriarcha Ierosolymitanus.* Effud. Phialam *i. Carolum imperatorem, qui fuit instrumentū Dei ad puniendum gentem Mahumeti, ideo subditur.*

9 Super se. be. *dicitur autem hic patriarcha Ierosolymitanus hāc phialam effudisse, quia Carolum incitauit ad puniendum contemptum Dei & ecclesiæ.*

10 Et fa. est re. eius. *scilicet Mahumeti.*

11 Tenebro. *quia Saraceni partim fuerunt occisi, & partim de terra sancta confusibiliter expulsi.*

12 Et commanducauerunt linguas suas præ dolo. &c. *modus enim est hominis multum irati & afflicti mordere labia sua, & frendere dentibus, quasi manducans linguam suam.*

✠ 1 Et

MORALITER.

✠ prælatorum: prælatus enim debet esse sicut sol illuminans & confortans populum suum, sed malus facit contrarium, ideo subditur.

4 *Et da. est il.* i. permissum diabolo procurante.

5 *Aestu. af. h.* nam æstu suæ cupiditatis affligūt subditos eorū bona multis extorsionibus rapiendo, & eos sua vita mala scādalizando, ideo subditur.

6 *Et blas. Deum cœli.* Nam homines sic afflicti ex impatientia prorumpunt aliquando in blasphemiam Dei, sicut dicitur de Dauid. 2. Regum. 12. quòd fecit homines blasphemare nomē domini, quia propter adulterium eius cum Bethsabee, & homicidium Vriæ, plurimi dicebant Deū egisse iniustè reprobando Saul, & Dauid eligendo.

7 *Et quintus angelus effudit.* Hic ponitur punitio malorum principum, ideo subditur.

9 *Super sedem bestiæ.* i. principantes tyrannice, nam bestia dicitur quasi vastia a vastando.

10 *Et factum est regnum eius tenebrosum.* quia per hoc ducitur ad tenebras gehennæ, & populus sibi subditus patitur tenebras angustiæ, ideo subditur.

12 *Et commanducauerunt linguas suas.* Modus enim hominis irati est lingam & labia mordere.

Et blasphemauerunt Deum. exponatur sicut prius.

Et sextus angelus effudit. Hic ponitur punitio superborū, qui excedūt metas suas, sicut Euphrates inūdat extra ripas suas.

✠ MORA-

Digitized by Google

a *Et sextus angelus,&c.* ✻ AMBROSIVS. Sextus iste significat etiam martyres sanctos. Effudit autem Phialam suã super flumen Eufratem, quia quæ damnatio persecutorib. Ecclesiæ instaret, ipsis sine trepidatione prædixerunt. Per aquam verò ipsa persecutio designatur. Siccauit aquã eius, quia tandiu in prædicatione verbi Dei sancti martyres perstiterunt, vsque dum omnis persecutio finem acciperet: quibusdam ex persecutoribus in infernũ demersis, quibusdam fidei Christianæ semetipsos subiicientibus. Per reges multitudinem gentium quæ ad fidem Christi confluxit, possumus intelligere. Via itaque regibus siccata præparata est, quia finitis persecutionibus libera facultas data est omnibus gentibus ad fidem Christi venientibus.

re:& blasphemauerunt Deum cœli pre doloribus & † vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem, & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis & de ore bestiæ & de ore pseudo prophetę exire spiritus tres immundos in modum ranarũ. Sunt enim spiritus dęmoniorum faciẽtes

a Dicentes fuisse magum & puram creaturam. b i. illatis plagis per quas excæcatur. c Quæ ipsi sibi fecerunt commanducationem linguarum. i. finaliter impœnitentes fuerunt. a i. prædicauit iram Dei. q In omnes diuitiis affluentes. a Euphrates interpretatur fertilitas. b i. prædicabunt cito siccandam affluentiam mundi. a s. ad impugnandum ecclesiam. b De verbis apostolorum Antichristi. c De inspiratione diaboli. a i. de consilio diaboli. s. propter subtilitatem malitiæ, negando fidem trinitatis. b Propter opera immunditię. a Tales sunt hypocritæ. Vere immundi.

† vlcerib.

B b *Prępararetur uia.* quia finito mundo erit resurrectio fideliũ, venient ab ortu solis. i. à Christo, quando incæperit lucere. i. se manifestare. Alia transl. habet. regi. i. Christo.

c *Vidi.* effusionem phialæ super istos, & ipsos non corrigi, sed in maiorem excæcationem præcipitari.

d *Spiritus.* i. omnes impios qui pro nimia malitia dicẽdi sunt spiritus immundi, uel ipsos dæmones, quos in cordibus aliorum generant. Sicut fideles sua doctrina generant fidem Christi in corbus aliorum, sic isti malitia diabolum.

C e *Rana.* Ranę in luto morantur, & garrulæ sunt, & aliis quietem auferunt: sic & isti.

D ✻ AMBROSI. Tres spiritus immundi, discipulos designant Antichristi, qui eum per orbem prædicaturi sunt. Qui quamuis homines sunt futuri, spiritus tamen immundi & spiritus dæmoniorum vocantur, quia dæmones in ipsis habitabunt, & per ora eorum loquentur. Qui de ore Antichristi & de ore pseudoprophetarũ eius exisse visi sunt: quia per eorum doctrinam, filii diaboli efficiẽtur. Qui etiam de ore Draconis exisse visi sunt, quia per os diaboli Antichristus loquetur. Ranis nihilominus quæ sunt reptilia immunda, & in luto viuẽtia, rectè assimilantur, quia sicut ranę in sordidis aquis immorantur, ita & discipuli Antichristi eos facile decipient, qui diuersis vitiis & sceleribus non timuerũt sordidari. Nam & ranarum vox rauca & turpis, impiissimam eorum prædicationem blasphemiis plenam designat.

E ✻ PRIMASIVS. Istis pseudoprophetis ranarum more tanquam animalibus coaxantibus nocte damnabiliter erroris latratu conuenit perstrepere. Ranæ enim & loco, & visu, molestoque strepitu sic odibiles habẽtur, sicut diabolus cũ suis agnoscitur abominabilis ueritati, meritoque æterno igne dãnãdi, ipsi etiam sicut magi Pharaonis signa sunt facturi. Nec immerito eorum meminit facta mentione ranarum, nisi ministros Satanæ tunc quoque pr....ret similia signa facturos.

☞ a Proce-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et blasphemauerunt Deum cęli. *ex nimia impatientia moti. Vel,* Deum cæli. *id est Christum, qui uere Deus est cęli & terrę. Saraceni tamen dicunt eum esse hominem purum, & sic blasphemant eum.*

2 Et non egerunt pœnitentiam. *in sua perfidia obdurati.*

4 Et sex. angelus. *Hic ponitur sexta plaga. Et exponunt aliqui partem istam de Gregorio Papa. qui primò fuit nominatus* Hildebrandus, *& præfuit ecclesię anno imperatoris Henrici quarti, qui cœpit imperare anno domini. M. lvij. inter quem & Gregoriũ Papam mota fuit dissensio, eo quod Gregorius Papa excommunicauit omnes electos in ecclesia, q inuestituram per anulum & baculum acciperent de manu laici cuiuscũque, cum tamen imperatores & principes usi fuissent hac potestate, & sic exponunt istam literam.* Et sex. ang. *i. Papa Gregorius.*

4 Effu. phia. suam. *i. indignationem.*

5 In flumen illud magnum Euphr. *i. in Romanum imperium, quod dicitur magnum flumen propter populi subiecti sibi magnitudinem, vnde dicitur in ca. se. Aqua multa populi multi.* Nominatur etiam Euphrates, *eo quod est quartum regnum, quod dicitur ferreum. Dan. 2. sicut Euphrates est quartus fluuius paradisi.*

6 Et sic. aquam e. *auferendo potestatem inuestiendi quantum ad electos modo dicto.*

7 Vt prępa. uia, &c. re. *i. ut electi qui dicuntur reges eo quod habẽt ecclesiam regere, possint ingredi libere ecclesias. Dicuntur etiam reges solares, quia sunt uicarii Christi solis iustitię in diocesib. suis sicut Papa in vniuersali ecclesia.*

Aliter tamen exponi & magis proprie ad literam vt videtur de Carolo magno, qui inuitatus a beato Iacobo purgauit uia ad eius sepulchrũ prius ignotum, eo quod tota Hispania *erat a Saracenis occupata, vt Vasconia & Nauarra, quos cum multis laboribus & bellis Carolus partim occidit partim fugauit, & partim fidei Christianę subiecit, uexatione illis intellectum pr.bente, & hoc est quod dicitur.* Et sex. an. *i. beatus* Iacob. Effu. ph. su. *Caroli magni magni potentiam quem inuitauit ad puniendum Gentem Saracenicam, quę dicitur flumen magnum propter populi illius multitudinem. Et siccauit aquam eius, auferendo Saracenorũ potentiam. Vt preparetur via regibus. i. peregrinis sancti Iacobi, inter quos frequenter fuerunt, & sunt multi reges, principes & potentes. Vnde & ipse Carolus locum illum deuote adiit. Possunt etiam alij peregrini deuoti reges dici, eo quod viuunt secundum regimen rationis rectę & legis diuinę.* 8 Ab or. s. *Sepulchrum enim sancti Iacobi est in occidente terra habitabilis & ideo via veniendi ad ipsum est ab ortu solis simpliciter, quantum ad illos qui veniunt ab oriente, vel secundum quid quantum ad uenientes a meridie & ab Aquilone, nam respectu occidentis declinant ad ortum solis.* 9 Et ui. *Hic ponitur septima plaga, cuius primo ponitur motiua ratio, secundo eius executio, ibi. Et septimus angelus. Circa primum sciendum, quod a tempore Cosdroe regis Persarum pro maiori parte populus catholicus in terra promissionis habitans & circa fuit in afflictione & seruitute dura vsque ad eius liberationem per principes occidentales Christianorum, & tempore Gotfredi de Buillon ducis* Lothoringię. *Nam alię liberationes dicti populi per Eraclium & Carolum magnũ, de quibus supradictũ est, fuerunt quasi momentaneę, quia cito transierunt, nam recedente Eraclio de Ierusalẽ post Cosdroe interfectionẽ & sanctę crucis reportationem, Arabes Homaro duce terram sanctam & plures alias sibi subiugauerunt. & similiter post recessum Caroli magni de terra sancta Saraceni dominantes in Aegypto Iudæam sibi subiugauerũt, & postea Turci eam de manu Caliphę Aegypti auferẽtes eam tenuerunt, vsq; quo debellati fuerunt per principes prædictos in partibus Antiochenis, tunc enim debilitata Turchorum virtute Aegyptij abstulerunt Ierusalem & Iudæam de manib. eorũ, vt dicit episcopus Tyrensis lib. 7. c. 12. Sed infra annum vel circiter Christiani de manibus Aegyptiorũ eam abstulerunt vi armorum. Notandum etiam, quod sicut inter Christianos sunt prædicatores eos excitantes ad impugnandũ Saracenos, sic inter Saracenos sunt aliqui literati excitantes alios cont. Christianos, quod* Ioannes *prętendens dicit.* Et vidi de ore dra. *i. summi principis in regno Persidis, qui vocatur draco. ut supra. 12. ca.* 10 Et de ore be. *i. Caliphæ seu summi principis in Aegypto.*

11 Et de ore ps. pro. *prædicatorum Saracenos contra Christicolas excitantium, & ponitur hic singulare pro plurali. s. prophetæ, pro prophetarum, sicut frequenter fit in scriptura.*

12 Exi. spi. tres im. *verba enim prophetarum doctorum & etiam principum spiritus immũdi, quia inducunt ad immunditiam peccati.*

13 In mo. ra. *nam suo garritu alios inquietant.*

14 Sunt e. spi. dæ. *quia dæmones ad hoc excitant.*

16 Facientes si. *nam inter infideles permittuntur dæmones aliquando*

MORALITER.

✻ 6 *Et siccauit aquam.* Aqua Euphratis siccatur, quando superbi potentia tollitur seu defalcatur.

7 *Vt prę. via re. ab or. s.* Per istos possunt significari homines cõtentiosi: nam in ortu solis iustitiæ qui Christus est pax clamata fuit per angelos dicentes. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ab hoc ortu recedunt cõtentiosi, qui veniunt contra superbum quando vident ipsum in potentia diminutum.

9 *Et vidi de ore draconis, &c.* id est diaboli, qui dicitur bestia à uastando, & draco ab insidiando, & propheta falsè mentiendo.

12 *Exire spiritus tres immundos,* per istos tres significantur mali relatores, aduocati dolosi & adulatores, qui sua uerbositate mundi potentes excitant ad contentiones.

✻ MORA-

Digitized by Google

a *Proce. ad re. to. ter. con.* Procedunt dæmones & congregabit diabolus, quia omnes unus.

✠ AMBROSIVS. Per reges terræ, non solum reges, sed & populi designantur. Congregabunt autem illos discipuli Antichristi in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei, non quod contra Deum audeant in die iudicii, á quo tam terribiliter iudicabuntur, sed congregabunt eos in prælium ad persequendam Ecclesiam, ut in die magno omnipotentis Dei, perpetua pœna damnentur. Et quia finita persecutione Antichristi, dominus in proximo ad iudicium veniet, subdit: *Et ecce venio sicut fur.* Dies domini, sicut dicit Apostolus, sicut fur, ita nocte veniet. Cũ enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. *Beatus qui vigilat, &c.* Impii qui in uoluptatibus suæ carnis, uelnti in quadam mollitie lectuli requiescunt, & nolunt præuidere mala quæ sequuntur, dormire dicuntur. Iusti uero qui uoluptates extingunt, uigilant, armis uirtutum se muniunt, ut contra uisibiles & inuisibiles hostes indesinenter dimicare ualeant, ideoque beati sunt.

†Mat. 24. d. Luc. 12. e. 1. Thes. 5. a

1. Thes. 5.

† cælo.

b *Et congre.* i. facient illos habere fiduciam in Antichristo, qui est refugium omnibus uolentibus furari sanctis in fidem suã, uel ad quem gloriabuntur omnes mali diuersarum sectarum.

c *Ermagedon.* ✠ AMBROS. Mons globosus, siue consurrectio in priora, interpretatur: quæ utraque interpretatio ...

a i. missi ab Antichristo. b Mundi ... i. non quantum ad unitatem loci, sed consensus & uoluntatis malæ.

signa, & procedunt ad reges totius terræ, congregare illos in

a Contra fideles. b Sed malo suo, quia cito ducentur ad diem iudicii. c Vere veniet, quia ipse testatur,

prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Ecce venio

a Sicut fur dormientes occidens. b Et ideo. c i. qui solicitus est de salute sua. d i. innocentiam, charitatem acceptam.

sicut fur. † Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua ne

a Virtutibus. a Resurgat. c Sancti & angeli. Peccata. Ipse diabolus qui in omnibus illis est.

b nudus ambulet & videant turpitudinem eius. Et congre-

Procedunt congregare & congregabunt. b Mons furum, vel mons globosus.

c gabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Hermaged-

i. contra diabolos, quorum locus ...

d don. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem,

a i. in manifestum venie. b i. magna annuncians. c De ecclesia. d Quem ecclesia a Deo concepit.

& exiuit vox magna de † templo á throno dicens: Fa-

... tandem detrudentur in infernum.

✠ AMBROSIVS. Per septimum istum angelum prædicatores sancti, qui temporibus Antichristi futuri sunt, designãtur. Hic phialam suam in aerem effudit, quia prædicatores sancti ... uanis & impiis hominibus quod perpetua morte sint damnandi, denunciabunt. Vox autem exiens de templo, uox est ... sanctæ.

...glorioli. Mons quippe globosus recte vocatur, eo quod globis flammarum ... mundus sit delendus. ... consurrectio in priora ... quod omnes homines in priorem statum resurgendo reparentur. ... *Et congreg.* ... quos angeli ... ponit quid contingit ipsis malis per effusionem istam, quia hic quantum poterunt repugnabunt ... incrementum ...

† vt hæret.

* in aerem.

NICOLAVS DE LYRA.

... facere signa iusto Dei iudicio, licet nobis occulto.

2 Et proce. ad re. tot. t. *in qua habitant infideles supradicti. & dicuntur hic reges Admirantij Sattrapæ & potentes, & alij sub summis principibus constituti.*

2 Congrega. il. in præ. *Dicunt hic expositores aliqui, quod Sarraceni tam de Aegypto quàm de aliis partib. transmarinis circa annũ domini Millesimum. 66. congregati fuerunt ad deuastandum populum Christianum, non solum in Iudæa sed etiam in Græcia. Sed hoc non uidetur verum; quia secundũ quod dicit episcopus Aconensis & etiam Tyrenensis in libris quos scripserũt de historiis transmarinis, post mortem Mahumeti Sarraceni in duas sectas fuerũt diuisi, nã vna pars sedem suam posuit in Aegypto, alia verò in Persi lis regno. & non solũ fuerunt diuisi loci, sed etiam in aliquibus punctis suæ legis, ita quod isti vocant alios subuersores & scismaticos propter quod ex tunc inter ipsos fuit contentio & guerra vsq; ad tempus Saladini, qui cœpit regnare anno domini Mille. clxxix. post liberationem terræ sanctæ per principes supradictos per magnũ tempus. Hic enim Saladinus induxit Sarracenos habitãtes in Aegypto ad tenendum ceremonias aliorum in Perside existentiũ, & sic reduxit eos ad concordiam, nec ante, nec post eorum diuisionem leguntur in aliqua historia notabili in vnum exercitum conuenisse contra populum Christianũ, propter quod illud quod hic dicitur Congregare il. in præ. non est intelligendum simul quantum ad omnes, sed successiue sicut dictum est supra.*

Sarracenorũ diuisio.

3 Ad di. ma. omni. Dei. *qui per congregationes istas infidelium puniuit diuersis temporibus peccata Christianorum, vt dicunt episcopi memorati. unde subditur.*

4 Ecce ue. sicut f. *Tales enim punitiones immittit dominus repente super peccatores in suis impietatibus dormientes, propter quod subditur:*

5 Beatus qui ui. *attendendo diuinam iustitiam,*

6 Et cust. ue. sua *scilicet virtutum.*

7 Ne nu. am. *nam ipsis spoliatur per mortale peccatum.*

8 Et uideant t. e. *scilicet Deus & angeli eius.*

9 Et congre. il. *successiue modo prædicto.*

10 In lo. qui uo. He. Hermaged. *& secundum Hieronymum interpretatur, consurrectio. Nam in terra promissionis Christus passus fuit & surrexit.*

11 Vt septimus. *Hic consequenter describitur septima plaga persecutio, & primo in generali, secundo magis in speciali, ... Circa primũ sciendo, quod aliqui expositores dicunt, quod iste septimus angelus fuit Alexius imperator Constantinopolitanus, qui scripsit literas Vrbano Papæ pro reuelatione terræ sanctæ, sed hoc non videtur verum: nam ille Alexius contra Latinos fuit fallax & dolosus, & multipliciter machinatus fuit destruere exercitum principum volentium ad dictam reuelationem deuote procedentium, secundum quod describit dominus episcopus Tyrenensis & alij qui per ... diligenter descripserunt. ... propter quod dicendũ, quod angelus iste fuit Petrus eremita de diocesi Ambianensi natus, qui deuotione motus ... vltra mare ad visitandum loca sancta. ... Hierusalem ... to tributo pro ingressu Turcis ibidem dominantibus, per dies aliquot mãsit cum patriarcha & alijs catholicis in vrbe manentibus, & sic non solũ ex eorum relatu, sed etiam ex visu cognouit miserias in quib. erat populus Christianus non solum in vrbe, sed etiam in aliis locis Iudææ. Quib. compatiens dixit eis quod possent habere remedium, si supplicando scriberent summo pontifici, qui fideles ad hoc poterat exhortari, & ... obtulit ad eorum literas deportandum, cui gratias agentes ... commiserunt ... Papam Vrbanum, literas ei præsentans, & plura alia quæ viderat enarrans. Qui condolens sanctæ terræ anno domini Millesimo. xcv. venit in Galliam & celebrauit concilium apud Claromontem, vbi multa bona statuit, & in fine miserias exponens terræ sanctæ, ad succurrendum fideles efficaciter admonuit, & prælatos ecclesiæ negocium crucis prædicari mandauit. ... dictus per principes & prælatos ... negocium fidelis promouit ... anno domini M. xcvj. multi valde tam de principibus quàm de alijs de Francia, Hispania, Anglia, Alemania, Italia, & alijs partibus occidentalib. crucem suis humeris affixerunt, uno animo Christianis in seruitute detentis succurrere intendentes. Quod prætendens Iohannes dicit:*

Et septimus angelus. *id est Petrus eremita.*

12 Effudit phia. suam in aerem, *quia verbis efficacib. Papæ & principibus terræ dictæ miseriam exposuit, verba enim ex aere respirando formantur, & per aerem diffunduntur, vt habetur ...*

13 Et exiuit uox magna de templo. *i. de ecclesia.*

14 A throno. *idest ab authoritate summi pontificis.*

15 Dicens, factum est ... *exaudita petitio populi Christiani in Hierusalem habitantis.*

‡ Psal. 96.

✠ LI. *Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem.* Per quod significatur punitio malorum doctorum, qui suis uerbis peruerberant aerem, errores & hæreses seminando.

13 Et exiuit ... magna de templo ... Petrus ... significatur ... legitur de pluribus ... principibus ... rentib. & catholicos ...

✠ MORALI.

Digitized by Google

sanctæ prædicationis eorum exiens ab Ecclesia, quæ est etiam thronus Dei, in quo sedens requiescet. Dicit autem finem mũdi instare, in quo omnia quæ prædicta sunt à domino & à sanctis complebuntur.

a *Et facta sunt fulgura, &c.* ✱ AMBROSIVS. Per fulgura miracula quæ per sanctos suos facturus est De⁹, designantur. Legimus namque in superioribus Heliam & Enoch plurima signa esse facturos. Per voces prædicationes sanctorum, per tonitrua, terror ignis æterni exprimitur, terræmotus verò, motionem cordium sæpe designat. Mouebuntur enim quidam de malo ad bonum, sicut Iudæi qui in Christum credituri sunt. Mouebuntur alii de bono ad malum, qui fidem Christi relicturi sunt, & errores Antichristi sequuturi.

b *Et fracta est ciuitas.* Et propter istam dãnationem & propter peccata quæ ipsi addunt, damnata est ipsa ciuitas, & diuisa est pœna vnicuique pro merito, Iudæis.s.& Gentilibus, & falsis Christianis.

c *Ciuita.* idest omnes collectiones malorum in generatione prima manentium damnabuntur: carnali, non in secunda regeneratione spirituali.

✱ AMBROSIVS. Ciuitas hæc magna, ciuitas est diaboli, id est, omnis multitudo reproborum. Per tres partes in quibus diuisa est, Iudæi qui in Christũ credere noluerint, & Pagani, atque falsi Christiani, designantur. Ciuitates quoq; Gentium tunc cadent, cum eo igne qui faciem domini ad iudicium uenientis pręcedet, omnes gentes delebuntur, sicut dicit Psalmista: *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* (Psal.96.) Babylon autem in memoriam ante Deum veniet, quando iudicabit mundum, & reddet vnicuique secũdum opus eius. Vinum veo indignationis iræ Dei, pœna perpetua est, quia peracto iudicio omnes impij cum authore iniquitatis diabolo dãnabuntur.

✱ ARETHAS. Babylonem dicit non veterem Romam, quamqnã in ea temporibus Græcorum multi sancti martyres indigna multa passi sint. Certè hęc non est alia quàm Cõstantinopolis, in quâ olim iustitia colebatur, nunc autem in ea sunt homicidæ ex mutua contentione, dum ciues ecclesiasticis æquari nituntur, &c.

[Interlinear: a Consummata sunt omnia, & finis mundi adest. Ab illis malis, vel ab illis bonis. b Miracula. c Blanditiæ. d Comminationes.]

actum est. Et facta sunt fulgura & voces & tonitrua, & terræ- 1
[a i. mali mouebuntur contra sanctos. b i. a tempore Abel, qui primus terram calcauit. i. despexit, uel qui primus iustus.]
motus factus est magnus qualis nunquam fuit, ex quo homi- 2
[a Tam turpis. i. tam grauis.]
b nes fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus. Et 3
[i. reproborum collectio. s. Iudæos, Paganos, & malos Christianos. b Idest, Gentiliter viuentium.]
c fracta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentium 4 5
[i. collectio peccatorum. s. Ad puniendum.]
ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante 6
d [a Qui procedit ab illo indignante & irato.]
Deum, †dare ei calicem vini indignationis iræ eius. Et om- 7 8
[a i. congregatio sanctorum. i. societatem reproborum & pœnam eorum. c s. in pęna. i. æterna pęna contundet.]
e nis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando ma- 9 10
f [a i. ponderosa & mensurata. b s. à Deo missa. c i. impatientes & carnales.]
gna sicut talentum descendit de cælo in homines, & bla- 11
[a s. dicentes eum esse iniustum.]
g sphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis, 12
h [a i. cruciantes eos intolerabiliter.]
quoniam magna facta est *vehementer. 13 14 15

[Margin: † vt daret. * plaga ei.]

d *Venit in memoriam.* id est recordat⁹ est Deus singula peccata eorũ quorum prius videbatur oblitus. 16

e *Da. ei c.* Ad hoc vt ipse Deus daret illis pœnam mensuratam pro delectationibus quas habuerunt. Retribuit Deus malis pro meritis idest, quod meruerunt, sed non quantum meruerunt, ut in ipsa retributione vbi patet iustitia, sit etiã misericordia. *Vniuersæ enim viæ domini misericordia & veritas.* Bonis etiã dat pro meritis & plus quàm meruerunt, vt misericordia ibi iustitiæ præualeat.

f *Et o.* Et vidit quod omnes qui pro Deo afflicti mundo & virtutibus eminentes respectu harum pœnarum, in uia sua uitauerunt consortia impiorum, & ideo non sunt inuenti in pœnis eorum.

g *Talentum.* Est magnum 110. librarum, medium. 70. duarũ. minus quinquaginta. De medio dicit, quia peccatores in 72. linguis non effugient hanc vindictam.

h *Et blas.* i. in inferno positi quamuis sciant se pro merito puniri, dolebunt tamen quod Deus tantam potẽtiam habet, quod plagas eis inferat, & est blasphemia.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et facta sunt ful. & uo. & to. *Per voces & tonitrua intelliguntur crucis prædicationes, & per fulgura signa & visiones mirabiles, quibus moti fuerunt plures ad crucis negocium assumendum.*

2 Et t. fa. *multis valde terras proprias relinquentibus, pro dicta expeditione.*

3 Qualis nun. fuit. *quia sicut dicitur in Chronica Guil. nunquam tot gentes in vnum conuenere, sed opinionem hominum vincebat numerus, quamuis æstimaretur sexagies centum millia.*

4 Et fra. est ci. *i. exercitus ille, qui dicitur ciuitas quasi ciuium vnitas: nam animo vno Ierosolymam pergebant.*

5 In tres par. *nam propter hospitia & victualia recipienda vnus exercitus primo secutus est Petrum eremitam, alius autem populus secutus est principes Godfredo duci se iungentes, alius exercitus exiuit per nauigium cum Boamundo duce Apuliæ.*

6 Et ciui. Gen.. *idest Saracenorum.*

7 Ceci. *quia à Nycea Bithiniæ & Antiochia, quæ sunt in regno Persidis vsque in Ierusalem & vltra vsque ad riuum Aegypti ciuitates ab infidelibus detentæ fuerunt per dictum exercitum subiugatæ, vt describit episcopus Tyrenensis.*

8 Et Ba. ma. *idest secta Saranica, quæ dicitur Babylon. idest confusio. quia legibus & mandatis confusibilibus est plena.*

9 Venit in memoriam ante Deum, &c. *ad ipsam puniendam. io subditur.* Dare il. ca.

10 Et omnis insula fugit, &c. *quia Saraceni habitantes in insulis propter transitum Christianorum per mare nauigantium fugerunt timore ipsorum.*

11 Et mon. non sunt inuen. *quia multa fortalicia in montibus sita per Christianos fuerunt expugnata.*

12 Et grando ma. si ta. *idest bellum importabile Saracenis non tam virtute humana quam diuina. multoties enim fuerunt à Christianis debellati.*

13 Et blas. ho. *idest Saraceni.*

14 Deum. *idest Christus, qui est verus Deus.*

15 Propter plagam grandinis. *eis inflictam à Christianis.*

16 Quoniam magna facta est uehementer. *quia non poterant eam sustinere, sicut scribit diffusus Tyrenensis episcopus supra memoratus.*

✱ CAP.

MORALITER.

✱ 1 *Et fa. sunt t.* i. tempestates in ecclesia.

3 *Qualis nu. f.* quantum ad omnes eius conditiones, sicut de quolibet confessore cantat ecclesia, Non est inuentus similis illi.

4 *Et fra. est ciui.* idest ecclesia, quæ debet esse ciuium vnitas.

5 *In tres par.* Nam aliqui adhærebant Arrij doctrinę, aliqui uerò doctrinæ ecclesię, & aliqui erant dubij de utraque.

6 *Et ciuitates Gentium ceciderunt, &c.* Nam aliqui Gentiles ad fidem conuersi, uidentes talem diuersitatem reuertebantur ad pristinam infidelitatem.

8 *Et Babylon. ma.* idest Arrij perfidia.

9 *Venit in memoriam ante Deum.* nam ex ordinatione Dei simpliciter est destructa.

10 *Et o. insu. fu.* Nam Arriani non habuerũt refugiũ hic uel ibi.

12 *Et grando ma. si. ta.* idest grandis pęna ex Dei ordinatione cecidit super Arrianos. s. pęna gehennę, ubi damnati blasphemant iustitiam Dei.

✱ MORAL.

Digitized by Google

D

CAP. XVII.

A a **E**T ue. unus. Cum descripsisset plagas quas inferent prædicatores tempore Antichristi,& damnationem æternā, quam idem patientur impii, monet attendere causas ipsius damnationis, q.d. ostendi uobis quid in illo futuro fiet, modo cauere uobis uos potentes, quia idem diabolus qui tūc ita aperte decipiet, occulte decipit quotidie & ad eūdem interitum quo & illos ducet.

✻ AMB. Hic sub effusione phialæ septimi angeli diē iudicii summatim perstringens ad ea quæ prætermisit reuertitur, atque sub specie Mulieris meretricis ciuitatem diaboli describens, quas pœnas pro sceleribus suis passura sit, in sequentibus manifestat. Angelus phialam habens, prædicatores sanctos designat. Ioannes typum tenet omnium fidelium.

b *Ange.* Angelus hic habet personam dicentis, Iohannes discentis.

c *Damna. me.* i. causam dānationis malorum, qui relicto creatore fornicantur cum dæmone, idola colendo, terrena amādo, immundiciæ seruiendo.

B

d *Meretri.* Meretrix ista magna. i. Antichristus & mali qui tēpore eius erunt, quę iam sedet super aquas. i. iam regnat super malos potens, quorum omnium ipse est caput.

✻ TERTVL. Babylon etiam apud Ioannem nostrum. Romanę vrbis figura est, proinde magnæ, & regno superbæ, & Sanctorum debellatricis.

✻ HIERO. Paulus epistola ad Thessalonicenses, non vult aperte dicere, Romanum imperium destruēdum, quod ipsi qui imperant, ęternum putant. Vnde secundum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomē blasphemiæ. idest, Romæ ęternæ. Si. n. aperte audacterq; dixisset Non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, iusta causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiā consurgere videbatur.

✻ IDEM. Ad te loquar Roma, quæ scriptam in frōte blasphemiam, Christi confessione delesti: Vrbs potens, vrbs orbis domina, vrbs Apostoli voce laudata.

✻ IDEM. Est ibi sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum & martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, & gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens nomen Christianum.

✻ AND. Cappadox. Hanc meretricem. quidam veterem. Romam designare putant, vt quæ super septem colles exędificata tradatur. Septem autem capita bestię quæ illā sustentant septem eminentiores impietatis principes, nēpe omnes à Cæsare Domitiano vsq; ad Diocletianum. Hi. n. oēm Dei Ecclesiam atrocissime sunt persecuti. Nos aūt ex iis coiecturam facientes quę hinc sequuntur, per hanc uel uniuersale orbis terræ regnum, insinuatum existimamus, aut prænobilem ac pię potentem quampiam ciuitatem, quæ vsq; ad Antichristi aduentum principatum in terrarū orbe sit obtentura. Verum, antiqua Roma iā olim imperii maiestatem amisit. &c.

C

l. 3. aduer. Mar. c. 13.

Qō. 11. ad Algasiam Roma ad huc ethnica, & Christianis inimica, Babylon fuit, sed hāc nostam Christi confessione deleuit.

l. 2. adu. Iouin. c. vlt.

Epist. 17. quę ad ad Marcellā.

CAP. XVII.

Per intelligentiam.

ET venit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est me-
Per intellig. utiam.
cum dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt

a b c d e — 1 2 † 3 4 5

✻ ARETH. Meretricem non adeo conuenienter veterem Romam intelligere debemus, sicut præsentem mundum, qui & innumerabili sanguine, & pluribus regib. abundat, quàm Roma, vt qui ab initio iudicatus sit fornicariè agere, & corpore, & animo.

E

✻ AVGVS. Et mulier, id est, omnis multitudo superborum, erat circūdata purpura, id est, omnibus illecebris simulatæ veritatis. Aurum hypocrisis est, quia foris quidem apparent hominibus quasi iusti, intus aū pleni sunt omni immunditia.

✻ IDEM. Secta & hæresis vestra est spelunca latronum, hęc progenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quę relicto Christo Donato prostituit lupanaria, cuius domus iuxta Salomonem, secessus est mortis, cuius viæ sunt inferorum, quę se mundā vocat, cum sordibus sit plena.

l. 3. contra Fulgētium donatista.

Prou. 7.

✻ PRIM. Considerans spiritus sanctus corpus omniū perditorum, quod diuersis quidem, sed congruis nōminib. vocitat variis iam diu superbientem excessibus progredi, corrumpi flagitiis, errorib. raptari, tātaque impietate sæuire vt mitib. et aduersetur, congrua periturum descriptione depingit, meretricem vocans, quia relicto creatore, dæmonib. se prostituit construprandam, Magnam, propter immanitatem præuaricationis, per quam Sanctis diutius insultabat. Super aquas multas, populos. s. multos.

F

✻ AMBR. Angelus. ciuitatem diaboli, idest, omne reproborū corpus, demonstrat. Ostendit autem Iohanni damnationem eius. quia prædicatores sancti & uerbis & scriptis fidelibus ostendunt, quas pœnas impii pro sceleribus suis patiantur, vt eorum pœnis territi, a peccatis abstineant. Quæ super aquas multas sedere dicitur, quia ex multitudine gentium quæ per aquas designantur, ciuitas diaboli construitur. Cum qua Reges terræ fornicati esse dicuntur, quia scelera Babylonis auxerunt, potius quam destruxerunt.

e *Quæ se.* i. quæ regnat super multos populos quos attrahit ad se luxuria. vnde dominus ad Iob. *Virtus eius.* i. diaboli, *in lumbis eius.* Quando uiros quorum seminarium in lūbis est, decipit, in vmbilico, dū mulieres, quarum semen est in vmbilico, decipit. Vnde propheta ad Ierusalem quasi ad meretricē. *In die ortus*

Iob 40. b.

Ezec. 16. a.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

ET ve. unus. *Hic consequenter describitur plaga septima magis in speciali, & hoc secundum opinionem illorum, qui quod tota litera ab hoc usque ad illum, sit cum cōsummati fuerint mille, &c. circa medium. 20. c. sit iam impleta de pręterito. secundum quā primo exponam totam literam istam, postea dicam quid mihi supra hoc uideatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur in speciali hæc plaga, secūdo Christianæ religionis promotio noua, c. xx. Circa primum dicit, Quoniam ista plaga Saracenorum est, vt patet ex prædictis, ideo primo describitur Saracenorum utilitas, secundo Christianorum ipsos percutientium probitas, sequenti cap. Primo describitur sub quadam metaphora, quæ primo ponitur. Secundo exponitur. ibi.* Et dixit mihi. *Circa primum dicitur.*

Diuisio.

1 Et venit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas. *Per hæc ut dicunt tenentes opinionem dictam, designatur Alexius imperator, qui secundū eos supra dicitur angelus septimus. Sed hoc fuit ibidem reprobatum. Nec potest conuenienter dici, quod per hunc angelum designatur Petrus eremita, quem dixi supra fuisse septimum angelum, quia hic angelus hic dicitur Iohannem euangelistam docuisse. Vnde & subditur.*

2 Et lo. est me. di. Veni & ostēdam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ. *Petrus autem eremita per nongentos annos & amplius fuit postquam Iohannes scripsit hunc librum. Ideo melius dicitur, quod beatus Iacobus qui supra dicitur unus de septem angelis habētibus phialas, fuit angelus iste, qui antequam Iohannes uideret hāc uisionem, per palmam martyrij transierat ad gloriam, Act. 12. a. & sic poterat eum docere de futuris ex diuina ordinatione.*

3 Damnationem meretricis magnę. *id est secta Saracenica, ut postea magis dicetur.*

4 Quæ sedet super aquas multas. *i. dominatur populis multis, ut exponitur infra.*

5 Cum q. for. *quia multi reges receperunt legem Mahumeti.*

✻ Et

MORALITER.

† 1 Et *uenit unus de septem angelis.* Sequitur.

† *Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ.* MORAL. exponendo, hęc est mulier de qua dicitur, Zacha. 5. c. Hęc est impietas. Bestia uero super quam sedet, est congregatio malorum, quia bestialiter uiuunt. Hęc aūt mulier & bestia dicuntur ornatæ preciosis, quia talia cōius reperiuntur in malis. Septem capita huius bestiæ sunt septem uitia capitalia, quæ dicuntur reges, quia multa uitia sub se continent, & montes, & hoc propter superbiam quæ continetur in eis. nam in omni peccato mortali est contemptus Dei. Per decē cornua ipsius significatur omnimoda psecutio decē praeceptorū Dei.

Digitized by Google

tus fui.i.hoc tempore seculi, *non est precisus umbilicus tuus*.i.non refrænasti luxuriam.

a *Inebriati sunt qui in ha. t r. de vi.* Sicut ebrius nihil timet, sic terrenis inhærentes intantum excæcabuntur amore terrę, vt nec Deum diligant, nec pœnas timeant.

b *Mulierem sedentem*.i.illos molles, q Euę, à qua peccatum incepit, conformantur, qui habēt diabolum fundamentū, qui est sanguineus & in se & in suis. vel quia sanguinē sancto rum fundunt, uel eloquia Dei male intelligunt.

✠ Avg. Vnū est corpus quod aduersatur Ecclesię intus & foris, i. ficti Christiani, et hæretici, vel pagani, Quod licet uideatur loco separatū, in persecutione tamen Ecclesiæ unitatem spiritus operatur.

✠ Haymo. Ipsam uocat mulierē, quā paulo superius appellauit meretricem, i. omniū malorum congregationem. Bestia aūt diabolum significat, super quem oēs reprobi sedent, qui eo hortante, per diuersa uitia currunt. Sicut.n. ciuitas Dei super Christum est ædificata, sic illa ciuitas reproborum super diabolum. Quæ recte meretrix appellatur, ut ostendatur ex qua parte regnum diaboli amplius præualeat. Bene ēt mulier dicitur, quia a muliere peccatum sumpsit initium, per quam ēt, morimur oēs. Quod autem bestia coccinea dicitur, tam ad diabolum q̄ ad omne corpus eius refertur, siue pp peccata innumerabilia quib. est cruentatum, siue propter sanguinem Sanctorum quem fuderunt, siue etiam pro eloquiis diuinarum scripturarum male intellectis. De qua adhuc subditur, *plena nominibus blasphemiæ*. Ac si diceret, Nulla pars in ea blasphemiis uacat, quia uoce simul & opere Deum & seruos eius blasphemat. Magis autem hoc fiet postquam ille damnatus homo regnare ceperit, qui se Christum dicet, cum sit Antichristus.

✠ Avg. Ostendit multa noīa esse in impio. Habet capita septem, i. mundi reges & regna, cum quib. diabolus uisus est in cęlo. *Et mulier*.i. omnis multitudo superborum, *erat circundata purpura*, i. omnibus illecebris simulatæ ueritatis. (Apoc. 12.)

c *Capita septem*. i. sensus, & postea errorē, & tandem Antichristum, per quę septem diabolus ducit homines ad peccatum.

d *Cornua de*. i. decem regna, quæ erunt tempore Antichristi, per quę alia intelliguntur.

e *Circundata pur*. i. regali veste, quia dicunt se reges ut decipiant.

f *Auro*. quia uidebuntur diuina sapientia illuminati.

g *Pocu*. i. diuinā scripturam, qua potantur fideles ad salutem.

h *Abominatio*. i. secundum illas expositiones debent obiici ab hominibus, quia immundiciam carnis docent, & fornicari a Deo.

✠ Ambr. Purpura, & coccus sanguinis speciē habent, quia potestas secularis (his significata,) mortifera est iis, qui eam amplius quam cęlestem gloriam amplectuntur. Possumus etiā per vestimenta sanguinea, opera impiorū intelligere, pro quib. morte perpetua damnabuntur. Quod sequitur, *Et aurata auro*. intelligitur sapientia seculi, quę stultitia est apud Deū. Per gemmas & margaritas, eloquentia secularis designatur. Per poculum aureum, quod manu tenuisse dicitur, philosophorum & poetarum doctrina designatur, qđ plenum abominationū & immunditiæ dicitur, quia doctrina philosophorum plena erat mēdaciis, omnibusque erroribus, ad decipiendum genus humanum compositis.

(Principes secu'i.) a reges terræ, & inebriati sunt qui habitant terram de vino 1 (Manifestæ fornicationis. — a In corda reproborum a gratia Dei deserta. — b In visione spirituali. — Quia talia corporis oculis non possunt videri.) prostitutionis eius. Et abstulit me in desertum in spiritu. Et 2 3 (a Quia dicunt mala quæ faciunt Deo non displicere.) b vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam 4 c nominibus blasphemię, habentem capita septem, & cor- 5 6 (a Et per i lam bestiam talis erat mulier ista. — b Quia occidunt uiolenter acquirere.) d e nua decem. Et mulier erat circundata purpura & coccino, 7 (a i. carbunculo. charitate, quam dicunt se habere. — Aliis virtutibus.) f & inaurata auro, & lapide precioso, & margaritis, habens 8 (a In prauis ...) g poculum aureum in manu sua plenū abominatione & im- h munditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen scri- 9 (a Istud videlicet. — b i. magna confusio.) i ptū: mysterium: Babylon magna mater fornicationum & 10 (Istud videlicet. — Vidi peccatum mundi, vidi etiam pro peccato damnatum.) K abominationum terræ. Et vidi mulierē ebriam de sangui- 11 (a Minorum. — b Illorum qui non timent testari se Christum Deum.) l ne sanctorum, & sanguine martyrum Iesu. Et miratus 12 sum, cum † viderem illam admiratione magna. Et dixit mi 13 (a Q. uol. mirari, sed intelligere quid sit. — a i. ego referabo, ita vt possitis intelligere.) 14 m hi angelus: Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentum 15

(† vidissem)

i *Et in fronte*. Quamuis sit ita habilis ad decipiendum, tamen fideles ne desperetis, quia habet in fronte, i. in manifesto signum quod rudibus est mysterium istud solum. i. dando exemplum faciendi peccata pro quibus terreni a salute fidelium repellentur.

✠ And. Frontis inscriptio significat omni malitia & impudentia, omnique scelerum genere & animi confusione refertam esse. Vocatur autem mater fornicationum, quia omnis spiritalis fornicationis animæ magistra & causa existit, vt quæ subiectis quoque dominio suo ciuitatibus, multas Deo execrabiles præuaricationes pepererit.

k *Ebriā*. i. depressam vindicta pro effusione sanguinis, vt prędoloribus nimiis nesciat ubi sit.

l *Et miratus sum*. Hic habet Ioannes personam illorum, qui cū vident malos in mundo exaltatos, mirantur cum audiunt pęnas quæ ipsis malis promittuntur, & cum ita sint puniendi, quare Deus permittit illos exaltari. Sed docentur intelligere illam exaltationem datam ad maiorem excæcationem, & tādem iuste inferri æternam damnationem.

m *Ego tibi dic*. i. quare puniantur isti mali. i. diabolus qui eos peccare fecit, quod est incognitum nisi doctis.

Cir- / Be-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Et ineb. sunt. *nam populi sub dictis regibus existentes similiter receperunt legem Saracenicam immundicijs plenam.*

2 Et abstul. me in de. *ad videndum statum Saracenicum a Deo propter peccata sua derelictum.*

3. In spiritu. *Nam hæc uisio non fuit corporalis sed imaginaria & intellectualis.*

4 Et vi. m. se. su. be. *per hoc intelliguntur Saraceni in duas partes diuisi, ut dictum est supra. Turci per mulierem propter eorum malitiā & astutiam serpentinā. Aegyptij vero per bestiam, quia sunt intellectu minus vigentes, & per consequens magis bestiales. Dicitur autem mulier sedere super bestiam, nam Turci, ab Aegypijs abstulerunt Iudæam & Syriam.*

5 Coccineam. *i. sanguine Christianorum rubricatam.*

6 Plenam no. blas. *quia Saraceni dicunt Christum esse hominem purum, & sic blasphemant eum, & similiter beatam virginem, negantes eam esse Dei matrem.*

7 Et mu. erat cir. pur. *quia Turci fuerunt opulentissimi in istis et in alijs rebus preciosis.*

8 Habens po. aureum. *quia multas Gentes induxerunt & traxerūt ad immunditiam suæ legis.*

9 Et in fronte e. no. scrip. my. Baby. *Per hoc quod dixit, mysteriū, ostendit Ioannes quod non loquitur de ciuitate Babylonica, sed magis de secta Saracenica quantum ad Turcos.*

10 Mater for. & abo. ter. *nam orientales populos pro maiori parte sa tis traxerunt ad errorem suæ sectæ.*

11 Et vi. mu. e. de san. san. *quia supra numerum & mensuram effuderunt Christianorum sanguinem, Ebria.n. dicitur quasi extra briam, i. mensuram. Turci.n. crudeliores fuerunt Christianis, Aegyptijs & Saracenis, secundum quod dicit Tyrenensis episcopus, lib. 1.*

12 Et mir. su. *de patientia Dei erga sectam nequissimam Mahumeti.*

13 Et di. mi. *Hic consequenter ponitur executio parabolę circa quam angelus primo proponit intentum dicens Ioanni.*

14 Quare mi. *q.d. totum cedet ad Dei gloriam & electorum, quib. meritum accrescit ex persecutione malorum.*

15 Ego ti. di. sa. *i. significationem occultam.*

✠ Mulieris

Digitized by Google

a *Bestiæ quæ por.* Bestia. i. diabolus, portat. i. regit, mulierem. i. omnes malos effœminatos, qui enim alios regit quasi onus regiminis portare dicitur.

b *Fuit.* Ante aduentum Christi habuit diabolus maximam potestatem, sed post licet non penitus amisit, tamen non modice est debilitata.

✠ ARET. Bestia est diabolus. Cœpit & non est, quia occisus est quo ad efficaciam actionum per aduentum christi, neque enim quemadmodū ante hunc efficiebat vt filii hominum & filiæ per victimas offerrētur dæmonibus ipsorum, ita iam post Christi aduentum potis est hęc efficere. Ascēdere verò dicitur de abysso, per aduentum Antichristi. *Et in perditionem uadit.* Perditionem dicit, non ut non sit, sed condemnationem dicit ad gehennam. *Et admirabuntur habitantes in terra.* Admirabuntur bestiæ præsentiam, non solum quod perierit & quomodo vixerit, sed etiam quod aduenerit in signis erroris ac deceptionis. Admirabuntur qui firmum non habent fundamentum, vt qui non sunt ædificati supra petram Xpm.

c *Ascensura est.* Quia tēpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascen. est de ab.* i. per illos qui in peccatis profundi sunt ascēdet in elationem.

d *Et in interitum ibit*, quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.

e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebunt non quasi pœnitentes, sed tantum admirātes.

f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

✠ AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quę mūdana potentia & excellentia cæteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum fit regnum, quod Niniue exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Susis dominatus Persarū sub Cyro emersit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Macedonum regnū successit. Post hos Romanorū regnū in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit. Hic tyrannis omnibus iā deletis, Christiani regni ornamenta in nouam Romam transtulit. Denique Orientalium imperium aut nouæ Romæ. Beatus Hippolytus per hosce reges secula accepit, è quibus quinque iam præterierunt: sextū in quo Apostolus hæc vidit, adhuc decurrit: septimū aūt post elapsa sex annorum milia tandem se prodet: vbi autem se prodiderit, parum durabit, forsan vt beati Irenæi sententia septem cōditi sunt dies, & septem cæli, & septem angeli cæteris præstantiores, ita iam inde ab exordio usque ad seculi finem septem regna cęteris celebriora citra absurditatem statuere licebit è quibus quinque iā tum concidetant. sextum cum Apocalypsis cernebatur, adhuc constabat, & quidam in antiqua Roma. septimum porrò per id tempus necdum aduenerat, siue per illud insinuaretur nouæ Romæ imperium, siue aliud quodcunque regnum.

✠ AMBR. Vel, septem montes illos reprobos designant, per quos diabolus humanam genus decipit. Nam sicut Apostoli fundamenta dicuntur Ecclesiæ, ita è diuerso inuentores errorum, fundamenta sunt ciuitatis diaboli. Ex his igitur capitibus, siue montibus, vel regibus, quinque ceciderunt, videlicet, Gigantes ante diluuium, qui post diluuium vsque ad legem impii fuerunt, qui populo Dei idola colere suaserunt, falsi prophetę, & Iudęi qui dominū interfecerūt, qui iam à Romanis deuastati fuerant, cum hæc visio Ioāni demonstrata est. Vnus erat, pagani qui tunc Ecclesiam persequebantur. Alius nōdū venerat, nimirum Antichristus, qui septimo loco ponitur.

g *Quinque ceciderunt.* Adam si in obedientia perseuerasset, sensus corporis ad nullam voluptatem verterentur, malam scilicet, sed per peccatum ita corrupti sunt, vt iam naturale sit lenia tactu, sapida gustu, nare odorifera, visu pulchra quærere. Hi sunt quinque reges per quos diabolus in pueritia regit, quia ipse fuit causa quare corrumperentur. Hi sunt quinque viri Samaritanę. in iuuenta succedit error, nā postquam discretionem habet, & si peccat, iam non sensibus, sed errori imputatur, de quo dominus, Quem nunc habes non est tuus uir.

h *De septem est.* Quia similiter peccat, & similiter punietur, & octaua quia omnes transcendit, & in nequitia & in pœna.

Et

Biblical text (Apoc. 17):

mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam vidisti, fuit & non est, & ascensura est de abysso, & in interitū ibit. & mirabuntur in habitantes terram, quorum nomina scripta non sunt in libro vitæ á constitutione mundi, videntes bestiam quæ erat & non est. Et hic est sensus qui habet sapientiam. Septem capita septem montes sunt, supra quos mulier sedet & reges septem sunt. Quinque ceciderunt, vnus est, & alius non dum venit. Et cum venerit, oportet illum breue tempus manere. Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octaua est, & de

Interlinear glosses: a i. diabolus. qui bestiales facit. b Ante aduentum Christi. Parum regnauit c Quia Christo nato vim perdidit. a Locum habebit, quia malos inueniet. a Quia respectu huius pœnæ potestis vobis cauere. a Quia per hæc eadem regit infestuum. Transacta infantia. b i. in natura ættie error. c Antichristus qui maxime facit peccare. a Sed non est timendus, quia. Antichristus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mulieris & be. *i. regni Turciæ & Aegypti, vt dictum est.*

2 Best. *Hic prosequitur intentum exponendo parabolā & primo circa regnum Aegypti designatum per bestiam, di.* Bestia quam ui. fuit. *Nam aegyptij primo occupauerunt dominium Ierusalem & Iudæa, & postea perdiderunt, Turcis terram illam occupantibus, ut dictum est supra, ideo dicitur quod bestia fuit prius dominans in Iudæa.*

3 Et non est. *inde per Turcos electa.*

4 Et ascensura est de aby. *i. de Aegypto, quæ tenebra interpretatur & hoc fuit quando debilitata virtute Turcorum per Christianos Aegypty recuperauerunt Iudæam & Ierusalem, ut dictum est.*

5 Et in int. i. *Nam Aegypty per Christianos fuerunt occisi, & residui inde electi, vt referunt episcopi Aconensis & Tyrenensis describentes historiam terræ sanctæ.*

6 Et mi. & c. quo. no. scri. non sunt. *i. Saraceni, qui non sunt prædestinati, sed præsciti, mirabantur enim Saraceni quomodo rex tā potens & magnus a populo Christiano de partibus extraneis & tam longinquis venienti esset debellatus.*

7 Et hic est ... *[illegible]*

8 Qui ha *i. circa occulta scripturarum intelligentiam.*

9 Sep. ca. sep. m. sunt. *i. prouinciæ.*

10 Supra quos mu. *quia regnum Turciæ inualuerat super Aegyptū*

11 Et reges septem sunt. *id est principes illarum prouinciarum.*

12 Quinque ceciderunt *a dominio Aegypti dominio Turciæ subiugati.*

13 Vnus est. *s. dominans in Iudæa & Syria, & iste est rex Turciæ qui dicitur hic sextum caput bestię.*

14 Et alius. *id est rex Aegypti, qui dicitur hic caput septimum.*

15 Nondum venit. *Ad recuperandum de manu Turcorum Iudęam.*

16 Et cum vener t. *Debellatis Turcis.*

17 Oportet illum breue tempus manere. *Quia Ierusalem a Turcis ablatam non tenuit rex Aegypti nisi per annum ut dicunt historiographi prædicti.*

18 Et bestiæ quæ erat & non e. *id est rex Aegypti vt expositū est.*

19 Et ipsa octa. est. *cum septem capitibus prædictis.*

20 Et de septem est. *id est de septem capitibus, est enim caput septimum*

MORALITER.

✠ 2 *Bestia quam vi.* impietas enim fuit maior ante tēpus Christi: quam post, propter idololatriam quæ vigebat in toto orbe, paucis valde exceptis, ideo dicit fuisse ante tempus Christi & non esse tempore ipsius, quia non est tanta, licet sint multi mali, sed tempore Antichristi erit valde magna, secundum quod dicitur Mat. 24. b. *Abundabit iniquitas & refrigescet charitas multorum.* ideo dicitur, quòd ascensura est de Abysso, nam Antichristus habebit dęmonem priuatum, cuius totaliter sequetur instinctum.

6 *Et mi. inh.* quia videntes potentiam Antichristi & signa mēdacia quę facit admirabuntur & ipsum sequentur, exceptis electis, ideo sequitur. *Quo. non. s. scri. no. in li. v.*

11 *Et r. s.* hoc refertur ad terminos seu ad tempora in quibus fuit & erit iniquitas seu malicia, quorum primum fuit a peccato Adæ usque ad diluuium, secundum a diluuio usque ad Abrahā. tertiū inde vsque ad Moysen, quartum inde usque ad Dauid, quintum inde vsque ad Christum, ideo dicitur.

12 *Quinque c.* nam isti quinque termini transierunt.

Digitized by Google

a Tempore Antichristi, vt Daniel dicit, erunt decem regna, quorum reges in cornib. notantur.

septem est, & in interitum vadet. Et decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed

a Non vere reges, sed tyranni. b Ideo non timeatis. c A capite sui secundituri.

potestatem tanquam reges vna hora accipient † post bestiam.

Negandi Christum, credendi in Antichristum. a Quam habent in se. b Quam super alios habebunt.

Hi vnum consilium habent, & virtutem & potestatem suam

a Quia illi omnia attribuent. b Verbo & opere, vt fideles sibi subtrahent. c Faciendo suos cō stantes. & damnando eos in suo capite.

bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet il-

a Vtens malis ad vtilitatem fidelium. b Et ideo reges vincet.

los, † quoniā dominus dominorū est, rex regum, & qui cum

a Per prædicatores. b Ab æterno. c Exequentes opera.

illo sunt, vocati & electi & fideles. Et dixit mihi: Aquæ quas

a i. Antichristus iam regnat per mysterium.

vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ,

a Et ideo non debetis ei conformari, quia ipsi qui modo adhærent ei quandoque dolebunt.

& decem cornua quæ vidisti in bestia, hi odent fornicariam, & de solo latam facient illam, & nudam, & carnes eius mandu

a *Et decem cornua, &c.* ✠ AVG. Reges illi populi mali sunt, qui persequuntur Ecclesiam Dei, qui quasi reges appellātur, quia velut in somnis regnant. Omnis enim malus qui persequitur bonum, velut in somnis hoc facit, quia malorum persecutio non permanebit, sed velut somnium euanescit, dicente Esaia, *Erunt uel ut somnians in somno diuitiæ omnium gentium.* Hi vno animo persequuntur bonos. Ideo dicit, *habent, & non habebunt* quia persecutio malorum non solum adueniēte die iudicii nō erit, sed etiam iam in præsenti desinit, *Virtutem suam & potestatem tradent bestiæ.* Hoc ideo dicit, quia homines impij videntur dare virtutem, quando diabolo instigante faciunt mala.

b *Hi cum agno pugnabunt, &c.* ✠ ANDREAS. Merito hi cum Agno pugnant, nemo enim duobus dominis seruire potest. Ea propter qui improba conspiratione inter se coeunt, suamque operam Antichristo addicunt, non possunt verò Christo se nō opponere. Verum, vincet illos, qui nostri causa iugulatus & immolatus est Agnus Dei; Non enim ademptum est illi regnum & principatus quem in omnes obtinebat postea quam factus est hōmo, nēpe quo electos suos regni sui socios cōsortesque efficeret.

c *Populi sunt & Gentes & linguæ.* id est præsentes mali ex omni diuersitate hominum collecti.

d *Et decem cornua, quæ vidisti, &c.* ✠ PRIM. Quomodo si diceret. Corruptiones carnalium desideriorum: quas nunc velut ipsam bestiam diligunt, eis in odium uertentur, cum circa finem se ineuitabili iudicio damnandos agnouerint, manifestamque agni victoriam viderint, bestiāque in partes diuidi: quod gemino modo intelligi potest. Siue quia sicut legimus *Inter superbos semper iurgia sunt*, siue. *Qui autem qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Qui enim sibi nequam, cui bonus erit.*

e *Desolatam facient.* Solatium diaboli est perditio malorum, quos perdet completo numero impiorum.

f *Et nudam.* Diabolus habet potestatem, faciendi signa ad decipiendum, hāc perdet completo numero bonorū, quia postea tentatio non habebit locum.

g *Carnes*, Fornicariæ manducare dicuntur, quia inferendis pœnis delectabuntur.

✠ PRIMAS. Quomodo si ex persona Ecclesiæ angelus diceret: Illi nocentes qui in me insurgunt, vt edāt carnes meas, suas manducabunt, & igne cremabunt, Posteaquam eorum excessibus Deus ad iracundiam prouocatus desolauerit mundum, vt ipsis proprie blasphemiis hanc vastitatem angelus tribuerit, ipsos dicit facere quod in ipsis iure cōtigerit. Placet enim DEO iustitia, per quam nouimus impiis irrogare uindictam, ut qui regnū suū questiæ dederint, pœnas cum eo iustas exoluant, donec sermones Dei consumetur, qui in misericordia & iudicio cōsistūt.

✠ RICHARD. Quemadmodum namque Christus & sancti angeli gaudebant de gloria bonorum: ita diabolus & eius ministri gaudebunt de pœna malorum. Quod tamen gaudium nequaquam diabolo & eius principibus uertetur in cumulū consolationis, sed in augmentum maioris doloris. Ipsi quoq; impiis æternūm incendium ministrabunt. Et quicquid mali ☞ malis

Isa.29. Prou.13. Psal.10. Eccl.24. † cū bestia. † 1.Ti.6.c Psal.26.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ num, vt dictum est, & sic computatur bis quod Ierusalē bis obtinuit, sicut c.præce. Carolus magnus dicitur angelus quintus ratione regni Francorum, & sextus propter adeptum imperium.

1 Et in inte.uader. *Quia plures fuit debellatus per Christianos, vt dicunt episcopi supra memorati.*

2 Et de cor.decē re.sunt. *i.principes sub rege Aegypti, ut dictū est,*

3 Nondum acce.ab eo. *sed potestatem tanquam reges, quia nō fuerunt reges simpliciter, sed rectores acierum exercitus regis* Aegypti.

4 Vna ho.acc. *id est illo tempore, quo fuit ordinatum de illo exercitu.*

5 Post Bestiam. *id est sub rege Aegypti, qui bestia nominatur, ut dictum est, & ly post, hoc non dicit hic ordinem temporis, sed subiectionis.*

6 Hi unum consilium habent. *Pugnandi contra Christianos pro rege Aegypti. ideo subditur.*

7 Et uirtutem. *eam exponendo pro rege Aegypti.*

8 Hi cum agno pugnabunt. *in membris suis, scilicet Godfredi de Buillion, & alis principibus & bellatoribus* Christianis.

9 Et agn.u. *Nam Aegyptij fuerunt per Christianos pluries debellati.*

10 Quoni.do.domi. *& sic nullus potest ei resistere.*

11 Et qui cū. *per fidem charitate formatam usque ad mortem stabiles.*

12 Vocati & *Ad gloriam.* 13 Et fideles. *In præsenti per gratiam.*

14 Et dix. *Hic exponit parabolā quantum ad regnū Turciæ specialiter*

15 Aquæ quas uidist. *id est, Turciæ regnum, ut dictum est supra.*

16 Populi sunt & Gentes & linguæ. *Quia regnum Turciæ subiecit sibi Syriam & Iudæam & Orientales populos pro maiori parte.*

17 Et decem cornua, quæ uidisti in bestia. *id est decem principes exercitus regis Aegypti, vt dictum est.*

18 Hi odient fornicariam. *id est regnum Turciæ, inter Aegyptios enim & Turcos erat odium, primo propter dissensionem eorum in superstitionibus suis de lege, secundo quia Turci abstulerant ab Aegyptijs Syriam & Iudæam.*

19 Et desolatam facient illam & nudam. *primo per Christianos, quibus in obsidione* Antiochiæ *existentibus, Calypha Aegyptius misit salutationes & munera, eo quod aduersarios eos impugnabant, & sic Christianorum exercitum confortauit contra* Turcos, *ut scribitur in historia Ierosolymitana secundo per seipsos, quia debellatis Turcis in partibus Antiochenis.* Aegyptii *expulerunt eos de Ierusalem. &* de Iudęa, *vt dictum est supra.*

20 Et carnes eius manducabunt. *Metaphorica est locutio, sicut dicitur de vsurario quod comedit illum cuius bona surripit per vsuram.*

✠ Et

MORALITER.

13 *Vnus est.* s. terminus uel tempus Christi.

14 *Et alius non ve.* Scilicet terminus Antichristi.

15 *Et cum ve.no.opo.il.breue tem.ma.* Quia sicut dicitur Matth: 24.b. *Dies illi propter electos breuiabuntur.* Veruntamen iniquitas erit maxima intensiue, & iniquorum multitudine, intantum quòd poterit æquiparari ille terminus duob. ideo dicitur,

16 *Et best.quæ er. & non est, & i.oct.est, & de se.est.* Quia unus terminus computatur pro duobus.

17 *Et in int.ua.* Nam in finali iudicio omnis malitia retrudetur in inferno.

✠ 2 *Et decem cornua, quæ uidisti.* Per quæ significantur omnes modi persecutionis decalogi, sicut prædictum est.

† *Decem reges sunt qui reg.nondum ac.* scilicet quantum ad suam maximam potestatem, quia licet modi persequendi iustitiam quæ in decalogo continentur multum inualuerunt, tamen Antichristi tempore erunt in sua maxima potestate.

6 *Hi unum consilium ha.* scilicet impugnandi iustitiam modo prædicto.

7 *Et uir. & pot.suam be.tra.* Seruiendo iniustitiæ & iniquitati ad iniquitatem.

8 *Hi cum ag.* Fidem Christi quantum poterunt impugnando.

9 *Et agnus uin.* Aliquos ipsorum simpliciter damnando, & aliquos per fidem sibi subiugando. De quibus subditur.

18 *Hi odient fornicariam.* Id est iniquitatem quantum dilexerant eam prius uel amplius.

19 *Et desolat.fa.* Id est desolationem eius futuram denunciabunt constanter contra uitia prędicando.

✠ MO-

Digitized by Google

mali accidit. totum Dei iudicio & iusta permissione fit, apte sequitur, *Deus etenim dedit vt faciant, &c.* Deus enim dat per iustam permissionem, vt mali faciant per apertam actionem quod illi placitum est ob vniuersitatis decorem & vtilitatem Nequaquam enim omnipotens mala esse fineret, nisi ex eis bonum aliquod vniuersitati proueniret. Ex eo enim quod sunt mala, maiorem decorem respectu eorum videntur habere bona. Sed non est iniustus Deus eo quod malos male agere permittit, quia iustu est vt quib. dedit liberu arbitrium, illis eo vti liceat ad libitum, &c.

a *Igne con.* i. tormentabuntur pro delectationibus eius quas secuti sunt.

a Quia cum ipsis & pro peccatis eorum punietur diabolus. b Et merito malis meritis suis excæcauit illos Deus.

a cabunt, & ipsam igne concremabunt. Deus enim dedit in 1 (Scilicet. Vt permittant se regi a diabolo.) corda eorum, vt faciant quod placitum est illi, † vt dent re- 2 3 (a Opere compleantur. Boni & mali promissa recipient.) b gnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei. Et 4 (a i. multitudo malorum.) c mulier quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum 5 6 (Quia maxime superbiunt.) super reges terræ.

b *Consummentur.* De promissione præmiorum vel pœnarum.

c *Et mulier quam vidisti, &c.* ✻ RICHAR. Ipsa nimirum malorũ vniuersitas mulier est, ciuitas magna est, meretrix est, Babylon est. Mulier, quia emollit, ciuitas, quia multos colligit, magna, quia superbit, meretrix, quia diabolo corruptori se subiicit. Babylon, quia cõfusa est & confundit. Habet regnum super reges terræ, quia omnes ei seruiunt, & eius rempublicam augent inquantum possunt.

✻ AVG. Nulla est ciuitas quæ omnem animam immundam capiat, nisi ciuitas diaboli, in qua omnis immunditia in hominibus malis per totum orbem commoratur.

† vt unam faciant vo luntatem.

Con-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et ipsam igne concremabunt. *Nam aliquos Turcos in fortalitijs existentes simul cum eis combusserunt.*

2 Deus. n. dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi. *Licet Deus non sit actor mali culpæ, est tamen actor mali pœnæ, & sic Turcos per Aegyptios puniuit.*

3 Vt dent regnum suum be. *i. ut recuperent regnum Iudææ regi Aegypti, quod possiderat per multos annos ante Turcos.*

4 Donec consum. ve. D. *De recuperatione terræ sanctæ per exercitum Christianum, quod factum fuit quasi per annum postquam Aegyptij expulerant inde Turcos, ut dictum est supra.*

5 Et mulier quam uidi. est ciuitas m. *i. Turcorum multitudo ualde numerosa.*

6 Quæ habet regnum sup. re. te. *Nam plures reges sibi subiecit in partibus orientis, ut prædictum est.*

CAP. XVIII.

a *Et post hæc ui.* In hac sexta visione agit de ultimis pœnis, quas patietur impij in inferno pro singulis peccatis. & primum de Babylone ostendit, postea de bestia & pseudopropheta, tandem de ipso diabolo in quo finis patet. in quo damnato, erit finis. Istã damnationem executurus à Christo prædicatam esse dicit, ut maior ei fides habeatur.

✻ AMB. Angelus iste Christum significat, qui de cęlo ad terrã descendere dignatus est, ut nos ad cælestia subleuaret. Qui potestatem magnam habere dicitur, quia eandem habere quã & Pater, eo quod æqualis sit ei per omnia. Terra illuminata est a gloria eius, quia per doctrinam fidei eius, genus humanum a tenebris ignorantiæ atque incredulitatis est ereptum. Vox autem eius fortis, doctrina est Euangelii. Dixisse vero eius, fecisse est. Dixit enim cecidisse Babylon, quia ipse fecit vt caderet.

✻ AVG. Quotiescunque Babyloniam nominari audistis, nolite

CAP. XVIII.

(Christum. In carne.) a Et post hęc vidi alium angelũ descen- 1 (De ęqualitate patris.) dentem de cęlo, habentem potestatem 2 (Ecclesia. a Pulsis tenebris ignorantiæ.) magnam, & terra illuminata est à glo- 3 4 (a Gloriosa prædicatione. b Prædicauit. c Quod dixit, eff. du non ca rebit.) ria eius. Et exclamauit in fortitudine di 5 6 (a Et ideo cadet quia. b Dæmonum collectio.) b cens: † Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio 7 (a Quod custodit se diabolo, vel diabolus custodit eam sibi.) c dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custo 8 (a i. de fornicatione pro qua irascitur Deus.) dia omnis volucris immũdę, & odibilis, quia de vino iræ for- 9 (a i. principes seculi.) d nicationis eius biberunt omnes Gentes. Et reges terræ cũ illa 10

te ciuitatem de lapidib. facta intelligere, sed hoĩes superbos, raptores luxuriosos, & impios in malis suis perseuerãtes, ipsius noĩe significari cognoscite, sicut ecõ uerso quoties nomẽ Hierusalẽ auditis, hoĩes sanctos ad deũ pertinentes intelligite. Nã Babylonia malorum hominum imaginem gerit.

✻ AMB. Bis cecidisse dicitur, quia cecidit primo cũ per doctrinam Euangelii maximam multitudinem electorũ amisit, qui ab ea per fidem Christi præcisi, ciues sanctæ ciuitatis. i. sanctæ Ecclesiæ facti sunt. Cadet secundo, cum in ultimo die, morte perpetua, quæ mors secunda uocatur, punietur.

b *Cecidit. ce.* Bis pro duplici damnatione animæ & corporis, vel quia æternaliter puniuntur.

c *Spiritus imm.* Dæmones in prauis cordibus pro carnis illecebris sunt immundi, per mentis elationem uolucres, uel quia per huncaerem discurrunt.

d *Et reges ter. &c.* ✻ AVG. Non cũ una meretrice omnes reges

† Isa. 21. c. Iere. 51. a supra 14. b

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

ET post hæc ui. *Descripta Saracenorũ uilitate sub metaphora meretricis & bestię, hic cõsequẽter describitur probitas Christianorũ sub angelica similitudine. & primo quãtũ ad uiros ecclesiasticos, scdo quãtũ ad principes laicos, ibi,* Et sustulit unus angel[9]. *Prima in duas ẽm duas notab. sonas, scĩa, ibi.* Et aud. aliã uocẽ. *Circa primũ dicitur.*

Diuisio.

1 Et post hæc ui. al. an. *i. Adematũ Podiensem epm Angelicę mundiciæ uirũ, qui in exercitu principũ occidentaliũ & aliorũ Christianorũ suscepit legationis officium ad directionem exercitus Christiani.*

2 Descendentem de c. *i. procedentẽ a sublimitate sedis apostolicę.*

3 Habentẽ. *in spiritualib. maxime tanquam legatus missus a latere.*

4 Et ter. *i. exercitus Christianus.*

5 Illuminata est a gl. e. *i. ex eius uita & doctrina.*

6 Et excla. in for. di. *prędicans uerbo & opere.*

7 Cecidit ce. Ba. ma. *i. gẽs Saracenica & dicit bis, cecidit, quia primo per Christianos fuerunt debellati Turci, postea uero Aegyptij, ut habetur in historia frequenter superius nominata. hunc autem Saracenorum casum denunciabat dictus episcopus Christianis, si tamen uiriliter agerent de Dei adiutorio confidentes.*

8 Et fac. est ha. dę. *quantum ad fugitiuos, qui nisi Dei uindicta remanserunt tamen obstinati in sua infidelitate, & sic a dęmonib. fuerunt magis possessi quam ante. qui dęmones per uolucres & spiritus immundos designantur. Et huius punitionis causa subditur.*

9 Quia de uino, &c. biberunt omnes Gen. *i. multę. & est hyperbolica locutio, ad designandum magnam multitudinem Gentium infestiarum perfidia Mahumeti incurrentium per hoc iram Dei.*

10 Et re. ter. cum illa for. *Multi. n. reges dictam perfidiam receperunt.*

MORALITER.

1 *Et post hæc uidi alium angelum, &c.* Hoc literaliter exponitur de Ademato epo Podiensi. MORAL. autem potest exponi de quolibet prælato vel doctore, qui per bonam uitam & scientiam illuminat ecclesiam, & prædicat constanter contra ciuitatem diaboli, quæ est congregatio malorum, dicens.

7 *Cecidit cecidit Babylon.* Et dicitur bis, cecidit, primo pro casu culpæ, secundo pro casu Gehennę.

Digitized by Google

a fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute delitiarum eius 1 b diuites facti sunt. Et audiui aliam vocem de cælo dicentem, 2 c exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum 3 d eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniam peruenerunt 4 peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est dominus ini- 5 e quitatum eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis, & du- 6 f plicate duplicia secundum opera eius: In poculo quo miscuit 7 g vobis miscete illi duplum. Quantum glorificauit se, & in de- 8 litiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Quia in cor- 9 h de suo dicit: Sedeo vt regina, & vidua non sum, & luctum 10 non videbo. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors & lu- 11 i ctus & fames, & igni comburetur, quia fortis est Deus qui iu- 12

(Interlinear: a i. Qui animas suas vendunt ambitione secularium. a i. diuinam inspirationem, vel Christi, vel suorum prædicationem. a Opera eius ne faciatis. b Facientibus consensum ne præbeatis. a Q. Si dissimiles eritis in vita, non similes eritis in pœna. a Quamuis videretur oblitus dum permitteret prosperari. a Et ideo quia a Deo iam placet vindicta. Secundum quod ipsi peccauerunt. a i. Sicut ipsi vobis tormenta intulit, sic vos illi vestro iudicio. In corpore. In anima. Quasi non mouendo. a Honorem & dignitatem habeo. b Quia non præcauet futura mala. i. in die iudicii. a Contra hoc quod hic inferunt. a Quia Deo qui est refectio, carebunt. b i. nullis precibus flexibilis.)

ges fornicati sunt; sed dum se luxuriose qui sunt membra meretricis, inuicem corrumpunt, cum meretrice, i. luxuriosa conuersatione fornicari dicuntur.

✠ AMB. Per mercatores terræ, amatores seculi possumus intelligere: qui animas suas pro acquisitione pecuniarum perditioni tradunt. De his loquitur Syrach. *Hic animam suam venalem habuit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Delitias virtutem Babylonis vocat, quia sicut electi tota virtute laborant, vt diuitias cælestes adquirant, ita & reprobi totis nisibus insistunt, vt diuitias perituras sibi accumulent. [Eccl. 10.]

a *De v.* i. de peccatis per quæ acquiruntur diuitiæ, quia omnis diues, vel iniquus, vel hæres iniqui.

b *Et au.* Dicens futuram illam damnationem ad præsentes, supponit admonitionem.

c *Exite.* quia modicum tempus superest, quo pro merito accipient.

✠ AVG. Hoc loco demonstrat Babyloniam in duas diuisam esse partes, quia dum aspirante Deo conuertuntur mali ad bonum, Babylonia diuiditur, & pars quæ discesserit, efficietur Hierusalem. Quotidie enim & de Babylonia transferimus ad Hierusalem & de Hierusalem seducimur ad Babyloniam, & dum mali conuertuntur ad bonum, & qui videbantur boni in hypocrisi vertuntur, & fiunt mali de bonis.

✠ AND. Quod ad beatum Lot in Sodomis agentem dicitur, *Saluando salua animam tuam*, & apud Esaiam ad quosdam Israelitas, *Recedite, recedit, exite inde*, ipse idipsum hoc loco Dei populo mandatur. Vitandus est namque illorum vsus & habitatio, [Genes. 19. Isa. 52.]

tio, qui nefariis sceleribus Deum quotidie exasperant.

d *Quoniam per. p.* Peccata prouenerunt vsque ad contemptum Dei per impœnitentiam.

e *Reddite il.* Sicut vindictam meam de vobis qui purgamini exercuit, sic vos iniuriam meam vindicate in illis.

f *Duplicate du.* i. animæ & corpori maiores pœnas inferte quam ipsi vobis.

g *Quantum g.* Quia alii plus, alii minus causa discretionis huius repetit quod dixerat superius.

h *Et vidua non sum.* quia habeo consolationem in temporalibus.

✠ AMB. Reginam se Babylon vocat, cum se in prosperis huius mundi extollit. viduam non se esse dicit, quia a bonis temporalibus quibus coniuncta est, & ex quibus luxuriam suam enutrit: non se posse disiungi confidit. Luctum non se esse visuram dicit quia impii quamuis sciant se esse puniendos, fingunt se non videre quod vident, memoriamque mortis à mente reiiciunt, ne tristis cogitatio lætitiam cordis eorum perturbet. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames. In die iudicii, mors illi perpetua veniet, qui in hoc libro mors secunda vocatur. Luctus illi veniet sicut dominus dicit. *Erit ibi fletus & stridor dentium.* Fames illi ueniet requiei, quia desiderabunt a pœnis requiescere quas patientur, ad quam requiem nullo modo peruenient.

i *Mors & luctus.* Absentia vitæ. id est, Dei, quia potentia eius vita est.

☞ Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *runt similiter etiam multi propter temporale lucrum frequentauerunt terram Saracenorum per hoc deprauati sunt. Vnde & ego audiui à fratre fide digno, quod uiderat naues impleri de pueris Christianis quos mercatores emerant a parentib. eorum pauperib. vt venderent eos Soldano pro magno pretio, qui eos faciebat informari in lege Mahumeti, quia de Christiana nihil adhuc sciebant, vt adulti facti contra Christianos pugnarent. & ideo subditur,*

1 Et merca. ter. *& patet ex dictis litera.*

Et audiui aliam vocem. *Hic consequenter agitur de secundo viro notabili ecclesiastico, cuius primo ponitur sancta monitio. secundo Gentis Saracenicæ percussio, ibi,* Reddite illi. *tertio percussi lamentatio, ibi,* Et flebunt. *Circa primum sciendum, quod in exercitu Christiano fuit inter alios quidam sacerdos deuotus, cui reuelatum fuit a domino, quod multi de exercitu peccauerunt cum mulieribus Saracenis, propter quod plures Deo permittente in manu Saracenorum ceciderunt, & plures caderent de futuro nisi pœnitentiam agerent. quam fecit exercitus ad exhortionem dicti sacerdotis. Et hoc est quod dicit Ioannes:* Et audiui vocem de cælo, *quia cælitus facta est dicta reuelatio.* [Diuisio.]

3 Exite de illa. *i. de immunditia Saracenica.*

4 Quoniam peruenerunt pecca. eius vsque ad cal. *id est, coram Deo ad puniendum.*

Et

5 Et recor. est do. *In Deum non cadit obliuio, nec per consequens recordatio proprie, sed dicitur recordari peccatorum metaphorice, quando ea punit, nam tunc admodum recordantis se habet.*

6 Reddit. *Hic consequenter describitur percussio Saracenorum, quia tunc Christiani tantum & plus eos afflixerunt, quantum fuerunt ab eis afflicti. ideo dicitur.* Reddite illi, &c. *& patet litera. Et subditur huius percussionis ratio.*

7 Quia in corde suo dicit. *scilicet gens Saracenica superbiendo de sapientia.*

8 Sedeo vt regin. *super alios populos, & potissime super Christianos.*

9 Et vidua non sum. *Nam gloriabatur in regibus cum ea fornicantibus prædicto modo.*

10 Et luctum non videbo. *quia nimis confidebat in sua potentia temporali.*

11 Ideo in vna die. *Id est uno tempore.*

12 Venient plagæ eius. *& quæ sint illæ subditur.*

13 Mors. *quantum ad occisos.*

14 Et luctus. *quantum ad fugitiuos.*

15 Et fames. *quantum ad obsessos.*

16 Et igni comburetur. *Nam multi incendio perierunt per ignem positum in ciuitatibus & uillis.*

17 Quia fortis est qui iudicabit il. *i. condemnauit ad hanc pœnam, s. Deus cuius non potest iudicium impediri.*

✠ Et

MORALITER.

† 2 *Et audiui aliam uocem.* quia prædicator vel doctor non solum debet denunciare vtilitatem culpæ & magnitudinem pœnæ futuræ ciuitatis diaboli, sed etiam monere populum, vt fugiat de ea, ne forte inuoluatur eius malis & pœnis futuris, ideo subditur.

3 *Exite de illa populus meus, & ne participes sitis del.* Et exprimuntur in speciali principes, cum dicitur.

† Et

Digitized by Google

a *Et fle.&c.* Contra hi gaudium perpetuum habent.

A b *Reges ter.* Vel illi qui bene rexerunt terrenitatem suam & aliquando tamen fornicati sunt cum ista dolebunt, quod nũquam similes illis fuerunt.

c *Cum vide.* Cum defecerint diuitiæ, quod est signum æterni incendii iudicii. Vel cum uiderint pœnã exaltatã ultra modũ.

a i.dolorem in animo patientur. b Dolorem corporis ostendit. c Quia in illa fuerunt fundati. d i.p,incipes seculi.

a dicabit illam. Et flebunt et plangent se super illam reges ter- 1
b ræ, qui cum illa fornicati sunt, et in delitiis vixerunt, cum vi- †

a Voluntate. b s.quia vellent fugere si possent.

c derint fumum incendii eius, longe stantes propter timorem 2

In anima & in corpore. Collectio malorum.

tormentorũ eius, dicentes: † Væ væ ciuitas illa magna Baby- 3 4
lon, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudiciũ tuum 5

a Vel ad literam, vel pro terrenis animas dantes.

d Et negotiatores terræ flebunt et lugebunt super illam, quo 6

Quæ ad sensus corporis pertinent perire dolebunt.

e niam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & ar- 7 8
genti, et lapidis preciosi, et margaritæ, et abyssi, et purpuræ, et 9

a Subaudi, & nemo emet.

serici, cocci, et omne lignum + thinum, et omnia vasa ebo- 10
ris, et omnia vasa de lapide precioso, et æramento, et ferro, et 11

Et nemo emet.

f mamore, et cinnamomum, et amomum, et odoramentorũ 12 13

Noui Testa.quod inebriat. a Vnctio spiritus sancti

g & vnguẽtorũ, & thuris, & vini, & olei, et similæ, et tritici, et 14

a Et nemo emet merorem. Quia eadem sacramenta percipiunt.

h iumentorũ, & equorũ, & rhedarũ & mancipiorũ & animarũ 15

✻ AMB. Sed mirum est valde quod longe stare dicantur, cum in eisdem penis & ipsi sint demergendi, in quibus & cæteri reprobi qui per Babylonem designantur. Stabunt igitur longe, mente & uoluntate, non corpore, horrentes scelera sua, quibus æternaliter cruciabuntur. Stabunt longe desiderantes requiẽ, & patientes tormenta.

B ✻ ANDR. Per reges hoc loco, principes magistratusq; denotari putamus, ut in ps. *Reges terrę & principes conuenerunt in vnũ.* Et alio loco. *Reges terræ congregati sunt.*

C Hosce proinde tanquam pręcæteris a diuinis præceptis in illa scortatos, fleturos pronunciat, ut primũ illius depopulationem, extremamque desolationem uiderint, uel audiuerint.

✻ AMB. Quia superius per mercatores terræ, amatores seculi diximus esse designatos, possumus in hoc loco eos accipere qui bonum quod facere finr, pro premiis uendunt, aut qui laudes ab hominibus requirunt, aut qui gradus ecclesiasticos uendunt. Tales itaque negotiatores flebunt in inferno, quoniam mercedes eorum nemo emet amplius.

d *Et negocia.terr.fleb.* Quia illa perire dolebunt, in quib. suam deputabant prosperitatem.

e *Auri & arg.& lapi.marg.& byss &c.* Per aurũ sapientia, argentũ diuina eloquia, Christus in lapide precioso significatur, apostoli in margaritis. in bysso candido, sanctorum iustificationes, in purpura martyrium, in serico, uirginitas, in cocco rubeo, chatitas, in ligno thino imputribili, constãtia indeficiẽs, in ebore, uirtutum pulchritudo, in ære fortitudo & longanimitas,

D in ferro, sublimitatis acumen, in marmore inuicta humilitas, Hęc habere se simulant reprobi, & dolent cum deficit quod in eis intelligitur.

In auro mundana sapientia, in argento facundia, in lapide precioso & margaritis, pseudo prophetas accipimus & hæresiarchas. In bysso simulata iustitia, in purpura martyres hæreticorum, in serico integritas carnis ad operimentum corruptæ mentis, in cocco crudelitas simulatione charitatis palliata, in ligno thino mẽtis obstinatio simulans cõstantiam, in ebore simulata uirtutum pulchritudo. in ære pro fide recta firma perfidiæ prædicatio, in ferro deceptionis acumen, in marmore simulatæ subiectionis fortitudo, in odoramentis pigmẽtorum & thure orõnes sanctorũ figurãtur, quas imitatur in orõnibus uana sedulitas hæreticorũ. Per hereticorũ diuinitas incarnata,

† Ier. 12. a

† cedrinũ

E quod sub falsa lenitate pseudo Christianorum asperitas imitatur. Et ista subtracta deflent reprobi sicut heretici mortem Arrii Similam & triticum amisisse se simulant, cũ zizania & paleas amiserunt. Iumenta electos significant qui cum Psalmista dicunt. *Vt iumentum factus sum apud te.* Oues sanctos quibus dicitur. *Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporũ.* Per equos & rhedas prędicatores accipe, iuxta Elizeũ dicentẽ, *Pater mi: currus Israel & auriga eius.* per mancipia electi q seruituti Dei subiiciuntur. Reprobi dolent se amisisse iumẽta, equos & rhedas. i. illos quos fortes deputant ad aliorum portanda onera: cum debiles ad omne opus bonum amiserũt, poma uirtutes sanctorum sunt. Et pars bestiæ omnia se habere simulant.

Ps. 21. d.
Matt. 10. b
4. Reg. 2. b

F f *Cinnamomum.* In cinnamomo odor uirtutum quas simulãt.

g *Simile & tri.* Carnis Christi qua fideles uere satiantur, reprobi irritantur.

h *Mancipiorum & animarum.* Distinguit, quia quidem fiunt serui tamen corpore, ut Ioseph, quidam etiam animo, ut si Aegyptius uenditus Iudæo ritu eorum circuncidatur, uel pa☞ganorum

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et flebunt & plangent se su. ill. reg. ter. *Hic consequenter ponitur dicte Gentis percussę lamentatio. & primo regum, secundo mercatorum, ibi, Et negotiatores terrę flebunt. tertio nautarum, ibi, Et omnis gubernator. Circa primum sciendum, quod sicut dictum est ibi, multi reges in partib. orientis receperant legem* Mahumeti, *ad quos non peruenit exercitus Christianorum qui festinabat uersus Ierusalem. & ideo dicti reges dolebant de Saracenorum interfectione quos non audebant nec poterant adiuuare. & hoc quod dicitur.* Et flebunt & plangent se super illam reges. *Et patet litera usque ibi.*

2 Cum uiderint fumum incendii eius. *i. cognouerint certa relatione. Visus.n.propter sui certitudinem frequenter ponitur pro aliis sensib.* Exod. 20. c. Populus uidebat uoc. *& etiam pro cognitione intellectus. Vnde communiter dicitur, Vides tu hoc? i. intelligis.*

3 Longe stantes propter timorem tor. eius, dicentes. *Plures enim de rebus orientis timebant dare subsidium illi qui erant in partibus Antiochenis, quas inuaserat exercitus Christianus, ne pœnam similem paterentur.*

4 Ciuitas illa magna Babylon. *i. gens Saracenica nomine Babylonis significata, ut dictum est supra.*

5 Ciuitas illa fortis. *Propter multitudinem bellatorum & diuitiarum.*

6 Quoniam una hora. *i. breui tempore.*

7 Venit iu. tuum. *i. punitio tua.*

8 Et negoci. *Hic consequenter ponitur lamentatio mercatorum, qui in terra Saracenorum exercebant mercationes multas & magnas uẽdendo quæ aliunde apportabant, & emendo quę inde alibi deferebant, & sic dupliciter lucrabantur. propter quod dolebant de uastatione terrę, qui non poterant ibi talia exercere. Et patet litera paucis exceptis, quæ discurrentur.*

9 Et byssi. *i. lini candidissimi.*

10 Et cocci. *i. tincturæ rubeæ.*

11 Et omne lignum thinum. *Quod est ualde albũ & spinosum crescens in Ophir, & inde fecit Salomon citharas & lyras cantatoribus, 3.* Reg. 10. *cap.*

12 Et amomum. *Species est aromatica redolens.*

13 Et cinnamomum. *Et inde traxit nomen.*

14 Et manci. *i. seruorum.*

15 Et animarum hominum. *redimẽdo nobiles a Saracenis captos. nam inde habebant mercatores emolumentum magnum. Et accipiũtur hic animæ pro hominib. denominando totum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ egressæ sunt de femore* Iacob, *&c.*

✻ *Et*

MORALITER.

† Et *plagent se super illam reges terræ, qui cum il. fornica. sunt & in delit.* Sub quib. intelliguntur milites & terrarum rectores.

8 *Et negociatores terræ. s.* Sub quib. intelliguntur manu artifices, in mari uel terra de negotiatione uiuentes, ut prosequitur litera satis diffuse: per quod insinuatur, quod prædicatio debet esse communis.

Digitized by Google

gnorum idola colat.

A ✠ AMB. In omnibus quæ enumerata sunt, auaritia Babylonis atque luxuria condemnatur. Nam in iudicio Dominus non dicet. Ite maledicti in ignem æternum, quia fuistis homicidæ, superbi, luxuriosi, &c. sed. *Esuriui. & non dedistis, &c.* & cætera misericordiæ opera, à quibus auaritia retrahit reprobos. Auaritia quippe nutrix est luxuriæ: nutrimenta autem luxuriæ in hoc loco descripta sunt. Damnatio ergo Babylonis maxime in diuitiis consistit, eo quod diuitiæ nutrimēta sint vitiorum, & ex quibus auaritia, quæ modo Regina mundi dici potest, luxuriam suam alit.

B ✠ ANDR. Considerandum porro hoc nobis loco proponitur, eccuinam ciuitati istiusmodi rerum emptio sit visitatior & quibus hominib. isthæc superuacaneorum possessio, ob immoderatum voluptatis studium, sit familiarior. Probabile sit hunc locum non agere de prisca Babylone, aut de veteri aut noua Roma, aut de quauis alia peculiari ciuitate, sed de orbe vniuerso, eiusdemque inquilinis, qui varia in eo negotia tractant, nundiuarumque mundi huius finem cum luctu & fletu excipient.

a *Et omnis gubernator, &c.* AMB. Possumus per mare hoc seculum: per gubernatores vero principes iniquos intelligere: per eos autem qui de loco ad locum nauigant, & qui operantur in mari, eos qui diuersa officia ad deprædationes pauperum in mundo exercent. Isti ergo flebunt & lugebunt,

C videntes locū incendii Babylonis. Ipsi namq; erunt Babylon, & ipsi lugebunt & flebunt. Cinerē super capita sua ponent, quia memoria peccatorum a mentib. eorum nunq̄ recedet.

D ✠ RICH. Væ aūt idcirco tripliciter, vt peccatum cogitando loquendo, agendo perpetratum per ternarium ostendatur.

(a Quia etiam pro minimis si immoderatè haberent damnabantur.)
1 hominū, & poma desiderii animæ tuæ decesserunt a te: & om-
(a In pinguibus animæ sagina intelligitur.)
2 nia pinguia & præclara perierunt a te. Et amplius illa iam non
(Hominum.)
inuenient mercatores horum. Qui diuites facti sunt ab ea ciuitate, longe stabunt propter timorem tormentorum eius, flentes & lugentes ac dicentes: † Væ væ ciuitas illa magna,
3 quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata est auro & lapide precioso & margaritis, quoniā vna hora destitu-
(i. aliquid certū desiderant habere, vt episcopatum aliqui.)
4 a tæ sunt tantæ diuitiæ. Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ qui in mari operantur longe steterunt, & clamauerunt videntes † locum incendii eius dicen-
(a i. conscientiam terrenorum. b Super mentes, vel per simulationem pœnitenti.)
tes, Quæ similis ciuitati huic magnæ & miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt flentes & lugentes, dicentes: Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes
(a Vel ad literam omnia ista visa de diuitiis sunt.)
5 6 qui habebant naues in mari de preciis eius, quoniam vna ho-
(a Conscii secretorum Dei. b Per partes.)
7 b ra desoluta est. Exultate super eā cæli & sancti apostoli & pro-
(a Vt illa damnauit vos iniustè, damnabitur iuste.)
8 9 c phetæ, qm̄ iudicauit Deus iudiciū vestrum de illa. Et sustulit v-
(a Christus. b Quia areas potestates deuicit. c Quia per mundana voluuntur. Dura corda habentes. i. in infernum.)
10 11 d nus angelus fortis lapidē quasi molarē magnū, & misit in mare
(a i. in infernum iam.)
12 e dicens, † Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, &

Reges porro dolebūt de amissa gloria dignitatū, & corporū voluptate: negotiatores, de amissa rerum abundantia, & amara acquisitione. De eo quisq; dolebit in inferno, quod præcipuè dilexit & possedit in mundo. Miscebunt puluerē super capita sua, q̄ se fuisse de materia terrea, fragili, trāsitoria recognoscent in inferno, quod nūc minimè perpenduntin mūdo.

E In descriptione aūt doloris amatorū Babylonis primum Reges ponuntur, quia mali quiq; quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in inferno miserabiliores, Scriptum est enim: *Potentes potenter tormenta patientur.*

b *Exultate su. e.* Postquam prædixit hanc damnationem futuram impiis, mouet bonos exultate, vt concordent diuino iudicio. vel quia his damnatis sequitur eorum remuneratio.

c *Et sustu.* Eleuat Deus malos vt grauius puniat vel corruant.

F d *Lapidem qua. mo.* Ad literam etiam omnia ista visa sunt.

e *Hoc im.* Postquam descriptæ sunt singulæ pœnæ, ostenditur sibi modus damnationis. Q. quod vidi prædictum, vidi etiam iam impletum. i. sicut vides in hac figura. vel quanto plus exaltati sunt tanto grauius cadent.

Marginalia: † Ier. 15. a. — † fumum. — † Ier. 15. c. — Sap. 6.

Mer-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et poma desi. *i. fructus desiderabiles.*

2 Et omnia ping. *i. omnes diuitiæ, sicut homo diues dicitur pinguis metaphorice.*

3 Quæ ami. *i. plena talibus preciosis.*

4 Et omnis guberna. *Hic describitur lamentatio nautarum. nam in terra Saracenis occupata erant multi portus magni & boni, in quibus applicabant nautæ, apportantes ex terris alienis bona venalia, & sic lucra duplicia reportabant, propter quod de vastatione terræ & portuū dolebant.* Et patet litera usque ibi.

5 Exultate su. eam. *vbi propositum describitur exultatio Christianorum, quia per hoc facta est uindicta de Christianis per Saracenos afflictis, captis & occisis.* Exul. su. e. *i. ecclesia militans.*

6 Et san. *i. episcopi qui sunt successores apostolorum.*

7 Et prop. *i. doctores ecclesiæ.*

8 Quoniam iu. *i. punitionem pro malis uobis illatis, plures enim episcopi, doctores & fideles alij per Saracenos fuerant multipliciter afflicti & occisi.*

9 Et su. *Hic consequenter describitur Christianorum probitas quantum ad principes laicos, & primo tempore Godfredi primi regis, secundo tēpore Balduini sibi succedentis seq. c. Prima adhuc in duas partes, quia primo describitur Christianorum uictoria, secundo consurgens ex hoc lætitia. in prin. c. seq. ibi.* Et uidi ostium apertum. *Circa primum sciendum, quod capta Ierusalem per Christianos, & Saracenis ibidem occisis pro maiori parte & aliis eiectis, principes & exercitus Christiani instituerunt Godfredum ducem Lothoringæ regem ad custodiendum terram recuperatam & acquisitam. Et tunc Soldanus Aegypti cum magno exercitu uenit ad debellandum regem institutum, qui sibi occurrens cū paruo exercitu respectiue. quia multi Christiani repatriauerant, & cæsis octo millibus paganorum compulit eos fugere, & in porta Ascalonis suffocati sunt usque ad duo millia, & multi ualde inter spineta etiā in mari fugientes perierunt, quorum numerus ignoratur, & hoc est quod dicitur.* Et sustulit unus an. for. *i. Godfredus rex primus.*

10 Lapidem qua. mo. *i. exercitum fortem & constantem.*

11 Et mi. in ma. *i. in exercitum Saracenorū, qui dicitur mare hic, tum quia per mare venerit, tum quia ibi multitudo maxima populi erat, quæ per mare designatur in quo modo sunt aquæ multæ. secundum quod dicitur c. præced. Aquæ multæ populi multi.*

12 Dicens h. &c. Ba. *i. Saracenorum exercitus qui fuit ibi ualde confusus.*

✠ Et

Digitized by Google

A

Sicut quidam hæretici putant.

& musicorũ & tibia canẽtiũ, & tuba nõ audie 1 tur in te amplius, & omnis artifex omnisque 2 ars non inuenietur in te amplius. Et vox molæ non audietur in te amplius. Et lux lucernæ non lucebit in te amplius. Et vox sponsi & 3 sponsæ non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes 4 5 terræ quia in beneficiis tuis 6 errauerunt omnes Gentes. Et in ea sanguis prophetarũ & 7 sanctorũ inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.

ultra iã, non inuenietur. Et vox citharædorũ,

a Quantum ad practicam.

a Quantum ad theoricam. Hinc est argumentum, quod damnati obliuiscantur scientię acquisitæ.

b Ibi non exquirentur delicatissimi panes. Et per hoc remouetur delectabile gustus.

Quod ad visum.

Idest lætitia nuptiarum.

Quo ad auditum. Ideo.

idest, ad literam vel in veneficijs. persuasionib. Hoc quantum ad concupiscibilem.

a Hoc quantum ad rationalem. b idest, maleficis, id est, malis per suasionib. quib. alios errare fecisti.

a Quidam de omnib.

a Et ideo iterum, quia. b Vindicta sanguinis. Si malus malum occidit, occisorem non excusat nequitia occisi.

D

a *Mercatores.* quia illi dantes animas pro terrenis, nimiã potestatem exercuerunt, quia iam pati non possunt.

b *Et in ea sanguis.* Nunc ad ipsam Babylonem loquit᷑ de suo casu, quasi condolens miseriæ eius, nunc ad audiores cõueritur, vt fideles exhortetur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vox ci. *nam in tristitiam versa fuit eorum lætitia.*

2 Et o. arti. *Nam illi qui venerunt ad faciendum machinas pro Christianorum destructione, fugerunt cum magna confusione, & similiter alij qui venerant pro ciborum præparatione, ideo subditur.* Et vox mo.

3 Et vox spon. & spon. *q. d. non erit inter eos materia gaudij, sed luctus, & subditur causa cum dicitur.* Quia

4 Quia me. tui. *haurientes bona aliarum Gentium.*

5 Erant prin. t. *id est, super Gentes alias eleuati per superbiam, & subditur alia causa.*

6 Quia in v. t. er. *multi enim populi videntes Saracenorum prosperitatem temporalem receperunt eorum legem erroneam, & iterum subditur tertia causa:*

7 Et in ea s. pro. *Nam multi doctores & fideles Christiani a Saracenis fuerunt interfecti.*

B E

C A P. XIX.

POST hęc audiui quasi vocem magnam 1 tubarum multarum in cælo dicentium 2 alleluia: Laus & gloria, & virtus Deo 3 4 nostro: quia vera & iusta iudicia eius 5 sunt, qui iudicauit de meretrice magna † quæ corrupit ter- 6 7 ram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum 8 suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. † Et fu- 9

Prædicatorum. a In ecclesia sanctorum.

a Laus humanis verbis inexplicabilis. b Immortalitas & impassibilitas c Quia deuicit diabolum.

a Et ideo laus est. Dando quod promisit. b Vnicuique secundum merita reddenddo.

a Iudicio condemnationis.

b De malorum congregatione. i. Ipsi seipsos, vel alius alium.

a Quem effudit impia multitudo.

a Requirens eum. b Per hanc iterationem debemus intelligere laudem æternam.

CAP. XIX.

a *Post h. a. q. v.* id est, damnationem malorum videt completam, sicut à Christo audierat complẽdam, modo subiũgit quòd de ista damnatione sancti exultant sicut moniti erãt ad exultãdum in versu illo: exultare super eã cæli, per quod multo grauior intelligitur pœna malorum.

C supra 18. f

† supra 6. c

✻ RICHARDVS. Post figuram damnationis ciuitatis impię superius descriptam, subiungit laudem & gratiarum actionẽ de ruina eius à Sanctis diuinitati exhibendam. Et notandum quod dum dicit, *audiui*, de futuro loquitur quasi de præterito, sicut consuetudo est prophetis. Vox magna gaudium magnũ significat. *Tubarum multarum*, id est, eorum qui in mundo sonuerũt tubis prædicationum, *dicentium Alleluia*, videlicet suauitatem diuinæ laudis, humanis verbis inexplicabilis.

✻ AMBROS. A septem vocibus, quinquies Alleluia decantata esse legitur. Primò & secundò à voce tubarum multarum tertiò à vigintiquatuor senioribus & quatuor animalibus: quartò à voce quæ de throno exiit, nõ iam Alleluia, sed interpretatio eius decantata est, id est, *Laudem dicite Deo nostro.* Alleluia quippe, laudate Deũ sonat. Quinta verò à tribus vocibus, id est, à voce tubæ magnę, & à voce aquarum multarum & a voce tonitruorũ magnorum. Iusti qui ante diluuium fuerum, ad primam partem, qui post diluuiũ ad secundam pertinent. Per 24. seniores, partes sub lege designantur, quibus coniunguntur quatuor animalia, per quæ nouum testamentum figuratur, tuba vero magna Christum significat, vox tubæ prędicatio est euangelii. Per vocem vero aquarum multarum, multitudo gentium Christum confitentium, & per vocem tronitruorum magnorum, electi qui in fine mundi nasci turi sunt, intelliguntur.

b *Alleluia, &c.* Ideo dicimus alleluia, quia laus est Deo nostro, & quia talia nobis fecit, antonomasice eum laudare debemus.

☞ Et

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIX.

✻ POst hæc a. *Descripta Christianorum victoria, bic consequẽter describitur, vniuersalis ecclesię lętitia, & diuiditur in duas par- quia primo describitur hęc exultatio, secundo beati Ioannis gratiarum actio ibi.* Et dixi mihi. *Circa primum dicitur.*

Diuisio.

1 Post hæc au. qua. vo. ma. *id est, gratiarum actionem.*

2 In cæ. *militantis ecclesiæ de tanta Saracenorum deiectione, & Christianorum subleuatione, & etiam in cęlo triumphantis ecclesię, in qua sancti gaudent & gratias agunt Deo de beneficijs in terra fidelium collatis.*

3 Dicentium al. *duę dictiones sunt in Hebręo, nam all. idem est quod laudate, lu, nomen, ia, domini.*

4 Laus & g. *nam dicta victoria est Deo attribuenda.*

5 Quia ve & iu. *cuius duplex ratio subditur. Prima dum dicitur.*

6 Qui i. de me. m. *idest, de Gente Saracenica quantum ad Turcos specialiter, vt dictum est supra, c. 17. eam puniendo.*

7 Quæ. c. t. *quia multos populos interfeci perfidia Mahumeti. Et consequenter ponitur ratio secunda, cum dicitur.*

8 Et vin. *à Turcis & Aegyptiis occisorum,*

9 Et ite. di. al. *primo pro debellatione Turcorum, & secundo pro debellatione Aegyptiorum. Vel aliter, scilicet, primo dso deuictis Saracenis, & secundo pro recuperatione sanctę ciuitatis.*

✻ Et

MORALITER.

✻ 1 *Post hæc.* Hic describitur laus sanctorum de sua euasione a prædictis malis, & de impletione diuinæ iustitiæ in damnatis secundum illud Ps. lvij. b. *Lætabitur iustus cum vide. &c.* & describitur ista laus quantum ad ecclesiam triumphantẽ, & quãtũ ad militãtem, quæ debet quantum potest triumphanti conformari, s̃m quod dicit illa prosa. Supernæ matris gaudia repræsenter ecclesia, quę ab aliquibus dicitur esse beati Grego. ab aliis autem Hugonis de sancto victore, ideo dicitur.

2 *Dicentium alleluia, &c.* pro ecclesia triumphante, & subditur post.

9 *Et iterum dixerunt al.* prò militante.

✻ Et

A a *E cce.ui.* Non minores sancti solummodo de hac damnatione laudauerunt Deum, sed etiam illi maiores qui in ecclesia fuerunt iudices & doctores aliorum.

b *Amen.* Et virtute laudandus est de hoc, quod, inimicos nostros ita ponit.

c *Et v.de.* Dicta dānatione malorum & exultatione sanctorum supponit admonitionem ad præsentes, q.d. vidistis exultationem, modo vos prouidere vobis ad vestram salutem.

d *Pusilli.* Qui nequeunt altiora penetrare mysteria, nec Dei possuntimplere consilium. *Vende omnia & sequere me.*

e *Vt aud.qua.vo.&c.* Ostensa lætitia quā habebant sancti de perditione malorū, B supponit ecclesiæ aliam lætitiam ipsorum, quam de salutione sua, quam dicturus est, habebūt.

†Mat.22.a Luc.22.d. f *Et uxor eius, &c.* Et conueniens erat, ut iungerentur, quia ipsa ecclesia fecit se idoneā, ut reciperet. †Ps.22.b.

g *Et da. est.* in hac vita ut se posset præparare. Alia litera, datum est illi byssinum splendens, candidum dente candido.

C h *Et cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum, &c.* Quia maiorem me intellexi & obedire paratus fui, sic & uos obedite mihi.

i *Vide ne fec.* In ueteri lege non prohibuit se adorari, sed post ascensionem uidens super se exaltatum hominem, ab homine timuit adorari.

✱ AMBR. Redemptio sanguinis Christi hoc fidelibus contulit ut filii Dei, sociique angelorum efficerentur, ideoque pertimescit angelus adorari ab homine, qui super se adorabat hominem Deum: qua propter se conseruum Ioannis, cæterorūque fidelium vocat. D

Iudicauit & æternaliter puniti sunt. Omnes sancti iudices 12. patriarchæ. 12. apostoli.

a mus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt viginti- quatuor seniores, & quatuor animalia, et adorauerunt Deum,

a Verum est, quod Deus ita gloriosus est. b Admonitio.

b sedentem super thronum dicentes: amen, alleluia. † Et vox

a i. de illis in quib. Deus sedet. b Ad audientiam omnium.

c de throno exiuit, dicens: Laudes dicite Deo nostro omnes

Vel serui. a Casto amore & timore filiali.

d sancti eius: & qui timetis Deū pusilli & magni. Et audiui qua-

a Qui fuerunt tubæ in mundo nunc exultant in celo. b Qui de multis populis collecti sunt.

e si vocē tubæ magnæ, & sicut vocem aquarū multarū, & sicut

a Quia tenebit impios sanctorum exultatio.

vocē tonitruorum magnorum dicentium, alleluia, quoniam

a Q. Antea regnauerunt impii. b Beatitudinem animæ habentes.

regnauit Dominus Deus noster omnipotēs. Gaudeamus, &

a In corpore glorificati. b idest, nos omnia habere à Deo reputemus. c Iuncta est ecclesia Christo.

exultēmus, & demus gloriā ei, quia venerunt nuptiæ agni, &

a Ecclesia sanctorum in te, quæ prius fuit sponsa in spe.

f vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se bys-

Iustificationib. b Quia nullis maculis fuscatur scientia sanctorum.

g sino splendenti & candido. Byssinū enim iustificationes san-

Loquutus de nuptiis futuris inuitat præsentes ad eas.

ctorum sunt. Et dixit mihi: Scribe: † Beati qui ad cœnā nuptia-

a Non mea, & ideo vera.

rū agni vocati sunt. Et dixit mihi: Hęc verba Dei vera sunt. Et

h cecidi ante pedes eius, vt adorarē eum. Et dixit mihi: † Vide

i

✱ GREGORIVS. In testamento veteri ante incarnationem Christi adorasse homo angelum legitur, nec tamen adorare prohibetur: sed post Mediatoris aduentum cum se Ioannes adorando angelo prostrauisset, audiuit: *Vide ne feceris.* Quid est enim quod æquanimiter prius se cōcedebant angeli ab homine adorari, post cuiant, nisi qd prius hominem carnalib. corruptionibus deditum, nec ab his redemptum, quo abiectiorē norāt, iustius contemnebant, post modū uero humanam naturā eo iā habere substratam nō poterant, quo hanc in authore suo etiā super semetipsos du- E ctam videbant? (L.26.moral. cā.8. — Iosue.5.)

✱ IDEM. Post Sponsi osculum. Sponsa iam a nemine despicit, quia postq̄ christus venit, & fidelibus suis Spiritū liberatis infudit, ab ipsis etiam angelis Ecclesia honoratur. Hinc est quod Iosue angelum adorauit, ioanni uero uolenti se a- E dorare dixit, *Vide ne feceris.* (In li. Can. c.8.)

✱ IDEM. Lot & Iosue angelos adorant, nec prohibentur. Ioannes angelum adorare uoluit, sed angelus ne se debeat adorare compescuit dicens: *Vide ne feceris.* Quid est hoc, nisi q; naturam nostram quam prius despexerant, postquam hanc super assumptam cōspiciunt, prostratam sibi uidere pertimescunt? Nec habere dedignantur hominem socium, qui supe. se adorant hominem Deum. (Iosue.5. Ho.8.in Euang. Gen 14.)

☞ Ri-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et fu. eius. *s. Gentis Saracenicæ.*
2 Ascen. in se. se. *Nam occisi descenderunt ad ignem gehennæ.*
3 Et se. vi. sen. *i. vniuersę cath. drales ecclesię.*
4 Et qua. a. *i. quatuor ecclesię patriarchales cum prælatis suis, ut dictū est supra c.4.*
5 Et ado. Deum. *de tanto beneficio Christianis collato.*
6 Et vox de throno. *i. de sede apostolica.*
7 Exiuit di. *excitando omnes Christianos ad laudandum Deū de tāto beneficio relatione certa cognito.*
8 Et audi, qua vo. tu. mag. *i. Ierosolymitani patriarchę.*
9 Et sicut vocem aqua. multa. *i. populorū multorum gratulantium sicut dictum est sup. 17. d.* Aquæ multæ populi multi.
10 Et vocem tonitruorum magnorum dicentiū. &c. *i. prædicatorum inducentium alios ad laudandum Deum.*
11 Quoniam regnauit dominus Deus, &c. *s. Iesus Christus, qui dicitur tunc in terra sancta regnasse, quando Saracenis deiectis Christiani sibi seruierunt ibidem libere.*
12 Gaudeamus. *Mente interiori.*
13 Et exultemus, & demus gloriam ei, &c. *exteriori. Exultare enim dictum est quasi extra saltare quod sit quando gaudium cordis manifestatur exterius sensilib. signis.*
14 Quia venerunt nuptiæ agni, &c. *Tunc enim ostendit signum dilectionis ecclesię collectæ in partibus Ierosolymitanis, sicut sponsus recōciliatus sponsæ.*
15 Et vxor eius præparauit se. *Ad seruiendum sibi deuote.*
16 Et datum est il. *A Deo.*
17 Vt cooperiat se byssino splenden. &c. *Per interiorem sanctitatem & exteriorem honestatem, quod patet ex hoc quod subditur.*
18 Byssinum. n. iustifi. sanct. sunt. *Et patet litera.*
19 Et dixit mi. *Hic consequenter subditur ipsius Ioannis gratiarum actio, & primo causa præmittitur, cum dicitur.* Et dixit mihi. *scilicet, angelus reuelans mysteria diuina Iohanni.*
20 Scribe. *Ad futuram memoriam.*
21 Beati qui ad cænam nuptiarum agn. &c. *id est, ad perceptionē eucharistiæ sacramenti.*
22 Vocati sunt. *Per fidem charitate formatam.*
23 Hæc verba Dei, &c. *Cuius nuncius erat angelus loquens Ioanni,*
24 Vera sunt. *Nam a Deo nullum falsum procedere potest.*
25 Et cecidi ante pedes eius. *scilicet, angeli loquentis ad faciendum sibi reuerentiam, quam tamen angelus renuit, quia post incarnationem filii Dei per quam humana natura assumpta est a supposito uerbi, angeli reformidant sic uenerari a natura humana, quam uident super se eleuatam in filio Dei, qui est eiusdem naturæ numero cum patre.*

✱ Deum

MORALITER.

✱ 23 *Et cecidi ad pedes eius ut adorarem eum, &c.* Per hoc ostēdit quod nō solum debet gratia reddi Deo de suis beneficijs, sed etiam suis ministris, per quos reuelat hominibus ueritatem, uel alia beneficia subministrat.

† *Et dixit mihi, uide ne fece &c.* Per hoc arguuntur homines superbi, qui quærunt indebite ab aliis honorari.

Et ui-

Digitized by Google

✠ RICH. Quia ante aduentum Saluatoris solebant homines apparêtes sibi angelos adorare, voluit sanctus Theologus honorem ab alijs sanctis angelicis spiritibus exhibitum exhibere. Sed dignitas angelica quæ se in veteri testamento adorari non prohibuit: in nouo videns super se exaltatum hominem Deum, ab homine se adorare non sustinuit. Et causam subdidit. *Conseruus tuus sum*, &c. Quasi diceret. Ego à te adorari iam pertimesco, quia tuam naturam super regnare cõspicio. Ille solus a te debet adorari, cui super omnia exaltato, ego tecum pariter debeo famulari.

✠ ANDREAS. & ARETHAS. Ne me adores inquit angelus, quasi ex me quæ futura sunt, prædixerim. Etenim confessio & testimonium Christi eius ponderis sunt, vt propheticum Spiritum largiantur. Ea propter cæue conseruum adores, sed si adorare submissumque sanctorum angelorum sensum & mentem cognoscere licet, qui diuinam gloriam, vt superbi dæmones, neutiquam sibi arrogant. Faxit Deus, ut nos quoque humilitatis exemplo inuicem prælucentes, diuinum hunc sermonem impleamus, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.

a *Testimonium enim I e. est sp. prophet.* Quidquid prophetę dixerunt, perhibet Christo testimonium.

b *Et vidi cæ. aper.* Dicta damnatione Babylonis, & exultatione quam inde habebunt sancti supponit damnationem ipsius Antichristi & apostolorum eius, quod est ibi. *Et apprehensa est bestia* Et isti quare damnabantur? quia pugnauerũt cõtra Christum quantum potuerunt & tamen Christus bene poterit uincere, qui tantam habet potestatem secundum diuinitatẽ & humanitatem, quod nullus possit resistere ei, & ideo debemus eum imitari. Vnde & ipse ad monitionem interponit. *Et vidi vnum angelum.* Vidi uocatos ad nuptias, uidi etiam & qui possunt uenire: nam bonum adiutorem & bonos habent admonitores.

(Margin: † supra 1. c. & 2. c. — † Isa. 93. — Mat. 11. — Iob. 9. b.)

ne feceris. Conseruus tuus ego sum, & fratrum tuorum habẽtium testimonium Iesu, Deum adora. Testimonium. n. Iesu est spiritus prophetiæ. Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis, & verax, & cum iustitia iudicat & pugnat. † Oculi autem eius sicut flãma ignis, & in capite eius diademata multa, habẽs nomẽ scriptũ quod nemo nouit nisi ipse. † Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomẽ eius verbũ Dei. Et exercitus qui sunt in cęlo sequebantur eũ in equis albis vestiti byssino

(Interlinear glosses: a Ego & tu, & omnes fratres tui vnum Deum habemus. & vnum dominum. — a Mysteria reuelata, quod homo possit ascendere cęlum, & cognoscere Deum. — b Et quis aperuit ille. — i. diuinitas. — a Quia promissa implet. — a Quia ipse veritas est, & veraces facit. — b Quia vnicuique iuxta opera sua reddit. — c in suis contra diabolum. — d i. dona spiritualia vel charitas. — In diuinitate. — a Quia per eam ipse & sui coronantur. — Deus homo vel Iesus. — infidelis. — Et fuit per eum. — a id est, carne passa, vel ecclesia quæ in suis martyribus occiditur. — a i. fideles contra diabolum dimicantes. — a In ecclesia. — b Imitabantur. — Iustitia.)

c *Equus al. & qui sedebat super eum, &c.* id est, caro Christi portãs verbum Dei ad bellum contra diabolum.

d *Sicut flam. ig.* Quia cõburit vitia, & accendit & illuminat. Hæc omnia sine respectu alicuius, vt tantum notemus qualis sit & quanta possit.

e *Verbum Dei*, id est, *ipse dixit & facta sunt*, per quẽ omnia pater fecit, & per quem pater mundo se annunciauit. (Ps. 32. b.)

✠ ANDREAS. Quod cœlum apertũ cernitur, hoc iudicis aduentum proforibus esse insinuat, quemadmodũ apud nos quoque contrario, terrenos iudices mortis sententiam contra reos tulisse significat. Albus porro equus instantem Sanctorum gloriam, & lętitiam denotat, qui autem super illum ascendit, in omnibus dictis suis fidelem, & in operibus ueracem esse significat. Is autem est Iesus Christus filius Dei, qui flammeis igneisque oculis gentes iudicat, hoc est, sua prouida cura suáque vi contemplatiua lucentem flammam ab igne ardenti secernens, iustis quidẽ id tribuit, quod illustrandi uirture pollet: peccatoribus autem obscuriores, adurẽtesque illius partes applicat. Cęterum, multa illa diademata, Christi Seruatoris in omnes dominium & regnum insinuat. Nominis eius ignoratio, essentiam illius esse incomprehensam denotat. Per uestimentum, sanctissima & immaculati Christi caro designatur: hæc enim in morte, sponteque suscepta passione, sanguine illius tincta fuit. Verbi nomen hypostasi filii tribuitur, ad designandum impatibilẽ eius ex patre generationem. Per exercitus cæli cœlestiũ uirtutum ordines eum sequentes denotãtur: ut qui naturæ subtilitate & intelligentiæ sublimitate: & uirtutum pręterea splendore mire sunt illustrati, &c.

f *Vestiti byssino albo & mun.* id est, in corporibus mundis, qui ab illicitis refrenantur, & stimulo charitatis ad bona incitantur, id est, ad iustitiam.

Gladius

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Deum ado. *Adoratione latriæ.*

2 Testimoniũ enim ie. est spi. pro. *id est, omnes prophetæ testimonium perhibent Iesu Christo, secundum quod dicitur.*

3 Et uidi. c. a per. *Hic consequenter describitur victoria Christianorũ tempore Balduini regis secundi, qui successit Gofredo fratri suo anno domini millesimo, Cuius primo describitur conditio nobilis, secundo quædam eius uictoria notabilis, ibi. Et vidi vnum angelum. Circa primum dicitur.* Et vidi c. aper. *quia Ioanni reuelatum fuit cælitus quod erat in Dei præscientia clausum.*

4 Et ecce equus alb. *i. regnum Ierosolymitanum decore sanctitatis*

5 Et qui sede. su. eum *scilicet, Balduinus rex institutus.*

6 Vocabatur fide. & uer. *Nam ad literam fidelis fuit in factis, & verax in uerbis.*

7 Et cum iusti iudi. *Populum sibi subditum.*

8 Et pugnant. *Nam rex institutus statim cœpit dilatare nobiliter regnum suum per expugnationem Saracenorum.*

9 Oculi eius sicut. flam. ignis. *Nam aspectus eius erat terribilis Saracenis.*

10 Et in ca. eius di ad. multa. *Nam in terra Philisthinorum & Tyri & Sidonis plures obtinuit ciuitates, in quibus antiquitus erant reges.*

11 Habens no. scriptum. *Bona enim opera sua quantum poterat celabat a laude humana.*

12 Et uestitus erat oe. asper. sangui. *scilicet, Saracenorum ab eo occisorum.*

13 Et uoca. nomen eius, uer. dei. *Nam ad honestatem uerbi Dei teram natiuam dimisit & ultra mare iuit.*

14 Et exercitus qui sunt in cælo. *id est, templarij & hospitalarij, quorum tunc ordines fuerunt instituti ad militandum contra aduersarios Christi, vt dicunt expositores dicti.*

15 Sequebantur eum. *In prælijs.*

16 In equis albis. *id est in corporibus castitate dealbatis. nam de professione eorum est uotum castitatis.*

17 Vestiti byssi. *per interiorem & exteriorem mundiciam, ut dictum est supra.*

✠ Et

MORALITER.

✠ 3 *Et uidi cælum apertum.* Hoc literaliter intelligi uidetur de Christo per ea quæ sequuntur. MORAL. autem potest exponi de quolibet eius bono uicario in spiritualibus, cuiusmodi sũt prælati, uel temporalibus, cuiusmodi sunt principes terreni & eorum subditi boni, qui parati sunt eis obedire in licitis & honestis, ideo subditur.

4 *Et exercitus eius qui sunt, & c. in equis al.* id est, in corporibus mundis

✠ Et

Digitized by Google

a *Gladius ex.v.per.acut.* id est, diuina sententia incidens prauas cogitationes mentis & illicitos motus corporis, vel vetus & nouum Testamentum.

b *Reget eas.* Sanctos de virtute in virtutem, malos de vitio in vitium.

✠ ARETHAS. Gladius ex ore procedēs significat impiis ac peccatoribus induci supplicium iussu diui ninuminis, Vtrinque verò incidit gladius, eo quod tam ex ira quàm ex misericordia à Deo procedant reproborum supplicia, acutus autem, quia citò adfert suā efficaciam, Ferrea virga non est ad regendum, sed ad confringendum eos, qui in vita lutei sunt & parati vt conterantur. Quam ob causam ergo ipsi attributum est regere? Non inconsiderate, vt opinor, sed quia probabile est, quod regendo pugnandum sit aduersus ferinos homines, & propterea quoque virga opus est, quæ aduersariis iuste perditionem adferat. Quis autem alius, quam Christus calcat torcular vini furoris iræ Dei? Ipse enim per iudicium ac retributionem voluntatem explet paternam. Vestimentum quoque designare vult carnem, per fæmur autem naturam carnis, quod uere humana sit ipsa, & non phantastica. Sermonis igitur scopus est, significare quod Verbū hypostatice sit vnitum naturę humanæ, nihilominus omnipotens, vt pote cęlestium princeps, & terrestrium, subterraneorum qui imperium habuerunt aduersus affectiones & robur habent aduersus peccatum ex ipsius Christi adiutorio.

† sup. 1. d. De priuile & excess. priui. c. ex ore.
† sup. 1. g. Ps. 2. b.
su 17. d. ſ Tim 6 c. De sen. & re iu. c. si i Clem.

(a Profectu virtutum. b i. de prædicatione.) albo & mundo, † et de ore ipsius procedit gladius ex vtraque (a Quosdam ad mortem, quosdam ad vitam.) parte acutus, vt in ipso percutiat Gentes. † Et ipse reget eas (a i. inflexibili iustitia. b Furor continuatione iræ.) in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei om- (a i. in humanitate. b Vt denotet se de vera progenie priorum patrum fuisse.) nipotentis. Et habet in vestiméto & in fœmore suo * scrip- (a Indelebiliter. b Idem sanctorum, qui se & alios regunt. c Qui dominium exercet super subditos.) tum, + Rex regum, & dominus dominantium. Et vidi (a Predicatores stantes in aperto. b In lumine intelligentiæ scripturarum, & feruore. c i. intentione.) vnum angelum stantem in sole, & clamauit vocē magna, (a Quorum conuersatio in cęlis est. b i. cælestia contemplabantur. c Per catholicam fidē quæ communis est.) dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cœlis: (a i. bene operamini. b i. ad ipsum Deum qui vobis refectioi erit. Vt delectamini in cruciatu impiorum tam maiorum quam minorum.) Venite & congregamini ad cœnam magnā Dei, vt manduce (Iudicum aliorum. In corpore.) tis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, &

* nomen

c *Calcat tor.* i. mortem quæ ab irato Deo primo homini peccāti illarata est resurgens destruxit. *Vel torcul.* tribulario, quā, scilicet in qua positos sanctos calcat dum ampliat, quā Deus iratus Adæ peccanti intulit, furiosus in propagine eius extendit, sed fiunt vinum in cellario Dei ponendum, in quo positi nō erunt vinum furoris:

d *Et habet in uest.* Vel in cordibus fidelium qui sunt vestimentum filii, scriptum est, rex regum.

e *Et vidi unum ang.* Ostensa dignitate Christi, per quam diabolum expugnare poterit: subdit admonitionē de præsenti q.d. ipsi tali adhęrere debetis.

f *Omnibus auib.* Omnibus fidelibus qui agiles & leues sunt in promotionem bonorum operum.

g *Venite, &c.* Bene operando. in eadem fide, non diuersas hęreses sequentes sicut mali, vel de partibus mundi diuersis.

i *Et congrega. &c.* q. d. Multum debetis esse solliciti, vt ad hāc cœnam venire possitis, quia nisi bene pugnaueritis, diabolo succumbetis, quia multū paratus est nocere vobis, eū tamen auxilio Dei superare poteritis.

✠ RICHARDVS. Angelus stans in sole, est vniuersus ordo Prædicatorum, in feruore persecutionis per bonam intentionem erectus. recte prædicando perseuerans. Qui clamare uoce magna, dæmones inuitando ad comestionem malorum dicitur, quia malignos spiritus homines damnatos in inferno cruciandos magna constantia protestatur. Qui scilicet dæmones, per medium cœli volant, quia in medio aeris huius habitant. Ad cœnam autem inuitantur, quia reprobi spiritus qui in cruciatibus hominum delectantur, post vltimæ illius damnationis humanæ delectationem non habebant aliam. *Vt comedetis carnes regum, &c.* Potentes anteponit, quia potentes potenter tormenta patientur. Equi, sunt corpora, sessores spiritus, qui vtique a dæmonibus manducabuntur, quia vtrorum cruciatibus delectabiliter saturabuntur. Vel, equi, sunt subiecti; sessores, prælati, qui vtique Punientur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et de ore, &c. gla. *Nam verbis efficacib. hortabatur & excitabat bellatores suos contra Gentes infideles.*

2 Et ipse reget e. in vir. fer. *earum pluries superbiam fragendo.*

3 Et ipse calcat tor. vi. &c. *quia fuit executor diuinæ iustitiæ in Saraceni sanguinis effussione.*

4 Et habet in vesti, &c. rex re. & dominus dominan. *ex prędictis enim patet, quod habuit conditiones regis valde excellentis, propter quod dicitur rex regum pro tempore suo, eo modo quo rosa dicitur flos florum.*

5 Et vidi. *Postquam descripta est Balduini regis conditio nobilis, hic consequenter describitur quædam ipsius victoria valde notabilis. Ad cuius intellectum sciēdum, quod anno 5. regni Balduini principes Aegypti dixerunt suo Caliphę quod tempus erat aptum ad recuperandum terrā à Christianis occupatam. Tū quia plures Christiani principes ad terras natiuitatis suę redierant. Tum quia remanentes bellis frequentib. afflicti & depauperati erant, vt dicit episcopus Tyrenensis ca. 3. Addunt etiā expositores aliqui, quod ad hoc etiam erant excitati per quosdam falsos prophetas Saracenorum, qui asserebant in breui petram sancti sepulchri frustatim conterendam, & crucem sanctam in profundum maris submergendam, & Christianitatem de terris illis penitus delendam. Quib. assentiens dictus Chaliph a præparauit exercitum magnum per terram & mare ad obtinendum quod erat ei suggestum, quo audito Christiani pauci existentes comparatiue fuerunt territi, sed patriarcha Ierosolimitanus eos confortans promittebat eis si de domino confiderēt tantam victoriam affuturam, quod aues cæli de carnibus Saracenorum essent saturandæ, præferens quasi de vexillo dominicæ crucis lignū. Sic igitur nostri cum quingentis equitum & duob. milib. peditum contra hostes quorū numerus erat quindecim milium absque illis qui in classe venerant, animosius precedentes, prostauerunt ex hostibus maximam multitudinem, & residui conuersi sunt ad fugam, de classe etiam illa magna pars à nostris fuit retenta. Dicit ergo Ioannes:* Et vidi ange. i. *patriarcham Ierosolimitanum.*

6 Stantem in sole. *per eminentiam vitę & doctrinæ, secundum illud Eccl. l. a. Sicut sol refulgens, sic ille refulsit in templo. Dei.*

7 Et cla. vo. mag. *in exhortatione prædicta.*

8 Dicens omnib. aui. &c. *quia per congressum ad eius exhortationē factam aues satis habuerunt ad comedendum.*

✠ Et

MORALITER.

✠ 3 *Et ipse calcat torcul.* id est, bonus Christi uicarius punit iuste malefacta.

4 *Et habet in uesti. & fæ. suo scriptum. rex re. &c.* quia sub se plures bene regentes habet, qui reges dici possunt a regendo. Dicitur autem hoc scriptum in uestimento & in fœmore suo, fœmur est intrinsecum homini, vestimentum aūt extrinsecum. In actibus antem intrinsecis talis superioris apparet, quando populum sibi subditum uult dicto modo gubernari.

5 *Et uidi unum angel. stantem in so. &c.* Per solem potest intelligi claritas iustitiæ, de qua dicitur. v. Ethic, quod neque hesperus. neque lucifer est ita admirabilis. Angelus igitur stans in sole, est prædicator constanrer prędicans contra obstinatos sç ueritatem iustitiæ diuinæ, ideo subditur.

8 *Dicens omnibus auibus, &c.* idest, dæmonibus, qui sunt executores diuinæ iustitiæ in damnatis. Quòd autem per aues significantur dæmones, patet per uerbum Saluatoris in parabola seminantis.

† *Vt manducetis carnes re. etc.* id est, obstinatorum in culpa, ideo sequitur;

Et

Digitized by Google

a *Et ui. bestiam, &c.* A Descripta generali dãnatione maloru, speciale nunc Antichristi describit. *Et uidi bestiam*, i. Antichristum, *& reges terræ*. i. malos prælatos, qui se uel alios regere norunt, in terrenorum cupiditate: *& exercitus eorum*, i. malos subiectos: *congregatos* perpetrandi mali vnanimitate: *ad faciendum prælium*, i. persecutionem aduersus Christum, & omnes eius fideles. Mali quippe semper aduersus bonos congregantur, & eos suis machinis debellare conantur. *Et apprehensa est bestia*, quia apprehenditur Antichristus cum uenerit vindicta & pseudopropheta eius, i. omnis doctorum, & principum eius cætus: quib. seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ.

b *Vi. mi.* Antichristus & sui Apostoli maiores pœnas patientur quam alii ad similitudinē illius qui viuus comburitur.

c *Et cæ.* Id est, sequaces eorum minori pœna punientur. vel illi qui erunt cæteri, idest, ad eum conuersi occisi mundo, viuent Deo.

d *Et omnes aues.* id est, omnes sancti delectati sunt de pœna illorum, & de profectu fratrum.

(a Subditorum aliis. b Prælatorum.) carnes equorum & sedentium in ipsis. & carnes omnium li- (Iustitiæ. Peccati.) a berorum ac seruorum, & pusillorum ac magnorum. Et vidi [1] (a Scilicet, Antichristum. b i. Apostolos eius. c Omnes ei famulantes.) bestiam, & reges terræ, & exercitus eorum, congregatos ad [2] [3] (a i. contra Christum & suos blasphemiis, & tribulatione, & miraculis.) faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum e- [4] (a i. æternaliter punita.) xercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudo pro- [5] pheta, & qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos [6] (a i. qui in eum crediderunt. b Vt Iudæi, qui eum cum gaudio suscipient.) qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt ima- [7] [8] (a Conformitatem. b Propter tenebras.) b ginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis, [9] c & sulphuris, & cæteri occisi sunt gladio sedentis super equũ, [10] d qui procedit de ore ipsius. Et omnes aues saturatæ sunt carni- [11] bus eorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vidi be. *id est, Aegypti Soldanum.*
2 Et reges terræ. *sibi subiectos.*
3 Et exercitus eorum congre. *in mari & in terra.*
4 Ad faciendum pr. cum il. *i. cum rege Balduino & exercitu suo.*
5 Et appre. est be. *i. rex Aegypti & propheta falsi qui in astutia sua fuerunt comprehensi. nam contrarium eius quod cogitauerant, euenit.*
6 Et qui fecit sig. *falsa.*
7 Coram ipso qui. sedu. cha. bestiæ. *i. arma & vexilla secta Mahometicæ.*
8 Et qui adorauer. imag. eius. *i. Calipham Aegypti repræsentantem personam Mahumeti.*
9 Viui missi sunt hi duo. *s. Calipha & propheta, qui non fuerunt in dicto bello, & accipitur hic singulare pro plurali, s. propheta pro prophetis, sicut* Exod. 8. *f. Venit musca grauissima, i. muscæ.*
10 In stagnũ ignis ardent. *s. quia manentes in infidelitate descenderunt ad ignem Gehennæ.*
11 Et cæteri occisi sunt gla. *s. illi qui iuerunt ad pugnandum contra regem Balduinum. Et patet ex dictis literis.*

† MORALITER. *Et appreben. est bestia, &c.* Sequitur. *Missi sunt in in stagnum ignis ardentis.*

CAP. XX.

a *ET ui. ang.* Dicta dãnatione Babylonis & Antichristi & pseudo apostolorum, supponit dãnationem ipsius diaboli, & præponit causam quare, & tẽpus quo damnabitur, & quis illũ poterit vincere. s. ille qui in humili aduentu potuit illum ligare quantũ voluit, glorificatus eundem omnino destruere potuit.

sup. 9. a.

b *Abyss.* Abyssus tenebrosa corda impiorum. Vel ipse diabolus, quos dominus sæuire permittit & refrænat.

c *Apprehendit.* i. peccasse ostendit dum se immunem a peccato ille diabolus occidit.

d *Lig. eũ.* Sciendũ, quod similiter in Abrahã & aliis fidelib. diabolus fuit ligatus in istis præsentib. sed in illis ligauit spes futuri Christi, in istis ipse Christus adueniens ligauit.

✻ AMB. Tres sunt damnationes diaboli. Dãnatus est primo, quando de cælesti beatitudine propter iniquitatem suam est deiectus. De secũda hic Apostolus loqui incipit, quando per mortem Christi genus humanũ de potestate eius est ereptum, & in abyssum est ipse relegatus. Tertia eius damnatio erit, quando in infernum cum omnibus impiis in æternũ cruciandus demergetur. Itaque angelus iste Christus significat, cuius descensio de cælo, est incarnatio. Clauem abyssi, i. inferni ipse possidet, quia ab ingressu eius quos vult retrahit, & quos vult in eius damnationem cadere, iuste permittit. Per cathenam vero eius magnam, eius potestas designatur. Apprehendit eum, quando per mortem suam eius destruxit imperium. Per annos autem mille, omne tempus ab aduentu Christi vsque ad finem mundi debemus intelligere, quo a cordibus electorum diuina virtute eum exclusum tenet.

AVG.

CAP. XX.

(Christum. a Humiliantem se in carne.) a ET † vidi angelum descendentem de cæ- [1] (a Patris secreto. b Ecce potentia ineuitabilis. c Potestatem supra diabolum. d Ineuitabilem potentiam, quæ omnia constringit.) b lo, habentem clauem abyssi, & catenam [2] (a i. in operatione passionis & resurrectionis.) c magnã in manu sua. † Et apprehendit dra- [3] (a Per violentiam nocendi. b Per fallaciam decipiendi. c Quia principio mundi docuit. d Deorsum fluens. e Aduersarius. f i. priore potestate priuauit.) [4] d conẽ serpentẽ antiquũ, qui est diabolus & Sathanas, & ligauit [5]

† De pœ. d. 7. c. fi. in ante fin. & c. eitins § g. vero repro bi. & cap. principium vltra med.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

✻ ET vi. an. *Descripta generali & speciali septima plaga, hic consequenter describitur ecclesiæ promotio noua, & diuiditur in duas, quia primo describitur hæc promotio. secundo Christianorũ iterata persecutio, ibi.* Et vidi sedes. *Sciendum tamen, quod primam potestatem et secundam in parte exponunt aliqui de Calixto papa, & Henrico imperatore huius nominis quinto, qui cogente eum papa sub interiectione anathematis, renunciauit consuetudini qua usi fuerant imperatores, s. inuestiendi episcopos & abbates per baculum & anulum, per trecentos annos & amplius, s. a tempore Caroli magni, quæ potestas ei concessa fuerat ab Adriano papa in concilio Romæ celebrato, ut habetur in chronica Sigisberti. & sic exponunt hanc literam.*

Diuisio.

1 Et vi. a. *i. papam Calixtum.*
2 Habentem cl. ab. *i. potestatem excommunicandi, qua segregatur quis a consortio fidelium.*
3 Et ca. ma. in ma. *s. i. multitudinem carnalium & prælatorum in hoc facto sibi assistentium.*
4 Et ap. dr. *i. Romanum imperatorem.*
5 Et lig. eum. *Per censuram ecclesiasticam, ne amplius dicto modo vsurparet sibi ecclesiasticam iurisdictionem.*

✻ Per

MORALITER.

† 1 *Et ui. an.* per illũ angelũ intelligitur quilibet bonus Christi vicarius, qui amore iustitiæ non timet ligare vinculo excōicationis uel interdicti tyrannos persequentes iustitiam Dei.

Et

Digitized by Google

Lib. 20. de ciu. c. 7. Matth. 12.

A ✻ AVG. Ait dominus: Nemo potest introire in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit eum, diabolum volens intelligi fortem, quia genus humanum potuit tenere captiuum, vasa vero eius quæ fuerat crepturus, fideles suos futuros, quos ille in diuersis peccatis atque impietatibus possidebat. Vt ergo alligaretur hic fortis, propterea vidit Apostolus in Apocalypsi, angelum descendentẽ de cælo, habentem clauem abyssi, & catenam. Alligauit eũ mille annis, potestatem eius ab eis seducendis ac possidẽdis, qui fuerant liberandi cohibuit atque frenauit. Mille autẽ anni duobus modis intelligi possunt; aut quia in vltimis annis mille istà res agitur, i. sexto annorum milliario, aut certè mille annos pro annis omnibus huius seculi, vt

B perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. *Et misit eum in abyssum*, vtique diabolum misit in abyssum. Quo nomine significata est multitudo innumerabilis impiorum, quorũ in malignitate contra ecclesiam Dei multum profunda sunt corda. Non quia ibi diabolus ante non erat, sed quia exclusus à credentibus, plus cœpit impios possidere. *Clausit super eum*, i. interdixit ei ne possit exire, id est, vetitum transgredi. Ab eis autem gentibus seducendis prohibetur, quas pertinentes ad Christum seducebat antea, vel tenebat. *Donec finiantur mille anni*, id est, aut quod remanet ex sexto die, qui constat ex mille annis, aut omnes anni quibus deinceps hoc seculum peragendum est.

a *Et misit eum, &c.* Quia eiectus à fidelibus in malis cœpit dominari atrocius. hic legitur in euangelio, quod intrauit in porcos.

b *Signauit super illum, &c.* i. sigillum posuit, s. signum crucis, quod eum sic superat, vt à fidelibus repellat.

C c *Et post hoc oportet illum solui modico, &c.* vt recipiat potestatẽ, quam habuit ante aduentum Christi.

Lib. 20 de ciuit. c. 8.

✻ AVG. Si hoc est diabolo ligari, & includi, Ecclesiam non posse seducere: hæc ergo erit solutio eius, vt possit? Absit vt fiat.

D Tunc soluetur quando & breue tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis suorumque viribus sæniturus: & tales erunt cum quibus ei belligerandum est, vt vinci tanto eius impetu insidiisque non possint. Et soluetur in facie, vt quam fortem aduersarium Dei ciuitas superauit, cum ingenti gloria sui redemptoris, adiutoris, liberatoris, aspiciat.

✻ AMB. Tẽpus modicum quo post mille annos soluendus dicitur, tempus Antichristi est. Tũc enim peccatis hominum facientib. dabitur potestas diabolo, tota virtute contra genus humanũ dimicandi.

d *Et ui. se.* s. ligato diabolo, vidi solutos fideles, & minores prę

E latis suis obedire paratos & prelatos iudicare subditos. Vidi in tẽpe ligationis ecclesiam ad bene operandum ita solutam, & hoc eodem tempore illos qui pro Christo moriuntur, vidi statim in gloriam intrare, nunquam ad inferos descendere, sicut Abraha & cæteri prophetæ descenderunt, quamuis iusti fuerunt.

e *Et ani. decol.* Et vidi similiter animas eorum qui non adorauerunt.

f *Et ui.* Et non dico viuent & regnabunt in futuro, sed etiam in hoc præsenti. s. ex quo interfecti sunt vixerunt & regnauerunt cum Christo.

✻ AMB. glor. a ad quã eorum animæ perducuntur quotidie, describitur. Per sedes namque cęlestis patria: per sedentes super eas, Sanctorum animæ designantur. Quod autem iudiciũ datum sit Sanctis, quorũ aĩæ in cælesti beatitudine requiescunt,

F in hoc aduertere possumus, cum eorum sepulcra dæmonia ab obsessis corporib. expelli, periuria sæpe detegi, atq; multa miracula videmus. Per aĩas interfectorũ pp verbum Dei, martyres qui diuersis tẽpibus interfecti sunt possumus accipere, per eas vero quæ non adorauerunt bestiã, eos qui ab Antichristo interficiendi sunt. Isti regnauerunt cũ Christo mille annis: quia quãuis corpore sint interfecti, sẽm animam tamen viuunt cum Christo in cælesti beatitudine. Tempus ab ascensione

---

a i. toto tempore ab incarnatione vsque ad finem seculi. b Corda reproborum. c i. licentiam egrediendi viam interclusit, nisi occulto Dei iudicio.

a eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & si- 1

a i. donec Antichristus veniat.

b gnauit super illum, vt non seducat amplius Gentes, donec cõ- 2

Quia Deus ita constituit.

c summentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modi-

Ideo non timendus. a Fideles subditur. b Maiores bene regnando.

d co tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium 3

Et hoc quia Deus iniunxit eis hoc iudicium. Prælatis. a Vidi. Martyrum. Humanitas.

e datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium 4 5

id est, Diuinitatem. a id est, Antichristus.

Iesu, & propter verbũ Dei, & qui nõ adorauerunt bestiã neque 6

a i. pseudoapostolos. Signum eius. Etiam manifesta confessione.

imaginẽ eius, nec acceperunt characterẽ eius in frontibus aut

a In operatione. b In præsenti per gratiam & in futuro per gloriam. i. in anima mortui.

f in manibus suis, & vixerũt & regnauerũt cũ Christo mille an- 7 †

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 2 Per an. mil. *i. per tempus Christi, quod currit usque ad Antichristum. et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut per 24. seniores designatur uniuersitas episcoporum, sup. c. 4.*

2 Et sig. su. *i. sub pœna excommunicationis restrinxit eũ ne amplius se intromittat de iurisdictione ecclesiastica, ideo subditur.*

3 Et ui. se. *i. summi imperatoris & pontificis distinctas iurisdictiones.*

4 Et se. su. eas. *Vnus exercens ecclesiasticam iurisdictionem, & alius temporalem. Sed huic expositioni non consonat sequens litera, quę sequitur in eodem uersu.* Et ani. deco. *quod exponunt aliqui de persecutione Saladini, in qua multi Christiani fuerunt occisi. Item de hoc Sathana alligato per mille annos, dicitur hic, quod oportet illum solui modico tempore, quod exponunt de Antichristi tempore, in quo laxabitur potestas dæmonis ad decipiendum Gentes, & ideo quod dicitur hic per Sathanã intelligi Romanum Imperatorem, uidetur esse contradictio, & per consequens nimis extorta expositio. propter quod exponendo literam istam tanquam impletam de præterito, saluo iudicio meliori, uidetur hæc litera melius exponi de papa Innocẽtio qui approbauit ordines fratrum minorum & prædicatorum, per quorum doctrinam & prædicationem ecclesia est quodãmodo renouata, & ptãs dæmonis est restricta, vnde multæ dęmonum illusiones quæ ante fiebant, cessauerunt. Et hoc est quod dicit* Ioannes. Et vi. an. *i. Innocẽtium papam tertium.* Descen. de c. *i. de apice pontificali condescendentem SS. Francisco & Dominico.* Habentem cl. ab. *i. potestatem approbandi dictos ordines ad reprimendam potestatem diaboli.* Et ca. ma. *i. fratrum vtriusque ordinis multiplicantem.* Et app. dra. *quia per eorum vitam & doctrinam potestas dæmonis est repressa & reprimetur usque Antichristi tempora, ideo subditur.* Et lig. eum per an. mi. *Quia tunc potestas eius laxabitur. ideo subditur.* Et p. op. il. so. mo. tem. *Nam antichristi persecutio breuis erit respectu persecutionum præcedentium, s. Iudæorum, tyrannorum, hæreticorum, & Saracenorum.* Et vi. se. *Hic ponitur Christianorum renouata persecutio, quam aliqui exponunt de persecutione Saladini, vt dictũ est. sed mihi uidetur melius exponi de Tartaris, qui anno domini 1202. de terra sua exeuntes multos populos tam Christianos, quam paganos occiderunt, & sic dicitur.* Et vi. se. *plurium regnorum metropoles ciuitates.* Et se. s. eas. *supple Tartari eas subijciendo sibi.*

5 Et iu. da. est il. *i. potestas interficiendi homines secundum demerita illius temporis.*

6 Et ani. de. *Hoc dicitur quantum ad Christianos ab eis occisos nomen Iesu Christi confitentes, & Mahumetum, qui supra Bestia dicitur & legem eius & mores & cultum totaliter denegantes.*

7 Et ui. *vita gloriæ in animabus.*

✻ Cæt.

MORALITER.

† 3 *Et ui. sedes.* scilicet superioris prælati & bonorum suffraganeorum in repressionem malitiæ tyrannicæ sibi constãter assistentium.

6 *Et animas decollatorum.* sustinentium damna rerum vel corporum pro ueritate, de quibus fuit sanctus Thomas Cantuarien. & consimiles.

7 *Et uixerunt.* vitæ gratiæ.

† *Et regnauerunt, &c.* regendo iuste in præsenti & postea in regno gloriæ.

† Cæte.

Digitized by Google

A tamen viuunt cum Christo in cælesti beatitudine. Tempus ab ascensione Christi, vsque ad finem mundi, quod per mille annos designatur, omnib. electis deputatum est vt in eo sine corporib. gloria cælesti cum Domino perfruantur. Cæteri autem, idest, reprobi non vixerunt: quia post mortem non ad vitam ducuntur, quæ in cælestibus Sanctorum animabus datur: sed in infernum demerguntur. quæ in hoc libro mors secunda uocatur

a *Cæteri ve. mor. non vi.* idest, æternas patientur pœnas. & in hoc presenti, scilicet, quàm statim moriuntur.

† habet. Et

(i. Aeternas patientur pęnas.)

a nis. Cęteri vero mortuorum non vixerunt donec consum b mentur mille anni. Hæc est resurrectio prima: Bea- c (a Quia beatitudinem consecutus. b Quia in ea erit firmus.) tus, & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. d (Et vere beatus.) e † In his secunda mors non habet potestatem. Sed erunt f (a In hoc præsenti. i. seipsos in melius regent. Non solum in futuro, de quo constat. b Cum trinitate, & humanitate.) sacerdotes Dei & Christi eius, &, regnabunt cum illo mille

b *Hæc est resur.* scilicet, quod diabolus ita ligatus est, & quod a peccatis resurgunt homines, & quod ipsis mortuis statim animç fruuntur æterna requie.

c *Prima.* Ad differētiam illius quæ erit simul in anima & corpore. Quod de decollatis dixerat, de aliis minoribus hic dicit.

✻ AMBROSIVS. Tempus à passione Christi usque ad finem mundi resurrectio prima uocatur. Igitur quia uita præsens in comparatione uitæ cælestis, mors recte dici potest. Sancti prima resurrectione nunc resurgūnt, cum ab hac misera vita sub D tracti, in cęlesti beatitudine cū Domino collocantur. Et sicut prima est hæc resurrectio Sāctorum, ita est & prima mors impiorum. quando præsentē vitā deserunt, & in pœnis demergūtur. Secūda vero mors, vltima dānatio erit, sicut in sequētib. exponit. Beati ergo erunt qui habent partē in resurrectione prima, & in his secunda mors non habet potestatem, quia illi tātummodo beati sunt & erunt, qui ante finem mundi cōsortio Sanctorum ascribi merebūtur. Multos enim fine mundi instante, ignis purgatorius purgando cremabit · sed ante iudicinm absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, idest, damnatio ultima, non habebit potestatem: quia non cum hędis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, E

d *Qui ha.* Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt.

e *Sc. mors.* idest, damnatio æterna, quæ erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur,

f *Sed e.* i. ęternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

☞ AM-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Cęteri ver. mor. *quātū ad paganos & infideles occisos a Tartaris*

2 Non vi. *supple gloria, sed mortui fuerunt in animabas morte Gehennę.*

3 Donec con. mil. an. *i. tempus Christi, nam resurgent cum aliis in fine mundi, vt puniantur simul in anima & corpore.*

4 Hęc est re. pri. *Hoc refertur ad illud quod dicitur de Christianis. Et vixerunt supple vita gloriæ in animabus suis, quę gloriæ uita dicitur hic resurrectio prima, secunda uerò erit quando resurgent in corporibus gloriosis, & quia isti iam sunt securi de sua beatitudine quam iam habēt in anima, & postea habebunt cum hoc in corpore, ideo subditur.*

5 In his se. mo. *id est, pœna Gehennæ.*

6 Non hab. potest. sed er. sa. Dei. &c. *Id est, colentes eum charitate perfecta.*

Et regna. cum ill. mil. an. *hoc est vsque ad resurrectionem generalē, & sic patet quod loquitur de gloria quam habent sancti ante diem iudicij. Patet igitur qualiter hæc litera a principio. 17. capitu. usque ad istum locum potest exponi ut iam completa. Verumtamen hæc expositio* C *impropria videtur in pluribus & extorta: primo quia. 17. capit. dictum est, quod per bestiam habentem capita septem, intelligitur rex Aegypti & per mulierem fornicariam rex Turciæ, & postea dictum est, quod unū de septem capitibus bestiæ, scilicet, sextum est rex Turciæ, quod dissonat præcedentibus, maxime quia rex Aegypti & rex Turciæ erant adinuicem inimici, ut eo. ca. dictum est, & etiam supra. Item cap. 18. ubi agitur de punitione sectę Saracenicæ, sub nomine Babylonis plura dicuntur, ex quibus uidetur intelligi totalis eius destructio, cum dicitur. Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, &c. Item ex eo quod postea subditur. In vna die uenient plagæ eius, mors, luctus & fames, & igni comburentur. Item ex eo, quod postea subditur in eod. c. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur, ex quibus videtur intelligi eius destructio totalis secundum expositionem dictam, cum tamen Saraceni remanserunt in regno Aegypti & Turciæ, quæ tunc non fuerunt per Christianos acquisita, nec postea: sed solum una pars Syriæ & Iudæa, & cum hoc ista loca perdiderunt Christiani pro maiori parte tempore Saladini quasi per 70. annos postquam fuerant a Christianis occupata, & postea illa quæ remanserant Christianis scilicet Achon, Tripolis & quædam alia fuerunt a Saracenis partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remāserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dicti regis & eius conditiones fuerunt aliis notæ, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantū diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod hæc litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur.* Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, *quod nomen conuenit soli filio in diuinis, vt patet Ioann. 1. b.* Verbum caro factum, &c. *Item quod postea subditur.* Et habet in uestimēto suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominātiū *de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur.* Et exercitus qui sunt in cœlo sequebantur eū, &c. *quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quæ ibi describitur, fuit anno regni Balduini, ut dictum est supra, qui regnare cœpit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini. Mcxxviij. & ex templo templariorum hospitalarii cœperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonensis, capitu. lxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduini regis, qui regnauit. xviii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonensis. capi. xciii. Item secundum expositionem prædictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex prædictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiæ quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiā contingentia usque ad mundi terminum. Propter hæc & alia plura quæ dici possent contra expositionem prædictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. vsque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sū, nec filius prophetæ nolo de futuris aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest, propter quod expositionem literæ dictæ sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.*

Retractatio superiorum

1. Tim. 6. c

F

✻ Et

MORALITER.

✻ 1. *Cæteri ve. mor.* Qui pro Christo nihil passi sunt: uel receperunt characterem bestię, id est, dęmonis, quem beatus Martinus cruentam bestiam nominauit.

2 *Non vixerunt.* s. uita gratiæ uel gloriæ.

3 *Donec con. mil. an.* idest, nūquam. sicut Psal. cix. a. Sede à dext. me. &c. non est intelligēdum, quod Christus cesset sedere ad dexteram patris, quando eius inimici totaliter sibi subdentur in iudicio finali. sic in proposito per ly donec non est intelligēdum, quod consummatis mille annis damnati debeāt uiuere uita gratiæ & gloriæ.

4 *Hęc est re. prima,* scilicet, de peccato ad gratiam, uel de corporali morte ad gloriam animæ quantum ad illos, qui nō habent aliquid purgandum, ideo subditur·

5 *In his secunda mors non habet potestatem, &c.* scilicet, mors inferni.

6 *Sed erunt sacerdotes Dei.* id est, sacras laudes Deo dantes-

7 *Et regnabunt cum eo mil. an.* id est, tēpore à Deo præfinito, ita quòd ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro, sicut patet per supradicta.

✻ Et

Digitized by Google

✠ AMBROS. Nomine sacerdotum omnes electos comprehendit. Omnes enim sacerdotes uocantur siue quod sint mēbra summi sacerdotis, siue quod ipsi semetipsos offerre Deo per bona opera non desistant.

Lib.20.de ciuit.c.10.

✠ AVGVSTINVS. Non de solis Episcopis & presbyteris hoc dictum est, qui proprie iam uocantur in Ecclesia sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrismatis: sic omnes sacerdotes, quoniā membra sunt vnius sacerdotis, de quibus apostolus Petrus *Plebs sancta, regale sacerdotium.*

† Gog, & Magog, accusatiui casus. 1.Pet.2.

a *De carce.* Id est, de cordibus reproborū, in quibus modo ligatus est ne pro velle saeuiat.

b *Magog.* id est detectos. i. omnes persecutores diabolum in se tegentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes. Vel ad literam has duas Gentes prius seducet, & per eas ad alios procedet.

(Textus)

annis, & cum consummati fuerint mille anni, soluetur [1] Sathanas de carcere suo [2], & exibit & seducet Gentes quae sunt [3] super quatuor angulos terrae † Gog & Magog [4], & congregabit eos in praelium [5], quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terrae [6], & circumierunt castra sanctorum [7], & ciuitatem dilectam [8]. Et descendit ignis á Deo de caelo [9], & deuorauit eos, & diabolus qui seducebat eos [10], missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi bestia [11] & pseudo prophetę [12] cruciabūtur die ac nocte in sęcula sęculorū [13].

(Interlinearia) a i. recipiet priorem potestatem. a i. exercebit potestatem. b A Christo ad se ducet. a Tectum. b Detectio. i. occulte & manifeste persequentur. a Non localiter, sed mente. b Per quos aperte pugnabit. c Gog & Magog. Ita innumerabiles & steriles. a i. superbient. b Id est in omni orbe. c Quasi inundentes, ignrare non potuerunt. a Paratos ad bellum. b Ecclesiam sanctorum. c A Deo. Q. non tunendi, quia cito peribunt. a Ita quod non redibunt. a Profundam penam inferni. b Diabolum & suos in penis similat, vt per maxime deterreat. id est, assidue.

✠ HIER. Iudęi & iudaizantes putant Gog gentes Scythicas immanes & innumerabiles, quae trans Caucasum montem, & Meotidem paludem, & prope Caspium mare ad Indiam vsque tendantur, &, has post mille annorum regnum esse à diabolo cōmouendas, quae veniant ad terram Israel, ut pugnent contra Sanctos multis secum gētibus congregatis. vt Cappadocib. Iberis, Persis, Aethiopibus, Lybiis, Phrygibus, Sabeis, &c. Nos lectoris arbitrio concedentes non tam aliena damnare, quam ecclesiasticam explanationē affirmare conabimur. Gog grȩco sermone, δῶμα, latino, tectum dicit. Porro Magog interpretatur, detecto. Omnis igitur supbia & falsi nominis scientia, quae erigit se contra notitiam veritatis his nominib. demonstratur. Tectumque interpretabimur, haereticorum principes, & detectio, eos q illorum susceperunt doctrinas. Hi oppugnant ciuitatem Dei, quam *fluminis impetus laetificat*, & quae in Esaia dicit. *Ego ciuitas quę oppugnatur, &c.*

In c.38. Ezechielis

Lib.20.de ciuit.c.11.

✠ AVG. Haec erit nouissima persecutio, nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, vniuersa scilicet Ciuitas christi, ab vniuersa diaboli ciuitate, quantacunque erit vtraque super terram. Gentes quippe istae quas appellat Gog & Magog, non sic sunt accipiendae tanquam sint aliqui barbari, siue quos quidam suspicātur Getas & Massageras. Toto namque orbe terrarum significati sunt isti esse, cum dictum est: Nationes, quę sunt in quatuor angulis terrae, easque subiecit esse Gog & Magog.

✠ AMBR. Seducet gentes quę sunt super quatuor angulos terrae, quia has vniuersas gētes Antichristi impiissima doctrina perlustrabit, nullasque alias gentes seducet, nisi quę spiritualiter Gog & Magog vocantur. Per Gog namque qui interpretatur tectum, ij designantur qui malitiam suam in corde tegentes, iusti ab hominibus videbuntur, cum futuri sint mēte reprobi. Magog vero qui interpretatur detectio, eos designat qui detectio cordis sui in apertas malitias prorumpentes, oībus se impios esse demonstrabunt. Tales itaque diabolus p Antichristum facile decipiet. In praelium eos congregabit q ad Ecclesiam Dei persequendam eos armabit. Super latitudinē terrae ascendent, quia vastas huius seculi vias ingredientur, quae ducunt ad mortem. Castra vero Sanctorū & ciuitas dilecta, significant Ecclesiam, quam tota virtute persequent, vt nomē Christi de mūdo funditus extinguāt. ✠ HIE

c *Et circumite. ca. san.* i. eosdem sanctos in virtutibus munitos & vnanimes in hoc bello.

Ps.45. Isay.47. secundū 70.

d *Et descendit ignis a Deo, &c.* ✠ AVG. Non extremum putandum est id esse supplicium, de quo dicetur. Discedite in ignē aeternum. Sed intelligitur ignis de caelo de ipsa firmitate Sanctorum, quā non cessuri sunt seuientibus, ut eorum faciant voluntatem. Aut si ipsam plagam, qua percutiendi sunt Ecclesiae persecutores veniente iam Christo, ignem appellauit descendentem de cęlo, eosque comedentem, neque vltimū erit supplicium impiorum, sed illud quod facta corporum resurrectione passuri sunt.

L.20.de ci. uit.c.12.

✠ AND. Non in longum tempus regnum Antichristi perstabit. Ignis namque cęlitus delapsus illum absumet, siue is sensilis futurus sit, cuiusmodi erat qui tempore Eliae duos quinquagenarios absumpsit, siue gloriosus, christi aduentus, qui spiritu oris sui ipsum interfecturus scribitur. Denique praedictas gentes ignis pari modo deuorabit, & ducem illorum diabolum una cū Antichristo & pseudopropheta in stagnum ignis contrahet, ubi in secula seculorum torquebuntur.

Isa.11.

e *Die ac nocte.* i. respectu gloriae sanctorum, quae est dies, & pęnarum suarum quae est nox.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et cum cons. *Hic describitur persecutio Antichristi, de qua sacra scriptura & sancti loquuntur in pluribus locis, cum dicitur.* Et cum con. *id est, tempus ecclesiae vsque ad tempus Antichristi.*

2 Soluetur Satha. *cuius potestas fuit restricta per Christi praedicationem et eius passionem, & per Apostolorum & sanctorum praedicatorum doctrinam, sed relaxabitur Antichristi tempore ideo subditur.*

3 Et se. Gē. quae s. su. q. an. *quia de omnib. mundi partib. aliqui adhaerebunt Antichristo seducti a suis prędicatoribus, diabolo cooperante mendacibus signis. 2. Thessal. ij. sicut euangelium Christi publicatum fuit per Apostolos domino cooperante & sermonem confirmante sequētib. signis veris. Mar. vl. d.*

4 Gog & Magog. *Per Gog qui interpretatur tectum, intelligitur Antichristus, qui erit dæmonis habitaculum. per Magog qui interpretatur detectio, intelliguntur adhaerentes Antichristo, sicut dictum fuit plenius Ezechiel. 39.*

5 Et congre. eos in pręlium. *contra cœtum fidelium.*

6 Et ascen. super latitudi. *ad cogendum omnes Antichristo obedire. loquitur tamen hic de futuro per modum pręteriti propter certitudinem prophetiae, quod frequenter fit in prophetis.*

7 Et circumie. ca. san. *i. Christianorum ad eos destruendum.*

8 Et ciuitatem dile. *i. Ierusalem, quę tunc a Christianis habitabitur, ut dictum fuit Ezech. 39.*

9 Et descendit ignis a Deo de cęl. *quia Antichristus fulminabitur per Michaelem archangelum Christo pręcipiente, & magna pars sui exercitus peribit cum eo, ut dictum fuit. 2. Thessal. 2.*

10 Et diabolus qui seducebat eos *quia tūc restringetur sicut prius & amplius potestas sua religabitur in inferno.*

11 Vbi est bestia. *i. bestialiter uiuentes.*

12 Et pseudoprophetę. *Antichristi qui eos decipient.*

13 Cruciabuntur die ac no. & c. *i. sine fine, Per hoc aūt quod dicitur hic. Et circumierunt ciuitatem dilectam, & descendit ignis, &c. patet quod Ioannes non loquitur hic de Tartaris ut uoluerunt aliqui dicere, quia non inueniuntur Tartari Ierusalem a Christianis habitatam obsedisse, nec ignis de cęlo descendens eorum exercitum deuorasse.*

Et

MORALITER.

† 1 *Et cum con. fue. mil. an. & so. &c.* Hoc ad literam dicitur de Antichristo. MORAL autem exponi potest de quolibet tyranno & adhaerentibus sibi, de quib. dicitur. Ioan. 2. c. Iam Antichristi multi sunt.

9 *Et desc. ign. de.* i. Dei sententia condemnans eos ad ignem Gehennę.

11 *Vbi & be. &c.* i. bestialiter viuentes & perniciose mendaces.

† Et

Digitized by Google

A a *Et uidi thro.* Dicta destructione diaboli,& suorum membrorum supponit destructionem mundi ad maiorem pœnam impiorum. Competit.n. vt destructis malis mundus destruatur,secundum quod ab eis fuerat corruptus.Sępe locutus de glorificatione sanctorum,& de pœnis impiorum, non fecerat mentionem corporum, si deberent glorificari,vel puniri, quod hic aperte ostendit.

b *Fugit terra,& cęlum.* * Andreas.cœli,& terrę fuga,illorum transitionem, & in melius mutationem significat.In interitum autem non uertentur uti Iræneus, Antipater, & alij sancti viri tradiderūt,sed in solidū corrūpētur. Verba Irenæi ita sonant, creaturæ substantia neutiquam peritura B est, uerus est namque,& stabilis qui illam formauit & condidit: sed species,& pars illa mundi, in qua transgressio accidit,& homo inueteratus est,transibit &c.& magnus Patriarcha Methodius in sermone de resurrectione, ita de his disserit. Non placet quod nonnulli asserunt, nempe rerum vniuersitatem totam simul interituram,cęlumque,& terram & aerem amplius non futura. inflammabitur sane ad repugnationem vniuersus orbis igne quasi diluuio quodam mūdatus,attamen nō transibit in omnimodum interitum, aut in omnino nihilum.Porro mortuos uocat,aut omnes omnino homines,aut eos qui peccatis nuntium miserāt.Magni aūt,& parui illi nominantur,qui ætate, & statura pusilli adhuc erant,aut hi certe qui minori contemptu mortis opera C designarāt,adeoque operum ratione minores pęnas daturi erant.Aut magnos appellat iustos,pusillos aūt peccatores.

Iren.li.5.c.36

b *Et libri*

c *Et libri aperti sunt,& alius liber apertus est qui est vitę.* Libri.i. D diuina præcepta quæ quia dimiserunt, scient se pro merito puniri,vel libri conscientiæ singulorum quæ apertæ omnibus erunt.

* Andreas. Libri aperti vniuscuiusque opera,& cuiuslibet rursus conscientiam denotat.Ast unus ille liber, vt ipse fatetur, est liber uitæ, in quo Sanctorum nomina scripta sunt.

* Ambrosius. Libri multi ad reprobos, vnus qui est vitæ ad electos pertinet. Multos libros reprobi possident, quia multis modis Deum offendunt: electi unum librum habent, quia vnum Deum, unam fidem Catholicam vno vinculo charitatis connectunt. libri aperientur, cum E scelera reproborum omnibus manifestabuntur,&c.

d *Alius liber apertus est qui est vita.* i.Christus qui tūc omnibus apparebit potens,& suis dabit vitam. Vel liber pręscientia Dei,quia tūc aperte scient mali se non prædestinatos ad vitam, quam in mundo existentes sibi promittebant.

c *Ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.* Per comparationem sanctorum impij damnabuntur, legent in illis quæ agere noluerunt.

f *Et dedit mare mortuos suos,qui in eo erant.* Vult apertè ostendere corpora mortuorum quantumcunque fuerint dissecta in illo iudicio uiuificari,quod quidam non credunt.

g *Hæc est mors secunda,& qui non est inuentus in libro vitæ scriptus missus est in stagnum ignis.* Quasi dicat cauete uobis à morte prima,quia ex illa prima sequitur hæc secunda.

CAP.

a Ecclesiam. b Per multitudinem. c Per immortalitatem,& impossibilitatem. d Scilicet Christum sedentem in illis,qui hanc destructionem faciet.

a Et uidi thronum magnum candidum, & sedentem super [1] [2]
In præsentia. a Ab hac specie. b Idest aer.
b eum,a cuius conspectu fugit terra,& cœlum,& locus non [3]
Secundum priorem statum Cœlo,& terra a Idest,malos tam maiores,quam minores. [4]
est inuentus ab eis. Et vidi mortuos magnos, & pusillos [5]
a Corporaliter. b Quia sancti conspiciunt merita singulorum. c Conscientiæ. d Idest,præscientia Dei quæ modo latet [6]
c stantes in conspectu throni,& libri aperti sunt,& alius liber [7]
d a Idest mali.
e apertus est qui est vitæ. Et iudicati sunt mortui ex his quæ [8]
Quia alij pœna maior debitur,alij minor. a Idest,mundus.
f scripta erant in libris secūdum opera ipsorū. Et dedit mare [9]
a Idest,corpora mortuorum. b Diabolus. c Idest,tenebrarum locus.
mortuos suos,qui in eo erāt,& mors,& infernus dederūt
a Idest animos mortuorum. Sine acceptione personarum. [10]
mortuos suos,qui in ipsis erāt,& iudicatum est de singulis
a Profundi vitiis Idest locus tenebrarum. b Idest diabolus.
secundum opera ipsorum. Et infernus, & mors missi sunt [11]
Idest ad fidem non prædestinatus.
g in stagnum ignis. Hæc est mors secunda,& qui non est inuentus in libro vitę scriptus,missus est in stagnum ignis.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vidi thro.* Superius Ioannes descripsit statum ecclesiæ generale iudicium pręcedentem,hic consequenter describit ipsum iudicium dicens. *Et vidi thronum magnum.* in quo designatur iudicantis Christi potestas infinita.

2 *Candidum.* In quo designatur iudicij claritas,quod notum erit omnibus esse iustum.

3 *Et sedentem super eum.* s.Christum hominem,& Deum.

4 *A cuius con.fu.cœ.& ter.* Nam tunc immutabuntur a statu in quo sunt.

5 *Et vidi mor.ma.& pu.* Quia sicut dicit Apostolus 2. Cor.5.b. Oportebit nos omnes ma.ante tri.Christi.

6 *Et libri aper.sunt.* Supple conscientiarum,nam omnia merita, & demerita omnibus erunt nota, vt appareat omnibus iudicantis iustitia. 7 *Et alius li.aper.est qui est vi.* Et hic liber idem est quod prædestinatio diuina, quæ dicitur liber metaphoricè, eo quod in ea repræsentantur expressè illi qui ordinati sunt simpliciter ad consequendam vitam beatam,qui liber aperietur in iudicio,quia tūc apparebit manifeste,qui sunt ad beatitudinem assumendi,& qui non.

8 *Et iudicati,& c.in libris.* Supple conscientiarum,quia non solum iudicabuntur secundum opera,& dicta,sed etiā secundum intentiones interiores,& cogitata.

9 *Et dedit mare mortuos,& c.* Illud fiet ante iudicium qđ præcedet resurrectio mortuorum,licet hic scribatur post, quia frequenter in sacra scriptura prius facta posterius narrantur.Resurgent autem,tam demersi in mari, quam in arida mortui:quæ p mortem hic designatur animæ, etiam in inferno detentæ redibunt ad corpora,licet iam sint mortuæ morte culpæ,& gehēnæ. Ideo dicitur hic. 10 *Et infe.de.mor.su.& c.* Repetitio est eius quod dictum est supra ad maiorem assertionem.

11 *Et infernus,& mors mis. sunt in sta.ignis.* i.in pœnam gehennæ,& mortem. hic intelligitur diabolus cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum, sicut sol dicitur effectiue calidus, & non formaliter. dæmones.n.sunt immortales. per infernum autem intelliguntur peccatores damnati cum dæmonibus, sicut.n.consentiunt eis in culpa sic associabuntur in pęna.Mat.25.c.Ite maledicti in ignem æternum,&c.

Sap.2.d

Et

MORALITER.

1 *Et uidi thro.mag* Hoc literaliter exponitur de iudicio finali.Moraliter autem exponi potest de iudicio discretionis, quo reprobi discernuntur a bonis quod quidem iudicium est in præsenti,secundum quod dicitur Io.12.Nunc iudiciū est mundi,&c.Et per thronum hic intelligitur auctoritas,& potestas iudicandi diuina,ideo thronus iste dicitur magnus nam ad omnia se extendit,& candidus,quia clare discernit color.n.candidus plurimum habet de luce.

3 *Et se.su.eum a cu.con.f.ter.* Nam respectu Dei nihil est omnis creatura.

Et

5 *Et vidi mor.& c.* Omnes.n.viuentes in mundo mortui dicuntur propter necessitatem moriendi,& sic dictum fuit Adę Gen.2.c.Quocunque die comederis ex eo morte morieris,propter necessitatem moriendi,quam incurrit comedēdo. 8 *Et iudicati sunt,& c.in libris.* s.conscientiarum.

9 *Et dedit ma.mortuos suos,& c.* per hoc significatur quod nihil occultari potest iudicio diuino.

10 *Et infernus,& mors.* i.homines in peccatis obstinati, qui adhuc uiuunt dicuntur diaboli.

† *Mis.sunt.* i.ad mittendum præuisi propter quod etiam uiuentes dicuntur stipula inferni.

Et

Digitized by Google

CAP. XXI.

A E*T vidi.* In hac septima visione agit de innouatione elementorum,& glorificatione sanctorum descri bens merita per quæ sancti ita glorificati sunt.

a *Cælum nouum,& terram nouam.* Immutatio aeris,& terræ dubitabilis non est qui n per ignẽ fiat. Sed de aqua dubitatur, nam purgationem in seipsa habere creditur.

b *Et ego Ioannes vidi ciuitatem,&c.*

✠Ambros. Ciuitas Ierusalem Ecclesia est ex omnibus iustis cõstructa. De cœlo descendet, quia Domino ad iudicium veniente, cum illo omnis multitudo Sanctorum veniet, sicut dixit Esaias propheta. *Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui,& principibus eius.* Quæ sicut spõsa parata,& ornata esse dicitur, quia sicut spõsa diuersis monilibus semetipsam exornat, vt spõso placeat, ita & Ecclesia diuersis virtutibus decoratur, vt creatori suo, qui est sponsus eius, placere valeat.

✠Aug. De cœlo descendere ista ciuitas dicitur, quoniam cęlestis est gratia, qua Deus eam fecit. Propter quod ei dicit per Esaiam, *Ego sum Dominus faciens te.* Et de cœlo quidem ab initio sui descendit, ex quo per huius seculi tempus gratia Dei desuper veniente per lauachrum regenerationis in Spiritusancto misso de cœlo, subinde ciues eius accrescunt. Sed per nouissimum iudicium tanta eius, & tam noua de Dei munere claritas apparebit, vt nulla remaneant vetustatis vestigia, quandoquidem & corpora ad incorruptionem, atque immortalitatem nouã ex vetere corruptione, & mortalitate transibunt.

✠Richard. Si quis etiam solam verborum pulchritudinem in serie visionis huius diligentius attenderet, semetipsum ad tanti boni concupiscentiam excitaręt, & tam pulchræ, ac iucundæ ciuitatis habitator fieri uotis omnibus exoptaret. Est enim *ciuitas*. iustorum collectione immensa. *sancta*, per iustitiam, *Ierusalem*, per uisionem æternam internæ C pacis, *noua*, quia à vetustate purgata, *descendens de cœlo*, quia qđ D iuste viuit in tempore quod bene viuit in æternitate se totũ habere perfecte cognoscit, *paratam, sicut sponsam ornatam viro suo*, quemadmodum.n. missis muneribus a viro ad thorum viri præparatur sponsa, sic datis cœlestibus donis a Christo, virtutibus quoque,& operibus bonis ad cęlestem Christi copulam præparatur Ecclesia.

[I.Pet 3.c.]

c *Sicut sponsam ornatam.* Sicut sponsus præmittit munera sponsæ, antequam eam ducat, sic Christus ecclesiæ fidem, & virtutes, & bona opera antequam eã suscipiat in gloria. E

d *Vocem magnam de thro.* Cum dixisset se vidisse innouationem elemẽtorũ, & glorificationem sanctorũ incognitũ erat, & incredibile videret apponit autoritatẽ sãctorũ patrũ, qui hoc pdixerũt.

[Richardus.]

e *Ecce tab.* i. in euidenti est, quod in eadem gloria erit humanitas Christi in qua militauit, & homines eum imitati & ratione bene vsi.

✠ Andreas. Sanctus euangelista è cęlo docetur, tabernaculũ hoc verum esse cuius typus ostensus fuerat Moysi, vel quædam typi protyposis, & simulacrum, cum præsentis huius ecclesię typus extiterit. In hoc autem tabernaculo, quod hominibus factum non est, nullus erit fletus nullæ lachrimæ. Nam qui æternum gaudium largitur Sanctis omnibus lætitiam finis expertem impertietur.

✠Richardus. Hæc vox iure dicitur magna, qa promittit bona immensa, bona æterna. Tabernaculum Dei cum homini bus erit qñ se nobis,& nos sibi diuinitas in cęlesti patria sociabit. Et quia illa societas, siue cohabitatio non transitoria, sed æterna erit, recte dicit. *Et habitabit cum eis.* per hoc nimirum quod dicit, *habitabit.* æternitatem societatis, ac mansionis designauit. Cuius societatis vinculum adhuc declarat, cum subiungit. *Et ipsi populus eius erunt,&c.* ipsi nimirum populus eius erunt illius laudem æternaliter, & unanimiter conclamando, *& ipse erit eorum Deus*, suam beatitudinem F illis

[B] [Isa 3.] [Lib. 20. de ciu. cap. 17.] [Isa. 44.]

CAPVT XXI.

a E*T vidi cœlum nouũ:& terrã nouam.* † 1
a Ideft aerem innouatum. b Innouatam.
a Idest status ille quo prius erant amplius non est necessarius.
Primũ enim cęlũ,& prima terra abiit, 2
Secundum priorem statum. † Quia grossicies,& amaritudo aufertur
b & mare iã non est. Et ego Ioannes vidi 3 4
a Idest, ecclesiam in omnimoda quiete positam. b Idest firmiter quod habet habituram. c Idest immortalem impassibilem. d Idest Deum qui est pax plene videntem.
ciuitatẽ sanctã Ierusalẽ nouã descẽdẽtẽ 5 6
a Quia intellexit quidquid boni habet ecclesia a sola Dei gratia acce pisse. b Virtutibus compositam.
c de cœlo a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. 7
a Idest annunciationem propheticam. b Quia de secretis agit principaliter.
d Et audiui vocem magnam de throno dicentem, Ec- 8
e a Idest ab illis in quibus Deus sedet. Christi humanitas in qua contra diabolum militauit. 9
b Idest sicut sibi illa æterna gloria erit sic,& suis.
ce tabernaculum Dei cũ hominibus,& habitabit cum eis.

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XXI.

E*T vidi.* Descripto finali iudicio cõsequenter describitur ecclesiæ status post iudicium. Et primo in generali. Secundo magis in speciali, vbi & venit vnus. circa primum prædicit Ioannes innouationem mundi sensibilis, di. 1 *Et uidi cœlum nouum,& terram nouam.* Et per ista duo intelliguntur elementa media ignis aqua,& aer. Hæc enim omnia innouabuntur,& in melius mutabuntur. Ideo subditur.

2 *Primum enim,&c. ab.* Non est per hoc intelligendum, quod mutetur eorum substantia, sed ea manente meliorabuntur in qualitatibus,& proprietatibus, vt in claritate, diaphaneitate,& in similibus,& totum cedet ad gloriam electorum qui ex creaturis laudant Deum. 3 *Et ego.* Hic secundo Ioannes describit innouationem humanæ naturæ quantum ad electos dicens.

4 *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem.* idest electorum societatem perfecta charitate vnitam,

5 *Nouam.* Quantum ad corporum gloriam. Corpora.n. sanctorum quæ modo sunt corruptibilia grossa, ponderosa,& obscura, resurgent immortalia, subtilia, agilia,& clara.& quia hoc fiet per gloriam animarum ad corpora redundantem, ideo dicitur.

6 *Descendentem de cœlo.* Empyreo, vt corpora resumant, & in iudicio compareant.

7 *A Deo paratam.* Dotibus animæ,& corporis, ideo subditur. *Sicut sponsam,&c.*

8 *Et au. uo. magnam.* Hic tertio describit Ioannes finalem consummationem. Et primo quantum ad electos. Secundo quãtum ad reprobos ibi. *Timidis au.* Circa primum dicit. *Et au. vo. m.* s. diuinæ maiestatis.

[Diuisio.]

9 *Dicentem Ecce tab.&c.* i. cohabitatio Dei cum hominibus inseparabilis, quia beati habebunt super eam potestatem per apertam visionem,& perfectam fruitionem. Et quia per hoc excluditur omne malum culpæ,& pœnæ, ideo subdit. *Et mors vltra non.* Quia

MORALITER.

1 *Et vidi cœ.* Hoc literaliter exponitur de renouatione mundi sensibilis futura. Moraliter autem potest exponi de renouatione spirituali hominis qui dicitur à philosophis minor mundus, & cuius terra est corpus, & cœlum anima, quia sicut terra germinat ex influentia cœli, sic corpus mouetur,& viuit ex animæ virtute. hoc ergo cœlum. s. anima renouatur, quando per pœnitentiam veram perfecte purgatur,& terra. s. corpus quando mundè seruatur.

† *Et mare iam non est.* idest, amaritudo peccati, nam per pœnitentiam est ablata.

3 *Et ego Io. vi. ci. s.* i. fidelem personam quamlibet deuotam quę dicitur ciuitas, idest ciuium vnitas, propter concordantiam virium inferiorum ad rationem, & sancta, idest Christi sanguine tincta in baptismo, & Ierusalem, idest, pacifica propter concordiam dictam,& descendens de cœlo propter gratiæ infusionem in eius augmento.

7 *A Deo pa.* i. diuinis charismatibus adornatam propter quod de ea subditur.

9 *Ecce tabernaculum Dei,&c.* Nam in talibus Deus habitat per gratiam,

Et absterget

Digitized by Google

illis mirabiliter, & ineffabiliter participando. Est quidē nūc ipse Deus cum suis in mundo, sed nequaquam id satis videtur, quandiu in hac mortalitate viuentibus, eorum visioni manifeste non reuelatur. Sed tunc vere cum eis erit, quando se glorificatis illis reuelata facie manifestabit.

a *Et ipsi pop. eius.* Id est, in nullo offendentes quod non esse potest dum sunt in carne.

b *Et absterget Deus.* ✱Aug. Hoc de isto tēpore accipere, impudentiæ nimiæ, mihi videtur. Quis.n.tam absurdus, qui audeat affirmare in huius mortalitatis ęrumnis, non dico populum sanctum, sed unumquemque sanctorum, qui hanc duxerit vitā, nullas habentes lachrymas, & dolores, cum potius quanto, quisque est sanctior, & desiderii sancti plenior, tanto sit eius in orando fletus uberior? Non est vox supernæ Hierusalem. *Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.* Et. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, in lachrymis meis stratum meum rigabo.* Et. *Gemitus meus non est a te absconditus, &c.* Hæc igitur magna luce dicta sunt de sæculo futuro, & immortalitate, atque ęternitate Sāctorum. Tunc.n.solum, atque ibi solum, illa non erunt, ut nulla debeamus in literis sacris quærere, vel legere manifesta, si hæc putauerimus obscura.

† supra 7.d. Esa.25.c. L.20. de ciui. c.7. †Esa.43.c. & 65.c. 2.Cor.5.d. †supra 1.b. Psal.41. Psal.6. Psal.37.

a Secundum diuinitatem, est præsens eis, quia nunquam peccabunt. b Quia nunquam ab eis repelletur,

a Et ipsi populus eius erunt. Et ipse Deus cum eis erit eorum

a Quæ pro qualitate rerum diuersarum.

b c Deus. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eo †

a Idest, dissolutio animæ, & corporis. b Continuus fletus. c Aliqua inquietatio.

d rum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, ne

a Subitus, & transitorius. b Idest, iam non est locus eorum, cum non sit peccatum de quo hec procedunt.

que dolor erit vltra, qa prima abierūt. Et dixit qui sedebat 1 2

Q.d. in euidenti, & statim. a Superius dicta. b Scilicet, in corde tuo, & aliorum.

e in throno. † Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, 3 4

a Habita quibus fides habeatur. b Qui complebuntur.

f g quia hæc uerba fidelissima sunt, & vera. Et dixit mi- 5 6

a Completa sunt quæ complenda fuerunt.

h hi. Factum est. † Ego sum alpha, & o, initium, & finis. 7 8

a Idest, desideranti. b Idest, meipsum. c Qui est ipse Christus. d Qui viuere facit. e Per solam gratiam.

i k Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit, 9 10 11

c *Omnem lachrymam.* Quasi dicat, ibi gloria, & nulla tristitia quia utrunque simul esse non posset ibi.

✱Amb. *Absterget Deus omnem lachrymam,* quia post resurrectionem nihil triste sanctis accidere poterit, vnde lachrymę oriri possint. *Et mors ultra non erit.* primus homo immortalis factus, peccando immortalitatem amisit, & mortem mundo intulit. post resurrectionē mors non erit, quia & ipse princeps mortis diabolus, cum omnibus satellitib. suis, in infernum perpetuo reclusus tenebitur, & immortalitas perdita iustis reddetur, & possibilitas peccandi quæ mortem mūdo intulit, ab eis auferetur. *Neque luctus.* Inter effusionem lachrymarum, & luctum aliqua distantia est. Nam tristitia sæpe lachrymas eduxit, luctus vero semper ex magno mœrore nascitur, estque fletus dierum multorum, ecclesia Domini nunc in luctu est eo quod per deceptiones dęmonū quotidie maximam partem ex suis amittit, in illa autem uita luctus non erit, quia nullum ex suis amittere poterit, &c.

✱Richardus. Clamor quoque non erit, quia nulla erit iniuriæ illatio. Dolor nullus erit, quia nullus dolebit de qualibet amissione. De quibus bene dicitur, *quæ prima abierunt*, quia quandiu vita presens quę sine peccato non est, agitur, etiam Sanctos afficiunt. Sed tunc ablato peccato ex quo procedūt & cui succedunt, penitus non erunt. Modo tamen sācti prędictis purgantur, qui ad ipsam beatitudinem pręparantur; damnandi vero ijs affliguntur, vt ad damnationis initium puniantur. Et quia ad hęc insufficiens videtur attestatio humana, adiungitur auctoritas diuina. *Dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia.* quod ergo forsitan minus credibile posset uideri, tum de innouatione elemētorum, tum de glorificatione Sanctorum, maiori testimonio debebat, & decebat confirmari. O quam dulcia sunt ista, & animum ad se trahentia, & in se rapientia, & tractum raptumque suauiter inebriantia. Erubescat igitur in illibus delectari qui sibi talia, ac tāta bona noluerit reseruari. Contemnat post modicum velit nolit amittenda, quęrat post modicum si velit accipienda, & sine fine possidenda, &c.

d *Et mors.* vere non erunt ibi lachrymę, quia non erit causa lachrymarum.

e *Et di.* Q.d. scribe quidquid ostensum est mihi de hac innouatione, pro vtilitate præsentium factum est, quibus hęc scribere iussus sum.

f *Scribe quia hæc, &c.* Iubens scribere, & aliis nunciare, supponit exhortationem, vt omnes ad hanc innouationem laborent pertinere.

g *Et dixit mihi.* posita autoritate sanctorum de hac innouatione. ponit autoritatem ipsius Dei.

h *Factum est.* Ne quæreret aliquis, quid post illā innouationem futurum esset, dicitur sibi nihil restare ad faciendum.

i *Alpha & o.* Quasi dicat, hanc innouationem facere potero, quia ego omnia creaui, & in me omnia cōsummabunt.

k *Sitienti.* Non dabo sitienti ad horam, sed perseueranti.

✱Amb. Quomodo gloria ista iustis datur gratis pro cuius acceptione multa perferunt aduersa, multas lachrymas fundunt, innumeras preces Deo offerunt, eleemosynas largiuntur, & cęteris bonis opib. semetipsos exercēt. Sed gratis vitā æternā pcipiunt, quia pretium vitę æternæ quod sunt bona opera, ab ipso accipiunt, qui dixit. *Sine me nihil potestis facere.* Ioan.15.

Possidebit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quia pri. abierunt.* Nam in ecclesia militante quæ dicitur terrestris Ierusalem, ista sunt, & erunt vsque ad iudicium.

2 *Et di. qui se. in thro.* s. Deus trinus, & vnus,

3 *Ecce no. fa. omnia.* s. cœlos, elementa, & electorum corpora, vt patet ex prædictis.

4 *Et dix. mi. Scri. &c.* Ad informationem ecclesię, &c.

5 *Et dixit mi. Factum est.* i. consummatum est gaudium electorum.

6 *Ego sum alpha, & o.* Quod exponitur cum subditur.

7 *Initium & finis.* Alpha.n. est prima litera Græca, & o vltima. Deus. n. est principium effectiuum a quo omnia producuntur, & finis in quem omnia ordinantur,

8 *Ego sitienti,* i. debito modo desideranti.

9 *Dabo de fonte aquæ viuæ.* i. participationem vitæ beatæ.

10 *Gratis.* Licet.n. habentes gratiam mereantur de condigno beatam vitam, tamen ipsa gratia per quam opera fiunt meritoria, de condigno, gratis datur, alioquin gratia iam nō esset gratia. Ro.11.

11 *Qui uicerit.* Carnem, mundum, & diabolum,

Possidebit

MORALITER.

Et absterget Deus omnem lachrymam, &c. Trāsferendo secum tales ad gloriam.

2 *Et dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia.* s. in resurrectione, quando sancti habebunt corpora gloriosa.

5 *Et dixit mi. Factum est.* idest, consummatum est hominis premium.

6 *Ego sum alpha, & o.* i. principium a quo cuncta oriuntur, & finis ad quem ordinantur.

8 *Ego sitienti dabo de fonte aquæ uiuæ.* idest, de vera beatitudine.

10 *Gratis.* Sicut dicitur Ro.6.d. *Gratia Dei uita æterna.*

11 *Qui uicerit possidebit, &c.* Scilicet, mundum, carnem, & diabolum.

Ego

Digitized by Google

A a *Possidebit hæc.* idest meipsum, qui sum principium omnis beatitudinis.
b *Timidis.* i. illis qui timore pœnarum fidem accipere fugiunt, uel acceptam relinquunt.
c *Veni & osten.* Descripta gloria, quam habituri sunt sancti dicit quo merito, uel quo auxilio sint accepturi.
Heb. 3. d ✠ Andr. Per hæc planum fit Angelos non
B semper calamitates, & plagas inferre, sed peritorum medicorum more, interdum quidem loca affecta ferro incidere, nonnunquam vero mitia pharmaca uulneribus adhibere. Qui n. cladē pro meritis plagam, ante irrogauerat. nūc Ecclesiæ beatitudinē Theologo demōstrat
C Scite autem sponsam Agni vxorem appellat, quando namque veluti Agnus Christus occisus est, Christus tunc illam proprio sanguine sibi desponsauit. Quemadmodum enim Adamo dormienti adempta est costa, ex qua deinde mulier
D formata est, ita Christo per spōtaneam mortem in cruce cōsopito, sanguine qui ex latere eius fundebatur, Ecclesia constituta, ipsique propter nos patienti consociata est.
✠ Amb. Quod sponsa agni Ecclesia constituta iure vocetur. Baptista demonstrat, dicens. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Quod autem, & uxor dicatur scriptura demonstrat dicens. *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, &c.* Quasi patrem suum filius Dei dereliquit. cum de illa cœlesti beatitudine ad terras descendens, hominem assumpsit quem pro sponsa sua daret. Matrem derelinquit, quia affectum matris abiiciens, corpus quod ex ea assumpsit, pro ecclesia sua tradidit. Quam sibi ita vniuit, vt ipse sit caput, & ipsa corpus.

Io. 3. a — Gen. 2. Ephe. 5

a Firmiter obtinebit. b Deum immortalem. c Aeterna societas. d In præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam. e Quod ligata p populus.

a b possidebit hæc. 1 Et ero illi Deus, & ipse erit mihi filius. 2 3 Timidis aūt, 4 & incredulis, 5 & execratis, 6 & homicidis, 7 & fornicatoribus, 8 & veneficis, 9 & idololatris: 10 & oib. mendacibus, 11 pars illorū erit in stagno ardenti igne, & sulphure, qđ est mors secūda. 12 13 Et venit ad me vnus de septē angelis habētib. 14 phialas plenas septē plagis nouissimis, & locutus ē mecū, c dicēs: Veni, & ostēdā tibi spōsam vxorē agni. 15 Et sustulit me 16

a De hac innouatione desperantibus. b Idest, excommunicatis. a Quibus mendacium est in usu. a Scilicet participantes, vel plus, vel minus. Pro qualitate culpæ. Corporis, & animæ. a Quantum ad malos. a Amplia intellectum. b Modo per fidem. c In futuro glorificandam & traducendam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Possidebit hæc.* Hæreditate perpetua.
2 *Et ero illi Deus.* Dans gloriam.
3 *Et ipse erit mihi filius.* per assimilationem perfectam 1. Io. 3. a Cum apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eū sicuti est.
4 *Timidis autem.* Hic consequenter ponitur finalis consummatio, quantum ad reprobos, cum dicitur. *Timidis autem.* timore mundano declinantibus ad peccata mortalia, & in eis perseuerantibus.
5 *Et incredulis.* i. Iudæis, Saracenis, & cæteris fidem catholicam respuentibus.
6 *Et execratis.* i. reuertentibus ad peccata enormia post eorum condonationem, sicut canis ad vomitum.
7 *Et homicidis.* Facto, vel voluntate deliberata.
8 *Et fornicatoribus.* Et per fornicationem intelliguntur cætera carnis vitia.
9 *Et veneficis.* i. magis, & sortilegis.
10 *Et idololatris.* Cultum Deo debitum tribuētibus creaturis.
11 *Et omnibus mendacibus.* Mendacio pernicioso. Et per hæc uitia intelliguntur omnia alia vitia mortalia.
12 *Pars illorum.* i. retributio
13 *Erit in stagno ardenti, & sulphure.* i. in pœna gehennæ, quæ dicitur mors secunda,
14 *Et venit ad me unus de septem angelis.* Hic consequenter describitur status post iudicium magis in speciali. Secundum tamē quod aliqui aliter exponūt de tempore ante iudicium, & etiam ante aduentum Antichristi, quod nituntur ostendere ex hoc, quod dicitur inf. se. ca. Qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc, post iudiciū vero non erit tempus, nec locus meriti, vel demeriti. Dicunt igitur quod per Angelum hic introductum intelligitur Innocentius Papa tertius. qui approbauit ordines fratrum minorum, & prædicatorum, qui dicuntur hic ciuitas Ierusalem noua, secundum illud Prou. 18. c. *Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma.* Ambo. n. ordines ad idem opus sunt ordinati. s. ad prædicationem euangelij. Dicunt igitur, quod fundamentum huius ciuitatis sunt Beati Franciscus. & Dominicus, horum ordinum fundatores, dicuntur tamen in numero duodenario, hæc fundamenta, quia sunt duodecim Apostolorum imitatores, murus vero regularis obseruantia per præcepta, & statuta, portæ vero religionum ingressus, qui ducuntur ad quatuor orbis partes, nam ex omnibus mundi partibus aliqui ingrediūtur istas religiones. Angeli vero in portis existentes, sunt ministri, & prouinciales priores, qui per se, vel per alios recipiunt ad ordines venientes & sic alia hic dicta adaptant ad suum propositum, prout possunt. Licet autem hæc expositio saluari posset in aliquo sensu mystico, non tamen in sensu literali, sicut credo. Primo, quia dicitur hic, quod angelus introductus docuit Ioannem dicens. *Veni & ostendam tibi, &c.* quod non potest verificari de Innocentio Papa, cum post Ioannem fuerit ille per mille annos, & amplius. Item quia inf. dicitur de hac ciuitate. Et templum non vidi in ea, dicti autē ordines ecclesias habent. Item quod subditur. *Et ciuitas non eget sole, neque luna.* Et postea nec intrabit in eam aliquid coinquinatū abominationem faciens, & mendacium, dicti autem ordines indigent illuminatione solis, & lunæ, nec omnes intrantes sunt immaculati. nec omnes bene intrantes perseuerāt in bono, sed multi fiunt apostatæ, & pessimi, vnde dicit Au. Sicut non inueni meliores his qui in monasterijs profecerunt, ita non inuenio deteriores his qui in monasterijs defecerunt, propter quæ & plura alia quæ possent induci contra expositionem prædictam, inquantum dicunt eam literalem esse videtur mihi quod ciuitas hic de scripta est Ierusalē superna, vnde post præmissa verba de ingressu ciuitatis, subditur. Nisi qui scripti sunt in libro vitæ, & agni, hi sunt prædestinati, qui etiam Ierusalem supernam ingrediuntur, & nulli alij. Et ideo sicut iam præmisi describitur hic status ecclesiæ triumphantis magis in speciali, Et primo quo ad situm sublimem, præmittitur tñ persona alloquens beatum Ioannem, cū dr. *Et venit ad me vnus de septem Ange. &c.* per hunc. n. intelligitur beatus Iacobus qui sup. 17 c dictus est vnus de septem Angelis habentibus phialas, & præcessit beatum Ioannem in gloria, propter quod ex Dei voluntate potuit ei reuelare secreta cœlestia.
15 *Veni & ostendam tibi sponsam.* i. Ierusalem supernam, vt dictum est in principio capituli, quæ dicitur vxor agni modo speciali, quia coniungitur ei inseparabiliter, & æternaliter, non sic autem ecclesia militans quæ cessabit in fine mundi, sicut imperfectum veniente perfecto, & figura figurato adueniente. Sicut n. lex vetus impfecta fuit, & figura respectu nouæ legis, sic ecclesia militās respectu triumphantis, cuius status omnino perfectus erit in resurrectione generali, extunc. n electi separabuntur a reprobis, & erunt in anima, & corpore perfecte beati resurgent. n. in corporibus gloriosis per animæ gloriam ad corpora redundantem. 16 *Et sustulit me in spiritu.* Hoc dicit ad ostendendum quod

MORALITER.

1 *Timidis autem.* Timore male humiliante.
5 *Et incredulis.* Veritati diuinæ.
6 *Et execratis.* i. iuste separatis a sacramentis ecclesiæ.
9 *Et ueneficis.* i. infectis veneno inuidiæ.
11 *Et omnibus mendacibus.* pernitiose.
12 *Pars illorum, &c.* i. participatio eorum cum dæmonibus in gehenna.
14 *Et venit ad me, &c.* Quoniam bonum non mouet, nisi aliquo modo cognitum, ideo quilibet fidelis debet considerare statum supernæ ciuitatis, vt afficiatur ad ipsum, ideo subditur.
15 *Veni. & osten. tibi spon. vxo. ma. g.* Idest, Ecclesiam triumphantem.
16 *Et sustulit me in spiritu in mon. mag.* Quasi in contemplationis excessum.

Digitized by Google

a *In montem magnum*. Christus mons, quia munimentum suorum magnum est, quia totum mundum replet, altus, quia inseparabilis.
b *Osten.mi.ci.* Et super illum montem ostendit ecclesię fundamentum.
c *Lumen*. Ipsa lucens pro modo suo, similis Christo, qui fuit in proposito firmus, & lucens in virtutibus.
d *Iaspi.* Durus hic, & uiridis, sic Ecclesia nitet fide & in ea firmata est.
e *Murum*. i. Christũ defensorem, qui magnus in Sion, altus cum patre. Vel defensores aliorũ, qui magni in uincendo alios. Alij ne vincantur, idest Apostolos, vel prophetas, vel Angelos veritatis nuncios.
✠ Amb. iste est murus de quo dicit propheta, *Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* per hunc igitur murum, Christus cum omnibus membris designatur, ita vt per illum, fundamentum: per reliquam vero structuram, eius membra figurentur. Per portas autem duodecim, duodecim Apostoli, eorumque doctrina designatur. Angeli duodecim, prædicatores Apostolorum sequaces designant, qui in portis visi dicuntur, quia fidem Apostolorum inconcussam tenentes, quoscunque potuerunt ad fidem Christi trahere studuerunt.
f *Portas duo.* Idest, patriarchas, per quorum exemplum alij ad fidem introducuntur. Vel portæ Apostoli, quia alios introducunt in Ecclesiam. † Angeli i. subditi, qui perfecte instructi in loco Angelorum sunt substituti. Numerus portarum duodecim, quæ per quatuor mundi partes, sub ternario comprehenduntur, ad mysterium pertinet duodecim Apostolorum, per quos fides trinitatis diffunditur per orbẽ quadripertitum.
g *Nomina inscripta quæ sunt, nomina duodecim. tribuum filiorum Isr.* Idest, memoria sanctorum patrum in veteri lege est in Apostolis, quia quod illi prædixerunt futurum, hi docent completum. Vel omnes gentes in fide Apostolorum positæ, & dilectione eorum. Vnde. *Epistola nostra uos estis scripta in cordibus nostris.*
h *Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres.* Oriens Iudæi, a quibus sol iustitiæ ortus est, & in his portæ tres, quia in his primũ fides trinitatis, annunciata

(Margin: † Ezech. 28. c; † angulos; Isa. 26. a; † anguli; 2. Cor. 3. a)

a in spũ in montem magnum, & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cœlo à Deo habentẽ claritatem Dei. Et lumen eius simile lapidi pretioso, tãquam lapidi Iaspidis sicut crystallum. Et habebat murum magnum, & altum, habentem portas duodecim, & in portis † Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt, nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab Oriente

(Interlinear glosses: a Christum. b Quantum ad humanitatem. c Quantum ad diuinitatem. a In qua Deus per gratiam habitat. Per infusionem gratiæ. a Idest, cognitionem de Deo. b Idest, luminosa opera. Endiadis figura est. a Nihil ibi contristans sed totum delectans, sicut viriditas iaspidis. b Nihil celans quia ibi pura confessio. a Idest, in fide, & in vestigiis prophetarum. a Apostolos. a Idest, memoria sanctorum patrum in veteri lege.)

NICOLAVS DE LYRA.

quòd non vidit tunc gloriam electorum, prout erit in se, sed in aliquo eam repræsentante, scilicet, in ciuitate quæ infra describitur quam vidit imaginaria visione, & cuius significationem intellexit, aliter non fuisset visio prophetica, sicut declaratum fuit diffusius in princip. lib. Psal. & in princ. lib. Dan.

1 In montem magnum, & altum. *Per quem designatur cœlum empyreum, quod secundum Sanctos, & Doctores est locus Beatorum, & in corporalibus habet situm supremum.*

2 Et ostendit mihi. *Hic consequenter describitur quantum ad pulchrum aspectum, cum dicitur.*

3 Ciuitatem sanctam Ierusalem. *Scilicet, supernam.*

4 Descendentem de cœlo. *Nam animæ beatæ descendent ad resumendum corpora, & communicandum eis gloriam, vt dictum est supra in princip. cap. & etiam ibi incipiet status perfectus beatitudinis electorum. Potest etiam aliter exponi, quia beatitudo cœlestis non potest ab electis haberi, nisi prius quodammodo ad eos descendat in præsentiarum donum gratiæ per quod efficiuntur digni vita beata, est quædam inchoatio, & participatio gloriæ, propter quod in oratione Dominica secunda petitio ponitur,* Adueniat regnum tuum. *id est, ad nos veniat, quia non possumus venire ad ipsum, nisi prius ad nos veniat modo dicto.*

5 Habentem cla. Dei. *Nam claritas Beatorum, quantum ad gloriam animæ, & etiam corporis, est quædam participatio diuinæ claritatis, per quam beati sibi conformantur, 1. Ioan. 3. a. Scimus quoniam cum ap. fi. ei eri.*

6 Et lumen eius simi. la. preci. *Id est, Christo, qui dicitur lapis preciosus. 1. Pet. 2. b. Ecce ponam in Sion la. sum. an. elec. preciosum. In beatitudine namque cœlesti per gloriam corporis, & animæ conformabuntur homini Christo, sicut membra capiti.*

7 Tanquam lapi. Ia. sicut crystallum. *Nominatiui casus est, & neutri generis secundum acceptionem antiquorum, Comparatur autem Christus iaspidi, tum propter pluralitatem colorum, & in Christo sunt tres naturæ, scilicet diuina, & anima intellectiua, & corpus: Tum quia iaspis confortat visum, & beati delectantur in visione Christi: nam aspectu suæ diuinitatis reficiuntur interius, & aspectu suæ humanitatis exterius, secundum quod dicit August. exponens illud Ioan. 10. Ingredietur, & egred. &c.*

8 Sicut crystallum. *Quod valet contra sitim, & ardorem. Et similiter Christus est remedium contra sitim, & ardorem cupiditatis, eo quod tenuit viam paupertatis.*

9 Et habebat. *Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad ciuitatis ædificium. Et primo in generali. Secundo magis in speciali, ibi: Et qui loquebatur mecum. Circa primum dicitur:* Et habebat murum magnum, & altum. *Id est, spissum, & altum per quem designatur securitas diuinæ protectionis, quæ maxime relucet in statu supernæ beatitudinis, quam nullus habens potest amittere.*

10 Habentem portas duodecim, &c. *Quæ sunt obseruationes mandatorum, per quas habetur ingressus ad beatitudinis statum. Matth. 19. cap. Si vis ad vitam ingredi, &c. Et ideo sunt duodecim. Nam obseruatio decem præceptorum decalogi cum duobus præceptis charitatis facit ad vitam ingredi.*

11 Et in portis Ange. duo. *Nam electorum animæ deferuntur ad cœlum per ministerium Angelorum, Luc. 16. c. Factum est autem, vt mo. me. & por. &c.*

12 Et nomina inscripta; quæ sunt nomina duo. tri. filiorum Isra. *Id est, omnium fidelium qui indifferenter admittuntur ad regnum sine acceptione personarum.*

13 Ab Orientæ portæ tres, &c. *Nam ex omnibus orbis partibus colliguntur electi intrantes ianuas paradisi. Dicuntur etiam portæ tres ad quamlibet orbis partem principalem: nam in fide Trinitatis recipiuntur electi ad gloriam cœlestem.*

Et

(Margin: Mat. 6. c.; Christus comparatur Iaspidi.; Diuisio.)

MORALITER.

2 *Et ostendit mihi ciuit.* Scilicet, Ierusalem cœlestem.
4 *Descendentem de cœlo.* Hoc dicitur, quia non possumus ascendere ad gloriam, nisi prius ad nos descendat per gratiam propter quod petimus in oratione Dominica, Matth. 6. b. Adueniat regnum tuum.
5 *Habentem cla. Dei.* Id est, Dei claram visionem.
6 *Et lumen eius si. la precioso.* Id est, Christo homini, qui dicitur lapis abscisus de monte sine manibus, Dani. 9. Eius enim gloriæ conformantur cæteri Sancti, sicut membra capiti.
7 *Tanquam lapidi Iaspidis.* In quo est varietas colorũ, designans in homine Christo varietatem charismatum, & donorum.
6 *Sicut crystallum.* Quod dicitur sedare sitim, & Christus sua deitate sedat totaliter desiderium humanum.
9 *Et habebat murum magnum.* Per quem significatur securitas possessionis.
10 *Habentem por. duo.* Per quas significantur decem præcepta decalogi. cum duobus præceptis charitatis, per quę tanquam per portas est ingressus supernæ ciuitatis. Matth. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
11 *Et in por. Ange. duo.* Per Angelorum enim ministerium inducuntur electi ad regnum cœlorum. Luc. 16. c. Factum est autem, vt moreretur Men. & por. ab an. &c.
12 *Et nomina inscripta, quæ sunt nomina duo. tri. filio. Isr.* Id est, bonorum Christianorum, ad quos deuoluta sunt nomina filiorum Israel, vt habetur Roman. 2.
13 *Ab Oriente portæ tres, &c.* Nã per fidẽ trinitatis descriptam a qua-

Digitized by Google

nunciata ab apostolis & a prophetis. Aquilo frigidæ gentes, quæ post Iudæos crediderunt. Ab austro, i. à claritate fidei, quæ est ab aduentu Christi. Ab occasu, i. ab vltima ætate mundi, quæ per Eliam & Enoch fidem trinitatis recipiet.

a *Murus*. i. fides Christi qua muniuit ipsam ciuitatem, habet duodecim patriarchas per quos fundatur, quia illi primi hanc fidem tenuerunt, & in illis innituntur quicunque ad fidem accedunt.

b *Et in ipsis duode.* Quam fidem isti tenent illi uenturam intellexerūt, & prænunciauerunt.

*ANDREAS. Fundamenta muri Beati sunt Apostoli, super hos enim Christi Ecclesia fundata est. Quorum nomina in illis ueluti in tabula quadam inscripta sunt, ad commodam eorum qui legunt, aut legere volunt instructionem.

*Amb. Si Petrus fundamentum est Ecclesiæ, ergo super ipsum ædificata est, sicut & super cæteros. Vera est ergo psens assertio, quia duodecim fundamenta esse ecclesiæ dixit. nec repellit nos quod Apostolus dicit, *Fundamentum aliud nemo potest ponere, &c.* Non. n. aliud fundamentum est Petrus, & aliud Christus, quia Petrus est membrum Christi. sicut dixit discipulis. *Vos in me, & ego in vobis.* Christus namque fundamentum est omniū Apostolorum suorum, similiter & ipsi fundamenta sunt eorum, qui per ipsos crediderunt. Vnum est igitur fundamentum. i. Christus, a quo continentur omnia fundamenta, super quem etiam Christum tota compages Ecclesiæ constructa est.

Mat. 16 — 1. Cor. 3 — Io. 14

c *Et qui loquebatur me.* Vidi ciuitatem istam ita munitam & ornatam, & non omnes. Ibi vidi æquales inter se, sed tamē vnumquemque perfectum pro modo suo.

d *Mensuram arundineam auream, & cætera.* i. diuinam scripturam Dei sapientia compositam, quæ tangit, & illustrat corda fidelium.

e *Vt metiretur ciuitat. & portas eius.* Idest, secundum mensuram daret etiam minorib. intelligentiam ipsarum scripturarum.

portæ tres, ab aquilone, portæ tres, ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum & agni. Et qui loquebatur mecum, habebat mensurā arūdineā aureā, ut metiretur ciuitatē, & portas eius & murū. Et ciuitas in quadro posita est & lōgitudo eius tāta est quāta & latitudo. Et mensus est ciuitatē de arūdine aurea p stadia

(a Vel super ea. Idest, in memoria, & prædicatione eorum. b Quia super fidem patriarcharum fuit fundata fides, & doctrina Apostolorum. a Quem dixerunt uenturum. b Angelus in persona Christi. c Ad beneplacitum meum. a Idest, illos qui alios ad fidem introducunt. b Idest, defensores aliorum. a Idest fides. Expositio quadrationis. a Idest charitas qua quantum quis credit, tantum amat. Idest, minorem Ecclesiam.)

f *In quadro posita est.* Quatuor latera, fides, spes, charitas, operatio, quæ sunt æqualia, quia quantum quis credit, tātum sperat, quantum sperat, tantum diligit, quantum diligit, tantum operatur. in quadro ergo, quia robusta fide, lōganimis spe, ampla charitate, efficax opere. Vel quatuor latera, quatuor principales virtutes, quarum vna non debet aliam excedere in homine prudentia appetendi boni, & vitandi mali quam sequitur temperantia, vt a voluptatibus homo se retrahat post hæc fortitudo, vt quod intelligit operetur, de. hinc iustitia, vt sic suos actus temperet, ne nimis iustus, uel sapiens sibi videatur.

Quatuor latera uirtutum.

g *Per stadia.* Stadium est locus, & cursus, & mensura, & octo faciunt miliare, notat tendentes ad brauium.

Duodecim

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et murus ciui. habens fundamenta duodecim. *Id est, duodecim articulos fidei: nam secundum quod dicit Apostolus Hebr. 11. a.* Fides est substantia sperandarum rerum. *Id est, bonorum cælestium, quæ sunt res sperandæ. Et in hac definitione fidei accipitur substantia pro inchoatione, siue fundamento, eo quod fundamentum est inchoatio domus. Per fidem vero formatam inchoatur beatitudo cælestis in nobis, sicut & plenius fuit dictum, Hebr. 11.*

2 Et in ipsis duodecim nomina, duodecim apostolorum, & agni. *Id est, Christi. Nam duodecim articuli fidei sunt de Christo, sex pertinentes ad eius diuinitatem, & sex ad eius humanitatem, & hoc secundum communiorem distinctionem articulorum, quamuis aliqui distinguant quatuordecim articulos fidei, septem de diuinitate, & septem de humanitate. Dicuntur autem nomina Apostolorum in ipsis fundamentis scripta, quia primo publicauerunt fidem Christi prædicando, & pro ipsa moriendo.*

3 Et qui loquebatur. *Hic consequenter describitur ædificium ciuitatis cælestis, magis in speciali. Et primo proponit intentum, dicens:* Et qui loquebatur mecum. *scilicet, Angelus.*

4 Habebat mensuram arundineam auream. *Id est, similem arundini in figura, quia non posset esse aurea, & cum hoc arundo vera.*

5 Vt metiretur ciuitatem. *Quantum ad spacium inter muros contentum.*

6 Et porta eius, & murum. *Quantum ad eius latitudinem. Nam habita mensura spacij intra murum contenti, habetur mensura muri; nam interior pars muri, & dictum spacium contiguantur.*

7 Et ciuitas in quadro. *Aequilatero.*

8 Posita est. *Id est, disposita, quod patet ex eo quod subditur.*

9 Et longitudo eius tanta est, & cæt. *Quod non posset esse, nisi quadrum esset æquilaterum, per hoc autem intelligitur quadratura quatuor uirtutum Cardinalium, quæ manet in patria, secundum Doctores Catholicos, tamen secundum alios actus, quam in via. Nam actus prudentiæ est ibi: nullum bonum Deo præponere, vel æquare. Fortitudinis autem Deo firmissime inhærere. Temperantiæ vero nullo defectu noxio delectari, iustitiæ Deo subditum esse.*

Actus virtutum cardinalium in patria

10 Et mensus est. *Hic exequitur propositum. Et primo quantum ad ciuitatis spacium. Secundo quantum ad murum, ibi;* Et mensus est. *Tertio quantum ad fundamenta, ibi:* Fundamenta. *Quarto quantum ad portas, ibi:* Et duodecim por. *Circa primum dicitur;* Et mensus est ci. *Id est, spacium ciuitatis.*

11 Per stadia duo milia. *Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadrum æquilaterum, vt dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnius numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binarij in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadrum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenarij in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia vnus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, vt patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, vt dictum fuit ibidem.*

Et

MORALITER.

à quatuor Euangelistis est introitus supernæ felicitatis. Euangelium vero Matth. dicitur ab oriente, eo quod describit Christi ortum. Lucæ vero ab occidente, quia describit passionis occasum. Ioannis autem ab austro, vnde maior est refulgentia lucis, quia describit claritatem diuinitatis. Marci vero ab Aquilone, quia describit iudiciariam potestatem, quæ incutit frigus timoris.

Quatuor Euangeliorum distinctio

3 *Et qui loquebatur mecum habebat mensuram, &c.* Per hoc significantur diuersi gradus gloriæ secundum hominum merita, qui assumuntur ad ordines Angelorum, ideo in fine dicitur.

Men-

Digitized by Google

a *Duodecim milia.* Qui perfecti sunt in fide trinitatis ex quatuor mundi partibus.

Stadia b *Mensura hominis, quæ est Angeli.* Iuxta literam ostendit Angelũ apparuisse sibi in specie hominis, vt aperte denotet eũ qui significabatur, verum Angelum, i. filium Dei, & verum hominem fuisse.

c *Et erat.* Dixerat in hac ciuitate esse muros, & portas, & fundamenta, & ipsos inter se alios maiores, alios minores, hic exequitur murus ipse qualis sit, & qualis ipsa ciuitas, & fundamenta, & portæ.

d *Structura muri eius ex lapide.* Id est, si aliquis ad hoc instruitur, vt sit defensor aliorum, hoc habet ex fide, quam firmiter tenet, & prædicat, quam Iaspis viridis significat, vt sit defensor aliorum.

a Quantum ad incipientes, proficientes, & perfectos. b Id est, fides, vel longanimitas. c Id est, charitas. d Id est, spes, vel contemplatio. Quoad rationem eliciendi actum, non quo ad meritum.

a duodecim milia, & longitudo, & latitudo, & altitudo æqualia sunt. Et mensus est muros eius centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est Angeli.

a Id est, defensores eorum. a Cubitus in quo est manus, operationem significat. Vel quia æquales Angelis, vel quia tantæ multitudinis.

a Lapide Christo, vel viris fortibus in fide. b Id est, minor Ecclesia.

Et erat structura muri eius ex lapide Iaspide, ipsa verò ciuitas aurum mundum simile vitro mundo, & fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata. Et fundamentum primum Iaspis, secundum Saphyrus,

a Quia fulgebunt Sancti, &c. b Quantum ad animam. c Quia & corda Sanctorum translucebunt. d Quantum ad corpus. e Id est, Prophetæ.

a Id est, omni genere virtutum, vel imitatoribus qui vita, & gloria Ecclesiam ornant.

Naturę 12. lapidum. e *Aurum.* Sapientiam denotat, vitrum fidei puritatem qua ore promittit quod corde credit.

f *Et fundamentum primum Iaspis, &c.* ✱ Andreas. Per Iaspidem qui ad Smaragdi similitudinem ad viriditatem tendit, probabile fit Diuum Petrum Apostolorũ Coryphæũ significari: vt qui Christi mortificationem in suo corpore vsque portaret, vegetamque, & vernantem charitatem erga illum semper ostenderit, qui etiam per feruidam fidem, ad loca pascua dux nobis existit.

g *Iaspis.* Viridis virorem fidei immarcescentem significat. Vel, *Iaspis*, est Sanctorum fides non marcescens, sed semper in operis virore perseuerans.

Beda. h *Saphyrus.* Similis sereno cœlo, qui percussus radijs Solis, ardentem emittit fulgorem, significat altitudinem spei Sanctorum, quorum conuersatio in cœlis est, qui & a vero Sole innouati ardentius æterna quærere docent, dicentes: *Nostra conuersatio in cœlis est.* Phil. 3. d.

✱ ANDREAS. Quod hic lapis cœlesti corpori assimiletur, quare colorem quoque cæruleum, quem vulgo Lazurum appellant, ex eo fieri aiunt, Beatum Paulum significare arbitror, siquidem ad tertium cœlum aliquando raptus, animoque in cœlum iugiter defixus, eo pertrahere studebat quotquot ipsi parebant.

☞ *Chalcedoni.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et longitudo, & latitudo, & altitudo eius.* Scilicet, spacij.

2 *Aequalia sunt.* De longitudine, & latitudine iam patet ex dictis: nam spacium quadrum est æquilaterum. De altitudine vero quantũ ad murũ non fit hic mẽtio, sed postea de altitudine spacij, quod accipitur secundũ altitudinẽ montis in quo describitur hæc ciuitas sita, secũdũ quod dicitur sup. eo. c. Et sustulit me in spiritu in montem magnũ, & altum, & ostendit mihi ciuitatẽ sanctã, &c. Et secundum hoc altitudo montis huius est duodecim milium stadiorum, sicut longitudo spacij, & eius latitudo, vt prædictũ est.

3 *Et mensus est muros eius.* Hic consequenter agitur de mensura murorum, cum dicitur.

Et mensus est muros eius. Et licet esset tantum vnus murus, tamen dicit muros in plurali, propter quatuor eius latera spacium prædictum includentia.

4 *Centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis.* Id est, accipiendo cubitum humanum, qui continet pedem, & dimidiũ secundum vnam acceptionem, i. a cubitu brachij vsq; ad manũ, secundũ aliã vero duos pedes, i. a cubito brachij vsq; ad summitatem digitorũ. Ex quo patet quod non accipitur hic mensura longitudinis muri, secundũ suũ ambitum, nec ẽt secundũ latus vnũ: nam murus habens quatuor latera, & quodlibet longitudinis cẽtum quadraginta quatuor cubitorum, nõ posset claudere spaciũ prædictũ, nec etiã duodecimã eius partẽ, nec etiam minimam, s. vnum stadium quadratũ: nã vnum solum stadium continet centũ vigintiquinq; passus, & quilibet passus quinq; pedes. & per consequens vnũ stadiũ quadratũ tercentũ duodecim cubitos, & dimidiũ quadratos ſm maiorẽ acceptionem humani cubiti, vt patet ex ꝓdictis. Et iõ dicendũ quod hic accipitur mensura muri secundũ eius altitudinẽ, q̃ est multo minor, quã eius longitudo, cuius mẽsura accipitur secundũ mensurã spacij, cuius quodlibet latus est lõgitudinis duodecim milia stadiorũ, & p cõsequẽs quodlibet latus muri, qm cõtiguatur spacio in parte interiori, vt sup. dictũ est, ꝓpter quod hic tacetur mẽsura lõgitudinis muri, qa sufficienter habetur p mensurã supradictã spacij cõtenti. Dictũ est autẽ supra, quod p murũ intelligit securitas beatitudinis, ꝓpter quod eius altitudo dr̃ centũ quadraginta quatuor cubitorum, q̃ est numerus quadratus, vt dictũ est supra, & significat stabilitatẽ beatitudinis, sicut corpus quadratũ firmiter stat in quolibet latere, propter quod ẽt virtuosus comparatur quadrato. 1. Ethicorum.

5 *Mensura hominis, quæ est Angeli.* Per hoc designatur, quod homines electi ad æqualitatem Angelorum assumuntur, Matth. 22. c. Erunt sicut Angeli Dei in cœlo.

6 *Et erat structura muri eius ex la. Ia.* Sicut supra dictũ est, p murũ intelligitur securitas beatitudinis, per Iaspidẽ vero ipse Christus, propter quod murus dicitur de lapide Iaspide: nam ipse Christus est securitas beatorum, a qua non possunt diuertere, nec auelli.

7 *Ipsa vero ciuitas aurum mundum.* Ciuitas aũt est ciuiũ vnitas, iõ per ipsam intelligitur societas beatorum. Per aurũ vero quod cæteris metallis est preciosius, intelligitur charitas q̃ præ cæteris Dei donis est donũ excellẽtius. Ideo dicitur: *Ipsa vero ciuitas aurum mundum.* Nã societas supernorũ ciuium vnitur feruentissima charitate, secundũ quod dicitur in ꝓsa. Supernæ matris gau. &c. quę ab aliq̃bus dicitur esse Beati Greg. ab alijs vero Hugonis de Sãcto Victore, in qua subditur, Nec languor hic, nec senium, nec fraus, nec terror hostiũ, sed vna vox lętãtiũ, & vnus ardor cordiũ.

8 *Simile vitro mundo.* Id est, peruium, sicut vitrum, quod recipit lumen non solum exterius, sed ẽt interius, per quod significatur, quod societas beatorum in resurrectione penetrata, erit lumine gloriæ interius, & exterius per gloriam corporis, & animæ.

9 *Et fundamenta.* Hic consequenter describitur ciuitas superna, quantum ad ornamentum fundamentorum, cum dicitur: *Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata.* Ex quo patet, quod non accipitur hic fundamẽtum pro similitudine illius quod in ædificijs absconditur sub terra: nam ibi ornamentum non habet locum, sed accipitur ad similitudinem partis inferioris ædificij, quæ tamen apparet super terram.

12. Articulorũ fidei ad 12. lapides preciosos adaptatio. 10 *Et fundamentum primum Iaspis.* Dictum est supra quod duodecim articuli fidei, intelliguntur per ista fundamenta. Inter sex articulos pertinẽtes ad Christi diuinitatem, primus est de vnitate Dei, qui est principium credentibus, tollendi errores varios Gentilium, plures Deos ponentium, ideo per Iaspidem designatur qui oculos purgat, visum acuit, & confortat, vt dicitur in libro de proprietatibus rerum. Et ibidem ponuntur proprietates sequentium lapidum, secundum quod inferius assignantur.

11 *Secundũ Saphy.* Secũdus articulus est de trinitate ꝑsonarũ, cuius

---

MORALITER.

5 *Mensura hominis, &c.* Et erat structura eius muri ex lapide, Iaspide, per quem significatur Christus, vt prædictum est: cuius merito ibi locatur omnis, qui ibidem ponitur, sicut dicitur Act. 4. b. Non est in aliquo alio salus.

7 *Ipsa vero ciuitas aurum mundum simile vitro mundo.* Nam ibi est perfecta charitas, & visionis claritas.

9 *Et fundam. mu. ci. &c.* Ista fundamenta sunt Apostoli qui post Christum dicuntur Ecclesiæ fundatores, vnde & supra dicitur; *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & agni.*

12. Apostolorũ ad 12. lapides preciosos adoptatio. 10 *Et fundamentum primum Iaspis.* Per quod potest intelligi Petrus Christi Vicarius, propter quod eius significatio, quæ est per Iaspidem, vt prædictum est, communicatur Petro.

11 *Secundum Saphyrus.* Qui est coloris cœlestis: ideo significat Paulum, qui fuit raptus ad tertium cœlum.

Digitized by Google

tertium Chalcedonius, quartum Smaragdus, quintum Sardonix, sextum Sardius, septimum Chrysolithus, octauum Berillus,

a *Chalcedoni.* Colorem pallentis lucernæ habet, fulget sub A diuo, in domo obscurus, omnium sculpentium argumentis resistit, radio Solis, vel digitorū attritu excandens paleas ad se trahit, significat flammā internæ charitatis Sāctorum, qui foris despecti lucent in occulto, quæ charitas in abscondito bona agit, & in secreto conscientiæ suæ, quantum ad hoc quod se celat, & alios operatione sua lateat, non lucet. Sed cum alijs prodesse iubetur, tūc apparet quid fulgoris habeat intus. Sculpentibus resistit, quia inter aduersa seculi fortis, & insecabilis est a nullo vinci potest. Vel si quis eam vult sculpere, & pingere adulatoria laude resistit, non ei concedit, quia vanam gloriam contemnit. Et hi tales calefacti radijs Solis veri, id est, Christi; vel digitis, id est, Spiritus sancti quasi contractati paleas, id est, peccatores, & fragiles ad se trahunt, sibique coniungunt. (Beda.)

B ✠ Andreas. Hic lapis sacerdotali rationali non inserebatur, sed carbunculus, cuius hoc loco nulla fit mentio. Spectandum est tamen, ne forte Theologus per Calcedonium carbunculum designauerit. Sunt enim eiusdem propemodum coloris, Carbunculus autem Beatus Andreas Apostolus vocari potest, vt pote Spiritus igne luculenter accensus.

b *Smaragdus.* Quartus nimiæ viriditatis super omnes herbas, & frōdes, vt etiam circumfluum aerem reddat viridem. Huius multa genera, sed preciosus reperitur in Scythia regione deserta, quos custodiunt gryphes animalia leoninum corpus, pedes autem, caput, & alas, vt Aquilæ, habent quatuor pedes, quibus vt leones super terram currunt, per aerem volant vt aues, qui seruant prædictos lapides, non sibi, sed hominibus auferunt contra quos Arimaspus pergens pugnat, & eis aufert. Gryphes diabolus qui Christum, vel fidei gemmam a fidelibus conatur auferre. Sed contra pugnat populus ille, habens vnum oculum, id est, Christum qui non incedunt duabus vijs, nec habent duplex cor, Christumque, vel fidem eius rapiunt. Quarta dicitur propter quatuor Euangelia. (Beda.)

✠ Andreas. Per Smaragdum, qui viridem colorem sortitur, oleoq; nutritur, nec non perspicuitatem, & venustatem ex illo mutuatur, Ioannis Euangelistæ prædicationem insinuari arbitramur. C Hic enim animi delectionem ex peccato ortam, diuino oleo serenat, excellentique Theologiæ gratia assiduum fidei vigorem nobis præstat.

c *Sardonix.*

c *Sardonix.* Qui intus tricolor, niger in imo, candidus in D medio, rubeus in summo, id est, Sancti in passione exterius rubei, interius candidi, sed per humilitatem despecti, quæ quia ex infirmitate corporis descendit, quod quinque sensibus agitur, quinta dicitur. (Beda.)

✠ Andreas. Per hunc humani vnguis colorem cum quadam perspicuitate, & claritate exprimentem, Iacobum denotari probabile credimus, quandoquidem vnus hic ante omnes alios propter Christum corporis mortem sustinuit, quam vnguis suo colore delineat. Vnus hic etiam absque vllo doloris sensu abscindi solet.

d *Sardius.* Sextus sanguinei coloris vnicolor, martyrij gloriam significat. Sextus, quia sexta feria Crucifixus est Christus. Vel Sardius rubeæ terræ habens speciem, significat E Sanctos qui licet cum mentis sublimes intellectu, tamen fragilitatis suæ recordantur attendentes se filios Adæ, qui rubra terra dicitur, qui sexta die factus est, vnde & sardius sextus inducitur. (Beda.)

✠ Andreas. Per Sardium, qui fuluo pellucidoque colore ignem æmulari, & vim, tumores, & vulnera per ferrum inflicta sanandi sortitur virtutis pulchritudinem Apostoli Philippi designari arbitror. Hæc enim diuini Spiritus igne incensa spiritalia seductorum vulnera per diaboli insultus, & fraudem illata, refocillat, & curat.

e *Chrysolithus.* Aureum fulgorem habet, & videtur scintillas ardentes emittere, id est, spiritualis inter miracula prædicatio aurum superna sapientia scintillis quas emittit, exhortationes, vel miracula, quibus ad amorem Dei, & proximi accendunt, significantur: quod quia per Spiritum sanctum fit, septimo loco ponitur. Inde etiam Chrysolithus dictus, quia fulget, vt aurum. (Beda.)

✠ Andreas. Per Chrysolithum qui rutilante splendore aurum refert Beatus forte Bartholomæus adumbratur siquidem diuina prædicatio, pretiosaque virtutum supellex, hunc admodum mirifice illustrauit.

f *Berillus.* Octauus est prædicantium operatio. Lucet vt aqua Sole percussa. Vrit etiam manum tenentis, quia qui Sancto iungitur eius conuersatione accenditur. Dicunt & F alij, quia bicolor est, viridis, & pallens, significat sanctos in contemplatione positos virides, sed cura terrenæ administrationis ad pallorem actiuæ vitæ redeuntes. (Beda.)

Andreas.

NICOLAVS DE LYRA.

cuius fides augmentat corpus Ecclesiæ mysticum, quod prius erat in vna gente modica Iudæorum, sed modo per fidem Trinitatis prædicatam se extendit ad multitudinem Gentilium conuersorum, ideo significatur per saphirum, qui corpus humanum vegetat, & integra membra conseruat.

1 *Tertium Chalcedonius.* Tertius autem articulus est de opere creationis, quod soli Deo conuenit, & valet fides huius articuli contra dæmonum illusiones, vt non adorentur sicut creatores, ideo significatur per Chalcedonium, qui valet contra illusiones dæmonum, & virtutes conseruat.

2 *Quartum Smaragdus.* Quartus autem articulus est de opere sanctificationis per gratiam, quæ curat casum peccati mortalis, & dat verba persuasiua in oratione deuota, ideo significatur per Smaragdum qui valet contra morbum caducum, & in causis dat verbum persuasiuum.

3 *Quintum Sardonix.* Quintus autem articulus est de opere resurrectionis corporum, cuius fides humilem facit, & pudicum, cogitationem inferendo, quod corpus est corruptibile, sed finaliter ad gloriam resuscitandum, debet teneri in humili gestu, & apparatu ratione mortalitatis præsentis, & mundum ratione glorificationis futuræ, propter quod significatur per Sardonicem qui facit humilem, & pudicum.

4 *Sextum*

4 *Sextum Sardius.* Sextus autem articulus est de opere glorificationis, cuius fides generat in animo gaudium, & expellit timorem, quia cogitans glorificari non timet pro Christo mori, sed etiam aliquando gaudet. Matth. 5.a. *Cum vos oderint homines, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum, tanquam malum mentientes propter me gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Ideo significatur per Sardium, qui accendit, & expellit timorem.

5 *Septimum Chrysolithus.* Primus articulus pertinens ad humanitatem Christi, est de conceptione, & natiuitate eius ex virgine, cuius fides confortat humanam naturam in conceptione Christi verbo vnitam, & valet contra timores nocturnos vitiorum, eo quod nato Christo in noctis medio dixit Angelus pastoribus. *Nolite timere.* Lucæ 2. b. Et ibidem subditur. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis:* ideo significatur per Chrysolithum qui confortat intellectum, & per consequens naturam humanam per intellectum ab alijs animalibus distinctam primo Metaphysicæ, & expellit timores nocturnos.

6 *Octauum Berillus.* Secundus articulus est de passione Christi, morte eius, & sepultura, cuius fides inuictum reddit in tribulationibus huius mundi. 1. Pet. 4. a. *Christo igitur in carne passo, & vos ea.co.ar.* Ideo significatur per Berillum, qui contra lites inuictum reddit, & sic mitem facit, & benignum.

Nonum

MORALITER.

1 *Tertium Chalcedonius.* Qui valet contra illusiones dæmonum, ideo significat Ioannem dicentem. *Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus vtrum ex Deo sint.*

2 *Quartum Smaragdus.* Valens contra morbum caducum, ideo significat Iacobum, qui primus inter Apostolos sustinuit martyrium, & sic fuit alijs firmitatis exemplum.

3 *Quintum Sardonix.* Faciens humilem, & pudicum, ideo significat Iacobum minorem ex vtero matris sanctum.

4 *Sextum*

4 *Sextum Sardius.* Qui gaudium accendit, & pellit timorem, ideo significat Andream, qui videns a longe crucem sibi paratā, dixit. O bona Crux diu desiderata, & iam concupiscenti animo præparata securus, & gaudens venio ad te, &c.

5 *Septimum Chrysolithus.* Qui pellit timores nocturnos, ideo significat Matthæum, qui a sponsa Christi repulit Aethiopem tenebrosum.

6 *Octauum Berillus.* Qui reddit mitem & facit benignum, ideo significat Simonem, qui audiens interpretatur. Mitis enim, & benigni proprium est audire pacifice quod dicitur.

Nonum

Digitized by Google

nonum Topazius, decimum Chrysopassus, vndecimum Hiacynthus, duodecimum Ametisthus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas, & singulæ portæ erant ex singulis margaritis, et plateæ ciuitatis aurū

Cum sint. Quia & ipsi similiter virtutibus splendidi. a Id est coniugati. Id est simpliciores qui laxius mundo utuntur.

✠Andreas. Per hunc maris aerisque colorem mutantem, & ad hyacinthinum accedentem, admirabilem Thomam significari verisimile sit, quippe qui longa per mare peregrinatione vsque ad Indos peruenit eo ad procurandam illorum populorum salutem a Deo missus.

Topazii nobilitas. Beda.

a *Topazius*. Nonus quo rarior eo preciosior, & habet duos colores ex auro, & æthe rea claritate, maxime lucens cum splēdore solis tangitur superās omnium gemmarum claritates in aspectum suum singulariter prouocans aspicientes, quem si plus polis obscuras, si naturę relinquis clarior est, & nihil est carius regibus inter diuitias Contemplatiuam vitam significat, quam sancti reges omnibus operum diuitijs, & gemmis virtutum præferūt, & in eam maxime aspectus suos dirigunt, & tanto amplius, quanto frequentius diuina illustrantur gratia. Ex interna charitate color aureus, ex dulcedine contemplationis æthereus, quæ ex attritu sæculi semper obscurabit, vix.n. potest quis simul doloribus attingi, & tranquilla mente cœli gaudia intueri. Vel si polis quasi si dignitatibus sæculi honoras eos, & ornas obscuras, quia contemplationi minus vacant, vel minoris meriti sunt. Et sicut in octauo actiua vita, sic in nono contemplatiua, quæ est Angelorum, quorum sunt nouem ordines. Dicunt quidam, quod omnium lapidum colores habet, vnde & nomen habet, quia pan.i. omnes. Et inuenitur in insula Aegypti, quę dicitur topazon, significat sanctos omnibus coloribus virtutum fulgidos.

✠Andreas. per topazium qui rubri est coloris qui iis opitulari fertur qui ex oculis laborant lacteum emittens liquorem beatus Matthæus significatus videtur. Nam is & diuino zelo egrege fuit inflammatus, & sanguine propter Christum fuso dignus est habitus, qui corde cæcutiebant illuminaret, modo que genitos fidei lacte illuminaret.

Beda.

b *Chrysopassus*. In India nascitur viridis aureęque mixturę. Quidam etiam purpureus cum guttis aureis, significat eos qui virorem æternę patrię charitate merentur, & aliam purpuream martyrii ostendunt, & quia exemplum Domini sequuntur, in India.i. prope ortum solis sunt, & cum Christo regnare expectant. In denario numero sunt, & decalogus implebitur per dilectionem quæ non finit. igitur in Chrysopasso, opus martyrii signatur, & præmium. Chryson aurum, passos porrum dicitur.

✠Andreas. Chrysopassum, qui auri colorem auro ipso altius imbibit, beatum Thaddæum qui Abgaro regi Edessæ Christi regnum per aurum, eiusdem autem mortem per passum designatam prędicauit, significari existimo.

Beda.

c *Hiacynthus*. Vndecimus cum aere mutatur in sereno perspicuus, in nubilo obscurus, significat d. serenissimos doctores omnib. qualitatib. morib. gratib. intellectibus se contemperantes, vt Paulus qui dicebat sapientiam loquimur inter perfectos. Item. *Non potui vobis loqui, &c.* Item *Quis infirmatur, &c.* Item. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem.*

1. Cor. 2. b. Ibid. 3. a. 2. Cor. 11. g. 1. Cor. 9. d.

*Andr. Hiacynthum qui cerulei aereique coloris speciem per fegerit ad Simonem tanquam charismatum, & gratiarum Christi Zelatorem, cęlestemque prudentiam haud uulgarem sortitum non incōmode retuleris.

Beda.

d *Ametisthus*. Duodecimus purpureus, mixto colore violę & rosę quasdam flammulas de se effundens, purpureus color, significat cœlestis regni habitus, & angelicę societatis principatum ad quem venturi sunt sancti. Viola humilium sanctorum verecundiam, cum odore bonę operationis: Rosa pretiosam mortem martyrum, qui non modo inter se, sed etiam ad inimicos, & persecutores flammas charitatis emittunt. Significat igitur Ametisthus cœlestis regni semper memoriam in cordib. humilium, & illam egregiam virtutem, vt et pro inimicis orent, & de salute eorum curent, quę est virtus virtutum: Colorum varietas, virtutum multiplicitas.

✠Andreas. Per Ametisthum, qui ignis formam spectantib. exhibet, Matthiam significari coniicio, vt qui in linguarum distributione cœlesti igne afflatum fit afflatus, & ob infiammatum Deo a quo electus erat, seruiendi, & placendi desiderium idoneus census qui in prolapsi Iudę locum sufficeret. Hęc autem ex iis in medium attulimus, quę sanctus Epiphanius de lapidibus istis disseruit, tribuumque Israelis principib. accommodauit, idque ad illorum exercitationem qui in hęc quasi ęnigmata suo forte tempore inciderent. De veritate quidem nonnullam coniecturam facientes, accuratam autem earum rerum notitiam soli Deo qui isthęc patefecit relinquentes. Interim Apostoli sunt vera ecclesię fundamēta, lapidesque vere pretiosi, &c.

e *Et duodecim portæ*. Quasi dicat, dixi esse 12. portas, et cum ita sint 12. illę portę. i. prophetę introducentes ad fidem trinitatis ex quatuor mundi partibus, *Per singulas*.i. per instructionem singulorum, *sunt margaritæ*.i. imitatores eorum, qui de quacunque parte mundi ad fidem trinitatis uocentur sunt splendidi uirtutibus.

f *Singulæ portæ, &c.* Q. d. Ad hoc, vt essent portę, oportet esse margaritas.

g *Plateæ ciuitatis aurum*.i. sapientia, vel claritate pleni, mundi a criminali macula.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nonum Topazius*. Tertius articulus ad humanitatem Christi pertinens, est de descensu animæ eius ad inferos, cuius fides valet contra pericula a dæmonibus inferenda, quia per hunc descensum fuerunt spoliati, & potestas eorum diminuta, ideo significatur per Topazium, qui valet contra iram.i. contra lunaticam passionem, quæ frequēter per dæmones iratos excitatur, vel augmentatur. 2 *Decimum Chryso*. Quartus vero articulus est de surrectione Christi, quæ est causa nostræ resurrectionis futuræ propter quod fides eius valet contra corruptionem corporis, & animæ per peccatum, nam omnis corruptio tolletur in resurrectione Christi. ideo designatur per chrysopassum qui valet contra lepram. 3 *Vndecimum Hiacyn*. Quintus articulus est de ascēsione Christi ad cœlos in humanitate assumpta, cuius fides dat vigorem fidelibus, vt ipsam sequantur tanquam mēbra eius. Co. 3. a. *Quæ sursum sunt sapite, &c.* pp quod significatur p hyacinthū, qui dat membris vigorem, & salutiferum facit saporem. 4 *Duodecimum Amet*. Sextus articulus est de aduentu in iudicium in quo apparebit Christus in forma humanitatis gloriosa, cuius fides reddit hominem sollicitum, & vigilem, vt in illo tremendo iudicio, de factis, dictis, & cogitationibus suis possit reddere rationem. Ideo significatur per Ametisthum, qui facit vigilem, expellit malam cogitationem. 5 *Et duodecim portæ*. Hic consequenter agitur de ornamento portarum, cum dicitur. 6 *Duodecim margaritæ sunt per singulas*. s. portas. Licet autē margarita sit nomen vnius speciei, quę gallicē vocatur perle, tamen hic & in pluribus locis sacræ scripturæ accipitur generaliter pro quolibet lapide precioso. Quales autem sint lapides illarum duodecim portarum non exprimitur, propter quod probabiliter videtur quod sint eiusdem speciei cum duodecim prædictis, & etiam eiusdem significationis. 7 *Et platea ciuitatis*. Hoc iam expositum supra.

MORALITER.

1 *Nonum Topazius*. Qui valet contra lunaticam passionem, ideo significat Bartholomeum, qui filiam regis Ptolemei ab hac passione curauit, & baptizauit.

2 *Decimum Chrysopassus*. Qui valere dicitur contra lepram, ideo significat Thomam, qui per diligentiam inquirendi veritatem resurrectionis repulit a nobis lepram incredulitatis.

3 *Vndecimum Hyacinthus*. Qui dat membris vigorem, ideo significat Philippum, qui debilitatos, & ægrotantes ex flatu draconis restituit ad vigorem perfectæ sanitatis.

4 *Duodecimum Ametisthus*. Qui facit vigilem, & repellit malam cogitationem, ideo significat Iudam qui interpretatur confitens, siue laudans, nam confessio culpæ, & laudis diuinæ vigilem facit, & cogitationem malam repellit. Istę vero proprietates lapidum acceptæ sunt de libro, qui dicitur de proprietatibus rerum.

† *Et singulæ portæ erant ex singulis margaritis, & cætera*. Sicut Apostoli dicti sunt fundamenta, ita possunt dici portæ, & expo-

Digitized by Google

a *Vitrum perlucidum*,i.nullas fordes in se zelantes. Vel quia possunt mali in operibus nequitiam suam, velut in speculo cognoscere.

b *Et templum non vidi in ea,& c.* ✱Andreas. Quorsum opus est illi externo, & sensibili templo, quæ Deum in quo uiuimus, mouemur, & scimus, habet custodem, & defensorē? Is.n. Sanctorum templum, & incola est, quia iuxta promissionem suam habitat, & ambulat in illis, & Agnus Dei, qui propter nos iugulatus est, cui etiā viuificus Spiritus p essentiam coniunctus est. Atque hoc per fluuium, cuius paulo post fit mentio, diserte significatur.

c *Non eget sole neq.* Hic egent ad seruitium sole, & luna, ibi non, Deus.n.plene illuminabit eos, *Vel Non eget sole, neq; luna*. i.maioribus, uel minoribus prædicatoribus.

✱Aug. Illic est iugis splendor, non ille qui nunc est, sed tanto clarior, quanto fęlicior, quia ciuitas illa (vt legitur) non egebit Sole, neque luna, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus. Vbi sancti fulgebunt, ut stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter noxia ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisve asperitas vlla, sed talis erit rerum temperies, quam nec oculus videt, nec auris audiuit, &c.

d *Et ambula.* Tanta erit lux in futuro, quod usque ad finem mundi. *Ambulabunt Gent. s.* i. promouebuntur de bono in melius.

e *In lumine.* In spe huius luminis, vel per lumen, vel per lucem, vel per radios cognitionis eius.

f *Reges ter.* idest, illi maiores qui regunt terrenitatem suam, & aliorum.

g *Et por.* In præsenti aliquando subtrahitur prædicatio, ne fures intrent, & conculcent dum nox est idest, locus insidiarum sed quia ibi dies perpetua, & omnis timor auferetur.

h *Afferent.* Ad similitudinem uictorum qui spolia in suas vrbes ferunt.

i *Non intrabit in eam.* Dicta honestate ciuitatis, ne quisquam falsus frater ad aliquem horum graduū pertingere præsumeret determinat qui sunt intraturi, qui non.

✱ Ambr. Inquinatos vocat eos qui se diuersis sceleribus inquinauerunt. Abominationem faciunt, qui malum operantur. Nihil.n.abominatur Deus nisi malitiam. possumus per mendacium omne peccatum intelligere, scimus.n.quia Deus veritas est, peccatum vero deceptio est animarum. Quicquid ergo contrarium est ueritati, atque ad deceptionem animarum pertinet, mendacium recte dici potest. in die itaque iudicii exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & cætera.

Marginalia: †Esa.60.d; *quæ seruatæ fuerunt; *& honorem noctem; L.manualis c.17.; †Esa.60.e; Et afferēt gloriam, & honorem Gentium in illam.

[Interlinear glosses: Hoc est, locus orationis, & oblationis, quæ ibi locum non habebit. — Idest, omnimoda requies. — a Similiter est templum eius. b Lumine fidei. c Scientia acquisita. d Adhoc. — a Idest, trinitas. b Idest, lumine, scilicet, continens deitatem. — a Idest, humanitas. b Ad aliorum illuminationem. c Minores, & subditi. Maiores. — a Idest, acquisitos, pro quibus coronabuntur. b Puritatem conscientiæ. c Pro ea habenda. Ad uidendum, & laudandum Deum intellectus, & affectus. — a Hoc de futuro. Per aliquam aduersitatem. — a In ipso futuro. Idest, repræsentabunt Deo patri. b Glorificatas Gentes. c Idest, puritatem conscientiarum Gentium. Vel ea. — a Cum alijs per consensum inquinatum quantum ad peccatum cordis. b Idest, aliquid criminale. c Quantum ad peccatum operis. — a Mendacium facit, qui in mendaciis inueniendis delectatur. Vel quantum ad peccatum oris. Quasi quid per singula, nemo intrabit nisi. b Idest, humanitatis per quam dabitur.]

a mundum tanquam uitrum perlucidum. Et templum non vi- 1
b di in ea, Dominus enim Deus omnipotens templum illius 2
c est, & agnus. † Et ciuitas non eget sole, neque luna, ut luceat 3
in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est 4
agnus. 5
d Et ambulabūt Gentes* in lumine eius, & reges terræ 6 7
e f g afferent gloriam suam, & honorem in illa. † Et portæ eius 8
h non claudentur per† diem. Nox enim non erit illic, & affe- 9 10
i rent gloriam & honorem Gentium in illam. non intrabit in 11
eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens, & 12 13
mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. 14 15

d *Et* ❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et templum.* Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad Dei cultum ad cuius intellectum sciendum quod cultus Dei tempore veteris Testamenti fuit figuralis respectu cultus qui obscuratur tempore noui. 1. Cor. 10. c. *Omnia in figura contingebant illis.* Cultus vero Testamenti noui, est suo modo figuralis respectu cultus cœlestis, nam militans ecclesia repręsentat, prout potest cœlestia pręconia, vnde dicitur in illa prosa. Supernæ matris gaudia repręsentat ecclesia, quæ quidem repręsentatio fit in templo materiali, & per corporalia obsequia, status vero supernæ beatitudinis non est figuralis alicuius expectati, vel non habiti, nam Deus clare uidetur ibi *Et præsentialiter habetur, & veneratur.* propter quod dicit beatus Ioannes. *Et templum non vidi in ea.* quia Deus non colitur ibi per figuralia, sed in sua præsentia. Ideo subditur.

2 *Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus.* Nam beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis, exterius vero in aspectu humanitatis Christi. Et sic vtramque naturam colunt, & adorant, inquantum humanitas est diuinitati coniuncta.

3 *Et ciuitas non eget sole, neque luna, vt luceant in ea.* i. illustratione corporali.

4 *Nam claritas Dei illuminabit eam.* Quia perfecte electi illustrantur.

5 *Et ambu. Gen.* i. electi.

6 *In lu. ei.* Nam omnia faciunt ex illustratione Dei.

7 *Et re. ter. af.* Rex dicitur a regendo, omnia vero corporalia, & homines per angelos sanctos administrantur, & reguntur, propter quod hic, & in pluribus aliis sacræ scripturæ locis angeli reges terræ dicuntur: ex electis vero qui per eorum administrationem ad beatitudinem deducuntur, eorum gloria augmentatur. Et secūdum hoc afferre gloriam suam in supernam Ierusalem hic dicuntur.

8 *Et portæ, non cl.* Nam a tempore passionis Christi, per quam apertæ sunt ianuæ cœli, manent, & manebunt apertæ, nam ibi statim recipiuntur animæ purgatæ. Dicitur autem tempus a dicta passione dies, quia tunc sanctis patribus in limbo detentis data fuit lux gloriæ, propter quod Christus dixit latroni pendenti in cruce. *Hodie mecum eris in paradiso. Lu. 23. f.*

9 *Nox enim non erit.* Q. d. portæ tuæ de cætero non claudentur, quia dictum est, quod non clauduntur per diem.

10 *Et affe. glo.* Modo prædicto.

11 *Non intra. in ea ali. co.* Vitio carnis.

12 *Aut abo. fa.* i. peccatum contra naturam.

13 *Et men.* i. hypocrisim quæ est mendacium in facto. Et ut excludatur omne aliud peccatum, subditur.

14 *Nisi qui.* i. in diuina prędestinatione, & hic liber etiam dicitur liber.

15 *Agni.* i. Christi, inquantum est vnus Deus cum patre.

In

MORALITER.

exponi de eis prædictæ margaritæ, sicut iam sunt expositæ.

1 *Et templum non uidi in ea.* Nam in ciuitate cœlesti nihil figurale reperitur, sed Deus in seipso adoratur.

Digitized by Google

CAPVT XXII.

a ET osten. Postquam situm ciuitatis, dignitatem eius,& muros,& fundamenta ostendit,describit refectionē quā deus ciuitati prębuit, & in pręsenti,& maxime in futuro. In præsentia deitatis, vel in imitatione vitæ agni,q̄ ꝓposuit nobis se in exēplum.

b *Fluuium*. Id est, aquam fluentem, id est,æternam beatitudinem. In specie aqua notatur per ablutionem baptismi ad hoc peruenisse.

c *De sede dei*. Idest, de illis in quib' principaliter sedebit de' quia in illis maxime est,& per instructionem eorum minores coronabuntur.

Ezec. 47. c.

✲Ambrosius. Fluuius iste,qui gloriam Sanctorum designat, splendorē chrystalli habere dicitur,quia vnicuique fidelium secundū qualitatem operum suorum refulget,sicut dicit apostolus: *Stella a stella differt in claritate*. De sede dei,& Agni procedere dicitur, quia ab ipso procedit omnis gloria Sanctorum, qui author est omnium bonorum. Qui etiam in medio plateę ciuitatis decurrere dicitur, quia corda Sanctorum perpetua sua vitatis dulcedine lætificabit.

1. Cor. 15.

d *Et ex vtra*. Citra flumen,i.in hac vita habemus,*lignū vitę*. Idest,corpus & sanguinem Christi, in quibus reficimur,vltra flumē,idest in futuro habebimus ipsum pſentē. Vel per citra flumen accipiamus tēpus ante baptismum, per vltra illud,quod fuit post baptismū, vt denotem' fideles & in veteri, & in noua lege saluatos per Christum, quod significauit Moyses, qui duxit filios Israel vsque ad flumen Iordanis, & Iesus filius Naue, qui de flumine Iordanis duxit eos in terram promissionis.

e *Lignum vi*. Quasi,ipse refectionem dat,ipse etiam dat eis, q̄ pararēt eos quibus ipse reddat,& hoc est, *affe.fru.duodecim*. *Lignum*. Alia litera. Lignum vitę reddēs fructum suum per duodecim menses, id est,per duodecim apostolos, q̄a Christus dies,& annus,apostoli, horæ vel mēses,vt ibi,dicit. *Nonne duodecim horæ sunt diei?* Quasi dicat,vos estis subditi mihi, & mihi seruiendum est non vobis. Et alia ligna sunt ibi reddentia fructum suum, id est, sancti,qui reddēt pro meritis præmia sibi subditis.

Io. 11. b.

f *Fruct*. Id est,prophetas,& apostolos in fidē trinitatis per quatuor mundi partes fructificantes.

✲Ambro. Per vnum vitæ lignum, vnus Christus designatur,qui est vita cunctorum fidelium, per vtranque vero partem fluminis,possumus,& angelos, & homines intelligere. Vtramque igitur partem fluminis lignū vitæ obtinebit,quia & angelos,& homines sanctos Christi' æqualiter possidebit. Fructus,duodecim apostoli sunt, omnesque, qui eorum doctrinam sunt sequuti: Menses singuli, tempora sunt ab initio mundi vsque ad finem eius. Per menses ergo singulos lignum vitæ feret fructum suum,quia omnes electos,qui singulis temporibus fuerunt, & erunt vsque ad finem,in cœlesti beatitudine Patri repręsentabit.

CAPVT XXII.

a ¶Aeternam beatitudinem. b ¶Quia refrigerat post laborem,& æternaliter viuificat. c ¶Quia æternaliter fulgebunt.

E T ostendit fluuiū aquæ viuæ spēndidū ¹

a ¶Propter cordium,& corporum transparentiam. b ¶Idest de maioribus,qui sunt sedes dei in minores.

tanq̄ crystallum procedentē de sede ²

a ¶Idest,in communi eorum, qui latiori via incesserunt.

dei,& agni.† In medio plateę ei⁹,& ex ³ ⁴

a ¶In via,& patria beatitudinis. b ¶Christus. c ¶Mercedem immortalitatis. ¶Aeternaliter.

vtraq; parte fluminis lignūm vitæ afferēs fructus duodecim ⁵ ⁶

a Et folia

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

ET ostendit, &c. Hic vltimo describitur superna Ierusalem quantum ad refectionem ciuium. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hoc conuiuium. Secundo conuiuarū exercitium, ibi. *Et omne maledictum non erit*, &c. Circa primum sciendum, quod refectio beatorum non intelligitur à nobis,nisi per similitudinem corporalium. Ad refectionem autem corporis duo requiruntur, scilicet, cibus & potus. Primo ergo describitur potus, cum dicitur.

Diuisio.

1 *Et ostendit,&c*. Per quē intelligit spiritussanctus, vnde dicit Saluator Ioā.7.f. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina fluēt de vētre eius aquæ viuæ,qđ exponēs euāgelista subdit:hoc aūt dixit de spiritu quē accepturi erāt credētes in eū. Spūs autē sanctus cui appropriaſ bonitas & suauitas,reficit beatos per modū dulcis potus,iō significaſ per fluuiū aquæ viuæ,i.dantis gloriā vitæ. 2 *Proce*. Nā spiritussanctus ex patre & filio ꝓcedit. 3 *In me*. Ad reficiendum totum consortium beatorum. 4 *Et ex vtra*. Hic consequēter describitur refectio cęlestis quātum ad cibum,cum dicitur, *Et ex.vtra.par.fl*. Id est,hinc & inde. 5 *Lig.vi*. Id est,Christus qui secundum diuinitatem est,vbicunque, sicut & spiritussanctus, cum vnum sint in essentia. 6 *Affe.fru*. Qui et dñr fructus spiritus,Gal.5.d. Nam indiuisa sunt opera trinitatis,& per consequēs filij & spiritussancti. Sciendū tñ,quod isti fructus aliter habenſ in via per gratiā,& aliter in patria per gloriā,sicut dictū est de quatuor virtutibus cardinalibus cap.pręce.sic sunt alij actus viatoris & cōprehēsoris. Primus ergo fructus,vt Gal.5.dr,est charitas,quę in patria est in Deū visum totaliter per amorē transformari. Secūdus est gaudiū qui est in Deo viso delectari. Tertius est pax q̄ est in ipso totaliter quietari, Quartus est patiētia,qui in via est in aduersis non frangi,in patria vero vbi nulla est aduersitas, est in Deo firmiter stabiliri. Quintus est benignitas,i.bona igneitas quæ est in beatis ad amorē proximi inflāmari quantū ad affectū, vnde in eis est vnus ardor cordiū, vt dr̄ in illa prosa: Supernæ matris gau &c. Sextus est bonitas,i.diffusio proprij boni ad proximū ſm affectū,nā bonū est sui diffusiuū,bonū aūt vnius beati redundat in alterū, eā vnus gaudet de alterius bono,sicut de suo proprio. Septimus est longanimitas,quæ est æquanimis expectatio boni futuri:aīę vero beatorū æquanimiter expectant gloriā corporis. Octauus est māsuetudo,q̄ est in via iræ moderatio, sed in patria non hēt locū ira quantū ad suū materiale, qđ est accensio sanguinis circa cor sed quātū ad suū formale,qđ est appetitus vindictę hēt ibi locū quia beati vindictā appetunt obstinatorū peccatorum, ſm illud Psal.57.b. *Lætabitur iustus cum vi.vindictam,manus suas lauabit in sanguine peccatoris*. Et qm̄ appetitus iste moderatus est in beatis ſm regulam diuinæ iustitiæ, ideo ſm hoc est ibi mansuetudo. Nonus est fides,quæ sic accipiatur vt est virtus theologica,nō est in patria, cum sit de non apparentibus, Heb.11. sed ei in patria succedit visio clara. Si aūt accipiatur fides pro fidelitate,sic est in beatis maxime. Decimus est modestia, qui excellenter est in patria,nā vires inferiores aīæ sunt oīno superioribus subiectæ. Vndecimus est continentia,est aūt continens qui cōcupiscentias inordinatas patitur sed ab eis non deducitur, contra passiones fortiter se tenens,hmōi vero concupiscentiæ non sunt in patria,pp quod non est ibi continentia quantū ad concupiscentias pati,tñ est ibi quantū ad non deduci, nam beati non possunt in aliquod malum flecti. Duodecimus est castitas,quæ prout importat mūditiam, est in patria, nam in eam non intrat aliquid coinquinatum, vt dictum est supra, est charitas & gaudium, &c.

Duodecim fructus spiritus.

Per

MORALITER.

1 *Et osten.&c*. Hoc literaliter exposui de processu spiritussancti, qui à sanctis in patria videtur, licet non comprehendatur, vita vero cœlestis in sacræ scripturæ studio inchoatur sicut dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris. Oro te frater charissime inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil aliud quærere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni cęlestis habitaculum,&c. Propter quod hoc flumē dici potest sacra scriptura, quæ per reuelationem procedit à sede Dei & agni aquæ viuæ, nam ab eo qui est vita per essentiam fluit per reuelationem, & refluit per claram visionem, ipsa est fons salientis, id est, salire facientis in vitam æternam, Ioan. 4. sicut aquæ materiales à mari fluunt & in mare reuertuntur.

4 *Et ex v*. Id est, Christus, vtraque enim pars huius fluminis est vetus testamentum & nouum,& in vtroque describitur Christus, in nouo tamen magis clare.

6 *Afferens fructus duode*. Qui exprimuntur, Gal.5.d. Fructus autem spiritus.

Ter

Digitized by Google

a *Et folia ligni.* Quasi dicat. Et quod Christus reddet fructũ hoc erit sic, quod apostoli, & post eos alij etiam spargent folia ipsius Christi.

* Ambrosius. Folia ligni verba sunt Euangelij, quæ sanitatem multis gentibus præstiterunt. Et est sensus. Omnes gentes, quæ per doctrinam Euangelij a languoribus animarum salvę sunt factę in cęlesti beatitudine constituet.

b *Sed sedes dei, & agni, &c.* * Andreas. Qui facti sunt thronus dei per requiẽ, quam dominus in illis capit, ij germani ciuitatis illius habitatores celebruntur videbuntque ipsum non per ænigmata, sed facie ad faciem quemadmodum visus est sanctis Apostolis in monte, vt magnus ait Dionysius, habebuntque pro aurea lamina, quã summus Sacerdos olim ferebat, diuinum nomen non tam in frontibus descriptum, quam in cordibus impressum. Indicat autem id firmam, liberam immutabilem dilectionem, qua in illum feruntur. Etenim inscriptio in fronte, honestæ cuiusdem libertatis argumentum est.

a ¶ Per singulas ætates, vel assidue. b ¶ Refectionem. c ¶ Idest præcepta Christi, quæ tegunt, & ornant fructum.

a per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni 1

a ¶ Si implentur. b ¶ Idest. subtractio gratiæ non fiet amplius. ¶ Peccatum propter quod meretur maledictionem. ¶ Ide. i, æternaliter requiescet deus trinitas, & Christus homo in illis.

ad sanitatem Gentium. Et omne maledictum non erit am- 2 3

a ¶ Non timoris, sed dilectionis. b ¶ Nullo modo inquietabunt.

b plius, sed sedes dei, & agni in illa erunt, & serui eius seruient 4

a ¶ Non ænigmate, vt nunc, sed sicut est. b ¶ Dei vocabuntur, & agni. c ¶ Id est, in aperto, sicut in aperto eum confessi sunt.

c illi. Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eo- 5 6 7

a ¶ Aliqua ignorantia. b ¶ Idest, doctrina veteris legis, vel alicuius mediocris prædicatoris.

rum. Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, 8 9

¶ Lumine aliorum.

neque lumine solis, quoniam dominus Deus illuminabit il-

¶ Cum eo. ¶ Quod repugnat ad egere lumine aliorum. ¶ Idem angelus, qui cætera ostenderat. a ¶ Idest quicquid verbis, & figuris ostendit mihi.

d los, & regnabũt in secula seculorũ. Et dixit mihi: † Hæc verba 10 11

a ¶ Quia adimplebuntur. ¶ Idest, habilia quibus fides adhibeatur.

e fidelissima sunt, & vera. Et dominus deus † spiritum propheta- 12 13

a ¶ Non regibus, non prophetis. ¶ Non timore. b ¶ Quia non possunt remanere inexpleta.

f rum misit angelũ suũ, ostendere seruis suis, quæ oportet fieri 14 15 16

c *Et videbunt faciem, &c.* * Ambrosius. Quanta sit gloria & suauitas, quæ sanctis ministrabitur, mens humana cõprehendere non põt, sicut dicit apostolus. *Quod oculus non vidit, &c.* Sed omnem dulcedinem atque suauitatem illud transcendet, quando videbunt deum facie ad faciem. [1.Cor.2.]

* Augustinus. Cum peruenerimus ad te, sapientiæ fontem, lumen indeficiens, lucem inextinguibilem, vt te non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videamus tunc satiabatur in bonis desideriũ nostrũ, quia nihil erit exterius, quod desideret, nisi tu domine, summũ bonũ. Ibi videbimus, amabimus, & laudabimus. Videbimus in lumine tuo lumen tuũ, quoniã apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Quale autem lumen? lumen immensum, incorporeum, incorruptibile, incomprehensibile, indeficiens, inextinguibile, inaccessibile, increatum, verum, diuinũ, quod illuminat oculos angelorum, &c. Quid est autem videre facie ad faciẽ? Hoc est cognoscere veritatem tuam, & gloriam tuam. Hoc est cognoscere Patris potentiam, Filij sapientiam, Spiritus sancti clementiam, summæ Trinitatis vnam, & indiuiduã essentiam. Videre enim faciem dei viui hoc est summum bonum, gaudium angelorum, præmium vitæ æternæ, gloria spirituum, lętitia sempiterna, corona decoris, brauiũ fœlicitatis, requies opulenta, pulchritudo pacis, intimum, & æternum gaudium, paradisus dei, Hierusalem cœlestis, vita beata, &c. [Soli loquiorum, cap. 36.] [†supr 21.b.] [†sanctorum.]

d *Et dixit mihi.* Sicut in principio posuit cõmendationem visionis, sic etiam iam ad vltimum ponit.

e *Dominus.* Et bene debes credere, q̃ ille, q̃ in p̃te hẽt dona spiritussancti per quẽ locuti sunt oĩa prophetæ dixerunt.

f *Angelum suum. &c.* Sicut angelus Ioanni, sic Ioannes commendat discipulis suis quasi dicat, non propter me facta est hæc annunciatio mihi, sed vt vos mihi credatis.

Et post

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Per menses singulos, &c.* Mensis apud Hebræos incipit à prima lunatione, propter quod nouitatem designat, per singulos intelligitur continuatio, & sic per menses singulos intelligitur ęternitas huius fructus, quia semper manet in sua nouitate & sua duratione. Et hoc modo dicitur Isa. vlt. g. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, &c.

2 *Et folia ligni ad sanitatem Gentium.* Per folia intelligũtur verba etiam secundum communem modum loquendi. Ergo folia ligni sunt verba Christi in euangelio contenta, quæ sunt ad sanitatem Gentium. Nam per prædicationem euangelij Gentes per orbem dispersæ conuersæ sunt ad Christum.

3 *Et omne maledictum non erit, &c.* Hic consequenter describitur conuiuarũ exercitiũ. Circa q̃ sciendũ, quod in conuiuijs carnalibus solẽt homines relaxare linguas suas ad blasphemias & cõuitia, propter quod diues epulo positus in inferno, magis cruciabatur in lingua, Luc. 16. d. Hoc autem remouetur à conuiuio cælesti, cum dicitur: *Et omne ma. non erit ma.* Sed gratiarum actio & vox laudis.

4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam ibi maxime relucet eorum maiestas.

5 *Et serui eius.* Scilicet, angeli sancti & beati.

6 *Seruient illi.* Exequendo quidquid placitum est ei.

7 *Et videbunt faciem eius.* Clare & aperte.

8 *Et nomen eius in frontibus eorum.* Id est, manifeste patebit omnibus, quod sint serui eius.

9 *Et nox vltra non e.* Hoc expositum est supr. hic tamen repetitur ad maiorem assertionem. Et quia seruire Deo, est regnare, ideo sequitur.

10 *Et regnabunt in secula seculorum.* i. æternaliter à parte post.

11 *Et dixit mihi.* Hæc est vlti. pars principalis huius libri quæ ponitur in fine per modum epilogi. In quo primo ponitur huius libri commendatio. Secundo præscriptorum breuis recitatio, ibi: *Qui nocet.* Tertio dictorum confirmatio, ibi. *Contestor enim.* Circa primum dicitur. *Et dixit mihi.* Angelus.

12 *Hæc verba.* A te scripta.

13 *Fidelißima & vera sunt.* Nam à prima veritate processerunt. Ideo subditur.

14 *Et dominus Deus spiritum prophe.* Licet vnus spiritus sanctus tangat mentes omnium prophetarum, tamen effectus eius sunt varij & multi in mentibus ipsorum.

15 *Ostendere seruis su.* Per Ioannem.

16 *Quæ oportet fieri cito.* Quia sunt præordinata à Deo cuius ordinatio non potest frustrari. Ideo subditur.

Et ecce

MORALITER.

1 *Per menses singulos.* Mensis dicitur à mene quod est defectus isti vero fructus reuelant singulos defectus.

2 *Et folia ligni, &c.* Folia possunt dici Christi verba quibus multitudo Gentium est ab infidelitate sanata.

3 *Et omne male. non erit am.* Nihil enim continetur in sacra scriptura, quod non sit inductiuum ad bonum.

4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam in ipsa vtraque reperitur descripta.

5 *Et serui eius.* Id est, deuoti studentes.

6 *Seruient illi.* Prædicando populis & Deum colendo.

7 *Et videbunt faciem eius.* Per speculum & in ænigmate in præsenti, & facie ad faciem in futuro.

8 *Et nomen eius* (scriptum est) *in frontibus eorum,* Per fidelem & apertam confessionem.

9 *Et nox.* Id est, nulla obscuritas, sed visio clara. Cætera patent vsque vbi.

Et post iua.

Digitized by Google

Et vere cito fiet, quia ipse dixit. a Et hoc dixit. Beatus, &c. b Opere complet.

cito Et ecce venio velociter. † Beatus qui custodit verba [1]

a Qui nihil falsi m soleo vobis dicere. b Verba.

prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui, & vidi [2]

Figuras. Idest humiliaui me.

a hæc. Et postquam audissem, & vidissem, cecidi vt adorarē [3]

a Quod pro hac causa.

ante pedes angeli qui mihi hęc ostendebat. Et dixit mihi: [4]

a Caue. b Propter humanam naturam in Christo exaltatam. Quia unus Deus.

b Vide ne feceris. † Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum

a Idest prædicantium. b Idest, prædicantibus obedientiam prophetiæ

rum prophetarum, & eorū qui seruant verba libri huius.

a Ne sigillaueris, sed palam pone omnibus.

Deum adora. Et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetię

a Idest, in quo oportet acquirere fratres. b Quæ mali inferunt, bonis inferant.

c libri huius. Tempus enim prope est. Qui nocet noceat ad- [5] [6]

a Idest, post ostensionem libri. b Idest in propria nequitia. c Modus permissiuus non imperatiuus iusto iudicio Dei. d Idest, bonum inferens aliis impensius inferat. [7]

d huc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et qui iustus est [8]

e In se. Vel iustitiam faciat alia litera. Vere tempus est breue. [9]

f iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Ecce venio ci [10]

Scilicet. a Vel secundum. b Vni plus, alii minus. [11]

g to: & merces mea mecū est, reddere vnicuique iuxta opera sua: [12]

a Et potero facere, quia ego, &c. b Omnium rerum. c Omnium creaturarum. d A quo omnia cœperunt. In quo omnia consummantur. [13]

h † Ego sū alpha & o, primus & nouissimus, pricipiū & finis [14]

A a *Et postquam audissem, & vidissem.* Hic dat nobis intelligere quod pro his in veneratione debemus eum habere, nec tantum eum, sed Deum adorare, & per obseruātiam verborum libri purificationem Angelorum consequi.

b *Et fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui, &c.* Non sunt a munere prophetiæ alieni putandi, qui habent gratiam interpretandi, vt Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Gregorius.

† Supra 1. a

✣ Amb. Sed cur Ioannes repetiit quod antea prohibitum fuerat? In superioribus aliis visionibus multis nullo modo Angelum adorare voluit, cum autem demōstratum ei esset, qualiter Ecclesia post resurrectionis gloriam, Christo in æternum cum illo regnatura, continuò Angelum adorare uoluit. Coniungitur namque Ecclesia quotidie Christo per fidem, cæteraque bona opera, quæ per byssum designantur. Cum ... iungetur vero ei post resurrectionem multo excellius, atque nobilius, non iam per partes, sicut modo sed tota simul in æternum cum illo mansura, & sine fine regnatura. Igitur Ioannes bis Angelum adorare uoluit, quia binas coniunctiones Ecclesiæ cum Christo ei demonstrasset.

† Supra 19 b

† Supra 1. a

† 47 dist. cap. quantumlibet.

B

† Esai. 44. a. supra 1. b. & d

Quæst. 61. super Gen.

✣ Aug. Talis apparuerat Angelus, vt pro Deo posset adorari, & ideo fuerat corrigendus adorator.

✣ HAYMO. Dicendum quia aut magno visionum stupore perculsus, oblitus fuerat eorum, quæ supra audierat, *Vide ne feceris.* aut certe potest esse repetitio superioris sententiæ.

✣ RICHARDVS. Vel certe per hanc iterationem innuit, quantam huiusmodi frationem, quantamque venerationem nostris prælatis, quorum verbo, vel ministerio gratia nobis spiritualis confertur, debeamus exhibere. Sed prælati dum ipsis caput inclinamus, non propter se, sed propter Deum, volunt sibi exhiberi honorem, quo eos veneramur. Vnde, & bene Angelus post prohibitionem adiecit, *Deum adora.*

C

c *Qui nocet, noceat adhuc.* Quia posset obiici quod malum esset prophetare malis, cum grauius essent inde puniendi, dictum est ibi, ne ideo cesset, quia iussum est.

D

d *Qui in sordibus est sordescat adhuc.* Alia litera. Qui in sordib. est, sordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc.

✣ Ambro. Non præcipiendo dixit. *Qui nocet, noceat adhuc.* sed comminando. Solent quippe homines, hoc genere locutionis terrere quosdam sibi subiectos, sicut nostri solent dicere pueris vacantibus. Noli te legere, Noli te legere. Illi vero intelligētes commininationem esse hoc, statim incipiunt legere. Hoc etiam domini seruos otio torpentes terrere solent, vt opus sibi iniunctum citius expleant.

e *Et qui iustus est, & cætera.* ✣ Augustin. Gratia meretur augeri, vt aucta mereatur perfici: comitante nō ducente, pedissequa, non præuia voluntate.

E Epist. 106.

✣ Idem. Intelligamus Spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri, vt plus habeat: & plus habendo, plus diligat.

Tract. 64. in Ioan.

f *Ecce ego venio cito.* ✣ Arethas. Dictum est cito, aut cōparatione ad infinita secula, aut ad ... qui susceperuri sunt retributionem; aut etiam quia incunctabiliter, & absque longa dilatione futurum est.

g *Et merces mea, & cætera.* ✣ Ambrosius. Sæculi homines mercedes, quas sibi seruientibus debent reddere, aut in sacculis, aut in horreis, aut in quibusdam terræ locis habent; Christus autem præmia suorum secum semper habet; ab ipso enim procedit modo omnis bonitas Sanctorum, ab ipso, & in futuro procedet omnis gloria eorum.

h *Ego sum α, & ω.* ✣ Tertullianus. Duas Græciæ literas summam, & vltimam sibi induit Dominus initij, & finis, concurrentium in se figuras: vti quemadmodum α, ad ω, vsque voluitur, & rursus ω ad α, replicatur, ita vt ostenderet in se esse, & initij decursum ad finem, & finis recursum ad initium: vt omnis dispositio in eum desinens per quem cœpta est per Sermonem Dei, qui caro factus est, proinde desinat, quemadmodum & cœpit.

Li. de Monogamia, cap. 5.

F

a Beati

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ecce venio velociter. *Ad ipsam implendum, & sic apparet huius libri veritas. Secūdo tangitur eius vtilitas, cum dicitur:* Beatus qui custodit. *Tertio eius auctoritas ex parte scriptoris, cum dicitur.*

2 Et ego Ioan. *Qui adhuc viuens in terris, fuit maior homine, par Angelis, propter quod Angelus renuit accipere reuerentiam, quam sibi voluit exhibere, cum dicitur.*

3 Et postquam audis. &c. *Et patet litera. Quarto tangitur huius libri aliqualis intelligibilitas, cum dicitur.*

4 Et dixit mi. Ne signa, &c. *Id est, non occultes omnino intellectum verborum, propter quod in pluribus locis ponuntur aliqua satis plane, ex quibus aperitur via studiosis ad alia intelligenda aliqualiter, saltem in multis, sicut superius declaraui in locis suis.*

5 Tempus enim prope est. *Impletionis scriptorum.*

6 Qui nocet. *Hic interponitur breuis recitatio præscriptorū. Nam superius actum est de distinctione electorum, & reproborum. Et quantum ad hoc dicitur.* Qui nocet. *Peccando contra proximum.*

7 Noceat adhuc. *Id est, nocebit, ita quod ponitur hic optatiuus pro indicatiuo. Et loquitur de reprobis præscitis, qui moriuntur in peccato mortali.*

8 Et qui in sordibus est. *Peccando in seipsum.*

9 Sordescat adhuc. *Id est, sordescet.*

10 Et qui iustus. *Recte viuendo ad proximum.*

11 Iustificetur ad. *Id est, iustitiam faciet. Et loquitur de iustis prædestinatis, qui decedunt in gratia finali.*

12 Et sanctus, &c. *Viuendo munde ad seipsum. Secundo in superioribus frequenter dictum est de retributione bonorum, & reproborum, & quantum ad hoc dicitur in persona Christi.*

13 Ecce venio cito, &c. *Quod hoc possit ostendit, di.*

14 Ego sum alpha, & o, *Id est, causa effectiua, & finalis omnium, sicut alpha est prima litera Græca, & o, vltima.*

Beati

MORALITER.

3 *Et postquam aud. &c.* Et exponatur sicut supr. 19.

4 *Et dixit mihi: Ne signaueris verba, &c.* Quia sacra scriptura non est occultanda, sed magis explananda, & prædicanda, locis tamen, & temporibus debitis. Vnde in eius persona dicitur Ecclesiast. 24. c. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

6 *Qui nocet, noceat adhuc.* Id est, nocebit, ita quod ponitur optatiuus, pro indicatiuo. Et similiter cum dicitur.

8 *Et qui in sordibus est, &c.* Quasi dicat, per sacram scripturam non mutatur liberum arbitrium quin flexibile sit ad bonum, & ad malum.

13 *Ecce venio cito.* Scilicet in morte cuiuslibet hominis, cuius est vita breuis.

Beati

Digitized by Google

a *Beati qui lauant*. Quia dixerat, nocens noceat, sordens sordescat ne aliquis, malus diceret, cum sim malus, quare me peniteret, dicit: nō solum beati sunt qui maiorem recipiunt persecutionem, sed etiam illi, qui contaminauerunt stolas suas quas in baptismo acceperunt, si deinde lauerunt eas, & eos peccasse pœniteat.

b *Foris autem canes, &c.* ✣ Cyprianus. Non moueat nos fratres, hæretici istius (Nouatiani) perfidi abrupta dementia; qui cum in tam ingenti dissensionis, & schismatis crimine constitutus, & ab Ecclesia separatus sit sacrilega temeritate non dubitet in nos sua crimina retorquere. Cum sit enim a semetipso nunc factus immundus, sordidus, sacrilegijs inquinatus, hoc nunc nos esse contendit. Et cum scriptum sit, Canes foris remansuros; & Apostolus hos eosdem canes docuerit esse vitandos, rabiem suam non cessat latratibus excitare, lupsorum more tenebrosam caliginem operire, qua fide possit ferina sua crudelitate, oues a pastore direptas, spelunca tenebrosa laniare.

Li. ad Nouatia nū, quod lapsis spes veniæ non est deneganda.

† 16. dist. c. qui Ecclesiasticis, §. ecce.

c *Ego Iesus*. Commendauit librum per Angelum per sui dignitatem, modo etiam per auctoritatem ipsius Christi, quasi dicat, omnes audientes sciant, quod ego Iesus m.a.m. testificari vobis hęc.

d *Stella splendida*. Clara stella, id est, magna charitas annuncians diem, id est, futuram beatitudinem, per meam resurrectionem in mane factam.

Li. 29. Moral. cap. 17.

✣ Gregorius. Christus viuus apparens post mortem matutina nobis stella factus est; quia dum in semetipso exemplum nobis resurrectionis præbuit, quæ lux sequatur indicauit.

✣ Andreas. Radix Dauidis est Christus, tanquam Deus genus autem eiusdem secundum carnem: ex ipso namque originem duxit.

✣ Idem. Christus lucida illa, & matutina stella est, vt qui post triduanam mortē, mane nobis exortus fuerit: necnon post præsentis vitæ noctem, in matutina communi nobis resurrectionis hora Sāctis omnibus sit conspicuum exhibebit; diem qui nunquam habiturus est finem certo adducturus.

e *Et spiritus*. Id est, trinitas quæ pro puritatis excellentia spiritus dicitur; *Et sponsa dicit*. Hic etiam subdit testimonium Trinitatis, & fidelium. Q. ideo debetis recipere, quia spiritus, & sponsa, &c.

✣ Richar. Quanta dilectione, quanto desiderio, Christus, & Sancta Mater Ecclesia nostram salutem concupiscant, sub blanda vocatione declaratur, cum dicitur; *Et sponsus, & sponsa dicunt, Veni*. Sponsus quippe Christus dicit per internam inspirationem: sponsa dicit per prędicationem, illi videlicet qui prędestinatus est ad beatitudinem: *Veni*, per fidem, & bonam actionem, per conuersionem, & bonam conuersationem.

f *Et qui sitit veniat*. Et non tamen quilibet, sed ille tantum veniat qui sitit, id est, credere desiderat.

g *Qui vult accipiat aquam vitæ gratis*. Et non est labor, quia sola voluntas sufficit.

-sanguine † custodiunt mādata illius

† Isa. 55. a

Text (with interlinear gloss):

1 a Beati qui † lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas [¶Ite dico lauant, vt &c.]
2 [¶vt possint edere de ligno vitæ. a Id est, fidem d. Christum b ¶Scilicet. ¶Sunt.]
3 b eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem, Foris
4 [a ¶Vel a c. b ¶Ad literam. ¶Sunt hi in f.]
5 autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis
6 [a ¶Audiendo. b ¶Lauantur. ¶Et mihi hoc est credendum, quia.]
7 c seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Ego Iesus
8 [a ¶Et mihi hoc est credendum, quia.]
9 misi angelum meum testificari vobis hæc in ecclesijs. Ego
10 [a ¶Cum & ab eo genitus. b ¶Sustentamentum. c ¶Id est, huius mundi noctem illuminans. ¶Vel sponsus, & sponsa.]
11 d sum genus & radix Dauid, stella splendida & matutina. Et spi-
12 e [a ¶Ad notitiam libri. b ¶Librum intelligit. c ¶Alijs. d ¶Ad notitiam eorum, quæ in hoc libro sunt.]
13 ritus, & sponsa dicunt, veni. † Et qui audit dicat, ve-
14 [a ¶Desiderat credere Christo. b ¶Per veram fidem. c ¶Se præparando, & volendo]
15 f ni. † Et qui sitit veniat, & qui vult accipiat aquam
16 g

NICOLAVS DE LYRA.

1 Beati qui lauerunt stolas suas. *A quis pœnitentiæ in præsenti. Quod autem in aliquibus libris subditur in antiquis Biblijs.*

2 Vt sit potestas eorum in ligno vitæ. *Id est, in futuro fruantur Christo, cuius diuinitate reficiuntur beati interius, & eius humanitate exterius.*

3 Et per portas intrent in ciuitatem. *Id est, per obseruationes mandatorum intrant ad vitam æternam.*

4 Foris autem canes, *Id est, gulosi, & detractores contra bonos latrantes.*

5 Et venefici. *Id est, inuidia veneno pleni.*

6 Et impudici. *Id est, seipsos inficientes.*

7 Et homicidæ. *Corporales, & spirituales.*

8 Et idolis seruientes. *Quod est peccatum directe contra Deum.*

9 Et omnis qui amat, & facit mendacium. *Ille amat qui delectatur mendacia proferendo, sed hypocrita facit mendacium: nam hypocrisis est mendacium in facto.*

10 Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis. *Scilicet, punitionem malorum, & præmiationem bonorum.*

11 In Ecclesijs. *Quæ sunt per orbem vniuersum. Tertio in superioribus dictum est frequenter de Christi excellentia, & quantum ad hoc subditur in eius persona.*

12 Ego sum genus, & radix Dauid. *Id est, de radice Iesse, sicut Dauid est de genere eius, quantum ad humanitatem, secundum quod dicitur Isa. 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & cæt. qui flos est Christus secundum sensum literalem, sicut diffusius fuit ibi dictum.*

13 Stella splendida, & matutina. *Quantum ad diuinitatem, illustrans omnem hominem venientem in hunc mundum. Ioannis 1.*

14 Et spiritus, & sponsa dicunt veni. *Nota hæc est vera litera, & sic habent libri correcti, dicit autem Spiritus sanctus Christo.*

15 Veni. *Scilicet, ad iudicium ad iustos præmiandum. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quia facit sanctos hoc dicere, qui præmiari desiderant a Christo iudice, eo modo loquendi quo dicitur Roman. 8. c. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, postulare facit secundum omnes expositores Catholicos. Alio modo, quia sicut filius missus fuit in mundum a Patre, & Spiritu sancto, sicut in persona eius dicitur Isaiæ 48. c. Misit me Deus, & spiritus eius, sicut ibidem plenius fuit ostensum, sic in aduentu ad iudicium mittitur a Patre, & Spiritusancto.* Et sponsa. *Id est, Ecclesia militans quæ desiderat coniungi Ecclesiæ triumphanti, quod fiet in iudicio finali.*

16 Et qui audit. *A spiritu per inspirationem, & ab Ecclesia per prædicationem.*

17 Dicat veni. *Desiderando secundum aduentum Christi, vt de Luca 21. f. Dicit Saluator loquens de eius aduentu ad iudicium; Hæc autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhilarate corda, prout exponit Gregor. quoniam appropinquat redemptio vestra.*

18 Et qui sitit. *Desiderando gloriam.*

19 Veniat. *Per gratiam.*

20 Et qui vult accipiat aquam vitæ. *Id est, gloriam quæ est vita animæ.*

Gratis

MORALITER.

1 *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni.* Id est, conscientias per veram pœnitentiam.

2 *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ.* Ipsum degustando inchoatiuè per gratiam, & consummatiue fruendo per gloriam.

14 *Et spiritus, & sponsa dicunt, veni.* Glossa interlinearis, ad notitiam libri, scilicet sacræ scripturæ, ad cuius notitiam inducunt Christus, & Ecclesia sponsa eius.

16 *Et qui audit.* Id est, intelligit.

17 *Dicat, veni.* Nam intelligentes sacram scripturam inducere debent alios ad eius intelligentiam.

18 *Et qui sitit veniat.* Nam desiderantes ipsam, inuenient eam.

Contestor

Digitized by Google

A 1 *Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius*. Postquam commendationem posuit per se, per angelum, per Christum, per Trinitatem, per fideles, quia quosdam sciebat esse in Asia qui pro suis erroribus fouendis aliquid adderet, vel demerent, supponit excommunicationem.

b *Si quis apposuerit, &c.* ✠ Ambrosius. Non de expositoribus, sed de hæreticis hoc dictum esse intelligere debemus. Expositor enim nihil addit, aut minuit, sed aut obscuritates exponendo manifestat, aut moralem, aut spiritalem intelligentiam demonstrat. Hæreticos ergo maledicit, qui in scripturis diuinis ad confirmandam hæresim suam quædam falsa apponebant, & quædam detrahebant quæ eorum hæresi videbantur esse contraria.

B c *Dicit qui testimonium perhibet, &c.* ✠ Primasius. Idem Christus testimonium perhibet, qui se Ecclesiæ venturum annunciat; cui more Cantici Canticorum Ecclesia deuote respondit, Etiam venio Dñe Iesu Christe, quæ dicit orans: *veniat regnum tuum*: Et: *In via immaculata venies ad me.*

Matth. 6. Psal. 100.

D d *Veni domine Iesu.* ✠ Haymo. Hæc omnis Ecclesia loquitur in Ioanne optans, vt veniat Christus ad iudicium. Vnde & quotidie id in oratione Dominica postulat, & in psalmis, *Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus.*

Psal. 79.

a ¶Sine pretio meritorum. b ¶Quasi dicat Angelus testificatus est mihi, similiter ego conte. &c.

a vitæ gratis. Contestor enim omni audienti verba prophe- 1
a ¶Hoc scilicet contestor. b ¶Vt errorem inde foueat. 2
b tiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus 3
¶De phialis supra, & tubis.
super illum plagas scriptas in libro isto, & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius † de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ
¶Quasi dicat excommunicationis.
c scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet 4
a Cauete vobis, quia ego ve. b ¶Conuersio ad Deum, & qui mutat excommunicatur. ¶Et iam quasi vera sunt omnia, c ¶Ad remunerandum. ¶Veni Domine, & noli tardare. d ¶Sicut supra incepit a gratia ita finit.
d istorũ. Etiam venio cito. Amen. * Veni Domine Iesu. Gra- 5
e tia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen. 6 †

† De ligno

e *Gratia Domini Nostri Iesu Christi.* Consummatio Apostoli in verbo Christi.

✠ Augustinus. Oremus, vt secundum suam promissionem dominus Iesus ad nos venire, & per suam misericordiã de carcere nos mundi huius liberare, & ad suam beatitudinem perducere dignetur; qui cum Patre, & Spiritusancto viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

* Etiam.

✠ Ambrosius. Sit & E nobiscum gratia Domini Nostri Iesu Christi, & det nobis arma virtutum, quibus muniti ipso duce, atque signifero, & ab interioribus, & ab exterioribus hostibus defendamur, vt vitæ æternæ participes esse mereamur. Amen.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Gratis. *Nam hic habetur per Christi meritum in baptismo, dum tamen non ponatur obstaculum.*

2 Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius. *Hæc est vltima pars in qua ponitur prædictorum confirmatio, quia nihil ibi continetur superfluum, aut diminutum, ideo subditur.*

3 Si quis apposuerit ad hæc apponet Deus super illũ plagas C scriptas in libro isto. *scilicet discrepantia a veritate Euangelii, sicut faciebant Ebion, & Cherinthus hæretici, qui tempore illo addebant aliqua discrepantia a veritate Euangelii, & aliqua diminuebant de eius veritate dicentes Christum ante Mariam non fuisse: per hoc tamen non excluditur quin possint aliqua dici licite, quæ faciunt ad declarationem sacræ scripturæ, & sic faciunt Doctores sancti.*

4 Dicit qui testimonium perhibet istorum. *I. Christus.*

5 Etiam venio cito. Amen. *Ad iudicium cuilibet in morte: nam qualis vnusquisque inuenitur in morte, talis præsentabitur in iudicio, generaliter autem veniet omnibus ad iudicium in generali resurrectione.*

6 Veni Domine Iesu. *Hoc dicit Ioannes conformando se Spirituisancto, & Ecclesiæ, ideo subditur eius oratio pro omnibus fidelibus, cum dicitur.* Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. F

MORALITER.

2 *Contestor enim omni audienti verba prophetiæ, &c.* Per hoc præcluditur via præsumptuosis addendi, vel diminuendi in expositione sacræ scripturæ aliquid dissonum a fidei veritate, & quia verus intellectus sacræ scripturæ non habetur, nisi per donum gratiæ, subditur in fine.

† *Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

Incipit libellus eiusdem Nicolai de Lyra: continens pulcherrimas Quæstiones Iudaicam perfidiam in Catholica fide improbantes.

PRimo. Quæritur vtrum ex scripturis receptis a Iudæis possit efficaciter probari Saluatorẽ nostrum fuisse Deum, & hominem. Et arguitur primo quod sic, quia tamen quæstio duo includit. Vnum quod pertinet ad personam Christi, scilicet quod sit Deus, & homo. Aliud ad tempus, scilicet quod sit Christi mysterium completum, & ideo de vtroque arguitur.

Et primo per id quod habetur Iere. 23. a. *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscit. Da. ger. iustum, &c.* Ex quo patet Christum promissum ex semine Dauid, & per consequens verum hominẽ. Et sequitur in eadem auctoritate quæ de Christo loquitur. *In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster.* Ex quo patet eius diuinitas.

De secundo, videlicet de tempore, arguitur per illud Aggæi 2. b, vbi de Christo dicitur. *Veniet desideratus cunctis gentibus, & re. do. istam gloria, dicit Dominus exercituum.* Propheta autem ibi loquebatur de domo Dei ædificata a filijs Israel post reditum de captiuitate Babylonica ergo stante illa domo venit Christus, domus autem illa destructa fuit 42. anno a passione Domini per Titum, & Vespasianum: ergo ante erat completum Christi mysterium, & sic patet propositum.

In contrarium autem arguitur, quia inter Iudæos sunt, & fuerunt multi homines ingeniosi, & in scripturis legis, & prophetarum valde studiosi: ergo si prædicta possent haberi efficaciter per scripturas ab eis receptas, non esset verisimile, quod tandiu stetissent in tali errore: igitur, &c. Respondeo, hic sunt principaliter duo intendenda Primum est quæ sunt scripturæ a Iudæis receptæ. Secundum vtrum prædicta possint per illas scripturas probari probatione efficaci.

Circa primum sciendum, quod libri canonici veteris Testamenti sunt ab eis recepti, tanquam Deo inspirante scripti, & sunt in vniuerso 22. secundum antiquam computationem, & 24. secundum modernam, quia Lamẽtationes Ieremiæ, & liber Ruth, ponuntur modo pro duobus libris a libris Ieremiæ, & Iudicum separatis. De istis autem libris aliqui dicuntur legales, scilicet quinque libri Moysi, & sunt in primo ordine apud Iudæos. Alij dicuntur prophetales, scilicet Iosue, Iudicum, Samuel. id est, primus, & secundus Regum. Malachi. id est, tertius, & quartus Regum. Isaias, Ieremias, Ezechiel, & liber 12 Prophetarum, qui dicitur *Tereasta*, & isti octo sunt in secundo ordine. Reliqui vero dicuntur agiographi, id est, scripturæ sanctæ, vel Sanctorum scripturæ. Et sunt isti liber Iob: liber Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Paralipomenon, Daniel, Esdræ, & Ester, Ruth, Lamentationes Ieremiæ, & isti sunt in tertio ordine. Conside-

Scripturæ a Iudæis receptæ.

Digitized by Google

Considerandum etiam ꝙ isti libri sunt apud eos multipliciter cōscripti. Vno modo purè Hebraicè, & sic primo traditi sunt, videlicet sermone Hebraico cum literis Hebraicis. Alio modo Hebraice, sed nō pure, videlicet sermone Chaldaico, sed literis Hebraicis. Sed quia Hebraicū, & Chaldaicū sunt idiomata propinqua eundē numerū literarū habentia q̄ literę quāuis discrepent in figura, tamen conueniūt in sono, & virtute, vt dicit Hieron. in ꝓlo. Galeato. & idō vnū idioma pōt faciliter scribi ꝑ literas alterius. Hoc igitur modo plures scripserūt vetus Testm̄, & maxime Ionatham filius Oziel, cuius scriptura est ita authētica apud Hebręos quod nullus adhuc ausus fuit sibi cōtradicere: ꝓpter quod in libris notabilibus Iudęorū ponitur Hebraicum purum in vna columna, & Chaldaicū scriptū ab isto Ionathan literis Hebraicis in altera, & vtūtur Iudæi isto Chaldaico quasi ꝓ expositione, & quia aliqua q̄ erāt multū obscura in Hebraico puro, clarius ponuntur, & quasi exponūtur isto Chaldaico, vt infra patebit magis. Et idō illa trāslatio necessaria est ad disputandū cū Iudæis in passibus multis. Similiter trāslatio 70. interpretū apud eos habetur saltē apud aliquos studiosos illi enim 70. fuerūt electi de toto populo Israel, tanquā excellētissimi, & studiosissimi, ac periti in litera Hebraica, & Græca, secundum quod dicit Iosephus 12. lib. Antiquitatum. ipsi aūt nō semp transtulerūt de Hebraico in Græcū verbū ex verbo, sed frequēter sensum ex sensu, mutātes aliqua, vel occultantes ex industria ea quæ possent esse causa erroris Ptolomæo regi. Hāc aūt translationē voluerūt habere studiosi Hebræorū, tanquā factū sapientissimorū virorum, & dato quod nusquā ab eis haberetur, nō tamen possunt ipsam negare, cū fuerit facta a sapiētissimis, & valentioribus de toto populo, & in tanto numero. Et idō de illa possumus nos iuuare ad probandū aliqd ipsis Iudæis, sicut infra patebit. Itē ꝓter scripturas canonicas sunt aliæ scripturæ a Iudæis receptæ, tanquā authēticæ, scilicet: Thalmud, & secundū eos scriptura ista non differt a scripturis canonicis, nisi sicut lex data verbo a lege data scripto, qa ista fuit reuelata Moysi a Deo, sicut illa q̄ sunt scripta in libris Moysi, sed Moyses nō scripsit ea quę continentur in Thalmud. Et hoc potuit esse duplici de causa vtpote, quia nō erat necessarium, vt populus sciret talia, sicut erat necessariū de ꝓceptis ī lege, vel qa ista erāt magis in secretis habēda. Moyses tn̄ tradidit ea Iosue, & alijs senioribus verbo, sicut habuerat a Domino, & alijs posterioribus eodem modo, & sic consequenter quousque scripta sunt talia per posteriores Doctores ne caderent in obliuionem.

Margin: Auctoritas Septuaginta, Iosephus. — Thalmud.

Similiter dicta Doctorū Hebraicorū qui glossauerunt vetus Testamentū sunt authentica apud eos multo magis, quam apud nos dicta Hier. & Aug. & aliorū Doctorū Catholicorum. Et hoc potissime per id quod scribitur Deut. 17. b. Nō declinabis, neq; ad dex. &c. vbi loquitur scriptura de sacerdotibus, & Doctoribus ad quos ꝓcepit scriptura in dubijs recurrere: eorū sententiā indiscusse tenere. Licet autem hmōi scripturæ in magna parte sint falsæ, scilicet Thalmud, & glossæ Doctorū Hebraicorū, tn̄ ꝑ eas possumus cōtra eos efficaciter arguere ex quo sunt ab eis ꝓdicto modo receptæ. Sicut ecōtrario argumentū quod facerent contra nos ex Euāgelio, & scripturis Apostolorū hmōi esset efficax cōtra nos, licet reputent hmōi scripturas falsum cōtinere. Viso quę scripturæ sint a Iudæis receptæ secundo videndū est, an id quod in qōne ponitur, possit per illas scripturas efficaciter ꝓbari. Et distinguo primo de probatione efficaci, qa ꝓbationis efficacia pōt dupliciter accipi. Vno modo quod sit ita efficax probatio, quod nullo modo possit euitari sine euidenti negatione, vel contradictione scripturæ ꝓdictæ, & sic mihi vr̄, quod adhuc nō sit probatum, quod in qōne quæritur per dictā scripturā. Cuius rō est, qa mysteriū Trinitatis, & incarnationis Christi expssius ponitur in nouo Testō q̄ veteri, sicut patet manifeste, & ab omnibus cōceditur, & tn̄ multi hæretici totū nouū Testm̄ recipiunt, & pro suis erroribus exponūt. Aliqui tn̄ ipsorū negant Trinitatē personarum in diuinis, sicut Sabellius, aliqui negant diuinitatem in Christo, sicut Arrius, aliqui veram humanitatē, sicut Manichæus, qui dixit Christum habere carnem phantasticam, ad quod sequitur ipsum non fuisse verum hominem, quia caro vera est de veritate naturæ humanæ. Similiter Arrius dixit ipsum non habere animam intellectiuā, sed verbū supplere aīæ locum: quod tn̄ verbū dr̄ esse creatū. Similiter Apollinarius dixit ipsum nō habere animam intellectiuam, licet assumpserit animam sensitiuam, & ad dictum vtriusque sequitur Christum non fuisse verum hominem, cum ab anima intellectiua accipiatur species humana. Si igitur dicti hæretici exponebant pro se scripturam noui Testamenti multo magis Iudæi possent pro se exponere scripturam veteris Testamenti. Alio modo potest accipi probationis efficacia per scripturā, sic quod licet scriptura possit aliter exponi aliquo modo, saltem ad euadendum absque conditione manifesta, tamen simpliciter loquendo non potest alio modo rationabiliter exponi quin semp appareat expositio fidei Catholicæ rationabilior. Et hoc modo credo, quod id quod positum est in qōne probatū est satis per scripturam veteris Testamenti, & iterum potest hoc idem probari hoc modo procedendo. In qōne anteponūtur duo, vt dictum est. Vnum quod pertinet ad tempus, s. vtrum tempus aduentus Christi sit præteritum. Secundum quod pertinet ad ꝑsonam Christi, vtrum sit Deus, & homo in vna persona, & istud implicat duo, quia fides Catholica ponit vnionem naturæ diuinæ, & humanæ in determinata persona, s. Filij, & non Patris, nec Spiritussancti & ex hoc supponitur pluralitas personarum in diuinis, quod fortissime negatur a Iudęis. Et idō ad probandū quod in quæstione ponitur per scripturam a Iudæis receptam, ista tria sunt per ordinem declaranda ex eadem scriptura. Primum est quod in vnitate diuinæ essentiæ est pluralitas personarum, siue suppositorum. Secundum est quod in persona filij natura humana, & diuina sunt vnitę, ita quod ipse est verus Deus, & verus homo. Tertiū est quod hoc factū est de præterito, & nō expectādū de futuro, sicut expectant Iudęi, & in hoc sunt valde decepti.

Margin: Efficacia probationis duplex.

Ad declarationē primi primo induco argm̄ Magistri Sententiarū dist. 2. primi libri qui probat pluralitatem personarū in diuinis per illud quod scribitur in principio Gen. In principio creauit Deus cœlū, & terram, &c. Hebraica veritas sic habet. *In principio creauit Elohim cœlum, & terram.* Elohim est nomen plurale huius nominis, vel Eloha, quod significat Deum in singulari, & hoc satis patet scientibus proprietates idiomatis Hebraici. ꝓ hoc aūt quod nomen plurale diuinū cōiungitur cū verbo singularis numeri, cum dicitur. Creauit Elohim: ac si diceret, creauit Dij, ostenditur in scriptura, quod in Deo est aliqua pluralitas in vnitate essentiæ, quia talis modus loquendi sæpe in veteri Testamēto inuenitur de Deo, & de nullo alio. Ex quo patet, quod aliqua pluralitas in vnitate diuinæ essentiæ est quę in nulla alia inuenit̄ natura: & hęc est pluralitas personarum in vna simplici essentia, quæ in prædicto modō loquēdi designatur per verbum singularis numeri coniunctum nomini plurali. Sed ad hoc rn̄dent dicentes quod hoc nomen Elohim indifferēter accipitur in plurali, & singulari, & qn̄ dr̄ de Deo vero semper accipitur pro singulari, & sic est in ꝓposito, qn̄ dr̄. In principio creauit Elohim, &c. i. Deus. Sed cōtra hāc solutionem arguo ex textu sacræ scripturæ, quod hoc nomen Elohim, & alia nomina diuina dicūtur frequenter de Deo vero in plurali, quod patet manifeste, quia coniūgitur cum adiectiuis pluralibus, & verbis pluralis numeri. Exemplum de adiectiuis, Iosue vlti. e. *Non poteritis seruire domino, quia dominus sanctus ipse.* Veritas Hebraica sic habet. *Non poteritis seruire domino, quia Elohim sancti ipse.* Item Ierem. 23. g. *Peruertistis verba Dei viuentis domini exercituum Dei vestri tetragrammaton.* Et nota quod ibi ponitur nomen Dei tetragrammaton, quia veritas Hebraica sic habet: *Peruertistis verba Elohim viuentium domini exercituum Dei vestri.* Et nota quod ibi ponitur nomē Domini tetragrammaton Dei vestri, cum dicitur in auctoritate præmissa. Domini exercituum: vbi habemus nomen domini in Hebraico ponitur nomen domini tetragrammaton, quod signat diuinam naturam secundum suas proprietates intrinsecas absque respectu ab extra, vt magis patebit infra. Et sic patet, quod intrinsecus diuinitatis est aliqua pluralitas in pluralitatē immediate procedentem cum dicitur in auctoritate. Peruertistis verba Elohim Haim, id est, deorum viuentium, & coniungitur ista pluralitas nomini Dei tetragrammaton tamē immediate subditur. Dominus exercituū, & in singulari, & sic per hoc patet quod in vnitate diuinæ essentiæ est aliqua pluralitas cum summa simplicitate, quæ non est in alijs, quia semper vbi scriptura ponit aliqd significans pluralitatē personarū ibi deinde ponit quod ostendit essentiæ vnitatē, vt per auctoritatē ꝓdictā patet, vt infra subsequenter patebit. Itē Isa. 54. b. *Dominabitur tui, qui te fecit, dominus exercituum nomen eius.* Hebraica veritas sic habet. *Dominatores tui factoris tui, dominus exercituum nomen eius.* In hac auctoritate vbi ponitur dominus exercituū nomen eius, ponitur nomen domini tetragrammaton. Et ideo ex hac auctoritate potest argui, sicut ex pręcedenti. Similiter hoc nomen Elohim frequenter coniungitur cum verbo pluralis numeri, verbi gratia. 2. Re. 7. d. dicitur. *Quæ est autem vt populus tuus Israel gens in terra, propter quam iuit Deus, vt redimeret eam sibi in populum, &c.* Hebraica veritas sic habet. *Quis est vt populus tuus Israel gens vna in terra propter quam iuerunt Elohim ad redimendum sibi populum?* Item Ecclesiast. 2. b. *Quis est homo inquam, vt possit sequi regem factorem suum?* Hebraica veritas sic habet. *Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum?* Patet igitur ex prædictis, quod prædicta euasio est falsa, quia nomen Elohim dictum de Deo vero accipitur frequenter in sacra scriptura in plurali, vt patet ex auctoritatibus prædictis, quæ non possunt intelligi ad literam nisi de Deo vero. Propter quod alij soluerunt aliter, scilicet in gloss. super illud Ecclesiast. quod dictum est. *Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum?* Gloss. Hebraica, *Si quæratur qui fecerunt eum.* Scilicet, hominem potest dici Deus sanctus, & Dominus consilij sui, & consimiliter respondetur in Gloss. super Psalm. 49. qui factus est ab Asaph. Deus deorū dominus locutus est, &c. in Hebraico sunt tria nomina diuina, scilicet Hel, Elohim, & nomen domini

Margin: Pluralitas personarum in vnitate essentiæ diuinæ. Elohim.

Digitized by Google

domini tetragrammaton, loco huius hēmus hoc nomen dñs. Quærit ibi glossator, quare Asaph ter nominauit Deũ in principio huius Psal. Rñdit, vt oñderet ꝙ Deus in tribus proprietatib. creauit seculum. Si considerent̄ istæ rñsiones, duę sunt verissimæ. Prima quę dicit, ꝙ Deus & domus cõsilij sui fecerũt homine, & pp hoc dr̄ in plurali Eccl 2.b. *Quis est homo, vt intret post regem qui iam fecerunt eum?* quia dominus accipitur hic pro patre, dñs consilij sui proprie dicitur filius qui est verbum mentis paternę, & spiritussanctus amor ex ipsis procedēs Similiter secũda rñsio quæ dicit, ꝙ Asaph ter nominauit Deũ. qa Deus in trib. proprietatib. creauit mundũ, est verissima, quia tres sunt proprietates in diuinis s. paternitas, filiatio, & spiratio q̄ sunt proprietates constituētes. Et creatus mũdus est in trib. proprietatib. istis, cũ indiuisa sunt opa trinitatis. Patet ēt ex istis, ꝙ non est contra intētionē Hebraicorũ doctorũ antiquorũ ꝙ aliqua pluralitas ponatur in Deo seu in diuinis, dũ tñ seruet̄ vnitas Deitatis, quā vnitatē Catholici verissime cõfitentur. Hãc igitur vltimā rñsionē, quæ vt visum est, continet veritatē, posteriores Iudęi deprauãt, dicentes ꝙ diuina sapientia, bonitas & potentia sunt istę tres proprietates, in quib. Deus creauit mundũ & oĩa fecit, & iõ in principio Gen. dr̄. *In principio creauit Elohim.* in plurali ad denotandum istas tres proprietates siue attributa in Deo in quib. oĩa operatur. Et eo modo exponũt authoritates alias. Sed ista rñsio non est rationabilis. Primo, quia sicut Deus operatur per potentiem, sapientiam, amorē, ita artifex creatus operatur per artē sua sicut per regulā directiuam & per potentiā transmutandi materiam, & per lucri amorē, sicut pp finē. Si igitur pp prædicta. s. pp potentiam, sapientiam & bonitatem diuinā nomen dñi ponitur in plurali, qñ operatur, eadem rõne & maiori dēt scriptura sic loqui de artifice creato operationē ipsius exprimendo, ꝙ non inuenitur, & talis modus loquendi in sacra scriptura de Deo frequenter hētur. Et confirmatur rõ, quia potētia, sapientia & amor plus differunt in artifice creato quā in Deo, quia differunt. s. re absoluta, ꝙ non p̄t esse in Deo, ergo modus loquēdi in plurali magis competit in expressione operatoris creati artificis quā ipsius Dei. Itē arguitur sic. Intētio Moysi erat inducere populũ ad cultũ vnius Dei, & ipsum ab idololatria reuocare, ad quā ille populus erat pronus, vt patet ex toto decursu vet. Test. Cum igitur per modũ prædictum loquendi in plurali posset fieri antiqua occasio cogitandi absolutā pluralitatē in diuinis, nõ est verisimile ꝙ Moyses cognoscens pronitatē populi ad idololatriā vsus fuisset tali vocabulo vel mõ loquendi, & in scripturis reliquisset, nisi per hoc subtiliter sapientib. indicare voluisset, ꝙ cũ vnitate simplicis essentiæ in Deo stat pluralitas personarũ, aliter .n. suus modus loquendi esset contrarius suæ intentioni. Est aũt sciendum, quod in Hebraico mysteria abscondita, & solum sapiētibus nota ex modo scribendi consueto frequenter designant.

Ista sunt quę dixi de hac rñsione, & hanc qõnem determinaui.

Sed postea venit ad manus meas quidā libellus Hebraice scriptus, vbi prædicta ratio soluit̄. Et quantum ad illud argumentũ dixit sic auctor illius libelli, ꝙ illi qui arguunt pluralitatem personarum in diuinis per hoc nomen Elohim, quod pluralitatem signat, & tamen dicitur de Deo, innituntur super baculum arundineum confractum, quia talis modus loquendi alibi inuenitur de vno solo, sicut patet 1. Reg. 28. Vbi scriptura loquit̄ de suscitatione Samuelis, cum dixit mulier Phytonissa, *Vidi Elohim ascendētes de terra.* sequitur verbum Saulis. *Qualis est forma eius, &c.* Itē non solum loquitur scriptura sic de hoc nomine Elohim, sed etiā de aliquibus alijs, verbi gratia, Ezec. 46. f. dicitur sic. *In die autem Kalendarum vitulum de armento immaculatum, &c.* In Hebraico autem ponitur Thamin, quod significat immaculatum, sed Thaminum quod est plurale huius nominis Thamin vel Themam, & coniungitur cum vitulo in singulari, & per hoc non interpretatur aliqua pluralitas, ergo, &c. Item aliquando verba pluralis numeri coniunguntur cum nominibus & pronominibus singularis numeri, verbi gratia Can. 1. a. Trahe me post te, curremus, &c. & sic non valet argumentum quo concludebatur pluralitas personarum ex hoc, quod nomina diuina coniungũtur cum verbis pluralis numeri, vt videtur, & sic per ista loca scripturæ arguit contra prædicta. Sed per ista nullo modo infringũtur ea quæ dicta sunt, quia secundum expositores Hebraicos Samuel non resurrexit solus, sed Moyses cum eo. Dicunt .n. quod Samuel surrexit tunc, non virtute magica, sed virtute diuina seu permissione. Quod dictum conuenit cum illa opinione quam tangit Augu. in epistola ad Symplicianum, & habetur in glo. 1. Regũ. 28. Super locum illũ dicunt Iudæi, quod Samuel timuit ad diuinum iudicium euocari, ideo rogauit Moysen venire secum, vt esset sibi testis, quod integre seruasset legem ab eo scriptam. Mulier igitur Phytonissa quæ solum Samuelem vocauerat videns alium ipsum associantē, admirans dixit in plurali. *Deos video ascendentes de terra.* idest, homines diuinos, & indicauit modum suæ visionis Sauli, licet breuius scribatur 1. Reg. 27. Saul autem non quæsiuit nisi de figura ipsius qui primo apparuerat, & non de associante ipsum, & propter hoc quæsiuit in singulari, dicens *Qualis est forma eius.* Quia cum solo Samuele volebat loqui Et sic patet, ex dictis doctorũ Hebraicorum passum istum exponentium. ꝙ non infringitur nostrum argumentum prædictum, sed confirmatur magis, quia Elohim de duob. dicitur. Si autē dicatur secundum aliam opinionem quam ēt tangit Aug. ꝙ non fuit vere Samuel qui apparuit, tũc rñdeo, ꝙ duo alij apparuerunt, videlicet dæmon priuatus illi mulieri magicæ, & quædā forma representans Samuelem, & pp hoc dixit plurali. *Video Deos, &c.* Saul aũt non nisi de vno quæsiuit. s. de Samuele quem vocari fecerat. Ad secundum argumentum dicendum est, quod thamin, quod significat immaculatos in plurali nõ coniungitur cum vitulo in singulari, vt ipse arguit, & male sed, cum genitiuo pluralis numeri, non. n. habent, variationē casuũ sicut nos, sed tantũ variantur nomina s̄m numerũ pluralē & singularē. Et est sensus. *In die autem Kalendarum vitulum armento immaculatorum.* i. de numero illorũ immaculatorũ qui ad hoc reseruabãtur, faciet sacrificiũ &c. Ad cuius euidentiā est notandũ, quod ex statuto legis in principio cuiuslibet mensis dēbat offerri vitulus vnus immaculatus, & ideo ordinauerunt sacerdotes in vno loco prope templum, vt tales vituli seruarentur, saltem 12. ad minus, & de illis saltem ad hoc reseruatis semper accipiebatur ille qui in principio mensis seu Kalendarum quod idem est, offerebatur. De tali aũt oblatione loquitur Ezechiel in loco prædicto, & ideo ad hoc denotãdum posuit Thaminum in plurali, ad innuēdũ quod vnus de illis pluribus sic debeat offerri. Et sic patet qđ prædicta nõ infringũt ea q̄ dicta sunt de hoc nomine Elohim, pp ꝙ antiqui doctores Hebręorũ aliter nitebant̄ soluere prædictũ argumentũ, vt patuit ex prædictis. Ad tertiũ dicendũ, ꝙ liber canticorũ a doctorib. Hebraicis exponitur de Deo & synagoga, sicut de Christo ēt a doctorib. catholicis, vt inf. dr̄. Igitur secundum illos illa verba. *Trahe me post te.* sunt verba synagogæ, quæ dicitur spõsa Dei, ideo talis sponsa non est vna persona singularis, sed collectio fideliũ, & ideo ad hoc denotandũ subdit̄ in plurali. *Curremus.* & ideo hoc ponit̄ ad denotandũ pluralitatē personarũ, & ideo ex hoc non infringit̄ argumentũ de hoc nomine Elohim & alijs nominib. diuinis etiā de nomine dñi tetragrammaton, quæ coniũgunt̄ cũ verbo pluralis numeri, ad denotandũ ibi aliquam pluralitatem per modũ prædictũ, sed magis per hoc argumentũ prædictũ confirmat̄. Quædam etiā alia inducit auctor prædicti libelli ad suũ propositũ, quæ omitto ad præsēs, tũ quia prædictis solutis alia patent, tũ quia intendo libellũ illũ improbare per omnia decurrendo, quia ibi multa contra fidem Christianam tanguntur.

Itē nõ solũ arguit̄ pluralitas personarũ in diuinis ex hoc nomine Elohim, vt ipse supponit, dicens ꝙ innitimur baculo arũdineo cõfracto, sed eandē pluralitatē clarius exprimũt prophetę in multis locis, verbi gratia in ps. 44. qui non p̄t exponi nisi ad literā de Christo, vt diffusius declaraui sup epistolā ad Heb. 1. c. & ibidem dr̄ de Christo. *Sedes tua in seculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē propterea vnxit te Deus Deus tuus.* In hac auctoritate exprimitur Christus, tanq̃ Deus vnctus, qa in humana natura assumptus vnctus est plenitudine gr̄æ, exprimitur hic etiā Deus vngens ipsum tanquam persona distincta ab ipso vncto, quia scriptura sacra de ipso vngente loquitur tanquam de alia p̄sona. Notandum etiā quod ex parte Dei vngentis duplicatur hoc nomen Deus cũ dixit. *Vnxit te Deus Deus tuus,* ad denotãdũ personā patris & spiritussancti. Et sic patet ex hac auctoritate pluralitas personarum & diuinitas ipsius Christi, pp quod ad idem propositũ probandum inducit eam Apostolus ad Heb. 1. Item Psal. 119. a. dicitur. *Dixit dominus do. meo. &c.* ꝙ & ista sunt verba patris ad filiũ, patet per translationē Chaldaicā quæ dicit sic. *Dixit dominus verbo suo, sede a dextris meis.* Patet etiā per id quod sequitur in eod. psal. *Ex vtero ante luciferum genui te.* Quia non p̄t competere nisi filio Dei, per hoc. n. quod dicitur hic Deus verbum ex vtero. i. genitus de substãtia Dei, ostenditur vnitas diuinæ essentiæ, quia Deitas plurificari non potest. per hoc autem quod dicitur genitus de substantia Dei, ostēditur distinctio personarum, quia nulla res seipsam gignit, similiter per hoc quod dicitur, *sede a dextris meis,* vna enim persona non dicitur sedere ad dexteram suiipsius Et sic ex hac auctoritate patet pluralitas personarum, & maxime quia hic Psal. non potest exponi ad literam nisi de Christo, sicut prius declaraui in epistola ad Heb. 1. propter quod Saluator allegat eam in hoc sensu. Matth. 22. & Apostolus vbi sup. Item pluralitas personarum non solum exprimitur in scriptura ve. Test. sed etiā determinata pluralitas, videlicet beata trinitas, Isa. 48 c. *Non a principio in abscondito locutus sum, ex tempore antequam fierent ibi eram, & nunc dominus Deus misit me spiritus eius.* Ista sunt verba Dei loquentis, vt patet ex textu immediate præcedenti. Similiter ex hoc quod immediate subditur. Hoc dicit dominus Deus redemptor tuus sanctus Israel. In hac aũt authoritate immediate præmissa Isa. expresse loquitur de datione legis, quia fuit data in manifesto, quia de die & audiente toto populo vocē Dei loquētis, vt patet Exo. 16. & 20. Et hoc est qđ dicit. *Nõ a principio in abscõdito locutus sum.* i. qñ lex primo fuit data, & immediate subditur. *Et nunc dominus Deus misit me et spiritus*

Tres sunt proprietates in diuinis.

eius, vbi Deus dicit se missum a Deo & spiritu eius. Nūc aūt ita, q inter mittentē & missum semp est distinctio personalis, igitur est dist nctio psonarum in diuinis s.trinitas.s.missi, & Dei mittentis, & spiritus eius. Deū aūt missum dicimus Deum incarnatum.s. filium. Deum aūt mittentem & spiritum eius dicimus patrem & spiritumsanctum, & sic patet trinitas personarum. Ad euadendū aūt istud dictum Ra.Sa.vnū mendaciū adinuenit super locū istū, dicens, q oēs prophetæ fuerūt cum Moyse in monte Sinai, & ibi acceperunt prophetias suas, sicut & Moyses legē, sed postea illas prophetias denūciauerūt populo tēpore a Deo determinato, & iō dicit, q verba pdicta sunt verba Isa.ab isto loco Ex tēpore anq̄uā fieret ibi erā.i.a tēpore dationis legis de qua fit sermo, ibi fui in mōte Sinai, & q sequitur. *Et nūc dñs Deus mi.me,&c.* Refert ad tēpus quo Isaias, missus est ad annunciandū populo illa q̄ prius acceperat in monte Sinai a dño. Sed istud dictū patet esse falsum multipliciter, nā immediate pmittitur verbum dñi loquentis de datione legis, cū dicitur. *Non a principio in abscon,&c.* & ideo immediate subditur. *Ex tempore antequam fierent ibi eram*, & sic ex mō loquendi patet, q est verbū eiusdē, & sic patet q illud sm nō est verbū Isa.sed ipsius Dei, sicut & primū. Quod aūt primū sit verbū Dei loquentis de datione legis patet per literā pcedentē, quia ibi præmittitur. *Ego primus & ego nouissimus manus mea fundauit terram,&c.* Quod nō pt dici de Isaia. Itē glo. Heb. quę apud eos autētica reputatur super locū illū Exo.20.a. *Ego sum dñs Deus tuus &c.* Dicit sic. Si dicis in secreto fuit sermo.s.legis, nonne iam dictum est Isa.48.c. *Nō a principio in abscon.&c.* & sic patet per istā glossam apud eos autenticā, q istud verbū Isa.in persona dr loquētis Dei & hodie datione legis. Itē super illud Exo.19.a. *Venerunt in solitudinem Sinai*, dicit sic glo.autentica Hebraica. Data est lex in publico, vt omnis qui voluerit recipere eā recipiat. Sequitur. *Ecce Deus sanctus, & benedictus.dicente*, Isa.48.c. *Nō a principio in occulto lo.sum, ex tempore antequam fierent, ibi eram.* Et idō habetur super illud Exo.20.a. *Ego dñs Deus tuus.* & sic patet non solū ex textu pcedenti & sequēti, sed ēt ex glo. Hebraicis apud Iudæos autenticis, q authoritas prędllegata Isa nō a principio, &c. non est intelligenda de ipso Isaia loquente in persona propria, sed magis loquitur in persona Dei, quia primo dedit legem in monte Sinai, & postea missus in mundū a Deo patre & spiritu eius ad redemptionē humani generis, secundum q exprimitur manifeste in prędicta authoritate, & ideo in fine illius authoritatis ponitur. Hoc dicit. *Redemptor tuus sanctus Israel.* Itē q dicit Isaiā fuisse in monte Sinai est valde absurdū, quia Isa.adhuc nō erat natus, imo fuit natus post fere p 676.annos, quia ab egressu de Aegypto vsq; ad quartū annum regni Salomonis in quo fundatū est tēplū, fluxerunt ann.480.vt hr 3 Reg 6. *Et ex tūc vsque ad primum annū Oziæ regis Iuda, sub quo cœpit Isaias prophetare, fluxerūt 205.anni.* vt pt hēri de facili, computando tempora regū intermediorum, inspiciendo tertiū & quartum librum Regum. Si aūt dr, q Esaias postquam acceperat prophetiā in monte Sinai mortuus sit, & postea tempore Oziæ resuscitatus, illud vr fictitium quia sacra scriptura hoc nullo mō innuit, sed magis contrarium, & maxime quia oporteret secūdum eum dici idem de omnib.prophetis, vt patet ex prædictis. Si aūt dicitur, q anima Isa. fuit creata ante corpus & sic fuit in monte Sinai in anima & non in corpore, & postea illa anima tempore Oziæ fuit coniuncta corpori per viam naturæ generato & organizato, hoc dictū est contra scripturā Gen.1.& 2.c. *Formauit hominem Deus de limo terræ, & inspirauit,&c.* Ex quo patet manifeste, quod organizatio corporis humani præcedit origine creationem & infusionem animę. Itē Zach. 12.a.dicitur. *Hoc dicit dñs extendens celos & fundans terram, & fingēs spiritum hominis in eo.* Ex quo patet, q anima hominis creatur in ipso corpore iam organizato Vñ & glos. Hebraica super locū istum sic dicit. Creator creat animam cū perfectione figurę humanicorporis. Itē arguitur contra vtranq; responsionē simul, quia si Isa. fuit in monte Sinai tempore legis datæ, & hoc siue in anima tm siue in anima & corpore simul, & ibi accepit prophetiā quam postea denunciauit, & sic alij prophetę, sequitur q scriptura vet. Test in magna parte sit falsa, quia sæpissime dicit prophetas accepisse spiritum prophetandi de nouo, sicut patet de Elis.4.Reg. 2.& de Ezechiele Ezech.1.& de multis alijs. Similiter quod reuelationes sunt factæ ipsis prophetis, de ipsis quæ ignorabant, sicut patet de Eliseo 4.Reg.4.ca. Vbi dicit de illa muliere Sunamite. *Anima eius in amaritudine est & dominus celauit a me.* Similiter de Daniele, de quo scribitur Dan.1.quod Deus dedit illi intelligentiā visionū & 2.c.qualiter reuelatum est ei somniū Nabuchodonosor & eius intrepretatio & 9.c.introducitur angelus Gabriel reuelās Danieli dictū mysteriū hebdomadarū, & in plurib.alijs locis eiusdē libri simile inducit, similiter ēt in alijs libris ve.Test.vt patet intuenti, quæ omitto pp prolixitatem vitandā, hæc aūt omnia & similia essent simpliciter falsa si prophetæ perfecte accepissent prophetias suas in mōte Sinai, quia extūc fuissent de oibus illuminati, siue fuissent ibi in anima tm, siue in anima & corpore. Et sic patet quod ratio Ra.Sal.non solum est contra totam scripturā ve.Test.& prophetiam, quæ dicit quod aīa pręcedit corpus, sed & contra totam scripturam Philosophorum, vt ex pdictis patet. Et sic ex pdicta authoritate Isaiæ trinitas personarū patet in diuinis. Ad idē ēt facit illud Ecc.4.c. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Glo. Hebraica. Sensus videtur esse, mysterium trini Dei & vnius, non de facili discutitur. Sed hanc glo.antiquā moderni Iudæi peruerterunt retorquentes hanc trinitatē ad tria attributa diuina, quæ sunt potentia, sapientia & bonitas, sed hoc est, sup.improbatum. Idem in Psal. *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius,&c.* & sic de alij. Patet igitur principale, qualiter pluralitas personarum possit probari per scripturam a Iudæis receptam, similiter & trinitas determinata.

Non omnes prophetæ pphetias acceperunt in mōte Sinai.

Psal. 32.a.

Probatio incarnationis diuinæ personæ.

Secundum principale est probandum.s.incarnationem diuinę personæ, itaque q Messias promissus in lege & prophetis sit verus Deus & verus homo. Et adhoc probandum adduco authoritatem Ier.23.a. *Ecce dies ve.d.do.& sus.Da.ger.iust.* & per hoc patet & apparet Christi humanitas, quia hæc authoritas secundum omnes expositores Hebræorum intelligitur de Christo ad literam, sequitur in eadem serie textus & in eadem persona. *Hoc nomen meū quod vocabunt eum, dominus iustus noster.* & per hoc exprimitur Christi diuinitas vera, quia vbi habemus. Iustus dominus noster in Hebraico habetur, nomen domini tetragrammatō, quod nomen est propriissimum inter nomina diuina, & propter hoc de nullo dicitur nisi de vero Deo. Sed ad hoc respondent aliqui dicentes q nomen domini tetragrammaton, non dicitur de vero Deo tantum, sed etiam de alijs, vt habetur Ezec. vlt. de illa ciuitate quæ describitur ibi. Et nomen ciuitatis dominus ibidē, vbi habemus, dominus ibidem, in Hebraico ponitur nomen dñi tetragrammaton, & sic illud nomen dr de illa ciuitate, quę tn nō est idem q Deus, ergo &c. Itē Gen.22.c.dr. Vocauit Abrahā nomē loci illius dñs videt, vbi hēmus, dominus in Heb. ponitur, tetragrammatō.& sic locus ille nominatur illo nomine vt videtur. Item Iud.6.d. *Aedificauit igitur ibi Gedeon altare domino, vocauit que id domini pax.* In Hebræo habetur, *dominus pax.* & ibi est nomen domini tetragrammaton, & sic idem quod prius sup. dictū est habetur. Item Exo.17.d. *Aedificauit Moyses altare domino, & vocauit nomen eius, Deus exaltatio mea.* Vbi nos habemus, dñs, in Hebręo est nomen dñi tetragrammaton, & sic idem quod prius.

Sed ista rñsio nulla est, quia nullū prędictorū nominat proprio nomine Dei. q est nomen dñi tetragrammaton, sed nominatur quodlibet pdictorū a quodā effectu Dei, qa solus Deus nominat hoc nomine, & hoc nō est inconueniens, sicut aliquis hō bene vocatur adeodatus, vel deusdedit, vel aliquid huiusmodi, non tn vocatur Deus absolute, quia hoc esset impium, & hoc patet discurrendo per omnia prædicta. Quia Ezec.vlt.nō dicitur. *Nomen ciuitatis dñi*, ita q nominetur nomen dñi tetragrammaton, sed dicitur ibi, nomen ciuitatis, dominus ibidem, id est, denominari debet a diuina inhabitatione, & hoc patet per Chaldaicam translationem quæ sic habet. *Nomen ciuitatis.* exponens adiecit. *A die qua, fecit dominus descendere suam diuinitatem ibidem.* Similiter Gen. 22.non dicitur. *Vocauit Abraham nomen loci illius, dominus* absolute, sed *dñs videt.* quia locus ille non est nominatus nomen domini tetragrammaton, sed est nominatus a visione diuina, quia vidit ibi humilitatem & afflictionem ipsius Isaac liberans eum a morte, & arietem loco eius ponens. Vel aliter quod Abraham vidit ibi in spiritu tēplum Deo ædificandum per Salomonē, in quo Deus visurus erat preces populi sui & oblationes, & hoc patet p translationem Chaldaicam, vbi dicitur. *Adorauit ibi Abraham et ait coram dño, hic erunt colentes coram Deo Gentes.* Similiter Exo. 17. Moyses nō vocauit in altare nomine domini tetragrammaton absolute, sed vocauit id, *dñs exaltatio mea.* a quodā effectu diuino, quia dñs liberauerat ibi populū a manibus Amalech ad preces Moysi, vt patet ibidē Simil er Iud.6. *Gedeō nō vocauit altare illud nomen dñi* absolute, sed a quodam effectu diuino. Et ideo vocauit illud *dñi pax*, vel *Dei pax*. quia dominus promiserat sibi pacem ab inimicis persequentib.eum, & de facto compleuit, & hoc patet p translationem Chaldaicam, quę sic habet. *Aedificauit ibi Gedeon altare domino, & seruiuit super illud Deo qui fecit ei pacem.* Patet igitur ex pdictis, q nomen dñi tetragrammaton non dr de aliquo nisi de Deo vero tm. Hoc ēt expresse dixit Ra. Moyses in libro directionis perplexorum dicens expresse, q omnia nomina diuina deriuata sunt ab operibus diuinis, præter nomen tetragrammaton, q est appropriatū altissimo creatori, & secundū ipsum solū denotat diuinam essentiā cū proprietatib.suis intrinsecis. Cætera aūt nomina diuina imposita sunt ab operib.diuinis, sicut patet de hoc nomine Elohim & Adonai, quæ inter cætera nomina sunt magis propria, & tn hoc nomē Elohim vel Adonai imponit ad significādū Deū ex gnrali prouidentia, & pp hoc cōmunicat alijs. Vñ iudices & sapientes & diuina sapiētia pditi aliqn nominantur Elohim in sacra scriptura, vt dicit Psal. *Ego dixi dii estis, &c.* In Hebraico ponitur *Elohim.* & consimilia habentur in plu-

Iudic.6.c.

Psal.81.b.

Digitized by Google

A pluribus locis. Et similiter habetur de hoc nomine Adonai, quod imponitur ab vniuersali ꝓꝓsidẽtia, & iõ bene dr̃ in scriptura de potẽtibus, & regibus, non aũt ita est de noĩe Dñi tetragrammaton, quod significat diuinã essentiã nudam, & purã absq; respectu ad extra, vt dicit Doctor ꝑdictus, & iõ nõ est cõmunicabile alteri, & iõ cũ ipse Christus nominetur, hoc noĩe vt patet per authoritatẽ allegatam Iere. 23. patet quod ipse Christus est verus Deus. Propter hoc alij soluerunt aliter authoritatẽ ꝑdictã corrũpentes verã literã, dicẽtes ꝙ sicut est in Hebræo Iere. 23. Et hoc est nomẽ eius qui vocauit eũ, Dñs iustus noster, ita ꝙ nomen Dñi tetragrammaton, loco cuius ponitur in trãslatione nostra, Dñs, vt dictũ est, non refertur ad Messiam filiũ Dauid, sed ad Deum verũ qui vocabit ipsum ad liberationem populi Israel quando placuerit sibi.

Contra istã solutionẽ nõ põt argui, nisi ostendendo, ꝙ ibi corrumpunt veram literã, & negant veritatem, vt negent Christi diuinitatem, hoc aũt posset optime fieri ex antiquis Biblijs, quæ nõ essent corruptæ in passu isto, & in alijs, in qbus fit mẽtio de diuinitate Christi, si haberi possent, & hoc modo illi q ꝓcesserũt nos cõtra eos in hoc passu, & cõsimilibus arguebãt. Licet aũt ego nõ viderim aliquã Bibliã Iudęorũ q̃ non sit in passu isto corrupta, tñ audiui a fide dignis rõne vitæ, & cõscientiæ, & sciẽtiæ, affirmãtibus iuramẽto ꝙ sic viderãt in antiquis Biblijs, sicut hẽt trãslatio Hiero. superius inducta. Si aũt nõ possunt haberi antiquæ Bibliæ non corruptæ recurrendum est ad alias translationes, quas Iudæi rõnabiliter negare nõ possunt. Et ꝑ hoc poterit ꝑdicta falsitas deprehẽdi. Et primò deprehenditur ꝑ translationẽ 70. interpretũ, quæ sic habet, vt translatio Hiero. vt patet ꝑ officiũ Ecclesiasticũ quod de ista translatione assumptũ est, in quo quidẽ officio sic ponitur ista authoritas: In diebus illis saluabif Iuda, & in Israel habitabit cõfidenter, & hoc est nomen *quod vocabũt eũ, Dñs iustus noster*. Ex hoc patet, ꝙ nomen Dñi tetragrammaton ad Christũ refertur

B Sed quæreret aliquis, & bene, quõ 70. interpretes sic transtulerunt qa quantũ poterãt in sua trãslatione operiebãt diuinitatẽ ipsius Christi, ne rex Ptolemæus crederet eos adorare duplicem diuinitatẽ, vt dicit Hiero. in prologo Pentateuchi, & in pluribus alijs locis.

Quare 70. interpretes operiebant diuinitatem.

Ad hoc est dicendũ, ꝙ 70. in hoc loco sufficienter operuerãt diuinitatẽ Christi, quia trãsferẽdo de Hebraico in Gręcũ nõ posuerũt nomen Dei tetragrammaton, sed loco eius posuerũt nomen cõmune, Kyrios, quod in Græco sonat idẽ quod Dñs apud nos. Et hoc nomẽ põt dici de Deo vero, seu de quolibet magno principe, seu magnate, & eodẽ modo Hiero. trãsferẽs de Hebraico in Latinũ posuit nomẽ cõe, Dñs, quia non habuit nomen propriũ correspondens nomini Dñi tetragrammaton, ideo loco eius posuit hoc nomen Dñs, quod indifferẽter dictũ est de Deo, & quolibet hoĩe magno, propter quod authoritas Hieron. 23. similiter nõ est efficax ad probandũ Christi diuinitatẽ ẽm trãslationẽ Hieron. sed solũ ex Hebraica veritate, secundũ quem modum ego ꝓcessi. Secũdo patet falsitas Iudæorũ in loco prædicto ꝑ translationem Chaldaicã, quæ est autentica apud eos, q̃ sic hẽt: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo Dauid Messiam iustũ*, vbi habemus, *germen iustum*. Ex quo patet ꝙ hæc authoritas intelligitur de Christo ad literã, & sequitur in translatione Chaldaica, Et Iere. 23. b. *Et hoc est nomen quod ipsi appellabũt eum, Dñs iustus noster*, Translatio Chaldaica habet; *Et hoc est nomen quod ipsi dicent ei, Dñs iustus noster*, & ibi ponitur nomẽ Dñi tetragrammaton, vbi posuit hoc nomen Dominus. Ex quo patet, ꝙ in Hebraica veritate non est vocabit, sed vocabunt, & sic patet ꝙ nomẽ Domini tetragrammaton refertur ad Messiam quo nomine dicit Iere. ipsum appellandum, seu nominandum a populis sibi subditis.

C Et ideo alij aliter soluerunt, dicentes ꝙ per hoc nomen non habetur ꝙ Messias sit Deus, quia non dicitur ꝙ non debeat esse Deus, sed vocabitur Deus. Sed ista responsio non valet, quia ista nominatio, vel vocatio si vera esset, sequitur ꝙ sit Deus re, sicut nomine, sic autem est in proposito, quia ibidẽ Deus præmittitur de ipso sic nominato; *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiẽs erit, & faciet iudiciũ, & iustitiam in terra*. Hoc autem esset falsum si nomen diuinitatis proprium sibi vsurparet, & illo nomine vocari se permitteret, nisi secundum veritatem Deus esset. Item licet Iudæi expectent Messiam purum hominem futurum, tamen expectant eum, sicut prophetam sanctissimum, & sanctiorem Moyse, hoc autem esset impossibile, si permitteret se vocari nomine Domini tetragrammaton, nisi esset secundum veritatem, immo incurreret peccatum blasphemiæ, & sic patet quod illa obiectio nulla est.

Item ad probandum Christum esse verum Deum, & hominẽ, adducatur illa authoritas Isa. 9. a. vbi de Christo sic dicitur; *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*. Et per hoc quod dicitur; *Paruulus natus, &c.* Ostenditur ipsius Christi vera humanitas, per hoc autem quod sequitur; *Et vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Apparet eius diuinitas. Sed ad hoc respondent dicentes, ꝙ in Hebræo non habetur vocabitur, sed vocabit, & sic illud ꝙ immediate sequitur ꝙ exprimit diuinitatem, non refertur

D ad paruulum natum, sed ad verum Deum nominantem ipsum, & nomen pueri ponitur in fine authoritatis, cum dicitur; *Princeps pacis*, ita ꝙ secundum eos non est princeps in nominatiuo, sed potius in vocatiuo, ò princeps, vel potissime in accusatiuo, principẽ pacis. Quod de facili possunt dicere, quia nomina apud eos sunt declinabilia, & ideo eodem modo scribitur nominatiuus & accusatiuus. Est igitur sensus authoritatis secundum eos; *Paruulus natus est nobis, &c. & vocabitur ille qui est admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi nomen eius*, id est, paruuli nati principem pacis, & ideo dicunt ꝙ ista authoritas est intelligenda de principe Ezechia rege Iuda sub quo Dominus dedit populo pacem interfecto exercitu Sennacherib regis Assyriorum ab Angelo diuinitus misso vt habetur 4. Reg. 19. Vel si dicatur, ꝙ de Christo debebat intelligi, per hoc non probatur eius diuinitas. Sed quia sic respondentes corrumpunt textum, ideo recurrendum est ad alias translationes, sicut feci in authoritate supradicta. Et primo patet hoc falsum per 70 interpretes, qui habent hic, vocabitur, sicut Hieron. in sua translatione, sed tamen in hoc differunt a translatione Hieron. quia nomina exprimentia diuinitatem Christi celauerant in sua translatione ratione prędicta in præcedenti authoritate, & ideo sic transtulerunt; Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus. Et isto modo in officio Missæ recitatur in Natiuitate Domini, quia officium Ecclesiasticum in his quæ accipiuntur de vete. Testam. sequitur translationem 70. interpretum saltem in pluribus, per hanc autem translationem patet ꝙ in Hebræo non est vocabit, sed vocabitur, vt isti dicunt corrumpentes textum, & per consequens ꝙ ista nomina admirabilis, consiliarius, & Deus fortis, &c. quæ sunt exprimentia diuinitatem referuntur ad puerum natum, sicut &

E illud quod istis nominibus correspondet in translatione 70. scilicet hoc; *Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus*, quod idẽ significat implicite, & velate, quia ista nomina diuinitatem Christi exprimentia significant explicite, & manifeste, ꝙ maximum cõsilium, & secretum diuinum fuit incarnationis diuinæ mysterium, antequam in effectu compleretur. Patet etiam per hanc translationem, ꝙ hæc authoritas non potest intelligi de Ezechia rege Iuda, quia ista nomina diuinitatem Christi exprimentia, s. admirabilis, & Deus fortis, &c. non possunt ei conuenire, & per consequens in fine authoritatis non habetur in Hebraico, principem pacis, in accusatiuo casu, vt ipsi dicunt corrumpentes sententiam, sed potius Princeps pacis in nominatiuo, quia sicut dictum est in authoritate præmittitur vocabitur, & non vocabit; & per consequens si in fine authoritatis poneretur, principem pacis in accusatiuo, male esset dictũ, vt de se patet. Itẽ ꝙ istã pacẽ dicunt debere intelligi de pace, quã habuit populus Israel sub Ezechia rege interfecto exercitu Sennacherib, patet falsum per sequentẽ textũ, quia immediate subditur in authoritate prædicta Isaiæ: *Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis*, quia ista pax q̃ habuit tunc sub Ezechia populus, fuit satis breuis, vt patet intuẽti quartum librum Regum. Item prædicta respõsio Iudæorũ patet falsa per translationẽ Chaldaicam, quæ sic habet: Infans datus est nobis, & filius datus est nobis, & recipiet super se legẽ ad seruandum eam, & vocabit nomen eius de ante admirabilis cõsilio Deus fortis, permanens in sæcula sæculorũ Messias, in cuius diebus multiplicabif pax. Per hoc enim quod dicitur hic *Messias*, patet ꝙ hæc authoritas non est intelligenda de Ezechia, sed de Christo, per hoc autẽ quod hic dicitur: *Et vocabitur nomen eius de ante admirabilis, consilio Deus fortis*: patet ꝙ nomina diuinitatem

F exprimentia referuntur ad Christum, ita ꝙ ipse est verus Deus. Quod autem interponitur hic ista determinatio de ante, ꝙ non est in Hebræo hoc est ad denotandum, ꝙ nomen Christi prius fuit vocatũ a Deo, & ẽt ab Angelo, q̃ temporaliter nasceretur, secundum quod habetur Luc. 2. & Matth. 1. Quod autem in hac translatione Chaldaica dicitur: *Et recipiet super se legem ad seruandam eam*, loco cuius in Hebræo, & in translatione Hiero. habef; *Et factus est principatus super humerum eius*. Hoc est ad denotandũ, ꝙ Christus erat impleturus legem, & seruaturus, secundum ꝙ ipsemet dicit Matth. 5. b. *Non veni soluere legem, sed adimplere*. Itẽ notandũ, ꝙ in prædicta authoritate Isaiæ vbi de Christo dicitur; *Et multiplicabitur eius imperium*, in Hebraico ponitur; *lemarbe*, quod in Latino sonat, *multiplicabitur*. Et scribitur hæc dictio Hebraica prædicta sic ꝙ hæc litera men. clausa ponitur in medio dictionis, quod est contra naturam huius literę, & modum scribendi Hebræorum, quę nunquam alibi ponitur nisi in fine dictionis, secundum quod tangit Hierony. in prologo Galeato, vbi dicit ꝙ sunt quinque literæ duplices apud Hebræos, quia per has aliter scribuntur fines dictionum, aliter principia, & media, & de his quinque literis duplicibus vna est men clausa, alia est men aperta. Men clausa semper ponitur in fine dictionis. Men autem aperta in principio, & in medio, hic autem vt dictum est ponitur men clausa in medio dictionis contra naturam literæ, & modum scri-

A bendi, ad denotandū ꝙ Christus de quo loquitur propheta, erat nasciturus de Virgine clausa contra modum naturæ, & ꝙ mysterium incarnationis erat clausum, & secretum, sicut enim Poetæ per figuras grammaticales signant aliquid subtiliter intelligentibus, sic prophetæ per talem modum scribendi insolitum mysteria occulta aliquando designabant. Et hoc modo Moyses significabat pluralitatem personarum in vnitate diuinæ essentiæ, coniungendo hoc nomen Helohim cum verbo singularis numeri, vt dictū est. Item probatur tertio incarnatio diuinæ personæ per authoritatem Micheæ 5.a. *Et tu Bethleem Ephrata paruula es in milibus Iuda, ex te enim egredietur qui sit dominator*. Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis. Quod autem hæc authoritas ad literā intelligatur de Christo, patet per translationem Chaldaicā, quæ sic habet: *Ex te enim egredietur Messias*, vbi nos habemus: *Ex te enim egredietur qui sit dominator*. Per hunc enim exitū de Bethleem ostenditur ipsius Christi vera humanitas, & etiam secundū carnem natus est de semine Dauid, qui fuit de Bethleem, vt habetur 1. Reg. 16. Propter quod Scribæ Iudæorum, & periti in lege interrogati ab Herode de loco Natiuitatis Christi, responderunt ꝙ nasceretur in Bethleem, & confirmauerunt dictum suū per hanc auctoritatem Micheæ, vt patet Matt. 2.a. Sed per exitū eius a diebus æternitatis exprimitur natiuitas eius æterna, qua super nascitur a patre, & super natus est. Sed ad hoc responderūt aliqui, ꝙ per hoc non intelligitur Christi æternitas, secundū diuinitatē, sed præuisio, siue prædestinatio suæ natiuitatis quæ est in humana natura tantum. Sed hoc non valet, quia æternitas talis præuisionis est omnibus communis, quia omnia quantumcunq; minima sunt a Deo præuisa æternaliter, & præordinata, & ideo si hoc modo intelligeretur prædicta authoritas, per ipsam nō exprimeretur specialitas in Christo, respectu aliorū quantumcunq;

B minimorum. Propheta aūt intelligit, & intendit per ipsam exprimere preeminentiā, & excellentiā Christi, vt patet intuenti. Propter quod dicunt aliqui Iudæi, ꝙ septem res fuerunt creatæ a Deo ante mundū: s. lex, pænitentia, gehenna, domus Sanctuarij, thronus gloriæ, hortus voluptatis, & nomen Messiæ, & iō sic exponunt illud Gen. 2.b. De horto voluptatis; Plantauerat aūt Dñs hortū voluptatis a principio, i. ante mundū per duo milia annorū & hoc modo exponunt illud quod dicitur Mich. 5.a. *Egressus eius ab ini. &c.* Quia nomen Messiæ fuit creatum ante mundū modo pdicto. Sed hoc dictū est ita irrationabile, ꝙ nō indiget reprobatione. Lex enim nō potuit p se creari, sed in aliquo intellectu, hoc aūt non pōt esse in intellectu diuino in quo non pōt aliqd creari. Nec in angelico, vel humano pōt sic creari ante mundū, qa angelus vel homo non ponūtur inter creata ante mundū secundū ipsos. Similiter etiā pœnitentia quæ nō est nisi de peccato præterito, fuit ante mundū, & per consequens ante peccatū, quod est valde absurdū. Hoc aūt modo posset argui de istis, & de alijs cōsequētibus, sed dimitto, quia dicta eorum friuola apparent, & omnino absurda.

Vanitas Iudæorum.

Item incarnatio Dei probatur per authoritatē Can. 3.d *Egredimini filiæ Sion & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua*. Nam secundum eos doctores Hebræorū vbicunq; in libro Canticorum ponitur nomen Salomonis, sub illo nomine intelligendus est Deus ipse qui est magnus Salomon, i. pacificus, quia facit pacem, & concordiā in creaturis per connexionem partium vniuersi, secundū quod habetur Iob 25.a. *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* Vnde dicunt, ꝙ in toto illo libro agitur de Deo, & synagoga sub noīe Salomonis, & sponsæ, seu amicæ, sicut Doctores Catholici dicunt, ꝙ in eodem libro sub prædictis nominibus agitur de coniunctione Christi, & Ecclesiæ. Hoc supposito arguo ad propositum, quia in prædicta authoritate dī de matre Salomonis, si igitur noīe Salomonis intelligendus est

C Deus, & secundū sensum literalē secundū ipsos, ergo oportet eos concedere ꝙ Deus habeat matrem, hoc aūt est impossibile secundum naturā diuinā, & similiter secundū naturā angelicam, ergo talis natura est natura humana in qua conuenit sibi habere matrē, & quia natura humana est nobilior inter illas naturas, q̄ sunt per generationem, & sic patet incarnatio diuinæ personæ. Sed ad hoc respondent aliqui Iudæi dicentes, ꝙ Deus qui est magnus Salomon vocat hic Ecclesiam Israel matrem, ad exprimendū magnum amorem quem habuit ad eam, aliquando filiā, aliquando sororem, aliquando matrem appellando. Sed cōtra hoc arguitur, quia vnus sacræ scripturæ passus obscurus non debet exponi, nisi per alium locum clariorem eiusdem scripturæ, nunquam autē in scriptura veter. Testam. inuenitur simile, ꝙ Deus vocat Ecclesiā Israel matrem, sed bene inuenitur ꝙ vocat eā sponsam, amicam, filiam & huiusmodi, secundum quod dicitur Iere. 2.a. *Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto.* Et Iere. 31.d. *Reuertere virgo Israel ad ciuitates tuas, vsque quo delitijs dissolueris filia vaga.* Ergo prædicta expositio non est rationabiliter. Item mater respectu filij habet rationem principij, hoc autem nullo modo potest dici de Ecclesia respectu Dei, vel alicuius dignioris, &c. & sic remanet prædicta nostra expositio rationabilis, & vera.

Item probatur diuinitas, & humanitas Christi per authoritatē Zach. 9.c. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, ipse pauper ascendens super asinam*, secundū doctores Hebræorum ista authoritas non pōt exponi ad literā, nisi de Messia. Per hoc quod dicitur hic, Pauper & ascendens super asinā ostenditur eius humanitas, in qua sicut pauper cum hominibus conuersatus est, per hoc aūt ꝙ dicitur: Rex iustus, & Saluator, ostēditur in eo natura excellentior per quā pōt saluare, & regnare, qa pauper inquantū huiusmodi est impotens ad talia, & iō fuit in vnum simul diues, & pauper, diues in natura diuina, & pauper in natura humana. Et ꝙ sic dēat intelligi authoritas prędicta Zachariæ, patet p gl. Hebręorū apud eos authenticā super illud Cant. 1.a. *Exultabimus, & lætabimur in te gloria*, i. in te sancto, & benedicto. Simile est enim hoc cuidā reginę cuius maritus filij, & generi transierunt mare, postea p magnū tps dictū est ei: *Venerunt generi tui, respondit, quid ad me? Lætentur filiæ meæ. Dictum est ei, venerunt filij tui. Respondit, quid ad me? Lætentur nurus meæ, quando autem dictum est ei; Venit vir tuus, dixit, nunc facta est perfecta lætitia mea*, sic factum est vt essent prophetæ dicentes ad Ierusalem: *Filij tui de longe venerunt, respondit, quid ad me? Lætentur filiæ Iuda*: sed cum dictum est ei, illud Zach. 9.c. *Ecce rex tuus venit*: tunc fuit ei lætitia perfecta, vnde ibidem satis præmittit: *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, &c.* Ex ista glo. patet ꝙ Zacharias ppheta loqtur de aduētu Dei ad filios Israel, si igit secūdū eos ista authoritas loquif de Messia, qa ēt in eadē authoritate dicitur venire in paupertate, cōcluditur ꝙ ipse sit Deus & homo, ita ꝙ sit pauper rōne humanitatis, & potens saluare rōne diuinitatis. Patet ergo ex prædictis secundum principale, s. qualiter ex scripturis receptis possit probari incarnatio diuinæ personæ.

Restat probare tertiū principale, s. ꝙ tps huius incarnationis sit pteritū. Ad hoc aūt induco pphetiā Iacob Gen. 49.b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*, sed modo ablatū est regimē, & dominatio a Iudæis a tpe Herodis Ascalonitæ, sub quo natus est Iesus, ergo ab illo tpe venit Christus. Ad hoc rñdent aliqui Iudęi ꝙ hæc authoritas non est intelligēda de Christo ad literā, sed de Nabuch. rege Babylonis qui missus est ex ordinatione diuina cōtra Ierusalē, ppter peccata populi, vt habetur 4. Reg. 23. *Extunc enim defecit regnum Iudæorum*, quia cepit Sedechiā, & excęcauit eū & filios eius occidit, vt hī ibid. c. 25. Nec postea aliquis de eius stirpe regnauit. Sed hoc dictū apparet falsum, quia post captiuitatē Babylonicam habuerūt duces, & principes, sicut patet de Zorobabel, Esdra, Neemia, & Machabęis. Habuerūt ēt reges, qa Ioānes Hircanus Simeonis Machabęi fili⁹ imposuit sibi diadema regni, & ex tūc regnauerūt filij eius vsq; ad Herodē q fuit alienigena a gēte Iudęorū, & iō vsq; ad illud tps nō fuit ablatum omnino dominiū Iudęorū. Si aūt dicaf ꝙ a tpe Nabuchodonosor fuit amotū a tribu Iuda, de qua amotione loqtur ppheta pdictus, qa illi q regnauerūt postea fuerūt de alia tribu, qa Machabęi fuerunt de tribu sacerdotali. Nō valet hoc dictū, qa Zorobabel q post captiuitatē Babylonicā fuit eorum dux, fuit de tribu Iuda, vt patet manifeste ex textibus multis sacrę scripturę, similiter Machabęi, qa tribus sacerdotalis, & regia erāt cōmixtę. Et iō alij soluūt aliter dicētes, ꝙ intelligif de Roboā filio Salomonis a quo recesserūt decē tribus, & adhæserūt Ieroboā filio Nabath, vt hī 3. Reg. 12. sic ergo exponūt pdictā authoritatē. Nō auferetur sceptrū de Iuda, &c. donec veniat Silo, qa vbi Hier. transtulit, mittēdus, Hebraica veritas hēt Silo, & est nomen loci, vt dicūt, qa in illo loco venit Roboā, vt cōstitueref post patrē rex, & in illo loco recessit populus Israel ab eo, & cōstituerūt sup se regē Ieroboam, q erat de alia tribu, s. Ephraim, & sic ablatū fuit sceptrū tūc de Iuda, verūtamē qa ipsi filio Salomonis non abstulerūt duę tribus, iō sequitur in Hebraica veritate; Et ei aggregabunf Gētes. Vbi Hiero. trāstulit. *Et ipse erit expectatio Gentium.* Sed ista rñsio patet falsa p textum 3. Reg. 12. qa ibi dī ꝙ ille locus vbi Roboā fuit a populo derelictus vocaf Sichē, & ille locus bene remotus ab illo q vocaf Silo. Itē huiusmodi rñsio pcedēs, & cōsimiles apparēt falsę p translationē Chaldaicam, qa vbi Hiero. transtulit; *Donec veniat qui mittendus est*; Hebraica veritas habet, *Donec veniat Messias*, quia id quod erat obscurum per hoc voluit declarare, & sic patet, ꝙ pdicta authoritas nō poterat intelligi de Nabuchodonosor, nec de Roboā nec de alio q de Christo. Quod autem sequitur in Hebraico; *Et ei aggregabuntur Gentes*, sic est intelligēdū, qa Iudęi in aduētu Christi, pro maiori parte sunt obstinati in sua infidelitate, & Gentiles q nomine Gentiū designātur, aggregati sunt ipsi Christo, fideq; eius deuote suscipientes, secundum quod dicit Apostolus Rom. 11.d. *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium introiret, &c.* Quod aūt tpe Herodis, ablatū est a Iudæis sceptrū, patet, qa ipse fuit primus alienigena, q regnauit in Iudæa. pater enim fuit Idumæus. Iste Herodes Romanorū auxilio fretus, debellauit Antigonū regē Iudæorū, q descenderat a Machabæis, & oēm prolem regiā occidit, & libros de genealogia regū combus-

Item sit,

Digitized by Google

A sit, ne postea deprehenderetur ipse, & filij eius alieni a regno David, interfecit etiã Doctores legis, qui docebant in populo illud Deuter. 17. c. *De medio fratrum tuorum pones super te regem, ut sic auferret a Iudæis omnem viam recuperandi sceptrum.* Quod etiã patet per effectum, quia ab illo tempore vsq; nũc fluxerunt 1039. anni ad minus, quia tali anno incarnationis cęptum est hoc opus, & adhuc Iudæi videntur magis a prædicto sceptro longinqui q̃ a principio. Cum enim ablatio sceptri fuit signum eis prædictũ de aduentu Christi, manifeste patet, q̃ illud impletum est tempore Herodis, quo regnante natus est Christus Iesus, & sic patet propositũ, scilicet q̃ tempus incarnationis sit præteritum. Item hoc idem probatur auctoritate Aggęi 2. d. *Hæc dicit Dominus exercituum, adhuc modicum vnum est, & ego mouebo cælum & terram, mare & aridam, & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus.* Et sequitur: *Magna erit gloria istius domus nouissimæ magis quam primæ, dicit Dominus exercituum.* Secundum omnes expositores Hebræorum habetur, q̃ iste desideratus est Messias, siue Christus. Patet igitur per plura in auctoritate prædicta posita, quod tempus aduentus Christi sit præteritũ, primo per id quod dicitur ibidem: Adhuc vnum modicum. Et subditur de aduentu Christi: *Veniet desideratus cunctis Gentibus, &c.* Aggæus Propheta dixit hoc verbum secundo anno Darij regis Persarum, ab illo autem tempore vsque nunc fluxerunt anni 1659 secundum computationem Iudæorum, & plures adhuc secundum computationem nostram 1701. Talis enim numerus non dicitur in scriptura modicum, cum enim dicat Propheta in scriptura restare tempus modicum, vsque ad tempus desiderati cunctis Gentibus, patet q̃ tempus sui aduentus est præteritum. Sed ad hoc respondent aliqui, q̃ tantum tempus in scriptura bene dicitur modicum, quia in Psalm. 89. a. dicitur; *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterijt.*

B Sed quòd hæc responsio non valeat, patet, quia si tempus mille annorum comparetur æternitati, modicum est & sic loquitur auctoritas Psalm. prædict., quod patet per hoc quod dicit Mille anni, &c. Quia diuina cognitio quæ per oculos designatur, æternitate mensuratur, sed si referatur tempus mille annorum ad expectationem populi, sic non potest dici rationabiliter loquendo, tempus modicum, sed magnum, vnde & Baruch 6. tempus captiuitatis Babylonicæ prædicitur magnum, & longum, quod tamen fuit valde modicum respectu scilicet 70. annorum. Item propositum per id quod in auctoritate subditur: Veniet desideratus cunctis Gentibus, & replebo domum istam gloria. Et loquitur propheta de domo Dei ædificata a Iudæis post captiuitatem Babylonicam. Igitur stante illa domo venit Iesus Christus quia propheta dicit eam replendam gloria per aduentum ipsius desiderati cunctis Gentibus ad eam. Domus autem illa destructa est per Titum, & Vespasianum 42. anno post Domini passionem, ergo, &c. Item tertio per hoc idem patet propositum per illud quod sequitur in auctoritate prædicta, scilicet, Magna erit gloria istius domus nouissimę magis quàm primę. Et constat, q̃ propheta loquitur de domo ædificata post captiuitatem Babylonicam, vt dictum est: ad cuius ædificationem inducebat populum, & prædixit gloriam eius maiorem futuram quàm fuit gloria domus ædificatæ per Salomonem: hoc autem non intelligitur propter maiores diuitias, seu honores, seu cultum diuinum, vel ædificatores: quia status populi tunc erat quasi nullus respectu illius domus, & status qui fuit sub Salomone. Propter hoc dicitur 1. Esdræ 3. q̃ sacerdotes qui viderant primam domũ lachrymabant, alijs exultantibus in dedicatione domus secundæ, quia quasi nullius momenti erat respectu primæ, & ideo non potest intelligi gloria eius maior, nisi per aduentum ipsius desiderati cunctis Gẽtibus qui eam glorificauit præsentia sua, quia in ea

C fuit a matre oblatus, secundum q̃ propheta Malachias prædixerat 3. a. *Statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Ipsam autem domum frequenter honorauit, quando ibi docuit, & prædicauit. Dicunt autem aliqui Iudæi ad hoc, q̃ maior fuit gloria secundæ domus quam primæ in annis, quia plus durauit. Sed hoc non valet, quia licet verũ sit, q̃ plus durauit, hoc tamen non fuit ad gloriã, sed ignominiã, quia pluribus temporibus fuit conculcata, & dehonorata, quia Antiochus Epiphanes posuit ibi abominandũ idolũ, & fecit ibi prostibula mulierũ, secundum q̃ habetur 1 Machab. & 2. Sed quia librũ istũ non recipiunt Iudæi, non põt dici q̃ hoc idem habetur Dan. 8 Hoc ẽt dicit Iosephus lib. 12. Antiquitatum. Similiter quãdo ciuitas Ierusalem fuit capta per Pompeium Imperatorem Romanorum. Item iterum alias per Herodem Ascalonitã, & vltimo quando destructa fuit per Titum, & Vespasianum. Omnibus enim istis tẽporibus fuit illa domus deiecta, & conculcata. Item ista maioritas durationis non videtur esse alicuius gloriæ notabiliter, aliter enim lapis diceretur maioris honoris, & gloriæ, q̃ natura humana, quia est maioris durationis. Item si computemus durationem domus secundæ secundũ Iudæos, dicentes eam durasse 420. annis habebimus q̃ prima domus plus durauit, quia plures anni fluxerunt a quarto anno Salomonis in quo

Iosephus.

quo fundata est domus prima, vsque ad 11 annum Sedechiæ in

D quo destructa fuit, quia fluxerunt anni 427. computando tẽpora regum intermediorũ in 3. & 4. lib. Reg. i. e. ẽt autem fuit 4. anno Salomonis & steti perfecta 423. & sic plus q̃ durauit, si accipiatur duratio secundæ domus secundum computationem Iudæorum. Licet autem domus secunda plus durauit, vt supra dictum est, tamen ista obiectio est efficax contra Iudæos, quia procedit ex suppositione computationis eorum qui eam reputant veram. Patet ergo ex prædicta auctoritate Aggæi, quòd tempus aduentus Christi est præteritum.

Sed restat ostendere quod in prædicta auctoritate videtur dubium, s. q̃ in aduentu desiderati cunctis gentibus sit impletum quod ibi dicitur: Adhuc modicum, & mouebo non solũ terram, sed cęlum. Dicendum est q̃ cœlum in aduentu Christi motũ est, large accipiendo motum pro omni innouatione, quia magna innouatio in cęlo apparuit quando in natiuitate Christi noua stella est visa propter quod reges venerũt ad ipsum adorandũ. Item circa illud tempus, s. tempore Herodis sub quo natus est Christus in Iudæa, de quo magis loquitur propheta q̃ de alijs terris, fuit maximus terrę motus, in tantum q̃ gentes propinquę credebant q̃ in Iudæa nullus homo remãsisset, vt dicit Iosephus in 1. lib. de bello Iudaico. Et ex hoc arguitur probabiliter aliquam coniunctionem fuisse planetarum notabilem, siue constellationem ex quibus solent accidere talia. Quod autem motæ tunc fuerunt omnes gentes patet, quia imminente Christi natiuitate, præcepit Cæsar Augustus describi vniuersum mundũ, & oẽs gentes Romanorũ tributarios se profiteri, propterea singuli ibant ad loca, vnde erãt oriundi ad prædicta facienda propter quod etiam Ioseph de Galilæa ascendit in Bethleem cum Maria ibi desponsata prægnante, vt ibi profiteretur, vt patet Luc. 2 In Iudæa etiam tunc fuit facta magna commotio, quia quidam nomine Iudas natione Galilęus ẽt publice asserebat Iudæis esse illicitũ cognoscere alium Dñm

E præter Deũ & multi Iudæi secuti sunt ipsum, & postea interfecti ab exercitu Romano vt dicit Iosephus 2. lib. Antiquitatum. Et idem habetur Act. 5 g. *Ante hos dies extitit Iudas, &c.* De commotione autem maris non oportet exemplum ponere, quia frequenter solet accidere. Item q̃ tempus aduentus Christi sit completũ, patet per auctoritatem Dan. 9. f. vbi Angelus Gabriel instruit eũ de tẽpore aduentus Christi, dicens Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum tuũ & super vrbem sanctã tuam, vt consummetur præuaricatio & finem accipiat peccatũ & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna & impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum Ad intellectũ huius prophetiæ primo videndum est, qualiter hic accipiatur hebdomada, vel hebdomas, quod idem est. In sacra enim scriptura accipitur hebdomada dupliciter: Vno modo pro tẽpore septem dierum. Et hoc modo cõmuniter accipitur, nam hoc modo loquitur scriptura de hebdomadis, Leuit. 23. vbi dicitur quod septem hebdomadæ accipiendæ sunt a festo Paschæ, quę faciunt 49 dies, & 50. die celebrandũ est festũ Penthecostes. Alio modo accipitur hebdomada pro tempore septem annorum. Et hoc modo loquitur scriptura. Leuit. 25 b. vbi dicitur; *Numerabis septem hebdomadas annorum,* qui faciũt 49. annos, & 50. annus sequẽs dr̃ Iubilæus, qui apud Iudæos dr̃ annus remissionis. Non inuenitur aũt hebdomada posse accipi pluribus modis, & iõ hic nõ põt accipi pro hebdomada dierũ, quia alias tota prophetia Danielis fuisset cõpleta infra annũ & dimidiũ, ergo per locũ a diuisione oportet q̃ accipiatur pro hebdomada annorũ, & in hoc oẽs Catholici & Hebræi cõueniunt. Sed differũt in hoc, q̃ aliqui Catholici, vt Beda, & alij dicũt, q̃ isti anni intelligendi sunt anni lunares, qui breuiores sunt annis solaribus 11. diebus. Motus autẽ fuit ad hoc dicendũ ex duobus. Primo ex textu, q̃ dr̃ Hebdomadæ abbreuiatæ, & sicut dictũ est, Anni lunares sunt breuiores solaribus, &

F per consequens hebdomadæ annorũ lunariũ sunt breuiores. Secundo, q̃ Angelus loquebatur Danieli, q erat Hebręus, & Iudęi computabant per annos lunares, vt dicit Beda, & iõ Angelus posuit numerũ prædictorũ lunariũ. Sed salua reuerẽtia Bedę vtrumq; videtur falsum esse, quia in Hebræo nõ ponitur abbreuiatæ in de truncationẽ, seu diminutionẽ, prout sonat, sed ponitur præcise, prout denotat tẽporis determinationẽ, i. non plus, neq; minus. Similiter secundũ videtur falsum, si enim Iudæi haberent annum breuiorem 11. diebus q̃ annus solaris, quo vtimur, cũ secundum legem teneantur primo mense cuiuslibet anni facere Pascha in die determinato, s. 16. die primi mensis, sequeretur q̃ Pascha Iudæorũ huius anni antecederet, seu anticiparet Pascha anni præcedẽtis in 11. diebus & eodem modo Pascha anni sequentis præcederet per 22. dies, ad quod sequeretur, q̃ ipsi celebrarent Pascha suũ ex obligatione pręcepti infra breue tp̃s in quolibet mẽse totius anni. Hoc aũt apparet manifeste falsum ex vsu eorum; semp enim faciunt eodem tempore. Et ideo patet, q̃ computant per annos solares, sicut & nos, licet enim incipiant ipsi menses a lunationibus, tamen tertius annus apud eos habet 13. lunationes, ita quòd per ambolismos faciunt ęquationem temporis, & sic compu-

Cęlum quo sit motum in aduentu Christi.

Hebdomada accipitur dupliciter.

Digitized by Google

A computant per annos Solares, sicut nos, dato tamen quòd computarent per annos Lunares, nihilominus haberetur propositum nostrum, vt videbitur. Secundo videndum est, quot annos continent hebdomadæ prædictæ, & patet per hoc, quia si multiplicentur 70. per 7. resultant 490. & sic 70. prædictæ hebdomadæ continent annos 490. Tertio videndum est a quo anno incipiat computatio istarum hebdomadarum. Et dicunt aliqui Iudæi quòd incepit ab vndecimo anno regis Sedechiæ, quando destructum est primum templum. Alij dicunt, quòd incepit a primo anno Darij regis Medi, quia illo tempore dixit ista Angelus Danieli. Alij dicunt, quòd incepit a reditu captiuitatis sub Zorobabel duce, anno secũdo Cyri regis Persarum. Alij dicunt, quòd incepit a secũdo anno regni Artaxerxis, quãdo missus est Neemias ad reædificãdum ciuitatẽ sanctam. Quæ aũt istarum opinionum sit vera, & aliarum improbationẽ, omitto propter prolixitatem vitãdam, quia istud diffuse scripsi super Danielem. Et secũdum oẽs istas tres computationes habebitur sufficienter propositum, s. quòd tempus aduentus Christi sit prę̃teritũ, quod patet, quia angelus determinate assignat 490. annos vsquequo impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sãctussanctorũ, id est, Christus. Sed qualitercunq; incipiantur anni Solares, vel Lunares, & vbicunq; incipiatur cõputatio secundũ prædicta, quia inferius non põt accipi, quàm in secundo anno Artaxerxis, totum tamen tempus prædictum iam diu est præteritum, & hoc sufficit ad propositum nostrum. Si autem aliquis velit plenius videre, qualiter iste numerus annorum prædictus impletus est per partes singulas, & qualiter in medio hebdomadæ vltimæ passus est Christus, & cætera quæ faciũt ad expositionem huius textus, potest recurrere ad id quod scripsi super Danielẽ, vbi ista diffuse tractaui, & cõtraria dicta vt potui, improbaui. Verum hic volo remouere quandam solutionem falsam, quam dat Rabbi Salomon ad rationem prædictam, dicens quòd illæ 70. hebdomadæ non continent

B tempus præcisum vsq; ad Christi aduentum, & passionis eius mysterium, vt prædictum est, sed continent tempus præcisum a destructione primi templi vsque ad destructionem secũdi per Titum, & Vespasianum, dicens: Et 70. præcise hebdomadæ sunt, id est, præfinitæ. Super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, antequam veniat perfecta captiuitas ipsorum, quæ facta est per Romanos comburentes ciuitatem, & templum, & ejicientes inde populum Iudaicũ. Vt consummetur præuaricatio, i. vt desistant a præuaricationibus castigati per prædictam captiuitatem, & afflictionem. Et deleatur iniquitas eorum, s. per captiuitatem, & afflictionem prædictam quæ est eis pro pœna, vt dicit: Et adducatur iustitia sempiterna, id est, vt in æternum iustificentur per prædictam captiuitatem pro peccatis pœnam tolerãdo. Et sic finaliter impleatur visio, & prophetia, id est, visiones de Christo promissæ per prophetas. Et vngatur Sãctumsanctorum, id est, arca Domini, & vasa Sanctuarij, quæ recuperabuntur per Messiã in fine huius captiuitatis Iudæorum venturũ, vt dicit. Sed quantum debeat durare ista captiuitas, non dicitur, & per consequens determinatus aduentus Christi ipsius hic non diffinitur. Qualiter exponat literam sequentem hic omitto, tum quia non est necessarium ad propositum, tum quia diffuse tractaui hoc super Dan. Quod autem ista expositio sit falsa, & extorta facta per eos, patet per literam præcedentem, vbi dicitur quòd Angelus Gabriel venit propter orationem Danielis orantis pro liberatione populi, ad declarandum exauditionem suæ petitionis. Et ideo non solum nunciauit ei liberationem de captiuitate Babylonica, sed etiam perfectam liberationem fiendam per Christum, de qua principaliter Daniel orabat. Et ideo dicere quòd Angelus veniebat ad denunciandum Danieli perfectam liberationem sui populi, & nullum certum tempus liberationis fiendæ per Christũ, hoc est valde absur-

C dum, & præcedenti literæ contrariũ, quia Angelus non venisset ad consolationem Danielis, sed magis ad eius desolationem.

Item quod dicit, quòd per captiuitatẽ in qua sunt desistent a præuaricationibus, hoc manifeste est falsum, quia super omnes gentes intendunt sortilegijs, & auguriis, vt sciunt illi qui nouerunt facta illorum, & tamen ista maxime prohibentur in lege diuina, sicut patet Deuteronom. & Exod. & in pluribus alijs locis veteris testamenti. Item quòd dicit impleri visiones prophetarum per merita eorum, est contra id quod dicitur Deuteronom. 9. b. *Scito quòd non propter iustificationes tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, &c.* & multo minus propter iustitias eorum est implenda promissio, & maxime quia de eo scribitur Isa. 8. c. *Et erit in lapidem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, &c.* Item quòd dicit per vnctionem Sanctisanctorum intelligi vnctionem arcæ, & Sanctuarij quæ recuperabuntur per Messiam regem, hoc est contra illud quod dicitur Iere. 3. c. *Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra Israel in diebus illis ait Dominus, non dicent vltra arca Testamenti Domini, neque ascendet supra cor, neque recordabuntur illius, neque visitabuntur, nec fiet vltra.* Hoc est dictum, quòd cerimoniæ veteris Testamenti omnino cessauerunt post passionem Christi, extunc enim fuerunt mortuæ. Pluribus etiam alijs modis argumentatus sum super Danielem contra prædictum errorem, sed ista ad præsens sufficiant.

D Item probatur tempus aduentus Christi esse præteritum, per id Dani. 2. vbi dicitur, quòd Nabuchodonosor vidit statuam magnam. Huius autem statuæ caput ex auro purissimo, & optimo fuit, pectus autem, & brachia ex argento puro, venter & pedes eius, & femora ex ære, tibiæ autem ferreæ, &c. Sequitur: *Abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos.* Per hanc autem statuam designãtur quatuor regna magna sibi in orbe succedẽtia, secundum quod Daniel diuinitus inspiratus ibidem exposuit. Primum est regnum Chaldæorum, quod significatur per caput aureum, vt ibidem dicitur. Secundum est regnum Persarum, quod significatur per argentum, quod subiecit sibi regnum Chaldæorum. Tertium est regnum Græcorum, seu Alexandri, quod per æs significatur, quod subiecit sibi regnum Persarum. Quartum est regnum Romanorum, quod per ferrum significatur, quod subiecit sibi regnum Græcorum, & alia regna mundi, sicut ferrum domat omnia alia metalla. Per lapidem autem abscisum de monte sine manibus, designatur ipse Christus Iesus, siue regnum eius, cui subjiciendum erat Romanorum Imperium, vt prædicitur. Ista autem plenius declaraui super Danielem. Sed pono hic breuiter, quod in prædicta expositione omnes expositores tam Catholici, quàm Hebræorum concordant. Tunc hoc supposito arguo sic. Quia in prædicta prophetia exprimitur, quòd ille cui subjiciendum erat regnum Romanorum, erat ipse Christus. Cum hoc igitur impletum sit tempore Constantini, & Siluestri Papæ, quo tempore Romanum Imperium per fidem veram subiectum est Iesu filio Virginis Mariæ, patet quòd ipse est verus Christus, & Messias.

E Postquam autem probatum est tempus aduentus Christi pręteritum per scripturam canonicam, hoc idem etiam probatur per glossas, & dicta doctorum Hebræorum apud eos autentica, vnde Isa. vlti. c. dicitur: Antequam parturiret peperit. Glossa Hebræorum: Quia antequam natus fuisset ille qui in seruitutem vltimã redegit, natus fuit redemptor: ergo ante natiuitatem Titi qui ciuitatem destruxit, populum captiuauit, & seruituti exposuit, intantum quòd dabantur triginta Iudæi pro nummo argẽteo, vt dicit Hugo. Fio. fuit natiuitas ipsius Christi. Hoc idem patet per trãslationem Chaldaicam ibidem. Adhuc non erit ei veniens angustia, & redimetur, & adhuc non venit ei tremor cum doloribus propter partum reuelabitur rex Messias, dolor enim & angustia partus exprimunt maximam calamitatem, quam sustinuerunt Iudæi in obsidione Titi, & Vespasiani, ergo ante obsidionem illam, & miseriam illam venit Christus, hoc concedunt multi apud eos. Dicunt tamen, quòd ipse Christus natus sit in die destructionis templi. Sed cum ab illo tempore fluxerint 1235. anni, quæritur ab ipsis, vbi sit ipse Christus, & vbi per tantum tempus fuerit. Et dicunt aliqui, quòd ipse cum angelis viuens in eo modo quo Moyses vixit quadraginta diebus in monte Sinai, & expectat præceptum Domini ad se ostendendum. Alij dicunt, quòd est vltra montes Caspios expectans præceptum Domini de liberatione populi. Alij dicunt, quòd vadit per mundum, sicut pauper, & leprosus, & humiliatus propter peccata populi, secundum quod dicitur Isai. 53. b. *Et nos reputauimus eum quasi leprosum, &c.* Quousque appareat ex præcepto Domini in virtute ad liberationem filiorum Israel de seruitute, & miseria in qua sunt. Talis autem varietas ostendit manifestẽ, quòd dictum eorum quantum ad hoc est fictitium, sed verum est quo ad hoc quòd tempus aduentus Christi iam diu est præteritum.

Vanitates Iudæorum de Christo.

F Item hoc idem patet per quandam traditionem apud eos authenticam, & continetur in quodam libro qui apud eos vocatur liber Iudicum ordinariorum, traditus a domo Eliæ, id est, a discipulis eius. Per sex mille annos erit mundus, duo millia vanitatis, duo millia legis, duo millia Messię. Ad intellectum huius est sciẽdum, quòd Hebręi dicunt hoc fuisse dictum a filio mulieris Sareptanæ quem suscitauit Helias, qui etiam postea habuit spiritũ prophetiæ, & prophetauit de duratione mundi quòd duraret, vt dictum est sex millia annorum. Duo millia autem dicunt tempus vanitatis, quia a principio mundi vsque ad vocationem Abrahæ, quia dictum est ei a Domino: Egredere de terra, &c. Gen. 12. a. mundus defluxerat in vanitate peccatorum. Primo per luxuriã: vt patet tempore Noe, propter quod factum est diluuium, quia omnis caro corruperat viam suam. Secũdo per idololatriã post diluuiũ, quia circa natiuitatem Abrahæ totus mundus erat idololatriæ deditus, ipse autem primo ausus est publice vnũ creatorẽ, & Deũ prædicare, vt dicit Iosephus 1. lib. Antiquitatũ. Et istud tempus durauit per duo millia annorum, & 23. quia Abrahã habuit 75. annos quãdo vocatus est. Extunc aũt incępit tempus legis, quia lex non datur nisi populo adunato, per Abraham aũt incępit populus adunari sub fide vnius Dei, & ad legẽ suscipiendã disponi: propter quod Abrahæ data est lex circũcisionis ad distinctionẽ illius populi qui erat legem accepturus, ab alijs populis, ab illo autem

Tria tempora mundi.

Digitized by Google

A autem tempore, s. a vocatione Abrahæ vsq; ad natiuitatem Christi fluxerunt duo millia annorum, nisi quod deficiut 29. Si igitur accipiatur 23. qui superabundant vltra duo millia prædicta, quæ dicūtur tempora vanitatis, habebimus quatuor millia annorum a principio mundi vsque ad natiuitatem Christi, nisi q deficiunt 5. anni. Si igitur quinque anni quibus Christus latuit in Ægypto propter persecutionem Herodis, iungantur præcedentibus, ita q dies Messiæ incipiant computari ab illo tempore quo de Aegypto est reuersus, habebimus de principio mundi quatuor millia annorū vsq; ad dies Messiæ, s. duo millia vanitatis, duo millia legis secundum prophetiam prædictā. Vtrum aūt dies Christi debeat tātum durare per duo millia annorum, vel plus, vel minus, non me intromitto, quia finem mundi determinādum dicere nō intendo, sed sufficit mihi secundum prædictam traditionem Iudæorum, q tps aduentus Christi sit præteritū, ex quo iam dictū est q transierunt a principio mūdi quatuor millia annorū, quia a principio mundi ipsi computant quinque millia, & 70. annos vsque ad annum Domini 1039. quo præsens opus fuit scriptum.

Item ostendo propositum per rationem ex scriptura sumptā, considerando enim processum veteris Testamenti apparet, quòd quamdiu filij Israel fuerunt seruientes Deo fuerunt in statu prospero, & si aliquando fuerunt captiuati, & afflicti, hoc fuit propter peccatum populi illius, nunc autem ita est q ante captiuitatem Babylonicam fuerunt idololatræ pessimi, & occisores prophetarū eos a peccatis prohibentium, intantum q impleuerunt ciuitatem Ierusalem sanguine prophetarū vsq; ad os, vt dicitur 4. Reg. 21. c. *Et multa alia fecerunt propter quæ captiuati sunt in Babylonia: & illa captiuitas non durauit nisi per 70. annos.* Cum autē captiuitas in qua sunt nunc, durauerit per annos 1235. Nec adhuc apparet eorum liberatio de proximò, oportet eos cōcedere, q peccatū propter quod tandiu captiuati sunt, fuit maius quàm peccata præcedentia captiuitatem Babylonicam, cum pœna debeat respondere peccato, hoc autem non potest dici, nisi propter B illud grauissimum peccatum quo Christū eis in lege, & prophetis promissum negantes, & persequentes crudeliter occiderunt, quia post reditum captiuitatis Babylonicæ non leguntur idololatrasse, & prophetas occidisse, & tanta crimina perpetrasse in alijs, sicut ante. Et ideo rationabiliter non potest assignari causa tantæ captiuitatis, & miseriæ, nisi illa quæ dicta est, s. q non cognouerunt tempus visitationis suæ, vt Luc. 19. hoc autem dicit Rab. Moyses in libro Iudicum ordinariorum: Iesus Nazarenus visus est esse Messias, & interfectus est per domum iudicij, & ipse fuit causa, & promeruit, vt destrueretur Israel in gladio.

Doctrina declaratur vera dupliciter.

Item doctrina aliqua declaratur vera, & hoc dupliciter. Vno modo per reductionem ad principia euidentia, & hoc modo declaratur veritas eorum, quę subiacent facultati naturalis intellectus. Alio modo per diuinum testimonium, s. quando ad confirmationē talis doctrinæ fit tale miraculū, de quo certum est, q nō potest fieri, nisi virtute diuina, sicut est suscitatio mortui, illuminatio cæci, & consimilia. Constat igitur, q nullo modo Deus potest esse testis falsitatis, & ideo si tale miraculum, vel factum diuinum perpetratur ad declarationem alicuius doctrinę, sufficienter cōcluditur propositum, s. talem doctrinam esse veram. & hoc modo declarata est veritas eorum, quæ excedunt intellectus facultatem, sicut patet q hoc modo declarata est veritas quæ dicta est per Moysen, Iosue, & consimiles. Nunc autem ita est q opera diuina sunt multa valde, & manifeste, facta sunt ad declarationē Christi, & doctrinæ eius, & suorum, vt patet per scriptores verissimos, & famā publicam vsq; nunc continuatā quæ in talibus faciunt sufficiētem fidem, sicut firmiter tenemus Aristotelē fuisse Philosophum, & Platonem, & tamen non habemus inde aliam probationem nisi per famam publicam, igitur etiā sic fuit de doctrina Christi, hoc etiam patet per libros apud Iudæos authenticos. C Scribitur enim in quodā libello qui apud eos intitulatur de Iesu Nazareni generatione, qui leprosos mundauit, & claudum ex vtero matris suæ stare fecit, & mortuum suscitauit, & multa alia quę fieri non poterant, nisi virtute diuina. Dicitur tamē ibidem, quod talia fecerat virtute nominis tetragrammaton: quia q sciret illud debito modo pronūciare, posset virtute illius miracula facere, vt in eodem libro dicitur. Iesus autem Nazarenus pronunciationem illius nominis didicit, vt ibidem dicitur; q in templo domini lapidem super quem steterat arca Domini antiquitus inuenit, in quo erat scriptum tale nomen expositum, vocatur autem expositio illius nominis descriptio, & determinatio qualiter debeat pronunciari. Licet autem hoc dictum non sit verum, tamen ex hoc contra Iudæos habet argumentum, q nomen domini tetragrammaton quod est inter alia nomina sanctissimum, secundum eos non potest habere virtutem ad agendum aliquod contrarium honori diuino, sed magis ad id quod est honori diuino consonum. Cum igitur dicant, quòd virtute illius nominis Iesus Nazarenus fecerat miracula, oportet eos concedere, q doctrina Christi ad cuius cōfirmationem faciebat talia miracula non erat falsa, nec honori diuino contraria, sed magis consona, cum ergo docuerit se esse verum Deum, verum Christum a D Deo missum, & verum hominem, sequitur per consequens, q illud sit verum, aliter sequeretur, q ipse fuisset falsus propheta, & ascriberet sibi blasphematoriè diuinitatem, & quod ad confirmationem istius falsitatis fuissent facta vera miracula virtute diuini nominis sanctissimi, & tunc Deus in cuius virtute talia miracula fierent, quæ alia virtute fieri non possunt esset testis falsitatis, quod est inconueniens. Item pronunciatio cuiuslibet nominis nō pōt talia facere, sed solus Deus talia fecit, & facit ad inuocationem sui nominis, & virtutis. Si igitur Christus virtute nominis prædicti fecit prædicta, oportet concedere q illa fecit virtus diuina, & per cōsequens q doctrina eius ad cuius confirmationē talia fecit, fuit vera, cùm Deus non possit esse testis falsitatis, vt supra dictum est. Hæc et & alia videtur dicere Iosephus expresse qui fuit maximus historiographus Iudæorū, & apud eos authenticus. Dicit enim sic libro 18. Antiquitatum describens tempora Tiberij Cæsaris, sub quo passus est Iesus: Fuit hisdem tēporibus Iesus sapiens vir, si tamē eum virum nominare fas est: erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorū hominū qui libenter audiūt ea quæ vera sunt, & multos quidem Iudæorū, & multos ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorum cum Pilatus in Crucem agendum decreuisset, non deseruerunt eum hi qui ab initio dilexerant eum. Apparuit enim eis tertia die iterum viuus, quòd diuinitus inspirati prophetæ, vel hæc, vel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant.

Iosephi testimonium de Christo.

Item quando scriptura dicit aliquid futurū, & determinatū, tempus modū, & locū, etsi omnia ista concurrant in vnū, manifeste patet, q illud fuerat prædictum, est adimpletū. sacra aūt scriptura prædixerat aduentū Christi, vt patet in multis locis, deter- E minauit etiā tempus veniendi, videlicet quando fieret translatio regni, vt habetur Gen. 49 b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, &c.* Similiter locum nascendi, &c. Michææ 5. a. *Et tu Bethleem, &c.* Similiter modū viuendi, s. quod Christus in paupertate viueret Zachar 9 c. *Ecce rex tuus venit iustus, & saluator, ipse pauper, &c.* Determinauit scriptura modum moriendi, s. q in humilitate & patientia ex parte ipsius personæ Christi, sed in credulitate maxima ex parte ipsorū qui occiderunt eum, vt habetur Isaiæ 53. c. *Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c.* Cum autem hæc omnia manifeste sint adimpleta de Iesu Nazareno, rationabiliter concluditur quòd ipse sit verus Christus.

Argumēta Iudæorum.

Sed contra hoc arguūt Iudæi multipliciter, primo per id quod habetur Isa. 2. vbi loquitur de tempore aduentus Christi, dicēs. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, &c.* Sequitur: *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercitabuntur vltra ad prælium.* Ex his enim formant quadruplex argumentum. Primo ex hoc. Erit in nouissimis diebus. Iesus autem non fuit in nouissimis diebus, quia post natiuitatem eius fluxerunt multa tempora, igitur non fuit Christus, cuius aduentus promittitur in nouissimis diebus. Secundo ex eo quod subditur, q mons domus Domini erit in vertice montium. Mons enim ille dicitur mons Sion vbi fuit templū ędificatū, sed mōs ille in aliquo non est eleuatus, ergo adhuc non venit Christus. Vnde occasione huius verbi dicūt aliqui doctores Hebræorum, q Dominus debet portare montem Thabor in montem Sinai, & mōtem Carmeli ad locum vbi est Ierusalem, & super verticem istorum montium ponere montem Sion, hoc autem nōdum est adimpletum, ergo, &c. Tertio arguunt ex eo quod subditur: & fluent ad eum F omnes Gentes: quia non omnes Gentes crediderunt in Iesum Nazarenum, nec adhuc credunt, igitur nō fuit Christus. Quarto per id quod subditur: Non leuabit gēs cōtra gentem gladiū, &c. Quia nō cessauerunt bella per orbem, vt patet manifeste, & maxime, quia post mortem Iesu in Iudæa fuerunt bella atrocissima tempore Titi, & Vespasiani, igitur ipse non fuit vere Christus.

Responsio ad argumenta

Ad primum dicendum est, q dies nouissimi dicuntur, s. dies Messiæ in sacra scriptura, quamquam doctores Hebræorum debent ad minus durare per duo millia annorum, vt patet ex prædictis & non solum dies Messiæ dicuntur dies nouissimi, sed etiā aliqua tempora per ipsum Christum præcedentia, vt patet Genesis 49. a. Vbi Patriarcha Iacob dixit filijs suis. *Congregamini vt annunciem quæ ventura sunt nouissimis diebus*, & ibidem nō solum denunciat de aduentu Christi, sed de multis alijs, quæ impleta sunt a tempore Regum Israel, & Iudicum, vt patet literā intuenti, & etiam secundum expositores Hebræorum, & ideo non valet prædictum argumentum. Ad secundum argumentum est dicendū, q eleuatio montis Sion non intelligitur secundū localē eleuationē, vt intelligūt Iudæi, sed secundū nobilitatē, & signorum magnitudinē, secundum etiam q dicit Rab. Sa. magnus doctor apud eos, hoc est dictu, q tantā signa, & maiora debent fieri in aduētu Christi in monte Sion, quàm in prædictis alijs mōtibus, &

Digitized by Google

A & hoc patet impletum per Iesum Nazarenū qui illuminauit cæcum natum, & sanauit languidum in probatica piscina, & multa alia miracula fecit ibi. Ibidem etiam Spiritumsanctum Apostolis dedit, quod fuit maximum miraculum, quia homines idiotæ, & simplices habuerunt notitiam perfectam scripturarum, & loquebantur idiomata omnium linguarum. Si autem diceretur, ꝙ hæc solutio sumatur ex Euangelio, & ideo non est efficax contra eos, nec valet: quia ad probandum aliquid Iudæis, oportet vti scripturis apud eos authenticis in respondendo eorundem dictis. Dico ꝙ hoc non oportet semper. Item non solum Euangelistæ scribūt Christum fecisse miracula vera, sed etiam doctores Hebræorum, vt patet ex prædictis, propter quod ista solutio habet efficaciam ex eorum libris. Ad tertiū est dicendum, ꝙ ibi est distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, sicut dicitur ꝙ omne animal fuit in arca Noe: quia de singulis speciebus animalium fuerunt ibi aliqua indiuidua in arca Noe. Similiter de omnibus Gentibus aliqui crediderunt in Christo, vt patet per diffusionem fidei in toto orbe. Aliter potest dici, quod omnis in sacra scriptura ponitur pro multis aliquando, & frequenter, sicut habetur 2. Regum 17. Dixit Absalon, & omnes viri Israel, *Melius est consilium.* Certum est enim, ꝙ ibi non erant omnes viri Israel præsentes, sed multi. Et sic est in proposito, quia multi conuersi sunt de Gentibus ad fidem Catholicā, etiam tempore Apostolorum, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, s. prædicationis, & annunciationis fidei Christianę. Ad quartum est dicendum, ꝙ circa tempora Christi fuit pax diuturna in toto orbe, & maxime in Iudæa: quod patet ex hoc, quia imminente natiuitate Christi pacificatis omnibus regnis, & sub Imperio Romano redactis, præceptum fuit a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, & ab illo tempore vsque ad 40. annum post passionē Christi, quādo inceperunt Iudæi rebellare Romanis, non leguntur aliqua bella notabilia fuisse in Iudæa nec Iudæos vsos fuisse armis, quia terra illa custodiebatur a militibus Romanis, & ideo probabile est, ꝙ tunc propter diuturnitatem temporis pacis, Iudæi instrumenta quibus prius vtebantur in bellis mutauerunt in B instrumenta agriculturæ apta, sicut sensibiliter videmus fieri in terris vbi est pax diuturna, & ideo dicitur in auctoritate prædicta. Conflabunt gladios, &c. Quod autem subditur. *Non leuabit gens contra gentem, &c.* Non importat pacis æternitatem, sed diuturnitatem, vbi autem habemus, vltra: in Hebræo habetur, *aad*, quæ dictio non significat æternitatem, vt patet 4. Reg. 6. vbi nos habemus. *Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel.* In Hebræo habetur, *aad*, vel *aaq*, & tamen certum est ꝙ ibi non importat æternitatem; quia frequenter postea Syri inuaserunt, & deprædati sunt terrā Israel, sed importat diuturnitatem temporis ad longum tempus, hoc est, ne illis accidat, sicut illis accidit quos in Samariam deduxit Eliseus, de quibus est ibi sermo.

Quintò arguunt ibi Iudæi contra aduentum Christi, per hoc quod habetur Isa. 11. a. *Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Vbi scriptura loquitur de aduentu Christi etiam secūdum omnes doctores Hebræorum, & Catholicos. Sequitur ibidem: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit.* Et sequitur ibidem: *Delectabitur infans ab vtero super foramen aspidis, & in cauerna reguli qui ablactatus fuit, manum suam mittet.* Dicunt sic Iudæi, ꝙ in aduentu Christi animalia syluestria debent se domesticare, sic ꝙ pacifice habitabunt cum animalibus naturaliter mansuetis, & animalia venenosa non nocebunt hominibus, vel pueris, imò secure infantes cum eis ludent, hoc autem non est impletum, vt patet ad sensum: igitur non venit Christus. Ad hoc est dicendum, ꝙ ibi est locutio metaphorica, quia ibi nominantur homines nominibus animalium. Simile habetur Gen. 49. d. *Beniamin lupus rapax, &c.* Et ibidem: *Nep alim ceruus emissarius.* Et ibidem: *Dan coluber in via.* Et igitur dicendum est in proposito, ꝙ Iudæi, & Gentiles qui prius erant adinuicem nociui, & odiosi, pacifice simul habitabunt conuersi ad fidem Christi, vt dicitur Act. 4. f. C *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna,* & tamen illo tempore fuerunt ad fidem Christi conuersi aliqui Gentiles, vt patet eodem libro. Et eodem modo exponendum est de pueris quod sequitur, & de animalibus venenosis, quia simplices, & pueri non læduntur ab eis qui ante conuersionem ad fidem Christi erant veneno infidelitatis, & perfidiæ repleti. Quod autem talis modus loquendi sit in prædicto cap. Isai. patet per id quod præmittitur ibi, quia stirpem Iesse vocat virgam, similiter ipsum Iesum vocat florem cum dicit: *Et flos de radice eius ascendet, &c.* Et similiter cum subiungit; *Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.* manifeste habetur, ꝙ ibi cingulum, & cinctorium metaphorice accipiuntur. Et hæc omnia patent per translationem Chaldaicam, quæ sic habet; Exibit rex de filijs Esa. & Messias de filijs filiorum eius. Sequitur. *Et erunt iusti circumcirca ei, & fideles adhærentes ei, & erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius;* Vbi nos habemus. *Habitabit lupus cum agno*, ibi sequitur; *Et pax in diebus eius multiplicabitur.* Ex quo patet, ꝙ est locutio metaphorica. Potest etiam dici, quòd adimpletum est ad literam in fidelibus Christi, quia feræ mansuetæ factæ sunt frequenter coram fidelibus Christi eorum deuorationi expositæ, similiter bestiæ venenosæ non poterant eis nocere, vt eis Saluator promiserat in Euangelio. *Dedi vobis virtutem calcandi super ser. & scor. &c.* & Act. 28. b. dicitur, quod Paulus percussus a vipera in nullo læsus est, propter quod barbari videntes hoc, & admirantes, dicebant ipsum esse Deum, vt patet ibidem. Sexto arguunt per id quod habetur Deuteronom. 30. a. *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde retrahet te Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet te in terram quam possederunt patres tui, &c.* Ex hoc ibi arguunt cum simus dispersi per totum mundum, & non congregati, sequitur ꝙ nō venerit Christus. Ad hoc est dicendum, ꝙ hoc fuit impletum in reditu eorum de captiuitate Babylonica. Sed contra hoc arguunt per id quod habetur Ezech. 39. g. *Scient quod ego dominus eorum, eò quod transtulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suā, & nō dereliquerim quemcunque ex eis ibi.* Multi enim derelicti sunt de captiuitate Babylonica, & Assyriorum, quia non omnes reuersi sunt; igitur tunc non fuit impletum tempus Christi. Ad hoc dicendum, ꝙ nulli fuerunt ibi derelicti, qui voluissent reuerti, quia Cyrus qui erat monarcha in omnibus illis regnis dedit licentiam generalem omnibus reuertendi, immo etiam munera dedit reuertentibus, vt patet Esdræ 1. & ideo in hoc impletum est verbū Ezechielis, & ipsius Moysi, quia nullus derelictus est ibi qui voluerit reuerti, illi autem qui noluerunt, facti sunt indigni diuino beneficio. Aliter potest dici sic, ꝙ prædicta cōgregatio potest intelligi per fidem, & charitatem, quæ congregatio est per Christū Iesum, secundum ꝙ exponit Ioan. 11. vbi dicit, ꝙ Caiphas prophetauit ꝙ Iesus erat moriturus pro gente, & non tantum pro E gente, sed vt filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnum, nullus autem extra hanc congregationem derelinquitur, qui velit intrare, quia nulli clauditur gremium Ecclesiæ. Septimo arguunt Iudæi per id quod habetur Zach. 6. d. *Et oriens nomen eius.* Translatio autem Chaldaica sic habet; Messias nomen eius. Ex quo patet, ꝙ de Christo intelligitur, & sequitur in eadem auctoritate; Et ædificauit aliquod templum Domino. Iesus autē non ædificauit aliquod templum Domino, igitur nō fuit Christus. Ad hoc est dicendum ꝙ hæc auctoritas intelligitur de secundo templo ædificato per Zorobabel, vt dicit Rab. Sa. doctor eorum, & ideo ex hoc contra nos non habent argumentum. Sed dato ꝙ intelligatur de Christo ad literam, est dicendum, ꝙ ipse ædificauit tēplum de lapidibus viuis, & spiritualibus, videlicet de ipsis fidelibus, & talis ædificatio debebatur ipsi Christo, quę est perfectissima, vnde super illud Genes. 28. d. *Non est hic aliud nisi domus Dei, &c.* Id est, domus quæ ædificata est in terris, nil est respectu domus cęlestis. Illa proprie ædificatur ex lapidibus viuis, videlicet ex fidelibus in pñti cōpaginatis adinuicē, & cōglutinatis p gratiā, & in futuro per gloriā, vbi habetur in gl. Hebr. ꝙ Patriarca Iacob vidit Dei domū ædificandā in terris, & domum Dei in cœlis, ideo dicit; *Non est hic aliud, &c.* Octauo arguunt p id ꝙ habetur Ierem. 23. a. *Ecce dies veniunt, & dicit Dominus; & suscitabo David germen iustum, &c.* Quod de Christo intelligitur, vt sup. allegatum. Et subditur ibidem. *In diebus illis saluabitur Iuda, &c.* Sed nunquam acciderunt tot miseriæ filijs Israel, sicut post passionē Christi, patet in destructione ciuitatis, & templi, ergo non fuit vere Christus. Ad hoc dicendum, quod iam non erant filij Israel & Iuda proprie loquendo, quia erant aduersi a Deo, quia Christum negauerunt, & occiderūt, propter quod in illam miseriam F venerunt, ideo ex illa miseria magis concluditur propositum, sicut patet ex prædictis. Illi autem qui erant vere filij Israel, & qui. s. Christum receperant saluati sunt per ipsum, non solùm spiritualiter quantum ad animas, sed etiam quantū ad corpus corporaliter, quia secundùm quod dicitur in ecclesiastica historia, imminente destructione ciuitatis Ierusalem per Titum, & Vespasianum admoniti sunt fideles qui erant in Iudæa per angelū, vt transirent in regnum regis Herodis Agrippæ, qui erat confœderatus Romanis, & saluati sunt in bona pace, & ibi habitabant confidenter. Aliter potest dici ad autoritatem prædictam Iere. quia illi sunt perfecti de regno Christi, de quo ibi loquitur, qui iam sunt in gloria cęlesti, & illi habitant omnino confidenter, & sunt perfecte saluati. Nono arguunt per id qđ habet Dan. 7. d. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat.* Scđm oēs expositores Iudæorum, & Catholicos loquitur ibi de aduentu Christi. Iesus autem Nazarenus non venit in nubibus, nec in tali potestate, qualis ibi describitur, ergo non fuit Christus. Ad hoc dicendum, quòd scriptura loquitur de duplici aduentu Christi, scilicet in mundum, & ad iudicium, primus aduentus describitur cum humilitate, secundus cum potestate. Daniel autem loquitur de secundo aduentu, vnde ibidem sequitur. *Donec throni positi sunt.* Et ibi dicitur. *Iudicium sedebit, & aperti sunt libri.* Iudæi autem excæcati nesciunt

Ioan. 9. a. & 5. a. Act. 2. a.

Rom. 10. a.

Duplex aduentus Christi reperitur in scriptura.

Digitized by Google

A nesciunt aduētum duplicem distinguere, & ideo errāt dupliciter quia aliqui expectant Christū secundo aduentu apparere in tanta virtute, q̃ possit omnia terrena sibi subijcere, & eos liberare, & regnū eorū restituere, propter quod etiā Christi discipuli post eius resurrectionem quærebant Act. 1.a. *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Alij autem propter scripturas quæ manifeste loquūtur de Christo, & de humanitate, & de passione eius: & ꝓpter illas quæ loquuntur de eius eminentia, & potestate expectant duos Messias, vnum qui dicitur filius Ioseph, & iste est passurus, & occidendus, aliū qui dicitur filius Dauid, qui suscitauit filiū Ioseph Messiā & restituet regnum Israel, & ad hoc saluādum ponunt diuersas scripturas. Sed istud dictū non habet auctoritatem in scripturis. Licet enim plures dicti sint Messiæ, siue vncti, quod idem est participatione, vt Dauid, & Saul, & quidā alij, nullus tamen in scriptura ad salutem populi dr̄ venturus, nisi vnus. Item istud dictū pro tāto habet aliquam apparentiā, pro quanto impletū est de Christo, qui fuit filius Ioseph putatiuus, & sic vocatus, vt patet in Euangelio, & ēt filius Dauid secūdum carnem, vt patet ex prædictis. Decimo arguunt per id quod habetur Isai. 30.f. Erit lux Lunæ, sicut lumen Solis, & lumen Solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dn̄s vulnus populi sui, & percussurā plagæ eius sanauerit. cum igitur aduentus Christi expectetur ad salutem populi, igitur in aduentu eius mutatio corporum cœlestium fiet, cū hæc non sit adhuc facta, vr̄, q̃ promissio de Aduentu Christi adhuc nō sit impleta. Ad hoc dicendū, sicut & ad præcedēs argumentū, quod loquitur de aduentu Christi ad iudiciū, tunc enim innouabūtur, & mutabuntur quodammodo corpora cœlestia, & tunc sanabitur vulnus populi, & percussura plagæ eius, qa tunc destruetur mortalitas per peccatū primorum parentum inducta, quia oēs hoīes resurgēt ad vitam immortalem. Vndecimo arguunt per id quod habetur Isai. 53.d. Videbit semen longæuum, &c. & Psal. 88.e.

B Ponam in seculum seculi semen eius. Iesus autem Nazarenus nō legitur filios habuisse. ergo non fuit Christus. Ad hoc est dicendum, q̃ habet & habuit filios spirituales, & talis filiatio sibi debebatur per fidem, & sacramenta, non autem per carnalem propagationem, quæ semper habet fœditatem coniunctā. Vnde super illud Gen. 21.b. *In Isaac vocabitur tibi semen*. Glo. Hebræorum; *Omnis qui confessus fuerit duo sæcula, vel Deos vocabitur tibi semen.* Vocantur autem hic duo sæcula tp̄s Christi. Illi ergo etiā qui per fidem confitentur Christum, sunt semen, & filij Christi. Duodecimo arguunt per id quod habetur Ezech. vlti. vbi describitur quoddam templum mirabile, & magnū in terra Israel ædificandum, & hoc dicunt in aduentu Christi complēdum: hoc autem non est factum, igitur &c. Ad hoc est dicendum, q̃ scriptura ibi loquitur sub metaphora de domo cœlesti, de qua supra dictū est. Et hoc patet per id quod in fine Ezech. cōcluditur: *Et nomen ciuitatis ex illo die, dominus ibidem.* Hoc etiam patet per multa alia quæ ponūtur in litera, quia ibi describitur fluuius habens ligna pomifera ex vtraque parte facientia fructus quolibet mense, & habentia folia nūquam defluentia, quæ nullo modo videntur verificari ad literam. Hoc etiam videtur per dictum Rab. Sam. Doctoris Hebræorum dicentis, q̃ de Ierusalem superna locutę sunt scripturæ in fine Ezechielis. Hæc igitur sunt quæ arguūt Iudæi, & quædam alia quæ dimitto. Tum propter prolixitatem vitandam. Tum quia etiam solutiones eorum patent ex prædictis. Et sic patet tertium principale quod erat determinandū in ista quæstione, videlicet quòd tempus aduentus Christi sit præteritum.

Vltimo soluendum est argumentum, quod fiebat in oppositū in principio q̄ōnis, vbi dicebatur: q̃ si prædicta de fide Catholica

C possent probari per scripturam a Iudæis receptā, non est verisimile, quin illi qui sunt inter eos studiosi hoc percepissent, & per consequens suū errorē reliquissent. Ad hoc est dicendū, q̃ multi inter eos literati perceperūt, & a tempore Christi, sicut patet de Nathanaele, Nicodemo, Gamaliele, qui fuerunt doctores, & periti in lege. Similiter de Paulo Apostolo, & Apollo, & multis alijs, vnde Ioan. 12.f. dr̄: *Et de principibus multi crediderunt in eum*, sed propter Pharisæos non cōfitebantur, ne de synagoga expellerentur, dicebantur tunc principes sacerdotes, & legisdoctores. Multi ēt postea legisperiti hoc perceperunt, sicut dictum est de Iosepho, & idem posset dici de multis alijs. Multi autem auertuntur a fide Christi triplici de causa, vna est propter timorem penuriæ temporalis, quia semper fuerunt cupidi, & in lege eorū semper promittitur abundantia temporaliū. iō supra modum abhorrent contrariū. Alia causa est, quia a cunabulis in odijs Christi nutriūtur, & legi Christianæ, & Christicolis maledicunt in synagogis omni die. Illa autē ad quæ homines sunt assueti a pueritia sunt quasi in naturam conuersa, & per consequens auertunt iudicium intellectus a veritate contraria. Tertia causa est propter difficultatem, & altitudinem eorum, quæ in fide Catholica proponūtur credenda, sicut est trinitas personarum in diuina natura, & duæ naturæ in vna persona Christi, & sacramētum Eucharistiæ, quæ nullo modo possunt capere, & iō reputant nos tres Deos colere, & credere. In ipso etiam sacramento Eucharistiæ reputant nos

Aduersio Iudæorum à fide Christi cōtingit ꝓpter tria

D pessimos idololatras, sicut per experientiā cognouerunt illi q̃ frequēter de istis cum eis contulerūt, & iō a fide Catholica ꝓ talibus auertuntur, & plures iam baptizati ad vomitum reuertūtur.

Tractatulus Venerabilis Patris Nicolai de Lyra, ordinis minorum, contra quendam Iudęum ex verbis Euangelij, Christum, & eius doctrinam impugnantem.

P*Otens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere*: Ad Titum 1.b. Licet autem propositum verbum Episcopalis conditionis sit expressiuum, cōuenienter tamen potest accipi, vt sit expressiuum perfectionis Catholici Doctoris, ad quem spectat exhortari fideles in sana doctrina, & infideles arguere contradicentes Catholicæ veritati. Aduertendum tamen, q̃ licet dicere se talē esse Doctorem, arrogantissimum videatur, tamē profiteri doctrinam hanc se desiderare, & assequi, viri studiosi proprium esse vr̄. Propter quod sapiens Pythagoras, vt euitaret arrogantię notam, noluit se dicere sapientem, sed Philosophū, id est, sapientiæ amatorem, quod cuilibet studioso est honestum. Vera autem sapientia, quæ in vita pręsenti habetur, in scriptura veteris, ac noui Testamenti continetur. Propter quod dicitur Deut. 4.a. *Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis.* Postquàm autem ego

E auxiliante domino ex amore sapientiæ scripseram super vtrūque Testamentum, secundum gratiam a Domino mihi datam, quidā tractatus a Iudæo quodam confectus venit ad manum meam, in quo ex verbis Euangelicis auctorem Euāgelij Dominum nostrū Iesum Christum nititur impugnare. Licet autem eius impugnatio apud intelligentes nullius, aut modici sit momenti, quia tamen per eam possent turbari simplices, ideo talem temerarium veritati contradicentem arguere propono, prout Dominus mihi dabit. Sic autem intendo procedere, quia ponam singulas Euangelicas auctoritates quas accipit, & iuxta quamlibet auctoritatem obiectionem, seu obiectiones quas Iudæus contra Christum elicit, & consequenter eas destruere, non solum per scripturam noui Testamenti, aut Catholicorum Doctorum, sed etiam per scripturas veteris Testamenti, & Doctorū Hebraicorū conabor.

Opportuna cōtinuatio huius tractatus ad præced.

Dicitur igitur primo sic: *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius: Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar.* Sequitur infra: *Salmon autem genuit Booz de Raab, Booz autem genuit Obeth ex Ruth.* Et infra. *Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ, id est, ex Bethsabee quæ fuit vxor Vriæ.* Ex hoc autem arguit sic: In hac Genealogia Iesu Christi Nazareni, quæ est principium noui Testamenti, nulla sancta mulier nominatur, scilicet Sara, Rebecca, & cęterę, sed tantum quatuor prædictæ, quæ sunt in scriptura reprobatę. Prima namq; scilicet Thamar sub simulatione meretricis supposuit se Iudæ socero suo, & sic concepit ex ipso Phares, & Zaram, Genes. 38. Secunda vero, scilicet Raab, meretrix cognominatur, Iosue 2.a. Fuit etiā genere Chananæa, & sic videtur fuisse mulier luxuriosa, vilis, & idololatra. Tertia scilicet Ruth fuit de populo Moab qui colebat idola. Quarta vero fuit Bethsabee, quæ fuit adultera, vt patet 2. Regum 11.a. Ex hoc ergo innuitur manifeste, quòd tota genealogia Iesu Nazareni, & eius natiuitas erat ordinata ad immunditiam carnis, & idololatriam. Ex quo sequitur, quòd non fuit vere Christus, & quòd Christiani sunt legis trans-

Arguit Iudæa natiuitatem Christi ex eius genealogia esse suspectam.

Obiectio Iudæi prima, & multifaria.

F gressores, & immundi, comedunt enim carnes suillas, &c. quæ in lege sunt prohibita. Sunt etiam idololatræ pessimi, adorantes Iesum purum hominem, tanquam Deum, & quòd peius est, hostiam de frumento ab eis formatam, & coactam adorant, sicut Deū, quod est derisibile, & postea comedunt quod est horribile.

Secunda

In solutione istorum intendo tria facere. Primum est ostendere, quod nō valet id quòd obijcitur. Secundum, quòd in processu falsum præsupponitur. Tertium, quare nomina dictarum mulierum in genealogia Christi exprimuntur: Nam argumentum hoc principaliter quęrere videtur. Circa primum ostenditur primo, vt clauus clauo retundatur, q̃ similis ratio, vel fortior potest fieri cōtra Messiam a Iudæis expectatum. Ierem. 23.a. dicitur de ipso, Ecce dies veniunt dicit Dn̄s. & suscitabo Dauid germen iustum, quod omnes Hebręi exponunt de Christo. Vnde & translatio Chaldaica quæ est Hebraicæ literæ in pluribus locis expositiua, habet sic; Suscitabo Dauid Messiā iustū. Oēs. n. Iudæi cōfitentur Messiā de Dauid descensurū. Propter quod Matth. 22.d. quęrēte Saluatore a Pharisęis de Christo, cuius filius est dixerūt Dauid. Dauid aūt multipliciter dicitur, & grauiter peccasse. Primo in morte sacerdotum Nobe. 1. Reg. 22.d. qui per omissionem cautelæ

Responsio

Peccata Dauid

Digitized by Google

A cautelæ debitæ, fuit occasio mortis ipsorum, petendo panes, & gladium ab Achimelech præsente Doech Idumeo, ꝓpter quod filio Achimelech fugienti ad Dauid, dixit. *Ego sum reus om- ium animarum patris tui*. Et numerus occisorum sacerdotum fuit 85. virorum, & cum hoc ciuitas eorum fuit succensa, & mulieres, & paruuli trucidati. Item peccauit peccato adulterij, & etiam raptus, vt videtur in vxore Vriæ, de qua dicitur 2. Reg. 11. a. Missis itaque Dauid nuncijs, tulit eam per potentiam regalem. Itē peccauit peccato homicidij proditoriè commissi, nam Vriam fidelissimum sibi militem occidit gladio filiorum Ammon, vt ibidem dicitur. Et quia postea factum fuit diuulgatū, surrexit inde scandalum maximum, propter quod dicebatur in populo vulgariter de ipso Dauid. Quomodo poterit esse salus ei qui rapuit ouē. & occidit pastorem? Item peccauit grauiter, omittendo non solùm punitionem debitam, sed etiam increpationem filij sui Ammon de oppressione violenta sororis suæ Thamar 2. Reg. 13. Dicitur etiam ibi. *Cùm autem audisset Dauid verba hæc, contristatus est valde, & noluit contristare spiritum Ammon filij sui, quia diligebat eum.* Item peccauit grauiter in Miphiboseth filio Ionathæ, cuius seruum accusantem dominum suum de crimine læsæ maiestatis, & falso, vt habetur 2. Reg. 19 post cognitam innocentiam Miphiboseth, & nequitiā Sibæ serui sui, illū seruū quē de iustitia tenebatur decapitare, non solum non puniuit, sed ēt contra iustitiam medietatem hæreditatis Miphiboseth sibi dedit, ut habetur 2. Reg. 19. In hoc etiam fregit iuramentum fœderis initi cum Ionatha patre Miphiboseth, vt habetur 1. Reg 20. *Quæ iurauimus ambo in nomine domini, dicentes: Dominus sit inter me, & te, & semen meum, & semen tuum, vsque in sempiternum*: & subintelligitur firmiter seruabuntur. Et propter grauitatem huius peccati dicunt doctores Hebræorum, quod regnum Dauid fuit postea diuisum. Vnde super illud verbum Dauid 2. Reg. 19. c. *Tu, & Siba diuidite possessiones*: dicit gloss. Hebraica, quod tunc venit vox de cęlo dicens Roboam, & Ieroboam diuidēt regnum. itē peccauit Dauid per superbiā in numeratione populi 2. Reg. 23 c. Et in trāsgressione ꝑcepti diuini, qđ habet Exo. 30. vbi dr̄, *in numeratione* populi pro quolibet capite deberet dari dimidiū sicłi argēti dño, qđ tunc non fuit factū, & ꝑp grauitatē peccati mortui fuerūt de populo Israel septuaginta millia virorū, vt habetur ibidem. Hæc aūt scripta sunt in veteri Testamento de peccato Dauid, & forsitan plura alia commisit quæ non sunt scripta. Igitur si ꝑp peccata prædictarum mulierum in Genealogia Iesu Nazareni positarum arguunt Iudæi, qđ Iesus Nazarenus nō fuit Messias in lege, & prophetis promissus, eadem ratione, vel fortiori potest argui, ꝙ Messias quē expectant descensurū de Dauid qui fuit tot, & tantis criminib. irretitus, nō sit Messias eis promissus.

Primum — Secundum — Tertium — Quartum — Quintum — Sextum — Septimum

Ad obiectionē primam.

Item ostenditur, quod argumentum eorū non valet. Frequenter. n. leguntur homines sancti ex parentibus nequissimis procreati, & ę conuerso ex sanctis nequissimi. Sicut Achaz nequissimus genuit Ezechiam sanctissimum 4. Reg. 16. d. *Et Ezechias sanctus genuit Manassem pessimum, qui posuit idola in templo domini, & effudit sanguinem multum nimis, donec impleretur Ierusalem vsque ad os.* 4. Reg. 21. c Similiter Ammon pessimus genuit Iosiam sanctissimum, qui genuit tres filios pessimos, qui propter peccata sua traditi fuerunt in manus infidelium, vnus in manu regis Aegypti, & alij duo in manu regis Babylonis, ut habetur 4. Reg. 24. & 25. Ex hoc patet, quod non habetur argumentum contra veritatem Christi, eo quod in eius genealogia ponuntur peccatores, & peccatrices cum iustis. Quod autem arguit ultra Christianos esse legis transgressores, & immundos, eo quod comedunt carnes porcinas, & alia a lege prohibita, non valet. nam illa præcepta erant ceremonialia, & per consequens figuratiua status futuri sub Christo, propter quod publicato euangelio, cessant non solum vt mortua, sed etiam vt mortifera, si seruarentur vt obligatoria ex lege. Nam hoc esset dicere saltem facto, quod aduentus Christi nondum esset completus. Si autem aliquis abstineret a carnib. porcinis, vel huiusmodi ex alia causa, vtpote quia sunt sibi abominabiles, vel non sanæ, nullum esset peccatum. qđ autem tales sibi tempore Christi sint liciti, patet ex Actibus Apostolorum, & epistolis in multis locis, quæ propter breuitatem omitto, & quia notum est fidelibus Christianis.

Ad secundam

De cibis Christianorum licitis

C Item Rabb. Moys. super Genesim inducit authoritatem Psa. 145. b. *Qui custodit veritatem, in seculum facit iudicium, iniuriam patientibus, dat escam esurientibus: dominus soluit compeditos*, & hic est finis versus in Hebræo. Exponit igitur iste doctor finem huius versus, de esca tempore Messiæ, dicens quod hæc est litera. Dat escam famelicis dominus, absoluens prohibita, siue tmandata. Et exponendo sic dicit. Omnis bestia quæ immunda reputatur in hoc sæculo, Deus hic sanctus, & benedictus faciet eam mundam in futuro sæculo, sicut primitus fuit munda filijs Noe, quibus dicitur Gen. 9. a. *Sicut olera uirentia dedi vobis omnia.* Sicut enim olus fuit mundum omnibus, sic etiam, & bestia filiis Noe. Et ita in futuro, absoluet Deus quidquid prohibuit cibis Sciendum tamen quod iste doctor, & alij Hebræorum loquentes

ligata

D tes de præsenti sæculo, & futuro, per præsens sæculum intelligunt tempus currens vsque ad Messiam, & ibi incipit sæculum futurum. Cum ergo Iesus Nazarenus sit Messias verus, vt declarabitur infra a tempore passionis suę in quo terminatus fuit cur sus legis Mosaicæ, liciti sunt cibi in lege Mosaica prohibiti. Et ideo Paulus apostolus in lege, & prophetis edoctus dicit 1. Tim. 4. b. Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, qđ cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur. n. per verbum Dei. i. per eius filium modo dicto.

Quod autē arguit vltra, Christianos esse idololatras, eo quod adorant Iesum Nazarenum hominem purum. Ad huius destructionem plenariam, ostenditur primo, quod Iesus Nazarenus fit Messias verus. Secundo quod verus Messias sit homo & Deus, & ex his concluditur, quod sit latria adorandus.

Ad particulā secundā arg.

Primum probatur per opera quæ fecit, virtutem totius naturæ creatę transcendentia, & sic fuerunt opera diuina. Fiebant autem ad testimonium veritatis doctrinæ Iesu Nazareni, quia dicebat se esse Messiam in lege, & prophetis promissum ad salutem hominum. Igitur cum Deus non possit esse testis falsitatis, sequitur, quod Iesus Nazarenus sit Messias verus. Propter quod, Nicodemus legis doctor videns opera Christi, dixit ei. *Scimus quia a Deo venisti magister: Nemo. n. potest facere hæc signa quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum eo.* Nec potest dici, quod fuerunt facta virtute diaboli. Nam illuminatio cœci nati, suscitatio mortui quatriduani, sunt contraria naturę, & multa alia quæ fecit Iesus Nazarenus, ita transcendunt virtutem totius naturæ creatæ, quod non possunt attribui nisi virtuti diuinæ. Sed quoniam Iudæi non recipiunt euangelia, ideo induco ad probandum propositum, Hebræorum dicta. Iosephus n. historiographus Hebræorum 18. li. antiquitatis Iudaicæ ca. 9. dicit de Iesu Nazareno. Fuit hisdem temporibus Iesus sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est, erat. n. mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter audiunt ea quæ vera sunt, & multos quidē Iudæorum, multosque ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat, Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorum, cum Pilatus in crucem agendum decreuisset, non deseruerunt eum hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit. n. iterum eis uiuus tertia die, secundum quod diuinitus inspirati prophetæ, vel hic. vel alia innumera de eo futura miracula prædixerant. Item quando sacra scriptura denunciat aliquando futurum, determinat tempus, locum & modum, si omnia ista concurrant in vnum, manifeste patet quod illud quod fuerat prædictum in illo est adimpletum. Sacra autem scriptura prædixit Christi aduentum, vt patet in multis locis. Determinauit tempus veniendi, videlicet quādo fieret translatio regni iudæorum ad alienigenam, Gen. 49. b *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c.* Vbi translatio Chaldaica habet, *donec veniat Messias*, Similiter determinauit locum nascendi, Mich. 5. a *Et tu Bethleem, Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te enim mihi egredietur, qui sit dominator in Israel*, i. Messias siue Christus. Propter quod principes sacerdotum, & Scribæ interrogati ab Herode de loco natiuitatis Christi, responderunt, quod Bethleem Iudæ erat locus, allegantes ad hoc istam authoritatem, vt patet Mat. 2. a. Item determinauit modum viuendi. s. in paupertate. Zach. 9. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce rex tuus veniet tibi sanctus, & saluator, & ipse pauper*, quæ authoritas secūdum Hebræos intelligitur de Christo ad literam. Similiter determinauit modum moriendi. s. in maxima patientia ex parte Christi, & in maxima crudelitate ex parte occidentium ipsum, Isa. 53. c. *Tāquam ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Omnia ista concurrerunt in Iesu Nazareno, quia natus fuit tempore Herodis, qui primus de alienigenis regnauit in Iudæa. Natus etiam fuit in Bethleem, & in paupertate vixit a natiuitate vsque ad mortem. Sustinuit etiam patientissime mortem acerbissimam, & ideo ex istis in eo concurrentibus, patet ipsum esse verum Messiam, & sic patet primum.

Io. 3. a

Iosephi testimonium de Christo.

E

F

Secundo probatur, quod Messias sit verus homo, & Deus. hoc autem non solum clamat scriptura noui Testamenti, verumetiā veteris. Scribitur enim Isaiæ 9. a. de Christo. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Ex quo patet vera humanitas. per hoc quod subditur. *Et vocabitur nomen eius ad mirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*, patet eius vera diuinitas, Item Ierem. 23. a. *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum.* Translatio Chaldaica habet. *Messiam iustum.* per hoc quod dicitur. Germen Dauid, apparet eius humanitas. per hoc autem quod subditur ibidem. *Et hoc est nomen quod vocabunt eum dominus iustus noster*, apparet eius diuinitas. Nam ubi habemus, Dominus, in Hebræo habetur nomen Domini tetragrammaton, quod est appropriatum altissimo creatori, ut dicit Rabbi Moyses, in libro directionis perplexorum. Item Micheæ quinto a. *Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda: ex te enim mihi egredietur qui sit Dominator in Israel:* Translatio Chaldaica habet. *Ecce coram*

Messias est verus homo, & Deus.

Digitized by Google

A coram me egredietur Messias,& in hoc apparet natiuitas Christi in humana natura.quæ fuit in Bethleem. per hoc autem quod sequitur. Et egressus eius ab initio,a diebus æternitatis ostenditur eius natiuitas in diuina natura, quia semper nascitur, & natus est.patet ergo, quod Messias in lege, & prophetis promissus, est Deus ab æterno,& homo ex tempore. Et supra probatum est, ꝙ Iesus Nazarenus est Messias verus,ex quibus concluditur,quod est latria adorandus. Et hoc fuit prædictum Psal.44. qui ad literam intelligitur de rege Messia secundũ antiquos doctores Hebræorum. Vnde super illud quod ibidem dicitur. *Speciosus forma præ filijs hominum.* Trãslatio Chaldaica sic habet. *Pulchritudo tua rex Messiæ maior, quam filiorum hominum.* Et de isto rege subditur. *Audi filia,& vide,&c.* sequitur. *Et concupiscet rex decorem tuum,quoniam ipse est dominus Deus tuus,& adorabunt eum.*

ad particulam tertiam arg.2.

Quod autem arguitur vltra de adoratione eucharistiæ, quod ibi sit adololatria. Dicendum, quod non est verum Non.n.adoratur panis, quia non est ibi, sed eius substantia conuersa est in substantiam corporis Christi virtute diuina ad prolationem verborum consecrationis.quæ sunt ipsius Christi veri Dei effectiuè seu principaliter,ipsius aũt sacerdotis prolatiue, seu ministerialiter verbum autem diuinum tantæ virtutis est, quod per ipsum factum est cœlum,& terra de nihilo,vt patet Gen.1.& Ps.148. *Dixit & facta sunt.*& multo fortius potest conuertere vnam substantiam in aliam. patet etiam per exemplum Exo.4.a. vbi dicitur quod diuina virtute virga Moysi conuersa est in serpentem.

B Et Exo.7.c.*aquæ Aegypti versæ fuerunt in sanguinem.* Quod autẽ possit conuertere vnam substantiam in aliam manentib. accidentibus.probatur,quia non attingit substantiam mediantibus accidentibus,sicut facit agens naturale,sed ẽt attingit immediatè, & ideo potest illam substantiam in aliam conuertere manentib. accidentibus eadem virtute. Ad hoc autem habetur aliquo modo exemplum Gen.19.f. vbi dicitur, quod vxor Loth respiciens retrò,versa fuit in statuam salis.Per hoc.n.quod dicitur, *statua*, videtur quod remanserit figura,substantia corporis in sal cõuersa.Sic igitur diuina virtute cõuertitur substantia panis in corpus Christi,accidentibus panis remanentibus.Anima.n.Christi realiter coniuncta est suo corpori, & similiter deitas in persona filij,& sic sub speciebus panis est corpus Christi,ex vi consecrationis,seu transubstantionis.Anima autem eius,& diuinitas, ex cõcomitantia reali, & inseparabili, & per consequens ibi est totus Christus verus hõ,& verus Deus,& latria adorandus, & sic non est idololatria. Non.n.adorantur species panis visibiles tanquam Deus,sed ipse Christus inuisibiliter existens sub istis speciebus, Similiter habetur quodammodo Exo.3.a. vbi dicitur quod dñs apparuit Moysi in flamma ignis de medio rubi. Et non est dubium,quin Moyses adoraret eum, quando dominus dixit sibi. *Solue calciamenta de pedibus tuis,&c.* Nec adorauit illum ignem, seu flammam tanquã Deũ,sciebat.n.Moyses hoc impossibile esse, sed adorauit Deũ inuisibilem sub similitudine visibili apparentẽ. Et idẽ dicendũ est de apparitionibus d uinis sanctis patribus factis 3.Reg.19.c.apparuit Eliæ sub sibilo auræ tenuis.

ad particulam quartã arg.2.

C Quod autem arguitur vltra,quod Christiani comedũt corpus Christi,quod est horribile. Dicendũ ꝙ verũ esset si acciperetur in propria specie, sed ipsum accipere sub specieb.panis non est horribile,sed magis suaue,& venerabile. Nõ.n.ipse Christus,vel eius corpus in ista comestione frangitur,vel atteritur dentib.vel laceratur, sicut imaginantur Iudæi, sed solæ species panis franguntur,vel atteruntur,quibus cõsumptis,desinit ibi esse corpus Christi,sed remanet huius sacramenti effectus,qui est animæ refectio per augmentũ gratiæ. Et sic patet, ꝙ comestio ista suauis est,& veneranda. Et pp hoc dicit Saluator Io.6.e. *Ego sum panis viuus,qui de cœlo descendi,si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternum.* Hoc etiam fuit prædictũ Ps.71. qui secundũ antiquos doctores Hebræorũ exponitur de Christo. In principio.n.huius psalmi cum dicitur, *Deus iudicium tuum regi da.* Glossa Hebraica. Iste est rex Messias de quo dicitur Isa.11. Egredietur virga de radice Iesse,&c. Et in processu huius psalmi dicitur de Christo. *Erit firmamentum in terra in summis montium.* Vbi litera Hebraica habet. *Erit placenta tritici in terra in capite montium.* Et translatio Hieronymi iuxta Hebraicum. *Erit memorabile nomen triticum in terra in capite montium.* Et translatio Chaldaica habet. Erit oblatio frumenti in terra. Ex istis tribus vr ꝙ litera nostra fuerit corrupta per scriptores ponẽtes firmamentũ pro frumentũ ex similitudine dictionũ. Patet igitur ex dictis ꝙ de rege Messia pdictũ fuerit in hoc psalmo,ꝙ futurũ erat frumentũ in terra in sũmis montiũ, vel oblatio frumenti in terra in capite montiũ, qđ impletũ est in sacramento eucharistiæ, in quo Christus sub specieb.panis tritici continetur,& super capita sacerdotũ eleuat, vt a populo adoretur, qui sacerdotes pp altitudinem status mõtes nominantur. Propter quod Saluator Ioan.12.grano frumenti se comparat dicens. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit.&c.* De bonitate autem cibi eucharistiæ dicit Rabbi Moyses

De acõmodatissimis prophetijs super eucharistiæ sacramento.

D ses Hadaressen, exponens super Gen.illud Osee 11.b. *Et inclinaui ad eum,vt vesceretur,* vbi Hebraica litera talis est. *Et inclinabo ad eum escam,* quã exponens iste doctor loquens in persona Dei, sicut Osee propheta dicit in fide. *Inclinabo ad eum,* i.ad populum Israel escam bonam, & suauem, cui non est alia similis. De qua dicitur Ps.71.c. *Erit†placenta frumenti in terra,&c.* Patet igitur ex prædictis, quod adorare eucharistiam non est derisibile, sed sanctum,& venerabile. Nec eam sumere horribile,sed deuotum & delectabile bene dispositis ad hanc escam. Propter quod Apostolus dicit 1.Cor.11.f. *Probet autem seipsum homo,& sic de pane illo edat,&c.* Et hoc fuit figuratum in manna populo Israel data Exo.16.de qua dicitur Sap.16.c. *Panem paratum de cœlo præstitisti eis sine labore omne delectamentum in se habentem,& omnis saporis suauitatem.* Igitur ex dictis patet primum supra positum.s.ꝙ obiectiones Iudæi sumptæ de genealogia Christi, non valent. Consequenter procedendum,est ad secundum ostẽdendo quod in suo processu accipit falsum Et primo quantum ad hoc,quod dicit quatuor mulieres in genealogia Christi nominatas fuisse viles,idololatras,& reprobatas. Non tamen intendo eas excusare totaliter a peccato,sed a tanto.

†frumentum

Prima fuit Thamar. Circa cuius excusationem aliqualem,considerandum, quod ipsi Abrahæ facta fuit expressa promissio de Christo, Gen.22.d. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Et quod istud semen descenderat per Isaac, Ismaele quantum ad hoc reprobato, dicente sic domino. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Item quod ab Isaac descenderet Christus per Iacob, Esau quantum ad hoc reprobato, patet dicente sibi domino M lach, 1.a. *Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui.* Tota vero generatio Iacob fuit electa,ppter quod duodecim eius filij dicuntur patriarchæ populi. Verumtamen de Iuda descensurus erat Christus secundum carnem, propter quod mulieres desiderabant habere prolẽ de Iuda,& filijs eius, quia nesciebatur qũo de illa tribu descẽderet Christus, quousque determinatum fuit negotium ad progeniem Dauid per promissionem sibi de Christo factam. Ista vero Thamar fuit vxor primogeniti Iudæ,& etiam secũdi filii,& ambo mortui sunt sine prole. Et ideo dixit sibi Iudas. *Esto vidua in domo patris tui,donec crescat Sela filius meus,& cum adultus fuisset,* non dedit eum ipsi Thamar,timens ne moreretur sicut duo præcedentes. Videns igitur Thamar, quod iniuriatur sibi,ex desiderio prolis habendæ de Iuda,vel eius filio,ratione prædicti,simulans se meretricem,concepit de Iuda Phares,& Zaram. Et sic ex desiderio boni mota fuit ad illicitum perpetrandum. Sicut obstetrices Aegyptiorum ex pietate ad filios Hebræorum motæ fuerunt ad dicendum mendacium Pharaoni Exo 1.d. Et Iudith similiter ex desiderio liberandi populum Israel,mota fuit ad ornandum se curiosè, vt sic concupiscentiam carnalem Holofernis erga se excitaret,qđ est simpliciter malum. Et in istis,vel consimilibus dicta,vel facta mala excusantur a tanto non a toto.

Responsio secunda ad primum obiectũ Thamar

E Iudith.10.a.

Quod autem dicit quod Raab fuit meretrix publica, & vilis persona,falsum est. Nam vbi dicitur de ipsa Iosue secũdo Ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Raab, Hebræi dicunt. *Ingressi sunt domum mulieris hospitatricis,&c.* propter quod exploratores Hebræorum illuc declinauerunt de nocte ad manendum. Non.n.est aliquo modo verisimile, quod Salmon princeps tribus Iudæ accepisset eam in vxorem, si fuisset tam vilis persona, sicut plenius dixi Iosue 2. Quod autem arguit ipsam fuisse idololatram,eo quod erat Gentilis,& Chananæa, non est efficax argumentum,quia multi Gentiles fuerunt vnius veri Dei cultores,sicut patet de Iob,& amicis suis. Et dato quod coluerit idola in iuuentute sua,sicut fuerat edocta a parentibus suis,ac p hoc in parte excusanda,tamen in fide vnius veri Dei saluauit exploratores Hebræorũ.vt patet ibidem,& per Apostolũ ad Heb. 11.f.& cum tota cognatione sua fuit ad Iudaismum conuersa.

Raab

F Qđ aũt de Ruth Moabitide dicit ẽt fuisse idololatram, potest ad hoc dici qđ dictũ est de Raab. Qđ aũt postea coluerit vnũ verũ Deũ,patet Ruth 1.c.vbi dicit Noemi. *Deus tuus Deus meus,etc.*

Ruth

Quod autem vltimo dicit de Bersabee, quod fuerit adultera. Dicendum quod ex scriptura non habetur expresse, quod hoc commiserit voluntarie,sed magis per potentiam regis violentata,vt dictum est supra. Et dato quod in adulterium consensisset tñ Iudæi non possunt dicere,quin postea deuota fuerit, & honesta. Nam Pro.31.a. super illud. *Quid dilecte mi? quid dilecte vteri mei? &c.* dicunt doctores Hebræi, ꝙ ad literam hæc sunt verba Bethsabeæ matris Salomonis ipsum arguentis,eo ꝙ prima nocte qñ iacuit cum filia Pharaonis,ita carnaliter, & insolenter se habuit cum ea,quod in mane tantum dormiuit,quod transibat hora offerendi iuge sacrificium matutinum,& claues templi erant sub ceruicali Salomonis. Et ideo mater eius intrauit cubiculum eius,& excitauit eũ dicens. *Quid dilecte mi, quid dilecte vteri mei, quid dilecte votorum meorum?* Quasi dicat. Considera quid fecisti. Sperabam, quod tu zelares pro cultu diuino, & bene regeres regnum tuum, & tam defecisti. Et consequenter monuit eum

Bersabee

Digitized by Google

enim de carnalitate vitanda, & de iustitia conseruanda dicens. *Noli mulieribus, &c.* sicut plenius dixi exponendo passum istum Prouerb. 31. Nec obstat, quod ille cui dirigitur istud verbũ Lamuel vocatur, Nam Salomon hoc nomine vocatus fuit, eo quod Nathan propheta vocauit eũ amabilẽ dño 2. Reg. 12. f Lamuel aũt in Hebræo significat, cũ quo Deus est in Latino. est autem Deus cũ eo quẽ diligit. patet igĩ ex dictis, ꝙ Iudæus in arguẽdo accipit falsũ, reprobãdo quatuor mulieres pdictas vltra debitũ.

Item in hoc quod dicit. *Nulla sanctarum mulierum ponitur in genealogia Iesu Nazareni.* Nam in eius fine dicitur. *Iacob autem genuit Ioseph virũ Mariæ, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Ipsam autem esse sanctissimam scriptura noui Testamẽti, & doctorum catholicorum manifeste proclamat. Sed quoniam hoc est satis notum ideo dimitto, & sanctitatem eius per scripturas Iudæorum, & Saracenorum declarare propono. Circa primum dicitur Isa. 7. c. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* quæ autoritas ad literam intelligitur de Christo & eius matre, sicut declaraui super Isa. diffuse. Et hoc ostendit nomen Emanuel, quod propriè competit soli Christo, in quo & nullo alio natura humana, & diuina iunctæ sunt in vno supposito, qui est Deus, & homo. Cum ergo supra declaratum sit, quod Iesus Nazarenus sit verus Christus, sequitur quod eius mater Maria concepit eum, & peperit virgo, & per consequens sanctissima. Nec Iudæi possunt autoritatem prædictam negare, quia non solum accipiẽ de trãslatione Hieronymi, sed ẽt de translatione septuaginta interpretum qui fuerũt Iudæi, & in lege, & prophetis peritissimi, ẽm ꝙ dicit Iosephus antiquitatis Iudaicæ libro 12. Itẽ idẽ ostẽditur ꝑ illud qd habeẽ Isa. 9. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, &c.* qd ẽm Hebræos, & Latinos intelligitur ad literam de Christo. Et subditur ibidem. *Multiplicabitur eius imperium*, pro quo in Hebræo dicitur, *lemarbe hamisra*, quod sonat in Latino, ad multiplicandum principatum, siue imperium.

Sanctitas beatissimæ virginis Mariç cũ probatur

Circa quod sciendum, quod in Hebræo mem litera duplicaẽ, vt patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & vna vocatur mem aperta, & ista ponitur in principio dictionis, & in medio, & non in fine. Alia dicitur mem clausa, & scribitur in fine dictionis non autem in principio, nec in medio. In hoc autem loco contra suam naturam mem clausa ponitur in medio dictionis, cum dicitur lemarbe, est. n. prima litera huius syllabæ mar. Et per hoc Propheta insinuare voluit stultis, quod puer de quo loquebatur, nasciturus erat de matre clausa virginitate. Sicut. n. figuræ grammaticales aliquid significant intelligẽtibus, ita modus scribendi insolitus prophetarum, ponitur ad significandum aliquid intelligẽtibus, quod est vulgaribus, & simplicibus occultandum. vnde libro qui dicitur Sabath, apud Hebręos autentico dicitur. Mem clausa verbum clausum significat.

De litera mem clausa contra naturã in medio dictionis.

Idem autem persuadetur per illud quod habetur Isa. 11. a. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Hæc autoritas ad literam intelligitur de Christo, vt supra ostensum est qui per florem intelligitur, quia sicut sine arboris corruptione flos ab ea egreditur, ita Christus nasciturus erat de matre absque virginitatis corruptione.

Item etiam persuadetur per hoc quod dicitur Isa. 66. c. Antequam parturiret peperit, &c. Parturire est dolorem partus sentire, non autem dicitur de aliqua muliere quod ipsa pepererit absque dolore partus, excepta domini Iesu Christi matre.

Item Ier. 31. d. dicitur. *Nouum faciet dominus super terram, mulier circundabit virum.* Per hoc quod dicit Propheta, nouum faciet dominus, manifestè ostendit insolitam rem futuram à dño, & alias inauditam. Et hoc fuit quãdo virgo beata diuinitus concepit Iesum, virum scientijs, & virtutibus ab hora suæ conceptionis perfectum, & sic eum suo circundedit vtero virginali.

Item hoc fuit significatum Ezechielis 44. a. *Et dixit dominus ad me, porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa,* & hic est finis versus in Hebræo. Per hanc portam intelligitur virgo Maria, per quam Dei filius venit ad nos, & exiuit Deus, & homo, clausura virginitatis integra permanente.

Item Rabbi Barachias exponens illud Thren. vl. a. Pupilli facti sumus absque patre, dicit quod Deus sanctus, & benedictus sit Israeli. *Vos dixistis coram me.* Pupilli facti sumus absque patre redemptor quem ego suscitabo ex vobis sine patre erit. s. in terris, sicut est sine matre in cœlis. Et sic secundum eum apparet virginitas Mariæ matris.

Item Dominus Bonauentura quondam ordinis fratrum minorum, episcopus Albanensis, super 3. sententiarum, distinctione 3. loquens de sanctificatione Mariæ, dicit. Iudæi quidam asserunt de ea, quod quamuis esset pulcherrima, a nullo tamen homine fuit vnquam concupita. Vnde autem acceperit hoc dictum Iudæorum, nescio, sed non est verisimile, quod talis, ac tãtus doctor posuerit illud in scriptis suis, nisi habuerit ab aliquo loco autentico. Ratio autem quare non fuit ab hominibus concupita, potest assignari, quia dispositio mentis magis relucet in facie, quam in alijs partibus. Propter quod ex plenitudine gratiæ existentis in eius mente, fiebat quædam refulgentia in ipsius facie, quæ in hominibus ipsam intuentibus, concupiscentiam non excitabat, sed magis eam reprimebat. Et hoc modo de amabilitate sancti Sebastiani dicitur. Necesse erat, vt quem Deus tanta perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Consequenter declaratur sanctitas virginis Mariæ per scripturas Saracenorum. Dicitur. n. in Alchorano Mahumeti. Dixerunt angeli. O Maria, Deus vtique elegit te, & purificauit te, elegit te claram super mulieres seculorum. Item ibidem dixerunt angeli. O Maria, Deus annunciat tibi verbum ex ipso, nomen eius Iesus filius Marię, & eris honorabilis in hoc seculo, & in futuro. Item ibidem dixit ipsa. *Deus meus quomodo erit filius mihi, & non tetigit me homo?* Dixit. Sicut Deus creat quod vult, cum decreuerit vtique aliquid, dicit: esto, & erit. Et in libro Albokan qui est authenticus apud eos Dixit Emboria quod audiuit nuncium Dei dicentem. Nullus de filijs Adam nascitur, quem non tangat Sathan, & ideo plorat vociferans ex eius tactu, præter Mariam, & filium eius. per nuncium Dei autem intelligit Mahumetum. Item dicit Elnun illum prophetam. i. Mahumetum dixisse. Multi perfecti fuerunt ex hominibus, nulla autem ex mulieribus vnquam fuit perfecta, nisi Maria mater Iesu. Has autem scripturas Saracenorum induxi, quia secundum Apostolum, oportet sanctos testimonia habere ab his qui foris sunt. Patet igitur secundum, quod. s. Iudæus arguẽdo accipit falsum. Nunc restat ostendere tertium, quare quatuor mulieres supradictæ. s. Thamar, Raab, Ruth, & Bethsabee nominantur in genealogia Saluatoris, & non aliæ, vt Sara, Rebecca, & sic de pluribus alijs, quæ commendantur in sacra scriptura, quia hoc videtur quærere argumentum. Ad quod respondet Hieronymus super Matthæum dicens. Notandum in genealogia Saluatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas tantum quas scriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatricibus nascens, omnium peccata deleret.

Saracenorum testimonia de sanctitate Mariæ

1. Tim. 3. b

Responsio tertia ad argumentum Iudæorum

Sed hæc responsio non uidetur bona. Primo quia in genealogia Saluatoris ponitur Maria sanctarum sanctissima. Scdo quia ex eadem ratione ibidem arguit ad oppositum. s. quod pp peccatum Athaliæ filiæ Iezabelis quæ erat idololatra, & ad idololatriam traxit Ioram maritum suum, & filius amborum Ochozias & nepos Ioas, pronepos Amasias tolluntur de genealogia Saluatoris. Et ideo aliter est respondendum s. quod prędictæ quatuor mulieres nominantur in genealogia Saluatoris, ad excludẽdum falsam opinionem quæ posset oriri. Cũ n. dicitur in genealogia *Abraham genuit Isaac*, intelligitur de Sara vxore eius principali, & prima. Eodem modo cum dicitur, *Isaac genuit Iacob*, intelligitur de Rebecca, & sic de alijs. Si igitur sic absolutè diceretur. *Iudas autem genuit Phares, & Zaram*, posset opinari aliquis quod esset de vxore sua vera, quod est falsum, quia Iudas non cognouit Thamar affectu maritali. Propter quod ad excludendum falsam opinionem, Euangelista nomen Thamar expressit. Similiter si diceretur. *Salmon autem genuit Booz*, præcisè crederetur quod esset de sua prima vxore Iudæa natione, quod non erat verum, & iõ nomẽ Raab ibi est expressum. Et idẽ dicẽdũ de alijs duabus. Ruth. n. nõ fuit prima vxor ipsius Booz, nec Bethsabee ipsius Dauid. sed fuerunt eis ex accidẽti coniunctę. Ruth vt suscitaret semen defuncti, & Bethsabee ne moreretur pp crimen adulterij.

SEcundo accipit Iudæus illud quod habetur Matth. 3. d. *Tunc venit Iesus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo.* Sequitur. *Baptizatus autem, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt, ei cœli & vidit spiritum Dei, sicut columbam venientem, & descendentem super se.* Ex his sic arguit. Christiani dicũt, quod baptismus est ablutio peccatorum, cum igitur Iesus Nazarenus fuit baptizatus, habuit peccata abluenda, quod ipsi negant, aut ille baptismus fuit frustra; quod est inconueniens apud eos. Et quia dicunt hunc baptismum fuisse a Deo, Deus autem nihil facit frustra. Item per hoc quod dicit *Vidit spiritum Dei venientem super se.* Nullus autem venit vbi prius erat, sed vbi non erat, ergo spiritussanctus in Iesu Nazareno ante baptismum non fuit, & tamen tunc erat incipiens tricesimum annum.

Obiectio prima Iudæi secunda contra baptismum.

Item post genealogiam Christi Euangelista sic dicit. *Cum esset desponsata Maria mater eius Ioseph antequam conuenirent inuenta est in vtero habens de spiritusancto.* Ex quo sequitur secundùm eius dictum, quod Iesus Nazarenus à principio suæ creationis habuit spiritumsanctũ, & sic in dictis suis implicatur contradictio, scilicet quod Iesus Nazarenus ante baptismum habuit spiritum sanctum, & quod non habuit.

Secunda

Responsio. Ad primũ dicendũ ꝙ ipsius Christi baptismus est ablutio peccatorũ, nõ aũt baptismus Ioãnis, sicut ipse dixit Mat. 3. c. Ego quidẽ baptizo vos in aqua in pœnitentiã, q aũt post me venturus

Responsio ad primam

Digitized by Google

A venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus portare calciamenta. Ipse vos baptizabit in spiritusancto. Iesus autem Nazarenus fuit baptizatus baptismo Ioannis tantum, qui non erat ablutio peccatorum, & ideo non concludit argumentum. s. quod Iesus habuerit peccatum abluendum. Dato etiam quod fuisset baptizatus baptismo suo, qui est ablutio peccatorum: non tñ sequitur ꝙ habuerit peccatum abluẽdum, quia sanctificati in vtero baptizandi sunt Christi baptismo, & tñ non habet peccatum abluendum. Iesus autem ab instanti suæ conceptionis nõ solum fuit sanctificatus, sed etiam sanctus sanctorum. Quod autem arguitur vltra: Ergo Iesus Nazarenus fuit baptizatus frustra. Dicendum ꝙ non sequitur, quia per hoc approbauit baptismũ, & ꝑdicationẽ Ioannis, & ꝑ tactũ suæ sanctissimæ carnis dedit vim regeneratiuam ipsis aquis. Nec similiter sanctificati in vtero frustra baptizantur, quia per hoc regenerantur in Christo, & membra eius efficiuntur, scripturas autem noui Testamenti, & catholicorum doctorum loquentes de baptismo, & eius effectu, dimitto, tum quia sunt notæ tum quia a Iudæis non recipiunt, & aliquas accipio de veteri Testamento, & de dictis doctorũ Hebræorum. Vnde super illud Ecc. 1. b. *Quid est quod fuit? illud quod futurum est.* Rabbi Barachias dicit. Sicut fuit redemptor primus, sic erit, & vltimus. Redemptor primus .i. Moyses fecit ascendere puteum, sicut dicitur, Nu. 21. d. *Sic redemptor vltimus qui est rex Messias ascendere faciet aquas sicut dicitur* Iohelis. vlt. d. *Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.* Hæc sunt verba doctoris. Per torrentem spinarum intelligitur multitudo peccantium, siue peccatorum. Aliqui Hebræi dicunt quod ista est litera. Et irrigabit planiciem Cethim. Est autem Cethim regio Græciæ, de qua Alexander magnus exiuit ad pugnandum contra reges persarum, & Medorum, vt habetur 1. Machab. 1. a. Et secundum hoc ista prophetia fuit impleta, quando Apostoli prædicauerunt Græcis, & eos baptizauerunt.

B Item Isa 44. a. *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime quem elegi.* Effundam .n. aquam super scientem, & fluente super aridã. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabit inter herbas, sicut salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet, domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu sua dño, & in nomine Dei Israel assimilabitur. Per hoc .n. hoc quod dicitur. *Effundam .n. aquam super sitientem.* intelligitur baptizatio Iudæorum fidem Christi deuotè suscipientium. Et per hoc qđ subdit. *Et fluenta super aridam,* intelligitur baptizatio Gentilium. Nam Gentilitas non fuerat irrigata doctrina legis, & prophetarum. Et quod iste sit intellectus, habetur per glossam Ra. Sa. super illud quod scribitur. *Et germinabunt inter herbas, &c.* Idest in medio Esau. Per Esau vero ipse, & alii doctores Hebræi intelligũt Romanũ imperiũ, qđ suscepit fidẽ Christi. & baptismũ. vt patet. Sequitur. iste dicit dñe ego sum. Glossa: Isti erunt iusti perfecti, quod de apostolis potest iustè intelligi. Et iste vocabit in nomine Iacob. Glossa. Isti sunt paruuli filij impiorum, quod conuenienter intelligitur de filiis Iudæorũ per apostolos conuersis ad Christũ, patribus eorũ in infidelitate remanentibus. Hic scribet manu sua dño. Glossa. Hi sunt uiri pœnitentiæ, per quos conuenienter intelliguntur Christiani religiosi. Et in nomine Israel assimilabitur. Glossa. Isti sunt conuersi de Gentibus. Illis .n. applicatur nomen Israel, ſm qđ dicit Apostolus ad Ro. 2. d. Non

C qui in manifesto Iudæus est, &c. patet igitur ex dictis, ꝙ glossa Ra. Sa. cõuenienter aptatur ad propositum nostrum, quis hoc nõ intẽderit. Deus .n. aliqñ mouet linguã hominis mali ad annũciandũ aliquã veritatẽ præter eius intẽtionẽ. Sicut Caiphas Io. 11. f. dixit de Christo. *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo.* Intẽdebat .n. solũ alios inducere ad Christũ occidẽdũ, sed quod verbũ suũ significauit mortẽ Christi proficuã ad spiritualẽ salutẽ populi, hoc fuit ꝑter eius intẽtionẽ. Propter qđ Euangelista subdidit. *Hoc autẽ dixit non a semet ipso.* sed supple, a Deo sic eius linguã mouẽte. Simile aũt habetur Nu. 21 e. de asina Balaam, quæ protulit verba rationabilia, vt patet ibidem, Deo mouente linguam eius per se, vel per angelum, illa tñ non intellexit verba, q̃ protulit, cum non haberet rationem, nec intellectum.

Itẽ sup illud Gen. 49. b. *Ligans ad uineam pullum suũ, & ad uitem, ò fili mi, asinam suam,* dicit glossa. Hic est de quo scriptum est Zac. 9. c. Sedens sup asinã. Sequitur in glossa. *Et quomodo erit ægen?* sicut dictum est Ezech. 36. e. *Et effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Authoritas autẽ Zachariæ hic inducta, ſm doctores Hebręos, intelligitur ad literam de Messia, sicut ostensum est supra. Et per glossam Hebraicã hic inducta habetur, quod sit mundaturus populum suum ꝑ effusionem aquæ mundæ, quæ propriè dicitur baptismus Christi.

Itẽ de baptismo, & eius effectu dicitur Zac. 13. a. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatorum, & menstruatæ,* Per hoc quod dicit. *Erit de futuro.* patet quod non potest intelligi de aliqua ablutione veteris legis. Nam omnes illę erant statutæ longè antè tempus Zachariæ. qđ autem intelligatur de baptismo Christi, patet ꝑ illud quod subditur. *Et erit in die illa dicit dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra.* Quod impletum fuit tempore Christi, & discipulorum eius, per quorum prædicationem idololatria cessauit per totum mundum, exceptis quibusdam barbaris in aquilonari parte habitantibus. Sed quoniam hoc modicum, & respectiuè,

D ideo quasi pro nihilo reputatur secundum communem modum loquendi, & etiam secundum doctrinam Phi. 2 physicorũ. Nec obstat quod dicit. Domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, qa Ier. 30. b. Christus nominatur nomine Dauid, vbi dicitur. Seruiẽt domino Deo suo, & Dauid regi suo. Non .n. potest intelligi de persona Dauid qui mortuus erat per quadringentos annos ante vel circiter. Et quod intelligatur de Christo, patet per trãslationem Chaldaicam, quę sic habet. *Et colent coram Domino Deo suo, & obedient Messiæ filio Dauid* Et sic per domum Dauid intelligitur hic familia Christi, & eadem ratione per Ierusalem militans ecclesia. Dicitur autem baptismus fons patens, quia nulli petenti debitè denegatur Et in ablutionem peccatorum, & menstruatæ, propter peccatum actuale, & originale, quod contrahitur in vtero matris. Quod autem postea subditur arguendo. *Vidit spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & venientem super se,* ergo ante non habuit spiritumsanctum. Non valet, quia 4. Reg. 3. c. dicitur de Elisæo. *Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini.* quod intelligitur de spiritu prophetandi, & tamen de eo dicitur ante 2. cap. *Requieuit spiritus Eliæ super Elisæum.*

Ad secundam

Et quod subditur arguendo. *Nullus venit ubi prius erat.* Dicẽdum quod verum est, eo modo quo prius erat ibi, sed alio modo potest venire. Sicut dicitur Gen. 23. b. vbi dicitur. *Dixit dominus ad Abraham. Clamor Sodomorum, & Gomorræorum multiplicatus est.* Sequitur. *Descendam. & uidebo utrum clamorem qui ad me uenit, opere compleuerint, &c.* Non est per hoc intelligendum, quod ante non esset in Sodoma, & Gomorra, nec videret eorum facta cum de necessitate sit vbique pręsens, sicut dicitur Ier. 23. e Cœlum, & terram ego impleo, dicit dominus & omnia de necessitate viderit ab ęterno. Dicitur ergo descendisse & vidisse, propter nouum effectum quem fecit ibi, s. subuersionem Sodomæ, &

E Gomorræ. Erat ibi igitur ante sicut conseruans in esse, sed descendit ibi, sicut puniens. Et similiter dicitur tunc uidisse, quia secundum modum loquendi scripturæ, & etiam hominũ, Deus dicitur non videre peccata hominum, quando dissimulat ea punire. Nec per hoc importatur aliqua mutatio in Deo, sed in creatura. Sic suo modo dicendum in proposito, spiritussanctus fuit in Iesu Nazareno ab instanti suæ conceptionis per plenitudinem gratiæ, sicut dicitur Io. 1. b. *Vidimus eum quasi unigenitum à patre plenum gratia, & ueritatis.* Et hoc prædictum fuit Isa. 11. a. *Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eũ spiritus timoris domini.* Dicitur tamẽ venisse super eum in baptismo per alium modum. s. in signo visibili columbæ representantis in Christo plenitudinem gratiæ, non tunc acceptæ, sed prius, vt dictum est. Tamen plenitudo gratiæ quæ latens erat in Iesu Nazareno, fuit tunc manifestata Ioanni baptistæ in visibili signo, sicut ei dictum erat a dño. *Super quẽ uideris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritusancto.*

F & per prædicationem Ioannis alijs fuit dictum, ideo subditur. *Et ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Illi tamẽ qui erant cum Ioanne, quando columba descendit super Iesum viderunt cum eo, & vocem patris audierunt, quia columba illa non fuit imaginaria, sed vera, & visibilis, & vox diuinitus formata sensibilis. Fuit autem tunc necessaria manifestatio plenitudinis gratiæ in Christo primo, vt prophetia Isaiæ prædicta ostenderetur in Iesu impleta. Secundo quia cito post baptismum erat prædicaturus legem euangelicam quæ est lex gratiæ, & per consequens autor eius ostendi debuit plenus gratiæ. Ideo tunc audita est vox patris. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui,* tanquam autore euangelij.

Quod autem vltimo arguit de contradictione in verbis euangelistæ, patet falsum ex prædictis. Nam alio modo venit spiritus sanctus sup. Iesum in baptismo quam prius erat in ipso.

Obiectio prima Iudæi contra ieiunium & tentationẽ Christi

TErtio accipit iste Iudæus quod dicitur Matth. 4. a. *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esuriit. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit ei: Scriptum est: Non in solo pane viuit homo sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum, &c.* Sequitur. *Ait illi Iesus rursum. Scriptum est, non tentabis Dominum Deum tuum.* ex his arguit iste Iudæus sic, Christiani dicunt Iesum esse Deũ, & quę laus est Deo ieiunare? quasi dicat nulla: quia Deo non competit comedere, vel ieiunare. Propter quod hoc videtur derisibile, &

Digitized by Google

le, & adhuc magis illud quod subditur, *Et postea esuriit.* Et maxime cum Moyses qui fuit homo tantum, post ieiunium quadraginta dierum, & quadraginta noctium non esurijt.

Secunda

Item eius prima responsio, qua dixit. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Videtur irrationabilis. Debuisset enim dixisse. Sed in omni re quæ procedit de ore meo, si erat Deus, qui potest vitam hominis conseruare de omni re, siue sit lignum, siue lapis, vel aliud huiusmodi.

Tertia

Item eius secunda responsio qua dixit. *Non tentabis dominum Deum tuum.* Non videtur bona. primo quia in ipso erat potestas faciendi miracula, & ideo si misisset se deorsum sine læsione aliqua, non fuisset ibi aliqua tentatio diuina. Secundo quia viri sancti leguntur Deum tentasse, nec ex hoc reprobantur in sacra scriptura, sed magis commendantur. s. Elias 3. Reg. 18. d. qui dixit. *Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus.* Et Elisæus 4. Reg. 6. c. dixit ad regem Israel de Naaman leproso. *Veniet ad me, & sciat prophetam esse in Israel.* Similiter Gedeon Iudic. 6. g. tentauit Deum quærens signum in vellere. Vnde dixit. *Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc tentauero, signum quærens in vellere.* Item Deus non inducit homines ad malum, inducit autem ad suijpsius tentationem, Malach. 3. c. *Inferte omnem decimam in horreum & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc ait dominus, si non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero benedictionem meam vsque ad abundantiam.*

Responsio ad primam

Ex supradictis patet solutio primi. Dictum est enim supra, quòd Christus in lege, & prophetis promissus, futurus erat verus Deus, & verus homo in vna persona. Declaratum etiam fuit quod Iesus Nazarenus est verus Christus Iudæis promissus, & per consequens verus Deus, & verus homo. Item declaratũ fuit quod per passionem suam, & mortem operaturus erat nostram salutem, propter quod habuit corpus passibile, & mortale ante resurrectionem suam, & hoc modo ieiunauit, & esurijt, afflictiones & tandem mortem sustinuit, & non in deitate sua, quia hoc est impossibile, sed in humanitate pro nobis assumpta, & sic meruit nobis gratiam, & gloriam, & sui corporis glorificationem. Vnde super illud Gen 24. g. *Introduxit eam Isaac, &c.* dicit Rabbi Moyses Hadaressem. Hic est rex Messias quem elegit Deus sanctus, & benedictus, vt coleret eum toto corde, daretque cor suum ad petendum miserationes pro Israel, & ad ieiunandum, & humiliandum se pro eis: sicut scriptum est Isa. 53 b. *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Per hanc traditionem dicti Rabbi Moy. patet quod quinquagesimum tertium capitulum Isaiæ loquitur de Christi passione pro generis humani salute. Quod autem dicit de Moyse, quod post illud ieiunium non esurijt, falsum est, quia postea non comedisset. Nec est simile de vtroque. Nam Manichæi dicturi erant, quod Iesus non habuit carnem humanam ex elementis compositam, sed cœlestem. Ad quos repellendos, euangelium facit mentionem de esurie Christi, Iudæi vero hoc non erant dicturi de Moyse, propter quod non oportuit quod scriptura sic faceret mentionem de eius esurie.

Ad secundam

Quod autem vlterius arguit Iudæus primam responsionem Christi dicens. Scriptum est. *Non in solo pane viuit, &c.* primo percutit seipsum arguens dictum Moysi Deut. 8. a. cuius se fatetur esse discipulum.

Quod autem arguit vlterius quod Iesus debuisset dixisse, sed in omni re, quæ procedit de ore meo, non est verum, quia Iesus volebat celare diabolo suam deitatem, quam ille quærebat experiri per tentationem. Propter quod non debuit dicere de ore meo, quia loquebatur sicut homo celans suam deitatem. Item quia tentationem dæmonis excludebat per scripturam sacram, ideo debuit eam allegare, sicut patet in textu, in quo scribitur de ore Dei. Et eadem ratione non debuit dicere, in omni re, sed in omni verbo, quia sic scribitur in textu. Cum hoc etiam potest dici, quod nihil arguit, quia verbum frequenter accipitur in sacra scriptura pro re facta. Nam 2. Reg. 1. a. dicitur. *Quod est verbum quod factum est,* i. res gesta, vel facta, & sic accipitur hic vt patet literam intuenti Deut. 8.

Ad tertiam

Quod autem arguitur secundum responsionem qua dicitur. *Non tentabis dominum Deum tuum.* primo percutit seipsum arguens dictum Moysi Deuterono. 6. c. Quòd autem vlterius nititur ostendere tentationem Dei non esse peccatum, manifestè dicit contra dominum arguentem maliciam populi Israel Nu. 14. d. *Tentauerunt me iam per decem vices.* Item Psal. 94. b. *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderunt opera mea.* Propter illud quod inducit de viris sanctis Deum tentantibus, vt dicit, sciendum quod tentare est experimentum de aliquo accipere: nullus autem quærit experiri illud de quo est certus, sed illud de quo est dubius. Item experiri potest aliquis facto, vel verbo. Verbo, quando quis quærit aliquid a vicino suo, vt experiatur si iuuaret eum in necessitate. Facto, cum facit aliquid quod non videtur ordinabile ad aliquid, nisi ad talem experientiam, & talis experientia dicitur tentatio. Sicut cum aliquis facit currere equum, sine necessitate aliqua, aut vtilitate, dicitur tentatio equi, quia talis cursus non videtur ordinabilis nisi ad accipiendum experimentum de velocitate equi. Si autem faciat cum currere propter necessitatem aliquam, vt ad fugiẽdum hostes, vel propter vtilitatem aliquam, vt ad capiẽdum ceruum, non est tentatio equi. Dubitare autem de his quæ pertinent ad perfectionem diuinam, vt est potentia, bonitas, & huiusmodi, semper est malum, & ideo qui facit, vel dicit aliquid sine necessitate, vel vtilitate ad experiendam diuinam potentiam, vel voluntatem tentat Deum, & peccat. Propter quod exponens se sine necessitate, aut vtilitate periculo expectans seruari a Deo, tentat Deum, cum seruari posset alio modo. Tale quid suggerebat diabolus Iesu Nazareno dicens: Mitte te deorsum. Et licet Iesus per virtutem diuinam posset hoc facere sine periculo tamẽ hoc non fecit, celare volens diabolo suam deitatem, & excludere tentationem dæmonis, per sacram scripturam respondit bene per illud quod hominibus prohibetur. Poterat enim tanquam homo per gradus descendere de pinnaculo. Quod igitur arguitur de Elia, non valet. Non enim petijt signum per ignem descendentem, sine vtilitate, sed ad quod populus Israel à cultura Baal ad colendum Deum verum reduceretur, vt patet ibidem. Item hoc fecit de præcepto domini, dicentis sibi. *Vade ostende te Achab,* vt præmittitur ibidem, & tunc reuelatus fuit sibi modus procedendi contra prophetas Baal, licet hoc non sit totaliter expressum, quia non omnia scribuntur. Eodem modo dicendum est de Elisæo. Curauit enim Naaman ex diuina reuelatione, & ad manifestationem virtutis diuinæ, vnde & Naaman relicta idolatria, conuersus fuit totaliter ad colendum vnum Deum verum. Vnde dixit 4. Reg. 5. c. *Non faciet seruus tuus vltra holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi domino.* De Gedeone vero dicunt aliqui doctores nostri, quod ex debilitate fidei petijt bis signum in vellere, propter quod non excusatur totaliter a peccato, sicut dicit quædam glossa super locum istum. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, quia scriptura nõ notat eum culpabilem ex hoc facto, nec fuit punitus a Deo, sicut Zacharias pater Ioannis baptistę, qui propter dubium petijt signum dicens. *Vnde hoc sciam?* propter quod factus fuit mutus vsque ad filij sui circuncisionem, vt habetur Luc. 1. f. De glossa vero marginali allegata, parum est curandum, ideo saluo meliori iudicio, potest aliter dici. Vno modo, quod Gedeon fecit hoc ex instinctu diuino, & sic non peccauit, instinctus. n. diuinus non impellit hominem ad peccandum. Alio modo dicendum, quod Gedeon non dubitauit de potentia Dei quin per ipsum posset saluare populum, nec de verbo domini dicto sibi. *Vade, in hac fortitudine tua liberabis Israel.* dubitauit quin esset verum, sed ignorauit vtrum hæc promissio esset absoluta, quæ semper impletur, vel conditionalis. s. nisi Gedeon, & eius socij ponerent aliquod impedimentũ per aliquod peccatum. Frequenter. n. in sacra scriptura intelligũtur promissiones diuinæ factæ sub tali conditione, quamuis non exprimatur Ier. 18. b Subito loquar de gente, & regno, vt ædificem, & plantem illud, si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, vt pœnitentiam agam super bono quod locutus sum, vt facerem ei. Timuit igitur Gedeon, ne per fragilitatẽ suam, vel sociorum suorum proueniret impedimentũ dictæ promissionis. Petijt ergo humiliter a Deo doceri per signum, quod non proueniret tale impedimentum, vt sic constantius, & expeditius iret ad prælium, pp quod petijt duplex signum, vnum pro se, aliud pro socijs suis. Ad autoritatem Malachiæ dicendũ, quod Iudæi tenebantur soluere decimas ex præcepto Dei, sicut patet ex multis locis ve. Te. & per consequens hoc erat necesse ex parte soluentium, & vtile ex parte recipientium. Erat. n. ad sustentationem ministrorum Dei. ad hoc igitur inducebat dñs populum suum per Prophetam. di. Inserte oẽm decimam, &c. Qd aũt subditur. *Probate me super hoc, &c.* ly *probate,* non tenetꝰ hic causaliter sic intelligendum ꝙ soluerent decimas ad probandũ, seu tẽtandũ, si per hoc Deus aperiret eis cataractas cœli, sed tenetꝰ cõsecutiuè, & est sensus. Si impleueritis præceptũ meũ de decimis sicut tenemini & ego cõsequenter multiplicabo bona vestra, sicut dr̃ Is. 1. c. si volueritis, & audieritis me bona terræ comedetis.

Obiectio Iudæi prima

QVarto accipit Iudæus illud quod habetur Matthæi 5. f. *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis, ego autẽ dico vobis, non iurare omnino, &c.* Sequitur. *Sit autem sermo vester, est est, non non, quod autem abundantius est, a malo est. Audistis quia dictũ est antiquis, oculum pro oculo, dentem pro dente, ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam præbe ei, & alteram, & ei qui vult tecũ in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palliũ &c.* Et sequitur. *Audistis quia dictum est. Diliges proximũ tuũ, & odio habebis inimicum tuum. Ego aũt dico vobis, diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, &c.* Ex istis arguit primo contra illud quod dicitur. *Dico vobis non iurare omnino.* Quia scribitur Deut.

Digitized by Google

Deut. 10.d. Dñm Deum tuum timebis,& ei soli seruies, ipsi adhærebis,& in nomine illius iurabit, & sic patet quod Iesus destruit legem à Deo datã et in moralibus, qđ negãt Christiani.

Secunda

Item contra illud quòd subditur. *Dico uobis non resistere malo*. Destruit.n.in hoc legem rectitudinis iustitiæ,& à Deo datã Exo. 21. Oculum pro oculo,&c.

Tertia

Item Christiani non seruant legem Iesu Nazareni. Nam per fraudes, & lites, vnus rapit bona alterius,& non solùm hoc est verum de secularibus, sed etiam de religiosis pluribus.

Quarta

Item contra illud quod subditur. *Dico autem vobis: diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos.* Nam Deus inhibuit filijs Israel ne amicitias, vel fœdera contraherent cum habitatoribus terræ Chanaan, qui erant inimici eorum, nec quærerent eis bonum, vt habetur Ex. 34.b. & sic Iesus Nazarenus destruit diuinum præceptum.

Deut. 25.b

Responsio ad primam.

Ad primum dicendum, quod negatio præposita signo vniuers. li facit æquipollere suo contradictorio: quia non omnis, & quidam non æquipollent, & ideo per hoc quod dicitur: non iurare omninò, non excludit omne iuramentum, quia quilibet tenetur superiori requirenti veritatem per iuramentum dicere: aliter periret veritas, & iustitia in multis casibus. Sed excluditur iuramentum illicitum, quod est triplex. s. falsum, quod caret veritate,& iuramentum iniquum, quod caret iustitia, sicut cum aliquis iurat innocenti nocere,& iuramentum incautum, quod iudicio discretionis caret quod fit quando quis iurat absque necessitate, aut pia vtilitate. Et propter hoc dicitur Iere. 4.a. Iurabis, viuit dominus in veritate,& in iustitia, & in iudicio, ad excludendum tria prædicta iuramenta illicita. Sciendum autem quod ex verbo Deuteron. 10. supra allegato: *In nomine illius*. s. Dei iurabis: aliqui dixerunt quod iuramẽtum esset frequentandum tanquam religionis actus etiam in communi verbo, vbi non apparet necessitas, aut pia vtilitas, de quibus vř fuisse Iudæus hic arguens. Sed ꝙ hos sit falsum, patet per præceptum diuinum. Exo. 20.b. vbi dicitur. *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Nec.n. habebit insontem dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui frustra, quod facit ille qui iurat fine necessitate, aut pia vtilitate. Hoc etiam patet per verbum Iere. præallegatum. Item Eccl. 23.b. dicitur. *Vir multum iurans replebitur iniquitate*. Nam ex frequentia iurandi,& iuramento incauto labitur in iuramentũ falsum,& iniquũ. Quod autem subdit. *Sit sermo vester est est, non non*. Idest, simpliciter affirmando veritatem,& negando falsitatem, intelligendũ est vbi necessitas plus non exigit. Et ꝙ hoc intelligatur de cõi modo loquendi inter homines, patet per hoc quod dicitur, sermo vester: quod autem amplius est: à malo est, non dicit esse malum, sed à malo. Nam omne iuramentum est à malo culpæ, vel pœnę. Iuramẽtũ.n. falsum, iniquũ,& incautũ, est à malo culpæ ex parte iurãtis. Iuramẽtũ aũt licitũ est à malo pęnæ ex parte requirentis iuramẽtũ. Ex humana namq; fragilitate, quæ pœna quędã est inflicta humano generi pp peccatũ primorũ parentum, procedit ꝙ homines sibi mutuò non credunt simplici verbo absque iuramento.

Ad secundam

Qđ aũt vltra arguit Iesũ Nazarenũ destruxisse legẽ iustitiæ, & rectitudinis, non est verum. Circa quod sciendum, ꝙ non resistere malo aliqñ bonũ est,& necessariũ,& sic cadit sub pcepto, vtpote qñ ex tali resistentia apparet, manifeste origo magni mali, vt dissidium ciuitatis, vel regni, vel aliud hmõi. aliqñ vero est bonũ supererogationis, vt qñ malum illatũ toleratur patienter pp Deum, vel pp pacem seruandam, vel sui humiliationem,& sic non resistere malo cadit sub consilio,& nõ sub præcepto. Et in istis duobus modis loquitur Saluator, & sic nõ excludit legẽ iustitiæ, sed addit super hoc perfectionem legis euangelicæ, ad q̃ tenentur homines, sed possunt licitè de illata iniuria vindictã quærere ẽm ordinẽ iustitiæ, qñ nõ apparet ex hoc maius malũ surgere, vt prædictum est. Sciendum aũt, ꝙ ex hoc legis uerbo. *Oculum, pro oculo, dentem, pro dente, &c.* aliqui Iudæi, de quibus videtur iste fuisse, interpretantes dixerunt, ꝙ vindicta erat per se petenda, quod est falsum, quia vindicta ẽ malum pęnæ,& iõ non est pp se appetibilis, sed pp aliquod bonũ consequẽdũ, vt pp ordinẽ iustitiæ seruandũ, vel pp correctionẽ iniuriantis, vel pp terrorem aliorum, vt ab iniurijs coerceantur, vel aliqđ hmõi. Vbi igitur nullũ tale bonũ ex pena alicuius æstimatur prouenire, sed magis timetur de scandalo,& malo maiori, tunc desistere à vindicta quærenda, est necessitatis,& præcepti, vt prædictum est. Si aũt circa talem casum à vindicta quærenda quis desistat, bonum supererogationis est. Et hoc patet per facta sanctorum patrum, non solum noui Testamenti, sed et veteris. Sãctus.n. Ioseph, potens vindicare à fratribus sibi illatam iniuriam, non solùm à vindicta destitit, sed et eos cũ suis familijs misericorditer sustẽtauit. Similiter Dauid Semei sibi maledicẽtẽ,& lapides ꝯ eũ mittẽtẽ,& ex hoc reũ læsæ maiestatis, occidi ab Abisai prohibuit 2. Reg. 17.c. dicẽs. *Dimitte eũ, vt maledicat, si forte uideat dñs afflictionem meã.* Idẽ et patet per scripturam veteris Testamenti Leuit. 19.d. *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum*. Vbi vero ex vindicta secundum ordinem iustitiæ non appareret ortus scandali, vel mali, & ex desistentia ab ea daretur malis audacia iniuriandi bonis, tunc talis desistentia malum esset & peccatum. In tali casu non est intelligendum Saluatoris verbum. Quod autem sequitur. *Et qui te percusserit in unam maxillam, &c.* non est intelligendum quantum ad effectum, ut sic percussus maxillam alteram offerat percussori, quia Iesus qui cœpit facere,& docere, pcussus in vna maxilla, vt habetur Io. 18.d. non exhibuit aliam maxillam percussori, sed eum charitatiuè corripuit. d. *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene cur me cædis?* Est igitur verbum prædictum, secundum animi dispositionem intelligendum, vt. s. sic percussus sit dispositus in animo adhuc sustinere maiores percussiones, vel iniurias in casibus prædictis. s. quando est ibi bonum necessarium, vel supererogationis.

Ad tertiam

Ad illud autem quod obijcitur de Christianis legem Christi non obseruantibus. Dicendum quod ex eorum malitia non peioratur lex euangelica, sicut nec lex in mõte Sinai data per hoc quod Iudæi satis citò post eius dationem fecerunt, & adorauerunt vitulum conflatilem, Exo. 32.b.

Ad quartam

Ad illud autem quod arguit vltra de odio inimici, sciendũ, ꝙ doctores Hebræi circa hoc errabant. Ex hoc.n. quod preceptum est Leuit. 19.d. *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, arguebant à contrario sensu, ꝙ debebant odire inimicum. Sed hoc est falsum, quia omnis homo ex charitate diligendus est inquantum ad imaginem Dei est,& capax ipsius per cognitionem, & amorem. Amicitia.n. charitatis, fundatur super communicationem supernaturalis beatitudinis,& ideò omnis intellectualis creatura quæ actu, vel potentia est beata, est ex charitate diligenda. Mali autem homines, quandiu sunt in via, sunt in potentia veniendi ad beatitudinem. Et ideò licet malitia eorum sit odiẽda, ipsa tamen natura possibilis beatificari est diligẽda, & hoc est ꝙ dicit Saluator. Diligite inimicos vestros, bona. s. gratiæ,& gloriæ eis optando. Alia autem non sunt eis optanda, nisi in quadam generalitate inquantum valent ad eorum salutem, quod soli Deo est notũ, quia omnibus alijs potest homo bene, vel male vti & ideo circa hoc non est aliquid determinatè petendum, sed sub conditione quantum valent. s. ad eorum salutem. Sequitur. *Benefacite*. Benefacere est effectus dilectionis. Et ideo sicut tenemur diligere inimicos quantũ ad bona gratiæ,& gloriæ, ita tenemur in effectu salutẽ eorũ modo debito, & possibili procurare. qđ aũt benefacere odiẽtibus & inimicis sit laudabile, patet nõ solũ p sanctos patres noui Testamẽti, sed et veteris: Isaac.n. regi Geraræ,& viris eius qui eũ oderant, & expulerãt, fecit magnũ cõuiuiũ, Gen. 26.f. Ioseph fratres suos qui eũ occidere voluerunt,& tandem seruituti, q̃ est mors ciuilis, vendiderãt, dulciter recepit,& pauit, Gen. 43.g. Dauid Saulẽ ipsum persequẽtẽ ad mortẽ bis à morte liberauit 1. Reg. 24.d.& 26.b. Elisæus Syros eũ quærentes ad mortẽ à rege Israel interfici prohibuit, & eos cibo,& potu iussit refici,& sic ad dñm suum liberè remittit 4. Reg. 6.e. Hoc etiam patet per scripturam veteris Testamẽti, Exod. 23.a. *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*. Item ibidem. *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo.* Itẽ Prou. 25. *Si esurierit inimicus tuus ciba illum, si sitit, da ei aquam bibere.* Itẽ Ps. 119.b. *Cum his qui oderant pacem, eram pacificus*. Qđ aũt cõtradicta arguit de habitatoribus terræ Chanaan, de qbus inhibuit filijs Israel, ne cõtraherẽt cũ eis amicitias, sed eos occiderẽt. Dicẽdũ, ꝙ illi erãt idololatræ pessimi, pp qđ mortẽ meruerãt ẽm iudiciũ Dei, & iõ filii Israel occidentes eos, non fecerunt ex odio, sed ex mandato Dei,& iustitiæ zelo. Cum ipsis.n. non erant amicitiæ cõtrahendæ, ne per hoc filij Israel traherentur ad vitium idololatrię.

Obiectio Iudæi prima

QVintò accipit Iudæus illud qđ habet Mat. 8.a. *Cum descendisset Iesu de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ, & ecce leprosus veniens adorabat eum dicens. Domine si vis, potes me mũdare, &c.* Sequit. *Et ait Iesus: Vade, & ostẽde te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses*. Et hoc arguit sic, ꝙ volebat sacrificium quod fiebat in emundatione leprosi, alibi verò. s. Mat. 9.b. dicit. *Misericordiam volo, & non sacrificium, & sic contradicit sibiipsi*,& sic instabilis est in voluntate. Item idem arguit per hoc quod dicit mundato à lepra: vade nemini dixeris, &c. Et alibi. s. Lu. 8.f. dixit curato a dæmone. *Vade ad tuos, & narra quanta fecerit tibi Deus.*

Secunda

Item alibi. s. Matt. 10.d. dixit. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor, & ego eum coram patre meo, & sic patet ꝙ voluit facta sua celari,& publicari, quæ sunt contradictoria.

Responsio ad primam

Ad primũ dicendum, ꝙ non valet. Nam eadem ratione per scripturam veteris Testamenti, q̃ Iudæus confitetur esse veram probaretur Deum esse mutabilem, quia Genes. 8.d. dicitur de Noe sacrificio, Odoratusque est dñs odorẽ suauitatis,& sic fuit sibi placitum. Itẽ in Exo & Leui.& in alijs libris veteris Testamenti præcepit Deus sibi offerri sacrificia tanquam sibi placita. Et Isa. 1.d. dicit. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinẽ hircorũ,& vitulorũ nolui. Et Ps. 39.b. *Sacrificium, & oblationem*

Digitized by Google

A

oblationem noluisti, &c. Hæc omnia non arguunt Dei mutabilitatem. Nam ipse immutabilis, mutabilia operatur, sicut incorporeus corporea. Quod autem Iesus dixit allegando dictum Oseæ prophetæ 6.b. Misericordiam volui, & non sacrificium: non dixit hoc, sacrificia veteris legis reprobando: habebant enim tūc cursum suum vsque ad mortem Christi, sed hoc dixit opera misericordiæ sacrificijs pręponendo. Non habent duplicem bonitatem. Vnam ex genere, quia sunt opera virtutis moralis. Aliā ex charitate, quia quādo fiunt ex charitate, habent bonitatem meriti vitæ æternæ. Sacrificia verò veteris legis non habent bonitatem, nisi ex fide, & deuotione offerentium. Ideò dicitur Gen. 4.a. *Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius.* q.d. munera fuerunt accepta sibi pp bonitatem offerentis. Quod autem isto modo intellexerit propheta, vel potius dñs loquēs per prophetam patet per textum ibidem qui talis est. Misericordiā volo, & non sacrificium, & scientiam Dei plus q̄ holocausta: Per hoc ꝙ dicit. Plus holocausta, quæ sunt quædam sacrificia, patet ꝙ nō loquebatur holocausta reprobando, sed eis scientiam Dei pręferendo. Et eodem modo de operib. misericordiæ respectu sacrificiorū. Et hoc idē patet Isa.1.d. postq̄ dixit dñs Holocausta arietum, & adipē pinguiū & sanguinē hircorū, & vitulorū nolui subdidit. Quęrite iudiciū, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit dñs. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum quasi nix dealbabuntur.* Ex quo patet manifeste, ꝙ opera misericordiæ, & iustitiæ magis erāt deletiua culpę, & meritoria gloriæ habendæ, tū Christi tpe, q̄ sacrificia legis.

Ad secundam

Qđ aūt arguit vltra, ꝙ Iesus voluit aliqñ facta sua celari, aliqñ vero publicari, fuit valde rōnabile. Nā omnis eius operatio, fuit nostra instructio. Expetit aūt imperfectis opera sua bona celare, ne per vanā gloriā extollantur. Et expedit aliqñ, & maximè perfectis opera sua bona in publico ponere, ad Dei gloriam, & proximi ædificationē. Quātū ad primū dicit Christus Matt. 6.a. Te aūt eleemosynā faciēte, *nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Et quātum ad fm. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* Sic ēt patres veteris Testamenti aliqua bona opera fecerunt occultè, & aliqua publicè. Elias.n. filiū viduæ Sareptanæ suscitauit secretè in suo cubiculo, ad consolationem matris viduæ 3.Reg.17.f. Et ignē de cęlo fecit descendere super holocaustū suū ad declarationē deitatis verę, publicè.s. corā rege Achab & populo Israel 3.Reg.18. Scilicet similiter Elisæus multiplicationē olei ad sustētationē viduæ, & filiorū eius, & ad satisfaciēdū creditori, fecit secrete.s. clauso ostio, vt habet 4 Reg.4.a. Et milites Syriæ volentes eū capere acrisia percussos duxit in medium Samarię coram rege Israel, & populo ciuitatis; vt habetur 4.Reg.6.d. Patet igitur ex prædictis, quod Iesus rationabiliter aliqua facta sua publicauit, & aliqua occultari voluit.

B

Obiectio Iudæi prima

Sexto accipit Iudæus illud qđ dicit Iesus Mat.11.d. *Confiteor tibi pater domine cæli, & ter.* Chriani dicūt ꝙ pater, & filius vnū sunt, quomodo igitur dr confiteri coram patre suo? deberet magis dici corā seipso.

Secunda

Itē si omnia sūt ei tradita à patre nihil habet à seipso, & sic ex se est omninò deficiēs. Ad primū supra, declaratū est per scripturas Hebræorū ꝙ Iesus est Deus, & homo, Deus ab æterno, homo ex tpe. Itē declaratū est, supra ꝙ Iesus Nazarenus est verè Christus, & quia sunt distinctæ naturæ, ideo fm qđ Deus, dicit Io.10.f. *Ego, & pater unum sumus.* s. in essentia, distincti tñ in personis. Secundum autem quod homo, dicit Ioan. 14.e. *Pater maior me est.* Et sic orat coram patre, & confitetur.

Responsio ad primam.

Ad secundam

Quòd autem subditur, quod habet omnia a patre, & ex se est omninò deficiens, dicendum quòd hęc propositio est vera. Christus inquantum homo est creatura: omnis autem creatura si relicta fuerit in nihilum cadet, sicut est de nihilo, & ita potest ista concedi cum reduplicatione. Christus inquantum homo, nihil est ex se, sed omninò deficiens. Si autem ex dictis aliquis arguat quòd idem sequitur de Christo inquantum Deus, quia quidquid habet filius inquantum Deus habet nascendo, & per consequens habet illud a patre, & sic ex se nihil est, sed est omninò deficiens. Dicendum quòd non sequitur, quia filius à patre habet idem esse cum eo. Nam diuinum esse non multiplicabile, & ideo sicut pater est necesse esse, sic & filius, & sic non potest dici deficiens. Nam eandem deitatem, potentiam, & sapientiā, & sic de alijs absolutis habet cum patre. Quod autem in diuinis sit pater, & filius, non solum patet ex nouo Testamento, sed etiam ex veteri Isa.9.b. *Filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Ex quo patet, quod in diuinis est filius, & per consequens pater, quia dicuntur relatiue adinuicem, quę posita se ponunt, & perempta se perimunt. Non enim potest dici, quod Dei filius sit filius alicuius creati, vel finiti. Non tamen sunt duo increati, nec duo immensi, sicut nec duo dij, sed vnus increatus, & vnus immensus, nullam distinctionem enim habent in deitate, sed solum in personali proprietate.

C

Septimò

D

Obiectio Iudæi alia & prima.

Septimo accipit Iudæus illud quod scribitur Mat. 12.b. *In illo tempore abijt Iesus sabbato per sata: discipuli autē eius esurientes cœperunt uellere spicas, & manducare. Pharisæi autem videntes dixerunt ei. Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. At ille dixit eis. Non legistis quid fecerit Dauid, quando esuriit, & qui cum eo erant, & quomodo intrauit domum Dei, & panes propositionis comedit, quod non licebat ei edere, neque eis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Et non legistis in lege, quia sabbatis in templo sacerdotes violant sabbatum, & sine crimine sunt? Dico vobis, quia templo maior est hic.* Ex dictis sic arguit. Primo si Iesus est Deus, vt dicunt Christiani, quare relaxauit obseruantiam sabbati, cum ipse prius eam præceperit Exo. 20.b. *Memento, vt diem sabbati sanctifices?* Igitur aut ipse non est Deus, cuius contrarium affirmant Christiani, aut Deus est mutabilis relaxando quod præceperat, maxime tanquam legitimū sempiternum, cuiusmodi est obseruatio sabbati.

Secunda

Item exemplum quod adducit de Dauid non est conueniēs. Primò quia discipuli Iesu non erant in tanta necessitate famis, sicut Dauid, tunc transgrediens sabbatum, transgressionem nō reiterauit. Item si excusauit hanc Dauid transgressionem, eadem ratione debuit excusare adulterium eius cum Bethsabee, & homicidium Vriæ. Item exemplum quod adducit de sacerdotibus non est ad propositum. Sacerdotes enim operabantur sabbato in templo, accendendo ignem, vel potius nutriendo hoc aūt non erat prohibitum, sed solum de habitationibus hominum, sicut dicitur, Exod.35.a. de sabbato. Ignem non accendetis in cunctis habitaculis vestris, templum autem nō includitur in generalitate habitaculorum hominum. Ad solutionem istorū præmittendum est vnum.s. quod tempore veteris Testamenti, dominus dispensauerit in obseruantia sabbati. Hoc autem patet Iosue 6.a. vbi dicitur, quod de mandato domini Iosue, & viri bellatores circumierunt vrbem Iericho septem diebus continuis armati, & sic oportuit quod dies sabbati fuerit una de illis. Et in libro apud Hebræos autentico, qui dicitur Cedar olam, id est, ordo sæculi, dr ꝙ die sabbati fuit prælium Iericho. Et hoc satis innuitur in textu Iosue 6.b. vbi dies ille dicitur de sabbato, & illo die circumierunt Iericho septem vicibus, & in vltimo circuitu corruentibus muris intrauerunt, & interfecerūt omnes habitatores vrbis. Item 3.Reg.19.b. dicitur, quod Elias ambulauit in fortitudine cibi dieb. quadraginta, & noctib. quadraginta cōtinuè, & sic pluries ambulauit in sabbato, & ex volūtate Dei.

Responsio

E

Ad primam

Ad primū dicendum ꝙ magis est ad oppositum. Nam ille qui dat præceptum potest in illo dispēsare in casu, & totaliter reuocare, & ideo Iesus inquantum Deus poterat facere, propter qđ subdit de seipso, Dominus est filius hominis etiam sabbati. Idem autem in persona est filius hominis, & filius Dei. Quod autem arguitur vltra, quod Deus sit mutabilis, non valet. Nam immutabilis existens, mutabilia operatur, sicut incorporeus existēs corporalia operatur, & facit. Et quod vltra dicitur, quod sanctificatio sabbati fuit præcepta ad semper non est verum. Nam vbi de ipsa scribitur Exo.31.d. *Pactum est sempiternum*, in Hebræo habetur, *pactum est beollam*, i. in seculum quod non significat æternitatem, sed tempus longum communiter acceptum. Et hoc modo dicitur Ier.2.d. *A seculo confregisti iugum meum*, i. ab antiquo tempore, in Hebræo habetur, beollam confregisti, &c. i. a seculo. Aliquando vero accipitur pro tempore determinato, quod tamen potest esse satis breue, sicut Deut.15.c. dicit. *Perforabis aurem eius in ianua domus tuæ, & erit tibi seruus in æternum.* In Hebræo habet. *Perforabis, &c. & erit tibi seruus beollam.* Idest, in seculum, & hoc tempus poterat esse breue, vel lōgum. Vnde dicit hic glossa Hebraica, beollam, idest, cunctis diebus seculi domini vsque ad iubileum. Si.n. infra annum a perforatione auris serui moreretur dominus, fiebat liber a seruitute. Et si viueret vltra annum iubileum, seruus tamen fiebat liber in anno iubileo. Patet igitur ex dictis, quod obseruatio sabbati non erat præcepta ad semper, sed ad tempus. Et ex hoc patet, quod illi qui pro hac dictione Hebraica beollam, transtulerunt æternum, vel sempiternum, dederunt simplicibus occasionem errandi circa obseruantiam sabbati, & circuncisionis.

Mat 12.a

Ad secundam

F

Quod autem arguit vltra de discipulis Iesu spicas vellētibus, quod peccauerunt, non est verum. Non enim peccauerunt ratione facti, quia scribitur Deut.23.d. *Ingressus vineam proximi tui, comedas vuas quantum tibi placuerit.* Et idem intelligendum est de granis bladi, & alijs fructibus. Nec peccauerunt ratione temporis.s. diei sabbati. Nam eorum esuries eos excusabat. Posset etiam probabiliter dici, quod simpliciter hoc poterant in die sabbati. Non.n. peccabant rōne comestionis, qa comedere in die sabbati licitum erat omnibus Iudæis. Nec ratione excussionis granorum de spicis, q̄ est quædam præparatio cibi, quia licet p̄paratio cibi p decoctionē esse prohibita fieri in die sabbati, Ex. 16.e. quia ibi est longus labor, & distractio.s. compositio lignorū & accensio ignis, & compositio vasorum ad ignem, & solicitudo circa decoctionem, vt fiat opportunè, tamen aliquę præparationes

Digitized by Google

A tiones parui laboris, & paruæ distractionis, in die sabbati poterant fieri, vtpotè cibum coctum præcedenti die disponere in vasis, & ponere super mensam mappam, & similia. Et similiter etiam quæ cruda comedebantur, vt herbæ, licitū erat lauare. Vel fricatio autem spicarum non videtur esse magis laboriosa, seu distractiua, sed minus, & per consequens tacita. Quod autem vltra arguit, quòd Dauid. & viri eius erant in maiori necessitate famis, quàm discipuli Iesu, non videtur verisimile. Habebāt.n. aliquam pecuniam, vel aliqua pignora ad habendum cibū aliunde, quæ discipuli Iesu non habebant, quia sine pecunia, & pera & cum simplici veste necessaria incedebāt. Vnde nec Achimelech summus sacerdos quæsiuit de necessitate Dauid, & virorū suorū ad hoc quòd daret eis licitè panē sanctū, sed solū de mūdicia eorū, maximè à mulieribus, vt patet 1. Reg 21.b. Qđ autē arguitur vltra, q. Dauid peccauit panes illos comedendo, patet falsum, non solū p verbū Saluatoris factū excusantis sed ēt per scripturā veteris Testamēti, q non reprobat comestionē Dauid, nec Achimelech cōcessionē. Et quia summus sacerdos erat, non est verisimile q ignoraret quid esset licitum, vel illicitū circa obseruātiā sabbati. Ipse aūt dixit: Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. Quasi dicat fames, supposita dicta mūdicia, facit comestionē licitā. Qđ aūt vltra dr̄ q eadē rōne debuit excusare, vel relaxare adulteriū cū Bethsabee, & homicidiū Vriç. Dicēdū q falsum est Nā ista sunt per se mala, nec possunt bene fieri, propter quod in talibus non habet locum dispensatio.

Quòd aūt vlterius dr̄ de sacerdotibus in tēplo laborātib. manualiter, & licitè, nō solū accēdēdo ignē, vel potius nutriēdo sicut præcip. ē Leu.6.b. Ignis in altari meo semper ardebit quem nutriet sacerdos, subjcies ligna mane p singulos dies, sed ēt hostias lauādo, & super altare cremādo, & hoc ratione tēpli, vel potius diuini cultus ibi̇ē fiendi. Eadē rōne, vel maiori, discipuli præsente Iesu, & eius licētia poterāt licitè vellere spicas, dato q alias esset illicitum, quod tamen non est, vt supradictum est. Iō subdidit Saluator. Dico autem vobis, quia maior templo hic.

B

Obiectio Iudæi contra trinitatem prima.

Ctauo accipit Iudæus illud quod scribitur Mat. 12. c. *Omne peccatum, & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non dimittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritumsanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Ex his arguit sic: Vos Christiani dicitis quod pater, & filius, & spiritussanctus sūt vnius essentiæ, & vnius voluntatis, quomodo ergo est peccatū, seu blasphemia contra spiritumsanctum, & non contra filium, & patrem? Et quomodo vnus remittit peccatum, vel blasphemiam sine alio? Hæc enim quæ videntur haberi ex verbis Iesu implicāt cōtradictionē. Nā si sūt vnius essētiæ, & vnus blasphemaī, & alter nō, sequitur qđ idē blasphemaī, & non blasphemaī. Et si sunt vnius voluntatis, si vnus remittit & alter nō, sequitur q idē remittit eidē blasphemāti, & nō remittit, q sunt ɔ̄dictoria.

Secunda

Item de anima blasphemantis ipsum Christū separata, quęro vbi sit. S. in cœlo, vel in gehenna? Si dicatur, quod in cœlo, sequitur quod spiritussanctus sit impotens ad puniendum blasphemiam sibi illatam, & ab eo non remissam. Si autem dicatur quod sit in gehenna, sequitur quòd pater, & filius sint impotentes ad saluandum eam, cum remiserint blasphemiam.

Tertia

C Item si duo remittunt pater, & filius, & spiritussanctus non remittit, quid proficit blasphemanti. & quid sibi nocet si spiritussanctus non remittit, ex quo pater, & filius remittunt ei? Ex his ergo quæ sibi videntur friuola, & contradictionem implicātia, quæ consequuntur ex verbis Iesu Nazareni cōcludit q eius doctrina sit nullius momenti. Satis patet intelligentibus, quod obiectiones istæ procedunt ex imaginatione falsa circa articulum trinitatis sanctæ. Et ideò declarādum est primo ex scripturis Hebraicis, quòd in essentia diuina plures sunt personę. Secūdò quòd sunt tres. Tertiò soluentur obiectiones. Primum declaratur per principium sacræ scripturæ. *In principio creauit Deus cœlum, & terram*, vbi veritas Hebraica habet sic. *In principio creauit Elohim cœlum, & terram*. Est autem Elohim nomen plurale huius nominis el, vel elopha, qđ significat qđ Deus. Per hoc igiī q hoc nomē plurale Elohim coniungitur cū verbo singularis numeri cū dr̄: *creauit Elohim*, ac si diceret, creauit dij, ostenditur q in Deo est pluralitas suppositorū eo q suppositi est agere, sed per vnitatē actionis ostendit vnitas essentiæ in tribus suppositis, vel personis, q licet non sint tres dij, tamen sunt tres vnam deitatem habentes. Sed ad hoc rñdent Iudæi dicentes, q hoc nomen Elohim indifferenter accipitur pro plurali, & pro singulari. Et quando accipitur pro Deo vero, semper tenetur in singulari. Sed hoc patet falsum. Nam aliqñ tenetur manifestè pro Deo vero, & tñ coniungitur cum adiectiuo pluralis numeri, & aliquando cum verbo pluralis numeri, q non esset, si teneretur pro singulari, exemplum primi Iosue ultimo. *Non poteris seruire domino, Deus enim sanctus ipse.* Hebraica veritas sic habet. *Non poteris seruire domino, quia Elohim sancti ipse.* Item Iere. 23. g.

Responsio

Pluralitas personarum diuinæ naturæ.

g. *Peruertistis verba Dei viuentis domini exercituum.* Hebraica veritas sic habet. *Peruertistis verba Elohim viuentium domini exercituum.* Patet autem quòd istæ authoritates loquuntur de Deo vero. Nam Iosue loquebatur populo de seruitute Dei veri, vt patet literam intuenti. Similiter hoc patet de secunda authoritate. Nam vbi habemus, domini exercituum, in fine authoritatis, pro hoc nomine domini, in Hebræo ponitur tetragrammaton, qđ de solo Deo vero potest dici, vt declarat Rab. Moyses in libro de directione perplexorum. Et tamen in istis authoritatib. hoc nomen Elohim coniungitur cum adiectiuis pluralis numeri, ut patet. Exemplum autem secundi s. quod hoc nomen Elohim coniungitur cum verbo pluralis numeri, vt habetur 2. Reg.7.d. *Quæ est gens, vt populus Israel in terra: propter quem iuit Deus, vt redimeret sibi in populum.* Hebraica litera sic habet *Quæ vt populus tuus gens vna in terra, propter quam iuerunt Elohim ad redimendum sibi?* Item Eccl.2.c. *Quis est homo, vt sequi possit regem factorem suum?* Hebraica litera sic habet. *Quis est homo, vt incedat post regem qui iam fecerunt eum.* Patet igitur ex eo modo loquendi Hebraico, quod in diuinis est pluralitas suppositorum, & vnitas essentiæ, quod Moyses, & alij prophetæ dederunt intelligi studiosis in lege per talem modum loquendi. Secundo ostenditur, quod in diuinis est trinitas personarum, seu suppositorum, Isa.48.c. *Non à principio in abscondito locutus sum, ex tempore, antequam fierent ibi eram, & nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius.* Quòd aūt hæc sint verba dñi loquentis, patet per literam præcedentem cum dr̄. *Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos, &c.* Et sub eodem contextu ibidem loquens dicit. *Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius.* Similiter per literam immediatè sequentem cum dicitur. Hæc dicit dominus Deus redemptor tuus sanctus in Israel. In authoritate verò præmissa exprimitur Deus missus à Deo, & spiritu eius. Inter mittentem verò, & missum semper est distinctio personalis. Et sic ista scriptura impleta fuit in incarnatione filij, qui est Deus missus in mundum à Deo patre, & spiritusancto. Item Eccles.4.c. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Glossa Hebraicæ sensus esse videtur: Mysterium trini Dei, & vnius non facilè discutitur. Sed hanc glossam moderni Iudæi peruertētes retorquentes hanc trinitatem ad tria attributa diuina quæ sunt potentia, sapientia, & bonitas. Sed non vr̄ hæc esse sententia glossæ per hoc quod dicit, non facilè discutitur, quilibet.n. etiam satis simplex scit Deum esse potentem, sapientem, & bonum Item sicut Deus operatur per suam potentiam, sapientiam, & bonitatem, sic artifex creatus operatur per artem suam, sicut per regulam directiuam, & per potentiam suam qua transmutat materiam ad formam scamni, vel lecti, seu alicuius huiōi, per appetitū bonitatis lucri. Et ista tria multo plus differūt in eo q potētia, sapiētia, & bonitas in Deo. Et ideò si pp ista tria Deus dr̄ trinus, & unus in glossa pdicta, multò fortius quilibet artifex diceret trinus, & vnus qđ non est verū. & coniungeret singulare cū verbo pluralis numeri, dicēdo: Hiram fecerūt tēplū Salomonis. sicut de Deo supra dr̄, q est rex q fecerūt hominē. Itē sup illud Ps.49. *Deus deorum dominus locutus est*, vbi in Hebræo ponunī tria nomina diuina, & translatio Hier. iuxta Hebræū hēt. *Fortis Deus dominus locutus est*; quærit glossa Hebraica, quare Asaph ter nominauit dñm in principio huius psalmi. Et rñdet, q. Deus in tribus proprietatibus causauit seculū. Proprietates aūt istæ formaliter constituūt tres personas quarū opera sunt indiuisa. Asaph aūt fuit auctor istius psalmi. Ista vero q hic dixi de trinitate plonarū in vnitate essentiæ, tractaui diffusius in quadā quæstione de quolibet, qualiter p scripturas Hebręorū ostēdi potest mysteriū Christi quātū ad aduētū eius primū esse cōpletū ex dictis ēt patet, q non est contra intentionē antiquorū Hebræorū dicere pluralitatē in Deo, dum tamen vnitas essentiæ teneatur, quod nos Christiani tenemus firmiter, & fideliter confitemur.

D

E

F

Ad obiectiones

His dictis respondendum est ad obiectiones. Circa qđ sciendum, quod Saluator Matth. 12.c. distinguit blasphemiam contra filium hominis a blasphemia contra spiritumsanctum, primam vocans verba Iudæorum nequiter prolata contra benignitatem humanitatis suæ. Comedebat.n. & bibebat cum hominibus, et aliquando cum peccatoribus, sicut clementissimus medicus cum ægrotis. Et ex hoc Iudæi vocauerunt voracem, potatorem vini, Publicanorum amicum, vt habetur Mat. 11.c. Et hanc blasphemiam dixit Saluator esse remissibilem, eo quod erat excusabilis in parte ex consideratione fragilitatis humanę. Secundam verò blasphemiam vocauit verba contra diuinitatem suam nequiter dictam. Videntes.n. ab eo fieri expulsiones dæmonum, illuminationes cæcorum, suscitationes mortuorum, & consimilia quę non poterant fieri nisi virtute diuina, Iudæi tamen nequiter attribuebāt ea virtuti dęmonis, dicētes Mat.12.b. *Hic dæmones non eicit, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Et hāc blasphemiam dixit Saluator irremissibilem, non simpliciter, sed de difficili remissibilē. Nā ex parte blasphemantiū non erat aliqua excusabilis ratio in toto, vel in parte. Et quia talis blasphemia contra-riatur

Blasphemia duplex.

Digitized by Google

A riatur principio remissionis peccatorū. quod est virtus diuina, & quia eadem deitas est in tribus personis, ideo blasphemans cōtra vnam personam, blasphemat cōtra aliam. Et similiter quia eadē bonitas est in tribus personis, ideò vna persona non remittit sine alia. Nam opera trinitatis sunt indiuisa. remissio tñ peccatorum aliqñ attribuitur personę spiritussancti, qa principiū remissionis hmōi est bonitas q̄ est attributū spiritussancti. Patet igr, ꝙ obiectiones Iudęi suprapositę procedūt ex falsa imaginatione. Restat aūt ostēdere, ꝙ irremissibile dupliciter dr. Vno modo, nullo mō remissibile: Alio modo, de difficili remissibile. Hoc primò patet 5. metaphysicæ. vbi dr ꝙ impossibile, & intrāsibile vno modo dr, quod nullo modo potest fieri, vel trāsiri. Alio modo quod potest sed de difficili. Hoc ēt declaratur de cōi modo loquēdi. Dr. n. de cæco perfecto ꝙ non potest videre simpliciter, & de cæcutiente, ꝙ non potest videre, quia videt cū difficultate. Tertiò hoc declaratur ex modo loquendi scripturæ veteris Testamēti. Iosue cōsiderās difficultatē populi ad bonū, & pronitatē ad malū dixit, Iosue vlt. c. *Non poteritis seruire dño, &c.* non intellexit de impossibilitate simpliciter, sed de difficultate. Nam ibi subditur, ꝙ inijt fędus inter populum, & Deum, vt seruirent dño, &c. Item Ier. 13. c. dicitur. *Si potest Aethiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cū didiceritis malū.* Quòd. n. Aethiops, & Pardus possint mutare pelles suas, hoc est impossibile simpliciter, sed ꝙ assuetus ad mala, reuertaf ad bene agēdū, nō ē impossibile, sed difficile, eo ꝙ habitus vitiosus inclinat ad male agēdū ꝑ modū naturę. Exēplū aūt habetur in Manasse rege, qui diu fuit assuetus in pessimis, & tñ finaliter reductus fuit ad bonū virtutis, vt patet 2. Paral. 33. b. & in fine libri vbi ponif eius orō.

Irremissibile dicitur dupliciter.

Quòd aūt Iudæus quærit vltimo de anima blasphemātis vbi sit. Dicendum, ꝙ si recessit à corpore cū peccato blasphemiæ, est in inferno Si aūt recessit totaliter expedita quantum ad culpam, & pœnam, est in cœlo. Si vérò recessit liberata à culpa, sed adhuc ad pœnā tp̄alē obligata, detinef in purgatorio, donec purgef, & sic ad gloriā transferatur. Nec aliqua persona diuina est impotēs ad saluandum eam, vel puniendam, quia sicut tres p̄sonæ sunt, & vnus Deus, ita sunt vnus omnipotens ad faciendū de creatura quidquid placet sibi secundum ordinē suæ sapientiæ, & iustitię.

B

NOnò accipit Iudæus verbū Iesu Nazareni quod scribitur Matt. 18 b. *Non est voluntas ante patrem vestrū qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis.* Et ibidē præmittitur. *Venit. n. filius hominis saluare quod perierat.* Item Mat. 13. b. dicit. *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligūt.* Ex his arguit sic: Si venit saluare qd perierat, vt dicit, & tñ loquebaf pctōribus parabolicè, vt non intelligerēt, nec per cons̄s conuerterent, vt ibidē in euāgelio subdif, ista vñr manifestē sibi cōtradicere. s. ꝙ quærerent salutē pctōrū, & nō quærerent, nec vellet.

Secunda.

Item istud vltimò dictum destruit verbum domini Ezech. 18. g. *Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat.* Dicendum quod Christus non semper loquebatur turbis parabolicè, sed aliquando planè, & aperte tractans ea quæ sunt de salutis necessitate, vt patet Mat. 6 & 7. vbi tradit formam perfectionis euangelicæ. Sed quoniam frequenter ad eius prædicationem veniebant homines maligni, non ad discendum, sed ad insidiandum ei, ideò tunc loquebatur parabolicè, vt non intelligerēt, ne daret sanctum canibus, & poneret margaritas ante porcos. Aliqñ ēt fidelibus, & deuotis loquens, parabolam præmittebat, & postea exponebat, vt ex præmissione parabolę veritas gratiosius caperetur. Et hic modus cōiter in ꝓdicationib. ecclesię obseruaf. Patet igit, ꝙ Iesus aliqñ loquebaf parabolicè, aliqñ planè Et hoc rationabiliter. Nam Ezechiel, & alij prophetæ frequenter vtroque modo loquebantur, vt patet eorum libros intuenti. Moyses ēt aliqñ loquebaf populo velata facie, aliqñ vero sine velamine.

Responsio ad primam.

C

Item Iudæus arguens contra Iesum, eo ꝙ dicit, in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, &c. arguit cōtra Deū veteris Testamenti, & per cons̄s cōtra seipsum. Dicit. n. dñs Isa. 6. c. *Excæca cor populi eius, & aures eius aggraua, &c.* Quam autoritatem Iesus hic allegauit tanquā impletā in sua prædicatione, per quā simplices, & illiterati fuerunt illuminati, in apostolis, & sacerdotes & Scribæ fuerūt excæcati, sicut plenius dixi Isa. 6. ca. Nec obstat ꝙ verba sunt hic aliqualiter mutata. Nā Apostoli, & euāgelistæ allegātes scripturā veteris Testamēti, magis curauerūt allegare sensum, q̄ verba. Hæc aūt excæcatio ꝑdicta fuit ab antiquis doctorib. iudæorū exponētibus in libro Siphere, i. decoris, illud ꝙ dixit Moyses de populo Israel Deut. 32. *Generatio praua, atque peruersa, hæccine reddis domino popule stulte, & insipiens.* Gl. Stulte in his quæ præcesserunt, & insipiens ad seculum venturum: per quod intelligitur tempus Messiæ in glossis Hebraicis vbiq;.

Ad secundam

Quòd autem vlterius dicit Iesum destruere verbum domini dicentis. Nolo mortem peccatoris, &c. non valet. Nam in populo sunt pœnitentes, & obstinati. De pœnitentibus dicit Dominus istud verbum, & multa consimilia. De obstinatis verò dicit comminationem asperam, & totalem destructionem Iob 21. b. *Ducunt in bonis dies suos, & in pūcto ad inferna descendunt, &c.* Et hoc patuit. per effectum in Chore, & sibi adhærentibus. Num 16. c. Et ideò si arguit Iesum destruxisse domini verbum, eadem ratione sequitur, quòd Deus destruxit verba sua, quod est iniquum, & contra seipsum, maximè cum in verbis domini in eodem contextu literæ talis modus loquendi contrarius de obstinatis, & pœnitentibus frequenter inueniatur Deuterono. 32. f. *Ego occidam* scilicet obstinatos, *& ego uiuere faciam*, scilicet pœnitentes. Et Psal. 77. c. *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, &c.* Occisio refertur ad obstinatos peccatores, reuersio verò ad pœnitentes, qui aliorum pœna territi pœnitebant.

D

DEcimò accipit Iudæus illud quod scribitur Matt. 21. b *Mane autem reuertens in ciuitatem esuriit, & videns fici arborem vnam secus viam, uit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi. Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuò ficulnea.* Ex hoc arguit sic: Si Iesus fuisset Deus, & à longè cognouisset fructum ficulneam non habere, nec ad eam iuisset. Item cum ipse dicat. *Benefacite his qui oderunt vos:* quomodo maledixit arbori, quę nihil nocuerat sibi? Et ideò hoc videtur fecisse ex perturbatione iræ. Dicendum, quòd Iesus non solum inquantum Deus, quem nihil potest latere, sciuit fructum in arbore non esse, sed etiam inquantum homo, quia quilibet etiam satis simplex poterat illud scire, cum non esset tempus ficorum, vt dicitur Mar. 11. b. Vt quid ergo iuit ad arborem fructū vacuam? Dicendum, quòd sicut prophetæ veteris Testamenti aliquando prophetabant verbis, aliquando sensibilibus signis, sicut Ieremias prædixit destructionem ciuitatis Ierusalem per Chaldeos, & portauit catenas ligneas in collo suo, vt habetur Ierem. 28. c. ad significandum, quod populus catenis vinctus duceretur in captiuitatem. Ita Iesus qui dicitur propheta magnus, Luc. 10. a. & de quo prædictum fuit Deutero. 18. c. *Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris*, etiam destructionem ciuitatis Ierusalem futuram per Romanos prædixit, Luc. 13. g. eo quòd non cognouisset tempus uisitationis suæ, scilicet per Christum, quæ quidem cognitio ad sacerdotes, & legisperitos pertinebat, & ideo defectum eorum, & punitionem significauit per sensibile signū arboris fructu carentis. Nam ipse veniens ad legisperitos, & sacerdotes, quorum fructum boni operis esuriebat, vacuos bonis operibus inuenit, & per maledictionem arboris eos à Deo maledicendos significauit, & per eius arefactionem eorum destructionem præfigurauit. Nam postea capta ciuitate per Romanos, cum sacerdotes misericordiam peterent, Titus iussit eos occidi, dicens, decere sacerdotes cum templo interire, vt ait Iosephus lib. 7. ca. 19. de Iudaico bello. Patet igitur ex prædictis quòd Iesus circa ficulneam nihil fecit ex ignorantia, seu perturbatione iræ, sed ex magna ratione.

Obiectio Iudaica.

Responsio

E

VNdecimo accipit Iudæus verba Iesu Matt. 26. *Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis. Sedete hic donec vadam illuc, & orem, & assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi cœpit tristari, & mœstus esse. Tunc ait illis: tristis est anima mea vsque ad mortem.* Sequitur. *Procidit in faciem suam orans, & dicens. Pater si possibile est, transeat a me calix iste, &c.* Ex his dictis arguit sic. Si Deus est, quomodo orauit? Ipsius enim Dei non est orare, sed ab alijs orari, vt sic liceat loqui. Item quis vnquam audiuit loqui de Deo tremente, & timente cum Deus sit omnipotens ad faciendum quod vult sine difficultate? Si autē dicatis, quòd iste timor, & tremor fuit in carne, & non in anima, quis est ita fatuus qui ignoret carnem non dolere, timere, vel tremere, nisi per animam?

Obiectio Iudæi ad primā.

Item per hoc quod dicit. *Transeat a me calix iste, &c.* Patet ꝙ in eo non fuit virtus ad saluandum vitam suam, & carnem. Responsio, per prius dicta faciliter possunt solui ista. Declaratum est enim supra per scripturas Hebræorum, quòd Messias in ve. Testa. promissus, futurus erat verus Deus, & verus homo in vna persona. Item quòd redempturus erat mundum per passionem suam in humana natura. Item quòd Iesus Nazarenus est verè Messias Iudæis promissus, iō habuit corpus passibile, & mortale ꝓ nostra redēptione vsq; ad suā resurrectionē, i qua habuit corpus immortale, & gloriosum. Dicēdū, ꝙ Iesus Nazarenus in humanitate ꝓ nobis assumpta, in qua minor est patre, orabat eū ꝓ nobis, sicut scribit Isa. 53. d. *Et pro transgressoribus orauit, vt non perirent*, qd capitulū intelligit de Christo ad literā, sicut ibidē multipliciter declaraui. Orauit ēt ꝓ seipso, Io. 17. a. *Pater clarifica filium tuum.* Qd aūt arguit de timore, tremore, & tristitia. Dicendū, ꝙ ista nō fuerūt in natura diuina, qa hoc est impossibile, nisi tm̄ metaphoricè, sicut Gen. 6. a. dr. *Tactus dolore cordis intrinsecus delebo* inquit *hominem quem creaui a facie terræ.* Similiter nec in natura humana quantū ad superiorē partē animæ quæ est intellectiua, in qua Iesus ab instanti suæ conceptionis fuit cōprehensor, & summo gaudio fruebatur, sed quantū ad partē animę inferiorem, q̄ dr sensitiua, quæ est in corporali organo, in qua Iesus fuit

Secunda

Responsio ad primam

Digitized by Google

A fuit viator, fuerũt pdicta ad opus nostræ redemptionis, & vt in ipso ostenderetur vera natura sensib. cõtra futuros hæreticos qui dicturi erant, quod Christus non habuit corpus passibile sed cœleste.

Ad secundam. Quod autem vlterius inducitur. *Transeat a me calix iste.* Dicendum quod hæc petitio erat sensualitatis sicut mouentis, quæ naturaliter horret mortem. Sed erat rationis proponentis tantũ per quam tamen rationem Iesus acceptabat mortem, quia voluntas rationalis erat in eo totaliter voluntati diuinæ cõformis, ideo dicebat. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Et accipit hic voluntas pro appetitu sensitiuo, quem appetitus intellectiuus superat. Ideo de ipso scribitur. Isa. 53. c. *Oblatus est quia ipse voluit.* In Hebræo habetur. *Angustiatus est quia ipse voluit.* Et infra in eodem capitulo dicitur de ipso. Tradidit in mortem animam suam, & cũ sceleratis reputatus est. Et propter hoc dicebat. Matt. 26. d. *Spiritus quidem promptus est caro autem infirma*, idest, volũtas rationis prompta est ad mortem, caro autem infirma. i. sensualitas horret eam. Et hoc non solum inuenitur de Iesu Nazareno, sed etiã de martyribus in nouo Testamento. Et sicut patet de multis, etiã in veteri Testamento de Machabæis ab Antiocho tormentatis, & Eleazaro, de quo dicitur 2. Mach. 6. g. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit & dixit. Domine qui habes sanctam scientiã, manifeste tu scis, quia cũ a morte possem liberari, graues corporis sustineo dolores, secundum animam autem i. secundum partẽ animæ superiorem, libenter hæc patior. Quod autem arguit Iudæus quod caro non dolet, timet, aut tristatur, nisi per animam, hoc est verum de anima sensitiua. Sed quia nescit distinguere inter sensum & intellectum, ideo facit ridiculosum argumentum.

2. Mach. 7.

Obiectio Iudæi alia.

DVodecimo accipit Iudæus verbum Christi loquentis Mat. vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Ex hoc arguit, quod Iesus non est Deus. Qui est ex se potentissimus, ab alio non accipit potestatem. Si autem dicatur, quod a patre est sibi potestas data, non valet, quia Christiani dicunt patrem & filiũ esse æquales.

Responsio. Dicendum quod in Iesu est duplex potestas, sicut est duplex natura. Vna est potestas diuina, quam habuit ab æterno, non tamen ex se, sed ex patre, a quo est distinctus in persona. B Non tamen in hoc minor patre est, quia ab eo accipit eandem numero naturam & potestatem sicut superius dictum est. Tamẽ Iesus non loquitur hic de ista potestate, sed de alia quam accepit a Deo in humana natura. Nam ab instanti assumptionis humanæ naturæ ad personam filij, illa natura habuit excellentia super omnem creaturam auctoritatiue, non tamen executiue. Nam inter homines apparuit in forma serui, in humana natura passibili pp mysterium nostræ redemptionis adimplendum, sicut fuerat prædictum Isa. 53. b. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus*, quod intelligitur ad literam de Christo etiam secundũ antiquos doctores Hebræorum, prout ibidem plenius declaraui. Sed in sua resurrectione accepit hanc potestatem executiue, ideo tũc dixit. *Data est mihi omnis potestas, &c.* Tamen in iudicio finali omnia plenius erunt subiecta sibi, sicut ostendit Apostolus ad Heb. 2. Per hanc tamẽ potestatem quę finita est, non est, nec erit ęqualis Deo patri. Sic igitur patet responsio ad obiecta Iudæi ex verbis euangelij, secundum quod ad manum meam deuenerunt.

Argumenta Iudæi ex verbis Christianorum.

Obiectio prima.

PRimo arguit Iudæus ex verbis Christianorum, dicẽs. Vos dicitis, quod creator vnus est, & quod Christus vester sit filius eius, & quod descendit de cęlis sine separatione a patre & a spiritusancto. Quando ergo vos dicitis, quod filius descendit in vterũ virginis, quæro si tunc pater & spiritussanctus fuerunt ab eo separati, an non: si dicitis quod sic, est contradictio in verbis vestris, quia dicitis quod descẽdit sine separatione ab eis. Si vero dicitis, quod non, sequitur quod pater & spiritussanctus sint incarnati sicut & filius, quod vos negatis.

Responsio. Dicendum quod descensus filij in vterum virginis non est intelligendus per motum localem, sed per nouum effectum in virgine, qui quidem effectus est coniunctio diuinæ naturæ & humanæ in vna persona. Hæc igitur coniunctio potest considerari dupliciter. Vno modo effectiue, & sic facta fuit a tribus personis. s. patre & filio & spiritusancto. Nam eorum opera sunt indiuisa. Alio modo terminatiue, & sic illa cõiunctio terminata est ad personã filij, propter quod solus filius dicit incarnatus. C Licet autem ad hoc poni non possit exemplum, q non D habeat plus de disconuenientia quam de conuenientia, tñ quantum ad aliquid potest poni cõueniens. Ponatur igitur casus quod Plato, Socrates, Cicero tractant matrimonium Berthę cum Socrate qui est media persona. Si ergo quęratur a quo est effectiue ista matrimonialis coniunctio, patet a tribus. Si autem quęratur ad quem est terminatiue, patet quod ad Socratem tantum, propter quod ipse solus dicitur esse Berthæ maritus. Sic suo modo est in proposito, quia licet pater & filius & spiritussanctus sint vnum in natura, tamen sunt distincti in personis. Incarnatio vero terminata est ad filium prout personaliter distinguitur a patre & spiritusancto, non tamen dicitur separatus ab eis, quia nomen separationis nõ recipitur in diuinis personis, quia significat, diuersitatem essentiæ, non sic autem nomen distinctionis. Sic igitur patet, quod ad dictum Christianorum de Christi incarnatione, non sequitur contradictio seu aliud inconueniens.

Obiectio secunda.

SEcundo obijcit sic. Ego quæro a vobis Christianis, vtrũ Christus vester fuerit mittens, vel missus? Si dicitis quod missus, quis vnquam audiuit Deum missum ad alium? Quasi dicat hoc est apertum mendacium. Si autem dicatis, quod est mittens, vos facitis eum mendacem, quia dicit. *Ecce ego non sum solus, sed ego & qui misit me pater.*

Responsio. Dicendũ quod Dei filius est mittens & missus. Fuit. n. missus in mundum a patre & spiritusancto in sua incarnatione benedicta, sicut superius est declaratum per auctoritatẽ Isa. 48. c. *Et nunc me misit dominus, & spiritus eius.* Hæc dicit redemptor tuus sanctus Israel. Est etiam mittens spiritum sanctum sicut dicit Io. 16. b. *Mittam vobis spiritumsanctũ, &c.* Circa quod sciendum, quod missio alicuiusimportat duplicem habitudinem. Vnam ad mittentem, secundum quod aliquo modo missus procedit a mittente. Aliam ad terminum ad quem mittitur, secundum quod missus est vbi prius nõ erat, vel est ibi alio modo quã prius. Licet autem in diuinis non fit processus vnius personæ ad alterã secundum motum localem, vel separationem realẽ, tamen est ibi processus secundum originem, quia filius procedit a patre, & spiritussanctus ab vtroque. Sicut in nobis suo modo verbum intelligibile procedit a mente, non extra ipsam, sed intra, & similiter amor procedit ab vtroque. Sic igitur filius & spiritussanctus habitudinem ad mittentem, habẽt etiam habitudinem ad terminum missionis, non tamen sic intelligendo, quod incipiãt esse vbi prius erant simpliciter, quia de necessitate sunt vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam, sicut patet Ier 23. e. *Cælum & terram ego impleo, dicit dominus.* Sed sic intelligendo, quod incipiunt esse E vbi prius erant, tamen alio modo. Et hoc modo filius Dei dicitur missus in mundum a patre, quando incæpit ibi esse vt homo, vbi tamen prius erat vt Deus, Ioan. 1. a. *In mundo erat & mundus eum non cognouit, in propria venit &c.* Et similier spiritussanctus dicitur missus apostolis visibiliter, quãdo super eos apparuit in signo visibili. Nam hoc modo prius non erat ibi. Et quotidie mittitur inuisibiliter ad sanctificandum creaturam rationalem, quia incipit ibi esse per gratiam sanctificantem, vbi tamen prius erat per essentiam, præsentiam & potentiam. Ad argumentum Iudæi patet, quod non est contradictio dicendo, quod filius est mittens & missus, quia non est secundum idem.

TErtio dicit Iudæus. In libro Symonis Cephæ, dicit Iesus. Ecce Sathan studet ad interficiendum me de manu domini & non dabit me in manu Sathan. Et ex hoc arguit dicens, quare non confundimini vos Christiani dicere istum Deũ sic loquentem? Dicendum, quod iste falsum accipit. Nam in epistolis Petri aut alibi non inuenitur hoc dictum a Iesu Nazareno. Tum si hoc dixisset, & factum fuisset, nullum inconueniens sequeretur. Nã supra declaratum est, quod est verus Deus & verus homo in vna persona, ipse vero sicut Deus, permisit se inquantum hominem a diabolo tentari, & de loco ad locum portari, vt supradictum est. Et quia pater & spiritussanctus sunt vnus Deus cum eo, ideo ab ipsis fuit etiam ista permissio. Item si sathan hoc modo permissus fuisset quærere quod Iudæus allegat falso, nullum inconueniẽs sequeretur. Patet igitur Iudæi falsitas per hoc, quod obiectiones suas in aperto mendacio terminauit. Et sic est finis, Deo laus qui est trinus in personis & vnus in essentia per infinita secula seculorum Amen.

FINIS.

251.715

ANT. 1410900

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google